Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ

ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Με Σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ
Β΄ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2005
ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΗ

Ερμηνευτικό
Ορθογραφικό
Ετυμολογικό
Συνωνύμων - Αντιθέτων
Κυρίων Ονομάτων
Επιστημονικών όρων
Ακρωνυμίων

ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Είπαν για τη

«Μου δόθηκε να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και με ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα, τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος π.χ. [...] Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος τόσων αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση».

Οδυσσέας Ελύτης: Λόγος στην Ακαδημία τής Στοκχόλμης

«Πρέπει νὰ σπουδάσουμε καλήτερα τὴν ἀρχαία γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἱστορικὴ ἀξία τῆς δημοτικῆς».

Γιάννης Ψυχάρης: Το Ταξίδι μου

«Γράφω τὴν κοινὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ· ὅταν ἡ δημοτική μας δὲν ἔχει μιὰ λέξη ποὺ μᾶς χρειάζεται, παίρνω τὴ λέξη ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ προσπαθῶ νὰ τὴν ταιριάξω μὲ τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ».

Γιάννης Ψυχάρης: Το Ταξίδι μου

«Από τότε [7ο π.Χ. αιώνα] η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ώς την εποχή μας. Υπήρχαν βέβαια αλλαγές, αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες.
Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξονικά για τον σύγχρονο Άγγλο [...].
Η συνέχεια τού λεξιλογικού της αποθέματος [τής Ελληνικής] είναι εντυπωσιακή [...].
Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή· έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα, αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσικά».

Robert Browning: Η Ελληνική Γλώσσα, Μεσαιωνική και Νέα

«Η θητεία μου στην αρχαία ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο».

Werner Heisenberg: Αυτοβιογραφία

«Ἐκ τῶν 4.900 περίπου λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης σχεδὸν αἱ ἡμίσειαι, ἤτοι λέξεις 2.280, λέγονται καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῇ κοινῇ λαλιᾷ· τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται μέν, 2.220, νοοῦνται καλῶς ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀναγιγνωσκόμεναι ἢ ἀκουόμεναι, ὀλίγαι δὲ μόνον, περὶ τὰς 400, εἶναι ἀληθῶς ἀκατανόητοι ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Γεώργιος Χατζιδάκις:
Περὶ τῆς ἑνότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης

«Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα, η ενιαία γλώσσα, η Ελληνική, όπως εξελίχθηκε από την Αρχαία, που έφτασε να είναι το μεγάλο καμάρι μας και το μεγάλο μας στήριγμα».

Οδυσσέας Ελύτης

ελληνική γλώσσα ...

«Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, ὁ ἄνθρωπος, ἡ θάλασσα... Γιά κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα εἶναι νὰ λογαριάζει κανεὶς πώς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ μίλησε ὁ Ὅμηρος ὥς τὰ σήμερα, μιλοῦμε, ἀνασαίνουμε, καὶ τραγουδοῦμε μὲ τὴν ἴδια γλώσσα. Κι αὐτὸ δὲ σταμάτησε ποτέ, εἴτε σκεφτοῦμε τὴν Κλυταιμνήστρα ποὺ μιλᾶ στὸν Ἀγαμέμνονα, εἴτε τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἴτε τοὺς ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τὸν Διγενὴ Ἀκρίτα, εἴτε τὸ Κρητικὸ Θέατρο καὶ τὸν Ἐρωτόκριτο, εἴτε τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Καὶ ὅλοι αὐτοί, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ μικροί, ποὺ σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ἑλληνικά, δὲν πρέπει νὰ νομίσετε πὼς εἶναι σὰν ἕνας δρόμος, μιὰ σειρὰ ἱστορική, ποὺ χάνεται στὴ νύχτα τῶν περασμένων καὶ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ σᾶς. Πρέπει νὰ σκεφτεῖτε πὼς ὅλα αὐτὰ βρίσκουνται μέσα σας, τώρα, βρίσκουνται μέσα σας ὅλα μαζί, πὼς εἶναι τὸ μεδούλι τῶν κοκάλων σας, καὶ πὼς θὰ τὰ βρεῖτε ἂν σκάψετε ἀρκετὰ βαθιὰ τὸν ἑαυτό σας».

Γ. Σεφέρης: Δοκιμές Α'

«Ἡ ὅλη ἑλληνικὴ γλῶσσα παραβάλλεται πρὸς ἀρχαῖον πολυσύνθετον μέγαρον ὅπερ, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὄρθιον ἱστάμενον, μεταρρυθμίσεις μόνον τινὰς κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας ὑφίστατο, ἐν τῷ συνόλῳ ὅμως τὸ ἀρχαῖον σχέδιον ἤτοι ἡ κλίσις καὶ αἱ λέξεις, διετηρήθη καλῶς. Πᾶσα δὴ ἄρα μελέτη αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ γένηται ἄλλως ἢ ὡς σύνολον καὶ πᾶσα ἄλλη ἐξέτασις δὲν δύναται ἄλλως ἢ ὡς μεθοδικὸν σφάλμα νὰ χαρακτηρισθῇ».

Γεώργιος Χατζιδάκις: Γλωσσολογικαί Έρευναι, τόμ. Α'

«Στην πραγματικότητα αυτό που μας ενδιέφερε περισσότερο ήταν να δείξουμε πόσο η ελληνική γλώσσα είναι κατάλληλη για να περιγράψει κι άλλους κόσμους εκτός απ' αυτόν μέσα στον οποίο αναπτύχθηκε. Η κατανόηση της δικής μας γλώσσας, η εκ νέου ανακάλυψη της ουσίας της· να ποια είναι η χρησιμότητα του να γνωρίζει κανείς τις ελληνικές ρίζες. Οι ελληνικές ρίζες δίνουν στη γαλλική το πιο βαθύ στήριγμά της και συγχρόνως της παρέχουν την πιο υψηλή δυνατότητα για αφαίρεση. Μακρινή πηγή του πολιτισμού μας, η Ελλάδα βρίσκεται ζωντανή μέσα στις λέξεις που λέμε. Σχηματίζει κάθε μέρα τη γλώσσα μας».

Jean Bouffartigue–Anne-Marie Delrieu: Trésors des racines grecques

«Οὐ μόνον ὡς μέσον συνεννοήσεως σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἑλληνίζοντος κόσμου εἰς τὰ ἀπώτατα αὐτοῦ μέρη καὶ εἰς διαφορώτατα φῦλα καὶ κοινότητας ἐχρησίμευεν ἡ ζῶσα ἑλληνικὴ κοινὴ γλῶσσα τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀλλὰ ἦτο καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ γλῶσσα τῆς διεθνοῦς συγκοινωνίας τῶν βαρβάρων μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, καὶ δὴ καὶ τῶν βαρβάρων πρὸς ἀλλήλους, τελευταῖον καὶ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους, ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐξετέλει ἔργον παγκοσμίου γλώσσης».

Karl Krumbacher: Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς

«Ο ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...]. Τα επιτεύγματά τους στον τομέα τής γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί [οι Έλληνες], δηλαδή στη θεωρία τής γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή τής γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας».

R.H. Robins: A short history of linguistics

«Η Λατινική και η Ελληνική, ιδίως η Ελληνική, αποτελούν ανεξάντλητη πηγή υλικών για τη δημιουργία επιστημονικών όρων».

Webster's New International Dictionary

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕ ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ – ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ
ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Με αξιοποίηση τού ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Π.Ε.
ΑΘΗΝΑ 2002

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΓΝΩΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥΣ
ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ
ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ
ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΤΟΧΑΣΤΗΚΕ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΤΗΚΕ
Ο ΕΛΛΗΝΑΣ

Στην έκδοση τού επιστημονικού έργου «Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας» τού καθηγητή Γ Μπαμπινιώτη πολύτιμη βοήθεια προσέφεραν οι

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Λυκιαρδόπουλος Νικόλαος
Μωυσιάδης Θεόδωρος
Τσαγκαράκη Ειρήνη
Γαλαίος Ιωάννης

Δημοπούλου Βαρβάρα
Ιακώβου Μαρία
Καρτάλου Αθηνά
Φιλιππάτου Μαρία

Φάρου Σπυριδούλα
Μπαμπινιώτη Φλωρίτα
Αννίνου Τζένη

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Μωυσιάδης Θεόδωρος

Φράγκου-Κικίλια Ρίτσα
Δημάρατος Φίλιππος
† Χωραφάς Ευστράτιος

Λουτριανάκη Ευαγγελία
Βολτή Λίντα
Μπαμπινιώτη Φλωρίτα

Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων
Σουλτάνης Παναγιώτης
Ακριτίδου Αριστέα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ

Μεσολογγίου 16, 163 42 Αθήνα
Τηλ.. 210.99.65.443 – 210.99 26.676
Fax 210 99 61 649
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@lexicon gr
sales@lexicon gr
Ιστότοπος: www.lexicon.gr

ISBN 960-86190-1-7

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ: Απρίλιος 1998
Επανεκτύπωση: Ιούλιος 1998

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ: Ιανουάριος 2002
Α' Ανατύπωση με διορθώσεις. Απρίλιος 2003
Β' Ανατύπωση με πολλές βελτιώσεις: Οκτώβριος 2004

Γενική επιμέλεια έκδοσης
† Γεώργιος Τσιβεριώτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΔΗΓΟΣ

Το παρόν λεξικό περιέχει σημαντικούς Πίνακες και πληθώρα γλωσσικών Σχολίων* για τη χρήση τής ελληνικής γλώσσας. Πρόκειται για Πίνακες και Σχόλια (βλ. και σ. 34), που για πρώτη φορά βρίσκει κανείς σε ελληνικό λεξικό. Με τους Πίνακες ο αναγνώστης αποκτά εποπτεία διαφόρων συνόλων από πληροφορίες, οι οποίες δεν μπορούν να περιληφθούν σε μεμονωμένα λήμματα, ενώ με τα εκτενή Σχόλια ενημερώνεται για ουσιώδη ζητήματα τής ελληνικής γλώσσας.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΚΤΕΝΗ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

(αναφέρονται ενδεικτικά από το πλήθος των Σχολίων τού Λεξικού)

* *Οι Πίνακες και τα γλωσσικά Σχόλια έχουν ενταχθεί στα οικεία λήμματα (π.χ. το Σχόλιο* **γλώσσα** *βρίσκεται στο λήμμα γλώσσα).*

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η υποδοχή τής Α' έκδοσης τού Λεξικού από το αναγνωστικό κοινό υπήρξε εντυπωσιακή. Οι αναγνώστες αγκάλιασαν το έργο και βρήκαν, όπως φαίνεται, σε αυτό ό,τι κι εμείς επιδιώξαμε με την έκδοσή του: ένα έργο που να βοηθάει τον αναγνώστη να λύνει τις γλωσσικές απορίες του σχετικά με τη σημασία, την ορθογραφία και τη χρήση των λέξεων· ένα έργο που να του εξηγεί τα πράγματα και να τον διδάσκει με τον τρόπο του· ένα έργο που να διαβάζεται και να δίνει χρήσιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη γλώσσα μας σ' ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, από τον πιο απλό αναγνώστη (μαθητή τού σχολείου) μέχρι τον πιο απαιτητικό (φοιτητή, εκπαιδευτικό, επιστήμονα, δάσκαλο τής γλώσσας κ.ά.).

Αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε θερμά τους πραγματικά πολυπληθείς αναγνώστες τού Λεξικού για την πρωτοφανή ανταπόκρισή τους σ' ένα επιστημονικό, πρώτα και πάνω απ' όλα, λεξικογραφικό έργο όπου αποτυπώθηκαν με γνώση και με τόλμη η δύναμη, ο πλούτος και η πραγματικότητα τής Νέας Ελληνικής γλώσσας. Να ευχαριστήσουμε επίσης θερμά τους πολλούς αναγνώστες που αισθάνθηκαν την ανάγκη να επικοινωνήσουν ποικιλοτρόπως μαζί μας, για να μας συγχαρούν, να μας ενθαρρύνουν και να διατυπώσουν ποικίλες παρατηρήσεις, αρκετές από τις οποίες αξιοποιήθηκαν στο Λεξικό. Η ίδια αναγνώριση έχει προέλθει και από τον Τύπο, έντυπο και ηλεκτρονικό, που συστηματικά παραπέμπει στο Λεξικό μας ως πηγή εγκυρότητας για τις λέξεις τής γλώσσας μας.

Η Β' έκδοση διαφέρει σημαντικά από την Α' έκδοση. Πολλά νέα λήμματα έχουν προστεθεί. Λήμματα έχουν αναδιαρθρωθεί, έχουν συμπληρωθεί ή έχουν αναθεωρηθεί. Νέα σχόλια έχουν προστεθεί. Νέες ετυμολογίες ή πρόσθετες ετυμολογικές πληροφορίες έχουν εισαχθεί σε πολλά λήμματα. Γενικότερα, το λεξικογραφικό υλικό τής Α' έκδοσης έχει εμπλουτιστεί και έχει ανανεωθεί. Ο απαραίτητος χώρος για το πρόσθετο υλικό, ώστε να μην αυξηθεί ο όγκος τού Λεξικού, εξοικονομήθηκε με τη διεύρυνση των διαστάσεων των τυπογραφικών στηλών και με συμπυκνώσεις των λεξικογραφικών πληροφοριών, όπου ήταν δυνατόν Με δυο λόγια, η Β' έκδοση αποτελεί μια σημαντικά ανανεωμένη και εμπλουτισμένη έκδοση, πολύ πέρα από τις απλές διορθώσεις λαθών που είχαν γίνει στις ανατυπώσεις τής Α' έκδοσης.

Οι εκδότες ενός έργου, και μάλιστα ενός Λεξικού τής έκτασης και τής σημασίας τού «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας» τού Γ. Μπαμπινιώτη, μπορούν να πουν ορισμένα πράγματα τα οποία «δεν πάνε» στο στόμα τού συγγραφέα. Έτσι, δεν διστάζουμε να πούμε στον αναγνώστη ότι κρατάει στα χέρια του **το πρώτο, απολύτως σύγχρονο, εκτενές, πλήρες και με γλωσσολογικές προδιαγραφές** *συντεταγμένο λεξικό τής Νέας Ελληνικής. Ένα λεξικό γραμμένο από γλωσσολόγους για το ευρύτερο κοινό, για κάθε Έλληνα αναγνώστη, ανεξαρτήτως ηλικίας και μόρφωσης, επαγγέλματος και γραμματικών γνώσεων, από τον μαθητή τού σχολείου μέχρι τον επιστήμονα. Είναι δηλ. ένα* **λεξικό για όλους,** *βοήθημα για κάθε προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη τής σύγχρονης γλώσσας μας, ο οποίος θέλει να ξέρει πώς, πότε, μερικές φορές και γιατί θα χρησιμοποιήσει αυτήν ή εκείνη τη λέξη Η πληροφόρηση τού αναγνώστη με τρόπο απλό και κατανοητό για το ακριβές σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης, για τη σωστή χρήση της, για το πώς είναι σωστό να γράφεται, για τη διαφορά της από άλλες παρεμφερούς σημασίας λέξεις, για την προέλευση τής λέξης κ.λπ είναι κύριο χαρακτηριστικό τού παρόντος Λεξικού, το οποίο επιδιώξαμε να αποτελέσει ένα εύχρηστο βοήθημα για τις πραγματικές ανάγκες τής γλωσσικής επικοινωνίας τού Έλληνα.*

Καλούμε τον αναγνώστη να προσέξει τρία κύρια και ξεχωριστά χαρακτηριστικά αυτού τού Λεξικού: Πρώτον, τα **Σχόλια** *που καθιστούν το Λεξικό πολύτιμο εργαλείο για τις γνώσεις που προσφέρει ως προς την προσεγμένη και σωστή χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια, απόρροια τής πείρας και τής γνώσης τού καθηγητή Γ. Μπαμπινιώτη, δεν θα βρει ο αναγνώστης σε άλλο ελληνικό λεξικό. Δεύτερον, τη* **δομή** *και την τυπογραφική εμφά-*

νιση τού Λεξικού που βοηθούν τον αναγνώστη να μπορεί να διακρίνει με την πρώτη κιόλας ματιά τη «φυσιογνωμία» κάθε λήμματος, δηλ. τη διάρθρωσή του και τη θέση κάθε πληροφορίας που αναζητεί. Τρίτον, την ***ετυμολογία όλων των λέξεων*** *τής σύγχρονης γλώσσας, κι όταν ακόμα είναι αρχαίες, πράγμα που ικανοποιεί την έμφυτη περιέργεια όλων να γνωρίσουν την προέλευση μιας λέξης.*

Οι ευχαριστίες μας στον καθηγητή κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη και σε όλους όσοι συνεργάστηκαν μαζί του για να φτάσει το Λεξικό στην τελική του μορφή είναι ειλικρινείς και θερμές, γιατί πιστεύουμε ότι με την πείρα και την εγκυρότητά του έδωσε ένα έργο που θα βοηθήσει αποφασιστικά στην καλύτερη γνώση και χρήση τής ελληνικής γλώσσας.

Ιανουάριος 2002
ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΗΣ

Από την επομένη τής κυκλοφορήσεως τής πρώτης έκδοσης τού παρόντος «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας», από τον Απρίλιο τού 1998, άρχισε η εργασία για την προετοιμασία τής δεύτερης έκδοσης, η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη τού 2001. Εκτός από τον όγκο τής δικής μας συγγραφικής εργασίας, πολλά χρειάστηκε ακόμη να γίνουν με τη βοήθεια πολλών, αφού το Λεξικό ως καταγραφή ενός ζωντανού, δυναμικού και εξελισσόμενου οργανισμού, ως καταγραφή τής γλώσσας των Ελλήνων, οφείλει να παρακολουθεί και να καταγράφει αδιαλείπτως τη δυναμική έκφραση τού προφορικού και γραπτού λόγου των ομιλητών τής ελληνικής γλώσσας. Και αυτό είναι έργο τιτάνειο, αλλά, ευτυχώς, όχι σισύφειο. Μπορούμε, μετά λόγου γνώσεως, να διαβεβαιώσουμε ότι η σύγχρονη γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων έχει αποτυπωθεί στην πραγματική της έκταση και, επιστημονικώς, με τον καλύτερο δυνατό και υπεύθυνο τρόπο μέσα στις σελίδες τού Λεξικού που κρατεί ο αναγνώστης στα χέρια του.

Το παρόν Λεξικό, με τον τεράστιο μόχθο που καταβλήθηκε για την εκπόνησή του, με την επιστημονική εγκυρότητά του, με τη σύλληψη και την οργάνωση τού έργου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια τής δομής του και, κυρίως, με την ποιότητα τής σύνταξης των λημμάτων του (ορισμών – παραδειγμάτων – σχολίων – πινάκων), καθιερώθηκε στη συνείδηση των Ελλήνων αναγνωστών και των ξένων μελετητών τής γλώσσας μας. Επιπλέον, έγινε απαραίτητο βοήθημα για όσους μιλούν και γράφουν την Ελληνική, καθώς και σταθερό σημείο αναφοράς, οσάκις γίνεται λόγος για την ορθότητα μιας σημασίας, για την ορθή γραφή μιας λέξης ή για το αν υπάρχει, αν λέγεται ή και πώς χρησιμοποιείται στον λόγο αυτή ή εκείνη η ελληνική λέξη. Το πραγματικό αυτό γεγονός δικαίωσε τον μόχθο και τις προσδοκίες τού συγγραφέα, αλλά γέννησε συγχρόνως σ' αυτόν την υποχρέωση να συνεχίσει χωρίς καθυστέρηση την προσπάθεια συμπλήρωσης τού έργου με νέο λεξιλογικό υλικό για την επιδίωξη τής ακόμη μεγαλύτερης βελτίωσης τού έργου με νέες ή επιπρόσθετες λεξικογραφικές πληροφορίες.

Η γενικότερη εκτίμηση των Ελλήνων αναγνωστών ότι το παρόν Λεξικό αποτελεί την πιο ζωντανή, πιστή και εύτολμη καταγραφή τής σύγχρονης πραγματικότητας τής ελληνικής γλώσσας μάς υποχρέωσε να συνεχίσουμε το έργο μας με αμείωτη ένταση, με συνεχή αναζήτηση ακόμη και μέχρι τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, μας οδήγησε δε να προστρέξουμε στις γνώσεις επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων για τον έλεγχο και την πληρότητα ορισμένων επιστημονικών ιδίως όρων. Έτσι, και από τη θέση αυτή επιθυμούμε να εκφράσουμε τις θερμές ευχαριστίες μας στους πανεπιστημιακούς καθηγητές και τους άλλους ειδικούς οι οποίοι συνέδραμαν το έργο μας με τον έλεγχο επιλεγμένων ειδικών λημμάτων. Ευχαριστούμε τους πανεπιστημιακούς καθηγητές Βλάσιο Φειδά, Βασίλειο Κιόρτση, Γεώργιο Μέργο, Βασίλειο Λαμπρινουδάκη, Γεώργιο Παπακωνσταντίνου, Χρήστο Κλαίρη, Ιωάννη Παρασκευόπουλο, Γεώργιο Κασιμάτη, Κωνσταντίνο Σβολόπουλο, Δημήτριο Δημητράκο, Βασίλειο Κλεισούρα, Κυριάκο Κατσιμάνη, καθώς και τους εκλεκτούς επιστήμονες Βίκα Γκιζελή, Αναστάσιο Σκιαδά, Γεράσιμο Ρηγάτο, Αστέριο Τσαντούλα, Μανόλη Αναγνωστόπουλο, Κωστή Δεμερτζή, Φρίξο Δήμου, Μαργαρίτα Μεταξά, Σουλτάνα Χατζηδήμου, Παναγιώτη Τσιβεριώτη και Δημήτρη Μπαμπινιώτη. Η βοήθειά τους υπήρξε πολύτιμη Οποιεσδήποτε παραλείψεις ή οποιαδήποτε πιθανά αστοχήματα στα ειδικά λήμματα βαρύνουν, όπως είναι αυτονόητο, αποκλειστικά τον γράφοντα, ο οποίος είχε και την τελική ευθύνη τής αποδοχής ή μη, καθώς και τής λεκτικής διατύπωσης ποικίλων υποδείξεων και παρατηρήσεων που έγιναν. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε επίσης τους συναδέλφους γλωσσολόγους Χριστόφορο Χαραλαμπάκη, Νικόλαο Κοντοσόπουλο, Μενέλαο Χριστοδούλου, Μαρία Ιακώβου και Νέλλη Παππά, καθώς και τους φίλους τού Λεξικού Αδάμ Αδάμ, Γεώργιο Κοκοσούλα και Νικόλαο Κληρόπουλο για τις ουσιώδεις παρατηρήσεις τους, που αξιοποιήθηκαν διαφοροτρόπως στο Λεξικό.

Οι έμπειροι φιλόλογοι Φίλιππος Δημάρατος, Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια και Ευστράτιος Χωραφάς ανέλαβαν να μελετήσουν συγκεκριμένα τμήματα τού Λεξικού. Οι παρατηρή-

σεις και τα σχόλιά τους σε διάφορα ερμηνεύματα βοήθησαν σημαντικά. Νέο υλικό συγκέντρωσαν στις αλλεπάλληλες αποδελτιώσεις γραπτού και προφορικού λόγου τής σύγχρονης Ελληνικής οι γλωσσολόγοι Μαρίνα Βασιλείου, Αναστασία Βρακά, Βαρβάρα Καρζή, Ευτυχία Παπατζανάκη και Νέλλη Παππά. Ειδικές εργασίες στον έλεγχο λημμάτων τού Λεξικού και στη διόρθωση ανέλαβαν οι φιλόλογοι Ευαγγελία Λουτριανάκη, Λίντα Βολτή και Φλωρίτα Μπαμπινιώτη, οι οποίες βοήθησαν ουσιαστικά στη δεύτερη έκδοση τού Λεξικού. Την ευθύνη των τυπογραφικών διορθώσεων τής δεύτερης έκδοσης, που συνοδεύτηκαν από εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, είχε ο γλωσσολόγος Παναγιώτης Σουλτάνης, επικουρούμενος από την Αριστέα Ακριτίδου. Ευχαριστίες θερμές και ειλικρινείς εκφράζονται προς όλους αυτούς τους επιστήμονες, οι οποίοι μας βοήθησαν σε ουσιώδεις βελτιώσεις τού Λεξικού.

Τον συντονισμό των λεξικογραφικών εργασιών τής δεύτερης έκδοσης είχε ο γλωσσολόγος Γεώργιος Τράπαλης, εκλεκτός επιστήμονας, προικισμένος με λεπτή γλωσσική και λεξικογραφική αίσθηση. Ιδιαίτερα τον ευχαριστώ για την πολύτιμη συμβολή του. Τον έλεγχο τής ετυμολογίας είχε ο γλωσσολόγος Θεόδωρος Μωυσιάδης, ο οποίος έχει ειδική επιστημονική ενασχόληση και επίδοση στον κλάδο αυτόν τής γλωσσικής επιστήμης.

Τέλος, σημαντικά βοήθησε στη δεύτερη έκδοση και το υλικό που αντλήσαμε, όπου χρειάστηκε, από τον ηλεκτρονικό Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου (ΙΕΛ). Στον ακάματο ερευνητή τής ελληνικής γλώσσας καθηγητή τής πληροφορικής Γεώργιο Καραγιάννη, διευθυντή τού ΙΕΛ, εκφράζουμε και από τη θέση αυτή τις ευχαριστίες μας.

Θα ήθελα για μια ακόμη φορά να ευχαριστήσω από καρδιάς το αναρίθμητο –πραγματικά αναρίθμητο– πλήθος των Ελλήνων αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι με διάφορους τρόπους (επιστολές, τηλεφωνήματα, αποστολή πληροφοριών, προφορικές ενημερώσεις κ.λπ.) επισήμαναν, με συγκινητικό ενδιαφέρον για το Λεξικό και τη γλώσσα μας, διάφορες πτυχές (σημασίας, χρήσης, ορθογραφίας, ετυμολογίας κ.λπ.) λημμάτων τού Λεξικού, πράγμα που μας οδηγήσε να επανεξετάσουμε τις πληροφορίες μας για ορισμένα από αυτά. Αυτή η άμεση, γνήσια και άδολη ανταπόκριση των αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι είχαν πάντοτε έναν καλό λόγο για το πόσο έχουν βοηθηθεί, σε πόσο μεγάλη έκταση το χρησιμοποιούν και πόσο στενά έχουν συνδεθεί με διάφορες πλευρές τού Λεξικού (άλλος με την ετυμολογία, άλλος με τις φράσεις, άλλος με τα σχόλια κ.λπ.), είναι η καλύτερη ανταμοιβή τού συγγραφέα και όσων βοήθησαν στο να γίνει το Λεξικό μας καλύτερο.

Για μια ακόμη φορά θέλω να πω κάτι που αισθάνομαι ως εσωτερική οφειλή: αυτό το Λεξικό δεν θα είχε πάρει τη μορφή που έχει ούτε θα μπορούσε να έχει επιτευχθεί και η παρούσα δεύτερη έκδοσή του σε σχετικά σύντομο χρόνο (τρία χρόνια), αν δεν είχε σε όλα του τα στάδια την άμεση και αμέριστη στήριξη τού λαμπρού εκδότη και γνώστη τής τέχνης τής σύγχρονης τυπογραφίας, τού κ. Γεωργίου Τσιβεριώτη. Τον ευχαριστώ ειλικρινώς και από τη θέση αυτή.

Ιανουάριος 2002 *Γ. Μπαμπινιώτης*

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ*

Η νέα ελληνική γλώσσα δεν είναι υπόθεση των τελευταίων τριάντα ή πενήντα ετών αποτελεί προϊόν αδιάκοπης εξέλιξης 40 και πλέον αιώνων. Ο ιστορικά ενιαίος χαρακτήρας τής ελληνικής γλώσσας (παρ' όλες τις δομικές μεταβολές που υπέστη στο πέρασμα τόσων αιώνων) δεν επιτρέπει να κατανοήσουμε εις βάθος τη σύγχρονη μορφή τής Ελληνικής χωρίς ευρύτερη εποπτεία ολόκληρης τής ελληνικής γλώσσας. Γι' αυτό κρίναμε σκόπιμο να προτάξουμε στο Λεξικό μια συνοπτική *Εισαγωγή* με τίτλο «Η ελληνική γλώσσα». Η Εισαγωγή περιλαμβάνει μια γενική επισκόπηση τής Ελληνικής και αναφέρεται, ειδικότερα, στην ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας, στην καταγωγή, στις ιστορικές περιόδους, στη δομή και εξέλιξη, στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής, στο γλωσσικό ζήτημα και στην αναγνώριση τής Νεοελληνικής (ή δημοτικής) ως επίσημης γλώσσας τής Εκπαίδευσης και τής Δημόσιας Διοίκησης το 1976 Πολλά από όσα γράφονται στο Λεξικό είτε στην ετυμολογία των λέξεων είτε στη σημασία είτε στις γραμματικές και συντακτικές πληροφορίες είτε στα Σχόλια για τη χρήση των λέξεων κ λπ φωτίζονται ακόμη περισσότερο, αν συνδεθούν με τη γενικότερη θεώρηση τής ελληνικής γλώσσας που ακολουθεί.

Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ότι η ελληνική γλώσσα κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις 2 700 γλώσσες τού κόσμου αποτελεί απλή εμπειρική διαπίστωση Όσο είναι ορθό ότι, σύμφωνα με τα διδάγματα τής γλωσσικής επιστήμης, όλες οι γλώσσες των λαών (οι «φυσικές» ή «εθνικές» λεγόμενες γλώσσες) ως συστήματα επικοινωνίας είναι ισότιμες, άλλο τόσο είναι αληθές ότι ορισμένες γλώσσες που σήκωσαν το βάρος ανεπτυγμένων μορφών πολιτισμού τού ανθρώπου γνώρισαν μια καλλιέργεια που τις ξεχωρίζει από τις άλλες Κατεξοχήν καλλιεργημένη γλώσσα είναι η Ελληνική, αφού σμιλεύτηκε επί 30 και πλέον αιώνες στην έκφραση λεπτών εννοιών τής φιλοσοφίας και τής επιστήμης, αδρών εννοιών τού πολιτικού λόγου και των πολιτειακών θεσμών, σύνθετων εννοιών τού ευαγγελικού λόγου και τής πατερικής θεολογίας, καθώς και βαθιών στοχαστικών εννοιών τού αρχαίου δράματος, τής πεζογραφίας και τής ποίησης. Η παρατήρηση τού Οδυσσέα Ελύτη (στην ομιλία του κατά την τελετή που του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας τον Δεκέμβριο τού 1979) ότι «στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μην γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει», εξηγεί, από την πλευρά τού δημιουργού, την προνομιακή θέση τής Ελληνικής ανάμεσα στις γλώσσες τού κόσμου

Δεν είναι, βέβαια, τυχαίο ότι η διεθνής επιστημονική γλώσσα σχημάτισε –και σχηματίζει και σήμερα– τους περισσότερους όρους σε διάφορες περιοχές τής επιστήμης (ιατρική, φυσική, φιλολογία, φιλοσοφία, θεολογία, τεχνολογία κ ά) καταφεύγοντας σε ελληνικές ρίζες, λέξεις ή συστατικά Μέσα δε από τα μεγάλα κείμενα τού ελληνικού στοχασμού, τα κείμενα τού Πλάτωνα ή τού Αριστοτέλη, τού Ομήρου, τού Ησιόδου ή τού Πινδάρου, τού Αισχύλου, τού Σοφοκλή ή τού Ευριπίδη, τού Θουκυδίδη, τού Ξενοφώντα, τού Δημοσθένη, τού Πολυβίου ή τού Πλουτάρχου, μέσα από τα κείμενα τού ελληνικά εκφρασμένου Ευαγγελίου, των Πατέρων τής Εκκλησίας, τής βυζαντινής υμνογραφίας κ λπ , οι λέξεις-έννοιες τής Ελληνικής πέρασαν στον καθημερινό, ιδίως τον πιο απαιτητικό, λόγο των Ευρωπαίων και δι' αυτών στις περισσότερες άλλες γλώσσες[1] Λέξεις όπως *θεωρία* και *εμπειρία*, *μέθοδος*, *οργάνωση* και *σύστημα*, *ανάλυση* και *σύνθεση*, *ιδέα*, *θέση* και *θέμα*, *κρίση* και *κριτήρια*, *πρόβλημα* και *πρόγραμμα*, *σφαίρα* και *ατμόσφαιρα*, *εποχή* και *περίοδος*, *ενθουσιασμός*, *μαγεία* και *μυστήριο*, *συμμετρία*, *μουσική*, *τόνος*, *ρυθμός*, *μελωδία* και *ορχήστρα*, *πολιτική* και *δημοκρατία*, *διάλογος* και *μονόλογος*, *ενέργεια* και *πάθος*, *ποίηση*, *θέατρο* και *δράμα*, *ιστορία* και *τεχνολογία*, *σχολείο*, *μηχανή* αλλά και *αυτόματος* και *ατομικός* και *ηλεκτρονικός*, αυτό το ίδιο το όνομα *Ευρώπη* και χιλιάδες άλλες λέξεις έχουν καταστεί λέξεις τού διεθνούς λεξιλογίου, που οι απλοί ομιλητές τής Αγγλικής, τής Δανικής ή τής Ιαπωνικής ούτε καν υποψιάζονται, κατά κανόνα, ότι είναι ελληνικά δάνεια στη γλώσσα τους Από τις 166 724 αγγλικές, λ χ , λέξεις, που περιλαμβάνονται στο αγγλικό λεξικό τού Webster, υπολογίζεται ότι 35 136 λέξεις είναι ελληνικές ή ελληνογενείς[2]

Την οικουμενικότητα τής ελληνικής γλώσσας μπορεί κανείς να τη συλλάβει διττά α) *αξιολογικά* τα ανεπανάληπτα σε σύλληψη, πρωτοτυπία, βάθος και πλούτο ιδεών κείμενα των μεγάλων Ελλήνων στοχαστών είναι φυσικό να επέδρασαν και καθαρώς γλωσσικά, μια που οι ιδέες έχουν ως όχημα τις λέξεις Όπως παρατηρεί ο μεγάλος γλωσσολόγος R H Robins[3]· «Η πνευματική ζωή τής Ευρώπης στο σύνολό της –η φιλοσοφική, η ηθική, η πολιτική και η αισθητική της σκέψη– έλκει την καταγωγή από το έργο των Ελλήνων στοχαστών Και σήμερα ακόμη, όλο ξαναγυρνάμε πίσω σε ό,τι έχει αφήσει η πνευματική δραστηριότητα των Ελλήνων, αναζητώντας ερεθίσματα και κουράγιο Με τους Έλληνες, όσο με κανέναν άλλον αρχαίο ή σύγχρονο πολιτισμό, ο σύγχρονος άνθρωπος αισθάνεται μιαν αναντίρρητη πνευματική συγγένεια» β) *ιστορικά* η Ελληνική, στη μετακλασική περίοδο με τον Αλέξανδρο, υπήρξε η πρώτη παγκόσμια γλώσσα, γλώσσα των συναλλαγών πολλών λαών (lingua franca) και συγχρόνως γλώσσα πολιτισμική (Kultursprache) Ο Γερμανός βυζαντινολόγος Karl Krumbacher (γνωστός από τη διαμάχη του με τον Χατζιδάκι για το γλωσσικό ζήτημα) έχει γράψει «Οὐ μόνον ὡς μέσον συνεννοήσεως σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἑλληνίζοντος κόσμου εἰς τὰ ἀπώτατα αὐτοῦ μέρη καὶ εἰς διαφορώτατα φῦλα καὶ κοινότητας ἐχρησίμευεν ἡ ζῶσα ἑλληνικὴ κοινὴ γλῶσσα τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀλλὰ ἦτο καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ γλῶσσα τῆς διεθνοῦς συγκοινωνίας τῶν βαρβάρων μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, καὶ δὴ καὶ τῶν βαρβάρων πρὸς ἀλλήλους, τελευταῖον καὶ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους, ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐξετέλει ἔργον παγκοσμίου γλώσσης»[4]

Υπάρχει, όμως, και μια τρίτη διάσταση τού οικουμενικού χαρακτήρα τής ελληνικής γλώσσας, που δεν έχει αρκούντως προσεχθεί το γεγονός ότι οι Έλληνες υπήρξαν οι ίδιοι οι πρώ-

* Από εκτενέστερο άρθρο τού Γ Μπαμπινιώτη για την ελληνική γλώσσα, δημοσιευμένο στον τόμ «Ελλάς» τής Εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος Λαρούς-Μπριτάνικα» (σ 15 κ εξ)

1 Πβ Γ Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα παρελθόν, παρόν, μέλλον*, Αθήνα Εκδ Gutenberg 1994, σ κα' λστ' («Υφή και ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας»)

2 Αριστ Κωνσταντινίδη, *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, Θεσσαλονίκη 1991, σ VII

3 R H Robins, *A short History of Linguistics*, London Longman 1990', σ 13

4 K Krumbacher, *Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης Ἑλληνικῆς*, Αθήναι Εκδ Μαρασλή 1905, σ 31.

τοι μελετητές τής ελληνικής και, γενικότερα, τής ανθρώπινης γλώσσας σε συνδυασμό με το ότι η ανάλυση τής ελληνικής γλώσσας από τους αρχαίους γραμματικούς και φιλοσόφους απετέλεσε (μέσω τής Λατινικής) τη βάση τής ανάλυσης όλων των μετέπειτα γλωσσών Και είναι μεν αλήθεια ότι οι αρχαίοι Ινδοί γραμματικοί προηγήθηκαν χρονικά στη σύνταξη τής πρώτης γραμματικής. Ο Pāṇini, ο συντάκτης τής Aṣṭādhyāyī («Οκτώ βιβλία»), τής πρώτης γραμματικής τής αρχαίας ινδικής γλώσσας, έζησε ανάμεσα στο 600 και στο 300 π Χ Ωστόσο, η γραμματική τού Pāṇini δεν έγινε ευρύτερα γνωστή στη Δύση πριν από τον 19ο αιώνα και δεν επηρέασε τη γενικότερη εξέλιξη τής σπουδής τής γλώσσας Αυτό συνέβη μόνο με την ελληνική γραμματική θεωρία και πράξη και τη δημιουργική προέκτασή της, τη Λατινική Εν ολίγοις, η ελληνική γλώσσα ως κύρια μορφή «μεταγλώσσας» (λόγου περί γλώσσας), μέσα από τη σχολική-παραδοσιακή γραμματική και μέσα από την Παιδεία (ιδίως από τους χρόνους τής Αναγέννησης) απέκτησε τη φήμη τής κατεξοχήν καλλιεργημένης γλώσσας, γλώσσας με υψηλό επικοινωνιακό γόητρο και κύρος Η παρατήρηση τού R H. Robins[5] είναι και γι' αυτό το θέμα πολύ ενδεικτική· «Ο ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [.] Τα επιτεύγματά τους στον τομέα τής γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί, δηλαδή στη θεωρία τής γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή τής γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας»

Τέλος, η οικουμενικότητα τής Ελληνικής δεν είναι άσχετη προς το κύρος που απέκτησε διεθνώς η Ελληνική ως η γλώσσα τής Καινής Διαθήκης, η γλώσσα των μεγάλων Πατέρων τής Χριστιανικής Εκκλησίας και, καθόλου λιγότερο, ως η κατεξοχήν γλώσσα τής υμνογραφίας και τής εκκλησιαστικής λατρείας (Θείας Λειτουργίας τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου και τού Μεγάλου Βασιλείου). Η Ελληνική συνδέεται επίσης με την ελληνική μετάφραση τής Παλαιάς Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα για τις ανάγκες των Ιουδαϊκών Κοινοτήτων τής Ανατολής που ήταν ελληνόφωνες εκείνη την εποχή Η επιμονή τού Εράσμου, τού μεγάλου Ολλανδού φιλολόγου τής Αναγέννησης και πρώτου εκδότη τού ελληνικού κειμένου τής Καινής Διαθήκης (το οποίο ως «Textus Receptus» εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται σε ευρύτερη χρήση μέχρι την έκδοση τής Καινής Διακήκης από τον Eberhard Nestle το 1898), ότι δεν νοείται θεολόγος που να μη γνωρίζει την ελληνική γλώσσα, γιατί θα είναι ανίκανος να πλησιάσει τη γλώσσα τής Καινής Διαθήκης στο πρωτότυπο, είναι ενδεικτική τής αίγλης τής ελληνικής γλώσσας στους κόλπους τού Χριστιανισμού Άλλωστε, η κυριαρχία τού Χριστιανικού Βυζαντίου στον Μεσαίωνα, μαζί με την ακτινοβολία, τον πολιτισμό και τη θρησκεία τού Βυζαντίου, περνούσε και στην ελληνική γλώσσα, τής οποίας το κύρος ήταν τέτοιο, ώστε έγινε αμέσως αποδεκτή και άρχισε να διδάσκεται στη Δύση από τους Λογίους τού Βυζαντίου που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση τής Βασιλεύουσας, γεγονός που υπήρξε και η απαρχή τής Αναγέννησης στη Δύση

Ωστόσο, δεν είναι μόνον η μοναδική από μεγάλα πνεύματα καλλιέργειά της στον γραπτό και τον προφορικό λόγο και η οικουμενικότητά της που κατέστησαν την Ελληνική μια ξεχωριστή γλώσσα Είναι και το γεγονός ότι στη γλώσσα αυτή έχουμε προφορική παράδοση τουλάχιστον 4 000 χρόνων και γραπτή παράδοση 3 500 ετών (με μοναδικό -με τα μέχρι τούδε επιγραφικά ευρήματα- χάσμα την περίοδο από το 1200 μέχρι τον 8ο π Χ αιώνα) Όπως έχει παρατηρηθεί, η Ελληνική είναι μοναδικό για γλωσσολόγους παράδειγμα μελέτης τής εξέλιξης μιας φυσικής γλώσσας σε τόσο μάκρος χρόνου Αντίθετα προς άλλες γνωστές αρχαίες γλώσσες, όπως την αρχαία Αιγυπτιακή ή την Ακκαδική (που αντικατέστησε τη Σουμεριακή στην αρχαία Μεσοποταμία), οι οποίες χάθηκαν ως γλώσσες νωρίς, η Ελληνική διατηρείται πάνω από 40 αιώνες τώρα ως ζωντανή στην εξέλιξή της γλώσσα Ο προσεκτικός, μάλιστα, κριτής των πραγμάτων θα πρέπει να αποφύγει να συγκρίνει την Ελληνική, λ χ, με τη Λατινική-Ιταλική, που βρίσκονται σε εντελώς διαφορετική σχέση, ή ακόμη και με την Κινεζική ή τη Σανσκριτική. Η Κινεζική επιβίωσε μεν από το 1500 π Χ. μέχρι τις αρχές τού αιώνα μας (οπότε αντικαταστάθηκε από τις νεότερες γλώσσες-διαλέκτους) υπό την ονομασία wé-yán, αλλά μόνον ως φιλολογική γλώσσα Η δε Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) σώθηκε επίσης μόνο σε περιορισμένες και εξειδικευμένες χρήσεις αρχαΐζουσας (θρησκευτικής ιδίως) γλώσσας

Σε σχέση και με αυτές ακόμη τις εξαιρετικές περιπτώσεις γλωσσών, η Ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας με αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια και με τέτοια δομική και λεξιλογική συνοχή, που να επιτρέπει να μιλάμε για μια *ενιαία ελληνική γλώσσα* από την αρχαιότητα έως σήμερα Με αυτό εννοούμε ότι ο ίδιος λαός, οι Έλληνες, στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την Ελλάδα, χωρίς διακοπή 40 αιώνες τώρα μιλάει και γράφει -με την ίδια γραφή (από τον 8ο π Χ αιώνα) και την ίδια ορθογραφία (από το 400 π Χ.)- την ίδια γλώσσα, την Ελληνική Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι η γλώσσα τού Ξενοφώντα ή τού Πλάτωνα ή τού Πλουτάρχου είναι φωνολογικά, γραμματικά και λεξιλογικά ίδια και απαράλλακτη η γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε στα τέλη τού 20ού αιώνα' Μεταβολές στην προφορά, στη γραμματικοσυντακτική δομή και στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής πραγματοποιήθηκαν πολλές Ωστόσο, ούτε η δομική φυσιογνωμία τής Ελληνικής ούτε το λεξιλόγιό της αλλοιώθηκαν τόσο πολύ, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για την ίδια γλώσσα. Ο δομικός σκελετός τής Ελληνικής, τα κύρια χαρακτηριστικά τής δομής τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας (η διάκριση, λ χ, πτώσεως, αριθμού και γένους στα ουσιαστικά και τα επίθετα ή η διάκριση χρόνου, ποιού ενεργείας, τροπικότητας, προσώπου, αριθμού, φωνής και διαθέσεως στο ρήμα) εξακολουθούν να προσδιορίζουν τη φυσιογνωμία *και* τής σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, γιατί οι αλλαγές που έγιναν αφορούν, κυρίως, στη *δήλωση* των δομικών κατηγοριών (σε καταλήξεις, σε φθόγγους κ λπ) και όχι στις ίδιες τις δομικές κατηγορίες. Ως προς το λεξιλόγιο τής Ελληνικής, τα «επιστροφικά κινήματα» τού Αττικισμού (αρχαίου και βυζαντινού), τού καθαρισμού (κοραϊκού και μετακοραϊκού), τής αρχαΐζουσας και τής μετέπειτα καθαρεύουσας εδημιούργησαν -τεχνητά στην αρχή και με έξωθεν (των λογίων) παρέμβαση- μια στενή σχέση τής νεότερης προς την αρχαία ελληνική γλώσσα, που με τη διαδικασία τής *αναβίωσης* αρχαίων και παλιότερων λέξεων έρχεται να συμπληρώσει τη φυσική -και εκτεταμένη στην Ελληνική- διαδικασία τής *επιβίωσης* παραδοσιακών λέξεων Στην Ελληνική, λέξεις όπως *ουρανός, θάλασσα, γη, γλώσσα, παιδεία, ελευθερία, αδελφός, φίλος, αγαπώ, βλέπω, επιθυμώ, καλός, κακός, νέος, επειδή, όταν, εάν, εγώ, συ, αυτός, τότε, αύριο, ναι, ούτε, και, ότι, πως* κ λπ . χιλιάδες λέξεων, δεν είναι ούτε αρχαίες ούτε βυζαντινές ούτε νέες Τις χρησιμοποιούν οι Έλληνες (με την ίδια ή και με διαφορετική σημασία, με τον ίδιο ή και παραλλαγμένο τύπο) πολλούς αιώνες τώρα, σε μια χρήση που πολύ εύστοχα χαρακτηρίζεται ως *διαχρονική* Τέτοιες λέξεις είναι απλώς και μόνο *ελληνικές λέξεις* αρχαία, παλιά, νεότερα και τωρινά στοιχεία μιας ενιαίας γλώσσας, τής ελληνικής γλώσσας Ο Σεφέρης έχει επισημάνει το φαινόμενο από παλιά με τη διαίσθηση τού δημιουργού «Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα [ ] Για κοιτάξτε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ώς τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε με την *ίδια γλώσσα* Κι αυτό δεν σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους τού Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι!»

5 R H Robins, έ α, σ 46 47

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Στα λήμματα τού Λεξικού, ιδίως στην Ετυμολογία των λέξεων αλλά και στα Σχόλια, γίνεται συχνή αναφορά στις αρχικές ρίζες τής ινδοευρωπαϊκής πρωτογλώσσας, όπου φτάνουν ετυμολογικά οι αρχές πολλών λέξεων τής Ελληνικής, καθώς και σε τύπους από διάφορες συγγενείς με την Ελληνική ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (Σανσκριτική, Λατινική, γερμανικές γλώσσες, σλαβικές γλώσσες, Χεττιτική κ ά) Για να κατανοηθεί η σκοπιμότητα τέτοιων συσχετισμών, είναι ανάγκη να δοθούν μερικές γενικές πληροφορίες για τη γλωσσική συγγένεια τής Ελληνικής με άλλες ευρωπαϊκές και μη γλώσσες, σύμφωνα με τα διδάγματα τής επιστήμης τής (Ιστορικοσυγκριτικής) Γλωσσολογίας[6]

Κάθε λαός συλλαμβάνει τον κόσμο τής πραγματικότητας με έννοιες και τον εκφράζει με σημασίες μετατρέπει τη νόηση σε γλωσσική σήμανση, σε γλώσσα, για να μιλήσει μέσω αυτής για τον κόσμο Επειδή δε κάθε λαός συγκροτημένος σε εθνική κοινότητα, δηλαδή κάθε έθνος, έχει τον δικό του τρόπο να προσεγγίζει, να συλλαμβάνει και να εκφράζει τον κόσμο, συμβαίνει ώστε και κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σύστημα σημασιών και τρόπων να τις δηλώνει τα δικά της σημαινόμενα και σημαίνοντα Άρα αυτό που αναμένεται και που πράγματι συμβαίνει είναι για κάθε σημασία κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σημαίνον, τη δική της λέξη Έτσι, λ χ , για τον αριθμό «τρεις / τρία» η Ελληνική χρησιμοποιεί τη λέξη *τρεις / τρία*, η Κινεζική τη λέξη san, η Φινλανδική το *kolme*, η ινδιάνικη γλώσσα Maya τη λέξη *oš* κ ο κ Ομοίως για το «πατέρας» η Ελληνική χρησιμοποίησε τη λέξη *πατήρ/πατέρας*, η Κινεζική τη λέξη *fùch'in*, η Φινλανδική το *isa*, η γλώσσα των Maya τη λέξη *tata(tzil)*. Το «φέρνω» στα Ελληνικά είναι *φέρω*, στα Κινεζικά *nálai*, στα Φινλανδικά *tuoda*, στη Maya είναι */iih* κ ο κ Αυτή είναι η κανονική κατάσταση στις φυσικές γλώσσες

Όταν, αντί γι' αυτή τη διαφοροποίηση, παρατηρούμε σε μερικές γλώσσες μια εμφανή και στενή δομική και λεξιλογική συνάφεια, τότε για τις γλώσσες αυτές θα πρέπει να αναζητήσουμε μια ερμηνεία τού φαινομένου Όταν, λ χ , το ελληνικό *ἐστί* στην αρχαία Ινδική είναι *ásti*, στη Λατινική *est* (από όπου το γαλλικό *est*), στη Γερμανική *ist* (από όπου το αγγλικό *is*) κ λπ όταν το *τρεῖς / τρία* είναι *tres* στη Λατινική, *trayas* στην αρχαία Ινδική, *three* στην Αγγλική, *drei* στη Γερμανική, *trỹs* στη Λιθουανική, *tre* στην Αλβανική, *tri* στην Κελτική, *trijc* στη Σλαβική, *tri* στη Χεττιτική, *tre* στην Τοχαρική κ λπ όταν το *πατήρ* τής Ελληνικής είναι *pater* στη Λατινική, *pitar* στην αρχαία Ινδική, *Vater* στη Γερμανική, *father* στην Αγγλική κ ο κ όταν το ελληνικό *δίδωμι* είναι στην αρχαία Ινδική *dadami* (δηλαδή επίσης ρήμα σε *-μι*, με ενεστωτικό διπλασιασμό και με την ίδια ρίζα) όταν το *γένος* σχηματίζει τη γενική **γένεσ-ος* (από όπου με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *σ* και συναίρεση η γενική *γένους*) και η αρχαία Ινδική τη σχηματίζει *janas-as* (με *a* αντί των *ε / ο* τής Ελληνικής) και η Λατινική *gener-is* (από *gene-sis < *genes-es, όπου το r αντί s τής Λατινικής είναι προϊόν ρωτακισμού και τα *-ος* τής Ελληνικής και *-es* της Λατινικής οφείλονται προφανώς σε μεταπτωτική ποικιλία τού φωνήεντος) όταν το ουδέτερο λήγει σε *-ν (δῶρον)*, δηλαδή σε έρρινο, όπως το λατινικό *donum* και το αρχαίο ινδικό *danam* και η αιτιατική ενικού των ονομάτων επίσης σε έρρινο *-ν (λύκον)*, όπως το λατινικό *lupum* ή το αρχαίο ινδικό *vṛkam* όταν όλα αυτά παρατηρούνται σε χιλιάδες λέξεων και σε όλη την έκταση τής γραμματικοσυντακτικής δομής τής γλώσσας, τότε είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι όσες γλώσσες εμφανίζουν αυτή την ομοιότητα μεταξύ τους είναι συγγενείς γλώσσες, συνδέονται μεταξύ τους με μια μορφή γενετικής σχέσης που τις διακρίνει από τις άλλες γλώσσες, οι οποίες επίσης εμφανίζουν μεγαλύτερη ή μικρότερη συγγένεια καθ' ομάδες, απαρτίζοντας ό,τι ονομάζουμε «οικογένειες γλωσσών» Η γενετική αυτή σχέση είτε οφείλεται σε δανεισμό είτε σε κοινή καταγωγή Επειδή όμως θα ήταν παράλογο και ανεξήγητο, προκειμένου για την ομάδα στην οποία ανήκουν, λ χ , η Ελληνική μαζί με την αρχαία Ινδική και την αρχαία Περσική, μαζί με τη Λατινική (και την Ιταλική γενικότερα) και τις γερμανικές και σλαβικές γλώσσες, μαζί με την Αλβανική και την Αρμενιακή καθώς και μαζί με τη Χεττιτική και την Τοχαρική, να μιλήσεις για δανεισμό (') τόσων γραμματικών και συντακτικών δομών και τόσων χιλιάδων λέξεων (ποιος δάνεισε ποιον;), η γλωσσική επιστήμη δέχεται ότι οι γλώσσες αυτές έχουν κοινή καταγωγή απαρτίζουν την ίδια γλωσσική (όχι και φυλετική) ομοεθνία, την ίδια γλωσσική οικογένεια

Σύμφωνα με την ινδοευρωπαϊκή θεωρία τής ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας, ιδίως στην εξέλιξή της, η συγγένεια νοείται όχι ως κοινή φυλετική καταγωγή, αλλά ως γλωσσική καθαρώς συγγένεια λαών που κάποτε έζησαν μαζί και ανέπτυξαν κοινή γλώσσα επικοινωνίας Η έννοια *ινδοευρωπαϊκός* είναι καθαρώς *γλωσσική* έννοια Η άλλη δυνατή ερμηνεία, η τής παράλληλης ανάπτυξης κοινών χαρακτηριστικών που θα επεκτάθηκαν ευρύτερα σε παρακείμενους λαούς κατά κύματα («θεωρία των κυμάτων»), υστερεί στη βάση της, που δεν μπορεί να εξηγήσει τη βαθύτερη συγγένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών σε δομικό και λεξιλογικό επίπεδο Οι δύο θεωρίες, κυρίως η θεωρία τής κοινής παρακαταθήκης και, συμπληρωματικά, η θεωρία των παράλληλων αναπτύξεων, από κοινού με την παραδοχή καθολικών δομών στη γλώσσα και κάποιας εκτάσεως δανεισμού, εξηγούν τα κοινά χαρακτηριστικά ορισμένων ομάδων γλωσσών μεταξύ τους, διακρινόμενων από τα χαρακτηριστικά άλλων γλωσσικών ομάδων (οικογενειών)

Αυτό σημαίνει ότι οι γλώσσες που συνιστούν την *ινδοευρωπαϊκή* οικογένεια γλωσσών (ονομάστηκε έτσι από τα δύο ακραία όρια, όπου μιλιούνται οι γλώσσες που την απαρτίζουν, την *Ινδία* και την *Ευρώπη*) ανήκουν ιστορικά σε λαούς, που κάποτε, στην απώτερη αρχαιότητα (μερικές χιλιετίες πριν από τη 2η χιλιετία, οπότε εμφανίζονται οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες από επιμέρους γλώσσες), έζησαν από κοινού και ανέπτυξαν στενές σχέσεις και κοινή σχεδόν γλώσσα, στην οποία, φυσικά, μόνον υποθετικά μπορούμε να αναχθούμε, αφού δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες («κείμενα») από εκείνη την απώτατη περίοδο

Άρα η ελληνική γλώσσα ανήκει στην ομάδα γλωσσών που αποτελούν την *οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών*, γλωσσών οι οποίες εμφανίζουν –όπως είπαμε– στενή δομική (γραμματικοσυντακτική) και λεξιλογική συγγένεια, διαφέροντας από όλες τις άλλες γλώσσες και ομάδες γλωσσών Έτσι, λ χ , η Ελληνική και οι άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες διαφέρουν ριζικά από γλώσσες συγκολλητικού δομικού τύπου, όπως η Τουρκική, η Φινλανδική, οι ινδιάνικες γλώσσες ή η Ιαπωνική κ ά Διαφέρει επίσης από τις σημιτοχαμιτικές γλώσσες (αραβικές, Εβραϊκή, αφρικανικές γλώσσες), που χαρακτηρίζονται από την εναλλαγή στοιχείων τής ρίζας, όπως διαφέρει και από τις μονοσυλλαβικές γλώσσες (Κινεζική, Θιβετική, Ταϊλανδική κ ά) και από τις λοιπές γλωσσικές οικογένειες

Η διαφοροποίηση τής Ελληνικής από τις άλλες συγγενείς ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και η ανάπτυξη των ιδιαίτερων γλωσσικών χαρακτηριστικών που την ξεχωρίζουν από αυτές (την αρχαία Ινδική, τις γερμανικές, τις σλαβικές κ λπ) θα έγινε, φυσικά, μετά την απομάκρυνση των Ελλήνων από τους λοιπούς Ινδοευρωπαίους, πιθανότατα κατά την 3η χιλιετία, αφού τουλάχιστον το 2000 π Χ οι Έλληνες εμφανίζονται, κατά κύματα, στον γεωγραφικό χώρο όπου εγκαταστάθηκαν και που από αυτούς ονομάστηκε Ελλάδα Στη διαμόρφωση τής ελληνικής γλώσσας δεν φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο η γλώσσα ή οι γλώσσες των Προελλήνων, που βρήκαν οι Έλληνες να κατοικούν στον ελλαδικό χώρο (ιστορικά γνωστών ως Πελασγών) Η γλώσσα των Προελλήνων απετέλεσε μικρής σημασίας γλωσσικό υπόστρωμα (substratum) τής Ελληνικής, που εντοπίζεται μεθοδολογικά από γλωσσικά στοιχεία, τα οποία ούτε στην Ελληνική ούτε σε καμιά άλλη ινδοευρωπαϊκή γλώσσα μπορούν να ανευρεθούν

---

6 Βλ Γ Μπαμπινιώτη, *Συνοπτική ιστορία τής ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 1998[3]

Για την ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών ισχύει η παρατήρηση τού J I Mallory[7] «Ενώ οι λεπτομέρειες είναι ακόμα θέμα πολεμικής, η ινδοευρωπαϊκή υπόθεση σίγουρα δεν είναι *Είναι η μόνη η οποία μπορεί πειστικά να εξηγήσει γιατί ο μισός κατά προσέγγιση πληθυσμός τής γης μιλά γλώσσες οι οποίες σαφώς σχετίζονται μεταξύ τους* Αυτό απαιτεί να υποθέσουμε ότι κάποτε σε κάποιο μέρος τής Ευρασίας υπήρχε ένας πληθυσμός ο οποίος μιλούσε μια γλώσσα που ήταν ο άμεσος πρόγονος όλων εκείνων των γλωσσών τις οποίες αναγνωρίζουμε σήμερα ως ινδοευρωπαϊκές».

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ο προσδιορισμός περιόδων σε μια γλώσσα με αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοση σημαίνει τη χάραξη διαχωριστικών γραμμών με όρια που συχνά δεν είναι τόσο γλωσσικά όσο ιστορικά και, το κυριότερο, που ποτέ δεν είναι αυστηρά και απόλυτα Το πέρασμα, λ χ, από την αρχαία ελληνική γλώσσα στην *Αλεξανδρινή Κοινή* (300 π Χ -300 μ Χ ή 6ος αι) μπορεί συμβατικά να τοποθετηθεί στους χρόνους τού Μ Αλεξάνδρου (στρογγυλοποιούμενο αριθμητικά στο 300 π Χ), αφού τότε είναι που η Αττική διάλεκτος, καθιερωμένη από τον 5ο αιώνα ως επίσημη γλώσσα τού μακεδονικού κράτους, περιβάλλεται με το κύρος, τη δύναμη και το γόητρο τής αυτοκρατορίας τού Μ Αλεξάνδρου, διαδίδεται ως lingua franca μέχρι τις Ινδίες και αναδεικνύεται, τρόπον τινά, σε διεθνή γλώσσα Ωστόσο, τα γλωσσικά δεδομένα, οι μεταβολές στη δομή τής γλώσσας, που επιτρέπουν να μιλάμε για μια νέα περίοδο τής ελληνικής γλώσσας, την Αλεξανδρινή Κοινή, και πολύ πιο πριν από το 300 π Χ αρχίζουν (ο μονοφθογγισμός ορισμένων διφθόγγων φθάνει μέχρι τον 5ο π Χ αιώνα') και συνεχίζονται επί πολλούς αιώνες πριν και μετά τα χρόνια τού Χριστού στην περίοδο τής ρωμαϊκής κυριαρχίας, φθάνοντας πιθανότατα στον 5ο μ Χ αιώνα (τότε χρονολογείται με ασφάλεια η επικράτηση τού δυναμικού έναντι τού μουσικού τονισμού, διαπιστούμενη στα τονικά δακτυλικά εξάμετρα τού Νόννου) Ο ίδιος ο προσδιορισμός τού τέλους τής Αλεξανδρινής Κοινής κυμαίνεται από τους μελετητές ανάμεσα στο 300 μ Χ (ακριβέστερα στο 330 μ Χ , όταν η έδρα τού Ρωμαϊκού Κράτους μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη) και στους χρόνους τού Ιουστινιανού (527-565 μ Χ), δηλαδή στον 6ο αιώνα, οπότε η Ελληνική καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα τού Βυζαντινού Κράτους και αρχίζουν να εμφανίζονται γλωσσικές μεταβολές που αναγνωρίζονται ως γλωσσικά τεκμήρια τής επόμενης περιόδου (τής Μεσαιωνικής) Εν τούτοις, από καθαρώς γλωσσικής και γλωσσοϊστορικής πλευράς, ο 1ος π Χ αιώνας με το κίνημα των Αττικιστών, το οποίο οδηγεί έκτοτε στη διάσχιση τής ενιαίας μέχρι τότε γλωσσικής παράδοσης σε γραφομένη (ή λόγια ή αττικίζουσα γλώσσα) αφ' ενός και σε προφορική (ή δημώδη ή κοινή) γλώσσα αφ' ετέρου, θα ήταν πολύ πιο δικαιολογημένο ορόσημο τής, ούτως ή άλλως, μεταβατικής περιόδου από την αρχαία Ελληνική στη νεότερη Ελληνική μέσω τής Μεσαιωνικής (Βυζαντινής) περιόδου

Εξίσου κρίσιμο είναι το θέμα τού προσδιορισμού τού χρόνου (και τής αντίστοιχης περιόδου) που δηλώνει την έναρξη τής γλωσσικής ιστορίας μας Τυπικά, η ιστορία μιας γλώσσας αρχίζει από τη χρονολογία που σώζονται γραπτές μαρτυρίες Αυτό για την Ελληνική, προτού αναγνωσθεί η γραμμική γραφή Β (1953), σήμαινε ότι άρχιζε από τα τέλη τού 8ου π Χ αιώνα Με την ανάγνωση των κειμένων τής Κρητομυκηναϊκής γραφής Β η ιστορία τής ελληνικής γλώσσας μετατέθηκε έξι ολόκληρους αιώνες πριν Οψέποτε αναγνωσθούν τα κείμενα τής γραμμικής γραφής Α (αμφισβητείται μεν αν περιέχουν ελληνική γλώσσα, αλλά το πιο φυσικό και αναμενόμενο θα ήταν ότι επιγραφές –για την ακρίβεια, πήλινες πινακίδες– τού ελλαδικού χώρου και των ελληνικών χρόνων περιέχουν και ελληνικά κείμενα), η ελληνική γλώσσα θα γίνει, πιθανότατα, τρεις αιώνες αρχαιότερη Αυτό δείχνει, νομίζω, τη σχετική αξία τής παραδοχής ότι η ιστορία και η αρχαιότητα τής εμφάνισης μιας γλώσσας συνδέεται αναγκαστικά με τις «αναγνωσμένες» γραπτές μαρτυρίες της, ζήτημα που μπορεί -όπως στην περίπτωση τής Ελληνικής– να αποδειχθεί και συγκυριακό

Αν δει κανείς τυπικά-ποσοτικά τη διάρκεια των περιόδων τής ελληνικής γλώσσας (Αρχαία Ελληνική 1400-300 π.Χ , Αλεξανδρινή Κοινή 300 π Χ -6ος μ Χ αιώνας, Μεσαιωνική 6ος-18ος αιώνας, Νέα Ελληνική 19ος αι κ εξής), διαπιστώνει ότι συγκριτικά μεγαλύτερη διάρκεια εμφανίζει η Μεσαιωνική Ελληνική (12 αιώνες), ακολουθεί η Αλεξανδρινή Κοινή (9 αιώνες), έπονται δε η Αρχαία Ελληνική (7 αιώνες, λόγω τού χάσματος ανάμεσα στο 1200-720 π Χ) και η Νέα Ελληνική (2 τελευταίοι αιώνες) Ωστόσο, και αυτή η εικόνα δεν είναι απόλυτα ικανοποιητική και αληθής από γλωσσικής πλευράς Η νέα ελληνική γλώσσα, στα βασικά χαρακτηριστικά τής δομής της (τα φωνολογικά και, λιγότερο, τα μορφοσυντακτικά), ανάγεται στους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής, το αργότερο δε μέχρι και την πρώιμη ιδίως βυζαντινή περίοδο (6ο-12ο αιώνα) και τη βυζαντινή (12ο-15ο αιώνα) έχει πλήρως διαμορφωθεί Το να αναγάγεις, λοιπόν, τη νεοελληνική γλώσσα στους δύο τελευταίους αιώνες είναι ιστορικά (με όριο τη δημιουργία τού νεοελληνικού κράτους) σωστό, όμως καθαρώς γλωσσικά και γλωσσολογικά πάσχει, αφού οι απαρχές τής Νεοελληνικής ανάγονται ουσιαστικά στους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες

Άρα, η αναφορά στις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας είναι αναγκαία μεν, αλλά συμβατική και συχνά συγκαλυπτική τής γλωσσικής πραγματικότητας

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ

Μια γλώσσα που αριθμεί βίον 40 αιώνων, εννοώ την ελληνική γλώσσα, είναι φυσικό στο πέρασμα τού χρόνου –τόσου μακρού χρόνου– να έχει υποστεί μεταβολές Μεταβολές στους φθόγγους τής γλώσσας, αυτούς που συνθέτουν τον τρόπο τής προφοράς της ή, σημειολογικά, μεταβολές στα σημαίνοντα (στη φωνολογική δήλωση) των λέξεων Μεταβολές, επίσης, στη γραμματική της δομή (μορφολογία), δηλαδή στον τρόπο που με ποικίλα γραμματικά μορφήματα (καταλήξεις, επιθήματα, προθήματα, ενθήματα, σχηματιστικά στοιχεία) δηλώνει τις γραμματικές σημασίες της Ομοίως, είναι φυσικό να έχει υποστεί μεταβολές στη συντακτική της δομή, στον τρόπο που συν-τάσσει τις λέξεις της σε σύνολα (φράσεων, προτάσεων, περιόδων, παραγράφων, κειμένου), καθώς και, κατεξοχήν, μεταβολές στο λεξιλόγιο, αφού νέες εκφραστικές, δηλωτικές (αντικειμένων, σχέσεων, θεσμών, καταστάσεων κ λπ) ανάγκες αναφύονται στην καθημερινή ζωή κάθε λαού με το πέρασμα τού χρόνου Έτσι, η ελληνική γλώσσα έχει υποστεί αρκετές μεταβολές στη δομή της Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε ήδη, οι μεταβολές αυτές δεν ήταν τόσες και τέτοιες που να αλλοιώσουν τη δομική φυσιογνωμία τής Ελληνικής σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο νέος Έλληνας, λ χ να αδυνατεί να πλησιάσει και να κατανοήσει, περισσότερο ή λιγότερο, ένα πεζό κείμενο τού Ξενοφώντα ή τού Πλάτωνα ή τού Πλουτάρχου με μικρή προσπάθεια και κατάλληλη καθοδήγηση Και μπορεί μεν σήμερα να ακούγεται ίσως υπερβολικός ο ισχυρισμός τού Κοραή[8] «ὅτι ὅστις συλλογισθῆ ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ 'Αριστοτέλης, ὁ Δη-

7 J I Mallory, *Οι Ινδοευρωπαίοι*, Αθήνα εκδ Δελφίνι 1995, σ 28

8 Το παράθεμα από Αναστ Μέγα, *Ιστορία τού γλωσσικού ζητήματος*, 1925-1927, σ 213-214

μοσθένης καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν δοξασάντων τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐὰν ἤρχοντο πάλιν εἰς τὸν κόσμον μόνον ἑνὸς μηνὸς μελέτην ἐχρειάζετο διὰ νὰ καταλάβωσιν ὅ,τι λαλοῦμεν καὶ ὅ,τι γράφομεν τὴν σήμερον» Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να πει το ίδιο για την εκτίμηση τού καθηγητή Robert Browning[9], ο οποίος γράφει. «Από τότε [7ο π Χ αιώνα] η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ώς την εποχή μας Υπήρχαν βέβαια αλλαγές αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξωνικά για τον σύγχρονο Άγγλο [ ]. Η συνέχεια τού λεξιλογικού της αποθέματος [τής Ελληνικής] είναι εντυπωσιακή [ ] Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσσικά»

Αν θέλαμε να χαρακτηρίσουμε γενικότερα τη δομή τής ελληνικής γλώσσας στην υφή και την εξέλιξή της, θα είχαμε να παρατηρήσουμε τα εξής Η αρχαία ελληνική γλώσσα, τόσο από πλευράς δομολειτουργικής (μορφοσυντακτικών δομών και επικοινωνιακών λειτουργιών που επιτελούν) όσο και από απόψεως λεξιλογικής (δηλώσεως λεπτών και σύνθετων εννοιών τής επιστήμης, των πολιτικοκοινωνικών θεσμών και τής λογοτεχνίας), καλλιεργήθηκε σε ύψιστο βαθμό Το ότι έφθασε, λ χ, στις λεπτές δηλωτικές διακρίσεις ανάμεσα στην *ενεργητική φωνή* (που δήλωνε την ενέργεια διαπιστωτικά ή περιγραφικά), στη *μέση φωνή* (που δήλωνε το έντονο ενδιαφέρον τού υποκειμένου για την επιτελούμενη ενέργεια) και στην *παθητική* (με έμφαση στην ενέργεια παρά στην πηγή από όπου προέρχεται) είναι απόρροια των εκφραστικών αναγκών και τής καλλιέργειας τής Ελληνικής από δημιουργούς με γνώση και ευαισθησία στη γλώσσα Το ίδιο και για την ανάπτυξη τής δομής και λειτουργίας τής *ευκτικής τού πλαγίου λόγου*, που επινοήθηκε για να δηλώνει μειωμένη (έναντι τής οριστικής εγκλίσεως) βεβαιότητα, όταν η δηλουμένη ενέργεια απομακρυνόταν από το παρόν και εξαρτάτο από γεγονότα τού παρελθόντος Η δυνατότητα, ομοίως, να δηλώνονται πολύμορφα και πολυδύναμα οι αναγκαίες για την επικοινωνία αναφορές στον χρόνο, τον τρόπο, στην αιτία, στον σκοπό κ λπ (οι λεγόμενες «επιρρηματικές σχέσεις») μέσω τού πλούσιου διακόσμου των *επιρρηματικών μετοχών* (παράλληλα προς τη χρήση επιρρημάτων, εμπροθέτων εκφράσεων, δευτερευουσών προτάσεων κ λπ) συντελούσε σε απαιτητικότερες μορφές προσεγμένης χρήσης τής γλώσσας, όπου η δυνατότητα περισσοτέρων επιλογών εξυπηρετούσε την ποικιλία τού λόγου, τον ρυθμό και την ακουστική τής φράσης και, συχνά, τη δήλωση λεπτών υφολογικών αποχρώσεων

Φυσικά, στην κοινωνική διαστρωμάτωση τού αρχαίου ελληνικού κόσμου αυξημένη ευαισθησία και ευρύτερη γνώση τής γλώσσας διέθετε, κατά κανόνα, ο πολίτης τής πόλεως-κράτους με την ανάλογη μόρφωση Τότε η καλλιεργημένη γλώσσα –αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει σήμερα– ήταν προνόμιο των ελευθέρων μόνο πολιτών και μάλιστα αυτών που είχαν τους πόρους να εξασφαλίσουν μια εφαρμοσμένη (ρητορική) γνώση τής γλώσσας με κατάλληλη διδασκαλία Ωστόσο, η ευρύτερη και άμεση συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στην πολιτιστική-μορφωτική δραστηριότητα τής πόλεως βοηθούσε στην ανάπτυξη τού (προφορικού) πολιτικού λόγου και στην καλλιέργεια τής γλωσσικής τους ικανότητας. Και όσο κι αν είναι αληθές ότι εμείς σήμερα τον αρχαίο ελληνικό λόγο τον γνωρίζουμε από τα κείμενα ικανών έως προικισμένων και μεγάλων διανοητών, οι οποίοι είναι φυσικό να χειρίζονταν τη γλώσσα με απαιτητικό τρόπο (ενώ ελάχιστα γνωρίζουμε τον απλό καθημερινό λόγο), εν τούτοις μπορούμε να μιλάμε για μιαν ιδιαίτερη καλλιέργεια τής Ελληνικής, αφού είναι γνωστό ότι τη στάθμη μιας γλώσσας την καθορίζουν οι μεγάλοι συγγραφείς, που τα κείμενά τους λειτουργούν ως πρότυπα και ρυθμίζουν τη γενικότερη χρήση τής γλώσσας

Η καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας ακονίστηκε εν συνεχεία στο άλλο μεγάλο «γλωσσικό αμόνι», στον χώρο τής χριστιανικής θεολογίας και φιλολογίας, που όλο και περισσότερο εξελίχθηκε σε κύρια έκφραση τού βυζαντινού κόσμου, συνοδευόμενη από άλλες μορφές πνευματικής δραστηριότητας όπως, λ χ , η γραμματική, η χρονογραφία ή η θύραθεν (παράλληλα με την εκκλησιαστική) ποίηση Με τον ελληνικό Διαφωτισμό, εντός και εκτός Ελλάδος, η Ελληνική μετά από μερικούς αιώνες σιγής γνώρισε νέα καλλιέργεια, πράγμα που έγινε επίσης και με τις επιτόπιες λογοτεχνίες (κρητική, κυπριακή, επτανησιακή) και, πάνω απ' όλα, με το δημοτικό τραγούδι Με τη δημιουργία τού ελεύθερου Νεοελληνικού Κράτους νέα πνοή –παρά τη γλωσσική διαμάχη καθαρεύουσας-δημοτικής– δίδεται στην ελληνική γλώσσα, που γρήγορα περνάει στη φάση τού γλωσσικού εκσυγχρονισμού, αφού έχει προηγηθεί ο γλωσσικός καθαρισμός τής Ελληνικής (από ξενόγλωσσα –τουρκικά ιδίως και βενετσιάνικα– στοιχεία), ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις τής επιστήμης, τής διοίκησης, τής εκπαίδευσης και τού Τύπου. Η ραγδαία εξέλιξη τής λογοτεχνίας, ιδίως τής ποίησης, συνέβαλε ουσιωδώς στην καλλιέργεια τής Ελληνικής, όπως –όσο και αν φανεί περίεργο– η διαμάχη περί το γλωσσικό ζήτημα οδήγησε σε μιαν ευρύτερη και βαθύτερη ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα σε διαχρονικό επίπεδο, που και στην καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας στη διπλή της παράδοση βοήθησε και, κυρίως, στη σπάνια για έναν λαό ευαισθητοποίηση τής πλειονότητας των πολιτών για τα θέματα τής χρήσης τής Ελληνικής και τής επίσημης μορφής τής γλώσσας μας

Από όλα αυτά προκύπτει ότι η καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας, γραπτής και προφορικής, συνεχίστηκε σε κυμαινόμενο επίπεδο από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, γεγονός που και την ποιότητα τής γλώσσας μας ωφέλησε (όσο και αν ο γλωσσικός μας εμφύλιος γέννησε φανατισμούς και ακρότητες και από τα δύο μέρη) και σε μεταβολές τής Ελληνικής κατά φυσικό τρόπο οδήγησε.

ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Σε ένα Λεξικό τής ελληνικής γλώσσας είναι φυσικό να ενδιαφέρει, περισσότερο από κάθε τι άλλο, το ζήτημα τού λεξιλογίου τής Ελληνικής, αφού οι περισσότερες λέξεις τής σημερινής μας γλώσσας συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την προέλευση, τις ιστορικές περιπέτειες και τη γλωσσική ιδεολογία που αναπτύχθηκε γύρω από την επίσημη μορφή τής γλώσσας και το περίφημο γλωσσικό ζήτημα[10]

Ο χώρος τού λεξιλογίου τής Ελληνικής εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο ως αδιάψευστο τεκμήριο τής συνέχειας τής ελληνικής γλώσσας όσο και ως «διεθνής ταυτότητα» τής Ελληνικής στην ευρωπαϊκή και, δι' αυτής, στην παγκόσμια γλωσσική επικοινωνία, αλλά επίσης και ως πεδίο ιστορικών διεργασιών που σφράγισαν τη φυσιογνωμία τής νεότερης ελληνικής γλώσσας

Ότι οι ελληνικές λέξεις, οι ρίζες και τα σχηματιστικά στοιχεία (προθήματα, τέρματα, καταλήξεις) τής Ελληνικής αποτελούν μόνιμη παρακαταθήκη τής διεθνούς επιστημονικής ορολογίας αλλά και οπλοστάσιο ξένων μορφωμένων και διανοουμένων (επιστημόνων, πολιτικών, αρθρογράφων κ ά.) που διά των ελληνικών λέξεων επιχειρούν να εκφραστούν πέρα των τετριμμένων λέξεων τής καθημερινότητας ανεβάζοντας το επίπεδο τής επικοινωνίας τους, είναι ευρύτερα γνωστό Το λεξικό Larousse (Dictionnaire du français au collège σ XXVII) προτάσσει ενδεικτικό πίνακα ελληνικών (α' ή β' συνθετικών)

---

9 R Browning, *Η μεσαιωνική και νέα ελληνική γλώσσα*, Αθήνα Εκδ Παπαδήμα 1991, σ 9 και 13

10 Βλ Γ Μπαμπινιώτη, *Η γλώσσα ως αξία Το παράδειγμα τής Ελληνικής*, Αθήνα Εκδ Gutenberg 1994, σ 295 κ εξ , κ α

λέξεων τής Γαλλικής, για να διευκολύνει τον Γάλλο αναγνώστη *aéro- aérodynamique, agr(o)- agronome, -algie nevralgie, anthropo- anthropologie, archéo- archéologie, -archie, -arque monarchie, monarque, auto- autobiographique, biblio- bibliotèque, bio- biologie* κ.ο κ Ανατρέχοντας, εξάλλου, σε οποιονδήποτε «Λεξιλογικό Πίνακα» (Wordlist), πίνακα (με τη σημασία, ετυμολογία και χρήση) ελληνικών λέξεων τής Αγγλικής που οφείλει να γνωρίζει ο αγγλόφωνος μαθητής για τις επίσημες εξετάσεις τής αγγλικής γλώσσας, συναντάμε λέξεις όπως *acoustics, aesthetic, amphitheatre, antagonism, apathetic, aphorism, archipelago, ascetic, autonomous, catastrophe, cathartic, chaotic, epitome, epilogue, epitaph, epithet, spasmodic, stigmatize, gnome, homonym, ephemeral, eulogistic, ethnic, sporadic, amnesty, antipodes, apo(ph)thegm, apostolic, apostrophe, apotheosis, apologetic, apocalyptic, apocryphal*[11] κ λπ, κ λπ Σε τέτοιους γλωσσικούς πίνακες για τον Άγγλο μαθητή (!) βρίσκουμε ετυμολογικές-σημασιολογικές πληροφορίες για τις ελληνικές ρίζες τού τύπου *erg/urg* «work» *energy, ergatocracy, metallurgy eu* «good, well, beautiful» *eulogize, euphemism, eupeptic* κ ο κ

Το λεξιλόγιο τής Ελληνικής αποτελεί αψευδή μάρτυρα τής αδιάκοπης συνέχειας τής ελληνικής γλώσσας και τού ενιαίου χαρακτήρα της Κανείς Έλληνας ή ξένος (με εξαίρεση τους ειδικούς τής ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας) δεν μπορεί να διακρίνει αν μια σύγχρονη ελληνική λέξη είναι αρχαία, βυζαντινή ή νεότερη ή αν χρησιμοποιείται συνεχώς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα Ποιος γνωρίζει ή αναγνωρίζει, λ.χ., ότι λέξεις όπως *αγαπώ, αγαπητός, άγγελος, αγέλαστος, αγνός, άγνωστος, αγορά, άγριος, αδελφός, αθάνατος, αηδόνι, αέρας, αετός, αιώνας, άκλαυτος, ακούω, ακτίνα, αλάτι, αλέθω, αλείφω, αλήθεια, αλλά, άλλος, άλλοτε, άρμη, αλμυρός, αλοιφή, άλυτος, αλώνι, άμα, αμάξι, αρμέγω, αμπέλι, αμέτρητος, αν, ανεβαίνω, αναβάλλω, ανάγκη, αναλύω, αναπαύω, αναπνέω, αναστενάζω, ανατολή, άναρχος, αναφέρω, ανατρέχω, άνεμος, ανεψιός, άνδρας, ανθώ, άνθρωπος, ανάγω, άνιφτος, άνοστος, αντί, αντίκρυ, αξίνα, άξιος, άξονας, απατώ, απάτη, άπιστος, από* κ λπ είναι γνήσιες ομηρικές λέξεις, που αυτούσιες ή παρηλλαγμένες, με την ίδια ή και διαφοροποιημένη σημασία, χρησιμοποιούνται από τα χρόνια των ομηρικών επών μέχρι σήμερα. Όπως είπαμε και στην αρχή αυτού τού κειμένου, οι λέξεις αυτές δεν είναι ούτε αρχαίες ούτε βυζαντινές ούτε νέες Είναι ελληνικές Γι' αυτό και η έννοια τής συνέχειας προκειμένου για την ελληνική γλώσσα δεν είναι ιδεολόγημα, αλλά απτή γλωσσική πραγματικότητα

Ο Γ Χατζιδάκις σε μια κλασική μελέτη του με τίτλο «Περὶ τῆς ἑνότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης»[12] απέδειξε ότι «ἐκ τῶν 4 900 περίπου λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης σχεδὸν αἱ ἡμίσειαι, ἤτοι λέξεις 2 280, λέγονται καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῇ κοινῇ λαλιᾷ τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται μέν, 2 220, νοοῦνται καλῶς ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀναγιγνωσκόμεναι ἢ ἀκουόμεναι, ὀλίγαι δὲ μόνον περὶ τὰς 400 εἶναι ἀληθῶς ἀκατανόητοι ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»[13] Το να χρησιμοποιεί ο σημερινός Έλληνας ενεργώς στον λόγο του ή να καταλαβαίνει τις λέξεις που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες των κλασικών χρόνων πριν από 2 500 χρόνια ή τις λέξεις τής Καινής Διαθήκης (όταν συγκριτικά πρόσφατες μεταφράσεις τής Καινής Διαθήκης σε άλλες γλώσσες –Γερμανική, Ρωσική, Αγγλική κ ά – δεν είναι κατανοητές στους σημερινούς ομιλητές των αντιστοίχων γλωσσών), δείχνει την ιδιαίτερη σχέση που έχουν οι ομιλητές τής Ελληνικής με τη γλώσσα τους λόγω τής ιστορίας της

Σε αυτή την εσωτερική φυσιολογική *επιβίωση* μεγάλου μέρους τού αρχαίου ή παλαιότερου λεξιλογίου τής Ελληνικής γλώσσας στη μέχρι σήμερα διαχρονική χρήση της ήλθαν να προστεθούν και «έξωθεν» λεξιλογικές επεμβάσεις Ελλήνων λογίων, οι οποίες αποτέλεσαν γλωσσικά κινήματα που οδήγησαν σε *αναβιώσεις* χιλιάδων λέξεων τής αρχαίας, έτσι ώστε –πρωτόγνωρο γλωσσικό φαινόμενο αυτό– η «φυσική συνέχεια» να ενισχυθεί από μια, ας την πούμε, «τεχνητή συνέχεια» Αναφερόμαστε και πάλι στα *επιστροφικά* ή *αναδρομικά* κινήματα τού Αττικισμού (αρχαίου και βυζαντινού), τού Νεοαττικισμού (τού όψιμου Βυζαντίου), τού αρχαϊσμού (των χρόνων τού Νεοελληνικού Διαφωτισμού), τού κοραϊκού και μετακοραϊκού καθαρισμού, τού νεοαττικισμού ή αρχαϊσμού (τού νέου ελληνικού κράτους), καθώς και τής αυστηρής ή ηπιότερης φορμαλιστικής καθαρεύουσας Όλα αυτά τα επιστροφικά κινήματα, περισσότερο ή λιγότερο ιδεολογικά και αναγκασμένα να ανταποκριθούν στις νέες επικοινωνιακές ανάγκες τής γλώσσας, αναβίωσαν, μιμήθηκαν ή άντλησαν σε ευρεία έκταση αρχαίες ή βυζαντινές λέξεις, με τις οποίες υποκατέστησαν άλλες ξένες ή εξέφρασαν νέες έννοιες Αποτέλεσμα, τα κινήματα αυτά κατάφεραν να επανασυνδέσουν τις νεότερες φάσεις τής Ελληνικής με τις παλαιότερες κατά μοναδικό στην ιστορία των γλωσσών τρόπο (άλλη είναι η περίπτωση τής Εβραϊκής, που αποτελεί και αυτή μοναδικό παράδειγμα «ανάστασης» μιας νεκρής, μη ομιλουμένης γλώσσας, τής αρχαίας Εβραϊκής τής Παλαιάς Διαθήκης, και καθιέρωσής της ως επίσημης σύγχρονης γλώσσας!) Απλή αναδρομή στο Λεξικό τού Στέφανου Κουμανούδη, στη *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από τής Αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων* (Αθήνα 1900)[14], δείχνει τον τεράστιο όγκο τού λεξιλογίου που πλάστηκε από τους λογίους είτε από αυτούσιες αρχαίες λέξεις ή, κυρίως, από νεόπλαστες λέξεις που ακολουθούν τα πρότυπα των αρχαίων Ιδού μερικές νεόπλαστες λέξεις, που κανένας δεν θα μπορούσε (παρά μόνον από πραγματολογικά στοιχεία) να ξεχωρίσει αν είναι αρχαίες ή νεότερες *δημοσιογράφος* (1826), *δημοσιότης* (1824), *έπειγόντως* (1829), *έπετηρίς* (1876), *έπιβάρυνσις* (1805), *έπιβίβασις* (1871), *κομματάρχης* (1853), *πλειοψηφία* (1833), *πλαισιώνω* (1889), *δηλητηριάζω* (1876), *βασίζω/-ομαι* (1854), *διαπαιδαγώγησις* (1876), *έφετεῖον* (1833), *λαθρεμπόριον* (1809), *νεκροτομεῖον* (1888), *έξόντωσις* (1766), *έπιφύλαξις* (1859), *όλοκληρώνω* (1896), *στρατών* (1833), *ταξινομῶ* (1873), *ύπνοβάτης* (1840), *χειροκροτῶ* (1856) Ο ίδιος μάλιστα ο Κουμανούδης έπλασε τις λέξεις *έκδήλωσις, έπαρχιακός* και *έχθρότης*

Αυτός ο «εσωτερικός δανεισμός» τής Ελληνικής από λέξεις ανήκουσες στη μακρά γλωσσική της παράδοση υπήρξε η πιο υγιής και αποτελεσματική αντιμετώπιση ενός μείζονος κινδύνου, που απείλησε την ελληνική γλώσσα τούς τελευταίους αιώνες τού ξενικού ζυγού. Πρόκειται για το πλήθος των ξενικών λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων) που εισχώρησαν -ελλείψει οργανωμένης παιδείας ή άλλης μορφωτικής αντιστάσεως- στο σώμα τής Ελληνικής και προκάλεσαν μια κατάσταση που ανάγκασε φωτισμένους Έλληνες όπως ο Αδαμάντιος Κοραής να αναλάβουν σταυροφορία «καθαρμού» τής γλώσσας, προλαβαίνοντας τον κίνδυνο μιας μορφής μιγαδοποίησης (creolisation) τής Ελληνικής Από το κίνημα τού καθαρισμού τού Κοραή διαμορφώθηκε βαθμηδόν μια «γλωσσική ιδεολογία» που απετέλεσε ανασταλτικό φραγμό στην εισβολή των ξένων λέξεων, οδήγησε σε ευρεία υποκατάσταση των ξενικών με ελληνικές (βλ σ 627) και ετοίμασε το έδαφος τής αναζήτησης νέων όρων και λέξεων μέσα από την παρακαταθήκη τής ίδιας τής ελληνικής γλώσσας Η υπηρεσία που προσέφεραν στην ελληνική γλώσσα οι λόγιοι τής εποχής με την εδραίωση αυτής τής «γλωσσικής ιδεολογίας» δεν έχει εκτιμηθεί ακόμη στις πραγματικές της διαστάσεις. Ένα πάντως είναι βέβαιο χωρίς αυτή την εκστρατεία και χωρίς τον αγώνα αυτής τής γλωσσικής «πρόληψης», η λεξιλογική δομή τής σύγχρονης Ελληνικής δεν θα διέθετε τη σημερινή λεξιλογική συνοχή της

11 S Brownstein-M Weiner, *Basic Wordlist*, N York Barron's Educational Series 1977, passim

12 Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών 5 1908-1909, σ 47-151

13 αυτ, σ 141

14 Βλ κ *Λεξικογραφικό Επίμετρο Τα λεξικά τής Νέας Ελληνικής* στο τέλος τού παρόντος Λεξικού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Συχνά μέσα στο Λεξικό, είτε στην ιστορία κάθε γράμματος είτε μιλώντας για το αλφάβητο είτε στα λ *γραφή* και *ορθογραφία*, γίνεται λόγος για τη γραφή και την ορθογραφία τής γλώσσας μας Εδώ γίνεται μια ευρύτερη, συνολική εξέταση τού θέματος

Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που εδημιούργησαν Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκότος τής ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη Στην Ελλάδα, αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φτάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, *για πρώτη φορά στον κόσμο*, την ελληνική αλφαβητική γραφή Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή τού δυτικού ελληνικού (Χαλκιδικού) αλφαβήτου, εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε λατινικό αλφάβητο, ένα αλφάβητο που μέσω τής αυτοκρατορίας τής Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο π.Χ. αιώνα («επιγραφή τού Διπύλου», «ποτήριον Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε ανάγεται στο 400 π Χ

Οι γραφές που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα είναι η *ιερογλυφική* (περ 2000-1750 π.Χ) η *γραμμική γραφή Α* (1700-1400 π Χ) η *γραμμική γραφή Β* (1400-1200 π.Χ) η *κυπρομινωική γραφή* (περ 1500-1100 π Χ) το *κυπριακό συλλαβάριο* (περ 6ο-4ο π Χ αι) η *ελληνική αλφαβητική γραφή* (πιθ 10ο π Χ αι.–σήμερα). Από αυτές έχουν αναγνωσθεί μόνον η γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο Η ιερογλυφική, η γραμμική Α και η κυπρομινωική δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί Η ελληνική αλφαβητική γραφή είναι αυτή που χρησιμοποιείται χωρίς διακοπή από τον 8ο π Χ αιώνα μέχρι σήμερα

Μπορεί οι Έλληνες να μην είναι αυτοί –με τα στοιχεία που έχουμε μέχρι σήμερα- που πρώτοι επινόησαν τη γραφή Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι και Χεττίτες χρησιμοποιούν τη σφηνοειδή γραφή (εξελιγμένη εικονογραφική γραφή) ήδη από το 4000 π Χ Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν επίσης την ιερογλυφική γραφή (λογογράμματα και φωνογράμματα) ήδη από το 3000 π Χ, μέχρι τον 1ο μ Χ αιώνα Το γεγονός είναι ότι ήδη τη 2η χιλιετία οι Έλληνες με τη γραμμική Β περνούν σε μια συλλαβογραφική γραφή, που είναι μια πρώτη μορφή *φωνολογικής γραφής*, αφού στηρίζεται στη συλλαβή Κάθε γράμμα είναι και μία συλλαβή, όχι ένας φθόγγος Ότι πρόκειται για ένα ατελές αλφάβητο (αφού ο αριθμός των δυνατών συλλαβών μιας γλώσσας είναι ως προϊόν συνδυασμών τεράστιος') δεν υπάρχει αμφιβολία Περί τα 90 συλλαβογράμματα χρησιμοποιήθηκαν με πολλαπλή το καθένα φωνητική αξία (το συλλαβόγραμμα ⊦ δηλώνει τα *πε-πη, βε-βη, φε-φη* και *πει-πηι, βει-βηι, φειφηι*, δηλαδή 12 συλλαβές-αναγνώσεις), πράγμα που γεννά δυσχέρειες στην ανάγνωση

Έτσι, από το 1200 π Χ παύει να μαρτυρείται η γραμμική γραφή Β Η ατελής γραμμική γραφή Β εγκαταλείπεται κάποτε πριν από τον 8ο π Χ. αιώνα για μιαν οικονομικότερη και δηλωτικότερη «οιονεί συλλαβογραφική» γραφή, αφού είναι μια γραφή που δηλώνει μόνο τα σύμφωνα, αφήνοντας όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα στις σημιτικές γραφές– να εικάσει ο αναγνώστης μόνος του τα παραλειπόμενα φωνήεντα Οι Έλληνες, γύρω στον 10ο π Χ αιώνα, παίρνουν από τους Φοίνικες αυτή την (οικονομικότερη τής συλλαβογραφικής) συμφωνογραφική γραφή Αλλά δεν στέκονται σ' αυτό Επινοούν για πρώτη φορά στην ιστορία τής γραφής τη δήλωση των φωνηέντων, αυτών δηλαδή που αποτελούν τη βάση τής συλλαβής και τής γλώσσας γενικότερα Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φτάνουν έτσι στη δημιουργία *τής πρώτης πραγματικά αλφαβητικής γραφής, τού πρώτου αλφαβήτου*, όπου κάθε γράμμα δηλώνει και έναν φθόγγο (για οικονομία δεν χρησιμοποιούν από την αρχή διαφορετική δήλωση για κάθε είδος φωνήεντος, έτσι το Ε δηλώνει αρχικά και το *ε* και το *η*, το Ο και το *ο* και το *ω*, ενώ ποτέ δεν δήλωσαν με διαφορετικό γράμμα τη διαφορά μακρού και βραχέος *α*, μακρού και βραχέος *ι*, μακρού και βραχέος *υ*, γιατί έτσι θα δημιουργούνταν πλήθος νέων γραμμάτων για τα φωνήεντα) Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη δανείστηκαν οι Έλληνες από άλλους Όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές τής ιστορίας τής γραφής[15], συμφωνούν ότι ως πρώτη ύλη τού ελληνικού αλφαβήτου χρησίμευσε το βορειοσημιτικό συμφωνογραφικό αλφάβητο Επί τού θέματος αυτού δεν διαφωνεί κανείς Το θέμα επί τού οποίου υπάρχει πλήθος αλληλοσυγκρουομένων θεωριών είναι η προέλευση και η δημιουργία τού ίδιου τού φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος, το οποίο ανάγεται στο πρωτοχαναανικό αλφάβητο τού 1700 π Χ [16] Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή την ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική, την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή, ο Evans το συνδέει με τις μινωικές γραφές (Ιερογλυφικά και Γραμμική Α), άλλοι με την «ψευδοϊερογλυφική» τής Βίβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές Μέσα στον κυκεώνα όλων αυτών των υποθέσεων, εικασιών και θεωριών για την προέλευση τού σημιτικού αλφαβήτου, μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών –από κοινού με άλλες γραφές– στο σημιτικό αλφάβητο Η άποψη τού καθηγητή D Diringer[17], ενός από τους εγκυρότερους μελετητές τού αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα Ο Diringer υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιοτέρων συστημάτων «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς τού κρητικού και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών τής σημιτικής γραφής άλλοι όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή στη Συρία τη 2η π Χ χιλιετία έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές τής Αιγύπτου τής Βαβυλωνίας ή τής Κρήτης [ ] Και η σύλληψη τής συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή τής ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνεια από την Αίγυπτο Ίχνη τής επιδράσεως τής βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων Η επίδραση τής *κρητικής γραφής* και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, να επέδρασαν δηλαδή μόνο στη μορφή ορισμένων γραμμάτων Άλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις»

Από όσα είπαμε προκύπτουν τα εξής α) Οι Έλληνες είναι *οι πραγματικοί δημιουργοί τού πρώτου στον κόσμο αλφαβήτου, τού ελληνικού αλφαβήτου* β) την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, σχήμα γραμμάτων, ονομασία) την πήραν οι Έλληνες από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή, ωστόσο δεν έμειναν παθητικά προσκολλημένοι σε αυτήν, αλλά εδημιούργησαν μέσα και πέρα από αυτήν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, που από αυτούς πέρασε -διά τής λατινικής του μορφής, που, όπως είπαμε, είναι ελληνική– σε ολόκληρο τον κόσμο γ) η προέλευση τού βορειοσημιτικού συμφωνογραφικού συστήματος είναι εξαιρετικά αμφίβολη Ανά-

15 Jensen, Diringer, Gelb, Jeffery, Naveh και, τελευταία, J T Hooker (εκδ), *Reading the Past Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet*, London British Museum Press, 1990

16 J Naveh, *Early History of the Alphabet*, Leiden 1982, σ 42

17 D Diringer *The Alphabet*, London 1968³, σ 162-163

μεσα στις επιδράσεις που έχει δεχθεί, πιθανότατα επηρεάστηκε και από τις μινωικές γραφές, μολονότι τόσο τα ιερογλυφικά όσο και η γραμμική γραφή Α δεν έχουν αναγνωσθεί και –κατά τις γνώμες πολλών μελετητών και τού ίδιου τού Evans– μάλλον δεν περιέχουν ελληνική γλώσσα [διαφορετική είναι η εκτίμηση τού γράφοντος για τη γλώσσα τής γραμμικής γραφής Α (βλ. ανωτ «Περίοδοι ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας»)]

ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ[18]

Το γνωστό ζήτημα «καθαρεύουσα-δημοτική», που ταλάνισε τον τόπο μας τους τελευταίους αιώνες, είναι φυσικό να έχει επηρεάσει όλη την ελληνική γλώσσα, ιδιαίτερα δε το λεξιλόγιο που αποθησαυρίζεται στα Λεξικά Μια σύντομη θεώρηση τού γλωσσικού ζητήματος δείχνει τα στάδια από τα οποία πέρασε η σημερινή μορφή τής γλώσσας μας

Ο γλωσσικός διχασμός τής ελληνικής γλώσσας, που έμελλε τους τελευταίους δύο αιώνες να εξελιχθεί σε «γλωσσικό εμφύλιο», ξεκινάει μεν τον 1ο π Χ αιώνα με το κίνημα τού Αττικισμού, αλλά δεν παίρνει τη μορφή τού διχαστικού γλωσσικού μας ζητήματος πριν από τον 19ο αιώνα. Μέχρι τότε (με μεμονωμένες εξαιρέσεις που εμφανίζονται ήδη από τον 16ο αιώνα με τον Νικόλαο Σοφιανό, τον Αγάπιο Λάνδο, τον Δ Καταρτζή κ ά) η διπλή γλωσσική παράδοση, ο λόγιος γραπτός λόγος και η απλούστερη προφορική γλώσσα συνυπάρχουν χωρίς ανταγωνισμούς και διαμάχες εκ μέρους των ομιλητών τής Ελληνικής Το γλωσσικό ζήτημα ξεκινάει, στην πράξη, στα τέλη τού 18ου αιώνα από τη διαμάχη τού Ευγένιου Βούλγαρι (1716-1806) με τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800) –ο τελευταίος υποστήριξε την απλούστερη γλώσσα, γεγονός για το οποίο δέχθηκε επίθεση από τον Βούλγαρι Εδραιώνεται με τη διαμάχη τού Αδ Κοραή (1748-1833) με τον Παναγ Κοδρικά (1762-1827) –ο Κοραής υποστήριξε τα δικαιώματα τής κοινής γλώσσας, ενώ ο Κοδρικάς τάχθηκε υπέρ τής λόγιας φαναριώτικης γλωσσικής παράδοσης Φουντώνει με τις αντιμαχόμενες απόψεις τού Ρήγα, τού Χριστόπουλου, τού Βηλαρά και τού Σολωμού προς τους Σούτσους και τους λοιπούς Φαναριώτες Κορυφώνεται με τη διαμάχη τού Ψυχάρη και των Ψυχαριστών με τον Χατζιδάκι και τους υποστηρικτές τής λόγιας παράδοσης Με τα Ευαγγελιακά (1901) και τα Ορεστειακά (1903) ο γλωσσικός διχασμός γίνεται «γλωσσικός εμφύλιος» και φθάνει στο να χυθεί ακόμη και αίμα

Το ζητούμενο ήταν, πάντοτε, η καθιέρωση τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας, που θα διδάσκεται στο Σχολείο, θα χρησιμοποιείται στη Διοίκηση και την Επιστήμη και θα αποτελεί την επίσημη προφορική και γραπτή έκφραση τού Έθνους Το θέμα απασχολεί αρχικά τους λογίους τού Διαφωτισμού με ηγετική μορφή τον Αδαμάντιο Κοραή, οι οποίοι πρώτοι συνειδητοποιούν ότι το Γένος δεν μπορεί να μορφωθεί, για να διεκδικήσει την ελευθερία του, χωρίς να φτάσει στην Παιδεία μέσα από τη μητρική γλώσσα που μιλάει Οι περισσότεροι αγωνιστές για την παιδεία τού υπόδουλου Γένους υποστηρίζουν την *κοινή Ελληνική*, την απλούστερη προφορική γλώσσα (Άνθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Κούμας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Βενιαμίν ο Λέσβιος, Θεόφιλος Καΐρης κ ά) Ωστόσο, υπάρχουν και λόγιοι που αντιτίθενται στις θέσεις τού Κοραή (Νεόφυτος Δούκας, Στέφανος Κομμητάς κ ά) Για άλλον λόγο, ως υπερασπιστές μιας ακραιφνούς, καθαρά λαϊκής δημοτικής, αντιτίθενται στη διδασκαλία τού Κοραή και ο Χριστόπουλος, ο Βηλαράς και ο Σολωμός Σημείο τής αντίθεσης είναι ο «καθαρισμός» και η «διόρθωση» τής γλώσσας που προτείνει ο Κοραής, μέσα στον οποίον περιλαμβάνει και απομάκρυνση λέξεων και τύπων τής «χυδαίας», τής λαϊκής δηλαδή γλώσσας

Η διαμάχη οξύνεται με την εμφάνιση τού Ψυχάρη (1854-1929) Με τον Ψυχάρη η δημοτική βρίσκει τον πρώτο επιστήμονα γλωσσολόγο υπερασπιστή της, που επιχειρηματολογεί επιστημονικά Συγχρόνως αναπτύσσει μια πρωτοφανή μαχητικότητα και αναλαμβάνει σχεδόν αποστολικό και «σωτηριολογικό» έργο, για να επικρατήσει η φυσική γλώσσα των Ελλήνων Η διδασκαλία και το παράδειγμά του εμπνέουν και κινητοποιούν πολλούς Έλληνες, καλλιτέχνες, διανοουμένους, φοιτητές, επιστήμονες, απλούς ανθρώπους Το ζήτημα τής γλώσσας μπαίνει στην πρώτη φάση του, στην *ηρωική-μαχητική περίοδο τού Δημοτικισμού* (1888-1917) Στον Ψυχάρη παραστέκονται γνωστά ονόματα τού παλαιότερου δημοτικισμού, όπως ο Πάλλης, ο Βλαστός, ο Εφταλιώτης, ο Ίων Δραγούμης, ο Ταγκόπουλος κ ά., που περισσότερο ή λιγότερο συμμερίζονται τις, ακραίες συχνά, απόψεις τού Ψυχάρη.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), για να κατασιγάσει προσωρινώς τα πνεύματα και την οξύτητα που είχε δημιουργηθεί περί το γλωσσικό στις αρχές τού 20ού αιώνα και για να εξασφαλίσει ομοψυχία και ήπιο κλίμα κατά την προετοιμασία των βαλκανικών πολέμων μετά την ταπείνωση τού 1897, καθιερώνει συνταγματικά (για πρώτη φορά) ως επίσημη γλώσσα τού κράτους την απλή καθαρεύουσα (Σύνταγμα 1911 «Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν συντάσσονται τὸ πολίτευμα καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τὰ κείμενα Πᾶσα πρὸς παραφθορὰν αὐτῆς ἐπέμβασις ἀπαγορεύεται»)

Ο Δημοτικισμός ανασυντάσσεται και αλλάζει τακτική. Επιβεβαιώνεται η αντίληψη ότι η μόνη οδός για την προώθηση τής δημοτικής γλώσσας είναι να διδαχθεί στο σχολείο Έτσι γεννάται ο *Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός*, με την ίδρυση τού *Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1910) και, κυρίως, με τη δραστηριότητα που αναπτύσσει μέσα από το *Δελτίο τού Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1912), του οποίου τη διεύθυνση αναλαμβάνει ένας μετριοπαθής γλωσσολόγος, ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959) Με τους αγώνες τού Εκπαιδευτικού Ομίλου, παράλληλα προς τη δραστηριότητα τού Ψυχάρη και των «σκληρών» δημοτικιστών που συσπειρώνονται στον *Νουμά* (περιοδικό που υποστήριζε τον Ψυχάρη), επιτυγχάνεται να διδαχθεί για πρώτη φορά στις πρώτες τάξεις τού δημοτικού σχολείου η δημοτική γλώσσα Αυτό γίνεται το 1917 επί Ελευθερίου Βενιζέλου από την Επιτροπή που ορίζεται στο Υπουργείο Παιδείας, για να εποπτεύσει τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση Μέλη τής Επιτροπής ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, ο Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και ο Δημήτριος Γληνός (1882-1943) Έτσι από το 1917 περνάμε στον *Κρατικό Δημοτικισμό*, όπως τον ονομάζει ο Τριανταφυλλίδης, με αλλεπάλληλες γλωσσοεκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (ανάλογα με τις εκάστοτε κυβερνήσεις), που εναλλάσσουν στη γλωσσική διδασκαλία τού σχολείου (κυρίως τού δημοτικού) την καθαρεύουσα και τη δημοτική

Στον αγώνα για την επικράτηση τής δημοτικής μέσα από την Εκπαίδευση καθοριστικό ρόλο παίζει η στάση τού Μανόλη Τριανταφυλλίδη Με τη μετριοπάθεια και την τακτική του να δεχθεί στον κορμό τής δημοτικής τα ζωντανά λόγια στοιχεία και να μην προκαλεί με ακραίες ρυθμιστικές τοποθετήσεις, όπως έκανε ο Ψυχάρης, πυκνώνει τις τάξεις των υποστηρικτών τής δημοτικής. Παράλληλα επιδίδεται στη δημιουργία έργου υποδομής, στη σύνταξη (μαζί με μια Επιτροπή που ορίστηκε επί Μεταξά το 1938) τής πρώτης Γραμματικής τής Δημοτικής, τής «Κρατικής Γραμματικής», όπως είναι γνωστή, που εκδόθηκε το 1941 Ο Ψυχάρης και οι σκληροί δημοτικιστές κατηγορούν τον Τριανταφυλλίδη και τα μέλη τού Εκπαιδευτικού Ομίλου για «συμβιβασμό» και ανεπίτρεπτες υποχωρήσεις. Ωστόσο, τα πράγματα δείχνουν ότι η τακτική που ακολουθήθηκε τότε άνοιξε τον δρόμο για την πρόοδο και την καθιέρωση τής δημοτικής 35 χρόνια αργότερα (το 1976) Ο

18 Εκτενή ανάλυση τού γλωσσικού ζητήματος με εκτεταμένη βιβλιογραφία βλ στο άρθρο μου «Το γλωσσικό ζήτημα και η εξελικτική πορεία τής ελληνικής γλώσσας μέχρι την τελευταία δεκαετία τού 20ού αι », Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», τόμ «Ελλάς», σ 28-46, καθώς και τα ΣΧΟΛΙΑ στα λ *γλωσσικός* (γλωσσικό ζήτημα) και *γλωσσαμύντορας* τού παρόντος Λεξικού

Τριανταφυλλίδης και άλλοι δημοτικιστές απέδειξαν πως τα λεγόμενα ότι η δημοτική δεν έχει γραμματική και γι' αυτό δεν μπορεί να διδαχθεί ή ότι είναι ακατάλληλη για τον επιστημονικό λόγο κ τ ό δεν ευσταθούν Με πολλούς αγώνες και με την παραγωγή μεγάλου υποστηρικτικού έργου οδήγησαν στην επικράτηση τής δημοτικής Η μετριοπάθεια τού Τριανταφυλλίδη συμπλήρωσε τη μαχητικότητα τού Ψυχάρη

Στη δίνη, όμως, τού γλωσσικού και στις οξείες αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν, ξεχάστηκε ή αμαυρώθηκε η συμβολή και η εν γένει παρουσία μερικών μεγάλων μορφών, που συνέβαλαν ουσιαστικά στην προβολή και την επιστημονική σπουδή τής δημοτικής γλώσσας και, μέσα από αυτή, στην προώθηση τής προφορικής γλωσσικής παράδοσης Πρόκειται για τις μορφές τού Αδαμάντιου Κοραή, τού Γ. Χατζιδάκι και τού Αχιλλέα Τζάρτζανου Χωρίς το κύρος, τη βαρύτητα και τους αγώνες τού Αδ Κοραή, για να βγει η κοινή γλώσσα από την αφάνεια και να περάσει στο προσκήνιο, είναι άγνωστο ποια θα ήταν η τύχη της σήμερα Χωρίς, εξάλλου, το επιστημονικό έργο τού Γ Χατζιδάκι, οι γνώσεις μας για τη δημοτική θα βρίσκονταν για δεκαετίες σε εμπειρικό επίπεδο και στο σκότος πολλαπλών πλανών και παρεξηγήσεων, τις οποίες διέλυσε η επιστημονική οξύνοια τού μεγάλου γλωσσολόγου Το ότι δεν προσέθεσε ο Χατζιδάκις το κύρος και τις γνώσεις του στην καθιέρωση τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας είναι η αδύνατη πλευρά αυτού τού επιστημονικού κολοσσού, που μπορεί μόνο να ερμηνευθεί από την πεποίθησή του ότι η δημοτική δεν ήταν ακόμη ώριμη στην εποχή του να παίξει τον ρόλο τής επίσημης γραφομένης γλώσσας Τέλος, χωρίς την αποτύπωση τής νεοελληνικής σύνταξης από τη σοφία τού Αχιλλέα Τζάρτζανου, θα στερούμαστε για πολύ καιρό αυτό το αγκωνάρι τού νεοελληνικού λόγου

Ο νόμος 309/1976 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως τής Γενικής Εκπαιδεύσεως» τής μεταδικτατορικής Κυβερνήσεως τού Κ Καραμανλή επισημοποίησε τη χρήση τής δημοτικής γλώσσας στην Εκπαίδευση· «Γλῶσσα διδασκαλίας, ἀντικείμενον διδασκαλίας καὶ γλῶσσα τῶν διδακτικῶν βιβλίων εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς Γεν Ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1976-1977 ἡ Νεοελληνική. Ὡς Νεοελληνικὴ γλῶσσα νοεῖται ἡ διαμορφωθεῖσα εἰς πανελλήνιον ἐκφραστικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ ἔθνους Δημοτική, συντεταγμένη ἄνευ ἰδιωματισμῶν καὶ ἀκροτήτων» Μετά την Εκπαίδευση η χρήση τής δημοτικής επεκτάθηκε στη δημόσια διοίκηση, σήμερα δε είναι η κρατούσα γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων Με Προεδρικό Διάταγμα τής Κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου (Π Δ 207/1982) καθιερώθηκε και η χρήση τού μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση τής διάκρισης των τόνων και χρησιμοποίηση ενός μόνον τονικού σημείου, που δηλώνει τη θέση τού τόνου στη λέξη). Και το θέμα αυτό είχε μακρά προϊστορία μέσα κυρίως στο πλαίσιο τού γλωσσικού ζητήματος, αφού πολύ νωρίς υποστηρίχθηκε η ανάγκη απλοποίησης τού τονικού συστήματος με εφαρμογή τού μονοτονικού Ενίοτε, μάλιστα, το θέμα συνδέθηκε, όλως εσφαλμένως, και με αστήρικτες προτάσεις φωνητικής γραφής, αντικαταστάσεως δηλαδή τού ελληνικού με το λατινικό αλφάβητο για λόγους απλογραφήσεως

Έτσι, έστω και απότομα και εσπευσμένα, δηλαδή χωρίς την απαραίτητη υποδομή και προετοιμασία (σύνταξη νέας γραμματικής, συντακτικού, λεξικού, κατάλληλων σχολικών βιβλίων), λύθηκε οριστικά από την Πολιτεία το γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε επί αιώνες τον τόπο Βεβαίως, η βιαστική επίλυση τού μεγάλου αυτού θέματος γέννησε στη θέση τού γλωσσικού ζητήματος ένα μεγάλο γλωσσικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα ποιότητας στη χρήση τής Νεοελληνικής. Το πρόβλημα όμως αυτό μπορεί να ξεπεραστεί με κατάλληλη διδασκαλία τής γλώσσας στο σχολείο, καθώς και με ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ελλήνων σε μια πιο προσεγμένη χρήση τής γλώσσας Η νεοελληνική γλώσσα, όταν δεν αντιμετωπίζεται στενά και μικρόψυχα σε σχέση με τις λόγιες καταβολές της, έχει τη δύναμη μιας μακραίωνης προφορικής και γραπτής καλλιέργειας, δηλαδή το μεγαλύτερο προνόμιο που μπορεί να διαθέτει μια σύγχρονη γλώσσα.

Γ. Μ.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Α. ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ (ΤΑ «ΛΗΜΜΑΤΑ»)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Το σύνολο των αυτοτελών λέξεων μαζί με τις περιφραστικές λέξεις και τις λεξιλογικές φράσεις, δηλ το σύνολο των λεξιλογικών αναφορών ("references"), που περιλαμβάνονται στο Λεξικό (κύρια, εσωτερικά, υποτεταγμένα, υποσελίδια λήμματα), ξεπερνά τις 150 000, συνυπολογιζομένων των λέξεων που περιέχονται στην ετυμολογία, στη γραμματική, στα Σχόλια και στους Πίνακες, λέξεων από όλες τις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας. Το γλωσσικό υλικό τού Λεξικού εμφανίζεται με ευδιάκριτα μαύρα στοιχεία και περιλαμβάνει τα *κυρίως λήμματα* (τις κεφαλές των λημμάτων), τα *εσωτερικά λήμματα* ή *«ενδολήμματα»* (φράσεις ή ουσιαστικοποιημένους τύπους), τα *υποτεταγμένα λήμματα* ή *υπολήμματα* (υποτασσόμενα στο τέλος τού λήμματος) και τα *αποσπασμένα* (από το κύριο σώμα τού Λεξικού) ή *υποσελίδια λήμματα* (δίδονται στο τέλος τής σελίδας με τη μορφή Πίνακα) Εντός τού κυρίου σώματος τού Λεξικού, δηλ ως λήμματα, σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις τής λεξικογραφίας για τη συγκρότηση τού λημματολογίου έχουν συμπεριληφθεί τα σπουδαιότερα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, ελληνικά και ξένα τοπωνύμια), καθώς και οι συντομογραφικές δηλώσεις των αρχικών γραμμάτων των επωνυμιών διαφόρων οργανισμών, σωματείων, εταιρειών, φορέων κ λπ , τα γνωστά *ακρωνύμια* (π χ Ο Τ Ε , Ο Η Ε κ λπ) Σε παλαιότερες περί λεξικογραφήσεως των λημμάτων απόψεις τόσο τα κύρια ονόματα όσο και τα ακρωνύμια αποτελούσαν ιδιαίτερους πίνακες στο τέλος τού λεξικού και εκτός τού κυρίου σώματος τού λεξικού, γιατί δεν θεωρούνταν «κανονικά» λήμματα' Τα κύρια ονόματα στο παρόν Λεξικό αποτελούν βασικό συστατικό τού λημματολογίου με πληροφορίες υπό μορφή ερμηνευμάτων και -για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό- με ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε κυρίου ονόματος, ελληνικού ή ξένου Λημματογραφήθηκαν επίσης παγιωμένες φράσεις (ρητά, παροιμίες κ λπ) τής Αρχαίας Ελληνικής, εφόσον δεν μπορούσαν να υπαχθούν σε σύγχρονες λέξεις (π χ *αιέν αριστεύειν*), καθώς και γνωστές λατινικές φράσεις

ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

2. Κύριο μέλημά μας υπήρξε να συγκεντρώσουμε όλο το εν χρήσει σήμερα λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής, δηλ όλες τις λέξεις που χρησιμοποιούμε οι Έλληνες στη γλωσσική επικοινωνία μας, προφορική και γραπτή Φυσικά, λεξικογραφήσαμε το γλωσσικό υλικό τής *Κοινής Νέας Ελληνικής* σε όποια μορφή τής σύγχρονης γλώσσας μας κι αν χρησιμοποιείται (προφορική ή γραπτή), σε όποιο ύφος (καθημερινό, οικείο, επίσημο, λόγιο, αρχαιοπρεπές), σε όποιο περιβάλλον χρήσης (κοινή χρήση, καθημερινή χρήση, λογοτεχνία, Τύπος, λαϊκή ομιλία, ευρύτερα γνωστές διαλεκτικές χρήσεις, γνωστές λέξεις αργκό) Κριτήριο εισαγωγής μιας λέξης στο Λεξικό μας είναι η χρήση της -μεγαλύτερη ή μικρότερη ή και σπάνια- στη σύγχρονη ζωντανή γλώσσα, άσχετα με την προέλευσή της αν προέρχεται από την αρχαία ή τη μεσαιωνική μας γλώσσα, από τη λόγια ή τη λαϊκή μας παράδοση ή κι αν πρόκειται για λέξη με ξενική προέλευση

ΕΚΤΟΣ ΛΕΞΙΚΟΥ

3. Εκτός Λεξικού έμειναν, αφού προβληματιστήκαμε για καθεμία, λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται πια, λέξεις που θα είχαν τη θέση τους σ' ένα ιστορικό λεξικό τής Ελληνικής και όχι σ' ένα *συγχρονικό λεξικό*, όπως είναι το παρόν Λεξικό, το οποίο περιγράφει όλη την πολυμορφία τής σύγχρονης γλώσσας Η Νέα Ελληνική -αποδεικνύεται περίτρανα από το Λεξικό μας- έχει τέτοιον και τόσο πλούτο λέξεων, φράσεων και σημασιών που δεν χρειάζεται να φορτώνουμε τα λεξικά μας (όπως συχνά συμβαίνει) με λέξεις τις οποίες η ίδια η γλώσσα έχει θέσει στο περιθώριο Τολμήσαμε έτσι να αποφύγουμε σ' αυτό το Λεξικό τη νοθευμένη εικόνα τού λεξιλογίου που έχουν δώσει ορισμένα νεοελληνικά λεξικά στην προσπάθειά τους -επιστημονικά εσφαλμένη να περιλάβουν στο λημματολόγιο όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις' Αυτή η ποσοτική και μουσειακή αντίληψη τής γλώσσας προσκρούει στα διδάγματα τής λεξικολογίας και της σύγχρονης λεξικογραφίας, γι' αυτό και απορρίπτεται από τα μεγάλα σύγχρονα επιστημονικά λεξικά άλλων γλωσσών (Webster, Longman, Collins, Larousse, Robert, Duden Brockhaus, Wahrig κ ά) Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο να λείπουν από νεοελληνικά λεξικά νέες ζωντανές λέξεις ευρείας χρήσεως και να περιλαμβάνονται άλλες που χρησιμοποιήθηκαν μεν κάποτε στο παρελθόν, αλλά περιέπεσαν από καιρό σε αχρησία Τέτοιες λέξεις είναι κατάλοιπα παλαιοτέρων λεξικών που μεταφέρονται άκριτα από το ένα λεξικό στο άλλο χωρίς την απαιτούμενη λεξικολογική βάσανο Αντιθέτως, λόγια ή αρχαιοπρεπή στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιούνται σε διάφορες μορφές απαιτητικού λόγου (επιστήμη, αρθρογραφία, δοκιμιογραφία κ λπ) έχουν περιληφθεί στο Λεξικό με τον ανάλογο χαρακτηρισμό

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

4. Στο παρόν Λεξικό έχουν εισαχθεί πολλές *νέες λέξεις* (νεολογισμοί) που χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο, προερχόμενες από διάφορες πηγές (τεχνολογία, κοινωνικές και θετικές επιστήμες, ονομασίες νέων προϊόντων, διεθνείς ξένες λέξεις κ λπ) Τολμηροί αλλά και ιδιαίτερα προσεκτικοί υπήρξαμε στην εισαγωγή *νέων λέξεων ξενικής προέλευσης*, οι οποίες χρησιμοποιούνται πολύ σε ορισμένες μορφές επικοινωνίας (στη διαφήμιση, την τεχνολογία, στον γλωσσικό κώδικα των νέων, ακόμη και στην αργκό) Αυτό που συστηματικά εφαρμόσαμε, για να βοηθήσουμε τον προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη τής ελληνικής γλώσσας, είναι να δίνουμε παράλληλα, όπου υπάρχει, την ελληνική απόδοση τής λέξης, ώστε εναλλάξ (σε κατάλληλο περιβάλλον) ή και αποκλειστικά να μπορεί να χρησιμοποιείται, απ' όσους θέλουν, η ελληνική λέξη, έστω κι αν η χρήση της ξενίζει μερικές φορές

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΣΥΓΧΡΟΝΙΑΣ

5. Η επιλογή τού λεξιλογίου στηρίχτηκε στην *αρχή τής ιδιοσυγχρονίας* Περιλάβαμε δηλ. στο Λεξικό λέξεις που χρησιμοποιούνται στη συγχρονία τής Νέας Ελληνικής, αλλά σε εκείνο το τμήμα της που είναι γνωστό ως *Κοινή Νέα Ελληνική* Η αρχή αυτή εξασφαλίζει τη συνοχή τού λημματολογίου τού Λεξικού και προφυλάσσει από το να περιληφθούν λέξεις ξένες προς τον ομιλητή τής *Κοινής Νέας Ελληνικής*, είτε γιατί ανήκουν στο ιδίωμα μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (ιδιωματικές ή διαλεκτικές λέξεις), είτε γιατί χρησιμοποιούνται μόνον από ορισμένες ομάδες σε μια συνθηματική μεταξύ τους επικοινωνία (όπως είναι λ.χ τα μάγκικα, τα καλιαρντά ή άλλες συνθηματικές γλώσσες). Ωστόσο, λέξεις διαλέκτων ή ιδιωμάτων ή και συνθηματικών γλωσσών που πέρασαν στην Κοινή έχουν ενταχθεί κανονικά στο λημματολόγιο

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

6. Ιδιαίτερα οξύ και λεπτό είναι το θέμα των *επιστημονικών όρων* Κι αυτό γιατί η σημερινή γλώσσα έχει υιοθετήσει και χρησιμοποιεί, στις σύνθετες ανάγκες επικοινωνίας που τη διέπουν, πολλούς όρους διαφόρων επιστημών (ιατρικής, βιολογίας, κοινωνιολογίας, πολιτικής, οικονομίας, τεχνολογίας κ λπ.) που αποτελούν κοινό κτήμα Τέτοιοι όροι δεν μπορούν να λείψουν από ένα λεξικό σήμερα Κι από την άλλη πλευρά, με τη ραγδαία ανάπτυξη των επιστημών έχουν πλαστεί χιλιάδες ειδικών επιστημονικών όρων, που είναι άγνωστοι και στον πιο καταρτισμένο ομιλητή τής γλώσσας, και έχουν τη θέση τους στα ειδικά λεξικά επιστημονικών όρων Αποτέλεσμα Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό από επιστημονικούς όρους που κρίναμε ότι χρησιμοποιούνται στη γλωσσική επικοινωνία των πολλών

ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

7. Στα κυρίως λήμματα έχουν περιληφθεί επίσης (α) **κύρια ονόματα** (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ ά.)· διευκρινίζουμε ότι στα ανθρωπωνύμια περιλαμβάνονται, για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό, τα κυριότερα βαπτιστικά ονόματα (δεν περιλάβαμε τα επώνυμα σπουδαίων προσώπων τής ιστορίας, τής τέχνης κ λπ)· στα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε κυρίως αυτά που έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον για την ιστορία τού ελληνισμού (π χ. Θερμοπύλες, Αλεξάνδρεια, Κωνσταντινούπολη, Δερβενάκια, Σμύρνη κ ά), τα ονόματα των ελληνικών νησιών, των πρωτευουσών των νομών τής χώρας, των γεωγραφικών διαμερισμάτων και ορισμένων μεγάλων περιοχών, των κυριότερων βουνών, λιμνών και ποταμών από τα ξένα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε τα ονόματα των κρατών τού Ο.Η Ε., των πρωτευουσών των κρατών-μελών τής Ε.Ε και μερικών άλλων γνωστών πόλεων από όλο τον κόσμο Προτιμήσαμε κυρίως πόλεις και περιοχές που εμφανίζονται στα Ελληνικά με εξελληνισμένη μορφή, πράγμα που έχει γλωσσικό και ιστορικό ενδιαφέρον. π χ Νυρεμβέργη (Nurnberg), Νέα Υόρκη (New York), Τεργέστη (Trieste), Προβηγκία (Provence) κ ά Έχουν επίσης περιληφθεί τα ονόματα των ωκεανών και των κυριότερων θαλασσών, βουνών, λιμνών και ποταμών τού κόσμου (με έμφαση, όμως, στα ονόματα που απαντούν με εξελληνισμένο ή προσαρμοσμένο στα Ελληνικά τύπο, π χ Δούναβης, Αμαζόνιος, Βαϊκάλη, Μισσισσιππής) (β) **ακρωνύμια ή αρκτικόλεξα** (*Ο Τ Ε., Δ Ε.Η., Ο Η Ε.* κ τ ό) (γ) **παγιωμένες φράσεις** από την αρχαία ή την εκκλησιαστική γλωσσική παράδοση, που δύσκολα θα εντάσσονταν (ως φράσεις / «ενδολήμματα») στα λήμματα τής νεοελληνικής γλώσσας (π χ *αιέν αριστεύειν)* (δ) **παγιωμένες λατινικές εκφράσεις** που ακούγονται και γράφονται συχνά σε ένα πιο απαιτητικό επίπεδο γλωσσικής επικοινωνίας (επιστημονική γλώσσα, δοκιμιογραφία κ λπ.)· π χ λημματογραφούνται τα sui generis, urbi et orbi κ ά Οι φράσεις αυτές λημματογραφούνται αντιστοίχως στα εξής γράμματα (σύμφωνα με μια συμβατική, για πρακτικούς λόγους, αντιστοιχία λατινικών και ελληνικών γραμμάτων)·

a → α	d → ντ	g → γκ	j → ι	n → ν	q → κ	t → τ	x → ξ
b → μπ	e → ε	h → χ	l → λ	o → ο	r → ρ	u → ου	y → υ
c → κ	f → φ	i → ι	m → μ	p → π	s → σ	v → β	z → ζ

Στο εσωτερικό των λατινικών λέξεων ή φράσεων (π χ ad calendas graecas) τα b, d, g θεωρήθηκαν συμβατικά ως αντίστοιχα των β, δ, γ και ακολούθησαν ανάλογη αλφαβητική σειρά Στις φράσεις αυτές, καθώς και στις ξένες λέξεις που λημματογραφούνται με τον ξενικό τους τύπο, σημειώνεται σε παρένθεση πώς προφέρονται, π χ **de jure** (προφέρεται *ντε γιούρε*), **sui generis** (προφέρεται *σούι γκένερις*) (ε) ένα είδος λημμάτων τού Λεξικού αποτελούν και οι **Πίνακες** (π χ. των αριθμών και των αριθμητικών γενικότερα, των στρατιωτικών βαθμών, των νομισμάτων, τής ιεραρχίας τής Εκκλησίας κ τ ό.) Οι *Πίνακες* παρέχουν, από τη διάρθρωσή τους, χρήσιμες πληροφορίες που διευκολύνουν και συμπληρώνουν την κατανόηση αντίστοιχων λημμάτων τού Λεξικού (π χ *αντισυνταγματάρχης, αρχιμανδρίτης, εφέτης, ελβετικό φράγκο* κ λπ) Μ' αυτό τον τρόπο αποφεύγονται ανούσιοι ή κυκλικοί ορισμοί που επιβαρύνουν συνήθως τα λεξικά, χωρίς να συμβάλλουν όσο χρειάζεται στην κατανόηση των αντίστοιχων λέξεων

Β. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

1. Κάθε λήμμα τού Λεξικού ανήκει σε μία από τις εξής κατηγορίες (α) **κυρίως λήμματα**· είναι αυτά που αποτελούν την κεφαλή κάθε λήμματος Στα λήμματα αυτά εντάσσονται και κατανέμονται όλες οι γλωσσικές πληροφορίες που περιλαμβάνει το Λεξικό Τα κυρίως λήμματα εξαίρονται και οπτικά με μαύρα γράμματα μεγαλύτερου μεγέθους από τα υπόλοιπα και η αρχή τους εξέχει τυπογραφικά από κάθε στήλη (β) **υπο-λήμματα,** λήμματα υποτεταγμένα στα κυρίως λήμματα Στα λήμματα αυτά δεν δίδεται ερμήνευμα, γιατί η σημασία τους προκύπτει αυτομάτως από τη σημασία τού κυρίως λήμματος στο οποίο υποτάσσονται Έτσι αποφεύγονται αυτονόητοι, τετριμμένοι ή κυκλικοί ορισμοί τής σημασίας ορισμένων παραγώγων λέξεων (π χ *επιπλάκι* έναντι τού *έπιπλο,*

παρεπιδημία έναντι τού *παρεπιδημώ, παροδικότητα* έναντι τού *παροδικός* κ λπ.) Η σύνταξη τέτοιων λημμάτων βοηθεί στην οικονομία τού Λεξικού και εφαρμόζεται στη σύγχρονη λεξικογραφία. Τα υπολήμματα διακρίνονται με μικρότερα από το κυρίως λήμμα μαύρα γράμματα και δίδονται στο τέλος (και εντός) τού κυρίως λήμματος (γ) **εσωτερικά λήμματα** ή **«ενδολήμματα»**· πρόκειται για λεξικές συνάψεις («συντάγματα») από δύο ή περισσότερες λέξεις που αποτελούν πάγιες φράσεις ή εκφράσεις και εκφέρονται στον λόγο από κοινού· π χ στο λ *αρχή* εσωτερικά λήμματα είναι τα *στην αρχή, κατ' αρχάς, κατ' αρχήν, ευθύς εξαρχής, κάνω την αρχή, αρχής γενομένης, κάθε αρχή και δύσκολη, αρχή άνδρα δείκνυσι* κ.ά. επίσης, στην κατηγορία αυτή ανήκουν και ουσιαστικοποιημένοι τύποι επιθέτων με ξεχωριστή σημασία Τα εσωτερικά λήμματα δηλώνονται στο Λεξικό με μικρότερα (από αυτά τής κεφαλής τού λήμματος) μαύρα πλάγια στοιχεία (δ) **αποσπασμένα λήμματα**, λήμματα με απολύτως διαφανή, οιονεί αυτονόητη για τον ομιλητή σημασία, που δεν έχουν ανάγκη ερμηνεύματος. Πρόκειται συνήθως για παράγωγες ή σύνθετες λέξεις, που μπορεί να έχουν επ' ευκαιρία χαρακτήρα Τα λήμματα αυτά με μικρότερα μαύρα στοιχεία δίδονται υπό μορφή πίνακα στο τέλος τής σελίδας όπου ανήκουν αλφαβητικώς. Τα λήμματα αυτά –που θα μπορούσαν ενίοτε και να παραλειφθούν– δίδονται για λόγους πληρότητας τού Λεξικού και για να δειχθεί, με οικονομικό τρόπο, ο παραγωγικός πλούτος τής γλώσσας

ΟΜΟΓΡΑΦΑ ΛΗΜΜΑΤΑ

2. Λήμματα ομόγραφα διαφορετικής ετυμολογίας διακρίνονται με εκθέτες, π χ

πένα^1 (< ιταλ penna), **πένα**^{2} (< αγγλ penny)

πλάνη^1 (< αρχ *πλανῶ / -ῶμαι*), **πλάνη**^{2} (< λατ plana)

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΛΗΜΜΑ

3. Ο συνήθης τύπος τής λέξης που τίθεται ως κύριο λήμμα (κεφαλή λήμματος), ενίοτε ακολουθείται από δευτερεύοντες φωνητικά διαφοροποιημένους τύπους π χ

παρωνυχίδα κ **παρανυχίδα** (η) **περβάζι** κ **πρεβάζι** (το)

Οι τύποι που διαφοροποιούνται στην κατάληξη τίθενται στο τέλος τού ερμηνεύματος με την ένδειξη «Επίσης» π χ

Πειραιάς (ο) Επίσης (λόγ) **Πειραιεύς** {Πειραιώς} κ (λαϊκ) **Περαίας**

Κάθε κύριο λήμμα αποτελείται από ορισμένες βασικές λεξικογραφικές πληροφορίες Συγκεκριμένα αποτελείται από: (α) **γραμματικές πληροφορίες** σχετικά με την κλίση ή τους χρόνους ρημάτων, το γένος και την κλίση ουσιαστικών, τα γένη επιθέτων κ λπ (β) **ερμηνεύματα**, δηλ ορισμό τής σημασίας / των σημασιών κάθε λήμματος οι σημασίες αριθμούνται και υποδιαιρούνται σε επί μέρους σημασίες, διασαφούνται δε με πληροφορίες (χαρακτηρισμούς) και με χρήσεις ή και παραδείγματα που δείχνουν πότε και πώς χρησιμοποιούνται στη γλώσσα (γ) **λεξιλογικές φράσεις**, που δηλώνουν τις παγιωμένες (σε φράσεις) χρήσεις κάθε λήμματος και τη μία ή περισσότερες σημασίες του (δ) **συνώνυμα** και **αντώνυμα** (αντίθετα) κάθε σημασίας, όπου υπάρχουν, κρίνεται σκόπιμο να δηλωθούν (ε) **ετυμολογία** τού λήμματος, που δηλώνει την αρχική προέλευση, τον αρχικό τύπο, τη μεταβολή τής αρχικής σημασίας ή τού τύπου κ λπ (στ) **σχόλια** (σε επιλεγμένα λήμματα), αναφερόμενα στη χρήση τής λέξης, στη σημασιολογική διαφορά της από άλλες συνώνυμες ή συγγενικές, σε προβλήματα ορθογραφίας τής λέξης, στην ετυμολογική της προέλευση, εφόσον έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε λάθη που γίνονται κατά τη χρήση τής λέξης κ.λπ Στο (β) και το (γ) μέρος τού λήμματος δίδονται συχνά **χαρακτηρισμοί** που προσδιορίζουν τη χρήση (σε ποιες μορφές και περιπτώσεις επικοινωνίας χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση) Επίσης, στα ρήματα δίδονται και **συντακτικές πληροφορίες** (αν το ρήμα χρειάζεται συμπλήρωμα, δηλ αν είναι μεταβατικό ή όχι κ λπ), καθώς και σε άλλα μέρη τού λόγου, όταν κρίνεται αναγκαίο π.χ

εναντίον πρόθ (λόγ) (+γεν)

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

1. Συμβολίζονται συνήθως με αγκιστροειδείς αγκύλες τού τύπου { } π χ

θέαμα (το) {θεάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ό,τι γίνεται

κάθοδος (η) {καθόδ-ου | ων, -ους} **1.** (λόγ) η κίνηση από

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΣΗ

2. Μέσα σε τέτοιες αγκύλες δίδονται γραμματικές πληροφορίες που αναφέρονται στην κλίση ονομάτων, επιθέτων και ρημάτων, εφόσον εμφανίζουν μορφολογικό ή τονικό ενδιαφέρον Ιδιαίτερη προσπάθεια καταβλήθηκε για την οικονομική αλλά και ακριβή περιγραφή τής κλίσεως, με τη δήλωση κυρίως τής μετακίνησης τού τόνου σε ορισμένες πτώσεις *(δάσκαλος: δασκάλου, δασκάλων, δασκάλους)*, τής ύπαρξης διτυπίας σε ορισμένες πτώσεις (*δημόσιος: δημόσιου*, π χ *δημόσιου νοσοκομείου*, και *δημοσίου*, π χ *δημοσίου υπαλλήλου πόλης* και *πόλεως* κ.ά), τής συνίζησης (π χ. *βιά-ζω* ενώ *βι-ά-ζω, κατσίκι, κατσικ-ιού* κ ά), τής ρηματικής πολυτυπίας σε σχέση και με το επίπεδο χρήσεως *(εκλέχθηκα, εξελέγην)*, τής απουσίας πτώσεως ή τής ύπαρξης σπάνιων ή δύσχρηστων τύπων, τής χρήσης ορισμένων μόνο χρόνων στα ρήματα κ ά Παραδείγματα:

κάλλος (το) {κάλλ-ους | -η, χωρ γεν πληθ }

Εδώ δίδονται οι τύποι τής γενικής τού ενικού και τής ονομαστικής / αιτιατικής πληθυντικού, γιατί έχουν μορφολογικό ενδιαφέρον, όπως και η πληροφορία ότι η λέξη δεν σχηματίζει γενική πληθυντικού (δεν υπάρχει στην Ελληνική τύπος *των καλλών!*).

σύνοδος (η) {συνόδ ου | -ων, -ους}

Εδώ οι τύποι στην αγκύλη έχουν τονικό ενδιαφέρον δηλώνουν τη μετακίνηση τού τόνου στη γενική ενικού καθώς και στη γενική και αιτιατική πληθυντικού.

τραπέζι (το) [τραπεζ-ιού | -ιών]

Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση τού τόνου στη γενική ενικού και πληθυντικού καθώς και η συνίζηση -ιού / -ιών, ενώ στο λ *τραπέζιο* [τραπεζί-ου | -ων] έχουμε μόνο κίνηση τού τόνου χωρίς συνίζηση στη γενική ενικού και πληθυντικού

ανοησία (η) [μτγν | [ανοησιών]

Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση τού τόνου μόνο στη γενική πληθυντικού

κυβέρνηση (η) [αρχ | [-ης κ. -ήσεως | -ήσεις ήσεων]

Εδώ δηλώνεται η διτυπία στη γενική ενικού (*κυβέρνησης* και *κυβερνήσεως*) καθώς και η μετακίνηση τού τόνου σε ορισμένες πτώσεις

Στα ρήματα δίδονται ο ενεργητικός και μεσοπαθητικός αόριστος, η μεσοπαθητική μετοχή και τυχόν λόγιοι τύποι π χ

ανοίγω ρ μετβ κ αμετβ [άνοιξα. ανοί χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος]

Σε ρήματα τονιζόμενα σε *-ώ* δίδεται ο τύπος κλίσεως (*εκτελώ, εκτελείς. . εκτιμώ. εκτιμάς* κ λπ) και οι χρόνοι σε όλη τους την ποικιλία (λόγ, λαϊκ κ λπ) π.χ

εκτελώ ρ μετβ [εκτελείς | εκτέλ-εσα (λόγ εξετέλεσα) ούμαι, -έστηκα (λόγ -έσθηκα κ λογιότ εξετελέσθην, μτχ εκτελεσθείς, είσα. -έν), -εσμένος]

Άλλες πληροφορίες εντός αγκυλών

Πάσχα (το) [άκλ] **1** η μεγαλύτερη χριστιανική

Στα επίθετα δίδονται οι τύποι που εμφανίζουν δυσκολίες στην κλίση ή στον σχηματισμό τους π χ

αμαθής, -ής, -ές [αμαθ ούς | -είς (ουδ ή) αμαθέστ-ερος. ατος]

3. Γραμματικές πληροφορίες δίδονται και εκτός αγκυλών είναι αυτές που αμέσως μετά από κάθε λήμμα προσδιορίζουν σε ποια γραμματική κατηγορία («μέρος τού λόγου») ανήκει κάθε λέξη Οι πληροφορίες αυτές δίδονται ως εξής

Το άρθρο μετά το λήμμα δηλώνει ότι η λέξη είναι ουσιαστικό π χ.

βιταμίνη (η) [βιταμινών] **1.** καθεμιά από διάφορες

βούλευμα (το) [βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων]

διάδοχος (ο/η) [αρχ | [διαδόχ-ου | -ων, -ους] **1** πρόσωπο που διαδέχεται

βολτ (το) [άκλ | ΗΛΙ ΚΤΡ (συντομ V) η διεθνής μονάδα

Οι καταλήξεις μετά το λήμμα δηλώνουν ότι η λέξη είναι επίθετο π χ

έτοιμος, -η. -ο **1** αυτός που είναι κατάλληλος για

ασθενής, ής -ές [ασθεν-ούς | -είς (ουδ -ή)

ευγνώμων, -ων, -ον [ευγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων]

Η συντομογραφία ρ δηλώνει ότι η λέξη είναι ρήμα· π.χ

αρχίζω ρ μετβ κ αμετβ [άρχισα]

Η συντομογραφία επίρρ δηλώνει ότι η λέξη είναι επίρρημα π.χ

αγρίως επίρρ [αρχ] (εμφατ -εκφραστ)

Η συντομογραφία πρόθ δηλώνει ότι η λέξη είναι πρόθεση π.χ

προς πρόθ δηλώνει **1.** κατεύθυνση *πήρε τον δρόμο ~ το βουνό*

Η συντομογραφία σύνδ δηλώνει ότι η λέξη είναι σύνδεσμος π χ

είτε σύνδ *για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων*

Η συντομογραφία επιφών. δηλώνει ότι η λέξη είναι επιφώνημα

Οι συντομογραφίες αντων και μόρ δηλώνουν ότι η λέξη είναι αντίστοιχα αντωνυμία ή μόριο

4. Ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι γραμματικές πληροφορίες που δίδονται επ' ευκαιρία συγκεκριμένων λέξεων π χ

θέλω ρ μετβ [θέλεις κ θες, πληθ λαικ θέμε. θέτε. θένε | ήθελα. θέλησα, ηθελημένος] **1.** *έχω* την επιθυμία τη διάθεση, την πρόθεση

Γραμματικές πληροφορίες δίδονται, όταν χρειάζεται, και σε άλλα σημεία τού λήμματος· στην ετυμολογία π χ.

ειωθός (το)

[ΕΤΥΜ Ουδ μτχ τού αρχ *είωθα* «έχω τη συνήθεια» (παρακ με ενεστ χρήση) < **σέ-σϝωθ-α*, αναδιπλασιασμένος τ τού

επανιδείν (το)

[ΕΤΥΜ < *επαν(α)-* + αρχ *ἰδεῖν*, απρφ αορ β' τού *ὁρῶ* ΙΙ φρ *εις το επανιδείν* είναι απόδ τού γαλλ au revoir]

στο τέλος τού ερμηνεύματος στον τύπο που ακολουθεί το «Επίσης» (εδώ δεν επαναλαμβάνονται το άρθρο, οι καταλήξεις ή οι συντομογραφίες μερών τού λόγου, αν συμπίπτουν με τού κυρίου λήμματος), π χ

άβακας (ο) Επίσης (λόγ) **άβαξ** [αρχ] [άβακος]

σε υπολήμματα (υποτεταγμένα λήμματα) π χ

παρελθοντολογία (η) — **παρελθοντολογώ** ρ (-είς)

Δ. ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

1. Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει περί τους 100 000 ορισμούς σημασιών που, μαζί με τις υπόλοιπες σημασιολογικές πληροφορίες (χρήσεις, παραδείγματα, συνώνυμα, αντώνυμα, σχόλια), υπερβαίνουν τις 500 000

Κύριος σκοπός ενός λεξικού και καθοριστικό κριτήριο τής ποιότητάς του είναι τα *ερμηνεύματα* που δίνει σε κάθε λήμμα, με πόση ακρίβεια, επάρκεια και πληρότητα εξηγεί, «ερμηνεύει» τη σημασία κάθε λέξης (ή «ενδολήμματος» ή υπολήμματος) τού λεξικού Ο όρος *ερμήνευμα* δηλώνει κάθε πληροφορία σχετική με τη σημασία ή τη χρήση κυρίου λήμματος, «ενδολήμματος», υπολήμματος ή λέξεως που περιλαμβάνεται σε σχόλιο, πίνακα ή ετυμολογία τα ερμηνεύματα αριθμούνται είτε με αραβική αρίθμηση, προκειμένου για τις βασικές σημασίες τού λήμματος, ή με ελληνική (α, β, γ), προκειμένου για υποδιαιρέσεις σημασίας η οποία αριθμείται με αραβικό αριθμό (π.χ 1 (α) (β)) ή με λατινική, προκειμένου για περισσότερες τής μίας σημασίες φραστικού ονόματος ή έκφρασης Ο *ορισμός* τής σημασίας (ή των σημασιών) ενός λήμματος είναι το κύριο και το δυσκολότερο έργο κάθε λεξικού. Η αρχή που πρυτάνευσε στη σύνταξη των ερμηνευμάτων –κύρια αρχή τής σύγχρονης λεξικογραφίας– είναι να δίδονται στον αναγνώστη, με τρόπο απλό και κατανοητό, όσες πληροφορίες χρειάζονται για να καταλάβει τη σημασία τού λήμματος Έτσι, κατά κανόνα, αποφεύγεται να δίδονται αντί ορισμού ένα ή περισσότερα συνώνυμα, λέξεις δηλ με παραπλήσια σημασία, που μπορεί οι ίδιες να είναι άγνωστες στον αναγνώστη, με κίνδυνο να ερμηνεύονται μερικές φορές «τα άγνωστα δι' αγνώστων» Η τακτική που ακολουθήθηκε, εξάλλου, προκειμένου για λήμματα με γνωστικό (εγκυκλοπαιδικό) ενδιαφέρον από διάφορες περιοχές τού επιστητού, ήταν να αποφύγουμε τη χρήση εξειδικευμένων επιστημονικών όρων (π χ τον ορισμό των χρωμάτων με βάση τη θέση τους στο φάσμα των χρωμάτων ή την παράθεση, προκειμένου για ζώα ή φυτά, λατινικών ονομασιών και πληροφοριών για γένη, συνομοταξίες, οικογένειες κ τ ό. που είναι άγνωστες στον μη ειδικό αναγνώστη), εκτός από περιπτώσεις όρων επιστημονικών κλάδων (λ χ ιατρικής, νομικής κ λπ), όπου δεν ήταν δυνατό να μη γίνει αναφορά σε ορισμένους όρους, οι οποίοι όμως ερμηνεύονται στα οικεία λήμματα

2. Κύριο πρόβλημα στη σύνταξη τού ερμηνεύματος ενός λήμματος είναι η ύπαρξη σε μια λέξη περισσοτέρων τής μίας σημασιών Τότε απαιτείται λεξικογραφικώς –και εφαρμόστηκε συστηματικά στο παρόν λεξικό– η *οριοθέτηση* των σημασιών τής λέξης, πόσες και ποιες σημασίες εμφανίζει Εδώ ο λεξικογράφος έχει να αντιμετωπίσει δύο δυσχερή ζητήματα (α) πότε πρόκειται για ιδιαίτερη, αναγνωρίσιμη από τους ομιλητές, *σημασία* και όχι για απλή *χρήση* (β) πόσες, με αυτή την έννοια, σημασίες μπορούν να αναγνωριστούν στη συγκεκριμένη λέξη Στο παρόν Λεξικό καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια για την οριοθέτηση των σημασιών κάθε λήμματος

Σε περίπτωση περισσοτέρων τής μίας σημασιών, οι σημασίες αριθμούνται (βλ κ Δ1) Ζήτημα γεννάται τότε με ποια σειρά πρέπει να δοθούν οι σημασίες Τα κριτήρια που ακολουθήθηκαν στη σειρά των σημασιών είναι η *έκταση τής χρήσεως* κάθε σημασίας και η *βασική, κυριολεκτική ή πρωταρχική σημασία* μιας λέξης σε σχέση με άλλες που παράγονται από αυτήν Έτσι προτάσσεται στην αρίθμηση η σημασία με την οποία χρησιμοποιείται ευρύτερα η λέξη ή, όταν οι διάφορες σημασίες της χρησιμοποιούνται ισοδύναμα, προτάσσεται η σημασία από την οποία κρίνεται ότι προήλθαν οι άλλες (συνεκδοχικώς, μεταφορικώς, κατ' επέκταση κ λπ) Δεν χρειάζεται να λεχθεί πόσο δύσκολο έργο είναι η οριοθέτηση των σημασιών των λέξεων, με την κατάλληλη μάλιστα κάθε φορά σειρά Πρέπει, επίσης, να ομολογηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η αναγνώριση μιας σημασίας είναι, αναπόφευκτα, προϊόν υποκειμενικής εκτιμήσεως τού λεξικογράφου και μπορεί να διαφέρει από λεξικό σε λεξικό Στην πραγματικότητα, η κατάτμηση τού σημασιολογικού φάσματος κάθε λήμματος σε διακεκριμένες σημασίες είναι από τα λεπτότερα αντικείμενα τού έργου τού λεξικογράφου, αποτελεί δε μεγάλη διανοητική πρόκληση

Ας σημειωθεί ότι σημασίες τού λήμματος, οι οποίες έχουν απομακρυνθεί τόσο πολύ από τις άλλες, ώστε να δίνουν την εντύπωση άλλης «λέξης» (στον βαθμό που η σημασία είναι καθοριστικός παράγοντας τής λέξης), δηλώνονται με τη χρησιμοποίηση μιας ευδιάκριτης τελείας (• «βούλλας») πριν από τη συγκεκριμένη σημασία π χ

> **αδιάθετος,** η, ο **1.** αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα • **4** αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί *στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν ~* • **6.** ΝΟΜ αυτός που δεν άφησε διαθήκη *πέθανε ~*

3. Κάθε σημασία ή, αλλιώς, κάθε ερμήνευμα ενός λήμματος υποστηρίζεται από χρήσεις και παραδείγματα Σκοπός και των δύο είναι να καταστήσουν περισσότερο εύληπτη και προσιτή στον αναγνώστη τη σημασία ή τις σημασίες κάθε λήμματος τού Λεξικού *Χρήσεις* είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές τής σημασίας μιας λέξης οι χαρακτηριστικές και αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις όπου χρησιμοποιείται μια σημασία Ως *χρήσεις* χαρακτηρίζονται στο παρόν Λεξικό μία ή περισσότερες λέξεις που συνδυάζονται με τη λέξη-λήμμα σε κάθε σημασία και δείχνουν σε ποιες περιπτώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η συγκεκριμένη σημασία ενός λήμματος Οι χρήσεις που δίδονται είναι, φυσικά, ενδεικτικές και όχι εξαντλητικές Το κυρίως λήμμα στις χρήσεις, αντί να

επαναλαμβάνεται, δηλώνεται με το σύμβολο ~, όπου αυτό δεν παρουσιάζει πρόβλημα. π χ

μυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά ~ *σχέδιο / μήνυμα / κατάλογος / επαφή /*

Συχνά, η σημασία τής συγκεκριμένης λέξης φωτίζεται και με παραδείγματα (ισχύει και εδώ η χρήση τού συμβόλου ~)· π χ

ζωή (η) *νοιάζεται μόνο για τη ~ του || θυσίασαν τη ~ τους*

Παραδείγματα δίδονται και για τα «ενδολήμματα» (φραστικά ονόματα ή εκφράσεις), όπου το σύμβολο ~ αντικαθιστά ολόκληρη τη φράση, όταν αυτό δεν προκαλεί πρόβλημα· π χ

σκύλος (ο) ΦΡ (α) ***σαν τον σκύλο με τη γάτα*** για τη σχέση ανθρώπων που καβγαδίζουν συνεχώς *τρώγονται ~*

Στην περίπτωση που το γένος ή ο αριθμός τού λήμματος δεν μπορούν εύκολα να εννοηθούν ή ένα όνομα έχει ιδιάζουσα κλίση ή ένα ρήμα χρησιμοποιείται σε διαφορετικό τύπο από το πρώτο πρόσωπο ενεστώτα, τότε δεν χρησιμοποιείται το σύμβολο ~, αλλά γράφεται ο πλήρης τύπος π χ

θέαμα (το) *ο φόρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο*

Το ίδιο ισχύει και για τις φράσεις π.χ

πλέκω ρ μετβ κ αμετβ ΦΡ ***πλέκω το εγκώμιο (κάποιου)*** λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον) *ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο τού υπουργού*

Με τα *παραδείγματα* φαίνεται καλύτερα η χρήση τής σημασίας μιας λέξης μέσα σ' ένα ευρύτερο λεκτικό σύνολο (πρόταση) Ως παραδείγματα στο Λεξικό χρησιμοποιούνται προτάσεις από τον καθημερινό προφορικό και γραπτό λόγο, δευτερευόντως δε παροιμίες, στίχοι από τραγούδια, παραθέματα από λογοτεχνικά έργα κ.λπ Η παράθεση παραδειγμάτων από παροιμίες, γνωστά τραγούδια κ λπ , δείχνει καλύτερα τη σημασία μιας λέξης, φτάνει να έχει επιλεγεί μια πολύ χαρακτηριστική λεκτική εφαρμογή κι όχι ένα ιδιάζοντος ύφους –και γι' αυτό λιγότερο δηλωτικό– παράδειγμα. Δεν είναι η νεολογία, αλλά η κοινή συμβατική χρήση, την οποία αποσκοπεί να αναδείξει λεξικογραφικά ένα παράδειγμα.

Παραδείγματα και χρήσεις τού παρόντος Λεξικού αντλούνται από το *Λεξικογραφικό Αρχείο* τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών, από γραμματειακές πηγές, από συστηματικές αποδελτιώσεις χρήσεων στον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά) και άλλες γλωσσικές πηγές (π χ. από τον «Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας», το ηλεκτρονικό Σώμα Γλωσσικού Υλικού –corpus– τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου) Γενικότερα, τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται στο Λεξικό απεικονίζουν το κοινό γλωσσικό αίσθημα στην αβίαστη εκφορά τού λόγου Συχνά δε το παράδειγμα τεκμηριώνει την ύπαρξη ορισμένης σημασίας, η οποία μπορεί να μην είναι αμέσως αντιληπτή από μόνον τον ορισμό

ΕΡΜΗΝΕΥΜΑΤΑ «ΕΝΔΟΛΗΜΜΑΤΩΝ»

4. Μεγάλη σημασιολογική βαρύτητα στο Λεξικό έχουν και τα ερμηνεύματα που αναφέρονται στα εσωτερικά λήμματα ή «ενδολήμματα» (βλ. Β1) Τα «ενδολήμματα» αυτά, ως παγιωμένες χρήσεις - εκφράσεις, διαφέρουν από τις πολλές και περιστασιακές λεξιλογικές συνάψεις μιας λέξης (χρήσεις), επειδή διαθέτουν δική τους σημασία, και αποτελούνται είτε από λεξιλογικές συνάψεις (π χ. *ανώτατη εκπαίδευση, αντίστροφη μέτρηση*) είτε από (περι)φραστικές λέξεις (π χ *φακοί επαφής, λέξη-κλειδί*) είτε από παροιμίες (π χ. *και την πίτα σωστή και τον σκύλο χορτάτο, άνθρακες ο θησαυρός* κ λπ) είτε από ιδιωτισμούς (*δίνω τα παπούτσια στο χέρι, βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*) είτε από την επιστημονική ορολογία (π.χ *αντιποίηση αρχής, αναγκαστική εκτέλεση, λειτουργικός αναλφαβητισμός* κ λπ) Οι σημασίες των «ενδολημμάτων» εντάσσονται μέσα στις σημασίες τού λήμματος, εκεί όπου ανήκουν σημασιολογικώς, έστω κι αν ενίοτε η ένταξη έχει εξ ανάγκης συμβατικό χαρακτήρα, ή αριθμούνται αμέσως μετά τη σημασία στην οποία υπάγονται σε περίπτωση που η ένταξη ορισμένων εκφράσεων σε σημασία δεν είναι εφικτή, αυτές τοποθετούνται στο τέλος τού ερμηνεύματος με το σύμβολο τής βούλλας (•) Καταχωρίζοντας τα «ενδολήμματα» στις ανάλογες σημασίες τού λήμματος, αποφύγαμε (την εύκολη λύση) να τις σωρεύσουμε στο τέλος κάθε λήμματος ή να τις δώσουμε ως χωριστά λήμματα Στην πρώτη περίπτωση (στο τέλος τού λήμματος) θα δίνονταν απομονωμένες και θα χρειαζόταν να επαναληφθούν πληροφορίες που δίδονται στην οικεία σημασία, ενώ στη δεύτερη περίπτωση (ως αυτοτελή λήμματα, πράγμα που γίνεται σε μεγάλα λεξικά, όπως το Webster) θα αναγκαζόμασταν να επαναλάβουμε ετυμολογικές, γραμματικές και άλλες πληροφορίες που δίνουμε στα αντίστοιχα λήμματα ή να παραπέμπουμε σε όλα αυτά.

Ας σημειωθεί ότι οι περιφραστικές λέξεις (φραστικά ονόματα), οι εκφράσεις και οι επιστημονικοί περιφραστικοί όροι δίδονται εντός τού λήμματος, εκεί όπου είναι πιθανότερο να τις αναζητήσει κανείς, ενώ υπάρχουν κατά κανόνα παραπομπές και σε άλλα λήμματα, στα οποία θα μπορούσαν να αναζητηθούν (π χ. η φράση *μαύρη αγορά* ερμηνεύεται στο λ *μαύρος*, αλλά υπάρχει παραπομπή και στο λ *αγορά*)

Τέλος, όταν ένα «ενδολήμμα» έχει περισσότερες από μία σημασίες, ακολουθείται υποκατηγοριοποίηση των σημασιών σύμφωνα με τις αρχές που εφαρμόζονται στα κυρίως λήμματα

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΛΗΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

5. Το πώς, πού και γιατί χρησιμοποιούμε μια λέξη με αυτήν ή εκείνη τη σημασία είναι μια πολύ χρήσιμη πληροφορία για όποιον συμβουλεύεται ένα λεξικό Στο παρόν Λεξικό τέτοιου είδους πληροφορίες δίδονται με τριών ειδών *χαρακτηρισμούς* που εμφανίζονται -όπου χρειάζεται- στην αρχή τής σημασίας τού λήμματος ή και μέσα στο λήμμα Οι χαρακτηρισμοί αφορούν. (α) στο πώς, στο *ύφος* με το οποίο χρησιμοποιείται μια λέξη ή σημασία, και στο πόσο, στη συχνότητα τής χρήσης του (*αρχαιοπρεπές, λόγιο, λαϊκό, οικείο, σπάνιο* κ λπ) (β) στο πού, το *είδος* γλωσσικής επι-

κοινωνίας όπου χρησιμοποιείται μια σημασία (*λογοτεχνία, διάλεκτοι, αργκό* κ ά.) (γ) στο γιατί, στον *σχολιασμό* που επιδιώκει ο ομιλητής, όταν χρησιμοποιεί μια σημασία (*ειρωνική χρήση, σκωπτική, υβριστική, μειωτική, εκφραστική* κ.λπ) Ειδικότερα. (α) ο όρος *λόγιο* (συντομογραφία «λόγ.») χρησιμοποιείται για λέξεις ή τύπους που προέρχονται από την καθαρεύουσα, διατηρώντας το τυπικό της, ή για λέξεις και τύπους που ταιριάζουν στο ύφος τού λόγου των μορφωμένων ανθρώπων (β) ο όρος *λαϊκό* (συντομ «λαϊκ.») αναφέρεται σε λέξεις ή τύπους τής γλώσσας των λαϊκών στρωμάτων, που παρουσιάζουν απόκλιση στη μορφολογία ή την προφορά από τους κοινούς νεοελληνικούς τύπους (που συντομογραφούνται ως «καθημ ») (γ) ο όρος *αρχαιοπρεπές* (συντομ «αρχαιοπρ ») δηλώνει λέξεις τής αρχαίας ή τής αρχαΐζουσας γλώσσας που ακολουθούν και το τυπικό τους (δ) ο όρος *λαϊκότερο* (συντομ «λαϊκότ.») δηλώνει λέξεις ή τύπους που προέρχονται από τον προφορικό κυρίως λόγο των ανθρώπων των μη αστικών περιοχών (περιφέρειας, επαρχίας), αποκλίνοντας από την Κοινή (αστική) Νεοελληνική Προκειμένου να δηλωθούν σημασίες που ο ομιλητής πρέπει να χρησιμοποιεί με ιδιαίτερη προσοχή (λέξεις ταμπού, π χ ανατομικών οργάνων, σεξουαλικής υφής κ.τ.ό), γιατί πρόκειται για κοινωνικά «απαγορευμένες λέξεις», χρησιμοποιείται μπροστά από αυτές το θαυμαστικό (!)
Παραδείγματα χαρακτηρισμών

αραβόσιτος (ο) (λόγ) το καλαμπόκι
παιδιόθεν επίρρ (αρχαιοπρ) από την παιδική ηλικία
μαλαματώνω ρ μετβ |μεσν | (λαϊκ) **1.** επιχρυσώνω
χαφιές (ο) (κακόσ) **1.** αστυνομικός ή συνεργάτης τής
μπουχτίζω ρ (εκφραστ) **1** φθάνω σε κορεσμό
κεφάλας (ο) **2.** (σκωπτ) ο χοντροκέφαλος, αυτός που δεν

6. Χαρακτηρισμοί άλλου είδους και με διαφορετική λειτουργία χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν *τις σχέσεις μεταξύ των σημασιών* μιας λέξης, δηλ. πώς περνάει η λέξη από τη μία σημασία στην άλλη Τέτοιοι είναι οι χαρακτηρισμοί *κυριολ* (κυριολεκτική χρήση), *μτφ.* (μεταφορική χρήση), *συνεκδ* (συνεκδοχικά), *κατ' επέκτ* (κατ' επέκταση), *γενικότ* (γενικότερα), *ειδικότ* (ειδικότερα), *καταχρ.* (καταχρηστικά) κ ά
Παραδείγματα

κεφάλαιο (το) **3.** (περιληπτ) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρίως ως οργανωμένης
τραπέζι (το) **1** έπιπλο με τέσσερα συνήθ πόδια **2** (ειδικότ) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό **3.** (συνεκδ) το γεύμα ή το δείπνο
ξεστρατίζω ρ **1.** (κυριολ) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό **2.** (μτφ) φεύγω από τον σωστό δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά
μύθος (ο) **1.** η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης **2** (ειδικότ) η αφήγηση που αναφέρεται με αλληγορικό **3.** (κατ' επέκτ) η διήγηση που αποτελεί πλάσμα τής ανθρώπινης

7. Αναγκαίοι είναι οι χαρακτηρισμοί στις σημασίες λημμάτων και «ενδολημμάτων» που προέρχονται από διαφόρους κλάδους (επιστήμης, τεχνολογίας, τέχνης κ λπ) Γι' αυτό με μικρά κεφαλαία γράμματα δηλώνονται συντομογραφικώς οι διάφοροι κλάδοι ΑΡΧΙΤ (εκτονική), ΜΕΤΕΩΡ(ολογία), ΟΙΚΟΝ (ομία), ΟΡΥΚΤ (ολογία) κ λπ
Παραδείγματα·

εντολή (η) **1.** (γενικά) η διαταγή ή παραγγελία **2.** ΠΟΛΙΤ εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής **3.** ΝΟΜ σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει **4.** ΟΙΚΟΝ χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω τής τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησής της **5.** ΠΛΗΡΟΦ οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή
ανάληψη (η) **1.** η απόσυρση χρημάτων **5** ΙΑΤΡ η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο, κάκωση κ τ ό **6** ΕΚΚΛΗΣ ***Ανάληψη*** (η) (α) η ενσώματη άνοδος τού Χριστού στους ουρανούς

8. Επ' ευκαιρία χαρακτηρισμοί (ειδικές πληροφορίες) δίδονται σε σημασίες, οσάκις κρίνεται απαραίτητο για την κατανόηση τής σημασίας
Παραδείγματα

εμβόλιμος, -η, -ο **3.** (στο θέατρο) ***εμβόλιμο*** (το) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων ΣΥΝ ιντερμέτζο
ιμάτιο (το) |ιματί-ου | -ων| (λόγ) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτώνα ή πέπλο
μεγαλόσχημος, -η, -ο **1.** (για μοναχούς) αυτός που έχει

9. Πολλές φορές οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν τις σημασίες είναι σύνθετοι, με πληροφορίες από περισσότερες κατηγορίες χαρακτηρισμών
Παραδείγματα:

μπακάλης (ο) **2.** (μτφ κακόσ) αυτός που κάνει πρόχειρους υπολογισμούς ή προχειροδουλειές, που δουλεύει εμπειρικά
εξωνημένος, -η, -ο (λόγ μειωτ) εξαγορασμένος, αυτός που
μωρόσοφος, -η, -ο (λόγ -σπάν) **1** ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός
μηχανόβιος, -α, -ο (οικ -εκφραστ) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες

Ε. ΣΥΝΩΝΥΜΑ – ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ΑΝΤΙΘΕΤΑ)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ – ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

1. Με τα σύμβολα ΣΥΝ και ΑΝΤ δηλώνονται αντιστοίχως τα ΣΥΝΩΝΥΜΑ και τα ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ή ΑΝΤΙΘΕΤΑ), ήτοι λέξεις που έχουν παραπλήσια σημασία (συνώνυμα) ή που έχουν αντίθετη σημασία (αντώνυμα / αντίθετα) σε σχέση με τη σημασία τού λήμματος και τού ερμηνεύματος στα οποία αναφέρονται Σκοπός των συνωνύμων – αντωνύμων είναι να βοηθήσουν συμπληρωματικά στην κατανόηση τής σημασίας Επιπλέον, τα συνώνυμα και τα αντώνυμα βοηθούν τον ομιλητή να διευρύνει τις επιλογές του στην έκφραση μιας σημασίας, επιτυγχάνοντας ποικιλία, ακρίβεια, διαφοροποίηση κ λπ

Όπως είπαμε πιο πάνω, στον ορισμό αποφεύγεται συστηματικά η παράθεση συνωνύμων, τα οποία δίδονται στο τέλος κάθε σημασίας, αμέσως μετά τις χρήσεις και τα παραδείγματα Σε σπάνιες περιπτώσεις που ένα συνώνυμο ή αντώνυμο είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθεί στον ορισμό μιας σημασίας, δεν δίδεται στα συνώνυμα – αντώνυμα Συνώνυμα – αντώνυμα δίδονται επίσης σε εκφράσεις και φραστικά ονόματα, όπου αυτό είναι δυνατόν, π.χ

ανοίγω το βήμα... ΣΥΝ επιταχύνω ΑΝΤ επιβραδύνω, ***στο πει και φει...*** ΣΥΝ αμέσως, στο άψε-σβήσε

ΣΕΙΡΑ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ – ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

2. Τα συνώνυμα και τα αντώνυμα δεν δίδονται κατά αλφαβητική σειρά αλλά σύμφωνα με τη *σημασιολογική* και *υφολογική εγγύτητα* που έχουν προς την αντίστοιχη σημασία τού λήμματος (τα συνώνυμα) ή με τη σημασιολογική διαφορά / αντίθεση που εμφανίζουν (τα αντώνυμα) Αυτό βοηθεί τον χρήστη τού Λεξικού να επιλέξει καλύτερα και ταχύτερα το συνώνυμο που χρειάζεται

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ – ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

3. Συχνά τα συνώνυμα και τα αντώνυμα συνοδεύονται από *χαρακτηρισμούς* (όπως και οι σημασίες των λημμάτων), ώστε να είναι κατάλληλα προειδοποιημένος ο αναγνώστης τού Λεξικού για τη σωστή χρήση τους
Παράδειγμα

εξόντωση (η) **1.** ο πλήρης αφανισμός ΣΥΝ εξολόθρευση, (λαϊκ) ξεπάστρεμα

σαΐτα (η) **3.** (α) ειδικό εξάρτημα τού αργαλειού ΣΥΝ (λόγ) κερκίδα

ΣΤ. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. Το παρόν λεξικό είναι συγχρόνως και ετυμολογικό Σε κάθε λήμμα παρέχονται επαρκείς και επιστημονικά αξιόπιστες ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε λέξης (αρχική ρίζα, αρχική σημασία, εξήγηση μεταβολών στον τύπο και στη σημασία, προσδιορισμός τής πρώτης εμφάνισης κ λπ) Δεν ετυμολογούνται μόνον οι λέξεις προφανούς ετύμου (βλ. παρατήρηση 10) Σε μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου ισχύει η *ετυμολογική* ή *ιστορική ορθογραφία* (για το αν θα γράφουμε δηλ *κτήριο* ή *κτίριο*, *αἰτός* ή *αητός*, *αβγό* ή *αυγό*, *γειρτός* ή *γυρτός*, *πιλοτή* ή *πυλωτή* κ λπ.), η ετυμολογία αποκτά πρόσθετη βαρύτητα, υπό τον όρο βεβαίως ότι στηρίζεται στις αρχές τής γλωσσικής επιστήμης και όχι σε εμπειρικές ετυμολογήσεις ή παρετυμολογήσεις («λαϊκή ετυμολογία») των λέξεων

ΟΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

2. Η ετυμολογία των λέξεων, των προθημάτων και των επιθημάτων, ένας από τους δυσκολότερους και πλέον εξειδικευμένους τομείς τής επιστήμης, έχει στηριχθεί (ως προς τα έτυμα που περιλάβαμε σε αυτό το Λεξικό) σε έγκυρη και πλούσια, ελληνική και ξένη, βιβλιογραφία Εντούτοις, ο αναγνώστης θα πρέπει να έχει υπ' όψιν του ότι ακόμη και μια ικανοποιητική ετυμολόγηση είναι δυνατόν να ανατραπεί, εφόσον υπάρξουν νέα στοιχεία ή μαρτυρίες ή αν αποδειχθεί ότι μια άλλη πρόταση είναι πιο οικονομική, δηλαδή λιγότερο περίπλοκη

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

3. Λέξεις με *συνεχή παρουσία* από την Αρχαία Ελληνική μέχρι σήμερα ή λέξεις που *επανενεργοποιήθηκαν* από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας κατά τους δύο τελευταίους αιώνες (*ουρανός, γη, θάλασσα, άνθρωπος – δημοκρατία, σχολή, επιστήμη, υπουργός* κ λπ) δεν αρκούμαστε απλώς να τις χαρακτηρίσουμε αρχαίες, αλλά ετυμολογούμε την ίδια την αρχαία λέξη, γνωρίζοντας ότι είναι σπάνιο ή αδύνατο για τον μέσο αναγνώστη να ανατρέξει σε υψηλής ποιότητας ειδικά ετυμολογικά λεξικά τής Αρχαίας Ελληνικής Με τον τρόπο αυτόν καταδεικνύεται αφενός η ενότητα τής ελληνικής γλώσσας, αφετέρου η στενή σχέση της με άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (κυρίως τού ευρωπαϊκού χώρου), γι' αυτό και προτιμήσαμε –όσο ήταν εφικτό– παραδείγματα και παράλληλους τύπους κυρίως από την αγγλική, τη γαλλική, τη γερμανική και την ισπανική γλώσσα Οι αρχικές ρίζες λέξεων τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στην οποία ανήκει και η Ελληνική, έχει καθιερωθεί να σημειώνονται, ως αμάρτυρες, με αστερίσκο (π χ. Ι Ε *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω»)

ακόντιο (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκόντιον* υποκ τού *ἄκων, -οντος* «ακόντιο» < Ι Ε *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ λατ ag-na «στάχυ» acus «άχυρο» σανσκρ as ánish «αιχμή βέλους» γερμ Ahle «σούβλα» αγγλ ear «στάχυ», ολλ aar γαλλ aigu «οξύς» κ ά Ομόρρ *ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος ἀκ-τή* κ ά]

μέσος, -η -ο
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε *medhyo «μεσαίος», πβ σανσκρ madhyah λατ medius (> ισπ medio) αρμ mej-, γερμ Mitte αγγλ mid ιρλ mid- (α' συνθ) κ ά Ομόρρ *μεσ-άζων, μεσα-ῖος, μεσ ίτης, μεσό-γειος, μεσο-λαβ*- κ ά]

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

4. Στο ετυμολογικό τμήμα παρέχονται κατά κανόνα και *σημασιολογικές πληροφορίες* Αναφέρουμε την αρχική σημασία μιας λέξεως (εφόσον διαφέρει από τη σημερινή), καθώς και την ερμηνεία τής σημασιολογικής μεταβολής, όποτε δεν είναι αυτονόητη Ακόμη, ετυμολογούμε και τις δάνειες σημασίες, μνημονεύοντας τη γλώσσα προελεύσεως ή το περιβάλλον χρήσεως τής λέξης.

αμαρτάνω ρ αμετβ
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω» αβεβ ετύμου, πιθ < **ἁ μαρτ-* < **ἁ-* + *smart < ἀ- στερητ + *smrt- < ΙΕ *smer «έχω μερίδιο σε κάτι συμμετέχω θυμούμαι» πβ σανσκρ smar-ati «θυμάται», λατ mer-ēre «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ ά Ομόρρ *μέρος* (< **σμέρ-ος*), *μέρ-ιμνα μοῖρα* (< **μόρ jα*) *εἱμαρμένη* κ ά Η λ χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π χ αστοχία ενός τοξοβόλου) και αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι π Χ), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ λ ḥata την οποία οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»]

μητροπολίτης (ο)
[ΕΤΥΜ μτγν αρχική σημ «ο πολίτης μητροπόλεως» < αρχ *μητρόπολις* Η σημ «επίσκοπος τής πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι μ Χ)]

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

5. Ετυμολογούμε συστηματικά τόσο τις λέξεις που αποτελούν δάνεια από ξένες γλώσσες όσο και τις *δάνειες φράσεις*, εφόσον έχουμε ασφαλείς πληροφορίες Όταν πρόκειται για λογοτεχνική ή βιβλική φράση ή για παραδεδομένο απόφθεγμα ή τίτλο, συνήθως παραθέτουμε εντός παρενθέσεως την πρωτότυπη μορφή τής φράσης και την πηγή της Σε άλλες περιπτώσεις σημειώνουμε δίπλα στη φράση *χρονολογική ένδειξη* (αν είναι αρχαία, μεταγενέστερη ή μεσαιωνική) ή παρέχουμε αναλυτικές πληροφορίες στο ετυμολογικό τμήμα

ματώνω ρ μετβ κ αμετβ **6.** (η μτχ **ματωμένος,** *-η -ο*) (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτός που έχει πλημμυρίσει στο αίμα ~ *πουκάμισο / χώμα / μύτη / γόνατο* (β) (κατ' επέκτ -μτφ) αυτός που βάφτηκε, που σημαδεύτηκε από αίμα, δηλ από φόνους σφαγές και συναφή περιστατικά *«Ο ~ γαμος»* (*Boda de sangre* δράμα τού Φ Γκ Λόρκα)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *αἱματῶ (-όω)* < *αἷμα*]

σημείο (το) ΦΡ (α) ***σημεία των καιρων*** (*σημεῖα τῶν καιρῶν*. Κ Δ Ματθ 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ κακό) *τα ~ λένε πολλοί δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή* (β) ***σημεία και τέρατα*** (*σημεῖα καὶ τέρατα*, Κ Δ *Πράξ* 4, 30 κ α) (i) γεγονότα πολύ παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, απίστευτα ή απαράδεκτα γεγονότα *~ έγιναν στις εκλογές κατηγορίες για νοθεία εκβιασμούς, παρατυπίες και πολλα άλλα* **9.** ΕΚΚΛΗΣ ***σημείο τού σταυρού*** (*σημεῖον*. Ευσέβιος, 4ος αι μ Χ) το σύμβολο τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης το σχήμα τού σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα τού δεξιού χεριού
[ΕΤΥΜ < αρχ *σημεῖον*, αρχική σημ «σημάδι, σήμα», < *σῆμα* (βλ λ) Πολλές φρ είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *σημείο εκκινήσεως αφίξεως τομής επαφής στηρίξεως* (< γαλλ point de départ d'arrivée / d'intersection de contact d'appui) *νεκρο μελανό σημείο* (< γαλλ point mort noir) *γλωσσικό σημείο* (< γαλλ signe linguistique) *ευαίσθητο 'αδύνατο σημείο* (< γαλλ point sensitif faible), *νικώ στα σημεία* (< γαλλ vaincre aux points), *δίνω σημεία ζωής* (< γαλλ donner signes de vie), *σημείο ελέγχου* (< αγγλ checkpoint), *σε τέτοιο σημείο,* (< γαλλ à tel point), *μέχρις ενός σημείου* (< αγγλ up to a point), *τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* (< γαλλ les quatre points cardinaux)]

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

6. Στο ετυμολογικό τμήμα καταγράφονται τόσο τα *άμεσα δάνεια* (στα οποία η Ελληνική έχει δανειστεί τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο τής ξένης λέξης) όσο και τα *έμμεσα δάνεια* τής Ελληνικής Κατά την παρουσίαση των δανείων χρησιμοποιούμε την ακόλουθη τυπολογία

Ελληνογενής ξένος όρος: Λόγια λέξη σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα (κυρίως Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική) από ελληνικά συνθετικά στοιχεία

αεροδυναμικός, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ < γαλλ aérodynamique]

Αντιδάνειο: Λαϊκό δάνειο από ξένη γλώσσα (συνήθως Ιταλική, Βενετσιάνικη ή Τουρκική), το οποίο έχει απώτερη ελληνική αρχή Αντιδιαστέλλεται προς τον *ελληνογενή ξένο όρο* (βλ ανωτέρω).

καλούπι (το)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν < μεσν *καλούπιν* < τουρκ kalıp < αραβ qālib < αρχ *καλάπους / καλόπους* «ξύλινο πόδι» Βλ κ *καλαπόδι*]

Μεταφραστικό δάνειο: Ακριβής απόδοση ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ χ η σειρά των ξένων στοιχείων κ λπ

Διαδίκτυο (το)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ Internet]

Απόδοση: Απόδοση τού περιεχομένου ξένης λέξεως χωρίς ακριβή αντιστοιχία.

ταχυπαλμία (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ palpitation]

Μεταφορά: Άμεσο δάνειο τής Ελληνικής, γραμματικά προσαρμοσμένο, το οποίο έχει ενταχθεί σχετικώς πρόσφατα (δηλ τους δύο τελευταίους αιώνες) στο λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής

μασίστας (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ Maciste (όν μυθώδους ήρωα ταινιών τής δεκαετίας τού '60), πιθ < γαλλ machiste < macho (σήμερα με άλλη σημ) < ισπ macho < λατ masculus «αρσενικός»]

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

7. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στους *νεολογισμούς*, ιδίως σε αυτούς που έχουν λόγια προέλευση Με τη βοήθεια ελληνικών και ξένων (αν πρόκειται για δάνεια) ειδικών λεξικών έχει προσδιοριστεί, κατά το εφικτό, η παλαιότερη γνωστή μαρτυρία αυτών των λέξεων ωστόσο, μπορεί να αποδειχθεί ότι ορισμένες τέτοιες μαρτυρίες, που έχουν ληφθεί από το λεξικό τού Σ Κουμανούδη, είναι ακόμη παλαιότερες

πολιτισμός (ο) [1804]
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «δημόσια διοίκηση», < αρχ *πολίτης* (κατά τα ρ σε *-ίζω*) Στους εκκλησ συγγραφείς η λ περιέγραψε επίσης την ευγένεια και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου τής πόλης (βλ κ *αστείο*) Η σημερινή σημ είναι απόδ τού γαλλ civilisation Με τη νεότ σημ η λ πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδαμ Κοραή]

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

8. Έμφαση έχει δοθεί και στην παροχή ετυμολογικών πληροφοριών για τα *κύρια ονόματα* (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ λπ.) Σημειώνεται ότι η ετυμολόγησή τους είναι εξαιρετικά δυσχερής και συχνά αβέβαιη, καθώς τα κύρια ονόματα συνήθως αποτελούν επιβιώσεις απώτερων χρονικών περιόδων και ιστορικών, κοινωνικών κ ά συνθηκών, για τις οποίες δεν έχουμε επαρκείς πληροφορίες

Λεμεσός (η)
[ΕΤΥΜ < μεσν *Νεμεσός* (με τροπή τού ν σε λ από τους Φράγκους) Κατά μία άποψη, < *Νεμεσό* < *Νεμεθό* < *Νεμαθό* < *Νιμαθό* < *Ἀμαθό* < *Ἀμαθοῦσα* ή *Ἀμαθουσία*, πιθ εξαιτίας τής γειτνίασης με την αρχ πόλη *Ἀμαθοῦντα* Προβληματική είναι η ετυμ αναγωγή σε τ *Γελμησσός* (από όπου και η γραφή *Λεμησσος* πβ *ἐν Λεμησσῷ Κύπρου*) Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν *Νέμεσος* < *Ανεμεσος* < *Ἀναμεσος* (ενν *πόλις*), επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *Ἀμαθοῦντα* και το *Κούριον*]

Στυλιανός (ο)
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν (< αρχ *στῦλος*), από τη συνήθεια των *στυλιτῶν* μοναχών να ασκητεύουν πάνω σε στύλους Αργότερα, το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριώσει «σαν στύλος» το νεογέννητο, να γίνει ο «στύλος» τού σπιτιού]

ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

9. Συχνά συμβαίνει στην ετυμολογία να μην υπάρχει μια ευρύτερα αποδεκτή και απόλυτα πειστική πρόταση για την προέλευση μιας λέξης Τότε, είτε δηλώνεται ότι η λέξη είναι *αγνώστου ετύμου* είτε ότι είναι *αβεβαίου ετύμου*, οπότε παρέχονται ορισμένες από τις πιθανότερες ετυμολογικές ερμηνείες τής λέξεως Προς εξοικονόμηση χώρου και για να μην επιβαρυνθεί το Λεξικό με πληροφορίες που δεν μπορούν εύκολα να αξιοποιηθούν, αποφύγαμε να δώσουμε βιβλιογραφικά στοιχεία (πού και από ποιον έχει διατυπωθεί μια ετυμολογική πρόταση), πράγμα που αποτελεί έργο ενός ειδικού ετυμολογικού λεξικού

κόσμος (ο)
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ «τάξη, διευθέτηση» αβεβ ετύμου Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές κατευθύνσεις (α) *κόσμος* < **κονσ-μος* < *kon ετεροιωμ βαθμ τού ΙΕ *ken- «διευθετώ αρμονικά» πβ λατ censeo «τιμώ» σανσκρ śamsati κ ά (β) *κόσμος* < **κόδ-σμος* που συνδ με το αρχ επίθ *κεδνός* «σοβαρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < **χόθ-μος* < ΙΕ *ghodh- «συνδέω, συναρμόζω» Η λ απέκτησε τη σημ τού συνόλου των πραγμάτων στο Σύμπαν και στην οικουμένη λόγω τής τάξης και τής αρμονίας που χαρακτηρίζει το φυσικό υλικό σύστημα Επιπλέον δήλωσε και το σύνολο των έμβιων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας]

ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

10. Όταν το έτυμον δίδεται αναλυτικά σε συγκεκριμένο λήμμα, τότε σε άλλα συναφή λήμματα (κυρίως παράγωγα), καθώς και γενικότερα σε λήμματα προφανούς ετύμου, ακολουθούνται δύο κατευθύνσεις
(α) Σημειώνεται αν η λέξη είναι *αρχαία, μεταγενέστερη* ή *μεσαιωνική*
(β) Σε νεότερες λέξεις δίδεται *χρονολογική ένδειξη* (βλ παρατήρηση 7)
Οι πληροφορίες αυτές σημειώνονται στην αρχή τού λήμματος (κύριου ή υποτεταγμένου) και εντός ορθογώνιων αγκυλών [ ] και αναφέρονται στην αρχική μορφή τής λέξης (λ χ *καρτερικότης*, ενώ το λήμμα είναι *καρτερικότητα*)

καρτερικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκαρτέρηση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις ~ *ύφος / στάση / αντιμετώπιση* ΣΥΝ υπομονετικός ΑΝΤ ανυπόμονος — **καρτερικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ

καρτερικότητα (η) [1893] {χωρ πληθ} η ιδιότητα τού καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκαρτέρηση

Ζ. ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

1. Αφού το λεξικό είναι, από τη φύση του, καταγραφή τού συνόλου των λέξεων και των φράσεων που χρησιμοποιούνται στην επικοινωνία, κοντολογίς ολόκληρη η γλώσσα, είναι φυσικό κατά την αναζήτηση των λέξεων να γεννώνται στον αναγνώστη απορίες και ερωτήματα ως προς τη σωστή χρήση των λέξεων, τον σωστό σχηματισμό τους, την ορθογραφία τους, την ετυμολογία, τη διαφορά τής σημασίας τους από άλλες λέξεις, τη σχέση τους προς άλλες συναφείς λέξεις κ λπ Ως απάντηση σε τέτοιες πιθανές απορίες έχουν γραφεί τα σχόλια που περιλαμβάνονται στο παρόν Λεξικό Ο αναγνώστης, πάντως, θα παρατηρήσει ότι κατά τον σχολιασμό αποφεύγεται, κατά κανόνα, να χαρακτηριστούν «λάθη» λέξεις, τύποι, δομές κ λπ που χρησιμοποιούνται ευρύτερα και αυτό που επιδιώκεται είναι να ερμηνευθεί η χρήση τους

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

2. Κάθε γλωσσικός σχολιασμός δίδεται στο τέλος τού λήμματος εντός πλαισίου Η κεφαλή τού λήμματος μέσα στο σχόλιο λειτουργεί σαν ένα είδος τίτλου και δηλώνει το περιεχόμενο τού σχολίου, το οποίο μπορεί να ποικίλλει π χ

> **διαστημικός ή διαστηματικός;** Τα ουσιαστικά σε **-μα** σχηματίζουν κανονικώς παράγωγα επίθετα σε **-ικός** από το θέμα τής γενικής *σύστημα – συστηματ-ικός* (γεν *συστήματ-ος*), *μάθημα*

> **εκμεταλλεύομαι – αξιοποιώ.** Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν **αξιοποιώ** έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το **εκμεταλλεύομαι** και αρνητικό Το *εκμεταλλεύομαι* υποδηλώνει

Έλληνες – Γραικοί – Ρωμιοί. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες τού μέχρι σήμερα βίου του

εκδίκηση: συνώνυμα. Το **εκδίκηση** είναι η κύρια λέξη τής Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα τού κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του

Όταν το σχόλιο αφορά μόνο σε ένα λήμμα, δεν τίθεται τίτλος αλλά απλώς η κεφαλίδα **ΣΧΟΛΙΟ** στο λ. *έκδοση* π.χ.

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **έκδοση** με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

3. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στις *δυσκολίες* που αντιμετωπίζει ο μέσος Έλληνας στον γραπτό λόγο ή στην προφορική χρήση τής γλώσσας μας. Τέτοιες δυσκολίες εντοπίζονται στην ορθογραφία των λέξεων, σε σημασιολογικές διαφορές ορισμένων λέξεων μεταξύ τους, σε λάθη ως προς τον σχηματισμό μερικών λέξεων κ.λπ. Έτσι υπάρχουν σχόλια λ.χ. για ζητήματα ορθογραφίας

-γκ- ή -γγ-; ορθογραφία. (α) Οι **ελληνικής προελεύσεως** λέξεις που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με **-γγ-** είτε με **-γκ-** ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση

γυιος ή γιος; Από το αρχ. **υἱός**, που από νωρίς προφερόταν ως /iós/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου *υι σε ι* είναι αρχαίος), πλάστηκε με συμπροφορά («συνίζηση»)

μακριά ή μακρυά; Η παλαιότερη γραφή τής λ. με -υ- **(μακρυά)** δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. **μακρύς** (μεταπλασμένο τ. τού *μακρός*) και, όπως τα λοιπά επίθ. σε -ύς

Επίσης *αλλήθωρος, δικλίδα, ανεξιθρησκία, μαζί, ορθοπαιδικός, γειτός, Θεοφάνια, αναφιλητό* και πολλά άλλα.

Αρκετά σχόλια αναφέρονται σε συνήθη «λάθη» που παρατηρούνται στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο τής Ελληνικής. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

δικτάτορας – δικτάκτορας, δικτατορία – δικτακτορία. Πολύ συνηθισμένο λάθος –που ακούγεται και από μορφωμένους– είναι η χρήση τύπων με **-κ-** (μπροστά από το *-τορ-*)

ωρίμαση ή ωρίμανση; ωρίμαση – ωριμότητα. Συχνά χρησιμοποιείται ο τ. **ωρίμανση** αντί τού κανονικού τ. **ωρίμαση**, που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε **-άζω**, το **ωριμάζω**

Επίσης *ουσιαστικά – ουσιωδώς, χρονολογία – ημερομηνία, τέως – πρώην, προηγουμένως – προηγούμενα, πιθανώς – πιθανόν, αδίκως – άδικα, αρτηριοσκλήρωση – αρτηριοσκλήρυνση* κ.ά.

Πολλά σχόλια αφορούν σε ουσιώδεις σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες συναφείς λέξεις που αξίζει να προσεχθούν για καλύτερη αξιοποίηση τού λεξιλογικού θησαυρού και αποφυγή αστοχημάτων στη χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

επίδραση – επιρροή – επήρεια. Η λ. **επήρεια** δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά

γεγονός – συμβάν – περιστατικό – επεισόδιο. Το **γεγονός** υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης, το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση

αλλαγή, συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική

Επίσης *επιχείρημα – ισχυρισμός – σόφισμα. κληρονομώ – κληροδοτώ. ειρήσθω εν παρόδω – εν τη ρύμη τού λόγου, παρακαλώ συνώνυμα, αυτόνομος – αυτοτελής, ιδιαιτερότητα συνώνυμα. πληροφορητής – πληροφοριοδότης. όμοιος – ίδιος – ο αυτός. νύξη συνώνυμα* κ λπ

4. Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτή που αναφέρεται σε ετυμολογικά ζητήματα με τη γενικότερη έννοια τής προέλευσης και τής ιστορικής εξέλιξης των λέξεων

Παραδείγματα

> **αστείος – χωρατατζής – αγροίκος – δημώδης – χωριάτης / χωρικός.** Ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις αστικά κέντρα, επαρχία χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων

> **Βαλκάνια, Βαλκανική – Ιλλυρική – Ελληνικη Χερσόνησος** Προτού η Χερσόνησος τού Λίμου ονομαστεί **Βαλκανική** (από την τουρκική ονομασία τού Λίμου ως «ψηλού όρους» **Koca Balkan**)

Ομοίως, *μαθαίνω – μούσα. άγριος – αγροίκος – άγρυπνος. αίγλη – λάμψη γόητρο – γοητεία, άθλος – άθλιος – άθλο – έπαθλο – βραβείο, Αθήνα, παππάς. πανεπιστήμιο – πανδιδακτήριο– «πανεπιστημόνιο»– «πανεπιστημείο», στήλες – στύλοι, Έλληνες – Γραικοί – Ρωμιοί. μήνας* (ετυμολογία των ονομάτων των μηνών). *αγορά - αγοράζω – αγορεύω* κ λπ

5. Ελληνικής και ξένης προελεύσεως λέξεις που εμφανίζουν ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον ως προς την προέλευση, την ιστορία, την απόδοση ή τη χρήση τους περιλαμβάνονται σε ειδικά σχόλια, π χ

> **κέφι – εγκεφής – εγκέφιος(!)** Στο κύμα τού καθαρισμού (τής ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικράτησε κατά τον 19ο αι σύμφωνα με διδάγματα τού Κοραή

> **δολάριο – τάλιρο** Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ tallero, που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ T(h)aler συγκεκομμένο τ τού Joachimsthaler

Ανάλογα σχόλια βρίσκονται στα λήμματα *λουλούδι. ιντερβιού. λογικός. αλέ-ρετούρ – αμφοτερήλατο. αποχαιρετισμοί, απλοέπεια, ενδυμασία, ρεπόρτερ κ ά*

6. Πολλά σχόλια αναφέρονται σε θέματα σχηματισμού των λέξεων. μορφολογίας (γραμματικής δομής), παραγωγής και σύνθεσης

Τέτοια είναι λ χ τα σχόλια στα λήμματα *-ουργός* και *πρύτανης*

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός*, με συναίρεση τού συνδετικού φωνήεντος **-ο-** και τού **-ε**(ργός) σε **-ου**(ργός)

> **πρύτανης – πρυτάνεις· ουσιαστικά με πληθ -εις.** Μερικά ουσιαστικά σε **-ης**, μεταπλασμένα από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ουσιαστικά σε **-ις**, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους

Παρόμοια σχόλια υπάρχουν στα λήμματα *-θεν, -ήσιος, -ίζω, -άρχης. θυμάμαι. όνομα, στείβω-στοιβάζω. αντι-, -κτονος* κ.λπ

Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτά που αναφέρονται σε λέξεις τής Αρχαίας Ελληνικής ως προς τις μορφές που παίρνουν, καθώς και στην παραγωγικότητά τους Πρόκειται για λέξεις που ενδιαφέρουν είτε για τα παράγωγα είτε για τα ομόρριζά τους Παραδείγματα·

> **αγγέλλω σύνθετα.** Το **αγγέλλω** ανήκει στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά

> **άγω – αγάγω.** Το ρ *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά») Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα

7. Για τα γλωσσικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες πληροφόρησης ενός ευαίσθητου χρήστη τής ελληνικής γλώσσας, θεωρήσαμε σκόπιμο να περιληφθούν στο Λεξικό και σχόλια τα οποία αναφέ-

ρονται είτε γενικά στη γλώσσα είτε ειδικότερα σε θέματα τής ελληνικής γλώσσας και βασικές έννοιες τής δομής της. Έτσι στο Λεξικό περιλαμβάνονται σχόλια στα λήμματα *γλώσσα, γραφή, αλφάβητο, λεξικό – λεξιλόγιο, «μακεδονική γλώσσα», γλωσσικό ζήτημα, ιδιωματισμός, διάλεκτος, γενετική-μετασχηματιστική γραμματική* κ.λπ. Επίσης σχολιάζονται γλωσσικά φαινόμενα όπως *έκκρουση, συνίζηση* κ.λπ., χαρακτηριστικά τής δομής τής Ελληνικής, όπως *γένος, άρθρο, απαρέμφατο, μετοχή, άρνηση, ποιόν ενεργείας, προσωπικές αντωνυμίες, πνεύματα, τόνοι, σύνθετα* κ.λπ. Η αναφορά σε τέτοιες μεταγλωσσικές έννοιες και η παροχή χρήσιμων πληροφοριών θα βοηθήσει, πιστεύουμε, τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη να γνωρίσει, να συνειδητοποιήσει και να κατανοήσει βασικά χαρακτηριστικά τής δομής τής ελληνικής γλώσσας και τής εν γένει λειτουργίας τής γλώσσας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΣΧΟΛΙΑ

8. Είναι αυτονόητο ότι κάθε σχόλιο εντάσσεται μεν σε ένα συγκεκριμένο λήμμα, αλλά αφορά σε περισσότερες λέξεις. Στο τέλος πολλών λημμάτων υπάρχει η ένδειξη «☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. », που δηλώνει ότι για τη συγκεκριμένη λέξη γίνεται ειδικός λόγος ή ενδιαφέρει γενικότερα το σχόλιο, το οποίο βρίσκεται στο λήμμα όπου παραπέμπεται ο αναγνώστης.

Παραδείγματα:

έρωτας (ο) [ερώτων] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη, τύχη*

καθαίρεση (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

Επίσης, στο τέλος πολλών σχολίων υπάρχει παραπομπή σε άλλο σχόλιο με συναφές περιεχόμενο, π.χ. στο σχόλιο λ. *-ουργός*:

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός*, με συναίρεση τού
>
> *υφαντουργός, πλαστουργός, αυτουργός, στιχουργός, θερμουργός, γενεσιουργός* κ.ά. ☛ *χειρουργός*

Η. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Στο παρόν Λεξικό ακολουθείται η *ιστορική* ή *ετυμολογική ορθογραφία* των λέξεων, βασισμένη στα πορίσματα τής επιστημονικής ετυμολογίας (βλ. ΣΤ1). Το θέμα τής ορθογραφίας καθώς και η ορθογράφηση ορισμένων λέξεων στο παρόν Λεξικό εξετάζονται στο λ. *ορθογραφία* (Σχόλιο και *Πίνακας λέξεων με προβλήματα ορθογραφίας*). Ειδικώς για την ορθογράφηση ξένων κύριων ονομάτων που έχουμε συμπεριλάβει ή αναφέρει στο Λεξικό ίσχυσε, κατά κανόνα, η *αρχή τής αντιστρεψιμότητας*, η γραφή δηλ. των λέξεων με τρόπο που να επιτρέπει να ανάγεται κανείς από τον ελληνικό τρόπο γραφής τους στον αρχικό· εντούτοις, διατηρούνται παράλληλα ορισμένοι βασικοί κανόνες τής Ελληνικής, π.χ. ότι μία λέξη δεν αρχίζει και δεν τελειώνει ποτέ με δύο όμοια σύμφωνα (π.χ. *Χόφμαν* αντί *Χόφφμανν*). Για κύρια ονόματα ήδη καθιερωμένα με μια συγκεκριμένη ορθογραφία, π.χ. *Βολταίρος, Γκαίτε, Βαρκελώνη, Λυών* κ.λπ., διατηρήσαμε την καθιερωμένη ορθογραφία τους, όπου αυτά χρειάστηκε να αναφερθούν (συνεπώς όχι *Βολτέρος, Γκέτε, Βαρκελόνη, Λιόν* κ.λπ.).

Οι ορθογραφικές επιλογές τού Λεξικού μπορεί να ξενίσουν μερικούς ή και να θεωρηθούν ασυνεπείς προς την πρακτική τής απλογράφησης που τηρούμε για τις κοινές ξένες λέξεις· ωστόσο, οι ορθογραφήσεις αυτές δεν είναι ούτε αυθαίρετες ούτε αβασάνιστες· βασίζονται σε στέρεα επιστημονικά διδάγματα τής γλωσσικής επιστήμης, το δε σκεπτικό κάθε ορθογραφικής επιλογής δίδεται στο οικείο λήμμα, μαζί με τις ετυμολογικές πληροφορίες, ή σε ειδικό Σχόλιο.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α (νατολικός, -ή, -ό, -ά, Ανατολή)
αβέβ (αιος, -η, -ο)
αβεστ (ική = αρχαία περσική γλώσσα)
Α.Γ. Αγία Γραφή
άγ (ιος, -ια, -ιο)
αγγλ (ικός, -ή, -ό)
άγν (ωστος, -η, -ο)
αγν (ώστου)
αδύν (ατος, -η, -ο)
ΑΘΛ (ητισμός)
αθροιστ (ικό)
αι (ώνας)
αιγυπτ (ιακός, -ή, -ό)
αιολ (ικός, -ή, -ό)
αιτ (ιατική)
ακκαδ (ική = η αρχαιότερη σημιτική γλώσσα)
άκλ (ιτος, -η, -ο)
αλβ (ανικός, -ή, -ό)
αμάρτ (υρος, -η, -ο)
αμερ (ικανικός, -ή, -ό)
αμετβ αμετάβατο
ΑΝΑΤ (ομία)
ανεπίσ (ημο)
ΑΝΘΡΩΠΟΛ (ογία)
ΑΝΤ (ώνυμο)
αντιδάν (ειο)
αντιθ (έτως)
αντίστ (οιχος, -η, -ο)
αντων (υμία)
αόρ (ιστος)
αορ (ίστου)
απόδ (οση)
απρόσ (ωπο)
απρφ απαρέμφατο
αραβ (ικός, -ή, -ό)
αραμ (αϊκή = αρχαία σημιτική γλώσσα)
αργκ (ό)
αριθμητ (ικό)
αρκτικόλ (εξο)
αρμ (ενικός, -ή, -ό)
αρνητ (ικός, -ή, -ό)
αρσ (ενικό)
αρχ (αίος, -α, -ο, [ενν.] ελλην. (-4ος αι. π.Χ.)
αρχ. αγγλ. (450-1100 μ.Χ.)
αρχ. γερμ. (7ος-12ος αι. μ.Χ.)
ΑΡΧΑΙΟΛ (ογία)
αρχαιοπρ (επής, -ής, -ές)
ΑΡΧΙΤ (εκτονική)
αρωμ (ουνική = η Κουτσοβλαχική)
ΑΣΤΡΟΛ (ογία)
ΑΣΤΡΟΝ (ομία)
αττ (ικός, -ή, -ό)
αφηρ (ημένο)
αυτ (όθι)

Β (όρειος, -α, -ο, -α, Βορράς)
ΒΑ βορειοανατολικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά
βαθμ (ίδα)
βασκ (ικός, -ή, -ό)
ΒΔ βορειοδυτικός, -ή, -ό, -ά
βεδ (ικός, -ή, -ό)
βεν (ετικός, -ή, -ό)
βερβερ (ική = βορειοαφρικανική γλώσσα)
ΒΙΟΛ (ογία)
βλ (έπε)
βλ. λ. βλέπε λήμμα
ΒΟΤ (ανική)
βουλγ (αρικός, -ή, -ό)
βρετον (ική = κελτική γλώσσα)

γαλλ (ικός, -ή, -ό)
γεν (ική)
γενικότ (ερα)
γερμ (ανικός, -ή, -ό)
ΓΕΩΓΡ (αφία)
ΓΕΩΛ (ογία)
ΓΕΩΜ (ετρία)
ΓΕΩΠ (ονία)
γλ (ώσσα)
ΓΛΩΣΣ (ολογία)
γοτθ (ικός, -ή, -ό)
γρ (αφή)
ΓΥΜΝΑΣΤ (ική)

Δ (υτικός, -ή, -ό, -ά, Δύση)
δαν (ικός, -ή, -ό)
δηλ (αδή)
δημοτ. τραγ. δημοτικό τραγούδι
δημώδ (ης, -ης, -ες)
διαλεκτ (ικός, -ή, -ό)
διαφήμ (ιση)
διεθν (ής, -ής, -ές)
δισύλλ (αβος, -η, -ο)
δοτ (ική)
δρχ. δραχμή
δύσχρ (ηστος, -η, -ο)
δωρ (ικός, -ή, -ό)

ε.α. ένθα ανωτέρω
εβρ (αϊκός, -ή, -ό)
ΕΘΝΟΛ (ογία)
ειδ (ικός, -ή, -ό)
ειδικότ (ερα)
ειρων (ικά)
ΕΚΚΛΗΣ (ία)
εκκλησ (ιαστικός, -ή, -ό)
εκτεταμ (ένος, -η, -ο)
εκφραστ (ικός, -ή, -ό)
ελλειπτ (ικός, -ή, -ό)
ελλην (ικός, -ή, -ό)
ΕΜΠΟΡ (ιο)
εμπρόθ (ετος, -η, -ο)
εμφατ (ικός, -ή, -ό, -ά)
εν (ικός)
ενεργ (ητικός, -ή, -ό)
ενεστ (ώτας)
ενν (οείται)
επέκτ (αση)
επίδρ (αση)
επίθ (ετο)
επιθ (έτου)
επικ (ός, -ή, -ό)
επίρρ (ημα)
επιρρ (ηματικός, -ή, -ό, -ά)
επίσ (ημος, -η, -ο)
επιστημ (ονικός, -ή, -ό)
επιτατ (ικός, -ή, -ό)
επιφών (ημα)
εσφαλμ (ένος, -η, -ο, -α)
ετεροιωμ (ένος, -η, -ο)
ΕΤΥΜ (ολογία)
ευφημ (ιστικά, -ισμός)
ευχετ (ικός, -ή, -ό, -ά)
εύχρ (ηστος, -η, -ο)
εφημ (ερίδα)

ΖΩΟΛ (ογία)

ΗΛΕΚΤΡ (ολογία)
Η/Υ ηλεκτρονικός υπολογιστής
ηχομιμητ (ικός, -ή, -ό, -ά)

θ (έμα)
θαμιστ (ικός, -ή, -ό)
ΘΕΟΛ (ογία)
θηλ (υκό)
ΘΡΗΣΚ (εία)
θωπευτ (ικός, -ή, -ό, -ά)

ιαπων (ικός, -ή, -ό)
ΙΑΤΡ (ική)
ιβηρ (ικός, -ή, -ό)
ιδ (ίως, -ιαίτερα)
ιδιωμ (ατικός, -ή, -ό)
Ι.Ε. ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ινδοευρωπαϊκός, -ή, -ό
ιλλυρ (ικός, -ή, -ό)
ινδ (ικός, -ή, -ό)
ινδιάν (ικος, -η, -ο)
ιραν (ικός, -ή, -ό)
ιρλ (ανδικός, -ή, -ό)
ισλ (ανδικός, -ή, -ό)
ισπ (ανικός, -ή, -ό)
ΙΣΤ (ορία)
ιταλ (ικός, -ή, -ό)
ΙΧΘΥΟΛ (ογία)
ιων (ικός, -ή, -ό)

Κ (εντρικός, -ή, -ό)
κ (αι)
κ.α. και αλλού
κ.ά. και άλλα
ΚΑ κεντροανατολικός, -ή, -ό, -ά
καθημ (ερινός, -ή, -ό)
κακόσ (ημο)
ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. Καλές Τέχνες
καρ (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
καταλ (ηκτικός, -ή, -ό)
κατάλ (ηξη)
κατ' επέκτ (αση)
καταχρ (ηστικά)
Κ.Δ. Καινή Διαθήκη
κελτ (ικός, -ή, -ό)
κ.εξ. και εξής
κεφ (αλαίο)
κινεζ (ικός, -ή, -ό)
κλητ (ική)
κ.λπ. και λοιπά
ΚΙΝΗΜ (ατογράφος)
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ (ογία)
κ.ο.κ. και ούτω καθεξής
κοπτ (ικός, -ή, -ό)
ΚΟΣΜΟΓΡ (αφία)
κ.τ.ό. και τα όμοια
κυπρ (ιακός, -ή, -ό)
κυρ (ίως)
κυριολ (εκτικά)

λ (ήμμα / λέξη)
λαϊκ (ός, -ή, -ό)
λαϊκ. τραγ. λαϊκό τραγούδι
λαϊκότ (ερος, -η, -ο)
ΛΑΟΓΡ (αφία)
λαπ (ωνικός, -ή, -ό)
λατ (ινικός, -ή, -ό)
λέξ (-η, / -εις)
λετ (ονικός, -ή, -ό)
λιθ (ουανικός, -ή, -ό)
λόγ (ιος, -α, -ο)
λογιότ (ερος, -η, -ο)
ΛΟΓΙΣΤ (ική)
λογοτ (εχνικό)
λουβ (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λυδ (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λ.χ. λόγου χάριν

ΜΑΘ (ηματικά)
μαλαισ (ιακός, -ή, -ό)
μαλτ (έζικος, -ή, -ό)
μεγεθ (υντικό, -ή, -ό)
μειωτ (ικός, -ή, -ό)
μέλλ (οντας)
μεξ (ικανικός, -ή, -ό)
μέσ (ος, -η, -ο, -η διάθεση)
μεσν. μεσαιωνικός, -ή, -ό, [ενν.] ελλην. (7ος αι.-1800 μ.Χ.)
μεσν. αγγλ. (1100-1500 μ.Χ.)
μεσν. γαλλ. (1300-1600 μ.Χ.)
μεσν. γερμ. (12ος-15ος αι. μ.Χ.)
μεσν. λατ. (7ος αι.-1500 μ.Χ.)
μεσογ (ειακός, -ή, -ό)
μεσοπαθ (ητικός, -ή, -ό)
μεταπλ (ασμένος, -η, -ο)
μεταπτωτ (ικός, -ή, -ό)
μεταφρ (αστικός, -ή, -ό)
μετβ μεταβατικό
ΜΕΤΕΩΡ (ολογία)
ΜΕΤΡ (ική)
μετωνυμ (ικός, -ή, -ό)
μηδενισμ (ένος, -η, -ο)
ΜΗΧΑΝ (ική)
μογγολ (ικός, -ή, -ό)
μόρ (ιο)
μορφολ (ογικός, -ή, -ό)
ΜΟΥΣ (ική)
μτγν. μεταγενέστερος, -η, -ο, [ενν.] ελλην. (3ος αι. π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.)
μτγν. λατ. (3ος-6ος αι. μ.Χ.)
μτφ. μεταφορικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά
μτχ. μετοχή
ΜΥΘΟΛ (ογία)
μυκ (ηναϊκός, -ή, -ό)
μ.Χ. μετά Χριστόν

Ν (ότιος, -α, -ο, -α, Νότος)
ΝΑ νοτιοανατολικός, -ή, -ό, -ά
ΝΑΥΤ (ικός όρος)

ΝΔ νοτιοδυτικός, -ή, -ό, -ά
νεοελλ (ηνικός, -ή, -ό)
νεολατ (ινικός, -ή, -ό 1500 μ Χ -)
νεότ (ερος, -η, -ο)
ΝΟΜ (ικός όρος)
νορβ (ηγικός, -ή, -ό)

ξέν (ος, -η, -ο)

οικ (είος, -α, -ο, [επίρρ] -α)
ΟΙΚΟΛ (ογία)
ΟΙΚΟΝ (ομία)
ολλ (ανδικός -ή, -ό)
ομηρ (ικός, -ή, -ό)
ομόρρ (ιζος, -η, -ο)
όν (ομα)
ονομαστ (ική)
ονοματοπ (οιημένος, -η, -ο)
ΟΠΤ (ική)
όρ (ος)
ορθότ (ερος, -η, -ο, -α)
οριστ (ική)
ΟΡΥΚΤ (ολογία)
οσετ (ική = ανατολική ιρανική γλώσσα)
οσκ (ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουαλ (ικός, -ή, -ό)
ουγγρ (ικός, -ή, -ό)
ουδ (έτερο)
ουκρ (ανικός, -ή, -ό)
ουμβρ (ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουσ (ιαστικό)
ουσιαστικοπ (οιημένος, -η, -ο)

παθ (ητικός, -ή, -ό)
παλαιότ (ερος, -η, -ο)
παράγ (ωγος, -η, -ο)
παρακ (είμενος)
παράλλ (ηλος -η, -ο)
παρατ (ατικός)
παρεκτετ (αμένος, -η, -ο)
παρετυμολ (ογία, -ογικός, -ή, -ό)
παροιμ (ία)
πβ παράβαλε
Π Δ Παλαιά Διαθήκη
περ (ίπου)
περιληπτ (ικός, -ή, -ό)
περιφρ (αστικός, -ή, -ό, -ά, [ουσ] -αση)
περσ (ικός, -ή, -ό)
πιθ (ανός, -ή, -ό, -όν)
ΠΙΝ (ακας)
πλεοναστ (ικός, -ή, -ό, [επίρρ] -ά)
πληθ (υντικός)
ΠΛΗΡΟΦ (ορική)
ποιητ (ικός, -ή, -ό)
ΠΟΛΙΤ (ική)

ΠΟΛ ΜΗΧ Πολιτική Μηχανική
πολ (ωνικός, -ή, -ό)
πορτ (ογαλικός, -η, -ό)
πράγμ (α, ατα)
πρακριτ (ική = μεσν ινδική γλώσσα)
προβηγκ (ιανός, -ή, -ό)
προελ (εύσεως)
προελλην (ικός, -ή, -ό)
πρόθ (εση)
προθεμ (ατικός, -ή, -ό)
προσ (ωπικός, -ή, ό)
πρόσ (ωπο)
προσηγορ (ικός, -ή, -ό)
προστ (ακτική)
προφορ (ικού λόγου)
π χ παραδείγματος χάριν
π Χ προ Χριστού

ρ (ήμα)
ρ (ίζα)
ΡΗΤΟΡ (ική)
ρουμ (ανικός, -ή, -ό)
ρωσ (ικός, -ή, ό)

σ (ελίδα)
σανσκρ (ιτική = αρχαία ινδική γλώσσα)
σαξ (ονικός, -ή -ό)
σερβ (ικός, ή, -ό)
σερβοκρ (οατικός, -ή, -ό)
σημ (ασία)
σημασιολ (ογικός, -ή, -ό, [επίρρ] -ά)
ΣΗΜΕΙΟΛ (ογία)
σημιτ (ικός, -ή, -ό)
σκωπτ (ικός, -ή, -ό, -ά)
σκανδ (ιναβικός, -ή, -ό)
σκυθ (ικός, -ή, -ό)
σλαβ (ικός, -ή, -ό)
σλοβ (ενικός, -ή, -ό)
σουηδ (ικός, -ή, -ό)
σουμερ (ιακός, -ή, -ό)
σπάν (ιος, -α, -ο, -α)
σπανιότ (ερος, -η, -ο, -α)
στερητ (ικός, -ή, -ό)
ΣΤΡΑΤ (ιωτικός όρος)
συγκρ (ιτικός βαθμός)
σύνδ (εσμος)
συνδ (έεται, -έονται)
συνδετ (ικό ρήμα)
συνεκδ (οχικά)
συνεκφ (ορά)
συνεσταλμ (ένη βαθμίδα)
συνηθέστ (ερος, -η, -ο, -α)
συνηθ (ισμένος, -η, -ο)
συνήθ (ως, -ης)
συνθ (ετικό)

σύνθ (ετος, -η, -ο)
συντομ (ογραφία)
ΣΥΝ (ώνυμο)
συχνότ (ερος, -η, -ο, -α)
συρ (ιακός, -ή, -ό)
σχολ (ική) ορθ (ογραφία)

τ (τύπος)
τεχν (ικός, -ή, -ό)
ΤΕΧΝΟΛ (ογία)
τ μ τετραγωνικό μέτρο
τοπ (ικός, -ή, -ό)
ΤΟΠΟΓΡ (αφία)
τοπων (ύμιο)
τοχ (αρική = αρχαία ασιατική γλώσσα)
τουρκ (ικός, -ή, -ό)
τραγ (ούδι)
τριτοπρόσ (ωπο)
τσεχ (ικός, -ή, -ό)
ΤΥΠΟΓΡ (αφία)

υβριστ (ικός, -ή, -ό, -ά)
υπερθ (ετικός βαθμός)
υπερσυντ (έλικος)
υπόθ (εση)
υποκ (οριστικός, -ή, -ό)
υποτ (ακτική)
υποχωρητ (ικώς)

ΦΑΡΜ (ακευτική)
ΦΙΛΟΛ (ογία)
ΦΙΛΟΣ (οφία)
φινλ (ανδικός, -ή, -ό)
φοιν (ικικός, -ή, -ό)
ΦΡ (άση) / φρ (άση)
φρανκον (ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
φριζ (ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
ΦΥΣ (ική)
ΦΥΣΙΟΛ (ογία)
ΦΩΤΟΓΡ (αφία)

χαϊδευτ (ικά)
χαμιτ (ική = οικογένεια γλωσσών της Αραβίας και της Β Αφρικής)
χεττ (ιτική = αρχ μικρασιατική γλώσσα)
ΧΗΜ (εία)
χλμ χιλιόμετρο
χρον (ικός, -ή, -ό)
χωρ (ίς)

ΨΥΧΟΛ (ογία)

ΩΚΕΑΝ (ογραφία)

ΣΥΜΒΟΛΑ

| | 1. αγκύλες τής Ετυμολογίας μέσα στις αγκύλες δίδεται η ετυμολογία τού λήμματος 2. φωνητική γραφή λέξεως, π χ η λέξη *κυρία* φωνητικά γράφεται [kiria] 3. περικλείουν τμήματα κειμένου που *παρεμβάλλονται μέσα σε κείμενο το οποίο βρίσκεται* εντός παρενθέσεων

/ / μπάρες μέσα στις οποίες δίδεται φωνολογική γραφή λέξεως, π χ η λέξη *κυρία* φωνολογικά γράφεται /kiría/

< > γωνιώδεις αγκύλες μέσα στις οποίες δίδεται ιστορική ορθογραφία λέξεως, όταν χρειάζεται να διακριθεί από τη φωνητική και φωνολογική, π χ η λέξη *κυρία* γράφεται <*κυρία*>

( ) δηλώνουν τμήμα κειμένου που έχει παραλειφθεί

* (αστερίσκος) δηλώνει 1. αμάρτυρο, υποθετικό τύπο 2. αμάρτυρο τύπο ινδοευρωπαϊκής ρίζας που προκύπτει από τη σύγκριση υλικού διαφόρων ινδοευρωπαϊκών *γλωσσών*, π χ
[ΕΤΥΜ < αρχ *πείρα* < **πέρ-ja* < ΙΕ *per-]

< γωνιώδης αγκύλη δηλώνει ότι ο τύπος που προηγείται, προέρχεται από τον τύπο που είναι δεξιά τής αγκύλης, π χ
[ΕΤΥΜ μτγν < *πειθ-* (< *πείθω*) + *-ήνιος* < *ἥνια* (βλ λ *ηνίο*)]

> γωνιώδης αγκύλη δηλωνει ότι ο τύπος που ακολουθεί προέρχεται από τον τύπο που είναι αριστερά τής αγκύλης π χ
αρχ *ρέω* > *ρό-ος* (> *ροῦς*) > *-ρο-ια* > *-ροια*

(!) μπροστά από λέξη χυδαία (ταμπού)

~ χρησιμοποιείται για αυτούσια επανάληψη λήμματος ή φράσης ή για ευκόλως εννοούμενους τύπους ονομάτων στις χρήσεις και στα παραδείγματα
πέτρα (η) *επίπεδη / κοφτερή / γυαλιστερή / πλατιά ~*

· η άνω τελεία πριν από συντομογραφίες, όπως ΦΙΡ ή (ειδικότ), δηλώνει ότι όλες οι σημασίες που ακολουθούν υπάγονται σε αυτό που δηλώνει η συντομογραφία

| (κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει ενότητες κλίσεως εντός των γραμματικών πληροφοριών, π χ τους τύπους τού ενικού αριθμού από τους τύπους τού πληθυντικού αριθμού

|| (διπλή κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει προτασιακά ή φραστικά παραδείγματα
πράξη (η) *εγκληματική / γενναία / τρομοκρατική ~ || ο καθένας κρίνεται από τις ~ του*

/ (πλάγια γραμμή, μπάρα) χωρίζει τις χρήσεις στο τμήμα χρήσεων και παραδειγμάτων τού λήμματος ή τύπους που μπορεί να εναλλάσσονται ελεύθερα

● (βούλλα) δηλώνει σημασία που διαφέρει πολύ από τις προηγούμενες σημασίες τού λήμματος

♦ (ρόμβος) χρησιμοποιείται στα ρήματα πριν από τους χαρακτηρισμούς *μεταβατικό* (μετβ) ή *αμετάβατο* (αμετβ) για να διακρίνονται ευκολότερα οι ομάδες των μεταβατικών και αμετάβατων σημασιών

« » πέρα από τη συνήθη χρήση των εισαγωγικών χρησιμοποιούνται και για τη δήλωση τής σημασίας λέξεως
ἀ- στερητ + *γνω-τός* «γνωστός»

→ (βέλος) παραπέμπει από λήμμα σε άλλο λήμμα για ερμηνεία ή από το τέλος σχολίου σε άλλο σχόλιο
άγνεστος, -η, -ο → άγνεθος

☛ παραπέμπει σε σχόλιο
ειδικεύω ρ μετβ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εξειδικεύω*

{ } άγκιστρα μέσα στα οποία τίθενται γραμματικές πληροφορίες
θέμα (το) {θέμ-ατος | -ατα, -άτων}

— ακολουθεί υπολήμμα (υποτεταγμένο λήμμα)
εικόνα (η) — (υποκ) **εικονίτσα** (η)

Α

Α, α: άλφα, το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου και άλλων αλφαβήτων που προήλθαν από το ελληνικό (λατινικό αλφάβητο, κυριλλικό κ ά.). Με την επινόηση ιδιαίτερου γράμματος που να δηλώνει το φωνήεν **α**, καθώς και όλων των άλλων γραμμάτων που δήλωσαν τα λοιπά φωνήεντα *(ε, η, ι, ο, υ, ω)*, οι Έλληνες δημιούργησαν, στην πραγματικότητα, **το πρώτο συστηματικό αλφάβητο**, την πρώτη αλφαβητική γραφή. Τόσο τα συστήματα γραφής που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα πριν ή παράλληλα με την αλφαβητική γραφή –η Γραμμική γραφή Β (περ 1450-1200 π.Χ) και το κυπριακό συλλαβάριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.)– όσο και συστήματα γραφής που επηρέασαν βαθιά την ελληνική γραφή, όπως το βορειοσημιτικό (φοινικικό) σύστημα, αποτελούν *συλλαβογραφικές γραφές* (η Γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο) ή *«οιονεί συλλαβογραφικές»* ή *συμφωνογραφικές γραφές* (το βορειοσημιτικό σύστημα). Σε αυτές κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές (Γραμμική Β – κυπριακό συλλαβάριο) ή κάθε γράμμα δηλώνει μόνο σύμφωνο και πρέπει ο αναγνώστης μόνος του να «εικάσει» το φωνήεν που χρειάζεται για να απαρτίσει συλλαβή (βορειοσημιτικό σύστημα). Έναντι αυτών, η επινόηση γραμμάτων που να δηλώνουν μόνο **φωνήεντα** που συνδυάζονται με άλλα γράμματα, τα οποία δηλώνουν μόνο σύμφωνα, ήταν μεγαλοφυής σύλληψη Ελλήνων (άγνωστο ποιου), που δημιούργησαν το πιο «έξυπνο», το πιο οικονομικό και το πιο λειτουργικό σύστημα γραφής, αυτό που ξεπέρασε τα όρια τής Ελλάδος και μέσω τού λατινικού αλφαβήτου (εξέλιξη τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου) έφθασε σε διεθνή σχεδόν χρήση, παράλληλα με τη χρήση άλλων παραδοσιακών συστημάτων. Το ίδιο γράμμα, το Α, δήλωσε στην Αρχαία Ελληνική τόσο το μακρό [ā] όσο και το βραχύ [ă] φωνήεν α, δηλ και τους δύο χρόνους τού [a], εξού και ο χαρακτηρισμός του ως «διχρόνου». Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση τού γράμματος Α (ως μορφής και ως ονομασίας) στο βορειοσημιτικό γράμμα 'aleph, που σήμαινε «βόδι» (το σχήμα τού γράμματος θεωρείται αφαιρετική δήλωση των κεράτων τού ζώου) και δήλωνε έναν ελαφρώς δασύ λαρυγγικό φθόγγο [ʼh]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο, γραφή*.

Α, α άλφα· το πρώτο γράμμα τού ελληνικού και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων (βλ. κ λ *άλφα, αριθμός*).

Α βασική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το Α0 έως το Α10 (βλ. λ *χαρτί*, ΠΙΝ)

α¹ επιφών. **1.** δηλώνει ποικίλα έντονα συναισθήματα: (α) (συνήθ επαναλαμβανόμενο) θαυμασμό, έκπληξη, χαρά: *~! Μα τι όμορφα που είναι εδώ!* || *~, δεν σε περίμενα! Πότε ήρθες.* || *~! Πολύ χαίρομαι που μπόρεσες να έρθεις!* (β) επιθυμία, ευχή: *~! Μακάρι να κέρδιζα την πρώτη θέση* || *~, και να ερχόταν να με δει!* ΣΥΝ αχ (γ) οργή, αγανάκτηση: *~, για να σου πω! Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις!* || *~, που να σε πάρει ο διάολος!* (δ) απειλή *~, έτσι μου είσαι; Θα σου δείξω εγώ!* (ε) ανυπομονησία *~, δεν αντέχω άλλο! Θα φύγω μόνη μου!* (στ) επιβεβαίωση ότι κάτι είναι σωστό: *~, ναι! Αυτό έψαχνα!* || *~! Μα φυσικά! Ήρθατε στο σωστό μέρος!* (ζ) επιθυμία να μη γίνει (κάτι) ή αντίρρηση για (κάτι) *~, όχι! Δεν θέλω να γίνει έτσι!* || *~, όχι! Σε καμία περίπτωση!* **2.** (α) ως μονολεκτική απάντηση (αρνητική ή θετική): *Έχεις όρεξη να 'ρθεις μαζί μας; –~ μπα* (όχι, δεν έχω) || *–Δεν είναι πολύ όμορφη; – ~, καλή είναι* (ναι, έχεις δίκιο) (β) ως μετριαστική απάντηση (συνήθ. μόνο του): *–Τα πας καλά με τη δουλειά; –~* || *–Πέρασες ωραία; –~, έτσι κι έτσι* **3.** (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση αμηχανίας· *έλεγα, λοιπόν, ότι α.. α... μα τι έλεγα,* (πβ. κ *ε*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἆ*, ηχομιμητ.].

α² επιφών.· αντί **άντε** ή **άιντε** ή **άι**, *~ στο καλό πια, σε βαρέθηκα!* || *~ να χαθείς, παλιόπαιδο!* || *α 'σα πέρα!* (βλ λ. *πέρα*). Επίσης **άε**.
[ΕΤΥΜ Βλ λ *άντε*].

Α. Ανατολή, ανατολικός, -ή, -ό, ανατολικά

α- προθεματικό φωνολογικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν Ελληνικής, που αναπτύσσεται στην αρχή τής λέξης, χωρίς να μεταβάλλει τη σημασία της. *βράχνω* - **α**-*δράχνω* || *μασχάλη* – **α**-*μασχάλη* || *ράθυμος* – **α**-*ράθυμος*
[ΕΤΥΜ Το προθεμ *ἀ-* τής Αρχ. αναπτύχθηκε σε λ. που άρχιζαν από *ρ, λ, μ, ν* και *F*, π χ. *ἀλείφω* < *ἀ-* προθεμ + Ι.Ε *leip-, *ἀμέλγω* < *ἀ-* προθεμ + Ι.Ε *melg- κ ά. Το προθεμ. *α-* τής Ν. Ελληνικής προήλθε από συνεκφορές με λέξεις που τελείωναν σε *-α*: *μια, τα, ένα, για, να, θα* κ λπ . π.χ. *μια βδέλλα* > *μι' αβδέλλα*]

α- / αν- στερητικό προθεματικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει γενικά άρνηση (στέρηση ή έλλειψη): *γνωστός - άγνωστος* || *άξιος ανάξιος* Επίσης **ανε- / ανέ-** (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *n̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι Ε στερητ *ne- (πβ λατ ne-scio «αγνοώ», αρχ *νή-νεμος* < *νε-άνεμος κ.λπ). Εμφανίζεται ως *ἀ-* προ συμφώνου (π χ. *ἄ-γνωστος, ἄ-καιρος, ἄ-τιμος* κ ά) και ως *ἀν-* προ φωνήεντος (π.χ *ἄν-υδρος, ἀν-αίτιος, ἀν-αίσχυντος* κ.ά.), ενώ μαρτυρείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ in-ops «φτωχός», σανσκρ an-udrāh «άνυδρος», γερμ. un-klar «ασαφής», αγγλ. un-able «ανίκανος» κ.ά.]

α- / αν- στερητικό. Λέξεις σχηματιζόμενες με το στερητικό *α- / αν-* είναι πολλές και συνήθεις στην Ελληνική, αρχαία και νέα. Πολλές πλάστηκαν με τη δημιουργία τού νέου ελληνικού κράτους τον 19ο αι · π χ *αναιμικός, ανακρίβεια, αναλήθεια, αναντικατάστατος, αναπαλλοτρίωτος, αναποτελεσματικότητα, αναποφάσιστος, αναρχικός, ανειλικρινής, ανεκμετάλλευτος, ανεκπαίδευτος, ανεκτέλεστος, ανεκτίμητος, ανεξαιρέτως, ανεξακρίβωτος, ανεξάρτητος, ανεξαρτησία, ανεπαρκής, ανεπάρκεια, ανεπίσημος, ανεπιφύλακτος, ανέχεια, ανήθικος, ανησυχητικός, ανίδεος, ανιδιοτελής, ανιδιοτέλεια, ανικανοποίητος, ανοξ(ε)ίδωτος, ανοργάνωτος, ανορθόγραφος, ανοχύρωτος, ανυπακοή, ανυπεράσπιστος, ανυποληψία, ανυπολόγιστος, ανυπόμονος, ανυπομονώ, ανυπόφορος* κ.ά. Ας σημειωθεί ότι το *-ν* (τού *αν-*) δεν είναι ευφωνικό *ν*, όπως συνήθ χαρακτηρίζεται, αλλά η μία από τις δύο μορφές που είχε κανονικώς στην (Αρχαία) Ελληνική το Ι Ε *n̥, από όπου προέρχεται το στερητικό (βλ. ΕΤΥΜ)· ήτοι *n̥ = 1 *ά- (γνωστος)* 2 *άν- (υδρος)* Γέλος, αντί για *αν-* εμφανίζεται σε στερητικά σύνθετα που αρχίζουν από φωνήεν είτε δικαιολογημένα (γιατί παλαιότερα είχαν δίγαμμα ή δασύτητα) είτε και ως προϊόντα αναλογίας π.χ. *αήθης, αηδής, άοπλος, άοσμος, άοκνος, αόμματος, αόρατος, άωρος, άωτον, άυπνος, αόριστος, άυλος* κ ά.
α- στερητ. + ρηματικό επίθ. σε -τος: άγνοια / αμάθεια. Στερητικά επίθετα σε **-τος** σχηματίζονται στην Ελληνική από ρήματα σε *-ώ* (*-είς*) δηλώνοντας αυτόν που στερείται παντελώς γνώσεων σε κάποιον (συνήθως επιστημονικό) τομέα δηλώνοντας δηλ άγνοια ή αμάθεια Τέτοια επίθετα είναι *αφιλολόγητος* «αυτός που δεν γνωρίζει φιλολογία», *αγλωσσολόγητος* «αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία», *αθεολόγητος, αγεωγράφητος, αγεωμέτρητος* κ ά. Όμοια σχηματίζονται, χωρίς να προέρχονται από ρήματα σε *-ώ*, και επίθετα όπως το *ανελλήνιστος*.

-α μεγεθ παραγωγική κατάληξη ουσιαστικών, π χ *κεφάλ-α*.
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προστέθηκε ως κατάληξη υποκοριστικών σε *-ι* (π χ. *ποδάρ-ι* > *ποδάρ-α, κουτ-ί* > *κούτ-α*) κατά το σχήμα *βελόνι – βελόνα, σκαλί – σκάλα* κ.ά., όπου όμως έχουμε απλώς αλλαγή γένους και (μερικές φορές) σημασιολογική μεταβολή, αφού οι τύποι σε *-ι* είναι «οιονεί» υποκοριστικά, δηλ. δεν έχουν πλέον σμικρυντική σημασία].

Α.Α. (η) Αρχιεπισκοπή Αθηνών (σε πινακίδες οχημάτων της)

Α/Α ΣΤΡΑΤ **1.** (το) αεροπορικό απόσπασμα ● **2.** αντιαεροπορικός, -ή, -ό: *όπλα / πύραυλοι / συστοιχίες Α/Α* ● **3.** αδικαιολόγητως απών *στη χθεσινή αναφορά τού λόχου ήταν ~.*

α.α. 1. (κ **α/α**) **αύξων αριθμός** ο αριθμός που δείχνει τη θέση, την κατάταξη σε κλίμακα αριθμημένων θέσεων, που αυξάνουν από τον μικρότερο προς τον μεγαλύτερο αριθμό. *το δικό μου έγγραφο έχει α.α (αύξοντα αριθμό) 17, ενώ τού αντιδίκου μου 15* ● **2. αντ' αυτού** (α) (στη διοικητική γλώσσα) όταν αντί τού διευθυντή υπογράφει άλλος αρμόδιος (β) (σε δικαστήριο, για δικηγόρο) όταν σε μια δίκη αντί τού εγκαλουμένου εμφανίζεται νόμιμος εκπρόσωπός του.

Α.Α.Α. διαβάζεται «τρία άλφα»· σύμβολο υψηλής ποιότητας.

αβαείο (το) → αββαείο

αβαθής, -ής, -ές [μτγν.] {αβαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αβαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μικρό βάθος: *~ λίμνη / θάλασσα / πηγάδι* || (κατ' επέκτ) *οι επιτιθέμενες δυνάμεις διέσπασαν εύκολα το ~ μέτωπο τής αντίπαλης παράταξης* **2. αβαθή** (τα) (ενν. *ύδατα, νερά*) τα ρηχά νερά: *το σκάφος προσάραξε στα ~ τής Χίου* **3.** (μτφ.) αυτός που περιορίζεται στην επιφάνεια, που στερείται τής δυνατότητας εμβαθύνσεως. *~ σκέψη / ανάλυση / προσέγγιση* ΣΥΝ ρηχός, επιπόλαιος, επιφανειακός ΑΝΤ ουσιαστικός. Επίσης (λαϊκ.) **άβαθος,** -η, -ο **- αβαθώς** επιρρ . **αβάθεια** (η) [1868]

άβακας (ο) {αβάκων} **1.** όργανο για την εκτέλεση αριθμητικών πράξεων, κυρ. τού πολλαπλασιασμού, το οποίο αποτελείται από ένα

πλαίσιο με βέργες, πάνω στις οποίες μετακινούνται σφαιρίδια ή πλακίδια, που διευκολύνουν στον υπολογισμό των μονάδων και των δεκάδων κατά τη διδασκαλία ΣΥΝ πλάκα, πινακίδα υπολογισμού **2.** (συνεκδ.) αριθμητικός πίνακας, η προπαίδεια **3.** παραλληλεπίπεδη πλάκα για χάραξη γεωμετρικών σχημάτων ή για να γράφουν οι μαθητές **4.** ορθογώνια πινακίδα με αριθμητικά στοιχεία, η οποία χρησιμοποιείται στην τοπογραφία και στις βολές πυροβολικού **5.** η σκακιέρα (άβαξ ζατρικίου) **6.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η ορθογώνια παραλληλεπίπεδη πλάκα, που αποτελεί το ανώτερο τμήμα τού κιονοκράνου (πάνω από τον εχίνο) **7.** (λόγ.) ***άβακες*** (οι) τετράγωνα πλακίδια για την επίστρωση δαπέδων ή την επένδυση τοίχων. Επίσης (λόγ.) **άβαξ** [αρχ.] {άβακος, -α}. — (υποκ.) **αβάκιο** (το) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄβαξ*, αγν. ετύμου. Αμφίβολη η προταθείσα αναγωγή σε εβρ. 'ābāq «σκόνη», με την υπόθεση ότι οι μαθηματικοί χάρασσαν αριθμούς πάνω σε σανίδες καλυμμένες με σκόνη ή άμμο].

Αβάνα (η) η πρωτεύουσα τής Κούβας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ. (La) Habana, πιθ. ονομασία άγνωστης φυλής Ινδιάνων, που δόθηκε στην πόλη κατά την ίδρυσή της το 1514 από τον Ισπανό κυβερνήτη Diego Velázquez, ο οποίος την ονόμασε San Cristóbal de la Habana].

αβανγκάρντ (η) {άκλ.} ελλην. *πρωτοπορία* **1.** (α) το σύνολο των ριζοσπαστών καλλιτεχνών, κυρ. των μέσων τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι., οι οποίοι αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές τεχνοτροπίες και πειραματίστηκαν με νέες μορφές, καθώς και η αντίστοιχη καλλιτεχνική και πνευματική τάση (β) (γενικότ.) κάθε πρωτοποριακή ομάδα κινήματος, ειδικότ. στις τέχνες, με χαρακτηριστικό τις νεωτεριστικές ή πειραματικές τεχνικές και την έντονη τάση προς εκζήτηση: *ανήκει στους ζωγράφους που αποτελούν την ~ τής τέχνης σήμερα* **2.** (γενικότ.) πρωτοποριακή ομάδα στον πνευματικό, πολιτικό ή οικονομικό χώρο· *η ~ τής πολιτικής / τού πνευματικού κόσμου* **3.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την αβανγκάρντ, ο πρωτοποριακός **4.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που απέχει από τις καθιερωμένες αντιλήψεις, από τα συνηθισμένα και κατ' επέκτ. ο δυσνόητος. *πολύ ~ αυτό το έργο* ΣΥΝ ακαταλαβίστικος, κουλτουριάρικος.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. avant-garde «εμπροσθοφυλακή» < avant «πριν» (< λατ. ab ante) + garde «φρουρά»].

αβανγκαρντισμός (ο) ελλην. *πρωτοποριακότητα*· η τάση για πειραματισμό με νέες καλλιτεχνικές και πνευματικές αξίες και έντονη αμφισβήτηση των (αντίστοιχων) καθιερωμένων, η οποία χαρακτηρίζει πολλά καλλιτεχνικά ρεύματα (λ.χ. τον φοβισμό, τον κυβισμό, τον φουτουρισμό κ.ά.)· (γενικότ.) η συμμετοχή στην αβανγκάρντ. — **αβανγκαρντιστής** (ο)

αβανιά (η) (λαϊκ.) η συκοφαντική διάδοση, κατηγορία: του *βγάλανε ~ πως κλέβει* ΣΥΝ συκοφαντία, διαβολή, κακολογία, ρετσινιά, δυσφήμηση. — **αβανεύω** κ. **αβανιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. avania «αδικία, ζημιά» < αραβ. haván «περιφρόνηση, προσβολή». Ο όρος προσδιόριζε, τους πρώτους αιώνες μετά την Άλωση, τη δήμευση από την τουρκική εξουσία τής περιουσίας υποδούλων ως αποτέλεσμα (συνήθως ψευδούς) καταγγελίας ή εκβιασμού. Έτσι, η λ. κατέληξε να σημαίνει «συκοφαντία, ψευδής κατηγορία»]

αβάν-πρεμιέρ (η) (κ. εσφαλμ. *αβάν-πρεμιέ*) {άκλ.} ενημερωτικού χαρακτήρα προβολή κινηματογραφικού έργου ή παρουσίαση θεατρικής παράστασης πριν από την επίσημη έναρξη τής προβολής ή των παραστάσεων στο κοινό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. avant-première].

αβάνς (το) {άκλ.} η προανάφλεξη (βλ. λ.) σε μηχανές εσωτερικής καύσεως.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. avance < ρ. avancer «προχωρώ, προελαύνω» < δημώδ. λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το ευκαιριακό, αθέμιτο και παράνομο υλικό κέρδος (συνήθ. για χαρτοκλέφτες, αργόμισθους κ.ά.): *θέλει την ~ του, για να μας βοηθήσει!* ΣΥΝ μίζα • **2.** η ενίσχυση, η οικονομική διευκόλυνση, η προσφορά βοήθειας· (κατ' επέκτ.) η εύνοια τής τύχης: *μεγάλη ~ τα πεντακόσια χιλιάρικα που μου δάνεισες* ΣΥΝ βοήθεια, υποστήριξη.
[ΕΤΥΜ Πιθ. < παλ. ιταλ. avantare «καυχώμαι» < ιταλ. avanti «πριν, εμπρός» < λατ. ab ante]

αβανταδόρικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αβανταδόρο **2.** αυτός που είναι πρόσφορος για εκμετάλλευση. *~ θέμα / ρόλος* (που βοηθεί τον ηθοποιό να προβληθεί, να δείξει τις δυνατότητές του) — **αβανταδόρικα** επίρρ.

αβανταδόρος (ο), **αβανταδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που εικονικά ξεκινά δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη), λ.χ. τυχερών παιχνιδιών, παράνομου εμπορίου κ.τ.ό., με σκοπό να προσελκύσει και άλλους σε αυτήν· εικονικός αγοραστής, παίχτης. *σπάνια παπατζής δουλεύει χωρίς αβανταδόρους* ΣΥΝ κράχτης **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που συντηρείται από ύποπτα κέρδη· *~ χαρτοπαικτικών λεσχών || οι ~ τής πολιτικής* **3.** πρόσωπο που βοηθεί με τον τρόπο του, που προσφέρει αβάντα: *κάθε τέτοια δουλειά έχει και τους ~ της.*
[ΕΤΥΜ < *αβάντα* + *-δόρος* (βλ.λ.)]

αβαντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα*· η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας. *έχει το ~ έναντι των άλλων υποψηφίων, ότι γνωρίζει και μία ξένη γλώσσα || η εθνική ομάδα έχει το ~ τής έδρας στον αγώνα εναντίον τής Ιταλίας* ΣΥΝ ατού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. avantage < avant «πριν» < λατ. ab ante]

αβάντζο κ. **αβάντσο** (το) **1.** (λαϊκ.) το πλεονέκτημα, το κέρδος· συνήθ. στις ΦΡ (α) ***πάμε αβάντζο;*** (στα τυχερά παιχνίδια) όταν οι παίκτες ζητούν παράταση και συμφωνούν όλοι να αυξήσουν τους πόντους τού παιχνιδιού (β) ***δίνω αβάντζο*** αφήνω το πλεονέκτημα στον αντίπαλο **2.** η προκαταβολή: *μαζί με την παραγγελία μού έδωσε ~ δέκα χιλιάδες.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. avanzo «πλεόνασμα, περίσσευμα» < avanzare «αποταμιεύω – μένω ως υπόλοιπο» (αρχική σημ. «προχωρώ μπροστά, προελαύνω») < δημώδ. λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντι επίρρ. (ως παρακελευσματικό μόριο) εμπρός!: *~ μαέστρο!*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. avanti < λατ. ab ante]

αβάπτιστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αβάφτιστος** **1.** αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: *~ μωρό* ΣΥΝ αφώτιστος, αμύρωτος ΑΝΤ βαπτισμένος **2.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει όνομα μέσω τής βάπτισης

αβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {αβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν έχει βάρος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κύρος: *~ εκτιμήσεις* ΣΥΝ ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ έγκυρος. — **αβαρώς** επίρρ. [μεσν.]

αβαρία (η) {αβαριών} **1.** ζημιά ή έκτακτη δαπάνη τού φορτίου, τού πλοίου ή και των δύο, που προκαλείται με πράξη τού πλοιάρχου ή κατ' εντολήν του με σκοπό και αποτέλεσμα να διασωθεί το πλοίο και το υπόλοιπο φορτίο από κοινό θαλάσσιο κίνδυνο που τα απειλεί ήδη **2.** (γενικότ.) οποιαδήποτε σημαντική ζημιά • **3.** (α) η υποχώρηση στις απαιτήσεις που εγείρει κανείς, ο περιορισμός των αξιώσεών του: *θα κάνω κι εγώ μια ~ να κλείσει η συμφωνία* (β) (ειδικότ.) η παρέκκλιση (από τις αρχές, την ιδεολογία (κάποιου)): *τον τελευταίο καιρό κάνει πολλές ~ στις πολιτικές του πεποιθήσεις.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. avaria «βλάβη πλοίου» < αραβ. 'awariya «βλάβη»]

αβαριάτος, -η, -ο αυτός που υπέστη αβαρία, βλάβη: *~ βαμβάκι* (βαμβάκι που μετά τη συσκευασία του βράχηκε με θαλασσινό νερό ή βροχή).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. avariato < avaria].

αβάς (ο) → αββάς

αβασάνιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει αντιμετωπίσει ταλαιπωρίες και βάσανα: *έζησε μια ζωή ~* ΣΥΝ αταλαιπώρητος ΑΝΤ βασανισμένος, τυραννισμένος **2.** αυτός που δεν υποβλήθηκε σε βασανιστήρια ΣΥΝ ατυράννιστος, ακακοποίητος • **3.** αυτός που εξάγεται με ευκολία και επιπολαιότητα, χωρίς έλεγχο τής αλήθειας και κριτική επεξεργασία: *δημοσιεύματα με ανεύθυνες και ~ πληροφορίες || ~ συμπέρασμα / σχόλιο* ΣΥΝ επιπόλαιος. — **αβασάνιστα** επίρρ.

αβασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η ανικανότητα βαδίσεως λόγω οργανικών ή ψυχικών αιτίων.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *βάση*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. abasie].

αβασίλευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν κυβερνάται από βασιλιά: *~ δημοκρατία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη βασιλευομένη με αιρετό ανώτατο άρχοντα, λ.χ. με πρόεδρο τής Δημοκρατίας) • **2.** (για τον ήλιο) που δεν έδυσε **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί μεταβολές ή απώλειες. *~ δόξα* ΣΥΝ σταθερός, διαρκής, ακλόνητος, αμετάβλητος. — **αβασίλευτα** επίρρ.

αβάσιμος, -η, -ο [1822] αυτός που δεν είναι βάσιμος, αστήρικτος· *όλοι του οι φόβοι αποδείχθηκαν ~ || ~ συμπέρασμα / κατηγορία / ισχυρισμός / αισιοδοξία* ΣΥΝ αθεμελίωτος, αναπόδεικτος, αίολος, στον αέρα ΑΝΤ βάσιμος, αποδεδειγμένος. — **αβασιμότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.

> **αβάσιμος – βάσιμος.** Κανονικώς τα ρηματικά επίθ. σε **-ιμος** δεν σχηματίζουν το αρνητικό τους με το στερητικό **α-**. Δεν λέμε *φρόνιμος – *αφρόνιμος, σκόπιμος – *ασκόπιμος* κ.τ.ό.! Γι' αυτό και ο Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (*στο Λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*, 1874[3], προλεγόμενα σ. κθ') παρατηρεί· «*[...]* ***άβάσιμος*** *κοπανίζει ὁ παραπέρα, ἐν ᾧ 'δὲν λέγει οὔτε ἀχρήσιμος οὔτε ἀμόνιμος. ἂν καὶ λέγει ἀδόκιμος*». → *αταξικός*

αβασκαίνω ρ. μετβ. {αβάσκα-να, -θηκα} βασκαίνω (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ ***(φτου σου) να μην αβασκαθείς*** σε περιπτώσεις στις οποίες αναγνωρίζει κανείς ρητά την καλή κατάσταση (από την άποψη τής υγείας, τής ομορφιάς, τής επιτυχίας κ.λπ.) στην οποία βρίσκεται κάποιος και συγχρόνως εύχεται αποτρεπτικά εναντίον τού ματιάσματος, που πιστεύεται ότι θα μπορούσε να προκαλέσει αυτή η κατάσταση: *μια χαρά σε βλέπω σήμερα, ~!* — **αβασκαμένος, -η, -ο**
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *βασκαίνω* (βλ.λ.)].

αβάσκαμα (το) → βάσκαμα

αβασκανία (η) → βασκανία

αβάσκαντο (το) φυλαχτό που αποτρέπει το μάτιασμα

αβάσκαντος, -η, -ο αυτός που δεν ματιάζεται, που δεν τον έχουν ματιάσει ΣΥΝ αμάτιαστος ΑΝΤ. βασκαμένος, ματιασμένος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *βασκαίνω* < *βάσκανος* (βλ. λ.)]

αβασταγό (το) (λαϊκ.) υποζύγιο, ζώο που φορτώνεται ή είναι φορτωμένο. Επίσης **βασταγό**
[ΕΤΥΜ. < *α-* προθεμ. + *βασταγό* < *βαστάζω*].

αβάσταχτος, -η, -ο κ. **αβάστακτος** [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υποφέρεται. *αυτή η αρρώστια προκαλεί ~ πόνους || ~ μοναξιά / μαρτύριο / κρύο / σκλαβιά* ΣΥΝ ανυπόφορος, αφόρητος ΑΝΤ υποφερτός **2.** αυτός

α- / αν- *στερητικό*

α-βαθμολόγητος, -η, -ο	**α-βάσιστος**, -η, -ο	**α-βιβλιογράφητος**, -η, -ο	**α-βιομηχάνητος**, -η, -ο	**α-βλασφήμητος**, -η, -ο
α-βαθούλωτος, -η, -ο	**α-βελόνι(α)στος**, -η, -ο	**α-βίδωτος**, -η, -ο	**α-βιομηχανοποίητος**, -η, -ο	**α-βλέφαρος**, -η, -ο
α-βαλσάμωτος, -η, -ο	**α-βελτίωτος**, -η, -ο	**α-βιντεοσκόπητος**, -η, -ο	**α-βλαστήμητος**, -η, -ο	
ά-βαλτος, -η, -ο	**α-βερνίκωτος**, -η, -ο	**α-βιογράφητος**, -η, -ο	**α-βλαστολόγητος**, -η, -ο	

που δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ελεγχθεί: ~ *έρωτας / οργή* ΣΥΝ ασυγκράτητος, ασίγαστος, ορμητικός Επίσης **αβάσταγος** [μεσν.].

αβάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει· ~ *φοράδα*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *βατεύω* (βλ λ)]

άβατο(ν) (το) **1.** (α) τμήμα ναού ή ιερός τόπος, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς (β) (ειδικότ) μοναστικός θεσμός που απαγορεύει την είσοδο γυναικών σε ανδρικά μοναστήρια ή ανδρών σε γυναικεία *νεαρή τουρίστρια παραβίασε το ~ τού Αγίου Όρους και συνελήφθη* **2.** (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο απαγορεύεται η είσοδος.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ. τού αρχ. επιθ. *άβατος* (βλ λ.). Ήδη αρχ. είναι η αναφορά σε χώρους που θεωρούνται ιεροί. λ.χ. *ἄβατον ἱερόν* (Πλάτων). Η ουσιαστικοπ χρήση είναι μτγν]

άβατος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να εισέλθει, να περπατήσει κανείς· *απόκρημνη και ~ περιοχή* ΣΥΝ αδιάβατος, απρόσιτος, απροσπέλαστος ΑΝΤ βατός **2.** ***άβατο(ν)*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βατός* (βλ.λ.)]

άβαφος, -η, -ο [μεσν.] κ. **άβαφτος 1.** αυτός που δεν έχει βαφτεί: ~ *δωμάτιο / μαλλιά / ύφασμα* ΣΥΝ αμπογιάτιστος, αχρωμάτιστος ΑΝΤ βαμμένος, μπογιατισμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι καλλωπισμένος, μακιγιαρισμένος· *εμφανίστηκε ~ στην εκπομπή* ΣΥΝ ακαλλώπιστος, φυσικός, απλός.

> **άβαφος – αβαφής**. Η εμφάνιση τύπων σε **-ος** κοντά σε παλαιότερα μεταρρηματικά επίθετα σε **-ης**, νεότερων δηλ. δευτεροκλίτων κοντά σε παλαιότερα τριτόκλιτα επίθετα, είναι αρκετά συχνή **άβαφος** κοντά στο **αβαφής**. *άμαθος – αμαθής, άτυχος – ατυχής, άπρεπος - απρεπής, ανώφελος – ανωφελής, άβλαβος – αβλαβής* κ.ά. Το φαινόμενο απαντά σε στερητικής κυρ. σημασίας μεταρρηματικά σύνθετα επίθετα και οφείλεται είτε σε απευθείας σχηματισμό από ρήματα νέων επιθέτων σε *-ος* είτε σε μεταπλασμό τριτοκλίτων επιθέτων *(-ης)* σε δευτερόκλιτα *(-ος)*· ήτοι. (α) *μαθαίνω – έμαθα – άμαθος* (κοντά στο *αμαθής*), *βάφω – εβάφην* – **άβαφος** (κοντά στο **αβαφής**) και (β) *ανωφελής – ανώφελος. πολυπαθής – πολύπαθος*. Και στις δύο περιπτώσεις το πρότυπο σχηματισμού ή μεταπλασμού υπήρξε το σχήμα *γράφω – άγραφος, αδικώ – άδικος, φέρω – εύφορος* κ τ ό., ήτοι προπαροξύτονα επίθετα σε *-ος* από ρήματα

αβάφτιστος, -η, -ο → αβάπτιστος

αββαείο (το) [1889] **1.** ρωμαιοκαθολικό μοναστήρι που διοικείται από αββά ή αββάισσα **2.** η έδρα τού αββά και γενικότ. το συγκρότημα που περιλαμβάνει το μοναστήρι, την εκκλησία και την κατοικία τού ηγουμένου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. abbaye. Βλ κ *αββάς*]

αββάς (ο) {αββάδες}, **αββάισσα** (η) {αββαϊσσών} (σημ. I. 4) **1.** ο ηγούμενος ρωμαιοκαθολικού μοναστηριού **2.** ρωμαιοκαθολικός εφημέριος, ιερέας **3.** επίσκοπος τής Κοπτικής και τής Συριακής (χριστιανικής) Εκκλησίας **4.** ασκητής τής ερήμου κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀββᾶς* < μτγν. *ἀββᾶ* (που θεωρήθηκε κλητ.) < αραμ abba «μπαμπάς, πατέρας», πβ εβρ. αν «πατέρας»].

άβγαλτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει βγει από το σημείο όπου είναι τοποθετημένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνική ή ερωτική πείρα ΣΥΝ. άπειρος, αθώος, άμαθος ΑΝΤ. έμπειρος, (εκφραστ.) ξεπεταγμένος.
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *βγάλλω* < **εγβάλλω* < αρχ. *ἐκβάλλω*].

αβγατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αβγάτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος *τα λεφτά δεν αβγατίζουν από μόνα τους* ΣΥΝ αυξάνω, πληθαίνω, πολλαπλασιάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) αυξάνω (κάτι), κάνω (κάτι) περισσότερο: ~ *τα χρήματά μου / την περιουσία / τα υπάρχοντά μου* ΣΥΝ (σημ 1) Επίσης **αβγαταίνω**. — **αβγάτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < **εγβατίζω* < *ἐγβατός* < μτγν. *ἐκβατός* < αρχ *ἐκβαίνω*, με πιθ παρετυμολ επίδραση τής λ. *αβγό*].

αβγίλα (η) → αβγουλίλα

αβγό (το) (σχολ ορθ. *αυγό*) **1.** το σφαιροειδές, γονιμοποιημένο ωάριο, το γέννημα θηλυκών ζώων, όπως πτηνών, ερπετών και ψαριών, που αποτελείται από τη λέκιθο (κρόκο), το λεύκωμα (ασπράδι), τις υποκελύφιες μεμβράνες και το κέλυφος (τσόφλι)· ΦΡ (α) ***ακόμη δεν βγήκε απ' τ' αβγό*** (για νέο που συμπεριφέρεται σαν να τα ξέρει όλα ή με θράσος) δεν απέκτησε ακόμη εμπειρίες, δεν ενηλικιώθηκε ~ *και θέλει να μας πει πώς να κάνουμε τη δουλειά μας* (β) (μτφ.) ***το αβγό τού φιδιού*** βλ. λ. *φίδι* **2.** (ειδικότ) καθένα από τα γεννήματα κατοικίδιου πτηνού και κυρ τής κότας: ~ *ωμό / φρέσκο / κλούβιο / μπαγιάτικο / ημέρας*· ΦΡ (α) ***χρυσό αβγό*** (ως σύμβολο) ο μεγάλος και εύκολος πλουτισμός, τα πολλά και εύκολα κέρδη: *τον προσέλαβαν με την ιδέα ότι θα τους κάνει το ~* (β) ***βρίσκω την κότα που κάνει (τα) χρυσά αβγά*** βρίσκω κάποιον ο οποίος μου καλύπτει, χωρίς να κοπιάζω, τα έξοδά μου (γ) ***χάνω τ' αβγά και τα καλάθια / και τα πασχάλια*** (i) χάνω ό,τι διαθέτω: *επιμένοντας να διαχειρίζεται την περιουσία του όπως ήθελε, τελικά έχασε τ' αβγά και τα καλάθια* ΣΥΝ χρεωκοπώ, καταστρέφομαι (ii) μπερδεύομαι, περιέρχομαι σε πλήρη σύγχυση, αμηχανία· *τα νέα τού ήρθαν απότομα κι έχασε τ' αβγά και τα πασχάλια* ΣΥΝ τα χάνω (δ) ***κάθομαι στ' αβγά μου*** εφησυχάζω, δεν αναμειγνύομαι σε ξένες υποθέσεις: *η υπόθεση είναι επικίνδυνη· το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να κάτσεις στ' αβγά σου* (ε) (ειρων.) ***σιγά τ' αβγά / τα ωά!*** (ενν *μη σπάσουν*) για να υποβαθμιστεί η αξία μιας υπόθεσης ή ενός προσώπου: *Αυτή ήταν η δύσκολη άσκηση που μου έλεγες. ~!* (στ) ***αβγό κι / γι' αβγό*** για να δηλωθεί το άγνωστο ποιόν διαφορετικών μεταξύ τους ή αγνώστων ανθρώπων (όπως δεν μπορείς να διακρίνεις εξωτερικά το καλό από το χαλασμένο αβγό): ~, *πού να ξέρεις μέσα σε τόσους υπαλλήλους ποιος είναι καλός και ποιος δεν είναι;* (ζ) (οικ) ***αβγά κουρεύουμε;*** δεν ξέρουμε τη δουλειά μας;: *Για νέο μάς το λες αυτό; Δηλαδή τι κάνουμε τόσα χρόνια, ~,* (η) ***πιάσ' τ' / πάρ' τ' αβγό και κούρευ' το*** ως σχόλιο κυρ. για περιπτώσεις στις οποίες είναι μάταιο να επιδιώξει να πάρει κανείς κάτι που είναι βέβαιο ότι δεν υπάρχει: *τι να του πάρει η Ασφάλεια για τη ζημιά; Δεν έχει τίποτε ~!* (θ) ***παίρνω (κάποιον) με τ' αβγά*** (i) ρίχνω (σε κάποιον) αβγά ως έκφραση αποδοκιμασίας. *αγανακτισμένοι αγρότες πήραν τον εκπρόσωπο τού υπουργείου με τ' αβγά* (ii) αποδοκιμάζω κάποιον έντονα: *αν τους προτείνουμε κάτι τέτοιο, θα μας πάρουν με τ' αβγά!* (ι) ***το αβγό τού Κολόμβου*** για εύκολη και έξυπνη λύση σε πρόβλημα που εκ των υστέρων φαίνεται ότι ήταν εύκολο και απλό στη λύση του (ια) ***η κότα έκανε τ' αβγό ή το αβγό την κότα;*** ή ***είναι σαν την κότα και τ' αβγό*** για την αδυναμία προσδιορισμού τής αρχικής κατάστασης, ποιο μεταξύ δύο είναι το αίτιο και ποιο το αποτέλεσμα ΣΥΝ φαύλος κύκλος (ιβ) ***κόκκινο / πασχαλινό / λαμπριάτικο αβγό*** αβγό βαμμένο κόκκινο κατά το πασχαλινό έθιμο (ιγ) ***αβγά σού καθαρίζουν;*** (προς κάποιον που γελά χωρίς να υπάρχει λόγος) πώς γελάς έτσι, γιατί χαχανίζεις; **3.** το περιεχόμενο ενός αβγού (σημ. 2) ως τροφή. ~ *βραστό / ομελέτα / ψητό / σφιχτό / χτυπητό / ρουφηχτό*· ΦΡ (α) ***αβγά μάτια*** αβγά τηγανισμένα, ώστε το ασπράδι με τον κρόκο στο μέσον να δίνουν την εντύπωση ματιού (πβ το ασπράδι τού ματιού) (β) ***αβγό μελάτο*** αβγό βρασμένο λίγο, ώστε ο κρόκος του να είναι πυκνόρρευστος **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα αβγού (σημ. 2). *σοκολατένιο ~ || ξύλινο ~* (για το μαντάρισμα των καλτσών). — (υποκ.) **αβγουλάκι** κ **αβγούλι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ᾠόν* (βλ λ). από τη συνεκφορά *τὰ ᾠὰ > ταουά > ταουγά > τ' αβγά > αβγό* Η γρ. *αυγό* δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς. Η φρ. *χάνω τα αβγά και τα καλάθια*. αν δεν αποτελεί επιτατική επανάληψη. ίσως έχει την αφετηρία της σε παλαιά ιστορία σχετικά με τον Ιωάννη Ντερζίνη. έμπορο αβγών από την Αίγινα, ο οποίος το 1688 έχασε σε πειρατική επιδρομή ένα καλάθι με αβγά (ενώ άλλοι είχαν καταστραφεί) και το διέδιδε σαν να επρόκειτο για ολική καταστροφή]

> **αβγό ή αυγό;** Όπως φαίνεται από τον σχηματισμό τού νεότερου τ. *αβγό* (έναντι τού αρχ. *ᾠόν*, από όπου και προέρχεται) και όπως δίδαξαν οι μεγάλοι γλωσσολόγοι Γ Χατζιδάκις (*Μ.Ν.Ε* 2, σ. 322 κ.εξ.), Μ Τριανταφυλλίδης (*Άπαντα* 7, σ 325 κ εξ.), K. Foy, P Kretschmer κ.ά , η ορθή γραφή τής λ. είναι με *-β- αβγό* (όπως και *αφτί* με *-φ-*, βλ λ. *αφτί*) Συγκεκριμένα. η λ προήλθε ως εξής: *τὰ ᾠὰ > ταωά* (συνεκφορά) > *ταυά* (τροπή τού ω /o/ σε ου /u/) > *ταγυά* > *ταυγά* (ημιφωνική προφορά τού /u/ ως /γu/ και μετάθεση τού ημιφωνικού στοιχείου *-γ-*) > *ταvγά* (συμφωνική προφορά τού u- ως /v/ προ τού ηχηρού συμφώνου *γ*) > *τ' αβγό* (υποχωρητικός σχηματισμός τού ενικού από τον τύπο τού πληθυντικού). Άρα το *-β-* στη λ. προήλθε από φωνητική εξέλιξη και δεν δικαιολογείται να γραφεί με δίφθογγο *-αυ-*. σαν να υπήρχε εξαρχής στη λέξη. Για την ιστορία, αξίζει να σημειωθεί ότι. όταν ο Τριανταφυλλίδης πρωτόγραψε τις λ. *αβγό* και *αφτί* με *-β-* και *-φ-* αντιστοίχως, δέχτηκε δριμείες επιθέσεις, γιατί θεωρήθηκε ότι η ορθογράφηση των λέξεων ήταν αποτέλεσμα φωνητικής γραφής τού δημοτικισμού κατά τα ψυχαρικά πρότυπα! Προ τής γενικής κατακραυγής ο Τριανταφυλλίδης ομολογεί ότι αναγκάστηκε να επιστρέψει (στη *Γραμματική τής Δημοτικής*) στις γραφές *αυγό* και *αυτί* Αργότερα, οι σωστές γραφές *(αβγό. αφτί)* άρχισαν να περνούν και να καθιερώνονται βαθμηδόν στην προσεγμένη ορθογραφία
> **Χάνω (έχασα) τ' αβγά και τα πασχάλια**. Η φράση προήλθε από *το χάνω τ' αβγά και τα καλάθια* σε συμφυρμό με το *χάνω τα πασχάλια*. το οποίο αναφέρεται στη σύγχυση που επέρχεται όταν χάσει κανείς το *Πασχάλιο*. τον πίνακα που χρησιμοποιείται στην Εκκλησία με τις ημερομηνίες των κινητών εορτών, οι οποίες εξαρτώνται από την ημερομηνία τού Πάσχα
> **Το αβγό τού Κολόμβου**. Η φράση οφείλεται στο περιστατικό που διηγούνται για τον Κολόμβο, ότι. όταν κάποιοι αμφισβήτησαν την αξία τής ανακάλυψής του λέγοντας ότι αρκούσε να το σκεφτεί κάποιος για να κάνει αυτή την ανακάλυψη, εκείνος τους ζήτησε να στήσουν όρθιο ένα αβγό και, αφού εκείνοι απέτυχαν, ο Κολόμβος σπάζοντας ελαφρά το τσόφλι τής βάσης του το έστησε όρθιο, δείχνοντάς τους έτσι ότι μπορεί κάτι να φαίνεται εκ των υστέρων ότι ήταν εύκολο να γίνει. αλλά χρειαζόταν οπωσδήποτε κάποιος να το σκεφτεί. → *αφτί*

αβγοειδής, -ής, -ές {αβγοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού, που μοιάζει με αβγό ΣΥΝ ωοειδής

αβγοθήκη (η) {αβγοθηκών} το μικρό επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα θήκης για την τοποθέτηση (βραστού, μελάτου) αβγού· *πήλινη / πλαστική ~* ΣΥΝ αβγουλιέρα

αβγοκάσα (η) {δύσχρ. αβγοκασών} **1.** προστατευτική θήκη, συνήθ από συμπιεσμένο χαρτί ή από πλαστικό, για την αποθήκευση και μεταφορά των αβγών (σε εξάδες, δωδεκάδες κ λπ) **2.** (συνεκδ.) κάθε τέ-

αβγο- *α' συνθετικό*
αβγο-βολώ ρ   **αβγο-κουλλούρα** (η)   **αβγο-πώλης** (ο)   **αβγό-σουπα** (η)   **αβγο-φάγος** (ο)

τοιου είδους θήκη ή σύνολο θηκών ως μονωτικό υλικό σε στούντιο ή κέντρα διασκεδάσεως. *για να μην ξοδέψει πολλά, έφτειαξε ηχομόνωση με ~.*

αβγοκόβω ρ. μετβ. {αβγόκο-ψα. -πηκα. -μμένος} καρυκεύω (φαγητό) με προσθήκη αβγολέμονου. ~ *τη σούπα.*

αβγολέμονο (το) αβγό χτυπημένο με χυμό λεμονιού.

αβγομαντεία (η) {χωρ πληθ.} (παλαιότ.) η μαντεία μέσω τής παρατήρησης των σχημάτων που παίρνει το ασπράδι τού αβγού. αφού ριχτεί σε σκεύος γεμάτο νερό.

αβγοτάραχο (το) {χωρ πληθ } έδεσμα από διατηρημένες δίδυμες, γεμάτες αβγά, ωοθήκες ψαριών, ιδ. τού ψαριού κέφαλος (πβ. κ λ. *ταραμάς, χαβιάρι*) ΦΡ (μτφ) ***είμαστε αβγοτάραχο*** είμαστε πολύ συνδεδεμένοι ΣΥΝ κολλητοί.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀβγοτάραχον* < *ἀβγό* + *-τάραχον* < αρχ. *τάριχον* «διατηρημένο σώμα» (βλ κ *ταριχεύω*)]

αβγοτέμπερα (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** η ανάμειξη τής τέμπερας (βλ λ.) με αβγό (κρόκο ή ασπράδι). ουσία που χρησιμοποιείται από πολύ παλιά στη ζωγραφική πάνω σε διάφορα υλικά (λίθο. ξύλο. πάπυρο, περγαμηνή κ.λπ) **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που είναι φιλοτεχνημένο με αυτή την τεχνική

αβγουλάς (ο) {αβγουλάδες}, **αβγουλού** (η) {αβγουλούδες} **1.** πρόσωπο που πουλά αβγά **2.** πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα αβγά.

αβγουλάτος, -η. -ο (λαϊκ.) **1.** αβγοειδής **2.** ***αβγουλάτο*** (το) ποικιλία σταφυλιού που έχει μεγάλες στρογγυλές ρώγες με κουκούτσια Επίσης **αβγουλωτός,** -ή. -ό.

αβγουλιέρα (η) {δύσχρ. αβγουλιερών} η αβγοθήκη (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *αβγούλι* < (υποκορ. τού *αβγό*) + παραγ επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ)].

αβγουλίλα κ. (σπάν.) **αβγίλα** (η) {χωρ πληθ.} η χαρακτηριστική δυσάρεστη οσμή ή γεύση από αβγό
[ΕΤΥΜ < *αβγούλι* < (υποκορ τού *αβγό*) + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ λ)].

αβγουλίλας (λαϊκ.-προφορ.) μόνο σε φρ. όπως *μυρίζει αβγουλίλας*, αντί τού *αβγουλίλα*

αβγουλομάτης, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που έχει πεταχτά μάτια.

αβγωμένος, -η. -ο (κυρ για ψάρια) αυτός που είναι γεμάτος αβγά

αβδέλλα (η) ➔ βδέλλα

αβδηρίτης (ο) {αβδηριτών}, **αβδηρίτισσα** (η) {αβδηριτισσών} πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία και ματαιοδοξία· *οι σύγχρονοι ~ είναι τα θύματα τής διαφήμισης, που ικανοποιούνται με αγορές άχρηστων προϊόντων* ΣΥΝ ανόητος, κούφος, ματαιόδοξος — **αβδηριτικός,** -ή, -ό {μτγν }, **αβδηριτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *Ἄβδηρα*. πόλη τής Θράκης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν γνωστοί ήδη από αρχαία ανέκδοτα για τη ματαιοδοξία και την ανοησία τους].

αβδηριτισμός (ο) [1889] (λόγ) η ματαιόδοξη και ανόητη συμπεριφορά· *ο προκλητικός ~ των νεόπλουτων υπερκαταναλωτών* — **αβδηριτίζω** ρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*

αβέβαιος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν εμπνέει βεβαιότητα, που μεταβάλλεται εύκολα: *ύστερα από τόσες παραιτήσεις τα πάντα στην πολιτική σκηνή είναι ~* ‖ *~ εποχή / κατάσταση / τύχη / μέλλον / αισθήματα / καιρός / αύριο / φιλία* ΣΥΝ ρευστός, ευμετάβλητος. απρόβλεπτος, ασταθής ΑΝΤ βέβαιος, σίγουρος, σταθερός **2.** αυτός για τον οποίο δεν έχουμε σαφή γνώση, βεβαιωμένα στοιχεία. *~ προέλευση / ελπίδα / έκβαση / συμμετοχή / εξέλιξη / έδαφος / βήμα / κίνηση / ταξίδι / σχέση / νίκη / μαρτυρία* ΣΥΝ αμφίβολος, αόριστος. ασαφής, σκοτεινός, ακαθόριστος. άδηλος ΑΝΤ σίγουρος, ασφαλής, προφανής. σαφής **3.** ***αβέβαιο(ν)*** (το) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βεβαιότητας· *το ~ τής έκβασης τής υπόθεσης μας καθιστά επιφυλακτικούς* — **αβέβαια /** (λόγ.) **αβεβαίως** [μτγν] επίρρ.

αβεβαιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη βεβαιότητας: *αισθάνομαι ~* **2.** κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αδυναμία προβλέψεως των μελλοντικών εξελίξεων: *η ~ που επικρατεί στην αγορά. επιφέρει πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο* ‖ *κατάσταση / πνεύμα / συνθήκες / κλίμα / περίοδος αβεβαιότητας* ΣΥΝ αστάθεια, απροσδιοριστία, ρευστότητα, μεταβλητότητα **3.** ΦΥΣ ***αρχή τής αβεβαιότητας*** η αρχή τής απροσδιοριστίας τού Χάιζενμπεργκ (βλ λ *απροσδιοριστία*).

αβεβαίωτος, -η, -ο [1841] **1.** αυτός που δεν έχει εξακριβωθεί, που δεν έχει πιστοποιηθεί *~ είδηση / πληροφορία* ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος, ανεξακρίβωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος **2.** (στη λογιστική) αυτός που δεν έχει βεβαιωθεί μετά από έλεγχο: *~ κέρδη* ΣΥΝ ανέλεγκτος.

αβεβήλωτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει υποστεί βεβήλωση: *~ ιερό / τόπος* ΣΥΝ αμόλυντος. αγνός, άσπιλος ΑΝΤ βεβηλωμένος.

Α.Β.Ε.Ε. (η) Ανώνυμη Βιομηχανική Εμπορική Εταιρεία.

Άβελ (ο) {άκλ } **1.** ΠΔ ο δευτερότοκος γυιος τού Αδάμ και τής Εύας, τον οποίο σκότωσε από φθόνο ο πρωτότοκος αδελφός του Κάιν **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Hebhel, πιθ συνδ. με τη λ. hebhel «ανάσα»].

αβελτηρία κ. **αβελτερία** (η) {αβελτηριών} η διανοητική νωθρότητα και κατ' επέκτ. η ανοησία. η αμυαλιά: *η δήλωση τού αξιωματούχου φανερώνει ~* ΣΥΝ μωρία. κουφόνοια ΑΝΤ ευστροφία, εξυπνάδα. — **αβέλτερος,** -η. -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀβελτερία* < *ἀβέλτερος* < *ἀ-* στερητ + *βέλτερος*, παράλλ. τ τού *βελτίων* «καλύτερος». οπότε η λ. θα σήμαινε αυτόν που δεν επιδέχεται βελτίωση. Βλ. κ. *βελτιώνω*].

> **αβελτηρία – αβελτερία.** Όπως φαίνεται από την ετυμολογία τής λ (*βέλτερος* [= *βελτίων*] > *ἀ-βέλτερος* > *ἀβελτερ-ία*), ο αρχικός τ τής λ. ήταν με **-ε-: αβελτερία** Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. μεταπλάστηκε σε **αβελτηρία** (με **-η-**). πιθ κατά το *πονηρία* ή το *ἀτηρία* («βλάβη, κακό») Για τον σχηματισμό από επίθ. συγκριτικού βαθμού. πβ λ. *απλουστεύω* αντί **απλουστερεύω* (< *απλούστερος*).

αβέρτα επίρρ. (λαϊκ) **1.** χωρίς φειδώ, γενναιόδωρα. *ξόδευε τα λεφτά ~* ‖ *ψωνίζει ~* **2.** (αργκό) χωρίς προφύλαξη. απροκάλυπτα: *μιλάει ~· δεν φοβάται κανέναν·* ΦΡ (εμφατ) ***αβέρτα-κουβέρτα*** χωρίς καμία προφύλαξη ή αναστολή, χύμα ΣΥΝ ανοιχτά, έξω απ' τα δόντια, καθαρά, φανερά. άφοβα. — **αβέρτος,** -η, -ο, **αβερτοσύνη** (η) (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < *αβέρτος* < βεν averto «ακάλυπτος. ευρύχωρος» < λατ. apertus «ανοιχτός» < aperio «ανοίγω»].

αβεστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αβεστική γλώσσα, ανατολική ιρανική γλώσσα στην οποία γράφτηκε η «Αβέστα». το ιερό βιβλίο τού ζωροαστρισμού (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ avestisch < μέσ περσ Avesta «πρωτότυπο κείμενο»]

Αβησσυνία (η) (παλαιότ.) η Αιθιοπία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αραβ. habeš «συρφετός πολλών εθνών» (πβ. αμχαρ. hbš «μικτός») Η ετυμολογία αυτή υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ. *Αβισινία*. ενώ η γρ. *Αβησσυνία* ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το αρχ *βῆσσα* «δασώδης κοιλάδα»].

αβίαστα επίρρ. **1.** χωρίς βιασύνη. πίεση, άγχος: *ο λόγος του έβγαινε ~* ‖ *γελώ / κινούμαι / ρέω / ενεργώ ~* **2.** (μτφ.) χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *εκφράζεται ~* **3.** ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *το συμπέρασμα προέκυψε ~* Επίσης **αβιάστως** [αρχ.].

αβίαστος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς βιασύνη, πίεση ή άγχος *~ γέλιο* **2.** αυτός που προκύπτει χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *~ διατύπωση / λόγος* ΣΥΝ αυθόρμητος ΑΝΤ βεβιασμένος, πιεσμένος **3.** αυτός που προκύπτει ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *~ συμπέρασμα.*

ab imo pectore (προφέρεται *αμπ ίμο πέκτορε*) λατ.· ελλην *εκ βάθους καρδίας / ψυχής* από τα βάθη τής καρδιάς: *εκμυστηρεύτηκε ~ ότι ήταν θύμα μιας εγκληματικής ιδεολογίας* ΣΥΝ de profundis (εκ βαθέων)
[ΕΤΥΜ < λατ. ab imo (< imus «κατώτερος, έσχατος». υπερθ βαθμός τού επιθ. inferus «κάτω») pectore, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. pectus «στήθος» και συμβολικά «καρδιά, ψυχή»].

ab initio (προφέρεται *αμπ ινίτιο*) λατ. ελλην. εξ*αρχής* από την αρχή: *η νομοθετική ρύθμιση τού προβλήματος πρέπει να γίνει ~. χωρίς καμιά προηγούμενη δέσμευση* ΣΥΝ εξ υπαρχής.
[ΕΤΥΜ < λατ. ab initio (< initium «αρχή»)].

αβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} ΒΙΟΛ η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από ανόργανη ύλη. η αυτόματη γένεση. — **αβιογενετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *άβιος* + *γένεση*, ελληνογενής ξέν όρ < αγγλ. abiogenesis, πλασμένος το 1870 από τον Άγγλο βιολόγο Τ Huxley]

αβιοτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που καταστρέφει, αναστέλλει ή εμποδίζει τη ζωή **2.** ***αβιοτικός παράγοντας*** κάθε μη βιοτικός παράγοντας τού οικοσυστήματος ΑΝΤ βιοτικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. abiotique].

ab irato (προφέρεται *αμπ ιράτο*) λατ.· σε κατάσταση οργής. εν θερμώ: *πολλά ελέχθησαν ~. τα οποία θα μπορούσε κανείς να παραβλέψει.*
[ΕΤΥΜ < λατ. ab irato, αφαιρετ. πτώση τού iratus «οργισμένος» < ira «οργή»]

αβίστα επίρρ. (για την αλλαγή των σκηνικών στο θέατρο) με ανοικτή αυλαία
[ΕΤΥΜ < ιταλ a vista «φανερά, ενώπιον (όλων)»]

αβιταμίνωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η στέρηση ή μείωση βιταμινών στον οργανισμό **2.** (γενικότ.) καχεξία και αδυναμία προερχόμενη από υποσιτισμό ή κακή διατροφή: *πολλά παιδιά στην Αφρική πάσχουν από ~ εξαιτίας τής οικονομικής της εξαθλίωσης* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποβιταμίνωση. -ωση*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. avitaminose].

αβίωτος, -η. -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον υποφέρει, να τον ζήσει· κυρ. στη ΦΡ ***κάνω (σε κάποιον) τον βίο αβίωτο*** δυσχεραίνω τόσο πολύ τις συνθήκες τής ζωής κάποιου, ώστε να του είναι πλέον αφόρητη: *η ζήλια και η γκρίνια του της είχαν κάνει τον βίο αβίωτο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βιῶ* «ζω» Ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η φρ. *ἀβίωτον πεποίηκε τὸν βίον*]

αβλαβής, -ής, -ές [αρχ] {αβλαβ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί βλάβη κυρ στη ΦΡ ***σώος και αβλαβής*** ακέραιος, χωρίς να έχει υποστεί φθορά. *κινδύνευσε στο ατύχημα, αλλά ευτυχώς επέστρεψε ~* ΣΥΝ άθικτος, αλώβητος. ανέπαφος • **2.** αυτός που δεν προξενεί βλάβη ή κίνδυνο: *εντομοκτόνα ~ για τη δημόσια υγεία* ‖ *~ ζώα / φάρμακο* ΣΥΝ άκακος. ακίνδυνος **3.** ΝΟΜ (στο διεθνές δίκαιο) ***αβλαβής διέλευση*** ναυσιπλοΐα μέσα από την αιγιαλίτιδα ζώνη με σκοπό είτε (α) τον διάπλου τής ζώνης αυτής χωρίς είσοδο στα εσωτερικά ύδατα ή προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενικές εγκαταστάσεις έξω από τα εσωτερικά ύδατα είτε (β) την πορεία προς τα εσωτερικά ύδατα ή την αναχώρηση από τον προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενική εγκατάσταση· η διέλευση πρέπει να είναι αβλαβής και ταχεία και να μη διαταράσσει την ειρήνη. την τάξη ή την ασφάλεια τού παράκτιου κράτους. Επίσης **άβλαβος** [μεσν.] κ **άβλαπτος,** -η, -ο [μτγν.] (σημ. 1). — **αβλαβώς** επίρρ [αρχ.], **αβλάβεια** (η) [μτγν] (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*. -*ης*, -*ες*.

άβλαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για φυτά) αυτός που δεν έχει βλαστήσει ακόμη **2.** (για τόπους) αυτός που δεν έχει βλάστηση ΣΥΝ χέρσος, άγονος, άδεντρος Επίσης **αβλάστητος** [μτγν.] (σημ. 1).

αβλέμονας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η άμετρη ποσότητα· κυρ. στη ΦΡ (εκφραστ.) ***τρώω / πίνω τον αβλέμονα*** (για άνθρωπο εξαιρετικά λαίμαργο, αδηφάγο) καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ή ποτού ΣΥΝ τρώω τον περίδρομο / τον άμπακο / τον αγλέορα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου. πιθ. από φρ **ἀβλέμμων* (< *ἀ-* στερητ + *βλέμμα*) *βυθός*, δηλ. «βυθός όπου δεν φτάνει το βλέμμα»].

αβλέπτημα (το) {αβλεπτήμ-ατος | -ατα, -άτων} λάθος οφειλόμενο σε αβλεψία, παραδρομή ή απροσεξία: *το δημοσίευμα έχει πολλά ~* ΣΥΝ λάθος, απροσεξία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀβλεπτῶ* < *ἀ-* στερητ + *-βλεπτῶ* < *βλεπτός* < *βλέπω*].

αβλεπτί επίρρ. χωρίς να ρίξει κανείς ούτε μία ματιά (συνήθ. για ενέργεια που γίνεται χωρίς να την καλοσκεφτεί κανείς λόγω μεγάλης εμπιστοσύνης). Επίσης **αβλεπεί**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀβλεπτῶ*, βλ. κ *αβλέπτημα*]

αβλεψία (η) {αβλεψιών} σφάλμα από χαλάρωση προσοχής, απροσεξία: *στο βιβλίο υπάρχουν αβλεψίες και ελλείψεις* ΦΡ ***εξ αβλεψίας / από αβλεψία*** κατά λάθος, όχι από πρόθεση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «*τύφλωση*». < *ἀβλεπτῶ*, βλ. κ *αβλέπτημα*].

άβλητος, -η, -ο (σπάν) αυτός που δεν έχει βληθεί, που δεν έχει χτυπηθεί ΣΥΝ άτρωτος, απρόσβλητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βλητός* < *βάλλω*]

αβλόγητος, -η, -ο (λαϊκ) **1.** αυτός που δεν έχει λάβει ευλογία, ο ανευλόγητος: *~ άρτος / σπιτικό / εκκλησία* • **2.** αυτός που δεν έχει βαπτιστεί· *το μωρό πέθανε ~*.

ab ovo (προφέρεται *αμπ όβο*) λατ · εξαρχής, από την αρχή. *είναι από τους ελάχιστους Βυζαντινούς χρονογράφους που δεν ξεκινάει τη χρονογραφία του ~. αλλά λίγο πριν από την Άλωση*
[ΕΤΥΜ < λατ ab ovo, αφαιρετ πτώση τού ουσ ovum «αβγό». Η φρ προέρχεται από στίχο τού Οράτιου στην *Ποιητική Τέχνη (Ars Poetica)*, όπου επαινεί τον Όμηρο, διότι δεν ξεκίνησε την αφήγησή του από τον μακρόσυρτο μύθο για το αβγό τής Λήδας (από όπου υποτίθεται ότι γεννήθηκε η Ελένη), αλλά (in medias res) από την οργή τού Αχιλλέα]

αβόγγητα κ **αβόγγηχτα** επίρρ χωρίς βογγητό· (μτφ.) χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς μεμψιμοιρίες ή δυσανασχέτηση *υπέμεινε τη δοκιμασία ~*. — **αβόγγητος**, -η, -ο κ. **αβόγγηχτος**.

αβοήθητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν τυγχάνει βοηθείας, υποστηρίξεως ή συνδρομής: *έμεινε μόνος και ~* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος, ανυποστήρικτος, απροστάτευτος — **αβοήθητα /** (λόγ.) **αβοηθητί** επίρρ.

αβοκάντο (το) {άκλ} **1.** τροπικό φρούτο με πρασινωπή ώς μαυρειδερή φλούδα, μαλακή ανοιχτοκίτρινη ή ανοιχτοπράσινη ψίχα και χαρακτηριστική βουτυρώδη γεύση **2.** το τροπικό δέντρο που παράγει τους παραπάνω καρπούς.
[ΕΤΥΜ < ισπ avogado < μεξ aguacate < ahuakatl, λ τής γλώσσας Ναχουάτλ των Αζτέκων, που δηλώνει τον καρπό τού ομώνυμου δέντρου].

αβόλετος, -η, -ο (σπάν) **1.** αυτός που παρουσιάζει δυσκολία ή δεν μπορεί να γίνει *του ήταν ~ να έρθει μαζί μας* ΣΥΝ άβολος ΑΝΤ εύκολος, βολετός **2.** αυτός που εντάσσεται ή προσαρμόζεται δύσκολα *είναι ~ άνθρωπος και πολύ δύστροπος* ΣΥΝ δυσπροσάρμοστος ΑΝΤ άνετος, βολικός
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *βολεί* (απρόσ). πβ *φορώ – αφόρετος*]

αβόλευτος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που δεν έχει βολευτεί ή δεν μπορεί να βολευτεί **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει διοριστεί ή εξυπηρετηθεί (συνήθ. με τη μεσολάβηση κάποιου), ώστε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: *αντιμετώπισε δυσαρεστημένους ψηφοφόρους που είχαν μείνει ~* ΣΥΝ ατακτοποίητος, αδιόριστος

άβολος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, που δεν βολεύει, δεν εξυπηρετεί *~ σπίτι / θέση / ωράριο / παπούτσι* ΣΥΝ δύσχρηστος, κουραστικός ΑΝΤ βολικός, εξυπηρετικός **2.** (για πρόσ) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία προσαρμογής, ένταξης ή συνεννοήσεως: *πολύ ~ στις παρέες / συναναστροφές του* ΣΥΝ ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος ΑΝΤ βολικός, καλόβολος — **άβολα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ. + *βολή* «ευκολία»]

ab origine (προφέρεται *αμπ ορίγκινε*) λατ. ελλην *από τη γένεσή του* από την αρχή, από τής πρώτης αρχής *διηγείται την ιστορία τής Μ Ελλάδος ~, από τότε που έφθασαν στην Ιταλία οι πρώτοι άποικοι από την Ελλάδα.*
[ΕΤΥΜ < λατ. ab origine, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. origo «αρχή, γένεση» < ρ orior «γεννιέμαι» Στη φρ ab origine οφείλεται και η ονομασία *Αβορίγινες* (< Aborigines) των αρχ κατοίκων τής Ιταλίας, που σήμερα χρησιμοποιείται γενικά, για να δηλώσει τους πρώτους αυτόχθονες κατοίκους μιας χώρας (λ χ τής Αυστραλίας)]

αβόσκητος, -η, -ο [μεσν] **1.** (για τόπο) αυτός στον οποίο δεν βόσκησαν ζώα, που δεν προσφέρεται για βοσκή. *~ λιβάδι* **2.** αυτός που δεν βόσκησε ή δεν χόρτασε από βοσκή: *άφησε το κοπάδι ~*.

αβοστρύχωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει βοστρύχους (βλ λ)

αβοτάνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από αγριόχορτα ή ζιζάνια με καθαρισμό (ξεχορτάριασμα): *~ κήπος*.

αβουλησία (η) [1895] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ιδίας βουλήσεως.

αβούλητος, -η, -ο (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς βούληση, κατά τυχαίο ή αυτόματο τρόπο — **αβουλήτως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *βούλομαι* «θέλω»]

άβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ιδία βούληση, δική του θέληση: *με την προπαγάνδα προσπάθησε να μεταβάλει τον λαό σε ~ όργανο* || *~ χαρακτήρας / πλάσμα / πλήθος / ον* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποφασιστικότητα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία ΣΥΝ διστακτικός, αναποφάσιστος. — **αβουλία** (η) [αρχ.], **άβουλα / αβούλως** επίρρ [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απερίσκεπτος». < *ἀ-* στερητ + *βουλή* «σκέψη, γνώμη». Η σημ «αναποφάσιστος, διστακτικός» είναι μεσν.].

ab urbe condita (προφέρεται *αμπ ούρμπε κόν-ντιτα*) λατ.· ελλην *από κτίσεως πόλεως* (ενν *Ρώμης*)· από τότε που κτίστηκε η πόλη, ειδικότ. η Ρώμη (753 π.Χ)
[ΕΤΥΜ < λατ. ab urbe (αφαιρετ πτώση τού ουσ. urbs «πόλη», κυρ η Ρώμη, πβ. ελλην. *Πόλη = Κων/πολη*) condita (< condo «ιδρύω, χτίζω») Με τη φρ. αυτή ξεκίνησε το έργο του ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, ήταν δε συνήθεια πολλών ιστοριογράφων τής εποχής να αρχίζουν την αφήγησή τους «από την αρχή τού κόσμου», όπως αυτή συμβολιζόταν από την ίδρυση τής Ρώμης (753 π.Χ.), αφετηρία τού ρωμαϊκού χρονολογικού πίνακα]

Αβραάμ (ο) {άκλ.} **1.** Π Δ. πατριάρχης των Εβραίων, πατέρας τού Ισαάκ· ΦΡ ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά*** (i) ως εκκλησιαστική ευχή, που λέγεται κατά το μυστήριο τού γάμου, για ευτυχία και πλούτο *του ευχήθηκε να έχει ~ στη ζωή του* (ii) ο μεγάλος πλούτος, τα ανεξάντλητα αγαθά: *είναι πάμπλουτος, έχει ~* **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (λαϊκ.) **Αβράμης**.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Abhrāhām «πατέρας πλήθους, πολλών εθνών», πβ Π.Δ. *Γένεσις* 17.5: *ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε.* Είναι χαρακτηριστικό ότι το όνομα τού πατριάρχη ήταν αρχικώς *Ἄβραμ* (< εβρ. Abhirhām «ο πατέρας μου είναι υψηλός, ένδοξος»), οπότε η μετονομασία *Ἄβραμ* › *Ἀβραάμ* έχει σκόπιμο εκφραστικό ρόλο].

αβραμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Αβραάμ *~ οίκος / διαθήκη* || *~ φιλοξενία* (πλούσια φιλοξενία) **2.** πατριαρχικός.

άβραστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει βράσει ή δεν έχει βράσει όσο θα έπρεπε *~ κρέας* **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: *~ μούστος / κρασί*

αβροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει με άνεση και πολυτέλεια ΣΥΝ πολυτελής, τρυφηλός **2.** μαλθακός και λεπτεπίλεπτος ΣΥΝ ασκληραγώγητος, μη-μου-άπτου.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁβροδίαιτος* < *ἁβρός* + *δίαιτα* «τρόπος ζωής»]

αβρός, -ή, -ό **1.** ο λεπτός και ευγενικός (στους τρόπους και στην ομιλία) ΣΥΝ κομψός, διακριτικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα, τρυφερότητα: *~ χάδι* ΣΥΝ τρυφερός, ανάλαφρος, απαλός, λεπτός ΑΝΤ τραχύς, σκληρός — **αβρ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁβρός*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἥβη*. Η αρχική σημ. «όμορφος, κομψός, τρυφερός» προσδιόριζε κυρ. νέα κορίτσια].

αβρότητα (η) [αρχ.] {αβροτήτων} η ευγενική λεπτότητα και διακριτικότητα (στους τρόπους και στην ομιλία): *συμπεριφέρθηκε με μεγάλη ~* ΣΥΝ ευγένεια ΑΝΤ αγένεια

αβροφροσύνη (η) [1860] {χωρ. γεν πληθ.} συμπεριφορά ή διάθεση που χαρακτηρίζεται από αβρότητα. *φέρθηκε σε όλους με ~, προσπαθώντας να μη θίξει κανέναν* — (λόγ.) **αβρόφρων,** -ων, -ον [1860] κ. **αβρόφρονας** (ο/η)
[ΕΤΥΜ < *αβρόφρων* < *αβρός* + *-φρων*, μεταπτωτ βαθμ τού *φρεν-* (βλ. κ. *φρην, φρένες*) Ο σχηματισμός είναι νεότερος και ακολουθεί τα λόγια σύνθετα, λ.χ. *ταπεινό-φρων, σώ-φρων, εχέ-φρων*].

αβρόχοις ποσί (κυριολ.) χωρίς να βραχούν τα πόδια, δηλ χωρίς κόπο, χωρίς ταλαιπωρία: *πήρε το πτυχίο του ~* || *οι υψηλοί στόχοι δεν επιτυγχάνονται ~* ΣΥΝ άκοπα, ακούραστα, εύκολα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀβρόχοις ποσί* (δοτ πληθ. τού αρχ *πούς* «πόδι») Η φρ. αναφέρεται στη βιβλική αφήγηση τής διαβάσεως τής Ερυθράς Θάλασσας από τους Ισραηλίτες έπειτα από διάνοιξη των νερών, χωρίς να βραχούν τα πόδια τους. Τη φρ. χρησιμοποίησαν αρκετοί συγγραφείς, όπως ο Μ. Βασίλειος (*Επιστολ* 365, 1. 28). *Καὶ γὰρ τὸν πολυστένακτον βίον τῶν Ἰουδαίων σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος τούτους ἀβρόχοις ποσὶ βαδίζειν εὐδόκησεν ὡς διὰ ξηρᾶς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ δεδωκὼς αὐτοῖς προηγήτορα τὸν Μωσέα*]

άβροχος, -η, -ο [αρχ] άνομβρος, χωρίς βροχή: *«μ' άβροχο Φλεβάρη, λιγοστό το στάρι»* (παροιμ) — **αβροχιά** (η) [μτγν]

Α.Β.Σ.Θ. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης παλαιότ ονομασία τού Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Α.Β.Σ.Π. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς· παλαιότ. ονομασία τού Πανεπιστημίου Πειραιώς.

άβυθος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει πολύ μεγάλο βάθος άπατος, απύθμενος **2.** (μτφ.) ατελείωτος, αμέτρητος: *~ λύπη / πίκρα*

αβυσσαίος, -α, -ο (κυρ για ψάρια ή θαλάσσιους οργανισμούς που ζουν σε πολύ μεγάλα βάθη) αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ.λ , σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άβυσσος*
[ΕΤΥΜ Μερική μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ abyssal].

αβυσσαλέος, -α, -ο [1880] **1.** αυτός που είναι βαθύς σαν την άβυσσο· *~ βάθος / ρήγμα* || (κ μτφ) *~ ντεκολτέ* ΣΥΝ απύθμενος, χαώδης **2.** (μτφ) βαθύς, αγεφύρωτος και κατ' επέκτ έντονος *τους χώριζε ~ μίσος* ΣΥΝ χαώδης. – **αβυσσαλέ-α / -ως** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άβυσσος*.

α- / αν- *στερητικό*

α-βολιδοσκόπητος, -η, -ο	**α-βούρλιστος**, -η, -ο	**α-βράκωτος**, -η, -ο	**α-βρετος**, -η, -ο (βρίσκω)	**ά-βυζος**, -η, -ο
α-βομβάρδιστος, -η -ο	**α-βούρτσιστος**, -η, -ο	**α-βράχνιαστος**, -η, -ο	**ά-βρεχτος**, -η, -ο	**α-βύθιστος**, -η, -ο
α-βούλιαχτος, -η, -ο	**α-βούτηχτος**, -η, -ο	**ά-βραχος**[1], -η, -ο (βράχος)	**ά-βριστος**, -η, -ο	**α-βυθομέτρητος**, -η, -ο
α-βούλλωτος, -η, -ο	**α-βουτύρωτος**, -η, -ο	**ά-βραχος**[2], -η, -ο (στεγνός)	**α-βρόμιστος**, -η, -ο	
α-βούρκωτος, -η, -ο	**α-βράβευτος**, -η, -ο	**α-βράχυντος**, -η, -ο	**α-βύζαχτος**, -η, -ο	

[ΕΤΥΜ. < άβυσσος + -αλέος (βλ.λ.). πβ γηρ-αλέος, πειν-αλέος, ψωρ-αλέος κ.ά. Η λ. είναι απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. abyssal]

αβυσσικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ.λ., σημ. 1): ~ *ζώνη* (το τμήμα ωκεανού ή θάλασσας που έχει το βάθος αβύσσου) || ~ *πεδιάδα* (στον πυθμένα ωκεανού) / *ίζημα* / *πανίδα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος*.

άβυσσος (η) {αβύσσ-ου | -ων, -ους} **1.** θαλάσσια περιοχή που βρίσκεται σε μεγάλο βάθος (2.000-6 000 μ κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας)· (γενικότ.) πολύ μεγάλο θαλάσσιο βάθος που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί **2.** (κατ' επέκτ. για τη γη) αμέτρητο, μεγάλο και απότομο βάθος· βαραθρώδες χάσμα εδάφους ΣΥΝ βάραθρο· ΦΡ (μτφ.) **στο χείλος τής αβύσσου** λίγο πριν από την καταστροφή: *η κυβέρνηση οδήγησε τη χώρα* ~ **3.** (μτφ.) αχανής και ανεξερεύνητος χώρος: *η ~ τής ψυχής / των αισθημάτων / τού διαστήματος* ΣΥΝ. χάος· ΦΡ **άβυσσος η ψυχή τού ανθρώπου** για περιπτώσεις απρόβλεπτης ή ανεξήγητης συμπεριφοράς: *σκότωσε τον ίδιο του τον αδελφό και κανείς δεν έμαθε ποτέ γιατί ~!* **4.** μεγάλη διαφορά: *μας χωρίζει* ~ -- **αβυσσώδης,** -ης, -ες [1858] (σημ. 3, 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βυθός*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *άβυσσος* < *ά-* στερητ. + *βυσσός*, ποιητ. τύπος τού ουσ. *βυθός* (*βυσσός* < *βυθ-σός < *βυθός*), που πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο. Η λ. *βυσσός* απαντά και στα σύνθ. *βυσσο-δομώ*, *Ανά-βυσσος*. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν στην Π.Δ. τη λ. *ἄβυσσος* ως μετάφραση τού εβρ. tehōm, που κατά γράμμα σημαίνει «υδάτινος βυθός»].

ΣΧΟΛΙΟ Στη σύγχρονη επιστήμη τής ωκεανολογίας **άβυσσος** (συνήθ. σε πληθ. *άβυσσοι*, οι) είναι κάθε περιοχή τής θάλασσας που φθάνει από 2.000 ώς 6.000 μ. κάτω από την επιφάνειά της. Κάτω από τα 6.000 μ. (που μπορεί να φθάσει μέχρι τα 11 000 μ.) οι οικολόγοι μιλούν για «τη ζώνη τού Άδη» *(αδαία ζώνη)*. Το μεγάλο βάθος τής θάλασσας, πρακτικά μη μετρήσιμο, συνελήφθη από τη φαντασία των ανθρώπων και χαρακτηρίστηκε από τους αρχαίους ως «έλλειψη βυθού», *Ἄ-βυσσος* (βλ. ΕΤΥΜ.) Στη Βίβλο η Άβυσσος σήμανε τα έγκατα τής γης, τον Άδη, τον Κάτω Κόσμο (*Ρωμ.* 10, 7, *Αποκ* 9, 1., *Λουκ* 8, 31). Η λ. πέρασε αυτούσια σε διάφορες ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. abyss, γαλλ. abysse. Στην επιστημονική ορολογία ως επίθετα για το *άβυσσος* χρησιμοποιήθηκαν τα **αβυσσαίος** *(αβυσσαία πανίδα)* και **αβυσσικός** (*αβυσσική ζώνη, πεδιάδες* κ.λπ.) (πβ. αγγλ. abyssal). Αντίθετα, στη συχνή μεταφορική χρήση του ως επίθ. πλάστηκε τον 19ο αι. το **αβυσσαλέος** (*μίσος, πάθη, άγνοια* κ.τ.ό.) (πβ. αγγλ. abysmal).

Αγαθάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** ΦΙΛΟΛ. χρησμολογικό κείμενο τού 18ου αι., ευρύτατα διαδεδομένο στην εποχή του, αναφερόμενο σε σημαντικά γεγονότα τής βυζαντινής και ευρωπαϊκής ιστορίας και στο μέλλον τής Ορθοδοξίας.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἀγαθ(ο)-* + *ἄγγελος*].

αγαθεύω ρ. αμετβ. {αγάθεψα} **1.** γίνομαι ανόητος, εύπιστος, αφελής **2.** γίνομαι ήρεμος, έχω πιο μετριασμένες ή ήπιες αντιδράσεις **3.** απορώ, τα χάνω: *τον άκουσα να μιλάει κι αγάθεψα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*.

Αγάθη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Αγαθή**.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *ἀγαθός*, με μετακίνηση τού τόνου, πβ. *Φαίδρα - φαιδρός*, *Λάμπρος - λαμπρός*].

αγαθιάρης (ο) {αγαθιάρηδες}, **αγαθιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο εξαιρετικά αφελές και εύπιστο: *είναι τόσο αγαθιάρης, που τον εκμεταλλεύονται όλοι* ΣΥΝ απονήρευτος — **αγαθιάρικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*, *ανόητος*

[ΕΤΥΜ. < *αγαθός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.)].

αγαθό (το) **1.** ΦΙΛΟΣ. κάθε αξία που κατέχει κορυφαία θέση στην ατομική ή κοινωνική ζωή: *ύψιστο ~ τής αρχαιότητας ήταν η ανδρεία* **2.** το καλό, κατ' αντιδιαστολή προς το κακό: *στον νου του είχε πάντα το ~ και απέφευγε το κακό* ΦΡ (α) **υπέρτατο / απόλυτο αγαθό** το κατεξοχήν, το καθ' εαυτό και «αφ' εαυτού» αγαθό (στην ελληνική φιλοσοφία)· το αγαθό που ικανοποιεί τον άνθρωπο στο σύνολό του (στον Καντ) (β) (λόγ.) **επ' αγαθώ** (αρχ. φρ. *ἐπ' ἀγαθῷ*) για το καλό, προς όφελος: *όλες οι ενέργειες έγιναν ~ τής χώρας* • **3.** (καθημ.) κάθε προϊόν που ικανοποιεί ανθρώπινη ανάγκη: *το τηλέφωνο είναι ένα ~ τού σύγχρονου πολιτισμού* **4.** οτιδήποτε παράγεται και προσφέρεται προς κατανάλωση: *στα ράφια υπάρχουν όλων των ειδών τα ~* **5. αγαθά** (τα) (α) τα πλούτη: *έχει όλα τα ~ τού κόσμου* ΦΡ **τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά** βλ. λ. *Αβραάμ* (β) οι ευεργετικές συνέπειες μιας κατάστασης, τα οφέλη: *ο σύγχρονος άνθρωπος απολαμβάνει τα ~ τής τεχνολογίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγαθόν*, ουδ. τού επιθ. *ἀγαθός* (βλ.λ.). Η σημ. «καταναλωτικά αγαθά» αποδίδει το αγγλ. (consumary) goods].

αγαθοεργία (η) {αρχ.} {αγαθοεργιών} κάθε πράξη φιλανθρωπίας: *αφιέρωσε τη ζωή του στις ~*.

αγαθοεργός, -ός, -ό {αρχ.} (λόγ.) **1.** αυτός που πραγματοποιεί και προσφέρεται για αγαθές, φιλανθρωπικές πράξεις: *η ~ δράση τού συλλόγου έχει βοηθήσει πολλά άπορα παιδιά να σπουδάσουν* || ~ *ίδρυμα / σωματείο* ΣΥΝ φιλανθρωπικός **2. αγαθοεργό κατάστημα** δημοτικό ή κοινωτικό κατάστημα (λ.χ. γηροκομείο, πτωχοκομείο, ορφανοτροφείο, άσυλο ανιάτων, σανατόριο), στο οποίο προσφέρεται στέγαση, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε άτομα που δεν μπορούν να συντηρήσουν τον εαυτό τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.

Αγαθοκλής (ο) {-η κ. -έους} **1.** τύραννος των Συρακουσών (360-289 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀγαθοκλῆς* «ο έχων φήμη γενναίου ανδρός» < *ἀγαθός* «γενναίος» + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα, φήμη», πβ. *Περι-κλῆς*, *Θεμιστο-κλῆς*, *Σοφο-κλῆς* κ.ά.]

Αγαθονήσι (το) {Αγαθονησιού} νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Ν τής Σάμου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια

αγαθοπιστία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η ευπιστία, η άνευ ελέγχου αποδοχή των λεγομένων (υποσχέσεων κ.λπ.) κάποιου ως αληθινών: *η ~ του εγγίζει τα όρια τής βλακείας* ΣΥΝ ακρισία, αφέλεια ΑΝΤ δυσπιστία, πονηριά — **αγαθόπιστος,** -η, -ο [1840]

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bonne foi]

αγαθοποιός, -ός, -ό {μτγν.} ο αγαθοεργός (βλ. λ.)

αγαθός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη και αθωότητα: ~ *αισθήματα / διάθεση / πρόθεση / σχέσεις / ύφος / πράξη / ψυχή / προαίρεση / χαμόγελο / έκφραση / τύχη / πνεύμα / πρόσωπο / καρδιά* ΣΥΝ καλός, χρηστός, ενάρετος ΑΝΤ κακός, πονηρός· ΦΡ (λόγ.) **επ' αγαθώ** (*ἐπ' ἀγαθῷ*) για καλό σκοπό, για το καλό (κάποιου) **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αφέλεια και ευπιστία: *φαίνεται λίγο ~, αλλά κατά βάθος δεν είναι ανόητος* ΣΥΝ αγαθιάρης, αφελής, εύπιστος ΑΝΤ έξυπνος, πονηρός. -- (υποκ.) **αγαθούλης,** -α, -ι / -ικο, **αγαθότητα** [μτγν.] κ. **αγαθοσύνη** [μτγν.] (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενναίος, ευγενής, έμπειρος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-* αθροιστ. + Ι.Ε. *ghadh- «κρατώ γερά», από όπου **ἀ-καθ-ός* > *ἀ-γαθ-ός* (με τροπή τού *-κ-* σε *-γ-* ίσως υπό την επίδραση τού *ἄγα-* / *ἄγαν*), πβ. σανσκρ. gádhya- «σταθερός», αρχ. σλαβ. god «στην ώρα του» (πβ. *ὥρα-ῖος*), γερμ. gut «καλός», αγγλ. good κ.ά. Από την αττική περίοδο η λ. έλαβε ηθική χροιά (π.χ. *καλὸς κἀγαθός*). Η σημ. «αγαθιάρης, αφελής» είναι μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ Το φαινόμενο τής σημασιολογικής εξέλιξης από «καλός» σε «κουτός», από εύσημη (meliorativus) σε κακόσημη (pejorativus) λέξη, είναι φανερό στην εξέλιξη τού ίδιου τού **αγαθός**: (α) «καλός» (β) «αφελής, εύπιστος, κουτός» και των (κακόσημων) παραγώγων του **αγαθιάρης** και **αγαθεύω**. Το ίδιο θα παρατηρούσε κανείς για τα **ευήθης / ευήθεια**, που από καλόκαρδος / καλοκαρδία (*εὖ + ἦθος*) πέρασαν στο «κουτός, αφελής» / «αφέλεια, ανοησία». Ομοίως και η λέξη **αθώος** (α) «μη ένοχος» (β) «απονήρευτος, αγαθιάρης». Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοιες σημασιολογικές εξελίξεις παρατηρούνται και σε άλλες γλώσσες, γεγονός που φαίνεται να έχει σχέση με το πώς σκέπτεται ο άνθρωπος ευρύτερα. Πβ. λ.χ. γαλλ. bonhomme «ειλικρινής - αγαθιάρης», αγγλ. innocent «αθώος – απονήρευτος, αφελής», γερμ. einfältig «απλός – ανόητος», αγγλ. silly «κουτός» < αρχ. αγγλ. saelig «ευλογημένος, μακάριος» κ.ά. (βλ. Ν. Ανδριώτη, *Παράλληλοι σημασιολογικαί εξελίξεις εις την Ελληνικήν και εις άλλας γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1960).
Η εξέλιξη τής λ. **αγαθός** στην κακόσημη σημ. τού «αφελής» από κοινού με τις έριδες για το γλωσσικό ανέστειλαν βαθμηδόν τη χρήση στη νεοελληνική γλώσσα νεότερων συνθέτων τής λόγιας παράδοσης που πλάστηκαν τον 19ο αι. λέξεων εκφραστικών, όπως λ.χ. *αγαθόβιος, αγαθοβουλία, αγαθογνώμων, αγαθοδοξία, αγαθοθυμία, αγαθόπιστος / αγαθοπιστία, αγαθοπόνηρος, αγαθοπροαίρετος, αγαθόψυχος* κ.ά. Μερικές από αυτές, κατά προφύλαξη, επικράτησαν με α' συνθ. το *καλός* ή το *ευ*.

αγαθοφέρνω ρ. αμετβ. {κυρ. σε ενεστ. (δύσχρ. παρατ. αγαθόφερνα)} συμπεριφέρομαι με αφελή και απονήρευτο τρόπο ΣΥΝ κουτοφέρνω, χαζοφέρνω

Αγάθων (ο) {Αγάθων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αγάθωνας**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἀγαθός* (βλ.λ.)].

αγαλακτία [μτγν.] κ. **αγαλαξία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η αδυναμία παραγωγής γάλακτος κατά τη γαλουχία λόγω ανατομικών ή νευρορμονικών παραγόντων (πβ. λ. *γαλουχία*) **2. λοιμώδης αγαλακτία** νόσος των αιγοπροβάτων, που οφείλεται σε ειδικό μικροοργανισμό και εκδηλώνεται με φλεγμονή των οφθαλμών, των αρθρώσεων των ποδιών και των μαστών.

αγάλακτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει προσβληθεί από αγαλακτία **2.** αυτός που αποκόπηκε από τον θηλασμό: ~ *παιδί*

αγαλήνευτος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που είναι συνεχώς κυματώδης, τρικυμιώδης: *η ~ θάλασσα τού Βορρά* || *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ φουρτουνιασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε διαρκή αναταραχή, σε ανησυχία, που δεν καταπραΰνεται: ~ *ψυχή / νους / φύση* ΣΥΝ ανήσυχος, ακατασίγαστος

αγάλι επίρρ. (λαϊκ.) (συνήθ. κατ' αναδίπλωση) **αγάλι(α)-αγάλι(α)** με αργή, σταδιακή πρόοδο, σιγά-σιγά· ΦΡ. (παροιμ.) (α) **αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι** βλ. λ. *αγουρίδα* (β) **ο που αγάλι-αγάλι περπατεί, μακριά μπορεί να πάει** όποιος ενεργεί σιγά, με προσοχή και σύνεση, έχει πολλές πιθανότητες να επιτύχει πολλά. Επίσης **αγάλια**

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀγάλη(ν)* < *ἀγάλη(ν)α* < *γαληνά* < *γαληνά*, επίρρ. τού αρχ. επιθ. *γαληνός* «ήρεμος». Ο διπλασιασμός στη φρ. *αγάλι-αγάλι* ήδη μεσν. *(ἀγάλην ἀγάληνα)*. Στον τ. *αγάλια* το *-α* κατά τα επιρρ. σε *-α* (*γρήγορα, ήρεμα*). Η ετυμολογία τής λ. υπαγορεύει ως ορθότερη τη γρ. *αγάλη* και *αγάλη*α].

αγαλλιάζω ρ. αμετβ. {αγαλλίασ-α, -μένος} (λογοτ.) αισθάνομαι έντονη χαρά, φωτίζομαι από χαρά: *αγαλλίασε η ψυχή του μόλις την είδε* ΣΥΝ (λόγ.) ευφραίνομαι, τέρπομαι

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀγαλλιῶ* < αρχ. *ἀγάλλομαι* (βλ λ)].

αγαλλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (λογοτ) το αίσθημα μεγάλης και έντονης χαράς (συνήθ για κάτι σπουδαίο, σημαντικό) ΣΥΝ τέρψη, ευφορία **2.** αίσθηση ανακούφισης και ηρεμίας *αισθάνθηκε μεγάλη ~ που πέτυχε η κόρη της στις γενικές εξετάσεις* Επίσης **αγαλλιασμός** (ο) [μεσν.], **αγάλλιασμα** κ **αγαλλίασμα** (το).

αγάλλομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.-λογοτ.) αισθάνομαι μεγάλη χαρά· εύχρ κυρ. λόγω τής αναφοράς του στα παραδοσιακά κάλαντα των Χριστουγέννων *«οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η φύσις όλη»* (για κάθε μεγάλη, έντονη, καθολική χαρά) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀγάλ-jομαι* < **ἀγαλός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀγα-* «πολύ» (πβ *ἄγαν*) + *-λός* ή < *agl̥-Fós, από όπου και *ἀγλαός* (**ἀγλα-Fός*), πβ. *ἄγαλ-μα* (βλ.λ.). Το ρ *ἀγάλλομαι* είχε αρχικώς τη σημ. «αντλώ δόξα, φήμη, τιμή» και έτσι χρησιμοποιείται στον Όμηρο και στα κλασικά κείμενα (λ.χ. Ηροδ. 1, 143: *τῷ οὐνόματι ἠγάλλοντο*). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τού μτγν. *ἀγαλλιῶ*, όπως χρησιμοποιήθηκε στην Α Γ. (*Αποκ.* 19, 7: *χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιῶμεν καὶ δώσωμεν τὴν δόξαν αὐτῷ*)].

άγαλμα (το) {αγάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τρισδιάστατο έργο γλυπτικής, ποικίλης θεματολογίας και τεχνοτροπίας, σκαλισμένο σε μάρμαρο, μέταλλο ή άλλο υλικό ΣΥΝ γλυπτό (πβ. λ. *ξόανο, ανδριάντας, προτομή*) **2.** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι ακίνητος και βουβός. *στεκόταν σαν ~· ούτε μιλούσε ούτε κουνιόταν* ΦΡ ***αφήνω (κάποιον) άγαλμα / μένω άγαλμα*** για κάποιον που μένει εντελώς ακίνητος και αμίλητος εξαιτίας μεγάλης έκπληξης ή ξαφνιάσματος που δεν του επιτρέπει καμία αντίδραση: *ο αντίπαλος παίκτης τού έκανε μια προσποίηση και τον άφησε άγαλμα* || *όταν έμαθε το απροσδόκητο νέο, έμεινε άγαλμα* ΣΥΝ μένω στήλη άλατος **3.** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ωραίο, συμμετρικό και αρμονικό σώμα. *είχε μια κορμοστασιά, σωστό ~!* — (υποκ) **αγαλματάκι** κ. (λόγ.) **αγαλματίδιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδριάντας, ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αγάλλομαι* «χαίρω, ευχαριστιέμαι» (βλ.λ.)].

> **άγαλμα – ανδριάντας – εικόνα.** Αρχικά η λέξη **άγαλμα** αναφερόταν σε κάθε πολύτιμο αντικείμενο που η κατοχή του γεννά χαρά, αγαλλίαση (Κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο, *άγαλμα* είναι *«πᾶν. ἐφ᾽ ᾧ τις ἀγάλλεται»*) Στον Όμηρο είναι φανερή αυτή η σημ.. όταν ο Τηλέμαχος απαντά στον Μενέλαο, που προσπαθεί να τον δελεάσει με δώρα (άλογα και άμαξα), ότι *«ἵππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλὰ σοι αὐτῷ ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα»* (δεν θα πάρω μαζί μου στην Ιθάκη τα άλογα που μου δίνεις· θα σου τ' αφήσω εδώ. να είναι πηγή χαράς για σένα / να τα χαίρεσαι ο ίδιος, *Οδ* δ 602-3). Τον 6ο αι. π.Χ η σημ τής λέξης εξειδικεύεται ως «προσφορά, δώρο για αγαλλίαση τού Θεού», δηλ. «αφιέρωμα», για να περάσει σιγά-σιγά στο «ομοίωμα θεού» και, κατόπιν, ανθρώπων, καθώς και στο πλαστικό έργο τέχνης γενικότερα (από τον 5ο αι. π.Χ.). Όσο το άγαλμα παραμένει αφιέρωμα στον Θεό ή ομοίωμά του (λεγόταν επίσης *ξόανον* και *βρέτας*), η λέξη **εικών** χρησιμοποιήθηκε για την πιστή (ρεαλιστική) απεικόνιση τού ανθρώπου, ενώ η λέξη **ανδριάς** για κάθε γλυπτή παράσταση με μορφή ανθρώπου (αρχικά ανδρός). Στους μετέπειτα χρόνους το *άγαλμα* παίρνει τη σημ. τού γλυπτού στη γενική του έννοια, η *εικών* εξειδικεύεται να δηλώνει την απεικόνιση των θείων μορφών (τριαδικής θεότητας, αγίων, οσίων κ λπ) για λατρευτική χρήση στην Εκκλησία, ενώ ο *ανδριάς* (ανδριάντας) περνά στην εξειδικευμένη πλαστική απεικόνιση ολόσωμης μορφής ανθρώπου, ανδρός ή γυναικός Τέλος, η λ. **προτομή** χρησιμοποιείται για το γλυπτό που αναπαριστά την κεφαλή και το στήθος ανθρώπου (λέγεται και **μπούστο**)

αγαλματένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει τη μορφή αγάλματος. *~ είδωλο* **2.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγαλμα ως προς την ωραιότητα ή τη στάση, που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και αρμονία *~ σώμα / κορμοστασιά*. Επίσης **αγαλμάτινος,** -η, -ο [1865].

αγαλματοποιός (ο/η) [αρχ.] κατασκευαστής αγαλμάτων ΣΥΝ. γλύπτης. — **αγαλματοποιία** (η) [μτγν.]

αγαλούχητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει γαλουχηθεί, θηλαστεί ΣΥΝ αθήλαστος ΑΝΤ γαλουχημένος **2.** (μτφ.) ο αμύητος σε κάτι (αξίες, αρχές, πνευματικά αγαθά κ.λπ) ΑΝΤ γαλουχημένος

Αγαμέμνων (ο) {Αγαμέμνον-ος, -α} **1.** βασιλιάς των Μυκηνών, αρχιστράτηγος τής πανελλήνιας εκστρατείας εναντίον τής Τροίας· γνωστός για τη θυσία τής κόρης του Ιφιγένειας στην Αυλίδα και τον τραγικό του φόνο από τη γυναίκα του Κλυταιμνήστρα και τον εραστή της Αίγισθο **2.** ανδρικό όνομα Επίσης **Αγαμέμνονας**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που επιμένει πολύ», πιθ < **Ἀγα-μέν-μων* < επίρρ. *ἄγα(ν)* + *μένω* «επιμένω» Η ερμηνεία τού Πλάτωνος «*ἀγαστὸς κατὰ τὴν ἐπιμονήν*» βρίσκεται πολύ κοντά στην προταθείσα ετυμολογία. Πβ. κ. αρχ. όν *Μέμνων* < **Μέν-μων. Μενέλαος*]

αγαμέτης (ο) {αγαμετών} ΒΙΟΛ γενετήσιο κύτταρο που παράγει απογόνους με πολλαπλή κατάτμηση, χωρίς δηλ. γονιμοποίηση ΣΥΝ. αγαμετοκύτταρο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. agamete]

αγαμετοκύτταρο (το) {αγαμετοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ ο αγαμέτης

αγάμητος, -η, -ο (!) **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη σεξουαλικές εμπειρίες ή που για ένα χρονικό διάστημα στερείται σεξουαλικής ζωής **2.** (αργκό) αυτός που έχει δύστροπο και παράξενο χαρακτήρα (ο οποίος αποδίδεται σε έλλειψη ικανοποιητικής σεξουαλικής ζωής) ΣΥΝ στερημένος.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «άγαμος», < *ἀ-* στερητ + *γαμῶ* «συνάπτω γάμο»]

αγαμία (η) [αρχ.] {αγαμιών} **1.** η κατάσταση τού αγάμου, η ζωή χωρίς γάμο: *~ τού κλήρου* || *η ~, η ακτημοσύνη και η υπακοή αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά τού μοναχισμού* **2.** (αργκό) η στέρηση σεξουαλικής ζωής.

άγαμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει παντρευτεί, που απέχει τού εγγάμου βίου, ο ανύπαντρος· *παρέμεινε ~ ώς το τέλος τής ζωής του* ΣΥΝ ανύπαντρος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ έγγαμος

> **άγαμος – ανύπαντρος.** Κανονικά το **ανύπαντρος** κυριολεκτείται για γυναίκα που δεν έχει υπ-ανδρευθεί (παντρευτεί), που δεν είναι (με τη λόγια φρασεολογία) **ύπανδρος**. Ομοίως αρχικά –και κυριολεκτικά· το *νυμφεύομαι* (< *νύμφη*) και *νυμφευμένος* χρησιμοποιείται για άνδρες (που παίρνουν γυναίκα, σύζυγο), που δεν μένουν *άγαμοι* (και αυτή η λ. αρχικά κυριολεκτείται επί ανδρών). Η αντίθεση μάλιστα **άγαμος** (για άνδρα) – **ανύπαντρη** (για γυναίκα) φαίνεται να ισχύει εν μέρει και σήμερα, ιδ. στον γραπτό ή επίσημο λόγο Με την πάροδο, όμως, τού χρόνου από το θηλ *ανύπανδρος (η)* σχηματίστηκε, υποχωρητικά, αρσενικό *ανύπανδρος (ο)* (πβ αρχ. *η ταμία > ο ταμίας, η πόρνη > ο πόρνος* κ.λπ), το δε ρήμα **παντρεύομαι** καθιερώθηκε και για τους δύο, όπως και το **σύζυγος** (ο/η) ίσχυε και για τους δύο. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική η λ που χρησιμοποιούσαν για την άγαμη παρθένο ήταν το *άνανδρος*. το οποίο είχε συγχρόνως και τη σημ. «μη ανδρείος, δειλός»! Εφόσον μια κοπέλα δεν παντρεύεται, χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερη/λεύτερη** ή **μεγαλοκοπέλα**, μειωτικά δε και ως **γεροντοκόρη**. Λέγεται δε ότι *ξέμεινε* ή (μειωτ.) ότι *έμεινε στο ράφι* (δεν τη ζήτησαν σε γάμο, έμεινε σαν τα αζήτητα εμπορεύματα στα ράφια τού καταστήματος). Αντιστοίχως, ο άγαμος άντρας χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερος / λεύτερος** (από όπου και το θηλ. *ελεύθερη / λεύτερη*), δηλ. ως μη δεσμευμένος με τα δεσμά τού γάμου. Αποκαλείται επίσης **γεροντοπαλλήκαρο** (αντίστοιχο τού *γεροντοκόρη*) και με τις ξένης προελεύσεως (τουρκικές) λέξεις **εργένης** και **μπεκιάρης**

άγαν επίρρ (αρχαιοπρ) υπερβολικά μόνο στη ΦΡ ***μηδέν άγαν*** (*μηδὲν ἄγαν*, από επιγραφή στο δελφικό μαντείο· η φρ αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο) τα πάντα με μέτρο, τίποτε υπερβολικό (χρησιμοποιείται ως προτροπή για την αποφυγή υπερβολών): *«Μηδέν άγαν, Αύγουστε!»* (Κ Καβάφης) ΣΥΝ. μέτρον άριστον ΑΝΤ υπέρ το δέον, υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ αρχ., από την αιτ. τής λ. *ἄγα / ἄγη* «έντονη επιθυμία, θαυμασμός», αβεβ. ετύμου. ίσως < Ι.Ε. *m̥g-, συνεσταλμ βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. *μέγ-ας* Η λ είναι κυρ αιολική και δωρική (στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιήθηκε το *λίαν*) και η επιβίωσή της οφείλεται προφανώς στο ρητό «*μηδὲν ἄγαν*» τού Χίλωνος τού Λακεδαιμονίου].

αγανάκτηση [αρχ.] κ (καθημ.) **αγανάχτηση** (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ισχυρή δυσφορία για κάτι που θεωρείται άδικο, προσβλητικό ή ανήθικο η δικαιολογημένη οργή: *ο πρόεδρος εξέφρασε την ~ του για τις δηλώσεις τού αντίπαλου πολιτικού* || *η ~ τού πλήθους* || *ιερή / προσποιητή / γενική / διάχυτη / συγκρατημένη / βαθιά / εύλογη / πάνδημη / ζωηρή / λαϊκή ~* || *κύμα / θύελλα αγανάκτησης* ΣΥΝ δυσφορία, οργή, δυσανασχέτηση **2.** (λαϊκ.) οτιδήποτε προκαλεί δυσφορία. *είχε πολλή κίνηση ο δρόμος, σκέτη ~*.

αγανακτώ κ (καθημ) **αγαναχτώ** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ {αγανακτείς. | αγανάκτ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλαμβάνομαι από αγανάκτηση: *όποτε ακούω για διασπάθιση τού δημόσιου χρήματος, ~* || *πώς να μην αγανακτήσεις, όταν διαβάζεις ότι μια χούφτα άνθρωποι είναι πλουσιότεροι από δεκάδες αναπτυσσόμενες χώρες μαζί!* || *οι πολίτες έχουν αγανακτήσει λόγω των αλλεπάλληλων απεργιών σε δημόσιες υπηρεσίες* || *έφτασε στο γραφείο αγανακτισμένη από την κυκλοφοριακή συμφόρηση* || *έχω αγανακτήσει με την τεμπελιά του!* ΣΥΝ δυσφορώ, δυσανασχετώ, εξοργίζομαι, με πνίγει το δίκιο **2.** (συνεκδ.-κυρ. στον αόρ.) ταλαιπωρούμαι μέχρις αγανακτήσεως: *αγανάκτησα μέχρι να βρω ταξί το μεσημέρι* ΣΥΝ (στον αόρ.) δεινοπάθησα ♦ **3.** (μετβ.) (σπανιότ.) εκνευρίζω (κάποιον), προκαλώ ταραχή και αγανάκτηση: *με αγανάκτησε πρωινιάτικα πάλι ο γείτονας!* || *μη με αγανακτείς!* ΣΥΝ θυμώνω, οργίζω, εξαγριώνω, (λαϊκ.) φουρκίζω
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγανακτῶ (-έω)*, αβεβ ετύμου, πιθ. < **ἀγαν-άκτης* < **ἀγαν-έκ-της* < επίρρ *ἄγαν* «υπερβολικά» + *ἔχω* (πβ *πλεονεκτῶ* < *πλεον-έκτης* < *πλέον* + *ἔχω*) με πιθ αρχική σημ. «έχω πάρα πολλά στο κεφάλι μου, δυσανασχετώ, αδημονώ»].

άγανο (το) {αγάν-ου | -ων} η βελονοειδής απόφυση σταχυού, βρόμης κ λπ. ΣΥΝ αθέρας, «μουστάκι». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄκ-ανος (ὁ)* (με ηχηροποίηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < Ι Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ σανσκρ. ác-rih «γωνιά», λατ. acidus «οξύς», γαλλ. acide (> αγγλ acid), aigu «οξύς, αιχμηρός», γερμ. Ecke «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *ἄκ-ρος, ἀκ-μή, ἀκ-όντιο(ν), ἀκ-τή* κ ά.].

αγανός, -ή, -ό **1.** (σπάν -λογοτ. για υφάσματα και πλεκτά) αραιοΰφασμένος, αυτός που έχει αραιή πλέξη *~ πλέξη* ΑΝΤ κρουστός, πυκνός **2.** αυτός που είναι μαλακός και απαλός στην αφή, ο αραχνοΰφαντος *~ ύφασμα, σαν χνούδι* **3.** αυτός που δεν είναι σφιχτός, αλλά πέφτει ελεύθερα και χαλαρά: *~ κόμπος*. — **αγανά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ήπιος, μαλακός», αβεβ ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ *γάνος (τό)* «λαμπρότητα, λάμψη»]

αγαντάρω ρ μετβ {αγαντάρισα} (λαϊκ) ΝΑΥΤ **1.** κρατώ, πιάνω, βαστώ (κάτι) **2.** υπομένω, κάνω κουράγιο • (συνήθ. η προστ ***αγάντα!*** ως προσταγή ή παρότρυνση) **3.** κράτα!, βάστα!, πιάσε!: *~ το σκοινί* **4.** (μτφ.) κάνε υπομονή, κουράγιο: *~ μέχρι να περάσουμε τα δύσκολα!* **5.** (ως επιρρ.) με όλη τη δύναμη: *~ τα κουπιά!* **6.** (ως ουσ.) ***αγάντα*** (η) πάσσαλος ή κρίκος προσδέσεως: *δέσαμε τη βάρκα στις ~*

[ΕΤΥΜ < ιταλ. agguantare «αρπάζω, κρατώ» < ad + guanto «γάντι, χερούλι» < γαλλ gant. Βλ. κ. *γάντι*]

αγάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει επάλειψη κασσιτέρου ~ *τηγάνι* ΣΥΝ ξεγάνωτος ΑΝΤ γανωμένος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ*- στερητ + *γανῶ* «γυαλίζω» (βλ λ.)]

αγάπανθος (ο) {-ου κ -άνθου | -ων κ -άνθων, -ους κ -άνθους} πολυετές φυτό χωρίς βλαστό, με πολλά μακριά φύλλα και ανθοφόρο στέλεχος, στην άκρη τού οποίου βρίσκονται πολυάριθμα. άοσμα άνθη με αποχρώσεις από βαθύ μπλε ώς λευκό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ < νεολατ. agapanthus].

Αγάπη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Κύρ όν τής Μτγν και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ ουσ *ἀγάπη* (βλ λ)].

αγάπη (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** συναίσθημα που χαρακτηρίζεται από φιλική διάθεση και αγαθές προθέσεις, ανιδιοτελές και έντονο ενδιαφέρον: *βαθιά / αμέριστη / άσβεστη / αιώνια / απέραντη / άδολη / αστείρευτη / ανθρώπινη / ανυστερόβουλη / ανυπόκριτη / αθώα / ιδιαίτερη / θερμή / προστατευτική / σταθερή / τρυφερή / υπέρμετρη / αγνή / γνήσια / πραγματική / ξεχωριστή ~ || δείγμα / ένδειξη / χειρονομία / εκδήλωση / προσφορά / πράξη / μήνυμα / λόγος / έργο / λόγια / δεσμός / απόδειξη / κήρυγμα αγάπης·* ΦΡ (α) ***στις αγάπες (μας / σας / τους)*** σε περίοδο αγαθών, στενών σχέσεων (μεταξύ μας / σας / τους): *Δεν τους βλέπεις. Τα 'χουν βρει μεταξύ τους κι είναι ~ τους* (β) ***για την αγάπη (κάποιου)*** για το χατίρι (κάποιου) *~ τού παιδιού μου θα κάνω ό.τι μου πεις* (γ) ***πουλάω αγάπη*** υποκρίνομαι ότι αγαπώ (κάποιον), ότι αισθάνομαι έρωτα *δύο χρόνια τού πουλούσε αγάπη και μετά τον παράτησε* **2.** στοργική αφοσίωση και συναισθηματικός δεσμός μεταξύ προσώπων: *κάθε μητέρα αισθάνεται ~ για το παιδί της || αμοιβαία / οικογενειακή / μητρική / πατρική / συζυγική / συντροφική ~* ΣΥΝ στοργή, τρυφερότητα **3.** (συνεκδ) κάθε εκδήλωση τέτοιων συναισθημάτων ανεξάρτητα από τα κίνητρά της: *η ~ που του έδειχνε δεν ήταν αγνή || επικίνδυνη / εγωιστική / ιδιοτελής / υστερόβουλη / σκόπιμη ~ || μια τρυφερή ιστορία αγάπης που θα σας συγκινήσει* (αισθηματική ταινία) **4.** (ειδικότ) ο έρωτας μεταξύ δύο προσώπων ή η ερωτική τους σχέση *η ~ τους ξεκίνησε από την πρώτη τους γνωριμία || δεν ξέχασε ποτέ την πρώτη της ~* **5.** (στον χριστιανισμό) το ιδανικό κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας **6.** (συνεκδ) η φιλανθρωπία, ο αλτρουισμός, κυρ. όπως εκδηλώνονται με συγκεκριμένες πράξεις· *η ~ προς τον πλησίον εκφράζεται και με την ελεημοσύνη* **7.** η ύψιστη ιδιότητα τού Θεού· *ο Θεός ~ εστί* (*ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί*. Κ Δ. Ιωάνν. 4, 8) **8.** (συνεκδ) το αγαπώμενο πρόσωπο· *η ~ μου έρχεται αύριο* **9.** (οικ) ως προσφώνηση σε φιλικά ή αγαπημένα πρόσωπα: *~, τι κάνεις;* **10.** (συνήθ στον πληθ) εκδήλωση τρυφερότητας με χάδια και περιπτύξεις· *όλο φιλιά κι αγάπες είναι μεταξύ τους* **11.** η ισχυρή προτίμηση, το έντονο ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός για κάτι: *έχει ~ για τα βιβλία* ΣΥΝ πάθος **12.** (συνεκδ) το αντικείμενο ισχυρής προτίμησης και έντονου ενδιαφέροντος *ο χορός ήταν η μεγάλη της ~* ΣΥΝ αδυναμία • **13.** ***Αγάπη*** (η) ο εσπερινός τής Κυριακής τού Πάσχα, η δεύτερη Ανάσταση· ΦΡ ***το φιλί τής αγάπης*** ο ασπασμός μεταξύ των χριστιανών μετά την ακολουθία τής Αναστάσεως **14.** ***αγάπες*** (οι) κοινά δείπνα μεταξύ των πρώτων χριστιανών.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀγαπῶ* (βλ.λ.), υποχωρητικός σχηματισμός. Κατά τους πρώτους αιώνες μ Χ. έχει και τη σημ. τού κοινού δείπνου (πληθ *αἱ ἀγάπαι*). που μοιράζονταν οι χριστιανοί ιδ. με φτωχούς και αστέγους. Η λ *ἀγάπη*, πάντως. εμφανίζεται λίγο πριν από τους χριστιανικούς χρόνους με σημασίες που δεν υπάρχουν στους Εβδομήκοντα (όπου επέδρασε και η εβρ λ. ahaváh «αγάπη») ή στην Κ.Δ.].

> **αγάπη – στοργή – έρωτας.** Η κλίμακα τής συναισθηματικής προσέγγισης στη γλωσσική της έκφραση καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα σε όλες τις γλώσσες. Στην Ελληνική βασικό είναι το σημασιολογικό τρίπτυχο *αγάπη – στοργή – έρωτας*. Η **αγάπη** είναι ο γενικός και ουδέτερος τρόπος δηλώσεως μιας συναισθηματικής σχέσης με πρόσωπα και πράγματα ο **έρωτας** εξειδικεύει τη σχέση περισσότερο στο σμίξιμο των δύο φύλων· η **στοργή** είναι αγάπη χωρίς έρωτα. σχέση συναισθηματικής σύνδεσης με έντονο το στοιχείο τής συμπαράστασης. ενίοτε και τής προστασίας *(στοργή γονέων)*. Η «πορεία» προς την *αγάπη / στοργή / έρωτα* ξεκινάει από μια γενική **έλξη**, που εξελίσσεται σε έλλογο **ενδιαφέρον**, για να μετεξελιχθεί σε **συμπάθεια** (με τονισμένο το συναισθηματικό στοιχείο) ή σε **φιλία** (με υποταγμένο τον συναισθηματικό στον λογικό παράγοντα). Η κλιμάκωση διχάζεται, εν συνεχεία, από τη μια προς την *αγάπη*, τη *στοργή* και την **αφοσίωση**. και από την άλλη προς τον **πόθο**, τον *έρωτα* και το **πάθος** Βεβαίως, στον χώρο τού συναισθήματος, όπου αναφέρεται το σημασιολ. πεδίο τής *αγάπης*, ούτε η πορεία είναι προκαθορισμένη ούτε η κλιμάκωση σταθερή Μεταλλάσσονται, κυμαίνονται, συμπίπτουν και, γενικά. έχουν τόσο σύνθετο χαρακτήρα, ώστε η γλωσσική δήλωσή τους και ο μεταγλωσσικός σχολιασμός τους να έχουν σχετική ισχύ

αγαπημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που τον αγαπούν *ο ~ μου γυιος* **2.** αυτός που προτιμούμε *το ~ μου φαγητό / βιβλίο || ο ~ μου συγγραφέας / τραγουδιστής* **3.** (ως ουσ.. συχνά κ. ως προσφώνηση) ο εραστής / η ερωμένη *αγαπημένε μου! || ήρθε με την αγαπημένη του*

αγαπημός (ο) (λαϊκ) η αποκατάσταση φιλικών σχέσεων. η συμφιλίωση *μετά από κάθε τσακωμό, έρχεται και ο ~*
[ΕΤΥΜ < *αγαπώ*. πβ. κ. *σταματώ σταματημός, τελειώνω – τελειωμός*]

αγαπησιάρης, -α, -ικο {*αγαπησιάρηδες*} **1.** αυτός που ερωτεύεται εύκολα, που δένεται συναισθηματικά ΣΥΝ αισθηματίας **2.** αυτός που προκαλεί εύκολα την αγάπη, τη συμπάθεια των άλλων. *~ παιδί!*
[ΕΤΥΜ < *αγαπώ* (από το θ. τού αορ. *αγάπησ*-α) + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ λ.)]

αγαπητερός, -ή. -ό [μεσν.] (εκφραστ.-λαϊκ.) ο αγαπητός, αυτός που προκαλεί αγάπη: *~ παιδί*

αγαπητικός, -ή (-ιά. σημ. 2), -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγάπη: *~ σχέση* **2.** ***αγαπητικός*** (ο) [μτγν], ***αγαπητικιά*** (η) (λαϊκ.) ο εραστής / η ερωμένη: *έφερε τον ~ στο σπίτι || «Ο ~ τής βοσκοπούλας»* (θεατρ έργο τού Δ. Κορομηλά) ΣΥΝ (λαϊκ -μειωτ) λεγάμενος, γκόμενος **3.** ***αγαπητικός*** (ο) (μειωτ) ο προστάτης ιεροδούλων ΣΥΝ. προαγωγός, (λαϊκ.) νταβατζής.

Αγαπητός (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν.. που προέρχεται από το αρχ. επίθ *ἀγαπητός*]

αγαπητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αγαπημένος· πβ «ο υιός μου ο αγαπητός» *(οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός*, Κ.Δ Ματθ. 3, 17) **2.** αυτός που προκαλεί εύκολα τη συμπάθεια και την εκτίμηση των άλλων ΣΥΝ αξιαγάπητος **3.** αυτός που είναι ιδιαιτέρως προσφιλής, αρεστός: *ο πιο ~ συγγραφέας τής νεολαίας* ΣΥΝ αγαπημένος, προτιμώμενος **4.** (επίσ.) προσφώνηση για να εκφράσει κανείς οικειότητα ή ευγενική αντίρρηση ή αντίθεση στον συνομιλητή του: *μα τι λέτε, αγαπητέ μου, γίνονται αυτά τα πράγματα. || Ω' τον αγαπητό' ||* (και σε επιστολή) *Αγαπητέ κύριε Αντωνιάδη, ..*

αγαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ [μεσν] {αγάπισα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω ή βάζω κάποιους να συμφιλιωθούν: *κατάφερα και τους αγάπισα* ♦ **2.** (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση· «*τ' αδέλφια κι αν τσακώνονται. γρήγορα αγαπίζουν*» (παροιμ). — **αγάπιαμα** (το)

Αγάπιος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *ἀγάπη*].

αγαποβότανο (το) (λαϊκ.) αγριοβότανο που θεωρείται ικανό να προκαλέσει ή να αναζωπυρώσει τον έρωτα. Επίσης **αγαπόχορτο** κ **αγαποχόρταρο**.

αγαπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ αμετβ. {αγαπάς.. | αγάπ-ησα. -ιέμαι (μτχ. αγαπώμενος), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ) **1.** αισθάνομαι για (κάποιον/κάτι) ανιδιοτελές ενδιαφέρον, νιώθω για (κάποιον/κάτι) αγάπη: *την αγαπά βαθιά / ολόψυχα / με την καρδιά του / σαν τα μάτια του·* ΦΡ (α) (παροιμ) ***αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματά του*** (ως συμβουλή) αποδέξου τον φίλο σου παρά τις όποιες αδυναμίες του, εκείνο που προέχει είναι η φιλία (β) (παροιμ) ***αγαπάει ο Θεός τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** όσες φορές και αν καταφέρει ο απατεώνας να αποφύγει την τιμωρία, στο τέλος θα τιμωρηθεί και ο αδικημένος θα βρει το δίκιο του (γ) ***αγαπάτε αλλήλους*** να αγαπάτε ο ένας τον άλλον· από την εντολή τού Χριστού προς τους μαθητές του και τους ανθρώπους (Κ.Δ Ιωάνν. 13, 34: *ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*) (βλ κ. λ *αλλήλων*) (δ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε*** (δηλ. να αλλάξουμε θέμα σε περίπτωση διαφωνίας, ώστε να μην τσακωνόμαστε) για περιπτώσεις ασυνεννοησίας. όταν άλλα λέει ο ένας και άλλα ο άλλος ή όταν κάποιος αποφεύγει να μιλήσει για το θέμα που συζητείται· *άρχισε ξαφνικά τις γενικολογίες και τις ανακεφαλαιώσεις. ~'* **2.** (γενικότ) αισθάνομαι συμπάθεια, συμπόνια, στοργή, τρυφερότητα (για κάποιον/κάτι): *αγαπά τη φύση κι όλα τα πλάσματά της || αγαπά τους ζωντανούς και κεφάτους ανθρώπους* ΣΥΝ συμπαθώ **3.** αισθάνομαι έρωτα για (ένα πρόσωπο) *τον αγάπησε μόλις τον είδε || ~ τυφλά / παθιασμένα / κρυφά / τρελά / περιπαθώς / σαν παιδί / παθολογικά* **4.** έχω έντονο ενδιαφέρον για (κάτι), μου αρέσει να ασχολούμαι με (κάτι). *~ τη μουσική και τη ζωγραφική* **5.** (λαϊκ.) επιθυμώ έντονα. έχω τη θέληση για (κάτι): *πες μου, τι αγαπάς να σε κεράσω.* ΦΡ ***όπως αγαπάτε!*** όπως επιθυμείτε (ενν. θα γίνει· ως απάντηση στην έκφραση μιας επιθυμίας κάποιου) ΣΥΝ επιθυμώ, θέλω, ποθώ, (λαϊκ) γουστάρω **6.** αισθάνομαι ευχαρίστηση, ικανοποίηση με (κάτι): *αγαπά να κάνει ερωτήσεις και συχνά να ενοχλεί τους άλλους* ΣΥΝ μου αρέσει. με ευχαριστεί ♦ **7.** (αμετβ) είμαι ικανός να αισθανθώ αγάπη. βιώνω αισθήματα αγάπης: *μερικοί άνθρωποι είναι πλασμένοι ν' αγαπούν* (μεσοπαθ ***αγαπιέμαι***) **8.** δέχομαι και ανταποδίδω αγάπη (ερωτική ή μη): *τ' αδέλφια αγαπιούνται μεταξύ τους* **9.** γίνομαι εύκολα αποδεκτός και αγαπητός από τους άλλους: *είναι τύπος ζεστός* και *εγκάρδιος, που αγαπιέται* εύκολα **10.** (η μτχ. ***αγαπημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγαπῶ (-άω)*, αγν. ετύμου Αρχικά η λ δήλωνε την ανιδιοτελή συμπάθεια, που πηγάζει από σεβασμό και εκτίμηση, ενώ αργότερα δήλωσε και την αισθησιακή και ερωτική έλξη, τη στοργή προς οικεία πρόσωπα, καθώς και τη φιλία. αντικαθιστώντας βαθμιαία τα αρχ ρ. *ἐρῶ, ἔραμαι, στέργω. φιλῶ*. Η σημ 6 αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. aimer + απρφ]

Αγαρηνός (ο), **Αγαρηνή** (η) **1.** (κατά τους Βυζαντινούς) ο Ισμαηλίτης Άραβας και κατ' επέκτ κάθε μουσουλμάνος ΣΥΝ. Σαρακηνός· (μειωτ.) **2.** (ειδικότ ως χαρακτηρισμός) ο Τούρκος **3.** (μτφ.) ο σκληρός, βάρβαρος και βίαιος άνθρωπος. — **αγαρηνός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν ονομασία. που αποδόθηκε στους Τούρκους εξαιτίας των ομοθρήσκων τους Αράβων. Η λ *Ἀγαρηνός* προέρχεται από το μτγν. κύρ. όν. *Ἄγαρ* (< εβρ. Haghar «εγκαταλελειμμένη»), η οποία ήταν, σύμφωνα με την Π.Δ., μητέρα τού Ισμαήλ, γενάρχη των Αράβων (*Γένεσις*, κεφ. 17 και 21)].

άγαρμπος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία και κομψότητα *~ κτήριο / περπάτημα / κίνηση* ΣΥΝ άκομψος, ακαλαίσθητος. άχαρος **2.** αυτός που δεν εφαρμόζει σωστά: *πολύ ~ αυτό το ρούχο πάνω της* ΣΥΝ ασουλούπωτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει λεπτότητα και διακριτι-

κότητα: ~ *τρόποι* / *συμπεριφορά* / *ενέργεια* — **άγαρμπα** επίρρ , **αγαρμποσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *γάρμπος* < ιταλ garbo «χάρη, κομψότητα» < φράνκον garawen «στολίζω»]

αγάς (ο) {αγάδες} **1.** πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΣΥΝ τοπάρχης, αυθέντης ΦΡ (α) (ειρων) ***θα σε βάλουμε αγά στο κεφάλι μας;*** θα ελέγχεις τη ζωή μας; (β) (παροιμ) ***σφάξε με αγά μου ν' αγιάσω*** βλ. λ *αγιάζω* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται δεσποτικά, με τάσεις ελέγχου και επιβολής ΣΥΝ δεσποτικός, καταπιεστής, σατράπης, τύραννος **3.** (μτφ) πρόσωπο που ζει με οικονομική άνεση, χωρίς φροντίδες και έγνοιες. *ζει* / *κάθεται* / *περνάει σαν* ~ ΣΥΝ πασάς, (σκωπτ.) καλοπερασάκιας
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. ağa «διοικητής»].

> **αγάς - μπέης - πασάς - σουλτάνος.** Αξίζει να παρατηρηθεί ότι οι εμπειρίες τού ελληνικού λαού από τη σκλαβιά στους Τούρκους, ιδ σε αυτούς που ασκούσαν εξουσία, ταυτίστηκαν στη συνείδηση και εκφράστηκαν στη γλώσσα μας ως συνώνυμα τής χλιδής, τής ραστώνης, τής απραξίας και γενικά ως ειρωνικής και μειωτικής σημασίας εκφράσεις.

αγαστός, -ή, -ό (λόγ.) θαυμαστός, άξιος θαυμασμού: ~ *συνεργασία* / *σύμπνοια* (βλ.λ) / *ομοφωνία.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *ἀγασ-* (πβ αόρ. *ἠγασ-άμην*) τ τού *ἄγαμαι* < *ἄγαν* (βλ.λ.)]

αγγαρεία (η) {αγγαρειών} **1.** η καταναγκαστική εργασία ή η υπηρεσία που δεν πληρώνεται: *στην Κατοχή οι Γερμανοί μάζευαν* ~ (έπαιρναν τυχαία ανθρώπους από τον δρόμο, για να τους στείλουν να δουλέψουν κάπου) **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ πρόσθετη εργασία που παρείχαν κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι στον οίκο τού γαιοκτήμονα (τού φεουδάρχη) επιπλέον εκείνης που προσέφεραν στις γαιοκτησίες του **3.** ΣΤΡΑΤ (αργκό) βαριά εργασία, επιπλέον τής κανονικής στρατιωτικής υπηρεσίας **4.** (συνεκδ) τα πρόσωπα που εκτελούν την παραπάνω εργασία *η* ~ *θα καθαρίσει τις τουαλέτες* **5.** (γενικότ.) κάθε εργασία ή πράξη που γίνεται παρά τη θέλησή μας, χωρίς ενδιαφέρον ή ευχαρίστηση *θεωρείς* ~ *να πλύνεις ένα πιάτο;* **6.** (ως επίρρ.) ως καταναγκαστική εργασία, χωρίς καμιά ευχαρίστηση ή ενδιαφέρον. *ό,τι κάνει, το κάνει* ~.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀγγαρεύω* (βλ.λ.). Η σημ. «μετάδοση μηνύματος μέσω έφιππου αγγελιαφόρου» μετέπεσε στη σημ. τής υποχρεωτικής, καταναγκαστικής εργασίας, η οποία εκτελείται χωρίς αμοιβή· με τη μορφή αυτή η αγγαρεία θεσμοποιήθηκε στην Αίγυπτο, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο]

αγγαρεύω ρ. μετβ {αγγάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} επιβάλλω (σε κάποιον) αγγαρεία, επιφορτίζω (κάποιον) με ανεπιθύμητη εργασία. *πήγα να δω τι κάνει και με αγγάρεψε να φυλάξω το μωρό* ΣΥΝ. φορτώνω — **αγγάρεμα** (το)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄγγαρος* < περσ. αντίστοιχη λ που σήμαινε «έφιππος ταχυδρόμος» < ακκαδ. agru «μισθοφόρος» Η σημ. «επιβάλλω καταναγκαστική εργασία» οφείλεται στο δικαίωμα που είχαν οι *ἄγγαροι* να απαιτούν τέτοιου είδους εργασία, προκειμένου να διεκπεραιωθούν τα βασιλικά μηνύματα].

αγγειακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τα (αιμοφόρα) αγγεία: ~ *επεισόδιο*

αγγειίτιδα (η) {χωρ γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ φλεγμονή των αγγειακών τοιχωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ angiitis]

αγγειό (το) (λαϊκ.) **1.** το αγγείο (βλ.λ.) ΦΡ (παροιμ.) ***το αψύ το ξίδι το αγγειό του χαλάει / στ' αγγειό του βράζει*** ο οξύθυμος άνθρωπος βλάπτει τον ίδιο του τον εαυτό **2.** (σπαν.) το καθοίκι **3.** (μτφ) κακός, ανέντιμος άνθρωπος καθοίκι.

αγγείο (το) **1.** δοχείο για τη φύλαξη ή τη μεταφορά (υγρών), κυρ για επαγγελματική ή οικιακή χρήση: *πήλινο* / *πορσελάνινο* / *πλατύ* / *στενό* ~ ΣΥΝ βάζο, κανάτι, στάμνα **2.** κάθε αρχαίο δοχείο ως αρχαιολογικό εύρημα: *έκθεση αγγείων τού 5ου αι. π.Χ.* || *αττικό* / *κυκλαδικό* / *ερυθρόμορφο* / *μελανόμορφο* ~ **3.** κάθε διακοσμητικό δοχείο ΣΥΝ βάζο • **4.** ΑΝΑΤ κάθε αγωγός τού οργανισμού, όπως οι αρτηρίες ή οι φλέβες, που περιέχει και μεταφέρει αίμα ή άλλο σωματικό υγρό: *αιμοφόρο* / *λεμφικό* ~ || *στεφανιαία αγγεία* (βλ λ *στεφανιαίος*) **5.** λεπτός φυτικός αγωγός, σωληνίσκος για τη μεταφορά διαφόρων ουσιών μέσα στο φυτό: *τριχοειδή* ~ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ, μεταγγίζω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγγεῖον* Αρχικώς υποκ. τού αρχ. *ἄγγος* «δοχείο» (> **ἀγγεσ-ιον* «μικρό άγγος» > *ἀγγεῖον*). η λ *ἀγγεῖον* το αντικατέστησε τελικά στη χρήση. Η λ *ἄγγος* είναι αγν ετύμου]

αγγειοβριθής, -ής, -ές [1891] {αγγειοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ (για όργανο, ιστό, όγκο) που έχει πλούσια αγγείωση. — **αγγειοβρίθεια** (η) [1891]
[ΕΤΥΜ < *αγγείο-* + *-βριθής* < *βρίθω*].

αγγειογραφία (η) [1846] {αγγειογραφιών} **1.** (α) η τέχνη τού διακοσμητή αγγείων (β) η ζωγραφική διακόσμηση αγγείων: *η αττική* ~ **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ η μελέτη των παραστάσεων αρχαίων αγγείων • **3.** ΙΑΤΡ η ακτινολογική εξέταση των αιμοφόρων αγγείων ή των λεμφαγγείων μετά τη χορήγηση σκιαγραφικού διαλύματος. — **αγγειογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Η ιατρ σημ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ angiographie]

αγγειογράφος (ο/η) [1884] **1.** πρόσωπο που διακοσμεί αγγεία με ζωγραφικές παραστάσεις • **2.** (το αρσ.) ΙΑΤΡ ακτινολογική συσκευή για εκτέλεση αγγειογραφιών (βλ λ)

αγγειοδιαστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ διαστολή των αιμοφόρων αγγείων ΑΝΤ αγγειοσυστολή - **αγγειοδιασταλτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. vasodilatation]

αγγειοκαρδιογραφία (η) {αγγειοκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ η ακτινογραφική εξέταση τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων της μετά από ενδοφλέβια ένεση σκιαγραφικής ουσίας αδιαφανούς στις ακτίνες Χ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiocardiography]

αγγειοκινητικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ αυτός που ρυθμίζει τη διάμετρο των αιμοφόρων αγγείων, όπως λ.χ συγκεκριμένα νεύρα αυτός που σχετίζεται με τις συσπάσεις αγγείων ~ *νεύρα* / *συμπτώματα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vasomoteur]

αγγειολογία (η) [1846] **1.** ΑΝΑΤ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα αιμοφόρα αγγεία και τα λεμφαγγεία • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων αγγείων **αγγειολόγος** (ο/η) [1896], **αγγειολογικός,** -ή, -ό [1846].
[ΕΤΥΜ Ο όρ τής ανατομίας είναι ήδη αρχ (< *ἀγγεῖον* + *-λογία* < *λόγος*), ενώ η αρχαιολογική σημ αποτελεί ελληνογενή ξέν όρο. < γαλλ. angiologie].

αγγειοπάθεια (η) {αγγειοπαθειών} κάθε πάθηση των αιμοφόρων αγγείων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ angiopathy].

αγγειοπλαστική (η) [1873] **1.** η τέχνη τής κατασκευής αγγείων ΣΥΝ κεραμευτική • **2.** ΙΑΤΡ επιδιορθωτική χειρουργική επέμβαση σε αιμοφόρο αγγείο με την εμβολή καθετήρα με φουσκωτή προεξοχή (κοινώς «μπαλονάκι») για τη διάνοιξη ή την τμηματική αντικατάσταση τού αγγείου. — **αγγειοπλάστης** (ο) [1885] (σημ 1).
[ΕΤΥΜ Στην ιατρ. σημ η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν όρο, < γαλλ. angioplastie]

αγγειοσάρκωμα (το) {αγγειοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ κακοήθης όγκος, που προέρχεται από αγγειακούς ιστούς οι δερματικές εκδηλώσεις του αποτελούν το σάρκωμα Kaposi (ενδημικό σε χώρες τής Μεσογείου ή επιδημικό σε ασθενείς με AIDS)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiosarcoma]

αγγειόσπασμος κ **αγγειοσπασμός** (ο) η νευρική σύσπαση των αρτηριακών αγγείων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vasospasm (νόθο σύνθ.)]

αγγειόσπερμα (τα) ΒΟΤ γένος φυτών στα οποία τα σπέρματα σχηματίζονται μέσα σε ένα κλειστό όργανο (αγγείο), τον ύπερο (βλ.λ.)· τέτοια φυτά είναι το χαμομήλι, η παπαρούνα, η οξιά, η λεύκα κ ά. ΑΝΤ γυμνόσπερμα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < νεολατ. angiosperma]

αγγειοστένωση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ η αιφνίδια στένωση των αιμοφόρων αγγείων ως αποτέλεσμα σπασμού τού μυϊκού χιτώνα τους, υπό την επίδραση νευρικών ή φαρμακευτικών παραγόντων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ angiostenosis]

αγγειοσυστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ η συστολή των αιμοφόρων αγγείων προς διατήρηση ή αύξηση τής πίεσης τού αίματος ΑΝΤ αγγειοδιαστολή. — **αγγειοσυσταλτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vasoconstriction]

αγγειοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ ο χειρουργικός τομέας τής ιατρικής, που περιλαμβάνει εγχειρήσεις στα αγγεία. — **αγγειοχειρουργός** (ο/η), **αγγειοχειρουργικός,** -ή, -ό

αγγείωμα (το) [1895] {αγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} το αιμαγγείωμα (βλ.λ). — **αγγειωματώδης,** -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ angioma]

αγγείωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΝΑΤ η κατανομή τού αγγειακού δικτύου μέσα σε ένα όργανο

Αγγέλα (η) γυναικείο όνομα.

αγγελάκι (το) [μεσν] {χωρ γεν } (υποκ.) **1.** ο μικρός άγγελος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) μικρών διαστάσεων διακοσμητικό ομοίωμα αγγέλου: *στόλισαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με αγγελάκια*

αγγελία (η) {αγγελιών} **1.** η διατύπωση και μεταβίβαση είδησης, μηνύματος, πληροφορίας· (ειδικότ) σύντομη καταχώριση σε έντυπο: *καλλιτεχνική* / *έγγραφη* / *χαρμόσυνη* / *επίσημη* / *ροζ* / *πρωτότυπη* ~ || ~ *θανάτου* | *μέλλοντος γάμου* (υποχρεωτική δημοσιοποίηση τής πρόθεσης τελέσεως γάμου) || *κοινές* ~ (για γνωστοποίηση κοινωνικών γεγονότων, βαπτίσεων, αρραβώνων κ.λπ.) || *μικρές* ~ (οι καταχωρίσεις στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο με πληροφορίες για αγορές, πωλήσεις, μισθώσεις εργασίας κ λπ.) || *αγγελίες προς ναυτιλλομένους* (ειδήσεις από το ραδιόφωνο για θέματα ασφαλείας τού πλου) || *βάζω* ~ *στην εφημερίδα* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση, μήνυμα **2.** η διαφημιστική κοινοποίηση: *η* ~ *τής εταιρείας προκάλεσε αίσθηση* ΣΥΝ. διαφήμιση, ρεκλάμα.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «είδηση, μήνυμα», < *ἄγγελος* (βλ λ). Η σημ. τής διαφημιστικής αγγελίας αποτελεί απόδ ξέν. όρων, πβ. γαλλ. publicité, αγγλ advertisement]

αγγελιάζομαι ρ αμετβ. {αγγελιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βλέπω το όραμα τού «αγγέλου μου» (βλ λ *άγγελος*), τού Χάρου λίγο πριν ξεψυχήσω, ψυχορραγώ ΣΥΝ ψυχομαχώ, πνέω τα λοίσθια — **αγγέλιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ < *άγγελος* + *-ιάζομαι*, πβ. κ *ψυλλ-ιάζομαι*].

αγγελιαφόρο Άρ-Εν-Έι (RNA) (το) → Αρ-Εν-Έι

αγγελιαφόρος κ (εσφαλμ.) **αγγελιοφόρος** (ο/η) απεσταλμένος που έχει ως αποστολή τη διαβίβαση αγγελίας, είδησης ή διαταγής. *ο* ~ *τού στρατηγού* || *ειδικός* / *έκτακτος* / *έμπιστος* / *επίσημος* ~ ΣΥΝ μαντατοφόρος, απεσταλμένος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγγελιαφόρος* < *ἀγγελία* + *-φόρος* < *φέρω*]

> **αγγελιαφόρος ή αγγελιοφόρος;** Η λ. **αγγελιαφόρος** (με -α-) είναι

πανάρχαιη· πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο, χρησιμοποιούμενη για να δηλώσει τόσο τον συνήθη κομιστή μηνυμάτων όσο και ειδικότερα –προκειμένου για τους Πέρσες– τον έμπιστο απεσταλμένο (θαλαμηπόλο) που ανήκε στη βασιλική ακολουθία Ο τ **αγγελιοφόρος** (με -ο-) είναι νεότερος, προσαρμοσμένος στο πρότυπο των συνθέτων με το συνδετικό φωνήεν -ο-, που απαντά στα περισσότερα σύνθετα· πβ. *γενειοφόρος, ανθοφόρος, ψηφοφόρος, αχθοφόρος, ελπιδοφόρος* κ τ ό.

Αγγελική (η) γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ *ἀγγελικός*]

αγγελική (η) αρωματικό φυτό με ασπροκίτρινα λουλούδια· μέρη τού φυτού χρησιμοποιούνται στην ποτοποιία, την αρωματοποιία και την παρασκευή αρωματικών ζαχαρωτών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. angelica].

αγγελικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγγέλους: ~ *ρομφαία / υμνωδία / τάξεις / φως* ΣΥΝ χερουβικός ΦΡ ***αγγελικό σχήμα*** το μοναχικό σχήμα **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστο οπτικό ή ακουστικό συναίσθημα, που μοιάζει με άγγελο ως προς την ομορφιά: ~ *κορμί / ματιά / πρόσωπο / χαμόγελο / βλέμμα / μορφή / φωνή* ΣΥΝ αγγελόμορφος **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγγελο ως προς την καλοσύνη ~ *χαρακτήρας / ψυχή / έκφραση* ΑΝΤ. σατανικός, διαβολικός, μοχθηρός, ύπουλος. — **αγγελικά** επίρρ.

αγγελιοδοσία (η) {αγγελιοδοσιών} η επί πληρωμή κατάθεση αγγελίας στον Τύπο προς δημοσίευση.

αγγελιοδότης (ο) [1865] {αγγελιοδοτών} αυτός που καταθέτει στον Τύπο διαφημιστική αγγελία προς δημοσίευση.

αγγελιόσημο (το) {αγγελιοσήμ-ου | -ων} το ποσοστιαίο τέλος που επιβάλλεται στο τίμημα κάθε διαφήμισης ή δημοσιεύματος που καταχωρίζεται «επί πληρωμή» στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο, καθώς και σε κάθε διαφήμιση που γίνεται από τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα.
[ΕΤΥΜ < *αγγελία* + *-σημο* < *σήμα*, πβ κ. *γραμματό-σημο*]

αγγελιοφόρος (ο) → αγγελιαφόρος

αγγέλλω ρ. μετβ. {ήγγ-ειλα, αγγέλ-θηκα, -μένος} μεταβιβάζω αγγελία, είδηση· (συνήθ. μτφ.) προμηνύω ή αναγγέλλω: *τα χελιδόνια αγγέλλουν τον ερχομό τής άνοιξης* ΣΥΝ ανακοινώνω, γνωστοποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἀγγέλ-jω* < *ἄγγελος* (βλ.λ.)].

αγγέλλω: σύνθετα. Το **αγγέλλω** ανήκει στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά, εξακολουθούν να έχουν μεγάλη χρήση ως σύνθετα με διάφορα προρρηματικά. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε· *αναγγέλλω προαναγγέλλω, απαγγέλλω, εξαγγέλλω – προεξαγγέλλω, επαγγέλλομαι, καταγγέλλω – αντικαταγγέλλω, παραγγέλλω – αντιπαραγγέλλω.*
Ας σημειωθεί ότι διπλό λ (**-λλ-**) υπάρχει μόνο στους τ. τού ενεστώτα και τού παρατατικού τού ρήματος: *παραγγέλλω, παρήγγελλα. (θα) παραγγέλλεται, παραγγελλόταν*· όλοι οι άλλοι χρόνοι *(παρήγγειλα, θα παραγγείλω, έχω παραγγείλει)* και όλα τα ομόρριζα τού ρήματος γράφονται με ένα **-λ-**: *άγγελος, αγγελία, αγγελικός, αρχάγγελος, παραγγελία, εισαγγελία, καταγγελία* κ.τ.ό.

άγγελμα (το) {αγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταδιδόμενη είδηση: *το ~ τής νίκης έφτασε στην Αθήνα το πρωί* || ~ *χαράς* || *χαρμόσυνο / θλιβερό / αιφνίδιο / συγκλονιστικό / ελπιδοφόρο* ~ ΣΥΝ μαντάτο, νέο, αγγελία, μήνυμα, αναγγελία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγγέλλω*].

αγγελοθωρώ ρ. {αγγελοθωρείς... | αγγελοθώρησα} (λαϊκ.) βλέπω τον άγγελο τού θανάτου μου ΣΥΝ ψυχορραγώ, αγγελιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

αγγελοκάμωτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι φτειαγμένος σαν άγγελος, ωραίος, αρμονικός: ~ *νέος / πρόσωπο / σώμα* ΣΥΝ αγγελόμορφος **2.** (λογοτ.) αυτός που έχει πλαστεί από αγγέλους: ~ *στεφάνι* ΣΥΝ θεϊκός, ουράνιος Επίσης **αγγελοκαμωμένος**.

αγγελόμορφος, -η, -ο [μεσν] αυτός που έχει μορφή ωραία σαν των αγγέλων.

αγγελοπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει αγγελικό πρόσωπο, ωραίο και καλοσυνάτο

Άγγελος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγγελος*. Παρότι η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα και στην Αρχαία, ο ρόλος των αγγέλων στη χριστιανική θρησκεία συνέβαλε στην επέκταση τής χρήσης τού ονόματος, κυρ. από τους πρώτους αιώνες μ.Χ.].

άγγελος (ο) {αγγέλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΘΡΗΣΚ. καθένας από τους επουράνιους ακολούθους τού Θεού· (ειδικότ.) κάθε άυλο πνευματικό ον που εντάσσεται στο κατώτερο ιεραρχικά από τα εννέα τάγματα (Σεραφείμ, Χερουβείμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Εξουσίες, Δυνάμεις, Αρχές, Αρχάγγελοι, Άγγελοι)· ΦΡ (α) ***ο άγγελός μου*** ο άγγελος τού θανάτου μου, ο Χάρος: *οραματίζομαι / βλέπω τον αγγελό μου* (β) ***φύλακας άγγελος*** (i) ΕΚΚΛΗΣ το αγαθό πνεύμα που παρακολουθεί, προστατεύει και καθοδηγεί τους ανθρώπους *είχαν φύλακα άγγελο και δεν έπαθαν τίποτε κατά τη σύγκρουση* (ii) (μτφ.) κάθε πρόσωπο που προστατεύει και βοηθεί κάποιον άλλον. *ο μεγάλος του αδελφός είναι ο ~ του* ΣΥΝ προστάτης, βοηθός (γ) ***ούτε τού αγγέλου του νερό δεν δίνει*** για άνθρωπο υπερβολικά φιλάργυρο **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμβολίζει το καλό σε συγκεκριμένη περίσταση, κατ' αντιδιαστολή προς άλλο που συμβολίζει το κακό (διάβολος): *αντικατέστησε τον ~ τής ενότητας τού λαού με τον διάβολο τής διχόνοιας* **3.** (μτφ) το πρόσωπο που ενσαρκώνει ένα μήνυμα: ~ *ειρήνης / χαράς / σωτηρίας* || *ήρθε ως ~ ελπίδων / ολέθρου* • **4.** ΦΙΛΟΛ πρόσωπο τής αρχαίας τραγωδίας, τού οποίου ο ρόλος είναι να μεταφέρει γεγονότα που συνέβησαν μακριά από τους παρόντες στη σκηνή σε αυτούς (πβ. λ. *εξάγγελος*) **5.** αυτός που μεταφέρει αγγελία, μήνυμα, ιδ. από τον Θεό στους ανθρώπους. *τον επισκέφθηκε ~ Κυρίου* || ~ *εξ ουρανού / τού θανάτου* (ο Χάρος) / *απωλείας* (ο Εωσφόρος)· ΦΡ ***άγγελος κακών (επών)*** το πρόσωπο που κομίζει δυσάρεστη είδηση: *δεν θέλω να γίνω ~, αλλά φοβούμαι πως πρέπει να σας ανακοινώσω κάτι πολύ δυσάρεστο* **6.** κάθε συμβατική και συμβολική απεικόνιση αγγέλου (σημ 5) ως φτερωτού ανθρώπου· *ο σκηνοθέτης εμφάνισε τους ηθοποιούς με κοστούμια αγγέλων* **7.** (μτφ.) πρόσωπο με ποιότητα ιδιοτήτων τόσο υψηλή όσο η ποιότητα των ιδιοτήτων που γενικά αποδίδονται σε έναν άγγελο, όπως η ομορφιά, η αγνότητα και η καλοσύνη ~ *αυτό το κορίτσι!* ΦΡ ***φτειάχνω / ζωγραφίζω αγγέλους*** δημιουργώ αριστουργήματα, φτειάχνω τέλεια πράγματα **8.** (οικ.) ως προσαγόρευση στοργής· *άγγελέ μου!* • **9.** ΝΟΜ πρόσωπο το οποίο απλώς μεταφέρει τη δήλωση βουλήσεως τού δικαιοπρακτούντος προσώπου, χωρίς να εκφράζει ο ίδιος δήλωση βουλήσεως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γγ-, -γκ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο διαβιβάζων ειδήσεις», αγν. ετύμου, πιθ δάνειο. Η σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού» είναι ήδη αρχ., ωστόσο η χρήση αυτή γενικεύθηκε κατά τη χριστιανική εποχή, οπότε η λ συνδέθηκε με την αντίστοιχη εβρ. mal'ākh. Αν και η λ. θεωρήθηκε συγγενής προς το σανσκρ ángiras «αγγελιαφόρος, όνομα μυθικών όντων» και προς την ινδουιστική αντίληψη περί αγγέλων, η περιορισμένη θέση των αγγέλων και ο ρόλος τους στην αρχ. ελληνική θρησκεία δεν καθιστούν πιθανή αυτή την εκδοχή Η φρ. *φύλακας άγγελος* προέρχεται από εκκλησ. ευχή στη Λειτουργία τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου *ἄγγελον φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν*]

αγγελούδι (το) {σπάν. αγγελουδ-ιού | -ιών} **1.** (εκφραστ -συνήθ. ως προσφώνηση) μικρό παιδί όλο αθωότητα, καλοσύνη και ομορφιά: *κοίτα το, είναι σωστό ~!* || (νανούρισμα) *κοιμήσου, ~ μου!* **2.** (ειρων.) άμεμπτος, εντιμότατος άνθρωπος: *έλεγε πως κανένας πολιτικός δεν είναι ~.* - (υποκ.) **αγγελουδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < *άγγελος* + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

αγγελτήριο (το) [1880] {αγγελτηρί-ου | -ων} έντυπη ή έγγραφη αναγγελία γεγονότος, κυρ κοινωνικού· ~ *γάμου / κηδείας / βάπτισης / μνημοσύνου*
[ΕΤΥΜ < *αγγέλλω* + *-τήριο*, πιθ από φρ. όπως *αγγελτήριο (έντυπο, μήνυμα)* κ τ.ό]

άγγιγμα (το) {αγγίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ελαφρά επαφή: *η συσκευή λειτουργεί με απλό* ~ ΣΥΝ ακούμπισμα, (λόγ) ψαύση **2.** ανάλαφρη σωματική προσέγγιση: *ερωτικό* ~ ΣΥΝ χάδι, (λόγ.) θωπεία **3.** (συνεκδ.) η αίσθηση ή το συναίσθημα που προκαλείται από την επαφή: *ευχάριστο* ~ || ~ *από μετάξι* || *το ~ τού θανάτου.*
[ΕΤΥΜ < **ἄγγιγ-μα* (με αρθρωτική αφομοίωση), από το θ. τού αορ. *άγγιξα* (ρ *αγγίζω*)].

αγγίζω κ. (λόγ.) **εγγίζω** (σημ. 1, 2) ρ. μετβ. {άγγι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** πλησιάζω αντικείμενο ή πρόσωπο, ώστε να επέλθει επαφή με αυτό χωρίς την άσκηση δύναμης ή πίεσης πάνω του ~ *κάτι ελαφρά / τρυφερά / ανεπαίσθητα / ανάλαφρα / μαλακά / άθελά μου* ΣΥΝ ακουμπώ, ψαύω **2.** (μτφ) φθάνω πολύ κοντά σε κάτι, πλησιάζω, τείνω να γίνω σαν κάτι άλλο: *οι απαιτήσεις σου αγγίζουν την υπερβολή* || *οι ισχυρισμοί του αγγίζουν τα όρια τού γελοίου* || *μια κωμωδία που αγγίζει την τραγωδία* **3.** γεύομαι (κάτι), δοκιμάζω· *οι καλεσμένοι ούτε που άγγιξαν τις σαλάτες* **4.** έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *τόσον καιρό έχουν δεσμό και δεν την έχει αγγίξει ακόμη* • (μτφ.) **5.** προκαλώ ψυχική συγκίνηση: *εξαιρετική αυτή η παράσταση, μας άγγιξε όλους* ΣΥΝ. συγκινώ· ΦΡ. (α) ***αγγίζω (κάποιον) στην καρδιά / την καρδιά (κάποιου)*** συγκινώ βαθύτατα και έντονα (κάποιον): *μια ταινία που άγγιξε την καρδιά όλων μας με την τρυφερότητα και την αθωότητά της* (β) ***αγγίζω τις ευαίσθητες χορδές (κάποιου)*** αναφέρομαι σε θέμα στο οποίο (κάποιος) έχει ιδιαίτερη ευαισθησία **6.** επηρεάζω συναισθηματικά ή συνειδησιακά: *η λασπολογία δεν με αγγίζει* **7.** επηρεάζω, μεταβάλλω (τα χαρακτηριστικά κάποιου): *ίδιος κι απαράλλαχτος, σαν να μην τον άγγιξε ο χρόνος* **8.** ασχολούμαι με (κάτι), βλέπω από ορισμένη οπτική γωνία. *ο ομιλητής άγγιξε το θέμα από μιαν άλλη πλευρά* ΣΥΝ θίγω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γγ*, *μεταγγίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐγγίζω*, αρχική σημ «πλησιάζω, βρίσκομαι κοντά», < *ἐγγύς*. Το αρχικό α- ερμηνεύεται από τις συνεκφορές *να ή θα εγγίζω*, πχ *θα εγγίζω > θα 'γγίζω > θ' αγγίζω > αγγίζω*].

ΣΧΟΛΙΟ Χρήσεις τού τύπου **«(κάτι) με αγγίζει»** ή **«δεν με αγγίζει»** ή **«αγγίζω ένα θέμα»** είναι νεολογισμοί (και μάλιστα ξενισμοί) τής τελευταίας 10ετίας, λ.χ. *αυτό δεν με αγγίζει* (< γαλλ. cela ne me touche en rien). *(η τέχνη) με αγγίζει* (= συγκινεί) (< γαλλ l'art me touche) κ ά Έχουν έντονο βιωματικό χαρακτήρα (συναισθηματική χροιά) σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις (*συγκινώ, αντιπαρέρχομαι, θίγω* κ.τ.ό.) και σε αυτό οφείλεται η ευρύτερη χρήση τους στον προφορικό λόγο, στη λογοτεχνία και τη γλώσσα των καλλιτεχνών και των διανοουμένων.

αγγινάρα (η) → αγκινάρα

άγγιχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει, που δεν έχει έρθει σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φαγητό έμεινε ~ στο τραπέζι* ΣΥΝ. ανέπαφος, άθικτος, απείραχτος **2.** (στο μπάσκετ) καλάθι που μπαίνει χωρίς η μπάλα να αγγίξει τη στεφάνη τής μπασκέτας. ~ *τρίποντο* || *μπήκε άγγιχτο* **3.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: *επέστρεψε το φόρεμα ~.* — **άγγιχτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἄγγιχτος* < *ἀγγίζω*. Η αρνητική σημ «άθικτος» οφείλεται στον αναβιβασμό τού τόνου, που οδήγησε ώστε να ληφθεί το *α-*

ως στερητ.]

Αγγλία (η) (αγγλ. England) **1.** γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Λονδίνο **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.) — **Άγγλος** (ο), **Αγγλίδα** (η), **αγγλικός**, -ή, -ό. **Αγγλικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*, *-γκ-*, *εθνικός*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. Anglia (πβ. αγγλ. England) < Angli «Άγγλοι», ονομασία των βορειογερμανικών φύλων, που μετακινήθηκαν από την Κ Ευρώπη στις Βρετανικές Νήσους τον 5ο αι. μ.Χ. Η λατ. ονομασία Angli (ήδη στον Τάκιτο) περιέγραφε αρχικώς τους πληθυσμούς τής περιοχής Angul στο Σλέσβιχ (Schleswig) τής Γερμανίας, που ανάγεται στο αρχ. γερμ angul «άγκιστρο, γάντζος», αναφέρεται δε στη μορφολογία τής περιοχής].

> **Αγγλία: ορθογραφία.** Μολονότι η λ. είναι, φυσικά, ξένης προελεύσεως και θα έπρεπε να γράφεται με *-γκ-* (πβ. *ζούγκλα, μάγκας, πάγκος, πουτίγκα* κ.τ.ό.), εντούτοις, επειδή είναι πολύ παλιά στην ελληνική γλώσσα (μεσαιωνική), γράφεται ιστορικά με *-γγ-*.
> Το όνομα τής γλώσσας, ως ουσιαστικοποιημένο εθνικό όνομα, γράφεται με κεφαλαίο, όπως και κάθε εθνικό ουσιαστικό, ήτοι: *Αγγλική* (όχι *αγγλική*), όπως και Ελληνική, Γαλλική, Γερμανική κ.τ.ό. Όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο, τότε γράφεται κανονικά με μικρό: *αγγλική γλώσσα, αγγλικά έθιμα* (πβ. *ελληνική γλώσσα, ελληνική ιστορία, γαλλική κουζίνα, γερμανική κατοχή* κ.λπ.).

αγγλικανός (ο) [1892]. **αγγλικανή** (η) ο χριστιανός που ανήκει στην επίσημη Εκκλησία τής Αγγλίας *(Αγγλικανική Εκκλησία)*, που αποσχίστηκε τον 16ο αι. από τον ρωμαιοκαθολικισμό και περιλαμβάνει την πλειονότητα των Άγγλων και Ιρλανδών χριστιανών. — **αγγλικανικός**, -ή, -ό [1856]. **αγγλικανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. anglican < μεσν. λατ. anglicanus].

αγγλικός, -ή, -ό → Αγγλία

αγγλισμός (ο) [1882] **1.** κάθε γλωσσική ιδιαιτερότητα τής αγγλικής γλώσσας (ιδιωματισμοί, εκφράσεις, συντακτικά σχήματα κ.λπ.) **2.** κάθε λέξη, φράση ή γλωσσική δομή τής Αγγλικής που εμφανίζεται ως δάνειο και λειτουργεί ως πρότυπο σχηματισμού ανάλογων γλωσσικών δομών σε άλλες γλώσσες **3.** η υιοθέτηση ή μίμηση συμπεριφοράς, νοοτροπίας, συνηθειών κ.λπ. χαρακτηριστικών των Άγγλων.

αγγλιστί επίρρ. (λόγ.) στην αγγλική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αγγλόγλωσσος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιεί την αγγλική γλώσσα στην επικοινωνία του ή είναι γραμμένος στην αγγλική γλώσσα: ~ *κείμενο / βιβλίο*.

αγγλοθρεμμένος, -η, -ο αγγλοτραφής (βλ.λ.)

αγγλομαθής, -ής, -ές [1893] {αγγλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την αγγλική γλώσσα: *ζητείται ~ υπάλληλος*. — **αγγλομάθεια** (η) [1887]

Αγγλοσάξονας (ο/η) [1858] {Αγγλοσαξόνων} **1.** ΙΣΤ μέλος των γερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία και τη διακυβέρνησαν από τον 5ο αι. μ.Χ. ώς τη νορμανδική κατάκτηση (1066) (κατ' αντιδιαστολή προς τους Σάξονες τής ηπειρωτικής Ευρώπης) **2.** κάθε σημερινός Άγγλος/Αγγλίδα, καθώς και βρετανικής καταγωγής Βορειοαμερικανός/-ή. — **αγγλοσαξονικός**, -ή, -ό [1869].
[ΕΤΥΜ < μεσν λατ Angli Saxones (πληθ.) < αρχ αγγλ. Angle Seaxan, βλ. λ. *Αγγλία, Σάξονας*]

αγγλοτραφής, -ής, -ές {αγγλοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαπαιδαγωγηθεί σύμφωνα με τα αγγλικά πρότυπα και έχει αναπτύξει ανάλογη συμπεριφορά: *μιλάει τέλεια τα Αγγλικά άλλωστε είναι ~* ΣΥΝ αγγλοθρεμμένος.
[ΕΤΥΜ. < *αγγλο-* + *-τραφής*, από το θ τού παθ. αορ. *έ-τράφ-ην*, ρ. *τρέφω*].

αγγλοφέρνω ρ. μετβ {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} **1.** μοιάζω εξωτερικά με Άγγλο / Αγγλίδα **2.** μιμούμαι ή υιοθετώ τις συνήθειες και τους τρόπους των Άγγλων.

αγγλόφιλος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Άγγλους ή την Αγγλία **2.** αυτός που συμβαδίζει με τα αγγλικά συμφέροντα: ~ *πολιτική / κόμμα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ anglophile (νόθο σύνθ.)].

αγγλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

αγγόνα (η) → εγγονή

αγγόνι (το) → εγγόνι

αγγονός (ο) → εγγονός

αγγούρι (το) {αγγουρ-ιού | -ιών} **1.** ο επιμήκης και κυλινδρικός καρπός τής αγγουριάς, με άσπρη ή πρασινωπή σάρκα, τραγανή και δροσιστική, που τρώγεται ωμή σε σαλάτες ή διατηρημένη σε ξίδι· ΦΡ (αργκό) ***σαν αγγούρι*** με άκαμπτη και άκομψη στάση τού σώματος: *στέκεται ~* || *περπατάει ~* (αργκό) • **2.** καθετί χαρακτηριστικά δύσκολο, κρίσιμο ή απροσπέλαστο: *πολύ ~ τα θέματα των εξετάσεων* ΣΥΝ. παλούκι· ΦΡ. ***τα βρίσκω αγγούρια (μπροστά μου)*** συναντώ δυσκολίες: *αν συνεχίσει να μη διαβάζει, θα τα βρει αγγούρια* ΣΥΝ τα βρίσκω μπαστούνια **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πνευματική ή κοινωνική ευελιξία: *καθόταν σαν ~ και ούτε μιλούσε ούτε χαιρετούσε* • **4.** (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο — (υποκ.) **αγγουράκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -γκ-*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *άγγούριν* < *άγγούριον*, υποκ. τού *άγγουρος* < *άγουρος* (βλ.λ.), επειδή η σάρκα τού καρπού τρώγεται άγουρη, με πρασινωπό χρώμα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αραβ. 'agur].

αγγουριά (η) [μεσν.] ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τους καρπούς του, τα αγγούρια· ανήκει στην ίδια οικογένεια με το καρπούζι, το πεπόνι, το κολοκύθι.

αγγουρόνερο (το) χυμός αγγουριού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό προσώπου.

αγγουροντομάτα (η) (αντί τού *αγγουροντοματοσαλάτα*) {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα με βασικά συστατικά τη ντομάτα και το αγγούρι

αγδίκιωτος, -η, -ο (εκφραστ.-λογοτ.) αυτός για τον οποίο δεν έχουν πάρει εκδίκηση: *ο χαμός τής μητέρας του έμεινε ~*.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *γδικιέμαι* (πβ. μεσν. *άγδίκητος*) < αρχ. *έκδικοῦμαι*].

Α/Γ.Ε.Α. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας

Α/Γ.Ε.ΕΘ.Α. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας

άγειρτος, -η, -ο → άγερτος

αγελάδα κ. (λαϊκ.) **γελάδα** (η) **1.** μεγαλόσωμο θηλυκό μηρυκαστικό, που εκτρέφεται για την παραγωγή γάλακτος· το θηλυκό βόδι· ΦΡ (α) ***σαν τη γελάδα που κλοτσά την καρδάρα με το γάλα*** για άνθρωπο που από απροσεξία, αδεξιότητα, βιασύνη ή ανυπομονησία καταστρέφει την τελευταία στιγμή κάτι που έχει πετύχει με πολύ μόχθο: *ενώ είχε πείσει όλο τον κόσμο για το δίκιο του, την τελευταία στιγμή με μια κουβέντα χάλασε τα πάντα· ~!* (β) ***βρήκε τη γελάδα κι αρμέγει*** για κάποιον που εκμεταλλεύεται συστηματικά προς όφελός του πρόσωπο ή κατάσταση: *πάτησε τα τριάντα, αλλά δεν λέει να δουλέψει· ~, βλέπεις* (γ) ***περίοδος ισχνών / παχιών*** (εσφαλμ. *παχέων*!) ***αγελάδων*** περίοδος οικονομικής δυσπραγίας, φτώχιας / οικονομικής ευμάρειας, ευημερίας: *το καλοκαίρι είναι για τις τουριστικές επιχειρήσεις η περίοδος των παχιών αγελάδων* **2.** (μτφ.-μειωτ.) παχιά και δυσκίνητη γυναίκα — (υποκ.) **αγελαδίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *άγελάς, -άδος* < αρχ *άγέλη* Η φρ. *άγελαία βοῦς* «θηλυκό βόδι που ανήκει σε αγέλη» συνέβαλε στη δημιουργία τής λ *άγελάς* (πιθ. μέσω τού ρ *άγελάζομαι* «συγκεντρώνομαι σε αγέλη»), το οποίο αντικατέστησε την αρχ. λ *βοῦς (ή)* «θηλυκό βόδι» Οι φρ. *παχιές / ισχνές αγελάδες* οφείλονται στην αφήγηση τής Π Δ. (*Γένεσις* 41. 17-36, όπου χρησιμοποιείται η αντίστοιχη εβρ λ. paráh) για το όνειρο τού Φαραώ, όπου οι επτά παχιές αγελάδες αντιπροσώπευαν επτά έτη αφθονίας, ενώ οι επτά ισχνές συμβόλιζαν επτά έτη πείνας].

αγελαδάρης κ. **γελαδάρης** (ο) {(α)γελαδάρηδες}, **αγελαδάρισσα** κ. **γελαδάρισσα** (η) {(α)γελαδαρισσών} **1.** βοσκός αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος, αγελαδοβοσκός, (λόγ.) βουκόλος **2.** (το αρσ.) ως απόδοση τού αμερ. «καουμπόι».

αγελαδινός, -ή, -ό κ **γελαδινός** **1.** αυτός που παράγεται από αγελάδα: ~ *γάλα / κρέας / γιαούρτι* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταραξία, πραότητα, ο νωθρός: ~ *βλέμμα* Επίσης **αγελαδήσιος**, -ια, -ιο.

αγελαδοβοσκός (ο) ο αγελαδάρης.

αγελαδοκόμος (ο) ο αγελαδάρης ή ο αγελαδοτρόφος (βλ.λ.). — **αγελαδοκομία** (η). **αγελαδοκομικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-κομος* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω». βλ κ. *-κομία*].

αγελαδοστάσιο (το) [1895] {αγελαδοστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος, κατάλληλα διαμορφωμένος, στον οποίο εκτρέφονται αγελάδες για εκμετάλλευση ΣΥΝ βουστάσιο.
[ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-στάσιο* (βλ.λ.)].

αγελαδοτρόφος (ο/η) αυτός που ασχολείται με τη συστηματική και επιστημονική συντήρηση, εκτροφή και αναπαραγωγή αγελάδων ΣΥΝ αγελαδοκόμος. — **αγελαδοτροφία** (η), **αγελαδοτροφικός**, -ή, -ό

αγελαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει σε κοπάδι. ~ *άλογα* ΣΥΝ κοπαδιαστός **2.** (μτφ.) (ομάδα ανθρώπων) που συμπεριφέρεται σαν κοπάδι, σαν όχλος ~ *πλήθη* **3.** αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου, που σχετίζεται με τον όχλο: ~ *αισθήματα* ΣΥΝ ευτελής, ασήμαντος, τού σωρού **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συμπεριφορά κοπαδιού, από αστάθεια και μαζικότητα: ~ *ζωή / ήθος* — **αγελαί-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντορας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άγελαῖος* < *άγέλη*].

αγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γελάει: ~ *πρόσωπο* **2.** αυτός που δεν είναι ποτέ χαρούμενος. ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ γελαστός. — **αγέλαστα** επίρρ. [μεσν.]

αγέλη (η) {αγελών} **1.** πλήθος ζώων τού ίδιου είδους, που ζουν και μετακινούνται μαζί: ~ *λύκων* ΣΥΝ κοπάδι **2.** (μτφ.-μειωτ.) κάθε ανοργάνωτο, άβουλο και ισοπεδωτικά απρόσωπο πλήθος ανθρώπων: ~ *οπαδών / ψηφοφόρων* ΣΥΝ. μπουλούκι, μάζα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άγω* «οδηγώ». Από τη σημ. των βοοειδών η λ προσδιόρισε αργότερα κάθε είδους ποίμνια].

αγεληδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** με τρόπο που θυμίζει ή χαρακτηρίζει αγέλη ΣΥΝ κοπαδιαστά, ομαδικά, μαζικά **2.** (ειρων.) κατά μεγάλες ομάδες, μαζικά *οι ψηφοφόροι ψήφιζαν ~* ΣΥΝ αθρόα, μαζικά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άγέλη* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

αγελοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως χωρ. πληθ.} η μετατροπή των ανθρώπων σε αγέλη, η μαζικοποίηση.

Α/Γ.Ε.Ν. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού.

αγένεια (η) {χωρ. γεν πληθ.} η προσβλητική συμπεριφορά, η έλλειψη διακριτικότητας ή παράβαση των κανόνων καλής συμπεριφοράς *είναι ~ να κάνεις τόσο προσωπικές ερωτήσεις* ΣΥΝ αδιακρισία, χοντροκοπιά ΑΝΤ ευγένεια, διακριτικότητα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ *άγένεια* είχε τη σημ. «ταπεινή καταγωγή» Βλ. λ. *αγενής*].

αγένειος, -ος, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γένια **2.** αυτός που δεν έχει τριχοφυΐα στο πρόσωπο, έφηβος, ανήλικος (πβ. λ. *αμούστακος*).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ά-* στερητ + *γένειον*]

α- / αν- *στερητικό*

α-γελοιοποίητος, -η, -ο **α-γέμιστος**, -η, -ο **α-γενεαλόγητος**, -η, -ο **α-γηροκόμητος**, -η, -ο **α-γιόρταστος**, -η, -ο

αγενής, -ής. -ές {αγεν-ούς | -είς (ουδ -ή) αγενέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγένεια ΣΥΝ αδιάκριτος, ανάγωγος, αναιδής. άξεστος. χυδαίος, απολίτιστος • **2.** ΒΙΟΛ ***αγενής αναπαραγωγή*** η αναπαραγωγή κατά την οποία τα νέα άτομα δημιουργούνται από τον έναν μόνο γονέα. χωρίς τον σχηματισμό γαμετών ΣΥΝ μονογονία ΑΝΤ εγγενής αναπαραγωγή, αμφιγονία — **αγενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως.*

[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ «ο έχων ταπεινή καταγωγή». < *ἀ-* στερητ. + *γένος* Η σημερινή σημ. τής λ οφείλεται στη σημασιολογική εξέλιξη τού αντωνύμου *εὐγενής* (βλ.λ)[.

αγέννητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (α) (παθ) αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη (β) (ενεργ.) (για ζώο) αυτός που δεν έχει γεννήσει **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που προϋπάρχει αιώνια. που δεν έχει γεννηθεί από κάποιον· *ο Θεός είναι ~* ΣΥΝ αυθύπαρκτος

άγεννος, -η. -ο **1.** (σπάν.-λαϊκ) αυτός που δεν έχει γεννήσει ακόμη **2.** αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη ΣΥΝ. αγέννητος

αγέρας (ο) → αέρας

αγέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γερνά, που δεν υποβάλλεται σε βιολογική φθορά. *~ ομορφιά / πρόσωπο* ΣΥΝ (λόγ) αειθαλής. ακμαίος ΑΝΤ γερασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη δύναμη και την ποιότητα των ιδιοτήτων του αναλλοίωτες *~ δόξα / φιλία / αγάπη.* — **αγέραστα** επίρρ

[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + μεσν. *γεράζω* «γερνώ». άσχετο προς το αρχ. *ἀγέραστος* «αυτός που δεν βραβεύτηκε»].

αγέρι (το) {αγεριού | χωρ πληθ.} (κυρ λογοτ.) χαμηλής εντάσεως, απαλός. ευχάριστος άνεμος. πνοή ανέμου· *το ~ μάς χάιδευε το πρόσωπο* ΣΥΝ αύρα. αεράκι. Επίσης **αέρι** [μεσν]

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀέρι(ν)* < αρχ. **ἀέριον.* υποκ. τού *ἀήρ*, με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-.* πβ *αγέρας, ακούγω, άγουρος* (< *ἄω-ρος*)].

αγερικό (το) → αερικό

αγερμός (ο) ΛΑΟΓΡ η εθιμική επίσκεψη ομάδας προσώπων στα σπίτια μιας κοινότητας σε ορισμένες ημέρες, συνήθ εορτών, για να πουν τραγούδια και να ευχηθούν υγεία και ευτυχία — **αγερμικός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «συγκέντρωση χρημάτων, έρανος». < *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» < **ἀ-γέρ-jω* < *ἀ-* αθροιστ + *-γερ-* «πληθύς», για το οποίο βλ. λ *αγύρτης. αγορά*]

άγερτος, -η, -ο αυτός που δεν γέρνει. που παραμένει όρθιος ΣΥΝ ευθύς. αλύγιστος. Επίσης **άγειρτος**

[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + θ. *γερ-* (ρ. *γέρνω*) ή *γειρ-* (αόρ. *έ-γειρ-α*) + ληκτικό επίθημα *-τος*]

αγέρωχος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερηφάνεια και επιβλητικότητα: *~ περπάτημα / ύφος / κορμοστασιά / βλέμμα / πολεμιστής* / (μτφ.) *βουνό* ΣΥΝ υπερήφανος, μεγαλοπρεπής **2.** (καταχρ) υπεροπτικός, αλαζονικός· *~ συμπεριφορά* — **αγέρωχα** επίρρ , **αγερωχία** (η) [μτγν]

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ σύνθ. εκ συναρπαγής (από φράση) < *ἀ-* αθροιστ. + φρ *γέρας ἔχειν* «τιμημένος, ένδοξος» Στον Όμηρο η λ παρουσιάζει μόνο θετική σημ «ευγενής, μεγαλοπρεπής», ενώ η σημ. «αλαζόνας» εμφανίζεται πρώτη φορά στον Αρχίλοχο (6ος αι. π.Χ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **αγέρωχος** είναι «μέση λέξη» (media vox). έχει δηλ. και καλή (εύσημη) και κακή (κακόσημη) σημασία. όπως λ.χ είναι η λ *τύχη* (καλή τύχη - κακοτυχία).

Α/Γ.Ε.Σ. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού.

αγευσία (η) [1807] ελάττωση ή απώλεια τής αίσθησης τής γεύσης

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. ageusia (πβ μτγν *ἀγευστία*)].

άγευστος, -η. -ο [αρχ] κ (σπάν.) **άγευτος 1.** αυτός που δεν έχει γεύση. *~ φαγητό* ΣΥΝ άνοστος. ανούσιος ΑΝΤ εύγευστος, γευστικός **2.** (μτφ) οτιδήποτε στερείται ενδιαφέροντος, ώστε να μη συγκινεί. *έζησε μια ~ ζωή* ΣΥΝ αδιάφορος. πληκτικός. ανούσιος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν γνώρισε κάτι· ο στερούμενος εμπειριών ή πείρας: *~ επιστήμης / παιδείας / φιλοσοφίας / πολεμικής τέχνης* ΣΥΝ ανίδεος. άπειρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έμμεσος*

αγεφύρωτος, -η. -ο [1841] αυτός που δεν συνδέεται ή δεν μπορεί να συνδεθεί μέσω γέφυρας· (συνήθ μτφ) τόσο μεγάλος που αποτρέπει οποιαδήποτε σύνδεση δύο αντίθετων πλευρών: *~ διαφορά / μίσος / διάσταση / χάος / αντιθέσεις / σχίσμα / διαφωνία* ΣΥΝ χαώδης ΦΡ ***(μας χωρίζει) αγεφύρωτο χάσμα*** σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν απόψεις ή αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες ή ασυμβίβαστες.

[ΕΤΥΜ Η φρ *αγεφύρωτο χάσμα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unbridgeable chasm]

αγεωγράφητος, -η, -ο **1.** αυτός από τον οποίο λείπουν παντελώς ή δεν είναι επαρκείς οι γεωγραφικές γνώσεις: *~ άνθρωπος* **2.** (περιοχή) που δεν έχει χαρτογραφηθεί που δεν υπάρχουν για αυτήν επιστημονικά γεωγραφικά στοιχεία. *~ χώρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *α- στερητ*

αγεωμέτρητος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει γεωμετρία και γενικότ μαθηματικά **2.** αυτός που στερείται βασικών γνώσεων, παιδείας και γενικότ. ορθολογικής. θετικής σκέψεως ΣΥΝ απαίδευτος· ΦΡ. ***μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω*** (*μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω,* σε επιγραφή στην είσοδο τής Ακαδημίας τού Πλάτωνος) να μη μπει κανείς που δεν γνωρίζει γεωμετρία· (μτφ) οι απαίδευτοι ή αυτοί που δεν σκέπτονται ούτε ενεργούν με βάση τον ορθό λόγο. είναι ανεπιθύμητοι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *α- στερητ.*

άγημα (το) {αγήμ-ατος | -ατα. -άτων} μικρή και επίλεκτη ομάδα ειδικής υπηρεσίας ή αποστολής. ιδ. στρατιωτικής· *πυροσβεστικό / αποβατικό / εξασκημένο / ειδικό / επίλεκτο / μηχανοκίνητο ~·* ΦΡ ***τιμητικό άγημα*** το άγημα που αποδίδει τιμές κατά τη διάρκεια επίσημων τελετών, εκδηλώσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηγούμαι*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄγημα / ἅγημα.* Επειδή πρόκειται για αρχ. στρατιωτικό όρο και επειδή η λ παραδίδεται στην Αρχ και με δασύ φθόγγο, πιθανότερη φαίνεται η ερμηνεία. *ἅγημα* < *ἁγέομαι*, δωρ. τ. τού ρ. *ἡγέομαι / ἡγοῦμαι* «είμαι αρχηγός, ηγέτης» με την επίδραση τής λ. *ἄγω*].

Άγης (ο) **1.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Σπάρτης **2.** ανδρικό όνομα Επίσης **Άγις** {Άγιδος}.

[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἆγις. -ιδος*, πιθ. συντετμημένος τ τού ονόματος *Ἁγησίλαος / Ἁγησίλας* (βλ λ)].

Αγησίλαος (ο) {-ου κ -άου} **1.** βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (444-361 π Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἁγησίλαος* (δωρ. όν) «ο ηγέτης. ο οδηγός τού λαού» < *ἁγησι- / ἡγησι-* «καθοδήγηση. αρχηγία» (θ τού ρ. *ἡγοῦμαι*) + *λαός.* Το όν. απαντά και με ψιλή αντί δασείας *(Ἀγησίλαος).* πράγμα που ίσως οφείλεται σε ανομοίωση προς το ακολουθούν *-σ-* στις δωρικές διαλέκτους]

άγια επίρρ **1.** με αγιότητα, με αγνότητα. σαν άγιος· *έζησε ~* **2.** σωστά: *~ έκανες που μου το είπες!* ΦΡ (επιτατ.) ***καλά και άγια*** πολύ σωστά συνήθ. λέγεται για να στηρίξει υφολογικά απόρριψη ή εναντίωση τού (συν)ομιλητή προς τα λεγόμενα: *~ όσα λες, αλλά εξακολουθείς να έχεις άδικο.*

Αγια- κ **Άγια-** λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που δηλώνει: **1.** αγία τής Εκκλησίας (Ορθόδοξης, Ρωμαιοκαθολικής): *η Αγια-Μαρκέλλα || η Αγια-Μαρίνα* **2.** τοπωνύμιο ή ναό που φέρει το όνομα αγίας: *επισκέφθηκαν την Αγια-Σοφιά || το λάβαρο τής Επανάστασης τού '21 φυλάσσεται στην Άγια-Λαύρα*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων τής Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το θηλ. τού επιθ *άγιος*]

αγιάζι (το) {χωρ. γεν κ πληθ } **1.** το διαπεραστικό κρύο των ξάστερων βραδιών και πρωινών τού χειμώνα **2.** σχηματισμός υγρασίας οφειλόμενος στο ψύχος τής νύχτας. *τ' ~ πάνω στα λουλούδια* ΣΥΝ δροσοσταλίδες. πάχνη. δροσόπαγος

[ΕΤΥΜ < τουρκ ayaz]

αγιάζω ρ. μετβ. κ αμετβ. {αγίασ-α (λαϊκ. άγιασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ (για εκκλησιαστικά πρόσωπα) ασκώ (σε κάτι) προστατευτική ή εξαγνιστική επίδραση μέσω ραντισμού. ανάγνωσης ευχής ή ευλογίας, επικαλούμενος τη χάρη και τη δύναμη τού Αγ Πνεύματος: *~ τα νερά την ημέρα των Φώτων* ΦΡ. ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** (i) για να δικαιολογηθούν πράξεις ή ενέργειες που, ενώ είναι ανήθικες, παράνομες ή κοινωνικώς κατακριτέες, επιτελούνται για την επίτευξη ιερού ή υψηλού σκοπού: *έκλεβε για να βοηθάει τους απόρους και έλεγε ότι ~* (ii) (κατ' επέκτ -καταχρ) για να υποστηριχθεί ότι κάθε μέσο είναι θεμιτό. προκειμένου να επιτύχουμε έναν στόχο (ακόμη και ιδιοτελή): *Και γιατί να μην τον δωροδοκήσω. για να με εξυπηρετήσει: ~!* ♦ (αμετβ.) **2.** (α) γίνομαι ή αναγνωρίζομαι ως άγιος ή φορέας αγιότητας (β) για πρόσωπο που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ. *θ' αγιάσει αυτή η γυναίκα με τα βάσανα που έχει περάσει || «αγιάσανε τα χέρια τους να βαστάνε τα πινέλα»* (Φ. Κόντογλου) ΦΡ ***δεν αφήνω άνθρωπο ν' αγιάσει*** (i) με τις πράξεις και τη συμπεριφορά μου σκανδαλίζω. θέτω σε πειρασμό (ii) ενοχλώ κάθε άνθρωπο. σε βαθμό που να τον κάνω να αντιδρά με άσχημο τρόπο, να παραφέρεται **3.** (συνήθ ως ευχή) μου συγχωρούνται οι αμαρτίες ΦΡ (α) ***ν' αγιάσουν τα κόκκαλά σου / τα κόκκαλα τού πατέρα σου!*** επιδοκιμαστικά ή προτρεπτικά για κάτι που έκανε ή πρόκειται να κάνει κάποιος: *καλά του έκανες· ~! || βοήθησέ με ~!* (β) ***ν' αγιάσει το στόμα (κάποιου)*** για να δείξουμε με έμφαση ότι επιδοκιμάζουμε τα λόγια (κάποιου), επειδή ειπώθηκαν την κατάλληλη στιγμή, προς τα κατάλληλα πρόσωπα, με τον πλέον κατάλληλο τρόπο *τους τα 'πε έξω απ' τα δόντια και τους έβαλε στη θέση τους· ~ τού ανθρώπου* (γ) ***ν' αγιάσεις*** ως θερμή παράκληση ή ενθάρρυνση. προκειμένου κάποιος να πει ή να κάνει κάτι: *πες το μας επιτέλους. ~!* (δ) ***σφάξε με αγά μου ν' αγιάσω*** (i) για όσους δείχνουν παθητική στάση απέναντι σε εχθρικές προκλήσεις. παραιτούμενοι από κάθε προσπάθεια για αγώνα: *μην περιμένεις να αντιδράσει· αυτός είναι ~!* (ii) για όσους επιδιώκουν την εξιλέωση ή την πρόκληση συμπάθειας, επιλέγοντας ένα μη υποχρεωτικό, περιττό μαρτύριο: *έχει τη νοοτροπία τού ~ και να μην του ζητούν θυσίες. αυτός θα τις κάνει* **4.** ΕΚΚΛΗΣ ***αγιασμένος / ηγιασμένος άρτος και οίνος*** ο άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας.

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἁγιάζω* < αρχ *ἅγιος*].

Αγία Λαύρα κ **Άγια-Λαύρα** (η) μονή στην Αχαΐα, κοντά στα Καλάβρυτα, η οποία συνδέεται ιστορικά με την έναρξη τής Επανάστασης τού 1821.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *Ἁγία Λαύρα*, ιστορική μονή που ιδρύθηκε τον 10ο αι. (βλ. λ *λαύρα*)]

Αγία Λουκία (η) (αγγλ Saint Lucia) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα την Καστρίς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής

[ΕΤΥΜ Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Χρ Κολόμβο στις 13/12/1502, ημέρα εορτασμού τής Αγίας Λουκίας]

Αγία Πετρούπολη (η) πόλη τής ΒΔ Ρωσίας· αλλιώς (παλαιότ.) *Λένινγκραντ* (το).

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γερμ Sankt Petersburg (κατά λέξη «οχυρό τού Αγίου Πέτρου») Η πόλη ιδρύθηκε το 1703 από τον τσάρο Πέτρο τον Μεγάλο με γερμ. όνομα Το 1914 η ονομασία εκρωσίστηκε σε Petrograd, ενώ η κομουνιστική ηγεσία τη μετονόμασε σε Leningrad το 1924, έτος θανάτου τού Λένιν. Το 1991 κατόπιν δημοψηφίσματος η πόλη επανέκτησε το ιστορικό της όνομα].

αγίασμα (το) [μτγν.] {αγιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγιασμένο νερό **2.** η πηγή (και η γύρω περιοχή). στο νερό τής οποίας αποδίδονται θεραπευτικές ιδιότητες και ιερότητα: *όταν αρρώστησε, τον πήγαν στο ~ τής Παναγίας τής Οδηγήτριας*

αγιασματάριο (το) [1767] {αγιασματαρί-ου | -ων} το Μικρό Ευχολό-

γιο που χρησιμοποιείται κατά τις λειτουργίες στις εκκλησίες.

αγιασμός (ο) [μτγν.] **1.** η τελετή καθαγιασμού. συνήθ σε εγκαίνια, γιορτές: *ο ~ στην αρχή τού σχολικού έτους* || *ο ~ των υδάτων την ημέρα των Θεοφανίων* **2.** (ειδικότ) το ράντισμα με την αγιαστούρα: *ο ~ τής εικόνας* **3.** (συνεκδ.) το αγιασμένο νερό *έχει πάντα ένα μπουκάλι ~ στο ντουλάπι.* Επίσης **άγιασμα** (το) [μεσν.].

αγιαστούρα κ. **αγιαστήρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** το σκεύος που περιέχει αγιασμό **2.** το ματσάκι βασιλικού με το οποίο ο ιερέας ραίνει το εκκλησίασμα — (λαϊκ) **αγιασματάρι** κ. **αγιασματερό** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < μεσν *άγιαστούριν* < μτγν. *άγιαστήριον* < *άγιάζω*].

αγιατολάχ (ο) {άκλ } σιίτης θρησκευτικός ηγέτης. κυρ. στο Ιράν. *ο ~ Χομεϊνί υπήρξε ηγέτης τής ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν.*
[ΕΤΥΜ < περσ ayat-Allah «εκπρόσωπος τού Αλλάχ» < ayat (πληθ. τού aya «σημείο, θαύμα, μαρτυρία») + Allah «Αλλάχ»]

αγιάτρευτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν μπορεί να θεραπευτεί *~ ασθένεια / καρδιά / πληγή / καημός / νοσταλγία / απελπισία / ανία / μαράζι / πλήξη / έρωτας* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν επιδέχεται διόρθωση, αναπλήρωση *~ σφάλμα / απώλεια* — **αγιάτρευτα** επίρρ

αγίνωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ωριμάσει: *τα φρούτα είναι ακόμη ~* ΣΥΝ άγουρος **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί αρκετή ζύμωση: *~ κρασί* **3.** αυτός που δεν ολοκληρώθηκε ή δεν μπορεί να ολοκληρωθεί, να συντελεστεί
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *γινω-μένος* με απόσπαση τού θ. κατά τα ρ. σε *-όω / -ώνω* (λ.χ *διορθώνω - αδιόρθωτος*) και ληκτικό επίθημα *-τος*].

άγιο (το) {αγίου | χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ οτιδήποτε (δύναμη. ον ή και βασίλειο), το οποίο, κατά την πίστη των θρησκευόμενων προσώπων. βρίσκεται στον πυρήνα τής υπάρξεως και διαφοροποιείται πλήρως από τον κοινό κόσμο εκφράζοντας την υπέρτατη καθολική αξία και το βαθύτερο νόημα τής ζωής το ιερό. κατ' αντιδιαστολή προς το βέβηλο. το καθαρό κατ' αντιδιαστολή προς το ακάθαρτο. το ελεύθερο. μη απαγορευμένο κατ' αντιδιαστολή προς το μιαρό (βλ. λ. *άγιος. ταμπού. Βράχμαν*)

αγιο- κ. **αγιό-** κ. **αγι-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με κάποιον/κάτι άγιο ή με την Εκκλησία *αγιο-βασιλιάτικος, αγιο-δημητριάτικος, αγιο-λόγιο, αγι-ωνύμιο. αγιο-γράφος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἅγιος*].

αγιοβασιλιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Βασίλειο ή την ημέρα τής γιορτής του. την Πρωτοχρονιά: *~ πίτα / νόμισμα / φλουρί* **2.** ***αγιοβασιλιάτικα*** (τα) μικρά χρηματικά δώρα που προσφέρονται για γούρι την Πρωτοχρονιά **3.** (σκωπτ.-μειωτ) αυτός που δεν έχει πραγματική αξία, ο ευτελούς αξίας και ποιότητας· *σπουδαίο ρολόι, ~!* ΣΥΝ ψεύτικος, ασήμαντος. - ***αγιοβασιλιάτικα*** επίρρ

αγιογδύτης (ο) {αγιογδυτών}. **αγιογδύτισσα** (η) {δύσχρ. αγιογδυτισσών} **1.** πρόσωπο που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ ιερόσυλος **2.** (συνήθ. μτφ.) αδίστακτος κερδοσκόπος: *μη μπλέξεις μ' αυτούς τους ~!*
[ΕΤΥΜ < *άγιος* + *-γδύτης* < *γδύνω*].

αγιογράφηση (η) [1885] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ζωγραφική διακόσμηση εκκλησίας **2.** η διαδικασία τής αγιογράφησης. *λόγω ελλείψεως χρημάτων δεν έχει ολοκληρωθεί η ~ τού ναού* — **αγιογράφημα** (το) [1864].

αγιογραφία (η) [1866] {αγιογραφιών} **1.** η ζωγραφική απεικόνιση ιερού προσώπου ή παράστασης από τη θρησκευτική θεματολογία *ασχολούμαι με την ~* **2.** (συνεκδ.) εικόνα που απεικονίζει ιερό πρόσωπο ή σκηνή από τη θρησκευτική παράδοση: *εκθέτω τις ~ μου* || *μια εκκλησία με υπέροχες ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. hagiographie].

αγιογραφικός[1], -ή. -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με την αγιογραφία — **αγιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

αγιογραφικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αγία Γραφή: *~ χωρίο* ΣΥΝ βιβλικός. — **αγιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

αγιογράφος (ο/η) ζωγράφος αγιογραφιών (φορητών εικόνων, διακοσμητικών παραστάσεων στο εσωτερικό των ναών κ λπ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. hagiographe]

αγιογραφώ ρ μετβ {αγιογραφείς .. | αγιογράφ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** ζωγραφίζω εικόνες αγίων ή αγιογραφικά θέματα **2.** διακοσμώ (εκκλησίες) με αγιογραφίες.

αγιοδημητριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Δημήτριο ή με την ημέρα τής γιορτής του **2.** ***αγιοδημητριάτικο*** (το) το χρυσάνθεμο.

Άγιοι Σαράντα (οι) πόλη τής Ν Αλβανίας (Β Ηπείρου)
[ΕΤΥΜ Η πόλη (αλβ. Saranda) οφείλει την ονομασία της σε ομώνυμο βυζαντινό ναό. ερείπια τού οποίου σώζονται κοντά στο λιμάνι].

αγιοκατάταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις. -άξεων} η τάξη και η σειρά με την οποία αγιογραφείται εσωτερικά ο ορθόδοξος ναός.

αγιοκέρι (το) [μεσν.] {αγιοκερ-ιού | -ιών} κερί ναού από καθαρό κερί μελισσών

αγιόκλημα (το) {αγιοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητικό αναρριχώμενο φυτό. τού οποίου τα άνθη έχουν έντονη μυρωδιά
[ΕΤΥΜ < μεσν *άγιόκλημα* < **αἰγόκλημα* < αρχ. *αἴξ, αἰγός* «γίδα» + *κλῆμα*, με παρετυμολ επίδραση τής λ. *ἅγιος*].

αγιολογία (η) [1897] ΘΕΟΛ ο κλάδος που μελετά την εκκλησιαστική παράδοση και διδασκαλία σχετικά με τους αγίους (τη ζωή και το έργο τους, τις τιμές που τους αποδίδονται κ λπ.) — **αγιολόγος** (ο), **αγιολογικός,** -ή, -ό [1809], **αγιολογικά** επίρρ.

αγιολόγιο (το) [1882] {αγιολογί-ου | -ων} βιβλίο με διηγήσεις για τη ζωή και τη δράση των αγίων τής Εκκλησίας ΣΥΝ συναξάρι

Άγιον Όρος (το) [μεσν] {Αγίου Όρους} **1.** αυτοδιοίκητη μοναστική πολιτεία τού ελληνικού κράτους. που καταλαμβάνει το νότιο άκρο τής χερσονήσου τού Άθω *(Αθωνιάς Πολιτεία)*· οργανώθηκε επίσημα τον 10ο αι και περιλαμβάνει 20 «κυρίαρχες» ιερές μονές (Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαι(ε)δίου. Ξηροποτάμου. Σίμωνος Πέτρας, Κουτλουμουσίου, Σταυρονικήτα. Ιβήρων, Χιλ(ι)ανδαρίου [σερβική]. Εσφιγμένου, Διονυσίου. Παντοκράτορος, Ζωγράφου [βουλγαρική]. Δοχειαρίου. Καρακάλλου. Φιλοθέου, Αγ Παύλου. οσίου Ξενοφώντος. οσίου Γρηγορίου, Αγ Παντελεήμονος [ρωσική], Κωνσταμονίτου [ή Κασταμονίτου]. σκήτες. ησυχαστήρια κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) όλη η περιοχή τού Άθω. στην οποία βρίσκονται οι μονές τού Αγίου Όρους. που είναι γνωστή και ως «Περιβόλι τής Παναγίας».

αγιοποιώ ρ μετβ [μεσν.] {αγιοποιείς... | αγιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για την Εκκλησία) ανακηρύσσω (κάποιον) επισήμως άγιο μετά τον θάνατό του **2.** (μτφ.) αποδίδω (σε κάποιον) υπερβολικές αρετές. τον εμφανίζω εξιδανικευμένο *οι αυλικοί ιστορικοί συνήθως αγιοποιούσαν τους μονάρχες τους* || *«αγιοποιούν αυτούς που τους υπακούουν και δαιμονοποιούν τους αντιπάλους τους»* (εφημ.) ΑΝΤ δαιμονοποιώ — **αγιοποίηση** (η) [1782].

αγιοπολίτης (ο) [μεσν.] {αγιοπολιτών} πρόσωπο που ζει ή κατάγεται από την Ιερουσαλήμ (την αγία πόλη)

αγιοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ιερουσαλήμ ή τον αγιοπολίτη. *~ γραφή.*

αγιοπρεπής, -ής. -ές [μτγν.] {αγιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που αρμόζει σε αγίους ΣΥΝ ιεροπρεπής — **αγιοπρεπώς** επίρρ [μτγν], **αγιοπρέπεια** (η).

Αγιορείτης [μεσν] κ **Αγιονορείτης** (ο) ο μοναχός τού Αγίου Όρους, των μονών τού Άθω ΣΥΝ Αθωνίτης — **αγιορείτικος,** -η, -ο κ **αγιορειτικός,** -ή. -ό κ **αγιονορείτικος,** -η. -ο

> **Αγιορείτης ή Αγιορίτης;** Το σωστό είναι **Αγιορείτης**. ως παράγωγο από την αρχ λ *ὄρος* (το) «βουνό», ήτοι *-ορείτης* (< **ορεσ-ίτης*) πβ αρχ *ὄρειος* «ορεινός». αρχ. *ὀρειάς* «νύμφη των ορέων. των βουνών» και λ που χρησιμοποιούνται και σήμερα: *ορεινός* (< **ορεσ-νός)*, και από τον τ. τής δοτ. *ὄρει* (< **όρεσ-ι*) τα *ορείχαλκος, ορειβάτης* κ.λπ.

άγιος, -ία. -ο (κ ά-γιος. ά-για. ά-γιο) **1.** (στον χριστιανισμό ως χαρακτηρισμός τού Θεού, τής Εκκλησίας και των Αγγέλων) αυτός που είναι απαλλαγμένος από ηθικές ή άλλες ατέλειες *«~ ο Θεός. ~ ισχυρός, ~ αθάνατος ελέησον ημάς»* (ο «τρισάγιος ύμνος» τής Θ Λειτουργίας. συνοδευόμενος από τους πιστούς με το σημείο τού σταυρού) || *το ~ Πνεύμα* (βλ λ *πνεύμα*) ΣΥΝ θείος ΦΡ ***κι άγιος ο Θεός*** για συχνή και επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα· *όλο δουλειά, δουλειά ~!* || *μια χαρά τα περνάει. φαΐ. ύπνος. καθισιό ~* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό ή με τη λατρεία τού Θεού: *η ~ Τράπεζα* || *~ μύρο / ποτήριο* ΣΥΝ ιερός, σεπτός· ΦΡ (α) ***άγια χώματα*** (i) οι περιοχές όπου έζησε ο Χριστός (ii) (μτφ.) τα αγαπημένα και ιερά (λόγω τής ιδιαίτερης σημασίας που έχουν για κάποιον) εδάφη (τής κοιτίδας ενός έθνους ή τής ιδιαίτερης πατρίδας κάποιου) *φίλησε τ' ~ τής πατρίδας* (β) ***Άγια Νύχτα*** (i) η νύχτα τής γεννήσεως τού Χριστού. καθώς και κάθε νύχτα Χριστουγέννων (ii) (συνεκδ.) (γερμ die Heilige Nacht) το γνωστό (γερμανικής προέλευσης) χριστουγεννιάτικο τραγούδι *τα παιδιά τραγουδούν την ~* **3.** (α) ***Αγία Γραφή*** βλ λ *γραφή* (β) ***Άγιος Τάφος*** ο Πανάγιος Τάφος (βλ λ. *πανάγιος*) (γ) ***Άγιοι Τόποι*** οι περιοχές τής Παλαιστίνης όπου μαρτυρείται ότι διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα τής ζωής, τα Πάθη και η Ανάσταση τού Χριστού. καθώς και σημαντικά γεγονότα τής Π και τής Κ Διαθήκης· κυρ η Βηθλεέμ, η Ναζαρέτ και τα Ιεροσόλυμα (δ) ***Αγία Έδρα*** βλ. λ. *έδρα* **4.** ΘΡΗΣΚ ***άγιο*** (το) βλ λ **5.** ΕΚΚΛΗΣ ***άγια*** (τα) (α) ο αγιασμένος άρτος και οίνος, τα Τίμια Δώρα. τα οποία προσφέρονται στον Θεό και τα οποία περιφέρει ο ιερέας κατά τη Θεία Λειτουργία (β) (συνεκδ.) το χρονικό σημείο τής περιφοράς των Τιμίων Δώρων. η «Μεγάλη Είσοδος» ΦΡ ***τα άγια τοις κυσί*** (*μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν*, Κ Δ Ματθ 7. 6) σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμπιστεύεται κανείς τη διαφύλαξη. τήρηση, προστασία όσων θεωρεί ιερά σε πρόσωπα ανάξια: *πολλοί ασυνείδητοι πωλούν την εθνική μας κληρονομιά σε ξένους δίνουν ~ χωρίς ντροπή!* **6.** ***τα Άγια των Αγίων*** (i) (εβρ Qodeš haq'Qodhašim) τα άδυτα τής Σκηνής τού Μαρτυρίου για τους Ιουδαίους, όπου βρισκόταν η κιβωτός τής Διαθήκης (ii) (στους χριστιανικούς ναούς) το ιερό, τα άδυτα των αδύτων (βλ. λ *άδυτος*) **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα. ο υποδειγματικός ως προς την αρετή: *~ άνθρωπος!* || *~ έργα* ΣΥΝ ενάρετος. ηθικός. χρηστός. έντιμος ΑΝΤ φαύλος, ανήθικος **8.** (για πρόσ. εμφατ) αυτός που δεν βλάπτει τους άλλους, αν και ο ίδιος έχει υποστεί ταλαιπωρίες· *~ άνθρωπος! Δεν πειράζει κανέναν!* ΣΥΝ ανεξίκακος. καλοκάγαθος· ΦΡ (α) ***παριστάνω / κάνω τον άγιο / την αγία*** υποκρίνομαι τον καλό και ενάρετο· *μη μας κάνεις τον άγιο. σε ξέρουμε τι κουμάσι είσαι!* (β) ***καλός και άγιος..., αλλά...*** για τον μετριασμό τής αρνητικής κριτικής προς κάποιον *καλός και άγιος ο Πέτρος, αλλά τεμπέλης!* (ως ουσ) **9.** ΘΡΗΣΚ πρόσωπο το οποίο (με βάση τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους άθλους του ή τις ιδιότητες που είναι φανερές στη διάρκεια τής ζωής του και συνεχίζουν να επιδρούν και μετά τον θάνατό του) έχει αναγνωριστεί είτε από το ιερατείο είτε από τη λαϊκή πίστη ότι με έναν ειδικό τρόπο συνδέεται με ό,τι θεωρείται ιερή πραγματικότητα (λ χ με μια θεότητα ή ιερή δύναμη), όπως θεωρούνται στον βουδισμό όσοι έχουν φθάσει στη Νιρβάνα (βλ λ). όπως στην αρχαία ελληνική θρησκεία οι ήρωες κ λπ **10.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό με κεφ , όταν ακολουθεί όνομα) πρόσωπο αναγνωρισμένο επισήμως από την Εκκλησία ως άξιο να τιμάται από τους χριστιανούς λόγω τής ιερότητας και τής αρετής τού βίου του, στη διάρκεια τού οποίου συχνά τέλεσε θαύματα *(θαυματουργός άγιος)* *ο ~ Γεώργιος / Δημήτριος*· ΦΡ

(α) (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) άγιο*** ικετεύω (κάποιον) έντονα. με ιδιαίτερα παρακλητικό τρόπο: *άγιο τον έκανα να ξαναδώσει εξετάσεις, αλλά αυτός τίποτα* (β) ***τού Αγίου Ποτέ*** για κάτι που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ: *ξέρω. θα 'ρθεις να μας δεις* ~ ΣΥΝ τον μήνα που δεν έχει Σάββατο (γ) ***είχα άγιο*** στάθηκα τυχερός σε μια επικίνδυνη περίπτωση: *τρακάρισα χθες, αλλά δεν έπαθα τίποτα· είχα άγιο!* (δ) ***δεν δίνω τού αγίου μου (νερό)*** τσιγγουνεύομαι (ε) ***κι ο άγιος φοβέρα θέλει*** όλοι χρειάζεται να αισθάνονται κάποια πίεση ή απειλή, για να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους ή να εξυπηρετήσουν κάποιον. ακόμη και αυτοί που θεωρούνται υπεύθυνοι, συνεπείς, καλοί κ.λπ. (στ) ***μην τάξεις τ' άγιου κερί και τού παιδιού / και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. *τάζω* (ζ) ***κολάζω και άγιο*** βάζω σε πειρασμό ακόμη και τον πιο ενάρετο άνθρωπο: *η ομορφιά της θα μπορούσε να κολάσει και άγιο* **11.** (συνεκδ. + όνομα) (α) η εκκλησία που είναι αφιερωμένη στον αντίστοιχο άγιο: *βάφτισαν τον γυιο τους στην ~ Μαρίνα* || *η ~ Σοφία στην Κωνσταντινούπολη* (β) η ενορία τής παραπάνω εκκλησίας: *ψηφίζω στον ~ Ανδρέα* (γ) η ευρύτερη περιοχή που παίρνει το όνομά της από την εκκλησία που βρίσκεται σε αυτήν: *μένει στους ~ Αναργύρους* **12.** (α) τοπικός άγιος, πολιούχος: *ο ~ τής Πάτρας* (ενν. *ο ~ Ανδρέας*)· ΦΡ ***μα τον άγιο!*** ως όρκος. για να βεβαιώσει κανείς την αλήθεια των λόγων του: *«κάτω στον Πειραιά στο μουράγιο / είπα να σκοτωθώ ~!»* (λαϊκ. τραγ) (β) (με κεφ.) ως προσαγορευτικός τίτλος επισκόπου ή μητροπολίτη: *ο ~ Λαρίσης*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅγιος* < I.E. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι». πβ. σανσκρ. yájati «λατρεύει» Ομόρρ. *ἄγ-ος* (< *ἅγ-ος) «ανοσιούργημα» *(Κυλώνειον ἄγος), ἁγ-νός* κ.ά. Η λ στην Αρχ προσδιόριζε τόπους ή πράγματα που προκαλούν σεβασμό και ευλαβικό φόβο. Στην Π Δ. το επίθετο αυτό χρησιμοποιήθηκε (από τους Εβδομήκοντα). για να περιγράψει τον Θεό, τους αγγέλους, αλλά και ολόκληρο το έθνος Ισραήλ. Στην Κ Δ. *άγιοι* θεωρούνται επίσης όλοι οι πιστοί (λ.χ. *Κολ.* 1, 2) ως αγνοί *«διὰ τὴν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ πολυθεΐας κάθαρσιν»* (Κοραής. *Προλεγόμενα*, τόμ. Α'. σ. 507). Η σημ «πρόσωπο που έχει ανακηρυχθεί άγιο από την Εκκλησία» απαντά μετά τον 10ο αι. μ.Χ.]

> **άγιοι – μάρτυρες – ομολογητές** κ.ά. **Άγιος** είναι ο χριστιανός, ο οποίος τελειώθηκε στην *«ἐν Χριστῷ»* ζωή, αγωνίστηκε και βίωσε την κατάσταση τής αγιότητας
> Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες των μεγάλων διωγμών κατά τού χριστιανισμού. ο χριστιανικός κόσμος, μετά το πρόσωπο τού Κυρίου και των **Αποστόλων** (δηλ. των δώδεκα μαθητών τού Ιησού, καθώς και άλλων που κήρυξαν τον Λόγο τού Θεού στους εθνικούς, λ χ. τού Βαρνάβα, τού Παύλου), αρχίζει να τιμά ως αγίους και τους **μάρτυρες**, οι οποίοι θεωρούνταν υπόδειγμα υπακοής και αφοσίωσης στον Χριστό Μάρτυρες είναι οι μαρτυρούντες μέχρι θανάτου την πίστη τους στον Σωτήρα Χριστό
> **Ομολογητές** είναι όσοι ομολόγησαν την πίστη τους στον Χριστό στην περίοδο των διωγμών, χωρίς όμως να χρειαστεί και να θανατωθούν γι' αυτήν
> Από τον 4ο αιώνα, όταν επισημοποιήθηκε η χριστιανική θρησκεία. άρχισαν να τιμώνται οι μοναχοί. οι οποίοι επίσης (όπως και οι μάρτυρες) θεωρούνταν ήρωες τής πίστης. Αυτοί αποτελούσαν τον δεύτερο χορό των αγίων τής Εκκλησίας. τους **οσίους**. οι οποίοι από τον 4ο αι. θεωρούνταν τέλειοι χριστιανοί (χαρακτηρίζονταν ως *Ἅγιοι ἐν ἀνθρώποις. Ἄγγελοι. Υἱοὶ φωτός*) και οι οποίοι, όπως και οι μάρτυρες. αποκτούν ενώπιον τού Θεού την παρρησία να πρεσβεύουν υπέρ των ζώντων.
> Από το τέλος τού 4ου αιώνα μαρτυρείται και άλλος χορός αγίων. οι **μεγάλοι ιεράρχες**. Τιμώνται δηλ. ως άγιοι οι ιεράρχες εκείνοι που διακρίθηκαν για τους αγώνες τους υπέρ τής ορθής πίστεως, κατανικώντας τις αιρέσεις
> Στις ημέρες μας η Εκκλησία τιμά ιδιαίτερα τους μάρτυρες. καθώς και τα ιερά λείψανά τους, και πάνω στην Αγία Τράπεζα (που έχει θεμελιωθεί σε λείψανα μάρτυρα) τελείται η Θεία Λειτουργία. Οι μάρτυρες, ανάλογα με την πολιτεία και το λειτούργημά τους, έχουν τις εξής ονομασίες:
> **Οσιομάρτυρες**: όσιοι μοναχοί που μαρτύρησαν για τη χριστιανική πίστη
> **Μεγαλομάρτυρες** πιστοί που υπέστησαν ακλόνητοι μεγάλα μαρτύρια για την πίστη τους
> **Πρωτομάρτυρας**. (κυρ. προσωνυμία τού Αγίου Στεφάνου) ο πρώτος που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την πίστη του στον Χριστό.
> **Νεομάρτυρες**: πιστοί που υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική τους πίστη από την Άλωση τής Κων/πολης (29 Μαΐου 1453) και καθ' όλη την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.
> **Ιερομάρτυρες**· ιερωμένοι μάρτυρες. πρεσβύτεροι ή επίσκοποι, οι οποίοι βρήκαν μαρτυρικό θάνατο.
> Από την Εκκλησία τιμώνται επίσης οι **ισαπόστολοι** (Μ. Κωνσταντίνος και Ελένη) ως ίσοι ή ισότιμοι με τους Αποστόλους. καθώς και ο **αδελφόθεος** Απόστολος Ιάκωβος (αδελφός τού Κυρίου).

Άγιος Βερνάρδος (ο) **1.** καθεμιά από τις δύο διαβάσεις στις Άλπεις, που συνδέουν την Ιταλία με την Ελβετία (Μεγάλη Διάβαση) και τη Γαλλία (Μικρή Διάβαση) **2.** ***σκύλος Αγίου Βερνάρδου*** μεγαλόσωμος. μολοσσοειδής σκύλος με πυκνό τρίχωμα (σκούρο καφέ με λευκές ραβδώσεις ή λευκό και στικτό) και μεγάλα κρεμαστά αφτιά· έχει εξαιρετική νοημοσύνη, αντοχή και ικανότητα προσανατολισμού. και είναι γνωστός για τις υπηρεσίες του στους ορειβάτες των Άλπεων
[ΕΤΥΜ Οι διαβάσεις ονομάστηκαν έτσι από έναν ξενώνα που ίδρυσε ο Άγιος Βερνάρδος (923-1008) στην περιοχή].

Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες (ο) (αγγλ Saint Vincent and Grenadines) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκσταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ Το νησί τού Αγίου Βικεντίου ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 22/1/1498, ημέρα εορτασμού τού αγίου. τού οποίου το όνομα ανάγεται σε λατ. Vincentius «νικητής, κατακτητής» (< vincere «νικώ») Για τις Γρεναδίνες βλ λ. *Γρενάδα*].

Άγιος Ευστράτιος (ο) {Αγίου Ευστρατίου} **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν τής Λήμνου και ΒΔ τής Λέσβου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (καθημ.) **Αϊ-Στράτης**.
[ΕΤΥΜ Όψιμο μεσν τοπωνύμιο (από το 1540), που οφείλεται είτε σε ομώνυμο ναό είτε στον μοναχό *όσιο Ευστράτιο*, ο οποίος κατέφυγε στο νησί. Ορισμένοι ταυτίζουν το νησί με την αρχ. *Ἁλόννησο*]

Άγιος Θωμάς και Πρίγκιπας (ο) (πορτ. São Tomé e Principe) νησιωτικό κράτος στον Κόλπο τής Γουινέας, απέναντι από τις ακτές τής Γκαμπόν, με πρωτεύουσα τον Άγιο Θωμά. επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ντόμπρα.
[ΕΤΥΜ Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Πορτογάλο θαλασσοπόρο P. de Escobar στις 21/12/1471, ημέρα εορτασμού τού Αγίου Θωμά].

Άγιος Μαρίνος (ο) (ιταλ Serenissima Repubblica di San Marino = Γαληνοτάτη Δημοκρατία τού Αγίου Μαρίνου) κράτος τής Ν. Ευρώπης (στη ΒΔ. Ιταλία) με πρωτεύουσα τον Άγιο Μαρίνο, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα τη λιρέτα Αγίου Μαρίνου.
[ΕΤΥΜ Το κράτος οφείλει το όνομά του στον Άγιο Μαρίνο, έναν Δαλματό διάκονο, ο οποίος τον 4ο αι. μ.Χ. είχε ιδρύσει στην περιοχή ένα ερημητήριο]

Άγιος Νικόλαος (ο) {Αγίου Νικολάου} πόλη τής Α. Κρήτης, πρωτεύουσα τού νομού Λασιθίου.
[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται σε ομώνυμο βυζαντινό ναό τού 8ου / 9ου αι].

αγιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού αγίου ΣΥΝ αγιότητα, ιερότητα **2.** ως προσφώνηση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: *προσκυνώ την ~ σου!*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁγιωσύνη* < αρχ. *ἅγιος*].

Άγιος Χριστόφορος και Νέβις (ο) (αγγλ. Federation of Saint Christopher and Nevis = Ομοσπονδία τού Αγίου Χριστοφόρου και Νέβις) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπαστέρ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής
[ΕΤΥΜ Όταν ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε το νησί το 1493, το ονόμασε έτσι προς τιμήν τού Αγίου Χριστοφόρου].

αγιοταφίτης (ο) {αγιοταφιτών}, **αγιοταφίτισσα** (η) {αγιοταφιτισσών} μοναχός ή προσκυνητής τού Αγίου Τάφου (βλ. *Πανάγιος Τάφος*, λ. *πανάγιος*).

αγιοταφίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Τάφο ή τον αγιοταφίτη· *~ φως / μοναστήρι / κερί / σταυρός*. Επίσης **αγιοταφικός,** -ή, -ό [1888].

αγιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού Θεού και των αγίων ΣΥΝ αγιοσύνη, ιερότητα **2.** ως προσαγόρευση κληρικού, συνήθ επισκόπου: *θα παρακαλέσω την ~ σας...*

αγιούπας κ. **αγούπας** (ο) (λαϊκ) ο γύπας ΣΥΝ όρνιο.
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *γιούπας* < *γύπας*, πβ. *βδέλλα – αβδέλλα, βασκαίνω – αβασκαίνω* κ.ά.].

αγιωνυμία (η) [1893] {αγιωνυμιών} **1.** το αγιωνύμιο **2.** η προσαγόρευση κάποιου με τη χρήση τού επιθέτου *άγιος* (πβ. λ. *αγιοποίηση*)

αγιωνύμιο (το) {αγιωνυμί-ου | -ων} ονομασία προσώπου ή τόπου, που προέρχεται από όνομα αγίου (πβ. λ. *τοπωνύμιο*) Επίσης **αγιώνυμο**.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όνομα*

αγιώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που ονομάζεται ή προσαγορεύεται άγιος· *~ τάφος* **2.** αυτός που φέρει το όνομα αγίου ή την ονομασία άγιος (κυρ. για τόπους) *~ Όρος* (ενν. το Άγιον Όρος).
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἁγιώνυμος* < *ἅγιος* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνομα*].

αγιωτικός, -ή. -ό [μεσν.] (λαϊκ) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγίους, ο αγιασμένος **2.** ***αγιωτικό*** (το) (α) εικόνισμα και γενικά κάθε αντικείμενο και σκεύος που σχετίζεται με τη λατρεία (β) (στον πληθ) προσευχές, επικλήσεις ή ευχές για θεραπεία. *άρχισε τ' ~, για να τον κάνει καλά*

αγκαζάρω ρ. μετβ. {αγκάζαρα κ. αγκαζάρισ-α, -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) **1.** δεσμεύω (κάποιον) εξασφαλίζοντας την υπόσχεσή του ή την αποδοχή εκ μέρους του δικής μου προσφοράς (πρότασης. πρόσκλησης για εργασία κ.τ ό.): *~ μια θέση* ΣΥΝ κλείνω. προσυμφωνώ, κρατώ **2.** αποκτώ δικαίωμα προτεραιότητας δίνοντας προκαταβολή, μισθώνω εκ των προτέρων: *Πόσα θέλεις, Το ~ τώρα!* ΣΥΝ προαγοράζω. καπαρώνω. κλείνω — **αγκαζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < *αγκαζέ* (βλ.λ) + *-άρω*].

αγκαζέ επίρρ. **1.** (για δύο πρόσωπα) με αμοιβαίο κράτημα από τον βραχίονα, το μπράτσο· *περπατούσαν πιασμένοι ~* ΣΥΝ αλά μπρατσέτα, μπράτσο με μπράτσο **2.** με προσυμφωνημένη δέσμευση, απασχόληση (για κάποιον/κάτι): *δεν μπορώ απόψε, είμαι ~* **3.** (ως επίθ) πιασμένος. κλεισμένος: *έχω ~ γι' απόψε το ταξί* ΣΥΝ (λαϊκ.) καπαρωμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. engagé «κατειλημμένος, κλεισμένος». μτχ τού engager «δεσμεύω» < en (< λατ. πρόθ. in) + gage «ενέχυρο, εγγύηση» < αρχ. γερμ *wad(d)i].

αγκαθένιος, -ια, -ιο αυτός που περιέχει αγκάθια, φτειαγμένος ή δεμένος από αγκάθια: *~ φράχτης*. Επίσης **αγκάθινος,** -η, -ο.

> **αγκαθένιος – αγκαθερός – ακάνθινος** κ.ά. Από τη λ. *αγκάθι* σχηματίζονται αρκετά παράγωγα επίθετα, που συνυπάρχουν σε σημα-

σιολογική ή υφολογική αντίθεση μεταξύ τους, καθώς και προς επίθετα παράγωγα από την αρχική λ *άκανθα (ακάνθινος, ακανθωτός, ακανθώδης).* Από τη μία έχουμε το συνωνυμικό ζεύγος **αγκαθένιος – αγκάθινος** να αντιτίθεται προς το ζεύγος **αγκαθερός – αγκαθωτός**. αφού το α' ζεύγος δηλώνει ύλη («από / με αγκάθια») και πλησμονή («γεμάτος από αγκάθια»), ενώ το β' ζεύγος τονίζει συνεκδοχικά το αποτέλεσμα τής ύπαρξης αγκαθιών, την έννοια τής «αιχμηρότητας». Από την άλλη μεριά. έχουμε την υφολογική αντίθεση ανάμεσα στο *αγκαθένιος / αγκάθινος* και στο **ακάνθινος**. Ο *«ακάνθινος στέφανος»* έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την αντίστοιχη φράση τού Ευαγγελίου και τής εκκλησιαστικής υμνογραφίας. Το **ακανθωτός** μπορεί. από τη λόγια μορφή του, να χρησιμοποιηθεί σε εξειδικευμένες περιγραφές επιστημονικού λόγου. Και, βεβαίως, το **ακανθώδης** στη μεταφορική χρήση του *(ακανθώδες ζήτημα),* διαφοροποιείται πλήρως σημασιολογικά («δυσχερής. περίπλοκος, επικίνδυνος»), πράγμα που δεν συμβαίνει με κανένα από τα άλλα επίθετα

αγκαθερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια **2.** (συνεκδ.) αιχμηρός, αυτός που τρυπάει στο άγγιγμά του Επίσης **αγκαθωτός,** -ή, -ό κ. (λόγ.) **ακανθωτός** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαθένιος.*

αγκάθι (το) {αγκαθ-ιού | -ιών} **1.** αιχμηρή απόφυση των φυτών ΣΥΝ αγκίδα, αγκίθα, αγκύλι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάθομαι στ' αγκάθια*** ανησυχώ, αγωνιώ για κάτι ΣΥΝ κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα (β) ***ξυπάλυτος στ' αγκάθια*** για όσους εκτίθενται σε κίνδυνο ή σε δύσκολη, απαιτητική δραστηριότητα ανέτοιμοι, χωρίς προφυλάξεις ή χωρίς τα απαραίτητα εφόδια· *πού πας ~;* **2.** (συνεκδ) κάθε αγκαθωτό φυτό ΦΡ (παροιμ.) ***απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι*** κακοί γονείς γεννούν καλά παιδιά και καλοί γονείς κακά παιδιά· (γενικότ.) από κάτι ή κάποιον καλό, μπορεί να προέλθει κακό και το αντίστροφο **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους αιχμηρή απόληξη **4.** (συνεκδ.) το κεντρί των εντόμων **5.** καθένα από τα κόκκαλα τού ψαριού **6.** (μτφ.) καθετί που ενοχλεί, πειράζει ή εμποδίζει: *η ζήλια ήταν ~ στις σχέσεις τους* ΣΥΝ εμπόδιο, κώλυμα, φραγμός. — (μεγεθ.) **αγκάθα** (η) [μεσν.]. (υποκ.) **αγκαθάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀκάνθιν* (το -γκ- κατ' επίδραση των λ. *ἀγκίστρι, ἀγκύλος* κ τ.ό.) < αρχ *ἀκάνθ-ιον*, υποκ. τής λ. *ἄκανθα*].

αγκαθιά (η) **1.** γρατζουνιά από αγκάθι • **2.** τόπος γεμάτος αγκάθια.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκανθέα* (βλ. λ. *αγκάθι*), με συνίζηση].

αγκαθιάζω ρ. αμετβ {αγκάθιασ-α, -μένος} (για τόπους, εκτάσεις) γεμίζω αγκάθια: *άφησαν το χωράφι κι αγκάθιασε.*

αγκάθινος, -η, -ο → αγκαθένιος

αγκαθός (ο) **1.** η κόγχη τού ματιού προς την πλευρά τού κροτάφου **2.** κάθε εσωτερική γωνία. ιδ. σπιτιού **3.** εγκοπή ξύλου στην οποία στερεώνεται άλλο ξύλο (κυρ. σε κατασκευές).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *κανθός* (βλ.λ.), με παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*].

αγκαθότοπος (ο) τόπος που είναι γεμάτος αγκάθια ή στον οποίο φυτρώνουν μόνο αγκάθια.

αγκαθωτός, -ή, -ό → αγκαθερός

αγκαλά σύνδ. (λογοτ -σπάν) αν και, μολονότι: (συχνά +και) *«είναι ανάγκη να γίνει μια παρατήρηση, που, ~ και αυτονόητη, δεν πρέπει να παραλειφθεί»* (Κ.Θ Δημαράς)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σύνδ *ἄν* + επίρρ. *καλά*, από εναντιωματική σύνδεση πβ. μεσν. φρ. *«ἀγκαλὰ καὶ θὲν νὰ πάψω, ἡ καρδιὰ νὰ κλαίω βιάζει»*].

αγκάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ -λογοτ.) **1.** η αγκαλιά: *έγειρε στη γλυκιά της ~* ΦΡ (α) ***στις αγκάλες τού Μορφέως / στην αγκαλιά τού Μορφέα*** βλ λ. *Μορφέας* (β) ***με ανοιχτές αγκάλες*** με μεγάλη εγκαρδιότητα και προθυμία. *τον υποδέχτηκαν ~* ΣΥΝ ζεστά, φιλικά. θερμά, φιλόξενα, εγκάρδια ΑΝΤ ψυχρά **2.** (μτφ) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι σαν να το αγκαλιάζει· *στην ~ τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-άλη*. πβ. *αἰθ-άλη*) < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ unc-us «κυρτωμένος». σανσκρ. anc-ati «λυγίζει, κάμπτει». γαλλ και αγγλ. angle «γωνία», ιταλ. angolo, ισπ. angulo κ.ά. Ομόρρ *ἀγκ-ύλη, ἄγκ-υρα, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)* κ ά.].

αγκαλιά (η) [μεσν] **1.** το λύγισμα και των δύο χεριών. ώστε οι βραχίονες να έρχονται παράλληλα και κοντά στον κορμό, όπως όταν κάποιος κρατά κάτι/κάποιον (προστατευτικά) στο στήθος του ή σφίγγει (κάποιον/κάτι) πάνω του· *η μητέρα κοίμιζε το μωρό στην ~ της* || *μητρική / θερμή / ανοιχτή / τρυφερή / στοργική ~* ΣΥΝ. κόλπος, κόρφος, στήθος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να κρατήσει κανείς σφίγγοντάς το πάνω του ή με λυγισμένα χέρια, τεταμένα μπροστά· το περιεχόμενο μιας αγκαλιάς *μια ~ στάχυα / λουλούδια / βιβλία* **3.** (κατ' επεκτ) το αγκάλιασμα· *το μωρό συνήθισε την ~ και, όταν το αφήνεις, κλαίει* || *όλο αγκαλιές και φιλιά είναι τον τελευταίο καιρό οι δυο τους* ΣΥΝ (λόγ.) εναγκαλισμός, περίπτυξη **4.** (ως επίρρ.) αγκαλιαστά: *κοιμούνται ~* || *περπατούσαν ~* || *έχω / παίρνω / κρατώ κάποιον ~* **5.** (μτφ) κολπίσκος, ορμίσκος. *κολυμπούν κάθε μέρα στην ~ τής Νταμούχαρης στο Πήλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

αγκαλιάζω ρ μετβ. {αγκάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περικλείω στην αγκαλιά μου, σφίγγω στο στήθος μου: *αγκάλιασε τον αδελφό της με χαρά* ΣΥΝ (λόγ) εναγκαλίζομαι **2.** (μτφ.) περικλείω, καλύπτω *το σκοτάδι αγκάλιασε την πόλη* || *το γιασεμί αγκάλιαζε τον φράχτη τού κήπου* ΣΥΝ περιβάλλω, πιάνω· ΦΡ (μτφ) ***αγκαλιάζω με τα μάτια / με το βλέμμα*** βλέπω με προσοχή και ενδιαφέρον, περικλείω στο οπτικό μου πεδίο **3.** (μτφ.) περιβάλλω με στοργή: *οι κάτοικοι τού χωριού τον αγκάλιασαν απ' την πρώτη μέρα* || *η οικογένειά του τον αγκάλιασε και τον στήριξε στον αγώνα του* **4.** αποδέχομαι (κάτι) πρόθυμα και εμπράκτως: *όλοι αγκάλιασαν την προσπάθειά μας* ΣΥΝ ενστερνίζομαι. εγκολπώνομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω, αποδέχομαι **5.** (ειδικότ.) περιλαμβάνω, ενσωματώνω· *οι έρευνές του αγκαλιάζουν ένα ευρύ φάσμα πολιτισμών.*
[ΕΤΥΜ. μεσν < *ἀγκαλιά* < αρχ. *ἀγκάλη*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. τού ρήματος αποτελούν μεταφρ. δάνεια. λ.χ *αγκαλιάζω (το τοπίο) με το βλέμμα* (γαλλ. j'embrasse le paysage en regard). *αγκάλιασαν την προσπάθειά μας* (γαλλ. ils ont embrassé notre effort)]

αγκαλιάζω: συνώνυμα. Το αρχ αποθετικό (μόνο μέσης φωνής) ρ. *ἐναγκαλίζομαι* επιβίωσε μέσα από τη λόγια παράδοση σε τυπικές χρήσεις τού νεοελληνικού γραπτού λόγου. ενώ τη θέση του στην καθημερινή επικοινωνία πήρε το ρ. *αγκαλιάζω* Η βιωματική χρήση τού ρήματος οδήγησε σε συχνές περιφραστικές δηλώσεις τής σημασίας του· *παίρνω / κρατώ / έχω / κλείνω / σφίγγω στην αγκαλιά μου,* ακόμη και (μεταφορικά) *φυλακίζω στην αγκαλιά μου*! Η επέκταση τής σημ. τού *αγκαλιάζω* και στη μτφ σημ. «αποδέχομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω», αν δεν είναι παράλληλη σημασιολ εξέλιξη, είναι μεταφραστικό δάνειο από ξένες γλώσσες (γαλλ. embrasser, αγγλ. embrace), χρησιμοποιήθηκε δε στη δημοτική. για να αποφευχθούν τα λογιότερα ρήματα *ενστερνίζομαι* και *εγκολπώνομαι*, μολονότι ετυμολογικά τα ήδη αρχαία (μεταγενέστερα) αυτά ρήματα βρίσκονται πολύ κοντά στη σημ τού *αγκαλιάζω*: όπως και το *εναγκαλίζομαι,* το *ενστερνίζομαι (στέρνον)* σημαίνει «κλείνω στα στήθη μου. στις αγκάλες μου», το δε *εγκολπώνομαι (κόλπος > κόρφος)* «κλείνω στους κόλπους μου. στην αγκαλιά μου» (στην Αρχαία επικράτησε η σημ. τού «ενθυλακώνω»). Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, και αν ακόμη το *αγκαλιάζω* (στη σημ. «αποδέχομαι») θεωρηθεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ embrasser / αγγλ. embrace, τότε πρόκειται. στην πραγματικότητα, για αντιδάνειο, αφού το γαλλ. bras / αγγλ. brace «μπράτσο». από όπου θα προέρχεται. δεν είναι παρά το ελλην. *βραχίων* μέσω τού λατ bracchium (*βραχίων* > bracchium > bras / brace) Άλλο αν αντί για το *βραχίονας* χρησιμοποιούμε σήμερα εμείς το *μπράτσο,* από το βενετσιάνικο brazzo. το οποίο μέσω τού λατ. bracchium ανάγεται και αυτό στο ελλην. *βραχίων* (*βραχίων* > bracchium > brazzo > *μπράτσο*).

αγκάλιασμα (το) [μεσν.] {αγκαλιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το σφίξιμο (κάποιου) στην αγκαλιά: *σφιχτό / δυνατό / τρυφερό / ερωτικό ~* || *το τελευταίο ~ πριν από τον αποχωρισμό* ΣΥΝ περίπτυξη

αγκαλιαστός, -ή, -ό [μεσν] αγκαλιασμένος: *προχωρούσαν αγκαλιαστοί* || *χόρευαν αγκαλιαστοί.* — **αγκαλιαστά** επίρρ. [μεσν.].

αγκαλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (υποκ.) μικρή αγκαλιά **2.** (μτφ -συνήθ. στον πληθ.) τρυφερή ερωτική περίπτυξη: *ζεις μονάχα για φιλάκια κι αγκαλίτσες* **3.** (ως επίρρ.) αγκαλιά, μαζί. *κοιμήθηκαν αγκαλίτσα ώς τα χαράματα.*

αγκίδα κ. **αγκίθα** (η) μικρό βελονοειδές τμήμα ξύλου ΣΥΝ σχίζα, σκλήθρα, αγκάθι. — (υποκ) **αγκίδι** κ. **αγκιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀκίδα* < αρχ *ἀκίς, ἀκίδος* Το *-γκ-* από επίδραση λ. όπως *αγκύλη, αγκίστρι* κ.τ ό , ενώ το *-θ-* τού τ. *ἀγκίθα* πιθ κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*. Πβ. *ακίδα*].

αγκινάρα (η) {δύσχρ. αγκιναρών} **1.** φυτό με πολλές παραφυάδες και βλαστό, στού οποίου την άκρη σχηματίζεται ανθοταξία, που αποτελείται από το σαρκώδες, εδώδιμο μέρος, τη βάση (καρδιά) τού άνθους, από πολυάριθμα ανθάκια και από πολλά αλληλοκαλυπτόμενα αιχμηρά φύλλα **2.** (συνεκδ) η ανθοταξία τού παραπάνω φυτού. κυρ όπως συλλέγεται ως λαχανικό πριν από την άνθισή της· ΦΡ (σκωπτ.-μτφ.) ***καρδιά αγκινάρα*** για άνθρωπο που δεν επιλέγει αυστηρά ποιον αγαπά, που μπορεί να αγαπά πολλούς: *όλους τους αγαπά και τους νοιάζεται· έχει ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *κινάρα / κίναρα,* αγν. ετύμου. Το *ἀγκ-* κατά παρετυμολ. προς τις λ. *ἀγκύλη, ἄγκιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ. *καρδιά αγκινάρα* έχει την αφετηρία της στη γαλλ. φρ. cœur d'artichaut, που δηλώνει εκείνον που έχει άστατο χαρακτήρα στις ερωτικές σχέσεις].

αγκιναριά (η) η αγκινάρα (σημ. 1)

αγκιναροκεφαλή (η) ο εδώδιμος καρπός τής αγκινάρας κατ' αντιδιαστολή προς ολόκληρο το φυτό.

αγκιναροκούκκια (τα) {χωρ. γεν } φρέσκα κουκκιά και αγκινάρες μαγειρεμένα ως λαδερό φαγητό

αγκιναρόσπορος (ο) σπόρος αγκινάρας.

Αγκίστρι (το) {Αγκιστρίου} **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου μεταξύ τής Αίγινας και των Α ακτών τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού
[ΕΤΥΜ Το νησί οφείλει την ονομασία του στις αλιευτικές δραστηριότητες τής περιοχής Από ορισμένους ταυτίζεται με την αρχ. *Πιτυόννησο* ή την *Κεκρυφάλεια*].

αγκίστρι (το) {αγκιστρ-ιού | -ιών} άγκιστρο που αποτελείται από μεταλλικό στέλεχος με αιχμηρή απόληξη, στην οποία τοποθετείται δόλωμα χρησιμοποιείται στο ψάρεμα ως εξάρτημα πετονιάς, αλιευτικών διχτυών κ λπ.: *σύνθετο ~* (με δύο, τρία ή και τέσσερα άγκιστρα, αιχμές) ΣΥΝ γάντζος, αρπάγη. γαντζάκι· ΦΡ (μτφ) (α) ***πιάνομαι στ' αγκίστρι*** πέφτω σε παγίδα (β) ***ρίχνω αγκίστρι*** προσπαθώ να επωφεληθώ. — (υποκ.) **αγκιστράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγκίστριν* < μτγν. *ἀγκίστριον*, υποκ. τού αρχ. *ἄγκιστρον*]

αγκιστριά (η) **1.** το ρίξιμο τού αγκιστριού στη θάλασσα **2.** (περιληπτ) το ψάρι ή το σύνολο των ψαριών που πιάνονται στο αγκίστρι σε κάθε ρίξιμο τής πετονιάς

άγκιστρο (το) {αγκίστρ-ου | -ων} **1.** μεταλλικό στέλεχος (λαβή) που καταλήγει σε λογχοειδή αιχμή· χρησιμοποιείται για το τράβηγμα, το πιάσιμο ή το κρέμασμα αντικειμένου (βλ. λ. *αγκίστρι*) ΣΥΝ. γάντζος, κρεμαστάρι, τσιγκέλι **2.** εργαλείο σε σχήμα αγκίστρου. που χρησιμοποιείται κυρ για ναυτικές και χειρουργικές εργασίες • **3.** (α) ΜΑΘ.

καθένα από τα σύμβολα { , } που χρησιμοποιούνται (i) στις αριθμητικές και τις αλγεβρικές παραστάσεις, όταν έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί παρενθέσεις και αγκύλες (ii) στη θεωρία των συνόλων για να δηλώσουμε ένα συγκεκριμένο σύνολο. αναγράφοντας ή περιγράφοντας τα στοιχεία του μεταξύ δύο αγκίστρων (β) ΓΛΩΣΣ καθένα από τα παραπάνω σύμβολα που χρησιμοποιούνται κατά ζεύγη για τη δήλωση των μορφημάτων, π χ {σπιτ}, {άκι}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκύλη*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγκιστρον* < **ἀγκ-ίζω* «κυρτώνω» < Ι Ε *ank- «κάμπτω». πβ λατ unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. ank-aḥ «άγκιστρο», γαλλ. angle «γωνία». ιταλ uncino «γάντζος», γερμ Angel «καθετή ψαρέματος», αγγλ ankle «κλείδωση» Ομόρρ. *ἄγκ-υρα, ἀγκ-άλη, ἀγκ-ύλη. ἀγκ-ών(ας)* κ ά]

αγκιστροειδής, -ής. -ές [μτγν.] {αγκιστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αγκιστριού ΣΥΝ αγκιστρωτός. — **αγκιστροειδώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.

αγκιστρώνω *ρ* μετβ. {αγκίστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω ή ψαρεύω (κάτι) με αγκίστρι **2.** (κατ᾽ επέκτ.) πιάνω (κάτι) γερά όπως με αγκίστρι. γαντζώνω **3.** κρεμώ (κάτι) από άγκιστρο, από τσιγκέλι (λ.χ. το κρέας που εκτίθεται στα κρεοπωλεία) ΣΥΝ γαντζώνω **4.** (μεσοπαθ ***αγκιστρώνομαι***) (μτφ.) εξαρτώμαι (κυρ συναισθηματικά) από κάποιον *η κόρη σου έχει αγκιστρωθεί πάνω σου* ΣΥΝ γαντζώνομαι ΑΝΤ απαγκιστρώνομαι — **αγκίστρωμα** (το). **αγκίστρωση** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ἀγκιστρῶ (-όω)* < αρχ *ἄγκιστρον*].

αγκιστρωτός, -ή, -ό [μτγν] (καθημ) αγκιστροειδής (βλ.λ).

αγκιτάτορας (ο) {αγκιτατόρων} ελλην *δημεγέρτης* πρόσωπο που με λόγους, συνθήματα. καταγγελίες κ λπ ξεσηκώνει και κινητοποιεί τις μάζες να αναλάβουν δράση για τη διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων ΣΥΝ υποκινητής
[ΕΤΥΜ < ρωσ agitator < λατ. agitator < agito «ωθώ. προκαλώ»].

αγκιτάτσια (η) {χωρ πληθ.} ελλην. *δημεγερσία* η υποκίνηση των μαζών για διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων· (γενικότ.) η υποκίνηση για την ανάληψη δράσεως — **αγκιτάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ < ρωσ. agitatsia < λατ agitatio «παρότρυνση, κινητοποίηση» < agito «ωθώ, προκαλώ»]

αγκλέουρας (ο) → αγλέορας

αγκλίτσα (η) → γκλίτσα

άγκνους ντέι (το) {άκλ.} πέμπτο και τελευταίο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε. γκλόρια. κρέντο. σάνκτους – μπενεντίκτους. άγκνους ντέι) μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση στίχων τής προσευχής «ο αμνός τού Θεού. ο αίρων τας αμαρτίας τού κόσμου» (agnus Dei, qui tollis peccata mundi): *το ~ τής Μίσα Σολέμνις τού Μπετόβεν*
[ΕΤΥΜ < λατ. Agnus Dei «ο αμνός τού Θεού», προσωνυμία τού Ιησού Χριστού].

Αγκόλα (η) → Ανγκόλα

αγκομαχητό (το) **1.** η βαριά αναπνοή κάποιου που έχει δύσπνοια λόγω κοπώσεως. αρρώστιας κ.λπ ΣΥΝ λαχάνιασμα **2.** ο επιθανάτιος ρόγχος *το ~ τού θανάτου* ΣΥΝ ψυχομαχητό, ψυχορράγημα, χαροπάλεμα **3.** (μτφ) κάθε έντονος ήχος που ακούγεται σαν να εκφράζει βεβιασμένη προσπάθεια. πίεση, δυσκολία: *το ~ τής θάλασσας / τής μηχανής* Επίσης **αγκομάχημα**

αγκομαχώ (κ -άω) ρ. αμετβ. {αγκομαχείς . | αγκομάχησα} **1.** αναπνέω βαριά, με δυσκολία· *ανηφορίζαμε στον λόφο αγκομαχώντας* ΣΥΝ λαχανιάζω. ασθμαίνω, πνίγομαι, με πιάνει δύσπνοια, μου κόβεται ή πιάνεται η αναπνοή, κοντανασαίνω. ασφυκτιώ **2.** ψυχομαχώ. είμαι ετοιμοθάνατος ΣΥΝ ψυχορραγώ, πνέω τα λοίσθια. χαροπαλεύω **3.** υποφέρω. στενάζω από κόπωση και ένταση, δυσκολεύομαι να αντεπεξέλθω στις υποχρεώσεις μου: *αγκομαχούσε για να τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ γογγύζω **4.** (μτφ για μηχανές) λειτουργώ με δυσκολία. έχοντας φθάσει στο μέγιστο όριο των δυνατοτήτων μου: *το παλιό λεωφορείο αγκομαχούσε στην ανηφοριά*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγκομαχῶ* < *ἀγκώνω* «φουσκώνω» (< *ὀγκώνω*) + επιτατ *-μαχῶ*. Για την τροπή *ὀ-* > *ἀ-* λόγω συμπροφοράς. βλ. λ *αγγίζω*]

αγκορά επίθ → ανγκορά

αγκοστούρα (η) → ανγκοστούρα

αγκούσα (η) {χωρ πληθ } **1.** η δυσκολία αναπνοής. η δυσφορία λόγω ανεπάρκειας αέρα κατά την αναπνοή. κοπώσεως, πολυφαγίας. αρρώστιας κ λπ. ΣΥΝ. δύσπνοια, αγκομαχητό, ασφυξία **2.** ο ανεπαρκής ή μολυσμένος αέρας σε έναν χώρο, η αποπνικτική ατμόσφαιρα (κυρ. σε ορυχεία και σε κλειστούς εργασιακούς χώρους, χωρίς εξαερισμό) **3.** (μτφ) στενοχώρια, θλίψη. πλάκωμα **4.** (μτφ) εφιάλτης. — **αγκουσεύω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ ετύμου, πιθ < βεν. angossa < λατ angustia «στενό πέρασμα». ή < αρχ. *ὀγκοῦσα*. μτχ τού *ὀγκῶ* «φουσκώνω»].

αγκράφα (η) {δύσχρ αγκραφών} διακοσμητική καρφίτσα ποικίλου σχήματος στο άκρο ζώνης. που χρησιμοποιείται για να δένεται η ζώνη, να ρυθμίζεται πόσο σφιχτό θα είναι το δέσιμό της, καθώς και κάθε αντίστοιχη διακοσμητική καρφίτσα για το στόλισμα ρούχων. παπουτσιών. τσαντών.
[ΕΤΥΜ < γαλλ agrafe < agrafer < παλ γαλλ. agraper «συνάπτω» < αρχ. γερμ. krappe «πόρπη»].

αγκρίφι (το) {αγκριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** ο γάντζος. το τσιγκέλι **2.** καθετί αιχμηρό που αγκυλώνει, που τρυπά· το αγκάθι, η ακίδα
[ΕΤΥΜ < *αγκράφα* (βλ.λ.)]

αγκύλη (η) {αγκυλών} **1.** η καμπή (κλείδωση) τού αγκώνα ή τού γονάτου **2.** ***αγκύλες*** (οι) διαφόρων σχημάτων γραμμικά σύμβολα, που λαμβάνονται κατά ζεύγη και χρησιμοποιούνται για τη δήλωση μαθηματικών, γλωσσολογικών κ.ά. εννοιών: *τετράγωνες* ~ [ ] / *γωνιώδεις* ~ < > / *καμπύλες* ~ ( ) / *αγκιστροειδείς* ~ { } **3.** ΝΑΥΤ θηλιά στην άκρη σχοινιού ή συρματόσχοινου για την πρόσδεση σε ορισμένο σημείο τού πλοίου ή σε άλλο σχοινί ή συρματόσχοινο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ τού επιθ *ἀγκύλος* «γαμψός»]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Ποικίλες σημειολογικές ανάγκες τού γραπτού λόγου και τής μεταγλώσσας διαφόρων επιστημών οδήγησαν στην επινόηση συμβατικών σημείων με τη μορφή αγκυλών διαφόρων σχημάτων (τετράγωνων, καμπύλων, γωνιωδών. αγκιστροειδών). οι οποίες λειτουργούν ως μεταγλωσσικά (σχολιαστικά) σύμβολα Πρόκειται κυρίως για ζεύγη αγκυλών, στις οποίες εμπερικλείονται σειρές λέξεων ή μαθηματικών συμβόλων, που αποκτούν έτσι συγκεκριμένο νόημα Πιο εύχρηστες είναι οι **καμπύλες αγκύλες** ( ), που είναι γνωστές και ως **παρενθέσεις** Αυτές χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο ως σχολιαστικά σημεία στίξεως. για να δηλώσουν ότι οι εντός παρενθέσεων πληροφορίες έχουν πλεοναστικό. παρεκβατικό ή επεξηγηματικό χαρακτήρα («παρενθετικές φράσεις/προτάσεις») Οι **τετράγωνες αγκύλες** [. [χρησιμοποιούνται σπανιότερα στον γραπτό λόγο είτε αντί των συνήθων παρενθέσεων είτε, κυρίως. για να δηλώσουν σειρά πρόσθετων πληροφοριών μέσα ή. συνήθως. στο τέλος παραγράφου. σε υποσημειώσεις. βιβλιογραφία κ λπ Σημειωτέον ότι μέσα στις τετράγωνες αγκύλες μπορεί να περιλαμβάνονται παρενθετικές πληροφορίες εντός καμπύλων αγκυλών (παρενθέσεων). ήτοι· ([.]) Τα λοιπά είδη αγκυλών χρησιμοποιούνται σε ειδικότερους συμβολισμούς. ιδίως στη γλωσσολογία. Συγκεκριμένα. οι **αγκιστροειδείς αγκύλες** (τα άγκιστρα) χρησιμοποιούνται για τη δήλωση των **μορφημάτων**. των ελάχιστων σημασιακών μονάδων τής γλώσσας π.χ. η λ *σπιτάκι* αποτελείται από τα μορφήματα {σπιτ} «κατοικία» και {άκι} «μικρός. αγαπημένος». Οι *τετράγωνες αγκύλες* δηλώνουν **φθόγγους**. τις ελάχιστες φωνητικές μονάδες π χ [τ|. [π]. [ο] κ λπ ή ποικιλίες φθόγγων [κ] (υπερωικό) και [k̂] (ουρανικό). Γενικά. οι τετράγωνες αγκύλες χρησιμοποιούνται στη φωνητική απόδοση των λέξεων, π.χ. *κάνω* [káno]. αλλά *καιρός* [k̂erós]. ενώ οι **γωνιώδεις αγκύλες** <...> αποδίδουν την ιστορική ορθογραφία <*κάνω*>. <*καιρός*> Για τη φωνολογική απόδοση των λ. χρησιμοποιούνται οι πλάγιες γραμμές (μπάρες)· π.χ. /keros/ (= καιρός). Οι πλάγιες γραμμές (μπάρες) δηλώνουν **φωνήματα**. τις ελάχιστες φωνολογικές μονάδες που διαφοροποιούν τη σημασία μιας λέξεως, π.χ. το φώνημα /p/ στο /ponos/ διαφέρει από το /t/, που δίνει το /tonos/ κ.ο.κ. Παράδειγμα των τριών ειδών ορθογραφίας των λέξεων· <*κυρία*> ιστορική ορθογραφία, /kiria/ φωνολογική ορθογραφία, [k̂iría] φωνητική ορθογραφία

αγκύλι (το) {αγκυλ-ιού | -ιών} βελονοειδές αγκάθι, κεντρί
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγκύλιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀγκύλη*].

αγκύλος, -η. -ο αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ κυρτός, καμπύλος, γαμψός — (σπάν.) **αγκυλότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. (με επίθημα *-ύλος*. πβ. κ. *στρογγ-ύλος*) < Ι Ε *ank- «κάμπτω», πβ. σανσκρ anc-ati «κάμπτει», ομόρρ *ἀγκ-άλη, ἄγκ-υρα, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)*]

αγκύλωμα (το) [μτγν] {αγκυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} τρύπημα κέντρισμα με αγκύλι, με αιχμηρό αντικείμενο

αγκυλώνω ρ αμετβ κ. μετβ {αγκύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο: *το αγκάθι αγκυλώνει* **2.** (μτφ) πληγώνω με τα λόγια· *μιλάει ήρεμα. αλλά η γλώσσα του αγκυλώνει* ΣΥΝ κεντρίζω, τσιμπώ, κεντώ, τσυγκλώ ♦ **3.** (μετβ) κάνω (κάτι) αγκύλο ΣΥΝ κυρτώνω. κάμπτω, λυγίζω.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀγκυλῶ (-όω)* «κυρτώνω, κάμπτω» < *ἀγκύλος*]

αγκύλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** (κυριολ) η κύρτωση. η καμπύλωση ΣΥΝ κάμψη **2.** ΙΑΤΡ η αναστολή τής λειτουργίας μιας αρθρώσεως, ακαμψία λόγω θραύσματος οστού ή χόνδρου που έχει παγιδευτεί ανάμεσα στις άκρες των οστών ή λόγω κάκωσης ή νόσου των αρθρώσεων (λ χ οστεοαρθρίτιδας) ΣΥΝ ακινησία, πιάσιμο· ΦΡ (ειρων.) ***παθαίνει αγκύλωση η γλώσσα (κάποιου)*** για κάποιον που αποφεύγει σκόπιμα να μιλήσει, να πει κάτι ή να απαντήσει ή που δεν μπορεί από αμηχανία να πει τίποτα: *Όταν αποκαλύφθηκε ο πραγματικός του σκοπός. δεν είπε λέξη Έπαθε αγκύλωση η γλώσσα του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

αγκυλωτός, -ή. -ό [μεσν] **1.** αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ κυρτός, καμπύλος **2.** ***αγκυλωτός σταυρός*** (α) αρχαίος σταυρός με ισοσκελείς βραχίονες, που τα άκρα τους κάμπτονται. ώστε να σχηματίζουν γωνία αποτελούσε σύμβολο ευημερίας και ευτυχίας (β) (γερμ Hakenkreuz) το έμβλημα τού ναζιστικού καθεστώτος τής Γερμανίας, καθώς και των σύγχρονων νεοναζιστικών οργανώσεων (βλ λ *σβάστικα*) • **3.** αυτός που έχει αγκύλια, αγκαθωτός.

Άγκυρα (η) (τουρκ Ankara) {-ας κ. -ύρας} **1.** η πρωτεύουσα τής Τουρκίας **2.** (η γεν ***Αγκύρας*** ως χαρακτηρισμός) για κατοικίδιες ράτσες ζώων που προέρχονται από την περιοχή τής Άγκυρας και χαρακτηρίζονται από το πυκνό, μακρύ και μεταξένιο τρίχωμά τους: *γάτα / αίγα / κουνέλι ~*.
[ΕΤΥΜ μτγν . πιθ. από φρυγική λ που σημαίνει «φαράγγι» ή «λαγκαδιά», εξαιτίας ενός φρυγικού οικισμού που υπήρχε στην περιοχή προς το τέλος τής 2ης χιλιετίας π.Χ Η ελλην. απόδοση τής λ Ankara ως *Ἄγκυρα* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *ἄγκυρα*]

άγκυρα (η) {αγκυρών} **1.** ΝΑΥΤ εξάρτημα ασφαλείας κάθε πλοίου ή λέμβου, το οποίο αποτελείται από ένα βαρύ. συνήθ αγκυλωτό, αντι-

α- / αν- *στερητικό*

α-γκρέμιστος, -η. -ο **α-γλέντητος**, -η. -ο **α-γλύκαντος**, -η, -ο **ά-γλυκος**, -η, -ο **α-γλύτωτος**, -η, -ο

κείμενο εξαρτημένο στην άκρη αλυσίδας (καδένας) ή σχοινιού. που ρίχνεται στη θάλασσα (στη λίμνη ή στον ποταμό), συνήθ από την πλώρη, και αγκιστρώνεται στον βυθό, για να συγκρατεί το σκάφος σε ορισμένη θέση ή για την υποβοήθηση των χειρισμών κατά την προσέγγισή του στην προβλήτα ή κατά την απομάκρυνσή του από αυτήν **2.** (συνεκδ.) κάθε ανάλογο αντικείμενο ή μηχανισμός που χρησιμοποιείται για τον ίδιο σκοπό • **3.** (μτφ.) πρόσωπο ή πράγμα που εξασφαλίζει υλική ή ηθική υποστήριξη· *«άλλη δεν έχω ~, πλην την ευχή σου μόνο»* (Λ. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ στήριγμα, καταφύγιο ΦΡ (α) (μτφ.) ***ρίχνω άγκυρα*** (i) εγκαθίσταμαι οριστικά κάπου: *έριξε άγκυρα στο νησί και δεν ξανάφυγε ποτέ* ΣΥΝ αράζω (ii) αποσύρομαι. εγκαταλείπω οριστικά την προηγούμενη δραστηριότητά μου: *μισόν αιώνα στα καράβια, τώρα πια θα ρίξω άγκυρα κι εγώ* (β) ΝΑΥΤ ***σηκώνω άγκυρα / βίρα τις άγκυρες!*** (i) τραβώ, σηκώνω την άγκυρα από τον βυθό, ξεκινώ το ταξίδι (ii) (συνεκδ.) φεύγω για ταξίδι. αναχωρώ. φεύγω (κυρ. για μακριά, για μεγάλο χρονικό διάστημα): *θα μείνω μια βδομάδα και μετά ~* — **αγκυροειδής,** -ής. -ές (σημ. 1) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε. *ank- «κάμπτω». πβ. λατ ancora, γαλλ. ancre. ιταλ ancora, αγγλ. anchor, γερμ. Anker. Ομόρρ. *ἀγκ-ύλη. ἀγκ-άλη, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)* κ ά Η φρ *άγκυρα σωτηρίας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ sheet anchor]

αγκυροβόλημα (το) [1889] {αγκυροβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άραγμα τού πλοίου με πόντιση τής άγκυράς του ΣΥΝ προσόρμιση. δέσιμο

αγκυροβόληση (η) [1854] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η αγκυροβολία.

αγκυροβολία (η) [1835] {αγκυροβολιών} **1.** η ρίψη τής άγκυρας πλοίου στον βυθό κατά την προσόρμισή του ΣΥΝ πόντιση. φουντάρισμα **2.** ***σήματα αγκυροβολίας*** τα σήματα (ενδεικτικές σφαίρες, φώτα κ λπ.) που χρησιμοποιούνται βάσει ενός διεθνούς κώδικα από τα πλοία, ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις τους στη θάλασσα. — **αγκυροβολικός,** -ή. -ό.

αγκυροβόλιο (το) {αγκυροβολί-ου | -ων} **1.** τόπος κατάλληλος για το αγκυροβόλημα πλοίων. όρμος ΣΥΝ αραξοβόλι, λιμάνι, (λαϊκ.) καραβοστάσι, πόρτο **2.** (μτφ) τόπος όπου καταφεύγει κανείς για να σωθεί, να ησυχάσει ή να παρηγορηθεί ΣΥΝ καταφύγιο, αραξοβόλι. Επίσης **αγκυροβόλι**
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγκυροβόλιον / ἀγκυρηβόλιον < ἄγκυρα + -βόλιον < -βόλος < βάλλω.* Κατά το *αγκυροβόλι πλάστηκε* και το *αραξοβόλι*].

αγκυροβολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αγκυροβολείς... | αγκυροβόλη-σα. -μένος} **1.** (για σκάφη, πλοία, λέμβους) αράζω (κάπου), ρίχνω την άγκυρα στον βυθό, ώστε να ακινητοποιηθεί το σκάφος: *κατά τον εορτασμό τού Δεκαπενταύγουστου, πλοία τού Πολεμικού Ναυτικού βρίσκονται αγκυροβολημένα στο λιμάνι τής Τήνου* ΣΥΝ αράζω **2.** ***αγκυροβολημένη νάρκη*** νάρκη που έχει σταθεροποιηθεί με άγκυρα σε καθορισμένο σημείο τού βυθού, ώστε να βρίσκεται λίγο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και να μένει αθέατη από τα πλοία **3.** (μτφ.) εγκαθίσταμαι (κάπου) μονίμως: *σταμάτησε τα ταξίδια και αγκυροβόλησε για πάντα στο νησί του*

αγκυροδέτης (ο) [1858] {αγκυροδετών} ΝΑΥΤ σχοινί. συρματόσχοινο ή αλυσίδα που χρησιμοποιείται για να στερεώνεται η άγκυρα κατά τη διάρκεια τού ταξιδιού ΣΥΝ (λαϊκ.) μπότσος. — **αγκυροδετώ** ρ. [1858] {-είς.. }, **αγκυροδέτηση** (η) [1884].
[ΕΤΥΜ < *άγκυρα + δέτης < δένω*].

αγκύρωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σύνδεση ή η ενίσχυση τής σύνδεσης δύο στερεών υλικών χωρίς συγκόλληση αλλά με μεταλλικό συνήθ. μέσο σύνδεσης
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ anchoring].

αγκωνάρι (το) {αγκωναρ-ιού | -ιών} **1.** ογκώδης πελεκημένη πέτρα, που χρησιμοποιείται στην τοιχοποιία για τις γωνίες των τοίχων (ακρογωνιαίος λίθος) (βλ. λ. *αγκωνή*) ΣΥΝ γωνιόλιθος **2.** (συνεκδ) γωνία οικοδομήματος. *τα τέσσερα ~ τού σπιτιού* **3.** κάθε ογκώδης πέτρα **4.** (συνεκδ) καθετί σταθερό, ακλόνητο. στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς (ειδικότ για πρόσ) το στήριγμα, ο προστάτης *το ~ τής πίστης* || *ο πατέρας είναι το ~ τού σπιτιού μας.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *αγκωνή* (βλ λ.)]

αγκώνας (ο) **1.** η άρθρωση τού χεριού, την οποία σχηματίζουν το βραχιόνιο, η κερκίδα και η ωλένη. καθώς και οι μικρότερες αρθρώσεις με τις οποίες συνδέονται μεταξύ τους τα οστά αυτά· ρυθμίζει το λύγισμα τού χεριού. *λυγίζω / τεντώνω τον ~* || *κακώσεις τού ~* ΦΡ ***αγκώνας τού τενίστα*** επώδυνη φλεγμονή στο έξω μέρος τού αγκώνα, που προκαλείται από υπερβολική χρήση των μυών τού πήχεως **2.** (συνεκδ) (α) η εξωτερική γωνία τής καμπής τού χεριού μεταξύ βραχίονα και αντιβραχίονα, κυρ. κατά το λύγισμα τής παραπάνω αρθρώσεως. *στηρίζομαι στους ~ μου* || *τον χτύπησε με τον ~* (β) το δέρμα που καλύπτει την παραπάνω άρθρωση: *ενυδατική κρέμα για λείους ~* **3.** (μτφ.) κάθε γωνιώδης καμπή· *ο ~ τής άγκυρας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγκών, -ῶνος* < Ι.Ε *ank- «κάμπτω» Ομόρρ *ἀγκ-ύλη, ἀγκ-άλη, ἄγκ-υρα, ἄγκ-ιστρο(ν)*]

αγκωνή (η) (λαϊκ) **1.** η γωνία: *στην ~ τού δρόμου* **2.** (ειδικότ) κάθε γωνιά τού σπιτιού, απόμερη θέση *να κάτσετε στην ~ κι εμείς θα σταθούμε στη μέση.*
[ΕΤΥΜ μεσν , από συμφυρμό των λ *ἀγκών* και *γωνία* (πβ κ *αμφιβολία – αμφιβολή*)]

αγκωνιά (η) σπρώξιμο ή χτύπημα με τον αγκώνα.

αγκωνιάζω ρ. μετβ {αγκώνιασ-α. -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή σπρώχνω (κάτι) στη γωνία ΣΥΝ παραμερίζω **2.** (στην τοιχοποιία, την ξυλουργική) δίνω (σε κάτι) σχήμα ορθής γωνίας ΣΥΝ γωνιάζω
[ΕΤΥΜ < *αγκωνή*].

αγκώνω ρ μετβ κ αμετβ. {άγκωσα} (διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ) κάνω (κάτι) να φουσκώσει γεμίζοντάς το: *το φαγητό άγκωσε το στομάχι του* ♦ (αμετβ.) **2.** φουσκώνω, πρήζομαι, κυρ. από το πολύ φαγητό *~ απ᾽ το φαγοπότι* **3.** (κατ᾽ επέκτ. για φαγητά) προκαλώ κορεσμό και αίσθημα δυσφορίας: *αυτό το λάδι αγκώνει.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὀγκώνω* < αρχ *ὀγκῶ (-όω) < ὄγκος*)].

Αγλαΐα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Ευφροσύνη και τη Θάλεια) **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν , θηλ. τού **ἀγλάϝιος < ἀγλαός* «λαμπρός, ωραίος»].

αγλαΐζω ρ. μετβ. {αγλάισ-α. -μένος} (λόγ.) **1.** προσδίδω (σε κάτι) λαμπρότητα. λαμπρύνω **2.** τιμώ, δοξάζω
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγλαός*].

αγλάισμα (το) [αρχ.] {αγλαΐσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ) αυτό για το οποίο χαίρεται κανείς, ό,τι επιφέρει τιμή, δόξα: *η Θεσσαλονίκη. ~ τού Θερμαϊκού* ΣΥΝ. καύχημα, στολίδι, καμάρι ΑΝΤ ντροπή, (λόγ.) όνειδος, καταισχύνη.

αγλαός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που διακρίνεται για τη λαμπρότητά του, ο φωτεινός ΣΥΝ ακτινοβόλος. λαμπρός, αστραφτερός **2.** (συνεκδ) αυτός που χαρακτηρίζεται για την υπεροχή. τη φήμη ή τη δόξα του ΣΥΝ φημισμένος, διαπρεπής ΦΡ ***αγλαοί καρποί*** τα λαμπρά. θαυμαστά και ευεργετικά αποτελέσματα: *κανείς δεν αμφισβητεί πλέον τους αγλαούς καρπούς που προσέφερε το Βυζάντιο στον πολιτισμό των Μέσων Χρόνων*
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἀγλαϝός*. αβεβ. ετύμου, πιθ συγγενές προς *γελῶ, γαλήνη, ἀγάλλομαι*].

αγλέο(υ)ρας κ **αγκλέουρας** (ο) {χωρ πληθ.} δηλητηριώδες φυτό ΦΡ (οικ) ***τρώω / πίνω τον αγλέορα*** τρώω / πίνω υπερβολική ποσότητα φαγητού / ποτού ΣΥΝ τρώω τον αβλέμονα. τον άμπακο. τον περίδρομο! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *περίδρομος.*
[ΕΤΥΜ < **αλλέο(υ)ρας < *αλλέβο(υ)ρας < *ελλέβο(υ)ρας* < αρχ. *ἐλλέβορος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἐλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»]

αγλωσσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η συνήθ. εκ γενετής απουσία τού γλωσσικού οργάνου, η οποία συνήθ συνοδεύεται και από έλλειψη τής κάτω γνάθου **2.** ανικανότητα ομιλίας, αφασία **3.** (καταχρ) η κακή χρήση, η κακοποίηση τής γλώσσας **4.** (παλαιότ.) η έλλειψη διαμορφωμένης ενιαίας γλώσσας σε ένα έθνος

αγλωσσολόγητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- στερητ.*

άγλωσσος, -η, -ο [αρχ] **1.** (σπάν) αυτός που δεν έχει γλώσσα **2.** (καταχρ) αυτός που δεν κατέχει τη γλώσσα. ώστε να εκφράζεται και να επικοινωνεί με άνεση. που στερείται ευγλωττίας. *αν και ~, εκλέγεται συνεχώς βουλευτής*

αγναντεύω ρ μετβ [μεσν.] {αγνάντεψα} παρατηρώ από μακριά ή από ψηλά. ατενίζω *απ᾽ την κορυφή ~ το πέλαγος* ΣΥΝ κοιτάζω. θωρώ, βλέπω, (λόγ.) επισκοπώ. — **αγνάντεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βλέπω*

αγνάντια επίρρ (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ. Επίσης **αγνάντι** κ **αγναντιαστά**.
[ΕΤΥΜ μεσν., από τη συνεκφορά *τὰ ἐναντία > *ταϊνάντια > *ταjνάντια > τ᾽ ἀγνάντια* Βλ κ λ. *αβγό*]

άγνεθος, -η, -ο κ **άγνεστος** αυτός που δεν γνέστηκε. που δεν έγινε κλωστή ΣΥΝ άκλωστος.

αγνεία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η παρθενία των αγάμων και η ηθική διαβίωση των εγγάμων **2.** (στον Μεσαίωνα) ***αγνείας πείρα*** η θρησκευτική ή εθιμική δοκιμασία τής παρθενίας των αγάμων γυναικών **3.** (γενικότ.) η αποχή από τα σαρκικά αμαρτήματα και η προσπάθεια για σωματική και πνευματική αγνότητα (σύμφωνα με τους ηθικούς κανόνες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁγνεία < ἁγνεύω < ἁγνός*. Η σημ τής λ στην αρχ. ελλ θρησκεία υποδήλωνε αποχή από τη σεξουαλική πράξη και. κατ᾽ επέκταση. απομάκρυνση από κάθε μιαρή σκέψη και πράξη Τον σκοπό αυτόν επιτελούσαν *αἱ ἁγνεῖαι*, θρησκευτικές τελετές εξαγνισμού].

άγνεστος, -η, -ο → άγνεθος

Αγνή (η) γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < μτγν *Ἁγνή*. θηλ τού αρχ επιθ *ἁγνός*].

> **κύρια ονόματα από θηλυκά επιθέτων.** Το όνομα *Αγνή* και πολλά άλλα θηλυκά κύρια ονόματα σχηματίστηκαν στην Ελληνική από τα αντίστοιχα θηλυκού γένους επίθετα με ή χωρίς αναβιβασμό τού τόνου: *αγνός – αγνή* > **Αγνή**. *αγγελικός – αγγελική* > **Αγγελική**, *φωτεινός φωτεινή* > **Φωτεινή**. *φαιδρός φαιδρά* > **Φαίδρα** κ.ά

αγνίζω ρ μετβ [αρχ] {άγνισ-α, -τηκα. -μένος} κάνω (κάτι) αγνό, καθαρό ΣΥΝ εξαγνίζω, αποκαθαίρω — **αγνισμός** (ο) [μτγν]

άγνοια (η) {άγν-οιας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη γνώσεως ή ενημέρωσης (για κάτι), η αμάθεια *απόλυτη / πλήρης / δικαιολογημένη / εγκληματική ~* || *«μόνη η ~ τού αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό ..»* (Ποινικός Κώδικας. άρθρο 31) || *δηλώνω / προσποιούμαι ~* ΑΝΤ γνώση, ενημέρωση. πληροφόρηση ΦΡ (λόγ) ***εν αγνοία*** *(ἐν ἀγνοίᾳ)* (+γεν. προσ) αγνοώντας, χωρίς γνώση (ενός πράγματος): *πολλά γίνονται εδώ μέσα ~ μου* || *διέπραξα ~ μου σοβαρό αδίκημα* **2.** ΣΤΡΑΤ η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται στρατιωτικός από την επόμενη ημέρα τής υπερβάσεως άδειας απουσίας ή αυθαίρετης απουσίας του. ωσότου κηρυχθεί λιποτάκτης: *ο στρατιώτης κηρύχθηκε σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγνοῶ*].

> **άγνοια: ορθογραφία.** Το *άγνοια* θεωρείται, ως προς τη γραφή του με *-οι-*, «εξαίρεση» από τα ουσιαστικά σε [-ia]. που. όταν δεν τονίζονται στο [-ι]. γράφονται με *-ει*: *ευγένεια, συνέπεια, οικογένεια*

κ.λπ. Ωστόσο, η γραφή τού *άγνοια* με *-οια* δεν αποτελεί πραγματικά εξαίρεση, αφού το θέμα τής λ. λήγει σε *-ο* (< *αγνο-ώ*), στο οποίο προστίθεται η κατάληξη *-ια*, ήτοι: *άγνο-ια*. Το ίδιο ισχύει και με την ορθογραφία άλλων ουσιαστικών, που σχηματίζονται ομοίως από θέμα σε *-ο*: αρχ. *νό-ος* (> *νοῦς*· πβ. *νο-ῶ*) > **-νο-ια**: *ά-νοια, εύ-νοια, έν-νοια, ομό-νοια* κ.λπ · αρχ. ρέω > *ρό-ος* (> *ροῦς*) > **-ρο-ια**. *απόρ-ροια, παλίρ-ροια, διάρ-ροια* κ.λπ.· αρχ. πλέω > πλό-ος (> *πλοῦς*) > **-πλο-ια** *ά-πλοια, εύ-πλοια* κ.τ ό. → *-οια*

αγνοούμενος (ο) {αγνοουμέν-ου | -ων, -ους}, **αγνοούμενη** (κ. λόγ. -ένη) (η) **1.** πρόσωπο τού οποίου τα ίχνη έχουν χαθεί (μετά από στρατιωτική επιχείρηση, ναυάγιο, αεροπορικό δυστύχημα), τού οποίου αγνοείται η τύχη: *δύο ~ από το τραγικό ναυτικό ατύχημα* **2.** (ειδικότ.) ***αγνοούμενοι*** (οι) οι σχεδόν δισχίλιοι Έλληνες Κύπριοι που συνελήφθησαν από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια τής εισβολής τού 1974 στην Κύπρο και έκτοτε αγνοείται η τύχη τους (ανάμεσά τους και αιχμάλωτοι που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία και βρίσκονταν αποδεδειγμένα εκεί μετά τη λήξη τής επιχείρησης «Αττίλα», αλλά και γυναίκες και παιδιά).

αγνός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ) ψυχικά και ηθικά καθαρός: *~ ψυχή / καρδιά* || *~ άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή επιτήδευση, που έλεγε πάντα την αλήθεια* || *οι ~ παιδικές ψυχές* ΣΥΝ. ηθικός, αμόλυντος, αδιάφθορος, άδολος, απονήρευτος, αθώος **2.** (ειδικότ) (α) άγαμος που απέχει από τις σεξουαλικές σχέσεις ΣΥΝ παρθένος (β) έγγαμος που ζει σύμφωνα με τους κανόνες τής ηθικής ΣΥΝ ενάρετος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανιδιοτέλεια και ειλικρίνεια: *~ χαρά / αισθήματα / φιλία / φιλοδοξία / κίνητρο / πατριωτισμός* ΣΥΝ αυθόρμητος, ανυπόκριτος, ανυστερόβουλος, άδολος **4.** (α) αυτός που δεν έχει νοθευτεί, που διατηρεί τη γνησιότητά του: *~ κρασί / παρθένο μαλλί* (β) αυτός τού οποίου ο χαρακτήρας ή η κύρια ιδιότητα δεν έχει νοθευτεί, γνήσιος, αληθινός: *~ ιδεολόγος, ποτέ δεν ζήτησε ανταλλάγματα για την προσφορά του* ΣΥΝ απροσποίητος. — **αγνά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁγνός* < Ι.Ε. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ yájati «λατρεύει». Ομόρρ. *ἄγ-ος* (< **ἄγ-ος*) «ανοσιούργημα», *ἅγ-ιος* Η αρχ. σημ. τού *ἁγνός* «σεμνός, αμόλυντος» επεκτάθηκε κατά τη μτγν. εποχή στη σημ. «χρηστός, ενάρετος». Η λ. είναι αρχαιότερη τού μεθομηρικού *ἅγιος*· σε αντίθεση με το *ἅγιος*, το επίθ. *ἁγνός* χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως προσδιοριστικό προσώπων, κυρίως θεοτήτων, και συνδέεται συχνά με το επίθ. *καθαρός*].

αγνότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1.** η ψυχική καθαρότητα, η έλλειψη υστεροβουλίας, δολιότητας, κακίας: *η ~ των προθέσεων / τής ψυχής κάποιου* || (μτφ) *η ~ τού βλέμματος / τού προσώπου της* ΣΥΝ. αθωότητα **2.** η αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις η συμμόρφωση προς τους κανόνες ηθικής: *η γυναίκα του ήταν αμέμπτου τής ηθικής· κανείς δεν αμφέβαλλε για την ~ της* || *ζώνη αγνότητας* (βλ. λ. *ζώνη*) ΣΥΝ (για ανύπαντρες γυναίκες) παρθενία **3.** (για προϊόντα, υλικά κ λπ.) η καλή ποιότητα, η καθαρότητα χωρίς προσμείξεις, νοθεύσεις. *την ~ των προϊόντων μας εγγυάται η καλή ποιότητα των υλικών μας*.

αγνοώ ρ. μετβ {αγνοείς. . | αγνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δεν γνωρίζω ή δεν έχω λάβει γνώση για (κάτι), έχω άγνοια: *~ παντελώς τα στοιχεία που αναφέρετε* ΑΝΤ γνωρίζω, είμαι ενήμερος **2.** (μτφ.) αδιαφορώ για (κάποιον/κάτι): *το αίτημά μου αγνοήθηκε* || *του μιλούσα κι αυτός με αγνοούσε* ΣΥΝ. περιφρονώ, αντιπαρέρχομαι **3.** (μεσοπαθ. ***αγνοούμαι***) (α) (για πρόσ.) είμαι αγνοούμενος: *αγνοείται από τη Δευτέρα το βράδυ, όταν τον είδαν για τελευταία φορά* (β) είμαι άγνωστος· κυρ. στη ΦΡ. ***αγνοείται η τύχη (κάποιου)*** για πρόσωπα ή πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το πού βρίσκονται ή τι έγιναν: *έφυγε πέρυσι και έκτοτε αγνοείται η τύχη του!* || *η τύχη τού σημαντικού αυτού έργου αγνοείται στις μέρες μας*. — **αγνόηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγνοῶ (-έω)* < *ἀ-* στερητ. + *γνο-*, ασθενής βαθμ τής ρίζας *γνω-*, από όπου και *γι-γνώ-σκω, γνω-στός*]

άγνωμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γνώμη. ο άβουλος ΣΥΝ. αναποφάσιστος, (λαϊκ.) ανέγνωμος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει φρόνηση, σύνεση ΣΥΝ ανόητος, ασύνετος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος. — **άγνωμα** επίρρ.

αγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μη συναίσθηση ευγνωμοσύνης, η αχαριστία: *τέτοια ~ απέναντι στον άνθρωπο που τον ανέδειξε και τον στήριξε!* ΑΝΤ ευγνωμοσύνη.

αγνώμων, -ων, -ον {αγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} αυτός που δεν αναγνωρίζει την ευεργεσία που του έκαναν, που δεν αισθάνεται ευγνωμοσύνη: *υπήρξε / φάνηκε ~ απέναντι στους ευεργέτες του* ΣΥΝ αχάριστος. Επίσης (καθημ.) **αγνώμονας** (ο/η). — **αγνωμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει γνώμη, κρίση», < *ἀ-* στερητ. + *γνώμη*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (λ.χ. Σοφοκλ. *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ* 86: *Φοίβῳ τε κἀμοὶ μὴ γένησθ' ἀγνώμονες*)].

αγνώριστος, -η. -ο [μτγν] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν αναγνωρίζεται εύκολα **2.** αυτός που μεταβλήθηκε (στη μορφή ή στον χαρακτήρα) τόσο, ώστε να μην αναγνωρίζεται, ο παραμορφωμένος: *μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτειά γύρισε ~* || *τον έκανε ~ έτσι που τον κούρεψε* ΣΥΝ μεταμορφωμένος, αλλαγμένος.

άγνωρος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), αμαθής **2.** άγνωστος: *~ τόπος* ΣΥΝ γνώριμος **3.** αυτός που δεν μπορεί να αναγνωριστεί ΣΥΝ αγνώριστος, αταύτιστος. Επίσης (λαϊκ) **ανέγνωρος**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *γνώρα* (υποχωρητ.) < *γνωρίζω*].

αγνωσία (η) {χωρ πληθ } **1.** (σπάν.) η έλλειψη γνώσεως, η άγνοια. η αμάθεια **2.** ΦΙΛΟΣ θεμελιώδης αρχή τής σωκρατικής διαλεκτικής και ειρωνείας. που εκφράζεται με το *«ἓν οἶδα. ὅτι οὐδὲν οἶδα»* **3.** ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική ανικανότητα αναγνωρίσεως διαφόρων ερεθισμάτων λόγω βλάβης περιοχών τού φλοιού των εγκεφαλικών ημισφαιρίων: *απτική / οπτική / ακουστική / λεκτική ~* (αδυναμία κατανοήσεως γραμμένων λέξεων).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγνωτος* < *ἀ-* στερητ. + *γνω-τός* «γνωστός», πβ. *γνω-σ-τός, γνώ-σ-της, γι-γνώ-σκω* κ.ά. Ο ιατρ. όρ. *αγνωσία* είναι αντιδάν. από αγγλ agnosia].

αγνωσιαρχία (η) {χωρ. πληθ } ΦΙΛΟΣ η θεωρία που υποστηρίζει ότι είναι αδύνατη η γνώση τής αλήθειας και αρνείται κάθε βεβαιότητα.
[ΕΤΥΜ < *αγνωσία* + *-αρχία* < *αρχή*, απόδ τού ελληνογενούς αγγλ. agnosticism, βλ. κ. *αγνωστικισμός*]

αγνωστικισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. άποψη, σύμφωνα με την οποία η γνώση τού απολύτου, τής πρώτης αρχής των όντων, τού Θεού, είναι ανέφικτη (πβ. λ. *αθεϊσμός, σκεπτικισμός*). — **αγνωστικιστής** (ο) [1888], **αγνωστικιστικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. agnosticism < agnostic < ελλην *ἄγνωστος*. Τον όρο έπλασε το 1869 ο Βρετανός βιολόγος T.H Huxley].

άγνωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι γνωστός, για τον οποίο δεν διαθέτουμε πληροφορίες ή στοιχεία, που δεν τον ξέρει κανείς: *η ~ ιστορία τής Εθνικής Αντίστασης* (που δεν έχει μελετηθεί ή δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή) || *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση παραμένουν ~* || *βρέθηκε σε ~ περιβάλλον* || *~ πρόσωπο / κόσμος / αίτια / γλώσσα / ταυτότητα / παράγοντας / κατεύθυνση* || *~ πτυχή / μοίρα / παρασκήνια / προέλευση / πηγή* || *~ παραμένει μέχρι τώρα ο αριθμός των θυμάτων* ΣΥΝ άδηλος, ανέγνωρος ΑΝΤ γνωστός· ΦΡ (α) ***άγνωστα νερά*** οι χώροι ή οι περιοχές δράσεως, που ανακαλύπτει κανείς και δεν του είναι οικείοι (β) ***άγνωστο θέμα / κείμενο*** (κ. ***αδίδακτο κείμενο***) το θέμα ή το κείμενο που δίδεται σε μαθητές ως άσκηση (κατά τη διδασκαλία ή την εξέταση των γνώσεών τους) για γλωσσική ή νοηματική επεξεργασία, χωρίς να έχει διδαχθεί εκ των προτέρων, κατ' αντιδιαστολή προς τα γνωστά ή διδαγμένα κείμενα ΣΥΝ. αδίδακτο κείμενο (γ) ***άγνωστοι αι βουλαί τού Υψίστου / τού Κυρίου*** (*ἄγνωστοι αἱ βουλαὶ τοῦ Ὑψίστου*, είναι άγνωστες οι σκέψεις τού Θεού) για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να προδικάσει τι πρόκειται να συμβεί, επειδή κάτι εξαρτάται από ανώτερους και αστάθμητους παράγοντες (δ) ***άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο*** (Α.Τ.Ι Α) κάθε είδους οπτικό φαινόμενο το οποίο ο παρατηρητής αδυνατεί να ερμηνεύσει επιστημονικά, λ.χ. ως αστρονομικό ή μετεωρολογικό φαινόμενο (έστω και αν αργότερα εξιχνιαστεί), και το οποίο συχνά συνδέεται με την εκδοχή τής ύπαρξης εξωγήινων όντων, που επισκέπτονται τον πλανήτη μας (βλ λ. *ούφο*) (ε) ***(εξηγώ) τα άγνωστα δι' αγνώστων*** (εξηγώ) κάτι που δεν είναι γνωστό με άγνωστα επίσης στοιχεία (δεν το εξηγώ τελικά) **2.** ***Άγνωστος Στρατιώτης*** μνημείο προς τιμήν των μη αναγνωρισθέντων ή αναγνωριζομένων νεκρών, που έπεσαν στα πεδία των μαχών αγωνιζόμενοι για την πατρίδα τους **3.** (κατά την αρχαιότητα) ***Άγνωστος θεός*** καθεμιά από τις θεότητες των οποίων την ύπαρξη οι Έλληνες δεν απέκλειαν, αν και τις αγνοούσαν, ώστε τις είχαν συμπεριλάβει στο ευρύτερο Πάνθεόν τους αφιερώνοντας βωμούς και τιμώντας τες **4.** ΜΑΘ όρος με τον οποίο δηλώνουμε ένα μη δεδομένο μέγεθος ή στοιχείο σε ένα μαθηματικό πρόβλημα (τής αριθμητικής ή τής άλγεβρας ή τής γεωμετρίας κ.λπ.)· συνήθ. στη λύση τού προβλήματος συμβολίζεται με ένα από τα τελευταία γράμματα τού αλφαβήτου: *ο ~ x ή ο ~ X*· ΦΡ (μτφ) ***ο άγνωστος X*** ο άγνωστος. αστάθμητος και απρόβλεπτος παράγοντας: *ο ~ μιας υπόθεσης κατασκοπίας* **5.** ***άγνωστος*** (ο) {αγνώστ-ου | -ων}, ***άγνωστη*** (η) πρόσωπο που δεν είναι οικείο, γνωστό σε κάποιον, που δεν το γνωρίζει κανείς: *τη συνόδευε ένας ~ μεγάλης ηλικίας*· ΦΡ ***άγνωστος μεταξύ αγνώστων*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκεται κανείς μεταξύ ανθρώπων που δεν γνωρίζουν ποιος είναι: *ο μεγάλος ποιητής έφυγε σε μια μακρινή χώρα, όπου και έζησε μέχρι το τέλος ~* (ii) για περιβάλλοντα στα οποία οι άνθρωποι δεν γνωρίζονται μεταξύ τους: *στις μεγάλες πόλεις είσαι ~* **6.** **άγνωστο** (το) (α) καθετί που βρίσκεται πέρα από τα όρια τής ανθρώπινης γνώσης (β) τόπος ή κατάσταση που δεν γνωρίζουμε ή εξέλιξη που δεν μπορεί να προβλεφθεί· *«πάμε στο ~ με βάρκα την ελπίδα. »* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *γνωστός*. Η φρ. *Άγνωστος θεός* ανάγεται στην ομιλία τού Αποστόλου Παύλου στον Άρειο Πάγο. όπου επαίνεσε τους Αθηναίους, επειδή μεταξύ των άλλων βρήκε βωμό *«ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἀγνώστῳ θεῷ»* (Κ Δ. *Πράξ*. 17, 23) Η φρ *άγνωστος X* αποτελεί μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ. the unknown X]

Άγνωατος Στρατιώτης. Το 1932 ανεγείρεται στα Παλαιά Ανάκτορα (τη μετέπειτα Βουλή) μνημείο προς τιμήν τού Αγνώστου Στρατιώτη, έργο των Κ. Δημητριάδη και Φ. Ρωκ. Έχουν προηγηθεί άλλα τέτοια μνημεία σε ευρωπαϊκές χώρες. αρχίζοντας από τη Γαλλία αμέσως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως όμως αναγράφεται και στο ελληνικό μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτη, η ιδέα είναι ήδη αρχαία ελληνική. Έτσι. από τον «Επιτάφιο» γνωρίζουμε ότι *«μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ εὑρεθῶσιν ες ἀναίρεσιν»* (Θουκ. II, 34, 3)

αγόγγυστα επίρρ · χωρίς διαμαρτυρία, με καρτερία και υπομονή· *εργάστηκε ~ υπό εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες* ΣΥΝ. υπομονετικά. καρ-

α- / αν- *στερητικό*

ά-γνοιαστος, -η, -ο	**α-γνωστοποίητος**, -η, -ο	**α-γόμωτος**, -η, -ο	**α-γραδάριστος**, -η, -ο	**α-γρατζούνιστος**, -η, -ο
α-γνώριμος, -η, -ο	**α-γοήτευτος**, -η, -ο	**α-γονιμοποίητος**, -η, -ο	**α-γρασάριστος**, -η, -ο	

τερικά, αδιαμαρτύρητα. Επίσης (λόγ.) **αγογγύστως** [μτγν.] — **αγόγγυστος,** -η, -ο [μεσν.].

άγομαι και φέρομαι → άγω

αγονάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γονάτισε **2.** (μτφ) αυτός που δεν κάμφθηκε ηθικά ή σωματικά ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος, ανίκητος. — **αγονάτιστα** επίρρ

αγονία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) η ανικανότητα αναπαραγωγής, τεκνοποίησης ΣΥΝ στειρότητα **2.** (για φυτά, φυτικούς οργανισμούς) η ακαρπία.

άγονος, -η, -ο **1.** (για τόπο) αυτός που δεν είναι εύφορος: ~ *γη* / *χωράφι* / *έδαφος* ΣΥΝ άκαρπος, άφορος ΑΝΤ εύφορος· ΦΡ ***άγονη γραμμή*** (i) ΝΑΥΤ ακτοπλοϊκή γραμμή με μειωμένη επιβατική κίνηση, που επιχορηγείται για συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση δυσπρόσιτων νησιών (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, δυσπρόσιτων νησιών: *ταξίδεψα στην* ~ (iii) (συνεκδ.) η γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τα παραπάνω νησιά: *η Κάσος βρίσκεται στην* ~ **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι αποδοτικός ή που δεν καταλήγει σε αυτό για το οποίο γίνεται: ~ *συζήτηση, δεν οδηγεί πουθενά!* || ~ *διαγωνισμός* / *πλειστηριασμός* / *δημοπρασία* || ~ *εκλογή* (όπου δεν εκλέγεται κάποιος από τους υποψηφίους) ΣΥΝ άκαρπος, ατελέσφορος, μάταιος, ανώφελος ΑΝΤ αποδοτικός **3.** (σπάν για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν μπορεί να γεννήσει: ~ *γυναίκα* / *άνδρας* ΣΥΝ. στείρος ΑΝΤ γόνιμος **4.** (κατ' επέκτ) αυτός που δεν συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού είδους, που δεν παράγει απογόνους: ~ *γάμος* / *συζυγική ζωή*· ΦΡ ***άγονες ημέρες*** οι ημέρες τού εμμηνορροϊκού κύκλου τής γυναίκας κατά τις οποίες δεν ευνοείται η σύλληψη παιδιού.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *γόνος* «παιδί, τέκνο», πβ. κ. *ἀπό-γονος, πρό-γονος, ἔγ-γονος* κ.ά. Η φρ. *άγονη γραμμή* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ. unprofitable line]

αγορά (η) **1.** η απόκτηση (διαφόρων ειδών) με καταβολή χρηματικού ποσού ανάλογου προς την αξία (τους): ~ *σπιτιού* / *γης* || *επιτυχημένη* / *συμφέρουσα* / *έξυπνη* / *νόμιμη* / *παράνομη* / *λειανική* / *χονδρική* ~ **2.** (συνεκδ.) (α) το είδος που αγοράζει κανείς, η αγοραστική επιλογή: *κάνεις ακριβές* ~ (β) το σύνολο των εμπορευμάτων ενός τόπου (περιοχής, πόλης, χώρας κ.λπ.): *η Θεσσαλονίκη έχει μεγάλη και καλή* ~ **3.** ΟΙΚΟΝ (α) το σύνολο των συνθηκών που διέπουν τις οικονομικές συναλλαγές και οι οποίες διαμορφώνονται με βάση τον νόμο τής προσφοράς και τής ζήτησης, το σύνολο των αγοραπωλησιών: *τον περασμένο χειμώνα η* ~ *ήταν πολύ πεσμένη* (β) ***αγορά αξιών*** η απόκτηση μετοχών, χρεωγράφων, ομολόγων κ.λπ. έναντι χρηματικού ποσού (γ) ***ελεύθερη αγορά*** βλ λ. *ελεύθερος* (δ) ***αγορά κεφαλαίου*** (ή *κεφαλαιαγορά*) η διαδικασία κατά την οποία τα πλεονάζοντα κεφάλαια και οι καταθέσεις επενδύονται σε ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες μέσω των τραπεζών και άλλων χρηματοδοτικών οργανισμών με αντάλλαγμα τίτλους, ομολογίες κ.ά (ε) ***λαϊκή αγορά*** βλ. λ. *λαϊκός* (στ) ***λαχειοφόρος αγορά*** η πώληση λαχείων, που αποσκοπεί στη συγκέντρωση ποσού για μη κερδοσκοπικό συνήθ σκοπό και κατά την οποία όσοι αγοράζουν λαχεία, λαχνούς κ.λπ. έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε κλήρωση, στην οποία μπορεί κανείς να κερδίσει διάφορα προσφερόμενα δώρα (ζ) ***φιλανθρωπική αγορά*** εκδήλωση στην οποία διατίθενται προς πώληση ποικίλα είδη, προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για φιλανθρωπικούς σκοπούς: *έγινε μια μεγάλη* ~ *για τους σεισμοπαθείς* (η) ***έρευνα αγοράς*** η συγκέντρωση και μελέτη στοιχείων που αναφέρονται στους παράγοντες προσφοράς και ζήτησης των αγαθών, των υπηρεσιών κ.λπ. σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, συνήθ. για την εισαγωγή νέου προϊόντος στην αγορά (θ) ***αγορά χρήματος*** βλ. λ. *χρηματαγορά* (ι) ***αγορά εργασίας*** βλ λ. *εργασία* (ια) ***τιμή αγοράς*** (i) η τιμή στην οποία αποκτά ο έμπορος τα εμπορεύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την τιμή πωλήσεως (ενν. στον πελάτη) (ii) (για συνάλλαγμα) η τιμή στην οποία μπορεί να αγοράσει κανείς από τις τράπεζες (ιβ) ***μαύρη αγορά*** βλ. λ. *μαύρος* **4.** ΟΙΚΟΝ. ο μηχανισμός μέσω τού οποίου είναι δυνατή η επικοινωνία παραγωγών και καταναλωτών και ο οποίος γνωστοποιεί στους ενδιαφερομένους τις επιθυμίες των αγοραστών και τις προθέσεις των πωλητών· ο μηχανισμός αυτός προσδιορίζεται ως προς τους συντελεστές παραγωγής (αγορά εργασίας, κεφαλαίου, γης κ.λπ.), το προϊόν (αγορά ενδυμάτων / πετρελαίου κ.λπ.) ή την περιοχή όπου λειτουργεί (αγορά λαϊκή / ελληνική κ.λπ.) **5.** ***Κοινή Αγορά*** οικονομική ένωση για την οικονομική συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών (βλ. λ. *Ευρωπαϊκή Ένωση* κ. *Ε.Ο.Κ.*) **6.** (α) ο τόπος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες: *η* ~ *είναι γύρω από την πλατεία και κατά μήκος τού κεντρικού δρόμου* ΣΥΝ παζάρι, πιάτσα (β) ο εμπορικός κόσμος που κινείται εκεί: *άνθρωπος τής* ~ || *η* ~ *διαμαρτύρεται για τα νέα μέτρα τού υπουργείου* ΣΥΝ έμποροι, συναλλασσόμενοι **7.** (α) (στην αρχ. Ελλάδα) το κέντρο των αγοραπωλησιών μιας πόλης ως χώρος δημόσιας έκφρασης απόψεων, ως πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό κέντρο τής αρχαίας πόλης (β) (σε μικρές πόλεις και χωριά) το κέντρο τής οικονομικής ζωής, ο χώρος πολιτιστικών και πολιτικών εκδηλώσεων.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «συνάθροιση λαού, (συνεκδ) ο τόπος όπου γίνονται τέτοιες συγκεντρώσεις», < *ἀγείρω* «συναθροίζω» (< **ἀ-γέρjω*), αβεβ. ετύμου, πιθ < ἀ- αθροιστ. + *γερ-* «πληθύς», πβ. αρχ. *ἄ-γυρις* «συγκέντρωση», από όπου και *ὁμ-ήγυρις, παν-ήγυρις, ἀγύρ-της*. Πολλές από τις σύγχρονες σημασίες τής λ., σχετικές με την οικονομία και τις επιχειρήσεις, αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ χ. *αγορά αξιών* (< αγγλ. stock market), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ free enterprise), *φιλανθρωπική αγορά* (< αγγλ. charity bazaar), *έρευνα αγοράς* (< αγγλ. marketing research), *τιμή αγοράς* (< αγγλ market price) κ.ά.].

αγορά – αγοράζω – αγορεύω. Από τις πιο σημαντικές λέξεις τής Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Ως *παράγωγο* τού αρχ ***ἀγείρω*** «συναθροίζω, συγκεντρώνω», η **αγορά** ξεκινά με τη σημ. «τής συνάθροισης / συνάντησης» τού λαού και τού «τόπου συνάθροισης, συγκέντρωσης ή συνάντησης» τού λαού, για να αναπτυχθεί έπειτα προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις: την εμπορική-συναλλακτική τού **αγοράζω** και την πολιτική-κοινωνική τού **αγορεύω**, τη σημ. τού «πηγαίνω στην αγορά – ψωνίζω πράγματα» *(αγοράζω)* και εκείνη τού «μιλώ στην αγορά, λέω τις απόψεις μου δημόσια» *(αγορεύω)*, μια και η αγορά ήταν το κέντρο τής πολιτικής και τής εμπορικής ζωής τής αρχαίας πόλεως, μέχρι σημείου που να καθορίζει και τον χρόνο (*«αγοράς πληθούσης»* = πριν από το μεσημέρι, όταν η αγορά είναι γεμάτη από κόσμο· αντίθ. *«αγοράς διάλυσις»* ο αμέσως μετά το μεσημέρι χρόνος τής ημέρας) Βεβαίως, ο επίσημος χώρος πολιτικών συζητήσεων παρέμενε η **Εκκλησία τού Δήμου**, ένας όρος που σημαίνει επίσης τη «συνάθροιση, συγκέντρωση» (εξού και ο χριστιανικός όρος **εκκλησία**, συγκέντρωση τού κόσμου για τη λατρεία τού Θεού και όχι **ναός**, τόπος όπου «ναίει», κατοικεί ο Θεός). Από το *αγορά* θα προέλθουν τα σύνθετα σε **-αγόρας** και **-αγόρος / -ηγόρος / -ήγορος**: τα πρώτα ως κύρια ονόματα (*Ευ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Αναξ-αγόρας, Ορθ-αγόρας* κ.ά.)· τα δεύτερα ως δηλωτικά τού ομιλητή με πολιτικό, νομικό και άλλο περιεχόμενο (*δημ-ηγόρος, δικ-ηγόρος, κατ-ήγορος, συν-ήγορος, παρ-ήγορος, προσ-ήγορος* κ.ά.).

Σύνθετα τού αγορά

Το νεότερο *αγορά* παρήγαγε αρκετά σύνθετα:
(α) **αγορα-:** *αγορα-νομία, αγορα-πωλησία, αγορα-φοβία.*
Ας σημειωθεί ότι το συνδετικό φωνήεν *-ο-*, με το οποίο σχηματίζονται τα περισσότερα σύνθετα, τείνει να δώσει και τύπους *αγορονομία, αγορο-πωλησία* και, λιγότερο, *αγορο-φοβία* (βλ. κ. λ. *αγγελιαφόρος*).
(β) **-αγορά:**

ζω-αγορά	*λαχαν-αγορά*
ιχθυ-αγορά	*σιτ-αγορά*
καπν-αγορά	*υπερ-αγορά* (σούπερ μάρκετ)
κεφαλαι-αγορά	*υφασματ-αγορά*
κρεατ-αγορά	*χρηματ-αγορά*
κτηματ-αγορά	*ψαρ-αγορά*

αγοράζω ρ. μετβ. {αγόρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποκτώ, προμηθεύομαι (κάτι) έναντι καταβολής χρημάτων: ~ *εμπορεύματα* / *συνάλλαγμα* / *μετοχές* / *εξοπλισμό* / *ομόλογα* || ~ *επί πιστώσει* (βλ. λ *πίστωση*) / *με δόσεις* / *τοις μετρητοίς* (βλ. λ *μετρητός*) || ~ *κάτι ακριβά* / *φτηνά* / *σε τιμή ευκαιρίας* / *για ένα κομμάτι ψωμί* / *όσο-όσο* || ~ *γουρούνι στο σακί* (χωρίς να εξετάζω την ποιότητα τού προϊόντος) ΦΡ (α) ***πουλώ και αγοράζω (κάποιον)*** είμαι πανέξυπνος και πονηρός, ώστε να μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***αγρόν ηγόρασα / ηγόραζα*** βλ λ. *αγρός* **2.** (μτφ) προσπαθώ να ανακαλύψω τις προθέσεις κάποιου· κυρ. στη ΦΡ ***αγοράζω λόγια*** παίρνω λόγια, προσπαθώ να κάνω κάποιον να μου πει πληροφορίες που με ενδιαφέρουν, τον «ψαρεύω» ΣΥΝ ψωνίζω **3.** (μτφ) εξασφαλίζω την ευνοϊκή στάση κάποιου με παράνομο τρόπο, συνήθ. με δωροδοκία, δωροδοκώ: *ο παράγοντας τού σωματείου είχε αγοράσει παίκτες τής αντίπαλης ομάδας* || ~ *συνειδήσεις* / *ανθρώπους* / *ψήφους* ΣΥΝ. εξαγοράζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σπάζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «συχνάζω στην αγορά», < *ἀγορά*. Η σημ. «αποκτώ διά χρημάτων» είναι ήδη αρχ.].

αγοραίος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγορά· ~ *εμπόρευμα* / *αξία* / *τιμή* **2.** **αγοραίο** (το) επαρχιακό ταξί που μισθώνεται για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων με ιδιαίτερη συμφωνία **3.** (κακόσ) χυδαίος, πρόστυχος: *επέδειξε* ~ *συμπεριφορά* || ~ *λόγια* / *γλώσσα* / *ύβρεις* / *αισθήματα* / *ήθη* ΦΡ (α) ***αγοραίος έρωτας*** η πορνεία (β) ***αγοραία γυναίκα*** η πόρνη. — **αγοραί-α / -ως** επίρρ. [μτγν] (σημ 2, 3)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγοραῖος* < *ἀγορά* (*ἀγορά* + *-ιος* > *ἀγοραῖος*· πβ. *ἀρχά* (= *αρχή*) + *-ιος* > *ἀρχαῖος, ὥρα* + *-ιος* > *ὡραῖος* κ.λπ.). Η μειωτική σημ. «κοινός, χυδαίος» είναι ήδη αρχ. (π.χ. *ἀγοραῖος ἀνήρ* «έμπειρος ρήτορας», αλλά και «δικολάβος, απευθυνόμενος στον κοινό όχλο»)].

αγορανομία (η) [αρχ.] {αγορανομιών} **1.** το σύνολο των διατάξεων που διέπουν τις αγοραπωλησίες **2.** η δημόσια υπηρεσία που ελέγχει την τήρηση των διατάξεων αυτών **3.** (συνεκδ) το σύνολο των υπαλλήλων τής παραπάνω υπηρεσίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*

αγορανομικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την αγορανομία ή τους αγορανόμους: ~ *έλεγχος* / *διάταξη* / *υπηρεσία* / *έφοδος* / *αδίκημα* / *δικαστήριο* || ~ *κώδικας.* — **αγορανομικ-ά / -ώς** επίρρ

αγορανόμος (ο/η) υπάλληλος τής αγορανομίας
[ΕΤΥΜ. αρχ , αρχική σημ. «λειτουργός αγοράς στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος ήλεγχε τις αγοραπωλησίες». < *ἀγορά* + *νόμος*]

αγοραπωλησία (η) [1854] {αγοραπωλησιών} η αγορά και πώληση αγαθών (εμπορευμάτων, ακινήτων κ.λπ.) ΣΥΝ. συναλλαγή, δοσοληψία, εμπορία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*

αγόρασμα (το) {αγοράσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αγορά (προϊόντος) ΣΥΝ ψώνισμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ό,τι πωλείται ή αγοράζεται», < *ἀγοράζω* (βλ.λ.)]

αγοραστής (ο) [αρχ.], **αγοράστρια** (η) {αγοραστριών} **1.** πρόσωπο που αγοράζει κάτι: *αναζητώ* ~ *για το σπίτι στη Γλυφάδα* **2.** (γενικότ.) καταναλωτής: *οι* ~ *πρέπει να εξετάζουν την ποιότητα τού προϊόντος πριν από την αγορά.*

αγοραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάθεση προϊόντων, την κατανάλωση: ~ *κοινό* / *επιτυχία* / *κίνηση* / *ενδιαφέρον* **2.** ΟΙΚΟΝ (α) ***αγοραστική αξία*** η ανταλλακτική αξία αντικειμένου (β) ***αγοραστική δύναμη*** η ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών σταθερής ποιότητας, που είναι δυνατόν να αποκτηθούν με το εισόδημα κά-

ποιου (ατομικό ή οικογενειακό) – **αγοραστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγοραστής*. Οι φρ. *αγοραστική αξία / δύναμη* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ purchasing value / capacity].

αγοραστός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που έχει αποκτηθεί με αγορά, κατ' αντιδιαστολή προς οτιδήποτε κατασκευάζουμε οι ίδιοι. *το κέικ είναι ~ ή το έφτειαξες μόνη σου*, ΣΥΝ έτοιμος, αγορασμένος.

αγοραφοβία (η) [1879] {χωρ πληθ } ΨΥΧΟΛ ψυχική διαταραχή που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητο φόβο και άγχος τού ατόμου, όταν βρεθεί σε πολυάνθρωπους ή πολυσύχναστους χώρους. — **αγοραφοβικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ agoraphobia, με τη λ. *αγορά* στην αρχ. σημ «συνάθροιση πλήθους, πλήθος κόσμου»]

αγόρευση (η) [μεσν.] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκφώνηση λόγου, κυρ σε δημόσια συγκέντρωση: *ο συνήγορος άρχισε την ~ του* || *η ~ τού εισαγγελέα*

αγορεύω ρ. αμετβ {αγόρευσα} **1.** εκφωνώ λόγο σε δημόσια συγκέντρωση, βγάζω λόγο ΦΡ ***τις αγορεύειν βούλεται;*** (*τίς ἀγορεύειν βούλεται*, ερώτηση τού Αθηναίου κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου) ποιος επιθυμεί να μιλήσει δημόσια, να πάρει τον λόγο: **2.** (ειρων.) μιλώ σαν ρήτορας, ρητορεύω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά*, *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγορά*]

> **τις αγορεύειν βούλεται;** «Ποιος θέλει να πάρει τον λόγο;». Τα λόγια τού κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος καλούσε στο βήμα τους πολίτες που ήθελαν να μιλήσουν δημόσια για τα θέματα που συζητούνταν στην Εκκλησία Η φράση έχει μείνει σύμβολο τής άμεσης (συμμετοχικής) δημοκρατίας, λέγεται δε και σήμερα αρχαιοπρεπώς, όταν παροτρύνει κανείς κάποιους να πάρουν τον λόγο

αγορητής (ο), **αγορήτρια** (η) {αγορητριών} πρόσωπο που αγορεύει σε δημόσια συγκέντρωση (Βουλή, συνέδριο κ λπ.) ΣΥΝ ομιλητής, ρήτορας ΦΡ ***ειδικός αγορητής*** εκπρόσωπος κόμματος που αγορεύει επί ειδικού θέματος στη Βουλή
[ΕΤΥΜ αρχ λ., η οποία στα έπη αναφέρεται κυρίως στον Νέστορα. < *ἀγοράομαι, -ῶμαι* «αγορεύω» (βλ. κ λ. *αγορά*)].

αγόρι *(το)* ‣ αγώρι

αγορίστικος, -η, -ο → αγωρίστικος

Αγορίτσα (η) (ορθότ *Αγωρίτσα*) γυναικείο όνομα, που δινόταν παλαιότ , κυρ στη Θεσσαλία, στο πρώτο παιδί, αν ήταν κορίτσι, για να γεννηθεί το επόμενο αγώρι.
[ΕΤΥΜ < *αγώρι* + υποκ επίθημα *-ίτσα*]

αγοροκόριτσο (το) ‣ αγωροκόριτσο

αγοροκρατία (η) {χωρ. πληθ } η κυριαρχία τού πνεύματος τής αγοράς (τού οικονομικού ανταγωνισμού και τού νόμου τής προσφοράς και τής ζήτησης)

αγοροφέρνω ρ ‣ αγωροφέρνω

άγος (το) {άγ-ους | -η, -ών} **1.** προσβλητική, παράσπονδη, βέβηλη πράξη. *το Κυλώνειον ~* (η ασεβής ενέργεια των αρχαίων Αθηναίων να θανατώσουν τον Κύλωνα και οπαδούς του, αν και εκείνοι είχαν καταφύγει ως ικέτες στην Ακρόπολη το 612 π Χ) **2.** (κατ' επέκτ) πράξη που αντιβαίνει σε αρχές και αξίες που θεωρούνται ιερές και απαραβίαστες. *προσπαθούσε να ξεπλύνει το άγος τού εξωμότη* ΣΥΝ ανοσιούργημα, μίασμα, ανίερη πράξη.
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἄγ-ος* < Ι.Ε. *yag- «*τιμώ, ευλαβούμαι*» *Ομόρρ. ἅγ-ιος, ἁγ-νός* κ ά Η ψίλωση τής αρχ. λ *(ἄγος)* οφείλεται ίσως στην αντίθετη σημ. που έλαβε σε σχέση με τα ομόρριζα]

αγουρέλαιο (το) {αγουρελαί-ου | -ων} λάδι από άγουρες ελιές, με ευχάριστη οσμή και συνήθ καλής ποιότητας Επίσης **αγουρόλαδο**.

αγουρίδα (η) άγουρο σταφύλι και συνεκδ. κάθε άγουρος καρπός εύχρ. κυρ. στη ΦΡ ***αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι*** καθετί ωριμάζει σταδιακά, όχι απότομα· η επιτυχία ενός στόχου απαιτεί υπομονή ΣΥΝ ξινοστάφυλο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγουρίς, -ίδος* < *ἄγουρος*].

αγουρίλα (η) {χωρ πληθ } (λαϊκ.) η γεύση ή η μυρωδιά άγουρου καρπού, η στυφάδα

αγουροξύπνημο (το) {αγουροξυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόωρο ξύπνημα, πριν κανείς ολοκληρώσει τις ώρες ύπνου του.

αγουροξυπνημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ξύπνησε ή τον ξύπνησαν πολύ νωρίς **2.** αυτός που μόλις έχει ξυπνήσει, που δεν έχει συνέλθει ακόμη πλήρως από τον ύπνο - **αγουροξυπνώ** ρ {-άς...}

άγουρος, -η, -ο **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν ωρίμασε, ο αγίνωτος ΣΥΝ ανώριμος, αμέστωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ωρίμασε ακόμη σωματικά ή πνευματικά ΣΥΝ ανώριμος· ΦΡ ***άγουρα χρόνια*** η εφηβεία, η περίοδος τής νεότητας — **αγουράδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἄγωρος* < αρχ. *ἄωρος* < *ἀ-* *στερητ.* + *ὥρα*]

αγουρωπός, -ή, -ό αυτός που φαίνεται ακόμη αρκετά άγουρος· *οι ντομάτες να 'ναι ~ για τη σαλάτα.*
[ΕΤΥΜ < *άγουρος* + κατάλ. *-ωπός* (βλ.λ)].

άγουσα (η) ο δρόμος που οδηγεί κάπου κυρ. στη ΦΡ ***λαμβάνω / παίρνω την άγουσα*** διώχνομαι από κάπου, απολύομαι, φεύγω
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ μτχ ενεστώτα τού ρ *ἄγω* «οδηγώ»]

άγουστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γούστο, ο άκομψος· *~ ντύσιμο* ΣΥΝ ακαλαίσθητος, κακόγουστος — **αγουστιά** (η)

άγρα (η) {χωρ πληθ } (λόγ) **1.** κυνήγι ή ψάρεμα **2.** (μτφ.) επιδίωξη, επίμονη αναζήτηση ΣΥΝ θήρα· ΦΡ ***βγαίνω προς άγραν*** (+γεν) ψάχνω επίμονα και συστηματικά (σαν να κυνηγώ): *βγήκε προς άγραν ψήφων / θυμάτων / υπογραφών / πελατών / γαμπρού / νύφης*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγρα*, αβεβ ετύμου, συγγενής προς τα αρχ *ἀγρέω, ἀγρεύω* «κυνηγώ» Η λ. απαντά ως β' συνθετικό σε σύνθ που δηλώνουν ασθένειες *(ποδ-άγρα, χειρ-άγρα)* ή εργαλεία (*ὀδοντ-άγρα, πυρ-άγρα* «λαβίδα για την πυρά» κ ά). Η σύνταξη τής λ. με γενική είναι αρκετά σπάνια στην Αρχ. (λ χ Πλάτων: *ἄγρα ἀνθρώπων*), καθώς και στην Κ Δ. (Λουκ. 5, 9: *ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθυων*)]

αγράμματος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει, αναλφάβητος **2.** αυτός που έχει ελλιπή, ανεπαρκή μόρφωση ΦΡ (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*** βλ λ *απελέκητος* **3.** (μτφ) άπειρος, ακατατόπιστος· *την έπαθα σαν αγράμματος*.
— **αγραμματοσύνη** (η)

αγράμπελη (η) {χωρ. πληθ.} αναρριχητικό, διακοσμητικό φυτό· κληματίδα ΣΥΝ αμπελίδα, αμπελίνα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγριάμπελος* < αρχ. *ἄγριος* + *ἄμπελος* με παρετυμολ. επίδραση τού *αγρός*]

αγρανάπαυση (η) [1874] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** προσωρινή διακοπή τής καλλιέργειας αγρού, με σκοπό την ανάκτηση τής παραγωγικότητάς του **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα διακοπής τής καλλιέργειας: *ετήσια ~* **3.** (μτφ.) η εργασιακή ανάπαυλα για ανάκτηση δυνάμεων.

Άγραφα (τα) {Αγράφων} οροσειρά τής Κ. Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας (Ευρυτανικά Άγραφα). — **Αγραφιώτης** (ο), **Αγραφιώτισσα** (η), **αγραφιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Ἄγραφα*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἄγραφος* Η ονομασία οφείλεται πιθ. στο γεγονός ότι η περιοχή δεν είχε εγγραφεί στους φορολογικούς καταλόγους *(«κατάστιχα φορολογίας»)* των Τούρκων είτε επειδή είχε ειδικά προνόμια είτε, μάλλον, διότι η είσπραξη των φόρων από αυτό τον δύσβατο τόπο ήταν πρακτικώς αδύνατη].

αγραφία (η) {χωρ. πληθ.} σύμπτωμα διαταραχής τού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να εκφράσει γραπτώς τη σκέψη του
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ. agraphia].

άγραφος, -η, -ο [αρχ.] κ **άγραπτος** [αρχ.] κ (καθημ) **άγραφτος** (παθ.) **1.** αυτός που δεν γράφτηκε, δεν διατυπώθηκε εγγράφως ΦΡ ***άγραφο δίκαιο / άγραφοι νάμοι*** ηθικοί νόμοι που δεν έχουν συνταχθεί ή διατυπωθεί γραπτώς και αντλούν το κύρος τους από το έθιμο, πηγάζουν από τη φύση ή τη συνείδηση τού ανθρώπου και από τους κανόνες τού δικαίου που διαμορφώθηκαν μέσα από τα έθιμα και έχουν καθολική ισχύ στα κοινωνικά σύνολα ΑΝΤ θετό δίκαιο **2.** αυτός που δεν καταγράφηκε σε κατάλογο, ο αδήλωτος ΦΡ (εκφραστ.) ***αυτό είναι από τ' άγραφα!*** αυτό δεν υπάρχει πουθενά γραμμένο, είναι πρωτάκουστο, πρωτοφανές **3.** αυτός πάνω στον οποίο δεν έχει γραφεί τίποτα: *~ πίνακας* ΦΡ ***άγραφος χάρτης / άγραφο χαρτί / άγραφη πινακίδα*** βλ λ *tabula rasa* • **4.** (ενεργ.) (μαθητής/μαθήτρια) που δεν έχει γράψει τις σχολικές εργασίες του, που δεν έχει γράψει τα μαθήματά του: *πήγε ~ στο σχολείο*.

ΑΓΡ. ΕΞ. (οι) Αγροτικές Εξαγωγές.

αγρεργάτης (ο) {αγρεργατών}, **αγρεργάτρια** (η) {αγρεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται στους αγρούς: *ανειδίκευτος ~*

άγρευμα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **άγρεμα** (το) {αγρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} θήραμα ή αλίευμα.

αγρεύω ρ μετβ. {άγρευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κυνηγώ (κάτι) ΣΥΝ θηρεύω **2.** (μτφ.) προσπαθώ να παρασύρω (κάποιον) σε παγίδα, να βρω θύμα προς εκμετάλλευση: *έμποροι ναρκωτικών ~ θύματα μεταξύ νέων παιδιών* **3.** αναζητώ επίμονα: *~ ψήφους* ΣΥΝ επιδιώκω, επιζητώ, περισυλλέγω. — **άγρευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγρα* «κυνήγι»].

άγρια επίρρ ‣ άγριος

αγριάδα (η) **1.** το άγριο παρουσιαστικό, η άγρια εμφάνιση, έκφραση: *το πρόσωπό του είχε μια ~!* ΣΥΝ αγριότητα **2.** η σκληρότητα τρόπων ΑΝΤ πραότητα, ηπιότητα· ΦΡ (οικ) ***πουλάω αγριάδα*** κάνω τον σκληρό, τον βίαιο **3.** η έλλειψη απαλότητας, η τραχύτητα μιας επιφάνειας **4.** (μτφ) η δριμύτητα τού καιρού **5.** (α) αγριοβότανο, που πίνεται ως θεραπευτικό αφέψημα (β) ζιζάνιο, παρασιτικό χόρτο • **6.** ο χέρσος, ακαλλιέργητος ή δύσβατος, απόκρημνος τόπος
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄγριος*. Το φυτό προέρχεται από μεσν *ἀγριάδα* < μτγν. *ἀγριάς*, που χρησίμευσε ως θηλ τού αρχ επιθ. *ἄγριος*].

αγριάνθρωπος (ο) [μτγν] {αγριανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** άνθρωπος που ζει κατά πρωτόγονο, άγριο τρόπο, μακριά από τον πολιτισμό ΣΥΝ απολίτιστος, πρωτόγονος **2.** (μτφ.) άνθρωπος με άγρια όψη, που συμπεριφέρεται αντικοινωνικά, βίαια: *Δεν είναι απλώς αγενής. Είναι ~* ΣΥΝ δύστροπος, ακοινώνητος, μισάνθρωπος

αγριελιά (η) **1.** άγρια ελιά, από την οποία γινόταν ο κότινος (το στεφάνι τής νίκης) των αρχαίων **2.** κλαδί, καρπός ή ξύλο αγριελιάς.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγριελαία* < *ἀγρι(ο)-* + *ἐλαία*]

αγρίεμα *(το)* {αγριέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άγρια έκφραση τού προσώπου, η βλοσυρότητα **2.** η κατάσταση εξοργισμού, εξαγρίωσης **3.** άγρια συμπεριφορά για εκφοβισμό ΣΥΝ φοβέρα **4.** (μτφ για καιρικές συνθήκες) η δυσμενής μεταβολή, η επιδείνωση • **5.** ο έντονος φόβος σε συνθήκες κινδύνου, όπως στο σκοτάδι, την ερημιά κ λπ. Επίσης **αγριεμός** (ο) {χωρ πληθ } (σημ 3)

αγριεύω ρ. αμετβ κ. μετβ. [μεσν] {αγρί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (αμετβ) **1.** εκφράζω οργή, θυμό, γίνομαι απειλητικός: *τον άκουσε να προσβάλλει τους φίλους του και αγρίεψε αμέσως* ΣΥΝ εξαγριώνομαι **2.** συμπεριφέρομαι με ασυνήθιστη επιθετικότητα και οξύτητα: *στις μέρες μας ο κόσμος έχει αγριέψει* **3.** (για καταστάσεις ή καιρικές συνθήκες) μεταβάλλομαι προς το χειρότερο, γίνομαι δριμύς. *ο καιρός όσο πάει κι αγριεύει* || *τα πράγματα αγριεύουν* ΣΥΝ χειροτερεύω, χαλάω, επιδεινώνομαι **4.** (μεσοπαθ. ***αγριεύομαι***) φοβάμαι, τρομάζω. *αγριεύτηκε καθώς περπατούσε μόνη της στο σκοτάδι* ♦ (μετβ.) **5.** εξαγριώνω (κάποιον), τον εξοργίζω: *μην του μιλάς έτσι, τον αγριεύεις* ΣΥΝ ερεθίζω, δαιμονίζω, δια(β)ολίζω **6.** (συχνά +γεν) μιλώ αυστηρά, προκαλώ φόβο: *του αγρίεψε, γιατί το 'χε παρακάνει τον τελευταίο*

καιρό ΣΥΝ φοβερίζω

αγρίμι (το) {αγριμ-ιού | -ιών} **1.** κάθε άγριο ζώο, θηρίο. *κυνηγημένο / πληγωμένο ~* **2.** άγριο ζώο ως θήραμα **3.** (μτφ) άνθρωπος ακοινώνητος, απολίτιστος ή δύστροπος. *δεν κάνει χωριό με άνθρωπο, σωστό ~!* — (υποκ.) **αγριμάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγρίμιν* < **ἀγρίμαιον* < μτγν *ἀγριμαῖον*, ουδ. τού επιθ *ἀγριμαῖος* < *ἄγριμος* < αρχ *ἄγρα*. Ο τ. *αγρίμι* προέρχεται από τον πληθ. *ἀγρίμαια* με συνίζηση: *ἀγρίμαια* > *ἀγρίμια* > *ἀγρίμι*]

αγριμοκυνηγός (ο) ο κυνηγός που κυνηγά άγρια ζώα, αγρίμια ΣΥΝ αγριμολόγος

αγριμολόγος (ο) (σπάν) ο αγριμοκυνηγός (βλ λ)

Αγρίνιο (το) {Αγρινίου} πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, στον νομό Αιτωλοακαρνανίας — **Αγρινιώτης** (ο), **Αγρινιώτισσα** (η), **αγρινιώτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *'Αγρίνιον* < *'Αγραῖοι*, αρχ αιτωλικός λαός, που πήρε το όνομά του είτε από το *ἄγρα* (οπότε *'Αγραῖοι* = αγρευτές, κυνηγοί) είτε από το *ἀγρός* (οπότε *'Αγραῖοι* = αγρότες, άνθρωποι τής γης) Η πόλη καταστράφηκε ολοκληρωτικά το 314 π Χ. και κατά τον 13ο αι μ.Χ. εμφανίστηκε στην περιοχή ένας οικισμός ονόματι *Βραχώρι* (< **Βλαχώρι* < **Βλαχοχώρι* < *Βλοχοχώρι* «χωριό τού οποίου οι κάτοικοι κατάγονται από τον Βλοχό τής Θεσσαλίας») Το 1835, μετά την ίδρυση τού ελλην κράτους, το Βραχώρι ξαναπήρε την αρχ ονομασία *Αγρίνιο*].

αγριο- κ. **αγριό-** κ. **αγρι-** [αρχ] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν. **1.** (α) (για ζώο) ότι δεν είναι εξημερωμένο. *αγριο-κάτσικο, αγριο-περίστερο* (β) ότι (κάτι) προέρχεται από μη εξημερωμένο είδος: *αγριόμελο* (γ) (για φυτό) ότι είναι αυτοφυές (όχι καλλιεργημένο) ή ότι δεν καλλιεργείται *αγριο-ράδικο, αγριο-κέρασο, αγριο-συκιά, αγριο-λούλουδο, αγριό-χορτο* **2.** (μτφ.) (α) δυστροπία, έλλειψη καλλιέργειας ή αγένεια. *αγρι-άνθρωπος, αγριο-κόριτσο* (β) (εμφατ.) αγριάδα και βλοσυρότητα: *αγριό-φατσα, αγριο-μάτης, αγριο-κοιτάζω, αγριο-μιλώ* **3.** ότι (κάτι) έχει μεγάλη ένταση και είναι ενοχλητικό: *αγριο-φωνάρα, αγριό-πονος, αγριο-βόρι* **4.** (α) ότι (κάτι, συνήθ τόπος) έχει τα χαρακτηριστικά τού απότομου και τού αφιλόξενου: *αγριό-τοπος* (β) ότι (κάτι) είναι τραχύ. *αγριό-μαλλο*

αγριοβόρι (το) {δυσχρ. αγριοβορ-ιού | -ιών} βόρειος άνεμος, ψυχρός και δυνατός.

αγριόγατα (η) {σπάν. αγριογατών}, **αγριόγατος** (ο) (σημ 1) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που μοιάζει με την κατοικίδια γάτα, αλλά έχει μακρύτερα πόδια, μεγαλύτερο και πλατύτερο κεφάλι και κοντύτερη ουρά, μακρύ τρίχωμα σταχτοκίτρινο με σκούρες ραβδώσεις στο σώμα και μαύρους δακτυλίους στην ουρά· έχει άγρια ένστικτα και δεν εξημερώνεται **2.** γάτα αρχικώς κατοικίδια, η οποία απομακρύνθηκε από τους ανθρώπους και ζει σε άγρια κατάσταση **3.** (μτφ.) επιθετική, ατίθαση γυναίκα

αγριογούρουνο (το) [μεσν] (κοιν. όν και για το αρσ και το θηλ. ζώο) ο αγριόχοιρος (βλ λ.).

αγριοκάτσικο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ ζώο) **1.** ο αίγαγρος (βλ λ.) **2.** (μτφ) ο ζωηρός και ατίθασος άνθρωπος.

αγριοκοιτάζω ρ. μετβ {αγριοκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κοιτάζω άγρια, βλοσυρά (κάποιον) ΣΥΝ αγριοβλέπω, αγριοθωρώ **2.** (μτφ.) απειλώ. Επίσης **αγριοκοιτώ** (κ -άω) {-άς...}. — **αγριοκοίταγμα** (το)

αγριολούλουδο (το) λουλούδι άγριου φυτού, αυτοφυές σε αγρούς, δάση, λιβάδια κ.λπ.

άγριος, -α, -ο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ -ίας) | (λόγ.) -ίων, (λόγ.) -ίους} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί την παρέμβαση τού ανθρώπου. *~ ζώο / θηρίο* (μη εξημερωμένο) || *~ φυτά* (αυτοφυή, που δεν προέρχονται από καλλιέργεια) || *~ μέλι / καρπός* (από αυτοφυή φυτά) || *~ βλάστηση / φύση* (από αυτοφυή φυτά, πυκνή και αδιαπέραστη) || *~ περιοχές / τόποι* (άγονοι, χέρσοι ή ακατοίκητοι) ΦΡ ***ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα*** για πρόσωπα που η εμφάνισή τους σε ξένο ή νέο χώρο συνοδεύεται από αναστάτωση, παράλογες απαιτήσεις και διεκδικήσεις, σαν να ήταν εκεί από παλιά: *ήρθαν οι καινούργιοι στο γραφείο και άρχισαν να αμφισβητούν τον τρόπο δουλειάς και να υποδεικνύουν και από πάνω τι πρέπει να κάνουμε· ~!* **2.** (α) αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί, που ζει στη φύση, χωρίς τεχνολογική πρόοδο. *~ φυλές / λαοί / ζωή* ΣΥΝ πρωτόγονος, απολίτιστος (β) αυτός που δεν ταιριάζει σε πολιτισμένο άνθρωπο, που θυμίζει ή προέρχεται από απολίτιστους ανθρώπους: *~ μουσική / διασκέδαση / συμπεριφορά* (γ) (μειωτ το αρσ ως ουσ. συνήθ στον πληθ.) οι ιθαγενείς κάτοικοι μιας ηπείρου, ιδιαίτ. οι φυλές τής Αφρικής και τής Αμερικής *οι πρώτοι εξερευνητές ζούσαν με τον φόβο των αγρίων και των θηρίων* ΦΡ ***ιστορίες για αγρίους*** παράλογα, απίστευτα πράγματα, που δεν ταιριάζουν σε λογικούς και πολιτισμένους ανθρώπους **3.** αυτός που εμπνέει φόβο· *~ ματιά / πολεμιστής / χαρακτηριστικά* || *~ πρόσωπο* (τραχύ και ατημέλητο) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα, ένταση, επιθετικότητα: *~ επίθεση / ξυλοδαρμός / συμπεριφορά / λογομαχία* || *~ εκμετάλλευση* (χωρίς έλεος, ασύδοτη) || *~ δολοφονία* (απάνθρωπη, σκληρή) || *~ εποχές* (βίαιες, σκληρές) / *διαθέσεις* ΦΡ ***(παίρνω κάποιον) με το άγριο*** (συμπεριφέρομαι σε κάποιον) με τρόπο επιθετικό, σκληρό ΑΝΤ (παίρνω κάποιον) με το καλό, με το μαλακό **5.** (εκφραστ.) αυτός που περιέχει εμπόδια, κινδύνους, δυσμενής *~ καιρός* (κακοκαιρία) || *~ θάλασσα* (τρικυμιώδης) || *~ περιπέτειες / συνθήκες* **6.** αυτός που έχει τα γνωρίσματα τού πρωτόγονου ενστίκτου, πρωτόγνωρος· *~ χαρά / συναίσθημα / ηδονή* **7.** αυτός που είναι τραχύς στην αφή: *~ επιφάνεια / μαλλιά* ΑΝΤ λείος, απαλός **8.** (για διάστημα τής ημέρας, ώρα) προχωρημένος, πολύ νωρίς ή πολύ αργά: *~ μεσάνυχτα / χαράματα* — **άγρια** επίρρ (βλ κ λ. *αγρίως*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγρός* (βλ.λ)].

> **άγριος – αγροίκος – άγρυπνος.** Η ζωή στους αγρούς, στα χωράφια, που όσο παλαιότερα πάμε τόσο σκληρότερη ήταν, έδωσε λαβή σε σειρά παραγώγων λέξεων, οι οποίες συνδέονται με την έννοια και τις ιδιότητες τού αγρού Έτσι, **άγρ-ιος** είναι αρχικά «ο των αγρών, αυτός που ζει ή ανήκει στους αγρούς». Η σημ. «τραχύς, σκληρός» για ανθρώπους ή και «επιθετικός» για ζώα απορρέουν από ιδιότητες τής ζωής στους αγρούς, ενώ είναι πιθανή και κάποια παρετυμολογική επίδραση τού *άγρα*. Συναφής είναι και η σημ τού **αγροίκος** (αρχ. *ἄγροικος*), που πρώτα σήμανε «αυτόν που ζει στους αγρούς», για να περάσει μετά στη σημ τού «άξεστος, χωρίς καλούς τρόπους, αγενής». Παράλληλες σημασιολ. εξελίξεις παρατηρούνται και σε λέξεις, όπως το **χωριάτης** (αυτός που ζει στο χωριό > ο άξεστος, ακαλλιέργητος σε τρόπους) ή το αγγλ **rustic** (< λατ. rusticus «αγροτικός»), που έχει και τη σημ «άξεστος». Το **άγρυπνος**, αντιθέτως, ακολούθησε εύσημη σημασιολ. εξέλιξη, αφού από τη σημ «αυτός που κοιμάται έξω στους αγρούς, που εύκολα ξυπνάει ή που δεν κοιμάται (ξαγρυπνά), για να φυλάει» πέρασε στη σημ. «ξάγρυπνος, εν εγρηγόρσει, σε κατάσταση ετοιμότητας»

αγριότητα (η) [αρχ] {αγριοτήτων} **1.** η έλλειψη εξημέρωσης *η ~ των ζώων τής ζούγκλας* ΑΝΤ ημερότητα **2.** (μτφ) αγριάδα, έκφραση επιθετικότητας, σκληρότητας· *η ~ τής φωνής / τού βλέμματος* **3.** (συνεκδ) κάθε εκδήλωση σκληρότητας, απανθρωπιάς· *οι ~ των Ναζί κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* ΣΥΝ ωμότητα, θηριωδία, κτηνωδία.

αγριοφωνάρα (η) {χωρ γεν πληθ.} (καθημ.) η δυνατή και δυσάρεστη φωνή· *μας ξύπνησε νυχτιάτικα με τις ~ του!* ΣΥΝ γκάρισμα

αγριόχοιρος (ο) [μτγν.] {-ου κ -οίρου | -ων κ. -οίρων, -ους κ. -οίρους} (κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ ζώο) άγριο, παχύδερμο θηλαστικό, από το οποίο προέρχεται ο κατοικίδιος χοίρος· το γνωστότερο είδος του έχει σκληρό τρίχωμα και χαυλιόδοντες ΣΥΝ κάπρος (καθημ.) αγριογούρουνο.

αγριωπός, -ή, -ό αυτός που έχει άγρια όψη, βλοσυρός *~ πρόσωπο* ΣΥΝ τραχύς, άγριος, απειλητικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγριος* + *-ωπός* (βλ.λ.)]

αγρίως επίρρ [αρχ.] (εμφατ -εκφραστ) πολύ έντονα, διαρκώς και ασύστολα, κατά τρόπο απροκάλυπτο *κατέκλεβε ~ την εταιρεία* || *κοροϊδεύω / εξυβρίζω / κλέβω κάποιον ~*.

> **άγρια – αγρίως.** Όπως και στην περίπτωση άλλων επιρρημάτων (πβ. *απλά – απλώς, έκτακτα - εκτάκτως, αδιάκριτα - αδιακρίτως* κ.ά), οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικώς: **άγρια** = με αγριότητα, με επιθετικότητα *(«μας κοίταξε άγρια», «αντιδρά πολύ άγρια»)*, ενώ **αγρίως** = συστηματικά, ασύστολα, προκλητικά, πολύ *(«μας εμπαίζει / κοροϊδεύει αγρίως», «κλέβουν αγρίως»)*. Το *άγρια* δηλ. χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, ενώ το *αγρίως* μεταφορικά και με επιτατική σημασία.

αγροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ζει στους αγρούς.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀγρος* + *-δίαιτος* < *δίαιτα* (βλ λ.), πβ. κ *λιτο-δίαιτος*].

αγροδικείο (το) το αγροτικό πταισματοδικείο.

αγροδοσία (η) [1854] {αγροδοσιών} ΝΟΜ η εκμίσθωση από αγροδότη (βλ.λ.) αγροτικής εκτάσεως σε αγρολήπτη (βλ λ) (πβ *αγροληψία*).

αγροδότης (ο) [1840] {αγροδοτών} ΝΟΜ ιδιοκτήτης αγροτικής έκτασης ο οποίος την εκμισθώνει σε αγρολήπτη (βλ λ) με ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής. — **αγροδοτικός,** -ή, -ό [1840].

αγροζημία (η) [1890] {αγροζημιών} ΝΟΜ. γενική ονομασία ποικίλων μορφών αγροτικών αδικημάτων εις βάρος κινητής ή ακίνητης αγρο-

αγριο- κ **αγριο-** κ **αγρι-** *α' συνθετικό*

αγρι-άμπελο (το)
αγρι-απιδιά (η)
αγρι-αχλαδιά (η)
αγριο-βαλανιδιά (η)
αγριο-βερικοκιά (η)
αγριο-βιολέτα (η)
αγριο-βλάσταρο (το)
αγριο-βότανο (το)
αγριό-βρουβα (η)
αγριό-γαλος (ο)
αγριό-γιδα (η)
αγριό-γιδο (το)
αγριο-γυναίκα (η)
αγριο-δάφνη (η)
αγριο-δυόσμος (ο)
αγριο-θάμνος (ο)
αγριο-καίρι (το)
αγριό-καιρος (ο)
αγριο-καρυδιά (η)
αγριο-κερασιά (η)
αγριο-κέρασο (το)
αγριό-κλαρο (το)
αγριο-κόκορας (ο)
αγριο-κόριτσο (το)
αγριό-κοτα (η)
αγριο-κούκκι (το)
αγριο-κουμαριά (η)
αγριο-κούνελο (το)
αγριό-κρινο (το)
αγριο-κυδωνιά (η)
αγριο-κύμινο (το)
αγριο-κυπαρίσσι (το)
αγριο-λάχανο (το)
αγριο-μάραθο (το)
αγριο-μέλισσα (η)
αγριό-μελο (το)
αγριο-μηλιά (η)
αγριο-μιλώ ρ
αγριο-μούλαρο (το)
αγριο-μούρης (ο)
αγριό-μουτρο (το)
αγριό-ξυλο (το)
αγριο-παίρνω ρ
αγριό-παπια (η)
αγριο-περίστερο (το)
αγριο-πετεινός (ο)
αγριό-πευκο (το)
αγριο-πλάτανος (ο)
αγριό-πονος (ο)
αγριο-πούλι (το)
αγριο-πρασια (η)
αγριό-πρασο (το)
αγριο-πρόσωπος, -η, -ο
αγριο-ράδικο (το)
αγριο-ρωδακινιά (η)
αγριο-σέλινο (το)
αγριο-σέσκουλο (το)
αγριό-σκυλο (το)
αγριο-σπανάκι (το)
αγριο-σταφίδα (η)
αγριο-συκιά (η)
αγριό-συκο (το)
αγριό-τοπος (ο)
αγριό-τουρκος (ο)
αγριό-τραγος (ο)
αγριο-τριανταφυλλιά (η)
αγριο-τριαντάφυλλο (το)
αγριο-τσουκνίδα (η)
αγριό-φατσα (η)
αγριο-φοράδα (η)
αγριο-φράουλα (η)
αγριο-χελίδονο (το)
αγριό-χορτο (το)

τικής ιδιοκτησίας (κλοπή, υπεξαίρεση, φθορά, φθορά διά ζώων).
αγροικία (η) [αρχ.] {αγροικιών} σπίτι σε αγρόκτημα.
αγροίκος (ο), (σπάν.) **αγροίκα** (η) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τραχύτητα, βαναυσότητα, που στερείται καλλιέργειας και ευγένειας ΣΥΝ ακαλλιέργητος, άξεστος, τραχύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγροῖκος* / *ἄγροικος* «ο κατοικών στην ύπαιθρο, αγρότης» < *ἀγρός* + *οἶκος*. Η λ. στους μεσαιωνικούς χρόνους σήμαινε «απλοϊκός, αφελής», ενώ η έννοια «αγενής, άξεστος» αποτελεί νεότ. σημασιολ. εξέλιξη].
αγροικώ ρ. → γροικώ
αγροκαλλιέργεια (η) (εσφαλμ. *αγροτοκαλλιέργεια*) {αγροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια των αγρών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. agriculture].
αγροκήπιο (το) [μτγν.] {αγροκηπί-ου | -ων} αγροτική έκταση υποδειγματικής καλλιέργειας φυτών και εκτροφής ζώων για τη βελτίωση τής ποιότητας και τής ποσότητας τής παραγωγής τους
αγρόκτημα (το) {αγροκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} έκταση με γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και ενδεχομένως αγροικία ΣΥΝ. φάρμα. — **αγροκτηματίας** [1892] κ. (σπάν.) **αγροκτήμονας** (ο) [1894].
αγρολήπτης (ο) [1851] {αγροληπτών} ΝΟΜ γεωργός που καλλιεργεί μισθωμένο κτήμα και καταβάλλει ως ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής (βλ. κ. λ. *αγροδότης*) — **αγροληπτικός**, -ή, -ό [1851]
αγροληψία (η) [1851] {αγροληψιών} ΝΟΜ. (παλαιότ.) **1.** σύστημα εκμεταλλεύσεως αγροτικών κτημάτων, κατά το οποίο όσοι μετέτρεπαν ξένους χερσοτόπους σε φυτείες, καρπώνονταν από κοινού με τους ιδιοκτήτες την παραγωγή **2.** ***επίμορτη αγροληψία*** σύμβαση μίσθωσης αγροτικού κτήματος με την οποία ο εκμισθωτής (γαιοκτήμονας) παραχωρεί τη χρήση και την κάρπωση τού μισθίου αγροκτήματος, ενώ ο μισθωτής (αγρολήπτης) καταβάλλει μίσθωμα που συνίσταται σε ποσοστό επί των καρπών που θα παραχθούν (βλ. κ. λ. *αγροδοσία*).
αγρομίσθωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η μίσθωση αγροκτήματος.
αγρονομείο (το) **1.** ΝΟΜ περιοχή (συνήθ. η περιφέρεια τού ειρηνοδικείου) που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού αγρονόμου **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται ο αγρονόμος.
αγρονομία (η) {χωρ πληθ.} **1.** το σύνολο των νομοθετικών διατάξεων που διέπουν τα σχετικά με την καλλιέργεια των αγρών· κώδικας αγροτικής νομολογίας **2.** το σύνολο των αγρονόμων ως σώμα *θα 'χει φασαρίες με την ~* **3.** η εποπτεία και διαχείριση αγροτικών κτημάτων **4.** η επιστημονική εξέταση των όρων τής καλλιέργειας τής γης για καλύτερη παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. — **αγρονομικός**, -ή, -ό [1828].
αγρονόμος (ο/η) **1.** υπάλληλος τής αγροφυλακής, που εποπτεύει την εφαρμογή και την τήρηση των αγρονομικών διατάξεων **2.** επιστήμονας που μελετά το αντικείμενο τής αγρονομίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγρός* + *νόμος* < *νέμω*. Ήδη στην Αρχ. οι *ἀγρονόμοι* ήταν υπεύθυνοι για τη διασφάλιση τής τάξεως στις αγροτικές περιοχές].
αγρός (ο) έκταση καλλιεργήσιμης γης, κυρ. για δημητριακά· χωράφι ΣΥΝ κτήμα, γη· ΦΡ (α) ***αγρόν ηγόρασα / ηγόραζα*** (*ἀγρὸν ἠγόρασα*, Κ.Δ. Λουκ 14, 18) (i) για κάποιον που αδυνατεί να ξεχωρίσει το ουσιώδες από το επουσιώδες, με αποτέλεσμα να αδιαφορεί για κάτι σημαντικό, ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα (ii) αδιαφορώ (για κάτι): *πόσες φορές δεν του έγινε σύσταση να είναι πιο προσεκτικός, αλλ' αυτός αγρόν ηγόραζε* (β) **αγρός αίματος** για αγορά με χρήματα άνομης προέλευσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*.
[ΕΤΥΜ αρχ., συγγενές προς λατ. ager, σανσκρ. ajrah, αρμ. art, γερμ. Acker, αγγλ. acre «έικερ, μονάδα μετρήσεως επιφανείας». Αν η αρχική σημ. τής λ. *ἀγρός* ήταν «ακαλλιέργητο χωράφι, τόπος βοσκής», τότε η συγγένεια προς το *ἄγω* «οδηγώ» (ενν τα ποίμνια) πρέπει να θεωρείται πιθανή (θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παράγωγο του: *ἄγ-ω* – *ἀγ-ρός*). Η λ. *ἀγρός* απαντά ως α' συνθ. στα *ἄγρ-υπνος*, *ἀγρ-οἶκος*, *ἄγρ-αυλος* κ.ά.].

αγρόν αγοράζει – αγρός αίματος. Δύο φράσεις με τη λ. *αγρός* έχουν περάσει από την Κ.Δ. στην καθημ. γλώσσα: το *αγρόν ηγόρασα* (Λουκ. 14, 18) και λιγότερο το *αγρός αίματος* (Ματθ. 27, 8). Το α' έχει προέλθει από τον χαρακτηριστικό τύπο αδιάφορου και ελαφρόμυαλου ανθρώπου, που, ενώ (κατά την παραβολή τού Χριστού) προσκαλείται τιμητικά στη σημαντική, για την εποχή εκείνη, γιορτή τού γάμου, αυτός προτιμά να πάει να δει το χωράφι που αγόρασε, πράγμα που –υπονοείται– μπορεί να κάνει οποιαδήποτε άλλη ώρα. Λέγεται έτσι για ανθρώπους που αδιαφορούν για κάτι σημαντικό και ασχολούνται με ασήμαντα, επειδή δεν είναι σε θέση να κρίνουν τι είναι σημαντικό και άξιο προσοχής και τι ασήμαντο και επουσιώδες. Με το ίδιο νόημα χρησιμοποιείται και η παροιμία: *«άφησε τον γάμο, να πάει για πουρνάρια»*. Η φράση στην Κ.Δ. είναι *«ἀγρὸν ἠγόρασα καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν»*. Από αυτήν λέμε για κάποιον *«αγρόν ηγόρασε»* ή *«αγρόν ηγόραζε»* ή (για το παρόν) *«αγρόν αγοράζει»* (οι φράσεις *«αγρόν ηγοράζει»* ή ακόμη και *«αγρόν αγόραζε»* προέρχονται προφανώς από παρανόηση).
Η φράση *«αγρός αίματος»* (ή *«αγρός τού κεραμέως»*) προέρχεται από το χωράφι που αγοράστηκε από τους αρχιερείς με τα χρήματα (τριάκοντα αργύρια) που επέστρεψε ο Ιούδας, όταν μετάνιωσε για την ατιμία τής προδοσίας τού Ιησού. Με τα χρήματα αυτά αγοράστηκε το χωράφι κάποιου κεραμοποιού, που ως προϊόν προδοσίας και φόνου (τού Ιησού) επονομάστηκε *«αγρός (ή χωρίον) αίματος»* (μετάφραση τού αραμαϊκού *ακελδαμά*). Η φράση *«αγρός αίματος»* λέγεται (σε λογιότερο ύφος) για προϊόντα ατιμίας, παρανομίας ή άνομης συναλλαγής. Η φράση στο Ευαγγέλιο είναι: *Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος ἀγρὸς αἵματος ἕως τῆς σήμερον.*

αγροτεμάχιο (το) {αγροτεμαχί-ου | -ων} **1.** κομμάτι χωραφιού, αγροτική έκταση **2.** τμήμα αγροτικής έκτασης, που πωλείται ή χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως οικόπεδο, οικόπεδο «εκτός σχεδίου».
αγροτεχνική (η) {χωρ. πληθ.} η εφαρμογή τεχνικών μεθόδων στις αγροκαλλιέργειες
αγρότης (ο) [αρχ.] {αγροτών}, **αγρότισσα** (η) {αγροτισσών} πρόσωπο που ζει στην ύπαιθρο και ασχολείται επαγγελματικά με την καλλιέργεια των αγρών ΣΥΝ γεωργός, χωρικός, καλλιεργητής.
αγροτιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των αγροτών **2.** (στην αριστερή φρασεολογία) η αγροτική τάξη (πβ. λ. *εργατιά*, *προσφυγιά*), *οι αγώνες τής ~* || *περήφανη* / *φτωχή ~*.
αγροτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγρότες· *~ κόσμος* / *ιατρείο* / *περιφέρεια* / *οικονομία* / *δρόμος* / *οικισμός* / *αποκατάσταση* / *επανάσταση* / *κίνημα* / *συνδικαλισμός* / *Τράπεζα* / *ασφάλιση* / *σύνταξη* / *ανάπτυξη* / *μεταρρύθμιση* / *αδικήματα* / *χρέη* / *εργαλεία* / *προϊόντα* / *φυλακές* / *συνεταιρισμός* / *επιμελητήριο* / *σύλλογος* ΣΥΝ γεωργικός, χωριάτικος **2.** (α) ***αγροτικό ζήτημα*** το πρόβλημα τής δίκαιης διανομής και αναδιανομής των αγροτικών γαιών (β) ***αγροτικός γιατρός*** γιατρός διορισμένος σε χωριό, κωμόπολη ή επαρχιακή πόλη για ορισμένο χρονικό διάστημα **3.** ***αγροτικό*** (το) (α) η υποχρεωτική υπηρεσία νέων ιατρών σε αγροτικές περιοχές: *κάνω το ~ μου* (β) κάθε ημιφορτηγό για αγροτικές εργασίες
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ «ασήμαντος, τιποτένιος», < αρχ. *ἀγρότης*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αγροτικό ζήτημα* (πβ. γαλλ question agraire), *αγροτική οικονομία* (πβ. γαλλ économie rurale), *αγροτικά προϊόντα* (πβ. αγγλ. agricultural products) κ.ά.]
αγροτοβιομηχανία (η) {αγροτο-βιομηχανιών} (εσφαλμ. *αγροβιομηχανία*) η βιομηχανία επεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων — **αγροτοβιομηχανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *αγρότης* (όχι *αγρός*) + *βιομηχανία*]
αγροτοεργάτης (ο) {αγροτοεργατών}, **αγροτοεργάτρια** (η) {αγροτοεργατριών} εργάτης σε αγροτικές εργασίες. — **αγροτοεργατικός**, -ή, -ό.
αγροτόπαιδο (το) παιδί αγροτικής οικογένειας.
αγροτοπαραγωγός (ο/η) *παραγωγός αγροτικών προϊόντων*.
αγροτοπατέρας (ο) (κακόσ.) ο αγρότης συνδικαλιστής που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των αγροτών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — **αγροτοπατεριασμός** (ο)
αγροτόσπιτο (το) σπίτι στο οποίο μένουν αγρότες, βρίσκεται σε αγροτική περιοχή ή μοιάζει με αγροτικό (πβ λ. *εργατόσπιτο*).
αγρο(το)τουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} μορφή ήπιου τουρισμού, κατά την οποία οι τουρίστες είτε διαμένουν δωρεάν σε αγρόκτημα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή τους σε αγροτικές εργασίες είτε επισκέπτονται έκθεση αγροτικών προϊόντων. — **αγρο(το)τουριστικός**, -ή, -ό
αγροφυλακή (η) [1833] **1.** η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με τη φύλαξη και την εν γένει προστασία τής αγροτικής γης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων τής αγροφυλακής. — **αγροφύλακας** (ο) [μτγν.].
αγροχημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή χημικών τα οποία χρησιμοποιούνται στις αγροκαλλιέργειες *«οι ~ κολοσσοί παρακάμπτουν τις αντιδράσεις των παραγωγών»* (εφημ.) || (ως ουσ.) *επιχειρήσεις αγροχημικών και εφοδίων*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ agrochemical]
αγρυπνία κ (λαϊκ.) **αγρύπνια** (σημ 1) (η) {αγρυπνιών} **1.** αϋπνία, εκούσια ή ακούσια αποχή από τον ύπνο ή στέρηση τού ύπνου ΣΥΝ ξαγρύπνημα, εγρήγορση, (λαϊκ.) νυχτέρι **2.** ΕΚΚΛΗΣ (α) η ολονύκτια ακολουθία, που συνήθ. τελείται την παραμονή μεγάλων εορτών ή εκτάκτων περιστάσεων ΣΥΝ ολονυχτία (β) ο προσωπικός κανόνας τού μοναχού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*, *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγρυπνος*. Η αρχ σημ. περιελάμβανε ακόμη το χρονικό διάστημα τής βάρδιας ενός φρουρού, ιδίως τη νύχτα. Ο τύπος *αγρύπνια* προέρχεται από το *ἀγρυπνῶ* (υποχωρητ.)].
άγρυπνος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κοιμήθηκε (εκούσια ή ακούσια): *έμεινε άγρυπνη όλη νύχτα από την αγωνία της* ΣΥΝ ξύπνιος, άυπνος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ προσεκτικός, που βρίσκεται σε ετοιμότητα, εναργής· *δεκαετίες τώρα οι ακριτικοί πληθυσμοί είναι ~ φρουροί των συνόρων* — **άγρυπνα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «ο κοιμώμενος στους αγρούς, δηλ. αυτός που κοιμάται ελάχιστα ή ξαγρυπνά», < *ἀγρός* + *ὕπνος*].
αγρυπνώ ρ. αμετβ {αγρυπν-είς κ -άς... | αγρύπνησα} **1.** μένω άυπνος, ξενυχτώ ΣΥΝ ξαγρυπνώ, κάνω νυχτέρι **2.** (μτφ.) προσέχω, επιτηρώ, βρίσκομαι σε ετοιμότητα: *οι αρχές αγρυπνούν για την τήρηση τής τάξης* ΣΥΝ επαγρυπνώ, είμαι σε εγρήγορση.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγρυπνῶ* (-έω) < *ἄγρυπνος*].
αγρωνύμιο (το) {αγρωνυμί-ου | -ων} όνομα που δηλώνει αγρό ή αγροτική τοποθεσία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωνύμιο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ agronym, < *αγρός* + *-ωνύμιο* < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].
άγρωστη (η) {-ης κ. (λόγ.) -ώστιδος | -ίδων} αυτοφυές φυτό των αγρών αλλιώς *αγριάδα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. agrostis) < αρχ *ἄγρωστις*, θηλ τού *ἀγρώστης* «αγρότης – κυνηγός» < *ἄγρα*].
αγρωστώδη (τα) [1835] {αγρωστωδών} ΒΟΤ. τάξη φυτών στην οποία περιλαμβάνονται τα σιτηρά και άλλα είδη για τη βοσκή ζώων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graminées].

αγυιά (η) (λόγ.) ο στενός δρόμος, το σοκάκι· (συνήθ. ειρων) ΦΡ ***ανά τας οδούς και τας ρύμας / τας αγυιάς*** (*ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ ῥύμας / τὰς ἀγυιάς*) (ενν. περιφέρεται) στους δρόμους και στα σοκάκια, γυρίζει παντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄγυια* (ενν. οδός), πιθ μτχ. παρακ. τού *ἄγω* «οδηγώ» χωρίς αναδιπλασιασμό πβ. λ. *άγουσα* Η λ. επανενεργοποιήθηκε από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας τον 19ο αι . για να αντικαταστήσει το τουρκικό *σοκάκι*].

αγυιόπαις (ο) [1873] {αγυιόπ-αιδος | -αίδων} (λόγ.) παιδί τού δρόμου, αλητόπαιδο. Επίσης **αγυιόπαιδο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄγυια* «δρόμος» + *παῖς* «παιδί». Η λ. χρησιμοποιήθηκε με παρετυμολ. και σημασιολ. επίδραση τού *άγιος*].

αγύμναστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γυμνάστηκε, που δεν ασκήθηκε σωματικά: ~ *σώμα / μύες / πόδια* **2.** μη εξασκημένος, αδέξιος, άπειρος: ~ *μνήμη* ● **3.** ΣΙΡΑΤ αυτός που δεν εκπλήρωσε τη στρατιωτική του θητεία ή δεν συμπλήρωσε τη βασική του εκπαίδευση. — **αγυμνασία** (η) [αρχ.] (σημ 1, 2).

αγύριστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που δεν επιστρέφεται ή δεν πρόκειται να επιστραφεί ΦΡ (α) ***δανεικά κι αγύριστα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτά που δανείζει κανείς, παύει να τα θεωρεί δικά του, μια και δεν πρόκειται να του επιστραφούν (β) ***αγύριστο κεφάλι*** (ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν πείθεται με τίποτα ΣΥΝ ισχυρογνώμων, πεισματάρης, αμετάπειστος, αρβανίτικο κεφάλι **2.** (οικ) ***αγύριστος*** (ενν. *τόπος*) (ο) ο τόπος από όπου δεν επιστρέφει κανείς, ο Άδης· κυρ. στη ΦΡ ***στον αγύριστο!*** (ενν. *να πας*) να φύγεις, να χαθείς. *Ας πάει ~! Δεν θέλω να τη βλέπω!* || *άντε ~!* ΣΥΝ. στον διάολο

αγύρτης (ο) {αγυρτών}, **αγύρτισσα** (η) {αγυρτισσών} **1.** πρόσωπο που ξεγελά και εξαπατά τους άλλους ΣΥΝ απατεώνας, ψευδολόγος, κατεργάρης, ψεύτης **2.** πρόσωπο που επικαλείται ιατρικές γνώσεις ή ικανότητες που δεν έχει ΣΥΝ ψευτογιατρός, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — **αγυρτεία** (η) [μτγν.], **αγύρτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» Οι αρχ. *ἀγύρται* καλούσαν τους πιστούς σε λατρευτικές συνάξεις *(ἀγερμούς)*, όπου διενεργούσαν εράνους τροφίμων και χρημάτων χάριν των θεών Από τη συνήθειά τους να περιπλανώνται και να επιχειρούν ψευτοθεραπείες, μαγγανείες και άλλα τεχνάσματα, προήλθε ήδη στην Αρχαία η σημ «αλήτης, απατεώνας». Βλ. κ. λ. *αγορά*]

άγυρτος, -η, -ο → άγειρτος

αγχέμαχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που μάχεται από κοντά, σώμα με σώμα ή ο κατάλληλος για μάχες εκ τού συστάδην: ~ *όπλα* ΑΝΤ εκηβόλος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ. *ἄγχι* «πλησίον» + *μάχη*. Το φωνήεν *-ε- (ἀγχ-έ-μαχος)* κατά το αντίθ. *τηλέ-μαχος*].

αγχι- κ. **αγχί-** λεξικό πρόθημα αρχαιοπρεπών λέξεων, που σημαίνει «κοντά, εύκολα, πολύ», πβ λ. *αγχέμαχος* «μαχόμενος εκ τού συστάδην», *Αγχί-αλος* «παραθαλάσσιος», *αγχί-νους* «ευφυής» κ ά.
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. < *ἄγχι* «κοντά, εύκολα» και με επιτατική σημ. «πολύ» Η λ. συνδ με το ρ. *ἄγχω* (βλ λ *άγχος*) είτε ως κατάλοιπο αρχαιότατης τοπικής πτώσεως είτε με επιρρ. καταληκτικό επίθημα *-ί* (πβ *ἀμφ-ί, περ-ί*)].

αγχίνοια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η οξεία αντίληψη, η ευστροφία, η εξυπνάδα.

αγχίνους, -ους, -ουν {αγχίν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευστροφία, ετοιμότητα πνεύματος, γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ έξυπνος, οξύνους, τετραπέρατος, ευφυής, εύστροφος· ΦΡ ***μνήμη αγχίνους*** το μνημονικό τέχνασμα τής ανάκλησης στη μνήμη ενός στοιχείου (αριθμού, ονόματος κ.λπ.) με τη βοήθεια άλλου ευκολότερα ανακλητού, με το οποίο έχει κοινά εξωτερικά στοιχεία, λ.χ. *για να θυμάται κανείς τη χρονολογία τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), θυμάται την ακολουθία 7, 8, 9.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < επίρρ. *ἄγχι* + *νοῦς*. Βλ. κ. λ. *αγχι-*]

αγχιστεία (η) {χωρ. πληθ.} η σχέση συγγενείας (που προκύπτει από τον γάμο) με τους συγγενείς τού γαμηλίου συντρόφου σε αντίθεση με τη συγγένεια αίματος (λ χ η σχέση συγγενείας με τον κουνιάδο, τον πεθερό): *συγγενής / συγγένεια εξ αγχιστείας / από αγχιστεία*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «στενή, κοντινή συγγένεια». < *ἀγχιστεύω* < *ἄγχιστος* < *ἄγχιστα* «πλησιέστατα», υπερθ. βαθμός τού επιρρ *ἄγχι* «πλησίον»].

αγχολυτικός, -ή, -ό (κυρ. για φάρμακα, ουσίες κ.λπ.) αυτός που καταστέλλει ή θεραπεύει το άγχος· ~ *χάπια*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. anxiolytic (νόθο σύνθ.) < anxio- (< λατ. anxius «αγχώδης») + -lytic (< *λύω*)].

άγχομαι ρ. αμετβ αποθ {μόνο σε ενεστ.} έχω άγχος, αισθάνομαι ψυχολογική πίεση (βλ. κ. λ. *αγχώνω*): *μην άγχεσαι διαρκώς· θα πάθεις τίποτε'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός, όπως και το ρ. *αγχώνομαι* Και τα δύο πλάστηκαν (υποχωρητ) από το ουσ. *άγχος* –πιθ. με παρετυμολ. επίδραση τού *μάχομαι, αγκομαχώ* κ.τ.ό – και όχι από το αρχ. *ἄγχω*. Ομόρρ. *αγχώδης, αγχόνη* κ.ά Βλ. κ λ. *άγχος*]

αγχόνη (η) {δύσχρ. αγχονών} **1.** η θηλιά τού σχοινιού με το οποίο προκαλείται θάνατος από πνιγμό κατά τον απαγχονισμό ΣΥΝ βρόχος **2.** (συνεκδ) η κρεμάλα, η ξύλινη κατασκευή που απολήγει στην αγχόνη **3.** (συνεκδ) η θανατική ποινή, η εκτέλεση με απαγχονισμό: *σε περιμένει η ~'* || *η τιμωρία του είναι η ~* ΣΥΝ απαγχονισμός, κρέμασμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» + παραγ. επίθ. *-όνη*, πβ. *σφενδόνη, βελ-όνη, περ-όνη*].

άγχος (το) {άγχ-ους | -η, χωρ γεν. πληθ.} συγκινησιακή κατάσταση (φόβου, αγωνίας, ανασφάλειας κ.λπ.), είτε παροδική και χαμηλής έντασης (οπότε θεωρείται φυσιολογική) είτε επίμονη και μεγάλης έντασης (οπότε θεωρείται παθολογική, λ χ ως σύμπτωμα αγχώδους νευρώσεως), η οποία προκύπτει ως εναγώνια αναμονή επικείμενου κακού ή κινδύνου ή δυσάρεστης γενικά κατάστασης και έχει ιδιαίτερες εκδηλώσεις στο σώμα και στη συμπεριφορά (λ χ. μεταβολές στο αυτόνομο νευρικό σύστημα ή μεγάλη νευρικότητα): *έντονο / μόνιμο / φυσιολογικό / παθολογικό / καθημερινό / επαγγελματικό ~* || *το ~ τού πολέμου / τής ασθένειας / των εξετάσεων / τής ανεργίας / τού χρόνου* || *κατέχομαι / καταλαμβάνομαι / πνίγομαι από ~* || *ζω υπό το ~ τής επιβίωσης*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» < Ι.Ε. *angh-, πβ. σανσκρ. amhú-, λατ. ango, γαλλ. angoisse «αγωνία» (> αγγλ. anguish), ιταλ angustia, γερμ Angst «άγχος, αγωνία», αγγλ. anger «θυμός» κ.ά. Ομόρρ. *ἀγχώδης, ἀγχ-όνη* κ.ά. Το ρ *ἄγχω* απαντά συχνά ως β' συνθ σε ασθένειες, π.χ. *κυν-άγχη, συν-άγχη* (> *συνάχι*), *λυκ-άγχη* κ.ά Η λ *άγχος* είναι νεότερη και πλάστηκε ως απόδ ξέν όρου, πβ γαλλ. anxiété Βλ κ *άγχομαι*]

> **άγχος – άγχομαι – αγχώνομαι.** Από το αρχαίο ρ *ἄγχω* «σφίγγω (στον λαιμό), πνίγω, στραγγαλίζω» πλάστηκε το ουσιαστικό **άγχος** για να αποδώσει στα Ελληνικά το αγγλ. anxiety, δηλώνοντας το ψυχικό σφίξιμο, την ψυχική πνιγμονή, την αγωνία, τον φόβο, την (κατα)πίεση Από τη λ. *άγχος* πλάστηκαν εν συνεχεία τις τελευταίες δεκαετίες τα ρήματα **άγχομαι** και **αγχώνομαι** «νιώθω άγχος» (από όπου και το ενεργ. **αγχώνω** «προκαλώ άγχος»). Ας σημειωθεί ότι τόσο το αρχ ελλην *ἄγχω* όσο και το ίδιας σημασίας λατιν. ango (από όπου λατ. επιθ. anxius > ουσ anxietas > αγγλ. anxiety) ανάγονται σε απώτερη κοινή Ι Ε ρ *angh- που σήμαινε «πνίγω».

αγχώδης, -ης, -ες [1893] {αγχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με το άγχος· ~ *νεύρωση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που διακατέχεται από άγχος· *είναι πολύ ~ τύπος, ανησυχεί για τα πάντα* ΣΥΝ αγχωτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ anxieux].

αγχώνω ρ. μετβ. {άγχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ άγχος, φορτίζω συναισθηματικά (κάποιον): *μη μου ζητάς πολλά, με αγχώνεις!* **2.** (μεσοπαθ ***αγχώνομαι***) καταλαμβάνομαι, κυριεύομαι από άγχος, ανησυχώ: *άκουσα το πρόγραμμα των εξετάσεων και αγχώθηκα* || *κατέφθασε αγχωμένος* — **άγχωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος*.

αγχωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί άγχος ή χαρακτηρίζεται από αγχώδη συμπεριφορά: *δεν μπορώ να δουλέψω μ' αυτόν, είναι πολύ ~.* — **αγχωτικά** επίρρ

άγω ρ. μετβ. {παρατ. ήγα, -ες..., αόρ. ήγαγα κ. (λόγ) ήγαγον. -ες, -ε.., να/θα (εισ)αγάγω, -εις .. έχω/είχα αγάγει, παθ. αόρ. ήχθην, -ης, -η..., μτχ. αχθείς, -είσα, -έν κ. -άχθηκα. (προ)ηγμένος} **1.** (αρχαιοπρ.) οδηγώ, φέρνω, κατευθύνω (συνηθέστ μεσοπαθ ***άγομαι***) οδηγούμαι αναγκαστικά, χωρίς τη θέλησή μου: ~ *σε διαπραγματεύσεις / σε συμβιβασμό* ΦΡ ***άγομαι και φέρομαι*** (*ἄγομαι καὶ φέρομαι*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 484: *οἷόν κ' ἠὲ φέροιεν Ἀχαιοὶ ἤ κεν ἄγοιεν*) για άβουλο άνθρωπο, που τον κάνουν οι άλλοι ό.τι θέλουν: *άγεται και φέρεται από τον καθένα* ΣΥΝ. εξαρτώμαι, γίνομαι έρμαιο / μαριονέτα / υποχείριο κάποιου **2.** (για χρόνο) διανύω, διατρέχω: ~ *το τριακοστό έτος τής ηλικίας μου.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *ag- «οδηγώ», πβ. λατ. ago, σανσκρ ájati «οδηγεί», γαλλ. agir «πράττω», ιταλ. agire, ισπ cuidar «σκέπτομαι - προσέχω, φροντίζω» (< λατ. co-agitare), αγγλ. act κ.ά. Ομόρρ. αρχ *ἀγ-ός* «αρχηγός» (πβ. *λοχ-αγός, στρατ-αγός* > *στρατ-ηγός, ἀρχ-ηγός, ξεν-αγός, ὁδηγός* κ.ά), *ἀγ-ωγή, ἀγ-ωγός, ἀγ-ών(ας), ἀγώγι[ον], ἀγ-έλη, ἀγ-ρός*, πιθ. κ. *ἄξ-ων* (-ονας), *ἅμ-αξα, ἄξ-ιος* κ.ά.]

> **άγω – αγάγω.** Το ρ. *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα Εδώ αξίζει να επισημανθεί η δυσκολία που προκύπτει συνήθ. –και που γεννά συχνά λάθη στη χρήση κυρ. των τύπων με *θα / να* (μέλλοντες και υποτακτικές ενεστώτα – αορίστου). πότε λέμε *θα εισάγει* και πότε *θα εισαγάγει* πότε *να διεξάγουμε* και πότε *να διεξαγάγουμε*· και κοντά στο *έχει παραγάγει* υπάρχει *«έχει παράγει»:* Μνημονικά και πρακτικά, για να αντιμετωπίσουμε τη δυσκολία, αρκεί να θυμούμαστε ότι οι διπλασιασμένοι τύποι με το **αγαγ-** χρησιμοποιούνται για πράξη στιγμιαία, συνοπτική, μη επαναλαμβανόμενη («για μία φορά»)· αντιθέτως, οι αδιπλασίαστοι τύποι με το **αγ-** χρησιμοποιούνται για πράξη συνεχή, συχνή, επαναλαμβανόμενη («για πολλές φορές») Παραδείγματα: *Η αντιπροσωπία* ***θα εισάγει*** *αυτοκίνητα από τη Γερμανία κάθε χρόνο*, αλλά *Η αντιπροσωπία* ***θα εισαγάγει*** *αυτοκίνητα από τη Γερμανία μόνο εφέτος –Το Πολυτεχνείο ανέλαβε εφέτος* ***να διεξαγάγει*** *μια έρευνα για το περιβάλλον*, αλλά *Το Υπουργείο ζήτησε από το Πολυτεχνείο* ***να διεξάγει*** *συνεχείς έρευνες για το περιβάλλον, που θα χρηματοδοτεί το ίδιο – Ας σημειωθεί ότι το Πολυτεχνείο* ***έχει διεξαγάγει*** *ήδη μια τέτοια μεγάλη έρευνα* Προσοχή' Με τα **έχω / είχα / θα έχω** χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος: *έχω εισαγάγει, είχε παραγάγει, θα είχες εξαγάγει*. Όπως, αντιθέτως, όταν δεν υπάρχει τίποτε μπροστά από το ρήμα, χρησιμοποιείται πάντοτε ο τύπος **αγ-** *εισάγει αυτοκίνητα / παράγουμε προϊόντα / διεξάγουμε ανάκριση* (όχι *εισαγάγει αυτοκίνητα! παραγάγουμε προϊόντα! διεξαγάγουν ανά-*

α- / αν- *στερητικό*
α-γυάλιστος, -η, -ο **α-γύψωτος**, -η, -ο **α-δάγκωτος**, -η, -ο **α-δανειοδότητος**, -η, -ο **α-δάνειστος**, -η, -ο

κρισηϊ) Το **αγαγ-** δεν χρησιμοποιείται για επανάληψη, συνέχεια. διάρκεια).

Σύνθετα με το άγω

(α) *με μία πρόθεση*		(β) *με δύο προθέσεις*
ανάγω	μετάγω	αναπαράγω
απάγω	παράγω	διεξάγω
διάγω	περιάγω	παρεισάγω
εισάγω	προάγω	περισυνάγω
ενάγω	προσάγω	υπεισάγω
εξάγω	συνάγω	
επάγομαι	υπάγω (-ομαι)	
κατάγομαι		

Παράγωγα σε *-αγός / -ηγός*

Πολλά παράγωγα τού *άγω* σχηματίζονται σε *-αγός* και μάλιστα με έκταση τού αρχ *-αγός* σε *-ηγός* *αρχηγός, χορηγός, κυνηγός* κ ά.
• *-ηγός*

αγωγή (η) **1.** η ανατροφή ή σύστημα εκπαίδευσης: *πνευματική / αριστοκρατική / αυστηρή / στρατιωτική / σχολική / κοινωνική / ηθική / ανθρωπιστική / αισθητική / θρησκευτική / καλλιτεχνική / οικογενειακή / μουσική / ρυθμική / κλασική / κυκλοφοριακή / περιβαλλοντική ~* ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση, καθοδήγηση **2.** (α) ***αγωγή τού πολίτη*** σχολικό μάθημα με αντικείμενο τη διδασκαλία βασικών γνώσεων για τη λειτουργία τού δημοκρατικού πολιτεύματος (β) ***φυσική / σωματική αγωγή*** σχολικό μάθημα που αποβλέπει στην εκγύμναση τού σώματος και στην ανάπτυξη των φυσικών σωματικών ικανοτήτων των νέων ΣΥΝ γυμναστική (γ) ***σεξουαλική αγωγή*** μάθημα για την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα σεξουαλικά θέματα και τις διαφυλικές σχέσεις **3.** (συνεκδ.) τρόπος ζωής ή συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα τής ανατροφής *στερείται αγωγής από το σπίτι του τι να του κάνει το σχολείο.* ΣΥΝ τρόποι. ανατροφή **4.** ΙΑΤΡ σύστημα ή μέθοδος που εφαρμόζεται για τη θεραπεία ορισμένης αρρώστιας. *φαρμακευτική / ιατρική / θεραπευτική / ειδική ~* • **5.** ΝΟΜ (α) διαδικαστική πράξη απευθυνόμενη προς τα πολιτικά δικαστήρια, η οποία στρέφεται εναντίον άλλου προσώπου (αντίδικος, εναγόμενος) με αίτημα την παροχή δικαστικής προστασίας με τη μορφή τής δεσμευτικής με δύναμη δεδικασμένου διάγνωσης τού δικαιώματος ή τής έννομης σχέσης που κατά την αγωγή συνδέει τον ενάγοντα με τον εναγόμενο: *διαπλαστική / αναγνωριστική / καταψηφιστική / διεκδικητική / αρνητική / περί κλήρου ~* (β) ***πολιτική αγωγή*** αγωγή την οποία εγείρει ο παθών από το έγκλημα στο πλαίσιο τής ποινικής δίκης και με την οποία ζητεί αποζημίωση και αποκατάσταση τής ζημιάς που προκλήθηκε από το έγκλημα. καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης. καθιστάμενος έτσι παράλληλα και υποκείμενο τής ποινικής δίκης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παιδεία*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄγω* Η λ δήλωνε αρχικά τη διαδικασία τής μεταφοράς και τού ταξιδιού (Πλάτων: *πρὸς τάς ἀγωγάς χρῆσθαι ὑποζυγίοις*). αργότερα δε σήμανε και την κατεύθυνση, κυριολεκτική και μεταφορική. που παρέχεται από οδηγό ή καθοδηγητή (λ.χ. *Λακωνική ἀγωγή*, Πολύβιος). Ήδη στον Αριστοτέλη οι έννοιες *αγωγή* και *ήθος* συμπλέκονται (*διά τὸ ἦθος καί την ἀγωγήν, Πολιτικά* 1295b)]

αγώγι κ. **αγώι** (το) {αγωγ-ιού | -ιών} **1.** το επ' αμοιβή μεταφερόμενο από ζώο ή όχημα φορτίο **2.** (συνεκδ.) η μεταφορά φορτίου από ζώο ή όχημα **3.** (συνεκδ) η αμοιβή αγωγιάτη για τη μεταφορά φορτίου ΣΥΝ αγωγιάτικα, κόμιστρα ΦΡ (παροιμ.) ***το αγώ(γ)ι ξυπνάει τον αγωγιάτη*** η δουλειά, οι υποχρεώσεις και η ανάγκη να αντεπεξέλθεις σε αυτές, σε κάνουν να δουλέψεις, να ενεργοποιηθείς *όταν σταμάτησε να δίνει λεφτά ο πατέρας του, αναγκάστηκε να δουλέψει· ~.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγώγιν* < αρχ. *ἀγώγιον*, υποκ. τού *ἀγωγός*. Βλ κ. λ. *ἄγω*].

αγωγιάτης (ο) [μεσν.] {αγωγιατών}, **αγωγιάτισσα** (η) {δύσχρ. αγωγιατισσών} (παλαιότ.) πρόσωπο που μεταφέρει έναντι αμοιβής πρόσωπα ή πράγματα, κυρ. με ζώα ή άμαξα. -- **αγωγιάτικος,** -η, -ο, **αγωγιάτικα** (τα).

αγώγιμος, -η. -ο **1.** αυτός που μπορεί εύκολα να μεταφερθεί ~ *φορτίο* • **2.** ΦΥΣ αυτός που έχει την ιδιότητα να λειτουργεί ως αγωγός. μεταβιβάζοντας τη θερμότητα ή τον ηλεκτρισμό: ~ *σώματα* • **3.** ΝΟΜ αυτός τού οποίου η ικανοποίηση μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικά με αγωγή· ~ *δικαίωμα / αξίωση.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «δούλος», < *ἀγωγός*. Η αρχ σημ. οφείλεται στον εξαναγκασμό τού δούλου να *ἄγεται* (= οδηγείται) οπουδήποτε χωρίς τη θέλησή του. Βλ λ. *άγω*. Η σημ. που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conductif]

αγωγιμότητα (η) [1890] {αγωγιμοτήτων} ΦΥΣ η ιδιότητα υλικού να επιτρέπει (με δυσκολία ή ευκολία) τη μέσω αυτού μετάδοση ενέργειας. *ηλεκτρική / θερμική ~ || ~ διαλύματος ηλεκτρολύτη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. conductivité].

αγωγός (ο) **1.** (α) ο σωλήνας διά μέσου τού οποίου διοχετεύεται κάτι, προκειμένου να μεταφερθεί από ένα μέρος ή σημείο σε άλλο *έσπασε ο ~ τού νερού και πλημμύρισε ο δρόμος || ο ~ τής αποχέτευσης* ΣΥΝ (για τη διοχέτευση νερού) υδραγωγός, υδαταγωγός, υδρορροή (β) (γενικότ) κάθε κινητή ή μόνιμη διάταξη διά μέσου τής οποίας γίνεται η μεταφορά υγρού, αερίου ή ηλεκτρικής ενέργειας, κυρ. από τον τόπο παραγωγής στο σημείο καταναλώσεως ή αποθηκεύσεως ~ *για τη διοχέτευση ατμοσφαιρικού αέρα σε κλειστό χώρο* (αεραγωγός) || ~ *εξαερισμού* || ~ *για τη μεταφορά και διανομή φυσικού αερίου* **2.** ΦΥΣ (α) υλικό που επιτρέπει τη διάδοση μέσω αυτού ενέργειας (ηλεκτρικής, θερμικής κ λπ) ώστε αυτή να μεταφέρεται από ένα σημείο του σε άλλο· *τα μέταλλα είναι καλοί ~ τής θερμότητας || κακοί ~* (β) ***αγωγός ηλεκτρισμού*** σώμα μέσω τού οποίου μπορούν να μεταφερθούν ηλεκτρικά φορτία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγω* «οδηγώ». Η σημ τής φυσικής αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur]

-αγωγός, -ός, -ό β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών που δηλώνουν ότι: **1.** κάποιος/κάτι άγει. οδηγεί ή μεταφέρει κάτι κάπου: *αερ-αγωγός. φωτ-αγωγός. πετρελαι-αγωγός* **2.** κάποιος καθοδηγεί κάποιον: *παιδ-αγωγός. νηπι-αγωγός.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *παιδ-αγωγός*, μτγν. *ὑδρ-αγωγός*), που προέρχεται από το ρ *ἄγω* (όσα σύνθετα αναφέρονται στους σωλήνες, προέρχονται απευθείας από το *ἀγωγός* < *ἄγω*)]

αγώνας (ο) {-α κ (λόγ.) -ος} **1.** επίπονη. κοπιώδης προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού *η επιτυχία στις εξετάσεις απαιτεί ~ || αξιέπαινος / απεγνωσμένος / ευγενικός / ηρωικός / μάταιος / πολυετής / πεισματικός / συνειδητός / συστηματικός / τιτάνειος / υπεράνθρωπος ~* ΦΡ (α) ***δίνω αγώνα*** (+για κάτι / +να) καταβάλλω κοπιώδη και επίμονη προσπάθεια για κάτι· *η οργάνωση αυτή δίνει αγώνα για την αποφυλάκιση τού πολιτικού κρατουμένου || ο τραυματίας δίνει αγώνα να κρατηθεί στη ζωή* (β) **δικαστικός αγώνας** η δίκη: *ο δικηγόρος είχε λάβει μέρος σε πολλούς ~* (γ) **αγωνίστηκα τον αγώνα τον καλό** (*τόν ἀγῶνα τόν καλόν ἠγώνισμαι*, Κ Δ *Β' Τιμόθ* 4, 7) αγωνίστηκα μένοντας πιστός στις αρχές μου. στις ιδέες μου: *ο υποψήφιος αυτός αγωνίστηκε τον αγώνα τον καλό. παρότι δεν εξελέγη τελικά* **2.** κάθε συστηματική, οργανωμένη και συλλογική κινητοποίηση για την επίτευξη στόχου: *οι εργαζόμενοι ξεκίνησαν απεργιακό ~ || διμέτωπος / εκλογικός / ιερός / πνευματικός / πολιτικός / ταξικός ~* **3.** εχθρική αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων, μάχη: *άνισος ~ || ήταν ένας ~ μέχρι τελικής πτώσεως, που κόστισε και στις δύο πλευρές πολλούς νεκρούς* ΣΥΝ μάχη, σύγκρουση, σύρραξη **4.** (συνεκδ -περιληπτ) το σύνολο των μαχών, ο πόλεμος (με κεφ.) *ο Μακεδονικός ~* **5.** ***Αγώνας*** (ο) η ελληνική επανάσταση τού 1821. *ο Υψηλάντης κήρυξε την έναρξη τού ~* **6.** ΑΘΛ (α) ο οργανωμένος διαγωνισμός μεταξύ αθλητών σε συγκεκριμένο άθλημα: ~ *στίβου·* ΦΡ ***αγώνας δρόμου*** (i) ο διαγωνισμός αθλητών στο τρέξιμο (ii) (μτφ.) για ενέργειες που γίνονται πολύ γρήγορα με σκοπό να προλάβει κανείς κάτι: «*σε αγώνα δρόμου από υπουργείο σε υπουργείο επιδόθηκε χθες ο 7ος ανακριτής.* » (εφημ.) (β) η αναμέτρηση αντιπάλων ομάδων, που διεκδικούν τη νίκη στο πλαίσιο οργανωμένου πρωταθλήματος: *οι ~ τής Κυριακής* (οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις) || *ανιαρός / άτεχνος / διασυλλογικός / φιλικός / επίσημος / προκριματικός / προημιτελικός / ημιτελικός / τελικός / ισόπαλος / μαγνητοσκοπημένος / ζωντανός* (σε απευθείας μετάδοση) / *συναρπαστικός* ΣΥΝ ματς, παιχνίδι, μίτινγκ **7.** **αγώνες** (οι) (α) οι οργανωμένες αναμετρήσεις κυρ μεταξύ αθλητών ή αθλητικών αντιπροσωπιών από πολλούς συλλόγους ή κράτη *παγκόσμιοι / πανευρωπαϊκοί / βαλκανικοί / πανελλήνιοι* (β) (συνεκδ) οι παραπάνω αναμετρήσεις ως (επίσημη) διοργάνωση *η ανάθεση των Ολυμπιακών Αγώνων τού 2004 στην Αθήνα* (γ) (γενικότ.) κάθε είδους οργανωμένοι διαγωνισμοί ή αναμετρήσεις σε οποιοδήποτε πεδίο: *μουσικοί / ποιητικοί / θεατρικοί ~* ΣΥΝ διαγωνισμοί.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγων. -ῶνος* < *ἄγω* Η αρχική σημ. «συνάθροιση, συγκέντρωση προσώπων» επεκτάθηκε στη συγκέντρωση για τη διεξαγωγή αθλητικών αγωνισμάτων και, γενικότερα, στην άμιλλα και στον ανταγωνισμό. Η νεοελλ. σημ είναι ήδη αρχ]

αγώνας – αγωνία – αγωνίζομαι. Όπως φαίνεται και από την ετυμολογία των λέξεων, που παραθέτουμε στα επιμέρους λήμματα, ο **αγών** ξεκινά ως αποτέλεσμα τού **άγω**, ήτοι ως συγκέντρωση / συνάθροιση θεών, ανθρώπων, πλοίων κ ά , για να εξελιχθεί ήδη στον Όμηρο σε συγκέντρωση για άμιλλα, για ανταγωνισμό, σε *αγώνες* με τη σημερινή σημασία Έτσι πρώιμα πλάσσεται και ρ **αγωνίζομαι**, με παράγωγα τα **αγώνισμα, αγωνιστής** και **αγωνιστικός** Το επόμενο βήμα ήταν να δώσει ο *αγών* την **αγωνία**. «τον ανταγωνισμό, τον διαγωνισμό για τη νίκη» (ακόμη και «τη γυμναστική άσκηση»). που λόγω τής ψυχικής έντασης. τής συγκίνησης και τού άγχους που γεννά ο ανταγωνισμός στους αγώνες. σήμανε μεταφορικά (στον Δημοσθένη πρώτα και τον Αριστοτέλη) την *αγωνία*, όπως τη χρησιμοποιούμε και σήμερα. Μέσω τής εκκλησιαστικής Λατινικής το *αγωνία* πέρασε εν συνεχεία στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. agony, γαλλ. agonie, γερμ Agonie.

αγωνία (η) {αγωνιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχή, ανησυχία, αβεβαιότητα ή ανασφάλεια λόγω κινδύνου ή δυσκολίας και εκδηλώνεται και με ψυχοσωματικά συμπτώματα: *πέρασαν μεγάλη ~ με τον τραυματισμό τού γυιου τους || μικρή / έντονη / διαρκής / φυσιολογική / ξαφνική / δικαιολογημένη ~* ΦΡ ***επιθανάτια αγωνία*** το ψυχορράγημα, το χαροπάλεμα ΣΥΝ. ψυχομαχητό **2.** εκδήλωση απόγνωσης μπροστά σε κίνδυνο: *κραυγή αγωνίας* **3.** (γενικότ.) συναίσθημα αδημονίας ή αβεβαιότητας για κάτι που περιμένουμε· *έχω μεγάλη ~ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων / εκλογών || έχω ~ να δω τι δώρο μού πήραν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας, άθλος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀγών*. Από την αρχική σημ «έντονος συναγωνισμός κατά τις αθλητικές συναντήσεις» η λ εξελίχθηκε σημασιολογικά ήδη στην Αρχ. (Δημοσθένης, Αριστοτέλης λ χ *ἐν φόβῳ καί πολλῇ ἀγωνίᾳ*. Δημοσθ 18. 33) στο να εκφράζει φόβο, ανησυχία. ψυχική ταραχή και άγχος. Βλ. και *άγω*]

αγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ [αρχ.] {αγωνίστηκα (λόγ μτχ αγωνισθείς. -είσα, -έν)} **1.** καταβάλλω έντονη και επίμονη προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού *αγωνίστηκε πολύ, για να πετύχει στη ζωή του*

|| *αγωνίστηκε γι' αυτό το κόμμα όσο κανείς άλλος!* || *έχει μάθει ν' αγωνίζεται και να μην το βάζει κάτω* ΣΥΝ παλεύω, βάζω τα δυνατά μου, προσπαθώ, μοχθώ, πασχίζω **2.** διεξάγω πόλεμο, μάχομαι *το 1821 οι Έλληνες αγωνίστηκαν για την ελευθερία τους* ΣΥΝ πολεμώ **3.** συμμετέχω σε αγώνα (αθλητικό, μουσικό κ λπ.), διαγωνίζομαι· *θα αγωνιστεί τρίτος στη σειρά δίπλα στο μεγάλο φαβορί τής κούρσας* ΣΥΝ συναγωνίζομαι, παραβγαίνω, αναμετρούμαι, αμιλλώμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας, αποθετικός*

αγώνισμα (το) [αρχ.] {αγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άθλημα, αθλητικός αγώνας: ~ *στίβου* || *ήρθε πρώτος στο ~ τής άρσης βαρών* ΣΥΝ σπορ **2.** (μτφ.) οτιδήποτε κατακτάται με επίπονη προσπάθεια *η φιλολογία είναι δύσκολο ~.*

αγωνιστής (ο) [αρχ], **αγωνίστρια** (η) {αγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που καταβάλλει επίμονη και σκληρή προσπάθεια για την επίτευξη (ενός) στόχου: *είσαι ~, τόσον καιρό παλεύεις και δεν το βάζεις κάτω* **2.** πρόσωπο που πολεμά στο πεδίο τής μάχης. *λίγοι ~ απέμειναν στα χαρακώματα* ΣΥΝ μαχητής, πολεμιστής, στρατιώτης **3.** (α) πρόσωπο που έχει αποδεδειγμένα με τη δράση του συμβάλει στην πρόοδο ή την επιτυχία συγκεκριμένου χώρου (συνήθ πολιτικού ή κοινωνικού) (συνήθ. στον πληθ.): *ήταν παρόντες όλοι οι ~ τής παράταξής μας* (β) πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στους μεγάλους (κοινωνικούς, εθνικούς) αγώνες: *οι ~ τής Εθνικής Αντίστασης* || *έχει μείνει στην ιστορία ως ο κατεξοχήν ~ κατά τής δικτατορίας*· (ειδικότ) αυτός που διακρίθηκε και έγινε ήρωας στους αγώνες αυτούς: *οι ~ τού '21 και τού '40 έχουν μπει στο Πάνθεον τής ιστορίας* **4.** (γενικότ.) πρόσωπο που προσπαθεί για την προβολή ή επικράτηση ιδέας ή ανώτερου σκοπού: *ο βουλευτής δήλωσε πως είναι ~ τής αλήθειας και τού δικαίου* ΣΥΝ υπέρμαχος, υποστηρικτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας*

αγωνιστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μαχητικότητα, επιμονή και αποφασιστικότητα: ~ *διάθεση / συμπεριφορά / νοοτροπία / παλμός* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους αθλητικούς αγώνες ~ *κίνηση τής ημέρας* **3.** (ειδικότ) αυτός που είναι κατάλληλος για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες (κυρ τροχοφόρων): ~ *αυτοκίνητο / ποδήλατο* **4.** ***αγωνιστική*** (η) η καθορισμένη από τις αρμόδιες αθλητικές αρχές ημέρα τελέσεως αθλητικών αγώνων *στην πρώτη ~ υπάρχουν δύο ντέρμπι* — **αγωνιστικά** επίρρ.

αγωνιστικότητα (η) {χωρ πληθ } η αγωνιστική, μαχητική διάθεση ή ικανότητα: *τέτοιες συγκρούσεις στην κορυφή τού κόμματος κάμπτουν την ~ τής βάσης* || *με παλμό και ~ ξεκίνησαν οι κινητοποιήσεις* ΣΥΝ μαχητικότητα.

αγωνιώ ρ. αμετβ {αγωνιάς .. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} **1.** κατέχομαι από αγωνία, ανησυχώ υπερβολικά· *αγωνιώ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *οι γονείς του αγωνιούν συνέχεια για την τύχη του* ΣΥΝ (λόγ) άγχομαι, (εκφραστ.) καρδιοχτυπώ, (καθημ) φοβούμαι, στενοχωριέμαι **2.** αισθάνομαι αβεβαιότητα και ανησυχία για την έκβαση μιας υπόθεσης: *δεν μπορείς να καταλάβεις πόσο ~ για το αποτέλεσμα αυτής τής προσπάθειας* ΣΥΝ αδημονώ, ανυπομονώ, ανησυχώ
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγωνιῶ (-άω)*, αρχική σημ «μάχομαι, αγωνίζομαι σθεναρά», < *ἀγωνία*]

αγωνιώδης, -ης, -ες [1897] {αγωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που τον χαρακτηρίζει η αγωνία· *η ~ προσπάθειά τους να καλύψουν το σκάνδαλο δεν απέδωσε* || ~ *βλέμμα / παράκληση.* — **αγωνιωδώς** επίρρ. [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

αγωνοθέτης (ο) {αγωνοθετών}, **αγωνοθέτρια** (η) {αγωνοθετριών} πρόσωπο που ορίζει αγώνα και προσφέρει έπαθλο. — **αγωνοθεσία** (η) [μτγν.], **αγωνοθετώ** ρ {-είς .} [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀγών, -ῶνος* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ *θέτω, τίθεμαι*), πβ. κ *χωρο-θέτης*]

αγώρι (το) (σχολ. ορθ. *αγόρι*) {αγωρ-ιού | -ιών} **1.** αρσενικό τέκνο, γυιος **2.** κάθε νεαρής ηλικίας άτομο ανδρικού φύλου. *τα ~ έπαιζαν μπάλα στην πλατεία* **3.** (α) ως προσφώνηση οικειότητας προς αγαπητά πρόσωπα τού ανδρικού φύλου *τι είπες, ~ μου,* (β) (αργκό) ως προσφώνηση σε ειρωνικό ή προκλητικό και φαινομενικά οικείο ύφος. *Τι λες, ~ μου; Σοβαρά μιλάς;* **4.** ο ερωτικός σύντροφος: *όλες οι φίλες της είχαν τα ~ τους* ΣΥΝ αγαπημένος, εραστής. — (υποκ.) **αγωράκι** (το), (μεγεθ.) **αγωράρα** (η), (χαϊδευτ. σε προσφωνήσεις) **αγωρίνα** (η)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγώριν*, υποκ τού μτγν. επιθ. *ἄγωρος* < αρχ *ἄωρος* «ανώριμος σε ηλικία, νέος»].

> **άωρος – άγουρος – αγώρι.** Το **άωρος** εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ **αγώρι**. Το αρχ. *ἄ-ωρος* (< *ἀ-* στερητ + *ὥρα*) με τη σημ. τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι **ώρ-ιμος** (*ώρα* + *-ιμος*), εξελίχθηκε στο μτγν. **άγωρος** (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *-γ-* ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκορ. **αγώρ-ιον** > **αγώρι**. **Αγώρι**, δηλ το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (*ω* > *ου* [u]) τον τύπο **άγουρος**, που σήμαινε «νέος» και που διατήρησε, αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο **ωρα-ίος**, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως **εύ-μορφος** (> **όμορφος**) • Υιοθετούμε εδώ τη γρ. τής λ με *-ω-* (*αγώρι* αντί *αγόρι*), η οποία ξενίζει, γιατί επιστημονικά – ετυμολογικά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η γρ. με *-ο-*

αγωρίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα αγώρια, που ταιριάζει στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση των αγωριών: ~ *ντύσιμο / κούρεμα / παιχνίδι / σώμα* (που μοιάζει με σώμα αγωριού). — **αγωρίστικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

αγωροκόριτσο (το) κορίτσι ζωηρό και ατίθασο, με εμφάνιση ή συμπεριφορά αγωριού

αγωροφέρνω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ κ παρατ } (για κορίτσι) **1.** μοιάζω στα χαρακτηριστικά, στην εμφάνιση με αγώρι **2.** συμπεριφέρομαι σαν αγώρι

Α.Δ.Α. (η) Ανώτατη Διοίκηση Αεροπορίας

-άδα 1. παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει (α) συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή ομοειδών πραγμάτων: *οι μαθητές βάδιζαν κατά τριάδες* || *η πεντάδα τής ομάδας μπάσκετ* (β) ποτό ή φαγητό: *πορτοκαλ-άδα, λεμον-άδα, μακαρον-άδα, φασολ-άδα* • **2.** κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών: *στρωματσ-άδα, βαρκ-άδα, σβελτ-άδα.*
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς ουσ σε *-άδα* (*καντάδα, αράδα, βαρκάδα* κ.ά), όπου όμως το *-άδα* είναι βενετικής αρχής (π.χ. *καντάδα* < βεν cantada) Το επίθημα *-άδα* των συγκεκριμένων ουσ είναι άσχετο προς εκείνο των αφηρημένων θηλ. (*τετρ-άδα, νοστιμ-άδα* κ.ά.), το οποίο, ήδη μεσν. αποτελεί κανονική εξέλιξη αρχ ουσ. σε *-άς* ή αναλογική επέκταση].

ad absurdum λατ. (προφέρεται *αντ αμπζούρντουμ*) ελλην *εις άτοπον* σε παραλογισμό που προκαλεί γελοιοποίηση: *με τέτοια επιχειρήματα οδηγούμαστε ~*
[ΕΤΥΜ < λατ ad + absurdum, ουδ. τού επιθ. absurdus «άτοπος, ανίκανος» < ab + surdus «κουφός, ανήμπορος»].

αδαής, -ής, -ές {αδα-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), που έχει άγνοια (ενός θέματος): *είναι εντελώς ~ σ' αυτά και εμείς χρειαζόμαστε κάποιον έμπειρο* ΑΝΤ ειδήμων, ειδικός, γνώστης **2.** (γενικότ) αυτός που δεν έχει πείρα (συγκεκριμένου) αντικειμένου ή καταστάσεων: *μπορεί να ξέρεις γράμματα, αλλά στη διδασκαλία τής γλώσσας είσαι ~* ΣΥΝ άπειρος, άσχετος ΑΝΤ έμπειρος **3.** ***αδαής*** (ο/η) πρόσωπο που δεν έχει γνώσεις ή πείρα σε ένα θέμα, που αγνοεί (ένα ζήτημα): *δεν μπορούν να εκφέρουν γνώμη οι ~ ως ειδικοί!* — **αδαημοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + θ *δαη-*, πβ. αόρ β' *ἐ-δάη-ν*, ρ **δάω* «μαθαίνω» (πβ *δι-δά-σκω*, αρχ. *δα-ήμων* «γνώστης, ειδήμων»)].

-αδάκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουσιαστικών: *παρ-αδάκι, σημ-αδάκι, πετρ-αδάκι, ντολμ-αδάκι*
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *-άκι*]

αδάκρυτος, -η, -ο [αρχ] κ. **αδάκρυστος 1.** αυτός που δεν χύνει ή δεν έχυσε δάκρυα **2.** αυτός για τον οποίο δεν χύθηκαν δάκρυα· *έφυγε απ' τη ζωή ~* ΣΥΝ αθρήνητος, άκλαυτος ΑΝΤ πολυθρήνητος Επίσης (αρχαιοπρ.) **άδακρυς,** -υς, -υ {αδάκρ-υος, -υν | -ύων} [αρχ]

Αδάμ (ο) {άκλ } **1.** Π.Δ. ο πρώτος άνθρωπος που έπλασε ο Θεός και ο οποίος εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο μαζί με την Εύα λόγω τού προπατορικού αμαρτήματος (βλ λ *πρωτόπλαστοι*) ΦΡ (α) ***μήλο τού Αδάμ*** ο θυρεοειδής χόνδρος τού λάρυγγα των ανδρών, ο οποίος εξέχει στη μέση τής εμπρόσθιας πλευράς τού λαιμού (β) ***στην εξορία τού Αδάμ*** βλ λ *εξορία* **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν < εβρ adham «άνθρωπος», από την ίδια ρ με εβρ. adhama «χώμα», οπότε αρχική σημ «χοϊκός, χωματένιος»]

αδάμαντας (ο) ▸ αδάμας

Αδαμαντία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Διαμάντω**.

αδαμαντίνη (η) {χωρ. πληθ } ΑΝΑΤ ο πρωτογενής ιστός των δοντιών, που αποτελεί το εξώτατο σκληρό και στιλπνό στρώμα το οποίο περιβάλλει τη μύλη η φθορά της προκαλεί την ολοκληρωτική καταστροφή των δοντιών
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ. adamantine < αρχ. *ἀδαμάντινος*]

αδαμάντινος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από διαμάντια ή είναι στολισμένος με αυτά ΣΥΝ. διαμαντένιος ΦΡ (α) (μτφ) ***αδαμάντινος χαρακτήρας*** για πρόσωπα με άμεμπτο και ακέραιο χαρακτήρα (β) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η εξηκοστή επέτειος των γάμων ενός ζευγαριού.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδάμας, -αντος*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αδαμάντινοι γάμοι* (< αγγλ. diamond wedding), *αδαμάντινος χαρακτήρας* (< αγγλ. sterling character)]

Αδαμάντιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Διαμαντής**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. επίθ *ἀδαμάντιος* < αρχ *ἀδάμας, -αντος*].

αδαμαντοδεσία (η) {αδαμαντοδεσιών} το δέσιμο, η προσαρμογή διαμαντιών σε κόσμημα — **αδαμαντοδέτης** (ο)
[ΕΤΥΜ < *αδαμαντοδέτης* < *αδάμας, -αντος* + *-δέτης* < *δέω* «δένω»]

αδαμαντόδετος, -η, -ο [αρχ] (για κόσμημα) αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια προσαρμοσμένα στην επιφάνειά του ΣΥΝ αδαμαντοκόλλητος, αδαμαντοποίκιλτος

αδαμαντοθήρας (ο/η) [1877] {αδαμαντοθηρών} πρόσωπο που αναζητεί διαμάντια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *θήρας* < *θηρώ* «κυνηγώ»]

αδαμαντοκόλλητος, -η, -ο [1834] αδαμαντόδετος (βλ λ).

αδαμαντοποίκιλτος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια ~ *δαχτυλίδι / βραχιόλι / κολιέ / ευαγγέλιο / κουτί* ΣΥΝ αδαμαντόδετος, αδαμαντόστικτος, αδαμαντοστόλιστος

αδαμαντοπώλης (ο/η) [1886] {αδαμαντοπωλών}, **αδαμαντοπώλισσα** (η) {αδαμαντοπωλισσών} έμπορος διαμαντιών και άλλων πολύτιμων λίθων

αδαμαντόστικτος, -η, -ο αδαμαντοστόλιστος (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *στικτός* < *στίζω* «στολίζω»].

αδαμαντοστόλιστος, -η, -ο [1843] κ (λαϊκ) **διαμαντοστόλιστος** στολισμένος με διαμάντια ΣΥΝ αδαμαντόστικτος, αδαμαντοποίκιλτος, αδαμαντόδετος.

αδαμαντουργός (ο/η) [1887] τεχνίτης που κατεργάζεται διαμάντια — **αδαμαντουργία** (η), **αδαμαντουργικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *-ουργός* < *έργο*, πβ κ *χειρ-ουργός*]

αδαμαντωρυχείο (το) [1877] το ορυχείο εξορύξεως διαμαντιών (βλ. λ *ορυχείο*). — **αδαμαντωρύχος** (ο)

[ΕΤΥΜ. < *αδαμαντωρύχος* < *αδάμας, -αντος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού *ο-* εν συνθέσει) < *ορύσσω*]

αδάμας (ο) {αδάμαντ-ος, -α | -ες, -άντων} (λόγ.) το διαμάντι (βλ.λ) Επίσης **αδάμαντας**.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + θ. *δαμα-* τού ρ. *δάμνημι* «δαμάζω». οπότε η λ. θα δήλωνε το πιο σκληρό υλικό Βλ. κ. *δαμάζω*]

αδάμαστος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει δαμαστεί, που δεν έχει εξημερωθεί. ~ *άλογο* ΣΥΝ ατιθάσευτος ΑΝΤ δαμασμένος, εξημερωμένος **2.** (για πρόσ και ιδιότητες τού χαρακτήρα) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν καταβάλλεται, δεν μειώνεται σε ένταση: ~ *θέληση / φρόνημα / πολεμιστής* ΣΥΝ. ακατάβλητος, ανυπότακτος, αλύγιστος.

αδαμιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζει τον Αδάμ συνήθ στη ΦΡ (λόγ) ***εν αδαμιαία περιβολή / με αδαμιαία περιβολή*** *(ἐν ἀδαμιαίᾳ περιβολῇ)* με την περιβολή τού Αδάμ, δηλ. χωρίς ρούχα, γυμνός

Άδανα (τα) {Αδάνων} πόλη τής Ν. Τουρκίας.
[ΕΤΥΜ μτγν τοπωνύμιο, που οφείλεται στον μυθικό ιδρυτή τής πόλεως *Ἄδανο,* γυιο τού Ουρανού και τής Γαίας].

αδαπάνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δαπανήθηκε: ~ *ποσό / κεφάλαιο* || (μτφ.) ~ *ταλέντο* ΑΝΤ δαπανημένος

αδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν κοστίζει πολλά για να γίνει, που δεν απαιτεί μεγάλη δαπάνη: *δεν υπάρχουν ~ προσλήψεις για το Δημόσιο.* — **αδαπάνως** επίρρ. [αρχ.]

άδαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν δείρει, που δεν έχει ξυλοκοπηθεί ΑΝΤ δαρμένος • **2.** (για υγρά) αυτός που δεν έχει αναταραχθεί βίαια με ειδικό όργανο. π χ. γάλα για την παραγωγή βουτύρου
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *δέρω* «δέρνω». από το θ τού παθ. αορ β' *ἐ-δάρ-ην*].

αδασκάλευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν καθοδηγήσει κατάλληλα, που δεν τον έχουν ορμηνέψει εκ των προτέρων· *μην τον αφήσεις ~, θα τα θαλασσώσει* ΣΥΝ ακαθοδήγητος, ασυμβούλευτος ΑΝΤ δασκαλεμένος, καθοδηγημένος

αδασμολόγητος, -η, -ο ο μη δασμολογούμενος (βλ. λ. *δασμολογώ*), ο ελεύθερος από τελωνειακούς δασμούς ~ *προϊόν / είδος / εμπόρευμα* ΣΥΝ ατελής, αφορολόγητος, ατελώνιστος ΑΝΤ δασμολογημένος.

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (η) Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων

άδεια (η) {-ας κ -είας | -ειών} **1.** η παραχώρηση δικαιώματος, η συγκατάθεση, το να επιτρέπει κανείς σε κάποιον να κάνει κάτι. *δόθηκε ~ για την προσγείωση τού αεροπλάνου* || *έγγραφη / σιωπηρή / προσωρινή / ρητή / προφορική / υπηρεσιακή ~* ΦΡ (α) ***με την άδειά σας*** αν μου επιτρέπετε. ~, *θα αποχωρήσω* (β) ***ποιητική αδεία*** *(ποιητικῇ ἀδείᾳ)* (i) λόγω τής ελευθερίας που αναγνωρίζεται στον ποιητή να αποκλίνει από τους συμβατικούς κανόνες τής γλώσσας· *η προστακτική «επέστρεφε» στον Καβάφη σχηματίζεται ~* (κανονικά θα έπρεπε να είναι «επίστρεφε») (ii) (γενικότ – καταχρ.-ειρων) δικαιολογία για διάφορες μορφές απόκλισης στο έργο καλλιτεχνών, στην ομιλία προσώπων κ τ.ό.: *όταν του υπέδειξαν πως χρησιμοποιεί λανθασμένη λέξη, απάντησε ατάραχος «ποιητική αδεία»!* **2.** (ειδικότ.) επίσημη παροχή δικαιώματος από δημόσια (επίσημη, αρμόδια) διοικητική ή άλλη αρχή για άσκηση επαγγελματικής ή άλλης δραστηριότητας: *σε έναν μήνα θα πάρω την ~ ασκήσεως επαγγέλματος* || *για την έναρξη αρχαιολογικών ανασκαφών απαιτείται ειδική ~* || *~ γάμου / οδηγήσεως / οπλοφορίας / εξόδου από τη χώρα / κυκλοφορίας / παραμονής* (για αλλοδαπούς) || *έναρξη / λήξη / αίτηση / ανανέωση / αφαίρεση / χορήγηση / έκδοση / παράταση / ακύρωση / λήψη / έγκριση / αναστολή (τής) άδειας* || *βγάζω μια ~·* ΦΡ ***κατάπιν αδείας / άνευ αδείας*** για πράξεις που έγιναν, αφού δόθηκε άδεια ή χωρίς τη χορήγηση αδείας αντίστοιχα *προχωρήσαμε στην έναρξη εργασιών κατόπιν αδείας* **3.** (συνεκδ) το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η παροχή δικαιώματος, όπως τα παραπάνω· *έβγαλα την ~ για το σπίτι* || *φωτοτύπησα την ~* • **4.** το δικαίωμα υπαλλήλων να απουσιάζουν από την εργασία τους με ή χωρίς τον μισθό που θα τους καταβαλλόταν κατά τις ημέρες τής απουσίας τους. *θα ζητήσω ~ από τη δουλειά, για να πάω στο χωριό* || *έχω ~* || *~ άνευ αποδοχών* (χωρίς μισθό) || *~ μετ' αποδοχών* (με καταβολή τού μισθού) || *~ επ' αόριστον* **5.** (α) ***επίδομα αδείας*** το επιπλέον χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στους εργαζομένους για τον χρόνο κατά τον οποίο απουσιάζουν νόμιμα από την εργασία τους (β) ***άδεια κυήσεως και / τοκετού / λοχείας*** το δικαίωμα που έχουν οι κυοφορούσες υπάλληλοι να απόσχουν από την εργασία τους από τον όγδοο μήνα τής εγκυμοσύνης μέχρι δύο μήνες μετά τη γέννηση τού παιδιού. διατηρώντας τις αποδοχές και την κανονική τους άδεια (γ) ***αναρρωτική άδεια*** το δικαίωμα μισθωτού υπαλλήλου ή στρατιώτη που ασθενεί ή έχει ανάγκη αναρρώσεως, να απουσιάσει από την εργασία ή την υπηρεσία του με πλήρεις αποδοχές (δ) ***εκπαιδευτική άδεια*** η άδεια μετ' αποδοχών και ενδεχομένως με επιπρόσθετο επίδομα, που δίνεται σε δημοσίους υπαλλήλους για μετεκπαίδευση, συμπληρωματική μόρφωση ή ειδίκευση **6.** (ειδικότ.) το δικαίωμα των μισθωτών υπαλλήλων να απουσιάζουν για ορισμένη περίοδο κάθε χρόνο (συνήθ. καλοκαίρι) από την εργασία τους διατηρώντας τις αποδοχές τους: *φέτος θα προσπαθήσω να πάρω την ~ μου τον Ιούλιο* **7.** (συνεκδ) ο χρόνος απουσίας από την εργασία: *στην ~ μου θα ξεκουραστώ* || *τελείωσε η ~ μου* || *μου 'χει μείνει λίγη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αφοβία». < *ἀδεής* < *ἀ-* στερητ. + *δέος* «φόβος» Από τη σημ τής έλλειψης φόβου η λ *ἄδεια*, ήδη από την Αρχ., απέκτησε τη σημ. τής ελευθερίας και τής εξασφαλίσεως ορισμένων δικαιωμάτων που παρέχονταν από τη νομοθεσία τής αρχαίας Αθήνας και δηλώνονταν στο δικανικό λεξιλόγιο με τον όρο *άδεια* Η φρ. *ποιητική άδεια* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. licence poétique].

> **ά-δει-α ή ά-δεια;** Η επίσημη προφορά τής λ **άδεια** εξακολουθεί να είναι τρισύλλαβη, δηλ. το *-δει-* προφέρεται ως χωριστή συλλαβή και όχι ως *-δεια*: [ά- ði-a], όχι [ά- ðja] Γι' αυτό λέμε –και γράφουμε– *«πήρε την άδειά του»* όπως λέμε και **α-δει-ού-χος**. Αντίθετα, το επίθ. **άδειος,** -α, -ο προφέρεται με «συμφωνικό j» ή «με συνίζηση» όπως λέγεται. *ά-δειος, ά-δεια, ά-δειο.* Το ίδιο και τα **α-δειά-ζω** («(εκ)κενώνω» - «(δεν) έχω χρόνο»), **α-δεια-νός,** -ή, -ό.

αδειάζω ρ. μετβ. κ αμετβ. {άδειασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ το περιεχόμενο από (κάτι), αφήνω (κάτι) άδειο: ~ *την τσάντα / τη βαλίτσα / τη σακούλα* || (μτφ.) *«τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης άδειασαν τον πολιτικό διάλογο από την ουσία του»* (εφημ.) ΣΥΝ εκκενώνω ΑΝΤ γεμίζω ΦΡ (α) (οικ.) ***άδειασέ μας / μου τη γωνιά!*** φύγε! ΣΥΝ στρίβε. (λαϊκ) τσακίσου, άι στα τσακίδια, σπάσε, κοπάνα τη (β) ***αδειάζω το όπλο*** (i) αφαιρώ τις σφαίρες (ii) πυροβολώ χωρίς διακοπή, μέχρι να εξαντληθούν οι σφαίρες: *άδειασε το πιστόλι πάνω του και τον άφησε στο έδαφος αιμόφυρτο* **2.** (α) μεταφέρω το περιεχόμενο (αντικειμένου, σκεύους) σε άλλον χώρο. ~ *τα μακαρόνια από την κατσαρόλα στα πιάτα* || ~ *τα σκουπίδια από τον τενεκέ στον κάδο* (β) (για υγρά) μεταγγίζω, μεταφέρω σε άλλο δοχείο· *άδειασε το λάδι από το μπιτόνι στο μπουκάλι* ΣΥΝ μετακενώνω • **3.** (μτφ.-αργκό) αφαιρώ από (κάποιον) το πλεονέκτημα ή το προβάδισμα, εξουδετερώνω. αφήνω έκθετο *ο πρωθυπουργός με τις δηλώσεις του άδειασε τον υπουργό του* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι άδειος, εκκενώνομαι: *άδειασε η Αθήνα με τις καλοκαιρινές διακοπές* || *αδειάζει η πόλη / η τσέπη / το ταμείο* **5.** ελευθερώνομαι, παύω να είμαι κατειλημμένος: *άδειασε μια θέση / ένα τραπέζι* **6.** (μτφ) γίνομαι κενός ψυχικά ή πνευματικά: *έχω αδειάσει από αισθήματα* • **7.** ευκαιρώ, έχω ελεύθερο χρόνο για κάτι *δεν ~ να έλθω να σε δω* ΣΥΝ έχω καιρό. — **άδειασμα** (το) (σημ 1-6) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια, εργαστικός, κένωση.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄδεια* Ήδη μεσν. η σημ. «ευκαιρώ, έχω χρόνο διαθέσιμο»]

αδειοδοτώ ρ μετβ {αδειοδοτείς .. | αδειοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για επίσημο φορέα) δίδω άδεια σε κάποιον για κάτι: ~ *έναν τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να εκπέμπει νόμιμα* || *αδειοδοτούσα αρχή.* — **αδειοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-δοτώ* < *δότης*]

άδειος, -εια, -ειο **1.** αυτός που δεν έχει περιεχόμενο: ~ *δοχείο / συρτάρι / ποτήρι / τσέπη* || (μτφ) ~ *κεφάλι* (χωρίς μυαλό, εξυπνάδα) || ~ *βλέμμα* (απλανές, χωρίς να κοιτάζει κάπου συγκεκριμένα) || ~ *ταμεία* (χωρίς χρήματα· συνήθ. ως φρ. για τις οικονομικές δυσκολίες τού κράτους) || ~ στομάχι (από φαγητό, όταν κάποιος δεν έχει φάει) || ~ *καρδιά* (χωρίς συναισθήματα ή για συναισθηματική έλλειψη, για συναισθηματικό κενό) ΣΥΝ κενός ΑΝΤ γεμάτος, πλήρης ΦΡ (μτφ.) ***με άδεια χέρια*** χωρίς δώρο: *με κάλεσε στη γιορτή του δεν είναι σωστό να πάω ~* **2.** (α) αυτός που δεν κατοικείται ή που δεν έχει ανθρώπους. ~ *δωμάτιο / σπίτι / γήπεδο / θέατρο / δρόμος* (χωρίς διαβάτες ή αυτοκίνητα) / *πλατεία* (β) (για οχήματα, σκάφη κ.λπ.) αυτός που δεν έχει επιβάτες ή γενικότ. καθόλου ανθρώπους μέσα *το λεωφορείο έφθασε άδειο στο τέρμα* (χωρίς επιβάτες) **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει βαθύτερο νόημα, που δεν έχει ουσία: *χωρίς τα παιδιά της η ζωή της είναι ~* ΣΥΝ κενός, κούφιος ΑΝΤ πλήρης, γεμάτος, ουσιαστικός • **4.** αυτός που δεν είναι κατειλημμένος, αυτός που είναι διαθέσιμος. *στο κατάστημα δεν υπήρχε ~ τραπέζι* || ~ *καρέκλα / θέση λεωφορείου / έδρανο αίθουσας / θρανίο τάξης / δωμάτια ξενοδοχείου / καθίσματα θεάτρου* ΣΥΝ ελεύθερος ΑΝΤ κατειλημμένος. Επίσης **αδειανός,** -ή, -ό [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αδειάζω* (υποχωρητ.)]

αδειούχος (ο/η) **1.** πρόσωπο που έχει πάρει άδεια ή που βρίσκεται σε άδεια **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει επισήμως το δικαίωμα (άδεια) να ασκήσει ένα επάγγελμα ή να ασχοληθεί με μια δραστηριότητα: ~ *πλανόδιος πωλητής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.*
[ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-ούχος* < *έχω*, πβ κ. *δικαι-ούχος, πτυχι-ούχος* κ ά.].

αδέκαρος, -η, -ο (λαϊκ) αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα ΣΥΝ απένταρος, άφραγκος, ταπί, στον άσο, (λαϊκ.) στεγνός, πανί με πανί — ***αδεκαρία*** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φτώχια*

αδέκαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να δωροδοκηθεί, να επηρεαστεί. ~ *δικαστής / κριτής* ΣΥΝ αδιάφθορος ΑΝΤ εξαγοράσιμος **2.** (κατ' επέκτ.) αμερόληπτος και δίκαιος: *η δικαιοσύνη οφείλει να είναι ~* ΣΥΝ αντικειμενικός, έντιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δεκάζω* «διαφθείρω» < *δέκ-ομαι* «δέχομαι». Αρχική σημ «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο»]

Αδελαΐδα (η) **1.** πόλη τής Ν Αυστραλίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Adelaide, που οφείλεται στη βασίλισσα τής Αγγλίας Adelaide (1792-1849), σύζυγο τού βασιλέως Γουλιέλμου Δ', προς τιμήν τής οποίας ιδρύθηκε η πόλη από Άγγλους αποίκους το 1837 Το όνομα Adelaide ανάγεται σε αρχ. γερμ. Adelheid «ευγενής καταγωγή»]

αδελφάκι κ **αδερφάκι** (το) **1.** ο μικρός αδελφός **2.** (εκφραστ ως προσφώνηση προς οικείο πρόσωπο, για να δοθεί έμφαση στα όσα λέγονται): *Αμάν, ~ μου! Τι κακό μάς βρήκε!* || *Αυτή είναι δουλειά, ~ μου! Μια δουλεύεις, τρεις κάθεσαι!* (για δήλωση αγανάκτησης) προηγείται συνήθως το «μωρέ»· *αμάν μωρέ ~ μου!* **3.** (μτφ) πράγμα που ταιριάζει με κάτι άλλο, αποτελώντας το συμπλήρωμά του ή ομόλογό του: *μπροστά πήγαινε το ~ τού δικού σου αυτοκινήτου* (ίδιας μάρκας και μοντέλου) ΣΥΝ ταίρι

αδελφάτο (το) [μεσν] **1.** σύλλογος, σωματείο με ιδιαίτερα στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών του: *διεθνές / εθνικό / επαναστατικό / μυστικό / πανίσχυρο ~* **2.** επιτροπή με διαχειριστικά καθήκοντα σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, ναούς, νοσοκομεία κ.λπ.: *το ~ τού ορφανοτροφείου* • **3.** (ειρων) το σύνολο των ομοφυλοφίλων

αδελφή κ. **αδερφή** (η) {-ές κ. (λαϊκ) -άδες} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς. *μικρή / μεγαλύτερη /*

θετή ~ (βλ. λ. *θετός*) **2.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής*) **3.** (κατ' επέκτ) η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με ισχυρούς κοινούς δεσμούς και σχέσεις αλληλεγγύης *δεν έχουμε να μοιράσουμε τίποτε με τους αδελφούς και τις ~ μας τής γειτονικής χώρας* **4.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας *δεν ήταν απλώς φίλη ήταν ~'* • **5.** μοναχή, καλόγρια: *οι ~ ενός μοναστηριού* || *η ~ Μαρία·* ΦΡ (α) ***πνευματική αδελφή*** (i) γυναίκα που έχει κοινό πνευματικό πατέρα (εξομολόγο) με άλλο πρόσωπο (ii) γυναίκα που έχει κοινό ανάδοχο με άλλο πρόσωπο (β) ***αδελφή τού ελέους*** (i) μέλος θρησκευτικής αδελφότητας γυναικών, που, χωρίς να ακολουθούν πλήρη μοναστικό βίο, προσφέρουν φιλανθρωπικό κοινωνικό έργο, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση και στη νοσοκομειακή περίθαλψη (ii) (ειρων.) για γυναίκα ή άνδρα που εμφανίζεται ως φιλάνθρωπος, συμπονετικός ή υπερβολικά σεμνότυφος • **6.** (κυρ ως προσφώνηση) η νοσοκόμα (κ. *αδελφή νοσοκόμα*): *~, έρχεστε στον θάλαμο;* || *παρελαύνει το σώμα αδελφών νοσοκόμων τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* • **7.** (μειωτ.-συνήθ. ο τ *αδερφή*) ο άνδρας ομοφυλόφιλος — (υποκ.) **αδελφούλα** (η) (σημ 1, 2), (μεγεθ -υβριστ.) **αδερφάρα** (η) (σημ. 7).
[ΕΤΥΜ Θηλ. τού αρχ. *ἀδελφός* (βλ.λ.). Η φρ *αδελφή νοσοκόμα* οφείλεται στο γεγονός ότι τα μοναστήρια (κατά τον Μεσαίωνα) είχαν αναλάβει την ιατρική περίθαλψη των ασθενών (κυρίως αυτά τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας). Η φρ *αδελφή τού ελέους* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ γαλλ. sœur de la charité, αγγλ. sister of charity / mercy]

αδέλφι κ **αδέρφι** (το) {αδελφ-ιού | -ιών} **1.** εκφραστ αντί τού *αδελφός* δηλώνει οικειότητα, στενή σχέση ή μεγάλη αγάπη που κατορθώνει τα αδύνατα *γύρισε τ' ~ μου από τη Γερμανία* || *«τ' αδέρφια σκίζουν τα βουνά και πέτρες ξεριζώνουν»* (δημοτ. τραγ) **2.** (κατ' επέκτ) ο στενός φίλος **3.** ***αδέλφια*** κ ***αδέρφια*** (τα) (α) αυτοί προς τους οποίους νιώθει κανείς έντονους δεσμούς: *τα δέντρα, τα πουλιά, τα ψάρια, όλα τα πλάσματα τής Γης είναι ~ μας* (β) οι αδελφοί και οι αδελφές μαζί, το σύνολο των προσώπων με τα οποία έχει κανείς συγγένεια αδελφού ή αδελφής (ουδέτερη δήλωση των παραπάνω προσώπων χωρίς διάκριση φύλου) (γ) ως προσφώνηση προς ομοφύλους, ομοεθνείς. *αδέλφια, ήλθε η ώρα τού ξεσηκωμού!* — (υποκ.) **αδελφάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀδέρφιν* < *ἀδέρφιον* < *ἀδέλφιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀδελφός*]

αδελφικός, -ή, -ό [αρχ] κ. **αδερφικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με αδελφό ή αδελφή: *~ συγγένεια* **2.** αυτός που σχετίζεται με ομοεθνείς *χύνεται ~ αίμα στον εμφύλιο* || *οι ~ δεσμοί Ελλήνων και Κυπρίων* **3.** αυτός με τον οποίο υπάρχει βαθύς συναισθηματικός δεσμός, δεσμός μεγάλης φιλίας: *~ φίλος* ΣΥΝ. στενός, (λαϊκότ.) γκαρδιακός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθύ συναισθηματικό δεσμό: *~ αγάπη / αλληλεγγύη / κατανόηση / ενδιαφέρον / στοργή* ΣΥΝ. εγκάρδιος, φιλικός **5.** (ειδικότ) αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθιά φιλική σχέση χωρίς ερωτικό κίνητρο *~ εναγκαλισμός / φιλί / χάδι.* — **αδελφικά** κ **αδερφικά** επίρρ , **αδελφικότητα** (η) [1893]

αδελφογαμία (η) [μτγν.] {αδελφογαμιών} **1.** ΝΟΜ αιμομικτικός γάμος ανάμεσα σε αδέλφια **2.** ΒΟΤ η γονιμοποίηση ανάμεσα σε άνθη τού ίδιου φυτού.

αδελφόθεος (ο) [μεσν] {αδελφοθέου} προσωνυμία τού Αγίου Ιακώβου, τέκνου τού Ιωσήφ.

αδελφοκτόνος, -α (λόγ -ος), -ο **1.** αυτός που οδηγεί σε φόνο αδελφού: *το ~ χέρι* (συνήθ. ως ουσ.): *η σύλληψη τού αδελφοκτόνου* **2.** αυτός που αναφέρεται σε φόνους ομοεθνών, ομοφύλων: *το ~ μίσος τού εμφυλίου* || *~ πόλεμος* ΣΥΝ εμφύλιος. -- **αδελφοκτονία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδελφός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», πβ. *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος* κ.ά.]

αδελφομίκτης (ο) {αδελφομικτών} πρόσωπο που διαπράττει αδελφομιξία.

αδελφομιξία (η) η αιμομιξία ανάμεσα σε αδέλφια
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀδελφός* + *-μιξία* < *μ(ε)ίγνυμι*]

αδελφοξαδέλφια κ **αδερφοξαδέρφια** (τα) {χωρ. γεν.} **1.** το σύνολο αδελφών και εξαδέλφων *μαζεύτηκαν όλα τα ~* **2.** (γενικότ) το σόι, το συγγενολόι. Επίσης **αδελφοξάδελφα** κ. **αδερφοξάδερφα**.

αδελφοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πράξη με την οποία επισφραγίζονται οι δεσμοί αδελφικής αγάπης και δίνονται υποσχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης (συνήθ. σε ειδική τελετή) μεταξύ ανθρώπων χωρίς συγγενικούς δεσμούς συνήθως στην Ελλάδα επί Τουρκοκρατίας, κυρ. κατά τον αγώνα τής Ανεξαρτησίας **2.** η συμφωνία συνεργασίας και πολιτισμικών ανταλλαγών μεταξύ δύο πόλεων, χωριών κ λπ., που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη: *η ~ των δήμων Πειραιά και Μασσαλίας* — **αδελφοποιούμαι** ρ. [μτγν] {-είται. .}
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀδελφοποίησις* < μτγν. *ἀδελφοποιῶ* < *ἀδελφός* + *ποιῶ*].

αδελφοποιτός κ. **αδερφοποιτός** (ο) πρόσωπο που γίνεται αδελφός με κάποιον με τον οποίο δεν έχει συγγένεια, σε ειδική τελετή όπου αναμειγνύουν το αίμα τους ή δίνουν όρκους αμοιβαίας υποστήριξης ΣΥΝ. σταυραδερφός, βλάμης.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀδελφοποιητός* < μτγν *ἀδελφοποιῶ* < *ἀδελφός* + *ποιῶ*].

αδελφός κ. **αδερφός** (ο) {πληθ. αδελφοί κ. αδέλφια (τα)} **1.** πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: *ο μεγάλος μου ~* || *ο μικρότερος ~* || *ο δίδυμος ~ μου* || *οι ~ Μαρξ* || (ως συντομ σε επωνυμία εταιρειών: *Αφοί*, αντί *Αδελφοί*) *Αφοί Λαμπρόπουλοι* || *θετός ~* (βλ. λ. *θετός*) ΦΡ. ***μεγάλος αδελφός*** (i) ο μεγαλύτερος σε ηλικία αδελφός· συνήθ αναφέρεται ως ο προστάτης των μικρότερων σε ηλικία αδελφών: *τον έβλεπα σαν τον μεγάλο μου αδελφό* (ii) (μτφ.) κάθε σύστημα εξουσίας που παρακολουθεί κάθε πτυχή τής δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των πολιτών, προσπαθώντας να ελέγξει τη συμπεριφορά και τη δράση τους· (γενικότ.) κάθε εξελιγμένο σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών για τη ζωή και τη δράση πολιτών, που χρησιμοποιείται συνήθ από ολοκληρωτικά κράτη ή κρατικούς οργανισμούς ασφαλείας **2.** πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ κ. λ. *ετεροθαλής*): *ομοπάτριος / ομομήτριος ~* **3.** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς σχέση αλληλεγγύης, ισχυρούς κοινούς δεσμούς (εθνική καταγωγή, πολιτισμική παράδοση, θρησκεία κ λπ): *οι ~ μας Κύπριοι* **4.** ο άνδρας με τον οποίο συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας *μου στάθηκες πάντα φίλος και ~·* (αργκό, ως προσφώνηση φίλου) *αδελφέ μου, μας τη φέρανε'* • **5.** ο μοναχός (και *ἐν Χριστῷ ἀδελφός*) *ο ~ Αρσένιος* || *η μονή των αδελφών τού Τιμίου Σταυρού* ΦΡ ***πνευματικός αδελφός*** (i) αυτός με τον οποίο έχει κανείς τον ίδιο πνευματικό πατέρα, τον ίδιο εξομολόγο (ii) αυτός που έχει τον ίδιο ανάδοχο με κάποιον άλλον (iii) αυτός με τον οποίο μοιράζεται κανείς κοινές πνευματικές αρχές **6.** (γενικότ.) καθένα από τα μέλη θρησκευτικών οργανώσεων, μυστικών ταγμάτων, αδελφοτήτων κ.λπ. • ΦΡ ***βρε αδερφέ / οχ, αδερφέ!*** (έκφραση απαρέσκειας, αδιαφορίας, έλλειψης διαθέσεως να ασχοληθεί κανείς με κάτι): *~, εγώ θ' αλλάξω τον κόσμο;* (βλ. κ λ *οχαδερφισμός*) — (υποκ) **αδελφούλης** (ο)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀδελφεός* < **ἀ-δελφεσ-ός* < *ἀ-* αθροιστ + **δέλφος* (γεν. **δέλφους* < **δέλφεσ-ος*) «μήτρα», πβ *δελφύς* «μήτρα». Η λ δήλωνε αρχικά τον ομομήτριο αδελφό (τον προερχόμενο από την ίδια μήτρα, την ίδια μητέρα) εν αντιθέσει προς τα αρχ *φράτηρ* και *κασίγνητος*, που δήλωναν τον ομοπάτριο αδελφό Τελικά, η λ. *αδελφός* επικράτησε σε όλες τις χρήσεις. Ο τ *ἀδερφός* είναι μεσν. Η φρ. *μεγάλος αδελφός* προέρχεται από αγγλ. big brother (στο μυθιστόρημα *1984* τού Άγγλου συγγραφέα G. Orwell, 1903-50) και προσωποποιεί τα ολοκληρωτικά καθεστώτα οι πολίτες παρουσιάζονται στο μυθιστόρημα να βλέπουν διαρκώς την επιγραφή· BIG BROTHER IS WATCHING YOU (= ο μεγάλος αδελφός σε παρακολουθεί)].

αδελφός, -ή, -ό αυτός με τον οποίο υπάρχουν πολλά βασικά κοινά στοιχεία, κοινοί δεσμοί: *στο συνέδριο τού Κ Κ.Ε. παρευρέθησαν αντιπρόσωποι τού Κ Κ. Πολωνίας, τού Κ Κ Κίνας και άλλων ~ κομμάτων* || *~ σωματεία* ΑΝΤ ανάδελφος ΦΡ ***αδελφή ψυχή*** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς κοινά στοιχεία, με αποτέλεσμα να αισθάνεται αλληλέγγυος προς αυτόν· *όταν τον άκουσα να μου μιλάει με τέτοιο πάθος για τη μουσική, κατάλαβα ότι βρήκα μια ~* (δηλ έχω και εγώ πάθος για τη μουσική) || (σκωπτ) *Δεν ξεκολλάει από κοντά της Βρήκε την ~!* ΣΥΝ. όμοιος, συγγενικός

αδελφοσύνη [μεσν.] κ **αδερφοσύνη** (η) [μεσν.] {χωρ πληθ } η βαθιά φιλική σχέση· *~ μεταξύ των λαών*

αδελφότητα (η) [μτγν.] {αδελφοτήτων} **1.** θρησκευτικός, φιλανθρωπικός κ.λπ σύλλογος ή σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με κοινωνικές κυρ. επιδιώξεις: *Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (Χ Α.Ν.)* **2.** (ειδικότ) το σύνολο των μελών μοναστηριακής κοινότητας ή ενώσεως πιστών: *Αγιοταφική Αδελφότητα* || *η ~ διοικείται από ηγούμενο.*

αδελφώνω κ. **αδερφώνω** ρ. μετβ. κ αμετβ. {αδέλφω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) συμφιλιώνω: *προσπαθούσε να αδελφώσει τα δύο χωριά, που τα χώριζε μεγάλη έχθρα* ♦ **2.** (αμετβ.) συμφιλιώνομαι με κάποιον: *μετά από μακροχρόνια έχθρα οι γείτονες αδέλφωσαν πάλι* ΣΥΝ. μονοιάζω, φιλιώνω. — **αδέλφωμα** κ. **αδέρφωμα** (το).

αδένας (ο) ΦΥΣΙΟΛ -ΒΙΟΛ. το μονοκύτταρο ή πολυκύτταρο επιθηλιακό όργανο που έχει ως ρόλο την παραγωγή εκκριμάτων (πεπτικών ενζύμων, βλεννών, ορμονών, γάλακτος στα θηλαστικά, δηλητηρίου στα δηλητηριώδη ζώα, μεταξιού στις κάμπιες και τις αράχνες κ.λπ.): *ενδοκρινείς / εξωκρινείς / βλεννογόνοι / γεννητικοί / δακρυϊκοί / ιδρωτοποιοί / σιελογόνοι / σμηγματογόνοι ~.* — **αδενικός,** -ή, -ό [1879].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀδήν, -ένος* < I.E. *ng^w-en-, συνεσταλμ βαθμ. τής ρίζας *eng^w- «οίδημα, πρήξιμο», πβ. λατ inguen «οίδημα, βουβώνας», από όπου και γαλλ. aine, ιταλ. inguine, ισπ. ingle με τη σημ. «βουβώνας». Αρχικά η λ. ήταν θηλ γένους (*ἡ ἀδήν*), αργότερα έγινε και αρσενικού γένους (*ὁ ἀδήν*), που τελικά επικράτησε].

αδενεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση αδένα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ adenectomy].

αδενίνη (η) ΒΙΟΛ μία από τις τέσσερεις βάσεις των νουκλεϊκών οξέων D.N.A. και R.N.A. οι ενώσεις της περιλαμβάνουν ουσίες μεγάλης βιολογικής σημασίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ Adenin].

αδενίτιδα (η) [1888] ΙΑΤΡ η φλεγμονή αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ adénite].

αδενο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό ιατρικών λέξεων που σχετίζονται με τους αδένες *αδενο-πάθεια, αδενο-λογία*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Ν Ελληνικής, που απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ adeno-cystoma, adeno-graphy, γαλλ adéno-pathie]

αδενοειδής, -ής, -ές [μτγν] {αδενοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΙΑΤΡ αυτός που έχει τη μορφή αδένα: *~ εκβλαστήσεις* (υπερπλαστικός σχηματισμός στη μύτη, κοινώς «κρεατάκια»).

αδενοκαρκίνωμα (το) {αδενοκαρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. τύπος καρκίνου διαφόρων οργάνων, στον οποίο υπερτερεί το αδενικό κυτταρικό στοιχείο

α- / αν- *στερητικό*
α-δείλιαστος, -η, -ο
α-δείπνητος, -η, -ο
α-δελέαστος, -η, -ο
α-δεματι(α)στος, -η, -ο
α-δενδροφύτευτος, -η, -ο
ά-δεντρος, -η, -ο
α-δηλητηρίαστος, -η, -ο
α-δήμευτος, -η, -ο
α-δημοπράτητος, -η, -ο

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. adenocarcinoma].

αδενολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ } ΦΥΣΙΟΛ η περιγραφή και μελέτη τής φύσης. τής λειτουργίας και των παθήσεων των αδένων. — **αδενολογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénologie].

αδενοπάθεια (η) {αδενοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση των αδένων που οφείλεται σε ασθένειες τού αναπνευστικού συστήματος (πνευμονίες. φυματίωση), ιδ σε νέους οργανισμούς, και εκδηλώνεται με δέκατα (πυρέτιο), ελαφρό πρήξιμο των αδένων, αδυναμία, απώλεια βάρους και χλομάδα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. adénopathie]

αδενοπαθής, -ής, -ές {αδενοπαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΙΑΤΡ (κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από πάθηση των αδένων.

αδενοϋπόφυση (η) {-ης κ -ύσεως | χωρ πληθ.} ΑΝΑΤ-ΦΥΣΙΟΛ. ο πρόσθιος λοβός τής υπόφυσης (βλ.λ.), ο οποίος διαφέρει στη δομή και την εμβρυϊκή προέλευση από τον οπίσθιο λοβό (νευροϋπόφυση) και εκκρίνει ορμόνες που ρυθμίζουν τους άλλους ενδοκρινείς αδένες

αδένωμα (το) [1891] {αδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η καλοήθης, κατά κανόνα, διόγκωση των αδένων: ~ *τού μαστού.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ adénome]

αδέξιος, -α, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δεξιότητας. από έλλειψη ικανότητας να κάνει κάτι σωστά, προσεκτικά, επιτυχημένα: ~ *οδηγός / τεχνίτης* || ~ *ενέργεια / πολιτική / χειρισμοί* ΣΥΝ. ανεπιτήδειος. άτσαλος ΑΝΤ επιδέξιος, επιτήδειος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, χάρης και αυτοπεποίθησης: *ένα μανεκέν δεν γίνεται να περπατά με ~ κινήσεις* || ~ *περπάτημα / χορευτής* ΣΥΝ άγαρμπος. άκομψος. — **αδέξια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ά-* στερητ + *δεξιός* «ικανός. επιτήδειος», πβ. *έπι-δέξιος*. Η λ δήλωνε αρχικώς τον αριστερόχειρα. εκφράζοντας τη γενικότερη αντίληψη των αρχαίων, οι οποίοι συνέδεαν την αριστερή πλευρά με τα δεινά, τους κακούς οιωνούς (βλ λ. *αριστερός*). Τις σημασίες αυτές συναντούμε και στο γαλλ. gauche «αριστερός - αδέξιος»]

αδεξιότητα (η) [1859] {αδεξιοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αδέξιου ΑΝΤ επιδεξιότητα *το ατύχημα οφειλόταν στην ~ τού οδηγού* **2.** (συνεκδ.) η αδέξια πράξη· *έκανε ένα σωρό αδεξιότητες αναποδογύριζε ποτήρια. σκόνταφτε πάνω στα έπιπλα.*

αδερφή (η) → αδελφή

αδέρφι (το) → αδέλφι

αδερφικός, -ή, -ό → αδελφικός

αδερφομοιράδι κ **αδερφομεράδι** (το) [μεσν] {χωρ. γεν.} (διαλεκτ) το μερίδιο κάθε αδελφού από τη μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας ή κληρονομιάς Επίσης **αδερφομοίρι**.
[ΕΤΥΜ < *αδερφο-* (< *αδελφός*) + *-μοιράδι* < *μοιράζω*].

αδερφοποιτός (ο) → αδελφοποιτός

αδερφός (ο) → αδελφός

αδερφοσύνη (η) → αδελφοσύνη

αδέσμευτος, -η, -ο [μτγν] **1.** ο μη δεσμευμένος, αυτός που δεν υπόκειται σε έλεγχο και χειραγώγηση: *η επιτροπή υπήρξε ~ και ανεπηρέαστη ως προς τις αποφάσεις για τις προαγωγές* || ~ *πολιτική / χώρα / κράτος / εφημερίδα / στάση* ΣΥΝ ανεξάρτητος. ελεύθερος ΑΝΤ δεσμευμένος **2.** ΠΟΛΙΤ ***Κίνημα των Αδεσμεύτων*** (αγγλ. the Non-Aligned Movement) πολιτικό κίνημα από χώρες κυρ τής Ασίας και τής Αφρικής που είχαν μόλις γίνει ανεξάρτητες από τους δύο μεγάλους πολιτικοστρατιωτικούς συνασπισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου το κίνημα αυτό προσανατολιζόταν στην καταπολέμηση τής αποικιοκρατίας και τού ιμπεριαλισμού των Μεγάλων Δυνάμεων και την ανάληψη ρόλου ρυθμιστικού στο πλαίσιο τής ισορροπίας των δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα **3.** (μτφ.) (α) ανύπαντρος (β) (γενικότ) αυτός που δεν έχει (ερωτικό) δεσμό.

αδέσποτος, -η, -ο **1.** (κατοικίδιο ζώο) που δεν έχει ιδιοκτήτη (και που συνήθ περιφέρεται στους δρόμους): *κίνδυνος για τους πολίτες οι ~ σκύλοι* **2.** (άγριο ζώο) που, ενώ είχε συλληφθεί, ανέκτησε την ελευθερία του. χωρίς να το αναζητήσει ο κύριός του **3.** ΝΟΜ (α) κινητό πράγμα στο οποίο δεν έχει κανείς κυριότητα είτε εξαρχής (προϊόντα τής θάλασσας) είτε γιατί ο αρχικός κύριος το εγκατέλειψε (π χ. ο κύριος διαβάζει την εφημερίδα και έπειτα την αφήνει στο παγκάκι και φεύγει) (β) ακίνητο τού οποίου ο κύριος παραιτήθηκε από την κυριότητα • **4.** (κακόσ) αυτός που έχει άγνωστη προέλευση· *δεν δίνουμε βάση σε ~ πληροφορίες* ΣΥΝ αδιασταύρωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος. διασταυρωμένος **5.** (βολή) που δεν έχει σαφή προέλευση ή στόχο κυρ για βολή που δεν είχε στόχο αυτόν που έπληξε *λένε ότι ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε από ~ βόλι* || ~ *πυρά / σφαίρες* **6.** ΦΙΛΟΛ (στίχος) που βρίσκεται μόνος του, ανεξάρτητος από τυχόν προηγούμενους ή επόμενους· οι ~ *στίχοι των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» τού Σολωμού*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ά-* στερητ + *δεσπότης* «κύριος, ιδιοκτήτης»].

άδετος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν είναι δεμένος· *έχει ~ τα κορδόνια του* ΣΥΝ λυμένος, λυτός ΑΝΤ δεμένος **2.** (για βιβλία) (α) άρραφος, χωρίς στάχωση (βλ.λ) (β) αυτός που δεν έχει σκληρό εξώφυλλο: *το μυθιστόρημα «Αργώ» κυκλοφορεί και ~ σε πιο χαμηλή τιμή* ΑΝΤ δεμένο, βιβλιοδετημένο **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως, δεν έχει ωριμάσει, δεν έχει «δέσει» ~ *κορμί / καρπός* ΣΥΝ ανολοκλήρωτος, ασχημάτιστος ΑΝΤ δεμένος, σχηματισμένος • **4.** αυτός που δεν έχει προσαρμοστεί στο κατάλληλο σημείο: ~ *διαμάντι.*

αδευτέρωτος, -η, -ο [1838] (λαϊκ.-λογοτ) αυτός που δεν έγινε για δεύτερη φορά, ανεπανάληπτος

άδηλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι φανερός· ~ *προθέσεις / σκοπός* ΣΥΝ ασαφής, ακαθόριστος. (μτφ) σκοτεινός ΑΝΤ φανερός, πρόδηλος, ολοφάνερος· ΦΡ (α) ***άδηλα και κρύφια*** (*τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι*, ΠΔ. *Ψαλμ* 50.8) πράγματα για τα οποία δεν μπορεί να έχει κανείς σαφή εικόνα ανομολόγητα ή τόσο σοφά και δυσνόητα, ώστε να μην εκφράζονται εύκολα· (κατ' επέκτ.-καταχρ) μυστικά, σκοτεινά, απρόσιτα (λόγια, πράξεις κ λπ) (β) ***άδηλοι πόροι*** εισοδήματα άγνωστης προέλευσης, που συνήθ. δεν εμφανίζονται στην εφορία ή σε επίσημο ισολογισμό: *η εθνική οικονομία τής Ελλάδας είναι ασθενής, υπάρχουν όμως οι ~ που κρατούν το βιοτικό επίπεδο σε ικανοποιητικό ύψος* **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί εκ των προτέρων με βεβαιότητα *το μέλλον είναι ~* || ~ *αποτέλεσμα / έκβαση / πορεία / τύχη* ΣΥΝ ασαφής. αβέβαιος, άγνωστος **3.** ΝΟΜ ***άδηλα πρόσωπα*** (λατ personae incertae) οι εγκαθιστάμενοι με διαθήκη κληρονόμοι. οι οποίοι δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτήν. αλλά ο προσδιορισμός τους είναι δυνατός βάσει άλλων στοιχείων που περιλαμβάνονται στη διαθήκη και βάσει των οποίων είναι δυνατή η ασφαλής και αντικειμενική εξατομίκευσή τους (π.χ εγκαθιστώ κληρονόμο το παιδί το οποίο θα γεννήσει η κόρη μου) **4.** ΒΙΟΛ ***άδηλη αναπνοή*** η αναπνοή από τους πόρους τού δέρματος. -- **άδηλα / αδήλως** επίρρ. [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αόρατος, αφανής», < *ά-* στερητ + *δῆλος* (βλ.λ.). Η φρ *άδηλοι πόροι* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. invisible resources]

αδήλωτος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν δηλώθηκε (συνήθ στην εφορία ή στο τελωνείο): ~ *εισόδημα* ΣΥΝ αγνωστοποίητος ΑΝΤ δηλωμένος **2.** ***αδήλωτος*** (ο), ***αδήλωτη*** (η) πρόσωπο που δεν έχει εγγραφεί στα μητρώα δήμου / κοινότητας / στρατού ή δεν περιλαμβάνεται στις καταστάσεις τής αστυνομίας. *εμφανίστηκαν για πιστοποιητικά αρκετοί αδήλωτοι* || *σε πορνεία τής περιοχής δούλευαν πολλές αδήλωτες* (ενν *πόρνες*)

αδημιούργητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν δημιουργήθηκε, δεν *πλάστηκε από κάποιον* ΣΥΝ άπλαστος. (ειδικά για τον Θεό) άκτιστος • **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη αποκτήσει σταθερή επαγγελματική. οικονομική. κοινωνική θέση, που βρίσκεται ακόμη στην αρχή τής σταδιοδρομίας του: ~ *νέος δεν έχει βρει τον δρόμο του ακόμη* ΣΥΝ ατακτοποίητος ΑΝΤ δημιουργημένος. τακτοποιημένος.

αδημονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } **1.** έντονη επιθυμία. λαχτάρα και ανυπομονησία για κάτι *αισθάνομαι ~* || *όλοι περίμεναν την παράσταση με ~* **2.** η ανυπομονησία που συνοδεύεται και από ανησυχία, αγωνία για κάτι: *η ~ για την άφιξή του την είχε καταβάλει.*

αδημονώ ρ. {αδημονείς μόνο σε ενεστ. κ παρατ } αισθάνομαι αδημονία (βλ.λ.) ΣΥΝ ανυπομονώ, ανησυχώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀδημονῶ* < *ἀδήμων* «ανήσυχος» (κυριολ «ο φοβούμενος από άγνοια»). πιθ. < **ἀδαή-μων* < *ἀδαής* «αμαθής»]

αδημοσίευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί ή δεν έχει εκδοθεί: ~ *πληροφορία / ποίημα / φωτογραφία*

αδήριτος, -η, -ο (λόγ.) ακαταμάχητος, αναπόφευκτος. αυτός που επιβάλλεται *η ~ ανάγκη τής αποκέντρωσης* || ~ *επιλογή*· κυρ. στη ΦΡ ***αδήριτη ανάγκη***: *ως πολιτικός εκφράζει την ~ τής εθνικής ενότητας* ΣΥΝ επιτακτικός
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασυναγώνιστος – αδιαμφισβήτητος», < *ά-* στερητ. + *δηρίομαι* «αγωνίζομαι» < *δῆρ-ις* (γεν. *-ιος*) «μάχη» Το ίδιο το αρχ *δῆρις* συνδ. πιθ. με το ρ *δέρω* και με το σανσκρ -dāri «αυτός που σχίζει»]

Άδης (ο) {-η κ. (λόγ) -ου} **1.** ΜΥΘΟΛ-ΛΑΟΓΡ (α) ο θεός τού Κάτω Κόσμου (β) ο τόπος κατοικίας των νεκρών κατά τις αντιλήψεις των αρχαίων και τις λαϊκές δοξασίες. ο Κάτω Κόσμος **2.** η Κόλαση **3.** (στην αγιογραφία) ***η εις (τόπον) Άδου κάθοδος*** (*ἡ εἰς* (ενν *τόπον*) *ᾍδου κάθοδος*) ο επικρατέστερος εικονογραφικός τύπος τής Ανάστασης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στον οποίο ο Χριστός βγαίνει από τον Άδη συντρίβοντας τις πύλες του. ανασύροντας τον Αδάμ και την Εύα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ᾍδης* κ *Ἀΐδης*. αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική μορφή τής λ είναι *ᾍδης* (με δασεία και τονιζόμενο το ἅ-). τότε πιθ < **ἅ-Fιδ-ας* < *ἁ-* (< Ι.Ε. *sm- «ένας», πβ *ἅ-παξ, ἅμ-α*) + **Fιδ-* < **Fειδ-* «βλέπω» (πβ *ἰδ-εῖν. εἶδ-ος* «όψη» κ.ά), οπότε αρχικά η σημ. τής λ *ᾍδης* θα ήταν «ο κοινός τόπος», «ο τόπος όπου συνενώνονται κάποιοι και μπορούμε να τους δούμε όλους μαζί», πβ. σανσκρ. sam-vida- «συναντώνται» Αν κύρια μορφή τής λ. είναι ο τ *Ἀΐδης* (με ψιλό πνεύμα και τόνο στο *-ί-*), τότε πιθ < **ἀ-Fιδ-ας* < *ἀ-* στερητ + **Fιδ-* «βλέπω». οπότε η σημ τής λ. θα ήταν «αθέατος, αόρατος, απρόσιτος». κατεξοχήν ιδιότητα τού Άδη Η λ συνδέθηκε πολύ νωρίς με την αντίστοιχη εβρ. šěōl. δηλώνοντας τον τάφο τού ανθρωπίνου γένους].

-άδης κ. **-ιάδης** κατάληξη επωνύμων: *Ανδρε-άδης. Φωτ-ιάδης* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *καταγωγή*
[ΕΤΥΜ Λόγ επίθημα κυρίων ονομάτων. που απαντά ήδη στον Όμηρο (λ χ. *Πριαμ-ίδης, Ἀσκληπ-ιάδης, Ἱπποτ-άδης*) και που χρησιμοποιήθηκε στον σχηματισμό επωνύμων (τον 19ο και στις αρχές τού 20ού αι) Ελλήνων κυρ από τον Πόντο είτε με απευθείας σύνθεση (λ χ. *Χατζής* < *Χατζ-ίδης, Αντώνης* > *Αντων-ιάδης*) είτε με εξελληνισμό τού προηγούμενου (συνήθ τουρκικού) επωνύμου (λ χ. *Ασλάνογλου* > *Λεονταρ-ίδης, Μπογιατζ-όγλου* > *Βαφει-άδης*, και μερικώς. λ.χ. *Σαράφογλου* > *Σαραφ-ίδης*) Ορισμένα από τα ποντιακά επώνυμα παρουσιάζουν το φαινόμενο τής αντικατάστασης παλαιότερου εθνωνυμικού επιθήματος *-έτες. -ίτες* με το *-ι(ά)δης*, επειδή το τελευταίο θεωρήθηκε λογιότερο ή ελληνικότερο. λ.χ. *Κρανίτες* > *Κραν-ίδης* (από το χωριό *Κράνια* τής Τραπεζούντας). *Ξενίτες* > *Ξεν-ίδης* (από το χωριό *Ξένος*)]

αδηφάγος, -ος/-α, -ο (λόγ) **1.** αυτός που καταναλώνει με βουλιμία μεγάλες ποσότητες τροφής και ποτού ΣΥΝ λαίμαργος **2.** αυτός που δεν ικανοποιείται με τίποτα, άπληστος *το ~ καταναλωτικό κοινό* ΣΥΝ ακόρεστος **3.** (μτφ) για φυσικά φαινόμενα που καταστρέφουν τα πάντα στο πέρασμά τους: *το ~ πυρ αφάνισε χιλιάδες στρέμματα πευ-*

κοδάσους **4.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί τεράστιες δαπάνες για να συντηρηθεί ή για να ολοκληρωθεί *ένα ~ έργο, που απορροφά τεράστια κονδύλια* || *το ~ τέρας τού κρατικού προϋπολογισμού* — **αδηφάγως** επίρρ , **αδηφαγία** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ *ἄδην* (επικ τ *ἄδην*) «επαρκώς, αφθόνως» + *-φάγος* Το επίρρ *ἄδην* προέρχεται από Ι.Ε *sa-t- «κόρος, χορταίνω», πβ λατ. sat-is «επαρκής», γερμ. satt «χορτασμένος», γαλλ assez (< λατ. ad satis) «αρκετά», satisfaire (< λατ satisfacere), αγγλ. satisfy «ικανοποιώ» κ.ά. Ομόρρ *ἁδ-ρός*, αρχ *ἁδ-ινός* «πλήρης» κ.ά]

αδήωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν λεηλατήθηκε, δεν ερημώθηκε από εχθρό: *~ χώρα / πόλη*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀδῄωτος* < *ἀ-* στερητ. + *δῃῶ* «λεηλατώ» < *δήιος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *δαίω* < **δάϜ-jω* «καίω», πβ. *δαυ-λός, δᾴς* (> *δάδα*) κ ά.]

αδιαβάθμητος, -η, -ο (ορθότ *αδιαβάθμιστος*) αυτός που επιτρέπεται να κοινοποιηθεί, που δεν φέρει τον χαρακτηρισμό τού «εμπιστευτικού» ή «απορρήτου»· *~ πληροφορία / έγγραφο* ΣΥΝ κοινοποιήσιμος ΑΝΤ διαβαθμισμένος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ unclassified].

αδιάβαστος, -η, -ο (ενεργ) **1.** (στο σχολείο) αυτός που δεν διάβασε το μάθημά του, που δεν προετοιμάστηκε επαρκώς (για το μάθημα τής ημέρας, για εξετάσεις): *είναι γενικά μελετηρός, αλλά χθες ο δάσκαλος τον έπιασε ~* **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαρκή πληροφόρηση, που δεν έχει προετοιμαστεί επαρκώς για το ζήτημα στο οποίο αναφέρεται: *~ συνελήφθη χθες ο υπουργός στη συνέντευξη, αφού φάνηκε να αγνοεί βασικές διατάξεις τού νομοσχεδίου* (παθ.) **3.** αυτός που δεν έχει διαβαστεί. *~ βιβλίο* • **4.** (λαϊκότ για νεκρό) αυτός που τον έθαψαν χωρίς να του διαβαστεί η νεκρώσιμη ακολουθία *πήγε ~* || *τον έστειλαν ~* (ενν. στον άλλον κόσμο) • ΦΡ (αργκό) ***μ' έστειλε αδιάβαστο!*** με εξευτέλισε, με ταπείνωσε ή με έκανε να διαπιστώσω την άγνοιά μου ή την αδυναμία μου σε έναν τομέα

αδιάβατος, -η, -ο αυτός που είναι αδύνατον να τον διαβεί κανείς: *~ δρόμος / στενά / λημέρια / δάσος* ΑΝΤ διαβατός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διαβαίνω*].

αδιαβίβαστος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν διαβιβάστηκε ΑΝΤ διαβιβασμένος.

αδιάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να διαβληθεί, να κατηγορηθεί για έλλειψη τιμιότητας και αμεροληψίας: *το Υπουργείο Εσωτερικών διαβεβαίωσε ότι θα γίνουν τίμιες και ~ εκλογές* || *~ διαγωνισμός / διαδικασίες / απόφαση / κρίση / εξέταση / κύρος / απόδειξη / έλεγχος / πολιτικός / δικαστής / σύστημα / πρόσωπο* ΣΥΝ ανεπίληπτος, άμεμπτος, άψογος ΑΝΤ διαβλητός **2.** ***αδιάβλητο*** (το) η μη ύπαρξη μεροληψίας ή παραβάσεων και παρατυπιών *για να εξασφαλιστεί το ~ τού διαγωνισμού, οι μελέτες έχουν ανατεθεί σε ξένους οίκους.* — **αδιάβλητα / αδιαβλήτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *διαβλητός* < *διαβάλλω* «συκοφαντώ»]

αδιαβροχοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού (π.χ υφάσματος), ώστε να γίνει αδιάβροχο.
[ΕΤΥΜ < *αδιάβροχος* + *-ποίηση* < *ποιώ*].

αδιάβροχος, -η, -ο **1.** αδιαπέραστος από το νερό *~ παπούτσια / ύφασμα / ρολόι / βιντεοκάμερα* ΣΥΝ (λόγ.) υδατοστεγής **2.** ***αδιάβροχο*** (το) πανωφόρι συνήθ. από πλαστικό για την προστασία από τη βροχή *βάζω / φοράω ~.* — **αδιαβροχία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διάβροχος* «καταβρεγμένος» Το ουσ. *αδιάβροχο* «αδιαπέραστο από το νερό τής βροχής» αποτελεί μεταφρ δάνειο από γαλλ. imperméable < λατ. impermeabilis «αδιαπέραστος»].

αδιάγνωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαγνωσθεί μέχρι τώρα **2.** αυτός που δεν μπορεί να διαγνωσθεί εύκολα: *~ πάθηση* **3.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να γνωσθεί
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «αυτός που δεν ξεχωρίζει, δεν διακρίνεται». < *ἀ-* στερητ. + *διαγιγνώσκω* Οι σημερινές σημ. προέρχονται απευθείας από *α-* στερητ + *διάγνωση* (βλ λ.)]

αδιαγούμιατος, -η, -ο (λογοτ -λαϊκ.) αυτός που δεν έχει λεηλατηθεί, διαγουμιστεί (βλ λ. *διαγουμίζω*).

αδιάζευκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός για τον οποίο δεν έχει εκδοθεί διαζύγιο ΑΝΤ διαζευγμένος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *διαζεύγνυμι* (βλ. κ. *διάζευξη*)]

αδιαθεσία (η) [1858] {αδιαθεσιών} **1.** η έλλειψη καλής διαθέσεως, η ακεφιά: *ανεξήγητη / ελαφρά / ξαφνική / προσωρινή / έντονη / αιφνίδια ~* ΣΥΝ δυσθυμία, ακεφιά, κακοκεφιά **2.** ελαφρά διαταραχή τής υγείας: *αισθάνθηκα ~ σήμερα και δεν πήγα στη δουλειά* ΣΥΝ αδυναμία, ανημποριά **3.** (μτφ.) η έμμηνη ρύση των γυναικών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indisposition, πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodité, fatigue]

αδιάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα: *τον είδα ~ και προσπάθησα με τα αστεία μου να του φτειάξω το κέφι* ΣΥΝ κακοδιάθετος, κακόκεφος, δύσθυμος ΑΝΤ ευδιάθετος **2.** ο ελαφρά άρρωστος: *ήμουν ~ και έμεινα στο σπίτι* **3.** (ειδικότ για γυναίκα) αυτή που βρίσκεται σε περίοδο εμμηνορρυσίας • **4.** αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί *με την κρίση στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν ~* ΣΥΝ απούλητος **5.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί. *~ κεφάλαια* • **6.** ΝΟΜ. αυτός που δεν άφησε διαθήκη· *πέθανε ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει διατεθεί μέσω διαθήκης». < *ἀ-* στερητ. + *διατίθημι* «διατάσσω, ρυθμίζω». Η νεότ. σημ. προέρχεται από το ρ. *διαθέτω*, ενώ η σημ «άκεφος, κακοδιάθετος» αποδίδει το γαλλ. indisposé, το οποίο είναι πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodé, fatigué. Με αυτή τη σημ η λ. μαρτυρείται από το 1871]

> **α-δι-ά-θετος – α-διά-θετος.** Στη σύγχρονη Ελληνική τείνει η σημασιολογική διαφορά «μη διατεθειμένος» (εμπορεύματα) – «ασθενής» να διαφοροποιηθεί αντιστοίχως στην προφορά: «α-δι-ά-θετος» και «α-διά-θετος» (πβ. η *ά-δει-α* [απουσίας] έναντι τού η *ά-δεια* [θέση]) ➔ *συνίζηση*

αδιαθετώ ρ. αμετβ. [1889] {αδιαθετείς. | αδιαθέτησα} **1.** αρρωσταίνω ελαφρώς, είμαι αδιάθετος (βλ.λ) **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) μου έρχεται η περίοδος, αρχίζει η έμμηνη ρύση· *αδιαθετώ κάθε 28 μέρες ακριβώς.*

αδιαίρετος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {κ. (λόγ) -έτου | -έτων, -έτους} **1.** αυτός που δεν έχει διαιρεθεί ή δεν υπόκειται σε διαίρεση ΣΥΝ αδιαχώριστος, αμοίραστος ΑΝΤ διαιρεμένος, διαμοιρασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν διχάζεται, δεν διασπάται σε ομάδες, παρατάξεις, φατρίες κ.λπ. *ο λαός, παρά το διχαστικό κλίμα, έμεινε ~* ΣΥΝ ομόψυχος, ενωμένος ΑΝΤ. διαιρεμένος, διχασμένος **3.** ***αδιαίρετο*** (το) το ενιαίο, το να μη διαιρείται κάτι σε επιμέρους τμήματα: *το ~ τής Αγίας Τριάδας* **4.** ΝΟΜ ***δικαίωμα εξ αδιαιρέτου*** δικαίωμα που ανήκει από κοινού σε περισσότερα πρόσωπα κατά ιδανικά μέρη, π.χ. η συγκυριότητα πολλών συγκυρίων επί ενός ακινήτου – **αδιαίρετα / αδιαιρέτως** [μτγν] επίρρ., **αδιαιρετότητα** (η) [1786]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω.*

αδιάκοπος, -η, -ο αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή, συνεχής *~ αγώνας / προσπάθεια / μεταβολή / χειροκρότημα / ροή νερού / βροχή / δουλειά* — **αδιάκοπα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *διακόπτω*]

αδιακόρευτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γυναίκα) που δεν διακορεύθηκε, που διατηρεί άθικτο τον παρθενικό της υμένα, που (κατ' επέκτ) δεν ήλθε σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2.** (για ενωμένες σελίδες βιβλίου) αυτές που δεν έχουν κοπεί με χαρτοκόπτη.

αδιακρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η έλλειψη διακριτικότητας, το ενοχλητικό ενδιαφέρον για προσωπικά ζητήματα άλλων: *η ~ φανερώνει αγένεια* ΑΝΤ διακριτικότητα, τακτ. λεπτότητα **2.** (συνεκδ) η πράξη που δείχνει έλλειψη διακριτικότητας: *ήταν ~ εκ μέρους σου να του μιλήσεις για ένα τόσο προσωπικό θέμα.*

αδιάκριτος, -η, -ο (για πρόσ κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιακρισία: *αν δεν γίνομαι ~, πόσων ετών είστε,* || *~ βλέμμα / ερώτηση / συμπεριφορά* ΑΝΤ διακριτικός. — **αδιάκριτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιακρίτως*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αδιαχώριστος, ακατανόητος». < *ἀ-* στερητ + *διακρίνω.* Η σημερινή σημ , καθώς και η αντίστοιχη τής λ. *αδιακρισία,* είναι μεσν]

αδιακρίτως επίρρ. [μτγν] χωρίς διάκριση: *γίνονται όλοι δεκτοί στον σύλλογο. ~ φύλου και ηλικίας* ΣΥΝ ανεξαρτήτως ΑΝΤ επιλεκτικά.

> **αδιακρίτως – αδιάκριτα.** Οι δύο τύποι λέξεων έχουν μεταξύ τους σημασιολογική διαφορά: **αδιακρίτως** = «ανεξαρτήτως, χωρίς να γίνεται διάκριση», ενώ **αδιάκριτα** = «χωρίς διακριτικότητα, χωρίς ευγένεια, χωρίς λεπτότητα». Ανάλογες σημασιολογικές διαφορές παρατηρούνται και σε άλλους διπλούς τύπους επιρρημάτων (πβ. *απλώς - απλά, εκτάκτως – έκτακτα, αγρίως - άγρια* κ λπ).

αδιακώλυτος, -η, -ο [1893] (λόγ.) αυτός που δεν παρεμποδίζεται ή δεν έχει παρεμποδιστεί ΣΥΝ ανεμπόδιστος, ακώλυτος, απρόσκοπτος. — **αδιακωλύτως** επίρρ. [μτγν]

αδιάλειπτος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς διαλείμματα: *η ~ προσευχή* ΣΥΝ ακατάπαυστος, αδιάκοπος. — **αδιαλείπτως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *διαλείπω* «συμβαίνω κατά διαλείμματα» Η φρ. *αδιάλειπτος προσευχή* οφείλεται στον Απόστολο Παύλο: *ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε* (Β' Θεσσ 5, 17)].

αδιάλλακτος, -η, -ο αυτός που δεν υποχωρεί από τις θέσεις του, δεν δέχεται συμβιβασμό *όταν ο συνομιλητής είναι ~, ο διάλογος δεν μπορεί να προχωρήσει* || *~ διαπραγματευτής / συζητητής / στάση / τακτική / γραμμή* ΣΥΝ άκαμπτος, ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος, ανένδοτος ΑΝΤ διαλλακτικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διαλλάττω / -σσω* «συμφιλιώνω, συμβιβάζω»].

αδιαλλαξία (η) {χωρ πληθ.} η ανυποχώρητη στάση, η έλλειψη διάθεσης για συμβιβασμό *η ~ τής Τουρκίας οδηγεί σε ναυάγιο τις συνομιλίες για το Κυπριακό* ΑΝΤ διαλλακτικότητα.

αδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν διαλύεται: *ουσία ~ στο νερό* ΑΝΤ διαλυτός **2.** (μτφ.) ανεξιχνίαστος, αυτός που δεν διαλευκάνθηκε *~ μυστήριο* ΣΥΝ αξεδιάλυτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει κανείς, πυκνός *~ σκότος / νέφος.* — **αδιαλυτότητα** (η) [1802] (σημ 1).

α- / αν- *στερητικό*

α-διαβεβαίωτος, -η, -ο	**α-διακλάδωτος,** -η, -ο	**α-διαμέλιστος,** -η, -ο	**α-διαπαιδαγώγητος,** -η, -ο	**α-διαρρύθμιστας,** -η, -ο
α-διάβρωτος, -η, -ο	**α-διακόμιστος,** -η, -ο	**α-διαμέριστος,** -η, -ο	**α-διαπίστωτος,** -η, -ο	**α-διασκεύαστος,** -η, -ο
α-διάδοτος, -η, -ο	**α-διακόσμητος,** -η, -ο	**α-διαμοίραστος,** -η, -ο	**α-διάπλευστος,** -η, -ο	**α-διασκόρπιστος,** -η, -ο
α-διαδραμάτιστος, -η, -ο	**α-διακυβέρνητος,** -η, -ο	**α-διανέμητος,** -η, -ο	**α-διαπόμπευτος,** -η, -ο	**α-διαστρέβλωτος,** -η, -ο
α-διακανόνιστος, -η, -ο	**α-διακύμαντος,** -η, -ο	**α-διάνθιστος,** -η, -ο	**α-διαπότιστος,** -η, -ο	**α-διαστρωμάτωτος,** -η, -ο
α-διακήρυκτος, -η, -ο	**α-διακωμώδητος,** -η, -ο	**α-διάνοικτος,** -η, -ο	**α-διάπρακτος,** -η, -ο	**α-διασφάλιστος,** -η, -ο
α-διακινδύνευτας, -η, -ο	**α-διαλεύκαντος,** -η, -ο	**α-διάνυτος,** -η, -ο	**α-διάρθρωτος,** -η, -ο	**α-διάσωστος,** -η, -ο

αδιαμαρτύρητα επίρρ χωρίς διαμαρτυρία. *αντί να αντιδράσει, δέχθηκε ~ την προσβολή* ΣΥΝ παθητικά.

αδιαμαρτύρητος, -η, -ο **1.** (σπάν) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαμαρτυρίας, παθητική στάση **2.** ΟΙΚΟΝ ***αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο / συναλλαγματική*** για τα οποία δεν έγινε διαμαρτύρηση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Η φρ *αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ unprotested promissory note].

αδιαμόρφωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει διαμορφωθεί, δεν έχει λάβει τελική μορφή ~ *κήπος / χώρος / πλατεία* ΑΝΤ διαμορφωμένος **2.** αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί ή ωριμάσει εντελώς: *το ~ σώμα τού εμβρύου* || ~ *τρόπος σκέψης / ιδεολογία / χαρακτήρας / σχέδιο* ΑΝΤ διαμορφωμένος.

αδιαμφισβήτητος, -η, -ο [1884] αυτός που δεν αμφισβητείται ~ *γεγονός / συμπέρασμα* ΣΥΝ αδιαφιλονίκητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφισβητούμενος. — **αδιαμφιαβήτητα / αδιαμφισβητήτως** [1894] επίρρ.

αδιανόητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον συλλάβει η λογική, με αποτέλεσμα να φαίνεται παράλογος, αυτός που δεν δικαιολογείται, δεν γίνεται αποδεκτός· *είναι αδιανόητο στη σημερινή εποχή να γίνονται πόλεμοι στην καρδιά τής Ευρώπης* ΣΥΝ ανήκουστος, εξωφρενικός, ασύλληπτος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *διανοοῦμαι*]

αδίαντο (το) {αδιάντ-ου | -ων} ΒΟΤ διακοσμητικό λεπτοφυές, φυτό, με πλούσιο και όμορφο φύλλωμα καθώς και φαρμακευτικές ιδιότητες ΣΥΝ (λαϊκ) πολυτρίχι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀδίαντον* < αρχ *ἀδίαντος* «στεγνός – άβρεχτος» (ειδικότ. ως ουσ. «τα μαλλιά κοριτσιού») < ἀ- στερητ + *διαίνω* «βρέχω, μουσκεύω», αγν. ετύμου].

αδιάντροπος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής και αυθάδεια: *το ~ φέρσιμό του την έκανε να κοκκινίσει* ΣΥΝ αναιδής, ξετσίπωτος, ξεδιάντροπος, αναίσχυντος, πρόστυχος, ασύστολος, θρασύς — **αδιάντροπα** επίρρ , **αδιαντροπιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀδιάτροπος* (αντί *αδιάτρεπτος*) «ισχυρογνώμων» < ἀ- στερητ + *διατρέπω* «απομακρύνω» Το -*ν*- στη λ *ἀδιάντροπος* από επίδραση τής λ. *ντροπή*]

αδιάπαυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παύει, δεν σταματά ~ *μέριμνα* ΣΥΝ ακατάπαυστος, αδιάκοπος, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, διαρκής, συνεχής
[ΕΤΥΜ μτγν. < ἀ- στερητ. + *διαπαύω*]

αδιαπέραστος, -η, -ο [1790] **1.** αυτός που δεν μπορεί να περάσει κανείς από μέσα του, να τον διαβεί *η ~ βλάστηση τής ζούγκλας* || *το ~ τροπικό δάσος* || *υπήρχε γύρω τους ένας ~ κλοιός πολιτών* και *αστυνομικών* **2.** αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει το βλέμμα· ~ *σκοτάδι / ομίχλη / πούσι / σύννεφα* ΣΥΝ πυκνός, πηχτός **3.** αυτός που δεν τον διαπερνά το νερό ή γενικότ κάτι υγρό: *ύφασμα ~ από το νερό* **4.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει στο βάθος του, να δει τι κρύβει *την υπόθεση κάλυπτε ~ πέπλος μυστηρίου*

αδιάπλαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει ακόμη την οριστική του μορφή, *ο χαρακτήρας ενός δεκάχρονου παιδιού είναι ακόμη ~* ΣΥΝ αδιαμόρφωτος ΑΝΤ διαμορφωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *διαπλάσσω*]

αδιαπραγμάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεως *η εθνική ανεξαρτησία και ακεραιότητα είναι ~* || ~ *δικαίωμα / κατάκτηση* ΑΝΤ διαπραγματεύσιμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικός.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ unnegotiable].

αδιάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται συνεχώς με την ίδια ένταση, χωρίς μεταπτώσεις *παρακολουθούσε τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ σταθερός, συνεχής, αμείωτος
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αλάνθαστος», < ἀ- στερητ. + *διαπίπτω*].

αδιάρρηκτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να υποστεί διάρρηξη· ~ *πόρτα / κλειδαριά* ΣΥΝ απαραβίαστος **2.** (μτφ.) πολύ στερεός, αδιάσπαστος ~ *φιλία / σχέση / σύνδεση* ΣΥΝ αρραγής, άρρηκτος. — **αδιάρρηκτα / αδιαρρήκτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *διαρρήγνυμι* «δημιουργώ ρήγμα»]

αδιασάλευτος, -η, -ο [1766] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να διασαλευθεί, να διαταραχθεί: *σκοπός τής πολιτικής μας είναι η ~ κοινωνική και πολιτική γαλήνη* ΣΥΝ ακλόνητος, αδιατάρακτος.

αδιασάφητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διευκρινίστηκε, δεν διασαφήθηκε: ~ *στοιχεία* ΣΥΝ αδιευκρίνιστος. Επίσης **αδιασαφήνιατος** κ **αδιασάφιστος**.

> **αδιασάφητος – αδιασαφήνιστος – αδιασάφιστος.** Πρόκειται για τρεις διαφορετικούς στην παραγωγή τους τύπους, με την ίδια και οι τρεις σημασία. Συγκεκριμένα προέρχονται: **διασαφώ** > **α-διασάφητος** (πβ *κινώ – ακίνητος, μιλώ – αμίλητος*) **διασαφηνίζω** > **α-διασαφήνιστος** (πβ. *ποτίζω - απότιστος, κτενίζω – ακτένιστος*) ο τ **αδιασάφιατος** προϋποθέτει ρ **διασαφίζω* (αντί τού *διασαφώ*), που δεν υπάρχει (μολονότι ακούγεται καμιά φορά λανθασμένα), και σχηματίζεται αναλογικά προς τα πολλά ρηματικά επίθετα σε -*ιστος* αντί τού *αδιασάφητος.* → *διασαφώ, διασαφηνίζω*

αδιάσειστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν σείεται, δεν κλονίζεται *η πολιτική μας στηρίζεται στα ~ θεμέλια τής δημοκρατίας* ΣΥΝ ακλόνητος, στερεός, ατράνταχτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβητήσεως ή μεταβολής: *υπάρχουν στη διάθεση τής αστυνομίας ~ στοιχεία για την αθωότητά του* || ~ *τεκμήριο / απόδειξη / μαρτυρία / επιχείρημα / λογική / πειστήριο / άλλοθι* ΣΥΝ ατράνταχτος, δυνατός, ισχυρός, ακράδαντος — **αδιάσειστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < ἀ- στερητ + *διασείω* «κλονίζω»]

αδιασκέδαστος, -η, -ο **1.** (κυριολ.-λόγ.) αυτός που δεν έχει σκορπιστεί (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν έχει κατευναστεί ~ *φόβοι / υποψίες* • **2.** (σπάν) αυτός που δεν έχει διασκεδάσει
[ΕΤΥΜ μεσν. < ἀ- στερητ. + *διασκεδάννυμι* «σκορπώ»].

αδιάσπαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διασπαστεί. ~ *δεσμός / ενότητα / πολιτικό μέτωπο* ΣΥΝ. στερεός, άρρηκτος, αδιάρρηκτος

αδιασταύρωτος, -η, -ο (για γνώση που αντλείται από συγκεκριμένες πηγές) αυτός που δεν έχει διασταυρωθεί, δεν έχει επαληθευτεί ~ *πληροφορία* ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος

αδιάτακτος, -η, -ο αυτός που δεν βρίσκεται σε διάταξη, δηλ. σε συγκεκριμένη τάξη (σειρά) και ιεράρχηση ΑΝΤ διατεταγμένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *διατάσσω*].

αδιατάρακτος, -η, -ο [1897] κ. (καθημ.) **αδιατάραχτος** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διαταραχθεί, να αναστατωθεί: ~ *ισορροπία / σχέση / δεσμός / βίος / ύπνος / ζωή / ησυχία* ΣΥΝ αδιασάλευτος, ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ διαταραγμένος. — **αδιατάρακτα** επίρρ.

αδιατίμητος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει διατιμηθεί από την αγορανομία, που δεν έχει υπολογιστεί η τιμή του: ~ *εμπορεύματα*

αδιάτρητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν τρυπήθηκε ή δεν μπορεί να τρυπηθεί: ~ *μεταλλικός θώρακας* ΣΥΝ αδιαπέραστος, ατρύπητος

αδιαφανής, -ής, -ές [1849] {αδιαφαν-ούς | -είς (ουδ -ή) αδιαφανέστερος, -ατος} **1.** μη διαφανής, αδιαπέραστος από το φως. ~ *κουρτίνες / ύφασμα / τζάμι* **2.** (μτφ) αυτός που δεν διεξάγεται δημοσίως, με αποτέλεσμα να προκαλεί υποψίες: *ο Τύπος κατήγγειλε τις ~ διαδικασίες, με τις οποίες ανατέθηκαν σε ιδιώτες δημόσια έργα* ΑΝΤ διαφανής. — **αδιαφάνεια** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διαφάνεια.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intransparent]

αδιαφέντευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον προστατεύουν, που δεν τον υπερασπίζει κάποιος *το κάστρο είχε μείνει ~ για χρόνια* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος (πβ. λ. *διαφεντεύω*).

αδιάφθορος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν διαφθείρεται ή που δεν έχει διαφθαρεί *ένας δικαστής πρέπει από κάθε άποψη να είναι ~* || (ως προσωνυμία) *Ροβεσπιέρος ο ~* ΣΥΝ αδέκαστος, ακέραιος, έντιμος ΑΝΤ διεφθαρμένος • **2.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που δεν έχει διατρηθεί *ο παρθενικός υμένας ήταν ~.* — **αδιαφθορία** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *διαφθείρω*].

αδιαφιλονίκητος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν αμφισβητείται από κανέναν: ~ *ηγέτης / κύρος / φαβορί* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, αδιαμφισβήτητος **2.** αυτός που δεν υπόκειται σε διεκδικήσεις. ~ *περιουσιακά στοιχεία* ΑΝΤ διαφιλονικούμενος — ***αδιαφιλονίκητα*** *επίρρ*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indisputable]

αδιαφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ενδιαφέροντος ή φροντίδας: *η ~ τού κράτους για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || *εγκληματική / ανεξήγητη / απόλυτη / γενική / πλήρης / προσποιητή / τέλεια / φαινομενική / φανερή / εξωφρενική / υποκριτική / πρωτοφανής / χαρακτηριστική ~* ΣΥΝ αμέλεια, αφροντισιά ΑΝΤ ενδιαφέρον **2.** η απάθεια: *μην αντιδράς στις προσβολές του· δείξε ~!* ΣΥΝ. ασυγκινησία, αναισθησία **3.** ΨΥΧΟΛ η μη αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα· η συναισθηματική ουδετερότητα.

αδιάφορος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον ή προσοχή, που δεν νοιάζεται: *όταν οι γονείς είναι ~, είναι φυσικό τα παιδιά να μην έχουν καλή ανατροφή* || *μένω / στέκομαι / παραμένω / παρακολουθώ ~* || *κάνω / προσποιούμαι / παριστάνω τον ~* || ~ *βλέμμα / έκφραση / στάση* || *εξοργιστικά ~* **2.** αυτός που δεν προκαλεί το ενδιαφέρον, που δεν έχει σημασία: ~ *μυθιστόρημα / ταινία* ΣΥΝ ασήμαντος, τετριμμένος ΑΝΤ ενδιαφέρων, σημαντικός, αξιοπρόσεκτος, αξιόλογος ΦΡ ***μου είναι αδιάφορο*** δεν με ενδιαφέρει: *αν του αρέσει ή όχι ~.* — **αδιάφορα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιαφόρως*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο μη διαφέρων, όμοιος», < ἀ- στερητ + *διαφέρω.* Η σημερινή σημ έχει την αφετηρία της στη στωική φιλοσοφία]

αδιαφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αδιαφορείς... | αδιαφόρησα} δεν δείχνω ενδιαφέρον, δεν δίνω σημασία, δεν ασχολούμαι, είμαι αδιάφορος. *αδιαφορεί για τις σπουδές του* || ~ *εντελώς / πλήρως* ΣΥΝ δεν με νοιάζει, (εκφραστ.) δεν μου καίγεται καρφί, δεν σκοτίζομαι ΑΝΤ ενδιαφέρομαι, με μέλει, νοιάζομαι, κόπτομαι

αδιαφόρως επίρρ. [μτγν] (+γεν) αδιακρίτως, ανεξαιρέτως. ~ *χρώματος και φυλής*

> **αδιαφόρως – αδιάφορα.** Όπως και πολλά άλλα επιρρήματα σε -*ως* / -*α*, έτσι και αυτά διαφέρουν σημασιολογικά **αδιαφόρως** (+γεν.) = «ασχέτως, αδιακρίτως, χωρίς διαφοροποίηση» *(Φέρθηκε σε όλους άψογα, αδιαφόρως καταγωγής)*, ενώ **αδιάφορα** = «με αδιαφορία» *(Δεν με νοιάζει, του απάντησε αδιάφορα)* (πβ. κ. *απλώς απλά, αδιακρίτως – αδιάκριτα, εκτάκτως – έκτακτα* κ.λπ.).

α- / αν- *στερητικό*

α-διατήρητος, -η, -ο	**α-διατυμπάνιστος,** -η, -ο	**α-διαφοροποίητος,** -η, -ο	**α-διέγερτος,** -η, -ο	**α-διερεύνητος,** -η, -ο
α-διάτμητας, -η, -ο	**α-διατύπωτος,** -η, -ο	**α-διαφύλακτας,** -η, -ο	**α-διεκδίκητας,** -η, -ο	**α-διευθέτητος,** -η, -ο
α-διατράνωτος, -η, -ο	**α-διαφήμιστος,** -η, -ο	**α-διαχείριστος,** -η, -ο	**α-διεκπεραίωτος,** -η, -ο	**α-διήγητος,** -η, -ο
α-διατρύπητος, -η, -ο	**α-διαφόρετος,** -η, -ο	**α-διαχώριστος,** -η, -ο	**α-διενέργητος,** -η, -ο	**α-δίκαστος,** -η, -ο

αδιαφώτιστος, -η, -ο [1872] **1.** αυτός που δεν έχει λάβει γνώση σχετικά με βασικά ζητήματα. *μένω ~* ΣΥΝ. απληροφόρητος, ανενημέρωτος ΑΝΤ διαφωτισμένος, ενημερωμένος **2.** αυτός που δεν διευκρινίστηκε *μέχρι να μάθουμε περισσότερα, το σημείο αυτό θα μείνει ~* ΣΥΝ αδιευκρίνιστος, σκοτεινός, αξεκαθάριστος.

αδιαχώρητο (το) [1766] {χωρ. πληθ.} για χώρο που έχει γεμίσει ασφυκτικά, ώστε να μη χωρά κανείς ή τίποτε *στη δεξίωση είχε δημιουργηθεί το ~ || λόγω εκπτώσεων στο κατάστημα υπήρχε το ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακένωτος (για την κοιλιά)», < *ἀ-* στερητ. + *διαχωρῶ* «εισχωρώ» Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. impénétrabilité]

αδιάψευστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί, που δεν επιδέχεται διάψευση: *~ μάρτυς τής αξίας του είναι το έργο του || υπάρχουν ~ τεκμήρια για την αθωότητά του* ΣΥΝ αδιαμφισβήτητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος.

αδίδακτος, -η, -ο [αρχ] κ. (καθημ.) **αδίδαχτος** αυτός που δεν έγινε αντικείμενο διδασκαλίας. *τα τρία τελευταία κεφάλαια έμειναν ~* ΦΡ ***αδίδακτο κείμενο*** βλ *άγνωστο θέμα.* λ *άγνωστος.*

αδιέξοδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει διέξοδο, που δεν οδηγεί σε έξοδο από πρόβλημα: *οι κακές επιλογές μάς οδήγησαν σε ~ καταστάσεις* **2. αδιέξοδο** (το) {αδιεξόδ-ου | -ων} (α) ο δρόμος χωρίς διέξοδο. *στρίψαμε σ' έναν δρόμο και πέσαμε σε ~* (β) (μτφ.) δυσχερέστατη θέση ή κατάσταση, για την οποία δεν φαίνεται να υπάρχει λύση: *οδηγώ / φέρνω κάποιον σε ~ || καταλήγω σε ~ || βγαίνω / βγάζω από ~ || βρίσκομαι σε ~ / προ αδιεξόδου || οικονομικό / κυβερνητικό / δραματικό / πρωτοφανές ~* || (συχνά στον πληθ.) τα ~ *τής συγκεκριμένης πολιτικής || τα κοινωνικά ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

> **αδιέξοδο (το) – διέξοδος (η).** Ενώ λέμε **η είσοδος, η έξοδος** και **η διέξοδος**, όλα σε θηλυκό γένος, λέμε **το αδιέξοδο** σε ουδέτερο γένος Πρόκειται για ουσιαστικοπ. χρήση τού επιθ. **αδιέξοδος**, -η, -ο, που προήλθε πιθ. από χρήσεις όπως «οδηγεί σε αδιέξοδο», «αντιμετωπίζει αδιέξοδο» κ.τ.ό , οι οποίες πιθ. με επίδρ τού ουδ. *έξοδο, έξοδα*, έγιναν αισθητές ως ουδετέρου γένους: *την αδιέξοδο > το αδιέξοδο.*

αδιευκρίνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει διευκρινιστεί· *έχουμε ξεκαθαρίσει τα πιο πολλά θέματα δύο-τρία σημεία μόνο παραμένουν ~* ΣΥΝ αδιασάφητος, αξεκαθάριστος, αδιαφώτιστος, συγκεχυμένος ΑΝΤ ξεκαθαρισμένος, σαφής Επίσης (σπάν) **αδιευκρίνητος** [μτγν].

> **αδιευκρίνητος – αδιευκρίνιστος.** Επειδή το ρ. εμφανίζει διπλό μορφολογικό τύπο, **διευκρινώ** και (νεότ.) **διευκρινίζω**, έχουμε και παράγωγα σε *-ητος* **(αδιευκρίνητος)** και σε *-ιστος* **(αδιευκρίνιστος)**. Δοθέντος ότι η αρχική μορφή τού ρ. είναι *διευκρινῶ* (εξού και *διευκρίνηση*), πολλοί προσεκτικοί ομιλητές προτιμούν τον τ. *αδιευκρίνητος* Η νεότερη διτυπία *διευκρινώ – διευκρινίζω* (και τα παράγωγά της) επηρεάστηκε από τη σημασιολογικώς συγγενή (αρχαία ήδη) διτυπία *διασαφῶ – διασαφηνίζω* → *-ίζω*

αδιήθητος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν έχει φιλτραριστεί, δεν έχει διυλιστεί: *~ ουσίες / υγρά* ΣΥΝ αφιλτράριστος, αδιύλιστος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διηθῶ* (βλ.λ.)].

άδικα επίρρ. [μεσν] **1.** με άδικο, μη νόμιμο ή ηθικό τρόπο: *μου φέρθηκες ~ και με έβλαψες* ΑΝΤ δίκαια • **2.** χωρίς λογική αιτία, χωρίς λόγο *~ με κατακρίνεις στο τέλος θα δεις ότι εγώ έχω δίκιο* • **3.** ανώφελα, χωρίς ελπίδα επιτυχίας: *~ προσπαθείς δεν βγαίνει άκρη με αυτόν* ΦΡ ***άδικα των αδίκων*** εντελώς μάταια: *χάθηκε ~* ΣΥΝ ανώφελα, άσκοπα, μάταια • **4.** (για δυστυχία, πάθημα, θάνατο) χωρίς να του αξίζει (να το πάθει, να του συμβεί) ΦΡ ***πάω άδικα*** πεθαίνω ή καταστρέφομαι, χωρίς να μου αξίζει κάτι τέτοιο: *πήγε ~ αυτό το παιδί έμπλεξε, βλέπεις, με παλιοπαρέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδίκως*

αδικαιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ. και πράξεις) αυτός για τον οποίο δεν μπορούν να βρεθούν ελαφρυντικά, αυτός που δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί για πράξη ή παράλειψή του: *αν και γνώριζες τη σπουδαιότητα τής συγκέντρωσης, απουσίαζες είσαι ~! || ~ ενέργεια στάση / συμπεριφορά / έπαρση / σπατάλη / αυστηρότητα / λάθος / αποτυχία / καθυστέρηση* ΣΥΝ ασυγχώρητος ΑΝΤ δικαιολογημένος **2.** αυτός που δεν έχει λογικό έρεισμα, που δεν στηρίζεται σε επαρκή αιτιολογία *~ αίτημα / ανησυχία / διαμαρτυρία / παρέμβαση* ΣΥΝ αβάσιμος, ανεξήγητος ΑΝΤ δικαιολογημένος, εύλογος • **3.** αυτός που δεν έχει επισήμως αιτιολογηθεί· *μην αφήνεις απουσίες αδικαιολόγητες, γιατί θα έχεις πρόβλημα αργότερα* **4.** ΝΟΜ ***αδικαιολόγητος πλουτισμός*** η αύξηση τού ενεργητικού ή η μείωση τού παθητικού τής περιουσίας ενός προσώπου εις βάρος τής περιουσίας κάποιου άλλου χωρίς νόμιμη αιτία, συνεπώς με υποχρέωση επιστροφής τού πλουτισμού — **αδικαιολόγητα / αδικαιολογήτως** επίρρ

> **αδικαιολόγητος – αναιτιολόγητος.** Το **αδικαιολόγητος** χρησιμοποιείται για διάφορες μορφές συμπεριφοράς (*αδικαιολόγητη συμπεριφορά. έχθρα, επίθεση* κ.λπ.) και σημαίνει «ανεξήγητος» ή «που δεν έπρεπε δεοντολογικά να γίνει» Το **αναιτιολόγητος**, αντιθέτως, δηλώνει τον «μη αιτιολογημένο, την έλλειψη ή απουσία αιτιολόγησης, η οποία θα έπρεπε ή αναμενόταν να υπάρχει» (*αναιτιολόγητη απόφαση, ποινή, ενέργεια* κ λπ).

αδικαίωτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν έχει δικαιωθεί, που δεν βρήκε το δίκιο του. *ο μακροχρόνιος απελευθερωτικός αγώνας τους έχει μείνει ακόμη ~* ΑΝΤ δικαιωμένος -- **αδικαίωτα** επίρρ

αδίκημα (το) {αδικήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ υπαίτια αδικοπραξία, δηλ η παράνομη πράξη η οποία γίνεται με δόλο ή από αμέλεια και προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου υποχρεώνοντας τον πράττοντα σε αποζημίωση (βλ. λ. *αδικοπραξία*).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδικῶ*].

αδικητής (ο), **αδικήτρια** (η) {αδικητριών} πρόσωπο που αδικεί, που κατά σύστημα διαπράττει αδικίες ΣΥΝ άδικος Επίσης (λαϊκ) **αδικήτρα** (η) {χωρ. γεν πληθ.}
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀδικῶ*].

αδικία (η) {αδικιών} **1.** η έλλειψη δικαιοσύνης· *σε αυτή τη χώρα κυριαρχεί η ~* ΣΥΝ ανομία, παρανομία, άδικο ΑΝΤ δικαιοσύνη, νομιμότητα **2.** πράξη που αντιβαίνει στους νομικούς ή ηθικούς κανόνες περί δικαίου: *θα πληρώσει κάποτε για όλες τις ~ που έχει διαπράξει || κατάφωρη ~ || αίρω / αποκαθιστώ την ~* ΣΥΝ αδίκημα, κακό, παρανομία **3.** (συνεκδ) γεγονός που αντιβαίνει σε αυτό που θα προσδοκούσε κανείς· λέγεται και επιτατ. στη ΦΡ ***αδικία από τον Θεό****· δεν πέθανε σε δύο πολέμους και σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα δεν είναι ~, || είχε δουλέψει πολύ σκληρά γι' αυτό το έργο κι όμως δεν ασχολήθηκε κανείς μαζί του· δεν είναι ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εχέμυθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄδικος*].

-άδικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν κατάστημα ή χώρο εργασίας: *ρολογ-άδικο, δισκ-άδικο, φαστφουντ-άδικο, καπελ-άδικο*
[ΕΤΥΜ Από τον πληθυντικό σε *-άδες* των αντίστοιχων επαγγελματικών ουσ. (*παπλωματάδες, ραφτάδες, ψαράδες* κ ά.) + επίθημα *-ικο* (*παπλωματάδικο, ραφτάδικο, ψαράδικο*)].

αδικοβάζω ρ. μετβ. {αδικόβαλα} (λαϊκ.) κατηγορώ κάποιον άδικα ΣΥΝ συκοφαντώ

αδικοκρισία (η) [μτγν.] {αδικοκρισιών} η άδικη δικαστική απόφαση.

αδικοπραγία (η) → αδικοπραξία

αδικοπραγώ ρ. αμετβ {αδικοπραγείς.. | αδικοπράγησα} διαπράττω άδικες πράξεις. Επίσης **αδικοπρακτώ**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀδικοπραγῶ (-έω)* < *ἄδικος* + *-πραγῶ* < θ. *πραγ-*, ρ. *πράττω*, πβ. *πρᾶγ-μα*]

αδικοπραξία [1885] κ **αδικοπραγία** (η) {αδικοπραξιών} ΝΟΜ παράνομη πράξη η οποία προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου και υποχρεώνει τον πράττοντα σε αποζημίωση· η πράξη αυτή δεν είναι αναγκαίο να είναι και υπαίτια, να οφείλεται δηλ. σε δόλο ή αμέλεια τού πράττοντος, καθώς αδικοπραξία αποτελεί και η μη υπαίτια πλην παράνομη πρόκληση βλάβης σε τρίτον (βλ. λ. *αδίκημα. άδικη πράξη* λ. *άδικος*)

άδικος, -η (λόγ -ος), -ο {κ. (λόγ.) -ίκου | -ίκων, -ίκους} **1.** (για πρόσ και πράξεις) αυτός που παραβαίνει ό,τι νομικώς και, κυρίως, ηθικώς θεωρείται δίκαιο: *οι ~ άνθρωποι δεν έχουν ούτε ιερό ούτε όσιο, μόνο το συμφέρον τους κοιτάζουν || ~ επίθεση / τιμωρία / μέτρα / πόλεμος / κατηγορία / απόφαση / μεταχείριση* ΣΥΝ άνομος, κακός ΑΝΤ δίκαιος ΦΡ. (α) ***(κάποιος) γυρίζει σαν την άδικη κατάρα*** βλ. λ. *κατάρα* (β) ***ήρξατο χειρών αδίκων*** (*ἄρχειν χειρῶν ἀδίκων*, Αντιφ. 4.2.1) (αρχαιοπρ) ήταν ο πρωταίτιος άδικης πράξης, διέπραξε πρώτος αδικία: *κατά τη διάρκεια τού πολέμου και οι δύο πλευρές διέπραξαν αγριότητες, αλλά την πρωταρχική ευθύνη φέρει αυτός που ~* (γ) ***επί δικαίους και αδίκους*** (εσφαλμ. *επί δικαίων και αδίκων· [ὁ Θεὸς] τὸν ἥλιον αὑτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*, Κ.Δ. Ματθ 5, 45) προς όλους, χωρίς διάκριση· για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνει κάτι σε όλους ανεξαιρέτως ή υφίστανται κάτι όλοι αδιακρίτως, είτε φταίνε είτε όχι: *ο υπουργός οργισμένος έστρεψε την κριτική του ~* (δ) ***(τελώ) εν αδίκω*** (*ἐν ἀδίκῳ*) έχω άδικο: *στην περίπτωση αυτή η διοίκηση τής επιχείρησης τελεί εν αδίκω* **2.** ΝΟΜ ***άδικη πράξη*** (α) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία προσβάλλει έννομο αγαθό προστατευόμενο από ποινική διάταξη (ιδιοκτησία, περιουσία, τιμή, υγεία) και γι' αυτό τον λόγο τιμωρείται (β) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία είναι παράνομη και προκαλεί ζημιά σε άλλον, αλλά δεν μπορεί να αποδοθεί σε δόλο ή σε αμέλεια τού πράττοντος (π χ. δεν είναι υπαίτια) και αυτό τη διακρίνει από το αδίκημα **3.** αυτός που αποδίδει στους άλλους ιδιότητες ή προθέσεις που δεν έχουν, αυτός που δεν κρίνει δίκαια *δεν το είπα για να σε προσβάλω μην είσαι ~ μαζί μου! || ~ κρίση* **4. άδικο** (το) η αδικία, οι άδικες πράξεις και συμπεριφορά: *το ~ δεν το θέλει ούτε ο Θεός·* ΦΡ (α) ***τον πνίγει το άδικο*** για αυτόν που δεν αντέχει, που αγανακτεί για την αδικία και είναι έτοιμος να αντιδράσει (β) ***το άδικο δεν βλογιέται*** (κ. ***τὸ ἄδικον οὐκ εὐλογεῖται***) η αδικία δεν είναι θεάρεστη • **5.** αυτός που δεν έχει αποτέλεσμα, ο μάταιος, ο ανώφελος και άσκοπος. *μην του μιλάς άλλο, ~ κόπος αυτός δεν αλλάζει μυαλά || ~ αγώνας / θάνατος / έξοδα* ΣΥΝ ανώφελος, χαμένος, ατελέσφορος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εχέμυθος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δίκη* «δικαιοσύνη, δίκαιο»]

αδικοσκοτωμένος, -η, -ο [μεσν] αυτός που σκοτώθηκε άδικα, με τρόπο που δεν του άξιζε ή χωρίς να υπάρχει σοβαρός λόγος ΣΥΝ αδικοχαμένος

αδικοσφαγμένος, -η, -ο [μεσν] αυτός που σφάχτηκε άδικα.

αδικοχαμένος, -η, -ο αυτός που σκοτώθηκε ή πέθανε άδικα ή πρόωρα: *τόσο νέο παιδί, πήγε ~ από τροχαίο.*

αδικοχαμός (ο) ο άδικος χαμός κάποιου, η απώλεια κάποιου με τρόπο που δεν του άξιζε

αδικώ ρ μετβ {αδικείς . | αδίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω αδικία, παραβιάζω το νομικό ή ηθικό δίκαιο εις βάρος (κάποιου): *~ κατάφωρα κάποιον* **2.** (ειδικότ) δεν κρίνω δίκαια, αντικειμενικά *με αδίκησαν ολοφάνερα στον διαγωνισμό* **3.** υποτιμώ (κάποιον), τον κρίνω μειωτικά χωρίς να το αξίζει πραγματικά: *Για τόσο ανόητο τον περνάς. Τον αδικείς τον άνθρωπο!* ΣΥΝ μειώνω **4.** αποδίδω εσφαλμένως σε (κάποιον) κακές προθέσεις. *όλο με αδικείς· ό,τι*

λέω το παίρνεις σαν αιχμή εναντίον σου' ΣΥΝ παρεξηγώ. παρερμηνεύω **5.** δεν ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις. αποδεικνύομαι κατώτερος *η παράσταση αδικεί το κείμενο* || *η κινηματογραφική μεταφορά αδικεί το μυθιστόρημα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀδικῶ (-έω)* < *ἄδικος*].

αδίκως επίρρ [αρχ.] (λόγ) **1.** χωρίς λόγο, αναίτια **2.** μάταια, χωρίς σκοπό ή αποτέλεσμα (βλ κ. λ *άδικα*).

> **αδίκως – άδικα.** Η διαφορά στην κατάληξη *(-ως / -α)* των τύπων συνιστά εν μέρει και σημασιολογική διαφορά **αδίκως** = «χωρίς λόγο» και «μάταια» *(Αδίκως προσπαθείς να τους πείσεις· δεν ακούνε κανέναν)*. ενώ **άδικα** = (α) «με άδικο τρόπο» *(Φέρθηκε άδικα στον συνάδελφό του)* (β) αδίκως *(Άδικα κουράζεσαι!)* (πβ *απλώς - απλά. εκτάκτως – έκτακτα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ.ά).

αδιοίκητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν διοικείται. που δεν έχει διοικητή. — **αδιοικησία** (η) [1895].

αδιόρατος, -η. -ο αυτός που διακρίνεται αμυδρά. που μόλις φαίνεται ~ *νεύμα / χαμόγελο / ειρωνεία* ΣΥΝ δυσδιάκριτος ΑΝΤ ευδιάκριτος — **αδιόρατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *διορῶ (-άω)* «διακρίνω»]

αδιόρθωτος, -η. -ο [αρχ] (παθ.) **1.** αυτός που δεν αποκαταστάθηκε στην ορθή του μορφή, που δεν διορθώθηκε **2.** (ειδικότ) αυτός τού οποίου τα λάθη δεν έχουν διορθωθεί· *δύο μήνες τώρα τα διαγωνίσματα μένουν ~* **3.** ανεπίδεκτος διορθώσεως, βελτιώσεως. *η οικονομία μας έχει ~ χάλια·* και ως έκφραση απογοήτευσης. *χάλια ~!* **4.** (ενεργ) αυτός που δεν διορθώνει τα λάθη του. που δεν συνετίζεται ~ *αισθηματίας / χωρατατζής / τεμπέλης* || *μην προσπαθείς να τον συνετίσεις. είναι ~* ΣΥΝ αμετανόητος — **αδιόρθωτα** επίρρ.

αδιοριστία (η) {χωρ. πληθ } το να παραμένει κανείς αδιόριστος (κυρ σε θέση δημοσίου υπαλλήλου βάσει επετηρίδας): *η αδιοριστία για τους μαθηματικούς κοντεύει τα είκοσι χρόνια*
[ΕΤΥΜ < *αδιόριστος* (βλ λ.), άσχετο προς το αρχ *ἀδιοριστία* «αοριστία»].

αδιόριστος, -η. -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει διοριστεί (συνήθ. σε δημόσια υπηρεσία) είτε επειδή δεν έχει έλθει η σειρά του (διορισμός βάσει επετηρίδας, λ.χ) είτε επειδή δεν έγιναν οι προσλήψεις για τις οποίες είχε δώσει εξετάσεις και είχε επιτύχει *πορεία αδιόριστων καθηγητών προς το υπουργείο*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *διορίζω*. άσχετο προς το αρχ *ἀδιόριστος* «αόριστος»].

αδίστακτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν διστάζει, που δεν έχει δισταγμούς· (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς ενδοιασμούς ή φραγμούς: *προκειμένου να πραγματοποιήσει τον σκοπό του. γίνεται ~'* || *~ δημαγωγός / καιροσκόπος / πολιτικός / δολοφόνος / απατεώνας / εκμεταλλευτής / βλέμμα* ΣΥΝ ανενδοίαστος, ασυγκράτητος — **αδίστακτα / αδιστάκτως** [μτγν.] επίρρ

αδιχοτόμητος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει διχοτομηθεί, που δεν έχει χωριστεί σε δύο τμήματα: *η επίσημη πολιτική τής Ελλάδας θέλει την Κύπρο ~*

ad calendas graecas λατ (προφέρεται *αντ καλέντας γκρέκας*) ελλην *στις ελληνικές καλένδες* (βλ. λ. *καλένδες*).

ad libitum λατ (συντομ. ad lib.) (προφέρεται *αντ λίμπιτουμ*) ελλην. *κατά βούληση* **1.** όπως θέλει κανείς, με δική του επιλογή· *στην τέχνη δεν υπάρχουν αυστηροί και προδιαγεγραμμένοι κανόνες ο καλλιτέχνης επιλέγει τα θέματα και την τεχνική του ~* **2.** ΜΟΥΣ ένδειξη στη δυτική μουσική σημειογραφία, που δίνει στον εκτελεστή την ελευθερία: (α) να μην τηρήσει αυστηρά τη ρυθμική αγωγή (β) να περιλάβει ή να παραλείψει μέρος φωνής ή οργάνου και (γ) να παρεμβάλει μια δικής του επινόησης καντέντσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < λατ. ad libitum < ρ libet (est) «αρέσει, φαίνεται καλό»].

ad litteram λατ (προφέρεται *αντ λίτεραμ*) ελλην. *κατά γράμμα* ΦΙΛΟΛ για την πιστή. συνήθ. σε σχολαστικό βαθμό. απόδοση (λόγου, κειμένου) *η ~ μετάφραση δεν αποδίδει πάντοτε το πνεύμα τού πρωτοτύπου.*
[ΕΤΥΜ < λατ ad litteram, αιτ. πτώση τού ουσ. littera. -ae «γράμμα»].

Άδμητος (ο) {-ου κ -ήτου} ΜΥΘΟΛ γυιος τού βασιλιά των Φερών, σύζυγος τής Άλκηστης, η οποία δέχθηκε να πεθάνει στη θέση του, προκειμένου να ζήσει ο ίδιος.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < επίθ *ἄδμητος*. ποιητ. τ. τού *ἀδάματος* «αδάμαστος» < *ἀ-* στερητ + θ *δαμα-* (η ρίζα *δμη-* είναι μηδενισμ ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ ως προς τη β'), βλ. κ. λ *δαμάζω*]

αδογμάτιστος, -η. -ο [μεσν] αυτός που δεν είναι απόλυτα υποταγμένος. δεν υπακούει τυφλά σε δογματικές. απαρέγκλιτες και προκαθορισμένες αρχές *παρόλο που είναι σταθερός στις ιδέες του. καταφέρνει να έχει ανοιχτό μυαλό και να είναι ~* || *~ σκέψη / στάση / θέση* ΣΥΝ ανοιχτό μυαλό, ελευθερόφρων. διαλλακτικός ΑΝΤ δογματικός, στενόμυαλος.

αδόκητος, -η, -ο αυτός που δεν αναμενόταν: *δεν συνήλθε ακόμη από τον ~ θάνατο τού αδελφού του* ΑΝΤ αναμενόμενος, προσδοκώμενος, προβλεπόμενος — **αδοκήτως** επίρρ. [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δοκῶ* «προσδοκώ»]

αδοκίμαστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί ΑΝΤ δοκιμασμένος — **αδοκίμαστα** επίρρ.

αδόκιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που παρεκκλίνει από τα καθιερωμένα. που δεν μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα *η λέξη «αδιήγητος» είναι μάλλον ~ και καλό είναι να την αποφεύγεις* || *~ ύφος / έκφραση / σύνταξη / γλώσσα / συγγραφέας* ΣΥΝ αποκλίνων. ακαθιέρωτος ΑΝΤ δόκιμος, καθιερωμένος, αποδεκτός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ικός*

αδολεσχία (η) {αδολεσχιών} (αρχαιοπρ.) η υπερβολική σε μάκρος, φλύαρη και κουραστική ομιλία ΣΥΝ πολυλογία, φλυαρία, βερμπαλισμός ΑΝΤ λακωνικότητα — **αδολέσχης** [αρχ.] κ **αδόλεσχος** (ο). **αδολεσχώ** ρ. [αρχ] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀδολέσχης*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < **ἀαδολέσχης* < **ἀϜαδο-λέσχης* < *ἀ-* στερητ + **Ϝαδο-* «ευχάριστος» (πβ. αρχ *ἡδύς* < **Ϝαδύς*) + *λέσχη* «ομιλία». οπότε η λ *ἀδολέσχης* θα είχε τη σημ. «αυτός που δεν μιλάει ευχάριστα». ή πιθ. < **ἀαδο-λέσχης* < *ἀαδεῖν* «ενοχλώ» + *λέσχη* «ομιλία», οπότε η λ *ἀδολέσχης* θα σήμαινε «ενοχλητικός, φλύαρος»].

αδολίευτος, -η. -ο [μτγν] ο άδολος (βλ λ.)

άδολος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν περιέχει δόλο. αγνός. ~ *αγάπη / σκέψη / χαρά / φιλία / πατριωτισμός* ΣΥΝ γνήσιος, αδολίευτος, ανόθευτος ΑΝΤ δόλιος. δολερός **2.** αυτός που δεν έχει πονηριά. ~ *ψυχή / νέος* ΣΥΝ αγνός, ανυστερόβουλος ΑΝΤ πονηρός. δόλιος **3.** ανόθευτος, αμιγής. ~ *νόμισμα / κρασί.* — **άδολα** [μεσν.] **/ αδόλως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δόλος* (βλ λ.) Ήδη αρχ οι σημ. «έντιμος. ειλικρινής» (*ἄδολος σοφία*, Πίνδαρος) και «γνήσιος. ανόθευτος» (*ἄδολον χρῖμα* «γνήσιο έλαιο», Αισχύλος)]

αδόμητος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει χτιστεί: *«έμειναν αδόμητα χίλια στρέμματα στην εκτός σχεδίου πόλεως περιοχή»* (εφημ.) **2.** αυτός που δεν είναι δομημένος. δεν έχει συγκρότηση ~ *κείμενο*

αδόξαστος, -η, -ο (σπάν) αυτός που δεν δοξολογήθηκε, ο ανάξιος να δοξολογείται έτσι αποκαλείται συνήθ ο Σατανάς ΦΡ. ***αλλάζω τον αδόξαστο (κάποιου)*** βλ λ *αλλάζω*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *δοξάζω*. άσχετο προς το αρχ *ἀδόξαστος* «άγνωμος – απροσδόκητος»]

άδοξος, -η. -ο [αρχ] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει δόξα· *«Μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι»* (Κ Καρυωτάκης) ΣΥΝ άσημος, αφανής ΑΝΤ ένδοξος. ονομαστός **2.** αυτός που δεν είναι αντάξιος των περιστάσεων ή τού προσώπου με το οποίο έχει σχέση: *ο Γ Γκαγκάριν, ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα. βρήκε ~ θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα* || *το όλο εγχείρημα είχε ~ τέλος* — **άδοξα** επίρρ

-αδόρος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν **1.** (α) επάγγελμα: *τορν-αδόρος, λουστρ-αδόρος* (β) εργαλείο, μηχάνημα, εξάρτημα: *μαρκ-αδόρος, κοτσ-αδόρος* **2.** πρόσωπο με συγκεκριμένη αρμοδιότητα ή ασχολία. *παρκ-αδόρος, κουμαντ-αδόρος. ταβλ-αδόρος·* (κ σε κακόσ λέξεις) *κομπιν-αδόρος. τρακ-αδόρος, μιζ-αδόρος.*
[ΕΤΥΜ Βλ λ *-δόρος*]

άδοτος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν -λόγ) αυτός που δεν έχει δοθεί (σε κάποιον) ΑΝΤ δοσμένος

αδούλευτος, -η. -ο **1.** (α) αυτός που δεν έχει υποστεί κατεργασία· ~ *ξύλο / δέρμα* ΣΥΝ ακατέργαστος ΑΝΤ κατεργασμένος (β) (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας. εμβάθυνσης ή επιμέλειας. *το κείμενο που παρέδωσε ήταν εντελώς ~. γεμάτο προχειρότητες και επαναλήψεις* || *οι ιδέες του είναι ~* || *το υλικό του είναι ~, δεν κάνει για δημοσίευση* || *το γλωσσικό του ύφος είναι ~* ΣΥΝ ανεπεξέργαστος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ δουλεμένος, καλλιεργημένος. φροντισμένος **2.** (για κτήματα, χωράφια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλλιεργηθεί ΣΥΝ αγεώργητος, χέρσος ΑΝΤ καλλιεργημένος, οργωμένος • **3.** (α) αυτός που δεν έχει ακόμη χρησιμοποιηθεί· *το μηχάνημα είναι ακόμη ~* ΣΥΝ αχρησιμοποίητος, αμεταχείριστος, καινούργιος (β) (χρηματικά ποσά) που δεν έχουν επενδυθεί σε επιχείρηση ή τοκισμό: ~ *κεφάλαια* • **4.** αυτός για τον οποίο δεν καταβλήθηκε η αντίστοιχη προσπάθεια *πήρε λεφτά ~* (δηλ. χωρίς να έχει δουλέψει για αυτά) ΑΝΤ δεδουλευμένος • **5.** (προφ -οικ.) αυτός που δεν τον έχουν κοροϊδέψει, δεν τον έχουν «δουλέψει»· *κάνει όλο αστεία και δεν αφήνει κανέναν ~*
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *δουλεύω*, άσχετο προς το αρχ. *ἀδούλευτος* «ατίθασος. ανυπότακτος»]

αδούλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν υποδουλώθηκε: ~ *Μάνη* ΣΥΝ ασκλάβωτος, ελεύθερος ΑΝΤ υποδουλωμένος **2.** αυτός που δεν δέχεται ή δεν ανέχεται υποδούλωση: ~ *πνεύμα / ψυχή / φρόνημα* ΣΥΝ ανυπότακτος, ατίθασος. αδάμαστος Επίσης **άδουλος** [αρχ]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δουλῶ (-όω)* «υποδουλώνω»].

αδράνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη δράσεως ή διάθεσης για δράση η απραξία. κυρ. όταν πρέπει να δράσει κανείς *ο θάνατός του οφείλεται σε εγκληματική ~ των υγειονομικών υπηρεσιών* || *πνευματική ~* ΣΥΝ απραξία, ραθυμία, ραστώνη ΑΝΤ δράση. ενεργητικότητα **2.** ΦΥΣ η τάση των υλικών σωμάτων να διατηρήσουν την αρχική τους κινητική κατάσταση έναντι εξωτερικών επιδράσεων *πάτησα φρένο, αλλά το αυτοκίνητο συνέχισε να κινείται για λίγα μέτρα ακόμη λόγω τής αδράνειας* **3.** ΙΑΤΡ ***αδράνεια τής μήτρας*** η παθολογική έλλειψη ωδίνων (βλ.λ) στη διάρκεια τού τοκετού ή η παρουσία τους σε

α- / αν- *στερητικό*

α-δικτύωτος, -η, -ο
α-διόγκωτος, -η, -ο
α-διοργάνωτος, -η, -ο
α-διοχέτευτος, -η, -ο
α-διπλάριστος, -η, -ο
α-διπλάρωτος, -η, -ο
α-διπλασίαστος, -η, -ο
α-δίπλωτος, -η, -ο
α-διύλιστος, -η, -ο
α-δίχαστος, -η, -ο
α-δίψαστος, -η, -ο
ά-διωχτος, -η, -ο
α-δολοφόνητος, -η, -ο
α-δόλωτος, -η, -ο
α-δραματοποίητος, -η, -ο
α-δραστηριοποίητος, -η, -ο
α-δραχμοποίητος, -η, -ο
ά-δρεπτος, -η, -ο
α-δρόσιστος, -η, -ο
ά-δροσος, -η, -ο
α-δυνάμωτος, -η, -ο
α-δυνάστευτος, -η, -ο
α-δυσκόλευτος, -η, -ο
α-δυσφήμητος, -η, -ο
α-δυσφήμιστος, -η, -ο
α-δώρητος, -η, -ο
α-δωροδόκητος, -η, -ο

πολύ μικρό βαθμό για μικρή διάρκεια
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδρανής* (βλ.λ) Οι επιστημ όροι αποδίδουν το γαλλ inertie].

αδρανής, -ής, -ές {αδραν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν δρα, που δεν ενεργεί (όταν πρέπει): *πολλοί κατηγορούν την Αγγλία ότι όσον καιρό εξοπλιζόταν ο Χίτλερ εκείνη παρέμενε ~* **2.** ΧΗΜ αυτός που δεν συμμετέχει εύκολα σε χημικές αντιδράσεις: *~ αέριο / ηλεκτρόδιο / ατμόσφαιρα* **3.** ΠΟΛ ΜΗΧ ***αδρανή υλικά*** υλικά, όπως οι πέτρες, τα χαλίκια, η άμμος κ.ά., τα οποία κατά την κατασκευή λάσπης, σκυροδέματος κ λπ. δεν αντιδρούν χημικά αλλά συγκολλώνται μεταξύ τους με μια συγκολλητική ύλη, την κονία (π χ ασβέστη, τσιμέντο κ.ά.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-δρανής* < *δραίνω* < **δράν-jω,* ιων τ τού *δρῶ*. Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ inerte].

αδρανοποιώ ρ μετβ. {αδρανοποιείς .| αδρανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} οδηγώ σε αδράνεια, κάνω να μην κινητοποιηθεί ή να παραμείνει ανενεργός (κάποιος/κάτι): *το φοιτητικό κίνημα έχει αδρανοποιηθεί* ΑΝΤ δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ. - **αδρανοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ inactivate]

αδρανώ ρ αμετβ. {αδρανείς... | αδράνησα} βρίσκομαι σε κατάσταση αδράνειας, απραξίας ΣΥΝ απρακτώ ΑΝΤ δρω, δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀδρανῶ (-έω) < ἀδρανής*].

αδραξιά (η) **1.** το βίαιο άρπαγμα **2.** (συνεκδ) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει στη χούφτα τού χεριού ΣΥΝ χεριά, χεροβολιά, δράκα.

Άδραστος (ο) {-ου κ. -άστου} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τού Άργους, που συνδέεται με την εκστρατεία των Επτά αρχηγών κατά τής Θήβας (πβ. την τραγωδία *Επτά επί Θήβας* τού Αισχύλου)
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν < επίθ. *ἄδραστος* «(για δούλο) αυτός που δεν σκοπεύει να δραπετεύσει» < *ἀ-* στερητ + *-δραστος* < *δι-δρά-σκω* (βλ κ *δραπέτης*). Είναι αξιοσημείωτο ότι *'Αδράστεια* απεκαλείτο και η Νέμεσις ως εκείνη «από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς»].

αδράχνω κ (σπάν.) **δράχνω** ρ. μετβ. {άδρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (λαϊκ.) πιάνω δυνατά και ορμητικά, αρπάζω, γραπώνω: *ο καπετάνιος άδραξε αποφασιστικά το τιμόνι στα χέρια του* ΦΡ (α) ***αδράχνω την ευκαιρία*** (πβ. *δράττομαι τής ευκαιρίας*, λ *δράττομαι*) δεν αφήνω την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη. *μόλις του έγινε πρόταση για ταξίδι στην Αμερική, άδραξε αμέσως την ευκαιρία* (β) ***άδραξε την ημέρα!*** (λατ. carpe diem) εκμεταλλεύσου τον χρόνο σου, εκμεταλλεύσου το παρόν χωρίς να εναποθέτεις κάθε ελπίδα σου στο μέλλον. — **άδραγμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ + θ *δραχ-*, από όπου και μτγν. *δράσσω* < αρχ. *δράσσομαι, δράττομαι* «αρπάζω», πβ. *δραχ-μή*].

αδράχτι (το) {αδραχτ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το γνέσιμο υφαντικού υλικού ΣΥΝ (λόγ.) άτρακτος **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα τού νήματος που μπορεί να τυλιχθεί γύρω από το παραπάνω εργαλείο. *για να πλεχτεί μια κάλτσα, χρειάζεται ένα ~ νήμα* **3.** ο σιδερένιος ή ξύλινος άξονας διαφόρων μηχανημάτων (ελαιοτριβείων, πλοίων κ.λπ.) — (υποκ.) **αδραχτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀδρακτι* < μτγν *ἀτράκτιον*, υποκ τού αρχ. *ἄτρακτος*]

ad rem λατ (προφέρεται *αντ ρεμ*) ελλην *επί τού προκειμένου, επί τής ουσίας* για περιπτώσεις όπου ζητείται ακριβής και επί τού συγκεκριμένου σημείου απάντηση: *μιλήστε ~, αποφεύγοντας πλατειασμούς και παρεκβάσεις*
[ΕΤΥΜ < λατ ad rem, αιτ πτώση τού ουσ. res, -ei «πράγμα, ουσία»].

αδρεναλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελλην *επινεφρίνη* ή (ορθότ.) *επινεφριδίνη* **1.** ΒΙΟΛ (α) μία από τις κύριες ορμόνες τού μυελού των επινεφριδίων αδένων: *στην υπερένταση αντιδρούμε με την παραγωγή περισσότερης ~* (β) νευροδιαβιβαστής (βλ.λ.) των αδρενεργικών νευρώνων **2.** (συνεκδ.) σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη σωματική ένταση ή και εκνευρισμό: *στους χορευτικούς διαγωνισμούς η ~ ανεβαίνει / εκτοξεύεται / πηγαίνει στα ύψη* **3.** ΦΑΡΜ (συνεκδ) φάρμακο από αδρεναλίνη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως διεγερτικό τής καρδιάς και αντιασθματικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επινεφρίνη*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. adrénaline < λατ ad «επί» + rénal- (< λατ. renalis < renes «νεφροί»)]

Αδριανή (η) *γυναικείο όνομα (βλ. κ λ. Ανδριάνα).*

Αδριανός (ο) **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (117-138 μ Χ) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < λατ. Adrianus < Adria (πιθ. < ιλλυρ adur «νερό»), λιμάνι τής Ιταλίας στην περιοχή τής Βενετίας, που έδωσε το όνομά του και στην *Αδριατική* Θάλασσα (λατ. Mare Adriaticum)]

Αδριανούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Τουρκίας στην Α. Θράκη, η οποία υπήρξε από τις σημαντικότερες τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας εκεί υπογράφηκε το 1828 η ομώνυμη συνθήκη, με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεχόταν μεταξύ άλλων τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. — **Αδριανουπολίτης** (ο), **Αδριανουπολίτισσα** (η), **αδριανουπολίτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *'Αδριανούπολις < 'Αδριανός + πόλις*, από τον αυτοκράτορα Αδριανό, ο οποίος την εξωράισε το 127 μ Χ. και της έδωσε το όνομά του. Από τον συνήθη μεσν. τ. *'Αντριανοῦ* προήλθε η τουρκ ονομασία Edirne].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ προερχόμενη από τη φρ. *«Αδριανού πόλη»* (πβ *Κωνσταντίνου πόλη* > **Κωνσταντινούπολη**) σχηματίζεται ορθώς ως **Αδριανούπολη**, αντίθετα προς σύνθετα π.χ **μεγαλόπολη** ή **πανεπιστημιόπολη**, που δεν σχηματίζονται από τ γενικής, αλλά με το συνδετικό φωνήεν *-ο-* (γι' αυτό και θα έπρεπε να προτιμώνται από τους τ *μεγαλούπολη* ή *πανεπιστημιούπολη*, που χρησιμοποιούνται ευρύτερα) Ως προς το *-δ-* (αντί τού ορθού *-ντ-*, αφού προέρχεται από το < λατ Adrianus), δεν λέμε *Αντριανούπολη* λόγω «υπερεξελληνισμένης» προφοράς τού -d ως *-δ-* (*Αδριανός*, όχι *Αντριανός*) (πβ παλαιότ. *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος* και *πούδρα, μόδα* κ τ ό.).

Αδριατική (Θάλασσα) (η) τμήμα τής Μεσογείου μεταξύ τής Ιταλίας και τής Βαλκανικής Χερσονήσου
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Αδριανός*]

αδρομερής, -ής, -ές {αδρομερ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται σε αδρά, προέχοντα, απολύτως βασικά χαρακτηριστικά (στοιχεία, πληροφορίες κ.λπ.): *περιορίστηκε σε ~ προσέγγιση τού θέματος* ΣΥΝ. χοντρικός, γενικός ΑΝΤ λεπτομερής, εξονυχιστικός **2.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια: *~ υλικό* — **αδρομερώς** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀδρομερής < ἁδρός + -μερής < μέρος*]

αδρόμισθος, -η, -ο αυτός που παίρνει μεγάλο μισθό — **αδρομισθία** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀδρόμισθος < ἁδρός + μισθός*]

αδρομολόγητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ενταχθεί στο συγκοινωνιακό δίκτυο *~ λεωφορείο* **2.** αυτός που δεν έχει ξεκινήσει, δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή: *~ λύση*.

αδροπληρώνω ρ μετβ [1890] {αδροπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάποιον) αδρή αμοιβή, πληρώνω αδρά.

αδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** (γενικά) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος ή από επάρκεια: *~ αμοιβή* **2.** ιδιαιτέρως έντονος και ευδιάκριτος· *~ χαρακτηριστικά προσώπου* **3.** αφαιρετικός, γενικός, χωρίς εμμονή σε λεπτομέρειες· *σχεδιάζει με ~ πινελιές.* — **αδρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **αδρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁδρός* < θ *ἁδ-*, από όπου και επίρρ. *ἄδην* (επικ τ *ἄδην*) «επαρκώς, αφθόνως», + παραγ. επίθημα *-ρος*, πβ. *ἀδη-φάγος*]

Α.Δ.Σ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Δημόσια Σχολή Εμπορικού Ναυτικού

Α.Δ.Τ. (ο) Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας συχνά ως στοιχείο που πρέπει να συμπληρώσει κανείς σε έντυπο αιτήσεως, πληρωμής κ λπ.

αδυναμία (η) {αδυναμιών} **1.** η έλλειψη δύναμης, σφρίγους η εξασθένηση των σωματικών ή ψυχικών δυνάμεων *δεν έχω κουράγιο να κάνω τίποτα σήμερα, αισθάνομαι μεγάλη ~ || δηλώνω / έχω ~ || αισθάνθηκε ~ και λιποθύμησε* ΦΡ. ***(βρίσκω κάποιον) σε στιγμή αδυναμίας*** (βρίσκω κάποιον) σε κατάσταση κατά την οποία δεν μπορεί να αντιδράσει, να αντισταθεί ΣΥΝ ανημποριά, ατονία, εξάντληση **2.** η ανικανότητα, η ανεπάρκεια στην επιτέλεση αυτού που πρέπει να γίνεται, τής προορισμένης λειτουργίας. *η ~ τής εθνικής οικονομίας επηρεάζει αρνητικά και το κύρος τής χώρας* **3.** (συνεκδ) το σημείο στο οποίο είναι κανείς ανεπαρκής. *ο γυιος μου πάει καλά στο σχολείο κάποιες ~ μόνο έχει στην έκθεση || αντιμετωπίζω / καλύπτω μια ~* ΣΥΝ μειονέκτημα· ΦΡ ***αδυναμία χαρακτήρος*** η έλλειψη σταθερότητας στον χαρακτήρα, η επιπολαιότητα • **4.** η ιδιαίτερη προτίμηση που μπορεί να εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό, κάτι στο οποίο δεν μπορούμε να αντισταθούμε: *έχει μεγάλη ~ στον ανιψιό της και του κάνει συνέχεια δώρα || μεγάλη / ιδιαίτερη ~ || ομολογώ / δείχνω (την) ~ μου σε κάποιον* **5.** (συνεκδ.) το αντικείμενο αυτής τής κλίσεως ή προτίμησης. *μου αρέσει το παγωτό φράουλα, αλλά η μεγάλη ~ μου είναι η σοκολάτα* **6.** (κακόσ.) το πάθος, το ελάττωμα *έχω πολλές ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδύνατος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δύναμις*, όχι από το επίθ. *ἀδύναμος*, όπως θα αναμενόταν (πβ *ἀθανασία < ἀθάνατος*), διότι η λ. *ἀδυναμία* είναι αρχ., ενώ η λ *ἀδύναμος* είναι μτγν.].

αδύναμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει δύναμη: *πολιτικά / οικονομικά / σωματικά / ψυχικά ~* ΣΥΝ ανίσχυρος, ασθενής, ανήμπορος, ισχνός ΑΝΤ δυνατός **2.** αυτός που δεν έχει ένταση· *~ φωτιά / φως / χρώμα / χαμόγελο* **3.** αυτός που δεν έχει ισχυρό έρεισμα, λογική βάση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδύνατος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀδυναμία* (υποχωρητ.)]

αδυνατίζω ρ αμετβ κ μετβ. [μεσν.] {αδυνάτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** χάνω βάρος, γίνομαι πιο λεπτός: *έκανα δίαιτα και αδυνάτισα* ΣΥΝ λεπταίνω, χάνω κιλά ΑΝΤ παχαίνω **2.** προκαλώ απώλεια βάρους: *τροφές / χάπια / δίαιτες που αδυνατίζουν* • **3.** καταβάλλομαι, χάνω τη δύναμή μου: *τα νεύρα μου έχουν αδυνατίσει, δεν αντέχω άλλο την πίεση* ΣΥΝ εξασθενώ, αποδυναμώνομαι ΑΝΤ δυναμώνω **4.** (μτφ) χάνω την έντασή μου, μειώνομαι, φθίνω: *το φως αδυνάτισε* ΣΥΝ λιγοστεύω ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει κιλά: *η δίαιτα και το κολύμπι σε αδυνάτισαν* ΣΥΝ λεπταίνω ΑΝΤ παχαίνω **6.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται πιο λεπτός· *οι κάθετες ρίγες στα ρούχα αδυνατίζουν το σώμα, οι οριζόντιες το παχαίνουν.* — **αδυνάτισμα** (το)

αδυνατιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή συμβάλλει στο αδυνάτισμα, στην απώλεια βάρους *~ κρέμα / προϊόντα* ΣΥΝ (λόγ.) απισχναντικός ΑΝΤ παχυντικός.

αδύνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλο βάρος και όγκο, λεπτός: *αυτή η κοπέλα, ό,τι και να φάει, μένει πάντα ~* ΣΥΝ λιγνός, λιπόσαρκος, ισχνός ΑΝΤ παχύς, χοντρός **2.** αυτός που δεν έχει δύναμη ή αντοχή: *ο οργανισμός του έχει γίνει πολύ ~ από τη μακροχρόνια ασθένεια || ~ κράση* ΣΥΝ αδύναμος, ανίσχυρος, εξασθενημένος ΑΝΤ δυνατός· ΦΡ ***το αδύνατο / ευαίσθητο σημείο (κάποιου)*** το σημείο στο οποίο μειονεκτεί **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει ψυχικό, ηθικό σθένος *παρασύρεται εύκολα· είναι πολύ ~ χαρακτήρας || ~ ψυχή καταβάλλεται με το παραμικρό πρόβλημα* ΣΥΝ ευάλωτος, εύθραυστος, ευαίσθητος ΑΝΤ ισχυρός, σθεναρός **4.** ***αδύνατοι*** (οι) η οικονομικά ή κοινωνικά ασθενέστερη ομάδα ή τάξη ανθρώπων: *την αύξηση των τιμών πληρώνουν πάντα οι ~* ΦΡ ***αδύνατο φύλο*** οι γυναίκες, κατ' αντιδιαστολή προς το ισχυρό, τους άνδρες ΣΥΝ ασθενές φύλο **5.** αυτός που δεν έχει ισχυρή λογική βάση και αποδεικτική αξία· *δεν νομίζω ότι θα μπορέσεις να τον πείσεις με ένα τόσο ~ επιχείρημα* **6.**

ανεπαρκής σε ποσότητα, σε ένταση: *για πιάσε λίγο τον σφυγμό μου, μου φαίνεται πολύ ~!* || *~ ηλεκτρικό ρεύμα / άνεμος / φωνή / φως* **7.** αυτός που έχει βασικές ελλείψεις ή δυσκολίες στη μάθηση: *θέλει βοήθεια, γιατί είναι ~ στα μαθηματικά* ΑΝΤ δυνατός • **8. *αδύνατο(ν)*** (το) αυτό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί· *είναι ~ να έρθει μαζί μας, γιατί είναι πολύ κουρασμένος* || *(κάτι) καθίσταται / αποβαίνει / κρίνεται / θεωρείται ~* || *ζητώ / επιχειρώ / κατορθώνω / κυνηγώ το ~* || *εντελώς / ανθρωπίνως / πρακτικώς / νομικώς / τεχνικώς / εκ των πραγμάτων ~* || *είναι φύσει ~* || *των αδυνάτων ~* (για έμφαση) ως επίρρ. σε επιφών.· *αδύνατον! δεν γίνεται με τίποτα!* ΣΥΝ ακατόρθωτο, ανέφικτο, απραγματοποίητο, απίθανο· ΦΡ ***κάνω τα αδύνατα δυνατά*** (πραγματοποιώ κάτι που θεωρείται αδύνατον) καταβάλλω υπεράνθρωπες προσπάθειες, κάνω ό τι περνά από το χέρι μου: *θα ~ για να μπορέσω να σε βοηθήσω.* — (υποκ.) **αδυνατούλης**, -α, -ι / -ικο (σημ. 1)

αδύνατος – αδύναμος – αδυναμία. Και οι τρεις λέξεις είναι ήδη αρχαίες, με ισχυρότερη σε χρήση από παλιά τη λέξη **αδύνατος**, που αναφέρεται τόσο σε «έλλειψη δυνάμεως» *(αδύνατη χώρα)* όσο και σε «έλλειψη δυνατότητας» *(Αυτό είναι αδύνατον να γίνει)*. Αντίθετο τού *αδύνατος* και στις δύο σημασίες του είναι το **δυνατός** Το **αδύναμος** αναφέρεται μόνο στην έλλειψη δυνάμεως *(αδύναμη φωνή)*, διαφέροντας έτσι από το *«δυνατός»*. Χαρακτηριστική τής διαφοράς τους είναι η γνωστή φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ Λουκ 18, 27) *«τὰ ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι»*. Το ουσ **αδυναμία** λειτουργεί ως αφηρημένο ουσ και των δύο *(αδύναμος – αδύνατος)*, ενώ τα αρχ. ουσ. *ἀδυνασία. ἀδυνατία* και *ἀδυναστία* δεν μπόρεσαν να ανταγωνιστούν το *αδυναμία* ήδη στην Αρχαία και δεν επιβίωσαν, όπως δεν επιβίωσε και το αρχ. ρ *ἀδυναμῶ* (< *ἀδύναμος*) σε αντίθεση με το (επίσης αρχ) *αδυνατώ*

αδυνατώ ρ μετβ κ αμετβ [αρχ.] {αδυνατείς ..· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δεν έχω τη δυνατότητα, δεν είμαι σε θέση: (μετβ) *η κυβέρνηση αδυνατεί να επιλύσει τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα* || (αμετβ.) *~ πλήρως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδύνατος*

αδυσώπητος, -η, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα σκληρός, που δεν κάμπτεται, δεν υποχωρεί· ανελέητος *~ ανάγκη / αγώνας / μοίρα / εχθρός / εκμετάλλευση / ερώτημα / πάλη* ΣΥΝ αμείλικτος, απηνής, άτεγκτος, σκληρός — **αδυσώπητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν μεταβάλλει την έκφραση τού προσώπου του, απαθής», < *ἀ-* στερητ. + *δυσωπῶ* «σκυθρωπάζω, αλλάζω όψη» < *δυσ-* + *-ωπῶ* < θ. *-ωπ-*, πβ. *ὄπ-ωπ-α*, παρακ. τού *ὁρῶ* «βλέπω»]

άδυτος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισχωρήσει κανείς, απροσπέλαστος **2. *άδυτο*** (το) / ***άδυτα*** (τα) (α) το εσώτατο μέρος ναού, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς· ΦΡ. (εμφατ) ***τα άδυτα των αδύτων / το άδυτο των αδύτων*** (i) τα πιο βαθιά και απροσπέλαστα μέρη (ii) ΕΚΚΛΗΣ το εσώτατο μέρος τού ναού, όπου επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους ιερείς (β) (μτφ) ο χώρος όπου λίγοι μπορούν να εισχωρήσουν, ο απαγορευμένος χώρος: *στα ~ τής μαφίας* || *τα ~ τής ψυχής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δύω* «εισέρχομαι, εισδύω, βυθίζομαι»].

ad hoc λατ (προφέρεται *αντ χοκ*) ελλην. *επί τούτω* για τον συγκεκριμένο και μόνο σκοπό, ειδικά γι' αυτό *πρόκειται για ~ ερμηνεία, η οποία ισχύει μόνο για το συγκεκριμένο θέμα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα*
[ΕΤΥΜ < λατ. ad hoc, αιτ πτώση τής αντωνυμίας hoc (ουδ.) «αυτό»].

ΣΧΟΛΙΟ Η ελλην έκφραση για το λατ. **ad hoc** είναι η αρχ. φρ. **ἐπὶ τούτῳ** (ἐπί +δοτ) «για τον σκοπό αυτόν, για τον συγκεκριμένο σκοπό» Εσφαλμένη είναι η φρ **«επί τούτοις»**, που χρησιμοποιείται ενίοτε προς απόδοση τού ad hoc: **επί τούτοις** = «επιπροσθέτως, επιπλέον, προς τούτοις». Εσφαλμένα είναι τόσο το συχνό στον καθημερινό λόγο **«επί τούτου»**, το οποίο όμως σημαίνει «επ' αυτού» *(Επί τούτου έχω να παρατηρήσω τα εξής)*, καθώς και η γραφή **επί τούτο** (επί +αιτ).

άδω ρ αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω, υμνώ (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ᾄδω* < *ἀείδω* < **ἀ-είδ-ω* < *ἀ-* προθεμ. + **Fειδ-* < Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», πβ. σανσκρ vad-ami «μιλώ». Ομόρρ. *ᾆσ-μα. ᾠδ-ή* (< *ἀοιδή*), *ἀοιδ-ός, ἀηδ-ών* (> *αηδόνι*) κ.ά].

υμείς άδετε... Το ρ. *άδω* άρχισε ήδη από τον 1ο αι. μ.Χ να αντικαθίσταται στη χρήση από το ομόρριζο ρ *τραγῳδῶ*. από όπου το **τραγουδώ** Σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε πάγιες αρχαιοπρεπείς εκφράσεις. όπως στην ελλειπτική φράση «*ὑμεῖς ᾄδετε*», από τη γνωστή φράση στους μύθους τού Αισώπου «*τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιμπραμένων ὑμεῖς ᾄδετε*» (τα σπίτια σας καίγονται και εσείς κάθεστε και τραγουδάτε). που έφθασε να λέγεται ειρωνικά για αυτούς που εφησυχάζουν, αδιαφορούν ή ασχολούνται με ασήμαντα θέματα, ενώ έχουν πολύ σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουν. Παρόμοια σημασία έχει και η επίσης αρχαιοπρεπώς χρησιμοποιούμενη φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ 10, 41) «*ὑμεῖς περὶ ἄλλα τυρβάζεσθε*» (το ορθό αντί «*τυρβάζετε*»)

Άδωνις (ο) {Αδώνιδος} **1.** ΜΥΘΟΛ νέος ασύγκριτης ομορφιάς, εραστής τής Αφροδίτης, σύμβολο τής ανδρικής ομορφιάς **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος νέος **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ) **Άδωνης** (σημ 2-3).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄδωνις, -ιδος* < εβρ. adhōn «κύριος» (κλητ adhō-ni) Η προέλευση τού ονόματος από τους πολιτισμούς τής Α Μεσογείου είναι αναμφισβήτητη, ενώ η έλλειψη δασύτητας δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα αρχ. *ἁδεῖν, ἁνδάνω*]

άδωρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν λαμβάνει δώρα μόνο στη ΦΡ ***δώρον άδωρον*** (*ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα*, Σοφοκλ. *Αἴας* 665) για κάτι που δίνεται ή γίνεται καθυστερημένα ή άκαιρα, σε χρόνο που δεν ωφελεί πια: *όταν του έδωσαν το δάνειο. ήταν ~ το σπίτι είχε κατασχεθεί* ΣΥΝ κατόπιν εορτής

άε επιφών → άι. α[2]

Α.Ε. (η) **1.** Ανώνυμη Εταιρεία **2.** Ασφαλιστική Εταιρεία **3.** Αυτού / -ής Εξοχότης.

Α.Ε.Δ.Α.Κ. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

αεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάντοτε / πάντα· στις ΦΡ (α) ΕΚΚΛΗΣ ***νυν και αεί*** τώρα και πάντοτε, αιώνια (β) ***στο νυν και αεί*** στο τέλος, στο απροχώρητο. σε οριακό σημείο. *μ' έχεις φέρει στο ~ με την ξεροκεφαλιά σου!* || *έχω φτάσει στο ~!* ΣΥΝ στο αμήν.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰεί* < *αἰFεί* < Ι Ε. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. λατ. aev-um «διάρκεια – αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», αγγλ. age < γαλλ. âge «ηλικία, εποχή», ιταλ evo. αγγλ ever «πάντοτε», γερμ ewig «αιώνιος». Ομόρρ *αἰ-ών, ἀέ-ναος* (< **ἀέν-ναος*), «διαρκής» κ.ά].

αεί- / αει- (σύνθετα) – πάντοτε / πάντα. Το επίρρημα **αεί** τής Αρχαίας. ομόρριζο των *αιών(ας)* και *αέναος*. είναι στη σύγχρονη Ελληνική γνωστό από ορισμένα σύνθετα τής καθημερινής γλώσσας *(αειθαλής, αεικίνητος. αείμνηστος)*. από επιστημ όρους *(αείφυλλος, αειφανής, αειφορία)*, από λέξεις και φράσεις τής εκκλησιαστικής γλώσσας (*αειπάρθενος, αειμακάριστος, νυν* και *αεί* «τώρα και πάντοτε») και από τα σύνθετα αρχαιοπρ επιρρήματα *αείποτε* και *εσαεί*. Η «αδιάκοπη διάρκεια χρόνου» στη Ν. Ελληνική δηλώνεται από το (ήδη αρχ.) επίρρ ***πάντοτε*** (< *πάντ-οτε*) και από το επίρρ. ***πάντα*** (< μεσν. *τὸν πάντα χρόνον*, πβ. και τη φράση «*εις τον αιώνα τον άπαντα*») Με το επίρρ. *αεί* ως α΄ συνθετικό σχηματίστηκαν 76 σύνθετα τής Αρχαίας, πολλά μεσαιωνικά (*αειχανής. αειχαρής. αειχείμαστος. αειχρόνιος* κ.λπ.) και αρκετά νεότερα λόγια. Για τα τελευταία αυτά σημειώνει ο Στέφανος Κουμανούδης «*Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι. ἐνῷ τὸ ἀεὶ δὲν παρέμεινεν ἐκ παραδόσεως εἰς κοινὴν χρῆσιν, οἱ λόγιοί μας κατεσκεύασαν ἐξ αὐτοῦ συνθέτους λέξεις 35, τὰς ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένας. ἴσως δὲ καὶ ἄλλας*» (*Συναγωγή νέων λέξεων* , σ 15 υποσημ). Από τις νεότερες λόγιες λέξεις χαρακτηριστικές είναι η λ. *αειμούρμουρος* τού δημοσιογράφου Βλάση Γαβριηλίδη (για μεμψίμοιρους δημοσιογράφους. που συνεχώς επικρίνουν τα πάντα), η λ. *αείπονος* τού Άγγελου Βλάχου (για τη ζωή που είναι πάντα γεμάτη βάσανα), η λ *αεισάλευτος* «αεικίνητος» τού Χαρ Άννινου, η λ. *αείσειστος* τού Αλεξ. Ραγκαβή, οι λ *αειπερίεργος* και *αεισκότεινος* τού Στεφ Ξένου, η λ. *αεισταγής* (για δάκρυα) τού Αριστ Προβελέγγιου και άλλες στις εφημερίδες *Εστία* (*αειφάγος* κ.ά). *Ακρόπολις* (*αεισκίαστος, αειμέριμνος* κ.ά), *Άστυ (αείκλαυστος)*. → *αείποτε*

Α.Ε.Ι. (το) Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

αειθαλής, -ής. -ές {αειθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για δέντρο. φυτό) που διατηρεί το φύλλωμά του όλες τις εποχές ΣΥΝ αείφυλλος ΑΝΤ φυλλοβόλος **2.** (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη νεότητα. την ακμή, τη σφριγηλότητά του: *~ γυναίκα / προσωπικότητα* ΣΥΝ ακμαίος. σφριγηλός, ακατάβλητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης. -ες, αγγέλλω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀεί* «πάντοτε» + *θάλλω* «ανθίζω, ακμάζω», πβ. *θαλερός*, κύρ όν *Θαλής, Ευθαλία* κ.ά.].

αειθαλής (-λ-): θάλλω (-λλ-). Η λ **αειθαλής** γράφεται με ένα *-λ-* (όπως και τα *θαλ-ερός, Θάλ-εια, Ευ-θαλ-ία*), γιατί σχηματίζεται από το θ. *θαλ-* (πβ. αρχ. αόρ. β΄ *ἔ-θαλ-ον*) Τα δύο *-λ-* τού ενεστ **θάλλω** οφείλονται στο ενεστωτ επίθημα j: **θάλ-jω* > *θάλ-λω* (αφομοίωση)· πβ κ *ποικίλλω* (< **ποικίλ-jω*). αλλά *ποικίλος*.

αεικίνητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση **2.** αυτός που διακρίνεται από ζωντάνια και κινητικότητα: *~ πολιτικός όπου πας, τον βρίσκεις μπροστά σου'* ΣΥΝ ζωντανός, ζωηρός, κινητικός, δραστήριος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δραστήρια και δημιουργική διάθεση, ενέργεια: *– πνεύμα' Ποτέ δεν εφησυχάζει'* ΣΥΝ δραστήριος, ενεργητικός, δημιουργικός **4. *αεικίνητο(ν)*** (το) (λατ. perpetuum mobile) ΦΥΣ υποθετική μηχανή που. αφού τεθεί σε λειτουργία, μπορεί να κινείται διαρκώς χωρίς την κατανάλωση έργου. — **αεικινησία** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *κινητός* < *κινῶ*]

αειμακάριστος, -ος, -ο {αειμακαρίστ-ου | -ων. -ους} (αρχαιοπρ) (ως προσφώνηση τής Παναγίας) άξιος αιώνιου μακαρισμού, εξύμνησης
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀεί* «πάντοτε» + *μακαριστός* < *μακαρίζω* «καλοτυχίζω, θεωρώ κάποιον ευτυχή»].

αείμνηστος, -η. -ο άξιος να τον θυμούνται και να τον μνημονεύουν πάντα συνήθ. σε τιμητική αναφορά ή μνεία σημαντικού ή προσφιλούς θανόντος προσώπου: *ο ~ Ελευθέριος Βενιζέλος* || *ο ~ πρόεδρος τού συλλόγου* || *ο ~ πατέρας σας έλεγε* ΣΥΝ μακαρίτης. αξέχαστος. αξιομνημόνευτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀεί* «πάντοτε» + *μνηστός* < *μι-μνή-σκω* «θυμίζω». πβ. *μνή-μη, μνή-μων, μνη-μονεύω* κ ά.].

αειπάρθενος (η) {αειπαρθένου | χωρ πληθ } (ως προσφώνηση τής Παναγίας) αυτή που διατηρεί την παρθενική αγνότητα σε όλη τη διάρκεια τής ζωής της.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *παρθένος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως

προσωνυμία σε αρχαίες θρησκείες, αναφερόμενη σε άγαμες θεές που διατηρούσαν την παρθενία τους, όπως η Άρτεμις, η Αθηνά και οι Εστιάδες. Οι Πυθαγόρειοι αποκαλούσαν *άειπάρθενον* τον αριθμό 7. επειδή δεν είναι διαιρέτης ή πολλαπλάσιο κανενός αριθμού τής πρώτης δεκάδας. Η σημερινή σημ. τής λ είναι μεσν]

αείποτε επίρρ (λόγ) **1.** πάντοτε, διαρκώς **2.** (σε σχέση με το παρελθόν) ανέκαθεν, από πάντα, από παλιά· *υπήρξε ~ υπέρμαχος τής πολιτικής τής ειρήνης.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άεί* «πάντοτε» + αοριστολογικό *ποτέ* «κάποτε», κατ' αναλογίαν προς τα επιρρήματα *ούδέ-ποτε, τί-ποτε, κά-ποτε* κ.ά]

> **αείποτε – πάντοτε.** Λογιότερης και αρχαιοπρεπούς χρήσεως, εμφατικός τύπος τού *πάντοτε*. Ανάλογη σχέση υφίσταται ανάμεσα στο *ουδέποτε* και το *ποτέ*, που έχουν αρνητική σημασία → *αεί*

αειφανής, -ής, -ές {αειφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) αυτός που είναι πάντοτε ορατός κυρ ΑΣΤΡΟΝ ***αειφανής αστέρας*** βλ λ *αστέρας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *άεί* «πάντοτε» + *-φανής* < *φαίνομαι*]

αειφορία (η) {χωρ πληθ } **1.** (κ *αρχή τής αειφορίας*) η σκόπιμη παραγωγή ενός προϊόντος από ένα δάσος με τρόπο που να μη μειώνεται αλλά, αν είναι δυνατόν, να βελτιώνεται η παραγωγική ικανότητά του και να μη θίγονται οι θετικές περιβαλλοντικές επιδράσεις – λειτουργίες του **2.** η διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων πηγών ενεργείας με τρόπο που να εξασφαλίζεται η περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία για το μέλλον (βλ κ. *αειφόρα ανάπτυξη*) **3.** (συνεκδ.) άνθηση, διαρκής πρόοδος, ανάπτυξη «*η ~ τής ελληνικής γεωργίας εξαρτάται από τη μείωση τού κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < *αεί* «πάντοτε» + *-φορία* < *φέρω*, απόδ ξέν όρου, πβ. γαλλ. rapport soutenu]

αειφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αειφορία (σημ. 2) *~ σύστημα / κοινωνία* **2.** ***αειφόρ-α / -ος ανάπτυξη*** μοντέλο διαχείρισης των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, σύμφωνα με το οποίο η περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα πρέπει να εξασφαλίζει τη διαρκή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, να μην προκαλεί δηλ ανεπανόρθωτη βλάβη στο περιβάλλον υπονομεύοντας το μέλλον των επερχόμενων γενεών, αλλά να επιτυγχάνει τη σταθερή περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία Επίσης **αειφορικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μτγν. < *άεί* «πάντοτε» + *-φόρος* < *φέρω* Αρχική σημ. «αειθαλής»].

αείφυλλος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που διατηρεί πάντοτε το φύλλωμά του· *~ δέντρο / δάσος* ΑΝΤ φυλλοβόλος
[ΕΤΥΜ *αρχ. < άεί* «*πάντοτε*» + *φύλλον*].

Α.Ε.Κ. (η) Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως — **αεκτζής** (ο), **αεκτζήδικος,** -η, -ο

Α.Ε.Λ.Δ.Ε. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Λήψης και Διαβίβασης Εντολών (στο Χρηματιστήριο)

Α.Ε.Ν. (η) Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού.

αέναος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν παύει ποτέ να ρέει, να τρέχει· *η ~ ροή τού χρόνου* **2.** (συνήθ. γενικότ) αυτός που δεν σταματά *~ κίνηση των πλανητών* ΣΥΝ ασταμάτητος, αδιάκοπος. – **αενάως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «αείρροος, αυτός που ρέει πάντοτε, ασταμάτητος», < **άέν-ναος* < *άέν* (= *άεί*) «πάντοτε» + *νάω* «ρέω» (βλ. λ *νάμα*)].

Α.Ε.Π. (το) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (βλ λ *προϊόν*).

Α.Ε.Π.Ι. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

αεράγημα (το) {αεραγήμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρατιωτικό άγημα που μεταφέρεται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. airborne troop].

αεραγωγός (ο) [1847] **1.** οπή, άνοιγμα για διοχέτευση (εισδοχή ή εκβολή) αέρα **2.** σωλήνας, αγωγός ή συσκευή εξαερισμού κτισμάτων, ορυχείων, μηχανημάτων κ λπ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-vent].

αεράθλημα (το) {αεραθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άθλημα κατά το οποίο γίνεται επίδειξη πτητικών δεξιοτήτων με μικρά αεροσκάφη ή ελαφρές πτητικές μηχανές (πβ. λ. *αερολέσχη*). – **αεραθλητής** (ο), **αεραθλήτρια** (η), **αεραθλητισμός** (ο), **αεραθλητικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ airsport]

αεράκατος (η) [1888] {αερακάτ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ υδροπλάνο χωρίς πλωτήρες

αεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ελαφρά πνοή ανέμου, αύρα. *δροσερό / θαλασσινό / καθαρό ~ || έπιασε / σήκωσε ~*

αεράμυνα (η) {χωρ πληθ } **1.** η κρατική υπηρεσία για την προστασία τού άμαχου πληθυσμού σε περίπτωση εναέριας επίθεσης (βλ. κ *πολιτική άμυνα*, λ. *άμυνα*): *μαθήματα αεράμυνας* **2.** σύνολο στρατιωτικών και πολιτικών μέσων και μέτρων που απαρτίζουν την προστασία από εναέριο εχθρό: *τα μέτρα ενισχύουν την ~ τής πόλης || ασκήσεις αεράμυνας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air defence]

αεραντλία (η) [1870] {αεραντλιών} μηχάνημα (αντλία) χρησιμοποιούμενο για μεταφορά, εισαγωγή ή εξαγωγή, αραίωση ή πύκνωση αέρα σε κλειστό χώρο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air pump].

αεραπόβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΣΤΡΑΤ η επιχείρηση από αέρος, που εκτελείται από μονάδες στρατού και αεροπορίας και αποσκοπεί στη ρίψη αλεξιπτωτιστών και πολεμικού υλικού, συνήθ στα μετόπισθεν τού εχθρού — **αεραποβατικός,** -ή, -ό.

αεραποθήκη (η) {αεραποθηκών} κλειστό τμήμα μηχανήματος όπου αποθηκεύεται αέρας.

αέρας κ (λογοτ) **αγέρας** (ο) {αέρ-α κ. (λόγ.) -ος | -ηδες} **1.** το μείγμα αζώτου, οξυγόνου και ελάχιστων ποσοτήτων άλλων αερίων που αναπνέουμε και που περιβάλλει τη Γη αποτελώντας την ατμόσφαιρά της. *ο μολυσμένος ~ μιας βιομηχανικής πόλης || αναπνέω καθαρό ~ || ρεύμα αέρος·* ΦΡ (α) ***τινάζω (κάτι) στον αέρα*** βλ λ. *τινάζω* (β) ***αλλάζω αέρα / τον αέρα (κάποιου)*** αλλάζω παραστάσεις ταξιδεύοντας. *πήγαινε σε κανένα νησί ν' αλλάξεις αέρα! || πάμε εκδρομή να σου αλλάξω λίγο τον αέρα;* (γ) ***κλείνω / ανοίγω τον αέρα*** ξεκινώ / σταματώ την παροχή αέρα μέσω βαλβίδας ή συσκευής (δ) ***χάνω αέρα*** (κυρ για σωλήνες ή σαμπρέλες) ξεφουσκώνω: *η ρόδα τού ποδηλάτου χάνει αέρα* (ε) ***βγάζω στον αέρα*** (i) αερίζω: *βγάλε τα ρούχα σου στον αέρα, για να μη μουχλιάσουν!* (ii) (για είδηση, πληροφορία κ τ ό.) μεταδίδω από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση: *βγάζω μια είδηση στον αέρα* (στ) ***βγαίνω στον αέρα*** (i) εμφανίζομαι στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση: *έχει τρακ, γιατί δεν έχει βγει ποτέ μέχρι σήμερα στον αέρα* (ii) μεταδίδομαι από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο *η συζήτηση θα βγει στον αέρα αύριο βράδυ* (ζ) ***(είμαι) στον αέρα*** (i) μεταδίδομαι σε απευθείας τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση: *είμαστε στον αέρα, ας προσέχουμε τις εκφράσεις μας!* (ii) είμαι εν πτήσει (σε αεροπλάνο) *ενώ ήμαστε στον αέρα, παρουσιάστηκε πρόβλημα στον κινητήρα* (iii) στερούμαι βάσεως, λογικού ερείσματος *αυτός ο ισχυρισμός είναι στον αέρα, δεν χρειάζεται να τον πάρεις στα σοβαρά!* (iv) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν βασίζομαι πουθενά και σε κανέναν *οι δύο νέοι, όχι μόνο οικονομικά αλλά και όσον αφορά στο μέλλον τους, είναι κυριολεκτικά στον αέρα* ΣΥΝ είμαι ξεκρέμαστος (v) αιωρούμαι, κρέμομαι στο κενό, έχω γείρει από τη βάση στήριξής μου: *το μισό αυτοκίνητο είναι στον αέρα στην άκρη τής γέφυρας, όπου βρέθηκε μετά τη σύγκρουση* (η) ***κενό αέρος*** (i) διαφορά υψομετρικής πιέσεως, που προκαλεί και απώλεια ύψους στο αεροσκάφος κατά την πτήση (ii) οι ειδικές συνθήκες που επιτυγχάνονται με την τεχνητή αφαίρεση τού ατμοσφαιρικού αέρα για την κατασκευή και συσκευασία προϊόντων (αεροστεγής συσκευασία): *τα πατατάκια συσκευάζονται σε ~* (θ) ***ζω με αέρα*** τρώω ελάχιστα (ι) ***παίρνουν τα μυαλά μου αέρα*** αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, γίνομαι αλαζόνας: *από τότε που κέρδισε το βραβείο, πήραν τα μυαλά του αέρα κι έγινε πολύ υπερόπτης* ΣΥΝ καβαλάω το καλάμι **2.** ο άνεμος: *σηκώθηκε ~ και πήρε τις ψάθες στην παραλία || φυσάει ~ || κόβει / πέφτει ο ~ || πρωινός / δυνατός / δροσερός / ελαφρός / νυχτερινός / θαλασσινός / βουνήσιος / άγριος / δαιμονισμένος / παγερός / τσουχτερός / νοτισμένος ~ || φύσηξε ο ~ και φούσκωσε τα πανιά* ΦΡ (α) ***κανω αέρα (σε κάποιον)*** παράγω αέρα με τεχνητό τρόπο (φύσημα, βεντάλια, ανεμιστήρα κ.λπ.), δροσίζω: *ζαλίστηκε και της έκανα λίγο αέρα με τη βεντάλια να συνέλθει* (β) ***ώρα καλή στην πρύμ(ν)η σου κι α(γ)έρα στα πανιά σου*** (i) ευχή για καλό ταξίδι και ευνοϊκό άνεμο (ii) (γενικότ) να σου πάνε όλα καλά (iii) (ειρων) είσαι ελεύθερος να φύγεις, δεν σε κρατάει κανείς· *αν δεν σου αρέσει να δουλεύεις μαζί μας, ~!* (γ) ***κόβω τον αέρα*** (i) μετριάζω την ορμή τού αέρα (σημ. 2)· *το τζάμι τού αυτοκινήτου έκοβε τον αέρα, που φυσούσε μανιωδώς* (ii) (κάποιου) επαναφέρω στη σωστή συμπεριφορά κάποιον που έχει αρχίσει να δείχνει υπερβολική οικειότητα ή άνεση, ξεπερνώντας τα επιτρεπτά όρια: *κόψ' του τον αέρα, γιατί έχει αρχίσει να γίνεται πολύ ενοχλητικός!* (δ) (μτφ.) ***φυσάει άλλος αέρας (κάπου)*** για τη μεταβολή μιας κατάστασης (συνήθ. προς το καλύτερο) άλλαξαν τα πράγματα· *τώρα πια ~ στην εκπαιδευτική πολιτική τής χώρας* **3.** αναθυμιάσεις ή εξατμίσεις, συνήθ. από βράσιμο υγρών: *η χύτρα βγάζει ~* ΣΥΝ ατμός **4.** (α) το σύνολο των συνθηκών που διαμορφώνουν τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα ενός χώρου ή τόπου· *η Μύκονος είναι ένα νησί με ~ || αποπνέει έναν ~ αρχοντιάς η Σύρος || ο ~ εδώ μέσα μυρίζει μπαρούτι, θα έχουμε φασαρίες!* ΦΡ (α) ***πλανάται στον αέρα*** για φημολογίες ή διαδόσεις που δεν έχουν διασταυρωθεί ή αποδειχθεί. *η φήμη ότι θα γίνει υποτίμηση τής δραχμής ~ τον τελευταίο καιρό* (β) ***(κάτι υπάρχει) στον αέρα*** για κάτι που δεν είναι εμφανές, αλλά μπορεί να το διαισθανθεί κανείς στην ατμόσφαιρα που επικρατεί σε έναν χώρο: *κάποιο πρόβλημα υπάρχει στις σχέσεις τους το αισθάνεσαι στον αέρα* (β) η αίσθηση που αφήνουν το παρουσιαστικό, οι τρόποι και το ύφος κάποιου: *έχει έναν ~ αριστοκράτη || έχει επάνω του έναν ~ κοσμοπολίτικο* ΣΥΝ στυλ **5.** (ειδικότ) η άνεση και η αυτοπεποίθηση που δείχνει κανείς σε συγκεκριμένη περίσταση. *βάδισε στην πασαρέλα με ~ || μπήκε για τη συνέντευξη με μεγάλο ~ και αυτοπεποίθηση || έχει ~ όταν μιλάει Αγγλικά* ΦΡ (α) ***παίρνω αέρα*** (i) αποκτώ μεγάλη οικειότητα και άνεση, με αποτέλεσμα να παραφέρομαι, να ξεπερνώ τα επιτρεπτά όρια *πολύ αέρα πήρες· πώς μου μιλάς έτσι.* (ii) (για προϊόντα σε αεροστεγείς συσκευασίες) έρχομαι σε επαφή με τον αέρα· *αν πάρει αέρα, να καταναλωθεί σε εφτά ημέρες, γιατί μετά είναι επικίνδυνο για την υγεία* (iii) επίσης ***παίρνω τον αέρα μου*** αναπνέω καθαρό αέρα, αναζωογονούμαι: *Βγήκε να πάρει λίγο αέρα Τόσες ώρες δουλεύει κλεισμένη εκεί μέσα!* (β) ***δίνω (σε κάποιον) αέρα*** φέρομαι (σε κάποιον) πολύ ελαστικά, του αφήνω περιθώρια υπερβολικής οικειότητας. *μην του δίνεις αέρα, γιατί θ' αρχίσει να παραφέρεται πάλι* (γ) ***παίρνω τον αέρα (κάποιου / σε κάτι)*** (i) ελέγχω, επιβάλλομαι σε κάποιον. *ο μικρός του γυιος τού έχει πάρει τον αέρα και τον κάνει ό,τι θέλει* (ii) αποκτώ άνεση, αυτοπεποίθηση και πείρα (σε κάτι): *πήρε τον αέρα τής δουλειάς || κάτσε να πάρω τον αέρα τού αυτοκινήτου και μετά θα δεις εκδρομές!* ΣΥΝ παίρνω το κολάι **6.** (μτφ) τίποτε το χειροπιαστό, τζίφος· *Και τι έμεινε απ' όλα αυτά, ~!* ΦΡ (α) ***αέρας κοπανιστός*** (i) λόγια ανόητα. *περίμενα μια σοβαρή απάντηση, αλλά πήρα ~* (ii) τίποτε το ουσιαστικό, το πραγματικό, απολύτως τίποτε: *δυο μέρες τώρα, που είχαμε μείνει χωρίς τρόφιμα, φάγαμε ~* (β) ***λόγια***

τού αέρα αερολογίες, λόγια χωρίς αξία, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα· *εγώ είμαι άνθρωπος των πράξεων και δεν συνηθίζω να λέω ~!* (γ) (οικ -λαϊκ) ***αέρα πατέρα!*** για αερολογίες, λόγια τού αέρα **7.** ο χώρος που μένει ελεύθερος και εξασφαλίζει άνεση: *αύξησε την απόσταση των αράδων, να έχει ~ το κείμενο* || (για ρούχο) *δώσε λίγο ~ στη φούστα, να είναι πιο άνετη, να μη σε σφίγγει* **8. *αέρα!*** πολεμική ιαχή, αλαλαγμός επιτιθεμένων. *η ιαχή «~» αντηχούσε στα βουνά τής Αλβανίας κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο* **9.** το δικαίωμα ανεγέρσεως κτίσματος σε ελεύθερο χώρο πάνω από άλλο κτίσμα· *αγόρασε τον τελευταίο όροφο και τον ~ τής πολυκατοικίας* («το δικαίωμα υψούν») **10.** αποζημίωση σε εκμισθωτή που προστατεύεται από το ενοικιοστάσιο για λύση αναγκαστικής παράτασης μισθώσεως, *του έδωσε ~ έξι ενοίκια* || (για επιχείρηση) *του έδωσε ~ πέντε εκατομμύρια για το μαγαζί* • **11.** η προσαύξηση τής αξίας μιας επιχειρήσεως λόγω καλής τοποθεσίας, φήμης ή πελατείας: *ο ~ ενός γωνιακού μαγαζιού* • **12.** ΕΚΚΛΗΣ το τετράγωνο υφασμάτινο κάλυμμα τού αγίου ποτηρίου ή δίσκου, ο αήρ. — (υποκ.) **αεράκι** (το) (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < αρχ *αήρ, αέρος* < **ἀϝερ-*, πβ λατ. aer, γαλλ. air (> αγγλ. air), ιταλ. aria κ.ά Ομόρρ αρχ. *ἀ(ϝ)είρω* «αίρω, σηκώνω» (< **ἀϝέρ-jω*), οπότε η αρχική σημ. τής λ *ἀήρ* θα ήταν «ανύψωση», *αὔ-ρα* κ.ά Ανάλογη σημασιολογική εξέλιξη («ανύψωση» > «αέρας») εμφανίζεται και στις γερμανικές γλώσσες, πβ αγγλ lift «σηκώνω» – γερμ. Luft «αέρας» Οι σημ 4-6 αποδίδουν αντίστοιχες χρήσεις τού γαλλ. air, λ.χ elle a un grand air «αποπνέει έναν αέρα αρχοντιάς». Πολλές φρ είναι μεταφρ δάνεια, λ.χ *παίρνω τον αέρα μου* (< γαλλ [je suis allé] prendre l'air), *αλλάζω (τον) αέρα* (< γαλλ [il m'a recommandé de] changer l'air), *ζω με αέρα* (< γαλλ. vivre de l'air), *υπάρχει / πλανάται κάτι στον αέρα* (< γαλλ il y a quelque chose dans l'air), λόγια τού αέρα (< γαλλ. paroles en l'air), *βγαίνω στον αέρα* (< αγγλ go on the air), *κενό αέρος* (< αγγλ air pocket) κ.ά.].

> **αέρα!** Είναι άγνωστο πώς ξεκίνησε η πολεμική ιαχή **αέρα** που γεννήθηκε στα βουνά τής Αλβανίας και στις χαράδρες τής Β. Ηπείρου και συνδέθηκε με τον ηρωισμό των Ελλήνων στις μάχες εναντίον των Ιταλών το '40 Πιθανόν να αποτέλεσε προϊόν ειρωνείας και περιφρόνησης προς την ιταμή προκλητικότητα και τα πλήγματα τού εχθρού, σημαίνοντας αρχικά κάτι το «ασήμαντο», το «μηδαμινό» (ίσως με αναφορά στην αστοχία των εχθρικών πυρών) και πλησιάζοντας προς τη σημασία τού «τίποτε». Τελικά, η λ έφθασε να λειτουργεί ως πολεμική ιαχή σε επιθέσεις, σημαίνοντας «πάνω τους» Αντιστοιχεί προς τις αρχαίες πολεμικές ιαχές *ἀλαλά* (από όπου τα *ἀλαλάζω* και *ἀλαλαγμός*) και *ἰά* (από όπου ο *ἰήιος παιάν*, το πολεμικό τραγούδι με το οποίο ζητούσαν οι μαχητές τη βοήθεια τού Απόλλωνα)

αερατμός (ο) ΦΥΣ μείγμα θερμού αέρα και ατμού που λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air-steam]

αεράτος, -η, -ο αυτός που έχει άνεση και χάρη (αέρα) στις κινήσεις και στους τρόπους του, χαριτωμένος: *εμφανίστηκε στη δεξίωση με ένα πολύ ~ στυλ*

αεργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να μην εργάζεται κάποιος (συνήθ με προσωπική του επιλογή) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά.*

άεργος, -η, -ο αυτός που δεν εργάζεται με προσωπική του επιλογή ΣΥΝ τεμπέλης, φυγόπονος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀεργός* < *ἀ-* στερητ + *-εργός* < *ἔργον*].

αέρι (το) → αγέρι

αεριαγωγός (ο) [1890] ο αγωγός μεταφοράς και διανομής φυσικού ή άλλου καύσιμου αερίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. conduite de gaz].

αερίζω ρ μετβ {αέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκθέτω (κάτι) στον αέρα: *κάθε πρωί να αερίζεις τα σεντόνια* || *πρέπει να σκαλίσετε, για ν' αεριστεί το χώμα και ν' ανασάνουν οι ρίζες* **2.** ανανεώνω τον αέρα (κλειστού χώρου), εξαερίζω: *άνοιξα το παράθυρο, για ν' αεριστεί το δωμάτιο από την κλεισούρα* (μεσοπαθ. ***αερίζομαι***) **3.** βγαίνω σε ανοιχτό χώρο, για να πάρω αέρα **4.** δημιουργώ (με κάτι) αέρα, για να ανακουφιστώ από τη ζέστη ή από συναισθηματική σύγχυση: *είναι συνεχώς με μια βεντάλια στο χέρι κι αερίζεται* **5.** (ευφημ.) πέρδομαι.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*].

αερικό κ **αγερικό** (το) (λαϊκ -λογοτ.) το φάντασμα, το στοιχειό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀερικός* «όμοιος με αέρα, εφήμερος» < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* Η σημ. «φάντασμα» τού ουδ *αερικό* οφείλεται στην άποψη ότι ο αέρας έχει αόρατη υπόσταση και μυστηριώδη δύναμη, η οποία μπορεί να προκαλέσει θόρυβο, να παρασύρει, να καταστρέψει. Αυτή η άυλη δύναμη αποδόθηκε σε υπερφυσικά στοιχεία και αόρατα δαιμόνια πβ κ. *ανεμικό* Η εξέλιξη από τη σημ. «πνοή ανέμου» στη σημ. «άυλη ουσία, ψυχική οντότητα» παρατηρείται και στη λέξη *πνεύμα*].

αέρινος, -η, -ο [αρχ.] (εκφραστ) αυτός που μοιάζει να είναι φτειαγμένος από αέρα, που είναι εξαιρετικά λεπτός, ελαφρός, διαφανής, δροσερός· *ήταν τόσο ωραία, τόσο ~, φάνταζε σαν οπτασία* || *~ ύφασμα / φόρεμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέριος.*

αέριο (το) {αερί-ου | -ων} **1.** το σώμα που δεν έχει καθορισμένο σχήμα και όγκο, τείνοντας να καταλάβει όλο τον χώρο στον οποίο περιέχεται και στον οποίο τα μόρια ή τα άτομά του βρίσκονται σε συνεχή κίνηση προς διάφορες κατευθύνσεις συγκρουόμενα μεταξύ τους: *δύσοσμο / ραδιενεργό / τοξικό ~* **2.** (α) ΧΗΜ ***αδρανές / ευγενές αέριο*** το αέριο που παρουσιάζει χημική αδράνεια, δηλ. δεν σχηματίζει εύκολα (ή και καθόλου) χημικές ενώσεις, γιατί απαιτείται μεγάλη ποσότητα ενέργειας, για να αποσπαστεί ηλεκτρόνιο από την εξωτερική του στιβάδα *τα ~ είναι το ήλιο, το νέον, το αργό, το κρυπτό, το ξένο και το ραδόνιο* (β) ΓΕΩΛ ***φυσικό αέριο*** βλ. λ *φυσικός* (γ) ***ασφυξιογόνο αέριο*** βλ. λ. *ασφυξιογόνος* (δ) ΣΤΡΑΤ ***πολεμικό / χημικό αέριο*** χημικό δηλητηριώδες παρασκεύασμα, που εκτοξεύεται κατά τού εχθρού και προσβάλλει βασικά οργανικά συστήματα, όπως το αναπνευστικό, το νευρικό κ.ά. (ε) ***θάλαμος αερίων*** βλ. λ. *θάλαμος* **3.** ***αέρια*** (τα) (ευφημ) πορδή: *τα όσπρια δημιουργούν πολλά ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀέριον*, ουδ τού επιθ. *ἀέριος* < *ἀήρ, ἀέρος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ gaz Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ *φυσικό αέριο* (< γαλλ. gaz naturel), *θάλαμος αερίων* (< αγγλ gas chamber), *αδρανές αέριο* (< αγγλ inert gas) κ.ά.].

αεριοποιήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί σε αέριο, να αεριοποιηθεί
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ gazéifiable].

αεριοποιώ ρ. μετβ. [1856] {αεριοποιείς .. | αεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω στερεό ή υγρό σώμα σε αέριο. — **αεριοποίηση** (η) [1889]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ gazéifier]

αεριοπροώθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αεριώθηση

αέριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αέρα. *~ μάζες* **2.** αυτός που έχει τη φύση τού αέρα: *~ κατάσταση / άζωτο.*

> **αέριος – αέρινος.** Οι λέξεις διαφέρουν **αέριος** είναι ο επιστημονικός-περιγραφικός όρος που δηλώνει την «αεριώδη κατάσταση», ενώ **αέρινος** είναι καθημερινή-λογοτεχνική λέξη, που δηλώνει αυτόν ο οποίος «αποτελείται από αέρα» ή «είναι σαν τον αέρα».

αεριοστρόβιλος κ **αεροστρόβιλος** (ο) κινητήρας με τουρμπίνα (βλ λ.), που τροφοδοτείται από θερμά αέρια και χρησιμοποιείται σε μηχανές αεριοπροώθησης (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ wind turbine].

αεριούχος, -ος, -ο [1876] αυτός που περιέχει αέριο *~ ποτό* (λ χ. γκαζόζα, κόκα-κόλα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. contenant du gaz]

αεριόφως (το) [1833] {αεριόφωτος | χωρ. πληθ.} **1.** το φως που παράγεται από φωταέριο *εταιρεία αεριόφωτος* **2.** (συνεκδ) το φωταέριο ΣΥΝ γκάζι
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. gaslight].

αερισμός (ο) [1889] **1.** η έκθεση αντικειμένου στον αέρα *αερισμός των ρούχων* **2.** η ανανέωση τού αέρα σε κλειστό χώρο, εξαερισμός· *ο ~ τής αίθουσας είναι αυτόματος / ανεπαρκής / ηλεκτρικός* Επίσης **αέρισμα** (το).

αεριστήρας (ο) [1878] συσκευή που ανανεώνει την ατμόσφαιρα σε κλειστούς χώρους ΣΥΝ εξαεριστήρας
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. ventilateur].

αεριτζής (ο) {αεριτζήδες}, **αεριτζού** (η) {αεριτζούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις (λέσχες, χρηματιστήριο κ.λπ) χωρίς προσωπικό κεφάλαιο, με προσυμφωνημένη αμοιβή («τον αέρα») ή ποσοστά επί των κερδών **2.** χαρτοπαίκτης που παίζει εικονικά για λογαριασμό τής λέσχης και αμείβεται για αυτό αβανταδόρος • **3.** (γενικότ) πρόσωπο που λέει μεγάλα λόγια, δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, που δεν κάνει καμία δουλειά σοβαρά και προσπαθεί να εξαπατήσει τους άλλους, για να βγάλει κέρδος ΣΥΝ απατεώνας. –– **αεριτζήδικος,** -η, -ο, **αεριτζήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ τής λ *αέρας* και το παραγ. επίθημα *-ιτζής* (βλ. κ. *-τζής*)].

αεριώδης, -ης, -ες [1867] {αεριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή αερίου

αεριώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προώθηση σώματος με δύναμη που προκαλείται από εκτόξευση προς τα πίσω ρευστού πίδακα (συνήθ. αερίων) *η ~ χρησιμοποιείται στα αεροσκάφη και τα διαστημόπλοια* ΣΥΝ αεριοπροώθηση

αεριωθούμενο (το) {-ου κ. -ουμένου | -ων κ -ουμένων} **1.** κάθε σώμα που προωθείται με αεριώθηση (βλ λ) **2.** (ειδικότ.) τύπος ταχύτατου αεροπλάνου, το οποίο προωθείται με μηχανή που έχει αεριοστρόβιλο (βλ.λ.) (πβ λ. *τζετ*)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού μτχ επιθ *αεριωθούμενος* < *αέριο* + *ωθούμαι*, απόδ. τού αγγλ. jet (propelled)].

αεροβάμων, -ων, -ον → αιθεροβάμων

αεροβατώ ρ. αμετβ {αεροβατείς . μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στον αέρα **2.** (μτφ) βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας, εκτός τόπου και χρόνου ΣΥΝ νεφελοβατώ, είμαι αιθεροβάμων ΑΝΤ είμαι προσγειωμένος, πατώ στη γη, είμαι ρεαλιστής — **αεροβάτης** (ο) [μτγν], **αεροβασία** (η) [1887]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀεροβατῶ (-έω)* < *ἀεροβάτης* < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* + *-βάτης* (ρ. *βαίνω*), πβ. *ἐπι-βάτης, στυλο-βάτης, ἀνα-βάτης* κ.ά.].

αεροβική (η) κ (ορθότ.) **αεροβιακή** σύνολο γυμναστικών ασκήσεων (τρέξιμο, έντονες χορευτικές κινήσεις) για τη βελτίωση τής φυσικής κατάστασης με την αύξηση τής λαμβανομένης από τον οργανισμό ποσότητας οξυγόνου ΣΥΝ αεροβίωση Επίσης **αερόμπικ** (το).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. aerobics < γαλλ aérobie < αρχ. *ἀερόβιος* Ορθότ *αεροβιακή*, αφού από το *αερόβιος*, πβ *μικρόβιο – μικροβιακός, Ολύμπιος – Ολυμπιακός* κ τ.ό].

αεροβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αεροβική: *~ γυμναστική / προπόνηση / κατάσταση*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ αντιδανείου aerobic < aerobe < γαλλ. aérobie < aéro- (< αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*) + -bie (< *βίος*)].

αερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ αυτός που χρειάζεται οξυγόνο για να υπάρξει ή να συντελεστεί. *~ οργανισμός* ΑΝΤ αναερόβιος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ. aerobe < αρχ *ἀερόβιος* < *ἀήρ, ἀέρος* + *βίος*]

αεροβίωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ **1.** η διαβίωση σε πε-

ριβάλλον που περιέχει οξυγόνο **2.** η εργαστηριακή μεταλλαγή αναερόβιων οργανισμών σε αερόβιους **3.** η αεροβική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. aérobiose].

αεροβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που βάλλει, χρησιμοποιώντας τη δύναμη τού (πεπιεσμένου) αέρα: ~ *όπλο* **2. *αεροβόλο*** (το) όπλο που βάλλει με ώθηση πεπιεσμένου αέρα.
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω» (πβ *πυρο-βόλο, πολυβόλο* κ.ά.). Η φρ *αεροβόλο όπλο* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airgun].

αερογάμης (ο) {αερογάμηδες} **1.** (λαϊκ.) πρόσωπο που καυχάται για ανύπαρκτες ερωτικές κατακτήσεις ● **2.** είδος γερακιού
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *-γάμης* < *γαμώ*].

αερόγαμος, -η, -ο [1889] ΒΟΤ (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται από τη γύρη που μεταφέρει ο αέρας
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *γάμος*].

αερογέφυρα (η) {αερογεφυρών} **1.** η συνεχής αεροπορική σύνδεση και επικοινωνία ανάμεσα σε δύο σημεία· σύστημα εναέριας μεταφοράς προσώπων ή φορτίων σε περιστάσεις ανάγκης (πολέμου, σεισμού, αποκλεισμού): ~ *σωτηρίας για τη μεταφορά τροφίμων στην αποκλεισμένη πόλη οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε.* **2.** (καταχρ.) γέφυρα που συνδέει δύο σημεία τού οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου.
[ΕΤΥΜ < *αερο(πλάνο)* + *γέφυρα*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Luftbrücke].

αερόγραμμα (το) {αερογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η επιστολή τής οποίας φάκελος θεωρείται το ίδιο το χαρτί στο οποίο είναι γραμμένη, εφόσον διπλωθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε στην εξωτερική πλευρά να αναγραφούν τα στοιχεία τού αποστολέα και τού παραλήπτη και να επικολληθεί το γραμματόσημο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérogramme].

αερογραμμή (η) **1.** η γραμμή εναέριας επικοινωνίας· δίκτυο που εξασφαλίζει την εναέρια σύνδεση ανάμεσα σε συγκεκριμένα σημεία για τη μεταφορά κυρ. ανθρώπων ή φορτίων μεταξύ των σημείων αυτών **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των αεροπλάνων, των αεροδρομίων, εγκαταστάσεων κ.λπ. που εξυπηρετούν το παραπάνω σύστημα **3. *αερογραμμές*** (οι) η εταιρεία ή το σύνολο εταιρειών που κατέχουν ή διαχειρίζονται ένα δίκτυο εναέριας κυκλοφορίας: *βρετανικές* ~.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airline].

αερογράφος (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται κυρ. από γραφίστες, για σύντομη και ομοιόμορφη επικάλυψη επιφανειών με χρώμα με τη μέθοδο τού ψεκασμού.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérographe].

αεροδεξαμενοσκάφος (το) {αεροδεξαμενοσκάφ-ους | -η, -ών} αεροσκάφος με δεξαμενές υγρών καυσίμων, το οποίο ανεφοδιάζει άλλα αεροσκάφη εν πτήσει. Επίσης **αεροδεξαμενή** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. air-tanker].

αεροδιάδρομος (ο) {αεροδιαδρόμ-ου | -ων} ο αυστηρά καθορισμένος από διεθνείς διατάξεις και κανονισμούς εναέριος διάδρομος, μέσα στα όρια τού οποίου εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ασφαλούς πτήσεως ενός αεροσκάφους: ο ~ *τού F.I.R. Αθηνών*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air corridor].

αεροδιαλυτός, -ή, -ό [1847] αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται κατά την επαφή του με τον αέρα
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. déliquescent].

αεροδιαστημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αέρα και το κοσμικό διάστημα **2.** (α) ***αεροδιαστημική βιομηχανία*** η αξιοποίηση των πορισμάτων τής αεροδιαστημικής στον χώρο τής βιομηχανικής παραγωγής για τον σχεδιασμό και την κατασκευή βελτιωμένων μοντέλων αεροσκαφών, διαστημοπλοίων κ.λπ. (β) ***αεροδιαστημική ιατρική*** ο συνδυασμένος με άλλες επιστήμες κλάδος τής ιατρικής, που αποσκοπεί στην εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών στον άνθρωπο για διαστημικές πτήσεις **3. *αεροδιαστημική*** (η) ο συνδυασμός τής επιστήμης τής αεροναυτικής και τής διαστημικής πτήσεως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aerospace].

αεροδικείο (το) **1.** το ποινικό δικαστήριο τής Αεροπορίας Στρατού **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το δικαστήριο αυτό. — **αεροδίκης** (ο)
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *-δικείο* / *-δίκης*, κατά τα *στρατοδικείο* / *-δίκης*].

αεροδίνη (η) {αεροδινών} ΜΕΤΕΩΡ το ατμοσφαιρικό φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνεται στροβιλοειδής κίνηση τού ατμοσφαιρικού αέρα, μικρής κλίμακας σε χρόνο και διαστάσεις ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air vortex].

αεροδρομικός, -ή, -ό [1889] κ. (ορθότ.) **αεροδρομιακός 1.** αυτός που σχετίζεται με το αεροδρόμιο: *αεροδρομιακοί κανονισμοί* **2. *αεροδρομική τροχιά*** η τροχιά που διαγράφουν στον αέρα βλήματα πυροβόλου όπλου.

> **αεροδρομιακός - αεροδρομικός.** Το παράγωγο τής λ. *αεροδρόμιο*, επειδή η λέξη έχει *-ι(ο)*, είναι **αεροδρομιακός**, ενώ το επίθ. που παράγεται από το *αεροδρόμος* είναι κανονικώς **αεροδρομικός**. Έτσι, θα πούμε σωστά *αεροδρομιακές εγκαταστάσεις*, αλλά *αεροδρομική τροχιά τού βλήματος* → *αεροβική*

αεροδρόμιο (το) {αεροδρομί-ου | -ων} **1.** επίπεδη έκταση στην ξηρά ή στο νερό (θάλασσα, λίμνη), που περιλαμβάνει εγκαταστάσεις και εξοπλισμό για την προσγείωση, απογείωση, φύλαξη και εφοδιασμό αεροσκαφών και τη διακίνηση εμπορευμάτων και επιβατών: *υπηρεσίες αεροδρομίου* || *διεθνές* / *εμπορικό* / *κρατικό* / *πολεμικό* / *στρατιωτικό* / *πλωτό* ~ ΣΥΝ (επίσ.) αερολιμένας **2. *φόρος αεροδρομίου*** ειδικό τέλος που επιβαρύνει την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. aérodrome < αρχ. *ἀεροδρόμος* «αυτός που διασχίζει τον αέρα» < *ἀήρ, ἀέρος* + *δρόμος*]

> **αεροδρόμιο - αερολιμένας.** Η λ. **αεροδρόμιο** χρησιμοποιείται ευρύτερα για τη δήλωση κάθε χώρου (ξηράς, θάλασσας κ.λπ.) που μπορεί να χρησιμεύσει στην προσγείωση και απογείωση αεροσκαφών για ποικίλες χρήσεις (πβ *στρατιωτικό αεροδρόμιο*). Σε αντίθεση με τη λ. **αερολιμένας**, που δηλώνει μεγάλο και οργανωμένο αεροδρόμιο για την εξυπηρέτηση επιβατών και εμπορευμάτων (πβ *ο αερολιμένας τού Ελληνικού, ο εθνικός αερολιμένας*), η λ. *αεροδρόμιο* αναφέρεται σε κάθε μορφής (από πλευράς εκτάσεως, μεταφερομένων ειδών κ.λπ.) χώρο προσγειώσεως / απογειώσεως αεροσκαφών: *το αεροδρόμιο Αλεξανδρουπόλεως* · *το αεροδρόμιο τού νησιού* - *Η χώρα χρειάζεται πολλά αεροδρόμια, για να καλύψει τις ανάγκες της*

αεροδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} ΦΥΣ η δύναμη που ασκείται σε ένα σώμα, όταν κινείται μέσα σε αέριο

αεροδυναμική (η) [1889] ΦΥΣ ο κλάδος που μελετά τη ροή τού αέρα και άλλων αερίων και τα αποτελέσματα που έχει αυτή η ροή σε σώματα κινούμενα μέσα σε αυτά (λ.χ. την κίνηση των αεροπλάνων στον αέρα) (πβ. λ. *υδροδυναμική*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique]

αεροδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αεροδυναμική (βλ.λ.) **2.** αυτός που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε κατά την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων να συναντά όσο το δυνατόν μικρότερη αντίσταση από τον αέρα: ~ *σκάφος* / *αυτοκίνητο* || *το σώμα των πουλιών έχει* ~ *σχήμα* **3.** (μτφ.) πολύ γρήγορος. — **αεροδυναμικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique]

αερόδυνο (το) {αεροδύν-ου | -ων} κάθε αεροσκάφος βαρύτερο από τον αέρα, που πετά με βάση τις αεροδυνάμεις, π.χ. αεροπλάνο, ελικόπτερο. — **αερόδυνος,** -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerodyne < aerodynamic, πβ. κ. *δύνη* «μονάδα ισχύος» < *δύναμη*]

αεροελεγκτής (ο), **αεροελέγκτρια** (η) {αεροελεγκτριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον έλεγχο τής εναέριας κυκλοφορίας

αεροεπιβάτης (ο) {αεροεπιβατών}, **αεροεπιβάτισσα** (η) {αεροεπιβατισσών} επιβάτης αεροπλάνου. Επίσης **αεροεπιβάτιδα** (η).

αεροζόλ (το) {άκλ.} το αερόλυμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. aérosol (νόθο σύνθ.) < aéro- (< *αέρας*) + sol(ution) «διάλυμα»].

αεροθάλαμος (ο) [1897] {αεροθαλάμ-ου | -ων, -ους} κλειστός χώρος αποθήκευσης αέρα, όπως το εσωτερικό αντλίας, πλαστικής λέμβου, σαμπρέλας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chambre à air].

αεροθεραπεία (η) [1889] {αεροθεραπειών} ΙΑΤΡ (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος η οποία στηρίζεται στην έκθεση τού πάσχοντος στον καθαρό αέρα για τη θεραπεία παθήσεων των αναπνευστικών οργάνων ΣΥΝ εισπνοοθεραπεία — **αεροθεραπευτής** (ο), **αεροθεραπεύτρια** (η), **αεροθεραπευτικός,** -ή, -ό [1893]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerotherapy]

αερόθερμος, -η, -ο [1884] **1.** αυτός που λειτουργεί με θερμό αέρα: ~ *κλίβανος* ΑΝΤ αερόψυκτος **2. *αερόθερμο*** (το) η συσκευή για τη θέρμανση χώρων με την εκπομπή κυμάτων θερμού αέρα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérotherme].

αεροκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με αέρα.

αεροκοπανίζω ρ. αμετβ. [1896] {αεροκοπάνισ-α, -μένος} **1.** μιλώ χωρίς επιχειρήματα, λέω ανοησίες, λόγια τού αέρα ΣΥΝ αερολογώ, μωρολογώ **2.** (σπάν.) ματαιοπονώ. — **αεροκοπάνισμα** (το) [1896].

αερολέσχη (η) {αερολεσχών} **1.** οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και διάδοση αεραθλητικών δραστηριοτήτων (εκπαίδευση πιλότων, διοργάνωση αγώνων κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που αποτελούν μέλη μιας τέτοιας οργάνωσης και ασχολούνται ερασιτεχνικά με τον αεραθλητισμό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aeroclub (νόθο σύνθ.)].

αερολεωφορείο (το) μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας επιβατηγό αεροπλάνο για την κάλυψη μικρών αποστάσεων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airbus].

αερόλιθος (ο) [1817] {αερολίθ-ου | -ων, -ους} μετεωρίτης που αποτελείται κυρ. από πετρώδη ύλη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérolithe].

αερολιμενάρχης (ο/η) {αερολιμεναρχών} ο/η επί κεφαλής των υπηρεσιών για τη σωστή λειτουργία τού αερολιμένα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *αερολιμένας* + *-άρχης* < *άρχω*, πβ. κ. *γυμνασι-άρχης, ομαδ-άρχης, ιερ-άρχης* κ.ά.]

αερολιμένας (ο) (επίσ.) το σύνολο των τεχνικών και εμπορικών εγκαταστάσεων που εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες για την εξυπηρέτηση επιβατών και τη διακίνηση εμπορευμάτων, που πρόκειται να μεταφερθούν αεροπορικώς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροδρόμιο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airport (νόθο σύνθ.)]

αερολιμενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αερολιμένα: ~ *εγκαταστάσεις* **2. αερολιμενικός** (ο/η) υπάλληλος αερολιμένα: *απεργία αερολιμενικών*

αερολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΖΩΟΛ το πέταγμα προς τα κάτω με ανοιχτά τα φτερά (για πτηνά) ή με τη βοήθεια τής πτητικής μεμβράνης κατά την πτώση από ύψος (για ζώα, λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους), ώστε να μειώνεται η ταχύτητα κατά την πτώση — **αερολισθαίνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Το ρ. *αερολισθαίνω* αποδίδει το γαλλ. planer (βλ. κ. *πλανάρω*)].

αερολογία (η) [1799] {αερολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** λόγια τού αέρα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, κενολογίες: *λέει αερολογίες, γι'*

αυτό και δεν τον παίρνει κανείς στα σοβαρά **2.** (συνεκδ.) ανοησίες, σαχλαμάρες. — **αερολογώ** ρ. [1887] {-είς . }. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

> **αερολογίες: συνώνυμα.** Οι **αερολογίες** διαφέρουν από τις **φλυαρίες**. Δηλώνουν την έννοια των κενών περιεχομένου λόγων και συνεκδ. των ανοησιών. ενώ οι *φλυαρίες* αναφέρονται στην κουραστική και ατέρμονα εκφορά λόγων. στην κουραστική παράταση τού λόγου (ως προς τον χρόνο, την ποσότητα και την άσκοπη επανάληψη). Η σύνδεση των κενολογιών και μωρολογιών με τον αέρα (πβ *λόγια τού αέρα, αέρας κοπανιστός*) υποδηλώνει την ελαφρότητα, την κουφότητα των κενών λόγων, οι οποίοι στερούνται (νοηματικού) βάρους και τα παρασύρει ο αέρας. Τα **«έπεα πτερόεντα»** τού Ομήρου (πβ. *Ιλ* Α 201) χρησιμοποιούνται αντιθέτως με καλή σημασία. Αναφέρονται στα «φτερωτά λόγια». σε λόγια που μεταφέρουν διά τής γλώσσας μηνύματα πετώντας γρήγορα στον αέρα. Από τη φύση της η έννοια των αερολογιών προσφέρεται για χρήση στον καθημερινό βιωματικό προφορικό λόγο. ευνοώντας την εμφάνιση εκφραστικών τύπων, όπως **αρλούμπες, μπούρδες, παρλαπίπες**. που δανείστηκε η Ελληνική από ξένες γλώσσες (*αρλούμπα* < ιταλ burla, *μπούρδα* < γαλλ bourde. *παρλαπίπα* πιθ. < γερμ. Paperlapapp).

αερολόγος (ο/η) [1889] πρόσωπο που λέει λόγια τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κενολογίες ή ανοησίες: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ κενολόγος. φαφλατάς.

αερόλουτρο (το) [1876] η απευθείας έκθεση τού σώματος στον αέρα σε συνδυασμό με αναπνευστικές και σωματικές ασκήσεις για λόγους υγιεινής ή θεραπευτικούς (βλ. λ *αεροθεραπεία*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air bath]

αερόλυμα (το) {αερολύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αιώρημα υπερ-μικροσκοπικών σταγονιδίων ή στερεών σωματιδίων μέσα σε ένα αέριο (συνήθ αέρα): ~ *φαρμακευτικό / ρινικό / για τοπική χρήση / για εισπνοή / σταθερών δόσεων* **2.** σφραγισμένο μεταλλικό δοχείο που παρέχει τα συστατικά τού παραπάνω αιωρήματος με πίεση ειδικής βαλβίδας στο στόμιο τού δοχείου αυτού **3.** (ειδικότ) το εντομοκτόνο υπό μορφήν αερολύματος και (συνεκδ) το δοχείο που το περιέχει· *ψέκασε με ~ στα σημεία όπου εμφανίζονται κατσαρίδες*
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *(διά)λυμα*, απόδ. τού *αεροζόλ* (βλ λ.)]

αερομαντεία (η) [μτγν.] {αερομαντειών} η μαντεία από την παρατήρηση τού αέρα και των διαφόρων μετεωρολογικών φαινομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαντεία*.

αερομαχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αερομαχίες **2.** ***αερομαχητικό*** (το) αεροσκάφος που έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει μέρος σε αερομαχίες.

αερομαχία (η) {αερομαχιών} ΣΤΡΑΤ η μάχη στον αέρα ανάμεσα σε πολεμικά αεροπλάνα (πβ. λ *ναυμαχία*). — **αερομαχώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air combat]

αερομεταφερόμενος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ αυτός που μεταφέρεται διά τού αέρος συνήθ. στη ΦΡ ***αερομεταφερόμενες μονάδες*** οι μονάδες στρατού που μεταφέρονται με αεροπλάνα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airborne].

αερομεταφορά (η) η μεταφορά με αεροσκάφος· ~ *στρατιωτών / τροφίμων / εξοπλισμού*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air transport]

αερομεταφορέας (ο) {αερομεταφορ-είς, -έων} οργανισμός υπεύθυνος για τη διεξαγωγή εναέριων μεταφορών: *η Ολυμπιακή είναι ο εθνικός μας ~*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air transporter].

αερομηχανική (η) ΦΥΣ-ΜΗΧΑΝ κλάδος που μελετά την κίνηση και την ισορροπία τού αέρα και γενικότ των αερίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. aeromechanics]

αερομίχλη (η) {χωρ. πληθ } αέρας με ομίχλη.

αερομοντελισμός (ο) ψυχαγωγική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενό της την κατασκευή αερομοντέλων (βλ λ) — **αερομοντελιστής** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aéromodélisme (νόθο σύνθ.)]

αερομοντέλο (το) αεροσκάφος περιορισμένων διαστάσεων, με ή χωρίς κινητήρα, που αποτελεί πιστό αντίγραφο πραγματικού και δεν μπορεί να μεταφέρει άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *μοντέλο* Βλ. κ *αερομοντελισμός*]

αερόμπικ (το) → *αεροβική*

αεροναυαγός (ο/η) [1894] άνθρωπος που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέλησή του μετά από πτώση τού ιπτάμενου μέσου του ή μετά από πτώση με αλεξίπτωτο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ airshipwrecked].

αεροναυαγοσώστης (ο) {αεροναυαγοσωστών} **1.** πρόσωπο που χειρίζεται διάφορα μέσα (π χ ρίχνει γάντζο, ανεμόσκαλα κ.λπ.) από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) για τη διάσωση ναυαγών **2.** πρόσωπο που κατεβαίνει από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) με συρματόσχοινο για τη διάσωση ναυαγών.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ air resquer]

αεροναυαγοσωστικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση αεροναυαγών

αεροναυμαχία (η) {αεροναυμαχιών} ΣΤΡΑΤ. ναυμαχία με τη συμμετοχή και αεροπορικών δυνάμεων· αεροναυτικές επιχειρήσεις.

αεροναυπηγική (η) επιστήμη με αντικείμενο τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη δοκιμή και τη λειτουργία ιπτάμενων οχημάτων, που μπορούν να κινούνται μέσα ή και έξω από τη γήινη ατμόσφαιρα — **αεροναυπηγός** (ο/η), **αερονουπηγικός**, -ή. -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. aircraft construction]

αεροναυσιπλοΐα (η) {χωρ πληθ } τα αεροπορικά και τα θαλάσσια μέσα συγκοινωνίας
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός από συμφυρμό των *αεροπλοΐα* + *ναυσιπλοΐα*]

αεροναύτης (ο) [1799] {αεροναυτών} **1.** πιλότος ή μέλος πληρώματος αεροστάτου ή άλλου ελαφρότερου από τον αέρα αεροσκάφους **2.** ταξιδιώτης σε αερόπλοιο (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ. aéronaute].

αεροναυτικός, -ή, -ό [1840] **1.** ΣΤΡΑΤ αυτός που συνδυάζει αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις: ~ *επιχειρήσεις / δυνάμεις / αποκλεισμός* **2.** ***αεροναυτική*** (η) η επιστήμη τής κατασκευής αεροσκαφών και τής μελέτης των πτήσεων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aéronautique]

αεροναυτιλία (η) ο κλάδος τής αεροναυτικής που περιλαμβάνει τις μεθόδους πλοήγησης και ελέγχου τής πορείας ενός αεροσκάφους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ air navigation]

αερονομία (η) **1.** ΜΕΤΕΩΡ η επιστημονική μελέτη των φυσικών και χημικών φαινομένων τμήματος τής ανώτερης ατμόσφαιρας και τής εξώσφαιρας • **2.** ΣΤΡΑΤ μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας που επιβλέπει την τήρηση τής τάξης και τής πειθαρχίας τού προσωπικού τής Αεροπορίας — **αερονόμος** (ο) (σημ 2).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. air police].

αερονομείο (το) το κτήριο όπου στεγάζεται η αερονομία.

αεροπανό (το) {άκλ } πανό το οποίο αναρτάται σε ψηλό σημείο (λ χ γέφυρες, κτήρια, δρόμους κ ά.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aéropanneau (νόθο σύνθ.)].

αεροπειρατεία (η) {αεροπειρατειών} η βίαιη κατάληψη αεροσκάφους εν πτήσει. με σκοπό τη χρησιμοποίηση των επιβατών ή/και τού φορτίου για την ικανοποίηση πολιτικών συνήθ σκοπών ή/και ενδεχομένως την αλλαγή πορείας τού σκάφους. — **αεροπειρατής** (ο), **αεροπειρατίνα** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. air piracy].

αεροπερατός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπει να περνά από μέσα του ο αέρας. ~ *ύφασμα* — ***αεροπερατότητα*** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ aéro-perméable (νόθο σύνθ.)]

αεροπλανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό αεροπλάνο **2.** (στον μοντελισμό) μικρό (συχνά τηλεκατευθυνόμενο) ομοίωμα αεροπλάνου **3.** παιδικό παιχνίδι με τη μορφή μικρού αεροπλάνου.

αεροπλανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το αεροπλάνο· ΦΡ ***αεροπλανικό (κόλπο)*** (i) (στην πάλη) θεαματική λαβή με την οποία ο παλαιστής σηκώνει τον αντίπαλο στον αέρα και. περιστρέφοντάς τον. τον ρίχνει στο έδαφος (ii) κάθε θεαματική ενέργεια (συχνά στον πληθ.) *τους έχει τρελάνει με τα ~ του*

αεροπλάνο κ. (λαϊκ.) **αερόπλανο** (το) σκάφος με ειδικές πτέρυγες (φτερά) και σύστημα αεριωθήσεως για εναέρια μετακίνηση είναι βαρύτερο από τον αέρα (σε αντίθεση με το αερόστατο), ανυψώνεται και προωθείται συνήθ. με ειδικούς κινητήρες και μπορεί να παραμένει στον αέρα λόγω των δυνάμεων που αναπτύσσονται στις επιφάνειες των πτερύγων του από τον διερχόμενο αέρα: *ιδιωτικό / αναγνωριστικό / ανιχνευτικό / βομβαρδιστικό / ψεκαστικό / πυροσβεστικό / εκπαιδευτικό / μεταγωγικό / μονοθέσιο / καταδιωκτικό / κατασκοπευτικό ~ || σμήνος / σχηματισμός / μοίρα αεροπλάνων || πτήση / προσγείωση / απογείωση / πτώση / συντριβή αεροπλάνου || φτερά / σκάλα / κινητήρας / ουρά / πιλότος αεροπλάνου* ΣΥΝ αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ aéroplane < αρχ *ἀερόπλανος* «αυτός που πλανάται στον αέρα» < *ἀήρ. ἀερος* + *πλανῶμαι* «περιπλανώμαι»]

> ***αεροπλάνο ή αερόπλανο;*** Επειδή η λέξη σημαίνει την πτητική μηχανή η οποία «πλανάται στον αέρα» και δεν . «πλανά τον αέρα» (όπως τα *λαοπλάνος. κοσμοπλάνος* κ.τ.ό). προτάθηκε στις αρχές τού αιώνα (από τον Γ. Ζηκίδη κ.ά.) να λέγεται **αερόπλανο**, λέξη αρχαία που απαντά στον λεξικογράφο Ησύχιο (στο λ *ἀεροφοῖτις*. με αναφορά στις Ερινύες που πλανώνται στον αέρα!) Μάλιστα, ο ίδιος τύπος *αερόπλανο* (και με αντιμετάθεση των φθόγγων *αρεόπλανο!*) σχηματίστηκε χωρίς επίδραση τής αρχαίας λ σε λαϊκότερη προφορική χρήση Οπωσδήποτε. η λέξη επικράτησε τελικά ως παροξύτονη: **αεροπλάνο** Ο Στέφ. Κουμανούδης (1900) σταχυολογεί τη λέξη *αεροπλάνο* από την εφημ *Άστυ* (15 Αυγ 1897), παρατηρώντας. *«πτητική μηχανή νέα ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων Σερὲ καὶ Λατὲν (ἀλλὰ καταπεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν!)»*. Ο ίδιος αναφέρει και τ. *αερόπλανα* με το ερμήνευμα «πλαναέριοι συσκευαί».
> → *αεροσκάφος*

αεροπλανοφόρο (το) το πολεμικό πλοίο με μεγάλο υπαίθριο κατάστρωμα, κατάλληλα διαμορφωμένο για την απογείωση, προσγείωση. μεταφορά και τεχνική υποστήριξη πολεμικών αεροσκαφών
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ aircraft carrier].

αεροπλοΐα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής αεροναυτικής με αντικείμενο τη μελέτη, κατασκευή και τον χειρισμό αερόπλοιων **2.** οργανισμός επιφορτισμένος με τη διεξαγωγή αεροπορικών συγκοινωνιών με αερόπλοια **3.** η πτήση με αερόπλοια ή άλλες πτητικές συσκευές· *οι διατάξεις τής διεθνούς αεροπλοΐας είναι πολύ αυστηρές*. — **αεροπλόος** (ο). **αεροπλοϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-πλοΐα* < *πλους*].

αερόπλοιο (το) [1874] αεροσκάφος ελαφρότερο από τον αέρα, αυτοπροωθούμενο, με σύστημα ελέγχου τής κατεύθυνσης τής πτήσεως (βλ λ. *ζέπελιν*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air ship].

αεροπορία (η) [1874] {αεροποριών} **1.** το σύνολο των αεροπλάνων και των σχετικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών για την εναέρια εξυπηρέτηση των ειρηνικών ή πολεμικών σκοπών μιας χώρας· *πολι-*

τική / πολεμική / μαχητική ~ || *Ολυμπιακή Αεροπορία* (ο εθνικός αερομεταφορέας τής Ελλάδας) **2.** (ειδικότ.) το αεροπορικό σώμα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας: *τον επόμενο μήνα θα καταταγεί στην* ~· ΦΡ **υπέρ τής αεροπορίας** λόγω τής ειδικής φορολόγησης, η οποία θεσπίστηκε από τον Ι Μεταξά για την ενίσχυση τής Πολεμικής Αεροπορίας· με την πάροδο τού χρόνου, όταν ξεχάστηκε ο προορισμός των πόρων, η φράση, λεγόμενη κυρ για χρήματα, έφθασε να σημαίνει «για άδηλο σκοπό, χωρίς να ξέρει κανείς πού θα πάνε»: *δώσαμε τις προάλλες πάλι νέα εισφορά* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.

> **αεροπορία (με -ι-), αλλά πορεία (με -ει-)!** Το *αεροπορία* δεν είναι απλό σύνθετο τού *πορεία* (ώστε να γράφεται με -ει-), αλλά παράγωγο τού *αεροπόρος*: **αεροπόρος – αεροπορία**. Το ίδιο ισχύει και με όλα τα συναφή παρασύνθετα σε *-πορία*, που παράγονται από σύνθετα σε *-πόρος*: *πρωτοπόρος – πρωτοπορία, πεζοπόρος – πεζοπορία, οδοιπόρος – οδοιπορία* κ.λπ., αλλά και *άπορος – απορία, εύπορος – ευπορία* κ ο κ. Όμοια εξηγείται και το **ανανδρία** (< *άνανδρος*) έναντι τού **ανδρεία** κ.ά. → *ανανδρία*

αεροπορικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με την αεροπορία· ~ *επιδρομή / τραγωδία / επίδειξη / επιχείρηση / πυξίδα / όργανα / άμυνα / στολή / εισιτήρια / επιστολή* (αυτή που μεταφέρεται αεροπορικώς)· ΦΡ (α) **αεροπορική γραμμή** η αερογραμμή (βλ λ.) (β) ΣΤΡΑΤ **αεροπορική υποστήριξη** η δράση των αεροπορικών δυνάμεων προς ενίσχυση των μαχόμενων χερσαίων ή ναυτικών δυνάμεων (γ) **αεροπορική δύναμη** η συνολική στρατιωτική ισχύς ενός κράτους σε αεροσκάφη και έμψυχο υλικό (δ) **αεροπορικός σχηματισμός** ο σχηματισμός από οργανωμένο σμήνος στρατιωτικών αεροσκαφών στον αέρα για λόγους στρατηγικούς ή επιδείξεως — **αεροπορικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Οι φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *αεροπορική γραμμή* (< αγγλ. airline), *αεροπορική δύναμη* (< αγγλ. air power), *αεροπορική επιδρομή* (< αγγλ. air raid), *αεροπορική επίδειξη* (< αγγλ air display) κ.ά.].

αεροπόρος (ο/η) **1.** ο ειδικός στον χειρισμό αεροσκάφους πιλότος **2.** ΣΤΡΑΤ το πρόσωπο που ανήκει στο στρατιωτικό σώμα τής αεροπορίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, ειδωλολατρία*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο πορευόμενος διά μέσου τού αέρα». < *ἀήρ, ἀέρος* + *πόρος* «πέρασμα, διάτρεξη». πβ *ὁδοι-πόρος, ποντο-πόρος* κ.ά.].

αερόσακος (ο) ΤΕΧΝΟΛ πλαστικός σάκος τοποθετημένος στο τιμόνι αυτοκινήτου ή μπροστά από τη θέση τού συνοδηγού ή και στα πίσω καθίσματα και φουσκώνει αυτόματα σε περίπτωση σύγκρουσης, προστατεύοντας τον οδηγό και τον επιβάτη ~ *οδηγού / συνοδηγού*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. airbag]

αερόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αποβάθρα για υδροπλάνα.

αεροσκάφος (το) {αεροσκάφ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε ιπτάμενη μηχανή (τα αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.-επίσ) το αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aircraft (νόθο σύνθ.)]

> **αεροσκάφος – αεροπλάνο.** Το **αεροσκάφος** (αγγλ. aircraft) είναι γενικότερη έννοια για κάθε ιπτάμενη μηχανική συσκευή, είτε είναι *αερόστατη* (ελαφρότερη τού αέρα) είτε *αερόδυνη* (βαρύτερη τού αέρα), ενώ το **αεροπλάνο** είναι ειδική μορφή αεροσκάφους, η επικρατέστερη στον συγκοινωνιακό τομέα. Από τα αερόστατα αεροσκάφη γνωστότερο είναι το (χωρίς κινητήρα) σφαιρικό αερόστατο, το κατεξοχήν **αερόστατο**, και το πηδαλιουχούμενο **αερόπλοιο** (με κινητήρα) Από τα αερόδυνα αεροσκάφη λιγότερο γνωστά είναι τα χωρίς κινητήρα, το **ανεμόπτερο**, το **αιωρόπτερο**, ακόμα και ο **χαρταετός**! Γνωστά είναι τα αεροσκάφη με κινητήρα, τα αεροσκάφη ξηράς, τα γνωστά μας **αεροπλάνα**, και τα αεροσκάφη ύδατος, γνωστά ως **υδροπλάνα** και **αεράκατοι**. Ο όρος *αεροπλάνο* δηλώνει γενικότερα αερόδυνα αεροσκάφη με κινητήρα και ακίνητες πτέρυγες Εφόσον οι πτέρυγες κινούνται (μηχανοκίνητες), τότε μιλούμε για *κινητόπτερα*, με κύριο τύπο τα **ελικόπτερα**

αερόσολα (η) {χωρ. γεν πληθ.} σόλα (αθλητικού παπουτσιού) που περιέχει αέρα για την απορρόφηση των κραδασμών και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αλτικότητας.

αεροστατική (η) [1897] **1.** η επιστήμη που εξετάζει τις ιδιότητες των αερίων σε κατάσταση ισορροπίας • **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη που μελετά τα ελαφρότερα από τον αέρα αεροσκάφη — **αεροστατικός,** -ή, -ό [1791]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. aérostatique].

αερόστατο (το) [1850] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} πτητική συσκευή με δυνατότητα αιωρήσεως στον αέρα, αποτελούμενη από μεγάλο αεροστεγές σφαιρικό περίβλημα (μπαλόνι) γεμάτο με θερμό αέρα, υδρογόνο ή ήλιο και από ένα κυλινδρικό τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο ευρύχωρο εξάρτημα χωρίς στέγη, κρεμασμένο από το περίβλημα για τη μεταφορά επιβατών ή φορτίων. — **αερόστατος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεροσκάφος*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αέρας* + *-στατο* < *στατός* «ιστάμενος» < αρχ *ἵστημι*, πβ γαλλ. aérostat. Όταν άρχισε να χρησιμοποιείται η λ *αερόστατο*, εγέρθηκαν αντιρρήσεις για την ορθότητα τού σχηματισμού της, αφού το *αερόστατο* δεν στέκεται, αλλά κινείται στον αέρα Έτσι προτάθηκαν οι ακριβέστερες λέξεις *αεροδρόμιο, αεροπόρο* ή και *αεροπλάνο*, καθώς και οι ονομασίες *αεροπλάνης* και *αεροπέτης*, αλλά επικράτησε το *αερόστατο*]

αεροστεγής, -ής, -ές {αεροστεγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που εμποδίζει την είσοδο ή τη διαφυγή τού αέρα ή οποιουδήποτε αερίου: ~ *συσκευασία τροφίμων* — **αεροστεγώς** επίρρ. [1845]
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-στεγής* < *στέγος*, πβ *υδρο-στεγής, ξυλο-στεγής* κ.ά.].

αεροστρόβιλος (ο) → αεριοστρόβιλος

αερόστρωμνο (το) (για όχημα ή σκάφος) αυτός που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, σε πολύ μικρό ύψος από την επιφάνεια τού εδάφους ή τού νερού (βλ κ. λ *χόβερκραφτ*).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ hovercraft].

αεροσυγκοινωνία (η) {αεροσυγκοινωνιών} η εναέρια συγκοινωνία, μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων και σύνδεση περιοχών με αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.τ ό.

αεροσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη συμπίεση διαφόρων αερίων ή για την παροχή πεπιεσμένου αέρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air-compressor]

αεροσυνοδός (η) υπάλληλος αεροπορικής εταιρείας που εξυπηρετεί τους επιβάτες κατά τη διάρκεια τής πτήσης τού αεροσκάφους (βλ. κ *συνοδός εδάφους*, λ. *συνοδός*)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. air hostess (θηλ)]

αερόσφυρο (το) σφυρί το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα και επιφέρει ισχυρά κτυπήματα χρησιμοποιείται π.χ. στην κάρφωση λαμαρινών πλοίου, σε οικοδομικές εργασίες κ.α
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. jackhammer].

αεροταξί (το) {άκλ.} μικρό αεροσκάφος για τη μεταφορά επιβατών σε μικρές αεροπορικές αποστάσεις, που δεν εξυπηρετούνται από τις αερογραμμές.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ air taxi].

αεροτομή (η) **1.** (σε αεροσκάφος) (α) η επιφάνεια η οποία σχεδιάστηκε για ομαλή ροή τού αέρα πάνω σε αυτή με σκοπό την υποβοήθηση τού αεροσκάφους σε σταθερότητα, άντωση και έλεγχο πτήσεως (β) η εγκάρσια τομή σε πτέρυγα αεροπλάνου ή ελικοπτέρου **2.** επιφάνεια που τοποθετείται στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την υποβοήθηση τής σταθερότητας κατά την οδήγηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. aerofoil].

αεροφαγία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική χρόνια κατάποση αέρα κατά τη διάρκεια τού φαγητού
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. aerophagia]

αεροφάρος (ο) φάρος για την καθοδήγηση αεροπλάνων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aerial beacon].

αεροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο υποχονδριακός φόβος για κίνδυνο (ψύξεως, κρυολογήματος κ.τ.ό) προερχόμενο από τα ρεύματα τού αέρα ή γενικά τον ψυχρό αέρα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < αγγλ aerophobia]

αεροφόρος, -ος, -ο [1825] **1.** αυτός που περιέχει αέρα ΦΡ **αεροφόρος σάκος** καθεμιά από τις γεμάτες αέρα προεκτάσεις τού αναπνευστικού οργάνου πολλών ζώων **2.** αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται αέρας ΦΡ **αεροφόρος οδός** το σύνολο των οργάνων όπου κινείται ο αέρας τής αναπνοής.

αεροφράκτης [1897] κ. **αεροφράχτης** (ο) {αεροφρακτών} λωρίδα από ελαστικό με ρυθμιζόμενη κλίση, που τοποθετείται στο κενό μεταξύ πόρτας ή παραθύρου και δαπέδου, ώστε να εμποδίζει την είσοδο αέρα

αερόφρενο (το) {αεροφρένων} το φρένο που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aérofrein, νόθο σύνθ , < aéro- (< ελλ. *ἀήρ, ἀέρος*) + frein < λατ. frenum «χαλινάρι»].

αερόφωνος, -η, -ο ΜΟΥΣ όργανο στο οποίο ο ήχος παράγεται με τη βοήθεια τού εκπνεόμενου αέρα και τη δημιουργία κραδασμών (φλογέρα, ζουρνάς κ.λπ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerophone]

αεροφωτογράφιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφιών από αεροσκάφος. — **αεροφωτογραφίζω** κ. **αεροφωτογραφώ** ρ. {-είς .}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerial photography]

αεροφωτογραφία (η) {αεροφωτογραφιών} φωτογραφία γήινης επιφάνειας από αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerophotograph]

αεροψεκασμός (ο) ο ψεκασμός καλλιεργειών ή δασικών εκτάσεων με χημικά εντομοκτόνα σε μορφή σκόνης ή υγρού από ειδικό αεροσκάφος που πετάει χαμηλά
[ΕΤΥΜ Απόδ ξέν όρου, πβ αγγλ. crop spraying]

αερόψυκτος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ (για συσκευή, όργανο, μηχανή) αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια τού αέρα για την αποφυγή υπερθέρμανσης (κατ' αντιδιαστολή προς τον υδρόψυκτο, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air-cooled (νόθο σύνθ)].

αερώδης, -ης, -ες [μτγν.] {αερώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού αέρα (άυλος, ελαφρός, διαφανής): ~ *διάλυμα* **2.** γεμάτος αέρα: ~ *σφαίρα* ΣΥΝ αεριώδης.

αετήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τον αετό ή που θυμίζει αετό: ~ *νύχια / μύτη / χαρακτηριστικά*· ΦΡ **αετήσιο βλέμμα** ως χαρακτηρισμός για άριστη όραση ή αγέρωχο βλέμμα.

αετιδεύς (ο) {αετιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ) ο νεοσσός αετού, το αετόπουλο. Επίσης **αετιδέας**.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀετιδεύς*, υποκ τού αρχ. *ἀετός*]

αετίνα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός ΣΥΝ αετομάννα

αετομάννα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ) ο θηλυκός αετός η αετίνα.

αετομάτης, -α κ -ισσα, -ικο **1.** αυτός που έχει οξύτατη όραση **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ξεγελιέται εύκολα, ανοιχτομάτης

αετονύχης, -ισσα, -ικο κ **αϊτονύχης** {αετονύχηδες} **1.** ιδιαίτερα πονηρός και επιδέξιος, κυρ. στον πλουτισμό με παράνομους τρόπους. *Μεγάλος ~! Μόλις μυριστεί ευκαιρία να κερδίσει χρήματα, δεν του ξεφεύγει με τίποτε* ΣΥΝ επιτήδειος, καπάτσος, ατσίδας **2.** (γενικότ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να εξαπατήσει.

αετόπουλο κ. **αϊτόπουλο** (το) **1.** ο νεοσσός τού αετού ΣΥΝ (λόγ) αετιδεύς **2.** ΙΣΤ μικρό παιδί ενταγμένο στην Αντίσταση κατά τη διάρκεια τής Κατοχής
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀετόπουλον* < *ἀετός* + *-πουλον* (βλ. λ. *-πουλος*)]

αετοράχη κ **αϊτοράχη** (η) {αετοραχών} ράχη στην οποία πηγαίνουν μόνο οι αετοί· η δυσπρόσιτη, απόκρημνη βουνοπλαγιά: «*πάνω 'κεί στην ~ κάνουν μια χαρά οι βλάχοι*» (δημοτ. τραγ.)

αετός κ (καθημ.) **αϊτός** (ο) (παλαιότ ορθ *αητός*) (κοινό όν και για το αρσ. και το θηλ πτηνό) **1.** σαρκοφάγο. γαμψώνυχο πτηνό, με οξύτατη όραση. επονομαζόμενο και «βασιλιάς των πουλιών» λόγω τής επιβλητικότητάς του. «*ένας αϊτός περήφανος. ένας αϊτός λεβέντης*» (δημοτ τραγ)· ΦΡ ***δικέφαλος αετός*** η αναπαράσταση αετού με δύο κεφάλια ως σύμβολο διαφόρων αυτοκρατοριών (βυζαντινής, ρωσικής). αλλά. κατά μίμηση, και αθλητικών ομάδων (Α.Ε.Κ., Π Α Ο.Κ) **2.** (ειδικότ.) ο χαρταετός (βλ.λ.) **3.** (μτφ) ο πολύ έξυπνος. ο οξυδερκής και επιδέξιος άνθρωπος: *~ η καινούργια γραμματέας' Όποιο πρόβλημα και να παρουσιαστεί, το λύνει στο πει και φει'* ΣΥΝ ξεφτέρι. σαΐνι • **4.** σελάχι τού πελάγους με μεγάλα τριγωνικά πτερύγια που δίνουν την εντύπωση ότι πετά μέσα στη θάλασσα και με μακριά ουρά σαν μαστίγιο — (υποκ) **αετόπουλο** (το) (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αἰετός* < **αἰϝετός* < **αἰϜι-ετός* < Ι.Ε *awi- «πτηνό». πβ. λατ. avis, σανσκρ vis. Ομόρρ. *οἰωνός* (< **ὀϜι-ωνός*) «πτηνό». Ο τ *ἀιτός* < *ἀετός* είναι μεσν]

> **αϊτός ή αητός;** Από το αρχ. *αετός* με συνίζηση. με συμπροφορά δηλ τού *αε-* σε μία συλλαβή *(αι)*, προήλθε το **αϊτός**, το οποίο γράφεται κανονικώς με την απλούστερη γραφή *-ι-* πβ κ *παλαιός παλιός* (όχι *παληός*), *ελαία – ελιά* (όχι *ελη΄ά*), *μηλέα – μηλιά* κ τ ό . που αποτελούν άλλες μορφές συνιζήσεως. Άρα και *αϊτός* (όχι **αητός**).

αετοφωλιά κ **αϊτοφωλιά** (η) **1.** η φωλιά τού αετού **2.** (μτφ.) (α) μέρος απόκρημνο και δυσπρόσιτο. λημέρι· *οι ~ των ληστών* (β) κατάλυμα στην κορυφή βουνού ή σε μέρος δυσπρόσιτο, ψηλό και μοναχικό: *η ~ (το σπίτι) τού Σικελιανού στους Δελφούς.*

αέτωμα (το) {αετώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ το τριγωνικό επιστέγασμα των στενών πλευρών (δηλ. πρόσοψης, οπίσθιας όψης) αρχαίου ελληνικού ναού, το οποίο κοσμούσαν συνήθ. γλυπτές διακοσμήσεις· μεταγενέστερα, το τριγωνικό επιστέγασμα οικοδομήματος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀετος*]

-άζ κατάληξη λέξεων γαλλικής προελεύσεως *γκαράζ. αμπραγιάζ, μοντάζ. μασάζ* κ ά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ -age, *από* δάνεια γαλλικής προελεύσεως, λ.χ. collage. avantage, massage, tirage κ ά]

αζαλέα (η) {δύσχρ αζαλεών} ανθοφόρο καλλωπιστικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < νεολατ. azalea < θηλ τού αρχ επιθ *ἀζαλέος* «ξηρός» < *ἄζω* «ξηραίνω» (< Ι Ε *as-d- «ξηραίνω. στεγνώνω». πβ. σανσκρ. āsaḥ «στάχτη», λατ aridus «στεγνός» κ ά.) + *-αλέος*]

Αζερμπαϊτζάν (το) {άκλ } (αζερ Azərbaycan Respublikasi = Δημοκρατία τού Αζερμπαϊτζάν) κράτος τής Κ Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε Σ Σ Δ., με πρωτεύουσα το Μπακού, επίσημη γλώσσα την Αζερική και νόμισμα το μανάτ. — **Αζέρος** (ο). **Αζέρα** (η), **αζερικός**, -ή, -ό, **Αζερικά** (τα)
[ΕΤΥΜ < αζερ Azərbaycan < αρχ. περσ azer «φωτιά», επειδή οι αρχικώς περσικής καταγωγής κάτοικοι τής περιοχής (6ος - 9ος αι μ Χ.) ήταν πυρολάτρες]

αζευγάρωτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει. συνδεθεί με πρόσωπο τού αντίθετου φύλου **2.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί με κάτι άλλο ΣΥΝ αταίριαστος, παράταιρος, ασυνδύαστος

άζευτος, -η, -ο κ **άζευκτος 1.** αυτός που δεν έχει τεθεί κάτω από ζυγό **2.** αυτός που δεν ενώθηκε με γέφυρα: *~ πορθμός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄζευκτος* < *ἀ-* στερητ. + *ζευκτός* < *ζεύγνυμι*]

αζήμιος, -α. -ο [αρχ.] αυτός που δεν προξενεί ζημιά ή βλάβη ΣΥΝ ακίνδυνος. αβλαβής

αζημίως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς να ζημιωθεί κάποιος, χωρίς να υποστεί ζημία ή βλάβη. ιδίως χρηματική: *το έργο τελικά εκτελέστηκε ~ για το Δημόσιο λόγω τού κέρδους από τη ραγδαία άνοδο των τιμών.*

αζημίωτος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει υποστεί καμία ζημία ή βλάβη, ιδ χρηματική ΦΡ ***με το αζημίωτο*** με το ανάλογο (χρηματικό ή άλλο) αντάλλαγμα *τη δουλειά θα την κάνεις ~* - **αζημίωτα** επίρρ.

αζήτητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν ζητείται. που δεν έχει ζήτηση: *~ εμπορεύματα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αναζητείται. που έχει εγκαταλειφθεί **3.** ***αζήτητα*** (τα) τα εμπορεύματα ή τα αντικείμενα που παραμένουν σε σταθμό ή τελωνείο, χωρίς να τα ζητήσει ο κάτοχος ή ο παραλήπτης τους *στα τελωνεία, πολλά κατασχεθέντα αντικείμενα μένουν συχνά ~*· ΦΡ ***(μένω) στα αζήτητα*** δεν δείχνει κανείς ενδιαφέρον για μένα. δεν με αναζητεί (για δουλειά, συντροφιά) κανείς· *μετά το ατύχημά της, η ηθοποιός έμεινε ~ για πολύ καιρό*

αζιμουθιακός, -ή. -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με το αζιμούθιο: *~ πίνακες / διόπτρα* (που στηρίζεται και περιστρέφεται και σε οριζόντιο και σε κατακόρυφο άξονα)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. azimutal].

αζιμούθιο (το) [1889] {αζιμουθίου | χωρ πληθ } **1.** ΑΣΤΡΟΝ η απόσταση σε μοίρες ενός άστρου από τον μεσημβρινό κάποιου τόπου **2.** ΝΑΥΤ η γωνία μεταξύ βορρά και κάθετου κύκλου ουράνιου σώματος
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. azimuth < μέσ γαλλ. azimuth < αραβ. as sumūt, πληθ. τού as samt «ο δρόμος»].

Αζόρες (οι) {Αζορών} (πορτ. Arquipélago dos Açores = Αρχιπέλαγος των Αζορών) σύμπλεγμα ηφαιστειογενών νησιών στον Ατλαντικό Ωκεανό, Δ των ακτών τής Πορτογαλίας στην οποία ανήκει.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου. πβ. αγγλ. Azores < πορτ açores, πληθ τού açor «γύπας», επειδή οι Πορτογάλοι εξερευνητές τού Αρχιπελάγους το 1492 εντυπωσιάστηκαν από το πλήθος των γυπών].

αζούρ (το) {άκλ.} το διάτρητο διακοσμητικό κέντημα υφάσματος.
[ΕΤΥΜ < γαλλ ajour < προθ. à «σε. προς» + jour «ημέρα, ηλιακό φως» (< μτγν λατ. diurnum), οπότε η κυριολεκτική σημ τής λ ajour θα ήταν «αυτό που επιτρέπει να διέρχεται από μέσα του το ηλιακό φως»]

αζουρίτης (ο) {αζουριτών} ορυκτό τού χαλκού με μπλε κρυστάλλους.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. azurite < azur «βαθύ μπλε, το χρώμα τού ουρανού» < αραβ al lazuward < περσ. lāzhuward «ο λίθος lapis lazuli»]

Αζοφική Θάλασσα (η) κλειστή θάλασσα ΒΑ τού Εύξεινου Πόντου
[ΕΤΥΜ Η θάλασσα οφείλει την ονομασία της στη ρωσ. πόλη Azov (την αρχ. ελλην. *Ταναΐδα*), μεγάλο εμπορικό κέντρο τής αρχαιότητας και τού μεσαίωνα Υποστηρίζεται ότι το όνομα ανάγεται σε τουρκ. azak «χαμηλός»].

Αζτέκος (ο) μέλος λαού τής Κ. Αμερικής, ο οποίος, στην εποχή πριν από την ανακάλυψη τής Αμερικής, ανέπτυξε αξιόλογο πολιτισμό, τον οποίο κατέστρεψαν οι Ισπανοί κατακτητές υπό τον Ερνάντο Κορτές.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Aztèque < ισπ azteca < aztecatl (γλώσσα Ναχουάτλ) «ο λαός τού Αζτλάν» < Az-tlan «αυτός που ζει κοντά στους γερανούς» < az «γερανοί» + tlan «κοντά»].

άζυμος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που παρασκευάστηκε χωρίς προζύμι· *~ άρτος* **2.** ***Εορτή των Αζύμων*** το Πάσχα των Εβραίων, κατά την οκταήμερη διάρκεια τού οποίου τρώγονται αρτοπαρασκευάσματα άζυμα ΑΝΤ ένζυμος, ανεβατός

αζωικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που δεν φέρει ίχνη ζωής. *ο Πλούτων είναι ~ πλανήτης* **2.** ΓΕΩΛ ***Αζωικός Αιώνας*** η γεωλογική περίοδος, κατά την οποία δεν είχε αναπτυχθεί ακόμα η ζωή πάνω στην επιφάνεια τής Γης· η διάρκειά του είναι από τον σχηματισμό τού πλανήτη έως 2,6 δισεκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ azoïque]

αζωοσπερμία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία νεκρών. ακατάλληλων για γονιμοποίηση, σπερματοζωαρίων στο σπέρμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. azoospermia].

άζωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει ζώνη **2.** (συνεκδ) αυτός που δεν φέρει όπλα περασμένα σε ζωνάρι: *~ αρματολός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *ζωσ-τός* < θ. *ζωσ-*. πβ. αόρ. *ἔ-ζωσ-α*, ρ *ζώννυμι*]

άζωτο (το) [1889] {αζώτου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ **1.** το άχρωμο. αέριο σε κανονικές συνθήκες (σύμβολο Ν), που συνιστά περίπου τα 4/5 τού συνολικού όγκου τής ατμόσφαιρας και εμφανίζεται σε ενώσεις του σε ουσίες φυτικής ή ζωικής προέλευσης **2.** (α) ***κύκλος αζώτου*** το σύνολο των βιομηχανικών διεργασιών μέσω των οποίων πραγματοποιείται η κυκλοφορία τού αζώτου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και τού περιβάλλοντος (β) ***στερέωση τού αζώτου*** το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών μέσω των οποίων το αέριο άζωτο αντιδρά σχηματίζοντας χημικές ενώσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ azote (< *α-* στερητ + *ζωή*), όνομα που έδωσε ο Γάλλος χημικός Α. Lavoisier το 1775 στο αντίστοιχο αέριο. εξαιτίας τού ότι δεν μπορεί να συντηρήσει τη ζωή].

αζωτοβακτήριο (το) {αζωτοβακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ βακτήριο τού εδάφους και των νερών, που δεσμεύει το ατμοσφαιρικό άζωτο και το μετατρέπει σε αζωτούχες ενώσεις, χρήσιμες για τη γονιμότητα των εδαφών και των υδάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. azotobacter]

αζωτούχος, -ος, -ο [1849] αυτός που περιέχει άζωτο: *~ λίπασμα*
[ΕΤΥΜ < *άζωτο* + *-ούχος* < *ἔχω*].

αηδής, -ής. -ές {αηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αηδέστ-ερος. -ατος} (λόγ.) αυτός που είναι δυσάρεστος στις αισθήσεις, που προκαλεί έντονη αποστροφή, απέχθεια ΣΥΝ αηδιαστικός. — **αηδώς** επίρρ [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *ἦδος* «ηδονή». βλ λ *ηδονή*].

> **αηδής – αηδιαστικός – αηδιασμένος.** Το **αηδής** χρησιμοποιείται σε λογιότερο ύφος. Στην καθημερινή επικοινωνία χρησιμοποιείται περισσότερο το **αηδιαστικός** (από το *αηδιάζω*) Τόσο το *αηδής* όσο και το *αηδιαστικός* έχουν ενεργητική σημασία (π.χ. *αηδής / αηδιαστική συμπεριφορά* είναι η συμπεριφορά που προκαλεί αηδία), ενώ με παθ σημασία χρησιμοποιείται το **αηδιασμένος** (π.χ. *Είμαι αηδιασμένος με τη συμπεριφορά του*)

αηδία (η) {αηδιών} **1.** το έντονο αίσθημα αποστροφής που προκαλείται από κάτι απεχθές *νιώθω / αισθάνομαι / μου 'ρχεται / με πιάνει ~ || προκαλώ / φέρνω ~ || μορφασμός αηδίας* ΣΥΝ απέχθεια, σιχαμάρα, αποστροφή ΦΡ ***μέχρι αηδίας*** σε υπερβολικό βαθμό, υπέρμετρα. μέχρι κορεσμού. *όταν πρωτοβγήκε η δορυφορική τηλεόραση. έβλεπα ξένους*

α- / αν- *στερητικό*

α-ζάλιστος, -η. -ο
α-ζαβλάκωτος, -η, -ο
α-ζάρωτος, -η. -ο
α-ζεμάτιστος, -η, -ο
α-ζήλευτος, -η. -ο
α-ζόριστος, -η. -ο
α-ζούλη(χ)τος, -η. -ο
α-ζούπηχτος, -η, -ο
α-ζύγιστος, -η, -ο
α-ζύμωτος, -η, -ο
α-ζωγράφιστος, -η, -ο
α-ζωντάνευτος, -η, -ο
α-ζωογόνητος, -η. -ο
α-θαλάσσωτος, -η, -ο
α-θάμπωτος, -η, -ο

σταθμούς ~ ΣΥΝ σαν τρελός **2.** (συνεκδ.) αυτό που προκαλεί αηδία, το κακόγουστο· *το φαγητό / το έργο / το ντύσιμό του είναι (μια) ~·* ΦΡ ***καταντώ αηδία*** (για πρόσ. και καταστάσεις) γίνομαι ανυπόφορος· *Σταμάτα επιτέλους αυτά τα ανόητα αστεία! Αηδία κατάντησες!* **3. *αηδίες*** (οι) ανόητες κουβέντες, ανοησίες: *πάψε να λες ~* ΦΡ ***αηδίες και ξεράσματα*** ως σχόλιο για πολύ ανόητα ή απαράδεκτα λόγια ή για συμπεριφορά που την κρίνει κάποιος απαράδεκτη ΣΥΝ σαχλαμάρες [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀηδής*].

αηδιάζω ρ αμετβ. κ μετβ {αηδίασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι αηδία (για κάποιον/κάτι): *~ και μόνο που το βλέπω* || *δήλωσε αηδιασμένος από το επίπεδο τής πολιτικής αντιπαράθεσης* ΣΥΝ σιχαίνομαι ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) αηδία, αποστροφή: *με αηδιάζεις με όσα λες*

αηδιαστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί αηδία, αποστροφή· αυτός που απωθεί: *~ άνθρωπος / σκέψη / κολακεία / θέαμα / οσμή / φαγητό* ΣΥΝ αηδής, σιχαμερός, απεχθής, απωθητικός, αποκρουστικός, βδελυρός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αηδής*.

αηδόνι (το) {αηδον-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) **1.** ωδικό πτηνό, γνωστό για το μελωδικό κελάηδημά του· *γλυκόλαλο ~* ΦΡ ***μου έρχεται / μου κοστίζει / μου στοιχίζει ο κούκκος αηδόνι*** ακριβοπληρώνω, πληρώνω για κάτι πολύ περισσότερο από την πραγματική του αξία: *αν φωνάξω υδραυλικό, θα μου έρθει ο κούκκος αηδόνι· καλύτερα να το φτιάξω μόνος μου!* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ ωραία φωνή: *το ~ τής Ανατολής* ΣΥΝ καλλίφωνος ΦΡ ***είπαμε πολλά και σώνει, ας λαλήσει κι άλλο αηδόνι*** τυπική κατακλείδα δημοτικών τραγουδιών για μετάβαση σε επόμενο τραγούδι ή άλλον τραγουδιστή **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει ευφράδεια λόγου, ευγλωττία: *είναι το ~ τής Βουλής* ΣΥΝ εύγλωττος, ευφραδής, ρήτορας — (υποκ.) **αηδονάκι** (το) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀηδόνιν* < μτγν. *ἀηδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀηδών (ἡ)* < **ἀϝηδ-ών* < I.E. *awed- < *α-* προθεμ. + *wed- «μιλώ», πβ. σανσκρ. vadami «μιλώ». Ομόρρ. αρχ. *αὐδ-ή* «φωνή», *ᾄδ-ω*, *ᾠδ-ή* (< *ἀοιδ-ή*), *ἆσμα*]

αηδόνισμα (το) {αηδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κελάηδημα αηδονιού **2.** ήχος γλυκός σαν τού αηδονιού

αηδονολαλιά (η) το κελάηδημα αηδονιού, η πολύ γλυκιά φωνή

αηδονόλαλος, -η, -ο αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν τού αηδονιού, που τραγουδά γλυκά σαν αηδόνι

αηδονοφωλιά (η) η φωλιά αηδονιού

αήθης, -ης, άηθες {αήθ-ους | -εις (ουδ. -η) αηθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που στερείται ήθους (βλ. λ. *ήθος, ηθική*): *~ ενέργεια / προσπάθεια / συμπεριφορά / μέθοδος / στάση* ΣΥΝ απρεπής, αισχρός, ανάρμοστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ἦθος* «συνήθεια». Από τη σημ. «ασυνήθιστος» και, επομένως, «ανάρμοστος εν σχέσει με τα καθιερωμένα ήθη», η λ. κατέληξε στη σημ. «απρεπής, αταίριαστος»].

αήρ (ο) {αέρ-ος, -α} **1.** (αρχαιοπρ.) ο αέρας **2.** ΕΚΚΛΗΣ το κάλυμμα των ιερών σκευών (ιερού ποτηρίου και ιερού δίσκου)
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *αέρας*]

> ***αήρ – αέρας, οίνος – κρασί, άρτος – ψωμί.*** Στις περιπτώσεις αυτές και σε μερικές άλλες ο λόγιος τύπος (αήρ, οίνος, άρτος) στην απλή λέξη (όχι στα σύνθετα) λειτουργεί ως «απαγορευμένη λέξη» (λέξη taboo), λέξη τής τελετουργικής γλώσσας τής Εκκλησίας, η οποία πρέπει να διαφέρει από την τετριμμένη καθημερινή γλώσσα. Έτσι, ο **αήρ** ως «κάλυμμα των ιερών σκευών» (ποτηρίου και δίσκου) διαφέρει από το **αέρας**, τόσο στη μορφή όσο και στη σημασία. Το ίδιο το **οίνος**, που στο μυστήριο τής Θείας Κοινωνίας συμβολίζει το «αίμα» τού Χριστού, όπως και ο **άρτος** που συμβολίζει το «σώμα» τού Κυρίου, διαφέρουν έντονα ως μορφές και ως σημασίες από τα καθημερινά **κρασί** και **ψωμί** αντιστοίχως

αητός (ο) → αετός

αήττητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να νικηθεί: *νίκησαν έναν στρατό που ώς τότε τον θεωρούσαν ~* || *η ομάδα μας παραμένει αήττητη στην έδρα της* ΣΥΝ ανίκητος, ακαταμάχητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ἡττῶμαι*]

αηχοποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η αποηχηροποίηση (βλ.λ.). — **αηχοποιούμαι** ρ. {-είται .}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assourdissement]

άηχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν παράγει ήχο **2.** ΓΛΩΣΣ ***άηχο σύμφωνο*** κάθε σύμφωνο κατά την άρθρωση τού οποίου δεν ενεργοποιούνται σχεδόν καθόλου οι φωνητικές χορδές· *τα ~ τής Ν. Ελληνικής είναι τα κ, π, τ – φ, θ, χ – σ* ΑΝΤ ηχηρό σύμφωνο (βλ. λ. *ηχηρός*)

Αθαμανικά (Όρη) (τα) οροσειρά τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων· *αλλιώς Τζουμέρκα*
[ΕΤΥΜ Από το προελλην. όν. *Ἀθαμᾶνες* ενός ηπειρωτικού φύλου (αγν. ετύμου), πβ. κ. *Ἀκαρνᾶνες, Εὐρυτᾶνες*].

Αθανασία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *ἀθανασία* < *ἀθάνατος*].

αθανασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κανείς αθάνατος, να ζει αιώνια: *οι χριστιανοί πιστεύουν στην ~ τής ψυχής* ΣΥΝ αφθαρσία ΑΝΤ θνητότητα, φθαρτότητα **2.** ΘΡΗΣΚ η συνέχιση τής πνευματικής υπάρξεως των ανθρώπων μετά τον θάνατο των σωμάτων τους **3.** (μτφ.) η μεταθανάτια δόξα, η υστεροφημία: *εξασφαλίζω / κερδίζω / αγγίζω / χαρίζω την ~ (σε κάποιον)* || *οι ήρωες με τη θυσία τους περνούν στην ~*

Αθανάσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας *ο Μέγας ~ (293-373), Αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θανάσης**.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ἀθανασία*].

αθάνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ζει αιωνίως, που δεν πρόκειται να πεθάνει: *κανένας άνθρωπος δεν είναι ~· μόνον ο Θεός* ΑΝΤ θνητός· (μτφ. -εκφραστ.) **2.** αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί ποτέ, που θα έχει αιώνια δόξα: *όσοι πεθαίνουν για την πατρίδα θα μείνουν ~* || *~ ποιητής / έργο / ανδραγάθημα* **3.** (α) ως επευφημία για λαοφίλητους πολιτικούς ηγέτες, γνωστές προσωπικότητες των γραμμάτων και τής τέχνης κ.ά. κατά την ώρα τής εκφοράς τού νεκρού: *αθάνατος!* (β) ως επευφημία για πρόσ., ομάδες κ.λπ.: *γεια σου, Γιάννη, αθάνατε!* || *αθάνατε Ολυμπιακέ!* (γ) (ειρων.) ως έμμεση αποδοκιμασία για κάτι που δεν βελτιώνεται ποτέ: *Αθάνατη Ελλάδα! Ποτέ δεν θα γίνεις κράτος!* || *~ ελληνικό δαιμόνιο!* **4.** αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: *~ δόξα / σοφία* **5.** (για υλικά, πράγματα) μεγάλης ανθεκτικότητας: *~ ύφασμα / υλικό* **6. *αθάνατος*** (ο) ποώδες φυτό, με μεγάλα αγκαθωτά σαρκώδη φύλλα, ανθίζει και καρποφορεί μόνο μία φορά κατά τη διάρκεια τής ζωής του **7.** ΛΑΟΓΡ αυτός που χαρίζει την αθανασία: *«πήγα γι' ~ νερό, γι' ~ βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει»* (δημοτ. τραγ.) **8. *Αθάνατοι*** (οι) (α) τα μέλη τής ελληνικής και άλλων Ακαδημιών (β) τα μέλη τής Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής

άθαφτος, -η, -ο κ. **άθαπτος** αυτός που δεν έχει ταφεί: *ο νεκρός έμεινε ~ τρεις μέρες* ΣΥΝ άταφος ΑΝΤ θαμμένος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἄθαπτος* < *ἀ-* στερητ. + *θάπτω*]

αθέατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φαίνεται, που δεν είναι ορατός: *η ~ πλευρά τού λόφου / τού φεγγαριού* ΑΝΤ ορατός, εμφανής **2.** κρυφός, αποκρυπτόμενος: *κάθε πράγμα έχει την ~ πλευρά του* ΣΥΝ αφανής
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *θεατός* < ρ. *θεῶμαι (-άο-)* < *θέα*]

αθεάτριστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν θεατρίζεται, που δεν παρακολουθεί συχνά θέατρο.

αθεΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η άρνηση τής ύπαρξης τού Θεού ΣΥΝ αθεϊσμός.

αθεΐζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι άθεος ή κλίνω προς την αθεΐα

αθεϊσμός (ο) [1728] ΦΙΛΟΣ θεωρία που απορρίπτει την πίστη σε υπερφυσικά όντα και ειδικότερα στον Θεό ΣΥΝ αθεΐα, αρνησιθεΐα. — **αθεϊστής** (ο) [1893], **αθεΐστρια** (η), **αθεϊστικός, -ή, -ό** [1844], **αθεϊστικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athéisme].

άθελα επίρρ (+γεν. προσ. αντων.) χωρίς πρόθεση, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς να το θέλει κάποιος: *την πλήγωσα άθελά μου, όταν τη ρώτησα για τον πατέρα της· δεν ήξερα ότι είχε πεθάνει!* ΣΥΝ ακούσια, αθέλητα ΑΝΤ ηθελημένα, επίτηδες, εκούσια.

αθέλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που γίνεται χωρίς τη θέληση τού ενεργούντος: *ήταν μια κίνηση ~, δεν έπρεπε να την παρεξηγήσεις* ΣΥΝ ακούσιος, ασχεδίαστος ΑΝΤ ηθελημένος, εκούσιος, σκόπιμος. — **αθέλητα** επίρρ

αθέματος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (για ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται χωρίς τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως (λ.χ. με θεματικό φωνήεν· *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε·* χωρίς θεματικό φωνήεν *τί-θη-μι, ἵ-στα-μαι*): *αθέματη κλίση των ρημάτων εις -μι* ΑΝΤ θεματικός
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athématique]

αθεμελίωτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αθεμέλιωτος** **1.** αυτός που δεν έχει θεμελιωθεί, τού οποίου δεν έχουν μπει τα θεμέλια **2.** (μτφ.) ο στερούμενος λογικού ερείσματος, ο αναπόδεικτος· *~ επιχείρημα / κρίση / κατηγορία* ΣΥΝ αβάσιμος, αστήρικτος, (λόγ.) αίολος ΑΝΤ θεμελιωμένος, βάσιμος, τεκμηριωμένος. — **αθεμελίωτα** επίρρ (σημ. 2).

αθέμιτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παραβαίνει τους γραπτούς ή άγραφους νόμους· *~ συνεργασίες μεταξύ πολιτικών κομμάτων* || *~ πλουτισμός / μέσα / σκοπός / φιλοδοξία* ΣΥΝ άνομος, ανεπίτρεπτος, ανήθικος ΑΝΤ θεμιτός **2.** ΝΟΜ ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** ανταγωνιστικές ενέργειες οι οποίες αντιβαίνουν στα χρηστά ήθη

άθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αρνείται την ύπαρξη τού Θεού· *ένας ~ συγγραφέας* || (το αρσ. κ. θηλ. ως ουσ.) *η Αλβανία μέχρι πρόσφατα αυτοχαρακτηριζόταν επισήμως ως «κράτος αθέων»* ΣΥΝ αρνησίθεος, αθεϊστής ΑΝΤ πιστός, θεοσεβής, θεοφοβούμενος **2.** (μειωτ.-υβριστ.) άπιστος, αντίχριστος, αμαρτωλός.

> **άθεος: συνώνυμα.** Αυτός που δεν πιστεύει στον Θεό, και μάλιστα στον χριστιανικό Θεό, από άγνοια ή αδιαφορία χαρακτηρίζεται **άθεος· αθεϊστής** είναι, αντιθέτως, ο εκ πεποιθήσεως, συνειδητά και θεωρητικά αρνούμενος την ύπαρξη Θεού· **αγνωστικιστής**, εξάλλου, είναι αυτός που αμφισβητεί την ύπαρξη τού Θεού, βασιζόμενος στην αντίληψη ότι η ύπαρξη τού Θεού δεν μπορεί να αποδειχθεί. Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε άρνηση τής ύπαρξης Θεού, *αρνησιθεΐα*, για διαφορετικούς λόγους. ● Στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη για τον απλό άνθρωπο η άρνηση τού Θεού, και τού Χριστού ειδικότερα, θεωρείται αμαρτία, ο **αρνησίθεος** θεωρείται «άπιστος» και «αντίχριστος» και ο χαρακτηρισμός κάποιου ως *άθεου* χάνει την απλή περιγραφική σημασία και αποτελεί υποτιμητικό χαρακτηρισμό και ύβρι. Είναι χαρακτηριστική για την Ελληνική η δημιουργία τής λ. **αθεόφοβος**, για να δηλώσει ακριβώς τον άνθρωπο που δεν είναι θεοφοβούμενος, που δεν έχει φόβο Θεού, δεν έχει το δέος που πρέπει να έχει ο άνθρωπος μπροστά στην υπέρτατη δύναμη τού Θείου. Με την ίδια υποτιμητική σημασία χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική και οι λέξεις **άθρησκος** και **άπιστος**, που δεν περιγράφουν καταστάσεις, αλλά σχολιάζουν ιδιότητες. Με ανάλογο τρόπο σκέψεως οι μουσουλμάνοι Τούρκοι αποκαλούσαν, στην Τουρκοκρατία, τους Έλληνες **γκιαούρηδες**.

> δηλ. απίστους (μη πιστεύοντες στον Μωάμεθ)

αθεόφοβος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοβάται τον Θεό ή τη θεία δίκη ΣΥΝ θεομπαίχτης ΑΝΤ θεοφοβούμενος, θεοσεβούμενος **2.** (κακόσ.) αυτός που δεν έχει ιερό και όσιο, ηθικούς φραγμούς ή αναστολές: *«θησαύριζαν εις βάρος τού λαού – ως και προμήθεια επί των ενσήμων των ασφαλιστικών ταμείων υπολόγιζαν οι ~!»* (εφημ) ΣΥΝ θεομπαίχτης **3.** (για την έκφραση επιδοκιμασίας) αυτός που με παράτολμη ή επιδέξια πράξη του προκαλεί τον θαυμασμό, την έκπληξη: *κοίτα τι σκαρφίστηκε πάλι ο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.

αθεράπευτα επίρρ. (συχνά σκωπτ) χωρίς πιθανότητα μεταβολής προς το καλύτερο ~ *ρομαντικός*

αθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (σπάν) αυτός που δεν έχει θεραπευτεί ΑΝΤ θεραπευμένος **2.** (για πρόσ κ ασθένειες) αυτός που δεν έχει ελπίδα θεραπείας ή προοπτική βελτιώσεως. ~ *αρρώστια / τραύμα / πάθος / πεσιμιστής / νοσταλγία* || (μτφ.) *η γραφειοκρατία είναι ~ πληγή τού κράτους* ΣΥΝ αγιάτρευτος, ανίατος, αδιόρθωτος ΑΝΤ θεραπεύσιμος, ιάσιμος.

αθέρας (ο) {χωρ πληθ } **1.** η λεπτότατη βελονοειδής απόληξη τού σταχυού, το άγανο: *χρειάζεται καλό λίχνισμα, για να φύγει ο ~ από τα σιτηρά* **2.** (συνεκδ.) η ψιλή σκόνη από το λίχνισμα των σιτηρών **3.** (μτφ) το λεπτότερο και εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: *διαλέγω τον* ~ ΣΥΝ αφρόκρεμα, ανθός • **4.** το κοφτερό μέρος εργαλείων: *ο ~ τού μαχαιριού / τού ψαλιδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθήρ, ἀθέρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ με αρχ *ἀνθέρ-ιξ, ἀνθερ-ίνη*].

αθερίνα (η) {δυσχρ. αθερινών} μικρό θαλάσσιο ψάρι με λεπτό σώμα, που κολυμπά σε μεγάλα κοπάδια. Επίσης **αθερ(ι)νός** κ. **αθρινός** (ο).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθερῖνος / ἀθερίνη < ἀθήρ, -έρος* «άκρη, κορυφή» + *-ινος / -ινη*. επίθημα που δηλώνει ονόματα ψαριών (πβ. *ἐρυθρῖνος, σαργῖνος*)].

αθέτηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να αθετεί κανείς κάτι. ~ *συμφωνίας / υποχρέωσης* • **2.** ΦΙΛΟΛ ο εξοβελισμός, η θεώρηση (λέξης, χωρίου) ως νόθου.

αθετώ ρ μετβ {αθετείς.. | αθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παραβιάζω, ακυρώνω, καταπατώ (τον λόγο μου, μια συμφωνία, μια υπόσχεση, έναν όρκο): *όλα τα κόμματα, όταν αναλαμβάνουν την εξουσία, αθετούν πολλές από τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις* ΣΥΝ αναιρώ, παραβαίνω ΑΝΤ τηρώ • **2.** ΦΙΛΟΛ εξοβελίζω, απορρίπτω από παραδεδομένο κείμενο (λέξη ή χωρίο) ως νόθο *ολόκληρο αυτό το χωρίο τού Πλάτωνα αθετείται από τον μεγάλο φιλόλογο Κ Κόντο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθετῶ (-έω) < ἄθετος < ἀ-* στερητ + *θετός*]

αθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει θεωρηθεί, δεν έχει ελεγχθεί επίσημα: ~ *βιβλιάριο / διαβατήριο / απόδειξη* ΑΝΤ θεωρημένος.

αθηλύκωτος, -η, -ο **1.** (για ενδύματα) αυτός που δεν έχει θηλύκια. κουμπιά **2.** ξεκούμπωτος ΑΝΤ κουμπωμένος

Αθηνά (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία, θεά τής σοφίας και τού πολέμου· πολιούχος προστάτιδα τής Αθήνας στην αρχαιότητα, εικονίζεται με την αιγίδα (φολιδωτό θώρακα με κεφάλι Γοργούς –Γοργόνας– και απολήξεις φιδιών), ακόντιο και ασπίδα **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Αθήνα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀθηνᾶ / Ἀθανᾶ < Ἀθηναία*, θηλ τού *Ἀθηναῖος* (με συναίρεση) < *Ἀθήνη*, προελλην. (μη Ι.Ε.) θεωνύμιο, αγν. ετύμου. Οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με τα *θνητός* και *τιθηνός* «τροφός» στερούνται επιστημονικής βάσεως]

Αθήνα (η) **1.** πανάρχαια πόλη τής Αττικής, πρωτεύουσα τού ελληνικού κράτους από το 1834· (ειδικότ.) **2.** κεντρικός δήμος τής Αττικής, ο μεγαλύτερος τού νομού και ολόκληρης τής Ελλάδας **3.** το σύνολο των δήμων τού πολεοδομικού συγκροτήματος τής πρωτεύουσας. Επίσης (λόγ.) **Αθήναι** (αι) {Αθηνών}. — **Αθηναίος** [αρχ] κ. (λαϊκ) **Αθηνιώτης** (ο), **Αθηναία** κ. (λαϊκ) **Αθηνιώτισσα** κ. **Αθηναίισσα** (η), **αθηναϊκός,** -ή, -ό [μτγν.] (βλ.λ) κ (λαϊκ.) **αθηναίικος,** -η. -ο.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Στη Μυκηναϊκή Ελληνική και στις αρχαίες διαλέκτους πλην τής Ιωνικής, **Αθήνη** ή **Αθάνα** ήταν το όνομα μιας θεάς προελληνικής (μη ινδοευρωπαϊκής, αφού η λέξη δεν απαντά στις άλλες Ι.Ε. γλώσσες), πιθ. μινωικής, που προήλθε από μια οφιόμορφη θεότητα, η οποία φύλασσε τα μινωικά ανάκτορα Στα μυκηναϊκά (Γραμμική γραφή Β) παραδίδεται ονομασία «atanapotinija», δηλ *«Ἀθάνα πότνια»* (σεβαστή Αθηνά). Από τον τύπο *Αθήνη* στον πληθυντικό του, πιθανότατα γιατί πολλοί μαζί οικισμοί απήρτιζαν από κοινού έναν δήμο, προήλθε το **Αθήναι** (πβ. και *Θήβαι, Πάτραι, Μυκήναι* κ ά.) Από το θηλ. *Αθηναίη* τού επιθ. *Αθηναίος*, το οποίο στην αττική διάλεκτο ήταν *Αθηναία*, προήλθε με συναίρεση ο συνήθης τ. **Αθηνά** Το επίθετο **αθηναϊκός** προήλθε από το *Αθηναίος*: **Αθηναι-ικός > Αθηναϊκός* (με σίγηση τού *-ι-*, για να αποφευχθεί η κακοφωνία) πβ κ *Αχαιός - αχαϊκός, Μυκηναίος – μυκηναϊκός* κ.τ.ό. Τέλος, ο νεότερος (ήδη μεσαιωνικός) τ. **Αθήνα** (αντί *Αθήναι*) προήλθε από φράσεις όπως *«(εἰς) τὴν πόλιν Ἀθήνας»*, όπου βαθμηδόν το *Αθήνας* εξελήφθη ως γενική ενικού και έδωσε λαβή στη δημιουργία τ. ονομαστικής *Αθήνα* (πβ. και *Θήβαι -- Θήβα, Πάτραι – Πάτρα*) Ως προς το αρχαϊκό **Αθήνησι**, αποτελεί τ παλαιάς τοπικής πτώσεως, που τη χρησιμοποιούσαν, μεταξύ άλλων, στην αρχαιοπρ. φρ. *«το Αθήνησι Πανεπιστήμιο»* (το Πανεπιστήμιο των Αθηνών) κ α

Αθηναγόρας (ο) **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα Οικουμενικού Πατριάρχη και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *Ἀθηνᾶ + -αγόρας < ἀγορά* (βλ λ.)]

αθηναϊκός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την Αθήνα: *η αρχαία ~ δημοκρατία* || ~ *Τύπος / πινακίδες αυτοκινήτου.* Επίσης (λαϊκ.) **αθηναίικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*

Αθήναιος (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής και γραμματικός (160-230 μ Χ), συγγραφέας τού έργου *Δειπνοσοφισταί*
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *Ἀθῆναι*]

Αθήνησι [αρχ.] {τ αρχ τοπικής πτώσεως} (αρχαιοπρ.) στην Αθήνα: *το ~ Πανεπιστήμιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Αθήνα*

Αθηνόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *Ἀθηνᾶ + -δωρος < δῶρον*]

αθηνοκεντρικός, -ή, -ό (συνήθ. μειωτ) αυτός που επικεντρώνεται στα όρια τής Αθήνας, συχνά εις βάρος των λοιπών περιοχών τής Ελλάδας: ~ *πολιτική / νοοτροπία.*

αθήρευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** (ζώο) που δεν έχει θηρευθεί **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει γίνει αντικείμενο επίμονης επιδίωξης

αθηροσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ η αθηρωμάτωση (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ atherosclerosis].

αθήρωμα (το) {αθηρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ παθολογικό μόρφωμα που οφείλεται σε συσσώρευση λιπαρών ουσιών στα εσωτερικά τοιχώματα των αρτηριών. — **αθηρωματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < αγγλ atheroma < μτγν *ἀθήρωμα* < αρχ. *ἀθάρη / ἀθήρη*, «χοντροαλεσμένο σιτάρι», αγν ετύμου]

αθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ συνηθισμένη μορφή αρτηριοσκληρώσεως με τον σχηματισμό πλακών από λιπαρές ουσίες, που συσσωρεύονται στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ αθηροσκλήρωση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. atheromatosis]

αθησαύριστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει θησαυριστεί, αποθηκευτεί • **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καταγραφεί, που δεν έχει συλλεγεί· νέος, άγνωστος ~ *δημοτικά τραγούδια* || ~ *λέξη* ΑΝΤ αποθησαυρισμένος, καταγεγραμμένος.

Αθίγγανος (ο), **Αθίγγανη** (η) Τσιγγάνος (βλ.λ) — **αθιγγανικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀθίγγανος*, αρχική σημ «ανέγγιχτος». < *ἀ-* στερητ + *θιγγάνω* «αγγίζω». θρησκευτική προσωνυμία που αποδόθηκε σε Έλληνες αιρετικούς τού Μεσαίωνα (βλ. κ *Τσιγγάνος*), τους αποκαλούμενους *Μελχισεδεκίτες*. Όταν η αίρεση είχε πλέον παρακμάσει, ορισμένα από τα εναπομείναντα χαρακτηριστικά της (όπως η δεισιδαιμονία και η μαντεία) οδήγησαν στην ταύτιση με τους *Αἰγυπτίους* (> *Γύφτους*), ινδικό φύλο που εγκαταστάθηκε και στην Ελλάδα, ερχόμενο μέσω τής Αιγύπτου].

άθικτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει: *άφησε το φαγητό του ~ και σηκώθηκε από το τραπέζι* ΣΥΝ ανέγγιχτος, ανέπαφος **2.** (για πράγμ) αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά: *τα παπούτσια του, παρά τη μεγάλη χρήση τους, έχουν μείνει ~* ΣΥΝ άφθαρτος • **3.** αυτός που δεν τον έχουν θίξει, που δεν τον έχουν προσβάλει· *δεν αφήνει κανέναν ~* ΑΝΤ θιγμένος, προσβεβλημένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + **θικτός < *θιγ-τός* < θ. *θιγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-θιγον*, ρ *θιγγάνω* «αγγίζω»].

άθλημα (το) {αθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε αγώνισμα που διεξάγεται βάσει ορισμένων κανόνων και απαιτεί την καταβολή σωματικών κυρ. δυνάμεων και την αξιοποίηση δεξιοτήτων για την επίτευξη όσο το δυνατόν καλύτερων επιδόσεων ή απλώς για εκγύμναση τού σώματος και αναψυχή· *υπάρχουν ομαδικά ~, όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, η σκυταλοδρομία, και ατομικά, όπως ο ακοντισμός, η σκοποβολή, η σφαιροβολία* ΣΥΝ σπορ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀθλῶ*].

άθληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** η ενασχόληση με άθλημα, αγώνισμα *χώρος / χρόνος / συχνότητα αθλήσεως* **2.** (λογιότ) επίπονη προσπάθεια, σωματική και ψυχική δοκιμασία για την κατάκτηση επιδιωκόμενου σκοπού: *οι περισσότεροι άγιοι τής ορθόδοξης πίστης αποτελούν παραδείγματα πνευματικής άθλησης*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄθλησις* < αρχ *ἀθλῶ* Κατά τους χριστιανικούς χρόνους η λ. *ἄθλησις* δήλωνε το μαρτύριο και τη δοκιμασία στα οποία υποβάλλονταν οι χριστιανοί ομολογώντας την πίστη τους (πβ. Κ.Δ *Εβρ* 10, 32: *πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων*)].

αθλητής (ο), **αθλήτρια** (η) {αθλητριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τον αθλητισμό, επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά. *εξαίρετος / άφθαστος / κορυφαίος / μέτριος ~* || ~ *τού στίβου* || ~ *κλάσεως* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται και δοκιμάζεται σε διάφορους τομείς τής ζωής του ~ *τής ζωής / τού πνεύματος*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαχητής - αγωνιστής», < *ἀθλῶ*]

αθλητιατρική (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με την πρόληψη και θεραπεία των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζουν οι α-

α- / αν- *στερητικό*

α-θαύμαστος, -η, -ο
α-θειάφιστος, -η, -ο
ά-θελκτος, -η, -ο
α-θέριστος, -η, -ο
α-θέρμαντος, -η, -ο
α-θερμομέτρητος, -η, -ο
α-θεσμοθέτητος, -η, -ο
α-θέσπιστος, -η, -ο
α-θήλαστος, -η, -ο
α-θόλωτος, -η, -ο
α-θρήνητος, -η, -ο
α-θρόνιαστος, -η, -ο
α-θρύλητος, -η, -ο
α-θρυμμάτιστος, -η, -ο
α-θυμιάτιστος, -η, -ο
α-θύμωτος, -η, -ο
α-θυροκόλλητος, -η, -ο
α-θυσίαστος, -η, -ο

θλητές και γενικότ όσοι αθλούνται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sports medicine].

αθλητίατρος (ο/η) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους} γιατρός με ειδίκευση στην αθλητιατρική. — **αθλητιατρικός,** -ή, -ό

> **αθλητίατρος ή αθλίατρος;** Επειδή η λέξη έχει, προφανώς. σχέση με τους *αθλητές* και όχι με τους *άθλους* ή και τα *άθλα*, το σωστό είναι **αθλητίατρος** (ιατρός των αθλητών, αθλητικός ιατρός) και όχι **αθλίατρος**.

αθλητικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που ασχολείται με την παρουσίαση και τον σχολιασμό αθλητικών γεγονότων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. *sportswriter*].

αθλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αγωνίσματα που γυμνάζουν το σώμα και τις οργανωμένες δραστηριότητες που συνδέονται με αυτά: ~ *ομοσπονδία / σωματείο / οργάνωση / σύλλογος / τομέας / εφημερίδα / νέα / δραστηριότητα / σταδιοδρομία / γεγονός / επίδοση / ατύχημα / άμιλλα / ήθος / ομάδα / χώρος / αγώνας / συνάντηση / παπούτσια / φόρμα / είδη*· ΦΡ (α) ***αθλητικό πνεύμα*** το να αγωνίζεται κανείς με τίμιο τρόπο και διάθεση αναγνωρίσεως τού καλυτέρου, τού πιο ικανού (β) ***αθλητικό ιδεώδες*** το να αγωνίζεται κανείς για τη νίκη δίνοντας προτεραιότητα στη συμμετοχή, στον ευγενή συναγωνισμό και στη συνολική καλλιέργεια τού ανθρώπου μέσα από τον αθλητισμό (γ) ***αθλητικός δικαστής*** ο δικαστής που επιλύει διαφορές μεταξύ αθλητικών σωματείων και επιβάλλει ποινές για πειθαρχικά παραπτώματα και αντιαθλητική συμπεριφορά σε παράγοντες και αθλητές (δ) ***αθλητική αγωγή*** το σχολικό μάθημα το οποίο αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τον αθλητισμό και την καλλιέργεια τού αθλητικού πνεύματος (βλ. ΦΡ α) **2.** αυτός που έχει τη σωματική διάπλαση αθλητή και γενικότ. αυτός που ταιριάζει σε αθλητή. ~ *τύπος / σώμα / παράστημα* ΣΥΝ καλογυμνασμένος ΑΝΤ αγύμναστος **3. *αθλητικά*** (τα) (α) οι ειδήσεις στα Μ Μ.Ε. που σχετίζονται με τον αθλητισμό: *ακούω / διαβάζω / βλέπω* ~ (β) τα αθλητικά παπούτσια και γενικότ. τα αθλητικά ρούχα: *κυκλοφορεί με τα ~* — **αθλητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

αθλητισμός (ο) [1894] **1.** η συστηματική ενασχόληση και επίδοση σε αθλητικά αγωνίσματα *επιδίδομαι στον ~ || ασχολούμαι με τον ~ || αγαπώ τον ~* ΣΥΝ σπορ, αθλήματα **2.** το σύνολο των αθλητικών δραστηριοτήτων και η όλη οργάνωση τού συστήματος αθλήσεως: *Γενική Γραμματεία Αθλητισμού || πρόοδος τού ~ στη χώρα μας || σχολικός / χειμερινός / κλασικός* (κυρ τα αγωνίσματα στίβου) / *ερασιτεχνικός / επαγγελματικός / μαζικός ~*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athlétisme].

αθλίατρος (ο) (εσφαλμ.) → αθλητίατρος

άθλιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε εξαιρετικά κακή κατάσταση, που προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα (λύπης, συμπάθειας, οίκτου κ.τ.ό.): ~ *οικονομία / παράσταση / έργο / συνθήκες / εμφάνιση / γειτονιά / αμοιβή / ζωή / τέλος* ΣΥΝ εξαθλιωμένος. μίζερος, αξιοθρήνητος **2.** (σπάν. ως ουσ) αυτός που ζει σε μεγάλη δυστυχία: «Οι ~» (μυθιστόρημα τού Β Ουγκώ) ΣΥΝ δυστυχισμένος. κακορίζικος • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κακοήθεια, φαυλότητα: ~ *απάτη / εκβιασμός / ρόλος / υπόθεση / συκοφαντία / πολιτικός / εγκληματίας* ΣΥΝ. κακοήθης, τιποτένιος, φαύλος, αχρείος. — **άθλια / αθλίως** [αρχ.] επίρρ.. **αθλιότητα** (η) [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀέθλιος* «διεκδικητής επάθλου» < *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*, αγν. ετύμου Ομόρρ. *ἆθλος, ἀθλῶ, ἀθλητής* κ ά. Η σημ «αξιολύπητος» προήλθε πιθ από τη συμπάθεια που γεννά η έντονη προσπάθεια τού αγωνιζομένου να κατακτήσει το έπαθλο Επιπλέον, όπως συνέβη και σε άλλες λέξεις που δήλωναν τον σωματικό κόπο (λ.χ. *μοχθ-ηρός, πον-ηρός*), το επίθ. *ἄθλιος* κατέληξε (ήδη στον Ευριπίδη) να δηλώνει τον κακό, τον απαίσιο και τον πανούργο]

άθλα (το) (σπάν.) η επιβράβευση για νίκη ή διάκριση σε αγώνα ή διαγωνισμό ΣΥΝ γέρας, βραβείο, αριστείο, έπαθλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἆθλον* < *ἄεθλον*, ουδ τού επιθ. *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*, αγν. ετύμου Ομόρρ. *ἀθλιος, ἀθλῶ, ἄθλησις* κ.ά].

αθλοθέτης (ο) {αθλοθετών}. **αθλοθέτρια** (η) {αθλοθετριών} πρόσωπο που καθιερώνει ή διαθέτει τα έπαθλα για τους νικητές αγώνων ή διαγωνισμών. — **αθλοθεσία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἆθλον* + *-θέτης* < *τίθημι*, στη σημ. «καθιερώνω»].

αθλοθετώ ρ μετβ. [μτγν.] {αθλοθετείς... | αθλοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιερώνω ως βραβείο αγώνων: ~ *βραβείο / κύπελλο*

αθλοπαιδιές (οι) [1896] αθλητικές δραστηριότητες για σωματική άσκηση και ψυχαγωγία· αθλητικά παιχνίδια ΣΥΝ σπορ.
[ΕΤΥΜ < *άθλος* + *παιδιά* «παιχνίδι»]

> **αθλοπαιδιές – σπορ.** Το **αθλοπαιδιά** (συνήθ. σε πληθ. *αθλοπαιδιές*) είναι νεότερη λέξη (1896) και δηλώνει τα αθλητικά ομαδικά παιχνίδια που συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την άθληση. Ας σημειωθεί ότι η αγγλική λέξη sport (που πέρασε στην Ελληνική μέσω τής Γαλλικής. εξού και η δήλωσή της ως **σπορ** και όχι *σπορτ*), την οποία αποδίδει το *αθλοπαιδιές*, προέρχεται από το disport (dis + port, γαλλ porter «φέρω». ισπ. deporte «άθλημα, σπορ»), που σήμαινε «διασκέδαση, ξεγνοιασιά» (αρχική σημ. «δεν φέρω. δεν μεταφέρω», άρα «αφήνω κατά μέρος, το ρίχνω έξω»).

άθλος (ο) **1.** μεγάλο, επίπονο και σπάνιο κατόρθωμα: *οι ~ τού Ηρακλή || πολιτικός / εκδοτικός / οικονομικός ~* **2.** (συνήθ. ειρων.) **άθλοι** (οι) οι αρνητικές επιδόσεις, τα «κατορθώματα»: *δεν είναι ανάγκη να απαριθμήσουμε τους ~ τής διοίκησης τής εταιρείας, για να αντιληφθούμε τα χάλια της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἆθλος* < *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*. αγν. ετύμου. Ομόρρ *ἀθλῶ, ἄθλησις, ἄθλιος* κ.ά.].

> **άθλος – άθλιος – άθλο – έπαθλο – βραβείο.** Οι λέξεις *άθλος* και *άθλο* είναι ήδη ομηρικές Στη διαχρονική χρήση των λέξεων, **άθλος** ήταν «*ο αγώνας (για νίκη, βραβείο)*» και **άθλο** «το βραβείο τού αγώνα» Το δεύτερο (από τον Ευριπίδη και εντεύθεν) δηλώνεται και με τη λέξη **έπαθλο** (σε πληθ. αρχικά), ενώ από τους μετακλασικούς χρόνους (Μένανδρος. 4ος – 3ος αι π.Χ) εμφανίζεται η λέξη **βραβείο**, που προέρχεται από το *βραβεύς* «κριτής αγώνων». προελληνική (μη Ι.Ε) λέξη. Η δυσάρεστη, από την ένταση και την κόπωση, κατάσταση τού αθλητή στους άθλους. στα αγωνίσματα για την απόκτηση τού άθλου, τού επάθλου, οδήγησαν στη σημ. «δυστυχής, αξιολύπητος» τής λ **άθλιος** Δηλ. συνέβη και εδώ ό.τι με το *αγών*, που οδήγησε στην *αγωνία* ‣ *αγώνας*

αθλούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αθλείσαι... | αθλή-θηκα. -μένος} γυμνάζομαι, επιδίδομαι στον αθλητισμό: ~ *στον δρόμο τετρακοσίων μέτρων || ~ καθημερινώς || αθλούμενη νεολαία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθλοῦμαι*. μέση φωνή τού ρ *ἀθλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αγωνίζομαι, μάχομαι», < *ἆθλος*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ.].

αθλοφόρος, -ος. -ο (αρχαιοπρ.) **1.** νικητής τροπαιούχος: ~ *άγιος* (συνήθ. σε εκκλησ τροπάρια) **2.** αυτός που δίνει βραβεία: ~ *αγώνες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἆθλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

αθόγαλο (το) ‣ ανθόγαλο

αθόρυβος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός στον οποίο δεν υπάρχει θόρυβος ή ο οποίος δεν προξενεί θόρυβο. ~ *δρόμος / μηχανή / φυγή / μεταρρύθμιση* ΣΥΝ ήσυχος, σιγανός ΑΝΤ θορυβώδης **2.** (μτφ) αυτός που μένει μακριά από τα φώτα τής δημοσιότητας: ~ *επιστήμονας / πολιτικός / ηθοποιός /παίκτης μιας ομάδας* (που προσφέρει χωρίς να φαίνεται. χωρίς να επιδεικνύεται) ΣΥΝ απαρατήρητος. — **αθόρυβα / αθορύβως** [αρχ.] επίρρ.

αθός (ο) → ανθός

αθότυρος (ο) → ανθότυρο

αθρακιά (η) → ανθρακιά

άθραυστος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να σπάσει, πολύ ανθεκτικός: ~ *γυαλιά ηλίου / τζάμι παραθύρου / συσκευασία* ΣΥΝ αραγής, άρρηκτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα. δεν νικιέται: ~ *άμυνα* ΣΥΝ συμπαγής, άκαμπτος. αλύγιστος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *θραύω*].

αθρεψία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η ανεπαρκής λήψη τροφής, υποσιτισμός **2.** ΙΑΤΡ [1886] βαριά μορφή τής βρεφικής δυστροφίας (βλ λ). — **αθρεψικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *θρέψις*. Ο ιατρ όρος είναι αντιδάν. από γαλλ athrepsie]

άθρησκος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας **2.** (καθημ.) αυτός που δεν πιστεύει σε θεό ΣΥΝ άθεος ΑΝΤ θρήσκος **3.** αυτός που αδιαφορεί για τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — ***αθρησκία*** (η) [1872]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. irréligieux].

αθρινός (ο) → αθερίνα

αθροίζω ρ μετβ. {άθροισ-α, -τηκα. -μένος} **1.** συγκεντρώνω, συνενώνω σε ένα σύνολο: *ο ιδιοκτήτης άθροισε τα ποσά των ενοικίων μαζί με το ποσό τής προκαταβολής* ΣΥΝ προσθέτω **2.** ΜΑΘ εκτελώ την πράξη τής πρόσθεσης. — ***άθροιση*** (η) [αρχ], **αθροίσιμος,** -η, -ο [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθρο-ίζω* κ. *ἁθρο-ίζω* < *ἀθρό-ος* κ *ἁθρό-ος*].

άθροισμα (το) [αρχ] {αθροίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ (α) το εξαγόμενο από την πρόσθεση δύο ή περισσοτέρων αριθμών, μεγεθών, ποσοτήτων πινάκων. διανυσμάτων κ.λπ : *το 3 είναι το ~ τού 2 και τού 1* (β) κάθε συμβολική παράσταση τής μορφής $α^1 + α^2 + . + α^ν$ ή $α^1 + α^2 + ... + α^ν + .$, π χ. 1 + 1/2 + 1/4 + .. $1/2^ν$ **2.** το αποτέλεσμα τής πρόσθεσης διαφόρων μετρήσιμων στοιχείων σε καταμέτρηση: *το ~ των ψήφων / των βουλευτών* ΣΥΝ σύνολο **3.** ΦΙΛΟΣ το σύνολο των στοιχείων που συνενώνονται εξωτερικά. χωρίς να θίγεται η αυτονομία και η ατομικότητά τους.

αθροιστικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την άθροιση. που προκύπτει από την πρόσθεση στοιχείων ~ *λάθη / ποσό / υπόλοιπο / μηχανή*. — **αθροιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

αθρόος, -α, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται κατά σωρούς, σε αφθονία: ~ *τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας κατέκλυσαν τα γραφεία τής εφημερίδας || ~ ζήτηση / πωλήσεις || ~ εξαγωγή συναλλάγματος* **2.** (για πρόσ.) ομαδικός, μαζικός· ~ *προσαγωγές υπόπτων στην Ασφάλεια || ~ προσέλευση κοινού || ~ προσλήψεις* - - **αθρόα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθρόος* < **ἀθρόϜος*, αβεβ ετύμου, ίσως < *ἁ-* αθροιστ (βλ.λ.) + **θρο-* (οπότε παρατηρούμε ψίλωση τού δασυνομένου *ἁ-* λόγω τού ακολουθούντος *-θ*) < Ι.Ε. *dher- «θορυβώ». πβ. σανσκρ. dhránati «ηχεί». γερμ dröhnen «θορυβώ». Ομόρρ. αρχ. *θρό-ος* «θόρυβος συγκεχυμένος», *θόρ-υ-βος, θρῆ-νος* κ ά. Σύμφωνα με την ετυμ , η αρχική σημ. τής λ. *ἀθρόος* θα ήταν «θόρυβος πολλών μαζί»].

άθρυπτος, -η, -ο αυτός που δεν θρυμματίζεται.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *θρύπτω* «θρυμματίζω» (βλ.λ.)]

αθυμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) η έλλειψη καλής διάθεσης: *η συννεφιά μού προκαλεί ~* ΣΥΝ ακεφιά. κακοκεφιά, κατήφεια. θλίψη **2.** ΙΑΤΡ η απουσία συναισθημάτων, η παθολογική απάθεια ως σύμπτωμα διαφόρων ψυχικών ασθενειών
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄθυμος*. αρχική σημ «δειλός». < *ἀ-* στερητ + *θυμός* «θάρρος»]

άθυρμα (το) {αθύρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ) αυτό με το οποίο παίζει κανείς· το παιχνίδι **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που χρησιμοποιείται σαν

παιχνίδι στα χέρια των άλλων, που άγεται και φέρεται, που δεν διαθέτει δική του βούληση ~ *τής μοίρας* || ~ *πολιτικού πάτρωνα* — **αθυρματοποιός** (ο) [1897]. **αθυρματοποιία** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀθύρω* «παίζω» < **ἀ-θύρ-jω* < ἀ- προθεμ + **θυρ-* < I.E *dhur- < *dhwer- «ορμώ», οπότε η αρχική σημ. τού *ἀθύρω* θα ήταν «στριφογυρίζω, ενορμώ» Είναι πιθ η σύνδεση με το ρ *θέω* «τρέχω» (< **θέFω)*].

αθυρόστομος, -η, -ο αυτός που εκφράζεται χρησιμοποιώντας βωμολοχίες: ~ *ομιλητής / κείμενο / παράσταση* ΣΥΝ βρομόγλωσσος, βωμολόχος. — **αθυρόστομα** επίρρ., **αθυροστομία** (η) [μτγν.], **αθυροστομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄθυρος* (< *ἀ-* στερητ + *θύρα*) + *στόμα*]

> **αθυρόστομος – ανθηρόστομος (!) – απύλωτος.** Συχνά ακούγεται ο χαρακτηρισμός **ανθηρόστομος** για κάποιον που χρησιμοποιεί στην ομιλία του βρομόλογα, βρισιές, βωμολοχίες, προσβάλλοντας τους άλλους. Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση, για ανύπαρκτη λέξη, που πλάστηκε παρετυμολογικά προς το *ανθηρός* αποτελώντας παραφθορά τής λ. **αθυρόστομος**. Η λ αυτή σημαίνει αυτόν που δεν έχει φραγμό, δεν έχει *θύρα* στο *στόμα* του, εκστομίζοντας βρισιές και βωμολοχίες, ανεπίτρεπτες λέξεις και φράσεις *(Είναι πολύ αθυρόστομος· τον ακούς και κοκκινίζεις)* Το αντίστοιχο τού *αθυρόστομος* είναι το επίθ **απύλωτος** στη φρ. **απύλωτο στόμα**, που δηλώνει επίσης «στόμα χωρίς πύλη, χωρίς θύρα, χωρίς φραγμό» *(Κλείσε πια το στόμα σου το απύλωτο!)*

αθωνικός, -ή, -ό [1880] σχετικός με τις μονές τού Αγίου Όρους (βλ.λ) ή γενικότ. με τη χερσόνησο τού Άθω (βλ.λ.)

Αθωνίτης (ο) [1864] {Αθωνιτών} **1.** αυτός που διαμένει στον Άθω (βλ λ): ~ *μοναχός* **2.** ο μοναχός τού Αγίου Όρους (βλ λ) ΣΥΝ. Αγιορείτης — **αθωνίτικος,** -η, -ο.

αθώος, -α, -ο **1.** αυτός που απαλλάχθηκε με δικαστική απόφαση από διατυπωθείσα κατηγορία. *ο κατηγορούμενος για φόνο κηρύχθηκε* ~ ΑΝΤ ένοχος **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ευθύνη, που δεν φταίει, δεν έχει συμμετάσχει σε επιλήψιμες πράξεις. *ο βομβαρδισμός προκάλεσε τον θάνατο πολλών* ~ *παιδιών* || ~ *θύμα / πολίτης*· ΦΡ (ειρων.) **αθώα περιστερά** αυτός που παριστάνει τον αθώο: *κάνει την ~, ενώ έχει λερωμένη τη φωλιά του* • **3.** αυτός που δεν είναι επικίνδυνος, που δεν προκαλεί βλάβη: *οι ουσίες θεωρούνταν αθώες, αλλά αποδείχθηκαν τελικά καρκινογόνες* || ~ *ψέμα / μυστικό / φάρμακο / ερώτημα / επεισόδιο / φάρσα / διασκέδαση / διατύπωση* ΣΥΝ ακίνδυνος, αβλαβής • **4.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από κακία, εμπάθεια, πονηρία ή υστεροβουλία· ~ *χαμόγελο / πείραγμα / παρατήρηση / μάτια / χειρονομία / ύφος / παιχνίδι / προθέσεις / υπονοούμενο* ΣΥΝ αγνός, απονήρευτος, άδολος, άκακος • **5.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ερωτικό κίνητρο ή περιεχόμενο ~ *φιλί / χάδι* ΑΝΤ πονηρός **6.** (για πρόσωπο που δεν έχει ακόμη κοινωνική εμπειρία, άβγαλτο, απονήρευτο): ~ *παιδί / πλάσμα / κοριτσόπουλο* ΣΥΝ άβγαλτος ΑΝΤ ξεβγαλμένος, έμπειρος, περπατημένος — **αθώα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ένοχος, ευθύνη*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθῷ-ος* < *ἀ-θώ-ιος* < ἀ- στερητ + *θωή* «ποινή» < I Ε. *dhō- < *dhe- «θέτω, τοποθετώ», πβ σανσκρ dá-dhā-mi «θέτω, πράττω», λατ facere κ.ά. Ομόρρ. αρχ *τί-θη-μι* «θέτω», αρχ *θω-μός* «σωρός», *θή-κη, θέ-μα* κ ά Η σημ. «αφελής, αγαθός» αποτελεί απόδοση ορισμένων σημασιών τού γαλλ. innocent].

αθωότητα (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού αθώου, το να είναι κανείς αθώος. *τα παιδικά χρόνια θεωρούνται η εποχή τής* ~ || *η χαμένη* ~ **2.** η απουσία υστεροβουλίας, πονηρίας. *εγώ το είπα με* ~ *δεν είχα τίποτε κακό στον νου μου.*

αθωράκιστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει μεταλλική (χαλύβδινη ή σιδερένια) προστατευτική θωράκιση **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει λάβει προστατευτικά μέτρα για την αντιμετώπιση δύσκολης κατάστασης *η χώρα μας έμεινε* ~ *μπροστά στην ξένη απειλή* ΣΥΝ απροετοίμαστος, ανυπεράσπιστος, απροστάτευτος Επίσης **αθωράκωτος** [1858] (σημ. 1)

αθώρητος, -η, -ο **1.** αθέατος (βλ λ) **2.** ακριβοθώρητος (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *θωρώ* < *θεωρώ* Ο τ *ἀθώρετος* ήδη μεσν]

Άθως (ο) {Άθω} **1.** η ανατολικότερη από τις χερσονήσους τής Χαλκιδικής, που αποτελεί αυτόνομη μοναστική πολιτεία **2.** το όρος που βρίσκεται στο Ν. τμήμα τής ομώνυμης χερσονήσου ΣΥΝ Άγιον Όρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἄθως / Ἄθων / Ἀθόως*, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

αθωώνω ρ μετβ {αθώω-σα, -θηκα, -μένος} απαλλάσσω με δικαστική απόφαση από κατηγορία ή ενοχή ~ *παμψηφεί / πανηγυρικά / τελεσίδικα* ΑΝΤ καταδικάζω — **αθώωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀθῳῶ (-όω)* < αρχ. *ἀθῷος*].

αθωωτικός, -ή, -ό [1883] ΝΟΜ αυτός που αθωώνει, που κηρύσσει κάποιον αθώο ~ *ψήφος / απόφαση / πρόθεση*

άι[1] μόρ. (οικ.) πήγαινε, άντε, τράβα· σε φρ που δηλώνουν δυσφορία, εχθρική (και φιλική) διάθεση ή επίπληξη· (α) (+σε) σε ευχές ή κατάρες. ~ *στο καλό!* || ~ *στην ευχή!* || ~ *στον διάολο!* || ~ *στον κόρακα!* (β) (+ ρηματ. τύποι που δηλώνουν προσταγή, προτροπή κ.τ.ό.) συχνά με υβριστική σημ και εμφατική λειτουργία. ~ *χάσου!* || ~ *πνίξου* || ~ *να χαθείς!* || *ά(ι) 'σα πέρα* (βλ. λ. *πέρα*) Επίσης **άε** κ. **α** (βλ λ. *α*[2]).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγε*, προστ. τού *ἄγω*, πβ *άμε*].

άι[2] επιφών. **1.** για την έκφραση σωματικού ή ψυχικού πόνου: *~! κάηκα!* || *~~! Κακό που με βρήκε!* ΣΥΝ όι-όι **2.** για την έκφραση ενθουσιασμού, θαυμασμού ή ικανοποίησης ~, και *πού* να σ' *τα λέω!* Επίσης **άου** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰ / αἶ*, ονοματοπ. επιφώνημα, που απαντά στην Αρχ. και διπλασιασμένο· *αἰαῖ*].

Αϊ[3]**-** κ **Άι-** (λαϊκ) συντετμημένος τύπος τού «άγιος» λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που χρησιμοποιείται μόνο μαζί με το όνομα τού αγίου: *ο Αϊ-Νικόλας, στον Αϊ-Γιώργη, τού Αϊ-Λια.*
[ΕΤΥΜ < *Α(γ)ι(ο)-* (< *ἅγιος*), όπου η λ. λειτούργησε ως λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων].

Αιακός (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Δία και τής νύμφης Αίγινας, δικαστής των ψυχών των νεκρών στον Άδη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶα* «γη» (πβ κ. *γαῖα*), οπότε θα επρόκειτο αρχικώς για επίθ. απεσπασμένο από φρ. όπως *αἰακὸς θεός / δαίμων* «γήινη, χθόνια θεότητα»].

Αίας (ο) {Αίαντ-ος, -α} **1.** όνομα δύο ηρώων τού Τρωικού Πολέμου *Αίας ο Τελαμώνιος Αίας ο Λοκρός* **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Αίαντας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἴας, -αντος*, αβεβ ετύμου Ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. *αἶα* «γη», θεωρώντας τον Αίαντα χθόνια θεότητα, ενώ άλλοι προτιμούν το ομόηχο *αἶα* «μητέρα», οπότε ο Αίας θα ήταν ο γνήσιος γυιος, ο γυιος τής νόμιμης συζύγου. Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με το μυκ. ai-wa (όνομα βοδιού), υποκορ. τού *αἰόλος* «ταχύς» (< *αἰFολος*, βλ κ. *Αίολος*)].

Αϊβαλί (το) {Αϊβαλιού} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας απέναντι από τη Μυτιλήνη η άλλοτε ελληνική πόλη *Κυδωνίες* (οι). — **Αϊβαλιώτης** (ο). **Αϊβαλιώτισσα** (η). **αϊβαλιώτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Ayvalik < ayva «κυδώνι», αφού η πόλη ιδρύθηκε προς το τέλος τού 16ου αι. με την ονομασία *Κυδωνίες*].

Αϊ-Βασίλης κ. **Αγιοβασίλης** (ο) {Αϊ-Βασίληδες} (καθημ) **1.** ο Άγιος Βασίλειος (330-379 μ Χ.), επίσκοπος Καισαρείας, ένας από τους τρεις ιεράρχες και Πατέρες τής Εκκλησίας με σημαντικό συγγραφικό και φιλανθρωπικό έργο, ο οποίος, κατά τη λαϊκή παράδοση, έρχεται κάθε Πρωτοχρονιά μοιράζοντας δώρα **2.** (τις τελευταίες δεκαετίες, υπό την επίδραση βορειοευρωπαϊκών παραδόσεων *Santa Klaus - Père Noël*) φανταστικό πρόσωπο με μορφή καλοκάγαθου γέροντα με κόκκινο πανωφόρι, παντελόνι και σκούφο και μακριά λευκή γενειάδα, ο οποίος έρχεται πάνω σε έλκηθρο που το σέρνουν τάρανδοι τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς (κυρ. την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς) και φέρνει δώρα στα παιδιά: *τα παιδιά γράφουν γράμματα στον ~, για να του ζητήσουν το δώρο που προτιμούν* || *ο γυιος μου μεγάλωσε και δεν πιστεύει πια στον* ~ **3.** (συνεκδ) το πρόσωπο που παριστάνει τον Αϊ-Βασίλη (σημ. 2) κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς, φορώντας τη χαρακτηριστική του αμφίεση *έξω από τα μεγάλα καταστήματα στέκονται στις γιορτές Αγιοβασίληδες, που φωτογραφίζονται με τα παιδιά.*

αίγα (η) {αιγών} (διαλεκτ) γίδα, κατσίκα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴξ, αἰγός* < Ι.Ε. *aig- «γίδα», πβ σανσκρ aja, αρμ aye κ.ά Ίσως η λ. *αἴξ* και η Ι.Ε ρίζα *aig- συνδ με ρ. *ἄγω* (< Ι Ε. *ag-), υποδηλώνοντας γρήγορη ή απότομη κίνηση]

αίγαγρος (ο) {-ου κ. -άγρου | -ων κ. -άγρων, -ους κ. -άγρους} ζώο που μοιάζει με την κατοικίδια κατσίκα και ζει σε ψηλά και απόκρημνα βουνά ΣΥΝ αγριοκάτσικο.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *αἴξ, αἰγός* + *ἀγρός*, πβ αρχ *σύ-αγρος* «αγριόχοιρος», *ἵππ-αγρος* «άγριος ίππος», *βό-αγρος* «άγριο βόδι»].

αιγαιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Αιγαίο Πέλαγος **2. αιγαιακός πολιτισμός** ο πολιτισμός που άνθησε στην περιοχή τού Αιγαίου (ηπειρωτική Ελλάδα, Μικρά Ασία, νησιά) κατά την 3η και 2η χιλιετία π.Χ

Αιγαίο (Πέλαγος) (το) το τμήμα τής Α. Μεσογείου μεταξύ τής ηπειρωτικής Ελλάδας και τής Μικράς Ασίας. — **Αιγαιοπελαγίτης** (ο). **Αιγαιοπελαγίτισσα** (η), **αιγαιοπελαγίτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αἰγαῖον*, ουδ τού επιθ *αἰγαῖος*, αβεβ. ετύμου, πιθ < *αἴξ, αἰγός* «γίδα», οπότε η σημ. θα ήταν «τόπος με πολλές γίδες» (προτού η ξηρά καλυφθεί από τα νερά τής θάλασσας και αποτελέσει πέλαγος), ή < *αἶγες* (πληθ. τού *αἴξ*) «μεγάλα κύματα» (μεταφορικά), οπότε η σημ θα ήταν «κυματόβρεχτος» Μερικοί μιλούν και για προελληνική, αυτόχθονα ονομασία].

Αιγάλεω (το) **1.** όρος τής Δ. Αττικής **2.** δήμος τής Αττικής στο Ν τμήμα τού λεκανοπεδίου και Δ. τού Κηφισού. — **Αιγαλιώτης** (ο), **Αιγαλιώτισσα** (η), **αιγαλιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο, το οποίο φαίνεται να εμφανίζει το θ των τοπωνυμίων *Αἴγινα, Αἴγιον, Αἰγαῖον* (βλ.λ.) με β' συνθ τη λ. *λεώς / λαός*]

Αιγές (οι) όνομα διαφόρων πόλεων τής αρχαιότητας με σπουδαιότερη την πρώτη πρωτεύουσα τού μακεδονικού βασιλείου, χτισμένη κοντά στη σημερινή Βεργίνα
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπων *Αἰγαί*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ με τα τοπωνύμια *Αἰγαῖον, Αἴγινα* (κατά παρετυμ προς το *αἴξ, -γός*), αν δεν πρόκειται για άγνωστη αυτόχθονα ονομασία]

Αιγεύς (ο) {Αιγέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τής Αθήνας, πατέρας τού Θησέα· νομίζοντας ότι ο γυιος του σκοτώθηκε από τον Μινώταυρο, αυτοκτόνησε πέφτοντας στη θάλασσα (που γι' αυτό –κατά την παράδοση– πήρε το όνομά του, Αιγαίο Πέλαγος). Επίσης **Αιγέας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἰγεύς*, από την ίδια ρίζα με το τοπων. *Αἰγαῖον* (βλ.λ.)]

Αιγιάλεια (η) {Αιγιαλείας} επαρχία στο ΒΑ τμήμα τού νομού Αχαΐας — **Αιγιαλεύς** (ο) [αρχ.], **αιγιάλειος,** -α, -ο [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπων < *αἰγιαλός* (βλ. λ *γιαλός*)]

αιγιαλίτις (η) {αιγιαλίτιδ-ος, -α} **1.** αυτή η οποία σχετίζεται με τον αιγιαλό **2. *αιγιαλίτις ζώνη*** ο θαλάσσιος χώρος ανάμεσα στην ανοιχτή θάλασσα και στο χερσαίο τμήμα τής επικράτειας μιας χώρας μαζί με τον αντίστοιχο εναέριο και υποθαλάσσιο χώρο, στον οποίον εκτείνεται η κυριαρχία τού παράκτιου κράτους ΣΥΝ χωρικά ύδατα, χωρική θάλασσα Επίσης **αιγιαλίτιδα**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰγιαλῖτις (γῆ)* < αρχ. *αἰγιαλός*]

αιγιαλός (ο) (λόγ.) η φυσική ζώνη τής ξηράς που περιβάλλει τη θάλασσα και οριοθετείται μεταξύ τής ακτογραμμής και τού σημείου όπου φθάνει το μέγιστο χειμερινό κύμα ΣΥΝ γιαλός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ λ *γιαλός*]

αιγίδα (η) (αρχαιοπρ) **1.** ασπίδα από αιγόδερμα· μόνο στη ΦΡ ***υπό την αιγίδα (κάποιου)*** με την υποστήριξη (συνήθ οικονομική). με την επίσημη κάλυψη (κάποιου) *οι εκδηλώσεις στην Επίδαυρο γίνονται ~ τού Υπουργείου Πολιτισμού* **2.** ο φολιδωτός θώρακας τής θεάς Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰγίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αἴξ, αἰγός* «γίδα». οπότε η λ. *αἰγίς* θα σήμαινε «ασπίδα από δέρμα *αἰγός*. ασπίδα τού Δία» και. επομένως, «σύμβολο δυνάμεως. ισχύος», πράγμα που θα δικαιολογούσε στη φρ *υπό την αιγίδα* τη σημ «υπό την προστασία»].

> **υπό την αιγίδα – καταιγίδα.** Η αρχαία λ. *αἰγίς* δήλωνε την ασπίδα τού Δία, αλλά και τον φολιδωτό θώρακα τής Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. Από συμφυρμό των ιδιοτήτων τής *αἰγίδος* ως ασπίδας και ως θώρακα, που και τα δύο λειτουργούσαν προστατευτικά, ιδίως όταν πέρασαν από τους θεούς στους ανθρώπους (πολεμιστές, μαχητές ποικίλης προελεύσεως). η φράση **υπό την αιγίδα** έφθασε να σημαίνει μεταφορικά «υπό την προστασία», στις μέρες μας δε και «με την υποστήριξη (ηθική ή οικονομική)» Ο φόβος και ο τρόμος που σκόρπιζε, κατά την παράδοση, η *αἰγίς* τού Διός, θα δικαιολογούσε πιθανόν, σε μεταφορική χρήση, και τη σημ. «θύελλα, νεροποντή, κακοκαιρία» που πήρε η συγγενής λέξη **καταιγίδα** (από το ρ *καταιγίζω*). πολύ περισσότερο αν η *αιγίδα* συνδέεται –έστω και παρετυμολογικώς– με την αρχ. λ *αἶγες* «τα κύματα». Ωστόσο, η ετυμολογική σύνδεση τής λ. *αἰγίς* με το *αἴξ, αἰγός*. από όπου και η σημ. «ασπίδα από δέρμα αιγός», είναι ευρύτερα αποδεκτή.

Αίγινα (η) {-ας κ -ίνης} νησί τού Σαρωνικού Κόλπου Ν τής Σαλαμίνας. — **Αιγινίτης** (ο). **Αιγινίτισσα** (η), **αιγινίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου προελλην τοπωνύμιο. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί οφείλει το όνομά του στην ομώνυμη κόρη τού Ασωπού, την οποία απήγαγε ο Δίας και την οδήγησε εκεί].

Αίγιο (το) {Αιγίου} πόλη τού νομού Αχαΐας — **Αιγιώτης** (ο), **Αιγιώτισσα** (η), **αιγιώτικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἴγιον,* που συνδ. ετυμολογικά με το *Αἰγαῖον* (βλ λ) Ο Στράβων θεωρεί ότι η ονομασία οφείλεται στην *αἶγα*. που έτρεφε εκεί τον Δία, σύμφωνα με τη μυθολογία].

Αίγισθας (ο) {-ου κ -ίσθου} ΜΥΘΟΛ. πρώτος εξάδελφος τού Αγαμέμνονα. τον οποίο δολοφόνησε μόλις εκείνος επέστρεψε από την Τροία με συνεργό του την Κλυταιμνήστρα· τον Αίγισθο σκότωσε ο Ορέστης εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του
[ΕΤΥΜ αρχ , αγν. ετύμου]

αίγλη (η) {χωρ πληθ.} **1.** (κυρ. για πρόσ) το κύρος που έχει κάποιος/κάτι, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτό επιδρά στο περιβάλλον (του). η κοινωνική ακτινοβολία· *το επάγγελμα τού καθηγητή δεν έχει την ~ που είχε παλαιότερα* || *η παρουσία τού πρωθυπουργού προσέδωσε ξεχωριστή ~ στη δεξίωση* || *διατηρώ / συντηρώ / χάνω / βρίσκω την παλιά μου ~* ΣΥΝ γόητρο, πρεστίζ, ακτινοβολία **2.** (συνεκδ.) η δόξα που συνοδεύει κάποιον/κάτι ως φήμη· *το μέγαρο διατηρεί την ~ τού παρελθόντος. παρ' όλες τις φθορές τού χρόνου* || *η ~ τού αρχαιοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ ακτινοβολία. λάμψη, μεγαλοπρέπεια • **3.** ΕΚΚΛΗΣ ο φωτοστέφανος των αγίων, όπως απεικονίζεται στις αγιογραφίες ΣΥΝ στεφάνι. άλως
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < I.E. *aig- «ορμώ» ή < **ἄσγλᾱ*, συνδ. με ρ *γελᾶν* (πβ. τα επίθ. τού Απόλλωνα: *Ἀπόλλων Αἰγλάτας, Ἀπόλλων Ἀσγελάτας*)].

> **αίγλη – λάμψη – γόητρο – γοητεία.** Συνώνυμα δηλωτικά τής ακτινοβολίας, τής απήχησης, τής έλξης που ασκεί κάποιος/κάτι στους άλλους Λέξεις σε μεγάλη χρήση στη σημερινή κοινωνία τής δύναμης, τής προβολής και τού θεάματος Τόσο στην **αίγλη** και τη **λάμψη** όσο και στα συνώνυμά τους **(ακτινοβολία, λαμπρότητα, φεγγοβολή)** υπερισχύει η έννοια τού «φωτός». που σκορπίζει λάμψη, λαμπρότητα. φέγγος. που ακτινοβολεί Μεταφορικά και συνεκδοχικά η ακτινοβολία που εκπέμπει ένα πρόσωπο, του εξασφαλίζει ευρύτερη απήχηση, κύρος, επιβολή, που κορυφώνεται στο **μεγαλείο** και στη **δόξα**. Αντίθετα, η (αρχ.) *γοητεία* και το (νεότ) *γόητρο* περνούν μέσα από την κρυφή έλξη τού μαγικού, τού απόκρυφου, για να φθάσουν στα θέλγητρα. στην έλξη. την επίδραση. τη δύναμη και. τελικά, στην επιβολή που ασκείται μέσα από αυτά στους άλλους. Έτσι, η μεν **γοητεία** κατέληξε να δηλώνει την έντονη έλξη που ασκείται στους άλλους, ενώ το **γόητρο** εξειδικεύτηκε στην έννοια τού κύρους, τής πάσης μορφής ακτινοβολίας Το τελευταίο, όταν πρωτοεμφανίστηκε (το 1888 στον Κλέωνα Α Ραγκαβή), γνώρισε επικρίσεις. γιατί ως παράγωγο τού *γοητεύω* έπρεπε να λεχθεί «*γοητευτικόν*» ή «*γοητικόν*» ή και «*γοητεία*», ενώ ο τ. *γόητρο* είναι σαν να προέρχεται από το *γοώ* «θρηνώ» (Γ. Ζηκίδης)' Αντ' αυτού, μάλιστα, προτάθηκαν ως ορθότεροι οι τ. *θέλγητρον* ή *θέλκτρον* ή *θελκτήριον* Αλλά η λ *γόητρο* επιβλήθηκε νωρίς, έτσι ώστε ο Στ Κουμανούδης (το 1900) να παρατηρεί· «*Ἐψέχθη ἡ λέξις ἐν τῇ δραματικῇ κρίσει τῆς Α' Ὀλυμπιάδος Ἀλλὰ τί σημαίνει, Εἶναι αὕτη ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν μυριόλεκτος καὶ μυριόγραπτος παρ' ἡμῖν*» Η λ *γόητρο* σήμερα μπορεί άριστα να χρησιμοποιείται αντί τής γαλλ. λ **πρεστίζ** (γαλλ. prestige), που ανάγεται στο λατ. praest(r)ingiae «τα κόλπα τού ταχυδακτυλουργού» (από το λατ ρ praestringo «ξεγελώ, αμβλύνω»). Η *γοητεία* καθιστά επικοινωνιακά αδικαιολόγητο τον ξενισμό **γκλάμουρ** (< αγγλ. glamour). που άρχισε να κάνει την εμφάνισή του και που μπορεί να χάσει το «γκλάμουρ» του, αν ληφθεί υπ' όψιν πως προέρχεται από το glammor, παραφθορά τού grammar (< *γραμματική*), το οποίο σήμαινε αρχικώς «την απόκρυφη γνώση»! Και στο *πρεστίζ* και στο *γκλάμουρ* η έννοια τής κρυφής ή μυστικής έλξης. που υπάρχει στα *γοητεία* και *γόητρο*, είναι μια αξιοσημείωτη παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη

αιγο- κ. **αιγό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την αίγα, την κατσίκα *αιγό-μορφος. αιγο-πρόβατα*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν Ελληνικής (λ.χ. *αἰγό-κερως. αἰγο-βοσκός*), που προέρχεται από το ουσ. *αἴξ, αἰγός* (βλ λ *αίγα*)]

αιγοβοσκός (ο/η) [μτγν.] (λόγ) γιδοβοσκός, βοσκός κατσικιών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*

αιγόδερμα (το) [1883] {αιγοδέρμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) το δέρμα μικρού κατσικιού ΣΥΝ κατσικόδερμα, γιδοτόμαρο

αιγοειδή (τα) ΖΩΟΛ κατηγορία θηλαστικών που έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα με την κατσίκα
[ΕΤΥΜ. < *αιγο-* (βλ. λ. *αίγα*) + *-ειδή*, πληθ. ουδ. τού επιθήματος *-ειδής* (βλ.λ.)]

αιγόκερως κ **αιγόκερος** (ο) {αιγόκερ-ω (κ -ου)} **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου μεταξύ Τοξότη και Υδροχόου (β) ***τροπικός τού Αιγόκερω*** βλ λ *τροπικός* **2.** ΑΣΤΡΟΛ το δέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 22/12-19/1 **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ < μτγν *αἰγόκερως* < αρχ *αἴξ, αἰγός* «γίδα» + *-κερως* < γεν **κέρασ-ος* (> *κέραος* > *κέρως*) τής λ. *κέρας* «κέρατο». πβ. *ῥινό-κερως*]

αιγόκλημα (το) {αιγοκλήμ-ατος | -ατα. -άτων} το αγιόκλημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν < *αἰγο-* + *κλῆμα*].

αιγοπράβατα (τα) [1839] {αιγοπροβάτων} (επίσ.) κατσίκες και πρόβατα ΣΥΝ γιδοπρόβατα

αιγότριχα (η) [1851] {αιγοτριχών} το τρίχωμα τής κατσίκας ΣΥΝ (λαϊκ) γιδόμαλλο.

αιγοτρόφος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που συστηματικά και επαγγελματικά εκτρέφει και συντηρεί αίγες (γίδες). — **αιγοτροφία** (η) [1854]. **αιγοτροφικός**, -ή, -ό.

αιγυπτιολογία (η) [1889] ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον αιγυπτιακό πολιτισμό. — **αιγυπτιολόγος** (ο/η) [1845], **αιγυπτιολογικός,** -ή. -ό [1893].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. Egyptology]

Αιγυπτιώτης (ο) {Αιγυπτιωτών}, **Αιγυπτιώτισσα** (η) {Αιγυπτιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από την ελληνική παροικία τής Αιγύπτου.

Αίγυπτος (η) {Αιγύπτου} (αραβ. al-Jumhûriyat Misr al-Arabiya = Αραβική Δημοκρατία τής Αιγύπτου) κράτος τής ΒΑ Αφρικής με πρωτεύουσα το Κάιρο. επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα την αιγυπτιακή λίρα ΣΥΝ (λαϊκ.) Μισίρι — **Αιγύπτιος** (ο) [αρχ], **Αιγύπτια** κ. (λόγ.) **Αιγυπτία** (η), **αιγυπτιακός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < ακκαδ Hikuptaḥ < Ha(t)- kaptah. μία από τις ονομασίες τής πόλης Μέμφιδος. που σημαίνει «ναός τής ψυχής τού Φθα (Ptaḥ)» Η ονομασία *Αἴγυπτος* στην Αρχ. περιελάμβανε την περιοχή τού ποταμού Νείλου, αντίθετα προς την *Αἰθιοπία,* που προσδιόριζε το νοτιότερο τμήμα τής ηπείρου Σύμφωνα με τη μυθολογία. η πόλη χτίστηκε από τον βασιλιά *Αἴγυπτο* (γυιο τού Νείλου και τής Μέμφιδος), ενώ ο γάμος των θυγατέρων τού Δαναού με τους γυιους τού Αιγύπτου αποτελεί βασικό θεματικό πυρήνα στην τραγωδία τού Αισχύλου *Ἱκέτιδες*. Στην *Οδύσσεια*, τέλος, η λ. *Αἴγυπτος* προσδιόριζε τον ποταμό Νείλο. Στην αρχ αιγυπτιακή γλώσσα η χώρα ονομαζόταν Kemet «μαύρη χώρα», πιθανώς με αναφορά στο χρώμα τού δέρματος των κατοίκων, ονομασία που προέρχεται από τον Χαμ (εβρ Ham), γυιο τού Νώε. Η αραβ. ονομασία τής χώρας είναι Misraim (< εβρ Misrahim, όνομα ενός από τους γυιους τού Χαμ), από την οποία προέρχεται και η λαϊκή ονομασία τού Καΐρου *Μισίρι*]

αιδεσιμολογιότατας (ο) [1812] {-ου κ. -άτου | -ων κ -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ (με κεφ.) ως τιμητική προσφώνηση πρεσβυτέρου που έχει πανεπιστημιακή μόρφωση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*

αιδεσιμότατος (ο) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ -άτους} ΕΚΚΛΗΣ (με κεφ) ως τιμητική προσφώνηση έγγαμου πρεσβυτέρου, καθώς και έγγαμου προτεστάντη ιερέα.
[ΕΤΥΜ Υπερθ. βαθμός τού μτγν *αἰδέσιμος* «σεβάσμιος» < *αἰδοῦμαι*].

αιδημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} η στάση και η ιδιότητα ανθρώπου που συμπεριφέρεται με αυτοσυγκράτηση και αξιοπρέπεια. φροντίζοντας να μην προσβάλλει τους άλλους. να μην παρεκτρέπεται παραβαίνοντας τις κοινωνικές και ηθικές επιταγές. *παιδική / νεανική / πατροπαράδοτη ~* ΣΥΝ ντροπαλότητα, σεμνότητα, συστολή ΑΝΤ θρασύτητα, αδιαντροπιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντροπή*.

αιδήμων, -ων, -ον {αιδήμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -α), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη (βλ λ) συνήθ. στη ΦΡ. ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** (επιτιμητικά ή σκωπτ.) για ένοχο που μετά την πράξη του υποκρίνεται πως δεν μιλά από μεταμέλεια ή συστολή: *έγινε αιτία να χάσουν τόσοι άνθρωποι τη δουλειά τους και τώρα τηρεί αιδήμονα σιγή* **αιδημόνως** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων. -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰδοῦμαι*].

Αιδηψός (η) κωμόπολη τής ΒΔ. Εύβοιας, γνωστή για τις ιαματικές πηγές της
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο]

Αϊδίνι (το) {Αϊδινίου} ιστορική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας· οι αρχαίες *Τράλλεις*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Aydin (< επιθ. aydın «φωτεινός. καθαρός»). Η πόλη βρίσκεται στη θέση των αρχ. *Τράλλεων*, οι οποίες κυριεύθηκαν από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1280 και ονομάστηκαν Güzel Hisar «Ωραιόκαστρο» Η σημερινή ονομασία ανάγεται στο 1310, οπότε η πόλη έγινε έδρα τού εμίρη Aydin-oğlu Mehmet].

αΐδιος, -ος, -ον (λόγ.) αιώνιος, παντοτινός. αθάνατος, ακατάλυτος: ~ *μνήμη* || *η ~ δύναμη τού Θεού*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀίδιος* < *ἀεί* «πάντοτε» (< *αἰ(ε)ί*) + επίθημα *-διος*, πβ. κ *αἰφνί-διος*]

αιδοιίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ η φλεγμονή τού αιδοίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vaginite]

αιδοίο (το) ΑΝΑΤ **1.** το σύνολο των εξωτερικών γεννητικών οργάνων τής γυναίκας, κυρ το εφηβαίο, τα μεγάλα χείλη, τα μικρά χείλη και η κλειτορίδα **2.** γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ (!-λαϊκ) μουνί **3.** (σπάν.) ***αιδοία*** (τα) τα γεννητικά όργανα (τού άνδρα ή τής γυναίκας) — **αιδοιικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *αἰδοῖος* «σεβαστός» < **αἰδόσ-ιος* < *αἰδώς*, *αἰδοῦς* (< **αἰδέσ-ος*). Η σημερινή σημ ήδη αρχ].

αιδοιοκαλπίτιδα (η) {χωρ. γεν πληθ } ΙΑΤΡ ταυτόχρονη φλεγμονή των έξω γεννητικών οργάνων (αιδοίου) και τού κόλπου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, κυρ. λόγω κακής υγιεινής ή δυσανεξίας σε διάφορα αντισυλληπτικά μέσα Επίσης (λόγ.) **αιδοιοκολπίτις** {αιδοιοκολπίτιδος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vulvovaginitis].

αιδοιαλειξία κ **αιδαιολειχία** (η) {αιδοιλειξιών} σεξουαλική τεχνική για την πρόκληση γενετήσιας διέγερσης μέσω τής χρησιμοποίησης των χειλιών και τής γλώσσας σε επαφή με το αιδοίο. — **αιδοιολείκτης** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰδοιολείκτης* < αρχ. *αἰδοῖον* + *-λείκτης* < *λείχω* «γλείφω»]

αιδοιοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η ιατρική εξέταση τού αιδοίου. Επίσης **αιδοιοακοπία**.

αιδώς (η) {αιδ-ούς, -ώ | χωρ πληθ } **1.** (λόγ) το συναίσθημα και η στάση τού ανθρώπου που χαρακτηρίζεται από συστολή. αυτοέλεγχο και σεβασμό στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα και στους άλλους. με τη συναίσθηση ότι ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις του μπορεί να τον εκθέσουν κοινωνικά **2.** συναίσθημα ντροπής, φιλοτιμίας ή φόβου (σεβασμός) *εξέλιπε πλέον η ~ από την πολιτική ζωή τής χώρας* ΦΡ (α) ***αιδώς Αργείοι!*** (*αἰδὼς Ἀργεῖοι*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 787, Ο 502) ντροπή σας. Αργείοι' (ως ηθική επίπληξη προς οποιουσδήποτε): *απευθυνόμενος στον πολιτικό κόσμο τής χώρας για τη στάση τους στα εθνικά θέματα, ο αρθρογράφος τελείωνε το άρθρο του με τη φράση «~»* (β) ***χωρίς αιδώ*** χωρίς ντροπή· *εξεστόμισε ~ απαράδεκτες ύβρεις εναντίον μου* **3.** ΝΟΜ ***δημόσια αιδώς*** οι αντιλήψεις τού κοινού σχετικά με τις γενετήσιες εκδηλώσεις, με το τι θεωρείται ηθικό και ευπρεπές σε σχέση με το γενετήσιο ένστικτο και τις λειτουργίες του: *προστατεύω / προκαλώ τη δημόσια αιδώ* || *νόμοι περί δημοσίας αιδούς* (βλ *προσβολή τής δημοσίας αιδούς*. λ. *δημόσιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἴδ-ομαι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι Ε. *aizd- < *ais- «σέβομαι. ευλαβούμαι». πβ σανσκρ. idē «προσεύχομαι», γοτθ. aistan «κατέχομαι από δέος». Η λ στην Αρχ δηλώνει τον σεβασμό προς τους θεούς ή άλλους εξέχοντες. η δε σημ «αισχύνομαι» οφείλεται στον φόβο τού ατόμου μήπως παρεκκλίνει και δείξει έλλειψη *αἰδοῦς*]

> **αιδώς Αργείοι – χωρίς αιδώ.** Το **«αἰδώς, Ἀργεῖοι»** προήλθε από την ομώνυμη επιτιμητική φράση που απευθύνει η Ήρα (Ομήρ *Ιλ.* Ε 787) και άλλοτε ο Αίας (*Ιλ* Ο 502) στους *Αργείους*, δηλ στους Έλληνες, όπως ονομάζονται στην *Ιλιάδα*, σημαίνοντας «ντροπή σας Έλληνες» Όπως και άλλες ομηρικές φράσεις. επιβίωσε στην ελληνική γλώσσα με τη μορφή αποφθέγματος (πβ. κ. *«αἰὲν ἀριστεύειν», «ἄχθος ἀρούρης», «νόστιμον ἦμαρ»* κ.ά). Το **χωρίς αιδώ** αποτελεί αποφθεγματική φράση από τα *Τείχη* τού Κ Καβάφη, χρησιμοποιούμενο για να χαρακτηρίσει μια πράξη που γίνεται εις βάρος κάποιου «χωρίς συναίσθηση ντροπής, άδικα και προκλητικά». Το πλήρες απόσπασμα έχει ως εξής: *«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αἰδώ μεγάλα κι ὑψηλὰ τριγύρω μου ἔκτισαν τείχη»*

αιέν αριστεύειν *(αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.* Ομήρ *Ιλ* Ζ 208) (αρχαιοπρ.) πάντοτε να αριστεύεις και να υπερέχεις, να διακρίνεσαι από όλους τους άλλους· απόφθεγμα (των λόγων τού Ιππολόχου στον γυιο του Γλαύκο) που εκφράζει προτροπή για τη συνεχή επιδίωξη υπεροχής ως προς την ανδρεία και τη μεγαλοψυχία· χρησιμοποιείται ευρέως μαζί με άλλα σύμβολα ως έμβλημα των ενόπλων δυνάμεων, σε οργανώσεις προσκόπων, σε σχολεία κ.λπ.

αιθάλη κ. (λαϊκ) **αθάλη** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ) μαύρη ανθρακούχος ουσία που παράγεται κατά την καύση ξύλων, λαδιού κ λπ.. η καπνιά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἴθω* «καίω» < Ι Ε *aidh- «φλέγω». πβ σανσκρ. in-ddhé «φλέγεται». λατ. aed-es «τζάκι, ναός», aestus «θερμός», γαλλ. été «καλοκαίρι, περίοδος μεγάλης ζέστης» (< λατ. aestas), ισπ. estio, ιταλ state κ.ά Ομόρρ. *αἴθ-ουσα, Αἰθ-ιοπία, αἴθ-ριος, αἰθ-ήρ (-έρας)* κ ά.]

αιθαλαμίχλη (η) {χωρ πληθ.} (λόγ) επικίνδυνο για τη δημόσια υγεία αεριώδες μείγμα καυσαερίων με υδροσταγονίδια (σταγονίδια ύδατος) υπό μορφήν ομίχλης. που σχηματίζεται συνήθ σε υγρές και αστικοβιομηχανικές περιοχές από την εκπομπή καυσαερίων και βιομηχανικών ρύπων ΣΥΝ νέφος, καπνομίχλη
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. smog < sm(oke) «καπνός» + (f)og «ομίχλη». κατά συμφυρμό].

αιθάνιο (το) [1887] {αιθανί-ου | -ων} ΧΗΜ κορεσμένος υδρογονάνθρακας με δύο άτομα άνθρακα στο μόριό του άοσμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, το οποίο χρησιμοποιείται στους ψυκτικούς θαλάμους για ψύξη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γερμ. Athan, βλ κ. *αιθύλιο*]

αιθανόλη (η) {αιθανολών} ΧΗΜ άχρωμο υγρό. με χαρακτηριστική οσμή, το οποίο παρασκευάζεται με τη ζύμωση ζάχαρης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό. απολυμαντικό, τα δε ποτά που το περιέχουν προκαλούν μέθη ΣΥΝ αιθυλική αλκοόλη. αλκοόλη, οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γερμ Äthanol].

αιθέρας (ο) **1.** ΧΗΜ άχρωμο. εύφλεκτο, πτητικό υγρό με έντονη, χαρακτηριστική οσμή και γλυκιά γεύση, χρησιμοποιούμενο ως διαλυτικό και παλαιότ ως εισπνεόμενο αναισθητικό • **2.** (συνήθ. στον πληθ) τα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας· ο ουρανός: *τα πολεμικά αεροσκάφη διέσχιζαν τους ~* || (μτφ) *πετώ στους ~* (είμαι πολύ χαρούμενος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰθήρ, -έρος* < *αἴθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω», πβ σανσκρ édh-ah «καυσόξυλο». λατ aed-es «τζάκι, ναός» κ.ά Ομόρρ. *αἴθ-*ουσα, *αἰθ-άλη. Αἰθ-ιοπία, αἴθ-ριος* κ.ά Η λ πέρασε ως δάνειο. μέσω τού λατ. aether, και σε άλλες γλώσσες. π.χ γαλλ. éther, αγγλ aether, γερμ. Äther. ιταλ. etere κ.ά.]

αιθέριος, -α, -ο **1.** αυτός που περιέχει. σχετίζεται ή μοιάζει με αιθέρα: ~ *διάλυμα / ουσία* **2.** ***αιθέριο έλαιο*** καθένα από τα πτητικά έλαια που προέρχονται από απόσταξη αρωματικών φυτών και χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη φαρμάκων και αρωματικών ουσιών • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανάλαφρη χάρη. λεπτότητα: ~ *ύπαρξη / μορφή / ομορφιά / βαλς*. Επίσης **αιθέρινος,** -η, -ο [1886]
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰθήρ* (βλ.λ.) Η σημ 3 οφείλεται στην επίδρ των γαλλ créature éthérée, sentiment étheré κ ά].

αιθεροβάμων, -ων. -ον {αιθεροβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) αυτός που κινείται. βαδίζει στους αιθέρες (κυρ. μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας. που σκέφτεται ή ενεργεί χωρίς επίγνωση τής πραγματικότητας: *έντιμος. αλλά ~· αυτά που υποστηρίζει δεν είναι ρεαλιστικά* ΣΥΝ αεροβάμων. ουτοπιστής, ανεδαφικός. φαντασιοκόπος, ονειροπόλος ΑΝΤ ρεαλιστής, πραγματιστής, προσγειωμένος Επίσης **αιθεροβάμονας** (ο/η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ων, -ων. -ον.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *αἰθήρ, -έρος* + *-βάμων* < *βαίνω*]

αιθεροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν] {αιθεροβατείς. . μόνο σε ενεστ κ. παρατ } αεροβατώ (βλ.λ.).

Αιθήρ (ο) {Αιθέρ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Ερέβους και τής Νυκτός. αδελφός τής Ημέρας Επίσης **Αιθέρας**.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν , βλ λ. *αιθέρας*]

Αιθιοπία (η) (αμχαρ. Yatyiopya) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αντίς Αμπέμπα, επίσημη γλώσσα την Αμχαρική και νόμισμα το αιθιοπικό μπιρ· αλλιώς (παλαιότ) *Αβησσυνία* — **Αιθίοπας** (ο), **Αιθιοπίνα** (η), **αιθιοπικός,** -ή. -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *Αἰθίοψ, -οπος* < *αἴθω* «καίω» + **ὄψ* (γεν **ὀπ-ός*) «όψη», οπότε η αρχική σημ τής λ *Αἰθίοψ* θα ήταν «καμένο (από τον ήλιο) πρόσωπο», όνομα που αποδόθηκε στη μαύρη φυλή και ειδικότ στους κατοίκους τής Αφρικής που ζούσαν νοτίως τού Νείλου. Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες. π χ αγγλ. Ethiopia, γαλλ. Éthiopie κ.ά. Βλ κ *Αβησσυνία*].

αίθουσα (η) {-ας κ. (λόγ) -ούσης | -ουσών} **1.** δωμάτιο που προορίζεται για συγκεκριμένη λειτουργία. ~ *φαγητού / χορού / τού θρόνου* || *σχολική ~* **2.** (ειδικότ) μεγάλος στεγασμένος χώρος δημόσιου χαρακτήρα, προοριζόμενος για συγκεντρώσεις πολλών ατόμων. *η ~ διαλέξεων τού Πνευματικού Κέντρου* || *~ ακροάσεων / αναμονής* (βλ λ.) / *συναυλιών / συνεδριάσεων / δικαστηρίου* || *η ~ τού Θεάτρου Τέχνης* **3.** (συνεκδ.) ο κινηματογράφος, ο χώρος μέσα στον οποίο γίνεται κινηματογραφική προβολή: *το έργο προβάλλεται σε τέσσερεις αθηναϊκές ~* **4.** ΑΝΑΤ τμήμα τού εσωτερικού αφτιού
[ΕΤΥΜ Θηλ. τής αρχ. μτχ. *αἴθων* < *αἴθω* «καίω», από τη φρ *αἴθουσα στοά*, η οποία δήλωνε τον εξωτερικό χώρο τού σπιτιού. όπου άναβαν τη φωτιά. Ομόρρ *αἰθ-άλη. αἴθ-ριος, αἰθ-ηρ (-έρας)* κ.ά.]

αιθαυσαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με την *αίθουσα* τού εσωτερικού αφτιού.

αιθουσάρχης (ο/η) {αιθουσαρχών}, **αιθουσάρχισσα** (η) {αιθουσαρχισσών} ιδιοκτήτης ή ενοικιαστής αίθουσας ή συγκροτήματος αιθουσών, που χρησιμοποιούνται για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή διασκέδαση: *οι ~ των νυχτερινών κέντρων διαμαρτύρονται για τις νέες διατάξεις* || *~ θεάτρου / κινηματογράφου.*
[ΕΤΥΜ < *αίθουσα* + *-άρχης* < *άρχω*, πβ. κ *ομαδ-άρχης, ταγματ-άρχης. θιασ-άρχης* κ.ά]

αιθουσολόγιο (το) {αιθουσολογί-ου | -ων} πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι αίθουσες κτηρίου (συνήθ σχολείου) και το ωρολόγιο πρόγραμμα των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται σε αυτές.

αιθρία (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) η ανέφελη και διαυγής ατμόσφαιρα. ο ξάστερος ουρανός ΣΥΝ καλοκαιρία. ξαστεριά ΑΝΤ κακοκαιρία, συννεφιά· ΦΡ ***κεραυνός εν αιθρία*** βλ. λ *κεραυνός.*
[ΕΤΥΜ αρχ , ουσιαστικοπ τ τού επιθ *αἴθριος*]

αιθριάζω ρ αμετβ. [αρχ] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ) **1.** (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι αίθριος: *ο ουρανός αιθριάζει* ΑΝΤ συννεφιάζω **2.** (μτφ) ησυχάζω. γαληνεύω *αιθριάζει το πολιτικό τοπίο / το πρόσωπο / η ψυχή* (κάποιου) ΑΝΤ. συννεφιάζω, σκοτεινιάζω.

αιγο- κ **αιγό-** α΄ συνθετικό

αιγο-θήρας (ο)	**αιγο-κλέφτης** (ο)	**αιγό-μαλλος,** -η, -ο	**αιγό-πους** (ο)	**αιγό-τριχος,** -η, -ο
αιγο-κέφαλος, -η, -ο	**αιγό-μαλλο** (το)	**αιγό-μορφος,** -η, -ο	**αιγο-πρόσωπος,** -η, -ο	**αιγο-φάγος** (ο)

αίθριο (το) {αιθρί-ου | -ων} **1.** κάθε εσωτερική αυλή ή προαύλιο μεγάλου κτηρίου (ξενοδοχείου, συγκροτήματος γραφείων, εμπορικού κέντρου κ.λπ.), που έχει φυσικό εσωτερικό φωτισμό **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ εσωτερική αυλή αρχαίου σπιτιού ή άλλων κοσμικών και θρησκευτικών οικοδομημάτων, με στοά, προθάλαμο και πρόδομο: *στο ~ της Εστίας φύλασσαν το ιερό πυρ της Ρώμης*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἴθριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *αἴθριος*. Η λ. συνδέθηκε παρετυμολ. με το λατ. atrium «εσωτερική αυλή»].

αίθριος, -α (λογιότ. -ία), -ο (λόγ.) (για τον καιρό) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιακάδα και απουσία νεφών ΣΥΝ καθαρός, ανέφελος ΑΝΤ συννεφιασμένος, νεφελώδης **2.** ΜΕΤΕΩΡ αυτός κατά τον οποίο παρατηρείται ελάχιστη νέφωση, σύμφωνα με ορισμένη κλίμακα που αναφέρεται στο φάσμα ανάμεσα στον εντελώς ανέφελο ουρανό και τον εντελώς νεφοσκεπή: *σύμφωνα με την Ε.Μ.Υ., αύριο ο καιρός θα είναι ~ σε όλη τη χώρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αἴθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω». Ομόρρ *αἰθ-άλη, αἰθήρ (-έρας), αἴθ-ουσα* κ.ά. Ο συνδυασμός των λ. στη φρ. *αἴθριος αἰθήρ* προσέδωσε στη λ. *αἴθριος* τη σημ. «λαμπρός, φωτεινός» και συνεπώς «ανέφελος, ξάστερος»].

αιθυλένιο (το) [1884] {αιθυλενίου} ΧΗΜ άχρωμο, εύφλεκτο αέριο, με χαρακτηριστική γλυκιά γεύση και οσμή· έχει ιδιότητες αναισθητικού και χρησιμοποιείται για την τεχνητή ωρίμαση των φρούτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylène].

αιθυλικός, -ή, -ό [1876] αυτός που περιέχει τη ρίζα αιθύλιο ή σχετίζεται με αυτή ΦΡ ***αιθυλική αλκοόλη*** το οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. éthylique (βλ. λ *αιθύλιο*)].

αιθύλιο (το) [1842] {αιθυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που προκύπτει από το αιθάνιο μετά την αφαίρεση ενός ατόμου υδρογόνου — **αιθυλιούχος**, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < *αιθ(έρας) + ύλ(η) + -ιο*, κατά συμφυρμό, < γαλλ. éthyle]

αιθυλισμός (ο) η εξάρτηση από την αιθυλική αλκοόλη ΣΥΝ αλκοολισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylisme (βλ. λ. *αιθύλιο*)]

-αίικα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό τοπωνυμίων: *Νικολαίικα*.

-αίικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνολο των ατόμων που φέρουν το ίδιο επώνυμο και αποτελούν μία οικογένεια: *το Κολοκοτρωναίικο, το Μποτσαραίικο* ‖ *μαζεύτηκε όλο το Παπαδοπουλαίικο στη γιορτή*
[ΕΤΥΜ. Παραγ επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τού ουδ *-ικο* στο επίθημα *-αίοι* (αρχ.) οικογ. ονομάτων (λ.χ *Μποτσαρ-αίοι > Μποτσαρ-αίικο, Καρακιτσ-αίοι > Καρακιτσ-αίικο*)].

Αικατερίνη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων **4.** γυναικείο όνομα Επίσης (καθημ.) **Κατερίνα**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Αἰκατερίνη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Ἑκατερίνη* < κύρ όν *Ἑκατερός + -ίνη* < αρχ. *ἑκάτερος* «καθένας από τους δύο». Η πρώιμη παρετυμολογική σύνδ. με το ελλην. *καθαρός* έδωσε τα ξεν. Katharine, Katherine > Catharine, Catherine]

αϊ-κιού (το) (αγγλ. I.Q.) {άκλ} ελλην. *δείκτης ευφυΐας* μέτρο επιπέδου ευφυΐας, το οποίο καθορίζεται από ένα ειδικό τεστ με μέσο όρο αποτελέσματος το 100.
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Intelligence Quotient «δείκτης ευφυΐας»].

αϊ-λάινερ (το) {άκλ} λεπτό πινελάκι με το οποίο σχηματίζει κανείς έγχρωμο περίγραμμα στα μάτια.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. eye-liner].

αιλουροειδής, -ής, -ές [1831] {αιλουροειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει ή έχει τα χαρακτηριστικά τού αιλούρου (δηλ. ευκινησία, ταχύτητα και ελαστικότητα): *με ~ κινήσεις ο κλέφτης διέφυγε πηδώντας από μπαλκόνι σε μπαλκόνι* **2.** ΖΩΟΛ **αιλουροειδή** (τα) σαρκοφάγα θηλαστικά με ευέλικτο σώμα και δυνατά νύχια, π.χ. το λιοντάρι, η τίγρη, ο πάνθηρας, ο ιαγουάρος, η αγριόγατα, ο γατόπαρδος (τσιτάχ). Επίσης **αιλουρίδες** (οι) [μτγν.] (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ. felidae < λατ. feles, -is «αίλουρος»]

αίλουρος (ο) {αιλούρων} η γάτα· (συνήθ. μτφ για πρόσ. πολύ ευκίνητο και ευέλικτο): *τινάχτηκε σαν ~* ‖ *ελίσσεται / σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰέλουρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αἰόλος* (< **αἰϝελος*) «γρήγορος, ευκίνητος» + *οὐρά*, οπότε η λ. θα δήλωνε ζώο «που κουνάει γρήγορα την ουρά»].

αίμα (το) {αίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣΙΟΛ (α) το κόκκινο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί μέσω τής καρδιάς, των αρτηριών και των φλεβών τού ανθρώπου και των άλλων σπονδυλωτών ζώων, επιτελώντας πλήθος βασικών λειτουργιών (ρύθμιση τής θερμοκρασίας τού σώματος, αναστολή τής αναπτύξεως μικροοργανισμών που εισβάλλουν στο σώμα κ.ά.)· μέσω τού αίματος γίνεται η οξυγόνωση τού εγκεφάλου, καθώς και η μεταφορά απαραίτητων για τον οργανισμό ουσιών (β) ***τύπος / ομάδα αίματος*** καθεμιά από τις διάφορες κατηγορίες στις οποίες υποδιαιρείται το ανθρώπινο αίμα, με κριτήριο την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένων αντιγόνων στα ερυθρά αιμοσφαίρια (ομάδες Α, Β, ΑΒ και Ο) (γ) ***εξέταση / ανάλυση αίματος*** η εξέταση δείγματος αίματος για την εξακρίβωση τής ποιότητας, τής αναλογίας των διαφόρων κυτταρικών στοιχείων, τής ομάδας του, τής ποσότητας διαφόρων χημικών ουσιών σε αυτό, πιθανής μολυσματικής ασθένειας ή άλλου παθολογικού ή κληρονομικού παράγοντα (δ) ***πίεση αίματος*** η δύναμη που προέρχεται από τη λειτουργία τής αντλίας τής καρδιάς και ασκείται από το αίμα στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων, ειδικότ των αρτηριών, κατά τη διάρκεια των διαφορετικών φάσεων συσπάσεως τής καρδιάς (ε) ***πήξη τού αίματος*** ο μηχανισμός τού οργανισμού που σταματά την αιμορραγία αυξάνοντας την πυκνότητα τού αίματος (στ) ***λήψη αίματος*** η διαδικασία λήψεως φλεβικού αίματος, συνήθ. με σύριγγα ή τρύπημα τού δακτύλου (ζ) ***μετάγγιση αίματος*** η απευθείας μεταβίβαση αίματος σε άτομο που το έχει ανάγκη για την αποκατάσταση τού όγκου τού αίματος ύστερα από αιμορραγία, εγκαύματα ή κάκωση, για τη μεταφορά οξυγόνου σε περίπτωση αναιμίας και για καταπολέμηση τής καταπληξίας (σοκ) (η) ***αλλαγή αίματος*** η αφαίρεση τού συνόλου ή τού μεγαλύτερου μέρους τού αίματος ασθενούς και η ταυτόχρονη μετάγγιση νέου αίματος (βλ κ. λ. *αφαιμαξομετάγγιση*) (θ) ***φιάλη αίματος*** ποσότητα αίματος που περιέχεται σε φιάλη χρησιμοποιούμενη για την αποθήκευση ή συλλογή αποθεμάτων αίματος (ι) ***τράπεζα αίματος*** (i) κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και διανομή αίματος ή πλάσματος τού αίματος σε κάθε νοσοκομείο (ii) η συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και μετάγγιση αίματος μέσω ειδικών προγραμμάτων εγγραφής μελών σε συνεταιρισμό τραπεζών αίματος (ια) ***ντόπινγκ αίματος*** η διαδικασία κατά την οποία μεταγγίζονται σε αθλητή / αθλήτρια ερυθρά αιμοσφαίρια που είχαν αφαιρεθεί από τον ίδιο παλαιότερα και είχαν συντηρηθεί, ώστε να αυξηθεί η ικανότητα οξυγόνωσης τού μυϊκού ιστού κατά τον αγώνα (ιβ) ***σκοτωμένο / μαύρο αίμα*** μελάνιασμα που προκαλείται εξαιτίας τής συσσώρευσης αίματος κάτω από συγκεκριμένο σημείο τού δέρματος ύστερα από χτύπημα ΣΥΝ εκχύμωση (ιγ) ***ακάθαρτο αίμα*** το φλεβικό αίμα ή το αίμα από αφαίμαξη ασθενούς, το οποίο περιέχει ουσίες που αποβάλλει ο οργανισμός (ιδ) ***πλέω / κολυμπώ / πνίγομαι στο αίμα*** (i) βρίσκομαι μέσα σε μεγάλη ποσότητα αίματος ή αιμορραγώ υπερβολικά: *το θέαμα ήταν αποτρόπαιο· το πτώμα κολυμπούσε στο ~* (ii) ενέχομαι σε φόνους (ιε) ***βγάζει / τρέχει αίμα*** για πληγή που αιμορραγεί (ιστ) ***χάνω αίμα*** αιμορραγώ (ιζ) (για γυναίκα κατά την εμμηνόρροια) ***έχω αίμα*** έχω απώλεια αίματος *έχει πολύ ~ στην περίοδο* (ιη) (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** προκαλώ έντονο θυμό, οργή ή αγανάκτηση: *ήταν ένας εριστικός υπάλληλος, που μου ανέβασε το ~ στο κεφάλι* (ιθ) ***μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*** αισθάνομαι έντονο θυμό, οργή: *όπως τον άκουγα, ένιωθα να ~* (κ) ***όρκος αίματος*** όρκος που σφραγίζεται με την έκχυση αίματος (κα) ***κόβω το αίμα (σε κάποιον)*** (εκφραστ.) προκαλώ αναπάντεχα ξαφνικό τρόμο σε κάποιον: *ήρθε από πίσω μου μες στο σκοτάδι και μου 'κοψε το αίμα* (κβ) ***πάγωσε το αίμα μου (στις φλέβες μου)*** φοβήθηκα πάρα πολύ, συνήθ. από κάτι που συνέβη ξαφνικά, αναπάντεχα: *μόλις τον είδε μπροστά της στο σκοτάδι, πάγωσε το αίμα της* (κγ) ΕΚΚΛΗΣ ***αίμα τού Χριστού / Κυρίου*** ο οίνος στη Θεία Μετάληψη: *κοινωνούμε το Σώμα και το Αίμα τού Κυρίου ημών Ιησού Χριστού* **2.** (κατ' επέκτ.) παρόμοιο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί στο σώμα των ασπόνδυλων ζώων: *στα μαλάκια και σε μερικά σκουλήκια το ~ είναι γαλάζιο ή πράσινο* **3.** **αίματα** (τα) το αίμα (για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα αίματος): *στο σημείο τού δυστυχήματος υπήρχαν παντού αίματα* ‖ *τα ρούχα τού πολεμιστή ήταν γεμάτα ~* ΦΡ ***με παίρνουν τα αίματα*** αρχίζω να αιμορραγώ· *χτύπησε στη μύτη και τον πήραν τα αίματα* **4.** (το αίμα) ως φορέας τής ζωτικής δύναμης, τής ίδιας τής ζωής· ΦΡ (α) ***δεν έχω αίμα μέσα / πάνω μου, δεν κυλάει αίμα μέσα μου / στις φλέβες μου*** (i) στερούμαι ζωντάνιας και ενεργητικότητας. *κάθεται ξέπνοος και αποκαμωμένος, λες και δεν κυλάει αίμα στις φλέβες του* (ii) επιδεικνύω υπερβολική ψυχραιμία και απάθεια, είμαι εξαιρετικά συγκρατημένος ή ψυχρός· *αυτοί οι άνθρωποι φαίνονται ανέκφραστοι και απαθείς, σαν να μην κυλάει αίμα μέσα τους* (iii) είμαι ωχρός, χλομός ή άχρωμος στο παρουσιαστικό: *είναι ξανθός και κάτασπρος, λες και δεν έχει αίμα μέσα του* (β) ***βράζει το αίμα (μου)*** είμαι όλο ζωή, ενεργητικότητα, δύναμη και ευεξία: *νέο παιδί, ~ του* (γ) ***(κάτι) είναι / το έχω στο αίμα μου*** για ιδιότητα, συνήθεια ή τάση (κάποιου), που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο τής προσωπικότητας και τού χαρακτήρα του: *τη μουσική την έχει στο αίμα της* (δ) ***ανάβουν τα αίματα*** αυξάνεται η ένταση, η οξύτητα, δημιουργείται έκρυθμη, εκρηκτική κατάσταση: *κουβέντα στην κουβέντα, άναψαν τα αίματα και δεν άργησαν να έρθουν στα χέρια* (ε) ***βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα*** παρακινώ (κάποιον) / παρασύρομαι να αναμιχθώ σε (κάποιο) εγχείρημα: *με έβαλαν/μπήκα στα αίματα να κατέβω υποψήφιος στις εκλογές τού συλλόγου* (στ) ***πίνω / ρουφώ το αίμα*** εκμεταλλεύομαι χωρίς οίκτο, απομυζώ: *οι τοκογλύφοι πίνουν το αίμα των φτωχών* ΣΥΝ. (μτφ.) στείβω (ζ) (συνεκδ) ***νέο αίμα*** (i) νέο πρόσωπο, καινούργιος άνθρωπος, πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που θεωρείται φορέας ανανεωτικής, αναζωογονητικής πνοής και δύναμης. *η εταιρεία χρειάζεται ~ με κατάρτιση, ζωντάνια και ικανότητες* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των νέων ανθρώπων ως συγκεκριμένη ομάδα που λειτουργεί εντός ευρύτερου συνόλου· η νέα γενιά **5.** (συνεκδ.) θυσία ή προσφορά ζωής, συνήθ. για υψηλό ιδεώδες ή σκοπό: *για την κατάκτηση τής ελευθερίας χρειάστηκε πολύ ~ αγνών πατριωτών*· ΦΡ. (α) ***δίνω / χύνω το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** θυσιάζομαι: *θα έδινε και την τελευταία ρανίδα τού αίματός του για την Ελλάδα* (β) ***φτύνω αίμα*** (για κάτι) (i) (κυριολ.) κάνω αιμόπτυση (ii) (συνήθ μτφ) μοχθώ, ταλαιπωρούμαι, τραβώ τα πάνδεινα: *έφτυσε αίμα, για ν' αγοράσει αυτό το σπίτι* ‖ *φτύνει αίμα κάθε μέρα στο εργοστάσιο* (γ) ***με αίμα*** (i) με σκληρή και επίμοχθη προσπάθεια, με ταλαιπωρία και βάσανα: *ανέθρεψε και σπούδασε τα παιδιά της ~* (ii) με φόνο: *ξεπλένω ~ την προσβολή* (εκδικούμαι) ‖ *λερώνω τα χέρια μου ~* (σκοτώνω) **6.** ο φόνος (κυρ. αυτός που γίνεται για λόγους εκδικήσεως ή που χαρακτηρίζεται από μεγάλη βιαιότητα)· ΦΡ (α) ***κύκλος τού αίματος*** σειρά διαδοχικών φόνων με κοινή αιτία, αφορμή ή σχέση αιτίου-αποτελέσματος: *η αστυνομία υποστηρίζει ότι ο ~ θα κλείσει με τη σύλληψη τού δράστη* (β) ***παίρνω το αίμα μου πίσω*** εκδικούμαι, λαμβάνω ικανοποίηση

(γ) ***πνίγω στο αίμα*** καταστέλλω βιαίως, προκαλώ σφαγή *τα τανκς έπνιξαν την εξέγερση στο αίμα* (δ) ***φωνάζει / βοά το αίμα τού σκοτωμένου*** (Π.Δ *Γένεσις* 4. 10: *φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με.* λόγια τού Θεού προς τον Κάιν μετά τη δολοφονία τού Άβελ) για προηγούμενο φόνο ή άδικο χαμό αγαπημένου ή συγγενικού προσώπου, που δημιουργεί την υποχρέωση τής εκδίκησής του (ε) ***λερώνω τα χέρια μου με αίμα*** (i) διαπράττω φόνο (ii) προσφέρω υποστήριξη, κάλυψη ή τα μέσα για την τέλεση εγκλημάτων: *οι έμποροι τού λευκού θανάτου δεν διστάζουν να λερώσουν τα χέρια τους με το αίμα αθώων* (στ) ***κυλιέμαι / είμαι βουτηγμένος στο αίμα*** είμαι αναμεμειγμένος σε φόνους, κυρ. κατ' εξακολούθηση (ζ) (ειρων -εκφραστ.) ***σιγά τα αίματα!*** (περιφρονητικά) για να υποτιμηθεί η σημασία, η σοβαρότητα ή η κρισιμότητα καταστάσεως ή συμβάντος ή και η γενναιότητα κάποιου *-Είπε πως θα κάνει φασαρία, αν μας δει στα μέρη του --~!* (η) ***αγρός αίματος*** βλ. λ. *αγρός* • **7.** (+ κτητ. αντων.) οτιδήποτε αξιολογεί κάποιος ως εξαιρετικά πολύτιμο, ως ζωτικής σημασίας γι' αυτόν *αυτό το μαγαζί είναι το ~ του, η ζωή του η ίδια* **8.** η καταγωγή, η συγγένεια ΦΡ (α) ***γαλάζιο αίμα*** αριστοκρατική, βασιλική γενιά, καταγωγή (β) (παροιμ) ***το αίμα νερό δεν γίνεται*** οι συγγενείς αλληλοϋποστηρίζονται, δεν ξεχνούν τους συγγενικούς τους δεσμούς: *αδέλφια είναι όσο κι αν τσακωθούν, θα τα ξαναβρούν πάλι ~!* (γ) ***(συγγένεια) εξ αίματος*** (συγγένεια) που προκύπτει από κοινή καταγωγή, κατ' αντιδιαστολή προς την εξ αγχιστείας συγγένεια (βλ. λ. *αγχιστεία*): *το κώλυμα τής ~ συγγένειας απαγορεύει τον γάμο μεταξύ τους* (δ) ***δεσμός αίματος*** (i) δεσμός συγγενείας που προκύπτει από κοινή καταγωγή (ii) εξαιρετικά στενός δεσμός ανθρώπων, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση φιλικών ή εχθρικών συναισθημάτων *έχουν έναν ακατάλυτο ~ από τη μέρα που του έσωσε τη ζωή στον πόλεμο* (iii) δεσμός (συνήθ. δύο ανδρών) που προκύπτει από την τέλεση συγκεκριμένης τελετουργικής πράξης, όπως η επιφανειακή ανάμειξη τού αίματος με ελαφρά τομή τού δέρματος και επαφή κυρ. των καρπών στο σημείο τής τομής (βλ κ. λ. *αδελφοποιτός*) **9.** (συνεκδ) ο συγγενής *είναι δυνατόν να μη βοηθήσω τον ανεψιό μου, το ~ μου.* **10.** (περιληπτ.) το σύνολο ιδιοτήτων, ικανοτήτων που κατά σύμβαση αποδίδονται σε ένα έθνος, φυλή κ.λπ , με την ιδέα ότι εκφράζουν την ψυχοσύνθεσή του και τον τρόπο συμπεριφοράς του: *χορεύει με πολύ πάθος· πώς φαίνεται το σπανιόλικο ~!*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἷμα*, αβεβ. ετύμου Είναι αμφίβολη η σύνδεση τής λ με αρχ. γερμ. seim «στραγγισμένο μέλι» ή με σανσκρ is- «ποτό» ή ακόμη με το ρ *ἵημι* «βάλλω, ρίχνω», οπότε η αρχική σημ. θα δήλωνε το «χτύπημα από βέλος» και το αποτέλεσμά του. Η λ. ως α' συνθετικό απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π χ. *αγγλ* haemodynamic, haematoscope, γαλλ. hématologie, hémolyse, γερμ Hämophilie, Hämatokrit κ.ά. Πολλοί ιατρικοί όροι και φράσεις αποτελούν μεταφραστικά δάνεια, λ.χ. *μετάγγιση αίματος* (< αγγλ. blood transfusion). *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *πίεση αίματος* (αγγλ blood pressure) κ.ά. Ακόμη, ξένη είναι η προέλευση αρκετών φράσεων, όπου το αίμα χρησιμοποιείται μεταφορικώς: λ.χ. *(μου) ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι* (< γαλλ avoir le sang qui monte à la tête), *δεν έχω αίμα στις φλέβες μου* (< γαλλ je n'ai pas du sang dans les veines). *λερώνω τα χέρια μου με αίμα* (< αγγλ. stain my hands with blood), *έχω (κάτι) στο αίμα μου* (< γαλλ j'ai ça dans le sang), *δεσμοί αίματος* (< γαλλ liens de sang). *γαλάζιο αίμα* (< γαλλ. sang bleu) κ.ά.].

αίμα: αιματο-, αιμο-, -αιμία. Η ζωτική σημασία τής λ **αίμα** γέννησε ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων λέξεων, με ιδιαίτερη έκταση, όπως ήταν επόμενο, στον χώρο τής επιστημονικής και δη και τής ιατρικής ορολογίας (ξένης και ελληνικής). Ως α' συνθετικό η λέξη εμφανίζεται με δύο μορφές, **αιματο-** *(αιματοκρίτης)* και **αιμο-** *(αιμοβόρος).* Από αυτές η κανονική μορφή και αυτή που απαντά συχνότερα είναι το *αιματο-* (*αιματοχυσία, αιματέμεση, αιματοκύλισμα, αιματολογία, αιματοσκόπηση* κ.τ.ό), το οποίο είναι και ο αναμενόμενος τ , αφού τα παράγωγα και τα σύνθετα σχηματίζονται από το θέμα τής λ . που βγαίνει από τη γενική (πβ. *θέμα [θέματος], θεματικός, θεματολογία – σώμα [σώματος], σωματικός, σωματοφύλακας – πνεύμα [πνεύματος], πνευματικός, πνευματοκτόνος* κ.τ.ό.) Ωστόσο, είτε για μετρικούς λόγους στην Αρχαία Ελληνική (για να αποφευχθούν οι αλλεπάλληλες βραχείες συλλαβές) είτε από μια τάση να σχηματιστούν σύνθετα / παράγωγα από το θέμα τής ονομαστικής, που ήταν και το βραχύτερο, πράγμα που διευκόλυνε –προκειμένου για επιστημονικούς όρους– τη δημιουργία πιο εύχρηστων λέξεων, είτε και από άγνοια των μηχανισμών παραγωγής/σύνθεσης, εφόσον πρόκειται για όρους που πλάσσονταν από ξένους, σχηματίστηκαν και σύνθετα / παράγωγα με α' συνθετικό το *αιμο-* (*αιμοσταγής, αιμοδιψής, αιμορραγία, αιμοδότης, αιμόπτυση, αιμολήπτης, αιμοφόρος* κ.τ.ό) πβ κ *χρωμοσώματα* (αντί *χρωματοσώματα*), *σπερμολογία* (αντί *σπερματολογία*), *δερμικός* (παρά το *δερματικός*), *χρωμικός, πολυχρωμικός, διχρωμικός* (παρά το *χρωματικός*) κ.ά Τέλος, δοθέντος ότι η λ. *αίμα* δασυνόταν (πβ. αγγλ. haem(at)-, γαλλ hém(at)o-, γερμ. Häm(at)o- κ λπ.), ως λεξικό επίθημα *-αιμία* πρέπει να δασύνει το ληκτικό σύμφωνο *-π*, *-τ* ή *-κ* κάθε α' συνθετικού σε *-φ*, *-θ* ή *-χ* *άζωτο* – **αζωθαιμία**, *γλυκός* – **γλυχαιμία** (όχι *γλυκαιμία*, το οποίο οφείλεται στο ξένο glycaemia!), *λευκός* – **λευχαιμία** (όχι *λευκαιμία* από το ξένο leukaemia!).

αιμαγγείωμα (το) {αιμαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ καλοήθης όγκος, που προέρχεται από τους ιστούς των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ αγγείωμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemangioma]

αιμασιά (η) **1.** περίφραξη ανοικοδόμητου χώρου, αποτελούμενη κυρίως από λίθους χωρίς συγκολλητικό αρμό και ασβέστη ΣΥΝ ξερολιθιά **2.** (γενικότ.) οποιαδήποτε μορφή περίφραξης χώρου, χτιστή ή φυσικά διαμορφωμένη, λ.χ από θάμνους ή κλαδιά ΣΥΝ τοίχος, φράχτης, τείχισμα, περίβολος, μάντρα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμασιά*, αβεβ ετύμου, πιθ < Ι.Ε *saip-mo- «φράχτης, ξύλινο χώρισμα», < λατ. saep-es «φράχτης». Ομόρρ. αρχ. **αἱπ-μός > αἱμός* «δρυμός»]

αιμάσσω ρ. αμετβ {μόνο στον ενεστ } (λόγ.) **1.** αιμορραγώ. *το τραύμα / η πληγή αιμάσσει·* κυρ η μτχ. **αιμάσσων,** *-ουσα, -ον* {αιμάσσ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ -ουσών)} (α) αυτός που παρουσιάζει αιμορραγία· *αιμάσσουσα πληγή* (β) (μτφ) αυτός που εξασθενεί επικίνδυνα, που χάνει συνεχώς δυνάμεις: *η αιμάσσουσα οικονομία τής χώρας θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο με τη μείωση των εξαγωγών* || *ο ~ ελληνισμός τής Κωνσταντινούπολης* **2.** (μτφ) αισθάνομαι μεγάλη λύπη *αιμάσσει η καρδιά / η ψυχή μου*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμάσσω < *αἱμάτ-jω < αἷμα*].

αιματάλευρο (το) [1890] {αιματαλεύρων} κτηνοτροφή που παράγεται από το αίμα ζώων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Blutmehl]

αιματέμεση (η) [1816] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ η εκροή αίματος από το στόμα με τη μορφή εμετού, η οποία κατά κανόνα αποτελεί εκδήλωση αιμορραγίας, συνήθ στο ανώτερο τμήμα τού πεπτικού συστήματος. Επίσης **αιματεμεσία** (η) κ **αιματέμετος** (ο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ hématemèse]

αιματηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει αίμα ή είναι γεμάτος αίμα: *~ φλέγμα* **2.** αυτός που βγάζει ή χάνει αίμα: *~ πληγή / τραύμα* **3.** αυτός κατά τον οποίο χύνεται αίμα (λόγω τραυματισμών ή θανάτων/φόνων): *~ αυτοκινητική σύγκρουση* || *~ επεισόδια μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών* ΣΥΝ πολυαίματος, αιματοβαμμένος, φονικός ΑΝΤ αναίμακτος **4.** αυτός που απαιτεί μεγάλη ένταση και πολύ κόπο: *με ~ οικονομίες κατάφερα να αγοράσω τούτο το σπιτάκι* ΣΥΝ σκληρός, εξαντλητικός. — **αιματηρώς** επίρρ. [1897].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱματηρός < αἷμα, -τος* + παραγ επίθημα *-ηρός*, πβ *αἰχμ-ηρός*]

αιματιά (η) [μτγν.] **1.** αλλαντικό που παρασκευάζεται από το παχύ έντερο τού χοίρου με γέμιση από ρύζι, χόντρο ή τραχανά και διάφορα καρυκεύματα **2.** το παχύ έντερο τού χοίρου, με το οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω αλλαντικό.

αιματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με το αίμα *~ κυκλοφορία* || *~ οξύ*

αιματίνη (η) [1887] {αιματινών} ΙΑΤΡ σιδηρούχος ένωση που παράγεται από την αιμοσφαιρίνη, όταν της αφαιρεθεί η σφαιρίνη συνήθ υπό την επίδραση ενός οξέος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. hématine]

αιμάτινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αίμα *~ σταγόνα* **2.** (συνεκδ.) βαθυκόκκινος, όπως το αίμα: *το ~ χρώμα τού κερασιού / τού ρουμπινιού*

αιματίτης (λίθος) (ο) [αρχ] {αιματιτών} ΟΡΥΚΤ ορυκτό τού σιδήρου που αποτελεί το σημαντικότερο μετάλλευμα σιδήρου, έχει σκούρο χρώμα με μεταλλική λάμψη και, όταν σύρεται σε τραχεία λευκή επιφάνεια, αφήνει μια κόκκινη, ερυθροκάστανη γραμμή

αιματο- κ **αιματό-** κ. **αιματ- / αιμο-** κ **αιμό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το αίμα: *αιματο-βαμμένος, αιματο-κυλισμένος, αιματο-χυσία, αιμο-πετάλια, αιμο-στατικός, αιμο-δοσία, αιμό-φυρτος, αιματ-έμεση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ *αἱματο-ειδής, αἱμο-ρραγῶ*), που προέρχεται από το ουσ *αἷμα (-ατος)* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ hémo-philie) και μεταφρ δάνεια (λ.χ γαλλ. hémo-globine «αιμοσφαιρίνη»)]

αιματοβαμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ) **ματοβαμμένος** **1.** αυτός που έχει βαφτεί ή λερωθεί με αίμα: *~ μαχαίρι* || *~ χέρια* ΣΥΝ ματωμένος (μτφ) **2.** αυτός που σχετίζεται με αιματηρούς αγώνες και συγκρούσεις: *τα ~ τρόπαια των μαχών* || *τα ~ χώματα τής πατρίδας* ΣΥΝ αιματόβρεχτος, ματωμένος, τιμημένος, ένδοξος **3.** αυτός που έχει ευθύνη ή είναι ένοχος για φόνο, σφαγή ή αιματοχυσία. *~ χέρια* ΣΥΝ αιμοσταγής **4.** αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα τού αίματος *~ χείλη* ΣΥΝ κατακόκκινος, πορφυρός.

αιματόβρεχτος, -η, -ο [1839] αυτός που είναι γεμάτος αίματα Επίσης **αιματοβρεγμένος**

αιματοειδής, -ής, -ές [μτγν] {αιματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) αιματόχρους.

αιματοκρίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εκατοστιαία αναλογία τού όγκου των ερυθρών αιμοσφαιρίων στον ολικό όγκο τού αίματος· διαφέρει κατ' άτομο και περιλαμβάνεται στις εξετάσεις για τον καθορισμό θεραπευτικής αγωγής και την παρακολούθηση τής πορείας τής υγείας (κάποιου) (συμβολίζεται HE): *μου ανέβηκε / κατέβηκε ο ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ haematocrit]

αιματοκυλίζω κ. (λαϊκ.) **ματοκυλίζω** ρ. αμετβ [μεσν.] {αιματοκύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (τόπο ή σύνολο ανθρώπων) σε αιματοχυσία· *ο Χίτλερ αιματοκύλισε την ανθρωπότητα* || *ομάδα τρομοκρατών αιματοκύλισε το κέντρο τής πόλης.* — **αιματοκύλισμα** κ. (λαϊκ.) ***ματοκύλισμα*** (το).

αιματολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής φύσεως, τής λειτουργίας και των νοσημάτων τού αίματος και των αιμοποιητικών οργάνων τού σώματος — **αιματολόγος** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ hématologie]

αιματολογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιματολογία. *κάνω / υποβάλλομαι σε ~ εξέταση* **2.** ***αιματολογικά*** (τα) το αποτέλεσμα τής αιματολογικής εξέτασης *τα ~ του δεν είναι καλά.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématologique].

αιματόμετρο (το) [1861] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} συσκευή για τον καθορισμό τής τιμής τού αιματοκρίτη, η οποία μπορεί να περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα, ώστε τα διαφορετικής πυκνότητας κύτταρα αίματος να φυγοκεντρίζονται και να διαχωρίζονται από το πλάσμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématomètre]

αιματοποσία (η) ➝ αιμοποσία

αιματοπότης (ο) ➝ αιμοποσία

αιματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η ρύση αίματος από το ανθρώπινο σώμα λόγω παθολογικών αιτίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αἱματόρροος (-ους)* < αρχ. *αἷμα, -τος* + *-ροος* < *ῥέω*].

αιματουρία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παρουσία αίματος ή αυξημένου αριθμού ερυθρών αιμοσφαιρίων στα ούρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématurie]

αιματόχρους, -ους, -ουν [1823] {αιματόχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος, ο κόκκινος
[ΕΤΥΜ. < *αἷμα, -τος* + *-χρους* < *χροιά*]

αιματοχυσία (η) [μτγν.] {αιματοχυσιών} απώλεια ανθρώπινων ζωών κατά τη διάρκεια βίαιης σύγκρουσης ή ένοπλης αναμέτρησης: *ο Ο.Η.Ε. παρενέβη για να τερματιστεί η ~ στη Μ. Ανατολή* || *άσκοπη / αναπόφευκτη ~* ΣΥΝ. αιματοκύλισμα, εκατόμβη

αιματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε αίμα: *~ ιστός / αγγείο* **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ. αιμάτινος, κόκκινος, πορφυρός

αιμάτωμα (το) {αιματώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η συγκέντρωση ποσότητας αίματος σε σημείο τού σώματος (κυρ. υποδορίως), η οποία προκαλείται από ρήξη ή διάβρωση αγγείων και εμφανίζεται συνήθ. με τη μορφή επώδυνης διόγκωσης, χρώματος μπλε αρχικά, ακολούθως πρασινωπού και τελικά κιτρινωπού: *ενδοεγκεφαλικό / εξωσκληρίδιο / υποδόριο / υποσκληρίδιο ~*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématome]

αιματώνεται, αιματώνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. {αιματώθηκε, -μένος} ΦΥΣΙΟΛ τροφοδοτούμαι με αίμα μέσω τής αγγειακής κυκλοφορίας: *ο εγκέφαλός του δεν αιματώνεται επαρκώς* (δεν υπάρχει / δεν γίνεται επαρκής αιμάτωση στον εγκέφαλο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. Παθ. τού αρχ. *αἱματῶ (-όω)* «ματώνω, προκαλώ αιμορραγία» < *αἷμα*].

αιμάτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ **1.** η τροφοδότηση περιοχής τού σώματος με αίμα ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάσταση τού οργανισμού: *η κακή ~ των άκρων προκαλεί γάγγραινα* (σπάν.) **2.** η ρύση αίματος από τα αγγεία τού σώματος **3.** η παραγωγή αίματος ή ο τεχνητός πολλαπλασιασμός των ερυθρών αιμοσφαιρίων **4.** η πρόκληση αιμορραγίας μέσω τραυματισμού.

-αιμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παθήσεις τού αίματος: *ασβεστι-αιμία, κυτταρ-αιμία, λευχαιμία, ουρ-αιμία, σηψ-αιμία, τοξιν-αιμία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *αἷμα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. γαλλ. glyc-émie, leucémie κ.ά.].

Αιμιλία (η) γυναικείο όνομα

Αιμίλιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα Ρωμαίων ευγενών **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Aemilius < επίθ. aemulus «εφάμιλλος – αντίπαλος». Το σύγχρονο όνομα ανάγεται στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (λ.χ. γαλλ. Émil)].

αιμο- ➝ αιματο-

αιμοβόρος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρος 1.** (για ζώα) αυτός που τρέφεται με ωμό κρέας ή σάρκες ζώων: *ο λύκος είναι ~ ζώο* ΣΥΝ. σαρκοβόρος, σαρκοφάγος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κυριαρχείται από βίαια ένστικτα και τάσεις, που εκδηλώνει απάνθρωπη ή και εγκληματική συμπεριφορά ΣΥΝ. αιμοδιψής, κακούργος. Επίσης (λαϊκ.) **αιμοβόρικος, -η, -ο** κ. (λαϊκ.) **μοβόρικος.** — **αιμοβορία** (η)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἱμοβόρος* < *αἷμα* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή»].

αιμοδιάγραμμα (το) {αιμοδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η γενική εξέταση αίματος, το αποτέλεσμα τής κυτταρολογικής εξέτασης (συνήθ.) τού περιφερειακού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémogramme, οπότε η ακριβής απόδοση θα ήταν *αιμόγραμμα*].

αιμοδιψής, -ής, -ές {αιμοδιψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διψά για αίμα, δηλ. για αιματοχυσία, ή αντλεί ικανοποίηση από την εκτέλεση ή παρακολούθηση βίαιων και αιματηρών εγκλημάτων: *~ δολοφόνος / σφαγέας / πολεμιστής / κακούργος.* — (σπάν.) **αιμοδιψία** (η) [1892].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bloodthirsty].

αιμοδοσία (η) {αιμοδοσιών} η προσφορά αίματος για τις ανάγκες των νοσοκομείων (μεταγγίσεις, αιμοκαθάρσεις, τράπεζες αίματος): *εθελοντική ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. blood donation]

αιμοδότης (ο) [μεσν.] {αιμοδοτών}, **αιμοδότρια** (η) {αιμοδοτριών} πρόσωπο που προσφέρει αίμα για τις ανάγκες των νοσοκομείων· ΦΡ (α) ***εθελοντής αιμοδότης*** αυτός που εθελοντικά δίνει συγκεκριμένη ποσότητα αίματος ανά τακτά χρονικά διαστήματα για λόγους κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόνοιας: *σύλλογοι εθελοντών αιμοδοτών* (β) ***κάρτα εθελοντή αιμοδότη*** κάρτα όπου αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας τού εθελοντή αιμοδότη, η ομάδα αίματος, ο αριθμός και ο χρόνος των αιμοδοσιών· χρησιμεύει για την κατά σειρά προτεραιότητας εξυπηρέτησή του σε περίπτωση ανάγκης μεταγγίσεως για τον εαυτό του ή τους συγγενείς του. — **αιμοδοτικός, -ή, -ό.**

αιμοδυναμική (η) ΦΥΣΙΟΛ η επιστημονική μελέτη τής κίνησης τού αίματος, των κανόνων που τη ρυθμίζουν και των δυνάμεων που την προκαλούν
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémodynamique]

αιμοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} ΙΑΤΡ ο εξωνεφρικός και ο εξωσωματικός καθαρισμός τού αίματος μέσω τεχνητού νεφρού (βλ. λ. *νεφρό*) (ή με άλλη μέθοδο, λ.χ. περιτοναϊκές πλύσεις) από τα άχρηστα προϊόντα τού μεταβολισμού, που φυσιολογικά απομακρύνονται με τα ούρα· χρησιμοποιείται τόσο στην οξεία όσο και στη χρονία νεφρική ανεπάρκεια: *υποβάλλομαι σε ~* || *μηχάνημα αιμοκάθαρσης*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Blutreinigung]

αιμοκαλλιέργεια (η) {αιμοκαλλιεργειών} ΙΑΤΡ μέθοδος ανιχνεύσεως των παθογόνων μικροοργανισμών στο αίμα
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hémoculture (νόθο σύνθ.)]

αιμοληψία (η) {αιμοληψιών} ΙΑΤΡ η λήψη αίματος, συνήθ. από τις φλέβες τής καμπής τού αγκώνα, για διαγνωστική εξέταση δείγματος ή αιμοδοσία (βλ. κ. *λήψη αίματος,* λ. *αίμα*)

αιμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ σύνδρομο που προκαλείται από διάφορα αίτια με κοινό αποτέλεσμα τη βλάβη ή καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων, κατά την οποία η αιμοσφαιρίνη που περιέχουν ελευθερώνεται στο πλάσμα τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemolysis].

αιμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιμόλυση **2.** αυτός που επιφέρει, προκαλεί την αιμόλυση ή την καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων: *~ αναιμία / νόσος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémolytique]

αιμομίκτης [μεσν.] κ. **αιμομίχτης** (ο) {αιμομικτών}, **αιμομίκτρια** κ. **αιμομίχτρια** (η) {αιμομικτριών} πρόσωπο που συνουσιάζεται με στενό συγγενή εξ αίματος, ο δράστης αιμομιξίας.

αιμομιξία (η) {αιμομιξιών} η σεξουαλική σχέση μεταξύ στενών εξ αίματος συγγενών ή μεταξύ αμφιθαλών ή ετεροθαλών αδελφών. — **αιμομικτικός, -ή, -ό** κ. **αιμομιχτικός**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αἱμομιξία* < *αἷμα* + *μίξις* < *μ(ε)ίγ-νυ-μι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»]

αιμοπετάλιο (το) {αιμοπεταλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το μικρό, άχρωμο, χωρίς πυρήνα, στρογγυλό στοιχείο τού αίματος των θηλαστικών, σημαντικό για τον σχηματισμό θρόμβου κατά την πήξη τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. blood platelet, γαλλ. plaquette sanguine]

αιμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ ο σχηματισμός, η παραγωγή τού αίματος από τον μυελό των οστών, τους λεμφαδένες, τον σπλήνα κ.λπ. — **αιμοποιητικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemopoiesis]

αιμοποσία [μεσν.] κ. **αιματοποσία** (η) [μεσν.] {αιμοποσιών} η πόση αίματος, κυρ. στο πλαίσιο αρχαίων ή πρωτόγονων (θρησκευτικών) ή σατανιστικών τελετουργιών ή με αναφορά σε φανταστικά όντα (βαμπίρ, βρικόλακες, δράκουλα κ.ά.). — **αιμοπότης** [μεσν.] κ. **αιματοπότης** (ο) [αρχ.]

αιμόπτυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ η αποβολή αιματωδών πτυέλων ή καθαρού αίματος από το στόμα (συνήθ. λόγω αναπνευστικών παθήσεων). — **αιμοπτυϊκός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. (παλαιότ.) **αιμοπτοϊκός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemoptysis]

αιμορραγία (η) {αιμορραγιών} **1.** ΙΑΤΡ ροή αίματος έξω από το σώμα *(εξωτερική)* ή στο εσωτερικό του, μέσα στους ιστούς ή στις κοιλότητες ανάμεσα στα όργανα *(εσωτερική),* λόγω ρήξεως αγγείων, η οποία οφείλεται σε τραυματισμό ή σε άλλη αιτία: *φλεβική / αρτηριακή / ακατάσχετη ~* **2.** (γενικότ.) κάθε απώλεια αίματος **3.** (μτφ.) κάθε είδους απώλεια ζωτικών, σημαντικών στοιχείων: *η ~ συναλλάγματος προς ξένες χώρες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἱμορραγία* < *αἱμορραγῶ.* Η λ. πέρασε ως δάνειο και σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhage, γαλλ. hémorragie κ.ά. Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. l'hémorragie des capitaux / de change κ.ά.]

αιμορραγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συχνότητα αιμορραγιών, που προκαλεί αιμορραγία ή τη συνοδεύει ως σύμπτωμα, συνέπεια: *~ πυρετός* || *~ διάθεση* (λόγω ανωμαλίας τής πήξης τού αίματος ή τής κατασκευής των αιμοφόρων αγγείων)

αιμορραγώ ρ. αμετβ. {αιμορραγείς... | αιμορράγησα} **1.** πάσχω από αιμορραγία, έχω μεγάλη και ταχεία απώλεια αίματος· ΦΡ (μτφ.) ***πληγή που αιμορραγεί*** για αγιάτρευτο ψυχικό τραύμα που δεν επουλώνεται ούτε ξεπερνιέται: *ο χωρισμός τους ήταν πάντα γι' αυτόν κρυφή ~* **2.** (μτφ.-λογοτ.) βιώνω έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και ψυχικού πόνου: *αιμορραγεί για κάθε χωρισμό* **3.** (μτφ.) χάνω ζωτικές δυνάμεις, αποδυναμώνομαι: *η εθνική οικονομία αιμορραγεί λόγω τής μεταφοράς κεφαλαίων στο εξωτερικό.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αιμορροώ** [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἱμορραγῶ (-έω)* < *αἱμορραγής* < *αἷμα* + *-ρραγής* < θ. *-ραγ-,* πβ. *ἐρ-ράγ-ην,* παθ. αόρ. β' τού *ῥήγ-νυ-μι*]

αιμορροΐδες (οι) ΙΑΤΡ **1.** οι κιρσοειδείς διευρύνσεις των φλεβών τού κατώτερου τμήματος τού παχέος εντέρου (απευθυσμένο) στην περιοχή γύρω από τον πρωκτό, που συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία **2.** (συνεκδ.) η πάθηση που οφείλεται στις διευρύνσεις των παραπάνω φλεβών: *παθαίνω / βγάζω ~* ΣΥΝ. ζοχάδες — **αιμορροϊδικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἱμορροΐς, -ΐδος* < *αἱμόρροος* κ. *αἱμόρρους* < *αἷμα* + *ῥοῦς* < *ῥέω.* Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhoid, γαλλ. hémorroïde κ.ά.].

αιμορροφιλία (η) [1854] η αιμοφιλία (βλ.λ.).

αιμορροφιλικός, -ή, -ό αιμοφιλικός (βλ.λ.).

Αίμος (ο) **1.** οροσειρά τής Α. Ευρώπης στο Β. τμήμα της Βαλκανικής

Χερσονήσου, που εκτείνεται κατά το μεγαλύτερο τμήμα της στη Βουλγαρία μέχρι τον Εύξεινο Πόντο **2. *Χερσόνησος τού Αίμου*** η Βαλκανική Χερσόνησος, βλ. λ. *Βαλκάνια.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αἷμος*, αγν ετύμου]

αιμοσταγής, -ής, -ές {αιμοσταγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που στάζει αίμα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει βίαια ένστικτα, που συμπεριφέρεται απάνθρωπα ή εγκληματικά χωρίς ενοχές ή αναστολές: ~ *δολοφόνος / τύραννος / πολεμιστής / εξολοθρευτής / καθεστώς* ΣΥΝ. αιμοδιψής, αιμοβόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμοσταγής* < *αἷμα* + *-σταγής* < *στάζω*].

αιμόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ η επίσχεση (διακοπή) τής αιμορραγίας είτε μέσω των αιμοστατικών μηχανισμών τού οργανισμού είτε με χρήση φυσικών ή χημικών μέσων από τον γιατρό.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμόστασις* «μέσον για την επίσχεση τής αιμορραγίας» < *αἷμα* + *-στάσις* < *ἵστημι*].

αιμοστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που επιφέρει ή συμβάλλει στη διακοπή τής αιμορραγίας: ~ *φάρμακο / επίδεσμος.*

αιμοσφαιρίνη (η) [1876] {αιμοσφαιρινών} ΙΑΤΡ η κόκκινη πρωτεΐνη που αποτελεί το κύριο συστατικό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, απαραίτητη για τη μεταφορά οξυγόνου από τα αναπνευστικά όργανα στους ιστούς τού σώματος. — **αιμοσφαιρινικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ hémoglobine (νόθο σύνθ)].

αιμοσφαίριο (το) [1849] {αιμοσφαιρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ (κύρ. στον πληθ.) καθένα από τα μονοκύτταρα στοιχεία τού αίματος ανθρώπων και σπονδυλωτών ζώων, που διακρίνονται σε λευκά και ερυθρά και που τυχόν μεταβολή τού φυσιολογικού αριθμού τους στο αίμα επηρεάζει ή/και αποκαλύπτει την κατάσταση τής υγείας ενός οργανισμού
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. cellule sanguine].

αιμοφιλία (η) [1887] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ σύνολο κληρονομικών ασθενειών τού αίματος, που προκαλούν τάση για ακατάσχετη αιμορραγία (ακόμη και από μικροτραυματισμούς), εμφανίζεται κυρίως σε άνδρες και προκαλείται από την εγγενή έλλειψη μιας ή περισσότερων από τις ουσίες που είναι αναγκαίες για την πήξη τού αίματος (παράγοντες πήξης) ΣΥΝ αιμορροφιλία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilie].

αιμοφιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιμοφιλία ΣΥΝ αιμορροφιλικός **2. *αιμοφιλικός*** (ο). **αιμοφιλική** (η) πρόσωπο που πάσχει από αιμοφιλία, στο οποίο έχει μεταβιβαστεί και εκδηλωθεί το στίγμα (βλ.λ.) τής αιμοφιλίας (ως εμφανής ανωμαλία και όχι ως υπολειπόμενο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. hémophilique].

αιμόφιλος (ο) [1896] {αιμοφίλ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ μικρόβιο που σχετίζεται με λοιμώξεις τού αναπνευστικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. hémophile]

αιμοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που μεταφέρει αίμα, που εντός του κυκλοφορεί αίμα: ~ *αγγείο*

αιμόφυρτος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος αίματα από πληγή ή πληγές που του προκάλεσαν ή προκάλεσε ο ίδιος στον εαυτό του: *ο τραυματίας μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἱμόφυρτος* < αρχ. *αἷμα* + *-φυρτος* < *φύρω* «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

αιμοχαρής, -ής, -ές [μτγν.] {αιμοχαρ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που χαίρεται στη θέα αίματος ή αιματοχυσίας· ~ *πολεμιστές / τηλεοπτικό κοινό* ΣΥΝ αιμοδιψής.

αιμοχρωστικός, -ή, -ό [1879] αυτός που δίνει στο αίμα το κόκκινο χρώμα του: ~ *ουσίες*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ haemochromatic].

αιμωδία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ παραισθησία που οφείλεται σε προσωρινή διακοπή τής αιματώσεως λόγω άσκησης πιέσεως, ακινησίας ή ψύχους και προκαλεί μερικό ή τοπικό μούδιασμα. ~ *των άκρων* ΣΥΝ (καθημ.) μούδιασμα, (εκφραστ.) μυρμήγκιασμα Επίσης **αιμωδίαση**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμωδία* «πονόδοντος» < *αἱμωδῶ* «μουδιάζουν τα ούλα μου» < **αἱμ-ωδ-ός* < **αἱ-μός* «πόνος» + *ὀδών* «δόντι». Από το ρ *αἱμωδιῶ* (άλλον τ τού *αἱμωδῶ*), μεταπλ σε *αἱμωδιάζω*, προήλθε το νεότ. *μουδιάζω*].

-αινα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών από αρσενικά αντίστοιχα: *(λύκος – λύκ-αινα)*, ιδίως σήμερα για θηλυκά από κύρια αρσενικά ονόματα (ανδρωνυμικά): *Γιώργος – Γιώργ-αινα* (η γυναίκα τού Γιώργου), *Μήτρος – Μήτρ-αινα* κ.τ.ό
[ΕΤΥΜ Σχηματίστηκε κατά το πρότυπο αρχ. θηλ ουσιαστικών που προήλθαν από τα αρσ , π.χ. *λύκος – λύκαινα. λέων – λέαινα, θεράπων – θεράπαινα* κ ά.]

αϊνάς (ο) {αϊνάδες} (λαϊκ.) το πίσω μέρος τής πρύμνης, που βρίσκεται πάνω από την ίσαλο γραμμή και έχει κυρτό σχήμα ΣΥΝ άβαξ, παππαδιά ΑΝΤ στείρα, κοράκι τής πλώρης.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ayna «καθρέφτης» < περσ. āyina «καθρέφτης (από γυαλισμένο ατσάλι)»].

Αινείας (ο) {-α κ -είου} ήρωας τής Τροίας, γιος τής Αφροδίτης και τού Αγχίση· μετά την καταστροφή τής πόλης, κατέφυγε στην Ιταλία, όπου ο ίδιος ή απόγονός του ίδρυσε τη Ρώμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν , πιθ < *αἰνῶ*].

αινέσιμος (διατριβή) (η) → εναίσιμος

αίνιγμα (το) {αινίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ερώτημα ή πρόβλημα (το οποίο καταλήγει στην ερώτηση «τι είναι;»), διατυπωμένο συνήθ. έμμετρα, με σκόπιμη ασάφεια, μεταφορές ή παρομοιώσεις, κατά τρόπο που να διασκεδάζει και να ασκεί τη σκέψη με την προσπάθεια να αποκρυπτογραφηθεί το κρυμμένο νόημα τής παραπλανητικής διατύπωσης (λ χ στο «από μάννα κόκκινη γεννιέται παιδί μαύρο» η απάντηση είναι «η φωτιά και ο καπνός»): *ο Οιδίποδας έλυσε το ~ τής Σφίγγας* **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε δεν εξηγείται ή προκαλεί απορία και μυστήριο: *η ανεξήγητη στάση τού υπουργού αποτελεί ~ και για την ίδια την κυβέρνηση* || *το ~ των πυραμίδων* ΣΥΝ γρίφος, μυστήριο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰνίσσομαι* «μιλώ αινιγματικά» (πβ. *υπαινίσσομαι*) < *αἶνος* «λόγος». Η λ αρχικώς θα σήμαινε «λόγια με νόημα, που όμως είναι δυσληπτα». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αινιγματικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που θυμίζει αίνιγμα, που χαρακτηρίζεται από ασάφεια, δυσκολία ερμηνείας ή μυστήριο· *οι ~ δηλώσεις τού προέδρου τής Δημοκρατίας έτυχαν ποικίλων ερμηνειών* || ~ *χαμόγελο / συμπεριφορά / άνθρωπος / βλέμμα / φράση* Επίσης **αινιγματώδης**, -ης, -ες [αρχ.]. — **αινιγματικά** επίρρ

αινιγματικότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } (για λόγο ή συμπεριφορά) το να είναι κάτι δύσκολο να εξηγηθεί (γιατί λέγεται ή γίνεται): *η ~ τής συμπεριφοράς / των λόγων / των υπαινιγμών κάποιου.*

αίνος (ο) **1.** λόγος που αποδίδει τιμή, δόξα, συνήθ. στον Θεό **2. *αίνοι*** (οι) οι δοξαστικοί ψαλμοί τού Δαβίδ, συχνά με την επιγραφή *«αἶνος ᾠδῆς τῷ Δαβίδ»*, οι οποίοι αρχίζουν με την προτροπή *«αἰνεῖτε»* (πβ. κ λ. *αινώ*) και ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (πβ. λ. *πασαπνοάριο*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἶνος* «λόγος, αφήγηση» < **αἴν-ομαι* «βεβαιώνω, δέχομαι» (πβ. αρχ. *ἀν-αίνομαι* «αρνούμαι»). Από τη σημ. τής «αφηγήσεως» η λ δήλωσε τον «επαινετικό, εξυμνητικό λόγο» εξαιτίας τού περιεχομένου των αφηγήσεων και τής φήμης που προσέδιδε στα πρόσωπα. Ομόρρ. *αἰνίσσομαι* «μιλώ αινιγματικά», *αἴνιγμα*].

Αϊνστάιν (ο) (μετωνυμ) για πρόσωπο μεγάλης ευφυΐας: *έχει καταπλήξει τους πάντες με τις επιδόσεις του στο σχολείο ένας εξάχρονος* ~ ΣΥΝ διάνοια, ιδιοφυΐα.
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού μεγάλου Γερμανού φυσικού (εβραϊκής καταγωγής) Albert Einstein (1879-1955), ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία τής σχετικότητας και βραβεύθηκε με Νόμπελ].

αϊνσταΐνιο (το) {αϊνσταϊνίου} ΧΗΜ τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Es) (βλ κ λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ einsteinium, από το όνομα τού Α. Αϊνστάιν].

άιντε επιφών → άντε

αινώ ρ. μετβ. {αινείς...· εύχρ. στον ενεστ } (αρχαιοπρ.) απευθύνω ύμνους, δοξολογίες: *«αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις»* (Π.Δ. *Ψαλμ.* 148, 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰνῶ (-έω)* < *αἶνος* «λόγος» Το ρ. απαντά ως β' συνθ και στις λ. *ἐπ-αινῶ, συν-αινῶ, παρ-αινῶ* κ.ά.]

-αίνω κατάληξη: *βαθ-αίνω, πληθ-αίνω, μακρ-αίνω.*
[ΕΤΥΜ Ρηματική κατάληξη (π χ. *ζεστ-αίνω, τυχ-αίνω, χορτ-αίνω*) που σχηματίστηκε από τον αόρ. σε *-ανα* των αρχ. ρ. σε *-αίνω* (π χ. *ἐσήμανα – σημαίνω, ὑγίανα – ὑγιαίνω, ἐμίανα – μιαίνω, ἐθέρμανα – θερμαίνω* κ.ά.). Βλ. κ. *-ένω*]

> **-αίνω ή -ένω: βαθαίνω ή βαθένω, κονταίνω ή κοντένω κ.λπ.;** Πολλά ρήματα που παλαιότερα έληγαν σε **-ύνω** (**βαθύνω, βαρύνω, ακληρύνω, μακρύνω, πλατύνω** κ λπ) μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα τους και έγιναν ρήματα σε /-éno/. Αυτό έγινε για να διαφοροποιηθούν οι παρελθοντικοί χρόνοι, ο παρατατικός και ο αόριστος, οι οποίοι στα ρήματα αυτά είχαν τον ίδιο τύπο. *βάθυνα* (παρατ.) – *βάθυνα* (αόρ), *πλάτυνα* (παρατ.) – *πλάτυνα* (αόρ). Τα ρήματα ακολούθησαν στον ενεστώτα τα πολλά ρήματα σε **-αίνω**, κληρονομημένα από την Αρχαία (*υφαίνω, λεαίνω, υγιαίνω* κ.λπ.) ή από μεταπλασμό (**χαίνω** αντί *χάσκω*, **ολισθαίνω** αντί *ολισθάνω*, **κυρταίνω** αντί *κυρτώ* κ.τ.ό.). Έτσι σχημάτισαν ενεστώτα *βαρ-αίνω*, από όπου παρατ. *βάραινα πλάταινα – πλάταινα* κ.ο κ Ήδη από τον 12ο αι απαντούν τέτοιοι σχηματισμοί. *πληθαίνω, παχαίνω* κ.ά. Στον μεταπλασμό μπορεί να συνετέλεσαν και ρήματα τού τύπου *έμεινα – μένω*. Οπωσδήποτε, κύριο πρότυπο υπήρξαν τα ρήματα σε *-αίνω*, γι' αυτό και είναι προτιμότερο τέτοια ρήματα να γράφονται με **-αι- (-αίνω)** και όχι με **-ε- (-ένω)**, κάτι που θα μπορούσε να παροδηγήσει ότι πρόκειται για απλή φωνητική μεταβολή τού **-ύνω** σε **-ένω**! Εξαίρεση αποτελεί το ρ. **πλένω** που, παρά τον αόρ. *έπλυνα*, γράφεται ως **πλένω** και όχι *πλαίνω*, γιατί θεωρείται ότι έχει επηρεαστεί από το σχήμα *έμεινα – μένω* λόγω τής ακουστικής τους συγγένειας. Τέτοια ρήματα σε **-αίνω** (με αόρ. σε *-υνα*) είναι τα: *ακριβαίνω, αλαφραίνω, ανοσταίνω, ασκημαίνω, βαθαίνω, βαραίνω, κονταίνω, λεπταίνω, μακραίνω, μικραίνω, ξανθαίνω, ξεβαθαίνω, ξεμακραίνω, ομορφαίνω, παχαίνω, πλαταίνω, πληθαίνω, πλουταίνω, σγουραίνω, σκληραίνω, σκουραίνω, φαρδαίνω, φθηναίνω, φτωχαίνω, χλιαραίνω, χοντραίνω, ψαραίνω.*

-αίοι (λαϊκ) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών περιληπτικών ουσιαστικών που απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν: **1.** επάγγελμα ή ιδιότητα: *καπεταν-αίοι, μουσαφιραίοι* || (κ. μειωτ.) *σκουπιδιαρ-αίοι, διακονιαρ-αίοι* **2.** το σύνολο των μελών οικογένειας ή πατριάς *Κολοκοτρων-αίοι, Τζαβαρ-αίοι.*
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα *-αίοι* σχηματίστηκε ήδη κατά τον Μεσαίωνα βάσει εθνικών ονομάτων (π χ. *Ἀθην-αῖοι, Θηβ-αῖοι, Ῥωμ-αῖοι*), τα οποία στον ενικό πλάστηκαν κατ' αναλογίαν προς αρχ. επίθ σε *-αῖος*, όπου όμως το επίθημα είναι στην πραγματικότητα *-ιος* (π.χ. *ἀρχή – ἀρχᾶ – ἀρχα-ῖος, κορυφή – κορυφᾶ – κορυφα-ῖος*)].

Αιολείς (οι) {Αιολέων} μία από τις τέσσερεις αρχαίες φυλές τού ελληνικού έθνους μαζί με τους Δωριείς, τους Ίωνες και τους Αχαιούς με την ονομασία αυτή είναι ειδικότ. γνωστοί οι Έλληνες τού ΒΑ. Αιγαίου και των παραλίων τής Μ. Ασίας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἰολεῖς* < *αἰόλος* «ταχύς, ευκίνητος», αβεβ ετύμου, πιθ < **Fαι-Fόλ-ος* < I.E **wel-* «στρέφω, κυλώ», πβ λατ vol-vere «κυλώ», γερμ. Welle «κύμα, μάζα νερού», αγγλ. wallow «κυλιέμαι» κ.ά. Ομόρρ.

αρχ. *εἰλῶ* (< **Fελ-νέω*) «στρέφω», *ἰλ-εός* «περιστροφή τού εντέρου», *εἶλιγξ* / *ἶλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά Από τη λ. *αἰόλος* προέρχεται και το θεωνύμιο *Αἴολος*, που αποδιδόταν στον θεό των ανέμων και μυθικό πρόγονο των Αιολέων, με αρχική σημ. «ταχύς, ορμητικός άνεμος»].

αιολικός¹, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αιολείς: ~ *κιονόκρανο* / *διάλεκτος* / *φυλή* **2.** ΓΛΩΣΣ ***αιολική υπόθεση*** η θεωρία που διατυπώθηκε από Έλληνες και Ρωμαίους γραμματικούς, σύμφωνα με την οποία η Λατινική προήλθε από την αρχαία αιολική διάλεκτο και στηρίζεται κυρ στη βαρυτονία (τονισμός των λέξεων πέρα από τη λήγουσα πβ λατ. *exercitus* – αιολ *πόταμος*) και στις κωφώσεις (προφορά *ε* ως *ι*. *ο* ως *ου*· πβ. *nomen. nominis* αντί **nomenis*. – αιολ. *ἰν* αντί *ἐν*, *dominus* αντί **dominos*, – αιολ *ἀπὺ* αντί *ἀπό*) **3.** αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία των Αιολέων κατοίκων τού ΒΑ Αιγαίου και τής Μ. Ασίας. ~ *μέτρα* / *ποίηση* (Σαπφώ, Αλκαίος).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *Αἰολεῖς*].

αιολικός², -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνεμο ως πηγή ενέργειας **2.** ΦΥΣ ***αιολική ενέργεια*** μία από τις παλαιότερες φυσικές μορφές ενέργειας, που παράγεται από την αξιοποίηση τού ανέμου με ποικίλους τρόπους (ανεμόμυλους, πανιά στα πλοία, σύγχρονα μηχανήματα με έλικες για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κ.ά) **3.** ΤΕΧΝΟΛ (α) ***αιολικό πάρκο*** έκταση στην οποία έχει γίνει ειδική μελέτη και συστηματική τοποθέτηση μηχανημάτων και εγκαταστάσεων για τη μέγιστη και σταθερή αξιοποίηση τής αιολικής ενέργειας, με στόχο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών συγκεκριμένης περιοχής, κατοικημένης ή βιομηχανοποιημένης. *η ίδρυση αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες είναι αποδοτική λόγω των ισχυρών ανέμων που φυσούν στην περιοχή* (β) ***αιολικό χωριό*** σύνολο κτηριακών εγκαταστάσεων που τροφοδοτούνται ενεργειακώς μέσω τής συστηματικής αξιοποίησης τής αιολικής ενέργειας **4.** ΓΕΩΛ ***αιολική διάβρωση*** η μηχανική δράση τού ανέμου στα πετρώματα, που προκαλεί ώς και την αποσάθρωσή τους: *με την ~ σχηματίζονται ραβδώσεις, αυλακώσεις και κοιλώματα στα διάφορα πετρώματα*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Αἴολος*, βλ κ. *Αιολείς*]

αιολοδωρικός, -ή, -ό [1805] **1.** αυτός που σχετίζεται παράλληλα με τους Αιολείς και τους Δωριείς **2.** ΓΛΩΣΣ ***αιολοδωρική θεωρία*** θεωρία τού 18ου και 19ου αι (υποστηρικτές. Αθαν Χριστόπουλος, Κων. Οικονόμος, Αδ. Κοραής, Δ Μαυροφρύδης, Μιχ. Δέφνερ κ ά), σύμφωνα με την οποία η Νέα Ελληνική αποτελεί άμεση συνέχεια τής αρχαίας αιολικής και δωρικής διαλέκτου· τη θεωρία ανασκεύασε επιστημονικά ο Γ Χατζιδάκις.

Αίολος (ο) {-ου κ. -όλου} ΜΥΘΟΛ. **1.** γυιος τού Έλληνα, βασιλιά τής Μαγνησίας· γενάρχης των Αιολέων. μιας από τις αρχαίες ελληνικές φυλές **2.** ο κύριος των ανέμων· ΦΡ ***ανοίγω τους ασκούς τού Αιόλου*** βλ. λ. *ασκός*.
[ΕΤΥΜ αρχ . βλ λ. *Αιολείς*]

αίολος, -η, -ο (λόγ) αυτός που εύκολα μπορεί να ανατραπεί λογικά και κατά συνέπεια δεν είναι αξιόπιστος: *με ~ υποσχέσεις και λόγια δεν λύνονται τα προβλήματα* || *όλα τα επιχειρήματά του αποδείχθηκαν ~ δεν έπεισε κανέναν* ΣΥΝ αστήρικτος, αθεμελίωτος
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰόλος* «ταχύς – ευμετάβλητος, άστατος», με επίδραση τού κύρ ον. *Αἴολος* ως προς τον αναβιβασμό τού τόνου στην προπαραλήγουσα: *αἰόλος* > *αἴολος*. Βλ. κ. *Αιολείς*].

> **αίολος ή έωλος;** Λείπει συνήθως από τα λεξικά –ή το συναντούμε να γράφεται εσφαλμένα και να συγχέεται με το *έωλος*– το συχνό σήμερα στη χρήση **αίολος** με τη σημασία «αιωρούμενος, στον αέρα, ευμετάβλητος, ασταθής, αστήρικτος» (για λόγια, επιχειρήματα κ τ ό.). Πρόκειται για την αρχ. λ *αἰόλος*. που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι με την ίδια περίπου σημασία, τής οποίας ο τόνος στα Νέα Ελληνικά έχει αναβιβαστεί στην προπαραλήγουσα, προφανώς υπό την επίδραση τού ον. **Αίολος**, τού θεού των ανέμων, επίσης συνδεδεμένου με το ευμετάβολο τού καιρού Διαφορετικό είναι το **έωλος**, επίσης αρχαίο (από το *ἕως* / *ἠώς* «αυγή, μέρα»), το οποίο σήμαινε τον «χθεσινό» και (για τρόφιμα) τον «μη νωπό, μη φρέσκο» Πρόκειται για λόγια λέξη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σήμερα σε επίσημο, τυπικό, γραπτό λόγο αντί για το **μπαγιάτικος** (< τουρκ. bayat) τής καθημερινής γλώσσας

-αίος, -αία· παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν καταγωγή, εθνικότητα κ.λπ.· *Ευρωπ-αίος, Λαρισ-αίος, Ρωμ-αίος. Αθην-αία*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα επιθέτων και πατριδωνυμικών τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ χ αρχ. *πηγ-αῖος, Θηβ-αῖος, Ῥωμ-αῖος*), που ανάγεται σε τ. *a-jo- < I.E. επίθημα *jo- / jā-]

αίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** κάθε διδασκαλία ή δοξασία στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας, που αποκλίνει από το επίσημο θρησκευτικό δόγμα: *γνωστές χριστιανικές ~ των πρώτων χριστιανικών αιώνων υπήρξαν ο Αρειανισμός και ο Νεστοριανισμός* || *εξάπλωση* / *παρακλάδια των ~* || *ποικιλώνυμες* / *γνωστικές ~* **2.** (γενικότ.) κάθε άποψη ή θεωρία με οργανωμένο αριθμό οπαδών, η οποία μπορεί να εμφανίζεται περιθωριοποιημένη μέσα στην κοινωνία και αποκλίνει από την επικρατούσα ή καθιερωμένη διδασκαλία σε έναν χώρο (θρησκευτικό, φιλοσοφικό. πολιτικό ή επιστημονικό). που την ανατρέπει ή συγκρούεται μαζί της *μια ερμηνεία τού έργου τού Μαρξ, που θεωρήθηκε καθαρή ~ από τους «ορθόδοξους» κομουνιστές* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των οπαδών μιας άποψης ή διδασκαλίας, που αποκλίνει από τις καθιερωμένες σε έναν χώρο ως αποδεκτές, ορθόδοξες, που τις νοθεύει ή τις ανατρέπει • **4.** ΝΟΜ όρος τής δικαιοπραξίας ο οποίος εξαρτά την επέλευση ή την ανατροπή των αποτελεσμάτων της από την επέλευση *(αναβλητική ~)* ή τη μη επέλευση ορισμένου μελλοντικού και αντικειμενικά αβέβαιου περιστατικού *(διαλυτική ~)*, π.χ. *μεταβίβαση κυριότητας αυτοκινήτου υπό την ~ αποπληρωμής τού τιμήματος* ΦΡ (α) ***υπό την αίρεση*** υπό την προϋπόθεση *η συμφωνία θα αποκτήσει ισχύ ~ ότι θα καταβληθούν εγκαίρως τα νόμιμα* (β) ***υπό αίρεση*** σε μετέωρη κατάσταση, σε εκκρεμότητα: *~ δικαιούχος* (δεν είναι ακόμη δικαιούχος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιρετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἵρεσις* «προτίμηση, επιλογή» < *αἱροῦμαι* «εκλέγω, επιλέγω», αγν ετύμου Στη μετακλασική γλώσσα η λ. δήλωνε επίσης το σύστημα αξιών που υιοθετούσε μια φιλοσοφική σχολή και με αυτή τη σημ. χρησιμοποιήθηκε στα έργα *Κατὰ τῶν αἱρέσεων* (Αντίπατρος, 2ος αι π.Χ.) και *Περὶ αἱρέσεων* (Βάρρων, 1ος αι π Χ). Στην Κ.Δ. είναι εμφανής η θρησκ. χρήση σε φράσεις, λ χ *αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων* (*Πράξ* 5, 17), *τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως* (*Πράξ*. 24, 5), βαθμηδόν δε αποκτά αρνητικό περιεχόμενο ως «παρέκκλιση» από την επίσημη θέση (Β' Πέτρ 2. 1. *...ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας*). Η λ απαντά συχνότατα ως β' συνθ . π.χ. *ἀφαίρεσις (-η), δι-αίρεσις (-η), καθ-αίρεσις (-η), συν-αίρεσις (-η)* κ.ά.]

> **αίρεση – σχίσμα, -αίρεαη.** Η λ **αίρεση** αποτελεί παράδειγμα έντονης σημασιολογικής μεταπτώσεως από τη γενική σημ. «προτίμηση. επιλογή» (παράγεται από το *αἱροῦμαι* «επιλέγω, εκλέγω») στην εξειδικευμένη σημ «επιλογή νέας ερμηνείας, θέσεως, δοξασίας. που –ως νέα– αποκλίνει από τα καθιερωμένα», άρα στη σημ «απόκλιση, παρέκκλιση», και μάλιστα «θρησκευτική παρεκκλίνουσα δοξασία». Όταν η απόκλιση προχωρήσει σε ρήξη και σε σύγκρουση των υποστηρικτών διαφορετικών απόψεων, μπορεί να οδηγήσει σπανιότερα και στη διάσπαση ή διάσχιση, δηλ. και σε **σχίσμα**.
> Ως παράγωγα, κυρίως. ρημάτων συνθέτων τού *αιρώ* / *αιρούμαι* σχηματίστηκαν πολλά σύνθετα σε **-αίρεση** (που λόγω τής δασύτητας τής λ. *αἱρῶ* / *αἱροῦμαι* εμφανίζουν δασύ *θ*. *φ* στο α' συνθετικό τους): *καθ-αίρεση, αφ-αίρεση, υφ-αίρεση, (υπο)δι-αίρεση, συν-αίρεση, προ-αίρεση, (υπ)εξ-αίρεση, αν-αίρεση*

αιρεσιάρχης (ο/η) {αιρεσιαρχών} αρχηγός ή ιδρυτής αίρεσης
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἱρεσιάρχης* < αρχ *αἵρεσις* + *ἄρχω*]

αιρέσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τελεί υπό αίρεση. — **αιρεσιμότητα** (η) [1856].

αιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με αίρεση, κυρ. θρησκευτική ~ *περιοδικό* / *διδασκαλία* / *δόγμα* **2.** ***αιρετικός*** (ο), ***αιρετική*** (η) (α) πιστός που ομολογεί θρησκευτικές απόψεις αποκλίνουσες ή συγκρουόμενες με αυτές που αποδέχεται η επίσημη Εκκλησία. *επικίνδυνος* / *φανατικός* / *αφορισμένος ~* (β) (γενικότ.-μειωτ.) ο πιστός που ασπάζεται το δόγμα άλλης χριστιανικής Εκκλησίας εκτός τής Ορθόδοξης (γ) οποιοσδήποτε δεν συμμορφώνεται με μια καθιερωμένη άποψη, αρχή ή δόγμα σε οποιονδήποτε χώρο. *οι ~ τού κόμματος αντέδρασαν στο Συνέδριο, ζητώντας αλλαγή τού καταστατικού* ΣΥΝ. αποστάτης, ανορθόδοξος. — **αιρετικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*

> **αιρετικός – αιρετός.** Τα παρώνυμα **αιρετικός** και **αιρετός**, μολονότι είναι ομόρριζα και ανάγονται και τα δύο στο αρχαίο ρ. **αἱροῦμαι** «προτιμώ, επιλέγω, εκλέγω», διαφέρουν πολύ στη σημασία τους: *αιρετικός* είναι ο οπαδός μιας **αίρεσης** (**αίρεση** = προτίμηση, επιλογή που οδηγεί στην παρέκκλιση από μιαν ισχύουσα θέση). ενώ *αιρετός* είναι ο εκλεγμένος, μη διορισμένος *(Είναι αιρετός εκπρόσωπος των καθηγητών).*

αιρετός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναδεικνύεται με ψηφοφορία, εκλεγμένος, κατ' αντιδιαστολή προς τον διορισμένο. κληρωτό: ~ *άρχοντας* **2.** αυτός που στελεχώνεται ύστερα από ψηφοφορία· *η θέση και το αξίωμα τού πρωθυπουργού είναι αιρετά* **3.** ***αιρετός*** (ο). ***αιρετή*** (η) εκλεγμένο μέλος συλλογικού οργάνου: *στο συμβούλιο τής επιχείρησης μετέχουν και δύο ~ από τον χώρο των εργαζομένων* || *οι ~ των δασκάλων σε μια περιφέρεια* ΑΝΤ διορισμένος **4.** ΝΟΜ αυτός που μπορεί κατά τον νόμο να εκλεγεί σε θέση ή αξίωμα *δεν υπάρχει όριο ηλικίας, που να απαγορεύει στον πολίτη να είναι ~ στο βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ εκλόγιμος, εκλέξιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός*. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱρετός* < *αἱροῦμαι* «εκλέγω»].

αιρκοντίσιον (το) → ερ-κοντίσιον

αίρμπας (το) το αερολεωφορείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αγγλ air-bus]

αίρω ρ. μετβ. {ήρα (να/θα άρω), ήρθην, -ης, -η. (να/θα αρθώ)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ανυψώνω και κρατώ (κάτι) σε ένα ύψος ΦΡ (α) ***αίρω την αυλαία*** αποκαλύπτω την αλήθεια. ξεσκεπάζω μια κατάσταση: *η εφημερίδα μας αίρει την αυλαία τού προσυνεδριακού παρασκηνίου* (β) ***άρον τον κράβατόν σου και περιπάτει*** (*ἆρον τὸν κράβατόν σου καὶ περιπάτει*, Κ Δ. *Ιωάνν* 5, 8· φράση που είπε ο Ιησούς θεραπεύοντας τον παράλυτο) ως προτροπή που απευθύνεται σε πρόσωπο, το οποίο αδρανεί ή κωλυσιεργεί: *Μη γκρινιάζεις και μην προσπαθείς ν' αποφύγεις τη δουλειά! ~!* (γ) ***αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*** ανταποκρίνομαι με επιτυχία σε ό,τι απαιτούν οι περιστάσεις: *πρέπει να ξεπεράσει τη δειλία του και να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων* (δ) ***αίρω / σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** βλ λ. *σηκώνω* **2.** (μτφ.) αναλαμβάνω ως υπεύθυνος. επιφορτίζομαι με (κάτι) *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις αμαρτίες τού κόσμου* (απαλλάσσοντάς μας από αυτές, πβ *ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, Κ Δ. Ιωάνν. 1, 29) **3.** καταργώ, καθιστώ (κάτι) μόνιμα ή προσωρινά ανενεργό ή άκυρο: *από αύριο θα αρθούν τα μέτρα απαγόρευσης τής κυκλοφορίας στον δακτύλιο* || *οι δύο πλευρές προσπαθούν να άρουν τα εμπόδια, προκειμέ-*

νου να ξεκινήσει ο μεταξύ τους διάλογος || ~ *το βέτο* / *το εμπάργκο* / *τους περιορισμούς* / *την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* ΣΥΝ ανακαλώ. αναιρώ· ΦΡ (κυρ. στην πολιτική) ***αίρω την εμπιστοσύνη μου*** (από κάποιον/κάτι) παύω να υποστηρίζω (κάποιον/κάτι): *αν κάποιο από τα κόμματα τού κυβερνητικού συνασπισμού άρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση, θα έχουμε πάλι εκλογές* • ΦΡ **άρον-άρον** (*ἆρον-ἆρον*, Κ Δ. Ιωάνν 19, 15*)* πολύ βιαστικά. *«οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν ~ την πόλη τους από τον φόβο ενός νέου σεισμού»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ *αρχ* . αρχική σημ «σηκώνω, ανυψώνω», < *ἀείρω*. αβεβ ετύμου, πιθ. < **ἀϝερ-* (**ἀϝέρ-jω* > *ἀείρω*) Ομόρρ. αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* < **ἀϝέρ-ος*), *ἄρ-δην, ἄρ-σις (-η)*. *ἀορ-τή, ἀρ-τηρία* κ.ά. Η φρ. *άρον-άρον* ανάγεται στην Κ Δ (*ἆρον-ἆρον, σταύρωσον αὐτόν*, Ιωάνν 19, 15), όπου αποτυπώνονται οι κραυγές τού όχλου προς τον Πιλάτο, για να οδηγήσει τον Χριστό στη σταύρωση. Ο τ *ἆρον* αποτελεί προστ. αορ τού *αἴρω*]

αίρω – αιρώ. Ως προς τι διαφέρει σημασιολογικά το *εξαίρω* από το *εξαιρώ*; Γιατί ο αόρ τού *εξαίρω* είναι *εξήρα* και τού *εξαιρώ εξαίρεσα*: Γιατί το ουσ από το *εξαίρω* είναι *έξαρση* και από το *εξαιρώ εξαίρεση*: Γιατί, εξάλλου, από το *επαίρομαι* η μετοχή είναι *επηρμένος*. ενώ από το *αφαιρούμαι* είναι *αφηρημένος*, Όλα αυτά και ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων τής Ελληνικής εξηγούνται με αναγωγή σε δύο βασικά ρήματα τής Αρχαίας, το **αἴρω** και το **αἱρῶ**. Το **αἴρω** (από αρχικό τ *ἀείρω, ήρα/ να άρω –εξήρα, να εξάρω–*. μεσοπαθ. αόρ *ἤρθην* *-εξήρθη, επήρθην–* και μετοχή *ηρμένος*) σήμαινε «σηκώνω, υψώνω». Σήμερα σώζεται στα σύνθετα *εξ-αίρω* «ανεβάζω ψηλά, επαινώ» (τη συμβολή. τη σημασία κ.λπ.), *καθ-αίρω (κάθαρση), αποκαθ-αίρω* και *επ-αίρομαι* «υπερηφανεύομαι. καυχώμαι» Από το *αἴρω (ἀείρω)* είναι τα *άρση (έξ-αρση, έπ-αρση), άρδην* «τελείως, ριζικά». *αορτή, αήρ / αέρας* [αρχική σημ «ανύψωση, ανέβασμα (ενν στον ουρανό)»], *μετέωρος* (< **μετ-ήορ-ος*). *αιωρούμαι* (*αιώρα* «κούνια»). *αρτηρία, αρτώ* «κρεμώ. σηκώνω ψηλά» (*αν-αρτώ - ανάρτηση – αναρτημένος, εξ-αρτώ –. εξάρτηση – εξάρτημα - εξαρτημένος. αν-εξάρτητος, συν-αρτώ – συνάρτηση - συναρτημένος – ασυνάρτητος, προσ-αρτώ – προσάρτηση – προσαρτημένος, παράρτημα* κ ά). Το **αἱρῶ** σήμαινε «κυριεύω, συλλαμβάνω, καταλαμβάνω, παίρνω» και ως μέσο (*αἱροῦμαι*) «επιλέγω, διαλέγω. εκλέγω» (με αόρ. *αίρεσα - εξ-αίρεσα, αφ-αίρεσα, δι-αίρεσα* κ.λπ.– μεσοπαθ αόρ. *αιρέθηκα - δι-αιρέθηκα, εξ-αιρέθηκα* κ λπ – και μετοχή *αιρεμένος / ηρημένος - δι-ηρημένος, αφ-ηρημένος, καθ-αιρεμένος* κ λπ) Από το *αιρώ παράγονται τα αίρεση (αίρεσις). αιρετικός. αιρετός* «εκλεγόμενος με ψήφους. εψηφισμένος». Σύνθετα *αφ-αιρώ* (*αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρέτης, αφαιρετέος, αναφαίρετος – αφ-αιρούμαι, αφηρημένος* κ ά). *εξ-αιρώ (εξαίρεση, εξαιρετέος, εξαίρετος. εξαιρετικός). δι-αιρώ* (*διαίρεση, διαιρέτης. διαιρετέος. διαιρετός, αδιαίρετος. διηρημένος* κ ά.). *υπο-διαιρώ (υποδιαίρεση), αν-αιρώ (αναίρεση, αναιρετικός. αναιρέσιμος), καθ-αιρώ (καθαίρεση, καθαιρέσιμος, καθηρημένος), συν-αιρώ (συναίρεση, συνηρημένος, ασυναίρετος). υπ-εξ-αιρώ (υπεξαίρεση), προ-αιρούμαι (προαίρεση)* κ ά

αισθάνομαι ρ. μετβ κ. αμετβ αποθ {αισθάνθηκα} ♦ (μετβ) **1.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων. αναγνωρίζω (δεδομένα των αισθήσεων): ~ *κρύο / ζέστη / πόνο·* (ειδικότ. για σωματική ή ψυχική κατάσταση) ~ *κούραση / ευεξία / ευτυχία* **2.** έχω συναίσθηση (καταστάσεως ή πράγματος). καταλαβαίνω τη σοβαρότητα (μιας κατάστασης): *δεν αισθάνεται τις συνέπειες των λόγων του* **3.** κατανοώ την κατάσταση κάποιου. συμπάσχω, συμπονώ. *δεν αισθάνεσαι πόσο υποφέρω* ΣΥΝ συναισθάνομαι, νιώθω **4.** (καταχρ) έχω διαίσθηση ή προαίσθημα (για κάτι) ~ *ότι κάτι θα συμβεί* ΣΥΝ. διαισθάνομαι, προαισθάνομαι, (λογοτ) ψυχανεμίζομαι **5.** (μτφ.) βιώνω έντονα, νιώθω σε βάθος: *όλοι αισθάνθηκαν τις επιπτώσεις τού πολέμου* || *αισθάνεται το κομμάτι. όταν το ερμηνεύει* ΣΥΝ νιώθω· ΦΡ ***αισθάνομαι (κάτι) στο πετσί μου*** νιώθω έντονα (κάτι που μου συμβαίνει): *δεν μπορείς να καταλάβεις τι σημαίνει χωρισμός, αν δεν τον αισθανθείς στο πετσί σου* ♦ (αμετβ) **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη (σωματική/ψυχική) κατάσταση: *δεν ~ καλά σήμερα* || ~ *κουρασμένος / ευτυχισμένος / δυνατός* ΣΥΝ νιώθω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

[ΕΤΥΜ αρχ , παρεκτεταμ. (με το πρόσφυμα *-αν-*) τ τού ρ. *αἴσθομαι* < I.E *awis-dh- «αντιλαμβάνομαι», πβ. σανσκρ. avih «προφανώς», λατ. audio (< *awis-dh-io) «ακούω» κ.ά. Το ίδιο το *αἴσθομαι* πιθ. < αρχ *ἀΐω* «ακούω, αντιλαμβάνομαι» (< *awis-jō)].

αισθαντικός, -ή, -ό [1797] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα και ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται. *γλυκιά, ~ φωνή* ΣΥΝ ευαίσθητος, τρυφερός, συναισθηματικός **2.** αυτός που γίνεται αντιληπτός από όσους διαθέτουν ευαισθησία, που αποπνέει μια αίσθηση λεπτότητας και διακριτικής ευαισθησίας. ~ *μουσική / ύφος / ερμηνεία / ατμόσφαιρα.* — **αισθαντικά** επίρρ , **αισθαντικότητα** (η) [1799] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισθητικός*

[ΕΤΥΜ Απόδ των γαλλ. sensitif ή sensible]

αίσθημα (το) {αισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΨΥΧΟΛ η εντύπωση που δημιουργείται από τον ερεθισμό αισθητηρίου οργάνου και την ακόλουθη μεταβολή στον φλοιό τού εγκεφάλου: *το ~ τής πείνας / τής δίψας / πόνου* || *ακουστικό / γευστικό / δερμ(ατ)ικό / εξωτερικό / εσωτερικό / οξύ / οπτικό / οσφραντικό / φυσικό / απτικό / κινητικό* ~ **2.** η συνείδηση ή εσωτερική αντίληψη που διαμορφώνει ένα άτομο, κυρ. μέσω τής συγκριτικής επεξεργασίας ερεθισμάτων ~ *ανωτερότητας / κατωτερότητας / ευθύνης* (πβ. λ. *κόμπλεξ*) **3.** ψυχική κατάσταση, συναίσθημα που δημιουργείται από εξωτερικό ερέθισμα: *η παρουσία τού υπουργού στην εκδήλωση δημιούργησε ένα βαθύ ~ ικανοποίησης* || *ακαθόριστο / ανομολόγητο / αόριστο / ειλικρινές / δυσάρεστο / ενδόμυχο / έντονο / ευχάριστο / ζωηρό / παράξενο* ~ **4.** (καταχρ αντί *συναίσθημα*) η ψυχολογική στάση, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σχέση μας με κάποιον/κάτι: *τον υποδέχθηκε με ανάμικτα ~* ΦΡ (α) ***με αισθήματα*** με πλούσιο εσωτερικό κόσμο, κυρ με αγαθή και φιλάνθρωπη διάθεση *ευγενικός άνθρωπος, ~* ΑΝΤ αναίσθητος (β) ***παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)*** συμπεριφέρομαι επιπόλαια, αδιαφορώντας για τα αισθήματα τού άλλου: *παίζεις με τα αισθήματά του. δίνοντας ψεύτικες υποσχέσεις* (γ) ***τρέφω αισθήματα*** (για κάποιον) διακατέχομαι από συγκεκριμένα συναισθήματα (για κάποιον): *τρέφει φιλικά αισθήματα για σένα* **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των παγιωμένων πεποιθήσεων που επικρατούν στο σύνολο τού πληθυσμού για μια ιδέα. αξία ή θεσμό: *το δημοκρατικό ~ τού λαού* || *θρησκευτικό / πατριωτικό / εθνικό / λαϊκό / ανθρωπιστικό / τοπικιστικό* ~ ΣΥΝ φρόνημα ΦΡ (α) ***κοινό αίσθημα*** (i) ΨΥΧΟΛ (κυριολ.) το σύνολο των αισθημάτων τού οργανισμού (κινητικά. στατικά, ζωικά, αισθήματα οράσεως, ακοής, γεύσης, όσφρησης. αφής, θερμοκρασίας και πόνου)· αλλιώς και *κοιναισθητικότητα* (ii) (μτφ.) το σύνολο των αντιλήψεων και νοοτροπιών που επικρατούν σε ομάδα ή σύνολο σε κάθε επίπεδο, χαρακτηρίζοντάς την· *το ~ περί ηθικής* (β) ΝΟΜ ***αίσθημα δικαίου / περί δικαίου αίσθημα*** η κρατούσα αντίληψη σε μια κοινωνία για το τι είναι δίκαιο: *η αθώωση τού παιδοκτόνου γονέα προκάλεσε το ~ των κατοίκων τής επαρχιακής κοινότητας* (γ) ΓΛΩΣΣ ***γλωσσικό αίσθημα*** (i) η κοινή αντίληψη μιας γλωσσικής κοινότητας (ομιλητών κοινής γλώσσας, ομιλητών διαλέκτου κ λπ) για το τι είναι σωστό στην ομιλουμένη γλώσσα ή διάλεκτο· *η γλώσσα των άρθρων πολλών δημοσιογράφων αντίκειται στο ~ τού μέσου αναγνώστη* (ii) η αντίληψη για το τι είναι γλωσσικά αποδεκτό, την οποία διαμορφώνει χωριστά κάθε μέλος μιας γλωσσικής κοινότητας **6. *αισθήματα*** (τα) οι ευαισθησίες που προκύπτουν από την ιδεολογική τοποθέτηση, από τις πεποιθήσεις ενός ατόμου ή συνόλου. *τα ανθρωπιστικά μου ~ δεν μου επιτρέπουν να αδιαφορήσω μπροστά σε τέτοια δυστυχία* **7.** η συγκινησιακή ένταση ή η δύναμη που αναγνωρίζεται σε ένα καλλιτεχνικό έργο, ώστε να προκαλεί συγκίνηση: *δεν έχει ~ αυτός ο πίνακας. του λείπει η έμπνευση* **8.** (συνεκδ.) η ερωτική αγάπη, ο ερωτικός δεσμός. *παντρεύτηκαν από ~* || ~ *αγνό / βαθύ / έντονο / επιπόλαιο / ερωτικό / κρυφό / παράφορο / σοβαρό / τίμιο / τρυφερό / φλογερό* ΣΥΝ αγάπη, έρωτας **9.** (συνεκδ) το αγαπημένο πρόσωπο, το ερωτικό ταίρι *ποιος είναι το νέο ~ τής Χριστίνας;* ΣΥΝ σχέση. (λαϊκ.) αμόρε

[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰσθάνομαι*. Στην Αρχ η λ. σήμαινε απλώς «ό,τι γίνεται αντιληπτό» και, συνεπώς, δήλωνε τη γνώση μέσω των αισθήσεων Η λ. επανήλθε στη χρήση από τους λογίους τού 18ου αι. με σημασίες που φανερώνουν και ξένη επίδραση, λ χ (σημ. 3) *ακαθόριστο/αόριστο αίσθημα* (< γαλλ un sentiment vague, indéfinissable), (σημ. 5) *θρησκευτικά, πατριωτικά αισθήματα* (< γαλλ. sentiments religieux, patriotiques). *πληγώνω τα αισθήματα κάποιου* (< αγγλ hurt some-body's feelings) κ ά.].

αίσθημα: συνώνυμα. Από φράσεις όπως *«Οδηγείται στις πράξεις του από το συναίσθημα και όχι από τη λογική»* φαίνεται ότι το **συναίσθημα** είναι η χαρά. η λύπη. ο θυμός. ο ενθουσιασμός κ.τ ό , ό,τι νιώθει γενικά ο άνθρωπος στην ψυχή του σε αντίθεση με ό,τι συλλαμβάνει με το μυαλό, τη λογική του **Αισθήματα** (οπτικά, ακουστικά, αφής, γεύσης κ λπ.) είναι ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τη βοήθεια των **αισθήσεών** μας (όρασης, ακοής κ.λπ) και των **αισθητηρίων** οργάνων (ματιών. αφτιών. μύτης κ.λπ.). Έτσι μιλούμε για αίσθημα πείνας, δίψας. χρωμάτων, οσμών κ.τ.ό **Αισθήσεις**. κατ' ακολουθίαν. είναι οι μηχανισμοί πληροφόρησης για τον κόσμο μας με πληροφορίες που συλλέγονται μέσω των αισθητηρίων οργάνων, για να τύχουν εσωτερικής επεξεργασίας. Αποτέλεσμα των αισθήσεων είναι τα *αισθήματά* μας, αυτά που αντιλαμβανόμαστε με τις *αισθήσεις* μας. Η αίσθηση είναι η πρώτη μορφή γνώσεως που έχουμε για τον κόσμο μας, η «κατ' αίσθησιν» γνώση ή **αντίληψη**, που κυμαίνεται ανάμεσα στην **εντύπωση** (προσωπική εκτίμηση) και τη **διαίσθηση** (υποκειμενική γνώση) Το **πάθος**. τέλος, είναι η κορύφωση τού φάσματος των συναισθημάτων, κινούμενο εκτός των ορίων τής λογικής. ενώ **αισθησιασμός** η πρόκληση αισθημάτων πόθου μέσω τής ερωτικής διέγερσης → *ενόραση*

αισθηματάκι (το) {χωρ γεν.} επιπόλαια και μικρής διάρκειας ερωτική σχέση ΣΥΝ περιπετειούλα, φλερτάκι.

αισθηματίας (ο/η) [1881] {αισθηματιών} το πρόσωπο που αγαπά και γενικότ. εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματά του (κυρ. ερωτικά). *είναι ~. γι' αυτό πληγώνεται εύκολα κάθε φορά που δεν βρίσκει ανταπόκριση* ΣΥΝ ευαίσθητος. συναισθηματικός ΑΝΤ αναίσθητος

αισθηματικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αισθήματα **2.** αυτός που εκφράζει ή αναφέρεται σε σχέσεις αγάπης / έρωτα και χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, τρυφερότητα, συγκινησιακή φόρτιση: ~ *τραγούδι / ταινία* ΣΥΝ ερωτικός. συναισθηματικός **3. *αισθηματικά*** (τα) (α) οι αισθηματικές ταινίες ή βιβλία. συνήθ τσέπης, με υπόθεση που περιστρέφεται γύρω από μια ιστορία αγάπης, έναν έρωτα ΣΥΝ ρομάντσα, μελό (β) (καθημ) οι ερωτικές υποθέσεις (κάποιου), η συναισθηματική ζωή κάποιου. *πώς πάνε τα ~ σου,* — **αισθηματικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισθητικός*.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. sentimental]

αισθηματικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ } η ιδιότητα τού αισθηματικού. τού αισθαντικού ΣΥΝ συναισθηματικότητα. τρυφερότητα.

αισθηματισμός (ο) → συναισθηματισμός

αισθηματολογία (η) [1873] {αισθηματολογιών} **1.** η υπερβολική έκφραση ή αναφορά αισθημάτων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης

και συμπάθειας. *άρχισε μιαν ακατάσχετη ~. για να μας δείξει πόσο πολύ υποφέρει* ΣΥΝ συναισθηματικότητες. ερωτολογία **2. *αισθηματολογίες*** (οι) λόγια ρομαντικά, γεμάτα συναισθηματισμό, συνήθ εκτός πραγματικότητας *άσε τις ~ και δες τα πράγματα ρεαλιστικά* ΣΥΝ συναισθηματισμοί. ρομαντισμοί.

αισθηματολογώ ρ αμετβ [1896] {αισθηματολογείς... | αισθηματολόγησα} (σπάν.) **1.** λέω ερωτικά λόγια • **2.** εκφράζομαι συναισθηματικά, χωρίς λογική — **αισθηματολόγημα** (το) [1895], **αισθηματολογικός**, -ή. -ό [1886]. **αισθηματολογικά** επίρρ

αίσθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συνολική αντίδραση ανώτερου οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα, που μεταβιβάζονται μέσω τού νευρικού συστήματος, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αντίστοιχων αισθημάτων **2.** καθεμιά από τις επιμέρους λειτουργίες αντιλήψεως ερεθισμάτων, που προέρχονται από το εσωτερικό ή το εξωτερικό τού σώματος, όπως η όραση, η ακοή, η γεύση, η αφή και η όσφρηση. δηλ καθεμιά από τις πέντε αισθήσεις· ΦΡ (α) ***χάνω τις αισθήσεις μου*** λιποθυμώ (β) ***(ξανα)βρίσκω τις αισθήσεις μου*** συνέρχομαι **3.** η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς την ουσία και τις λεπτές αποχρώσεις ενός πράγματος. κυρ. με τη συσχέτιση, την αξιολόγηση και αξιοποίηση δεδομένων: *η ~ τού χιούμορ θεωρείται απαραίτητο προσόν στις δημόσιες σχέσεις* ‖ *περπατάει σαν χαμένος, δεν έχει ~ τού χώρου·* ΦΡ ***αίσθηση τού μέτρου*** η αντίληψη των ορίων ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη. το να καταλαβαίνει κανείς μέσα σε ποια όρια πρέπει να κινείται: *το θράσος και η αλαζονεία του φανερώνουν πως έχασε κάθε ~* **4.** η εντύπωση που σχηματίζει κανείς (για κάτι) *τα παλιά αυτοκίνητα μου δίνουν μιαν ~ ασφαλείας* ‖ *η ελληνική επαρχία σού δημιουργεί μιαν ~ εγκατάλειψης και ερήμωσης* **5.** ισχυρή εντύπωση, εντυπωσιασμός (συνήθ από κάτι απροσδόκητο ή ανεπίτρεπτο): *~ προκάλεσαν στην κοινή γνώμη οι αποκαλύψεις για τα δημόσια ψυχιατρεία* ‖ *η τελευταία επίδειξη μόδας τού οίκου Σανέλ έκανε μεγάλη ~ στους κοσμικούς κύκλους* **6.** η γενική και ακαθόριστη εντύπωση (για κάτι), που δεν μπορεί να αποδοθεί σε συγκεκριμένο ερέθισμα· προαίσθημα· *έχω την ~ ότι κάτι περίεργο συμβαίνει* ΣΥΝ διαίσθηση· ΦΡ ***έκτη αίσθηση*** η ικανότητα να διαισθάνεται κανείς τι πρόκειται να συμβεί (χωρίς να έχει κατ' ανάγκην επεξεργαστεί ή συσχετίσει τα δεδομένα), η ικανότητα ενόρασης

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴσθησις* < *αἰσθάνομαι*]

αισθησιακός, -ή, -ό αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις προκαλώντας ευχάριστα συναισθήματα, ιδ. ερωτικά, που εκφράζει ή διέπεται από ερωτισμό: *~ ατμόσφαιρα / χάδι / βλέμμα / φωνή / χορός / φιλμ / φωτογραφία* ΣΥΝ ερεθιστικός, διεγερτικός — **αισθησιακά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sensational]

αισθησιαρχία (η) {χωρ. πληθ } ΦΙΛΟΣ η αισθησιοκρατία (βλ λ) — **αισθησιαρχικός,** -ή, -ό. **αισθησιαρχικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ sensualismus < sensualis «αισθητικός» Ο λατ. όρ. αποδόθηκε επίσης και με τις λ. *αισθησιοκρατία. αισθησιολογία, αισθητισμός*].

αισθησιασμός (ο) **1.** η αναζήτηση τής ικανοποίησης των αισθήσεων, η επιθυμία τής αισθητηριακής ικανοποίησης. κυρ μέσα από ερωτικές απολαύσεις **2.** (συνεκδ) το σύνολο των στοιχείων που προκαλούν έντονη ευχαρίστηση και κυρίως ερωτική διέγερση: *τα υποβλητικά ντεκόρ, ο φωτισμός. η κατάλληλη μουσική υπόκρουση και η κίνηση των σωμάτων προσδίδουν στην ταινία έντονο ~* ‖ *διάχυτος / υπερβολικός / έκδηλος ~*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sensationalism].

αισθησιοκρατία (η) {χωρ πληθ.} ΦΙΛΟΣ η γνωσιολογική και ψυχολογική θεωρία. η οποία αποτελεί ακραία μορφή τού εμπειρισμού και κατά την οποία κάθε γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) προέρχεται από τις αισθήσεις και ο άνθρωπος δεν είναι παρά tabula rasa («άγραφη πινακίδα»), στην οποία εγγράφεται σταδιακά η γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) ως αποτέλεσμα των αισθήσεων ΣΥΝ αισθησιαρχία — **αισθησιοκρατικός,** -ή. -ό. **αισθησιοκρατικά** επίρρ

[ΕΤΥΜ Απόδ τού λατ. sensualismus < sensualis «αισθητικός», βλ. κ. *αισθησιαρχία*]

αισθητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ ευαίσθητο όργανο που αντιδρά σε ορισμένο φυσικό ερέθισμα (φως. θερμότητα, ήχο. κίνηση κ λπ.) και χρησιμεύει στη μέτρηση φυσικών μεγεθών, τη λειτουργία συστημάτων ελέγχου κ.α · *τα φωτοκύτταρα συστημάτων συναγερμού είναι αισθητήρες* ΣΥΝ σένσορας

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sensor]

αισθητηριακός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τα αισθητήρια όργανα· *~ ερέθισμα*

αισθητήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις **2. *αισθητήριο*** (το) {αισθητηρί-ου | -ων} (α) καθένα από τα όργανα των αισθήσεων (λ χ ο οφθαλμός για την όραση, το αφτί για την ακοή κ.λπ), τα οποία δέχονται εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα και τα μεταβιβάζουν ως νευρικές διεγέρσεις στο κεντρικό νευρικό σύστημα, ώστε να προγραμματίσει ο οργανισμός τις προσεχείς αλλαγές λειτουργίας και συμπεριφοράς του (β) η ικανότητα κάποιου (λόγω πείρας ή οξυδέρκειας) να προβλέπει ή να διαισθάνεται τις εξελίξεις ή να κάνει τις κατάλληλες επιλογές σε δεδομένη στιγμή: *το δημοσιογραφικό του ~ τού επιτρέπει να ξεχωρίζει αμέσως την είδηση* ‖ *γλωσσικό / επιχειρηματικό / πολιτικό / επαγγελματικό ~.*

αισθητής (ο) **1.** πρόσωπο που θεωρεί το ωραίο θεμελιώδη αξία και υπέρτατο αγαθό και γι' αυτό αφοσιώνεται με πάθος στην υπηρεσία τής τέχνης. την οποία και συλλαμβάνει μόνο ως επιδίωξη τής ομορφιάς, πέρα από κάθε ηθική, κοινωνική ή παιδευτική διάσταση (που πιστεύει δηλ στο δόγμα «η τέχνη για την τέχνη») **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που υιοθετεί τους τρόπους, το ύφος και τη συμπεριφορά καλλιτέχνη ή φιλοτέχνου για λόγους κοινωνικής προβολής

[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «αισθανόμενος», < *αἰσθάνομαι*. Η σημ. «εραστής τού ωραίου, ευαίσθητος» αποδίδει το γαλλ. esthète. βλ. κ. *εστέτ*]

αισθητική (η) [1821] **1.** ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που ασχολείται με τη φύση και τα κριτήρια αξιολογήσεως τού ωραίου (κυρ στην τέχνη) **2.** η περιγραφή και ερμηνεία των καλλιτεχνικών φαινομένων και τής αισθητικής εμπειρίας με μεθόδους άλλων επιστημών (ψυχολογίας, ιστορίας, κοινωνιολογίας κ.ά) **3.** η ιδιαίτερη φιλοσοφική θεωρία ή αντίληψη (κάποιου) για το ωραίο ή την τέχνη: *η πλατωνική ~ επηρέασε καθοριστικά το έργο τού Ντα Βίντσι* **4.** (ειδικότ.) η αντίληψη που διαμορφώνει για το ωραίο ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων: *σύμφωνα με τη δική μου ~. το σαλόνι αυτό δεν είναι ωραίο* **5.** η συνολική αντίληψη περί τού ωραίου. που χαρακτηρίζει έναν χώρο ή πολιτισμό *οι κάκτοι στις γωνίες και τα σομπρέρο στους τοίχους δίνουν μια νότα μεξικάνικης ~ στο μπαρ* **6.** (α) η επιστήμη που ασχολείται με το σύνολο των μέτρων υγιεινής και τις τεχνικές που εφαρμόζονται για να διατηρήσει κάποιος τη νεανική εμφάνιση τού προσώπου / σώματός του ή για τον καλλωπισμό του (β) ***ινστιτούτο / κέντρο αισθητικής*** το ιδιωτικό ινστιτούτο. στο οποίο ειδικευμένο προσωπικό αναλαμβάνει την επιστημονική περιποίηση. εκγύμναση και θεραπεία των πελατών του, με στόχο τη βελτίωση τής εξωτερικής τους εμφάνισης

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γερμ. Aesthetik < αρχ. *αἰσθητική*, θηλ. τού επιθ *αἰσθητικός*. Ο όρος Aesthetik πλάστηκε από τον Γερμανό φιλόσοφο A. Baumgarten περί τα μέσα τού 18ου αι].

αισθητικισμός (ο) ο αισθητισμός (βλ.λ)

αισθητικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις και την αντίληψη διά μέσου αυτών • **2.** αυτός που σχετίζεται με την αισθητική ως κλάδο τής φιλοσοφίας ή γενικότ. με την αντίληψη τού ωραίου *~ αναζητήσεις* ‖ *το ~ αποτέλεσμα τής συνεργασίας των δύο καλλιτεχνών ήταν άριστο* ‖ *εφάρμοσε κλασικούς ~ κανόνες στην τέχνη του* ‖ *η ~ αγωγή αναπτύσσει στον άνθρωπο την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το ωραίο σε όλους τους τομείς τής ζωής* ‖ *στο βιβλίο του επιχειρεί ~ προσεγγίσεις σε έργα τέχνης* **3. *αισθητικός*** (ο/η) (α) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην επιστήμη τής φιλοσοφικής αισθητικής (β) αυτός που έχει ειδικευθεί (επιστημονικά) στην αισθητική περιποίηση προσώπου και σώματος **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη φροντίδα και βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης τού ανθρώπου (β) ***αισθητική χειρουργική*** η χρησιμοποίηση τής χειρουργικής επιστήμης για λεπτές, συνήθ. ακίνδυνες επεμβάσεις, που αποσκοπούν στη διόρθωση σωματικών ατελειών ή στην αλλαγή ανεπιθύμητων σωματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου, για τη βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης (πβ. λ. *λίφτινγκ*) — **αισθητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με την αντίληψη και την κατανόηση», < *αἴσθησις*. Η σημ. «ευαίσθητος» είναι μεσν. Ο φιλοσοφ όρ. είναι αντιδάν. από γερμ aesthetisch, ενώ ο ιατρ όρ αποτελεί απόδ τού γαλλ sensitif]

> **αισθητικός: ομόρριζα.** Φράσεις όπως *«αισθητική θεωρία»* και *«αισθητική απόλαυση»* είναι φανερό ότι αναφέρονται αντιστοίχως στην αισθητική και στις αισθήσεις, προσδιορίζοντας τη σημασία τού **αισθητικός** Σε αντίθεση με το **αισθησιακός** (*χορός, ατμόσφαιρα* κ.ά), το οποίο αναφέρεται καθαρώς στον πόθο που γεννά η ερωτική διέγερση, το **αισθηματικός** (*υποθέσεις, περιπέτειες, ζωή* κ λπ.) αναφέρεται στην αγάπη, ενώ το **συναισθηματικός** (*προσέγγιση, αντίδραση* κ.τ ό) δηλώνει ευρύτερα το συναίσθημα, τις συγκινήσεις σε αντιδιαστολή προς τη λογική Τέλος. τα **αισθαντικός** και **ευαίσθητος** δηλώνουν λεπτότητα συναισθημάτων και ευαισθησία προσώπων

αισθητικότητα (η) [1816] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΥΣΙΟΛ η ιδιότητα νευρικών σχηματισμών να δέχονται και να μεταβιβάζουν εντυπώσεις (βλ. λ. *αίσθηση*) • **2.** η αντίληψη τού ωραίου και η εκδήλωσή της

αισθητισμός (ο) [1852] το αισθητικό ρεύμα που υπερασπίζεται την ελευθερία τής καλλιτεχνικής έκφρασης. θεωρώντας την τέχνη αυτόνομη αξία (ανεξάρτητη από την όποια χρησιμότητα και ηθική κατεύθυνση). και πρεσβεύει ότι η αξία τού έργου τέχνης έγκειται στην ομορφιά του και στην αισθητική απόλαυση που δίνει, υιοθετώντας το δόγμα «η τέχνη για την τέχνη» Επίσης **αισθητικισμός**. — **αισθητιστής** (ο) [1891], **αισθητίστρια** (η)

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ esthétisme].

αισθητοποιώ ρ. μετβ [1834] {αισθητοποιείς | αισθητοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) αισθητό, το παριστώ με τρόπο που να γίνεται εμφανές, αντιληπτό. — **αισθητοποίηση** (η) [1880]. **αισθητοποιητικός,** -ή, -ό [1886]

αισθητός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται αντιληπτός μέσω των αισθήσεων. *ο ισχυρός σεισμός στην Πελοπόννησο έγινε ~ και στην Αθήνα* ΣΥΝ αντιληπτός **2.** (συνεκδ.) αυτός που θεωρείται σημαντικός, αξιοσημείωτος: *σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, δεν υπάρχει ~ διαφορά ανάμεσα στα δύο πρώτα κόμματα* ΣΥΝ μεγάλος, αξιόλογος ΑΝΤ ανεπαίσθητος **3.** (συνεκδ) αυτός που προκαλεί αίσθηση. που είναι έντονος. *η απουσία της είναι ~* ΣΥΝ έκδηλος, φανερός — **αισθητά** επίρρ . **αισθητότητα** (η) [1819]

αισιοδοξία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η τάση να βλέπει κανείς την πιο ευνοϊκή πλευρά ή να προσδοκά και να ελπίζει σε ευνοϊκή, αίσια εξέλιξη των πραγμάτων: *δικαιολογημένη / έμφυτη / προσποιητή / συγκρατημένη / υπερβολική / υπέρμετρη ~* ΑΝΤ απαισιοδοξία **2.** η φιλοσοφική πίστη κατά την οποία η καλή θέληση θα θριαμβεύσει έναντι τού κακού και η αρετή θα ανταμειφθεί. καθώς και το σχετικό δόγμα

ότι ο κόσμος, η κοινωνία, η ζωή ακολουθούν θετική εξελικτική πορεία (βλ. λ. *οπτιμισμός*) ΑΝΤ πεσιμισμός. — **αισιόδοξα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*
[ΕΤΥΜ < αίσιος + *δόξα* < *δοκώ* «πιστεύω», απόδ. τού γαλλ. optimisme < λατ optimus «άριστος»].

αισιόδοξος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που διαπνέεται από αισιοδοξία, πίστη στη θετική πλευρά και έκβαση των πραγμάτων: οι *τελευταίες δημοσκοπήσεις δημιούργησαν μια ~ διάθεση στο κόμμα* || ~ *λόγος / στάση / αντίληψη* ΣΥΝ οπτιμιστικός ΑΝΤ απαισιόδοξος, πεσιμιστικός **2.** αυτός που αξιολογείται ως ευνοϊκός, αίσιος· ~ *προοπτική / μήνυμα / είδηση / έκβαση / εκδοχή / πρόβλεψη / πρόγνωση* ΣΥΝ. θετικός ΑΝΤ αντίξοος, αντίθετος, αρνητικός
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. optimiste]

αισιόδοξος – απαισιόδοξος. Είναι κοινωνιογλωσσικά και εθνογλωσσικά ενδιαφέρον ότι οι αρχαίοι Έλληνες και οι Βυζαντινοί δεν ήξεραν ούτε δήλωσαν στην Ελληνική την «αισιοδοξία» και την «απαισιοδοξία» Οι λέξεις **αισιόδοξος** και **αισιοδοξία** και τα αντίθετά τους **απαισιόδοξος** και **απαισιοδοξία** μαρτυρούνται στην Ελληνική μόλις στα μέσα τού 19ου αιώνα: το 1861 οι λέξεις **αισιόδοξος / αισιοδοξία** πρωτοαπαντούν στο *Γαλλοελληνικόν Λεξικόν* των Μ Σχινά και Ι Λεβαδέως ως απόδοση των κατά έναν αιώνα παλαιότερων γαλλικών λέξεων optimiste (1752) / optimisme (1737), σχηματισμένες από τη φρ. *«αίσια δόξα»* (η καλή γνώμη, η θεώρηση των πραγμάτων που γεννά καλά, ευχάριστα συναισθήματα). Οι συγγραφείς τού *Λεξικού* πρότειναν μάλιστα διαζευκτικά και τα **αισιόφρων** και **αισιοφροσύνη**, που δεν επικράτησαν, όπως δεν έγιναν δεκτά στη χρήση και τα **αισιομανής – αισιομανία** που προτάθηκαν το 1897. Για τα γαλλ pessimisme (1759) και pessimiste (1789) πλάστηκαν στην Ελληνική όχι τα **αν-αισιοδοξία* / **αν-αισιόδοξος* που θα περίμενε κανείς, αλλά οι λέξεις **απαισιόδοξος** (1886) και **απαισιοδοξία** (1883) με επίδραση προφανώς τού απαίσιος (αντιθέτου τού *αίσιος*). • Τα γαλλ. optimisme / optimiste προήλθαν από το λατ. optimus «άριστος», υπερθ. τού bonus «καλός», ενώ τα pessimisme / pessimiste από το λατ pessimus «κάκιστος», υπερθ τού malus «κακός».

αισιοδοξώ ρ μετβ. κ αμετβ [1896] {αισιοδοξείς . · ευχρ στον ενεστ.} ♦ **1.** (μετβ.) πιστεύω ότι κάτι θα έχει θετική και ευνοϊκή εξέλιξη: ~ *ότι τα αποτελέσματα θα δικαιώσουν τις προσπάθειές μου* ΣΥΝ ελπίζω, ευελπιστώ ♦ **2.** (αμετβ) διακατέχομαι από αισιόδοξη διάθεση: *στη ζωή πρέπει να αισιοδοξούμε* ΑΝΤ απογοητεύομαι, δυσπιστώ.

αίσιος, -α, -ο αυτός που προμηνύεται ή συμβάλλει σε θετική και ευτυχή κατάληξη. ~ *έκβαση / τέλος / προοπτική* || (ως ευχή) *αίσιον και ευτυχές το νέον έτος!* ΣΥΝ ευοίωνος, ευνοϊκός ΑΝΤ δυσοίωνος
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἶσα* «μοίρα, πεπρωμένο» < **αἶτ-ja* < **αἶτ-ος (τό)* «κομμάτι, μερίδιο», πβ. σανσκρ aēta- «τιμωρία» Πβ. *ἐξ-αίσιος, ἀπ-αίσιος, ἐν-αίσιμος (διατριβή), αἰτ-ία, αἰτ-ῶ* κ.ά.].

αισίως επίρρ [αρχ.] (λόγ.) **1.** με το καλό, χωρίς κακοτυχίες, ευτυχώς, επιτέλους· *φτάσαμε ~ στο τέλος τής χρονιάς* || *συμπλήρωσε ~ 30 χρόνια δικηγορίας* **2.** (συνήθ. σκωπτ. ή ειρων.) *φέτος συμπλήρωσα ~ σαράντα μεροκάματα!* (ενώ θα έπρεπε να συμπληρώσω εκατό)

Άι-Στράτης (ο) ο Άγιος Ευστράτιος (βλ.λ.)

Αισχίνης (ο) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος τού Δημοσθένη.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ντροπαλός, συνεσταλμένος», < *αἶσχ-ος*, πβ. κ. Αισχύλος].

αίσχιστος, -η, -ο **1.** υπερβολικά αισχρός: ~ *συμπεριφορά* **2.** πάρα πολύ κακός. ~ *ποιότητα* ΣΥΝ χείριστος, κάκιστος.
[ΕΤΥΜ αρχ , υπερθ τού επιθ. *αἰσχρός*]

αίσχος (το) {αίσχ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή αποτροπιασμό. επειδή αντίκειται σε ό,τι θεωρείται σωστό. δίκαιο, ηθικό ΣΥΝ αχρειότητα, ατιμία. καταισχύνη. ντροπή, όνειδος. εξευτελισμός **2.** ***αίσχη*** (τα) πράξεις που επισύρουν την κοινωνική κατακραυγή. επειδή αντίκεινται στα κοινώς αποδεκτά και επιτρεπτά: *η εφημερίδα αποκαλύπτει τα ~ τού καλλιτεχνικού παρασκηνίου!* ΣΥΝ αισχρότητες, αδιαντροπιές. χυδαιότητες, ντροπές, (εκφραστ.) ρεζιλέματα, ξετσιπωσιές, ντροπιάσματα. μασκαριλίκια **3.** (εκφραστ) οτιδήποτε στερείται παντελώς αισθητικής ή προσβάλλει το κοινό αίσθημα περί ωραίου: *το γλυπτό είναι ένα ~!* || *η ταινία ήταν ~!* ΣΥΝ απαίσιο, απαράδεκτο ΑΝΤ αριστούργημα, αριστοτέχνημα, κομψοτέχνημα **4.** (ως επιφών ***αίσχος!***) για την έκφραση έντονης αποδοκιμασίας: *το συγκεντρωμένο πλήθος υποδέχθηκε τον νομάρχη, φωνάζοντας «~»!* ΣΥΝ ντροπή!, αιδώς! ΑΝΤ μπράβο!, εύγε! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἶσχος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι Ε. *aig^wh- «ντρέπομαι», πβ γοτθ aiwisui «ατιμία, ντροπή» Ομόρρ. *αἰσχ-ύνη*, *Αἰσχ-ύλος* «ντροπαλός», *αἰσχ-ρός* κ ά. Στην Αρχ η λ δήλωνε ντροπή για παράπτωμα ηθικής φύσεως, αλλά και σωματική δυσμορφία. αφού η σωματική ωραιότητα *(κάλλος)* συμβάδιζε με την ηθική τάξη *(καλὸς κἀγαθός)*].

αισχρογράφημα (το) {αισχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα (κείμενο ή εικόνα) με αισχρό περιεχόμενο· κείμενο που αντίκειται στην ηθική και στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα ΣΥΝ ρυπαρογράφημα, πορνογράφημα Επίσης **αισχρογραφία** (η) [1886]. — **αισχρογράφος** (ο/η). **αισχρογραφώ** ρ. {-είς...}

αισχροέπεια (η) {αισχροεπειών} αισχρολογία (βλ.λ) — **αισχροεπής**, -ής, -ές [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰσχροεπής* < *αἰσχρός* + *-επής* < *ἔπος* «λόγος» (βλ.λ)].

αισχροκέρδεια (η) [αρχ] {αισχροκερδειών} **1.** η επίτευξη υπερβολικού κέρδους με διάφορους τρόπους, π.χ με τη νοθεία εμπορευμάτος, την απάτη και την πώληση σε υψηλότερες τιμές από τις επιτρεπτές. *σημειώθηκαν πολλά κρούσματα αισχροκέρδειας στην αγορά* ΣΥΝ. κερδοσκοπία **2.** (γενικότ.) η υπερβολική αύξηση των τιμών των προϊόντων, που τα καθιστά απρόσιτα στον καταναλωτή — **αισχροκερδής**, -ής. -ές [αρχ], **αισχροκερδώς** επίρρ. [μτγν.]. **αισχροκερδώ** ρ [αρχ] {-είς }

αισχρόλογα (τα) **1.** χυδαίες λέξεις ή φράσεις ΣΥΝ βωμολοχίες, αισχρολογίες, βρισιές, βρομόλογα, βρομοκουβέντες **2.** (ειδικότ.) λέξεις που εκφράζουν με χυδαίο τρόπο σεξουαλική επιθυμία. — **αισχρολόγος** (ο/η) [μτγν.].

αισχρολογία (η) [αρχ] {αισχρολογιών} (λόγ.) **1.** η χρήση αισχρών και χυδαίων φράσεων ή η ενασχόληση με ανάλογα θέματα. *η ~ χαρακτηρίζει πολλές θεατρικές επιθεωρήσεις* ΣΥΝ χυδαιολογία, βωμολοχία, βρισιά **2.** (συνεκδ) κάθε αισχρή, προσβλητική φράση: *κείμενο γεμάτο αισχρολογίες*. Επίσης **αισχρολόγημα** (το) — **αισχρολογικός**, -ή, -ό, **αισχρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

αισχρολογώ ρ αμετβ. [αρχ.] {αισχρολογείς. | αισχρολόγησα} λέω αισχρά λόγια ΣΥΝ βρίζω, χυδαιολογώ.

αισχρός, -ή (λόγ -ά). -ό {υπερθ κ. αίσχιστος} **1.** αυτός που προσβάλλει την ηθική και την αξιοπρέπεια: *έδειξε ~ συμπεριφορά, όλο ύβρεις και μικροπρέπεια* || ~ *τρόποι / χειρονομία / κίνηση / λόγος / τύπος / άνθρωπος* ΣΥΝ ανήθικος, επαίσχυντος, φαύλος, αχρείος, κακοήθης. πρόστυχος, χυδαίος, επονείδιστος, απρεπής ΑΝΤ έντιμος, σεμνός. αξιοπρεπής **2.** (καταχρ.) αυτός που στερείται τής αισθήσεως τού ωραίου ή που προκαλεί αρνητικά σχόλια: ~ *ντύσιμο / πίνακας* ΣΥΝ. κακόγουστος, απαράδεκτος, απαίσιος. φρικτός, απερίγραπτος ΑΝΤ αποδεκτός, άψογος, άριστος. τέλειος — **αισχρ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶσχος*].

αισχρότητα (η) [αρχ.] {αισχροτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αισχρού *η ~ τού χαρακτήρα του τον κάνει απωθητικό* || *το υβρεολόγιό του φανερώνει την ~ του* ΣΥΝ αχρειότητα, ανηθικότητα, κακοήθεια ΑΝΤ ηθικότητα. χρηστότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, που φανερώνει αισχρό χαρακτήρα· *διέπραξε αισχρότητες* ΣΥΝ. αναισχυντία, (καθημ) προστυχιά, κακοήθεια.

Αισχύλος (ο) ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη) (525-456 π Χ.) τον χαρακτηρίζει το υψηλό ύφος. — **αισχύλειος**, -α, -ο κ. **αισχυλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ντροπαλός», < **Αἰσχ-υλός* < *αἶσχος* + *-υλός*].

αισχύνη (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) το αίσθημα μεγάλης ντροπής που προκαλούν αισχρές και αθέμιτες πράξεις ΑΝΤ αναισχυντία, ξεδιαντροπιά, αναίδεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶσχος*].

αισχύνομαι ρ αμετβ κ. μετβ. αποθ. {εύχρ στον ενεστ } (λόγ) ♦ **1.** (αμετβ.) (+για) αισθάνομαι έντονη ντροπή, αισχύνη (για κάτι που έχω κάνει ή εκδηλώσει): *δεν αισχύνεται ο αθεόφοβος για όσα κάνει*. ΣΥΝ. ντρέπομαι ΑΝΤ σεμνύνομαι ♦ **2.** (μετβ.) ντρέπομαι (να κάνω κάτι) *δεν αισχύνεσαι να ψεύδεσαι κατ' αυτό τον αήθη τρόπο*, ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αἰσχύς* < *αἶσχος*].

Αίσωπος (ο) {Αισώπου} **1.** αρχαίος Έλληνας μυθοποιός (περίπου 6ος αι. π.Χ.) **2.** ***μύθοι τού Αισώπου*** μύθοι κοινωνικού και διδακτικού περιεχομένου με ήρωες ζώα που συμβολίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. — **αισώπειος**, -α, -ο κ **αισωπικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ , πιθ. < *αἶσα* «πεπρωμένο» + θ. *-ωπ-*, πβ. **ὤψ, ὠπ-ός* «όψη», οπότε αρχική σημ «ο βλέπων το πεπρωμένο»].

Αϊτή (η) (γαλλ. République d'Haïti = Δημοκρατία τής Αϊτής) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών, το οποίο καταλαμβάνει τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα το Πορτ-ο-Πρενς, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γκουρντ — **Αϊτινός** (ο), **Αϊτινή** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Haïti < ινδιάν haiti «βουνό, ορεινός (τόπος)» ή jhaiti «φωλιά». Ανακαλύφθηκε το 1492 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, που το ονόμασε «Ισπανική Νήσο» (La isla Española). Η σημερινή ονομασία απαντά από το 1697, όταν παραχωρήθηκε το νησί στους Γάλλους].

αίτημα (το) [αρχ] {αιτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε διατυπώνεται και διαβιβάζεται ως απαίτηση ή επιθυμία προς υπηρεσία ή πρόσωπο: *συνδικαλιστικό / εργατικό / ανεδαφικό / απαράδεκτο / βασικό / δίκαιο / φοιτητικό / έγγραφο / κύριο / παράλογο / υπερβολικό* ~ || *εκφράζω / διατυπώνω / υποβάλλω / προβάλλω / κοινοποιώ / απορρίπτω / ικανοποιώ / ανταποκρίνομαι σε ένα* ~ ΣΥΝ. απαίτηση, αξίωση, διεκδίκηση, παράκληση **2.** οτιδήποτε προκύπτει ως επείγουσα ή πιεστική ανάγκη: *η αλλαγή στον τρόπο ασκήσεως τής εξουσίας είναι ~ των καιρών* || *τα κοινωνικά / πνευματικά ~ μιας εποχής* • **3.** (α) ΜΑΘ βασική πρόταση τής οποίας την αλήθεια αποδεχόμαστε (δεχόμαστε δηλ χωρίς απόδειξη) *το 5ο ~ τού Ευκλείδη* («από σημείο εκτός δεδομένης ευθείας άγεται μία και μόνο μία παράλληλος προς αυτήν») ΣΥΝ αξίωμα (β) ΦΙΛΟΣ (i) βασική πρόταση απαραίτητη για την κατανόηση των πραγμάτων, που δεν μπορεί να αποδειχθεί ούτε είναι φανερή από μόνη της (ii) μία από τις τρεις αρχές τού συλλογισμού (μαζί με τον ορισμό και την υπόθεση).

αίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή κυρ αναφορά, με την οποία κοινοποιείται αξίωση ή παράκληση σε αρμόδια υπηρεσία ή Αρχή· *υποβάλλω / καταθέτω / πρωτοκολλώ μια ~* || *υποβολή / αποδοχή / ημερομηνία / σύνταξη / φόρμα αιτήσεως* || ~ *χάριτος / διαζυγίου / ασκήσεως επαγγέλματος / ακυρώσεως αποφάσεως / εξαιρέσεως / προσλήψεως / αδείας* **2.** (συνεκδ) το τυποποιημένο έντυπο στο οποίο διατυπώνεται το περιεχόμενο τής αιτήσεως· *συμπληρώνω μια ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴτησις* < *αἰτῶ* < **αἶτος* «κομμάτι, μερίδιο» < *αἴνυμαι*

«πιάνω, παίρνω» (ήδη μυκ ανθρωπωνύμιο ai-nu-me-no) < Ι.Ε *ai- «πιάνω, παίρνω» (με πρόσφυμα -νυ-, πβ. *δείκ-νυ-μι*), που συνδ. με χεττ. p-ai «δίνω» Ομόρρ *αἶτ-ία, δί-αιτ-α*, αρχ. *αἶσ-α* (βλ. λ. *αἶσι-ος*) κ ά. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, το ρ. *αἰτῶ* πρέπει αρχικώς να σήμαινε «ζητώ το μερίδιό μου» και, κατ' επέκταση, «ζητώ»].

αιτία (η) {αιτιών} **1.** ο γενεσιουργός παράγοντας ενός αποτελέσματος: *η ~ τής ήττας* || *οι κακοτεχνίες στην κατασκευή των δρόμων αποτελούν τη συνήθη ~ πολλών τροχαίων ατυχημάτων* || *άμεση / βασική / έμμεση / εύλογη / κύρια / λογική / ουσιαστική / πραγματική / τεχνητή / τυπική / φυσική / επίπλαστη ~* ΦΡ (α) **εξ αιτίας** βλ. λ. εξαιτίας (β) **άνευ λόγου και αιτίας** βλ. λ. άνευ **2.** (α) **αιτία πολέμου** (λατ casus belli) κάθε πράξη που θεωρείται λόγος ικανός να προκαλέσει πολεμική σύγκρουση μεταξύ κρατών (β) **αρχική αιτία** (λατ primum principium) (i) ΦΙΛΟΣ η πρώτη ουσία των όντων, από την οποία προέρχεται ένα ον συγκεκριμένο (ii) ΘΕΟΛ ο Θεός (ως αιτία των πάντων) (γ) ΦΙΛΟΣ **τελική αιτία** ο σκοπός προς τον οποίο κατατείνουν τα πάντα στον κόσμο **3.** η πρόφαση (για να κάνουμε κάτι), αφορμή: *~ ψάχνει για ν' αποφύγει τη συζήτηση* **4.** οτιδήποτε περιέχει κατηγορία ή απευθύνεται ως κατηγορία εναντίον κάποιου: *βρήκες ~ να με συκοφαντήσεις* **5.** (συνεκδ.) ο υπαίτιος. *εσύ είσαι η ~ τής αποτυχίας* ΣΥΝ υπεύθυνος, αυτουργός.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, υπαιτιότητα». < *αἶτος «κομμάτι, μερίδιο» Ομόρρ. αρχ. *αἶσα* «πεπρωμένο», *αἰτῶ, αἴτιος* κ.ά Σύμφωνα με την ετυμ αυτή, η λ *αἰτία* αρχικώς θα σήμαινε «το μερίδιο ευθύνης που αναλογεί σε κάποιον». Η σημερινή σημ. χρησιμοποιείται κυρίως από την ελληνιστική (μτγν.) φιλοσοφία].

> **αιτία: συνώνυμα.** **Αίτιο** ή **αιτία** είναι αυτό που προκαλεί κάτι, που επιφέρει ορισμένο αποτέλεσμα, το **αιτιατό**. Έτσι λ.χ. η φωτιά ως προς τον καπνό βρίσκονται σε σχέση αιτίου (φωτιά) και αιτιατού (καπνός), σε σχέση **αιτιότητας** (*αιτιότητα* είναι ακριβώς αυτή η αμοιβαία σχέση αιτίου και αιτιατού). Σε αντίθεση με την *αιτία*, που έχει γενικότερο χαρακτήρα, το *αίτιο* είναι πιο εξειδικευμένη και περιορισμένη έννοια, που συχνότερα απαντά σε πληθυντικό **(αίτια)**, για να δηλώσει ένα πλέγμα αιτιών που οδήγησαν σε ορισμένο αιτιατό (αποτέλεσμα) Στην προφορική ομιλία αντί για το *αιτία* χρησιμοποιείται συχνά το **λόγος** ως προϋπόθεση και, κατ' επέκταση, ως αιτία για να γίνει κάτι. Το **αφορμή**, αντιθέτως, αποτελεί περισσότερο το έναυσμα, το ξεκίνημα για κάτι, ενώ η αιτία παραμένει το βαθύτερο κίνητρο που οδηγεί σε ορισμένο αιτιατό Τέλος, εφόσον πρόκειται για επίπλαστη αιτία, που προβάλλεται ως αιτία για να επιτευχθεί κάτι, έχουμε να κάνουμε με **πρόφαση, πρόσχημα, πάτημα** ή και για **δικαιολογία**, που χρησιμοποιούμε συχνότερα με αρνητική σημασία → *πρόσχημα*

αιτιακός, -ή, -ό → αιτιώδης

αιτιαρχία (η) η αιτιοκρατία (βλ.λ.).

αιτίαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ., συνήθ. στον πληθ.) παράπονο ή μομφή, κατηγορία. *διατυπώνονται αιτιάσεις εις βάρος / κατά των δημοσιογράφων* || *απαντώ στις ~ κάποιου* ΣΥΝ επίκριση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἰτίασις* < *αἰτιῶμαι* «κατηγορώ»].

αιτιατική (η) ΓΛΩΣΣ μία από τις πτώσεις στην κλίση των ουσιαστικών, επιθέτων, αντωνυμιών και μετοχών, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για να δηλωθεί το συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος, δηλ. το αντικείμενο τού ρήματος: *η ~ τού «ο άνθρωπος» είναι «τον άνθρωπο»* || *οι περισσότερες προθέσεις τής Ν Ελληνικής συντάσσονται με ~* || *το άμεσο αντικείμενο εκφέρεται κανονικά σε ~*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ θηλ τού μτγν. επιθ. *αἰτιατικός* < αρχ. *αἰτιατός* «αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αιτίας». Η απόδ. τού όρου *αιτιατική* στη Λατ. ως accusativus (> αγγλ accusative, γερμ Akkusativ κ.ά.) είναι εσφαλμένη, αφού η λ. accusativus δηλώνει την προκαλούσα αιτία και όχι το αποτέλεσμά της. Η ορθή απόδ. θα ήταν effectivus]

αιτιατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ μόνο στη ΦΡ **αιτιατική γλώσσα** τύπος γλωσσών, που –σε αντίθεση προς τις *εργαστικές γλώσσες* (βλ. λ. *εργαστικός* και ΣΧΟΛΙΟ)– κάνουν ισοβαρή συστηματική διάκριση μεταξύ υποκειμένων και αντικειμένων, δηλ μεταξύ συντακτικών δομών τού ρήματος με ονομαστική και αιτιατική

αιτιατό(ν) (το) {αρχ } το αποτέλεσμα μιας αιτίας. *σχέση αιτίας - αιτιατού* (αποτελέσματος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*

αίτιο (το) {αιτί-ου | -ων} (συνήθ στον πληθ) **1.** ο βαθύτερος λόγος, η ανάγκη που προκαλεί μια πράξη ή διαμορφώνει μια κατάσταση, ο γενεσιουργός παράγοντας που προκαλεί ένα αποτέλεσμα, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αφορμή: *κανείς δεν γνώριζε τα βαθύτερα ~ τής συμπεριφοράς του* ΣΥΝ αιτία, λόγος, αρχή, το γιατί **2.** ΓΛΩΣΣ (α) **αναγκαστικό αίτιο** βλ λ. *αναγκαστικό* (β) **ποιητικό αίτιο** εμπρόθετος προσδιορισμός αποτελούμενος από την πρόθεση *από* και την αιτιατική προσώπου ή πράγματος, που δηλώνει από ποιον παθαίνει κάτι το υποκείμενο *στη φράση «η γη θερμαίνεται από τον ήλιο» το ~ είναι «από τον ήλιο»* στη λόγια γλώσσα το ποιητικό αίτιο δηλώθηκε με την προθ. *υπό* + γεν.: *υπεγράφη υπό τού διευθυντού* **3.** (α) **κινούν αίτιον** (i) η αιτία που συνέχει και κινεί το σύμπαν (ii) ο Θεός (ii) το κίνητρο πράξεως (β) **τελικό αίτιο** βλ λ *τελικός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἴτιον*, ουδ τού επιθ *αἴτιος* (βλ λ)]

αιτιοκρατία (η) {χωρ πληθ } ΦΙΛΟΣ η θεωρία κατά την οποία οτιδήποτε συμβαίνει στον κόσμο γίνεται κατ' απόλυτη ανάγκη ως θεωρία αντιπαρατίθεται σε αυτήν τής απροσδιοριστίας, υποστηρίζοντας ότι για κάθε περίπτωση ισχύει ο νόμος τής αιτιότητας (βλ λ. *αιτιότητα*) ΣΥΝ αιτιαρχία πβ. λ. *ντετερμινισμός*. — **αιτιοκρατικός, -ή, -ό, αιτιοκρατικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ determinismus].

αιτιολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξήγηση τής αιτίας: *επαρκής / ακριβής / πειστική / ελλιπής / αναλυτική ~* || *~ μιας άποψης / απόφασης* ΣΥΝ δικαιολόγηση

αιτιολογία (η) [μτγν.] {αιτιολογιών} **1.** η εξήγηση, η παρουσίαση των λόγων που οδήγησαν σε μια κατάσταση, στη λήψη αποφάσεως κ.λπ.: *αναγκαία / ανεπαρκής / απαράδεκτη / απαραίτητη / ασαφής / άστοχη / έξυπνη / εύλογη / πρόχειρη / συγκεκριμένη ~* ΦΡ **με την αιτιολογία** επικαλούμενος, αναφέροντας ως αιτία **2.** ΙΑΤΡ η αναζήτηση, η έρευνα των αιτίων που προκαλούν διαταραχές ή ασθένειες στον ανθρώπινο οργανισμό

αιτιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται στα αίτια μιας κατάστασης, πράξης ή γεγονότος: *χωρίς ~ σύνδεση με τα υπόλοιπα* ΣΥΝ αιτιώδης **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δηλώνει αιτία· ΦΡ (α) **αιτιολογική πρόταση** δευτερεύουσα πρόταση η οποία συνδέεται με την κύρια με αιτιώδη σχέση: *στο «έφυγε, επειδή βιαζόταν» ~ είναι το «επειδή βιαζόταν»* (β) **αιτιολογικός σύνδεσμος** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν αιτιολογικές προτάσεις **3.** **αιτιολογικό** (το) η αναγραφή τού σκεπτικού και των στοιχείων στα οποία στηρίζεται μια δικαστική απόφαση· γενικότ η συλλογιστική στην οποία βασίζεται οποιαδήποτε απόφαση, πράξη, συμπεριφορά: *στην εκδίκαση τής έφεσης ανετράπη σε όλα τα σημεία το ~ τής πρωτόδικης απόφασης* ΣΥΝ σκεπτικό, συλλογιστική, αιτιολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιτιώδης*. — **αιτιολογικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

> **αιτιολογικές προτάσεις – εκφράσεις.** Η αιτία εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις τρόπους: ονοματικά με προθέσεις – ρηματικά με συνδέσμους (αιτιολογικές προτάσεις) - ρηματικά με επιρρήματα (που έχουν λειτουργία αιτιολογικών συνδέσμων)
> (α) **Προθέσεις. Καταχρηστικές προθέσεις** (δηλ προθέσεις που δεν σχηματίζουν σύνθετα), οι οποίες δηλώνουν αιτία συντασσόμενες με **γενική**, είναι οι **λόγω, ένεκα** (σπανιότερα **ένεκεν**). **εξαιτίας**: *Λόγω τής βροχής / εξαιτίας τής κακοκαιρίας / ένεκα απροβλέπτων συνθηκών ματαιώθηκε η παράσταση στο Ηρώδειο – Τους παραχωρήθηκε σύνταξη τιμής ένεκεν* Αιτία με τη μορφή προϋπόθεσης δηλώνει και το **εξαφορμής**: *Εξαφορμής τού Συνεδρίου για την παιδεία, θα διοργανωθεί και έκθεση εκπαιδευτικού βιβλίου* Μετά τις προθέσεις αυτές αντί ονόματος μπορεί να ακολουθεί και ονοματικό συμπλήρωμα (πρόταση με άρθρο + *ότι*.) **λόγω τού ότι** *έβρεξε* / **εξαιτίας τού ότι** *δεν βρήκαμε τον υπεύθυνο* .
> (β) **Σύνδεσμοι** Αιτιολογικοί σύνδεσμοι που εισάγουν τις αιτιολογικές προτάσεις είναι οι **επειδή, γιατί, διότι, καθόσον / καθότι, για τον λόγο ότι** (συνδεσμική φραστική λέξη): *Επειδή έβρεχε, ματαιώθηκε η παράσταση – Η παράσταση ματαιώθηκε, γιατί / διότι / καθότι / καθόσον / για τον λόγο ότι έβρεχε*. Το αιτιολ. *επειδή* προηγείται συνήθως ή μπορεί και να έπεται τής κυρίας προτάσεως, ενώ η αιτία που εκφέρεται με τους άλλους συνδέσμους (γιατί/διότι...) κανονικά ακολουθεί την κύρια πρόταση. Αιτιολογική λειτουργία έχουν (δευτερογενώς) και τα **αφού, δεδομένου / δοθέντος ότι, μια και, μια που**, τα οποία επίσης συνήθως προηγούνται: *Αφού / δοθέντος ότι / μια και έβρεχε, δεν πραγματοποιήθηκε η παράσταση.*
> (γ) **Επιρρήματα**. Επιρρηματική λειτουργία με αιτιολογική σημασία έχουν τα **γι' αυτό, γι' αυτό τον λόγο, ο λόγος που, ως εκ τούτου**: *Έβρεχε δυνατά, γι' αυτό / γι' αυτό τον λόγο ματαιώθηκε η παράσταση / και ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση – Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση, ήταν ότι έβρεχε δυνατά.* Συχνά χρησιμοποιούνται συνδυαστικά, για λόγους εμφάσεως, επιρρήματα μαζί με συνδέσμους: *Επειδή έβρεχε δυνατά, γι' αυτό / ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση – Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση, ήταν επειδή έβρεχε δυνατά.*

αιτιολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αιτιολογείς .. | αιτιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εντοπίζω την αιτία (συγκεκριμένου πράγματος): *~ την απόφαση / τις πράξεις μου* ΣΥΝ δικαιολογώ, τεκμηριώνω **2.** (υπο)στηρίζω με λογικά επιχειρήματα: *κάθε συμπέρασμα ή κρίση πρέπει να έχει αιτιολογηθεί επαρκώς* ΣΥΝ επιχειρηματολογώ, τεκμηριώνω

αίτιος, -α, -ο αυτός που αποτελεί την αιτία, που προκαλεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *όλοι κατήγγειλαν τον μεθυσμένο οδηγό ως ~ τού δυστυχήματος* ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος, υπόλογος, ένοχος, πρόξενος ΑΝΤ ανεύθυνος, αμέτοχος
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ένοχος». < *αἶτος «κομμάτι, μερίδιο» < *αἴνυμαι* «πιάνω, παίρνω» (βλ κ *αίτηση*). Σύμφωνα με την ετυμ., η αρχική σημ. τής λ. *αἴτιος* θα ήταν «αυτός που έχει μερίδιο σε κάτι» και, κατ' επέκταση, «ο φέρων ευθύνη γι' αυτό, ο υπαίτιος». Η λ απαντά συχνά ως β' συνθ , π χ *ὑπ-αίτιος, ἀν-αίτιος, πρωτ-αίτιος* κ.ά Ας σημειωθεί ότι κανονικώς η λ. *αἴτ-ιος* έπρεπε να τραπεί σε *αἴσιος (πβ *δημότης – δημότ-ιος > δημόσιος, φυτό – *φύτ-ις > φύσις*), πράγμα που δεν έγινε, για να μην υπάρξει σύγχυση με το *αἴσιος* (προφύλαξη)].

αιτιότητα (η) [1834] {αιτιοτήτων} **1.** η σχέση αιτίας και αποτελέσματος· *υπάρχει ~ μεταξύ τής αυξήσεως τής τιμής τού πετρελαίου και τής ανόδου τού πληθωρισμού* ΣΥΝ σύνδεση, συνάφεια, αλληλεξάρτηση **2.** **αρχή / νόμος τής αιτιότητας** (α) ΦΙΛΟΣ αξίωμα κατά το οποίο κάθε γεγονός έχει μία αιτία (β) ΦΥΣ η αρχή βάσει τής οποίας το αίτιο προηγείται πάντα τού αποτελέσματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ Ο φιλοσ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Kausalität (όρος τού I. Kant)]

αιτιώδης, -ης, -ες {αιτιώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (λόγ) αυτός που εμπεριέχει την αιτία ενός πράγματος· ΦΡ **αιτιώδης σχέση / συνάφεια** σχέση αιτίας και αποτελέσματος ανάμεσα σε δύο συμβάντα. Επίσης **αιτιακός, -ή, -ό** — **αιτιωδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *αἰτία*. Η φρ. *αιτιώδης σχέση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. causal relationship, πράγμα που ισχύει και για τη φρ. *αιτιώδης συνάφεια* (< αγγλ causal nexus)]

> **αιτιώδης: συνώνυμα.** Τα **αιτιώδης** και **αιτιακός** δηλώνουν σχέση αιτίου και αιτιατού (αποτελέσματος)· έτσι μπορεί να μιλάει κανείς για *αιτιώδη / αιτιακή συνάφεια*, για *αιτιώδεις / αιτιακούς παράγοντες, συνθήκες, όρους* κ λπ Το **αιτιολογικός** αναφέρεται σε αίτια ή αιτίες, χωρίς να συνιστά το ίδιο σχέση αιτίας - αιτιατού *(αιτιολογική πρόταση, αιτιολογική ερμηνεία)* Τέλος, ο **αιτιολογημένος** (*απόφαση, στάση, κρίση* κ.λπ) είναι αυτός που αιτιολογεί κάτι, εξηγεί τα αίτια που το προκάλεσαν ή το στηρίζουν, σε αντίθεση με το **αναιτιολόγητος** (βλ λ.)

αιτιώμαι ρ. μετβ αποθ. {αιτιάται..· εύχρ. στον ενεστώτα} (λόγ) καταλογίζω (σε κάποιον) την ευθύνη για την πρόκληση ζημίας, βλάβης ή σφάλματος *αιτιάται τους αντιπάλους του για τις συνεχείς αποτυχίες του* ΣΥΝ μέμφομαι, κατηγορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰτιῶμαι (-άο-)* < *αἰτία* «κατηγορία, μομφή»]

Αίτνα (η) ηφαιστειακό όρος τής ΒΑ. Σικελίας, το ψηλότερο ενεργό ηφαίστειο τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ < λατ. Aetna (ήδη αρχ επίθ *Αἰτναῖος*), πιθ. < φοιν attunā «κλίβανος, καμίνι» Δεν ευσταθεί η σύνδ με το ρ. *αἴθω* «φλέγομαι»].

αϊτός (ο) ▸ αετός

αιτώ ρ. μετβ {αιτείς . εύχρ στον ενεστ. κ. ιδ στη μτχ. αιτών, αιτούσα} (αρχαιοπρ.) **1.** διατυπώνω (κάποιο) αίτημα ως επιδίωξη ή παράκληση, ζητώ. *οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των εργαζομένων αιτούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους* σπάν. κ. μέσ *αιτούμαι* (+γεν.): ~ *αδείας / επιδόματος* ΣΥΝ επιδιώκω, παρακαλώ, απαιτώ, γυρεύω **2. αιτών** (ο), **αιτούσα** (η) το πρόσωπο που επισήμως υποβάλλει αίτηση σε υπηρεσία, δημόσια Αρχή *υπογράφεις κάτω από την ένδειξη «ο αιτών»* || *σύμφωνα με τα στοιχεία τής τράπεζας, οι αιτούντες χορήγηση στεγαστικού δανείου ανέρχονται ήδη στους χίλιους*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰτῶ (-έω)* < **αἶτος*, βλ. λ *αἴτιος*]

Αιτωλία (η) περιοχή τής Δ Στερεάς Ελλάδας, που χωρίζεται από την Ακαρνανία με τον ποταμό Αχελώο και μαζί με την οποία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Αιτωλός** (ο) [αρχ]. **Αιτωλή** (η), **αιτωλικός,** -ή, -ό [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ.. αγν ετύμου]

Αιτωλικό (το) κωμόπολη τής Δ Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, γνωστή για τη λιμνοθάλασσά της.
[ΕΤΥΜ Πρόκειται για το μεσν. *Ἀνατολικόν* (που περιηγητές το αποκαλούσαν από τον 12ο αι *Νατολικό* και *Αντελικό*), το οποίο μετονομάστηκε σε *Αιτωλικό* μετά την απελευθέρωσή του το 1829]

Αιτωλοακαρνανία (η) νομός τής Δ Στερεάς Ελλάδας, που περιλαμβάνει τις περιοχές Αιτωλίας και Ακαρνανίας, με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι

αίφνης επίρρ (λόγ.) κατά τρόπο ξαφνικό και απροσδόκητο. *υπαναχώρησε ~ από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ αιφνιδίως, ξαφνικά, αποόπτως, απροσδόκητα ΑΝΤ προγραμματισμένα.
[ΕΤΥΜ αρχ < **αἰπ-σ-νᾱ-ς*, πιθ τύπος γενικής, όπως φαίνεται από το αρχ συνώνυμο *ἐξ-αίφνης* (όπου το *ἐκ/ἐξ* συντάσσεται με γενική) Η λ. πιθ συνδέεται με αρχ. *αἶψα* (< **αἶπ-σ-ᾰ*) «γρήγορα, αμέσως», ίσως ακόμη και με αρχ *αἰπ-ύς* «ψηλός, απόκρημνος»].

αιφνιδιάζω ρ μετβ. [μεσν] {αιφνιδίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ενεργώ κατά τρόπο που προλαβαίνει ή ανατρέπει τις αντιδράσεις και τους υπολογισμούς των άλλων, δημιουργώντας απρόοπτο και ξαφνικό αποτέλεσμα. *η άφιξή του αιφνιδίασε τους πάντες* || *τα νέα μέτρα τού υπουργείου αιφνιδίασαν την αγορά* ΣΥΝ ξαφνιάζω, εκπλήσσω **2.** (ειδικότ) εκτελώ στρατηγική κίνηση εναντίον αντιπάλου, προκειμένου να προλάβω τις κινήσεις και τις αντιδράσεις του *η αστυνομία αιφνιδίασε τους κακοποιούς στήνοντάς τους ενέδρα* || *με μια γρήγορη αντεπίθεση κατάφερε να αιφνιδιάσει την αντίπαλη άμυνα* — **αιφνιδιαστικός**, -ή, -ό. **αιφνιδιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

αιφνιδιασμός (ο) [μεσν.] **1.** οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια στοχεύει να αιφνιδιάσει, να καταλάβει εξ απροόπτου: *ο ~ τού επιθεωρητή απέτυχε, γιατί οι υπάλληλοι είχαν εγκαίρως ειδοποιηθεί και προετοιμαστεί για τον έλεγχο* (βλ. λ. *έκπληξη*) **2.** το αποτέλεσμα που διαμορφώνεται ή προκύπτει από ξαφνική και απροσδόκητη πράξη: *ο συνεχής ~ τής αγοράς με μέτρα και προτάσεις φορολογήσεως των εμπόρων επηρεάζει και τη διαμόρφωση των τιμών* ΣΥΝ κατάπληξη, ξάφνιασμα **3.** ΣΤΡΑΤ αιφνίδια πολεμική ενέργεια, που έχει σκοπό να βρει τον αντίπαλο απροετοίμαστο· *ο τακτικός ~ προέβλεπε τη μεγάλης κλίμακας μετακίνηση δυνάμεων πριν από τη μάχη και κατά τη διάρκεια τής νύχτας με απόλυτη μυστικότητα* || *επιτυχής / αεροπορικός ~* **4.** (συνεκδ.) η μεθοδευμένη, γρήγορη και αιφνιδιαστική επιθετική πρωτοβουλία ομάδας κατά τη διάρκεια αθλητικού αγώνα

αιφνίδιος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει, προκύπτει κατά απροσδόκητο και ξαφνικό τρόπο: *~ θάνατος / αλλαγή / τροπή / βροχή /* κατάληξη ΣΥΝ ξαφνικός, αναπάντεχος, απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόοπτος ΑΝΤ προγραμματισμένος, αναμενόμενος, προσδοκώμενος. — **αιφνίδια / αιφνιδίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἴφνης* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-ίδιος*]

αιχμαλωσία (η) [μτγν.] {αιχμαλωσιών} **1.** η κατάσταση τού αιχμαλώτου, *πέρασε στην ~ 20 χρόνια* ΑΝΤ ελευθερία **2.** η σύλληψη εχθρού στο πλαίσιο πολεμικής επιχείρησης ή πολέμου: *χρόνος / τόπος αιχμαλωσίας* ΑΝΤ απελευθέρωση **3.** (μτφ) η κατάσταση τού υποδούλου, αυτού που βρίσκεται υπό κατοχή. *η ~ των Ελλήνων από τους Τούρκους για 400 χρόνια* ΣΥΝ ζυγός, δουλεία ΑΝΤ ανεξαρτησία **4.** (για ζώο) η κράτηση σε κλουβί ή κελλί: *πουλί / λιοντάρι σε ~*.

αιχμαλωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν] {αιχμαλώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) συλλαμβάνω (κάποιον) ως αιχμάλωτο (β) (για ζώο) συλλαμβάνω και κρατώ σε κλουβί ή κελλί **2.** (μτφ) ασκώ γοητεία σε κάποιον, ώστε να τον δεσμεύω και να τον κατευθύνω: *βλέμμα / φωνή που αιχμαλωτίζει* ΣΥΝ γοητεύω, μαγεύω, συναρπάζω, θέλγω, ελκύω, σαγηνεύω, μαγνητίζω — **αιχμαλώτιση** (η) κ **αιχμαλωτισμός** (ο) [μτγν].

αιχμάλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που συλλαμβάνεται κατά τον πόλεμο από τον αντίπαλο ή παραδίνεται σε αυτόν και τίθεται υπό την εξουσία του. *με βάση τη συνθήκη τής παράδοσης πολλές ~ δυνάμεις / μονάδες τού εχθρού αφέθηκαν ελεύθερες* **2. αιχμάλωτος** (ο) {αιχμαλώτου | -ων, -ους}, ***αιχμάλωτη*** (η) (α) στρατιώτης, άμαχος ή πράκτορας αντίπαλης δύναμης, που κατά τον πόλεμο συλλαμβάνεται και κρατείται: *πιάνομαι ~* || *σφαγή / βασανιστήρια / ανάκριση / απελευθέρωση / εξαγορά* (με λύτρα) / *ανταλλαγή αιχμαλώτων* || *μεταχείριση των ~ πολέμου σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες* (β) (μτφ) πρόσωπο που έχει εξαρτηθεί συναισθηματικά, πνευματικά ή υλικά, ο δέσμιος *έχει καταντήσει ~ τού πάθους του* || *~ τού έρωτα / τού ποτού* ΣΥΝ (λόγ.) εξαρτημένος, υποχείριος, υποταγμένος, δεσμευμένος, έρμαιο, (καθημ.) δούλος **3.** (για ζώο) που κρατείται σε κλουβί ή κελλί
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰχμή* + *ἁλωτός* < *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνω, κυριεύω» (βλ κ *ἅλωση*), αρχική σημ «ο συλλαμβανόμενος υπό την απειλή τής αιχμής δόρατος ή ξίφους»]

αιχμή (η) **1.** (κυριολ) πρωτόγονο εργαλείο και όπλο από πέτρα με αιχμηρή και κοφτερή απόληξη **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η φυσική ή τεχνητή μυτερή απόληξη οποιουδήποτε αντικειμένου, συνήθ. λεπτού και επιμήκους· *η ~ τού ξίφους* ΣΥΝ άκρο, ακίδα, κορυφή, μύτη, ακμή· ΦΡ ***αιχμή τού δόρατος*** (i) κρίσιμο, κύριο σημείο (ii) το βασικότερο όπλο μιας στρατηγικής, μιας επιθετικής πολιτικής. *ο πρωθυπουργός τόνισε πως το πρόγραμμα για την παιδεία αποτελεί την ~ για την κοινωνική μεταρρύθμιση* ΣΥΝ πρωτοπορία, δύναμη κρούσεως **3.** (μτφ -συνήθ στον πληθ.) λόγος ή φράση που διατυπώνει ή υπονοεί κατηγορία, μομφή. *άφησε πολλές ~ για την εντιμότητα τού προκατόχου του* ΣΥΝ νύξη, υπαινιγμός, αναφορά, (λαϊκ.) μπηχτή • ΦΡ (μτφ) (α) ***ώρες αιχμής*** οι ώρες κατά τις οποίες παρατηρείται κορύφωση τής κυκλοφοριακής κίνησης ή τής προσέλευσης πελατών στα καταστήματα *είναι αδύνατον να κυκλοφορήσεις κατά τις ~ στο κέντρο τής πόλης* (β) ***τεχνολογία αιχμής*** η τεχνολογία που αξιοποιεί τα τελευταία ευρήματα τής επιστημονικής έρευνας, αποτελώντας την πρωτοπορία τής τεχνολογικής εξέλιξης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *aik- «χτυπώ με αιχμηρό όπλο», οπότε *αἰχμή* < *aik-sma (ήδη μυκ ai-ka-sa-ma), πβ. λατ ic-tus «χτύπημα», αρχ. σλαβ ig-la «βελόνα», πιθ κ. *ἴγ-δις* «γουδί» κ ά Στη φρ. *αιχμή τού δόρατος* η μεταφορική σημ αποδίδει το αγγλ. spear-head Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ *ώρες αιχμής* (< γαλλ heures de pointe) και *τεχνολογία αιχμής* (< γαλλ. technologie de pointe)].

αιχμηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει οξεία άκρη, μυτερός *~ εργαλείο αντικείμενο* ΣΥΝ οξύληκτος, (λαϊκ) σουβλερός **2.** (μτφ) αυτός που προκαλεί ενόχληση λόγω τής οξύτητας, τής καυστικότητάς του *τα ~ σχόλιά του τον έχουν κάνει αντιπαθητικό* ΣΥΝ καυστικός, δηκτικός, δριμύς, περιπαικτικός. — **αιχμηρότητα** (η) [1872]

αιώνας (ο) {-α κ -ος} **1.** χρονική περίοδος εκατό ετών ΣΥΝ εκατονταετία **2.** (εκφραστ.) η χωρίς τέλος χρονική περίοδος *γιατί άργησες πάλι, έναν ~ έκανες για να 'ρθεις!* || *μην κάνεις πάλι έναν ~ να το σκεφτείς, αποφάσισε τώρα!* ΦΡ (α) ***εις τον αιώνα τού αιώνος / εις τους αιώνας των αιώνων!*** *(εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος / εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων)* (i) ΕΚΚΛΗΣ (ως ευχή στην οποία καταλήγουν συχνά κατά τη Θεία Λειτουργία δεήσεις και ύμνοι) να διαρκέσει παντοτινά (ii) ποτέ *γιατί του στέλνεις γράμμα, αφού ξέρεις ότι δεν θα σου απαντήσει ~.* || *είπε πως δεν πρόκειται να αλλάξει ιδεολογία ~!* (β) ***στον αιώνα τον άπαντα*** *(εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα)* στο διηνεκές, επ' άπειρον. *ένα τέτοιο κατόρθωμα θα μείνει ~* ΣΥΝ για πάντα, ες αεί **3.** (συνεκδ.) χρονική περίοδος με αυτοτελή ιστορική ταυτότητα, χαρακτηριζόμενη από την ανάπτυξη και την επικράτηση ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων και συνθηκών ή προσωπικοτήτων: *ο χρυσός ~ τού Περικλή υπήρξε περίοδος ακμής τής δημοκρατίας και άνθησης των γραμμάτων και των τεχνών* || *αργυρός / λαμπρός / ένδοξος / χρυσούς ~* || *~ βαρβαρότητας / προόδου* ΣΥΝ εποχή **4.** ΓΕΩΛ κάθε χρονική υποδιαίρεση τού παρελθόντος τής Γης, όπως αυτή προσδιορίζεται βάσει στρωματογραφικών και τεκτονικών δεδομένων (καινοζωικός, μεσοζωικός, παλαιοζωικός, προτεροζωικός, αζωικός, κοσμικός)· κάθε γεωλογικός αιώνας υποδιαιρείται σε μία ή περισσότερες γεωλογικές περιόδους ΣΥΝ περίοδος • **5.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία των γνωστικών, κατά την οποία οι αιώνες αποτελούν μια σειρά από κατώτερα θεία όντα που καλύπτουν το χάσμα μεταξύ θεού και ανθρώπων.
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰών, -ῶνος* < **αἰϜών* < Ι Ε. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. σανσκρ. āyu- «ζωτική δύναμη», λατ aev-um «διάρκεια – αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», ισπ. edad, ιταλ. eta, γαλλ âge «ηλικία, εποχή», éternel «αιώνιος», αγγλ ever «πάντοτε», γερμ ewig «αιώνιος» κ.ά. Ομόρρ. *ἀεί* (< **αἰϜεί*). *ἀέ-ναος* κ ά Από τη σημ τής ζωτικής δύναμης η λ *αἰών* δήλωσε αργότερα τη διάρκεια τής ζωής και την αιωνιότητα Ως προσδιορισμός συγκεκριμένου χρόνου, ο *αἰών* στην Αρχ. δήλωσε τη γενεά, στον Μεσν τη χιλιετία και σήμερα την εκατονταετία]

αιώνιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που διαρκεί παντοτινά: *~ δόξα* || *η φιλοσοφία εκφράζει την ~ αναζήτηση τού ανθρώπου για την αλήθεια* ΣΥΝ διηνεκής, αέναος ΑΝΤ εφήμερος, προσωρινός· ΦΡ (α) (λογοτ) ***αιώνια ανάπαυση / αιώνιο σκοτάδι / αιώνιος ύπνος*** ο θάνατος (β) ***αιώνια ζωή*** (*ζωή αἰώνιος*, Κ.Δ πολλαχού) η ζωή μετά τον θάνατο και ειδικότ. η ζωή στον Παράδεισο ΣΥΝ μέλλουσα ζωή, μεταθανάτιος ζωή (γ) ***αιώνιες μονές*** (συνήθ ειρων.) ο νοερός, θεωρητικός τόπος τής με-

ταθανάτιας ζωής: *και όταν πεθάνει, θα πάει στις ~ ή τουλάχιστον έτσι λέει αυτός!* ΣΥΝ τόπος χλοερός, κόλποι τού Αβραάμ, βασιλεία των ουρανών (δ) ***αιώνιο πυρ*** (*εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*, Κ.Δ Ματθ. 18. 8) η Κόλαση ως τόπος βασανιστηρίων και μαρτυρίου των αμαρτωλών ΣΥΝ πυρ το εξώτερον, τα καζάνια τής κόλασης, γέεννα πυρός (ε) ***αιωνία (του/της) η μνήμη!*** είθε να διατηρηθεί η ανάμνησή του για πάντα (κυρ. στην Εκκλησία. αλλά και ευρύτερα) ως ευχή σε περίπτωση απώλειας (αγαπημένου) προσώπου· ~ *τού μακαρίτη!* ΣΥΝ (λαϊκ.) Θεός σχωρέσ' τον **2.** αυτός που δεν υπόκειται σε φυσική φθορά, που έχει μεγάλη αντοχή· ~ *υφάσματα / έπιπλα* || *τα ~ χιόνια τής Ανταρκτικής* ΣΥΝ άφθαρτος ΑΝΤ φθαρτός **3.** αυτός που προέρχεται και διαμορφώνεται από μακρά ιστορία, παράδοση: *ο Ολυμπιακός και ο Παναθηναϊκός είναι οι ~ αντίπαλοι στα ομαδικά αθλήματα* ΣΥΝ παραδοσιακός, παντοτινός, σταθερός, σίγουρος **4.** αυτός που υπάρχει και χαρακτηρίζει κάποιον σταθερά και αμετάβλητα *δεν αντέχω την ~ γκρίνια σου!* ΣΥΝ χαρακτηριστικός, μόνιμος, αναλλοίωτος ΑΝΤ παροδικός **5.** (σκωπτ.) αυτός που δεν διορθώνεται. που μένει αμετάβλητος: *αυτός ο ~ Έλληνας!* || *το ~ κυκλοφοριακό χάος τής πρωτεύουσας* ΣΥΝ αδιόρθωτος, απαράλλακτος **6.** κλασικό πρότυπο που διαρκεί μέσα στον χρόνο: *η Κάλλας υπήρξε η ~ σοπράνο, η ντίβα* ΣΥΝ ιδεώδης, τέλειος. απαράμιλλος· ΦΡ ***αιώνια γυναίκα*** (από τον Φάουστ τού Γκαίτε: das Ewig-Weibliche) αυτή που χαρακτηρίζεται από αγέραστη ομορφιά, επιβλητικότητα και γοητεία και ενσαρκώνει το πρότυπο τής ιδανικής γυναίκας. *Κλεοπάτρα, η ~* **7.** (σκωπτ.) αυτός που εφ' όρου ζωής παραμένει σε μια θέση, διατηρεί έναν τίτλο, μια ιδιότητα: ~ *βουλευτής / φοιτητής / εραστής* — **αιώνια / αιωνίως** (βλ λ.) επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰών*]

αιωνιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΙΛΟΣ διάρκεια χωρίς αρχή και τέλος, χωρίς χρονικό περιορισμό· ο άπειρος χρόνος· *κατά τον Άγιο Αυγουστίνο ο Θεός είναι η πάντα σταθερή ~* **2.** το απώτατο μέλλον. ο χωρίς τέλος μελλοντικός χρόνος: *μια φιλία που θα κρατήσει ώς την ~* **3.** η αιώνια διάρκεια, κατ' αντιδιαστολή προς την πεπερασμένη ανθρώπινη ζωή· *η ~ τής ύλης / τού πνεύματος / των ιδεών* || *οι πυραμίδες είναι έργα πλασμένα για την ~* **4.** η ασαφής, εκτός χρόνου κατάσταση, στην οποία θεωρείται ότι εισέρχεται ο άνθρωπος μετά τον θάνατο: *με το έργο του πέρασε στην ~*· ΦΡ. ***κερδίζω την αιωνιότητα*** (σύμφωνα με τον χριστιανισμό) κατακτώ την αιώνια σωτηρία, την αιώνια ζωή και ευτυχία. *κάνει θεάρεστα έργα, για να κερδίσει την αιωνιότητα*

αιωνίως επίρρ. [μτγν.] **1.** για πάντα: *κανένα καθεστώς δεν διαρκεί ~* **2.** (κυρ. στον προφορ. λόγο) για κάτι που γίνεται πάντα, συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο: *λέει ~ τα ίδια και τα ίδια* || *~ γκρινιάζει* και εμφατ ΦΡ ***αιωνίως και τυμπανίως***

αιωνόβιος, -α. -ο **1.** αυτός που έχει ξεπεράσει τα εκατό χρόνια ζωής ή που ζει επί αιώνες· *στη μέση τής πλατείας υπάρχει ένας ~ πλάτανος* **2.** (συνήθ καθ' υπερβολήν) αυτός που ζει πολλά χρόνια, εξαιρετικά μακρόβιος. *ο κόσμος βαρέθηκε τους ~ πολιτικούς και θέλει ανανέωση* ΣΥΝ μακρόβιος. πολυζώητος. μαθουσάλας ΑΝΤ βραχύβιος. ολιγόζωος, λιγοζώητος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *αἰών* + *βίος* «ζωή»].

αιώρα (η) {αιωρών} δίχτυ ή ανθεκτικό ύφασμα στερεωμένο σε δύο δοκάρια ή κρεμασμένο από δύο σχοινιά, ώστε να χρησιμεύει ως αιωρούμενο κρεβάτι ΣΥΝ (λαϊκ.) μπράντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **Fαι-Fώρ*-α < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»]

αιώρημα (το) {αιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ σύστημα δύο σωμάτων, ενός στερεού και ενός υγρού, όπου πολύ μικρά τεμάχια τού στερεού (μεγέθους μερικών εκατομμυριοστών τού εκατοστομέτρου) βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»].

αιώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παλίνδρομη κίνηση στον αέρα. η ρυθμική κίνηση εμπρός και πίσω σώματος που κρέμεται από κάπου, λ χ. μιας κούνιας ή ενός αθλητή που κρεμιέται από ζυγό **2.** η καμπύλη τροχιά που διαγράφει ένα τέτοιο σώμα στον αέρα **3.** ΦΥΣ η περιοδική κίνηση σώματος μεταξύ δύο ακραίων θέσεων κατά μήκος ενός τόξου και γύρω από νοητό σταθερό μεσαίο σημείο, όπως λ.χ η κίνηση τού εκκρεμούς ΣΥΝ ταλάντωση **4.** η παραμονή και ελεύθερη κίνηση αντικειμένου στον αέρα ή σε υγρό. *η ~ επιβλαβών σωματιδίων στον ατμοσφαιρικό αέρα* **5.** ΝΑΥΤ. η ανάρτηση των αιωρών για την κατάκλιση των ναυτών.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰώρησις* < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»]

αιωροπτερισμός (ο) άθλημα στο οποίο οι μετέχοντες συναγωνίζονται ως προς την κάλυψη τής μεγαλύτερης δυνατής απόστασης με ελεύθερη πτώση-πτήση από μεγάλο ύψωμα με αιωρόπτερο — **αιωροπτεριατής** (ο), **αιωροπτερίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. hang gliding].

αιωρόπτερο (το) {-ου κ -έρου | -ων κ. -έρων} ατομικό, αυτοχειριζόμενο σκάφος. αποτελούμενο από δύο μεγάλα πτερύγια συνδεδεμένα με κεντρικό άξονα και λαβές χειρισμού και ελέγχου τής πορείας πτήσεως. το οποίο χρησιμοποιείται για την άθληση και διασκέδαση τού χειριστή, με εκμετάλλευση τής ωστικής δύναμης των ρευμάτων τού αέρα κατά την ελεύθερη πτώση του από ύψωμα.
[ΕΤΥΜ < *αιωρώ / -ούμαι* + *πτερό*, απόδ. τού αγγλ. hang glider].

αιωρούμαι ρ. αμετβ αποθ. {αιωρείσαι. , μτχ αιωρούμενος, -η, -ο | αιωρ-ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι σε μετέωρη κατάσταση, στέκομαι στον αέρα: *στον αέρα αιωρούνται μόρια σκόνης* ΑΝΤ προσγειώνομαι **2.** (μτφ.) αμφιταλαντεύομαι. χωρίς να κατασταλάζω σε σαφή θέση, στάση ή άποψη: *δεν έχει ακόμη καταλήξει πουθενά αιωρείται ανάμεσα στις δύο θεωρίες* ΣΥΝ αμφιρρέπω **3.** (μτφ.) υπάρχω χωρίς ξεκάθαρη διατύπωση ή έκφραση, συνήθ. ως υπαινιγμός ή απειλή *άφησε το ενδεχόμενο πολέμου να αιωρείται ως απειλή* ΣΥΝ πλανώμαι. διαφαίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αίρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰωροῦμαι*. μέση φωνή τού αρχ. *αἰωρῶ (-έω)* «ταλαντεύω, σείω» < **Fαι-Fωρ-έω*. όπου απαντά η εκτεταμ.-ετεροιωμ βαθμ. *Fωρ-* < *Fερ-*. πβ. *ἀείρω* «ανυψώνω, αίρω» (< **ἀ-Fέρ-jω*)]

Α/Κ ΣΤΡΑΤ αυτοκινούμενος. ~ *πυροβόλο / πυροβολαρχία.*

-άκα (χαϊδευτ.) υποκοριστικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *γιαγι-άκα, μαμμ-άκα*
[ΕΤΥΜ Υποκ επίθημα τής Ν. Ελληνικής. που ανάγεται στο θηλ. τού επιθήματος *-άκης* (βλ λ.)]

άκαγος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καεί ΣΥΝ άκαυτος ΑΝΤ καμένος
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἄ-κα-ος* (με ευφωνικό ενδοφωνηεντικό *-γ-*) < *ἀ-* στερητ + θ. *κα-* τού ρ. *καίω* (πβ αόρ *κά-η-κα*)]

ακαδημαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ακαδημία (βλ.λ.) **2.** (γενικότ) αυτός που σχετίζεται με την ανώτατη εκπαίδευση: *η υποβάθμιση των ~ σπουδών* || *~ (δι)δάσκαλος* (πανεπιστημιακός καθηγητής) ΣΥΝ πανεπιστημιακός ΦΡ (α) ***ακαδημαϊκό έτος*** η χρονική περίοδος που περιλαμβάνει τις πανεπιστημιακές παραδόσεις και εξετάσεις ενός έτους (ή δύο εξαμήνων) (β) ***ακαδημαϊκός όρκος*** ο όρκος που δίνουν κατά την αναγόρευσή τους οι πτυχιούχοι και οι διδάκτορες (γ) ***ακαδημαϊκό τέταρτο*** το συμβατικά αποδεκτό ως επιτρεπτό όριο χρονικής καθυστέρησης τής έναρξης ή διακοπής για διάλειμμα πανεπιστημιακού μαθήματος (δ) ***ακαδημαϊκός πολίτης*** αυτός που φοιτά σε ανώτατη σχολή ΣΥΝ φοιτητής (ε) ***ακαδημαϊκή ελευθερία*** (i) το συνταγματικά εγγυημένο και κατοχυρωμένο δικαίωμα τής ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών των μελών τής ακαδημαϊκής πανεπιστημιακής κοινότητας. *δεν νοείται προαγωγή τής επιστήμης και τής τέχνης χωρίς ~* (ii) (ειδικότ.) η ελευθερία διδασκαλίας, μάθησης. καλλιτεχνικής δημιουργίας και γενικότ. κάθε άλλης δραστηριότητας στο πλαίσιο τής οργάνωσης και λειτουργίας των Α.Ε.Ι για την προαγωγή τής επιστημονικής γνώσης και τής τέχνης (στ) ***ακαδημαϊκή συζήτηση*** συζήτηση θεωρητική και γενική. που δεν εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς (ζ) ***ακαδημαϊκό απολυτήριο*** (παλαιότ.) απολυτήριο που έπαιρναν οι μαθητές τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με το οποίο εισάγονταν στα Α Ε.Ι. • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον ακαδημαϊσμό ως μορφή καλλιτεχνικής κυρ έκφρασης: *η κυριαρχία τού σχεδίου πάνω στο χρώμα αποτελεί βασικό στοιχείο τού ~ ύφους* **4. ακαδημαϊκός** (ο) (α) κάθε μέλος τής Ακαδημίας ΣΥΝ αθάνατος (β) κάθε πανεπιστημιακός καθηγητής. — ***ακαδημαϊκ-ά / -ώς*** [1894] επίρρ . **ακαδημαϊκότητα** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ακαδημία.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια* (βλ.λ.). Οι φρ. και οι σημασίες που σχετίζονται με τις νεότερες Ακαδημίες. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακαδημαϊκό έτος* (< αγγλ academic year). *ακαδημαϊκή ελευθερία* (< γερμ. akademische Freiheit), *ακαδημαϊκός πολίτης* (< γερμ akademischer Bürger), *ακαδημαϊκό τέταρτο* (< γερμ. akademisches Viertel) κ.ά. Τη σημ. τής ακαδημαϊκής συζητήσεως μνημονεύει ο Στ. Κουμανούδης από το 1895]

ακαδημαϊσμός (ο) η έλλειψη πρωτοτυπίας ενός έργου ή μιας μορφής τέχνης. κυρ όταν επιδιώκει την αισθητική ικανοποίηση βάσει των επίσημων και καθιερωμένων τύπων εις βάρος τής φαντασίας και τού αυθορμητισμού ΣΥΝ συντηρητισμός
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ. académisme < académique < λατ academicus < academia < αρχ. *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια*]

Ακαδημία (η) {Ακαδημιών} **1.** το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση τού κράτους, που αποσκοπεί στη συστηματικότερη αξιοποίηση τού επιστημονικού δυναμικού μιας χώρας και την προώθηση τής έρευνας σε όλους τους τομείς τής επιστήμης, τής γνώσης και τής τέχνης **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: *η ~ βρίσκεται στο κέντρο τής πόλης* • **3.** (παλαιότ.) κάθε σχολή, συνήθ. ανωτέρου επιπέδου θεωρητικών ή πρακτικών σπουδών: *σπουδάζει στην Παιδαγωγική Γυμναστική Ακαδημία* **4.** (στην αρχαιότητα) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε ο Πλάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γυμνάσιο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια* < *Ἀκάδημος* (κύριο όνομα), αβεβ. ετύμου. πιθ < **Fεκά-δημος* < *ἑκάς* «μακριά» + *δῆμος* (*Ἀκάδημος* = μακρινός, μακριά ευρισκόμενος δήμος) Το ίδιο α' συνθ απαντά πιθανότατα και στο *ἑκη-βόλος*, επίθ. τού Απόλλωνος («αυτός που βάλλει από μακριά») και στον συντετμημένο τ *Ἑκάβη*. Κατ' άλλους, το α' συνθ πρέπει να αναχθεί στο *ἑκών* «εκούσιος» Ο νεότ. όρ. *Ακαδημία* «ανώτατο πνευματικό ίδρυμα» (ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1926) προέρχεται (ως αντιδάν.) από το γαλλ. académie < ιταλ. accademia < λατ academia < αρχ. *Ἀκαδημία* «ιερό άλσος τής Αττικής», όπου βρισκόταν και η *Ἀκαδήμεια* τού Πλάτωνος (ιδρύθηκε περ το 380 π.Χ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Αρχαία μαρτυρούνται δύο τύποι για τη λέξη. **Ἀκαδήμεια** και **Ἀκαδημία**. Ο τ **Ἀκαδήμεια**, αν δεν αποτελεί ουσιαστικοπ. θηλ από αμάρτυρο επίθ. **Ἀκαδήμειος* (Ακαδήμεια Σχολή). έχει σχηματιστεί κατά τα πολλά σε *-εια* κύρια ονόματα που δήλωναν πόλεις, πβ *Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ελάτεια, Ηράκλεια. Καισάρεια. Λεβάδεια. Μαντίνεια, Φιλαδέλφεια. Χαιρώνεια* κ.ά Από το *Ἀκαδήμει-α* σχηματίστηκε το επίθ. **Ακαδημει-κός** (πβ *Δεκέλεια – Δεκελεικός*). Παράλληλα. σχηματίστηκε –και επικράτησε– ο τ. σε *-ία*. **Ἀκαδημ-ία**, πβ. *Θεσσαλία. Βοιωτία, Ακαρνανία, Θεσπρωτία* κ ά. Από αυτόν προέρχεται το επίθ. **Ακαδημιακός** και μέσω ενός υποθετικού τ **Ακαδημαίος* πλάστηκε και επίθ. **Ακαδημαϊκός** (πβ. *Αθηναίος – Αθηναϊκός, Θηβαίος - Θηβαϊκός, Εβραίος - Εβραϊκός* κ.λπ.). Η αρχαία (πλατωνική) *Ακαδημία*, με την έννοια τού ανώτατου πνευματικού ιδρύματος. όπου συζητούνται φιλοσοφικά, πνευματικά. επιστημονικά και καλλιτεχνικά θέματα. πέρασε βαθμηδόν στη διεθνή ορολογία

ακαζού επίθ {άκλ.} **1.** αυτός που έχει κόκκινη χρωματική ανταύγεια, που πλησιάζει το καστανό: ~ *μαλλιά / έπιπλα* **2. ακαζού** (το) η παραπάνω κόκκινη χρωματική ανταύγεια
[ΕΤΥΜ < πορτ acajú < akaiu (γλώσσα Γουπί), καρπός τού δέντρου cajueiro στη Βραζιλία]

ακαθάριστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καθαριστεί: ~ *ρούχο / σπίτι / γραφείο* ΣΥΝ άπλυτος ΑΝΤ καθαρισμένος **2.** αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από περιττά και επιβλαβή ξένα στοιχεία. *ο κήπος ήταν χορταριασμένος· έμεινε ~ τόσους μήνες!* **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ξεφλουδιστεί *φέρε το μήλο όπως είναι, το τρώω και ~* **4.** ΟΙΚΟΝ αυτός που περιλαμβάνει και ποσό το οποίο θα αφαιρεθεί υποχρεωτικά εκ των υστέρων, μικτός. *το ~ ημερομίσθιο είναι οκτώ χιλιάδες, μείον χίλιες οι κρατήσεις·* ΦΡ (α) ***ακαθάριστος μισθός*** ο μισθός από τον οποίο δεν έχουν αφαιρεθεί οι κρατήσεις (β) ***ακαθάριστο / μικτό κέρδος*** τα έσοδα μείον τις δαπάνες, χωρίς να υπολογίζονται οι αποσβέσεις και οι τόκοι των παγίων κεφαλαίων μιας επιχείρησης· *αυτή τη στιγμή τα ~ τής επιχείρησης είναι πολύ πάνω από τα αναμενόμενα* ΑΝΤ καθαρό (γ) ***ακαθάριστος λογαριασμός*** λογαριασμός στον οποίο δεν έχει καθοριστεί επακριβώς το χρεωστικό ή πιστωτικό υπόλοιπο (δ) ***ακαθάριστο / μικτό βάρος*** το μικτό βάρος τού εμπορεύματος, δηλ τού προϊόντος και τής συσκευασίας που το περιέχει (ε) ***ακαθάριστο εθνικό προϊόν*** βλ λ *προϊόν, Α.Ε.Π* (στ) ***ακαθάριστο εγχώριο προϊόν*** βλ. λ. *προϊόν* — **ακαθάριστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < ἀ- στερητ. + *καθαρίζω* Οι οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *ακαθάριστο κέρδος* (< αγγλ. gross profit), *ακαθάριστο εθνικό προϊόν* (< αγγλ. gross national product), *ακαθάριστο / μικτό βάρος* (< αγγλ. gross weight) κ.ά.].

ακαθαρσία (η) [αρχ.] {ακαθαρσιών} **1.** η έλλειψη καθαριότητας **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε βρόμικο, ακάθαρτο. *οι παραλίες είναι γεμάτες ακαθαρσίες* ΣΥΝ σκουπίδια, απορρίμματα, λάσπες. λύματα **3.** (ειδικότ) τα περιττώματα ΣΥΝ αποπατήματα, κόπρανα, μαγαρισιές, (!) σκατά.

ακάθαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι βρόμικος, που δεν έχει καθαριστεί: *δεν πρέπει να κάθεσαι στο τραπέζι με ~ χέρια* ΣΥΝ άπλυτος, βρόμικος, λερωμένος ΑΝΤ καθαρός, πλυμένος, (λαϊκ) παστρικός **2.** αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από ξένες ουσίες, προσμείξεις. ~ *πετρέλαιο / οινόπνευμα* ΦΡ ***ακάθαρτο αίμα*** βλ. λ. *αίμα* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι αγνός ψυχικά, που είναι ένοχος και δεν έχει εξαγνιστεί. *άνθρωποι ~ δεν μπορούν να μεταλάβουν* || *κατά τον νόμο τού Μωυσή ~ θεωρείται ο Εβραίος που έχει φάει απαγορευμένες τροφές ή λάτρευσε ξένους θεούς ή είχε επαφή με αλλοθρήσκους κ.λπ* ΣΥΝ αχρείος. διεφθαρμένος, μιαρός ΑΝΤ. αγνός· ΦΡ (α) (ευφημ) ***ακάθαρτο πνεύμα*** ο Σατανάς ως προσωποποίηση τού κακού ΣΥΝ κακό πνεύμα. πνεύμα τού πονηρού (β) ***ακάθαρτο ζώο / ακάθαρτη τροφή*** κάθε τροφή που απαγορεύεται από κάποια θρησκεία. *το χοιρινό είναι ~ για τους Εβραίους* **4.** (ειδικότ.) αυτός που κάνει πονηρές και ανήθικες σκέψεις, πρόστυχος. — **ακάθαρτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο μη εξαγνισμένος», < ἀ- στερητ. + **καθαρτός* < *καθαίρω* «εξαγνίζω τελετουργικά»].

ακάθεκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να συγκρατηθεί ή να ανακοπεί, ορμητικός: *επιτίθεται ~ εναντίον τού εχθρού / όρμηξε ~* ΣΥΝ ασυγκράτητος, ακράτητος, αχαλίνωτος, χειμαρρώδης, σφοδρός, ανεπίσχετος — **ακάθεκτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *καθεκτός* < *κατέχω*].

ακαθιέρωτος, -η, -ο [1852] **1.** αυτός που δεν έχει καθιερωθεί, δεν έχει επικρατήσει. ~ *κανόνες / συνήθειες* ΑΝΤ καθιερωμένος **2.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει αναγνωριστεί για την προσωπικότητα και για την προσφορά του σε συγκεκριμένο τομέα ΑΝΤ καθιερωμένος.

ακαθισία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ υπερκινητικότητα που οφείλεται σε νευρολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. akathisia].

ακάθιστος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που παραμένει όρθιος, που δεν κάθεται ΣΥΝ όρθιος ΑΝΤ καθισμένος, καθιστός **2. *Ακάθιστος Ύμνος*** ο βυζαντινός εκκλησιαστικός ύμνος με ευχαριστίες προς τη Θεοτόκο, τον οποίο οι πιστοί οφείλουν να παρακολουθήσουν όρθιοι σε αυτόν ανήκει το γνωστό προοίμιο *«Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια. .»* **3. *Ακάθιστος*** (η) η Παρασκευή τής πέμπτης εβδομάδας τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής: *δεν παρακολουθεί τους Χαιρετισμούς, αλλά πηγαίνει πάντα στην ~*
[ΕΤΥΜ μεσν. < ἀ- στερητ. + καθιστός < *καθίζω*].

ακαθοριστία (η) {χωρ. πληθ } η αδυναμία καθορισμού, το να είναι κάτι ακαθόριστο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indétermination].

ακαθόριστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν καθορίστηκε (ή δεν μπορεί να καθοριστεί). που δεν προσδιορίστηκε επαρκώς ~ *σχέδιο / ηλικία / πολιτική γραμμή / όρος συμβολαίου / λόγια* ΣΥΝ αόριστος, απροσδιόριστος, ασαφής, αδιασάφητος. αδιευκρίνιστος ΑΝΤ καθορισμένος, προσδιορισμένος, σαφής. συγκεκριμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν διακρίνεται καθαρά: ~ *σχήμα / γραμμή / σιλουέτα / χαρακτηριστικά* ΣΥΝ. συγκεχυμένος ΑΝΤ. ευδιάκριτος. — **ακαθόριστα** επίρρ.

ακαΐα (η) {χωρ πληθ.} η ιδιότητα (κάποιου) να μην καίγεται υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ στα αναστενάρια).

ακαιρολόγος (ο/η) [μτγν] πρόσωπο που μιλάει άκαιρα. — **ακαιρολογία** (η) [μτγν.], **ακαιρολογώ** ρ. [μτγν] {-είς...}.

άκαιρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται σε ακατάλληλο χρόνο, νωρίτερα ή αργότερα: *προέβη σε μια τελείως ~ κίνηση / ενέργεια / παρέμβαση / ανακοίνωση* ΣΥΝ ακατάλληλος, παράκαιρος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ έγκαιρος, επίκαιρος, καίριος **2.** (ειδικότ. για καρπούς) αυτός που δεν βρίσκεται στον καιρό του, ο άγουρος ΣΥΝ ανώριμος, αγίνωτος — **άκαιρα** επίρρ.

ακαίρως επίρρ (λόγ) ανεπίκαιρα, σε ακατάλληλο χρόνο· κυρ. στη ΦΡ ***ευκαίρως-ακαίρως*** πάει δεν πάει, πρέπει δεν πρέπει· ~ *βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει για το προσφιλές του θέμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄκαιρος*. Η φρ. *εὐκαίρως – ἀκαίρως* απαντά στην Κ Δ, *Β' Τιμόθ* 4, 2. *κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως..*].

ακακία (η) {ακακιών} **1.** ψηλό δέντρο με σύνθετα φύλλα και ακανθώδη παράφυλλα, μεγάλα και εύοσμα λευκά ή κίτρινα άνθη **2.** κάθε θαμνοειδές καλλωπιστικό φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος στο οποίο ανήκουν (στην Ελλάδα) η γαζία και η μιμόζα και από το οποίο εξάγεται το «αραβικό κόμμι». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν. ετύμου, πιθ δάνειο από αραβ. γλώσσες με παρετυμολογική σύνδεση προς το αρχ *ἀκακία* (< *ἄκακος*), ίσως εξαιτίας τής ανθεκτικότητας και τής σκληρότητας τού ξύλου του. Η σημασιολ σχέση επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. λ. για την ακακία (šittim) ως *ξύλον ἄσηπτον* (Π Δ. *Ἔξοδ.* 25, 5)].

Ακάκιος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ. *ἀκακία* < *ἄκακος*].

άκακος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κακία, ο ανεξίκακος: *είναι ~ άνθρωπος, δεν ξέρει από πονηριές!* ΣΥΝ καλός, αγαθός, χρηστός, καλοκάγαθος, άδολος, ΑΝΤ κακός, φαύλος **2.** αυτός που είναι απλοϊκός, αφελής, που δεν πάει ο νους του στο κακό, που δεν πονηρεύεται: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ απονήρευτος, αγαθός. αγαθιάρης ΑΝΤ πονηρός, δόλιος, καχύποπτος **3.** αυτός που δεν μπορεί να κάνει κακό, να προκαλέσει ζημιά, βλάβη *είναι ~ σαν αρνί* ΣΥΝ ακίνδυνος ΑΝΤ επικίνδυνος, επιβλαβής. — **άκακα** επίρρ . **ακακία** (η) [αρχ]

ακαλαίσθητος, -η, -ο [1885] **1.** αυτός που στερείται καλαισθησίας, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου ΣΥΝ. αφιλόκαλος, απειρόκαλος, κακόγουστος ΑΝΤ καλαίσθητος, φιλόκαλος, κομψός, εκλεπτυσμένος **2.** αυτός που κατασκευάστηκε χωρίς καλαισθησία, χωρίς καλό γούστο: ~ *σπίτι / ντύσιμο / εμφάνιση* ΣΥΝ κακόγουστος, αντιαισθητικός, κακότεχνος, χονδροειδής, χοντροκομμένος, κακοφτειαγμένος, άχαρος, άσχημος ΑΝΤ καλαίσθητος, κομψός, χαριτωμένος — **ακαλαίσθητα / ακαλαισθήτως** [1886] επίρρ., **ακαλαισθησία** (η) [1896]
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. sans goût].

ακάλεστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν τον έχουν προσκαλέσει κάπου *πήγε ~ σε γάμο / γιορτή / γεύμα* ΣΥΝ απρόσκλητος ΑΝΤ προσκεκλημένος, καλεσμένος.

ακαλλιέργητος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν καλλιεργήθηκε ή δεν καλλιεργείται, ο αφύτευτος. ~ *κήπος / αγρός* ΣΥΝ αγεώργητος, ανόργωτος ΑΝΤ φυτεμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που δεν απέκτησε παιδεία, πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. απαίδευτος, αμόρφωτος ΑΝΤ καλλιεργημένος, μορφωμένος, (λόγ) πεπαιδευμένος, πολιτισμένος. — **ακαλλιέργητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < ἀ- στερητ. + *καλλιεργῶ* Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ inculte].

ακάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για ορύγματα, λάκκους, φρεάτια κ.τ ό.) αυτός που δεν έχει καλυφθεί με σκέπαστρο ή χώμα, ξεσκέπαστος, ανοιχτός: ~ *λακκούβα / τρύπα / άνοιγμα / υπόνομος* **2.** (για μέλη τού σώματος) αυτός που δεν καλύπτεται από ρούχα, γυμνός. ~ *κεφάλι / πόδια / στήθος / λαιμός* **3.** (για εδαφικές εκτάσεις) μη δενδροφυτευμένος, αυτός που δεν διαθέτει δάσος ή βλάστηση: *κοντά στην κορυφή το βουνό είναι τελείως ~. φαλακρό* ΣΥΝ αδενδροφύτευτος, άδενδρος, γυμνός, αποψιλωμένος ΑΝΤ δενδροφυτευμένος, δασωμένος **4.** (ειδικότ.) ***ακάλυπτος*** (ο) μη οικοδομήσιμος χώρος μεταξύ πολυκατοικιών: *τα παιδιά παίζουν στον ~* **5.** (μτφ.) αυτός που δεν προστατεύεται, δεν «καλύπτεται» από τους άλλους: *αντίθετα προς ό,τι είχε συμφωνηθεί, με άφησες ~ απέναντί του* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος, απροστάτευτος, εκτεθειμένος **6.** ΟΙΚΟΝ (α) (για οφειλέτες) αυτός που μένει εκτεθειμένος, που δεν έχει καταβάλει τα χρέη του ούτε προστατεύεται από εγγύηση άλλου για λογαριασμό του: *έμεινε ~ απέναντι στους δανειστές* του (β) ***ακάλυπτη επιταγή*** η επιταγή η οποία εμφανίσθηκε νομότυπα στην πληρώτρια τράπεζα, αλλά δεν πληρώθηκε επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα χρήματα στον λογαριασμό τού εκδότη ή άλλου προσώπου υποχρέου εκ τής επιταγής (γ) (για λογαριασμούς) αυτός που εμφανίζει χρεωστικό υπόλοιπο **7.** ΣΤΡΑΤ (α) αυτός που δεν προστατεύεται από τα πυρά τού εχθρού (με φυσικό ή τεχνητό προκάλυμμα, χαράκωμα, όρυγμα κ.λπ.): *ο λοχίας συνέχισε να βάλλει ~ κατά τού εχθρού* ΣΥΝ απροστάτευτος, έκθετος, εκτεθειμένος ΑΝΤ κα-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-καβαλίκευτος, -η, -ο
α-καβατζάριστος, -η, -ο
α-καβούρντιστος, -η, -ο
α-καζάντιστος, -η, -ο
α-καθαγίαστος, -η, -ο
α-καθαίρετος, -η, -ο
α-καθέλκυστος, -η, -ο
α-καθήλωτος, -η, -ο
α-καθησύχαστος, -η, -ο
α-καθιέρωτος, -η, -ο
α-καθοδήγητος, -η, -ο
α-καθομολόγητος, -η, -ο
α-καθρέφτιστος, -η, -ο
α-καθύβριστος, -η, -ο
α-καθυπότακτος, -η, -ο
α-καθυστέρητος, -η, -ο
α-κακολόγητος, -η, -ο
α-κακοποίητος, -η, -ο
α-καλάιστος, -η, -ο
α-καλαφάτιστος, -η, -ο
α-καλημέριστος, -η, -ο
α-καληνύχτιστος, -η, -ο
α-καλησπέριστος, -η, -ο
α-καλλιγράφητος, -η, -ο
α-καλλώπιστος, -η, -ο
α-καλμάριστος, -η, -ο
α-καλόπιαστος, -η, -ο
α-καλούπωτος, -η, -ο
α-κάλτσωτος, -η, -ο
α-καλωδίωτος, -η, -ο
α-καλωσόριστος, -η, -ο
α-καμάκωτος, -η, -ο
α-καμάρωτος, -η, -ο
α-καμουφλάριστος, -η, -ο
α-καμπούριαστος, -η, -ο
α-καμπούρωτος, -η, -ο
α-καμπύλωτος, -η, -ο
α-κανάκευτος, -η, -ο

λυμμένος, προστατευμένος, προφυλαγμένος (β) αυτός που δεν φορά στρατιωτικό κράνος ή καπέλο ΣΥΝ ασκεπής.

ακαματεύω ρ. αμετβ [μεσν.] {ακαμάτεψα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι τεμπέλης: *οι άλλοι ιδρωκοπούσαν κι αυτός ακαμάτευε* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αδρανώ, οκνεύω — **ακαμάτεμα** (το)

ακαμάτης (ο) {ακαμάτηδες}, **ακαμάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}, **ακαμάτικο** (το) (λαϊκ -εκφραστ) αυτός που τεμπελιάζει ΣΥΝ ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος. Επίσης **ακαμάτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *κάματος* «κούραση»]

ακάματος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, που δεν καταβάλλεται από τη δουλειά ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, άοκνος. ακατάβλητος, χαλκέντερος **2.** (μτφ για ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που δεν σταματά, δεν υποχωρεί, ο επίμονος. *οι προσπάθειές του προς την κατεύθυνση τής ίδρυσης τού νέου ορφανοτροφείου υπήρξαν ~.* — **ακάματα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *κάματος* «κούραση» (βλ λ.) < *κάμνω* «κουράζομαι»].

άκαμπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κάμπτεται ή δεν μπορεί να καμφθεί ~ *μεταλλικές ράβδοι* ΣΥΝ αλύγιστος ΑΝΤ εύκαμπτος, ευλύγιστος, (λόγ.) ελατός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν μεταβάλλεται, σταθερός και ακλόνητος: *στο ζήτημα τού διαζυγίου έδειξε ~ αποφασιστικότητα* ΣΥΝ ανεπηρέαστος, αμετακίνητος, άτεγκτος, ανένδοτος, αμετάπειστος ΑΝΤ. ενδοτικός, υποχωρητικός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν επιτρέπει ή δεν ανέχεται παρεκκλίσεις, αυστηρός ως προς την τήρησή του: ~ *πρωτόκολλο / εθιμοτυπία / πρόγραμμα / χαρακτήρας* ΣΥΝ αυστηρός, τυπικός — **άκαμπτα / ακάμπτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *κάμπτω*].

ακαμψία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα τού άκαμπτου, η δυσκολία να καμφθεί, να λυγίσει (κάποιος/κάτι): ~ *μαρμάρου* ΣΥΝ αλυγισία ΑΝΤ *ευκαμψία. ευλυγισία* **2.** (μτφ -ειδικότ) η εμμονή και επιμονή (σε γνώμη, σκοπό, στάση κ.λπ.): *η ~ στις θέσεις των δύο μερών δεν ευνοεί την επίτευξη συμφωνίας* ΣΥΝ αδιαλλαξία ΑΝΤ υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα **3.** ΙΑΤΡ (α) (γενικά) δυσκολία ή αδυναμία στο λύγισμα τού σώματος ή των μελών του λόγω βλάβης στους μυς, στις αρθρώσεις ή στο νευρικό σύστημα (β) ***νεκρική ακαμψία*** η μεταθανάτια αλυγισία τού σώματος (γ) ***ακαμψία τού τραχήλου τής μήτρας*** η έλλειψη ελαστικότητας και, ως εκ τούτου, η αδυναμία διαστολής τού τραχήλου τής μήτρας κατά τον τοκετό, η οποία οφείλεται σε ανατομικά αίτια ή παθολογικές αλλοιώσεις
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄκαμπτος.* Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. rigidity]

άκανθα (η) {ακανθών} (λόγ) **1.** η λεπτή και μυτερή προεξοχή στους βλαστούς των φυτών ή στο σώμα των εντόμων για λόγους αμυντικούς **2.** ΙΑΤΡ κάθε αιχμηρή προεξοχή οστού· *ρινική ~* **3.** ΖΩΟΛ. (α) καθένα από τα λεπτά, βελονοειδή οστά των ψαριών, που βρίσκονται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής τους στήλης (β) η ίδια η σπονδυλική στήλη των ψαριών ΣΥΝ ψαροκόκκαλο (γ) η σπονδυλική στήλη των φιδιών **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ η άκανθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ < **ἀκάν-ανθα* / **ἀκάν-ανθος* από συμφυρμό των *ἄκανος* «είδος αγκαθιού» και *ἄνθος*]

ακάνθινος, -η. -ο (λόγ.) αγκαθένιος (βλ.λ.)· ΦΡ ***ακάνθινος στέφανος*** το αγκάθινο στεφάνι που φόρεσαν χλευαστικά στον Χριστό
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄκανθα* Η φρ. *ἀκάνθινος στέφανος* απαντά στην Κ.Δ., πβ. Μάρκ 15, 17 *καὶ ἐνδιδύσκουσιν αὐτὸν πορφύραν καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον*].

άκανθος (η) [μτγν.] {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η γλυπτή διακόσμηση τού κορινθιακού κιονοκράνου, που μιμείται το φύλλωμα τού ομώνυμου φυτού ΣΥΝ άκανθα

άκανθος (ο) {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά, συνήθ. αγκαθωτά φύλλα και άνθη σε στάχυς, που καλλιεργείται ως διακοσμητικό για το φύλλωμά του
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄκανθος (ὁ)* < αρχ *ἄκανθα* (βλ.λ.)]

ακανθοστεφής, -ής, -ές [αρχ] {ακανθοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φέρει αγκάθινο στεφάνι.

ακανθόχοιρος (ο) [μεσν.] ο σκαντζόχοιρος (βλ.λ.).

ακανθώδης, -ης, -ες {ακανθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια: *πολλά ~ φυτά καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, όπως οι κάκτοι* ΣΥΝ αγκαθωτός, αγκαθερός, αγκαθένιος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία, πολυπλοκότητα ή δυσχέρεια. ~ *θέμα / ζήτημα / πρόβλημα / δρόμος* (με δυσκολίες, προβλήματα) ΣΥΝ περίπλοκος, δυσχερής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγκαθένιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκανθα* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ épineux]

ακανθωτός, -ή, -ό [μεσν] (λόγ.) αγκαθωτός (βλ λ.).

ακανόνιστος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν είναι κανονισμένος, που δεν έχει ρυθμιστεί ή διευθετηθεί ΣΥΝ αρρύθμιστος, αδιευθέτητος, εκκρεμής. (λόγ.) ανεπίλυτος ΑΝΤ κανονισμένος, διευθετημένος • **2.** αυτός που δεν έχει κανονικές και ορισμένες διαστάσεις *αυτό το σπίτι έχει ~ σχέδιο* || ~ *σχήμα* ΣΥΝ ασύμμετρος, δυσανάλογος **3.** αυτός που ποικίλλει σε χρόνο και ρυθμό: *εμφανίζεται στο Συμβούλιο σε ~ διαστήματα* || ~ *έμμηνος κύκλος* ΣΥΝ ασταθής ΑΝΤ κανονικός, σταθερός • **4.** [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής Εκκλησίας ΑΝΤ κανονικός. — **ακανόνιστα** επίρρ

α καπέλα επίρρ. ΜΟΥΣ (για φωνητική μουσική) χωρίς συνοδία μουσικών οργάνων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ a cappella «στο παρεκκλήσιο». επειδή σε ορισμένα παρεκκλήσια οι χορωδίες έψελναν χωρίς τη συνοδία μουσικών οργάνων]

ακαπέλωτος, -η, -ο (μτφ) **1.** (για εμπορεύματα) αυτός που πωλείται ή αγοράζεται στην κανονική τιμή, χωρίς αθέμιτη επιβάρυνση, χωρίς «καπέλο» ΑΝΤ υπερτιμημένος, καπελωμένος **2.** αυτός που δεν εξαρτάται ιδεολογικά, αυτός που δεν «καπελώνεται» (συνήθ από πολιτικά κόμματα): *προσπαθήσαμε η συγκέντρωσή μας να μείνει ~.*

ακαπλάντιστος, -η, -ο χωρίς καπλαμά· αυτός που δεν έχει εξωτερικό κάλυμμα, που δεν έχει επένδυση από ύφασμα. ξύλο ή μέταλλο· ~ *βιβλίο / πάπλωμα* ΣΥΝ ασεντόνιαστος, άντυτος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ καπλαντισμένος, επενδεδυμένος.

ακάπνιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καλυφθεί από καπνούς, που δεν έχει μαυρίσει από καπνό ΑΝΤ καπνισμένος, μουντζουρωμένος **2.** (για τσιγάρα) αυτό που δεν έχει καταναλωθεί, καπνιστεί **3.** για τροφή που δεν την έχουν περάσει από καπνό ώστε να διατηρηθεί: ~ *χοιρινό / μπριζόλα / ρέγκα.*

άκαπνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν βγάζει καπνό: ~ *πυρ / γαιάνθρακες* • **2.** αυτός που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα ΣΥΝ (λαϊκ.) χαρμάνης • **3.** αυτός που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη, αυτός που δεν έχει πάρει «το βάπτισμα τού πυρός» ΣΥΝ απειροπόλεμος ΑΝΤ. μάχιμος, μπαρουτοκαπνισμένος **4.** (κατ᾽ επέκτ) αυτός που δεν έχει συμμετάσχει σε πολιτικούς ή κοινωνικούς αγώνες: *έχει γίνει τής μόδας τώρα οι ~ νεοφανείς τού κόμματος να κάνουν κριτική στους βετεράνους τής Εθνικής Αντίστασης* **5.** (για μέταλλα) αυτός που δεν έχει «καπνιστεί» με χρυσό ή ασήμι.

άκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν συγκινείται μπροστά στον ανθρώπινο πόνο και στη δυστυχία: *με βλέπει να υποφέρω και δεν συγκινείται ο ~!* ΣΥΝ άσπλαχνος, σκληρόκαρδος, άπονος, αναίσθητος, ανάλγητος ΑΝΤ συμπονετικός, πονόψυχος, ευαίσθητος. — **άκαρδα** επίρρ., **ακαρδοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.*

άκαρι (το) {ακάρ-εως | -εα. -εων} ΖΩΟΛ καθένα από μια ομάδα ζωυφίων (όπως ο σκόρος, το τσιμπούρι), τα οποία έχουν τη μορφή μικροσκοπικής αράχνης και ζουν είτε ελεύθερα, τρεφόμενα με οργανικά υπολείμματα, είτε ως παράσιτα των φυτών. των ζώων και τού ανθρώπου (συχνά μεταδίδοντάς τους ασθένειες) *το ~ βρίσκεται στη σκόνη τού σπιτιού* || *ψωρικό ~* (που προκαλεί την ψώρα) (πβ. κ. λ. *τσιμπούρι*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκαρί / ἄκαρι.* από συμφυρμό των λ. *ἀκαρής* «μικροσκοπικός, συντομότατος» + *κόρις* «κοριός»].

ακαριαίος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει μέσα σε ελάχιστο χρόνο, στιγμιαίος· ο *θάνατός του ήταν ~* || ~ *πλήγμα / επέμβαση* ΣΥΝ άμεσος — **ακαριαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκαριαῖος* < *ἀκαρής* (κυριολ) «αυτός που έχει τόσο κοντά μαλλιά, ώστε δεν είναι δυνατόν να κουρευτεί», άρα «μικροσκοπικός, συντομότατος», < *ἀ-* στερητ. + *-καρής* < ρ. *κείρω* «κουρεύω, περικόπτω» (πβ. αόρ β' *ἐ-κάρ-ην*)].

ακαρίαση (η) [1888] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ σοβαρή νόσος των ζώων, των φυτών και τού ανθρώπου (ειδικότ) η μεταδοτική πάθηση τού δέρματος που προέρχεται από τα παράσιτα ακάρεα (βλ λ. *άκαρι*) η ψώρα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. acariasis]

Ακαρνανία (η) περιοχή τής Δ Στερεάς Ελλάδας μεταξύ τού ποταμού Αχελώου και τού Ιονίου Πελάγους. που μαζί με την Αιτωλία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Ακαρνάνας** κ. (λόγ) **Ακαρνάν** {-άνος, -άνα} (ο), **ακαρνανικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ < *ἀκάρναν* «λαβράκι», λέξη προελλην]

ακαρπία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη καρπών. η αφορία ΑΝΤ (λόγ) ευκαρπία (των καρπών τής γης) **2.** (μτφ) η αδυναμία τεκνοποιήσεως. η στειρότητα, η ατεκνία.

άκαρπος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν παράγει καρπούς: ~ *γη / δέντρο* ΣΥΝ άγονος ΑΝΤ καρποφόρος. (λαϊκ.) καρπερός, γόνιμος, εύφορος **2.** (μτφ. για πρόσ.) στείρος. άτεκνος **3.** (μτφ) αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα· *οι έρευνες των αστυνομικών απέβησαν άκαρπες* || ~ *συζήτηση / προσπάθεια / αγώνας / ψηφοφορία / συνεδρία* ΣΥΝ ανώφελος, μάταιος, ατελέσφορος, άγονος, αναποτελεσματικός.

ακαρτέρει (ως επίρρ.) (λογοτ.) καρτερώντας· συνήθ. στη ΦΡ ***«και ακαρτέρει, και ακαρτέρει (φιλελεύθερη λαλιά)»*** (Διον. Σολωμός από τον *Ύμνον εις την Ελευθερίαν*) για να δηλωθεί η μακροχρόνια προσμονή.
[ΕΤΥΜ Προστ. τού μεσν. *ἀκαρτερῶ* < *ἀ-* προθεμ + *καρτερῶ*]

-ακας κ. **-άκας** **1.** υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *μπαμπ-άκας* • **2.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) (μειωτ.) ιδιότητα που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό ένα πρόσωπο: *μεθύστακας* (β) μεγέθυνση: *Γιάνν-ακας, Σταύρ-ακας, Μιχάλ-ακας.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το υποκορ επίθημα *-άκι* (βλ.λ.) και ευνοήθηκε από ορισμένα διπλόμορφα (λ.χ. *κόρ-ακας – κορ-άκι*)].

ακατάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να καταβληθεί, να νικηθεί ~ *μαχητές* ΣΥΝ ανίκητος, ακαταμάχητος, ακαταγώνιστος ΑΝΤ ευάλωτος **2.** αυτός που δεν έχει νικηθεί από κακουχίες. δυσκολίες. κόπωση *μένω / συνεχίζω ~* || ~ *δύναμη / θέληση / μαχητικότητα / θάρρος / πίστη / αθλητής / στρατιώτης* ΣΥΝ ακαταπόνητος, ακμαίος ΑΝΤ καταβεβλημένος • **3.** αυτός που δεν έχει καταβληθεί (εξοφληθεί, πληρωθεί)· ~ *τόκοι / μεροκάματο* ΣΥΝ ανεξόφλητος, απλήρωτος ΑΝΤ εξοφλημένος, πληρωμένος -- **ακατάβλητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *καταβάλλω*].

ακαταγώνιστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον κατανικήσει, να τον ανταγωνιστεί ~ *μαχητής / επιχείρημα / γοητεία* ΣΥΝ ασυναγώνιστος, ανίκητος, ακαταμάχητος. — **ακαταγώνιστα** επίρρ.

ακαταδάμαστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον δαμάσει, να τον νικήσει κανείς ΣΥΝ ακαταμάχητος, ακατανίκητος

ακατάδεκτος, -η, -ο κ. (καθημ) **ακατάδεχτος** αυτός που περιφρο-

νεί, δεν καταδέχεται τους άλλους: *έλα μια φορά σπίτι μας, μην είσαι τόσο ~!* || ~ *συμπεριφορά* ΑΝΤ καταδεκτικός, προσηνής, καλόβολος, συγκαταβατικός — **ακατάδεκτα** κ. (καθημ.) **ακατάδεχτα** επίρρ., **ακαταδεξία** κ. (λαϊκ.) **ακαταδεξιά** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ο μη αποδεκτός», < *ἀ-* στερητ. + *καταδέχομαι*. Η σημερινή σημ. ήδη μεσν.]

ακαταδίωκτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν καταδιώχθηκε. — **ακαταδιωξία** (η) [1885]

ακαταίσχυντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ντροπιαστεί

ακαταλαβίστικος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς· ~ *κουβέντες / γλώσσα / κείμενο* ΣΥΝ ακατάληπτος, ακατανόητος, δυσνόητος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. κατανοητός, εύληπτος, αντιληπτός — **ακαταλαβίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *καταλαβ(αίνω)* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*].

ΣΧΟΛΙΟ Πρωτότυπος, σκωπτικός, «οιονεί αριστοφάνειος» σχηματισμός των τελευταίων χρόνων από τρία συστατικά: άρνηση **α-** + θέμα ρ **καταλαβ**(αίνω) + επίθημα **-ίστικος** > **α-καταλαβ-ίστικος**. Το σκωπτικό-μειωτικό επίθημα **-ίστικος** είναι το επικρατούν στοιχείο στη λέξη (πβ. το σύγχρονο **κουλτουρ-ιάρικος**, αντίστοιχης νοοτροπίας σχηματισμός) Το ίδιο περιπαικτικό-μειωτικό παραγωγικό επίθημα *-ίστικος* απαντά σε λέξεις όπως *μεγαλ-ίστικος, θεατριν-ίστικος, γεροντοκορ-ίστικος, γυναικουλ-ίστικος, μαϊμουδ-ίστικος* κ.ά., καθώς και στα *νομικ-ίστικος, οικονομικ-ίστικος, διανοουμεν-ίστικος* κ.ά. → *-ίστικος*

ακατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατάληξη **2.** ΓΛΩΣΣ (στην Αρχ Ελληνική) ***ακατάληκτο όνομα*** κάθε τριτόκλιτο όνομα που σχηματίζει την ονομαστική μόνο από το θέμα, χωρίς την προσθήκη καταλήξεως π χ. *χειμών-, ρήτωρ-* **3.** ΜΕΤΡ ***ακατάληκτος στίχος*** ο στίχος που έχει τον τελευταίο μετρικό πόδα πλήρη ΑΝΤ καταληκτικός

ακατάληπτος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *έννοια / θεωρία / γλώσσα / λόγια* ΣΥΝ δυσνόητος, ακατανόητος, ακαταλαβίστικος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. καταληπτός, κατανοητός, εύληπτος, σαφής, ξεκάθαρος. — **ακατάληπτα** επίρρ, **ακαταληψία** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω*].

ακατάλληλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ταιριάζει ή δεν προσφέρεται για κάτι: *τρόφιμα ~ για κατανάλωση* || *θέαμα ~ για παιδιά* || *η στιγμή είναι ~ να συζητήσουμε αυτό το θέμα* ΣΥΝ ανάρμοστος ΑΝΤ κατάλληλος ΦΡ ***ακατάλληλο για / δι' ανηλίκους*** βλ. λ *ανήλικος*. — **ακατάλληλα** επίρρ., **ακαταλληλότητα** (η).

ακαταλόγιστο (το) [1868] ΝΟΜ η έλλειψη ευθύνης για αξιόποινη πράξη, η έλλειψη καταλογισμού (βλ.λ.): *έχει το ~ των πράξεών του* || *το ~ τής ηλικίας*· ΦΡ ***έχει το ακαταλόγιστο*** δεν έχει συνείδηση των πράξεών του ~, *μην του δίνεις σημασία!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τρελός*

ακαταλόγιστος, -η, -ο [1868] πρόσωπο που δεν έχει την ικανότητα προς καταλογισμό. — **ακαταλόγιστα** επίρρ.

ακατάλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταλύεται, που διατηρείται: *ο σεβασμός προς την ανθρώπινη ζωή είναι μια ~ ηθική αξία* || ~ *αρχές / πίστη / νόμος / αλήθεια / δεσμοί φιλίας* ΣΥΝ αιώνιος, αθάνατος, ανθεκτικός.

ακαταμάχητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιτυχία, να νικηθεί. ~ *επιχειρήματα / στρατός / έλξη / γοητεία* ΣΥΝ ακατανίκητος. — **ακαταμάχητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *καταμάχομαι* «κατανικώ»].

ακατανίκητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μπορεί να νικηθεί, αυτός στον οποίο δεν μπορεί κανείς να αντισταθεί: *όποιος άκουγε το τραγούδι των Σειρήνων, ένιωθε την ~ επιθυμία να πάει κοντά τους* || ~ *δύναμη / πειρασμός / γοητεία / έλξη*.

ακατανόητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που είναι αδύνατον ή πολύ δύσκολο να κατανοηθεί: ~ *λόγια* ΣΥΝ ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ασαφής ΑΝΤ κατανοητός **2.** αυτός που είναι αδύνατον να εξηγηθεί λογικά, να αιτιολογηθεί: ~ *συμπεριφορά / εμμονή* ΣΥΝ ανεξήγητος, παράδοξος, αλλόκοτος — **ακατανόητα** επίρρ., **ακατανοησία** (η)

ακατανόμαστος, -η, -ο → ακατονόμαστος

ακατάπαυστος, -η, -ο [μτγν] κ. **ακατάπαυτος** αυτός που δεν παύει ποτέ, που δεν σταματά: ~ *φλυαρία / πόνοι* ΣΥΝ διαρκής, συνεχής, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, αδιάκοπος, αδιάπτωτος — **ακατάπαυ(σ)τα / ακαταπαύ(σ)τως** [μτγν.] επίρρ.

ακαταπόνητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν κουράζεται, δεν καταπονείται, παρότι εργάζεται πολύ· ~ *εργάτης / επιστήμονας* ΣΥΝ ακατάβλητος, ακούραστος, ακάματος **2.** αυτός που συντελείται με επίμονο τρόπο, παρά τον μεγάλο κόπο που απαιτείται. ~ *δραστηριότητα / προσπάθειες* ΣΥΝ άοκνος. — **ακαταπονησία** (η) [1891]

ακατάπτωτος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει καταπέσει, δεν έχει αποδυναμωθεί. — **ακατάπτωτα** επίρρ.

ακατάρτιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι καταρτισμένος, που έχει ελλιπή γνώση ή πλήρη άγνοια τού αντικειμένου του: ~ *τεχνίτης / δάσκαλος / υπάλληλος / στέλεχος επιχείρησης* ΣΥΝ ανεκπαίδευτος, αστοιχείωτος, ανίδεος ΑΝΤ καταρτισμένος, εκπαιδευμένος **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη ετοιμαστεί ~ *πρόγραμμα* ΣΥΝ ανέτοιμος, ασυγκρότητος ΑΝΤ καταρτισμένος — **ακατάρτιστα** επίρρ., **ακαταρτισία** (η) [1891]

ακατάσβεστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κατασβεστεί, δεν έχει σβήσει: ~ *πυρκαγιά* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που παραμένει ζωηρός και έντονος: ~ *μίσος* ΣΥΝ άσβεστος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατασβέννυμι* «σβήνω εντελώς»].

ακαταστάλακτος, -η, -ο κ (καθημ) **ακαταστάλαχτος 1.** αυτός που δεν έχει κατασταλάξει, που δεν έχει κατακαθίσει ΑΝΤ. κατασταλαγμένος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν έχει καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις ή συμπεράσματα ΣΥΝ αναποφάσιστος **3.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη σαφή εικόνα, μορφή.

ακαταστασία (η) {ακαταστασιών} **1.** η έλλειψη τάξεως, αταξία: *όσο υπάρχει αυτή η ~ στο γραφείο, είναι αδύνατον να εργαστεί κανείς* ΣΥΝ ανακατωσούρα ΑΝΤ ευταξία, τάξη **2.** (για καιρικές συνθήκες) αστάθεια: *η ~ τού καιρού μάς έχει εκνευρίσει* ΣΥΝ αβεβαιότητα, ρευστότητα, μεταβλητότητα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκατάστατος*. Στην Κ Δ υπάρχει η σημ. «εξέγερση, στάση» (*Β' Κορινθ* 6,5)].

ακατάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βρίσκεται *σε τάξη*, ατακτοποίητος· ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ άτακτος, ανοικοκύρευτος, ασυγύριστος, (καθημ.) τσαπατσούλικος ΑΝΤ τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βάζει τα πράγματά του σε τάξη *ο γυιος μου είναι πολύ ~· πετάει τα πράγματά του όπου να 'ναι* ΣΥΝ ανοργάνωτος, ανοικοκύρευτος, ατσούμπαλος, τσαπατσούλης ΑΝΤ τακτικός, νοικοκύρης. — **ακατάστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «άστατος, ασταθής», < *ἀ-* στερητ. + **καταστατός* < *κατα-* + *στατός*, ρ. *καθίστημι* «καθιστώ»].

ακατάσχετος[1], -η, -ο αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να σταματήσει: ~ *αιμορραγία / διάρροια / έμετος / φλυαρία / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ασυγκράτητος. — **ακατάσχετα / ακατασχέτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατέχω*, αόρ. β' *κατ-έ-σχον*].

ακατάσχετος[2], -η, -ο ΝΟΜ **1.** αυτός που δεν κατασχέθηκε ή δεν είναι δυνατόν να κατασχεθεί ΑΝΤ. κατεσχημένος **2.** ***ακατάσχετα*** (τα) περιουσιακά αντικείμενα τα οποία σύμφωνα με τον νόμο εξαιρούνται από την εξουσία των δανειστών να επιβάλλουν κατάσχεση σε αυτά και να τα εκπλειστηριάζουν, προκειμένου από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις τους (π.χ. οικογενειακά κειμήλια)
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *κατάσχω* (βλ.λ.)]

ακατάτμητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί κατάτμηση.

ακατατόπιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατατοπισμένος, που δεν έχει επαρκή ή πλήρη πληροφόρηση για κάτι *ρώτησα για τον νέο νόμο, αλλά ο υπεύθυνος ήταν ~* ΣΥΝ απληροφόρητος, ανενημέρωτος ΑΝΤ. κατατοπισμένος.

ακαταχώριστος, -η, -ο **1.** (για στοιχεία, έγγραφα κ.λπ) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στην κατάλληλη θέση: *λόγω τής απεργίας τού προσωπικού τής μηχανογράφησης, έμειναν πολλά στοιχεία ~* ΑΝΤ καταχωρισμένος **2.** αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί *άφησαν την αγγελία μου ~* ΣΥΝ αδημοσίευτος ΑΝΤ δημοσιευμένος Επίσης (εσφαλμ.) **ακαταχώρητος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ. «αχώνευτος», < *ἀ-* στερητ. + *καταχωρίζω* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ακατέβατα επίρρ χωρίς δυνατότητα μείωσης, έκπτωσης: *θέλω 50 000 ~, αλλιώς βρείτε άλλον για τη δουλειά.* — **ακατέβατος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* στερητ. + *κατεβαίνω*].

ακατέργαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατεργασμένος, που δεν έχει υποστεί ειδική επεξεργασία· *παραλαμβάνουμε τα δέρματα ~ και τα μετατρέπουμε σε τσάντες, ζώνες κ λπ* || ~ *βαμβάκι / σίδηρος / διαμάντι / ξυλεία* ΣΥΝ ανεπεξέργαστος, αδούλευτος ΑΝΤ κατεργασμένος, επεξεργασμένος, δουλεμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ (με τη σημ. «αχώνευτος») < *ἀ-* στερητ. + *κατεργάζομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

ακάτεχος, -η, -ο (λαϊκ -λογοτ.) άπειρος. ~ *νέος* ΣΥΝ άμαθος, άβγαλτος

ακατήχητος, -η, -ο **1.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει κατηχηθεί, που δεν έχει διδαχθεί τις θεμελιώδεις αρχές τής χριστιανικής πίστης ΑΝΤ κατηχημένος **2.** (μτφ.-σπάν) αυτός που δεν έχει μυηθεί, κατατοπιστεί σε κάτι, αμύητος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατηχῶ* «διδάσκω (αρχική σημ «περιβάλλω με ήχους, αντηχώ»)].

ακάτιο (το) [αρχ.] {ακατί-ου | -ων} ΝΑΥΤ μικρή άκατος (βλ λ).

ακάτιος, -α, -ο [αρχ] ΝΑΥΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με την άκατο (πλοιάριο ή βάρκα), αυτός που ανήκει στην άκατο **2.** (α) ***ακάτιο ιστίο*** το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο σταυρωτό ιστίο που στηρίζεται στον ακάτιο ιστό· (λαϊκ) τρίγκος (β) ***ακάτιος ιστός*** ο όρθιος ιστός (κατάρτι) που βρίσκεται στην πλώρη τού πλοίου (λαϊκ) τουρκέτο

ακατοίκητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν κατοικείται· *χωριό / σπίτι* ~ ΣΥΝ. έρημος, εγκαταλελειμμένος ΑΝΤ κατοικημένος, κατοικούμενος **2.** αυτός που δεν μπορεί να κατοικηθεί, που είναι ακατάλληλος για κατοίκηση ΑΝΤ κατοικήσιμος.

α- / αν- *στερητικό*

α-κανονάρχητος, -η, -ο
α-καπάρωτος, -η, -ο
α-καπήλευτος, -η, -ο
α-καπίστρωτος, -η, -ο
α-καρατόμητος, -η, -ο
α-καρβουνιαστος, -η, -ο
α-καρίκωτος, -η, -ο
α-κάρπιστος, -η, -ο
α-καρποφόρητος, -η, -ο
α-καρύκευτος, -η, -ο
α-καρφίτωτος, -η, -ο
α-κάρφωτος, -η, -ο
α-κασσιτέρωτος, -η, -ο
α-κατάβρεχτος, -η, -ο
α-καταβρόχθιστος, -η, -ο
α-κατάγγελτος, -η, -ο
α-κατάγραπτος, -η, -ο
α-κατάδοτος, -η, -ο
α-καταδίκαστος, -η, -ο
α-καταδυνάστευτος, -η, -ο
α-κατακερμάτιστος, -η, -ο
α-κατάκριτος, -η, -ο
α-κατάκτητος, -η, -ο
α-κατακύρωτος, -η, -ο
α-καταμέριστος, -η, -ο
α-καταμέτρητος, -η, -ο
α-κατανάλωτος, -η, -ο
α-κατανέμητος, -η, -ο
α-κατάνυκτος, -η, -ο
α-καταξίωτος, -η, -ο
α-καταπάτητος, -η, -ο
α-καταπίεστος, -η, -ο
α-καταπολέμητος, -η, -ο
α-κατάργητος, -η, -ο
α-κατάρριπτος, -η, -ο

ακατονόμαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι επιτρεπτό να κατονομαστεί, απρεπής· (κατ' επέκτ.) απερίγραπτα αποκρουστικός, τρομερός: *ο κατηγορούμενος ξέσπασε σε ~ ύβρεις κατά τού δικαστηρίου* || *~ έγκλημα / όργια / μαρτύρια / πράξεις / φρικαλεότητα* ΣΥΝ αισχρός, επαίσχυντος, επονείδιστος, αχαρακτήριστος. — **ακατονόμαστα / ακατονομάστως** [1891] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει όνομα», < *ἀ-* στερητ + *κατονομάζω*].

ακατονόμαστος ή ακατανόμαστος; Αν ληφθεί υπ' όψιν το ρ. **κατονομάζω** *(κατ-ονομάζω)*, είναι φανερό ότι το σωστό είναι **ακατονόμαστος** (< *α-κατ-ονόμαστος*) Ο τ. *ακατανόμαστος* είναι προϊόν επιδράσεως των πολλών συνθέτων με την πρόθεση *κατα-* (*ακαταπόνητος. ακαταμάχητος. ακατάπαυστος, ακατάλυτος, ακαταλόγιστος* κ.τ ό.), αν δεν πρόκειται για καθαρώς φωνητική επίδραση των προηγούμενων συλλαβών *ακα* (αφομοίωση) (πβ και **απαγοητεύω** αντί τού ορθού **απο-γοητεύω, παρανομαστής** αντί τού ορθού **παρονομαστής**).

ακατόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατορθωθεί, να πραγματοποιηθεί: *μη ζητάτε πράγματα ~!* ΣΥΝ αδύνατος, ανέφικτος ΑΝΤ. εφικτός, κατορθωτός, δυνατός **2.** ***ακατόρθωτο*** (το) (α) ανέφικτος στόχος: *επιδιώκω το ~, για να πετύχω όσο γίνεται περισσότερα* (β) αυτό που μέχρι την πραγματοποίησή του πιστευόταν αδύνατο, ο άθλος: *πέτυχε το ~!*

άκατος (η) {ακάτ-ου | -ων, -ους} (λόγ) ΝΑΥΤ **1.** μικρό σκάφος ΣΥΝ πλοιάριο **2.** (ειδικότ.) η μεγαλύτερη βάρκα πολεμικού συνήθ. πλοίου, που κινείται με μηχανή και χρησιμεύει για τη μεταφορά ανδρών, πολεμοφοδίων κ.λπ ΣΥΝ λέμβος.
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου, πιθ. < *akn̥-tos < I E *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ἄκ-ρος, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ.ά.), από το αιχμηρό σχήμα τής πλώρης τής ακάτου]

ΣΧΟΛΙΟ Το αρχ. **ἄκατος**, το οποίο στην Αρχ. Ελληνική (Ηρόδοτος, Πίνδαρος, Θέογνις κ.α.) δήλωνε κάθε είδος ελαφρού ή μικρότερου σκάφους, από τη *λέμβο* ώς το *πλοιάριο*. επαναχρησιμοποιήθηκε στη Ν Ελληνική από την τελευταία δεκαετία τού 19ου αι. Τότε άρχισε να χρησιμοποιείται. για να δηλώσει διάφορα είδη σκαφών: **αερ-άκατος** (1888), **ατμ-άκατος** (1889), **τορπιλ-άκατος** (1892), και, αργότερα, **βενζιν-άκατος, πυραυλ-άκατος** κ.ά

ακατούρητος, -η, -ο (οικ.) **1.** αυτός που δεν κατούρησε **2.** αυτός που δεν βράχηκε ή δεν λερώθηκε από ούρα. *~ πάνα* ΑΝΤ κατουρημένος.

ακαυτηρίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει υποστεί καυτηριασμό: *~ πληγή* **2.** (μτφ) αυτός που δεν επικρίθηκε με αυστηρότητα: *κατά περίεργο τρόπο οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις παρέμειναν ~ από την αντιπολίτευση* ΣΥΝ (λόγ.) ανεπίκριτος, αστηλίτευτος.

άκαυτος, -η, -ο κ **άκαυστος** (σημ 2) **1.** (α) αυτός που δεν έχει καεί. *δεν έμεινε ~ δάσος φέτος* ΣΥΝ άκαγος ΑΝΤ καμένος (β) αυτός που δεν έχει ζεσταθεί *το τηγάνι είναι ακόμα ~* ΑΝΤ ζεσταμένος **2.** (συνήθ. *ο τ* ***άκαυστος***) αυτός που δεν μπορεί να καεί: *~ πόρτα ασφαλείας / θησαυροφυλάκιο / στολή πυροσβέστη* ΣΥΝ άφλεκτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἄκαυστος* < *ἀ-* στερητ. + θ *καυσ-* τού ρ. *καίω* (βλ.λ.), πβ αόρ. *ἔ-καυσ-α*, με επίθημα *-τος* των ρηματ. επιθέτων].

Α.Κ.Ε. **1.** (το) Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας **2.** (η) Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης.

Α.Κ.Ε.Λ. (το) Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (στην Κύπρο).

ακέλας (ο) {ακελών} ο αρχηγός των μικρών προσκόπων, των λυκόπουλων (βλ λ *προσκοπισμός, λυκόπουλο*).
[ΕΤΥΜ < αγγλ Akela, όν αρχηγού αγέλης λύκων στο μυθιστόρημα *The Jungle Book* (1894) τού Άγγλου συγγραφέα R Kipling (1865-1936)].

ακένωτος, -η, -ο αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: *~ πηγή εμπνεύσεων / χαρά / θησαυρός αναμνήσεων* ΣΥΝ ανεξάντλητος, αστείρευτος, ατέλειωτος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *κενῶ* «αδειάζω]

Α.Κ.Ε.Π. (η) Αυτόνομη Κίνηση Εργατικής Πολιτικής.

ακέραιος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαιρεθεί, δεν έχει μειωθεί, που διατηρεί τις αρχικές του διαστάσεις, που έχει πληρότητα: *θα παραλάβει ακέραιο το ποσόν τής αποζημιώσεως* **2.** ΜΑΘ (α) ***ακέραιος αριθμός*** καθένας από τους αριθμούς 0, -1, +1, -2. +2, -3, +3,... (έννοια πρωταρχική των μαθηματικών) (β) ***ακέραιη μονάδα*** καθεμιά από τις μονάδες των οποίων η επανάληψη σχηματίζει έναν ακέραιο αριθμό: *ο ακέραιος αριθμός* (+) *πέντε σχηματίζεται (αποτελείται) από πέντε (θετικές) ~* **3.** ολόκληρος, θεωρούμενος ως όλον, που δεν επιμερίζεται: *φέρω ακεραία την ευθύνη για τις πράξεις μου·* ΦΡ ***στο ακέραιο /*** (λόγ.) ***εις το ακέραιον*** καθ' ολοκληρίαν, πλήρως. *εκπληρώνω ~ το καθήκον μου* || *εφαρμόζω κάτι ~* **4.** αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά. ζημιά: *είναι σχεδόν απίθανο να βρεθεί ένα αρχαίο άγαλμα ~* || (μτφ.) *~ ομορφιά / δυνάμεις / ελπίδες / εμπιστοσύνη* • **5.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξαιρετική εντιμότητα και ευσυνειδησία· (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικά ελαττώματα: *~ χαρακτήρας / δικαστής / υπάλληλος* ΣΥΝ άμεμπτος, χρηστός. έντιμος. Επίσης (λαϊκ.) **ακέριος,** -ια, -ιο (σημ. I).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀ-κέρα-ιος* < *ἀ-* στερητ. + θ. *κερα-* < I.E. *kera- «καταστρέφω, ερημώνω», πβ σανσκρ sr̥-n̥āti «καταστρέφει», λατ. car-iēs «καταστροφή, σήψη». Ομόρρ αρχ. *κερα-ΐζω* «καταστρέφω», *κεραυνός* (< **κερα-F(ε)ν-ός*) κ ά Η αρχική σημ τής λ. *ἀκέραιος* ήταν «αβλαβής, άθικτος» και συνεκδ. «ολόκληρος». Ο τ. *ἀκέριος* < *ἀκέραιος* είναι μεσν.]

ακεραιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** το να διατηρεί κανείς άρτια τη μορφή και πλήρη τα συστατικά, το περιεχόμενο και τις ιδιότητές του· ΦΡ (α) ***εδαφική ακεραιότητα*** η νομική εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το έδαφός τους επί τού οποίου ασκούν κυριαρχικά δικαιώματα (β) ***σωματική ακεραιότητα*** βλ. λ. *σωματικός* • **2.** (για πρόσ) εντιμότητα και ευθύτητα, απουσία ελαττωμάτων· *φημίζεται για την ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ χρηστότητα, τιμιότητα, ηθικότητα, ειλικρίνεια. τελειότητα.

ακεραιώνω ρ αμετβ. [μεσν.] {ακεραίω-σα, -θηκα, -μένος} ολοκληρώνω κάτι, αναπτύσσω, τελειοποιώ (συνήθ. μτφ η μτχ. μεσοπαθ ενεστ.): *ακεραιωμένη προσωπικότητα.* — **ακεραίωση** (η) [1897].

ακερδής, -ής, -ές [αρχ] {ακερδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν φέρει κέρδη. *~ επιχείρηση* ΣΥΝ ανεπικερδής ΑΝΤ κερδοφόρος, επικερδής — **ακερδώς** επίρρ [αρχ.].

ακέριος, -ια. -ιο → ακέραιος

άκερκος, -η, -ο (ζώο) που δεν έχει ουρά ΑΝΤ κερκοφόρος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.)]

ακερμάτιστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν έχει κομματιαστεί (βλ. κ. λ *κερματίζω*).

ακετόνη (η) {χωρ. πληθ } ΧΗΜ το ασετόν· άχρωμο, εύφλεκτο και πτητικό υγρό· χρησιμοποιείται ως διαλύτης στο εργαστήριο και στη βιομηχανία και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση πολλών ενώσεων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétone (οπτικό δάνειο) < λατ. acetum «ξίδι»]

ακετυλένιο (το) {ακετυλενίου} ΧΗΜ η ασετυλίνη άχρωμος, εύφλεκτος αέριος ακόρεστος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται κυρ. ως φωτιστικό, ως καύσιμο για τη συγκόλληση και την κοπή μετάλλων, καθώς και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση διαφόρων οργανικών χημικών ενώσεων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétylène (οπτικό δάνειο). Βλ κ. *ασετυλίνη*]

ακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογονία που χαρακτηρίζεται από την πλήρη έλλειψη κεφαλής
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acephalia].

ακέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει κεφάλι **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κάποιον επί κεφαλής. που δεν έχει αρχηγό ή στερείται ικανής ήγεσίας, αδιοίκητος· *όσο το κόμμα παραμένει ~, δεν θα έχει ενιαία γραμμή* || *~ υπουργείο / κυβέρνηση / στόλος* **3.** ΦΙΛΟΛ (α) αυτός τού οποίου λείπει η αρχή. *~ κώδικας / χειρόγραφο* ΑΝΤ κολοβός (β) (ειδικότ.) ΜΕΤΡ. ***ακέφαλος στίχος*** ο στίχος τού οποίου λείπει η πρώτη συλλαβή ή είναι βραχεία αντί μακράς. — **ακεφαλία** (η) (σημ. 1)

ακεφιά (η) (συνήθ. στον πληθ) η έλλειψη κεφιού. η βαριά διάθεση: *«όταν δεν σε βλέπω, έχω ακεφιές»* (λαϊκ τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πρωτιά.*

άκεφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή ψυχική διάθεση, που δεν έχει κέφι: *σε βλέπω ~ σήμερα· τι έχεις.* ΣΥΝ δύσθυμος, βαρύθυμος, ανόρεκτος. κακόκεφος. κακοδιάθετος ΑΝΤ κεφάτος, ευδιάθετος, πρόσχαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι, πρωτιά* — **άκεφα** επίρρ

ακηδεμόνευτος, -η. -ο [μτγν] **1.** (για ανηλίκους) αυτός που δεν κηδεμονεύεται ΑΝΤ κηδεμονευόμενος **2.** (μτφ.) αυτός που αποφασίζει και ενεργεί χωρίς να επηρεάζεται και να καθοδηγείται από άλλους: *~ συνδικαλιστικό κίνημα* ΣΥΝ ανεξάρτητος ΑΝΤ κηδεμονευόμενος. — ***ακηδεμόνευτα*** επίρρ

ακήδευτος, -η. -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη κηδευτεί ΣΥΝ. άθαφτος, ανενταφίαστος **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που έχει ταφεί, χωρίς να έχει προηγηθεί η ακολουθία τής κηδείας.

ακηδής, -ής, -ές {ακηδ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ακηδέστ-ερος. -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει φροντίδες και μέριμνες ΣΥΝ αμέριμνος, ξένοιαστος **2.** αυτός που δεν φροντίζει, δεν δείχνει ενδιαφέρον (για κάτι) ΣΥΝ αμελής. αδιάφορος. - **ακηδώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κῆδος* «μέριμνα. φροντίδα», βλ. κ *κηδεία*].

ακηδία (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) η έλλειψη φροντίδας και ενδιαφέροντος ΣΥΝ αδιαφορία, αμέλεια, παραμέληση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκηδής*].

ακηλίδωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει κηλίδες, λεκέδες **2.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να προσάψει κανείς μομφή για παράπτωμα: *~ ζωή / φήμη* ΣΥΝ άμεμπτος, ακέραιος, αστιγμάτιστος ΑΝΤ κηλιδωμένος. στιγματισμένος, σπιλωμένος

ακήρυκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **ακήρυχτος** αυτός που δεν έχει κηρυχθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί· κυρ. στη ΦΡ ***ακήρυχτος πόλεμος*** (i) ο πόλεμος που διεξάγεται χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα: *στα χωριά τής τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας ξεκίνησε ένας ~ μεταξύ τής Ελλάδας και τής Βουλγαρίας* (ii) (μτφ) για σχέσεις που, ενώ είναι εχθρικές, τηρούν ακόμη τα προσχήματα: *χρόνια τώρα υπάρχει ένας ~ μεταξύ τους* ΑΝΤ κηρυγμένος

-άκης 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους· *κόσμος > κοσμ-άκης* **2.** κατάληξη επωνύμων κρητικής κατά κανόνα προέλευσης: *Σηφ-άκης. Χατζηδ-άκης,*

α- / αν- *στερητικό*

α-κατασίγαστος, -η, -ο	**α-κατάστρωτος,** -η, -ο	**α-κατεύναστος,** -η, -ο	**α-κατσάρωτος,** -η, -ο	**α-κέντητος,** -η, -ο
α-κατασκεύαστος, -η, -ο	**α-καταφρόνητος,** -η, -ο	**α-κατευόδωτος,** -η, -ο	**α-κατσούφιαστος,** -η, -ο	**α-κέντριστος,** -η, -ο
α-κατασκόπευτος, -η, -ο	**α-καταψήφιστος,** -η, -ο	**α-κατηγόρητος,** -η, -ο	**α-καφάσωτος,** -η, -ο	**α-κέντρωτος,** -η, -ο
α-κατοστρατήγητος, -η, -ο	**α-κατεδάφιστος,** -η, -ο	**α-κατοχύρωτος,** -η, -ο	**α-καψάλιστος,** -η, -ο	

Θεοδωρ-άκης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. -άκι].

-άκι παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται. **1.** σε ουσιαστικά κάθε γένους και σπανιότ σε επιρρήματα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: *άνθρωπος > ανθρωπ-άκι, τσέπη > τσεπ-άκι, δέντρο > δεντρ-άκι, λίγο > λιγ-άκι* **2.** (ειδικότ.) σε ουσιαστικά ξένης προελεύσεως κάθε γένους για την ένταξή τους στο κλιτικό σύστημα τής Ελληνικής, χωρίς να έχουν απαραίτητα τη λειτουργία τού υποκορισμού: *τρανζίστορ > τρανζιστορ-άκι, σκετς > σκετσ-άκι, ταγέρ > ταγερ-άκι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα *-άκι* (π.χ. *χερ-άκι, ζω-άκι, χαρτ-άκι*), ήδη μτγν. *(-άκιν)*, προήλθε από υποκ. σε *-ιον* ουσιαστικών σε *-αξ* (π.χ. *αὔλαξ – αὐλάκιον, χάραξ – χαράκιον, πίναξ – πινάκιον* κ.τ.ό.) Από το ουδ. *-άκι* σχηματίστηκε το μεσν. παραγ. επίθημα *-άκης*, ορθότ. *-άκις* (π.χ. *κοσμ-άκης*, κύρ. ονόματα *Δημητρ-άκης, Νικολ-άκης, Γιωργ-άκης* κ.ά.) και το επίθημα *-άκος* (π.χ. *ανθρωπ-άκος, γεροντ-άκος, εγωιστ-άκος* κ.ά.). Το ουδ. *-αλάκι* ανάγεται στα επιθήματα *-άλι* και *-άκι*, εκ των οποίων το πρώτο είναι ήδη μεσν. και απαντά αρχικώς σε λ. των οποίων το θέμα έληγε σε *-λ· κεφαλ-ή > κεφάλ-ιον* (υποκ.) λ. *κεφάλ-ι*. Το επιτατικό επίθημα *-αδάκι* προέρχεται από υποκ. σε *-άδι* (βλ.λ.) με την προσθήκη τού επιθήματος *-άκι* (λ.χ. *πηγ-άδι > πηγ-αδάκι*), από όπου αργότερα αυτονομήθηκε ως ανεξάρτητο μόρφημα (λ.χ. *φτωχ-αδάκι*)].

-άκιας (συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα, το οποίο χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ροπή, έντονη προτίμηση σε κάτι: *κορτ-άκιας* (αυτός που κάνει συχνά κόρτε), *ματ-άκιας* (βλ.λ.), *πρεζ-άκιας, παναθηναϊκ-άκιας* (οπαδός τού Παναθηναϊκού), *σαχαλαμαρ-άκιας* **2.** αυτόν που φέρει κάτι: *γυαλ-άκιας, μουστ-άκιας* (αντί *μουστακ-άκιας*)
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε αρχικώς από τον πληθ. ουδ. υποκοριστικών (λ.χ. *ματ-άκια, γυαλ-άκια, νευρ-άκια*) και την αρσ. κατάλ. *-ς* (οπότε *ματάκια-ς, γυαλάκια-ς*). Αργότερα, το επίθημα *-άκιας* αυτονομήθηκε (φαινόμενο αποϋποκορισμού) και η χρήση του επεκτάθηκε (λ.χ. *πρεζ-άκιας* κ.ά.)].

ακίβδηλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για νόμισμα) που δεν έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ γνήσιος **2.** (μτφ.-σπάν.) τίμιος, άδολος: *~ χαρακτήρας*

ακίδα (η) **1.** η αιχμηρή άκρη αντικειμένου: *~ βελόνας / βέλους / αγκιστριού / αλεξικέραυνου* ΣΥΝ μύτη, αιχμή **2.** μικρό αιχμηρό κομμάτι που αποσπάται από ξύλινη επιφάνεια· σχίζα, σκλήθρα: *μπήκε μια ~ στο νύχι μου* **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ μικρή μεταλλική ράβδος για τον σχεδιασμό συνθέσεων μεγάλης ακριβείας σε χαρτί ή περγαμηνή **4.** βελόνα με διάφορες λειτουργίες σε ηλεκτρονικές συσκευές: *η ~ τού βραχίονα τού πικάπ* || *εκτυπωτής 24 ακίδων* **5.** (σε πυροβόλο όπλο) βελόνα στην κάννη, με την οποία υποβοηθείται η σκόπευση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκίς, -ίδος*, «αιχμηρό αντικείμενο, βελόνα» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ισπ. acido, αγγλ. edge «άκρη, γωνία», γερμ. Ecke με την ίδια σημ. Ομόρρ. *ἀκ-ανθα, ἀκ-μή, ἀκ-μὴν (> ακόμη), ἄκ-ρος, ἀκ-τή, ἀκ-όντιο(ν), ακ-όνι / ακονίζω, ὀξ-ύς* κ.ά. Οι σημ. 4, 5 αποτελούν μεταφρ. δάνεια από γαλλ. aiguille].

ακιδοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει ακίδες (βελόνια, καρφιά κ.λπ.). *~ κύλινδρος.*

ακιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα ακίδας, αιχμηρός: *~ θυρεός*

ακίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν προκαλεί κίνδυνο, που δεν εμπνέει ανησυχία: *το σκυλάκι είναι εντελώς ακίνδυνο* || *~ αντίπαλος / μέθοδος / εγχείρηση / φάρμακο / επαφή* ΣΥΝ άκακος ΑΝΤ επικίνδυνος, επισφαλής, ανησυχητικός, απειλητικός ● **2.** αυτός που δεν διατρέχει κίνδυνο, που δεν εκτίθεται σε κίνδυνο· *στη ζωή του ακολούθησε την πιο ακίνδυνη πορεία· δεν ρισκάρισε καθόλου.* — **ακίνδυνα / ακινδύνως** [αρχ.] επίρρ.

ακινησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη κινήσεως, το να μην κινείται κάποιος/κάτι: *το πέσιμο δεν ήταν σοβαρό, αλλά ο γιατρός συνέστησε πλήρη ~* || *απόλυτη / τέλεια / υποχρεωτική / φαινομενική / μερική / ολική ~* || *καταδικάζω / κρατώ σε ~* ΑΝΤ κίνηση **2.** (μτφ. για εμπορικές ή χρηματιστηριακές συναλλαγές) η στασιμότητα, η απραξία στις εμπορικές ή τραπεζικές δραστηριότητες.

ακινητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να καθιστά κανείς κάποιον ή κάτι ακίνητο, η επιβολή ακινησίας: *η ~ τού οχήματος λόγω βλάβης* ΣΥΝ καθήλωση ΑΝΤ κινητοποίηση, κίνηση, ενεργοποίηση **2.** ΒΙΟΛ **αντανακλαστική ακινητοποίηση** αντίδραση άμυνας των ζώων, κατά την οποία ακινητοποιούνται απόλυτα, όταν αντιληφθούν κίνδυνο **3.** (μτφ. για μέσο μεταφοράς) η στάση, η μη κυκλοφορία (λόγω απεργίας ή στάσης εργασίας): *η ~ των λεωφορείων προκάλεσε συμφόρηση στα υπόλοιπα μέσα μεταφοράς* ● **4.** ΟΙΚΟΝ (για κεφάλαιο) η μετατροπή του σε ακίνητες αξίες (κτήρια, μηχανολογικό εξοπλισμό, πλοία κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. immobilisation]

ακινητοποιώ ρ. μετβ. [1893] {ακινητοποιείς .. | ακινητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μην μπορεί να κινηθεί, επιβάλλω ακινησία: *ο αστυφύλακας ακινητοποίησε τον διαρρήκτη* || *πολλά αυτοκίνητα ακινητοποιήθηκαν λόγω τής κατολίσθησης βράχων* || *η απεργία των τελωνειακών έχει ακινητοποιήσει στα σύνορα φορτηγά με ευπαθή προϊόντα* ΣΥΝ καθηλώνω ΑΝΤ κινητοποιώ, ενεργοποιώ, κινώ ● **2.** διαθέτω ρευστό χρήμα για την αγορά ακινήτων: *~ τα κεφάλαιά μου* **3.** ΟΙΚΟΝ **ακινητοποιημένα** (τα) μέρος των περιουσιακών στοιχείων επιχειρήσεως, τα οποία δεν προορίζονται για μεταπώληση, αλλά για να συμβάλουν στην παραγωγή εισοδήματος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immobilise].

ακίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν κινείται· *μένω / στέκομαι / κάθομαι ~* || *~ σαν άγαλμα* || (λογοτ.) *~ μάτια* || *ακίνητος!* (ως προειδοποίηση αστυνομικού σε κακοποιό, για να μην τον πυροβολήσει) ΣΥΝ ασάλευτος, (εκφραστ.) κοκκαλωμένος ΑΝΤ κινητός, κινούμενος **2.** αυτός που δεν μπορεί να μετακινηθεί, που είναι αναπόσπαστος από το έδαφος· *~ περιουσία / ιδιοκτησία* ΣΥΝ σταθερός, εδραίος **3.** ΝΟΜ **ακίνητο** (ενν. *πράγμα*) {ακινήτ-ου | -ων} το έδαφος και τα συστατικά του μέρη (π.χ. κτίσματα), ως περιουσιακά στοιχεία: *επενδύω σε ακίνητα* || *μίσθωση / αγορά ακινήτου* || *φόρος μεταβιβάσεως ακινήτου* ΑΝΤ κινητό (περιουσιακό στοιχείο) ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ **ακίνητη εορτή** η θρησκευτική γιορτή που εορτάζεται κάθε χρόνο την ίδια ημερομηνία (βλ. κ. *κινητή εορτή*, λ. *κινητός*) (πβ. λ. *ακούνητος*)

ακινητώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ακινητείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) είμαι ακίνητος, μένω σε ακινησία: *τα νερά τού ποταμού σε εκείνο το σημείο ακινητούν* ΣΥΝ αδρανοποιούμαι ΑΝΤ κινούμαι, σαλεύω ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) επιβάλλω ακινησία (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ καθηλώνω, ακινητοποιώ

-άκις (λόγ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές γίνεται κάτι: *σας φιλώ εκατοντάκις* || *σου έχω πει πλειστάκις να μην αντιμιλάς στους μεγαλυτέρους σου* || *αυτό έχει συμβεί πολλάκις.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο έχει την αφετηρία του στο επίρρ. *πολλάκις* (βλ.λ.), από το οποίο αναλογικώς επεκτάθηκε στα αριθμητικά]

ακκίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** προσποιούμαι πως δεν θέλω κάτι, ενώ το θέλω ΣΥΝ κάνω νάζια / σκέρτσα **2.** είμαι υπερήφανος για κάτι δικό μου και το δείχνω με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ καμαρώνω, ναρκισσεύομαι **3.** (στις ερωτικές σχέσεις) συμπεριφέρομαι φιλάρεσκα, προκλητικά ΣΥΝ χαριεντίζομαι, χαϊδολογιέμαι. — **ακκιστικός, -ή, -ό** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», < *Ἀκκώ* «είδος μπαμπούλα». αγν. ετύμου. Επειδή η *Ἀκκώ* εμφανιζόταν να συνομιλεί με το είδωλό της στον καθρέφτη, η *ἀκκίζομαι* σήμαινε αρχικά «μορφάζω», προτού καταλήξει στη σημ. «προσποιούμαι»].

ακκισμός (ο) [αρχ.] νάζι, σκέρτσο ή φιλάρεσκη συμπεριφορά

-άκλα παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: *χερ-άκλα, μουρ-άκλα, αντρ-άκλα, κορ-άκλα*
[ΕΤΥΜ. Μεσν. παραγ. επίθημα (με μεγεθ. κατάλ. -α), που προέρχεται από το λατ. υποκορ. επίθημα -c(u)lum (πβ. λατ. bac-ulum «ραβδί»), το οποίο συνέπιπτε με το λατ. επίθημα -culum (πβ. λατ. mira-culum «θαύμα»)]

άκλαυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον θρήνησε κανείς ΣΥΝ. αθρήνητος ΑΝΤ πολυθρήνητος ΦΡ **πηγαίνω άκλαυτος** πεθαίνω χωρίς να με θρηνήσει κανείς **2.** αυτός που δεν προκαλεί συγκίνηση, που δεν φέρνει κλάματα: (παροιμ.) *«ούτε γάμος ~ ούτε νεκρός αγέλαστος».* — **άκλαυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *κλαυτός* < *κλαίω* (< *κλάϝ-jω)].

άκλειστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κλείσει, ανοικτός ΑΝΤ κλεισμένος, κλειστός **2.** αυτός που δεν έχει κλειδωθεί ΣΥΝ ξεκλείδωτος **3.** αυτός που δεν έχει συμπληρωθεί: *έχει άκλειστα τα είκοσι* **4.** (λογαριασμός) που δεν έχει εκκαθαριστεί **5.** (για εμπορικές σχέσεις) αυτός που δεν έχει συμφωνηθεί επίσημα: *~ συμφωνία*

ακληρονόμητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κληρονόμους: *δεν έκανε παιδιά κι έτσι πέθανε ~* ΣΥΝ άκληρος **2.** αυτός που δεν κληρονομήθηκε, που δεν περιήλθε σε κληρονόμους: *~ περιουσία* ΑΝΤ κληρονομημένος

άκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κληρονόμους (κυρ. παιδιά) ΣΥΝ ακληρονόμητος **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν κατάφερε να αποκτήσει παιδί: *~ ζευγάρι / γέρος* || *μένω ~* ΣΥΝ άτεκνος **3.** αυτός που δεν έλαβε μερίδιο από κληρονομιά: *τα άφησαν όλα στον γιο τους και έμεινε η κόρη τους ~.* — **ακληρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *κλῆρος* «μερίδιο»].

ακλήρωτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κληρωθεί: *~ λαχείο* ΑΝΤ κληρωμένος **2.** αυτός που δεν διανεμήθηκε με κλήρους: *~ χωράφια* ΑΝΤ κληρωμένος.

ακλήτευτος, -η, -ο αυτός που δεν έλαβε κλήση από τον δικαστικό κλητήρα, για να παραστεί στο δικαστήριο ως μάρτυς ή διάδικος ΑΝΤ. κλητευμένος.

ακλινής, -ής, -ές {ακλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει κλίση ΣΥΝ επίπεδος, οριζόντιος ΑΝΤ κεκλιμένος, επικλινής **2.** ΓΕΩΛ (σημείο τής Γης) στο οποίο η μαγνητική βελόνα δεν αποκλίνει (η λ. χρησιμοποιείται ως χαρακτηρισμός τού Μαγνητικού Ισημερινού). — **ακλισία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-κλινής* < *κλίνω*]

άκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που δεν κλίνεται, που δεν μεταβάλλει καταλήξεις: *τα επιρρήματα είναι ~ λέξεις* **2.** **άκλιτο μέρος τού λόγου** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, τα στοιχεία τής οποίας απαντούν σε όλα τα λεκτικά περιβάλλοντα με τον ίδιο τύπο, χωρίς διαφοροποίηση καταλήξεων. *τα ~ τής Ν. Ελληνικής είναι το επίρρημα, ο σύνδεσμος, η πρόθεση, η επιρρηματική μετοχή σε -οντας / -ώντας και το επιφώνημα* ΑΝΤ κλιτός. — **άκλιτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. (ίδια σημ. με τη Ν. Ελλην.) < *ἀ-* στερητ. + *κλίνω*].

ακλόνητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κλονίζεται, που δεν μπορεί να μετακινηθεί: *~ θεμέλιο* ΣΥΝ σταθερός, εδραίος, άσειστος, αδιάσειστος,

απαρασάλευτος, στερεός, αταλάντευτος, (λόγ.) έμπεδος, αμετακίνητος ΑΝΤ ασταθής, κλονιζόμενος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν τον μετακινεί κανείς από την (επαγγελματική, πολιτική κ λπ) θέση που κατέχει *ο διευθυντής παραμένει ~ στη θέση του παρά τις εις βάρος του καταγγελίες* || *~ ο προπονητής τής Α.Ε.Κ. χάρη στην υποστήριξη των οπαδών της* ΣΥΝ σταθερός, αμετακίνητος **3.** αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί. *~ άλλοθι / απόδειξη / επιχείρημα / θέση* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, αδιάψευστος, αδιάσειστος, ατράνταχτος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφίβολος **4.** (για πρόσ) αυτός που μένει σταθερός στη γνώμη του, στη θέση όπου είναι ταγμένος, στον αγώνα του: *παρά τα βασανιστήρια έμεινε ~ στις ιδέες του* || *~ προσήλωση / πείσμα / πίστη / πεποίθηση / θέληση / απόφαση* || (μτφ) *βράχος ~* ΣΥΝ σταθερός, απαρασάλευτος, αταλάντευτος, συνεπής — **ακλόνητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *κλονῶ* «κλονίζω»]

άκλωστος, -η, -ο κ **άκλωθος** (ύλη προορισμένη για ύφανση) που δεν την έχουν κλώσει, που δεν έγινε νήμα ή κλωστή: *~ βαμβάκι* ΣΥΝ άγνεστος ΑΝΤ κλωσμένος, γνεσμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κλώθω*].

ακμάζω ρ. αμετβ. [αρχ] {ήκμασα κ άκμασα} **1.** βρίσκομαι σε πλήρη ανάπτυξη των πνευματικών μου δυνάμεων, παράγω τα καλύτερα έργα μου· *η Αθήνα άκμασε κατά τον 5ο αι π Χ.* ΣΥΝ ευδοκιμώ, μεσουρανώ, (λαϊκ) προκόβω ΑΝΤ παρακμάζω, (λόγ.) φθίνω, δύω, ξεπέφτω **2.** βρίσκομαι στο κορύφωμα τής ανάπτυξης, τής δραστηριότητας, τής αποδοτικότητας (κυρ σε μτχ.): *ακμάζουσα επιχείρηση / οικονομία / τέχνη / φιλοσοφία / πόλη / χώρα* || *ακμάζων πολιτισμός* ΣΥΝ ανθώ, ευδοκιμώ, είμαι στο ζενίθ, μεσουρανώ, είμαι στον κολοφώνα, (λαϊκ.) προκόβω ΑΝΤ (λόγ) φθίνω, παρακμάζω

ακμαίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε ακμή, που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ζωντάνια: *αν και έχει περάσει τα 80, είναι ακόμη ~* || *διατηρούμαι ~* ΣΥΝ θαλερός, σφριγηλός ΑΝΤ ασθενικός **2.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο: *το στράτευμα είχε ~ ηθικό / φρόνημα* **3.** αυτός που ευδοκιμεί, που προοδεύει *~ επιχείρηση / οικονομία* ΣΥΝ ανθηρός ΑΝΤ παρηκμασμένος, φθίνων
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκμαῖος* < *ἀκμή* / *-ά* + *-ιος*, πβ *ἀρχή* / *-ά* – *ἀρχαῖος*].

ακμαιότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ } το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, συνήθ *πνευματικής*, πολιτισμικής, οικονομικής ΣΥΝ ανθηρότητα.

ακμή (η) **1.** το ανώτατο σημείο αναπτύξεως, η φάση στην οποία κορυφώνεται η ανάπτυξη: *~ τού πολιτισμού / τής οικονομίας / των τεχνών* || *στην ~ τής δόξας / τής ηλικίας του* ΣΥΝ άνθηση, (μτφ.) ζενίθ ΑΝΤ παρακμή • **2.** (α) ΓΕΩΜ η ευθεία γραμμή τομής δύο επιπέδων και ειδικότερα το ευθύγραμμο τμήμα τομής δύο πλευρών ενός πολυέδρου, *η ~ τού κύβου* (β) η κόψη· ΦΡ (λόγ) ***επί ξυρού ακμής*** στην κόψη τού ξυραφιού, σε κρίσιμο σημείο: *τα εθνικά μας θέματα είχαν οξυνθεί επικίνδυνα και βρίσκονταν ~. όταν επέστρεψε στην εξουσία ο Ε. Βενιζέλος* • **3.** ΙΑΤΡ (α) δερματοπάθεια ιδ. συνηθισμένη κατά την εφηβική ηλικία, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση εξανθημάτων, κυρ στο πρόσωπο· τα σπυράκια τής νεότητας ΣΥΝ μπιμπίκια (β) η περίοδος τής κορύφωσης των συμπτωμάτων μιας νόσου: *~ πυρετού.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «αιχμή» < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ σανσκρ *ás-ri-ḥ* «γωνία, κόψη», λατ. ac-er «οξύς», γαλλ. acide «οξύ» κ ά Ομόρρ *ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος, ἀκ-τή, ἄχ-νη* κ ά. Από τη σημ. τής «αιχμής» η λ *ἀκμή* κατέληξε να σημαίνει «το ακρότατο, κρίσιμο σημείο (μιας ενέργειας)» και, κατ' επέκταση, την κατάλληλη στιγμή, κατά την οποία η ενέργεια βρίσκεται σε πλήρη ωριμότητα και ανάπτυξη. Η αρχ παροιμία *ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς*, Ομήρ. *Ἰλ.* Ι 174) χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και από τους κλασικούς συγγραφείς (λ.χ Ηροδ 6, 11. *ἐπὶ ξυροῦ γὰρ ἀκμῆς ἔχεται ἡμῖν τὰ πρήγματα*)].

άκμονος (ο) {ακμόνων} (λόγ) **1.** σιδερένια επιφάνεια προσαρμοσμένη σε ξύλινη βάση, πάνω στην οποία σφυρηλατείται ο σίδηρος ή γίνεται η επεξεργασία μεταλλικών αντικειμένων το αμόνι· ΦΡ ***μεταξύ σφύρας και άκμονος*** βλ. λ. *σφύρα* • **2.** ΑΝΑΙ ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον αναβολέα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄκμων, -ονος* «πέτρα», που συνδ. με λιθ. akmuō «πέτρα», σανσκρ. áśman «λίθος, βράχος» κ.ά Αν το *-μων* θεωρηθεί παραγ. επίθημα (πβ. *μνή-μων, πείσ-μων*), τότε η λ συνδ με την ευρεία οικογένεια των *ἄκ-ρος, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ.λπ. Η σημ «αμόνι» ήδη αρχ Ο ιατρ όρ. αποδίδει το γαλλ. enclume].

ακοή (η) **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, μέσω τής οποίας αντιλαμβανόμαστε τα ηχητικά ερεθίσματα με τη βοήθεια των αφτιών **2.** η ικανότητα που έχει κάποιος να ακούει: *ακόμη δεν έκλεισε τα πενήντα και η ~ του έχει εξασθενήσει* || *οξεία / αδύνατη ~*· ΦΡ (λόγ.) ***εξ ακοής*** ακουστά κατ' αντιδιαστολή προς το «εξ όψεως», *τον γνωρίζω μόνον ~* **3.** ***ακτίνα / απόσταση ακοής*** η απόσταση μεταξύ δύο σημείων, που επιτρέπει την αντίληψη των ηχητικών κυμάτων μέσω τής ακοής.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀ-κοϝᾱ* < *ἀκούω* (< **ἀ-κόϝ-jω*)]

ακοίμητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κοιμήθηκε ή δεν κοιμάται ΣΥΝ. άγρυπνος ΑΝΤ κοιμισμένος (κυρ μτφ.) **2.** αυτός που επαγρυπνεί *~ θεματοφύλακες τής παράδοσης / φρουρός* **3.** αυτός που έχει πάντα την ίδια ένταση: *~ πάθος / πόθος* ΣΥΝ. ασίγαστος **4.** αυτός που δεν σβήνεται ποτέ· *~ φάρος*· ΦΡ ΕΚΚΛΗΣ ***ακοίμητο καντήλι / ακοίμητη λυχνία*** το καντήλι / η λυχνία που τοποθετείται μπροστά από το αρτοφόριο τού Αγ Βήματος και καίει διαρκώς.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κοιμῶμαι* (βλ λ. *κοιμούμαι*). Η σημ. 4 είναι μτγν. (λ.χ. Πλουτ. *Κάμιλλος* 2: *ἀκοίμητον πῦρ*), ενώ μεσν. είναι οι φρ που σχετίζονται με το καντήλι (λ.χ. *κρέμανται τρεῖς ἀκοίμητοι πανέμορφοι κανδῆλαι*, Παΐσιος *Ἱστ ἁγ. ὄρους Σινᾶ* 813)].

ακοινωνησία [αρχ] κ. (λαϊκ.) **ακοινωνησιά** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα ή η συμπεριφορά τού ακοινώνητου η έλλειψη κοινωνικότητας, η αποφυγή συναναστροφών ΑΝΤ κοινωνικότητα • **2.** ΕΚΚΛΗΣ η αποχή ή η αποκοπή από τη Θεία Κοινωνία, συνήθ ως επιτίμιο που επιβάλλεται από την Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκοινώνητος* (βλ λ.). Η σημ 2 είναι μεσν.].

ακοινώνητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή αποφεύγει τις κοινωνικές σχέσεις: *είναι τελείως ~· δεν έχει ούτε έναν φίλο* ΣΥΝ μονόχνοτος, μονήρης ΑΝΤ κοινωνικός, κοσμικός • **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει κοινωνήσει, που δεν μετέλαβε
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός τον οποίο δεν μπορούν να μοιραστούν δύο», < *ἀ-* στερητ + *κοινωνῶ* «μετέχω» Η σημ «αυτός που δεν έλαβε τη μετάληψη, που δεν κοινώνησε» είναι μεσν].

ακόκκιστος, -η, -ο (κυρ. βαμβάκι) που δεν έχει καθαριστεί από τα περιβλήματά του, που δεν του έβγαλαν το κουκούτσι ΑΝΤ ξεκοκκισμένος.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *κοκκίζω* < *κόκκος*].

ακολασία (η) {ακολασιών} **1.** ασελγής και ανήθικη πράξη, η αποχαλίνωση τού σαρκικού πάθους· *ερωτική / απερίγραπτη ~* || *παρασύρω / περιπίπτω σε ~* ΣΥΝ ασωτία, κραιπάλη, έκλυτος βίος **2.** ΝΟΜ η ενέργεια που αποσκοπεί στην ικανοποίηση τής γενετήσιας ορμής εις βάρος τής ευπρέπειας
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ατιμωρησία», < *ἀ-* στερητ. + *κόλασις* «τιμωρία» < *κολάζω*. Η σημ. «φιληδονία, ηδυπάθεια» είναι ήδη αρχ., όπου η λ είχε ως αντώνυμο τη *σωφροσύνη*]

ακόλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εγκράτειας στις ερωτικές ηδονές· ασελγής: *~ βίος* ΣΥΝ αχαλίνωτος, λάγνος, έκδοτος, έκλυτος, έκφυλος, ερωτομανής ΑΝΤ εγκρατής, αγνός, ηθικός **2.** ΝΟΜ ***ακόλαστη πράξη*** η αξιόποινη πράξη που θίγει τη γενετήσια ευπρέπεια • **3.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν σκανδαλίζεται ή που αποφεύγει πράγματα που σκανδαλίζουν ΣΥΝ ασκανδάλιστος ΑΝΤ κολασμένος, σκανδαλισμένος • **4.** αυτός που δεν τιμωρήθηκε· *η πράξη αυτή δεν πρέπει να μείνει ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ατιμώρητος», < *ἀ-* στερητ. + *κολάζω*].

ακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } (λόγ.) το να ακολουθεί κανείς κάποιον, η παρακολούθηση: *~ κατά βήμα.*

ακολουθητέος, -α, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός τον οποίο πρέπει να ακολουθήσει κανείς: *~ πολιτική / τακτική.*

ακολουθία (η) {ακολουθιών} **1.** η λογική σειρά σκέψεων, λόγων ή έργων· η συνεχής και συνεκτική διαδοχή τους *ο λόγος σου δεν έχει ~· δεν πρόκειται να γίνεις πειστικός!* || *λογική ~* ΣΥΝ. αλληλουχία, ειρμός, λογική σχέση ΑΝΤ ανακολουθία, ασυναρτησία ΦΡ (λόγ) ***κατ' ακολουθία(ν)*** επομένως, σύμφωνα με την κανονική διαδοχή των πραγμάτων *ήδη υπεγράφη η σύμβαση· ~, θα πρέπει να αρχίσουν οι εργασίες αμέσως, ώστε το έργο να περατωθεί εντός τού προβλεπόμενου χρόνου* ΣΥΝ κατά συνέπεια **2.** η ομάδα ανθρώπων που συνοδεύουν ή ακολουθούν κάποιο (συνήθ υψηλό ή δημοφιλές) πρόσωπο *εμφανίστηκε ο πρόεδρος τής εταιρείας με την ~ του* || *την ~ τού Διονύσου αποτελούσαν σάτυροι* ΣΥΝ συνοδία **3.** ΓΛΩΣΣ ***ακολουθία των χρόνων*** (λατ. consecutio temporum) η σχέση συμφωνίας των ρημάτων (χρόνος ή/και έγκλιση) ανάμεσα στην κύρια και στις εξαρτημένες (δευτερεύουσες) προτάσεις, που υπαγορεύεται από τους συντακτικούς κανόνες τής γλώσσας· *μας είπε ότι ήταν* (όχι **είναι*) *εκεί την περασμένη εβδομάδα* || *σύμφωνα με την ~, στα Αρχαία Ελληνικά, μια δευτερεύουσα πρόταση εκφέρεται σε ευκτική τού πλαγίου λόγου, όταν το ρήμα τής κύριας είναι σε χρόνο παρελθοντικό* • **4.** ΜΑΘ η συνάρτηση με πεδίο ορισμού το σύνολο των φυσικών αριθμών εκτός τού 0, δηλ. το IN* και τιμές από ένα σύνολο Ε· αν το Ε είναι υποσύνολο των πραγματικών αριθμών, η ακολουθία λέγεται *πραγματική* ή *~ πραγματικών αριθμών* • **5.** ΕΚΚΛΗΣ η ιεροτελεστία λατρευτικού χαρακτήρα, τακτική ή έκτακτη, που καθορίζεται από το τυπικό τής Εκκλησίας και έχει κέντρο της τη Θεία Λειτουργία: *οι ~ τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής έχουν κατανυκτικό και πένθιμο χαρακτήρα* || *νεκρώσιμη ~* || *~ όρθρου / εσπερινού* ΣΥΝ ιερουργία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκόλουθος* Η σημ 5 είναι μεσν.]

ακόλουθος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που ακολουθεί, που έρχεται μετά (από κάτι άλλο) ΣΥΝ επόμενος, κατοπινός, ερχόμενος **2.** (συνήθ) για την προεξαγγελία πληροφοριών, στοιχείων κ λπ που παρατίθενται σε ορισμένη σειρά: *έπειτα από μακρά σκέψη ελήφθησαν οι ~ αποφάσεις· α) β).. γ).* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε τα ~: «...»* ΣΥΝ εξής **3.** (μτφ.-λόγ.) (+γεν.) αυτός που συμφωνεί με κάτι που προηγήθηκε οι *πράξεις σου πρέπει να είναι ~ των λόγων σου* ΣΥΝ σύμφωνος, συνεπής ΑΝΤ ασυνεπής **4.** ***ακόλουθος*** (ο/η) {ακολούθ-ου | -ων, -ους} (α) το πρόσωπο που ακολουθεί κάποιον ως υφιστάμενος ή συνοδός: *οι ~ τού βασιλιά* (β) υπάλληλος κατωτέρου βαθμού στη διπλωματική υπηρεσία με συγκεκριμένα καθήκοντα: *μορφωτικός / στρατιωτικός / εμπορικός / προξενικός ~* (πβ. λ. *σύμβουλος*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* αθροιστ. + *-κόλουθος*, μεταπτωτ. βαθμ τής λ *κέλευθος* «οδός»· άρα αρχικώς *ἀκόλουθος* «συνοδός, αυτός που βαδίζει στον ίδιο δρόμο» και, κατ' επέκτ , «συνεπής, σύμφωνος». Η λ. επανήλθε σε χρήση από το λεξιλόγιο τής Αρχ., καθώς δεν απαντά ούτε στην

α- / αν- *στερητικό*

α-κλάδευτος, -η, -ο
α-κλείδωτος, -η, -ο
ά-κλεφτος, -η, -ο
α-κληροδότητος, -η, -ο
α-κλότσητος, -η, -ο
α-κλυδώνιστος, -η, -ο
α-κλώσσητος, -η, -ο
α-κοίμιστος, -η, -ο
α-κοινολόγητος, -η, -ο
α-κοινοποίητος, -η, -ο
α-κοίταχτος, -η, -ο
α-κόκκαλος, -η, -ο
α-κοκκίνιστος, -η, -ο
α-κολάκευτος, -η, -ο
α-κολάριστος, -η, -ο
α-κόλλητος, -η, -ο
α-κολόβωτος, -η, -ο

Κ.Δ ούτε στα μεσν. δημώδη κείμενα].

> **ακόλουθος – συνοδός – οπαδός – σύντροφος.** Και οι τέσσερεις λέξεις είναι αρχαίες, συνδέονται δε μεταξύ τους σημασιολογικά, μια και όλες δηλώνουν «αυτόν που ακολουθεί. που έπεται, που συμβαδίζει και συνοδεύει». Τα **ακόλουθος** και **συνοδός** συνδέονται με την έννοια «δρόμος»: *α-* αθροιστ. + *κέλευθος* «δρόμος, οδός» > *α-κόλουθος* (αρχική σημ «στον ίδιο δρόμο»), *συν-* + *οδός* > *συνοδός* «συνοδοιπόρος, συνοδευτής». Ας σημειωθεί ότι η αρχαία λέξη τονίζεται κανονικώς ως σύνθετο (πβ. λ. *πάρ-οδος, πρό-οδος. κάθ-οδος, έξ-οδος*) στην προπαραλήγουσα. Κατά την επανενεργοποίησή της, όμως. στη Ν Ελληνική, προκειμένου να διαφοροποιηθεί αφενός από το ουσιαστικό *η σύνοδος* «συνέλευση» (που τονίζεται κανονικά) και να δηλώσει αφετέρου εντονότερα τη σημ. αυτού που ενεργεί («δρώντος προσώπου»), μετασχηματίστηκε τονικά σε *συνοδός* κατά το πρότυπο των ρηματικών παραγώγων (πβ *ενεργός, βοηθός. οδηγός, ναυπηγός. δημιουργός* κ τ ό) Το αρχ. **οπαδός** (< **οπά* «ακολουθία, συνέχεια») ανάγεται στο ρ. **έπ-ομαι** «ακολουθώ» και σημαίνει «αυτόν που ακολουθεί, συνοδεύει». Η Λατινική δάνεισε σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (Γαλλική. Αγγλική, Γερμανική κ ά.) τις αντίστοιχες λέξεις, που ανάγονται είτε στην έννοια τού «ομοτράπεζος» (cum «συν» + panis «ψωμί» > companio, πβ γαλλ. compagnon. αγγλ companion) είτε στην έννοια τού «συγκάτοικος» για στρατιώτες που συστεγάζονται στην ίδια σκηνή (camara «κάμαρα, δωμάτιο» + -atus > camaratus, πβ γαλλ. camarade, αγγλ comrade, γερμ Kamarad). Στο companion αντιστοιχεί το αρχ. και νέο ελλην **σύν-τροφος** *(συν + τρέφομαι).*

ακολουθώ (κ. -άω) ρ μετβ κ. αμετβ. {ακολουθ-είς κ -άς. . | ακολούθησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. ακολουθηθείς, -είσα, -έν} **1.** πηγαίνω μετά από (κάποιον/κάτι), κινούμαι από πίσω προς την ίδια κατεύθυνση: *το περιπολικό πήρε εντολή να ακολουθήσει το ύποπτο αυτοκίνητο || άκουσα βήματα πίσω μου και κατάλαβα ότι κάποιος με ακολουθούσε ||* ~ (κάποιον) *από κοντά / βήμα προς βήμα / κατά βήμα / κατά πόδας* ΣΥΝ παρακολουθώ ΑΝΤ προηγούμαι. προπορεύομαι, πηγαίνω εμπρός **2.** έρχομαι (σε σειρά, τάξη, χρόνο) μετά από (κάποιον/κάτι): *τη συννεφιά ακολούθησε καταρρακτώδης βροχή || τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ακολούθησε στον θρόνο το 565 ο Ιουστίνος Β'* || (κ αμετβ.) *μετά την ομιλία ακολούθησε δεξίωση* ΣΥΝ διαδέχομαι, έπομαι ΑΝΤ προηγούμαι **3.** έρχομαι μετά από (κάποιον/κάτι) ως συνέπεια, αποτέλεσμα, συμπέρασμα. *την άνοδο τού πληθωρισμού πρέπει κανονικά να ακολουθεί αντίστοιχη αύξηση των μισθών* || (κ. αμετβ.) *τώρα που έγινε η αρχή, θ' ακολουθήσουν κι άλλες επιτυχίες* ΣΥΝ επακολουθώ, συνακολουθώ, απορρέω, εκπηγάζω, προκύπτω ΑΝΤ. προηγούμαι **4.** πηγαίνω μαζί με. συντροφεύω (κάποιον) στον δρόμο του: *μου ζήτησε να τον ακολουθήσω μέχρι τον σταθμό ||* ~ *κάποιον ώς την άκρη τού κόσμου || ακολούθησε τον σύζυγό της στην εξορία·* ΦΡ ***ακολουθώ κάποιον στην τελευταία του κατοικία*** πηγαίνω στην κηδεία κάποιου· *συγγενείς. φίλοι και συνάδελφοι τον ακολούθησαν στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ συνοδεύω. συνοδοιπορώ **5.** κινούμαι στην κατεύθυνση (ενός δρόμου. ενός τρόπου ζωής κ.λπ.): *ακολουθήστε αυτό τον δρόμο και στην πρώτη διασταύρωση στρίψτε αριστερά ||* ~ *δρομολόγιο / μονοπάτι /* (μτφ.) *ανοδική πορεία / εσφαλμένη οδό / σπουδές / επαγγελματικό ή επιστημονικό κλάδο·* ΦΡ (α) ***ακολουθώ (κάποιον) με το βλέμμα / τα μάτια*** παρακολουθώ, κοιτάζω (κάποιον) ενώ κινείται (β) ***ακολουθώ (κάποιον) στον τάφο / ώς τον θάνατο*** πεθαίνω μαζί ή μετά από (κάποιον): *μην αντέχοντας τον χαμό τού συζύγου της, τον ακολούθησε στον τάφο τρεις μήνες αργότερα* (γ) ***ακολουθώ την τύχη / τη μοίρα (κάποιου)*** υφίσταμαι τα ίδια δεινά, παθαίνω τα ίδια με (κάποιον): *όσοι του αντιτάσσονταν ακολουθούσαν την τύχη εκείνων που εξόρισε όταν κατέλαβε την εξουσία* **6.** εφαρμόζω. *ο ασθενής ακολούθησε τις οδηγίες τού γιατρού || και οι μετριοπαθείς ηγέτες, όταν ο λαός τούς πιέζει, ακολουθούν πιο ριζοσπαστική πολιτική ||* ~ *μέθοδο / γραμμή / τακτική / διαδικασία / διδασκαλία / αρχή / την πεπατημένη / θεωρία / μόδα / παράδοση / συμβουλή / θεραπεία / οδηγίες / ένα πρόγραμμα / το παράδειγμα κάποιου* (τον μιμούμαι) || ~ *με συνέπεια / απαρέγκλιτα / κατά γράμμα ένα πρόγραμμα* **7.** ζω ή ενεργώ σύμφωνα με (κάτι/κάποιον): ~ *τον ίσιο δρόμο / τη φωνή τής καρδιάς μου / τής συνείδησής μου* **8.** (για πρόσ.) δέχομαι (κάποιον) ως οδηγό, ηγέτη. είμαι οπαδός του: *οι πρώτοι μαθητές που ακολούθησαν τον Χριστό ήταν ο Ανδρέας και ο Ιωάννης.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκολουθῶ (-έω) < ἀκόλουθος*].

ακολούθως επίρρ. [αρχ] (λόγ.) **1.** μετά, κατόπιν, εν συνεχεία. *το πόρισμα θα υποβληθεί στον υπουργό και ~ θα δοθεί στη δημοσιότητα·* ΦΡ ***ως ακολούθως*** με τον ακόλουθο τρόπο, ως εξής: *το ιατρικό ανακοινωθέν είχε ως ακολούθως. «. .»* **2.** (+προς) σύμφωνα με: *η απόφαση εκδόθηκε ~ προς τις διατάξεις τού νέου νόμου*

ακόμη κ. **ακόμα** επίρρ (χρονικό) **1.** (δηλώνει την εξακολούθηση) μέχρι τη στιγμή για την οποία γίνεται λόγος *βρέχει ~ || Κοιμάσαι ~, Δύο η ώρα' || –Πήγαινε να τη χαιρετίσεις. –Δεν έφυγε ~; || αντέχω / ελπίζω ~* **2.** (εμφατ.) για να τονιστεί ότι κάτι είναι πρώιμο ή γίνεται πρώιμα: ~ *δεν ήρθες και φεύγεις πάλι:* (φεύγεις σχεδόν αμέσως μόλις ήρθες) || *σε τρυφερή ~ ηλικία ξενιτεύτηκε·* ΦΡ **ακόμα να...** για κάτι που αργεί. που δεν έχει γίνει. αντίθετα με ό,τι θα ανέμενε κανείς. ~ *τελειώσεις; Πέρασε η ώρα* **3.** επιπλέον, περισσότερο: *χρειαζόμαστε ~ δύο υπαλλήλους || τι θα δούμε / ακούσουμε ~' || Μη βιάζεσαι! Έχουμε ~ καιρό! || ~ μια φορά / ένα βήμα || «Λίγο ~, να σηκωθούμε λίγο ψηλότερα»* (Γ Σεφέρης) **4.** (επιτατ. πριν από συγκριτικό) περισσότερο *με τα καινούργια πράγματα που έβαλα, η βαλίτσα έγινε ~ βαρύτερη || ~ καλύτερα!* • ΦΡ (α) ***ακόμη και*** (επιτατ.) για να τονιστεί πόσο υπερβολικό ή εκπληκτικό είναι κάτι: ~ *στα μέσα τού Ιουλίου κάνει κρύο εκεί! || μετά τις τελευταίες ταραχές φοβάται ~ να βγει στον δρόμο* || (και με αλλαγή τής σειράς των λέξεων στη φρ.) *φοβάται και τον ήσκιο του ακόμη* (β) ***ακόμη και*** (+αν / να / όταν· όταν ακολουθεί παραχωρητική πρόταση) έστω και. *δεν πρόκειται να ενδώσω, ~ να μου το ζητήσει παρακαλώντας || ~ αν διαφωνούμε μεταξύ μας, πρέπει να μείνουμε ενωμένοι || δεν έστερξε να βοηθήσει, ~ όταν του εξηγήσαμε ότι τα πάντα εξαρτώνται από αυτόν* (γ) ***και πού 'σαι ακόμη!*** δεν φθάσαμε στο τέλος, στο όριο. τα χειρότερα ή τα καλύτερα είναι μπροστά μας: *--Δεν αντέχω άλλο αυτή τη ζέστη' --~! Αύριο η θερμοκρασία θ' ανέβει κι άλλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀκομή* < αρχ *ἀκμήν*, αιτ τού *ἀκμή*, όπου τόσο το *-ο-* όσο και ο αναβιβασμός τού τόνου οφείλονται στην επίδραση των (χρονικών ιδίως) επιρρ. *πότε, τότε* κ.ά Η κατάλ *-α*, στο *ἀκόμα* (μεσν) σχηματίστηκε αναλογικά προς τα επιρρ σε *-α*. Η χρήση τής αιτ. *ἀκμήν* ως επιρρήματος είναι ήδη αρχ. (παρότι αποδοκιμαζόταν από τους γραμματικούς) και είχε τη σημ «μόλις. ίσα-ίσα», δείχνοντας ότι κάτι βρίσκεται πολύ κοντά στο αναγκαίο όριο (την *ἀκμήν*), ώστε να συμβεί (λ.χ. Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ.* 4, 3: *τὰ σκευοφόρα. . ἀκμὴν διέβαινε*) Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ., που ενυπάρχει στην προηγούμενη, ο δε συνδυασμός με το *και*, με συγκριτικά επιθέτων και με αρνητ μόρια προσέδωσε στο επίρρ. σημαντικό πλούτο χρήσεων, ο οποίος μαρτυρείται στα μεσν. κείμενα, αλλά και στην Κ.Δ. (Ματθ. 15, 16 *ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε*, όπου και η μοναδική μαρτυρία τής λ.)].

ακομμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν υποστηρίζει ή δεν ανήκει σε κανένα πολιτικό κόμμα· *η εφημερίδα μας είναι ~· οι αναγνώστες μας προέρχονται από διάφορους πολιτικούς χώρους* ΣΥΝ αφατρίαστος ΑΝΤ κομματιζόμενος, κομματικός, (εκφραστ.) βαμμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κρίνει αντικειμενικά και αμερόληπτα ΣΥΝ αμερόληπτος, αντικειμενικός, ουδέτερος ΑΝΤ μεροληπτικός

ακομπανιαμέντο (το) ελλην. *συνοδία·* η ρυθμική συνοδία, κυρ με κιθάρα, μιας μελωδίας ΣΥΝ. ακομπανιάρισμα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accompagnamento < accompagnare. βλ κ. *ακομπανιάρω*]

ακομπανιάρω ρ. μετβ. {ακομπανιάρισ-α, -τηκα, -μένος} ελλην. *συνοδεύω* **1.** ΜΟΥΣ συνοδεύω (κύρια μελωδία) με ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα ή (κάποιον) στο τραγούδι **2.** (μτφ) συμφωνώ (με κάποιον) και (τον) υποστηρίζω ΣΥΝ σιγοντάρω — **ακομπανιάρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ accompagnare «συνοδεύω» < ad + δημώδ λατ. compania «συντροφιά, συνοδία» (< cum «συν, μαζί» + panis «ψωμί», οπότε η λ. παρουσιάζει την εικόνα ανθρώπων που τρώνε μαζί, πβ. και *σύν-τροφος*)]

ακόμπιαστα επίρρ· χωρίς να κομπιάζει κανείς. χωρίς δυσκολία ή αναστολές στην ομιλία. — **ακόμπιαστος,** -η. -ο

άκομψος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κομψότητα, χάρη, ακαλαίσθητος. ~ *εμφάνιση / τρόποι / λογοτεχνικό ύφος* ΣΥΝ άχαρος. άγαρμπος, κακόγουστος, χοντροκομμένος ΑΝΤ κομψός, καλαίσθητος **2.** αγενής. χωρίς λεπτότητα ή διπλωματικότητα: *ο τρόπος με τον οποίο αποπέμφθηκε από την κυβέρνηση ήταν πολύ ~. έμαθε από τις ειδήσεις την απόλυσή του* — **άκομψα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμορφος.*

ακόνι (το) {ακον-ιού | -ιών} η σκληρή και λεία πέτρα. φυσική ή τεχνητή, που χρησιμοποιείται για το τρόχισμα κοπτικών εργαλείων (ψαλιδιών, μαχαιριών κ.ά). τα οποία έχουν φθαρεί από τη χρήση. Επίσης **ακόνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκόνιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀκόνη* < Ι Ε *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ἄκ-ρος, ἀκ-τή. ἀκ-μή. ἀκ-όντιο(ν)* κ.ά.) + *-όνη*, επίθημα. που συχνά χρησιμοποιείται για εργαλεία και τεχν όρ., πβ. *ἀγχ-όνη, βελ-όνη, περ-όνη, σφενδ-όνη* κ ά].

ακονίζω ρ. μετβ. {ακόνισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** οξύνω, συνήθ. με το ακόνι. την κόψη κοφτερού οργάνου τροχίζω: ~ *το μαχαίρι* **2.** (μτφ) οξύνω, εξασκώ (συνήθ μια πνευματική λειτουργία): ~ *το μυαλό μου, για να βρω τη σωστή λύση* ΣΥΝ γυμνάζω, ασκώ ΦΡ (μτφ.) (α) ***ακονίζω τα δόντια μου*** ετοιμάζομαι να φάω κάτι με λαιμαργία (β) ***ακονίζω τη γλώσσα μου*** ετοιμάζομαι να μιλήσω με οξύτητα (γ) ***ακονίζω την πένα μου*** ετοιμάζομαι να γράψω με οξύτητα (εναντίον κάποιου). — **ακόνισμα** (το), **ακονιστής** κ. **ακονητής** (ο) [μτγν.]. **ακονιστικός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀκονῶ (-έω) < ἀκόνη*. Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά η φρ *ακονίζω τη γλώσσα* (Π Δ *Ψαλμ* 63, 4 *ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν*, όπου χρησιμοποιείται το ρ. *ἀκονῶ, -άω*), η οποία απαντά εκτενώς στα μεσν κείμενα].

ακονιστήρι (το) {ακονιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το όργανο με το οποίο γίνεται το ακόνισμα. το ακόνι ΣΥΝ ακόνη, τροχιστήριο. τροχείο
[ΕΤΥΜ < θ *ακονισ-* (ρ *ακονίζω*) + παραγ επίθημα *-τήρι*]

ακονόπετρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η πέτρα τού ακονιού.

ακοντίζω ρ. μετβ. {ακόντισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} εξακοντίζω, εκσφενδονίζω — **ακόντιση** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χειρίζομαι το ακόντιο». < *ἄκων, -οντος* «ακόντιο»]

ακόντιο (το) {ακοντί-ου | -ων} **1.** μικρό κοντάρι που αποτελείται από ξύλινο στέλεχος και σιδερένια αιχμή (στην αρχαιότητα το χρησιμοποιούσαν στον πόλεμο. στο κυνήγι και στον αθλητισμό, ενώ σήμερα μόνο στο αθλητικό αγώνισμα) ΣΥΝ δόρυ **2.** (συνεκδ.) το αγώνισμα τής ρίψεως ακοντίου, ο ακοντισμός. *πρωταθλητής στο ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκόντιον*, υποκ. τού *ἄκων, -οντος*, «ακόντιο» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ag-na «στάχυ». ac-us «άχυρο» σανσκρ. aś-ánish «αιχμή βέλους», γερμ. Ahle «σούβλα», αγγλ ear «στάχυ», ολλ. aar. γαλλ aigu «οξύς» κ ά Ομόρρ. *ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος, ἀκ-τή* κ.ά.].

ακοντισμός (ο) [αρχ.] ΑΘΛ το αγώνισμα κατά το οποίο ο αθλητής

προσπαθεί να ρίξει το ακόντιο όσο το δυνατόν πιο μακριά.

ακοντιστής (ο) [αρχ.], **ακοντίατρια** (η) (σημ. 1) {ακοντιστριών} **1.** ΑΘΛ αθλητής/αθλήτρια που ασχολείται με το αγώνισμα τού ακοντισμού (βλ λ.) **2.** ΙΣΤ το μέλος στρατιωτικού σώματος τής αρχαιότητας οπλισμένου με ασπίδες, σπαθιά και ακόντια

a contrario λατ. (προφέρεται *α κον-τράριο*) ελλην. *εξ αντιδιαστολής. εξ αντιθέτου* από την αντίθετη πλευρά

ακοόγραμμα (το) {ακοογράμμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ η γραφική παράσταση που προκύπτει από τη μέτρηση τής οξύτητας τής ακοής με ειδικό ηλεκτροακουστικό όργανο, το ακοόμετρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiogramme (νόθο σύνθ)].

ακοομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο προσδιορισμός τής ακουστικής ικανότητας με ειδική συσκευή (ακοόμετρο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiométrie (νόθο σύνθ)].

ακοόμετρο (το) [1887] {ακοομέτρ-ου | -ων} η συσκευή εξετάσεως τής ακοής, που παράγει ηλεκτρικές τάσεις και διοχετεύει στα αφτιά τού εξεταζομένου ήχους διαφορετικής εντάσεως ανά ακουστική συχνότητα. μετρώντας συγχρόνως το «κατώφλι ακουστικότητας». δηλ. την ελάχιστη στάθμη στην οποία ο εξεταζόμενος κατορθώνει ακόμη να αντιλαμβάνεται τον ήχο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiomètre (νόθο σύνθ.)]

ακοπίαστα κ **ακόπιαστα** [μεσν.] επίρρ· χωρίς κόπο, ακούραστα: *πλούτισε ~ και τώρα τρώει από τα έτοιμα* ΣΥΝ άκοπα, ξεκούραστα — **ακοπίαστος**, -η. -ο [αρχ] κ. **ακόπιαστος** [μεσν.]

άκοπος[1], -η, -ο κ. (λαϊκ) **άκοφτος** **1.** αυτός που δεν έχει κοπεί· *~ νύχια / σελίδες βιβλίου* **2.** (για καρπούς, κλαδιά, φύλλα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει τρυγηθεί ή κοπεί **3.** (για σιτάρι, καφέ κ λπ) αυτός που δεν έχει αλεστεί. *«κι άκοπο μασάς καφέ πικρό»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *κόπτω*].

άκοπος[2], -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν απαιτεί. δεν προκαλεί κόπο ή αποκτάται δίχως κόπο: *~ εργασία / λεφτά / κέρδη* ΣΥΝ ακόπιαστος, άνετος. ξεκούραστος ΑΝΤ. κοπιαστικός. κουραστικός. επαχθής — **άκοπα** [μεσν.] / **ακόπως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *κόπος*].

ακόρεστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χορτάσει ή δεν μπορεί να χορτάσει: *~ πείνα / δίψα / όρεξη* ΣΥΝ αχόρταγος, αχόρταστος, αδηφάγος ΑΝΤ χορτασμένος. χορτάτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα. *~ πάθος / περιέργεια / φιλοδοξία* ΣΥΝ άπληστος, ανικανοποίητος **3.** ΧΗΜ (α) ***ακόρεστες ενώσεις*** οι οργανικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριό τους διπλούς ή τριπλούς δεσμούς μεταξύ ατόμων άνθρακα (β) ***ακόρεστο διάλυμα*** το διάλυμα που περιέχει ποσότητα διαλυμένης ουσίας μικρότερη από τη μέγιστη ποσότητα. η οποία μπορεί να διαλυθεί στο διαλυτικό υγρό που περιέχεται στο διάλυμα (βλ κ. λ. *διάλυμα*). — **ακόρεστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *κορέννυμι* «χορταίνω». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *ακόρεστο διάλυμα / ενώσεις* (< αγγλ. unsaturated solution / compounds)].

ακορντεόν (το) {άκλ.} ελλην *συγχόρδιο* ή *φυσαρμόνιο* (λόγω τού φυσερού που χαρακτηρίζει το όργανο) ΜΟΥΣ μουσικό όργανο, φορητό και πνευστό. με πληκτρολόγιο (κλαβιέ) από τη μια πλευρά για τη μελωδία και κουμπιά για τις συγχορδίες από την άλλη και χειροκίνητο πτυσσόμενο φυσερό, που πιέζει τον αέρα διά μέσου μικρών μεταλλικών γλωσσιδίων και παράγει ήχους ποικίλης οξύτητας. — **ακορντεονίστας** (ο). **ακορντεονίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accordéon < γερμ. Akkordion, ονομασία που δόθηκε στο μουσικό όργανο από τον εφευρέτη του C. Demian το 1829 Η ονομασία συνδ μάλλον με τη λέξη *χορδή* (λατ. chorda) παρά με τη λέξη cor, cordis «καρδιά» (από όπου τα γαλλ. accorder, αγγλ. accord «συμφωνώ»). Συνεπώς, το accordéon ανάγεται σε αμάρτυρο λατ. *acc(h)ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

ακόρντο (το) η συγχορδία (βλ.λ)· εύχρ ιδίως σε ορισμένες πρακτικές εφαρμογές τής μουσικής: *πιάνει στην κιθάρα τα ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ accordo «συμφωνία, αρμονία» < accordare «συμφωνώ» < λατ *acc(h)ordare «χορδίζω. κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

-άκος **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους· *δρόμος > δρομ-άκος. άνθρωπος > ανθρωπ-άκος. δικηγόρος > δικηγορ-άκος* **2.** κατάληξη επωνύμων μανιάτικης, κατά κανόνα. προέλευσης· *Βρεττ-άκος, Δημητρ-άκος, Σταματ-άκος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *-άκι*]

ακόσμητος, -η, -ο **1.** αδιακόσμητος, αστόλιστος **2.** (μτφ. για ύφος λόγου) αυτός που δεν έχει λογοτεχνικά στολίδια, λιτός ΣΥΝ απέριττος, φυσικός. — **ακόσμητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *κοσμῶ*].

ακοσμία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η απρεπής και ανάρμοστη συμπεριφορά ΣΥΝ απρέπεια. παρεκτροπή. ασχημοσύνη ΑΝΤ κοσμιότητα. ευπρέπεια, ευκοσμία, ευγένεια • **2.** ΦΙΛΟΣ η παραλλαγή τής πανθεΐας, η οποία προβάλλει την ιδέα, το πνεύμα, τον Θεό (κατ' αντιδιαστολή προς την άλλη παραλλαγή, την *παγκοσμία*. που προβάλλει το φυσικό στοιχείο και ρέπει προς την αθεΐα)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκοσμος*. Η φιλοσοφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Akosmismus (όρος των φιλοσόφων Fichte και Hegel)]

ακοσμισμός (ο) [1857] ΦΙΛΟΣ θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος δεν υπάρχει ως πραγματικότητα παρά μόνο μέσα στον Θεό· αποτελεί τον αντίποδα τού αθεϊσμού.
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *κόσμος* + παραγ. επίθημα *-ισμός*, ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Akosmismus].

άκοσμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κοσμιότητα απρεπής: *~ συμπεριφορά* ΣΥΝ ανάρμοστος, αταίριαστος, ανοίκειος ΑΝΤ κόσμιος, ευπρεπής. — **άκοσμα / ακόσμως** [αρχ] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ακατάστατος», < ἀ- στερητ + *κόσμος* «στολίδι – τάξη»].

ακοστάρω ρ αμετβ. {ακοστάρισα} (λαϊκ) ΝΑΥΤ (για πλοία και βάρκες) πλευρίζω στην παραλία, την αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο. — **ακοστάρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accostare «πλησιάζω, προσεγγίζω» < ad + costa «πλευρά – ακτή»].

ακουαμαρίνα (η) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ ημιπολύτιμος λίθος με γαλάζιο ή γαλαζοπράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ aquamarine < λατ. aqua marina «θαλάσσιο νερό»].

ακουαρέλα (η) {δύσχρ. ακουαρελών} ελλην *νερομπογιά, υδατογραφία* ΚΑΛ ΤΕΧΝ **1.** χρώμα ζωγραφικής που διαλύεται με νερό και χρησιμοποιείται για ορισμένη τεχνική ζωγραφικής. την υδατογραφία· η νερομπογιά (συνεκδ) **2.** το μείγμα που προκύπτει από το παραπάνω χρώμα με το νερό **3.** η ζωγραφική με νερομπογιές· υδατογραφία **4.** ο πίνακας που είναι ζωγραφισμένος με νερομπογιές **5.** το χαρτί για υδατογραφία. -- **ακουαρελίστας** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ aquarelle < παλαιότ ιταλ acquarella (σύγχρονο ιταλ acquerello) «νερομπογιά», υποκ τού λατ. aquarius «υδάτινος»].

ακουάριουμ (το) {άκλ.} το ενυδρείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < λατ. aquarium < aqua «νερό»]

ακουατίντα (η) (προφ. *ακουατίν-τα*) (παλαιότ) μέθοδος χαρακτικής σε μέταλλο· (συνεκδ) το έργο που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω μέθοδο
[ΕΤΥΜ < ιταλ. acquatinta < acqua «νερό» + tinta «χρώμα, βαφή»].

ακουαφόρτε (το) {άκλ } (καθημ.) **1.** το νιτρικό οξύ· καυστικό υγρό με πολλές βιομηχανικές εφαρμογές **2.** (καταχρ) εμπορική ονομασία τού υδροχλωρικού οξέος, καυστικού υγρού που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ acquaforte < λατ. aqua fortis «ισχυρό νερό»]

ακουμπισμένος, -η. -ο → ακουμπώ

ακουμπιστήρι (το) {ακουμπιστηρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) αυτό πάνω στο οποίο ακουμπά κανείς. στήριγμα **2.** (συνεκδ.) το μπαστούνι, το ραβδί **3.** (μτφ.) πρόσωπο ή μέρος. όπου καταφεύγει κανείς για να βρει προστασία. Επίσης **ακουμπιστήρα** (η)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *α(κ)κουμβιστήριον (ξύλον) < ἀκ(κ)ουμπῶ / -ίζω* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-τήρι* (πβ *σκαλισ-τήρι, ποτισ-τήρι*)].

ακουμπιστός, -ή, -ό αυτός που ακουμπά κάπου: *στεκόταν ~ στον τοίχο* — **ακουμπιστά** επίρρ.

ακουμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ κ. αμετβ {ακουμπάς . | ακούμπ-ησα, -ιέμαι, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω μέλος τού σώματός μου (χέρι, δάχτυλο, κορμό κ λπ) σε επαφή με κάτι/κάποιον· *το σίδερο είναι ακόμη ζεστό· μην το ακουμπήσεις!* ‖ *~ κάτι με το πόδι μου* ΣΥΝ αγγίζω **2.** (γενικότ.) έρχομαι σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φυτό ψήλωσε τόσο πολύ, που ακούμπησε το ταβάνι* ΣΥΝ φθάνω ♦ (αμετβ) **3.** τοποθετώ πρόχειρα, για λίγο: *πού να ακουμπήσω τον δίσκο;* **4.** στηρίζω. βάζω (κάτι) να στέκεται: *ακούμπησε το κεφάλι της στον ώμο του και αποκοιμήθηκε* **5.** (+σε) έρχομαι σε επαφή με κάτι. *το σύννεφο ακουμπούσε στη βουνοκορφή* **6.** στηρίζομαι: *ζαλίστηκε και ακούμπησε στον τοίχο, για να μην πέσει* ‖ *«σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα»* (Α. Σικελιανός) **7.** (μτφ.) βασίζομαι στη βοήθεια (κάποιου): *ακούμπα πάνω μου και όλα θα πάνε καλά!* **8.** (μτφ.) πλησιάζω: *η αστυνομία διατεινόταν ότι ακούμπησε τους τρομοκράτες* • ΦΡ (αργκό) ***τ' ακουμπάω (σε κάποιον)*** (i) δίνω χρήματα (σε κάποιον): *τους τ' ακουμπάει κάθε μήνα κι εκείνοι του πουλάνε προστασία για το μαγαζί* ΣΥΝ τα σκάω (ii) ξοδεύω (κάπου): *λέει ότι δεν έχει λεφτά, αλλά τ' ακουμπάει κάθε νύχτα στα ξενυχτάδικα.* — **ακούμπημα** κ. **ακούμπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἀκ(κ)ουμπῶ / ἀκ(κ)ουμπίζω* αρχική σημ «ξαπλώνω», < λατ. accumbo «κατακλίνομαι» < ad + cu(m)bo «ξαπλώνω»].

ακούραστος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν κουράζεται εύκολα· ακαταπόνητος: *~ μαχητής τής αλήθειας, συνεχίζει να υπηρετεί πιστά τη δημοσιογραφία στα 65 του χρόνια* ΣΥΝ ακάματος, ακατάβλητος, άοκνος **2.** αυτός που τον διακρίνει η εργατικότητα, η προθυμία για δουλειά, που σφύζει από ενεργητικότητα ΣΥΝ εργατικός, αεικίνητος, ενεργητικός, χαλκέντερος. — **ακούραστα** επίρρ.

ακουρμάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ακουρμάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ -λογοτ.) ακούω με προσοχή· αφουγκράζομαι
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκρουμάζομαι / -αίνομαι* (η τροπή *-ο- > -ου-* λόγω τού χειλικού *-μ-*) < **ἀκροαμάζομαι* < *ἀκρόαμα* + παραγ. επίθημα *-άζομαι*].

άκουρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κουρευτεί. *~ πρόβατα* **2.** (για υποψήφιο μοναχό) αυτός που δεν έλαβε ακόμη το μοναχικό σχήμα

α- / αν- *στερητικό*

α-κομμάτιαστος, -η, -ο
α-κοπάδιαστος, -η, -ο
α-κοπάνιστος, -η, -ο
α-κόπαστος, -η, -ο
α-κόπριστος, -η. -ο
α-κορνιζάριστας, -η, -ο
α-κορνίζωτος, -η, -ο
α-κορφολόγητος, -η, -ο
α-κασκίνιστος, -η, -ο
α-κοσταλόγητας, -η. -ο
α-κατσάριστος, -η, -ο
α-καυβάλητας, -η, -ο
α-κουβάριαστας, -η, -ο
α-κουβέντιαστος, -η, -ο
α-κουκούλωτας, -η, -ο
α-κουμαντάριστας, -η, -ο
α-κούμπωτος, -η, -ο
α-κούνητος, -η, -ο
α-καύρευτας, -η, -ο
α-κούρντιστας, -η, -ο
α-καύρσευτας, -η. -ο

με την τελετή τής κουράς.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *κουρά* «κούρεμα»].

ακούσιος, -α, -ο **1.** αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση. όχι ηθελημένα: *~ παράλειψη* ΣΥΝ αθέλητος ΑΝΤ εκούσιος. ηθελημένος, εσκεμμένος (βλ λ. *άκων*) **2.** (για πρόσ) αυτός που κάνει κάτι χωρίς να το έχει επιδιώξει: *περνούσε τυχαία και έγινε ~ θεατής των γεγονότων* || *~ συνεργός / ήρωας* ΑΝΤ εκούσιος, ηθελημένος. εσκεμμένος. — **ακούσια / ακουσίως** [αρχ] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *ἑκούσιος*].

άκουσμα (το) [αρχ.] {ακούσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** ό.τι ακούγεται (συνήθ. για ήχο που έχει μουσικότητα): *δεν υπάρχει γλυκύτερο ~ από το γέλιο ενός παιδιού* || *μουσική στη διαπασών τη νύχτα δεν είναι το ιδανικό ~ για τα αφτιά μας* **2.** το να ακούσει κανείς (κάτι): *στο άκουσμα* και *μόνο τού ονόματός του θυμώνει*

άκουσον ρ → ακούω

ακουστά επίρρ εξ ακοής· μόνο στη ΦΡ ***έχω ακουστά*** (i) γνωρίζω εξ ακοής, από φήμη ή διάδοση (και όχι εξ ιδίας αντιλήψεως): *σας ~ και χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας γνωρίζω προσωπικά* (ii) έχω αόριστη πληροφόρηση, γνωρίζω μόνο το όνομα, αλλά όχι τα σχετικά (με κάτι): *~ για το σκάνδαλο Λόκχιντ, αλλά δεν γνωρίζω λεπτομέρειες*

ακουστική (η) **1.** ΦΥΣ ο κλάδος τής φυσικής που ασχολείται με το σύνολο των φυσικών φαινομένων, τα οποία αναφέρονται στις ιδιότητες, την παραγωγή, τη διάδοση και τη λήψη των ήχων **2.** ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί τη μετάδοση των ήχων που παράγονται μέσα σε αυτόν: *το θέατρο τής Επιδαύρου φημίζεται για την ~ του* ΣΥΝ ακουστικότητα **3.** ΤΕΧΝΟΛ ***ακουστική τεχνολογία*** ο κλάδος που ασχολείται με τον έλεγχο τής ηχορρύπανσης και με την εξασφάλιση καλών συνθηκών ακουστικής (σημ. 2) στα κτήρια
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. acoustique < αρχ. *ἀκουστικός*]

ακουστικό (το) **1.** (α) η συσκευή που λειτουργεί σε επαφή με το αφτί μεταδίδοντας ήχο (β) ΙΑΤΡ ***ακουστικό βαρηκοΐας*** όργανο που τοποθετείται στο αφτί και ενισχύει τον ήχο για άτομα που πάσχουν από βαρηκοΐα **2.** το εξάρτημα τής τηλεφωνικής συσκευής που λαμβάνει και μεταδίδει τους παραγόμενους από τους ομιλητές ήχους με τη μετατροπή των ηλεκτρικών σημάτων σε ηχητικά *περιμένετε / αναμείνατε στο ~ σας!* || *κατεβάζω / σηκώνω / κλείνω το ~* ΦΡ ***περιμένω στο ακουστικό (μου)*** περιμένω να με καλέσει, να επικοινωνήσει κάποιος μαζί μου: *έναν μήνα περίμενε μάταια στο ακουστικό του τους ανθρώπους τής διοίκησης να του κάνουν πρόταση ανανέωσης τού συμβολαίου του* **3. ακουστικά** (τα) (α) σύστημα αποτελούμενο από δύο ακουστικά (σημ. 1), τα οποία προσαρμόζονται και εφάπτονται στα αφτιά έτσι, ώστε να μεταδίδουν τον ήχο ή να προστατεύουν από έντονους θορύβους (β) ΙΑΤΡ. η κοινή ονομασία τού στηθοσκοπίου.
[ΕΤΥΜ Ουδ τού αρχ. επιθ *ἀκουστικός*. Η σημ 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ écouteur, ενώ η 3 είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ earphone].

ακουστικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση ή τα όργανα τής ακοής. *όσο ο άνθρωπος γερνά, τόσο η ~ του ικανότητα εξασθενεί* || *~ αντίληψη / νεύρο / παραίσθηση / σήμα*· ΦΡ ***ακουστικός τύπος*** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση τής ακοής: *είμαι ~· προτιμώ να ακούω το μάθημα παρά να το διαβάζω* ΑΝΤ οπτικός τύπος **2.** ΑΝΑΓ (α) ***ακουστικό οστάριο*** καθένα από τα τρία πολύ μικρά οστά (σφύρα. άκμονα και αναβολέα) που βρίσκονται στο μέσο ους (αφτί) και σχηματίζουν αλυσίδα. μέσω τής οποίας μεταδίδονται οι ήχοι στο έσω ους (β) ***ακουστικός πόρος*** η δίοδος για τη μεταφορά των ηχητικών σημάτων στον τυμπανικό υμένα τού αφτιού **3.** ΨΥΧΟΛ ***ακουστική αντίληψη*** η αποκωδικοποίηση από το κεντρικό νευρικό σύστημα των ακουστικών ερεθισμάτων **4.** ΦΥΣΙΟΛ. ***ακουστικό κέντρο*** η περιοχή τού εγκεφάλου που δέχεται τα ηχητικά ερεθίσματα **5.** ΓΛΩΣΣ (α) ***ακουστική εικόνα / ακουστικό ίνδαλμα*** η γνώση που έχει ο άνθρωπος για το πώς δηλώνεται φθογγικά (πώς προφέρεται) η σημασία μιας λέξης π χ η σημ. «πίνω» δηλώνεται στα Ελληνικά με τη φθογγική διαδοχή /píno/ (β) ***ακουστική φωνητική*** ο κλάδος τής φωνητικής που μελετά τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι από τον ακροατή ως κύματα αέρος, ανεξάρτητα από την παραγωγή και την πρόσληψή τους **6.** ΦΥΣ ***ακουστική συχνότητα*** η συχνότητα ακουστικών κυμάτων που μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τον μέσο ακροατή
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκουστός* < *ἀκούω*. Οι επιστημ όροι (εκτός τού *ακουστικού πόρου*, που απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό) είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακουστικός τύπος* (< γερμ. akustischer Typ), *ακουστικό νεύρο* (< γαλλ. nerf acoustique), *ακουστική συχνότητα* (< αγγλ. audio frequency), *ακουστική εικόνα* (< γαλλ image acoustique), *ακουστικό οστάριο* (< αγγλ. auditory ossicle) κ.ά.].

ακουστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί ή όχι τη μετάδοση τού ήχου που παράγεται μέσα σε αυτόν: *το Μέγαρο Μουσικής έχει σπουδαία ~* ΣΥΝ ακουστική.

ακουστός, -ή. -ό [αρχ] **1.** αυτός που έχει φήμη. διάσημος: *είναι ~ για τις εγχειρήσεις ανοικτής καρδιάς* ΣΥΝ. φημισμένος. ξακουστός, ξακουσμένος. πασίγνωστος, ονομαστός, περίφημος • **2.** ΦΥΣ (για ήχο) αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός από τον μέσο ακροατή. — **ακουστά** επίρρ. (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

ακουστότητα (η) {χωρ πληθ } ΦΥΣ το υποκειμενικό χαρακτηριστικό ενός ήχου που επιτρέπει στον ακροατή να χαρακτηρίσει τον ήχο ισχυρό ή ασθενή
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. audibility]

ακούω ρ αμετβ κ. μετβ {ακού-ς, -ει, -με. -τε. -ν(ε), παρατ. άκουγα | άκουσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** έχω την αίσθηση τής ακοής, είμαι ικανός να αντιλαμβάνομαι ήχους: *γέρασε και δεν ακούει καλά* ΦΡ **ακούω στο όνομα** (μεσν φρ) έχω ως όνομα, ονομάζομαι: *ξαφνικά φάνηκε ο ιππότης που ~ Λάνσελοτ* **2.** είμαι σε εγρήγορση (για να συλλάβω έναν ήχο), εντείνω την προσοχή μου: *Άκου! Σαν να βρίσκεται κάποιος στην πόρτα!* ΣΥΝ αφουγκράζομαι **3.** σε φράσεις με τις οποίες καλείται κάποιος να προσέξει αυτό που θα λεχθεί· ΦΡ (α) ***ακούς εκεί!*** για την έκφραση δυσαρέσκειας: *~! Να με κοροϊδέψει έτσι!* (β) ***άκουσον-άκουσον! / άκουσον Κύριε!*** για την έκφραση έκπληξης (συνήθ με δυσαρέσκεια): *~! Υποστηρίζει ότι μπορεί να πάρει διδακτορικό δίπλωμα μέσα σε έναν χρόνο!* (γ) ***πάταξον μεν, άκουσον δε*** βλ. λ *πατάσσω* (δ) ***ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω*** βλ. λ *ους* ♦ (μετβ.) **4.** αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι) με το αισθητήριο τής ακοής: *όταν ακούσεις το κουδούνι. άνοιξε!* || *~ την Έλλη να γελάει* || *~ φωνές / θόρυβο* ΦΡ ***δεν θέλω (ούτε) ν' ακούσω για (κάποιον / κάτι)*** για να δείξουμε ότι και μόνο η αναφορά σε κάποιον/κάτι μας προκαλεί έντονη δυσφορία *δεν θέλω ούτε ν' ακούσω για απεργίες πια!* **5.** δίνω προσοχή στο περιεχόμενο (ηχητικού ερεθίσματος). παρακολουθώ προσεκτικά: *~ μουσική / μια ομιλία / γνώμη / αίτημα* || (συνεκδ. και για τον άνθρωπο που μιλάει την πηγή τού ήχου) *~ τον δάσκαλο / τους συνομιλητές μου / τους μάρτυρες / ραδιόφωνο / έναν δίσκο* || *~ με προσοχή / με ενδιαφέρον / γοητευμένος / με δυσπιστία / με συγκατάβαση* ΣΥΝ ακροώμαι ΦΡ (α) ***άκου να σου πω / να δεις*** ή ***για άκου (ε)δώ!*** εμφατ. για να τονιστεί η σημασία όσων πρόκειται να ειπωθούν· συχνά με διάθεση επιτιμητική ή απειλητική. *~! Άλλαξε τρόπο συμπεριφοράς, γιατί δεν θα τα πάμε καλά!* (β) ***σ' ακούω και με τα δύο μου τ' αφτιά*** σε ακούω προσεκτικά (γ) ***άκου (με) που σου λέω*** επιβεβαιωτικά για κάτι που λέγεται και ενδεχομένως προκαλεί αμφιβολίες: *τελικά θα πειστεί να σου δώσει το δάνειο· ~!* (δ) ***άκου να δεις / άκου, φίλε μου / άκου κάτι πράγματα*** για την έκφραση έκπληξης: *Άκου, φίλε μου! Μέσα σε δύο μέρες κατάφερε να τελειώσει μιας εβδομάδας δουλειά!* (ε) ***ακούω βερεσέ (κάτι)*** βλ. λ. *βερεσές* (στ) ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** βλ. λ. *λέγω* **6.** (για λόγους ευχάριστους ή δυσάρεστους) μου απευθύνουν. δέχομαι· *~ κριτική / διαμαρτυρίες / αρνητικά σχόλια / έναν γλυκό λόγο / επαίνους / καλά λόγια*· ΦΡ ***τ(α) ακούω*** κ. ***ακούω τον εξάψαλμο / τα σχολιανά μου / τα εξ αμάξης / τον αναβαλλόμενο*** με μαλώνουν. με επιτιμούν, δέχομαι σφοδρή κριτική: *άκουσε τα εξ αμάξης από τον προϊστάμενό του* || *θ' ακούσει τα σχολιανά του για τη γκάφα του* **7.** παίρνω στα σοβαρά, λαμβάνω υπ' όψιν μου. ακολουθώ. υπακούω: *τα μικρά παιδιά πρέπει να ακούν τους γονείς τους* || *~ μια συμβουλή /* (μτφ.) *τη φωνή τής λογικής* **8.** επηρεάζομαι από κάποιον ή κάτι: *δεν ~ κανέναν και τίποτε* || *δεν τ' ~ εγώ αυτά· θα κάνω ό,τι αποφάσισα!* **9.** πληροφορούμαι, μαθαίνω έμμεσα: *έχω ακούσει ότι ο άντρας της δεν της φέρεται καλά είναι αλήθεια;* (μεσοπαθ. ***ακού(γ)ομαι***) **10.** δίνω ορισμένη ακουστική εντύπωση, που οφείλεται στον ήχο τής φωνής που παράγω: *από το τηλέφωνο ακουγόταν πολύ βραχνιασμένος* || *η φωνή του ~ φιλική* || *η αναπνοή της ~ βαριά* **11.** (+επίρρ) προκαλώ ευχάριστο ή δυσάρεστο αίσθημα, εντύπωση στον ακροατή. *αυτή η λέξη ~ άσχημα· καλύτερα να μην τη χρησιμοποιείς* ΣΥΝ ηχώ. χτυπάω **12.** είμαι γνωστός, γίνεται συζήτηση για μένα: *το όνομά του ακούγεται πολύ στον χώρο τής πολιτικής* **13.** για κάτι που λέγεται, συζητείται (συνήθ. ως φήμη ή πιθανότητα): *ακούγεται ότι θα γίνει υποτίμηση τής δραχμής*· ΦΡ ***πού ακούστηκε;*** για έκφραση κατάπληξης. ανάμικτης με δυσαρέσκεια: *~ να πληρώνεις πρόστιμο λόγω διαρροής τού νερού που οφείλεται σε δικό τους λάθος; Αυτά είναι απαράδεκτα πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *σύνθετος, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀ-κόF-jω* < ἀ- προθεμ. + I.E. *kew-/ *skew- «παρατηρώ. προσέχω», πβ. σανσκρ. kav-is «σοφός. προνοητής», λατ. cav-eo «προσέχω», γαλλ. caution «προσοχή», αγγλ hear «ακούω», show «δείχνω», γερμ. hören «ακούω». Schau «όψη» κ ά Ομόρρ αρχ *κοέω* (< **κοF-έω*) «παρατηρώ», *ἀ-κεύ-ω* «τηρώ», *ἀκοή* (βλ λ), *-ήκοος* (β' συνθ., πβ. *ὑπήκοος*) κ.ά. Ο τ *άκουσον* «άκου, άκουσε» είναι η αρχ. προστ. αορ. τού ρ.]

Ακράγας (ο) {Ακράγαντ-ος, -α} αρχαία Ελληνική αποικία στις ΝΔ ακτές τής Σικελίας — **Ακραγαντίνος** (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου. Κατά τη μυθολογία, ο *Ἀκράγας*, γυιος τού Δία και τής Αστερόπης, ίδρυσε την ομώνυμη σικελική πόλη. Η ιταλ ονομασία Agrigento ανάγεται στον ελλην *Ἀκράγαντα*, αιτ τού *Ἀκράγας*, μέσω τού λατ. Agrigentum]

ακράδαντος, -η, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, δεν διαψεύδεται *η μαρτυρία αυτή αποτελεί ~ απόδειξη τής αθωότητάς του* || *~ πεποίθηση / πίστη* ΣΥΝ σταθερός, αδιάσειστος. ατράνταχτος. ακλόνητος, αδιαμφισβήτητος ΑΝΤ. ασταθής, αμφίβολος, αβέβαιος. — **ακράδαντα / ακραδάντως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ. + *κραδαίνω* «σείω»]

ακραίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο άκρο. έσχατος· *~ σημείο / περιοχή* ΣΥΝ. τελευταίος, ακρινός **2.** (μτφ) αυτός που αναφέρεται σε υπερβολικές ή απίθανες καταστάσεις, ιδέες κ ά.· *αυτό που λες είναι μια ~ περίπτωση* || *μην υποστηρίζεις τόσο ~ θέσεις!* || *~ αντιθέσεις / λύσεις* ΣΥΝ υπερβολικός ΑΝΤ αντιπροσωπευτικός, μέσος, μετριοπαθής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκραῖος* < *ἄκρη / -ᾱ* + *-ιος* (πβ. κ *ἀκμή – ἀκμαῖος*)]

ακραιφνής, -ής, -ές {ακραιφν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν νοθεύτηκε με ξένα στοιχεία: *σε ~ δημοτική* ΣΥΝ καθαρός **2.** (συνεκδ για πρόσ.) γνήσιος. πραγματικός: *~ οπαδός / δεξιός / αριστερός* — **ακραιφνώς** επίρρ [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἄκρος* + επίρρ *αἴφνης*, παρά τις σημασιολογικές δυσχέρειες μιας τέτοιας ετυμολογίας]

ακραξόνιο (το) {ακραξονί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ καθεμιά από τις άκρες τού άξονα των τροχών των οχημάτων
[ΕΤΥΜ < *ακρο-* + *αξόνιο*. υποκ. τού *άξονας*]

ακρασία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ) η έλλειψη εγκράτειας. η ακολασία.

[ΕΤΥΜ αρχ < ἀκρατής < ἀ- στερητ. + -κρατής < κράτος]

ακράτεια (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η αδυναμία εκούσιας συγκρατήσεως των απεκκρίσεων: *~ ούρων / κοπράνων* || *η ~ είναι συνηθισμένη στους πολύ ηλικιωμένους*· ΦΡ ***ακράτεια γλώσσας*** η ανικανότητα να ελέγχει κανείς τα λόγια του, η αμετροέπεια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀκρατής < ἀ- στερητ + -κρατής < κράτος. Ο ιατρ όρος είναι αντιδάν., < νεολατ acratia].

ακράτητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθεί, ασυγκράτητος: *ξαφνικά ξέσπασε σε ~ γέλια και δεν έλεγε να σταματήσει* || *~ θυμός / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ακατάσχετος, ακάθεκτος ΑΝΤ συγκρατημένος -- **ακράτητα** επίρρ.

άκρατος[1], -η, -ο (συνήθ για συναισθήματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ορμητικότητα, που δεν συγκρατείται: *~ ζήλος / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ασυγκράτητος
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + κρατώ].

άκρατος[2], -η, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με κάτι άλλο· *~ οίνος* **2.** (συνήθ μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γνησιότητα, που αποκλείει οποιουσδήποτε συμβιβασμούς: *~ ιδεαλισμός* ΣΥΝ ακραιφνής, ατόφυος, πραγματικός, αληθινός
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + -κρατος < κεράννυμι «αναμειγνύω» (βλ. λ. *κράση*)].

ακρεοφαγία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} αποχή από την κρεοφαγία.

άκρη (η) {ακρών} **1.** το αρχικό ή τελευταίο σημείο ή όριο (κατά μήκος ή και κατά πλάτος) αντικειμένου ή εκτάσεως· *δέσε το αγκίστρι στην ~ τής πετονιάς* || *οι ~ τού σεντονιού* || *κατοικεί στην ~ της πόλης* ΣΥΝ τέλος, τέρμα, άκρο, πέρας· ΦΡ (α) ***απ' άκρη σ' άκρη*** σε όλη την έκταση ή το μήκος, παντού· *η αστυνομία χτένισε την περιοχή ~, αλλά δεν κατάφερε να εντοπίσει τα ίχνη τού δράστη* (β) (ως επίρρ.) ***άκρη-άκρη*** εντελώς στην άκρη, στο πιο ακραίο σημείο: *μην περπατάς ~ στο πεζοδρόμιο* || *~ στον γκρεμό* (στο χείλος του) (γ) ***όπου με βγάλει η άκρη*** προχωρώ στην εκτέλεση πράξεως, αδιαφορώντας για την τελική έκβαση *αποφάσισα να ξεκινήσω αυτή τη δουλειά και ~* (δ) ***στην άκρη τού κόσμου*** στα πέρατα τού κόσμου, πολύ μακριά: *μαζί σου πάω και ~* (ε) ***βγάζω άκρη / βρίσκω την άκρη*** (i) ανακαλύπτω την αρχή, το αίτιο ή τον σκοπό μιας πράξης, ενός γεγονότος· *ο δικηγόρος ερεύνησε για αρκετούς μήνες αυτή τη μυστηριώδη υπόθεση, αλλά στο τέλος βρήκε την άκρη* || *δεν μπορώ να βγάλω άκρη με το καινούργιο έντυπο τής εφορίας δεν καταλαβαίνω τι ακριβώς θέλουν* (ii) καταλήγω σε συμπέρασμα, συμφωνώ. *διαφωνούσαμε σε πολλά θέματα, αλλά μετά από μακρά συζήτηση βρήκαμε την άκρη* (στ) (ως επίρρ.) ***μέσες άκρες*** όχι επακριβώς, περίπου επιφανειακά *~ κατάλαβα, αλλά όχι με λεπτομέρειες* ΣΥΝ χοντρικά, γκρόσο μόντο (ζ) (μτφ.-λαϊκ.) ***έχω άκρες*** έχω τα μέσα, ανθρώπους που με εξυπηρετούν *αυτός έχει άκρες παντού, ακόμα και στα πολύ υψηλά κλιμάκια* **2.** (καταχρ.) το αιχμηρό σημείο κοπτικού και γενικότ. αιχμηρού αντικειμένου· *η ~ τού στιλέτου* ΣΥΝ μύτη, κόψη, αιχμή **3.** απόμερος τόπος, γωνιά: *Έχει πολύ θόρυβο εδώ! Ας πάμε σε μιαν ~ να τα πούμε!* ΦΡ (α) (συνήθ. για πρόσ) ***βάζω / κάνω (κάποιον) στην άκρη*** παραμερίζω, περιφρονώ (κάποιον): *τους έκανε όλους στην άκρη, για να πετύχει αυτό που ήθελε* ΣΥΝ βάζω στο περιθώριο (β) (μτφ) ***βάζω στην άκρη / μπάντα*** (για χρήματα) αποταμιεύω, φυλάγω για μελλοντικό σκοπό: *έβαλα στην άκρη ένα ποσόν, για να αγοράσω αυτοκίνητο* (γ) (εμφατ) ***αφήνω (κάτι) στην άκρη*** παύω να λέω, να κάνω ή να χρησιμοποιώ κάτι: *άσε στην άκρη την αξίνα κι έλα να μαζέψουμε τα χορτάρια* || *Άσε στην άκρη τα χωρατά! Τώρα πρέπει να σοβαρευτούμε* (δ) ***τραβώ / κάνω στην άκρη*** παραμερίζω για να δώσω την προτεραιότητα σε κάποιον άλλο: *κάνε στην άκρη να περάσω!* **4.** κάθε σημείο που δεν ανήκει στον κυρίως χώρο, στο κέντρο τής κίνησης, δραστηριότητας, όπου είναι οι πολλοί κ λπ. *οι άλλοι χόρευαν κι αυτή είχε καθίσει σε μιαν ~ μόνη της* || *έπιασε μιαν ~ στην αίθουσα και παρακολουθούσε* Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.), **άκρια** (η) [μεσν.] (σημ. 1, 3). — (υποκ.) **ακρούλα** κ **ακρίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. τ τού αρχ επιθ ἄκρος (βλ λ) Ο τ. *άκρια* σχηματίστηκε αναλογικά προς τα θηλ. σε *-ια* (*απόκρια, υπηρέτρια, γλύπτρια* κ τ ό.). Ήδη μεσν. είναι οι φρ *απ' άκρη σ' άκρη* και *βγάζω άκρη* (< μεσν. *βγαίνω εἰς τὴν ἄκραν*), ενώ η φρ. *στην άκρη τού κόσμου* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ au bout du monde)].

ακριανός, -ή, -ό → ακρινός

ακριβά επίρρ [μεσν] **1.** σε υψηλή τιμή: *είναι πολύ ωραία έπιπλα, αλλά κοστίζουν ~* || *πουλώ / στοιχίζω ~* **2.** με βαρύ τίμημα *πλήρωσε ~ το σφάλμα / την τόλμη / τη βλακεία του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής.*

ακριβαίνω ρ αμετβ. κ. μετβ. [μεσν] {ακρίβυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** (για εμπορεύματα) γίνομαι ακριβότερος, αυξάνει η τιμή πωλήσεώς μου. *από αύριο ακριβαίνουν τα γαλακτοκομικά προϊόντα* ΣΥΝ ανατιμώμαι, ανεβαίνω ΑΝΤ φτηναίνω, υποτιμώμαι, πέφτει η τιμή μου **2.** (γενικότ.) γίνομαι δαπανηρός *μέρα με τη μέρα η ζωή ακριβαίνει όλο και περισσότερο* ♦ **3.** (μετβ.) αυξάνω την τιμή πωλήσεως ενός εμπορεύματος: *η κυβέρνηση αποφάσισε να ακριβύνει τα είδη πολυτελείας* ΣΥΝ ανατιμώ ΑΝΤ υποτιμώ, ρίχνω την τιμή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -αίνω

ακρίβεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ πληθ } **1.** η απόλυτη σαφήνεια και ορθότητα, η απόδοση ή διατύπωση με τρόπο που να μην υπάρχει σφάλμα, έλλειψη, να μη δημιουργείται παρερμηνεία, ασάφεια, εσφαλμένη εντύπωση· η πληρέστερη δυνατή απόδοση ή έκφραση (μιας πραγματικότητας, ενός φαινομένου, όρου κ.ά.): *η ανάγκη για ~ στη διατύπωση οδηγεί κάθε επιστήμη στη δημιουργία τής δικής της ορολογίας* || *μαθηματική / απόλυτη ~* || *εκφράζεται με ~ / με κάθε δυνατή / με τη μέγιστη ~*· ΦΡ ***για την ακρίβεια*** για να είμαι ακριβέστερος, ακριβέστερα: *το καλοκαίρι θα πάω στην Ευρώπη, ~ στην Αυστρία και την Ελβετία* **2.** (ειδικότ) η τέλεια απόδοση οργάνων, μηχανικών μέσων ή λειτουργιών που συντελούνται με αυτά, η απόλυτη λειτουργική αξιοπιστία τους: *αυτό το ρολόι, αν και παλιό, διακρίνεται για την ~ του* || *μηχανισμός ακριβείας* || *ζυγός ακριβείας* (η ζυγαριά που χρησιμοποιείται στα φαρμακεία) **3.** (συνεκδ.) η τελειότητα (μιας ενέργειας ή πράξης): *θαύμασαν την αθλήτρια / χορεύτρια για την ~ των κινήσεών της* **4.** η συμφωνία λόγων ή πράξεων με την πραγματικότητα: *η ~ όσων είπαν οι μάρτυρες θα ελεγχθεί με βάση τα νέα στοιχεία που προέκυψαν* || *ιστορική ~* ΣΥΝ αξιοπιστία, πιστότητα **5.** ΟΙΚΟΝ το υψηλό κόστος, η εις βάρος των μισθωτών αναντιστοιχία μεταξύ των ρυθμών μεταβολής των τιμών και των εισοδημάτων: *η ~ στην αγορά αποθαρρύνει τους καταναλωτές* (πβ λ. *ακρίβια*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκριβής*]

Ακριβή (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Θηλ. τού επιθ. *ακριβός* (βλ λ.)].

ακριβής, -ής, -ές {ακριβ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ακριβέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια, από απόλυτη σαφήνεια, ορθότητα, εμμονή στη λεπτομέρεια, χωρίς παραλείψεις, αποκλίσεις ή λάθη: *~ αποτέλεσμα / εξέταση / μελέτη / διάγνωση / αντιπαραβολή / προφορά / γνώση / αντίγραφο / απάντηση / περιγραφή / οδηγίες / ορισμός* ΣΥΝ σχολαστικός, τέλειος, λεπτομερειακός ΑΝΤ ανακριβής, λανθασμένος, εσφαλμένος **2.** αυτός που ορίζεται ή προσδιορίζεται με απόλυτη σαφήνεια και σχολαστικότητα: *έρευνα για να διαπιστωθούν τα ακριβή αίτια τού ατυχήματος* || *ο ~ αριθμός των τραυματιών* || *η ~ έννοια τού όρου «δομή»* || *το ~ δρομολόγιο τού τρένου* || *η ~ θέση τού πλοίου* || *~ ημερομηνία / ώρα / ποσό / ποσότητα / έκφραση* **3.** αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ο σύμφωνος με την αλήθεια· *ο ανακριτής ζήτησε από τον κατηγορούμενο ~ αναπαράσταση τού συμβάντος* || *~ καταγγελία / πληροφορίες / είδηση / πρόγνωση / στοιχεία* ΣΥΝ αληθής, αληθινός, έγκυρος, αξιόπιστος, πιστός ΑΝΤ ανακριβής, ψεύτικος, αναξιόπιστος **4.** (ειδικότ. για πρόσ) αυτός που μιλά με ακρίβεια, που η σκέψη του, τα λόγια του ή οι κρίσεις του ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και την αλήθεια: *παρακαλώ να είστε απόλυτα ακριβείς στις απαντήσεις σας* ΣΥΝ σαφής **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από συνέπεια σε συμφωνίες, υποχρεώσεις ή προκαθορισμένους όρους: *είναι πάντα ~ στα ραντεβού του* ΣΥΝ συνεπής, τακτικός ΑΝΤ ασυνεπής, αναξιόπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως < *ἀκρ-ειβής < ἄκρος + εἴβω «στάζω» (παράλλ. τ. τού *λείβω*, βλ. λ. *λιβάδι*), οπότε η αρχική σημ θα ήταν «αυτός που στάζει μέχρι τα άκρα, ο γεμάτος ώς το χείλος» και, κατ' επέκτ., «ακριβής». Η μεταβολή *-ει-* > *-ι* (*ἀκρειβής > ἀκριβής) οφείλεται πιθ. σε ιωτακισμό (προφορά ως -i-). πβ. *εἱμα* > *ἱμάτ-ιον, εἴλιγξ* > *ἴλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά.]

> **ακριβής – ακριβός, ακριβώς – ακριβά, ακρίβια – ακρίβεια.** Η σειρά των παράλληλων αυτών τύπων («διτυπιών») είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τής γόνιμης πολυτυπίας που διακρίνει την Ελληνική στη διαχρονικότητά της. Το **ακριβός** μεταπλάστηκε από το **ακριβής** σύμφωνα με παλαιότερη τάση τής Ελληνικής να μετασχηματίζει τα δύσκολα στην κλίση τους δικατάληκτα επίθ. σε *-ης* στην κατηγορία των επιθ σε *-ος* (πβ. *ανωφελής - ανώφελος, απρεπής – άπρεπος, πολυπαθής – πολύπαθος* κ.τ.ό). Στην περίπτωση τού *ακριβός* η διαφοροποίηση κατέληξε να είναι συγχρόνως και έντονα σημασιολογική. Η ίδια σημασιολογική διαφοροποίηση αναπτύχθηκε και ανάμεσα στα **ακριβώς – ακριβά** Το *ακριβώς* σημαίνει «με ακρίβεια, επακριβώς, χωρίς παρέκκλιση», ενώ το *ακριβά* δηλώνει «σε υψηλή τιμή» Το ουσ. **ακρίβεια** εξελίχθηκε σημασιολογικά όπως το *ακριβής - ακριβός* και προσέλαβε και τη σημ «υψηλές τιμές προϊόντων», με την οποία χρησιμοποιείται κυρ. στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο παράλληλα, σχηματίστηκε και νέο ουσιαστικό **ακρίβια** < *ακριβαίνω* < *ακριβός* κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια* → *άβαφος*

ακρίβια (η) (προφέρεται α-κρί-βια) {χωρ. πληθ.} (κυρ προφορ.) **1.** η υψηλή τιμή πωλήσεως ΑΝΤ φτήνια **2.** (συνεκδ) η εποχή κατά την οποία το κόστος ζωής είναι υψηλό: *«στης ακρίβιας τον καιρό / επαντρεύτηκα κι εγώ»* (τραγ) || *από τότε που ανέλαβε την εξουσία αυτή η κυβέρνηση, μας πέθανε στην ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ακριβαίνω* (υποχωρητ.) < *ἀκριβός*, κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια*].

ακριβο- κ. **ακριβό-** [μεσν] α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** το δαπανηρό, το ακριβό: *ακριβο-πληρώνω, ακριβο-πουλώ* **2.** (μτφ.) το αγαπημένο: *ακριβο-γυιός, ακριβο-κόρη* **3.** το σπάνιο: *ακριβο-θώρητος, ακριβο-μίλητος* **4.** τη φροντίδα, την αγάπη με την οποία γίνεται κάτι: *ακριβο-ταΐζω, ακριβο-ποτίζω* **5.** την ακρίβεια, τη σαφήνεια: *ακριβό-λογος.*

ακριβογυιός (ο) (λογοτ.) πολυαγαπημένος γυιος (συνήθ μοναχογυιός).

ακριβοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει με ακρίβεια το δίκαιο, που κρίνει δίκαια: *τον εμπιστεύομαι στις κρίσεις του, γιατί είναι ~* **2.** (για ενέργειες ή πράξεις) αυτός που συντελείται με απόλυτη τήρηση τού δικαίου *έγινε ~ μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας* ΑΝΤ. άδικος, μεροληπτικός

ακριβοθυγατέρα (η) πολυαγαπημένη κόρη (συνήθ μοναχοκόρη)

ακριβοθώρητος (ο), **ακριβοθώρητη** (η) (συχνά ειρων. ή σκωπτ.)

α- / αν- *στερητικό*

α-κουτσομπόλευτος, -η, -ο	**α-κουτσούρευτος**, -η, -ο	**α-κράσωτος**, -η, -ο	**α-κρέμαστος**, -η, -ο	**α-κρηπίδωτος**, -η, -ο
α-κουτσούλιστος, -η, -ο	**α-κράσπεδος**, -η, -ο	**ά-κραχτος**, -η, -ο	**α-κρήμνιστος**, -η, -ο	**α-κρησάριστος**, -η, -ο

πρόσωπο που εμφανίζεται σπάνια, που τον βλέπει κανείς σε αραιά χρονικά διαστήματα *από τότε που έπιασες δουλειά, μας έγινες ~*

ακριβολόγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζεται με ακρίβεια και σαφήνεια: *μιλάει χωρίς περιστροφές ή αοριστίες, είναι ~.* Επίσης **ακριβόλογος**, -η, -ο. — **ακριβολογία** (η) [αρχ.]

ακριβολογώ ρ αμετβ. [μτγν] {ακριβολογείς. | ακριβολόγησα} εκφράζομαι με ακρίβεια, κυριολεκτώ· *αν θέλουμε να ακριβολογούμε, πρέπει να αφήσουμε τις γενικότητες και τις αοριστίες.*

ακριβομίλητος, -η, -ο αυτός που δεν μιλά πολύ ΣΥΝ λιγομίλητος ΑΝΤ. πολυλογάς, φλύαρος

ακριβοπληρώνω ρ. μετβ {ακριβοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πληρώνω σε υψηλή τιμή: *έμεινα πολύ ευχαριστημένος από τη δουλειά του, αλλά τον ακριβοπλήρωσα* ΣΥΝ. μοσχοπληρώνω **2.** (μτφ.) τιμωρούμαι αυστηρά, πληρώνω βαρύ τίμημα *αυτό που μου έκανες θα το ακριβοπληρώσεις.*

ακριβοπουλώ ρ. μετβ {ακριβοπουλάς. | ακριβοπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} πουλώ κάτι ακριβά ΣΥΝ μοσχοπουλώ

ακριβός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υψηλή τιμή, τού οποίου η απόκτηση κοστίζει πολύ: *~ τρόφιμα / αυτοκίνητο / σπίτι / βιβλίο / εισιτήριο / μηχάνημα / κοσμήματα / δώρο* || *~ ποδοσφαιριστής* ΣΥΝ (εκφραστ.) αλμυρός ΑΝΤ φθηνός, προσιτός, οικονομικός· ΦΡ ***έχει ακριβά τα λόγια του*** είναι πολύ συγκρατημένος και μετρημένος στα λόγια του **2.** αυτός που απαιτεί πολλά έξοδα, δαπανηρός. *η ζωή μας γίνεται όλο και πιο ~* ΣΥΝ πολυέξοδος, πολυδάπανος **3.** αυτός που πουλά προϊόντα ή υπηρεσίες σε υψηλή τιμή: *δεν πηγαίνω ποτέ σε αυτό το μαγαζί· είναι πολύ ~* || *είναι ~ ξενοδοχείο, οι πελάτες του είναι πλούσιοι* || *αυτός ο γιατρός είναι πολύ ~* || *είναι πολύ ~ περιοχή· οι τιμές των ακινήτων έχουν πάει στα ύψη* ΣΥΝ (εκφραστ.) απλησίαστος, αλμυρός, τσουχτερός, φαρμακείο ΦΡ (παροιμ.) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** για κάποιον που δεν δίνει χρήματα για κάτι αξιόλογο ή αναγκαίο, ενώ ξοδεύει για πράγματα λιγότερο αξιόλογα ή αναγκαία· *το σκέφτεται να επισκευάσει τη στέγη τού σπιτιού του που στάζει, ενώ προχθές αγόρασε στερεοφωνικό· ~!* • **4.** (μτφ.) πολύ αγαπητός, προσφιλής: *έχασαν την ~ τους κόρη και είναι απαρηγόρητοι* || *ακριβή μου φίλη, μου λείπεις* || (κ. ως ουσ. συνήθ σε προσφωνήσεις) *ανυπομονώ να σε δω, ακριβέ μου!* ΣΥΝ πολυαγαπημένος, λατρευτός, προσφιλής, φίλτατος — (υποκ.) **ακριβούτσικος**, -η/-ια, -ο, **ακριβά** επίρρ (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, άβαφος*

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀκριβής*, με μεταπλασμό κατά τα επίθ σε *-ος* πβ. *πολυπαθής – πολύπαθος, ανωφελής – ανώφελος.* Αφετηρία τής παρατηρούμενης σημασιολ. μεταβολής («αλάνθαστος, σαφής» → «δαπανηρός») υπήρξε η –ήδη αρχ.– σημ. «ολιγαρκής, φειδωλός» (πβ. Ανδοκίδ. 4, 32 *ἀκριβῶς διαιτᾶσθαι*, όπου αποδίδεται η έννοια τού να ζει κανείς σύμφωνα με τις οικονομικές του δυνατότητες, να μην υπερβαίνει τα όριά του). Από τη σημ. τού «ολιγαρκούς» η λ. μετέπεσε και στη δήλωση τού «πολύτιμου» και (στον μεσν.) τού «δαπανηρού»].

ακριβώς επίρρ [αρχ.] {ακριβέστ-ερα, -ατα} **1.** με ακριβή τρόπο, χωρίς την παραμικρή απόκλιση από τα πραγματικά περιστατικά: *πες μου ~ τι συνέβη* ΣΥΝ επακριβώς, με ακρίβεια, λεπτομερώς, πιστά • **2.** (με επιτατ. χρονική σημ.) χωρίς την παραμικρή καθυστέρηση, ούτε αργότερα ούτε νωρίτερα: *θα σε περιμένω στις 6.00 η ώρα ~!* || *εκείνη ~ τη στιγμή χτύπησε το κουδούνι* || *Πότε ~ συνέβη το ατύχημα;* • **3.** (επιβεβαιωτικώς) έτσι, πράγματι, πολύ σωστά: *~! Συμφωνώ απόλυτα μαζί σου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής*

ακρίδα (η) **1.** έντομο με κοντές κεραίες και ισχυρά οπίσθια πόδια, κατάλληλα για άλματα· μεταναστεύει κατά σμήνη και είναι ιδιαίτερα βλαβερό για τις καλλιέργειες **2.** (περιληπτ.) σμήνος ακρίδων: *φέτος έπεσε ~ και μας κατέστρεψε όλες τις καλλιέργειες* **3.** (μτφ.) αυτός που υστερεί σε σωματική διάπλαση, ο καχεκτικός ΣΥΝ ισχνός.

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκρίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-* προθεμ. + *κρίζω* «τρίζω» (< *κρίγ-jω < Ι.Ε. *krig-, ίδια σημ.), οπότε η λ. ίσως είναι αποτέλεσμα ηχομιμήσεως, από τον θόρυβο που προκαλεί το έντομο.].

ακριδοκτόνος, -ος, -ο [1893] **1.** αυτός που καταπολεμεί τις ακρίδες **2. *ακριδοκτόνο*** (το) εντομοκτόνο που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ακρίδων.

[ΕΤΥΜ < *ακρίδα + -κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

ακριμάτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διέπραξε κρίματα, αναμάρτητος. *«που να βρεθεί ακριμάτιστος, σαν θα τον πάρει ο Χάρος»* (Β. Κορνάρος) ΣΥΝ αθώος ΑΝΤ αμαρτωλός, ένοχος.

ακρινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που βρίσκεται στην άκρη. *τα ~ σπίτια τού χωριού* ΑΝΤ μεσαίος. Επίσης **ακριανός**.

ακρισία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ορθής κρίσης, κριτικής ικανότητας: *οι ηττημένοι απέδωσαν το εκλογικό αποτέλεσμα στην ~ τού λαού* ΣΥΝ επιπολαιότητα, απερισκεψία ΑΝΤ ορθοφροσύνη, κρίση, ευθυκρισία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκριτος*]

ακρίτας (ο) {ακριτών} **1.** ΙΣΤ ο στρατιώτης που φρουρούσε και υπερασπιζόταν τα άκρα, δηλ. τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φρουρεί ή που κατοικεί σε παραμεθόρια και συνοριακή περιοχή τού κράτους. *οι ~ μας στον Έβρο* Επίσης **ακρίτης** — **ακριτικός**, -ή, -ό

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκρίτας* / *ἀκρίτης* < αρχ. *ἄκρα*].

> **ακρίτας – ακριτικός – Διγενής Ακρίτας.** Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των **ακριτών**, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια τού Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους **ακρίτες**, εξασφαλίζονταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να ζουν στις **ακριτικές** περιοχές και να τις υπερασπίζονται. Οι αγώνες εναντίον των εχθρών που κατά καιρούς έκαναν επιδρομές κατά τού Βυζαντίου, εξασφάλισαν στους *ακρίτες* φήμη γενναίων πολεμιστών, που τα κατορθώματά τους εξυμνούνται στα μεσαιωνικά έπη τής Ελλάδας, στα **Ακριτικά Έπη** και, γενικότερα, στα ακριτικά (δημοτικά) τραγούδια. Περίφημος ακρίτας υπήρξε ο **Διγενής (Ακρίτας)**, τού οποίου οι άθλοι περιγράφονται στο ομώνυμο βυζαντινό έπος

ακριτοέπεια (η) {χωρ. πληθ.} η απερίσκεπτη ομιλία ΣΥΝ. ακριτομυθία (σημ. 2). — **ακριτοεπής**, -ής, -ές

[ΕΤΥΜ < *άκριτος + -έπεια* < *-επής* < αρχ *ἔπος* «λόγος» (βλ.λ.)].

ακριτομυθία (η) [μεσν] κ (εσφαλμ.) **ακριτομύθεια** {ακριτομυθιών} (λόγ.) **1.** η κοινολόγηση μυστικού εξαιτίας επιπολαιότητας ή ακρισίας: *η απόφαση γνωστοποιήθηκε πολύ πριν από την κοινοποίησή της λόγω τής ~ ενός υπαλλήλου* ΑΝΤ εχεμύθεια **2.** ασυνάρτητη και απερίσκεπτη φλυαρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

ακριτόμυθος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να κρατήσει μυστικό, που κοινολογεί τα μυστικά που του έχουν εμπιστευθεί ΑΝΤ εχέμυθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φλύαρος, κενολόγος», < *ἄκριτος + μῦθος*].

άκριτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κρίση, που δεν μπορεί να κρίνει ΣΥΝ άφρων, ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ συνετός, νουνεχής, σώφρων, γνωστικός, μυαλωμένος **2.** (για λόγους ή πράξεις) αυτός που ειπώθηκε ή έγινε αλόγιστα, απερίσκεπτα ή επιπόλαια: *μη δίνεις βάση σε ό,τι άκουσες· είναι όλα ~ λόγια.* — **άκριτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κρίνω*]

ακρο- κ. **ακρό-** [αρχ.] **1.** α' συνθετικό το οποίο δηλώνει την άκρη από κάτι: *ακρο-ποταμιά, ακρο-θαλάσσι, ακρο-δάχτυλο, ακρό-πρωρο* **2.** ΙΑΤΡ λεξικό πρόθημα ονομάτων που δηλώνουν το ακραίο τμήμα ενός ανατομικού σχηματισμού (λ χ. ακροποσθία), αλλά και παθήσεις των άκρων: *ακρο-μεγαλία, ακρο-πάθεια*

άκρο (το) **1.** (α) το ακραίο, το έσχατο σημείο αντικειμένου ή εκτάσεως *πιάσε το σχοινί από τα δύο ~ και τέντωσέ το* || *οι ομάδες παρατάχθηκαν στα δύο ~ τού γηπέδου* ΣΥΝ άκρη, άκρια· ΦΡ ***απ' άκρου εις άκρον*** (*ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον*, μεσν. φρ.) σε όλη την έκταση, πέρα για πέρα: *περπάτησα την Πάρο ~* (β) το υψηλότερο σημείο ενός τόπου: *φθάσαμε ώς το ~ τού βουνού* ΣΥΝ κορυφή· ΦΡ ***άκρον άωτον*** βλ.λ **2. *άκρα*** (τα) (i) ΑΝΑΤ τα ακραία μέλη τού σώματος, δηλ. τα πόδια και τα χέρια· *είναι συνηθισμένο να ανακαλύπτονται αρχαία αγάλματα με σπασμένα τα ~ τους* || *κάτω ~* (τα πόδια) || *άνω ~* (τα χέρια) (ii) ΙΣΤ τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας *«Ὠδαί τῶν προνοουμένων τὰ ἄκρα»* (τα ακριτικά τραγούδια) (iii) (μτφ.) το υπέρτατο σημείο, ο ανώτατος βαθμός, το όριο· (συνεκδ.) η υπερβολή, η ακρότητα ΣΥΝ έπακρο, αποκορύφωμα ΦΡ (α) ***άνθρωπος των άκρων*** αυτός που έχει ακραίες απόψεις ή ασταθή συμπεριφορά: *δεν μπορώ να συζητήσω ήρεμα και λογικά μαζί του· είναι ~* ΑΝΤ μετριοπαθής (β) ***φθάνω στα άκρα*** ενεργώ χωρίς μέτρο, φθάνω σε οριακό σημείο. *μη φθάνεις στα άκρα· γίνε πιο διαλλακτικός.* Επίσης (λόγ.) **άκρον**

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄκρον*, ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἄκρος* Ήδη στον Πλάτωνα απαντά η φρ *ἐπ' ἄκρον ἀφικέσθαι* «φθάνω στα άκρα»].

ακροάζομαι ρ μετβ. αποθ. {ακροάσ-τηκα (λόγ -θηκα)} ΙΑΤΡ ακούω απευθείας με το αφτί (παλαιότερα) ή με τη βοήθεια ιατρικού οργάνου (συνήθ. στηθοσκοπίου) τους ήχους (κυρ. των πνευμόνων και τής καρδιάς): *ο γιατρός μού ζήτησε να πάρω βαθιές αναπνοές, για να με ακροαστεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκροῶμαι*, κατά μεταπλασμό βάσει τού αορ *ἠκροάσθην*, που συνέπιπτε φωνητικά με τα ρήματα σε *-άζ(ομαι)*, λ χ *ἠγοράσθην – ἀγοράζομαι*].

ακρόαμα (το) {ακροάμ-ατος | -ατα, -άτων} ό.τι ακούει κανείς, συνήθ. σε δημόσιους χώρους, και έχει χαρακτήρα ψυχαγωγικό (π.χ. μουσικό κομμάτι, αναγγελία): *στο Φεστιβάλ Αθηνών θα παρουσιαστεί μια μεγάλη ποικιλία ακροαμάτων* ΣΥΝ άκουσμα (πβ λ *θέαμα*)

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκροῶμαι* (βλ.λ.)]

ακροαματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ακρόαση **2.** ΝΟΜ ***ακροαματική διαδικασία*** το τμήμα τής διαδικασίας τής δίκης το οποίο λαμβάνει χώρα στο ακροατήριο και στο πλαίσιο τού οποίου αναπτύσσονται προφορικά οι ισχυρισμοί των διαδίκων, διεξάγεται μέρος τής αποδεικτικής διαδικασίας και απαγγέλλονται οι δικαστικές αποφάσεις.

ακροαματικότητα (η) {σπάν. ακροαματικοτήτων} (για το ραδιόφωνο και καταχρ την τηλεόραση) το ποσοστό των ακροατών που παρακολούθησαν ή παρακολουθούν τακτικά μια εκπομπή ή τις εκπομπές ενός σταθμού (πβ λ. *τηλεθέαση, τηλεθεαματικότητα*): *αυτό το πρόγραμμα έχει μεγάλη / υψηλή / χαμηλή ~* || *δείκτης ακροαματικότητας* || *έχω ~* (για εκπομπή) || *κυνηγούν την ~ και όχι την ποιότητα.*

> **ακροαματικότητα – θεαματικότητα – αναγνωσιμότητα;** Επειδή οι συναφείς μετρήσεις αποσκοπούν στο να υπολογιστεί το ύψος ή, γενικότερα, τα ποσοστά **ακρόασης** (ραδιοφώνου), **θέασης** ή **τηλεθέασης** (τηλεόρασης) και **ανάγνωσης** (βιβλίων) και όχι το *ακρόαμα* (!), το *θέαμα* (!) και το *ανάγνωσμα* (!), σωστοί όροι θα ήταν αντιστοίχως **ακροατότητα** ή **ακροασιμότητα, θεατότητα** ή **θεασιμότητα** (και **τηλεθεασιμότητα**) και **αναγνωστότητα** ή **αναγνωσιμότητα** Μολονότι λέμε *έλαση – ελατός – ελατότητα, διάλυση – διαλυτός – διαλυτότητα, ρεύση – ρευστός – ρευστότητα* κ.τ.ό., άρα και *ακροατότητα, θεατότητα* και *αναγνωστότητα*, είναι ωστόσο προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τα *ακροασιμότητα, θεασιμότητα* και *αναγνωσιμότητα* (πβ. και *ίαση – ιάσιμος – ιασιμότητα, βίωση*

– *βιώσιμος – βιωσιμότητα. θνήση – θνήσιμος – θνησιμότητα. πλεύση – πλεύσιμος – πλευσιμότητα* κ.ά.), που βρίσκονται εγγύτερα στα *ακρόαση, (τηλε)θέαση, ανάγνωση.*

ακροαριστερός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει πολιτικά στην άκρα Αριστερά ή ασπάζεται τις θέσεις της (βλ. λ *Αριστερά*) **2.** ***ακροαριστερός*** (ο), ***ακροαριστερή*** (η) ο οπαδός τής άκρας Αριστεράς, υποστηρικτής ακραίων αριστερών απόψεων ΣΥΝ. αριστεριστής ΑΝΤ ακροδεξιός
[ΕΤΥΜ Το α' συνθ *άκρος* σε αυτή τη χρήση αποδίδει το γαλλ. extrême].

ακρόαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΙΑΤΡ η εξέταση ασθενούς με γυμνό αφτί ή στηθοσκόπιο, με σκοπό τον εντοπισμό και την εξέταση φυσιολογικών ή παθολογικών ήχων σε εσωτερικά όργανα, όπως η θωρακική κοιλότητα, η καρδιά κ.λπ **2.** η (προσεκτική) παρακολούθηση (εκπομπής, ομιλίας, διδασκαλίας κ ά.): *πολλοί φοιτητές συγκεντρώθηκαν για την ~ τού μαθήματος* || (σε ραδιοφωνική εκπομπή προς τους ακροατές) *καλή ~!* || *αφιερωμένο* (ενν. το τραγούδι) *σε όσους κάνουν ~ αυτή τη στιγμή* (δηλ. στους ακροατές) **3.** η υποδοχή κάποιου που θέλει να υποβάλει αίτημα, παράπονο κ λπ. από επίσημο πρόσωπο ή ανώτερη αρχή (σε προκαθορισμένο χρόνο και μετά από αίτηση): *ζήτησα ~ από τον υπουργό* || *η Επιτροπή δέχτηκε τους φορείς σε ~* **4.** ΝΟΜ (α) η παρακολούθηση από το δικαστήριο των παραγόντων τής δίκης *θα ακολουθήσει η ~ των μαρτύρων / των διαδίκων* (β) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον τού δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς ● ΦΡ ***ούτε φωνή ούτε ακρόαση*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος (από τον οποίο αναμένεται κάτι), δεν δίνει σημεία ζωής ή δεν ανταποκρίνεται· *πριν από δύο μήνες υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά από τότε ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκρόασις* < *ἀκροῶμαι* Η φρ. *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* ανάγεται σε αφήγηση τής Π.Δ. κατά την οποία οι ιερείς τού Βάαλ, έχοντας προκληθεί από τον προφήτη Ηλία να αποδείξουν ότι ο θεός τους ήταν πραγματικός, φώναζαν, προσεύχονταν και ανέπεμπαν εκκλήσεις ώς το βράδυ, αλλά *«οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις»* (*Βασιλειῶν Γ'* 18. 26)].

ακροαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιεί την ακρόαση: *~ εξέταση* **2.** ΙΑΤΡ ***ακροαστικά*** (τα) (ενν. *ευρήματα*) κάθε διαγνωστικό στοιχείο που γίνεται αντιληπτό με την εξεταστική μέθοδο τής ακροάσεως, κυρ. στους πνεύμονες: *ο γιατρός μού βρήκε ~ και με προειδοποίησε πως, αν δεν προσέξω, θα εξελιχθούν σε πνευμονία.*

ακροατήριο (το) {ακροατηρί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των συγκεντρωμένων ακροατών σε ομιλία, μουσική εκτέλεση, δίκη κ.λπ.: *το ~ παρακολουθούσε συνεπαρμένο τον μεγάλο δεξιοτέχνη* || *πολυπληθές / ενθουσιώδες / αραιό / πυκνό ~* ΣΥΝ το κοινό, οι ακροατές **2.** ΝΟΜ (α) η αίθουσα στην οποία γίνεται η δημόσια συνεδρίαση τού δικαστηρίου: *το θέμα θα συζητηθεί στο ~* (λόγ *επ' ακροατηρίω συζήτησις*) || *νομικοί κύκλοι ανέφεραν ότι η υπόθεση θα φτάσει στο ~* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονται στην αίθουσα αυτή και παρακολουθούν τη δίκη
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκροατήριον* < αρχ. *ἀκροῶμαι* (βλ λ.)].

ακροατής (ο), **ακροάτρια** (η) {ακροατριών} **1.** το πρόσωπο στο οποίο μιλά κάποιος, ο συνομιλητής, ό,τι χαρακτηρίζεται (στη γραμματική, την επικοινωνία κ λπ.) ως δέκτης· *δεν νοείται ομιλητής χωρίς υπαρκτό ή νοούμενο ~* **2.** το πρόσωπο που ακούει (κάποιον), χωρίς ο ίδιος να μιλάει: *είναι πάντα ~· ποτέ δεν συμμετέχει στις συζητήσεις μας* **3.** το πρόσωπο που παρακολουθεί ακρόαμα, δηλ. δημόσια ομιλία, θεατρική παράσταση, μουσική εκδήλωση, δίκη κ λπ.. *οι ~ καταχειροκρότησαν τον νεαρό πιανίστα* **4.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που παρακολουθεί πανεπιστημιακά ή άλλα μαθήματα, χωρίς να έχει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κανονικά εγγεγραμμένων φοιτητών ή μαθητών *επειδή δεν ήταν δυνατή η κανονική εγγραφή του στο Πανεπιστήμιο, δέχθηκε να παρακολουθήσει ως ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκροῶμαι* (βλ.λ.)]

ακροβασία (η) [1889] {ακροβασιών} **1.** (κυριολ.) το βάδισμα στις άκρες των δακτύλων **2.** η τέχνη και η πρακτική τού ακροβάτη, η εκτέλεση (ενόργανων) γυμναστικών ασκήσεων ισορροπίας με τα άκρα (χέρια και πόδια), οι οποίες απαιτούν εξαιρετική ευλυγισία και δεξιοτεχνία (λ.χ βάδισμα σε τεντωμένο σχοινί) ΣΥΝ. σχοινοβασία, ασκήσεις ισορροπίας **3.** (μτφ) η επικίνδυνη προσπάθεια ή ενέργεια, που γίνεται συνήθ για λόγους εντυπωσιασμού *έκανε ακροβασίες στη μοτοσυκλέτα καθώς έτρεχε* ΣΥΝ ακροβατισμός ΦΡ (μτφ.) ***λεκτικές / ρητορικές ακροβασίες*** εντυπωσιακοί λόγοι με σαθρά επιχειρήματα και λογικά άλματα. *επιδίδεται σε ~, για να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα* ΣΥΝ σοφιστείες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ acrobatie < acrobate < μτγν. *ἀκροβάτης* (βλ.λ.). Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η σημ 3. λ.χ. γαλλ. faire des acrobaties pour s'excuser «κάνει ακροβασίες, για να δικαιολογηθεί»].

ακροβάτης (ο) {ακροβατών}, **ακροβάτισσα** (η) {ακροβατισσών} **1.** ειδικευμένος εκτελεστής επικίνδυνων γυμναστικών ασκήσεων, που απαιτούν ασυνήθιστη επιδεξιότητα, ευκινησία, ισορροπία και συγχρονισμό, όπως η σχοινοβασία, η αιώρηση κ.ά. ΣΥΝ ισορροπιστής, ζογκλέρ **2.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που βαδίζει στις άκρες των δακτύλων. Επίσης **ακροβάτιδα** (η) [1895] {ακροβατίδων}
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἄκρος* + *-βάτης* (< *βαίνω*), πβ. *ἐπι-βάτης, ἀνα-βάτης, ὑπνο-βάτης* κ τ ό. Βλ κ *βαίνω*].

ακροβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ακροβάτη ή την ακροβασία· ριψοκίνδυνος και εξαιρετικά επιδέξιος· ΦΡ ***ακροβατική πτήση*** σειρά επιδέξιων ελιγμών κατά την πτήση αεροπλάνου για εμπορικούς (διαφημιστικούς) ή ψυχαγωγικούς λόγους **2.** ***ακροβατικό*** (το) κάθε επικίνδυνη άσκηση που απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα (ισορροπία πάνω σε σχοινιά, μπάλες, εκτινάξεις από μπάρα σε μπάρα κ.ά.)· (γενικότ.) κάθε ριψοκίνδυνη ενέργεια, συνήθ. για επίδειξη: *σηκώθηκε όρθιος πάνω στη σέλα τού ποδηλάτου και άρχισε να κάνει διάφορα ~.*

ακροβατισμός (ο) **1.** η επίδειξη ακροβατικών ασκήσεων· η ακροβασία **2.** (μτφ.) η εξαιρετικά ριψοκίνδυνη ενέργεια: *οι χειρισμοί τού υπουργού αποτελούν επικίνδυνο πολιτικό ~*

ακροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ακροβατείς... μόνο σε ενεστ. κ παρατ} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στις άκρες των δακτύλων **2.** εκτελώ ακροβασίες **3.** (μτφ.) κάνω ριψοκίνδυνες ενέργειες **4.** προσπαθώ στον λόγο μου να ισορροπήσω λογικά ανάμεσα σε έννοιες που συχνά αντιφάσκουν μεταξύ τους ή είναι διαμετρικώς αντίθετες. *η ομιλία του ακροβατεί μεταξύ των προεκλογικών δεσμεύσεων και των πραγματικών αναγκών τής οικονομίας.*

ακροβολίζομαι ρ. μετβ κ αμετβ. αποθ {ακροβολίσ-τηκα, -μένος} ΣΤΡΑΤ παίρνω αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «μάχομαι εξ αποστάσεως». < *ἀκροβόλος* < *ἀκρο-* + *-βόλος* < *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω»]

ακροβολισμός (ο) [αρχ.] **1.** ΣΤΡΑΤ (α) (στον πληθ) οι δοκιμαστικές βολές που ανταλλάσσονται από μακριά μεταξύ αντιπάλων παρατάξεων πριν από την κύρια μάχη (β) η αραιή διάταξη στρατιωτικού τμήματος (κυρ. ομάδας πεζικού) σε μια γραμμή ΦΡ ***εις ακροβολισμόν!*** στρατιωτικό παράγγελμα για τον σχηματισμό παρατάξεως **2.** (στον πληθ.) η συγκεκαλυμμένη λεκτική επίθεση με υπαινιγμούς και υπονοούμενα. *άρχισαν ήδη οι πρώτοι ~ ανάμεσα στους δελφίνους για την αρχηγία.* — **ακροβολιστί** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*

ακροβολιστής (ο) [αρχ] ΣΤΡΑΤ αυτός που παίρνει αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση: *γραμμή / αλυσίδα ακροβολιστών.*

ακροβούνι (το) {ακροβουν-ιού | -ιών} (λαϊκ -λογοτ.) η κορυφή τού βουνού.

ακροβυστία (η) {ακροβυστιών} **1.** ΑΝΑΤ η πτυχή τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο τού πέους ΣΥΝ. ακροποσθία **2.** Κ Δ περιληπτική ονομασία των εθνικών, αυτών που δεν έχουν υποστεί περιτομή
[ΕΤΥΜ μτγν., μεταπλ. τ τού αρχ. *ἀκροποσθία* < *ἀκρο-* + *πόσθη* «το δέρμα τού πέους», πιθ. κατά παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *βύω* / *βύνω* «φράζω, κλείνω» Η λ. πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Γένεσις* 17, 11· *καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν*) ως απόδ. τού εβρ. arelāh Για την αντίθεση ακροβυστίας – περιτομής είναι χαρακτηριστικά τα λόγια τού Παύλου (*Κολ* 3. 11. *οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος. Σκύθης. δοῦλος. ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός*)].

ακρογαμία (η) {χωρ. πληθ.} γονιμοποίηση των ανθοφόρων φυτών μέσω τής γύρης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. acrogamy].

ακρογιάλι (το) {ακρογιαλ-ιού | -ιών} (λογοτ) η ακρογιαλιά (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀκρο-* + *-γιάλι* < *γιαλός* (βλ.λ.)]

ακρογιαλιά (η) [μεσν.] η ζώνη ξηράς που εκτείνεται κατά μήκος τής θάλασσας· η παραλία: *αμμουδερή* / (λογοτ.) *χρυσή / βραχώδης / ηλιόλουστη / μαγευτική / δαντελωτή / ερημική / γραφική / απάνεμη* ~ ΣΥΝ ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακτή, γιαλός.

> **ακρογιαλιά: συνώνυμα.** Τα *ακρογιαλιά, ακρογιάλι* και *περιγιάλι* (στα οποία μπορεί να προστεθεί και το *γυρογιάλι* τού Σεφέρη) ανάγονται στη λ **γιαλός**, που δεν είναι άλλο από το αρχαίο και πολύ συχνό στον Όμηρο *αἰγιαλός* (σήμερα το ξέρουμε κυρίως από την «αιγιαλίτιδα ζώνη»!). Η λ *αιγιαλός*. από τη φράση *ἐν αἰγὶ ἁλός* «στο κύμα τής θάλασσας» (πβ το ομηρ. *παρὰ θῖν' ἁλός* με την ίδια σημασία), με σίγηση τού αρκτικού άτονου *αι-*, έδωσε το μεσαιωνικό *γιαλός*, από όπου το **ακρογιάλι** *(άκρος + γιαλός)* και (κατά τα *η παραλία, η ακτή, η θάλασσα*) το **ακρογιαλιά** Το θηλ. *ακρογιαλιά* επικράτησε τελικά στην κοινή χρήση, ενώ το ουδ *ακρογιάλι πέρασε κυρίως στη λογοτεχνία*. Ακόμη και το μεσν **περιγιάλι** (< *παραγιάλι* < αρχ. *παραιγιάλιος* < φράση *παρ' αἰγιαλόν*) και το διαλεκτ. **γυρογιάλι** (κατά το *περιγιάλι*) χρησιμοποιήθηκαν στη λογοτεχνία (Σεφέρης) Όμοια και το **ακροθαλάσσι** σε αντίθεση προς το **ακροθαλασσιά**, λέξεις που πλάστηκαν αναλογικά προς το *ακρογιάλι – ακρογιαλιά.*

ακρογωνιαίος, -α, -ο στη ΦΡ ***ακρογωνιαίος λίθος*** στήριγμα γωνίας τοίχου και κατ' επέκτ βάση, στήριγμα· (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο, η βασική προϋπόθεση, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι: *η εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι ο ~ τής οικονομικής μας πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀκρογωνιαῖος* < *ἀκρο-* + *γωνιαῖος* < *γωνία* Η φρ *ἀκρογωνιαῖος λίθος* χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό ως το θεμέλιο τής Εκκλησίας (*Εφεσ* 2,20: *ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ*)].

ακροδάχτυλο (το) [μεσν] η άκρη τού δαχτύλου

ακροδέκτης (ο) {ακροδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. το άκρο των καλωδίων ηλεκτρικού κυκλώματος που έρχεται σε επαφή με τα υπόλοιπα καλώδια τού κυκλώματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. terminal, βλ. κ *τερματικό*]

ακροδεξιά (η) η άκρα Δεξιά (βλ. λ. *Δεξιά*)

ακροδεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την άκρα Δεξιά (βλ. *άκρα Δεξιά*, λ. *Δεξιά*): *~ πολιτική / κίνημα / ιδεολογία / σύμβολο / πα-*

ράταξη / εφημερίδα / οργάνωση / προπαγάνδα **2. ακροδεξιός** (ο). ***ακροδεξιά*** (η) ο δεξιός εξτρεμιστής, ο υποστηρικτής υπερσυντηρητικών θέσεων και, ενδεχομένως, υπέρμαχος βίαιων και αντιδημοκρατικών λύσεων ΑΝΤ. ακροαριστερός, αριστεριστής.
[ΕΤΥΜ Το α' συνθ *ακρο-* αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. extrême]

ακροδεσιά (η) (λαϊκ.) **1.** το δέσιμο αντικειμένων στις άκρες ή από τις άκρες **2.** ΝΑΥΤ το δέσιμο τού πανιού στην κεραία τού πλοίου **3.** η στήριξη, η ενίσχυση οικοδομήματος με στέρεες και μεγάλες πέτρες στις γωνίες των θεμελίων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκρόδετος* < *ἀκρο-* + *-δετός*].

ακροθαλασσιά (η) το ακρογιάλι (βλ.λ.). Επίσης **ακροθαλάσσι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά*.

ακροθιγώς επίρρ. (λόγ.) χωρίς εμβάθυνση ή ακρίβεια, κατά τρόπο γενικό (ή και επιπόλαιο), χωρίς ανάλυση ή λεπτομέρειες: *συζητήσαμε το θέμα ~· δεν προχωρήσαμε σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ επιπόλαια, επιφανειακά, επιδερμικά — **ακροθιγής**, -ής, -ές [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροθιγῶς* < *ἀκροθιγής* < *ἀκρο-* + *-θιγής* < θ *θιγ-* (πβ και αόρ. β' *ἔ-θιγ-ον*) τού ρ *θιγγάνω* «αγγίζω»].

ακροκέραμο (το) ειδικό διακοσμητικό κεραμίδι, που τοποθετείται στα άκρα τής στέγης ή στις γωνίες των αετωμάτων. Επίσης (λόγ.) **ακροκέραμος** (ο) [1897] {ακροκεράμ-ου | -ων, -ους}
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. antéfixe].

ακροκεφαλία (η) {χωρ πληθ} ΙΑΤΡ η παθολογική παραμόρφωση τού κρανίου, που χαρακτηρίζεται από οξυκόρυφο σχήμα τής κεφαλής, συνοδεύεται από εξοφθαλμία και συνήθ. προκαλεί διανοητική καθυστέρηση. — **ακροκέφαλος**, -ος/-η, -ο
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ acrocéphalie].

ακρολεΐνη (η) [1887] {ακρολεϊνών} ΧΗΜ ουσία που χρησιμοποιείται για την παρασκευή δακρυγόνων ή ασφυξιογόνων αερίων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acroléine < acr(o)- (< λατ. acer, acris «οξύς») + -oléine (< λατ olere «μυρίζω»), με παραγ επίθημα -ine].

ακρόλιθος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ **1.** (για άγαλμα) αυτός που έχει κορμό από φτηνό υλικό (π.χ. ξύλο) και άκρα και κεφάλι από μάρμαρο, ελεφαντόδοντο ή άλλο ακριβό υλικό **2. *ακρόλιθο*** (το) το άγαλμα που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω τεχνική.

ακρολίμανο (το) η άκρη τού λιμανιού.

ακρομεγαλία (η) [1890] {χωρ πληθ} ΙΑΤΡ η δυσμορφική και δυσανάλογη προς το υπόλοιπο σώμα ανάπτυξη των άκρων (χεριών και ποδιών) εξαιτίας ορμονικής δυσλειτουργίας ΣΥΝ μεγαλακρία — **ακρομεγαλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acromégalie].

ακρομόλιο (το) {ακρομολί-ου | -ων} το άκρο τού μόλου ή τού κυματοθραύστη, που βρίσκεται προς τη μεριά τής ανοιχτής θάλασσας. Επίσης **ακρομόλι**

άκρον (το) → άκρο

άκρον άωτον (το) *(ἄκρον ἄωτον)* {άκλ.} το πλέον ακραίο σημείο, το υπέρτατο όριο (πράγματος, καταστάσεως κ.λπ.): *~ τού παραλογισμού / τής ευγένειας / τής αναίδειας / τής βλακείας / τής αρετής / τής κακίας / τής μωρίας / τής σοφίας*
[ΕΤΥΜ Το αρχ ουσ. *ἄωτον* «τουλούπα μαλλιού – λινάρι» (απαντά και ως αρσ. *ἄωτος*) ίσως ανάγεται στο ρ *ἄημι* «πνέω, φυσώ». Η αρχ. φρ. *ἄκρον ἄωτον* σήμαινε «τον ανθό, το εκλεκτό (μαλλί, λινό κ λπ)», με αποτέλεσμα να δηλώσει «το μέγιστο, το μεγαλύτερο δυνατό»].

> **άκρον άωτον.** Αρχαία φράση που σήμαινε μεταφορικά «το επίλεκτο μέρος, τον ανθό, ό,τι καλύτερο υπάρχει» Χρησιμοποιήθηκε αρχικά μόνο του το **άωτον** για το μαλλί (*«οἰός ἄωτον»* Ομήρ. *Ιλ.* Ν 599), για το λινάρι (*«λίνοιό τε λεπτὸν ἄωτον»*, Ομήρ. *Ιλ* Ι 661) κ.ά Στους μεταγενέστερους χρόνους συνδέθηκε χάριν εμφάσεως με το επίθ **ἄκρος** και συναποτέλεσε πάγια κοινή έκφραση. *«ἄκρον ἄωτον ὕδατος»*, *«σοφίας ἄκρος ἄωτος»* (απαντά και ως αρσ. **ἄωτος**). Η ετυμολόγηση τής λέξης από το αρχ. ρ. *ἄημι* «πνέω, φυσάω» (ομόρρ. το **ἀήρ**), αν είναι ορθή, θα δήλωνε το «ανάλαφρος, λεπτός» σαν την πνοή, σαν το φύσημα τού αέρα

ακροπατώ ρ. αμετβ {ακροπατείς...} **1.** βαδίζω στις μύτες των ποδιών **2.** (μτφ.) περπατώ προσεκτικά και αθόρυβα. — **ακροπάτημα** (το).

ακροποδητί επίρρ. (αρχαιοπρ.) (για βάδισμα) στα νύχια των ποδιών, ώστε να μην προκαλείται θόρυβος ΣΥΝ αθόρυβα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκρο-* + *πούς, ποδός* + επίθημα *-ητί*, πβ. *ατιμωρητί, ασυζητητί*].

ακρόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} **1.** (κατά την αρχαιότητα) οχυρή τοποθεσία, η «άκρα» ή το «άκρον», δηλ το ακραίο (υψηλότερο) σημείο, γύρω από το οποίο αναπτυσσόταν η αρχαία πόλη **2.** (μτφ για πρόσ και τόπους) το κέντρο τής δράσεως, ο χώρος όπου διατηρούνται για πολύ καιρό αναλλοίωτα αξίες και θεσμοί. *το Βυζάντιο στάθηκε για χίλια χρόνια η ~ τού χριστιανισμού στην Ανατολή* ΣΥΝ προπύργιο **3. *Ακρόπολη*** (η) (α) η αρχαία ακρόπολη (βλ. σημ. 1) των Αθηνών, που περιλαμβάνει μνημεία με διεθνή ακτινοβολία (Παρθενώνα, Προπύλαια, Ερέχθειο κ.ά.) (β) (συνεκδ.) η περιοχή που εκτείνεται γύρω από τον λόφο τής Ακροπόλεως· ΦΡ (α) (σκωπτ.) ***σαν την Ακρόπολη / αυτός και η Ακρόπολη*** για πρόσωπα πολύ μεγάλης ηλικίας που παραμένουν ή βρίσκονται πάντα στο προσκήνιο (β) ***έπεσε από την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος*** για κάποιον που σώθηκε από σοβαρό ατύχημα, από το οποίο σπάνια θα επιβίωνε κανείς.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκρόπολις*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄκρα πόλις*. Η λ αρχικά προσδιόριζε το ακραίο σημείο μιας πόλης (πβ. *Ακροκόρινθος*), όπου συνήθως ανεγείρονταν οχυρά, φρούρια, από όπου και η σημ. «φρούριο, οχυρός τόπος»].

ακροποαθία (η) {ακροποσθιών} ΑΝΑΤ η ακροβυστία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀκρο-* + *πόσθη* «πέος» (βλ.λ.)].

ακροποταμιά (η) η όχθη ποταμού ή περιοχή κοντά σε ποταμό

ακρόπρωρο (το) {-ου κ. -ώρου | -ων κ. -ώρων} ΝΑΥΤ η γλυπτή διακοσμητική παράσταση ανθρωπόμορφων θρησκευτικών ή εθνικών συμβόλων, την οποία τοποθετούσαν παλαιότερα στην άκρη τής πλώρης των πλοίων ΣΥΝ. φιγούρα, ακροστόλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρόπρῳρον* < *ἀκρο-* + *πρῷρα* «πλώρη»]

ακροπύργιο (το) [μεσν.] {ακροπυργί-ου | -ων} ο υψηλότερος πύργος φρουρίου. Επίσης **ακρόπυργος** (ο) [1883].

ακρορεματιά (η) η άκρη τής ρεματιάς.

ακρορριζεκτομή (η) ΙΑΤΡ (στην οδοντιατρική) η αφαίρεση τού άκρου τής ρίζας δοντιού.

άκρος, -α, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται στην άκρη· (στον υπερθ ***ακρότατος***) ο πιο απομακρυσμένος από το κέντρο: *το ~ σημείο τής πόλης* **2.** ΑΝΑΤ (α) ***άκρο χέρι*** το τελικό τμήμα τού άνω άκρου, που αποτελείται από τον καρπό, το μετακάρπιο και τις φάλαγγες των δακτύλων (β) ***άκρο πόδι*** το τελικό τμήμα τού κάτω άκρου, που αποτελείται από τον ταρσό, το μετατάρσιο και τα δάκτυλα **3.** αυτός που πολιτικά εκφράζει τις πιο ακραίες θέσεις ενός χώρου: *άκρα Δεξιά* || *άκρα Αριστερά* (βλ. κ. λ *Δεξιά, Αριστερά*) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή: *~ φιλοδοξία* **5.** (μτφ) αυτός που έχει φθάσει στον ανώτατο βαθμό των ιδιοτήτων του, απόλυτος· *χαίρω άκρας υγείας* || *«~ τού τάφου σιωπή ..»* (Δ Σολωμός) || *~ ευχαρίστηση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. acer «οξύς», σανσκρ as-riḥ «γωνία» κ.ά. Ομόρρ *ἀκ-μή, ἀκ-ίς (-ίδα), ἀκ-τή, ἄκ-ανθα, ἀκ-όνη* κ.ά.].

> **άκρος – ακραίος – ακρι(α)νός.** Το επίθ. **άκρος**, ενώ ξεκίνησε από τη σημ «ο ευρισκόμενος στην άκρη, στο πιο απομακρυσμένο σημείο», έφθασε να αποκτήσει (και στην Αρχ.) επιτατική σημ. «μεγάλος, υπερβολικός, απόλυτος», με την οποία κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα (με την ίδια σημ και το επίρρ **άκρως**, βλ λ) Ο γνωστός στίχος τού Δ Σολωμού *(Ελεύθεροι Πολιορκημένοι)* *«άκρα τού τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει / λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί κι η μάννα το ζηλεύει»* δείχνει ανάγλυφα τη σημερινή του σημασία, που είναι εμφανής και στο πολιτικό λεξιλόγιο *(άκρα Αριστερά / άκρα Δεξιά)* Τη σημ. τού χαρακτηριζόμενου από ακρότητες, από μη αποδεκτή (αρνητικού χαρακτήρα) υπερβολή, δηλώνει σήμερα το **ακραίος** *(ακραίες θέσεις / πράξεις / ενέργειες)*. Ωστόσο, η κυριολεκτική σημ «αυτός που βρίσκεται στην άκρη» (μιας επιφάνειας, έκτασης, περιοχής κ.λπ.) έχει περάσει στο επίθ. **ακρινός / ακριανός**.

ακροσταασία (η) {ακροστασιών} ΓΥΜΝΑΣΤ άσκηση κατά την οποία ανυψώνει κανείς το σώμα του αργά, στηριζόμενος στα δάχτυλα των ποδιών, ώστε να σταθεί ακίνητος.
[ΕΤΥΜ < *ακρο-* + *-στασία* < *στάση*]

ακροστιχίδα (η) **1.** στιχουργικό παιχνίδι κατά το οποίο τα αρχικά κυρίως αλλά και τα τελικά γράμματα (ή και οποιεσδήποτε συλλαβές ή λέξεις) μιας σειράς στίχων ή στροφών ποιήματος σχηματίζουν λέξη ή φράση **2.** (στην υμνογραφία) η σειρά από τα αρχικά γράμματα των τροπαρίων τού κανόνος έτσι, ώστε να σχηματίζει συνήθ τα γράμματα τού αλφαβήτου ή κάποιο όνομα (τού υμνογράφου, τής εορτής όπου αφιερώνεται ή τού περιεχομένου τού ποιήματος)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροστιχίς, -ίδος* < *ἀκρο-* + *-στιχίς* < *στίχος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ acrostic, γαλλ. acrostiche, ιταλ. acrostico κ.ά].

ακρόστιχο (το) [μτγν.] {-ου κ -ίχου | -ων κ. -ίχων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ επιφώνηση στο τέλος ύμνων (π χ «αμήν» κ λπ) • **2.** η ακροστιχίδα.

ακροστόλιο (το) {ακροστολί-ου | -ων} το ακρόπρωρο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροστόλιον* < *ἀκρο-* + *-στόλιον* < *στόλος* (στην αρχ. σημ. «πρώρα πλοίου»)].

ακροσφαλής, -ής, -ές {ακροσφαλ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που είναι ασταθής, επισφαλής: *~ πολιτική* || *οι απαιτήσεις τής ζωής σε συνδυασμό με την ~ υγεία του, τον έκαναν να αισθάνεται πολύ αδύναμος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκρο-* + *σφαλής* < *σφάλλω*]

ακροτελεύτιος, -α, -ο **1.** ο απολύτως τελευταίος: *~ στίχος* || *το ~ άρθρο τού Συντάγματος* (το άρθρο 120) || *~ κόμβος (διακλάδωσης των νεύρων)* ΑΝΤ πρώτος **2. *ακροτελεύτιο*** (το) (α) το περιοδικώς επαναλαμβανόμενο τμήμα ενός τραγουδιού· η επωδός (β) ΕΚΚΛΗΣ (στην υμνογραφία) η επωδός ύμνου ΣΥΝ εφύμνιο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκροτελεύτιον (τό)* (< *ἀκρο-* + *τελευτή*), το οποίο εξελήφθη ως ουδ. επιθέτου]

ακρότητα (η) {αρχ} {ακροτήτων} (συνήθ στον πληθ.) πράξη που ξεπερνά τα όρια, οτιδήποτε φθάνει στα άκρα: *διαπράττω ακρότητες* || *αποφεύγω τις γλωσσικές ~*

άκρουστος, -η, -ο [μεσν] (για υφάσματα) αυτός που δεν έχει πυκνή ύφανση ΑΝΤ κρουστός

ακροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ παθολογικός φόβος που εκδηλώνεται κυρ όταν το άτομο βρίσκεται σε ψηλά και απόκρημνα μέρη (κορυφές βουνών, οροφές κατοικιών κ λπ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acrophobia)].

α- / αν- *στερητικό*
ά-κροκος, -η, -ο **ά-κροτος**, -η, -ο **α-κρυπτογράφητος**, -η, -ο **α-κρυστάλλωτος**, -η, -ο **ά-κρυφτος**, -η, -ο

ακροφύσιο (το) {ακροφυσί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ το ακραίο στενό τμήμα σωλήνα ή αγωγού, το οποίο ρυθμίζει τη ροή ή την ταχύτητα τού ρευστού που εκτοξεύει ο σωλήνας ή ο αγωγός αυτός επίσης εξάρτημα που καταλήγει σε στενό άκρο και εφαρμόζει στο άκρο σωλήνα ή αγωγού και επιτελεί την ίδια λειτουργία· *το ~ τού σωλήνα πυροσβεστικής αντλίας* (τής μάνικας) ΣΥΝ μπεκ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκροφύσιον* < *ἀκρο-* + *-φύσιον* < *φῦσα* (βλ λ *φυσώ*)]

ακροφωνικός, -ή, -ό [1867] ***ακροφωνικό σύστημα*** ΓΛΩΣΣ (α) σύστημα γραφής στο οποίο κάθε γράμμα παίρνει την προφορά του (φωνητική αξία) από το αρχικό γράμμα (άκρον) τής λέξης που το δηλώνει, π.χ. το γράμμα Α πήρε την αξία /a/ από την προφορά τού αρχικού γράμματος τής λέξης *ά*-λφα < σημιτ. aleph «βόδι» (β) (στην αρχαιότητα) σύστημα αρίθμησης κατά το οποίο ένας αριθμός παριστανόταν με το πρώτο γράμμα τής λέξης που δήλωνε τον αριθμό αυτό, λ.χ. Π= *5 (πέντε)*. Δ= *10* (δέκα)· αντικαταστάθηκε από το *αλφαβητικό σύστημα* (βλ λ *αλφαβητικός*). — **ακροφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. acrophonique].

ακροχορδόνα (η) ΙΑΤΡ. σαρκώδης σχηματισμός στην επιδερμίδα, συνήθ. μικρού μεγέθους. στρογγυλός και άμισχος ΣΥΝ μυρμηκία. μυρμηγκιά. — **ακροχορδονώδης,** -ης, -ες [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκροχορδών, -όνος* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *ἀκρο-* + *-χορδών* < *χορδή*, με αρχική σημ «σαρκώδης εκβλάστηση τού προσώπου». Η λ. διακρινόταν από το ουδ *μυρμήκια (τά)*, όπως επεσήμανε ο γιατρός Γαληνός]

ακροώμαι ρ μετβ αποθ. {ακροάσαι... | ακροάστηκα} **1.** (για αξιωματούχους) δέχομαι σε ακρόαση **2.** (σπαν. για γιατρούς) ακροάζομαι (βλ λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκροῶμαι (-άο-)*, σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄκρον οὖς*, οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «τεντώνω τα αφτιά μου για να ακούσω – ακούω προσεκτικά»]

> **ακροώμαι – ακροάζομαι – αφουκρούμαι/αφου(γ)κράζομαι.** Το αρχ **ἀκροῶμαι** χρησιμοποιείται σπάνια σήμερα, κυρίως με τη σημ «δέχομαι σε ακρόαση» και, σπανιότερα, με τη σημ τού *ακροάζομαι*. Τη θέση του, κυρ. με τη σημ. «στήνω αφτί να ακούσω, εντείνω την προσοχή μου για να ακούσω». πήρε το **επακροώμαι** με τη μορφή (που εμφανίζεται ήδη στους μεσν. χρόνους) τού **αφουκρούμαι** και κυρ. τού **αφου(γ)κράζομαι** Το **ακροάζομαι**, εξάλλου, απέκτησε τη σημ ειδικού όρου, τού «ακούω (με ακουστικά) ασθενείς» και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για γιατρούς.

ακρυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ **1.** αυτός που σχετίζεται ή προέρχεται από το ακρυλικό οξύ **2.** ***ακρυλική ίνα*** η συνθετική, τεχνητή ίνα υφάσματος **3.** ***ακρυλικό*** (το) καθετί που παράγεται από το ακρυλικό οξύ και κατ' επέκτ. από πολυμερείς οργανικές ενώσεις, όπως το πλέξιγκλας, οπτικά εξαρτήματα. κοσμήματα, συγκολλητικές ουσίες. υλικά επιχρίσεως κ.λπ.: *ζωγραφική με ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ νόθου συνθέτου, acrylic < acr(olein) «ακρολεΐνη, χημ ουσία» (< λατ. acer «οξύς» + olēre «όζω, μυρίζω») + -yl- (< *ὕλη*)].

ακρωδυνία (η) {χωρ. *πληθ.*} ΙΑΤΡ ο πόνος των άκρων (*χεριών και ποδιών*) μορφή ρευματοπάθειας.
[ΕΤΥΜ < *άκρο* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ acrodynia]

ακρώμιο (το) {ακρωμί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το ακραίο τμήμα τού ώμου· η άκρη τής ωμοπλάτης προς τον βραχίονα. Επίσης **ακρωμία** (η) [αρχ] — ***ακρωμιαίος,*** -α, -ο [1843] κ. **ακρωμιακός,** -ή, -ό [1836]
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρώμιον* < *ἄκρος* + *-ώμιον* < *ὦμος*].

ακρωνύμιο (το) {ακρωνυμί-ου | -ων} λέξη που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα ή συλλαβές άλλων λέξεων: *ΕΛ ΤΑ (Ελληνικά Ταχυδρομεία), ΠΡΟ.ΠΟ. (Προγνωστικά Ποδοσφαίρου)* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο, όνομα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ acronym (< *ἄκρος* + *-ωνύμιο* < *ὄνυμα*. αιολ. τ. τού αρχ. *ὄνομα*)]

ακρωνυχίδα (η) η παρωνυχίδα (βλ λ.)

ακρώρεια (η) {ακρωρειών} (επίσ.) η άκρη. η κορυφή τού όρους ΣΥΝ βουνοκορφή ΑΝΤ υπώρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όρος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκρ(ο)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄρος*, πβ κ. *ὑπ-ώρεια*]

άκρως επίρρ. [αρχ] σε ακραίο σημείο. σε πολύ μεγάλο βαθμό. απολύτως *σάλος προκλήθηκε στο Υπουργείο Αμύνης από τη δημοσίευση ενός ~ απορρήτου εγγράφου || η παρουσία σας στο συνέδριο κρίνεται ~ απαραίτητη·* ΦΡ **το άκρως αντίθετο** για πρόσωπο ή κατάσταση που διαφέρει διαμετρικά, που βρίσκεται σε σχέση πλήρους αντίθεσης με άλλο: *είσαι το ~ από τον αδελφό σου· αυτός λακωνικός, εσύ φλύαρος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος*

ακρωτηριάζω ρ. μετβ. {ακρωτηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) ΙΑΤΡ κόβω άκρο (κυρ χέρι ή πόδι) από το σώμα (κάποιου) με χειρουργική επέμβαση: *έπαθε γάγγραινα στο πόδι και ο γιατρός αναγκάστηκε να τον ακρωτηριάσει* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) για την αποκοπή άκρου από το σώμα κάποιου, συνήθ. σε ατύχημα: *έπεσε όλη η μηχανή πάνω στο πόδι του και ακρωτηριάστηκε* **2.** (μτφ.) (α) αφαιρώ από κάτι βασικά του μέρη αλλοιώνοντας τη μορφή ή και το περιεχόμενό του: *με τις άστοχες παρεμβάσεις του ακρωτηρίασε το αρχικό κείμενο || οι λογοκριτές ακρωτηρίασαν την ταινία* (β) (για κράτος) αφαιρώ περιοχές (συνήθ. συνοριακές) και τις παραχωρώ σε άλλο κράτος· *η Συνθήκη των Σεβρών ακρωτηρίασε την Οθωμανική Αυτοκρατορία.* — **ακρωτηριαστής** (ο) [1886], **ακρωτηριάστρια** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κόβω τα *ακρωτήρια*, τα άκρα τού πλοίου *(κυρ την ακρόπρωρα ή το έμβολο)*». < *ἀκρωτήριον* Η σημερινή σημ. είναι μτγν].

ακρωτηριασμός (ο) [μτγν] **1.** η αποκοπή άκρου τού σώματος με βίαιο τρόπο ή με χειρουργική επέμβαση· *ο ~ επιβάλλεται σε περίπτωση γάγγραινας* **2.** (μτφ) (α) η αφαίρεση βασικών μερών από κάτι. η οποία αλλοιώνει τη μορφή ή το περιεχόμενό του *ο ~ κειμένου / ταινίας / άρθρου* (β) (για κράτος) η αφαίρεση περιοχών (συνήθ. συνοριακών) και η παραχώρησή τους σε άλλο κράτος. Επίσης **ακρωτηρίαση** (η) [μτγν]

ακρωτήριο (το) {ακρωτηρί-ου | -ων} **1.** στενή συνήθ. λωρίδα ξηράς που εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα *απόκρημνο ~* ΣΥΝ κάβος. πούντα **2.** ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ κόσμημα καθεμιάς από τις τρεις γωνίες τού αετώματος στους αρχαίους ναούς με παραστάσεις ανθεμίων. ζώων. ανθρώπινων μορφών κ λπ Επίσης **ακρωτήρι** [μεσν] (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκρωτήριον* < *ἀκρο-* + *-ωτήριον* κατά τα παράγωγα σε *-ωτήριον* (πβ *ὑπν-ωτήριον, δεσμ-ωτηριον*) ή με επίδρ των μτγν. *ἄκρων. -ωνος* «άκρον (μέλος τού σώματος)». αρχ. *ἀκρωνία* «ακρωτηριασμός»]

ακταιώριο (το) {ακταιωρί-ου | -ων} ο τόπος όπου διαμένει ο ακταιωρός.

ακταιωρός (ο/η) **1.** (κυριολ) φύλακας. φρουρός των ακτών **2.** (το θηλ) (ειδικότ) μικρό πολεμικό σκάφος. που προορίζεται για την άμυνα των ακτών. τη δίωξη τού λαθρεμπορίου, τής παράνομης αλιείας κ.λπ. — **ακταιωρία** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκταίωρος / ἀκτωρός* < *ἀκταί* (πληθ *τού ἀκτή*) + *-ωρός* < *ὥρα* «φροντίδα», πβ *θυρ-ωρός* Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast guard ship]

ακτή (η) το άκρο τής ξηράς. που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα και περιβρέχεται από αυτήν: *μη ρυπαίνετε τις ~ || βραχώδης / απότομη / δαντελωτή / απρόσιτη ~* ΣΥΝ παραλία. ακροθαλασσιά, περιγιάλι. αιγιαλός, ακρογιάλι. γιαλός. ακρογιαλιά.
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε. *ak- «οξύς. αιχμηρός». πβ. λατ ac-ies «κόψη», γαλλ aigu «οξύς», ιταλ acuto, ισπ. agudo, γερμ eckig «γωνιώδης» κ.ά. Ομόρρ *ἀκ-μή, ἄκ-ρος. ἀκ-ίς (-ίδα). ἀκ-όνη* κ ά.].

> **ακτή – γιαλός – παραλία.** Σήμερα το **ακτή** χρησιμοποιείται κυρίως ως γεωγραφικός όρος. για να δηλώσει την περιοχή μιας χώρας όπου τελειώνει η ξηρά και αρχίζει η θάλασσα, τα όρια δηλ ξηράς και θάλασσας Το τμήμα τής στεριάς που βρέχεται από τη θάλασσα. η μεγαλύτερη ή μικρότερη σε πλάτος έκταση κατά μήκος τής θάλασσας, με βότσαλα ή άμμο, χαρακτηρίζεται ως **γιαλός** ή **παραλία**. Ας σημειωθεί ότι αρχικά. στην αρχαϊκή και τη μετέπειτα αρχαία γλώσσα. το *ακτή* σήμαινε κυρίως τη μυτερή ή/και απόκρημνη λωρίδα γης που εισχωρούσε μέσα στη θάλασσα, το ακρωτήριο (η σημ τής «αιχμηρότητας» στη ρίζα *ἀκ-* φαίνεται πως ήταν πολύ αισθητή τότε στις συναφείς λέξεις *ἀκ-ίς, ἄκ-ανθα. ἄκ-ρος, ἀκ-όνη* κ τ.ό). Αντιθέτως. το **αἰγιαλός** (> *γιαλός*) σήμαινε (ήδη από τον Όμηρο) την αμμουδερή ή βοτσαλωτή ακροθαλασσιά (κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο: *αἰγιαλός ὁ παραθαλάσσιος ἐν τόπῳ ψαμμώδει ἢ ψηφῖδας ἔχων*), ενώ το *παραλία* (ενν. *γη* ή *χώρα*) δήλωνε την ευρύτερη περιοχή που είχε πρόσβαση στη θάλασσα έτσι έφθασε να δηλώνει ειδικότερα το κομμάτι τής Αττικής μεταξύ Υμηττού, Βραυρώνας και Σουνίου

Ακτή Ελεφαντοστού κ. **Ακτή Ελεφαντόδοντος** (η) (γαλλ République de Côte d'Ivoire = Δημοκρατία τής Ακτής Ελεφαντοστού) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαμουσούκρο. επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA).
[ΕΤΥΜ Η χώρα ονομάστηκε έτσι. επειδή από τον 15ο αι. χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξαγωγής και διακινήσεως ελεφαντοστού από τους Ευρωπαίους αποίκους].

ακτημοσύνη (η) [μτγν] {χωρ πληθ } **1.** η έλλειψη κτηματικής περιουσίας ή *εν γένει έγγειας ιδιοκτησίας* **2.** *το να* μην *έχει κανείς περιουσία· η ~ των μοναχών*

ακτήμων, -ων. -ον {ακτήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (γενικά) *αυτός που δεν έχει* στην ιδιοκτησία του *κτηματική περιουσία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται τόσο κινητής όσο και ακίνητης περιουσίας ΣΥΝ φτωχός, άπορος, ενδεής ΦΡ (ειδικότ.) ***ακτήμων καλλιεργητής*** καλλιεργητής χωρίς ιδιόκτητη γη, ο *οποίος* καλλιεργεί για βιοπορισμό κτήματα που ανήκουν σε άλλους ΣΥΝ κολλήγας Επίσης (καθημ.) **ακτήμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ < *αρχ ἀκτήμων* < *ἀ-* στερητ. + *κτῶμαι «κατέχω»*]

ακτιβισμός (ο) {χωρ πληθ.} ελλην. *πρακτικισμός* η πολιτική αντίληψη και πρακτική που δίνει μεγάλη έμφαση στη διαδικασία / επιλογή τής δράσης (κυρ. με έντονες μορφές), τού αγώνα για την επίτευξη στόχων (π χ διαδηλώσεις. καταλήψεις κ λπ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ activisme < actif < λατ. activus «ενεργητικός, δραστήριος»].

ακτιβιστής (ο). **ακτιβίστρια** (η) {ακτιβιστριών} πρόσωπο που ακολουθεί τις αντιλήψεις και την πρακτική τού ακτιβισμού: *ακτιβιστές οικολογικών οργανώσεων κατέλαβαν τα γραφεία μεγάλης πετρελαϊκής εταιρείας* — **ακτιβιστικός,** -ή, -ό, **ακτιβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. activiste]

ακτίνα κ. **αχτίνα** (σημ 1, 7) κ. **αχτίδα** (σημ. 1) (η) **1.** η φωτεινή γραμμή που εκπέμπεται από φωτοβόλο σώμα: *οι ~ τού Ηλίου* **2.** η ενέργεια που εκπέμπεται από τα ακτινενεργά σώματα: *~ ραδίου* **3.** ΦΥΣ (α) η ευθεία πάνω και μέσω τής οποίας διαδίδεται η ακτινοβόλος ενέργεια, δηλ το φως. η θερμική. ηλεκτρομαγνητική κ.λπ. ακτινοβολία· *ηλεκτρομαγνητικές / κοσμικές ~* (β) ***ακτίνες Ραίντγκεν / Χ*** (γερμ. Röntgenstrahlen) μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, που έχει την ιδιό-

τητα να διαπερνά σώματα αδιαφανή και αδιαπέραστα από το συνηθισμένο φως και χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ιατρική ως διαγνωστικό και θεραπευτικό μέσο (γ) ***υπεριώδεις / υπέρυθρες ακτίνες*** αόρατες για το ανθρώπινο μάτι ακτίνες, που στο ηλιακό φάσμα καταλαμβάνουν θέση πέραν τού ιώδους και πέραν τού άκρου ερυθρού αντιστοίχως (δ) ***ακτίνες λέιζερ*** μορφή ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το αντίστοιχο μηχάνημα (βλ. λ. *λέιζερ*) και χρησιμοποιείται ευρέως στην επιστήμη και την τεχνική, ιδ. στη διάγνωση και θεραπεία νοσημάτων **4.** (μτφ.) ένδειξη, σημείο θετικής εξέλιξης: ~ *αισιοδοξίας / ελπίδας* • **5.** ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει το κέντρο κύκλου ή σφαίρας με οποιοδήποτε σημείο τής περιφέρειας ή τής επιφάνειας· το μήκος της είναι το μισό τής διαμέτρου κύκλου ή σφαίρας **6.** κάθε νοητή ευθεία ορισμένου μήκους, που θεωρείται ότι αρχίζει από κεντρικό σημείο και εκτείνεται προς κάθε κατεύθυνση: *η πλημύρα παρέσυρε όλα τα σπίτια σε ~ δέκα μιλίων* (σε απόσταση δέκα μιλίων γύρω από συγκεκριμένο σημείο) || ~ *ακοής* (βλ.λ.) ΦΡ ***ακτίνα δράσεως*** (i) το πεδίο ή η έκταση επιχειρήσεων (στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά.) (ii) η μέγιστη απόσταση που μπορεί να διανύσει ένα αεροσκάφος χωρίς ανεφοδιασμό καυσίμων **7.** καθένα από τα μεταλλικά ευθύγραμμα στηρίγματα μεταξύ τού άξονα και τής περιφέρειας τροχού (π.χ ποδηλάτου).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκτίς, -ῖνος,* που συνδ. με σανσκρ. aktú- «ακτινοβολία, νύχτα». Οι επιστημ όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακτίνες X* (< γαλλ. rayons-X), *υπεριώδεις ακτίνες* (< γαλλ rayons ultra-violettes), *υπέρυθρες ακτίνες* (< γαλλ rayons infra-rouges) κ.ά. Η φρ. *ακτίνα δράσεως* αποδίδει το γαλλ. rayon d'action].

> **ακτινο-: ραδιο-.** Από το πλήθος των επιστημονικών όρων που αναφέρονται στις **ακτίνες**, άλλοι έχουν σχηματιστεί με το ελλην. **ακτίνα** (*ακτινοβολία, ακτινογραφία, ακτινολογία, ακτινοσκόπηση* κ.λπ) και άλλοι είναι –για την Ελληνική- νόθα σύνθετα («υβρίδια») με το ξενικό **ραδιο-** < radio- < λατ radius «ακτίνα» (*ραδιοθεραπεία, ραδιενέργεια, ραδιοϊσότοπα, ραδιογραφία* κ τ.ό.) Ωστόσο, τα περισσότερα σύνθετα με το *ραδιο-* αφορούν στο χημ στοιχείο **ράδιο** και, κατ' αυτό, διαφοροποιούνται των λοιπών συνθέτων

ακτινενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να ακτινοβολούν ενέργεια. Επίσης (εσφαλμ) **ακτινεργία**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radioactivité, όρος που πλάστηκε από τους Γάλλους χημικούς Pierre και Marie Curie].

> **ακτινενέργεια ή ακτινεργία;** Το παράγωγο τού **ακτινεργός**, αν το επίθ. είναι ορθώς σχηματισμένο, είναι κανονικώς **ακτινεργία**, πβ. *δημιουργός – δημιουργία, απεργός – απεργία* κ.τ.ό. Το **ακτινενέργεια** είτε είναι απευθείας σύνθετο με το *ενέργεια* (πβ. *παρενέργεια, τηλενέργεια, αντενέργεια*) είτε είναι παράγωγο συνθέτου όχι σε *-εργός*, αλλά σε *-ενεργός*. **ακτινενεργός – ακτινενέργεια** (πβ. *ραδιενεργός – ραδιενέργεια*) Οπωσδήποτε, τα σχετιζόμενα με την *ενέργεια* είτε είναι σύνθετα με το *ενέργεια* είτε είναι παράγωγα επιθέτων σε *-ενεργός* (και όχι σε *-εργός*): *ραδιενεργός, ανενεργός, αυτενεργός, ταχυενεργός* κ ά. Άρα το επίθ. *ακτινενεργός* είναι προτιμότερο τού *ακτινεργός*, στο οποίο θα μπορούσε κανείς να οδηγηθεί εκ των υστέρων με απλολογία (των συλλαβών *νε-νε*)

ακτινενεργός, -ός, -ό ΦΥΣ (για στοιχεία) αυτός που εκπέμπει ενέργεια υπό μορφήν ακτινοβολίας αυτομάτως (χωρίς χημική ή άλλη επεξεργασία) (βλ λ. *ακτινενέργεια*) Επίσης (εσφαλμ.) **ακτινεργός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. radioactif].

ακτίνη (η) {ακτινών} ΒΙΟΛ ινώδης πρωτεΐνη που περιέχεται σε όλα τα συσταλτά κύτταρα (μυϊκά κ.ά.) των ζωικών οργανισμών
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Aktin < λατ actus «κίνηση, ορμή» (< ago)]

ακτινίδες (οι) {ακτινιδών} τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 89 έως 103, τα οποία ανήκουν στη σειρά τού ακτινίου (βλ. κ λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ) ΣΥΝ ακτινίδια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. actinides]

ακτινίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} **1.** φυλλοβόλος θάμνος με χώρα προέλευσης την Κίνα, ο οποίος καλλιεργείται για τους καρπούς του **2.** (συνεκδ.) ο μικρός ωοειδής εδώδιμος καρπός τού ομώνυμου φυτού με χνουδωτό, καστανοπράσινο φλοιό και χυμώδες αρωματικό περιεχόμενο· χαρακτηριστική είναι η ακτινωτή διάταξη των πυρήνων του, καθώς και η υψηλότατη περιεκτικότητα των καρπών του σε βιταμίνη C **3.** ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ) κάθε στοιχείο τής σειράς των ακτινιδών (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < *ακτίνα* + υποκ. επίθημα *-ίδιο,* < νεολατ. actinidium chinense, λόγω τής κινεζικής καταγωγής τού φυτού].

ακτίνιο[1] (το) {ακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ac) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ actinium]

ακτίνιο[2] (το) {ακτινί-ου | -ων} ΜΑΘ μονάδα μετρήσεως γωνιών και τόξων (σύμβολο rad)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. radian < λατ. radius «ακτίνα»].

ακτινοβόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ η έκθεση πράγματος ή ζωντανού οργανισμού σε ιοντίζουσες ακτινοβολίες (ακτίνες Χ, ακτίνες γ, υπεριώδεις ακτίνες κ λπ) για πειραματικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.

ακτινοβολητής (ο) συσκευή για ακτινοβόληση (βλ.λ.).

ακτινοβολία (η) {ακτινοβολιών} **1.** ΦΥΣ (α) η διαδικασία με την οποία εκπέμπεται ενέργεια υπό μορφήν ακτίνων, δηλ. κατά δέσμες σωματιδίων ή κατά κύματα (β) ***ακτινοβολία σωματιδίων άλφα*** (ή ***ακτινοβολία άλφα***) δέσμη ταχέως κινουμένων σωματιδίων άλφα (πυρήνων ηλίου που αποτελούνται από δύο πρωτόνια και δύο νετρόνια) (γ) ***ακτινοβολία βήτα*** ιοντίζουσα ακτινοβολία αποτελούμενη από ταχέως κινούμενα ηλεκτρόνια (δ) ***ακτινοβολία γάμμα*** ακτινοβολία ηλεκτρομαγνητικής φύσεως **2.** η συνολική διαδικασία εκπομπής, μετάδοσης και απορρόφησης ενέργειας υπό μορφήν ακτίνων **3.** (α) η ενέργεια που μεταφέρεται με την παραπάνω διαδικασία, η εκπεμπόμενη ενέργεια: *καθημερινά είμαστε εκτεθειμένοι σε κάθε είδους* ~ || *ηλεκτρομαγνητική / ηλιακή / χημική / υπέρυθρη / υπεριώδης / θερμική / σωματιδιακή / ραδιενεργός* ~ ΣΥΝ ακτίνες (β) ΑΣΤΡΟΝ ***κοσμική ακτινοβολία*** βλ λ. *κοσμικός* **4.** (ειδικότ) η εκπομπή ραδιενέργειας· *μετά το πυρηνικό ατύχημα πολλοί σκοτώθηκαν από την* ~ **5.** (μτφ.) (α) το εύρος διαδόσεως τής φήμης και ο βαθμός αναγνωρίσεως και αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο: *η ~ τού ελληνικού πνεύματος φθάνει ώς τα πέρατα τής γης* ΣΥΝ λάμψη, γόητρο, αίγλη (β) η θετική επίδραση στο κοινωνικό σύνολο: *η εκπολιτιστική ~ τής ελληνικής σκέψης καθόρισε το μέλλον τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ επίδραση.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκτινοβόλος*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το γαλλ. radiation].

ακτινοβόλος, -ος/-α, -ο **1.** αυτός που εκπέμπει ακτίνες: ~ *σώμα* ΣΥΝ. φωτοβόλος **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει, που κάνει αισθητή την παρουσία του λόγω γοητείας, κύρους ή ξεχωριστών ικανοτήτων *ο προσκεκλημένος σας είναι μια ~ προσωπικότητα* ΣΥΝ λαμπερός, φωτοβόλος **3.** αυτός που λάμπει από χαρά και ζωντάνια: ~ *πρόσωπο / χαμόγελο* ΣΥΝ χαρούμενος, λαμπερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκτίς, -ῖνος* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω, ρίχνω», πβ. *πυρο-βόλος* κ.ά].

ακτινοβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν] {ακτινοβολείς .. | ακτινοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκπέμπω ακτίνες **2.** (μτφ) λάμπω από χαρά και ευτυχία: *το πρόσωπό του ακτινοβολούσε από χαρά* • **3.** διαθέτω κύρος ή γόητρο, επιδρώ θετικά στο περιβάλλον μου: *η προσωπικότητά του ακτινοβολεί σε ολόκληρη την Ευρώπη* ♦ **4.** (μετβ.) ΦΥΣ εκθέτω (κάποιον/κάτι) σε ακτινοβόληση (βλ.λ) — **ακτινοβόλημα** (το) [μεσν.].

ακτινογραφία (η) {ακτινογραφιών} ΙΑΤΡ ΦΥΣ **1.** η αποτύπωση φωτογραφικών εικόνων (κυρίως μελών ή οργάνων τού σώματος) με τη βοήθεια ακτίνων Χ (Ραίντγκεν) ή ραδιενεργού ακτινοβολίας **2.** (συνεκδ.) η πλάκα (επιφάνεια) πάνω στην οποία γίνεται η παραπάνω αποτύπωση: *βγάζω / κάνω* ~ || *γενική / διαγνωστική / επείγουσα / ιατρική / μερική* ~ Επίσης **ακτινογράφημα** (το). — **ακτινογραφικός,** -ή, -ό, **ακτινογραφικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «περιγραφή των ακτίνων τού φωτός», < *ἀκτίς, -ῖνος* + *-γραφία* < *γράφω.* Ο επιστημ. όρ είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ radiographie (νόθο σύνθ.) Η σημ. αυτή μαρτυρείται στην Ελλην. από το 1897].

ακτινογραφώ ρ. μετβ. {ακτινογραφείς... | ακτινογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτογραφίζω με ακτίνες Χ (βλ. λ. *ακτίνα*), βγάζω ακτινογραφίες. — **ακτινογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ radiographier (νόθο σύνθ.)].

ακτινοδιαγνωστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που σχετίζεται ή αναφέρεται στην ακτινοδιαγνωστική: ~ *μηχανήματα* **2. *ακτινοδιαγνωστική*** (η) η διάγνωση ασθενειών με τη βοήθεια ακτινογραφήσεως. — **ακτινοδιαγνώστης** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiodiagnostic (νόθο σύνθ.)]

ακτινοδιακόφωνο (το) → σιντί

ακτινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ακτινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί από ακτίνες: ~ *τροχός / σχήμα* **2.** αυτός που η διάταξη των στοιχείων του έχει σχήμα ακτίνων: ~ *διάταξη / σχηματισμός*. — **ακτινοειδώς** επίρρ. [μτγν].

ακτινοθεραπεία (η) [1826] {ακτινοθεραπειών} η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση υπεριωδών ακτίνων, ακτίνων Χ ή ραδιενεργών ουσιών. — **ακτινοθεραπευτής** (ο), **ακτινοθεραπευτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ radiothérapie (νόθο σύνθ.)]

ακτινοθεραπευτική (η) {χωρ. πληθ } κλάδος τής ακτινολογίας με αντικείμενο τη χρήση ακτινοβολιών για τη θεραπεία νοσημάτων
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ therapeutic radiology].

ακτινολογία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη διαγνωστική και θεραπευτική χρήση μορφών ακτινοβολίας. — **ακτινολογικός,** -ή, -ό, **ακτινολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiologie (νόθο σύνθ.)].

ακτινολόγος (ο/η) ο γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ακτινολογία, αυτός που ασκεί την ακτινοδιαγνωστική ή την ακτινοθεραπευτική
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ radiologue (νόθο σύνθ.)].

ακτινοπροστασία (η) {χωρ πληθ.} η προστασία από ακτινοβολίες.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioprotection].

ακτινοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση τού εσωτερικού τού ανθρώπινου οργανισμού με τη βοήθεια των ακτίνων Χ (βλ. λ *ακτίνα*), χωρίς να καταγράφονται τα αποτελέσματα σε ακτινογραφικές πλάκες — **ακτινοσκοπικός,** -ή, -ό [1898], **ακτινοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radioscopie (νόθο σύνθ.)].

ακτινωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αχτινωτός** κ. **αχτιδωτός** (κυρ. στη σημ 2) **1.** αυτός που έχει ακτίνες. *οι ~ ρόδες τού ποδηλάτου* **2.** αυτός που έχει διαταχθεί σε σχήμα ακτίνων· ~ *σειρές αμπελιών.* — **ακτινωτά** επίρρ.

Άκτιο (το) {Ακτίου} ακρωτήριο στην ομώνυμη χερσόνησο τής ακαρνανικής ακτής που χωρίζει το Ιόνιο Πέλαγος από τον Αμβρακικό Κόλπο· το 31 π Χ., σε μία από τις μεγαλύτερες ναυμαχίες τής αρχαιότητας, ο Οκταβιανός νίκησε τον Μάρκο Αντώνιο και έγινε μόνος κυρίαρχος τού ρωμαϊκού κράτους.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄκτιον* < *ἀκτή,* καθώς στην αρχαιότητα υπήρχε στο

ακρωτήριο ναός αφιερωμένος στον Άκτιο Απόλλωνα]

άκτιστος, -η, -ο [μτγν] κ. **άχτιστος** (σημ 1) **1.** αυτός που δεν κτίστηκε, δεν οικοδομήθηκε ή δεν μπορεί να οικοδομηθεί. ~ *οικόπεδο / περιοχή* • **2.** ΘΕΟΛ (α) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από κανέναν ή τίποτα, που υπήρχε προαιώνια, που δεν έχει αρχή *ο ~ Θεός* ‖ *ο Θεός επικοινωνεί διά των ακτίστων ενεργειών του, που παράγουν όμως κτιστές πραγματικότητες, από τις οποίες μπορεί ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Θεό* ΑΝΤ κτιστός (β) ***άκτιστον φως*** το λαμπρότατο θείο φως, τού οποίου αποκτούσαν νοερή αίσθηση οι Ησυχαστές (βλ.λ.) ως μετοχή στις άκτιστες ενέργειες τού Θεού.

ακτογραμμή (η) **1.** το περίγραμμα μιας ακτής, όπως φαίνεται από τη θάλασσα ή σε έναν χάρτη **2.** (συνεκδ.) το μήκος κατά το οποίο εκτείνονται οι ακτές· ~ *πολλών χιλιομέτρων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-line]

ακτοπλοΐα (η) [1833] {χωρ. πληθ } **1.** η ναυσιπλοΐα κοντά στις ακτές **2.** η θαλάσσια συγκοινωνία επιβατών και εμπορευμάτων ανάμεσα στα λιμάνια τής ίδιας επικράτειας ή ευρύτερης περιοχής: *ανεπτυγμένη / εθνική / εμπορική / ιδιωτική ~* — **ακτοπλόος** (ο), **ακτοπλοϊκός,** -ή, -ό [1883], **ακτοπλοϊκ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ. < *ακτή* + *-πλοΐα* < *πλους* (< *πλό-ος*)].

ακτοφρουρά (η) η ακτοφυλακή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφρουρός (ο/η) πρόσωπο που φρουρεί τις ακτές ΣΥΝ ακτοφύλακας, ακταιωρός
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coastguardsman]

ακτοφυλακή (η) [1861] **1.** (γενικά) η φύλαξη και επίβλεψη των ακτών **2.** ***Ακτοφυλακή*** (η) (α) ναυτική υπηρεσία με αντικείμενο τη διευκόλυνση τής ναυσιπλοΐας, τη δίωξη τού λαθρεμπορίου κ.λπ. (β) (συνεκδ.) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, οι ακτοφύλακες. — **ακτοφύλακας** (ο/η) [1892]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard]

ακτοφυλακίδα (η) ΣΤΡΑΤ σκάφος που χρησιμοποιεί η ακτοφυλακή

ακτύπητος, -η, -ο → αχτύπητος

ακυβερνησία (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η ανυπαρξία ή η αστάθεια κυβερνήσεως: *η αδυναμία σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης έχει ρίξει τη χώρα σε ~.*

ακυβέρνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (σκάφος ή όχημα) που δεν έχει κυβερνήτη, πηδαλιούχο (ή οδηγό): ~ *καράβι / διαστημόπλοιο / αυτοκίνητο* **2.** αυτός που επιβαίνει σε ακυβέρνητο σκάφος *ήμαστε τρεις μέρες ακυβέρνητοι μέσα στα κύματα* • **3.** αυτός που δεν έχει κυβέρνηση: ~ *χώρα* • **4.** (μτφ) αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατον να κυβερνηθεί, να πειθαρχήσει: ~ *λαός / πλήθος / ομάδα* ΣΥΝ απειθάρχητος. — **ακυβέρνητα** επίρρ.

ακύμαντος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ταράσσεται από κύματα. ~ *θάλασσα / νερά* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν γνώρισε ή δεν γνωρίζει περιπέτειες και δοκιμασίες: *πέρασε ~ ζωή, ήρεμη και απλή* ΣΥΝ ήσυχος, γαλήνιος ΑΝΤ πολυκύμαντος, ταραχώδης. — **ακύμαντα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κυμαίνω*].

ακυριολεκτώ ρ. → ακυρολεκτώ

ακυριολεξία (η) → ακυρολεκτώ

ακυρολεκτώ ρ αμετβ. {ακυρολεκτείς .. | ακυρολέκτησα} **1.** χρησιμοποιώ λέξεις ή εκφράσεις με σημασία ανακριβή ή εσφαλμένη ΣΥΝ ακυρολογώ ΑΝΤ ακριβολογώ **2.** (γενικότ.) δεν μιλώ σωστά. — **ακυρολεξία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκυρολεξία* (υποχωρητ.) < *ἄκυρος* + *-λεξία* < *λέγω*].

ακυρολογία (η) [μτγν.] {ακυρολογιών} η ακυρολεξία, η χρήση λέξεων ή εκφράσεων με ανακριβή σημασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κυριολεκτώ.*

ακυρολογώ ρ. αμετβ [μτγν] ακυρολεκτώ (βλ.λ).

άκυρος, -η, -ο **1.** μη έγκυρος, αυτός που δεν έχει νόμιμη ισχύ. *το δικαστήριο έκρινε ~ τη διαθήκη* ‖ ~ *αποτέλεσμα / νόμος / δικαιοπραξία / σύμβαση / ψηφοδέλτιο* ΑΝΤ έγκυρος **2.** (στις εκλογές) ***άκυρα*** (τα) τα ψηφοδέλτια που δεν μπορεί να θεωρηθούν έγκυρα (επειδή δεν έχουν σημειωθεί σωστά οι σταυροί προτιμήσεως, υπάρχουν σημάδια που δεν επιτρέπονται κ.λπ.): *στις πρόσφατες εκλογές αυξήθηκαν τα ~ και τα λευκά* **3.** ***άκυρο(ν)*** (επιφών.) στρατιωτικό παράγγελμα, το οποίο ακυρώνει άλλο που μόλις έχει δοθεί: *Ανάπαυσις! ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ + *κῦρος*].

ακυρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι άκυρο: *η ~ ψηφοδελτίου* **2.** ΝΟΜ η αυτοδίκαιη μη ισχύς των εννόμων συνεπειών νομικής πράξης, η οποία επέρχεται σύμφωνα με τον νόμο και η οποία μπορεί να διαπιστωθεί από το δικαστήριο

ακυρώνω ρ μετβ {ακύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) καθιστώ ή κηρύσσω (κάτι) άκυρο, του στερώ την ισχύ. *μερικές διατάξεις τού νόμου ακυρώθηκαν με προεδρικό διάταγμα* ‖ *ο διαγωνισμός για την πρόσληψη προσωπικού ακυρώθηκε* (β) (μτφ.) αιρώ την ισχύ, την αξία, την ιδιαίτερη σημασία: *περιστασιακά σφάλματα στην υλοποίηση αυτής τής πολιτικής δεν ακυρώνουν την αξία και την ουσία της* ‖ *τέτοια φιλοσοφήματα ακυρώνουν την αξία τής φιλοσοφίας* ΣΥΝ καταργώ **2.** ματαιώνω (κάτι προκαθορισμένο) *ακύρωσε όλα τα ραντεβού τής ημέρας* **3.** (για εισιτήρια συγκοινωνίας) σφραγίζω (εισιτήριο) στο ακυρωτικό μηχάνημα (βλ. λ. *ακυρωτικός*), ώστε να καταστεί αφενός νόμιμη η μεταφορά τού επιβάτη (κατόχου τού εισιτηρίου) και αφετέρου αδύνατη η χρήση τού ίδιου εισιτηρίου σε άλλη διαδρομή.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκυρῶ (-όω)* < αρχ. *ἄκυρος*].

ακύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάργηση ή ανάκληση τής εγκυρότητας, τής νόμιμης ισχύος. *τυπική / νομική / άμεση / έμμεση / αυθαίρετη / οριστική / δικαστική ~* ‖ ~ *διαγωνισμού / αγώνα / αποτελέσματος* **2.** ΝΟΜ (α) η δικαστική κήρυξη ως μη δεσμευτικών των εννόμων συνεπειών μιας νομικής πράξης οι οποίες ίσχυσαν έως την έκδοση τής δικαστικής ακυρωτικής απόφασης· μετά την ακύρωσή της η ακυρώσιμη αυτή νομική πράξη εξομοιώνεται με την εξ υπαρχής άκυρη πράξη (βλ. λ. *ακυρότητα*) (β) ***αίτηση ακύρωσης*** ένδικο βοήθημα το οποίο ασκείται κατά κανόνα ενώπιον τού Συμβουλίου τής Επικρατείας ή κατ' εξαίρεση ενώπιον τού αρμόδιου βάσει ειδικού νόμου διοικητικού δικαστηρίου (Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου) και με το οποίο επιδιώκεται η ακύρωση διοικητικής πράξης για τους περιοριστικά προβλεπόμενους στον νόμο λόγους.

ακυρώσιμος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ αυτός που μπορεί να ακυρωθεί ή που υπόκειται σε ακύρωση λόγω εγγενούς νομικού ελαττώματος

ακυρωτέος, -α, -ο [μτγν] αυτός που πρέπει να ακυρωθεί.

ακυρωτικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή το δικαίωμα να ακυρώσει κάτι, να αφαιρέσει με τυπικά και επίσημα μέσα την εγκυρότητα από κάτι: ~ *απόφαση* **2.** (στις αστικές συγκοινωνίες) ***ακυρωτικό μηχάνημα*** η συσκευή για το αυτόματο σφράγισμα των εισιτηρίων με στοιχεία δρομολογίου (βλ. κ. λ *ακυρώνω*) **3.** ΝΟΜ ***ακυρωτικό δικαστήριο*** το ανώτατο δικαστήριο μέσα σε έναν κλάδο δικαιοδοσίας το οποίο έχει την εξουσία να ακυρώνει τις προσβαλλόμενες με ένδικα μέσα αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων στην Ελλάδα, αναφέρονται συνήθ. ως *ακυρωτικά δικαστήρια* για την πολιτική και ποινική δικαιοδοσία ο Άρειος Πάγος και για τη διοικητική δικαιοδοσία το Συμβούλιο τής Επικρατείας. — **ακυρωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ακύρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, δεν έχει καταστεί έγκυρος· ~ *συμφωνία / συνθήκη / πράξη / πρόσληψη* ΣΥΝ ανεπικύρωτος ΑΝΤ κυρωμένος, επικυρωμένος.

ακωδικοποίητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κωδικοποιηθεί αυτός που δεν συντάχθηκε μεθοδικά, ώστε να αποτελέσει κώδικα (βλ λ): ~ *έγγραφα* **2.** αυτός που δεν έχει περιληφθεί σε κώδικα. ~ *διατάξεις / νομοθεσία* • **3.** (ειδικότ.) αυτός που εκφέρεται ή μεταδίδεται χωρίς κωδικό αριθμό (κλειδάριθμο) και, επομένως, μπορεί να αναγνωριστεί ή να διαβαστεί από όλους: ~ *κείμενο / τηλεοπτικό σήμα / μήνυμα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ uncodified]

άκωλος, -η, -ο [μτγν] (λαϊκ.) (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρούς γλουτούς

ακώλυτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν κωλύεται, που δεν εμποδίζεται από κανέναν ή τίποτα: ~ *προαγωγή / διέλευση / άσκηση δικαιώματος* ΣΥΝ ανεμπόδιστος — **ακωλύτως / ακώλυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*

άκων, -ουσα, -ον {(εύχρ. κυρ το αρσ.) άκ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (αρχαιοπρ) αυτός που πράττει ή παθαίνει κάτι παρά τη θέλησή του, αναγκαστικά· κυρ στη ΦΡ ***εκών άκων*** (*ἑκὼν ἄκων*, λατ. *volens nolens*) (πληθ ***εκόντες άκοντες***) θέλοντας και μη, με το ζόρι: *ο ύποπτος οδηγήθηκε ~ στον ανακριτή* (βλ. κ λ. *ακούσιος*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄκων* < *ἀέκων* < *ἀ-* στερητ. + *ἑκών* «εθελούσιος, εκούσιος». Από το *ἄκων*, προήλθε το *ἀκούσιος* (βλ λ.)].

αλά πρόθ.· με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί): *γεύμα ~ ιταλικά* ‖ ~ *τούρκα* ‖ ~ *φράγκα* (γαλλικά) ΦΡ (α) ***αλά μπρατσέτα*** από το μπράτσο, αγκαζέ. *περπατούσαν ~* (β) ***αλά μπρέβε*** μουσική ερμηνευτική ένδειξη· η εκτέλεση μουσικού έργου με μονάδα μέτρησης τού χρόνου το «μισό», αντί τής συνηθισμένης μονάδας χρόνου, που είναι το «τέταρτο» (ένα «μισό» = δύο «τέταρτα») προκύπτει, κατά κανόνα, εκτέλεση πιο ζωηρή και ρυθμική (γ) ***αλά πολίτα*** συνταγή μαγειρικής που βασίζεται στη σάλτσα από λάδι και λεμόνι *αγκινάρες ~.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ alla < ala < πρόθ. a + θηλ. άρθρο la, π.χ. ιταλ. spaghetti alla siciliana «είδος μακαρονάδας μαγειρεμένης κατά τον τρόπο των Σικελών», alla braccetta < braccetto, υποκ τού braccio «μπράτσο». Η φρ. *αλά πολίτα* πιθ < ιταλ. alla pulita «άψογα» (< επίθ. pulito «καθαρός, άψογος») με παρετυμολ. προς το *Πόλη* (δηλ Κων/πολη)].

α λα πρόθ · με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί)· ΦΡ (α) ***στρίβω α λα γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να γίνω αντιληπτός (β) ***πληρώνουμε α λα γερμανικά*** πληρώνουμε ο καθένας τα δικά του, το μερίδιό του στον λογαριασμό (γ) ***α λα γκαρσόν*** (i) αντρικά, αγορίστικα *έκοψε τα μαλλιά της ~* (ii) μόνο άντρες: *θα πάμε στην ταβέρνα ~* (δ) ***α λα καρτ*** (για εστιατόρια) η επιλογή φαγητού από τον κατάλογο: *γεύμα ~* ΑΝΤ ταμπλ-ντότ
[ΕΤΥΜ < γαλλ. à la, π χ à la garçon, à la carte]

άλα επιφών. (λαϊκ) έκφραση μεγάλου κεφιού, χαράς και ικανοποίησης, που συχνά συμπληρώνεται με την προσωπική αντων. *του/της* (το *της* κ για αρσ.) και δηλώνει έντονη επιδοκιμασία ή ενθάρρυνση και προτροπή: «~, *άνοιξε κι άλλη μπουκάλα.* » (λαϊκ τραγ.) ‖ ~ *του χορό ο Χρόνης!* (Μπράβο! Ωραία χορεύει!) ΣΥΝ ωραία, μπράβο, κι άλλο!
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν ναυτικό πρόσταγμα ala! «εμπρός»].

-άλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας. *κρεμ-άλα, τρεχ-άλα, φευγ-άλα, φουσκ-άλα.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε από μεταρρηματικά θηλ σε *-α* με θεματικό *-αλ-* (λ.χ. *πηλαλώ* > *πηλάλ-α*), καθώς και από υποκορ ουδ σε *-άλι* (λ χ *κεφ-άλι* > *κεφ-άλα*, με μεγεθ. *-α*), τα οποία απώλεσαν τη σμικρυντική τους ιδιότητα].

αλαβάστρινος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από

α- / αν- *στερητικό*

α-κυκλοφόρητος, -η, -ο · **α-κύκλωτος,** -η, -ο · **α-κύλιατος,** -η, -ο · **α-κυμάτιστος,** -η, -ο · **α-κυνήγητος,** -η, -ο · **α-κυοφόρητος,** -η, -ο · **α-κυριάρχητος,** -η, -ο · **α-κυρίευτος,** -η, -ο · **α-κύρτωτος,** -η, -ο · **α-λάβωτος,** -η, -ο · **α-λαγάριστος,** -η, -ο · **α-λάδωτος,** -η, -ο · **α-λάκτιστος,** -η, -ο

αλάβαστρο **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, λείος και λαμπερός. ~ *κορμί / ομορφιά / δέρμα*.

αλάβαστρο (το) {αλαβάστρ-ου | -ων} ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας σε δύο είδη: (α) το αλάβαστρο από άνυδρο θειικό ασβέστιο (γύψο) με μικροκρυσταλλικό λεπτοκοκκώδη ιστό, λευκό ή ελαφρά έγχρωμο (β) το ασβεστολιθικό αλάβαστρο, το οποίο αποτελεί ποικιλία τού ασβεστίτη και έχει διάφορους χρωματισμούς. Επίσης **αλάβαστρος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀλάβαστρον* < αρχ. *ἀλάβαστος*, πιθ. < αιγυπτ. a-la-bast «αγγείο τής θεάς Μπαστ». Ο τύπος *ἀλάβαστρον* (με -ρ-) είναι αναλογικός σχηματισμός κατά τα *ἤλεκτρον, πλῆκτρον, ἄροτρον* κ.ά.]

άλαδος, -η, -ο αυτός που δεν περιέχει ή δεν μαγειρεύεται με λάδι: ~ *φακές / φαγητό* (νηστήσιμο)

αλαζόνας (ο/η) πρόσωπο που είναι υπέρμετρα υπερήφανος, που δείχνει υπεροψία και περιφρόνηση για τους άλλους: *τα πλούτη και η δόξα τον έκαναν ~ και μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ υπερόπτης, ξυπασμένος, ψηλομύτης, σνομπ ΑΝΤ σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων. Επίσης (λόγ.) **αλαζών** [αρχ.] {αλαζόν-ος, -α} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλαζών, -όνος* < κύρ. όν. *Ἀλαζῶνες*, ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που κατοικούσε στις βόρειες ακτές τού Εύξεινου Πόντου].

αλαζονεία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική έπαρση ΣΥΝ οίηση, υπεροψία, ξυπασιά, κομπασμός ΑΝΤ μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη, σεμνότητα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλαζονεύομαι* < *ἀλαζών*].

> **αλαζονεία ή αλαζονία;** Το **αλαζονεία** είναι ήδη αρχαία λ. και παράγεται από το επίσης αρχαίο ρ. **αλαζονεύομαι** «είμαι αλαζόνας, ψευτοϋπερηφανεύομαι, κομπάζω». Άρα γράφεται κανονικώς με *-ει-* και όχι με *-ι-*, όπως θα συνέβαινε αν παραγόταν από το **αλαζών** και έλειπε το αντίστοιχο ρήμα.

αλαζονεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αλαζονεύτηκα} συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ κομπάζω, επαίρομαι, καυχώμαι, υπερηφανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλαζονεία, αποθετικός*.

αλαζονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: *είναι πολύ ~ και δημιουργεί αντιπάθειες στο περιβάλλον του* || ~ *στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ φαντασμένος, υπεροπτικός, υπερφίαλος, ξυπασμένος, σπουδαιοφανής ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων. — **αλαζονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αλάθευτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν πέφτει έξω στους υπολογισμούς του ή δεν διαπράττει λάθη ή σφάλματα ΣΥΝ αλάθητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αστοχεί σε βολή, εύστοχος: ~ *σκοπευτής / βέλος / χτύπημα*. — **αλάθευτα** επίρρ.

αλάθητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κάνει λάθη: *το ένστικτό μου είναι ~* || *οι ηλεκτρονικές συσκευές δεν είναι ~* **2. αλάθητο(ν)** (το) (α) η ιδιότητα ή η ικανότητα κάποιου να μην υποπίπτει ποτέ σε σφάλματα: *μόνο ο Θεός έχει το ~* (β) **αλάθητο τού Πάπα** δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σύμφωνα με το οποίο ο Πάπας, όταν μιλά «από καθέδρας» (βλ.λ.), δεν κάνει λάθος, όσον αφορά στην ερμηνεία ζητημάτων πίστης και ηθικής **3.** απολύτως αξιόπιστος ή σίγουρος: *έχω έναν ~ κανόνα για τέτοιες περιπτώσεις*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + θ. *λαθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον* τού ρ. *λανθάνω*].

-αλάκι → -άκι

αλαλαγμός (ο) [αρχ.] **1.** (κυριολ.) πολεμική κραυγή ΣΥΝ ιαχή **2.** δυνατή βοή από κραυγές πλήθους ανθρώπων. Επίσης **αλαλαγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας*.

αλαλάζω ρ. αμετβ. {αλάλαξα} **1.** φωνάζω δυνατά από χαρά και ενθουσιασμό· ΦΡ **κύμβαλον αλαλάζον** *(κύμβαλον ἀλαλάζον)* βλ. λ. *κύμβαλο* **2.** βγάζω πολεμικές κραυγές την ώρα τής μάχης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας*
[ΕΤΥΜ αρχ., ονοματοπ. λ. από το επιφών. *ἀλαλά*, που δηλώνει πολεμική κραυγή. Στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα) η λ. αναφέρεται κυρίως σε δοξολογία προς τον Θεό (π.χ. *Ψαλμ.* 99,1: *ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ*), ενώ στην Κ.Δ. σημαίνει επίσης «ηχώ, κροταλίζω» (π.χ. *Α' Κορινθ.* 13,1: *γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον*)].

αλαλητό (το) (λαϊκ.) ο αλαλαγμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. (ίσως κατά το *βουητό*) τού αρχ. *ἀλαλητός* «αλαλαγμός, πολεμική κραυγή» (η σημερινή σημ. μτγν.), που ανάγεται στο αρχ. ηχομιμητ. *ἀλαλαί* (ήχος παιάνα)].

αλαλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ μερική ή ολική αδυναμία κάποιου να αρθρώσει λόγο εξαιτίας βλάβης των αντίστοιχων κέντρων τού εγκεφάλου ή των οργάνων ακοής και ομιλίας ή εξαιτίας ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων

αλαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) ζαλίζω (κάποιον), προξενώ σύγχυση, αμηχανία ή ενόχληση: *δεν τους άφηναν στιγμή σε ησυχία· τους είχαν αλαλιάσει* ΣΥΝ ζαλίζω, σκοτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση σύγχυσης, έχω ζαλιστεί, σκοτιστεί: *μ' όλη αυτή τη φασαρία και τον θόρυβο έχω αλαλιάσει*
[ΕΤΥΜ < *άλαλος*].

άλαλος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει λαλιά, που δεν μπορεί να μιλήσει ΣΥΝ βουβός, μουγγός **2.** (μτφ.) αυτός που δοκιμάζει κατάπληξη μπροστά σε κάτι απροσδόκητο: *έμεινε ~ από τη συμπεριφορά της* ΣΥΝ άφωνος, άναυδος, αποσβολωμένος, κατάπληκτος, ενεός, εμβρόντητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λαλῶ*].

αλαλούμ (το) {άκλ.} κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης, ανακατωσούρα: *δημιουργήθηκε τέτοιο ~, που ήταν αδύνατον να καταλάβεις τι έλεγαν*.
[ΕΤΥΜ Πιθ. από τη φρ. *άλλα άλλων*, με παρετυμολογική επίδραση εκφραστ. λ. όπως *γιουσουρούμ* ή πλαστή λ. από παιδικά παιχνίδια και τραγούδια. Κατ' άλλη εκδοχή, από αραβ. επιφών. ulalum]

Αλαμάνα (η) ο ποταμός Σπερχειός (βλ.λ.) και κυρ. το τελευταίο τμήμα του· γνωστή από την περίφημη *μάχη τής Αλαμάνας* μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (23/4/1821) και τη θυσία τού Αθανασίου Διάκου.
[ΕΤΥΜ Το τοπωνύμιο προήλθε πιθ. από το γερμ. φύλο των *Αλαμανών* (πβ. γαλλ. Alemagne «Γερμανία») λόγω των ορμητικών υδάτων τού ποταμού, που έφερναν στον νου τη δράση τού γερμ. φύλου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε τουρκ. alamana με τη σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ ή λέμβος»]

αλαμπής, -ής, -ές {αλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν λάμπει, δεν γυαλίζει: ~ *αστέρας* ΣΥΝ σκοτεινός, αμαυρός ΑΝΤ λαμπρός, απαστράπτων **2.** (μτφ.) αυτός που στερείται αίγλης ή δόξας: *βίος άσημος και ~* ΣΥΝ άδοξος, αφανής ΑΝΤ. διάσημος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-λαμπής* < *λάμπω*].

αλαμπουρνέζικος, -η, -ο (σκωπτ.) **1.** αυτός που λέγεται ή γράφεται σε γλώσσα ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη **2. αλαμπουρνέζικα** (τα) η ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη γλώσσα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αλα-Μπουρνέζικα* «στη γλώσσα τής φυλής Μπουρνού (Σουδάν)» και συνεπώς «ακατανόητα λόγια» (β) < *αλιβορνέζικα* «πράγματα θαυμαστά από το Λιβόρνο (τής Ιταλίας)» (γ) < ιταλ. alla burla «στα αστεία». + *-έζικα* (πβ. *εγγλέζικα, φραντσέζικα* κ.ά.). Βλ. κ. *αρλούμπα*]

αλά μπρατσέτα επίρρ. → αλά

αλάνα (η) {δύσχρ. αλανών} **1.** (καθημ.) αδιαμόρφωτος υπαίθριος χώρος, μέσα ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές: *τα παιδιά τρέχουν / παίζουν ποδόσφαιρο στις ~* ● **2.** (αργκό-μεγεθ.) ο αλήτης.

αλάνης (ο) {αλάνηδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που περνά την ημέρα του στους δρόμους, που αλητεύει ΣΥΝ αλήτης **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με θράσος, χωρίς σεβασμό προς τους άλλους, χωρίς ευγένεια, με χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. αλήτης, χαμίνι, μόρτης

αλάνθαστος, -η, -ο [1785] **1.** αυτός που δεν περιέχει λάθη, σφάλματα: ~ *γραπτό / υπολογισμός* ΣΥΝ σωστός **2.** αυτός που δεν υποπίπτει σε σφάλματα, που δεν κάνει λάθη: *υπήρξε ~ στις επιλογές του* ΣΥΝ αλάθητος — **αλάνθαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *λανθάνω*, με βάση το αντώνυμο *λανθασμένος*].

αλάνι (το) {αλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η αλάνα **2.** (συνεκδ.) το παιδί τής αλάνας, τού δρόμου, ο άνθρωπος που περιφέρεται χωρίς σταθερή κατοικία (βλ. κ. λ. *αλανιάρης*): *«είμαστε αλάνια, διαλεχτά παιδιά μέσα στην πιάτσα»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. alan «πέρασμα μέσα από δάσος - πεδιάδα» < αραβ. 'alani «δημόσιος, ανοικτός»].

αλανιάρης, -α, -ικο {αλανιάρηδες} (μειωτ.) **1.** αυτός που συχνάζει σε αλάνες ΣΥΝ αλήτης **2.** αυτός που ταιριάζει σε αλάνηδες: ~ *φέρσιμο / ντύσιμο / κουβέντες* **3.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος και αναίδεια, από χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ πρόστυχος, ανήθικος **4.** (για πουλερικά) ελευθέρας βοσκής (όχι από ορνιθοτροφείο): *αβγά από ~ κότα*. — **αλανιάρικος**, -η, -ο, **αλανιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αλάνι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

αλάξευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (μάρμαρο, πέτρα ή άλλο υλικό) που δεν έχει λαξευθεί, δηλ. σκαλιστεί ή πελεκηθεί **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, που έχει τραχιά μορφή ΣΥΝ απελέκητος, ακατέργαστος ΑΝΤ λαξευμένος, σκαλισμένος, πελεκημένος.

αλά πολίτα επίρρ. → αλά

αλάργα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σε μεγάλη απόσταση, μακριά: *στάθηκε ~, μην τον πάρουν τα βόλια* ΣΥΝ ξέμακρα, απόμακρα ΑΝΤ κοντά· ΦΡ **αλάργα-αλάργα** σε αραιά χρονικά διαστήματα: (παροιμ.) *«~ το φιλί, να 'χει και νοστιμάδα»* (βλ. κ. λ. *ανάρια*) **2.** ΝΑΥΤ. ανοιχτά στο πέλαγος: *τράβηξε κολυμπώντας ~*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. alla larga «στα ανοιχτά»].

αλαργεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάργεψα} (λαϊκ.-διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ ή παρασύρω μακριά, απομακρύνω ♦ **2.** (αμετβ.) απομακρύνομαι, ξεμακραίνω: *αλάργεψε στο πέλαγος, ώσπου χάθηκε*. Επίσης **αλαργάρω** [μεσν.]. — **αλάργεμα** (το).

αλαργινός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται μακριά, απομακρυσμένος· *«από ξένο τόπο κι απ' αλαργινό»* (τραγ.) ΣΥΝ μακρινός.

άλας (το) [αρχ.] {άλ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το αλάτι· κυρ. στις ΦΡ (α) **αττικόν άλας** βλ. λ. *αττικός* (β) **το άλας τής γης / εάν το άλας μωρανθεί** (η πλήρης φράση είναι *ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται;* Κ.Δ. Ματθ. 5, 13) (i) ΘΡΗΣΚ. οι Απόστολοι, σύμφωνα με χαρακτηρισμό που τους απέδωσε ο Χριστός και κατ' επέκτ. όλοι οι πιστοί: πολύτιμοι, σημαντικοί, όπως το αλάτι (που συντηρεί και νοστιμίζει προφυλάσσοντας από τη σήψη) (ii) (γενικότ.) ό,τι καθιστά τον κόσμο ομορφότερο και πιο ενδιαφέροντα (βλ. κ. λ. *αλάτι*) (γ) **μένω στήλη άλατος** βλ. λ. *στήλη* **2.** ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ένωση που προκύπτει από αντίδραση ανάμεσα σε οξέα και βάσεις: *χλωριούχα / φωσφορικά ~* || *πυρήνες / κρύσταλλοι άλατος* **3.** ΙΑΤΡ **άλατα** (τα) (καθημ.) τα συμπτώματα που προκαλούνται από οστεόφυτα και άλλες εκφυλιστικές αλλοιώσεις των οστών τής σπονδυλικής στήλης: *κάνει μασάζ για να σπάσουν τα ~* || *έχει ~ και την πονάει όλη η πλάτη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος, θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἅλας, -ατος*, από την αιτιατική πληθ. *(τοὺς) ἅλας* τού αρχ. *ὁ ἅλς* «αλάτι» (διάφορο τού *ἡ ἅλς* «θάλασσα»), γεν. *ἁλ-ός* < Ι.Ε. *sal- «αλάτι τής θάλασσας», πβ. λατ. sal, γαλλ. sel, ιταλ. sale, αγγλ. salt, γερμ. Salz κ.ά. Ομόρρ. *ἅλ-μη, ἀλ-υκή, Ἅλ-ιμος, ἁλι-εύς* κ.ά. Η μεταβολή τού γένους *ὁ ἅλς* > *τὸ ἅλας* πιθ. οφείλεται στην επίδραση λ.

γένους ουδετέρου, με τις οποίες συνήθως συνεκφερόταν (π.χ. *κρέας. ἔλαιον, ὕδωρ, ὄξος* κ.ά.)].

Αλάσκα (η) πολιτεία των Η.Π.Α. το ένα τρίτο τού εδάφους της βρίσκεται στον αρκτικό κύκλο και καλύπτεται από μόνιμους πάγους και τούντρα.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Alaska < ρωσ. Aljaskat (όπως αναγραφόταν στους πρώτους ρωσικούς χάρτες τής περιοχής) < αλεουτ. alakshak «μεγάλη χώρα. ήπειρος»].

άλατα (τα) → άλας

αλατένιος, -ια, -ιο → αλάτι

αλατζάς (ο) {αλατζάδες} βαμβακερό ύφασμα. συνήθ. πολύχρωμο, χοντρό και ευτελές: *πολύχρωμος / φτηνός* ~. — **αλατζένιος,** -ια, -ιο κ. **αλατζαδένιος**.
[ΕΤΥΜ < τουρκ alaca]

αλατερός, -ή. -ό αυτός που έχει πολύ αλάτι: ~ *φαγητά.*

αλάτι (το) {αλατ-ιού | -ιών} **1.** ΧΗΜ. το χλωριούχο νάτριο, το κρυσταλλικό σώμα που εμφανίζεται κυρ ως συστατικό τού θαλασσινού νερού και ως ορυκτό· χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως άρτυμα *(επιτραπέζιο / μαγειρικό ~)*, στη συντήρηση τροφίμων και στη χημική βιομηχανία *(μαύρο / χοντρό ~)*: *ψιλό / λευκό / χοντρό ~* ‖ *βάζω ~ στο φαγητό·* ΦΡ (α) ***φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*** συνδεόμαστε με δεσμούς φιλίας και οικειότητας, που προέρχονται από μακρά γνωριμία στο παρελθόν (ιδ σε δύσκολους καιρούς) (β) ***όσα είπαμε, νερό κι αλάτι*** τέλος οι παρεξηγήσεις και οι διαφορές μεταξύ μας ας γίνουμε ξανά φίλοι (γ) ***κάνω (κάποιον) τ' αλατιού*** (i) δέρνω (κάποιον) πάρα πολύ (ii) αντιμετωπίζω κάποιον που εμφανίζεται ως αντίπαλός μου σε αντιπαράθεση με τρόπο που να υποστεί εξευτελισμό: *αυτό τον ομιλητή ένας σύνεδρος τον έκανε τ' αλατιού· τον έβγαλε άσχετο στο τέλος'* ΣΥΝ αλλάζω τα φώτα κάποιου **2.** (μτφ) κάθε στοιχείο που προσδίδει ενδιαφέρον. προκαλεί ευχαρίστηση: *το χιούμορ είναι το ~ τής ζωής* Επίσης (αρχαιοπρ.) **άλας** (βλ.λ.) [μτγν.]. — (υποκ.) **αλατάκι** (το). **αλάτινος,** -η, -ο [μεσν] κ **αλατένιος,** -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁλάτιον,* υποκ. τού *ἅλας* (βλ.λ.). Η φρ. *ψωμί κι αλάτι* είναι μεσν]

αλατιέρα (η) {δύσχρ. αλατιερών} μικρό επιτραπέζιο σκεύος με μικρές τρύπες στην κορυφή, μέσα στο οποίο τοποθετείται αλάτι και χρησιμοποιείται για να αλατίζουμε το φαγητό ΣΥΝ. (λόγ.) αλατοθήκη, αλατοδοχείο. Επίσης **αλατερό** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < *αλάτι* + παραγ επίθημα *-ιέρα*]

αλατίζω ρ. μετβ [μτγν.] {αλάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω (σε φαγητό) αλάτι, νοστιμίζω (το φαγητό) με αλάτι ΣΥΝ. καρυκεύω **2.** συντηρώ (τρόφιμα), καλύπτοντάς τα με αλάτι ΣΥΝ. παστώνω. — **αλάτισμα** (το).

αλάτινος, -η, -ο → αλάτι

αλατιστός, -ή, -ό αυτός που είναι διατηρημένος σε αλάτι. ~ *ελιές / κρέας* ΣΥΝ παστός

αλατοειδής, -ής. -ές [1885] {αλατοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή τις ιδιότητες τού αλατιού
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ haloïde].

αλατοδοχείο (το) [1809] (λόγ.) η αλατιέρα.

αλατοθήκη (η) {αλατοθηκών} (λόγ.) η αλατιέρα.

αλατόμετρο (το) [1891] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} όργανο που μετρά την αλμυρότητα τού θαλασσινού νερού.

αλατόνερο (το) νερό στο οποίο έχει διαλυθεί ποσότητα αλατιού. *έκανε γαργάρα με ~.*

αλατοπίπερο (το) **1.** (α) αλάτι και πιπέρι (σε μείγμα ή ξεχωριστά) (β) σκεύος που περιλαμβάνει δύο μικρά δοχεία, ένα για αλάτι και ένα για πιπέρι **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προσδίδει ενδιαφέρον και ευχαρίστηση συνήθ. λόγια ή δραστηριότητες που αποκλίνουν από τα τετριμμένα και συμβατικά: *θέλει και λίγο ~ η ζωή, για να τη χαρείς.* — **αλατοπιπερώνω** ρ.

αλατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η παραγωγή αλατιού από θαλασσινό νερό με εξάτμιση. — **αλατοποιός** (ο), **αλατοποιώ** ρ. {-είς ..}.

αλατότητα (η) {χωρ πληθ.} ΧΗΜ η συνολική ποσότητα των στερεών ουσιών που είναι διαλυμένες σε ένα γραμμάριο θαλασσινού νερού.

αλατούχος, -ος, -ο [1866] αυτός που περιέχει αλάτι· ~ *νερό / διάλυμα* ΣΥΝ αλατοφόρος

αλατοφόρος, -ος, -ο [1885] αλατούχος (βλ.λ.).

αλατωρυχείο (το) [1812] ορυχείο από το οποίο εξάγεται το ορυκτό αλάτι — **αλατωρύχος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

αλαφιάζω ρ. αμετβ κ μετβ {αλάφιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) καταλαμβάνομαι από ταραχή και φόβο: *μέσα στο σκοτάδι αλαφιάζεις με τον παραμικρό θόρυβο* ‖ (κ. μεσοπαθ.) *τον είδα μέσα στα αίματα και αλαφιάστηκα* ♦ **2.** (μετβ.) ξαφνιάζω, τρομάζω (κάποιον): *η έκρηξη αλάφιασε τον κόσμο* **3.** (η μτχ. ***αλαφιασμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που είναι πολύ αναστατωμένος, ταραγμένος και συχνά ασθμαίνει *όρμησε ~ μέσα στο σπίτι και μας διηγήθηκε με κλάματα ό,τι συνέβη* — **αλάφιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀλάφι* (< *ἐλάφι*), εξαιτίας τής ιδιότητας τού ελαφιού να τρομάζει εύκολα και να αντιδρά αστραπιαία].

αλαφραίνω ρ. → ελαφρώνω

αλαφριός, -ιά, -ιό → ελαφρός

αλαφροΐσκιωτος, -η, -ο κ. **ελαφροΐσκιωτος** (λαϊκότ.-λογοτ.) αυτός που έχει την ικανότητα να βλέπει μη αισθητά όντα (κατά τη λαϊκή παράδοση, φαντάσματα, στοιχειά κ.λπ.): *«αλαφροΐσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι 'δες»* (Δ. Σολωμός) (βλ. λ. *ήσκιος*).

αλαφρόμυαλος, -η, -ο → ελαφρόμυαλος

αλαφρός, -ή, -ό → ελαφρός

αλαφρύς, -ιά, -ύ → ελαφρός

αλάφρωμα (το) → ελαφρώνω

αλαφρώνω ρ → ελαφρώνω

Αλβανία (η) (αλβ. Shqiperi) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τα Τίρανα. επίσημη γλώσσα την Αλβανική και νόμισμα το νέο λεκ· ΦΡ ***έπος τής Αλβανίας / αλβανικό έπος*** βλ λ. *αλβανικός.* — **Αλβανός** (ο) [μεσν.]. **Αλβανή** κ. **Αλβανίδα** (η), **αλβανικός,** -ή. -ό (βλ.λ.). **Αλβανικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *Ἀλβανός* < λατ. Albanus (Mons) «Αλβανόν όρος», βουνό τού Λατίου. Οι αρχαίοι ονόμαζαν την περιοχή τής σημερινής Αλβανίας *Ἰλλυρία*, ονομασία που διατήρησαν και οι Ρωμαίοι (Illyricum). Οι Βυζαντινοί, αντιθέτως, υιοθέτησαν την παλαιότερη λατινογενή ονομασία *Ἀλβανία,* η οποία δήλωνε την περιοχή γύρω από το Αλβανόν όρος, όπου είχαν κατοικήσει ιλλυρικοί πληθυσμοί. Η αλβ. ονομασία Shqipëri σημαίνει «χώρα των αετών»]

αλβανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αλβανία ή/και τους Αλβανούς· ΦΡ ***αλβανικό έπος / έπος τής Αλβανίας*** τα κατορθώματα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος τής Ν Αλβανίας (Β Ηπείρου) κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-41).

αλβανολογία (η) [1867] η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γλώσσα των Αλβανών. — **αλβανολόγος** (ο/η) [1877], **αλβανολογικός,** -ή, -ό.

αλβανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Αλβέρτος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα ΦΡ. ***ο θείος Αλβέρτος*** συχνός τρόπος αναφοράς στον Άλμπερτ Αϊνστάιν.
[ΕΤΥΜ Ξέν όν., πβ. ιταλ. Alberto. αγγλ Albert < παλ. αγγλ. Aethelbeorht «λαμπρός, ευγενής» < adal «ευγενής» + beorht «λαμπρός»].

Αλβιών (η) {Αλβιών-ος. -α} (λογοτ.) η Μεγάλη Βρετανία. *«χαίρε Αλβιών, χαιρέτωσαν τα ένδοξα Παρίσια»* (Α. Κάλβος)· επίσης στη ΦΡ ***γηραιά Αλβιών***. — **αλβιόνειος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ < λατ. Albion < κελτ. *Alb-iu, πιθ. από μη I.E. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το λατ. επίθ albus «λευκός» και αποδιδόταν από τους Ρωμαίους στη Μ Βρετανία λόγω των ακτών τού Ντόβερ, που ήταν λευκές από την κρητίδα (ασβεστολιθικό πέτρωμα. κιμωλία). Ήδη στον Πτολεμαίο μαρτυρείται το τοπωνύμιο *Ἀλουΐων.* Βλ κ. *Άλπεις*]

άλγεβρα (η) [1791] **1.** ΜΑΘ κλάδος ο οποίος μελετά τις ιδιότητες των αριθμών (ή και άλλων εννοιών) και των πράξεων χρησιμοποιώντας γενικά σύμβολα: *ανώτερη / στοιχειώδης ~* ‖ *~ διανυσμάτων / πινάκων / συνόλων* **2.** (συνεκδ.) το σχολικό και πανεπιστημιακό μάθημα που πραγματεύεται θέματα τού παραπάνω μαθηματικού κλάδου και το αντίστοιχο διδακτικό εγχειρίδιο.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. algebra < αραβ al-jabr «συμπλήρωση». Η λ. al-jabr είναι τμήμα τού τίτλου ενός βιβλίου. που γράφτηκε από Άραβα μαθηματικό τού 9ου αι. και το οποίο ονομαζόταν (στην ελλην. απόδ) *Συνοπτικό βιβλίο υπολογισμών με αποκατάσταση / συμπλήρωση (al-jabr) και εξίσωση*]

αλγεβρικός, -ή, -ό [1874] ΜΑΘ αυτός που σχετίζεται με την άλγεβρα ή ακολουθεί τους κανόνες τής άλγεβρας: ~ *εξίσωση / συνάρτηση / αριθμός / δομές.*

αλγεινός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από άλγος, πόνο σωματικό ή ψυχικό και έντονη δυσαρέσκεια: ~ *εντύπωση / εμπειρία* ΣΥΝ οδυνηρός, επώδυνος, δυσάρεστος ΑΝΤ ανώδυνος, ευχάριστος — **αλγεινώς** επίρρ. [αρχ], **αλγεινότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἀλγεσ-νός* < *ἄλγος* (γεν. *ἄλγους* < **ἄλγεσ-ος*)].

Αλγέρι (το) {Αλγερίου} η πρωτεύουσα τής Αλγερίας.

Αλγερία (η) (αραβ Al-Jumhuriya Al-Jaza'iriya Ad-Dimugratiya Aš-Ša'biya = Λαϊκή Δημοκρατία τής Αλγερίας) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα το Αλγέρι. επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Αλγερίας. — **Αλγερινός** (ο), **Αλγερινή** (η), **αλγερινός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Algérie < Alger (το Αλγέρι) < αραβ. al-Djazā'ir ή El-Djezaïr «τα νησιά», ονομασία (από τον 10ο αι.) που οφείλεται στις τέσσερεις νησίδες. οι οποίες περιβάλλουν τον κόλπο τού Αλγερίου].

-αλγία λεξικό επίθημα, κυρ τής ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει επώδυνη και νοσηρή κατάσταση σε σημείο τού σώματος: *κεφαλ-αλγία. οσφυ-αλγία, καρδι-αλγία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλγος* «πόνος». Το λεξικό επίθημα *-αλγία* δηλώνει κυρ νοσηρή κατάσταση. συνοδευόμενη από πόνο, π.χ. *κεφαλ-αλγία. ὀσφυ-αλγία, ὠτ-αλγία* κ.ά. Κατά το πρότυπο των παραπάνω λ.. το επίθημα αυτό υπήρξε παραγωγικό και σε ξένες γλώσσες. π χ. αγγλ neur-algia. γαλλ entér-algie, γερμ Neur-algie κ ά.].

αλγολαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ σεξουαλική διαστροφή. κατά την οποία η γενετήσια ηδονή αντλείται από τα αισθήματα πόνου που προκαλεί ή υφίσταται κάποιος· ο σαδομαζοχισμός
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ algolagnia).

αλγόριθμος (ο) {αλγορίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΑΘ η λογική διαδικασία για την επίλυση ενός προβλήματος, σύμφωνα με την οποία ακολουθείται σειρά βημάτων και ορισμένος αριθμός κανόνων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδοχή λογικών βημάτων που απαιτούνται για την επίλυση προβλήματος με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή σε γλώσσα κατανοητή

α- / αν- *στερητικό*

α-λανάριστος, -η, -ο	**α-λάσπωτος,** -η, -ο	**α-λάτρευτος,** -η, -ο	**α-λαχτάριστος,** -η, -ο	**α-λείαντος,** -η, -ο
α-λανσάριστος, -η, -ο	**α-λατίνιστος,** -η, -ο	**α-λαφυραγώγητος,** -η, -ο	**α-λεηλάτητος,** -η, -ο	**α-λέκιαστος,** -η, -ο
α-λασκάριστος, -η, -ο	**α-λατόμητος,** -η, -ο	**α-λαχάνιαστος,** -η, -ο	**α-λειάνιστος,** -η, -ο	

από αυτόν (γλώσσα μηχανής) ή σε γλώσσα που χρησιμοποιεί όμοια δομή (συμβολική γλώσσα) — **αλγοριθμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. algorithm < algorism (με την επίδρ. τής λ *αριθμός*) < μεσν. λατ. algorismus < αραβ. al-Khowârizmi, όνομα μεγάλου Άραβα μαθηματικού τού 9ου αι.]

άλγος (το) {άλγ-ους | -η, -ών} σωματικός ή ψυχικός πόνος, δοκιμασία. ~ *μοναξιάς* / *πένθους* ΣΥΝ πόνος, οδύνη. — **αλγώ** ρ [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ ετύμου, πιθ. συνδέεται με το ρ. *αλέγω* «μεριμνώ, φροντίζω», πβ. αρχ. *αλεγεινός (*άλεγεσ-νός)*. Ενώ στην Αρχ. η λ. δήλωνε τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο (με πιο περιορισμένο σημασιολ. πεδίο από το συνώνυμο *οδύνη*), στη Ν Ελληνική περιορίστηκε κυρ στην ιατρική ορολογία, όπου χρησίμευσε ως λεξικό επίθημα, π χ. *-αλγία, -αλγής*]

αλδεΰδη (η) [1880] {αλδεϋδών} ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις, που περιέχουν στο μόριό τους την καρβονυλική ομάδα (C=O), το άτομο άνθρακα τής οποίας συνδέεται με ένα άτομο υδρογόνου και ένα άλλο άτομο άνθρακα χρησιμοποιούνται ευρέως σε διάφορες αντιδράσεις οργανικής σύνθεσης
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aldéhyde, από συμφυρμό τού νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»]

αλέα (η) {αλεών} ομάδα δέντρων φυτεμένων σε κανονική απόσταση το ένα δίπλα στο άλλο, ώστε να σχηματίζουν σειρά ΣΥΝ. δενδροσειρά, δενδροστοιχία.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. allée «διάδρομος κήπου» < aller «πηγαίνω» < λατ ambulare «περπατώ»]

alea jacta est λατ. (προφέρεται *αλέα γιάκτα εστ*) ελλην. *ο κύβος ερρίφθη* για κρίσιμη και τολμηρή απόφαση, η οποία λαμβάνεται μετά από περίσκεψη και δισταγμούς και δεν μπορεί να ανακληθεί.
[ΕΤΥΜ < λατ. alea («κύβος, ζάρι») jacta est, παρακ. τού ρ jacio «ρίχνω, βάλλω» Ο ιστορικός Σουητώνιος (*Καίσαρ* 32) αποδίδει τη φρ. στον Ιούλιο Καίσαρα, ο οποίος την είπε αποφασίζοντας να διαβεί τον ποταμό Ρουβίκωνα και να κατευθυνθεί προς τη Ρώμη χωρίς να διαλύσει τον στρατό του, όπως απαιτούσε ο νόμος. Η απόφαση αυτή σήμαινε αυτομάτως κήρυξη πολέμου τόσο εναντίον τής Συγκλήτου όσο και εναντίον τού πολιτικού του αντιπάλου Πομπηίου].

αλεγκρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ **1.** ρυθμός πιο αργός από το αλέγκρο και πιο ζωηρός από το αντάντε **2.** η μουσική σύνθεση στον παραπάνω ρυθμό.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. allegretto, υποκ. τού allegro (βλ. κ. *αλέγκρο*)].

αλέγκρο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού αλεγκρέτο ή τού μοντεράτο, πιο αργή από τού πρέστο: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (το) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο αλέγκρο ή παραπλήσιο: *το πρώτο μέρος της συμφωνίας είναι ένα ρυθμικό ~* **3. *αλέγκρο σονάτας*** τυπική διάρθρωση της μουσικής φόρμας (βλ λ.), συνήθης στα πρώτα μέρη έργων σε μορφή σονάτας.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. allegro < λατ. alacer «ζωηρός, ενθουσιώδης»].

αλεγράρω ρ. μετβ. κ αμετβ. {αλεγράρισα} (οικ.) ♦ **1.** (μετβ) δίνω σε (κάποιον/κάτι) κέφι ΣΥΝ φαιδρύνω, ιλαρύνω ΑΝΤ μελαγχολώ (κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι εύθυμος, έρχομαι στο κέφι. *μέρα που είναι σήμερα, ας αλεγράρουμε λιγάκι* ΣΥΝ ευθυμώ ΑΝΤ μελαγχολώ, δυσθυμώ, βαριοθυμώ. — **αλεγράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < ιταλ allegrare < allegro, βλ. λ. *αλέγρος*].

αλεγρία (η) {χωρ πληθ } (οικ.) η εύθυμη διάθεση, το κέφι ΑΝΤ δυσθυμία, κακοκεφιά.

αλέγρος, -α, -ο {χωρ πληθ.} (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα, χαρά και ευθυμία ~ *τύπος / χαρακτήρας / καρδιά* ΣΥΝ εύθυμος, κεφάτος, χαρούμενος ΑΝΤ άκεφος, κακόκεφος, δύσθυμος. — **αλέγρα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. < ιταλ allegro «ζωηρός, εύθυμος». βλ. κ. λ *αλέγκρο*]

αλέθω ρ. μετβ. {άλεσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (συνήθ) μεταβάλλω με σύνθλιψη και τριβή (δημητριακά, ιδ τα σιτηρά) σε αλεύρι ΦΡ (α) (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** για καταστάσεις πλήρους ασυδοσίας, όταν ο καθένας κάνει ό.τι θέλει, χωρίς να υπολογίζει τους άλλους ή όταν σε εργασιακό ή κοινόχρηστο χώρο δεν προστατεύεται το κοινό συμφέρον ΣΥΝ. χάος, αταξία (β) (παροιμ.) ***όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει*** οι ισχυροί και οι επιτήδειοι αποκομίζουν πάντοτε οφέλη από οποιεσδήποτε περιστάσεις **2.** (γενικότ) (α) μεταβάλλω (κάτι) σε σκόνη: ~ *καφέ / πιπέρι / γύψο* ΣΥΝ (λόγ.) κονιορτοποιώ (β) μεταβάλλω σε πολτό: ~ *ντομάτες για τη σάλτσα* ‖ ~ *λαχανικά για χορτόσουπα* ΣΥΝ πολτοποιώ **3.** (μτφ.) χωνεύω καλά· *το στομάχι του αλέθει οτιδήποτε* ΦΡ (παροιμ.) ***ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει*** (i) όποιος έχει γερό στομάχι, τρώει τα πάντα χωρίς κίνδυνο (ii) (μτφ.) ο ανεκτικός και πράος άνθρωπος ανέχεται και τις πιο βαριές προσβολές.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αλήθω* Η μεταβολή *-ε-* < *-η-* οφείλεται στον αόρ *ήλεσα* τού αρχ. *αλώ*, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε και ως αόρ τού *αλήθω*. Βλ. λ. *αλεύρι*]

αλείβω ρ. → αλείφω

άλειμμα (το) {αλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επάλειψη με λιπαρή ουσία: *το ~ τού ψωμιού με μαρμελάδα / ενός σωλήνα με γράσο / τού μωρού με λάδι / τού δέρματος με κερί / τής ζύμης με αβγό* **2.** (συνεκδ.) κάθε λιπαρή ή ελαιώδης ουσία ζωικής, φυτικής ή και βιομηχανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την επάλειψη μηχανών και εξαρτημάτων με σκοπό την ελάττωση των τριβών και την καλύτερη συντήρησή τους ΣΥΝ γράσο **3.** (ειδικότ.) το ζωικό ή φυτικό λίπος που χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί βουτύρου ή για τη συντήρηση τροφίμων ΣΥΝ. μαγειρικό λίπος, πάχος, ξίγγι.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αλείφω*].

αλειμματοκέρι (το) {αλειμματοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το σπαρματσέτο (βλ.λ.).

αλειτούργητος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει λειτουργηθεί, που δεν έχει παρακολουθήσει τη Θεία Λειτουργία **2** (κυρ για ναούς) αυτός που δεν έχει εγκαινιάστηκε με Θεία Λειτουργία ή αυτός στον οποίο δεν έχει τελεστεί Θεία Λειτουργία για πολύν καιρό. — **αλειτουργησία** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αλειτουργησιά** (η)
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *αλειτούργητος* σήμαινε «απαλλαγμένος από τις λειτουργίες, δηλ. τις υποχρεωτικές χορηγίες των πλουσίων». Η σημερινή σημ είναι νεότ.].

αλειφτήρι (το) {αλειφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) όργανο με το οποίο γίνεται επάλειψη των μηχανών με λιπώδεις ή ελαιώδεις ουσίες ΣΥΝ γρασαδόρος
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αλειπτήριον* < αρχ *αλείφω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

αλείφω κ. **αλείβω** ρ. μετβ {άλει-ψα, -φτηκα, -μμένος} **1.** καλύπτω ομοιόμορφα με λιπαρή, ελαιώδη ή υγρή ουσία· ~ *μια φέτα ψωμί με βούτυρο / την πλάτη με αντηλιακό / την κλειδαριά με λάδι / τη ζύμη τσουρεκιού με κρόκο αβγού / τα γρανάζια με γράσο* ΣΥΝ επαλείφω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλοιφή, γλείφω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ά-* προθεμ + I.E. *leip- / *leibh- «αλείφω, κολλώ», πβ σανσκρ. li-m-p-ati «αλείφει», γερμ. bleiben «μένω (προσκολλημένος)», αγγλ. live «ζω, μένω», leave «φεύγω - αφήνω» (αρχικώς «αφήνω κληρονομιά, καταλείπω πίσω μου κάτι που μένει») κ.ά. Ομόρρ *άλειμμα, αλοιφή, λίπος* κ.ά. Ο τ. *αλείβω* είναι αποτέλεσμα μεταπλασμού από τον αόρ. *άλειψα*, ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-βω*, πβ *έτριψα - τρίβω, άμειψα - αμείβω, έστειψα - στείβω* κ ά.].

άλειωτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή που δεν έχει λειώσει: *το σώμα τού νεκρού βρέθηκε ~.* — **άλειωτα** επίρρ.

αλεκτορομαχία (η) [1851] {αλεκτορομαχιών} (λόγ.) η κοκορομαχία (βλ λ).

αλέκτωρ (ο) {αλέκτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) ο κόκορας, ο πετεινός· κυρ. στη ΦΡ ***πριν αλέκτορα φωνήσαι*** (*πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι*. Κ Δ Ματθ 26, 34) πριν λαλήσει ο πετεινός· για κάτι που αποδεικνύεται αληθινό, που επαληθεύεται (σύμφωνα με πρόβλεψη) σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ή για κάποιον που ξεχνά υποχρέωση ή οφειλή πάρα πολύ γρήγορα. Επίσης **αλέκτορας**.
[ΕΤΥΜ αρχ (ήδη μυκ. a-re-ko-to-re) < *αλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω», βλ. κ. *αλεξι-*. Η λ. *ἀλέκτωρ* (με αρχ. θηλ. *ἀλεκτρυών*) χρησιμοποιήθηκε πιθ. περιπαικτικά στην αρχή, για να δηλώσει τον κόκορα, εξαιτίας τής εριστικής και μαχητικής του διάθεσης Από τις λ *αλέκτωρ* (αρχ.), *ὄρνις* (αρχ.), *καλαΐς* (αρχ), *πετεινός* (μεσν.) και (το ηχομιμητικό) *κόκορας* (νεότ.), οι οποίες χρησίμευσαν κατά καιρούς ως ονομασίες τού κόκορα, μόνον οι δύο τελευταίες επιβίωσαν στη Ν Ελληνική. Η φρ. *πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, (τρὶς ἀπαρνήσῃ με)* (Κ.Δ Ματθ 26, 34, Μάρκ. 14, 72, Λουκ. 22, 61) προέρχεται από τα λόγια τού Χριστού προς τον Πέτρο κατά την τελευταία νύχτα πριν από τη σταύρωσή του και σημαίνει «πριν λαλήσει ο κόκορας, θα με απαρνηθείς τρεις φορές»].

Αλεξάνδρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Κύρ όν τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ήδη μυκ. A-re-ka-sa-da-ra), που προέρχεται από το αρχ. *Ἀλέξανδρος* (βλ.λ.)].

Αλεξάνδρεια (η) (αραβ. Al-Iškenderiya) όνομα πολλών αρχαίων και νεότερων πόλεων· κυριότερη η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου στις ακτές τής Μεσογείου, στο Δ. άκρο τού Δέλτα τού Νείλου.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *Ἀλέξανδρος*. Η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου οφείλει το όνομά της στον Μ Αλέξανδρο, ο οποίος την ίδρυσε το 331 π.Χ. και επιμελήθηκε προσωπικά τον σχεδιασμό και την πολεοδομική της συγκρότηση (πρωτεύουσα τής Αιγύπτου ώς το 641 μ.Χ., οπότε κατακτήθηκε από τους Άραβες)].

αλεξανδρινισμός (ο) **1.** η μίμηση τού τρόπου ζωής των ανθρώπων που έζησαν κατά τους αλεξανδρινούς χρόνους **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ η μελέτη των τύπων και όχι τής ουσίας, σε συνδυασμό με έλλειψη πηγαίας παραγωγής και πρωτοτυπίας.

αλεξανδρινό κ. **αλεξανδριανό** (το) είδος καλλωπιστικού φυτού με χαρακτηριστικά κόκκινα πέταλα

αλεξανδρινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αλεξάνδρεια ή κατάγεται από αυτήν: ο *μεγάλος Αλεξανδρινός* (Καβάφης) **2. *Αλεξανδρινοί Χρόνοι*** (οι) / ***Αλεξανδρινή Περίοδος*** (η) περίοδος που αρχίζει με τον θάνατο τού Μ. Αλεξάνδρου (323 π Χ.) και εκτείνεται μέχρι τους χρόνους τού Μ Κωνσταντίνου (4ος αι. μ Χ.)· αλλιώς *Ελληνιστικοί Χρόνοι / Ελληνιστική Περίοδος* **3.** αυτός που αναφέρεται σε αυτή την περίοδο: ~ *ποίηση / τέχνη / φιλολογία / ύφος / κώδικας / βιβλιοθήκη / γραμματικοί* **4. *Αλεξανδρινός*** (ο). ***Αλεξανδρινή*** (η) πρόσωπο που έζησε στην παραπάνω περίοδο **5.** ΓΛΩΣΣ ***Αλεξανδρινή Κοινή*** η περίοδος τής ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας που συμπίπτει με τους Αλεξανδρινούς Χρόνους ή, κατ' άλλους, που αρχίζει με τον Αλέξανδρο και τελειώνει στους χρόνους τού Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ).

Αλέξανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας βασιλιάς τής Μακεδονίας (356-323 π.Χ.) και ένας από τους μεγαλύτερους στρατηλάτες όλων των εποχών με τις κατακτήσεις του δημιούργησε ένα αχανές κράτος από την Ελλάδα και την Αίγυπτο μέχρι την Ινδία γνωστός και ως ***Μέγας Αλέξανδρος*** ή (λαϊκ.-λογοτ.) ***Μεγαλέξαντρος*** **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **4.** όνομα ηγεμόνων **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο προστατεύων τους ανθρώπους». < *αλέξω* «αποκρούω - προστατεύω» + *ἀνήρ* Ο Ρ Kretschmer, ο Ο. Hoffmann

και άλλοι γλωσσολόγοι έχουν δείξει ότι πρόκειται για πανάρχαιη ελληνική λέξη –απαντά στα Μυκηναϊκά– που πέρασε στις ανατολικές γλώσσες (πβ. χεττ. Alakšanduš) και όχι περί εξελληνισμένης ασιατικής λέξεως. Ας σημειωθεί επίσης ότι παράλληλης σημασίας και σχηματισμού σύνθετα (με τα *βροτός* και *ἀνήρ*) είναι το *ἀλεξίμβροτος* («ο προστάτης των θνητών ανθρώπων») τού Πινδάρου και το *Ἀλεξήνωρ* («βοηθός των ανθρώπων»), όνομα διάσημου γιατρού που αναφέρει ο Παυσανίας].

Αλεξανδρούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Έβρου. — **Αλεξανδρουπολίτης** (ο), **Αλεξανδρουπολίτισσα** (η), **αλεξανδρουπολίτικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη*.
[ΕΤΥΜ. Η πόλη χτίστηκε τον προηγούμενο αιώνα στη θέση ενός μικρού οικισμού, ο οποίος σχηματίστηκε κατά την κατασκευή των σιδηροδρόμων τής Μακεδονίας. Ώς το 1920 ονομαζόταν Dedeagac (*Δεδεαγάτς*, τουρκ. «δέντρο τού καλόγερου», από παράδοση κατά την οποία στη σκιά ενός δέντρου δίδαξε και τάφηκε ένας δερβίσης) και μετονομάστηκε σε *Αλεξανδρούπολη* προς τιμήν τού τότε βασιλιά των Ελλήνων Αλεξάνδρου, ο οποίος την επισκέφθηκε. Η ονομασία τής πόλεως δεν έχει σχέση με τη γειτονική αρχαία Αλεξανδρούπολη, πρωτεύουσα των Μαίδων, την οποία είχε κυριεύσει και ονομάσει έτσι ο Μέγας Αλέξανδρος].

αλεξι- κ. **αλεξί-** κ. **αλεξ-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει απομάκρυνση, απόκρουση ή προστασία από κάτι: *αλεξι-κέραυνο, αλεξίσφαιρος, αλεξ-ήνεμος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω» < **ἀλέκ-σ-ω* < I.E. *alek-, πβ. σανσκρ. rák-ṣati «προστατεύει». Ομόρρ. *ἀλκή* «δύναμη», *ἀλέκτωρ*, αρχ. *ἀλέξημα* «υπερασπιστικό μέσο» κ.ά. Σημασιολογικά το λεξικό πρόθημα *ἀλεξι-* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει «απόκρουση, απομάκρυνση» και, συνεπώς, «προστασία από κάτι», π.χ. *ἀλεξί-θόρυβος, ἀλεξί-πυρος, ἀλεξί-πονος* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική απαντά συνήθ. ως λεξικό πρόθημα επιστημονικών όρων που αναφέρονται σε συσκευές προστασίας, π.χ. *αλεξι-κέραυνο, αλεξί-πτωτο, αλεξι-βρόχιο* κ.ά.].

αλεξι- / αλεξί-: αλεξίπτωτο, αλεξιβρόχιο(!), αλεξίφωτο(!) κ.ά. Από ένα αρχαίο (ομηρικό ήδη) ρ. **ἀλέξω** «αποκρούω – προστατεύω» σχηματίστηκαν ρηματικά σύνθετα με λεξικό πρόθημα **αλεξι- / αλεξί-** (*αλεξίκακος, αλεξιφάρμακον* «αντίδοτο», *αλεξίμβροτος, αλεξίπονος, αλεξήνεμος* κ.ά.), τα οποία χρησίμευσαν ως πρότυπα για νεότερα λόγια σύνθετα. Αρκετά από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως ελληνική απόδοση όρων τής Γαλλικής με το πρόθημα para- (< γαλλ. parer «απομακρύνω») που δήλωνε «αποτροπή, απομάκρυνση, προστασία»: γαλλ. parafoudre – ελλην. **αλεξικέραυνο**, parachute – **αλεξίπτωτο**, parapluie – **αλεξιβρόχιο** (ομπρέλα), parafeu – **αλεξίπυρος**, paravent – **αλεξήνεμο**, parasol – **αλεξήλιο** κ.ά. (Λεξ. Κουμανούδη). Άλλα πλάστηκαν κατά το πρότυπο των αρχαίων, για να δηλώσουν διάφορες έννοιες: *αλεξιβάσανος* (Κλ. Ραγκαβής), *αλεξικίνδυνος, αλεξιπόλεμος, αλεξιθάνατος* κ.λπ. Μερικά ήταν ευκαιριακά: *αλεξίσκονον (επανωφόριον), αλεξίξυλον* «η ράβδος των δημοσιογράφων κατά των αντιπάλων των»! Άλλα ήταν εξεζητημένα: *αλεξιπονοκέφαλος(!)* «ρεπούμπλικα (είδος καπέλου)», *αλεξίπνικτρον(!)* «σωσίβιο». Άλλα, υπό άλλες συνθήκες, θα μπορούσαν και να επικρατήσουν: *αλεξίσεισμος* στη θέση τού *αντισεισμικός*. Τελικά, τα μόνα που επιβίωσαν είναι τα *αλεξίπτωτο, αλεξικέραυνο, αλεξίπυρος* και (το νεότ.) **αλεξίσφαιρος**. Τα *αλεξιβρόχιο* και *αλεξήλιο* υπέκυψαν στο **ομπρέλα** (ιταλ. ombrella), το *αλεξίφωτο* στο **αμπαζούρ** (γαλλ. abat-jour), το *αλεξήνεμο* στο **παραβάν** (γαλλ. paravent), που το συναγωνίζεται εντούτοις επιτυχώς (με παρεμφερή σημασία) η ελλην. λέξη **παραπέτασμα**, και το *αλεξιανέμιο* στο **παρμπρίζ** (γαλλ. pare-brise).

Αλεξία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αλέξια**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ἀλέξιος* (βλ.λ.)]

αλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία ανάγνωσης γραμμάτων και λέξεων, χωρίς να υπάρχει βλάβη τής όρασης. — **αλεξικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. alexie]

αλεξιθυμία (η) ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού ατόμου να κατανοήσει και να καθορίσει τα συναισθήματά του και η έλλειψη ικανότητας να προσδιορίσει τις λέξεις που απαιτούνται για να τα εκφράσει και να τα περιγράψει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. alexithymia < *α-* στερητ. + *λέξι(ς)* + *-θυμία* < *θυμός* (βλ.λ.), με τη σημ. «συναίσθημα». Ο αγγλ. όρ. πλάστηκε το 1972 από τον ψυχίατρο Π. Σιφναίο]

αλεξικέραυνο (το) [1782] γειωμένη μεταλλική ράβδος που τοποθετείται στην κορυφή κτηρίων, πλοίων κ.λπ. για την προστασία από τους κεραυνούς· λειτουργεί ως αγωγός, ανοίγοντας ελεύθερη δίοδο στο ηλεκτρικό ρεύμα τού κεραυνού προς το έδαφος, ώστε να αποφεύγονται οι καταστρεπτικές συνέπειες τής κεραυνοπληξίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *κεραυνός*, απόδ. τού γαλλ. parafoudre].

Αλέξιος (ο) {Αλεξίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων· *~ Α' ο Κομνηνός* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αλέξης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. τού αρχ. ονόματος *Ἀλέξανδρος*]

αλεξιπτωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. η πτώση από μεγάλο ύψος με αλεξίπτωτο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parachutisme].

αλεξιπτωτιστής (ο), **αλεξιπτωτίστρια** (η) {αλεξιπτωτιστριών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί αλεξίπτωτο (κυρ. κατά την πτώση από αεροσκάφος) έχοντας λάβει ειδική εκπαίδευση **2.** ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος στην πτώση με αλεξίπτωτο, για να λαμβάνει μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις από αέρος (αεραποβάσεις) • **3.** (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ή έρχεται στο προσκήνιο ξαφνικά και απρόβλεπτα για μικρό χρονικό διάστημα: *εμφανίστηκε αίφνης στο πολιτικό προσκήνιο σαν ~, παρότι δεν υποστηρίχθηκε από κύκλους επωνύμων* **4.** (μτφ.) υπάλληλος διορισμένος σε υπηρεσία παράνομα ή παράτυπα, με «μέσον». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αλεξι-.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parachutiste].

αλεξίπτωτο (το) [1874] {αλεξιπτώτ-ου | -ων} πτυσσόμενη, υφασμάτινη συσκευή σε σχήμα ομπρέλας, με σχοινιά που καταλήγουν σε σάκο με ιμάντες προσδέσεως, η οποία χρησιμεύει για να επιβραδύνει και, επομένως, να καθιστά ακίνδυνη την πτώση σώματος από τον αέρα προς το έδαφος (κυρ. ανθρώπου, αντικειμένου κ.λπ. από αεροσκάφος): *το ~ δεν άνοιξε εγκαίρως και ο αλεξιπτωτιστής τραυματίστηκε σοβαρά* || *φοράω το ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< *αρχ. ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πτωτο* < *πτώση*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parachute].

αλεξίπυρος, -η, -ο [1861] (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από τη φωτιά ή δεν αναφλέγεται εύκολα. ΣΥΝ. πυρίμαχος· ΦΡ. ***αλεξίπυρη ενδυμασία*** ενδυμασία των πυροσβεστών από αλεξίπυρο ύφασμα για την προστασία τους από τη φωτιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πυρος* < *πυρ*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. para-feu]

αλεξίσφαιρος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν διαπερνούν οι σφαίρες, που αποκρούει τις σφαίρες: *~ αυτοκίνητο / γιλέκο / τζάμια* ΣΥΝ. θωρακισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.
[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω»), + *-σφαίρα*, απόδ. τού αγγλ. bullet-proof]

-αλέος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που χαρακτηρίζεται από κάτι: *ρωμ-αλέος, λυσσ-αλέος, νυστ-αλέος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο αποτελεί επαυξημένη μορφή τού επιθήματος *-αλός* (I.E. *lo-)]

αλέπης (ο) {αλέπηδες} (λαϊκότ.) η αρσενική αλεπού. Επίσης **αλέπος**.

αλεποουρά (η) η ουρά τής αλεπούς.

αλεπόπουλο (το) {μεσν.} **1.** το νεογνό τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπουδάκι **2.** (μτφ.) παιδί πανούργο και πονηρό· ΦΡ. (παροιμ.) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** βλ. λ. *αλεπού*

αλεπότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεποφωλιά.

αλεπού (η) {αλεπούδες} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό τρίχωμα (γούνα, για την οποία και θηρεύεται), μακρύ και οξύ ρύγχος, χαρακτηριστικά μικρά λοξά μάτια και φουντωτή ουρά· ζει στις παρυφές μικρών δασών ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές (όπου κυνηγά κατοικίδια πουλερικά) και διακρίνεται για την εξαιρετική όσφρηση και ακοή του· ΦΡ. (α) (ως χαρακτηρισμός) ***γριά αλεπού*** άνθρωπος παμπόνηρος με μεγάλη πείρα (β) (παροιμ.) ***τι θέλει / ζητά / γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναμειγνύεται κανείς σε ξένες ή επικίνδυνες για τον ίδιο υποθέσεις, που μπορεί να του βγουν σε κακό (ii) για να δηλωθεί ότι κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κανείς κάπου (γ) (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** ό,τι δεν μπορεί να επιτύχει κανείς, ισχυρίζεται ότι τάχα δεν αξίζει και να το επιδιώκει (δ) (παροιμ.) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπουδάκι / αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** για νέο άνθρωπο που παριστάνει τον παντογνώστη σε μεγαλύτερους και εμπειρότερους (ε) (παροιμ.) ***η γριά αλεπού δεν πιάνεται με ξόβεργες*** ο πονηρός δύσκολα ξεγελιέται (στ) (παροιμ.) ***ο λύκος έχει τ' όνομα και η αλεπού τη χάρη*** περισσότερα κατορθώνει κανείς με την πονηριά και την πανουργία, παρά με την επιθετικότητα και τη δύναμη (ζ) ***αλεπού τής ερήμου*** (γερμ. der Wüstenfuchs) (i) αλεπού (σημ. 1) που ζει στις ερήμους τής Β. Αφρικής και τής Αραβίας, είναι μικρόσωμη και έχει χαρακτηριστικά μεγάλα αφτιά (ii) η προσωνυμία τού Ε. Ρόμελ, διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στη Β. Αφρική κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο **2.** (συνεκδ.) η γούνα τής αλεπούς **3.** (μτφ.) ο πολύ πονηρός άνθρωπος, πανούργος: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός;* — (υποκ.) **αλεπουδίτσα** (η) κ. **αλεπουδάκι** (το), **αλεπουδήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀλωποῦ* < *ἀλωπώ* < αρχ. *ἀλώπηξ*, συγγενής προς I.E. λ., οι οποίες αναφέρονται σε δειλά ζώα, πβ. σανσκρ. lopāśá «τσακάλι», λατ. volpes «αλεπού» κ.ά.].

αλεποφωλιά (η) η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπότρυπα.

αλέ-ρετούρ επίρρ. ελλην. *μετ' επιστροφής* για εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για επιστροφή στον τόπο εκκινήσεως (αφετηρία): *εισιτήριο ~ για Θεσσαλονίκη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πήγαιν' έλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. aller-retour «μετάβαση-επιστροφή»].

ΣΧΟΛΙΟ **Αμφοτερήλατο** (εισιτήριο) ήταν η λ. που πλάστηκε στα τέλη τού 19ου αι., για να αποδώσει το «(εισιτήριο) **αλέ-ρετούρ**» με σιδηρόδρομο. Προτάθηκε και η λ. **αμφοτερόπλουν** (εισιτήριο) για τη μετ' επιστροφής διαδρομή με πλοίο. Και τα δύο παρέμειναν στο επίπεδο των προτάσεων!

άλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαδικασία μετατροπής προϊόντων σε σκόνη, πολτό ή αλεύρι: *η ~ δημητριακών / καφέ / πιπεριού / ντοματών / λαχανικών / γύψου*· ΦΡ. ***αλεύρι ολικής αλέσεως*** το αλεύρι που δεν έχει υποστεί κατεργασία με λευκαντικές ουσίες, που προέρχεται από κόκκους σιταριού, από τους οποίους δεν έχει αφαι-

ρεθεί ο φλοιός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἄλεσις* < αρχ. *ἀλῶ* «αλέθω». βλ κ. *αλέθω*].

αλεσιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ποσότητα (δημητριακών, άλλων καρπών, γύψου κ.λπ) που μπορεί να αλεστεί σε μία δόση. *φέτος δεν βγάλαμε ούτε μια ~ σιτάρι* **2.** (παλαιότ.) η σειρά προτεραιότητας που τηρούσαν στους μύλους για το άλεσμα των προϊόντων

άλεσμα (το) [μεσν.] {αλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άλεση (βλ.λ.) **2.** η ποσότητα τού εκάστοτε προϊόντος που αλέστηκε· το προϊόν τής αλέσεως ΣΥΝ αλεσιά **3.** (συνεκδ) η ποσότητα των δημητριακών που μεταφέρεται στον μύλο, για να αλεστεί· *πάω το ~ στον μύλο* **4.** (συνεκδ.) τα αλεστικά (βλ. λ *αλεστικός*). Επίσης (σπάν.) **αλέσιμο** (σημ. 1).

αλεστήρι (το) {αλεστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** μηχάνημα για άλεσμα ΣΥΝ. μύλος **2.** (συνεκδ) το κτήριο όπου είναι εγκατεστημένο το παραπάνω μηχάνημα.
[ΕΤΥΜ < *αλέθω* (θ. *αλεσ-*) + παραγ. επίθημα *-τήρι*]

αλεστής (ο) {-ές κ. -άδες}, **αλέστρια** (η) {αλεστριών} **1.** πρόσωπο που αλέθει ΣΥΝ μυλωνάς, αλευροποιός. αλευράς **2.** πρόσωπο που πηγαίνει τα προϊόντα του στον μύλο για άλεσμα.

αλεστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άλεσμα· *~ μηχανή* **2.** ***αλεστικά*** (τα) τα χρήματα για το άλεσμα. η αμοιβή τού μυλωνά (είτε χρηματική είτε σε είδος)· ΦΡ. (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** βλ λ. *αλέθω*

αλέτρι (το) {αλετρ-ιού | -ιών} **1.** το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για το όργωμα τής γης, το άροτρο (βλ λ) **2.** (ειδικότ) η βάση τού αρότρου, στο άκρο τής οποίας εφαρμόζεται το υνί (βλ λ *αλετροπόδα*) **3.** (συνεκδ) το όργωμα τής γης: *το χωράφι χρειάζεται ~* — **αλετριά** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρέτρι* < *ἀρότρι* < **ἀρότριον*, υποκ. τού αρχ *ἄροτρον*].

αλετρίζω ρ. αμετβ. {αλέτρισ-α, -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) οργώνω τη γη με το αλέτρι· *«εκεί ζευγάρια* (ενν βοδιών) *αλέτριζαν»* (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ οργώνω, ζευγαρίζω. — **αλέτρισμα** (το)

αλετροπόδα (η) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) η βάση τού αρότρου, όπου προσαρμόζεται το υνί. Επίσης **αλετροπόδι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀλετροπόδιον* < *ἀροτροπόδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἀροτρόπους*]

αλευράδικο (το) ο χώρος στον οποίο παρασκευάζεται ή αποθηκεύεται αλεύρι.

αλευράς (ο) {αλευράδες} **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει ή αποθηκεύει αλεύρι ΣΥΝ μυλωνάς **2.** πρόσωπο που εμπορεύεται αλεύρι.

αλεύρι (το) {αλευρ-ιού | χωρ γεν. πληθ.} **1.** λεπτή σκόνη που παράγεται από την άλεση των δημητριακών και χρησιμεύει στην παρασκευή ψωμιού, γλυκών και πολλών φαγητών *ανακατεύοντας νερό με ~ φτειάχνουμε ζυμάρι* || *χοντρό / λεπτό / ψιλό / κρίθινο / σιταρένιο ~* || *«~ που φουσκώνει μόνο του»* (διαφήμιση) ΦΡ (α) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός* (β) ***Πες αλεύρι! (Ο... σε γυρεύει)*** (πειρακτικά) για επικείμενη συνάντηση με ανεπιθύμητο πρόσωπο· συνήθ σε ομοιοκατάληκτο δίστιχο: *πες αλεύρι, ο αστυνόμος σε γυρεύει!* **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε βρώσιμο υλικό είναι σε μορφή σκόνης Επίσης (λόγ.) **άλευρο** [αρχ.] {αλεύρου}. — (υποκ.) **αλευράκι** (το), **αλευρένιος,** -ια, -ιο, **αλευρώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλεύριν* < *ἀλεύριον*, υποκ. τού αρχ *ἄλευρον* < **ἄλεϜρ-ον* < *ἀλῶ* (< *ἀλέω*) «αλέθω»].

αλευριά (η) πολτώδες παρασκεύασμα από αλεύρι και νερό (πβ. λ. *μουσταλευριά*) ΣΥΝ χυλός, κουρκούτι

άλευρο (το) → αλεύρι

αλευροβιομηχανία (η) [1887] {αλευροβιομηχανιών} η βιομηχανία παραγωγής διαφόρων τύπων αλεύρων και υποπροϊόντων τους, από την οποία γίνεται η συσκευασία και η διανομή τους στο εμπόριο. — **αλευροβιομήχανος** (ο/η) [1887].

αλευρόκολλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συγκολλητική ύλη που παράγεται από αλεύρι διαλυμένο σε βραστό νερό· χρησιμοποιείται στο πακετάρισμα, στη βιβλιοδεσία κ.λπ ΣΥΝ αμυλόκολλα **2.** η αζωτούχος ύλη των δημητριακών και των αλεύρων

αλευρόμυλος (ο) **1.** μηχάνημα ή συγκρότημα μηχανημάτων για τη μετατροπή των σιτηρών ή άλλων δημητριακών σε αλεύρι **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο βρίσκονται τα μηχανήματα αλευροποιίας.

αλευροποιία (η) [μεσν] {δύσχρ. αλευροποιιών} η παραγωγή αλεύρων· (κατ' επέκτ) η βιομηχανία παραγωγής αλεύρων. — **αλευροποιός** (ο), **αλευροποιώ** ρ. {-είς.. }, **αλευροποίηση** (η).

αλευρούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει αλεύρι.
[ΕΤΥΜ < *αλεύρι* + *-ούχος* < *έχω*]

αλευρώνω ρ. μετβ. {αλεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πασπαλίζω με αλεύρι: *~ τα ψάρια πριν από το τηγάνισμα* **2.** λερώνω (κάποιον/κάτι) με αλεύρι ή άλλο παρόμοιο υλικό: (σκωπτ.) *πασσάλειψε το μούτρο του με ταλκ και ήταν σαν αλευρωμένος ποντικός* — **αλεύρωμα** (το).

αλεώριο (το) [1843] {αλεωρί-ου | -ων} ΝΑΥΤ πάσσαλος ή άλλη κατασκευή στερεωμένη στον βυθό τής θάλασσας για επισήμανση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλεωρή* «τόπος καταφυγίου – καβούκι» (κατά το *νεώριον*) < *ἀλέομαι* «αποφεύγω, διαφεύγω», αβεβ ετύμου, ίσως συνδ. με τα ρ. *ἀλύω* «φοβούμαι» και *ἀλάομαι* «περιπλανώμαι». Η σημ τού *αλεωρίον* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. balise].

αληγείς άνεμοι (οι) ρεύμα κανονικών και πολύ σταθερών ανέμων, που πνέουν στις τροπικές χώρες σχεδόν όλο τον χρόνο με μέση ταχύτητα 5 ώς 6 μέτρα το δευτερόλεπτο και κατεύθυνση προς δυσμάς.
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* στερητ + *λήγω*. Ο τ. *αληγής* αντί *άληκτος* πιθ. υπό την επίδραση τού *συνεχής*. Η ονομασία των ανέμων δηλώνει τη σταθερή φορά τους]

αλήθεια (η) {αλήθ-ειας κ. -είας | αληθει-ών} **1.** (α) καθετί που συμφωνεί προς τα γεγονότα, προς την πραγματικότητα, αυτό που όντως συνέβη ή συμβαίνει ή είναι απολύτως βέβαιο ότι θα συμβεί. *πες μου την ~!* || *να ελεγχθεί η ~ των ισχυρισμών του* ΣΥΝ ορθότητα, πραγματικότητα ΑΝΤ ψεύδος, ψευτιά. αναλήθεια (β) ΦΙΛΟΣ η συμφωνία πράγματος και νου («adaequatio rei et intellectus»). ό,τι ως νοητική εικόνα αποδίδει πιστά την πραγματικότητα **2.** η πλήρης αναφορά των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν ένα γεγονός χωρίς απόκρυψη ή διαστρέβλωση δεδομένων και χωρίς υποκειμενικές εκτιμήσεις· (γενικότ.) η απουσία ψεύδους, σκόπιμης αλλοίωσης τής πραγματικότητας: *η ~ για το έγκλημα ήλθε στο φως μετά από εξονυχιστική έρευνα* || *η ωμή / καθαρή / γυμνή ~* || *λέω την ~* || *μου απέκρυψε την ~* || *θα σε βοηθήσω, αλλά θέλω να μου πεις όλη την ~* || *λέω την πάσα ~* ΑΝΤ ψεύδος, μύθευμα· ΦΡ. (α) (συνήθ. αρνητ) ***δόση / ίχνος / κόκκος / μόριο αληθείας*** πολύ μικρό μέρος μόνο τής αλήθειας. *δεν υπάρχει ~ στα λόγια του!* (β) ***ώρα τής αλήθειας*** η ώρα τής κρίσεως. τής δοκιμασίας για κάτι σημαντικό: *σε λίγο ανακοινώνονται τα εκλογικά αποτελέσματα· έφθασε η ~* (γ) ***μα την αλήθεια!*** για επιβεβαίωση των όσων λέγονται. *δεν σου λέω ψέματα ~!* (δ) ***(για να πω τη) μαύρη αλήθεια*** βλ λ. *μαύρος* (ε) ***η αλήθεια είναι πικρή*** η αλήθεια έχει υψηλό (συναισθηματικό κυρ.) κόστος: *θα σου μιλήσω καθαρά, αλλά να ξέρεις, ~* (στ) ***ορός τής αλήθειας*** βλ. λ. *ορός* (ζ) (παροιμ.) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** ειλικρινείς είναι μόνο οι αυθόρμητοι και άδολοι άνθρωποι, και τέτοιοι θεωρούνται τα παιδιά και οι παράφρονες (η) ***είναι αλήθεια ότι / πως*** είναι γεγονός, όντως, πράγματι *~ ότι αναβλήθηκαν οι αρχαιρεσίες τού συλλόγου* (θ) ***η αλήθεια είναι ότι... / για να πω την αλήθεια*** για να εκφραστεί παραδοχή, να παραδεχθεί. να αναγνωρίσει κανείς κάτι: *~. φταίω κι εγώ* (ι) ***στ' αλήθεια*** πράγματι. όντως: *~ πιστεύει ότι θα εκλεγεί βουλευτής;* ΑΝΤ στα ψέματα **3.** ό,τι θεωρείται ορθό, ό,τι ισχύει στο πλαίσιο συγκεκριμένης θεωρίας ή ό,τι συμφωνεί προς το κοινό αίσθημα σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο: *η κατά Σωκράτη ~* || *αυτό που λες είναι μεγάλη ~* **4.** ό,τι μπορεί να επαληθευτεί πειραματικά. ό,τι υπόκειται στον έλεγχο τής λογικής και τής εμπειρίας· *η επιστημονική ~* || *εξόφθαλμη / αυταπόδεικτη / ολοφάνερη / έκδηλη ~* ΣΥΝ γεγονός ΑΝΤ φαινομενικότητα **5.** (κυρ για προϊόντα τής διανοίας) ό.τι αντέχει στον χρόνο. ό.τι ισχύει διαχρονικά: *αιώνια / διαχρονική / αναλλοίωτη / απόλυτη / παραδεδεγμένη ~* || (κ. στον πληθ) *τις μεγάλες ~ τής ζωής μάς τις διδάσκει η πείρα των παλαιοτέρων* ΣΥΝ απόφθεγμα. σοφία **6.** ΓΛΩΣΣ ***συνθήκες αληθείας*** οι προϋποθέσεις καταστάσεων. οι οποίες πρέπει να ισχύουν. προκειμένου το περιεχόμενο προτάσεων που αναφέρονται ή σχετίζονται με αυτές τις καταστάσεις να θεωρηθεί αληθές: *η φράση «η φαντασία του καλπάζει» είναι μεταφορική. γιατί προσκρούει στις συνθήκες αληθείας* **7.** ΘΕΟΛ στον χριστιανισμό ο Θεός ως αυτοαλήθεια, ο Χριστός ως η ένσαρκη φανέρωση τής απόλυτης θρησκευτικής αλήθειας *(Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή).* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκυκλοπαιδεία*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀληθής* Ως παράγωγο τού *ἀληθής* (βλ λ) θα σήμαινε αρχικά την κατάσταση κατά την οποία τα πράγματα δεν έχουν ξεχαστεί, είναι γνωστά. φανερά, άρα την «πραγματικότητα». Στη φιλοσοφία η λ *ἀλήθεια* γνώρισε ευρύτατη χρήση (σε διάφορες θεωρίες), προκειμένου να εκφράσει την κατάσταση ακριβούς γνώσεως των πράξεων και των γεγονότων Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται για τη θρησκευτική αλήθεια και προσδιορίζει το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 14, 6: *ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή*). Ορισμένες φρ είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κόκκος / μόριο αληθείας* (< αγγλ a grain of truth), *η αλήθεια είναι πικρή* (< γερμ. es ist eine bittere Wahrheit), *από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια* (< αγγλ out of the mouths of babies and sucklings comes forth the truth). Ο γλωσσ. όρ. *συνθήκες αληθείας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ truth conditions].

αλήθεια επίρρ **1.** (α) ως εισαγωγή σε ένα νέο θέμα συζητήσεως, σχετικό με κάτι που μόλις προαναφέρθηκε: *με ρώτησε τι σχέδια έχουμε για το καλοκαίρι· ~, δεν έχουμε σκεφτεί τίποτε γι' αυτό* (ας σκεφτούμε τώρα) ΣΥΝ επί τη ευκαιρία, παρεμπιπτόντως (β) στην αρχή τής πρότασης, για να ελκύσει την προσοχή τού συνομιλητή: *~, έμαθες τι έγινε χθες;* **2.** στ' αλήθεια (βλ. λ. αλήθεια, ΦΡ ι)

αληθεύει, αληθεύουν ρ. τριτοπρόσ αμετβ (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) είναι, προκύπτει ή αποδεικνύεται αληθινό: *~ μερικώς / σχετικώς / απολύτως* || *αληθεύει η είδηση / η πληροφορία* ΣΥΝ επαληθεύεται ΑΝΤ διαψεύδεται
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀληθής*].

αληθής, -ής, -ές {αληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αληθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι σύμφωνος προς την πραγματικότητα, προς τα γεγονότα: *~ ισχυρισμός* ΣΥΝ αληθινός, σωστός ΑΝΤ. αναληθής, ψευδής **2.** ***αληθές*** (το) η αλήθεια: *πρέπει να ελεγχθεί το ~ των ισχυρισμών του·* ΦΡ ***για τού λόγου το αληθές / το ασφαλές*** βλ. λ. *λόγος* **3.** αυτός που έχει ισχύ, που όντως ισχύει υπό προϋποθέσεις: *η σχέση $x+5 = 7$ είναι ~. αν $x = 2$.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία, λάθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λῆθος (τό) / λήθη (ἡ)* «λησμονιά»· επομένως το *ἀληθής* αρχικά θα προσδιόριζε γεγονότα ή πράγματα που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθούν ή να αποκρυβούν Η σημ. «φιλαλήθης,

α- / αν- *στερητικό*

α-λεπτολόγητος, -η, -ο
α-λέρωτος, -η, -ο
α-λεύκαντος, -η, -ο
α-λευτέρωτος, -η, -ο
α-λημματογράφητος, -η, -ο
α-λημματολόγητος, -η, -ο
α-λήστευτος, -η, -ο
ά-λιαστος, -η, -ο
α-λιβάνιστος, -η, -ο
α-λιβάνωτος, -η, -ο
α-λίγδιαστος, -η, -ο
α-λίγδωτος, -η, -ο
α-λιθοβόλητος, -η, -ο
α-λιμάριστος, -η, -ο
α-λιντσάριστος, -η, -ο
ά-λιπος, -η, -ο
α-λιτάνευτος, -η, -ο

αυτός που δεν εξαπατά» είναι μεθομηρική].

> **αληθής – αληθινός – αληθοφανής.** «Αυτός που δεν μπορεί να ξεχαστεί ή να αποκρυβεί», αυτός που δεν έχει *λῆθος* ή *λήθη*, αυτός είναι **α-ληθής**, δηλ. φανερός, ελέγξιμος, αψευδής Αυτή η δηλωτικότητα τής λέξης συνετέλεσε στην αντικατάσταση τού παλαιότερου **ἐτεός** (πβ αρχ. *Ἐτεόκρητες* «οι γνήσιοι Κρήτες, οι αυτόχθονες»), που σώζεται στο **έτυμος** «αληθής» (*έτυμον* είναι «η αληθής σημασία» τής λέξης, από όπου το *ετυμολογία*). Το **αληθ-ινός** είναι νεότ τύπος, παράγωγο τού *αληθής*, που δήλωσε κυρ. τη γνησιότητα, την αυθεντικότητα και, τελικά, επικράτησε στη Ν. Ελληνική. Τη φρ **είναι αληθές** υποκατέστησε, εν πολλοίς, η φρ. **είναι αλήθεια**. Τέλος, το **αληθοφανής** (που απαντά στον Ανδρ. Μουστοξύδη) μαζί με το **αληθοφάνεια** (τού Κ Ασωπίου) αντιδιαστέλλουν τον φαινόμενο ως αληθή, τον φαινομενικώς αληθή από τον πραγματικά αληθή

αληθινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα, με τα γεγονότα, αληθής· (ειδικότ.) αυτός που όντως υπάρχει ή ισχύει, τού οποίου η αλήθεια μπορεί να επιβεβαιωθεί, σε αντίθεση με διηγήσεις ή φήμες ή προς ό,τι μπορεί να πιστεύει κανείς· ~ *περιστατικό* || *το ~ νόημα των δηλώσεών του* || *η ~ ιστορία τής Ελλάδας* ΣΥΝ πραγματικός ΑΝΤ ψεύτικος **2.** αυτός που είναι γνήσιος, αυθεντικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλαστό, την απομίμηση: ~ *διαμάντια* || ~ *χρυσάφι* ΣΥΝ πραγματικός ΑΝΤ πλαστός, κίβδηλος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, που δεν είναι υποκριτικός· *η νοσοκόμα δείχνει ~ ενδιαφέρον για τους ασθενείς* ΣΥΝ. ειλικρινής ΑΝΤ ανειλικρινής, ψεύτικος **4.** αυτός που απολύτως ή κατεξοχήν αξίζει το νόημα που του αποδίδουν: *έχτισε ένα σπίτι ~ παλάτι* || *υπήρξε ~ ήρωας* || *το πόρισμα τής επιτροπής ήταν ~ καταπέλτης* ΣΥΝ σωστός, πραγματικός ΑΝΤ κατ' όνομα (μόνο), οιονεί **5.** αυτός ο οποίος αποδεικνύεται (εκ των υστέρων) ακριβής και πραγματικός ΦΡ ***βγαίνω αληθινός*** αποδεικνύονται εκ των πραγμάτων όσα είχα εκ των προτέρων πει: *ελπίζω να μη βγω αληθινός, αλλά φοβούμαι ότι ο συνεργάτης μας είναι ανέντιμος άνθρωπος* || *οι φόβοι του βγήκαν αληθινοί* — **αληθινά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αληθής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀληθής* Το *ἀληθινός* δεν απαντά στον Όμηρο (όπως το *ἀληθής*), αλλά συναντάται αρχικώς στους Αττικούς ρήτορες και στον Πλάτωνα].

αληθοφάνεια (η) [1853] {χωρ. πληθ.} η επιφανειακή (όχι ουσιαστική) ομοιότητα με την αλήθεια· το να φαίνεται κάτι αληθινό: *τα λόγια του έχουν ~* ΣΥΝ ευλογοφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αληθής*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού λατ verisimilitudo].

αληθοφανής, -ής, -ές [1831] {αληθοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται, που δίνει την εντύπωση ότι είναι αληθινός: *οι δικαιολογίες του ήταν ~, αλλά δεν κατάφερε να με πείσει.* — **αληθοφανώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *αληθής* + *-φανής* (< *φαίνομαι*), απόδ. τού γαλλ. vraisemblable)].

αληθώς επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά τρόπον αληθή, που συμφωνεί με ό,τι θεωρείται πραγματικό, γνήσιο ΣΥΝ αλήθεια, στ' αλήθεια, αληθινά, όντως, πράγματι **2.** πράγματι ως απάντηση στην αναστάσιμη· ΦΡ. ***–Χριστός Ανέστη! –Αληθώς (ο Κύριος)*** (ενν «ανέστη») πράγματι αναστήθηκε ο Κύριος.

άληκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λήξει ακόμη: ~ *γραμμάτιο / προθεσμία / αθλητικός αγώνας.*

αλησμονησιά (η) ➧ λησμονιά

αλησμόνητος, -η, -ο [μτγν] **1.** (κυριολ) αυτός που δεν λησμονήθηκε, που δεν ξεχάστηκε **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθεί ή που αξίζει να μη λησμονηθεί. ~ *εκδρομή / εποχή / χρόνια* ΣΥΝ αξέχαστος **3.** (για πρόσ) αείμνηστος (ως συνοδευτικό τού ονόματος προσφιλούς ή τιμωμένου αποθανόντος προσώπου) ΣΥΝ αξέχαστος. — **αλησμόνητα** επίρρ (σημ. 2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αλησμονώ ρ. μετβ. {αλησμον-άς κ. -είς... | αλησμόνησα} (λογοτ.) λησμονώ, ξεχνώ εύχρ. κυρ. στη δημοτική ποίηση: «~ *και χαίρομαι, θυμάμαι και λυπούμαι*» (βλ. κ. λ. *λησμονώ*).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλησμονῶ* < *ἀ-* προθεμ. + *λησμονῶ*].

άληστος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αλησμόνητος, αξέχαστος στη ΦΡ ***αλήστου μνήμης***: *ο ~ Μ. Χατζιδάκις* || (κ. ειρων.) *η ~ Καθαρεύουσα* ΣΥΝ. αείμνηστος, αοίδιμος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *λήθω* «ξεχνώ». Ήδη στον Ευσέβιο (4ος αι. μ.Χ) μαρτυρείται η φρ. *μνήμης ἀλήστου τούτους ἠξίωσαν*].

αλητάμπουρας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά που ταιριάζει σε αλήτη.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *αλήτης* + *μπούρας* < αλβ. burre «άντρας, γενναίος»]

αληταράς (ο) {αληταράδες} (υβριστ.) αυτός που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τού αλήτη σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. πρόστυχος, αλανιάρης

αληταρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) η παρέα ή ομάδα αλητών: *στο λιμάνι συχνάζει όλη η ~* **2.** (συνεκδ.) ο αλήτης: *μεγάλη ~ ο μικρός!* Επίσης **αληταρειό** (το) (σημ. 1).

αλητεία (η) [αρχ.] {αλητειών} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου ο οποίος, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα, περιπλανάται στη χώρα ή περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο, στερούμενος των μέσων διαβιώσεως είτε από φυγοπονία είτε από ροπή προς άτακτη ζωή· αποτελεί αξιόποινη πράξη ΣΥΝ περιπλάνηση **2.** (συνεκδ.-υβριστ.) ο αλήτης: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός,* **3.** (περιληπτ) το σύνολο των αλητών *μαζεύτηκε όλη η ~.*

αλητεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλήτεψα} ζω ως αλήτης.

αλήτης (ο) {αλητών}, **αλήτισσα** (η) {αλητισσών} (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα ούτε τα μέσα διαβιώσεως, είτε λόγω φυγοπονίας είτε από ροπή προς την άτακτη ζωή, περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο ή από τόπο σε τόπο ΣΥΝ (λαϊκ.) αλάνης, αλάνι **2.** (α) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, επιθετικά και προκλητικά: *αυτός είναι ~· δεν τον ακούς πώς βρίζει;* (β) πρόσωπο με επιθετική αντικοινωνική συμπεριφορά, που δεν σέβεται τους άλλους και διαταράσσει την ομαλή κοινωνική ζωή: *μετά το ματς, μερικοί αλήτες έσπαγαν βιτρίνες καταστημάτων και πέταγαν πέτρες σε διερχόμενα αυτοκίνητα* ΣΥΝ χούλιγκαν **3.** (γενικότ.-υβριστ. για άνδρα): *Α, τον ~! Κοίτα τον πώς οδηγεί!* — (υποκ.) **αλητάκι** (το) κ. **αλητάκος** (ο), **αλήτικος,** -η, -ο [μτγν.], **αλήτικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «περιπλανώμενος», < *ἀλῶμαι* < *ἀλ-άομαι* «περιπλανώμαι» < Ι.Ε. *al- «περιπλανώμαι», πβ. σανσκρ. atati < *al-tati «περιφέρεται άσκοπα». Στην Αρχ. η λ. *ἀλήτης* προσδιόριζε ζητιάνους και εξορίστους, ενώ η σημ. «αγύρτης» είναι ήδη αρχ]

αλητόβιος, -α, -ο (μειωτ) αυτός που ζει σαν αλήτης.

αλητόπαιδο (το) **1.** παιδί που αλητεύει ΣΥΝ αλητάκι, χαμίνι, μορτάκος **2.** (υβριστ.) για παιδί με ανάγωγη και επιθετική συμπεριφορά

αλητοπαρέα (η) {αλητοπαρεών} (υβριστ.) η παρέα αλητών

αλητοτουρίστας (ο) {αλητοτουριστών}, **αλητοτουρίστρια** (η) {αλητοτουριστριών} (μειωτ.) τουρίστας με ελάχιστα χρήματα και πρόχειρη εμφάνιση, που δεν αναζητεί τουριστικό κατάλυμα, αλλά περιφέρεται από τόπο σε τόπο και κοιμάται στο ύπαιθρο.

αλθαία (η) {αλθαιών} αυτοφυές φυτό με ροζ άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *ἀλ-θ-αίνω* «θεραπεύω» (τού οποίου η ρίζα απαντά και στα αρχ. *ἀλ-δ-αίνω* «ενισχύω, αυξάνω» *ἄν-αλ-τος* «αχόρταγος») < Ι.Ε *al- «τρέφω», πβ. λατ alere, altus «ψηλός» (> γαλλ. haut, ισπ alto), alimentum «τροφή» (> γαλλ aliment) κ ά].

αλί επιφών. (συνήθ. + γεν. τής προσ. αντων) αλίμονο! συμφορά!: ~ *μου ο δυστυχής!* ΣΥΝ δυστυχία (μου)! ΦΡ (επιτατ.) ***αλί και τρισαλί!*** για πολύ μεγάλη δυστυχία και συμφορά
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ. + επιφών. *ἠλὶ ἠλί* < εβρ. ēli ēli «Θεέ μου, Θεέ μου», φρ που περιλαμβάνεται στα τελευταία λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό (Κ.Δ. Ματθ 27, 46). Η επίκληση αυτή παρερμηνεύθηκε στη λαϊκή αντίληψη, που τη θεώρησε ως έκφραση παραπόνου, ανάλογη με φρ όπως *αλίμονο, ωιμέ* κ τ.ό. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται απευθείας στο επιφών. *αλί-μονο*, από το οποίο αποσπάστηκε]

αλιάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ -διαλεκτ.) η σκορδαλιά (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. agliata < μτγν. λατ. aliatum < allium «σκόρδο»].

Αλιάκμονας (ο) ποταμός τής Δ. Μακεδονίας, ο μεγαλύτερος σε μήκος τής Ελλάδας, που πηγάζει από τον Γράμμο και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἁλιάκμων, -ονος*, αβεβ ετύμου, ίσως < *ἁλι-* (< *ἅλας* «αλάτι») + *ἄκμων,* που θα μπορούσε να οφείλεται στο σχήμα τού ποταμού]

Αλιβέρι (το) {Αλιβερίου} πόλη τής Εύβοιας γνωστή για τα λιγνιτωρυχεία της και το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού ισχυρού Φράγκου φεουδάρχη *Αλιβέρου*].

αλιγάτορας (ο) {αλιγατόρων} ερπετό μεγάλων διαστάσεων, που μοιάζει με τον κροκόδιλο, με χαρακτηριστικό το ευρύ ρύγχος του και τα δόντια τής κάτω γνάθου, που εξέχουν από το ρύγχος, όταν το στόμα είναι κλειστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. alligator < ισπ. el lagarto «η σαύρα» < μτγν. λατ. lacartus < λατ. lacerta].

αλιεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (επίσ) **1.** η θήρα θαλασσινών ειδών (ψαριών και άλλων) το ψάρεμα: *σε όλες τις ελληνικές θάλασσες επιτρέπεται η ~* ΣΥΝ αλίευση **2.** το επάγγελμα τού ψαρά ΣΥΝ ψαρική, ψαρευτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

αλιεργάτης (ο) {αλιεργατών} πρόσωπο που εργάζεται σε αλιευτικό σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ < *αλι-* (< *αλιέας*) + *εργάτης*]

αλίευμα (το) [αρχ.] {αλιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το προϊόν τού ψαρέματος, ό,τι αποφέρει η αλιεία **2.** το σύνολο των ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που αλιεύονται κάθε φορά ΣΥΝ ψαριά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς*

αλιεύς (ο) {αλι-έως, -έα | -είς, -έων} (λόγ.) ο επαγγελματίας ψαράς: ~ *μαργαριταριών* || (μτφ) ~ *ψυχών* (ο Χριστός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλιεύς* < *ἅλιος* «θαλάσσιος» (πβ. *ενάλιος*) < *ἅλς (ἡ)* «θάλασσα» Στην Κ.Δ η λ χρησιμοποιείται μεταφορικά (λ.χ. Μάρκ. 1, 17: *καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων*, λόγια που απευθύνονταν στους Ανδρέα και Πέτρο, αλιείς το επάγγελμα)].

αλίευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (λόγ.) το ψάρεμα **2.** (λόγ -μτφ) η συστηματική αναζήτηση και συλλογή: ~ *λαθών από ένα κείμενο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα, ψαράς.*

αλιευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο ψαράς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα, ψαράς*

αλιευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλιεία· ο κατάλληλος για την αλιεία: ~ *σύνεργα / τέχνη / συνεταιρισμός* || ~ *ζώνη μεταξύ δύο νησιωτικών κρατών* ΣΥΝ ψαράδικος **2. *αλιευτική*** (η) η τέχνη τού ψαρέματος ΣΥΝ. αλιεία, ψαρική **3. *αλιευτικό*** (το) σκάφος κατάλληλα εξοπλισμένο για αλιεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*

αλιεύω ρ μετβ. {αλίευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ψαρεύω **2.** (λόγ -μτφ.) αναζητώ, περισυλλέγω με ζήλο: *ο πρόεδρος αλιεύει υποστηρικτές για να εξασφαλίσει την επανεκλογή του* || ~ *μαργαριτάρια* (εκφραστικά λάθη) *από τετράδια μαθητών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁλιεύω* < *ἁλιεύς*]

αλίζω ρ μετβ. {άλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ταΐζω με αλάτι τα ζώα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλίζω* < *ἅλς, ἁλός* «αλάτι»]

Αλικαρνασσός (η) αρχαία ελληνική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας,

απέναντι από την Κω. — **Αλικαρνασσέας** κ. (λόγ.) **Αλικαρνασσεύς** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀλικαρνασσός*, αγν. ετύμου, προελλην τοπωνύμιο].

Αλίκη (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Alice, συντομευμένος τύπος τού Adelaide (στην παλ. Γαλλ.) < γερμ. Adelheid «ευγένεια (στην καταγωγή)»].

άλικος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει βαθύ κόκκινο χρώμα: ~ *παπαρούνα* / *τριαντάφυλλο* / *χείλη* ΣΥΝ κατακόκκινος, πορφυρός
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < τουρκ. al «κόκκινος» (< περσ. āl) + επίθημα *-ικος*]

αλίμενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λιμάνι ~ *ακτή*

αλίμονο επιφών **1.** για την έκφραση πόνου, λύπης, απόγνωσης (ανάλογα με τον τόνο τής φωνής): (+γεν. προσ. αντων.) ~ *μου, τι έπαθα ο δύστυχος!* **2.** για την έκφραση απειλής: (+γεν προσ αντων.) ~ *σου, αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω* || (+σε) ~ *σε όσους καταχράστηκαν την εμπιστοσύνη μου!* **3.** για να τονιστεί πόσο επικίνδυνο ή δυσάρεστο είναι ένα ενδεχόμενο: ~, *αν πρέπει να χάσουμε κάτι, για να εκτιμήσουμε την αξία του!* || (+γεν. προσ αντων.) ~ *μας, αν μας βρει!* ΦΡ. (επιτατ.) ***ουαί και αλίμονο***.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλίμονον*, αβεβ. ετύμου, ίσως σύνθ από φρ όπως «*ἀλί μου νὰ (πάθω αὐτό)*» με την επίδραση τής λ *μόνον* Βλ κ *αλί*. Λιγότερο πιθ. η ετυμ από τη φρ. *ἀλλ᾽ οἴμοι*, που θα δικαιολογούσε γραφή *αλλοίμονο*].

> **αλίμονο ή αλλοίμονο ή αλήμονο;** Είναι χαρακτηριστική περίπτωση λέξης που εμφανίζει περισσότερες ορθογραφικές μορφές ανάλογα με την ετυμολόγησή της: (α) **αλίμονο** < *αλί* («*ἠλὶ ἠλὶ*» τα λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό) + *μου* / *μένα* (με επίδραση τού *μόνο*) (β) **αλλοίμονο** < αρχ φράση *ἀλλ᾽ οἴμοι* (γ) **αλήμονο** < *αλήμονος* < *αλήμων* «περιπλανώμενος, αλήτης», άρα «άστεγος, δυστυχής» (Γ. Ζηκίδης). Αξίζει να παραθέσουμε όσα αναφέρει για τις ορθογραφικές περιπέτειες τής λέξης ο Στ Κουμανούδης (λ *αλλοιμονώτερον*): «*Τὸ τῆς κοινῆς λαλιᾶς ἀλλοίμονον ὁ Σκαρλ(άτος) Βυζ(άντιος) τῷ 1835 ἐκ τῶν λεξικῶν του τῆς καθ᾽ ἡμᾶς Ἑλ(ληνικῆς) διαλ(έκτου) ἔγραψεν "ἰαλήμων ὤ", ὡς ἐκ τοῦ ἐν τῇ Γαλεομαχίᾳ "ἀλέμων ὤ!" Οὕτω καὶ ἐν τῷ Ἕλλην Γαλ λεξικῷ του τῷ 1856. Ὀλίγοι τινὲς ἠκολούθησαν αὐτῷ Ὁ Κορ(αῆς) ἐν τοῖς Ἀτάκτοις δὲν περιέλαβε τὴν λέξιν. Ὁ Σπυρ. Τρικούπης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουσιν ἀλλοίμονον. Νέαν δὲ ὁ Ν Γ Πολίτης . ἐξέθηκεν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ ἠλὶ ἠλί· καὶ ἔγραψεν· ἀλίμονο*». Οπωσδήποτε, πειστικότερη φαίνεται η α' ετυμολογία (τού Ν. Πολίτη), αυτή που οδηγεί και στην ορθογραφία **αλίμονο**.

Άλιμος (ο) {Αλίμου} παραθαλάσσιος δήμος τής Αττικής, ΝΔ τής Αθήνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅλιμος* «θαλάσσιος» < *ἅλς*, *ἁλός* «θάλασσα». Στην Αρχ η λ. *ἅλιμος* προσδιόριζε επίσης και την «αρμυρήθρα», είδος ποώδους φυτού, που μέχρι πρόσφατα φύτρωνε στην περιοχή τού ομώνυμου δήμου. Αρχ ονομασία τής περιοχής· *Ἁλιμοῦς, -οῦν*].

αλίπαντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει λιπανθεί, που δεν έχει αλειφτεί με λιπαντικό (λάδι) ή λίπος: ~ *μηχανή* ΣΥΝ αλάδωτος, αγρασάριστος • **2.** (κυρ. για καλλιεργήσιμες εκτάσεις) αυτός στον οποίο δεν έριξαν λίπασμα: ~ *χωράφι*.

αλίπαστος, -η, -ο **1.** αυτός που διατηρείται μέσα σε αλάτι, παστωμένος: ~ *ψάρια* ΣΥΝ παστός, αλατισμένος, αλατιστός **2.** ***αλίπαστα*** (τα) τρόφιμα, κυρ κρεατικά ή ψαρικά, συντηρημένα με μαγειρικό αλάτι ή με υδατικό διάλυμα αλατιού (άλμη), τα παστά. — **αλιπάστωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁλίπαστος* < *ἁλι-* (< *ἅλς, ὁ* «αλάτι») + *παστός*]

αλίπεδο (το) {αλιπέδ-ου | -ων} προσχωσιγενής πεδινή έκταση κοντά στη θάλασσα· παράκτια πεδιάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁλίπεδον* < *ἁλι-* (< αρχ. *ἅλς, ἁλὸς* «θάλασσα», βλ λ) + *πέδον* «πεδιάδα» (πβ. *γή-πεδον, δά-πεδον*)].

αλιπηγή (η) [1889] ιαματική πηγή, το νερό τής οποίας περιέχει άλατα· *η ~ τής Αιδηψού*.
[ΕΤΥΜ. < *αλι-* (< αρχ. *ἅλς, ὁ* «αλάτι») + *πηγή*].

αλισάχνη (η) {χωρ. πληθ } λεπτότατο στρώμα αλατιού, που παραμένει στα κοιλώματα τού εδάφους ή στο πρόσωπο μετά την εξάτμιση τού θαλασσινού νερού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλοσάχνη* < φρ. *ἁλὸς ἄχνη* «αφρός τής θάλασσας»].

αλισβερίσι (το) {δύσχρ. αλισβερισ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) εμπορική συναλλαγή, δούναι και λαβείν: *δεν έχει ~ με τέτοια υποκείμενα* ΣΥΝ δοσοληψία, πάρε-δώσε **2.** (γενικότ) κάθε συναλλαγή ή σχέση (συχνά ερωτική): *είχε ~ μαζί της πολλά χρόνια*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλισ(ι)βερίσι* < τουρκ. alışveriş «πάρε-δώσε» (από τα ρ almak «παίρνω», vermek «δίνω»)].

αλισίβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σταχτόνερο (δηλ. νερό βρασμένο με στάχτη) που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο λούσιμο τού κεφαλιού ή στο πλύσιμο ή (παλαιότ.) για την παρασκευή γλυκών **2.** ΧΗΜ. κάθε ισχυρό αλκαλικό διάλυμα ή στερεό (λ.χ το υδροξίδιο τού νατρίου).
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* προθεμ + ιταλ. lisciva < λατ. lix(i)via < lixa (aqua) «σταχτόνερο»].

αλισφακιά κ. **αλιφασκιά** (η) (διαλεκτ) η φασκομηλιά (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *αλίσφακας* < μεσν *λελίσφακος* < μτγν. *ἐλελίσφακος* < αρχ. *ἐλελι-* < *ἐλελίζω* «τινάζω, κουνώ» + *σφάκος* (βλ. λ. *σφακελισμός*). Το νεοελλην *αλ-* οφείλεται στην επίδρ. των συνθέτων από *αλι-*].

αλιτήριος, -α, -ο (κακόσ) αυτός που συμπεριφέρεται με κακοήθεια ή φαυλότητα ΣΥΝ παλιάνθρωπος, φαύλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αμαρτωλός, ένοχος», < *ἀλιταίνω* «αδικώ, βλάπτω» < *ἀλείτης* «αμαρτωλός, φαύλος», αβεβ. ετύμου]

αλίχνιστος, -η, -ο (για θερισμένα δημητριακά) αυτός που δεν λιχνίστηκε, δεν καθαρίστηκε από τα άχυρα με λίχνισμα ΑΝΤ λιχνισμένος. — **αλίχνιστα** επίρρ.

άλιωτος, -η, -ο → άλειωτος

Αλκαίος (ο) αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Λέσβο (7ος αι. π.Χ), ο οποίος θεωρείται, μαζί με τη Σαπφώ, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος τής αιολικής λυρικής ποίησης. — **αλκαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀλκαῖος* «ισχυρός» < *ἀλκή* «δύναμη». πβ. κ *Αλκιβιάδης, Αλκίνοος*]

αλκαλικός, -ή, -ό [1877] ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με τα αλκάλια: ~ *αντίδραση* / *μπαταρίες* / *πετρώματα* / *φάρμακα* ΑΝΤ όξινος· ΦΡ (α) ***αλκαλικό διάλυμα*** κάθε διάλυμα αλκαλίου που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου, όπως και κάθε παρόμοιο διάλυμα άλλης ουσίας που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου (β) ***αλκαλικές γαίες*** τα στοιχεία τής δεύτερης ομάδας τού περιοδικού πίνακα (βηρήλιο, μαγνήσιο, ασβέστιο, στρόντιο, βάριο, ράδιο) (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcalin].

αλκάλιο (το) {αλκαλί-ου | -ων} ΧΗΜ **1.** καθένα από τα υδροξίδια των μετάλλων τής πρώτης ομάδας στοιχείων τού περιοδικού πίνακα **2.** (καταχρ.) καθένα από τα μεταλλικά στοιχεία τής πρώτης ομάδας τού περιοδικού πίνακα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcali < αραβ al-qalyi «σόδα»]

αλκαλοειδές (το) [1842] ΧΗΜ καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις που εντοπίζονται κυρ. στα φυτά και σπανιότ. σε ζωικούς οργανισμούς και περιέχουν άζωτο, άνθρακα, υδρογόνο και, ως επί το πλείστον, οξυγόνο· είναι αλκαλικές ουσίες (δηλ. βάσεις που εξουδετερώνουν οξέα), γνωστές για τις θεραπευτικές ή ναρκωτικές τους ιδιότητες, όπως λ.χ. η κινίνη, η καφεΐνη, η στρυχνίνη, η νικοτίνη, η μορφίνη κ λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. alcaloïd. Βλ. και *αλκάλιο*].

Αλκαμένης (ο) {-η κ. -ένους} βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (8ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν < *ἀλκή* / *-ᾰ* «ισχύς, δύναμη» (βλ.λ.) + *-μένης* < *μένος*]

αλκάνιο (το) {αλκανίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των κορεσμένων υδρογονανθράκων
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ alkane < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -ane].

Αλκατράζ (το) {άκλ.} ως χαρακτηρισμός φυλακών υψίστης ασφαλείας και σκληρής διαβίωσης
[ΕΤΥΜ < αγγλ Alcatraz, νησάκι στο Σαν Φρανσίσκο τής Καλιφόρνιας (< ισπ. alcatraz «πελεκάνος», από τον πληθυσμό των πτηνών στο νησάκι), όπου λειτουργούσε φυλακή υψίστης ασφαλείας από το 1934 ώς το 1963]

αλκένιο (το) {αλκενίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν διπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alkene < alkyl «αλκύλιο» + παραγ επίθημα -ene].

αλκή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική δύναμη, η ακμή των σωματικών δυνάμεων ΣΥΝ. ευρωστία, ρώμη, σφρίγος ΑΝΤ καχεξία
[ΕΤΥΜ. αρχ < θ *ἀλκ-* «ισχύς, δύναμη», όπως παρουσιάζεται στην ποιητ. λ. *ἀλκί* (ομηρ. *ἀλκὶ πεποιθὼς* «ο εμπιστευόμενος τις δυνάμεις του»), η οποία θα ήταν τύπος δοτικής. Το θ. *ἀλκ-* αποτελεί μεταπτωτ. βαθμ. τού θ *ἀλεκ-*, το οποίο απαντά στο αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω» (βλ. λ. *αλεξι-*). Ομόρρ *Ἀλκι-βιάδης, Ἀλκ-αῖος, ἀλέκ-τωρ, ἀλεξι-* κ ά].

Άλκηστη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ σύζυγος τού βασιλιά των Φερών Αδμήτου, που προσφέρθηκε να πεθάνει αντί γι' αυτόν και έγινε έτσι σύμβολο συζυγικής αγάπης **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) **Άλκηστις** {Αλκήστιδος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄλκηστις*, πιθ < *(ό) ἀλκηστής* «ικανός» < *ἀλκή* «ισχύς»]

Αλκιβιάδης (ο) **1.** πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης τής αρχαίας Αθήνας (452-404 π.Χ) **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < επιθ. *ἀλκίβιος* (< *ἀλκή* «ισχύς, δύναμη» + *βίος*) + παραγ. επίθημα *-άδης* (πβ *Δημάδης, Πυλάδης* κ τ.ό). Από το αρχ *ἀλκή* προέρχονται και άλλα κύρ. ονόματα, πβ. *Ἀλκιδάμας, Ἀλκίνοος, Ἀλκισθένης* κ.ά.].

άλκιμος, -η, -ο ο δυνατός σωματικά, αυτός που διαθέτει σωματική δύναμη: ~ *νέος* / *άνδρας* ΣΥΝ ρωμαλέος, σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ αδύναμος, ανίσχυρος — **αλκίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλκή* «ισχύς, δύναμη»].

αλκίνιο (το) {αλκινίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν τριπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ alkyne < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -yne / ine]

Αλκίνοος (ο) {-ου κ. -όου} **1.** ΜΥΘΟΛ βασιλιάς των Φαιάκων, που φιλοξένησε τον Οδυσσέα, όταν εκείνος βρέθηκε στο νησί του **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλκι-* (βλ. λ. *ἀλκή*) + *-νοος* < *νοῦς*]

Αλκμάν (ο) {Αλκμάν-ος, -α} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀλκμᾶν, -ᾶνος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < *Ἀλκ-μάων* < **Ἀλκ-μάσ-ων* < *ἀλκή* «ισχύς, δύναμη» + θ **μασ-* τού ρ *μαίομαι* «αναζητώ – αγγίζω» (βλ. λ. *μάστιγα*)]

Αλκμήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ η μητέρα τού Ηρακλή **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. *Ἀλκαμένης* < *ἀλκή* «ισχύς» + *-μένης* < *μένος*]

αλκολίκι (το) → αλκοολίκι

αλκοόλ (το) {άκλ.} ελλην *οινόπνευμα* κάθε ποτό που περιέχει οινόπνευμα και μπορεί να προκαλέσει μέθη. *απαγορεύεται η κατανάλωση ~* || *είναι εξαρτημένος από το ~*.

[ETYM < γαλλ. alcool < μεσν λατ alcohol «ουσία προερχόμενη από απόσταξη» < αραβ al-kuh(u)l «ουσία που χρησιμοποιείται ως βαφή ματιών»].

αλκοόλη (η) {αλκοολών} **1.** αιθυλική αλκοόλη, δηλ. το οινόπνευμα, που συνιστά τη σημαντικότερη ένωση τής σειράς των αλκοολών ΣΥΝ αλκοόλ **2.** ΧΗΜ οργανική χημική ένωση που περιέχει στο μόριό της μία ή περισσότερες απλές ρίζες υδροξυλίου· οι αλκοόλες χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη βιομηχανία φαρμάκων, βερνικιών, αρωμάτων, καλλυντικών, απορρυπαντικών κ.λπ.
[ETYM Μεταφορά τού γαλλ alcool (πληθ les alcools)]

αλκοολίκι κ. **αλκολίκι** (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ.) **1.** το πάθος τού αλκοολισμού ΣΥΝ αλκοολισμός **2.** (συνεκδ.) ισχυρότατη συνήθεια, ακατανίκητη έξη προς πρόσωπο, αντικείμενο ή δραστηριότητα κ. συνεκδ. το αντικείμενο αυτής τής έξεως· *η χαρτοπαιξία είναι μεγάλο ~.*
[ETYM < *αλκοόλ.* κατ' αναλογίαν προς τα ουσ *ζοριλίκι, ρεζιλίκι, καραγκιοζιλίκι* κ.ά. Βλ κ *-λίκι*]

αλκοολικός, -ή, -ό [1897] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το αλκοόλ ή περιέχει τα συστατικά του (β) ***αλκοολική ζύμωση*** η βιοχημική διεργασία που έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή σακχάρων σε οινόπνευμα υπό την επίδραση μικροοργανισμών **2.** ***αλκοολικός*** (ο), ***αλκοολική*** (λαϊκ ***-ιά***) (η) πρόσωπο που υποφέρει από αλκοολισμό (βλ.λ.)
[ETYM Μεταφορά τού γαλλ alcoolique].

αλκοολισμός (ο) [1894] {χωρ πληθ } χρόνια ψυχολογική ή/και σωματική εξάρτηση από το αλκοόλ, η οποία χαρακτηρίζεται από ανάγκη τού ασθενούς για υπερβολική και τακτική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών και έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον περιορισμό τής ικανότητας τού ατόμου να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και επαγγελματικές του υποχρεώσεις.
[ETYM Μεταφορά τού γαλλ. alcoolisme, βλ κ. *αλκοόλ*].

αλκοολόμετρο (το) {αλκοολομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρούμε την περιεκτικότητα ενός υγρού σε οινόπνευμα. — **αλκοολομετρία** (η).
[ETYM Μεταφορά τού αγγλ alcoholmeter].

αλκοολούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που περιέχει οινόπνευμα: *~ ποτά* ΣΥΝ οινοπνευματώδη **2.** ΧΗΜ αυτός που περιέχει αλκοόλη. *~ διάλυμα.*
[ETYM < *αλκοόλ + -ούχος < έχω*].

αλκοτέστ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος οινοπνεύματος*· η μέθοδος που εφαρμόζεται (συνήθ. από την Τροχαία) σε οδηγούς αυτοκινήτου, για να διαπιστωθεί σε ποιον βαθμό έχουν καταναλώσει αλκοόλ
[ETYM < γαλλ alcotest < alcool + test].

αλκυόνα κ. **αλκυόνη** (η) πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, κοντό λαιμό, πόδια και ουρά, επίμηκες και μυτερό ράμφος, που ζει κοντά σε υδροβιότοπους ΣΥΝ ψαροπούλι, ψαροφάγος.
[ETYM < αρχ *ἀλκυών, -όνος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ προελεύσεως, όπως και η αντίστοιχη λατ. λ alcedo]

Αλκυόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Αιόλου, την οποία ο Δίας μεταμόρφωσε σε πουλί λόγω τής έπαρσής της **2.** ΜΥΘΟΛ μία από τις επτά Πλειάδες **3.** γυναικείο όνομα Επίσης (λόγ.) **Αλκυών** {Αλκυόν-ος, -α}
[ETYM < αρχ *Ἀλκυών, -όνος*, από το ομώνυμο πτηνό (βλ λ. *αλκυόνα*)].

αλκυονίδες ημέρες (οι) **1.** οι ηλιόλουστες ημέρες που διακόπτουν τη χειμερινή κακοκαιρία κατά την τελευταία εβδομάδα τού Δεκεμβρίου, τις δύο τελευταίες τού Ιανουαρίου (κυρίως) και τη δεύτερη τού Φεβρουαρίου **2.** (μτφ.) οι ευτυχισμένες, ανέμελες ημέρες μέσα σε μια γενικότ. δύσκολη περίοδο.
[ETYM < αρχ. *ἀλκυονίς, -ίδος*, υποκ. τού *ἀλκυών* Οι *ἀλκυονίδες ἡμέρες*, γνωστές στην αρχαιότητα, οφείλουν την ονομασία τους στη μυθική *Ἀλκυόνη*, που μεταμορφώθηκε σε πουλί από τον Δία, ο οποίος όρισε να υπάρχουν μέσα στον χειμώνα 14 ημέρες καλοκαιρίας, για να επωάζει ανενόχλητη τα αβγά της].

αλλά σύνδ. **1.** (α) για τη δήλωση αντιθέσεως (αντιπαράθεσης, ασυμβίβαστου κ τ.ό) *έρχεται στο γραφείο. ~ δεν δουλεύει* ‖ *την αγαπάει. ~ ντρέπεται να της το πει* ‖ *όχι λόγια, ~ έργα* (β) (ειδικότ) για διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με άλλη διαπίστωση ή παραδοχή η οποία προηγήθηκε. *ωραία τα ταξίδια, ~ δεν υπάρχουν λεφτά* ‖ *καλή η παρέα σας, ~ αύριο πρέπει να ξυπνήσω νωρίς* **2.** για να δηλωθεί επιφύλαξη ή απορία για κάτι που ειπώθηκε· *αυτά που είπες είναι σωστά, ~ ποιος θα τα πραγματοποιήσει;* ΣΥΝ ωστόσο, όμως, μα **3.** παρά μόνον, εκτός *δεν φταίει κανείς, ~ εγώ που σε άκουσα* **4.** με τον όρο, υπό την προϋπόθεση: *θα έρθω μαζί σου, ~ να έχω γυρίσει μέχρι τις έξι* **5.** (για απότομη διακοπή τού λόγου) μα: *~ μ' αυτά θ' ασχολούμαστε τώρα;* **6.** (ως απάντηση εμφατική σε ερώτηση) βέβαια, πώς αλλιώς· *-Θα έρθεις μαζί μας διακοπές, –~;* ΣΥΝ και το ρωτάς; **7.** (για παρότρυνση, προτροπή) έλα, εμπρός· *~ ντύσου'* ‖ *~ κάνε κάτι!* **8.** για αντίρρηση, διαφωνία ή επιφύλαξη: *δεν έχει ~!* ‖ *άφησε τα ~!* **9.** (+και) (για να δηλώσουμε το σπουδαιότερο σε σημασία από μια σειρά ομοειδών όρων ή για να δώσουμε έμφαση) ακόμη περισσότερο: *ωραία στην εμφάνιση ~ και στον χαρακτήρα* ‖ *όχι μόνο του μίλησα, ~ και τον παρακάλεσα* **10.** (α) (στο σχήμα ***ναι μεν... αλλά...***) για να δηλώσουμε ότι κάτι ισχύει, χρειάζεται όμως και κάτι άλλο: *ναι μεν ζήτησε δάνειο, αλλά δεν διευκρίνισε για ποιον σκοπό* ‖ *ναι μεν είναι εργατικός, αλλά διοικητικά είναι άτολμος* (β) ***ναι μεν, αλλά*** ως τυποποιημένη απάντηση που δηλώνει επιφύλαξη για κάτι που ειπώθηκε, υπονοώντας ότι δεν ισχύει απολύτως: *–Δεν μπορείς να αρνηθείς ότι δεν αγωνίζεται. --Ναι μεν, αλλά.* (δηλ δεν αντιλέγω, έχω όμως κάποιες επιφυλάξεις) ‖ *–Αν έχεις λεφτά, γίνεσαι ό.τι θες' –Ναι μεν, αλλά* (δηλ χρειάζονται και ικανότητες) ‖ *οι θέσεις του είναι ~* (δεν είναι ξεκάθαρες, έχουν αντιφάσεις)
[ETYM αρχ. < πληθ ουδ. *ἄλλα* τού επιθ. *ἄλλος* (πβ. λατ ceterum) αρχική σημ. «κατά τα άλλα, κατά τα λοιπά». Ο σύνδεσμος *ἀλλά* στην Αρχ. αντικατέστησε τα *αὐτάρ, ἀτάρ*, που χρησιμοποιούνταν στην αρχή τής προτάσεως].

αλλαγή (η) **1.** η μεταβολή (προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης), το να γίνεται κάποιος/κάτι διαφορετικός / -ό από ό,τι ήταν: *η ~ τής συμπεριφοράς / τής νοοτροπίας / των πεποιθήσεων / γνώμης* ‖ *αγωνίζονται για την ~ τού κόσμου* ‖ *η ~ των συνθηκών νοσηλείας των ασθενών* ‖ *δεν παρατηρείς καμία ~ πάνω του.* ‖ *η ~ τού επαρχιακού τοπίου / τής πρόσοψης τού κτηρίου / τού αριθμού τηλεφώνου / των διαστάσεων τού εντύπου* ‖ *από αύριο αναμένεται ~ τού καιρού* ‖ *η ~ πορείας / κατεύθυνσης / ρότας / πλεύσης τού πλοίου* (ή μτφ. *τού κόμματος*) ‖ *εμφανής / ριζική / μεγάλη / μικρή / εντυπωσιακή / αναπάντεχη / αναμενόμενη / ξαφνική / συνεχής / μερική / ολική ~* ‖ *επιφέρω / κάνω αλλαγές στη μορφή και το περιεχόμενο κειμένου* ‖ *μεγάλες ~ βλέπω στο γραφείο* ‖ *την Κυριακή έχουμε ~ (τής) ώρας τα ρολόγια θα πάνε μία ώρα μπροστά·* ΦΡ (α) **αλλαγή κλίματος / περιβάλλοντος** η μετάβαση σε τόπο με διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, σε διαφορετικό περιβάλλον: *ο γιατρός θεώρησε ότι η ατμόσφαιρα εδώ βλάπτει την υγεία μου και μου συνέστησε ~* ‖ *ο διευθυντής εισηγήθηκε για τον ταραξία μαθητή αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος* (β) ***για αλλαγή*** για να αλλάξω παραστάσεις, να βλέπω καινούργια πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα γύρω μου: *φέτος θα πάω αλλού διακοπές, έτσι ~!* ‖ *έβαλα καινούργιο κάλυμμα στον καναπέ ~* (γ) ***αλλαγή τού χρόνου*** το χρονικό σημείο (δώδεκα τα μεσάνυχτα) τής τελευταίας ημέρας τού χρόνου, όταν γίνεται η μετάβαση στα πρώτα λεπτά τής πρώτης ημέρας τού νέου έτους· *η ~ μάς βρήκε στο αεροπλάνο* ‖ *στην ~ σβήσαμε τα φώτα και τα ανάψαμε μόλις μπήκε ο νέος χρόνος* **2.** ΙΑΤΡ ***αλλαγή φύλου*** η μεταβολή τού φύλου (άνδρα σε γυναίκα και αντιστρόφως) με ειδική εγχείρηση (βλ. κ λ *τρανσέξουαλ*) **3.** (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ η ευδιάκριτη μεταβολή (αργή, σταδιακή ή ραγδαία) στις δομές ενός κοινωνικού συνόλου, ως επί το πλείστον συνειδητά επιδιωκόμενη, στηριζόμενη στον δυναμικό (μη στατικό) χαρακτήρα τής κοινωνίας και συνδεόμενη με τη νοοτροπία, την τεχνολογία, τον πολιτισμό κ λπ : *κοινωνική / πολιτική / οικονομική / βαθμιαία ~* **4.** (ειδικότ.) ***αλλαγές*** (οι) πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές *επίκεινται / προωθούνται ~ στις διοικήσεις των Δ.Ε Κ Ο.* ‖ *ανάγκη βαθιών κοινωνικών ~* ‖ *δεν μου αρέσουν οι ~ θέλω να μείνουν τα πράγματα όπως είναι* **5.** η αντικατάσταση (προσώπου ή πράγματος) από άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): *~ βάρδιας / προσωπικού* ‖ *~ λάμπας / επίπλων στο σαλόνι / τής γραμματοσειράς / στο κείμενο / μπαταρίας* ‖ *η ~ εσωρούχων / σακακιού* ‖ *η ~ τού νερού στην ποτίστρα / στο βάζο·* ΦΡ (α) ***αλλαγή φρουράς*** (i) η αντικατάσταση στρατιωτών στη θέση τού σκοπού από άλλους (ii) (μτφ.) η αντικατάσταση ηλικιωμένων από νεοτέρους σε θέσεις εργασίας, καθήκοντα κ λπ.· *~ στην ηγεσία τού κόμματος* (β) ***αλλαγή αίματος*** βλ. λ *αίμα* κ *αφαιμαξομετάγγιση* **6.** (ειδικότ.) (α) στα ομαδικά αθλήματα, η αντικατάσταση παίκτη με αναπληρωματικό: *ο προπονητής έχει δικαίωμα να πραγματοποιήσει τρεις ~* (β) (συνεκδ.) ο αναπληρωματικός παίκτης που μπαίνει στον αγώνα· *χρυσή ~* (βλ. λ. *χρυσός*) **7.** η επιστροφή προϊόντος ή εμπορεύματος στο κατάστημα από όπου αγοράστηκε και η αντικατάστασή του με νέο ή άλλο τής ίδιας αξίας χωρίς εκ νέου καταβολή χρημάτων από τον αγοραστή *πάω κάτι για ~* ‖ *αλλαγές γίνονται με την προσκόμιση τής απόδειξης αγοράς* **8.** (ειδικότ) η περιποίηση και εκ νέου επίδεση πληγής: *~ στο τραύμα.* Επίσης **άλλαγμα** (το) [αρχ.] {αλλάγματος | χωρ. πληθ } (σημ 7, 8)
[ETYM αρχ < *ἀλλάσσω / -ττω < ἄλλος*].

αλλαγή: συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική και πλήρης, τότε μιλούμε για **αλλαγή** (π.χ. *«αλλαγή τού πολιτεύματος»*), όταν είναι μερική ή προσωρινή, χαρακτηρίζεται **μεταβολή** (π χ *Η μεταβολή ορισμένων άρθρων δεν απαιτεί και αλλαγή τού νόμου*). Κάθε περαιτέρω ή διαδοχική αλλαγή, που μπορεί να ακολουθεί ορισμένη εξέλιξη, αποτελεί **μεταλλαγή** (π.χ. *Οι συνεχείς μεταλλαγές στην πολιτική ζωή τής χώρας οδήγησαν σε αδιέξοδο*) Κάθε ακριβής και συγκεκριμένη αλλαγή από μια μορφή Α σε μια μορφή Β, ιδίως στον χώρο τής επιστήμης, χαρακτηρίζεται ως **τροπή** (π χ *Η τροπή τού «κτ» σε «χτ» στις λέξεις «χτίζω», «χτήμα»*). Η μερική τροπή δηλώνεται ως **τροποποίηση**, ενώ η ολική και πλήρης τροπή ως **μετατροπή** (ή **μετασχηματισμός**). Εφόσον η αλλαγή αποβαίνει εις βάρος τής ποιότητας τής αρχικής μορφής, μιλούμε για **αλλοίωση**, ενώ η ουδέτερη και αποστασιοποιημένη περιγραφή μιας αλλαγής με εστίαση στη διαφορά της από τις άλλες χαρακτηρίζεται ως **διαφοροποίηση**

αλλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άλλαξα, αλλά-χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να είναι διαφορετικό από ό,τι ήταν: *~ χρώμα μαλλιών* ΣΥΝ μεταβάλλω **2.** αντικαθιστώ (κάτι με κάτι άλλο): *~ έπιπλα / συνήθειες·* ΦΡ (α) ***αλλάζω γνώμη / ιδέα*** (i) (αμετβ) επανατοποθετούμαι σε κάτι: *μέχρι χθες ήμουν σύμφωνος, σήμερα όμως άλλαξα γνώμη* (ii) (μετβ) κάνω κάποιον να επανατοποθετηθεί, να σκεφθεί διαφορετικά: *θα σου αλλάξω γνώμη οπωσδήποτε'* (β) ***αλλάζω τα λόγια μου*** διατυπώνω διαφορετικά κάτι που έχω πει· *μην αλλάζεις τα λόγια σου τώρα μίλησες ή όχι εναντίον του;* (γ) ***αλλάζω τροπάρι / σκοπό / χαβά / βιολί*** αλλάζω συμπεριφορά, στάση, συνεπώς εκφράζομαι διαφορετικά: *αν δεν αλλάξεις τροπάρι, δεν σε βλέπω να προκόβεις* (δ) ***αλλάζω (την) κουβέντα*** αλλάζω θέμα συζήτησης (ε) ***αλλάζω ζωή / πορεία*** μεταβάλλω τον τρόπο ζωής μου (στ) ***αλλάζω αέρα*** βλ. λ. *αέρας* (ζ) ***αλλάζω φύλλο*** μεταβάλλω ριζικά τη θέση μου, «γυρίζω σελίδα»: *άλλαξε φύλλο, αν θες να τα πάμε καλά* (η) ***αλλάζω***

φύλο κάνω εγχείρηση αλλαγής φύλου (βλ. *αλλαγή φύλου*, λ. *αλλαγή*) (θ) ***αλλάζω λόγια / κουβέντες (με κάποιον)*** βρίζομαι, φιλονικώ. *άλλαξαν λόγια βαριά* (ι) ***αλλάζω βέρες / δαχτυλίδια*** (i) (αμετβ) δίνω λόγο, αρραβωνιάζομαι: *πότε θ' αλλάξετε βέρες;* (ii) (μετβ.) γίνομαι κουμπάρος κάποιων: *θα σας αλλάξω εγώ τις βέρες* (ια) ***αλλάζω μυαλά*** (i) (αμετβ) υιοθετώ νέο τρόπο σκέψεως και συμπεριφοράς (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο): *από τότε που πήγε στο εξωτερικό, άλλαξε μυαλά* (ii) (μετβ.) κάνω κάποιον να υιοθετήσει νέο τρόπο σκέψεως και συμπεριφοράς (συνήθ προς το καλύτερο): *προσπάθησα να του αλλάξω μυαλά, αλλά τίποτα!* (ιβ) ***αλλάζω πρόσωπο*** βλ. λ. *πρόσωπο* (ιγ) ***αλλάζω χέρια*** γίνομαι κτήμα άλλου, περνώ σε άλλον ιδιοκτήτη: *η περιουσία τους άλλαξε πολλά χέρια μετά τον θάνατό τους* (ιδ) ***αλλάζω τους άντρες / τις γυναίκες σαν (τα) πουκάμισα*** για πρόσωπο που έχει πολλούς ερωτικούς συντρόφους (ιε) (λαϊκότ.) ***αλλάζω την πίστη / τον αδόξαστο / τα φώτα / τα πετρέλαια / τα πέταλα (κάποιου)*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία, σε δοκιμασίες ή του επιτίθεμαι (συνήθ. λεκτικά) σφοδρά, τον χτυπώ ανελέητα ή τον κατατροπώνω (για αντίπαλο): *αν μας επιτεθούν, θα μας αλλάξουν τα φώτα* || *μας άλλαξαν τον αδόξαστο με τα νέα μέτρα κυκλοφορίας* (ιστ) (μτφ.) ***αλλάζω χρώμα / δέκα χρώματα*** μεταβάλλεται το χρώμα τού προσώπου μου από ισχυρή συγκινησιακή φόρτιση, συνήθ κοκκινίζω (από ντροπή), κιτρινίζω (από φόβο), ασπρίζω, πανιάζω, χλομιάζω κ.λπ.: *άλλαξε δέκα χρώματα μέσα στον πανικό του* (ιζ) ***αλλάζω πίστη*** (i) αλλαξοπιστώ (ii) (μτφ) αλλάζω πολιτική ιδεολογία (ιη) ***αλλάζω πλευρό*** (στον ύπνο) γυρίζω από την άλλη πλευρά, ενώ είμαι ξαπλωμένος **3.** δίνω και παίρνω αμοιβαία· *άλλαξα θέση με την Έρη* || *αλλάξαμε τηλέφωνα* ΣΥΝ. ανταλλάσσω **4.** (για χρήματα) (α) ανταλλάσσω νόμισμα μεγάλης αξίας με μικρότερης αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα ίσης προς το νόμισμα συνολικής αξίας, κάνω ψιλά: ~ *ένα πεντοχίλιαρο σε χιλιάρικα* (β) παίρνω συνάλλαγμα: ~ *δολάρια σε μάρκα* ● **5.** (για πρόσ.) βοηθώ (κάποιον συνήθ. που δεν μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί) να φορέσει άλλα ρούχα: ~ *το μωρό όταν λερώνεται* || ~ *τον ασθενή σε νοσοκομείο* ● **6.** μεταβαίνω, μετακινούμαι σε (άλλον χώρο, άλλη θέση): ~ *σπίτι* (μετακομίζω) / *τόπο* (μεταναστεύω) / *κόμμα* / *ομάδα* (γίνομαι οπαδός άλλης ομάδας)· ΦΡ ***αλλάζω δρόμο*** (i) ακολουθώ άλλον δρόμο (ii) αλλάζω κατεύθυνση, προσπαθώντας να αποφύγω ανεπιθύμητη συνάντηση: *κάθε φορά που τον βλέπω,* ~ ♦ (αμετβ.) **7.** γίνομαι διαφορετικός, υφίσταμαι μεταβολή: ο *άνθρωπος αλλάζει με τον καιρό* || *«ο κόσμος άλλαξε, αλλάξαν οι καιροί»* (τραγ.) || *αλλάζει το κλίμα* / *το χρώμα* / *η προσωπικότητα* / *η κοινωνία* / *οι συνθήκες* / *τα πράγματα* ΣΥΝ μεταβάλλομαι, διαφοροποιούμαι· ΦΡ (α) ***το πράγμα αλλάζει / αλλάζει το πράγμα*** (ως απόδοση σε υπόθεση) υπάρχει διαφορά, η αντιμετώπιση πρέπει να είναι διαφορετική: *αν το σκέφθηκες μόνος σου, είσαι αξιέπαινος· αν σου το είπε άλλος, τότε ~!* (β) (παροιμ.) ***άλλαξε ο Μανολιός κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*** για περιπτώσεις στις οποίες η αλλαγή είναι μόνο επιφανειακή και όχι ουσίας. *η δικτατορία προσπάθησε να πείσει ότι προχωρεί σε εκδημοκρατισμό, αλλά ήταν φανερό ότι* ~ ● **8.** αντικαθιστώ τα ρούχα που φορώ με άλλα (καταλληλότερα για την περίσταση, καθαρά)· *πάω ν' αλλάξω κι έρχομαι* || *θα περάσω από το σπίτι ν' αλλάξω.* — **άλλαγμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλλάσσω* < **ἀλλάj-ζω* < *ἄλλος*. Ο μεταπλασμός τού *αλλάσσω* σε *αλλάζω* είναι νεότερος (από τον αόρ *άλλαξα*, κατά τα *άρπαξα – αρπάζω, φώναξα – φωνάζω* κ.τ.ό)].

> **αλλάζω** αλλά **ανταλλάσσω / συναλλάσσομαι.** Ας σημειωθεί ότι σε αυτό, όπως και σε άλλα ρήματα, η μεταβολή στον ενεστώτα, κυρίως, και στον παρατατικό τού **απλού ρήματος** δεν ακολουθείται και από ανάλογη μεταβολή στο **σύνθετο ρήμα**, που διατηρεί την αρχική του μορφή: **αλλάζω** (αντί τού αρχ. **ἀλλάσσω**) αλλά **ανταλλάσσω** (όχι *ανταλλάζω), **εναλλάσσω, μεταλλάσσω, συναλλάσσομαι, συνδιαλλάσσομαι** κ.τ.ό. Όμοια λέμε *φέρνω* αλλά *διαφέρω, φράζω* αλλά *αποφράσσω, σέρνω* αλλά *διασύρω, ταράζω* αλλά *διαταράσσω, τάζω* αλλά *εντάσσω* κ.ο.κ.

αλλαντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ θανατηφόρα σε ορισμένες περιπτώσεις τροφική δηλητηρίαση, οφειλόμενη σε μικρόβιο (αλλαντικό βακτηρίδιο) που αναπτύσσεται σε αλλοιωμένα τρόφιμα, ιδίως αλλαντικά
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*, «λουκάνικο» + *-ίαση*, ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. allantiasis].

αλλαντικό (το) (συνήθ. σε πληθ) κάθε παρασκεύασμα από κρέας και άλλες προσθήκες (καρυκεύματα, συντηρητικά κ λπ), που έχει υποβληθεί σε ειδική επεξεργασία (αλάτισμα, τσιγάρισμα, κάπνισμα κ.λπ.), όπως το σαλάμι, το λουκάνικο, το ζαμπόν, τα καπνιστά κ.ά.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*, «λουκάνικο» (< **ἀλλᾶ-Fεντ-ς*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο, συγγενές προς λατ. alium «σκόρδο») + *-ικό*].

αλλαντοβιομηχανία (η) → -βιομηχανία

αλλαντοποιείο (το) χώρος (συνήθ. οργανωμένη μονάδα) παρασκευής αλλαντικών

αλλαντοποιία (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** ο βιομηχανικός κλάδος παρασκευής αλλαντικών **2.** μονάδα παραγωγής αλλαντικών, το αλλαντοποιείο. — **αλλαντοποιός** (ο/η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀλλαντοποιός* < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*, «λουκάνικο» + *-ποιός* < *ποιῶ*].

αλλαντοπωλείο (το) [1858] το κατάστημα όπου πωλούνται αλλαντικά — **αλλαντοπώλης** (ο) [αρχ.], **αλλαντοπώλισσα** (η)

αλλαξιά (η) **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των ρούχων που εναλλάσσει κανείς στο ντύσιμό του: *μια ~ εσώρουχα* / *πουκάμισα* || *καλοκαιρινή* / *γιορτινή* ~ ● **2.** (λαϊκ.) ανταλλαγή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν < θ. *ἀλλαξ-* τού *ἀλλάσσω* (πβ. αόρ. *ἄλλαξα*) + κατάλ *-ιά*].

αλλαξιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό φορητό στρώμα πάνω στο οποίο τοποθετούν και αλλάζουν τα μωρά.
[ΕΤΥΜ. < θ. *αλλαξ-* (ρ. *αλλάζω*) + παραγ επίθημα *-ιέρα*].

αλλαξο- κ. **αλλαξό-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι έχει προκύψει ως ή με αλλαγή, μεταβολή, παρέκκλιση ή εναλλαγή· *αλλαξοκαιριά, αλλαξο-δρομώ, αλλαξό-πιστος, αλλαξό-θρησκος* κ.ά.
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *ἀλλαξ-* (αόρ τού *ἀλλάσσω*) και το συνδ φωνήεν *-ο-*]

αλλαξοδρομώ ρ. αμετβ. {αλλαξοδρομείς... | αλλαξοδρόμησα} **1.** αλλάζω δρόμο, κατεύθυνση: *μόλις τον είδε μπροστά του, αλλαξοδρόμησε από τον φόβο του* **2.** (μτφ.) αλλάζω πορεία, στόχους στη ζωή μου **3.** παρεκκλίνω: *μετά από 20 χρόνια πετυχημένης καριέρας αλλαξοδρόμησε στα πενήντα του.*

αλλαξόθρησκος (ο) {δύσχρ. αλλαξοθρήσκων}, **αλλαξόθρησκη** (η) πρόσωπο που άλλαξε θρησκεία

αλλαξοκαιριά (η) {χωρ. πληθ.} η αλλαγή των καιρικών συνθηκών.

αλλαξοκωλιά (η) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) η εναλλαγή ενεργητικού και παθητικού ρόλου μεταξύ δύο ομοφυλόφιλων ανδρών.
[ΕΤΥΜ < *αλλαξο-* (< *αλλάζω*) + *-κωλιά* (< *κώλος*)].

αλλαξοπιστώ ρ αμετβ. [1851] {αλλαξοπιστείς.. | αλλαξοπίστησα} αλλάζω θρησκεία, πίστη ή ιδέες: *κατά την Τουρκοκρατία πολλοί Έλληνες αλλαξοπίστησαν από φόβο ή και συμφέρον.* — **αλλαξόπιστος**, -η, -ο [1871], **αλλαξοπιστία** (η) [1851].

Αλλάχ (ο) {άκλ.} το όνομα τού Θεού στην ισλαμική θρησκεία
[ΕΤΥΜ < αραβ. Al-ilāh «ο Θεός», πβ. εβρ. Elohāh «Θεός»].

αλλαχού επίρρ (αρχαιοπρ) αλλού, σε άλλον τόπο, σε άλλο μέρος: *η λέξη αυτή απαντά στον Όμηρο και ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλλαχοῦ* < *ἄλλος* + πρόσφυμα *-αχ-* + κατάλ. *-οῦ* πβ. *πανταχοῦ*].

αλλεπαλληλία (η) [μεσν] {αλλεπαλληλιών} (λόγ) επαναλαμβανόμενη τοπικά ή χρονικά ακολουθία προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, η αλληλοδιαδοχή τους

αλλεπάλληλοι, -ες, -α αυτοί που επαναλαμβάνονται αδιάκοπα, που διαδέχονται αδιάκοπα ο ένας τον άλλον: ~ *διαβήματα* / *επιθέσεις* / *αποτυχίες* / *χτυπήματα* / *εκρήξεις*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄλλος* + *ἐπάλληλος*]

αλλεργία (η) {αλλεργιών} **1.** ΙΑΤΡ παθολογική αντίδραση ή ευαισθησία τού οργανισμού σε εξωτερικά ερεθίσματα ή φαρμακευτικές ουσίες, που στους υγιείς ανθρώπους δεν προκαλούν ανάλογες αντιδράσεις (πρήξιμο, φαγούρα, φτάρνισμα κ.ά) *με πιάνει ~ στη γύρη των λουλουδιών* || *παθαίνω ~* **2.** (μτφ.) η έντονη αποστροφή ή απέχθεια: *μην του μιλήσεις για δουλειά· και μόνο που το ακούει, παθαίνει ~.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *ἄλλος* + *-εργία* < *ἔργο*), < γερμ. Allergie]

αλλεργικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλλεργία: ~ *σύμπτωμα* / *αντίδραση* **2. αλλεργικός** (ο), **αλλεργική** (λαϊκ. ***-ιά***) (η) πρόσωπο που έχει αλλεργία ή εμφανίζει συμπτώματα αλλεργίας σε ορισμένες ουσίες: *είναι ~ στη γύρη* / *στις γάτες* / *στην κορτιζόνη* **3.** (μτφ) αυτός που αισθάνεται ισχυρή απέχθεια ή αποστροφή (για κάτι): *μην του μιλήσεις για ρέιβ· είναι ~ σε τέτοια μουσική.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γερμ. allergisch]

αλλεργιογόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που προκαλεί αλλεργική αντίδραση: ~ *φάρμακα* / *τροφές* **2. αλλεργιογόνο** (το) ουσία, συνήθ. πρωτεΐνη, που προκαλεί σε μερικά άτομα αλλεργικές αντιδράσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allergene]

αλλεργιολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στη θεραπεία των αλλεργιών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. allergologue].

αλλέως επίρρ → αλλιώς

αλληγόρημα (το) [μτγν.] {αλληγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} αλληγορική έκφραση (βλ. λ. *αλληγορία*).

αλληγορία (η) {αλληγοριών} **1.** λογοτεχνική σύνθεση ή αφήγηση που χρησιμοποιεί τις συμβολικές πράξεις φανταστικών χαρακτήρων ως μέσο για να γίνει ένα μήνυμα πιο αισθητό στον αναγνώστη ή ακροατή: *η «Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων» είναι μια ~ τής συμπεριφοράς των ανθρώπων δοσμένη μέσα από τα ελαττώματα και τα προτερήματα των ζώων* ΣΥΝ παραβολή **2.** υπαινικτική και ασαφής έκφραση, αοριστολογία: *του αρέσει να μιλά με αλληγορίες, γι' αυτό δεν τον καταλαβαίνει κανείς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀλληγόρος* < *ἄλλος* + *-ηγόρος* < *ἀγορά*· πβ. *δικ-ηγόρος, δημ-ηγόρος*].

αλληγορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει αλληγορίες ή μεταφορικές εκφράσεις: *στα δημοτικά τραγούδια, όπου οι λέξεις έχουν συνήθως ~ σημασία, ο αϊτός συμβολίζει τον κλέφτη, το λιοντάρι το παλληκάρι κ λπ* || ~ *διήγηση* / *ταινία* ΣΥΝ συμβολικός, μεταφορικός. — **αλληγορικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αλληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο στραβισμός.

αλληθωρίζω ρ. αμετβ. {αλληθώρισα} **1.** πάσχω από στραβισμό, κοιτώ προς άλλη κατεύθυνση από αυτή στην οποία είναι στραμμένο το κεφάλι μου **2.** (μτφ.) (α) (για έντονο θαυμασμό) εντυπωσιάζομαι: *στο πέρασμά της όλοι αλληθωρίζουν* (β) αδιαφορώ, κάνω πως δεν καταλαβαίνω: *οι αρμόδιοι αλληθωρίζουν μπροστά στα προβλήματα* **3.** (μτφ) παρουσιάζω απόκλιση προς διαφορετική ιδεολογική κατεύθυνση από αυτή που είχα: *αν και ήταν κατά παράδοση συντηρητικός, τώρα τελευταία φαίνεται ότι αλληθωρίζει προς τα αριστερά.* — **αλληθώρισμα** (το).

αλλήθωρος, -η, -ο αυτός που πάσχει από στραβισμό ΦΡ ***το μάτι***

σου τ' αλλήθωρο που τρέχει στον κατήφορο (σκωπτ.) για πρόσωπο που δεν έχει επίγνωση τής πραγματικότητας, που δεν ξέρει τι λέει [ΕΤΥΜ μεσν. < φρ. *άλλη θωριά* ή < **αλλόθωρος* < *άλλος* + *-θωρος* < *θωρῶ* «βλέπω». Το -*ή*- στο επίθ. *αλλήθωρος* κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *ανήφορος, κατήφορος* κ.ά].

> **αλλήθωρος ή αλλοίθωρος;** Η ορθή γραφή τής λέξης, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (πβ. *κτήριο – κτίριο, λειώνω – λυώνω – λιώνω, ξίδι – ξείδι – ξύδι* κ.λπ.), είναι ζήτημα ετυμολογήσεως· αυτή ή εκείνη η ετυμολόγηση μιας λέξης καθορίζει και την ορθογραφία της. Έτσι, η παλαιότερη γραφή τής λέξης με *-οι-* **(αλλοίθωρος)** στηρίζεται στην παραγωγή της από το *«ἀλλοῖα θεωροῦντες»* (Λεξικό Ζηκίδου) > *ἀλλοιόθωρος* > *ἀλλοίθωρος*. Ωστόσο, η ετυμολόγηση τής μεσν. αυτής λέξης από το *«άλλη θωριά»* > **αλλήθωρος** είναι γλωσσολογικά ομαλότερη.

αλληλαναδοχή (η) η αμοιβαία συνομολόγηση και αποδοχή υποχρέωσης (για την κατασκευή έργου): *την ~ για την κατασκευή τού φράγματος ανέλαβαν μια γαλλική εταιρεία και η θυγατρική της στην Ελλάδα.*

αλληλασφάλεια (η) [1868] {αλληλασφαλειών} η αμοιβαία ασφάλιση, μέρος τής οποίας καλύπτεται από τους ασφαλιζομένους και όχι μόνο από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Επίσης **αλληλασφάλιση**. — **αλληλασφαλιστικός**, -ή, -ό [1888].

αλληλεγγύη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η σχέση αμοιβαίας ηθικής ή υλικής στήριξης μεταξύ ατόμων, συνήθ. στο πλαίσιο ενός συνόλου, π.χ. οικογένειας, ομάδας, τάξης κ.λπ.: *εκφράζουν με πολλούς τρόπους την ~ τους στους διωκόμενους Κούρδους* ΣΥΝ. συμπαράσταση.

αλληλέγγυος, -α, -ο **1.** αυτός που συμπαρίσταται, που διατίθεται να προσφέρει την υποστήριξή του: *οι υπάλληλοι τής εταιρείας οφείλουν να είναι μεταξύ τους ~ για να διασφαλίζουν τα δικαιώματά τους*· ΦΡ ***τάσσομαι αλληλέγγυος*** (+ προς/με) συμπαρίσταμαι, υποστηρίζω, παίρνω θέση υπέρ (προσώπου ή ζητήματος): *οι πανεπιστημιακοί τάχθηκαν αλληλέγγυοι προς τους νοσοκομειακούς γιατρούς* ΣΥΝ. συμπαραστάτης, αρωγός **2.** ΝΟΜ συνυπεύθυνος, αυτός που αποδέχεται σωρευτικώς την ευθύνη με άλλον.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλληλ(ο)-* + *-έγγυος* < *ἐγγύη* «εγγύηση» (βλ. λ. *εγγυώμαι*)].

αλληλένδετοι, -ες, -α (μόνο σε πληθ.) αυτοί που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και συνοχής: *οι πράξεις τους είναι ~ || η ελευθερία λόγου και η δημοκρατία είναι στοιχεία ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλληλ(ο)-* + *-ένδετος* < *ἐνδέω* «συνδέω»].

αλληλεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σχέση αμοιβαίας εξάρτησης: *η ευδαιμονία τού πολίτη και η ευδαιμονία τού κράτους βρίσκονται σε σχέση στενής ~* — **αλληλεξαρτώμαι** ρ. [1893].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interdépendance].

αλληλεπίδραση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η σχέση αμοιβαίας επίδρασης, ο αμοιβαίος επηρεασμός: *κοινωνική / πολιτισμική / πνευματική / καλλιτεχνική ~* **2.** ΦΑΡΜ ***αλληλεπιδράσεις*** (οι) οι επιπτώσεις στον οργανισμό από την ταυτόχρονη λήψη διαφορετικών φαρμακευτικών ουσιών **3.** ΠΛΗΡΟΦ η άμεση και συνεχής επικοινωνία μεταξύ συστήματος και χρήστη, π.χ. μεταξύ τηλεθεατή και αλληλεπιδραστικής τηλεόρασης, μεταξύ χρήστη και αλληλεπιδραστικού προγράμματος Η/Υ κ.λπ. (βλ. κ. λ. *αμφίδρομος*). Επίσης **αλληλοεπίδραση**. — **αλληλεπιδρώ** ρ. [1874] {-άς .}
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Interaktion].

αλληλεπιδραστικός, -ή, -ό ΠΛΗΡΟΦ αυτός που αναφέρεται σε σύστημα λειτουργίας κατά το οποίο ο χρήστης βρίσκεται σε συνεχή, άμεση και αμφίδρομη επικοινωνία με τον Η/Υ μέσω ερωταποκρίσεων: *~ τηλεόραση / βίντεο / πρόγραμμα* ΣΥΝ. διαδραστικός — **αλληλεπιδραστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interactive]

αλληλο- κ. **αλληλό-** κ. **αλληλ-** (μπροστά από φωνήεν) α΄ συνθετικό που δηλώνει τη σχέση αμοιβαιότητας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *αλληλο-εξάρτηση, αλληλ-επίδραση, αλληλο-μισούνται*· τα σύνθετα με το *αλληλο-* ρήματα, λόγω τής φύσεως τής σημασίας τους («αλληλοπάθειας»), απαντούν κανονικώς σε πληθυντικό αριθμό: *αλληλο-τρώγονται, αλληλο-μισείσθε, αλληλο-βλεπόμαστε* (άρα οι τ. *αλληλο-τρώγομαι, αλληλο-μισούμαι* κ.τ.ό. είναι συμβατικοί).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλλήλων* (βλ.λ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **αλληλο-** ως λεξικό πρόθημα αποτελεί λεξικοποιημένη (λεξιλογικά εκφρασμένη) δήλωση μιας σημασιοσυντακτικής σχέσης τού ρήματος (τής αμοιβαιότητας), που παλιότερα (στην Αρχαία) δηλωνόταν από την ίδια τη μέση φωνή τού ρήματος. Στους νεότερους χρόνους, η γραμματική (με καταλήξεις ρηματικές) δήλωση ενισχύθηκε και από την παρουσία τού **αλληλο-**. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση για τα σύνθετα αυτά στη νεότερη λόγια Ελληνική, που διατυπώνεται από τον Στ. Κουμανούδη (*Συναγωγή νέων λέξεων*.., σ. 42): *«Τοιαῦτα ῥήματα βαρύτονα καὶ σύνθετα ἐκ τοῦ* ***ἀλλήλων****, ἐνῷ διόλου δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Λεξ. τῆς ἀρχ. γλώσσης, συνετέθησαν πολλὰ ὑπὸ τῶν νεωτέρων λογίων, μάλιστα τῶν ἐφημεριδογραφούντων, καθὼς φαίνονται ἐν ταύτῃ τῇ Συναγωγῇ, ἓν δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κοραῆ, τὸ ἀλληλοφονεύεσθαι. Περισπώμενα δὲ ἐν τοῖς Λεξ. τῆς ἀρχαίας ὑπάρχουσι μόνον ὀκτώ, ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Συναγωγῇ 63· καὶ ἡ πληθώρα αὕτη ἐπῆλθε πότε; Μετὰ τὴν ἀπὸ αἰώνων ἔκλειψιν τοῦ ἀλλήλων ἐν τοῖς στόμασι τοῦ λαοῦ»*. Ας προστεθεί ότι τελευταία ο τ. **αλληλο-** χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για την απόδοση ξένων αλληλοπαθών συνθέτων με το inter / intra: π.χ. interaction: **αλληλεπίδραση**, interdépendance: **αλληλεξάρτηση**

αλληλογραφία (η) {αλληλογραφιών} **1.** ανταλλαγή επιστολών ή εγγράφων: *εμπορική / επίσημη / προσωπική / υπηρεσιακή / ερωτική / τακτική / διπλωματική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιστολών ή εγγράφων που παραλαμβάνονται ή αποστέλλονται: *διάβασες τη χθεσινή σου ~;* **3.** (συνεκδ.) το γράψιμο επιστολών: *δεν είμαι καλός στην ~ || χαρτί αλληλογραφίας* ΦΡ (α) ***μαθήματα / σπουδές δι' αλληλογραφίας*** διδασκαλία (κάποιου) κατά τρόπον, ώστε ο διδασκόμενος να μελετά στο σπίτι του και να επικοινωνεί με τον διδάσκοντα με ανταλλαγή επιστολών, στέλνοντάς του τις ασκήσεις και τις εργασίες του και λαμβάνοντας σχόλια, υποδείξεις κ.λπ. (β) ***ηλεκτρονική αλληλογραφία*** η αποστολή και λήψη μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail, βλ. λ. *ηλεκτρονικός*).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. correspondance. Το μεσν. *ἀλληλογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή ποιημάτων». Με τη σημερινή σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1782 στον Αδ. Κοραή].

αλληλογράφος (ο/η) **1.** πρόσωπο που αλληλογραφεί **2.** πρόσωπο υπεύθυνο για τη σύνταξη και τήρηση επιστολών ή επίσημων εγγράφων.

αλληλογραφώ ρ. αμετβ. [1840] {αλληλογραφείς.. | αλληλογράφησα} αποστέλλω και λαμβάνω επιστολές ή έγγραφα: *~ με μια κοπέλα από τη Γερμανία.*

αλληλοδιαδοχή (η) [1879] {χωρ. πληθ.} διαδοχική εναλλαγή: *η ~ δύο κομμάτων στην εξουσία*

αλληλοδιάδοχος, -η, -ο [1702] αυτός που εναλλάσσεται διαδοχικά με άλλον — **αλληλοδιαδόχως** επίρρ.

αλληλοδιδακτικός, -ή, -ό [1810] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αμοιβαία διδασκαλία, την αλληλοδιδακτική μέθοδο· *~ σχολείο* **2.** ***αλληλοδιδακτική μέθοδος*** μέθοδος διδασκαλίας που στηρίζεται στην εκπαίδευση των λιγότερο ικανών και πιο αδύνατων μαθητών από τους άριστους συμμαθητές τους ή τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων (στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μέχρι το 1880).

αλληλοδιδασκαλία (η) [1782] {αλληλοδιδασκαλιών} (παλαιότ.) σύστημα διδασκαλίας κατά το οποίο οι μεγαλύτεροι και πιο προχωρημένοι μαθητές διδάσκουν τους μικρότερους υπό την καθοδήγηση τού δασκάλου — **αλληλοδιδασκαλικός,** -ή, -ό.

αλληλοεπίδραση (η) → αλληλεπίδραση

αλληλόμορφο (το) (ενν. *γονίδιο*) ΒΙΟΛ το γονίδιο σε καθεμία από δύο ή περισσότερες σταθερές καταστάσεις (ή μορφές) του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. allelomorph].

αλληλοπάθεια (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ η σχέση αμοιβαιότητας δύο ή περισσοτέρων υποκειμένων (κοινής ενέργειας που αναφέρεται και στα δύο υποκείμενα), η οποία εκφέρεται: (α) με τα αλληλοπαθή ρήματα: *συναντιόμαστε τακτικά || αλληλοϋποστηρίζονται* (β) με τις αλληλοπαθείς αντωνυμίες: *να αγαπάτε ο ένας τον άλλον* (γ) με αλληλοπαθείς (εμπρόθετες) φράσεις: *μισούνται μεταξύ τους.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Reziprozitat, άσχετο προς το μτγν. *ἀλληλοπάθεια*, όρ. τής αστρολογίας].

αλληλοπαθής, -ής, -ές {αλληλοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που εκφράζει σχέση αμοιβαίας επίδρασης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***αλληλοπαθής αντωνυμία*** η αντωνυμία που δηλώνει δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα στη μεταξύ τους σχέση αμοιβαίας επίδρασης (βλ. λ. *αλλήλων* κ. *αλληλοπάθεια*) (β) ***αλληλοπαθές ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται σε πληθυντικό και τα υποκείμενά του δέχονται αμοιβαίως την ενέργεια που αυτό δηλώνει, π.χ. *αγαπιόμαστε, σκοτωνόμαστε, αλληλεπιδρούν* (βλ. λ. *αλληλοπάθεια*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *αλληλο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) τού ρ. *πάσχω*].

αλληλοπεριχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ η περι-

αλληλο- κ. **αλληλό-** κ. **αλληλ-** *λεξικό πρόθημα*

αλληλ-επιτίθεμαι ρ	**αλληλο-δέσμευση** (η)	**αλληλ(ο)-επαινούμαι** ρ	**αλληλο-μισούμαι** ρ	**αλληλο-σφάζομαι** ρ
αλληλ-ευεργετούμαι ρ	**αλληλο-διαπληκτίζομαι** ρ.	**αλληλ(α)-επηρεάζομαι** ρ	**αλληλο-περιφρόνηση** (η)	**αλληλο-σφαγή** (η)
αλληλ-εχθρεύομαι ρ	**αλληλο-διαφημίζομαι** ρ.	**αλληλο-ευεργετούμαι** ρ	**αλληλο-σεβασμός** (ο)	**αλληλο-τρώγομαι** ρ
αλληλο-αναίρεση (η)	**αλληλο-διαψεύδομαι** ρ.	**αλληλο-θαυμάζομαι** ρ.	**αλληλο-σκοτωμός** (ο)	**αλληλο-ϋβρίζομαι** ρ
αλληλο-αναιρούμαι ρ	**αλληλο-εκτίμηση** (η)	**αλληλο-θαυμασμός** (ο)	**αλληλο-σκοτώνομαι** ρ	**αλληλο-ϋπερασπίζομαι** ρ.
αλληλο-αντικρούομαι ρ	**αλληλο-ενημέρωση** (η)	**αλληλο-καλύπτομαι** ρ	**αλληλο-σπαραγμός** (ο)	**αλληλο-ϋποβλέπομαι** ρ
αλληλο-απώθηση (η)	**αλληλ(ο)-εξαπατώμαι** ρ	**αλληλο-κάλυψη** (η)	**αλληλο-σπαράσσομαι** ρ	**αλληλο-ϋπονομεύομαι** ρ
αλληλο-απωθούμαι ρ	**αλληλο-εξοντώνομαι** ρ	**αλληλο-καταγγελία** (η)	**αλληλο-συγκρούομαι** ρ	**αλληλο-ϋπονόμευαη** (η)
αλληλο-ασπάζομαι ρ	**αλληλο-εξόντωση** (η)	**αλληλο-κατανόηση** (η)	**αλληλο-συμπληρώνομαι** ρ	**αλληλο-υποψιάζομαι** ρ
αλληλο-βοήθεια (η)	**αλληλο-εξουδετερώνομαι** ρ	**αλληλο-κατηγορία** (η)	**αλληλο-συμπλήρωση** (η)	**αλληλο-φάγωμα** (το)
αλληλο-βοηθούμαι ρ	**αλληλο-εξουδετέρωση** (η)	**αλληλο-κατηγορούμαι** ρ	**αλληλο-συγχώρηση** (η)	**αλληλο-φαγώνομαι** ρ
αλληλο-γνωριμία (η)	**αλληλ(ο)-εξυπηρέτηση** (η)	**αλληλο-κοιτάζομαι** ρ	**αλληλο-συγχωρούμαι** ρ	**αλληλο-φθονούμαι** ρ.
αλληλο-δεσμεύομαι ρ	**αλληλ(ο)-εξυπηρετούμαι** ρ	**αλληλο-μηνύομαι** ρ.	**αλληλο-συκοφαντούμαι** ρ.	

χώρηση (βλ.λ) **2.** (γενικότ.) η ύπαρξη τού ενός μέσα από τον άλλον ή μέσα στον άλλον (χωρίς να χάνει το πρόσωπό του, την ιδιαιτερότητά του, χωρίς να αφομοιώνεται ο ένας από τον άλλον): *πραγματοποιείται μια ~ θείου και ανθρωπίνου, η θεία ενέργεια διαπερνά την ανθρώπινη και ενεργούν από κοινού σε μία αδιάσπαστη ένωση* || *η ~ των προοδευτικών κομμάτων* || *η ~ λατρείας και ασκήσεως στη ζωή τής Εκκλησίας ενσαρκώνει το πνεύμα τής Ορθοδοξίας*

αλληλοσπαραγμός (ο) [1886] **1.** ο αλληλοσκοτωμός **2.** ο καταστρεπτικός ανταγωνισμός και διαμάχη μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινά μεταξύ τους στοιχεία (καταγωγή, πεποιθήσεις, ιδεολογία): *εθνικός ~ σε μια χώρα* (εμφύλιος πόλεμος) || *~ των κομμάτων τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ αλληλοφάγωμα

αλληλούια επιφών ΕΚΚΛΗΣ δοξαστικό επιφώνημα ως επωδός εκκλησιαστικών ύμνων και ευχών με τη σημασία «αινείτε τον Κύριο»· *στο σημείο αυτό ο χορός ψάλλει «~»* ΦΡ ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** (i) η συζήτηση πρέπει να τελειώσει γρήγορα, χωρίς πολλά λόγια και περιστροφές (ii) σύντομα θα φανούν τα αποτελέσματα μιας υπόθεσης, για την οποία δεν μπορούμε να κάνουμε ασφαλή πρόγνωση: *τα αποτελέσματα των Γενικών Εξετάσεων βγαίνουν σε λίγες μέρες· ~ για τους υποψηφίους'*

[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. hallelujah «αινείτε τον Γιαχ (δηλ. τον Θεό)»]

αλληλουχία (η) {χωρ πληθ.} η ακολουθία ομοειδών πραγμάτων, ο σύνδεσμος κάθε πράγματος με ό,τι προηγείται και ό,τι ακολουθεί: *η ~ των νοημάτων σε ένα κείμενο* (η λογική σύνδεσή τους, ειρμός) || *η ~ των γεγονότων* (η χρονική και αιτιώδης σχέση τους).

[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀλληλ(ο)- + -ουχία < -ουχος < ἔχω*]

αλληλόχρεος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που συνδέεται με σχέση αμοιβαίου χρέους με κάποιον **2.** ΝΟΜ ***σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού*** βλ λ *λογαριασμός*

αλλήλων, -ους αντων. (αρχαιοπρ.) γενική τής αλληλοπαθούς αντωνυμίας, που έχει μόνο πλάγιες πτώσεις και μόνο πληθυντικό· δηλώνει σχέση αμοιβαιότητας μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων, ο ένας (σ)τον άλλον: *υποστηρίζουν τα συμφέροντα αλλήλων* || *«ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε»* (Κ Δ. *Γαλ* 6,2) || *«Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους»* (Κ.Δ Ιωάνν. 13,34)

[ΕΤΥΜ αρχ.. από τη φρ **ἄλλος ἄλλοιιν > *ἀλλᾱλλ- > ἀλλήλων* (με απλοποίηση), από όπου προήλθαν και οι υπόλοιπες πλάγιες πτώσεις· πβ. και γερμ einander < αρχ γερμ ein anderen «ο ένας στον άλλον»]

αλλιώς επίρρ. (παλαιότ ορθ *αλλοιώς*) **1.** με άλλον, διαφορετικό τρόπο, *αν μπορείς, κάνε κι ~* || *~ σου είχα πει να ενεργήσεις!* ΣΥΝ. αλλιώτικα, διαφορετικά ΑΝΤ όμοια· ΦΡ (α) ***έτσι κι αλλιώς*** όπως και να έχει το πράγμα, ό,τι και αν γίνει ή και αν γινόταν. *δεν πειράζει που δεν ήρθε ~ ήταν ανεπιθύμητος* ΣΥΝ ούτως ή άλλως (β) ***έτσι (κι) αλλιώς κι αλλιώτικα*** (i) (ειρων) εμφατ τ. τού «έτσι κι αλλιώς» (ii) όχι πολύ καλά· *Πώς τα πας, ~!* (γ) ***μια έτσι, μια αλλιώς / τη μια έτσι, την άλλη αλλιώς*** άλλοτε με τον έναν τρόπο, άλλοτε με τον άλλον, με συνεχείς μεταβολές ~, *η διάθεσή της είναι τελείως απρόβλεπτη* (δ) ***το πσίρνω αλλιώς*** παρεξηγώ το νόημα φράσης ή πράξης. *θύμωσα, γιατί το πήρα αλλιώς δεν κατάλαβα ότι αστειευόταν* **2.** σε αντίθετη περίπτωση: *έλα μαζί μας, ~ θα θυμώσω* || *εννοείται ότι σε θέλει· ~ δεν θα ήθελε να σε βλέπει συνέχεια* ΣΥΝ ειδεμή, ειδάλλως, διαφορετικά. Επίσης (λόγ) **αλλέως** [μεσν.].

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλλιῶς* (με συνίζηση) < *ἀλλέως < ἀλλέος* «διαφορετικός», από την ασυναίρετη γεν. *ἀλλέων* τού αρχ. *ἄλλος*. Το επίρρ. *ἀλλέως* σχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε *-έως*, π.χ. *εὐθ-έως, βραδ-έως, βαρ-έως* κ.ά.]

αλλιώτικος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζει διαφορές, αλλαγές (ως προς τη φύση, τις ιδιότητες, την ποιότητα) σε σχέση με κάποιον/κάτι άλλο: *το σπίτι αυτό είναι ~, πιο μεγάλο, πιο μοντέρνο, πιο άνετο* || *γύρισες από το εξωτερικό ~* ΣΥΝ διαφορετικός **2.** (στον πληθ) αυτοί που δεν ταιριάζουν μεταξύ τους, δεν συμφωνούν, δεν συμπίπτουν. *~ χαρακτήρες, πώς να μπορέσουν να συνυπάρξουν;* || *~ παπούτσια φοράς, δεν το 'χεις καταλάβει;* ΣΥΝ αταίριαστοι, ανόμοιοι, παράταιροι, διαφορετικοί **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιομορφίες, παραξενιές, που είναι έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια: *δύσκολα μπορείς να τον καταλάβεις είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ παράξενος, περίεργος, ιδιόρρυθμος. — **αλλιώτικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀλλιῶς + -ώτικος*]

αλλο- κ **αλλό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** είναι διαφορετικός, αλλιώτικος, ξένος: *αλλό-θρησκος, αλλό-δοξος, αλλόγλωσσος, αλλο-εθνής* **2.** προέρχεται από αλλού, από άλλον τόπο: *αλλο-φερμένος, αλλο-δαπός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος* Χρησιμεύει ως α' συνθ λ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής με τη σημ. «διαφορετικός, ξένος», π χ *ἀλλό-γλωσσος, ἀλλό-φρων, ἀλλο-εθνής* κ.ά. Το *αλλο-* χρησίμευσε και ως συστατικό ελληνογενών ξέν όρων, π.χ. αγγλ allo-pathy, allo-centric, γαλλ. allophone, allo-some κ.ά.]

άλλο επίρρ (με ερώτηση ή αρνητ) **1.** περισσότερο, επιπλέον: *δεν μπορώ να περιμένω ~* || *δεν θα φας ~,* **2.** πιο πέρα, παρακάτω· ΦΡ ***δεν πάει άλλο*** για καταστάσεις που έχουν φθάσει σε οριακό σημείο, που δεν είναι δυνατόν να συνεχίζονται: *Ώς εδώ και μη παρέκει! ~ αυτή η κατάσταση!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ήδη*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἄλλο(ν)*, ουδ. τού αρχ. *ἄλλος*].

αλλογενής, -ής, -ές {αλλογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει διαφορετική προέλευση· (ειδικότ) που ανήκει σε άλλο γένος, άλλη φυλή, ο ξένος προς τις υπάρχουσες συνήθειες και τα ήθη ΣΥΝ αλλοεθνής, αλλόφυλλος, αλλοδαπός ΑΝΤ ομοεθνής, ομόφυλος, ομογενής, αυτόχθων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλλο- + -γενής < γένος*].

αλλόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μιλά διαφορετική γλώσσα, αυτός που έχει ως μητρική του μια ξένη γλώσσα ΣΥΝ ξενόγλωσσος ΑΝΤ ομόγλωσσος.

αλλοδαπή (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } (λόγ.) κάθε χώρα και το σύνολο των χωρών που βρίσκονται έξω από τα όρια συγκεκριμένου κράτους: *έμεινε στην ~ για πολλά χρόνια* ΣΥΝ το εξωτερικό, (λαϊκότ.) τα ξένα, ξενιτειά (πβ. λ. *ημεδαπή*)

αλλοδαπός, -ή, -ό **1.** αυτός που προέρχεται από άλλη χώρα, ξένος. *οι ~ εργάτες* || (κυρ. ως ουσ) *στην Ομόνοια συχνάζουν πολλοί ~* || *εκμετάλλευση των αλλοδαπών από ντόπιους αετονύχηδες* **2.** ***Υπηρεσία Αλλοδαπών / Αλλοδαπών*** (το) (ενν. *Τμήμα*) υπηρεσία που υπάγεται στην Ασφάλεια και η οποία ασχολείται με υποθέσεις αλλοδαπών: *τους μετέφεραν στο ~ για απέλαση* — **αλλοδαπότητα** (η) [1840]

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλο < *ἀλλοδ-* (πβ. λατ aliud) + επίθημα *-απός*, πβ. *παντοδαπός, ἡμεδαπός, ποδαπός* κ ά.].

αλλόδοξος, -η, -ο **1.** αυτός που πιστεύει σε άλλο θρησκευτικό δόγμα ΣΥΝ ετερόδοξος ΑΝΤ ομόδοξος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν πιστεύει στα κοινώς παραδεδεγμένα. — **αλλοδοξία** (η) [αρχ].

[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «ο έχων διαφορετική γνώμη», < αρχ. *ἀλλοδοξῶ* (υποχωρητ.) < *ἀλλο- + -δοξῶ < δόξα* «γνώμη, πεποίθηση»].

αλλοεθνής, -ής, -ές [μτγν.] {αλλοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος, άλλη φυλή: *στο πλαίσιο των εκκαθαρίσεων έγιναν εγκλήματα εις βάρος αλλοεθνών* ΣΥΝ ξένος, αλλογενής, αλλόφυλος ΑΝΤ ομοεθνής, ομογενής, ομόφυλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

άλλοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ) από άλλο μέρος, από αλλού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-θεν.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος + -θεν* (βλ λ.)].

άλλοθι (το) {άκλ.} **1.** ο ισχυρισμός τού κατηγορουμένου ότι κατά τον χρόνο τελέσεως τής αξιόποινης πράξης, για την οποία κατηγορείται αυτός βρισκόταν σε άλλον τόπο *ο κατηγορούμενος έχει ~ το βράδυ τού φόνου παίζαμε χαρτιά μαζί* || *ακλόνητο / ισχυρό / ατράνταχτο / αναμφισβήτητο / ψεύτικο / σαθρό ~* **2.** (κατ' επέκτ) η δικαιολογία που επικαλείται κανείς ως ελαφρυντικό, για να μειώσει τη σοβαρότητα των πράξεών του, για να ελαφρύνει τη θέση του: *δεν μπορεί κάθε κακοποιός να επικαλείται ως ~ τα άσχημα παιδικά του χρόνια.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αλλού, σε άλλο μέρος», < *ἀλλο-* + επιρρ. κατάλ -θι. Ο νομ όρ είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. alibi < λατ. alibi «αλλού»].

αλλόθρησκος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία: (ως ουσ.) *μια ανεκτική κοινωνία δεν διώκει τους ~* ΣΥΝ αλλόπιστος ΑΝΤ ομόθρησκος.

αλλοίθωρος, -η, -ο → αλλήθωρος

αλλοίμονο επιφών. → αλίμονο

αλλοιώνω ρ. μετβ. {αλλοίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ αρνητικές μεταβολές στη φύση, στις ιδιότητες ή στα συστατικά πράγματος, μεταβάλλω προς το χειρότερο: *τα πολυώροφα κτήρια αλλοιώνουν το τοπίο* ΣΥΝ χαλάω, καταστρέφω, παραμορφώνω **2.** (ειδικότ για τρόφιμα) προκαλώ αποσύνθεση, καθιστώ επικίνδυνο για κατανάλωση: *η ζέστη αλλοιώνει τα τρόφιμα* || *αλλοιωμένα τρόφιμα* **3.** προκαλώ μεταβολή στη μορφή: *αλλοιωμένα χαρακτηριστικά προσώπου* (από τον πόνο) **4.** (για λόγο, κείμενο κ.ά) αποδίδω διαφορετικό, παραπλανητικό ή ψευδές περιεχόμενο, διαστρεβλώνω: *με τις επεμβάσεις στο κείμενο αλλοίωσε το περιεχόμενό του* || *~ το αποτέλεσμα μιας δίκης / ψηφοφορίας* ΣΥΝ παραποιώ, διαστρέφω **5.** ΜΟΥΣ μεταβάλλω την οξύτητα ενός φθόγγου.

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλλοιῶ (-όω) < ἀλλοῖος < ἄλλος + -οῖος*, κατ' αναλογίαν προς τα *ποῖος, τοῖος, παντοῖος* κ.τ ό].

αλλοιώς επίρρ. → αλλιώς

αλλοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μεταβολή προς το χειρότερο τής ποιότητας ή τής φύσης πράγματος ή καταστάσεως: *~ χρωμάτων* **2.** (ειδικότ) η μεταβολή τής σύστασης μιας χημικής ενώσεως, ενός τροφίμου: *~ κρεάτων* ΣΥΝ αποσύνθεση **3.** η σκόπιμη επέμβαση παραφθοράς ή νόθευσης τής αξίας τού χαρακτήρα ενός πράγματος: *~ νομίσματος /εγγράφου* ΣΥΝ παραποίηση, νοθεία, παραχάραξη, πλαστογράφηση· ΦΡ ***αλλοίωση αποτελέσματος*** αντικανονική ή/και παράνομη παρέμβαση κρατικών φορέων που αλλάζει το εκλογικό αποτέλεσμα (με «βία και νοθεία») **4.** (μτφ) η απόδοση παραπλανητικής, ψευδούς εικόνας σε αντιλήψεις, ιδέες ή συμβάντα: *~ τής αλήθειας* || *ορισμένες ειδησεογραφικές εκπομπές επιδίδονται στη συστηματική ~ των γεγονότων* ΣΥΝ παραμόρφωση, παραποίηση, διαστρέβλωση • **5.** ΜΟΥΣ (α) όξυνση ή βάρυνση ενός μουσικού φθόγγου στην έννοια της αλλοίωσης, προϋποτίθεται μια πρότυπη κλίμακα (λ χ., στη δυτική μουσική, η επτάφθογγη κλίμακα που σχηματίζεται από τα άσπρα πλήκτρα τού πιάνου), με αφετηρία την οποία μπορούν να παραχθούν όλοι οι φθόγγοι ενός μουσικού συστήματος, οι οποίοι νοούνται ως αλλοιώσεις των αρχικών οι συνηθέστερες αλλοιώσεις στη δυτική μουσική είναι η δίεση (όξυνση κατά ένα ημιτόνιο, βλ λ.), η ύφεση (βάρυνση κατά ένα ημιτόνιο), η διπλή δίεση (όξυνση κατά δύο ημιτόνια) και η διπλή ύφεση (βάρυνση κατά δύο ημιτόνια) (β) το σημείο με το οποίο δηλώνεται στη μουσική παρτιτούρα η αλλοίωση ενός φθόγγου· τα σημεία αλλοιώσεως είναι όσες και οι αλλοιώσεις, ενώ σε αυτά συγκαταριθμείται και η αναίρεση (βλ.λ.), η οποία συνιστά άρση προηγούμενου σημείου αλλοιώσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.

αλλοιώσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που μπορεί να αλλοιωθεί, να υποστεί αλλοιώσεις.

αλλοκεντρισμός (ο) ΨΥΧΟΛ η θεώρηση τού άλλου ως κέντρου τού κόσμου ΑΝΤ εγωκεντρισμός.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. allocentrisme].

αλλοκοτιά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ.) οτιδήποτε παράξενο

και ασυνήθιστο (πράξη, συμπεριφορά, συμβάν κ.λπ).

αλλόκοτος, -η, -ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, παράξενος ή δυσεξήγητος: ~ *φέρσιμο / όνειρο / προαίσθημα* ΣΥΝ παράδοξος, περίεργος ΑΝΤ. φυσιολογικός, συνηθισμένος — **αλλόκοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σκληρός, φοβερός», < *ἀλλο-* + *κότος* «μίσος, έχθρα», αρχαιότατη λ. που σχετίζεται με αρχ. θέματα, τα οποία σημαίνουν «μάχη, πόλεμος», πβ. σανσκρ. śát-ru- «εχθρός», μέσ. γερμ hader «μάχη» κ ά]

αλλομόρφημα (το) {αλλομορφήμ-ατος | -ατα, -ατων} ΓΛΩΣΣ παραλλαγή μορφήματος, π.χ. το μόρφημα «αριθμός» έχει δύο αλλομορφήματα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό» (βλ κ λ *μόρφημα*)

αλλόμορφο (το) {αλλομόρφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις παραλλαγές τού αυτού μορφήματος οι οποίες. α) συναποτελούν συμπληρωματικά το ίδιο μόρφημα, π χ. το μόρφημα «πληθυντικός» έχει στη Ν Ελληνική δύο αλλόμορφα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό», ενώ στην αρχαία Ελληνική είχε τρία αλλόμορφα («ενικό», «πληθυντικό» και «δυϊκό»)· στην περίπτωση αυτή ο όρος *αλλόμορφα* χρησιμοποιείται καταχρηστικά αντί τού όρου *αλλομορφήματα* (βλ λ.) και β) (προκειμένου για «μορφές») έχουν το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο, π.χ.. τα *-ονταν, -όντουσαν, -όσαντε* στον παρατατικό *(έρχ-ονταν, ερχ-όντουσαν, ερχ-όσαντε)* είναι αλλόμορφα τού μορφήματος τού γ' πληθ. προσώπου τού παρατατικού (βλ. κ. λ *μόρφημα*). — **αλλομορφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allomorph].

αλλοπαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τα λογικά του (κατά τη λαϊκή αντίληψη, αυτός που κάποιες υπερφυσικές δυνάμεις τού πήραν το λογικό), παραλογισμένος: *«τρελή κι αλλοπαρμένη, με σένα μαγεμένη»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < *αλλο-* + *παρμένος*, μτχ. τού *παίρνω*]

αλλόπιατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία ΣΥΝ αλλόθρησκος ΑΝΤ ομόθρησκος

αλλαπρόσαλλος, -η, -ο αυτός που στερείται σταθερότητας στις γνώμες και τις διαθέσεις του, που δεν έχει λογικό ειρμό, που χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις: ~ *συμπεριφορά / πολιτική / ιδέες / λόγια* ΣΥΝ ασυνάρτητος — **αλλοπρόσαλλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ *ἄλλο πρὸς ἄλλον (λέγων)*].

άλλος, -η, -ο αντων {κ. λαϊκ αλλουνού (θηλ αλληνής), άλλονε (-α) | αλλονών, αλλουνούς} **1.** αυτός που διαχωρίζεται από κάποιον ή κάτι που έχει ήδη αναφερθεί ή εννοείται. *δεν ήταν στην Αμερική, αλλά σε ~ χώρα* ‖ (με οριστικό άρθρο ως ουσ.) *όχι αυτός, αλλά ο ~* ΑΝΤ ίδιος· ΦΡ (α) ***η άλλη όψη (τού νομίσματος)*** η εναλλακτική ή αντίθετη πλευρά ενός θέματος: *ας δούμε και την ~* (β) ***(κάτι) είναι άλλου παπά ευαγγέλιο / άλλο καπέλο*** πρόκειται για διαφορετική περίπτωση: *εγώ είμαι υπεύθυνος για τη μεταφορά από την Αθήνα ώς τα σύνορα· από 'κεί και πέρα ~* (γ) ***άλλος μιλάει!*** για μεθυσμένο: *μην τον ξεσυνερίζεσαι, δεν μιλάει αυτός, ~* (δ) ***ο άλλος κόσμος*** (μεσν. φρ) ο Άδης (βλ λ) (ε) ***η άλλη ζωή*** η ζωή μετά θάνατον: *θα συναντηθούμε στην ~* (αφού πεθάνουμε) **2.** αλλιώτικος, διαφορετικός. *η καινούργια μπίρα έχει ~ γεύση* ΦΡ (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** παρουσιάζω ριζική μεταστροφή (συνήθ στη συμπεριφορά, τις συνήθειες, κυρ προς το καλύτερο) (β) ***άλλο το ένα κι άλλο το άλλο*** για δύο διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις (που μπορεί να συγχέονται): *οι έμποροι ναρκωτικών πρέπει να τιμωρούνται αυστηρά, οι χρήστες όμως δεν είναι εγκληματίες· ~!* (γ) ***άλλο να το ακούς / να σου το λέω κι άλλο να το βλέπεις*** σε περιπτώσεις στις οποίες η αφήγηση δεν μπορεί να αποδώσει την πραγματικότητα: *το τι έγινε στη συγκέντρωση δεν μπορείς να το συλλάβεις ~!* (δ) (παροιμ.) ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** για να δηλωθεί η διαφορά ποιότητας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα ή πράγματα, η οποία είναι τέτοια, ώστε η σύγκριση να είναι περιττή· *αυτό το αυτοκίνητο θέλει επαγγελματία μηχανικό, όχι φαναρτζή τής γειτονιάς· ~* **3.** ιδιαίτερα μακρινός (χρονικά ή τοπικά): *ιστιοφόρα πλοία άλλων εποχών* **4.** (αριθμητικό) επιπλέον, επιπρόσθετος· *ας μιλήσουν κι άλλοι δύο* ‖ (ερώτηση πωλητή προς πελάτη) *άλλο τίποτε;* ΦΡ **άλλος τόσος** διπλάσιος *Τον θυμάσαι πώς ήταν, Τώρα είναι ~* **5.** (+ άρθρο, μόνο στον πληθ.) αυτοί που απομένουν, οι υπόλοιποι: *οι μισοί θα εξεταστούν σήμερα, οι ~ αύριο* **6.** αυτός που ακολουθεί τοπικά ή χρονικά, ο επόμενος· *την ~ φορά που θα εξεταστείτε να είστε πιο προσεκτικοί!·* ΦΡ ***(μια) άλλη φορά*** κάποια άλλη στιγμή στο μέλλον, σε μελλοντική αντίστοιχη περίσταση: *–Δεν έχω τώρα να σας δώσω ρέστα. –Δεν πειράζει, ~!* ‖ *Άλλη φορά να μη βιάζεσαι να βγάζεις συμπεράσματα'* **7.** (με κύρ όν) αυτός που είναι ίσης αξίας με κάποιον, εφάμιλλος *ένας ~ Οδυσσέας* ‖ *ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ καινούργιος, νέος **8.** ξένος, αυτός που ανήκει στην αντίθετη παράταξη, εχθρός. *μ' εμάς είσαι ή με τους άλλους.* **9.** ΦΙΛΟΣ -ΨΥΧΟΛ (α) ***Άλλος*** (ο) όρος που διακρίνει το «Εγώ», την προσωπικότητα τού ατόμου, από το «μη-Εγώ», το περιβάλλον, την ομάδα και την κοινωνία και που υποδηλώνει ένα κράμα εγγύτητας και απόστασης (β) ***το άλλο Εγώ*** (λατ alter ego, βλ λ) (i) πρόσωπο με το οποίο ταυτίζεται κανείς, το συμπλήρωμά του, ο άλλος του εαυτός (ειδικότ.) (καθημ) (ii) ένας αχώριστος φίλος: *ο Ηλίας είναι ~ τού Στέλιου* (iii) πρόσωπο (υπαρκτό ή νοητό) στο οποίο βλέπει κανείς το συμπλήρωμά του (iv) μια κρυφή πλευρά τής προσωπικότητας • ΦΡ. (α) ***άλλ' αντ' άλλων*** ασυναρτησίες, ανοησίες, λόγια ακατανόητα (β) ***άλλος (κι) αυτός!*** (i) για πρόσωπο που, αν και θέλει να εμφανίζεται χωρίς ελαττώματα, έχει τα ίδια ή περισσότερα από άλλους. *μιλάει κι ο Κώστας για ειλικρίνεια ~!* (ii) (ειρων.) ούτε αυτός είναι καλύτερος *Κι αφού έφυγα απ' τον γυιο μου, πήγα στην κόρη μου άλλη αυτή! Από την πρώτη εβδομάδα άρχισε τη γκρίνια!* (γ) ***άλλοι κι άλλοι*** (μειωτ) πάρα πολλοί (χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες): *θα περάσεις στις εξετάσεις σου· εδώ πέρασαν ~!* (δ) ***κάθε άλλο*** (για έντονη άρνηση) σίγουρα όχι, το αντίθετο μάλιστα, απεναντίας: *Εγώ να μη θέλω να έρθει, ~'* ‖ (+παρά) *~ παρά σαφής ήταν!* (μόνο σαφής δεν ήταν) (ε) ***το δίχως άλλο*** χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *~ πρόκειται για παρανόηση* (στ) ***ο ένας (κι) ο άλλος*** (συνήθ για ποικιλία γνωμών που συχνά προέρχονται από αδαείς) οι γύρω, το κοινωνικό περιβάλλον, ο καθένας: *να κάνεις αυτό που νομίζεις εσύ σωστό και να μην ακούς τι σου λέει ~* (ζ) ***ο ένας τού άλλου / (σ)τον άλλον*** για δήλωση αμοιβαιότητας: *οι νόμοι έγιναν για να μην κλέβει ο ένας το ψωμί τού άλλου / για να μην κλέβει ο ένας τον άλλον / για να μην κάνει κακό ο ένας στον άλλον* (η) ***από 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** για την έκφραση επιδεικτικής αδιαφορίας. *δεν τον ένοιαξε καθόλου ~* (θ) (μειωτ) ***πάρε τον ένα (και) χτύπα τον άλλον*** όλοι τους είναι το ίδιο ανεπαρκείς, άχρηστοι, ανίκανοι: *Αν έρθουν οι άλλοι στα πράγματα, θ' αλλάξει* τίποτε: *Όλοι τους είναι ~!* (ι) (εκφραστ.) ***θα σου πει / σου λέει ο άλλος*** για να προλάβει ο ομιλητής στον λόγο του πιθανές αντιρρήσεις: *είναι καλοκαίρι και ο κόσμος πάει διακοπές, βέβαια ~ πού να πάω με τέτοια ακρίβεια,* (ια) ***άλλο (πάλι) και τούτο*** για την έκφραση εκπλήξεως για κάτι ξαφνικό, μη αναμενόμενο: *~! Τώρα λέει θα πάει να μάθει Κινέζικα'* ‖ *~! Ενώ είχα πληρώσει τους λογαριασμούς, μου έκοψαν το ρεύμα'* (ιβ) ***άλλο τίποτα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος πλεονάζει, υπάρχει σε αφθονία: *Από λόγια ~! Πράξεις θέλω να δω!* (ιγ) (ειρων.) ***τίποτ' άλλο;*** ως έκφραση ενόχλησης για τις υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις κάποιου *Μάλιστα! ~: Μήπως θες να σου φέρουμε και κάναν σκλάβο να σου κάνει αέρα,* (ιδ) ***από άλλο ανέκδοτο*** για κάποιον/κάτι που είναι άσχετος, που δεν έχει καμιά σχέση με το θέμα, την πραγματικότητα κ.λπ.: *μη με ρωτάτε εμένα εγώ είμαι ~* (ιε) ***από την άλλη*** (ενν. ***πλευρά***) (ως απόδοση προτάσεως που ξεκινά με τη φρ «από τη μια» πλευρά)· *από τη μια θέλω να βοηθήσω, ~ όμως φοβάμαι το ρίσκο* (ιστ) ***εκτός των άλλων / μεταξύ (των) άλλων*** (λατ. inter alia) **/** (λόγ.) ***συν τοις άλλοις*** εκτός από τα υπόλοιπα (που ήδη αναφέραμε), ανάμεσα στα άλλα ή στους άλλους *~ πρέπει να λάβεις υπ' όψιν και το εξής ..* ‖ *~ παρέστη και εκπρόσωπος τού Υπουργείου* ΣΥΝ μαζί με τα άλλα, κοντά στα άλλα (ιζ) ***το κάτι άλλο!*** για κάτι το ξεχωριστό, πάρα πολύ ωραίο, καλό, χρήσιμο κ.λπ.· *αυτή η ταβέρνα ήταν το ~* ‖ *η καινούργια τηλεόρασή μας είναι ~!* (ιη) ***άλλα... άλλα*** για να δηλωθεί ασυμφωνία ή αντίφαση *άλλα μου λέει ο ένας, άλλα ο άλλος* ‖ *«άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου»* (λαϊκ. τραγ) (ιθ) ***άλλο που δεν ήθελα!*** για την ικανοποίηση βαθύτερης επιθυμίας: *μου ζήτησαν να τους συνοδεύσω στο ταξίδι τους ~'* (κ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε!*** βλ. λ. *αγαπώ* (κα) (παροιμ.) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** βλ λ *όνομα* (κβ) ***από το ένα (θέμα) στο άλλο*** σε περιπτώσεις που γίνεται απότομη αλλαγή θέματος συζητήσεως, υπάρχει αδυναμία συγκέντρωσης στο υπό συζήτηση θέμα *πάει ~ και δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του!* (βλ κ λ. *άλλο*) (κγ) ***αν μη τι άλλο*** αν όχι κάτι άλλο για μετριασμό κρίσης, διαπίστωσης κ.λπ.· *μπορεί να μην προλαβαίνουμε τις προθεσμίες, αλλά ας βγάλουμε ένα δείγμα· ~ να έχουμε μια ιδέα πώς θα είναι το βιβλίο στην τελική του μορφή!* ‖ *ακούγονται διάφορα εις βάρος του, αλλά ~ είναι ευφυής* (κδ) ***άλλο πράγμα!*** ως έκφραση θαυμασμού και επιδοκιμασίας για κάτι: *~ αυτό το κρασί!* ‖ *–Περάσατε ωραία στις διακοπές: —~'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *al-jo-, πβ. λατ. al-ius, al-ter, σανσκρ. anya-, γαλλ. autre (< λατ al-ter), ισπ otro, ιταλ altro, αγγλ. other, γερμ. ander κ.ά. Η λ. απαντά συχνά ως α' συνθ , π χ *ἄλλο-θι, ἄλλο-θεν, ἀλλό-τριος, ἀλλο-πρόσαλλος* κ.ά.].

άλλοτε επίρρ. **1.** σε άλλη εποχή, σε άλλους καιρούς, στο παρελθόν· *~ οι άνθρωποι δεν ζούσαν με τόσο άγχος* ‖ *~ και τώρα·* ΦΡ ***άλλοτε... άλλοτε*** πότε... πότε, άλλες φορές.. άλλες φορές *~ τους καλοπιάνει, ~ τους αγριεύει, για να πετύχει αυτό που θέλει* **2.** (καταχρ.) άλλη φορά (στο μέλλον): *~ να είσαι πιο προσεκτική, όταν γράφεις*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος* + *ὅτε* «όταν»].

αλλοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με άλλη εποχή, που ανήκει ή αναφέρεται στο παρελθόν: *σε ~ καιρούς οι νέοι έδειχναν μεγαλύτερο σεβασμό στους ηλικιωμένους* ΣΥΝ παλιός, περασμένος ΑΝΤ. τωρινός, σύγχρονος.

αλλότριος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει σε άλλον, ο ξένος· *~ περιουσία / εδάφη* ‖ *αυτά εξυπηρετούν ~ συμφέροντα* ‖ (συχνά ως αρνητ. σχολιασμός) *ασχολείται με ~ υποθέσεις / αντικείμενα* (με υποθέσεις άσχετες με τον ίδιο ή με άγνωστα ή ανοίκεια σε αυτόν αντικείμενα) **2. *αλλότρια*** (τα) οι ξένες υποθέσεις, αυτά που ανήκουν σε άλλον: *μην ασχολείσαι με ~· φρόντισε τα τού οίκου σου* ΦΡ ***εξ ιδίων τα αλλότρια*** (ενν. *κρίνω*) *(ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια,* λατ. ex suis aliena judica) για περιπτώσεις κατά τις οποίες κανείς εκφέρει για τους άλλους κρίσεις λαμβάνοντας ως κριτήριο τον εαυτό του: *Δεν είναι όλοι σαν εσένα! Μην κρίνεις ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλος* + επίθημα *-τρ-* (< *-τερο-*, π χ. *σοφώ-τερο-ς*) + *-ιος*]

αλλοτριώνω ρ. μετβ. {αλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) διαφορετικό, ξένο, σε σχέση με ό,τι ήταν προηγουμένως ή με ό,τι ήταν από τη φύση του: *η σύγχρονη ζωή αλλοτριώνει τους ανθρώπους* ‖ (μεσοπαθ.) *ο σύγχρονος εργαζόμενος ζει αλλοτριωμένος μέσα στην κατανάλωση* ΣΥΝ αποξενώνω **2.** αλλοιώνω τα αυθεντικά χαρακτηριστικά, κάνω (κάτι) ξένο προς την ουσία του *η ανεξέλεγκτη εισαγωγή άσχετων στοιχείων αλλοτριώνουν τη φυσιογνωμία τού τοπικού πανηγυριού*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλλοτριῶ (-όω)* «αποξενώνω, καθιστώ κάτι/κάποιον εχθρικό» < *ἀλλότριος*].

αλλοτρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η αίσθηση τής αποξένωσης τού ανθρώπου από τον εαυτό του και τον κόσμο που τον πε-

ριβάλλει, η απώλεια στοιχείων τής προσωπικότητάς του, με αποτέλεσμα να καταλήγει ξένος ή κατώτερος ως προς αυτό που ήταν **2.** (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η αποξένωση τού εργάτη από την εργασία του και το προϊόν της (β) η αποξένωση τού ανθρώπου, που εκδηλώνεται ως σύγκρουση είτε τού εαυτού του σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει (λ.χ. ενός μετανάστη στην ξένη χώρα, σε αφιλόξενο ή απλώς ξένο περιβάλλον) είτε ως σύγκρουση με τον κοινωνικό ρόλο του (λ.χ. κάνοντας διαφορετικά πράγματα από αυτά που μπορεί ή θα ήθελε) είτε ως διάσταση ανάμεσα στην ιδέα που έχει για τον εαυτό του και την πραγματική τού κατάσταση **3.** (γενικότ.) η υπαγωγή τού εαυτού μας σε άλλους, η εξάρτηση, η υποδούλωση που συνεπάγεται απώλεια βασικών γνωρισμάτων τής προσωπικότητάς μας: *η ~ τού σύγχρονου ανθρώπου στις επιταγές τής καταναλωτικής κοινωνίας είναι μια σκληρή πραγματικότητα* **4.** η αλλοίωση των αυθεντικών χαρακτηριστικών υπό την επίδραση ξένων στοιχείων: *η ~ τής παραδοσιακής μουσικής με την εισαγωγή ξενικών μουσικών στοιχείων και οργάνων*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀλλοτρίωσις*, αρχική σημ. «απώλεια, αποστέρηση», < αρχ. *ἀλλοτριῶ*. Η κοινωνιολογική σημ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γερμ. Entfremdung, γαλλ. aliénation].

αλλοτριώσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί να αλλοτριωθεί ή να εκποιηθεί.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. aliénable].

αλλοτριωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή μπορεί να προκαλέσει αλλοτρίωση· *ένα ~ φαινόμενο τής εποχής μας είναι ο ευδαιμονισμός*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. aliénant].

αλλοτροπισμός (ο) {χωρ πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εμφανίζονται στη στερεά κατάσταση με δύο ή περισσότερους κρυσταλλικούς τύπους (λ.χ. ο άνθρακας ως διαμάντι ή ως γραφίτης). Επίσης **αλλοτροπία** (η). — **αλλοτροπικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αλλο-* + *τροπισμός* < *τρόπος*, < αγγλ. allotropism]

αλλότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται με άλλον τρόπο, άλλη μορφή **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι συνηθισμένος ΣΥΝ παράξενος, αλλόκοτος.

αλλού επίρρ.· σε άλλον τόπο, σε άλλη κατεύθυνση ή σε άλλο πρόσωπο: *εγώ μένω στην Αθήνα, αυτός μένει ~ || πήγαινε οπουδήποτε ~ εκτός απ' την Αθήνα || μην τα πεις αυτά και πουθενά ~!* ΦΡ (α) ***αλλού αυτά*** μάταια προσπαθείς να με εξαπατήσεις, να με επηρεάσεις: *~! Για χαζό με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ δεν περνάνε εδώ αυτά (β) ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** (i) (για μεθυσμένους) αδυνατώ να περπατήσω σταθερά: *ήρθε τύφλα στο μεθύσι· αλλού πατούσε κι αλλού βρισκόταν* (ii) (μτφ.) δεν ξέρω πώς να ενεργήσω ή κινούμαι σαν χαμένος (γ) (παροιμ.) ***αλλού ο παππάς κι αλλού τα ράσα του*** για καταστάσεις πολύ μπερδεμένες (όταν αλλού περιμένουμε κάτι και αλλού γίνεται) (δ) (παροιμ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ. λ. *κότα* (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** για περιπτώσεις στις οποίες άλλο περιμένεις κι άλλο γίνεται
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλλοῦ* < αρχ *ἄλλος*, κατά το σχήμα *αὐτός* > *αὐτοῦ*, *πάντα* > *παντοῦ*].

αλλούθε επίρρ. (λαϊκ.) από αλλού, από άλλο μέρος ή πρόσωπο (βλ. λ. *ἄλλοθεν*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἀλλοῦθε* < *ἀλλόθεν* < αρχ *ἄλλοθεν* (βλ.λ.)]

αλλοφερμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει έρθει από άλλον τόπο ΣΥΝ ξενόφερτος ΑΝΤ ντόπιος.

αλλοφρονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλλοφρόνησα} περιέρχομαι σε έξαλλη κατάσταση, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ τρελαίνομαι, παλαβώνω

αλλοφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} η έντονη ταραχή τού νου, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής στις πράξεις και τις αποφάσεις, συνήθ ως αποτέλεσμα πανικού, απελπισίας κ.λπ *εμφανίστηκε μπροστά μας σε κατάσταση αλλοφροσύνης δεν ήξερε τι έκανε και τι έλεγε* ΣΥΝ παράκρουση.

αλλόφρων, -ων, -ον {αλλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού, σε έξαλλη κατάσταση, που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. μανιασμένος. Επίσης **αλλόφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο σκεπτόμενος διαφορετικά», < *ἀλλο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

αλλόφυλος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε άλλη φυλή, άλλο έθνος ΣΥΝ αλλογενής, αλλοεθνής ΑΝΤ ομοεθνής, ομόφυλος· ΦΡ ***αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*** (*ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων*) για περιπτώσεις στις οποίες επιλέγει κανείς να καταστραφεί ο ίδιος, προκειμένου να ζημιώσει τους εχθρούς του: *θα δημοσιοποιήσω τα έγγραφα που αποδεικνύουν πόσο κακό έχουν προξενήσει στην πόλη μας και ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλλο-* + *-φυλος* < *φῦλον*. Η φρ. *«ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων»* (Π.Δ *Κριταί* 16. 30) αποδίδεται στον Σαμψών, περιώνυμο για τη σωματική του ρώμη, ο οποίος είπε αυτά τα λόγια λίγο πριν γκρεμίσει τον ναό των Φιλισταίων, παρασύροντας στον θάνατο, εκτός από τον ίδιο, και όσους Φιλισταίους βρέθηκαν μέσα].

αλλόφωνο (το) {αλλοφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις φωνητικές παραλλαγές (φθόγγους) ενός και τού αυτού φωνήματος (βλ.λ.), π.χ το ουρανικό ή μαλακό [k], που προφέρουμε σε λέξεις όπως *και, κυρία*, και το υπερωικό ή σκληρό [k], που προφέρεται σε λέξεις όπως *κακός, άκου*, είναι αλλόφωνα τού φωνήματος /k/ — **αλλοφωνικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. allophone].

αλλοχωριανός, -ή, -ό αυτός που κατάγεται από άλλο, διαφορετικό χωριό.

άλλως επίρρ. (λόγ.) αλλιώς, με άλλον τρόπο, διαφορετικά, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει: ... τη περίπτωση: *η εντατικοποίηση κρίνεται αναγκαία· ~. δεν θα καταστεί δυνατή η υλοποίηση τού στόχου μας·* κυρ. στις φράσεις (α) ***ούτως ή άλλως*** έτσι κι αλλιώς, σε κάθε περίπτωση: *δεν χρειάζεται να σου τηλεφωνήσω, αφού ~ θα συναντηθούμε το βράδυ* (β) ***άλλως πως*** (αρχ. *ἄλλως πως*) κάπως αλλιώς, κάπως διαφορετικά, με άλλον τρόπο: *αυτές οι ενέργειες πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλος*].

άλλωστε επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) εξάλλου, εκτός αυτού· *δεν θα πάμε στο θέατρο, αφού δεν βρήκαμε εισιτήρια· ~, δεν έχω ακούσει καλά λόγια για το έργο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *ἄλλως τε (καί)*... «και για άλλους λόγους και, κυρίως, επειδή...»]

άλμα (το) {άλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** η εκτίναξη από το έδαφος ή άλλη βάση προς τα επάνω ή εμπρός με ώθηση από τους μυς των ποδιών ΣΥΝ πήδημα, (λαϊκ.) πήδος, σάλτο **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ αγώνισμα με βασικό χαρακτηριστικό την εκτίναξη τού αθλητή σε ύψος (*~ εις ύψος*), σε μήκος (*~ εις μήκος*), με τη χρήση βοηθητικού οργάνου, ενός ειδικού κονταριού (*~ επί κοντώ*) ή σε μήκος κάνοντας τρία διαδοχικά πηδήματα (*~ τριπλούν*) **3.** (μτφ) γρήγορη και σημαντική άνοδος ή πρόοδος: *έκανε ένα επιτυχημένο ~ στην κορυφή τής επιχείρησης || οι τιμές σημείωσαν ~* **4.** (κακόσ.) η απότομη μετάβαση από ένα συλλογιστικό σημείο σε άλλο, χωρίς επαρκή τεκμηρίωση και σύνδεση, ώστε να δίνεται η εντύπωση χάσματος στον συλλογισμό: *στην ανάπτυξη τής έκθεσής του έκανε λογικά ~* **5.** ΦΙΛΟΣ η απότομη ποιοτική αλλαγή, με την οποία, σύμφωνα με τον διαλεκτικό υλισμό τού Μαρξ, συντελείται η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη στο είναι κάθε πράγματος: *με τη συσσώρευση των ποσοτικών αλλαγών συντελείται ποιοτικό ~.* — **αλματικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλμα* < *ἅλλομαι* «πηδώ» < **σάλ-jo-μαι* < I.E. *sel- «πηδώ», πβ. λατ. sal-io «πηδώ» (> γαλλ sauter), ισπ. salir «βγαίνω», ιταλ. salire «ανεβαίνω», σανσκρ. ucchalati < *ud-sal-ati «πηδά» κ.ά.].

αλμανάκ (το) {άκλ.} **1.** ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο για τον επόμενο χρόνο, σημαντικές ημερομηνίες και τις ώρες ανατολής και δύσης τού Ηλίου, τις φάσεις τής Σελήνης κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) το ετήσιο βιβλίο αναφοράς γεγονότων σχετικά με τις πολιτικές, οικονομικές κ.λπ. εξελίξεις σε διάφορες χώρες, τα αθλήματα, την ψυχαγωγία κ.λπ. τής χρονιάς που πέρασε.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. almanach < μεσν. λατ. almanachus < αραβ al-manakh «καιρός, κλίμα»].

αλματώδης, -ης, -ες [1896] {αλματώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (λόγ.) αυτός που γίνεται με άλματα, πάρα πολύ γρήγορα και απότομα: *~ εξέλιξη / επιδείνωση || η ~ ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων στο λεκανοπέδιο τής Αττικής είναι επιζήμια για το περιβάλλον* ΣΥΝ ταχύς, ραγδαίος — **αλματωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

άλμη κ. **άρμη** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αλμύρα τής θάλασσας: *τα μαλλιά του είχαν γεμίσει ~* **2.** το μείγμα νερού και αλατιού, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση τροφίμων: *έβγαλε τις ελιές από την ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) σαλαμούρα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅλμη* < *ἅλς* «αλάτι – θάλασσα». Ο τ. *άρμη* κατά το σχήμα *αδερφός* < *αδελφός*].

αλμπάνης (ο) {αλμπάνηδες}, **αλμπάνισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ} (λαϊκ.) πεταλωτής και πρακτικός κτηνίατρος (κυριολ.) (συνήθ για γιατρό ή τεχνίτη) αδέξιος, άπειρος στη δουλειά του, που δεν μπορεί να τον εμπιστευθεί κανείς ως επαγγελματία: *χειρουργός είναι αυτός ή ~; || μου τον σύστησαν για καλό μάστορα και αποδείχθηκε ~* ΣΥΝ ατζαμής, σκιτζής, τσαρλατάνος, κομπογιαν(ν)ίτης.
[ΕΤΥΜ < **ναλμπάντης* (από όπου με συνεκφορά *τον ναλμπάν(τ)η* > *τον αλμπάνη*) < τουρκ. nalbant «πεταλωτής» < περσ. na'lbent].

αλμπαρόζα (η) η αρμπαρόριζα (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. *albarosa < erba rosa (βλ. λ. *αρμπαρόριζα*)].

άλμπατρος κ. **αλμπατρός** (το) {άκλ.} μεγαλόσωμο ωκεάνιο πτηνό, που τρέφεται με θαλάσσιους οργανισμούς, έχει μεγάλα ρουθούνια στο πάνω μέρος τού ράμφους, φτερά μεγάλου ανοίγματος και βαριά μυρωδιά, που προκαλεί η έκκριση ελαίου στο στομάχι του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ / αγγλ. albatros, παραλλαγμένος τ. τού πορτ. alcatraz «πελεκάνος – άλμπατρος», πιθ. από ιθαγενή γλώσσα τής Ν. Αμερικής Ο τ. albatros παρετυμολογήθηκε προς το λατ albus «λευκός» εξαιτίας τού χρώματος τού πτηνού].

αλμπινικός, -ή, -ό αλφικός (βλ.λ)

αλμπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αλφισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. albinisme, βλ. κ. *αλφισμός*]

αλμπίνος (ο), **αλμπίνα** (η) {αλμπινών} πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. albino, βλ. λ. *αλφισμός*].

άλμπουμ (το) {άκλ } ελλην. *λεύκωμα* **1.** βιβλίο με χοντρό εξώφυλλο, λευκά φύλλα ή θήκες για τη συλλογή και ταξινόμηση φωτογραφιών, γραμματοσήμων, αυτογράφων: *φωτογραφικό ~ || ~ γραμματοσήμων* **2.** πολυτελής έκδοση όπου ανθολογούνται έργα τέχνης, τραγούδια ή στίχοι: *~ με τη ζωγραφική των ιμπρεσιονιστών* • **3.** (α) δίσκος (ψηφιακός ή βινυλίου) ή σύνολο δίσκων, που περιέχουν επιλογές από συγκεκριμένο μουσικό είδος: *~ με τραγούδια τής δεκαετίας τού '60* (β) (γενικά) οποιοσδήποτε ψηφιακός δίσκος ή δίσκος βινυλίου τίθεται σε κυκλοφορία: *το νέο ~ τού γνωστού τραγουδιστή || διπλό ~* (που περιλαμβάνει δύο δίσκους).
[ΕΤΥΜ < λατ. album, ουδ. τού επιθ. albus «λευκός». Η λ. αρχικά αναφερόταν σε επιφάνειες τοίχων ή πίνακες, που προορίζονταν για την αναγραφή ανακοινώσεων και πληροφοριών. Αργότερα η λ. προσδιόριζε επίσης τα λευκά φύλλα θρησκευτικών βιβλίων, όπου καταγράφονταν σημαντικά οικογενειακά συμβάντα. Έτσι κατέληξε να χαρα-

κτηρίζει γενικά κάθε αναμνηστική (και άλλη) συλλογή (σημειώσεων, φωτογραφιών, δίσκων κ.ά.)].

άλμπουρο κ. **άρμπουρο** (το) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ ο ιστός πλοίου, το κατάρτι
[ΕΤΥΜ < βεν. alboro < λατ arbor «δέντρο»].

αλμύρα κ **αρμύρα** (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 3} **1.** το λεπτό επίστρωμα αλατιού που καλύπτει μια επιφάνεια ή το ανθρώπινο σώμα ύστερα από την επαφή τους με το θαλασσινό νερό: *γέμισαν τα μαλλιά του θαλασσινή ~* || *ξεπλένομαι για να φύγει η ~ τής θάλασσας* ΣΥΝ άρμη, αλισάχνη **2.** (σπάν.) η αλμυρή γεύση ΣΥΝ αλμυρότητα, αλμυράδα • **3.** εδώδιμο φυτό που ευδοκιμεί σε αλατούχα εδάφη και τρώγεται βραστό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άλμύρα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *άλμυρός* με αναβιβασμό τού τόνου: *ή άλμυρά > άλμύρα*].

αλμυρίζω [αρχ] κ. **αρμυρίζω** [μεσν.] ρ. αμετβ κ. μετβ. {αλμύρισ-α, -τηκα. -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι αλμυρός: *οι ελιές τόσες μέρες στην άλμη θα έχουν πια αλμυρίσει* **2.** έχω αλμυρή γεύση. *μη βάζεις τόσο αλάτι, γιατί το φαγητό θ' αλμυρίσει* **3.** (σπάν. για αιγοπρόβατα) τρώω ή πίνω κάτι αλμυρό (συνήθ. αλάτι, θαλασσινό νερό)· *ο βοσκός κατέβασε τα πρόβατα στη θάλασσα, για ν' αρμυρίσουν* ♦ **4.** (μετβ.) προσθέτω αλάτι (σε κάτι), κάνω (κάτι) αλμυρό ΑΝΤ ξαλμυρίζω.

αλμυρίκι κ. **αρμυρίκι** (το) {αλμυρικ-ιού | -ιών} φυτό που φύεται σε όχθες λιμνών με αλμυρό νερό ή κοντά σε παραλίες και το οποίο απορροφά αλάτι στον κυτταρικό του χυμό, αλλά δεν το αποθηκεύει και το αποβάλλει με πολυάριθμους αδένες
[ΕΤΥΜ < *αλμυρός + -ίκι*, κατά τα *ραδίκι, ρείκι, φιρίκι* κ.ά.].

αλμυρός, -ή, -ό κ. **αρμυρός** [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει πολύ αλάτι ή έχει τη γεύση αλατιού: *αλάτισες πολύ το φαγητό και έγινε ~* ΣΥΝ. αλατισμένος ΑΝΤ ανάλατος **2.** ***αλμυρά*** (τα) (i) τροφές που διατηρούνται μέσα σε διάλυμα αλατιού (λακέρδα, ελιές, μπακαλιάρος) ΣΥΝ. παστά (ii) είδη ζαχαροπλαστικής (μπισκότα κ.λπ.) που παρασκευάζονται με την προσθήκη αλατιού **3.** (μτφ.) αυτός που κοστίζει πολλά χρήματα, που είναι ακριβός: *ωραίο μαγαζί. αλλά με πολύ ~ τιμές* ΣΥΝ τσουχτερός ΑΝΤ φτηνός. — **αλμυράδα** κ. **αρμυράδα** (η), (υποκ.) **αλμυρούταικος,** -η (λαϊκ. -ια), -ο κ. **αρμυρούταικος**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλμυρός < ἄλμη + παραγ.* επίθημα *-υρός* Η σημ. «ακριβός» είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la note salée «αλμυρός λογαριασμός». πβ κ. *η λυπητερή* < γαλλ la douloureuse].

αλμυρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** το να είναι κάτι αλμυρό. το να περιέχει αλάτι ΣΥΝ αλμυράδα **2.** (ειδικότ.) η ποσότητα αλάτων που περιέχονται διαλυμένα στη μονάδα όγκου τού θαλασσινού νερού ΣΥΝ αλατότητα

-αλο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *κρότ-αλο, καύκ-αλο, θρύψ-αλο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. παραγ. επίθημα *-αλον,* που προέρχεται από τα επιθήματα *-α-* και *-λο-* και έχει σημαντική παρουσία στην Αρχ.: *πέτ-αλο-ν, ὀμφ-αλό-ς, ὁμ-αλό-ς, ἀγκ-άλ-η* κ.ά.].

αλόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο. η φοράδα **2.** (μειωτ.-σκωπτ.) γυναίκα μεγαλόσωμη. χοντροκομμένη στη σωματική της διάπλαση και άχαρη στους τρόπους της.

αλογάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** το μικρής ηλικίας άλογο ΣΥΝ πουλάρι **2.** βραχύσωμο, μικροκαμωμένο άλογο **3.** (συνεκδ) παιδικό παιχνίδι σε σχήμα αλόγου **4.** (α) ***αλογάκι τής θάλασσας*** ο ιππόκαμπος (β) ***αλογάκι τής Παναγίας*** έντομο μήκους περίπου πέντε εκατοστών, με τριγωνικό κεφάλι, επιμήκη προθώρακα και συλληπτήρια εμπρόσθια πόδια, που τρέφεται αποκλειστικά με άλλα έντομα.

αλογάς (ο) {αλογάδες} (προφ.) πρόσωπο που ασχολείται με τα άλογα. Επίσης (λογοτ) **αλογάρης** [μεσν.] {αλογάρηδες} κ. **αλογατάρης** {αλογατάρηδες}
[ΕΤΥΜ < *άλογο + -άς*, πβ. κ. *κοσκιν-άς.* Ο μεσν. τ. *ἀλογάρης* (με παραγ. επίθημα *-άρης*) είχε αρχικώς τη σημ «ιπποκόμος», ο δε τ *αλογατάρης* ανάγεται στον λαϊκό πληθ. *αλόγατα* (με το ίδιο επίθημα)]

αλογήσιος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *αλογίσιος*) αυτός που ανήκει στο άλογο ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας / μυρωδιά / βλέμμα.* — **αλογήσια** επίρρ.

αλογίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός ίππος ΣΥΝ φοράδα.

αλόγιστος, -η, -ο κ (σπάν) **αλόγιαστος** (για ενέργεια ή κατάσταση) που δεν στηρίζεται στη λογική, που ξεπερνά το μέτρο, που αγγίζει τα όρια τής υπερβολής ή τού παραλογισμού: *η ~ καταστροφή των δασών έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || *~ κατανάλωση αλκοόλ* ΣΥΝ παράλογος. αδικαιολόγητος ΑΝΤ συνετός, λογικός, μετρημένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αόριστος, ασήμαντος» < *ἀ-* στερητ + *λογίζομαι*]

άλογο (το) {αλόγ-ου | -ων} (κοινό όν. και για το αρσ και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο, χορτοφάγο θηλαστικό, άγριο ή εξημερωμένο, που χαρακτηρίζεται από τις δυνατές του οπλές, την πλούσια χαίτη, τη μακριά του ουρά και την ταχύτητά του· χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο ως υποζύγιο, ως μεταφορικό μέσο ή για άθληση και αναψυχή (ιππασία): *άγριο / αγωγιάτικο / απετάλωτο / αραβικό / βαρβάτο / εξημερωμένο / στρατιωτικό / καθαρόαιμο ~* ΣΥΝ (λόγ.) ίππος, (λογοτ) άτι ΦΡ (εμφατ.) ***(και) πράσινα άλογα*** ψέματα, υπερβολές, τερατολογίες: *Τι σπουδές και ~, Ούτε το Λύκειο δεν έχει τελειώσει!* ΣΥΝ παραμύθια τής Χαλιμάς **2.** το ενήλικο αρσενικό ζώο αυτού τού είδους (πβ. λ. *φοράδα, πουλάρι*) **3.** (συνεκδ) (πιόνι) στο σκάκι, που έχει τη μορφή κεφαλιού αλόγου ΣΥΝ ίππος • **4.** (καθημ.) μονάδα μετρήσεως τής ιπποδύναμης μιας μηχανής (επίσ *ίππος*): *πόσα ~ βγάζει η μηχανή τού αυτοκινήτου σου;* — (υποκ.) **αλογάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράλογος, λογικός.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄλογον*, ουδ τού αρχ. επιθ *ἄλογος* «ο στερούμενος λογικού, λογικής σκέψεως». Η λ. *ἄλογον* χρησιμοποιήθηκε αρχικά στη στρατιωτική γλώσσα ως μέρος τής φρ. *ἄλογον ζῶον* (πβ. κ. Κ.Δ *Ιούδα* 10: *ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῷα ἐπίστανται*), προκειμένου να διακρίνονται τα ζώα από τους στρατιώτες Η συχνή χρήση συγκεκριμένων ζώων στη στρατιωτική ζωή (ως υποζυγίων ή και σε μάχες) συνετέλεσε ώστε το *άλογο* (κατά παράλειψη τού *ζῴου*) να προσλάβει την ειδική σημασία τού «ίππου» (στένωση σημασίας). Η σημ. «ίππος» δηλώθηκε επίσης και από περισσότερες άλλες (μη ομόρριζες) λέξεις, όπως *φαρί, άτι, φοράδα, πουλάρι* κ.ά. (βλ.λ.). Η προέλευση τής φρ. *πράσινα άλογα* είναι αβέβαιη, αλλά η αναγωγή σε υποτιθέμενο αρχ σχήμα *πράσσειν ἄλογα* είναι παρετυμολογική].

αλογόκριτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λογοκριθεί.

αλογολάτης (ο) {αλογολατών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο βοσκός ή ο φύλακας αλόγων.
[ΕΤΥΜ. < *άλογο + -λάτης* (< αρχ. *ἐλαύνω*), πβ. κ. *ζευγο-λάτης*].

αλογομούρης (ο) {αλογομούρηδες}, **αλογομούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ) **1.** άνθρωπος με πρόσωπο σαν τού αλόγου, πολύ άσχημος **2.** (αργκό) πρόσωπο που συχνάζει και παίζει στον ιππόδρομο.

αλογόμυγα (η) {αλογομυγών} μεγάλη μύγα που ζει παρασιτικά εις βάρος των αλόγων ή άλλων υποζυγίων ΣΥΝ (επίσ.) οίστρος, (λαϊκ.) (ν)τάβανος

αλογόνο (το) [1880] ΧΗΜ καθένα από τα στοιχεία που ανήκουν στην έβδομη ομάδα τού περιοδικού πίνακα (φθόριο, χλώριο, βρώμιο, ιώδιο, άστατο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. (< *ἅλας + γένος*), < γαλλ. halogène Η ονομασία των στοιχείων οφείλεται στο ότι όλα (όταν ενωθούν με το νάτριο) παράγουν άλατα τού νατρίου].

αλογοουρά (η) **1.** η ουρά τού αλόγου **2.** το μάζεμα των (συνήθ. μακριών) μαλλιών στο πίσω μέρος τού κεφαλιού σε ένα σημείο (λ.χ. με λάστιχο), ώστε μετά να πέφτουν ελεύθερα *μαζεύει τα μαλλιά της ~.*

αλογοπάζαρο (το) (λαϊκ.) **1.** ο τόπος όπου γίνεται παζάρι αλόγων, όπου αγοράζονται και πωλούνται άλογα **2.** (συνεκδ.) η περίοδος αυτού τού παζαριού και οι εκδηλώσεις που το συνοδεύουν.

άλογος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση: *~ επιχειρήματα* ΣΥΝ παράλογος **2.** ΦΙΛΟΣ ***άλογο(ν)*** (το) το μη προσιτό στη νοητική δύναμη τού ανθρώπου, που υπερβαίνει τη λογική σκέψη και τα όριά της. — **άλογα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανέκφραστος, ακατανόητος». < *ἀ-* στερητ. + *λόγος*]

αλογότριχα (η) {αλογοτριχών} **1.** τρίχα αλόγου **2.** (συνεκδ) νήμα από τρίχες αλόγου, στην άκρη τού οποίου δένεται το αγκίστρι **3.** (μτφ.) πολύ σκληρή και ανθεκτική τρίχα, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία

αλόη (η) {χωρ πληθ.} **1.** θαμνώδες, ποώδες (σπάν. δενδρώδες) πολυετές φυτό με κίτρινα. κόκκινα ή πρασινωπά άνθη, που ευδοκιμεί σε ξηρά περιβάλλοντα· χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό αλλά και στη φαρμακευτική **2.** ΦΑΡΜ η ουσία που βρίσκεται στις νευρώσεις των φύλλων τού ομώνυμου φυτού και χρησιμοποιείται ως καθαρτικό
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από εβρ ahalót (ίδια σημ.)].

αλοιφή (η) **1.** φαρμακευτικό παρασκεύασμα η δομή τού οποίου επιτρέπει την επάλειψή του στο σώμα για θεραπευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς *~ για την αλλεργία / τους ρευματισμούς / τα τσιμπήματα* **2.** μείγμα όμοιας υφής κατάλληλο για την επάλειψη (γάνωμα, καθαρισμό. στίλβωμα) διαφόρων αντικειμένων *~ για το καθάρισμα των ασημικών* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα **3.** (μτφ.) φαγητό σε ρευστή κατάσταση, που τα συστατικά του έχουν διαλυθεί και συγχωνευθεί τόσο καλά, ώστε να μη φαίνεται τίποτα ως ξένο σώμα: *αυτή η σκορδαλιά είναι σωστή ~*· ΦΡ (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) αλοιφή*** τον κατατροπώνω, τον κατανικώ ΣΥΝ κάνω (κάποιον) λειώμα
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «ζωικό λίπος – επάλειψη», < *ἀλείφω*].

> **αλοιφή – αλείφω.** Το **αλοιφή** γράφεται με *-οι-*. ενώ το **αλείφω** με *-ει-*, γιατί το *αλοιφή* παράγεται ως ρηματικό ουσιαστικό από τη λεγόμενη «ετεροιωμένη βαθμίδα» τής ρίζας, όπου το *-ε-* τής ρίζας τρέπεται σε *-ο-* *(λ**έ**γω – λ**ό**γος, μ**έ**νω – μ**ό**νος)* και το *-ει-* σε *-οι-*: *αλ**εί**φω – αλ**οι**φή. αμ**εί**βω – αμ**οι**βή, λ**εί**πω – λ**οι**πόν*
> ‣ *αμείβω, μεταπτώσεις*

Αλόννησος (η) {Αλοννήσου} **1.** νησί των Β. Σποράδων ΒΑ τής Σκοπέλου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού — **Αλοννησιώτης** (ο), **Αλοννησιώτισσα** (η), **αλοννησιώτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἁλόννησος < *Ἁλόσ-νησος < ἁλοσ-* (< *ἅλς, ἁλός* «αλάτι») + *νῆσος*].

-αλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ιδιότητα. χαρακτηριστικό: *ντροπ-αλός, ροδ-αλός.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε *-αλο* / ᾱ < Ι.Ε. *-lo- (με διάφορες επαυξήσεις). λ χ. *ὁμ-αλός, χθαμ-αλός.* Ομόρρ. επίθημα *-ηλός* (βλ.λ.)]

αλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα των υδρόβιων ζώων να τρέπονται προς ορισμένη κατεύθυνση. για να βρουν νερό με την αναγκαία για τον οργανισμό τους ποσότητα σε αλάτι
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅλς* (γεν. *ἁλός*) «αλάτι, θάλασσα» + *-τροπισμός < τρόπος*].

αλουμίνα (η) {αλουμινών} **1.** το φυσικό ή συνθετικό οξίδιο τού αλου-

α- / αν- *στερητικό*
α-λογάριαστος, -η, -ο **α-λογίκευτος,** -η, -ο **α-λόγχιστος,** -η, -ο **α-λοιδόρητος,** -η, -ο **α-λουστράριστος,** -η, -ο

μινίου, που απαντά στη φύση με διάφορες κρυσταλλικές μορφές, αποτελεί δε το ενδιάμεσο προϊόν τής παραγωγής αργιλίου από βοξίτη με ποικίλες βιομηχανικές χρήσεις (βιομηχανίες γυαλιού, αλουμινίου, κεραμεικών, ελαστικού κ.ά.) **2.** η επεξεργασμένη αλουμίνα ως εμπορεύσιμο προϊόν· *οι εξαγωγές αλουμίνας δεν πάνε καλά* **3.** (συνεκδ.) εργοστάσιο επεξεργασίας αλουμίνας για την παραγωγή αλουμινίου.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ alumina < λατ. alumen «στύψη», βλ. κ. *αλουμίνιο*].

αλουμινάς (ο) {αλουμινάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που ασχολείται με κατασκευές από αλουμίνιο (κουφώματα κ.λπ.).

αλουμινένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από αλουμίνιο: ~ *παράθυρα / πόρτες*.

αλουμίνιο (το) {αλουμινίου} **1.** ΧΗΜ ελαφρό, εύκαμπτο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Al), που παράγεται με ηλεκτρόλυση τής αλουμίνας και δεν σκουριάζει ούτε θαμπώνει εύκολα ΣΥΝ αργίλιο **2.** το παραπάνω μέταλλο όπως χρησιμοποιείται επεξεργασμένο σε διάφορα κράματα μετάλλων με κύριο χαρακτηριστικό την ελαφρότητα και την ανθεκτικότητά του *ζάντες / ανακύκλωση / συσκευασία αλουμινίου* (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. aluminium (< λατ alumen «στύψη»), ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο (1807) από τον Άγγλο χημικό Sir Humphry Davy]

αλουμινοκατασκευή (η) κατασκευή από αλουμίνιο

αλουμινόχαρτο (το) **1.** πολύ λεπτό φύλλο αλουμινίου, που χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα προϊόντων **2.** (συνεκδ.) συγκεκριμένη ποσότητα τού παραπάνω φύλλου στην εμπορική του συσκευασία.

αλουσιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση των μαλλιών τού ανθρώπου, όταν δεν έχει λουστεί. *κολλούσαν τα μαλλιά του απ' την* ~.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλουσία* < *ἄλουτος* < *ἀ-* στερητ. + *λούω*].

άλουστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι λουσμένος: ~ *μαλλιά* || *ήρθε στη δουλειά* ~ ΑΝΤ λουσμένος

αλόφυτο (το) {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ (συνήθ. στον πληθ.) φυτό που ευδοκιμεί σε αλμυρά εδάφη
[ΕΤΥΜ < *αλο-* (< αρχ. *ἅλς, ἁλός* «αλάτι») + *φυτό*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ halophyte].

αλπάκα κ. **αλπακά** (η) {άκλ.} **1.** ΖΩΟΛ εξημερωμένο θηλαστικό τής Ν Αμερικής, γνωστό για το μακρύ, μεταξένιο μαλλί του (βλ. λ. *λάμα*) ΣΥΝ. προβατοκάμηλος (συνεκδ.) **2.** (α) το μαλλί τού παραπάνω ζώου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή θερμομονωτικών υφασμάτων (β) ύφασμα, στην κατασκευή τού οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοιο μαλλί (γ) (ειδικότ.) γούνα από τέτοιο τρίχωμα: (ως επίθ.) *γούνα αλπακά*
[ΕΤΥΜ < ισπ. alpaca (σύγχρ. ισπ alpaque) < alpaco, λ. τής γλώσσας Κετσούα (Περού), < paco «κοκκινωπός»]

αλπακάς (ο) (στη μεταλλουργία ως εμπορική ονομασία) κράμα χαλκού, νικελίου και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κυρ. επιτραπέζιων σκευών ΣΥΝ νεάργυρος
[ΕΤΥΜ < ιταλ. alpacca, αγν. ετύμου].

Άλπεις (οι) {Άλπεων} οροσειρά τής Κ. Ευρώπης, που εκτείνεται στη Γαλλία, την Ελβετία, την Ιταλία, την Αυστρία και την Κροατία, με υψηλότερο σημείο της το Λευκό Όρος. — **αλπικός, -ή, -ό** κ. **άλπειος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. Alpes, λ. κελτική, προερχόμενη πιθ. από μη Ι.Ε. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», από όπου και *Ἀλβιών* < λατ. Albion < κελτ. *Albiu]

αλπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ανάβαση, η αναρρίχηση σε ψηλά βουνά ΣΥΝ ορειβασία
[ΕΤΥΜ. < γαλλ alpinisme < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις*]

αλπινιστής (ο), **αλπινίστρια** (η) {αλπινιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τον αλπινισμό· ορειβάτης **2.** ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που ανήκει στις μονάδες καταδρομέων ειδικευμένων σε επιχειρήσεις επί ορεινού εδάφους· *ούτε οι περίφημοι ~ τού Μουσσολίνι έσωσαν τον ιταλικό στρατό από την πανωλεθρία*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. alpiniste < alpin < λατ alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις*].

Αλσατία (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας στα σύνορα με τη Γερμανία — **Αλσατός** (ο), **Αλσατή** (η), **αλσατικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ < νεολατ. Alsatia < μεσν. λατ Alisatia (> γαλλ. Alsace, γερμ. Elsaß), αβεβ. ετύμου, κελτ. αρχής, ίσως < κελτ. alisa «βράχος, γκρεμός» ή < κελτ aliso «είδος δέντρου»].

άλσος (το) {άλσ-ους | -η, -ών} μικρό τεχνητό δάσος, κήπος για περίπατο ή υπαίθριες εκδηλώσεις ΣΥΝ πάρκο, δασάκι. — (λόγ.-υποκ.) **αλσύλλιο** κ. (καθημ.) **αλσάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου Η σύνδεση με το ιερό τής Ολυμπίας *Ἄλτις* δεν είναι πειστική, διότι θα οδηγούσε στον ασυνήθη σχηματισμό *ἄλτ-jος > *ἄλσος*. Δεν ευσταθούν σημασιολογικώς οι συνδ. με τα αρχ. ρ. *ἀλδαίνω, ἀλθαίνω* «τρέφω»].

Α.Λ.Τ. (η) Αντιμετώπιση Ληστειών Τραπεζών, υπηρεσία που υπάγεται στην Άμεση Δράση.

αλτ! επιφών. [1876] ελλην. *στάσου*· ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα που χρησιμοποιείται για την ακινητοποίηση ομάδων ή ατόμων ΣΥΝ ακίνητος! στοπ! ΦΡ ΣΤΡΑΤ ***Αλτ! Τις ει;*** «Σταμάτησε! / Ακίνητος! Ποιος είσαι;»· (εκφωνείται από τον σκοπό) για αναγνώριση όποιου πλησιάζει στη σκοπιά του.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. halte < γερμ. halt «στάσου!», προστ. τού halten «σταματώ»].

Αλτάια (Όρη) (τα) {Αλταΐων (Ορέων)} όρη τής Κ. Ασίας μεταξύ τής Κίνας, τής Μογγολίας και τής Ρωσίας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ Altai (Mountains), αβεβ ετύμου, ίσως < μογγολ alt «χρυσός»]

αλταϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Αλτάια Όρη, καθώς και με τους λαούς αυτής τής περιοχής και τα έργα τους· *χειροποίητος ~ τάπητας* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***αλταϊκές γλώσσες*** οι τουρκικές και μογγολικές γλώσσες που μιλιούνται από τη ΒΑ. Ασία ώς την Εγγύς Ανατολή και τα Βαλκάνια (βλ. λ. *ουραλοαλταϊκός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. altaic < Altai, ονομασία βουνών, αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»].

αλτάνα (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** μικρό, στενό χώρισμα παράλληλο προς τον τοίχο αυλής, όπου φυτεύονται λουλούδια ΣΥΝ πρασιά, παρτέρι **2.** μικρός εξώστης, μπαλκόνι με λουλούδια
[ΕΤΥΜ < ιταλ altana «εξώστης» < alto < λατ. altus «ψηλός»]

alter ego (το) λατ. (προφέρεται *άλτερ έγκο*) ελλην *άλλο εγώ* (βλ. λ. *άλλος*).
[ΕΤΥΜ < λατ alter ego «άλλο εγώ»]

altera pars (η) λατ. (προφέρεται *άλτερα παρς*) ελλην. *η άλλη πλευρά* στη ΦΡ *Audiatur et altera pars* ας ακουστεί και η άλλη πλευρά (βλ. λ *άλλος*)
[ΕΤΥΜ < λατ. altera pars «άλλη πλευρά»].

αλτερνατίβα (η) {χωρ γεν. πληθ} η εναλλακτική (ενν. *λύση / επιλογή / αντιμετώπιση* κ.τ.ό.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. alternative < λατ alternus < alter «ο ένας από τους δύο, ο άλλος»].

αλτήρας (ο) όργανο γυμναστικής των χεριών αποτελούμενο από δύο βάρη συνδεόμενα μεταξύ τους με μικρή σιδερένια ράβδο ως λαβή· χρησιμοποιείται για την προπόνηση των αθλητών στην άρση βαρών
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλτήρ, -ῆρος* < *ἅλλομαι* «πηδώ» θ. *ἁλ-* + παραγ. επίθημα *-τήρ*. πβ κ. *βα-τήρ*), βλ. κ *ἅλμα*].

άλτης (ο) [1896] {αλτών}, **άλτρια** (η) {αλτριών} αθλητής που αγωνίζεται στους διάφορους τύπους αλμάτων.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλλομαι* «πηδώ», βλ. κ. *ἅλμα*]

αλτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός στο άλμα — **αλτικότητα** (η).

αλτρουισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} η ανιδιοτελής μέριμνα για τους άλλους, η συνειδητή άρνηση τού ατομικού συμφέροντος προς όφελος τού συλλογικού συνήθ κατ' αντιδιαστολή προς τον εγωισμό ΣΥΝ φιλαλληλία ΑΝΤ εγωισμός, εγωκεντρισμός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ altruisme < λατ alter «άλλος»].

αλτρουιστής (ο), **αλτρουίστρια** (η) {αλτρουιστριών} αυτός που διακατέχεται από ανιδιοτελή συναισθήματα ανθρωπισμού, φιλαλληλίας, που μεριμνά για τον συνάνθρωπό του, χωρίς να υπολογίζει τον εαυτό του. — **αλτρουιστικός, -ή, -ό.** **αλτρουιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. altruiste. βλ κ. *αλτρουισμός*].

Αλτσχάιμερ {άκλ.} ΙΑΤΡ ***νόσος τού Αλτσχάιμερ*** εγκεφαλική ατροφία που καταλήγει σε άνοια· προσβάλλει όλες τις εγκεφαλικές λειτουργίες και οδηγεί σε πλήρη αποσύνθεση τής προσωπικότητας.
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού Γερμανού νευρολόγου A Alzheimer (1864-1915), που περιέγραψε τη νόσο].

αλυγισιά (η) {χωρ. πληθ.} η ακαμψία.

αλύγιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν λυγίζει, που δεν κάμπτεται ΣΥΝ άκαμπτος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν λυγίζει από τις δυσκολίες, που δεν απογοητεύεται, δεν παραιτείται: *παρ' όλες τις συμφορές του, έμεινε ~* ΣΥΝ ακλόνητος **3.** αυτός που δεν υποχωρεί, που δείχνει εξαιρετική σκληρότητα και ακαμψία στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τον ικέτευα, αλλ' αυτός με κοίταζε ~* ΣΥΝ άτεγκτος, αδιάλλακτος.

αλυκή (η) ειδική αβαθής δεξαμενή, φυσική ή τεχνητή, διαμορφωμένη σε επίπεδη παραλιακή έκταση με πλούσιο σε άργιλο υπέδαφος, μέσα στην οποία πραγματοποιείται η ηλιακή εξάτμιση τού θαλασσινού νερού για την εξαγωγή αλατιού: *οι ~ τού Μεσολογγίου*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁλυκή*, θηλ. τού αρχ επιθ *ἁλυκός* «αλμυρός» < *ἅλς, ὁ* (γεν. *ἁλός*) «αλάτι» + *-υκός*, όπου το *-υ-* πιθ υπό την επίδραση τής συνώνυμης λ. *ἁλμυρός*. Ομόρρ. *ἅλ-ας, ἅλ-μη, Ἁλ-ιμος, ἁλιεύς* κ.ά. Η σημερινή σημ. τής λ. *ἁλυκή* οφείλεται στη συχνή της χρήση στη φρ. *ἁλυκή (λίμνη)*]

αλυπησιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) η παντελής έλλειψη οίκτου, συμπόνιας, ευσπλαχνίας ΣΥΝ αναισθησία, αναλγησία, απονιά, σκληρότητα.

αλύπητα επίρρ. [μεσν.] **1.** χωρίς λύπηση, έλεος: *η ζωή τον χτύπησε ~* ΣΥΝ σκληρά, ανελέητα, άσπλαχνα. (λόγ.) απηνώς **2.** χωρίς μέτρο και φειδώ, χωρίς όριο· *ξοδεύει τα λεφτά του ~* ΣΥΝ αλόγιστα, αφειδώς, απερίσκεπτα. — **αλύπητος, -η, -ο** [αρχ.]

άλυπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμάσει λύπες — **αλυπία** (η) [αρχ.].

αλυσίδα (η) **1.** (α) σειρά κρίκων που συνδέονται μεταξύ τους περνώντας ο ένας μέσα από τον άλλο και δημιουργώντας ένα συνεχές σύνολο, που χρησιμοποιείται είτε για την έλξη είτε για τη στήριξη, τη σύνδεση ή το δέσιμο αντικειμένων. *έδεσαν το αμάξι και το ρυμούλκησαν με χοντρή ~* || *μεταλλική / βαριά ~* || *~ τού μύλου / τής άγκυρας* (β) ***αντιολισθητικές αλυσίδες*** ειδικού τύπου αλυσίδες που τοποθετούνται στις ρόδες των αυτοκινήτων για προστασία από τον ολισθηρότητα των παγωμένων δρόμων **2.** (στο ποδήλατο) σειρά από διαδοχικούς πίρους που απέχουν μεταξύ τους και περιβάλλονται από μικρούς κυλίνδρους, για να προσαρμόζονται σε οδοντωτούς τροχούς, η οποία χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής κίνησης **3.** (ειδικότ.) κόσμημα για το χέρι ή τον λαιμό, που αποτελείται από σειρά διαδοχικών μικρών και λεπτών κρίκων, συνήθ. από πολύτιμο μέταλλο: *χρυσή / ασημένια ~* || *~ για τον λαιμό / τον καρπό τού χεριού* ΣΥΝ μπρασελέ, καδένα **4.** (α) (μτφ.) σειρά ομοειδών πραγμάτων ή καταστάσεων που συνδέονται μεταξύ τους με φυσική ή λογική αλληλουχία ή ακολουθούν κατά διαδοχή *~ εκρήξεων / συλλογισμών / βίας / σκέψεων / γεγονότων / λαθών / επεισοδίων* (β) ΒΙΟΛ.-ΟΙΚΟΛ ***τροφική αλυσίδα*** η σχέση που συνδέει γραμμικά τους οργανισμούς ενός οικοσυστήματος, κατά την οποία ο ένας αποτελεί την τροφή τού άλλου *η εξαφάνιση τής θαλάσσιας χε-*

λώνας διέσπασε την ~ και οδήγησε στη μεγάλη αύξηση των μεδουσών που αποτελούσαν τη βασική της τροφή (πβ *τροφικό πλέγμα*, λ *πλέγμα*, κ. *τροφική πυραμίδα*, λ *πυραμίδα*) • **5.** σύνολο (εμπορικών) εγκαταστάσεων που βρίσκονται στην κατοχή ή υπό την καθοδήγηση ενός ατόμου ή φορέα: *~ καταστημάτων / ξενοδοχείων / εστιατορίων* **6. αλυσίδες** (οι) (α) τα δεσμά: *του πέρασε τις ~* ‖ *πέρασαν στα πόδια των σκλάβων βαριές ~* (β) (μτφ.) η σκλαβιά, η δουλεία και ειδικότ. η φυλακή: *πέρασε όλη του τη ζωή στις ~*. — (υποκ.) **αλυσιδάκι** (το) [μεσν.] κ. **αλυσιδίτσα** κ. **αλυσιδούλα** (η) (σημ 3).
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἁλυσίδα* < *ἁλυσίδιν* < μτγν. *ἁλυσίδιον* < *ἅλυσιον*, υποκ. τού αρχ. *ἅλυσις* < I.E *wel-w «στρέφω, κυλίω», πβ. λατ. vol-vere «κυλώ», γαλλ. vautrer (se) «κυλιέμαι», αγγλ. walk «περπατώ» (< αρχ. αγγλ. wealcan «κυλιέμαι»), γερμ walzen «κυλίω» κ.ά. Ομόρρ. *ἕλιξ, ἑλιγμός, εἰλιγξ / ἴλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά. Ορισμένοι επιστ. όροι ή φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αντιολισθητικές αλυσίδες* (< αγγλ non-skid chains), *αλυσίδα καταστημάτων* (< αγγλ. chain-store), *τροφική αλυσίδα* (< αγγλ. food chain) κ.ά.].

αλυσιδωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το σχήμα ή τη μορφή αλυσίδας, αυτός που αποτελείται από αλυσίδες **2.** (στον πληθ.) αυτοί που ακολουθούν διαδοχικά ο ένας τον άλλον: *πήρε φωτιά το εργοστάσιο και σε λίγο ακούστηκαν ~ εκρήξεις* ΣΥΝ αλλεπάλληλος, διαδοχικός **3.** ΧΗΜ ***αλυσιδωτή αντίδραση*** (i) πυρηνική ή χημική αντίδραση, η οποία παράγει ενδιάμεσα προϊόντα, που αντιδρούν με τη σειρά τους προς την ίδια κατεύθυνση, συντηρώντας έτσι την αρχική αντίδραση (ii) (μτφ.) σειρά γεγονότων, στην οποία κάθε συμβάν είναι το αποτέλεσμα τού προηγουμένου και η αιτία τού επομένου: *αλυσιδωτές αντιδράσεις προκαλεί στο κυβερνών κόμμα η παραίτηση τού πρωθυπουργού*. Επίσης **αλυσωτός** [1888] (σημ. 1). — **αλυσιδωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἁλυσιδωτός* < *ἁλυσίδιον* (βλ. κ. *αλυσίδα*). Η *αλυσιδωτή αντίδραση* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. chain reaction].

αλυσιτελής, -ής, -ές {αλυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν αποφέρει ωφέλεια ή κέρδος: *όλες οι ενέργειές μας απέβησαν ~* ΣΥΝ ανώφελος ΑΝΤ λυσιτελής, επωφελής
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λυσιτελής*].

αλυσοδεμένος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος με αλυσίδες: *μετέφεραν τους αιχμαλώτους ~* ΣΥΝ αλυσοδέσμιος. Επίσης **αλυσόδετος**. — **αλυσοδένω** ρ. [μεσν.].

αλυσοδέσμιος, -α, -ο [1843] (λόγ) αυτός που τον έχουν δέσει με αλυσίδες (συχνά για αιχμαλώτους, καταδίκους κ.λπ.) ΣΥΝ αλυσοδεμένος, αλυσόδετος

αλυσοειδής, -ής, -ές [1839] {αλυσοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με αλυσίδα: *~ καμπύλη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

αλυσοπρίονο (το) ΤΕΧΝΟΛ μηχανικό πριόνι που λειτουργεί με καύσιμο και στο οποίο η κίνηση μεταδίδεται στον οδοντωτό δίσκο με τη βοήθεια αλυσίδας.

άλυσος (η) {αλύσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η διαδοχική σειρά σωματιδίων που συνδέονται μεταξύ τους (π χ. άτομα) ή φαινομένων (π.χ. πυρηνικών αντιδράσεων): *~ πρωτονίων* (θερμοπυρηνική αντίδραση που προκαλεί σε μεγάλο βαθμό την ακτινοβολούμενη ενέργεια των άστρων) ‖ *~ από άτομα άνθρακα στο μόριο οργανικών ενώσεων*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἅλυσος*, μεγεθ. τού αρχ *ἅλυσις* (βλ λ *αλυσίδα*)]

αλυσωμένος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) ο αλυσοδεμένος.

αλυτάρχης (ο) {κλητ. αλυτάρχα | αλυταρχών} ο επόπτης της τάξης σε αγώνες
[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἀλύτης*, αβεβ ετύμου. πιθ. < **Faλυ-τᾶς* «ραβδοφόρος», πβ. γοτθ walus «ράβδος». Στην αρχ οι *ἀλύται* ήταν άνδρες ραβδοφόροι (με επί κεφαλής τον *ἀλυτάρχη*), υπεύθυνοι για την τήρηση τής τάξης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες].

άλυτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει λυθεί, που βρίσκεται σε δεσμά ΣΥΝ. δεμένος, δετός ΑΝΤ λυμένος, λυτός **2.** (μτφ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει ή δεν μπορεί να βρεθεί λύση: *τα ~ προβλήματα τής χώρας* ‖ *το μυστήριο αυτό παραμένει ~* ΣΥΝ αδιευθέτητος, εκκρεμής

αλυτρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτική και ιδεολογική κίνηση, με την οποία επιδιώκεται η απελευθέρωση υπόδουλων ομοεθνών με παράλληλη ανάκτηση των «αλύτρωτων» εδαφών στα οποία ζουν **2.** (κακόσ.) η εθνικιστική πολιτική που εκμεταλλεύεται την ύπαρξη ομοεθνών μειονοτήτων σε γειτονικά κράτη για την προβολή εδαφικών διεκδικήσεων. — **αλυτρωτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ιταλ irredentismo, όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το κίνημα Italia irredenta (1870)].

αλύτρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λυτρωθεί, αυτός που βρίσκεται σκλαβωμένος, υπόδουλος ΦΡ ***αλύτρωτοι αδελφοί*** οι ομοεθνείς που ζουν υπόδουλοι σε ξένο κράτος.

αλυσωτός, -ή, -ό [1888] ο αλυσιδωτός

αλυχτώ ρ. αμετβ {αλυχτάς... | αλύχτησα} (λαϊκ.) (για σκύλο) βγάζω δυνατή, μακρόσυρτη κραυγή ΣΥΝ. ουρλιάζω, γαβγίζω. — **αλύχτημα** κ. **αλύχτισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀλυκτῶ (-έω)* < αρχ *ὑλακτῶ* (βλ λ.)].

άλφα (το) {άκλ.} Α, α **1.** το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου, καθώς και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων· ΦΡ. ***δεν ξέρει ούτε το άλφα*** είναι αναλφάβητος, αγράμματος **2.** το πρώτο ή το κυριότερο στοιχείο σε μια σειρά ομοειδών πραγμάτων, που παρουσιάζουν μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους· *η ποικιλία Α* **3.** το αρχικό σημείο, η αφετηρία ενός πράγματος· ΦΡ (α) ***το άλφα και το ωμέγα*** η αρχή και το τέλος, το παν: *η πάταξη τής φοροδιαφυγής είναι το ~ για την εξυγίανση τής εθνικής οικονομίας* (β) ***αρχίζω (ξανά) από το άλφα*** ξεκινώ δραστηριότητα από το αρχικό σημείο ή από τα βασικά πράγματα: *μετά την αποτυχία τού εγχειρήματος, αρχίσαμε ξανά τις προσπάθειες από το άλφα* **4.** ΑΣΤΡΟΝ ο λαμπρότερος αστέρας ενός αστερισμού· *ο ~ τού Κενταύρου* **5.** (με οριστικό άρθρο) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ορίζεται σαφώς: *είναι ασταθής στις σχέσεις της· τη μια πηγαίνει με τον ~, την άλλη με τον βήτα* **6.** (με αόριστο άρθρο) κάποιος, -α, -ο: *ας πούμε ότι έχετε ένα ~ κεφάλαιο πού θα το επενδύατε;* ‖ *είναι μιας ~ ηλικίας* (ενν. μεγάλης) **7.** για τη δήλωση ανώτερης, υψηλής ποιότητας (συμβολίζεται: Α'): *~ ποιότητα* (Α' ποιότητα)· ΦΡ (εμφατ.) ***άλφα-άλφα*** πρώτης ποιότητας, εξαίρετος: *κρασί / ύφασμα ~!* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < σημιτ. 'aleph «κεφαλή βοδιού». Η φρ. *το άλφα και το ωμέγα* απαντά στην Κ Δ (*ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ*, Αποκάλ 1, 8), προσδιορίζοντας τον Θεό].

αλφαβήτα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αλφάβητο (βλ. λ) **2.** η πρώτη, η βασική και στοιχειώδης μόρφωση: *δυο χρονιές στην ίδια τάξη κι έμαθε μόνο την ~* **3.** οι πρώτες βασικές έννοιες, τα θεμέλια ενός γνωστικού αντικειμένου: *οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι η ~ τής Λογικής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γιώτα*.

αλφαβητάριο (το) [μεσν.] {αλφαβηταρί-ου | -ων} **1.** βιβλίο με το οποίο διδάσκονται τα παιδιά τα πρώτα γράμματα, την ανάγνωση και τον συλλαβισμό **2.** (συνεκδ) το εγχειρίδιο με τις στοιχειώδεις γνώσεις σχετικά με ένα γνωστικό αντικείμενο, εισαγωγή σε γνωστικό αντικείμενο: *το ~ τής μουσικής / τής μηχανικής / τής οικολογίας*. Επίσης **αλφαβητάρι**.

αλφαβητίζω ρ. μετβ {αλφαβήτισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω (λέξεις) σε αλφαβητική σειρά. — **αλφαβήτιση** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ alphabétiser].

αλφαβητικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με το αλφάβητο: *~ γραφή* ΦΡ ***αλφαβητική σειρά*** η καθιερωμένη σειρά των γραμμάτων στο αλφάβητο: *τα ονόματα των ηθοποιών θα μπουν με / κατ' ~ σειρά*. — **αλφαβητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

αλφαβητισμός (ο) {χωρ. πληθ } η διδασκαλία τής γραφής και τής ανάγνωσης σε αναλφάβητους ή σε άτομα που δεν γνωρίζουν μία συγκεκριμένη γλώσσα: *ο ~ των Ελλήνων εργατών στη Γερμανία*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ alphabétisation].

αλφάβητο (το) [μεσν.] {αλφαβήτ-ου | -ων} **1.** το σύνολο των γραμμάτων (συμβόλων που χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο και που συμβολίζουν φθόγγους) μιας γλώσσας: *το ελληνικό ~ έχει είκοσι τέσσερα γράμματα* ‖ *εβραϊκό / κυριλλικό / φοινικικό / λατινικό / γοτθικό ~* ΣΥΝ. αλφαβήτα **2.** (α) ***ευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική από το 402 π Χ., όταν έγινε η μεταρρύθμιση τής γραφής (εισαγωγή τού Η, τού Ω κ.λπ.) επί άρχοντος Ευκλείδου (β) ***προευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική πριν από το 402 π Χ (όταν το γράμμα Ε δήλωνε και το *ε* και το *η* και το *ει* σε λέξεις όπως ΓΕΝΟΣ, ΚΟΡΕ, ΕΝΑΙ κ λπ.) **3.** (α) (γενικότ) κάθε είδους σύστημα σημείων που αναπαριστά τους ήχους (φθόγγους) ή σύνολα ήχων μιας γλώσσας ή γλωσσών: *φωνητικό / συλλαβικό ~* (β) ***διεθνές φωνητικό αλφάβητο*** (συντομ. IPA = International Phonetic Alphabet) σύστημα συμβόλων τής Διεθνούς Φωνητικής Εταιρείας (International Phonetic Association) που χρησιμοποιούνται για τη λεπτομερή και ακριβή φωνητική μεταγραφή λέξεων **4.** (ειδικότ.) τα είκοσι τέσσερα γράμματα τής ελληνικής γλώσσας **5.** καθένα από τα συστήματα συμβόλων που έχουν επινοηθεί για να καλύψουν ειδικές ανάγκες: *το ~ Μπράιγ για τυφλούς* (κάθε γράμμα αποτελείται από συνδυασμό ανάγλυφων τελειών) ‖ *το τηλεγραφικό ~ Μορς* (κάθε γράμμα ή αριθμός δηλώνεται με συνδυασμό στιγμών και γραμμών που χωρίζονται με διάκενα) **6.** (μτφ.) τα βασικά, θεμελιώδη στοιχεία, οι αρχές μιας επιστήμης, ενός επαγγέλματος, ενός κύκλου γνώσεων: *το ~ τής γενετικής* Επίσης (λόγ.) **αλφάβητος** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα*.

Ελληνικό αλφάβητο. Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που δημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκότος τής ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές (βλ. λ. *γραφή*), σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φθάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, για πρώτη φορά στον κόσμο, την **ελληνική αλφαβητική γραφή**. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου (τού χαλκιδικού τής Εύβοιας), εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε **λατινικό αλφάβητο**, ένα αλφάβητο που μέσω τής αυτοκρατορίας τής Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο, που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο αιώνα π.Χ. («επιγραφή τού Διπύλου» - «ποτήριον τού Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε και σήμερα ανάγεται στο 400 π.Χ. Ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. οι Έλληνες γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν ένα σύστημα συλλαβογραφικής γραφής, γνωστό ως μυκηναϊκή **Γραμμική γραφή Β** (ή και ως **μινωική γραφή**, όπως το ονόμασε ο αρχαιολόγος A. Evans). Ήταν ένα ατελές αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε περίπου από το 1400 ώς το 1200 π.Χ. και που κάθε γράμμα λειτουργούσε ως συλλαβόγραμμα, δήλωνε δηλ. μία ή συνήθως περισσότερες συλλαβές (π χ το συλλαβόγραμμα ϸ δήλωνε τις συλλαβές *πε – πη, βε – βη, φε – φη* και *πει – πηι, βει – βηι, φει – φηι*, 12 δηλ διαφορετικές αναγνώσεις!) Γι' αυτό και γύρω στον 10ο αι. η γραφή αυτή αντικαταστάθηκε από μια οικονομικότερη γραφή, **«οιονεί συλλαβογραφική»** (δήλωνε μόνο τα σύμφωνα και ο αναγνώστης «είκαζε» τα ελλείποντα φωνήεντα), την οποία πήραν οι Έλληνες από τους Φοίνικες. Την ατελή αυτή επίσης γραφή τελειοποιούν οι Έλληνες, επινοώντας, για πρώτη φορά στην ιστορία τής γραφής, τη δήλωση

ξεχωριστών **φωνηέντων** (μη συλλαβογραμμάτων), αυτών δηλ. που αποτελούν τη βάση τής συλλαβής και τής γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φθάνουν έτσι στη δημιουργία τής **πρώτης πραγματικής αλφαβητικής γραφής, τού πρώτου αλφαβήτου**, στο οποίο κάθε γράμμα δηλώνει έναν φθόγγο Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, το αρχικό σχήμα. την ονομασία τους) την πήραν οι Έλληνες μέσω των Φοινίκων από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή (που ανάγεται στο πρωτοχαναανιτικό αλφάβητο τού 1700 π.Χ.). όπως δέχονται όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές τής ιστορίας τής γραφής (Jensen, Diringer, Gelb, Jeffery, Guarduci, Naveh, Hooker κ ά) Προβληματική. αντιθέτως, και αντικείμενο πλήθους αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση τού ίδιου τού φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική. την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή. ο Evans το συνδέει με τις μη αναγνωσμένες μινωικές γραφές (ιερογλυφικά και Γραμμική γραφή Α). άλλοι με την «ψευδοϊερογλυφική» τής Βύβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκεώνα των υποθέσεων. εικασιών και θεωριών για την προέλευση τού σημιτικού/φοινικικού αλφαβήτου. μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών –από κοινού με άλλες γραφές στο σημιτικό σύστημα. Η άποψη τού καθηγητή D. Diringer (*The alphabet*, London 1968. σ. 162-3), τού εγκυρότερου ίσως μελετητή τού αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιότερων συστημάτων, «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς. τού **κρητικού** και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών τής σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο. που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή τη Συρία τη 2η χιλιετία π Χ , έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές τής Αιγύπτου, τής Βαβυλωνίας ή τής Κρήτης [...]. Και η σύλληψη τής συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή τής ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνειο από την Αίγυπτο Ίχνη τής επίδρασης τής βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων Η επίδραση τής **κρητικής γραφής** και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Άλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις»

αλφάδι (το) {αλφαδ-ιού | -ιών} **1.** το εργαλείο που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες για τον έλεγχο τής οριζόντιας ή τής κάθετης θέσης μιας επίπεδης επιφάνειας και τη μέτρηση των σχηματιζόμενων γωνιών ΣΥΝ γνώμονας. στάθμη **2.** (μτφ. ως επίρρ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από την ευθεία, ίσιος. *έχει σταθερό χέρι και τραβάει κάτι γραμμές* ~ || *χωρίστρα* ~ ΣΥΝ ίσος
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀλφάδιον* < αρχ *ἄλφα* + υποκ επίθημα *-άδιον* Η ονομασία τού οργάνου οφείλεται στο αρχικό σχήμα του].

αλφαδιά (η) **1.** η ευθεία ή η οριζόντια θέση μιας επιφάνειας που ελέγχεται με το αλφάδι **2.** (συνεκδ) η ευθεία γραμμή που τραβιέται με αλφάδι

αλφαδιάζω ρ μετβ. {αλφάδιασ-α, -τηκα, -μένος} ελέγχω και κανονίζω με τη χρήση αλφαδιού την οριζόντια ή την κατακόρυφη θέση μιας επιφάνειας. φέρνω στην ίδια ευθεία τα μέρη μιας επιφάνειας· *αλφάδιασε τον τοίχο προσεκτικά και δεν φαίνεται πια καμιά ατέλεια* – **αλφάδιασμα** (το)

αλφαδολάστιχο (το) (στις οικοδομές) μακρύ λάστιχο που περιέχει νερό και χρησιμοποιείται για αλφάδιασμα

άλφα δύο (Α2) (το) {άκλ } ΣΤΡΑΤ γραφείο για τη συλλογή πληροφοριών και τη διαβίβαση διαβαθμισμένων (απόρρητων) εγγράφων.

αλφαμίτης (ο) {αλφαμιτών} (λαϊκ) ο στρατιώτης που φρουρεί την είσοδο στρατιωτικής μονάδας
[ΕΤΥΜ < Α.Μ. (Αστυνομία Μονάδος) + παραγ. επίθημα *-ίτης*]

αλφαριθμητικός, -ή. -ό ΠΛΗΡΟΦ αυτός που συνδυάζει γράμματα (τα 26 τού λατ. αλφαβήτου) και αριθμούς (από το 0 ώς το 9), ενίοτε και ειδικούς χαρακτήρες ή σύμβολα (λ χ. στίξης): ~ *κώδικας*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. alphanumeric]

αλφάς (ο) {αλφάδες} (στρατ αργκό) πρόσωπο που φοιτά στο πρώτο έτος στρατιωτικής σχολής (κατ' επέκτ.) υποψήφιος δόκιμος που βρίσκεται στο πρώτο δίμηνο τής εκπαίδευσής του.

Αλφειός (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Πελοποννήσου πηγάζει από τον Ταΰγετο και εκβάλλει στον Κόλπο τής Κυπαρισσίας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλφός* «λευκός» < Ι Ε. *al-bh- «λευκός». πβ λατ. alb-us «λευκός». alb-um «λεύκωμα», γαλλ aube «χαραυγή» κ ά].

αλφικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αλφισμό ΣΥΝ αλμπινικός **2.** ***αλφικός*** (ο). ***αλφική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό ΣΥΝ αλμπίνος

αλφισμός (ο) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ-ΖΩΟΛ η έλλειψη τής χρωστικής τού δέρματος σε ανθρώπους, με χαρακτηριστικά το υπερβολικά λευκό δέρμα, τα λευκά μαλλιά. την ελαττωματική όραση· εμφανίζεται και σε είδη ζώων (συχνά σε πειραματόζωα) ΣΥΝ. αλμπινισμός
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλφός* «λευκός» (βλ. λ *Αλφειός*), μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ albinism < λατ albus «λευκός»].

άλφιτο (το) {αλφίτ-ου | -ων} (λόγ.) (συνήθ. σε πληθ.) το χοντροκοπανισμένο κριθάρι και το χοντραλεσμένο αλεύρι, κυρ από κριθάρι αλλά και από σιτάρι (πλιγούρι).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄλφιτον* (κυρ πληθ.) < *ἄλφι* «αλεύρι που προέρχεται από κριθάρι – το ψωμί», πιθ. < Ι Ε. *albhī «κριθάρι», πβ. αλβ. el'b, ή συνδ. με το αρχ *ἀλφός* «λευκός» (βλ λ *Αλφειός*)].

αλχημεία (η) **1.** ο συνδυασμός τής προδρομικής επιστήμης τής χημείας με τη φιλοσοφία κατά τον Μεσαίωνα, που επεδίωκε να ανακαλύψει ένα ελιξήριο νεότητας για την κατάργηση τού θανάτου και μια μέθοδο για τη μεταστοιχείωση ευτελών μετάλλων σε χρυσό (με τη «φιλοσοφική λίθο». στερεή ουσία που θα επέτρεπε την παραπάνω μεταστοιχείωση) **2.** (μτφ. συνήθ. στον πληθ.) ο συνδυασμός ετερόκλιτων στοιχείων με ανορθόδοξο τρόπο, ώστε να επιτύχει κανείς συγκεκριμένο (επιθυμητό) αποτέλεσμα ή πονηρές επινοήσεις για την εξαπάτηση κάποιου. *με διάφορες* ~ *η κυβέρνηση έφτειαξε έναν εκλογικό νόμο* κομμένο και *ραμμένο στα μέτρα της* ΣΥΝ τεχνάσματα, (καθημ.) μαγειρέματα. — **αλχημιστής** (ο), **αλχημίστρια** (η), **αλχημικός,** -ή. -ό, **αλχημιστικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χημεία*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ alchimie < μεσν. λατ alchimia < αραβ. alkimiya < al «η» + kimiya «φιλοσοφική λίθος» < ελλην. *χημεία* «τέχνη μετατροπής των μετάλλων, που την ασκούσαν κυρίως οι Αιγύπτιοι»]

αλώβητος, -η, -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει τραυματιστεί, που δεν έχει υποστεί φθορά ή αλλοίωση: *κανένα κόμμα δεν βγήκε* ~ *από την πολιτική κρίση* ΣΥΝ αβλαβής. αναλλοίωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική βλάβη ή μείωση. αυτός που διατηρεί την ηθική του ακεραιότητα: *παρά την πρωτοφανή και αήθη επίθεση που του έγινε από μερίδα τού Τύπου, ο υπουργός έμεινε* ~, *όπως φανερώνει η έρευνα τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ άθικτος. ακέραιος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *λώβη* «βλάβη» (βλ λ *λώβα*)]

Αλωνάρης (ο) (λαϊκ.-διαλεκτ) ο μήνας Ιούλιος.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Ἁλωνάρης* < *ἁλώνι*. Η ονομασία δόθηκε στον μήνα Ιούλιο, επειδή τότε είναι η περίοδος αλωνίσματος των δημητριακών]

αλώνι (το) {αλων-ιού | -ιών} **1.** ο επίπεδος, λιθόστρωτος (ή με πηλό στρωμένος). κυκλικός χώρος όπου συγκεντρώνονται τα δημητριακά και συνθλίβονται από τις οπλές των υποζυγίων, ώστε να διαχωριστούν οι κόκκοι από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα)· ΦΡ (α) ***σαν τη βροχή στ' αλώνι*** με ψυχρότητα, χωρίς ενθουσιασμό· για κάποιον που είναι ανεπιθύμητος: *ούτε να τον δει στα μάτια της δεν ήθελε* ~! (β) ***χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι*** βλ λ *χέζω* **2.** (συνεκδ.) η εποχή τού αλωνίσματος και το ίδιο το αλώνισμα: *δεν είναι εύκολη δουλειά το* ~ *θέλει κόπο και ιδρώτα* **3.** (ειδικότ.) ο χώρος όπου απλώνονται σταφίδα και άλλοι καρποί για αποξήρανση **4.** ο χώρος τού ελαιοτριβείου όπου απλώνονται οι ελιές – (υποκ.) **αλωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁλώνιον*, υποκ τού μτγν. *ἅλων (ή)* < αρχ. *ἅλως*].

αλωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.[{αλώνισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** διαχωρίζω στο αλώνι τους κόκκους δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα): *έχει ακόμα δύο δεμάτια στάχυα να αλωνίσει* **2.** (μτφ. για τόπους) γυρίζω από άκρη σε άκρη: ~ *τον κόσμο / τη χώρα / τους δρόμους* || *πού αλώνιζες τώρα τελευταία και σ' έχουμε χάσει.* ΣΥΝ γυροφέρνω, τριγυρίζω ♦ **3.** (αμετβ.) (μτφ.) συμπεριφέρομαι ανεξέλεγκτα και αυθαίρετα, δεν υπολογίζω κανέναν: *πολύ θάρρος τού δώσατε και τώρα αλωνίζει εδώ μέσα*

αλώνισμα (το) {αλωνίσμ-ατος | -ατα. -άτων} ο διαχωρισμός στο αλώνι των κόκκων των δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα), είτε χειρωνακτικά (τριβή, χτύπημα) είτε με αλωνιστική μηχανή. Επίσης **αλωνισμός** (ο) [1891]

αλωνιστής (ο), **αλωνίστρια** (η) {αλωνιστριών} πρόσωπο που αλωνίζει (γενικότ) πρόσωπο που εργάζεται στα αλώνια

αλωνιστικός, -ή. -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το αλώνισμα (β) ***αλωνιστική μηχανή*** γεωργικό μηχάνημα για τον διαχωρισμό των κόκκων των δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα) **2. *αλωνιστικά*** (τα) τα χρήματα για το αλώνισμα, η αμοιβή τού αλωνιστή.

αλώνω ρ μετβ. {άλω-σα. -θηκα, -μένος} κυριεύω, υποτάσσω ολοκληρωτικά· *η πόλη αλώθηκε από τον εχθρό* || (μτφ) το *κυβερνών κόμμα προσπάθησε να αλώσει τον κρατικό μηχανισμό, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους σε όλα τα καίρια πόστα.* – **αλώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμ. ενεστ. τού *ἁλίσκομαι* σε *αλώνομαι* από τον αόρ. *αλώθηκα* (< παθ αόρ *ἡλώθην*), ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-ών-ω (-ομαι)*. π.χ *σηκώθηκα – σηκώνομαι, βεβαιώθηκα – βεβαιώνομαι. απλώθηκα – απλώνομαι* κ ά.].

αλωπεκή (η) (αρχαιοπρ.) η δορά τής αλεπούς.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλωπεκῆ* < επίθ *ἀλωπέκειος* < *ἀλώπηξ, -εκος*. Βλ κ. *αλεπού*].

αλωπεκία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική κατάσταση τής πτώσης ή τής έλλειψης τριχών, κυρ από το τριχωτό τής κεφαλής και το γένι. Επίσης **αλωπεκίαση** [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλώπηξ, -εκος* «αλεπού», επειδή οι αρχαίοι είχαν παρατηρήσει κάτι παρόμοιο στις αλεπούδες]

άλως (η) {γεν. άλω | χωρ. πληθ.} **1.** ο φωτεινός δακτύλιος που σχηματίζεται γύρω από τη Σελήνη ή τον Ήλιο λόγω τής ανάκλασης των ακτίνων τους πάνω στα παγοκρύσταλλα των υψηλών νεφών **2.** (στην αγιογραφία) το φωτοστέφανο που περιβάλλει τις κεφαλές των αγίων **3.** ΑΝΑΤ η σκουρόχρωμη κυκλική περιοχή γύρω από τη θηλή τού μαστού **4.** ΦΩΤΟΓΡ το φωτεινό περίβλημα (ηλεκτρομαγνητικό πεδίο) που εμφανίζεται στα πολύ φωτισμένα σημεία ενός φωτογραφιζόμενου αντικειμένου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἅλως* «αλώνι». αττ τ τής λ. *ἅλωή*, αγν. ετύμου].

άλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η ολοκληρωτική κυρί-

ευση με βίαια μέσα (ενός τόπου): *η ~ τού κάστρου / μιας πόλης* ΣΥΝ εκπόρθηση, κατάληψη **2.** ΙΣΤ ***Άλωση*** (η) η κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης το 1453 από τους Οθωμανούς Τούρκους.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλωσις* < θ *ἁλω-*, από όπου και αόρ β' *ἑ-άλω*, ρ. *ἁλίσκομαι* < **Ϝαλ-ίσκ-ομαι* < ΙΕ. *(s)wel- «παίρνω, αρπάζω», πβ. λατ. vello (< *vel-no) «ξεριζώνω», vol-nus «τραύμα», γερμ. Wal-statt «πεδίο μάχης» κ.ά. Ομόρρ *εἵλωτες* (< **ἐ-Ϝέλωτες*), *οὐλή* (< **Ϝολ-νή* / *-σή*) κ.ά.].

αμ μόριο που επιτείνει την εναντίωση και που χρησιμοποιείται: **1.** σε ορισμένες τυποποιημένες φράσεις, όπως (α) ***αμ δε*** στερεότυπη έκφραση με ειρωνική χροιά, που δηλώνει κατηγορηματική άρνηση: *έχει την απαίτηση να του ζητήσω συγγνώμη· ~* (δεν πρόκειται να το κάνω) (β) ***αμ... αμ (και)...*** σε περιπτώσεις που οι αναφερόμενοι χαρακτηρισμοί δηλώνουν αντίθεση ή επίταση μιας κατάστασης: *~ κερατωμένος ~ (και) δαρμένος* ΣΥΝ εμ . εμ (γ) ***αμ έλα που...*** (εμφατ. τού ***έλα που...***) για να δηλωθεί ότι αυτό που αναφέρεται πρώτο προσκρούει σε αυτό που ακολουθεί, *μετά από λίγες μέρες άλλαξε γνώμη και του είπε να μην πουλήσει το κτήμα ~ εκείνος το είχε ήδη πουλήσει* || *ο βουλευτής αντιλαμβανόταν πως το σωστό ήταν να πάρει θέση κατά τού επιχειρηματία ~ αυτός τον είχε υποστηρίξει προεκλογικά και ο βουλευτής δεν ήθελε τώρα να του πάει κόντρα!* (βλ. κ λ. *έλα*) **2.** σε ερωτηματικές προτάσεις, συνήθ. με ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα για ισχυροποίηση τού ειρωνικού ύφους τού ομιλητή και έξαρση τής έντονης αντίθεσής του προς αυτό που θέτει το πρώτο σκέλος τής ερώτησης. *~ τι, Θα τολμούσε να μου φέρει αντίρρηση;* (ενν. δεν υπήρχε περίπτωση να μου φέρει αντίρρηση) || *του είπα να φύγει αμέσως· ~ πώς.* (ενν. δεν θα του έλεγα κάτι τέτοιο;) || *Και καλά αυτός, καταλαβαίνω γιατί δεν ήθελε να έρθει· ~ ο άλλος, Τι πρόβλημα είχε;* Βλ. κ. λ. *αμέ* (σημ 1).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀμμέ* < *ἀμμή* < αρχ. φρ *ἂν μή*].

Α.Μ.[1] (ο/η) Αυτού / Αυτής Μεγαλειότης (προσφώνηση για βασιλιά / βασίλισσα): *η ~ η βασίλισσα τής Αγγλίας Ελισάβετ Β'.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. His/Her Majesty].

Α.Μ.[2] (τα) (προφέρεται *έι εμ*) τα βραχέα κύματα (βλ λ *βραχύς*, σημ. 4 πβ λ. *εφ-έμ*)
[ΕΤΥΜ Αρκτικόλεξο τού αγγλ όρου Amplitude Modulation «Ρύθμιση Ενισχύσεως»]

Α.Μ.[3] (η) Αστυνομία Μονάδος (βλ κ λ. *αλφαμίτης*).

Α.Μ.[4] (ο) Αριθμός Μητρώου.

Α.Μ.[5] (η) Αστρονομική Μονάδα, η μέση απόσταση μεταξύ Γης και Ηλίου.
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τού όρου *Α(στρονομική) Μ(ονάδα)*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Astronomical Unit].

άμα σύνδ. **1.** (με χρονική σημασία) (α) μόλις, όταν: *~ έδυσε ο ήλιος, φύγαμε* (β) κάθε φορά που, οσάκις, όποτε: *~ ερχόταν στο σπίτι, γινόταν πανηγύρι* (γ) (λόγ. +δοτ) αμέσως μόλις, ταυτόχρονα με. *~ τη αφίξει* (*ἅμα τῇ ἀφίξει*, ταυτόχρονα με την άφιξη) || *~ τη γενέσει* (*ἅμα τῇ γενέσει*, αμέσως μόλις δημιουργήθηκε, προκλήθηκε κάτι) || *~ τη εμφανίσει* (*ἅμα τῇ ἐμφανίσει*, ταυτόχρονα με την εμφάνιση)· ΦΡ (α) (αρχαιοπρ) ***αμ' έπος αμ' έργον*** (*ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίει*, Ηρόδ. 3, 135) χωρίς καθυστέρηση, αμέσως, μαζί με τα λόγια και η πράξη συγχρόνως: *αφού συμφωνήσαμε, ας ξεκινήσουμε την εφαρμογή τού σχεδίου αμέσως· ~* (β) ***εν τω άμα (και το θάμα)*** (*ἐν τῷ ἅμα*) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση, αυτοστιγμεί ΣΥΝ παραυτα **2.** (με υποθετική σημασία) (α) αν, εφόσον *~ θες να φύγεις, φύγε!* (β) σε έντονη ειρωνεία ή αρνητικό σχόλιο: *είχε πει ότι θα έρθει να με δει· ~ τον είδες εσύ, τον είδα κι εγώ!* || *~ αυτός είναι δικηγόρος, εγώ είμαι ο Πάπας!* **3.** (με αιτιολογική σημασία) επειδή· *απογοητεύεται ~ δεν τον ενθαρρύνουν.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅμα* «συγχρόνως» < *sam-a < *sm-a, συνεσταλμ. βαθμ τού ΙΕ *sem- «ένας, ενιαίος», πβ. λατ sem-el «μια φορά, άπαξ», γαλλ. simple (< λατ sim-plex) «απλός», ιταλ sempre (< λατ. sem-per) «μια φορά για πάντα, πάντοτε», αγγλ. same «ίδιος», γερμ. sammeln «συλλέγω, συγκεντρώνω» κ.ά Ομόρρ αρχ. *εἷς* (< *sem-s), *ὅμ-οιος, ἅπαξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά. Η χρήση του ως υποθ. συνδέσμου είναι μεσν]

αμάδα (η) **1.** μικρή επίπεδη πέτρα σε σχήμα δίσκου, που παίζεται στο παιχνίδι «αμάδες»: *απ' όλους εμάς ο Πέτρος έριχνε μακρύτερα την ~ του* **2. *αμάδες*** (οι) παιδικό παιχνίδι που παίζεται με πέτρες που έχουν επίπεδη επιφάνεια και στρογγυλεμένες γωνίες, οι οποίες ρίχνονται προς συγκεκριμένο στόχο.
[ΕΤΥΜ πιθ < *σαμάδα* < *σημάδα*, παράλλ. τ τής λ. *σημάδι* «στόχος βαλλόμενος (με λίθινο δίσκο)», από την αιτ. πληθ. *τις σαμάδες* < *τις αμάδες*, επειδή το σ- θεωρήθηκε (εξαιτίας εσφαλμ. μορφολογικού χωρισμού) ότι ανήκει στο άρθρο].

αμαζόνα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (με κεφ) γυναίκα που ανήκε σε ένα έθνος φιλοπόλεμων γυναικών, οι οποίες φημίζονταν για τις ιππευτικές και τοξευτικές τους ικανότητες και την έχθρα τους προς τους άνδρες **2.** η γυναίκα που ασκείται στην ιππασία και ιππεύει με εξαιρετική επιδεξιότητα: *οι μικρές ~ τού Ιππικού Ομίλου θα κάνουν σήμερα επίδειξη των ιππευτικών τους ικανοτήτων* ΣΥΝ ιππεύτρια **3.** (μετωνυμ.) (α) γυναίκα με περήφανη και αγέρωχη κορμοστασιά (β) γενναία, μαχητική γυναίκα: *δεν τη φοβίζει κανένας κίνδυνος είναι σωστή ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀμαζών, -όνος* (κύριο όνομα), αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ha-mazan, όνομα περσικής φυλής, που σημαίνει «πολεμιστές» Η αναγωγή σε *ἀ-* στερητ + *μαζός* «μαστός», από τον θρύλο ότι οι Αμαζόνες έκοβαν τον δεξιό μαστό για να τοξεύουν πιο άνετα, είναι παρετυμολογική]

Αμαζόνιος (ο) [-ου κ. -ίου] ποταμός τής Ν. Αμερικής, στο Β. τμήμα της, που πηγάζει από τις Άνδεις και εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό ο μεγαλύτερος σε υδάτινο όγκο ποταμός τής Γης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ. και πορτ Amazonas, που δόθηκε στον ποταμό το 1541 από τον Ισπανό εξερευνητή Francisco de Orellana, ο οποίος δέχθηκε επίθεση από ντόπιες φυλές, κατά την οποία συμμετείχαν και οι γυναίκες τής φυλής, που ο εξερευνητής συνέδεσε με τις *Αμαζόνες* τής μυθολογίας].

αμάθεια (η) [χωρ. πληθ.] **1.** (ειδικότ.) η έλλειψη επαρκών γραμματικών γνώσεων, επαρκούς μόρφωσης και παιδείας *η έλλειψη διδακτικού προσωπικού συντελεί ώστε η ~ να μαστίζει ακόμη πολλά χωριά τής χώρας* || *η ημιμάθεια είναι πιο επικίνδυνη από την ~* ΣΥΝ αγραμματοσύνη, αμορφωσιά, απαιδευσία ΑΝΤ μόρφωση, παιδεία **2.** η έλλειψη γνώσεων ή επαρκούς πληροφόρησης: *η ~ μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε εσφαλμένες επιλογές στη ζωή του* ΣΥΝ άγνοια ΑΝΤ. πληροφόρηση, γνώση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκυκλοπαιδεία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαθία* < *ἀμαθής*, πβ. κ. *καλλιέργεια – καλλιεργία*]

αμαθής, -ής, -ές [αμαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αμαθέστ-ερος, -ατος] **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση άγνοιας, ο ανεπαρκώς πληροφορημένος σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα ΣΥΝ ανίδεος, απληροφόρητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μόρφωση χαμηλού επιπέδου ή στερείται παντελώς τής στοιχειώδους παιδείας ΣΥΝ αγράμματος, αμόρφωτος, απαίδευτος ΑΝΤ μορφωμένος, πεπαιδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-μαθής* < θ. *μαθ-*, πβ. αόρ β' *ἔ-μαθ-ον*, τού ρ *μανθάνω*]

αμάθητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμα τις απαραίτητες γνώσεις ή εμπειρίες, που δεν έχει ακόμα εξασκηθεί επαρκώς σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι ~ ακόμα στη δουλειά του, γι' αυτό και είναι τόσο αργός* ΣΥΝ άπειρος, αδαής ΑΝΤ έμπειρος, ασκημένος, (καθημ.) ψημένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ορισμένες συνήθειες: *είναι ~ να ξυπνάει τόσο πρωί* ΣΥΝ ασυνήθιστος ΑΝΤ συνηθισμένος, μαθημένος, εξοικειωμένος ● **3.** αυτός που δεν μπορεί να βάλει κακό με τον νου του, που είναι αθώος, με αγνές προθέσεις: *μικρή κι ~ κοπέλα* ΣΥΝ αγνός, άβγαλτος, απονήρευτος, αφελής Επίσης **άμαθος** [μεσν]

αμάκα (η) [χωρ πληθ.] (διαλεκτ.) η απόκτηση και εξασφάλιση αγαθών εις βάρος άλλων, το να ζει κανείς εις βάρος άλλων. *δεν δουλεύει και ζει από την ~* ΣΥΝ (λόγ.) παρασιτισμός· ΦΡ (ως επίρρ) ***(στην) αμάκα*** δωρεάν, τζάμπα, χάρισμα: *πήρε το κτήμα ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a macca «άφθονα, πλουσιοπάροχα» < macca «αφθονία»].

αμάλαχτος, -η, -ο κ. **αμάλακτος** [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μαλάσσεται, που δεν γίνεται πιο μαλακός με πλάσιμο. *~ ζύμη* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κάμπτεται, δεν λυγίζει, δεν συγκινείται εύκολα ΣΥΝ. άκαμπτος, σκληρός, ασυγκίνητος, αλύγιστος.

αμάλγαμα (το) [1856] [αμαλγάμ-ατος | -ατα, -άτων] **1.** κράμα υδραργύρου με άλλο μέταλλο ή μέταλλα **2.** (μτφ.) η ανάμειξη προσώπων ή πραγμάτων διαφορετικών μεταξύ τους *η Σοβιετική Ένωση υπήρξε ~ εθνοτήτων* ΣΥΝ συνονθύλευμα, μωσαϊκό ● **3.** ΓΛΩΣΣ η δήλωση δύο ή περισσοτέρων σημασιών από το ίδιο μόρφημα (ή μορφή), λ χ. στο μόρφημα *-οι* (τής λ *δρόμ-οι*) συνυπάρχουν η δήλωση τού πληθυντικού αριθμού, τής ονομαστικής πτώσης και τού αρσενικού γένους
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ amalgame < μεσν. λατ. amalgama, παραλλαγμένος τ. τού λατ. malagma «μαλακωμένο κατάπλασμα» < μτγν. *μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω* Κατ' άλλη άποψη, ο γαλλ τ amalgame προέρχεται από μεσν λατ. amalgama (όρος των αλχημιστών) < αραβ. al-madjma'a «τήξη, συγχώνευση»]

αμαλγαμάτωση (η) [1895] [-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] **1.** ΧΗΜ ο σχηματισμός αμαλγάματος **2.** η επικάλυψη επιφανειών με αμάλγαμα **3.** ΟΡΥΚΤ η μέθοδος εξαγωγής πολύτιμων μετάλλων από τα ορυκτά τους με τη χρησιμοποίηση υδραργύρου Επίσης **αμαλγάμωση**

Αμάλθεια (η) ΜΥΘΟΛ η τροφός τού Δία στο Ιδαίο Άντρο, όπου τον είχε κρύψει η μητέρα του Ρέα, για να γλυτώσει από τον πατέρα του Κρόνο, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του· περιγράφεται άλλοτε ως νύμφη και άλλοτε ως κατσίκα, από το κέρας τής οποίας τρεφόταν ο Δίας με γάλα και μέλι· ΦΡ ***το κέρας τής Αμάλθειας*** (*κέρας Ἀμαλθείας*) σύμβολο τής αφθονίας, τής πλησμονής των αγαθών, τής ευημερίας τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ. < *ἀ-* στερητ. + **μάλθος* «έλλειψη, στέρηση» (βλ. κ. *μαλθακός*), οπότε η αρχική σημ τής λ *Ἀμάλθεια* θα ήταν «η μη στέρηση» και, κατ' επέκταση, «η γενναιοδωρία» Η φρ. *κέρας Ἀμαλθείας* αναφέρεται στο σπασμένο κέρατο τής κατσίκας (με το γάλα τής οποίας τρεφόταν ο Δίας), το οποίο μπορούσε να γεμίζει με οποιοδήποτε αγαθό επιθυμούσε ο κάτοχός του· ο Δίας το χάρισε στη νύμφη τροφό του].

Αμαλία (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Amalie < αρχ γερμ amal-, που αποσπάστηκε από κύρ. ονόματα (λ.χ Amal-berga) και σημαίνει «δραστήριος, ενεργός»].

αμάμπιλε επίρρ κ επίθ. [άκλ] ως μουσική εκφραστική ένδειξη· αξιαγάπητο, ευχάριστο, ελκυστικό

α- / αν- *στερητικό*

α-μαγάριστος, -η, -ο
α-μάγγωτος, -η, -ο
α-μαγείρευτος, -η, -ο
α-μάγευτος, -η, -ο
α-μαγνήτιστος, -η, -ο
α-μαγνητοσκόπητος, -η, -ο
α-μαγνητοφώνητος, -η, -ο
α-μάδητος, -η, -ο
α-μάζευτος, -η, -ο
α-μάζωχτος, -η, -ο
α-μακιγιάριστος, -η, -ο
α-μαλάκωτος, -η, -ο
α-μάλλιαστος, -η, -ο
α-μάλωτος, -η, -ο
α-μάνικος, -η, -ο
α-μανίκωτος, -η, -ο
α-μαντάλωτος, -η, -ο
α-μαντάριστος, -η, -ο
α-μάντευτος, -η, -ο
α-μάντρωτος, -η, -ο

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. amabile < λατ. amabilis < amo «αγαπώ»].

αμάν επιφών. (εκφραστ.) **1.** έλεος! για τον Θεό!: ~, *σε παρακαλώ, δείξε λίγη κατανόηση!* ΦΡ (α) ***κάνω αμάν για (κάποιον / κάτι)*** θέλω πάρα πολύ: *είμαι τόσο διψασμένη, που ~ μια πορτοκαλάδα!* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** για περιπτώσεις στις οποίες απευθύνουμε ικεσίες χωρίς αποτέλεσμα: *τον παρακάλεσα, έπεσα στα πόδια του, ~, βρε καλέ μου, τίποτα αυτός το βιολί του!* **2.** για την έκφραση φόβου: *~! Ο σκύλος δεν είναι δεμένος!* ΣΥΝ οχ **3.** για την έκφραση θαυμασμού και έκπληξης· ~, *αδερφάκι μου! Τι πράγμα είναι αυτό!* **4.** για την έκφραση αγανάκτησης: *~ πια, βαρέθηκα να σε βλέπω να τεμπελιάζεις!* ΣΥΝ επιτέλους, δεν πάει άλλο **5.** για την έκφραση στενοχώριας, λύπης, πόνου: ~, *τι του 'μελλε να πάθει!* || *οχ ~, τι κακό μάς βρήκε!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. aman «έλεος»]

αμανάτι (το) {μόνο στην ονομ. κ. αιτ.} το αντικείμενο που δίνεται ως εγγύηση για δάνειο ΣΥΝ ενέχυρο, υποθήκη· ΦΡ (α) ***κρατάω (κάτι) αμανάτι*** (i) κρατώ (κάτι) ως εγγύηση (ii) (μτφ.) διατηρώ αμείωτη τη διάθεση, περιμένω να εκδικηθώ κάποιον που με έχει βλάψει: *από τότε που τον προσέβαλε, του το κρατάει αμανάτι* ΣΥΝ. (του) το κρατάω, (του) το φυλάω (β) ***μένω αμανάτι*** εγκαταλείπομαι μόνος, μένω χωρίς κανένα στήριγμα: *θυσιάστηκε για όλους και τελικά έμεινε ~· κανείς δεν γύρισε να τον κοιτάξει.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. τουρκ. amanat < τουρκ. emanet «κατάθεση, παρακαταθήκη» < αραβ. amānat].

αμανές κ. **μανές** (ο) {αμανέδες} **1.** αργό ανατολίτικο τραγούδι, στο οποίο επαναλαμβάνεται συχνά το επιφώνημα «αμάν» (βλ. λ.) και που απαιτεί ιδιαίτερες φωνητικές ικανότητες: *αρχίζω / πιάνω τον ~·* ΦΡ (μτφ.) ***παίρνω / τραβάω / σηκώνω ψηλά τον αμανέ*** συμπεριφέρομαι αλαζονικά, προβάλλω υπερβολικές, εξωπραγματικές αξιώσεις: *ο Δημήτρης, από τότε που πήρε προαγωγή, έχει πάρει πολύ ψηλά τον αμανέ!* **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε λαϊκό τραγούδι με αργό ανατολίτικο ύφος, που θυμίζει τα ανατολίτικα μέσα μουσικής έκφρασης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mani, με την επίδρ. τής λ. *αμάν*, που συχνά παρεμβάλλεται σε τέτοιου είδους τραγούδια].

άμαξα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άξης | -αξών} τροχοφόρο όχημα που σύρεται από υποζύγια και χρησιμεύει στη μεταφορά προσώπων ή φορτίων: *έκαναν έναν ρομαντικό περίπατο με ~* || *ταχυδρομική / ανακτορική / αυτοκρατορική / επιβατική ~·* ΦΡ (α) ***ο τελευταίος / πέμπτος τροχός τής αμάξης*** για πρόσωπα που βρίσκονται στη χαμηλότερη βαθμίδα σε μια ιεραρχία, που δεν έχουν μεγάλες αρμοδιότητες ή εξουσία: *μακάρι να μπορούσα να σου φανώ χρήσιμος, αλλά ξέρεις καλά ότι είμαι ~* (β) ***τα εξ αμάξης*** *(τὰ ἐξ ἁμάξης)* υβριστικά λόγια, τα οποία απευθύνονται επιθετικά προς κάποιον, με έντονα επιτιμητικό τρόπο: *μετά την ομιλία του στη Βουλή, ξανάρχισαν οι εφημερίδες να του σέρνουν ~* || *μετά τη γκάφα του άκουσε ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅμαξα* < **ἅμ-αξ-ja* < *ἅμα* + *ἄξων*, οπότε αρχικά η λ. θα περιέγραφε σκελετό οχήματος που στηρίζεται σε άξονα. Η φρ. *τὰ ἐξ ἁμάξης* προήλθε από τη συνήθεια που είχαν οι γυναίκες τής αρχ. Αθήνας, όταν επέστρεφαν πάνω σε άμαξες από τα Ελευσίνια Μυστήρια, να κάνουν δηκτικά σχόλια ποικίλου περιεχομένου. Η φρ. *ο τελευταίος τροχός τής αμάξης* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la dernière roue du carrosse].

αμαξάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βόλτα με άμαξα: *πήγε ~* **2.** (συνήθ. ως επίρρ.) με άμαξα: *γυρίσαμε ~ όλη την Κηφισιά*

αμαξάδικο (το) (λαϊκ.) το αμαξουργείο ΣΥΝ αμαξοποιείο.

αμαξάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή άμαξα, συνήθως με άλογα, για περιπάτους ή για μεταφορά αγαθών: *πάμε βόλτα με το ~,* • **2.** μικρό, φθηνό αυτοκίνητο: *αγόρασα ένα ~, για τις μετακινήσεις στην πόλη.*

αμαξάς (ο) [μεσν.] {αμαξάδες} ο οδηγός τής άμαξας ΣΥΝ (λόγ.) αμαξηλάτης.

αμαξηλάτης (ο) {αμαξηλατών} (σπάν.-λόγ.) ο αμαξάς (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁμαξηλάτης* < *ἅμαξα* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

αμάξι (το) {αμαξ-ιού | -ιών} **1.** το αυτοκίνητο: *αγοράζω / παίρνω / οδηγώ ~* **2.** η άμαξα (βλ. λ.) — (υποκ.) **αμαξάκι** (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) **αμαξάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀμάξιν* (σημ. 2) < αρχ. *ἁμάξιον*, υποκ. τού *ἅμαξα*]

αμαξιάτικα (τα) (λαϊκ.) η αμοιβή τού αμαξά για μία διαδρομή.

αμαξιτός, -ή, -ό (λόγ. για δρόμο) κατάλληλος για κάθε είδους τροχοφόρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁμαξιτός* < *ἅμαξα* + *-ιτός* (πβ. *προσ-ιτός*) < *εἶμι* «πηγαίνω»]

αμαξοδηγός (ο) [1892] οδηγός σιδηροδρομικής αμαξοστοιχίας ΣΥΝ μηχανοδηγός.

αμαξόδρομος (ο) [1874] (λαϊκ.) ο αμαξιτός δρόμος.

αμαξοποιείο (το) [1871] το αμαξουργείο (βλ. λ.). — **αμαξοποιία** (η), **αμαξοποιός** (ο).

αμαξοστάσιο (το) [1875] {αμαξοστασί-ου | -ων} ο χώρος όπου σταθμεύουν, φυλάσσονται και επισκευάζονται μεγάλα οχήματα, όπως φορτηγά, λεωφορεία, τρόλεϊ και σιδηροδρομικά οχήματα.
[ΕΤΥΜ. < *άμαξα* + *-στάσιο* < *στάση*]

αμαξοστοιχία (η) [1875] {αμαξοστοιχιών} το σύνολο των βαγονιών που κινεί μια σιδηροδρομική μηχανή· μηχανή και βαγόνια που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων: *ταχεία / επιβατική / εμπορική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < *άμαξα* + *-στοιχία* < *-στοιχος* < αρχ. *στείχω* «βαδίζω»].

αμαξουργείο (το) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται άμαξες ΣΥΝ αμαξοποιείο.

αμαξουργός (ο) ο κατασκευαστής αμαξών. — **αμαξουργία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁμαξουργός* < *ἅμαξα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

αμάξωμα (το) {αμαξώμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταλλική επένδυση και ο σκελετός τού αυτοκινήτου για την προστασία των επιβατών και των εξαρτημάτων τής μηχανής του ΣΥΝ καροσερί.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. carrosserie].

αμάρα (η) {αμαρών} ΒΙΟΛ. η κοινή εκβολή τού πεπτικού σωλήνα και τού ουρογεννητικού συστήματος στα πτηνά, τα ερπετά, τα αμφίβια και τα έμβρυα των θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυλάκι νερού», αβεβ. ετύμου, ίσως από σύνθ. *δι- / ἐξ-αμάω* «ανοίγω αυλάκι» (< *ἄμη* «φτυάρι»). Κατ' άλλους συνδ. με χεττ. amiyar(a) «αυλάκι, κανάλι» ή αλβ. amë «κοίτη ποταμού». Ο βιολ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. conduit]

αμάραντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μαραίνεται, δεν ξεραίνεται: *~ στεφάνι / λουλούδι* ΣΥΝ αειθαλής, θαλερός **2.** αυτός που διατηρεί άφθαρτες τις αρχικές του ιδιότητες· *~ δόξα* ΣΥΝ αιώνιος, αθάνατος· ΦΡ ΕΚΚΛΗΣ ***ρόδο το αμάραντο*** προσφώνηση τής Θεοτόκου (από τους ύμνους των Χαιρετισμών) • **3. *αμάραντος*** (ο) φυτό που έχει την ιδιότητα να μη μαραίνεται ούτε να αλλοιώνεται η μορφή του, όταν κοπεί ή μείνει χωρίς νερό: *«για ιδέστε τον ~ σε τι βουνά φυτρώνει»* (δημοτ. τραγ.).

αμαρκάριστος, -η, -ο 1. (α) (για ζώο) αυτός που δεν τον έχουν μαρκάρει, που δεν του έχουν αποτυπώσει με ειδικό τρόπο το σήμα τού κοπαδιού ή τού ιδιοκτήτη πάνω στο δέρμα του ΑΝΤ μαρκαρισμένος (β) (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν σημειώσει, δεν του έχουν βάλει σημάδι • **2.** ΑΘΛ (παίκτης) που δεν φυλάσσεται από αντίπαλο: *έδωσε πάσα σε έναν ~ συμπαίκτη του* ΣΥΝ αφύλαχτος, ελεύθερος ΑΝΤ μαρκαρισμένος.

Αμαρούσιο (το) {Αμαρουσίου} δήμος τής περιφέρειας πρωτευούσης Β. τής Αθήνας. Επίσης (καθημ.) **Μαρούσι**.
[ΕΤΥΜ. Το τοπων. ανάγεται στο ιερό τής *Ἀμαρυσίας / Ἀμαρυνθίας* Αρτέμιδος, που υπήρχε στον χώρο τού αρχ. δήμου Αθμονέων]

αμαρτάνω ρ. αμετβ. {αμάρτησα (αρχαιοπρ. ήμαρτον)} **1.** παραβαίνω τον θείο νόμο, τις εντολές τού Θεού, υποπίπτω σε θρησκευτική παρεκτροπή (αμαρτία): *όποιος κλέβει, αμαρτάνει* || *αμάρτησα ενώπιον Θεού και ανθρώπων* ΣΥΝ κολάζομαι **2.** (επιφών.) ***ήμαρτον!*** βλ. λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἁ-μαρτ-* < **ἁ-* + *smart- < *ἁ-* στερητ. + *smr̥t- < Ι.Ε. *smer- «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω – θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smár-ati «θυμάται», λατ. mer-ēre «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. *μέρος* (< **σμέρ-ος*), *μέρ-ιμνα, μοῖρα* (< **μόρ-ja*), *είμαρμένη* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. ĉata, την οποία οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

αμάρτημα (το) [αρχ.] {αμαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΘΡΗΣΚ (α) η πράξη που θεωρείται αντίθετη προς ηθικές αρχές ή αντιλήψεις, όπως υπαγορεύονται από ορισμένη θρησκεία· *η μοιχεία, η ακολασία, η κλοπή, ο φόνος θεωρούνται αμαρτήματα* ΣΥΝ ανόμημα, κρίμα, παράπτωμα (β) ***προπατορικό αμάρτημα*** βλ. λ. *προπατορικός* (γ) ***τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα*** τα βαρύτερα αμαρτήματα, που οδηγούν, κατά τη Χριστιανική Εκκλησία, τον πιστό σε βέβαιο πνευματικό θάνατο σύμφωνα με την οριστική τους καταγραφή από τον δομινικανό Γουλιέλμο Πετράλδο τον 13ο αι. στο βιβλίο *Σύνοψη των αρετών και των αμαρτημάτων*, αυτά είναι: *η έπαρση, η πλεονεξία, η ζηλοφθονία, η οργή, η ακηδία – οκνηρία, η λαιμαργία και η λαγνεία* • **2.** σοβαρό λάθος, εσφαλμένη εκτίμηση ή κρίση: *το ~ μου είναι ότι δεν σου είπα από την αρχή τι συνέβαινε* ΣΥΝ σφάλμα

αμαρτία (η) {αμαρτιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. σκέψη, πράξη ή ενέργεια που θεωρείται παράβαση τού θείου και τού ηθικού νόμου, όπως αυτός παρουσιάζεται στη θρησκεία: *ο φόνος, η κλοπή, η μοιχεία είναι ~* || *βαριά / μεγάλη / μικρή / θανάσιμη ~* || *διαπράττω / πέφτω σε / κάνω ~* || *αναγνωρίζω / εξομολογούμαι τις ~ μου σε κάποιον* (ιερωμένο, φίλο κ.λπ.) || *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις ~ τού κόσμου* || *άφεση αμαρτιών* ΣΥΝ αμάρτημα· ΦΡ (α) ***αμαρτία (από τον Θεό)*** κρίμα, άδικο, κάτι που δεν πρέπει να γίνει: *είναι αμαρτία να παρατήσεις τις σπουδές σου!* || *Θα βάλεις σε κίνδυνο την ευτυχία τής οικογένειάς σου για ένα περιστασιακό φλερτ, Αμαρτία από τον Θεό!* (β) ***είναι αμαρτία να...*** είναι κρίμα να..., δεν αξίζει να...: *προσπαθείς δέκα χρόνια να πετύχεις, ~ σταματήσεις τώρα* (γ) ***πληρώνω αμαρτίες*** βασανίζομαι, υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη, όχι απαραιτήτως δικά μου: *πληρώνω ξένες αμαρτίες* || *«Τι αμαρτίες πληρώνω, Θεέ μου!», φώναξε αγανακτισμένη* (δ) ***παίρνω πάνω μου την αμαρτία*** αναλαμβάνω την ευθύνη για πράξη ή παράπτωμα, για αμάρτημα άλλου· *κάνε αυτό που σου λέω και παίρνω εγώ πάνω μου την αμαρτία* ΣΥΝ αναλαμβάνω την ευθύνη (ε) ***για να πω την αμαρτία μου*** για να μιλήσω με ειλικρίνεια, για να εκμυστηρευθώ κάποιο λάθος μου: *~, έφταιγα κι εγώ* (στ) ***παλιά αμαρτία*** παλιός εραστής/ερωμένη: *είναι μια παλιά μου αμαρτία* (ζ) ***σιχαίνομαι (κάποιον / κάτι) σαν τις αμαρτίες μου*** μισώ πάρα πολύ, απεχθάνομαι: *αυτό τον άνθρωπο τον σιχαίνομαι σαν τις αμαρτίες μου* (η) (παροιμ.) ***αμαρτία (εξ)ομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη*** ή ***αμαρτία εξομολογημένη ουκ έστιν αμαρτία*** (μεσν. *ἁμαρτία ἐξωμολογημένη οὐκ ἔστιν ἁμαρτία*) η αμαρτία την οποία εξομολογείται κάποιος συγχωρείται, δεν θεωρείται πλέον αμαρτία (θ) ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** *(ἀσθενὴς καὶ ὁδοιπόρος ἁμαρτίαν οὐκ ἔχει)* (i) από την τήρηση τής νηστείας εξαιρούνται οι ασθενείς και οι οδοιπόροι οι μεν για λόγους υγείας, οι δε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να διαλέξουν το φαγητό τους (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητείται μια εξαίρεση από την τήρηση ορισμένων κανόνων (ι) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** (μεσν. *ἁμαρτίαι γονέων παιδεύουσι*

τέκνα) τα παιδιά υφίστανται τις επιπτώσεις από τα λάθη των γονέων τους (ια) ***σαν αμαρτία*** για κάτι πάρα πολύ ελκυστικό. που βάζει σε πειρασμό: «*σ' αγαπώ ~, σε μισώ σαν φυλακή*» (λαϊκ. τραγ.) || *ωραίος ~* **2.** η διαφθορά, η ακολασία: *ζει μέσα στην ~* **3.** (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική δραστηριότητα: *το σπίτι τής ~* **4.** (α) πράξη άξια επιπλήξεως· σοβαρό λάθος: *η ~ μου είναι που σε άφησα να μπεις στη ζωή μου'* || «*ιστορία μου, ~ μου, λάθος μου μεγάλο*» (λαϊκ τραγ.) ΣΥΝ κρίμα, αμάρτημα (β) ΦΙΛΟΛ (στην αρχαία τραγωδία) η άστοχη ενέργεια τού τραγικού ήρωα· στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη ο όρος δηλώνει ένα διανοητικό λάθος και όχι ένα ηθικό παραστράτημα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁμαρτία* < *ἁμαρτάνω* (βλ.λ.)]

αμάρτυρος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. για γλωσσικούς τύπους. λέξεις επανασυντεθειμένων γλωσσών) αυτός που δεν μαρτυρείται. δεν απαντά στα σωζόμενα κείμενα, στις διαθέσιμες πηγές

> **αμάρτυρος τύπος / λέξη.** Έτσι χαρακτηρίζεται στη φιλολογική επιστήμη και ιδιαίτερα στην κλασική φιλολογία τύπος γραμματικός ή λέξη που **δεν μαρτυρείται**, δεν απαντά στα κείμενα τής Αρχαίας, τα οποία μας έχουν σωθεί τύπος ή λέξη που **«δεν κείται»**, δηλ δεν βρίσκεται στα **κείμενα**, όπως έλεγαν οι αρχαίοι γραμματικοί, και μάλιστα οι Αττικιστές («*κεῖται ἢ οὐ κεῖται*», βλ. λ *Τιπούκειτος*). Άρα το **αμάρτυρος** είναι μια προσεκτική διατύπωση, για να δηλώσουμε ότι μια, αρχαία συνήθως, λέξη δεν έχει σωθεί στα κείμενα που έχουν διασωθεί και που γνωρίζουμε (προκειμένου για τα κείμενα τής Αρχαίας Ελληνικής, έχει διασωθεί. κατά τους υπολογισμούς τού μεγάλου κλασικού φιλολόγου Wilamovitz, μόλις το 1/5!). Πώς γνωρίζουμε τις λέξεις που θεωρούνται αμάρτυρες; Έμμεσα. από αναφορές που γίνονται στις βοηθητικές πηγές («Sekundärliteratur»), σε σχολιαστές, γραμματικούς και κυρίως λεξικογράφους ή «γλωσσογράφους» (λεξικογράφους σπάνιων ή ιδιωματικών λέξεων. των λεγομένων «γλωσσών»).
> Στην ιστορική γλωσσολογία, αμάρτυροι χαρακτηρίζονται γραμματικοί ή λεξιλογικοί τύποι που μας είναι υποθετικά γνωστοί· αναγόμαστε δηλ σε αυτούς με τη λεγόμενη **επανασύνθεση** (reconstruction), τη σύγκριση και αναγωγή σε αρχικούς τύπους τής γλώσσας βάσει σταθερών κανόνων. Οι αμάρτυροι τύποι δηλώνονται με αστερίσκο (*)· π χ *νέος* < I.E. *newos, πβ λατ novus.
> → *αστερίσκος*

αμαρτωλός, -ή, -ό **1.** ΘΡΗΣΚ (α) αυτός που παρέβη τον θείο νόμο. που αμάρτησε (β) κάθε άνθρωπος μετά την πτώση, μετά το προπατορικό αμάρτημα **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμφωνεί ή αντιβαίνει στην ηθική τής κοινωνίας ΣΥΝ ανήθικος, επιλήψιμος ΑΝΤ ηθικός. αγνός **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ερωτικές (συνήθ. εξωσυζυγικές) δραστηριότητες: *το ~ της παρελθόν* || *η ~ πλευρά τού Χόλλυγουντ.* — **αμαρτωλά** επίρρ., **αμαρτωλότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁμαρτωλός* < *ἁμαρτωλή* «αμαρτία», το οποίο θεωρήθηκε θηλ. επίθ.].

αμαρυλλίδα (η) ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με ωραία και αρωματικά άνθη· χρησιμοποιείται στη βιομηχανία και τη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ Amaryllis < μτγν *Ἀμαρυλλίς, -ίδος* (βλ λ). όνομα βοσκοπούλας που αναφέρεται στο γ' ειδύλλιο τού Θεοκρίτου].

Αμαρυλλίς (η) {Αμαρυλλίδ-ος, -α} γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αμαρυλλίδα**.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. (με υποκ. επίθημα *-υλλίς*), που θεωρείται συγγενές προς το αρχ ρ. *ἀμαρύσσω* «λάμπω, σπινθηροβολώ» < *ἀ-* προθεμ. + θ *μαρ-*. ρ *μαρμαίρω* (βλ. κ. *μάρμαρο*)].

άμαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μαστούς. — **αμαστία** (η)

αμασχάλη (η) → μασχάλη

αμαυρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που δεν λάμπει, που είναι σκοτεινός ΣΥΝ σκοτεινός, μαυρειδερός. — **αμαυρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, ίσως συνδέεται με τη λ. *ἀμυδρός*].

αμαυρώνω ρ. μετβ {αμαύρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** κάνω κάτι σκοτεινό, μειώνω ή εξαφανίζω τη λάμψη **2.** (συνήθ. μτφ.) βλάπτω, καταστρέφω (το καλό όνομα. τη φήμη κάποιου): *με τις πράξεις σας αμαυρώσατε την καλή φήμη τού ιδρύματος* || *~ την υπόληψη / τη δόξα κάποιου* ΣΥΝ κηλιδώνω, σπιλώνω — **αμαύρωμα** (το) [μτγν.], **αμαυρωτικός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαυρῶ (-όω)*, αρχική σημ «εξασθενίζω, συσκοτίζω», < *ἀμαυρός*].

αμαύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σπίλωση (καλής φήμης, αίγλης. δόξας κ λπ) ΣΥΝ κηλίδωση • **2.** ΧΗΜ (α) η ελάττωση ή εξαφάνιση τής λάμψης ορισμένων μετάλλων ή ορυκτών λόγω οξιδώσεως (β) ***αμαύρωση σακχάρων*** η αποικοδόμηση των σακχάρων στη φύση μέσω σειράς χημικών αντιδράσεων με αποτέλεσμα τον σχηματισμό ουσιών σκοτεινού χρώματος • **3.** ΙΑΤΡ η εξασθένηση ή *απώλεια* (συνήθ. *παροδική*) τής οράσεως χωρίς ευδιάκριτη αλλοίωση τού ματιού. εκτός από την πλήρη ακινησία τής κόρης • **4.** ΓΕΩΠ. ασθένεια των αμπελιών με χαρακτηριστικό την εμφάνιση μαύρων κηλίδων στα φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαύρωσις* < *ἀμαυρῶ* < *ἀμαυρός* Ο ιατρ. όρ είναι αντιδάν. από αγγλ. amaurosis].

αμάχη (η) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.-λογοτ.) αίσθημα έχθρας και μίσους ΣΥΝ. έχθρα, μίσος, εμπάθεια ΑΝΤ φιλία, αγάπη, ομόνοια ΦΡ (παροιμ.) ***η πολλή αγάπη φέρνει και πολλή αμάχη*** η μεγάλη αγάπη οδηγεί και σε μεγάλο μίσος.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* προθεμ + *μάχη*, πβ. *μασχάλη – αμασχάλη*].

αμαχητί επίρρ. [αρχ] (λόγ.) χωρίς αντίσταση: *τα τελευταία οχυρά τού εχθρού έπεσαν ~* || *είναι τόσο γοητευτική, που οι άνδρες παραδίδονται ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αμάχητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν ηττάται ή δεν είναι δυνατόν να νικηθεί ΣΥΝ ακαταμάχητος, ακατανίκητος **2.** ΝΟΜ ***αμάχητο τεκμήριο*** το τεκμήριο το οποίο σύμφωνα με τον νόμο δεν μπορεί να ανατραπεί με ανταπόδειξη — **αμάχητα / αμαχήτως** [αρχ] επίρρ.

άμαχος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν λαμβάνει ενεργό μέρος σε πόλεμο, που δεν ανήκει σε κανέναν στρατό σε καιρό πολέμου· ΦΡ ***άμαχος πληθυσμός / άμαχοι*** (οι) το τμήμα τού πληθυσμού (γέροι, γυναίκες, παιδιά, ανάπηροι. άρρωστοι) που δεν συμμετέχει ενεργά σε πόλεμο και τού οποίου η ζωή. η ελευθερία και η περιουσία οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τους εμπολέμους.

Αμβέρσα (η) λιμάνι τού Βελγίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Anvers < ολλ. Antewerpen < μέσ γερμ. anda «απέναντι» + werpum «πρόσχωση», ονομασία που αναφέρεται στη θέση τής πόλεως στον Σκάλδη ποταμό]

αμβλυγώνιος, -α. -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ αυτός που περιλαμβάνει ή σχηματίζει αμβλεία γωνία *~ τρίγωνο* ΑΝΤ. οξυγώνιος.

αμβλυκόρυφος, -η, -ο [1892] αυτός τού οποίου η κορυφή είναι αμβλεία ΑΝΤ οξυκόρυφος.

αμβλύνοια (η) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η νωθρότητα στη σκέψη και την αντίληψη· διανοητική βραδύτητα ΣΥΝ βραδύνοια, ηλιθιότητα ΑΝΤ οξύνοια. οξυδέρκεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αμβλύνους, -ους, -ουν {αμβλύν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων, -ους} (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει οξεία αντίληψη και κρίση, διανοητικά νωθρός ΣΥΝ βραδύνους, ηλίθιος ΑΝΤ οξύνους, αγχίνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ < *αμβλύς* + *νους*, κατ' αντιδιαστολή προς το μτγν. *ὀξύνους*. πβ κ γαλλ. à l'esprit obtus, αγγλ obtuse].

αμβλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να αμβλύνει *~ εργαλείο για το ακόνισμα αιχμηρών επιφανειών.*

αμβλύνω ρ. μετβ {άμβλυ-να, -νθηκα. -μμένος} **1.** καθιστώ (κάτι) αμβλύ, μειώνω την αιχμηρότητα (αντικειμένου, οργάνου κ λπ.) ΣΥΝ στομώνω ΑΝΤ ακονίζω **2.** (μτφ) ελαττώνω ή μειώνω την οξύτητα, την ένταση (αισθημάτων ή συναισθημάτων), τις διαφορές ή τις αντιθέσεις: *αν δεν αμβλυνθούν τα πάθη, θα οδηγηθούμε σε εμφύλιο πόλεμο* || *προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εσωκομματικές αντιθέσεις* ΣΥΝ. μετριάζω. απαλύνω ΑΝΤ οξύνω — **άμβλυνση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμβλύς*]

αμβλύς, -εία, -ύ {δύσχρ. αμβλ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | αμβλύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν διαθέτει μυτερή άκρη ή αιχμή, μη κοφτερός. *από το σχήμα τής πληγής ο ιατροδικαστής συμπέρανε ότι ο φόνος έγινε με ~ όργανο* ΣΥΝ. στομωμένος ΑΝΤ οξύς, μυτερός, κοφτερός **2.** (μτφ) αυτός που στερείται δυνάμεως και εντάσεως: ο *γιατρός διαπίστωσε ότι έχει εκ γενετής ~ την όραση* ΣΥΝ αδύνατος, εξασθενημένος ΑΝΤ έντονος, δυνατός **3.** ΓΕΩΜ ***αμβλεία γωνία*** η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή, δηλ. μεγαλύτερη από 90°. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀμλύς*, πιθ. συνδ. με τη λ. *μαλακός*, καθώς και με το αρχ. *ἀμβλίσκω* «κάνω έκτρωση, φονεύω» Η λ. *ἀμβλύς* αρχικά αναφερόταν σε εργαλεία και όπλα που δεν είχαν καλά ακονισμένες αιχμές. από όπου κατέληξε μεταφορικά να δηλώνει εξασθενημένες αισθήσεις (π.χ. όραση) και νοητικές λειτουργίες].

αμβλύστομος, -η, -ο [1892] (για όργανα κοπής. μαχαίρι, τσεκούρι κ.τ.ό.) αυτός που δεν είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός ΣΥΝ αμβλύς ΑΝΤ οξύς, οξύστομος.

αμβλύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι αμβλύ, η έλλειψη οξύτητας ή αιχμηρότητας ΑΝΤ οξύτητα, αιχμηρότητα **2.** (μτφ.) η παντελής έλλειψη δύναμης, έντασης: *η ~ τής σκέψης του* (πβ. λ. *αμβλύνοια*) ΣΥΝ ατονία **3.** ΙΑΤΡ ποιότητα τού ήχου που παράγεται από την κρούση οργάνου τού ανθρώπινου σώματος που δεν περιέχει αέρα αξιοποιείται ως διαγνωστική μέθοδος.

αμβλυωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ παροδική ή μόνιμη αδυναμία τής οράσεως. που οφείλεται σε αβιταμίνωση, νεφροπάθεια κ ά. ΣΥΝ θολούρα, θαμπάδα. ΑΝΤ. οξυωπία. — **αμβλύωπας** κ. (λόγ.) **αμβλύωψ** [αρχ.] {αμβλύωπος} (ο/η), **αμβλυωπικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμβλυωπός* < *ἀμβλύς* + *-ωπός*, θ. *-ωπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ κ. *ὀπ-ή*) Η λ. πέρασε ως ιατρ όρος σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ amblyopia, γαλλ amblyopie κ.ά.].

αμβλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {άμβλωσα} κάνω ή προκαλώ άμβλωση.

άμβλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η τεχνητή διακοπή, συνήθ. ανεπιθύμητης. κυήσεως με πρόωρη απομάκρυνση τού εμβρύου από τη μήτρα ΣΥΝ έκτρωση. — **αμβλώσιμος,** -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄμβλωσις* < *ἀμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου», αβεβ ετύμου, πιθ. συγγενές προς τη λ. *μύλη* και προς το επίθ. *ἀμβλύς* (βλ.λ.)].

αμβλωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί άμβλωση ΣΥΝ εκτρωτικός, εξαμβλωτικός **2.** ΦΑΡΜ ***αμβλωτικά*** (τα) ισχυρές και επικίνδυνες φαρμακευτικές ουσίες (λ.χ. κινίνο, υδράργυρος κ ά.), που προκαλούν

α- / αν- *στερητικό*

α-μαρτύρητος, -η. -ο	**α-μαστίγωτος**, -η, -ο	**α-ματαίωτος**, -η, -ο	**α-μάτωτος**, -η, -ο	**α-μαχαίρωτος**, -η, -ο
α-μάσητος, -η, -ο	**α-μαστόρευτος**, -η, -ο	**α-μάτιαστος**, -η, -ο	**α-μαύλιστος**, -η, -ο	
α-μασκάρευτος, -η, -ο	**α-μαστούρωτος**, -η, -ο	**α-μάτιστος**, -η, -ο	**α-μαύριστος**, -η, -ο	

εμμηνορρυσία και ωδίνες τής μήτρας χρησιμοποιούνται χωρίς ιατρική υπόδειξη για την πρόκληση διακοπής τής εγκυμοσύνης.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου» Ο φαρμ. όρ. *αμβλωτικά* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. abortifacients].

Αμβούργο (το) πόλη τής Β. Γερμανίας στις όχθες τού Έλβα, σημαντικό λιμάνι και εμπορικό κέντρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Hamburg (μεσν. λατ. Hamaburgium). Η πόλη χτίστηκε στη θέση ενός πύργου που ονομαζόταν Hamaburg < γοτθ. haim-s «χωριό» (ή, κατ' άλλη άποψη, από hamma «δάσος» ή ham «κόλπος») + burg «πύργος»].

Αμβρακικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Δ Ελλάδας μεταξύ τής Ηπείρου και τής Στερεάς Ελλάδας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀμβρακικός* / *Ἀμπρακικός* < *Ἀμβρακία* / *Αμπρακία*. αγν ετύμου Θεωρείται ότι η αρχ. πόλη *Ἀμβρακία* (από όπου πήρε το όνομά του ο κόλπος) βρισκόταν στην τοποθεσία όπου είναι σήμερα χτισμένη η *Άρτα* Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν επίσης την ονομασία *Ἀνακτορικός (κόλπος)* < *Ἀνακτόριον*, πόλη κοντά στο ακρωτήριο τού Ακτίου, που ιδρύθηκε περίπου το 630 π.Χ. από Κορινθίους αποίκους].

αμβροσία (η) {χωρ πληθ} **1.** ΜΥΘΟΛ η τροφή των Ολυμπίων θεών, που τους χάριζε την αθανασία *~ και νέκταρ* **2.** (μτφ.) φαγητό εξαιρετικά εύγευστο· *Τι ήταν αυτό που φάγαμε σήμερα! Σωστή ~!* • **3.** ποώδες φυτό με πυκνό χνούδι και βαριά οσμή· φύεται σε αμμώδεις παραλίες και ονομάζεται κοινώς «βρομούσα» ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού επιθ *ἀμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος» < **ἀμβρότιος* < *ἄμβροτος* < *ἀ-* στερητ. + *βροτός* «θνητός, υποκείμενος στον θάνατο», *μορτός* «νεκρός» < *mr̥-tos < Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω», πβ. σανσκρ. mr̥-tah «νεκρός», λατ mor-s «θάνατος», mortuus «νεκρός», γαλλ. mourir «πεθαίνω», ιταλ. morire, αγγλ murder «φόνος», γερμ Mord κ ά.].

> **αμβροσία – νέκταρ – ελιξήριο.** Στην επιθυμία τού ανθρώπου να ξεπεράσει τα όρια τού θνητού και να πλησιάσει τους αθανάτους (θεούς) κατακτώντας την αθανασία, ανταποκρίνεται η επινόηση «τής τροφής για αθανάτους» (= **αμβροσία**) και «τού ποτού των αθανάτων» (= **νέκταρ**). Είναι και τα δύο αρχαία και απαντούν ήδη στα Ομηρικά Έπη. Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα δύο ετυμολογικώς σχετίζονται με την έννοια τής «αθανασίας»· *άμβροτος* «μη θνητός (= *βροτός*), αθάνατος» > **αμβροσία** «τροφή» (αργότερα και «ποτό» και «υλικό σπονδών στους θεούς») **νέκταρ** < *νεκ-* (πβ. *νέκ-υς* «νεκρός», *νεκ-ρός*) + *-ταρ* (από ΙΕ. ρίζα «διασχίζω, περνώ - νικώ»), άρα **νέκταρ** «αυτό που νικά/ξεπερνά τον θάνατο» (για το *νέκταρ* έχουν προταθεί και άλλες ανάλογες ετυμολογικές ερμηνείες). Τόσο η *αμβροσία* όσο και το *νέκταρ* θεωρήθηκαν στην αρχαία μυθολογία «ελιξήρια ζωής», αν και η λ. **ελιξήριο** είναι νεότερη, αντιδάνειο τής Ελληνικής από την αραβική al ixir «το φάρμακο» (πιθ. το φάρμακο τής ζωής ή τής νεότητας ή το φάρμακο για τα πάντα, δηλ. πανάκεια), από το αρχ. ελλην. *ξηρίον* «φάρμακο (σκόνη) για την επούλωση των πληγών» (εξού και η γραφή τής λ. με *-η-*).

αμβροσιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο Μιλάνου Αμβρόσιο (4ος αι) κυρ. στη ΦΡ ΜΟΥΣ ***αμβροσιανό μέλος*** είδος ισόρρυθμου εκκλησιαστικού μέλους, που σήμερα έχει χαθεί.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού εκκλησ λατ. ambrosianus, από το όν τού *Αμβροσίου*, επισκόπου τού Μιλάνου]

Αμβρόσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Μεδιολάνων* άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ επίθ. *ἀμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος», βλ. λ. *αμβροσία*].

άμβωνας (ο) {αμβώνων} το υψηλό βήμα των χριστιανικών ναών, από όπου διαβάζεται το Ευαγγέλιο και εκφωνείται το κήρυγμα ΦΡ (λόγ.) ***από άμβωνος*** (i) μιλώ, κηρύσσω από τον άμβωνα (ii) αφ' υψηλού, χωρίς να υπολογίζω τον συνομιλητή μου, δογματικά ή υπεροπτικά: *ο δάσκαλος δεν κάνει πια κήρυγμα ~, αλλά συνεργάζεται με τους μαθητές του* ΣΥΝ από καθέδρας
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄμβων, -ωνος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἀνάβων* / *ἀναβών* (με συγκοπή) < *ἀναβαίνω*, εφόσον ο *ἄμβων* συνήθως είναι υπερυψωμένος. Η χρήση υπερυψωμένου βήματος για την ανάγνωση τού Ευαγγελίου μαρτυρείται από τον 3ο αι , αλλά η ονομασία *ἄμβων* για το κήρυγμα καθιερώνεται τον 15ο αι.].

αμέ μόρ. **1.** (για την έκφραση εναντίωσης προς προϋπάρχουσα δήλωση) αλλά, μα, αλλ' όμως: ~, *τι νόμιζες, θα έχανε αυτός τέτοια ευκαιρία,* **2.** βεβαίως, σίγουρα (ως απάντηση με βεβαιωτική σημασία σε ερώτηση): *-Θα έλθεις μαζί μας; –Ναι ~!* || *–Δέχεσαι, -~!* Επίσης **αμή**. (Βλ κ λ. *αμ*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀμμέ* < *ἀμμή* < *ἄν μή* «αλλ' όμως» Η επιβεβαιωτική σημ είναι μεσν.]

άμε ρ. {πληθ άμετε κ. αμέτε} (λαϊκ) πήγαινε, φύγε· πηγαίνετε, φύγετε ~ *στον αγύριστο, δεν θέλω να σε ξαναδώ!* || *άμετε παιδιά μου, στο καλό!* ΣΥΝ άιντε/άντε!, σύρε!, πήγαινε! ΑΝΤ κόπιασε!, έλα!
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἄγωμεν*, προτρεπτική υποτ. τού ρ. *ἄγω*, ενώ ο τύπος *ἄμετε* σε πληθ κατά το σχήμα *τρέμε – τρέμετε*]

αμέθοδος, -η, -ο [μτγν] αυτός που στερείται μεθόδου, που ενεργεί ή γίνεται χωρίς μέθοδο ή προγραμματισμό. *πρόκειται για καθαρώς εμπειρική και ~ προσέγγιση τού θέματος, γι' αυτό και τα συμπεράσματά του είναι αστήρικτα* ΣΥΝ. αμεθόδευτος, απρογραμμάτιστος ΑΝΤ. μεθοδικός, συστηματικός – **αμεθοδία** (η) [1805], **αμέθοδα / αμεθόδως** [μτγν.] επίρρ.

αμέθυστος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ ξεμέθυστος, νηφάλιος ΑΝΤ μεθυσμένος

αμέθυστος (ο) {-ου κ. -ύστου | -ων κ. -ύστων, -ους κ. -ύστους} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, παραλλαγή τού χαλαζία σε χρώμα μοβ ή βιολετί, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *μεθύω* Ο ημιπολύτιμος λίθος, ήδη γνωστός στην αρχαιότητα, ονομάστηκε έτσι επειδή του απέδιδαν ιδιότητες φυλαχτού κατά τής μέθης. Ως επιστημ. όρος πέρασε και σε ξένες γλώσσες, π χ. αγγλ amethyst, γαλλ améthyste κ.ά].

αμείβω ρ μετβ. {άμει-ψα, -φθηκα} **1.** δίνω αμοιβή (σε κάποιον), δίνω αντιμισθία ή αντάλλαγμα για εργασία, υπηρεσίες κ λπ. *αμείβεται πολύ καλά στη νέα του εργασία* ΣΥΝ πληρώνω **2.** (μτφ με ηθική σημασία) παρέχω ηθική αμοιβή ως αναγνώριση υπηρεσιών που προσφέρθηκαν· *για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα, αμείφθηκε με παράσημα και με τον βαθμό τού στρατηγού* ΣΥΝ ανταμείβω, βραβεύω • **3. *αμείβων*** (ο) {αμείβ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} (α) ΑΡΧΙΤ καθεμία από τις πλάγιες πλευρές τού ζευκτού τής στέγης που έχει σχήμα Λ (λάμβδα) (β) ΝΑΥΤ (στον πληθ.) δύο δοκάρια σε σχήμα Λ (λάμβδα) ως ειδικό σύστημα ιστιοφόρων πλοίων που χρησίμευε για την άρση βαρέων εμπορευμάτων κ.λπ ΣΥΝ γάβριες.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αλλάζω, ανταλλάσσω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε *mei-g^{w}- «αλλάζω, μετατρέπω», πβ. σανσκρ. nimayati «ανταλλάσσει», λατ mu-t-are «αλλάζω», γαλλ. mutuel «αμοιβαίος», αγγλ miss «χάνω» κ.ά]

> **αμείβω – αμοιβή.** Τα **αμείβω** και **αμειψισπορά** γράφονται με *-ει-*, ενώ τα **αμοιβή** (και τα παράγωγα **αμοιβαίος, αμοιβαιότητα**) και **αμοιβάδα** με *-οι-*, σύμφωνα με τις «μεταπτώσεις», τις μεταβολές που συμβαίνουν στα φωνήεντα τής ρίζας και των παραγώγων της (σχήμα. ***λέ**γω – **λό**γος, **μέ**νω – **μό**νος, αλ**εί**φω – αλ**οι**φή, **λεί**πω – **λοι**πός* κ τ.ό) Σημασιολογικά το *αμείβω* είχε αρχικά τη σημ «αλλάζω, ανταλλάσσω», από όπου και πέρασε στη σημ «δίνω σε αντάλλαγμα» και «πληρώνω χρήματα σε αντάλλαγμα προσφερόμενης εργασίας, υπηρεσίας»· το ίδιο ισχύει και για το *αμοιβή*. Επίσης, η έννοια τής αλλαγής είναι φανερή στο *αργυραμοιβός* (που ανταλλάσσει νομίσματα), στο *αμειψισπορά* (η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος) και στο σημερινό **ανταμείβω** (αμείβω με αντάλλαγμα, ως ανταπόδοση ή ως αναγνώριση)
> ‣ *αλοιφή, μεταπτώσεις*

αμείλικτος, -η, -ο κ. **αμείλιχτος 1.** (ενεργ.) αυτός που δεν λυπάται τους άλλους, που δεν τους σπλαχνίζεται. *μετά την κατάληψη τής πολιορκημένης πόλης ο εχθρός φάνηκε ~ την κατέστρεψε ολοσχερώς και εξόντωσε τον άμαχο πληθυσμό* || *θα φανώ ~ μπροστά σε οποιαδήποτε διασπαστική κίνηση* ΣΥΝ ανελέητος, άσπλαχνος ΑΝΤ. φιλεύσπλαχνος, πονετικός· ΦΡ ***αμείλικτο ερώτημα*** το καίριο και πιεστικού χαρακτήρα ερώτημα που απαιτεί άμεση απάντηση· *το ~, είπε ο ποιητής, είναι αν θα μιλάμε Ελληνικά και όχι αν θα μιλάμε δημοτική* **2.** (παθ) αυτός που δεν μαλακώνει, δεν πείθεται, δεν καθησυχάζεται ή δεν καταπραΰνεται: *το ~ πάθος του για εκδίκηση τον οδήγησε στο φονικό* ΣΥΝ άκαμπτος ΑΝΤ μειλίχιος, μαλακός - **αμείλικτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μειλίσσω* «καταπραΰνω, καθησυχάζω» < *μείλι-χος* «γλυκός, αξιαγάπητος», βλ κ. *μειλίχιος*].

αμειψισπορά (η) ΓΕΩΠ. η εναλλαγή καλλιέργειας· η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος, προκειμένου να βελτιωθεί το χώμα και να αυξηθεί η παραγωγή. Επίσης **αμειψισπορία** [1849].
[ΕΤΥΜ < *αμειψι-* (< *αμείβω* «αλλάζω, ανταλλάσσω») + *σπορά*, απόδ τού γαλλ assolement].

αμείωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να μειωθεί: *παρά την αποτυχημένη επένδυση, η οικογενειακή του περιουσία έμεινε ~* || (και για αφηρ έννοιες) *με ~ ενδιαφέρον / ένταση* ΣΥΝ ακέραιος, σταθερός, αδιάκοπος, ακατάπαυστος ΑΝΤ μειωμένος, φθίνων — **αμείωτα** επίρρ

αμέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ών} **1.** η έλλειψη ενδιαφέροντος, προσοχής ή φροντίδας: *~ σε θέματα ασφάλειας δεν επιτρέπεται* ΣΥΝ παραμέληση, αδιαφορία, ολιγωρία ΑΝΤ επιμέλεια, φροντίδα, ενδιαφέρον ΦΡ **εξ αμελείας** από αμέλεια· *οδηγώντας απρόσεκτα, σκότωσε έναν πεζό και καταδικάστηκε για φόνο ~* **2.** το λάθος που προέρχεται από αδιαφορία ή απροσεξία *με συγχωρείτε· ήταν ~ μου να ξεχάσω τα έγγραφα* **3.** ΝΟΜ υποκειμενική κατάσταση, μορφή υπαιτιότητας κατά την οποία ο πράττων προκαλεί χωρίς να το αποδέχεται με την πλημμελή του συμπεριφορά (εξωτερική πλευρά τής αμέλειας) κάποιο παράνομο αποτέλεσμα, το οποίο είτε είχε προβλέψει αλλά από απερισκεψία είχε ελπίσει ότι θα το αποφύγει είτε δεν είχε καν προβλέψει (απροσεξία), όμως θα μπορούσε να το προβλέψει, εάν κατέβαλλε την προσοχή τού μέσου συνετού κοινωνικού ανθρώπου.

αμελέτητος, -η, -ο **1.** (ενεργ) αυτός που δεν μελέτησε, δεν προετοιμάστηκε επαρκώς: *σήμερα πήγε στο σχολείο ~* ΣΥΝ αδιάβαστος, απροετοίμαστος ΑΝΤ διαβασμένος, μελετημένος **2.** (παθ) ο μη μελετημένος, αυτός που δεν προσχεδιάστηκε ή δεν προγραμματίστηκε επακριβώς *οι εργασίες αργούν να ξεκινήσουν, διότι τα σχέδια παραμένουν αμελέτητα στο συρτάρι τής πολεοδομίας* ΣΥΝ ανεξέταστος ΑΝΤ (προ)μελετημένος, προσχεδιασμένος • **3.** αυτός που δεν κατονο-

α- / αν- *στερητικό*
α-μεγέθυντος, -η, -ο
α-μεθόδευτος, -η, -ο
α-μελάνιαστος, -η, -ο
α-μελάνωτος, -η, -ο
α-μελοποίητος, -η, -ο
α-μέλωτος, -η, -ο
α-μεράκλωτος, -η, -ο
α-μερεμέτιστος, -η, -ο
α-μέρευτος, -η, -ο

μάζεται από ντροπή, πρόληψη, δεισιδαιμονία κ λπ. **4.** (ειδικότ.-ευφημ.) ***αμελέτητα*** (τα) (α) οι όρχεις, κυρίως των σφαγίων (β) το φαγητό που φτειάχνεται από όρχεις σφαγίων — **αμελέτητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μελετῶ* Από τη σημ. «μνημονεύω» τού ρ. *μελετῶ* το επίθ. *ἀμελέτητος* προσέλαβε ευφημιστικά τη σημ. αυτού που δεν κατονομάζεται λεκτικά λόγω προλήψεως (π.χ. ο Διάβολος) ή από ντροπή (π.χ. *τα αμελέτητα* οι όρχεις των σφαγίων)]

αμελής, -ής, -ές {αμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αμελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιαφορία ή έλλειψη τής απαιτούμενης προσοχής ΣΥΝ απρόσεκτος, ανεύθυνος ΑΝΤ. επιμελής, προσεκτικός **2.** αυτός που τεμπελιάζει, καθυστερεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του *απολύθηκε γιατί ήταν ~ στα καθήκοντά του* **3.** (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν αφοσιώνεται στα μαθήματά του — **αμελώς** επίρρ. [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μέλω*, βλ. κ. *μέλει*]

αμελητέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να τον αμελήσει κανείς, να μην του δώσει σημασία *~ ποσοστό / στατιστική απόκλιση / ζήτημα* ΣΥΝ ασήμαντος, τιποτένιος ΑΝΤ σημαντικός, αξιόλογος, υπολογίσιμος ΦΡ ***αμελητέα ποσότητα*** (i) ποσότητα τόσο μικρή, που δεν πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν (ii) (μτφ. για ανθρώπους) ασήμαντος, που δεν πρέπει να τον υπολογίζει κανείς: *μη φοβάσαι, δεν έχει καμία δύναμη στην εταιρεία είναι ~.*

αμελλητί επίρρ (λόγ.) χωρίς αργοπορία ή αναβολή: *μετά την έλευση 1 500 000 προσφύγων από τη Μ. Ασία, το προσφυγικό ήταν ένα πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί ~ || υποχρεούται από τον νόμο να υποβάλει ~ την εισήγησή του εντός 30 ημερών* ΣΥΝ αμέσως, ανυπερθέτως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμέλλητος* < *ἀ-* στερητ. + *μέλλω* «προτίθεμαι, καθυστερώ, αναβάλλω»].

αμελώ ρ μετβ. {αμελείς | αμέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδεικνύομαι αδιάφορος, δεν δείχνω την απαιτούμενη προσοχή· *ήταν καλός μαθητής τα προηγούμενα χρόνια, φέτος όμως αμελεί τα μαθήματά του* ΣΥΝ παραμελώ ΑΝΤ επιμελούμαι, φροντίζω **2.** (+να) παραλείπω από απροσεξία ή αδιαφορία: *μην αμελήσεις να φέρεις το βιβλίο που σου ζήτησα* ΣΥΝ ξεχνώ, λησμονώ, παραλείπω ΑΝΤ θυμούμαι — **αμέλημα** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμελῶ (-έω)* < *ἀμελής*]

άμεμπτος, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ) αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να προσάψει κανείς μομφή, αυτός που δεν επιδέχεται κατηγορία: *ήταν συνεπής στην εκτέλεση των καθηκόντων του ένας αμέμπτου διαγωγής υπάλληλος || οι δημόσιοι λειτουργοί οφείλουν να είναι άμεμπτοι* ΣΥΝ ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος ΑΝΤ επίμεμπτος, αξιοκατάκριτος, μεμπτός — **άμεμπτα / αμέμπτως** [αρχ] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *μεμπτός* < *μέμφομαι* «κατηγορώ»].

Αμερικανάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** ανήλικος ή νεαρός Αμερικανός **2.** (σκωπτ.) πρόσωπο που εξαπατάται εύκολα, ο εύπιστος. *για ~ με περνάς και μου λες τέτοια παραμύθια,* ΣΥΝ αφελής, κορόιδο ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ εθνικός*

αμερικανίζω ρ. αμετβ [1890] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ενεργώ ή φέρομαι σαν Αμερικανός· μιμούμαι τους τρόπους, τις συνήθειες, τις μεθόδους ή τις γλωσσικές ιδιοτυπίες των Αμερικανών: *μετανάστες που έζησαν πολλά χρόνια στις Η Π.Α., άρχισαν να αμερικανίζουν || πολύ αμερικανίζεις τελευταία, αν κρίνω από αυτά που φοράς, τα τσιγάρα που καπνίζεις, τη μουσική που ακούς κ.λπ* — **αμερικανισμός** (ο) [1889].

αμερικανικός, -ή, -ό [1805] κ. (καθημ.) **αμερικάνικος,** -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την ήπειρο τής Αμερικής ή τους κατοίκους της: *η ~ χλωρίδα / πανίδα || το ~ τοπίο παρουσιάζει εντυπωσιακή ποικιλία από την Αλάσκα ώς τη Γη τού Πυρός* **2.** (ειδικότ) αυτός που σχετίζεται με τις Η.Π Α ή και τους κατοίκους της. *τα χάμπουργκερ και η κόκα-κόλα είναι σύμβολα τού ~ τρόπου ζωής* ΦΡ ***αμερικανικό όνειρο*** (αγγλ. American dream, φρ. των αρχών τού 20ού αι.) (i) τα ιδανικά τής ελευθερίας και τής ισότητας των ευκαιριών ως θεωρητικό υπόβαθρο για την ίδρυση των Η.Π.Α (ii) η αναζήτηση μιας ζωής με προσωπική επιτυχία και υλική άνεση από κάθε άτομο ξεχωριστά στις Η Π.Α. — **αμερικανικά** κ. (καθημ) **αμερικάνικα** επίρρ , **Αμερικάνικα** (τα) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αμερικανός*

αμερικανόδουλος, -η, -ο (μειωτ. συνήθ για πολιτική ή πολιτικούς) δουλικά εξαρτημένος, πιστός σε βαθμό δουλοπρέπειας στην πολιτική και στα συμφέροντα των Η.Π.Α εις βάρος τής εθνικής ανεξαρτησίας και αξιοπρέπειας: *θεωρούσε την κυβέρνηση ~ και ότι οδηγούσε τη χώρα στην υποτέλεια*

αμερικανοκίνητος, -η, -ο (συνήθ για πολιτικές πράξεις, ενέργειες, στρατηγικές κ λπ.) αυτός που υποκινείται από τις Η.Π.Α. ή εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. *ο ομιλητής μίλησε για ~ δικτατορίες στη Λατινική Αμερική*

αμερικανοκρατία (η) {χωρ πληθ.} η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία των Η.Π.Α. σε άλλες χώρες

αμερικανοκρατούμαι ρ αμετβ. αποθ. {αμερικανοκρατείσαι... | αμερικανοκρατήθηκα} (κυρ για χώρες) εξαρτώμαι (πολιτικά, οικονομικά) από τις Η.Π Α. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αμερικανοποίηση (η) ▸ -ποίηση

Αμερικανός (ο) [1888], **Αμερικανίδα** (η) **1.** ο κάτοικος τής αμερικανικής ηπείρου *πολλοί αγνοούν ότι οι πρώτοι ~ ήταν οι Ινδιάνοι* **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από τις Η.Π.Α : *η κόρη μου παντρεύτηκε έναν Αμερικανό και τώρα ζει στη Βοστώνη* **3.** (συνεκδ , συνήθ με τονισμό στην παραλήγουσα· *Αμερικάνος*) Έλληνας μετανάστης ή γόνος μεταναστών που ζει στην Αμερική ή επέστρεψε από εκεί: *κάθε καλοκαίρι έρχονται στο χωριό μας και οι ~'* Επίσης (καθημ.) **Αμερικάνος** (ο), **Αμερικάνα** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. American]

> **Αμερικανός – Αμερικάνος, αμερικανικός – αμερικάνικος.** Μια αξιοπρόσεκτη σημασιολογική διαφοροποίηση χαρακτηρίζει τα τονικά ζεύγη με τον τόνο στη λήγουσα *(Αμερικανός, αμερικανικός)* ή πέρα από τη λήγουσα *(Αμερικάνος, αμερικάνικος).* Τα **Αμερικανός** και **αμερικανικός** σε πιο επίσημο ύφος δηλώνουν αντιστοίχως το εθνικό ουσιαστικό και το εθνικό επίθετο σε σχέση με την **Αμερική**: τον Αμερικανό πολίτη και ό,τι αφορά στην Αμερική και στον Αμερικανό *(αμερικανική ζωή, αμερικανική σημαία, αμερικανική Βουλή)* Το **Αμερικάνος**, παράλληλα με τη χρήση του ως εθνικού ουσιαστικού, δηλώνει και τον Έλληνα που ζει στην Αμερική *(Ήλθε ο θείος μου ο Αμερικάνος από το Σικάγο).* Αντίστοιχα το *αμερικάνικος* λειτουργεί ως εθνικό επίθετο *(Μιλάει τα Ελληνικά με αμερικάνικη προφορά – Καπνίζει αμερικάνικα τσιγάρα και φοράει αμερικάνικα ρούχα)* και, παράλληλα, μπορεί να σημαίνει αυτόν που σχετίζεται με τους Έλληνες τής Αμερικής. Το *αμερικανικός* παραμένει πάντοτε η επίσημη και τυπική γραπτή και προφορική δήλωση τού επιθέτου.

αμερικανόφερτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από την Αμερική (τις Η.Π.Α) ή γίνεται κατά αμερικανικά πρότυπα: *~ συνήθειες*

αμερικανόφιλος, -η, -ο αυτός που διάκειται φιλικά ή υποστηρίζει το κοινωνικό σύστημα, την εξωτερική πολιτική, τα συμφέροντα των Η Π Α.. *~ εξωτερική πολιτική / χώρα*

Αμερική (η) **1.** ήπειρος στο Δ Ημισφαίριο τής Γης, που περιλαμβάνει δύο κύρια τμήματα, τη Βόρεια (μαζί με την Κεντρική) και τη Νότια Αμερική, καθώς επίσης και τη Γροιλανδία, τα νησιά τού Αρκτικού Ωκεανού, τις Αντίλλες, τις Βερμούδες και τα νησιά Γκαλαπάγκος **2.** (συνεκδ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η Π Α.), το πλουσιότερο και ισχυρότερο κράτος τής αμερικανικής ηπείρου. — **Αμερικανός** (ο) (βλ.λ.), **Αμερικανίδα** (η), **αμερικανικός,** -ή, -ό (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ Η ονομασία προέρχεται από το όνομα τού Ιταλού θαλασσοπόρου και εξερευνητή Amerigo Vespucci, ο οποίος έφθασε στο βόρειο μέρος τής ηπείρου το 1497]

αμερίκιο (το) {αμερικίου} ΧΗΜ τεχνητό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Am) (βλ. κ. λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. americium, από το όνομα τής αμερικανικής ηπείρου· πβ. λ. *ευρώπιο*].

αμέριμνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μέριμνες ή φροντίδες, απαλλαγμένος από έγνοιες ή ευθύνες: *μετά τον θάνατο των γονέων της έπαψε να είναι ~ και αναγκάστηκε να αναλάβει τις ευθύνες της* ΣΥΝ ξέγνοιαστος, ανέμελος ΑΝΤ πολυάσχολος, (λόγ) περίφροντις. — **αμέριμνα** επίρρ , **αμεριμνησία** (η).

αμέριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μοιραστεί σε μέρη, ακαταμέριστος· (κατ' επέκτ.) ολόκληρος, πλήρης. *θα έχετε την ~ συμπαράσταση τής πολιτείας || ~ εμπιστοσύνη / υποστήριξη.* ΣΥΝ ακέραιος, απόλυτος — **αμέριστα / αμερίστως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μερίζω*]

αμερόληπτος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν μεροληπτεί στη γνώμη ή την κρίση του που δεν επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες (συμπάθειες, αντιπάθειες) στην κρίση του: *~ δικαστές / άποψη* ΣΥΝ αντικειμενικός, απροκατάληπτος ΑΝΤ μεροληπτικός, υποκειμενικός, προκατειλημμένος — **αμερόληπτα** επίρρ , **αμεροληψία** (η) [1867], **αμεροληπτώ** ρ [1871] {-είς..}

αμέρωτος, -η, -ο [μεσν.] μη εξημερωμένος ΣΥΝ ανήμερος, ανημέρωτος ΑΝΤ ημερωμένος, εξημερωμένος. — **αμέρωτα** επίρρ.

άμεσα επίρρ · απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος: *αγοράζουμε τα προϊόντα ~ από τους παραγωγούς, ώστε να μας έρχονται φθηνότερα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αμέσως*

άμεσος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ (λόγ.) αμέσ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που γίνεται χωρίς μεσολάβηση ή παρέμβαση: *ζήτησε ~ επικοινωνία μέσω προσωπικών συναντήσεων δύο φορές την εβδομάδα || ~ αποτέλεσμα / εκλογή / επέμβαση / συμμετοχή* ΣΥΝ αμεσολάβητος ΑΝΤ. έμμεσος **2.** ΠΟΛΙΤ ***άμεση δημοκρατία*** βλ λ. *δημοκρατία* **3.** (για σχέση συγγένειας) αυτός που συνδέεται απευθείας, χωρίς μεσολάβηση άλλου: *~ απόγονος / κληρονόμος* • **4.** αυτός που συντελείται χωρίς να μεσολαβήσει χρονικό διάστημα, χωρίς καμία καθυστέρηση: *η απάντησή του ήταν ~ και σκληρή* ΑΝΤ καθυστερημένος **5.** αυτός που δεν επιδέχεται καθυστέρηση ή αναβολή. *η κατάσταση τού ασθενούς απαιτεί ~ χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ επείγων **6.** αυτός που αφορά στο παρόν ή/και στο εγγύς μέλλον: *στα ~ σχέδιά μας περιλαμβάνεται και η επέκταση τού εργοστασίου* ΣΥΝ προσεχής, βραχυπρόθεσμος ΑΝΤ μακροπρόθεσμος, απώτερος **7. *Άμεση / Άμεσος Δράση*** η ειδική υπηρεσία τής Αστυνομίας που αντιμετωπίζει τα έκτακτα περιστατικά **8.** ΟΙΚΟΝ ***άμεσοι φόροι*** οι φόροι που καταβάλλονται στο κράτος απευθείας από τον πολίτη ως φόροι στο εισόδημα (κατ' αντιδιαστολή προς τους έμμεσους φόρους, που εισπράττονται με πρόσθετα τέλη σε είδη, υπηρεσίες κ ά., όπως π.χ. τσιγάρα, ποτά, καλλυντικά, χαρτόσημα) **9.** ΦΙΛΟΣ ***άμεση γνώση*** αυτή που αποκτάται απευθείας από τις αισθήσεις • **10.** ΓΛΩΣΣ ***άμεσο αντικείμενο*** (σε μεταβατικά ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο που δέχεται απευθείας την ενέργεια τού υποκειμένου και αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος: *στην πρόταση «δίνω το μολύβι στην Έφη» το «μολύβι» είναι το ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έμμεσος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ + *μέσος*].

αμεσότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } **1.** η απουσία καθυστέρησης ή εμμεσότητας: *για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, απαιτείται ~ ενεργειών || η ~ τής αντίδρασης κάποιου* **2.** (στην επικοινωνία) η ύπαρξη στοιχείων όπως η σαφήνεια και η ακρίβεια (λόγου), η απλότητα και

η ειλικρίνεια, τα οποία κάνουν κάποιον/κάτι προσιτό, κατανοητό και αποδεκτό: *η ~ τού πωλητή έκανε τον πελάτη να αισθανθεί φιλικά* || *ο λόγος του είχε μεγάλη ~ και βρήκε απήχηση στο κοινό.*

αμέσως επίρρ. χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, χωρίς χρονοτριβή ΣΥΝ (λόγ.) ευθύς, αυτοστιγμεί, αυθωρεί, πάραυτα, παραχρήμα, εν ριπή οφθαλμού, αμελλητί, (καθημ.) στη στιγμή, στο λεπτό: *-Έναν καφέ, παρακαλώ' -~, έφτασε.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἄμεσος*].

> **αμέσως – άμεσα.** Η χρήση τού **άμεσα** σε όλες τις περιπτώσεις, με την αντίληψη ότι είναι τύπος τής δημοτικής, αντί τού **αμέσως**, είναι εσφαλμένη. Άλλη η σημ. τού *άμεσα* και άλλη τού *αμέσως*. *Άμεσα* είναι το αντίθετο τού **έμμεσα** και σημαίνει «απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός»: *Με ημίμετρα και παρακλήσεις δεν λύνεται το θέμα· πρέπει να τεθεί άμεσα στους υπευθύνους και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν* Διαφορετική είναι η σημ τού *αμέσως* σημαίνει «χωρίς καθυστέρηση, τώρα». *Πρέπει να του μιλήσεις αμέσως, για να μη χαθεί πολύτιμος χρόνος – Μας απάντησε αμέσως, μόλις τον ρωτήσαμε* Στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις η χρήση τού *άμεσα* αλλάζει το νόημα: «*Πρέπει να του μιλήσεις άμεσα* .» θα σήμαινε «απευθείας, χωρίς να μεσολαβήσουν άλλοι»! Το ίδιο και το «*μας απάντησε άμεσα*..»! (πβ. κ. αγρίως – *άγρια*, αδίκως - *άδικα*, αδιακρίτως – *αδιάκριτα* κ ά)

αμετάβατος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που δηλώνει απουσία μεταβατικότητας: ~ *χρήση* / *μορφή* / *σύνταξη* **2. *αμετάβατο ρήμα*** το ρήμα τού οποίου η ενέργεια δεν μεταβαίνει σε εξωτερικό ή εξωτερικό αντικείμενο (πρόσωπο, ζώο, πράγμα), αλλά παραμένει στο υποκείμενό του, π.χ *τρέχω, πηγαίνω, εργάζομαι, υποφέρω* κ.ά · κατ' αντιδιαστολή προς το *μεταβατικό ρήμα* (π χ *στέλνω χρήματα* / *βλέπω τη θάλασσα*).
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «αδιάβατος», < *ἀ-* στερητ. + *μεταβαίνω*. Η γραμματική σημ. ήδη μτγν.].

αμεταβίβαστος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που δεν έχει μεταβιβαστεί ή δεν μεταβιβάζεται: ~ *είδηση* / *μήνυμα* ΣΥΝ αδιαβίβαστος, ανεπίδοτος ΑΝΤ μεταβιβασμένος, διαβιβασμένος **2.** (α) αυτός που δεν είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί ή να εκχωρηθεί σε άλλον: *λόγω νομικών κωλυμάτων η περιουσία είναι προς ώρας* ~ ΑΝΤ μεταβιβάσιμος (β) ΝΟΜ ***αμεταβίβαστο δικαίωμα / αμεταβίβαστη αξίωση*** το δικαίωμα που δεν μπορεί να μεταβιβαστεί από τον φορέα του (δηλ. τον δικαιούχο) σε άλλον, συνήθ λόγω τής προσωποπαγούς του φύσεως.

αμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, δεν έχει υποστεί αλλαγή: ~ *θερμοκρασία* / *κατάσταση* / *πολιτική* / *θέση* / *φόρος* / *απόφαση* / *τιμή* || *διατηρώ κάτι αμετάβλητο* || *παραμένω αμετάβλητος* ΣΥΝ αναλλοίωτος ΑΝΤ μεταβεβλημένος, αλλοιωμένος. — **αμετάβλητα / αμεταβλήτως** [μτγν.] επίρρ.

αμετάβολος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μεταβάλλεται· στη ΦΡ ΒΙΟΛ ***αμετάβολα έντομα*** τα πιο πρωτόγονα έντομα, που δεν αλλάζουν μορφή κατά την ανάπτυξή τους ΑΝΤ μετάβολα.

αμετάγραπτος, -η, -ο [μεσν.] κ. **αμετάγραφος** (σημ. 1) **1.** αυτός που δεν έχει μεταγραφεί, δηλ αυτός τού οποίου δεν υπάρχει αντίγραφο ΑΝΤ μεταγεγραμμένος **2.** ΝΟΜ (συνήθ. για συμβόλαια αγοραπωλησίας ακινήτων) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στο βιβλίο μεταγραφών τού υποθηκοφυλακείου.

αμετάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μετέβαλε θέση, που δεν μετατοπίστηκε ή δεν μπορεί να μετατοπιστεί: ~ *σκοπός* / *απόφαση* / *ημερομηνία* ΣΥΝ αμετακίνητος, αμετατόπιστος, ασάλευτος ΑΝΤ μετακινούμενος, μετατοπισμένος **2.** (μτφ. για δημοσίους υπαλλήλους) αυτός που δεν κατέλαβε άλλη οργανική θέση, που δεν πήρε ή δεν μπορεί να πάρει μετάθεση **3. *αμετάθετο*** (το) η υποχρεωτική για την υπηρεσία παραμονή δημοσίου υπαλλήλου επί ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα σε ορισμένη θέση τής κεντρικής ή τής περιφερειακής διοίκησης. — **αμετάθετα / αμεταθέτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *μετατίθημι*, βλ. κ. *μεταθέτω*]

αμετακίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μετακινήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να μετακινηθεί ΣΥΝ αμετατόπιστος, ασάλευτος **2.** (μτφ) αυτός που δεν μετακινείται από θέση / άποψη: *έμεινε* ~ *στις αποφάσεις του* ΣΥΝ απαρασάλευτος, ανυποχώρητος. — **αμετακίνητα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*

αμετάκλητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να ανακληθεί: *μην προσπαθείτε να με μεταπείσετε· η απόφασή μου είναι οριστική και* ~ ΣΥΝ τελεσίδικος, οριστικός ΑΝΤ μετακλητός, ανακλητός **2.** ΝΟΜ. ***αμετάκλητη απόφαση*** η τελεσίδικη απόφαση η οποία δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί με τα έκτακτα ένδικα μέσα τής αναιρέσεως και τής αναψηλαφήσεως είτε γιατί πέρασε άπρακτη η προθεσμία ασκήσεώς τους είτε γιατί αυτά τα ένδικα μέσα όντως ασκήθηκαν άπαξ και απορρίφθηκαν (πβ λ. *ανέκκλητος, τελεσίδικος*). — **αμετάκλητα / αμετακλήτως** [1833] επίρρ.

αμετάλαβος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μετέλαβε, που δεν κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων *του επιβλήθηκε επιτίμιο να μείνει δύο χρόνια* ~ ΣΥΝ ακοινώνητος Επίσης **αμεταλάβητος** κ. **αμετάληπτος** [μτγν.]

αμετάλλακτος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ αυτός που δεν έχει υποστεί μετάλλαξη· ~ *ιός* — **αμεταλλάκτως** επίρρ. [1859]

αμέταλλος, -η, -ο [1887] ΧΗΜ (χημικό στοιχείο) που δεν εκδηλώνει καμία από τις ιδιότητες των μετάλλων (σκληρότητα, ηλεκτρική αγωγιμότητα κ λπ), όπως το οξυγόνο, το θείο, τα αλογόνα κ ά.

αμετανόητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν μετανόησε ή δεν είναι δεκτικός μετανοίας: *ο δολοφόνος ήταν ~ για το έγκλημά του* ΣΥΝ αμεταμέλητος ΑΝΤ μετανοημένος, μεταμελημένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αλλάζει, δεν πρόκειται να αλλάξει τρόπο ζωής, σκέψης *οι φίλοι του του έλεγαν να πάψει να ξενυχτάει, αλλά αυτός εκεί, ~'* || *~ ρομαντικός* / *ιδεολόγος* ΣΥΝ αδιόρθωτος - **αμετανόητα** επίρρ., **αμετανοησία** (η) [1886]

αμετάπειστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν μεταπείστηκε ή δεν μεταπείθεται: *και τι δεν του είπα για να τον κάνω να αλλάξει γνώμη αλλά εκείνος* ~ ΣΥΝ ανένδοτος, αδιάλλακτος, ανυποχώρητος. — **αμετάπειστα / αμεταπείστως** [μτγν] επίρρ.

αμετάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παρουσιάζει μεταπτώσεις ως προς την ένταση και την ισχύ του, που παραμένει αμείωτος: *παρακολούθησα όλη τη διάλεξη με* ~ *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αδιάπτωτος, αμείωτος ΑΝΤ μειωμένος, ελαττωμένος. — **αμετάπτωτα / αμεταπτώτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *μεταπίπτω*].

αμετάφραστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει μεταφραστεί: *το έργο αυτού τού ποιητή είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ μεταφρασμένος **2.** αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να μεταφραστεί. *ορισμένες λέξεις με έντονο βιωματικό περιεχόμενο (π.χ. λεβεντιά) είναι ~ από τη μία γλώσσα στην άλλη* ΑΝΤ μεταφράσιμος

αμέτι-μουχαμέτι επίρρ.· (εκφραστ.) με κάθε τρόπο, οπωσδήποτε για να δηλωθεί η επιμονή, το πείσμα κάποιου για κάτι: *έχει βαλθεί ~ να με πείσει να της αγοράσω αυτοκίνητο* ΣΥΝ ντε και καλά / σώνει και καλά
[ΕΤΥΜ < τουρκ. amet muhabbet ή < αραβ. ümmeti Muhammet «μουσουλμάνοι», που εχρησιμοποιείτο σε προσφωνήσεις].

αμετουσίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μετουσιωθεί.

αμέτοχος, -η, -ο αυτός που δεν παίρνει μέρος, δεν αναμειγνύεται σε κάτι· *έμεινε ~ στη συζήτηση* ΑΝΤ συμμέτοχος, κοινωνός
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *μετέχω*].

αμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αδύνατον να μετρηθεί, άπειρος: *στον ουρανό υπάρχουν ~ αστέρια* ΣΥΝ αναρίθμητος ΑΝΤ μετρήσιμος **2.** (εκφραστ.) αυτός που είναι εντυπωσιακά μεγάλος σε αριθμό: *στο σπίτι του έχει πέντε βιβλιοθήκες με ~ βιβλία!* ΣΥΝ πολυάριθμος ΑΝΤ ολιγάριθμος, ευάριθμος. - **αμέτρητα / αμετρήτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

αμετροεπής, -ής, -ές {αμετροεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει μέτρο στα λόγια του, που φλυαρεί ~ *ομιλητής* ΣΥΝ φλύαρος **2.** αυτός που λέει υπερβολικά λόγια, μεγαλοστομίες ή προσβολές. — **αμετροέπεια** (η) [1887], **αμετροεπώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄμετρος* + *-επής* < *ἔπος* «λόγος»]

άμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί ΣΥΝ. αμέτρητος, απειράριθμος ΑΝΤ ολιγάριθμος, πεπερασμένος **2.** (μτφ) αυτός που υπερβαίνει τα όρια, το μέτρο: *οι πράξεις του φανερώνουν ~ φιλοδοξία* || ~ *αισιοδοξία* ΣΥΝ υπερβολικός ΑΝΤ μετρημένος, συγκρατημένος. — **άμετρα / αμέτρως** [αρχ] επίρρ.

αμετρωπία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ ανωμαλία τής οράσεως (συνήθ μυωπία, υπερμετρωπία, αστιγματισμός), που οφείλεται σε απόκλιση από το φυσιολογικό, είτε τού βολβού τού ματιού είτε τής διαθλάσεως που γίνεται μέσα σε αυτό.
[ΕΤΥΜ < *ἄμετρος* + *-ωπία* < θ. *-ωπ-*, από όπου και αρχ *ὤψ* (γεν *ὠπός*) «οφθαλμός», ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ amétropie].

αμή μόρ. → αμέ

αμήν επιφών. ΘΡΗΣΚ (ως κατακλείδα προσευχών, εκκλησιαστικών ύμνων, εκφωνήσεων κ.λπ με ευχετική σημασία) είθε, μακάρι, γένοιτο ΦΡ. (α) ***αμήν (και πότε)!*** (i) (απαντητικά) ως ενίσχυση σε προηγούμενη ευχή. *-Με το καλό να γυρίσεις πίσω στον τόπο σου! -~'* (ii) (απαντητικά ως έκφραση ευχής για κάτι που μόλις ειπώθηκε): *-Σε λίγα χρόνια θα μαζέψει τα λεφτά που χρειάζεται και θα ξεχρεώσει το σπίτι του' -~!* (β) ***ώσπου να πεις αμήν*** σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ αμέσως, ώσπου να πεις κύμινο (γ) ***στο αμήν*** στο έσχατο σημείο, στο απροχώρητο, στο όριο (αντοχής, υπομονής κ.λπ.): *όταν η υπομονή μου έφθασε ~, τον παράτησα σύξυλο κι έφυγα* || *με έχει φέρει ~ με τη συμπεριφορά του.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. amēn «ας γίνει, είθε» < ρ. amán «είμαι αξιόπιστος»]

αμηνόρροια (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η διακοπή τής εμμήνου ρύσεως, που οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (εγκυμοσύνη, γαλουχία, εμμηνόπαυση) είτε σε παθολογικά (ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές, έλλειψη ή περίσσεια ορμονών, κύστεις, όγκους κ.ά.) ΣΥΝ εμμηνολήξία, δυσμηνόρροια ΑΝΤ εμμηνόρροια, εμμηνορρυσία, έμμηνα, περίοδος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *α-* στερητ + *μην, μηνός* + *ρέω*), < γαλλ aménorrhée].

αμητός (ο) (λόγ.) **1.** το προϊόν τού θερισμού, η συγκομιδή ΣΥΝ σοδειά, εσοδεία, σόδιασμα **2.** (μτφ) η αποκόμιση υλικών ή πνευματικών αγαθών: ~ *γνώσεων* / *σοφίας.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄμητος* «θερισμός» < *ἀμῶ (-έω)* «κόβω, θερίζω» < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε **me-t-* «θερίζω». πβ. λατ. meto «θερίζω», γαλλ moisson «θερισμός», ισπ. mies, ιταλ messe, γερμ Mahd, αγγλ. mow «θερίζω» κ ά].

αμηχανία (η) {χωρ. πληθ } η αδυναμία να αντιδράσει κανείς με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε. *βρίσκομαι σε* ~ || *αισθάνομαι* ~.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ένδεια εξαιτίας τής έλλειψης μέσων, πό-

ρων», < *ἀμήχανος*].

αμήχανος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε αδυναμία να αντιδράσει με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε (συνήθ. λόγω εκπλήξεως, αιφνιδιασμού, απελπισίας κ.λπ.): *τα έχασε τελείως και έμεινε να με κοιτάζει ~ περιμένοντας να του πω εγώ τι θα κάνει* — **αμήχανα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *μηχανή* Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. *ἀμήχανος* πρέπει να δήλωνε «τον στερούμενο μηχανής», δηλ. μέσων, πόρων, διεξόδου κ.ά. Εν συνεχεία η λ. εξέφρασε κυρίως το συναίσθημα τής αβεβαιότητας, τής αδυναμίας στη λήψη αποφάσεων]

αμίαντο (το) {αμιάντου} **1.** πλέγμα τεχνητού αμιάντου (ύφασμα εμβαπτισμένο σε χημικές ουσίες), που τοποθετείται στις λάμπες αερίου, πετρελαίου και οινοπνεύματος, για να δίνει ένταση και λευκότητα στο παραγόμενο φως • **2.** κατεργασμένο λευκό δέρμα, που χρησιμοποιείται στις σόλες υποδημάτων

αμίαντος, -η, -ο (λόγ.) (με ηθικό ή/και θρησκευτικό περιεχόμενο) αυτός που δεν έχει μιανθεί, δεν έχει μολυνθεί ηθικά ΣΥΝ αμόλυντος, καθαρός, άσπιλος, αγνός ΑΝΤ μιασμένος, μιαρός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + θ *μιαν-*, πβ. αόρ. *ἐ-μίαν-α*, ρ *μιαίνω* (< *μιάν-jω*)]

αμίαντος (ο) {αμιάντ-ου | -ων, -ους} κάθε άφλεκτο ορυκτό με ινώδη μορφή, από το οποίο κατασκευάζονται προϊόντα (κλωστές, υφάσματα, χαρτί κ.ά.) που δεν καίγονται. — **αμιαντοειδής,** -ής, -ές κ. **αμιαντώδης,** -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. amiante) < λατ. amiantus < αρχ *ἀμίαντος (λίθος)*, ονομασία που αναφερόταν σε είδος ασβέστη και χαρακτήριζε την καθαρότητα τού χρώματός του]

αμιαντοσωλήνας (ο) σωλήνας κατασκευασμένος από αμίαντο.

αμιαντοτσιμέντο (το) τσιμέντο ενισχυμένο με ίνες αμιάντου που χρησιμοποιείται στην οικοδομική, την κατασκευή σωλήνων και σε δομικές και διακοσμητικές εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. asbestos-cement (νόθο σύνθ.)].

αμιαντωρυχείο (το) [1859] ορυχείο αμιάντου

αμιάντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ πνευμονική πάθηση που οφείλεται σε εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης αμιάντου.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. asbestosis].

αμιγής, -ής, -ές {αμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με άλλο υλικό ή δεν περιλαμβάνει προσμείξεις, ξένα σώματα κ.λπ.: *η περιοχή κατοικείται από ~ ελληνικό πληθυσμό* || *~ γλώσσα / κυβέρνηση* (με μέλη από έναν μόνο πολιτικό χώρο) / *σύνθεση* ΣΥΝ άμικτος, ανόθευτος, καθαρός ΑΝΤ ανάμικτος, μικτός, συμμιγής· ΦΡ ***ουδέν κακόν αμιγές καλού*** *(οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ)* δεν υπάρχει κάτι δυσάρεστο, που να μην έχει και ευχάριστες πλευρές, δεν υπάρχει κακό που να μη συνεπιφέρει και κάτι καλό: *~! Η εκλογική ήττα οδήγησε στην πολιτική ανασυγκρότηση τού κόμματος.* — **αμιγώς** επίρρ [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-μιγής* < *μ(ε)ίγ-νυ-μι*].

αμίλητος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν μιλά, *όλοι μιλούσαν και γελούσαν, μόνο ο Πέτρος καθόταν στη γωνιά του ~* ΣΥΝ. σιωπηλός, βουβός ΑΝΤ ομιλητικός **2.** ΛΑΟΓΡ ***αμίλητο νερό*** το νερό για τον κλήδονα (βλ. λ.), το οποίο μεταφέρουν οι κοπέλες από τη βρύση χωρίς να μιλούν (για να μην ταραχθεί το στοιχειό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κατοικεί στην πηγή)· ΦΡ. ***ήπια το αμίλητο νερό*** έπαψα να μιλώ, απόμεινα εντελώς σιωπηλός, χωρίς να βγάζω μιλιά. — **αμίλητα** επίρρ

άμιλλα (η) {χωρ. πληθ.} συναγωνισμός (συνήθ. χωρίς αντιπαλότητα, οπότε συμβάλλει στη βελτίωση όσων συναγωνίζονται)· η προσπάθεια για διάκριση και υπεροχή (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ανταγωνισμό, ο οποίος διακρίνεται από έντονη αντιπαλότητα): *στόχος των αθλητικών αγώνων δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή και η ευγενής ~ μεταξύ των αντιπάλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅμιλλα* < **ἅμ-ιλjα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἅμα* «μαζί, συγχρόνως» + *-ιλjα*].

αμιλλώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αμιλλάται : μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) προσπαθώ να ξεπεράσω (κάποιον), να υπερτερήσω· συμμετέχω σε συναγωνισμό (χωρίς εχθρική διάθεση): *οι πόλεις αμιλλώνται για τη διοργάνωση τού καλύτερου φεστιβάλ* || *οι αθλητές τού στίβου αμιλλώνται για τη νίκη* ΣΥΝ διαγωνίζομαι, συναγωνίζομαι, παραβγαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁμιλλῶμαι (-άο-)* < *ἅμιλλα*].

αμίμητος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για κωμικούς, δηκτικές δηλώσεις, σχόλια) αυτός που είναι τόσο επιτυχημένος στο είδος του, ώστε δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο μιμήσεως ή αντιγραφής: *είπε το εξής αμίμητο «..»* || *ο Χοντρός και ο Λιγνός υπήρξαν ~ κινηματογραφικό δίδυμο* ΣΥΝ ανεπανάληπτος. — **αμίμητα** επίρρ.

αμίνη (η) [1880] {αμινών} ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των οργανικών ενώσεων που περιέχουν στο μόριό τους μία ή περισσότερες αμινικές ομάδες.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. amine (οπτικό δάνειο) < am(moniac) + παραγ. επίθημα -ine].

αμινικός, -ή, -ό ΧΗΜ **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αμίνες **2.** ***αμινική ομάδα*** αζωτούχος ρίζα χαρακτηριστική σε πολλές οργανικές ενώσεις.
[ΕΤΥΜ. Βλ.λ. *αμινοξύ*]

αμινο- κ. **αμιν-** ΧΗΜ α' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** πολυσύνθετες οργανικές ενώσεις: *αμινο-φαινόλες, αμιν-οξέα* **2.** παρουσία αμινών (κάπου): *αμιν-ουρία, αμιν-οξαιμία*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον τ. *αμίνη / -ες* (βλ. λ.) και απαντά σε μεταφρ. δάνεια χημ. όρων (λ.χ. αγγλ. aminoacid «αμινοξύ»)]

αμινοξύ (το) {αμινοξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ οργανική ένωση που περιέχει τουλάχιστον μία καρβοξυλική και μία αμινική ομάδα, από την ένωση των οποίων προέρχονται οι πρωτεΐνες. Επίσης **αμινοκαρβονικό οξύ**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο < *αμιν(ο)-* (< ξέν. όρ., πβ. αγγλ. amin(o)- < λατ. am[monium] < ελλην. *ἀμμωνία*) + *οξύ*, πβ. αγγλ. aminoacid].

αμιξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (για μέταλλα) η έλλειψη μείξεως, αναμείξεως ή προσμείξεως ΣΥΝ. καθαρότητα **2.** (ειδικότ. για πρόσωπα, πληθυσμούς, έθνη κ.λπ.) έλλειψη επικοινωνίας ή και επιμιξίας με άλλους ανθρώπους ΣΥΝ ακοινωνησία, απομόνωση — **άμικτος,** -η, -ο [αρχ.], **άμικτα / αμίκτως** [αρχ.] επίρρ

αμιράς (ο) {αμιράδων} ΙΣΤ (κατά τον Μεσαίωνα) ηγεμόνας ή ανώτατος στρατιωτικός σε αραβική χώρα
[ΕΤΥΜ μεσν < αραβ. amir «διοικητής»].

αμισθί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς μισθό, χωρίς πληρωμή ΣΥΝ (λαϊκ.) τζάμπα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

άμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς την καταβολή μισθού: *η φροντίδα αναπήρων αποτελεί στον σύλλογό μας ~ και εθελοντική εργασία* ΣΥΝ δωρεάν **2.** (για πρόσ.) αυτός που εργάζεται χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα (μισθό) ή που αμείβεται για την εργασία του με άλλη μορφή πληρωμής: *οι υπάλληλοι στη γραμματεία είναι ~, εργάζονται εθελοντικά* ΑΝΤ έμμισθος, μισθωτός

Αμισός (η) αρχαία πόλη τής Μ. Ασίας, η μετέπειτα Σαμψούς (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου προελλην. τοπωνύμιο Η μεσν. ονομασία *Σαμψούς* ανάγεται στο όν. Samson (πιθ. < *εἰς Ἀμισόν*, βλ. κ. *Κωνσταντινούπολη*), με το οποίο οι Σελτζούκοι αποκάλεσαν τον οικισμό που ίδρυσαν εκεί τον 11ο αι.]

άμισχος, -η, -ο [μτγν.] ΒΟΤ αυτός που δεν έχει μίσχο ΑΝΤ έμμισχος

αμίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ο πολλαπλασιασμός των κυττάρων με διάσπαση τού ενός σε δύο, αλλά χωρίς ίση κατανομή των στοιχείων του
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *μίτωση* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. amitosis]

άμμες δε γ' εσσόμεθα πολλώ κάρρονες (*ἄμμες δὲ γ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρρονες*, Πλουτάρχου *Λυκοῦργος* 21) (εμείς θα γίνουμε πολύ καλύτεροι) για να εκφραστεί η αυτοπεποίθηση των νέων ότι θα ξεπεράσουν τους μεγαλυτέρους· από τραγούδι των νεαρών Σπαρτιατών, που δήλωνε την επιθυμία τους να ξεπεράσουν τους προγόνους τους σε αξία.

αμμοαργιλώδης, -ης, -ες {-ους | -εις (ουδ. -η), **-ών**} (για πετρώματα ή εδάφη) αυτός που αποτελείται από άμμο και άργιλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

αμμοβολέας (ο) {αμμοβολ-είς, -έων} μηχάνημα με το οποίο γίνεται η αμμοβολή.
[ΕΤΥΜ < *αμμοβολή*].

αμμοβολή (η) μέθοδος επεξεργασίας επιφανειών με την εκτόξευση άμμου, ρινισμάτων χάλυβα ή κόκκων άλλου λειαντικού μέσου, ώστε να γίνουν τραχείες ή να καθαριστούν από σκουριά, χρώμα κ.ά. (π.χ. στον ναυπηγοεπισκευαστικό τομέα).
[ΕΤΥΜ < *άμμος* + *-βολή* < *βάλλω*].

αμμοβολώ ρ. μετβ. {αμμοβολείς . | αμμοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ ως μέθοδο επεξεργασίας ή καθαρισμού επιφανειών την αμμοβολή (βλ. λ.) — **αμμοβολιστής** (ο).

αμμοδοχείο (το) [1889] (παλαιότ.) **1.** ειδικό δοχείο που περιείχε πολύ λεπτή άμμο, την οποία άπλωναν πάνω στα χειρόγραφα, για να στεγνώσει η μελάνη **2.** δοχείο με άμμο που χρησίμευε ως σταχτοδοχείο, πτυελοδοχείο κ.λπ. Επίσης **αμμοδόχη** κ. **αμμοδόχος** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Sandfass]

αμμοθεραπεία (η) [1896] {αμμοθεραπειών} θεραπεία που συνίσταται στην υποβολή τού ασθενούς σε αμμόλουτρα ή σε κατάκλιση στην άμμο.

αμμοθύελλα (η) {αμμοθυελλών} το σύνολο των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούν ως αποτέλεσμα ισχυρού ανέμου σε αμμώδη έκταση (συνήθ. έρημο), που σηκώνει και μετακινεί μεγάλες ποσότητες άμμου και σκόνης.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandstorm]

αμμοκονία (η) {αμμοκονιών} (λόγ.) ο σοβάς (βλ. λ.) ΣΥΝ αμμοκονίαμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τσιμέντο», < *ἄμμος* + *κονία* < *κόνις, -εως* (βλ. κ. *σκόνη*)].

αμμοκονίαμα (το) [1887] {αμμοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σοβάς.

αμμοκονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (στην οικοδομή) η επίχριση τοίχων με αμμοκονίαμα το σοβάντισμα

αμμοκονιαστής (ο) [1894] (λόγ.) ο τεχνίτης που σοβαντίζει, ο σοβατζής

α- / αν- *στερητικό*

α-μεταμέλητος, -η, -ο
α-μεταμόρφωτος, -η, -ο
α-μεταμόσχευτος, -η, -ο
α-μεταμφίεστος, -η, -ο
α-μετάνιωτος, -η, -ο
α-μετάπλαστος, -η, -ο
α-μεταποίητος, -η, -ο
α-μεταπούλητος, -η, -ο
α-μεταρρύθμιστος, -η, -ο
α-μετάστατος, -η, -ο
α-μετασχημάτιστος, -η, -ο
α-μετάτακτος, -η, -ο
α-μετατόπιστος, -η, -ο
α-μετάτρεπτος, -η, -ο
α-μεταφύτευτος, -η, -ο
α-μεταχείριστος, -η, -ο
α-μετεκπαίδευτος, -η, -ο
α-μετεξέλικτος, -η, -ο
α-μετονόμαστος, -η, -ο
α-μετρίαστος, -η, -ο
α-μηδένιστος, -η, -ο
α-μήνυτος, -η, -ο
α-μηχανοποίητος, -η, -ο
α-μισθοδότητος, -η, -ο
α-μίσθωτος, -η, -ο

αμμοληψία (η) {αμμοληψιών} η λήψη άμμου από παραλία, κοίτη ποταμού κ.α. (π.χ. για εργαστηριακή εξέταση)
[ΕΤΥΜ < *άμμος* + *-ληψία* < *λήψη*].

αμμόλιθος (ο) [1856] {αμμολίθ-ου | -ων, -ους} ο ψαμμίτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμόπετρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandstone]

αμμόλουτρο (το) [1862] ΙΑΤΡ η κάλυψη μέρους ή ολόκληρου τού σώματος με θερμή από τον ήλιο άμμο κυρ. για θεραπεία ρευματικών παθήσεων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandbath].

αμμόλοφος (ο) [1892] λόφος από άμμο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandhill].

αμμόμετρο (το) [1867] {αμμομέτρ-ου | -ων} η κλεψύδρα (βλ.λ., σημ. 2).

αμμόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αμμόλιθος (βλ.λ.).

άμμος (η) **1.** σύνολο από πάρα πολύ μικρούς και λεπτούς κόκκους ή λεπτά θραύσματα ορυκτών ή πετρωμάτων, που δημιουργείται από τη διαβρωτική ενέργεια των υδάτων, των ανέμων ή/και των παγετώνων και βρίσκεται στις ακρογιαλιές, στους θαλάσσιους και λιμναίους βυθούς, στην κοίτη και τις εκβολές των ποταμών, καθώς και σε ερήμους: *ψιλή / χοντρή / λευκή / κίτρινη ~ || αυτή η παραλία δεν έχει άμμο, αλλά βότσαλα || το πόδι της βούλιαξε στην άμμο || τινάζω την άμμο από τα παπούτσια || το επαρχιακό γήπεδο αντί για χόρτο είχε ~* ΦΡ (α) ***άμμος θαλάσσης*** ψιλή άμμος από τη θάλασσα που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (β) ***σαν την άμμο τής θαλάσσης*** για πάρα πολύ μεγάλο αριθμό από πρόσωπα ή πράγματα (γ) ***κινούμενη άμμος*** βλ. λ. *κινούμενος* **2.** (ειδικότ.) λεπτόκοκκο υλικό που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες και προέρχεται είτε από ποταμούς ή θάλασσες *(φυσική ~)* είτε κυρ. από λατομεία *(θραυστή ~)*: *αναμειγνύω άμμο, ασβέστη και νερό* **3.** (συνεκδ.) η παραθαλάσσια αμμώδης λωρίδα ξηράς: *τα παιδιά φτιάχνουν πύργους στην ~* ΣΥΝ αμμουδιά· ΦΡ (μτφ.) ***χτίζω στην άμμο*** επιχειρώ ή σχεδιάζω κάτι που είναι ή θεωρείται αβέβαιο, επισφαλές, ματαιοπονώ. *«είναι κακό στην άμμο να χτίζεις παλάτια»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄμμος*, από συμφυρμό των συνωνύμων *ἄμαθος* (< **ἄμαθος*) και *ψάμμος*, πιθ. από Ι.Ε. *sam-dh-, πβ. λατ. sab-ulum, γαλλ. sable, γερμ. Sand, αγγλ. sand κ.ά. Η φρ. *χτίζω στην άμμο* είναι ήδη μεσν.]

αμμοσκέπαστος, -η, -ο [1845] αυτός που είναι σκεπασμένος ή στρωμένος με άμμο.

αμμότοπος (ο) (κυρ. για αγρούς, καλλιεργήσιμες εκτάσεις κ.λπ.) περιοχή με αμμώδες έδαφος ή γεμάτη άμμο.

αμμούδα (η) (λαϊκ.) **1.** ο αμμώδης βυθός τής θάλασσας (κυρ. κοντά στην ξηρά): *πρόσεξε, όταν φτάσεις στα ρηχά, μην κολλήσει η βάρκα στην ~!* **2.** αμμώδης έκταση, παραλία ΣΥΝ αμμότοπος, αμμουδιά.
[ΕΤΥΜ Μεγεθ. τού ουσ. **αμμούδι* (υποκ. τού *άμμος*), που απαντά μόνο ως τοπωνύμιο]

αμμουδερός, -ή, -ό γεμάτος άμμο
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *παγ-ερός*].

αμμουδιά (η) παραλία γεμάτη άμμο, αμμώδης γιαλός: *όμορφη / γραφική ~ || χρυσές ~*.
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* (βλ.λ.) + κατάλ. *-ιά*].

αμμουδίτης (ο) {αμμουδιτών} μικρό ψάρι σαν χέλι που ζει μέσα στην άμμο, δεν τρώγεται, αλλά χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή ζωοτροφών.
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

αμμοχάλικο (το) [1885] μείγμα που περιέχει ψιλή άμμο και χαλίκι και χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες.

αμμόχωμα (το) {αμμοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χώμα που περιέχει άμμο και χρησιμοποιείται συχνά για καλλιέργεια **2.** (παλαιότ. στην οικοδομική) φτηνό κατασκευαστικό υλικό από άμμο και χώμα.

Αμμόχωστος (η) {Αμμοχώστου} πόλη στην Α. ακτή τής Κύπρου από το 1974 κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα που εισέβαλαν στην Κύπρο (βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, ψευδοκράτος, πράσινος*) — **Αμμοχωστιανός** (ο) [μεσν.], **Αμμοχωστιανή** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἄμμος* + *-χωστος* (< αρχ. *χώννυμι*), επειδή η πόλη περιβάλλεται από αμμώδεις ακτές, ούτως ώστε να φαίνεται «χωσμένη» στην άμμο. Στη γεωγραφική θέση τής σημερινής Αμμοχώστου υπήρξαν από την αρχαιότητα διάφορες πόλεις, που μαρτυρούνται με τα ονόματα *Ἀρσινόη, Σαλαμίς, Ἀλασία* και *Κωνσταντία*. Η νέα πόλη τής Αμμοχώστου περιέλαβε επίσης τους συνοικισμούς που έφεραν το όνομα *Βαρώσια* (< τουρκ. varos «προάστιο»). Η ονομασία Famagusta (< *Amagusta < *Amachusta < *Ἀμμόχωστος*) με την οποία είναι γνωστή η πόλη σε διάφορες γλώσσες, προήλθε παρετυμολογικά από το λατ. Fama Augusti «φήμη τού Αυγούστου» (δηλ. τού αυτοκράτορα)].

αμμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αμμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει άμμο: *~ βυθός* ΣΥΝ αμμουδερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

Άμμων (ο) {Άμμων-ος, -α} **1.** θεός τής αρχαίας Αιγύπτου, που ταυτιζόταν με τον Ήλιο (Ρα) **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄμμων (Ῥᾶ)* < αρχ. αιγυπτ. Amen / Amun «σφραγισμένος, κρυμμένος», πβ. κ. *Τουταγχαμών* < αρχ. αιγυπτ. Tutankhamen «ζωντανή εικόνα τού Άμμωνος». Βλ. κ. *Ρα*].

αμμωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ **1.** άχρωμο, αλκαλικό, οξείας οσμής αέριο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην παραγωγή χημικών προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (λιπασμάτων, εκρηκτικών υλών, φαρμάκων κ.ά.) **2.** (συνήθ.) υδατικό διάλυμα τού παραπάνω αερίου, που χρησιμεύει στην ανακούφιση από δαγκώματα εντόμων κ.λπ. **3.** σκόνη που χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκών — **αμμωνιούχος, -ος, -ο** [1876], **αμμωνιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. ammonia (όρος που πλάστηκε το 1872 ως ονομασία τού αερίου που παράγεται από το *ἀμμωνιακὸν ἅλας*) < (sal) ammoniac < λατ. ammoniacum < ελλην. *Ἀμμωνιακόν (κόμμι)*, ουσία που ονομάστηκε έτσι, επειδή προερχόταν από τη λιβυκή περιοχή *Ἀμμωνία*, κοντά στο ιερό τού *Ἄμμωνος Διός*].

αμνάδα (η) θηλυκό πρόβατο μικρής ηλικίας ΣΥΝ αρνάδα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀμνάς, -άδος*, θηλ. τού αρχ. *ἀμνός*].

αμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μνημονεύθηκε ή δεν μνημονεύεται· αυτός για τον οποίο δεν γίνεται λόγος ΣΥΝ ξεχασμένος· ΦΡ ***προ αμνημονεύτων ετών / χρόνων*** πολύ παλιά, πριν από πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: *με το πτυχίο τής Νομικής, που πήρα ~, κατάφερα και διορίστηκα στο Δημόσιο* **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν μνημονεύθηκε ονομαστικώς στην ακολουθία ή για τον οποίο δεν τελέστηκε μνημόσυνο.

αμνήμων, -ων, άμνημον [αρχ.] {αμνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει ισχυρή μνήμη **2.** αυτός που λησμονεί τις ευεργεσίες που έχει δεχθεί: *φάνηκε ~ απέναντι στον ευεργέτη του* ΣΥΝ επιλήσμων, αγνώμων, αχάριστος ΑΝΤ ευγνώμων — **αμνημοσύνη** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

αμνησία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η ολική ή μερική απώλεια τής μνήμης ως αποτέλεσμα τραυματικών ερεθισμάτων ή παθολογικών καταστάσεων: *χτύπησε στο κεφάλι και έπαθε ~* **2.** (ειρων.) το να μη θυμάται κανείς σκοπίμως κάτι (μια υποχρέωση, δέσμευση κ.λπ.): *προεκλογικά οι πολιτικοί υπόσχονται πολλά, μετά τις εκλογές όμως παθαίνουν ~*. — **αμνησιακός, -ή, -ό** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. amnésie < μτγν. *ἀμνησία* < *ἀ-* στερητ. + θ. *μνη-*, από όπου και *μνή-μη, μι-μνή-σκομαι* «θυμούμαι» κ.ά.]

αμνησίκακος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μνησικακεί, δηλ. που εκουσίως δεν διατηρεί στη μνήμη του το κακό που υπέστη, επομένως δεν αισθάνεται μίσος ή επιθυμία να εκδικηθεί· *δεν κράτησε ποτέ κακία σε κανέναν όσο κι αν τον έβλαψαν· είναι ο πιο ~ άνθρωπος που έχω γνωρίσει* ΣΥΝ ανεξίκακος, μακρόθυμος, αγαθός ΑΝΤ. μνησίκακος, εκδικητικός, κακός. — **αμνησίκακα** επίρρ., **αμνησικακία** (η) [μτγν.], **αμνησικακώ** ρ. [μτγν.] {-εις...}.

αμνηστεία (η) → αμνηστία

αμνήστευση (η) [1889] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η χορήγηση αμνηστίας (βλ.λ.). — **αμνηστεύσιμος, -η, -ο**.

αμνηστευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αμνηστία (βλ.λ.) ή αυτός μέσω τού οποίου χορηγείται αμνηστία: *~ διάταγμα*

αμνήστευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μνηστευθεί, δεν αρραβωνιάστηκε ΑΝΤ. μνηστευμένος, αρραβωνιασμένος

αμνηστεύω ρ. μετβ. [1856] {αμνήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} χορηγώ αμνηστία, δίνω χάρη· (ιδ. για κρατουμένους) απαλλάσσω από κατηγορίες και αποφυλακίζω.

αμνηστία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ άρση τού αξιοποίνου ορισμένων αδικημάτων, κυρ. πολιτικών, από κυβερνητικό φορέα και με επίσημη νομοθετική πράξη· συνεπάγεται άμεση αποφυλάκιση (αν ο αμνηστευόμενος κρατείται) και απαλλαγή από τις κατηγορίες: *χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατουμένους* (πβ. κ. λ. *χάρη*) **2.** ***Διεθνής Αμνηστία*** (αγγλ. Amnesty International) παγκόσμια αυτοχρηματοδοτούμενη οργάνωση η οποία εδρεύει στο Λονδίνο, δεν εξαρτάται από καμιά κυβέρνηση, πολιτική παράταξη, ιδεολογία ή θρησκεία και έχει στόχο της την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αποφυλάκιση των πολιτικών κρατουμένων και την κατάργηση των βασανιστηρίων σε παγκόσμιο επίπεδο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «λήθη», < *ἀμνηστῶ* < *ἄμνηστος* < *ἀ-* στερητ. + *μνηστός* < θ. *μνη-*, από όπου και ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω»]

> **αμνηστία ή αμνηστεία;** Παράλληλα προς τη σειρά των παραγώγων *μνηστός* > **μνηστεύ-ω / -ομαι** > **μνηστεία** (που δικαιολογεί και τη γραφή τού *μνηστεία* με *-ει-* ως παραγώγου από ρ. σε *-εύω*), χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική και η σειρά *ἄμνηστος* > **αμνηστώ** *(-είς..)* > **αμνηστία**. Άρα το *αμνηστία* δεν παράγεται από *α-* + *μνηστεία*, αλλά από το *άμνηστος* (με παρεμβολή τού ρ. *αμνηστώ*), γι' αυτό και γράφεται με *-ι-*. Ας σημειωθεί ότι αναλογικά προς το *μνηστεύω* παρήχθη και χρησιμοποιείται (αντί τού *αμνηστώ* «δίδω αμνηστία») και ρ. *αμνηστεύω*, το οποίο όμως ως νεότερο δεν επηρεάζει την ορθογραφία τού αρχ. *αμνηστία*. Όμοια σχηματίζονται (και γράφονται) τα *άνανδρος* > **ανανδρία** (αλλά *ανδρεία*!), *πρωτοπόρος* > **πρωτοπορία** (αλλά *πορεία*!) κ.ά.
> ‣ *ανανδρία, -ία*

αμνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το άμνιο: *~ σάκος / κοιλότητα / υγρό* (μέσα στο οποίο αιωρείται το έμβρυο)

άμνιο (το) {αμνί-ου | -ων} ΙΑΤΡ ο εσωτερικός υμένας τού σάκου στο εσωτερικό τού οποίου βρίσκεται το έμβρυο κατά την περίοδο τής εγκυμοσύνης
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμνίον* (κ. *ἄμνιον*), αρχική σημ. «είδος αγγείου, όπου συγκεντρώνεται το αίμα των σφαγίων», < **ἄμων* < *ἀμῶ* / *-ῶμαι (-άο-)* «συγκεντρώνω» με επίδραση τού *ἀμνός*. Το αρχ. *ἀμάω* ίσως συνδ. με την πρόθ. *ἅμα* ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *ἀμέλγω* (μέσω θ. *ām- «συγκεντρώνω ένα υγρό»)].

αμνιοκέντηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ ιατρική εξέταση κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, που συνίσταται σε παρακέντηση (βλ.λ.) τού αμνιακού σάκου και λήψη αμνιακού υγρού, προκειμένου να διαπιστωθούν γενετικές ανωμαλίες ή νόσοι στο κυοφορούμενο, καθώς επίσης και το φύλο τού εμβρύου
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amniocentesis]

αμνιοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ οπτική εξέταση τής αμνιακής κοιλότητας με ειδικό εργαλείο.
[ΕΤΥΜ. < *άμνιο* + *-σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετά-

ζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amnioscopy].

αμνοερίφια (τα) {αμνοεριφίων} αρνιά και κατσίκια: *οι τιμές των ~ κατά την περίοδο τού Πάσχα εμφανίζουν αύξηση.*

αμνός (ο) (λόγ.) **1.** μικρό αρσενικό πρόβατο, το νεογνό ή αυτό που μόλις απογαλακτίστηκε ΣΥΝ αρνί, αρνάκι **2.** ΘΡΗΣΚ ***αμνός τού Θεού*** συμβολική προσωνυμία τού Ιησού Χριστού ως υπόμνηση τής θυσίας του για τις αμαρτίες τού κόσμου **3.** ΕΚΚΛΗΣ τετράγωνο κομμάτι από το κέντρο τού προσφόρου που χρησιμοποιείται για τη Θεία Κοινωνία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *ag^{w}(h)-nós. πβ λατ ag-nus, γαλλ agneau, ιταλ agnello, αγγλ yean «βελάζω» κ.ά. Στην Κ.Δ η λ. *ἀμνός* προσδιορίζει αποκλειστικά τον Χριστό (π.χ. Ιωάνν. 1, 29. *ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*)].

αμνοσκοπία (η) {χωρ πληθ.} μαντεία. κατά την οποία γίνονται προβλέψεις για το μέλλον με την εξέταση τής ωμοπλάτης τού αμνού που σφάζεται σε ορισμένες γιορτές (λ.χ το Πάσχα).
[ΕΤΥΜ < *αμνός* + *-σκοπία* < *σκοπώ*].

άμοιαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μοιάζει με άλλον

αμοιβάδα (η) **1.** μονοκύτταρος οργανισμός. υδρόβιο ή παρασιτικό πρωτόζωο, που αποτελείται από έναν κεντρικό πυρήνα (ενδόπλασμα) και ένα λεπτό στρώμα διαφανούς κυτταροπλάσματος (εξώπλασμα) τέτοιο, ώστε να παραμορφώνεται συνεχώς σχηματίζοντας προσωρινά εξογκώματα (τα ψευδοπόδια). με τα οποία ο οργανισμός κινείται και προσλαμβάνει την τροφή του (δηλ. βακτήρια) **2.** ***αμοιβάδες*** (οι) η αμοιβάδωση (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ. amoeba < αρχ. *ἀμοιβάς, -άδος* < *ἀμοιβή* «εναλλαγή, ανταλλαγή», επειδή το κυτόπλασμα αυτών των πρωτοζώων τούς επιτρέπει να εναλλάσσουν προσωρινά μορφές, για να κινούνται και να τρέφονται].

αμοιβαδικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την αμοιβάδωση **2.** ***αμοιβαδικός*** (ο), ***αμοιβαδική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αμοιβάδωση.

αμοιβαδοειδής, -ής, -ές [1882] {-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά των αμοιβάδων: ~ *κίνηση* (η κίνηση των λευκοκυττάρων τού αίματος). – **αμοιβαδοειδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης. -ες*

αμοιβάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παρουσία αμοιβάδων στο έντερο τού ανθρώπου σε συνθήκες συμβιωτικού παρασιτισμού, καθώς και η νόσος (δυσεντερία) που υπό ορισμένες συνθήκες προκαλείται από το παράσιτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. amoebiasis]

αμοιβαίος, -α, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται σε μια σχέση ανταπόδοσης ανάμεσα σε δύο μέρη: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών πρέπει να στηρίζονται στον ~ σεβασμό* || ~ *αισθήματα / εχθρότητα / συμπάθεια / εμπιστοσύνη / κατανόηση* || *θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος* || ~ *υπόσχεση / εξάρτηση / υποχωρήσεις* || *οι σύζυγοι ορκίστηκαν ~ πίστη μεταξύ τους* ΑΝΤ μονομερής **2.** ΟΙΚΟΝ ***αμοιβαίο κεφάλαιο*** μορφή εταιρείας επενδύσεων που κεφαλαιοποιείται από τη συνεχή πώληση τού αποθεματικού της, το οποίο υποχρεούται να επαναγοράσει από τους μετόχους της, αν αυτοί το ζητήσουν. – **αμοιβαί-α / -ως** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμοιβαῖος* < *ἀμοιβή*].

αμοιβαιότητα (η) [1834] {χωρ. πληθ } **1.** η ανταποδοτικότητα στις σχέσεις, το να ανταποκρίνεται κανείς με τον ίδιο (θετικό) τρόπο στις ενέργειες τού άλλου: *στις φιλικές σχέσεις απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ~ των συναισθημάτων* ΑΝΤ μονομέρεια • **2.** ΝΟΜ (μεταξύ κρατών) η παροχή ωφελημάτων (π.χ φορολογικών ελαφρύνσεων) και η αποδοχή δεσμεύσεων ή υποχρεώσεων σε αμοιβαία βάση: *ζητήθηκε η ίδρυση έδρας ισπανικών σπουδών στην Ελλάδα με βάση την ~*

αμοιβή (η) **1.** υλική αποζημίωση για παροχή υπηρεσιών. εργασίας κ λπ . *η αμοιβή γι᾽ αυτόν που θα βρει τα κοσμήματα, θα είναι το 10% τής αξίας τους* || *αδρή / μεγάλη / συμβολική ~* || ~ *για τη σύλληψη των δραστών / για παροχή πληροφοριών* ΣΥΝ μισθός, πληρωμή, αντιμισθία ΦΡ (α) ***έναντι αμοιβής*** με υλική αποζημίωση. *του έδωσε τις πληροφορίες που ζητούσε έναντι αδράς αμοιβής* (β) ***επ' αμοιβή*** *(ἐπ᾽ ἀμοιβῇ)* με αμοιβή *θα συνεργαστείς μαζί μας ~* ΣΥΝ με το αζημίωτο **2.** ηθική ανταπόδοση ή ικανοποίηση (λ.χ προαγωγή. έπαινος, παράσημο. τιμητική διάκριση κ.λπ.) ως αναγνώριση υπηρεσίας: *το χειροκρότημα τού πλήθους υπήρξε η καλύτερη ~ τού πιανίστα* ΣΥΝ ανταμοιβή, επιβράβευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αμείβω*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «ανταλλαγή – αντιμισθία», < *ἀμείβω*].

άμοιρος, -η. -ο **1.** αυτός που υπέστη δυσάρεστο συμβάν· λέγεται για να δηλώσει συμπάθεια. οίκτο, για την κατάσταση κάποιου. για μια δυστυχία ή συμφορά που τον βρήκε: *έχασε και τα δύο παιδιά της στον πόλεμο η ~!* || (επιφών) *τι κακό σε βρήκε, άμοιρε!* ΣΥΝ κακόμοιρος, δόλιος • **2.** (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν έχει μέρος (μερίδιο) από κάτι, που στερείται κάποιου πράγματος: *για ό,τι συμβαίνει σήμερα καμιά από τις κυβερνήσεις δεν είναι ~ ευθυνών* ΣΥΝ απαλλαγμένος, αμέτοχος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *μοῖρα*].

αμόκ (το) {άκλ.} **1.** ψυχική διαταραχή που αρχικώς παρατηρήθηκε σε συγκεκριμένους πολιτισμούς τής ΝΑ. Ασίας (κυρ τους Μαλαίους) και εκδηλώνεται με κατάθλιψη. η οποία ακολουθείται από φονική μανία· (γενικότ.) **2.** βίαιη μανία που καταλαμβάνει κάποιον: *έκανε σαν να τον είχε πιάσει ~!* **3.** (εκφραστ.) έντονη ταραχή (συνήθ αγανάκτηση): *έπαθε ~ ακούγοντας τα συγκλονιστικά νέα.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. amok < μαλαϊκή λ. amuk «ο ευρισκόμενος σε κατάσταση μανίας, τρέλας»]

αμολάω κ. **ξαμολάω** ρ. μετβ {αμολάς .. | αμόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) **1.** (για άψυχα) απαλλάσσω (κάτι) από σφίξιμο ή δέσιμο. το αφήνω χαλαρό έτσι, ώστε να ξετυλιχτεί, να απομακρυνθεί. να ανυψωθεί κ λπ.. ~ *τα σκοινιά τής βάρκας* || ~ *τον χαρταετό* || *αμόλα καλούμπα!* (άφησε χαλαρή την καλούμπα τού χαρταετού. ώστε να ξετυλίγεται γρήγορα ο σπάγκος)· ΦΡ (α) ***αμολάω μελάνι*** θολώνω τα νερά (όπως οι σουπιές κ.ά.), ξεφεύγω από επικίνδυνη κατάσταση (β) ***αμολάω λόγια / κουβέντες*** μιλώ χωρίς να ελέγχω τι λέω (γ) (οικ.) ***την αμολάω*** αφήνω πορδή ΣΥΝ την αφήνω **2.** (για έμψυχα) αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο από δεσμό ή περιορισμό: *αμόλησε τον σκύλο στο πάρκο* || *αμόλησαν τα παιδιά στο κτήμα να παίξουν* || (εκφραστ.) *τον αμολήσανε προχθές* (ενν. από τη φυλακή) || (κακόσ.) *αμολάνε τα παιδιά τους κι έπειτα τα ψάχνουν* (τα αφήνουν χωρίς έλεγχο να γυρίζουν) **3.** (μεσοπαθ ***αμολιέμαι / ξαμολιέμαι***) ορμώ, ξεχύνομαι. κυρ. για να ψάξω ή να κυνηγήσω κάποιον *αμολήθηκαν τα λαγωνικά τής Αστυνομίας* || *έχει ξαμοληθεί σε όλα τα στέκια. να βρει πού κρύβονται.* — **αμόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμολάρω* (κατά τα ρ. σε *-άω*) < παλαιότ ιταλ. ammollare «αφήνω» < λατ ad + mollare < λατ mollis «μαλακός. ομαλός»].

αμόλευτος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ) αμόλυντος (βλ λ.. σημ. 2)

αμολητός, -ή. -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που τον έχουν αμολήσει. που τον έχουν αφήσει χαλαρό: *να έχεις τα σχοινιά ~* **2.** αυτός που δεν τον έχουν υπό έλεγχο ή επιτήρηση: *άφησαν τα σκυλιά ~* || *αν αφήσεις το παιδί ~, δεν θα μπορείς να το μαζέψεις.*

αμόλυβδος, -η. -ο (για βενζίνη) αυτός που δεν περιέχει μόλυβδο και χρησιμοποιείται στα καταλυτικά αυτοκίνητα, γιατί δεν ρυπαίνει.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ unleaded]

αμόλυντος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μολύνθηκε ΣΥΝ καθαρός ΑΝΤ μαγαρισμένος **2.** (μτφ) (α) αυτός που διατηρείται αγνός, που δεν έχει μολυνθεί όσον αφορά στην ηθική του: *ψυχή αγνή και ~* ΣΥΝ άσπιλος, αγνός. αμίαντος ΑΝΤ σπιλωμένος. μιασμένος (β) (ειδικότ) αυτός που δεν είχε σεξουαλική επαφή

αμόνι (το) {αμον-ιού | -ιών} μεγάλο και βαρύ αντικείμενο από σφυρήλατο σίδηρο, χυτοσίδηρο ή χάλυβα, με λεία επιφάνεια. το οποίο έχει μία ή δύο προεξοχές στη στενή πλευρά του χρησιμεύει ως βάση για τη σφυρηλάτηση (συνήθ πυρακτωμένων) σκληρών μετάλλων *το ~ τού πεταλωτή* ΣΥΝ (λόγ) άκμονας.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀμόνιν* < **ἀγμόνιον* < μτγν. *ἀκμόνιον*, υποκ τού αρχ *ἄκμων* «αμόνι»].

αμόνω ρ. ▸ ομόνω

αμοραλισμός (ο) {χωρ πληθ } **1.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία που υποστηρίζει ότι οι ηθικές αξίες δεν διαθέτουν αντικειμενική και καθολική θεμελίωση ούτε μένουν αναλλοίωτες μέσα στον χρόνο· η άρνηση τής ισχύος των ηθικών κανόνων. το να μη δέχεται κανείς τη διάκριση μεταξύ καλού και κακού για τις ανθρώπινες πράξεις **2.** (γενικότ) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς που διέπεται από έλλειψη ηθικών ενδοιασμών και που μπορεί να οδηγεί σε αναισχυντία και έκλυση των ηθών: *ο πολιτικός ~ είναι εμφανής στις παραπλανητικές υποσχέσεις και τις αδιαφανείς οικονομικές δοσοληψίες όσων έχουν εξουσία* ΣΥΝ ανηθικότητα, διαφθορά. — **αμοραλιστής** (ο), **αμοραλίστρια** (η), **αμοραλιστικός,** -ή. -ό, **αμοραλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ amoralisme < amoral < a- στερητ + moral «ηθικός»].

Αμοργός (η) **1.** νησί των Α. Κυκλάδων ΝΑ τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Χώρα.* — **Αμοργιανός** (ο). **Αμοργιανή** (η), **αμοργιανός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Το όνομα τού νησιού *Ἀμοργός* (αρχ.) συνδέεται μετωνυμικά με το ύφασμα *ἀμοργός (ὁ)* και *ἀμοργίς (ἡ).* που κατασκεύαζαν στο ομώνυμο νησί (βλ. κ *ζέρσεϊ*). Η Αμοργός ήταν περιώνυμη για τους χιτώνες της, που ονομάζονταν *ἀμόργεια, ἀμόργινα* ή *ἀμοργίδες* και παρασκευάζονταν από την *ἀμόργη* (< *ἀμέργω* «δρέπω, κόβω καρπούς. φυτά κ τ.ό.»), είδος λιναριού εξαιρετικής ποιότητας. το οποίο φύτρωνε σε όλο το νησί Το αρχ. *ἀμέργω* συνδέεται πιθ με το αρχ. *ὀμόργνυμι* «στεγνώνω, σκουπίζω» και με λατ. mergae «θεριστικό δίκρανο»]

αμόρε (το) {άκλ } (οικ.) **1.** ερωτικό συναίσθημα ΣΥΝ έρωτας, αγάπη **2.** ο ερωτικός δεσμός· *το ~ τους διαρκεί δέκα χρόνια!* ΣΥΝ σχέση **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς ερωτικό δεσμό (εραστής ή ερωμένη) *μας σύστησε το καινούργιο της ~* ΣΥΝ αίσθημα. αγαπημένος/-η, φίλος/-η. (οικ) γκόμενος/-α.
[ΕΤΥΜ < ιταλ amore < λατ. amor «αγάπη – έρωτας»].

αμορτισέρ (το) {άκλ } ελλην. *αποσβεστήρας κραδασμών*· το εξάρτημα τού αυτοκινήτου που συνδέεται με τον άξονα των τροχών και χρησιμεύει στην απόσβεση των κραδασμών.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. amortisseur < amortir «αποσβένω (ενν τους κραδασμούς») < λατ mors. mortis «θάνατος»].

άμορφος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει ορισμένο σχήμα ή μορφή· *ο γλύπτης δημιουργεί αγάλματα από ~ όγκους μαρμάρου* || *από τη σφοδρή σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια ~ μάζα* **2.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει την τελική του μορφή ΣΥΝ αδιαμόρφωτος. αδιάπλαστος, ασχημάτιστος ΑΝΤ μορφοποιημένος. σχηματισμένος. --

α- / αν- *στερητικό*

α-μοίραστος, -η, -ο
α-μοιρολόγητος, -η. -ο
α-μονογράφητος, -η, -ο
α-μόνοιαστος, -η, -ο
α-μοντάριστος, -η -ο
α-μόνωτος, -η, -ο
α-μορφοποίητος, -η, -ο
α-μούδιαστος, -η, -ο
α-μουντζούρωτος, -η, -ο
α-μούντζωτος, -η, -ο
α-μούσκευτος, -η, -ο
α-μούχλιαστος, -η, -ο
α-μπαζωτος, -η, -ο
α-μπάλλωτος, -η. -ο
α-μπανιάριστος, -η, -ο
α-μπαντάριστος, -η, -ο
α-μπαρκάριατος, -η, -ο

άμορφα επίρρ., **αμορφία** (η) [αρχ.].

αμορφωσιά (η) {χωρ πληθ.} (καθημ) η απαιδευσία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

αμόρφωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μορφωμένος. που δεν έλαβε παιδεία, που δεν έχει πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ ακαλλιέργητος, αγράμματος, απαίδευτος, αμαθής ΑΝΤ μορφωμένος, καλλιεργημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*

[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *μορφώνω*, άσχετο προς το αρχ. *ἀμόρφωτος* «ασχημάτιστος», παράλλ. τ. τής λ. *ἄμορφος*]

άμουσος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει καλλιτεχνική παιδεία, που δεν ενδιαφέρεται ή δεν αγαπά τη μουσική και γενικότ. τις καλές τέχνες: *~ κοινό* ΑΝΤ φιλόμουσος. — **αμουσία** (η) [αρχ]

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μοῦσα*]

αμούστακος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει βγάλει μουστάκι **2.** (γενικότ.) ανήλικος. πολύ νέος και άπειρος: *είσαι παιδί ~ ακόμη, μη μπλέκεις με τέτοιες υποθέσεις* ΑΝΤ ενήλικος. ώριμος.

άμοχθος, -η, -ο [αρχ] αυτός που συντελείται χωρίς μόχθο, που απαιτεί λίγη κούραση *κάθε ~ προσπάθεια για έναν τέτοιο υψηλό σκοπό είναι καταδικασμένη να αποτύχει* ΣΥΝ άκοπος, ακοπίαστος ΑΝΤ επίμοχθος. Επίσης **αμόχθητος** [μτγν.] — **αμόχθως** επίρρ. [μτγν.].

α, μπα! επιφών ‣ μπα

αμπαζούρ (το) {άκλ.} **1.** κάλυμμα λαμπτήρα από χαρτί, γυαλί, ύφασμα, μέταλλο, πορσελάνη κ.λπ., συνήθ. κωνικό ή κυλινδρικό. που περιορίζει την ένταση τού φωτός. προστατεύει τον λαμπτήρα, κατευθύνει το φως του συνήθ προς τα κάτω και συγχρόνως λειτουργεί διακοσμητικά ΣΥΝ καπέλο **2.** (συνεκδ.) κάθε φωτιστικό που αποτελείται από τα παραπάνω εξαρτήματα: *αγόρασα ένα ~ για το σαλόνι*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. abat-jour < abattre «ρίχνω κάτω» + jour «ημέρα – λάμψη»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Κατά την απόδοση στην Ελληνική τού γαλλ. abat-jour (λ. τού 1670 που δήλωνε το καταιγιστικό από αντανάκλαση φως), το βάρος έπεσε είτε στην προφύλαξη των ματιών από το δυνατό φως τού λαμπτήρα, οπότε αποδόθηκε ως **αλεξίφωτο** και **σκίαστρο** (Ιωάνν Σκυλίτσης) –πβ. αγγλ. lamp-shade–, είτε στον συγκεντρωτικό φωτισμό του, εξού **καταυγαστήρας**, είτε. τέλος, στην αντανακλαστική λειτουργία τού καλύπτρου τού λαμπτήρα, γι᾽ αυτό και οι όροι **ανταυγαστήρας** και **αντανακλαστήρας**. Στο πέρασμα τού χρόνου –έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους...– καμία από τις ελληνικές αποδόσεις τής λ δεν επικράτησε και σήμερα χρησιμοποιείται είτε το δάνειο **αμπαζούρ** είτε το αντιδάνειο **λάμπα** (< ιταλ. lampa < λατ. lampas < ελλην. *λαμπάς, -άδος*) στη φρ. **επιτραπέζια λάμπα**.

άμπακος (ο) (παλαιότ) πλάκα ή πίνακας γραφής και αριθμητικών πράξεων, ο άβακας· ΦΡ ***τρώω / κατεβάζω τον άμπακο*** τρώω πάρα πολύ ΣΥΝ τρώω τον περίδρομο, τρώω τον αγλέουρα. Επίσης **άμπακας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος.*

[ΕΤΥΜ Αντιδάν, μεσν., αρχική σημ. «πλάκα γραφής με άμμο». < ιταλ abbaco «βιβλίο αριθμητικής» < λατ. abacus «αριθμολόγιο» < αρχ. *ἄβαξ, -ακος*]

αμπαλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συσκευασία, περιτύλιγμα*· η συσκευασία σε δέμα ή κιβώτιο· ειδικότ. η πολυτελής συσκευασία αντικειμένου που προορίζεται για δώρο· *φίνο ~* ΣΥΝ αμπαλάρισμα.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. emballage < emballer. βλ κ. *αμπαλάρω*].

αμπαλάρω ρ. μετβ {αμπαλάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ) συσκευάζω (εμπορεύματα, αντικείμενα κ.λπ.) σε δέματα ή κιβώτια ΣΥΝ περιτυλίγω, πακετάρω. — **αμπαλάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ emballer < en + balle ή < ιταλ. abballare].

αμπάρα (η) {δύσχρ. αμπαρών} (λαϊκ) **1.** ο σιδερένιος ή ξύλινος μοχλός που τοποθετείται στην εσωτερική πλευρά τής πόρτας και την ασφαλίζει από μέσα· συνήθ. χρησιμοποιείται μαζί με κλειδαριά για περισσότερη ασφάλεια ΣΥΝ σύρτης, μάνταλο **2.** (κατ᾽ επέκτ.) κάθε μικρό και χοντρό ξύλο που μοιάζει με αμπάρα ή/και χρησιμοποιείται όπως αυτή

[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ + *μπάρα*].

αμπάρι (το) {αμπαρ-ιού | -ιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος αποθήκευσης εμπορευμάτων στο κάτω κοίλο μέρος τού πλοίου (κυρ. κάτω από το χαμηλότερο κατάστρωμα) ΣΥΝ. κύτος **2.** (σπάν) κενός χώρος κάτω από ξύλινο πάτωμα σπιτιού για αποθήκευση αντικειμένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < τουρκ ambar < αρχ. *ἐμπόριον* Κατ' άλλη εκδοχή, το τουρκ ambar ανάγεται σε περσ. anbār < αρχ. περσ. hampāra].

αμπάριζα (η) {χωρ πληθ.} **1.** παιδικό παιχνίδι ανοιχτού χώρου, κατά το οποίο δύο ομάδες παιδιών κυνηγούν και προσπαθούν να αιχμαλωτίσουν η μία την άλλη **2.** (συνεκδ.) η μεγάλη πέτρα που τοποθετείται στον χώρο τού παιχνιδιού και αποτελεί το έναυσμα για να αρχίσει το παιχνίδι ΦΡ (α) ***παίρνω αμπάριζα και βγαίνω*** (από τον παίκτη τής αμπάριζας) ως ειδοποίηση ότι αρχίζει το κυνήγι των αντιπάλων (β) (μτφ.) ***παίρνω αμπάριζα*** (κάποιον/κάτι) παρασύρω (κάποιον/κάτι) με την ορμητικότητά μου: *μόλις κατάλαβε ότι τον εξαπάτησαν τους πήρε όλους αμπάριζα στο βρισίδι*

[ΕΤΥΜ < αλβ. ambaresë].

αμπαρόριζα (η) → αρμπαρόριζα

[ΕΤΥΜ < διαλεκτ. *α(ρ)μπαρόριζα* (με ανομοίωση τού *-ρ-* και παρετυμ προς το *ρίζα*) < ιταλ. *albarosa < erba rosa «κόκκινο φυτό»].

αμπαρώνω ρ. μετβ {αμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (στην πόρτα) την αμπάρα ΣΥΝ συρτώνω, μανταλώνω, σφαλίζω ΑΝΤ ξεμανταλώνω (μεσοπαθ. ***αμπαρώνομαι***) **2.** κλειδώνομαι σε ασφαλή χώρο (για να προστατευθώ) *αμπαρώθηκε στο σπίτι και δεν βγαίνει έξω* **3.** (μτφ) κλείνομαι πολύ στον εαυτό μου, δεν επιζητώ επικοινωνία με άλλους ανθρώπους· *ζει αμπαρωμένος στο σπίτι του και δεν βλέπει άνθρωπο.* — **αμπάρωμα** (το)

αμπάς (ο) {αμπάδες} (λαϊκ.) **1.** χοντροϋφασμένο μάλλινο ύφασμα: *οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι φορούσαν ρούχα από ~, γιατί ήταν φτηνά και είχαν μεγάλη αντοχή* ΣΥΝ τσόχα **2.** πανωφόρι ή κάπα που φτειάχνεται από το ύφασμα αυτό.

[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. aba < αραβ. 'abāh]

αμπατζής (ο) {αμπατζήδες} ο κατασκευαστής ή/και πωλητής ρούχων από αμπά (βλ.λ.) — **αμπατζήδικο** (το).

[ΕΤΥΜ. < *αμπάς* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

αμπελάς (ο) [μεσν.] {αμπελάδες} ο ιδιοκτήτης αμπελιού.

αμπελήσιος, -ια, -ιο (σχολ ορθ *αμπελίσιος*) αυτός που σχετίζεται με αμπέλι *~ κρασί.*

αμπέλι (το) {αμπελ-ιού | -ιών} **1.** έκταση γης φυτεμένη με κλήματα ΣΥΝ αμπελώνας. αμπελοφυτεία· ΦΡ (α) ***πάω / πεθαίνω σαν το σκυλί στ' αμπέλι*** βλ λ. *σκυλί* (β) (παροιμ) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** ο ηλικιωμένος δεν μπορεί να αποδώσει πολύ (γ) ***ξέφραγο αμπέλι*** χώρος (συνήθ σπίτι, κτήμα ή χώρα) που δεν ελέγχεται όσο πρέπει. όπου δεν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα τού ιδιοκτήτη του: *με τους λαθρομετανάστες η Ελλάδα έχει καταντήσει ~· όποιος θέλει έρχεται, όποιος θέλει φεύγει* **2.** (συνεκδ.) το κλήμα, το αναρριχητικό φυτό ή θάμνος με μακρούς ελικοειδείς βλαστούς και καρπό το σταφύλι, το οποίο αναπτύσσεται και ωριμάζει σε τσαμπιά ΣΥΝ (λόγ.) άμπελος. — (υποκ.) **αμπελάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμπέλιν* < αρχ. *ἀμπέλιον*, υποκ. τού *ἄμπελος*].

αμπελίδα κ. **αμπελίνα** (η) η αγράμπελη (βλ.λ.).

αμπελόβεργα (η) κλαδί αμπελιού ή κληματαριάς που χρησιμοποιείται παραδοσιακά κυρ. ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ κληματόβεργα.

αμπελοβλάσταρο (το) ο λεπτός και τρυφερός βλαστός τού αμπελιού, που χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή μαγειρική, διατηρημένος στην άλμη ή στο ξίδι.

αμπελοειδή (τα) οικογένεια φυτών στην οποία ανήκουν τα διάφορα είδη τής αμπέλου.

[ΕΤΥΜ < *ἄμπελος* + *-ειδή* < *εἶδος*].

αμπελοκαλλιέργεια (η) [1895] {αμπελοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια αμπελιών: *στην περιοχή τής Νεμέας είναι εξαιρετικά ανεπτυγμένη η ~ και παράγονται εκλεκτά είδη κρασιών* ΣΥΝ αμπελουργία. — **αμπελοκαλλιεργητής** (ο).

αμπελοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η αμπελουργία. — **αμπελοκόμος** (ο/η) {μεσν }. **αμπελοκομικός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμπελοκόμος* < αρχ. *ἄμπελος* + *-κόμος* (βλ λ. *-κομία*)].

αμπελόκηπος (ο) {αμπελοκήπ-ου | -ων, -ους} καλλιεργήσιμη έκταση που αποτελείται από αμπελώνα και κήπο.

άμπελος (η) {αμπέλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ) ΒΟΤ το φυτό αμπέλι, το κλήμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ η παράσταση αμπελιού ως χριστιανικού συμβόλου.

[ΕΤΥΜ αρχ. λ., μη Ι Ε., που ανήκει στο προελλην μεσογειακό γλωσσικό υπόστρωμα. Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα στην ελληνική μετάφραση τής Π Δ., για να αποδώσει την αντίστοιχη εβρ λ. gephén, η οποία αναφερόταν μεταφορικά στον λαό Ισραήλ (π χ *Ιερεμ* 2. 21: *ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον*). Στην Κ Δ. η λ. *ἄμπελος* συνδέθηκε παραβολικώς με το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 15. 1. *ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή*)]

αμπελοστάφυλο (το) το σταφύλι τού αμπελιού που προορίζεται για την παραγωγή κρασιού, σε αντίθεση προς εκείνο τής κληματαριάς που καταναλώνεται ως επιτραπέζιο.

αμπελουργία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ αμπελοκαλλιέργεια, αμπελοκομία **2.** ο γεωπονικός κλάδος που εξετάζει τις διάφορες ποικιλίες των αμπελιών. τις τεχνικές καλλιέργειας, τις αρρώστιες, ζητήματα ποιότητας των παραγόμενων σταφυλιών κ.λπ. Επίσης **αμπελουργική** [αρχ.]. — **αμπελουργός** (ο) [αρχ.], **αμπελουργικός,** -ή, -ό [αρχ.] (σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀμπελουργός* < *ἄμπελος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

αμπελοφάσουλο (το) φασόλι με στενόμακρο σχήμα, που ευδοκιμεί σε ξηρά και θερμά κλίματα και καλλιεργείται πολλές φορές ανάμεσα στα αμπέλια ή μαζί με καλαμπόκια· το αποξηραμμένο περιεχόμενο τού λοβού είναι τα γνωστά μαυρομάτικα φασόλια ή γυφτοφάσουλα.

αμπελοφιλοσοφία (η) {αμπελοφιλοσοφιών} (μειωτ.) φιλοσοφικός λόγος ή σκέψη χωρίς πραγματική αξία, ρηχή σκέψη που εκφράζεται με πομπώδη τρόπο· *εκεί που συζητούσαμε άρχισε τις ~ περί ζωής, θανάτου, μοίρας κ.λπ.* ΣΥΝ ψευτοφιλοσοφία — **αμπελοφιλόσοφος** (ο).

αμπελόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής αμπέλου ΣΥΝ. κληματόφυλλο

αμπελόφυτος, -η. -ο [μτγν.] φυτεμένος με αμπέλια

αμπελοχώραφα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** χωράφι φυτεμένο με κλήματα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο τής κτηματικής περιουσίας κάποιου ΦΡ (παροιμ) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφά σου*** για όποιον κάνει τον έξυπνο σε συνομιλητή περισσότερο καταρτισμένο από τον ίδιο *Μιλάς σε μένα για εμπόριο! ~!* (εγώ ξέρω πολύ καλά από εμπόριο).

αμπελώνας (ο) κτήμα ή ολόκληρη έκταση, περιοχή κ λπ., στην οποία γίνεται συστηματική καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπέλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ώνας.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμπελών, -ῶνος* < *ἄμπελος*].

αμπέρ (το) {άκλ } ΦΥΣ διεθνής μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. ampère. προς τιμήν τού Γάλλου φυσικού André Marie Ampère (1775-1836), ο οποίος διατύπωσε τους θεμελιώδεις νόμους τής ηλεκτροδυναμικής και τής εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος].

αμπερόμετρο (το) {αμπερομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρη-

ση τής έντασης συνεχούς ή εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ ampèremètre (νόθο σύνθ.)].

αμπερώριο (το) {αμπερωρί-ου | -ων} ΦΥΣ μονάδα μέτρησης τής χωρητικότητας στις μπαταρίες, ίση με την ποσότητα ηλεκτρικού φορτίου, που περνά από ηλεκτρικό αγωγό σε χρονικό διάστημα μιας ώρας, όταν αυτός διαρρέεται από ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (σύμβολο. Ah) [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ ampère-heure].

αμπέχονο (το) {-ου κ. -όνου | -ων κ -όνων} το χιτώνιο τής στρατιωτικής στολής αξιωματικών και κυρ. οπλιτών, εφαρμοστό και με πολλά κουμπιά ΣΥΝ. χιτώνιο, επενδύτης.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμπέχονον*, μεταπλ. τύπος τής λ. *ἀμπεχόνη* < *ἀμπέχω* (< *ἀμφέχω* «περιβάλλω, σκεπάζω» < *ἀμφί* + *ἔχω*) + *-όνη* Το ουδ. γένος από τη συνεκφορά *ἀμπέχονον (ἔνδυμα)*].

αμπέχωνο (το) → αμπέχονο

αμπιγέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ } **1.** (ως επίθ. για ενδύματα, παπούτσια κ.λπ.) αυτός που αρμόζει σε επίσημη, βραδινή ή γιορτινή εμφάνιση **2.** (ως επίρρ.) τρόπος εμφανίσεως με ενδύματα, αξεσουάρ και κόμμωση που αρμόζουν μόνο σε επίσημες περιστάσεις· *πήγε στον χορό ντυμένη κομψά και ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ habillé «ντυμένος», μετοχικός τ. τού habiller «ντύνω» < παλ. γαλλ. abillier < μεσν λατ. billa «κομμάτι ξύλου», κελτικής προέλ Η σημ. «ντύνω» οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. habit < λατ. habitus «τρόπος ζωής», που κατά τον Μεσαίωνα προσδιόριζε κυρίως επίσημα ή θρησκευτικά ενδύματα, τα οποία χαρακτήριζαν με ιδιαίτερο τρόπο αυτόν που τα φορούσε και έδιναν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής του· πβ. και λ *κοστούμι*].

αμπιγέρ (ο), **αμπιγέζ** (η) {άκλ.} ελλην. *ενδυτής* ειδικός σε ό,τι έχει σχέση με το ντύσιμο, αυτός που επιμελείται την εμφάνιση συνήθ. των ηθοποιών.
[ΕΤΥΜ < γαλλ habilleur < habiller «ντύνω»].

αμπλαούμπλας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που πράττει ή φέρεται αδέξια και άχαρα ή/και έχει ανάλογη εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ < *αμπλαούμπλα*, πλαστή λ. (πιθ. συνδ. με ισπ. hablar «μιλώ»), που δηλώνει ασυνάρτητα λόγια, ανοησίες].

αμπολή (η) **1.** τεχνητό ποτιστικό αυλάκι για τη διοχέτευση τού νερού σε απομακρυσμένα σημεία, καθώς και το μεταλλικό μικρό κινητό φράγμα το οποίο ανεβοκατεβάζει κανείς παροχετεύοντας νερό από το κεντρικό αυλάκι στο χωράφι του ΣΥΝ αυλάκι, λούκι **2.** το φράγμα που σχηματίζεται σε ένα σημείο τής κοίτης ποταμού, το οποίο συγκεντρώνει τα νερά ανυψώνοντας ταυτόχρονα τη στάθμη τους και τα στρέφει προς διαφορετικά και υψηλότερα σημεία.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἐμβολή* «στόμιο, διάβαση»· στη λ. *αμπολή* το -β- τής λ *εμβολή* διατηρεί την αρχ προφορά του (ως *μπ*)].

αμπόλιαστος, -η, -ο **1.** (φυτό) που δεν μπολιάστηκε, δηλ δεν ενοφθαλμίστηκε, για να γίνει από άγριο ήμερο ΣΥΝ ακέντρωτος ΑΝΤ μπολιασμένος, κεντρωμένος **2.** (λαϊκότ. για πρόσ.) αυτός που δεν εμβολιάστηκε εναντίον ασθενείας ΣΥΝ ανεμβολίαστος ΑΝΤ εμβολιασμένος, μπολιασμένος.

άμποτε κ. **άμποτες** επιφών. για την έκφραση ευχής (συνήθ. ακολουθεί να +πρόταση) ~ *να γυρίσει ο γυιος σου από την ξενιτειά* ΣΥΝ είθε, μακάρι, αμήν (και πότε), ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἂν ποτέ* (σε υποθετική έκφραση), με παράλειψη τής απόδοσης τού υποθετικού λόγου σε εκφράσεις όπως. «*αν ποτέ σε έβλεπα, (θα σου απαντούσα)*», οι οποίες κατέληξαν να προσλάβουν ευχετικό χαρακτήρα. «άμποτε να σ' έβλεπα»].

αμπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο φιαλίδιο, κλεισμένο αεροστεγώς, μέσα στο οποίο συντηρούνται αποστειρωμένα υγρά φάρμακα που προορίζονται για ενέσεις **2.** (α) (γενικότ.) οποιοδήποτε γυάλινο ή πλαστικό κλειστό φιαλίδιο που περιέχει υγρό (για φαρμακευτικούς συνήθ. σκοπούς) *πόσιμες ~ που περιέχουν σίδηρο* (β) ***αμπούλα βρόμας*** αμπούλα που, όταν σπάσει, απελευθερώνει ανυπόφορα δύσοσμη ουσία· χρησιμοποιείται για τη βίαιη εκκένωση χώρων ΣΥΝ. βρομούσα
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ ampoule < λατ. ampulla «μικρή φιάλη», υποκ τού amp(h)ora < αρχ διαλεκτ. *ἀμφορά(ν)* < αιτ. *ἀμφορέα*. ουσ *ἀμφορεύς*].

αμπραγιάζ (το) {άκλ } (στα αυτοκίνητα) **1.** η σύμπλεξη (βλ λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ.λ.), όταν με αυτόν γίνεται η σύμπλεξη (πβ. λ. *ντεμπραγιάζ, αποσύμπλεξη*).
[ΕΤΥΜ < γαλλ embrayage < embrayer «συμπλέκω, ενώνω» < en- + braie (πιθ. αρχική σημ «ιμάντας, λουρίδα») < μεσν λατ. braca (βλ. λ. *βράκα*)]

άμπρα κατάμπρα κ. **αμπρακατάμπρα** {άκλ.} **1.** καβαλιστική φράση στην οποία οι γνωστικοί (2ος αι. μ.Χ.) απέδιδαν μαγική δύναμη και τη χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύουν αρρώστιες· κατά τον Μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκε και από τους εξορκιστές **2.** (εκφραστ) λέξη που χρησιμοποιούν όσοι κάνουν μαγικά – ταχυδακτυλουργικά τεχνάσματα, για να προσδώσουν σε αυτά μια χροιά μαγείας.
[ΕΤΥΜ < μτγν. λατ abracadabra, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν *ἄβρα κατά ἄβρα* «πνεύμα διά πνεύματος», αν πρόκειται για σκόπιμη μεταγραφή τής λ. *αὔρα* (στη σημ. «δυσμενής άνεμος») από τους γνωστικούς τού 2ου αι μ.Χ Στον σχηματισμό πιθ. συνεπέδρασε το μυστικιστικό όν. *Ἀβραξᾶς* ή *Ἀβρασάξ*, αγν. ετύμου].

αμπρί (το) {αμπρ-ιού | -ιών} ΣΤΡΑΤ τεχνητό πρόχωμα ή συνηθέστ χαράκωμα, που προστατεύει τους στρατιώτες από βολές πυροβολικού ή αεροπορικές επιθέσεις, σκεπασμένο με πρόχειρα υλικά, π.χ. κορμούς, σάκους με άμμο κ.λπ. ΣΥΝ. καταφύγιο, χαράκωμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. abri «καταφύγιο» < παλ. γαλλ abrier «προστατεύω, καλύπτω» < λατ. apricari «εκτίθεμαι (στον ήλιο), είμαι ακάλυπτος»].

Αμπχαζία (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΒΔ Γεωργίας — **Αμπχάζιος** (ο), **Αμπχάζια** (η), **αμπχαζικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Abkhazia (ρωσ Abkhajka), από το όν τού πληθυσμού, ο οποίος αυτοαποκαλείται Aapswa (στην τοπική δυτικοκαυκασιανή γλώσσα), Αγν ετύμου].

άμπωτη (η) {χωρ. πληθ } η υποχώρηση των υδάτων από τις ακτές προς την ανοιχτή θάλασσα κατά τη δεύτερη φάση τής παλίρροιας (βλ.λ.) ΣΥΝ (λαϊκ.) φυρονεριά ΑΝΤ. πλημμυρίδα, φουσκονεριά. Επίσης (λόγ.) **άμπωτις** {αμπώτιδος}
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄμπωτις, -ιδος* < *ἀνά* + *-πωτις* < *πίνω*, λ. η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός τού ουσ. *θάλασσα (ἄμπωτις θάλασσα)*, όπου η ίδια η θάλασσα θεωρείται ως ο δράστης τής ενέργειας που δηλώνεται από το ρ. *ἀναπίνω*]

Άμστερνταμ (το) {άκλ } η πρωτεύουσα τής Ολλανδίας και ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. < ολλ. Amsterdam < Amstel (όνομα ποταμού) + dam «υδατοφράκτης» Η ονομασία, που δόθηκε στην πόλη κατά τον 13ο αι., οφείλεται στα αντιπλημμυρικά αναχώματα που έχτισαν οι κάτοικοι τής περιοχής, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συχνές πλημμύρες τού ποταμού Amstel Παλαιότ εξελληνισμένη ονομασία τής πόλεως ήταν το *Αμστελόδαμον*, γνωστό από τις επιστολές τού Αδ. Κοραή, ο οποίος έζησε εκεί έξι έτη]

άμυαλος, -η, -ο [μεσν.] (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης στις πράξεις και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ άφρων, ασύνετος, απερίσκεπτος ΑΝΤ μυαλωμένος, σώφρων, συνετός, γνωστικός. Επίσης (λαϊκ) **ανέμυαλος**. — **άμυαλα** επίρρ., **αμυαλιά** κ. (λαϊκ.) **ανεμυαλιά** κ. **αμυαλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

αμυγδαλάδα (η) η σουμάδα (βλ λ.).

αμυγδαλάτος, -η, -ο → αμυγδαλωτός

αμυγδαλεκτομή (η) ΙΑΤΡ η αφαίρεση των αμυγδαλών (βλ λ. *αμυγδαλές*) με χειρουργική επέμβαση ΣΥΝ αμυγδαλοτομία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. amygdalectomie]

αμυγδαλέλαιο (το) [μτγν.] {αμυγδαλελαίου} λάδι από (γλυκά) αμύγδαλα, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή θεραπευτικών και κοσμητικών αλοιφών και στη σαπωνοποιία. Επίσης **αμυγδαλόλαδο**.

αμυγδαλένιος, -ια, -ιο αυτός που παρασκευάζεται από αμύγδαλα ή περιέχει αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλωτός.

αμυγδαλές (οι) **1.** ΑΝΑΤ λεμφοειδείς αδένες με σχήμα αμυγδάλου, που βρίσκονται στη βάση τού ουρανίσκου, κοντά στην είσοδο τού φάρυγγα, και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία άμυνας τού οργανισμού κατά των λοιμώξεων: *πρησμένες ~* || *~ με πύον* (πυώδεις) || *βγάζω τις ~ μου* (μου κάνουν αμυγδαλεκτομή, βλ λ) **2.** η αμυγδαλίτιδα (βλ.λ.) *έχω ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ. amygdales < λατ. amygdala «αμυγδαλιά» < αρχ. *ἀμυγδάλη* «αμύγδαλο», από το σχήμα των λεμφοειδών οργάνων τού φάρυγγα, που μοιάζουν με αμύγδαλο].

αμυγδαλεώνας [μτγν] κ (λαϊκ.) **αμυγδαλ(ι)ώνας** κ. **μυγδαλ(ι)ώνας** (ο) έκταση γης κατάφυτη από αμυγδαλιές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ώνας*.

αμυγδαλιά κ (λαϊκ.) **μυγδαλιά** (η) ψηλόκορμο φυλλοβόλο δέντρο των θερμών και ξηρών περιοχών τής εύκρατης ζώνης με καρπό τα αμύγδαλα και κύριο χαρακτηριστικό την πλούσια ανθοφορία του στο τέλος τού χειμώνα (προαναγγέλλοντας έτσι την άνοιξη): «*ετίναξε την ανθισμένη αμυγδαλιά*» (τραγ. από ποίημα τού Γ. Δροσίνη) — (υποκ.) **αμυγδαλίτσα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀμυγδαλέα* < αρχ *ἀμυγδάλη* «αμύγδαλο», αβεβ ετύμου, ίσως < εβρ. meged'ēl / magdī'el «πολύτιμο δώρο Θεού». Μέσω τού λατ. amygdala / amandula (< αρχ *ἀμυγδάλη*) προήλθαν οι τ άλλων γλωσσών, λ χ γαλλ. amande, ισπ. almendra, αγγλ almond, γερμ Mandel κ.ά.].

αμυγδαλίτιδα (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ μικροβιακή φλεγμονή των αμυγδαλών, που προκαλεί πόνους στα πλάγια τού λαιμού και υψηλό πυρετό
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ amygdalite]

αμυγδαλ(ι)ώνας (ο) → αμυγδαλεώνας

αμύγδαλο κ. (λαϊκ) **μύγδαλο** (το) {αμυγδάλ-ου | -ων} **1.** ο καρπός τής αμυγδαλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε γλυκό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική, καθώς και ως ξηρός καρπός) και σε πικρό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη φαρμακευτική) **2.** (η γεν ***αμυγδάλου*** για τροφές, γλυκύσματα) με κομμάτια αμυγδάλου (είτε στη γέμιση είτε ως γαρνίρισμα): *κρουασάν / σοκολάτα ~* — (υποκ.) **αμυγδαλάκι** κ. (λαϊκ.) **μυγδαλάκι** (το), **αμυγδαλοειδής** -ής, -ές [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμύγδαλον* «αμυγδαλιά», παράλλ. τ. τού ουσ *ἀμυγδάλη*. βλ κ *αμυγδαλιά*].

αμυγδαλόλαδο (το) → αμυγδαλέλαιο

αμυγδαλόσχημος, -η, -ο [1851] αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αμυγδάλου ΣΥΝ αμυγδαλωτός.

αμυγδαλοτομία (η) {αμυγδαλοτομιών} η αμυγδαλεκτομή (βλ λ.).

αμυγδαλόφλουδα (η) {χωρ γεν. πληθ.} ο μαλακός εσωτερικός φλοιός του αμυγδάλου, η φλούδα του

αμυγδαλόψιχα κ. (λαϊκ) **μυγδαλόψιχα** (η) {χωρ γεν. πληθ } ο εσωτερικός καρπός τού αμυγδάλου, αφού αφαιρεθεί το σκληρό κέ-

α- / αν- *στερητικό*
α-μπασtάρδευτος, -η, -ο **ά-μπλεχτος, -η, -ο** **α-μπογιάτιστος, -η, -ο** **α-μποϊκοτάριστος, -η, -ο** **α-μπουγάδιαστος, -η, -ο**
ά-μπηχτος, -η, -ο **α-μπλοκάριστος, -η, -ο** **α-μπόδιστος, -η, -ο** **α-μποτιλιάριστος, -η, -ο**

λυφος και η εσωτερική φλούδα του
αμυγδαλωτός, -ή, -ό [μεσν] κ. (λαϊκ) **μυγδαλωτός 1.** αυτός που έχει το σχήμα ή/και το μέγεθος τού αμυγδάλου. ~ *μάτια* ΣΥΝ αμυγδαλόσχημος **2.** αυτός που περιέχει αμύγδαλα ή είναι κατασκευασμένος από αμύγδαλα ΣΥΝ αμυγδαλάτος, αμυγδαλένιος **3.** ***αμυγδαλωτό*** (το) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από τριμμένα αμύγδαλα, αλεύρι, αβγά, ζάχαρη κ λπ. Επίσης **αμυγδαλάτος**, -η, -ο [μεσν.].
αμυδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που μόλις διακρίνεται, που δεν φαίνεται καθαρά ή με τις λεπτομέρειές του: *στο βάθος τού ορίζοντα διακρινόταν το ~ περίγραμμα τής οροσειράς* ΑΝΤ ευδιάκριτος, ξεκάθαρος **2.** (συνεκδ για ιδέες, εντυπώσεις κ.λπ.) αυτός που δεν είναι σχηματισμένος στον νου με σαφήνεια, καθαρότητα, ακρίβεια *έχω μόνο μιαν ~ ιδέα τής μελέτης του* || *~ ανάμνηση / γνώση* ΣΥΝ αόριστος, συγκεχυμένος ΑΝΤ σαφής **3.** αυτός από τον οποίο λείπει ή έχει εξασθενήσει η λάμψη, η δύναμη, η ένταση, η ζωηρότητα κ λπ.: *~ φως / χαμόγελο* ΣΥΝ άτονος, αδύναμος ΑΝΤ έντονος, δυνατός, αισθητός **4.** πολύ λίγος ή πολύ μικρός: *οι ελπίδες μας για νίκη είναι ~* ΣΥΝ λιγοστός, περιορισμένος. — **αμυδρ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ , **αμυδρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμυδρός*, αγν ετύμου, ίσως παράλλ. τύπος τού επιθ *ἀμαυρός*]
αμύητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι μυημένος, που δεν έχει εισαχθεί στα μυστήρια θρησκείας, λατρείας ή μυστικής οργάνωσης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν διδάχθηκε ή δεν κατέχει κάτι (τέχνη, επιστήμη, θεωρία κ.λπ.), κυρ. ως προς τις λεπτομέρειες και τα μυστικά του: *η παντομίμα είναι μια δύσκολη τέχνη· δεν είναι για τους ~* ΣΥΝ αδαής, ανίδεος ΑΝΤ. μυημένος, καταρτισμένος, ειδήμων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *μυῶ*].
αμύθητος, -η, -ο αυτός τού οποίου η αξία είναι τόσο μεγάλη, ώστε είναι δύσκολο ή αδύνατον να υπολογιστεί. *κοσμήματα ~ αξίας* || *~ πλούτη / θησαυροί* ΣΥΝ ανυπολόγιστος, μυθώδης.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *μυθοῦμαι* «διηγούμαι» (< *μῦθος*)].
αμυλάλευρο (το) το αλευροποιημένο άμυλο αμυλούχων ουσιών.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ farine d'amidon].
αμυλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ ένζυμο που συντελεί στην υδρόλυση τού αμύλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylase].
άμυλο (το) {αμύλου | χωρ. πληθ.} **1.** υδατάνθρακας που απαντά με τη μορφή λεπτών κόκκων ή σκόνης στα σπέρματα, στους ξυλώδεις βλαστούς, στις ρίζες, στους υπόγειους βλαστούς και στους βολβούς των φυτών· αποτελεί σημαντικό συστατικό τής ανθρώπινης διατροφής, καθώς περιέχεται σε μεγάλες ποσότητες σε τρόφιμα όπως το ψωμί, το ρύζι, το καλαμπόκι, τα φασόλια, οι πατάτες κ.ά. **2.** το αλεύρι που βγαίνει από το σιτάρι και τα άλλα δημητριακά, εφόσον δεν αλεστούν, αλλά πολτοποιηθούν με ειδική επεξεργασία και κατόπιν ξεραθούν και κονιορτοποιηθούν ΣΥΝ αμυλάλευρο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄμυλον*, ουδ. τού επιθ. *ἄμυλος* «ο μη αλεσμένος σε μύλο» < ἀ- στερητ. + *μύλη* «μυλόπετρα»].
αμυλοειδής, -ής, -ές [1875] {αμυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή/και τις ιδιότητες τού αμύλου. *οι διαιτητικές τροφές δεν περιέχουν άμυλο, αλλά ~ συστατικά.*
αμυλόκοκκος (ο) κόκκος από άμυλο
αμυλόκολλα (η) [1888] η αλευρόκολλα (βλ λ.).
αμυλόζη (η) {χωρ. πληθ.} ένα από τα βασικά δομικά στοιχεία τού αμύλου
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. amylose].
αμυλοπλάστης (ο) ΒΙΟΛ κυτταρικό οργανίδιο (πλαστίδιο) των φυτών, όπου γίνεται η σύνθεση τού αμύλου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amyloplast]
αμυλοσάκχαρο (το) [1884] {αμυλοσακχάρου | αμυλοσακχάρων} σάκχαρο που παρασκευάζεται με υδρόλυση από το άμυλο τής πατάτας ή τού καλαμποκιού και χρησιμοποιείται ως τρόφιμο· αλλιώς *γλυκόζη*.
αμυλούχος, -α (λόγ -ος), -ο [1873] αυτός που περιέχει άμυλο: *~ τροφές είναι το ψωμί, οι πατάτες, τα μακαρόνια κ.ά.*
[ΕΤΥΜ < *άμυλο* + *-ούχος* < *έχω*]
αμυλώδης, -ης, -ες [1856] {αμυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αμυλούχος. *~ τροφές.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. amyloïde].
άμυνα (η) {-ας κ -ύνης | πληθ μόνο στις σημ. 8, 9} **1.** (α) η αντίσταση ατόμου ή ομάδας προς επιτιθέμενο, δηλ. το να προστατεύει και να υπερασπίζεται κανείς την ασφάλεια τού εαυτού του ή/και άλλων από κάθε είδους επιθέσεις *πριν μας επιτεθούν οι εχθροί, εμείς θα οργανώσουμε την ~ μας* ΣΥΝ υπεράσπιση, προάσπιση ΑΝΤ επίθεση, έφοδος (β) ΝΟΜ ***κατάσταση άμυνας*** (καθημ ***νόμιμη άμυνα***) κατάσταση η οποία δημιουργείται από μία παρούσα και άδικη επίθεση κατά τού ιδίου τού αμυνομένου ή τρίτου στο πλαίσιο αυτής, η πράξη τού αμυνομένου, η οποία γίνεται για την υπεράσπισή του και μέσα στα αναγκαία όρια, δεν είναι άδικη, παρότι προσβάλλει τον επιτιθέμενο: *ο αστυφύλακας, που σκότωσε τον εγκληματία, απαλλάχθηκε στο δικαστήριο, γιατί βρισκόταν σε ~* **2.** το σύνολο των μέσων που διατίθενται για την αντιμετώπιση εχθρού, κινδύνου, δυσάρεστης κατάστασης κ.λπ.: *η σωστή πληροφόρηση είναι η καλύτερη ~ κατά τής μάστιγας των ναρκωτικών* || *~ κατά τής μόλυνσης τού περιβάλλοντος* || *η καλύτερη ~ είναι η επίθεση!* **3.** (α) (ειδικότ. για έθνη, κρατικούς οργανισμούς κ λπ.) το σύνολο των στρατιωτικών μέσων για την εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας και τής εθνικής κυριαρχίας μιας χώρας: *αγοράστηκαν σύγχρονα αεροσκάφη για την ενίσχυση τής ~ τής χώρας* (β) ***εθνική άμυνα*** (συνήθ με κεφ) κάθε μορφή υπεράσπισης ενός έθνους, κάθε αντίσταση και αγώνας, ένοπλος ή μη, εναντίον έμπρακτης ή επαπειλούμενης αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων, τής ελευθερίας, τής τιμής και τής αξιοπρέπειας ενός έθνους. *Υπουργείο Εθνικής Αμύνης* (γ) ΙΣΤ ***(Εθνική) Άμυνα*** το κίνημα τού Ελ. Βενιζέλου μετά τη σύγκρουσή του με τον βασιλιά Κωνσταντίνο το 1916 (σχετικά με την είσοδο τής Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) που οδήγησε στον σχηματισμό άλλης κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη (δ) ***πολιτική άμυνα*** τα μέτρα και οι ενέργειες που δεν έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και αποβλέπουν στην προστασία τού άμαχου πληθυσμού από τα πλήγματα τού εχθρού σε καιρό πολέμου **4.** (συνεκδ) οτιδήποτε έχει την ικανότητα να προστατεύει, να υπερασπίζει *το φαράγγι υπήρξε μια ακατάλυτη φυσική ~ τής πόλης για πολλούς αιώνες* **5.** η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα: *το τσιγάρο μειώνει την ~ τού οργανισμού* ΣΥΝ αμυντικότητα **6.** ΨΥΧΟΛ ***μηχανισμός άμυνας*** ο αμυντικός μηχανισμός (βλ. λ. *αμυντικός*) **7.** η αμυντική γραμμή που σχηματίζεται από ένα στράτευμα: *την ώρα τής επίθεσης τού εχθρού η ~ μας θα έχει μήκος σαράντα χιλιομέτρων* **8.** ΑΘΛ (στα ομαδικά αθλήματα) η τακτική που ακολουθεί μια ομάδα για να εξουδετερώσει τις επιθέσεις τής αντίπαλης: *σύστημα άμυνας* || *ζώνη άμυνας* **9.** (συνεκδ.) (α) ο παίκτης ή οι παίκτες που προσπαθούν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των αντιπάλων *οι ~ των ομάδων χαλάρωσαν και μπήκαν πολλά γκολ* || *η ~ τής ομάδας αιφνιδιάστηκε* (β) οι συγκεκριμένες θέσεις που καταλαμβάνουν στο γήπεδο οι αμυντικοί παίκτες, καθώς και ο χώρος στον οποίο αμύνονται: *η Α Ε Κ. έπαιξε με τρεις παίκτες στην ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < ρ. *ἀμύνω* (υποχωρητ.) «υπερασπίζω», βλ. κ *αμύνομαι*].
αμύνομαι ρ. αμετβ. αποθ {αμύνθηκα} βρίσκομαι σε θέση άμυνας, υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή/και τους άλλους· *θα αμυνθώ ενάντια στις υβριστικές επιθέσεις σας, απαντώντας με τον ίδιο τρόπο* ΑΝΤ επιτίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμύνομαι* / *ἀμύνω* «υπερασπίζω, αποκρούω» < **ἀμύνjω* < θ. *ἀμύ-*, πιθ. συγγενές προς ρ *ἀμεύω* «μετακινώ, απωθώ» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. *ἀμεύσασθαι*) < *ἀ-* προθεμ. + θ mev- < I E. *mov- «μετακινούμαι», πβ σανσκρ miv-ami, λατ moveo, γαλλ. mouvoir, αγγλ. move, motor «μηχανή» κ.ά].
Αμύνταιο (το) {Αμυνταίου} κωμόπολη τού νομού Φλωρίνης
[ΕΤΥΜ Ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Μακεδόνα βασιλιά *Αμύντα Α'* (6ος αι. π.Χ.). Ώς το 1928 η πόλη ονομαζόταν *Σόροβιτς* (σερβκορ)].
αμυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την άμυνα: *~ γραμμή / δαπάνες / σχέδια / ετοιμότητα / συμμαχία / θέση / όπλο / πολιτική* ΑΝΤ επιθετικός **2.** ***αμυντικός μηχανισμός*** (i) ΙΑΤΡ το σύνολο των διεργασιών με τις οποίες ο οργανισμός αντιμετωπίζει την εισβολή ξένων παραγόντων, είτε εμβίων (λ.χ. μικρόβια) είτε μη (λ χ τοξικές ουσίες), όπως μέσω τής παραγωγής αντισωμάτων (ii) ΨΥΧΟΛ κάθε ασύνειδη διαδικασία που χρησιμοποιεί το Εγώ, για να προστατευθεί από τις εσωτερικές του παρορμήσεις και την αμφισβήτησή του από το περιβάλλον του (λ χ. η απώθηση και η εκλογίκευση) **3.** ΑΘΛ αυτός που σχετίζεται με την άμυνα μιας ομάδας: *~ γραμμή / παίκτης / διάταξη / τακτική / ζώνη / λάθος* || (ως ουσ.) *η ομάδα αγωνίζεται με δύο ακραίους και έναν κεντρικό ~* — **αμυντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άμυνα* Η φρ. *αμυντικοί μηχανισμοί* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ mechanisms of defence]
αμυντικότητα (η) [1831] {χωρ πληθ } η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα· η δύναμη αντοχής σε εχθρική επίθεση. *η χώρα λόγω γεωφυσικής κατάστασης έχει αυξημένη ~.*
αμύρωτος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν χρίστηκε με αγιασμένο μύρο, που δεν βαφτίστηκε ΑΝΤ μυρωμένος, βαφτισμένος
αμυχή (η) το σχίσιμο στην επιφάνεια τού δέρματος, που προέρχεται συνήθ. από γρατζούνισμα· επιπόλαιο τραύμα· *παρόλο που η σύγκρουση ήταν σφοδρή γλύτωσε μόνο με αμυχές* ΣΥΝ γδάρσιμο, γρατζουνιά, (λόγ.) εκδορά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀμύσσω* (< **ἀμύχ-jω*) «σχίζω, κομματιάζω», αγν. ετύμου].
αμφεταμίνη (η) {αμφεταμινών} ΦΑΡΜ. διεγερτικό φάρμακο που χρησιμοποιείται νόμιμα στην ψυχιατρική για τη θεραπεία των καταθλίψεων και παράνομα ως διεγερτικό ναρκωτικό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. amphetamine, ακρωνυμικός σχηματισμός, < a[lpha] + m[ethyl] (πβ. *μεθύλιο*) + ph[enyl] (πβ. *φαινόλη*) + et[hyl]) (πβ. *αιθύλιο*) + amine (πβ. *αμίνη*)].
αμφι- κ **αμφί-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** υπάρχει ή συμβαίνει και στα δύο μέρη ή και από τις δύο πλευρές. *αμφί-πλευρος, αμφί-στομος, αμφί-ρροπος* **2.** βρίσκεται μεταξύ δύο αντίθετων εννοιών ή ανάμεσα σε δύο μέρη: *αμφι-θυμία, αμφι-ταλάντευση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμφί* «και από τις δύο πλευρές, ολόγυρα» < I.E. *ambhi / *mbhi, πβ. σανσκρ abhi, λατ amb- (π.χ. ambiguus «αμφίβολος»), γερμ. um «ολόγυρα» κ ά. Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ. ως πρόθ. και επίρρ., ώσπου αντικαταστάθηκε από το *περί*].
άμφια (τα) {αμφίων} ΕΚΚΛΗΣ ενδύματα στις ΦΡ (α) ***ιερατικά άμφια*** τα ενδύματα και τα εξαρτήματα που αποτελούν την επίσημη ιερατική στολή των κληρικών, την προορισμένη για τις ιεροτελεστίες (λ χ. το ωμοφόριο, το φαιλόνιο, το στιχάριο, τα επιμάνικα, ο σάκος) (β) ***λειτουργικά άμφια*** κεντητά καλύμματα τής Αγίας Τράπεζας, των ιερών σκευών και των επίπλων τού ναού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίεση*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄμφιον* κ *ἀμφίον* «ένδυμα», αβεβ ετύμου. Πιθ. συντετμημένος τ. τού συνωνύμου *ἀμφίεσμα* < *ἀμφιέννυμι* < *ἀμφι-* + *ἕννυμι* (< **ἕσ-νυ-μι*) «ντύνω» ή *ἀμφί* – *ἀμφίος* (> *ἀμφίον*) κατά τα *ἀντί* – *ἀντίος*. Η σημ. «θρησκευτικό ένδυμα», όπως άλλωστε και η χρήση των *ἀμφίων* για τέτοιον σκοπό, μαρτυρείται μετά τον 4ο αι. μ.Χ]
αμφιβάλλω ρ. αμετβ {αμφέβαλα} **1.** (για +αιτ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμφιβολίας (σχετικά με κάτι), δεν είμαι βέβαιος ή σίγουρος

(για κάτι): ~ *για την ειλικρίνεια των προθέσεών του* ΣΥΝ αμφιταλαντεύομαι ΑΝΤ είμαι βέβαιος, έχω την πεποίθηση **2.** αισθάνομαι ή/και εκδηλώνω δισταγμό. δυσπιστία. *προσπαθώ να πιστέψω πως θα αλλάξει κάτι. όμως πολύ ~* || (+πλάγια ερώτ) ~ *αν μπορώ να φέρω σε πέρας μια τόσο δύσκολη υπόθεση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ «ρίχνω γύρω-γύρω. εδώ και εκεί» < *ἀμφι-* + *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω» Η σημ. «αμφιταλαντεύομαι, διστάζω» είναι ήδη αρχ και πρωτοαπαντά στο επίθ *ἀμφίβολος* (βλ.λ)]

> **αμφιβάλλω – αμφισβητώ.** Συχνό λάθος σε σχέση με τα δύο ρήματα είναι να χρησιμοποιείται το *αμφιβάλλω* αντί τού *αμφισβητώ*: *Αμφιβάλλει την ειλικρίνειά μου'* (αντί τού ορθού: *Αμφισβητεί την ειλικρίνειά μου!*) Η σημασιοσυντακτική διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ότι το **αμφιβάλλω** συντάσσεται πάντοτε με πρόθεση και δηλώνει τις επιφυλάξεις που έχω ως προς το αν κάτι είναι σωστό, αληθινό, πραγματικό, καλό κ.τ.ό. (π χ *Αμφιβάλλω για την ειλικρίνειά του*), ενώ το **αμφισβητώ** δηλώνει τη ρητή εναντίωσή μου σε κάτι, την αντίθεσή μου. που φθάνει ώς την άρνηση. απόρριψη *(Αμφισβητώ την ειλικρίνεια των λόγων του)* Επομένως, το *αμφισβητώ* σημαίνει τη «μη αποδοχή» που παίρνει μορφή συγκεκριμένης πράξης. ενώ το *αμφιβάλλω* σημαίνει επίσης τη «μη αποδοχή», που δεν προχωρεί όμως στην ενεργό και έμπρακτη απόρριψη.

αμφίβιος, -α, -ο **1.** ΖΩΟΛ (ζώο) που ως προνύμφη ζει μέσα στο νερό αναπνέοντας με βράγχια, ενώ μετά την ενηλικίωση ζει στην ξηρά. αναπνέοντας με τους πνεύμονες που έχει εν τω μεταξύ αναπτύξει ~ *ζώα είναι λ χ η σαλαμάνδρα και ο βάτραχος* **2.** (α) ***αμφίβιο όχημα*** το στρατιωτικό όχημα ή ερπυστριοφόρο αυτοκινούμενο όχημα, που είναι επίπεδο στο κάτω μέρος και έχει εξοπλιστεί έτσι, ώστε να μπορεί να κινείται τόσο στην ξηρά ως τροχοφόρο όσο και στη θάλασσα ως μικρό πλωτό σκάφος (β) ***αμφίβιο αεροπλάνο*** το αεροπλάνο που συνδυάζει τροχούς και σύστημα προσθαλασσώσεως. προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να απογειώνεται και να προσγειώνεται τόσο στην ξηρά όσο και στο νερό (γ) ΣΤΡΑΤ ***αμφίβιες επιχειρήσεις*** στρατιωτικές αποβατικές επιχειρήσεις οι οποίες διενεργούνται με συνδυασμό χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων — **αμφιβιακός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ. «αυτός που ζει διπλή ζωή», < *ἀμφι-* + *βίος* «ζωή». Ήδη αρχ είναι η ζωολογική χρήση τής λ. ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αμφίβιο όχημα* (< αγγλ amphibious vehicle), *αμφίβιες επιχειρήσεις* (< αγγλ. amphibious operations)].

αμφιβληστροειδής, -ής, -ές {αμφιβληστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} μόνο στην ΑΝΑΤ ***αμφιβληστροειδής χιτώνας*** ο εσωτερικός χιτώνας τού οπίσθιου τμήματος τού βολβού τού ματιού, στον οποίο λαμβάνει χώρα η νευρική διέγερση από το φυσικό φως και ξεκινά η αίσθηση τής οράσεως (κ. ως ουσ.) *αποκόλληση αμφιβληστροειδούς*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «δικτυωτός», < αρχ. *ἀμφίβληστρον* «δίχτυ» < *ἀμφι-* + *-βλη-σ-τρον* < θ *βλη-*, από όπου και παρακ. *βέ-βλη-κα*. ρ *βάλλω* «ρίχνω» Η σημ. «χιτώνας τού βολβού τού οφθαλμού» αποδίδει το γαλλ rétine < μεσν. λατ retina < λατ. rete «δίχτυ». Η παρομοίωση ολόκληρου τού οφθαλμού με δίχτυ οφείλεται στο γεγονός ότι λίγα λεπτά μετά τον θάνατο (όπως είχαν παρατηρήσει οι αρχ. γιατροί) ο βολβός τού οφθαλμού από την οπίσθια πλευρά μοιάζει καλυμμένος με δίχτυ]

αμφιβολία (η) {αμφιβολιών} **1.** η έλλειψη βεβαιότητας, σιγουριάς (για κάποιον/κάτι): *δεν έχω καμία απολύτως ~ ότι θα επιτύχεις* || *με τρώνε οι ~* || *στη δίκη απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών* ΣΥΝ αβεβαιότητα ΑΝΤ βεβαιότητα, σιγουριά· ΦΡ (α) ***χωρίς / δίχως αμφιβολία*** για τη δήλωση βεβαιότητας, σιγουριάς *είναι ~ ο καλύτερος υπάλληλος που έχουμε* ΣΥΝ αναμφίβολα, σίγουρα (β) (λόγ.) ***πέραν πάσης αμφιβολίας*** για έκφραση απόλυτης βεβαιότητας· *είναι ~ ότι θα επέλθει ρήξη στους κόλπους τού κόμματος* ΣΥΝ βεβαιότατα, αναμφίβολα, πλέον ή βέβαιον **2.** ΦΙΛΟΣ (α) κατάσταση τού πνεύματος, το οποίο αναρωτιέται και δεν λαμβάνει θέση για το αν μια απόφανση είναι ή όχι ορθή (β) ***μεθοδική αμφιβολία*** μέθοδος αναζητήσεως τής γνωστικής βεβαιότητας στην καρτεσιανή φιλοσοφία, που συνίσταται στην προκαταρκτική και προσωρινή αμφισβήτηση των πάντων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφίβολος*. Πολλές φρ και συντακτικά σχήματα αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χωρίς αμφιβολία* (< γαλλ. sans aucun / nul doute), *πέραν πάσης αμφιβολίας* (< αγγλ beyond any doubt), *δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι* (< γαλλ. il n'y a pas de doute que. .). *σκιά αμφιβολίας* (< γαλλ. l'ombre d'un doute), *μεθοδική αμφιβολία* (< γαλλ. doute méthodique) κ.ά.].

αμφίβολος, -η, -ο αυτός για τον οποίο υπάρχουν αμφιβολίες. μη ασφαλής, αβέβαιος· *η ελεύθερη απασχόληση συνήθως αμείβεται καλύτερα. έχει όμως ~ προοπτικές* || (λόγ.) *αμφιβόλου ποιότητος* (λ χ προϊόν) ΣΥΝ διφορούμενος, επισφαλής ΑΝΤ. ασφαλής. αναμφίβολος· ΦΡ **θέτω εν αμφιβόλω** προκαλώ αμφιβολίες σχετικά με κάτι: *οι συνέπειες τής διεθνούς κρίσης θέτουν από μόνες τους εν αμφιβόλω τους στόχους ένταξης στο ευρώ* — **αμφίβολα / αμφιβόλως** [αρχ] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ. «αυτός που περιβάλλει κάτι ή κάποιον, που βάλλεται από παντού», < *ἀμφιβάλλω*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ]

αμφίβραχυς (ο) [μτγν.] {αμφιβράχ-εος | -έων} ΜΕΤΡ **1.** (στην προσωδιακή ποίηση) ο μετρικός πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι βραχείες και η μεσαία μακρά, π χ. στις λέξεις *έ-ρη-μος, τρό-παι-ον* **2.** (στην τονική ποίηση) ο πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές. από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι άτονες και η μεσαία τονισμένη. π.χ *το χάραμα πήρα –τού ήλιου– τον δρόμο*

αμφίγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο γνώμες, που δεν έχει ξεκαθαρισμένη άποψη ΣΥΝ δίβουλος, δίγνωμος, αμφιταλαντευόμενος. — **αμφιγνωμία** (η).

αμφιδέξιος, -α. -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί κατά τον ίδιο τρόπο και τα δυο του χέρια, που είναι επιδέξιος τόσο στο αριστερό χέρι όσο και στο δεξί ΣΥΝ ζερβόδεξος. — **αμφιδεξιότητα** (η) [μεσν]

αμφίδρομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κινείται προς μία κατεύθυνση και πάλι γυρίζει προς τα πίσω *η ~ κίνηση των παλιρροϊκών κυμάτων* || *~ επίδραση* **2.** ΧΗΜ ***αμφίδρομη αντίδραση*** η χημική αντίδραση που πραγματοποιείται τόσο από την πλευρά των σωμάτων που αντιδρούν προς αυτή των προϊόντων, όσο και αντίστροφα. ώστε να αποκατασταθεί δυναμική ισορροπία όπου η ταχύτητα σχηματισμού των προϊόντων είναι ίση με την ταχύτητα διάσπασής τους **3.** ΤΕΧΝΟΛ ***αμφίδρομη λειτουργία*** η ταυτόχρονη λειτουργία πομπού και δέκτη, όπως λ.χ. στο τηλέφωνο, χωρίς την παρεμβολή χειροκίνητων διακοπτών ανάμεσα στις περιόδους ομιλίας και ακροάσεως (όπως στον συνήθη ασύρματο)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφι-* + *δρόμος* Μεταφρ δάνεια είναι οι επιστημ. όροι *αμφίδρομη αντίδραση* (< αγγλ duplex reaction), *αμφίδρομη λειτουργία* (< αγγλ. duplex operation)].

αμφίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (επίσ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, ό.τι φορά κανείς. ιδ. σε επίσημες ή εξαιρετικές περιστάσεις· *οι ομιλητές στο συνέδριο είχαν απέριττη. αλλά πολύ προσεγμένη ~* ΣΥΝ ενδυμασία. περιβολή
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀμφίεσις* < *ἀμφιέννυμι* «ντύνω. περιβάλλω» < *ἀμφι-* + *ἕννυμι* «ντύνω» < **Fέσ-νυ-μι* < Ι Ε *wes- «ενδύω», πβ σανσκρ vástram «ένδυμα», λατ. ves-tire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir. ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά Ομόρρ. *έσ-θής, ιμάτιο(ν)* (< *ειμάτιον* < **Fεσ-μα-*) κ.ά.]

> **αμφίεση – άμφια.** Από ένα αρχαίο ρ *ἕννυμι* «ντύνω». το οποίο απαντά κυρίως ως σύνθετο με την πρόθ. **αμφί**. σχηματίστηκε το αρχ *ἀμφιέννυμι* «περιενδύω. ντύνω», από όπου το παράγωγο **αμφίεση** «ντύσιμο. ενδυμασία» Το *ἀμφιέννυμι* μεταπλάστηκε σε *ἀμφιάζω/ἀμφιέζω*, το οποίο βρίσκουμε ως σύνθετο **μεταμφιέζω** με παράγωγο το **μεταμφίεση**. Από το ουσ. *ἀμφίεσμα*, παράγωγο και αυτό τού *ἀμφιέννυμι*. πιθ. να προήλθε «κατά συγκοπήν» το αρχ. **ἀμφίον** ή **ἄμφιον** που σήμαινε το «ένδυμα». Βαθμηδόν η σημ. τής λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού «ιερού» και μόνο ενδύματος. αποκλείοντας τη γενικότερη χρήση, όπως απαιτούν όλες οι τελετουργικές χρήσεις λέξεων τής γλώσσας («λέξεις ταμπού», απαγορευμένες για καθημερινές χρήσεις)· πβ. *νερό – ύδωρ, κρασί οίνος, ψωμί – άρτος. αέρας αήρ* κ ά.

αμφιθαλής, -ής. -ές {αμφιθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για αδέλφια) που έχουν τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα. ομοπάτριοι και ομομήτριοι ΑΝΤ ετεροθαλής
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ. «άφθονος, ανθηρός», < *ἀμφι-* + *-θαλής* < *θάλος* < *θάλλω* Η αρχική σημ. τής λ. *ἀμφιθαλής* προσδιόριζε παιδί που έχει και τους δύο γονείς του εν ζωή, πράγμα που θεωρούσαν αποτέλεσμα τής εύνοιας των θεών]

αμφιθέατρο (το) {αμφιθεάτρ-ου | -ων} **1.** αίθουσα θεάτρου με καθίσματα τοποθετημένα ημικυκλικώς απέναντι από τη σκηνή ή, σπανιότερα, και γύρω από αυτήν και με κλιμακωτή διάταξη έτσι, ώστε οι θεατές να βλέπουν χωρίς δυσκολία τη σκηνή από όλα τα σημεία **2.** το μέρος τού θεάτρου που βρίσκεται πάνω από την πλατεία ή/και τα θεωρεία και στο οποίο υπάρχουν κλιμακωτές σειρές καθισμάτων **3.** (γενικότ) οποιαδήποτε αίθουσα (διδασκαλίας. διαλέξεων. συναυλιών κ.λπ) που διαθέτει καθίσματα με τέτοια διάταξη. *η διδασκαλία στα ~ τού Πανεπιστημίου* **4.** (συνεκδ.) το σύνολο των ακροατών ή θεατών σε αμφιθέατρο: *όλο το ~ παρακολουθούσε προσεκτικά* — **αμφιθεατρικός,** -ή, -ό [1861], **αμφιθεατρικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀμφιθέατρον* < *ἀμφι-* + *θέατρον*, από φρ. όπως *«ἀμφιθέατρον (οἰκοδόμημα, στάδιον)»* Η ονομασία οφείλεται στο κυκλικό αρχικά σχήμα τού κτηρίου, που επέτρεπε τη θέαση από κάθε σημείο των κερκίδων. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, π χ. αγγλ amphitheatre, γαλλ. amphithéâtre, ιταλ. anfiteatro, γερμ. Amphitheater κ ά].

αμφιθυμία (η) {χωρ πληθ.} ΨΥΧΟΛ η κατάσταση κάποιου, ο οποίος στον ίδιο χρόνο για το ίδιο θέμα διακατέχεται από αντίθετα συναισθήματα — **αμφίθυμος,** -η, -ο κ. **αμφιθυμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ ambivalence]

αμφικλινής, -ής, -ές [μτγν.] {αμφικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει κλίση και προς τα δύο μέρη **2.** (μτφ) αυτός που αμφιταλαντεύεται. που είναι ασταθής

αμφίκοιλος, -η. -ο [μτγν] αυτός που είναι κοίλος. δηλ. βαθουλωτός. και στις δύο πλευρές· *~ φακός* ΑΝΤ αμφίκυρτος

αμφικτιονία (η) {αμφικτιονιών} **1.** ΙΣΤ θρησκευτική οργάνωση στην οποία συμμετείχαν οι κάτοικοι περιοχών που γειτνίαζαν στην αρχαία Ελλάδα με επίκεντρο έναν ναό κοινής λατρείας και η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε πολιτική ομοσπονδία πόλεων-κρατών **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε πολιτική ομοσπονδία. — **αμφικτίονες** (οι) [αρχ.].

α- / αν- *στερητικό*
α-μύριστος, -η, -ο **α-μυσταγώγητος,** -η, -ο **αν-άλεστος,** -η, -ο **αν-αποζημίωτος,** -η, -ο **αν-απορρόφητος,** -η, -ο

αμφικτιονικός, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφικτίων* «περίοικος, αυτός που κατοικεί γύρω από ιερό» < *ἀμφι-* + *-κτίων* < *κτίζω*. Η ιστορική χρήση τής λ. οφείλεται στη συνήθεια γειτονικών ελληνικών φύλων (*ἀμφι-κτιόνων* ή *περι-κτιόνων*) να συγκεντρώνονται σε έναν ιερό χώρο κοινής λατρείας, με αρχικό σκοπό να συζητήσουν θρησκευτικά ζητήματα].

αμφίκυρτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κυρτός και στις δύο πλευρές: ~ *φακός* ΑΝΤ αμφίκοιλος.

αμφιλεγόμενος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο υπάρχουν δύο ή περισσότερες αντικρουόμενες θέσεις ή απόψεις και που, κατά συνέπεια, αμφισβητείται· ~ *πρόσωπο* / *ζήτημα* ΣΥΝ αμφισβητούμενος ΑΝΤ αναμφισβήτητος **2. *αμφιλεγόμενα*** (τα) τα αντιλεγόμενα, αμφισβητούμενα. Επίσης **αμφίλογος** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ Μτχ τού αρχ *ἀμφιλέγω (-ομαι)* «αμφισβητώ» < *ἀμφι-* + *λέγω*].

αμφιλογία (η) [αρχ] {αμφιλογιών} (λόγ.) η αμφισβήτηση, η διαφωνία (για κάτι): *υπάρχει έντονη ~ για το θέμα των αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση* ΣΥΝ αντιλογία ΑΝΤ συμφωνία.

Αμφιλοχία (η) πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀμφιλοχία* < *Ἀμφίλοχος* < *ἀμφι-* + *-λοχος* < *λόχος* «(τόπος) αμφικείμενος, εκτεινόμενος σε δύο πλευρές», πβ. *λέχομαι* «ξαπλώνω, κείμαι»· *λέχος (το)* «κρεβάτι»· *λόχος (ο)* «αυτός που κάθεται κρυμμένος και περιμένει, ενέδρα» (πβ κ. *λόχος* στρατ.) Η αρχ. *Ἀμφιλοχία* περιελάμβανε το βορειότερο τμήμα τής Ακαρνανίας, περιοχή που βρισκόταν στις δύο πλευρές τού Αμβρακικού Κόλπου, και αυτό ίσως αιτιολογεί την ονομασία της. Η σημερινή Αμφιλοχία, που βρίσκεται στον μυχό τού κόλπου, αποτελούσε κατά την επανάσταση τού 1821 σταθμό ανεφοδιασμού των τουρκικών στρατευμάτων, δηλ. «καραβάν σαράι» («σταθμό καραβανιών»). Εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, ο οικισμός και, αργότερα, η πόλη που βρισκόταν εκεί, ονομάστηκε *Καρβασαράς* (< Karawan-seraj) ώς το 1907, οπότε μετονομάστηκε σε *Αμφιλοχία*].

αμφιλύκη (η) {χωρ. πληθ } το ημίφως κατά την αυγή (λυκαυγές) ή κατά τη δύση τού ήλιου (λυκόφως).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμφιλύκη* (εννν. *νύξ*) < *ἀμφι-* + *λύκη* (βλ λ. *λυκαυγές*)].

αμφιμονοσήμαντος, -η, -ο **1.** αυτός τού οποίου ένα στοιχείο αντιστοιχείο σε ένα μόνο στοιχείου κάποιου άλλου: ~ *αντιστοιχία* **2.** ΜΑΘ ***αμφιμονοσήμαντη σχέση*** η σχέση που μπορούμε να ορίσουμε μεταξύ των στοιχείων δύο συνόλων έτσι ώστε σε κάθε στοιχείο τού κάθε συνόλου να αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο τού άλλου συνόλου — **αμφιμονοσήμαντα** επίρρ.

άμφιο (το) → άμφια

αμφίπλευρος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) **1.** αυτός που έχει δύο πλευρές, που φαίνεται να έχει δύο όψεις **2.** (μτφ.) αυτός που επιδέχεται δύο ή περισσότερες δυνατές προσεγγίσεις (ερμηνείες, απόψεις κ.λπ.): ~ *ερμηνεία* / *θεώρηση* ΣΥΝ αμφίσημος ΑΝΤ μονοσήμαντος. — **αμφίπλευρα** / **αμφιπλεύρως** επίρρ

αμφιπρόστυλος, -η, -ο ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που φέρει κιονοστοιχίες στις δύο στενές πλευρές του (στην πρόσοψη και την οπίσθια πλευρά)
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμφι-* + *πρόστυλος* «αυτός που έχει στύλους στην πρόσοψη» (< *προ-* + *στῦλος*)].

αμφιρρεπής, -ής, -ές [μεσν.] {αμφιρρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση, σε οριστική απόφαση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίρροπος*

αμφιρρέπω ρ. αμετβ. [1845] {εύχρ η μτχ. ενεστ αμφιρρέπων, -ουσα, -ον} (λόγ.) είμαι αμφιρρεπής, αμφιταλαντεύομαι *αμφιρρέπει διαρκώς μεταξύ παραιτήσεως και παραμονής στην εταιρεία* || *η χώρα εμφανίζεται αμφιρρέπουσα μεταξύ προόδου και οπισθοδρομήσεως*

αμφίρροπος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κριθεί ως προς την τελική του έκβαση. *ο αγώνας ήταν ~ μέχρι το τελευταίο λεπτό* **2.** αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση: *η ~ στάση τού υπουργού δεν επέτρεψε τη λήψη οριστικών αποφάσεων* ΣΥΝ αμφιταλαντευόμενος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμφι-* + *-ροπος* < *ῥοπή*]

> **αμφίρροπος – αμφιρρεπής – αμφιρρέπων.** Τα **αμφίρροπος** και **αμφιρρεπής** διαφέρουν στη χρήση τους. *αμφιρροπη* (*επιθυμία, κρίση, έκβαση* κ.τ ό.) είναι η αμφίβολη, αυτή που κλίνει («ρέπει») και προς τη μία πλευρά και προς την άλλη και που είναι, γι' αυτό, ασαφής, αβέβαιη, αμφίσημη *αμφιρρεπής* (*άνθρωπος, πολιτική στάση* κ λπ.) είναι αυτός που έχει αμφιβολίες και που διχάζεται, που ρέπει πότε από 'δω και πότε από 'κεί, όντας διστακτικός και επιφυλακτικός Το *αμφίρροπος* είναι στατικό, το *αμφιρρεπής* δυναμικό. Όμοια με το *αμφιρρεπής* χρησιμοποιείται και η μτχ. **αμφιρρέπων**, *-ουσα, -ον*.

αμφισβήτηση (η) [αρχ] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μη παραδοχή τής αλήθειας ή τής ορθότητας (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής κ.λπ): *η δημοσίευση των αρχείων τού μεγάλου πολιτικού συνοδεύθηκε από έντονη ~ των όσων αναφέρονται σε αυτά* ΑΝΤ παραδοχή· ΦΡ **θέτω υπό αμφισβήτηση** αμφισβητώ· *η θεωρία τού παλλόμενου Σύμπαντος έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση* **2.** η μη παραδοχή τού κύρους ή τής ισχύος προσώπου ή πράγματος, τής εγκυρότητας εγγράφου ή αποφάσεως· *αμέσως σχεδόν μετά την εκλογή του ξεκίνησε και η ~ του από την εσωκομματική αντιπολίτευση* ΑΝΤ παραδοχή **3.** (ειδικότ) η συνολική άρνηση των παραδοσιακών αξιών, τού κύρους των θεσμών και όσων σχετίζονται με το καθεστώς: *η γενιά τού '60 είναι γνωστή και ως γενιά τής ~*.

αμφισβητήσιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί *το πόρισμα τής επιτροπής είναι ~, επειδή δεν βασίζεται στα πραγματικά στοιχεία* ΑΝΤ. αναμφισβήτητος.

αμφισβητίας (ο/η) {αμφισβητιών} πρόσωπο που συστηματικά αρνείται την ισχύ ή το κύρος των παραδεδεγμένων, που εκφράζει απόψεις αντίθετες προς τις επικρατούσες και αξίες ή αρχές αντίθετες προς τις καθιερωμένες· *γεννημένος ~* ΣΥΝ. αντιρρησίας, εναντιολόγος, αντισυμβατικός.
[ΕΤΥΜ < *αμφισβήτ(ηση)* + παραγ. επίθημ. *-ίας*, πβ *αντίρρηση – αντιρρησίας*]

αμφισβητώ ρ μετβ. {αμφισβητείς... | αμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αρνούμαι την αλήθεια ή την ορθότητα (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής), την αξία ή το κύρος (θεσμού, απόφασης, προσώπου κ λπ.): ~ *τα λεγόμενα* / *τις απόψεις* / *την πολιτική κάποιου* || ~ *μια θεωρία* / *ένα δόγμα* / *μια διεθνή συνθήκη* || *οι ανταγωνιστές τους αμφισβήτησαν την εγκυρότητα τής συμφωνίας* ΑΝΤ παραδέχομαι, αποδέχομαι **2.** ασκώ κριτική (σε κάτι/κάποιον), εκφράζω επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις για το κύρος, την αυθεντία ή την ισχύ του (συχνά με δημόσια τοποθέτηση): *τον καιρό τής παντοκρατορίας του κανείς μέσα στο κόμμα δεν τολμούσε να τον αμφισβητήσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφιβάλλω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *ἀμφισβητῶ (-έω)* < **ἀμφισβήτης* / **ἀμφισβάτης* < *ἀμφίς* (παράλλ. τύπος τού *ἀμφί*) + θ *βη-* / *βᾱ-*, πβ. απρφ. *βῆναι*, ρ *βαίνω*. Η αρχική σημ. «βαδίζω γύρω από κάποιον και χωριστά από αυτόν» έδωσε τη θέση της στη σημ. «διίσταμαι, διαφωνώ, αμφιβάλλω» ήδη από την αρχαιότητα].

αμφισεξουαλικός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αμφιφυλόφιλος (βλ λ.). — **αμφισεξουαλικ-ά** / **-ώς** επίρρ , **αμφισεξουαλικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bisexual].

αμφισημία (η) {αμφισημιών} η ιδιότητα λέξεως, φράσεως ή προτάσεως να έχει διφορούμενη σημασία, να γίνεται αντιληπτή με δύο διαφορετικούς τρόπους· λ.χ. η πρόταση: *έρχεται η φίλη μου από τη Γαλλία* μπορεί να σημαίνει (i) *έρχεται η Γαλλίδα φίλη μου* (ii) *έρχεται από τη Γαλλία η φίλη μου* ΑΝΤ μονοσημία. — **αμφίσημος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μονοσημία*
[ΕΤΥΜ < *αμφι-* + *-σημία* < *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ ambiguity]

Άμφισσα (η) {-ας κ. -ίσσης} πόλη τής Κ Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Φωκίδας. — **Αμφισσαίος** (ο), **Αμφισσαία** (η), **αμφισσαϊκός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἀμφί* «γύρω, ανάμεσα» + *-ισσα*, επειδή η πόλη βρίσκεται μεταξύ τής Γκιώνας και τού Παρνασσού· πβ. λεξικό τής Σούδας: *«Ἄμφισσαν δ' ὠνόμασαν διὰ τὸ περιέχεσθαι τὸν τόπον ὄρεσι».* Κατά τον 13ο αι. η πόλη γίνεται γνωστή με την ονομασία *Σάλωνα* / *Σάλονα*, για την οποία υπάρχουν οι εξής εκδοχές· (α) πρόκειται για παραφθορά τής λ. *Σαλονίκη (Θεσσαλονίκη)* και δόθηκε στην Άμφισσα από τον Φράγκο βασιλιά τής Θεσσαλονίκης Βονιφάτιο Μομφερρατικό. (β) προέρχεται από τη λ. *σάλος* «τράνταγμα» εξαιτίας των πολλών σεισμών που σημειώνονταν στην περιοχή, (γ) προέρχεται από τη συνεκφορά *ἔσω ἁλώνια*. Η πόλη ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *Ἄμφισσα* το 1833].

αμφίστομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο στόμια, δύο ανοίγματα: ~ *σήραγγα* ΣΥΝ δίστομος **2.** αυτός που έχει διπλή κόψη: ~ *σπαθί* ΣΥΝ δίκοπος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀμφι-* + *-στομος* < *στόμα*]

αμφίστυλο (το) {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ το τμήμα ενός ναού που βρίσκεται μεταξύ δύο σειρών από κίονες

αμφιταλαντεύομαι ρ. αμετβ αποθ. [μτγν.] {αμφιταλαντεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} γέρνω προς τη μία πλευρά και προς την άλλη· (συνήθ. μτφ.) κλίνω πότε προς μία άποψη / επιλογή και πότε προς μία άλλη, διστάζοντας να πάρω απόφαση, είμαι αναποφάσιστος: *αμφιταλαντεύθηκα πολύ καιρό, προτού καταλήξω στην απόφαση αυτή* ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιρρέπω, διχογνωμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αμφιταλάντευση (η) [1844] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κλίση πότε προς μία και πότε προς άλλη άποψη / επιλογή, που οδηγεί σε αναποφασιστικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδοιασμός*.

Αμφιτρίτη (η) ΜΥΘΟΛ μία από τις 50 Νηρηίδες ή μία από τις Ωκεανίδες, σύζυγος τού Ποσειδώνα
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου Ενώ το α' συνθ. ταυτίζεται με την πρόθ. *ἀμφί*, το β' συνθ *-τρίτη* δεν μπορεί να αναχθεί στο αριθμητικό *τρίτος* (με βραχύ *-ι-*). Ορισμένοι υποστηρίζουν την ετυμολόγηση από το ρ. *τρύω* «αφανίζω, εξαντλώ» (βλ. κ. *Αμφι-τρύων*). Για τους ίδιους λόγους είναι αβέβαιη και η ετυμολόγηση τού ον. *Τρίτων*, που ήταν ο μυθικός γυιος τής *Αμφιτρίτης*]

Αμφιτρύων (ο) {Αμφιτρύων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού βασιλιά τής Τίρυνθας Αλκαίου και τής κόρης τού Πέλοπα Αστυδάμειας· νυμφεύθηκε την Αλκμήνη.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., βλ. λ. *αμφιτρύωνας*].

αμφιτρύωνας (ο) {αμφιτρυώνων} **1.** πρόσωπο που παραθέτει σε φίλους ή γνωστούς πλούσιο γεύμα **2.** (κατ' επέκτ.) ο οικοδεσπότης λαμπρής τελετής, δεξίωσης Επίσης (λόγ.) **αμφιτρύων** [1856] {αμφιτρύωνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀμφιτρύων* (κύρ. όν) < *ἀμφι-* + *τρύω* «αφανίζω» (βλ. λ. *κατατρύχω*). Η σημασία «οικοδεσπότης που οργανώνει πλούσια γεύματα» προέρχεται από την ομώνυμη κωμωδία τού Μολιέρου, όπου ο Αμφιτρύων, κεντρικό πρόσωπο τού έργου, προσκαλεί φίλους του σε πλούσιο συμπόσιο, για να επιδειχθεί. Χαρακτηριστικός είναι ο ακόλουθος στίχος τής κωμωδίας· Le veritable Amphitryon / Est l'Amphitryon où l'on dîne «ο αληθινός Αμφιτρύων είναι εκείνος στον οποίο γευματίζουμε»]

αμφιφανής, -ής, -ές {αμφιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ ***αμφιφα-***

νής αστέρσς βλ. λ *αστέρας.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ορατός και από τις δύο πλευρές» < *ἀμφι-* + *-φανής* (< *φαίνομαι*) Η σημερινή σημ είναι μτγν]

αμφίφυλος, -η, -ο [1890] (για οργανισμούς) αυτός που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ ερμαφρόδιτος — **αμφιφυλικός,** -ή, -ό.

αμφιφυλόφιλος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις με πρόσωπα και των δύο φύλων ΣΥΝ αμφισεξουαλικός. — **αμφιφυλοφιλία** (η), **αμφιφυλοφιλικός,** -ή, -ό, **αμφιφυλοφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αμφι-* + *φύλο* + *φίλος*, απόδ τού αγγλ. bisexual].

αμφορέας (ο) {αμφορ-είς, -έων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ μεγάλο, συνήθ. πήλινο αγγείο με σφαιρικό ή ωοειδές σώμα και δύο λαβές, για τη φύλαξη ή τη μεταφορά κυρ. υγρών ή τροφών **2.** (συνεκδ.) κάθε πήλινο αγγείο μεγάλου μεγέθους, που παρουσιάζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αμφορεύς** [αρχ] {αμφορέως} — (υποκ.) **αμφορίσκος** (ο) [αρχ].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμφορεύς* < *ἀμφιφορεύς*, με ανομοιωτική σίγηση τής συλλαβής *-φι-* (απλολογία· πβ. *τετράπεζα* > *τράπεζα*) < *ἀμφι-* + *φορεύς* < *φέρω*, με αρχική σημ. «ο (μετα)φερόμενος με δύο λαβές», στοιχείο που ανταποκρίνεται στην κατασκευή και στο σχήμα τού αγγείου].

αμφοτεροβαρής, -ής, -ές [1836] {αμφοτεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου το βάρος μοιράζεται σε δύο ίσα μέρη, τού οποίου οι ευθύνες επιβαρύνουν αμοιβαία τις δύο πλευρές ΑΝΤ. ετεροβαρής **2.** ΝΟΜ ***αμφοτεροβαρής σύμβαση*** η σύμβαση κατά την οποία για αμφότερα τα μέρη δημιουργούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις ΑΝΤ ετεροβαρής σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. < *αμφότεροι* + *-βαρής* < *βάρος*].

αμφότεροι, -ες, -α αντων. {αμφοτέρων} (λόγ.) και ο ένας και ο άλλος, και οι δύο *υπέγραψαν το συμβόλαιο ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ (ήδη μυκ. a-po-te-ra), επεκτεταμένος τ. τού δυϊκού αριθμού *ἄμφω* «και οι δύο» < Ι.Ε. *ambhō / m̥bhō, πβ. λατ ambo, σανσκρ ubháu, αρχ. σλαβ. aba κ.ά Ομόρρ. αρχ *ἀμφί*].

> **αμφότεροι – εκάτερος.** Λόγιες λέξεις, τού επίσημου και γραπτού ιδίως λόγου Το **αμφότεροι** δηλώνει μονολεκτικά ό,τι δηλώνεται περιφραστικά στις φράσεις: **και οι δύο / και ο ένας και ο άλλος / και ο ένας και ο άλλος μαζί**. Ήτοι, δηλώνει δύο πρόσωπα (ή πράγματα ή πράξεις κ λπ) λαμβανόμενα μαζί ή και χωριστά *Αμφότεροι έπεσαν ηρωικώς στο πεδίο τής μάχης* και *Αμφότεροι με διαφορά πολλών αιώνων κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα.* Σε σχέση, πάλι, με δύο πρόσωπα (πράγματα κ λπ.) το **εκάτερος** (αρχαιοπρεπές έναντι τού *αμφότεροι*) σημαίνει «ο καθένας από τους δύο ξεχωριστά». ‣ *εκατέρωθεν*

αμφοτέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ) και από τις δύο πλευρές μαζί· *ενέργειες γίνονται ~ χωρίς κανένα αποτέλεσμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν, -θεν*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφότεροι* + *-θεν*]

άμωμος, -η (λόγ. -ος), -ο κυρ ΕΚΚΛΗΣ ηθικά αμόλυντος ΣΥΝ αγνός, άσπιλος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μῶμος* «σφάλμα, ελάττωμα», αγν. ετύμου].

αν σύνδ. **1.** (α) (για υπόθεση) σε περίπτωση που: *~ χρειαστείς κάτι, φώναξέ με!* (β) (σε υποθετικές προτάσεις χωρίς απόδοση) κατά την έκφραση ευγενικής παρακλήσεως. *Θέλετε καφέ; - ~ δεν σας κάνει κόπο* **2.** (στην αρχή προτάσεων χωρίς απόδοση) για να τονιστεί το περιεχόμενο τής πρότασης ή για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας *~ ήμουν πλούσιος!* (μακάρι να ήμουν) || *~ δεν είχα φύγει τότε!* **3.** (στην αρχή προτάσεως-αντικειμένου) με ρήμα που δηλώνει άγνοια, απορία. *τον ρώτησα ~ θα έρθει* || *αναρωτιέμαι ~ κατάλαβε τι του είπα* || *δεν ξέρω ~ θα τον ψηφίσω* **4.** (εμφατ.) σε απάντηση ερωτήσεως ή προτάσεως που δηλώνει άγνοια ή αμφιβολία. *–Έφαγες; –~ έφαγα! Έσκασα απ' το φαγητό!* || *–Ίσως να μη θέλεις να έρθεις μαζί μας. –~ θέλω, λέει!* Επίσης **εάν** (σημ 1, 2).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *εἰ ἄν* < *εἰ* (υποθ. σύνδ.) + *ἄν* (δυνητικό μόριο). Ο υποθετικός σύνδ. *ἄν*, συντασσόμενος πάντοτε με υποτακτική στην Αρχ , άρχισε ήδη από τη μετακλασική εποχή να αντικαθιστά τον αρχ *εἰ* σε όλες τις χρήσεις, εκτός από στερεότυπες λεξικοποιημένες φρ , π.χ. *ειδεμή, ειδάλλως* κ.ά].

> **αν – εάν.** Και οι δύο σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να διατυπωθεί υπόθεση: *Αν θέλεις, έλα μαζί μας* ή *Εάν θέλεις, έλα μαζί μας* Αντίθετα, στις πλάγιες ερωτήσεις χρησιμοποιείται κανονικώς μόνο το **αν**, όχι το *εάν*: *Με ρώτησε αν θα πάω μαζί τους* (όχι: *Με ρώτησε εάν θα πάω μαζί τους*!). Στις υποθετικές προτάσεις η χρήση τού **εάν** αντί τού *αν* γίνεται από αρκετούς ομιλητές αισθητή ως πιο χαρακτηριστική και, φραστικά, πιο τονισμένη (εμφατική) δήλωση τής υπόθεσης: *Εάν υποστηρίξεις τέτοιες απόψεις, δεν θα πείσεις κανέναν* Το μόριο αν, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα, εμφανίζεται σε πολλά σύνθετα: *εἰ ἄν* > **εάν**, *ὅτε ἄν* > **όταν**, *καὶ ἄν* > **κἄν**, *ὡς ἄν* > **ὡσάν** > **σαν**, *ὁπότε ἄν* > **οπόταν** κ.λπ

αν- ‣ α- / αν-

Α.Ν. (ο) αναγκαστικός νόμος (βλ λ *αναγκαστικός*)

ανά πρόθ. (λόγ.) (+αιτ) δηλώνει: **1.** επιμερισμό (= για κάθε) *το αυτοκίνητο καίει 20 δρχ ~ χλμ* || *κινείται με 30 χλμ ~ ώρα* || *300 στροφές ~ λεπτό* || *γυρνούσε με ένα βιβλίο ~ χείρας* **2.** κατανομή στον χώρο (= από την μια άκρη στην άλλη, σε όλη την έκταση): *περιόδευε με τους συνεργάτες του ~ την Ελλάδα* || *ταξίδι ~ την υφήλιο / τον κόσμο*· ΦΡ ***ανά τας οδούς και τας ρύμας / ανά τας ρύμας και τας αγυιάς*** στους δρόμους και στα σοκάκια: *βγήκε ανά τας ρύμας και τας αγυιάς και έψαχνε απεγνωσμένα για χρήματα* **3.** κατανομή στον χρόνο (= κατά τη διάρκεια, καθ' όλη τη διάρκεια): *η πράξη του αποτελεί θαυμαστό παράδειγμα τόλμης και αυτοθυσίας ~ τους αιώνες* || *το κακό μπορεί να συμβεί ~ πάσα στιγμή*
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου. Η αρχική του σημ. ήταν «κίνηση προς τα πάνω», όπως μαρτυρείται στον Όμηρο, και φαίνεται πως αυτή η σημ. ήταν η Ι.Ε , πβ γοτθ ana, αγγλ. on, γερμ. an, με τη σημ. «πάνω σε». Ωστόσο, η πρόθ. *ἐπί* αντικατέστησε την *ἀνά* στη σημ. «πάνω σε» και η *ἀνά* διατήρησε στη Ν Ελληνική μόνο τη διανεμητική, επιμεριστική της χρήση. Η αρχική χρήση τού *ἀνά* ως επιρρήματος διατηρείται στο παράγωγο επίρρ. *ἄν-ω* (πβ. *κάτω* < *κατά*), το οποίο αργότερα (όταν η *ἐπί* έλαβε τη θέση τής *ἀνά*) έδωσε, εμφατικά στην αρχή, το επίρρ. *επάνω* (< *ἐπί* + *ἄνω*)].

ανα- στερητ. πρόθημα («αχώριστο μόριο» ή «εξαρτημένο μόρφημα») λέξεων, που εκφράζουν στέρηση, έλλειψη, το οποίο δηλώνει αντίθεση προς κάτι. *ανα-δουλειά, ανα-βροχιά* κ.ά
[ΕΤΥΜ Πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς λέξεις οι οποίες είχαν *αν-* στερητ. και αρκτικό φωνήεν α-, π χ *αν-άλατος, αν-άξιος, αν-άρμοστος* κ ά , όπου ολόκληρο το *ανα-* εξελήφθη ως στερητικό].

ανα- κ **ανά-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι· **1.** γίνεται εκ νέου ή επαναλαμβάνεται. *ανα-κατανομή, ανα-καταλαμβάνω, ανα-νεώνω, ανά-κτηση* **2.** συνιστά ή χαρακτηρίζεται από ανοδική κίνηση: *ανα-σηκώνω, ανα-βάθμιση* **3.** ξεκινά, αρχίζει να εκδηλώνεται: *ανα-θαρρεύω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. πρόθ *ἀνά* (βλ λ) Η πρόθ. *ἀνά* χρησιμοποιήθηκε ως προρρηματικό στοιχείο στην Αρχ με τη σημ «από κάτω προς τα πάνω» (π.χ *ἀνα-βαίνω, ἀνα-βλέπω, ἀνα-κλίνω*), η οποία διατηρείται στη Ν Ελληνική μόνο σε κληρονομημένες λ. Η συχνότερη σημ τού *ἀνα-* είναι η επαναληπτική (π.χ *ἀνα-κτῶμαι, ἀνα-νεοῦμαι, ἀνα-θεωρῶ*), η οποία πιθ. προήλθε από ρήματα που δήλωναν κίνηση τελούμενη κατ' επανάληψη, π.χ. *ἀνα-κινῶ, ἀνα-πάλλω, ἀνα-πέμπω* κ.ά Αυτή η σημ διατηρήθηκε σε ελληνογενείς ξέν όρους, π.χ αγγλ anabolism, γαλλ ana-morphose]

> **ανα-, επανα-, ξανα-: *σύνθετα.*** Ήδη στην Αρχαία παρατηρείται η τάση να ενισχυθεί σημασιολογικά το **ανα-** στη σύνθεση με τη μορφή τού **επανα-** (< *επί* + *ανά*), ώστε να δηλώσει σαφέστερα και εντονότερα την «επανάληψη» *επαναπέμπω* κοντά στο *αναπέμπω*, *επανερωτώ* αντί *ανερωτώ* κ τ ό Διαφορετική ήταν, βεβαίως, η σχέση τού *ανα-λαμβάνω* έναντι τού *επαναλαμβάνω*, τού *ανα-τέμνω* έναντι τού *επανα-τέμνω*, όπου *ανα-* και *επανα-* διέφεραν σημασιολογικώς (άλλο το *αναλαμβάνω* και άλλο το *επαναλαμβάνω*). Τα τελευταία χρόνια η έννοια τής επανάληψης τείνει να δηλωθεί στην Ελληνική στον μεν επισημότερο / τυπικότερο λόγο με το **επανα-** (*επαναλειτουργώ, επανασυζητώ, επανασυνδέω, επανεξετάζω, επανεμφανίζω, επαναρχίζω, επανατοποθετώ* κ.λπ.) και στον καθημερινό / άτυπο λόγο με το **ξανα-** (*ξαναβλέπω, ξαναλέω, ξαναφεύγω, ξαναπάω, ξανασηκώνω, ξαναβάζω* κ λπ) → *αντανακλώ*

αναβαθμίδα (η) (λόγ) **1.** το σκαλί, πάτημα που διευκολύνει την άνοδο (λ.χ. σε σιδηροδρομικό βαγόνι) **2.** κάθε τεχνητή διαμόρφωση τού εδάφους που βοηθεί τη μετακίνηση προς ψηλότερο σημείο **3.** ΓΕΩΓΡ επίπεδη ζώνη ακτής ή εδάφους που έχει σχηματισθεί με φυσικές διεργασίες κατά μήκος ακτής, στο πλάι ποταμού ή λίμνης ή κατά μήκος τής πλευράς κοιλάδας λόγω διάβρωσης ή αλλαγής τού επιπέδου τής στάθμης τού νερού **4.** στενή και επίπεδη λωρίδα εδάφους οριοθετημένη από μία κατακόρυφη πλαγιά και κατασκευασμένη στην πλευρά ενός λόφου έτσι ώστε το έδαφος να μπορεί να καλλιεργηθεί· *καλλιέργειες σε αναβαθμίδες*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναβαθμίς, -ίδος* < *ἀνα-* + *βαθμίς* «σκαλοπάτι» (πβ. κ. *αναβαθμός*)].

αναβαθμίζω ρ. μετβ {αναβάθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** βελτιώνω το επίπεδο· *οι οικολογικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις έχουν αναβαθμίσει την περιοχή μας* || *με τα έργα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων το ιστορικό κέντρο τής πόλης αναβαθμίζεται* ΑΝΤ. υποβαθμίζω **2.** αποδίδω σε κάποιον μεγαλύτερη σημασία, βελτιώνω τη θέση και τον ρόλο του: *ο διευθυντής αναβάθμισε τον ρόλο τού γραμματέα του παραχωρώντας του και άλλες αρμοδιότητες* || *η χώρα αυτή έχει αναβαθμιστεί στα σχέδια των Η Π Α. για την περιοχή* ΣΥΝ προάγω, εξυψώνω, ενισχύω ΑΝΤ υποβαθμίζω **3.** βελτιώνω τις δυνατότητες μηχανής, συστήματος κ λπ.: *αναβάθμισα τον υπολογιστή μου αυξάνοντας την ταχύτητα τού επεξεργαστή και τη μνήμη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. upgrade].

αναβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η άνοδος τού επιπέδου, η βελτίωση: *η ~ τής υπαίθρου / τής δημόσιας διοίκησης / των σχέσεων μιας χώρας με μιαν άλλη* ΣΥΝ προαγωγή ΑΝΤ υποβάθμιση **2.** (ειδικότ.) η προώθηση (προσώπου / πράγματος) σε υψηλότερο σημείο σε μια κλίμακα αξιολόγησης ή προτεραιοτήτων *η ~ τής γεωστρατηγικής θέσης μιας χώρας* ΑΝΤ υποβάθμιση **3.** η βελτίωση των δυνατοτήτων μηχανής, συστήματος κ.λπ.· *η ~ τού ηλεκτρονικού υπολογιστή* || *~ τού προγράμματος περιήγησης στο Διαδίκτυο* || *αυτό είναι παλιό μοντέλο, δεν παίρνει ~*
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80, που πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντίθετο *υποβάθμιση / υποβαθμίζω* ως μεταφρ. δάνειο από αγγλ upgrading].

αναβαθμίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να αναβαθμιστεί

αναβαθμαλόγηαη (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (συνήθ. για γραπτά εξετάσεων) η εκ νέου βαθμολόγηση από ειδική επιτροπή, λ.χ. στις εισαγωγικές εξετάσεις, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ

των βαθμών των δύο βαθμολογητών: *οι υποψήφιοι ζητούν να γίνει ~ στο μάθημα τής φυσικής* — **αναβαθμολογώ** ρ. {-είς. .}.

αναβαθμός (ο) **1.** το σκαλοπάτι: *«η κατασκευή αναβαθμών ανάσχεσης στα ρέματα τής περιοχής (τα γνωστά σκαλοπάτια)»* (εφημ.) || *οι ~ ενός αρχαίου οικοδομήματος* **2.** (λόγ.) η βαθμίδα εξελίξεως: *η ευγένεια αποτελεί αναβαθμό πολιτισμού* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ ομάδα μελοποιημένων ύμνων: *«ωδή των ~»* (τίτλος ψαλμών).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *βαθμός* «σκαλοπάτι». Η φρ. *ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν* αποδίδει τον εβρ. τίτλο ψαλμών šir hamālóth].

ανάβαθος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει μικρό βάθος, ρηχός ΣΥΝ αβαθής. άβαθος ΑΝΤ βαθύς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀνα-* στερητ. + *βάθος*].

αναβάθρα (η) {αναβαθρών} **1.** ΝΑΥΤ. (α) ανεμόσκαλα πλοίου φτειαγμένη από σκοινί ή ξύλο (β) σανίδα για την επιβίβαση σε πλοίο **2.** ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ (στους αρχαίους ελληνικούς ναούς) κτιστό κεκλιμένο επίπεδο στην ανατολική πλευρά που διευκόλυνε την άνοδο
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *-βάθρα* < *βαίνω* (πβ. κ *ἀπο-βάθρα*)].

ανάβαθρο (το) [μτγν] κτιστή σκάλα στην είσοδο κτηρίου, η οποία έχει λίγα ευθύγραμμα ή καμπύλα σκαλοπάτια που καταλήγουν σε πλατύσκαλο

αναβάλλω ρ. μετβ. {ανέβαλα, ανα-βλήθηκα. -βεβλημένος} **1.** μεταθέτω χρονικά (κάτι προγραμματισμένο): *~ το ταξίδι / τη συνάντηση / το μάθημα / τη συνεδρίαση / τη δίκη για ρητή δικάσιμο*· ΦΡ (παροιμ.) ***μην αναβάλλεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** για την αξία τής έγκαιρης αποπεράτωσης ενός έργου, τής διευθέτησης μιας εκκρεμότητας **2.** (η μτχ ***ανσβαλλόμενος,*** *-η. -ο*) στις ΦΡ. (α) ***ψέλνω / ψάλλω (σε κάποιον) τον αναβαλλόμενο*** επιπλήττω έντονα (κάποιον) ΣΥΝ ψάλλω (σε κάποιον) τον εξάψαλμο (β) ***ακούω τον αναβαλλόμενο / τον εξάψαλμο / τσ σχολιανά μου / τα εξ αμάξης*** βλ. λ. *ακούω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναστέλλω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «εκτοξεύω προς τα πάνω». < *ἀνα-* + *βάλλω* Η σημερινή σημ ήδη αρχ Οι φρ. που περιλαμβάνονται στη σημ. 2 έχουν την αφετηρία τους στον Ψαλμό 103, 2, όπου ο Θεός περιγράφεται ως *«ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον»* (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ)].

> **ακούω / ψέλνω / ψάλλω τον αναβαλλόμενο.** Φράση που προέρχεται (παραλλαγμένη) από την εκκλησιαστική υμνολογία και σημαίνει «μακρά και διαρκή επίπληξη» που κάνω (ψάλλω...) ή δέχομαι από κάποιον (ακούω...). Η ίδια η φράση, η οποία έχει την αφετηρία της στον Ψαλμό 103,2 τού Δαβίδ, δεν έχει αυτή τη σημ. στο τροπάριο τής Μ. Παρασκευής, όπου ο υμνογράφος απευθυνόμενος στον Χριστό θρηνεί *«Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον φῶς ὡς ἱμάτιον»* (Συ που φοράς το φως ως ιμάτιο. Συ που περιβάλλεσαι το φως ως ένδυμα· **αναβάλλομαι** = ρίχνω επάνω μου, περιβάλλομαι. ντύνομαι). Η μακρά διάρκεια τού όλου ύμνου, που ψάλλεται όση ώρα διαρκεί η Αποκαθήλωση και που αρχίζει με τη φράση αυτή, έδωσε λαβή στη μεταφορική χρήση τής φράσης με τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Το ίδιο συμβαίνει και στη φράση **«ψάλλω σε κάποιον τον εξάψαλμο»**, που πάλι η μακρά διάρκεια αναγνώσεως έξι ολόκληρων ψαλμών κατά τον όρθρο έγινε αφορμή να χρησιμοποιηθεί η φράση μεταφορικά με την ίδια περίπου σημασία. τής επιτιμήσεως κάποιου με λεκτική επίθεση που κρατάει πολλή ώρα!

αναβαπτίζω ρ μετβ [μτγν.] {αναβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ξαναβαφτίζω (εύχρ μτφ. το μεσοπαθ ***ανσβαπτίζομαι***) **2.** ανακαινίζομαι, απαλλάσσομαι από προηγούμενες αρνητικές ιδιότητές μου, αναγεννώμαι ψυχικά και πνευματικά: *αναβαπτίστηκε πολιτικά από τότε που απομακρύνθηκε από την άσκηση τής εξουσίας* || *προσέφυγε στις κάλπες, για να αναβαπτιστεί στη λαϊκή εντολή* ΣΥΝ καθαίρομαι, εξαγνίζομαι **3.** επανακάμπτω ιδεολογικά: *αναβαπτίστηκε στις ιδέες τής παράταξης και αποκήρυξε την προηγούμενη στάση του* ΣΥΝ μετανοώ, επανέρχομαι — **αναβάπτιση** (η) [μτγν] κ. **αναβάπτισμα** (το) [μτγν.]

αναβαπτισμός (ο) [μτγν.[ΘΡΗΣΚ το εκ νέου βάπτισμα κάθε βαπτισμένου· ειδικότερα, η πράξη για την προσχώρηση στην αίρεση των Αναβαπτιστών, οι οποίοι απέρριπταν τον νηπιοβαπτισμό και ξαναβάπτιζαν τους οπαδούς τους (16ος αι.) — **Αναβαπτιστής** (ο).

ανάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κίνηση από ένα χαμηλότερο προς ένα υψηλότερο σημείο, το σκαρφάλωμα, η αναρρίχηση (στην κορυφή): *η ~ στην κορυφή τού βουνού / στον Όλυμπο* ΣΥΝ ανέβασμα, άνοδος ΑΝΤ κατάβαση, κάθοδος **2.** (συνεκδ.) αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων σε διαδρομή προς την κορυφή βουνού· *η ~ τής Ριτσώνας / τής Πάρνηθας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάβασις* < *ἀναβαίνω*].

αναβατήρας (ο) [1898] **1.** το μηχανοκίνητο δάπεδο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά προς τα πάνω ή προς τα κάτω αντικειμένων ή άλλων υλικών. κυρ. για οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ αναβατόριο **2.** το μεταλλικό συνήθ. σκαλοπάτι για την είσοδο και έξοδο των επιβατών από όχημα ή σκάφος **3.** ο αναβολέας (βλ.λ.) τής σέλας αλόγου **4.** (παλαιότ) ο ανελκυστήρας, το ασανσέρ.

αναβάτης (ο) {αναβατών}. **αναβάτρια** (η) {αναβατριών} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται πάνω σε άλογο ή δίτροχο μεταφορικό μέσο ΣΥΝ. ιππέας **2.** (ειδικότ.) επαγγελματίας ιππέας, που συμμετέχει σε ιππικούς αγώνες και ιπποδρομίες: *στις ιπποδρομίες τού Άσκοτ παίρνουν μέρος οι καλύτεροι ~ τής Αγγλίας* ΣΥΝ τζόκεϊ. Επίσης **αναβάτισσα** κ **αναβάτιδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναβαίνω* Η σημ. «ιππέας» είναι ήδη αρχ]

αναβατόριο (το) {αναβατορί-ου | -ων} ο αναβατήρας (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ. < *αναβάτης* (< *αναβαίνω*, με ενεργ. σημ) + επίθημα *-τόριο*].

αναβατός, -ή. -ό → ανεβατός

αναβιβάζω ρ. μετβ. {αναβίβασ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** (λόγ) ανεβάζω (βλ.λ) **2.** ΓΛΩΣΣ (σε λέξεις) μετακινώ (τον τόνο) σε προηγούμενη συλλαβή· *στα σύνθετα τού «δρόμος» ο τόνος αναβιβάζεται στην προηγούμενη συλλαβή (π χ. μονό-δρομος. ιππό-δρομος).*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *βιβάζω*, βλ κ. *βάζω*]

αναβιβασμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ (για τον τόνο λέξης) η μετακίνηση σε προηγούμενη συλλαβή (βλ. λ *αναβιβάζω*) Επίσης **αναβίβαση** (η)

αναβιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβίωσα} ♦ **1.** (μετβ) επαναφέρω στη ζωή, σε χρήση ή στη δημοσιότητα (κάτι που έχει ή τείνει να εκλείψει): *ο πολιτιστικός σύλλογος προσπάθησε να αναβιώσει έθιμα άγνωστα στις νεότερες γενιές* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω ♦ **2.** (αμετβ) επανέρχομαι στη ζωή, ξαναγίνομαι ζωντανός, διαδραματίζομαι εκ νέου, αποκτώ ξανά υπόσταση. βιώνομαι ξανά: *η παρουσία του στο δικαστήριο έκανε να αναβιώσει η φρίκη εκείνης τής βραδιάς στα μάτια όλων μας* || *το έθιμο τού Κλήδονα αρχίζει σε ορισμένες περιοχές να αναβιώνει* ΣΥΝ ζωντανεύω, ξαναγεννιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναβιῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *βιῶ* < *βίος*].

αναβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επαναφορά στη ζωή· το να αρχίσει κάτι (που έχει εκλείψει) να υπάρχει ξανά: *η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων από τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν.*

αναβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ] {αναβλάστησα} **1.** (κυριολ) ξαναφυτρώνω. βγάζω νέα βλαστάρια **2.** (μτφ) αναγεννώμαι. ξανανιώνω. αναζωογονούμαι **3.** (γενικότ.) βλαστάνω — **αναβλάστηση** (η) [μτγν], **αναβλαστικός,** -ή, -ό.

αναβλάστημα (το) {αναβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} το βλαστάρι (βλ.λ.)

αναβλέπω ρ αμετβ. [αρχ.] {ανέβλεψα} (σπάν.) **1.** σηκώνω τα μάτια μου προς τα πάνω, κοιτάζω επάνω • **2.** ανακτώ την όρασή μου. ξαναβλέπω: *τυφλός ήταν και ανέβλεψε*

αναβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να αναβάλλει, να μεταθέτει τον χρόνο των ενεργειών του, που διστάζει να πάρει αποφάσεις: *οι ~ άνθρωποι προτιμούν να αφήσουν για αύριο αποφάσεις που μπορούν να πάρουν σήμερα.*

αναβλητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η συνήθεια τής μετάθεσης τού χρόνου εκτελέσεως (κάποιων) ενεργειών, η διστακτικότητα στη λήψη αποφάσεων: *με την ~ που έχει τα αφήνει όλα για την τελευταία στιγμή πάντα!*

αναβλύζω κ **αναβρύζω** ρ. αμετβ. {ανέβλυσα} **1.** (για υγρά) εξέρχομαι χωρίς άντληση, πηγάζω με πίεση, με τη μορφή πίδακα: *από το άνοιγμα τού εδάφους αναβλύζει θερμό νερό* ΣΥΝ αναπηδώ. πετάγομαι **2.** (μτφ . κυρ. για δάκρυα, αίμα) ρέω προς τα έξω σαν πίδακας: *το αίμα ανέβλυζε από την κομμένη αρτηρία* — **ανάβλυση** (η) [αρχ.] κ. **ανάβλυσμα** κ. **ανάβρυσμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα* + *βλύζω* / *βλύω* «αναπηδώ», αγν. ετύμου. Το *ἀναβρύζω* είναι μεσν. < μτγν *ἀναβρύω* < *ἀνα-* + *βρύω* «τινάζω μπροστά», αγν. ετύμου Η κοινή χρήση των λ *ἀναβλύζω* και *ἀναβρύζω* από κοινού για υγρά που εκπηγάζουν χωρίς άντληση, οδήγησε στον συσχετισμό τους· ωστόσο οι λ. είναι διαφορετικού ετύμου].

αναβολέας (ο) {αναβολ-είς, -έων} **1.** μεταλλικός κρίκος κρεμασμένος από τη σέλα, στον οποίο πατούν οι ιππείς για να ανεβούν στο άλογο και στον οποίο στηρίζουν τα πόδια τους κατά τη διάρκεια τής ιππασίας ΣΥΝ. αναβατήρας, σκάλα • **2.** ΑΝΑΤ ένα από τα τρία μικρά οστά τού έσω ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναβολεύς* < αρχ. *ἀναβάλλω* «ανεβάζω επάνω, ρίχνω προς τα πάνω». Η ανατ. σημ. οφείλεται στην ομοιότητα τού εν λόγω οσταρίου τού μέσου ωτός με τον αναβολέα τής σέλας].

αναβολή (η) **1.** (α) η μετάθεση τού χρόνου εκτελέσεως προγραμματισμένης πράξης / έργου σε άλλη μελλοντική στιγμή (β) η διακοπή τής δίκης για να συνεχιστεί σε ρητή δικάσιμο **2.** (συνεκδ) η καθυστέρηση, αργοπορία στον χρόνο εκτελέσεως ενός έργου, η υπέρβαση των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων: *η υπόθεση αυτή δεν επιδέχεται άλλη ~* ΣΥΝ (καθημ.) τρενάρισμα, (λόγ.) παρέλκυση **3.** ΣΤΡΑΤ (α) η ορισμένου χρόνου νόμιμη απαλλαγή από την υποχρέωση στράτευσης· *~ λόγω σπουδών* || *διέκοψε την ~ του* (πριν πάρει πτυχίο) *και πήγε φαντάρος* (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο νόμιμα κληρωτός μπορεί να απέχει από την υποχρέωση στράτευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀναβάλλω*].

αναβολικός, -ή. -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που ευνοεί ή συντελεί στον αναβολισμό: *~ ενέσεις* || *στα αναπτυσσόμενα κύτταρα οι ~ διαδικασίες κυριαρχούν των καταβολικών* **2.** ***αναβολικά*** (τα) στεροειδή που ευνοούν και προκαλούν μυϊκή υπερτροφία· χρησιμοποιούνται συνήθ. από αθλητές (παράνομα) για τη βελτίωση τής απόδοσής τους. *οι αθλητές που κάνουν χρήση αναβολικών τιμωρούνται* (πβ λ. *ντόπινγκ*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός που ανυψώνει». < *ἀναβάλλω* Η αρχ. σημ. διατηρήθηκε στον ελληνογενή ξέν. όρο *αναβολικά / αναβολικές ουσίες* (πβ αγγλ. anabolic substances), επειδή τα φάρμακα αυτά αποσκοπούν στο ανέβασμα, στη βελτίωση τής απόδοσης τού οργανισμού]

αναβολισμός (ο) ΒΙΟΛ η συνθετική φάση τού μεταβολισμού (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς τον καταβολισμό η σύνθεση στους ζωντανούς οργανισμούς πιο πολύπλοκων ουσιών από άλλες απλούστερες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *anabolism*].

αναβοσβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβόσβησα} ♦ **1.** (μετβ.) ανάβω και σβήνω (κάτι) συνεχώς· *~ τα φώτα* ♦ **2.** (αμετβ.) ανάβω και σβήνω κατ' επανάληψη: *το φως τού φάρου αναβόσβηνε ασταμάτητα.*

αναβοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανεβόησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά, κραυγάζω, συνήθ από έκπληξη, στενοχώρια, οργή κ λπ

ανάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) πηγή νερού που αναβλύζει ΣΥΝ. κεφαλόβρυσο, κεφαλάρι.

[ΕΤΥΜ < *αναβρύζω* (υποχωρητ.)].

αναβράζω ρ αμετβ. [μτγν.] **1.** βράζω, κοχλάζω **2.** ανακινούμαι βγάζοντας αέρια, όπως ο μούστος κατά τη ζύμωση **3.** ΦΑΡΜ ***αναβράζον δισκίο*** φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή δισκίου που διαλύεται στο νερό παράγοντας φυσαλλίδες, όπως όταν βράζει κάτι **4.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αναβρασμού.

αναβρασμός (ο) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση έξαψης και αναστάτωσης η κατάσταση αναταραχής, εγρήγορσης και έντονης δραστηριότητας: *εν όψει των εκλογών οι κομματικοί μηχανισμοί βρίσκονται σε ~* || *στα Βαλκάνια επικρατεί ~ λόγω των εθνικιστικών κινημάτων* ΣΥΝ (λαϊκ.) αναμπουμπούλα.

αναβροχιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη βροχής ΣΥΝ (λόγ.) ανομβρία, λειψυδρία, ανυδρία· ΦΡ ***στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι*** όταν δεν έχει κανείς αυτό που χρειάζεται, αρκείται σε ό,τι είναι διαθέσιμο, ακόμη και αν δεν του αρέσει ΣΥΝ. απ' τ' ολότελα καλή κι η Παναγιώταινα. — **άναβροχος, -η, -ο**
[ΕΤΥΜ < *ανα-* στερητ. + *βροχή*].

αναβρύζω ρ. → αναβλύζω

ανάβρυσμα (το) → αναβλύζω

αναβρυτήριο (το) [1856] {αναβρυτηρί-ου | -ων} το σιντριβάνι, ο πίδακας
[ΕΤΥΜ < *αναβρύω* + παραγ. επίθημα. *-τήριο*]

ανάβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνα-ψα, -φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ σπινθήρα ή φλόγα (σε κάτι): *~ τσιγάρο / σπίρτο / το καμινέτο / το κερί / ξερά χόρτα* ΣΥΝ πυροδοτώ· ΦΡ (α) ***ανάβω φωτιά*** προκαλώ σπινθήρα, ώστε να υπάρξει φωτιά *ανάψαμε φωτιά να ζεσταθούμε* (β) (μτφ) ***ανάβω φωτιά / φωτιές (σε κάποιον)*** (i) δημιουργώ μεγάλα προβλήματα (σε κάποιον), βάζω (κάποιον) σε μπελάδες. *τι φωτιές μού άναψες πάλι!* (ii) προκαλώ ερωτικό πόθο (σε κάποιον) (γ) (οικ.) ***την ανάβω (σε κάποιον)*** (i) πυροβολώ (κάποιον): *είδε τον κλέφτη να το σκάει και του την άναψε* (ii) χαστουκίζω (κάποιον) **2.** βάζω μπρος (με διοχέτευση ηλεκτρικού ρεύματος), θέτω (κάτι) σε λειτουργία: *~ το φως / τον φούρνο / τη μηχανή τού αυτοκινήτου* || *άναψε τον φούρνο 10' πριν, ώστε να έχει προθερμανθεί* ΣΥΝ ενεργοποιώ **3.** (μτφ.) προκαλώ τον θυμό ή την οργή (κάποιου): *τον άναψε η συμπεριφορά της και έγινε έξαλλος* ΣΥΝ εξοργίζω, εξάπτω **4.** εξάπτω τις ερωτικές επιθυμίες (κάποιου): *τον άναβε και μόνο η ματιά της* ΣΥΝ ερεθίζω, προκαλώ ♦ (αμετβ.) **5.** καίγομαι· παίρνω φωτιά, παράγω σπινθήρα. *τα ξύλα είναι υγρά και δεν ανάβουν* || *η φωτιά άναψε γύρω στις 2.00 και επεκτάθηκε πολύ γρήγορα* **6.** εκπέμπω τεχνητό φως, δημιουργώ συνθήκες τεχνητού φωτισμού: *άναψε η λάμπα / το κερί / ο φάρος / το φως* ΣΥΝ φωτίζω **7.** (για ηλεκτρικές συσκευές) τίθεμαι σε λειτουργία. *τι ώρα ανάβει το καλοριφέρ,* ΣΥΝ ενεργοποιούμαι, παίρνω μπροστά **8.** παίρνω κόκκινο χρώμα, υπερθερμαίνομαι· *το σίδερο άναψε* ΣΥΝ πυρακτώνομαι, φλογίζομαι· (μτφ.) **9.** φθάνω σε σημείο εντάσεως, γίνομαι οξύς, εξάπτομαι: *άναψε, βρόντηξε το χέρι του πάνω στο τραπέζι κι άρχισε να φωνάζει* ΣΥΝ φουντώνω, κορώνω· ΦΡ (α) ***ανάβει η συζήτηση*** η συζήτηση αποκτά υψηλούς τόνους, αποκτά ενδιαφέρον, με αντεγκλήσεις σε έντονο ύφος: *ύστερα από τα νέα στοιχεία που παρουσίασε ο υπουργός, η συζήτηση άναψε για τα καλά* (β) ***ανάβει το κέφι / γλέντι*** για διασκέδαση που γίνεται ιδιαίτερα έντονη και ζωηρή, που κορυφώνεται (γ) ***ανάβουν τα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (δ) (αργκό) ***μου ανάβουν τα λαμπάκια*** εξάπτομαι, είμαι έτοιμος να εκραγώ ΣΥΝ (αργκό) παίρνω ανάποδες (στροφές), μου τη δίνει, (καθημ.) θυμώνω, εκνευρίζομαι, νευριάζω, (εκφραστ.) βγαίνω απ' τα ρούχα μου (ε) ***ανάβω και κορώνω*** γίνομαι έξω φρενών: *όταν τ' άκουσε, άναψε και κόρωσε* (στ) ***άναψαν οι γραμμές / τα τηλέφωνα / τα σύρματα*** για περιπτώσεις συνεχών τηλεφωνικών κλήσεων ή πολύωρων τηλεφωνικών συζητήσεων **10.** διεγείρομαι ερωτικά, καταλαμβάνομαι από έντονη σαρκική επιθυμία. *και μόνο που τη σκέφτομαι ~* **11.** αισθάνομαι υπερβολική ζέστη ή έχω εξάψεις (λ.χ. από υψηλό πυρετό): *κλείσε το καλοριφέρ· με τέτοια ζέστη θα ανάψεις!* || *άναψε από τον πυρετό* ΣΥΝ ζεσταίνομαι, καίγομαι, φλογίζομαι· ΦΡ ***άναψε η μηχανή*** (κυρ στα αυτοκίνητα και τα δίτροχα) η μηχανή υπερθερμάνθηκε και άρχισε να βγάζει καπνούς **12.** (κυρ. για καρπούς, τρόφιμα) αρχίζω να σαπίζω (λόγω τής ζέστης): *βγάλε τις πατάτες από το ντουλάπι, γιατί θα ανάψουν* ΣΥΝ χαλάω, σαπίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀνάπτω* < *ἀνα-* + *ἅπτω* «αγγίζω, ανάβω φωτιά» (πβ *κόπτω* > *κόβω, ράπτω* > *ράβω* κ.τ.ό.) Το *-β-* στο *ἀνάβω* από τον αόρ *ἄναψα*, πβ. κ. *τρίβω – ἔτριψα, ἀμείβω – ἄμειψα* κ.τ.ό.].

αναγαλλιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αναγάλλιασ-α, -μένος} αισθάνομαι υπερβολική ευχαρίστηση, με διαπερνούν ρίγη συγκίνησης από χαρά *τον είδε και αναγάλλιασε η ψυχή της.*

αναγγελία (η) [μτγν.] {αναγγελιών} **1.** η γνωστοποίηση, η ανακοίνωση, η δημοσιοποίηση (συμβάντος): *η ~ τού θανάτου του βύθισε τη χώρα σε εθνικό πένθος* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση, είδηση **2.** (συνεκδ.) το σύντομο κείμενο (προφορικό ή τυπωμένο) που περιέχει την (επίσημη) ανακοίνωση γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: *η ~ γάμου στις εφημερίδες* || *η ~ θυέλλης από την Ε.Μ.Υ.* ΣΥΝ ανακοίνωση.

αναγγέλλω ρ μετβ. [αρχ.] {ανήγγειλα, αναγγέλ-θηκα, -μένος} **1.** γνωστοποιώ (κάτι) ευρέως, δημοσιοποιώ: *ο υπουργός ανήγγειλε την επικείμενη κατασκευή τού νέου αεροδρομίου* ΣΥΝ ανακοινώνω, δημοσιεύω **2.** επισημοποιώ επικείμενο γεγονός, καθιστώντας το δημοσίως γνωστό *αναγγέλλω τους αρραβώνες τής κόρης μου* • **3.** δηλώνω επίσημα την παρουσία (προσώπου): *σας παρακαλώ να με αναγγείλετε στον κ. Διευθυντή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, μετοχή.*

αναγέλασμα (το) {αναγελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** ο χλευασμός, ο εμπαιγμός (κάποιου) ΣΥΝ κοροϊδία ΑΝΤ θαυμασμός, έπαινος **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο τού χλευασμού, το πρόσωπο/πράγμα που εμπαίζει κανείς: *το ~ τού χωριού* || (παροιμ) «*τού κόσμου τ' ~, τον κόσμο αναγέλα*». — **αναγελαστής** (ο). **αναγελώ** ρ. [αρχ] {-άς...}.

αναγέννημα (το) {αναγεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ τμήμα τού σώματος που σχηματίζεται για να αντικαταστήσει το αντίστοιχο που έχει ακρωτηριαστεί ή φθαρεί ΣΥΝ βλάστημα.

αναγέννηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η εκ νέου γέννηση: *η ~ ως βιολογική λειτουργία είναι αδύνατη* ΣΥΝ ξαναγέννημα **2.** ΒΙΟΛ. η εκ νέου γέννηση μερών ενός οργανισμού, που έχουν υποστεί φθορά ή ακρωτηριασμό: *η ετήσια / εποχική ~ των κεράτων στα ελάφια* ΣΥΝ ανάπλαση **3.** (μτφ.) η ανάκτηση των δυνάμεων, τής ζωντάνιας και τής δημιουργικής διάθεσης μετά από περίοδο καταπτώσεως, στασιμότητας ή παρακμής: *πνευματική / ηθική / πολιτική / οικονομική ~* || *~ των γραμμάτων* ΣΥΝ. αναδημιουργία, ξανάνιωμα • **4.** ΙΣΤ. ***Αναγέννηση*** (η) η πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική κίνηση που (με τη συμβολή και των Ελλήνων λογίων οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στη Δύση λίγο πριν και μετά από την πτώση τού Βυζαντίου) ξεκίνησε από την Ιταλία τον 14ο αι. και εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη ώς τον 17ο αι., σημειώνοντας τη μετάβαση από τον μεσαιωνικό στον νεότερο κόσμο μέσα από την αναβίωση τού ανθρωποκεντρικού πνεύματος τής κλασικής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀναγέννησις* < *ἀναγεννῶ*. Ο όρος *Αναγέννηση* είναι μεταφρ δάνειο από ιταλ. rinascimento «ξαναγέννημα». Ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος ξέν. όρος Renaissance προέρχεται από το λατ renasci «αναγεννώμαι»].

αναγεννησιακός, -ή, -ό ΚΑΛ ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τις βασικές αρχές τής Αναγέννησης ή διέπεται από αυτές: *~ ρυθμός / ζωγραφική / μουσική / ύφος.*

αναγεννητής (ο) [1812], **αναγεννήτρια** (η) {αναγεννητριών} πρόσωπο που αναγεννά, που συντελεί στην αναγέννηση (κάποιου πράγματος): *υπήρξε ο ~ τού σύγχρονου θεάτρου.*

αναγεννητικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που συντελεί ή έχει ως αποτέλεσμα την αναγέννηση, την αναδημιουργία *ο ~ μηχανισμός στους σκώληκες* || *η ~ διεργασία στα έντομα* || (μτφ) *~ αγώνας / προσπάθεια* ΣΥΝ αναζωογονητικός, ανανεωτικός

αναγεννώ ρ. μετβ. [μτγν] {αναγεννάς .. | αναγένν-ησα, -ιέμαι κ. -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ανανεωμένες τις δυνάμεις του: *ένα ταξίδι θα σε αναγεννήσει* ΣΥΝ αναζωογονώ, ανανεώνω **2.** (ειδικότ.) μεταβάλλω, βελτιώνω (ηθικά, πνευματικά, ψυχικά κ.λπ) (κυρ. μεσοπαθ): *αναγεννήθηκε μέσω τού χριστιανισμού* **3.** (μεσοπαθ ***αναγεννώμαι***) ξανανιώνω, ανακτώ τις δυνάμεις μου ή βγαίνω από ηθικό ή πνευματικό τέλμα *αναγεννήθηκε ως άτομο από τη στιγμή που ανεξαρτητοποιήθηκε οικονομικά* ΣΥΝ αναζωογονούμαι, ξαναγεννιέμαι· ΦΡ ***αναγεννώμαι εκ τής τέφρας μου / ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου*** βλ. λ *τέφρα.*

αναγιγνώσκω ρ. μετβ. {ανέγνωσα, αναγνώσθηκα (μτχ αναγνωσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (εύχρ συνήθ. ο αόρ) **1.** (γενικά) διαβάζω, κάνω ανάγνωση: *ανέγνωσε ένα διήγημα* **2.** (ειδικότ.) διαβάζω κείμενο μεγαλοφώνως κατά τη διάρκεια τού μαθήματος τής ανάγνωσης (βλ λ., σημ 3) **3.** διαβάζω λογοτεχνικό, ενώπιον ακροατηρίου, ή ιερό κείμενο (λ.χ. το Ευαγγέλιο), ενώπιον του εκκλησιάσματος: *ηθοποιοί ανέγνωσαν αποσπάσματα από το έργο τού συγγραφέα* || *ο ιερέας ανέγνωσε την ευαγγελική περικοπή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναγιγνώσκω*, αρχική σημ. «γνωρίζω καλά». < *ἀνα-* + *γιγνώσκω*. Από τη σημ. «γνωρίζω ξανά, αναγνωρίζω» προέκυψε, ήδη στην Αρχ., η σημ. «διαβάζω»].

αναγκάζω ρ. μετβ. {ανάγκασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ασκώ (σε κάποιον) πίεση (ψυχολογική, σωματική κ.λπ.), ώστε να υποχρεωθεί να κάνει κάτι: *με απειλές και εκβιασμούς τον ανάγκασαν να παραιτηθεί* || *αναγκάστηκε να υπακούσει παρά τη θέλησή του* ΣΥΝ υποχρεώνω **2.** (συνεκδ.) κάνω (κάποιον) να κάνει κάτι που δεν θέλει: (απειλητικά) *μη με αναγκάζεις να χρησιμοποιήσω βία!* || *με αναγκάζει να παραφερθώ'* ΣΥΝ (λόγ.) εξωθώ, υποχρεώνω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνάγκη*]

αναγκαίος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που κρίνεται απαραίτητος, που επιβάλλεται από τις συνθήκες, αυτός που πρέπει να γίνει ή να υπάρξει: *είναι ~ η αναδιάρθρωση τού κρατικού μηχανισμού προκειμένου να προχωρήσει ο εκσυγχρονισμός τής χώρας* || *η επιβολή νέων φόρων κρίθηκε ~* ΣΥΝ υποχρεωτικός, επιβεβλημένος **2.** αυτός που απαιτείται για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού. *η μόρφωση είναι ~ προϋπόθεση για την επαγγελματική εξέλιξη* ΣΥΝ απαραίτητος ΦΡ (α) ***αναγκαίο κακό*** *(ἀναγκαῖον κακόν.* Μενάνδρου 651) καθετί που, αν και θεωρείται αρνητικό στοιχείο, είναι εντούτοις απαραίτητο για την επίτευξη κάποιου σκοπού: *το χρήμα προκαλεί ακόμη και πολέμους, αλλά είναι ~* (β) ***αναγκαία συνθήκη*** η προϋπόθεση που πρέπει οπωσδήποτε να ισχύει, προκειμένου να είναι αληθής μια πρόταση (πβ. *ικανή συνθήκη,* λ. *ικανός*) **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *το νερό είναι ~ για τη ζωή* ΣΥΝ βασικός, απαραίτητος **4.** ***αναγκαία*** (τα) (α) τα πράγματα, τα μέσα που είναι απαραίτητα για τη ζωή: *δεν βγάζει ούτε καν τα ~ από τη δουλειά που κάνει* (β) οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου: *κάναμε όλα τα ~, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.*

αναγκαιότητα (η) [μτγν.] {αναγκαιοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αναγκαίου, τού αναπόφευκτου· επιταγή αιτιώδους μορφής που δεν αφήνει περιθώρια επιλογής. *ο θάνατος είναι μια ~ που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου* || *φυσική / ηθική / λογική ~* **2.** ΦΙΛΟΣ. η λογική νομοτέλεια (βλ λ.) που επικρατεί στη φύση, η σχέση συνδέσεως αιτίας και αποτελέσματος *μετά τις κοινωνικές μεταβολές οι αντίστοιχες αλλαγές στο πολιτικό σύστημα προκύπτουν ως φυσική ~.*

αναγκαιότητα – ανάγκη. Η **αναγκαιότητα** δηλώνει την ιδιότητα ή σχέση τού αναγκαίου, που είναι ιδιαίτερα ισχυρή και δεσμευτική

επειδή στηρίζεται σε μια ρητή ή υπονοούμενη αιτιώδη σχέση (αιτίου – αιτιατού/αποτελέσματος): *Οι δαπάνες για τον αμυντικό εξοπλισμό τής χώρας αποτελούν εθνική αναγκαιότητα – Η αναγκαιότητα τής ειρήνης και τής συνεργασίας των λαών δεν αμφισβητείται από κανέναν* Αντίθετα, η **ανάγκη** έχει μεν τη γενικότερη σημασία τής υποχρέωσης από όπου κι αν απορρέει, εστιάζεται όμως περισσότερο στη δήλωση μιας ισχυρής πίεσης (με τη μορφή τής στέρησης ή τής υποχρέωσης), την οποία ασκούν τα πράγματα· *Είναι ανάγκη να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, για να αρχίσει ο διάλογος – Έχει πολλές και μεγάλες ανάγκες, στις οποίες μόλις καταφέρνει να ανταποκριθεί – Η ανάγκη προσδιορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων* Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η σημασιολογική διαφορά των δύο λέξεων, παρατηρούμε ότι η λέξη αναγκαιότητα σε μια πρόταση τού τύπου *«Ο θάνατος είναι μια αναγκαιότητα που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»*, δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη λ. *ανάγκη*. *«Ο θάνατος είναι μια ανάγκη που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»!..* Όπως, αντιθέτως, στην πρόταση *«Η ανάγκη υγιεινής διατροφής δεν αμφισβητείται από καμία ιατρική έρευνα»* δεν μπορεί να λεχθεί ως *«η αναγκαιότητα υγιεινής διατροφής* [.]»

ανάγκα και θεοί πείθονται ▸ ανάγκη

αναγκασμός (ο) [αρχ.] η επιβολή βίας, η άσκηση πιέσεων για την εκτέλεση μιας πράξης ΣΥΝ καταναγκασμός, εξαναγκασμός

αναγκαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που επιβάλλεται από την ανάγκη, από δυνάμεις ή αιτίες έξω από τον έλεγχο ή τον προγραμματισμό κάποιου: *η ~ αλλαγή παίκτη* (σε περίπτωση τραυματισμού) ‖ *η ~ ανάδυση υποβρυχίου* (π.χ. λόγω βλάβης)· ΦΡ **αναγκαστική προσγείωση** η προσγείωση αεροσκάφους σε χώρο που δεν έχει διαμορφωθεί κατάλληλα για τον σκοπό αυτόν, όταν η πτήση δεν μπορεί να συνεχιστεί κανονικά (π.χ λόγω βλάβης) **2.** αυτός που επιβάλλεται, που δεν γίνεται εκούσια: *~ σύμβαση* / *εισφορά* / *απαλλοτρίωση* / *μέτρα* ΑΝΤ προαιρετικός, εκούσιος **3.** ΝΟΜ (α) **αναγκαστική εκτέλεση** διαδικασία η οποία ρυθμίζεται από το δικονομικό δίκαιο και αποσκοπεί στην παροχή έννομης προστασίας στον δανειστή με τη μορφή τής βίαιης ικανοποίησης τής απαίτησης που έχει κατά τού οφειλέτη (βλ. κ *αναγκαστική κατάσχεση, αναγκαστική διαχείριση*) (β) **αναγκαστικός νόμος** (συντομ Α.Ν) νομοθέτημα, που εκδίδεται στη διάρκεια ανώμαλων πολιτικών περιόδων με συγκεκριμένη ισχύ και διατάξεις (γ) **αναγκαστική κατάσχεση** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων· αντικείμενο τής αναγκαστικής κατάσχεσης είναι περιουσιακά δικαιώματα τού οφειλέτη, μεταβιβαστά, τα οποία δεσμεύονται με στόχο τη ρευστοποίησή τους στο πλαίσιο τού πλειστηριασμού, ώστε από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις των δανειστών (δ) **αναγκαστικός κανόνας δικαίου / κανόνας αναγκαστικού δικαίου** κανόνας δικαίου τού οποίου η εφαρμογή δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ιδιωτική βούληση ΑΝΤ ενδοτικός κανόνας δικαίου ή κανόνας ενδοτικού δικαίου (ε) **αναγκαστική διαχείριση** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών αξιώσεων αντικείμενο τής αναγκαστικής διαχείρισης είναι η επιχείρηση ή κάποιο ακίνητο τού οφειλέτη για την εκμετάλλευση τού οποίου διορίζεται διαχειριστής ο οποίος περιοδικά ικανοποιεί τους δανειστές από τα έσοδα τα οποία παράγει η επιχείρηση ή το ακίνητο **4.** ΓΛΩΣΣ **αναγκαστικό αίτιο** η αιτία που αναγκάζει το υποκείμενο τού ρήματος να προβεί στην ενέργεια που δηλώνει το ρήμα· εκφράζεται εμπρόθετα (από, για, σε, ένεκα κ λπ), με επιρρ φράσεις (λόγω +γεν , εξαιτίας +γεν. κ.λπ.), απρόθετα με γενική, με αιτιολογική μετοχή και με αιτιολογική πρόταση: *άρχισε να κλαίει από τα νεύρα της* ‖ *λόγω τής βροχής η εκδρομή αναβλήθηκε* ‖ *πεθαίνω τής πείνας* ‖ *δεν μπορούσα να περιμένω άλλο, έφυγα* ‖ *δεν έρχομαι, γιατί δεν αισθάνομαι καλά* — **αναγκαστικά** επίρρ. (σημ 1, 2).

ανάγκη (η) {αναγκών} **1.** υποχρέωση που επιβάλλεται από συγκεκριμένες συνθήκες («εξωτερική υποχρέωση», έξωθεν επιβαλλόμενη δέσμευση) *λόγω οικονομικών προβλημάτων προβάλλει η ~ λήψεως σοβαρών μέτρων* ΣΥΝ. υποχρέωση ΦΡ (α) (απρόσ) **είναι ανάγκη (να...)** είναι απαραίτητο, χρειάζεται· *~ να βρούμε και άλλους συνεργάτες, γιατί μόνοι μας δεν τα καταφέρνουμε* (β) **εξ ανάγκης / κατ' ανάγκη(ν)** παρά τη θέλησή μας, λόγω ελλείψεως άλλης δυνατής επιλογής, αναγκαστικά: *~ θα πάρω ταξί, αφού δεν έχει λεωφορεία* ‖ *είναι μύθος ότι ο ψυχοπαθής είναι ~ και εγκληματίας* (γ) **εν ανάγκη** (ἐν ἀνάγκῃ) σε περίπτωση ανάγκης, αν δεν γίνεται διαφορετικά: *προσπάθησε να το επιδιορθώσεις μόνος σου και ~ τηλεφώνησέ μου* (δ) **ανάγκα και θεοί πείθονται** (ἀνάγκᾳ καὶ θεοὶ πείθονται, πβ. *ἀνάγκᾳ δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται*, Σιμωνίδης 5,21) μπροστά στο αναπόφευκτο υποχωρούν ακόμη και οι θεοί (γενικότ.) ακόμη και οι πιο αδιάλλακτοι και σκληροί άνθρωποι μπροστά στην αδυναμία να βρουν άλλη επιλογή, λύση, υποχωρούν, κάμπτονται (ε) **(κάνω) την ανάγκη φιλοτιμία / την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος** (*τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, ὅ φασι, ποιησάμενος*, Άννα Κομνηνή 1, 308, 15) προθυμοποιούμαι να κάνω κάτι, το οποίο ούτως ή άλλως είμαι υποχρεωμένος να κάνω *ο υπουργός, ποιούμενος την ανάγκην φιλοτιμίαν, εξήγγειλε την απόσυρση τού επίμαχου νομοσχεδίου* **2.** (συνεκδ) καθετί που χρειάζεται κανείς, οτιδήποτε είναι απαραίτητο, ώστε η έλλειψη ή η απουσία του να γεννά προβλήματα *η ~ τής επικοινωνίας / συντροφικότητας / ανθρωπιάς / ειδίκευσης / εξέλιξης / αλλαγής τρόπου ζωής* ‖ *έχω πολλές ~* ‖ *κάθε άνθρωπος, πέρα από τις βιολογικές, τις σωματικές του ~, έχει και τις συναισθηματικές* ‖ *άνθρωπος είναι και έχει ανάγκες· θέλει να φάει, να πιει, να διασκεδάσει* ΦΡ (α) **είδη πρώτης ανάγκης** τα στοιχειώδη, τα απολύτως απαραίτητα για την καθημερινή ζωή (β) **δημόσια ανάγκη** κοινό συμφέρον *το επιβάλλει η ~* (γ) (συνεκδ.) **δημόσιες ανάγκες** τα χρήματα που απαιτούνται, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα υπηρεσιών και έργων δημοσίου συμφέροντος *μείωση των ~ σημαίνει περιορισμό των ελλειμμάτων τού δημόσιου τομέα* (δ) **έχω την ανάγκη (κάποιου)** χρειάζομαι τη βοήθεια ή την προστασία (κάποιου), εξαρτώμαι από αυτόν (ε) **ήταν ανάγκη;** (ως ρητορική ερώτηση) για την έκφραση δυσαρέσκειας σε δυσάρεστη εξέλιξη. *~ να μου τύχει τώρα αυτή η αρρώστια;* (στ) **δεν ήταν ανάγκη** ως τυπική απάντηση ευγενείας σε προσφορά (συνήθ. δώρου): *–Αυτό το δώρο είναι για σας! –Μα ~!* **3.** η δύσκολη περίσταση, το σοβαρό (οικονομικό, ψυχολογικό, οικογενειακό κ.λπ) πρόβλημα: *οι φίλοι στην ~ φαίνονται* ΣΥΝ δυσκολία, στενοχώρια **4.** κατάσταση υψηλού κινδύνου και κρισιμότητας, που απαιτεί εξαιρετική ετοιμότητα για την αντιμετώπισή της. *κατεπείγουσα / έκτακτη / έσχατη ~* ΦΡ **κατάσταση έκτακτης** (λόγ. **εκτάκτου**) **ανάγκης** κατάσταση σοβαρών κοινωνικών, οικονομικών, εθνικών κ.ά. προβλημάτων, για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται η λήψη εκτάκτων μέτρων και η κινητοποίηση τού κρατικού μηχανισμού. *μετά τους σεισμούς ο νομός κηρύχθηκε σε ~* **5.** η έντονη, ζωηρή επιθυμία για κάτι, το οποίο θεωρείται απαραίτητο: *καθώς περνούν τα χρόνια, οι επιθυμίες μας γίνονται ανάγκες* ‖ *ό,τι για σένα είναι πολυτέλεια για μένα είναι ~* ‖ *η ~ διακοπών / διασκέδασης* **6.** (ειδικότ. ευφημ) η ανάγκη για ούρηση και αφόδευση, κυρ. στις ΦΡ **κάνω την ανάγκη μου** και **έχω σωματική ανάγκη** **7.** ΦΙΛΟΣ η κατάσταση ενός όντος σε σχέση με αυτό που του λείπει για να εκπληρώσει τους σκοπούς του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αναγκαιότητα*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στενοχώρια», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀν-άγκη* < *ἀν(α)-* + *ἀγκών* (ίσως και *ἀγκή* «αγκαλιά»). Αν αυτή η ετυμολογία είναι έγκυρη, τότε η αρχική σημ. τής λ *ἀνάγκη* θα ήταν «εναγκαλισμός, έντονη περίσφιξη που προκαλεί δυσφορία» Μολονότι οι φρ *ἐξ ἀνάγκης, κατ' ἀνάγκην, ἀνάγκη ἐστί, ἀνάγκην ἔχω, ἐν ἀνάγκῃ*, είναι αρχαίες ή μεταγενέστερες, άλλες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *είδη πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. choses de première nécessité), *επείγουσα ανάγκη* (< γαλλ. besoin pressant), *κάνω την ανάγκη μου* (γαλλ faire les besoins) κ.ά Η (μεσν προελεύσεως) φρ. *κάνω την ανάγκη φιλοτιμία* πέρασε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. faire la nécessité vertu, αγγλ. make a virtue of necessity]

ανάγλυφο (το) [μτγν.] {αναγλύφ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ -ΚΑΛ. ΤΕΧΝ γλυπτή παράσταση (μορφή ή φιγούρα) σκαλισμένη σε πλάκα (λ χ από μάρμαρο, μέταλλο, πέτρα, πηλό), ώστε να προεξέχει από την επιφάνεια τής πλάκας: *τα ~ τού Παρθενώνα φυλάσσονται στο Μουσείο τής Ακρόπολης* (πβ λ *γλυπτό*).

ανάγλυφος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή σκαλιστεί πάνω σε μια επιφάνεια έτσι, ώστε να προεξέχει ΣΥΝ έκτυπος (β) **ανάγλυφη γραφή** το ειδικό σύστημα ανάγνωσης για τους τυφλούς, αποτελούμενο από γράμματα που γίνονται αισθητά διά τής αφής· το σύστημα Μπράιγ (γ) ΓΕΩΓΡ **ανάγλυφος χάρτης** τοπογραφικός χάρτης στον οποίο αναπαριστάται η μορφολογία τού εδάφους είτε πάνω σε στερεό υλικό (γύψο, χαρτόνι, πλαστικό) είτε πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. χαρτί), λ χ με κατάλληλες φωτοσκιάσεις **2.** **ανάγλυφο** (το) βλ λ. **3.** (μτφ.) αυτός που απεικονίζεται, περιγράφεται με τρόπο ζωηρό και παραστατικό: *έδωσε ανάγλυφη την εικόνα τής καταστροφής* ΣΥΝ ζωντανός, παραστατικός — **ανάγλυφα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀναγλύφω* «σκαλίζω» < *ἀνα-* + *γλύφω* (βλ.λ.)].

αναγνωρίζω ρ. μετβ [αρχ.] {αναγνώρισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** αντιλαμβάνομαι, βρίσκω την ταυτότητα (προσώπου ή πράγματος), συσχετίζοντας στοιχεία τής εξωτερικής πραγματικότητας με αυτά που έχω ήδη στη μνήμη μου: *αναγνώρισα τη φωνή του ανάμεσα σε πολλές άλλες* ΣΥΝ καταλαβαίνω, ταυτίζω ΦΡ **δεν σε αναγνωρίζω!** για να δείξουμε τη δυσαρέσκειά μας ή την έντονη κατάπληξή μας από την ασυνήθιστη, αλλαγμένη συμπεριφορά κάποιου **2.** αποδέχομαι την ύπαρξη πράγματος ή κατάστασης, τον αληθή ή γνήσιο χαρακτήρα τους: *~ τα λάθη μου / την ήττα / την υπογραφή μου* ΣΥΝ. καθομολογώ, παραδέχομαι **3.** αποδέχομαι επίσημα και επικροτώ ως έγκυρη τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης κατάστασης: *~ κράτος / καθεστώς / πολίτευμα* **4.** (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) αποδέχομαι τη νομιμότητα μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ως πραγματικός πατέρας, δημιουργώ νομικό δεσμό μεταξύ εμού και του τέκνου μου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο **5.** εκφράζω ή δείχνω την εκτίμηση ή την ευγνωμοσύνη μου (προς κάποιον/κάτι). *το κράτος πρέπει να αναγνωρίζει τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι πολίτες* ΣΥΝ επιβραβεύω ΑΝΤ αδιαφορώ **6.** αποδέχομαι (κάποιον) ως αξιόλογο πρόσωπο στον τομέα του: *όλοι τον αναγνωρίζουν στη δουλειά του* **7.** ΣΤΡΑΤ (κυρ. για έδαφος, περιοχή) συλλέγω χρήσιμα στοιχεία, ανιχνεύω (βλ λ *αναγνώριση*) **8.** (μεσοπαθ. **αναγνωρίζομαι**) γίνομαι γνωστός και αποδεκτός σε ευρεία κλίμακα, αποκτώ φήμη: *αναγνωρίστηκε μετά θάνατον ως σπουδαίος ποιητής* **9.** η μτχ. **αναγνωρισμένος**, -η, -ο κ (λόγ.) **ανεγνωρισμένος** βλ.λ.

αναγνώριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ταύτιση στοιχείων τής εξωτερικής πραγματικότητας με στοιχεία ήδη γνωστά, η διαπίστωση ότι κάποιος/κάτι είναι όντως αυτός/αυτό που νομίζουμε *η ~ τού δράστη από τον αυτόπτη μάρτυρα οδήγησε την αστυνομία στη σύλληψή του* ‖ (σε τηλέφωνο) *~ κλήσεως* (λειτουργία που επιτρέπει στον αποδέκτη μιας κλήσεως να αναγνωρίζει τον τηλεφωνικό αριθμό εκείνου που καλεί) **2.** η συνειδητοποίηση και αποδοχή τής ύπαρξης και τής γνησιότητας συγκεκριμένου πράγματος ή καταστάσεως. *η ~ των προβλημάτων των εργαζομένων οδηγεί την κυβέρνηση στη λήψη δραστικότερων μέτρων* ΣΥΝ ομολογία, παραδοχή **3.** η επίσημη παραδοχή τού κύρους και τής αυθεντίας κάποιου. *ηθοποιός με διεθνή ~* ΣΥΝ επιδοκιμασία, αποδοχή **4.** η έκφραση εκτίμησης για την προσφορά, την αξία ή τα επιτεύγματα κάποιου και το

αποτέλεσμα τής έκφρασης αυτής: *ως ~ των υπηρεσιών του, του απονεμήθηκε τιμητική πλακέτα* ΣΥΝ επιβράβευση **5.** ΝΟΜ (α) η αποδοχή τής νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ***αναγνώριση τέκνου*** τρόπος δημιουργίας νομικού δεσμού μεταξύ τού πραγματικού φυσικού πατέρα και τού τέκνου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων του **6.** η κρατική πράξη με την οποία γίνεται ευρέως αποδεκτή στη διεθνή κοινότητα η οντότητα κρατών, κυβερνήσεων ή εμπόλεμων πλευρών· ΦΡ ***αναγνώριση κράτους*** (στο διεθνές δίκαιο) οποιαδήποτε νομική πράξη από την οποία προκύπτει άμεσα ή έμμεσα η αναγνώριση τής νομιμότητας άλλου κράτους και τής κυβέρνησής του **7.** ΣΤΡΑΤ (α) η προσεκτική εξερεύνηση και ανίχνευση περιοχής για συγκεκριμένους στρατιωτικούς σκοπούς *έστειλαν μία περίπολο για ~ τού εδάφους* ΣΥΝ κατόπτευση, ανίχνευση ΦΡ (μτφ.) ***κάνω αναγνώριση τού εδάφους*** εξετάζω τις πιθανότητες για κάτι, βολιδοσκοπώ κάποιον *κάνε πρώτα μια αναγνώριση εδάφους και μετά της προτείνεις να συνεργαστείτε* ΣΥΝ βολιδοσκόπηση (β) ο έλεγχος που πραγματοποιεί ο σκοπός σε οποιονδήποτε πλησιάζει στον χώρο τής σκοπιάς (γ) ***αεροπορική αναγνώριση*** η διαδικασία εντοπισμού ή πιστοποίησης τής ταυτότητας αγνώστου αεροσκάφους που βρίσκεται στον εναέριο χώρο ή στη ζώνη ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας ενός κράτους **8.** η έντεχνη και μεθοδευμένη από τον συγγραφέα αποκάλυψη τής σχέσης μεταξύ των ηρώων λογοτεχνικού έργου (συζύγων, γονέων-τέκνων κ.λπ.), την οποία οι ίδιοι (ή μόνο ο ένας από αυτούς) αγνοούσαν ώς εκείνη τη στιγμή, λ.χ. τού Οδυσσέα και τής Πηνελόπης στην *Οδύσσεια*.

αναγνωρίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί (ή αξίζει) να αναγνωριστεί. *ο γραφικός του χαρακτήρας είναι ~.*
[ΕΤΥΜ < *αναγνωρίζω* (θ *αναγνωρισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

αναγνωρισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **ανεγνωρισμένος** αυτός που τον γνωρίζουν και τον αποδέχονται για την αξία του: *~ ηθοποιός / καλλιτέχνης / συγγραφέας / επιστήμονας* ΣΥΝ καθιερωμένος

αναγνωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται για αναγνώριση, για τη συλλογή χρήσιμων στοιχείων: *γίνονται ~ πτήσεις πάνω από τις θέσεις τού εχθρού* || *~ απόσπασμα / περίπολος / σημείο / αεροσκάφος / προσπάθειες / κουβέντες / κινήσεις* **2.** ΝΟΜ. (α) ***αναγνωριστική πράξη*** η πράξη με την οποία αναγνωρίζεται η ύπαρξη μιας υποχρέωσης ή δικαιοπραξίας (β) ***αναγνωριστική αγωγή*** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση (βεβαίωση) τής ισχύος ή τού περιεχομένου ή τής μη ισχύος δικαιώματος ή έννομης σχέσης — **αναγνωριστικά** επίρρ.

ανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατανόηση τού περιεχομένου ενός γραπτού ή τυπωμένου κειμένου μέσω τής αναγνώρισης τής σημασίας των συμβόλων τού γραπτού λόγου με τα οποία είναι διατυπωμένο, καθώς και η διάρκεια αυτής τής διαδικασίας· *για την ~ τού βιβλίου χρειάστηκαν πολλές ημέρες* ΣΥΝ διάβασμα **2.** η προφορική απόδοση γραπτού κειμένου (με ή χωρίς ακροατήριο): *η ~ κειμένων στην τάξη* **3.** (κυρ. στο δημοτικό σχολείο) το σχολικό μάθημα τής προφορικής νοηματικής απόδοσης γραπτών κειμένων: *την πρώτη ώρα θα έχετε ~* **4.** (συνεκδ.) το κείμενο που δίνεται στο σχολείο για διάβασμα: *τι έχουμε για ~,* **5.** η κατανόηση τής σημασίας συμβόλων, η αποκρυπτογράφηση κειμένου διατυπωμένου σε άγνωστη γραφή: *η ~ τής Γραμμικής γραφής Β τοποθέτησε την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας έξι αιώνες πίσω* **6.** η πρώτη προσέγγιση των ρόλων θεατρικού έργου από τους ηθοποιούς σε κοινή συγκέντρωση **7.** ΦΙΛΟΛ ο τρόπος απόδοσης και ερμηνείας πολυσήμαντου μηνύματος από συγκεκριμένο κείμενο· φιλολογική ερμηνεία. *οι πολλαπλές ~ σε έναν στίχο τής «Αντιγόνης»* || *θεωρία τής ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάγνωσις*, αρχική σημ. «αναγνώριση, ενθύμηση», < *ἀνα-γιγνώσκω* < *ἀνα-* + *γιγνώσκω* «γνωρίζω»]

αναγνώσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που εύκολα μπορεί να διαβαστεί ή να αποκρυπτογραφηθεί.

αναγνωσιμότητα (η) **1.** η δυνατότητα ανάγνωσης ή αποκρυπτογράφησης ενός κειμένου **2.** ο βαθμός ζήτησης εντύπου, ο αριθμός ή το ποσοστό τού συνόλου των αναγνωστών του: *η ~ των εφημερίδων παρουσιάζει πτωτική τάση* || *υψηλή / χαμηλή ~* (πβ λ. *ακροαματικότητα, θεαματικότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακροαματικότητα*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readability]

ανάγνωσμα (το) [μτγν.] {αναγνώσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το γραπτό κείμενο, συνήθ. πεζού λόγου, που προσφέρεται για ανάγνωση· *λαϊκό / παιδικό / ψυχωφελές / σοβαρό ~*· ΦΡ ***(σχολικό) ανάγνωσμα*** καθένα από τα επιλεγμένα αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων για σχολική, διδακτική χρήση **2.** ΕΚΚΛΗΣ (α) περικοπή τού Ευαγγελίου ή τού Αποστόλου που διαβάζεται κατά τις ιερές ακολουθίες *εκ τού κατά Ματθαίον αγίου Ευαγγελίου το ~* (β) κάθε περικοπή από τη Βίβλο που αναγιγνώσκεται στις ιερές ακολουθίες *Προφητείας Ησαΐου το ~*

αναγνωσματάριο (το) [1851] {αναγνωσματαρί-ου | -ων} βιβλίο τού Δημοτικού για την εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής ΣΥΝ αναγνωστικό, αλφαβητάρι. Επίσης (λαϊκ.) **αναγνωσματάρι**.
[ΕΤΥΜ < *ανάγνωσμα, -ατος* + παραγ επίθημα *-άριο*].

αναγνωστήριο (το) [μτγν.] {αναγνωστηρί-ου | -ων} αίθουσα σε βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ή πολιτιστικά ιδρύματα, κατάλληλα διαμορφωμένη για διάβασμα

αναγνώστης (ο) [μτγν.] {αναγνωστών}, **αναγνώστρια** (η) [1851] {αναγνωστριών} **1.** πρόσωπο που διαβάζει (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες) *μειώνεται ο αριθμός των ~ εφημερίδων* || *συστηματικός / φανατικός ~ μιας στήλης περιοδικού* **2.** (ειδικότ.) ***αναγνώστες*** (οι) οι αγοραστές προϊόντων γραπτού λόγου (βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών), το αγοραστικό κοινό *οι ~ θα απολαύσουν ένα συγκλονιστικό μυθιστόρημα* || *οι πωλήσεις δείχνουν ότι οι ~ τής εφημερίδας μειώνονται* **3.** ΕΚΚΛΗΣ βοηθός ιερέα ή ψάλτη, ο οποίος επιτελεί την ανάγνωση των περικοπών τής Αγίας Γραφής κατά τη Θεία Λειτουργία

αναγνωστικό (το) το βασικό βιβλίο που χρησιμοποιείται στη στοιχειώδη εκπαίδευση για τη διδασκαλία και την άσκηση των μαθητών στην ανάγνωση βιβλίο με λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, που συμβάλλει και στη γλωσσική, αισθητική ή ηθική αγωγή των μαθητών ΣΥΝ αναγνωσματάριο
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ τού επιθ *αναγνωστικός* από τη φρ. *αναγνωστικό (βιβλίο)*].

αναγνωστικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάβασμα. *~ ικανότητα* ΦΡ ***αναγνωστικό κοινό / αναγνωστική δύναμη*** το σύνολο των ανθρώπων που διαβάζουν βιβλία, εφημερίδες ή άλλα έντυπα: *οι μετρήσεις δείχνουν μείωση τού ~ των εφημερίδων* **2.** ***αναγνωστικό (βιβλίο)*** (το) βλ.λ.

αναγόμωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ το εκ νέου γέμισμα όπλου με πυρομαχικά, ξαναγέμισμα· αφορά στα εκρηκτικά γεμίσματα οβίδων, βλημάτων και εκρηκτικών μέσων • **2.** η επάλειψη τού ελαστικού τροχού οχήματος που έχει φθαρεί με ειδική ουσία, ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: *«πολλές εταιρείες προτιμούν να κάνουν ~ στα λάστιχα, όταν φθαρούν κάπως, αντί να τα αντικαθιστούν»* (εφημ.). — **αναγομώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rechargement]

αναγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίσημη ανάδειξη σε αξίωμα *η ~ του σε αρχηγό τού κόμματος* ΣΥΝ ανακήρυξη ΑΝΤ καθαίρεση **2.** (ειδικότ.) επίσημη απονομή πανεπιστημιακού τίτλου: *η ~ τού Γάλλου προέδρου σε επίτιμο διδάκτορα τής Νομικής* ΣΥΝ ανακήρυξη.

αναγορεύω ρ μετβ. {αναγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** απονέμω (σε κάποιον) δημόσιο αξίωμα ή τίτλο σε επίσημη τελετή: *κατά την πρώτη ημέρα τού Συνεδρίου τού κόμματος αναγορεύθηκε επίτιμος πρόεδρος* **2.** (ειδικότ για πανεπιστήμια) απονέμω επισήμως πανεπιστημιακό τίτλο κάνω (κάποιον) επίτιμο διδάκτορα ή επίτιμο καθηγητή: *το Πανεπιστήμιο Αθηνών αναγόρευσε τον Ι.Θ Κακριδή επίτιμο καθηγητή* **3.** (καταχρ -μτφ) ανακηρύσσω (βλ λ. και ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) *«τον έχουν αναγορεύσει σε κριτή των πράξεων όλων και «Πάπα» τού κινήματος»* (εφημ) — **αναγορευτικός, -ή, -ό** [1843].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἀγορεύω*]

> **αναγορεύω – ανακηρύσσω.** Σε σχέση με την απονομή τίτλων (επίτιμου διδάκτορα, επίτιμου καθηγητή κ.ά.), τα δύο ρήματα διαφέρουν. το **ανακηρύσσω** αναφέρεται στην απόφαση απονομής ενός τίτλου *(Αναγνωρίζοντας την προσφορά του τον ανεκήρυξαν επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής)*, ενώ το **αναγορεύω** στη διαδικασία τής αποδόσεως τιμής, στην τελετή *(Αύριο θα αναγορευθεί από τις πανεπιστημιακές αρχές διδάκτωρ στην αίθουσα τελετών τού Πανεπιστημίου)*. Το ίδιο ισχύει και για τα **ανακήρυξη** και **αναγόρευση** *(Έναν μήνα μετά την ανακήρυξή του σε διδάκτορα έγινε και η επίσημη τελετή τής αναγόρευσης)*

αναγούλα (η) {χωρ. πληθ} (λαϊκ) **1.** αίσθημα δυσφορίας τού στομάχου, που συνοδεύεται από τάση για εμετό: *η θαλασσοταραχή τής έφερε ~* **2.** (μτφ.) η έντονη δυσφορία, η αποστροφή ή απέχθεια (για κάποιον/κάτι): *όταν βλέπω ανθρώπους να συμπεριφέρονται έτσι σε παιδιά, με πιάνει ~*
[ΕΤΥΜ < *αναγουλιάζω* (υποχωρητ)]

αναγουλιάζω ρ. αμετβ. {αναγούλιασα} αισθάνομαι αναγούλα, τάση για εμετό, κυρ λόγω στομαχικής ενόχλησης, ναυτίας, ιλίγγου κ.λπ. · **αναγούλιασμα** (το), **αναγουλιαστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ < *ανα-* + *γουλιάζω* < *γούλα* «λαιμός» (βλ. λ *γουλιά*)].

αναγραμματισμός (ο) [μεσν.] η παραγωγή λέξεων ή φράσεων με αλλαγή τής σειράς των γραμμάτων μιας λέξης ή ομάδας λέξεων (π.χ. μόνος – νόμος, διατροφή – Αφροδίτη). — **αναγραμματίζω** ρ. [μτγν.].

αναγραφή (η) [αρχ] **1.** η διαδικασία τής καταχώρισης ή καταγραφής ενός κειμένου σε επίσημα έγγραφα *~ εξόδων / ψηφισμάτων / νόμων* ΣΥΝ καταγραφή **2.** η διαδικασία γνωστοποίησης, δημοσίευσης ειδήσεως, γεγονότος από τον Τύπο: *η ~ άγνωστων στοιχείων τής ιδιωτικής ζωής ενός πολιτικού στις εφημερίδες* ΣΥΝ δημοσιοποίηση, γνωστοποίηση **3.** τιμητική καταχώριση ονόματος σε βιβλίο, αναμνηστική πλακέτα, ειδική στήλη: *σε μια στήλη που θα τοποθετηθεί στην είσοδο τής εκκλησίας, θα γίνει ~ των ονομάτων των ευεργετών* || *~ των συντελεστών τής παράστασης σε ειδική πλακέτα* **4.** (γενικότ) η τύπωση, αποτύπωση πάνω σε ένα αντικείμενο: *η ~ τής τιμής τού προϊόντος στη συσκευασία.*

αναγράφω ρ. μετβ [αρχ.] {ανέγραψα, αναγράφ(τ)ηκα (λόγ. ανεγράφην, -ης, -η...), αναγεγραμμένος} **1.** καταχωρίζω, σημειώνω (στοιχεία) σε συγκεκριμένο χώρο, σε πλαίσιο προσδιορισμένο για τον σκοπό αυτόν. *η ημερομηνία λήξεως αναγράφεται στη συσκευασία των προϊόντων* ΣΥΝ εγγράφω, καταγράφω **2.** (ειδικότ.) χαράζω, γράφω σε στήλη, πλακέτα ως τιμητική διάκριση: *σε ειδικό πλαίσιο στην είσοδο τού Μεγάρου Μουσικής θα αναγραφούν τα ονόματα των διευθυντών ορχήστρας που έχουν φιλοξενηθεί εκεί* **3.** (λόγ.) καθιστώ γνωστό, φέρω στο φως μέσω τού Τύπου: *ανεγράφη σε έντυπο ότι υπήρξε διαφωνία των πολιτικών αρχηγών.*

ανάγω ρ. μετβ [παρατ. ανήγα, ανήγαγα (να/θα αναγάγω). (λόγ.) ανήχθην, -ης, -η .. (να/θα αναχθώ)] **1.** αποδίδω σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο ή αρχική αιτία: *σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τον θεσμό αυτόν στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας* || *η τελευταία εξήγηση που δόθηκε ανάγει την έχθρα τους στις έντονα ανταγωνιστικές τους σχέσεις από την παιδική τους ήδη ηλικία* **2.** (μεσοπαθ. **ανάγομαι**) προσδιορί-

ζομαι, χρονολογούμαι (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *το γενεαλογικό τους δέντρο ανάγεται στους ήρωες τής επανάστασης τού '21* **3.** μετατρέπω. αναδεικνύω: *έχει αναγάγει την απραξία σε τρόπο ζωής* **4.** μετατρέπω (κάτι) σε άλλο ισοδύναμο, μετασχηματίζω: *το κλάσμα 4/8 μπορεί να αναχθεί στο απλούστερο 1/2* **5.** ΧΗΜ προκαλώ αναγωγική αντίδραση (βλ. λ. *αναγωγικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)- + ἄγω*].

αναγωγή (η) **1.** η αναφορά. η τοποθέτηση (πράξης, σχέσης ή κατάστασης) σε άλλη βάση ή διάσταση (συνήθ. απλούστερη ή πιο αποσαφηνισμένη): *η ~ μιας διμερούς διαφοράς σε διεθνές ζήτημα* **2.** ΦΙΛΟΣ. η μετατροπή δεδομένου σε μια πιο ενδιαφέρουσα. πιο απλή ή πιο εύχρηστη μορφή **3.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα χημικό στοιχείο (ελεύθερο ή σε ένωσή του) προσλαμβάνει ηλεκτρόνια **4.** ΜΑΘ (α) η διαδικασία μετατροπής μιας μαθηματικής παράστασης ή σχέσης σε ίση ή ισοδύναμη: *~ ομοίων όρων* (σε πολυώνυμο) ‖ *~ κλάσματος* (β) μέθοδος επίλυσης προβλημάτων στην αριθμητική: *~ στη μονάδα* **5.** η επαναφορά τροφής από το στομάχι ή τον οισοφάγο στο στόμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνάγω*].

αναγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκύπτει με τη διαδικασία τής αναγωγής: *~ αντίδραση / μέθοδος* **2.** ΧΗΜ ***αναγωγικό μέσο*** χημική ένωση ή στοιχείο που έχει την ιδιότητα να προκαλεί την αναγωγή άλλων σωμάτων, καθώς αυτό οξιδώνεται

αναγωγισμός (ο) ΦΙΛΟΣ-ΠΟΛΙΤ η ανάλυση σύνθετου φαινομένου, ιδέας, θεωρίας κ.λπ σε απλούστερα στοιχεία ή με βάση ένα μόνο κριτήριο ή με υπεραπλουστευτικό τρόπο. — **αναγωγιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ reductionism].

ανάγωγος¹, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή αγωγή, καλή ανατροφή: *είναι ~ παιδί· μιλάει με αναίδεια στους γονείς του* ΣΥΝ κακομαθημένος, αγενής, κακοαναθρεμμένος. — **ανάγωγα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀγωγή*. Ήδη αρχ είναι η σημ. «ατίθασος, αδάμαστος» (με αναφορά σε ζώα). ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ χ *ἀνάγωγος καὶ ἀπαίδευτος τρόπος*, Διόδ. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μεταφρ δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction)]

ανάγωγος², -η, -ο ΜΑΘ ***ανάγωγο κλάσμα*** κλάσμα τού οποίου οι όροι δεν επιδέχονται περαιτέρω απλοποίηση (λ.χ. 9/15 → 3/5).
[ΕΤΥΜ < *αναγωγή*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ irréductible. με αναβιβασμό τόνου κατά τα στερητ.].

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής τής έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων: *τα μέτρα για τους αγρότες προβλέπουν και ~ τής γης* ΣΥΝ ξαναμοίρασμα. αναδιανομή
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀναδατέομαι* «ξαναμοιράζω» < *ἀνα-* + *δατέομαι* «διανέμω». βλ. κ. *δασμός*].

αναδασώνω ρ μετβ [1877] {αναδάσω-σα, -θηκα, -μένος} φυτεύω δέντρα (σε έκταση που απογυμνώθηκε λόγω πυρκαγιάς ή άλλης αιτίας), ξαναδημιουργώ δάσος (σε αποψιλωμένη έκταση)

αναδάσωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} η τεχνητή δημιουργία δάσους σε περιοχή όπου η φυσική βλάστηση έχει καεί ή αποψιλωθεί. με φύτευση δενδρυλλίων που παράγονται σε φυτώρια ή με σπορά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. reboisement].

αναδασωτέος, -α, -ο αυτός που πρόκειται ή πρέπει να αναδασωθεί: *~ δασική έκταση / περιοχή* ‖ *εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα καμένου δάσους κηρύχθηκαν αναδασωτέα.*
[ΕΤΥΜ < *αναδασώ(νω)* + παραγ επίθημα *-τέος*, πβ. κ. *μειω-τέος*].

αναδεικνύω [αρχ] κ **αναδείχνω** ρ. μετβ. {ανέδειξα, ανα-δείχθηκα κ. -δείχτηκα, -δεδειγμένος} **1.** κάνω (κάτι) να φαίνεται καθαρά. να ξεχωρίζει. *το καινούργιο της χτένισμα αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* ΣΥΝ προβάλλω **2.** (συνεκδ.) αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλη αξία ή σπουδαιότητα, εξυψώνω, βγάζω (κάποιον) από την αφάνεια *ο Κουν ανέδειξε πολλούς σημαντικούς ηθοποιούς* ΣΥΝ. φέρω στο προσκήνιο, προωθώ. καταξιώνω **3.** εκλέγω (κάποιον) σε αξίωμα, επιλέγω (κάποιον) μεταξύ άλλων ως κατάλληλο για συγκεκριμένη θέση: *τον ανέδειξαν γενικό γραμματέα τού κόμματος* ΣΥΝ εκλέγω **4.** (μεσοπαθ. ***αναδεικνύομαι***) ξεπροβάλλω, ξεχωρίζω. διακρίνομαι και αναγνωρίζομαι· *ένας πολιτικός που αναδείχθηκε μέσα από τους αγώνες του* ΣΥΝ (λόγ) αναφαίνομαι, προοδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*

ανάδειξη (η) {-ης κ -είξεως | χωρ πληθ.} **1.** η έξοδος από την αφάνεια, η προώθηση και προβολή, η εμφάνιση στο προσκήνιο και η καθιέρωση· (κατ' επέκτ.) η διάκριση σε συγκεκριμένο τομέα, η κοινωνική ή επαγγελματική πρόοδος: *η ~ στον δημοσιογραφικό χώρο / στο καλλιτεχνικό στερέωμα* ΣΥΝ προκοπή, ευδοκίμηση. επιτυχία **2.** η εκλογή σε αξίωμα: *η ~ του σε πρόεδρο τού κόμματος* ‖ *η ~ μιας ομάδας σε κυπελλούχο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάδειξις* < *ἀναδεικνύω*].

αναδεκτός [1893] κ. **αναδεχτός** (ο), **αναδεκτή** κ. **αναδεχτή** (η) (λαϊκ.) ο βαφτιστικός (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδεξιμιός.

ανάδελφος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει αδέλφια **2.** (κυρ μτφ.) αυτός που δεν έχει ομοεθνείς ή ομοφύλους. που είναι εντελώς μόνος και χωριστός από τους άλλους. *έθνος ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀδελφός*]

αναδεντράδα (η) κλήμα αναρριχώμενο σε τοίχο ή σε δέντρα και συνεκδ. η σκιά του ΣΥΝ κληματαριά, κρεβατίνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδενδράς, -άδος* < *ἀνα-* + *-δενδράς* < *δένδρον*].

αναδεξιμιός (ο), **αναδεξιμιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο το οποίο βαφτίζει κάποιος, το «πνευματικό παιδί» ως προς τη σχέση του με τον νονό ή τη νοννά ΣΥΝ βαφτιστήρι, βαφτισιμιός, αναδεκτός.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀναδεξιμαῖος* < *ἀνα-* + *δεξιμαῖος* (πβ. αόρ *ἀν-ε-δεξάμην*), ρ. *ἀναδέχομαι*].

αναδευτήρας (ο) μηχανοκίνητο συνήθ αντικείμενο για την ανάδευση, το ανακάτεμα υλικών· (ειδικότ.) συσκευή για την ανάμειξη υγρών και ιδ. ποτών ΣΥΝ αναμικτήρας.
[ΕΤΥΜ < *αναδεύω* + παραγ επίθημα *-τήρας*].

αναδεύω ρ. μετβ κ αμετβ. {ανάδ-εψα (λόγ. -ευσα), -εύτηκα (λόγ. -εύθηκα), -ευμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ανακινώ από τον πυθμένα. από τον βυθό· ανακατεύω: *~ τα υλικά σε σκεύος μαγειρικής* ‖ (μτφ) *~ σκέψεις στον νου μου* (προβληματίζομαι, ανησυχώ) ♦ **2.** (αμετβ.) στριφογυρίζω, κινούμαι στο ίδιο σημείο (συνήθ ανήσυχα) **3.** (μεσοπαθ. ***αναδεύομαι***) κινούμαι στη θέση μου, ανασαλεύω. — **ανάδευση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνα-* + *δεύω* «υγραίνω». αγν. ετύμου]

αναδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αναδέχθηκα} δέχομαι στην αγκαλιά μου (νεοβαπτιζόμενο βρέφος), γίνομαι ανάδοχος. νοννός / νοννά του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αναδεχτός (ο) → αναδεκτός

αναδημιουργία (η) [1891] {χωρ. πληθ } **1.** η δημιουργία από την αρχή. ο εκ νέου σχηματισμός πράγματος ή κατάστασης· *υποστηρίζεται ότι η μετάφραση ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μιαν άλλη αποτελεί διαδικασία αναδημιουργίας τού πρωτοτύπου* **2.** (μτφ.) η πνευματική ή ηθική αναγέννηση από την παρακμή και την αποτελμάτωση: *πνέει άνεμος αναδημιουργίας στην πολιτιστική ζωή τού τόπου* — **αναδημιουργώ** ρ. [μτγν.] {-είς ..}, **αναδημιουργικός,** -ή, -ό [μτγν], **αναδημιουργικά** επίρρ.

αναδημοσίευση (η) [1891] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό κειμένου ή τμήματος κειμένου από άλλο έντυπο στο οποίο είχε δημοσιευθεί για πρώτη φορά· η εκ νέου δημοσίευση ενός κειμένου: *~ από μια ξένη εφημερίδα.*

αναδημοσιεύω ρ. μετβ [1885] {αναδημοσίευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα). -μένος} δημοσιεύω εκ νέου (κείμενο ή τμήμα κειμένου που έχω ήδη δημοσιεύσει ή που έχει δημοσιευθεί σε άλλο έντυπο) *κατόπιν απαιτήσεως των αναγνωστών η εφημερίδα αναδημοσίευσε το επίμαχο άρθρο* ‖ *το άρθρο του αναδημοσιεύθηκε σε όλα τα μεγάλα ευρωπαϊκά περιοδικά.*

αναδιανεμητικός, -ή. -ό αυτός που συμβάλλει στην αναδιανομή ενός συνόλου. κατάλληλος για αναδιανομή.

αναδιανομή (η) το εκ νέου μοίρασμα (ενός πράγματος): *~ γεωργικών εκτάσεων* ΣΥΝ ανακατανομή. — **αναδιανέμω** ρ

αναδιαρθρώνω ρ μετβ {αναδιάρθρω-σα, -θηκα. -μένος} καθορίζω εκ νέου τη δομή. μεταβάλλω τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα επιμέρους στοιχεία της *η κυβέρνηση προσπαθεί να αναδιαρθρώσει το εκπαιδευτικό σύστημα* ΣΥΝ αναδιοργανώνω.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restructure]

αναδιάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ο εκ νέου καθορισμός τής δομής, η μεταβολή τού τρόπου σύνδεσης των επιμέρους στοιχείων της· *η ~ τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ αναδιοργάνωση. — **αναδιαρθρωτικός,** -ή, -ό.

αναδιάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ) η εκ νέου διάταξη των μελών ενός όλου. ενός συστήματος, για να αποτελέσουν μια νέα. περισσότερο λειτουργική οργανική ενότητα· *χρειάστηκε η ~ των δυνάμεών μας κατά μήκος τής γραμμής πυρός* ΣΥΝ ανασύνταξη, ανακατάταξη. — ***αναδιατάσσω*** ρ.

αναδιατυπώνω ρ. μετβ. {αναδιατύπω-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω, εκφράζω (κάτι) με άλλον τρόπο: *~ την απόφαση ώστε να φαίνεται ηπιότερη*
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ reword]

αναδιατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου διατύπωση με άλλον τρόπο: *η ~ μιας πρότασης.*

αναδίδω [αρχ] κ **αναδίνω** ρ. μετβ. {ανέδιδα· μόνο σε ενεστ κ παρατ } **1.** εκπέμπω στον χώρο. βγάζω (ευχάριστες ή δυσάρεστες) οσμές, γίνομαι αντιληπτός μέσω τής αισθήσεως τής όσφρησης: *τα λουλούδια αναδίδουν μια ευχάριστη μυρωδιά* ΣΥΝ αποπνέω **2.** εκπέμπω προς τα επάνω, διασκορπίζω σε μεγάλη έκταση: *το ηφαίστειο μετά την έκρηξη άρχισε να αναδίδει πυκνούς καπνούς* ΣΥΝ. βγάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

αναδιοργανώνω ρ. μετβ. [1884] {αναδιοργάνω-σα, -θηκα. -μένος} τροποποιώ την υπάρχουσα οργάνωση (ενός συστήματος) με σκοπό την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας. *~ τον δημόσιο τομέα* ΣΥΝ αναμορφώνω, ανασυγκροτώ ΑΝΤ αποδιοργανώνω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reorganiser (νόθο σύνθ.)].

αναδιοργάνωση (η) [1856] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} η τροποποίηση τής υπάρχουσας οργάνωσης, η εκ νέου οργάνωση (ενός συστήματος) για την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας· *η ~ τής επιχείρησης με βάση σύγχρονα πρότυπα* ΣΥΝ αναμόρφωση. ανασυγκρότηση ΑΝΤ αποδιοργάνωση

αναδιπλασιασμός (ο) [μτγν.] **1.** (στα Αρχαία Ελληνικά) η επανάληψη τού αρχικού συμφώνου τού θέματος ενός ρήματος, συνοδευόμενου από ε (συντελικοί χρόνοι) ή ι (ενεστώτας). λ.χ. *δε-δομένος, πί-πτω* ΣΥΝ διπλασιασμός **2.** ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή τού D.N.A. ΣΥΝ αντιγραφή. — **αναδιπλασιάζω** ρ [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

αναδιπλώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναδιπλώ-θηκα, -μένος} **1.** υποχωρώ προσωρινά, προκειμένου να προστατεύσω και να ανασυντάξω τις δυνάμεις μου: *τα στρατεύματα τού εχθρού αναδιπλώθηκαν στην οχυρή γραμμή τους* ΣΥΝ συσπειρώνομαι **2.** (μτφ) γίνομαι διαλλακτικός, παρουσιάζω σημεία συμβιβασμού. προσέγγισης ή αλλαγής στάσης. *μόλις συνειδητοποίησε το λάθος του, αναδιπλώθηκε και προσπάθησε να αλλάξει την κουβέντα* ‖ *ο δήμαρχος αναδιπλώθηκε στο ζήτημα των μέτρων ελεγχόμενης στάθμευσης* ΣΥΝ συμβιβάζομαι, διαλλάσσομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδιπλῶ / -οῦμαι (-όω)*, αρχική σημ. «διπλασιάζω – επαναλαμβάνω», < *ἀνα-* + *διπλῶ* (βλ. λ. *διπλώνω*) Η σημερινή σημ

αποδίδει το γαλλ. se replier].

αναδίπλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσωρινή υποχώρηση για προστασία και ανασύνταξη δυνάμεων (κάποιου): *η ~ τού στρατεύματος* ΑΝΤ ανάπτυξη • **2.** ΓΛΩΣΣ σχήμα λόγου κατά το οποίο μία λέξη προτάσεως ή μία φράση επαναλαμβάνεται αμέσως για δεύτερη φορά, υπηρετώντας εκφραστικούς λόγους, λ.χ. «μιλούσε *αργά-αργά* και επιβλητικά», «*αγάλι-αγάλι* γίνεται η αγουρίδα μέλι», «ο ελληνικός *λαός, λαός* ηρωικός και βασανισμένος..» ΣΥΝ παλιλλογία.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναδίπλωσις*, αρχική σημ. «συστροφή (εντέρου), ειλεός», < *ἀναδιπλῶ* (βλ.λ.). Οι σημ «διπλασιασμός – επανάληψη» είναι μτγν]

αναδίφηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και λεπτομερειακή έρευνα, μελέτη κυρ. αρχείων, εγγράφων κ λπ: *η~ των βυζαντινών χειρογράφων τής μονής* (πβ. λ. *φυσιοδίφης. ιστοριοδίφης*) — **αναδίφης** [1885] κ **αναδιφητής** (ο) [1878].

αναδιφώ ρ. μετβ {αναδιφάς. | αναδίφησα} (λόγ) ερευνώ εξαντλητικά αναζητώντας κάτι: *αναδίφησε τα παλιά αρχεία και βρήκε σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη του.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδιφῶ (-άω)* «αναζητώ ψηλαφώντας» < *ἀνα- + διφῶ* «ψηλαφώ», αγν ετύμου].

αναδόμηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) η μεταβολή τής δομής, τής οργάνωσης ή τής λειτουργίας ενός συστήματος πάνω σε νέες βάσεις: *η ~ τού συστήματος τού ρήματος στην Ελληνική οδήγησε στην απλοποίηση τής μορφής του* ΣΥΝ αναμόρφωση, ανασχηματισμός, ανασυγκρότηση. ανασύσταση, ανασύνταξη **2.** (συνήθ. ειδικότ) η ανασύνθεση τού κυβερνητικού σχήματος με αλλαγές υπουργών ΣΥΝ ανασχηματισμός.
[ΕΤΥΜ < Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restructuration / reshuffling].

αναδομώ ρ. μετβ {αναδομείς. | αναδόμ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταβάλλω τη δομή, τη σύνθεση συνόλου: *ο πρωθυπουργός αναδόμησε την κυβέρνηση αντικαθιστώντας πέντε υπουργούς του* ΣΥΝ αναμορφώνω. ανασχηματίζω, αναδιαρθρώνω **2.** (ειρων. για ένα μόνο πρόσ.) καθαιρώ, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση (του), αλλάζω τις αρμοδιότητες (κάποιου): *τον αναδόμησε ο πρωθυπουργός ύστερα από την πρόσφατη κριτική του στις θέσεις τού κόμματος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. restructure].

αναδουλειά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης ΣΥΝ ανεργία **2.** (συνεκδ.-συνήθ στον πληθ.) η οικονομική δυσκολία και στενοχώρια: *οι έμποροι παραπονούνται ότι έχουν αναδουλειές, επειδή δεν κυκλοφορεί ρευστό στην αγορά* ΣΥΝ δυσπραγία. (λαϊκ) κεσάτια.
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *δουλειά*].

αναδοχή (η) **1.** (α) η αποδοχή και ανάληψη ευθυνών για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου. *η ~ τού έργου τής διάνοιξης δρόμου* (β) ΝΟΜ ***αναδοχή χρέους*** η σύμβαση που συνάπτει κάποιος (αναδοχέας) με τον δανειστή και βάσει αυτής αναδέχεται ξένο χρέος υπεισερχόμενος στη θέση τού αρχικού οφειλέτη είτε κατ' αποκλεισμόν εκείνου ο οποίος έτσι απαλλάσσεται (στερητική αναδοχή χρέους) είτε παράλληλα προς εκείνον ο οποίος εξακολουθεί να ευθύνεται (σωρευτική αναδοχή χρέους) • **2.** η ανεπίσημη υιοθεσία και ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων.
[ΕΤΥΜ. μτγν, αρχική σημ. «εγγύηση. ενέχυρο», < αρχ. *ἀναδέχομαι*]

ανάδοχος (ο/η) {ανάδοχ-ου | -ων, -ους} **1.** το φυσικό ή κυρ νομικό πρόσωπο που αναλαμβάνει με τις προβλεπόμενες διαδικασίες την εκτέλεση δημόσιου έργου: *~ τού μετρό / τής εθνικής οδού / τού αεροδρομίου* || (ως επίθ.) *η ~ εταιρεία* ΣΥΝ εργολάβος. κατασκευαστής • **2.** πρόσωπο που δίνει όνομα στο βρέφος κατά το μυστήριο τής βαπτίσεώς του ΣΥΝ νοννός **3.** ΝΟΜ ***ανάδοχοι γονείς*** ζευγάρι που αναλαμβάνει την ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 ετών, οπότε το ίδιο το παιδί αποφασίζει αν θα ολοκληρωθεί και θα επισημοποιηθεί τυπικά η διαδικασία τής υιοθεσίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *ἀναδέχομαι*].

ανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) ΤΕΧΝΟΛ η επιστροφή μέρους τού εξαγομένου (output) από ένα σύστημα πίσω στην πηγή του, με σκοπό τη διόρθωση ή μεταβολή τού εξαγομένου: *η ~ από έναν υπολογιστή μάς δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσουμε το πρόγραμμά του* ΣΥΝ ανατροφοδότηση **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία ελέγχου τής ορθής λειτουργίας μιας μηχανής μέσω ειδικών οργάνων της που μεταφέρουν πληροφορίες για τη συμπεριφορά τής μηχανής στην πράξη, ελέγχοντας τη μηχανική τάση για αποδιοργάνωση, ώστε να επιτυγχάνεται διόρθωση τού σφάλματος ΣΥΝ ανατροφοδότηση **3.** (στα μέσα επικοινωνίας) η μεταβίβαση τής αντίδρασης τού δέκτη πίσω στον πομπό (λ.χ. τού κοινού προς τον ομιλητή μέσω των παρατηρήσεων τού κοινού κατά την ομιλία, των αναγνωστών προς το έντυπο μέσω τής αλληλογραφίας ή τού αριθμού πωλήσεως τευχών / φύλλων κ.λπ.). που επιτρέπει στον πομπό να προσαρμόσει το μήνυμά του στις απαιτήσεις τού δέκτη ή τής επικοινωνίας **4.** (γενικότ.) κάθε αντίδραση ενός δέκτη μηνύματος προς τον πομπό, λ.χ. στην παιδαγωγική, ο τρόπος αντίδρασης των μαθητών στη μορφή τής διδασκαλίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. feedback].

αναδρομή (η) **1.** (για υγρά) η κίνηση προς υψηλότερο επίπεδο, προς τα πάνω: *η ~ τού νερού σε δοκιμαστικό σωλήνα* • **2.** ΜΟΥΣ. η επανάληψη ορισμένου μέρους μουσικής συνθέσεως **3.** (μτφ.) (α) η αναφορά σε γεγονότα τού παρελθόντος, είτε με γλωσσικές πληροφορίες είτε με τεχνικά οπτικοακουστικά μέσα (υλικό αρχείου. έντυπο, ηχητικό ή οπτικό): *ιστορική ~* || *~ στις μέρες τού πολέμου* (β) ΛΟΓΟΤ. ***κατ' αναδρομή διήγημα*** διήγημα που αρχίζει την εξιστόρηση από το μέσον τής ιστορίας και κατόπιν επανέρχεται στην αρχή με επεισόδια
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνα-* + *-δρομή* < θ. *δρομ-*, από όπου και *δρόμ-ος* (βλ.λ)].

αναδρομικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που, ενώ θεσπίζεται στο παρόν, θεωρείται ότι ισχύει από προγενέστερο χρονικό σημείο (= αναδρομική ισχύς): *~ αύξηση / νόμος / χρέος / φόρος* **2.** ***αναδρομικά*** (τα) τα χρήματα που λαμβάνονται εκ των υστέρων και καλύπτουν παρελθοντικό χρονικό διάστημα βάσει νεότερης συνήθ ρύθμισης: *εισπράττω τα ~* **3.** αυτός που γίνεται στο παρόν αλλά αναφέρεται στο παρελθόν, σε προηγούμενες περιόδους· *γίνεται ~ έκθεση έργων τού διάσημου ζωγράφου* (με έργα που έχουν εκτεθεί στο παρελθόν). — **αναδρομικά / -ώς** [1858] επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rétroactif].

αναδρομικότητα (η) [1889] {χωρ πληθ.} η ιδιότητα συγκεκριμένης ρύθμισης (λ χ νομοθετικής) να έχει αναδρομική ισχύ. *η ~ τής ισχύος τού νόμου κρίθηκε αντισυνταγματική.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ rétroactivité]

ανάδρομος, -η, -ο **1.** αυτός που κινείται αντίθετα προς το κανονικό, το φυσικό *~ φορά* ΣΥΝ ανάποδος, ανάστροφος **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***ανάδρομη κίνηση*** η προς δυσμάς φαινόμενη κίνηση ενός πλανήτη, ως προς επίγειο παρατηρητή. που προκύπτει από τον συνδυασμό τής κίνησης τού πλανήτη και τής κίνησης τής Γης γύρω από τον Ήλιο **3.** ΙΧΘΥΟΛ (ψάρι) που, ενώ ζει στη θάλασσα. μεταναστεύει στα νερά των ποταμών για να γεννήσει τα αβγά του, όπως ο σολομός τού Ατλαντικού Ωκεανού **4.** (συνεκδ.) αυτός που κινείται προς τα πίσω. που δεν παρουσιάζει σημεία προόδου, αλλά οπισθοχώρησης· *~ πορεία / κίνηση* ΣΥΝ οπισθοδρομικός, οπισθοχωρητικός **5.** ΒΙΟΛ ***ανάδρομη διασταύρωση*** η διασταύρωση ατόμων τής πρώτης θυγατρικής γενεάς με έναν από τους γονείς τους
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανερχόμενος, ανοδικός». < *ἀνα-* + *δρόμος*. Ο όρος *ανάδρομη κίνηση* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. retrograde motion]

αναδύομαι ρ. αμετβ. αποθ {αναδύθηκα· μτχ. ενεστ. αναδυόμενος, -η (λόγ. -ομένη), -ο} **1.** ανεβαίνω στην επιφάνεια τού νερού: *το υποβρύχιο αναδύθηκε, μόλις βρέθηκε σε ασφαλή ύδατα* ΣΥΝ ανέρχομαι **2.** (λογοτ.) ξεπροβάλλω στον ορίζοντα. γίνομαι αντιληπτός, βγαίνω μέσα από το σκοτάδι· *ο ήλιος. λαμπερός. αναδύθηκε μέσα από τα σύννεφα* **3.** (μτφ) παρουσιάζομαι ξαφνικά. εμφανίζομαι στο προσκήνιο, γίνομαι αισθητός. *κατά τη μεταξύ τους συζήτηση αναδύθηκαν οι διαφορές τους* ΣΥΝ ξεπροβάλλω. αναφαίνομαι **4.** ΜΥΘΟΛ ***αναδυομένη*** (η) προσωνυμία τής θεάς Αφροδίτης, γιατί σύμφωνα με τον μύθο ξεπρόβαλε μέσα από τους αφρούς τής θάλασσας στην Κύπρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *δύομαι* «εισέρχομαι» Βλ. κ. *δύω*]

ανάδυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** η άνοδος (λ χ από τον βυθό) στην επιφάνεια: *η ~ τού υποβρυχίου / τού δύτη* ΑΝΤ κατάδυση **2.** (μτφ.) η εμφάνιση στο προσκήνιο: *«μια αργή αλλά σταθερή ~ των λαϊκών στρωμάτων στην επιφάνεια»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάδυσις* < *ἀναδύω* /*-ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι απόδ. τού αγγλ. emergence].

αναερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ **1.** (για φαινόμενο ή διαδικασία) αυτός που πραγματοποιείται σε περιβάλλον χωρίς οξυγόνο: *~ αναπνοή* ΑΝΤ αερόβιος **2.** (για οργανισμό) αυτός που ζει χωρίς οξυγόνο: *~ βακτήρια* ΑΝΤ αερόβιος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anaérobique, όρος που πλάστηκε από τον Γάλλο χημικό L. Pasteur].

αναεροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένοι οργανισμοί (βακτήρια κ ά.) επιβιώνουν χωρίς οξυγόνο ΑΝΤ αεροβίωση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anaérobiose].

ανάερος, -η. -ο **1.** (μτφ) αυτός που είναι τόσο ελαφρύς, σαν να στέκεται στον αέρα, σαν να μην αποτελείται από ύλη. *~ ύπαρξη / κίνηση / βάδισμα* ΣΥΝ. ανάλαφρος, αιθέριος, άυλος • **2.** αυτός που δεν αερίζεται επαρκώς (πβ λ. *ανήλιος*)
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *αέρας*].

αναζήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επίμονη και συστηματική προσπάθεια εξευρέσεως (πράγματος / προσώπου): *~ στέγης / απολεσθέντος αντικειμένου /εργασίας / χρημάτων* || *η ~ τής αλήθειας / τής λύσης ενός προβλήματος / τού ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ (λόγ.) αναδίφηση, διερεύνηση, (καθημ) ψάξιμο. (λαϊκ.) γύρεμα **2.** (ειδικότ.) ***αναζητήσεις*** (οι) (α) ψυχικού ή πνευματικού ενδιαφέροντος έρευνες και προβληματισμοί: *οι θεωρητικές ~ κάποιου* (β) ***αναζητήσεις τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού*** ραδιοφωνική ανακοίνωση των ονομάτων προσώπων που αγνοούνται και τους αναζητούν οι συγγενείς τους

αναζητώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ {αναζητ-είς κ. -άς... | αναζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ψάχνω με επίμονο τρόπο να βρω (κάποιον/ κάτι): *~ την αλήθεια / τον ένοχο / αποδείξεις* ΣΥΝ. ψάχνω, ζητώ, γυρεύω. ερευνώ **2.** αισθάνομαι την επιθυμία να βρω (κάτι/κάποιον που μου λείπει): *~ τη συντροφιά σου* || *~ τις όμορφες μέρες που έζησα* || *~ την ευτυχία* ΣΥΝ νοσταλγώ, επιθυμώ, αποζητώ. — **αναζητητής** (ο) [1877], **αναζητητικός**, -ή, -ό [1840].

αναζωογόνηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επανάκτηση των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων. το ξανάνιωμα τού οργανισμού ύστερα από μια κατάσταση εξάντλησης: *οι διακοπές συμβάλλουν στην ψυχική μας ~* ΣΥΝ αναγέννηση, τόνωση, ενδυνάμωση ΑΝΤ εξάντληση. εξουθένωση **2.** η επαναφορά σε προηγούμενη καλή κατάσταση ύστερα από μια περίοδο κάμψης: *η ~ τής αγοράς* ΣΥΝ. τόνωση, αναθέρμανση. — **αναζωογονητικός**, -ή, -ό [1890], **αναζωογονητικά** επίρρ.

αναζωογονώ ρ. μετβ. [μτγν] {αναζωογονείς . | αναζωογόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω νέες δυνάμεις, νέα πνοή (σε κάποιον/κάτι που παρουσιάζει σημεία κόπωσης ή φθοράς): *ένα ντους μετά από*

μια δύσκολη μέρα θα σε αναζωογονήσει || *ενυδατική κρέμα που αναζωογονεί και τονώνει το δέρμα* ΣΥΝ τονώνω, φρεσκάρω **2.** (μτφ.) βοηθώ στην ανανέωση (πράγματος που βρίσκεται σε κρίση ή παρακμή): *η εισροή συναλλάγματος θα αναζωογονήσει την οικονομία* || *ένα ρομαντικό ταξίδι θα αναζωογονήσει τη σχέση τους* ΣΥΝ αναθερμαίνω.

αναζωπυρώνω ρ. μετβ {αναζωπύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω νέες διαστάσεις (σε φωτιά που τείνει να σβήσει): *οι δυνατοί άνεμοι αναζωπυρώνουν τις εστίες τής φωτιάς* ΣΥΝ ξαναφουντώνω, (λόγ.) αναρριπίζω **2.** (μτφ.) δίνω νέα ζωή, νέα πνοή ή ένταση, αναθερμαίνω (κάτι που τείνει να χαθεί ή να ατονήσει) ~ *την ελπίδα* / *την ένταση* / *έναν καβγά* ΣΥΝ ενισχύω, τονώνω

[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀναζωπυρῶ (-όω)* < αρχ *ἀναζωπυρῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *ζωπυρῶ* «ανάβω φωτιά» < *ζώπυρον* «σπινθήρας», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ *ζῶον πῦρ* «ζωντανή φωτιά, φλόγα»].

αναζωπύρωση (η) [μεσν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ενίσχυση των διαστάσεων, τής έντασης (φωτιάς που έτεινε να σβήσει): *κίνδυνος αναζωπύρωσης* ΣΥΝ (λαϊκ.) ξαναφούντωμα **2.** (μτφ.) η αναθέρμανση, η τόνωση, η ενίσχυση. *η ~ τού πάθους* / *των ταραχών* / *τού κύματος απεργιών* / *τού εθνικισμού* / *των πολεμικών συγκρούσεων* ΣΥΝ ενίσχυση. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αναζωπύρηση** [αρχ.]

> **αναζωπύρωση ή αναζωπύρηση;** Η λ. *πυρ* έδωσε στην Αρχαία κανονικώς ρ. *πυρόω* (> *πυρώνω*). Η λ. *ζώπυρον* (ως σύνθετη) έδωσε ρ. σε *-έω (-εῖς, -εῖ.*), ήτοι **ζωπυρῶ** και **ἀναζωπυρῶ** *(-εῖς, -εῖ.*.) με παράγωγο το *ἀναζωπύρησις* (> **αναζωπύρηση**), που είναι και το κανονικό. Ήδη στην Αρχαία το *ἀναζωπυρῶ (-εῖς .)* μεταπλάστηκε (αργότερα και σπανιότερα) σε *ἀναζωπυρόω (-οῖς. .)* > **αναζωπυρώνω** και **αναζωπύρωσις** (ήδη αρχ.) με επίδραση τού απλού *πυρῶ (-οῖς .)* / *πυρώνω*. Άρα τόσο το *αναζωπύρηση* όσο και το *αναζωπυρώ (-είς .)* είναι σωστοί παραδοσιακοί τύποι κοντά στους σχετικά νεότερους και μεταπλασμένους τ *αναζωπυρώνω – αναζωπύρωση*

αναθάλλω ρ. αμετβ. {ανέθαλα (να/θα αναθάλω)} (λόγ.-σπάν) **1.** (κυριολ) βγάζω εκ νέου βλαστούς και άνθη· *με τις συχνές βροχές και τη συστηματική φροντίδα. δέντρα και φυτά στον κήπο άρχισαν να αναθάλλουν* **2.** (μτφ.) ανακτώ δυνάμεις, εμφανίζω πρόοδο μετά από περίοδο στασιμότητας ή κρίσης *σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών οργανισμών, υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι η οικονομία θα αναθάλει* ΣΥΝ τονώνομαι, ενισχύομαι, αναζωογονούμαι, ανακάμπτω.

[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *θάλλω* «ανθίζω, βλαστάνω»]

αναθαρρώ ρ αμετβ. [αρχ.] {αναθαρρείς. . | αναθάρρ-ησα, -ημένος} ανακτώ το χαμένο μου θάρρος. *αναθάρρησε που είδε τους φίλους του και συνέχισε την προσπάθειά του με μεγαλύτερο κουράγιο κι αισιοδοξία* ΣΥΝ ξεθαρρεύω, εμψυχώνομαι, (οικ.) παίρνω τα πάνω μου Επίσης **αναθαρρεύω** {αναθάρρεψα}. — **αναθάρρηση** (η) [μτγν.].

ανάθεμα (το) {ανάθέμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η κατάρα (εναντίον προσώπου. πράγματος ή κατάστασης που θεωρούνται ιδιαιτέρως μισητά) (+σε): *«~ στην ξενιτειά με τα φαρμάκια που 'χει»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ευλογία ΦΡ (α) ***(π') ανάθεμα*** (+αιτ. αδύνατου τ προσ αντων.) (i) για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας από τη συμπεριφορά, τη στάση κάποιου· *ανάθεμά σε που δεν μας αφήνεις να ησυχάσουμε βραδιάτικα!* (ii) (χαριτολογώντας) για κάτι που μας προκαλεί, μας εξάπτει, μας διεγείρει και δεν μπορούμε να του αντισταθούμε· *Π' ανάθεμά την! Μας πήρε το μυαλό με τα σκέρτσα της!* (β) (εμφατ.) ***ανάθεμα κι αν*** για περίπτωση που αποκλείουμε εντελώς. που αρνούμαστε κατηγορηματικά: ~ *κατάλαβα λέξη απ' όσα είπε!* || ~ *άνοιξε βιβλίο όλες αυτές τις μέρες* (δεν διάβασε τίποτα) **2.** (ως επιφών. +αιτ) (α) για κάτι που ευχόμαστε να μην είχε συμβεί, υπάρξει κ.λπ.: ~ *την ώρα και τη στιγμή που σε γνώρισα* (β) για κάτι που θεωρούμε ότι δεν διαθέτει κάποιος ή δεν τον χαρακτηρίζει σε ικανοποιητικό βαθμό: ~ *το μυαλό σου! Τίποτα δεν καταλαβαίνεις* (γ) για κάτι σπουδαίο που έχει κανείς, χωρίς να του αξίζει· κρίμα: ~ *τα πλούτη και την ομορφιά του, τέτοιος παλιοχαρακτήρας που είναι!* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο έντονου μίσους και ολοκληρωτικής απόρριψης: *υπήρξε το ~ τής οικογένειας ύστερα από τον γάμο της με έναν αλλόθρησκο* **4.** ΕΚΚΛΗΣ ειδική βαριά ποινή που ισοδυναμεί με τον αποκλεισμό ενός προσώπου από το σώμα τής Εκκλησίας η ποινή αυτή επιβάλλεται σε μέλη τής Εκκλησίας μόνο με πλειοψηφία των 2/3 τής Ιεράς Συνόδου τής Ιεραρχίας της. σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη (ν. 590/1977)· *ρίχνω το ~ σε κάποιον* || *παραδίδω κάποιον στο ~* || *απαγγέλλω το ~ εναντίον κάποιου* ΦΡ ***ανάθεμα Βενιζέλου*** ο αφορισμός τού Βενιζέλου από τη Σύνοδο τής Εκκλησίας τής Ελλάδας στις 12/25-12-1916, με το αιτιολογικό ότι επιβουλευόταν τον θεσμό τής βασιλείας, επειδή είχε αποφασίσει την είσοδο τής χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων (Αντάντ, βλ λ.) **5.** ΑΛΛΟΓΡ καταραμένο μέρος: *στέλνω κάποιον στο ~* (τον διαολοστέλνω) || *άμε / σύρε / πήγαινε στο ~* (χάσου, πήγαινε στον διάβολο)· ΦΡ (α) ***τόπος τού αναθέματος*** η περίοπτη θέση στην οποία τα παλιά χρόνια (ήδη στο Βυζάντιο) έριχναν οι κάτοικοι μιας περιοχής και οι περαστικοί πέτρες (τους «λίθους τού αναθέματος») εκφωνώντας «ανάθεμα» για φυγόδικο ή άγνωστο εγκληματία, ιερόσυλο κ λπ. και συνεκδ. ο σωρός των λίθων που σχηματιζόταν (β) ***λίθος τού αναθέματος*** (i) καθεμιά από τις πέτρες που ρίχνονταν στον τόπο τού αναθέματος (ii) (μτφ) η βαριά κατηγορία, η μομφή (που εκφράζεται εναντίον κάποιου): *μετά την εκλογική ήττα οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι τού έριξαν τον ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάθεμα* / αρχ *ἀνάθημα* «αφιέρωμα στους θεούς» < αρχ. *ἀνατίθημι* «αφιερώνω». ΙΙ σημ. «καταραμένο πράγμα, αποκρουστικό» είναι μτγν. και απαντά για πρώτη φορά στη μετάφραση των Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ herem (βλ. κ. *χαράμι*) «αντικείμενο καταραμένο, καταδικασμένο να καταστραφεί» (π.χ. Π Δ. *Δευτερ.* 7, 26: *οὐκ εἰσοίσεις βδέλυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου καὶ ἔσῃ ἀνάθημα ὥσπερ τοῦτο*) Το εύρος που απέκτησε η σημ. αυτή οφείλεται και στον αποτρεπτικό χαρακτήρα που έχει από τη φύση της η πράξη τού αφιερώματος ή τής θυσίας, προκειμένου να αποφευχθεί και να προληφθεί κάτι κακό (πβ Κ.Δ. *Α' Κορινθ* 16, 22: *εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. ἤτω ἀνάθεμα*)]

αναθεματίζω ρ. μετβ. [μτγν] {αναθεμάτισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκτοξεύω κατάρες, αναθέματα εναντίον (κάποιου): *αναθεμάτιζε την ώρα και τη στιγμή που βρέθηκε μπροστά στον δρόμο του!* ΣΥΝ καταριέμαι **2.** ΕΚΚΛΗΣ αποβάλλω (κάποιον) από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ αφορίζω. αποκηρύσσω, αποκόπτω **3.** (η μτχ ***αναθεματισμένος***, *-η, -ο*) (α) καταραμένος ή άξιος να τον καταρασθεί κάποιος· για πρόσωπα απεχθή στον ομιλητή. *άκου τι μου είπε ο ~ να κάνω!* ΣΥΝ καταραμένος (β) για κάτι που μας προκαλεί ταλαιπωρία και μας εκνευρίζει: *το ~ το ψυγείο, πάλι χάλασε!* — **αναθεμάτισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

αναθεματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατάρα (βλ. λ *ανάθεμα*) **2.** ΕΚΚΛΗΣ η αποκήρυξη κάποιου από την κοινότητα στην οποία ανήκει και ειδικότ από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ αφορισμός

αναθερμαίνω ρ μετβ. [αρχ.] {αναθέρμαν-α. -θηκα, (λόγ) -θερμανθείς, -είσα, -έν), αναθερμασμένος} (συνήθ. μτφ.) τονώνω εκ νέου, αναζωπυρώνω (κάτι που τείνει να ατονήσει, που φθίνει): *η οικονομία θα αναθερμανθεί με τη δημιουργία κινήτρων για νέες επενδύσεις* || *αναθερμάνθηκαν οι σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ αναζωογονώ. ενισχύω

αναθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** (κυριολ) η θέρμανση (κάποιου πράγματος) εκ νέου. το ξαναζέσταμα (λ.χ. για τη βελτίωση τής απόδοσης ατμοστροβίλων και αεριοστροβίλων) **2.** (μτφ.) η αύξηση τής έντασης, η ισχυροποίηση (φαινομένου, εκδηλώσεως κ λπ.), κυρ. μετά από περίοδο ή φάση ύφεσης, πτώσης, χαλάρωσης: *η ~ των σχέσεων των δύο χωρών* || *η ~ τού εμπορίου* / *τής αγοράς* ΣΥΝ τόνωση, αναζωογόνηση.

ανάθεση (η) [αρχ.] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εξουσιοδότηση (κάποιου) για την εκτέλεση έργου: *η ~ δημοσίων έργων στον μειοδότη τού διαγωνισμού* || *η ~ τής υποθέσεως σε δικηγόρο* ΣΥΝ επιφόρτιση

αναθέτω ρ. μετβ. {ανέθεσα. ανατέθηκα, ανατεθειμένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) υπεύθυνο για την εκτέλεση ορισμένης αποστολής· *του ανέθεσαν μια σημαντική έρευνα στο εξωτερικό* || *ανέθεσε στους μαθητές να βρουν πληροφορίες για τα πρόσωπα τού κειμένου* ΣΥΝ επιφορτίζω, εξουσιοδοτώ. δίνω εντολή **2.** (ειδικότ) ορίζω (κάποιον) υπεύθυνο έναντι αμοιβής για την εκτέλεση έργου. *η διαπλάτυνση τής παλαιάς εθνικής οδού ανατέθηκε στην εταιρεία μας* **3.** μεταβιβάζω (σε άλλον) συγκεκριμένη φροντίδα ή μέριμνα *μου ανέθεσαν το παιδί τους για όσο θα έλειπαν* ΣΥΝ εμπιστεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνατίθημι* «επιθέτω, βάζω κάτι επάνω σε κάτι άλλο» < *ἀνα-* + *τίθημι* (βλ κ. *θέτω, τίθεμαι*) Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναθεώρηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου εξέταση πράξης ή διαδικασίας που έχει ολοκληρωθεί *οι δικηγόροι θα επιδιώξουν με κάθε τρόπο την ~ τής δικαστικής απόφασης* || *αίτηση αναθεώρησης βαθμολογίας* ΣΥΝ επανεξέταση. (λόγ.) αναψηλάφηση **2.** κάθε είδους μεταβολή ή τροποποίηση στη μορφή και στο περιεχόμενο κειμένου: *με την ~ τού Συντάγματος προβλέπεται περιορισμός των αρμοδιοτήτων τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *η ενημέρωση τής κοινής γνώμης για την ~ τής Συνθήκης τού Μάαστριχτ* **3.** (κατ' επέκτ.) ο επανέλεγχος και η ριζική αλλαγή (τού τρόπου σκέψεως, των ιδεών, των πεποιθήσεων): *η ~ των απόψεών του τον ώθησε να πολιτευθεί και πάλι* || *οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία τον οδήγησαν στην ~ τής στάσης του απέναντι στη Γερμανία ως παράγοντα σταθερότητας στη Βαλκανική*

αναθεωρήσιμος, -η, -ο [1840] (κυρ ΝΟΜ) αυτός που είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί· *οι συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται στις εξουσίες τού προέδρου τής Δημοκρατίας είναι ~*

αναθεωρητής (ο) [1830], **αναθεωρήτρια** (η) {αναθεωρητριών} **1.** πρόσωπο που κάνει την αναθεώρηση, που επανεξετάζει κάτι **2.** (ειδικότ.) ΠΟΛΙΤ πρόσωπο που αποκλίνει από τον μαρξισμό. κυρ σε ό,τι σχετίζεται με τις επαναστατικές θέσεις για την οικονομική. πολιτική και κοινωνική εξέλιξη ΣΥΝ ρεβιζιονιστής

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. révisionniste].

αναθεωρητικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που έχει την αρμοδιότητα να προχωρήσει σε αναθεώρηση. ~ *Βουλή* / *δικαστήριο* / *εθνοσυνέλευση* **2.** αυτός που επιφέρει μεταβολές ή τροποποιήσεις: *η ~ απόφαση τού δικαστηρίου επέβαλε τη μείωση τής ποινής τού κατηγορουμένου*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ révisionniste].

αναθεωρητισμός (ο) **1.** ΠΟΛΙΤ η προσπάθεια αναθεώρησης βασικών αρχών τής μαρξιστικής σκέψης με την προώθηση ανανεωτικών τάσεων· στο πεδίο των διεθνών σχέσεων η τάση αναθεωρήσεως τού καθεστώτος των συνθηκών, με έμφαση στους εδαφικούς όρους ΣΥΝ ρεβιζιονισμός **2.** (γενικότ) κάθε είδους απόκλιση από καθιερωμένα δόγματα ή γενικώς αποδεκτές απόψεις

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Revisionismus, όρος που πλάστηκε προς το τέλος τού 19ου αι από τους Γερμανούς σοσιαλιστές. προκειμένου να αποκηρύξουν την προσπάθεια τού Eduard Bernstein να αναθεωρήσει αρχές τού μαρξιστικού δόγματος].

αναθεωρώ ρ. μετβ [μτγν] {αναθεωρείς. . | αναθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξετάζω (κάτι) εκ νέου, προσεκτικότερα και υπό το φως των νέων κάθε φορά δεδομένων· *οι κατάλογοι με τα ονόματα των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων πρέπει να αναθεωρηθούν για την αποφυγή περιπτώσεων διπλοψηφίας* ΣΥΝ επανεξετάζω **2.** μεταβάλλω πλήρως ή τροποποιώ εν μέρει. ~ *ιδέες* / *θέσεις* / *τακτική* / *απόφαση* || *η ανάγκη να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα στο θέμα των διατάξεων για*

τις αρμοδιότητες τού προέδρου τής Δημοκρατίας ΣΥΝ αλλάζω.

ανάθημα (το) {αναθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΑΙΟΛ ΕΚΚΛΗΣ το αντικείμενο που αφιερώνεται σε άγιο ή ναό ως εκπλήρωση τής υπόσχεσης πιστού και ως έμπρακτη ευχαριστία εκ μέρους του για την ευεργετική προστασία που παρείχε: *πλήθος αναθημάτων στον Ασκληπιό βρέθηκαν στις ανασκαφές τής Επιδαύρου* ΣΥΝ τάμα, αφιέρωμα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα* + *-θημα* < θ. *θη-* (πβ. *τί-θη-μι* «τοποθετώ»). Βλ. κ. *ανάθεμα*].

αναθηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσφέρεται ως αφιέρωμα, ως ανάθημα στη μνήμη σπουδαίου ανθρώπου ή γεγονότος: *στην ~ στήλη αναγράφονται τα ονόματα των πεσόντων* || *~ επιγραφή*

ανάθρεμμα (το) {αναθρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** κάθε άνθρωπος, κυρ. μικρό παιδί, ως προς την αγωγή που έχει πάρει, ως προς την ανατροφή του ΣΥΝ θρέμμα, τέκνο **2.** (συνεκδ.) η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού ΣΥΝ αγωγή
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνατρέφω*].

αναθρεφτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λόγ.) **αναθρεπτός** [μτγν.] **1.** αυτός τον οποίο ανατρέφει από μικρή ηλικία σαν δικό της παιδί ξένη οικογένεια **2.** ***αναθρεφτός*** (ο), ***αναθρεφτή*** (η) το θετό παιδί ΣΥΝ ψυχογυιός / ψυχοκόρη.

αναθρέφω ρ. ▸ ανατρέφω

αναθύμηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάκληση στη μνήμη, η ενθύμηση ΣΥΝ αναπόληση ΑΝΤ λησμονιά, λήθη.

αναθυμιάσεις (οι) (μόνο σε πληθ.) {αναθυμιάσεων} **1.** τα δηλητηριώδη ή δύσοσμα αέρια που διαχέονται στην ατμόσφαιρα: *~ αυτοκινήτων / καυστήρων* || *~ από την καύση ελαστικών* **2.** (μτφ.) οι αρνητικές εντυπώσεις και οι επιπτώσεις που προκαλούνται από την αποκάλυψη παράνομων ή ανήθικων δραστηριοτήτων: *οι ~ από τα σκάνδαλα προκάλεσαν ασφυξία σε όλο τον πολιτικό κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναθυμίασις* < *ἀναθυμιῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *θυμιῶ* «βγάζω καπνούς», βλ. κ. *θυμίαμα*]

αναθυμούμαι [μεσν.] κ. **αναθυμάμαι** ρ. μετβ. αποθ. {αναθυμάσαι... | αναθυμήθηκα} επαναφέρω στη μνήμη μου, ανατρέχω με τη σκέψη μου στο παρελθόν, σε κάτι που τείνει να ξεχαστεί: *«~ τα παλιά και χαίρεται η ψυχή μου»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ αναπολώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναίδεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη τρόπων καλής συμπεριφοράς, η έλλειψη οποιουδήποτε στοιχείου ντροπής ή διακριτικότητας: *μιλώ / εκφράζομαι / συμπεριφέρομαι με ~* ΣΥΝ αδιαντροπιά, αυθάδεια, (επιτατ.-λαϊκ.) ξετσιπωσιά ΑΝΤ σεμνότητα, διακριτικότητα.

αναιδής, -ής, -ές {αναιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αναιδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς αιδώ, που δεν είναι ευγενής: *~ τύπος / χαρακτήρας* || *είναι προκλητικά ~ απέναντι στους ανωτέρους του* ΣΥΝ (λόγ.) αναίσχυντος, ανάγωγος, (καθημ.) αδιάντροπος, (επιτατ.) ξετσίπωτος ΑΝΤ ντροπαλός, σεμνός, (λόγ.) αιδήμων **2.** (υπερθ. ***αναιδέστ-ατος, -ατη / -άτη***) (ως επίπληξη) ο/η αγενής: *Ακούς εκεί ο ~! Πώς τολμά να μιλάει έτσι;* || *με εξόργισε ο ~!* — **αναιδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἰδώς*].

αναίμακτος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται ή έγινε χωρίς να χυθεί αίμα ή (μτφ.) χωρίς να χαθεί ανθρώπινη ζωή: *~ θυσία / εγχείρηση* || *φέτος, η έξοδος τού τριημέρου ήταν ~* **2.** (ειδικότ.) αυτός που πραγματοποιείται χωρίς χρήση βίας, χωρίς σκοτωμούς: *~ εξέγερση / επανάσταση / διαδήλωση / πραξικόπημα* — **αναίμακτα / αναιμάκτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἱμακτός* < *αἱμάσσω / -ττω* «ματώνω» (< *αἷμα*)]

αναιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ **1.** η ελάττωση τού αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων ή/και τής περιεκτικότητάς τους σε αιμοσφαιρίνη, που επιφέρει μείωση τού οξυγόνου στο αίμα και εκδηλώνεται με αδυναμία και ωχρότητα τού πάσχοντος ατόμου: *δρεπανοκυτταρική ~* **2.** ***μεσογειακή αναιμία*** βλ. λ. *μεσογειακός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄναιμος* < *ἀν-* στερητ. + *αἷμα*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaemia, γαλλ. anémie, γερμ. Anamie κ.λπ.]

αναιμικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τής αναιμίας **2.** (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά πάσχοντος από αναιμία, δηλ. αδυναμία και ωχρότητα ΣΥΝ ωχρός, καχεκτικός **3.** ***αναιμικός*** (ο), ***αναιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αναιμία **4.** (μτφ.) αυτός που στερείται ισχύος, ζωτικότητας: *η νέα κυβέρνηση εξασφάλισε ~ βουλευτική πλειοψηφία* || *~ οικονομία / βουλευτική εκπροσώπηση / κοινωνική παρουσία* ΣΥΝ ασθενικός, αδύνατος, άτονος. — **αναιμικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémique].

αναιρεσείων (ο) [1833] {αναιρεσεί-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **αναιρεσείουσα** (η) {αναιρεσειουσών} ΝΟΜ. πρόσωπο που ζητεί αναίρεση δικαστικής αποφάσεως.

αναίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η απόδειξη άποψης, πράξεως, διαδικασίας κ.λπ. ως εσφαλμένης και η ριζική ανατροπή της: *~ επιχειρήματος / ισχυρισμού / θεωρίας* ΣΥΝ αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ επιβεβαίωση **2.** (επίσ.) η μη τήρηση (κάποιου πράγματος), η άρση τής ισχύος του: *~ υπόσχεσης / απόφασης* ΣΥΝ ακύρωση, αθέτηση ΑΝΤ επικύρωση, τήρηση ● **3.** ΝΟΜ. (α) ένδικο μέσο (έκτακτο) το οποίο ασκείται ενώπιον τού Αρείου Πάγου, κατά κανόνα από τον ηττημένο διάδικο, και με το οποίο ζητείται η εξαφάνιση τελεσίδικης απόφασης (απόφασης που δεν προσβάλλεται πλέον με ανακοπή ερημοδικίας ή έφεση) η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού νόμου· το χαρακτηριστικό τής αναίρεσης είναι ότι ο Άρειος Πάγος εξετάζει μόνον τις νομικές πλημμέλειες τής απόφασης και όχι πραγματικά ζητήματα (β) ***αναίρεση υπέρ τού νόμου*** δικονομικό μέσο το οποίο ασκείται από τον εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου κατά οποιασδήποτε τελεσίδικης δικαστικής απόφασης για παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού κανόνα· αποσκοπεί στην εξασφάλιση πάγιας και ομοιόμορφης εφαρμογής των νόμων, άρα στην προστασία γενικότερα τού δημόσιου συμφέροντος εμποδίζοντας την εσφαλμένη απόφαση να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, να αποτελέσει πρόκριμα για την κρίση παρόμοιων υποθέσεων ● **4.** ΜΟΥΣ μουσικό σύμβολο, που δηλώνει την άρση τής αλλοίωσης ενός φθόγγου· η χρήση τής αναίρεσης καθίσταται απαραίτητη από τη στιγμή που, συμβατικά, ένα σημείο αλλοιώσεως (*δίεση, ύφεση κ.λπ.*) το οποίο έχει τεθεί σε κάποιον φθόγγο σε προηγούμενο σημείο τής μουσικής παρτιτούρας, εξακολουθεί να ενεργεί και σε επόμενες εμφανίσεις τού ίδιου φθόγγου· το σημείο τής αναίρεσης, επομένως, δηλώνει την παύση αυτής τής ενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναίρεσις*, αρχική σημ. «ανάληψη και μεταφορά πραγμάτων - περισυλλογή και ταφή νεκρών», < *ἀναιρῶ* (βλ. λ.). Η σημ. 2 είναι μτγν., ενώ ο νομ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. cassation και ο μουσ. όρ. τού ιταλ. cassazione].

αναιρεσιβαλλόμενη (η) ΝΟΜ η τελεσίδικη απόφαση η οποία προσβάλλεται με το ένδικο μέσο τής αναίρεσης

αναιρεσιβάλλω ρ. αμετβ. [1833] {αναιρεσιέβαλα, αναιρεσιβλήθηκα} ΝΟΜ ασκώ αναίρεση (πβ. λ. *εφεσιβάλλω*).

αναιρεσίβλητος (ο) [1838], **αναιρεσίβλητη** (η) ο/η διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο τής αναιρέσεως (πβ. λ. *αναιρεσιβαλλόμενη*).

αναιρέσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που υπόκειται σε αναίρεση, που μπορεί να αναιρεθεί: *~ απόφαση* ΣΥΝ ακυρώσιμος. — **αναιρεσιμότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. révocable]

αναιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΝΟΜ αυτός που αναιρεί: *~ απόφαση* **2.** αυτός που αντικρούει, ανασκευάζει: *~ λόγος / κείμενο.*

αναιρώ ρ. μετβ. {αναιρείς.. | αναίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** αποδεικνύω ως εσφαλμένη (μια πράξη ή διαδικασία) και επιτυγχάνω τη ριζική ανατροπή της: *~ τα επιχειρήματα / τις θέσεις / τις κατηγορίες των αντιπάλων μου* || *~ μια θεωρία* ΣΥΝ ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω, αίρω **2.** δεν τηρώ, δεν εφαρμόζω, δεν εμμένω σε κάτι παρά τις δεσμεύσεις μου: *~ την υπόσχεση / τον λόγο* ΣΥΝ αθετώ, παραβιάζω **3.** αντιφάσκω, συγκρούομαι: *αυτό που είπε αναιρεί όλες τις προηγούμενες απόψεις του* || *τέτοια επιχειρήματα αναιρούν το ένα το άλλο* **4.** ΝΟΜ (για δικαστήρια) ακυρώνω, εξαφανίζω μετά από άσκηση τού ενδίκου μέσου τής αναίρεσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναιρῶ*, αρχική σημ. «σηκώνω από κάτω», < *ἀν(α)-* + *αἱρῶ*. Ήδη αρχ. η σημ. «ακυρώνω, ανακαλώ»]

αναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων ΑΝΤ αισθητικότητα **2.** ΙΑΤΡ η διαδικασία τεχνητής νάρκωσης τού ασθενούς με τοπική ή γενική αδρανοποίηση τού νευρικού του συστήματος κατά τη διάρκεια χειρουργικών επεμβάσεων, ώστε να μην αντιδρά στα ερεθίσματα και να μη γίνεται αισθητός ο πόνος: *κάνω ~ (ναρκώνω)* || *τοπική / ολική ~* **3.** (μτφ.) (α) η αδιαφορία ή η εκδήλωση αισθημάτων σκληρότητας και κυνισμού, η απουσία αισθημάτων ανθρωπιάς και συμπόνιας: *έδειξε ~ μπροστά στον πόνο τού άλλου* ΣΥΝ αναλγησία, απονιά, απάθεια, παχυδερμία ΑΝΤ φιλανθρωπία, ευσπλαχνία, ευαισθησία (β) (γενικότ.) η έλλειψη ευαισθησίας, η πλήρης απουσία κάθε ενδιαφέροντος, φροντίδας ή ανησυχίας: *τέτοια ~, να πνιγόμαστε στη δουλειά κι αυτός να κοιμάται μέχρι τις τρεις, λες και δεν τρέχει τίποτα!*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναίσθητος*. Η λ. έχει περάσει ως δάνειο και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaesthesia, γαλλ. anesthésie κ.λπ.]

αναισθησιολογία (η) ΙΑΤΡ ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη νάρκωση των προσώπων που πρόκειται να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση. — **αναισθησιολογικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthesiology]

αναισθησιολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην τεχνητή αναισθησία κατά τις χειρουργικές επεμβάσεις
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthesiologue]

αναισθητικός, -ή, -ό [1876] ΙΑΤΡ **1.** αυτός που προκαλεί σωματική αναισθησία με καταστολή των λειτουργιών τού κεντρικού νευρικού συστήματος: *~ φάρμακα / ουσίες* **2.** ***αναισθητικό*** (το) ουσία που χορηγείται στον ασθενή κατά τη χειρουργική επέμβαση, προκειμένου να μην αισθάνεται πόνο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetic].

αναισθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται τοπική ή γενική νάρκωση τού ασθενούς κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ νάρκωση, αναισθησία **2.** (μτφ.) η πλήρης απάθεια και αδράνεια, η έλλειψη κάθε ενδιαφέροντος, η απουσία αντίδρασης, αντανακλαστικών: *η ~ τής κοινής γνώμης μπροστά στα έκτροπα τής δημόσιας ζωής είναι σημάδι παρακμής* ΑΝΤ ευαισθητοποίηση. — **αναισθητοποιώ** ρ. {-είς .}
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetisation]

αναίσθητος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων **2.** αυτός που χάνει προσωρινά τις αισθήσεις του, λιπόθυμος: *το δυνατό χτύπημα στο κεφάλι τον άφησε ~* **3.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν συγκινείται από τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία: *όλοι έκλαιγαν από συγκίνηση, εκείνος όμως ~* ΣΥΝ απαθής, χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος ΑΝΤ ευαίσθητος, πονετικός, ευσπλαχνικός (β) αυτός που μένει αδιάφορος στις καταστάσεις, που δεν φορτίζεται συναισθηματικά: *σιγά μην αγχωθεί με τις εξετάσεις αυτός είναι ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἰσθητός*]

αναισχυντία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απουσία ντροπής, συ-

στολής ΣΥΝ αναίδεια, ξετσιπωσιά ΑΝΤ σεμνότητα, αιδημοσύνη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.

αναίσχυντος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που στερείται κάθε αίσθησης ντροπής, συστολής: ~ *συκοφάντης* / *καιροσκόπος* || ~ *πράξεις* ΣΥΝ αδιάντροπος, αναιδής, (εκφραστ.) ξεδιάντροπος [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *αἰσχύνω* / *-ομαι*].

αναιτιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στερείται επαρκούς ή τής απαιτούμενης αιτιολόγησης: ~ *απόφαση* / *ενέργεια* / *απουσία* ΣΥΝ αναπόδεικτος, αστήρικτος. — **αναιτιολόγητα / αναιτιολογήτως** [1846] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδικαιολόγητος*.

αναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς (προφανή) αιτία: ~ *επίθεση* / *καταστροφή* / *σφαγή* ΣΥΝ αδικαιολόγητος, απρόκλητος **αναίτια / αναιτίως** [μτγν.] επίρρ.

ανακαθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ [αρχ.] ♦ **1.** (μετβ.) ανασηκώνω (κάποιον που είναι ξαπλωμένος), βάζω (κάποιον) να καθίσει με όρθιο τον κορμό και απλωμένα τα πόδια: *ανακάθισε τον ασθενή στο κρεβάτι του, για να γευματίσει* ♦ **2.** (αμετβ.) ανασηκώνομαι ενώ είμαι ξαπλωμένος: ~ *στο κρεβάτι μου* ΣΥΝ. ανακάθομαι.

ανακάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ανακάθισ-α, -μένος} ανασηκώνομαι από την ύπτια θέση, ώστε να έχω τον κορμό όρθιο και τα πόδια απλωμένα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

ανακαθορισμός (ο) ο εκ νέου καθορισμός· ~ *τιμολογίων*.

ανακαινίζω ρ. μετβ. {ανακαίνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω καινούργια μορφή (σε κάτι που έχει παλιώσει), παρεμβαίνοντας με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις: ~ *το κτήριο* / *οικοδόμημα* ΣΥΝ επιδιορθώνω ΑΝΤ φθείρω **2.** (μτφ.) εκσυγχρονίζω, στρέφω προς νέα κατεύθυνση, αναπροσανατολίζω με μεταρρυθμίσεις και νεωτερισμούς *το φορολογικό μας σύστημα πρέπει να ανακαινιστεί ριζικά, για να μπορέσει να αποδώσει καρπούς* ΣΥΝ αναμορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *-καινίζω* < *καινός* «καινούργιος»]

ανακαίνιση (η) [μτγν] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρέμβαση (με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις κ λπ) σε παλιό κτήριο, οικοδόμημα, ώστε να αποκτήσει νέα μορφή: ~ *πολυκατοικίας* || *προχωρώ σε ~ τού καταστήματος* || *το κατάστημα θα μείνει κλειστό λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ αναμόρφωση, ανανέωση ΑΝΤ φθορά **2.** (μτφ.) η αναγέννηση, η αναδημιουργία: *η ~ τής ψυχής* || *η ~ τού ανθρώπου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*.

ανακαινιστής (ο) [μτγν.], **ανακαινίστρια** (η) {ανακαινιστριών} πρόσωπο που εισάγει νέες ιδέες, που αναμορφώνει και μεταρρυθμίζει μια προϋπάρχουσα κατάσταση· ~ *τού δημοσίου βίου τής χώρας του* ΣΥΝ μεταρρυθμιστής, αναμορφωτής, ανανεωτής.

ανακαινιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ανακαίνιση· ~ *επεμβάσεις σε ένα κτήριο* || (μτφ.) ~ *εργασίες* || ~ *προσπάθειες* ΣΥΝ αναμορφωτικός, μεταρρυθμιστικός

ανακαλύπτω ρ. μετβ. {ανακάλυ-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα) (λόγ ανεκαλύφθην, -ης, -η .., μτχ ανακαλυφθείς, -φθείσα, -φθέν), -μμένος} **1.** βρίσκω ή μαθαίνω (κάτι μη ορατό ή άγνωστο): *ο Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική* || ~ *ένα παλιό μυστικό* || ~ *την αλήθεια* / *τον ένοχο* / *ένα σκάνδαλο* / *παρατυπίες* || ~ *πώς συνέβη κάτι* **2.** (ειδικότ.) (για ανακάλυψη που απαιτεί ιδιαίτερη παρατηρητικότητα, οξυδέρκεια ή μακρά έρευνα) βρίσκω, επισημαίνω: *κανείς δεν ανακάλυψε αυτή την αδυναμία τού συστήματος* || *οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στα ερείπια τού ναού σημαντικά ευρήματα* **3.** αντιλαμβάνομαι, συνειδητοποιώ (κάτι που αγνοούσα): *ανακάλυψε ότι του έλεγαν ψέματα* || ~ *την ουσία των πραγμάτων* / *τον εαυτό μου* / *το ταλέντο μου* **4.** εντοπίζω (κάποιον που αναζητούσα ή που αποδεικνύεται κατάλληλος για κάτι): *πολλοί νέοι ηθοποιοί ζουν με το όνειρο να τους ανακαλύψει κάποιος διάσημος σκηνοθέτης* **5.** (καταχρ.) εφευρίσκω *ο Γκράχαμ Μπελ ανακάλυψε το τηλέφωνο*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ξεσκεπάζω, αφαιρώ το κάλυμμα», < *ἀνα-* + *καλύπτω*]

> **ανακαλύπτω – αποκαλύπτω – εφευρίσκω.** Και στα τρία υπόκειται ως βασική σημασία το «βρίσκω». Το **εφευρίσκω** *(εφεύρεση, εφευρέτης)* δηλώνει ότι «βρίσκω κάτι για πρώτη φορά· κάτι που δεν υπήρχε πριν» *(Ο Έντισον εφεύρε τον φωνογράφο – Η πενικιλίνη εφευρέθηκε από τον Φλέμινγκ)*. Τα *ανακαλύπτω* και *αποκαλύπτω* συνδέονται μεταξύ τους περισσότερο. Το **ανακαλύπτω** σημαίνει «βρίσκω και για πρώτη φορά κάνω γνωστό ευρύτερα κάτι (που υπάρχει ήδη)» *(Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική)*. Το **αποκαλύπτω** σημαίνει επίσης «βρίσκω και κάνω γνωστό δημόσια κάτι που υπάρχει ήδη και κρατείται μυστικό» *(Ο δημοσιογράφος με την έρευνά του αποκάλυψε το μεγάλο σκάνδαλο τού Δημοσίου)*. Η σημασιολογική διαφορά των τριών λέξεων φαίνεται καλύτερα σε λανθασμένες προτάσεις τού τύπου. *«Ο Κολόμβος εφεύρε την Αμερική»! - «Ο δημοσιογράφος ανακάλυψε από το ραδιόφωνο το σκάνδαλο»! – «Ο Έντισον αποκάλυψε τον φωνογράφο»!* Η σημασιολογική διαφορά των τριών ρημάτων μεταφέρεται και στα παράγωγά τους **ανακάλυψη, αποκάλυψη** και **εφεύρεση**, εκτός από λίγες καταχρηστικές χρήσεις

ανακάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** η εύρεση, μετά από αναζήτηση και έρευνα, και γνωστοποίηση πράγματος, καταστάσεως κ.λπ. που υπήρχαν αλλά δεν ήταν γνωστά *η ~ τής Αμερικής* / *των ερειπίων μιας αρχαίας πόλης* ΣΥΝ ανεύρεση **2.** (συνεκδ) το ίδιο το προϊόν που ανακαλύφθηκε, που βρέθηκε: *οι ανακαλύψεις τού Γαλιλαίου συνάντησαν τη σφοδρή εναντίωση τής Ιεράς Εξέτασης* ΣΥΝ εύρημα **3.** (καταχρ.) κάθε μορφής εφεύρεση ή επινόηση. *μεγάλη* / *σημαντική* / *σπουδαία ~* || *αιώνας των ~* || *το αεροπλάνο ήταν μια σπουδαία ~, που άλλαξε ριζικά τη ζωή των ανθρώπων* ΣΥΝ εφεύρεση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*.

ανακαλώ ρ. μετβ. {ανακαλείς .. | ανακάλεσα, ανακλή-θηκα (λόγ ανεκλήθην, -ης, -η ., μτχ. ανακληθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (επίσ) καλώ (κάποιον) να έρθει πίσω: ~ *τον πρεσβευτή* / *τον πρόξενο τής χώρας* ΣΥΝ αποσύρω· ΦΡ ***ανακαλώ στην τάξη (κάποιον)*** βλ. λ. *τάξη* **2.** ακυρώνω, καταργώ: ~ *μία άδεια* / *διαταγή* / *συμφωνία* / *απόφαση* ΑΝΤ επικυρώνω **3.** επαναφέρω στην ενεργό υπηρεσία: *ανακάλεσαν τον απόστρατο αξιωματικό στην Αστυνομία* **4.** αναιρώ (κάτι που είπα): *ο υπουργός ανακάλεσε τις δηλώσεις του μετά την κατακραυγή* ΣΥΝ παίρνω πίσω **5.** ΨΥΧΟΛ επαναφέρω κάτι στη μνήμη ώστε να γίνει συνειδητό ΦΡ ***ανακαλώ στη μνήμη μου*** επαναφέρω (κάτι από το παρελθόν) στη μνήμη μου, θυμάμαι: ~ *τα γεγονότα εκείνης τής νύχτας* || *τέτοιες σύνθετες και σπάνιες σημασίες δεν ανακαλούνται εύκολα στη μνήμη* ΣΥΝ αναθυμούμαι, αναπολώ **6.** ΠΛΗΡΟΦ φέρνω πίσω, επαναφέρω κάτι (που υπάρχει στη μνήμη ή σε αρχείο τού Η/Υ): *ό,τι χρειάζεσαι από το αρχείο σου το ανακαλείς αμέσως στην οθόνη σου.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξανακαλώ – επικαλούμαι εκ νέου», < *ἀνα-* + *καλῶ* Ήδη στην Αρχ. μαρτυρείται η σημ. «καλώ κάποιον να επιστρέψει – διατάσσω υποχώρηση», αλλά η σημ «ακυρώνω, καταργώ» αποδίδει το γαλλ rappeler. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανακαλώ στη μνήμη* (< γαλλ. rappeler à la mémoire) και *ανακαλώ στην τάξη* (< γαλλ. rappeler à l'ordre)].

ανακάμπτω ρ. αμετβ. {ανέκαμψα} έχω ανοδική πορεία, συνήθ. μετά από περίοδο ύφεσης. *μετά από 6 μήνες συνεχούς πτώσης, το χρηματιστήριο ανέκαμψε* || *η αγορά* / *το δολάριο* / *μια ομάδα ανακάμπτει* || *πιστεύουν ότι ο παίκτης σύντομα θα ανακάμψει και θα αποδώσει σύμφωνα με την αξία του.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα πίσω – γυρίζω» (επίσης αρχ. η σημ. «μετατρέπω, αντιστρέφω» στη Λογική τού Αριστοτέλη), < *ἀνα-* + *κάμπτω*].

ανάκαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ η επαναφορά ή επάνοδος τού σώματος στην κανονική (προ τής κάμψεως) στάση **2.** (συνήθ μτφ) η επάνοδος σε ομαλή πορεία μετά από περίοδο κρίσεως: ~ *τής οικονομίας* || ~ *τής υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ βελτίωση ΑΝΤ κάμψη, ύφεση

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάκαμψις* < *ἀνακάμπτω* «τεντώνομαι πίσω (ενώ ήμουν σκυμμένος μπροστά) – επιστρέφω» *ἀνα-* + *καμπτω*].

ανάκατα επίρρ [μεσν.] χωρίς τακτική σειρά, διάσπαρτα σε μια αξεδιάλυτη μάζα· *πέταξε τα ρούχα της ~ στη βαλίτσα, την έκλεισε κι έφυγε βιαστικά.*

ανακαταλαμβάνω ρ. μετβ. {ανακατ-έλαβα, -αλήφθηκα, -ειλημμένος} καταλαμβάνω (κάτι) ξανά, παίρνω πίσω: *οι συμμαχικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το ύψωμα* ΣΥΝ επανακτώ, ανακτώ.

ανακατάληψη (η) [1889] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η εκ νέου κατάληψη: ~ *στρατιωτικών θέσεων* / *οχυρών* ΣΥΝ ανάκτηση

ανακατανέμω ρ. μετβ {ανακατένειμα, ανακατανεμή-θηκα, -μένος} κατανέμω υπό νέους όρους, μοιράζω επί νέων βάσεων· ~ *εισοδήματα* / *βοηθήματα* / *φόρους*.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ redistribuer]

ανακατανομή (η) το μοίρασμα υπό νέους όρους, με άλλον τρόπο: *η ~ των βουλευτικών εδρών* ΣΥΝ ξαναμοίρασμα.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ redistribution]

ανακατασκευάζω ρ. μετβ {ανακατασκεύασ-α, -τηκα, -μένος} κατασκευάζω εκ νέου κάτι που έχει καταστραφεί ή φθαρεί, ώστε να επανέλθει στην αρχική μορφή και λειτουργία του: ~ *την είσοδο ενός σπιτιού.* —**ανακατασκευή** (η) [1894]

ανακατάταξη (η) [1833] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1.** η εκ νέου ταξινόμηση των μερών ενός συνόλου· ~ *φακέλων* / *δεδομένων* / *αρχείων* ΣΥΝ αναταξινόμηση **2.** (μτφ.) το σύνολο των μεταβολών που διαφοροποιούν μια υπάρχουσα κατάσταση: *πολιτικές* / *κοινωνικές* / *γεωπολιτικές ~* **3.** ΣΤΡΑΤ η εθελοντική εκ νέου κατάταξη στον στρατό

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. rarrengement]

ανακατατάσσω ρ. μετβ. [1833] **1.** τακτοποιώ (κάτι) εκ νέου και με περισσότερη προσοχή, ταξινομώ με άλλα κριτήρια • **2.** ΣΤΡΑΤ (μεσοπαθ. ***ανακατατάσσομαι***) κατατάσσομαι και πάλι εθελοντικά στον στρατό.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rarrenger].

ανακάτεμα (το) [μεσν.] {ανακατέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανάμειξη διαφορετικής ποιότητας πραγμάτων, που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια των αμιγών τους ιδιοτήτων: ~ *υλικών* / *γεύσεων* / *χρωμάτων* ΣΥΝ ανάμειξη, συμφυρμός **2.** η τοποθέτηση πραγμάτων χωρίς τάξη ή λογική σειρά: ~ *των ρούχων* / *των βιβλίων* / *των σημειώσεων κάποιου* ΣΥΝ. μπέρδεμα, ακαταστασία **3.** (στη μαγειρική) περιστροφική κίνηση με την οποία μια ποσότητα κατανέμεται ομοιόμορφα σε όλη την έκταση τής επιφάνειας που πρέπει να καλύψει: ~ *μείγματος* / *σούπας* / *πολτού* ΣΥΝ ανακίνηση **4.** (καθημ.) η ένταση, το μπέρδεμα εξαιτίας τής απότομης διαταραχής τού φυσιολογικού ρυθμού ζωής. ~ *από την απεργία στις τράπεζες* ΣΥΝ χάος, αναστάτωση, αναταραχή, (λαϊκ) κομφούζιο, ανακατωσούρα ΑΝΤ ηρεμία, ησυχία • **5.** η εμπλοκή σε δραστηριότητες (συνήθ. κακόσ.): ~ *σε σκάνδαλα* / *στην πολιτική* / *στη διαχείριση δημόσιων πόρων* ΣΥΝ ανάμειξη, συμμετοχή **6.** (στον πληθ) τα αποτελέσματα ραδιουργιών, παρεξηγήσεων, η ανατροπή μιας κατάστασης *δεν μου αρέσουν τ' ~* • **7.** (στον πληθ.) διαταραχές τού στομάχου που προκαλούν τάση για εμετό και ζαλάδες και οφείλονται σε διάφορα αίτια: *το σκαμπανέβασμα τού πλοίου τής προκάλεσε ~* ΣΥΝ ναυτία, ανακατωσούρα. Επίσης **ανακάτωμα** (το) [μεσν] κ. **ανακάτωση** [μεσν] κ (λαϊκότ.) **ανακατωμάρα** (η) (σημ 1-4).

ανακατεύω ρ. μετβ. {ανακάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** συνδυάζω, συμφύρω (δύο ή περισσότερα πράγματα) μεταξύ τους, ώστε

να αποτελέσουν ένα σώμα. ~ *χώμα με νερό, για να φτειάξω λάσπη* || *ανακατεύει λάδια με σπορέλαια και τα πουλά για παρθένο ελαιόλαδο* (τα νοθεύει) ΣΥΝ αναμειγνύω **2.** (μτφ.) συνδυάζω, συνδέω (άσχετα πράγματα) μεταξύ τους: *μην ανακατεύεις το παρόν με το παρελθόν!* **3.** προκαλώ (σε κάτι) περιστροφική κίνηση, μεταβάλλοντας τη θέση των συστατικών του: ~ *το τσάι με το κουταλάκι* (για να διαλυθεί η ζάχαρη) || ~ *τη σούπα / το φαγητό / το μείγμα* ΣΥΝ αναδεύω, ανακινώ **4.** διαταράσσω την τάξη, τη διάταξη (πραγμάτων): *κάθε φορά που συγυρίζεις, ανακατεύεις τα ρούχα μου και μετά δεν μπορώ να τα βρω* || ~ *τα βιβλία / τους δίσκους* (κάποιου) ΣΥΝ. μπερδεύω ΦΡ (οικ.-σκωπτ.) ***ανακατωμένος ο ερχόμενος*** (παράφραση τού *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος*, Κ Δ. Ματθ. 21, 9) για περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη αταξία: *Πού να βρω τις κάλτσες μου εδώ μέσα: Εδώ είναι ~!* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα **5.** (συνήθ. κακόσ.) εμπλέκω (κάποιον σε ξένη ή δυσάρεστη προς αυτόν υπόθεση): *μη με ανακατεύεις στις προσωπικές σας διαμάχες!* || *τον ανακάτεψαν στις βρομοδουλειές τους* ΣΥΝ αναμειγνύω • **6.** προκαλώ (σε κάποιον) αναγούλα, τάση για εμετό *με ανακατεύουν οι μυρωδιές* || (και μεσοπαθ ***ανακατεύομαι***) *με πειράζει το πλοίο· με το που θα μπω μέσα ανακατεύομαι* ΣΥΝ αναγουλιάζω (μεσοπαθ. ***ανακατεύομαι*** κ. ***ανακατώνομαι***) **7.** εμπλέκομαι (σε ξένη ή δυσάρεστη προς εμένα υπόθεση): *εγώ δεν ~ βρείτε τα μόνοι σας!* || *δεν ~ στα οικογενειακά σας* ΣΥΝ επεμβαίνω, παρεμβαίνω ΑΝΤ απέχω **8.** δραστηριοποιούμαι (κυρ. σε επιλήψιμη υπόθεση): ~ *με εμπόριο γουναρικών / σε σκάνδαλο* || *είναι ανακατεμένος σε λαθρεμπόριο όπλων·* ΦΡ (παροιμ.) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρών(ε) οι κότες*** όταν κανείς δραστηριοποιείται σε επικίνδυνους χώρους και συνάπτει σχέσεις με άτομα χαμηλού επιπέδου, κινδυνεύει να βρεθεί ο ίδιος μπλεγμένος **9.** (μτφ.) αισθάνομαι αποστροφή, αηδία: *όταν βλέπω τέτοιες μικρότητες,* ~ Επίσης **ανακατώνω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < *ανάκατος*].

ανάκατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας, που είναι άνω-κάτω, χωρίς συγκεκριμένη σειρά ή θέση: ~ *πλήθος / ιδέες / μαλλιά* ΣΥΝ ανάστατος, άτακτος, ακατάστατος, ατακτοποίητος ΑΝΤ συμμαζεμένος, τακτοποιημένος **2.** αυτός που έχει αναμιχθεί με διάφορα στοιχεία: *παγωτό με βανίλια ανάκατη με σοκολάτα και ψιλοκομμένα φιστίκια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἀνώκατος < ἄνω + κάτω*]

ανακατωμάρα (η) ‣ ανακάτεμα

ανακατώνω ρ → ανακατεύω

ανακάτωση (η) ‣ ανακάτεμα

ανακατωσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ} **1.** κατάσταση σύγχυσης και ακαταστασίας *μέσα στην ~ έχασα τις βαλίτσες μου* ΣΥΝ ανακάτεμα (σημ. 4) • **2.** (μτφ) τάση προς εμετό, γενικότερη στομαχική αδιαθεσία: *με τις αναταράξεις τού αεροπλάνου αισθάνθηκα έντονη ~* ΣΥΝ αναγούλα, ανακάτεμα (σημ. 7). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ < *ανακάτωση* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *κα-ούρα, θολ-ούρα*].

ανακατωσούρας, -α, -ικο κ **ανακατωσούρης** (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που συνηθίζει ή του αρέσει να αναμειγνύεται σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν, προκαλώντας γενικότερη αναστάτωση και αταξία Επίσης **ανακατώστρας,** -α.

ανακατωτά επίρρ. ανακατεμένα, μπερδεμένα, όχι με τη σειρά· κυρ στη ΦΡ ***απέξω κι ανακατωτά*** (συνήθ για μαθητές) όταν κανείς έχει μάθει ένα κείμενο τόσο καλά, ώστε όχι μόνο μπορεί να το απαγγείλει χωρίς να το βλέπει (απέξω), με την ακριβή σειρά του, αλλά μπορεί και να αναφερθεί σε οποιοδήποτε σημείο τού κειμένου («ανακατωτά»), χωρίς να ακολουθήσει τη σειρά με την οποία παρατίθεται (λ χ. σε ένα βιβλίο) ΣΥΝ νεράκι.

ανακεφαλαιώνω ρ μετβ [αρχ.] {ανακεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διατυπώνω συνοπτικά ό,τι έχει ήδη αναπτυχθεί, αναφέρω σύντομα τα βασικά σημεία (όσων έχουν λεχθεί) ΣΥΝ συγκεφαλαιώνω, συνοψίζω, ανασκοπώ • **2.** ΟΙΚΟΝ προσθέτω (καθυστερημένους) τόκους στο κεφάλαιο: *το νέο στεγαστικό πρόγραμμα σας επιτρέπει πολύ σύντομα να ανακεφαλαιώσετε τα χρήματά σας* ΣΥΝ. κεφαλαιοποιώ

ανακεφαλαίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύνοψιση των βασικών σημείων (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *ομιλίας / κειμένου* || *κάνω ~ τού μαθήματος* ΣΥΝ συγκεφαλαίωση • **2.** ΟΙΚΟΝ η πρόσθεση τόκων στο κεφάλαιο ΣΥΝ κεφαλαιοποίηση.

ανακεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συνοψίζει τα βασικά σημεία (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *επαναλήψεις / σημειώσεις*. — **ανακεφαλαιωτικά** επίρρ.

ανακήρυξη (η) [μτγν] {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη αναγγελία: *η ~ τής ανεξαρτησίας μιας χώρας* ΣΥΝ διακήρυξη • **2.** η απονομή επίσημου τίτλου ή αξιώματος: *επίκειται η ~ του ως επίτιμου προέδρου τού κόμματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω*.

ανακηρύσσω ρ μετβ. [αρχ.] {ανακήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** (α) καθιστώ (κάτι) γνωστό, αναγγέλλω επίσημα *ανακήρυξε την ανεξαρτησία τής χώρας του* ΣΥΝ διακηρύσσω (β) αναγνωρίζω επισήμως. *το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανακήρυξε το 1961 τον Κοσμά τον Αιτωλό άγιο* • **2.** (α) απονέμω (σε κάποιον) επίσημο αξίωμα ή τίτλο *ανακηρύχθηκε ακαδημαϊκός* || *ανακηρύχθηκε νικητής / πρωταθλητής* (β) (ειδικότ.) αποφασίζω και αναγγέλλω την απονομή πανεπιστημιακού τίτλου (διδάκτορα ή καθηγητή), για να τιμήσω κάποιον: *το Πανεπιστήμιο Αθηνών ανακήρυξε τον Οδ Ελύτη επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω*.

ανακινώ ρ μετβ. [αρχ.] {ανακινείς... | ανακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κινώ (κάτι) δυνατά και κατ' επανάληψη προς διάφορες κατευθύνσεις (μπρος-πίσω, πάνω-κάτω): *ανακινήστε καλά το μπουκάλι πριν από κάθε χρήση* (οδηγίες για φάρμακα κ.ά.) ΣΥΝ αναταράσσω **2.** (μτφ.) (για παλαιό ζήτημα) θέτω εκ νέου, προκαλώ νέα συζήτηση για (κάτι) *με παρακάλεσε να μην ανακινήσω αυτό το ζήτημα, για να μην έχουμε πάλι καβγάδες* ΣΥΝ επαναφέρω ΑΝΤ αποσιωπώ, αντιπαρέρχομαι. — **ανακίνηση** (η) [μτγν.].

ανακλαδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ {ανακλαδίσ-τηκα, -μένος} **1.** εκτείνω τα μέλη τού σώματος (συνήθ. για να ξεμουδιάσω), τεντώνομαι **2.** (μτφ.) ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι: *χρειάστηκαν δέκα ολόκληρες μέρες για ν' ανακλαδιστεί η κυβέρνηση και ν' απαντήσει στην πρόκληση*. — **ανακλάδισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < *ανα-* + *κλαδίζομαι* < *κλαδί*].

ανακλαδώνομαι ρ αμετβ. αποθ. [1886] {ανακλαδώ-θηκα, -μένος} (για δέντρα) βγάζω κλαδιά· μεγαλώνουν τα κλαδιά μου: *την άνοιξη όλα τα δέντρα ανακλαδώνονται* ΣΥΝ κλαρώνω, πετάω κλαδιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

ανάκλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΦΥΣ φαινόμενο κατά το οποίο, όταν οι ακτίνες μιας παράλληλης δέσμης προσπέσουν σε λεία και στιλπνή επιφάνεια, ακολουθούν μετά την πρόσπτωση μία ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. αντανάκλαση **2.** ΦΥΣΙΟΛ η αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ερέθισμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάκλασις* < *ἀνακλῶ*].

ανακλαστήρας (ο) [1892] ΤΕΧΝΟΛ. επιφάνεια που μεταβάλλει την πορεία διαφόρων τύπων ακτινοβολίας, λειτουργώντας ως φράγμα: *ο καθρέφτης είναι ~ τού φωτός* || *το πλέγμα των κεραιών τής τηλεόρασης είναι ~* || *το αντηχείο μουσικού οργάνου λειτουργεί ως ~ ήχων*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ réflecteur].

ανακλαστικός, -ή, -ό **1.** ΦΥΣ αυτός που προκαλεί ή επιτρέπει την ανάκλαση (βλ.λ.) **2.** ΦΥΣΙΟΛ αυτός που σχετίζεται με την αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ένα ερέθισμα ΣΥΝ αντανακλαστικός **3.** ***ανακλαστικά*** (τα) τα αντανακλαστικά (βλ. λ *αντανακλαστικός*) — **ανακλαστικά** επίρρ., **ανακλαστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réflectif]

ανάκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** (επίσ.) η εντολή σε κάποιον να εγκαταλείψει έναν χώρο και να επιστρέψει. *η Ρωσία αποφάσισε την ~ τού πρεσβευτή της* **2.** η ακύρωση (παραγγελίας, διαταγής, απόφασης κ.λπ): ~ *διατάγματος / αποφάσεως / διαθήκης* ΣΥΝ άρση, αναίρεση, κατάργηση, αναστολή ΑΝΤ επικύρωση, επισημοποίηση **3.** (ειδικότ.) η επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία / δράση: ~ *απόστρατων αξιωματικών* **4.** η αναίρεση (κατηγορίας, προσβλητικού λόγου) από αυτόν που τον είπε: *η ~ τής μομφής / τού χαρακτηρισμού* **5.** ΨΥΧΟΛ η επαναφορά στη μνήμη, ώστε να γίνει (κάτι) συνειδητό: ~ *παραστάσεων / εικόνων / ιδεών* **6.** ΠΛΗΡΟΦ επαναφορά στην οθόνη τού Η/Υ αποθηκευμένων πληροφοριών — **ανακλητικός,** -ή, -ό [μτγν.], **ανακλητικώς** επίρρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάκλησις*, αρχική σημ. «προσαγόρευση, επίκληση εκ νέου», < *ἀνακαλῶ*].

ανακλητήριος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανάκληση, που προκαλεί την ανάκληση ~ *σήμα / πράξη* **2.** ΝΟΜ ***ανακλητήριο έγγραφο*** [1887] το έγγραφο με το οποίο αναγγέλλεται επισήμως στον αρχηγό κράτους ή στον υπουργό Εξωτερικών η ανάκληση διαπιστευμένου διπλωματικού εκπροσώπου, μετά τη λήξη τής αποστολής του
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «εορτή για την ανακήρυξη βασιλιά», < αρχ *ἀνακαλῶ*. Η φρ. *ανακλητήριο έγγραφο* αποδίδει το γαλλ. lettre de rappel].

ανακλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να ανακληθεί, να αναιρεθεί: *ο πρόεδρος τόνισε ότι η απόφαση τού συνεδρίου δεν θα ήταν σε καμία περίπτωση ~* ΣΥΝ ακυρώσιμος, αναιρέσιμος ΑΝΤ αμετάκλητος, τελεσίδικος, οριστικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ révocable]

ανακλιμάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η εκ νέου κλιμάκωση, η βαθμιαία αύξηση: *η ~ τής έντασης στα Βαλκάνια απογοήτευσε όσους πίστεψαν ότι η ειρήνευση που είχε επιτευχθεί θα ήταν μόνιμη* ΣΥΝ αναζωπύρωση ΑΝΤ αποκλιμάκωση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ re-escalation].

ανακλίνομαι ρ αμετβ. αποθ {ανακλίθηκα, ανακεκλιμένος} (αρχαιοπρ.) γέρνω στο πλάι ή ξαπλώνω με ελαφρά ανασηκωμένη την πλάτη. — **ανάκλιση** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, κλίνω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *κλίνω* «γέρνω, λυγίζω»].

ανάκλιντρο (το) {ανακλίντρ-ου | -ων} μακρύ και πλατύ αναπαυτικό κάθισμα με ράχη και βραχίονα στη μία ή και τις δύο πλευρές του, όπου μπορεί κανείς να καθίσει ή και να ξαπλώσει. *ρωμαϊκά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κλίνω*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάκλιντρον* < αρχ *ἀνακλίνω* «στηρίζω, ακουμπώ», βλ κ *κλίνη* «κρεβάτι»]

ανακλώ ρ. μετβ. {ανακλάς.. | ανέκλασα, ανακλώμαι, -άσαι, -άται .., ανακλάστηκα} (λόγ) προκαλώ ανάκλαση ΣΥΝ αντανακλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντανακλώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνακλῶ (-άω)*, αρχική σημ. «λυγίζω προς τα πίσω», < *ἀνα-* + *κλῶ* «σπάζω». Η σημερινή σημ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réfléchir].

ανακοινωθέν (το) {ανακοινωθέντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) επίσημη ανακοίνωση, κυρ. πολιτικού, στρατιωτικού ή ιατρικού περιεχομένου, για μετάδοση ή διάψευση σημαντικών ειδήσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης· *έκτακτο / πολεμικό / ιατρικό ~*.
[ΕΤΥΜ Ουδ. μτχ. αορίστου τού (αρχ) ρ. *ἀνακοινῶ*, τού οποίου η σημερινή σημ. είναι απόδ τού γαλλ. communiqué, μτχ. τού ρ communiquer «ανακοινώνω»].

ΣΧΟΛΙΟ Προκειμένου να αποδοθεί στην Ελληνική το γαλλικό communiqué (το οποίο πλάστηκε στη Γαλλική το 1853 και πέρασε αυτούσιο στην Αγγλική), χρησιμοποιήθηκε η μετοχή μεσοπαθητι-

κού αορίστου **ανακοινωθέν** τού ρ *ανακοινώνω,* αφού το ίδιο το communiqué αποτελεί ουσιαστικοποιημένη μετοχή τού ρ. communiquer «ανακοινώνω». Ωστόσο. επειδή η λέξη, ως μετοχή αορίστου, μπορεί να δώσει την αίσθηση παρελθοντικού χρόνου (προτάσεις όπως *«Πλήρες ιατρικό ανακοινωθέν θα εκδοθεί αύριο το μεσημέρι»* πιθανόν να είναι προβληματικές για ορισμένους ομιλητές), σε αυτές τις περιπτώσεις είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η απλή λ **ανακοίνωση** που σήμερα (όπως τα περισσότερα ουσιαστικά σε *-ση*) δεν δηλώνει μόνο την πράξη / ενέργεια, αλλά και το αποτέλεσμα τής ρηματικής ενέργειας (που παλιότερα δηλωνόταν μόνο με παράγωγα ουσιαστικά σε *-μα*)

ανακοινώνω ρ. μετβ. {ανακοίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) γνωστό: *αποφάσισε να ανακοινώσει τον αρραβώνα της την ημέρα τής γιορτής της* ΣΥΝ γνωστοποιώ, αναγγέλλω **2.** αναγγέλλω δημόσια (κυρ. στα μέσα μαζικής ενημέρωσης): *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε την παραίτηση τού υπουργού Εξωτερικών* ΣΥΝ δηλώνω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακοινῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *κοινῶ* < *κοινός*]

ανακοίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίσημη γνωστοποίηση σε ευρύτερο κύκλο ανθρώπων *η ~ τής παραίτησής του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ δημοσιοποίηση **2.** (ειδικότ.) η κοινοποίηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων θα αρχίσει μετά τις 10 μ.μ.* ΣΥΝ αναγγελία, δημοσίευση, μετάδοση **3.** (συνεκδ.) το (έντυπο συνήθ.) κείμενο που κοινοποιεί πληροφορίες: *η ~ με το πρόγραμμα των μαθημάτων* || *πίνακας ανακοινώσεων* **4.** (ειδικότ.) έκθεση αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας (συνήθ. σε επιστημονικό συνέδριο) *θα παρουσιάσει ~ σε διεθνές συνέδριο* || *η κλινική μας πέρυσι συμμετέσχε στο ειδικό διεθνές συνέδριο με πέντε ~* **5.** ΝΟΜ ***ανακοίνωση δίκης*** η γνωστοποίηση τής εκκρεμοδικίας (βλ. λ.) σε τρίτο πρόσωπο, προκειμένου το πρόσωπο αυτό να παρέμβει στη δίκη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακοινωθέν*

ανακοινώσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να ανακοινωθεί *δεν υπάρχουν ακόμη ~ εκτιμήσεις για το ναυάγιο*

ανακολουθία (η) [μτγν.] {ανακολουθιών} **1.** η έλλειψη λογικής ακολουθίας, η ασυμφωνία μεταξύ αυτών που προηγούνται και αυτών που έπονται: *η παρουσίαση τού ήρωα με τόσα ελαττώματα αποτελεί ~ σε σχέση με την αρχική του εξύμνηση* ΣΥΝ ασυνέπεια, αντίφαση ΑΝΤ συμφωνία, συνέπεια, ακολουθία **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη συνέπειας λόγων και έργων: *η νέα υπουργική απόφαση συνιστά ~ σε σχέση με τις ώς τώρα διακηρύξεις* ΣΥΝ ασυνέπεια ΑΝΤ συνέπεια **3.** ΓΛΩΣΣ το ανακόλουθο σχήμα (βλ. λ. *ανακόλουθος*).

ανακόλουθος, -η, -ο (+προς / με) **1.** (για πράξεις ή λόγους) αυτός που δεν βρίσκεται σε σχέση λογικής ακολουθίας, συμφωνίας (με κάτι άλλο ή ομοειδές) ΣΥΝ ασυμβίβαστος, ασύμφωνος **2.** ΓΛΩΣΣ ***ανακόλουθο σχήμα*** (*ἀνακόλουθον σχῆμα.* Διονύσ. Αλικαρν.) σχήμα λόγου, κατά το οποίο παραβιάζεται η συντακτική συνέπεια μιας πρότασης λόγω ταχύτητας τού λόγου, ψυχικής ταραχής ή και σκοπιμότητας τού ομιλητή ή συγγραφέα, λ χ. *«ο Διάκος* (αντί *τού Διάκου*) *σαν τ' αγροίκησε πολύ του κακοφάνη»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου τα λόγια ή οι πράξεις δεν συμφωνούν με τις δεδηλωμένες αντιλήψεις του ή την καθιερωμένη στάση του *οι πράξεις του είναι ~ προς τις εξαγγελίες του* ΣΥΝ αντιφατικός, ασυνεπής. — **ανακόλουθα / ανακολούθως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀκόλουθος*]

ανακομιδή (η) (επίσ.) η εκταφή και μεταφορά των οστών νεκρού σε οστεοφυλάκιο, τάφο, μνημείο κ.λπ. *η επέτειος τής ~ τής κάρας τού Αγίου Ανδρέα γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στην Πάτρα* || *~ λειψάνων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνακομίζω* < *ἀνα-* + *κομίζω* (βλ. λ.)]

ανακόντα (η/το) πολύ μεγάλο φίδι τής Ν. Αμερικής, που ζει κυρίως στις όχθες ποταμών και λιμνών.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. anaconda, λ. που εμφανίζεται στην Αγγλική κατά το 1750-60 περιγράφοντας ένα ερπετό τής Κεϋλάνης (σήμερα Σρι Λάνκα), < σιναλεζ. henakandaya «πράσινο φίδι»].

ανακοπή (η) **1.** η συγκράτηση, ο περιορισμός, η παρεμπόδιση (κίνησης ή ενέργειας): *~ τής εχθρικής προέλασης* ΣΥΝ αναχαίτιση, ανάσχεση **2.** ΙΑΤΡ η απότομη παύση τής καρδιακής ή/και τής αναπνευστικής λειτουργίας, με αποτέλεσμα την ελάττωση τού οξυγόνου στους ιστούς τού σώματος και τον θάνατο **3.** ΝΟΜ (α) το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος ζητεί την ακύρωση δικαστικής ή εξώδικης πράξης ή δικαστικής απόφασης η οποία τον βλάπτει (β) ***ανακοπή ερημοδικίας*** ένδικο μέσο με το οποίο ο διάδικος που δικάστηκε ερήμην, ζητεί να εξαφανιστεί η προσβαλλόμενη οριστική απόφαση, ώστε, αφού αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής, να ξαναδικαστεί η ουσία τής υποθέσεως, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή του
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσχεση, παρεμπόδιση», < αρχ. *ἀνακόπτω.* Ο ιατρ. όρος είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. arrêt (cardio-pulmonaire), ενώ ο νομ. όρος αποδίδει το γαλλ. inhibition]

ανακόπτω ρ. μετβ. (λόγ.) {ανέκοψα, ανακόπηκα (λόγ. ανεκόπην, -ης, -η, ..., μτχ. ανακοπείς, -είσα, -έν)} διακόπτω ή εμποδίζω (μια κίνηση), αναστέλλω τη συνέχειά της *οι οικονομικές δυσκολίες δεν ανέκοψαν την καλλιτεχνική του εξέλιξη* || *η ήττα ανέκοψε την ορμή των επιδρομέων* ΣΥΝ σταματώ, αναχαιτίζω.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σπρώχνω πίσω», < *ἀνα-* + *κόπτω*].

ανακοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου κοστολόγηση (βλ.λ.): *η ~ των εισαγόμενων φαρμάκων* (πβ. λ. *ανατίμηση*). — **ανακοστολογώ** ρ. {-είς ...}

ανακούρκουδα επίρρ. (λαϊκ.) με τα πόδια λυγισμένα στα γόνατα και το σώμα στηριγμένο στα δάχτυλα των ποδιών: *κάθισε ~*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀνα-* + μεσν. *κουκούβα* «κουκουβάγια» (**ἀνακούκουδα* > *ἀνακούρκουδα*)· από την κουκουβάγια, που δίνει την εντύπωση πως κάθεται σε ανάλογη στάση, ή από φρ. *ἀνὰ κόκκυγα* (< αρχ. *κόκκυξ* «το κατώτατο οστό τής σπονδυλικής στήλης») Κατ' άλλη άποψη, < *ἀνά* + *κλωκυδά* («γλώσσα» τού Ησυχίου), που συνδ. με το αρχ. επίρρ. *ὀκλαδόν*].

ανακουφίζω ρ μετβ. {ανακούφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από φορτίο, αφαιρώ μέρος τού βάρους ή ολόκληρο το βάρος του· *προθυμοποιήθηκε να με ανακουφίσει, παίρνοντας από τα χέρια μου τη μία βαλίτσα* ΣΥΝ ξαλαφρώνω ΑΝΤ επιβαρύνω **2.** μετριάζω ή εξαλείφω τους σωματικούς ή ψυχικούς πόνους (κάποιου): *αυτά τα χάπια θα ανακουφίσουν τη μέση* σου || *τα λόγια του ανακούφισαν τον πόνο τής μητέρας του* ΣΥΝ. καταπραΰνω, κατευνάζω **3.** (ειδικότ.) ελαφρώνω ή απαλλάσσω (κάποιον) από δυσάρεστο συναίσθημα: *με ανακουφίζει να λέω σε κάποιον τι με απασχολεί* || (κ. μεσοπαθ. ***ανακουφίζομαι***) *στην αρχή φοβήθηκα, αλλά ανακουφίστηκα, όταν διαπίστωσα πως δεν ήμουν μόνη στον δρόμο* ΣΥΝ ησυχάζω, ηρεμώ **4.** ενισχύω (κάποιον) οικονομικά· *είχαν πολλά έξοδα, αλλά η σύνταξη τής γιαγιάς τούς ανακούφιζε λίγο* **5.** (μτφ.) βελτιώνω (μια δύσκολη ή προβληματική κατάσταση): *ο νέος δρόμος ανακούφισε την κυκλοφορία των οχημάτων στο κέντρο τής πόλης* • **6.** (ευφημ. το μεσοπαθ. ***ανακουφίζομαι***) κάνω τη σωματική μου ανάγκη, αφοδεύω
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξαλαφρώνω», < *ἀνα-* + *κουφίζω* < *κοῦφος* «ελαφρός» (βλ. κ. *κούφιος*)].

ανακούφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα που προκαλεί η απαλλαγή από ψυχικό ή σωματικό πόνο, βάρος, πίεση κ.λπ.: *μόλις ξεμπέρδεψα με τις δουλειές, αισθάνθηκα μεγάλη ~* || *μια συσκευή μασάζ που προσφέρει ~ στα κουρασμένα μέλη* || *μόλις έφυγε ο επιθεωρητής, όλοι ένιωσαν βαθιά ~* ΣΥΝ ξαλάφρωμα **2.** (συνεκδ.) καθετί που ανακουφίζει, που απαλλάσσει από έγνοια, άγχος, σωματικό ή ψυχικό βάρος ή πόνο· *τα λόγια της ήταν μια γλυκιά ~ στις δύσκολες ώρες* || *τα χρήματα που κέρδισε υπήρξαν μια προσωρινή ~*

ανακουφιστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που προσφέρει ανακούφιση: *~ μασάζ / απάντηση* ΣΥΝ κατευναστικός, καθησυχαστικός ΑΝΤ επιβαρυντικός, ανησυχητικός

ανακράζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέκραξα} (αρχαιοπρ.) φωνάζω, βγάζω δυνατή κραυγή (συχνά προς κάποιον καλώντας τον): *«Τι 'ναι πάλι τούτο;», ανέκραξε με φρίκη* ΣΥΝ αναφωνώ, κραυγάζω.

ανακρεμώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανακρεμάς... | ανακρέμ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κρεμώ (κάτι) ψηλά **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ κρεμώ, συνήθ. λέμβο, στις επωτίδες (βλ.λ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***ανακρεμά***) στη ΦΡ ***ανακρεμά ο καιρός / τα σύννεφα*** συννεφιάζει και αναμένεται βροχή. — **ανακρέμαση** (η) [μεσν.], **ανακρεμαστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνακρεμῶ,* μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἀνακρεμάννυμι* (βλ. κ. *κρεμώ*)]

ανακρεόντειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Ανακρέοντα: *~ μέτρο* **2. *ανακρεόντεια*** (τα) συλλογή αρχαίων ποιημάτων που αποδίδονται στον Ανακρέοντα, αλλά γράφηκαν από άγνωστους ποιητές κατ' απομίμηση των ποιημάτων του

Ανακρέων (ο) {Ανακρέοντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Μικρά Ασία (6ος αι. π.Χ.)· χαρακτηριστικό τής ποίησής του οι ύμνοι στο κρασί και τον έρωτα **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ανακρέοντας**.
[ΕΤΥΜ Πιθ. < *ἀνα-* + *κρέων* «κυρίαρχος» (πβ. *Κρέων*), που συνδ. με την ομηρική φρ. *εὐρὺ κρείων* «αυτός που έχει εκτεταμένη εξουσία»].

ανακρίβεια (η) [1868] {ανακριβειών} **1.** η έλλειψη ακρίβειας, η απόκλιση από την πραγματικότητα: *υπάρχουν αρκετές ~ στις περιγραφές του* **2.** ψευδής πρόταση, αναληθής πληροφορία· *οι ~ τού δημοσιεύματος οφείλονται στη σκόπιμη προσπάθεια τού δημοσιογράφου να διαστρεβλώσει την αλήθεια.*

ανακριβής, -ής, -ές [μεσν.] {ανακριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποδίδει με ακρίβεια την πραγματικότητα, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια ή την πραγματικότητα, εσφαλμένος ή ψεύτικος: *η είδηση που ακούστηκε χθες, αποδείχθηκε ~* ΣΥΝ ψευδής, λανθασμένος, αναληθής ΑΝΤ αληθινός. — **ανακριβώς** επίρρ. [1889].

ανακριβολογία (η) [1886] {ανακριβολογιών} **1.** η έλλειψη ακριβολογίας **2.** (συνεκδ.) ανακριβής λόγος

ανακριβολόγος (ο/η) πρόσωπο που δεν ακριβολογεί.

ανακριβολογώ ρ. αμετβ. [1849] {ανακριβολογείς...} λέω ανακρίβειες.

ανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. κ. αόρ. ανέκρινα, ανακρίθηκα (λόγ. μτχ. ανακριθείς, -είσα, -έν)} υποβάλλω κάποιον σε ανάκριση (βλ.λ.): *~ τους υπόπτους μιας ληστείας* || *τον ανέκριναν τρεις μέρες χωρίς διακοπή* ΣΥΝ εξετάζω.

ανάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΝΟΜ (α) στάδιο τής ποινικής προδικασίας κατά το οποίο τα όργανα που έχουν εκ τού νόμου την εξουσία αυτή (εισαγγελείς στην προανάκριση, ανακριτής – δικαστής στην κύρια ή τακτική ανάκριση, αστυνομικοί υπάλληλοι στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης), μετά από παραγγελία τού εισαγγελέα ή τού ανακριτή συλλέγουν τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία και ενεργούν καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση τής αλήθειας προκειμένου να αποφασιστεί η παραπομπή ή μη τού φερόμενου ως δράστη στο ακροατήριο τού ποινικού δικαστηρίου *κάνω / διενεργώ ~* || *εξονυχιστική ~* || *~ μάρτυρα / υπόπτου / αιχμαλώτου* (β) ***κύρια ανάκριση*** η ανάκριση που διεξάγεται από τακτικό ανακριτή σε περιπτώσεις κακουργημάτων ή πλημμελημάτων, για τα οποία εκδίδεται ένταλμα συλλήψεως ή προσωρινής κρατήσεως ή υπάρχει ανάγκη συμπληρώσεως τής προανάκρισης (βλ. λ. *προανάκριση*) **2. *Ανάκριση*** (η) ο τόπος όπου διενεργείται η ανάκριση, το ανακριτικό γραφείο: *παρουσιάζομαι στην ~* **3.** (γενικότ.) η συστηματική υποβολή ερωτήσεων, με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών με ιδιαί-

τερο ενδιαφέρον (συνήθ. από την Ασφάλεια, τις μυστικές υπηρεσίες. την αντικατασκοπία κ.λπ.): *η ~ κατασκόπου* ΦΡ ***ανάκριση μου κάνεις;*** ως έκφραση διαμαρτυρίας προς κάποιον που ζητεί να μάθει πολλές λεπτομέρειες με ενοχλητικό τρόπο.

ανακριτής (ο) [1833] {-ή κ (λόγ) -ού}. **ανακρίτρια** (η) {ανακριτριών} πρόσωπο που διενεργεί ανάκριση σύμφωνα με τον νόμο (μέλος πειθαρχικού συμβουλίου ή πειθαρχικός προϊστάμενος για ανάκριση υπαλλήλου ή τακτικός δικαστής για την κύρια ανάκριση).

ανακριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάκριση ή τον ανακριτή: ~ *διαδικασία / έγγραφα / γραφείο / πόρισμα.*

ανάκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** ΦΥΣ η βίαιη κίνηση συστήματος αντίθετα προς την κατεύθυνση εκτόξευσης σώματος από αυτό, λ.χ. τού πυροβόλου. όταν εκτοξεύσει βλήμα • **2.** ΜΟΥΣ η εκτέλεση, συνήθ από στρατιωτική μπάντα, θουρίου. εμβατηρίου ή τού εθνικού ύμνου. Επίσης **ανάκρουσμα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάκρουσις* < *ἀνακρούω* Ως μουσικός όρ η λ έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ αγγλ anacrusis. γαλλ anacrouse κ.ά.].

ανακρούω ρ. αμετβ. κ. μετβ {ανέκρουσα} ♦ **1.** (αμετβ) (για ιστιοφόρο ή βάρκα) κινούμαι προς τα πίσω, οπισθοχωρώ ΣΥΝ κάνω όπισθεν, οπισθοδρομώ· ΦΡ. (μτφ.) ***ανακρούω πρύμνη / πρύμναν*** (*ἀνακρούω πρύμναν*, Αριστοφ., Ηρόδ κ.α) υποχωρώ, αλλάζω τακτική: *μετά την ήττα της στις δημοτικές εκλογές, η κυβέρνηση ανέκρουσε πρύμναν στην οικονομική πολιτική* ΣΥΝ υπαναχωρώ ΑΝΤ εμμένω ♦ **2.** (μετβ) (για ορχήστρα) εκτελώ (μουσικό κομμάτι) *η μπάντα ανέκρουσε ένα γνωστό εμβατήριο* ΣΥΝ παίζω, παιανίζω
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *κρούω «κτυπῶ»*].

ανάκτηση (η) → ανακτώ

ανακτοβούλιο (το) [1833] {ανακτοβουλί-ου | -ων} το επίλεκτο σώμα προσωπικών συμβούλων τού βασιλιά ή γενικότ τού ηγεμόνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄναξ, -κτος* «βασιλιάς» + *-βούλιο* < *βουλή* «σκέψη, απόφαση». απόδ. τού γαλλ. conseil royal].

ανακτορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στα ανάκτορα ή τελείται μέσα σε αυτά ~ *κήπος / χορός* ΣΥΝ βασιλικός, αυλικός, παλατιανός **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***ανακτορικός ρυθμός*** πομπώδης κεραμικός ρυθμός τής υστερομινωικής περιόδου, με έμφαση στη συμμετρία και στο σχηματοποιημένο θεματολόγιο **3.** αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία τού βασιλιά ~ *φρουρά.*

ανάκτορο (το) {ανακτόρ-ου | -ων} **1.** η επίσημη κατοικία τού βασιλιά· (συνήθ στον πληθ.): *τα ~ τού Μπάκιγχαμ* ΣΥΝ αυλή, παλάτι **2.** (συνεκδ. στον πληθ.) ο βασιλιάς και το περιβάλλον του: *ο Γεώργιος Παπανδρέου κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των ανακτόρων* **3.** (μτφ.- σε ενικ) κάθε πολυτελές και μεγαλοπρεπές σπίτι: *αυτός δεν μένει σε διαμέρισμα. μένει σε ~!*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάκτορον* «ναός - παλάτι» < *ἀνάκτωρ* «εξουσιαστής, κυρίαρχος» < *ἀνάσσω* «εξουσιάζω» < **ἀνάκ-jω* < *ἄναξ, -κτος* (βλ.λ.)].

> **ανάκτορα – παλάτι.** *Ανάκτορο* ήταν η κατοικία τού *ἀνάκτορος*, δηλ. τού *ἄνακτος*, τού βασιλιά Ήδη στην Αρχαία Ελληνική η λ. απαντά σε πληθυντικό *(ανάκτορα)* Για πολλούς αιώνες τα **ανάκτορα** δήλωναν την κατοικία των θεών, τον ναό, προτού γίνουν το ενδιαίτημα, η κατοικία τού άνακτος, τού βασιλιά. που ήταν συγχρόνως και θρησκευτικός ηγέτης. Η χρήση τής λ. σε πληθυντικό είναι κοινωνιογλωσσικά ένα είδος τιμητικής έκφρασης («πληθυντικός τής μεγαλοπρεπείας»), που απαντά και σε άλλες παρόμοιες δηλώσεις (*σκήπτρα, δώματα* κ.ά). Στους Βυζαντινούς τη θέση των ανακτόρων παίρνει το **(ἱερὸν) παλάτιον**, από το ρωμαϊκό palatium (που προήλθε από τον *Παλατινό λόφο* τής Ρώμης. όπου έκτισε τα ανάκτορά του ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αύγουστος).

ανακτώ ρ. μετβ. {ανακτάς | ανέκτησα, ανακτ-ώμαι, -άται..., -ήθηκα, ανα(κε)κτημένος} αποκτώ πάλι (κάτι που είχα χάσει): ~ *την περιουσία / την όραση / την ισορροπία / το θάρρος / την ελευθερία μου / τα χαμένα εδάφη* || (στους Η/Υ) ~ *(κατεστραμμένο) αρχείο* (το ξαναφέρνω στην οθόνη) ΣΥΝ επανακτώ, ανακαταλαμβάνω ΦΡ ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βρίσκομαι στο στάδιο τής ανάρρωσης, αποκαθίσταται η υγεία μου: *η πνευμονία κλόνισε τόσο πολύ την υγεία του, που χρειάστηκε αρκετός καιρός για να ανακτήσει τις δυνάμεις του* — **ανάκτηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνακτῶμαι* < *ἀνα-* + *κτῶμαι «αποκτώ»*. Η φρ. *ανακτώ τις δυνάμεις μου* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ reprendre les forces].

> **ανακτώ** αντί **ανακτώμαι.** Το *ανακτώ*. όπως και τα *αποκτώ, κατακτώ* και *επανακτώ*, εμφανίζει ενεργητικό τύπο αντί τού κανονικού (και αρχαίου) μέσου αποθετικού τύπου *ἀνακτῶμαι* (πβ. σημερινό *προσκτώμαι*). Στα σύνθετα αυτά, αντί τού *κτῶμαι* εμφανίζεται νεότερος τύπος *κτῶ* από τα μέσα τού 19ου αι. (μαρτυρείται από τον Αλέξ. Σούτσο το 1855)· πβ. αρχ. *ἐπικτῶμαι, συγκτῶμαι, εἰσκτῶμαι, προκτῶμαι* κ λπ ‣ *αποκτώ, κατακτώ*

ανακύκληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιστροφή στο σημείο αφετηρίας μετά από κυκλική πορεία, συνεχή διαδοχή: ~ *εποχών* ΣΥΝ επάνοδος **2.** ΦΙΛΟΣ η περιοδική επανεμφάνιση των ίδιων γεγονότων που συνθέτουν τον κόσμο και τη ζωή **3.** (σπάν) η ανακύκλωση (βλ.λ., σημ 1). **ανακυκλικός,** -ή, -ό [μτγν]

> **ανακύκληση – ανακύκλωση.** Στον Ηράκλειτο η ανακύκληση τού κόσμου παίρνει τη μορφή μεταλλαγών τής φωτιάς: πυρ → ύδωρ → αήρ → πυρ. Στα λεξικά τής Αρχαίας το *ανακύκλωση* παραπέμπεται στο *ανακύκληση*, που θεωρείται κύριος τύπος (το ίδιο συμβαίνει και με το ρήμα *ἀνακυκλόω*, που υποτάσσεται στο *ἀνακυκλέω*, *-ῶ*). Το *ανακύκληση* παράγεται από το *ἀνακυκλέω, -ῶ (κυκλέω, -ῶ)*, ενώ το *ανακύκλωση* από το *ἀνακυκλόω, -ῶ (κυκλόω. -ῶ)*. Στα *κυκλέω. -ῶ / ἀνακυκλέω, -ῶ* και **ανακύκληση** δηλώνεται κυρίως η σημασία τής «επιστροφής. επανόδου στην αφετηρία, επανάληψης», ενώ με τα *κυκλόω, -ῶ, ἀνακυκλόω, -ῶ* και **ανακύκλωση** το βάρος πέφτει στη σημασία τού «κύκλου». *κυκλόω* = περικυκλώνω *κυκλέω / ἀνακυκλέω* = επανέρχομαι, επιστρέφω, επαναλαμβάνομαι (Αριστοτέλης: *αἱ αὐταὶ δόξαι ἀνακυκλοῦνται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, Μετεωρ* 339[3] 29) Σύμφωνα με αυτά, η *ανακύκληση*, που δηλώνει «την επαναφορά στην αρχική μορφή. την επανάληψη», μπορεί να δηλώσει και τη «μετατροπή και επαναχρησιμοποίηση (τής ύλης)» καλύτερα από ό,τι το ανακύκλωση, που προσφέρεται στη δήλωση τής «κυκλικής κίνησης».

ανακυκλώνω ρ. μετβ. {ανακύκλω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ καθιστώ (υλικό που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί) κατάλληλο για νέα χρήση: ~ *αλουμίνιο / γυαλί / χαρτί* **2.** (για *αέρα*, νερό κ.λπ. σε κλειστό χώρο) ανανεώνω, εξάγοντας αυτό που έχει καταναλωθεί και εισάγοντας ταυτόχρονα νέο· *το νερό στο ενυδρείο ανακυκλώνεται, για να είναι διαρκώς φρέσκο* **3.** διαιωνίζω. συνεχίζω να χρησιμοποιώ. αναπαράγω: *«επιμένουν να ανακυκλώνουν ιστορίες για δήθεν αμύθητες απολαβές και αθέατες συναλλαγές με το κράτος»* (εφημ) || *«το νομοσχέδιο δεν λύνει τα προβλήματα, αλλά ανακυκλώνει τα ελλείμματα και τα αδιέξοδα»* (εφημ.). — **ανακυκλώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακυκλῶ* «περιστρέφω, στριφογυρίζω» < *ἀνα-* + *κυκλῶ (-όω)* < *κύκλος*. Η τεχνολ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές αγγλ. recycle (νόθο σύνθ.)].

ανακύκλωση (η) [μτγν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή χρησιμοποιημένης ύλης σε κατάλληλη για εκ νέου χρήση. ~ *χαρτιού / αλουμινίου* || *κάδος ανακύκλωσης* **2.** η διαρκής ανανέωση (αέρα, νερού κ λπ) σε κλειστό χώρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακύκληση.*

ανακυκώ ρ. μετβ. {ανακυκάς... μόνο ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αναδεύω, αναταράσσω — **ανακύκηση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακυκῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *κυκῶ* «αναδεύω, ανακατεύω», για το οποίο βλ. λ *κυκεώνας*]

ανακύπτω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ανέκυψα, μτχ. ανακύψας, -ασα, -αν} **1.** (για θέματα) εμφανίζομαι ως αποτέλεσμα. προκύπτω: *από τη συνεργασία ανέκυψαν πολλά προβλήματα* || *«οι πληρωμές τόκων ή δικαιωμάτων που ανακύπτουν σε ένα κράτος-μέλος απαλλάσσονται από τυχόν φόρους...»* (εφημ.) ΣΥΝ αναφαίνομαι. παρουσιάζομαι **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ανασηκώνω το κεφάλι ή τον κορμό από κεκλιμένη θέση.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «σηκώνω ψηλά το κεφάλι», < *ἀνα-* + *κύπτω* «σκύβω». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

ανάκυψη (η) [1822] {-ης κ -ύψεως | -ύψεις. -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ άσκηση κατά την οποία ο γυμναζόμενος ανασηκώνει το κεφάλι του ή τον κορμό του από κεκλιμένη θέση ΑΝΤ επίκυψη.

ανακωχή (η) συμφωνία μεταξύ εμπόλεμων δυνάμεων για προσωρινή κατάπαυση των εχθροπραξιών *τηρώ / δέχομαι / παραβιάζω την ~* ΣΥΝ εκεχειρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀνακωχή* < *ἀνοκωχή* «ανοχή» < *ἀνα-* + *ὀκωχή*. αναδιπλ. τύπος τού *ὀχή* < *ἔχω*]

> **ανακωχή – ανοκωχή.** Αρχικός και παλαιότερος από τους δύο είναι ο τύπος *ἀνοκωχή*, από τον οποίο προήλθε το *ανακωχή* (με αφομοίωση τού *-ο-* προς το *-α-* που προηγείται. κατά παρετυμολογική επίδραση των συνθέτων με τον πλήρη τ τής πρόθεσης *ανα-* ή ίσως και από επίδραση τής λ. *ἀκωκή* «αιχμή» δόρατος / βέλους) Το *ἀνοκωχή* σήμαινε, στην πραγματικότητα. ανάσχεση (των πολεμικών επιχειρήσεων) Τόσο το *ἀνοκωχή* όσο και το *ἀνάσχεσις* (και το *ἀνοχή*) παράγονται από το *αν-έχω / αν-έχομαι* Ο τ *ὀκ-ωχή* (πβ. παρακ. *ὄκωχα*) προήλθε με τον λεγόμενο «αττικό» διπλασιασμό (πβ. *αγωγή*). Ο *τ. ἀνοκωχή* χρησιμοποιείται κανονικά στον Θουκυδίδη. ενώ το νεότερο (αλλά ήδη αρχαίο) *ανακωχή* έδωσε λαβή στο να παρετυμολογηθεί η λέξη στο Μέγα Ετυμολογικό (96, 52) ότι δήθεν προέρχεται από *«τὸ ἄνω τὰς ἀκωκὰς ἔχειν»* (*ανακωχή* δηλ είναι το «να κρατάς τα δόρατα με τις αιχμές προς τα πάνω». άρα εν απραξία!).

αναλαμβάνω κ. (λαϊκ) **αναλαβαίνω** ρ μετβ κ. αμετβ {ανέλαβα, αναλήφθηκα (λόγ. ανελήφθην. -ης. -η...., μτχ. αναληφθείς. -είσα, -έν), ανειλημμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου *αναλάβατε τα όπλα!* ΣΥΝ λαμβάνω **2.** δέχομαι να εκτελέσω έργο, να επωμισθώ την ευθύνη (για καθήκον, υπόθεση ή υποχρέωση) *από τότε που έχασε τους γονείς του, η γιαγιά του ανέλαβε να τον μεγαλώσει* || *την υπόθεση ανέλαβε γνωστός δικηγόρος* || *ανέλαβε καθήκοντα ως υπουργός Εθνικής Αμύνης*· ΦΡ ***αναλαμβάνω την ευθύνη*** βλ. λ. *ευθύνη* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ (μεσοπαθ. συνήθ. στον αόρ. ***ανελήφθην***) ανέρχομαι (στον ουρανό): *ο Χριστός ανελήφθη στους ουρανούς* ♦ (αμετβ.) **4.** (συνεκδ.) ανακτώ τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, συνέρχομαι από αρρώστια ή κατάπτωση. *να μην κουράζεται, μέχρι να αναλάβει πλήρως* ΣΥΝ αναρρώνω. γίνομαι καλά ΑΝΤ χειροτερεύω, υποτροπιάζω, ξανακυλώ **5.** (μτφ.) ενδυναμώνομαι οικονομικά, συνέρχομαι, ξεπερνώ δυσχέρειες: *η επιχείρησή μας πέρασε μεγάλη οικονομική κρίση. αλλά τελικά κατάφερε ν' αναλάβει* **6.** (η μτχ. ***ανειλημμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «παίρνω στα χέρια μου», < *ἀνα-* + *λαμβάνω*. Ήδη αρχ. είναι η σημ «παίρνω την εξουσία». λ χ *ἀναλαμβάνω τὴν ἀρχήν* (επιγρ.), ενώ η φρ. *αναλαμβάνω την ευθύνη* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. assumer la responsabilité)]

αναλαμπή (η) **1.** η αιφνίδια και σύντομη λάμψη: *οι ~ των άστρων* **2.**

(μτφ) η αιφνίδια και σύντομη επανεμφάνιση χαμένης σωματικής, ψυχικής ή πνευματικής λειτουργίας. *έχει κάποιες ~ νηφαλιότητας / μνήμης* ΣΥΝ έκλαμψη **3.** η αντανάκλαση των ακτίνων. συνήθ. των ηλιακών: *τα νερά τής λίμνης φεγγοβολούσαν από την ~ τού ηλίου* ΣΥΝ μαρμαρυγή
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀναλάμπω* < *ἀνα-* + *λάμπω*].

ανάλατος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που δεν περιέχει αλάτι ή το περιέχει σε ανεπαρκή ποσότητα ΑΝΤ αλατισμένος, αλμυρός **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει χάρη, γούστο ή νοστιμιά· *~ αστείο / έργο* ΣΥΝ άνοστος, κρύος, σαχλός ΑΝΤ πικάντικος. νόστιμος, χαριτωμένος, γουστόζικος. — **ανάλατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀν-* στερητ. + *ἁλάτι*].

ανάλαφρος, -η. -ο **1.** πολύ ελαφρύς: *~ ντύσιμο* ΑΝΤ βαρύς **2.** αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, λεπτός, αέρινος: *οι ~ κινήσεις της* || *~ αεράκι* ΣΥΝ απαλός, αιθέριος **3.** (για ψυχική διάθεση) απαλλαγμένος από φροντίδες. ήρεμος· *~ ύπνος* ΣΥΝ ήσυχος **4.** (για έργα τέχνης) αυτός που δεν είναι πολύπλοκος στην τεχνοτροπία ή στο περιεχόμενο· εύληπτος και ευχάριστος *~ κωμωδία / μελωδία / ταινία* — **ανάλαφρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* + *αλαφρός*]

αναλγησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην αισθάνεται κανείς σωματικό πόνο ΣΥΝ αναισθησία ΑΝΤ άλγος. πόνος **2.** (μτφ) η έλλειψη ενδιαφέροντος, συμπόνιας και στοργής προς τους άλλους: *δείχνει ~ μπροστά στην ανθρώπινη δυστυχία* || *κοινωνική / ηθική ~* ΣΥΝ αναισθησία. απονιά, παχυδερμία ΑΝΤ ευαισθησία.

αναλγητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εξαλείφει την αίσθηση τού πόνου ή την καταπραΰνει: *ο ασθενής είχε δυνατούς πόνους, αλλά η ~ ένεση τον ανακούφισε* ΣΥΝ καταπραϋντικός. λυσίπονος, παυσίπονος **2.** ΦΑΡΜ ***αναλγητικό*** (το) φάρμακο που ανακουφίζει τον πόνο, χωρίς απώλεια των αισθήσεων, όπως συμβαίνει με τη νάρκωση ΣΥΝ παυσίπονο. — **αναλγητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ο φαρμ. όρος είναι αντιδάν από αγγλ. analgetics].

ανάλγητος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια, ευαισθησία μπροστά στον ανθρώπινο πόνο, που δεν έχει ανθρωπιά: *~ συμπεριφορά / πολιτική* ΣΥΝ απάνθρωπος, σκληρός, ασυγκίνητος ΑΝΤ συμπονετικός. ευαίσθητος. πονόψυχος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-αλγητος* < *ἀλγῶ* «πονώ»].

ανάλεκτα (τα) {αναλέκτων} συλλογή από επίλεκτες, ήδη δημοσιευμένες. μελέτες και έργα ενός ή περισσότερων συγγραφέων, σε ενιαία έκδοση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλεκτος* < *ἀναλέγω* «συλλέγω»].

αναλήθεια (η) [1895] {αναληθειών} ψευδής πληροφορία. μη ανταποκρινόμενη στην αλήθεια: *η αυτοβιογραφία του βρίθει αναληθειών* ΣΥΝ ψευδολογία, ανακρίβεια, ψεύδος. ψέμα
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στις εφημερίδες, αποτελώντας μετριαστικό, εύσχημο και εναλλακτικό τρόπο, με τον οποίο μπορεί να αποδοθούν οι λ *ψεύδος* και *ψέμα*, που χαρακτηρίζουν εντονότερα τα λεγόμενα. Την ίδια αφετηρία είχε και το συνώνυμο *ανακρίβεια*].

αναληθής, -ής, -ές {αναληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αναληθέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν συμφωνεί με την αλήθεια, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα *οι ισχυρισμοί του αποδείχθηκαν τελείως ~* || *~ πληροφορίες* ΣΥΝ ψεύτικος, αναξιόπιστος. αβάσιμος, ανακριβής ΑΝΤ αληθής, αληθινός, πραγματικός, αψευδής. — **αναληθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀληθής*].

ανάλημμα (το) {αναλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} τοίχος ως υποστήριγμα, που προφυλάσσει από κατολισθήσεις χωμάτων σε επικλινές έδαφος, και γενικότ. ό,τι συγκρατεί (επιχωματώσεις, τοίχους κ.λπ.) από κατολίσθηση ΣΥΝ αντέρεισμα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναλαμβάνω*]

αναλημματικός, -ή, -ό (για τοίχο) αυτός που χρησιμεύει ως ανάλημμα, ως τοίχος αντιστήριξης, συγκράτησης χωμάτων σε κατωφέρεια, ώστε πίσω από αυτόν να σχηματίζεται επίπεδη επιφάνεια

αναληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στην ανάρρωση κάποιου, που τονώνει τον άρρωστο, ώστε να αναλάβει δυνάμεις: *~ φάρμακο* ΣΥΝ δυναμωτικός, τονωτικός **2.** ΦΑΡΜ ***αναληπτικό*** (το) φάρμακο ικανό να αποκαταστήσει πλήρως ή μερικώς τις φυσιολογικές λειτουργίες, κυρ. τού αναπνευστικού και καρδιοαγγειακού συστήματος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναλαμβάνω*. Η ιατρ σημ. ήδη στον Γαληνό (2ος αι. μ Χ)].

ανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η απόσυρση χρημάτων που έχουν κατατεθεί σε λογαριασμό τράπεζας ή ταμιευτηρίου: *η ~ χρημάτων με το σύστημα τής αυτοεξυπηρέτησης είναι πολύ εύκολη* ΑΝΤ κατάθεση • **2.** η αποδοχή τής υποχρέωσης να χειριστεί κάποιος ένα θέμα, να εκτελέσει έργο *η ~ μιας δικαστικής υπόθεσης* || *~ δημόσιου έργου* ΑΝΤ αποποίηση **3.** η έναρξη δραστηριότητας. *~ πρωτοβουλίας για την επίλυση ενός προβλήματος* || *η ~ τής εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση* || *~ δράσεως* **4.** η εγκατάσταση κάποιου σε θέση. αξίωμα: *η ~ τής αρχηγίας / τής διοίκησης / τής εξουσίας / τής προεδρίας* ΑΝΤ αποχώρηση, παραίτηση **5.** ΙΑΤΡ η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο. κάκωση κ τ ό. **6.** ΕΚΚΛΗΣ ***Ανάληψη*** (η) (α) η ενσώματη άνοδος τού Χριστού στους ουρανούς την τεσσαρακοστή ημέρα από την Ανάστασή του (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) η κινητή εορτή τής Αναλήψεως τού Χριστού. που εορτάζεται σαράντα ημέρες μετά την Ανάσταση (δ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη τού Χριστού και η περιοχή όπου βρίσκεται: *ο γάμος τους θα γίνει στην ~* ΦΡ (σκωπτ.) ***έγινε τής Αναλήψεως*** για κλοπή αντικειμένων ή για την αιφνίδια εξαφάνιση κάποιου
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάληψις* < *ἀναλαμβάνω*. Η εκκλησ. σημ. < *ἀναλαμβάνομαι* «ανέρχομαι προς τα άνω»].

αναλίσκω ρ. → αναλώνω

αναλλοίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί αλλοίωση· *τα χρώματα τού πίνακα έχουν παραμείνει ~* ΣΥΝ άφθαρτος, άθικτος ΑΝΤ αλλοιωμένος. αλλαγμένος — **αναλλοίωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀλλοιῶ*]

αναλογία (η) {αναλογιών} **1.** (συνήθ στον πληθ.) σχέση (συμμετρική ή μη) ανάμεσα στις διαστάσεις των μερών ενός όλου *οι τέλειες ~ ενός κτίσματος / τού σώματος κάποιου / ενός αγάλματος* ΑΝΤ ασυμμετρία, δυσαναλογία· ΦΡ (α) ***κατ' αναλογία(ν) προς / με*** σε συμμετρική σχέση τού ενός προς το άλλο ή προς τα υπόλοιπα, σε αντιστοιχία. *ο μισθός σου θα υπολογιστεί ~ την εργασία που θα κάνεις* ΣΥΝ αναλογικά (β) ***τηρουμένων των αναλογιών*** (*τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν*, λατ mutatis mutandis) (κατά την ομιλία) για περιπτώσεις συγκρίσεως, παραλληλισμού ή αντιστοίχισης πραγμάτων, για τις οποίες έχουμε συνείδηση –και το δηλώνουμε ρητά– ότι δεν έχουν πλήρη και απόλυτη ομοιότητα: *το ξέρω ότι τα σατιρικά μου νούμερα είναι γεμάτα βωμολοχίες και δεν ντρέπομαι γι' αυτό κι ο Αριστοφάνης, ~. έκανε το ίδιο* || *οι δύο διάλεκτοι, ~, εμφανίζουν όμοιο γραμματικό σύστημα* **2.** ΦΙΛΟΣ ***κατ' αναλογίαν συλλογισμός*** συλλογισμός κατά τον οποίο συμπεραίνουμε ότι σε μια υποθετική κατάσταση θα συμβεί ό,τι και σε παρόμοια υπαρκτή κατάσταση **3.** (γενικότ) ποσοτική σχέση *η αμοιβή του είναι πολύ μικρή σε ~ με το έργο που παράγει* ΣΥΝ αντιστοιχία **4.** (συνήθ. στον πληθ.) η ύπαρξη βασικών κοινών στοιχείων μεταξύ διαφορετικών πραγμάτων: *επισήμανε τις ~ μεταξύ τής πολιτικής των δύο κομμάτων* **5.** μερίδιο (κέρδους, οφειλής. κληρονομιάς) που αντιστοιχεί σε κάθε μέλος ομάδας (εταίρων, μετόχων. συγγενών. φίλων κ.λπ): *η διαθήκη όριζε με ακρίβεια την ~ καθενός από τους συγγενείς τού θανόντος* ΣΥΝ κομμάτι, (λόγ.) το αναλογούν **6.** ΒΙΟΛ (για όργανα ζώων ή φυτών) σχέση ομοιότητας στην εμφάνιση, που δεν οφείλεται σε φυλογενετική συγγένεια ΑΝΤ ομολογία **7.** ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής μεταβολής γλωσσικών στοιχείων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών. σημασιολογικών) υπό την επίδραση άλλων, τα οποία ακολουθούν το ίδιο σχήμα ή υπάγονται σε ομοειδή κατηγορία • **8.** ΜΑΘ η ισότητα δύο λόγων: *η ισότητα 4/2 = 8/4 είναι μία ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνάλογος* Η λ έχει περάσει ως δάνειο σε ξένες γλώσσες. π χ αγγλ analogy, γαλλ. analogie, γερμ. Analogie κ.ά. Ορισμένες φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *τηρουμένων των αναλογιών* (< γαλλ. les rapports gardés), *κατ' αναλογία(ν) προς* (< γαλλ en proportion de), *οι αναλογίες τού σώματος* (< γαλλ. les proportions du corps) κ.ά]

Η αναλογία στη γλώσαα. Άμεσα ή έμμεσα πολλές μεταβολές σε όλα τα επίπεδα τής γλώσσας (φθόγγους, γραμματικούς και συντακτικούς τύπους, σημασίες) οφείλονται σε αναλογικές επιδράσεις. σε **αναλογία**. Πάντοτε και σε όλες τις γλώσσες οι ισχυροί (ευρύτερα καθιερωμένοι, στατιστικά συχνότεροι κ λπ.) τύποι ασκούν επίδραση στους ασθενέστερους, τους μεταβάλλουν, ώστε να εξομοιωθούν προς τους ισχυρούς. Τα παραδείγματα από την Ελληνική –Αρχαία, Μεσαιωνική και Νέα– είναι πάμπολλα. Λέμε «*20 χρονών*» (αντί *χρόνων* ή **χρονιών*) αναλογικά προς το *ετών* Η αναλογία οδήγησε στο *χειμώνας, ήρωας, κλητήρας* κ τ.ό (αντί των παλαιοτέρων *χειμών, ήρως, κλητήρ*), μεταπλάσσοντάς τα κατά τα *ταμίας, καρχαρίας. χρυσοθήρας* Η αναλογία έπλασε και τύπους όπως *η πόλι, η κατάστασι, η φύσι* (χωρίς -ς) κατά το πρότυπο όλων των θηλυκών ονομάτων που σχηματίζονταν χωρίς *-ς*: *κόρη, ζώνη. χώρα, ώρα* κ.τ.ό. (η γραφή με *-η –πόλη, κατάσταση–* καθιερώθηκε εσφαλμένα από τα *κόρη, ζώνη,* ενώ δεν πρόκειται για επικράτηση και γενίκευση τού *-η.* αλλά για σίγηση τού αδικαιολόγητου για θηλυκά -ς στην κατάληξη *-ις*). Προϊόντα αναλογίας είναι και τα *κόβω, βάφω* κ.τ.ό. (αντί των *κόπτω, βάπτω*) από ρήματα όπως τα *τρίβω, γράφω* κ.λπ.. που συνέπιπταν στον αόριστο και τον μέλλοντα (*κόψω = τρίψω, βάψω = γράψω, έκοψα = έτριψα. έβαψα = έγραψα*). Από αναλογία και τα *χρυσός, αργυρός* (αντί των *χρυσούς, αργυρούς*) κατά τα *καλός, ισχυρός* κ τ ό Όπως αναλογικά είναι το *εσύ* αντί *συ* κατά το *ε-γώ* ή το *ή-σκιος* αντί τού *σκιά* κατά το *ή-λιος*. Ακόμη και από τα λίγα αυτά παραδείγματα είναι φανερή η δύναμη τού φαινομένου τής αναλογίας στη γλώσσα.

αναλογίζομαι ρ μετβ αποθ. {αναλογίσ-τηκα (λόγ. -θηκα, μτχ αναλογισθείς, -είσα, -έν)} **1.** επαναφέρω στη σκέψη μου γεγονότα τού παρελθόντος. αναπολώ: *αναλογιζόταν τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ φέρνω στον νου μου, ανακαλώ, ξαναθυμούμαι **2.** σκέφτομαι προσεκτικά. με σκοπό να προσδιορίσω τη στάση μου απέναντι σε μια κατάσταση ή μελλοντική πράξη ή προκειμένου να καταλήξω σε απόφαση *αναλογίσου τις συνέπειες που θα έχει μια τέτοια πράξη* ΣΥΝ λογαριάζω, συλλογίζομαι, στοχάζομαι ΑΝΤ αψηφώ, παραγνωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *λογίζομαι* < *λόγος*].

αναλογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σχέση αναλογίας (με άλλον). που αναφέρεται ή βασίζεται στην αναλογία, που υπολογίζεται κατ' αναλογίαν: *η ~ αντιπροσώπευση των κομμάτων στη Βουλή προϋποθέτει τη συμμετοχή τους με βάση τις ψήφους που έλαβε το καθένα* || *~ σχηματισμός γραμματικών τύπων* ΣΥΝ ανάλογος ΑΝΤ δυσανάλογος **2.** (α) ***αναλογικό εκλογικό σύστημα / αναλογική*** εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η εκπροσώπηση ενός εκλογικού συνδυασμού σε σώμα αντιπροσώπων (π.χ. Βουλή) εξαρτάται από τον αριθμό των ψήφων που έλαβε (β) ***απλή αναλογική*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η αντιστοιχία τού αριθμού ψήφων ενός εκλογικού συνδυασμού

και των αντιπροσώπων του (π.χ. στη Βουλή) είναι απόλυτη και το ποσοστό ψήφων που παίρνει είναι το ίδιο με το ποσοστό των εδρών που καταλαμβάνει στη Βουλή (γ) ***ενισχυμένη αναλογική*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η παραπάνω αντιστοιχία δεν είναι απόλυτη, προς όφελος τού πρώτου σε ψήφους συνδυασμού **3.** αυτός τού οποίου τα μέρη βρίσκονται σε συμμετρία και αρμονία μεταξύ τους ΣΥΝ αρμονικός, συμμετρικός, ισομερής ΑΝΤ ασύμμετρος, ανισομερής **4.** ΤΕΧΝΟΛ αυτός που σχετίζεται με την παράσταση αριθμητικών ποσοτήτων, με τη μέτρηση συνεχών φυσικών μεταβλητών (π.χ. την παράσταση τής ισχύος ενός ηλεκτρονικού σήματος με έναν αριθμό): *μετατροπή τού ψηφιακού σήματος σε ~* ‖ *~ γραμμή τηλεφώνου* ΑΝΤ ψηφιακός. — **αναλογικ-ά / -ώς** επίρρ. **αναλογικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνάλογος*. Η φρ. *αναλογικό σύστημα* αποδίδει το γαλλ. système proportionnel (πβ κ. *η αναλογική*, απόδ. τού γαλλ la proportionnelle) Στη σημ 4 η λ. αποτελεί αντιδάν από αγγλ. analogue (< *ἀνάλογος*)].

αναλόγιο (το) {αναλογί-ου | -ων} **1.** έπιπλο με επικλινείς επιφάνειες, πάνω στις οποίες τοποθετούνται βιβλία, συνήθ. ανοιχτά, προς διευκόλυνση τού αναγνώστη ή ομιλητή, που στέκεται όρθιος: *ο ψάλτης διάβαζε δυνατά από το ψαλτήρι που ήταν ανοιχτό πάνω στο ~* **2.** στήριγμα (μεταλλικό ή ξύλινο) με επικλινή επιφάνεια, όπου τοποθετούνται βιβλία ή παρτιτούρες
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναλόγιον* < *ἀναλέγομαι* «διαβάζω, διεξέρχομαι» Ορθότ. το επίσης μτγν *ἀναλογεῖον* (πβ. *γραφείο*), που δίδεται ως ερμήνευμα στη λ *ἀναγνωστήριον* (Ησύχιος)].

αναλογισμός (ο) **1.** το να αναλογίζεται (κάποιος) (κάτι) • **2.** η εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας *ο ~ χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των ασφαλιστικών κινδύνων και τού ύψους των ασφαλίστρων για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος* — **αναλογιστικός**, -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «υπολογισμός - συλλογιστική», < *ἀναλογίζομαι*]

αναλογιστής (ο) [1898], **αναλογίστρια** (η) {αναλογιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος ασφαλιστικής εταιρείας που εκτιμά τους ασφαλιστικούς κινδύνους και τα ασφάλιστρα για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος.
[ΕΤΥΜ Ως τεχν. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. actuary].

ανάλογος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ομοιότητα, συμμετρία, αντιστοιχία (με άλλον) ως προς το ποσό, τις διαστάσεις, την ποιότητα, τον βαθμό ή την αξία: *δεν έχει τα ~ προσόντα για μια τόσο υψηλή θέση* ‖ *παρόλο που πλήρωσα ακριβά γι' αυτή την υπόθεση, ο δικηγόρος δεν έδειξε ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ αντίστοιχος, σχετικός, απαιτούμενος ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος **2.** ***ανάλογο*** (το) το μερίδιο (λογαριασμού, κληρονομιάς κ.λπ.) που αντιστοιχεί στον καθένα **3.** ΜΑΘ. (α) ***ανάλογα μεγέθη / ποσά*** μεγέθη που μεταβάλλονται με τρόπο που ο λόγος τους να παραμένει πάντα σταθερός, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση (ή ελάττωση) τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη αύξηση (ή ελάττωση) τού άλλου (β) ***αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** τα μεγέθη που μεταβάλλονται έτσι, ώστε το γινόμενό τους να παραμένει πάντα σταθερό, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη μείωση τού άλλου και αντιστρόφως (γ) ***μέσος ανάλογος*** ο β σε μια αναλογία τής μορφής α/β = β/γ **4.** ΒΙΟΛ ***ανάλογα όργανα*** όργανα ζώων ή φυτών, όμοια στην εμφάνισή τους, αλλά διαφορετικής καταγωγής, όπως π.χ. τα φτερά των πουλιών και των εντόμων (βλ. λ. *αναλογία*, σημ. 6) — **ανάλογα / αναλόγως** [αρχ] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *λόγος*].

> **ανάλογος - αντίστοιχος.** Το *ανάλογος* διαφέρει από το *αντίστοιχος* Το **ανάλογος** σημαίνει γενικά την παραλληλία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα. *Σε ανάλογες περιπτώσεις ακολουθείται η ίδια διαδικασία - Ο δήμος έκανε το καθήκον του· ανάλογες ενέργειες επιβάλλεται να γίνουν και από την Πολιτεία.* Το **αντίστοιχος** σημαίνει, κανονικώς, παραλληλία τού τύπου «ένα προς ένα», συστοιχία συγκεκριμένου πράγματος/προσώπου με άλλο επίσης συγκεκριμένο: *Κάθε ασθένεια έχει και το αντίστοιχο φάρμακο που τη θεραπεύει - Αφού υπέβαλε αγωγή, πρέπει να προβούμε κι εμείς σε αντίστοιχη ενέργεια - Ο αριθμός τού δωματίου σας είναι αντίστοιχος προς τον αριθμό που είναι γραμμένος στην κάρτα σας*

αναλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναλογείς...: εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ παρατ και λόγ μτχ ενεστ. αναλογών, -ούσα, -ούν} **1.** είμαι ανάλογος με (κάτι), έχω συγκεκριμένη αντιστοιχία ΣΥΝ αντιστοιχώ, ισοδυναμώ, ισούμαι **2.** (ειδικότ.) αντιστοιχώ στο μερίδιο κάποιου: *δεν πρόκειται να πληρώσω τίποτε περισσότερο απ' ό,τι μου αναλογεί* ΣΥΝ ανήκω.

αναλογών, -ούσα, -ούν {αναλογ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (ουδ -ούντα), -ούντων (θηλ -ουσών)} αυτός που αναλογεί, αντιστοιχεί (σε κάποιον/κάτι): *αναλογών φόρος* (το ποσό τού φόρου που αναλογεί στα εισοδήματα κάθε πολίτη και που πρέπει να καταβληθεί στην εφορία) ‖ *αναλογούν μερίδιο / ποσοστό* ‖ *αναλογούσα εισφορά / δαπάνη* ‖ (κ ως ουσ.) *πήρε το αναλογούν τής πατρικής περιουσίας.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναλογῶν*, μτχ ενεστ. τού ρ. *ἀναλογῶ* (βλ.λ.)].

ανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (α) ο διαχωρισμός ενός πραγματικού όλου (έμβιου όντος, υλικού αντικειμένου) στα συστατικά του στοιχεία ή η αναγωγή μιας έννοιας ή συγκεκριμένης περίπτωσης (π χ. φυσικού φαινομένου, ιστορικού συμβάντος κ λπ.) στην αντίστοιχη απλούστερη μορφή τους. *~ ενός συστήματος / φυσικού φαινομένου* (β) ΦΙΛΟΣ ***λογική ανάλυση (τής γλώσσας)*** η διαδικασία αποσαφηνίσεως των λογικών μορφών, που χρησιμεύουν ως βάση στη διατύπωση αντίστοιχων γλωσσικών προτάσεων **2.** η παραπάνω διαδικασία ως μέθοδος μελέτης, για να προσδιοριστούν αίτια και αποτελέσματα, οι παράγοντες που επηρεάζουν μια συγκεκριμένη δομή και οι δυνατοί τρόποι ερμηνείας. *η ~ των πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων οδήγησε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα* ‖ *~ κειμένου / ποιήματος / συγγραφέα* ΣΥΝ διερεύνηση, εξέταση, ερμηνεία· ΦΡ ***σε τελική ανάλυση*** πέρα από όλα τα άλλα, στο κάτω-κάτω: *δεν με πειράζει που πηγαίνω στη δουλειά με λεωφορείο το αυτοκίνητο θα με φόρτωνε ένα σωρό σκοτούρες και ~ δεν έχω λεφτά για ν' αγοράσω αυτοκίνητο* **3.** ΓΛΩΣΣ ***συντακτική ανάλυση*** η εξεύρεση όλων των συστατικών που συνθέτουν τη δομή μιας συγκεκριμένης πρότασης, με χαρακτηρισμό τής λειτουργίας τού καθενός μέσα στην πρόταση, π.χ. στην πρόταση *«ο φοιτητής διαβάζει εφημερίδα»* η λέξη *φοιτητής* αναλύεται συντακτικά ως ουσιαστικό που λειτουργεί ως υποκείμενο τού ρήματος *διαβάζει*, το *ο* ως άρθρο που λειτουργεί ως προσδιορισμός τού *φοιτητής* κ.ο.κ **4.** βοηθητικό βιβλίο για το σχολείο, που περιέχει διδακτικές προσεγγίσεις, λύσεις ασκήσεων, συμπληρωματικές ασκήσεις κ.λπ. ΣΥΝ λυσάρι • **5.** ΜΑΘ κλάδος που ασχολείται με τη θεμελίωση των πραγματικών αριθμών και στη γενική του περιγραφή μελετά τις συναρτήσεις· κύρια έννοια είναι αυτή τού ορίου και περιλαμβάνει τον διαφορικό και τον ολοκληρωτικό λογισμό: *πραγματική / μιγαδική / μη τυπική ~* ‖ *~ αριθμού σε γινόμενο παραγόντων, π.χ.* $30 = 2 \cdot 3 \cdot 5$ ‖ *~ παραστάσεως σε γινόμενο άλλων παραστάσεων, π.χ.* $x^3 - 1 = (x-1)(x^2+x+1)$ **6.** ΙΑΤΡ η εργαστηριακή εξέταση συστατικών, εκκρίσεων και απεκκρίσεων τού οργανισμού: *~ αίματος* ‖ *~ ενζύμων / ούρων* **7.** ΧΗΜ ***χημική ανάλυση*** το σύνολο των διεργασιών που έχουν ως σκοπό τον ποιοτικό και ποσοτικό προσδιορισμό τής σύστασης τής ύλης **8.** ΜΟΥΣ. η θεώρηση μουσικού έργου μέσα από μια σειρά προσεγγίσεων που αφορούν στο είδος και στην εποχή του, στη δομή, τις τονικότητες και το ύφος τους, στα θέματα, τις ιδέες και την επεξεργασία τους μέσα από τα μελωδικά, ρυθμικά, αρμονικά, αντιστικτικά σχήματα **9.** ΟΙΚΟΝ το σύνολο των μορφών και των τεχνικών επιστημονικής προσέγγισης των οικονομικών φαινομένων **10.** ΤΕΧΝΟΛ (α) ***ανάλυση έργου / σκοπού*** ο εκ των προτέρων προσδιορισμός των ακριβών χαρακτηριστικών συγκεκριμένης εργασίας ή θέσης (β) ***ανάλυση κρίσιμης πορείας*** περιγραφή, έλεγχος και συντονισμός των δραστηριοτήτων που απαιτεί η ολοκλήρωση έργου μεγάλης κλίμακας **11.** η λεπτομέρεια και η ακρίβεια με την οποία εμφανίζεται μια εικόνα στην οθόνη (υπολογιστή, τηλεόρασης, κινηματογράφου) ή εκτυπώνεται στον εκτυπωτή — **αναλύσιμος**, -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλυσις* < *ἀναλύω* Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π χ αγγλ. analysis, γαλλ. analyse, γερμ. Analyse κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ *ανάλυση ούρων* (< γαλλ. analyse d'urine), *σε τελική ανάλυση* (< γαλλ. en dernière analyse)]

αναλυτής (ο) [1885], **αναλύτρια** (η) {αναλυτριών} **1.** πρόσωπο που αναλύει, που διενεργεί ανάλυση: *πολιτικός ~* **2.** ***διαφορικός αναλυτής*** υπολογιστική μηχανή επιλύσεως διαφορικών εξισώσεων **3.** ΠΛΗΡΟΦ σχεδιαστής προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή **4.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή αυτόματης βιοχημικής ανάλυσης: *~ αμινοξέων*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ analyst (άνθρ), analyser (συσκευή)]

> **αναλυτής - αναλύτης.** Τόσο το απλό *(λύτης)* όσο και τα σύνθετα τού *λύω* εμφανίζονται κανονικώς ως παροξύτονα: αρχ. *αναλύτης, διαλύτης, καταλύτης, συλλύτης* κ ά.. βυζαντινά *χρησμολύτης, ονειρολύτης, κομβολύτης* κ.λπ. Και το μεν *λύτης* παροξυτονείται (τονίζεται στη β' από τού τέλους συλλαβή) ως δισύλλαβο (πβ και *θύτης, δύτης, πότης, ναύτης, ράπτης, γλύπτης, φράκτης* κ λπ.), ενώ τα σύνθετα σε *-λύτης* τονίζονται επίσης στην παραλήγουσα ως πολυσύλλαβα που είχαν (στην Αρχαία) βραχύ φωνήεν πριν από το *-της* (πβ *τοξότης, ιππότης, ηγέτης, συνθέτης, οφειλέτης, αριστοκράτης, δυνάστης* κ λπ). Άρα ο ορθός τονισμός τής λ. θα ήταν **αναλύτης** (πβ κ *καταλύτης*). Ωστόσο, αναλογικά προς τα πολλά πολυσύλλαβα μεταρρηματικά σε *-τής* που οξυτονούνται *(ποιητής, φοιτητής, σπουδαστής, δικαστής, πιστωτής* κ.τ.ό) σχηματίστηκε και επικράτησε στη χρήση ο τ. **αναλυτής**

αναλυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανάλυση· *~ μέθοδος / σκέψη / προσέγγιση* ΑΝΤ συνθετικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και ακρίβεια, διεξοδικός: *ο ανακριτής ζήτησε από τον μάρτυρα ~ περιγραφή τού συμβάντος* ‖ *~ έκθεση / λογαριασμός / παρουσίαση* ΣΥΝ λεπτομερής, εξονυχιστικός, σχολαστικός **3.** ΦΙΛΟΣ (α) ***αναλυτική / γλωσσική φιλοσοφία*** κλάδος τής φιλοσοφίας που ασχολείται με τη γλώσσα, με τις σημασίες των λέξεων, φράσεων και προτάσεων, καθώς και με την ανάλυση των εννοιών και νοημάτων που δηλώνονται γλωσσικώς (β) ***αναλυτική μέθοδος*** η επαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα μερικά και ειδικά στα συνολικά και γενικά ΑΝΤ συνθετική μέθοδος (γ) ***αναλυτική πρόταση*** πρόταση που είναι εγγενώς αληθινή, με βάση αποκλειστικά τη λογική και όχι με τυχαία εξωτερικά δεδομένα π χ *όλα τα παιδιά μεγαλώνουν* **4.** ΦΙΛΟΛ ***αναλυτικοί*** (οι) φιλόλογοι, ερευνητές των Ομηρικών Επών, που υποστηρίζουν πως τα έπη, όπως έχουν παραδοθεί, δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά στον Όμηρο και πως δεν υπάρχει ενότητα στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* ΣΥΝ χωρίζοντες ΑΝΤ ενωτικοί • **5.** ΓΛΩΣΣ ***αναλυτική γλώσσα*** κάθε γλώσσα που χρησιμοποιεί ειδικές λειτουργικές λέξεις (προθέσεις, αντωνυμίες, βοηθητικά, δείκτες, μόρια κ.ά.),

για να εκφράσει τις γραμματικές και συντακτικές σχέσεις (κατ' αντιδιαστολή προς τις συνθετικές γλώσσες, βλ. λ *συνθετικός*) **6.** ΤΕΧΝΟΛ ***αναλυτική μηχανή*** μηχανή που αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια αναπτύξεως ψηφιακού υπολογιστή γενικής χρήσεως **7.** ΧΗΜ ***αναλυτική χημεία*** ο κλάδος τού οποίου αντικείμενο είναι ο χημικός προσδιορισμός τής ποιοτικής και ποσοτικής σύστασης τής ύλης **8.** ΜΑΘ (α) ***αναλυτική γεωμετρία*** ο κλάδος ο οποίος μελετά τα γεωμετρικά σχήματα με αλγεβρικές μεθόδους και διαδικασίες (β) ***αναλυτική μέθοδος*** η αποδεικτική διαδικασία η οποία ξεκινά με το δεδομένο ότι το ζητούμενο ισχύει. — **αναλυτικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ . **αναλυτικότητα** (η) [1887] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναλύω* Οι επιστημ. όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αναλυτική φιλοσοφία* (< γερμ. analytische Philosophie), *αναλυτική γλώσσα* (< γερμ. analytische Sprache), *αναλυτική γεωμετρία* (< γαλλ géométrie analytique), *αναλυτική χημεία* (< γαλλ. chimie analytique) κ.ά.].

αναλύω ρ μετβ. {ανέλυσα, αναλύ-θηκα, -μένος (λόγ. αναλελυμένος)} **1.** χωρίζω ένα σύνολο (υλικό ή αφηρημένη έννοια) στα μέρη που το αποτελούν, στα συστατικά του στοιχεία, διακριβώνοντας παράλληλα τις μεταξύ τους σχέσεις: *αναλύω μια πρόταση και αναγνωρίζω συντακτικώς τους όρους της* ΑΝΤ συνθέτω **2.** εξετάζω (κάτι) προσεκτικά και διεξοδικά, για να προσδιορίσω αιτίες, παράγοντες, δυνατά αποτελέσματα ή για να ερμηνεύσω (κάτι) εξηγώ· *προσπαθούν να αναλύσουν τα αίτια τής αποτυχίας τους* || *μου φάνηκε υπερβολικό το ποσό που μου ζητούσε και απαίτησα να μου αναλύσει τον λογαριασμό* || *~ κείμενο / ποίημα με συγκεκριμένη μέθοδο* • **3.** μετατρέπω στερεό σώμα σε υγρό με θέρμανση ή με την ανάμειξή του με άλλο υγρό: *~ κερί / ζάχαρη* ΣΥΝ λειώνω **4.** (σε περιφράσεις) (μεσοπαθ ***αναλύομαι*** +σε) ξεσπώ σε.... ξεκινώ με ιδιαίτερα έντονο τρόπο (κάτι): *~ σε λυγμούς / δάκρυα / επαίνους* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «λύνω – διαλύω», < *ἀνα* + *λύω* Η σημ. «λειώνω» είναι μεσν., ενώ η σημ. 2 ήδη αρχ]

αναλφαβητισμός (ο) [1886] {χωρ πληθ.} **1.** (α) η άγνοια γραφής και ανάγνωσης (β) ***οργανικός αναλφαβητισμός*** η πλήρης άγνοια γραφής και ανάγνωσης *(ολικός αναλφαβητισμός)* ή η αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης απλού κειμένου, αν και κάποιος έχει διδαχθεί για μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση (*μερικός αναλφαβητισμός* ή *ημιαναλφαβητισμός*) (γ) ***λειτουργικός αναλφαβητισμός*** η αδυναμία κάποιου, ο οποίος έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή· (ειδικότ) η κατάσταση αυτού που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση **2.** (μτφ.-γενικότ.) η άγνοια, η έλλειψη απαραίτητων γνώσεων και πληροφοριών που στερούν από το άτομο τη δυνατότητα ένταξης και ενεργού συμμετοχής (σε μια κοινωνία, σε εξελίξεις κ.λπ.): ο *~ στην πληροφορική περιθωριοποιεί όλο και περισσότερο άτομα μέσης ή μεγαλύτερης ηλικίας*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < γαλλ analphabétisme < μτγν *ἀναλφαβητος*].

αναλφάβητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, που δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τον γραπτό λόγο ΣΥΝ αγράμματος ΑΝΤ γραμματισμένος, εγγράμματος ΦΡ (α) ***οργανικά αναλφάβητος*** αυτός που δεν έχει διδαχθεί συστηματικά γραφή και ανάγνωση και δεν αναγνωρίζει τα γράμματα *(ολικώς αναλφάβητος)* ή αυτός που έχει διδαχθεί μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση, αναγνωρίζει τα γράμματα, αλλά δεν μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει ένα απλό κείμενο (β) ***λειτουργικά αναλφάβητος*** αυτός που έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, αλλά δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση

αναλώμασι {άκλ } (αρχαιοπρ.) με έξοδα (κάποιου): *έκανε την προεκλογική εκστρατεία ~ φίλων και συγγενών·* ΦΡ ***ιδίοις αναλώμασι*** με προσωπικά έξοδα (κάποιου): *εξέδωσε τη συλλογή του ~* ΣΥΝ ιδία δαπάνη / ιδίαις δαπάναις
[ΕΤΥΜ Δοτ πληθ τού αρχ. *ἀνάλωμα* «δαπάνη, έξοδο» (< *ἀναλῶ*, βλ λ. *αναλώνω*), που λειτουργεί συντακτικά ως προσδιορισμός τού μέσου]

αναλώνω ρ. μετβ. {ανάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ξοδεύω (χρήματα, σκέψη, χρόνο, δυνάμεις κ λπ) για ορισμένο σκοπό *ανάλωσε όλες του τις δυνάμεις για την ανόρθωση τής επιχείρησης* ΣΥΝ καταναλώνω, δαπανώ **2.** (μεσοπαθ. ***αναλώνομαι*** +σε) δαπανώ σωματικές ή/και ψυχικές δυνάμεις για ορισμένο σκοπό: *αντί να αναλώνεστε σε ανώφελες συζητήσεις, γιατί δεν πηγαίνετε να εξετάσετε το πρόβλημα επί τόπου*, Επίσης **αναλίσκω** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναλῶ (-όω)* κ. *ἀναλίσκω* < *ἀν(α-)* + *ἁλίσκω* «παίρνω, κυριεύω» < **Ϝαλ-ίσκω* < Ι.Ε. *wel- «κομματιάζω, κυριεύω», πβ λατ. vol-nus «πληγή» κ.ά Ομόρρ. *εἵλωτες* < **ε-Ϝέλ-ωτες*, *οὐλή* < **Ϝολ-νά*, *ἅλωσις*, *ἁλωτός*, *εὐάλωτος* κ.ά Ο μεσν. τ *ἀναλώνω* < αρχ *ἀναλῶ*, παράλλ. τ. τού *ἀναλίσκω*].

> **ἄλλοις ὑπηρετῶν ἀναλίσκομαι.** Γνωστή φράση που σημαίνει ότι «δαπανώ τις δυνάμεις μου στην υπηρεσία των άλλων, φθείρομαι ο ίδιος, για να προσφέρω υπηρεσίες σε άλλους». Η φράση ταιριάζει κατεξοχήν στους λεξικογράφους, που με το έργο τους αναλίσκονται στην εξυπηρέτηση των αναγκών εκείνων που χρησιμοποιούν το λεξικό Η φράση απαντά στην προμετωπίδα τής α' εκδόσεως τού *Λεξικού τής Ελληνικής Γλώσσης* (1835) τού Ανθίμου Γαζή, διδασκάλου τού Γένους που εξέδιδε το περιοδικό *Ερμής ο Λόγιος*, συνεργαζόμενος με τον Α Κοραή

ανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δαπάνη, το ξόδεμα, η κατανάλωση: *~ δυνάμεων / προϊόντων* || *~κατά προτίμηση πριν από 1-1-98* (ως χρονική ένδειξη στη συσκευασία τροφίμων· ημερομηνία λήξεως)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλωσις* < *ἀναλῶ (-όω)* Βλ. κ *αναλώνω*]

αναλώσιμος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που μπορεί να αναλωθεί, να καταναλωθεί: *~ υλικά / πηγές ενέργειας* ΣΥΝ καταναλώσιμος **2. *αναλώσιμα*** (τα) υλικά προς κατανάλωση (π.χ. χαρτί, μολύβια, υλικά καθαριότητας κ τ ό.), που φθείρονται εύκολα και γρήγορα και γι' αυτό αντικαθίστανται (σε αντίθεση προς τα «μη αναλώσιμα», δηλ. μηχανήματα, έπιπλα, βαρύς εξοπλισμός)

αναμαλλιάζω ρ. αμετβ. {αναμάλλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μπερδεύω, ανακατώνω, ξεχτενίζω τα μαλλιά: *βγήκαν όλοι αναμαλλιασμένοι από τον δυνατό αέρα* • **2.** (για μάλλινο ύφασμα ή νήμα) βγάζω χνούδι, χνουδιάζω: *η ζακέτα που αγόρασα δεν είναι πολύ καλής ποιότητας αναμαλλιάζει αμέσως.* — **αναμάλλιασμα** (το).

αναμαλλιάρης, -α, -ικο [μεσν] (λαϊκ -μειωτ) αυτός που έχει ανακατωμένα μαλλιά *στον καβγά πρωτοστατούσε ένας νεαρός κακοντυμένος κι ~* ΣΥΝ αναμαλλιασμένος

αναμάρτητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν υπέπεσε ή δεν υποπίπτει σε αμαρτίες *κανείς δεν είναι ~ παρά μόνον ο Θεός* ΣΥΝ ακριμάτιστος ΑΝΤ αμαρτωλός **2.** αυτός που δεν διαπράττει σφάλματα ή λάθη, ο αλάνθαστος: *πρέπει να μάθεις να δέχεσαι τα σφάλματα των άλλων, γιατί κανείς μας δεν είναι ~* ΣΥΝ αλάνθαστος, άμεμπτος ΦΡ ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** (*ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω*, Κ Δ Ιωάνν. 8, 7) για περιπτώσεις που κάποιος κατηγορεί τους άλλους για κάτι, χωρίς να αναλογίζεται και τα δικά του σφάλματα ή τη δική του ευθύνη: *είναι εύκολο να μεταβαλλόμαστε σε κριτές των άλλων και σε δημόσιους κατηγόρους, αλλά ~.* — **αναμάρτητα** επίρρ , (σπάν.) **αναμαρτησία** (η) [μτγν.].

αναμάσημα [1851] (το) {αναμασήμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ) λόγια, απόψεις, θέσεις άλλου, τις οποίες επαναλαμβάνει κανείς, χωρίς να τις έχει αφομοιώσει, ή λόγια και επιχειρήματα που επαναλαμβάνει κανείς συνεχώς.

αναμασώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ {αναμασάς... | αναμάσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μασώ επανειλημμένα (την ίδια τροφή), ξαναμασώ: *το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των μηρυκαστικών είναι ότι αναμασούν την τροφή τους* ΣΥΝ μηρυκάζω **2.** (μειωτ για λόγους) λέω τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να λέω τίποτε νέο ή σημαντικό: *συχνά οι οπαδοί ενός κόμματος αναμασούν ό,τι λέει ο αρχηγός τους* || *δεν λέει τίποτα πρωτότυπο, αναμασά γνωστές αλήθειες.*

ανάμειγμα (το) {αναμείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν ανάμειξης μιας ορισμένης ποσότητας πρώτων υλών **2.** η ποσότητα σκυροδέματος που αποδίδει ο αναμικτήρας σε μια πλήρη φάση λειτουργίας του (φόρτωση, ανάμειξη, αποφόρτωση).

αναμειγνύω κ **αναμιγνύω** ρ. μετβ {ανέμειξα, αναμίχ-τηκα (λόγ. -θηκα), αναμιγμένος κ. (λόγ.) αναμεμιγμένος} **1.** ενώνω (δύο ή περισσότερα στοιχεία ή υλικά) σε ένα· ανακατώνω: *χτυπώ τα αβγά και τα ~ με το υπόλοιπο υλικό* ΣΥΝ ανακατεύω • **2.** (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον σε μια υπόθεση): *θα σε βοηθήσω, αλλά πρόσεξε μην αναμείξεις και μένα σ' αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ παρασύρω, μπερδεύω **3.** (μεσοπαθ. ***αναμειγνύομαι***) (α) υπεισέρχομαι (σε προβληματική ή ύποπτη υπόθεση), ανακατεύομαι *είχε κακές παρέες και αναμίχθηκε σε υποθέσεις με ναρκωτικά* ΣΥΝ εμπλέκομαι (β) παίρνω μέρος, μετέχω: *από την εφηβική του ηλικία αναμίχθηκε στην πολιτική* ΣΥΝ συμμετέχω.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναμ(ε)ιγνύω* < *ἀνα-* + *μ(ε)ιγνύω*].

> **αναμειγνύω ή αναμιγνύω;** Το αρχ. ρ. *μειγνύω* (που σώζεται καλύτερα στο αρχαίο και σύγχρονο ρ. *αναμειγνύω*) και τα παράγωγά του ήδη στην Αρχαία γεννούν ζητήματα ορθογραφίας, πιθανώς και λόγω τού πρώιμου ιωτακισμού, τής συμπτώσεως στην προφορά τού *-ει-* με το *-ι-* Αν ληφθούν υπ' όψιν η κατανομή των βαθμίδων τής ρίζας *μειγ-* στο ρήμα και στα παράγωγά του, καθώς και η γραπτή παράδοσή τους, κρίνονται ως ορθότερες οι εξής ορθογραφήσεις: (α) με **-ει- (ανα)μειγνύω, (ανα)μείξω, (αν)έμειξα** (β) με **-ι- (ανα)μίχθηκα, (ανα)μιγμένος**. Παράγωγα· (α) με **-ει-· μείγμα** και **μείξη** (ανάμειξη) (β) με **-ι-**, **μικτός** (ανάμικτος), **επι-μιξία, μιγάς, αμιγής, μίγδην** Προκειμένου για το **μείξη** (αρχ. *μεῖξις*), θα μπορούσε μεν να δικαιολογηθεί η γραφή του ως *μίξη* (πολλά αρχαία ουσιαστικά σε *-σις* σχηματίζονταν με το ασθενές θέμα: *δόσις, θέσις, τάσις* έναντι των *δίδωμι, τίθημι, τείνω* αλλά *πνεῦσις, ζεῦξις, λῆψις, πρᾶξις*), ωστόσο μέσα από τη χειρόγραφη παράδοση φαίνεται προτιμότερη η γραφή με *-ει-* Ακόμη και το *μικτός* υπήρξε η τάση να γραφεί ως *μεικτός*, πράγμα που δεν επικράτησε τελικά

αναμείκτης (ο) → αναμικτήρας

ανάμεικτος, -η, -ο ▸ ανάμικτος

ανάμειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} [μτγν] **1.** η ένωση δύο ή περισσοτέρων στοιχείων / υλικών σε ένα· ανακάτεμα: *η ~ χρωμάτων* || *η ~ διαφόρων υλικών σε ένα μπολ για την παρασκευή ζύμης* • **2.** η εμπλοκή κάποιου σε μία υπόθεση: *φέρεται να έχει ~ σε βομβιστικές ενέργειες* || *δεν έχω καμία ~ σ' αυτή την ιστορία.*

αναμενόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που αναμένεται (να συμβεί)· *η νίκη στις εκλογές ήταν αναμενόμενη·* ΦΡ **αποδίδω τα αναμενόμενα** έχω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: *«η εφαρμογή τού νέου συστήματος αστικών συγκοινωνιών δεν απέδωσε τα αναμενόμενα»* (εφημ.) **2.** (ως απρόσ. ***είναι αναμενόμενο***) αναμένεται, θεωρείται λογικό να συμβεί κάτι. *~ να τιμωρηθεί, μετά την αυθαίρετη ενέργειά του* || *ήταν αναμενόμενο να τρακάρει, έτσι απρόσεκτα που οδηγούσε.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ ενεστ. τού ρ. *αναμένω* ως απόδ. τού αγγλ. expected].

αναμένω ρ. μετβ. κ αμετβ. [αρχ.] {ανέμεινα} (λόγ) ♦ (μετβ.) **1.** περιμένω (κάποιον/κάτι): *θα σας αναμένω εντός* **2.** προσβλέπω, περιμένω

με ενδιαφέρον: *αναμένουμε εντός των προσεχών μηνών την αύξηση των συντάξεων που υποσχέθηκε ο πρωθυπουργός* **3.** προβλέπω. περιμένω με αρκετή βεβαιότητα (ότι θα συμβεί κάτι): *οι οικονομικοί αναλυτές αναμένουν αύξηση στα καύσιμα εντός τού Ιανουαρίου* || (μεσοπαθ) *αναμένονται σοβαρές εξελίξεις σε αυτή την υπόθεση* || *δεν αναμενόταν τόσο μεγάλη εκλογική νίκη* ♦ **4.** (αμετβ) βρίσκομαι σε αναμονή: *συχνά ακούμε να μας λένε στο τηλέφωνο «αναμείνατε στο ακουστικό σας», όταν οι γραμμές είναι κατειλημμένες* **5.** (απρόσ. ***αναμένεται***) υπάρχει προσδοκία ή αρκετή βεβαιότητα για κάτι: ~ *να υπογραφεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω. περιμένω.*

ανάμεσα επίρρ. (τοπ.) **1.** (+σε) στο διάστημα που ενώνει ή χωρίζει δύο σημεία ή πράγματα, στο παρεμβαλλόμενο διάστημα. *το χωριό μας είναι χτισμένο ~ σε δυο πανύψηλα βουνά* || *ο σκύλος τριγύριζε ανάμεσά τους και δεν τους άφηνε σε ησυχία* ΣΥΝ ενδιάμεσα, στο μέσο, μεταξύ **2.** (+από) διά μέσου: *περάσαμε ~ από τα πυκνά δέντρα και βγήκαμε στο ξέφωτο* **3.** (+ μας / σας / τους) μεταξύ, για μέλος συνόλου: ~ *σας υπάρχει ένας προδότης* || *δεν βρήκα κανέναν καλό άνθρωπο ~ τους* **4.** για δύο έννοιες, καταστάσεις κ.λπ. που απέχουν μεταξύ τους: ~ *στα λόγια και στις πράξεις υπάρχει μεγάλη απόσταση* **5.** για επιλογή μεταξύ δύο διαφορετικών ή αντίθετων πραγμάτων. προσώπων κ.ά.. *τι θα διάλεγες ~ στο βουνό και στη θάλασσα για τις διακοπές σου;* ΦΡ. ***ανάμεσα στ' άλλα*** επιπροσθέτως, εκτός από τα άλλα: ~ *έχουμε να αντιμετωπίσουμε και την ολιγωρία των υπευθύνων* ΣΥΝ μεταξύ άλλων, επιπλέον. συν τοις άλλοις **6.** (χρον.) κατά τον ενδιάμεσο χρόνο, στο παρεμβαλλόμενο χρονικό διάστημα. ~ *στην τρίτη και την τέταρτη ομιλία παρεμβάλλεται δεκαπεντάλεπτο διάλειμμα* ΣΥΝ στο μεταξύ. μεταξύ **7.** (αλληλοπάθεια) στις σχέσεις μεταξύ (κάποιων): *ανάμεσά τους υπάρχει πραγματική αγάπη* || *υπάρχει δυσπιστία ανάμεσά τους, γι' αυτό δεν μπορούν να συνεννοηθούν* || *μισούνται ανάμεσά τους* ΦΡ ***κάτι θα / να μείνει ανάμεσά μας*** για περιπτώσεις που λέμε σε κάποιον κάτι εμπιστευτικά ή που του ζητάμε να κρατήσει κάτι μυστικό. Επίσης (λαϊκότ.) **αναμεσής**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀναμέσον*. από συμφυρμό τής συνεκφοράς *ἀνὰ μέσον* (κατά τα επιρρ. σε *-α*). Η συνεκφορά *ἀνὰ μέσον* πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη, επιδίδει όμως κυρ στη Μτγν Ελληνική (*ἀνὰ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θρόνου*, Επιγρ 2ου αι μ.Χ.), όπου απαντά με τη σημερινή σημασία και σύνταξη τόσο στους Ο' (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15: *ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς*) όσο και στην Κ.Δ (λ.χ. Μάρκ 7, 31: *ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως*)].

αναμεταβιβαστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ ειδική συσκευή για την αυτόματη λήψη και αποστολή σημάτων ασυρμάτου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. retransmetteur]

αναμετάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η εκ νέου μετάδοση *μετά από παράκληση των φιλάθλων, αποφασίστηκε η ~ τού χθεσινού ποδοσφαιρικού αγώνα* **2.** (ειδικότ.) η επανεκπομπή (σήματος) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος μέσω ενός ή περισσοτέρων τηλεπικοινωνιακών σταθμών που το λαμβάνουν: *ζωντανή ~* || *σταθμός αναμετάδοσης* || *κρίθηκε σκόπιμη η παράλληλη ~ των συνεδριάσεων τής Βουλής από όλους τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς.* — **αναμεταδίδω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ transmission].

αναμεταδότης (ο) {αναμεταδοτών} ΤΕΧΝΟΛ μηχανικό τηλεπικοινωνιακό σύστημα. που λαμβάνει εξασθενημένα σήματα από τον πομπό εκπομπής σε ορισμένη συχνότητα και τα εκπέμπει σε άλλη συχνότητα ενισχυμένα εφαρμόζεται σε συστήματα ασύρματης επικοινωνίας (τηλεφωνία, ραδιόφωνο. τηλεόραση κ.λπ.) ~ *δορυφορικού τηλεοπτικού προγράμματος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. trasmitter]

αναμεταξύ επίρρ. [αρχ] μεταξύ (βλ λ)

αναμέτρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (μτφ.) αγώνας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών για την ανάδειξη νικητή: *εκλογική ~* || *πολύ φοβούμαι πως η διαμάχη μεταξύ των δύο κρατών θα καταλήξει σε πολεμική ~* || *οι αρχηγοί των κομμάτων συμφώνησαν για τηλεοπτικές ~* **2.** ΝΑΥΤ ο προσδιορισμός τού στίγματος τού πλοίου με τον υπολογισμό πορείας, ταχύτητας και χρόνου

αναμετρώ ρ μετβ. [αρχ.] {αναμετράς . | αναμέτρ-ησα, -ιέμαι (λόγ -ούμαι). -ήθηκα} **1.** εξετάζω προσεκτικά και υπολογίζω τις συνέπειες μιας ενέργειας. *αναμέτρησε το πολιτικό κόστος που θα προκαλέσει μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση* || ~ *τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ λογαριάζω, αναλογίζομαι. σταθμίζω **2.** (μεσοπαθ. ***αναμετριέμαι*** κ. ***αναμετρούμαι***) ανταγωνίζομαι με σκοπό την ανάδειξη τού καλύτερου *οι αθλητές θα αναμετρηθούν στα αγωνίσματα στίβου* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, διαγωνίζομαι

αναμηρυκάζω ρ. μετβ. {εύχρ. στον ενεστ. κ. παρατ.} (για μηρυκαστικά ζώα) αναμασώ (την τροφή). τη μασώ για δεύτερη φορά φέρνοντάς την από το στομάχι στο στόμα. — **αναμηρυκασμός** (ο)

ανάμιγμα (το) → ανάμειγμα

αναμιγνύω ρ. → αναμειγνύω

αναμικτήρας (ο) **1.** συσκευή για την ανάμειξη υλικών ΣΥΝ μίξερ **2.** (ειδικότ) ΤΕΧΝΟΛ μηχάνημα μέσα στο οποίο αναμειγνύεται και γίνεται ομοιόμορφο το σκυρόδεμα. Επίσης (παλαιότ.) **αναμίκτης**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ mixer]

ανάμικτος, -η, -ο [μτγν] κ **ανάμιχτος** αυτός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα στοιχεία· αυτός που προέρχεται από ανάμειξη *προτιμώ το ~ παγωτό, γιατί έχει πολλές γεύσεις* || ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ αναμεμιγμένος, σύνθετος ΑΝΤ αμιγής.

ανάμιξη (η) → ανάμειξη

αναμισθώνω ρ μετβ [μτγν.] {αναμίσθω-σα. -θηκα, -μένος} (για ενοικιαστή) ξανανοικιάζω. ξαναμισθώνω. — **αναμίσθωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μισθώνω.*

άναμμα (το) {ανάμμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η πρόκληση ή μετάδοση φωτιάς. η ανάφλεξη. *το ~ τού καντηλιού* ΣΥΝ πυρπόληση ΑΝΤ σβήσιμο **2.** η παροχή ρεύματος σε λαμπτήρα ή ηλεκτρική συσκευή: *το ~ τού καλοριφέρ προκάλεσε βραχυκύκλωμα και κάηκε η ασφάλεια* **3.** υψηλή θερμοκρασία από υπερβολική ζέστη ή μηχανική αιτία. *το ~ τής μηχανής οφείλεται στο ότι πηγαίνουμε συνέχεια με πρώτη (ταχύτητα)* **4.** (μτφ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου από πυρετό. ταραχή, τρέξιμο. ζέστη κ.λπ.. *το ~ τού προσώπου του φανέρωνε τη μεγάλη ένταση που είχε* ΣΥΝ έξαψη, διέγερση • **5.** (μτφ.) (για τρόφιμα) αλλοίωση, έναρξη σήψεως (βλ. λ. *ανάβω*, σημ 12). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀνάπτω*]

ανάμνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανάκληση. η επαναφορά στη μνήμη γεγονότων, περιστατικών. εντυπώσεων ή εμπειριών τού παρελθόντος *η ~ δυσάρεστων περιστατικών από την παιδική του ηλικία τον ταράζει ακόμη και σήμερα* ΣΥΝ αναπόληση, ενθύμηση ΑΝΤ λήθη, λησμονιά **2.** (συνεκδ) αυτό που αναπολεί κανείς, που φέρνει στη μνήμη του: *τα φοιτητικά χρόνια τούς άφησαν πολύ όμορφες ~* || *του άρεσε να διηγείται τις ~ του από τον πόλεμο τού '40* ΣΥΝ θύμηση **3.** (συνεκδ) αντικείμενο που προσφέρεται ή φυλάσσεται ως ενθύμιο με αφορμή σημαντικό γεγονός (γιορτή, επέτειο, ταξίδι κ.λπ.): *κράτησε αυτές τις φωτογραφίες ως ~ από το σχολείο μας* ΣΥΝ αναμνηστικό **4.** ***αναμνήσεις*** (οι) τα απομνημονεύματα: *άρχισε να γράφει σε βιβλίο τις ~ του από τη διοίκηση τής μεραρχίας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναμιμνήσκω* «θυμίζω». Στη σημ. 4 η λ αποδίδει το γαλλ mémoirs].

αναμνηστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ανάμνηση, που συμβάλλει στο να θυμάται κανείς κάτι: ~ *πλακέτα / φωτογραφία / λεύκωμα·* ΦΡ ***αναμνηστικό γραμματόσημο*** μεμονωμένο γραμματόσημο, που εκδίδεται για την κάλυψη των κυκλοφοριακών αναγκών τής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και σε ανάμνηση σπουδαίου γεγονότος (επετείου. γέννησης ή θανάτου σημαντικού προσώπου κ λπ) **2.** ***αναμνηστικό*** (το) αντικείμενο που φυλάσσεται ή δώρο που προσφέρεται με σκοπό την ανάμνηση σημαντικού γεγονότος, τόπου, προσώπου κ λπ : *αγόρασα διάφορα ~ από την Ιταλία* ΣΥΝ ενθύμιο, σουβενίρ.

αναμονή (η) {πληθ. στη σημ. 3} **1.** το να περιμένει κανείς κάποιον/κάτι. *μας κούρασε πολύ η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων* ΦΡ (α) ***εν αναμονή*** *(ἐν ἀναμονῇ)* ***/ σε αναμονή*** (+γεν.) περιμένοντας (με ενδιαφέρον ή αγωνία) (σημαντικό γεγονός που προβλέπεται να συμβεί). ~ *των κρίσιμων αποφάσεων τής Βουλής, οι δημοσιογράφοι πήραν συνεντεύξεις από σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα* (β) ***αίθουσα αναμονής*** αίθουσα που χρησιμοποιείται από πρόσωπα που περιμένουν (σε αεροδρόμιο, νοσοκομείο, ιατρείο κ.λπ): *περιμέναμε στην ~, μέχρι να μας δεχθεί ο γιατρός στο γραφείο του* (γ) ***λίστα αναμονής*** κατάλογος προσώπων που περιμένουν για ορισμένο σκοπό, όπως για κράτηση θέσεως σε πτήση. εισαγωγή σε νοσοκομείο, σε εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ. *οι θέσεις τής πρωινής πτήσης ήταν κλεισμένες και ζήτησα να με γράψουν στη ~* **2.** (συνεκδ) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κανείς περιμένει *η ~ τής άφιξης τού αεροπλάνου δεν κράτησε πολύ* • **3.** ***αναμονές*** (οι) (α) τα καταληκτικά σημεία των καλωδίων στις ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις των οικοδομών που μένουν ακάλυπτα μέχρι να τοποθετηθούν οι πρίζες (β) τα σίδερα στο οπλισμένο σκυρόδεμα που μένουν ακάλυπτα στη στέγη τού τελευταίου πατώματος οικοδομής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀναμένω*. Από τη Γαλλική έχουν προέλθει ορισμένες φράσεις και συντακτικά σχήματα, λ.χ. *αίθουσα / λίστα αναμονής* (< salle / liste d'attente). *εν αναμονή* (< en attente), *εν αναμονή* +γεν (dans l'attente de...)].

αναμορφώνω ρ. μετβ. {αναμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τροποποιώ προς το καλύτερο: *η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε να αναμορφώσει την παιδεία τής χώρας μας* ΣΥΝ μεταρρυθμίζω. αναδιοργανώνω **2.** σωφρονίζω κάποιον παραστρατημένο ΣΥΝ συνετίζω, συμμορφώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀναμορφῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *μορφῶ* «δίνω μορφή» < *μορφή*].

αναμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τροποποίηση προς το καλύτερο: *η ~ τού προγράμματος σπουδών* ΣΥΝ αναδιάρθρωση. αναδιοργάνωση **2.** ο σωφρονισμός προσώπου που έχει παραστρατήσει ΣΥΝ συνετισμός, συμμόρφωση

αναμορφωτήριο (το) [1898] {αναμορφωτηρί-ου | -ων} ίδρυμα που αποσκοπεί στον σωφρονισμό και στην κατάλληλη διαπαιδαγώγηση ανηλίκων. που έχουν καταδικαστεί για αξιόποινες πράξεις. *εγκλεισμός σε ~* || *απόλυση από ~* ΣΥΝ. σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reformatory]

αναμορφωτής (ο) [μτγν], **αναμορφώτρια** (η) {αναμορφωτριών} εισηγητής ριζικών αλλαγών και νέων τρόπων ζωής, σκέψεως ή δράσεως: *το συγγραφικό του έργο τον ανέδειξε σε ~ τής πολιτικής σκέψης σε ολόκληρη την Ευρώπη* ΣΥΝ μεταρρυθμιστής. καινοτόμος.

αναμορφωτικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που αποσκοπεί στην αναμόρφωση: ~ *σχολείο* **2.** ***αναμορφωτικό κατάστημα*** αναμορφωτήριο (βλ λ) — **αναμορφωτικά** επίρρ.

αναμοχλεύω ρ μετβ. {αναμόχλευ-σα, -θηκα} (λόγ.-μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια ένα λησμονημένο θέμα. συνήθ. δυσάρεστο ή επίμαχο· ανακινώ: ~ *πολιτικά πάθη / έριδες / μίση / το παρελθόν* ΣΥΝ αναζωπυρώνω, υποδαυλίζω ΑΝΤ κατασιγάζω — **αναμόχλευση** (η) [μτγν.], **αναμοχλευτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *μοχλεύω* < *μοχλός*].

αναμπουμπούλα (η) {χωρ γεν. πληθ } (εκφραστ) θορυβώδης κατάσταση που συνοδεύεται από αναστάτωση και αναταραχή: *στο πάρτι είχαν μαζευτεί τόσα παιδιά, που γίνοταν μεγάλη ~* ΣΥΝ φασαρία, χα-

μός ΦΡ (παροιμ.) **ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται** για περιπτώσεις που, όταν επικρατεί σύγχυση, οι επιτήδειοι βρίσκουν ευκαιρία να δράσουν ανενόχλητοι.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ < παλαιότ. επίρρ *αναμπάμπουλα* «άνω-κάτω, φύρδην-μίγδην» ή < *ανα-* + φρ. *ἄλλα πάμπολλα* ή < βεν ala babula «στον βρόντο»].

αναμφίβολος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, που θεωρείται απόλυτα βέβαιος ΣΥΝ αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφίβολος, αμφιλεγόμενος — **αναμφίβολα / αναμφιβόλως** [μτγν] επίρρ

αναμφίλεκτος, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν υπάρχουν αμφιλογίες ή διαφωνίες ΣΥΝ αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφιλεγόμενος — **αναμφίλεκτα / αναμφιλέκτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ἀμφίλεκτος* < *ἀμφιλέγω*]

αναμφισβήτητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή αμφιβολία, ο βέβαιος *γεγονός* ~ ΣΥΝ αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητούμενος, αμφιλεγόμενος, διαφιλονικούμενος — **αναμφισβήτητα / αναμφισβητήτως** [αρχ] επίρρ.

ανανάς (ο) {ανανάδες} **1.** εξωτικό ποώδες φυτό, που αποτελείται από μικρό και άκαμπτο βλαστό, με μακριά σαρκώδη φύλλα και πυκνό θύσανο από άνθη· ο καρπός του είναι σαρκώδης, γλυκόξινος και κιτρινωπός και περιβάλλεται από αλλεπάλληλα κλιμακούμενα, αγκαθωτά φύλλα **2.** (συνεκδ.) ο χυμώδης, εδώδιμος και αρωματικός καρπός τού ομώνυμου φυτού, *μου αρέσει η γεύση τού* ~ || *χυμός* ~
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ananas < ισπ ananás < πορτ. ananás < naná, λ τής γλώσσας των Γκουαρανί, νοτιοαμερικανικής ινδιάνικης φυλής]

ανανδρία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η έλλειψη ανδρείας και γενναιότητας· δειλία ΣΥΝ λιποψυχία ΑΝΤ ανδρεία, αντρειοσύνη, γενναιότητα, λεβεντιά **2.** η ανάρμοστη σε άνδρα συμπεριφορά: *δεν τον είχα άξιο για τέτοια ~ να χτυπήσει μια ανυπεράσπιστη γυναίκα!* ΣΥΝ μικρότητα ΑΝΤ ιπποτισμός, γενναιοφροσύνη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, -ία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνανδρος*].

> **ανανδρία** αλλά **ανδρεία.** Επειδή η λ. παράγεται από το *άνανδρος* (και όχι από το *ανδρεία*), γράφεται κανονικά με -ι- *άνανδρος – ανανδρ-ία,* όπως και *άδικος - αδικία, ισόρροπος - ισορροπία, πρόεδρος – προεδρία, ανώνυμος – ανωνυμία, ιππόδρομος – ιπποδρομία, κληρονόμος – κληρονομία* κ τ ό Το *ανδρεία* γράφεται με -ει- ως παράγωγο τού *ανδρείος*: *ανδρείος – ανδρεία.* Ομοίως *πορεία* (από το *πορεύομαι*), αλλά *πρωτοπορία < πρωτοπόρος, αεροπορία < αεροπόρος, λατρεία* (από το *λατρεύω*), αλλά *ειδωλολατρία < ειδωλολάτρης* Γενικότερα, τα παρασύνθετα ουσιαστικά (δηλ τα ουσιαστικά τα παράγωγα από σύνθετες λέξεις) σχηματίζονται με την κατάληξη -ία → *αμνηστία, λατρεία, πορεία, μαντεία*

άνανδρος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δειλία, ο άτολμος ΣΥΝ δειλός, λιπόψυχος, φοβητσιάρης ΑΝΤ ανδρείος, γενναίος, αντρίκειος, ψυχωμένος, λεβέντης **2.** αυτός που δεν αρμόζει σε άνδρα, που του λείπει η γενναιοφροσύνη: *η ~ συμπεριφορά του για να γίνει αρεστός στη διοίκηση, τον απομόνωσε* || *το ~ χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης* ΣΥΝ μικρόψυχος ΑΝΤ αντρίκειος, ιπποτικός, λεβέντικος — **άνανδρα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανανεώνω ρ. μετβ {ανανέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επαναφέρω κάτι στην αρχική του μορφή ή κατάσταση, το κάνω πάλι νέο ΣΥΝ αποκαθιστώ **2.** αντικαθιστώ κάτι παλαιό ή ξεπερασμένο με το αντίστοιχο νέο: *η επιχείρηση θα ανανεώσει τον τεχνολογικό της εξοπλισμό* ΣΥΝ εκσυγχρονίζω **3.** μετασχηματίζω (κάτι) με στόχο την προσαρμογή στα νέα δεδομένα *ο σύλλογος αποφάσισε να ανανεώσει το καταστατικό του, καθώς οι αρχικοί σκοποί του έχουν πλέον διαφοροποιηθεί* ΣΥΝ μεταρρυθμίζω, αναμορφώνω **4.** (για συμβάσεις, γραμμάτια, διαπραγματεύσεις, εγγραφές κ.λπ.) παρατείνω την προθεσμία ισχύος: *ο ποδοσφαιριστής ανανέωσε το συμβόλαιό του για μια τετραετία* **5.** (για πρόσ) επαναφέρω σε κατάσταση υγείας ή ενεργητικότητας, αναζωογονώ: *οι φετινές καλοκαιρινές διακοπές με ανανέωσαν σωματικά και πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη φορά* ΣΥΝ ξανανιώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνανεῶ* < αρχ. *ἀνανεοῦμαι (-όο-) < ἀνα-* + *νεοῦμαι < νεῶ* «ανακαινίζω» < *νέος*].

ανανέωση (η) [αρχ] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο εμπλουτισμός με νέα στοιχεία ή η αντικατάσταση των παλιών ή φθαρμένων με καινούργια: *αποφασίστηκε η ~ τού στόλου με την αγορά καινούργιων πλοίων* || *η ~ τής γκαρνταρόμπας του με καινούργια ρούχα* || *η ~ των κυττάρων τού οργανισμού* **2.** ο εμπλουτισμός τού έμψυχου δυναμικού με νεότερης ηλικίας πρόσωπα: *η ομάδα έχει μεγάλο μέσο όρο ηλικίας· χρειάζεται ~* || *η γενιά των σαραντάρηδων επέφερε την ~ των κομματικών ηγεσιών* **3.** η βελτίωση τής σωματικής και ψυχικής κατάστασης κάποιου, το ξανάνιωμα: *πήγε διακοπές στο βουνό, γιατί χρειαζόταν ~* ● **4.** η παράταση τής ισχύος: *η ~ τού βιβλιαρίου υγείας / τής άδειας οδηγήσεως / τού συμβολαίου για άλλα δύο χρόνια.* — **ανανεωτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **ανανεωτικά** επίρρ.

ανανεώσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να ανανεωθεί ή να ανανεώνεται συνεχώς (χωρίς να εξαντλείται) **2.** ΟΙΚΟΛ ***ανανεώσιμες πηγές ενέργειας*** ο Ήλιος, ο άνεμος, η βιομάζα (βλ λ) κ ά που παρέχουν μορφές ενέργειας (ηλιακή, αιολική, γεωθερμική, υδραυλική κ λπ) ανεξάντλητες και φιλικές προς το περιβάλλον, κυρ κατ' αντιδιαστολή προς τους εξαντλήσιμους ενεργειακούς πόρους (λ.χ. το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο κ ά).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. renewable]

ανανεωτής (ο) [μτγν.], **ανανεώτρια** (η) {ανανεωτριών} πρόσωπο που επιφέρει ανανέωση ΣΥΝ ανακαινιστής.

ανανήφω ρ αμετβ. {ανένηψα} (αρχαιοπρ.) **1.** ανακτώ τις αισθήσεις μου, την πνευματική μου διαύγεια, συνέρχομαι από μέθη, λιποθυμία, οργή κ.λπ.. *θα χρειαστεί πολύς καιρός, για να ανανήψει και να ξαναβρεί τον παλιό εαυτό του* **2.** (μτφ.) (α) συνέρχομαι από πλάνη, μετανοώ: *η επίσκεψή του στο Άγιον Όρος τον έκανε να ανανήψει και να εγκαταλείψει την παλιά του ζωή* ΣΥΝ συνετίζομαι, διορθώνομαι (β) (για ιδεολογία) απαρνούμαι, αποκηρύσσω (κυρ. στον αόριστο).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *νήφω* «είμαι νηφάλιος», βλ. κ λ *νηφάλιος*]

ανάνηψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η ανάκτηση τής νηφαλιότητας ή τής πνευματικής διαύγειας ύστερα από μέθη, οργή κ λπ. **2.** (μτφ) η απαλλαγή από την πλάνη, η μετάνοια (για ιδεολογία) η απάρνηση, η αποκήρυξη **3.** ΙΑΤΡ (α) η αποκατάσταση τής λειτουργίας τής συνειδήσεως ύστερα από μια περίοδο απώλειάς της (κώμα ή γενική αναισθησία) (β) ο χώρος όπου παραμένει ο ασθενής, προκειμένου να ανακτήσει τις αισθήσεις του: *ο χειρουργός ζήτησε να μεταφερθεί ο εγχειρισμένος στην ~, μέχρι να συνέλθει από τη νάρκωση* — **ανανηπτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνάνηψις* < αρχ. *ἀνανήφω.* Η ιατρ. σημ είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ recovery].

Ανανίας (ο) **1.** όνομα προσώπων τής Π Δ **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Hannānjāh «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια» Βλ κ. *Άννα*]

αναντάμ παπαντάμ επίρρ **1.** από μάννα και από πατέρα, από καταγωγή: *προερχόμαστε από νησί κι αγαπάμε τη θάλασσα ~* **2.** (κακόσ. ως χαρακτηρισμός) για άτομα ηθικώς επιλήψιμα (ιδ. γυναίκες-εμφατ) *άφησε την αρραβωνιαστικιά του και ξεμυαλίστηκε με μια ~.*
[ΕΤΥΜ < τουρκ anadan babadan]

ανανταπόδοτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που λόγω τής ανεκτίμητης αξίας του δεν μπορεί να ανταποδοθεί ή να ξεπληρωθεί εύκολα· *~ ευεργεσία* **2.** αυτός που δεν ανταποδόθηκε (από αμέλεια, αχαριστία ή αδυναμία) **3.** ΓΛΩΣΣ ***ανανταπόδοτο (σχήμα)*** σχήμα λόγου ελλειπτικής μορφής, κατά το οποίο παραλείπεται η απόδοση μιας υποθετικής πρότασης ως ευκόλως εννοούμενη: *Εγώ αυτή είμαι και δεν αλλάζω' Αν σου αρέσει* (ενν έχει καλώς).

ανάντης, -ης, άναντες {ανάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ανοδική κατεύθυνση, ο ανηφορικός ΣΥΝ ανωφερής ΑΝΤ κατάντης, κατωφερής, κατηφορικός **2.** (μτφ) δύσκολος, δυσχερής, αντίξοος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)-* + *-άντης < ἀντ-* (πβ. *ἀντί, ἔν-αντι, συν-αντῶ*)].

αναντικατάστατος -η, -ο [1833] αυτός που λόγω τής αξίας του ή τής μοναδικότητάς του δεν μπορεί να αντικατασταθεί. *~ υπάλληλος / στέλεχος* ΣΥΝ απαραίτητος ΦΡ ***ουδείς αναντικατάστατος*** για περιπτώσεις που αντιμετωπίζεται θέμα αποχωρήσεως, παραιτήσεως, απομακρύνσεως από μια θέση κάποιου αποδεδειγμένως ικανού: *μη στενοχωριέστε που βγαίνω στη σύνταξη ~.*
[ΕΤΥΜ Η φρ *ουδείς αναντικατάστατος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personne n'est irremplaçable]

αναντίλεκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται αντιλογία ή αμφισβήτηση: *~ επιχείρημα / δικαιώματα* ΣΥΝ αναντίρρητος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ αντιλεγόμενος **αναντίλεκτα / αναντιλέκτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἀντιλέγω*].

αναντιπροσώπευτος, -η, -ο [1872] αυτός που δεν αντιπροσωπεύεται από κάποιον

αναντίρρητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται αντίρρηση, αντιλογία ή αμφισβήτηση ΣΥΝ αναντίλεκτος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ αντιλεγόμενος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται διάψευση βέβαιος, ασφαλής *είναι αναντίρρητο ότι η κυβέρνηση πέτυχε να μειώσει τον πληθωρισμό* ΣΥΝ αληθής — **αναντίρρητα / αναντιρρήτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀντίρρητος* «αντιλεγόμενος» < *ἀντί-* + *ῥητός*].

αναντιστοιχία (η) {αναντιστοιχιών} η έλλειψη αντιστοιχίας, συμφωνίας, συμβατότητας με κάτι, *υπάρχει ~ μεταξύ των υποσχέσεών του και των έργων του* || *~ μεταξύ των στοιχείων που δίνει το υπουργείο και των αντίστοιχων τής Ε.Ε* ΣΥΝ ασυμφωνία ΑΝΤ αντιστοιχία · **αναντίστοιχος**, -η, -ο, **αναντίστοιχα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80].

άναξ (ο) {άν-ακτος, -ακτα | -ακτες, -άκτων}, **άνασσα** (η) [αρχ.] {ανασσών} (αρχαιοπρ) βασιλιάς / βασίλισσα, ανώτατος άρχοντας.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄναξ, ἄνακτος* < *Ϝάναξ*, αγν. ετύμου Απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (wa-na-ka = *Ϝάναξ*) αρχικά επρόκειτο μάλλον για θρησκευτικό όρο με τη σημ «προστάτης, σωτήρας», αλλά οι συχνότερες αρχ. σημ. είναι «κύριος, αφέντης» με αναφορά κυρ στους θεούς. Η λ απαντά συχνά ως α' ή β' συνθετικό, ιδίως σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ *Ἀναξ-αγόρας, Ἀναξι-μένης, Ἱππ-ῶναξ, Ἀστυ-άναξ* κ ά. Το θηλ. *ἄνασσα* «βασίλισσα» < **ἄνακτ-ja*].

Αναξαγόρας (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τις Κλαζομενές (αρχές 5ου αι -428/7 π Χ), τού οποίου η σκέψη επέδρασε στον Σωκράτη και τον Πλάτωνα και ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού κόσμου το άπειρο και τον νου **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «άρχοντας τού λόγου», < *ἄναξ* + *-αγόρας* «εύγλωττος, δυνατός στην αγόρευση» < *ἀγορά* «συνάθροιση λαού, δήμος», πβ. κ *Πυθ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Εὐ-αγόρας* κ λπ.]

αναξέω ρ. μετβ. {ανέξεσα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ερεθίζω με ξύσιμο, ανοίγω πάλι (τραύματα, πληγές) **2.** (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια και αναμοχλεύω (εχθρότητες, πάθη, μίση κ λπ.) ΣΥΝ υποδαυλίζω, αναρριπίζω ΑΝΤ κατευνάζω, ηρεμώ — **ανάξεση** (η) [1894]
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *ξέω* «ξύνω»].

Αναξίμανδρος (ο) {-ου κ -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τη Μίλητο (610-*περ.* 547 π Χ), μαθητής τού Θαλή, *ο οποίος θεωρούσε* ότι τα υδρόβια ζώα ήταν τα πρώτα που εμφανίστηκαν στη Γη, κατάρτισε τον πρώτο γεωγραφικό χάρτη, εφεύρε το ηλιακό ημερολόγιο και διάφορα αστρονομικά όργανα και συνέγραψε το *Περί Φύσεως* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ πιθ. «κύριος τής (ομώνυμης τού θεού Μάνδρου) περιοχής τής Μ. Ασίας», < *άναξι-* (< *άναξ*) + *Μάνδρος*, όνομα θεότητας τής Μ. Ασίας].

Αναξιμένης (ο) {-η κ -ένους} αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τη Μίλητο (585-525 π Χ.), ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού σύμπαντος τον αέρα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κύριος τού πάθους», < *άναξι-* (< *άναξ*) + *-μένης* < *μένος* «πάθος, έντονος πόθος», πβ και κύρ. όν. *Εὐ-μένης, Κλεο-μένης* κ.ά.].

αναξιοκρατία (η) {χωρ. πληθ} η μη εφαρμογή αξιοκρατικών κριτηρίων (συνήθ. για τον διορισμό, τη μετάθεση ή την προαγωγή υπαλλήλων), η έλλειψη αξιοκρατίας· *η αντιπολίτευση κατηγόρησε την κυβέρνηση για ~ στους πρόσφατους διορισμούς* — **αναξιοκρατικός**, -ή, -ό, **αναξιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

αναξιολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν πέρασε από αξιολόγηση.

αναξιοπαθών, -ούσα, -ούν {αναξιοπαθ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που υποφέρει άδικα, χωρίς να έχει φταίξει: *σε έναν πόλεμο κανείς δεν νοιάζεται για τους αναξιοπαθούντες αμάχους* **2.** (συνεκδ.) δύστυχος, που βρίσκεται σε κακή κατάσταση από πλευράς συνθηκών διαβίωσης· *τα Χριστούγεννα συγκεντρώνονται δώρα για τους αναξιοπαθούντες.* Επίσης **αναξιοπαθής**, -ής, -ές — **αναξιοπαθώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. επιθετικοποιημένη μετοχή ενεστ τού *άναξιοπαθώ* < **άναξιοπαθής* < *ἀνάξιος* + *-παθής*, από το θ *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ αόρ β' *ἔ-παθ-ον*)].

αναξιόπιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αξίζει να τον εμπιστεύεται κανείς: *ό,τι κι αν σου υποσχεθεί, μην τον πάρεις στα σοβαρά· είναι εντελώς ~* || *~ μάρτυς / πολιτική* ΣΥΝ αφερέγγυος ΑΝΤ αξιόπιστος, φερέγγυος — **αναξιόπιστα** επίρρ., **αναξιοπιστία** (η) [1840].

αναξιοποίητος, -η, -ο, αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα· *~ ευκαιρία / ταλέντο / δυνατότητες* ΣΥΝ ανεκμετάλλευτος

αναξιοπρεπής, -ής, -ές [1893] {αναξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αναξιοπρεπέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με απρεπή και ανάρμοστο τρόπο, χωρίς αξιοπρέπεια ΣΥΝ ανάρμοστος, απρεπής, ευτελής, μικροπρεπής ΑΝΤ αξιοπρεπής. — **αναξιοπρεπώς** επίρρ., **αναξιοπρέπεια** (η) [1814] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ανάξιος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν διαθέτει την πρέπουσα αξία: *με την πράξη σου αυτή αποδείχθηκες ~ τής εμπιστοσύνης που σου έδειξα* || *~ προσοχής / ενδιαφέροντος* ΑΝΤ άξιος· ΦΡ **ανάξιος λόγου** άνευ σημασίας, ασήμαντος: *ας μην ασχολούμαστε πια μ' αυτό το ζήτημα, είναι ανάξιο λόγου* ΑΝΤ αξιόλογος, σημαντικός **2.** αυτός που στερείται των κατάλληλων ικανοτήτων, δεξιοτήτων, προσόντων ή προϋποθέσεων. *~ υπάλληλος / πατέρας / παιδί / επιστήμονας* ΣΥΝ ανεπιτήδειος ΑΝΤ άξιος, επιτήδειος **3.** ανίκανος, άχρηστος για οτιδήποτε *Ανάξιε! Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα σωστά!* **4.** ΕΚΚΛΗΣ (α) ακατάλληλος για το ιερατικό σχήμα (β) **ανάξιος!** αποδοκιμαστική επιφώνηση κατά τη διάρκεια τής χειροτονίας κληρικού, επισκόπου κ.λπ., που δηλώνει αντίρρηση για τη χειροτονία του ΑΝΤ. άξιος! — **ανάξια / αναξίως** [αρχ] επίρρ., **αναξιότητα** [μεσν.] κ **αναξιοσύνη** (η).

αναξιόχρεος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν είναι σε θέση να πληρώσει τα χρέη του ή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ο αναξιόπιστος στις συναλλαγές του ΣΥΝ κακοπληρωτής, αφερέγγυος, (λαϊκ.) μπαταξής ΑΝΤ αξιόχρεος, φερέγγυος.

ανάπαιστος (ο) {-ου κ -αίστου | -αίστων, -αίστους} **1.** ΜΕΤΡ (α) τρισύλλαβος μετρικός πους τής νεοελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο άτονες συλλαβές και μία τονισμένη, λ.χ *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη»* (Δ Σολωμός) (β) μετρικός πους τής αρχαίας ελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο βραχείες συλλαβές και μία μακρά **2.** (συνεκδ.) στίχος που αποτελείται από αναπαίστους. — **αναπαιστικός**, -ή, -ό [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετρικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ «αναπαλλόμενος, ανακρουόμενος», είδος μετρικού ρυθμού (˘˘-) που ηχεί αντίθετα προς τον δάκτυλο (-˘˘), < *ἀναπαίω* < *ἀνα-* + *παίω* «κρούω, χτυπώ» < **παϜ-ίω* < I.E. *pav- «χτυπώ», πβ. λατ pav-io «χτυπώ», γαλλ peur (< λατ. pavor) «φόβος», ισπ. pavor, ιταλ. paura κ.ά.].

αναπαλαιώνω ρ μετβ. {αναπαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω (παλαιό οικοδόμημα) στην αρχική του μορφή, αντικαθιστώντας ό,τι έχει καταστραφεί και αφαιρώντας μεταγενέστερες προσθήκες βάσει προγράμματος συντηρήσεως· *~ νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ αποκαθιστώ. — **αναπαλαίωση** (η)
[ΕΤΥΜ Το σχήμα *αναπαλαιώνω - αναπαλαίωση* (< *ανά* + *παλαιός*) πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντώνυμο *ανανεώνω - ανανέωση*].

> **αναπαλαίωση – ανακαίνιση – αποκατάσταση.** Τα *αναπαλαιώνω / αναπαλαίωση* πλάστηκαν ως νεολογισμοί τη δεκαετία τού '70, για να δηλώσουν την εργασία συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων και κτηρίων στην παλαιά τους μορφή. Στην πραγματικότητα πρόκειται για αποκατάσταση (restoration) ενός μνημείου στην αρχική ή παλαιότερή του μορφή, όσο μας είναι γνωστή. Η **αποκατάσταση**, που είναι ο πιο σωστός όρος, είναι μαζί και **συντήρηση** (τής αρχικής ή παλαιάς μορφής) και **ανακαίνιση** έναντι τής καταστάσεως που υπάρχει, όταν γίνεται η αποκατάσταση. Ο όρος **αναπαλαίωση** θεωρείται από πολλούς ανεπιτυχής και αντιφατικός, επειδή συνδυάζει την έννοια τού «(εκ) νέου» *(ανα-)* με το «παλαιός» Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι αρχαίοι (ο επιγραμματοποιός Διοσκουρίδης τού 3ου αι. π Χ) χρησιμοποίησαν τον όρο *«αναρχαΐζω»* (για πόλη). Οπωσδήποτε, επιτυχέστερη και ασφαλής είναι στις περιπτώσεις αυτές η χρήση τού όρου *«αποκατάσταση»*

αναπαλλοτρίωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για κτήματα, χωράφια, περιουσίες) αυτός που δεν μπορεί να απαλλοτριωθεί, που δεν μπορεί να περιέλθει στην κυριότητα άλλου (κυρ τού Δημοσίου): *η περιουσία τού Αγ Όρους είναι ~* **2.** (μτφ) αυτός που δεν επιτρέπεται να τον αφαιρέσουν ή να τον στερήσουν από κάποιον· *η ελευθερία είναι ~ δικαίωμα τού ανθρώπου* ΣΥΝ αναφαίρετος, αναπόσπαστος.

αναπάλλω ρ. μετβ. [αρχ] {παρατ ανέπαλλα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πάλλω, σείω (κάτι) προς τα πάνω ΣΥΝ δονώ **2.** (μεσοπαθ. **αναπάλλομαι**) σείομαι προς τα πάνω, ανατινάσσομαι ΣΥΝ δονούμαι **3.** (μτφ.) συγκλονίζομαι, δονούμαι από έντονη συγκίνηση ΣΥΝ συνταράσσομαι, ανασκιρτώ **4.** (η μτχ. **αναπάλλων**, *-ουσα, -ον*) (σεισμός) που σείει τη γη προς τα πάνω. — **αναπαλμός** (ο) [1844]

αναπαμός (ο) → ανάπαυση

αναπάντεχος, -η, -ο κ. **ανεπάντεχος** αυτός που δεν τον περίμενε κανείς, ξαφνικός *~ νέο / θάνατος* ΣΥΝ απροσδόκητος, απρόσμενος ΑΝΤ αναμενόμενος — **αναπάντεχα** κ. **ανεπάντεχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *απαντέχω* «προσδοκώ»]

αναπάντητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει λάβει απάντηση. *~ ερώτηση / επιστολή* **2.** *αναπάντητες* (ενν κλήσεις) οι κλήσεις προς κινητό τηλέφωνο που δεν απαντήθηκαν (από τον κάτοχό του).

αναπαράγω ρ μετβ. [1891] {παρατ. αναπαρ-ήγα, αόρ. -ήγαγα, -άχθηκα (λόγ -ήχθην, -ης, -η ., μτχ. αναπαραχθείς, -είσα, -έν), αναπαρηγμένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ παράγω αντίγραφα, όμοια αντικείμενα ενός πρωτοτύπου, χρησιμοποιώντας κατάλληλα τεχνικά μέσα ΣΥΝ. φωτοτυπώ **2.** (ειδικότ.) μετατρέπω εγγεγραμμένο σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικό, ηχητικό ή οπτικοακουστικό σήμα σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *το βίντεο αναπαράγει εικόνα και ήχο* **3.** διαιωνίζω, παράγω με επαναλαμβανόμενο τρόπο όμοια πράγματα: *η κοινωνία αναπαράγει τα ίδια στερεότυπα για τα δύο φύλα* || *μια πολιτική που αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες* ΣΥΝ. διαιωνίζω **4.** (για ζωντανούς οργανισμούς) διαιωνίζω το είδος γεννώντας νέο οργανισμό (κυρ. μεσοπαθ.): *υπάρχουν οργανισμοί που αναπαράγονται με παρθενογένεση* ΣΥΝ πολλαπλασιάζομαι, τεκνοποιώ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. reproduire].

αναπαραγωγή (η) [1874] **1.** ΤΕΧΝΟΛ (α) η παραγωγή όμοιου με το πρωτότυπο πράγματος· *φωτοτυπική ~* (β) (ειδικότ.) η φωτοτύπηση: *υλικά σχετικά με την ~* **2.** ΤΥΠΟΓΡ η μετατροπή οποιουδήποτε πρωτότυπου, εικόνας, σχεδίου κ λπ. σε διαφανές φιλμ, με σκοπό την εκτύπωσή του σε όφσετ ή βαθυτυπία **3.** η μετατροπή με ειδικό μηχάνημα εγγεγραμμένου σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικού, ηχητικού ή οπτικοακουστικού σήματος σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *συσκευή αναπαραγωγής ψηφιακών δίσκων* **4.** η διαιώνιση (φαινομένου, κατάστασης κ.λπ.): *η ~ εσφαλμένων αντιλήψεων οφείλεται συχνά στην απαιδευσία* **5.** ΒΙΟΛ (α) η παραγωγή νέου οργανισμού μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας: *η ~ τού ανθρώπινου είδους* (β) (συνεκδ) η διαδικασία *με την οποία παράγονται νέοι οργανισμοί. όργανα αναπαραγωγής* (γεννητικά). — **αναπαραγωγός** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reproduction].

αναπαραγωγικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με την αναπαραγωγή (βλ λ): *~ όργανα / μηχανισμός.*

αναπαραδιά (η) (λαϊκ , συνήθ στον πληθ) η έλλειψη χρημάτων ΣΥΝ (λαϊκ.) αψιλίες. — **αναπαραδιάρης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ + *παράδες*, πληθ τού ουσ. *παράς*]

αναπαρασταίνω ρ → αναπαριστάνω

αναπαράσταση (η) [1843] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εκ νέου παράσταση, επανάληψη ή απομίμηση γεγονότος ή πράξεως: *η ~ των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων είχε μεγάλη επιτυχία* **2.** (ειδικότ) η ζωγραφική ή πλαστική απεικόνιση χρονικά προγενέστερου (παλαιού ή αρχαίου) καλλιτεχνικού έργου, με βάση τα ερείπια ή και τις πληροφορίες που σώζονται **3.** ΝΟΜ **αναπαράσταση εγκλήματος** εικονική επανεκτέλεση από τον δράστη μιας ποινικά διωκόμενης πράξης (κυρ. φόνου, βιασμού κ.λπ) ενώπιον των αρμοδίων αρχών (αστυνομίας, εισαγγελέα. ιατροδικαστή) στον τόπο και υπό τις συνθήκες που συνέβη στην πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. représentation]

αναπαραστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αναπαριστά (κάτι): *~ μυθιστόρημα* — **αναπαραστατικά** επίρρ.

αναπαριστάνω ρ μετβ {αναπαρ-έστησα (να/θα αναπαραστήσω), -αστάθηκα (λόγ μτχ. αναπαρασταθείς, -είσα, -έν), -αστημένος} παριστάνω πιστά (κάτι), αποδίδω με πιστότητα: *το σχέδιο αναπαριστάνει μια ημέρα στην αρχαία αγορά.* Επίσης **αναπαριστώ** [1888] {-άς...} κ. **αναπαρασταίνω**.

ανάπαυλα (η) {χωρ. πληθ.} προσωρινή διακοπή εργασίας (συνήθ για ξεκούραση): *δούλεψε όλη μέρα χωρίς ~* || *~ από τη μάχη* ΣΥΝ ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναπαύω*, πβ κ *παύω – παύλα*]

ανάπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ } κ. (λαϊκ.) **ανάπαψη** [μεσν.] **1.** διακοπή κοπιαστικής σωματικής ή πνευματικής εργασίας για ανάκτηση δυνάμεων *ο γιατρός μού συνέστησε ~ μερικών ημερών, μέχρι να ανακτήσω τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ ξεκούραση, ανάπαυλα **2.** σύντομος ύπνος, κυρ την ημέρα (μετά το μεσημεριανό φαγητό). *μετά το μεσημεριανό φαγητό τού χρειάζεται μία ώρα ~* || *μεσημεριανή ~* **3.** ΣΤΡΑΤ-ΓΥΜΝΑΣΤ **ανάπαυση!** παράγγελμα για προσωρινή χα-

λάρωση (κατά τη διάρκεια των ασκήσεων ακριβείας και παρελάσεων κ.λπ.), κατά την οποία ο στρατιώτης ή ο γυμναζόμενος παραμένει στη θέση του, αλλά όχι σε στάση προσοχής **4.** η γαλήνη, η ειρήνη τής ψυχής: *τα λόγια τού γέροντα έφεραν ~ στην ψυχή τού νέου* **5.** ΕΚΚΛΗΣ σε φράσεις που δηλώνουν τον θάνατο, λ.χ. ***(αιωνία) ανάπαυση / ανάπαυση ψυχής και σώματος*** ο θάνατος και η αιώνια ζωή μετά από αυτόν. Επίσης (λαϊκ.) **αναπαμός** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάπαυσις* < *ἀναπαύω*]

αναπαύσιμο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται, ενώ οι πιστοί κάθονται (πβ. λ. *κάθισμα*)

αναπαυτήριο (το) [αρχ.] {αναπαυτηρί-ου | -ων} **1.** τόπος όπου αποσύρεται κανείς για ανάπαυση: ~ *καθηγητών / γιατρών* **2.** το σιωπητήριο (βλ.λ.)

αναπαυτήριος, -α, -ο [αρχ.] (κυριολ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ανάπαυση, αναπαυτικός.

αναπαυτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσφέρει ανάπαυση, ξεκούραση: ~ *κάθισμα* ΣΥΝ. ξεκούραστος, άνετος, βολικός ΑΝΤ κουραστικός, άβολος — **αναπαυτικά** επίρρ. [μεσν.].

αναπαύω ρ. μετβ. {ανάπαυσα (λόγ. ανέπαυ-σα, λαϊκ. να/θα αναπάψει), αναπαύ-θηκα, -μένος (λαϊκ. αναπαμένος, κυρ. σημ. 5)} **1.** προσφέρω ανάπαυση, ξεκούραση και χαλάρωση: *η συντροφιά των φίλων μάς αναπαύει μετά την ένταση τής δουλειάς* **2.** (για τον Θεό) συγχωρώ νεκρό, σε φρ. *όπως να αναπαύσει ο Θεός την ψυχή του, ας τον αναπαύσει ο Θεός* **3.** γαληνεύω: *κάνε ό,τι σε αναπαύει* (κυρ. στην εκκλησ. γλώσσα)· (μεσοπαθ. **αναπαύομαι**) **4.** διακόπτω προσωρινά κοπιαστική εργασία ή πράξη, για να ξεκουραστώ, ανακτώ δυνάμεις: ~ *στη σκιά ενός δέντρου* ΣΥΝ ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω ΑΝΤ κουράζομαι, κοπιάζω **5.** είμαι ξαπλωμένος και ξεκουράζομαι ή κοιμάμαι: *δεν μπορεί να σας μιλήσει τώρα, αναπαύεται* **6.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ (α) πεθαίνω: *ο γέροντας αναπαύθηκε πριν από δύο χρόνια* (β) (σε ενεστ.) είμαι θαμμένος: *εδώ αναπαύεται η ηγουμένη, που κοιμήθηκε* (δηλ. πέθανε) *πέρυσι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «καταπαύω, σταματώ», < *ἀνα-* + *παύω*].

αναπέμπω ρ. μετβ. {αν-έπεμψα, -απέμφθηκα} **1.** ΝΟΜ στέλνω (θέμα, υπόθεση) σε αρμόδιο ή ανώτερο όργανο ΣΥΝ παραπέμπω **2.** (για αποφάσεις, κρίσεις, θέματα) στέλνω πίσω για επανεξέταση, επειδή διαπιστώνω κατά τον έλεγχο τυπικά σφάλματα, παραλείψεις κ.τ.ό.: *ο πρύτανης ανέπεμψε το θέμα στο Τμήμα προς επανεξέταση* ΣΥΝ επιστρέφω **3.** ΕΚΚΛΗΣ απευθύνω προς τον Θεό: ~ *δοξολογία / δέηση.* — **αναπομπή** [αρχ.] (σημ. 1-2) κ. **ανάπεμψη** (η) (σημ. 3)
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στέλνω ψηλά, προς τα πάνω (σε υψηλότερο τόπο ή επίπεδο εξουσίας)», < *ἀνα-* + *πέμπω*].

> **αναπομπή - ανάπεμψη.** Το **αναπομπή** σημαίνει την παραπομπή ενός θέματος σε άλλο αρμόδιο ή ανώτερο όργανο για να κριθεί, ή στο όργανο από όπου ξεκίνησε, για να επανεξεταστεί (σημ. 1 και 2). Το **ανάπεμψη** χρησιμοποιείται στην εκκλησιαστική γλώσσα για ευχές, ευχαριστίες (σημ. 3).

αναπεπταμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για επιφάνεια εδάφους, θάλασσας κ.λπ.) αυτός που δεν περιορίζεται, που ανοίγεται ελεύθερα· διάπλατος: ~ *πεδιάδα / ορίζοντας* ΣΥΝ ανοικτός **2.** αυτός που έχει ξεδιπλωθεί ή απλωθεί: ~ *σημαία / ιστία / φτερά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἀναπετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω, ξεδιπλώνω» < *ἀνα-* + *πετάννυμι* «ανοίγω, απλώνω», βλ. λ. *πέταλο*].

αναπηδώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναπηδάς .. | αναπήδησα} **1.** πηδώ προς τα πάνω, τινάζομαι πάνω· *η μπάλα αναπήδησε στο πάτωμα* **2.** (για πρόσ.) τινάζομαι προς τα πάνω διακατεχόμενος από έντονο συναίσθημα (έκπληξη, χαρά, φόβο κ.λπ.)· πετιέμαι: *αναπήδησε από χαρά, μόλις αντίκρισε τον ξενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ σκιρτώ, ανασκιρτώ **3.** (για υγρά) εκτινάσσομαι προς τα πάνω με πίεση: *το αίμα αναπηδούσε από την πληγή* ΣΥΝ αναβλύζω. — **αναπήδηση** (η) [αρχ.] κ. **αναπήδημα** (το) [μεσν.].

αναπηρία (η) [αρχ.] {αναπηριών} **1.** η απώλεια (συνήθ. μόνιμη) τής υγείας λόγω βλάβης και διαταραχής, έμφυτης ή επίκτητης, ορισμένων σωματικών, ψυχικών ή πνευματικών λειτουργιών τού οργανισμού· *απαλλάχθηκε από τη στρατιωτική του θητεία λόγω αναπηρίας* || *μερική / ολική / σωματική / διανοητική* (καθυστέρηση) ~ ΑΝΤ. αρτιμέλεια **2.** ***σύνταξη αναπηρίας / επίδομα αναπηρίας*** κοινωνική ασφάλιση τού πολίτη, εφόσον, λόγω σωματικής ή πνευματικής βλάβης, αδυνατεί να ασκήσει ή να συνεχίσει την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος.

ανάπηρος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει σωματική ακεραιότητα (αρτιμέλεια) ή διανοητική ισορροπία και διαύγεια· *το τροχαίο ατύχημα ήταν τόσο σοβαρό, που τον άφησε ~ για όλη του τη ζωή* ΣΥΝ. άτομο με ειδικές ανάγκες, ανήμπορος, σακάτης ΦΡ ***ανάπηρος πολέμου*** αυτός που υπέστη σε πόλεμο σοβαρό τραύμα και απολαύει από την Πολιτεία ιδιαιτέρων τιμητικών διακρίσεων και ευεργετημάτων — **αναπηρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *πηρός* «μη αρτιμελής (χωλός, τυφλός, κ.λπ.)», αγν. ετύμου].

ανάπλαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (κυριολ.) η εκ νέου δημιουργία, ο εξαρχής σχηματισμός: *η ~ των άκρων ενός εντόμου* **2.** (α) ο μετασχηματισμός προς το καλύτερο, η αναμόρφωση: ~ *των κυττάρων* ΣΥΝ αναδημιουργία, βελτίωση (β) ***ανάπλαση δομημένου περιβάλλοντος*** η διαδικασία παρέμβασης σε πόλεις, οικισμούς ή κτηριακά σύνολα με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση τού δομημένου περιβάλλοντος (οικοδομημάτων, κοινόχρηστων εγκαταστάσεων, ακάλυπτων χώρων κ.λπ.) **3.** ΨΥΧΟΛ η επαναφορά στη μνήμη, η αναπαράσταση με τη φαντασία ΣΥΝ ανάκληση, αναπόληση, ανάμνηση.

ανάπλασμα (το) [μτγν.] {αναπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προέρχεται από ανάπλαση

αναπλάσσω [αρχ.] κ. (προφορ.) **αναπλάθω** ρ. μετβ. {ανέπλασα, αναπλάσ-θηκα (κ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** δίνω νέα, συνήθ. βελτιωμένη μορφή, αναμορφώνω: *στο συγγραφικό του έργο έχει αναπλάσει τις αντιλήψεις τής εποχής του* ΣΥΝ αναδημιουργώ, αναμορφώνω **2.** ΨΥΧΟΛ επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπαριστάνω με τη φαντασία μου: *με το μυαλό του ανέπλαθε τις ημέρες τής ευτυχίας* ΣΥΝ ανακαλώ, αναπολώ. — **αναπλασμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω*

αναπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ανάπλαση

αναπλειστηριασμός (ο) [1833] η επανάληψη πλειστηριασμού σε περίπτωση που δεν πληρώσει το πλειστηρίασμα αυτός στον οποίο κατακυρώθηκε κάτι, με έξοδα που βαρύνουν τον ίδιο.

αναπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέπλευσα} **1.** πλέω προς τα πάνω· πλέω αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού, καναλιού, θάλασσας κ.λπ. ή προς την κατεύθυνση των ανέμων **2.** βγαίνω στα ανοιχτά τής θάλασσας, ανοίγω πανιά ΣΥΝ σαλπάρω, αποπλέω, εκπλέω ΑΝΤ καταπλέω, εισπλέω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*

αναπληρωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προορίζεται να καλύψει συγκεκριμένο κενό, ώστε να υπάρχει πληρότητα σε ένα σύνολο· *κάθε συμβούλιο περιλαμβάνει και ~ μέλη, για την περίπτωση απουσίας τακτικών μελών* || *οι ~ παίκτες μιας ομάδας* ΣΥΝ επικουρικός, συμπληρωματικός **2.** ΒΙΟΛ ***αναπληρωματικά είδη*** συγγενικά είδη φυτών ή ζώων, που ζουν υπό ανάλογες οικολογικές συνθήκες σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές **3.** ΓΛΩΣΣ ***αναπληρωματική έκταση*** η αντέκταση (βλ.λ.). Επίσης (σπάν.) **αναπληρωτικός** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναπλήρωμα* < *ἀναπληρῶ*].

αναπληρώνω ρ. μετβ. {αναπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω (κενό που δημιουργήθηκε), ώστε να επανέλθει η κανονική κατάσταση, η πληρότητα: *πρέπει ν' αναπληρώσουμε τον χαμένο χρόνο* **2.** παίρνω τη θέση (κάποιου) προσωρινά ή οριστικά· *κανένας υποψήφιος δεν μπόρεσε να αναπληρώσει το κενό τού εκλιπόντος αρχηγού* ΣΥΝ αντικαθιστώ, υποκαθιστώ. — **αναπλήρωμα** (το) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναπληρῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *πληρῶ*].

αναπλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συμπλήρωση αυτού που λείπει ή χάθηκε ή που έχει πάψει να λειτουργεί σωστά: *οι φοιτητές ζήτησαν την ~ των χαμένων διδακτικών ωρών* **2.** (για πρόσ.) η προσωρινή ή οριστική κάλυψη κενού (που αφήνει κάποιος με την απουσία του, τον θάνατό του κ.λπ.): *προσελήφθη έκτακτος υπάλληλος για την ~ μονίμου που αρρώστησε βαριά* **3.** ΨΥΧΟΛ ασύνειδη εσωτερική στροφή προς δραστηριότητες και επιτεύξεις που προβάλλουν και ικανοποιούν την προσωπικότητα ενός ατόμου, για την αποκατάσταση τής ψυχικής ισορροπίας του που διαταράχθηκε από κάποια πραγματική ή φανταστική ψυχοσωματική ή ηθική μειονεξία. — **αναπληρώσιμος, -η, -ο** [1893].

αναπληρωτής (ο) [1833], **αναπληρώτρια** (η) {αναπληρωτριών} **1.** πρόσωπο που αντικαθιστά κάποιον περιστασιακά: *επειδή δεν μπόρεσε να παραστεί ο ίδιος στη σύσκεψη, έστειλε εμένα ως ~ του* **2.** πρόσωπο που προορίζεται να καλύπτει προσωρινά κενή θέση ~ *δικαστής / ένορκος / διευθυντής / δάσκαλος* ΦΡ (α) (ειδικότ.) ***αναπληρωτής καθηγητής*** (i) (στη μέση εκπαίδευση) ο μη μόνιμα διορισμένος καθηγητής που καλύπτει για ορισμένο χρόνο το κενό οργανικής θέσης που δεν έχει πληρωθεί (ii) (στην ανώτατη εκπαίδευση) μέλος τού διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., που βρίσκεται στην αμέσως κατώτερη βαθμίδα από αυτή τού καθηγητή (β) ***αναπληρωτής υπουργός*** υπουργός με καθήκοντα αναπληρώσεως τού υπουργού και συγκεκριμένες αρμοδιότητες που διαφέρουν εκείνων τού υφυπουργού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*

Ανάπλι (το) {Αναπλιού} (λαϊκ.) το Ναύπλιο (βλ.λ.). — **Αναπλιώτης** (ο), **Αναπλιώτισσα** (η), **αναπλιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* πρόθεμ. + *Ναύπλι(ον)* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος [fpl]). Βλ. κ. *Ναύπλιο*].

ανάπλους (ο) [αρχ.] **1.** ο πλους αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού ή προς τη διεύθυνση των ανέμων: *ο ~ τού Νείλου* **2.** ο απόπλους (βλ.λ.) ΑΝΤ κατάπλους.

αναπλωρίζω κ. **αναπρωρίζω** ρ. αμετβ. {αναπλώρισα} (για πλοίο) παίρνω τέτοια θέση, ώστε η πλώρη να είναι αντίθετη προς την κατεύθυνση τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνα-* + *πλωρίζω* < *πλώρη*].

ανάπλωρος, -η, -ο κ. **ανάπρωρος** (πλοίο) που έχει την πλώρη στραμμένη αντίθετα στον άνεμο ΑΝΤ ανάπρυμος — **ανάπλωρα** κ. **ανάπρωρα** επίρρ.

αναπνευστήρας (ο) [1879] **1.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παροχή οξυγόνου ή για τη δημιουργία τεχνητής αναπνοής (όπου δεν είναι δυνατή η φυσική αναπνοή ή ο φυσικός αέρας μπορεί να προκαλέσει μόλυνση) *ο άρρωστος αναπνέει με ~* **2.** (για καταδύσεις) σωλήνας τού οποίου η μία άκρη επικοινωνεί με το στόμα και η άλλη με τον αέρα έξω από τη θάλασσα (ποταμό κ.λπ.), επιτρέποντας στον δύτη ή τον κολυμβητή να αναπνέει κάτω από το νερό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. respirateur].

αναπνευστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής αναπνοής ή είναι κατάλληλος για αυτήν· ~ *συσκευή / σύστημα* **2.** ΑΝΑΤ (α) ***αναπνευστικό σύστημα*** το σύνολο των οργάνων κάθε ζωντανού οργανισμού, που ρυθμίζουν τη λειτουργία τής αναπνοής (πνεύμονες, βρόγχοι, τραχεία κ.λπ.) (β) ***αναπνευστικές κινήσεις*** οι κινήσεις τού θώρακα και τού διαφράγματος, με τις οποίες αυξάνεται ο όγκος των πνευμόνων κατά την εισπνοή και ελαττώνεται κατά την εκπνοή (γ) ***αναπνευστική οδός*** καθένα από τα σωληνοειδή όργανα, διά των οποίων διέρχεται ο αέρας κατά την αναπνοή.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναπνέω*. Οι ανατομικοί όρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ.

αναπνευστικό σύστημα (γαλλ. système respiratoire), *αναπνευστική συσκευή* (γαλλ. appareil respiratoire), *αναπνευστικές κινήσεις* (γαλλ mouvements respiratoires) κ ά.].

αναπνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάπνευσα κ (λόγ.) ανέπνευσα} ♦ **1.** (μετβ.) εισπνέω και εκπνέω (αέρα): ~ *φρέσκο / καθαρό αέρα* || ~ *καυσαέριο / αμμωνία* ♦ (αμετβ) **2.** εισπνέω και εκπνέω αέρα: ~ *βαθιά / με δυσκολία* ΣΥΝ ανασαίνω, παίρνω ανάσα/αναπνοή ΑΝΤ πνίγομαι, ασφυκτιώ, ασθμαίνω· (μτφ.) **3.** υπάρχω, βρίσκομαι στη ζωή· *όσο ~, θ' αγωνίζομαι για τη δικαίωσή μου* ΣΥΝ ζω **4.** (συνήθ. στον αόρ. **ανάπνευσα**) απαλλάσσομαι από έγνοιες, ψυχολογικά βάρη· ανακουφίζομαι *ξεχρεώσαμε το σπίτι κι αναπνεύσαμε λίγο* ΣΥΝ ανασαίνω, ξαλαφρώνω. ησυχάζω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *πνέω*]

αναπνοή (η) **1.** (α) ΦΥΣΙΟΛ το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα την οξείδωση από το οξυγόνο οργανικών ενώσεων, όπως η γλυκόζη, με σκοπό την παραγωγή τής απαραίτητης ενέργειας για τη λειτουργία τού κυττάρου (β) ΒΙΟΛ **δερματική αναπνοή** η αναπνοή που επιτελείται στο εσωτερικό τού σώματος των οργανισμών με άμεση διάχυση τού οξυγόνου τού περιβάλλοντος μέσω των κυττάρων τού δέρματος ΣΥΝ άδηλη αναπνοή (γ) **τεχνητή αναπνοή** αναπνοή που προκαλείται στον πάσχοντα με διάφορες τεχνικές (με εκπνοή στο στόμα του –πβ. *φιλί τής ζωής*, λ *φιλί*- ή με τη χρησιμοποίηση κατάλληλων συσκευών) **2.** η αναπνοή ως βασικό στοιχείο τής ζωής ΦΡ (α) **παίρνω αναπνοή** (i) εισπνέω ποσότητα αέρα, αναπνέω (ii) (μτφ) διακόπτω για λίγο την εργασία μου, για να ξεκουραστώ: *Πάρε μια αναπνοή! Θα πάθεις τίποτα από την πολλή δουλειά!* (β) **βαστώ / κρατώ την αναπνοή μου** (i) σταματώ για λίγο να αναπνέω: *μπορώ να κρατήσω την αναπνοή μου κάτω από το νερό μέχρι δύο λεπτά* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να δω ή να ακούσω με αγωνία κάτι εντυπωσιακό: *οι θεατές κράτησαν την αναπνοή τους, όταν άρχισε ο ακροβάτης να εκτελεί το πιο επικίνδυνο νούμερο* (γ) **μου πιάνεται / κόβεται η αναπνοή** σταματά η αναπνοή μου από παθολογική αιτία, κοπιαστική πράξη, τρόμο ή έκπληξη: *έτσι απότομα όπως μπήκε μέσα, μου κόπηκε η αναπνοή* (δ) **σε απόσταση αναπνοής** πολύ κοντά, σε ελάχιστη απόσταση: *ο λόχος προχώρησε αρκετά, ώσπου βρέθηκε ~ από τα εχθρικά χαρακώματα* **3.** (ειδικότ.) η εισπνοή: *ο γιατρός είπε στον ασθενή να πάρει μια βαθιά ~* **4.** (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέεται: *δύσοσμη / δυσάρεστη / καθαρή ~* **5.** (συνεκδ.) ο χρόνος που απαιτείται για μια αναπνοή, η στιγμή: *το παιδάκι είπε το ποίημά του με μία ~* ΣΥΝ ανάσα **6.** ΜΟΥΣ το σημείο όπου πρέπει να αναπνεύσει ο τραγουδιστής ή ο εκτελεστής πνευστού οργάνου.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «φύσημα, πνοή», < *ἀναπνέω*. Ορισμένοι επιστημ. όρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια. λ χ. *τεχνητή αναπνοή* (< αγγλ. artificial respiration), *δερματική αναπνοή* (< αγγλ. skin respiration) κ.ά.].

> **αναπνοή - ανάσα.** Και οι δύο είναι γενικής σημασίας λέξεις, τού προφορικού-ποιητικού λόγου η **ανάσα**, περισσότερο τεχνική η **αναπνοή**. Αναφέρονται και οι δύο αδιακρίτως τόσο στην είσοδο όσο και στην έξοδο τού αέρα από τους πνεύμονες, που με τεχνικότερους όρους χαρακτηρίζονται αντιστοίχως ως **εισ-πνοή** και **εκπνοή**.

ανάποδα επίρρ. **1.** με αντίθετη φορά, αντίστροφα: *οδηγούσε στη λεωφόρο ~* || *καθόταν στο άλογο ~* ΣΥΝ από την ανάποδη· ΦΡ (α) **μου έρχονται (όλα) ανάποδα** παθαίνω ατυχίες (β) **παίρνω (κάτι) ανάποδα** παρεξηγώ (κάτι), το παρερμηνεύω: *θα σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις ανάποδα. δεν μου αρέσει το φόρεμά σου* (γ) **κρεμάω (κάποιον) ανάποδα** (i) κρεμάω κάποιον από τα πόδια, ώστε να κρέμεται με το κεφάλι προς τα κάτω (ii) εμφατ. ως απειλή. *αν το ξανακάνεις, θα σε κρεμάσω ανάποδα!* (δ) **ξύπνησε ανάποδα** για κάποιον που έχει νεύρα νωρίς το πρωί. που είναι κακοδιάθετος και απότομος προς τους άλλους *Τι έπαθε αυτός; Ανάποδα ξύπνησε σήμερα και φωνάζει έτσι;* **2.** (για ρούχο) από την εσωτερική πλευρά: *φόρεσε τις κάλτσες ~* ΑΝΤ από την καλή **3.** με αντικανονικό και ανορθόδοξο τρόπο: *ενεργεί πάντοτε ~ και την παθαίνει* ΑΝΤ. σωστά, κανονικά.
[ΕΤΥΜ μεσν < φρ. *ἀνὰ πόδα*].

αναπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποδεικνύεται ή που δεν έχει αποδειχθεί: *υποστηρίζει τη γνώμη του με ~ ισχυρισμούς. γι' αυτό δεν πείθει κανέναν* || *~ κατηγορία / ενοχή* ΣΥΝ ατεκμηρίωτος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ αποδεδειγμένος, τεκμηριωμένος

ανάποδη (η) **1.** η αντίθετη όψη ή πλευρά από την κανονική: *φοράει τις κάλτσες του από την ~* ΦΡ (α) **παίρνω (κάτι) από την ανάποδη** παρεξηγώ. παρερμηνεύω (κάτι) (β) **απ' την καλή κι απ' την ανάποδη** και από τη θετική και από την αρνητική πλευρά: *του τα είπα ~* (γ) **ξέρω / γνωρίζω / μαθαίνω (κάποιον) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη** αποκτώ γνώση τού χαρακτήρα (κάποιου) από όλες τις πλευρές του **2.** (συνεκδ) χαστούκι που δίνεται με την πίσω πλευρά τής παλάμης *δίνω / ρίχνω / τρώω ~*.

αναποδιά (η) **1.** η εξέλιξη υποθέσεως ή καταστάσεως αντίθετα προς την προσδοκία ή την επιθυμία κάποιου· *ποτέ δεν γίνονται όλα όπως τα θέλουμε· συχνά τυχαίνουν και αναποδιές* ΣΥΝ ατυχία, κακοτυχία **2.** η ιδιοτροπία τού χαρακτήρα, η κακή συμπεριφορά *νομίζει ότι θ' ανεχόμαστε για πολύ ακόμη τις ~ του,* ΣΥΝ παραξενιά, δυστροπία.

αναποδιάζω ρ. αμετβ {αναποδιασμένος} αποκτώ παραξενιές και ιδιοτροπίες, γίνομαι δύστροπος: *όσο μεγαλώνει στην ηλικία, τόσο αναποδιάζει*

αναποδιάρης, -α, -ικο δύστροπος, παράξενος, στριμμένος. που προκαλεί προβλήματα, αναποδιές ΣΥΝ στραβόξυλο

αναποδογυρίζω ρ. μετβ κ. αμετβ {αναποδογύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γυρίζω (κάτι) ανάποδα, δηλ την πάνω επιφάνεια προς τα κάτω: *ο μαραγκός αναποδογύρισε το τραπέζι, για ν' αντικαταστήσει το σπασμένο πόδι* ΣΥΝ αναστρέφω ΑΝΤ ορθώνω, στήνω όρθιο **2.** προκαλώ αταξία και αναστάτωση, τα κάνω άνω-κάτω· *οι κλέφτες αναποδογύρισαν όλο το σπίτι χωρίς να βρουν τίποτα κι έφυγαν* ♦ **3.** (αμετβ) γυρίζω ανάποδα, ανατρέπομαι: *από τη μεγάλη θαλασσοταραχή η βάρκα αναποδογύρισε.* — **αναποδογύρισμα** (το)

ανάποδος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε αντίθετη κατεύθυνση: *~ στροφές / κινήσεις* ΦΡ (αργκό) **παίρνω ανάποδες** θυμώνω πάρα πολύ **2.** αυτός που είναι αντίθετος προς την επιθυμία ή τις προβλέψεις κάποιου: *Πολύ ~ η σημερινή μέρα! Βρέθηκα από το ένα εμπόδιο στο άλλο* ΣΥΝ αντίξοος, δυσμενής ΑΝΤ ευνοϊκός **3.** (για πρόσ) αυτός που έχει χαρακτήρα στρυφνό και δύστροπο, που δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του με τους άλλους: *Είναι πολύ ~ άνθρωπος! Ό,τι και να του πεις το παίρνει στραβά* ΣΥΝ ιδιότροπος, δύσκολος, στριμμένος, (εκφραστ.) στραβόξυλο **4.** μη πρόσφορος για χρήση, άβολος: *Τι ~ εργαλείο! Δεν μπορώ να κάνω τη δουλειά μου!* ΣΥΝ δύσχρηστος **5. ανάποδη** (η) βλ.λ. — **ανάποδα** επίρρ (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀνα-* + *-ποδος* < *πόδι*].

αναπόδραστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, που τον επιβάλλουν οι περιστάσεις· αναπόφευκτος· *~ συνέπεια* ΣΥΝ αναπότρεπτος, άφευκτος, επιβεβλημένος. — **αναπόδραστα / αναποδράστως** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *ἀποδιδράσκω*].

αναποκατάστατος, -η, -ο [1833] αυτός που δεν έχει αποκατασταθεί.

αναπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου, γεγονότος, περιόδου), συνήθ με νοσταλγία και ευχαρίστηση: *παραδόθηκε στην ~ των παιδικών του χρόνων* ΣΥΝ ανάμνηση, αναλογισμός

αναπολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν απολογήθηκε, χωρίς να απολογηθεί: *δεν επιτρέπεται να καταδικαστεί ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ. «αδικαιολόγητος. ασυγχώρητος», < *ἀν-* στερητ + *ἀπολογοῦμαι*].

αναπολώ ρ. μετβ. {αναπολείς... | αναπόλησα} επαναφέρω στη μνήμη μου, συνήθ νοσταλγικά (πρόσωπα. γεγονότα, περίοδο από το παρελθόν) *αναπολούσε τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ αναθυμούμαι, αναλογίζομαι, ανακαλώ στη μνήμη μου, νοσταλγώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναπολῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *πολῶ* «αναστρέφω», που συνδ. με το ρ. *πέλω* (βλ. λ. *πόλος*). Η αρχική σημ. τής λ ήταν «οργώνω, αναστρέφω το χώμα» από τη συνεχή επανάληψη αυτής τής πράξεως η λ. δήλωσε και την ανάκληση, την επαναφορά στη μνήμη].

αναπομπή (η) → αναπέμπω

αναπόσπαστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να αποσπαστεί, να αποκολληθεί *η Μακεδονία αποτελεί ~ τμήμα τής Ελλάδας* **2.** απολύτως αναγκαίος για την επίτευξη πληρότητας *θεωρώ την οικογένειά μου ~ κομμάτι τού εαυτού μου.* — **αναπόσπαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀποσπῶ*].

αναποτελεσματικός, -ή, -ό αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα, όφελος. *τα τελευταία κυβερνητικά μέτρα αποδείχθηκαν ~, αφού η φοροδιαφυγή συνεχίζεται* ΣΥΝ ατελέσφορος ΑΝΤ αποτελεσματικός. — **αναποτελεσματικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inefficace].

αναπότρεπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει· αναπόφευκτος ΣΥΝ αναπόδραστος **2. αναπότρεπτο** (το) αυτό που θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα, το πεπρωμένο ο θάνατος ΣΥΝ μοιραίο — **αναπότρεπτα** επίρρ

αναποφάσιστος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που δεν έχει πάρει απόφαση (για κάτι): (κ. ως ουσ.) *λίγες μέρες πριν από τις εκλογές υπάρχουν ακόμη πολλοί ~* ΑΝΤ αποφασισμένος **2.** αυτός που δεν έχει τη δύναμη να παίρνει οριστικές αποφάσεις. *είναι από τον χαρακτήρα του ~ και ταλαιπωρεί και τον εαυτό του και τους άλλους* -- **αναποφάσιστα** επίρρ., **αναποφασιστικότητα** (η) [1877]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indécis].

αναπόφευκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, αναπότρεπτος *η μακροχρόνια έχθρα των δύο κρατών έκανε τον πόλεμο ~* ΣΥΝ. αναπόδραστος, μοιραίος. — **αναπόφευκτα / αναποφεύκτως** επίρρ

αναποφλοίωτος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν έχει αποφλοιωθεί: *~ ρύζι.*

αναπροσανατολισμός (ο) ο προσανατολισμός προς νέα κατεύθυνση, η αλλαγή πορείας· η υιοθέτηση νέων στόχων και κατευθύνσεων: *ο ~ τής εξωτερικής πολιτικής* — **αναπροσανατολίζω** ρ
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reorientation].

αναπροσαρμογή (η) η προσαρμογή σε νέα δεδομένα: *~ μισθών και συντάξεων με βάση τον πληθωρισμό* || *Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (Α.Τ.Α.)* || *η πολιτική τής κυβέρνησης χρειάζεται ~ σύμφωνα με τις εξελίξεις στην περιοχή μας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readjustment]

αναπροσαρμόζω ρ. μετβ {αναπροσάρμοσ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} προσαρμόζω (κάτι) σε νέα δεδομένα: *μετά τις νέες αυξήσεις στις τιμές, οι μισθοί πρέπει να αναπροσαρμοστούν.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readjust].

αναπροσδιορίζω ρ. μετβ {αναπροσδιόρισ-α, -τηκα, -μένος} προσδιορίζω εκ νέου: *η κυβέρνηση θα αναπροσδιορίσει τη στάση της στο θέμα τής ευρωπαϊκής διεύρυνσης.* — **αναπροσδιορισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ redefine]

ανάπρυμος, -η, -ο (για πλοίο) αυτό που έχει στραμμένη την πρύμνη στον άνεμο ή στο αντίθετο θαλάσσιο ρεύμα ΣΥΝ κατάπρυμος

ανάπρωρος, -η, -ο → ανάπλωρος

αναπτερώνω ρ. μετβ. {αναπτέρω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ηθικά· *τα ευχάριστα νέα με αναπτέρωσαν ηθικά* || *~ το ηθικό / το φρόνημα* ΑΝΤ αποθαρρύνω. — **αναπτέρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀναπτερῶ (-όω) < ἀνα- + πτερῶ < πτερόν*].

αναπτήρας (ο) [1898] συσκευή τσέπης, που παράγει φλόγα κυρ για να ανάβει κανείς διάφορα παρασκευάσματα καπνίσματος, τσιγάρα, πούρα, πίπα κ.λπ. — (υποκ.) **αναπτηράκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ lighter].

ανάπτυγμα (το) [1896] {αναπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκταση, η εκδίπλωση *το ~ μιας γενικής έννοιας καλύπτει όλες τις επιμέρους έννοιες* ΑΝΤ σύμπτυγμα, σύμπτυξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πτυχή*.

αναπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανάπτυξη (η) {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η εκδίπλωση, το άπλωμα στον χώρο: *η ~ των μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ σύμπτυξη **2.** η αύξηση των διαστάσεων στο πλαίσιο τής ωρίμασης, η πορεία προς την ωρίμαση: *κατά κανόνα η ~ τού ανθρώπινου σώματος ολοκληρώνεται με το τέλος τής εφηβείας* || *~ των μελών / λειτουργιών / τής νοημοσύνης* || *~ των φυτών / των ζώων* || *γνωστική / ψυχοκοινωνική / πρόωρη ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) μέστωμα **3.** (συνεκδ.) η περίοδος τής ηλικίας (παιδικής, εφηβικής), κατά την οποία συντελείται η ανάπτυξη *να τρως καλά, γιατί είσαι ακόμη (πάνω) στην ~ σου!* **4.** η αναλυτική παρουσίαση (προφορική ή γραπτή) ενός ζητήματος: *η ~ τού θέματος δεν κάλυψε όλες τις πτυχές τού ζητήματος* ΣΥΝ πραγμάτευση, έκθεση **5.** (για αφηρ έννοιες) η πρόοδος (θεωρούμενη ως αύξηση σε δύναμη, παραγωγή, ταχύτητα, ποιότητα κ λπ.): *η εποχή μας χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία ~ τής τεχνολογίας* || *επιστημονική / καλλιτεχνική / πολιτιστική ~* ΣΥΝ εξέλιξη, άνθηση, ακμή **6.** (ειδικότ.) (α) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συνιστούν διαδικασία μετάβασης μιας κοινωνίας από μια φάση ωριμότητας σε κάποια άλλη, κατά τεκμήριο ανώτερη, οι οποίες εμπεριέχουν την τροποποίηση των κοινωνικών στάσεων, την πρόοδο των γνώσεων, τη βελτίωση τής επαγγελματικής εξειδίκευσης, τη βιομηχανική και ψηφιακή τεχνογνωσία κ λπ (β) ΟΙΚΟΝ η βελτίωση των οικονομικών δεικτών (μιας χώρας) με βασικό στοιχείο την αύξηση τής παραγωγής *παραμένει σχεδόν άλυτο πρόβλημα το πώς θα επιτευχθεί η ~ των χωρών τού Τρίτου Κόσμου* || *εθνική ~* || *τράπεζες αναπτύξεως*· ΦΡ ***περιφερειακή ανάπτυξη*** μορφή οικονομικής αποκέντρωσης με προσπάθεια εξαλείψεως των οικονομικών κυρ ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας και ενίσχυση τής οικονομικής εξέλιξης τής περιφέρειας **7.** ΓΛΩΣΣ η εμφάνιση ενός φθόγγου κατά την εκφώνηση τής λέξης, συνήθ. για διευκόλυνση τής προφοράς ή χάριν ευφωνίας (πρβλ. το διαλεκτ *τιμήμα* αντί *τμήμα* που ακούγεται και ευρύτερα κ.ά.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάπτυξις* «άνοιγμα, ξεδίπλωμα» < *ἀναπτύσσω* Οι σημερινές σημ είναι αποδ τού γαλλ. développement].

> **ανάπτυξη φωνήεντος / συμφώνου.** Η ανάπτυξη στην αρχή ή στο μέσο τής λέξης φωνήεντος ή, σπανιότερα, συμφώνου αποτελεί γνωστό φαινόμενο τής Ελληνικής Τα πελοποννησιακά (διαλεκτικά) *τιμήμα* (= τμήμα), *σταθιμός* (= *σταθμός*), *καπινός* (= *καπνός*) προέρχονται από ανάπτυξη φωνήεντος ανάμεσα στα δυσπρόφερτα συμπλέγματα -*τμ*-, -*θμ*- και -*πν*-, που δεν διαφέρουν πολύ από τα αρχαία *Ἑρεμῆς* (= *Ἑρμῆς*) και *Γοργοῦς* (= *Γοργοῦς*). Και ενώ στο *τιμήμα* = *τμήμα* υπάρχει συγχρονικά η αίσθηση τής ανάπτυξης, σε άλλες λέξεις το φωνήεν που αναπτύσσεται χάνεται στα βάθη τής ετυμολογικής προέλευσης τής λέξης α-*γκινάρα* (< αρχ. *κινάρα*), *γ-ου-δί* (< *γδι* < *ἰγδίον* < αρχ. *ἴγδις*), *γ-ου-ρούνι* (< *γουρούνα* < *γρούνα* < αρχ. *γρώνη*), *Πατινιώτης* (< *Πάτινος* < *Πάτνος* < *Πάτμος*) κ τ ό. Φαίνεται ότι η Ελληνική ήδη στο ξεκίνημά της ευνόησε την ανάπτυξη φωνηέντων, ιδ στην αρχή τής λέξης, εκεί όπου οι αδελφές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες είχαν σύμφωνο *ἐ-ρυθρός* έναντι σανσκρ rudhiras, λατ ruber, γαλλ. rouge, αγγλ. red *ἀ-στήρ / ἄ-στρον* έναντι λατ. stella (< ster-na), αγγλ star, γερμ Stern· *ἐ-λεύθερος* έναντι λατ liber, σανσκρ rōdhati «ανεβαίνει» *ἀ-νεψιός*, λατ nepos, -otis, σανσκρ. napat κ λπ Με τον τρόπο αυτόν αυξήθηκαν τα φωνηεντικά ακούσματα τής Ελληνικής, δηλ. η μουσικότητά της.

αναπτυξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάπτυξη, που συντελεί σε αυτήν: *~ πολιτική / μέτρα / στόχοι* || *η χώρα βρίσκεται σε ~ τροχιά* (σε πορεία που οδηγεί στην ανάπτυξη τής οικονομίας) ΑΝΤ αντιαναπτυξιακός — **αναπτυξιακ-ά / -ώς** επίρρ.

αναπτύσσω ρ. μετβ. {αν-έπτυξα, -απτύχθηκα, -απτυγμένος κ. (λόγ.) -επτυγμένος} **1.** αυξάνω σε ποιότητα ή ποσότητα: *~ το σώμα / το πνεύμα / τις δυνάμεις* **2.** (μτφ.) φέρνω κάτι (ιδιότητα, ταλέντο κ.λπ) σε υψηλό επίπεδο (με κατάλληλη προσπάθεια, φροντίδα κ.λπ.): *έχει αναπτύξει την ικανότητα να σκέφτεται και ν' απαντά γρήγορα* ΣΥΝ καλλιεργώ, εξελίσσω **3.** (α) ασχολούμαι με κάτι συστηματικά: *αναπτύσσει σημαντική κοινωνική δράση* (β) σχεδιάζω και εφαρμόζω (κάτι): *η κυβέρνηση έχει αναπτύξει συγκεκριμένη στεγαστική πολιτική* (γ) επινοώ και εξελίσσω: *οι Γερμανοί έχουν αναπτύξει νέες τεχνικές στην αυτοκινητοβιομηχανία* ΣΥΝ εξευρίσκω **4.** αρχίζω να έχω, υπό *ορισμένες συνθήκες τα άτομα αυτά αναπτύσσουν αντικοινωνική συμπεριφορά* || *πρέπει να αναπτύξουμε σχέσεις καλής γειτονίας με τις όμορες χώρες* **5.** εκθέτω αναλυτικά. *ανέπτυξε τα επιχειρήματά του με χαρακτηριστική διαύγεια και άνεση* || *~ μια άποψη* ΣΥΝ διεξέρχομαι, πραγματεύομαι **6.** ΣΤΡΑΤ παρατάσσω σε ανοικτή διάταξη, απλώνω στον χώρο: *οι άνδρες αναπτύχθηκαν κατά μήκος τού ποταμού σε διάταξη μάχης*· (μεσοπαθ. **αναπτύσσομαι**) **7.** ακολουθώ πορεία εξέλιξης, αυξάνομαι και βελτιώνομαι *η Ενωμένη Ευρώπη αναπτύσσεται σε μεγάλη οικονομικοπολιτική δύναμη* || *είναι παράδειγμα παιδιού που αναπτύσσεται σωστά με την κατάλληλη φροντίδα των γονιών του* ΦΡ (α) **ανεπτυγμένες χώρες** χώρες που έχουν πετύχει ικανοποιητικό βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, οι πλούσιες χώρες με ικανοποιητική βιομηχανική υποδομή ΣΥΝ προηγμένες χώρες (β) ***αναπτυσσόμενες χώρες*** χώρες που στερούνται αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης, ασθενείς οικονομικά χώρες **8.** αρχίζω να υπάρχω και να εξελίσσομαι: *στη χώρα αυτή αναπτύχθηκε ένα σημαντικό οικολογικό κίνημα* **9.** ΟΙΚΟΝ εξελίσσομαι οικονομικά, βελτιώνεται η οικονομία μου: *η χώρα μας αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς* (βλ. λ. *ανάπτυξη*, σημ 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή, ελεύθερος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ξετυλίγω, ανοίγω», < *ἀνα- + πτύσσω* «διπλώνω». Ορισμένες σύγχρονες σημ. είναι απόδ τού γαλλ. développer Οι οικονομικοί όροι *ανεπτυγμένος – αναπτυσσόμενος – υπανάπτυκτος* αποτελούν απόδ των αγγλ. developed – developing – underdeveloped]

> **ανεπτυγμένος – αναπτυσσόμενος – υπανάπτυκτος.** Νεότερες λέξεις τής οικονομικής ορολογίας, που αναφέρονται στην οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων χωρών Σε αντίθεση, αρχικά, προς τις **ανεπτυγμένες** οικονομικά χώρες, πλάστηκε ο όρος **υπανάπτυκτες**, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για χώρες τού Τρίτου Κόσμου Βαθμηδόν, επειδή ο όρος προσέλαβε ευρύτερο –και μάλιστα μειωτικό - πολιτισμικό και κοινωνικό περιεχόμενο, άρχισε να αντικαθίσταται άλλοτε από το **ανανάπτυκτες** και άλλοτε από το δυναμικό (και ανώδυνο σημασιολογικά) **αναπτυσσόμενες χώρες**, ο οποίος και τελικά επικράτησε. Έτσι ο όρος *υπανάπτυκτες χώρες* χρησιμοποιείται σπανιότερα, για ακραίες περιπτώσεις.

αναπωμαστήρας (ο) [1870] το εκπώμαστρον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. debouchoir]

Ανάργυρος (ο) {-ου κ -ύρου} **1.** καθένας από τους Αγίους Αναργύρους (συνήθ Κοσμά και Δαμιανό, αλλά και τους Κύρο και Ιωάννη, Λεόντιο, Άνθιμο και Ευπρέπιο), οι οποίοι ως γιατροί θεράπευαν χωρίς να παίρνουν χρήματα *μονή των Αγίων Αναργύρων* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργύρης**.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν < αρχ *ἀνάργυρος* «χωρίς χρήματα» < *ἀν-* στερητ. + *ἄργυρος*, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

άναρθρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αρθρωθεί κατάλληλα, ώστε να προσλαμβάνεται και να γίνεται κατανοητός· *έβγαζε ~ κραυγές από τον πόνο* • **2.** ΓΛΩΣΣ ο εκφερόμενος χωρίς οριστικό άρθρο: *στη φράση «τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν» το ~ απαρέμφατο «φιλοσοφεῖν» χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο* — **άναρθρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἄρθρον* «μέλος σώματος»]

ανάρια επίρρ [μεσν.] (λαϊκότ) **1.** (συνήθ με επανάληψη) κατ' αραιά χρονικά διαστήματα. *~-~ έρχεται να δει και τους γονιούς του, σαν το θυμηθεί!* ΣΥΝ αραιά (και πού), κάπου-κάπου, μια στις τόσες ΑΝΤ συχνά (πυκνά) ΦΡ (παροιμ.) ***ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμάδα*** η αναμονή αυξάνει τη λαχτάρα, με αποτέλεσμα, όταν συμβεί το αναμενόμενο, να προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη ευχαρίστηση (βλ. κ. λ *αλάργα*) **2.** σε αρκετή απόσταση, συνήθ. για τη σπορά ΑΝΤ πυκνά, κοντά-κοντά **3.** με αραιή σύσταση ή ύφανση: *θέλει τέχνη στον αργαλειό να υφαίνεις ~ το πανί, για να 'ναι ανάλαφρο και λεπτό*

αναριθμητισμός (ο) η λανθασμένη αναγραφή ενός αριθμού λόγω παραβιάσεως τής ορθής σειράς των ψηφίων του, το αντίστοιχο τού αναγραμματισμού (βλ λ) για τους αριθμούς: *λόγω αναριθμητισμού το 174 έγινε 714*.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *αριθμός*, κατ' αναλογίαν προς το *αναγραμματισμός* και παρασυσχετισμό προς το *αναρίθμητος*].

αναρίθμητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται σε τόσο μεγάλο πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί· *~ προβλήματα / βλάβες / άνθρωποι* ΣΥΝ αμέτρητος, άπειρος ΑΝΤ ολιγάριθμος, ευάριθμος — **αναρίθμητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

ανάριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε αραιά διαστήματα. *~ σπίτια ενός χωριού* ΑΝΤ πυκνός **2.** αραιός κατά τη σύσταση ή ύφανση *~ ύφασμα λεπτό και σχεδόν διαφανές!* ΣΥΝ αγανός ΑΝΤ πυκνός, κρουστός **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται σε αραιά χρονικά διαστήματα. *οι πρώτες ~ ντουφεκιές πύκνωσαν κατά το βράδυ*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀν-* στερητ + *-άριος* (με συνίζηση) < *ἀραιός*]

αναρμόδιος, -α, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει αρμοδιότητα, εξουσιοδότηση (για κάτι) *η υπηρεσία μας είναι ~ για το θέμα που σας απασχολεί* ΑΝΤ αρμόδιος **2.** (γενικότ) αυτός που λόγω ακαταλληλότητας στερείται τού δικαιώματος να εκφέρει άποψη για κάτι *εσύ μην ανακατεύεσαι είσαι εντελώς ~ να κρίνεις τέτοια θέματα* ΣΥΝ (οικ.) άσχετος — **αναρμόδια / αναρμοδίως** [μτγν] επίρρ , **αναρμοδιότητα** (η) [1809].

ανάρμοστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν αρμόζει, δεν ταιριάζει, είναι ακατάλληλος (για κάτι/κάποιον) *εκφράζεται συχνά με ύβρεις και λόγια ανάρμοστα για σοβαρό άνθρωπο* ΣΥΝ αταίριαστος ΑΝΤ (λόγ.) αρμόζων, πρέπων, προσήκων **2.** (συνήθ ειδικότ) αυτός που δεν συμφωνεί με τα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα: *~ συμπεριφορά / εμφάνιση* ΣΥΝ απρεπής, ανοίκειος, απαράδεκτος ΑΝΤ αρμόζων, προσήκων — **ανάρμοστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἁρμοστός < ἁρμόζω*].

ανάρπαστος, -η, -ο (συνήθ. για εμπορεύματα) αυτός που εξαφανίζεται γρήγορα (από καταστήματα, ράφια, αγορά κ λπ) λόγω μεγάλης ζήτησης *γίνομαι ~* || *το νέο τεύχος τού περιοδικού έγινε ~, πριν καλά-καλά κυκλοφορήσει* ΣΥΝ περιζήτητος ΑΝΤ αζήτητος, απούλητος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναρπάζω* «αρπάζω βίαια, κυριεύω» < *ἀν(α)- + ἁρπάζω*].

ανάρπαστος – περιζήτητος. Οι δύο λέξεις συμπίπτουν στη δήλωση τού «επιθυμητός, αρεστός». Περαιτέρω, το μεν **περιζήτητος** δηλώνει κατάσταση, ενώ το **ανάρπαστος** πράξη: *Τα προϊόντα αυτής τής εταιρείας είναι περιζήτητα και, μόλις φθάσουν στα καταστήματα, γίνονται ανάρπαστα.*

ανάρρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άνοδος σε ύπατο αξίωμα, κυρ. βασιλεία: ~ *στον θρόνο* ΑΝΤ πτώση, έκπτωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάρρησις* «δημόσια ανακήρυξη» < *ἀνα-* + *ῥῆσις* (βλ.λ.)].

αναρριγώ ρ. αμετβ {αναρριγείς . | αναρρίγησα} **1.** με διαπερνούν ρίγη, ανατριχιάζω: *η πρωινή ψύχρα τον έκανε να αναρριγήσει* **2.** (μτφ.) βιώνω έντονη συγκίνηση από στιγμιαίο ερέθισμα: *μόλις αντίκρισε την παλιά φωτογραφία, αναρρίγησε από νοσταλγία* ΣΥΝ ριγώ, ανασκιρτώ, αναστατώνομαι

αναρριπίζω ρ. μετβ. {αναρρίπισα} (λόγ.) **1.** δυναμώνω την ένταση (φλόγας, φωτιάς) κάνοντας αέρα: *οι δυνατοί άνεμοι, που πνέουν από το πρωί, αναρριπίζουν συνεχώς το μέτωπο τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ αναζωπυρώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ εκ νέου (έντονο συναίσθημα) αναθερμαίνω: *οι πρόσφατες δηλώσεις του στον Τύπο αναρριπίζουν το πολιτικό κλίμα τής προεκλογικής αναμέτρησης* ΣΥΝ αναμοχλεύω. — **αναρρίπιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*, *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *ῥιπίζω* «φυσώ, πνέω» < *ῥιπή*]

αναρρίχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το σκαρφάλωμα σε απότομο ύψωμα: *το πιο δύσκολο τμήμα τής ορειβασίας ήταν η ~ στα γυμνά και απόκρημνα βράχια* ΣΥΝ ανέβασμα **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ αγώνισμα που συνίσταται στην ανάβαση σε δοκό ή σχοινί με τα χέρια ή και με τα πόδια ή σε πλαγιές βουνών με ειδικά σύνεργα: ~ *στα Μετέωρα* **3.** (μτφ.) η σταδιακή ανέλιξη κάποιου (σε αξιώματα) με κάθε τρόπο (ακόμη και αθέμιτο): *για την ~ του στην ιεραρχία τού κόμματος χρησιμοποίησε ανέντιμα μέσα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναρρίχησις* < *ἀναρριχῶμαι*]

αναρριχητικός, -ή, -ό [1885] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αναρρίχηση: *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ‖ ~ *εξοπλισμός* **2.** ΒΟΤ ***αναρριχητικό φυτό*** το αναρριχώμενο φυτό (βλ λ. *αναρριχώμαι*)

αναρριχητισμός (ο) (κακόσ.) η άνοδος σε ιεραρχία ή η κοινωνική εξέλιξη με αθέμιτους τρόπους: «*η Αριστερά λειτουργούσε ως ηθική δύναμη και εμπόδιζε τους διάφορους αναρριχητισμούς*» (εφημ).

αναρριχώμαι ρ. αμετβ αποθ {αναρριχάται.. | αναρριχή-θηκα, -μένος} **1.** ανεβαίνω έρποντας, χρησιμοποιώντας χέρια και πόδια (σε κατακόρυφη, δύσβατη ή απόκρημνη επιφάνεια) ΣΥΝ σκαρφαλώνω **2.** ΒΟΤ ***αναρριχώμενο φυτό*** φυτό που δεν διαθέτει δικά του στηρικτικά μέσα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται πάνω σε στηρίγματα με το να τυλίγεται γύρω από αυτά ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες (π.χ κισσός, αγράμπελη κ ά.) ΣΥΝ αναρριχητικό φυτό **3.** (μτφ) ανέρχομαι σταδιακά σε υψηλά αξιώματα με τη χρήση κάθε τρόπου (ακόμη και αθέμιτου): *κατάφερε να αναρριχηθεί στην εξουσία, εκτοξεύοντας λάσπη κατά των αντιπάλων του και υπονομεύοντας τους συνεργάτες του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναρριχῶμαι* (-*άο*-), αγν ετύμου, ίσως < *ἀνα-* + I.E. *(s)reigh- «αναρριχώμαι», πβ σανσκρ ringami]

ανάρριχτος, -η, -ο αυτός που ρίχνεται πάνω και προς τα πίσω· *οι παλιοί μάγκες είχαν το σακάκι ~* Επίσης **αναρριχτάς, -ή, -ό.** — **ανάρριχτα** επίρρ.

ανάρρους (ο) {ανάρρ-ου | -οι, -ους} (λόγ.) **1.** (α) η ροή των νερών τής θάλασσας προς τα πίσω, η οποία σχηματίζεται κατά την υποχώρηση των κυμάτων που προσκρούουν στην ακτή ή σε βράχια ΑΝΤ κατάρρους (β) η κάθοδος των κυμάτων με ρόχθο στις πλευρές βράχων, πάνω στους οποίους προσέκρουσαν και υψώθηκαν, και η δίνη που προκύπτει από τη σύγκρουση των κυμάτων μεταξύ τους ή με τους βράχους **2.** το τμήμα ποταμού που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δεδομένο σημείο του και τις πηγές του **3.** το ρεύμα που σχηματίζεται κοντά στις όχθες θαλάσσιου στενού, κατά μήκος τού άξονα τού στενού και με κατεύθυνση αντίθετη προς το κύριο ρεύμα: *ο ~ τού πορθμού* Επίσης (λαικ.) **αναρρούσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναρρέω* «ρέω προς τα πίσω, ανάποδα» < *ἀνα-* + *ῥέω*. Ο τ. *αναρρούσα* από τη μτχ. *ἀναρρέουσα* (θηλ.) τού αρχ. ρ].

αναρρόφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πρόκληση ροής (υγρού ή αερίου) προς τα πάνω, το ρούφηγμα προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) **2.** ΤΕΧΝΟΛ μία από τις τέσσερεις περιόδους λειτουργίας των τετράχρονων κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κατά την οποία το καύσιμο κατευθύνεται από το καρμπιρατέρ στον κύλινδρο με μια ειδική βαλβίδα ● **3.** (καταχρ) η εισρόφηση (βλ.λ.): *το βρέφος έπαθε ~ στον ύπνο του και πνίγηκε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ*

αναρροφητήρας (ο) [1847] **1.** συσκευή αναρροφήσεως για την παραγωγή συνεχούς ρεύματος αέρα **2.** ειδική συσκευή συνδεόμενη με σωλήνες για τη συλλογή αντικειμένων από τον βυθό μέσω αναρροφήσεως και συγχρόνως για τον διαχωρισμό τους από την άμμο. Επίσης **αναρροφητής**.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ aspirateur]

αναρραφητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την αναρρόφηση· *για την αποξήρανση τής λίμνης χρησιμοποιήθηκαν ειδικές ~ αντλίες* — **αναρροφητικ-ά / -ώς** επίρρ

αναρροφώ ρ μετβ [αρχ.] {αναρροφείς.. | αναρρόφ-ησα, -ούμαι, -είται .. -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ ροή υγρού προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) ● **2.** (καταχρ) εισροφώ, ρουφώ επανειλημμένα προς τα μέσα, καταπίνω ρουφώντας *ο γιατρός είπε πως το βρέφος είχε αναρροφήσει τον εμετό του στον ύπνο του, πράγμα που του προκάλεσε τον θάνατο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.

αναρρύθμιση (η) [1834] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου ρύθμιση, η τροποποίηση ήδη υπάρχουσας ρύθμισης: ~ *των χρεών κάποιου* ‖ *η ~ τού νομοσχεδίου προέκυψε από τις σχετικές παρεμβάσεις των βουλευτών* ΣΥΝ τροποποίηση, αναδιατύπωση, επαναπροσδιορισμός — **αναρρυθμίζω** ρ. μετβ [αρχ.]

αναρρώνω ρ αμετβ {ανάρρωσα κ (λόγ.) ανέρρωσα} ανακτώ τις δυνάμεις μου ύστερα από αρρώστια, συνέρχομαι ύστερα από εξασθένηση, αποκαθίσταμαι στην υγεία μου: *οι γιατροί είπαν πως θα χρειαστεί τουλάχιστον τρεις μήνες, για να αναρρώσει πλήρως μετά την εγχείρηση* ΣΥΝ αναλαμβάνω, συνέρχομαι, (λαϊκ.) καρδαμώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναρρώννυμι* < *ἀνα-* + *ῥώννυμι* «τονώνω» < *ῥώμ-νυ-μι < *ῥώμη* «ισχύς, δύναμη»].

ανάρρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ } η σταδιακή αποκατάσταση τής υγείας μετά από ασθένεια: *προς το παρόν βρίσκεται στο στάδιο τής ~, γι' αυτό καλό είναι να μη διακόψει τελείως τη θεραπεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύναμη*, *-ρρ-*.

αναρρωτήριο (το) [1891] {αναρρωτηρί-ου | -ων} το νοσηλευτικό ίδρυμα ή τμήμα νοσοκομείου που προορίζεται για ανάρρωση και παρακολούθηση ασθενών

αναρρωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που συμβάλλει στην ανάρρωση: ~ *άδεια* ‖ *ακολουθεί μετεγχειρητική αγωγή με αυστηρή ~ δίαιτα*

αναρτήρας (ο) [1888] (λόγ) **1.** αντικείμενο από το οποίο μπορεί κανείς να κρεμάσει κάτι: *τεντώνω / χαλαρώνω τον ~* **2.** ***αναρτήρας ασχέου*** επίδεσμος σε σχήμα σάκου, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή την ακινητοποίηση τού θυλάκου που περιέχει τους όρχεις *ο ~ χρησιμοποιείται συχνά από αθλητές για άνεση κινήσεων κατά την άσκηση*
[ΕΤΥΜ < *αναρτώ* Ο ορθός σχηματισμός τής λ. θα ήταν *αναρτητήρας* (π.χ *κινώ* > *κινητήρας*, *κρατώ* > *κρατητήριο* κ ά), αλλά λειτούργησε ο νόμος τής απλολογίας Η λ μαρτυρείται αρχικά σε εφημερίδα ως προσπάθεια αποδόσεως τής κοινής λ. *κρεμάστρα*, η οποία όμως επικράτησε].

ανάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ) **1.** το να κρεμά κανείς κάτι: *το δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την ~ πανό στους δρόμους και στις πλατείες τού δήμου* ΣΥΝ κρέμασμα **2.** (συνεκδ.) η δημοσιοποίηση (συνήθ. με τοιχοκόλληση) αγγελίας, ανακοίνωσης· *η ~ των αποτελεσμάτων αναμένεται να γίνει μετά το μεσημέρι στα λύκεια όλης τής χώρας* ● **3.** ***αναρτήσεις*** (οι) (σε αυτοκίνητα, μηχανές, αεροπλάνα) σύστημα αποσβέσεως των κραδασμών και ελέγχου τής πρόσφυσης οχήματος που βρίσκεται σε κίνηση, το οποίο συνδέει ελαστικά το αμάξωμα με τους άξονες των τροχών ΣΥΝ σισπανσιόν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάρτησις* < *ἀναρτῶ* «προσηλώνω» Η σημ 3 αποδίδει το γαλλ suspension]

αναρτώ ρ. {αναρτάς . | ανάρτ-ησα κ (λόγ.) ανήρτ-ησα, -ώμαι, -άται ., -ήθηκα, -ημένος (λόγ. ανηρτημένος)} κρεμώ (κάτι) από ψηλά, ώστε να είναι εμφανές *ο διευθυντής έδωσε εντολή να αναρτηθούν ειδικοί πίνακες ανακοινώσεων για την άμεση ενημέρωση τού προσωπικού* ΣΥΝ κρεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναρτῶ* (-*άω*) < *ἀν(α)-* + *ἀρτῶ* «κρεμώ, απαγχονίζω» < *ἀείρω* «υψώνω, κρεμώ» Βλ. κ. *αρτηρία*].

ανάρχας (ο), **ανάρχα** (η) (οικ -εκφραστ) ο αναρχικός.

αναρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση η οποία προκύπτει από έλλειψη κανόνων, θεσμών και συνθηκών που συμβάλλουν στην ευταξία και την ιεραρχική οργάνωση: *η ~ που επικρατεί στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα οφείλεται στην αδυναμία τής Πολιτείας να επιβάλει ποινές για καταφανείς παραβιάσεις τού κανονισμού λειτουργίας τους* ΣΥΝ αταξία, ακυβερνησία ΑΝΤ πειθαρχία, τάξη **2.** (συνεκδ.) κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης *πολλές αφρικανικές χώρες κατέφυγαν στον γλωσσικό προγραμματισμό, για να περιορίσουν τη γλωσσική ~* ΣΥΝ ανωμαλία, απειθαρχία ΑΝΤ σύστημα, τάξη **3.** ΠΟΛΙΤ η κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού (βλ λ.), που απορρίπτει κάθε μορφή εξουσίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄναρχος*]

αναρχικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό** [1856] **1.** ΠΟΛΙΤ αυτός που σχετίζεται με την κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού· ~ *θεωρία / βιβλίο / οργάνωση* **2. αναρχικός** (ο), ***αναρχική / (λαϊκ.) -ιά*** (η) (α) πρόσωπο που πιστεύει στον αναρχισμό (και ενδεχομένως προσπαθεί να τον επιβάλει): *ο Προυντόν και ο Μπακούνιν υπήρξαν γνωστοί ~* (β) (κακόσ) πρόσωπο που προβαίνει σε πράξεις βίας, στρεφόμενες κατά τής κοινωνικής τάξης, ηρεμίας ή/και ιεραρχίας, κυρ. με αφορμή εκδηλώσεις πολιτικού περιεχομένου *μετά την πορεία τού Πολυτεχνείου αναρχικοί προκάλεσαν ταραχές και έκαψαν αυτοκίνητα πολιτών* **3.** (καταχρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης, δομής ή λογικής σύνδεσης των μερών του: *μια ~ ταινία, όπου ανατρέπονται όλες οι κινηματογραφικές συμβάσεις.* — **αναρχικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. anarchique].

αναρχισμός (ο) [1886] το σύνολο των θεωριών και πρακτικών που αποσκοπούν στην κατάργηση τού κράτους και των κρατικών περιορισμών, καθώς και κάθε μορφής εξουσίας, ως επιζήμιων, σε συνδυασμό με την επικράτηση τής απόλυτης ατομικής ελευθερίας *κορυφαίοι θεωρητικοί τού ~ είναι οι Προυντόν, Μπακούνιν και Κροπότκιν*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anarchisme]

αναρχοαυτόνομος, -η, -ο ΠΟΛΙΤ αυτός που λόγω αναρχικών πολιτικών πεποιθήσεων ή/και προσωπικής ιδιοσυγκρασίας αρνείται την ένταξή του σε οργανωμένα πολιτικοκοινωνικά σχήματα και δρα συνήθ αυτόνομα.

αναρχοκομουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ η ιδεολογία που προσπαθεί να συγκεράσει τις θεωρίες και αρχές τού κομουνισμού και τού αναρχι-

σμού, πρεσβεύοντας ότι η κατάρρευση τού καπιταλισμού πρέπει να συνοδευθεί και από την κατάργηση κάθε κρατικής δομής. — **αναρχοκομουνιστής** (ο), **αναρχοκομουνίστρια** (η), **αναρχοκομουνιστικός,** -ή, -ό

άναρχος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ακολουθεί ορισμένες αρχές, που δεν γίνεται βάσει σχεδίου ~ *ανάπτυξη / δόμηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος, άτακτος • **2.** αυτός που δεν έχει άρχοντες, που στερείται διακυβερνήσεως ΣΥΝ. ακέφαλος, ακυβέρνητος • **3.** αυτός που δεν έχει αρχή, που δεν εκπορεύεται από κανέναν συνήθ ως χαρακτηρισμός τού Θεού. — **άναρχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει αρχή. εξουσία», < *ἀν-* στερητ. + *-αρχος* < *ἄρχω*]

αναρχοσυνδικαλισμός (ο) {χωρ πληθ.} ΠΟΛΙΤ συνδικαλισμός έντονα επηρεασμένος από την αναρχική ιδεολογία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. anarchosyndicalisme].

αναρχούμαι ρ αμετβ αποθ [1894] {αναρχείσαι... μόνο σε ενεστ. κ παρατ } στερούμαι οργάνωσης και διακυβέρνησης, βρίσκομαι σε κατάσταση αναρχίας: *μετά την επανάσταση η χώρα αναρχείται* || *αναρχούμενη περιοχή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναρχοφιλελευθερισμός (ο) ΠΟΛΙΤ κατεύθυνση τής φιλελεύθερης ιδεολογίας, που πρεσβεύει την πλήρη απουσία κρατικής παρέμβασης και την αντικατάστασή της από ιδιωτικούς φορείς — **αναρχοφιλελεύθερος,** -η, -ο.

αναρωτιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναρωτήθηκα} βρίσκομαι σε απορία, προβληματίζομαι για κάτι: ~ *γιατί άργησε η Μαρία* || *ο μέσος πολίτης αναρωτιέται ποιες πρόκειται να είναι οι εξελίξεις από 'δώ και πέρα* ΣΥΝ διερωτώμαι, απορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* -ρρ-
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀναρωτῶ* < αρχ. *ἀνερωτῶ* < *ἀν(α)* + *ἐρωτῶ*].

ανάσα (η) {χωρ γεν πληθ.} (προφορ -ποιητ) **1.** το να αναπνέει κανείς (κυρ η εισπνοή)· ΦΡ (α) ***παίρνω (μια) ανάσα*** (i) εισπνέω, εισάγω αέρα στους πνεύμονές μου: *όταν έφθασε στην κορυφή, πήρε μια βαθιά ανάσα, να γεμίσουν τα πνευμόνια του καθαρό αέρα* ΣΥΝ αναπνέω. εισπνέω ΑΝΤ εκπνέω (ii) ξεκουράζομαι για λίγο· *θα σ' τα πω όλα, αλλά να πάρω μια ανάσα πρώτα* || *δεν πήρα ανάσα όλη μέρα!* ΣΥΝ αναπαύομαι, χαλαρώνω (β) ***κόβω την ανάσα (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* **2.** (συνεκδ.) το σύντομο χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μια αναπνοή, το μικρό διάλειμμα για ξεκούραση: *έχει πέσει στη δουλειά χωρίς ~ ώς πότε θ' αντέξει τόση κούραση,* ΣΥΝ ανάπαυλα, διάλειμμα **3.** (συνεκδ) ο αέρας που εκπνέουμε: *η ~ του βρομοκοπούσε από το πιοτό* ΣΥΝ αναπνοή, χνότο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπνοή*
[ΕΤΥΜ < *ανασαίνω* (υποχωρητ)]

ανασαίνω ρ. αμετβ {ανάσανα} **1.** εισπνέω και εκπνέω αέρα, παίρνω αναπνοές *ένιωθε να πνίγεται, να μη μπορεί ν' ανασάνει* ΣΥΝ αναπνέω **2.** (μτφ.) διακόπτω για σύντομο χρονικό διάστημα, κάνω διάλειμμα για ξεκούραση: *με τόση δουλειά δεν έχω χρόνο ούτε ν' ανασάνω* ΣΥΝ ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω, παίρνω ανάσα **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *με τόσα χρέη και τόσες υποχρεώσεις, πού ν' ανασάνει ο κακομοίρης;* ΣΥΝ ανακουφίζομαι.
[ΕΤΥΜ μεσν. αρχική σημ. «αναπαύομαι, ικανοποιούμαι» (με επίδραση των συνθέτων από *ανα-*). < **ἀνεσαίνω* < αρχ *ἄνεσις* + *-αίνω*. αναλογικά προς τα αμετβ. ρήματα σε *-αίνω,* π.χ. *πεθ-αίνω, χορτ-αίνω, φτωχ-αίνω* κ ά]

ανασαλεύω ρ. αμετβ [μτγν.] {ανασάλεψα} κάνω μια ελαφρά κίνηση, σαλεύω ελαφρά.

ανάσαση (η) {χωρ. πληθ } (εκφραστ.-λογοτ.) **1.** η ανακούφιση: *«άλλος σου έκλαψε εις τα στήθη αλλ' ~ καμιά»* (Δ. Σολωμός) **2.** (μτφ.) η ανάπαυλα. Επίσης **ανασασμός** (ο) [μεσν.] κ. **ανάσασμα** (το).
[ΕΤΥΜ < *ανασ-αίνω,* πβ. *διάβ-αση* < *διαβ-αίνω. χόρτ-αση* < *χορτ-αίνω*]

ανασελιδοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η εκ νέου σελιδοποίηση εγγράφου που έχει ήδη σελιδοποιηθεί. - **ανασελιδοποιώ** ρ. {-είς...}. **ανασελιδοποιητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. repagination].

ανασηκώνω ρ μετβ. [μεσν] {ανασήκω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** σηκώνω ελαφρά προς τα πάνω: *ανασήκωσε λίγο το φόρεμά της* || *~ τα φρύδια από απορία* **2.** (ειδικότ.) μαζεύω προς τα πάνω: *~ τα μανίκια* **3.** (μεσοπαθ. ***ανασηκώνομαι***) σηκώνω ελαφρά τον κορμό τού σώματος, αφήνοντας τα πόδια στην ίδια θέση (κάθετα προς τον κορμό): *ανασηκώσου να πιεις το φάρμακο* || *είχε ανασηκωθεί και διάβαζε* ΣΥΝ ανακάθομαι. — **ανασήκωμα** (το).

ανασκαλεύω ρ. μετβ {ανασκάλ-εψα | -εύτηκα -ε(υ)μένος} **1.** σκαλίζω επιφανειακά (το έδαφος) ΣΥΝ ανασκάπτω, ανασκαλίζω **2.** υποδαυλίζω (τη φωτιά) συντηρώντας ή αυξάνοντας την έντασή της: *~ τη φωτιά, για να μη σβήσει* **3.** (μτφ.) αναστατώνω (μικρό κλειστό χώρο) αναζητώντας κάτι: *~ τα συρτάρια / τις ντουλάπες* ΣΥΝ ψάχνω **4.** (μτφ.) επαναφέρω στο προσκήνιο ή στη μνήμη περασμένα και συνήθ δυσάρεστα (πράγματα, γεγονότα, καταστάσεις): *Περασμένα ξεχασμένα! Τι θέλεις τώρα και ανασκαλεύεις αυτή την υπόθεση,*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *σκαλεύω.* άλλος τύπος τού *σκαλίζω* (βλ.λ.)].

ανασκάπτω [αρχ] κ **ανασκάφτω** κ (καθημ.) **ανασκάβω** ρ μετβ {ανέσκαψα. ανασκάφθηκα (λόγ ανεσκάφην, -ης. -η .). ανεσκαμμένος} **1.** σκάβω βαθιά κάνοντας μεγάλα ανοίγματα. *η έκταση γύρω από το κέντρο τής Αθήνας έχει ανασκαφεί λόγω των εργασιών τού μετρό* • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ διενεργώ ανασκαφή, αποσκοπώντας στην ανεύρεση αρχαιοτήτων (θαμμένων αντικειμένων, μνημείων κ.ά.): *σημαντική έκταση ανεσκάφη μετά το 1900 έξω από το Ηράκλειο, για να ανακαλυφθούν τα ανάκτορα τής Κνωσού* • **3.** καταστρέφω εκ θεμελίων, προκαλώ ολική καταστροφή: *οι βάρβαροι εισβολείς ανέσκαψαν πόλεις ολόκληρες* ΣΥΝ κατεδαφίζω. ξεθεμελιώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*

ανασκαφέας (ο) [1855] {ανασκαφ-είς. -έων} **1.** (για αρχαιολόγους) αυτός που διενεργεί αρχαιολογική ανασκαφή. *ο Σπ. Μαρινάτος ήταν ο ~ τής Σαντορίνης* • **2.** μηχανοκίνητο όχημα για εκσκαφή, μετατόπιση ή μεταφορά χαλικιού, άμμου ή χώματος

ανασκαφή (η) **1.** το σκάψιμο σε βάθος: *για να μπουν τα θεμέλια, χρειάζεται ~ σε βάθος 30 μέτρων* ΣΥΝ ανόρυξη • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ (συνήθ. στον πληθ.) η διενέργεια συστηματικού σκαψίματος τού εδάφους για την ανεύρεση αρχαιοτήτων. *οι ανασκαφές τού Μ Ανδρόνικου έφεραν στο φως τον τάφο τού Φιλίππου στη Βεργίνα* || *ο Ν Κοντολέων διενήργησε την ~ τής Νάξου.* — **ανασκαφικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνασκάπτω*].

ανάσκελα επίρρ.· με τη ράχη να ακουμπά σε άλλη επιφάνεια κοιτώντας προς τα πάνω: *κοιμάμαι ~* || *κολυμπά ~ με αργές κινήσεις. κοιτώντας τον ήλιο* ΣΥΝ (λόγ.) υπτίως ΑΝΤ μπρούμυτα. (λαϊκ) απίστομα
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνα-* + *σκέλος*]

ανασκευάζω ρ μετβ {ανασκεύασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} ανατρέπω (επιχειρηματολογία ή κατηγορία) αποδεικνύοντας τα σφάλματα ή την ανακρίβειά της· *ο συνήγορος υπερασπίσεως κατάφερε με την επιχειρηματολογία του να ανασκευάσει πλήρως το κατηγορητήριο* ΣΥΝ αναιρώ. διαψεύδω. καταρρίπτω — **ανασκευαστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ «ετοιμάζω τις αποσκευές». < *ἀνα-* + *σκευάζω* < *σκεῦος.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

ανασκευαστής (ο) [1840], **ανασκευάστρια** (η) {ανασκευαστριών} πρόσωπο που ανασκευάζει (επιχειρηματολογία ή κατηγορία)

ανασκευή (η) η ανατροπή επιχειρηματολογίας ή κατηγορίας με την προβολή αντίθετων επιχειρημάτων και αποδείξεων ΣΥΝ αναίρεση, αντίκρουση, κατάρριψη.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀνασκευάζω*].

ανασκιρτώ ρ. αμετβ [μτγν.] {ανασκιρτάς.. | ανασκίρτησα} (λόγ.) τινάζομαι απότομα λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης (χαράς, λύπης. φόβου κ λπ) ή αιφνίδιας μεταβολής τής ψυχικής μου κατάστασης. *ανασκίρτησε από φόβο. όταν αισθάνθηκε κάποιον να πλησιάζει αθόρυβα από πίσω της* ΣΥΝ αναπηδώ, αναρριγώ. τινάζομαι. --- **ανασκίρτημα** (το) [1889].

ανασκολοπίζω ρ μετβ {ανασκολόπισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ) θανατώνω (κάποιον) διατρυπώντας τον με πάσσαλο ΣΥΝ (καθημ.) παλουκώνω. -- **ανασκολοπισμός** (ο) [μτγν] κ **ανασκολόπιση** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *σκολοπίζω* < *σκόλοψ. -οπος* «πάσσαλος»]

ανασκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η αναδρομή στο παρελθόν και επανεκτίμηση (σειράς γεγονότων): *το κανάλι θα προβάλει την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς μια οικονομική και πολιτική ~ τού περασμένου έτους* **2.** σύντομη επαναληπτική παρουσίαση των βασικών σημείων αυτών που προηγήθηκαν: *η τελευταία παράδοση τού καθηγητή πριν από τις εξετάσεις είναι ~ όσων έχει αναφέρει όλο το εξάμηνο* ΣΥΝ ανακεφαλαίωση. — **ανασκοπώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνασκοπῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά». Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. révision].

ανασκουμπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {ανασκουμπώ-θηκα, -μένος} **1.** ανασηκώνω τα μανίκια: *τον βρήκα ανασκουμπωμένο μ' ένα λάστιχο στο ένα χέρι κι ένα σφουγγάρι στο άλλο να καθαρίζει τα παράθυρα* **2.** (μτφ) ετοιμάζομαι για έντονη δράση· *πρέπει ν' ανασκουμπωθούμε και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ κινητοποιούμαι. ενεργοποιούμαι. — **ανασκούμπωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνακουμπώνω* «ανασηκώνω τα μανίκια μου, προετοιμάζομαι» (το -σ- πιθ υπό την επίδρ. τού συνωνύμου *ἀνασηκώνω*) < *ἀνακομβῶ* < *ἀνα-* + *κομβῶ* < *κόμβος*]

ανασπώ ρ. μετβ. {ανασπάς .. | ανέσπασα. ανασπώμαι, -άται.. } (λόγ.) τραβώ προς τα πάνω. συνήθ. με δύναμη. αποσπώντας κάτι από το σημείο όπου βρίσκεται. *~ το ξίφος* || *~ την άγκυρα τού σκάφους* ΣΥΝ ανασύρω. — **ανάσπαση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνασπῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *σπῶ* «σπάζω»].

άνασσα (η) → άναξ

ανάστα ρ. μόνο στη φρ. **ανάστα ο Κύριος / ο Θεός** φράση που δηλώνει κατάσταση έντονου θορύβου. σύγχυση. αναστάτωση, ανακατωσούρα: *μόλις μαθεύτηκε το νέο. έγινε ~.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. προέρχεται από τη λειτουργία τού Μ. Σαββάτου *«ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν»* πιθ σε συσχετισμό με την αναστάτωση και τον θόρυβο από τις καμπάνες αλλά και τα βεγγαλικά που προκαλείται το βράδυ τής Αναστάσεως].

ανασταίνω ρ μετβ κ αμετβ {ανάστη-σα (λόγ. ανέστησα). -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω ξανά ζωή, επαναφέρω στη ζωή· *ο Χριστός ανέστησε τον Λάζαρο* **2.** (μτφ.) προσδίδω αναζωογονητική δύναμη, ζωντάνια: *μια γουλιά από το κρασί αυτό σε ανασταίνει* ΣΥΝ αναζωογονώ, τονώνω ΦΡ ***και νεκρούς ανασταίνει*** για οτιδήποτε έχει τη δύναμη να αναζωογονεί ή να προκαλεί εξαιρετικά έντονες αντιδράσεις, έντονη ευχαρίστηση: *τέτοια τσικουδιά ~!* • **3.** αναλαμβάνω την ευθύνη τής ανατροφής (παιδιού) *έμεινε ορφανός από μάννα και τον ανάστησε η θεία του* ΣΥΝ ανατρέφω. φροντίζω ♦ (αμετβ) **4.** τελώ την τελετή τής Ανάστασης. *τα δύο χωριά χρόνια τώρα συναγωνίζονται ποιο θ' αναστήσει πρώτο* ΣΥΝ γιορτάζω την Ανάσταση. κάνω Ανάσταση· (μεσοπαθ. ***ανασταίνομαι***) **5.** (μτφ) υπάρχω ξανά, αναδημιουργούμαι: *αναστήθηκε η αγάπη τους* || *τα παλιά έθιμα αναστήθηκαν* ΣΥΝ αναβιώνω **6.** (για νεκρό) επανέρχομαι στη ζωή. *το Πάσχα των χριστιανών γιορτάζεται ως η μέρα που αναστήθηκε ο Χριστός* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω· ΦΡ ***Χριστός ανέστη*** (i) το αναστάσιμο τροπάριο *«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος»,* που ψάλλεται από τον ιερέα τα μεσάνυχτα τού Μ Σαββάτου και (συνεκδ.) η στιγμή κατά την οποία ψάλλεται το παραπάνω τροπάριο και ιδ. η εισαγωγική φράση: *μόλις ακουστεί το ~ επικρατεί πανδαιμόνιο από τις κροτίδες και τα βεγγαλικά'* (ii) ως χαιρετισμός των ορθοδόξων χριστιανών τις ημέρες μετά την Ανάσταση: *-~! -Αληθώς* (ενν. *ανέστη*) *ο Κύριος!* **7.** (μτφ -εκφρα-

στ.) αναζωογονούμαι, ξανανιώνω: *ήμουν πτώμα απ' την κούραση μόλις όμως ήπια λίγο κρασάκι, αναστήθηκα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν < αρχ. *ἀνίστημι* «ανυψώνω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι* «στήνω»]

ανασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιφέρει αναστολή, που αποτρέπει. *αυτά τα αντισυλληπτικά χάπια είναι ανασταλτικά τής ωορρηξίας* ‖ *~ παράγοντας / μηχανισμός / μέτρα / ρύθμιση* ΣΥΝ ανασχετικός, επισχετικός, αναχαιτιστικός **2.** ΝΟΜ ***ανασταλτικό αποτέλεσμα*** η προσωρινή μη ισχύς των εννόμων συνεπειών τής κρίσιμης νομικής πράξης σε περίπτωση που ζητείται δικαστική προστασία εναντίον της ή όσο ισχύει η προθεσμία που τάσσει ο νόμος για την εναντίωση έναντι τής πράξης αυτής (π.χ. το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων *ως προς* την απόφαση εναντίον τής *οποίας* στρέφονται) — **ανασταλτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναστέλλω*]

ανασταλτός, -ή, -ό [1884] ΝΟΜ αυτός που μπορεί να ανασταλεί: *η ποινή που του επιβλήθηκε είναι ~.*

ανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή από τον θάνατο, η επαναφορά νεκρού στη ζωή: *η ~ νεκρών είναι από τα κύρια χριστιανικά δόγματα* ΣΥΝ νεκρανάσταση **2. *Ανάσταση*** (η) (α) το γεγονός τής επιστροφής τού Χριστού στη ζωή τρεις μέρες μετά τη Σταύρωση (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα· *η ~ τού Χριστού τού Πιέρο ντε λα Φραντσέσκα* (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάσταση τού Χριστού (δ) η τελετή και η χαρμόσυνη αναγγελία τού «Χριστός ανέστη», που γίνεται τα μεσάνυχτα τού Μ. Σαββάτου ή χαράματα τής Κυριακής τού Πάσχα: *πηγαίνω στην ~* ‖ *μετά την ~ γυρίζει σπίτι* ‖ *η λειτουργία τής ~* ΦΡ (α) ***κάνω Ανάσταση*** (i) πηγαίνω στην εκκλησία το βράδυ τού Μ. Σαββάτου, για να συμμετάσχω στην τελετή τής Αναστάσης· *φέτος θα ~ στο χωριό μου* (ii) (μτφ.) ζω ευχάριστες στιγμές, καλοπερνώ (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή με την προηγούμενη κατάστασή μου): *με τόσα λεφτά που έβγαλαν, θα κάνουν Ανάσταση!* (β) ***πρώτη Ανάσταση*** η ακολουθία τού πρωινού (τού μεγάλου εσπερινού) τού Μ. Σαββάτου (γ) ***δεύτερη Ανάσταση*** (ή ***Αγάπη*** ή ***Εσπερινός τής Αγάπης***) η λειτουργία τού απογεύματος τής Κυριακής τού Πάσχα (δ) ***Καλή Ανάσταση!*** ευχή που λέγεται τις ημέρες πριν από την Κυριακή τού Πάσχα και κυρ. το Μ. Σάββατο, πριν από την κυρίως Ανάσταση **3.** (ως επιφών.) σε περιπτώσεις έντονης ψυχικής ευφορίας, μεγάλης χαράς *~! Επιτέλους, πήραμε το πρωτάθλημα!* **4.** (μτφ.) η απελευθέρωση από δεσμά, η έξοδος από παρακμή ή στασιμότητα: *η Επανάσταση τού 1821 σήμανε την ~ τού υπόδουλου Γένους.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάστασις*, αρχική σημ. «έγερση». < *ἀνίστημι* «εγείρω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι*. Η σημ. τής επαναφοράς των νεκρών στη ζωή είναι μτγν. και απαντά συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Πράξ.* 23, 6: *περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· Ρωμ.* 1, 4: *ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*)].

Αναστασία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *αγία ~ η Φαρμακολύτρια* **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρσ. *Ἀναστάσιος*]

αναστάσιμος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γιορτή τής Αναστάσεως. *τα παιδιά πήγαιναν στην εκκλησία, κρατώντας τις ~ λαμπάδες τους* ‖ *το ~ μήνυμα* ΣΥΝ λαμπριάτικος, πασχαλινός **2. αναστάσιμα** (τα) τα εκκλησιαστικά άσματα και οι κανόνες που ψάλλονται κατά τον εορτασμό τής Ανάστασης και τις Κυριακές και προηγούνται όλων των άλλων τροπαρίων: (κ. ως επίθ.) *~ απολυτίκιο / δοξαστικό / ακολουθία.* — **αναστάσιμα** επίρρ.

Αναστάσιος (ο) {Αναστασίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα πατριαρχών, παπών, επισκόπων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αναστάσης**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἀναστάσιος* «ο σχετιζόμενος με την Ανάσταση (τού Χριστού)» < αρχ. *ἀνάστασις*].

ανάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης ακαταστασίας *βρήκαν το σπίτι ~* ΣΥΝ ακατάστατος, άνω-κάτω ΑΝΤ τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση έντονης ψυχοσυναισθηματικής ταραχής: *~ έγιναν οι υπάλληλοι με τις φήμες για απολύσεις!* ‖ *ο κόσμος ήταν ~ από τον φόβο ισχυρού μετασεισμού* ΣΥΝ καταθορυβημένος ΑΝΤ ψύχραιμος, νηφάλιος, γαλήνιος
[ΕΤΥΜ < *αναστατώνω* (υποχωρητ.). άσχετο προς το αρχ. *ἀνάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος»].

αναστατώνω ρ. μετβ. {αναστάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ αταξία, κάνω (κάτι) άνω-κάτω: *νέες πορείες διαμαρτυρόμενων φοιτητών αναστάτωσαν πάλι το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ φέρνω τα πάνω κάτω, αποδιοργανώνω ΑΝΤ τακτοποιώ, διευθετώ **2.** (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή (σε κάποιον): *η είδηση τού ναυαγίου έχει αναστατώσει τους συγγενείς των μελών τού πληρώματος* ΣΥΝ συγχίζω, ταράζω ΑΝΤ ηρεμώ, καθησυχάζω **3.** (μτφ.) προκαλώ σεξουαλική διέγερση: *με το προκλητικό φέρσιμό της αναστατώνει τους άντρες* ΣΥΝ ερεθίζω, ανάβω.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναστατῶ (-όω)* < αρχ. *ἀνάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος» < *ἀνίστημι* «εγείρω, ξεσηκώνω, απομακρύνω»].

αναστάτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διατάραξη τής τάξης που επικρατεί κάπου, η πρόκληση αταξίας *επιφέρω / προκαλώ / φέρνω ~* ‖ *~ στην κυκλοφορία λόγω των διαδηλώσεων* ‖ *μικρή / φοβερή / πρωτοφανής ~* ΑΝΤ τάξη **2.** (μτφ.) η διατάραξη τής ψυχικής γαλήνης, η πρόκληση ταραχής, ανησυχίας: *~ στον εμπορικό κόσμο μετά τα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός* ‖ *η κήρυξη πολέμου επέφερε μεγάλη ~ στους χρηματιστηριακούς κύκλους* ‖ *μετά από τέτοια ~ χρειάζεται να ηρεμήσεις* ΑΝΤ ανακούφιση, καθησυχασμός **3.** (ειδικότ.) η ερωτική ταραχή: *η γνωριμία της τού έφερε μεγάλη ~* ‖ *όποτε τον συναντά, νιώθει ~.*

αναστέλλω ρ. μετβ. {ανέστειλα, ανασταλθηκα (λογιότ. ανεστάλην, -ης, -η...), ανεσταλμένος} (λόγ.) **1.** διακόπτω προσωρινά (ενέργεια, κίνηση, λειτουργία). *ο ιδιοκτήτης αναγκάστηκε να αναστείλει τη λειτουργία τού καταστήματος* **2.** δεν εκτελώ στον προγραμματισμένο χρόνο κάτι που είχε προγραμματιστεί, μεταθέτω χρονικώς την ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ήδη προγραμματισμένων ενεργειών *ο διορισμός του ανεστάλη μέχρι να ολοκληρωθεί η έρευνα για την εγκυρότητα τής εκλογής του* ‖ *λόγω τής έκτακτης οικονομικής κρίσης, η επιχείρηση ανέστειλε τις πληρωμές των εργαζομένων.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στέλνω πίσω, αναπέμπω». < *ἀνα-* + *στέλλω*].

> **αναστέλλω – αναβάλλω – ματαιώνω.** Το **αναβάλλω** σημαίνει μεταθέτω τον χρόνο μιας ενέργειας για μελλοντικό χρόνο· ο χρόνος αυτός προσδιορίζεται είτε όταν γίνεται η αναβολή είτε αργότερα: *Ανέβαλαν τη διάσκεψη κορυφής για τον επόμενο μήνα* (= μετέθεσαν τον χρόνο τής διάσκεψης.). Το **αναστέλλω** δηλώνει επίσης αναβολή μιας ενέργειας με έμφαση είτε στη μη πραγματοποίησή της στον προκαθορισμένο χρόνο είτε στην προσωρινή διακοπή της: *Η κυβέρνηση ανέστειλε προς το παρόν την έναρξη εφαρμογής των μέτρων για τη μόλυνση τού περιβάλλοντος.* Αντίθετα προς αυτά, το **ματαιώνω** δηλώνει οριστικά ότι μια προκαθορισμένη ενέργεια δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί χωρίς καμιά μελλοντική δέσμευση σε σχέση με αυτήν· *Ματαίωσαν τη διάσκεψη κορυφής λόγω των γεγονότων τής Βοσνίας.*

αναστεναγμός (ο) [μτγν.] βαθιά εκπνοή (λόγω άγχους, ψυχικής έντασης, λύπης κ.λπ.), που συχνά καταλήγει σε επιφώνημα λύπης (λ.χ. *αχ*) *βγάζω / αφήνω ~* ‖ *την αποχαιρέτησε με έναν βαθύ ~.*

αναστενάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναστέναξα} βγάζω βαθιά μακρόσυρτη εκπνοή, που συνοδεύεται από ήχο εκτόνωσης (συνήθ. από στενοχώρια ή πόνο): *κάθεται και αναστενάζει όλη μέρα για τη συμφορά που τη βρήκε.*

αναστενάρης (ο) {αναστενάρηδες}, **αναστενάρισσα** (η) {αναστεναρισσών} πρόσωπο που συμμετέχει στα αναστενάρια (βλ.λ.). Επίσης **αναστενάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **αναστενάρικος,** -η, -ο.

αναστενάρια (τα) {αναστεναριών} λατρευτικό έθιμο ορισμένων περιοχών τής Θράκης και τής Μακεδονίας, συνδεόμενο με τη γιορτή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κατά το οποίο ορισμένοι χορευτές, αφού έλθουν σε έκσταση, χορεύουν με γυμνά πόδια πάνω σε αναμμένα κάρβουνα (πυροβασία) κρατώντας τις ιερές εικόνες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αναστενάζω* (β) < *ανασταίνω* «εγείρω, σηκώνω ψηλά – θεραπεύω» (γ) < *ἀνα-* + *στρηνάρια* < *στρηνάρις* «δαιμονόπληκτος» < *στρῆνος* «ακολασία». Η ιστορική έρευνα κατέδειξε ότι τα αναστενάρια είναι «εκχριστιανισμένο» κατάλοιπο τής οργιαστικής λατρείας τού θεού Διονύσου, η οποία είχε ως κοιτίδα την περιοχή τού Αίμου].

ανάστερος, -η, -ο → άναστρος

αναστηλώνω ρ. μετβ. {αναστήλω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ την αρχική μορφή κτηρίου ή μνημείου, ανασυγκροτώντας ή επαναδιατάσσοντας τα αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν περισωθεί και προσθέτοντας ενδεχομένως νέα ΣΥΝ αποκαθιστώ, επανοικοδομώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀναστηλῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *-στηλῶ* < *στήλη*].

αναστήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση τής αρχικής μορφής ερειπωμένου κτηρίου ή μνημείου με την ανασυγκρότηση ή την επαναδιάταξη των αρχιτεκτονικών μελών που έχουν περισωθεί από αυτό και την ενδεχόμενη προσθήκη νέων: *ο σημερινός ναός τού Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη είναι αποτέλεσμα αναστήλωσης, αφού μετά την πυρκαγιά τού 1817 καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά* ΣΥΝ αποκατάσταση **2.** ΙΣΤ **αναστήλωση των εικόνων** η αποκατάσταση τής λατρείας των εικόνων και το τέλος τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο το 843 μ.Χ. Επίσης **αναστήλωμα** (το). — **αναστηλωτικός,** -ή, -ό [1890]

> **αναστήλωση ή αναστύλωση; αναστηλώνω ή αναστυλώνω;** Τόσο το ουσιαστικό όσο και το ρήμα είναι αρχαία (μεταγενέστερα), γράφονται με *-η-* **(αναστηλώ – αναστήλωση)** και παράγονται προφανώς από το **στήλη** και όχι από το *στύλος*. Από το αρχ. *στήλη* πλάστηκε το αρχ. ρ. *στηλῶ* «στήνω στήλη – στήνω μνημείο – υποστηρίζω με στήλη, σταθεροποιώ – γράφω σε στήλη» και τα σύνθετα *ἀνα-στηλῶ* και *ἀνα-στήλωσις* «στήνω μνημεία» ή «στήνω πάνω σε μνημείο». Άρα η σωστή γραφή είναι **αναστηλώνω** και **αναστήλωση**. Οι γραφές με *-υ-* **(αναστύλωση – αναστυλώνω)** συνδέονται με το **στύλος** (ο) και χρησιμοποιήθηκαν ως νεολογισμοί σε ξένες γλώσσες με τη σημ. «στηρίζω οικοδόμημα με στύλους (κολόνες / κίονες), υποστυλώνω». Άρα η γραφή με *-υ-* αποτελεί απόδοση των ξένων λέξεων με διαφορετική σημασία και δεν μπορεί να υποκαταστήσει τα ήδη αρχαία *αναστηλώνω / αναστήλωση.* → *στήλη*

ανάστημα (το) {αναστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ύψος τού σώματος: *για την παρέλαση τού σχολείου επιλέχθηκαν οι μαθητές με το ψηλότερο ~* ΣΥΝ μπόι, ύψος ΦΡ ***πρώτο ανάστημα*** (i) για πολύ ψηλό άνθρωπο: *ο γυιος τους είναι ~ και τον έχουν πρώτο-πρώτο στην παρέλαση* (ii) (ειρων.-σκωπτ.) για πρόσωπο με χαμηλό ανάστημα: *Είναι και το ~! Ένα-πενήντα με τακούνια!* ΣΥΝ πρώτο μπόι **2.** (μτφ.) το σθένος, η ψυχική και πνευματική δύναμη. *όρθωσε το ~ του απέναντι στους καταχραστές* ΦΡ (μτφ.) ***ηθικό ανάστημα*** (συνήθ. για δημόσια πρόσ.) η εντιμότητα: *δεν είχε το ~ να αντιταχθεί σε μια τόσο ταπεινωτική λύση* **3.** (γενικότ.) η αξία, το επίπεδο· *θα αναδειχθεί άραγε ένας νέος ποιητής τού αναστήματος ενός Ελύτη;* ΣΥΝ. ύψος.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνάστημα* «οικοδόμημα» < αρχ *ἀνίστημι* «εγείρω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι*. Από φρ. όπως *ἀνάστημα βασιλικόν* «υψηλό, μεγαλειώδες βασιλικό οικοδόμημα». η λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού φυσικού μεγέθους προσώπων και πραγμάτων. ωσότου τελικά συνδέθηκε μόνο με τα πρόσωπα]

αναστολέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΒΙΟΛ παράγοντας ο οποίος αναστέλλει τη λειτουργία κυρίως κυτταρικών υποδοχέων (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ ***βήτα αναστολείς*** φάρμακα που χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην καρδιολογία **3.** ΤΕΧΝΟΛ κάθε μηχανισμός ή εξάρτημα που αναστέλλει τη λειτουργία άλλου μηχανισμού ή εξαρτήματος
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ inhibitor]

αναστολή (η) **1.** η προσωρινή διακοπή: *το συμβούλιο αποφάσισε την ~ των εργασιών του* ΣΥΝ αναβολή ΑΝΤ συνέχιση. εξακολούθηση • **2.** η μη εκτέλεση ποινής που επέβαλε δικαστήριο, υπό την αίρεση ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελέσει νέα αξιόποινη πράξη για προσδιορισμένο χρονικό διάστημα: *είναι έξω με τριετή ~* • **3.** ΨΥΧΟΛ **αναστολές** (οι) η κατάσταση κατά την οποία παρεμποδίζεται η εκδήλωση λειτουργίας, δραστηριότητας ή μορφής έκφρασης από ψυχολογικά αίτια. *έχει συνεχείς ~ στο να θέσει υποψηφιότητα για τη θέση* || *έχει πολλές ~ στον έρωτα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀναστέλλω*]

αναστόμωση (η) ΙΑΤΡ η χειρουργική ένωση δύο κοίλων οργάνων, π.χ. εντέρου
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναστόμωσις* < αρχ. *ἀναστομῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *-στομῶ* < *στόμα* Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. anastomose]

αναστοχασμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ η επιστροφή τού πνεύματος στη δική του κατάσταση και στις δικές του ενέργειες, δηλαδή η στροφή τής προσοχής στο περιεχόμενο τής συνείδησης και στη νοητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την αυτοσυνειδησία **2.** (γενικότ.) νέα θεώρηση. νέα εξέταση (παλαιότερων ιδεών, αντιλήψεων κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ réflexion]

αναστρέφω ρ. μετβ. [αρχ] {αν-έστρεψα, -αστράφηκα, -εστραμμένος} (λόγ.) **1.** στρέφω (κάτι) προς αντίθετη φορά ή (μτφ) μεταβάλλω (κάτι) από μια αρνητική κατάσταση σε θετική: *η επιτυχημένη διαφημιστική καμπάνια τής εταιρείας κατάφερε να αναστρέψει την πτωτική πορεία που είχαν οι πωλήσεις της* || *το κόμμα προσπαθεί να αναστρέψει το αρνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί εναντίον του* ΣΥΝ αντιστρέφω, ανατρέπω, ανακόπτω **2.** ΝΑΥΤ στρέφω το πλοίο με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και την υπερβαίνω, για να δεχθώ τον άνεμο από την άλλη πλευρά τού ιστιοφόρου ΑΝΤ υποστρέφω • **3.** (σπάν μεσοπαθ. **αναστρέφομαι**) έρχομαι σε κοινωνική συναναστροφή, αναπτύσσω κοινωνικές γνωριμίες και επαφές ΣΥΝ συναναστρέφομαι, κάνω παρέα.

αναστρέψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να αναστραφεί. να στραφεί προς την αντίθετη κατεύθυνση (συνήθ μτφ για κάτι κακό ή αρνητικό που επιδέχεται μεταβολή προς το καλό ή το θετικό) *~ πορεία* || *το κλίμα που αποτυπώνουν οι δημοσκοπήσεις είναι ~, αρκεί να ληφθούν τολμηρά μέτρα τόνωσης τής αγοράς* || *η κατάσταση τού ασθενούς δεν είναι ~* (θα πεθάνει) ΣΥΝ. αντιστρεπτός, αντιστρέψιμος, βελτιώσιμος, διορθώσιμος **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου το αποτέλεσμα μπορεί να αρθεί χωρίς αρνητικές συνέπειες. π χ. μια ενέργεια πάνω σε αρχαίο μνημείο είναι αναστρέψιμη, όταν το αποτέλεσμά της μπορεί να αρθεί χωρίς κίνδυνο για το μνημείο. — **αναστρεψιμότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Η μτφ. χρήση τής λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réversible].

άναστρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει άστρα, δεν φωτίζεται από άστρα: *~ βραδιά / ουρανός* ΑΝΤ έναστρος. Επίσης **ανάστερος** [μτγν.].

αναστροφή (η) [αρχ.] (λόγ.) **1.** (α) η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: *η ~ τής ροής των υδάτων τού Ευρίπου κάθε 6 ώρες και 15 λεπτά αποτελεί μοναδικό θέαμα'* (β) (ειδικότ.) η στροφή οχήματος ώστε να κινηθεί προς την κατεύθυνση από την οποία ερχόταν: *σε αυτή τη διασταύρωση απαγορεύεται η ~* **2.** ΑΘΛ η στήριξη τού σώματος με τα πόδια πάνω και το κεφάλι κάτω (κατακόρυφος αναστροφή) **3.** ΝΑΥΤ η στροφή πλοίου με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και η υπέρβασή της, για να δεχθεί το σκάφος τον άνεμο από την άλλη πλευρά ΣΥΝ ορτσάρισμα ΑΝΤ υποστροφή **4.** ΙΑΤΡ η αντίθετη προς τη φυσιολογική θέση διάταξη εσωτερικών οργάνων τού σώματος *αναστροφή καρδιάς (δεξιά)* **5.** ΓΛΩΣΣ (στα Αρχαία Ελληνικά) η αντιστροφή τής σειράς εμπρόθετης φράσεως με αναβιβασμό συγχρόνως τού τόνου των δισύλλαβων προθέσεων από τη λήγουσα στην παραλήγουσα: *«ἡμῶν πέρι» αντί «περί ἡμῶν»* **6.** ΜΟΥΣ (α) ***αναστροφή μουσικού διαστήματος*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων τού διαστήματος, ούτως ώστε ο χαμηλότερος φθόγγος να ηχεί υψηλότερα και ο υψηλότερος χαμηλότερα· επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση ενός φθόγγου τού διαστήματος με τον ομώνυμό του. που βρίσκεται σε απόσταση οκτάβας (β) ***αναστροφή συγχορδίας*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων μιας συγχορδίας ούτως ώστε χαμηλότερος φθόγγος ακούγεται άλλος συγχορδιακός φθόγγος και όχι η θεμέλιος επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση διαφόρων φθόγγων τής συγχορδίας με τους ομώνυμούς τους, που βρίσκονται σε απόσταση οκτάβας **7.** ΒΙΟΛ η κατά 180° στροφή ενός τμήματος χρωμοσώματος και η συγκόλληση των δύο άκρων τού τμήματος στο ίδιο χρωμόσωμα • **8.** (σπάν.) η ανάπτυξη κοινωνικών, φιλικών σχέσεων με συγκεκριμένα πρόσωπα ΣΥΝ συναναστροφή

ανάστροφος, -η, -ο **1.** γυρισμένος ανάποδα, στραμμένος προς την αντίθετη κατεύθυνση: *~ πορεία* ΣΥΝ ανάποδος **2.** ***ανάστροφη*** (η) το ράπισμα με τη ράχη τού χεριού: *του 'δωσε μιαν ~ στο πρόσωπο. που του μάτωσε η μύτη* ΣΥΝ ανάποδη — **ανάστροφα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀναστρέφω*].

αναστυλώνω ρ ▸ αναστηλώνω

αναστύλωση (η) ▸ αναστήλωση

ανασυγκόλληση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου συγκόλληση *~ οστών* **2.** (μτφ.) η αποκατάσταση (μιας διαταραγμένης σχέσης): *«σκοπός τής συνέντευξης ήταν η ~ τής διαταραγμένης ενότητας τού κόμματος»* (εφημ.) — **ανασυγκολλώ** ρ {-είς...}.

ανασυγκρότηση (η) [1884] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου συγκρότηση: *η ~ μιας χώρας που καταστράφηκε από τον πόλεμο* || *η ~ των οικονομικών υπηρεσιών τού κράτους* || *η ~ ενός κόμματος* ΣΥΝ ανασύσταση, ανασύνθεση, ανασύνταξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

ανασυγκροτώ ρ. μετβ. {ανασυγκροτείς... | ανασυγκρότ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθορίζω από την αρχή τη σύνθεση σώματος ή συλλογικού όργανου που βρίσκεται σε διάλυση. διάσπαση ή υπολειτουργεί. *το συμβούλιο θα πρέπει να ανασυγκροτηθεί με άφθαρτα, νέα πρόσωπα* ΣΥΝ ανασυντάσσω, αναδομώ. ανασυνθέτω **2.** οργανώνω από την αρχή, δημιουργώ τις δομές που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και καλή λειτουργία· *απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια για να ανασυγκροτηθεί η κατεστραμμένη επαρχία.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ reconstruire]

ανασυνδέω ρ μετβ. [1812] {ανασυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} συνδέω ξανά, αποκαθιστώ τη σύνδεση ΣΥΝ επανασυνδέω. (καθημ.) ξανασυνδέω. — **ανασύνδεση** (η)

ανασύνθεση (η) [1885] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εκ νέου σύνθεση (ενός αντικειμένου, συνόλου). συνήθ. με τη χρήση νέων συστατικών στοιχείων και με στόχο τη βελτίωσή του: *~ τής κυβέρνησης* ΣΥΝ ανασχηματισμός. ανασυγκρότηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. recomposition].

ανασυνθέτω ρ μετβ. {ανασυν-έθεσα. -τέθηκα. -τεθειμένος} συνθέτω εκ νέου. οργανώνω εκ νέου σε ενότητα. χρησιμοποιώντας ενδεχομένως και νέα συστατικά στοιχεία *ο μεγάλος ιστορικός μπόρεσε να ανασυνθέσει την εικόνα τού Βυζαντίου με εναργή και γλαφυρό τρόπο* ΣΥΝ ανασυγκροτώ, ανασχηματίζω.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ recomposer].

ανασυνιστώ ρ. μετβ [1833] {ανασυνιστάς... | ανα-συνέστησα, -συνιστώμαι, -άται.... -συστάθηκα, -συνεστημένος} αποκαθιστώ (κάτι) σε παλαιότερη μορφή, επαναφέρω σε λειτουργία: *ανασυστάθηκε το τμήμα επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων, που είχε καταργηθεί πριν από δύο χρόνια* ΣΥΝ επανιδρύω, ξαναφτειάχνω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ reconstituer]

ανασύνταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εκ νέου σύνταξη. που στοχεύει στη βελτίωση υπάρχουσας κατάστασης. *μετά την ήττα στο δυτικό μέτωπο. αποφασίστηκε η ~ των δυνάμεων στα μετόπισθεν* ΣΥΝ ανασυγκρότηση. ανασύνθεση **2.** (για κείμενα) η αναδιατύπωση. ο εκ νέου έλεγχος και η τροποποίηση τής σύνταξης: *η ~ μιας δήλωσης, ώστε να μην αφήνει αιχμές εναντίον κανενός.*

ανασυντάσσω ρ μετβ. [αρχ] {ανασυν-έταξα. -τάχθηκα. -τεταγμένος} οργανώνω εκ νέου (ένα σύνολο) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος ή την επίλυση προβλημάτων: *ο εχθρός ανασυντάσσει τις δυνάμεις του για την τελική επίθεση* ΣΥΝ αναδιοργανώνω. ανασυγκροτώ.

ανασύρω ρ μετβ. [μτγν.] {ανέσυρα, αν-ασύρθηκα (λόγ. -εσύρθην, -ης, -η .., μτχ. ανασυρθείς, -είσα. -έν). -ασυρμένος} **1.** ανασηκώνω τραβώντας, σέρνω ή τραβώ προς τα πάνω ή προς τα έξω *ανέσυραν νεκρό τον οδηγό από το κατεστραμμένο όχημα* ΣΥΝ ανελκύω **2.** βγάζω (κάτι) από τη θήκη του: *ανέσυρε απειλητικά το σπαθί* ΣΥΝ ανασπώ **3.** (μτφ.) αποκαλύπτω· *η συστηματική έρευνα των αρχείων ανέσυρε τα μυστικά και το παρασκήνιο των διαβουλεύσεων εκείνης τής περιόδου* ΣΥΝ φανερώνω, φέρνω στην επιφάνεια. — **ανάσυρση** (η) [1853]

ανασύσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου σύσταση: *η νέα κυβέρνηση προχώρησε στην ~ των επιτροπών που είχε διαλύσει η προηγούμενη* ΣΥΝ επανασυγκρότηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ reconstitution].

ανασυστήνω ρ. μετβ {ανασύστ-ησα, -άθηκα, -ημένος} ανασυνιστώ (βλ λ): *«μηχανικοί και γραφίστες μπορούν στο εξής να κατασκευάζουν "ζωντανές εικόνες" εξαιρετικά υψηλής ποιότητας. που ανασυστήνουν με ρεαλισμό οποιοδήποτε σενάριο»* (εφημ)

ανασφάλεια (η) [1895] {ανασφαλειών} το συναίσθημα τής ελλείψεως ασφάλειας. η αβεβαιότητα που προκαλεί ανησυχία ή φόβο: *αισθάνεται ~ για το μέλλον της λόγω τής οικονομικής κρίσης* || *δεν μπορεί να ξεπεράσει τις ~ του και να αντιδράσει σωστά* ΑΝΤ αυτοπεποίθηση, σιγουριά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ insécurité].

ανασφαλής, -ής, -ές [μτγν] {ανασφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ανασφαλέστ-ερος, -ατος} αυτός που αισθάνεται ανασφάλεια ΑΝΤ ασφαλής, βέβαιος, σίγουρος. — **ανασφαλώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.

ανασφάλιστος, -η, -ο [1838] αυτός που δεν έχει ασφαλιστεί. που δεν καλύπτεται από ασφάλεια, ασφαλιστικό οργανισμό ή εταιρεία *αν είναι ~ το αυτοκίνητό σου. δεν θα πάρεις αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος ή κλοπής* ΣΥΝ ακάλυπτος. — **ανασφάλιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. inassuré].

ανασχεδιασμός (ο) ο εκ νέου σχεδιασμός, ώστε να διορθωθεί ή να βελτιωθεί κάτι: *ο ~ τού οικονομικού συστήματος / τής εκπαιδευτικής πολιτικής.* — **ανασχεδιάζω** ρ.

ανάσχεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ) η παροδική ή μόνιμη διακοπή (ροής. κίνησης) ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ενεργειών: *~ τής αιμορραγίας* || *η ~ τής εχθρικής επίθεσης* ΣΥΝ σταμάτημα, αναχαίτιση, συγκράτηση. — **ανασχετικός**, -ή. -ό [μτγν.]. **ανασχετικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάσχεσις* < *ἀνέχω* «συγκρατώ» (πβ αόρ β' *ἀν-έσχ-ον*)].

ανασχηματίζω ρ μετβ [1876] {ανασχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} οργα-

νώνω κατά διαφορετικό τρόπο επιδιώκοντας βελτίωση· (ειδικότ.) αλλάζω πρόσωπα στη σύνθεση μιας κυβέρνησης. *η κυβέρνηση αναμένεται να ανασχηματιστεί με την είσοδο ικανών και πεπειραμένων τεχνοκρατών* ΣΥΝ ανασυνθέτω. ανασυγκροτώ, μετασχηματίζω. αναμορφώνω, αναδομώ

ανασχηματισμός (ο) [1892] η μεταβολή που αποσκοπεί στη βελτίωση· (ειδικότ.) η αλλαγή προσώπων μιας κυβέρνησης (σε υπουργικές θέσεις) *ο νέος ~ δεν εξέπληξε. καθώς ήταν φανερή η αδυναμία τού προηγούμενου κυβερνητικού σχήματος να συντονιστεί και να αποδώσει έργο* || *κυβερνητικός / ευρύς / απαραίτητος ~* ΣΥΝ ανασύνθεση, αναμόρφωση, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, αναδόμηση.

ανατάμω (να/θα) ρ. → ανατέμνω

ανάταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις. -άξεων} **1.** η επανατοποθέτηση στην αρχική θέση **2.** ΙΑΤΡ η τοποθέτηση εξαρθρωμένου μέλους τού σώματος στην αρχική του θέση *~ οστού / ωμοπλάτης* **3.** επαναφορά παραμορφωμένων από καθίζηση ή κλίση μερών ή μελών κτηρίων στην αρχική τους θέση.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάταξις* < *ἀνατάσσω* < *ἀνα-* + *τάσσω* Ο ιατρ. όρος είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ reposition].

ανατάξιμος, -η. -ο **1.** ΙΑΤΡ. (για οστά) αυτός που μπορεί να αναταχθεί. να τοποθετηθεί πάλι στη θέση του **2.** αυτός που μπορεί να αποκατασταθεί. να επανέλθει. να διορθωθεί. *η οικονομία τής χώρας είναι ακόμη ~* ΣΥΝ βελτιώσιμος, διορθώσιμος - **αναταξιμότητα** (η).

αναταράζω κ **αναταράσσω** [αρχ.] ρ. μετβ {ανατάρα-ξα. -χτηκα (λόγ -χθηκα). -γμένος} **1.** κινώ (συνήθ υγρό μέσα σε δοχείο) έντονα, με αποτέλεσμα να προκαλώ ανάμειξη. ανακάτωμα: *~ λίγο το φάρμακο στο μπουκαλάκι του πριν από τη λήψη* ΣΥΝ ανακινώ **2.** (σπάν.) προκαλώ αναταραχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.

ανατάραξη (η) [1876] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η ακανόνιστη κίνηση τού αέρα που οφείλεται σε εξωτερική επίδραση **2.** (ειδικότ) ***αναταράξεις*** (οι) (α) τα σκαμπανεβάσματα τού αεροσκάφους στο αεροπορικό ταξίδι (που οφείλονται σε κενά αέρος) (β) (μτφ) η απότομη διατάραξη τής ισορροπίας (σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.): *εμφανίστηκαν αναταράξεις στη χρηματαγορά.*

αναταραχή (η) [1828] κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: *η τελευταία ανακοίνωση τής διοίκησης για πιθανές απολύσεις προκάλεσε μεγάλη ~ στους εργαζομένους* ΣΥΝ αναβρασμός, (εκφραστ) αναμπουμπούλα ΑΝΤ ηρεμία

ανάταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΙ η προς τα πάνω έκταση. τέντωμα (των χεριών) προς τα πάνω. συνήθ. ως είδος σωματικής άσκησης **2.** (μτφ.) το να φθάνει κανείς σε ανώτερο επίπεδο (πνευματικό. ψυχικό, ηθικό). οι *συζητήσεις με έναν τόσο σοφό άνθρωπο γύρω από ζητήματα όπως «ζωή». «θάνατος» ή «Θεός». αποτελούσαν ευκαιρία για πνευματική ~* ΣΥΝ έξαρση, μεταρσίωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάτασις* < *ἀνατείνω*]

ανατάσσω ρ. μετβ. [μτγν] {ανέταξα, ανατάχθηκα, ανατεταγμένος} **1.** επαναφέρω κάτι στην αρχική του θέση ή κατάσταση, η οποία έχει διαταραχθεί **2.** ΙΑΤΡ αποκαθιστώ μέλος τού σώματος, που έχει εξαρθρωθεί. ή όργανο. που έχει μετατοπιστεί. στην αρχική του θέση.

ανατεθειμένος, -η, -ο → αναθέτω

ανατέθηκα ρ → αναθέτω

ανατείνω ρ μετβ. [αρχ.] {ανέτεινα. ανατεταμένος} (αρχαιοπρ.) τεντώνω προς τα πάνω.

ανατέλλω ρ. αμετβ. {ανέτειλα} **1.** (για ουράνια σώματα) αναφαίνομαι στο ουράνιο στερέωμα, προβάλλω πάνω από τον ορίζοντα: *τον χειμώνα ο ήλιος αργεί ν' ανατείλει* ΣΥΝ βγαίνω, εμφανίζομαι ΑΝΤ δύω, βασιλεύω ΦΡ (λογοτ) ***(η) χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου*** η Ιαπωνία (βλ.λ) **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι στο προσκήνιο. καθίσταμαι γνωστός: *ένα νέο αστέρι ανέτειλε στο ελληνικό πεντάγραμμο* ΣΥΝ (πρωτο)εμφανίζομαι. παρουσιάζομαι, αναδύομαι ΑΝΤ σβήνω **3.** (μτφ) ξεκινώ, αρχίζω *ο πρωθυπουργός είπε πως μια νέα εποχή ανατέλλει για τη χώρα με την εκλογή τής κυβερνήσεώς του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *τέλλω* «εκτελώ» (με αρχική σημ «σηκώνομαι. ανεβαίνω, ξεκινώ») < **τέλ-jω*, πιθ. συγγενής προς τις λ *τέλος. τελαμών*].

ανατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέταμα (να/θα ανατάμω). ανα-τμήθηκα. -τετμημένος} **1.** εκτελώ τομή εξαιρετικής ακριβείας κατά την εξέταση νεκρού σώματος *οι φοιτητές τής ιατρικής ανατέμνουν ανθρώπινα πτώματα για την εξάσκησή τους στο μάθημα τής ανατομίας* **2.** (μτφ) εξετάζω λεπτομερώς. με μεγάλη ακρίβεια: *ειδικοί μελετητές ανατέμνουν το φαινόμενο τής εξάπλωσης των ναρκωτικών*

ανατίμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η διαμόρφωση τής τιμής αγαθού. νομίσματος ή υπηρεσίας σε νέα υψηλότερα επίπεδα· *οι καταναλωτές παραπονούνται για τις συνεχείς ανατιμήσεις στα καύσιμα* ΑΝΤ μείωση τιμών. — **ανατιμητικός,** -ή. -ό [1893].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. réevaluation]

ανατιμώ ρ μετβ. [αρχ] {ανατιμάς . | ανατίμ-ησα. -ώμαι, -άται.. . -ήθηκα, -ημένος} καθορίζω την τιμή ενός αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε υψηλότερο επίπεδο. *ο πρωθυπουργός δήλωσε πως αποκλείεται να ανατιμηθούν περαιτέρω τα καύσιμα* ΣΥΝ αυξάνω. ακριβαίνω. υπερτιμώ ΑΝΤ υποτιμώ. μειώνω

ανατινάζω κ. (λόγ.) **ανατινάσσω** ρ. μετβ. {ανατίνα-ξα, -χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} καταστρέφω με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι δολιοφθορείς τοποθέτησαν δυναμίτη στα υποστηρίγματα τής γέφυρας και την ανατίναξαν* ΣΥΝ τινάζω στον αέρα. - **ανατίναξη** (η)
[ΕΤΥΜ Το *ανατινάζω* είναι μεταπλ τ. (πβ. *διατάζω* < *διατάσσω*) τού αρχ. *ἀνατινάσσω* «τινάζω προς τα πάνω, πάλλω» < *ἀνα-* + *τινάσσω*].

ανατοκίζω ρ μετβ {ανατόκισ-α. -τηκα, -μένος} ΟΙΚΟΝ **1.** τοκίζω τους γεννηθέντες τόκους. συμπεριλαμβάνω και τους τόκους σε κατατεθειμένο κεφάλαιο. ώστε να αυξηθεί και να αποδώσει ακόμα μεγαλύτερους τόκους **2.** βάζω πανωτόκι (βλ.λ)

ανατοκισμός (ο) [μτγν.] ΟΙΚΟΝ **1.** η ανακεφαλαιοποίηση των τόκων. η πρόσθεση των τόκων σε κατατεθειμένο κεφάλαιο και ο τοκισμός τους ως κεφάλαιο στην επόμενη περίοδο: *για να μην καταλήξει ο ~ τοκογλυφία, υπάρχει σχετική ρύθμιση που αφορά στην επαύξηση και επιβάρυνση τής αρχικής οφειλής* **2.** (κακόσ) το πανωτόκι (βλ.λ.)

ανατολή (η) **1.** η εμφάνιση ενός ουράνιου σώματος. κυρ. τού ήλιου. στον ορίζοντα. *είδαμε την ~ τού ήλιου πάνω από τη θάλασσα* ΣΥΝ αυγή, χάραμα ΑΝΤ δύση. ηλιοβασίλεμα **2.** (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία ανατέλλει ο ήλιος και η οποία διαφοροποιείται κατά εποχή και γεωγραφική τοποθεσία· *οι κάλπες θα είναι ανοιχτές από την ~ ώς τη δύση τού ηλίου* ΣΥΝ ξημέρωμα **3.** (συνεκδ) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό από το οποίο ανατέλλει ο ήλιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη δύση) *για να προσανατολιστείς. έχε στον νου σου πως ο Υμηττός είναι στην ~* ΦΡ ***προς ανατολάς*** προς το μέρος από όπου ανατέλλει ο ήλιος. ανατολικά *τα στρατεύματα κινήθηκαν ~* ΑΝΤ προς δυσμάς. δυτικά **4.** (συνεκδ.) ***Ανατολή*** (η) ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες που βρίσκονται στα ανατολικά τής ευρωπαϊκής ηπείρου· επίσης, οι λαοί που κατοικούν αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους: *αρχαιότατοι πολιτισμοί άκμασαν στην ~* || *εξορίστηκε στα βάθη τής ~* ΦΡ (α) ***Εγγύς Αναταλή*** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τη μεσογειακή περιοχή τής Μέσης Ανατολής (β) ***Μέση Ανατολή*** η περιοχή μεταξύ ΝΔ Ασίας και ΒΑ. Αφρικής· περιλαμβάνει τα κράτη. Αίγυπτο, Κύπρο. Ιράν. Ιράκ. Ισραήλ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λίβανο. Σαουδική Αραβία. Συρία, Τουρκία. Υεμένη. Μπαχρέιν. Ομάν και Κατάρ (γ) ***Άπω Ανατολή*** οι χώρες τής Ασίας που εκτείνονται πέρα από την Ινδία προς τον Ειρηνικό Ωκεανό (Ινδοκίνα. Κίνα. Ιαπωνία. Κορέα. Ανατολική Σιβηρία κ.λπ.) (δ) ***η καθ' ημάς Ανατολή*** η Μικρά Ασία και οι περιοχές όπου άκμασε ο Ελληνισμός στην Ανατολή· γενικότ η ορθόδοξη Ανατολή **5.** (περιληπτ.-παλαιότ.) οι χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας. οι πρώην κομουνιστικές χώρες τής Α Ευρώπης· *ο Ψυχρός Πόλεμος Ανατολής – Δύσης* ΣΥΝ ανατολικές χώρες. ανατολικό μπλοκ, ανατολικός συνασπισμός **6.** (μτφ) η αρχή, η πρώτη εμφάνιση: *η ~ τού 20ού αιώνα* || *η ~ ενός προοδευτικού κινήματος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνατέλλω* Ορισμένοι γεωγραφικοί όρ αποτελούν μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *Μέση / Εγγύς / Άπω Ανατολή* (γαλλ Moyen / Proche / Extrême Orient)]

Ανατολία (η) ονομασία τής Μ Ασίας και κατ' επέκταση τής ασιατικής Τουρκίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όν , < αγγλ. Anatolia].

Ανατολική Γερμανία (η) (καθημ -παλαιότ.) το τμήμα τής Γερμανίας που μετά τον διαμελισμό της το 1949 βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ. Deutsche Demokratische Republik, συντομογρ D D R) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990. - **Ανατολικογερμανός** (ο). **Ανατολικογερμανή** κ. **Ανατολικογερμανίδα** (η), **ανατολικογερμανικός,** -ή. -ό.

Ανατολική Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας, τής Ιαπωνίας και τής Ταϊβάν αλλιώς *Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας.*

ανατολικοευρωπαϊκός, -ή. -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την Α Ευρώπη: *~ χώρες.*

ανατολικομεσημβρινός, -ή, -ό [1862] νοτιοανατολικός: *~ παράθυρο σπιτιού / διαμέρισμα.*

ανατολικός, -ή, -ό [μτγν [**1.** αυτός που βρίσκεται στην ανατολή ή είναι προσανατολισμένος προς την ανατολή *το σαλόνι είναι ~, το πιάνει ο ήλιος το πρωί* || *~ παράθυρο / πτέρυγα / περιοχές / παράλια / μέτωπο* || *η ~ Ελλάδα / Μακεδονία* || *το ~ Αιγαίο* || *στα ανατολικά* (στην ανατολή) ΑΝΤ δυτικός **2.** αυτός που προέρχεται από την ανατολή· *~ άνεμος / προέλευση* ΑΝΤ δυτικός **3.** αυτός που σχετίζεται με τον γεωγραφικό χώρο που βρίσκεται στην ανατολή σε σχέση με την Ευρώπη *~ λαοί / χώρες / γλώσσες / θρησκείες* ΦΡ (α) **ανατολικές σπουδές** σύνολο εξειδικευμένων επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με τη μελέτη τής Ανατολής (ιστορία. γλώσσες. φιλολογία. τέχνες. επιστήμες. ήθη, θρησκείες): *στη Σχολή των Σύγχρονων Ανατολικών Σπουδών στο Παρίσι διδάσκονται οι κυριότερες ομιλούμενες ανατολικές και σλαβικές γλώσσες* (β) ΙΣΤ-ΠΟΛΙΤ ***Ανατολικό Ζήτημα*** (i) το περίπλοκο και μακροχρόνιο ζήτημα πολιτικής κυριαρχίας στη ΝΑ Ευρώπη και την Α. Μεσόγειο λόγω τής πιθανολογούμενης κατάρρευσης τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ii) (μτφ) εξαιρετικά σημαντικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα. *μην το κάνεις ~ δείξε λίγη κατανόηση* (γ) ***Ανατολική Εκκλησία*** η Ορθόδοξη Εκκλησία, κατ' αντιδιαστολή προς τη Δυτική, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **4.** ΠΟΛΙΤ (παλαιότ) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας και με την ιδεολογία που αυτές αντιπροσώπευαν· *~ χώρες / συνασπισμός* ΦΡ (α) ***Ανατολική Ευρώπη*** (παλαιότ) οι χώρες τής Ευρώπης που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης (β) ***ανατολικό μπλοκ*** το σύνολο των χωρών τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας — **ανατολικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Εκτός από τη μεσν. φρ *Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία*, χρησιμοποιούνται τα εξής μεταφρ δάνεια: *ανατολικές σπουδές* (< γαλλ études orientales), *ανατολικές γλώσσες* (< γαλλ langues orientales), *ανατολικό μπλοκ* (< αγγλ. eastern bloc). *ανατολικό ζήτημα* (< γαλλ question orientale)].

> **ανατολικός – ανατολίτικος.** Το **ανατολικός** είναι το επίθετο που δηλώνει γενικά τον αναφερόμενο στην ανατολή. στο αντίστοιχο γεωγραφικό σημείο τού ορίζοντα (*ανατολική πλευρά, ανατολικές χώρες* κ.τ.ό). Το **ανατολίτικος**, αντιθέτως. αναφέρεται κυρίως στους

> **Ανατολίτες**, τους κατοίκους των χωρών τής Ανατολής. και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ορισμένο τύπο νοοτροπίας και συμπεριφοράς. που προσιδιάζει ή αποδίδεται στους κατοίκους των χωρών αυτών (*ανατολίτικη κουζίνα / συμπεριφορά / νοοτροπία* κ τ.ό.). Συχνά η λέξη, στην κυριολεκτική της χρήση. αναφέρεται ειδικά στους Τούρκους με ειρωνική ή υποτιμητική σημασιακή χροιά.

ανατολιστής (ο) [1817]. **ανατολίστρια** (η) {ανατολιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις ανατολικές σπουδές (βλ. λ *ανατολικός*). [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. orientaliste]

Ανατολίτης (ο) [μεσν] {Ανατολιτών}, **Ανατολίτισσα** (η) {Ανατολιτισσών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από χώρα τής (κυρ τής Εγγύς ή τής Μέσης) Ανατολής, ειδικότ. από τη Μ. Ασία **2.** (συνήθ μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί και εφαρμόζει την ανατολική (τής Εγγύς ή Μέσης Ανατολής) αντίληψη ζωής. ιδ. ως προς τους αργούς ρυθμούς ζωής, τον αισθησιασμό, τον πατριαρχικό τύπο κοινωνίας κ.λπ. *είναι πραγματικός ~· θέλει να κάτσει με το πάσο του στο τραπέζι, να ανάψει τσιγάρο και να περιμένει τη γυναίκα του να του σερβίρει καφέ* ΑΝΤ (μτφ) Ευρωπαίος, δυτικοθρεμμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*

ανατολίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την Ανατολή ή τους Ανατολίτες, κυρ. με τον πολιτιστικό χώρο που παραπέμπει στον τρόπο ζωής των Ανατολιτών. *έχει συνηθίσει την ~ κουζίνα, γιατί η μητέρα του είναι από την Πόλη || του αρέσουν τα ~ τραγούδια με τις μακρόσυρτες και λυπητερές τους μελωδίες || ~ χορός* — **ανατολίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*.

ανατομείο (το) [1883] ίδρυμα, τμήμα ή κατάλληλα διαμορφωμένη αίθουσα για την ανατομή πτωμάτων για ερευνητικούς ή για ιατροδικαστικούς σκοπούς.

ανατομή (η) η τομή και ο διαμελισμός πτώματος με σκοπό τη λεπτομερειακή εξέτασή του για ερευνητικούς ή ιατροδικαστικούς λόγους [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνατέμνω*].

ανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ -ΙΑΤΡ **1.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής κατασκευής και λειτουργίας τού σώματος: *όροι / εγχειρίδιο / μαθήματα ανατομίας* **2.** (συνεκδ.) η κατασκευή και το σύνολο των οργάνων που αποτελούν ένα σώμα: *η ~ τού ανθρώπινου σώματος || η ~ τής γυναίκας διαφέρει από αυτήν τού άνδρα* • **3.** η τεχνική τής ανατομής πτωμάτων **4.** κλάδος τής βιολογίας που, κατ' αντιδιαστολή προς την ανατομία πτωμάτων. ασχολείται με τη μελέτη τής επιφανειακής κατασκευής και μορφής των ζωντανών οργανισμών **5.** (μτφ.) η εξονυχιστική και σε βάθος εξέταση: *θα προχωρήσουμε σε μια ~ τού εγκλήματος, για να εντοπίσουμε όχι μόνο τον ένοχο, αλλά και τα αίτια που το προκάλεσαν || ~ των γλωσσικών λαθών* Επίσης **ανατομική** [μτγν] [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. anatomie < αρχ. *ἀνατομή*].

> **ανατομία ή ανατομική;** Οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί. ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός, έπλασαν και χρησιμοποίησαν τους όρους *ανατομή* (ο Ιπποκράτης· *Περὶ ἀνατομῆς*) και *ανατομική* (ο Γαληνός: *Ἀνατομικὴ ἐγχείρησις*). Το μεν **ανατομή** δήλωσε την πράξη και το αποτέλεσμα τού «ανατέμνειν», ενώ το **ανατομική** χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο τού *ἐγχείρησις* και, κατά παράλειψιν τού *ἐγχείρησις*. ως ουσ που δηλώνει τον αντίστοιχο κλάδο τής ιατρικής (πβ και *γραμματική* [ενν *τέχνη*], *φυσική* [ενν. *επιστήμη*] κ.ο κ) Ο όρος **ανατομία** ανάγεται σε νεολατ. όρο anatomia (από όπου γαλλ. anatomie, αγγλ anatomy), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το ελλην. *ανατομή*. Έτσι το *ανατομία* είναι. στην πραγματικότητα, αντιδάνειο για την Ελληνική, η δε χρησιμοποίησή του αντί των αρχαίων *ανατομική* και *ανατομή* επικρίθηκε από τον μεγάλο Έλληνα γραμματικό Κ.Σ. Κόντο κ.ά. Το *ανατομία* χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική από το 1738 (Λ Πατούσας) και από το 1811 απαντά στον (ιατρό επίσης) Αδ Κοραή. Στις αρχές τού 20ού αι. φαίνεται ότι η χρήση τού *ανατομία* έχει υποχωρήσει τόσο, ώστε ο Στ Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*.... λ. *ανατομία*) να υποδεικνύει «*νὰ τιμήσωμεν πάλιν τὴν σχεδὸν ἀποδιωχθεῖσαν ἀνατομίαν ὡς τὸ καθόλου ὄνομα τῆς τέχνης* [..] *καὶ δὲν πρεπει ἴσως τὴν ἀνατομίαν νὰ ἀπεχθανώμεθα μόνον καὶ μόνον διότι κατεσκευάσθη ὑπὸ Φράγκων*»!

ανατομικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανατομία. *~ γνώσεις / όροι* **2.** αυτός που κατασκευάζεται με γνώση τής ανθρώπινης ανατομίας, συνήθ για τη θεραπεία ή την αποτροπή προβλημάτων που οφείλονται σε περιπτώσεις προβληματικής διαμόρφωσης και φυσιολογίας τού σώματος. *~ στρώμα / παπούτσια* **3. ανατομική** (η) η ανατομία (βλ.λ.). — **ανατομικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ

ανατόμος (ο/η) [1836] **1.** πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην ανατομία. που εκτελεί ανατομές ΣΥΝ νεκροτόμος, ζωοτόμος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εξετάζει (κάτι) με μεγάλη προσοχή. λεπτομέρεια και διεισδυτική ικανότητα: *λόγω τής βαθύτητας και οξυδέρκειας των χαρακτήρων των έργων του, ο Ντοστογέφσκι χαρακτηρίζεται ~ τής ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ ερευνητής. αναλυτής, μελετητής.

ανατοποθετώ ρ [1896] {ανατοποθετείς... | ανατοποθέτ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ εκ νέου, τοποθετώ σε διαφορετική θέση ή σειρά ΣΥΝ επανατοποθετώ **2.** (μτφ) εξετάζω (ένα θέμα) από νέα οπτική γωνία· *σύμφωνα με τα νέα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν. το όλο ζήτημα ανατοποθετείται σε διαφορετική βάση.* — **ανατοποθέτηση** (η).

ανατρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που μπορεί να επιφέρει ανατροπή· (συνήθ. στην πολιτική ζωή) αυτός που κινείται ή υποκινείται από την πρόθεση ανατροπής καθεστώτος: *στη Χιλή εκδηλώθηκαν πάλι από τον στρατό ~ τάσεις, που καθιστούν πιθανό ένα πραξικόπημα κατά τής κυβέρνησης || ~ εκδηλώσεις / ιδέες / βιβλίο / τραγούδι* **2.** (μτφ -λόγ) αυτός που επιχειρεί ή επιτυγχάνει την ανασκευή (των θέσεων κάποιου): *ανέπτυξε μια επιχειρηματολογία ανατρεπτική των κατηγοριών που είχαν διατυπωθεί εναντίον του* ΣΥΝ καταρριπτικός, ανασκευαστικός, αναιρετικός **3.** (στην κριτική θεατρικών ή κινηματογραφικών έργων) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής που απαντά συνήθ σε έργα χιουμοριστικού χαρακτήρα. τα οποία επιδιώκουν το γέλιο ή την έκπληξη. κάνοντας ευρεία χρήση τού αντισυμβατικού στοιχείου. τού μακάβριου, τής δηκτικότατης σάτιρας κ.τ.ό . *~ χιούμορ / κωμωδία / σάτιρα*

ανατρέπω ρ. μετβ [αρχ] {ανέτρεψα, ανατράπηκα (λόγ. ανετράπην. -ης. -η . . μτχ. ανατραπείς. -είσα, -έν)} **1.** στρέφω ανάποδα, προκαλώ βίαιη πτώση: *το κύμα ανέτρεψε τη βάρκα και οι επιβάτες της βρέθηκαν στη θάλασσα* ΣΥΝ αναποδογυρίζω, τουμπάρω ΦΡ **ανατρεπόμενο φορτηγό** φορτηγό με καρότσα, τής οποίας το ένα άκρο μπορεί να ανασηκώνεται. ώστε να αδειάζει το περιεχόμενό της στο έδαφος **2.** (μτφ.) καταλύω, προκαλώ τη βίαιη πτώση (ενός καθεστώτος, τής υπάρχουσας κατάστασης, ενός ηγέτη): *ανατράπηκε βίαια η νόμιμη κυβέρνηση από στρατιωτικό πραξικόπημα* ΣΥΝ (καθημ) ρίχνω **3.** (μτφ) αποδεικνύω ότι κάτι δεν ισχύει, αναιρώ (κάτι). αποδεικνύοντάς το εσφαλμένο, μονομερές ή ψευδές· *με αυτή τη συνέντευξη κατάφερε να ανατρέψει την εικόνα τού στυγνού τεχνοκράτη, παρουσιάζοντας ένα ζεστό ανθρώπινο πρόσωπο || ~ την επιχειρηματολογία κάποιου* ΣΥΝ ανασκευάζω, καταρρίπτω **4.** (μτφ) οδηγώ σε ματαίωση: *ο βροχερός καιρός ανέτρεψε τα σχέδιά τους για εκδρομή* ΣΥΝ ματαιώνω, χαλώ.

ανατρέφω [αρχ.] κ. (προφορ.-λογοτ.) **αναθρέφω** [μεσν] ρ μετβ {ανέθρεψα κ. (καθημ) ανάθρεψα, ανατράφηκα (λόγ. ανετράφην, -ης, -η ., μτχ. ανατραφείς. -είσα, -έν). αναθρεμμένος (λόγ. ανατεθραμμένος)} (γενικότ.) εξασφαλίζω τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη κάποιου. φροντίζω για τη γενική του καλλιέργεια και αγωγή: *ανέθρεψε τα παιδιά με σταθερές αρχές αλλά και ελευθερία πρωτοβουλίας. ώστε να γίνουν υπεύθυνα και συνειδητά άτομα* ΣΥΝ μεγαλώνω, γαλουχώ, μορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τρέφω*.

> **ανατρέφω ή αναθρέφω;** Από τα **θρέψω / έθρεψα** (κανονικούς τ μέλλοντα / αορίστου) πλάστηκε «υποχωρητικώς» και τ ενεστώτα **θρέφω** με *θ-* αντί τού **τρέφω** (και **αναθρέφω** αντί **ανατρέφω**) Ο τύπος *(ανα)θρέφω*, πιο εκφραστικός από το *(ανα)τρέφω*, χρησιμοποιείται περισσότερο στον προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία. Άρα, η διαφορά των παράλληλων τύπων είναι υφολογική και όχι σημασιολογική → *τρέφω*

ανατρέψιμος, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να ανατραπεί, να ανασκευαστεί: *η επιχειρηματολογία του χωλαίνει· είναι εύκολα ~*.

ανατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {ανέτρεξα} ♦ **1.** (μετβ.) κινούμαι προς την αντίθετη κατεύθυνση, προς τα πίσω και ανοδικά: *κωπηλατική ομάδα θα ανατρέξει τον ποταμό, για να εξερευνήσει τις πηγές του* ♦ (αμετβ.) (+σε) **2.** (μτφ) επανέρχομαι σε καταστάσεις ή γεγονότα τού παρελθόντος. *είναι μάταιο να κάθεσαι και να ανατρέχεις στα λάθη τού παρελθόντος, τη στιγμή που δεν μπορείς να τα αλλάξεις* ΣΥΝ επανέρχομαι. κάνω αναδρομή. αναθυμούμαι • **3.** (μτφ.) συμβουλεύομαι (γραπτές πηγές, βοηθήματα, βιβλιογραφία κ.λπ) στο πλαίσιο πνευματικής εργασίας, επιστημονικής έρευνας κ τ ό : *η καθηγήτρια επέμεινε να ανατρέξουμε σε λεξικά και βοηθήματα για την εργασία μας || ως κοινοβουλευτικός συντάκτης ανατρέχει συχνά στα αρχεία τής Βουλής για τα πρακτικά παλαιότερων συνεδριάσεων* ΣΥΝ ανάγομαι. μελετώ, ερευνώ, αναδιφώ.

ανάτρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΙΑΤΡ η δημιουργία οπής στο κρανίο για την αφαίρεση αιματώματος ΣΥΝ κρανιοανάτρηση. [ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάτρησις* < *ἀνα-* + *-τρη-* (για το οποίο βλ. λ. *διά-τρητος*) + παραγ επίθημα *-τος*].

ανάτριχα επίρρ [μεσν.] (λαϊκ.) αντίθετα προς τη διεύθυνση των τριχών *χτενίζεται ~ || βουρτσίζει τη γούνα ~* [ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀνάτριχος* «με ορθωμένες τις τρίχες» < *ἀνα-* + *-τριχος* < αρχ *θρίξ, τριχός*].

ανατριχιάζω ρ. αμετβ. {ανατρίχιασα} **1.** αισθάνομαι να ορθώνονται οι τρίχες μου και να σφίγγει το δέρμα μου (λόγω ψύχους. τρόμου ή άλλης αιτίας): *η γάτα ανατρίχιασε μπροστά στο λυκόσκυλο || ~ από την ψύχρα || με κάνει να ανατριχιάζω ο ήχος ενός αιχμηρού αντικειμένου που σύρεται πάνω σε μια μεταλλική επιφάνεια* ΣΥΝ σηκώνεται η τρίχα μου **2.** αισθάνομαι φρίκη: *~ όταν ξαναθυμάμαι τις μέρες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης* ΣΥΝ φρικιώ. με πιάνει σύγκρυο **3.** αισθάνομαι έντονη συγκίνηση (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες μου): *κάθε φορά που ακούω τον εθνικό ύμνο ~ από συγκίνηση.* [ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνατριχιῶ* < *ἀνατριχῶ* < *ἀνάτριχα* < μτγν *ἀνάτριχος*]

ανατριχιαστικός, -ή, -ό [1895] αυτός που κάνει κάποιον να ανατριχιάζει. που προκαλεί ισχυρή αποστροφή *το ~ θέαμα των θυμάτων των Ναζί || ~ περιγραφή / έγκλημα*

ανατριχίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** η ανόρθωση των τριχών και το σφίξιμο τού δέρματος, που οφείλεται σε εξωτερικό ερέθισμα (ψύχος, τρόμο ή άλλη αιτία): *αισθάνθηκε ~ από την ψύχρα || την άγγιξε απαλά κι εκείνη ένιωσε μια γλυκιά ~ || έσυρε το δαχτυλίδι στο τζάμι και μου προκάλεσε ~* **2.** συναίσθημα αποτροπιασμού, φρίκη *του προκάλεσε ~ η φωτογραφία τού πτώματος* **3.** συναίσθημα έντονης συγκίνησης (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες): *~ από χαρά || ερωτική ~*. [ΕΤΥΜ < επίρρ. *ανάτριχα* + παραγ επίθημα *-ίλα*]

ανάτριχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ανορθωμένες τις τρίχες **2.** αυτός που προκαλεί ανατριχίλα

ανατροπέας (ο/η) {ανατροπ-είς, -έων} πρόσωπο που επιδιώκει να επιφέρει ή έχει επιφέρει ανατροπή. *οι αναρχικοί θεωρούνται από*

πολλούς επικίνδυνοι ~ τής κοινωνικής τάξης και ασφάλειας || *οι ~ τού δικτάτορα ανέλαβαν τη διακυβέρνηση τής χώρας.* Επίσης (λόγ.) **ανατροπεύς** [αρχ.] {ανατροπέως}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνατροπεύς* < *ἀνατρέπω*].

ανατροπή (η) **1.** (α) το αναποδογύρισμα, η απώλεια τής ισορροπίας και η πτώση *~ λεωφορείου λόγω ολισθηρότητας τού δρόμου* || *η ~ ενός ποδοσφαιριστή από τον αντίπαλο παίκτη* ΣΥΝ τουμπάρισμα (β) υδραυλικό σύστημα για την ανύψωση και το άδειασμα τής καρότσας φορτηγών **2.** (μτφ.) η βίαιη πτώση, η κατάλυση (τής υπάρχουσας τάξης, καθεστώτος, ηγέτη): *η ~ τού τυράννου / τής νόμιμης κυβέρνησης* **3.** η ριζική μεταβολή προς το αντίθετο *η ~ τού καλού κλίματος στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ αναστροφή **4.** (μτφ.) η απόδειξη ότι κάτι δεν ισχύει: *η ~ των εναντίον του θέσεων* ΣΥΝ αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ ενίσχυση, στήριξη, θεμελίωση **5.** (μτφ.) η ακύρωση, η ματαίωση: *η ~ των σχεδίων κάποιου.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνατρέπω*].

ανατροφή (η) {χωρ πληθ.} **1.** η επιμέλεια για την πλήρη σωματική και πνευματική ανάπτυξη: *μετά τον θάνατο των γονέων την ~ των παιδιών ανέλαβε η θεία* ΣΥΝ μεγάλωμα • **2.** η ιδιαίτερη αγωγή, ο βαθμός στον οποίο έχει κατακτήσει κανείς τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς: *ένα παιδί με ~ φέρεται ευγενικά στους μεγαλυτέρους του* || *καλή / κακή ~* ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνατρέφω*].

ανατροφοδότηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου τροφοδότηση, η συντήρηση ή η ενίσχυση με νέα στοιχεία: *οι φήμες για υποτίμηση τής δραχμής οδήγησαν στην ~ των κερδοσκοπικών διαθέσεων μερικών οικονομικών κύκλων* **2.** ΤΕΧΝΟΛ η ανάδραση (βλ.λ.). — **ανατροφοδοτώ** ρ {-είς..}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. feedback].

ανάτυπο (το) {ανατύπ-ου | -ων} τμήμα ή απόσπασμα επιστημονικής έκδοσης (συνήθ μελέτης σε επιστημονικό περιοδικό), που κυκλοφορείται αυτοτελώς (με την ίδια ή νέα σελιδαρίθμηση) και διανέμεται δωρεάν από τον συγγραφέα.
[ΕΤΥΜ < *ανατυπώνω* (υποχωρητ.)].

ανατυπώνω ρ μετβ {ανατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (συνήθ έργο που έχει εξαντληθεί από την αγορά) χωρίς προσθήκες ή μεταβολές στο περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνατυπῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *τυπῶ* < *τύπος*].

ανατύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εκ νέου εκτύπωση εντύπου. *λόγω τής μεγάλης ζήτησης τού βιβλίου ο εκδοτικός οίκος προέβη σε ~* **2.** (συνεκδ.) το προϊόν μιας ανατύπωσης *το βιβλίο αυτό είναι ~ τής έκδοσης τού 1973.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση.*

άναυδος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει εξαιτίας μεγάλης έκπληξης, αιφνιδιασμού. *δεν μπορώ να πω τίποτα γι' αυτά τα αίσχη, μένω ~!* ΣΥΝ άφωνος, με ανοιχτό το στόμα, κατάπληκτος, ενεός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αὐδή* «φωνή» < **ἀ-Fδ-ή*, με μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», για το οποίο βλ. λ. *άδω.* Ομόρρ. *ἆσ-μα, ᾠδ-ή, ἀηδ-ών* κ.ά.].

άναυλος, -η, -ο **1.** (για πλοίο) αυτός που δεν έχει ναυλωθεί ΣΥΝ αναύλωτος ΑΝΤ ναυλωμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν πλήρωσε ναύλο **3.** (μτφ.) αυτός που έφυγε βίαια, που εκδιώχθηκε. *έφυγε ~ μες στη νύχτα, μετά τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ εκών άκων, κυνηγημένος — **άναυλα** επίρρ

αναύλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μισθωθεί με ναύλο: *το πλοίο είναι ακόμη ~ στο λιμάνι* ΣΥΝ άναυλος, αμίσθωτος ΑΝΤ ναυλωμένος

αναύξητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αυξηθεί ή δεν μπορεί να αυξηθεί. *το εισόδημα των εργαζομένων παραμένει ~ τα τελευταία χρόνια* • **2.** ΓΛΩΣΣ (ρηματικός τύπος) που δεν παίρνει συλλαβική ή χρονική αύξηση κατά τον σχηματισμό των παρελθοντικών χρόνων τού ρήματος. ο *τύπος «τρέχαμε» είναι ~ σε αντίθεση με το «έ-τρεχα».*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *αὔξω* «αυξάνω»]

αναφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αναφάνηκα (λογιότ. ανεφάνην, -ης, -η,)} (λόγ.) **1.** έρχομαι στο φως, στην επιφάνεια, εμφανίζομαι. *καθώς υποχωρούσαν τα νερά, ανεφάνησαν τα κατάρτια τού βυθισμένου σκάφους* ΣΥΝ προβάλλω **2.** εμφανίζομαι ξανά *φύγανε τα σύννεφα κι αναφάνηκε ο ήλιος* **3.** (μτφ.) βγαίνω από την αφάνεια, καθίσταμαι εμφανής. *νέος δημοσιογραφικός αστέρας ανεφάνη στον ορίζοντα* ΣΥΝ αναδεικνύομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναφαίρετος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να αφαιρεθεί, που δικαιωματικά έχει κατοχυρωθεί σε κάποιον· *είναι ~ δικαίωμα τού πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του* || *~ προνόμιο* ΣΥΝ αναπαλλοτρίωτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

αναφανδόν επίρρ (λόγ.) με τρόπο σαφή και ανεπιφύλακτο: *η εφημερίδα τάχθηκε εξαρχής ~ υπέρ τής πολιτικής τού κόμματος* ΣΥΝ πασιφανώς, φανερά, απροκάλυπτα, ανοιχτά, ανεπιφύλακτα ΑΝΤ παρασκηνιακά, αφανώς, κρυφά.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναφαίνω* (θ. *ἀναφαν-*, πβ. παθ. αόρ. *ἀνεφάνην*) + επιρρ επίθημα *-δόν*, πβ κ. *πρηνηδόν*]

ανάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η φάση τής μίτωσης κατά την οποία τα ομόλογα χρωματίδια, δηλ. εκείνα που προέκυψαν από την κατά μήκος διαίρεση τού κάθε χρωμοσώματος, μετακινούνται προς τους δύο πόλους τής ατράκτου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ anaphase].

αναφέρω ρ. μετβ {ανέφερα, αναφέρθηκα (λόγ. ανεφέρθην, -ης, -η, . μτχ αναφερθείς, -είσα, -έν)} **1.** μιλώ για (κάποιον/κάτι), κάνω μνεία, κάνω λόγο· *ο συγγραφέας ~ χαρακτηριστικά περιστατικά από την Κατοχή* ΣΥΝ μνημονεύω ΑΝΤ αποσιωπώ, παρασιωπώ **2.** καθιστώ γνωστό (σε ευρύ κοινό): *η ανακοίνωση τού συλλόγου αναφέρει τα εξής διαφωτιστικά* || *ανεπίσημες πηγές αναφέρουν ότι οι νεκροί από τα αιματηρά επεισόδια ανέρχονται σε τριακόσιους* **3.** (ειδικότ.) καθιστώ γνωστό σε προϊστάμενο, σε αρμόδια αρχή. *οτιδήποτε ήθελε να γνωστοποιήσει στους ανωτέρους του, έπρεπε τυπικά να το αρχίζει με τη φράση «λαμβάνω την τιμήν να ~ ότι . »* ΣΥΝ γνωστοποιώ, δηλώνω, εκθέτω • **4.** καταγγέλλω, κάνω αναφορά (σε κάποιον) *ο λοχίας ανέφερε τους δύο απείθαρχους στρατιώτες στον διοικητή* (μεσοπαθ **αναφέρομαι** +σε) **5.** κάνω λόγο για (κάτι/κάποιον): *στη συνέντευξή του, αναφέρθηκε στο πρόβλημα τής παιδείας* || *αναφερόμενος στο εκλογικό σύστημα, είπε χαρακτηριστικά...* || *δεν κατάλαβα σε τι αναφερόταν* **6.** (συνήθ. τριτοπρόσ. ***αναφέρεται, αναφέρονται***) έχω ως θέμα ή αντικείμενο, εξετάζω: *η σημερινή μας εκπομπή αναφέρεται στο καυτό θέμα των ναρκωτικών* || *η μελέτη μου αναφέρεται σε προτάσεις για την καταπολέμηση και πρόληψη τού καρκίνου* ΣΥΝ αφορά **7.** ΣΤΡΑΤ (για στρατιώτη) αναφέρω σε αξιωματικό τα στοιχεία και την ειδικότητά μου (ως προσταγή) «*Κάτσε προσοχή και αναφέρσου!*»
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φέρνω προς τα πάνω (ή προς τα πίσω) – οδηγώ» (πβ κ. Κ.Δ Μάρκ. 9, 2· *καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους*), < *ἀνα-* + *φέρω* Ήδη αρχ. οι σημ «παραπέμπω μνημονεύω»]

Ανάφη (η) **1.** νησί των Ν. Κυκλάδων Α. τής Θήρας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Αναφιώτης** (ο), **Αναφιώτισσα** (η), **αναφιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το νησί δημιουργήθηκε από τον Απόλλωνα, προκειμένου να σωθούν οι Αργοναύτες, καθώς επέστρεφαν από την Κολχίδα· ο Απόλλων τόξευσε στη θάλασσα και αμέσως *ἀνεφάνη* το νησί, στο οποίο οι ναύτες έδωσαν το όνομα *Ἀνάφη* (< *ἀναφαίνομαι*)].

αναφιλητό κ **αναφιλυτό** (το) κλάμα με συνεχείς λυγμούς (συνήθ στον πληθ.): *στη θύμησή του ξεσπούσε σε αναφιλητά!*
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ < αρχ. *ἀναφλύω* «ανακοχλάζω» (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ι-*) < *ἀνα-* + *φλύω* (βλ. λ. *φλύκταινα*)]

> **αναφιλητό ή αναφιλυτό;** Επειδή η επικρατέστερη ετυμολογία τής λ. είναι από το αρχ **αναφλύω** «κοχλάζω, ανακοχλάζω» (βλ. ΕΤΥΜ), προτιμότερη θα ήταν η γραφή **αναφιλυτό** (με *-υ-*) (πβ και *τανύω* – **τανυτό** «τέντωμα»). Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός παραγώγων τής Ελληνικής, κυρ. από ρήματα, σχηματίζεται με το παραγωγικό επίθημα **-ητό**: *κυνηγώ* – **κυνηγ-ητό**, *βογγώ* – **βογγ-ητό**, *κουβαλώ* – **κουβαλ-ητό**, αλλά και *τρεχάλα* – **τρεχαλ-ητό** κ.λπ. Αυτό επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι και η συζητούμενη λ. εντάσσεται στο σύστημα και σχηματίζεται όπως και οι άλλες, δηλ. ως **αναφιλ-ητό**.

αναφλέγω ρ μετβ. [αρχ.] {ανέφλεξα, αναφλέχθηκα (λογιότ ανεφλέγην, -ης, -η .., μτχ. αναφλεγείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** μεταδίδω φλόγα ή φωτιά σε κάτι **2.** (μεσοπαθ ***αναφλέγομαι***) παίρνω φωτιά, παραδίδομαι στις φλόγες: *μετά την έκρηξη ολόκληρο το κτήριο ανεφλέγη μπροστά στα έντρομα μάτια τού πλήθους*

αναφλεκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ η διάταξη που τοποθετείται στην κεφαλή τού κυλίνδρου ενός κινητήρα εσωτερικής καύσεως για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα και την ανάφλεξη τού καυσίμου· μπουζί (αυτοκινήτου) ΣΥΝ σπινθηριστήρας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. bougie (βλ. λ. *μπουζί*)]

ανάφλεξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} **1.** μετάδοση σπινθήρα ή φλόγας σε κάτι: *η επέκταση τής πυρκαγιάς προς το εργοστάσιο ενείχε τον κίνδυνο άμεσης ~ των αποθεμάτων καυσίμων* **2.** ΧΗΜ ***σημείο αναφλέξεως*** η χαμηλότερη θερμοκρασία στην οποία αναφλέγονται οι ατμοί εύφλεκτου πτητικού υγρού υπό την επίδραση μικρής φλόγας και υπό καθορισμένες συνθήκες **3.** ΤΕΧΝΟΛ σύστημα στους βενζινοκινητήρες για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα, που προκαλεί ανάφλεξη μείγματος καυσίμων και αέρα και συνακόλουθη έκρηξη και παραγωγή κινητήριας δύναμης: *το αυτοκίνητο παρουσίασε πρόβλημα στην ~· ο τεχνίτης είπε ότι ή το μπουζί φταίει ή οι πλατίνες* **4.** (μτφ.) η αναζωπύρωση τής έντασης συναισθημάτων: *οι δηλώσεις του οδήγησαν σε ~ τού κλίματος διχόνοιας*

αναφομοίωτος, -η, -ο **1.** (για ουσίες που εισάγονται στον οργανισμό) αυτός που δεν έχει αφομοιωθεί ή δεν μπορεί να αφομοιωθεί από έναν οργανισμό: *η ιατροδικαστική εξέταση διαπίστωσε υπολείμματα αναφομοίωτων τροφών στο στομάχι* ΣΥΝ αχώνευτος ΑΝΤ αφομοιωμένος, αφομοιώσιμος **2.** (μτφ. για γνώσεις) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί πλήρως, που δεν έχει ενσωματωθεί στο υπάρχον σώμα γνώσεων, ώστε να είναι αξιοποιήσιμος· *όταν δεν εμπεδώνονται οι γνώσεις με ασκήσεις και πρακτική εφαρμογή, μένουν αναφομοίωτες* ΣΥΝ ανεμπέδωτος — **αναφομοίωτα** επίρρ

αναφορά (η) **1.** η απλή κατονομασία, η ονομαστική παράθεση (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς την ανάλυση ή την επεξήγηση): *η ~ και μόνο τού ονόματός του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση* || *έκανε απλή ~ στο θέμα, χωρίς να ασχοληθεί λεπτομερώς* ΣΥΝ μνεία **2.** η επίσημη έκθεση που υποβάλλεται σε ανώτερο, υπηρεσία ή αρχή· *η ~ των εμπειρογνωμόνων συνιστά την άμεση λήψη μέτρων* || *υποβάλλω ~* ΣΥΝ έκθεση, υπόμνημα, (λαϊκ.) ραπόρτο ΦΡ (α) ***κάνω (σε κάποιον) αναφορά*** (για πρόσωπα που υπηρετούν στον κρατικό μηχανισμό) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή έκθεση με συγκεκριμένες καταγγελίες για υπάλληλο που δεν εκτελεί σωστά τα καθήκοντά του: *αυτός ο υπάλληλος είναι εντελώς αδιάφορος και τεμπέλης· πρέπει να του κάνει κάποιος αναφορά, για να συμμορφωθεί* (β) ***δίνω (σε κάποιον) αναφορά (για κάτι)*** λέω (σε κάποιον) λεπτομερώς (ό,τι σχετίζεται με κάτι): *Και γιατί να σου πω πού ήμουν; Αναφορά θα σου δώσω;* || *μόλις μάθει κάνα νέο, σπεύδει να δώσει αναφορά στη φίλη της* (γ) ***κόλλα αναφοράς*** βλ. λ. *κόλλα* • **3.** ο συσχετισμός ενός στοιχείου με άλλο ΦΡ (α) (λόγ.) ***εν αναφορά προς*** σε σχέση με, αναφορικά με *~ τις κατηγορίες που μου*

προσάπτουν, έχω να πω ότι είναι τελείως ψευδείς ΣΥΝ σχέση, σύνδεση, συσχέτιση (β) ***σημείο αναφοράς*** (i) οτιδήποτε θεωρείται δεδομένο και κριτήριο για τον καθορισμό ομοειδών προς αυτό στοιχείων· πρόσωπο ή πράγμα στο οποίο αναφέρονται όλοι: *το έργο του αποτελεί ~ όλων των σύγχρονων μελετών* || *~ για το επίκεντρο ενός σεισμού είναι συνήθ. η κοντινότερη σε αυτό πόλη* (ii) ΤΟΠΟΓΡ σημείο τής επιφάνειας τής Γης με δεδομένες γεωγραφικές συντεταγμένες και υψόμετρο (γ) ***βιβλίο / έργο αναφοράς*** βιβλίο χρήσιμο για γενικότερη πληροφόρηση (λεξικό, εγκυκλοπαίδεια κ.λπ.) ή και για ειδική πληροφόρηση (γραμματική, επιστημονικό εγχειρίδιο), από το οποίο αντλεί ο χρήστης συγκεκριμένες πληροφορίες **4.** ΓΛΩΣΣ η σύνδεση ενός γλωσσικού στοιχείου (σε πρόταση ή κείμενο) με προηγούμενο ή και επόμενο γλωσσικό στοιχείο, συνήθ. με τη βοήθεια αντωνυμίας ή επιρρήματος, π χ. *η αστυνομία ερεύνησε την περιοχή που υπέδειξε ο δράστης* (η πρόταση «*που υπέδειξε ο δράστης*» αναφέρεται και εξειδικεύει τη σημασία τής φράσης «*την περιοχή*» πβ κ. λ. *δείξη*) **5.** ΣΤΡΑΤ. ***αναφορά (μονάδος)*** η διαδικασία κατά την οποία παρατάσσεται το σύνολο τής μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής (λόχος, πυροβολαρχία κ λπ.) και εκτίθενται προφορικώς και δημόσια στον διοικητή (μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής) όσα συνέβησαν στο στρατόπεδο την προηγούμενη μέρα· ΦΡ (α) ***βγαίνω στην αναφορά*** (για στρατιώτες) υποβάλλω κατά την παραπάνω διαδικασία στον διοικητή προσωπικό αίτημα, για το οποίο απαιτείται η έγκρισή του: *στρατιώτης βγήκε στην αναφορά και ζήτησε από τον διοικητή άδεια δέκα ημερών* (β) ***βγάζω (κάποιον) στην αναφορά*** στέλνω ως ανώτερος στη στρατιωτική ιεραρχία κατώτερό μου να παρουσιαστεί δημόσια κατά την αναφορά τής μονάδας και να αναφέρει στον διοικητή παράπτωμά του: *ο υπολοχαγός τον έπιασε να κοιμάται και τον έβγαλε στην αναφορά* • **6.** ΦΥΣ ***σύστημα αναφοράς*** το σύστημα βαθμολογημένων αξόνων που χρησιμοποιούμε για να καθορίζουμε τη θέση των σωμάτων και να διαπιστώνουμε έτσι αν αυτά κινούνται (αλλαγή θέσης) ή είναι ακίνητα (σταθερή θέση) • **7.** ΕΚΚΛΗΣ το κέντρο τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας στη Θεία Λειτουργία, το οποίο περιέχει την *Ανάμνηση*, δηλ. τους λόγους τού Χριστού για τη σύσταση τού μυστηρίου *(Λάβετε φάγετε. , Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...)* και την *Επίκληση* τού Αγίου Πνεύματος για τον καθαγιασμό τού άρτου και τού οίνου τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναφέρω* Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. rapport σε μία από τις χρήσεις του (στρατ. πρόσταγμα Au rapport! «Στην αναφορά!») Η φρ. *εν αναφορά προς* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ par rapport à. Η γλωσσ σημ αποδίδει τον αγγλ. όρο reference Μεταφρ. δάνεια αποτελούν και το *σύστημα αναφοράς* (< γαλλ système référence), *βιβλίο αναφοράς* (< γαλλ. livre de référence), *σημείο αναφοράς* (< αγγλ reference point)]

αναφορικά επίρρ (+με) σε σχέση, σε ό,τι αφορά: *~ με την πρότασή σας, σας γνωστοποιούμε ότι.* || *~ με το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, έχω να πω τα εξής* Επίσης (λόγ) **αναφορικώς** [1840] (+προς)

αναφορικός, -ή, -ό **1.** ο σχετικός με την έννοια ή τη λειτουργία τής αναφοράς (βλ λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ (α) (λέξη) που έχει ως λειτουργία να αναφέρεται σε προηγούμενο όρο τής πρότασης ή γενικότ τού κειμένου: *~ αντωνυμίες τής Ν Ελληνικής είναι οποίος, όποιος, όσο, που, ό,τι κ ά* || *~ επιρρήματα (όπου, που, όπως, καθώς, όσο)* (β) ***αναφορική πρόταση*** η πρόταση που εισάγεται με αναφορική αντωνυμία ή επίρρημα. *η επιστολή, η οποία δημοσιεύθηκε χθες, είχε σταλεί προ μηνός* || *θα υπογράψεις όπου έχω σημειώσει* (γ) ***αναφορική μετοχή*** η μετοχή που μπορεί να αναλυθεί σε αναφορική πρόταση: *η προτεινόμενη λύση είναι η καλύτερη* (= η οποία προτείνεται) — **αναφορικότητα** (η) [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀναφορά*. Οι γλωσσ όροι είναι μεταφρ. δάνεια, αποδίδοντας το λατ. relativus].

αναφροδισία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η έλλειψη γενετήσιας επιθυμίας (από ψυχολογικά συνήθ αίτια)· (ειδικότ) η γυναικεία ψυχρότητα. — **αναφροδισιακός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, < νεολατ anaphrodisia < μτγν. *ἀναφροδισία* < *ἀναφρόδιτος* < *ἀν-* στερητ. + *-αφρόδιτος* < αρχ. *Ἀφροδίτη*].

ανάφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ.-εκφραστ.) (γυναίκα) που συμπεριφέρεται προκλητικά και προκαλεί ερωτική επιθυμία στους άνδρες
[ΕΤΥΜ < *ανάβω* + παραγ επίθημα θηλ. *-τρα*, με τροπή τού ηχηρού *-β-* στο αντίστοιχο άηχο *-φ-* προ τού *-τ-* (αφομοίωση), πβ. κ. *καύ-τρα*]

αναφυλαξία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ. η παθολογικού χαρακτήρα αντίδραση τού οργανισμού σε ουσία στην οποία εμφανίζει υπερευαισθησία — **αναφυλακτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *ανα-* + *-φυλαξία* < αρχ. *φύλαξις*). < γαλλ anaphylaxie].

αναφύομαι ρ. αμετβ αποθ {ανεφύην, -ης, -η..., μτχ αναφυείς, -είσα, -έν} (λόγ.) **1.** φυτρώνω ξανά, εκ νέου ΣΥΝ ξαναφυτρώνω • **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι, προκύπτω: *αναφύονται προβλήματα που δεν είχαμε προβλέψει* ΣΥΝ παρουσιάζομαι, προκύπτω, αναφαίνομαι, ανακύπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναφύω (-ομαι)* < *ἀνα-* + *φύω (-ομαι)* «φυτρώνω»].

αναφύτευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκ νέου φύτευση φυτών (συνήθ σε περιοχή που έχει καεί, καταστραφεί κ λπ) (πβ. λ. *αναδάσωση*) ΣΥΝ. ξαναφύτεμα — **αναφυτεύω** ρ. [αρχ].

αναφωνώ ρ. αμετβ {αναφωνείς . | αναφώνησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά (και συνήθ ξαφνικά) λόγω ψυχικής έντασης: «*Θεέ μου*», *αναφώνησε έντρομος* ΣΥΝ κραυγάζω, ανακράζω. — **αναφώνηση** (η) [μτγν.], **αναφώνημα** [μτγν.] κ **αναφωνητό** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναφωνῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *φωνῶ* < *φωνή*].

αναχαιτίζω ρ. μετβ. {αναχαίτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ανακόπτω την ορμή (σε κάποιον/κάτι): *με τη νέα αυτή δέσμη μέτρων η κυβέρνηση επιχειρεί να αναχαιτίσει τον πληθωρισμό* || «*οι προσπάθειες τού προέδρου τού κόμματος να αναχαιτίσει την εσωκομματική αμφισβήτηση*» (εφημ.) ΣΥΝ συγκρατώ, ανακόπτω **2.** (ειδικότ) ΣΤΡΑΤ πραγματοποιώ αναχαίτιση (βλ λ.. σημ 2). *αεροσκάφη μας απογειώθηκαν, για να αναχαιτίσουν τα αεροπλάνα που παραβίασαν τον εθνικό εναέριο χώρο μας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *-χαιτίζω* < *χαίτη* Αρχικώς η λ. περιέγραφε την κίνηση των αγρίων αλόγων, όταν ρίχνουν τη χαίτη προς τα πίσω και σηκώνονται στα πίσω πόδια. Ακολούθως δήλωσε και την ενέργεια τού αναβάτη να κρατάει τη χαίτη τού αλόγου, προκειμένου να το συγκρατήσει, να του ανακόψει την πορεία Η σημερινή σημ είναι μτγν].

αναχαίτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ανακοπή (τής προώθησης, τής ορμής, τής εξέλιξης κ.λπ): *μέτρα για την αποτροπή και ~ τού επεκτατισμού τής γειτονικής χώρας* || *αποσκοπεί στην ~ τού νεοναζιστικού ρεύματος* **2.** (ειδικότ) ΣΤΡΑΤ το σύνολο των αμυντικών ενεργειών που αποσκοπούν στην ανακοπή τής προέλασης τού εχθρού ή τον εξαναγκασμό σε υποχώρηση αεροπλάνων που επιχειρούν παραβίαση τού εναέριου χώρου: *αεροσκάφος αναχαίτισης* (μαχητικό αεροσκάφος με υψηλή ταχύτητα ανόδου για την αντιμετώπιση εχθρικών αεροπορικών επιθέσεων) — **αναχαιτιστικός, -ή, -ό**

αναχαράζω ρ. αμετβ {αναχάραξα} αναμασώ την τροφή μου ΣΥΝ. μηρυκάζω — **αναχάραγμα** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναχαράσσω* «αναξέω» < *ἀνα-* + *χαράσσω* (πβ *διατάζω* < *διατάσσω*) Η σημερινή σημ. είναι μεσν].

αναχθώ (να/θα) ρ. ▸ ανάγω

αναχορηγία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ η χειροκίνητη ή αυτόματη προώθηση (= χορηγία) βλημάτων ή ρουκετών από τον αποθηκευτικό χώρο στον οποίο βρίσκονται (= αποθήκη αναχορηγίας) προς το πυροβόλο ή τον εκτοξευτήρα ρουκετών.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. regranting].

αναχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου επιδότηση, συνήθ από το Δημόσιο, προς ιδιώτη, οργανισμό ή για δημόσια έργα **2.** η χορήγηση νέου δανείου για εξόφληση παλαιότερου - **αναχρηματοδοτώ** ρ {-είς .}.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. refund]

αναχρονισμός (ο) [μεσν] **1.** το ακούσιο ή εκούσιο λάθος σε χρονολόγηση, χρονικό εντοπισμό γεγονότος: *είναι ~ να λες ότι οι Περσικοί Πόλεμοι έγιναν μετά τον Πελοποννησιακό* **2.** (ειδικότ.) απόδοση, παρουσίαση ή ερμηνεία γεγονότων με χρησιμοποίηση πολιτισμικών στοιχείων διαφορετικής, κυρ μεταγενέστερης εποχής: *η παρουσίαση τής «Αντιγόνης» με σύγχρονα κοστούμια αποτελεί σκόπιμο ~ τού σκηνοθέτη, για να δείξει τη διαχρονικότητα των μηνυμάτων τής τραγωδίας* **3.** (κατ' επέκτ) η εμμονή σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις, σε τρόπο ζωής περασμένης εποχής: *είπε πως αποτελεί ~ για τη σημερινή εποχή να πιστεύει κανείς στον τύπο τής πατριαρχικής οικογένειας* ΑΝΤ νεωτερισμός, μοντερνισμός. — **αναχρονίζω** ρ. [μτγν.].

αναχρονιστικός, -ή, -ό [1889] αυτός που δεν συμβαδίζει, δεν εναρμονίζεται με τη σύγχρονή του εποχή: *η αντίληψη ότι το παιδί πρέπει να ακολουθεί το επάγγελμα τού πατέρα είναι ~* || *~ διοικητικό σύστημα* ΣΥΝ οπισθοδρομικός, παλιομοδίτικος, ξεπερασμένος ΑΝΤ σύγχρονος, μοντέρνος — **αναχρονιστικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ , **αναχρονιστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ. anachronistic]

ανάχωμα (το) {αναχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατά μήκος φυσικού ή τεχνητού ανοίγματος ή περάσματος συσσώρευση χωμάτων από εκσκαφή ή εξόρυξη: *το ~ τού χαρακώματος τον προστάτεψε από μια οβίδα που κατευθυνόταν προς το μέρος του* ΣΥΝ πρόχωμα **2.** (ειδικότ.) μικρό φράγμα ή υπερύψωση όχθης, συνήθ από χώμα, για τον έλεγχο ή περιορισμό τού νερού. *η κατασκευή αναχώματος στον Σηκουάνα απασχόλησε πολλούς και ικανούς τεχνικούς* ΣΥΝ φράγμα **3.** (μτφ.) καθετί που λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός, εμπόδιο στη δράση κάποιου: *η δημοκρατική διαπαιδαγώγηση συνιστά ~ στην εξάπλωση ολοκληρωτικών ιδεολογιών.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀναχώννυμι* «συσσωρεύω χώμα» < *ἀνα-* + *χωννυμι* «γεμίζω, πληρώ». Βλ. κ. λ. *χώμα*].

αναχωματίζω ρ. μετβ [μεσν.] {αναχωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} συσσωρεύω χώμα, για να γεμίσω άνοιγμα στο έδαφος ή για να σχηματίσω ανάχωμα. Επίσης **αναχωματώνω** — **αναχωματισμός** (ο) [μτγν.] κ **αναχωμάτωση** (η), **αναχωματικός, -ή, -ό**

αναχωνεύω ρ μετβ. [μτγν.] {αναχών-ευσα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** λειώνω μεταλλικό αντικείμενο (π χ. νόμισμα) μέσα σε μεταλλουργικό χωνί ή καμίνι **2.** (μτφ) αναδημιουργώ, ανασυνθέτω με δημιουργικό τρόπο: *οι νέοι πρέπει να αναχωνεύσουν την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων τους και να τη συνεχίσουν επάξια* — **αναχώνευση** (η) [μτγν]

αναχώρηση (η) [αρχ] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απομάκρυνση, η κίνηση πέρα και μακριά από έναν τόπο προς συγκεκριμένο προορισμό: *ανέβαλε την ~ του για το Παρίσι* ΑΝΤ άφιξη, ερχομός **2.** (ειδικότ) η χρονικά καθορισμένη έναρξη εκτέλεσης ενός δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: *η αναχώρηση τού τρένου για Θεσσαλονίκη είναι στις 4.00* || *ώρες αναχωρήσεως* ΣΥΝ ξεκίνημα **3.** ***αναχωρήσεις*** (οι) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών με καταχωρισμένες τις ώρες ενάρξεως των δρομολογίων για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: κοίτα *στις ~ και αν το φωτάκι δίπλα στα στοιχεία τής πτήσης αναβοσβήνει, έχει αρχίσει η επιβίβαση* **4.** (συνεκδ) ο χώρος (συνήθ στεγασμένη αίθουσα) από όπου αναχωρούν μέσα μεταφοράς: *έδωσαν ραντεβού έξω από τις ~ εξωτερικού* ΑΝΤ αφίξεις • **5.** (συνεκδ) η ενσυνείδητη εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής, η ζωή σε αναχωρητήριο. *η ~ του στο Άγιον Όρος* (βλ. λ. *αναχωρητής*)

αναχωρητήριο (το) [μεσν] {αναχωρητηρί-ου | -ων} ο τόπος στον

οποίο αποσύρεται κανείς για να μονάσει ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

αναχωρητής (ο) [μτγν.], **αναχωρήτρια** (η) {αναχωρητριών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ πρόσωπο που απαρνείται την κοινωνική ζωή, αποσυρόμενος σε ερημική τοποθεσία, κυρ με σκοπό την άσκηση και την ολοκληρωτική αφιέρωση στον Θεό: *οι πρώτοι χριστιανοί αναχωρητές αποσύρονταν συνήθως στην έρημο τής Αιγύπτου* ΣΥΝ ερημίτης, ασκητής, ησυχαστής, μοναχός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εγκαταλείπει την καθημερινή ζωή — **αναχωρητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

αναχωρητισμός (ο) η τάση για εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής και η εγκατάσταση σε ερημική τοποθεσία (για άσκηση, αφιέρωση στον Θεό κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anachorétisme].

αναχωρώ ρ αμετβ. (+για) {αναχωρείς.. | αναχώρησα} φεύγω έχοντας συγκεκριμένο προορισμό: *ο υπουργός αναχώρησε χθες για τις Βρυξέλλες* ΑΝΤ φθάνω || (κ. για μέσα μεταφοράς) *το πλοίο για Μήλο αναχωρεί στις δέκα το βράδυ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *καταχωρίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναχωρῶ* (-έω) < *ἀνα-* + *χωρῶ* < *χῶρος*]

αναψηλάφηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η λεπτομερής και εις βάθος επανεξέταση: *συνήθης πρακτική τής εκπομπής είναι η ~ ξεχασμένων υποθέσεων που σοκάρουν ή συγκινούν την κοινή γνώμη* ΣΥΝ επανεξέταση **2.** ΝΟΜ έκτακτο ένδικο μέσο το οποίο ο ηττημένος διάδικος ασκεί στο ίδιο το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη τελεσίδικη απόφαση, με το οποίο ζητεί την εξαφάνισή της για λόγους που ανάγονται είτε στην παράβαση θεμελιωδών δικονομικών αρχών είτε σε ορισμένα περιοριστικώς απαριθμούμενα στον νόμο σφάλματα των πραγματικών διαπιστώσεων στις οποίες στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση. — **αναψηλαφώ** ρ μετβ [μεσν.] {-άς κ -είς...}

αναψοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {αναψοκοκκίνισ-α, -μένος} παίρνω κόκκινο χρώμα στο πρόσωπο λόγω έξαψης: *το παιδί ήρθε ιδρωμένο και αναψοκοκκινισμένο από το παιχνίδι* ΣΥΝ. εξάπτομαι, κοκκινίζω, ανάβω, φουντώνω — **αναψοκοκκίνισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < *αναψο-* (< θ *αναψ-*, αόρ. *άναψα*, ρ. *ανάβω*) + *κοκκινίζω*].

αναψυκτήριο (το) {αναψυκτηρί-ου | -ων} **1.** κατάστημα όπου προσφέρονται αναψυκτικά **2.** (ειδικότ.) υπαίθριο κατάστημα, συνήθ. με ελαφρό και ευχάριστο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, που διαθέτει ποτά για αναψυχή και διασκέδαση κατά τις απογευματινές έως και τις βραδινές ώρες (παλαιότ. *βαριετέ*)
[ΕΤΥΜ < *αναψύχω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*].

αναψυκτικό (το) μη αλκοολούχο ποτό, αεριούχο ή μη, με ευχάριστη γεύση, που συνήθ. πίνεται κρύο, π χ πορτοκαλάδα, λεμονάδα, λεμονίτα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < μτγν επίθ. *ἀναψυκτικός* < αρχ *ἀναψύχω* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. refraîchissant]

αναψυχή (η) {χωρ πληθ.} το ευχάριστο συναίσθημα ψυχοσωματικής ανακούφισης που προσφέρει η ανάπαυση, η χαλάρωση, η ψυχαγωγία: *κάνει ταξίδι αναψυχής στα νησιά* || *ο θερινός κινηματογράφος είναι από τα πιο αγαπητά μέσα αναψυχής*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δροσιά», < *ἀναψύχω*. Η σημ. «ψυχαγωγία» είναι μτγν]

αναψύχω ρ. μετβ. {ανέψυξα} **1.** δροσολογώ, δροσίζω με δροσερό αέρα **2.** (μτφ.) ανακουφίζω. — **ανάψυξη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνα-* + *ψύχω*. Η μεταφορική σημ ήδη αρχ]

Αγκόλα (η) (πορτ República Popular de Angola = Λαϊκή Δημοκρατία τής Αγκόλας) κράτος τής ΝΔ Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουάντα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το κουάνζα. — **Αγκολέζος** (ο), **Αγκολέζα** (η), **αγκολέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < πορτ. Angola < n'gola, λ τής αφρικανικής γλώσσας Μπαντού, που σημαίνει «βασιλιάς» Οι Πορτογάλοι άποικοι, που ανακάλυψαν τη χώρα το 1482, βρήκαν ένα διοικητικό σύστημα οργανωμένο κατά φυλετικές ομάδες, σε μία από τις οποίες ο φύλαρχος έφερε τον τίτλο τού n'gola]

αγκορά επίθ. {άκλ.} **1.** το τρίχωμα τού κουνελιού «αγκορά», το οποίο έχει λεπτή, μεταξένια υφή **2.** (συνεκδ) (για νήματα, υφάσματα, ενδύματα) αυτός που περιέχει ίνες αγκορά
[ΕΤΥΜ < γαλλ angora < Angora, πρώιμη ονομ τής τουρκικής πόλεως Ankara (βλ. λ. *Άγκυρα*)].

αγκοστούρα (η) {χωρ. πληθ } βελτιωτικό γεύσεως, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή κοκτέιλ και φρουτοχυμών.
[ΕΤΥΜ < Angostura (πόλη τής Βενεζουέλας, που σήμερα ονομάζεται Ciudad Bolívar) < ισπ. angostura «στενό πέρασμα», επειδή το βελτιωτικό αυτό προέρχεται από δύο δέντρα τής Ν Αμερικής, που φύονται κοντά στον ποταμό Ορινόκο (Βενεζουέλα) και στα στενά περάσματά του]

Ανδαλουσία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΝΔ. Ισπανίας. — **Ανδαλουσιανός** (ο), **Ανδαλουσιανή** (η), **ανδαλουσιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ Andalucía < αραβ. Al-Andalūs «χώρα των Βανδάλων», από τα γερμ φύλα των Βανδάλων που είχαν εισβάλει στην Ισπανία τον 5ο αι μ Χ]

Άνδεις (οι) {Άνδεων} μεγάλη οροσειρά στις Δ ακτές τής Ν Αμερικής (που εκτείνεται στην Κολομβία, στο Εκουαδόρ, το Περού, στη Βολιβία, τη Χιλή και την Αργεντινή)
[ΕΤΥΜ < ισπ. Andes, πιθ. < anta «χαλκός» (γλώσσα Κετσούα), από τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού τής περιοχής]

άνδηρο (το) {ανδήρ-ου | -ων} **1.** σωρός χώματος στην άκρη ποταμού ή τάφρου ως ανάχωμα ΣΥΝ. πρόχωμα, ύψωμα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ φυσικό ή τεχνητό πλάτωμα (δημιουργείται με επιχωμάτωση) πάνω στο οποίο ανεγείρεται κτίσμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄνδηρον*, αγν. ετύμου].

Ανδοκίδης (ο) {-η κ -ίδου} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (β' μισό τού 5ου αι π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν, πιθ < **ἀνα-δοκ-ίδης* < *ἀνα-δέχομαι* / *-δέκομαι*, πβ. κ μτγν. *ἀνδοκεύς* = *ἀνάδοχος*]

Ανδόρρα (η) (καταλαν. Co-Principat d'Andorra = Συμπριγκιπάτο τής Ανδόρρας) κρατίδιο στα Α Πυρηναία μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας με πρωτεύουσα την Ανδόρρα Λα Βέλια, επίσημη γλώσσα την Καταλανική και νόμισμα το ευρώ
[ΕΤΥΜ < καταλαν Andorra < andurrial «θαμνότοπος» (διαλεκτ. λ.). Αν και το πριγκιπάτο τής Ανδόρρας έχει μεσαιωνική προέλευση, η επίσημη ονομασία του ανάγεται στο 1607, οπότε τέθηκε υπό τη συγκυριαρχία τής Γαλλίας και τής Ισπανίας]

Ανδραβίδα (η) κωμόπολη τού νομού Ηλείας, πρωτεύουσα τού πριγκιπάτου τής Αχαΐας κατά τη Φραγκοκρατία
[ΕΤΥΜ < λατ. atra via «μαύρος δρόμος» ή < φραγκ andre ville «μαύρη πόλη», ονομασίες που χαρακτήριζαν τους σκοτεινούς και δύσβατους δρόμους τής μεσαιωνικής αυτής πόλης. Η ονομασία *Ανδραβίδα* μαρτυρείται από τον 13ο αι., οπότε η πόλη έγινε έδρα τής Ηλείας στο πριγκιπάτο τού Μορέως]

ανδραγάθημα (το) [μτγν] {ανδραγαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} γενναία και ηρωική πράξη, κυρ στον πόλεμο το πολεμικό κατόρθωμα· *τα ~ των παλαιοτέρων θα εμπνέουν και θα παραδειγματίζουν τις ερχόμενες γενιές* ΣΥΝ ανδραγαθία, κατόρθωμα

ανδραγαθία (η) {ανδραγαθιών} **1.** η γενναιότητα και ο ηρωισμός, κυρ. στον πόλεμο ΦΡ ***επ' ανδραγαθία*** για την επίδειξη γενναιότητας κατά την άσκηση των καθηκόντων εν καιρώ πολέμου *τιμήθηκε* / *πήρε προαγωγή ~* **2.** (συνεκδ) το ανδραγάθημα (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνήρ*, *ἀνδρός* + *-αγαθία* < *ἀγαθός* «γενναίος»]

ανδραγαθώ ρ αμετβ. [μτγν.] {ανδραγαθείς... | ανδραγάθησα} (κυρ σε περίοδο πολέμου) κάνω ανδραγάθημα, γενναία και ηρωική πράξη

ανδραδέλφη [μεσν] κ. (καθημ) **αντραδέλφη** (η) {ανδραδελφών} η αδελφή τού συζύγου ως προς τη σύζυγό του ΣΥΝ κουνιάδα

ανδράδελφος [μεσν.] κ (καθημ) **αντράδελφος** (ο) ο αδελφός τού συζύγου ως προς τη σύζυγό του ΣΥΝ κουνιάδος

ανδραποδίζω ρ. μετβ. {ανδραπόδισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) από ελεύθερο υπόδουλο, πουλώ (κάποιον) ως σκλάβο ΣΥΝ εξανδραποδίζω, σκλαβώνω ΑΝΤ απελευθερώνω, λυτρώνω. — **ανδραποδισμός** (ο) [αρχ], **ανδραποδιστικός**, -ή, -ό [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνδράποδον*].

ανδράποδο (το) {ανδραπόδ-ου | -ων} **1.** (συνήθ στην αρχαιότητα) ο αιχμάλωτος πολέμου που πουλιόταν ως δούλος ΣΥΝ δούλος, δεσμώτης, σκλάβος **2.** (μτφ.) ανελεύθερο άτομο, που δεν έχει δική του βούληση και κατευθύνεται από άλλους *κατέστησαν τους ελεύθερους και υπερήφανους πολίτες φοβισμένα ~* || *κατηγγειλε ότι ορισμένοι πολιτικοί έχουν καταντήσει να είναι ανδράποδα των οικονομικών συμφερόντων* ΣΥΝ δέσμιος, μαριονέτα, πιόνι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δούλος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνδράποδον* < *ἀνήρ*, *ἀνδρός* + *-ποδον* < *πούς*, *ποδός*. Αρχικά η λ. χρησιμοποιήθηκε στον πληθυντικό *τὰ ἀνδράποδα*, σχηματισμένη κατ' αναλογίαν προς τη λ. *τετράποδα*, προσδιορίζοντας κυρ τον εχθρό, τον αιχμαλωτισμένο και πωλούμενο ως δούλο. Η χρήση τής λ με τέτοιον τρόπο, ώστε να δηλώνει περιφρόνηση, είναι ήδη αρχ]

άνδρας κ (καθημ) **άντρας** (ο) {-α κ (λόγ.) -ός | -ες, -ών} **1.** πρόσωπο αρσενικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα: *κατά την Π.Δ., ο Θεός δημιούργησε πρώτα τον ~ και μετά τη γυναίκα* || *αποδυτήρια ανδρών* || *περιοδικό για άνδρες* **2.** ο αρσενικού φύλου ενήλικος, κατ' αντιδιαστολή προς το παιδί και τον έφηβο. *ο Κώστας μεγάλωσε πια, έγινε σωστός ~* || *αθλητικές ομάδες και αγωνίσματα (μπάσκετ, βόλεϊ, στίβος, κολύμβηση κ.λπ.) ανδρών* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτά των γυναικών και των εφήβων / παίδων) ΣΥΝ ώριμος ΑΝΤ αγόρι, έφηβος, παιδί ΦΡ ***άντρα θέλω, τώρα τον(ε) θέλω!*** ως σχόλιο για πρόσωπο που απαιτεί άμεση εκπλήρωση μιας επιθυμίας του *Σήμερα, όσοι έφερναν αιτήσεις ζητούσαν να λάβουν απάντηση αμέσως! ~!* **3.** (καθημ.) ο σύζυγος: *ταξίδεψε μαζί με τον ~ της στο εξωτερικό* **4.** αυτός που εναρμονίζεται με τα κοινωνικά στερεότυπα για την αρσενική συμπεριφορά και στάση ζωής κυρ. ο γενναίος, ο ειλικρινής, ο ευθύς, ο έντιμος, ο φιλότιμος, ο αποφασιστικός: *έρχονται δύσκολες στιγμές και πρέπει να φανείς ~· δεν πρέπει να λυγίσεις!* ΣΥΝ λεβέντης, παλληκάρι **5.** (με χαρακτηρισμό) πρόσωπο αρσενικού φύλου που έχει αναδειχθεί, που έχει ξεχωρίσει *αποφθέγματα μεγάλων ~* || *βίος και δράση ενός σημαντικού πολιτικού ~* **6. άνδρες** (οι) τα μέλη ομάδας, συνήθ. ένοπλης, με πολεμικό προορισμό: *ο λοχίας διέταξε τους ~ του να επιτεθούν* || *το σώμα των αστυνομικών αυξήθηκε κατά χίλιους ~*. Επίσης (αρχαιοπρ) **ανήρ** [αρχ] {ανδρός} — (υποκ) **αντράκι** (το), (υποκ -χαϊδευτ) **αντρούλης** (σημ. 3), (μεγεθ) **άντρακλας** (ο) (βλ.λ.) κ. **αντράκλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνήρ*, *ἀνδρος* / *ἀνέρος* < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε **ner-*, πβ. σανσκρ. nar- «άνδρας, άνθρωπος», μέσ. ουαλ ner «αρχηγός, αφέντης», αλβ njer «άνδρας, αφέντης» κ ά. Αν οι λ. αυτές συνδέονται με το ιρλ nert «ισχύς, σφρίγος», τότε το Ι Ε. *ner- πρέπει να εκφράζει κυρ. τη σωματική ρώμη. Η λ *ἀνήρ* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθετικό (π χ *ἀνδρο-γόνος*, *ἀνδρό-γυνος* κ.ά.) και ως β' συνθετικό (π.χ. *φίλ-ανδρος*, *ἄν-ανδρος* κ.ά), εντυπωσιακή όμως είναι η παρουσία της σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Ἀνδρό-νικος*, *Ἀνδρο-κλῆς*, *Ἀλέξ-ανδρος*, *Λέανδρος*, *Κλέ-ανδρος*, *Λύσ-ανδρος* κ ά].

άνδρας: γλωσσική ανδροκρατία! Δοθέντος ότι η ελληνική γλώσσα ανάγεται τουλάχιστον 4 000 χρόνια πριν, είναι φυσικό το λεξιλόγιό της να εκφράζει διαφορετικές κοινωνικές δομές και αντιλήψεις, αυτές που είναι γνωστές ως **ανδροκρατικές** Η ίδια η λ **ανήρ** (άνδρας) ήδη στον Όμηρο, παράλληλα προς τη σημ. «άρρην, αρσενι-

κού φύλου» αντίθ. προς το «γυνή» (θηλυκού φύλου), είχε και τη γενικότερη σημ. «άνθρωπος» σε αντίθεση προς το «θεός». Έτσι λ.χ. ο Ζευς αποκαλείται *«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»* (πατέρας ανθρώπων και θεών). Από τη γενική αυτή σημ. τού *άνδρας = άνθρωπος* ανεξαρτήτως φύλου (πβ. και αγγλ. man «άντρας – άνθρωπος») και από λέξεις που προσδιόριζαν ιδιότητες προσιδιάζουσες στον άνδρα (π.χ. η **ανδρεία** = η γενναιότητα των ανδρών στη μάχη, στην πολεμική αναμέτρηση μεταξύ ανδρών) πλάστηκαν στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, αρκετές λέξεις που σημασιολογικά δεν περιορίζονται μόνο σε άνδρες. Τέτοιες λέξεις είναι: **ανδρείος, ανδρεία, άνανδρος, ανανδρία, ανδραγάθημα, ανδριάντας, ανδρισμός, ανδράποδο, επανδρώνω, λειψανδρία, αύτανδρος, παντρεύομαι** (< **υπανδρεύομαι**), **αντρειεύω** κ.ά. Ακόμη και κύρια ονόματα: **Αλέξανδρος, Ευάνδρος, Περίανδρος, Τέρπανδρος, Άνδρος, Ανδρέας** κ.ά. Τέλος, η **ανδρωνυμία**, η ονομασία τής έγγαμης γυναίκας από το όνομα τού συζύγου (*κυρία Παπαδοπούλου, κυρία Ανδριώτη* κ.τ.ό.), δηλώνεται στην προφορική Ελληνική και μορφολογικά με την κατάλ. **-αινα** των ανδρωνυμικών (*Γιώργ-αινα, Μήτσ-αινα* κ.λπ.). Κορύφωμα ανδρωνυμικό είναι η λ. **ἀνδρίς**, που σημαίνει «γυνή» στη μετάφραση των Εβδομήκοντα! Ακόμη και στη σύνταξη το αρσενικό υπερισχύει τού θηλυκού γένους, π.χ. *Ο Πέτρος και η γυναίκα του είναι γραμμένοι* (όχι *γραμμένες*!) *στα μητρώα τού Δήμου Αθηναίων* (ας προσεχθεί, πάντως, η χρήση τού όρου *μητρώα* και όχι *πατρώα*!). Γενικότερα, το αρσενικό χρησιμοποιείται στην επικοινωνία, όταν επιδιώκονται γενικές αναφορές, όπου η διάκριση τού γένους δεν έχει ιδιαίτερη σημασία: *Νομίζει κανείς* (όχι *καμία*) *πως θα βρέξει. Θα πρέπει* ίσως να αναφερθεί ότι πολλές είναι οι «ανδροκρατικές λέξεις» τής Αρχαίας που δεν επιβίωσαν, όπως και άλλες που πλάστηκαν στη λόγια παράδοση. Από τις τελευταίες μνημονεύουμε τις εξής: **ανδραγωγός** (αντίθ. παιδαγωγός, νηπιαγωγός), **ανδροβριθής** (αίθουσα), **ανδρόκαρδος, ανδροπληθής** και **ανδροφροσύνη**

Ανδρέας {-α κ. -ου} κ. **Αντρέας** (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον αδελφό τού Πέτρου, ο οποίος κλήθηκε πρώτος στον κύκλο των μαθητών τού Χριστού και μαρτύρησε στην Πάτρα *(~ ο Πρωτόκλητος)* **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ. *ἀνήρ, ἀνδρός*, όνομα που γνώρισε ευρεία διάδοση από τους χριστιανικούς χρόνους εξαιτίας τού ομώνυμου Αποστόλου τού Χριστού. Το όνομα *Ανδρέας* έχει περάσει και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. Andrew, γαλλ. André, γερμ. Andreas κ.ά.]

ανδρεία (η) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού ανδρείου, η γενναιότητα, η τόλμη: *στη μάχη επέδειξε μεγάλη ~* || *τιμήθηκε με το αριστείο ανδρείας* ΣΥΝ παλληκαριά, γενναιοψυχία ΑΝΤ δειλία, λιποψυχία, ανανδρία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανανδρία, -ία*

ανδρείκελο (το) {ανδρεικέλ-ου | -ων} **1.** (γενικά) οποιοδήποτε ομοίωμα ανθρώπου **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ξύλινο ή μετάλλινο ομοίωμα ανθρώπου ή ζώου με αρθρωτά, κινητά μέλη, που επιτρέπουν διάφορες στάσεις, χρησιμοποιούμενο από τους καλλιτέχνες για τη σπουδή των στάσεων και αναλογιών τού σώματος ή για παραστάσεις: *θέατρο ανδρεικέλων* (κουκλοθέατρο) ΣΥΝ μαριονέτα, κούκλα **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται αυτενέργειας, αυτοβουλίας και κατευθύνεται από άλλους: *αποδείχθηκε ότι ο υπουργός ήταν ~ που ελεγχόταν από όμιλο εταιρειών* ΣΥΝ υποχείριο, πιόνι, αχυράνθρωπος, μαριονέτα, ενεργούμενο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνδρείκελον*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἀνδρείκελος* «ανθρωπόμορφος» < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *εἴκελος* «όμοιος» (ομόρρ. *εἰκ-όνα, εἰκάζω, ἐπι-εικ-ής*)]

ανδρείος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **αντρείος** αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, αποφασιστικότητα, τόλμη: *~ μαχητής* ΣΥΝ γενναίος, παλληκάρι, αντρειωμένος ΑΝΤ άνανδρος, δειλός.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνδρεῖος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + παραγ. επίθημα *-εῖος*]

ανδρειοσύνη {μεσν.} κ. (λαϊκ.) **αντρειοσύνη** (η) η ανδρεία (βλ.λ.).

ανδρειώνομαι κ. (λαϊκ.) **αντρειώνομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανδρειώθηκα, -μένος} **1.** αναπτύσσω ανδρεία αντίληψη και συμπεριφορά, γίνομαι ανδρείος: *και οι πλέον αδιάφοροι και εφησυχασμένοι συμπολίτες μας ανδρειώθηκαν μπροστά στον κίνδυνο, επιδεικνύοντας θαυμαστό θάρρος* ΣΥΝ αντρειεύομαι, παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος, εμψυχώνομαι **2.** (η μτχ. **ανδρειωμένος, -η, -ο**) αυτός που επιδεικνύει γενναιότητα και δύναμη, παλληκαριά: *«και σαν πρώτ' ανδρειωμένη χαίρε, ω, χαίρ' Ελευθεριά»* (από τον Εθνικό Ύμνο) || *«τ' αντρειωμένου τ' άρματα δεν πρέπει να πουλιώνται»* (δημοτ. τραγ.) • **3.** ανδρώνομαι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνδρειοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *ἀνδρεῖος*]

Ανδριάνα κ. **Αντριάνα** (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Αδριανή*).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. Andriana < Adriana (θηλ. τού Adrianus, βλ. λ. *Αδριανός*), που παρετυμολογήθηκε προς το όν. Andreas < μτγν. *Ἀνδρέας* (βλ.λ.)].

ανδριάντας (ο) ολόγλυφο, φυσικού ή μεγαλύτερου από το φυσικό μεγέθους, ομοίωμα, συνήθ. άνδρα, που στήνεται σε ανοιχτό, δημόσιο χώρο προς τιμήν τού προσώπου που παριστάνεται ΣΥΝ άγαλμα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνδριάς, -άντος* < *ἀνδρίον* «ανθρωπάκι» < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανδριάντας – άγαλμα – προτομή. Το **άγαλμα** δηλώνει τη γενική σημασία τού γλυπτού, τής γλυπτής παράστασης. Ο **ανδριάντας** δηλώνει ειδικότερα ολόσωμη παράσταση ανθρώπου (ανδρός ή, καταχρηστικώς, γυναικός) ή περισσότερων μορφών (σύνθεση). Η **προτομή** δηλώνει αποκλειστικά το πάνω μόνο μέρος μιας ανθρώπινης μορφής (κεφάλι – στήθος). Συχνά για το *προτομή* χρησιμοποιείται και η λ. **μπούστο** (< ιταλ. busto). → *άγαλμα*

ανδριαντοποιία (η) {αρχ.} {χωρ. γεν. πληθ.} η κατασκευή ανδριάντων — **ανδριαντοποιός** (ο) {αρχ.}.

ανδρικός, -ή, -ό {αρχ.} κ. (καθημ.) **αντρικός** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα: *~ κολόνια* || *~ όνομα / φωνή / χαρακτηριστικά / χορωδία* ΑΝΤ γυναικείος. — **ανδρικά** κ. (καθημ.) **αντρικά** επίρρ.

ανδρικός – αντρικός – αντρίκειος. Τα **αντρικός / ανδρικός** διαφέρουν σημασιολογικά από το **αντρίκειος**. Τα πρώτα δηλώνουν ουδέτερα και γενικά «καθετί που αναφέρεται στον άντρα»· το *αντρίκειος* δηλώνει εκφραστικά –με έμφαση και κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα– ό,τι ξεχωρίζει και θεωρείται ότι προσιδιάζει στον αντρικό χαρακτήρα. Έτσι λ.χ. στη φρ. *«αντρίκεια στάση»* τονίζεται το στοιχείο τού ανδρισμού σε αντίθεση προς το καθαρά περιγραφικό και ουδέτερο *«αντρική στάση»*. Τέλος, το μεν **ανδρικός** -σε σχέση με το *αντρικός*- είναι περισσότερο εύχρ. στην τυπική, επίσημη μορφή τής γραφομένης Ελληνικής, ενώ το *αντρίκειος*, γραφόμενο με *-ει-*, φαίνεται ότι είναι ετυμολογικά ορθότερο (πβ. και *Λεξικό* Ανδριώτη), μια και ανάγεται σε μεσν. **ανδρίκειος** (από το *ανδρικός*), πράγμα που είναι φανερό και στο επίθ. **γυναικείος**, που επίσης παρουσιάζει τύπο **γυναίκειος** (με αναβιβασμένο τον τόνο), όπως και το *αντρίκειος* → *γυναικείος*

ανδρισμός (ο) {αρχ.} **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την τυπική εμφάνιση και προσωπικότητα τού άνδρα ΣΥΝ ανδροπρέπεια, αρρενωπότητα ΑΝΤ θηλυπρέπεια **2.** (ειδικότ.) η γενναία και υπερήφανη στάση (που παραδοσιακά θεωρείται ότι αρμόζει στον άνδρα): *δεν το άντεχε ο ~ του να μείνει πίσω στη μάχη!* ΣΥΝ ανδρεία, αντρειοσύνη, παλληκαριά, ευψυχία ΑΝΤ. ανανδρία, δειλία **3.** η υπεύθυνη και ειλικρινής στάση: *είχε τον ~ να παραδεχθεί το λάθος του* ΣΥΝ λεβεντιά, υπευθυνότητα, θάρρος

ανδρο- / αντρο- κ. **ανδρό- / αντρό-** κ. **ανδρ- / αντρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τον άνδρα: *ανδρό-μορφος, ανδρο-πρεπής, ανδρο-κρατία, ανδρο-λογία, αντρο-παρέα* **2.** τον σύζυγο: *αντρ-άδελφος*.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανδρογόνο (το) **1.** ορμόνη που προκαλεί την ανάπτυξη δευτερευόντων φυλετικών χαρακτηριστικών τού άρρενος (λ.χ. τριχοφυΐα) και ρυθμίζει την παραγωγή σπερματοζωαρίων (λ.χ. η τεστοστερόνη) **2.** ΒΙΟΛ **ανδρογόνα** (τα) χημικές ενώσεις που μπορούν να αναπληρώσουν στον άνδρα τις ανδρικές ορμόνες ή να υποβοηθήσουν τη λειτουργία τους (λ.χ. τής τεστοστερόνης).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. androgène < αρχ. *ἀνδρογόνος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *γόνος*].

ανδρόγυνο κ. (καθημ.) **αντρόγυνο** (το) {ανδρογύν-ου | -ων} το συζυγικό ζεύγος, άνδρας και γυναίκα ΣΥΝ ζεύγος.
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἀνδρόγυνος* «ερμαφρόδιτος, θηλυπρεπής». Η σημ. «συζυγικό ζευγάρι» είναι μεσν.].

ανδρόγυνος (ο) {αρχ.} {ανδρογύν-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που μετέχει και τής γυναικείας και τής ανδρικής φύσεως, που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ ερμαφρόδιτος, αρσενικοθήλυκος **2.** (καταχρ.) ο θηλυπρεπής άνδρας ΣΥΝ γυναικωτός, κίναιδος. Επίσης **ανδρογύνης** {μτγν.}. — **ανδρογυνισμός** (ο) κ. **ανδρογυνία** (η) {μτγν.}.

Ανδροκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος βασιλιάς των Μεσσηνίων (8ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀνδροκλῆς* «ένδοξος άνδρας» < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. *Περι-κλῆς, Ἀγαθο-κλῆς, Θεμιστοκλῆς* κ.ά.].

ανδροκοίτης (ο) {ανδροκοιτών} ο αρσενοκοίτης (βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κοίτης* < *κοίτη* «κλίνη»]

ανδροκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η δομή εξουσίας που αναγνωρίζει κυρίαρχη ή προνομιακή θέση στους άνδρες ΣΥΝ φαλλοκρατία **2.** (γενικότ.) η κυριαρχία των ανδρών στο πλαίσιο ενός συνόλου: *η ~ στην πολιτική μας ζωή μαρτυρείται από την εξαιρετικά μειωμένη γυναικεία εκπροσώπηση στη Βουλή* ΑΝΤ γυναικοκρατία. — **ανδροκρατικός, -ή, -ό, ανδροκρατικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. androcracy]

ανδροκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανδροκρατείται... | ανδροκρατήθηκα} **1.** κυριαρχούμαι από τους άνδρες: *η ελληνική κοινωνία εξακολουθεί να ανδροκρατείται παρά τη νομοθετική κατοχύρωση τής ισοτιμίας των δύο φύλων* **2.** αποτελούμαι στην πλειονότητά μου από άνδρες: *τόσο το διπλωματικό όσο και το δικαστικό σώμα ανδροκρατούνται* ΑΝΤ γυναικοκρατούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ανδροκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει άνδρες ΣΥΝ ανδροφόνος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτονία*]

ανδρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (κατ' αναλογίαν προς τη γυναικολογία) ο ιατρικός κλάδος που μελετά το γεννητικό σύστημα, τη σεξουαλική ζωή και τα προβλήματα γονιμότητας τού άνδρα. — **ανδρολόγος** (ο), **ανδρολογικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άνδρας* + *-λογία* < *λέγω*, < γαλλ. andrologie, άσχετο με το μτγν. *ἀνδρολογία* «στρατολογία ανδρών»]

Ανδρομάχη (η) **1.** η σύζυγος τού Έκτορα, γιου τού Πριάμου, βασιλιά τής Τροίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *μάχη*].

Ανδρομέδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά των Αιθιόπων, την οποία έσωσε από ανθρωποφάγο κήτος ο Περσέας **2.** ΑΣΤΡΟΝ (α) αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, εντοπισμένος ήδη από την αρχαιότητα (β) ***νεφέλωμα τής Ανδρομέδας*** γαλαξίας στον αστερισμό τής Ανδρομέδας, ο

πλησιέστερος στη Γη και ορατός με γυμνό μάτι υπό καλές συνθήκες παρατήρησης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-μέδα* < *μέδων* «κύριος, άρχοντας» < ρ *μέδω* «είμαι ηγέτης, κυβερνώ» (βλ. κ. *Μέδουσα*)].

ανδρομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ ο αρρενομορφισμός (βλ. λ.).

Ανδρονίκη (η) γυναικείο όνομα

Ανδρόνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-νικος* < *νίκη*].

ανδρόπαυση (η) {-ης κ -αύσεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ το αντίστοιχο τής γυναικείας εμμηνόπαυσης στον άνδρα, που παρατηρείται συνήθ. μετά την ώριμη ηλικία με σταδιακή κάμψη τής σεξουαλικής δραστηριότητας λόγω μειωμένης εκκρίσεως ανδρικών ορμονών (ανδρογόνων)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. andropausis]

ανδροπρεπής, -ής, -ές {ανδροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ανδροπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και εμφάνισης τα οποία, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις, χαρακτηρίζουν τον άνδρα: ~ *τρόποι / φέρσιμο / εξήγηση* ‖ *η έντονη τριχοφυΐα, το μυώδες σώμα, η βαριά φωνή, το τετράγωνο πιγούνι θεωρούνται ~ χαρακτηριστικά* ΣΥΝ αρρενωπός, αντρίκειος ΑΝΤ θηλυπρεπής — **ανδροπρεπώς** επίρρ., **ανδροπρέπεια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-πρεπής* < *πρέπω* «ταιριάζω»].

Άνδρος (η) **1.** το βορειότερο νησί των Κυκλάδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού αλλιώς *Χώρα* — **Ανδριώτης** (ο), **Ανδριώτισσα** (η), **ανδριώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ < *ἀνήρ, ἀνδρός*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί έλαβε το όνομά του από τον ήρωα *Ἄνδρο*, ο οποίος κατοίκησε και ανδραγάθησε εκεί Οι ιστορικές μαρτυρίες δείχνουν ότι το νησί είχε και άλλα αρχ ονόματα (π χ *Γαῦρος, Λασία, Ὑδροῦσα* κ.ά.). Ειδικότερα, το *Γαῦρος*, που είναι και το αρχαιότερο, αποτελεί πιθ. κατάλοιπο τής πελασγικής παρουσίας στο νησί μέχρι τον 10ο αι. π.Χ., οπότε κατοικήθηκε από τους Ίωνες]

ανδροφόνος, -ος, -ο [αρχ.] (λογοτ.-λόγ) αυτός που προκαλεί τον θάνατο ανδρών *η ~ μάχη* ΣΥΝ ανδροκτόνος.

ανδρωνίτης (ο) {ανδρωνιτών} ΒΟΤ το σύνολο των αρσενικών οργάνων που περιβάλλουν τον ύπερο στα τέλεια άνθη
[ΕΤΥΜ Απόδ. ελληνογενούς ξέν. όρου, πβ. αγγλ. androecium < andro- (< *ἀνδρας*) + -ecium < *οἶκος*].

ανδρώνω κ **αντρώνω** ρ μετβ. {άνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω κάτι να αποκτήσει οριστική μορφή, να ολοκληρωθεί και να δυναμώσει: *«αυτοί οι δύο γέννησαν, γαλούχησαν, καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το πρωτοπόρο θέατρο»* (εφημ.)· (συνήθ το μεσοπαθ. **ανδρώνομαι / αντρώνομαι**) **2.** βρίσκομαι στη διαδικασία μεταβάσεως από την παιδική στην ηλικία τού ώριμου άνδρα, περνώ από την εφηβεία στην ωριμότητα: *η φωνή του, που γινόταν πιο βαριά, και οι τρίχες, που έβγαζε στο πρόσωπο, έδειχναν ότι ανδρωνόταν* **3.** περνώ τη διαδικασία διαμόρφωσης τής προσωπικότητάς μου. κυρ. κατά τα πρότυπα ανδρικής συμπεριφοράς που επικρατούν: *ανδρώθηκε κι έγινε πια σωστό παλληκάρι* **4.** (μτφ.) ολοκληρώνω την ανάπτυξή μου μέσα από έντονες εμπειρίες, δραματικά γεγονότα: *το φοιτητικό κίνημα ανδρώθηκε στη δεκαετία τού '70* — **άνδρωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνδροῦμαι (-όο-) < ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανδρωνυμικό (το) όνομα γυναίκας προερχόμενο από το βαπτιστικό τού συζύγου της, π χ *Κώσταινα: η γυναίκα τού Κώστα, Γιώργαινα, η γυναίκα τού Γιώργου, Παναγιώταινα· η γυναίκα τού Παναγιώτη* Επίσης **ανδρωνύμιο** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *ὄνυμα*, αιολ τύπος τής λ *ὄνομα*, με αρχική σημ. τη χρήση ονόματος ζώου για άνθρωπο (π.χ. *Σκύμνος, Πῶλος* κ.ά.)].

ανε- κ. **ανέ-** (λαϊκ) στερητικό πρόθημα. βλ. *α- / αν-· άβαθος – ανέβαθος, άβγαλτος – ανέβγαλτος, άβλαβος – ανέβλαβος, αγύριστος – ανεγύριστος, άγνωμος – ανέγνωμος*
[ΕΤΥΜ μεσν. τύπος στερητικού, που απαντά προ συμφώνου, π χ. *ἄγνωρος – ἀνέγνωρος, ἄβλαβος – ἀνέβλαβος* κ.ά , ή παράλληλα με κανονικούς τύπους (με *ἀ-* στερητ.), π.χ. *ἄγγιχτος – ἀνέγγιχτος* Το στερητικό *ἀνε-* σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς λ που αρχίζουν από *ε-* και δέχονται στερητικό *ἀν-* (π.χ. *ἀνελέητος, ἀνέκφραστος, ἀνεκδιήγητος* κ.ά.), από όπου αποσπάστηκε το *ανε-*, επειδή θεωρήθηκε στερητικό σχηματιστικό πρόθεμα (*αν-ελέητος* → *ανε-λέητος* και αναλογικά *ανέ-βλαβος*).

ανεβάζω ρ μετβ {ανέβασ-α, -μένος} **1.** μεταφέρω (κάτι) από κάτω προς τα πάνω, τοποθετώ σε υψηλότερο σημείο, κάνω (κάτι/κάποιον) να ανέβει· *κάθε φθινόπωρο ανεβάζει τα καλοκαιρινά στα ψηλά ντουλάπια και κατεβάζει τα χειμωνιάτικα* ‖ *ανέβασέ μου πάνω τις τσάντες* ‖ ~ *το φερμουάρ* ΑΝΤ κατεβάζω (μτφ) **2.** φέρνω (κάτι) σε υψηλότερο επίπεδο, αυξάνω. ~ *τους μισθούς / τις τιμές / τους ρυθμούς παραγωγής / τη θερμοκρασία / τα όρια* ‖ ~ *το ενδιαφέρον / το επίπεδο τής συζήτησης / το ηθικό κάποιου·* ΦΡ (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* **3.** (ειδικότ) αυξάνω την ένταση σε (κάτι): *είχε ανεβάσει τόσο τον τόνο τής φωνής του, που γινόταν προσβλητικός* ‖ ~ *την ένταση τού ραδιοφώνου* ΣΥΝ δυναμώνω. υψώνω **4.** αποδίδω μεγαλύτερη αξία, θεωρώ περισσότερο άξιο. *τον έχει ανεβάσει πολύ στην εκτίμησή μου η αξιοπρεπής στάση του* ΦΡ ***ανεβάζω (κάποιον) στα ύψη / στα ουράνια*** επαινώ (κάποιον) υπερβολικά, λέω (γι' αυτόν) εγκώμια ΣΥΝ εξυμνώ, εκθειάζω **5.** βελτιώνω την ψυχική κατάσταση κάποιου: *τον ανέβασε πολύ η ζεστή υποδοχή του από τους φίλους του* **6.** (η μτχ **ανεβασμένος**, *-η, -ο*) (α) αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση, σε ευφορία. σε μεγάλο κέφι: *είναι ~ μετά τη νίκη τής ομάδας του* (β) (αργκό) αυτός που έχει ανεβεί κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων· *πολύ ~ άτομο* ΣΥΝ. χάι ● **7.** αποκαλώ κάποιον συνεχώς με προσβλητικό χαρακτηρισμό, σε φρ όπως ***βλάκα τον ανεβάζει, βλάκα τον κατεβάζει / άχρηστο τον ανεβάζει, άχρηστο τον κατεβάζει*** κ.λπ. **8.** (για θεατρικό έργο) ετοιμάζω και παρουσιάζω στο κοινό παράσταση. *«τον χειμώνα θα ανεβάσουν το άπαιχτο στην Ελλάδα έργο τού βραβευμένου συγγραφέα »* (εφημ.) **9.** ΜΟΥΣ κουρδίζω σε υψηλότερη νότα ~ *τις χορδές* -- **ανέβασμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν (από τον παρατατικό *ἀνέβαζα* τού ρ. *ἀναβάζω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ *ἀνέβαινα > ἀνεβαίνω, συνέπαιρνα > συνεπαίρνω* κ.ά.) < *ἀναβάζω* < αρχ. *ἀναβιβάζω*. Η σημ. «ανεβάζω θεατρικό έργο» οφείλεται στο γαλλ monter (une pièce de théâtre)]

ανεβάζω – ανεβαίνω, κατεβάζω – κατεβαίνω. Τα σύνθετα **ανεβάζω / κατεβάζω** έχουν ενεργητική και, σπανιότερα, παθητική διάθεση, ενώ τα **ανεβαίνω / κατεβαίνω** είναι μέσης διαθέσεως. Τα πρώτα είναι μεταβατικά, τα δεύτερα αμετάβατα. Διαφέρουν δηλ –και αλληλοσυμπληρώνονται– συντακτικώς *Οι έμποροι ανεβάζουν / κατεβάζουν τις τιμές* (ενεργ) – *Οι τιμές ανεβαίνουν / κατεβαίνουν* (μέσ) και *Στους ψηλότερους ορόφους των ουρανοξυστών τα έπιπλα ανεβάζονται / κατεβάζονται με γερανούς* (παθ.).

ανεβαίνω ρ μετβ. κ αμετβ {ανέβ-ηκα, θα/να ανεβώ/ανέβω, έχω ανεβεί/ανέβει, -ασμένος} ♦ **1.** (μετβ) κινούμαι πάνω σε ανηφορική επιφάνεια, δρόμο που οδηγεί προς τα πάνω: ~ *την ανηφόρα / το βουνό / τη σκάλα* ♦ (αμετβ) (+σε) **2.** μετατοπίζομαι προς υψηλότερο επίπεδο, κινούμαι ανοδικά, προχωρώ προς τα πάνω *κάθε Κυριακή ανεβαίνει στο βουνό* ‖ *ο ήλιος ανεβαίνει ψηλά στον ουρανό* ‖ ~ *στο δέντρο* ΣΥΝ ανέρχομαι ΑΝΤ κατεβαίνω ΦΡ ***μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*** βλ λ. *αίμα* **3.** επιβιβάζομαι (σε μεταφορικό μέσο): ~ *στο αεροπλάνο / στο λεωφορείο* **4.** μετακινούμαι προς βόρεια κατεύθυνση: *αύριο ανεβαίνει στη Θεσσαλονίκη από την Αθήνα* **5.** (γενικότ.) μετακινούμαι από το κέντρο προς την περιφέρεια ή από τα παράλια προς τα μεσόγεια: *το πρωί θα είμαι στο κέντρο. αλλά το μεσημέρι θ' ανεβώ στην Κηφισιά* **6.** αυξάνεται ο όγκος μου, υψώνεται η στάθμη μου: *μετά τις βροχές το νερό τής λίμνης ανέβηκε αισθητά* **7.** κερδίζω μεγαλύτερη αναγνώριση μέσα σε πλαίσιο σχέσεων και αξιών, ανέρχομαι επαγγελματικά ή κοινωνικά *έχει την ικανότητα να ανεβαίνει στην εκτίμηση των υπολοίπων* ‖ *ανεβαίνει συνεχώς επαγγελματικά μετά τη συμφωνία* **8.** προωθούμαι (σε υψηλά αξιώματα, σε θέσεις εξουσίας) *το κόμμα. είπε. θ' ανέβει ξανά στην κυβέρνηση* ‖ ~ *στον θρόνο* (γίνομαι βασιλιάς) **9.** αυξάνεται η τιμή μου, υψώνομαι σε κλίμακα μετρήσεως: *το δολάριο ανέβηκε πάλι* ‖ *μου ανεβαίνει η αδρεναλίνη* ‖ *όταν συγχίζεται, του ανεβαίνει η πίεση* ΦΡ ***ανεβαίνουν οι μετοχές (κάποιου)*** (μτφ) κάποιος αποκτά μεγαλύτερο κύρος, αποκτά μεγαλύτερη κοινωνική αξία *έχουν ανέβει πολύ οι μετοχές του τελευταία όλο συνεντεύξεις σε περιοδικά και εμφανίσεις στην τηλεόραση είναι!* **10.** βελτιώνεται η ψυχική μου κατάσταση· *έχει ανέβει τώρα τελευταία με τον καινούργιο του δεσμό* (βλ. κ. λ *ανεβάζω*) **11.** παρουσιάζομαι σε κοινό: *σήμερα ανεβαίνει το νέο έργο τού Θεάτρου Τέχνης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω*
[ΕΤΥΜ μεσν (από τον παρατατικό *ἀνέβαινα* τού ρ *ἀναβαίνω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ. *ἀνέβαζα > ἀνεβάζω, συνέφερνα > συνεφέρνω* κ.ά) < αρχ. *ἀναβαίνω* «κινούμαι προς τα πάνω, προς βορράν, ανέρχομαι» < *ἀνα-* + *βαίνω*].

ανεβατός, -ή, -ό κ **αναβατός** **1.** αυτός που έχει ζυμωθεί με προζύμι και έχει φουσκώσει ~ *ψωμί / κουλουράκια* **2.** (κέντημα) που προεξέχει ελαφρώς από την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀναβατός* «εύκολος στην ανάβαση» (< *ἀναβαίνω*). πβ. *ανεβαίνω, ανεβάζω*]

ανεβοκατεβάζω ρ. μετβ [μεσν] {ανεβοκατέβασα} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μετακινείται επανειλημμένα από πάνω προς τα κάτω και αντίστροφα **2.** (μτφ. για αξία. τιμή προϊόντος) αυξομειώνω· *οι έμποροι ανεβοκατεβάζουν τις τιμές ανάλογα με τη ζήτηση των προϊόντων τους στην αγορά* **3.** (μτφ.) αναδεικνύω και καθαιρώ από αξίωμα. θέση: *τα Μ Μ Ε θεωρείται ότι ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις.*

ανεβοκατεβαίνω ρ αμετβ. [μεσν] {ανεβοκατέβηκα} **1.** ανεβαίνω και κατεβαίνω στην ίδια διαδρομή **2.** (συνεκδ.) μεταβάλλομαι ως προς την αξία μου ακολουθώντας συνεχώς αλλεπάλληλη ανοδική και καθοδική πορεία *οι μετοχές στο χρηματιστήριο ανεβοκατεβαίνουν κάθε εβδομάδα*. — **ανεβοκατέβασμα** (το).

ανέγγιχτος, -η, -ο **1.** αυτός που διατηρείται εξ ολοκλήρου ακέραιος, στην αρχική του κατάσταση. χωρίς να έχει υποστεί μείωση τής αρχικής του ποσότητας ή μεταβολή των πρωτογενών του ιδιοτήτων ΣΥΝ άθικτος, απείραχτος **2.** (σπάν) αυτός που δεν έχει καμία σεξουαλική επαφή: *ήθελε να μείνει η κόρη του ~ μέχρι την ημέρα τού γάμου της* ΣΥΝ αγνός. απείραχτος, παρθένος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐγγίζω*].

ανεγγύητος, -η, -ο [1782] αυτός που δεν εξασφαλίζεται με εγγυήσεις, για τον οποίο δεν έχουν δοθεί οι απαιτούμενες εγγυήσεις: *η τράπεζα δεν μπορεί να χορηγήσει ~ δάνειο*. Επίσης **ανέγγυος**, -α, -ο [αρχ] — **ανεγγύητα** επίρρ.

ανεγείρω ρ. μετβ {ανέγ-ειρα (λόγ ανήγειρα), -έρθηκα (λόγ. μτχ ανεγερθείς, -είσα, -έν), -ερμένος} **1.** θέτω θεμέλια και κτίζω (κατοικία, ναό. σύνολο εγκαταστάσεων κ.λπ): *προσέφερε την έκταση αυτή. για να ανεγερθεί ναός εις μνήμην τού πολιούχου αγίου* **2.** (ειδικότ. για μνημείο) κατασκευάζω και στήνω (σε βάση). *στο κέντρο τής πλατείας θα ανεγερθεί ηρώο προς τιμήν των πεσόντων* ΣΥΝ υψώνω
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἐγείρω*].

ανέγερση (η) [μτγν] {-ης κ -έρσεως} -έρσεις, -έρσεων} **1.** η θεμελίωση και το κτίσιμο: *η ~ ναού / σχολείου* **2.** (ειδικότ. για μνημείο) η κατασκευή και το στήσιμο (σε βάση): *~ μνημείου / ηρώου.* — **ανεγερτικός**, -ή, -ό.

ανεγκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η τερατογενής διάπλαση εμβρύου, από το οποίο λείπει μέρος ή και όλος ο εγκέφαλος (ή/και ο νωτιαίος μυελός)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. anencéphalie].

ανεγκέφαλος, -η, -ο [μτγν] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που γεννιέται με ανεγκεφαλία *~ έμβρυο* **2.** (συνήθ. μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής και πνευματικής διαύγειας: *μερικοί ~ επιδίδονται σε καταστροφές αθλητικών χώρων* ΣΥΝ ανόητος, άμυαλος, κρετίνος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

ανέγκλητος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχει εγκαλέσει κανείς ή δεν μπορεί να τον εγκαλέσει.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άν-* στερητ. + *έγκαλῶ (-έω)*].

ανέγνων, έγνων, κατέγνων *(ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων)* διάβασα, κατάλαβα, καταδίκασα (φράση που αποδίδεται στον αυτοκράτορα Ιουλιανό, ο οποίος, αφού διάβασε και θεώρησε ότι κατάλαβε τις απόψεις των χριστιανών, προέβη στην καταδίκη τους) για να εκφράσει κανείς κατηγορηματική απόρριψη προς κάτι το οποίο έχει γνωρίσει και θεωρεί ότι το έχει κατανοήσει.
[ΕΤΥΜ Αρχ. αόρ β' τού ρήματος *γιγνώσκω* και των συνθέτων του (από *ἀνα-* και *κατα-*)].

ανεγνωρισμένος, -η, -ο → αναγνωρισμένος

ανεγχείρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εγχειριστεί: *ρήξη ~ ανευρύσματος τής αορτής.* Επίσης **ανεγχείριστος**.

ανεδαφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση ΣΥΝ αστήρικτος, αβάσιμος **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που δεν μπορεί να υλοποιηθεί, να πραγματοποιηθεί, επειδή δεν συμφωνεί με την τρέχουσα πραγματικότητα: *οι προτάσεις τού Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. για την ανάπλαση τής περιοχής είναι ~, διότι δεν συνοδεύονται από τα απαραίτητα κονδύλια* || *~ σχέδιο* ΣΥΝ ουτοπικός, ανέφικτος. — **ανεδαφικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. groundless].

ανέθρεψα ρ ▸ ανατρέφω

ανειδίκευτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργασιακή ειδίκευση *~ εργάτης / προσωπικό* ΑΝΤ ειδικευμένος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. non-specialised].

ανείκαστος, -η, -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν μπορούμε να τον εικάσουμε **2.** (συνεκδ) ο αναπάντεχος. *~ συμφορά.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *εἰκάζω*].

ανεικονικός, -ή, -ό (για έργο ή καλλιτέχνη) **1.** που σχετίζεται με την ανεικονική τέχνη **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ***ανεικονική τέχνη*** η τάση τής μη παραστατικής τέχνης, κυρ στη ζωγραφική, που στηρίζεται στην απόρριψη τής παραδοσιακής σύνθεσης, την αφαίρεση κ.ά. (ειδικότ.) ο διάκοσμος που βασίζεται στην απουσία απεικονίσεως προσώπων, ανθρώπινων μορφών: *~ ζωγραφική* (λ χ. στους αραβικούς ναούς).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ. aniconic]

ανειλημμένος, -η, -ο (λόγ) αυτός τον οποίο έχει αναλάβει κάποιος, με αποτέλεσμα να λειτουργεί δεσμευτικά: *έχω ήδη ~ υποχρεώσεις, που δεν θα μου επιτρέψουν να βρεθώ απόψε κοντά σας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *ἀναλαμβάνω*]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **ανειλημμένος** ορθογραφείται έτσι ως μετοχή τού αρχ. μέσου παρακειμένου *εἴλημμαι*, που σχηματίζεται από το θέμα *(σ)ληβ-* *(λῆψις, λῆμμα)*: **σέ-σληβ-μαι > εἴλημμαι*. Το αρχ. ε αντεκτείνεται σε *ει* μετά την απλοποίηση τού -σλ- σε -λ- Τα δύο -μ- προέρχονται από αφομοίωση τού *β* προς το *μ* που ακολουθεί. *βμ > μμ* ▸ *λαμβάνω*

ανειλικρινής, -ής, -ές [1849] {ανειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν εκδηλώνει τις πραγματικές προθέσεις του ΣΥΝ υποκριτικός, δόλιος ΑΝΤ ειλικρινής **2.** αυτός που δεν περιέχει πλήρως την αλήθεια, που αποκρύπτει στοιχεία· *~ φορολογική δήλωση.* — **ανειλικρινώς** επίρρ., **ανειλικρίνεια** (η) [1869]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ής, -ης, -ες.*

ανειμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαλαρότητα: *~ λόγος / συνείδηση / στάση* || *~ καθαρεύουσα / δημοτική* ΣΥΝ χαλαρός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ ρ. *ἀνίημι* «χαλαρώνω». βλ. λ *άνεση*].

ανείπωτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, να περιγραφεί με λέξεις: *~ χαρά* ΣΥΝ απερίγραπτος, ανέκφραστος, άφατος. — **ανείπωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + θ *εἰπ-*, από όπου και αόρ β' *εἶπον*, ρ. *λέγω*]

ανειρήνευτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός στον οποίο δεν επικρατούν συνθήκες ειρήνης και ασφάλειας **2.** αυτός που δεν επιδέχεται ειρήνευση, που δεν έχει ειρηνικό τέλος· *~ διαμάχη*

ανείσπρακτος, -η, -ο [μτγν] κ **ανείσπραχτος** αυτός που δεν έχει εισπραχθεί *~ φόροι / ενοίκια / εισφορά* ΣΥΝ απλήρωτος.

ανέκαθεν επίρρ.· από την πρώτη στιγμή, πάντοτε· *η συμπεριφορά του ~ χαρακτηριζόταν από καιροσκοπισμό* ΣΥΝ εξαρχής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + επίρρ *ἑκάς* «μακριά» (πβ. *'Ακάδημος < ἑκάς + δῆμος*) + *-θεν*]

> **από ανέκαθεν!** Λανθασμένη -με την έννοια τού περιττού- χρήση αντί τού απλού (αρχαιοπρεπούς) **ανέκαθεν**, που μόνο του, λόγω τής καταλήξεως **-θεν**, δηλώνει το *από* Άρα περιττεύει να πούμε συγχρόνως *από* και *-θεν*, αφού σημαίνουν το ίδιο (πβ. και την εξίσου πλεοναστική χρήση **εκ τού μακρόθεν** αντί **μακρόθεν**). Ωστόσο, επειδή πολύ νωρίς η κατάλ. *-θεν* -που δήλωνε «προέλευση» και λειτουργούσε ως αφαιρετική πτώση- έπαψε να χρησιμοποιείται, οι ομιλητές τής γλώσσας προσέφυγαν στο *από*, για να δηλώσουν σαφέστερα τη σημ τής προέλευσης.
> Η αρχαιοπρεπής χρήση τού *-θεν* στο *ανέκαθεν* απαντά και σε άλλες παγιωμένες χρήσεις παλαιότερων επιρρ. σε *-θεν* **εκείθεν, εντεύθεν, ένδοθεν, οίκοθεν, μακρόθεν, πανταχόθεν, άνωθεν, έξωθεν, εκατέρωθεν, παλαιόθεν** κ.ά. ▸ *-θεν*

ανεκδήλωτος, -η, -ο [1888] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν εκδηλώνει τις προθέσεις ή τις διαθέσεις του, αυτός που κρατά στάση επιφυλακτικότητας ή ουδετερότητας ΑΝΤ εκδηλωτικός **2.** αυτός που δεν έχει εκδηλωθεί, που μένει κρυφός και άγνωστος: *~ επιθυμία / συναίσθημα* ΣΥΝ αφανέρωτος.

ανεκδιήγητος, -η, -ο **1.** (κακόσ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διηγηθεί κανείς, να τον περιγράψει, να τον εκφράσει με λόγια *επικρατούσε μια πραγματικά ~ κατάσταση παντελής έλλειψη οργάνωσης. εξοργιστικό χάος* ΣΥΝ απερίγραπτος **2.** (συνεκδ) αυτός που εκτρέπεται από τα αποδεκτά μέτρα, με αποτέλεσμα να προκαλεί το γέλιο: *μη μου μιλήσεις γι' αυτόν· τον γνωρίζουν όλοι στην παρέα ως ~ τύπο* ΣΥΝ γελοίος, φαιδρός. — **ανεκδιήγητα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «απερίγραπτος. ανείπωτος», < *ἀν-* στερητ. + *ἐκδιηγοῦμαι* «περιγράφω». Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (*Χάρις τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ, Β' Κορ.* 9.15)]

ανέκδοτο (το) {ανεκδότ-ου | -ων} **1.** σύντομη αφήγηση που έχει σκοπό να προκαλέσει το γέλιο: *λέει τα πιο έξυπνα ανέκδοτα* || *πετυχημένο / ξεκαρδιστικό / σόκιν / τολμηρό / άσεμνο ~* || *ποντιακά ~* ΣΥΝ. αστείο· ΦΡ ***από άλλο ανέκδοτο*** βλ. λ. *άλλος* • **2.** σύντομη αφήγηση ιστορικού ή βιογραφικού χαρακτήρα, που λειτουργεί συμπληρωματικά προς την επίσημη ιστορία· *τα ~ που αναφέρονται σε ήρωες τού '21 μας βοηθούν να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για την εποχή τους* || *ιστορικό ~* — (υποκ) **ανεκδοτάκι** (το) (σημ 1)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ *ἀνέκδοτος* «μυστικός, μη εκδεδομένος» Η σημ «αστείο, ευτράπελο» οφείλεται στο ομώνυμο *('Ανέκδοτα)* έργο τού ιστορικού Προκοπίου (6ος αι. μ Χ). το οποίο αποδόθηκε στη Λατινική ως *Anecdota* (> γαλλ. anecdotes, από όπου και η σύγχρονη ελλην. σημ.) Η σημ τής λ από το «ανέκδοτος», επομένως «άγνωστος στους πολλούς, περίεργος, απρόοπτος», πέρασε στη σημ. «αυτός που προκαλεί την περιέργεια, που ξενίζει, ξαφνιάζει, προκαλεί γέλιο», άρα «εύθυμος, αστείος, χιουμοριστικός»]

ανεκδοτολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η παρουσίαση περιστατικών χωρίς πραγματική σπουδαιότητα αλλά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό: *η ~ σχετικά με την προσωπική ζωή των πολιτικών.* — **ανεκδοτολόγος** (ο/η) [1887], **ανεκδοτολογικός**, -ή, -ό [1895], **ανεκδοτολογικά** επίρρ

ανέκδοτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εκδοθεί σε βιβλίο, που δεν έχει δημοσιευθεί *~ ποιητική συλλογή / χειρόγραφο / ντοκουμέντο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐκδίδωμι*]

ανέκκλητος, -η, -ο ΝΟΜ (απόφαση) η οποία σύμφωνα με τον νόμο ήδη από την έκδοσή της δεν προσβάλλεται με έφεση (π χ. αποφάσεις επί μικροδιαφορών): *η απόφαση τού δικαστηρίου είναι ~ και δεν επιδέχεται προσφυγή σε εφετείο.* — **ανέκκλητα / ανεκκλήτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ + *ἐκκαλῶ (-έω)*]

ανεκλάλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια: *~ χαρά / δόξα* ΣΥΝ ανείπωτος, άφατος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἐκλαλῶ (-έω)* «γνωστοποιώ, φανερώνω»].

ανεκμετάλλευτος, -η, -ο [1876] **1.** αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα, ώστε να μπορεί να αποφέρει κέρδη ή ωφέλεια: *ο ορυκτός πλούτος τής χώρας παραμένει σε μεγάλο βαθμό ~* || *δεν αφήνει καμία ευκαιρία ~* ΣΥΝ αναξιοποίητος **2.** (γενικότ) αυτός που δεν τον έχουν χρησιμοποιήσει ιδιοτελώς: *δεν άφησε κανέναν γνωστό του ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*

ανεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν έγινε πραγματικότητα: *~ φιλοδοξία / ελπίδα / πόθος / όνειρο / επιθυμία* ΣΥΝ απραγματοποίητος ΑΝΤ εκπληρωμένος

ανεκτέλεστος, -η, -ο [1854] αυτός που δεν έχει εκτελεστεί, δεν έχει υλοποιηθεί: *~ εντολή / διαταγή / έργο / διαθήκη.*

ανεκτικός, -ή, -ό κ **ανεχτικός** αυτός που δείχνει υψηλό βαθμό ανοχής και διαλλακτικότητας, που επιτρέπει την αντίθετη άποψη, στάση, συμπεριφορά: *σήμερα η κοινωνία είναι πιο ~ σε ζητήματα συμπεριφοράς και προτιμήσεων* || *είναι υπερβολικά ~ μαζί της και την έχει κακομάθει* ΣΥΝ διαλλακτικός, ελαστικός, επιεικής ΑΝΤ αδιάλλακτος, απόλυτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή*
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *ἀνέχομαι*].

> **ανεκτικός – ανεκτός.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά: **ανεκτικός** είναι αυτός που έχει **ανεκτικότητα**, υπομονή και κατα-

α- / αν- *στερητικό*

α-νανούριστος, -η, -ο	**αν-ειδοποίητος**, -η, -ο	**αν-εκμυστήρευτος**, -η, -ο	**αν-εκτύπωτος**, -η, -ο	**αν-ελεήμων**, -ων, -ον
αν-εγκαινίαστος, -η, -ο	**αν-εκδίκαστος**, -η, -ο	**αν-εκπαίδευτος**, -η, -ο	**αν-εκφώνητος**, -η, -ο	**αν-ελευθέρωτος**, -η, -ο
αν-εγκωμίαστος, -η, -ο	**αν-εκκαθάριστος**, -η, -ο	**αν-εκποίητος**, -η, -ο	**αν-εκχώρητος**, -η, -ο	**αν-εμβολίαστος**, -η, -ο

νόηση για τους άλλους (πβ. αγγλ. tolerant)· **ανεκτός** είναι αυτός που μπορεί κανείς να τον ανεχθεί: *Η συμπεριφορά του είναι ακόμη ανεκτή· δεν έχει ξεπεράσει τα όρια, αλλά Στη σημερινή εποχή με τα τόσα προβλήματα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί απέναντι στους άλλους.* Άρα το *ανεκτικός* έχει ενεργητική, ενώ το *ανεκτός* παθητική σημασία.

ανεκτικότητα (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η κατανόηση για τους άλλους, η στάση ανοχής απέναντι σε κάποιον/κάτι: *η ~ στις θρησκευτικές, ηθικές και πολιτικές αντιλήψεις άλλων μελών τής κοινωνίας είναι απαραίτητη για μια ομαλή συνύπαρξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή.*

ανεκτίμητος, -η, -ο [1834] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί, που δεν έχει ακόμα υπολογιστεί η αξία του ΣΥΝ αδιατίμητος ΑΝΤ εκτιμημένος **2.** (συνήθ. για αξία) τόσο μεγάλος, ώστε δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί *αγόρασε ένα κόσμημα ~ αξίας* ΣΥΝ ανυπολόγιστος **3.** (συνεκδ.) αυτός που έχει καθοριστική σημασία για κάποιο έργο, κάποια προσπάθεια: *η συμβολή σου στην υπόθεση αυτή ήταν πραγματικά ~· δεν ξέρω τι θα έκανα χωρίς εσένα* ΣΥΝ πολύτιμος ΑΝΤ αμελητέος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inestimable]

ανεκτός, -ή, -ό κ. **ανεχτός** **1.** αυτός τον οποίο μπορεί να ανεχθεί, να αντέξει κανείς *η συμπεριφορά του δεν είναι ~* || (μτφ.) *το κρύο είναι ~ ακόμη* || *οι ενέσεις κορτιζόνης δεν είναι ~ από τον οργανισμό του* ΣΥΝ υποφερτός **2.** αυτός που μόλις υποφέρεται: *οι τιμές βρίσκονται σε ~ επίπεδα* (ούτε πολύ υψηλές ούτε πολύ χαμηλές). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεκτικός, έχω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνέχομαι*]

ανέκφραστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καμία ιδιαίτερη έκφραση, που δεν εκδηλώνει κανένα συναίσθημα: *με κοιτούσε ~* || *~ πρόσωπο / μάτια / βλέμμα* **2.** αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, κυρ. για τον Θεό: *«Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος»* (Θεία Λειτουργία). — **ανέκφραστα** επίρρ.

ανελαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει ελαστικότητα ή ευκαμψία ΣΥΝ δύσκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ ελαστικός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αυστηρός, που δεν αφήνει περιθώρια τροποποιήσεων ή εξαιρέσεων, καταπιεστικός. *~ νομοθεσία / διατάξεις* ΣΥΝ. άκαμπτος • **3.** ΟΙΚΟΝ αυτός που δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές άλλων μεγεθών: *~ δαπάνες* (μισθοί, συντάξεις, πάγια έξοδα) ΣΥΝ πάγιος ΑΝΤ ελαστικός — **ανελαστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. inelastic].

ανέλεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν ελέγξει: *~ υποθέσεις / χρήσεις* (από την εφορία) ΣΥΝ ανεξέταστος ΑΝΤ ελεγμένος. — **ανέλεγκτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *-έλεγκτος* < *ἐλέγχω*]

ανελέητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει έλεος, συμπόνια· σκληρός, αδυσώπητος. *~ ληστές / σφαγή* || (μτφ) *ο ~ ήλιος τού μεσημεριού* **2.** (μτφ) αυτός που γίνεται με ιδιαίτερη ένταση, ορμή, επιθετικότητα· λυσσαλέος: *~ βομβαρδισμός / σφυροκόπημα.* — **ανελέητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανηλεής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐλεῶ (-έω)*].

ανελευθερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ελευθερίας, η υποταγή και εξάρτηση από τη βούληση κάποιου άλλου ΣΥΝ δουλεία, υποτέλεια ΑΝΤ. ελευθερία **2.** (συνεκδ.) η έλλειψη δημοκρατικών ελευθεριών, φιλελεύθερων ιδεών (κυρ. όταν επικρατεί τυραννικό, ολοκληρωτικό καθεστώς) *σε περιόδους ανελευθερίας οι πολίτες δεν μπορούν να συμμετάσχουν στα κοινά* ΣΥΝ τυραννία, δεσποτισμός.

ανελεύθερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παραβιάζει την ελευθερία, που λειτουργεί εις βάρος τής ελευθερίας και των δικαιωμάτων τού ατόμου *παρόλο που οι επαναστάσεις γίνονται στο όνομα τής ελευθερίας, οδηγούν συχνά στην επιβολή ~ καθεστώτων* || *~ μέτρα / νόμοι / πολιτική* ΣΥΝ αντιδημοκρατικός, δεσποτικός ΑΝΤ φιλελεύθερος, δημοκρατικός **2.** αυτός που στερείται ελευθερίας: *εξαιτίας τού καταναλωτισμού, ο άνθρωπος είναι ~* — **ανελεύθερα** επίρρ.

ανέλθω (θα/να) ρ → ανέρχομαι

ανέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) η κίνηση με διαδοχικές περιστροφές, ελικοειδής κίνηση **2.** (μτφ.) η ανοδική πορεία, η βαθμιαία μετάβαση σε ανώτερη βαθμίδα: *η ανέλιξή του στην ηγεσία τού κόμματος έγινε αθόρυβα.* — **ανελικτικός**, -ή, -ό [μτγν], **ανελίσσομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνέλιξις* < αρχ. *ἀνελίσσω* < *ἀν(α)-* + *ἑλίσσω*].

ανέλκυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η έλξη αντικειμένου προς τα πάνω, από χαμηλότερο σε υψηλότερο επίπεδο (συνήθ από τον βυθό τής θάλασσας): *για την ~ τού βυθισμένου πλοίου ξοδεύτηκαν εκατομμύρια.* — **ανελκύω** ρ [μεσν]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνέλκυσις* < αρχ. *ἀνέλκω* < *ἀν(α)-* + *ἕλκω* Το μεσν *ἀνελκύω* προέρχεται από τον αόρ *ἀνείλκυσα* τού ρ. *ἀνέλκω*].

ανελκυστήρας (ο) (λόγ.) ο κλειστός θάλαμος που κινείται σε κατακόρυφο άξονα για τη μεταφορά (ανέβασμα ή κατέβασμα) ανθρώπων ή φορτίων στους ορόφους ενός κτηρίου ΣΥΝ. ασανσέρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*
[ΕΤΥΜ < *ανελκύω*, μεταφρ. δάνειο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κατ' αρχάς σε λεξικό τού 1859 ως απόδοση τού γαλλ. épaulière «επώμιο». Από το 1891 και έπειτα η λ. χρησιμοποιείται ως απόδοση τού γαλλ. ascenseur (βλ. κ *ασανσέρ*)].

ανελκυστήρας - ασανσέρ - αναβάτης κ.ά Το γαλλ ascenseur (πλάστηκε το 1867 και ανάγεται στο λατ. ascendo «ανεβαίνω»), απ' όπου το **ασανσέρ**, και το επίσης γαλλ épaulière «επώμιο» (και «επωμίδα» από το épaule «ώμος» < λατ. spatula < spathula < αρχ. *σπάθη*) χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν την άκοπη, διά μηχανήματος, ανάβαση ή μεταφορά ανθρώπων και αντικειμένων σε ορόφους ψηλών κτηρίων Ο Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων..*, λ. *ανελκυστήρ*) αναφέρει τις μέχρι το 1895 λέξεις που πλάστηκαν στην Ελληνική, για να αποδώσουν τις γαλλικές· **αναδρομεύς, ανασυρτήρ, ανέλκηθρον, ανελκτήρ, ανελκυστήρ, ανελκυστής, ανολκεύς, ανυψωτήρ, υψελάτης, υψιελάτης, υψιφορεύς** Ψέγοντας τον Γ. Χατζιδάκι, που προτείνει και νέα λέξη (το **αναβάτης**), παρατηρεί: *«φαίνεται ὅμως τό γε νῦν, ὅτι ἐπικρατεῖ ὁ ἀνελκυστήρ, γραφόμενος συχνὰ ἐν ἐφημερίσιν».* Προτείνοντας, ωστόσο, το *αναβάτης* ο Χατζιδάκις αποδίδει πιστότερα τον όρο *ασανσέρ*. Το *ανελκυστήρ* (με την κατάλ -*τήρ* τού οργάνου/μέσου) αποδίδει περισσότερο τη λειτουργία τού μηχανήματος. Ίσως ο συνδυασμός τού *αναβαίνω* + -*τήρ* με τη μορφή τού **αναβατήρ(ας)** να ήταν ο καταλληλότερος. Τελικά, στον μεν γραπτό λόγο επικράτησε το *ανελκυστήρας*, στον δε προφορικό το ξένο *ασανσέρ*.

ανελλήνιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής ελληνικής γλώσσας, που δεν εντάσσεται και δεν συνηθίζεται στην ελληνική γλώσσα: *χρήσεις όπως «οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται από την εταιρεία» είναι ~* ΣΥΝ σόλοικος, λανθασμένος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν κατέχει την ελληνική γλώσσα και την ελληνική παιδεία: *πολλοί Ρωμαίοι αριστοκράτες πήγαιναν στην Αθήνα να σπουδάσουν, επειδή θεωρούσαν ντροπή για έναν ευγενή να είναι ανελλήνιστος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *α-στερητικό.*

ανελλιπής, -ής, -ές [μτγν.] {ανελλιπ-ούς | -είς (ουδ-ή)} **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, που χαρακτηρίζεται από πληρότητα και αρτιότητα ΣΥΝ πλήρης, άρτιος ΑΝΤ ελλιπής **2.** αυτός που γίνεται χωρίς διακοπές, που χαρακτηρίζεται από συνέχεια ως προς τη διεξαγωγή του: *~ φοίτηση στο Πανεπιστήμιο* ΣΥΝ αδιάλειπτος, ακατάπαυ(σ)τος ΑΝΤ διακεκομμένος, ασυνεχής. — **ανελλιπώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ελλιπής*

ανέλπιδος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπει να έχει κανείς ελπίδα: *όλες οι προσπάθειες να την κρατήσουν στη ζωή ήταν ~* ΣΥΝ άπελπις, μάταιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*
[ΕΤΥΜ μεσν (όπως επιμαρτυρείται από το μεσν. επίρρ. *ἀνέλπιδα*) < αρχ. *ἄνελπις, -ιδος* < *ἀν-* στερητ. + *ἐλπίς, -ίδος*].

ανέλπιστος, -η, -ο (για ευχάριστα γεγονότα) αυτός που συμβαίνει χωρίς να τον περιμένει κανείς, πέρα από κάθε προσδοκία· *η επιτυχία του στις εξετάσεις ήταν εντελώς ~* ΣΥΝ αναπάντεχος, απρόσμενος, ουρανοκατέβατος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **ανέλπιστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απελπισμένος», < *ἀν-* στερητ. + *ἐλπίζω*].

ανέλπιστος - ανέλπιστα - παρ' ελπίδα - ανέλπιδος - άπελπις - απελπισμένος - απελπιστικός. Το **ανέλπιστος** (*«ανέλπιστη ευτυχία»*) δηλώνει «ευχάριστη έκπληξη, απροσδόκητη χαρά» που έρχεται χωρίς να την ελπίζει (ανέλπιστα) και να την περιμένει κανείς (απροσδόκητα). Αντίθετα, η φρ **παρ' ελπίδα** δηλώνει κάτι που απεύχεται κανείς να γίνει, συγκρούεται προς ό,τι θα ήλπιζε: *Αν παρ' ελπίδα σού συμβεί κάτι, μη διστάσεις να τηλεφωνήσεις*, αλλά *Κέρδισε ανέλπιστα τον πρώτο λαχνό* (όχι *Κέρδισε παρ' ελπίδα τον πρώτο λαχνό*! ούτε *Αν, ανέλπιστα, σου συμβεί κάτι*. !) Το *ανέλπιστα* έχει θετική χροιά για τον λέγοντα, ενώ το *παρ' ελπίδα* αρνητική. Το **ανέλπιδος** είναι νεότερη λέξη, για να δηλώσει ό,τι το αρχαίο (και δύσκολο στη χρήση του) **άπελπις**: *«ανέλπιδη προσπάθεια»*, όπως *«άπελπις αγών»*. Και τα δύο σημαίνουν «χωρίς ελπίδα (επιτυχίας), μάταιος». Τέλος, το **απελπισμένος** ως μετοχή δηλώνει κατάσταση τού λέγοντος (*Είμαι απελπισμένος από την οικονομική κατάσταση*), δηλώνει τον κατεχόμενο από αίσθημα απελπισίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν λέμε *«απελπισμένος αγώνας»* (αντί *άπελπις ή ανέλπιδος*), αλλά θα πούμε *«απελπισμένο βλέμμα»* (βλέμμα γεμάτο απελπισία) Έναντι τού *απελπισμένος* που έχει παθητική σημ., το **απελπιστικός**, αυτός που γεννά απελπισία (*«απελπιστική κατάσταση»*), έχει ενεργητική σημασία.

ανεμελιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κάθε έγνοιας και φροντίδας, η κατάσταση ψυχικής χαλάρωσης που συνοδεύεται από απουσία κάθε ανησυχίας για προβλήματα: *η ~ τής παιδικής ηλικίας* ΣΥΝ αμεριμνησία, αφροντισιά, ξεγνοιασιά ΑΝΤ έγνοια.

ανέμελος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καμιά έγνοια ή φροντίδα, που δεν τον απασχολεί κανένα πρόβλημα: *τα ~ παιδικά μου χρόνια* ΣΥΝ. ξέγνοιαστος, αμέριμνος. — **ανέμελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *ανε-* στερητ. + *μέλω* «φροντίζω» (βλ. λ. *μέλει*)].

ανέμη (η) {χωρ γεν πληθ.} η συσκευή που χρησιμοποιείται για το τύλιγμα ή το ξετύλιγμα τού νήματος· *«κόκκινη κλωστή δεμένη, στην ~ τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να γυρίσει / να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει»* (τυπική αρχή λαϊκών παραμυθιών) ΣΥΝ. ροδάνι.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἄνεμος*].

ανεμίδι (το) {ανεμι-διού | -διών} (στην υφαντική) όργανο που χρησιμοποιείται στο τύλιγμα σε μασούρια τού νήματος που ξετυλίγεται από την ανέμη.
[ΕΤΥΜ < *ανέμη* + παραγ. επίθημα *-ίδι*]

ανεμίζω ρ μετβ κ αμετβ. [μεσν.] {ανέμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κουνώ (συνήθ. ύφασμα) στον αέρα *ανέμιζε το μαντίλι της, μέχρι τη στιγμή που το πλοίο χάθηκε στον ορίζοντα* ♦ **2.** (αμετβ) (μτφ. για κυματοειδή κίνηση που προκαλεί ο άνεμος) κινούμαι κυματιστά, κινούμαι σχηματίζοντας διαδοχικά κοιλώματα ή πτυχώσεις: *η σημαία ανέμιζε υπερήφανη στη στέγη τού κτηρίου* || *τα μαλλιά της ανέμιζαν* — **ανέμισμα** (το).

ανεμικό (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το φάντασμα, το στοιχειό ΣΥΝ αερικό.

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *άνεμος* Η σημ «στοιχειό» είναι ήδη μεσν.· οφείλεται στην απροσδιόριστη υπόσταση τού ανέμου, που προκαλεί φόβο (πβ. κ. *αερικό*)]

ανεμιστήρας (ο) [1876] το μηχάνημα που παράγει ρεύμα αέρος, ανανεώνοντας ή δροσίζοντας την ατμόσφαιρα κλειστού χώρου, με την περιστροφική κίνηση μιας ή περισσοτέρων ελικοειδών επιφανειών: ~ *οροφής / δαπέδου.* — (υποκ.) **ανεμιστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ventilateur]

ανεμοβλογιά (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ λοιμώδης μεταδοτική αρρώστια τής παιδικής συνήθ. ηλικίας (παιδική ασθένεια), που χαρακτηρίζεται από πυρετό και εμφάνιση εξανθημάτων συνήθ. σε όλο το σώμα.
[ΕΤΥΜ < *ανεμευλογιά* < *άνεμος* + *ευλογιά*. Όπως και το απλό *ευλογιά* < *ευλογία*, είναι προϊόν ευφημισμού].

ανεμοβόρι (το) {δύσχρ. ανεμοβορ-ιού | -ιών} (λαϊκ) ο δυνατός, ψυχρός βόρειος άνεμος
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *βοριάς*].

ανεμόβροντο (το) (λαϊκ) άνεμος πολύ ισχυρός, που συνοδεύεται από βροντές.

ανεμόβροχο (το) (λαϊκ) η ραγδαία βροχή που συνοδεύεται από ισχυρό, θυελλώδη άνεμο Επίσης **ανεμοβρόχι**

ανεμογεννήτρια (η) {ανεμογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ η μηχανή που μετατρέπει την ενέργεια τού ανέμου (αιολική ενέργεια) σε ηλεκτρική
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ aerogenerator (νόθο σύνθ)]

ανεμογκάστρι (το) (λαϊκ.) η κατάσταση κατά την οποία εμφανίζονται εξωτερικά συμπτώματα εγκυμοσύνης (λ.χ. φούσκωμα τής κοιλιάς, ζαλάδες κ λπ), χωρίς να υπάρχει πραγματική κυοφορία.

ανεμογράφος (ο) [1895] ΜΕΤΕΩΡ όργανο που χρησιμοποιείται για την αυτόματη καταγραφή τής ταχύτητας των ανέμων. — **ανεμογράφημα** (το), **ανεμογραφία** (η) [1799], **ανεμογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémographe]

ανεμόδαρτος, -η, -ο [μεσν] αυτός που είναι διαρκώς εκτεθειμένος στους ανέμους, που τον χτυπά συνεχώς ο άνεμος ~ *κορυφή / βράχος* Επίσης **ανεμοδαρμένος**.

ανεμοδείκτης [1835] κ. **ανεμοδείχτης** (ο) {ανεμοδεικτών} ΜΕΤΕΩΡ όργανο που δείχνει την κατεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος ΣΥΝ ανεμοδούρα, ανεμούριο.

ανεμοδέρνω ρ. αμετβ. {ανεμοδαρμένος} παλεύω με τους ανέμους, με χτυπούν οι άνεμοι από παντού. *το πλοίο ανεμόδερνε στη φουρτουνιασμένη θάλασσα* || *«Ανεμοδαρμένα Ύψη»* (αγγλ. *Wuthering Heights*, μυθιστόρημα τής Έμιλυ Μπροντέ).

ανεμοδούρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανεμοδείκτης (βλ λ) • **2.** αέρινος στρόβιλος που πνέει με σφοδρότητα και χωρίς σταθερή κατεύθυνση πάνω από στεριά ή θάλασσα ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος **3.** (συνεκδ.) τόπος που πλήττεται από κάθε πλευρά από δυνατούς ανέμους· περιοχή ανεμοδαρμένη **4.** (μτφ) άνθρωπος χωρίς σταθερή ιδεολογία και συνέπεια στον τρόπο τής σκέψης του, που αλλάζει γνώμες και αποφάσεις, συχνά καιροσκοπικά, «κατά πού φυσάει ο άνεμος»· *είναι ~· τη μια δεξιός, την άλλη αριστερός, την παράλλη κεντρώος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνεμοδούριον* < *ἄνεμος* + *-δορά* < *δέρω / δέρνω*, με επίδραση πιθ από το *ἀνεμούριον* ή το παραγ. επίθημα *-ούρα* που δηλώνει πλησμονή, συνήθ με μειωτική χροιά (πβ. και *θολούρα, φαγούρα, παλιούρα, λαϊκούρα* κ.τ ό.). παρεκτεταμένο και ως *-δούρα (προκαδούρα, σκαρταδούρα)*].

ανεμοδόχος (η) [1894] ο αεραγωγός (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *-δόχος* < *δέχομαι*]

ανεμοζάλη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν πληθ } **1.** κακοκαιρία, θύελλα που χαρακτηρίζεται από πολύ δυνατό αέρα με ή χωρίς βροχή. *το πλοίο πάλευε μέσα στην ~* **2.** (μτφ.) ταραγμένη, συγκεχυμένη κατάσταση ΣΥΝ σάλος, αναμπουμπούλα

ανεμοθύελλα (η) {δύσχρ. ανεμοθυελλών} καιρικό φαινόμενο περιορισμένης έκτασης και διάρκειας, που χαρακτηρίζεται από θυελλώδεις ανέμους με ασθενή βροχή ή χαλάζι ΣΥΝ ανεμοζάλη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ windstorm].

ανεμοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ κινητήρας που λειτουργεί με αιολική ενέργεια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wind-motor].

ανεμολόγιο (το) [1858] {ανεμολογί-ου | -ων} **1.** η ονοματολογία των διαφόρων κατευθύνσεων των ανέμων **2.** ο κυκλικός δίσκος με ακτινωτές διαγραμμίσεις, που προσαρμόζεται πάνω σε ναυτική πυξίδα, για να προσδιορίζει τη φορά προς την οποία φυσούν οι άνεμοι.

ανεμομάζωμα κ. **ανεμομάζεμα** (το) {ανεμομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε αποκτάται με πρόχειρο ή παράνομο τρόπο ΦΡ ***ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα / διαβολοσκορπίσματα*** για πράγματα που έγιναν ή αποκτήθηκαν με πρόχειρο ή και παράνομο τρόπο, και μπορεί εύκολα να χαθούν ή να κατασπαταληθούν: *μάζεψε ένα σωρό λεφτά από κομπίνες και τα 'χασε όλα στα χαρτιά· ~!*

ανεμόμετρο (το) [1806] {ανεμομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης τής ταχύτητας τού ανέμου ή και τής ταχύτητας τής ροής αερίων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , γαλλ anémomètre]

ανεμόμυλος (ο) [μεσν] ο μύλος που χρησιμοποιεί ως κινητήρια δύναμη τον άνεμο, την αιολική ενέργεια: *οι ~ τής Μυκόνου διατηρούν το παραδοσιακό στοιχείο τού νησιού* ΦΡ ***πολεμώ / μάχομαι με ανεμόμυλους*** (από την αντίστοιχη σκηνή στον *Δον Κιχώτη* τού Μ ντε Θερβάντες) διεξάγω ουτοπικό αγώνα, πολεμώ φανταστικούς εχθρούς.

ανεμόπλανο (το) το ανεμόπτερο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *-πλάνο*, κατ'αναλογίαν προς το *αεροπλάνο* (βλ λ.)].

ανεμοπλοΐα (η) {χωρ πληθ } η ανεμοπορία (βλ λ , σημ. 2)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *-πλοΐα* < *πλους*, πβ. κ *ναυσι-πλοΐα*].

ανεμοπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το πέταγμα πτηνού χωρίς φτεροκόπημα, με ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να παρασυρθεί από τα ρεύματα τού αέρα **2.** η πτήση με μικρά, χωρίς κινητήρα αεροσκάφη, τα οποία κινούνται με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ ανεμοπλοΐα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεροσκάφος, αεροπορία*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ vol à voile]

ανεμοπορώ ρ αμετβ {ανεμοπορείς .. | ανεμοπόρησα} **1.** (για πτηνά) πετώ χωρίς να φτεροκοπώ, κρατώντας ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να με παρασύρουν τα ρεύματα τού αέρα **2.** (για ανθρώπους) πετώ με ανεμόπτερο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *-πορώ* < *πόρος* (βλ λ), πβ κ *βραδυ-πορώ*]

ανεμόπτερο (το) {ανεμοπτέρ-ου | -ων} μικρό και ελαφρύ αεροπλάνο που πετά χωρίς κινητήρα, αλλά με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ ανεμόπλανο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. planeur].

ανεμοπύρωμα (το) [μεσν] {ανεμοπυρώματος | χωρ πληθ } το ερυσίπελας (βλ.λ.).

ανεμορούφουλας (ο) (λογοτ.) αέρινος στρόβιλος κινούμενος με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος

ανεμόρρομβος (ο) [1858] {ανεμορρόμβ-ου | -ων} καθεμία από τις υποδιαιρέσεις τού ανεμολογίου
[ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *ρόμβος*, απόδ. τού αγγλ rhumb]

άνεμος (ο) {ανέμ-ου | -ων, -ους} **1.** ρεύμα ατμοσφαιρικού αέρα που κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση (από την ανατολή προς τη δύση κ λπ) *ισχυροί έως θυελλώδεις ~ θα πνέουν αύριο σε όλα τα πελάγη εξαιτίας τού χαμηλού βαρομετρικού* || *σηκώνεται δυνατός ~*.|| *ανατολικός / βόρειος / μέτριος / ασθενής / ισχυρός / σφοδρός / ούριος / αντίθετος ~* || *μεταβλητοί / σταθεροί ~*· ΦΡ (μτφ -κακόσ) (α) ***όπου φυσάει ο άνεμος*** για πρόσωπο που δεν έχει σταθερές πεποιθήσεις, που προσαρμόζεται καιροσκοπικά στις εκάστοτε ευνοϊκές συνθήκες, προκειμένου να επωφεληθεί από αυτές· *στις πολιτικές του πεποιθήσεις είναι ~ υποστηρίζει κάθε φορά το κόμμα που βρίσκεται την εξουσία* (β) ***στους τέσσερεις / πέντε ανέμους*** για κάτι που διαλύεται, διασκορπίζεται. *η οικογένειά του σκόρπισε ~, καθώς κάθε παιδί πήρε τον δρόμο του* (γ) ***πάω κατ' ανέμου*** (ευφημ. αντί *πάω κατά δια(β)όλου*) για κάποιον που πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο *πήγε κι αυτός κατ' ανέμου από τότε που έχασε τη δουλειά του* (δ) (παροιμ.) ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** όποιος προκαλεί (για ιδιοτελείς συνήθ σκοπούς) ταραχώδεις, έκρυθμες καταστάσεις (έριδες, διχόνοιες κ λπ), υφίσταται τελικά συνέπειες πολύ χειρότερες (ε) ***ποιος καλός άνεμος σ' έφερε / σε φέρνει κατά 'δώ;*** ως έκφραση θερμής υποδοχής κάποιου, για να του δείξουμε ότι μας ευχαριστεί που μας επισκέπτεται (στ) ***περί ανέμων και υδάτων*** βλ. λ. *περί* **2.** (μτφ. +γεν ονόματος) έντονες τάσεις που προμηνύουν κάτι: *ο ~ τής αλλαγής ύστερα από την πτώση τού τείχους στο Βερολίνο* || *~ πολέμου / ανανέωσης / ελευθερίας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *ane- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ ánilah «πνοή, άνεμος», λατ anima «πνοή, άνεμος», γαλλ. âme «ψυχή», ισπ. alma, ιταλ. anima, αγγλ animal (< γαλλ animal) «ζώο» κ.ά Πιθ ομόρρ. *ἀνεμώνη*. Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ και τη Ν. Ελληνική ως α' συνθ. (π χ *ανεμο-ζάλη, ανεμο-θύελλα, ανεμο-στρόβιλος* κ ά.) και ως β' συνθ. (π χ *ν-ήνεμος, εὐ-ήνεμος, προσ-ήνεμος, ἀπ-άνεμος* κ ά.), ενώ απαντά συχνά σε ξένες γλώσσες ως α' συνθ. επιστημονικών όρων, πβ γαλλ. anémomètre, anémo-graphe, αγγλ. anemo-gram, anemo-philous κ ά Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά ο συνδυασμός τού αριθμητ. *τέσσερα* με τη λ *άνεμος* (*Ζαχαρ.* 2, 10 *διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς*)].

ΑΝΕΜΟΙ

ΑΝΕΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	
	ΕΠΙΣΗΜΗ	ΛΑΪΚΗ
Βόρειος (Β)	Βορράς / Βοριάς	Τραμουντάνα
Βόρειος-Βορειοανατολικός (ΒΒΑ.)	Μεσοβορράς	Γραιγοτραμουντάνα
Βορειοανατολικός (ΒΑ)	Μέσης	Γραίγος
Ανατολικός-Βορειοανατολικός (ΑΒΑ)	Μεσαπηλιώτης	Γραιγολεβάντες
Ανατολικός (Α)	Απηλιώτης	Λεβάντες
Ανατολικός-Νοτιοανατολικός (ΑΝΑ)	Ευραπηλιώτης	Σοροκολεβάντης
Νοτιοανατολικός (ΝΑ)	Εύρος	Σιρόκος
Νότιο-Νοτιοανατολικός (ΝΝΑ)	Ευρόνοτος	Οστριασιρόκος
Νότιος (Ν.)	Νότος / Νοτιάς	Όστρια
Νότιο-Νοτιοδυτικός (ΝΝΔ)	Λιβόνοτος	Οστριογάρμπης
Νοτιοδυτικός (ΝΔ)	Λιψ (Λιβός), Λίβας	Γαρμπής
Δυτικός-Νοτιοδυτικός (ΔΝΔ)	Λιβοζέφυρος	Πουνεντογάρμπης
Δυτικός (Δ.)	Ζέφυρος	Πουνέντες
Δυτικός-Βορειοδυτικός (ΔΒΔ.)	Σκιρωνοζέφυρος	Πουνεντομαΐστρος
Βορειοδυτικός (ΒΔ.)	Σκίρων	Μαΐστρος
Βορειο-Βορειοδυτικός (ΒΒΔ)	Σκιρωνοβορράς	Μαϊστροτραμουντάνα

ανεμόσκαλα (η) [1895] {δύσχρ. ανεμοσκαλών} φορητή σκάλα που αποτελείται από δύο παράλληλα σκοινιά, τα οποία συνδέονται με-

ταξύ τους με σκαλοπατάκια από σκοινί ή από ξύλο

ανεμοσκόρπισμα (το) {ανεμοσκορπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} σκόρπισμα στον αέρα· (μτφ.) οτιδήποτε χάνεται ή ξοδεύεται χωρίς φειδώ ή σκοπιμότητα· ΦΡ ***ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα / διαβολοσκορπίσματα*** βλ. λ. *ανεμομάζωμα.* — **ανεμοσκορπίζω** ρ [μεσν].

ανεμοστάτης (ο) {ανεμοστατών} πρόχειρο φράγμα για προστασία από τον άνεμο.
[ΕΤΥΜ < *ανέμη* + *-στατης* < θ *στα-*, βλ. λ. *ί-στα-μαι*].

ανεμοστρόβιλος (ο) [μεσν] μετεωρολογικό φαινόμενο, ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ σίφουνας, αερoδίνη, (λαϊκ) ανεμορούφουλας.

ανεμοσυρμή (η) (λαϊκ.) σφοδρή πνοή χερσαίου ανέμου. Επίσης **ανεμόσυρμα** (το)

ανεμότρατα (η) {χωρ. γεν πληθ.} αλιευτικό σκάφος που κινείται με τη δύναμη τού αέρα και χρησιμοποιεί δίχτυα για ψάρεμα σε βαθιά νερά.

ανεμούριο (το) ο ανεμοδείκτης (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < μεσν *ανεμούριον*, υποκ τού αρχ. *άνεμος*].

ανεμόφιλο (το) ΒΟΤ φυτό που γονιμοποιείται με τη μεταφορά τής γύρης από τον άνεμο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anémophile].

ανεμοφράκτης κ **ανεμοφράχτης** (ο) {ανεμοφρακτών} σώμα θερμού αέρα, που εκπέμπεται μηχανικά σε εισόδους / εξόδους καταστημάτων, κτηρίων κ λπ με ανοιχτές πόρτες, για να προφυλάξει από την είσοδο ψυχρού αέρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. windbreak].

ανεμπόδιστος, -η, -ο [αρχ] αυτός στον οποίο δεν επιβάλλονται εμπόδια ή δεσμεύσεις. αυτός που μπορεί να σκεφτεί ή να ενεργήσει με ελευθερία ΣΥΝ ακώλυτος, απρόσκοπτος — **ανεμπόδιστα** επίρρ

ανεμυαλιά (η) → άμυαλος

ανέμυαλος, -η, -ο → άμυαλος

ανεμώνη (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** ποώδες ανθοφόρο φυτό με λεπτό, υψηλό μίσχο, μικρά φύλλα και μεγάλα άνθη διαφόρων χρωμάτων, με πιο διαδεδομένα τα λευκά. τα κόκκινα και τα ιώδη καλλιεργείται συχνά ως διακοσμητικό κήπων **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού **3.** ΖΩΟΛ ***θαλάσσια ανεμώνη*** θαλάσσιο ζώο με σώμα όμοιο με κυλινδρικό σωλήνα, τού οποίου το ένα άκρο είναι προσκολλημένο στον βυθό, ενώ το άλλο φέρει στόμα που περιβάλλεται από μια στεφάνη από κεραίες. με τις οποίες συλλαμβάνει τη λεία του Επίσης (καθημ.) **ανεμώνα** (σημ 1-2).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ < *άνεμος* + επίθημα *-ώνη* ή < εβρ. κύρ. όν. Na'am-án «ευχαρίστηση» (επίθετο τού Αδώνιδος)]

ανενδοίαστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ενεργεί χωρίς ενδοιασμούς ή επιφυλάξεις ή χωρίς ηθικούς περιορισμούς ΣΥΝ αδίστακτος. απροκάλυπτος. — **ανενδοίαστα / ανενδοιάστως** [μτγν] επίρρ.

ανένδοτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ) αυτός που δεν ενδίδει, που δεν συμβιβάζεται, ανυποχώρητος. *όσο κι αν τον παρακάλεσα να μας βοηθήσει. έμεινε ~* ΣΥΝ. αμετακίνητος. αμετάπειστος **2.** ΙΣΤ ***Ανένδοτος (αγώνας)*** (φράση τού Γεωργίου Παπανδρέου) ο αγώνας που κήρυξε η Ένωση Κέντρου εναντίον τής συντηρητικής κυβέρνησης τής Ε.Ρ.Ε με αφορμή τον τρόπο με τον οποίο διεξήγαγε τις εκλογές τού 1961, όσο και κατά των ανακτόρων λόγω των παρεμβάσεών τους στην πολιτική ζωή (1965)· ΦΡ ***κηρύσσω / ξεκινάω ανένδοτο (αγώνα)*** ανακοινώνω την έναρξη αγώνα επίμονου και χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις εναντίον κάποιου: *«το κόμμα αυτό κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των διαπλεκομένων»* (εφημ.). — **ανένδοτα / ανενδότως** επίρρ
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ά-* στερητ + *ενδίδωμι* «υποχωρώ»].

ανενέργητος, -η, -ο ανεκτέλεστος, αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άν-* στερητ + *-ενέργητος* < *ενεργώ*]

ανενεργός, -ός/-ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν έχει ενεργοποιηθεί, δεν έχει τεθεί σε ισχύ και που, ως εκ τούτου. δεν έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα: *ο νέος νόμος για τα ακίνητα έμεινε τελικά ~. αφού δεν εφαρμόστηκε ούτε μετά τις εκλογές.* — **ανενεργώς** επίρρ

ανενημέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι καθόλου ενημερωμένος ή είναι ανεπαρκώς ενημερωμένος για ένα θέμα ΣΥΝ απληροφόρητος

> **ανενημέρωτος ή ανημέρωτος;** Τελευταία ακούγεται συχνά το **ανημέρωτος** αντί τού **αν-ενημέρωτος**! Πρόκειται προφανώς για λάθος Το *αν-ημέρωτος* (από το *ημερώνω, ήμερος*) σημαίνει τον «μη εξημερωμένο», ενώ το *αν-ενημέρωτος* (από το *ενημερώνω*) δηλώνει τον «μη ενημερωμένο, μη ενήμερο». Η λανθασμένη χρήση οφείλεται είτε σε «ετυμολογικό παρασυσχετισμό» (με το *ήμερος*), δηλ. σε «παρετυμολογία», είτε σε «απλολογία» λόγω τής επανάληψης παρόμοιων συλλαβών *(-νε-νη-)*

ανενόχλητος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν ενοχλείται ή δεν ενοχλήθηκε. δεν παρεμποδίζεται στην εκτέλεση μιας ενέργειας: *οι αντάρτες συνέχισαν ανενόχλητοι την προέλασή τους προς την πρωτεύουσα* ΣΥΝ ανεμπόδιστος. — **ανενόχλητα** επίρρ.

ανέντακτος, -η, -ο κ **ανένταχτος** αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε συγκεκριμένο χώρο. που δεν ανήκει σε κόμμα: *πολλοί πνευματικοί άνθρωποι παραμένουν κομματικά ανένταχτοι, για να διατηρούν την ανεξαρτησία τής γνώμης τους* || *~ αριστερός* ΑΝΤ ενταγμένος

ανέντιμος, -η, -ο αυτός που δεν είναι έντιμος. *~ συμπεριφορά / πολιτικός* || *ήταν ανέντιμο εκ μέρους του να μην τηρήσει τη δέσμευσή του απέναντί σας* ΑΝΤ έντιμος. — **ανέντιμα / ανεντίμως** επίρρ.. **ανεντιμότητα** (η)

ανεξαιρέτως επίρρ [1852] χωρίς εξαίρεση ή διάκριση, με κοινό τρόπο για όλους: *όλοι ~ είμαστε ίσοι απέναντι στον νόμο, με τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις* ΣΥΝ αδιακρίτως

ανεξακρίβωτος, -η, -ο [1886] **1.** αυτός που δεν εξακριβώθηκε. δεν διαλευκάνθηκε. δεν έχει γίνει γνωστός *τα αίτια τού εγκλήματος έμειναν ~, παρά τις προσπάθειες τής αστυνομίας* ΑΝΤ εξακριβωμένος **2.** αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί, δηλ. να επαληθευθεί ή να διαψευσθεί. *τα πορίσματα τής έρευνάς τους είναι ακόμη επιστημονικώς ~* ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος — **ανεξακρίβωτα** επίρρ

ανεξάλειπτος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί, να εξαφανιστεί. *ανεξάλειπτη έμεινε στη μνήμη μας η εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο* || *~ εντύπωση.* **ανεξάλειπτα** επίρρ

ανεξάντλητος, -η. -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που δεν εξαντλήθηκε ακόμη ΑΝΤ εξαντλημένος (β) αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει. *οι ποσότητες νερού που λαμβάνονται με γεωτρήσεις δεν είναι ~* || *~ πηγή / απόθεμα / ποικιλία* ΣΥΝ αστείρευτος, ατελείωτος ΑΝΤ πεπερασμένος, περιορισμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν μπορεί να καλυφθεί σε επαρκή βαθμό· *το θέμα αυτό είναι ~· είναι αδύνατο να το καλύψει κανείς σε λίγες σελίδες* — **ανεξάντλητα** επίρρ.

ανεξαρτησία (η) [1761] {χωρ. πληθ } **1.** η απουσία εξάρτησης, η απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση ενεργειών: *οποιαδήποτε ανάμειξη στα εσωτερικά τής χώρας μας αποτελεί προσβολή τής εθνικής μας ~* || *οικονομική / πολιτική ~* ΣΥΝ το αυτεξούσιο ΑΝΤ εξάρτηση, υποτέλεια **2.** η απουσία κάθε είδους υποχρεώσεων ή συνεκτικών δεσμών προς άλλο πρόσωπο ή κατάσταση· *δεν τους άρεσε ο έγγαμος βίος και οι οικογενειακές υποχρεώσεις ήθελαν και οι δύο την ~ τους και χώρισαν.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. indépendance]

ανεξάρτητα επίρρ. **1.** χωρίς εξάρτηση από κάποιον/κάτι: *ενεργεί / λειτουργεί / δρα ~* || *ζει ~. χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις* **2.** (+από) χωρίς να συνδέεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο: *~ από το αποτέλεσμα τής έρευνάς σου, θα πάρεις αυτό το ποσό* (βλ λ *ανεξαρτήτως*).

ανεξαρτητοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η διαδικασία με την οποία άτομο, ομάδα ή ευρύτερος φορέας αποκτά την ανεξαρτησία του — **ανεξαρτητοποιούμαι** ρ {-είται. .} [1881].

ανεξάρτητος, -η. -ο [1829] **1.** αυτός που δεν εξαρτάται, δεν ελέγχεται από άλλους. *~ βουλευτής / υποψήφιος* || *εφημερίδα ~ από κομματικές επιρροές* || *είμαι οικονομικά ~* ΑΝΤ εξαρτημένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που λειτουργεί με βάση το καθεστώς που ορίζει ο ίδιος. χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις, σύμφωνα με την αρχή τής αυτοδιάθεσης: *η Κύπρος είναι ~ κράτος από το 1960* (πβ. λ *αυτόνομος*) **3.** (+από / +γεν) αυτός που δεν εντάσσεται σε ορισμένα πλαίσια ή δεν οφείλεται σε εξωτερικό αίτιο· *λόγοι ανεξάρτητοι τής θελήσεώς μου με ανάγκασαν να απουσιάσω* **4.** (για οικήματα) αυτός που δεν επικοινωνεί, που είναι χωριστά (από άλλον): *~ διαμερίσματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indépendant]

ανεξαρτήτως επίρρ. [1815] (λόγ.) (+γεν) ασχέτως για κάτι που δεν εξαρτάται από κάτι άλλο: *~ εθνικότητας / θρησκείας / καταγωγής / χρώματος / αντιλήψεων* || *αποφασίστηκε ολιγοήμερη απεργία, ~ τού τι θα εξαγγείλει ο υπουργός.*
[ΕΤΥΜ Απόδ γαλλ. εκφραστικού τρόπου και σύνταξης, λ.χ. *ανεξαρτήτως προελεύσεως* (< indépendamment de l'origine), *ανεξαρτήτως τού τι συνέβη* (< indépendamment de ce qui s'est passé)]

> **ανεξαρτήτως, όχι ανεξαρτήτου κ.λπ.** Συχνά αντί τού επιρρήματος **ανεξαρτήτως** με γενική ονόματος (π χ *ανεξαρτήτως χρόνου – ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών – ανεξαρτήτως κόστους – ανεξαρτήτως εθνικότητας* κ λπ.) χρησιμοποιείται εσφαλμένα ο τύπος τού επιθέτου *(ανεξάρτητος)* σε γενική πτώση και με γενική ονόματος· *ανεξαρτήτου κόστους' – ανεξαρτήτου καιρικών συνθηκών! ανεξαρτήτου εθνικότητας!* κ τ.ό Είναι προφανές ότι τέτοιες χρήσεις είναι λανθασμένες και θα πρέπει να αποφεύγονται.

ανεξέλεγκτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν διασταυρώθηκε. δεν επαληθεύτηκε για την εγκυρότητά του, δεν στηρίζεται σε ασφαλή και ελεγμένα δεδομένα: *~ ειδήσεις κυκλοφορούν σχετικά με την κατάσταση τής υγείας του* || *~ πληροφορία / κατηγορία* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ ηλεγμένος, εξακριβωμένος **2.** αυτός που είναι εκτός ελέγχου, που έχει ξεφύγει από τα καθιερωμένα πλαίσια *~ άσκηση τής εξουσίας / δράση / διαχείριση / τρόπος ζωής* ΣΥΝ ασύδοτος. αχαλίνωτος ΑΝΤ ελεγχόμενος — **ανεξέλεγκτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άν-* στερητ. + *εξελέγχω* < *εξ* + *ελέγχω*].

ανεξερεύνητος, -η. -ο [μτγν] **1.** (τόπος) που δεν έχει εξερευνηθεί· *η ~ ζούγκλα τού Αμαζονίου εξάπτει την ανθρώπινη περιέργεια* ΣΥΝ παρθένος, απάτητος ΑΝΤ εξερευνημένος **2.** αυτός που δεν μπορεί να διερευνηθεί, να εξακριβωθεί σε όλες του τις λεπτομέρειες: *η ψυχή τού ανθρώπου θα είναι πάντα ένα ~ μυστήριο* ΣΥΝ ανεξιχνίαστος, σκοτεινός.

ανεξεταστέος, -α. -ο αυτός που δεν πέρασε με επιτυχία τις εξετάσεις του και πρέπει να επανεξεταστεί. *βαθμολογήθηκε σε τέσσερα βασικά μαθήματα κάτω από τη βάση κι έμεινε ~ για τον Σεπτέμβριο* ΣΥΝ μετεξεταστέος.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* επαναληπτ + *εξεταστέος* < *εξετάζω*].

ανεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να ερμηνευθεί *υπάρχει μια ~ σιωπή γύρω από την υπόθεση* || *~ καθυστέρηση στην προώθηση τού αιτήματός μας* ΣΥΝ ακατανόητος, παράδοξος. παράξενος. αδικαιολόγητος ΑΝΤ εύλογος, ευεξήγητος. — **ανεξήγητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*

ανεξιθρησκία (η) [1768] {χωρ. πληθ } **1.** η ελευθερία κάθε πολίτη να πιστεύει σε όποια θρησκεία επιθυμεί και να μη διώκεται για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις **2.** (συνεκδ.) η ανοχή τής πολιτείας προς τη

θρησκεία κάθε πολίτη, η οποία εκφράζεται με τη συνταγματική κατοχύρωσή της.
[ΕΤΥΜ < *ανεξίθρησκος* < *ανεξι-* (< μέλλ. *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι* + *θρῆσκος*) ως απόδ τού γαλλ. tolérance (religieuse) «θρησκευτική ανοχή». Τον όρο εισήγαγε ο Ευγένιος Βούλγαρις].

> **ανεξιθρησκία ή ανεξιθρησκεία;** Επειδή η λ. δεν είναι σύνθετο τού απλού **θρησκεία**. αλλά (παρασύνθετο) παράγωγο σε *-ία* τού ήδη συνθέτου **ανεξίθρησκος**, γράφεται με -ι-· *ανεξίθρησκος* > **ανεξιθρησκ-ία** όπως *άνανδρος* > *ανανδρία* (αλλά απλό *ανδρεία*). *πρωτοπόρος* > *πρωτοπορία* (αλλά *πορεία*) κ ο κ.
> → *αμνηστία, ανανδρία*

ανεξίθρησκος, -η, -ο [1826] αυτός που δείχνει ανοχή προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων

ανεξικακία (η) {χωρ. πληθ.} η ανεκτική στάση απέναντι στην κακία των άλλων, η ανυπαρξία εκδικητικότητας ή πρόθεσης για ανταπόδοση τού κακού που υπέστη κάποιος ΣΥΝ αμνησικακία ΑΝΤ μνησικακία. — **ανεξίκακος,** -η, -ο [μτγν.], **ανεξικακώ** ρ. [μτγν] {-είς.. }
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνεξίκακος* < *ἀνεξι-* (< μέλλ *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι*) + *κακός*].

ανεξίτηλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ξεβάφει, που δεν μπορεί να αφαιρεθεί με πλύσιμο, σβήσιμο ή ξύσιμο: ~ *χρώματα* / *μελάνι* ΣΥΝ ανεξάλειπτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να διαγραφεί, να εξαλειφθεί από τη μνήμη, που αφήνει μόνιμη και διαρκή την ανάμνηση και την επίδρασή του *τα ταραγμένα παιδικά του χρόνια άφησαν ~ ίχνη στον χαρακτήρα του* ‖ *άφησε ~ τη σφραγίδα τής προσωπικότητάς του στον χώρο των γραμμάτων* ΣΥΝ άσβηστος. αιώνιος. — **ανεξίτηλα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐξίτηλος* (βλ λ)].

ανεξιχνίαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να εξιχνιαστεί ή δεν έχει εξιχνιαστεί ακόμα: ~ *μυστήριο* / *έγκλημα* / *αιτία* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος, αδιαλεύκαντος, άλυτος ΑΝΤ εξιχνιασμένος **2.** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί από τον ανθρώπινο νου, να συλληφθεί σε όλη του την έκταση ΣΥΝ ανεξήγητος, ανερμήνευτος. — **ανεξιχνίαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐξιχνιάζω* Η φρ *ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί τοῦ Κυρίου* βασίζεται στην Κ.Δ (πβ *Ρωμ.* 11, 33: *Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ*)].

ανέξοδος, -η, -ο αυτός που δεν στοιχίζει τίποτα. δεν απαιτεί έξοδα ΣΥΝ αδάπανος ΑΝΤ δαπανηρός. — **ανέξοδα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνέξοδος*, αρχική σημ «εκείνος που δεν έχει έξοδο, αδιέξοδος».< *ἀν-* στερητ. + *ἔξοδος* Η σημερινή σημ. απαντά από τον 4ο αι. μ.Χ].

ανεξόφλητος, -η, -ο [1868] κ. **αξόφλητος** αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: ~ *ένταλμα* / *επιταγή* / *λογαριασμός* ΣΥΝ απλήρωτος — **ανεξόφλητα** επίρρ

ανεπάγγελτος, -η, -ο αυτός που δεν ασκεί επάγγελμα, δεν έχει επαγγελματική ενασχόληση.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *επαγγέλλομαι* «ασκώ επάγγελμα». άσχετο προς το μτγν. *ἀνεπάγγελτος* «αυτός που δεν αναγγέλθηκε»].

> **ανεπάγγελτος – άνεργος.** Εν αντιθέσει προς το **άνεργος**, που δηλώνει αυτόν που στερείται τής δυνατότητας να εργαστεί. που δεν βρίσκει εργασία, το **ανεπάγγελτος** βρίσκεται εγγύτερα προς το αρχ *ἄεργος*, δηλ. δηλώνει περισσότερο αυτόν που δεν γνωρίζει κανένα επάγγελμα και που. κατά συνέπεια, δεν ασκεί και επάγγελμα, επιλέγοντας μάλλον παρά αναγκαζόμενος να είναι άνεργος Έτσι το *ανεπάγγελτος* χρησιμοποιείται συχνά ως χαρακτηρισμός στα αστυνομικά δελτία ειδήσεων. ενώ το *άνεργος* αποτελεί οικονομικοκοινωνικό χαρακτηρισμό.
> → *αεργία*

ανεπαίσθητος, -η. -ο αυτός που με δυσκολία γίνεται αντιληπτός στις αισθήσεις: *μια ~ κίνηση τού χεριού* ‖ *~ διαφορά* / *ήχος* / *αλλαγή* ΣΥΝ αμυδρός, ελαφρός ΑΝΤ αισθητός, έντονος. — **ανεπαίσθητα / ανεπαισθήτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἐπαισθάνομαι* «αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι» < *ἐπ(ί)-* + *αἰσθάνομαι*]

ανεπανάληπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται επανάληψη. που είναι μοναδικός και δεν μπορεί να τον μιμηθεί ή να τον ξεπεράσει κανείς: *μια ~ προεκλογική συγκέντρωση* ΣΥΝ. μοναδικός, άφθαστος **2.** αυτός που είναι τόσο καλός, ώστε είναι δύσκολο να επαναληφθεί. που αγγίζει τα όρια τής τελειότητας: *δύο ~ μέρες στην εξοχή* ΣΥΝ υπέροχος, έξοχος, απίθανος — **ανεπανάληπτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*.

ανεπανόρθωτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διορθωθεί, να επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: *η ελληνική οικονομία με την αύξηση τού εξωτερικού δανεισμού υπέστη ~ πλήγμα* ‖ *~ λάθος* / *ζημιά* / *βλάβη*. — **ανεπανόρθωτα** επίρρ.

ανεπάντεχος, -η, -ο → αναπάντεχος

ανεπάρκεια (η) [1863] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη επαρκούς αριθμού ή ποσότητας: ~ *τροφίμων* ‖ *υπάρχει ~ σε ειδικευμένα στελέχη* (β) η έλλειψη τής απαιτούμενης ποιότητας, των απαιτούμενων προσόντων. *η αποτυχία υλοποίησης τού έργου κατέδειξε την ~ των προσώπων που το ανέλαβαν* ‖ *είναι προφανής η ~ της για αυτή την υπεύθυνη θέση* ΑΝΤ επάρκεια **2.** ΙΑΤΡ η ελλιπής λειτουργία οργάνου τού σώματος, που οφείλεται σε ανατομική αλλοίωση ή λειτουργική διαταραχή: *καρδιακή* / *νεφρική* / *βαλβιδική* / *στεφανιαία* (βλ λ) ~ **3.** ΙΑΤΡ ***διανοητική ανεπάρκεια*** η νοητική καθυστέρηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ deficiency].

ανεπαρκής, -ής, -ές [1856] {ανεπαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανεπαρκέστερος. -ατος} **1.** αυτός που είναι λιγότερος από τον απαιτούμενο: *ο αριθμός των φοιτητικών εστιών είναι ~* ‖ *τα αποθέματα κρίνονται ~* ‖ *~ ποσότητα* / *ποσοστό* / *χώρος* / *γνώσεις* / *μόρφωση* / *διατροφή* ΣΥΝ ελλιπής ΑΝΤ επαρκής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει την απαιτούμενη ποιότητα. τα αναγκαία προσόντα για την επίτευξη επιθυμητού στόχου. *η κακή εξέλιξη των παιδιών τους απέδειξε ότι ήταν ~ ως γονείς* ΑΝΤ. επαρκής **3.** αυτός που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στον σκοπό για τον οποίο προορίζεται: *τα μέτρα κατά τού νέφους αποδείχθηκαν ~* ‖ *~ μέθοδος* ΣΥΝ αναποτελεσματικός ΑΝΤ επαρκής — **ανεπαρκώς** επίρρ. [1859]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ανέπαφος, -η. -ο αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά ή μείωση, που διατηρεί την ακεραιότητά του *κατάφερε να διατηρήσει ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ ακέραιος, απείραχτος, ανέγγιχτος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἐπαφή*].

ανεπεξέργαστος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί την κατάλληλη επεξεργασία· ~ *κείμενο* / *ιδέα* / *σχέδιο* ΣΥΝ αδούλευτος, ακατέργαστος ΑΝΤ επεξεργασμένος

ανεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει επηρεαστεί, δεν έχει δεχθεί επιδράσεις (από κάποιον/κάτι)· *συνέχισαν τη ζωή τους ανεπηρέαστοι από όσα συνέβαιναν γύρω τους* ‖ *όταν ακούς και διαβάζεις τόσα δυσάρεστα πράγματα, πώς να μείνεις ~*: ΑΝΤ επηρεασμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που διατηρεί την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία του: *η Δικαιοσύνη πρέπει να προχωρήσει στο έργο της ανεπηρέαστη* ‖ *η κρίση του έμεινε ~ από τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ απροκατάληπτος. — **ανεπηρέαστα** επίρρ

ανεπιβεβαίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, να αποδειχθεί η εγκυρότητά του: *σύμφωνα με ~ πληροφορίες, επίκειται ανασχηματισμός τής κυβέρνησης* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από αγγλ. unconfirmed].

ανεπίβουλος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν επιβουλεύεται άλλους: ~ *φίλος* / *σχέδιο* / *σκέψη* ΣΥΝ άδολος ΑΝΤ επίβουλος, δόλιος — **ανεπίβουλα** επίρρ

ανεπίγνωστος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς επίγνωση, χωρίς να το θέλει ο δράστης, ασυναίσθητα ΣΥΝ απροσχεδίαστος ΑΝΤ εκούσιος, ηθελημένος, ενσυνείδητος — **ανεπίγνωστα / ανεπιγνώστως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν , αρχική σημ «εκείνος που δεν έχει ακριβή γνώση για κάτι», < *ἀν-* στερητ. + *ἐπιγιγνώσκω* «παρατηρώ, αναγνωρίζω»].

ανεπίγραφος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν φέρει επιγραφή, συγκεκριμένο τίτλο: ~ *στήλη* / *επιστολή* / *κείμενο*

ανεπίδεκτος, -η, -ο [μτγν] (λόγ) (+γεν.) αυτός που δεν επιδέχεται (κάτι): ~ *επισκευής* / *παρερμηνείας* / *αμφισβητήσεως* / *επιδιορθώσεως* ΦΡ. ***ανεπίδεκτος μαθήσεως*** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να μάθει κάτι, να κατανοήσει κάτι που του διδάσκεται *μη μου λες να μάθω να οδηγώ στο αυτοκίνητο είμαι ~* ΑΝΤ επιδεκτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδέχομαι*

> **ανεπίδεκτος – επιδεκτικός.** Συνδέονται και τα δύο με το **επιδέχομαι**, αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση*, όχι «. *δεν επιδέχεται λύσεως*»! Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι* .. Αντίθετα, με γενική συντάσσονται τα **επιδεκτικός** και **ανεπίδεκτος**· *Δεν είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι επιδεκτικός βελτιώσεως* Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): *«ανεπίδεκτος μαθήσεως»*.
> → *επιδέχομαι*

ανεπίδοτος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν επιδόθηκε. δεν έχει φθάσει στον παραλήπτη του: ~ *έγγραφο* / *επιστολή* / *μήνυμα*
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ + *επιδίδω* «παραδίδω, εγχειρίζω»].

ανεπιθύμητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** μη επιθυμητός, αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ΣΥΝ δυσάρεστος ΑΝΤ επιθυμητός **2.** ΠΟΛΙΤ ***ανεπιθύμητο πρόσωπο*** (λατ. persona non grata) ξένος, συνήθ. διπλωμάτης, που καλείται να εγκαταλείψει εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τη χώρα στην οποία βρίσκεται ή που του απαγορεύεται η είσοδος σε αυτή. *οι δύο υπάλληλοι τής πρεσβείας κρίθηκαν ανεπιθύμητα πρόσωπα και τους ζητήθηκε να εγκαταλείψουν τη χώρα.* — **ανεπιθύμητα** επίρρ.

ανεπίκαιρος, -η. -ο αυτός που είναι έξω από την επικαιρότητα, από τα τρέχοντα ενδιαφέροντα. *δεν αξίζει να γράψεις γι' αυτό το θέμα είναι πια ~* ‖ *~ ενέργεια* / *πράξη* / *απάντηση* **ανεπίκαιρα** επίρρ.

ανεπίκριτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν επικρίθηκε ή που δεν μπορεί να επικριθεί. — **ανεπίκριτα** επίρρ

ανεπικύρωτος, -η, -ο [1871] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, που δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα η εγκυρότητά του: ~ *σύμβαση* / *πρακτικό* / *διορισμός* ΑΝΤ επικυρωμένος, (λόγ.) κεκυρωμένος.

ανεπίληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τίποτα επιλήψιμο. εναντίον τού οποίου δεν μπορεί να διατυπωθεί κατηγορία· ~ *βίος* / *συμπεριφορά* / *μέθοδοι* / *μέσα* ΣΥΝ αδιάβλητος, άψογος ΑΝΤ επιλήψιμος, μεμπτός. διαβλητός. — **ανεπίληπτα** επίρρ.

α- / αν- *στερητικό*

αν-εμπέδωτος, -η. -ο
αν-ενθουσίαστος, -η, -ο
αν-εξαγόραστος, -η, -ο
αν-εξαργύρωτος, -η, -ο
αν-εξάσκητος, -η, -ο
αν-εξασφάλιστος, -η, -ο
αν-εξέλικτος, -η, -ο
αν-εξέταστος, -η, -ο
αν-εξημέρωτος, -η, -ο

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *ἐπίληπτος* «αξιοκατάκριτος, επίμεμπτος» (πβ. κ. *επιλήψιμος*)]

ανεπίλυτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει επιλυθεί: ~ *πρόβλημα / διαφορά*

ανεπίσημος, -η, -ο [1832] **1.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από επισημότητα, που δεν αντιμετωπίζεται σύμφωνα με κανόνες πρωτοκόλλου: *τις ημέρες των διακοπών τού Πάσχα ο πρωθυπουργός θα πραγματοποιήσει ~ επίσκεψη στην Ελβετία* || ~ *γεύμα / ένδυμα / γλώσσα / ύφος* ΣΥΝ άτυπος, κοινός **2.** αυτός που δεν επικυρώνεται επισήμως, που δεν γίνεται γνωστός με επίσημο τρόπο (ανακοίνωση κ.λπ): *σύμφωνα με ~ πληροφορίες. προβλέπονται σημαντικές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική τής κυβέρνησης* || ~ *πηγή / διάβημα* — **ανεπίσημα / ανεπισήμως** [1887] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inofficiel].

ανεπιστημοσύνη (η) {χωρ. πληθ } επιστημονική άγνοια. ανεπάρκεια: *παρά τη μακρά ενασχόλησή του με ανάλογα αντικείμενα, μας έκανε εντύπωση η ~ του.*

ανεπιστρεπτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς πιθανότητα επιστροφής: *η εποχή των παχιών αγελάδων έχει παρέλθει ~* ΣΥΝ οριστικά. τελεσίδικα, μια για πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνεπίστρεπτος* < *ἀν-* στερητ. + *ἐπιστρέφω*].

ανεπίσχετος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται επίσχεση. ακατάσχετος: ~ *αιμορραγία* || (μτφ.) ~ *ορμή*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *-επίσχετος* < *ἐπίσχεσις* «συγκράτηση. ανάσχεση»].

ανεπίτευκτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν μπορεί να επιτευχθεί, που βρίσκεται έξω από τα όρια τού εφικτού: ~ *στόχος / σχέδιο* ΣΥΝ ανέφικτος, ακατόρθωτος

ανεπιτήδειος, -α. -ο [αρχ.] (λόγ) αυτός που δεν διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες ή ικανότητες (συνήθ για την εκτέλεση έργου): *είναι ~ να χειριστεί τέτοιο λεπτό ζήτημα* ΑΝΤ επιτήδειος — **ανεπιτήδεια** επίρρ., **ανεπιτηδειότητα** (η) [μτγν.].

ανεπιτήδευτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πάνω του κάτι ψεύτικο, τεχνητό ή προσποιητό. που διατηρεί την αυθεντικότητά του: ~ *κομψότητα / τρόποι / συμπεριφορά / χάρη* ΣΥΝ απροσποίητος ΑΝΤ επιτηδευμένος. — **ανεπιτήδευτα** επίρρ.

ανεπίτρεπτος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπεται. που ξεφεύγει από τα όρια των κανόνων. *είναι ανεπίτρεπτο να επεμβαίνεις στο δικό μου σπίτι* ΣΥΝ αθέμιτος, αντιδεοντολογικός ΑΝΤ. επιτρεπτός. — **ανεπίτρεπτα** επίρρ

ανεπιτυχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανεπιτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν οδηγεί στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, που δεν έχει επιτυχία. ~ *προσπάθεια / μέτρο / απόπειρα / διάβημα* ΣΥΝ αποτυχημένος. ατελέσφορος ΑΝΤ επιτυχής. — **ανεπιτυχώς** επίρρ. [1871]

ανεπιφύλακτος, -η, -ο [1880] κ. **ανεπιφύλαχτος** ο χωρίς επιφυλάξεις. αυτός που εκδηλώνεται με εμφανή και άμεσο τρόπο, χωρίς δισταγμούς: *θα έχει την ~ υποστήριξή μας* || ~ *αποδοχή / θαυμασμός / συμπαράσταση* ΣΥΝ απερίφραστος. — **ανεπιφύλακτα** κ. (καθημ.) **ανεπιφύλαχτα / ανεπιφυλάκτως** [1888] επίρρ.

ανεπούλωτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει ακόμα επουλωθεί ~ *τραύματα / πληγή* ΣΥΝ αθεράπευτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμη ξεχαστεί έντονος, βαθιά χαραγμένος: *ο εμφύλιος έχει αφήσει μέσα τους ~ τραύματα.*

ανεπρόκοπος, -η, -ο (λαϊκ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει προκοπή. που δεν σημειώνει καμία πρόοδο: *Και τι αξιόλογο μπόρεσε να κάνει: Ήταν μια ζωή ~* ΣΥΝ αχαΐρευτος.
[ΕΤΥΜ < *ανε-* στερητ. + *προκοπή*].

ανεπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανέραστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον έρωτα (και συνήθ χαρακτηρίζεται από στενομυαλιά, ακοινώνητη συμπεριφορά. το αίσθημα τού ανικανοποίητου κ λπ.) *δεν μπορείς να εμπιστευθείς τέτοια συναισθηματικά ζητήματα σ' έναν άνθρωπο που σ' όλη του τη ζωή υπήρξε ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐραστός* «αγαπητός» < αρχ. *ἔραμαι* «αγαπώ, αισθάνομαι ερωτική έλξη» (βλ. λ. *εραστής*)].

ανεργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης που οφείλεται σε μειωμένη προσφορά εργασίας· *τα μέτρα τής κυβέρνησης θα οδηγήσουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων στην ~* || *βρίσκομαι / μπαίνω / βγαίνω στην ~* || *ταμείο ανεργίας* || *εποχική / μερική / διαρθρωτική ~* (β) **επίδομα ανεργίας** ειδικό χρηματικό ποσό που χορηγείται από το κράτος ως βοήθημα σε ανέργους **2.** (συνεκδ) ο αριθμός των ανθρώπων που δεν έχουν βρει εργασιακή απασχόληση, εκφραζόμενος κυρ. σε ποσοστά: *η ~ κινείται σε υψηλά επίπεδα ξεπερνώντας το 10%* • **3.** ΙΑΤΡ η αδυναμία τού οργανισμού να παράγει αντισώματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεργία, δουλειά.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄνεργος* Ο ιατρ όρ. είναι αντιδάν.. < αγγλ anergy].

> **ανεργία – αργία – αεργία.** Και οι τρεις λέξεις είναι αρχαίες, με ιδιαίτερα μεγάλη χρήση οι δύο πρώτες. Στην αρχαιότητα η μεν **αεργία** δήλωνε «την ηθελημένη έλλειψη εργασίας, τη νωθρότητα, την τεμπελιά». ενώ η **αργία** (< *ἀεργία*, με συναίρεση) δήλωνε τόσο την ηθελημένη όσο και την αθέλητη έλλειψη εργασίας, το να μην εργάζεται κανείς. Με τον καιρό το μεν *αεργία* (και το *άεργος*) συνέχισε να δηλώνει την τεμπελιά. κατ' αντίθεση προς το **ανεργία** (και το *άνεργος*), που δηλώνει την έλλειψη εργασίας, την αντικειμενική αδυναμία να εργαστεί κανείς. Τέλος, η λέξη *αργία* έφθασε να δηλώνει τη νόμιμη. θεσμοθετημένη αποχή από την εργασία. σε ημέρες εορτών ή αναπαύσεως που ορίζονται σε κάθε χώρα. Υπόλειμμα τής αρχαίας σημ τού *αργία* είναι το γνωστό αρχαίο γνωμικό *«ἀργία μήτηρ πάσης κακίας»* (η απραξία γεννά κάθε μορφής κακία) που συχνά ακούγεται και ως «αεργία μήτηρ πάσης κακίας». λόγω τού ότι το *αργία* έχει πάρει σήμερα διαφορετική σημασία

άνεργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρά τη θέλησή του δεν έχει εργασιακή απασχόληση (κυρ. επειδή έχασε τη δουλειά του ή δεν βρίσκει δουλειά). ~ *νέοι / μηχανικοί* || (συνήθ. ως ουσ.) *η πολιτική αυτή δημιούργησε στρατιές ανέργων* ΑΝΤ εργαζόμενος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεργία, ανεπάγγελτος*

ανερμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει σταθερό χαρακτήρα και σαφή προσανατολισμό, που μεταβάλλει εύκολα τις ιδέες του: *άνθρωπος ~ ηθικά δεν θα δίσταζε να πατήσει επί πτωμάτων, προκειμένου να αναδειχθεί ο ίδιος* ΣΥΝ αλλοπρόσαλλος, ασταθής **2.** αυτός που γίνεται με επιπολαιότητα, χωρίς μελέτη και σαφή προγραμματισμό: ~ *πολιτική* — **ανερμάτιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀν-* στερητ + *ἑρματίζω* «τοποθετώ έρμα, υποστήριγμα» < *ἕρμα* «σαβούρα – υποστήριγμα πλοίων, όταν αυτά βρίσκονται στην ξηρά» (βλ.λ.)]

ανερυθρίαστα επίρρ. χωρίς ντροπή, χωρίς αιδώ χωρίς να κοκκινίσει κάποιος από ντροπή: *πώς μπορείς να λες ~ τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ αναίσχυντα Επίσης (λόγ.) **ανερυθριάστως** — **ανερυθρίαστος,** -η, -ο [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνερυθρίαστος* < *ἀν(α)-* + *ἐρυθριῶ (-άω)*].

ανέρχομαι ρ. αμετβ αποθ {ανήλθα (να/θα ανέλθω. μτχ. ανελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) **1.** κινούμαι προς τα πάνω, ανεβαίνω: *μετά από κάθε βροχόπτωση η στάθμη τής λίμνης ανέρχεται αισθητά* **2.** (μτφ.) ακολουθώ ανοδική εξελικτική πορεία, παρουσιάζω πρόοδο ~ *κοινωνικά* ΣΥΝ. ανεβαίνω, προκόβω, προάγομαι, προοδεύω **3.** (+σε) φθάνω (σε υψηλή θέση. αξίωμα): *ο Μ. Αλέξανδρος ανήλθε στον θρόνο μετά τη δολοφονία τού Φιλίππου* **4.** (μτφ) φθάνω συνολικά (σε συγκεκριμένο αριθμό ή ποσό): *οι ζημιές στις πληγείσες περιοχές ανέρχονται σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές* **5.** (η μτχ **ανερχόμενος,** *-η, -ο*) αυτός που βρίσκεται σε τροχιά ανοδικής εξέλιξης, σε ανοδική πορεία. ~ *πολιτική δύναμη* || ~ *αστέρας τού κινηματογράφου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)-* + *ἔρχομαι*]

ανέρωτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει νερωθεί, αραιωθεί με προσθήκη νερού. ~ *κρασί / ούζο*

άνεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (α) η αίσθηση ότι κάτι γίνεται εύκολα, ξεκούραστα: *αυτά τα παπούτσια εξασφαλίζουν ~ στο περπάτημα* || *«απέξω εμφάνιση, από μέσα ~»* (διαφήμ. εσωρούχων) (β) η απουσία δυσκολίας στην εκτέλεση μιας πράξης ή στον χειρισμό ενός αντικειμένου: *μιλά και γράφει με ~ τρεις ξένες γλώσσες* || *η εθνική ομάδα νίκησε με ~ την αντίπαλή της* || *χειρίζεται τον υπολογιστή με ~* || *τραγούδησε με ~ και χωρίς μικρόφωνο ένα δύσκολο κομμάτι* ΣΥΝ ευχέρεια, ευκολία ΑΝΤ δυσκολία (γ) η ευρυχωρία: *ένα ακόμα δωμάτιο να υπήρχε στο σπίτι, θα είχαμε μεγαλύτερη ~* || *στις καινούργιες εγκαταστάσεις τής εταιρείας έχουμε μεγάλη ~ χώρου* ΑΝΤ στενότητα (δ) καθετί που εξασφαλίζει ευκολία, ξεκούραστη εργασία κ.λπ.· διευκόλυνση: *μεγάλη ~ αυτό το πλυντήριο πιάτων!* **2. ανέσεις** (οι) τα μέσα που εξασφαλίζουν έναν πιο ευχάριστο και λιγότερο κοπιαστικό τρόπο διαβίωσης: *έφτειαξαν ένα σπίτι με όλες τις ~* ΣΥΝ. κομφόρ **3.** (γενικότ.) η αίσθηση ότι δεν υπάρχει στενότητα, έλλειψη σε κάτι: *δουλεύουν και οι δύο και καταφέρνουν να ζουν με ~* || *έχω οικονομική ~* || *υπάρχει κάποια ~ χρόνου, επομένως μπορούμε να εργαστούμε πιο ήρεμα* **4.** η απουσία βιασύνης και άγχους κατά την εκτέλεση εργασίας· κυρ. στη ΦΡ ***με την άνεσή σου*** χωρίς να βιάζεσαι: *κάνε τις δουλειές σου ~ δεν βιαζόμαστε* ΣΥΝ (λαϊκ) με το πάσο σου • **5.** (α) η οικειότητα: *έχει ~ μαζί του, γι' αυτό και του αποκαλύπτει όλα της τα μυστικά* (β) η φυσικότητα στη συμπεριφορά, στους τρόπους. η απουσία επιτήδευσης, τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις: *κινήσου με ~, κανείς δεν θα σε παρεξηγήσει* || *εκεί να δεις~: μπαίνει στο γραφείο τού προέδρου μ' ένα χαμόγελο ώς τ' αφτιά, στρογγυλοκάθεται στην πολυθρόνα και, χωρίς καν να ρωτήσει, ανάβει τσιγάρο!* (γ) η εξοικείωση με έναν χώρο, ένα περιβάλλον *κινείται με ~ στους φιλολογικούς χώρους* || *έχει γερή κατάρτιση και κινείται με ~ σε όλες τις περιόδους τής ελληνικής ιστορίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄνεσις* «χαλάρωση, ανακούφιση» < *ἀνίημι* «στέλνω προς τα πάνω – απελευθερώνω»· πβ *ἄφ-εσις* < *ἀφ-ίημι*. *ἔν-εσις* < *ἐν-ίημι*, *ὕφ-εσις* < *ὑφ-ίημι*, *ἔφ-εσις* < *ἐφ-ίεμαι*. Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *με την άνεσή σας* (< γαλλ. à votre aise), καθώς και ο πληθ. *οι ανέσεις* (< γαλλ. les commodités). Στη σημ. των μέσων που εξασφαλίζουν άνετη διαβίωση, η λ. αποτελεί (στον πληθ. *ανέσεις*) απόδ τού γαλλ. conforts (βλ. κ *κομφόρ*)].

ανεσκαμμένος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που έχει ανασκαφεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

ανέσπερος, -η, -ο (λογοτ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν σκοτεινιάζει. δεν σβήνει ποτέ **2.** (μτφ) που διατηρεί την αίγλη του: ~ *φως / δόξα* ΣΥΝ άσβηστος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ἑσπέρα*].

α- / αν- *στερητικό*

αν-εξιλέωτος, -η, -ο	**αν-εξολόθρευτος**, -η, -ο	**αν-εξουσίαστος**, -η, -ο	**αν-εόρταστος**, -η, -ο	**αν-επιθεώρητος**, -η, -ο
αν-εξιστόρητος, -η, -ο	**αν-εξομολόγητος**, -η, -ο	**αν-εξουσιοδότητος**, -η, -ο	**αν-επίβλεπτος**, -η, -ο	**αν-επισκεύαστος**, -η, -ο
αν-εξοικείωτος, -η, -ο	**αν-εξόπλιστος**, -η, -ο	**αν-εξύμνητος**, -η, -ο	**αν-επιεικής**, -ης, -ές	

ανεστάλη ρ → αναστέλλω
ανέστη ρ στη ΦΡ **Χριστός Ανέστη** βλ. λ. *ανασταίνω*
Ανέστης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ανέστος**.
[ΕΤΥΜ Από την ευχή *(Χριστός) ανέστη*].
ανέστησα ρ. → ανασταίνω
ανέστιος, -α, -ο αυτός που δεν έχει δικό του σπίτι (εστία) και, κατ' επέκτ., πατρίδα, αυτός που περιπλανάται από τον έναν τόπο στον άλλον *γύριζε από χωριό σε χωριό, από σπίτι σε σπίτι, ~ και αξιοθρήνητος* ΣΥΝ περιπλανώμενος
[ΕΤΥΜ αρχ < *άν-* στερητ. + *εστία*]
ανεστραμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αναστραφεί (βλ. λ. *αναστρέφω*): *~ κώνος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
ανέταμα ρ. → ανατέμνω
ανέτοιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν βρίσκεται σε ετοιμότητα, που δεν έχει προετοιμαστεί κατάλληλα: *ήταν ~ να αναλάβει τέτοιες ευθύνες* ΣΥΝ απροετοίμαστος ΑΝΤ προετοιμασμένος, έτοιμος — **ανέτοιμα** επίρρ., **ανετοιμότητα** (η) [1893]
άνετος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που προσφέρει ευκολία, ξεκούραση, ανάπαυση: *~ παπούτσια / παντελόνι / κάθισμα / λεωφορείο* || *~ μεταφορά από και προς τον σταθμό* (β) αυτός που γίνεται ανεμπόδιστα, εύκολα και ομαλά: *~ ομιλία / χρήση τής ελληνικής γλώσσας / χειρισμός μιας συσκευής* (γ) ευρύχωρος *~ σπίτι / δωμάτιο / γραφείο* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία προβλημάτων, δυσκολιών: *ζουν μια ~ ζωή, χωρίς στερήσεις* || *κάναμε ~ διακοπές, δεν μας έλειψε τίποτα* **3.** αυτός που επιτυγχάνεται χωρίς δυσκολία: *στις εκλογές το κόμμα αυτό εξασφάλισε ~ πλειοψηφία* || *~ νίκη μιας ομάδας* **4.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, απουσία τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις· *~ κινήσεις / ύφος / τρόπος* || *είναι πολύ ~ άνθρωπος· σε κάνει να αισθάνεσαι ότι μιλάς με έναν φίλο σου* (β) (συνήθ μειωτ.) αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς να έχει αίσθηση τού χώρου στον οποίο βρίσκεται ή συναίσθηση τής σοβαρότητας μιας κατάστασης *~ ο κύριος παρά τα όσα προηγήθηκαν μεταξύ μας, ήρθε και μας έπιασε την κουβέντα σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* ΦΡ (λαϊκ.) **το παίζω άνετος** (i) παρουσιάζομαι ψύχραιμος, σαν να μη με απασχολεί κάτι (που προβληματίζει τους άλλους) *τώρα μας το παίζει άνετος, αλλά να τον έβλεπες την ώρα τής πτήσης πώς φοβότανε!* || *το 'παιζε άνετος στον διαγωνισμό, γιατί ήξερε από πριν τα θέματα!* (ii) συμπεριφέρομαι σαν να μην έχω καμία ανάμειξη σε υπόθεση, περιστατικό κ.λπ (ενώ, στην πραγματικότητα, φέρω ευθύνη): *Κοίτα τον! Το παίζει άνετος, λες και είναι αθώα περιστερά!* — **άνετα / ανέτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χαλαρός» (για ηνία αλόγου). < *ανίημι* βλ. κ. λ. *άνεση*].
ανετράπη ρ → ανατρέπω
άνευ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει στέρηση (= χωρίς, δίχως): *~ χρημάτων κανένα έργο δεν προχωρεί* || *μέθοδος εκμάθησης ξένων γλωσσών ~ διδασκάλου* || *παράδοση των αιχμαλώτων ~ όρων* || *εκλογική νίκη ~ προηγουμένου* || *υπουργός ~ χαρτοφυλακίου* || *άδεια ~ αποδοχών* || *δηλώσεις ~ σημασίας* || *επιχειρήματα ~ αξίας* || *λόγια ~ ουσίας* || *επιταγή ~ αντικρίσματος* || *ορκίστηκε να πει την αλήθεια ~ φόβου και πάθους·* ΦΡ (α) **εκ των ων ουκ άνευ** (λατ sine qua non, βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) για κάτι που είναι απαραίτητο ή αναντικατάστατο, χωρίς το οποίο δεν νοείται ή δεν γίνεται κάτι (β) **άνευ σποχρώντος λόγου** χωρίς σοβαρό λόγο: *το δικαστήριο του επέβαλε αυστηρή ποινή ~* (γ) **άνευ λόγου και αιτίας** χωρίς να μπορεί να δοθεί εξήγηση αδικαιολόγητα: *της επιτέθηκε ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άν-ευ < I.E. *sn- (< *seni- «χωριστά»), πβ. σανσκρ. sanutar «μακριά από», λατ sine «χωρίς», γαλλ. sans, ισπ. sin, γερμ sondern «αλλά» κ.ά. Αρχικώς το *άνευ* ήταν επίρρημα και σήμαινε «μακριά από, χωρίς». Η χρήση τής λ. ως προθ. και η σύνταξή της με γεν. είναι ήδη αρχ. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *άνευ όρων* (< sans conditions), *άνευ προηγουμένου* (< sans précédent), *άνευ λόγου* (< sans raison)].

> **εκ των ων ουκ άνευ.** Ελλειπτική φράση. Η πλήρης: **ὅρος ἐκ τῶν ὢν οὐκ ἄνευ (ἐστί)** «προϋπόθεση από εκείνες που δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχουν» άρα «απαραίτητη προϋπόθεση». Αντίστοιχο λατινικό: (conditio) sine qua non. Το ενίοτε λεγόμενο **«εκ των ουκ άνευ»** είναι, προφανώς, εσφαλμένο.

ανευθυνολογία (η) {ανευθυνολογιών} το να μιλά κανείς ανεύθυνα· ανεύθυνος λόγος για σοβαρό ζήτημα. -- **ανευθυνολογώ** ρ {-είς..}.
ανεύθυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ενεργεί με υπευθυνότητα, με αίσθημα ευθύνης: *η ~ πολιτική του οδήγησε τη χώρα στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης* ΣΥΝ επιπόλαιος, αναξιόπιστος. — **ανεύθυνα** επίρρ. **ανευθυνότητα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*

> **ανεύθυνος - υπεύθυνος.** Η αντίληψη ότι το *ανεύθυνος* είναι γενικά το αντίθετο τού *υπεύθυνος* οδηγεί σε ορισμένα λάθη στη χρήση τής λέξης. Αυτό συμβαίνει, γιατί αντίθετα προς τις δύο σημασίες τού *υπεύθυνος*, μία εύσημη και μία κακόσημη, το *ανεύθυνος* έχει μόνο μία, την κακόσημη. Συγκεκριμένα, το **υπεύθυνος** σημαίνει· (α) αίτιος, υπόλογος, αυτός που ευθύνεται για κάτι δυσάρεστο ή κακό *(Είναι υπεύθυνος για τη χρεωκοπία τής εταιρείας)* (β) αξιόπιστος, αυτός στον οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς *(Πολύ υπεύθυνος υπάλληλος· δεν αφήνει ποτέ κάτι στη μέση)*. Το **ανεύθυνος** σημαίνει, στον καθημερινό λόγο, μόνον «αναξιόπιστος» *(Πολύ ανεύθυνος άνθρωπος δεν μπορείς να του εμπιστευθείς τίποτε)*. Δεν μπορούμε να πούμε «*Είναι ανεύθυνος για τη χρεωκοπία τής εταιρείας*»! Θα πούμε· «*Δεν είναι υπεύθυνος για..*». Το ίδιο ισχύει και για το *ανευθυνότητα* σε σχέση με το *υπευθυνότητα*. **υπευθυνότητα** είναι και η «υπαιτιότητα, η ευθύνη που έχει κάποιος» και η «συνείδηση, η αίσθηση τού καθήκοντος», ενώ **ανευθυνότητα** είναι μόνο «η ασυνειδησία, η αναξιοπιστία»

ανευθυνοϋπεύθυνος, -η, -ο (σκωπτ.) αυτός που δηλώνει ότι δεν έχει τις ευθύνες που επιβάλλουν οι αρμοδιότητές του ή που ενεργεί με ανεύθυνο τρόπο, ενώ έχει υπεύθυνη θέση: *~ υπάλληλος*.
[ΕΤΥΜ Νεότ. αντιθετικού τύπου σύνθετο κατά τα *ανεβοκατεβαίνω, μπαινοβγαίνω* κ.λπ.]
ανευλάβεια (η) [μεσν.] **1.** η έλλειψη ευλάβειας ΣΥΝ. ασέβεια **2.** (γενικότ.) η έλλειψη τού απαιτούμενου σεβασμού: *η ~ προς τους θεσμούς έχει και ανάλογες επιπτώσεις* ΣΥΝ αναίδεια, θράσος. -- **ανευλαβής**, -ής, -ές [μτγν.], **ανευλαβώς** επίρρ. [μεσν.].
ανεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εύρεση μετά από έρευνα (προσώπου / πράγματος)
ανευρετικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην ανεύρεση. *~ διαδικασία / μέθοδος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. heuristic]

> **ανευρετικός - ευρετικός.** Επιστημολογικός-μεθοδολογικός όρος, που δηλώνει ότι ο ερευνητής προχωρεί «ψαχτά», δοκιμάζοντας τα δεδομένα τού υλικού του και επαληθεύοντας ή διαψεύδοντας διάφορες «υποθέσεις εργασίας». Η **ανευρετική** ή **ευρετική** μέθοδος αποδίδει τον ξένο όρο heuristic, που με τη σειρά του ανάγεται στο ελλην. **εὑρίσκω**. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται κατά πολύ στην αναζήτηση τής γνώσης μέσω των εμπειρικών δεδομένων, αντί να στηρίζεται εξ ολοκλήρου σε ορισμένη, άτεγκτα δεσμευτική, θεωρία και σε αξιωματικού τύπου θεωρήσεις

ανευρίσκω ρ. μετβ. {δύσχρ ανεύρον, -ες, -ε.., ανευρέθη (ανευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω, εντοπίζω (κάποιον/κάτι) μετά από έρευνα *μετά από κοπιώδεις έρευνες ανεύρε τον ιό που προκαλεί την ασθένεια* || *ο χαρτοφύλακας που είχε απωλεσθεί τελικά ανευρέθη σε ένα από τα γραφεία τής εταιρείας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *άν(α)-* + *εὑρίσκω*]
άνευρος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ) αυτός που στερείται νεύρου, ζωντάνιας, έντασης στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τελείως ~ ομιλητής· η διάλεξή του δεν είχε ούτε ρυθμό ούτε ενδιαφέρον* ΣΥΝ άτονος, πλαδαρός, (εκφραστ.) ψόφιος ΑΝΤ νευρώδης.
ανεύρυσμα (το) {ανευρύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η μόνιμη καρδιακή ή αρτηριακή διαστολή που οφείλεται κυρ στην εξασθένηση των αγγειακών τοιχωμάτων: *~ αορτής / στομάχου*. — **ανευρυσματικός**, -ή, -ό, **ανευρυσματώδης**, -ης, -ες [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνευρύνω* «διαστέλλω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.]
ανεφάρμοστος, -η, -ο [1835] **1.** αυτός που δεν εφαρμόστηκε: *μετά τον θάνατό του τα σχέδιά του έμειναν ~* || *~ νόμος* **2.** αυτός που δεν μπορεί να εφαρμοστεί, *ωραία θεωρία, αλλά ~ στην πράξη* ΑΝΤ εφαρμόσιμος. — **ανεφάρμοστα** επίρρ.
ανέφελος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει σύννεφα, που διατηρεί τη διαύγεια και την καθαρότητά του ΣΥΝ ασυννέφιαστος, διαυγής, αίθριος ΑΝΤ νεφελώδης, συννεφιασμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει προβλήματα ή στενοχώριες *ήταν τόσο ερωτευμένοι, που πίστευαν ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να διαταράξει την ~ ευτυχία τους!*
ανέφικτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, να εφαρμοστεί στην πράξη: *τα σχέδιά του είναι ~ λόγω αξεπέραστων οικονομικών δυσκολιών* ΣΥΝ ακατόρθωτος, ανεπίτευκτος, απραγματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ εφικτός
ανεφοδιάζω ρ μετβ {ανεφοδιάσ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} εφοδιάζω εκ νέου, προμηθεύω με εφόδια προς αναπλήρωση όσων καταναλώθηκαν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. approvisionner].
ανεφοδιασμός (ο) ο εκ νέου εφοδιασμός, η λήψη εφοδίων για την αναπλήρωση αυτών που καταναλώθηκαν. *σταθμοί ανεφοδιασμού τού στρατού* || *ο ~ αεροπλάνου με καύσιμα*
ανέχεια (η) [1824] {χωρ πληθ} η κατάσταση οικονομικής στενότητας, η στέρηση των αναγκαίων βιοποριστικών μέσων· *ζουν μέσα στην ~* ΣΥΝ. ένδεια, φτώχια ΑΝΤ ευπορία, ευμάρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < *αν-* στερητ. + *-έχεια* < *έχω* (κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *συν-έχεια, νουν-έχεια* κ.ά.). Απόδ. τού γαλλ. gêne (λ.χ. vivre dans la gêne «ζω μέσα στην ανέχεια»)]
ανέχομαι ρ. μετβ. αποθ {ανέχ-τηκα (λόγ -θηκα)} **1.** δέχομαι (κάτι) χωρίς διαμαρτυρίες, κάνω υπομονή (μπροστά σε κάποιον/κάτι που μου προξενεί αισθήματα ενόχλησης ή δυσφορίας): *δεν ~ να τους βλέπω σ' αυτό το χάλι* || *πώς ανέχεται τέτοια αναιδή συμπεριφορά;* ΣΥΝ αντέχω, υποφέρω, υπομένω **2.** δείχνω ανοχή (κυρ προς πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις με τα οποία διαφωνώ) *ανέχομαι τα θρησκευτικά του πιστεύω κι ας μη συμφωνούν με τα δικά μου* || *~ πεποιθήσεις / ιδέες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, έχω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *άν(α)-* + *ἔχομαι*]
ανεψιά (η) → ανιψιά
ανεψιός (ο) → ανιψιός
ανήγαγα ρ. → ανάγω
ανήθικος, -η, -ο [1890] **1.** αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθι-

α- / αν- *στερητικό*
αν-επιτήρητος, -η, -ο **αν-ερμήνευτος**, -η, -ο **αν-ετυμολόγητος**, -η, -ο **αν-ευλόγητος**, -η, -ο **αν-εφοδίαστος**, -η, -ο

κή, που παραβαίνει τις ηθικές αρχές: ~ *δικαστής* / *πολιτικός* || ~ *πράξη* / *κέρδος* / *κίνητρα* / *πρόταση* || *έζησε μια ~ ζωή, βυθισμένος στη διαφθορά* ΣΥΝ άνομος, αισχρός, φαύλος ΑΝΤ ηθικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που προσβάλλει την ηθική ως προς την ερωτική συμπεριφορά: *με ~ σκοπούς* || ~ *χειρονομία* ΣΥΝ ασελγής, πρόστυχος, έκλυτος. — **ανήθικα** επίρρ., **ανηθικότητα** (η) [1849].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immoral].

άνηθος (ο) {χωρ. πληθ.} αρωματικό φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τον μαϊντανό και χρησιμοποιείται φρέσκο στη μαγειρική. Επίσης **άνηθο** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄνηθον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ασιατικής προελ.]

ανήκεστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί: *κρίθηκε προσωρινώς αποφυλακιστέος λόγω ανηκέστου βλάβης τής υγείας του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἀκέομαι* «θεραπεύω» (ιατρ. όρος) < *ἄκος* «ίαμα, γιατρικό» (πβ. *πανάκεια*), αβεβ. ετύμου, ίσως < **ἄκ-ος* < Ι.Ε. *yak- «θεραπεύω», πβ. ιρλ. hicc, ουαλ. iach «θεραπεύω»]

ανήκουστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή έντονη δυσαρέσκεια: *είναι ανήκουστο να παραλύει ο κρατικός μηχανισμός κάθε φορά που πέφτει λίγο χιόνι* ΣΥΝ αδιανόητος, απαράδεκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ήκουστος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω*]

ανήκω ρ. αμετβ {παρατ. ανήκα} (+σε) **1.** είμαι κτήμα (κάποιου), ιδιοκτησία ή εξάρτημά του: *η θαλαμηγός ανήκει σε έναν εφοπλιστή* **2.** αποτελώ τμήμα ή μέρος (ευρύτερου συνόλου), είμαι μέλος (συλλόγου, κόμματος, ομοσπονδίας, θρησκείας κ.λπ.): *ανήκει στη Δεξιά / στην Αριστερά / στην κίνηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα / στους προτεστάντες* **3.** (για τιμές, δικαιώματα, προνόμια κ.ά.) προσιδιάζω, συνήθ. αναφέρομαι ή αποδίδομαι σε (κάποιον/κάτι): *έγινε δεκτός με τιμές που ανήκουν σε αρχηγό κράτους* (κατ' επέκτ.) αρμόζω, ταιριάζω κατεξοχήν: *στους μαχητές τής ελευθερίας ανήκει κυρίως ο δημόσιος έπαινος* ΣΥΝ ταιριάζω, πρέπω ΑΝΤ είναι ανάρμοστο **4.** αναφέρομαι ή ανάγομαι σε (κάποιον/κάτι): *οι ισχυρισμοί σου ανήκουν στη σφαίρα τής φαντασίας* || *η έχθρα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις ανήκει πια στο παρελθόν* ΣΥΝ αφορώ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεβαίνω μέχρις ενός ορισμένου ύψους, φθάνω», < *ἀνα-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα» (ενεστώτας με χρήση παρακειμένου), παράλλ. τ. τού *ἵκω* < Ι.Ε. *sē(i)k- «φθάνω με το χέρι». Ομόρρ. *ἱκ-ανός, ἱκ-έτης, προ-ίξ* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ανηλεής, -ής, -ές {ανηλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν δείχνει ευσπλαχνία, έλεος, οίκτο ΣΥΝ άσπλαχνος, ανελέητος ΑΝΤ (ευ)σπλαχνικός, ελεήμων, πονόψυχος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι υπερβολικά αυστηρός και σκληρός: *η ~ στάση τού υπουργού προκάλεσε οργή στους απεργούς* ΣΥΝ σκληρόκαρδος, αδυσώπητος, ανάλγητος ΑΝΤ επιεικής, πονετικός. Επίσης **ανήλεος, -η, -ο.** — **ανηλεώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ηλεής* (με έκταση τού αρχικού *ἐ-* εν συνθέσει) < *ἔλεος*].

ανηλεής – ανήλεος – ανελέητος. Το αρχ. **ανηλεής** (παράγωγο τού *ἔλεος* με τροπή τού *ε-* σε *η-* λόγω τής συνθέσεως) και, λιγότερο, ο νεότερος μεταπλασμένος (σε *-ος*) τύπος **ανήλεος** χρησιμοποιούνται τόσο για πρόσωπα όσο και για πράξεις ή καταστάσεις (*Υπήρξε ανηλεής προς τους αντιπάλους του – Ακολούθησαν ανηλεείς σφαγές των αμάχων, που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη*). Το **ανελέητος** (από το *ἐλεῶ* «λυπούμαι, σπλαχνίζομαι, βοηθώ») χαρακτηρίζει κυρίως πράξεις ή καταστάσεις (*Ο ανελέητος αγώνας εναντίον των κατακτητών τελικά απέδωσε καρπούς*)

ανήλθα ρ. → ανέρχομαι

ανήλιαγος, -η, -ο κ. **ανήλιαστος** [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που δεν τον βλέπει ο ήλιος, που δεν φωτίζεται από τον ήλιο: *«μικρά κι ανήλιαγα στενά και σπίτια χαμηλά μου»* (τραγ.) || ~ *κελλί* / *δωμάτιο*
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. σε *-γος*, < *αν-* στερητ. + *ηλιάζω* (πβ. *αφύλαγος, αχάρα-γος, αχόρτα-γος*) κατά τα *άπραγ-ος, άφραγ-ος*, όπου το *-γ-* αποτελεί μέρος τού θέματος]

ανήλικος, -η, -ο {-ου κ. -ίκου | -ων κ. -ίκων, -ους κ. -ίκους} **1.** αυτός που δεν ενηλικιώθηκε ακόμη, που είναι στην παιδική ή εφηβική ηλικία (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας του, επομένως δεν έχει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τού ενήλικου πολίτη (λ.χ. να ψηφίζει): ~ *τέκνα* || *τα ~ μέλη μιας οικογένειας* ΑΝΤ ενήλικος **2.** (συνήθ. ως ουσ.) (α) πρόσωπο που δεν έχει ενηλικιωθεί: *φυλακή ανηλίκων* || *αύξηση τής παραβατικότητας των ~* || *ο ψυχισμός των ~ βλάπτεται από τέτοια θέματα*· ΦΡ ***ακατάλληλο για / δι' ανηλίκους*** (i) για έντυπο, ταινία, θέαμα κ.λπ., τού οποίου το περιεχόμενο κρίνεται από αρμόδια επιτροπή (λογοκρισίας) ότι είναι δυνατόν να βλάψει τον ψυχικό κόσμο των ανηλίκων (κυρ. λόγω των σκηνών βίας ή σεξ που περιέχει) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε δεν θεωρείται σωστό να βλέπει ή να ακούει ένα παιδί **3.** (συχνά ειρων.) πρόσωπο πολύ μικρό στην ηλικία, ανώριμο. — **ανηλικότητα** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηλικία, βρέφος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἧλιξ, -ικος* «τής ίδιας ηλικίας», βλ. κ. *ηλικία*]

ανήλικος ή **ανήλικας, ενήλικος** ή **ενήλικας;** Στην Αρχ. Ελληνική (ήδη από τον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε η λ. *ἧλιξ*, γεν. *ἥλικος* (από όπου το *ηλικία*) με τη σημ. «συνομήλικος, τής ίδιας ηλικίας». Πολύ νωρίς επίσης (ήδη στον Όμηρο) πλάστηκε το **ὁμῆλιξ**, γεν. *ὁμήλικος* (από όπου το αρχ. *ὁμηλικία*) με την ίδια σημασία. Αργότερα, στους αλεξανδρινούς χρόνους, κατά το πρότυπο των σε *-ος* σχηματισμένων *ἔφ-ηβος* - *ἄν-ηβος* πλάστηκαν επίσης σε *-ος* τα **ενήλικος** (και **ἐνῆλιξ** κατά τα *ὁμῆλιξ* και *ἧλιξ*) και **ανήλικος**. Ας σημειωθεί ότι τ. **ἀνῆλιξ*, που να δικαιολογεί και τ. *ανήλικας* (!), δεν σχηματίστηκε ποτέ, πράγμα που σημαίνει ότι σωστό είναι μόνο το **ανήλικος**, όπως προτιμότερο είναι και το **ενήλικος** (αντί τού *ενήλικας*), αφού πλάστηκε κατά τα σε *-ος* και είναι ήδη αρχαίο. Κατά τα *ενήλικος* και *ανήλικος* λέμε και **συνομήλικος** (μολονότι υπάρχει αρχαίο *συνομῆλιξ*), ήδη δε στην Αρχαία το *ὁμῆλιξ* σχημάτισε και τ. **ομήλικος**. Γενικότερα, οι σε *-ος* τύποι *ενήλικος, ανήλικος* και *συνομήλικος* είναι έγκυροι και προτιμότεροι στη χρήση.

ανήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ήλιο, που του λείπει ή δεν τον φτάνει ο ήλιος (βλ. κ. λ. *ανήλιαγος*): ~ *κελλάρι* ΣΥΝ ανήλιαστος, σκοτεινός ΑΝΤ ευήλιος, προσήλιος, φωτεινός

ανήμερα επίρρ.: την ίδια ακριβώς ημέρα, κατά τη διάρκεια ορισμένης ημέρας: ~ *το Πάσχα έγινε το φονικό.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνά* + *ἡμέρα*, με αναβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς το *σήμερα*].

ανημέρευτος, -η, -ο ‣ ανημέρωτος

ανήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι ήμερος, μη εξημερωμένος, άγριος ΣΥΝ. αδάμαστος, ατιθάσευτος ΑΝΤ ήμερος, εξημερωμένος, δαμασμένος· ΦΡ (μτφ. για πρόσ.) ***θηρίο / θεριό ανήμερο*** άνθρωπος σε έξαλλη κατάσταση, που δεν μπορεί κανείς να τον ηρεμήσει: *Τρεις έπεσαν επάνω του να τον κρατήσουν, αλλά τίποτα! ~ αυτός!*

ανημέρωτος[1], **-η, -ο** αυτός που δεν έχει ημερωθεί ή εξημερωθεί ΣΥΝ. ατιθάσευτος. Επίσης **ανημέρευτος**

ανημέρωτος[2], **-η, -ο** εσφαλμ. αντί τού ορθ. *ανενημέρωτος* (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανενημέρωτος.*

ανήμπορος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται αδύναμος ή εξασθενημένος: *μετά την εγχείρηση ήταν ~ να περπατήσει* ΣΥΝ ανίκανος, εξαντλημένος ΑΝΤ δυνατός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνικό κύρος ή οικονομική δύναμη: *είμαστε άνθρωποι φτωχοί κι ~ και δεν μπορούμε να σε βοηθήσουμε* ΣΥΝ άπορος, φτωχός ΑΝΤ πλούσιος, ισχυρός. — **ανημποριά** κ. **ανημπόρια** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *(ἠ)μπορῶ*]

ανήξερος, -η, -ο αυτός που δεν ξέρει, που του λείπει η ενημέρωση και η γνώση. ΦΡ ***κάνω τον ανήξερο*** προσποιούμαι άγνοια: *γνωρίζει τα πάντα, αλλά κάνει τον ανήξερο.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνήξε(υ)ρος* < *ἀν-* στερητ. + *ἠξεύρω*, βλ. κ. *ξέρω*]

ανηλόγητος, -η, -ο (πλοίο) που δεν έχει εγγραφεί στο νηολόγιο, το ειδικό βιβλίο με τα στοιχεία τού πλοίου και τού πλοιοκτήτη (βλ. κ. λ. *νηολόγιο*)

ανήρ (ο) → άνδρας

ανήστευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν νήστεψε, που δεν τήρησε καθιερωμένη θρησκευτική νηστεία: *δεν μπορείς να κοινωνήσεις ~* **2.** ΕΚΚΛΗΣ (ημέρα) για την οποία η Εκκλησία δεν ορίζει νηστεία: *όλες οι ημέρες τής διακαινησίμου είναι ~.*

ανησυχητικός, -ή, -ό [1888] κ. (καταχρ.) **ανησυχαστικός** [1889] αυτός που προκαλεί ανησυχία: ~ *κατάσταση* / *τροπή* / *εξέλιξη* ΣΥΝ επικίνδυνος ΑΝΤ καθησυχαστικός, ανακουφιστικός. — **ανησυχητικά / -ώς** [1895] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inquiétant]

ανησυχητικός ή ανησυχαστικός; Ορθότερο και κανονικό –χωρίς πρόβλημα παραγωγής και σχηματισμού– είναι το **ανησυχητικός** < *ανησυχώ* (< *ανήσυχος*) (πβ. *καλλιεργώ > καλλιεργητικός, συμπαθώ > συμπαθητικός, ποιώ > ποιητικός* κ.ο.κ.). Κατά τα *ησυχάζω – ησυχαστικός* και *καθησυχάζω – καθησυχαστικός*, πλάστηκε καταχρηστικά και **ανησυχαστικός** σαν από ρ. **ανησυχάζω*, που δεν μπορεί να σχηματιστεί ορθώς, αφού το στερητ. *α(ν)-* συντίθεται μόνο με ονόματα (*αν-ίσχυρος, αν-αξιοπρεπής, αν-ασφαλής, αν-ομβρία* κ.τ.ό.). Το εσφαλμένο *αν-ησυχάζω*, που πήγε προς στιγμήν να σχηματιστεί (Σπ. Τρικούπης, 1860), προσέκρουσε στο αίσθημα των ομιλητών και δεν επικράτησε. Ο λεξικογράφος Γ. Ζηκίδης παρατηρεί για το *ανησυχαστικός*: *«νέα λέξις μοχθηρὰ γενομένη κατὰ τὸ καθησυχαστικός, διότι μὴ ὑπάρχοντος τοῦ ἀνησυχάζω καὶ τοῦ ἀνησυχαστὴς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ τὸ ἀνησυχαστικός»*. Ας σημειωθεί, προς τούτοις, ότι έναντι τού αρχαίου **ήσυχος**, το μεν **ανήσυχος** είναι μόλις μεσαιωνικό, το δε **ανησυχώ** είναι νεότ. λόγιος σχηματισμός, ενώ το *ανησυχητικός* εμφανίζεται από το 1888 (το *ανησυχαστικός* μαρτυρείται αργότερα, από το 1889).

ανησυχία (η) [μτγν.] {ανησυχιών} **1.** η απουσία ησυχίας και τάξης, η αναστάτωση: *τα λόγια τού ομιλητή προκάλεσαν ζωηρή ~ στο πλήθος* ΣΥΝ αναταραχή, αναβρασμός, αταξία ΑΝΤ ησυχία, ηρεμία, γαλήνη, τάξη **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη ψυχικής ηρεμίας, ψυχική ανασφάλεια ή αγωνία (οφειλόμενη σε εξωτερικά ή και παθολογικά αίτια): *η αργοπορία της του προκάλεσε έντονη ~* ΣΥΝ αναστάτωση, άγχος ΑΝΤ ηρεμία, γαλήνη • **3. ανησυχίες** (οι) η κλίση, το ενδιαφέρον για αναζητήσεις στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών: *καλλιτεχνικές / πνευματικές / μεταφυσικές / ποιητικές ~* ΣΥΝ ενδιαφέροντα

ανήσυχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανησυχίας, έλλειψης ψυχικής ηρεμίας: *τον είδα πολύ ~, να ρωτάει και να ξαναρωτάει τι θα απογίνει το παιδί του* || ~ *πλήθος* ΣΥΝ ταραγμένος, ανάστατος ΑΝΤ ήσυχος, ήρεμος, ατάραχος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση, που «δεν έχει ησυχία»: ~ *άνθρωπος, τρέχει από τη μια δουλειά στην άλλη χωρίς σταματημό* ΣΥΝ αεικίνητος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν εφησυχάζει, που αναζητεί συνεχώς καινούργια πράγματα· ΦΡ ***ανήσυχο πνεύμα*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρω-

πος σε διαρκή πνευματική εγρήγορση, που ερευνά και προβληματίζεται διαρκώς ΣΥΝ πολυπράγμων ΑΝΤ εφησυχασμένος • **4.** (κυρ. για παιδιά, μαθητές κ.λπ.) αυτός που κάνει φασαρία, που θορυβεί, άτακτος· *το πιο ~ παιδί τής τάξης* ΣΥΝ ζωηρός ΑΝΤ ήσυχος, φρόνιμος. — **ανήσυχα** επίρρ.

ανησυχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ {ανησυχείς... | ανησύχησα} ♦ **1.** (αμετβ κ μετβ.) (+για) βρίσκομαι σε ανησυχία, αισθάνομαι αγωνία, αναστάτωση: *Γιατί αργήσατε τόσο; Ανησύχησα!* || *~ για τον γυιο μου που πήγε στον στρατό* || *~ για τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* (δεν ξέρω τι θα δείξουν) || *~ για τις πρόσφατες εξελίξεις* ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ανησυχία· (ειδικότ.) ταράζω την ησυχία, τη γαλήνη (κάποιου) *οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα ανησύχησαν την πολιτική ηγεσία* || *μην τηλεφωνήσεις τέτοια ώρα και τους ανησυχήσεις!* || *με ανησυχεί η στάση της* ΣΥΝ ενοχλώ, θορυβώ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (s')inquiéter]

ανηφόρα (η) {χωρ γεν πληθ} **1.** έδαφος με κλίση προς τα άνω· δρόμος ανηφορικός ΣΥΝ ανήφορος, ανηφόρι, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ κατήφορος, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια **2.** (λογοτ.-μτφ) η πρόοδος, η εξέλιξη (που συνοδεύεται και από δυσκολίες) *«η ζωή τραβάει την ανηφόρα»* (Γ Ρίτσος). Επίσης **ανηφοριά** — (υποκ.) **ανηφορίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ < *ανηφόρι*, υποκ. τού *ανήφορος* (βλ.λ.)].

ανηφόρι (το) → ανήφορος

ανηφορίζω ρ μετβ κ. αμετβ {ανηφόρισα} ♦ **1.** (μετβ) κινούμαι σε ανηφορικό έδαφος, βαδίζω σε ανηφορικό δρόμο: *~ το στενό δρομάκι* ΣΥΝ ανεβαίνω ΑΝΤ. κατηφορίζω, κατεβαίνω ♦ (αμετβ.) **2.** μεταβαίνω σε περιοχή που βρίσκεται σε υψηλότερο σημείο από αυτό όπου βρίσκομαι· *ανηφόρισα από το Πασαλιμάνι στην Καστέλλα* **3.** (για έδαφος, δρόμο, μονοπάτι κ λπ.) είμαι ανηφορικός, έχω κλίση προς τα άνω: *το μονοπάτι ανηφορίζει προς το βουνό* ΑΝΤ κατηφορίζω.

ανηφορικός, -ή, -ό αυτός που έχει κλίση προς τα άνω ή που βρίσκεται σε ανωφέρεια *~ δρόμος / πλαγιά* ΣΥΝ ανωφερής ΑΝΤ. κατηφορικός, κατωφερής. — **ανηφορικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*

ανηφοροκατήφορος (ο) (για δρόμους, μονοπάτια κ.λπ) αυτός που περιλαμβάνει διαδοχικά ανωφέρειες και κατωφέρειες

ανήφορος (ο) **1.** έδαφος ή δρόμος ανηφορικός: *θα πάρεις τον ~ μέχρι την κεντρική πλατεία* ΣΥΝ ανηφόρα, ανηφοριά, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ κατηφόρα, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια **2.** (μτφ.-λογοτ) πορεία γεμάτη δυσκολίες: *στον ~ τής ζωής άλλοι νικούν και άλλοι εγκαταλείπουν ηττημένοι·* ΦΡ (μτφ. για τιμές εμπορευμάτων, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) **παίρνω τον ανήφορο** αυξάνομαι, μεγαλώνει η αξία μου. — (υποκ.) **ανηφόρι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀνώφορος* < αρχ *ἀνωφερής*. Το -η- στη λ. *ἀνήφορος* πιθ κατ' αναλογίαν προς το *κατήφορος*, όπου το -η- από το ρ. *κατήφερε* (αντί *κατέφερε*) τού *καταφέρω*].

ανηψιά (η) → ανιψιά

ανηψιός (ο) → ανιψιός

ανθ- → αντι-

> **ανθ-:** Τα σύνθετα με την πρόθεση **αντί**, εφόσον το β' συνθετικό άρχιζε από δασυνόμενο φωνήεν, εμφανίζουν αφομοιωτικά (με τροπή τού -τ σε -θ) τύπο **ανθ-** στη θέση τού **αντ-**. *αντί* + *έκτικός* > **ανθεκτικός**, *αντί* + *Έλληνας* > **ανθέλληνας** *(ανθελληνικός)*, *αντί* + *ένωτικός* > **ανθενωτικός**, *αντί* + *ίδρωτικός* > **ανθιδρωτικός**, *αντί* + *ἵσταμαι* > **ανθίσταμαι**, *αντί* + *ὑγιεινός* > **ανθυγιεινός**, *αντί* + *ὑπασπιστής* > **ανθυπασπιστής**, *αντί* + *ὑπαστυνόμος* > **ανθυπαστυνόμος**, *αντί* + *ὑπίατρος* > **ανθυπίατρος**, *αντί* + *ὑπολοχαγός* > **ανθυπολοχαγός**. *αντί* + *ὑποπλοίαρχος* > **ανθυποπλοίαρχος**, *αντί* + *ὑποσμηναγός* > **ανθυποσμηναγός**.

ανθεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει αντοχή και στερεότητα, που δεν φθείρεται εύκολα: *έπιπλα από γερό ξύλο, ανθεκτικά στη φθορά* ΣΥΝ στερεός, δυνατός **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες, που αντέχει στις κακουχίες ΣΥΝ καρτερικός, αλύγιστος ΑΝΤ αδύναμος. — **ανθεκτικά** επίρρ., **ανθεκτικότητα** (η) [1883].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντέχω*]

ανθέλαιο (το) [1875] {ανθελαί-ου | -ων} αρωματικό αιθέριο έλαιο, που παρασκευάζεται από άνθη εσπεριδοειδών με απόσταξη και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία, αλλά και στη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική.

ανθέλληνας (ο) {ανθελλήνων} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικώς προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΣΥΝ μισέλληνας ΑΝΤ φιλέλληνας — **ανθελληνισμός** (ο) [1888], **ανθελληνικός, -ή, -ό** [1855], **ανθελληνικά** επίρρ.

ανθελονοσιακός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί την ελονοσία. *~ φάρμακα / αγώνας.*

ανθέμιο (το) {ανθεμί-ου | -ων} ΚΑΛ ΤΕΧΝ. ανάγλυφο ή γραπτό κόσμημα, συνηθισμένο κατά την αρχαιότητα, που παριστάνει φυτική σύνθεση φύλλων σε σχήμα συμμετρικό· χρησιμοποιήθηκε στην κεράμωση των κτηρίων. στην επίστεψη στηλών κ.ά
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνθέμιον* < *ἄνθεμον*, πιθ < επίθ. *ἀνθεμόεις* (υποχωρητ.) «λουλουδιασμένος» < *ἄνθος*. Η λ. *ἀνθέμιον / ἄνθεμον* ανήκει στο τεχνικό λεξιλόγιο τής γλώσσας και προσδιορίζει κυρίως φυτικά στολίδια κοσμημάτων και αγγείων κ.ά.].

Ανθέμιος (ο) {Ανθεμίου} **1.** αυτοκράτορας τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (μέσα τού 5ου αι) **2.** αρχιτέκτονας, μηχανικός και μαθηματικός τής εποχής τού Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ισίδωρο, τού ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ *ἀνθέμιον* «φυτικό διακοσμητικό στοιχείο». υποκ. τού *ἄνθεμον*. παράλλ τ τής λ. *ἄνθος*].

ανθενωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αντιτίθεται στην ένωση (πολιτική, εθνική, οικονομική) **2.** ΙΣΤ (ως ουσ.) (στη Βυζαντινή Εποχή) Ορθόδοξος που δεν επιθυμούσε την ένωση τής Ορθόδοξης Ανατολικής με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ΑΝΤ ενωτικός.
[ΕΤΥΜ < *ανθ-* (< *αντι-*) + *ενωτικός*].

Ανθεστήρια (τα) {Ανθεστηρίων} μεγάλη τριήμερη γιορτή προς τιμήν τού Διονύσου, που γινόταν κατά τον μήνα Ανθεστηριώνα (μέσα Φεβρουαρίου ώς μέσα Μαρτίου) στην αρχαία Αθήνα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀνθεστηριών, -ῶνος*, ο όγδοος μήνας τού αττικού έτους, < *ἄνθος* + παραγ επιθήματα *-τηρ-ιών*]

Ανθή (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < *άνθος*].

ανθ' ημών Γουλιμής → αντί[1]

ανθήρας (ο) [1873] ΒΟΤ η καθεμιά από τις μικρές θήκες που βρίσκονται στο ανώτατο άκρο τού στήμονα των λουλουδιών και περιέχουν τη γύρη.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anthère].

ανθηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** γεμάτος λουλούδια ΣΥΝ λουλουδιασμένος **2.** (μτφ) αυτός που βρίσκεται σε ακμή, σε πλήρη ανάπτυξη. *~ οικονομία* ΣΥΝ ακμαίος — **ανθηρ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **ανθηρότητα** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνθος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ *μοχθ-ηρός, πνιγηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.].

ανθηρόστομος, -η, -ο (εσφαλμ.) παρεφθαρμένος τ. τής λ *αθυρόστομος* (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθυρόστομος*

άνθηση [μτγν.] κ. **άνθιση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το φαινόμενο τής ανθοφορίας των φυτών και η όλη ανάπτυξη των ανθέων, από το άνοιγμα μέχρι τον μαρασμό τους ΣΥΝ άνθισμα, ανθοφορία, λουλούδιασμα ΑΝΤ ανθοβολία, ανθόρροια **2.** η χρονική περίοδος κατά την οποία ανθίζει ένα φυτό: *η ~ τής αμυγδαλιάς είναι πολύ πρώιμη* ΣΥΝ ανθοφορία **3.** (μτφ.) περίοδος εξαιρετικής ανάπτυξης, ακμής. *~ των επιστημών / των τεχνών / τού κινηματογράφου / τής παραοικονομίας* ΣΥΝ ακμή, ευδοκίμηση, ανάπτυξη ΑΝΤ παρακμή, μαρασμός

> **άνθηση – άνθιση, ανθώ – ανθίζω.** Το **άνθηση** (από το **ανθώ**) είναι μτγν. λέξη και πρωτοαπαντά στον Θεόφραστο (4ος-3ος αι. π.Χ) Αντιθέτως, το **άνθιση** είναι νεότερη γραφή αντί τού *άνθηση*, όταν σε νεότερους χρόνους το **ανθίζω** άρχισε να επικρατεί αντί τού *ανθώ* (οπότε το *άνθηση* θεωρήθηκε παράγωγο ρήματος σε *-ίζω* και γράφτηκε με *-ι-*: *άνθιση*). Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν τα ρ. *ανθώ* και *ανθίζω* με διαφορετική σημασία· *ανθώ* «βγάζω άνθη» – *ανθίζω* «στολίζω με άνθη», «κόβω άνθη» Αργότερα το *ανθίζω* πέρασε στη σημ «βγάζω άνθη», υποκαθιστώντας βαθμηδόν το *ανθώ* στην κυριολεκτική σημ , ενώ το *ανθώ* περιορίστηκε στη μεταφορική σημ · *Ανθούν τα γράμματα / οι τέχνες*, αλλά *Ανθίζουν τα λουλούδια / τα κλαριά.*

ανθί κ **άνθι** (το) → άνθος

ανθιβόλιο (το) {ανθιβολί-ου | -ων} υπόδειγμα εικόνας το οποίο χρησιμοποιείται για να την ξανασχεδιάσουμε πάνω σε άλλο αντικείμενο (κυρίως στην αγιογραφία και τη ζωγραφική κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, πβ και σημερ. *ξεπατικωτούρα*, βλ λ) Επίσης **ανθίβολο** κ **ανθιβόλι**
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνθιβόλιον* < *ἀντιβόλιον* «ακριβές αντίγραφο» < *ἀντι-* + *-βόλιον* < *βολή* < ρ. *βάλλω*].

ανθιδρωτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται εναντίον τού ιδρώτα, αυτός που εμποδίζει ή καταπολεμεί την εφίδρωση: *~ φάρμακο / κρέμα / σπρέι.*
[ΕΤΥΜ. < *ανθ-* (< *αντι-*) + *ιδρωτικός*]

ανθίζομαι ρ. μετβ. {ανθίστηκα} (λαϊκ.) αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω (κάτι που υποκρύπτεται), παίρνω είδηση· *«τα παραμύθια σου τ' ανθίστηκα πια τώρα»* (λαϊκ τραγ) ΣΥΝ μυρίζομαι, (μτφ) πιάνω, ψυχανεμίζομαι
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *άνθος* και *μυρίζομαι*].

ανθίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άνθισ-α, -μένος} βγάζω άνθη, γεμίζω λουλούδια: *άνθισαν οι τριανταφυλλιές και ο κήπος πλημμύρισε χρώματα* ΣΥΝ ανοίγω, ανθώ, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ ανθορροώ — **άνθισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθηση.*

Άνθιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν. < επίθ *ἄνθιμος* < αρχ *ἄνθος*]

άνθινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι φτειαγμένος από άνθη· *~ στεφάνι* ΣΥΝ. λουλουδένιος.

άνθιση (η) → άνθηση

ανθίσταμαι ρ. αμετβ αποθ {ανθίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. ανθιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ αντέστ-ην, -ης, -η. } (λόγ) προβάλλω αντίσταση: *οι δυνάμεις των συμμάχων ανθίστανται ακόμη σθεναρώς* || *~ στις πιέσεις που μου ασκούν* ΣΥΝ (καθημ) αντιστέκομαι (βλ λ) ΑΝΤ. ενδίδω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνθ-* (< *ἀντι-*) + *ἵσταμαι*].

ανθο- κ. **ανθό-** κ **ανθ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με άνθη. *ανθο-δοχείο, ανθο-παραγωγή, ανθόνερο, ανθο-δέσμη, ανθο-κομία, ανθο-πώλης, ανθ-έλαιο* • **2.** ότι κάτι αποτελεί επιλογή τού καλύτερου τμήματος ή μέρους ενός πράγματος ή συνόλου: *ανθό-γαλα, ανθό-τυρο, ανθο-λόγιο.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ *ἀνθο-φόρος*, μτγν. *ἀνθο-λόγιον*), που προέρχεται από το ουσ *ἄνθος*].

ανθοβολώ ρ αμετβ. {ανθοβολείς . | ανθοβόλη-σα, -μένος} **1.** βγάζω άνθη, είμαι σε κατάσταση ανθοφορίας: *την άνοιξη ανθοβολούν τα δέντρα* ΣΥΝ ανθίζω, λουλουδίζω ΑΝΤ ανθορροώ • **2.** (για φυτό) ρίχνω τα άνθη μου ΣΥΝ ανθορροώ. — **ανθοβόληση** (η) [μτγν.] κ. **ανθοβόλημα** (το) (σημ 1), **ανθοβολία** (η) (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. ἀνθοβολῶ (-έω) < ἀνθοβόλος < ἀνθο- + βόλος < βάλλω].

ανθόγαλο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αθόγαλα** (το) {χωρ. πληθ.} λιπαρή και αφρώδης ουσία στην επιφάνεια τού γάλακτος (βλ. κ. λ. *αφρόγαλα*): *«να σε ποτίζει ~, να σε ταΐζει μέλι»* (τραγ.) ΣΥΝ κρέμα, καϊμάκι. Επίσης **ανθόγαλα**.

ανθογραφία (η) [1863] {ανθογραφιών} **1.** η απεικόνιση λουλουδιών, ζωγραφική που περιλαμβάνει αποκλειστικώς θέματα με άνθη **2.** (συνεκδ.) πίνακας ζωγραφικής με θέμα όπως το παραπάνω.

ανθογυάλι (το) {ανθογυαλ-ιού | -ιών} (λογοτ.) γυάλινο ανθοδοχείο.

ανθοδέσμη (η) [1835] {ανθοδεσμών} δέσμη από λουλούδια: *της έφερε μια ~ με κόκκινα τριαντάφυλλα για τη γιορτή της* || *στους γάμους τοποθετούν ανθοδέσμες σε ανθοστήλες* ΣΥΝ μπουκέτο.

ανθοδετική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής ανθοδεσμών. — **ανθοδέτης** (ο), **ανθοδέτρια** (η), **ανθοδετικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < *ανθοδέτης* < *ανθο-* + *-δέτης* < *δένω*, απόδ. τού αγγλ. flower arrangement].

ανθοδοχείο (το) [1833] το δοχείο στο οποίο τοποθετούνται άνθη για διακόσμηση χώρων ΣΥΝ βάζο, ανθογυάλι

ανθοδόχη (η) [1873] {ανθοδοχών} ΒΟΤ το ανώτερο τμήμα τού κάλυκα των φυτών, από όπου φυτρώνει το άνθος.

[ΕΤΥΜ < παλαιότ. *ανθοδόκη* < μτγν. *ἀνθοδόκος* < *ἀνθο-* + *-δόκος* < *δέχομαι* / *δέκομαι*, απόδ. τού γαλλ. réceptacle. Ο μεταπλασμός σε *-η*, για να αποφευχθεί η σύμπτωση με το διαφ. σημασίας *ανθοδόχος* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ανθοκηπευτικά (τα) είδη που καλλιεργούνται σε ανθόκηπο (άνθη, καλλωπιστικά φυτά κ.λπ.). — **ανθοκηπευτικός**, -ή, -ό

ανθοκήπιο (το) [1888] {ανθοκηπί-ου | -ων} κήπος ή θερμοκήπιο όπου καλλιεργούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά για εμπορικούς κυρ. σκοπούς ΣΥΝ ανθότοπος, λουλουδότοπος.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν όρου (όπως και ο *ανθόκηπος*). πβ. γαλλ. jardin à fleurs].

ανθόκηπος (ο) [1894] {ανθοκήπων} ο κήπος όπου καλλιεργούνται λουλούδια.

ανθοκομείο (το) [1846] μεγάλος κήπος όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές μεθόδους λουλούδια και καλλωπιστικά φυτά, τα οποία χρησιμοποιούνται σε πειράματα ή προορίζονται για το εμπόριο ΣΥΝ ανθοκήπιο.

ανθοκομία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} **1.** η επαγγελματική καλλιέργεια και επιμέλεια λουλουδιών και καλλωπιστικών φυτών **2.** ΓΕΩΠ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια, τη διατήρηση και τη βελτίωση των ανθοφόρων και καλλωπιστικών φυτών, με σκοπό τον εξωραϊσμό τού περιβάλλοντος. Επίσης **ανθοκομική** (η) — **ανθοκομικός** -ή, -ό [1893], **ανθοκόμος** (ο/η) [μτγν.], **ανθοκομώ** ρ. [μτγν.] {-είς .}.

[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀνθοκόμος* < *ἄνθος* + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «περιποιούμαι, φροντίζω»].

ανθοκράμβη (η) [1869] {ανθοκραμβών} (λόγ.) το κουνουπίδι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ. Blumenkohle]

ανθολόγημα (το) [μεσν.] {ανθολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο. η αραίωση των μπουμπουκιών φυτού, που συμβάλλει στην ανάπτυξή του ΣΥΝ κορφολόγημα • **2.** (μτφ.) η ανθολόγηση (βλ λ.).

ανθολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία επιλογής των καλύτερων κειμένων, μουσικών κομματιών, έργων ζωγραφικής κ ά για τον καταρτισμό ανθολογίας ΣΥΝ. συλλογή, σταχυολόγηση, απάνθισμα.

ανθολογία (η) {ανθολογιών} συλλογή επιλεγμένων έργων (λογοτεχνίας, μουσικής κ τ ό.): *~ νεοελληνικής ποίησης*.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «συλλογή λουλουδιών», < *ἀνθολόγος* < *ἄνθος* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

> **ανθολογία – ανάλεκτα – εκλογή – συναγωγή – σύμμικτα – ποικίλα – πάρεργα.** Όλες οι ονομασίες αυτές χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τη συγκέντρωση σε έναν ή περισσότερους τόμους ποικίλου υλικού, αποτελούμενου κατά περίπτωση από μελέτες και άρθρα ή από ποιήματα και άλλα λογοτεχνικά είδη ή οποιοδήποτε άλλο υλικό (λέξεις. παροιμίες κ λπ) Οι χαρακτηρισμοί **ανάλεκτα, εκλογή** και **ανθαλογία** (ή **ανθολόγιο** ή **απάνθισμα**) τονίζουν το στοιχείο τής «επιλογής» των δημοσιευομένων μέσα από ένα ευρύτερο υλικό. Το **συναγωγή** τονίζει το στοιχείο τής «συλλογής» Στα **σύμμικτα** και **ποικίλα** τονίζεται η έννοια τής «ποικιλίας», τής «ανάμειξης» ποικίλων δημοσιευμάτων ενός ή περισσοτέρων συγγραφέων στον ίδιο τόμο (ή τόμους), ενώ ο χαρακτηρισμός **πάρεργα** τονίζει ότι τα δημοσιευόμενα είναι παραπροϊόν, αποτέλεσμα δευτερεύουσας ή ερασιτεχνικής ενασχόλησης με κάτι Οι όροι *ανάλεκτα*. *ανθολογία* και *πάρεργα* χρησιμοποιούνται αυτούσιοι και σε ξένες γλώσσες (analecta, anthology, parerga). Ο όρος *εκλογή* (ή *επιλογή*) αντιστοιχεί στο selected (writings) των Άγγλων, ενώ το *σύμμικτα* αντιστοιχεί στο mélanges των Γάλλων ή στο λατ. miscellanea (αγγλ. miscellaneous) και το *ποικίλα* στο λατ. varia. Ο όρος *συναγωγή* (ή *συλλογή*) αντιστοιχεί στο ξένο collection

ανθολόγιο (το) [μτγν.] {ανθολογί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για εκπαιδευτική χρήση και περιλαμβάνει επιλεγμένα κείμενα (λογοτεχνικά, δοκίμια, δημοσιογραφικά, ιστορικά κ.ά.), κατάλληλα για τη διδασκαλία διαφόρων διδακτικών αντικειμένων: *~ κειμένων τής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*

ανθολόγος (ο/η) πρόσωπο που συντάσσει μια ανθολογία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «συλλέκτης λουλουδιών». < *ἀνθο-* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω» Η σημερινή σημ ήδη μτγν.].

ανθολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ανθολογείς... | ανθολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιλέγω τα καλύτερα, τα εκλεκτότερα λογοτεχνικά κείμενα ή άλλα έργα τέχνης για τον καταρτισμό ανθολογίας: *για τη συλλογή νεοελληνικών διηγημάτων που εξέδωσε πέρυσι, ανθολόγησε τους καλύτερους συγγραφείς* ΣΥΝ σταχυολογώ • **2.** κόβω άνθη από φυτά, κορφολογώ.

ανθόνερο (το) {χωρ. πληθ.} απόσταγμα που λαμβάνεται από τα εύοσμα άνθη, κυρ. των εσπεριδοειδών, και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική.

ανθοπωλείο (το) [1889] το κατάστημα όπου πωλούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά. — **ανθοπώλης** (ο) [μτγν.], **ανθοπώλισσα** κ. (λόγ.) **ανθοπωλίδα** (η).

ανθόρροια (η) {χωρ πληθ.} η πτώση των ανθέων των φυτών ΣΥΝ ανθοβολία. — **ανθορροώ** ρ. {-είς.. }.

[ΕΤΥΜ μεσν < *ἄνθος* + *-ρροια* < *ρέω*].

ανθός κ (λαϊκ.) **αθός** (ο) **1.** (λαϊκ.) το άνθος (βλ.λ.): *«στής ματζουράνας τον ~ έγειρα ν' αποκοιμηθώ»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθέων φυτού: *τώρα ανοίγει ο ~* (δηλ τα άνθη) *τής πορτοκαλιάς* **3.** (συνεκδ.) η εποχή τής ανθοφορίας ΣΥΝ άνθηση. άνθισμα ΑΝΤ μαρασμός, ανθόρροια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τυρί*.

[ΕΤΥΜ. Ο τ. *ἀθός* (ήδη μεσν.) < **ἀθθός* (με αφομοίωση) < *ἀνθός (ὁ)*, που αποτελεί μεταπλασμένο τύπο (με αλλαγή γένους) από το αρχ. *ἄνθος*].

άνθος (το) {άνθ-ους | -η, -έων} (λόγ.) **1.** το μέρος τού φυτού που περιλαμβάνει τα αναπαραγωγικά όργανα. τα πέταλα και τα σέπαλα και στο οποίο αναπτύσσεται μετά τη γονιμοποίηση ο καρπός ΣΥΝ ανθός, λουλούδι **2.** το ίδιο το φυτό που έχει άνθη ΣΥΝ λουλούδι· ΦΡ. **άνθος τού αγρού** το αγριολούλουδο (βλ.λ.) **3.** (συνεκδ.) γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από τα άνθη των εσπεριδοειδών δέντρων **4.** η περίοδος ανθοφορίας *τα δέντρα χρειάζονται τώρα προσεκτική περιποίηση, γιατί βρίσκονται στο ~ τους* ΣΥΝ άνθηση, άνθισμα, ανθοφορία **5.** (μτφ.) η εποχή τής ακμής, η κορυφαία περίοδος ΣΥΝ ακμή ΑΝΤ μαρασμός, παρακμή· ΦΡ ***(πάνω) στο άνθος τής ηλικίας (κάποιου)*** κατά την περίοδο τής νεότητας, κατά την ακμή τής ζωής (κάποιου): *τον σκότωσαν πάνω στο άνθος τής ηλικίας του* **6.** (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος: *το ~ τής ελληνικής νεολαίας* / *τού στρατού* ΣΥΝ αφρόκρεμα· ΦΡ ***ρητορικά / ποιητικά άνθη*** λεκτικά σχήματα που χρησιμοποιούνται για να στολίζει κανείς τον λόγο του ΣΥΝ ρητορισμοί **7.** (α) η λιπώδης ουσία που συσσωρεύεται στην επιφάνεια τού γάλακτος που βράζει *(το ~ τού γάλακτος, ανθόγαλα, καϊμάκι)* (β) η ερυθρόλευκη ύλη που επιπλέει στην επιφάνεια τού οίνου κατά τη ζύμωση· μούχλα (γ) λεπτό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια μετάλλων (άλατα ή σκουριά): *~ χαλκού* / *σιδήρου*. Επίσης **ανθί** κ. **άνθι**. — (υποκ.) **ανθάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*

[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *andh- «φύομαι, φυτρώνω», πβ σανσκρ. ándh-aḥ «χόρτο», αρμ. and «πεδίο», αλβ. ende (< *andh-ōn). κ ά. Είναι πιθ. ότι η λ. αρχικώς είχε τη σημ. «ανέρχομαι, ανθώ» και, επομένως, «ακμάζω, αυξάνω». Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο αρχ. *ἄκανθα* (βλ.λ.). Η φρ *το άνθος τής ηλικίας* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la fleur de l'âge].

ανθόσπαρτος, -η, -ο [1875] σπαρμένος με άνθη. γεμάτος λουλούδια· ΦΡ ***βίον ανθόσπαρτον*** (ως ευχή σε νεονύμφους) ζωή γεμάτη ευτυχία και χαρά: *σας ευχόμαστε ~ και καλούς απογόνους*.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ semé de fleurs].

ανθοστήλη (η) {ανθοστηλών} λεπτό ξύλινο έπιπλο σε σχήμα στήλης, πάνω στο οποίο τοποθετείται ανθοδοχείο ή γλάστρα με καλλωπιστικό φυτό.

ανθοστολίζω ρ. μετβ. [1858] {ανθοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} στολίζω (κάτι) με άνθη. — **ανθοστόλισμα** (το) [1891] κ **ανθοστολισμός** (ο) [1889].

ανθοταξία (η) {ανθοταξιών} ΒΟΤ **1.** η διάταξη των ανθέων σε έναν άξονα **2.** (συνεκδ.) τα άνθη που βρίσκονται διατεταγμένα σε έναν άξονα: *λευκές* / *κόκκινες ~*.

[ΕΤΥΜ < *άνθος* + *-ταξία* < *τάξη*, πβ. *συνομο-ταξία*].

ανθότοπος (ο) [1823] τόπος γεμάτος με άνθη ΣΥΝ ανθώνας.

ανθότυρο (το) [μεσν.] μαλακό και ανάλατο τυρί ΣΥΝ. χλωροτύρι. Επίσης **ανθατύρι** (το) κ. **ανθότυρος** κ. (λαϊκ.) **αθότυρος** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

ανθούριο (το) {ανθουρί-ου | -ων} ποώδες διακοσμητικό φυτό με καρδιόσχημα, συνήθως κόκκινα άνθη.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ anthurium].

ανθοφορία (η) [μεσν.] {ανθοφοριών} **1.** η εποχή κατά την οποία τα φυτά ανθίζουν, ο καιρός τής άνθησης. *το όψιμο χιόνι πάγωσε τα δέντρα την περίοδο τής ~ τους* **2.** το άνοιγμα των λουλουδιών, η άνθηση ΣΥΝ άνοιγμα, άνθισμα, λουλούδιασμα ΑΝΤ ανθόρροια, ανθοβολία **3.** η τελετουργική προσκόμιση και προσφορά λουλουδιών σε βωμό, ναό, τάφο κ.λπ.. *η ινδουιστική τελετή περιελάμβανε ~ προς το άγαλμα τής πολεμικής θεάς Κάλι*. — **ανθοφορώ** ρ. [αρχ] {-είς . }.

ανθοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει ή βγάζει λουλούδια: *~ φυτό* **2.** στολισμένος με άνθη, αυτός που έχει διακοσμηθεί με λουλούδια: *~ αγγείο* / *δοχείο* ΣΥΝ ανθοστόλιστος

άνθρακας (ο) {ανθράκων} **1.** ΧΗΜ (α) αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο C) που υπάρχει σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, απαντά σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία σε κάθε οργανική ουσία και σε καθαρή κατάσταση υπό μορφήν αδάμαντος και γραφίτη: *διοξίδιο* / *μονοξίδιο τού ~* || *ο ~ 14* (ραδιοϊσότοπο τού άνθρακα, χρήσιμο για τη χρονολόγηση οργανικών υλικών) (β) **ομάδα τού άνθρακα** η τέταρτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος που περιλαμβάνει τα στοιχεία άνθρακα. πυρίτιο, γερμάνιο. κασσίτερο και μόλυβδο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΙΙΙΝ) **2.** (λόγ.) το κάρβουνο ΦΡ ***άνθρακες ο θησαυρός*** (*άνθρακες*

ό θησαυρός. Λουκιαν *Ζεύξις* 2. όπου μνημονεύεται αρχ πρόληψη. κατά την οποία. αν σε κάποιον αποκαλύψουν τα πνεύματα πού βρίσκεται κρυμμένος ένας θησαυρός. εκείνος πρέπει να τηρήσει πλήρη μυστικότητα κατά την έρευνα ειδάλλως θα βρει μόνο κάρβουνα) για να δηλωθεί διάψευση προσδοκιών *τους υποσχέθηκαν ότι θα χρηματοδοτήσουν το έργο, θα τους εξασφαλίσουν υποστήριξη κ.λπ . αλλά τελικά αποδείχθηκε ~* ' **3.** ΙΑΤΡ διαβρωτικό και κακόηθες έλκος ή απόστημα που οφείλεται σε ειδικό βακτηρίδιο (βάκιλλος τού άνθρακα) αλλιώς (λαϊκ.) *κακό σπυρί* **4.** κακοήθης φλύκταινα που προσβάλλει τα φυτοφάγα ζώα **5.** ΒΟΤ ασθένεια των φυτών (λ.χ. τής ελιάς, τού αμπελιού, των σιτηρών κ.ά), που εκδηλώνεται κυρ. με εμφάνιση μελανών κηλίδων στα φύλλα. Επίσης (λόγ.) **άνθραξ** {άνθρακος} [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄνθραξ. -ακος,* αγν ετύμου, πιθ. συνδ. με αρμ. ant-el «διάπυρο κάρβουνο». οπότε η αρχική σημ τής λ. θα πρέπει να σχετίζεται με τις έννοιες «ανάβω, αναφλέγω». Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες. π χ αγγλ και γαλλ. anthrax, ιταλ. antrace κ.ά].

ανθρακέμπορος (ο) [1898] {-ου κ -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} ο έμπορος που αγοράζει και πουλάει (ορυκτό) άνθρακα ΣΥΝ καρβουνέμπορος, καρβουνιάρης. — **ανθρακεμπόριο** (το) κ **ανθρακεμπορία** (η).

ανθρακεργάτης (ο) {ανθρακεργατών} ο εργάτης σε ανθρακωρυχείο ΣΥΝ ανθρακωρύχος

ανθράκευση (η) [1833] {-ης κ -εύσεως | χωρ πληθ } **1.** η παραγωγή ξυλανθράκων **2.** (για ατμοκίνητες μηχανές, πλοία, σιδηροδρόμους κ.λπ) εφοδιασμός με γαιάνθρακες για τη λειτουργία τής μηχανής ή την κίνηση τού οχήματος *κατέβηκε ο θερμαστής με τον λοστρόμο στο λεβητοστάσιο για την ~.* — **ανθρακεύω** ρ [αρχ]

ανθρακί επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει γκρίζα απόχρωση. *~ ύφασμα* **2.** ***ανθρακί*** (το) η ίδια η γκρίζα απόχρωση.

ανθρακιά [αρχ.] κ **αθρακιά** (η) (λαϊκ.) **1.** τα αναμμένα κάρβουνα που απομένουν μετά το σβήσιμο τής φωτιάς ΣΥΝ θράκα **2.** η στάχτη που απομένει όταν σβήσει και το τελευταίο κάρβουνο.

ανθρακικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ **1.** αυτός που περιέχει ανθρακική ρίζα· *ο ασβεστίτης και ο δολομίτης είναι ~ ορυκτά* **2.** ***ανθρακικό οξύ*** ασθενές οξύ που απαντά σε υδατικά διαλύματα με την προσθήκη διοξιδίου τού άνθρακα σε νερό ΦΡ ***με / χωρίς ανθρακικό*** (για αναψυκτικό, συνήθ. πορτοκαλάδα) με / χωρίς ανθρακικό οξύ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ carbonique].

ανθρακίτης (ο) {ανθρακιτών} ΟΡΥΚΤ ορυκτός άνθρακας που χρησιμοποιείται στην οικιακή θέρμανση, επειδή κατά την καύση του παράγει μεγάλη θερμότητα και ελάχιστο καπνό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ anthracite < μτγν *ἀνθρακίτης* «είδος πολύτιμου λίθου» < αρχ *ἄνθραξ*].

ανθρακογραφία (η) [μτγν] {ανθρακογραφιών} καλλιτεχνική μέθοδος σχεδιάσεως με κάρβουνο — **ανθρακογράφημα** (το) [1887].

ανθρακοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** η μετατροπή φυτικής (κυρ. ξύλου) ή ζωικής ύλης σε άνθρακα **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία το ξύλο μεταβάλλεται μέσω τής καύσης σε κάρβουνο ΣΥΝ καρβούνιασμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. carbonisation].

ανθρακούχος, -α (λόγ -ος), -ο [1802] **1.** αυτός που περιέχει άνθρακα **2.** (για έδαφος, πέτρωμα κ.λπ) αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων ΣΥΝ ανθρακοφόρος.

ανθρακοφόρος, -α (λόγ -ος), -ο [1717] **1.** αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων: *~ πετρώματα* ΣΥΝ ανθρακούχος **2.** αυτός που μεταφέρει άνθρακα *~ βαγόνια* **3.** ***ανθρακοφόρο*** (το) (ενν. πλοίο) το φορτηγό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά γαιάνθρακα ΣΥΝ καρβουνιάρικο.

ανθρακωρυχείο (το) [1833] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται άνθρακας ΣΥΝ γαιανθρακωρυχείο. - **ανθρακωρύχος** (ο) [1897].

ανθρωπάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** ο μικρόσωμος άνθρωπος. *ο αναβάτης δεν σου γέμιζε το μάτι· ήταν ένα τόσο δα ~* **2.** (μειωτ) άνθρωπος χωρίς πυγμή, δύναμη αντιστάσεως και σταθερότητα χαρακτήρα: *τελικά δεν είναι παρά ένα ~. κάνει πάντα ό,τι του λένε* **3.** μικρό σε μέγεθος ομοίωμα ανθρώπου: *γύψινο / πλαστικό / χάρτινο / μολυβένιο ~* **4.** (εκφραστ) άνθρωπος αγαθός, δειλός και άκακος, που δεν είναι ικανός να βλάψει. *δεν πρόκειται να σε πειράξει· είναι καλό ~ || ~ τού Θεού* ΣΥΝ φιλήσυχος, απλοϊκός, άδολος Επίσης **ανθρωπάκος** (ο)

ανθρωπάριο (το) {ανθρωπαρί-ου | -ων} (λόγ -κακόσ.) άνθρωπος χαμηλού (κοινωνικού ή πνευματικού) επιπέδου. ανάξιος λόγου
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνθρωπάριον,* υποκ τής λ. *ἄνθρωπος*]

ανθρωπεύω ρ. αμετβ [αρχ] {ανθρώπεψα} (για πρόσ) **1.** γίνομαι άνθρωπος, αποκτώ το ήθος και τη συμπεριφορά εξευγενισμένου, πολιτισμένου ανθρώπου *τον συμβουλεύουν συνεχώς με ενδιαφέρον και αγάπη. αλλ᾽ αυτός δεν εννοεί να ανθρωπέψει* ΣΥΝ εξανθρωπίζομαι, εξευγενίζομαι **2.** αποκτώ καθαρή και φροντισμένη εμφάνιση, γίνομαι αντάξιος πολιτισμένου ανθρώπου. *μετά το συγύρισμα, το σπίτι ανθρώπεψε* ΣΥΝ συγυρίζομαι, ευπρεπίζομαι, νοικοκυρεύομαι

ανθρωπιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} η ευγένεια τής συμπεριφοράς που πηγάζει από αισθήματα αλληλεγγύης και συμπόνιας προς τον συνάνθρωπο *δείχνω / συμπεριφέρομαι με ~ || έχει μέσα του ~* ΑΝΤ απανθρωπιά· ΦΡ ***τής ανθρωπιάς*** που να ταιριάζει σε άνθρωπο: *σπίτι / φαγητό ~* ΣΥΝ τής προκοπής, ανθρωπινός.

ανθρωπινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι ή παρουσιάζεται αντάξιος και κατάλληλος για τους ανθρώπους *φόρεσε ρούχα ~ και πήγαινε στη δουλειά σου || μίλα του με λόγια ~ και θα καταλάβει || ~ ζωή* ΣΥΝ κόσμιος, ευπρεπής, τής ανθρωπιάς, τής προκοπής ΑΝΤ ευτελής — **ανθρωπινά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθρωπος, παρώνυμο*

ανθρώπινος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο: *~ ζωή / φυλή / δράση / γένος / πνεύμα / φύση* ΣΥΝ ανθρωπινός ΦΡ (α) ***το πλανάσθαι / σφάλλειν ανθρώπινον*** (*τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον.* λατ. errare humanum est) τα σφάλματα αποτελούν μέρος τής ανθρώπινης φύσης (γι' αυτό και είναι αναπόφευκτα) (β) ***ανθρώπινα δικαιώματα / δικαιώματα τού ανθρώπου*** τα βασικά και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα (λ.χ. το δικαίωμα τής προσωπικής ελευθερίας, η ισότητα ενώπιον τού νόμου, η προστασία από αυθαίρετη σύλληψη, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, εργασίας, ελευθερίας λόγου και έκφρασης, συγκεντρώσεων, συνελεύσεων κ λπ), τα οποία θεωρούνται απαραβίαστα και πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού εκ μέρους τής εκάστοτε κρατικής εξουσίας· η προστασία τους νομιμοποιήθηκε από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10 Δεκεμβρίου 1948) (γ) ***ανθρώπινος παράγοντας*** (i) (γενικά) ο άνθρωπος ως παράγοντας τής ζωής και τής εξέλιξης *όταν σχεδιάζουμε τον τρόπο δράσης μας, δεν πρέπει να αγνοούμε και τον ~* (ii) ΟΙΚΟΝ το σύνολο των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου, τα οποία επηρεάζουν την παραγωγική διαδικασία· *μελέτες για την αποφυγή σφαλμάτων που προέρχονται από τον ~* (δ) ΟΙΚΟΝ ***ανθρώπινο κεφάλαιο*** (i) το κεφάλαιο που επενδύεται για την εκπαίδευση και ειδίκευση τού εργατικού δυναμικού μιας χώρας (ii) το σύνολο των γνώσεων και επιδεξιοτήτων που διαθέτει κανείς και οι οποίες του εξασφαλίζουν ένα εισόδημα (ε) ***ανθρώπινο δυναμικό*** το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες σε κάποιον τομέα. *το ~ τής επιχείρησης* (στ) ***ανθρώπινο λάθος*** λάθος που οφείλεται στον άνθρωπο, όχι σε βλάβη μηχανήματος. *το αεροπορικό δυστύχημα αποδίδεται σε ~* **2.** (ειδικότ) αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που συνδέονται με τον άνθρωπο, που αναφέρεται στις ιδιότητές του, τις αδυναμίες του, στα πάθη του, στις αρετές του, στην ανθρωπιά του ή στα προβλήματα που συνήθ. αντιμετωπίζει ως κοινωνικό ον: *η συνάντηση των δύο φίλων μετά από δεκαετίες ήταν μια ζεστή, ~ στιγμή || η ταινία περιγράφει τη ζωή δύο οικογενειών, με τις χαρές, τις λύπες, τα προβλήματά τους, γενικά ~ καταστάσεις || μη σε στενοχωρεί η συμπεριφορά τους αυτά είναι ανθρώπινα!* ΦΡ ***με ανθρώπινο πρόσωπο*** (i) με σεβασμό στην αξία τού ανθρώπου, με δικαιοσύνη, ευαισθησία, ανθρωπιά: *σοσιαλισμός ~* (ii) με οικείο, ευχάριστο, ευπροσήγορο τρόπο ή φέρσιμο: *εμφανίστηκε στη συνέντευξη αλλαγμένος, ~* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά, από φιλάνθρωπα αισθήματα. *~ συμπεριφορά / βοήθεια / αντιμετώπιση* ΣΥΝ ανθρωπιστικός, ελεήμων ΑΝΤ απάνθρωπος **4.** ***ανθρώπινα*** (τα) οι υποθέσεις των ανθρώπων, τα καθημερινά θέματα που απασχολούν τους ανθρώπους: *έλεγε ότι ο Θεός δεν ασχολείται με τα ~* — ***ανθρώπινα / ανθρωπίνως*** (βλ λ) [αρχ] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθρωπος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνθρωπος*. Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ *τα δικαιώματα τού ανθρώπου* (< γαλλ les droits de l'homme), *ανθρώπινος παράγοντας* (< αγγλ. the human factor), *ανθρώπινο κεφάλαιο* (< γαλλ. capital humain), *ανθρώπινο λάθος* (< αγγλ human error) κ.ά]

ανθρωπίνως επίρρ. (λόγ.) με τρόπο ανθρώπινο ή συνήθ. όσο είναι δυνατόν για τον άνθρωπο: *είναι ~ αδύνατον / δυνατόν* (ενν. να γίνει)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνθρώπινος* Η φρ *ανθρωπίνως δυνατόν* προέρχεται από τη Γαλλική, λ χ. *έκανε ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν* (< il a fait ce qui était humanaiment possible)].

ανθρωπισμός (ο) **1.** η παιδευτική αντίληψη και το μορφωτικό ιδεώδες τής Αναγέννησης, αλλά και των μετέπειτα χρόνων, σύμφωνα με τα οποία η σωματική, ψυχική και πνευματική αγωγή τού ανθρώπου πρέπει να βασίζεται στη σπουδή τής κλασικής ελληνικής και λατινικής αρχαιότητας, δηλ στα κλασικά γράμματα, και να εμπνέεται από τις κλασικές αξίες και αρχές ΣΥΝ ουμανισμός **2.** η ίδια η κλασική παιδεία και η ενασχόληση με τα κλασικά γράμματα, όπως αναπτύχθηκαν από την περίοδο τής Αναγέννησης και εξής **3.** ΦΙΛΟΣ (α) σύστημα ή τρόπος σκέψεως και πράξεως (παραπλήσιος, αν και όχι ταυτόσημος με τον πραγματισμό), που δίνει τη μεγαλύτερη έμφαση στην αξία τού ανθρώπου, στα συμφέροντα, στις αξίες και στην αξιοπρέπειά του (β) (ειδικότ) δόγμα που υποστηρίζει ότι αληθές είναι μόνον ό,τι προάγει την ανθρώπινη ζωή και οδηγεί τον άνθρωπο στην τελείωση, και γι' αυτό δίνει ιδιαίτερη σημασία στη λογική και την καθολική γνώση και αρνείται την πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις **4.** το σύνολο των πνευματικών και ψυχικών ιδιοτήτων τού ανθρώπου, ιδ τα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον πολιτισμένο άνθρωπο (λ χ. ευγένεια, ημερότητα ηθών) και τον διακρίνουν από τα ζώα: *στην εποχή τής φιλαυτίας και τού ατομικού συμφέροντος η αυτοθυσία αποτελεί ύψιστο δείγμα ανθρωπισμού* ΣΥΝ ανθρωπιά, ευγένεια, ευπρέπεια, κοσμιότητα ΑΝΤ απανθρωπιά, βαρβαρότητα, τραχύτητα (πβ. λ. *ουμανισμός*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνθρωπος*. Ο διεθνής νεολατ όρ humanismus (από όπου γερμ. Humanismus, γαλλ humanisme, αγγλ humanism κ.ά) είναι μετάφραση τού ελλην., που απαντά στον Διογένη Λαέρτιο και αποδίδεται στον φιλόσοφο Αρίστιππο *(«οἱ δὲ ἀπαίδευτοι ἀνθρωπισμοῦ δέονται»)*]

ανθρωπιστής (ο) [1893], **ανθρωπίστρια** (η) {ανθρωπιστριών} **1.** (α) ο μορφωμένος άνθρωπος που έχει φιλολογική και εγκυκλοπαιδική παιδεία (καθολικός άνθρωπος / homo universalis) και ο οποίος θέτει ως επίκεντρο τού ενδιαφέροντός του τον άνθρωπο και την ολοκλήρωσή του ΣΥΝ ουμανιστής (β) (ειδικότ) πρόσωπο που ασχολείται με τις κλασικές σπουδές • **2.** πρόσωπο που διακρίνεται για τα φιλάνθρωπα αισθήματα και τη φιλανθρωπική του δραστηριότητα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ humaniste].

ανθρωπιστικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ανθρωπισμό (βλ.λ.) ως τρόπο σκέψεως και μορφωτικό ιδεώδες: *η ~ διδασκαλία τού Εράσμου || ~ μελέτες / σπουδές / γράμματα* ΦΡ (α) ***ανθρωπιστική επιστήμη*** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης

της τον άνθρωπο και τα προϊόντα τού ανθρωπίνου πνεύματος, όπως η γλώσσα, η φιλοσοφία, οι τέχνες κ.λπ.. ~ *είναι η ιστορία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η βιολογία κ.ά.* (β) **ανθρωπιστική παιδεία** η παιδεία που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο, την πνευματική, ηθική και πολιτική του ολοκλήρωση (κυρ. μέσω των κλασικών σπουδών), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς την ειδική παιδεία, την ειδίκευση ΑΝΤ τεχνοκρατική παιδεία **2.** φιλανθρωπικός ~ *βοήθεια στη Βοσνία* ΦΡ **ανθρωπιστική παρέμβαση** παρέμβαση κάποιας διεθνούς οργάνωσης (Ηνωμένων Εθνών) με σκοπό να τεθεί τέρμα στην αιματοχυσία που προκαλεί ένας εμφύλιος πόλεμος κυρίως στον άμαχο πληθυσμό. — **ανθρωπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την προέλευση των φρ. λ χ *ανθρωπιστική παιδεία* (< γερμ. humanistische Bildung). *ανθρωπιστική βοήθεια* (< αγγλ. humanitarian help) Ο όρος *ανθρωπιστικές επιστήμες* χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τα αγγλ. humanities, γαλλ. humanités κ λπ.].

ανθρωπο- κ. **ανθρωπό-** κ. **ανθρωπ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι/κάποιος σχετίζεται με τον άνθρωπο: *ανθρωπο-κυνηγητό, ανθρωπο-γεωγραφία, ανθρωπο-κεντρικός, ανθρωπό-μορφος, ανθρωπ-ωνύμιο.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀνθρωπο-λόγος, ἀνθρωπο-φαγία*), που προέρχεται από το ουσ. *ἄνθρωπος*]

ανθρωπογενής, -ής, -ές {ανθρωπογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει διαμορφωθεί με τη δημιουργική παρέμβαση τού ανθρώπου ~ *περιβάλλον / περιοχή* ‖ *η διάβρωση, εκτός από φυσική, είναι και ~ διαδικασία, όταν το έδαφος απογυμνώνεται με τις εκχερσώσεις και τις πυρκαγιές* — **ανθρωπογενώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. man-made]

ανθρωπογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που περιγράφει τις ποικιλίες τού ανθρώπινου είδους και τη γεωγραφική τους κατανομή • **2.** το σύνολο των προσώπων και των χώρων που αναφέρονται σε ένα λογοτεχνικό έργο: *η ~ τού ποιήματος* - **ανθρωπογεωγράφος** (ο/η), **ανθρωπογεωγραφικός,** -ή, -ό (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ anthropogéographie].

ανθρωπογνώστης (ο) {ανθρωπογνωστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη γνώση των ψυχικών ιδιοτήτων και των διαφορετικών χαρακτήρων που παρατηρούνται στους ανθρώπους — **ανθρωπογνωσία** (η) [1892]. **ανθρωπογνωστικός,** -ή, -ό [1880]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenkenner]

ανθρωπογονία (η) {χωρ πληθ } η γένεση, η δημιουργία τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἀνθρωπο-* + *-γονία* < *γόνος*].

ανθρωποειδής, -ής, -ές {ανθρωποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει ανθρώπινα χαρακτηριστικά, που μοιάζει με άνθρωπο (βλ. κ. λ *ανθρωπόμορφος*) ΑΝΤ ζωόμορφος, τερατοειδής **2. ανθρωποειδές** (το) (i) κάθε πίθηκος που ανήκει σε είδη τα οποία μοιάζουν περισσότερο με άνθρωπο (λ χ ο γορίλλας, ο χιμπαντζής κ ά) (ii) (μειωτ.-υβριστ για ανθρώπους) αυτός που έχει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τού ανθρώπου, χωρίς να είναι και στην ουσία του (ψυχή, μυαλό, ήθος κ λπ) άνθρωπος *αυτά τα ανθρωποειδή που εκμεταλλεύονται ανήλικα παιδιά πρέπει να τιμωρηθούν παραδειγματικά* (iii) ρομπότ που έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα τού ανθρώπου και εκτελεί ανθρώπινες εργασίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνθρωπος* + *-ειδής* < *εἶδος*. Η σημ. «είδος ρομπότ» τής λ. *ανθρωποειδές* είναι αντιδάν. από αγγλ anthropoid]

ανθρωποέτος (το) {ανθρωποέτ-ους | -η, -ών} ΟΙΚΟΝ η ισοδύναμη εργασία ενός έτους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. man-year].

ανθρωποζωικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση τής ανθρώπινης ζωής στη Γη: ~ *αιώνας.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. anthropozoic]

ανθρωποζωονόσος (η) ΙΑΤΡ νόσος ανθρώπων και ζώων (π.χ. ο μελιταίος από αιγοπρόβατα που μεταδίδεται στον άνθρωπο).

ανθρωποημέρα (η) {ανθρωποημερών} το σύνολο των ωρών που εργάζεται ένας άνθρωπος σε μία ημέρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. man-day].

ανθρωποθάλασσα (η) [1887] {δύσχρ. ανθρωποθαλασσών} (εκφραστ) πολύ μεγάλο πλήθος ανθρώπων· *τους ολυμπιονίκες περίμενε στο αεροδρόμιο μια ~, για να τους καλωσορίσει* ΣΥΝ λαοθάλασσα, κοσμοσυρροή

ανθρωποθυρίδα (η) περιορισμένο άνοιγμα οβάλ σχήματος στις δεξαμενές τού πλοίου, που κλείνει με σιδερένιο καπάκι, στο οποίο χωράει μόνο ένας άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. man-hole].

ανθρωποθυσία (η) [μτγν] {ανθρωποθυσιών} η τελετουργική θυσία ανθρώπου ~ *για εξευμενισμό μιας θεότητας* ‖ *λέγεται ότι οι σατανιστές πραγματοποιούν ανθρωποθυσίες*

ανθρωποκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι το σημαντικότερο ον τού σύμπαντος, το κέντρο τού κόσμου, αποτελεί αυτοσκοπό και το μέτρο όλων των πραγμάτων (πβ Πλάτ *Πρωταγόρας «μέτρον παντων χρημάτων άνθρωπος»*) και όλα πρέπει να οδηγούν στο καλό τού ανθρώπου (κατ' αντιδιαστολή προς τον *θεο-κεντρισμό* και τον *κοσμο-κεντρισμό*) **2.** η γενικότερη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία τα πάντα ερμηνεύονται με όρους τής ανθρώπινης εμπειρίας και των ανθρωπίνων αξιών. — **ανθρωποκεντρικός,** -ή, -ό [1877]. **ανθρωποκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ. anthropocentrisme].

ανθρωποκτονία (η) [μτγν.] {ανθρωποκτονιών} ΝΟΜ (ως έγκλημα τού Ποινικού Δικαίου) η πρόκληση θανάτου ανθρώπου με οποιονδήποτε τρόπο (από την πλευρά τού δράστη): ~ *εκ προθέσεως* (με πρόθεση τού δράστη, όταν υπάρχει δόλος κάθε είδους) ‖ ~ *εξ αμελείας* (που οφείλεται σε αμελή συμπεριφορά τού δράστη, χωρίς να έχει την πρόθεση να σκοτώσει). — **ανθρωποκτόνος,** -ος, -ο [αρχ].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀνθρωποκτόνος* < *ἄνθρωπος* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ κ *-κτονία*].

ανθρωποκυνηγητό (το) καταδίωξη ανθρώπου ή ανθρώπων (συνήθ από την αστυνομία): *η αστυνομία εξαπέλυσε ~ για τη σύλληψη των δολοφόνων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. manhunt].

ανθρωπολατρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η λατρεία και η απόδοση τιμών σε άνθρωπο (εν ζωή ή μετά θάνατον) όπως σε θεό **2.** (κατ' επέκτ.) η εκδήλωση λατρείας προς πρόσωπα τού δημόσιου βίου *οι εκδηλώσεις των οπαδών προς τα είδωλά τους αποτελούν δείγμα τής σύγχρονης ~* ΣΥΝ προσωπολατρία. — **ανθρωπολάτρης** (ο) [μτγν]. **ανθρωπολατρικός,** -ή, -ό [1889] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λατρεία*

ανθρωπολογία (η) [1810] **1.** η επιστήμη που μελετά το ανθρώπινο γένος σε σχέση με την κατανομή, την προέλευση, την ταξινόμηση και τις σχέσεις των φυλών, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές σχέσεις και τον πολιτισμό· ΦΡ (α) **κοινωνική ανθρωπολογία** (κυρ. στην Αγγλία) ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τις πρωτόγονες και παραδοσιακές κοινωνίες και τα έθιμά τους, καθώς και τις επιβιώσεις εθίμων και θεσμών των πρώτων κοινωνιών στις σύγχρονες ΣΥΝ εθνολογία (β) **πολιτισμική ανθρωπολογία** (κυρ στις Η.Π.Α.) η κοινωνική ανθρωπολογία (γ) **φυσική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως βιολογικό ον (από γενετικής πλευράς), τις φυσικές μεταβολές τού ανθρώπινου είδους και τη σχέση του με το περιβάλλον (δ) **πολιτική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σύσταση και τη λειτουργία τής πολιτικής εξουσίας στις κοινωνίες (ε) **οικολογική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σχέση των πολιτισμικών συστημάτων με τις μεταβολές τού περιβάλλοντος (στ) **οικονομική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον σε σχέση με συγκεκριμένα οικονομικά συστήματα **2.** ΦΙΛΟΣ η μελέτη τής ζωής και των πράξεων τού ανθρώπου για τον καθορισμό τής ουσίας του **3.** (γενικότ.) διδασκαλία περί τού ανθρώπου: *θεωρητική / ηθική / χριστιανική ~* — **ανθρωπολόγος** (ο/η) (σημ 1), **ανθρωπολογικός,** -ή, -ό [1812], **ανθρωπολογικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Anthropologie].

ανθρωπομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ } πλήθος ανθρώπων (πβ. *γυναικομάνι, παιδομάνι*)
[ΕΤΥΜ. < *άνθρωπος* + *-μάνι* (βλ λ.)].

ανθρωπομετρία (η) [1889] ΑΝΘΡΩΠΟΛ ο κλάδος που μελετά και ταξινομεί τις ανατομικές διαφορές των ανθρώπων (ως προς τα μέλη, τα γνωρίσματα, τις διαστάσεις και τις αναλογίες τού ανθρώπινου σώματος), ώστε να αξιοποιηθούν οι μετρήσεις στη βιομηχανία (για τη σχεδίαση καθισμάτων αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ ή ετοίμων ενδυμάτων), στην εξακρίβωση τής ταυτότητας ενός προσώπου κ α — **ανθρωπομετρικός,** -ή, -ό [1889], **ανθρωπομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anthropométrie].

ανθρωπομήνας (ο) {ανθρωπομηνών} ΟΙΚΟΝ η ισοδύναμη εργασία ενός μηνός

ανθρωπομορφισμός (ο) [1817] **1.** ΘΡΗΣΚ η απόδοση ανθρώπινης συμπεριφοράς, χαρακτηριστικών κ λπ. σε θεότητα: *η αρχαία ελληνική θρησκεία διακρίνεται από έντονο ~* **2.** ΦΙΛΟΣ η παράσταση και ερμηνεία τής πραγματικότητας σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση, δηλ. σύμφωνα με ανθρώπινα σχήματα και μέτρα. λ.χ. το να αποδώσει κανείς στις μέλισσες, που κατασκευάζουν κηρήθρες, γεωμετρικές σκέψεις. — **ανθρωπομορφιστής** (ο) [1880]. **ανθρωπομορφικός,** -ή, -ό [1865], **ανθρωπομορφικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. *anthropomorphisme*].

ανθρωπόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή ανθρώπου: ~ *αγγείο / ειδώλιο* ΣΥΝ ανθρωποειδής ΦΡ (εμφατ.) **ανθρωπόμορφο τέρας** (ως χαρακτηρισμός) δράστης φοβερού, ειδεχθούς εγκλήματος.

ανθρωποπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ανθρώπινης προσωπικότητας. *το ~ περιεχόμενο των κλασικών σπουδών.*

ανθρωποπλημμύρα (η) [1891] {χωρ πληθ.} μεγάλο πλήθος ανθρώπων, κοσμοσυρροή, λαοθάλασσα.

ανθρωποποίηση (η) [1854] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ η εξελικτική διαδικασία με την οποία θεωρείται ότι οι πρόγονοι τού ανθρώπου απέκτησαν τα χαρακτηριστικά που τους διέκριναν από τα υπόλοιπα πρωτεύοντα θηλαστικά (λ.χ. η απόκτηση τής όρθιας στάσης, η τελειοποίηση τού χεριού κ ά) **2.** (καταχρ.) η καλλιέργεια των ανθρώπινων ιδιοτήτων, η ανάπτυξη στον άνθρωπο όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που του αρμόζουν (λ.χ αξιοπρέπεια, ανθρωπιά, ελευθερία), η διαμόρφωση καλών και ηθικών χαρακτήρων. — **ανθρωποποιός,** -ός, -ό [μεσν], **ανθρωποποιώ** ρ [μεσν] {-είς }.

άνθρωπος (ο) {ανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) το έμβιο ον που ανήκει στα πρωτεύοντα θηλαστικά και διαφέρει από τα υπόλοιπα όντα τής τάξης του λόγω τής ικανότητάς του να παράγει έναρθρο λόγο και αφηρημένες σκέψεις, έχει συνείδηση τής δύναμης και τής αυτοτέλειάς του και τη δυνατότητα ηθικών κρίσεων (ορθού – εσφαλμένου): *ιστορία τού ~* ‖ *ο ~ των σπηλαίων* (ο πρωτόγονος) ‖ *οι πρώτοι ~* (ο Αδάμ και η Εύα) (β) καθένας από τους προγόνους τού σημερινού ανθρώπου, που αντιπροσωπεύει ένα στάδιο στη μορφολογική και πολιτισμική του εξέλιξη: *ο έμφρων / σοφός ~* (homo sapiens, η σύγχρονη μορφή τού είδους) ‖ *ο όρθιος ~* (homo erectus) ‖ *ο κατασκευαστής ~* (homo faber, ικανός να κατασκευάζει εργαλεία) ‖ *ο επιδέξιος ή ικα-*

νός ~ (homo habilis. διαβιοί ομαδικά, χρησιμοποιεί τη φωτιά. κατασκευάζει εργαλεία) (πβ. λ. *χόμο*) **2.** κάθε άτομο, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας: *ζουν οκτώ ~ σε ένα δωμάτιο!* || *μέσος / κοινός ~* (ο συνηθισμένος, καθημερινός άνθρωπος) || *τι σόι ~ είναι,* (τι χαρακτήρα έχει;) ΦΡ (α) ***ο άνθρωπός μου*** (και για τα δύο φύλα) σύζυγος ή ερωτικός σύντροφος: *έχασα τον ~!* (πέθανε) (β) ***δικός μου άνθρωπος*** οικείο (συγγενικό ή φιλικό) πρόσωπο ή πολιτικός φίλος: *αφού εξελέγη βουλευτής, διόρισε πολλούς δικούς του ανθρώπους στο Δημόσιο* || *αυτός είναι ~, μην τον πειράξετε!* (γ) ***ο άνθρωπός μας*** το ζητούμενο πρόσωπο, αυτός που θέλουμε. *Αυτός είναι ~! Συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα προσόντα* (δ) ***σαν ένας άνθρωπος*** (για πολλούς που συμπράττουν) σύσσωμοι, ενωμένοι: *οι απεργοί αντιμετώπισαν τον υπουργό ενωμένοι, ~!* || *το πλήθος ~ φώναζε. «Άξιος!»* ΣΥΝ όλοι μαζί, με μια φωνή, σαν μια γροθιά **3.** (ειδικότ.) το παραπάνω ον ως δημιουργός και φορέας πολιτισμού, κατ' αντιδιαστολή προς τα λοιπά έμβια όντα: *στην απομόνωση και την ερημιά αγρίεψε και από ~ κατάντησε θηρίο* || *ο ~ είναι ζώο πολιτικό / κοινωνικό·* ΦΡ ***ίδε ο άνθρωπος!*** (*ἴδε / ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος,* Κ Δ. Ιωάνν. 19, 5) να (ποιος είναι, τι είναι) ο άνθρωπος (φρ με την οποία παρουσίασε ο Πόντιος Πιλάτος τον μαστιγωμένο Ιησού στον όχλο των Ιουδαίων, ελπίζοντας να προκαλέσει τον οίκτο τους): *σφαγές, αδικία, εκμετάλλευση· ~!* **4.** το παραπάνω ον με τις φυσικές αδυναμίες και τα πάθη του: *μη με βάζεις σε πειρασμό είμαι κι εγώ ~!* || *«τόσο αμαρτωλοί κι ωραίοι, τόσο άνθρωποι!»* (λαϊκ τραγ.) || *τα λάθη είναι για τους ~* || *«οι μεγάλοι άνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη»* (Μακρυγιάννης)· ΦΡ (α) ***τι (σου) είναι ο άνθρωπος!*** για να δείξουμε είτε τη ματαιότητα των ανθρώπινων πραγμάτων είτε θαυμασμό για τα έργα των ανθρώπων: *~! Ένα τίποτα· μέχρι χθες ήμαστε μαζί και σήμερα δεν υπάρχει πια!* || *~! Κατάφερε να νικήσει την ίδια τη φύση και να την υποτάξει στη θέλησή του!* (β) ***άνθρωπέ μου!*** (σε ερωτήσεις) προς επίταση τής αγανάκτησης. τής απορίας ή τής έκπληξης: *Τι κάνεις εκεί, ~, Είσαι με τα καλά σου;* (γ) ***ο άνθρωπος*** σε ρόλο υποκειμένου προτάσεων αντί τού συγκεκριμένου προσώπου, συνήθ. για να εκφράσουμε συμπάθεια *τι κάνει ~ για να βγάλει το ψωμί του!* || *τι να σου κάνει ~ με τόσα που έχει στο μυαλό του;* **5.** το άτομο που διαθέτει ευγένεια, καλοσύνη, κατανόηση, συμπόνια, το ενάρετο άτομο: *είναι ~ με όλη τη σημασία τής λέξεως* || *είναι πάνω απ᾿ όλα ~* || *τι ωραίος που είναι ο ~, όταν είναι ~!* ΦΡ (α) ***ανώτερος άνθρωπος*** βλ. λ. *ανώτερος* (β) ***άνθρωπον ζητώ*** (*ἄνθρωπον ζητῶ,* Διογένης Λαέρτιος 6.2) φράση τού κυνικού φιλοσόφου Διογένη, με την οποία απαντούσε σε όσους τον ρωτούσαν γιατί γύριζε στην αγορά με ένα αναμμένο λυχνάρι· για να δείξουμε ότι αναζητούμε υψηλής ποιότητας ανθρώπους, ικανούς και ενάρετους (πβ. κ. *φανάρι τού Διογένη,* λ *φανάρι*) **6.** (ειδικότ.) το πολιτισμένο ον που συμπεριφέρεται με καλούς τρόπους και ευγένεια. που η συμπεριφορά και η εμφάνισή του φανερώνουν ότι έχει λάβει σωστή κοινωνική αγωγή: *φάε σαν ~!* || *ντύσου επιτέλους σαν ~!* || *γράμματα έμαθες, αλλά ~ δεν έγινες!* || *δεν είναι αυτός ~ να του μιλήσεις* || *γίνε ~!* (μάθε να συμπεριφέρεσαι σωστά!) || *σε αυτό το σχολείο θα γίνετε ~!* ΑΝΤ αγροίκος. απολίτιστος, αγενής **7.** κάθε ανθρώπινο πλάσμα ως ιδιαίτερη αξία, ως το επίκεντρο τού ενδιαφέροντος και τής δράσης. *αγωνιζόμαστε για τον ~* || *τα δίκαια τού ~* || *πάνω απ᾿ όλα ο ~!* **8.** (περιληπτ) το σύνολο των ανθρώπων: *ο σύγχρονος ~ ζει με το άγχος ενός πυρηνικού ολέθρου* **9.** ***άνθρωποι*** (οι) το σύνολο των ανθρώπινων υπάρξεων, η ανθρωπότητα, η κοινωνία: *έφερε την ελπίδα στις καρδιές των ~* **10.** (μετά από ουσ. κ. επίθ) για επίταση τής σημασίας τους· *νοικοκύρης ~* || *νέος ~* **11.** (με άρνηση) ως αόριστη αντων κανείς: *δεν πάτησε ~ στη γιορτή!* || *δεν θέλει να δει ~ από τη στενοχώρια του* ΣΥΝ ψυχή. ψυχή ζώσα **12.** (+γεν.) για τη δήλωση τής ιδιότητας κάποιου. τού χώρου στον οποίο ανήκει. *~ των γραμμάτων και των τεχνών* || *~ τής πιάτσας / τού σιναφιού / τού κόσμου* (κοσμικός ή κοσμοπολίτης) / *τής νύχτας* (νυχτόβιος, βλ.λ.) / *τού λιμανιού* (χαμηλού επιπέδου) / *τού σαλονιού* (τής καλής κοινωνίας, των κοσμικών κύκλων) / *τού παρασκηνίου* (που δρα χωρίς να φαίνεται) / *τού περιθωρίου* / *τού Θεού* (ενάρετος ή θρήσκος) / *τού σπιτιού* (σπιτόγατος, βλ.λ.) / *τής δράσης* (δραστήριος) / *τού θεάτρου* (θεατράνθρωπος, βλ.λ.) **13.** αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία άλλου, το έμπιστο και οικείο πρόσωπο (κάποιου): *είναι ~ τού υπουργού / τού σπιτιού / τού καταστήματος* **14.** (ειδικότ) πρόσωπο που πληρώνεται, για να προστατεύει κάποιον. σωματοφύλακας *έβαλε τους ~ του και τον απείλησαν* **15.** (ειδικότ) πρόσωπο στην υπηρεσία μιας δύναμης: *~ των Αμερικάνων / των Ρώσων / των Γερμανών* ΣΥΝ πράκτορας. — (υποκ.) **ανθρωπάκι** (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **ανθρωπάριο** (το) [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **ανθρωπάκος** (ο)
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου, πιθ < **ἄνδρ-ωπος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-ωπός* (βλ λ.) με τη σημ «ο έχων ανδρική όψη, αυτός που μοιάζει με άνδρα», όπου άνδρας σημαίνει γενικότερα τον άνθρωπο (πβ. το ομηρ. *«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»*). σημασιολογική σύμπτωση που απαντά και σε άλλες γλώσσες (λ χ. αγγλ man. γαλλ. homme, ισπ hombre). Ας σημειωθεί ότι αρχικώς η λ χρησιμοποιήθηκε κυρίως με μειωτική κάπως σημ., για να δηλώσει την τάξη των θνητών ανθρώπων εν αντιθέσει με εκείνη των θεών. Είναι προφανές ότι η σύνδεση με το αρχ. *ἀναθρῴσκω* «αναπηδώ» είναι παρετυμολογική και επιστημονικώς αβάσιμη].

άνθρωπος, ανθρώπινος, ανθρωπινός κ.λπ. Από το πλήθος των ετυμολογιών που έχουν προταθεί, για να εξηγήσουν την προέλευση τής λ. **άνθρωπος** (μπορεί να τις βρει κανείς συγκεντρωμένες στο *Ετυμολογικό Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής* τού Hj Frisk), επικρατέστερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ με το **άνδρας** «άνθρωπος» και το **ὤψ** «πρόσωπο, όψη»: άνθρωπος είναι «το ον με ανθρώπινο πρόσωπο». Πρόκειται για μία από τις παλαιότερες ελληνικές λέξεις (μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά με τον τύπο a-to-ro-qo τής συλλαβογραφικής Γραμμικής γραφής Β), που χρησιμοποιείται αυτούσια στην Ελληνική μέχρι σήμερα Τρία επίθετα χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία για τον άνθρωπο: **ἀνθρώπειος** (αντίθ. προς το *θεῖος*). **ἀνθρώπινος** (ό,τι αφορά στον άνθρωπο και στην φύση του) και **ἀνθρωπικός** (ο ανήκων στην κατηγορία τού ανθρώπου) Από αυτά επικράτησε και γενικεύθηκε στη Ν. Ελληνική το *ανθρώπινος*, ενώ πλάστηκε και ο εκφραστικότερος τ **ανθρωπινός**, που εντονότερα αντιπαρέθεσε τον άνθρωπο προς τα λοιπά ζώα (*αγελαδινός, γαϊδουρινός, βοδινός* κ ά) Έτσι μιλούμε για *«ανθρωπινή ζωή»*, αλλά για *«ανθρώπινη φύση»*, *«ανθρώπινη υπόσταση»*, *«ανθρώπινα χαρακτηριστικά»* κ λπ. Επίσης λέγεται *«ντύσου / φέρσου **ανθρωπινά**»* (σαν άνθρωπος. όπως ταιριάζει σε άνθρωπο), αλλά « *Υποφέρει **ανθρώπινα** / αισθάνεται ανθρώπινα*» κ.ο.κ. Το επίρρ. **ανθρωπίνως** έχει περιοριστεί σε λογιότερες φράσεις. όπως *Θα πράξω παν το ανθρωπίνως δυνατόν, για να βοηθήσω*

-άνθρωπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν χαρακτηριστικό, ιδιότητα ή ομοιότητα: *ομορφ-άνθρωπος. αρχοντ-άνθρωπος, χιον-άνθρωπος, διαστημ-άνθρωπος, πιθηκ-άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ *ἀπ-άνθρωπος*). που προέρχεται από το ουσ *ἄνθρωπος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ γαλλ. pithécantrope) και μεταφρ δάνεια (λ.χ. αγγλ. snow-man «χιονάνθρωπος»)]

ανθρωποσύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λαϊκ.) η σύναξη ανθρώπων, η συγκέντρωση πλήθους.

ανθρωποσφαγή (η) [1896] **1.** η θανάτωση πολλών ανθρώπων με βίαιο τρόπο (συνήθ με σφαγή) ΣΥΝ. ανθρωποθυσία, μακελλειό **2.** (μτφ.) πολεμική σύγκρουση με πολλά θύματα ΣΥΝ μάχη, πόλεμος.

ανθρωπότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που ζουν στη Γη. *όλη η ~ γιόρτασε τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου* ΣΥΝ ανθρώπινο γένος, ανθρώπινη φυλή, κόσμος, οικουμένη, υφήλιος.

ανθρωποφάγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τρώει ανθρώπινο κρέας. που τρέφεται με ανθρώπινη σάρκα ΣΥΝ κανίβαλος **2.** (μτφ -λογοτ) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάνθρωπη σκληρότητα και θηριωδία *ο ~ πόλεμος* ΣΥΝ απάνθρωπος, σκληρός. — **ανθρωποφαγία** (η) [αρχ.], **ανθρωποφαγικός,** -ή, -ό [1897]

ανθρωποφοβία (η) [1892] {χωρ. πληθ } η παθολογική κατάσταση κατά την οποία το άτομο φοβάται και αποφεύγει τη συναναστροφή με άλλους ανθρώπους (πβ λ. *αγοραφοβία*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ anthropophobie].

ανθρωποώρα (η) {ανθρωποωρών} ο χρόνος παραγωγικής εργασίας ενός ανθρώπου σε μία ώρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ man-hour].

ανθρωπωνυμικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ονόματα των ανθρώπων: *~ μελέτη* **2.** **ανθρωπωνυμικό** (το) προσηγορικό όνομα που προέρχεται από ανθρωπωνύμιο: *γρηγοριανός, καποδιστριακός, κολοκοτρωναίικος.*

ανθρωπωνύμιο (το) {ανθρωπωνυμί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ το όνομα που δηλώνει πρόσωπο (κύριο, επώνυμο, ψευδώνυμο *κ.λπ.*). *κατ'* αντιδιαστολή λ χ προς το όνομα τόπου (τοπωνύμιο) Επίσης **ανθρωπωνυμία** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, όνομα.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anthroponyme. < *ἄνθρωπος* + *-ωνύμιο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα,* αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

ανθυγιεινός, -ή, -ό [1878] αυτός που δεν είναι υγιεινός, ο επιβλαβής για την υγεία: *το κάπνισμα είναι μια ~ συνήθεια* ΣΥΝ επιβλαβής, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός — **ανθυγιειν-ά / -ώς** [1895] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υγεία.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ antihygiénique]

ανθύλλιο (το) {ανθυλλί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το μικρό άνθος ΣΥΝ ανθάκι, λουλουδάκι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνθύλλιον* < αρχ *ἄνθος* + υποκ επίθημα *-ύλλιον*].

ανθυπασπιστής (ο/η) [1833] βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς. τού Πολεμικού Ναυτικού, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Λιμενικού (βλ λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

ανθυπαστυνόμος (ο/η) [1892] βαθμοφόρος τής Ελληνικής Αστυνομίας (βλ λ *βαθμός,* ΠΙΝ)

ανθυπατεία (η) [μτγν.] {ανθυπατειών} ΙΣΤ. το αξίωμα και η θητεία τού ανθυπάτου (βλ.λ.).

ανθύπατος (ο) {ανθυπάτ-ου | -ων. -ους} ΙΣΤ διοικητικό αξίωμα στους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνθ-* (< *ἀντι-*) + *ὕπατος,* μεταφρ. δάνειο από λατ. proconsul]

ανθυπίατρος (ο) [1833] {ανθυπιάτρ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ανθυπολοχαγός στο σώμα τού Υγειονομικού τού Στρατού Ξηράς

ανθυπίλαρχος (ο) [1833] {ανθυπιλάρχ-ου | -ων. -ους} αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (στα τεθωρακισμένα) (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

ανθυποβρυχιακός, -ή, -ό αυτός που προορίζεται για την αντιμετώπιση εχθρικών υποβρυχίων: *~ βόμβες / νάρκες / εξοπλισμός*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ antisubmarine (νόθο σύνθ)]

ανθυπολοχαγός (ο/η) [1833] αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.)

ανθυπομειδιώ ρ αμετβ. {ανθυπομειδιάς... | ανθυπομειδίασα} υπομειδιώ (βλ λ.). — **ανθυπομειδίαμα** (το).
[ΕΤΥΜ Επιτατ τ. τού *υπομειδιώ,* ειρωνικά πλασμένος κατά τα σύνθετα *ανθυπο-*, που χρησιμοποιούνται για κατώτερους βαθμούς τής στρατ. ιεραρχίας].

ανθυπομοίραρχος (ο) [1889] {ανθυπομοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ) αξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

ανθυποπλοίαρχος (ο) [1889] {ανθυποπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποπυραγός (ο/η) αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποσμηναγός (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποφορά (η) η απάντηση που δίδεται στην πρώτη ερώτηση που υποβάλλεται κατά το σχήμα λόγου υποφοράς και ανθυποφοράς (βλ. λ. *υποφορά*).
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀνθυποφέρω «ανταπαντώ» < ἀνθ- (< ἀντι-) + ὑποφέρω]

ανθυποψήφιος (ο) [1874] {ανθυποψηφίων}, **ανθυποψήφια** (η) {ανθυποψηφίων} αντίπαλος υποψήφιος για την ίδια θέση, αξίωμα κ.λπ · *ο νυν δήμαρχος συζήτησε με τους ανθυποψηφίους του θέματα για τη διεξαγωγή των δημοτικών εκλογών* (πβ. κ. *συνυποψήφιος*).
[ΕΤΥΜ < ανθ- (< αντι-) + υποψήφιος].

ανθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανθείς... | άνθησα} (λόγ.) **1.** ανθίζω. *οι τριανταφυλλιές ανθούν κάθε χρόνο τον Απρίλιο* ΣΥΝ ανθοφορώ, λουλουδίζω, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ ανθοβολώ, ανθορροώ **2.** (κυρ. μτφ) βρίσκομαι σε ακμή, ευδοκιμώ. *τα ελληνικά γράμματα ανθούν στην αλλοδαπή* ΣΥΝ ακμάζω ΑΝΤ παρακμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση*.

ανθώνας (ο) ο τόπος όπου φυτρώνουν ή καλλιεργούνται άνθη: *απέραντοι ~ με όλων των ειδών τα λουλούδια* ΣΥΝ. ανθόκηπος, ανθότοπος, λουλουδότοπος
[ΕΤΥΜ < μεσν. ἀνθών, -ῶνος < αρχ. ἄνθος].

ανία (η) {χωρ πληθ} **1.** η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση που προκαλείται από έλλειψη δραστηριότητας ή ενδιαφερόντων ή από κορεσμό λόγω μονοτονίας, επανάληψης των ίδιων δραστηριοτήτων *Κάθε μέρα τα ίδια και τα ίδια! Κοντεύω να πεθάνω από την ~!* ΣΥΝ πλήξη, βαργεστημάρα, βαρεμάρα ΑΝΤ ευδιαθεσία, κέφι, όρεξη **2.** η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων, η απουσία ανανέωσης. *η ~ και η ρουτίνα δηλητηριάζουν τη ζωή της* ΣΥΝ. μονοτονία, ρουτίνα ΑΝΤ ποικιλία, εναλλαγή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ, αβεβ. ετύμου Μη επιβεβαιωμένες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. amivā «ενόχληση» ή anista (< *an-is-jā) «ολέθριος»].

ανιαρός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ανία (βλ λ): *~ συζήτηση / δεξίωση / εκπομπή / συντροφιά / παράσταση / διακοπές / ζωή* ΣΥΝ πληκτικός, βαρετός, μονότονος, (λαϊκ.) ρουτινιάρικος ΑΝΤ ενδιαφέρων, ευχάριστος. — **ανιαρά** επίρρ., (σπάν.) **ανιαρότητα** (η) [1887].

ανίατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν θεραπεύεται ή δεν είναι δυνατόν να θεραπευθεί *~ ασθένεια* || (μτφ.) *~ ψυχικό τραύμα* ΣΥΝ. αθεράπευτος, ανήκεστος ΑΝΤ ιάσιμος, ιατός· ΦΡ ***άσυλο ανιάτων*** ειδικό ίδρυμα για την περίθαλψη και τη φροντίδα ασθενών που πάσχουν από ανίατες ασθένειες **2.** (μτφ.) αυτός ο οποίος είναι σε κάτι προσκολλημένος, που δεν μεταβάλλει στάση ή άποψη με κανέναν τρόπο, αδιόρθωτος: *πάσχεις από ~ απαισιοδοξία* || *~ αισιοδοξία / ρομαντισμός / έρωτας* — **ανίατα / ανιάτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀν- στερητ. + ἰατός «θεραπεύσιμος» < ἰῶμαι (-άο-) «θεραπεύω». βλ. κ. *ίαση*]

ανίδεος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει, που έχει παντελή άγνοια (για κάτι): *δεν έχω ιδέα από μαθηματικά, είμαι ~* || *τον έπιασαν στα πράσα. εκείνος όμως έκανε τον ~* ΣΥΝ άσχετος, ανήξερος, αδαής ΑΝΤ. γνώστης, σχετικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποψιάζεται, δεν πονηρεύεται: *του τα παρουσίασαν όλα ωραία, και αυτός ο ~ τους εμπιστεύθηκε* ΣΥΝ ανύποπτος, αφελής, αγαθός, αθώος ΑΝΤ. καχύποπτος, πονηρός.

ανιδιοτελής, -ής, -ές [1841] {ανιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που οι πράξεις του δεν υπαγορεύονται από το συμφέρον του, από προσωπικό όφελος: *μας προσέφερε ~ βοήθεια, ενώ θα μπορούσε να επωφεληθεί από την κατάστασή μας* ΣΥΝ αφιλοκερδής ΑΝΤ ιδιοτελής, φιλοκερδής — **ανιδιοτελώς** επίρρ. [1865], **ανιδιοτέλεια** (η) [1888].

ανιδρύω ρ μετβ {ανίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) (για κτίσματα ή μνημεία) ανοικοδομώ, ανεγείρω *~ ναό / νοσοκομείο* ΑΝΤ. κατεδαφίζω, γκρεμίζω, χαλώ. — **ανίδρυση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀν(α)- + ἱδρύω].

ανίδωτος, -η, -ο αυτός που όμοιός του δεν έχει ξαναφανεί στο παρελθόν ή δεν τον έχουν ξαναδεί: *~ συγκέντρωση / κοσμοσυρροή / επίδειξη / οράματα* ΣΥΝ πρωτοφανής, πρωτόφαντος. — **ανίδωτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αν- στερητ + θ ιδ-, πβ απρφ. αορ. β' ἰδ-εῖν, ρ. ὁρῶ «βλέπω»].

ανίερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν σέβεται τα ιερά και τα όσια, που αντιβαίνει στην ηθική *~ πράξη / σκέψη* ΣΥΝ ανόσιος, βέβηλος, βλάσφημος ΑΝΤ ιερός, ευλαβικός **2.** αυτός που γίνεται με τρόπο ασυνήθιστο ή ανορθόδοξο, με τρόπο που να προκαλεί οργή και αγανάκτηση *~ συμμαχία / συναλλαγή* ΣΥΝ. ανόσιος, απαράδεκτος, αδιανόητος ΑΝΤ θεμιτός. — **ανίερα** επίρρ

ανιθαγενής (ο/η) φυσικό πρόσωπο που δεν συνδέεται με τον νομικό δεσμό τής ιθαγένειας προς τον λαό καμίας Πολιτείας.

ανικανοποίητος, -η, -ο [1888] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα, που δεν αρκείται σε ό,τι έχει, αλλά επιθυμεί περισσότερα ΣΥΝ άπληστος, πλεονέκτης, αχόρταγος ΑΝΤ ικανοποιημένος, ολιγαρκής **2.** αυτός που δεν υλοποιήθηκε, δεν πραγματοποιήθηκε ή δεν ολοκληρώθηκε· *~ επιθυμία / πόθος / όνειρο* ΣΥΝ ανεκπλήρωτος, απραγματοποίητος ΑΝΤ εκπληρωμένος, υλοποιημένος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έλαβε ικανοποίηση (υλική ή ηθική αποζημίωση): *το αίτημά του απορρίφθηκε και αποχώρησε ~* ΣΥΝ αδικαίωτος ΑΝΤ ικανοποιημένος. — **ανικανοποίητα** επίρρ.

ανίκανος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι ικανός να κάνει κάτι σωστά: *όπου κι αν δούλεψε, τα θαλάσσωσε· είναι εντελώς ~* || *~ για δύσκολες αποστολές* || *~ να δουλέψει* ΣΥΝ ανάξιος, ατζαμής ΑΝΤ ικανός, άξιος **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν μπορεί να κάνει κάτι (συνήθ αρνητικό ή που χρειάζεται θάρρος)· *ετούτος είναι ~ να σκοτώσει ακόμη και κουνούπι* **3.** αυτός που λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας κρίνεται ακατάλληλος για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτούργημα ή/και εργασία: *κρίθηκε ~ να υπηρετήσει τη θητεία του, γιατί έπασχε από επιληψία* ΑΝΤ ικανός **4.** (ειδικότ.) (κ. ως ουσ.) (άνδρας) που δεν μπορεί να εκτελέσει τη σεξουαλική πράξη (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων).

ανικανότητα (η) [μεσν] {χωρ πληθ} (για πρόσ) **1.** η αδυναμία κάποιου να κάνει κάτι σωστά· *τον διακρίνει μια ~ άνευ προηγουμένου στις πρακτικές δουλειές* || *ο πρόεδρος κατηγορήθηκε για ~ στον χειρισμό κρίσεων* **2.** η ακαταλληλότητα για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτούργημα ή και εργασία λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας **3.** (ειδικότ.) η αδυναμία εκτέλεσης τής σεξουαλικής πράξης (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων).

ανίκητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν νικήθηκε, δεν νικιέται ή δεν μπορεί να νικηθεί· *η ~ ώς τότε ισπανική αρμάδα υπέστη την πρώτη της ήττα* || *~ στρατιά / ομάδα / αντίπαλος / αθλητής* ΣΥΝ αήττητος, ακαταμάχητος ΑΝΤ νικημένος, ηττημένος.

ανιλίνη (η) [1894] {χωρ πληθ} ΧΗΜ άχρωμο, ελαιώδες και ελάχιστα υδροδιαλυτό υγρό, που χρησιμοποιείται κυρ. για την παρασκευή συνθετικών χρωστικών ουσιών, αλλά και φαρμάκων, εκρηκτικών, πλαστικών κ.ά.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Anilin < πορτ anil «είδος φυτού με βαθύ γαλάζιο χρώμα» < αραβ. an-nīl < al (άρθρο) + nīl < σανσκρ. nīlah «βαθυγάλαζος»].

ανιμαλισμός (ο) η ζωολατρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. animalism < λατ. animal «ζώο»].

ανιματέρ (ο) {άκλ} ελλην. *εμψυχωτής, εμψυχώτρια* (κυρ. σημ 2) **1.** πρόσωπο που απασχολείται σε ξενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης, παιδότοπους κ.α. και έχει ως έργο την ψυχαγωγία, τη δημιουργική απασχόληση κ λπ τού κοινού του **2.** (σε τηλεοπτικές εκπομπές με συμμετοχή κοινού) πρόσωπο που κατευθύνει τις αντιδράσεις τού κοινού σύμφωνα με τις ανάγκες τής εκπομπής (π.χ. πότε θα χειροκροτήσουν, πότε θα γελάσουν κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. animateur «εμψυχωτής, αυτός που υποκινεί με τον ζήλο και τη θέρμη του» < μτγν. λατ. animator < λατ. animare «εμψυχώνω» < anima «ψυχή»].

ανιμισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ η πίστη ότι τα φυσικά φαινόμενα (σεισμοί, πλημύρες κ.λπ.), τα αντικείμενα και το ίδιο το σύμπαν έχουν ψυχή ή πνεύμα και επεμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων **2.** η πίστη ότι οι ψυχές μπορούν να υπάρχουν χωριστά από τα σώματα **3.** (γενικότ.) η πίστη σε πνευματικές υπάρξεις (λ.χ. φαντάσματα, πνεύματα κ.τ.ό.) **4.** ΦΙΛΟΣ θεωρία που δέχεται ότι αρχή τής σκέψης και τής οργανικής ζωής είναι μία και μοναδική ψυχή. — **ανιμιστής** (ο), **ανιμίστρια** (η), **ανιμιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. animism < λατ. anima «ψυχή, πνεύμα» Ο όρος animism εισήχθη το 1871 από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Sir E.B. Tylor, ο οποίος ανέπτυξε την ομώνυμη θεωρία για την προέλευση τής θρησκείας]

ανιόν (το) {ανιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ-ΧΗΜ αρνητικά φορτισμένο σωματίδιο, που κατά την ηλεκτρόλυση οδεύει προς την άνοδο και προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων προσλαμβάνει ηλεκτρόνια ΑΝΤ. κατιόν.
[ΕΤΥΜ. Ουδ μτχ. ενεστ. τού ρ. ἄνειμι «ανέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι αντιδάν., < αγγλ. anion < ελλην. ἀνιόν Βλ. κ. *ανιών*]

ανιόντες (οι) → ανιών

ανιούσα (η) → ανιών

ανισεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από άνισα μεταξύ τους επίπεδα. — **ανισεπίπεδα** επίρρ.

ανισοβαρής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίσο βάρος (με κάποιον άλλο): *~ φορτία / μέταλλα* ΑΝΤ ισοβαρής. Επίσης **ανισόβαρος,** -η, -ο. — **ανισοβαρώς** επίρρ.

ανισοκατανομή (η) {χωρ. πληθ.} η άνιση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού· *η ~ τού εισοδήματος δημιουργεί και κοινωνική ανισότητα* ΑΝΤ ισοκατανομή — **ανισοκατανέμω** ρ

ανισομεγέθης, -ης, ανισομεγέθες [μτγν.] {ανισομεγέθ-ους | -εις (ουδ -η)} (λόγ.) άνισος ως προς το μέγεθος ΑΝΤ ισομεγέθης.

ανισομερής, -ής, -ές [1869] {ανισομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι χωρισμένος άνισα, που χαρακτηρίζεται ή αποτελείται από άνισα μέρη· *υπήρξαν διαμαρτυρίες για την ~ κατανομή των κονδυλίων* ΑΝΤ. ισομερής. — **ανισομερώς** επίρρ., **ανισομέρεια** (η)

ανισομήκης, -ης, ανισόμηκες [μτγν] {ανισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαφορετικό μήκος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το μήκος του είναι άνισο: *το κέντρο τής πόλης διασχίζουν παράλληλες αλλά ~ οδοί* ΑΝΤ ισομήκης

ανισοπαχής, -ής, -ές [μτγν] {ανισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει διαφορετικό πάχος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το πάχος του είναι άνισο: *~ στύλοι / ράγες / βέργες* ΑΝΤ ισοπαχής **2.** αυτός που δεν έχει το ίδιο πάχος σε όλο του το μήκος. *ο αγωγός διέρχεται μέσα από διαφορετικών ειδών εδάφη και γι' αυτό κατασκευάστηκε ~* || *~ σωλήνας / γράμμα* (δηλ. τυπογραφικό στοιχείο. λ.χ. τα Times) ΑΝΤ ισοπαχής. Επίσης **ανισόπαχος,** -η, -ο. — **ανισοπαχώς** επίρρ.

ανισόπεδος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν είναι ισόπεδος, που δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με άλλον *~ διάβαση / κόμβος* ΑΝΤ ισόπεδος

ανισόπλευρος, -η, -ο [αρχ.] (κυρ. για γεωμετρικά σχήματα) αυτός που έχει πλευρές άνισες μεταξύ τους, που δεν έχει όλες τις πλευρές του ίσες: *~ τρίγωνο / δωμάτια* ΑΝΤ ισόπλευρος

ανισορροπία (η) [1766] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ισορροπίας: ~ *δυνάμεων* ΑΝΤ ισορροπία

ανισόρροπος, -η, -ο [μτγν] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ισορροπεί, που δεν έχει σταθερότητα και ευστάθεια **2.** (συνήθ μειωτ. ή ειρων) αυτός που συμπεριφέρεται αλλοπρόσαλλα, που εμφανίζει πνευματική και ψυχική αστάθεια ΣΥΝ παράλογος, τρελός, παλαβός ΑΝΤ ισορροπημένος, λογικός **3.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει διανοητική ισορροπία ΣΥΝ. φρενοβλαβής. — **ανισόρροπα** επίρρ.

άνισος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι ίσος (με άλλον ως προς το μέγεθος, τις διαστάσεις, τις ικανότητες, την αξία κ λπ.): ~ *πλευρές τριγώνου* / *ανάπτυξη* / *αριθμοί* || *το ποιητικό του έργο είναι* ~ ΑΝΤ ίσος, ισομεγέθης • **2.** αυτός που δεν παρέχει ίσες δυνατότητες. *ο ~ αγώνας μιας χούφτας ανταρτών εναντίον ενός πολυάριθμου και οργανωμένου στρατού.* — **άνισα** επίρρ.

ανισοσκελής, -ής, -ές [μτγν] {ανισοσκελ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει άνισα σκέλη: ~ *τρίγωνο* ΑΝΤ ισοσκελής **2.** ΟΙΚΟΝ ***ανισοσκελής / ανισοσκέλιστος προυπολογισμός*** ο προϋπολογισμός στον οποίο τα έσοδα και τα έξοδα δεν έχουν ισοσκελιστεί ΑΝΤ ισοσκελής / ισοσκελισμένος προϋπολογισμός Επίσης **ανισοσκέλιστος**, -η, -ο. — **ανισοσκελώς** επίρρ.

ανισοσύλλαβος, -η, -ο [1819] ΓΛΩΣΣ (για ουσ. ή επίθ) αυτός που δεν παρουσιάζει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τής κλίσης του, π.χ. *σώμα. σώμα-τος* || *παππάς. παππά-δες* ΑΝΤ ισοσύλλαβος. — **ανισοσυλλαβία** (η).

ανισοταχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοταχ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που δεν έχει ίση ταχύτητα με κάποιον άλλο.

ανισότητα (η) [αρχ.] {ανισοτήτων} **1.** η έλλειψη ισότητας, η άνιση σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων. *οικονομική* / *μισθολογική* / *υψομετρική* ~ ΑΝΤ ισότητα· ΦΡ ***κοινωνική ανισότητα*** η έλλειψη ισότητας σε κοινωνικό επίπεδο (στην κατανομή τού πλούτου. των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων στις κοινωνικές τάξεις) **2.** ΜΑΘ η σχέση μεταξύ δύο στοιχείων ενός συνόλου (π.χ. αριθμών, μεγεθών κ.λπ) η οποία δηλώνει ότι το ένα είναι «μεγαλύτερο» ή «μικρότερο» από το άλλο και συμβολίζεται > ή < (λ.χ. 3 > 2 ή 1/5 < √2).

ανισοτιμία (η) [μτγν.] {ανισοτιμιών} η ανισότητα στις τιμές δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων ΑΝΤ ισοτιμία — **ανισότιμος**, -η, -ο [μτγν.].

ανισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοϋψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει το ίδιο ύψος με άλλον ή τού οποίου τα μέρη διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ύψος ~ *κατασκευή* / *κορυφές* / *κτήρια* / *τρίγωνα* ΑΝΤ ισοϋψής. — **ανισουψώς** επίρρ [1893].

ανισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ίση διάρκεια με κάποιον άλλο.

ανίσταμαι ρ αμετβ αποθ {ανίστ-αμαι, -ασαι, -αται. -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. ανιστ-άμην. -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ. ανέστην, -ης, -η ., μτχ. αναστάς, -άσα, -άν} (αρχαιοπρ.) σηκώνομαι όρθιος· κυρ. στη ΦΡ ***Χριστός ανέστη*** ο Χριστός αναστήθηκε (βλ. κ λ. *ανασταίνω, ανέστη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άν(α)-* + *ἵσταμαι*].

ανιστόρητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει ιστορία, που αγνοεί μεγάλα και γνωστά ιστορικά γεγονότα: *δεν ξέρει ούτε πότε έγινε η Ελληνική Επανάσταση είναι τελείως* ~ • **2.** αυτός που δεν επαληθεύεται ιστορικά, που αντιβαίνει στην ιστορική αλήθεια: *η θέση των Σκοπιανών. ότι είναι απόγονοι τού Μ. Αλεξάνδρου. είναι* ~ • **3.** (για ναούς, λατρευτικούς χώρους ή χειρόγραφα) αυτός που δεν έχει ζωγραφιστεί με ιερές εικόνες ή παραστάσεις ΑΝΤ ιστορημένος, αγιογραφημένος, διακοσμημένος — **ανιστόρητα** επίρρ. (σημ. 1-2).

ανιστορικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή θεωρείται ότι βρίσκεται έξω ή πέρα από την ιστορία. την ιστορική μνήμη: *κανένα ανθρώπινο γεγονός, από πλευράς χρόνου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ~.* — **ανιστορικότητα** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. unhistoric].

ανιστορώ ρ μετβ. {ανιστορείς... | ανιστόρ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} διηγούμαι (ιστορίες, περιστατικά) ΣΥΝ αφηγούμαι, ιστορώ, εξιστορώ, περιγράφω.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνιστορῶ (-έω)* < *ἀν(α)-* + *ἱστορῶ*].

ανίσχυρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν διαθέτει ισχύ, που του λείπει η δύναμη ή η ικανότητα να δράσει, να επιδράσει. να επιφέρει επιθυμητά αποτελέσματα κ λπ.: *αποκομμένος από την εξουσία και χωρίς δυνατότητα επιρροής, έμεινε* ~ ΣΥΝ αδύναμος ΑΝΤ ισχυρός, δυνατός. — **ανίσχυρα** επίρρ.

ανίσως σύνδ υποθ (συνήθ. +και / κι) αν τυχόν, μήπως εισάγει δευτερεύουσες υποθετικές και πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις· ~ *και τον δεις, πες του ότι τον ζητάω* || *ρώτα τον ~ χρειάζεται κάτι άλλο*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἂν ἴσως* (φρ)].

ανίσωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΜΑΘ ανισότητα που περιέχει μία ή περισσότερες μεταβλητές.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνισῶ (-όω)* < αρχ. *ἄνισος*. Το αρχ. *ἀνίσωσις* είχε τη σημ. «εξίσωση, εξισορρόπηση»].

άνιφτος, -η, -ο (λαϊκ) αυτός που δεν έχει πλύνει το πρόσωπο και τα χέρια του.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄνιπτος* < *ἀ-* στερητ. + *νίπτω*]

ανίχνευση (η) [μεσν] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η έρευνα. η προσπάθεια ανεύρεσης μέσω του εντοπισμού ιχνών ή χρήσιμων στοιχείων **2.** ΣΤΡΑΤ η διαδικασία εντοπισμού εχθρικών δυνάμεων και χρήσιμων στοιχείων για αυτές μέσω ειδικών ομάδων ή συσκευών (ραντάρ κ ά): ~ *εχθρικής περιοχής* / *πεδίου* / *εδάφους* **3.** ΧΗΜ η πιστοποίηση τής ύπαρξης ορισμένου στοιχείου ή ένωσης σε ένα σώμα

ανιχνεύσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ανιχνευθεί, να εντοπιστεί και να ερευνηθεί

ανιχνευτής (ο) [μεσν.]. **ανιχνεύτρια** (η) {ανιχνευτριών} (σημ 1) **1.** πρόσωπο που έχει σταλεί για ανίχνευση (βλ λ., σημ. 1) ΣΥΝ ιχνευτής, ιχνηλάτης • **2.** (α) συσκευή για τον εντοπισμό στοιχείων σχετικών με τις κινήσεις τού εχθρού (β) ΤΕΧΝΟΛ συσκευή ή σύστημα για τον εντοπισμό αντικειμένου, ακτινοβολίας, χημικής ένωσης κ.λπ. ΦΡ ***ανιχνευτής ψεύδους*** όργανο που καταγράφει τις μεταβολές που συμβαίνουν στις φυσιολογικές λειτουργίες (λ χ στην αρτηριακή πίεση, στον ρυθμό τής αναπνοής κ λπ.) ενός ατόμου τη στιγμή που απαντά στις ερωτήσεις τού ανακριτή και οι οποίες ερμηνεύονται ως ενδείξεις τής πίεσης που αισθάνεται κανείς όταν ψεύδεται (πβ κ. *ορός τής αλήθειας*, λ. *ορός*) — **ανιχνευτικός**, -ή, -ό, **ανιχνευτικά** επίρρ.

ανιχνεύω ρ μετβ. {ανίχνευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} κάνω ανίχνευση, εντοπίζω (κάποιον/κάτι): *στη σύνθεση τού υγρού ανιχνεύθηκε επικίνδυνη για τον άνθρωπο ουσία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)-* + *ἰχνεύω* < *ἴχνος*].

ανιψιά [μεσν] κ **ανεψιά** [αρχ.] κ (εσφαλμ.) **ανηψιά** (η) **1.** η κόρη τού αδελφού ή τής αδελφής κάποιου **2.** η κόρη τού εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) **ανιψούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανιψιός*.

ανιψιός κ. **ανεψιός** [αρχ] κ (εσφαλμ) **ανηψιός** (ο) **1.** ο γυιος τού αδελφού ή τής αδελφής κάποιου **2.** ο γυιος τού εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) **ανίψι** κ **ανιψάκι** κ **ανιψούδι** (το) κ. **ανιψούλης** (ο)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνεψιός*, αρχική σημ. «πρώτος εξάδελφος». < **ἀ-νεπτιός* < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε. *nepi- «απόγονος». πβ. σανσκρ naptya- «απόγονος», λατ. nepos, -otis «ανεψιός», γαλλ. neveu, nièce (< λατ *nepia). αγγλ. nephew (< γαλλ. neveu), γερμ Neffe κ ά. Η αρχική σημ. τής λ. *ἀνεψιός* αναφερόταν στη συγγένεια μέσω τής μητέρας και. ειδικότερα. στους απογόνους των αδελφών της. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ].

> **ανιψιός ή ανηψιός**; Η λ. προήλθε με φωνητική τροπή τού /e/ σε /i/, ήτοι το αρχ *ἀνεψιός* ετράπη σε *ανιψιός* Συμβατικά. η φωνητική τροπή ενός /e/ σε /i/ γράφεται με την πιο απλή απόδοση τού /i/, δηλ με *ι* **(ανιψιός)** και όχι με *η* **(ανηψιός)**· πβ *γενεά* > **γενιά** (όχι *γενηά*). *ελαία* > **ελιά** (όχι *εληά*), *παλαιός* > **παλιός** (όχι *παλῃός*) κ ο κ.

ανιών, -ούσα. -όν {ανι-όντος (θηλ. -ιούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που κινείται προς τα άνω, που έχει ανοδική κατεύθυνση *ανιούσα γραμμή* / *πορεία* ΣΥΝ ανερχόμενος, ανοδικός ΑΝΤ κατιών, κατερχόμενος, καθοδικός ΦΡ (αρχαιοπρ) ***παίρνω την ανιούσα*** (α) παίρνω ανοδική πορεία, ανεβαίνω (β) (μτφ) εξελίσσομαι θετικά, προοδεύω από κάθε άποψη **2.** ΜΟΥΣ αυτός που έχει φορά από χαμηλότερο προς οξύτερο φθόγγο: *ανιόν διάστημα* || *ανιούσα κλίμακα* ΑΝΤ κατιών • **3. ανιόντες** (οι) (συγγενείς) που ανήκουν σε προηγούμενες γενιές, δηλ. οι γονείς, οι πάπποι, οι προπάπποι κ.λπ. ΑΝΤ κατιόντες (συγγενείς) **4.** ΦΥΣ **ανιόν** (το) βλ λ.
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ. ενεργ φωνής τού αρχ. *ἄνειμι* «ανέρχομαι». Η σημ «άμεσος συγγενής» είναι μεσν.].

αν και σύνδ. [μεσν.] χρησιμοποιείται (στις λεγόμενες «δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις»). για να δηλώσει μια πληροφορία η οποία βρίσκεται σε άμεση αντίθεση με άλλη (τής λεγόμενης «κύριας πρότασης»), η οποία συνήθως ακολουθεί. αλλά μπορεί και να προηγείται· ~ *προσπάθησε σκληρά, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα* || ~ *τον προειδοποίησα για τους κινδύνους, με αγνόησε και έκανε ό.τι νόμιζε* || ~ *δεν νομίζω ότι θα πετύχουμε κάτι, ας προσπαθήσουμε* || *ας του μιλήσουμε και πάλι.* ~ *δεν νομίζω ότι θα τον μεταπείσουμε* ΣΥΝ μολονότι, μόλο που (πβ. κ. λ *και αν*).

ανκόρ 1. (επιφών.) έκφραση, με την οποία το κοινό μιας συναυλίας ζητεί την επανεμφάνιση τού καλλιτέχνη στη σκηνή και την επανεκτέλεση ή την εκτέλεση επιπλέον μουσικών κομματιών: *το κοινό, ενθουσιασμένο από την εντυπωσιακή ερμηνεία τού κοντσέρτου, φώναζε: ~!* **2.** (ως ουσ.) το εκτός προγράμματος μουσικό κομμάτι που εκτελείται μετά από μια πετυχημένη συναυλία, κατά κανόνα μετά από επίμονη απαίτηση τού κοινού. *η ορχήστρα έπαιξε δύο* ~ ΣΥΝ μπις.
[ΕΤΥΜ < γαλλ encore «ακόμη» < δημώδ. λατ hinc ha horam / hanc ad horam «έως (αυτή) την ώρα»].

Άννα (η) {-ας κ. -ης} **1.** η μητέρα τής Θεοτόκου **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄννα* / *Ἅννα* < εβρ. Hannāh «εύνοια. χάρη»].

Άννας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας που συμμετείχε στη δίκη τού Χριστού παραπέμποντάς τον στον Καϊάφα στη ΦΡ (καθημ.) ***από τον Άννα στον Καϊάφα*** (Κ.Δ. Ιωάνν 18. 24· *ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα*) για περιπτώσεις που κάποιος ταλαιπωρείται στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσής του, καθώς ο ένας τον στέλνει στον άλλον· *όλοι στην εφορία δήλωναν αναρμόδιοι για το θέμα μου και μ' έστελναν* ~
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄννας* / *Ἅννας*, βλ. λ *Άννα*]

Αννίβας (ο) Καρχηδόνιος στρατιωτικός και πολιτικός (247-183 π.Χ) προσπάθησε να επιβάλει την κυριαρχία τής Καρχηδόνας στην Ιβηρική και την Ιταλία (Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος). φθάνοντας στα πρόθυρα τής Ρώμης (από όπου η φρ. *ο Αννίβας προ των πυλών*, λατ. Hannibal ante portas)
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. Hannibal < καρχηδ. Hannība'al «η χάρις τού Βάαλ» < hann «χάρις» + Baal (βλ. λ. *Βεελζεβούλ*)].

Αννόβερο (το) πόλη τής ΒΔ Γερμανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Hannover «υψηλή όχθη», καθώς η πόλη κτίστηκε τον 10ο αι στις όχθες τού ποταμού Leine]

ανοδικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με την άνοδο (βλ.λ.), που φανερώνει άνοδο: *η ~ πορεία τής οικονομίας.* — **ανοδικ-ά / -ώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

άνοδος (η) {ανόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η πορεία προς τα άνω και η χρο-

νική διάρκειά της: *κουραστήκαμε πολύ στην ~, αλλά αποζημιωθήκαμε από την υπέροχη θέα* || *~ στον Λυκαβηττό / στα Μετέωρα* ΣΥΝ ανέβασμα, ανάβαση ΑΝΤ κάθοδος **2.** (α) δρόμος που κατευθύνεται από χαμηλότερο σε υψηλότερο σημείο, που ανηφορίζει ΣΥΝ ανήφορος ΑΝΤ κάθοδος, κατήφορος (β) δρόμος, τμήμα δρόμου ή γραμμή σιδηροδρόμου, που λειτουργεί ως άνοδος (σε σχέση με το κέντρο τής πόλης): *στην ~ συγκρούστηκαν δύο αυτοκίνητα* || *η Σταδίου είναι μόνο ~* **3.** (μτφ.) η θετική εξέλιξη, η βελτίωση σε σχέση με προηγούμενη κατάσταση· *~ τού πνευματικού / τού πολιτιστικού επιπέδου* || *η ~ των συνδυασμών ενός κόμματος στις πρόσφατες εκλογές* || *η ~ τού Χρηματιστηρίου Αθηνών* ΣΥΝ πρόοδος, εξέλιξη ΑΝΤ πτώση **4.** (μτφ. για τιμές, στάθμη υγρών, θερμοκρασία κ.λπ.) αυξητική πορεία *~ των τιμών / τής θερμοκρασίας / τής στάθμης τού νερού τής θάλασσας* ΣΥΝ ανύψωση, αύξηση ΑΝΤ πτώση, μείωση **5.** (μτφ.) η πράξη τής (ειρηνικής ή βίαιης) κατάληψης εξουσίας, ανώτατου πολιτικού ή θρησκευτικού αξιώματος κ.λπ.: *~ στον θρόνο / στην εξουσία / στην κορυφή τής ιεραρχίας* ΣΥΝ ανάρρηση, (μτφ.) αναρρίχηση ΑΝΤ πτώση, έκπτωση • **6.** ΦΥΣ το θετικό ηλεκτρόδιο ηλεκτρικού στοιχείου ή στήλης και ο θετικός ακροδέκτης συσσωρευτή (μπαταρίας) ΣΥΝ θετικός πόλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)- + ὁδός*].

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} **1.** η έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: *αν όντως έκανες κάτι τέτοιο, τότε η ~ σου δεν έχει όρια!* **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, φρόνησης ή περίσκεψης *τι ~ ήταν αυτή που είπες!* || *κάνεις πολλές ~* **3. ανοησίες** (οι) (ως σχόλιο) για λόγο ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: *~! Δεν ξέρεις τι λες!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

ανοηταίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] γίνομαι ανόητος

ανόητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, σύνεσης, λογικής: *~ άνθρωπος / πράξη / σκέψη / δήλωση / κρίση* ΣΥΝ κουτός, ηλίθιος, άμυαλος, κρετίνος, (εκφραστ.) χοντροκέφαλος ΑΝΤ έξυπνος, μυαλωμένος, συνετός. — **ανόητα / ανοήτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακατανόητος», < *ἀ-* στερητ. + *νοητός* (βλ.λ.)].

> **ανόητος – ανοησία.** Ο άνθρωπος, μιλώντας για τον εαυτό του, για τους άλλους και για τον κόσμο γύρω του, συχνά αναφέρεται στο χαρακτηριστικό που κατεξοχήν διακρίνει και προσδιορίζει τον άνθρωπο, τη συμπεριφορά και τις πράξεις του· αναφέρεται στη νοημοσύνη, την ευφυΐα ή την εξυπνάδα του και –πολύ συχνότερα– στην έλλειψη νοημοσύνης, την ανοησία, τη χαζομάρα και τη βλακεία. Είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές για το εύρος και την επινοητικότητά τους οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική (αλλά και στις ξένες γλώσσες), για να δηλώσουν τον **ανόητο** και την **ανοησία**.
> **ανόητος:** (νους) *άνους, μικρόνους, κουφόνους, βραδύνους, αμβλύνους, βαρύνους, ελαφρόνους*· (μυαλό) *άμυαλος, ανέμυαλος, λιγόμυαλος, στενόμυαλος, κοκορόμυαλος, μικρόμυαλος, χοντρόμυαλος, ελαφρόμυαλος, κουτόμυαλος, φυρόμυαλος*· (κεφάλι) *χοντροκέφαλος, μικροκέφαλος, στενοκέφαλος, βαριοκέφαλος, ανεγκέφαλος, κουφιοκεφαλάκης, κεφάλας* (φρένες) *άφρων, ολιγοφρενής*· (κόττος «πετεινός» – κότα) *κουτός, κουτούλιακας, κουτεντές, κουτομόγιας, κουτορνίθι, κουτοπόνηρος* (χάζι) *χαζός, χαζούλης, χαζούλιακας*· (χα-χα) *χάχας*· *επιπόλαιος, ευήθης, ελαφρός, αβδηρίτης άσκεφτος, απερίσκεπτος, άκριτος, αστόχαστος, ασυλλόγιστος, αλόγιστος, ασύνετος, ασυνάρτητος, ανέγνωμος*· *μωρός, ξεμωραμένος, ραμολί, παιδί, παιδαριώδης, αγαθός, αγαθιάρης, αφελής λειψός, χαμένος, λίγος βλάκας / βλαξ, βλακόμουτρο, βλακώδης, βλακίστατος κρετίνος, ιδιώτης, καθυστερημένος*· *ηλίθιος* και αρκετά ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται μεταφορικώς σε εκφραστικό προφορικό λόγο και σε λαϊκό ή και σε χυδαίο ακόμη ύφος: (φυτά) *βλίτο, βούρλο, κούτσουρο, φυτό, κωθώνι* (ζώα) *ζώο, ζωντανό, ζωντόβολο, όρνιο, μπούφος, κτήνος* (αντικείμενα) *τούβλο, ντουβάρι, (ν)τενεκές, ντενεκές ξεγάνωτος, ξόανο, χαλβάς, μπουζούκι*· (χαρακτηρισμοί) *μάππας, μπουνταλάς, κόπανος,* (!) *μαλάκας*
> **ανοησία:** (νους) *άνοια, μικρόνοια, κουφόνοια, βραδύνοια, αμβλύνοια, βαρύνοια*· (μυαλό) *αμυαλιά, αμυαλοσύνη, ανεμυαλιά, στενομυαλιά, χοντρομυαλιά, ελαφρομυαλιά*· (κεφάλι) *χοντροκεφαλιά, στενοκεφαλιά, βαρυκεφαλιά* (φρένες) *ολιγοφρένεια, αφροσύνη κουταμάρα, κουτοπονηριά, χαζομάρα επιπολαιότητα, ευήθεια, ελαφρότητα, αβδηριτισμός*· *απερισκεψία, ακρισία, αβελτηρία,* (!) *μαλακία, αστοχασιά, ασυλλογισιά, παραλογισμός, ασυναρτησία*· *μωρία, παιδισμός, αφέλεια*· *βλακεία, ιδιωτεία, κρετινισμός, καθυστέρηση ηλιθιότητα*
> **ανοησίες:** *κουταμάρες, βλακείες, ηλιθιότητες, σαχλαμάρες, σάχλες, κουτουράδες, αερολογίες, λόγια τού αέρα, αέρας φρέσκος, αέρας κοπανιστός, κολοκύθια, κολοκύθια με τη ρίγανη, κολοκύθια στο πάτερο, κουραφέξαλα, μπούρδες, αρλούμπες, κοτσάνες, σαπουνόφουσκες, κουφά, τρίχες,* (!) *μαλακίες.*

ανόθευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί νοθεία, που δεν έχει αναμιχθεί με ξένες ουσίες: *~ γάλα / βενζίνη* ΣΥΝ αγνός, αμιγής, καθαρός ΑΝΤ νοθευμένος, νερωμένος (για κρασί), (εκφραστ.-οικ.) μπασταρδεμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υπέστη αλλοιώσεις ως προς τη φύση ή την ουσία του, μη παραποιημένος: *~ έκφραση τής λαϊκής βούλησης* ΣΥΝ γνήσιος, αυθεντικός, αναλλοίωτος ΑΝΤ. αλλοιωμένος, παραποιημένος. — **ανόθευτα** επίρρ

άνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η προοδευτική εξασθένηση των διανοητικών κυρ. λειτουργιών στα ηλικιωμένα συνήθ. άτομα: *γεροντική ~* || *προγεροντική ~* (νόσος Alzheimer). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, ανόητος, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνους*]

άνοιγμα (το) [μτγν.] {ανοίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ανοίγει κανείς κάτι: *το ~ τής πόρτας / των παραθύρων / τής φιάλης / τού ντουλαπιού / τού συρταριού* ΑΝΤ κλείσιμο **2.** (μτφ.) η κατάργηση των περιορισμών που υπήρχαν· *το ~ των συνόρων επέδρασε θετικά στις τουριστικές και πολιτιστικές ανταλλαγές των δύο χωρών* **3.** η δίοδος ανάμεσα σε δύο σώματα, επιφάνειες κ.λπ., ο κενός χώρος που υπάρχει ανάμεσά τους *ο παγωμένος αέρας έμπαινε μέσα από τα ~ των παραθύρων* || *μικρό ~ στον τοίχο* ΣΥΝ κενό, σχισμή **4.** το σκάψιμο τού εδάφους για τη δημιουργία εγκαταστάσεων ή την οικοδόμηση κτηρίων: *το ~ των θεμελίων* (σκάψιμο για να ρίξει κανείς τα θεμέλια) ΣΥΝ διάνοιξη **5.** ένα από τα μικρότερα ή μεγαλύτερα κοψίματα που διαμορφώνουν το σχέδιο ενδύματος ή άλλου υφασμάτινου είδους *το ~ φορέματος στο στήθος* (ντεκολτέ) **6.** η απόσταση που χωρίζει δύο ακραία σημεία ή επιφάνειες: *έχουν κατασκευαστεί κρεμαστές γέφυρες με τεράστιο ~* ΣΥΝ χάσμα, πλάτος **7.** (συνεκδ.) η διαδικασία διεύρυνσης τής απόστασης ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία· *το ~ τής εθνικής οδού με την προσθήκη δύο ακόμη λωρίδων κυκλοφορίας* || *το ~ τής ψαλίδας ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς* ΣΥΝ διεύρυνση, διαπλάτυνση, πλάτεμα **8.** (μτφ.) (α) η τυπική, επίσημη χρονική στιγμή ενάρξεως δραστηριότητας, γεγονότος, εκδηλώσεως κ.λπ.: *το ~ των καταστημάτων* || *το ~ τής ανθοκομικής έκθεσης* ΣΥΝ έναρξη ΑΝΤ πέρας, λήξη (β) (γενικότ.) η έναρξη μιας σειράς δραστηριοτήτων σε έναν χώρο: *οι ιδιωτικές σχολές πολλαπλασιάστηκαν με το ~ μιας κερδοφόρας αγοράς ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων* **9.** (γενικότ.) η στροφή προς κάτι καινούργιο ή διαφορετικό. *η δισκογραφική εταιρεία έκανε ~ σε πιο μοντέρνους μουσικούς, ώστε να ελκύσει ένα νεότερο κοινό* **10.** (μτφ.) η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη σύναψη ή τη βελτίωση σχέσεων (κυρ. σε πολιτικό ή οικονομικό επίπεδο) *πολιτικό ~ προς τα άλλα κόμματα* || *~ τής Δύσης προς τις χώρες τού Τρίτου Κόσμου* **11.** (για φυτά) το άνθισμα: *το ~ των λουλουδιών την άνοιξη* **12.** ΙΑΤΡ η διάρρηξη αγγείου ή ιστού τού σώματος: *το ~ τής μύτης αποτελεί χαρακτηριστικό σύμπτωμα υψηλής αρτηριακής πίεσης* **13.** (μτφ.) ΟΙΚΟΝ η διαφορά ανάμεσα στα έξοδα και τα έσοδα, η οικονομική απόκλιση από τα προβλεπόμενα, το χρέος: *το μεγάλο ~ τού προϋπολογισμού* **14.** η διάμετρος τού φακού τηλεσκοπίου ή άλλου οπτικού συστήματος (τηλεφακού, φακού κάμερας, κιαλιών κ.λπ.) **15.** (στο σκάκι) (α) οι πρώτες κινήσεις τής παρτίδας (β) σύστημα άμυνας που εφαρμόζεται σε παρτίδα, σύμφωνα με το οποίο γίνονται οι πρώτες κινήσεις: *~ των δύο ίππων*

ανοιγοκλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανοιγόκλεισα} ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω και κλείνω (κάτι) συνεχώς· *~ τις πόρτες* ♦ **2.** (αμετβ.) ανοίγω και κλείνω: *τα βλέφαρά του ανοιγόκλεισαν.* – **ανοιγοκλείσιμο** κ. **ανοιγόκλεισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω.*

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνοιξα, ανοί-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** απελευθερώνω τη δίοδο (μετακινώντας το φύλλο πόρτας ή παραθύρου κ.λπ.) *άνοιξε την πόρτα, για να περάσουν οι καλεσμένοι μέσα* || *~ το παράθυρο / την καταπακτή* ΦΡ (α) **ανοίγω (νέους) δρόμους / ορίζοντες** δημιουργώ καινούργιες προοπτικές, χαράσσω νέα πορεία, πρωτοτυπώ, πρωτοπορώ· *μια ανακάλυψη που ανοίγει νέους δρόμους στην επιστήμη* (β) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** [μεσν.] προλειαίνω το έδαφος, προετοιμάζω, διευκολύνω την πορεία ή τη συνέχεια (κάποιου): *η επιτυχία του στον διαγωνισμό τού άνοιξε τον δρόμο για επαγγελματική καριέρα* (γ) **ανοίγω δρόμο** (i) κάνω έργα διάνοιξης νέας οδού: *τα συνεργεία ανοίγουν δρόμο για το χωριό* (ii) (μτφ.) (σε χώρο με πολύ κόσμο) δημιουργώ δίοδο, χώρο από τον οποίο μπορεί να περάσει κανείς χωρίς εμπόδια: *άνοιξαν δρόμο ανάμεσα στο συγκεντρωμένο πλήθος, για να περάσει το ασθενοφόρο* (δ) ***ανοίγω το σπίτι μου*** ετοιμάζω το σπίτι μου, για να υποδεχθώ κόσμο **2.** αφαιρώ το κάλυμμα, το σκέπασμα, το πώμα κ.λπ. (από κάτι) έτσι, ώστε να μην είναι κλειστό: *~ μπουκάλι / κουτί / μπαούλο / βαλίτσα* ΣΥΝ ξεσκεπάζω, αποφράσσω, ξεβουλλώνω ΑΝΤ κλείνω, σκεπάζω, σφραγίζω, βουλλώνω ΦΡ (α) ***ανοίγω την καρδιά / την ψυχή μου (σε κάποιον)*** [μεσν.] εκμυστηρεύομαι προσωπικά μου θέματα (σε κάποιον), εξομολογούμαι, λέω τον πόνο μου (β) **ανοίγω το στόμα μου** [μεσν.] (i) (αρνητ.) μιλώ. *τόση ώρα που καθόταν μαζί μου, δεν άνοιξε το στόμα του* (ii) κάνω αποκαλύψεις: *αν ανοίξεις το στόμα σου, χάθηκες!* (γ) ***ανοίγω τα μάτια*** [μεσν.] (i) ξυπνώ: *όταν άνοιξε τα μάτια της, ο ήλιος ήταν ήδη ψηλά στον ουρανό* (ii) κάνω (κάποιον) να δει την πραγματικότητα, τον βγάζω από πλάνη, ψευδαίσθηση ή απάτη εις βάρος του *ευτυχώς που βρέθηκε αυτός και σου άνοιξε τα μάτια, αλλιώς δεν θα είχες πάρει είδηση τι γινόταν πίσω από την πλάτη σου!* επίσης (οικ.) ***ανοίγω τα στραβά μου***: *άνοιξε τα στραβά σου και δες τι γίνεται γύρω σου!* (δ) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** δίνω βάση, προσέχω *άνοιξε τ' αφτιά σου, να μη σου ξεφύγει τίποτε!* **3.** μετακινώ (αντικείμενο), ώστε να καταστήσω το εσωτερικό του άμεσα προσιτό *~ το συρτάρι* ΑΝΤ κλείνω **4.** (για ρούχο) μεγαλώνω τις διαστάσεις, κάνω φαρδύτερο, ανετότερο ή αποκαλυπτικότερο *~ το παντελόνι / τη φούστα / το ντεκολτέ* **5.** ξεκουμπώνω ή κατεβάζω το φερμουάρ: *~ το πουκάμισο / τη φούστα / το παντελόνι* **6.** (καθημ.) δημιουργώ τομές στο δέρμα ή κάνω εγχείρηση (σε ασθενή) *τον άνοιξαν και του αφαίρεσαν τον όγκο* ΣΥΝ κόβω, εγχειρίζω, τέμνω ΑΝΤ ράβω· ΦΡ ***ανοίγω (παλιές) πληγές*** υπενθυμίζω δυσάρεστα γεγονότα ΣΥΝ ξύνω πληγές **7.** σε φράσεις που δηλώνουν ενέργεια που έχει ως αποτέλεσμα αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό (άνοιγμα): *~ τρύπα* (τρυπώ) || *~ πηγάδι / όρυγμα / χαράκωμα / αυλάκι / τάφρο* ΣΥΝ διανοίγω· ΦΡ (μτφ.) ***ανοίγω τον λάκκο (κάποιου)*** [μεσν.] επιδιώκω το κακό (κάποιου), (του) στήνω παγίδα **8.** (μτφ.) κάνω έναρξη, εγκαινιάζω (έργο, προσπάθεια, επιχείρηση κ.λπ.): *~ γραφείο / κατάστημα / την έκθεση / ίδρυμα / συ-*

ζήτηση / *τον χορό* ΣΥΝ ιδρύω, εγκαθιστώ, ξεκινώ ΑΝΤ τελειώνω, κλείνω ΦΡ (α) ***ανοίγω λογαριασμό*** (i) (σε τράπεζα) ξεκινώ συναλλαγές, αποκτώ δικαίωμα καταθέσεως και αναλήψεως χρημάτων (ii) (με κάποιον) έχω πάρε-δώσε, εκκρεμείς υποθέσεις: *έχω ανοίξει λογαριασμούς μαζί του και δεν ξέρω πώς θα ξεμπλέξω* (β) ***ανοίγω πυρ*** αρχίζω να πυροβολώ· *οι στρατιώτες άνοιξαν πυρ εναντίον άοπλων διαδηλωτών* (γ) ***ανοίγω νέο κεφάλαιο / σελίδα*** ξεκινώ καινούργια ζωή. *μετά την αποφυλάκισή του άνοιξε νέο κεφάλαιο στη ζωή του* (δ) ***ανοίγω σπίτι / σπιτικό / νοικοκυριό*** παντρεύομαι και δημιουργώ δική μου οικογένεια (ε) ***ανοίγω την όρεξη (κάποιου)*** (i) κάνω κάποιον να πεινάει, συνήθ μιλώντας του για νόστιμα φαγητά (ii) (μτφ) δημιουργώ προσδοκίες και κατ' επέκτ αποθρασύνω. *η ανεκτική στάση τής Ευρώπης στις προκλήσεις τής Τουρκίας τής ανοίγει την όρεξη για επεκτατικές ενέργειες* (στ) ***ανοίγω μέτωπο*** δημιουργώ εχθρότητα, δημιουργώ πεδία αντιπαλότητας ή εχθροπραξιών: *η κυβέρνηση έχει ανοίξει πολλά μέτωπα και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό* **9.** (μτφ) ανάβω, θέτω σε λειτουργία. ~ *την τηλεόραση* / *το ραδιόφωνο* / *το φως* ΑΝΤ κλείνω. σβήνω **10.** αυξάνω, μεγαλώνω το εύρος (σε κάτι): *γκρέμισαν τους εσωτερικούς τοίχους. για να ανοίξουν τον χώρο* || *ανατίναξαν τους βράχους, για να ανοίξουν τον δρόμο* ΣΥΝ. πλαταίνω, φαρδαίνω ΑΝΤ στενεύω **11.** αυξάνω ΦΡ ***ανοίγω το βήμα*** αρχίζω να περπατώ γρηγορότερα ΣΥΝ επιταχύνω ΑΝΤ επιβραδύνω **12.** αναπτύσσω (κάτι) έτσι. ώστε να απλωθεί σε όλη του την έκταση: ~ *τον χάρτη* / *την εφημερίδα* ΣΥΝ απλώνω, ξεδιπλώνω ΑΝΤ κλείνω. διπλώνω ΦΡ (α) (αρνητ. ή σε ερώτηση) ***ανοίγω βιβλίο*** μελετώ· *Δεν ανοίγεις βιβλίο! Πώς θα περάσεις τις εξετάσεις*. (β) ***ανοίγω πανιά*** (i) αποπλέω. βγαίνω στο ανοιχτό πέλαγος (ii) (μτφ.) φεύγω, ξεκινώ για κάπου ή για να κάνω κάτι: *άνοιξε πανιά για νέες κατακτήσεις* / *για νέα επιτεύγματα* (γ) ***ανοίγω φύλλο*** απλώνω με τον πλάστη τη ζύμη. ~ *για τυρόπιτα* (δ) ***ανοίγω τα χαρτιά μου*** εξωτερικεύω τις διαθέσεις μου, αποκαλύπτω τις προθέσεις μου (κυριολ.) φανερώνω τα χαρτιά μου σε χαρτοπαιξία (ε) ***ανοίγω τα φτερά μου*** (μτφ) παύω να περιορίζομαι σε στενό κύκλο προσώπων. εμπειριών, ενδιαφερόντων κ.λπ., αποκτώ αυτονομία κινήσεων και διευρύνω τους ορίζοντές μου: *όταν ένα παιδί μεγαλώσει. είναι καιρός ν' ανοίξει τα φτερά του* **13.** αποσφραγίζω (έγγραφο): *ο συμβολαιογράφος άνοιξε τη διαθήκη ενώπιον μαρτύρων* || ~ *γράμμα* / *φάκελο* **14.** παραβιάζω (κάτι που είναι σφραγισμένο) (κ. μεσοπαθ) *βρήκε το χρηματοκιβώτιό του ανοιγμένο* **15.** (μτφ.) κάνω (ένα χρώμα, βλ.λ.) πιο φωτεινό, πιο ανοιχτό: ~ *το χρώμα των μαλλιών μου* **16.** (μτφ) αραιώνω την πυκνότητα στα γράμματα ή στις φράσεις, ώστε να είναι το κείμενο ευανάγνωστο κυρ. στη ΦΡ ***ανοίγω τις αράδες*** μεγαλώνω το διάστιχο (βλ λ) ΣΥΝ αραιώνω ΑΝΤ πυκνώνω **17.** (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστες, ως επί το πλείστον, φροντίδες και έγνοιες, προξενώ (σκοτούρες, προβλήματα): *τι ιστορίες* / *δουλειές είναι αυτές που μου άνοιξες;* ΣΥΝ βγάζω στη μέση **18.** (καθημ.) κάνω διάρρηξη (σε κάτι) *έλειπε διακοπές και του άνοιξαν το μαγαζί* ♦ (αμετβ.) **19.** παύω να είμαι κλειστός *άνοιξε η πόρτα από τον αέρα*· ΦΡ (μτφ) ***ανοίγει η ψυχή μου / η καρδιά μου*** γίνομαι ευδιάθετος (πβ *ανοίγω την ψυχή μου*, σημ. 2) **20.** παύω να είμαι εκτός λειτουργίας. αρχίζω τις εργασίες μου· *ανοίγουν τα σχολεία* || *η έκθεση βιβλίου θα ανοίξει στις αρχές Μαΐου* ΣΥΝ αρχίζω ΑΝΤ κλείνω, τερματίζομαι ΦΡ (α) ***ανοίγει η τύχη μου*** γίνομαι τυχερός μετά από περίοδο ατυχίας. *άνοιξε η τύχη του και κέρδισε στο ΠΡΟ-ΠΟ* (επίσης αργκό) ***του άνοιξε*** επιτυγχάνει σε ό,τι επιχειρεί (β) ***μου ανοίγει η όρεξη*** (i) αρχίζω να πεινώ (ii) αρχίζω να έχω προσδοκίες (για κάτι), αποκτώ την επιθυμία (για περισσότερα): *μετά τις πρώτες επιτυχίες τού άνοιξε η όρεξη για καινούργιες κατακτήσεις* **21.** δημιουργείται επάνω μου σχίσιμο, ρωγμή, οπή. χάσμα κ.λπ.. *έκανε μια απότομη κίνηση και του άνοιξε το πουκάμισο* || *άνοιξε το έδαφος* || *ο τοίχος έχει ανοίξει* || *άνοιξε η γη* (από τον σεισμό) ΦΡ (α) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** (Π Δ. *Αριθμοί* 16, 32: *ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτούς*) χάθηκε ξαφνικά από προσώπου γης, εξαφανίστηκε (β) ***ν' ανοίξει η γη και να με καταπιεί*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αισθάνεται κανείς μεγάλη ντροπή (ii) (ως κατάρα) για να βεβαιώσει κάποιος τον συνομιλητή του ότι λέει την αλήθεια· ~ *αν σου λέω ψέματα!* (γ) ***ανοίγει η μύτη (μου)*** αρχίζει να τρέχει αίμα, να αιμορραγεί (δ) ***δεν άνοιξε μύτη (ρουθούνι)*** δεν υπήρξε τραυματισμός, όλα πήγαν καλά. ήρεμα: *αυτή τη φορά στη διαδήλωση δεν υπήρξαν επεισόδια κι έτσι* ~ || *«ο κυβερνήτης κατάφερε να σταματήσει το αεροσκάφος χωρίς ν' ανοίξει ρουθούνι»* (εφημ.) (ε) ***άνοιξαν κεφάλια*** υπήρξαν βιαιοπραγίες **22.** χαλαρώνει το δέρμα μου και προκαλούνται πληγές (συνήθ. από μακρόχρονη ακινησία ή παραμονή στο κρεβάτι): *τρεις μήνες τώρα ξαπλωμένη στο νοσοκομείο, έχει ανοίξει* **23.** (για φυτά) (α) ανθίζω. *άνοιξαν τα λουλούδια στους αγρούς* (β) (ειδικότ. για τα πέταλα τού άνθους) κινούμαι προς τα πίσω, αποκαλύπτοντας το εσωτερικό· *τα λουλούδια ανοίγουν στο πρωινό φως* **24.** (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι πιο αίθριος. πιο φωτεινός και γλυκός: *μετά τη συννεφιά ο καιρός άνοιξε* ΣΥΝ αιθριάζω ΦΡ ***ανοίγουν οι ουρανοί / κρουνοί / καταρράκτες τού ουρανού*** αρχίζει να βρέχει καταρρακτωδώς· (μεσοπαθ. ***ανοίγομαι***) **25.** παύω να είμαι κλειστός, γίνομαι ανοιχτός **26.** διευρύνω τους τομείς τής δραστηριότητάς μου. επεκτείνομαι σε ό,τι επιχειρώ· *μετά τη ραδιοφωνική του επιτυχία. σκοπεύει να ανοιχτεί στον χώρο τής τηλεόρασης* ΣΥΝ (μτφ.) απλώνω τα φτερά μου **27.** (κατ' επέκτ.) αποδεικνύομαι παράτολμος στις ενέργειές μου, δεν υπολογίζω τους κινδύνους *ανοίχτηκε πολύ και στο τέλος έχασε όσα είχε κερδίσει* ΣΥΝ ξανοίγομαι, διακινδυνεύω ΑΝΤ διστάζω. δειλιάζω **28.** (ειδικότ) δαπανώ περισσότερα από όσα επιτρέπουν τα οικονομικά μου· *με τους τελευταίους λογαριασμούς ανοίχτηκε πολύ και τώρα δεν ξέρει πώς θα τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ σπαταλώ, ξοδεύω **29.** συμπεριφέρομαι και εκφράζομαι ελεύθερα, χωρίς συστολή, και εμπιστεύομαι (σε συνομιλητή μου) προσωπικά μου θέματα *δεν ανοίγεται εύκολα σε πρόσωπα που δεν γνωρίζει καλά* || *μου ανοίχτηκε και μου τα είπε όλα* ΑΝΤ (μτφ.) κλείνομαι. δυσπιστώ **30.** (για πλοία) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την ακτή: *το πλοίο ανοίχτηκε στο πέλαγος και χάθηκε στον ορίζοντα* ΣΥΝ αποπλέω, ανοίγω πανιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνοίγω* / *ἀνοίγνυμι* < *ἀνα-* + *οἴγω* / *οἴγνυμι* «ανοίγω» < **ὀϝοιγ-* < *ὀ-* προθεμ. + I.E **weig-* / woig- «κινώ, στρέφω», πβ σανσκρ vijāmi «υποχωρώ, διαφεύγω». αρχ αγγλ. wīc-an «παραχωρώ» κ.ά. Ομόρρ *ἄνοιξις (-η)*. Αρκετές σημ. και φρ είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ χ. *ανοίγω πυρ* (< ouvrir le feu). *ανοίγω την όρεξη* (< ouvrir l'appétit), *ανοίγω τραπεζικό λογαριασμό* (< ouvrir un compte en banque), *ανοίγω το σπίτι μου* (< j'ouvre ma maison), *ανοίγομαι σε κάποιον* (< s'ouvrir à quelqu'un), *ανοίγω το φως* / *την τηλεόραση* (< ouvrir la lumière / la télévision), *ανοίγω τον χορό* (< ouvrir le bal). *ανοίγω ορίζοντες* (< ouvrir des horizons) κ.ά. Ήδη αρχ. η χρήση τής λ. ως ναυτ όρου με τη σημ. «ανοίγομαι στο πέλαγος»].

ανοίκειος, -α. -ο (λόγ.) **1.** αυτός που δεν ταιριάζει, δεν αρμόζει στην περίσταση· ~ *συμπεριφορά* || *δεν περίμενε ποτέ ότι θα δεχόταν* ~ *και ρατσιστικές επιθέσεις για την καταγωγή του* ΣΥΝ απρεπής, ανάρμοστος ΑΝΤ οικείος, αρμόζων. προσήκων. πρέπων **2.** ο μη οικείος, ο ασυνήθιστος· ~ *ύφος* — **ανοικείως** επίρρ. [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «αυτός που δεν ανήκει στην οικογένεια». < *ἀν-* στερητ. + *οἰκεῖος*].

ανοικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η επισκευή και αποκατάσταση ή η εκ νέου οικοδόμηση κτισμάτων: *μετά τον σεισμό το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε την* ~ *τού ναού* ΣΥΝ (επ)ανίδρυση, ανακατασκευή, αναστήλωση ΑΝΤ κατεδάφιση, γκρέμισμα **2.** (α) η αποκατάσταση των ζημιών σε κατεστραμμένες περιοχές μιας χώρας, συνήθ. μετά από πόλεμο ή καταστροφικό φυσικό φαινόμενο (λ χ. σεισμό)· *για τη μεταπολεμική Ελλάδα η δεκαετία τού '50 έμεινε γνωστή ως «δεκαετία τής ανοικοδόμησης»* (β) (μτφ.) η αποκατάσταση των ζημιών στον οικονομικό ή άλλο τομέα τής δημόσιας ζωής και η περαιτέρω ανοδική πορεία: *μετά τις πληγές που προκάλεσε ο πόλεμος. πρέπει τώρα να φροντίσουμε για την* ~ *τής χώρας* ΣΥΝ ανασυγκρότηση, ανόρθωση — **ανοικοδομητικός**, -ή, -ό [1894].

ανοικοδομώ ρ. μετβ {ανοικοδομείς | ανοικοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οικοδομώ εκ νέου ή αποκαθιστώ (κτήριο / κτήρια που καταστράφηκαν) *η κυβέρνηση έδωσε εντολή να ανοικοδομηθεί αμέσως η σεισμόπληκτη περιοχή* ΣΥΝ ξαναχτίζω **2.** (γενικότ) οικοδομώ. ~ *νοσοκομείο* ΣΥΝ χτίζω, ανεγείρω.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνοικοδομῶ (-έω)* < *ἀν(α)-* + *οἰκοδομῶ*].

ανοικοκύρευτος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, φροντίδας. περιποίησης: ~ *άνθρωπος* / *σπίτι* ΣΥΝ ακατάστατος, ασυγύριστος ΑΝΤ νοικοκυρεμένος, συμμαζεμένος. τακτοποιημένος. συγυρισμένος **2.** (μτφ για πρόσ.) αυτός που δεν παντρεύτηκε, δεν έκανε οικογένεια: *έμεινε* ~ ΣΥΝ ανύπαντρος. εργένης. ελεύθερος ΑΝΤ νοικοκυρεμένος. παντρεμένος. — **ανοικοκύρευτα** επίρρ.

ανοικονόμητος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν βολεύεται ή δεν μπορεί να βολευτεί κάπου. που δεν μπορεί να τον τακτοποιήσει κανείς: ~ *παιδί, δεν κάθεται σε μια μεριά* ΣΥΝ άτακτος, ακατάστατος, ατσούμπαλος ΑΝΤ βολικός **2.** (ειδικότ. ειρων.) αυτός που εξαιτίας τού μεγέθους του δεν χωρά ή δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθεί κάπου ΣΥΝ τεράστιος, πελώριος

ανοικτίρμων, -ων. -ον [αρχ.] {ανοικτίρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν εκδηλώνει οίκτο ΣΥΝ ανηλεής, ανάλγητος, άκαρδος ΑΝΤ οικτίρμων. ευσπλαχνικός, πονόψυχος — **ανοικτιρμόνως** επίρρ. [1873] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

ανοικτός, -ή, -ό ▸ ανοιχτός

άνοιξη (η) {-ης κ. -οίξεως | -οίξεις (κ. λαϊκ άνοιξες), -οίξεων} **1.** η εποχή τού έτους που ακολουθεί τον χειμώνα. προαναγγέλλει το καλοκαίρι και κατά τη διάρκειά της αναπτύσσεται η βλάστηση· περιλαμβάνει τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο: *τα χελιδόνια φέρνουν* / *προμηνύουν την* ~ ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) έαρ **2.** (μτφ) περίοδος ακμής ή ανάκαμψης, αναγέννησης (πολιτικής. οικονομικής, πολιτιστικής κ λπ): *η* ~ *τής Πράγας* ΦΡ (παροιμ) ***ένας κούκκος δεν φέρνει την άνοιξη*** κανείς δεν μπορεί μόνος του να αλλάξει μια αρνητική κατάσταση ή εντύπωση **3.** (συνεκδ.) ένα έτος, ένας χρόνος: *δεσποινίς δεκαοχτώ ανοίξεων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄνοιξις* «άνοιγμα, διάνοιξη» < *ἀνοίγω* II σημ. «εποχή τής άνοιξης» είναι μεσν., οπότε η λ *ἄνοιξις* αντικατέστησε το αρχ. *ἔαρ* και οφείλεται στην αίσθηση ότι κατά την εποχή αυτή η φυτική και ζωική κτίση ανθίζει και αναζωογονείται]

> **άνοιξη – Απρίλιος**. Το ετυμολογικώς αδιαφανές **έαρ** υποκαταστάθηκε στη δημώδη Βυζαντινή από το **ἄνοιξις**, που δήλωνε εκφραστικότερα το άνοιγμα τής φύσης (τού καιρού, των λουλουδιών. των φυτών γενικότερα). Δεν είναι δε τυχαίο ότι ο κατεξοχήν μήνας τής άνοιξης. ο **Απρίλιος**. έχοντας και αυτός, όπως όλοι οι άλλοι μήνες, λατινική την προέλευση. πλάστηκε από το λατ. ρ. aperio, που σημαίνει «ανοίγω»

ανοιξιάτικος, -η. -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: ~ *καιρός* / *λιακάδα* / *λουλούδια* ΣΥΝ εαρινός ΑΝΤ φθινοπωρινός **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για την άνοιξη· ~ *σακάκι* / *μπλούζα* **3.** ***ανοιξιάτικα*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται την άνοιξη. *άρχισε να ζεσταίνει ο καιρός· πρέπει να βγάλω τα* ~ **4.** αυτός που έχει στοιχεία τής άνοιξης (ηλιοφάνεια. σχετική ζέστη) *ο* ~ *καιρός είναι ιδανικός για βόλτα στην εξοχή*. — **ανοιξιάτικα** επίρρ.

ανοιχτά κ. **ανοικτά** επίρρ. **1.** κατά τρόπο ανοιχτό (βλ.λ.), αφήνοντας δίοδο, ελεύθερο πεδίο. όχι κλειστά: *άφησε* ~, *ν' αεριστεί το δωμάτιο*

ΑΝΤ. κλειστά· ΦΡ ***παίρνω τη στροφή ανοιχτά*** στρίβω. αφήνοντας απόσταση από το εσωτερικό τής στροφής • **2.** (στην επικοινωνία) με τρόπο καθαρό και σαφή. με τόλμη και ειλικρίνεια: *του μίλησα ~ , δεν θέλησα να του κρύψω τίποτα* ΣΥΝ καθαρά, απερίφραστα, με παρρησία ΑΝΤ με υπεκφυγές **3.** ΝΑΥΤ μακριά από την ακτή, στο πέλαγος *το πλοίο βυθίστηκε στα ~ τής Πύλου* ΣΥΝ στα βαθιά **4.** (για καταστήματα) σε λειτουργία *είμαστε ~ και τις Κυριακές* **5.** ΑΘΛ (σε ομαδικά αθλήματα) με επιθετικό προσανατολισμό: *η ομάδα έπαιξε ~, δεν κλείστηκε στην άμυνα.*

ανοιχτήρι (το) |μεσν] {ανοιχτηρ-ιού | -ιών} (καθημ.) ειδικό εργαλείο, συνήθ. σε σχήμα ή τύπο κλειδιού, για το άνοιγμα κλειστών αντικειμένων (συνήθ δοχείων. κονσερβών, μπουκαλιών κ τ ό.).

ανοιχτόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση και αγαθά αισθήματα, αυτός που έχει συμπεριφορά εγκάρδια, έντονα φιλική ΣΥΝ καλόκαρδος, διαχυτικός ΑΝΤ σκυθρωπός, κακόκεφος, δύσθυμος, κουμπωμένος — **ανοιχτόκαρδα** επίρρ.

ανοιχτομάτης, -α/-ισσα, -ικο αυτός που δεν τον ξεγελούν. δεν τον εξαπατούν: *στο εμπόριο μόνο ο ~ άνθρωπος προκόβει* ΣΥΝ τετραπέρατος ΑΝΤ κορόιδο, ανόητος — **ανοιχτομάτικα** επίρρ.

ανοιχτόμυαλος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία αντίληψη τού κόσμου και των πραγμάτων, που δεν δεσμεύεται από προκαταλήψεις ή ταμπού ΑΝΤ στενόμυαλος, δογματικός

ανοιχτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **ανοικτός 1.** αυτός που δεν είναι κλειστός, που δεν έχει εμπόδιο ή κάλυμμα (σκέπαστρο. πώμα, καπάκι κ.τ.ό), αυτός που επιτρέπει τη διέλευση μέσω ανοίγματος ή την πρόσβαση στο εσωτερικό: *~ πόρτα / παράθυρο / χωράφι* (χωρίς περίφραξη) / *μπουκάλι / δωμάτιο* (ξεκλείδωτο) / *πηγάδι / φρεάτιο* (ακάλυπτο) || (μτφ) *το σπίτι / η πόρτα μου είναι ~ για όποιον θέλει να έρθει είστε όλοι ευπρόσδεκτοι*· ΦΡ (μτφ) (α) ***μένω με το στόμα ανοιχτό*** δοκιμάζω μεγάλη έκπληξη ΣΥΝ μένω άναυδος / (λόγ.) ενεός / εμβρόντητος (β) ***έχω τα μάτια μου / τα αφτιά μου ανοιχτά*** δίνω μεγάλη προσοχή: *εξήγησέ μου ~* ΣΥΝ είμαι όλος αφτιά, προσέχω, προσηλώνομαι (γ) ***όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά*** όσο βρίσκομαι στη ζωή. *~. δεν θα επιτρέψω να συμβεί κάτι τέτοιο* (δ) ***με ανοιχτές αγκάλες*** με εγκαρδιότητα, αγάπη και φιλόξενη διάθεση: *τον υποδέχθηκαν ~* (ε) ***παραβιάζω ανοικτές πύλες / θύρες / πόρτες*** βλ λ. *παραβιάζω* (στ) ***εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς*** βλ λ. *εγχείρηση* **2.** αυτός που το εσωτερικό ή το περιεχόμενό του βρίσκεται σε κοινή θέα: *μέσα στη βιασύνη του άφησε το συρτάρι ~* ΣΥΝ ανοιγμένος ΑΝΤ κλειστός ΦΡ (μτφ.) ***ανοιχτή επιστολή*** επιστολή με δημόσιο χαρακτήρα, στην οποία περιλαμβάνονται συνήθ. διαμαρτυρίες ή αιτήματα και η οποία απευθύνεται στον παραλήπτη (συνήθ δημόσιο πρόσωπο με υψηλό αξίωμα) από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας· *~ εκατό πνευματικών ανθρώπων προς τον πρόεδρο των Η Π Α.* **3.** (ένδυμα) που έχει μεγάλο άνοιγμα σε κάποιο σημείο του· (ειδικότ.) με μεγάλο ντεκολτέ **4.** (ειδικότ. για τραύματα, πληγές κ λπ.) αυτός που δεν επουλώθηκε: *η πληγή στο πόδι μένει ακόμη ~* || (μτφ) *ο θάνατος τού παιδιού τους. παρά τα χρόνια που πέρασαν, είναι ακόμη μια ~ πληγή* ΣΥΝ ανεπούλωτος ΑΝΤ επουλωμένος **5.** αυτός που διαθέτει μεγάλη έκταση, μεγάλο άνοιγμα ή πλάτος: *~ θάλασσα / πέλαγος / ορίζοντας* ΣΥΝ πλατύς, ευρύς, απλόχωρος ΑΝΤ στενός, περιορισμένος **6.** αυτός που έχει ανοιχτεί, ξεδιπλωθεί σε όλη του την έκταση, που απλώνεται σε όλο του το μήκος και το πλάτος. *άφησες την εφημερίδα ~ πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ απλωμένος ΑΝΤ διπλωμένος· ΦΡ (μτφ) ***παίζω με ανοιχτά χαρτιά*** δεν αποκρύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις, συμπεριφέρομαι ειλικρινά **7.** αυτός που δεν παρουσιάζει εμπόδια, ελεύθερος. *αν θέλεις να φύγεις, ο δρόμος είναι ~* || *δεν έχει κίνηση και ο δρόμος είναι ~* ΑΝΤ. κλειστός. μετ' εμποδίων **8.** (αγώνας) στον οποίο οι άμυνες είναι λιγότερο πιεστικές, είναι χαλαρές και επιτρέπουν το επιθετικό παιχνίδι: *~ αγώνας με γρήγορες εναλλαγές φάσεων* **9.** (ειδικότ. για τοποθεσίες) αυτός που δεν περικλείεται από βουνά. που παρέχει ελεύθερη θέα σε βάθος ΣΥΝ αναπεπταμένος **10.** (για διαδικασίες, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που δεν εμφανίζει περιοριστικές διατάξεις όσον αφορά στους συμμετέχοντες. τους δικαιούχους κ.λπ.: *η εταιρεία μας θα λάβει μέρος σε ~ διαγωνισμό για την ανάληψη τού έργου* ΣΥΝ ελεύθερος ΑΝΤ κλειστός. περιορισμένος· ΦΡ ***ανοιχτό πανεπιστήμιο*** ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που δίνει στους φοιτητές τη δυνατότητα να σπουδάσουν ένα αντικείμενο διά αλληλογραφίας και με τεχνολογικά μέσα (κασέτες, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές. Διαδίκτυο), αλλά και με άμεση επαφή με το διδακτικό προσωπικό, και το οποίο δεν απαιτεί ιδιαίτερα προσόντα από τους υποψήφιους φοιτητές (π χ επιτυχία σε εισαγωγικές εξετάσεις κ ά.) **11.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δέχεται και αφομοιώνει τα καινούργια ερεθίσματα χωρίς περιορισμούς, ενδοιασμούς ή προκαταλήψεις: *μια σχολή ~ στα νέα ρεύματα* || *είμαι ~ σε νέες προτάσεις / νέες ιδέες* || *~ μυαλό / πνεύμα* ΣΥΝ δεκτικός ΑΝΤ κλειστός· ΦΡ ***ανοιχτή κοινωνία*** η κοινωνία στην οποία τα μέλη της έχουν μεγάλη ελευθερία στον πολιτικό και θρησκευτικό κυρ. τομέα **12.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αποκλείει καμία εξέλιξη. που μπορεί να οδηγηθεί σε οποιοδήποτε αποτέλεσμα: *το συνέδριο / ο αγώνας είναι ~ σε κάθε αποτέλεσμα* **13.** (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που είναι διαθέσιμος και προσιτός (σε οικονομική. κοινωνική ή άλλη δραστηριότητα) *μετά τον πόλεμο το λιμάνι γρήγορα ήταν και πάλι ~ στο εμπόριο* ΑΝΤ κλειστός (β) ΝΟΜ. ***ανοιχτή θάλασσα*** το σύνολο των τμημάτων τής θάλασσας στα οποία δεν περιλαμβάνονται η αιγιαλίτιδα ζώνη, τα εσωτερικά ύδατα, η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και τα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους και στην οποία είναι ελεύθερη η ναυσιπλοΐα εμπορικών και πολεμικών πλοίων, η διεξαγωγή πτήσεων πολιτικών και πολεμικών αεροπλάνων. η αλιεία. η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών κ.ά. ΣΥΝ. διεθνής θάλασσα (γ) ***ανοιχτή γραμμή*** βλ. λ. *γραμμή* **14.** (μτφ) αυτός που εμφανίζεται απροκάλυπτα. που δεν επιδιώκει να συγκαλύψει ή να συγκαλυφθεί *η στάση του ερμηνεύθηκε ως ~ περιφρόνηση προς το δημόσιο αίσθημα* ΣΥΝ απροκάλυπτος. φανερός, άμεσος ΑΝΤ κρυφός, συγκεκαλυμμένος, έμμεσος **15.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιλυθεί ή διευθετηθεί οριστικά, που ακόμη εκκρεμεί· *κατά τη διάρκεια τής συνέλευσης τα περισσότερα ζητήματα επιλύθηκαν, έμειναν ωστόσο και μερικά θέματα ~* ΣΥΝ άλυτος, εκκρεμής ΦΡ (α) ***ανοιχτό μέτωπο*** εμπόλεμη κατάσταση που συνεχίζεται ή αντιπαλότητα που συντηρείται. *ο νέος πρόεδρος τής Ρωσίας ευελπιστεί να κλείσει επιτυχώς το ~ στην Τσετσενία* || *στις προτεραιότητες τού πρωθυπουργού είναι η εξεύρεση λύσης στο ~ με τους συνδικαλιστές για το ασφαλιστικό* (β) ***αφήνω (κάτι) ανοιχτό*** δεν το οριστικοποιώ· *άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο να πολιτευθεί* **16.** (για λογαριασμό) (α) αυτός που δεν εξοφλήθηκε μέσα στην ορισμένη προθεσμία: *ο λογαριασμός για την τελευταία δόση τού δανείου είναι ακόμη ~* ΣΥΝ τρέχων ΑΝΤ κλειστός· ΦΡ (μτφ) ***ανοιχτοί λογαριασμοί*** οι εκκρεμότητες, προβλήματα ή έριδες που δεν έχουν τελειώσει: *φθονεί ο ένας τον άλλο. διότι έχουν ανοιχτούς λογαριασμούς από παλιά* (β) ***σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού*** βλ λ. *λογαριασμός* **17.** (για εμπορικά καταστήματα, ιδιωτικές ή δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε λειτουργία. που δεν αργεί· ο διαθέσιμος στο κοινό: *τα καταστήματα τροφίμων θα είναι ~ μέχρι τις οκτώ το βράδυ* ΑΝΤ κλειστός **18.** (οικιακή ή άλλη συσκευή) που βρίσκεται σε λειτουργία· *χθες άφησες ~ την τηλεόραση* ΣΥΝ αναμμένος ΑΝΤ κλειστός, σβηστός **19.** (για φυτό) αυτό που έχει μπουμπούκια και άνθη ΣΥΝ ανθισμένος **20.** (για βαφή, χρώμα κ.λπ) αυτός που έχει άτονη και φωτεινή απόχρωση. μη σκουρόχρωμος: *~ επιδερμίδα* || *~ χρώμα ματιών* ΣΥΝ ανοιχτόχρωμος, άτονος ΑΝΤ σκούρος. σκουρόχρωμος, μουντός **21.** (μτφ.) αυτός που έχει φιλική συμπεριφορά, που τον πλησιάζει κανείς εύκολα *μη φοβάσαι να του ζητήσεις βοήθεια. είναι ~ άνθρωπος* || (συνεκδ.) *έχει ~ καρδιά* (ανοιχτόκαρδος) ΣΥΝ εξωστρεφής, ανυπόκριτος, ανεπιτήδευτος ΑΝΤ κρυψίνους. εσωστρεφής **22.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευθυμία και ζωηρότητα: *είναι ~ χαρακτήρας, «έξω καρδιά», πρώτος στον χορό και το τραγούδι* ΣΥΝ εύθυμος, ζωηρός ΑΝΤ μελαγχολικός, κατσούφης • **23.** ΜΟΥΣ (α) ***ανοιχτή χορδή*** χορδή που πάλλεται σε όλο της το μήκος, χωρίς ο εκτελεστής να την πιέζει με κάποιο από τα δάχτυλα τού χεριού (β) (συνεκδ) ***ανοιχτή νότα*** νότα που παράγεται από ανοιχτή χορδή • **24.** ΓΛΩΣΣ (α) ***ανοικτό φωνήεν*** φωνήεν, κατά την παραγωγή τού οποίου η γλώσσα δεν κινείται για να δημιουργήσει φραγμό ή στενό, με αποτέλεσμα να εξασφαλίζεται στη στοματική κοιλότητα η μεγαλύτερη δυνατή δίοδος για το εξερχόμενο ρεύμα αέρα (κατεξοχήν ανοικτό φωνήεν είναι το *α* τής Ελληνικής) ΑΝΤ κλειστό φωνήεν (β) ***ανοικτή συλλαβή*** η συλλαβή που τελειώνει σε φωνήεν ΑΝΤ κλειστή συλλαβή.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνοίγω*. Ορισμένες φρ είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *με ανοιχτές αγκάλες* (< γαλλ. à bras ouverts). *παραβιάζω ανοικτές θύρες* (< αγγλ. force an open door) Το ίδιο συμβαίνει και με αρκετούς επιστημονικούς και άλλους όρους, λ.χ *ανοικτό πανεπιστήμιο* (< αγγλ. open university). *ανοικτή κοινωνία* (< αγγλ. open society), *ανοικτό φωνήεν* (< γαλλ. voyelle ouverte). *ανοιχτός λογαριασμός* (< αγγλ. open account). *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* (< γαλλ. opération à cœur ouvert].

ανοιχτοσύνη (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1, 2} **1.** το να είναι ένα μέρος ανοιχτό. χωρίς περιφράξεις • **2.** καλοκαιρία **3.** (μτφ) γενναιοδωρία. απλοχεριά.

ανοιχτοχέρης (ο) {ανοιχτοχέρηδες}. **ανοιχτοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ξοδεύει εύκολα χρήματα ΣΥΝ απλοχέρης, χουβαρντάς ΑΝΤ σφιχτοχέρης, τσιγγούνης. σπαγκοραμμένος.

ανοιχτόχρωμος, -η. -ο [1889] αυτός που έχει ανοιχτό. όχι σκούρο χρώμα *~ πουκάμισο* ΑΝΤ σκούρος. σκουρόχρωμος.

ανοιχτωσιά (η) {χωρ. γεν πληθ.} χώρος ανοιχτός, με άπλα *«το Θησείο ήταν ο χώρος των εξερευνήσεων. με την άγρια φύση και τις ανοιχτωσιές»* (εφημ.)

[ΕΤΥΜ. < *ανοιχτός* + *-ωσιά*, πβ. κ *απλ-ωσιά, πλατ-ωσιά*]

ανολοκλήρωτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί. *το έργο του έμεινε ~* || *~ φράσεις / λόγια*

ανομβρία (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) η έλλειψη βροχής ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρατηρείται πλήρης έλλειψη βροχοπτώσεων ή βροχοπτώσεις λιγότερες από τις κανονικές ΣΥΝ αναβροχιά. — **άνομβρος,** -η, -ο [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἄνομβρος* < *ἀν-* στερητ + *ὄμβρος* «βροχή» (βλ.λ.)].

ανόμημα (το) {ανομήμ-ατος | -ατα, -άτων} πράξη που δεν συμφωνεί με το δίκαιο ή που παραβαίνει τον θεϊκό νόμο και τις επιταγές τής ηθικής ΣΥΝ αμάρτημα, αμαρτία, κρίμα.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνομῶ (-έω)* < *ἄνομος*]

ανομία (η) {ανομιών} **1.** (κυριολ.) η έλλειψη ή ανυπαρξία συστήματος νόμων. τάξεως **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης και έλλειψη κοινωνικής συνοχής, όπου η σύγκρουση των συστημάτων αξιών σε συνδυασμό με τη χαλαρότητα των κοινωνικών κανόνων (των ηθικών αρχών, των νόμων) ισοδυναμεί με απουσία τους για εκείνους που τη βιώνουν ΑΝΤ κοινωνική συνοχή **3.** (συνεκδ) η παράβαση νόμου. η παράνομη πράξη: *κάποια μέρα θα σε σύρουν στον εισαγγελέα για τις ~ σου* ΣΥΝ αδικία, παρανομία κυρ. ΘΡΗΣΚ πράξη ή πορεία ζωής που παραβαίνει τον νόμο τού Θεού και το συνεπαγόμενο αίσθημα ενοχής ΣΥΝ αμάρτημα, αμαρτία, ανόμημα

[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «έλλειψη νόμων, αδιαφορία για τους νό-

α- / αν- *στερητικό*

α-νοίκιαστος, -η, -ο **αν-οικοδόμητος**, -η, -ο **α-νομοθέτητος**, -η, -ο **α-νοσήλευτος**, -η, -ο **α-νουθέτητος**, -η, -ο

μους», < *άνομος*].

ανομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ } η έλλειψη ομοιογένειας: *υπάρχει προφανής ~· αδυνατούν να συνεργαστούν μεταξύ τους αποτελεσματικά* ΑΝΤ ομοιογένεια

ανομοιογενής, -ής, -ές [μτγν.] {ανομοιογεν-ούς | -είς, (ουδ -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιογενής, αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος ή είδος από άλλον: *η σύνθεση τού πληθυσμού τής περιοχής είναι ~* ΣΥΝ ανόμοιος, ετερογενής, ετερόκλιτος ΑΝΤ ομοιογενής. — **ανομοιογενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*, -*ες*.

ανομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] (για στίχο) αυτός που δεν παρουσιάζει την ίδια κατάληξη με άλλον, δηλαδή δεν δημιουργεί ομοιοκαταληξία. *ποίημα σε δεκαπεντασύλλαβους ~ στίχους* ΑΝΤ ομοιοκατάληκτος — **ανομοιοκαταληξία** (η)

ανομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] {ανομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιομερής, που αποτελείται από μέρη ανόμοια μεταξύ τους ΑΝΤ ομοιομερής — **ανομοιομερώς** επίρρ., **ανομοιομέρεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

ανομοιομορφία (η) [1864] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ομοιομορφίας: *η ~ τού εδάφους* || *η ~ στην κατασκευή και τη διακόσμηση των σπιτιών μιας περιοχής* ΑΝΤ ομοιομορφία

ανομοιόμορφος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν είναι ομοιόμορφος, που διαφέρει από άλλον κατά το σχήμα, τη μορφή: *~ εμφάνιση / σχέδια / κίνηση* ΣΥΝ. ανομοιογενής ΑΝΤ ομοιόμορφος. — **ανομοιόμορφα / ανομοιομόρφως** επίρρ.

ανόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαφέρει, που δεν είναι όμοιος με άλλον: *~ μεγέθη / είδη* ΣΥΝ αλλιώτικος, διαφορετικός ΑΝΤ όμοιος — **ανόμοια / ανομοίως** [αρχ.] επίρρ., **ανομοιότητα** (η) [αρχ.].

ανομοιώνομαι ρ. αμετβ αποθ {ανομοιώ-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ γίνομαι ανόμοιος (προς κάτι άλλο), υφίσταμαι ανομοίωση Επίσης (λόγ) **ανομοιούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανομοίωση*.

ανομοίωση {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο γειτονικοί φθόγγοι, αρθρωτικώς όμοιοι ή συγγενείς, τείνουν να διαφοροποιηθούν με μεταβολή τού ενός κατόπιν επιδράσεως τού άλλου ή και με σίγηση ολόκληρης συλλαβής, αν πρόκειται για αλλεπάλληλες όμοιες (ως προς το σύμφωνο) συλλαβές, λ.χ. *κτίζω > χτίζω, γρήγορα > γλήγορα*, (αρχ.) *ηλακάτη > ηλεκάτη. διδάσκαλος > δάσκαλος, *τετράπεζα > τράπεζα* ΑΝΤ αφομοίωση. — **ανομοιωτικός**, -ή, -ό

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνομοίωσις* «έλλειψη ομοιότητας» < *ἀνομοιῶ* «διαφοροποιώ» < *ἀν*- στερητ. + *ὁμοιῶ (-όω) < ὅμοιος*. Η γλωσσολογική σημ είναι απόδ. ξέν όρου, πβ. αγγλ και γαλλ dissimilation].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Οι φθόγγοι (φωνήεντα – σύμφωνα) που απαρτίζουν την ηχητική δήλωση («σημαίνον») κάθε λέξης είναι φυσικό να αλληλοεπηρεάζονται, είτε για να εξομοιωθούν μεταξύ τους («αφομοίωση») είτε για να διαφοροποιηθούν («ανομοίωση»). Και η μεν τάση για εξομοίωση, δηλ. η **αφομοίωση**, διευκολύνει την άρθρωση (είναι ευκολότερο να προφέρεις *οβολός* αντί *οβελός*, μολονότι λες *οβελίσκος*), ενώ η **ανομοίωση**, με τη διαφοροποίηση που δημιουργεί, αίρει τη --μεγαλύτερη ή μικρότερη- κακοφωνία που προκαλεί η αλλεπαλληλία όμοιων φθόγγων, ενισχύοντας την ποικιλία τους· το *πενήντα* είναι ευηχότερο (και ευπρόφερτο) έναντι τού *πεντήντα* (με τα αλλεπάλληλα *ντ*.. *ντ*), όπως και το *τράπεζα* έναντι τού αρχικού *τετράπεζα* κ ο κ. Οι ανομοιώσεις στην Ελληνική άλλοτε εμφανίζονται με τη μορφή γλωσσικού (φωνολογικού) νόμου και άλλοτε ισχύουν σποραδικά και μεμονωμένα. Γνωστός στην Αρχαία Ελληνική είναι ο νόμος τής ανομοιώσεως των δασέων (νόμος τού Grassmann), που έδωσε **φείθω* (από Ι Ε. *bheidh-) > *πείθω*, **ἔχω > ἔχω*. **θίθημι > τίθημι* κ λπ.. ενώ στη Ν. Ελληνική ανομοιωτικά έχουμε: *πτ > φτ* και *κτ > χτ* (τα δύο κλειστά σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το *π* γίνεται *φ* και το *κ* γίνεται *χ*)· *πτωχός > φτωχός. πτύω > φτύνω, παίω > φταίω* κ τ ό. — *κτίζω > χτίζω, κτήμα > χτήμα, οκτώ > οχτώ* κ.λπ. *φθ > φτ, χθ > χτ, σθ > στ* (τα δύο διαρκή σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το *θ* γίνεται *τ*): *φθάνω > φτάνω, ευθηνός > φτηνός, χθες > χτες. δεχθώ > δεχτώ. είσθε > είστε. εργασθώ > εργαστώ* κ.λπ. Η ανομοίωση μπορεί να αφορά και σε ομάδες λέξεων, καθώς και σε μεμονωμένες λέξεις, διαφοροποιώντας τόσο τα φωνήεντα όσο και τα σύμφωνα Έτσι λ.χ. τα ουσιαστικά τού τύπου *ρόιδι. βόιδι, χάιδι* κ.τ ό. ανομοιωτικά σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε *ρόδια, βόδια, χάδια* (αντί **ρόιδια, *βόιδια, *χάιδια*), ενώ το ίδιο συμβαίνει και σε μεμονωμένες λέξεις, όπως λ χ το μεσν *γογγῶ*, που ανομοιώθηκε σε *βογγῶ*, η *φρατρία* (πβ. *φράτηρ*) σε *φατρία*, το *μάρτυρς* (πβ *μάρτυρ-ος*) σε *μάρτυς*, το *σπαστρεύω* (πβ *σπάρτα* αρχική σημ. «καθαρίζω με σκούπα φτειαγμένη από σπάρτα») σε *παστρεύω* κ.ο.κ. Μορφή ανομοίωσης αποτελεί και η **απλολογία**, η ανομοιωτική σίγηση ή συγκοπή ολόκληρης συλλαβής: *αστραποπελέκι > αστροπελέκι, διδάσκαλος > δάσκαλος* • *αφομοίωση*

ανομολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει ομολογηθεί: *το ~ πάθος του* ΣΥΝ αφανέρωτος, κρυφός ΑΝΤ ομολογημένος, φανερός **2.** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί, που δύσκολα γίνεται αντικείμενο διηγήσεως ΣΥΝ ανείπωτος, απερίγραπτος, ανεκδιήγητος **3.** (συχνότ. κατ' επέκτ) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί λόγω ακαταλληλότητας τού περιεχομένου του· ανήθικος, αισχρός *~ σχέσεις / πράξεις* ΣΥΝ αχαρακτήριστος ΑΝΤ ηθικός, αγνός. — **ανομολόγητα** επίρρ

άνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παραβαίνει τους νόμους, που είναι αντίθετος προς τους νόμους ΣΥΝ παράνομος ΑΝΤ νόμιμος **2.** αυτός που παραβαίνει την ηθική, κυρ όπως αυτή εκφράζεται στη θρησκεία ΑΝΤ ηθικός. — **ανομικός**, -ή, -ό

ανοξίδωτος, -η, -ο [1876] (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) αυτός που δεν έχει υποστεί *οξίδωση* (βλ.λ.) ή δεν είναι δυνατόν να οξιδωθεί, να σκουριάσει: *~ μαγειρικά σκεύη* ΣΥΝ ασκούριαστος ΑΝΤ οξιδωμένος, σκουριασμένος

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ inoxydable (νόθο σύνθ.)]

ανόπτηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ στάδιο τής κατεργασίας μετάλλου, κατά το οποίο το μέταλλο ή το κράμα πρώτα θερμαίνεται και κατόπιν ψύχεται, για να βελτιωθεί η ευκαμψία του.

[ΕΤΥΜ < *αν*- στερητ. + μτγν. *ὄπτησις* < αρχ *ὀπτῶ (-άω)* «ψήνω (στη φωτιά)» (βλ. λ. *οπτός*), απόδ τού γερμ Ausglühung].

άνορακ (το) {άκλ.} κοντή, αδιάβροχη ζακέτα (σακάκι) με κουκούλα, που συνήθ. διαθέτει επένδυση, για να προστατεύει και από το κρύο.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. anorak < anoraaq, λ. των Εσκιμώων]

ανόργανος, -η, -ο **1.** αυτός που εκτελείται χωρίς τη βοήθεια (ειδικών) οργάνων ή εξαρτημάτων *~ γυμναστική* ΑΝΤ ενόργανος • **2.** ΧΗΜ (α) αυτός που αναφέρεται ή σχετίζεται με χημικά στοιχεία ή ενώσεις που μελετώνται από την ανόργανη χημεία ΑΝΤ οργανικός (β) ***ανόργανη χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ασχολείται με την πειραματική μελέτη και τη θεωρητική ερμηνεία τής χημικής συμπεριφοράς όλων των στοιχείων και των ενώσεών τους, εκτός από τις ενώσεις τού άνθρακα που μπορεί να θεωρηθούν παράγωγα των υδρογονανθράκων. — **ανόργανα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «δίχως όργανα, εργαλεία», < *ἀν*- στερητ + *ὄργανον* Η σημ. «μη ανθρακούχος χημική ένωση» είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ inorganic]

ανοργανωσιά (η) {χωρ πληθ } (καθημ) η έλλειψη οργάνωσης· *με τέτοια ~ είναι αδύνατον να γίνει σωστή δουλειά* ΑΝΤ. οργάνωση.

ανοργάνωτος, -η, -ο [1867] **1.** αυτός που δεν είναι οργανωμένος, που δεν έχει τακτοποιηθεί, που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας: *η εκδρομή στάθηκε μια αποτυχία. γιατί ήταν τελείως ~* ΣΥΝ ασυστηματοποίητος **2.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει οργανώσει τη ζωή του, που δεν κατανέμει αποτελεσματικά τον χρόνο του ανάλογα με τις δραστηριότητές του: *δεν έχει επιτύχει επαγγελματικά. γιατί είναι τελείως ~ στη δουλειά του* ΣΥΝ ακατάστατος, τσαπατσούλης ΑΝΤ οργανωμένος. τακτικός **3.** αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε πολιτική ή άλλη οργάνωση. *πολλοί εργαζόμενοι παραμένουν ~* (δεν έχουν γίνει μέλη συνδικάτων) ΣΥΝ ανένταχτος ΑΝΤ οργανωμένος, ενταγμένος. — **ανοργάνωτα** επίρρ

ανοργασμικός (ο), **ανοργασμική** (η) πρόσωπο που δεν μπορεί να φτάσει σε οργασμό, δηλ στην κορύφωση τής ηδονής κατά την ερωτική συνεύρεση

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. anorgasmic].

ανορεκτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που πάσχει από ψυχογενή ανορεξία (βλ λ *ανορεξία*).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. anorectic].

ανορεξία (η) [μτγν.] κ (λαϊκ.) **ανορεξιά** {χωρ. γεν πληθ.} **1.** η έλλειψη όρεξης για φαγητό *έχω ~* || (κ ειρων. στον πληθ. σε κάποιον που τρώει πολύ): *ανορεξίες βλέπω έχουμε σήμερα!* **2.** ΙΑΤΡ ***νευρική ανορεξία*** (κατά μεταφορά τού ξένου όρου anorexia nervosa ορθότ. *ψυχογενής ανορεξία*) η παθολογική αποστροφή προς το φαγητό, η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά αίτια και μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον θάνατο **3.** (μτφ) η έλλειψη διάθεσης, κεφιού.

ανορεξιογόνος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αναστολή τής όρεξης: *~ φάρμακα / χάπι.*

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ anorexiogenic].

ανόρεχτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει όρεξη, που δεν θέλει να φάει ΑΝΤ ορεξάτος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει διάθεση, κέφι ΣΥΝ άκεφος ΑΝΤ ορεξάτος, εύθυμος, κεφάτος, ευδιάθετος **3.** (μτφ) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προθυμία και κέφι: *~ γέλια* ΣΥΝ απρόθυμος — **ανόρεχτα** επίρρ

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνόρεκτος* < *ἀν*- στερητ. + *ὀρεκτός* < *ὀρέγω* Βλ κ *όρεξη*].

ανορθογραφία (η) [1871] {ανορθογραφιών} **1.** το ορθογραφικό λάθος: *το κείμενο είχε πολλές ~* **2.** το να γράφει κανείς κάνοντας πολλά ορθογραφικά λάθη· *η ~ του είναι απίστευτη!* **3.** (μτφ) η παράβαση ενός κανονισμού· η έλλειψη αρμονίας ή αισθητικής *κατά τη διαδικασία ανάδειξης τού νέου προεδρείου έγιναν πολλές ~* || *αυτό το κάδρο αποτελεί ~ στη διακόσμηση τού δωματίου* ΣΥΝ παρατυπία. παραφωνία

ανορθόγραφος, -η, -ο [1856] **1.** (ενεργ) αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που κάνει ορθογραφικά λάθη *~ μαθητής* ΑΝΤ ορθογράφος **2.** (παθ) αυτός που δεν είναι γραμμένος σύμφωνα με τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που έχει ορθογραφικά σφάλματα: *~ κείμενο* ΑΝΤ ορθογραφημένος — **ανορθόγραφα** επίρρ , **ανορθογραφώ** ρ {-είς .}.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malorthographie (νόθο σύνθ)]

> **ανορθόγραφος – ανορθογράφος.** Αντίθετο τού **ορθογράφος** είναι κανονικώς το **ανορθογράφος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα), δοθέντος ότι τα ρηματικά σύνθετα με ενεργ. σημασία τονίζονται κανονικώς στην παραλήγουσα (πβ *πεζογράφος, καλλιγράφος, βιογράφος, ταχυγράφος, πολυγράφος. χρονογράφος* κ ά). Η χρήση σήμερα καθιέρωσε το *ανορθόγραφος* και για τον άνθρωπο που κάνει ορθογραφικά λάθη. Ωστόσο, το *ανορθόγραφος*, τονιζόμενο στην προπαραλήγουσα, έχει κανονικώς παθητική σημ «ο μη ορθογραφημένος, αυτός που δεν έχει γραφεί σωστά» (*ανορθόγραφο κείμενο – Η αίτησή του ήταν ανορθόγραφη* κ λπ) (πβ. κ. *χειρόγραφος* [= γραμμένος με το χέρι], *ενυπόγραφος* [= υπογεγραμμένος]. *αυτό-*

γραφο (= γραμμένο από τον ίδιο) κ.τ.ό.)

ανορθόδοξος, -η, -ο [1898] αυτός που παραβιάζει τα καθιερωμένα, τα γενικώς αποδεκτά: ~ *τακτική / τρόπος / πρακτική / πόλεμος* ΑΝΤ. ορθόδοξος. — **ανορθόδοξα** επίρρ., **ανορθοδοξία** (η).

ανορθόλογος, -η, -ο αυτός που παραβιάζει τον ορθό λόγο, τη λογική σκέψη. — **ανορθολογισμός** (ο)

ανορθώνω ρ. μετβ. {ανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) στήνω (κάτι) όρθιο **2.** (συνήθ. μτφ.) φέρω κάτι σε ικανοποιητικό επίπεδο (από το χαμηλό στο οποίο βρισκόταν): *η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε πως θα λάβει μέτρα, για να ανορθώσει την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ ανεγείρω, στήνω **3.** ανοικοδομώ: *μάζεψαν χρήματα, για να ανορθώσουν την ερειπωμένη εκκλησία* ΣΥΝ αναστηλώνω — **ανορθωτικός**, -ή, -ό [1892], **ανορθωτικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνορθῶ* < *ἀν(α)-* + *ὀρθῶ (-όω)*].

ανόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επαναφορά σε (προηγούμενη) καλή κατάσταση: *η ~ τής οικονομίας* || *~ στήθους* (με πλαστική χειρουργική επέμβαση) **2.** ΗΛΕΚΤΡ η μετατροπή τού εναλλασσόμενου ρεύματος σε συνεχές.

ανορθωτής (ο), **ανορθώτρια** (η) {ανορθωτριών} (σημ. 1) **1.** αυτός που επιτυγχάνει την ανόρθωση: *ο ~ τής δημοκρατίας* **2.** ΗΛΕΚΤΡ η διάταξη που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές.

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀνορθῶ (-όω)*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ redresseur]

ανόρυγμα (το) [1816] {ανορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τεχνητό άνοιγμα στο έδαφος, κοίλωμα που έγινε με εκσκαφή ΣΥΝ σκάμμα, όρυγμα

ανόρυξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ) **1.** το σκάψιμο μεγάλου ανοίγματος στο έδαφος ΣΥΝ εκσκαφή, ανασκαφή, διάνοιξη **2.** (συνεκδ.) η εξαγωγή μεταλλευμάτων από το υπέδαφος με εκσκαφή· *~ γαιανθράκων* ΣΥΝ εξόρυξη

ανορύσσω ρ μετβ {ανόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** σχηματίζω άνοιγμα στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ διανοίγω **2.** αφαιρώ από το έδαφος με εκσκαφή (κάτι θαμμένο), βγάζω (κάτι) από το υπέδαφος ΣΥΝ εξορύσσω, ξεθάβω

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ὀρύσσω* «σκάβω»].

ανορχία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εκ γενετής ή επίκτητη έλλειψη ενός ή και των δύο όρχεων — **άνορχις** (ο).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anorchie].

-ανός, -ανή, -ανό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** χρονικό σημείο· *αυρι-ανός, δεκεμβρι-ανός, οκτωβρι-ανός* **2.** (το ουδ στον πληθ ως ουσ.) για γεγονός που έγινε σε συγκεκριμένο μήνα *τα Ιουλι-ανά, τα Δεκεμβρι-ανά* **3.** τον δημιουργό, τον εμπνευστή κ λπ.: *γρηγορι-ανός, θεοδοσι-ανός*

[ΕΤΥΜ Το μεσν παραγ επίθημα *-ανός* (π.χ. *αδει-ανός, μεσημερι-ανός, διπλ-ανός* κ ά.) κατά τα αρχ. επίθ. *ἱκανός, στεγανός, μελανός* κ.ά (όπου το *-ανός* αντιπροσωπεύει αρχαιότατο Ι.Ε. επίθημα *-ǝno-)]

-άνος / -ανός, -άνα / -ανή / -ανίδα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ονομάτων: *Πρεβεζ-άνος – Πρεβεζ-άνα, Βραζιλι-άνος – Βραζιλι-άνα, Αφρικ-ανός – Αφρικ-ανή, Αμερικ-άνος* κ. *Αμερικ-ανός – Αμερικ-άνα* κ. *Αμερικαν-ίδα*.

[ΕΤΥΜ Το παραγ επίθημα *-άνος* ανάγεται σε ιταλ. -ano (< λατ -anus) και απαντά αρχικώς σε εθνικά ή τοπικά επίθετα (λ χ. ιταλ. Mexic-ano, Rom-ano, Itali-ano)].

ανοσία (η) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα τού οργανισμού να αντιστέκεται ή να ξεπερνά μια μικροβιακή ή παρασιτική εισβολή ΑΝΤ. ευπάθεια.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «το να μην πάσχει κανείς από κάποιο νόσημα», < *ἀ-* στερητ. + *-νοσία* < *νόσος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού αγγλ. immunity].

ανόσιος, -α, -ο αυτός που αντιτίθεται στους θείους νόμους· γενικότ αυτός που παραβαίνει την ηθική. *~ έγκλημα / πράξη* ΣΥΝ ανίερος, ανήθικος ΑΝΤ όσιος, ιερός. — **ανόσια** επίρρ , **ανοσιότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὅσιος*].

ανοσιούργημα (το) [μτγν.] {ανοσιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} η πράξη που παραβαίνει τους ηθικούς νόμους: *διαπράττω ~* ΣΥΝ ιεροσυλία Επίσης **ανοσιουργία** (η) [αρχ.]

ανοσιουργώ ρ. αμετβ. {ανοσιουργείς. | ανοσιούργησα} (λόγ.) κάνω ανήθικες και ανόσιες πράξεις ΣΥΝ. ιεροσυλώ, βεβηλώνω, ασεβώ, (λαϊκ) μαγαρίζω. — **ανοσιουργός**, -ός/-ή, -ό [αρχ]

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνοσιουργῶ (-έω)* < *ἀνόσιος* + *-ουργῶ* (< *ἔργον*)].

ανοσμία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ. η απουσία ή απώλεια τής όσφρησης λόγω βλάβης των οσφρητικών νηματίων. — **άνοσμος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ anosmia]

ανοσοαπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ ο τρόπος που αντιδρούν τα κύτταρα τού οργανισμού στα μικρόβια.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. immune response].

ανοσοβιολογία (η) ΒΙΟΛ η μελέτη των συστατικών τού ανοσοποιητικού μηχανισμού των ζωντανών οργανισμών και τού τρόπου λειτουργίας τού ανοσοποιητικού συστήματος. — **ανοσοβιολογικός**, -ή, -ό

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immunobiology (νόθο σύνθ)]

ανοσοθεραπεία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η θεραπεία που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ανοσοποιητικών μέσων τού οργανισμού.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ immunothérapie (νόθο σύνθ)].

ανοσοκατασταλτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που μειώνει τους αμυντικούς μηχανισμούς τού οργανισμού: *η ~ δράση τής ακτινοβολίας* || *~ φάρμακα* — **ανοσοκατασταλτικά** επίρρ

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppresive].

ανοσοκαταστολή (η) ΙΑΤΡ η μείωση των αμυντικών μηχανισμών τού οργανισμού: *συγγενής ~* || *επίκτητη ~* (από ιούς, φάρμακα, νεοπλάσματα κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ immunosuppression].

ανοσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η επιστήμη που μελετά τους μηχανισμούς με τους οποίους οι οργανισμοί αντιστέκονται και εξουδετερώνουν μια νόσο, μια μόλυνση, καθώς και τα νοσήματα αυτοανοσίας, το σύνδρομο επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας (AIDS) κ.λπ — **ανοσολόγος** (ο/η), **ανοσολογικός**, -ή, -ό, **ανοσολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immunologie (νόθο σύνθ)].

ανοσοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ η ανάπτυξη ανοσίας από τον οργανισμό (τού ανθρώπου, των ζώων ή των φυτών)

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immunisation].

ανοσοποιητικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην ανοσοποίηση, στην ανάπτυξη τής ικανότητας αντιστάσεως σε νόσους και μολύνσεις **2.** ***ανοσοποιητικό σύστημα*** το σύνολο των ιστών και οργάνων, τα οποία έχουν την ικανότητα να προστατεύουν τον οργανισμό από παθογόνες ή άλλες ξένες ουσίες, να καταστρέφουν μολυσμένα και κακοήθη κύτταρα και να απομακρύνουν τα κυτταρικά υπολείμματα.

[ΕΤΥΜ Ο ιατρ όρ. *ανοσοποιητικό σύστημα* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ γαλλ. système immunitaire].

ανοσοποιώ ρ μετβ. {ανοσοποιείς... | ανοσοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΒΙΟΛ αναπτύσσω τις ανοσοποιητικές αντιστάσεις, εξασφαλίζω την ανοσία (σε έναν οργανισμό)

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. immuniser].

άνοσος, -η, -ο [αρχ.] ΙΑΤΡ **1.** αυτός που δεν εμφανίζει νοσηρότητα· υγιεινός **2.** αυτός που έχει ανοσία.

ανοστίζω ρ. αμετβ κ. μετβ. {ανόστισα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι άνοστος ΑΝΤ νοστιμεύω ♦ **2.** (μετβ) κάνω (κάτι) άνοστο *το πολύ νερό ανοστίζει το φαγητό* ΑΝΤ νοστιμίζω Επίσης **ανοσταίνω** κ **ανοστεύω**.

[ΕΤΥΜ μεσν, αρχική σημ «ψέγω – γίνομαι άχαρος, ασήμαντος», < αρχ *ἄνοστος* «χωρίς επιστροφή»]

άνοστος, -η, -ο **1.** (φαγητό) που δεν διεγείρει τη γεύση, που του λείπει το συστατικό (συνήθ. αλάτι) το οποίο δίνει ευχάριστη γεύση· *τα φαγητά της είναι ~, γιατί είναι τελείως ανάλατα* ΑΝΤ νόστιμος, γευστικός **2.** (μτφ) αυτός που δεν προκαλεί ευχάριστη εντύπωση, που είναι άχαρος (στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά) *~ αστεία / έργο / ηθοποιός / κορίτσι* ΣΥΝ σαχλός, ανούσιος. (εκφραστ) νερόβραστος, γλυκανάλατος ΑΝΤ νόστιμος, γουστόζικος, χαριτωμένος. — **άνοστα** επίρρ., **ανοστιά** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χωρίς επιστροφή», < *ἀ-* στερητ + *νόστος* Η νεοελλην. σημ. οφείλεται στην αντίθετη λ *νόστιμος* (βλ λ), που διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς από την αρχ. σημ. τού *νόστος*].

ανοσφρησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η έλλειψη ή η εξασθένηση τής όσφρησης

άνουρος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν έχει ουρά ΣΥΝ άκερκος ΑΝΤ. κερκοφόρος

άνους, -ους, -ουν [αρχ] {άν-ου κ. -οος, άν-ου κ -οα | -οι κ -οες (ουδ. -οα), -όων} **1.** αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ άμυαλος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. νοήμων, μυαλωμένος, ευφυής **2.** ΙΑΤΡ αυτός που πάσχει από άνοια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

ανούσιος, -α, -ο [μτγν] **1.** (φαγητό) που δεν έχει ευχάριστη γεύση ή και θρεπτικά συστατικά **2.** αυτός που δεν έχει ουσία, αξιόλογο περιεχόμενο: *~ βιβλίο / έργο / λόγια* ΣΥΝ κενός ΑΝΤ ουσιώδης, μεστός. — **ανούσια** επίρρ.

ανοχή (η) {χωρ. πληθ } **1.** η διάθεση ή τάση να αντιμετωπίζει κανείς με υπομονή κάτι που υφίσταται και τον ενοχλεί, τον δυσαρεστεί. *ο διοικητής έδειξε ~ στην επιπόλαιη συμπεριφορά τού στρατιώτη, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη νεαρή ηλικία του* ΣΥΝ ανεκτικότητα, εγκαρτέρηση **2.** (ειδικότ.) η διαλλακτική αντιμετώπιση (όποιου αποκλίνει από το σύνηθες, το καθιερωμένο), χωρίς εχθρική διάθεση: *η ~ προς ομάδες τού κοινωνικού περιθωρίου* || *πολιτική / θρησκευτική ~* ΣΥΝ διαλλακτικότητα, επιείκεια ΑΝΤ αδιαλλαξία, ακαμψία ● **3.** (ευφημ) ***οίκος ανοχής*** το πορνείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανάσχεση, συγκράτηση, διακοπή (κυρ εχθροπραξιών)». < *ἀνέχω / -ομαι*. Η ευφημιστική φρ *οίκος ανοχής* αποδίδει το γαλλ. maison de tolérance (πβ. και ιταλ. casa di tolleranza)].

> **ανοχή – ανεκτικότητα.** Όλο και περισσότερο στη σημερινή Ελληνική τείνει η λ **ανεκτικότητα** να υποκαταστήσει το *ανοχή* στη σημ. «τής κατανόησης για την ασυνήθη, παρεκκλίνουσα ή και ανάρμοστη συμπεριφορά των άλλων». *Όσοι χειρίζονται τέτοια λεπτά θέματα πρέπει να έχουν μεγάλη ανεκτικότητα για τα «πιστεύω» των άλλων* Τείνει δηλ. να δηλώσει την έννοια τού ξεν tolerance, αφού και το επίθ. **ανεκτικός** (βλ.λ. και ΣΧΟΛΙΟ) έχει δηλώσει ό,τι το ξεν tolerant Αντίθετα, η χρήση τής λ. *ανοχή* τείνει να δηλώσει περισσότερο μια αρνητική σχέση τού ομιλητή: *Η ανοχή μιας τέτοιας πολιτικής θα έβλαπτε μακροπρόθεσμα τα εθνικά μας συμφέροντα – Σ' αυτή την κατάσταση οδήγησε την κοινωνία μας η ανοχή τής αυθαιρεσίας, τής συναλλαγής και τής απαράδεκτης συμπεριφοράς ορισμένων υψηλόβαθμων κρατικών υπαλλήλων*
> ‣ *ανεκτικός*

ανοχύρωτος, -η, -ο [1894] **1.** αυτός που δεν είναι προστατευμένος με οχυρωματικά έργα· *~ θέσεις* ΑΝΤ οχυρωμένος **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανοχύρωτη πόλη / περιοχή*** η περιοχή την οποία η αρμόδια στρατιωτική διοίκηση έχει κηρύξει «ανυπεράσπιστη» σε περίοδο πολέμου, για να προστατευθούν ο άμαχος πληθυσμός, τα κτήρια και τα μνημεία της από επιθέσεις και βομβαρδισμούς **3.** (μτφ.) (για περιοχή) αυτός που εμ-

φανίζεται απροστάτευτος έπειτα από φυσικές καταστροφές: ~ *εμφανίστηκε και πάλι η πρωτεύουσα κατά τις πρόσφατες πλημύρες.* – **ανοχύρωτα** επίρρ

άνοψη (η) ΑΡΧΙΤ σχέδιο κτηρίου, που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, η όψη του από ψηλά ΑΝΤ κάτοψη.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* (βλ. λ.) + *όψη*, κατ' αναλογίαν προς το *κάτοψη*]

Α.Ν.Σ. (οι) Ανώτερες Νοσηλευτικές Σχολές.

ανσάμπλ (το) {άκλ.} ελλην *σύνολο* **1.** μέρη ενδυμασίας που έχουν φτειαχτεί για να φοριούνται μαζί (π.χ. ταγέρ), που αποτελούν ένα σύνολο **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. σύνολο αθλητών που εκτελούν μαζί γυμναστικές ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ensemble < δημώδ. λατ. insimul < in + simul «εξίσου», αρχ. τ. τού κλασικού λατ. similis «παρόμοιος»].

αντ- → αντι-

άντα (τα) {άκλ.} (οικ.) η ηλικία μετά τα τριάντα μέχρι και τα σαράντα εννέα, τα χρόνια που ακούγονται σε *-άντα* (τριάντα, σαράντα, τριάντα δύο, σαράντα πέντε κ.τ.ό.) και χαρακτηρίζουν ένα πρώτο στάδιο ωριμότητας (ηλικιακής, επαγγελματικής, οικογενειακής κ.λπ.) τής ζωής τού ανθρώπου: *έχει περάσει προπολλού τα ~, αλλά δεν έχει ακόμη παντρευτεί* || *Όχι και μικρός! Έχει καβατζάρει τα ~*
[ΕΤΥΜ < *(τρι)άντα* / *(σαρ)άντα*]

ανταγωγή (η) [1840] ΝΟΜ ένδικο βοήθημα με το οποίο ο εναγόμενος ζητεί την παροχή δικαστικής προστασίας για ένα δικό του δικαίωμα έναντι τού αντιδίκου του (όχι απαραίτητα συναφές με εκείνο στο οποίο στηρίχθηκε η αγωγή τού ενάγοντος), το οποίο επικαλείται μέσα στην ίδια διαδικασία που άρχισε με την αγωγή τού τελευταίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reconvention]

ανταγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {αρχ.} {ανταγωνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} αγωνίζομαι να ξεπεράσω (κάποιον), να αναδειχθώ ανώτερος: *η Ελλάδα ανταγωνίζεται τις άλλες μεσογειακές χώρες στον τουρισμό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*

ανταγωνισμός (ο) [1886] **1.** (α) ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων που έχουν τις ίδιες ή παραπλήσιες επιδιώξεις, με σκοπό την ανάδειξη, την επικράτηση, τη νίκη τού ενός: *ο σκληρός ~ μεταξύ των μαθητών συχνά επιδρά βλαπτικά στις μεταξύ τους σχέσεις* || *ελεύθερος / εμπορικός / εξοντωτικός ~* (β) ΝΟΜ ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** βλ. λ. *αθέμιτος* (γ) ***υγιής ανταγωνισμός*** ο ανταγωνισμός με θεμιτά μέσα (δ) ΣΤΡΑΤ-ΠΟΛΙΤ ***ανταγωνισμός εξοπλισμών*** η διαδικασία με την οποία δύο ή περισσότερα αντίπαλα κράτη ενισχύουν και ανανεώνουν συνεχώς τα οπλοστάσιά τους, ώστε να μη βρεθούν σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση πολέμου **2.** ΒΙΟΛ το φαινόμενο που εμφανίζεται όταν γίνεται χρήση από διαφορετικούς οργανισμούς ενός κοινού οικολογικού πόρου ή πηγής (τροφή, χώρος, οικοσύστημα κ.ά.), που δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες όλων τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

ανταγωνιστής (ο), **ανταγωνίστρια** (η) (σημ. 1) {ανταγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που ανταγωνίζεται (κάποιον), αντίπαλος: *στην αναμέτρηση αυτή θα έχει πολλούς και ικανούς ~* **2.** ΦΥΣΙΟΛ ***ανταγωνιστές μύες*** οι μύες με αντίθετες λειτουργίες, π.χ. οι μύες που στρέφουν τα μάτια προς τα αριστερά και οι μύες που τα στρέφουν προς τα δεξιά ΑΝΤ συναγωνιστές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνταγωνίζομαι*. Ο όρ. *ανταγωνιστές μύες* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. muscles antagonistes]

ανταγωνιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ανταγωνισμό: *ενώ ήταν φίλοι, λόγω τής δουλειάς τους, αναπτύχθηκε μεταξύ τους μια ~ σχέση* || *~ εταιρεία / εφημερίδα* ΣΥΝ εχθρικός ΑΝΤ συμμαχικός, φιλικός **2.** αυτός που είναι ικανός για ανταγωνισμό, που αντιμετωπίζει με επιτυχία τους ομοίους του στον οικονομικό κυρ. ανταγωνισμό: *η υποτίμηση τής δραχμής κάνει τα εξαγώγιμα προϊόντα μας πιο ανταγωνιστικά* || *~ βιομηχανία / τιμές* — **ανταγωνιστικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ

ανταγωνιστικότητα (η) **1.** ο ανταγωνισμός, η δημιουργία αντιπαλότητας: *η ~ μεταξύ των μαθητών για την πρωτιά οδηγεί στη βαθμοθηρία* **2.** η ικανότητα ή δυνατότητα να είναι κάποιος/κάτι ανταγωνιστικός/-ό: *η ~ των ελληνικών προϊόντων*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. competitiveness]

Ανταίος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ γίγαντας, γυιος τού Ποσειδώνα και τής Γαίας, αντλούσε τη δύναμή του όταν άγγιζε τη γη **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀνταῖος* < αρχ. επίθ. *ἀνταῖος* «αντίθετος, αντίπαλος» < επίρρ. *ἄντα* (τ. αιτιατικής τού θ. *ἀντ-*, το οποίο απαντά και στην τοπική πτώση *ἀντί*, βλ.λ.) + -*ιος*]

ανταληγείς άνεμοι (οι) ΜΕΤΕΩΡ. σταθεροί άνεμοι που πνέουν ως ρεύμα πάνω από τους αληγείς (βλ.λ.) και σε αντίθετη προς αυτούς κατεύθυνση, δηλ. προς τους Πόλους και την ανατολή
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *αληγείς* (βλ.λ.)].

ανταλλαγή (η) **1.** το να δίνει κανείς κάτι και αντί αυτού να παίρνει κάτι άλλο: *κάναμε μια ~ του έδωσα το ρολόι μου και μου έδωσε το δικό του* || *~ προϊόντων / γραμματοσήμων* || *εμπορική ~* ΣΥΝ αλλαγή, (λαϊκ.) αλλαξιά ΦΡ (α) ***ανταλλαγή αιχμαλώτων*** η αμοιβαία απελευθέρωση αιχμαλώτων με ειδικές συμφωνίες μεταξύ των εμπολέμων (β) ***ανταλλαγή εδαφών*** η αμοιβαία παραχώρηση εδαφών κατά τη σύνταξη συνθηκών οριοθετήσεως μεταξύ γειτονικών κρατών (γ) ***ανταλλαγή πληθυσμών*** η αμοιβαία μετακίνηση πληθυσμών μετά από σύναψη σχετικής συνθήκης μεταξύ χωρών (δ) ***ανταλλαγή φοιτητών / μαθητών*** η αμοιβαία αποστολή φοιτητών / μαθητών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με σκοπό τη φοίτησή τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα (ε) ***πολιτιστικές ανταλλαγές*** οι αμοιβαίες αποστολές καλλιτεχνών, συγκροτημάτων κ.λπ. μεταξύ κρατών **2.** (μτφ.) η αμοιβαία εξωτερίκευση, έκφραση, κοινοποίηση: *~ ιδεών / απόψεων* (ο γόνιμος διάλογος, που συνοδεύεται από επιχειρήματα) **3.** η αμοιβαία ανταπόδοση: *~ δώρων / καρτών / επισκέψεων / ύβρεων / σαρκαστικών σχολίων / φιλοφρονήσεων / πυροβολισμών*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνταλλάσσω*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ανταλλαγή απόψεων / ιδεών* (< γαλλ. échange de vues / idées), *ανταλλαγή φιλοφρονήσεων* (< γαλλ. échange de bons procédés), *πολιτιστικές ανταλλαγές* (< αγγλ. cultural exchanges), *ανταλλαγή πληθυσμών* (< γαλλ. échange des populations) κ.ά.]

αντάλλαγμα (το) {αρχ.} {ανταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που δίνει ή παίρνει κανείς σε ανταλλαγή: *δέχτηκε να τον υποστηρίξει στον προεκλογικό αγώνα με ~ την επαγγελματική αποκατάσταση τού γυιου του* ΣΥΝ αντίτιμο **2.** η υλική ή ηθική ανταμοιβή: *βοηθούσε τους άλλους, χωρίς ~* ΣΥΝ ανταμοιβή.

ανταλλάζω ρ. → ανταλλάσσω

ανταλλακτήριο (το) [1850] {ανταλλακτηρί-ου | -ων} το κατάστημα όπου ανταλλάσσει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): *~ συναλλάγματος*.

ανταλλακτικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με ανταλλαγή: *~ αξία εμπορεύματος* **2. *ανταλλακτικό*** (το) εξάρτημα μηχανικής διάταξης που προορίζεται για αντικατάσταση άλλου ομοίου σε περίπτωση φθοράς ή απώλειας: *~ αυτοκινήτου*.

ανταλλάξιμος, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να ανταλλαχθεί, που μπορεί να μπει ή να χρησιμοποιηθεί στη θέση άλλου — **ανταλλαξιμότητα** (η).

ανταλλάσσω κ. (καθημ.) **ανταλλάζω** ρ. μετβ. {αντάλλα-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** δίνω (κάτι) και παίρνω αντί αυτού (κάτι άλλο): *~ το βιβλίο μου με το δικό του* || *ανταλλάσσουμε γραμματόσημα / προϊόντα* || *οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές αντάλλαξαν αιχμαλώτους* ΣΥΝ αλλάζω **2.** (γενικότ.) (μόνο στον πληθ.) δίνω και δέχομαι, ανταποδίδω: *στις γιορτές ανταλλάσσουμε κάρτες / δώρα / ευχές* || *αντάλλαξαν χαμόγελα / βαριές κουβέντες / φιλοφρονήσεις / εχθρικά βλέμματα / θερμή χειραψία / απόψεις* (εξέφρασαν ο ένας στον άλλον τις απόψεις τους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλάζω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντ(ι)-* + *ἀλλάσσω*].

αντάμα επίρρ (λαϊκ.) παρέα, μαζί: *«~ τρων και πίνουνε και λειανοτραγουδάνε»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ χώρια, χωριστά.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐντάμα*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ. *ἐν τῷ ἅμα* «συγχρόνως, ταυτόχρονα»].

ανταμείβω ρ. μετβ. {αντάμει-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα)} αμείβω (κάποιον) για τις υπηρεσίες του, για τον κόπο που κατέβαλε: *ανταμείφθηκε με το παραπάνω για τη σκληρή δουλειά του* || *~ κάποιον ηθικά, επαινώντας τον για ό,τι έκανε* ΣΥΝ ξεπληρώνω, πληρώνω, ικανοποιώ ΑΝΤ στερώ. — **ανταμειπτικός,** -ή, -ό [1878].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀνταμείβομαι* «ανταλλάσσω, ανταποδίδω (καλό ή κακό)» < *ἀντ(ι)-* + *ἀμείβομαι*].

ανταμοιβή (η) **1.** η παροχή ηθικής ή υλικής αμοιβής για υπηρεσίες που προσφέρθηκαν, για προσπάθειες που καταβλήθηκαν **2.** (συνεκδ.) η ίδια η αμοιβή: *κάνε το καλό, αλλά μην περιμένεις ~* ΣΥΝ ανταπόδοση, επιβράβευση, πληρωμή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανταλλαγή», < *ἀνταμείβομαι*]

αντάμωμα (το) {ανταμώμ-ατος | -ατα, -άτων} η συνάντηση, η συναπάντηση: *το ετήσιο ~ των Σαρακατσάνων*

ανταμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντάμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) συναντώ: *τον αντάμωσα τυχαία στον δρόμο* ΣΥΝ απαντώ ♦ **2.** (αμετβ.) (στον πληθ.) συναντώμαι: *δεν θυμάμαι πότε ανταμώσαμε για τελευταία φορά* **3.** (μεσοπαθ. ***ανταμωνόμαστε***) (αλληλοπαθ., συνήθ. σε αόρ.) συναντά ο ένας τον άλλον: *ανταμωθήκανε στο χωριό μετά από πολλά χρόνια* || *πότε θ' ανταμωθούμε πάλι;*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀντάμα*].

αντάμωση (η) {μεσν.} (λαϊκ.) η συνάντηση· κυρ. στη ΦΡ ***καλή(ν) αντάμωση!*** (κατά τον αποχαιρετισμό) για την έκφραση ευχής να υπάρξει (και άλλη) συνάντηση ΣΥΝ (λόγ.) εις το επανιδείν

αντανάκλαση (η) {μτγν.} {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή ακτίνων ή ηχητικών κυμάτων που προσκρούουν σε επιφάνεια: *η ~ τού φωτός* ΣΥΝ. ανάκλαση **2.** (μτφ.) η απήχηση, το να επιτρέπει (κάποιος/κάτι) να απεικονίζεται κάτι μέσα από τον ίδιο· *έχει υποστηριχθεί ότι η τέχνη αποτελεί ~ τής πραγματικότητας* ΣΥΝ αντίκτυπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ*.

αντανακλαστικός, -ή, -ό κ. **ανακλαστικός** **1.** (α) αυτός που προκαλεί αντανάκλαση, γενικότ. αυτός που σχετίζεται με την αντανάκλαση (β) ΒΙΟΛ ***αντανακλαστική ακινητοποίηση*** βλ. λ. *ακινητοποίηση* **2.** ΦΥΣΙΟΛ ***αντανακλαστικό*** (το) η αυτόματη και ακούσια αντίδραση ενός οργάνου σε εξωτερικό ερέθισμα· *εξαρτημένο ~* (αυτό που δημιουργείται σε συνάρτηση με εξωτερικό ερέθισμα, λ.χ. η έκκριση γαστρικού υγρού σε συνδυασμό με ήχο) **3.** αυτός που αναφέρεται στην παραπάνω αντίδραση: *~ κινήσεις* (ακούσιες κινήσεις ύστερα από εξωτερικό ερεθισμό) **4. *αντανακλαστικά*** (τα) (α) ο βαθμός στον οποίο αντιδρά κανείς αυτόματα, και ανεξάρτητα από τη βούλησή του σε ερεθίσματα τού περιβάλλοντος· *τα ~ στο κρύο, στη ζέστη, στην άσκηση πίεσης* (β) (κοινότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να αντιδρά αμέσως, ταχύτατα, με τον πιο κατάλληλο τρόπο: *απαιτούμενο για έναν οδηγό αυτοκινήτου είναι να έχει καλά ~* || *στους δημοκρατικούς πολίτες πρέπει να λειτουργούν τα κοινωνικά ~ τους, όταν παρατηρούνται κρούσματα αυταρχισμού ή κοινωνικών διακρίσεων* **5.** (α) ***αντανακλαστικά τροχοφόρων*** οι φωσφορίζοντες κρύσταλλοι στο πίσω μέρος τροχοφόρων, που αντανακλούν το φως των προβολέων άλλων οχημάτων για την αποτροπή συγκρούσεων στο σκοτάδι (β) ***αντανακλαστικά σημάνσεως / οδοστρώματος*** οι φωσφορίζουσες στήλες για την οριοθέτηση των διαζωμάτων δρόμου ή οδοστρώματος — **αντανακλαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réflexe]

αντανακλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντανακλάς | αντανάκλ-ασα, -ώμαι, -άται..., -άσθηκα (καθημ. -άστηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** ΦΥΣ (για επιφάνειες)

κάνω να επιστρέψει (ακτίνα, ηχητικό κύμα) που προσκρούει επάνω μου· *το κάτοπτρο αντανακλά το φως* **2.** (μτφ.) απηχώ, φανερώνω (συνήθ. επίδραση που δέχομαι): *οι λυρικές περιγραφές των τοπίων τής πατρίδας του αντανακλούν την αγάπη του για τη φύση* ΣΥΝ εκφράζω, αντικατοπτρίζω ♦ **3.** (αμετβ) (για ακτίνες ή ηχητικά κύματα) επιστρέφω ή αλλάζω διεύθυνση, αφού προσκρούσω σε επιφάνεια, δημιουργώντας αντικατοπτρισμό *οι ακτίνες τού ηλίου αντανακλούσαν στο νερό τής λίμνης* ΣΥΝ ανακλώ, αντικαθεφτίζω, αντιφεγγίζω
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντανακλῶ (-άω) < ἀντ(ι)- + ἀνακλῶ*].

αντανακλώ – ανακλώ, αντανάκλαση – ανάκλαση. Τα **ἀνακλῶ – ἀνάκλασις** (όπως και τα *ἀνακλασμός* και *ἀνάκλαστος*) είναι ήδη αρχαία (τα *ἀνακλῶ* και *ἀνάκλασις* χρησιμοποιούνται στην επιστημονική ορολογία τού Αριστοτέλη) Ωστόσο, ήδη στην Αρχαία πλάσσονται παράλληλοι τύποι με ενισχυμένο το προρρηματικό: **αντ-ανα-** στη θέση τού απλού **ανα-** (**αντανακλώ** κοντά στο *ανακλώ*) Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται σημασιολογικά η δήλωση τής αντιστροφής (reflectio), που είναι, στην πραγματικότητα, η έννοια των *αντ-ανα-κλώ* / *αντ-ανά-κλαση*, έννοια η οποία δηλώνεται και από μόνο το *ανα-* Έτσι πλάστηκε και το νεότερο **αντανακλαστικό** μαζί με το **ανακλαστικός**

Αντάντ (η) {άκλ.} ΙΣΤ η συμμαχία τής Γαλλίας, τής Αγγλίας και τής Ρωσίας εναντίον τής Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο
[ΕΤΥΜ < γαλλ Entente (Cordiale) «(εγκάρδια) συνεννόηση» (< ρ. entendre «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ»)]

αντάντε ΜΟΥΣ **1.** επίρρ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε μετρίως αργή κίνηση, πιο αργή από τού αλέγκρο ή τού αλεγκρέτο (βλ λ.), και πιο γρήγορη από τού αντάτζιο (βλ. λ.): *το θέμα τού 2ου μέρους παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος αργού μουσικού κομματιού, κατά κανόνα ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, σε χρόνο αντάντε (ή παραπλήσιο): *το ~ αυτής τής σονάτας είναι γραμμένο σε μέτρο 4/8*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. andante < andare «πηγαίνω», πιθ. < λατ. ambire «περπατώ κυκλικά, κάνω γύρους» (πβ. ελλην. *περι-πατώ*)]

αντάξιος, -α, -ο [αρχ.] ίσος ως προς την αξία (με κάποιον/κάτι): *αποδείχθηκαν αντάξιοι των προγόνων τους* || *~ των περιστάσεων / των προσδοκιών* || *φάνηκε ~ τής εμπιστοσύνης που του έδειξαν* ΣΥΝ ισάξιος, επάξιος, εφάμιλλος ΑΝΤ ανάξιος — **αντάξια / ανταξίως** επίρρ.

ανταπαίτηση (η) [1871] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προβολή απαίτησης ανταποδοτικά προς απαίτηση που προβάλλει άλλος.

ανταπαιτώ ρ. μετβ. {ανταπαιτείς . | ανταπαίτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} διεκδικώ, απαιτώ (κάτι) ανταποδοτικά (σε κάτι που προσφέρω ή σε απαίτηση άλλου). — **ανταπαιτητής** (ο) [1886].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνταπαιτῶ (-έω) < ἀντ(ι)- + ἀπαιτῶ*].

ανταπάντηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απάντηση που δίνει κανείς προκειμένου να αντικρούσει προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπαντώ ρ. μετβ. [1895] {ανταπαντάς... | ανταπάντησα} απαντώ αντικρούοντας προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπεξέρχομαι ρ. (εσφαλμ) → αντεπεξέρχομαι

ανταπεργία (η) {ανταπεργιών} το προσωρινό κλείσιμο επιχείρησης ή εργοστασίου από την εργοδοσία ως μέσο πίεσης προς τους εργάτες που απεργούν ΣΥΝ λοκάουτ. — **ανταπεργιακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. lock out].

ανταπεργός (ο/η) αυτός που ενεργεί εις βάρος των απεργών.

ανταποδεικνύω ρ μετβ [αρχ] {ανταπέδειξα, ανταποδείχθηκα} αποδεικνύω το αντίθετο αντικρούοντας τα αποδεικτικά στοιχεία κάποιου άλλου

ανταπόδειξη (η) [1889] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΝΟΜ το δικαίωμα τού διαδίκου να προσκομίσει αποδεικτικά μέσα προκειμένου να αποκρούσει τους αποδεικτικούς ισχυρισμούς τού αντιδίκου που έχει το βάρος τής απόδειξης

ανταποδίδω ρ. μετβ. [αρχ] {αντ-απέδωσα, -αποδόθηκα, -αποδομένος} αποδίδω σε κάποιον κάτι ανάλογο (καλό ή κακό) με αυτό που μου έδωσε ή μου έκανε· *~ το χτύπημα / το κομπλιμέντο / την επίσκεψη / τον χαιρετισμό / τη φιλοφρόνηση* ΣΥΝ ξεπληρώνω, επιστρέφω· ΦΡ ***ανταποδίδω τα ίσα*** ξεπληρώνω με τον ίδιο τρόπο, «με το ίδιο νόμισμα» Επίσης (σπάν.) **ανταποδίνω** [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω*.

ανταπόδοση (η) [αρχ] {-ης κ -όσεως | -όσεις, -όσεων} η ανταμοιβή κάποιου από κάποιον για κάτι καλό που του έκανε ή η τιμωρία του για κάτι κακό: *για ό,τι κάνει περιμένει ~* ΣΥΝ ξεπλήρωμα.

ανταποδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα ανταπόδοσης. *~ τέλη* — **ανταποδοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ανταποδοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η συμπεριφορά τής μιας πλευράς προς την άλλη καθορίζεται από τη συμπεριφορά τής άλλης προς αυτήν *η αρχή τής ~*

ανταποκρίνομαι ρ. αμετβ αποθ. {ανταποκρίθηκα} (+σε) **1.** απαντώ (σε ερέθισμα), αντιδρώ *από πολύ νωρίς τα βρέφη αρχίζουν να ανταποκρίνονται σε ηχητικά ερεθίσματα*· ΦΡ ***ανταποκρίνομαι στην αγάπη / στα συναισθήματα (κάποιου)*** εκδηλώνω προς κάποιον αισθήματα αγάπης ανάλογα με τα δικά του **2.** βρίσκομαι σε συμφωνία ή αντιστοιχία (με κάποιον/κάτι): *τα όσα λέει δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ αντιστοιχώ, συμβιβάζομαι **3.** αποδεικνύομαι επαρκής (για κάτι), καταφέρνω να αντιμετωπίσω (κάτι) επιτυχώς: *~ στις υποχρεώσεις μου / στα καθήκοντά μου / στα έξοδα τού σπιτιού / στις απαιτήσεις τού αξιώματός του* ΣΥΝ τα βγάζω πέρα, αντεπεξέρχομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «απαντώ με αντεπιχειρήματα», < *ἀντ(ι)-* + *ἀποκρίνομαι*. Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, πβ. Π Δ *Ἰώβ* 16, 8 *κατὰ πρόσωπόν μου ἀνταπεκρίθη*. Οι νεοελλ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. répondre].

ανταπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αντίδραση που εκδηλώνει κανείς ως απάντηση σε ερέθισμα, κατάσταση, ενέργεια άλλου: *του έδειξα πολλές φορές τη συμπάθειά μου, αλλά δεν βρήκα ~* **2.** η ειδησεογραφία που στέλνεται σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση από συνεργάτη τους (ανταποκριτή) απεσταλμένο σε άλλη χώρα ή τόπο για τον σκοπό αυτό **3.** (α) το να εκδηλώνει κανείς έμπρακτα ότι αντιλαμβάνεται και εκτιμά τις πράξεις ή τη στάση κάποιου απέναντί του· *κάνω το παν γι' αυτόν, αλλά δεν βλέπω ~* (β) το ενδιαφέρον, η ηθική στήριξη και ενίσχυση που θα άξιζε κάποιος: *δεν βρήκε ~ από το περιβάλλον του* **4.** η προγραμματισμένη συνάντηση συγκοινωνιακών μέσων σε σταθμό, λιμάνι ή αεροδρόμιο, ώστε να αλλάζουν μέσο μεταφοράς οι επιβάτες και να συνεχίζουν το ταξίδι για τον τελικό προορισμό τους. *για να πας στο Σίγρι από Μυτιλήνη, παίρνεις το λεωφορείο για Μήθυμνα και εκεί έχει ~ άλλο λεωφορείο για το Σίγρι* || *στον σταθμό Λαρίσης τού μετρό υπάρχει ~ με τον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνταπόκρισις < ἀνταποκρίνομαι* Η σημ. που συνδέεται με τη δημοσιογραφία είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. correspondence].

ανταποκριτής (ο) [1805], **ανταποκρίτρια** (η) {ανταποκριτριών} δημοσιογράφος εφημερίδας, περιοδικού, ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, απεσταλμένος σε άλλον τόπο ή άλλη χώρα, από όπου στέλνει πληροφορίες και ειδήσεις στην έδρα του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ correspondant].

αντάπτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ ελλην. *προσαρμογέας* κάθε εξάρτημα που επιτρέπει να προσαρμόζεται ένα αντικείμενο σε ένα άλλο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. adaptor < adapt «προσαρμόζω, εφαρμόζω (σε κάτι)»].

αντάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** θυελλώδης καιρός με συννεφιά: *σηκώθηκε ~* ΑΝΤ καλοκαιρία, (λόγ) αιθρία, ευδία **2.** η καταχνιά, η ομίχλη **3.** (μτφ.) ταραχή, αναστάτωση· *η ~ τής μάχης* ΣΥΝ σάλος, θόρυβος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν , αρχική σημ «θύελλα», < αρχ *ἀναταράσσω* (υποχωρητ), με συγκοπή, πβ. *γνωρίζω – γνώρα, λατρεύω - λάτρα* κ.ά]

ανταριάζω ρ. αμετβ κ. μετβ. {αντάριασ-α, -τηκα, -μένος} (λογοτ.) ♦ (αμετβ.) **1.** καλύπτομαι από ομίχλη, σκοτεινιάζω *αντάριασαν τα βουνά / ο ουρανός* ΣΥΝ συννεφιάζω, καταχνιάζω **2.** (για θάλασσα) φουρτουνιάζω ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχιση, αναταραχή. Επίσης **ανταρεύω**.
[ΕΤΥΜ < *αντάρα*].

Ανταρκτική (η) η ήπειρος που εκτείνεται γύρω από τον Νότιο Πόλο — **ανταρκτικός,** -ή, -ό [αρχ]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < λατ antarctica < αρχ *ἀνταρκτικός < ἀντ(ι)- + ἀρκτικός*].

ανταρσία (η) {ανταρσιών} **1.** η εξέγερση τού πληρώματος πλοίου κατά τού κυβερνήτη **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) η οργανωμένη εκδήλωση ανυπακοής και απειθαρχίας· η εξέγερση: *~ στο στράτευμα* || *~ βουλευτών / φυλακισμένων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επανάσταση*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσταση», < αρχ *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *ἀντ(ι)- + αἴρω* «σηκώνω»].

αντάρτης (ο) {ανταρτών}, **αντάρτισσα** (η) {ανταρτισσών} **1.** ο πολεμιστής άτακτου, εθελοντικού στρατιωτικού σώματος, που μάχεται εναντίον τού καθεστώτος τής χώρας του ή στρατού κατοχής ΣΥΝ επαναστάτης, στασιαστής **2.** (μτφ) απείθαρχος, ταραξίας ΣΥΝ ανυπάκουος, ατίθασος **3.** (ειδικότ.) (α) μαχητής των ένοπλων ομάδων που πήραν μέρος στην Εθνική Αντίσταση (κυρ τού Ε Λ Α Σ. και τού Ε.Δ Ε.Σ.) κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους: *οι ~ τού Βελουχιώτη / τού Ζέρβα* (β) (κατά την περίοδο τού Εμφυλίου Πολέμου) ένοπλος κομουνιστής, μέλος τού Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *ἀντ(ι)- + αἴρω* «σηκώνω». Η λ. πρωτοαπαντά σε εκκλησ. συγγραφείς προσδιορίζοντας κυρ. τον Διάβολο (λ.χ. *ὁ ἄνω / ἀρχαῖος ἀντάρτης*)].

αντάρτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αντάρτες· *~ σώμα / τραγούδια* **2.** **αντάρτικο** (το) (α) η ένοπλη εξέγερση ατάκτων πολεμιστών ΦΡ (μτφ.) ***σηκώνω αντάρτικο*** εξεγείρομαι, απειθαρχώ· *ο μικρός της γυιος έχει σηκώσει αντάρτικο και δεν ακούει κανέναν* (β) (περιληπτ.) το σύνολο των ανταρτών μιας περιοχής (γ) ο τόπος που ελέγχεται από αντάρτες, τα λημέρια των ανταρτών *έστησαν ~ πάνω στο βουνό* (δ) το αντάρτικο κίνημα (ειδικότ.) (i) η Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους (1941-44). *πολέμησε / βγήκε στο ~* (ii) ***δεύτερο αντάρτικο*** η συγκρότηση ένοπλου σώματος από αντάρτες τής Αριστεράς (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας) και η σύγκρουσή του με τον κυβερνητικό στρατό (Εμφύλιος Πόλεμος, βλ. κ. λ. *εμφύλιος)* και (συνεκδ.) η περίοδος τού Εμφυλίου Πολέμου. Επίσης (λόγ.) **ανταρτικός,** -ή, -ό [μεσν.]. — **αντάρτικα** επίρρ

ανταρτόπληκτος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί δεινά από τη δράση ανταρτών
[ΕΤΥΜ. < *αντάρτης + -πληκτος < πλήττω* «χτυπώ»].

ανταρτοπόλεμος (ο) {-ου κ -έμου | -ων κ. -έμων} **1.** οι ένοπλες επιχειρήσεις ανταρτών που συνίστανται σε αιφνιδιαστικά χτυπήματα και άμεση φυγή **2.** (ειδικότ) ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-49 ΣΥΝ (μειωτ.) συμμοριτοπόλεμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμφύλιος*.

αντασφάλεια (η) [1880] {αντασφαλειών} η ασφάλιση μίας ασφαλιστικής εταιρείας σε άλλη, συνήθ μεγαλύτερη, όταν ο κίνδυνος για συγκεκριμένο ασφαλιζόμενο είναι μεγάλος Επίσης **αντασφάλιση**. —

αντασφαλιστής (ο) [1894], **ανταασφαλίστρια** (η). **ανταασφαλίζω** ρ. [1889].
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ réassurance].

αντάτζιο κ. (σπάν.) **αντάτζο** επίρρ. ΜΟΥΣ **1.** ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε αργό χρόνο **2.** (συνεκδ.) **αντάτζιο** (το) {άκλ } (α) μουσικό κομμάτι που φέρει την ένδειξη ή τον τίτλο *αντάτζιο*: *το κομμάτι είναι ένα ~* || *το γνωστό ~ τού Αλμπινόνι* (β) (συνεκδ) αργό μέρος σονάτας ή συμφωνίας. *τώρα ο πιανίστας παίζει το ~ τής σονάτας.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. adagio «αργά, χωρίς βιασύνη» < ad- (< λατ. ad) + agio «άνεση, ευκολία» < προβηγκ. aize (πβ. γαλλ aise) «ευκολία, άνεση» < λατ adjacens, μτχ. ενεστ τού ρ adjaceo «βρίσκομαι πλησίον»].

ανταύγεια (η) {δύσχρ. ανταυγειών} **1.** αντανάκλαση φωτός, λάμψη **2.** φωτεινή απόχρωση: *καστανά μαλλιά με ξανθές ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνταυγής* < *ἀντ(ι)-* + *-αυγής* < *αὐγή* ή **αὖγος (το)*].

αντβεντισμός (ο) προτεσταντική αίρεση που διακηρύσσει ότι η δεύτερη έλευση τού Χριστού στη Γη θα συμβεί σύντομα. — **αντβεντιστής** (ο), **αντβεντίστρια** (η), **αντβεντιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. adventism < λατ. adventus «έλευση», μτχ. τού ρ. advenio «έρχομαι»]

άντε κ. (λαϊκ) **άιντε** κ **άμε** κ. **α** επιφών.· ως δείκτης προστακτικής εν. κ πληθ. {με πληθ κ. άντεστε / αντέτε} (καθημ.) **1.** (ως προστ. τού *πηγαίνω*) πήγαινε: *~ στο καλό / στον διάολο!* **2.** (για να δηλωθεί προτροπή, γενικότ. για να τονιστεί η προστακτική): *~ γρήγορα! Συντομεύετε!* || *ρε ~ φύγε από 'δώ!* || *~ γράψ' το κι αυτό, να τελειώνουμε!* || (ενθαρρυντικά) *~ μπράβο!* **3.** για να δηλωθεί ειρωνεία: *~ καλέ, τι μου λες!* **4.** για να δηλωθεί έκπληξη ή δυσπιστία: *-Της ζήτησε να παντρευτούν! -~! Σοβαρολογείς;* || *-Μου είπαν ότι είναι ένας απατεώνας! -! Αποκλείεται!* **5.** (α) στην αρχή προτάσεων που δηλώνουν προτροπή ή αποτροπή: *-Λέω να πάρω αυτοκίνητο -~, ντε! Σου είναι απαραίτητο!* || *-Είναι αργά, αλλά θα βγω -~, ρε, πού να τρέχεις τώρα!* (β) (επαναλαμβανόμενο και με κατάλληλο επιτονισμό) για να δηλωθεί έντονη αποδοκιμασία· *~~. δεν ξέρεις τι λες, μου φαίνεται!*· ΦΡ **δεν είμαστε άντε, άντε** δεν είμαστε τυχαίοι, όποιοι κι όποιοι· *Σιγά μην του ζητήσω εγώ συγγνώμη! -~!* **6.** (συνήθ. με το καλέ + που) για να δηλωθεί (α) αποτροπή, ασυμφωνία. *~ καλέ που τον υποπτεύεσαι!* || *~ καλέ που φοβάσαι!* (β) ειρωνεία. *Αυτός, εγωιστής; ~καλέ, τι λες,* (δηλαδή, είναι όντως εγωιστής) **7.** για να δηλωθεί ανώτατο όριο (χρονικό, ποσοτικό κ λπ.): *είναι τριάντα, ~ το πολύ τριανταπέντε χρονών.*
[ΕΤΥΜ < *άιντε* < **άιτε* < **άετε* < αρχ. *ἄγετε*, προστακτική τού ρ. *ἄγω*· πβ. κ. *άμε* < *ἄγωμε* < αρχ. *ἄγωμεν*· *α (στο καλό)* < *ἄι* < *ἄε* < αρχ *ἄγε*, προστ ενεστ τού ρ. *ἄγω*]

αντέγγραφο (το) [1833] {αντεγγράφ-ου | -ων} ΝΟΜ (αντίθετο έγγραφο) έγγραφο που περιέχει συμφωνία των μερών η οποία ανατρέπει εν μέρει ή εν όλω ή μεταβάλλει ή περιέχει διαφορετικούς όρους από τα συμφωνηθέντα στο πλαίσιο συμβάσεως που έχει ενσωματωθεί σε άλλο έγγραφο (κύριο), π χ *τα μέλη συνέταξαν ~ στο οποίο συμφώνησαν ότι η πραγματική αξία τού πωληθέντος ακινήτου είναι 50 εκ και όχι 20 όπως αναφερόταν στο συμβόλαιο πωλήσεως*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ contre-lettre].

αντεγκληματικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην καταπολέμηση τού εγκλήματος: *~ μέτρο / πολιτική.* — **αντεγκληματικά** επίρρ.

αντέγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (συνήθ στον πληθ.) η ανταλλαγή προκλητικών λόγων, κατηγοριών· η λογομαχία: *η συζήτηση κατέληξε σε αντεγκλήσεις* ΣΥΝ διαπληκτισμός **2.** ΝΟΜ. η υποβολή εγκλήσεως από τον εγκαλούμενο κατά τού εγκαλούντος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντεγκαλῶ* < *ἀντ(ι)-* + *ἐγκαλῶ*].

αντέδρασα ρ. → αντιδρώ

αντεθνικός, -ή, -ό [1825] αυτός που έχει χαρακτήρα αντίθετο προς τα εθνικά συμφέροντα, που συντελεί στην αποδυνάμωση τού έθνους· *~ δράση / προπαγάνδα / συμπεριφορά* ΑΝΤ πατριωτικός, εθνικόφρων — **αντεθνικ-ά / -ώς** [1877] επίρρ.

αντείπα ρ. → αντιλέγω

αντεισαγγελέας κ. **αντιεισαγγελέας** (ο/η) [1833] {(θηλ. αντεισαγγελέως) | αντεισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ δικαστικός λειτουργός που αναπληρώνει ή βοηθεί τον εισαγγελέα στα καθήκοντά του Επίσης (λόγ.) **αντεισαγγελεύς** {-έως}.

αντεισήγηση κ **αντιεισήγηση** (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} εισήγηση που αντικρούει άλλη εισήγηση. — **αντεισηγητής** (ο) [1897]. **αντεισηγούμαι** ρ. {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-proposition].

αντεκδίκηση (η) [1807] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκδίκηση, η ανταπόδοση κακού με άλλο κακό ΣΥΝ αντίποινα, ξεπλήρωμα. — **αντεκδικούμαι** ρ. [1839] {-είσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκδίκηση.*

αντέκθεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκθεση που ανασκευάζει ή αναιρεί άλλη έκθεση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-exposition].

αντέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ η μετατροπή (σε γλώσσες όπως η Αρχαία Ελληνική, που έχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα) βραχέος φωνήεντος, που βρίσκεται πριν από ορισμένο συμφωνικό σύμπλεγμα, στο αντίστοιχο μακρό (π.χ. στην αρχαία το βραχύ ο μετατρέπεται σε ω ή σε νόθο δίφθογγο ου), αφού προηγηθεί απλοποίηση τού συμπλέγματος· π.χ. **το-νς *λόγο-νς > τοὺς λόγους* (αιτ πληθ) · **λέγο-ντι > *λέγο-νσι > λέγουσι* (γ' πληθ. οριστ. ενεστ) **λέγοντ-για > *λέγονσ-σα > *λέγονσα > λέγουσα* (θηλ μτχ. ενεστ.) ΣΥΝ. αναπληρω(μα)τική έκταση. — **αντεκτείνω** ρ [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντέκτασις* < *ἀντεκτείνω*. Ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού νεολατ productio suppletoria, πβ αγγλ compensatory lengthening, γερμ Ersatzdehnung κ ά]

αντεμπρησμός (ο) **1.** ο εμπρησμός που γίνεται για αντεκδίκηση άλλου εμπρησμού • **2.** ο σκόπιμος εμπρησμός ζώνης καιόμενου δάσους για τη δημιουργία κενού χώρου και την παρεμπόδιση τής εξάπλωσης τής πυρκαγιάς.

αντένα (η) {αντενών} ελλην. *κεραία* **1.** ΤΕΧΝΟΛ η κεραία τηλεπικοινωνιακών συσκευών (τηλεόρασης, ραδιοφώνου, ασυρμάτου κ λπ) **2.** ΝΑΥΤ η κεραία τού ιστού τού (ιστιοφόρου συνήθ) πλοίου, στην οποία στερεώνονται τα πανιά του.
[ΕΤΥΜ < βεν. antena < μτγν. λατ. antenna < λατ. antemna «κεραία». λ ετρουσκικής προελ.]

αντενδείκνυται, αντενδείκνυνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ [μτγν.] (λόγ.) δεν θεωρείται κατάλληλο, είναι επιβλαβές: *το φάρμακο αυτό είναι πολύ καλό, αλλά αντενδείκνυται στη δική σου πάθηση* ΑΝΤ. ενδείκνυται, συνιστάται

αντένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η ένδειξη που αντιτίθεται σε άλλη ένδειξη **2.** ΙΑΤΡ κάθε δεδομένο (ηλικία, εγκυμοσύνη, γαλουχία κ ά) που δεν επιτρέπει την εφαρμογή ενός θεραπευτικού μέτρου, όπως φαρμάκου, εγχειρήσεως κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντένδειξις* < *ἀντενδείκνυμαι*. Η ιατρ σημ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-indication].

αντενέργεια (η) [1766] {αντενεργειών} ενέργεια για εξουδετέρωση άλλης ενέργειας ΣΥΝ αντίδραση, αντίπραξη.

αντενεργώ ρ. αμετβ [μτγν.] {αντενεργείς.. | αντενήργησα} (λόγ.) ενεργώ ώστε να αποτρέψω ή να εξουδετερώσω τις ενέργειες άλλου ΣΥΝ αντιδρώ, αντιπράττω

αντένσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αντίθετη ένσταση που υποβάλλεται για να αντικρουστεί άλλη ένσταση.

αντεπανάσταση (η) [1864] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κίνηση που αποσκοπεί στην εξουδετέρωση μιας επανάστασης ή την ανατροπή επαναστατικού καθεστώτος — **αντεπαναστάτης** (ο) [1863], **αντεπαναστάτρια** (η), **αντεπαναστατικός**, -ή, -ό [1863], **αντεπαναστατικ-ά / -ώς** επίρρ. [1871]. **αντεπαναστατώ** ρ. {-είς . }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-révolution].

αντεπεξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ (+σε) {αντεπεξήλθα} (λόγ) αντιμετωπίζω με επιτυχία, ανταποκρίνομαι (σε ανάγκες ή υποχρεώσεις): *αν και είχε χαμηλό μισθό, κατάφερνε να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του* ΣΥΝ τα καταφέρνω, τα βγάζω πέρα, τα βολεύω ΑΝΤ (λόγ.) αποτυγχάνω, είμαι ανεπαρκής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αντεπιτίθεμαι», < *ἀντ(ι)-* + *ἐπεξέρχομαι* «επιτίθεμαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἐξέρχομαι* Η σημ. «επιτυγχάνω να ανταποδώσω» είναι μτγν.]

> **αντεπεξέρχομαι ή ανταπεξέρχομαι;** Το σωστό είναι **αντεπεξέρχομαι** (με -ε-) παραγόμενο από τρείς προθέσεις (προρρηματικά) **αντί** + **επί** + **εξ** + έρχομαι. Το ρ. *αντεπεξέρχομαι* (και *ἀντεπέξειμι*) είναι αρχαίο με άλλη αρχική σημ.. «βγαίνω για να αντιμετωπίσω επιτιθέμενο εχθρό», άρα «αντεπιτίθεμαι». Από τη σημ. αυτή εξελίχθηκε σημασιολογικά σε «αντιμετωπίζω επιτυχώς, τα καταφέρνω, ανταποκρίνομαι». Ο τύπος με -α- **(ανταπεξέρχομαι)** είναι νεότερος, αποτέλεσμα ανομοίωσης των αλλεπάλληλων .. ε.ε ε ή προϊόν ετυμολογικού παρασυσχετισμού με σύνθετα όπως *ανταποδίδω, ανταποκρίνομαι* κ τ ό , όπου το **ανταπ-** προέρχεται από **αντί + από**!

αντεπίθεση (η) [μτγν.] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η επίθεση που γίνεται ως απάντηση σε επίθεση τού αντιπάλου (συνήθ. για την απόκρουσή της και για την ανάληψη τού ελέγχου και τής πρωτοβουλίας): *μέχρι τώρα αντιμετώπιζε τις συκοφαντίες καταβατικά τις συκοφαντίες, αλλά τώρα θα περάσει στην ~* || (ΣΤΡΑΤ) *με ~ διαρκείας κατάφεραν να τρέψουν σε φυγή τον εχθρό* || (ΑΘΛ) *η ομάδα πέρασε στην ~ και πέτυχε την ισοφάριση.*

αντεπιστέλλον (το) {αντεπιστέλλ-οντος | -οντα, -όντων} στη ΦΡ. **αντεπιστέλλον μέλος** το πρόσωπο που γίνεται τιμητικά μέλος τής Ακαδημίας ή άλλου επιστημονικού ιδρύματος, χωρίς ο τόπος τής μόνιμης κατοικίας του να είναι στην έδρα τής Ακαδημίας ή τού αντίστοιχου επιστημονικού ιδρύματος (κατ' αντιδιαστολή προς το τακτικό μέλος)
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ. τού αρχ. *ἀντεπιστέλλω* «στέλνω γραπτή απάντηση» < *ἀντ(ι)-* + *ἐπιστέλλω* «στέλνω επιστολή, γραπτό μήνυμα» < *ἐπι-* + *στέλλω* Η μτχ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. membre correspondant].

αντεπιτίθεμαι ρ αμετβ αποθ [μτγν] {αντεπιτέθηκα (λόγ αντεπετέθην, -ης, -η ..)} επιτίθεμαι εναντίον εχθρού που μου έχει επιτεθεί, κάνω αντεπίθεση (γενικότ.) ανταποδίδω επίθεση που έχω δεχθεί: *ο στρατός αντεπιτέθηκε τρέποντας σε φυγή τον εχθρό* || *«η αυτοκρατορία αντεπιτίθεται»* (τίτλος ταινίας) || *η εφημερίδα αντεπιτίθεται με νέες αποκαλύψεις για τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που την πολεμούν.* — **αντεπιθετικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αντεπιχείρημα (το) [1840] {αντεπιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το επιχείρημα που προβάλλεται για να αντικρούσει και να ανατρέψει άλλο επιχείρημα. — **αντεπιχειρηματολογώ** ρ {-είς .}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-argument].

αντεραστής (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που έχει ερωτευθεί την ίδια γυναίκα με κάποιον άλλον, ο ερωτικός αντίζηλος.

αντεργκράουντ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με καλλιτεχνική κίνηση, τής οποίας τα έργα δεν παράγονται ούτε διακινούνται μέσα από τα καθιερωμένα κυκλώματα εμπορίας και διανομής (θέατρα, κινηματογραφικούς παραγωγούς, εκδοτικούς οίκους κ.λπ.) και χαρακτηρίζονται από έντονα ριζοσπαστικές θέσεις: *~ κόμικς / ταινία* **2.** (συνεκδ.) **αντεργκράουντ** (το) η ίδια η παραπάνω κίνηση **3.** (γενικότ. για έργα τέχνης, κινήσεις, ρεύματα) περιθωριακός.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. underground «υπόγειος» < under «υπό» + ground «έδαφος»].

αντέρεισμα (το) {αντερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι χρειάζεται για να στηρίξει (συνήθ. κατασκευές μεγάλου όγκου), αντιστήριγμα ΣΥΝ. υποστύλωμα, αντηρίδα, ανάλημμα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντερείδω* «στηρίζω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, τοποθετώ στερεά» < *ἀντ(ι)-* + *ἐρείδω* «στηρίζω». Βλ. κ. *έρεισμα*].

αντερί (το) {αντερ-ιού | -ιών} **1.** σκούρο και μακρύ, ανοιχτό μπροστά ένδυμα με μανίκια, που φορούν οι ιερείς μέσα από το ράσο **2.** (γενικότ.) εσωτερικός χιτώνας, πουκάμισο.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. entari < αραβ. 'antariy]

άντερο (το) (λαϊκ.) το έντερο (βλ.λ.) ΦΡ (μτφ.) (α) ***στριμμένο άντερο*** ο δύστροπος άνθρωπος· *κανένας δεν μπορεί να μιλήσει μαζί του ήρεμα· όλοι λένε πως είναι* ~ (β) ***μου γυρίζουν τ' άντερα*** αισθάνομαι αηδία και απέχθεια (προς κάποιον/κάτι): *κάθε φορά που βλέπω αυτό τον άνθρωπο,* ~ (γ) ***μου βγήκαν τ' άντερα*** (i) έκανα πολύ εμετό (ii) (μτφ.) για μεγάλη εσωτερική αναταραχή και ταλαιπωρία: *από τις πολλές στροφές και τα σκαμπανεβάσματα τού αυτοκινήτου* ~ (δ) ***πίνω τ' άντερά μου*** καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα, κυρ. οινοπνευματωδών, ποτών.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄντερον* < αρχ. *ἔντερον* (βλ. λ.)].

αντεροβγάλτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο στυγνός, βίαιος δολοφόνος που μαχαιρώνει τα θύματά του στην κοιλιά· (γενικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί το μαχαίρι ως επιθετικό όπλο, ο αιμοβόρος, ο κακούργος: *Τζακ ο* ~ (αγγλ. Jack the Ripper)

αντεύχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αντευχήθηκα} (+σε) ανταποδίδω ευχές, εύχομαι με τη σειρά μου (σε αυτόν που μου ευχήθηκε) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αντέφεση (η) [1833] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ διαδικαστική πράξη με την οποία ο εφεσίβλητος, στο πλαίσιο τής εκκρεμούς έφεσης τού αντιδίκου του, ζητεί από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να εξαφανίσει το μέρος εκείνο τής προσβαλλόμενης πρωτοβάθμιας απόφασης το οποίο είναι βλαπτικό για εκείνον και το οποίο φυσικά δεν είχε προσβάλει ο αντίδικος με την έφεσή του.

αντέφοδος (η) [1895] {αντεφόδ-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ η έφοδος που επιχειρεί ο ένας αντίπαλος για να αντικρούσει την έφοδο τού άλλου.

αντέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άντεξα κ. (σπανιότ.) άνθεξα} ♦ (μετβ.) **1.** αντιμετωπίζω (κυρ. κάτι/κάποιον δυσάρεστο, ενοχλητικό) με εγκαρτέρηση, με υπομονή: ~ *τα πάντα· όχι όμως και να με ταπεινώνουν* || *Δεν σε ~ πια! Είσαι πολύ εκνευριστικός!* || *δεν ~ τους καβγάδες / το κακό χιούμορ* || *δεν ~ να βλέπω αίματα* ΣΥΝ. υπομένω, υποφέρω ΦΡ ***δεν άντεξα*** έφτασα στο ανώτατο όριο τής ανοχής, τής υπομονής: *Έκανε τόσα χρόνια υπομονή και δεν μίλαγε. Αλλά στο τέλος δεν άντεξε· της τα είπε έξω απ' τα δόντια κι έφυγε* || *«Τον άκουγαν οι συνάδελφοί του να λέει απίστευτα πράγματα. Και δεν άντεξαν. Τον "στόλισαν" με χαρακτηρισμούς ποικίλους»* (εφημ.) **2.** έχω ανθεκτικότητα (σε κάτι) ~ *το κρύο / τη ζέστη* ΣΥΝ. υπομένω **3.** έχω τις δυνάμεις που απαιτούνται (για κάτι): *αντέχεις να περπατήσουμε λίγο ακόμη;* **4.** αποδεικνύομαι ανθεκτικός σε (κάτι), μπορώ να υποστώ (κάτι) χωρίς να με καταβάλει: *ο οργανισμός του είναι πολύ αδύναμος, για να αντέξει την εγχείρηση / τη θεραπεία / το φάρμακο* **5.** (μεσοπαθ. ***αντέχομαι***) στη ΦΡ ***δεν αντέχεται*** δεν είναι υποφερτός, δεν υποφέρεται: *Ε, όχι και άλλη ατυχία! Αυτό ~!* ♦ (αμετβ.) **6.** είμαι ανθεκτικός (σε κάτι): *ο αμίαντος αντέχει στις πολύ υψηλές θερμοκρασίες* || ~ *στην πολλή δουλειά / στους έντονους ρυθμούς* || *αυτό το ύφασμα αντέχει πολύ* **7.** εξακολουθώ να έχω αντοχή, δυνάμεις: *αντέχεις ή να σταματήσουμε;* || *μεγάλη συμφορά σε βρήκε, πρέπει όμως ν' αντέξεις* **8.** μπορώ να υπομείνω αυτό που υφίσταμαι: *δεν ~ άλλο· θέλω ν' αλλάξω δουλειά!* **9.** καταφέρνω να αντισταθώ μέχρι τέλους, εξακολουθώ να αντιστέκομαι: *οι πολιορκημένοι δεν άντεξαν στις συνεχείς επιθέσεις* || ~ *στις πιέσεις* || *δεν άντεξε στα βασανιστήρια και ομολόγησε* **10.** επιβιώνω· διατηρούμαι, παραμένω σε καλή κατάσταση: *πόσο αντέχει ο άνθρωπος χωρίς νερό και τροφή;* || *το τυρί δεν αντέχει πολύ εκτός ψυγείου* || *η μπαταρία αντέχει μερικά χιλιόμετρα ακόμη· μετά θα την αλλάξω* **11.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι (σε συγκεκριμένες απαιτήσεις): *δεν αντέχει στις συγκρίσεις / στη δοκιμασία τού χρόνου / σε βασανιστικό έλεγχο* || *η τσέπη μου δεν αντέχει αυτή τη δαπάνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κρατώ κάτι μπροστά από κάτι άλλο, για να το συγκρατήσω», < *ἀντ(ι)-* + *ἔχω*. Οι σημερινές σημ. ήδη αρχ.].

άντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γάμπα και γενικότ. η κνήμη
[ΕΤΥΜ μεσν. < δημώδ. λατ. *ancia < γοτθ. *ankja (αρχ. γερμ. ancha)].

-άντζα επιτατικό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών, εύσημων ή κακόσημων, *προστυχ-άντζα, σιγουρ-άντζα, μαστορ-άντζα, σοφερ-άντζα.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο ιταλ. -anza / -anzia < λατ. -antia και απαντά αρχικώς σε λ. ιταλ. αρχής (λ.χ. fratell-anza «αδελφάτο», amist-anza «συντεχνία»), επεκτάθηκε δε και σε άλλες λ. τής λαϊκής γλώσσας (λ.χ. *σοφερ-άντζα, μπροστ-άντζα*)].

αντζούγια (η) → αντσούγια

αντηλιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ακτινοβολία που εκπέμπει μια επιφάνεια, καθώς αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. ηλιοβολία **2.** (συνεκδ.) ο τόπος που δέχεται και αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες *μην κάθεσαι στην ~· θα σε πονέσει το κεφάλι σου.*
[ΕΤΥΜ < *αντήλιος* + *-ιά*].

αντηλιακό (το) παρασκεύασμα σε μορφή κρέμας, αλοιφής ή λαδιού που απλώνεται πάνω στο δέρμα για να το προφυλάσσει από την αρνητική δράση των ηλιακών ακτίνων

αντηλιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την απώθηση των ηλιακών ακτίνων και την αποτροπή πιθανών βλαβερών επιδράσεών τους ~ *προστασία* **2. *αντηλιακό*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *ηλιακός*, αντί τού ορθότ. *ανθ-ηλιακός (αρχ. *ἥλιος*)].

αντήλιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται απέναντι στον ήλιο, που βλέπει προς την ανατολή ΣΥΝ. προσήλιος, προσηλιακός, ανατολικός ΑΝΤ. ανήλιος, σκιερός **2. *αντήλιο*** (το) το χέρι ή και τα δύο χέρια όταν τοποθετούνται κοντά στο πρόσωπο σχηματίζοντας σκιά, ώστε να προστατεύονται τα μάτια από το ηλιακό φως: *μόλις έφτασε στην κορυφή τού βουνού, έβαλε το χέρι του ~, για ν' αντικρίσει το υπέροχο θέαμα που απλωνόταν γύρω του.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντ(ι)-* + *ἥλιος* (αντί *ἀνθήλιος), πιθ. μέσω τής ιωνικής διαλέκτου, η οποία ήταν «ψιλωτική»].

αντηρίδα (η) δομικό στοιχείο (δοκός, σανίδα, σίδερο ή άλλη κατασκευή) τοποθετημένο λοξά που χρησιμεύει ως στήριγμα (υποστύλωμα) στεγάστρου, οικοδομήματος ή ασταθούς εδάφους στις εκσκαφές και την οικοδομική ΣΥΝ. αντέρεισμα, αντιστήριγμα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντηρίς, -ίδος* < *ἀντερείδω* «στηρίζω, τοποθετώ στερεά» < *ἀντ(ι)-* + *ἐρείδω* (βλ. λ. *έρεισμα*)]

αντηχείο (το) ΦΥΣ ακουστική διάταξη σχήματος σφαιρικού ή κυλινδρικού, που χρησιμεύει για την ενίσχυση ασθενών ήχων: *κατά την παραγωγή των έρρινων φθόγγων (τού μ και τού ν) η ρινική κοιλότητα τού ανθρώπου λειτουργεί σαν ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. resonator].

αντήχηση [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η επανάληψη ενός ήχου λόγω τής αντανάκλασης των ηχητικών κυμάτων στις επιφάνειες κλειστού χώρου ΣΥΝ. ηχώ, αντίλαλος. — **αντηχητικός, -ή, -ό** [1796], **αντηχητικά** επίρρ.

αντηχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντηχείς... | αντήχησα} ♦ **1.** (μετβ.) αντανακλώ, μεταδίδω (ήχο), αντιλαλώ ΣΥΝ. αντιβουίζω ♦ (αμετβ.) **2.** (για ήχο) ακούγομαι σε όλη μου την ένταση, ακούγομαι σε μακρινές αποστάσεις: *ξαφνικά αντήχησε ένας πυροβολισμός* **3.** (για χώρους ανοικτούς ή κλειστούς) δονούμαι από δυνατό συνήθ. ήχο, βουίζω: *η αίθουσα αντήχησε από τα θερμά χειροκροτήματα των ακροατών.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντηχῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τραγουδώ προς απάντηση, αντιφωνώ», < *ἀντ(ι)-* + *ἠχῶ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντί[1] κ. **αντ'** (πριν από φωνήεν) κ. **ανθ'** (πριν από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ.· δηλώνει: **1.** (α) αντικατάσταση, αναπλήρωση (+γεν., +για +αιτ. ως περιφραστική πρόθεση, +να ως περιφραστικός σύνδεσμος): *πήγε κι έδωσε εξετάσεις αυτός ~ για τον αδερφό του* || ~ *τού πρωθυπουργού παρέστη ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* || ~ *να πας εσύ, πήγε τελικά άλλος* || *μου είπε άλλα άντ' άλλων* || *υπέγραψε το έγγραφο αντ' αυτού* (β) προτίμηση, επιλογή έναντι άλλου (+γεν., +ονομ., +να ..., + διάφορες προθέσεις): ~ *πλούσιος και άτιμος, κάλλιο φτωχός και τίμιος* || ~ *να ξενυχτάει, πέφτει για ύπνο νωρίς* || *προτιμώ να ταξιδεύω με το αεροπλάνο ~ με το τρένο, όπως εσύ* || ~ *για ψώνια προτιμώ να βγαίνω για καφέ* || ~ *τού λευκού αγόρασε το μαύρο* ΦΡ ***ανθ' ημών Γουλιμής*** φρ. την οποία είπε ο Χαρίλαος Τρικούπης, όταν έχασε τη βουλευτική του έδρα στο Μεσολόγγι από έναν άσημο αντίπαλο, τον Γουλιμή (1895) (βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) **2.** ανταπόδοση (+γεν.): ~ *ευγνωμοσύνης του έδειξε απίστευτη σκληρότητα* || *οφθαλμόν ~ οφθαλμού και οδόντα ~ οδόντος* ΦΡ ***αντί τού μάννα χολήν*** βλ. λ. *χολή* **3.** αντίτιμο, αξία (+γεν.) *εκποιήθη ~ ενός εκατομμυρίου* ΦΡ ***αντί πινακίου φακής*** για ένα πιάτο φακή, δηλ. για ένα ασήμαντο ποσό: *πούλησε το οικόπεδο* ~. Επίσης (λαϊκ.) **αντίς**
[ΕΤΥΜ αρχ., τοπική πτώση θ. *ἀντ-* (πβ. αρχ. *ἄντα, ἄντην* με την ίδια σημ.) «ενώπιον, απέναντι» < Ι.Ε. *anti «ενώπιον», πβ. σανσκρ. ánti «απέναντι», λατ. ante «πριν, ενώπιον», γαλλ. avant «πριν» (< λατ. ab ante) και πιθ. αγγλ. and «και», αρχ. ένθ. «τέλος», γερμ. und «και». Ende «τέλος» κ.ά. Ο μεσν. τύπος *ἀντίς* πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *χωρίς* σε φρ. όπως *χωρίς να / αντίς να*].

> **ανθ' ημών Γουλιμής.** Η φράση αποδίδεται στον μεγάλο Έλληνα πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη (1832-96), όταν στις εκλογές τού Απριλίου τού 1895 στην περιφέρεια τού Τρικούπη (περιοχή Μεσολογγίου) εξελέγη βουλευτής (για δεύτερη φορά) ο άγνωστος σε σχέση με τον Τρικούπη πολιτικός Μιλτ. Γουλιμής, με αποτέλεσμα να αποκλειστεί ο Χ. Τρικούπης. Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει έντονη αντίθεση στην προτίμηση άγνωστων και άσημων προσώπων αντί γνωστών, σημαντικών και διακεκριμένων· ως εκ τούτου, η φράση δηλώνει γενικότερα άδικη, αναξιοκρατική και άστοχη πράξη.

αντί[2] (το) {αντ-ιού | -ιών} κυλινδρικό ξύλο τού αργαλειού, όπου τυλίγεται το υφασμένο πανί.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίον*, ουδ. τού επιθ. *ἀντίος* «ο απέναντι, ο αντίθετος» < *ἀντί*]

αντι- κ. **αντί-** κ. **αντ-** κ. **ανθ-** (μπροστά από τ. λέξεως που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αντίθετη θέση ή κατεύθυνση: *αντι-μέτωπος, αντί-περα, αντί-κειμαι* **2.** αντίθεση ή εναντίωση· *αντι-παιδαγωγικός, αντι-επιστημονικός* **3.** αναπλήρωση ή την αμέσως κατώτερη βαθμίδα σε ιεραρχία· *αντι-πρόεδρος, ανθ-υπολοχαγός, αντι-συνταγματάρχης* **4.** αμοιβαία ενέργεια, ως ανταπόδοση σε κάτι: *αντι-καλημερίζω, ανθ-υποβάλλω, αντ-ενεργώ, αντ-εφορμώ* **5.** ισοδύναμη αξία ή τιμή με κάτι άλλο: *αντ-άξιος* **6.** ομοιότητα στη μορφή και τη σύσταση με κάτι άλλο: *αντί-γραφο, αντι-κλείδι, αντί-τυπο* **7.** αποτροπή ή καταπολέμηση: *αντι-αρματικό, αντι-πυρετικό, αντι-καρκινικός* **8.** την προηγούμενη ή επόμενη μέρα: *αντι-προχθές, αντι-μεθαύριο* **9.** αντίδραση προς επίσημες ή καθιερωμένες εκδηλώσεις: *αντι-διαδήλωση, αντι-φεστιβάλ.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ἀντί*. Ως *αντι-* απαντά πριν από β' συνθετικά που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. *αντι-δρώ, αντι-νομία, αντι-λέγω, αντι-καθεστωτικός*), ενώ στη Ν. Ελληνική απαντά μερικές φορές και προ φωνήεντος (π.χ.

αντι-ανεμικό, αντι-ολισθητικός). Ως *αντ-* απαντά κανονικά προ φωνήεντος (π.χ. *αντ-επανάσταση, αντ-ηχώ*), ενώ ως *ανθ-*, όταν η επόμενη λ. δασύνεται (π.χ. *ανθ-έλληνας, ανθ-ίσταμαι*)]

> **Σύνθετα: αντι- ή αντ-;** Τα σύνθετα τού **αντί** μπροστά από φωνήεν άλλοτε εμφανίζονται με έκθλιψη τού -ι ως **αντ-** (*αντ-αγωνισμός, αντ-αποκρίνομαι, αντ-εκδικούμαι, αντ-εύχομαι, αντ-ηχώ, αντ-ονομασία, αντ-ωνυμία* κ.ά.) και άλλοτε με διατήρηση τού -ι, παρά το ότι ακολουθεί φωνήεν (*αντι-αθλητικός, αντι-αλγικός, αντι-εμετικός, αντι-εμπορικός, αντι-ήρωας, αντι-ιός, αντι-οικονομικός, αντι-ολισθητικός, αντι-υπουργικός* κ.ά.) Τόσο στα σύνθετα τα προερχόμενα από την Αρχαία όσο και στα λόγια τηρείται η έκθλιψη τού φωνήεντος -ι προ φωνήεντος: *αντί + αποστέλλω > αντ-αποστέλλω* Στα νεότερα χρόνια σχηματίζονται σύνθετα που διατηρούν άθικτη (χωρίς έκθλιψη) την αρχική μορφή τού *αντί*, ήτοι χωρίς να θίγονται τα συνθετικά τής λέξης («χαλαρά σύνθετα»): *αντι-αεροπορικός*, *αντι*-ολισθητικός (πβ. δεν *καλοακούει, μισοαναπνέει, ψευτοϋπάρχει* κ τ ό.). Ανάλογα με το ύφος –τυπικότερο ή «καθημερινότερο»– σχηματίζονται σύνθετα κανονικά (με έκθλιψη τού φωνήεντος) ή χαλαρά (με διατήρηση τού φωνήεντος): π.χ *αντ-επιστημονικός* και *αντι-επιστημονικός*.

αντιαεροπορικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που αποσκοπεί στην αποτροπή ή απόκρουση αεροπορικής επίθεσης ~ *πυροβόλο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ antiaérien].

αντιαισθητικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τους αισθητικούς κανόνες· ~ *κτήριο / σπυράκια* ΣΥΝ ακαλαίσθητος ΑΝΤ καλαίσθητος
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. inesthétique].

αντιαλγικός, -ή, -ό αυτός που καταπραΰνει ή σταματά τον πόνο ΣΥΝ παυσίπονος, αναλγητικός
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *άλγος* «πόνος»]

αντιανεμικό (το) αδιάβροχο ένδυμα που φοριέται πάνω από τα ρούχα και προστατεύει το σώμα από τον άνεμο συνήθ. φοριέται από μοτοσυκλετιστές, ιστιοπλόους κ τ ό

αντιαρματικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που χρησιμοποιείται κατά των αρμάτων μάχης ή άλλων τεθωρακισμένων ή μη οχημάτων: ~ *όπλο / βλήμα*. — **αντιαρματιατής** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antitank (νόθο σύνθ.)].

αντιατομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την προστασία από την ατομική ενέργεια: ~ *εξοπλισμός / καταφύγιο.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. antiatomique]

αντίβ (το) {άκλ.} το λευκόφυλλο ραδίκι.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. endive < λατ. intibum / intibus / intubus, που συνδ. με το μτγν *έντυβον* Πιθ. σημιτικό δάνειο].

αντιβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυρ. τριτοπρόσ. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} βρίσκομαι σε αντίθεση ή ασυμφωνία (συνήθ. με ορισμένο σύστημα αρχών): *η δικαστική απόφαση αντιβαίνει στο κοινό περί δικαίου αίσθημα* ΣΥΝ αντίκειμαι ΑΝΤ συμφωνώ.

αντιβαλλιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει προορισμό να αναχαιτίζει και να καταστρέφει βαλλιστικά βλήματα ~ *πύραυλοι.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ anti-ballistic].

αντιβάλλω ρ. μετβ {αντέβαλα, αντεβλήθην (-ης, -η..), αντιβεβλημένος} (λόγ.) αντιπαραβάλλω (βλ λ.) κυρ στην παλαιογραφία: ~ *χειρόγραφα* (βλ κ. λ. *αντιβολή, αντίβολο*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «βάλλω εναντίον κάποιου», < *άντι-* + *βάλλω* Η σημ. «παραβάλλω, συγκρίνω» είναι μτγν].

αντίβαρο (το) [1826] **1.** το βάρος που τοποθετείται σε μηχανισμό, για να αντισταθμίσει άλλο βάρος **2.** το στοιχείο που λειτουργεί ως αντιστάθμισμα, ώστε να επιφέρει ισορροπία, αμοιβαιότητα, σχέση αναλογίας: *η πρόταση για εμπορική συνεργασία των δύο χωρών θα λειτουργήσει ως ~ στην πρόσφατη διένεξή τους* ΣΥΝ αντιστάθμισμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contrepoids].

αντιβασιλέας (ο) {αντιβασιλ-είς | -έων}, **αντιβασίλισσα** (η) [1852] {αντιβασιλισσών} πρόσωπο που ασκεί την εξουσία σε μια χώρα ή διοικητική περιφέρεια αντί τού νόμιμου βασιλιά (λόγω θανάτου, ασθενείας, απουσίας ή ανηλικότητας τού τελευταίου). Επίσης (λόγ.) **αντιβασιλεύς** (ο) [μτγν] {αντιβασιλέως}. — **αντιβασιλεία** (η) [1796].

αντιβγαίνω ρ. αμετβ. {αντιβγήκα} **1.** έρχομαι σε αντίθεση ή σύγκρουση με (κάποιον), εναντιώνομαι σε (κάποιον) ΑΝΤ συμφωνώ **2.** προσπαθώ να φανώ αντάξιος ή να ξεπεράσω (κάποιον), ανταγωνίζομαι (κάποιον) *αντιβγήκε μαζί τους στο τρέξιμο και τους νίκησε* ΣΥΝ παραβγαίνω, αναμετριέμαι

αντιβία (η) {χωρ. πληθ.} η βία που ασκείται ως αντίδραση σε βία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antiviolence (νόθο σύνθ)]

αντιβιόγραμμα (το) {αντιβιογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ ο βακτηριολογικός έλεγχος τής ευπάθειας ορισμένου βακτηρίου σε διάφορα αντιβιοτικά.
[ΕΤΥΜ < *αντιβιο(τικό)* + *-γραμμα* < *γράφω*. ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. antibiogramme].

αντιβιοτικό (το) ΦΑΡΜ **1.** φαρμακευτική ουσία, όπως η πενικιλίνη ή η στρεπτομυκίνη, που παράγεται από ποικίλους μικροοργανισμούς και μύκητες και έχει την ικανότητα –σε αραιή διάλυση– να αναστέλλει την ανάπτυξη παθολογικών μικροοργανισμών ή να τους καταστρέφει **2.** (συνεκδ.) το φάρμακο που περιέχει μία από τις ουσίες αυτές. — **αντιβιοτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < *αντί* + *βιοτικός* < *βίος*. < γαλλ. antibiotique. Βλ κ *μικρόβιο*]

αντιβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η θεραπευτική αγωγή με χορήγηση αντιβιοτικών φαρμάκων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ωση*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ antibiosis]

αντιβολή (η) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. η παραβολή λέξη προς λέξη και η διεξοδική εξέταση τού κειμένου ενός έργου με αντίγραφό του που έχει διασωθεί, με σκοπό την αξιολόγησή του ως προς τη σχέση του με το αρχικό κείμενο.

αντίβολο (το) [αρχ] {αντιβόλ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ το χειρόγραφο από το οποίο αντιγράφει ένα έργο ο αντιγραφέας.

αντιβουίζω ρ. αμετβ. {αντιβούιξα} εκπέμπω βοή λόγω αντήχησης, αντιλαλώ· *αντιβούιζε όλος ο τόπος από τον δυνατό κρότο* ΣΥΝ αντηχώ. Επίσης **αντιβο(υ)ώ** ρ. [μτγν] {-άς...}. — **αντιβούισμα** (το).

αντιβράχιο (το) [1897] {αντιβραχί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το τμήμα τού χεριού από τον καρπό ώς τον αγκώνα ΣΥΝ πήχυς. Επίσης **αντιβραχίονας** (ο).
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *-βράχιο* < *βραχίων*, ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ antibrachium].

Αντίγκουα και Μπαρμπούντα (η) (αγγλ Antigua and Barbuda) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών κοντά στις Β ακτές τής Ν. Αμερικής, με πρωτεύουσα τον Άγιο Ιωάννη, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ Η ονομ. Antigua (αγγλ) ανάγεται στο θηλ. τού ισπ. επιθ antiguo «παλιός, αρχαίος», που δόθηκε στο νησί από τον Κολόμβο το 1493 εξαιτίας ομώνυμου ναού στη Σεβίλλη]

αντιγνωμία (η) [1766] {αντιγνωμιών} η ύπαρξη αντικρουόμενων γνωμών και απόψεων σε ένα θέμα ΣΥΝ διχογνωμία, διαφωνία ΑΝΤ συμφωνία. — **αντιγνωμώ** ρ. [μτγν.] {-είς . }.

Αντιγόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Οιδίποδα, γνωστή από την ομώνυμη τραγωδία τού Σοφοκλή **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν., θηλ τού αρσ *Ἀντίγονος* (βλ.λ.)].

αντιγόνο (το) ΒΙΟΛ ουσία πρωτεϊνικής συνήθ φύσεως, που, όταν εισέλθει στον οργανισμό, προκαλεί τον σχηματισμό αντισωμάτων, τα οποία επιφέρουν ανοσία — **αντιγονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αντί-* + *-γόνο* < *γόνος*, < γαλλ. antigène (όπου β' συνθ. είναι η λ *γένος*)]

Αντίγονος (ο) **1.** όνομα αρχαίων Μακεδόνων βασιλέων **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἀντι-* + *γόνος*].

αντιγραμματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (για φράσεις, προτάσεις κ.λπ) αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής γλώσσας, καταλήγοντας σε δομές που δεν είναι γραμματικώς αποδεκτές, δεν είναι ορθές (βλ κ. λ. *γραμματικός*): *η πρόταση «μαθητής ο έλυσε άσκησή του» είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ γραμματικός. — **αντιγραμματικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. ungrammatical, που πλάστηκε το 1957 από τον Αμερικανό γλωσσολόγο N. Chomsky].

αντιγραφέας (ο/η) {(θηλ. αντιγραφ-έως) | -είς, -έων} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την αντιγραφή (χειρογράφων, εγγράφων κ.λπ.): *τα κείμενα τής κλασικής γραμματείας που σώζονται τα οφείλουμε στους ~ των μοναστηριών τού Μεσαίωνα* **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ καλλιτέχνης που αντιγράφει έργα τέχνης συνήθ. διάσημων καλλιτεχνών **3.** (κακόσ.) πρόσωπο που αντιγράφει έργα άλλων δημιουργών και τα παρουσιάζει ως δικά του.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντιγραφεύς* < *ἀντιγράφω*]

αντιγραφή (η) **1.** (α) η ακριβής μεταφορά ενός κειμένου από βιβλίο, έγγραφο, χειρόγραφο κ.λπ. σε άλλο (β) ΠΛΗΡΟΦ η δημιουργία πιστού αντιγράφου ενός πρωτοτύπου **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ η πιστή μίμηση και απόδοση ενός έργου τέχνης· (συνεκδ.) το προϊόν τής αντιγραφής *αυτός ο πίνακας δεν είναι γνήσιος, είναι ~* **3.** (γενικότ.) η παράνομη χρήση και οικειοποίηση τής πνευματικής ιδιοκτησίας ΣΥΝ λογοκλοπή **4.** (σε γραπτή εξέταση) η αθέμιτη πράξη εξεταζομένου να μεταφέρει στο γραπτό του απάντηση ή τμήμα απάντησης που βλέπει κρυφά από αλλού (βιβλίο, σημειώσεις, γραπτό άλλου εξεταζομένου): *ο επιτηρητής τον έπιασε να κάνει ~ και του μηδένισε το γραπτό* **5.** ΒΙΟΛ η αυτοαναπαραγωγή τού D.N A. (βλ.λ.) ΣΥΝ αναδιπλασιασμός.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντιγράφω*. Η σημ 5 αποτελεί απόδ. τού αγγλ replication]

αντιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιγραφή **2.** ***αντιγραφικά*** (τα) η αμοιβή για την αντιγραφή.

αντίγραφο (το) [αρχ.] {αντιγράφ-ου | -ων} **1.** (α) έγγραφο που περιλαμβάνει το περιεχόμενο πρωτότυπου εγγράφου. *υποβάλλω την αίτηση σε τρία ~ || βγάζω φωτοτυπημένα ~* (β) (ειδικότ.) έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδιο πρόσωπο, στο οποίο αναγράφεται πιστά το περιεχόμενο τού πρωτοτύπου και έχει ισότιμη ισχύ με αυτό *επικυρωμένο / ακριβές ~ || ~ συμβολαίου* **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που έχει μεγάλη ομοιότητα με κάποιον άλλο: *όλοι λένε πως η Μαρία είναι πιστό ~ τής μητέρας της* **3.** (α) (στην τέχνη) κάθε πιστή απομίμηση πρωτότυπου έργου: *είχε ένα ~ τής «Γκουέρνικα» τού Πικάσσο* (β) κασέτα

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-αιμοπεταλιακός, -ή, -ό
αντι-αιμορραγικός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊκός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊσμός (ο)
αντι-αλκοολικός, -ή, -ό
αντι-αλλεργικός, -ή, -ό
αντι-αμοιβαδικός, -ή, -ό
αντι-αποικιακός, -ή, ό
αντι-αποικιοκρατικός, -ή, -ό
αντι-αρθριτικός, -ή, -ό
αντι-αριστερός, -ή, -ό
αντι-αρρυθμικός, -η, -ό
αντι-αυταρχικός, -ή, -ό
αντι-βακτηριδιακός, -ή, -ό
αντι-βενιζελικός, -ή, -ό
αντι-βηχικός, -ή, -ό
αντι-γριπικός, -ή, -ό
αντι-δεξιός, -ά, -ό
αντι-δημαγωγικός, -ή, -ό
αντι-διαβητικός, -ή, -ό
αντι-διαρρηκτικός, -ή, -ό
αντι-διεγερτικός, -ή, -ό
αντι-δικτατορικός, -ή, -ό
αντι-δογματικός, -ή, -ό
αντι-δορυφορικός, -ή, -ό
αντι-εβραϊκός, -ή, -ό
αντι-εθνικιστικός, -ή, -ό
αντ(ι)-εκκλησιαστικός, -ή, -ό
αντι-εκπαιδευτικός, -ή, -ό
αντι-εμετικός, -ή, -ό
αντι-εοκικός, -ή, -ό
αντι-επιδημικός, -ή, -ό
αντι-επιληπτικός, -ή, -ό

ήχου / εικόνας, σιντί κ.ά. των οποίων το περιεχόμενο αποτελεί πιστή μεταφορά τού περιεχομένου άλλης κασέτας, σιντί κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόγραφο.*

αντιγράφω ρ μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αντέγραψα, αντιγράφτηκα (λόγ. αντεγράφην, -ης, -η , μτχ. αντιγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. αντιγεγραμμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω αντιγραφή, μεταφέρω με ακρίβεια από το πρωτότυπο ένα γραπτό κείμενο ή σχέδιο: *αντιγράψτε τις ασκήσεις από τον πίνακα* **2.** απομιμούμαι (κυρ. καλλιτεχνικό έργο) ΣΥΝ (καθημ.) ξεσηκώνω **3.** μιμούμαι (κάποιον/κάτι): *αντιγράφει τον φίλο του σε όλα του τα φερσίματα* **4.** δημιουργώ αντίγραφο πρωτότυπου έργου με μηχανικά μέσα, π χ. βιντεοκασέτας, σιντί, κασέτας ήχου κ.ά. ♦ **5.** (αμετβ) κάνω αντιγραφή (βλ λ , σημ. 4): *τον έπιασα ν' αντιγράφει από τον πλαϊνό του.*

αντιδάνειο (το) {αντιδανεί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ το στοιχείο (συνήθ λέξη) μιας γλώσσας που, αφού εισαχθεί ως δάνειο σε άλλη γλώσσα και προσαρμοστεί φωνολογικά και μορφολογικά στο σύστημά της, επιστρέφει συνήθως αλλοιωμένο στη γλώσσα από την οποία ξεκίνησε π.χ. *καλέμι* < τουρκ. kalem < αραβ kalam < ελλην. *κάλαμος.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γερμ. Rückwanderer]

> **αντιδάνεια (αντιδάνειες λέξεις).** Κάθε γλώσσα δανείζεται από άλλες γλώσσες λέξεις που χρειάζεται, για να δηλώσει νέες έννοιες (από τον πολιτισμό, την επιστήμη, την τεχνολογία, την καθημερινή ζωή κ.λπ.). Οι λέξεις αυτές λέγονται **δάνειες λέξεις** ή **δάνεια**· πβ. παλαιότερα δάνεια τής Ελληνικής (λατ. *γάτα, άσπρος, πόμολο, βέργα*· βεν. *αναμπουμπούλα*· γενουατ. *κάβος*· τουρκ. *τζάκι, μπακάλης* αλβ. *καλαμπόκι*· σλαβ *βρικόλακας* αραβ *κεχριμπάρι* κ.ά.) και νεότερα δάνεια τής Ελληνικής (γαλλ. *γραβάτα, ρόλος, κοντρόλ* αγγλ. *μπαρ, σούπερ-μάρκετ, τσεκ* γερμ. [μέσω ιταλικής] *μπίρα, τάλιρο* κ.ά) Κοντά στα δάνεια υπάρχουν –ιδίως για γλώσσες όπως η Ελληνική, που κατεξοχήν δάνεισε πάρα πολλές λέξεις σε άλλες γλώσσες και τα **αντιδάνεια** δάνεια λ.χ. τής Ελληνικής από ξένες γλώσσες που και αυτές τα έχουν πάρει παλιότερα από την Ελληνική Πρόκειται για «φαινομενικά δάνεια», αφού οι γλώσσες που δανείζουν τις δεδομένες λέξεις τις έχουν οι ίδιες αντι-δανειστεί από τη γλώσσα στην οποία φαίνονται ως δάνεια Οι Γερμανοί αποκαλούν τέτοια δάνεια «Rückwanderer», περιπλανώμενες λέξεις που επιστρέφουν στον τόπο τους! Παραδείγματα αντιδανείων λέξεων τής Ελληνικής: **γαζία** < βενετσ. gazia < ιταλ. cacia < ελλ. *ἀκακία* **σπάλα** < ιταλ spalla < λατ. spatula < ελλ *σπάθη* **τσαμπούνα** (είδος αυλού) < ιταλ zampogna < λατ. symphonia < ελλ. *συμφωνία* **βάρκα** < λατ barca < *λατ. *barica < ελλ. *βᾶρις* **άρια** < ιταλ. aria < λατ aerius < ελλ *ἀήρ* **φιστίκι** < τουρκ. fıstık < ελλ *πιστάκιον*, υποκορ. τού *πιστάκη* (από περσ pistah) **καναπές** < γαλλ canapé < λατ conopeum < ελλ *κωνωπεῖον* (ανάκλιντρο με κουνουπιέρα) **αφιόνι** < τουρκ. afyon < ελλ *ὄπιον*· **καμπούρης** < τουρκ kambur < ελλ. *καμπύλος*· **πέναλτι** < μεσ. λατ. poenalitas < λατ poenalis < ελλ. *ποινή* **κάμαρα** < λατ. camara < ελλ. *καμάρα* **γάντζος** < βενετσ. ganzo < ελλ *γαμψός* **ελιξήριο** < αραβ. el iksir < ελλ. *ξηρίον* «σκόνη για πληγές»· **τσόκαρο** < ιταλ. zoccolo, υποκορ. τού zocco < ελλ *σόκχος*· **αντιλόπη** < γαλλ. antilope < αγγλ antelope < μεσ λατ antalopus < μεσν. ελλ *ἀνθόλοψ* «μυθικό τέρας που περιγράφει ο Ευστάθιος Αντιοχείας» († 337) **διαμάντι** < ιταλ diamante < λατ. diamas < ελλ *ἀδάμας* **δράμι** < μεσν δράμιον < αραβ. dirhem < ελλ *δραχμίον*, υποκορ. τού *δραχμή* **παλάβρα** < ισπανοεβρ. paravra < λατ. parabola < ελλ. *παραβολή*· **φυντάνι** < τουρκ fidan < ελλ. *φυτάνη (η)* κ.ά.

αντιδεοντολογικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τη δεοντολογία — **αντιδεοντολογικά** επίρρ.

αντιδήμαρχος (ο/η) [1891] {αντιδημάρχ-ου | -ων, -ους} μέλος δημοτικού συμβουλίου, δεύτερο στην ιεραρχία μετά τον δήμαρχο, που έχει επιφορτιστεί με συγκεκριμένο τομέα ευθυνών (π χ τα πολιτιστικά)

αντιδημοτικός, -ή, -ό [1826] αυτός που δεν είναι αρεστός στον λαό, μη δημοφιλής ΣΥΝ αντιλαϊκός ΑΝΤ λαοφιλής, δημοφιλής. — **αντιδημοτικά** επίρρ., **αντιδημοτικότητα** (η) [1855]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ impopulaire].

αντίδι (το) {αντιδ-ιού | -ιών} εδώδιμο λαχανικό που τρώγεται ως σαλατικό ή και μαγειρεμένο
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντίδιον / ἀντίβιον / ἐντύβιον* < *ἴντυβον* < λατ. intubus «είδος λαχανικού»]

αντιδιαβρωτικός, -ή, -ό αυτός που δεν επιτρέπει τη διάβρωση: «~ *έργα στις λεκάνες απορροής των χειμάρρων*» (εφημ.) || ~ *ουσία.*

αντιδιαδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδήλωση που γίνεται ως αντίδραση σε άλλη διαδήλωση, η οποία πραγματοποιείται την ίδια στιγμή — **αντιδιαδηλωτής** (ο) [1888], **αντιδιαδηλώτρια** (η), **αντιδιαδηλώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-manifestation]

αντιδιαστέλλω ρ. μετβ. [μτγν] {αντι-διέστειλα, -διαστάλθηκα (λόγ -διεστάλην, -ης, -η...), -διεσταλμένος} αντιπαραθέτω (κάτι προς κάτι διαφορετικό, ανόμοιο), για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά· *ο υπουργός αντιδιέστειλε την πολιτική του προς αυτήν τού προκατόχου του* || *η άμιλλα αντιδιαστέλλεται σαφώς από τον ανταγωνισμό* ΣΥΝ ξεχωρίζω, διαχωρίζω, διακρίνω ΑΝΤ ταυτίζω. — **αντιδιασταλτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **αντιδιασταλτικά** επίρρ.

αντιδιαστολή (η) [μτγν] η αντιπαράθεση στοιχείου προς ένα άλλο, για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά *η συζήτηση είχε ως θέμα τον ρόλο τής πολιτικοποίησης κατ' ~ προς τον κομματισμό* ΣΥΝ διαχωρισμός, διαφοροποίηση ΑΝΤ. ταύτιση.

αντιδικία (η) [μτγν.] {αντιδικιών} **1.** η εμπλοκή σε δικαστικό αγώνα (με κάποιον), η διεξαγωγή δίκης με αντιπαράθεση των διαδίκων **2.** (κατ' επέκτ.) η έριδα, η έντονη διαφωνία: *το συνέδριο δεν είχε ομαλή εξέλιξη εξαιτίας τής ~ μεταξύ μερικών συνέδρων* ΣΥΝ διχογνωμία, φιλονικία, διαμάχη.

αντίδικος, -η/-ος, -ο [αρχ] {αντιδίκ-ου | -ων, -ους} ο αντίπαλος σε δίκη, καθένας από τους δύο διαδίκους.

αντιδικώ ρ. αμετβ [αρχ] {αντιδικείς . | αντιδίκησα} φιλονικώ έντονα (με κάποιον), εναντιώνομαι (σε κάποιον)· *μην αντιδικείς μαζί του δεν πρόκειται να βρεις το δίκιο σου* ΣΥΝ διαφωνώ, τσακώνομαι, διαπληκτίζομαι, καβγαδίζω.

αντίδοτο (το) {αντιδότ-ου | -ων} **1.** ΦΑΡΜ το φάρμακο που εξουδετερώνει τη δράση δηλητηρίου ή άλλης βλαβερής ουσίας που εισέρχεται στον οργανισμό **2.** (μτφ) το μέσο για την αντιμετώπιση προβληματικής κατάστασης: *οι περιορισμοί στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων θα λειτουργήσουν ως ~ στην αύξηση τής ατμοσφαιρικής ρύπανσης.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντίδοτον* (ενν *φάρμακον*), ουδ τού μτγν. επιθ. *ἀντίδοτος* < αρχ. *ἀντιδίδωμι* «ανταποδίδω, ανταλλάσσω»].

αντίδραση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) η δράση ή η ενέργεια που πραγματοποιείται για την εξουδετέρωση άλλης δράσης ή ενέργειας *έντονη ~* || *δράση και ~* **2.** η αρνητική στάση, η αρνητική συμπεριφορά *κάθε του πρόταση αντιμετώπιζε την έντονη ~ των συναδέλφων του* || *προκαλώ ποικίλες / έντονες ~* ΦΡ ***από αντίδραση*** για τη δήλωση αντιθέσεως, μόνο και μόνο για να εκδηλωθεί αντίθεση: *Από αντίδραση διαφωνεί μαζί σου! Στην πραγματικότητα, δεν έχει να προτείνει κάτι καλύτερο!* **3.** ΠΟΛΙΤ (κακόσ) το σύνολο των δυνάμεων μιας κοινωνίας που αντιτίθενται σε κάθε πολιτική ή κοινωνική αλλαγή και ενδεχομένως ευνοούν την οπισθοδρόμηση: *οι δυνάμεις τής ~* || *η μαύρη ~* (ο φασισμός) **4.** ΦΥΣ δύναμη που είναι ίση σε μέτρο, αλλά αντίθετη ως προς τη φορά σε κάποια άλλη δύναμη (δράση) **5.** (μτφ) οτιδήποτε έρχεται ως απάντηση σε επίδραση, σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα: *η στροφή τού εκλογικού σώματος προς τα μικρότερα κόμματα χαρακτηρίστηκε υγιής ~* || *η ~ του ήταν χλιαρή* || *παγερή / βίαιη ~* || (ειδικότ. ΙΑΤΡ) *αγχώδης / νευρωσική ~* **6.** (επιστημ.) (α) (γενικά) κάθε φαινόμενο που προκαλείται από την επίδραση ενός σώματος σε ένα άλλο ή μιας δύναμης σε μια άλλη (β) ***(χημική) αντίδραση*** η αμοιβαία επίδραση μεταξύ ουσιών, η οποία οδηγεί στην παραγωγή νέας ή νέων ουσιών με διαφορετικές χημικές ιδιότητες (γ) ***αμφίδρομη (χημική) αντίδραση*** βλ λ *αμφίδρομος* (δ) ***αλυσιδωτή αντίδραση*** βλ λ *αλυσιδωτός*, (σημ. 2) (ε) ***πυρηνική αντίδραση*** φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνονται μεταβολές στους πυρήνες των ατόμων των στοιχείων, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό νέων πυρήνων **7.** ΦΥΣΙΟΛ κάθε εκδήλωση ή ενέργεια τού οργανισμού, που έρχεται ως επακόλουθο συγκεκριμένου ερεθίσματος. *η ~ τού οργανισμού στο φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίδρασις* < αρχ *ἀντιδρῶ* Ο επιστημ όρος είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. réaction]

αντιδραστήρας (ο) ΧΗΜ-ΤΕΧΝΟΛ η διάταξη, συνήθ απλό δοχείο ή δοχείο ειδικής κατασκευής, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται χημική ή πυρηνική αντίδραση για πειραματικούς ή βιομηχανικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από αγγλ reactor].

αντιδραστήριο (το) [1842] {αντιδραστηρί-ου | -ων} ΧΗΜ κάθε ουσία που συμμετέχει σε μια χημική αντίδραση

αντιδραστικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός που συνηθίζει να εναντιώνεται, να κρατά αρνητική στάση: *είναι ~ άτομο ό,τι και να του πεις διαφωνεί* **2.** ΠΟΛΙΤ αυτός που αντιτίθεται σε κάθε καινοτομία, ο πολέμιος των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών: ~ *πολιτική / επιλογές* ΣΥΝ συντηρητικός, οπισθοδρομικός ΑΝΤ προοδευτικός, πρωτοποριακός, ριζοσπαστικός. — **αντιδραστικά** επίρρ.

αντιδρώ ρ. αμετβ. {αντιδράς | αντέδρασα} **1.** (+σε / κατά / εναντίον) ενεργώ αντίθετα ή εκδηλώνω την αντίθεσή μου, τηρώ αρνητική στάση: *αντέδρασε στην υπόδειξη που του έκανε ο προϊστάμενός του* || *το σωματείο μας δεν πρόκειται να δεχθεί τα νέα φορολογικά μέτρα θα αντιδράσει* || ~ *έντονα* ΣΥΝ εναντιώνομαι, αντιτίθεμαι ΑΝΤ συμπράττω, συμφωνώ **2.** (+σε) εκδηλώνω θετική ή αρνητική συμπεριφορά ως απάντηση σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα (ενέργεια, πληροφορία κ.λπ.): *πώς αντέδρασε όταν άκουσε το νέο,* || *στα αναπάντεχα νέα αντέδρασα βάζοντας τα γέλια* **3.** ΧΗΜ (για χημικά στοιχεία ή ενώσεις) συμμετέχω σε χημική αντίδραση: *το χλώριο αντιδρά με το νάτριο και παράγεται το χλωριούχο νάτριο* **4.** ΦΥΣΙΟΛ εκδηλώνω αντίδραση, απαντώ σε συγκεκριμένο ερέθισμα: *ο οργανισμός του δεν αντιδρά πλέον*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντιδρῶ*, αρχική σημ. «ενεργώ εναντίον κάποιου», < *ἀντι-* + *δρῶ (-άω)*. Η σημ «ανταποκρίνομαι σε εξωτερικό ερέθισμα» είναι απόδ τού γαλλ réagir]

αντιδυτικός, -ή, -ό αυτός που είναι αντίθετος προς τη Δύση (βλ.λ.) (την πολιτική, την πρακτική, την ιδεολογία της) ή τους δυτικούς: ~ *πολιτική / στάση / συνθήματα* ΑΝΤ φιλοδυτικός

αντίδωρο κ (λαϊκ) [μεσν.] **αντίδερο** (το) ΕΚΚΛΗΣ το μικρό τεμάχιο άρτου που μοιράζει ο ιερέας στους εκκλησιαζομένους στο τέλος τής Θείας Λειτουργίας αντί των θείων δώρων
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντίδωρον* «δώρο που δόθηκε ως ανταπόδοση» < αρχ *ἀντιδωροῦμαι* (υποχωρητ.) «ανταποδίδω το δώρο» < *ἀντι-* + *δωροῦμαι* Η εκκλησ. σημ είναι μεσν]

αντιεισαγγελέας (ο/η) → αντεισαγγελέας

αντιελληνικός, -ή, -ό → ανθελληνικός

αντιένζυμο (το) {αντιενζύμ-ου | -ων} ΒΙΟΛ-ΧΗΜ ουσία που εξουδετερώνει τη δράση των ενζύμων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ antienzyme]

αντιεπιστημονικός, -ή, -ό → αντεπιστημονικός

αντ(ι)ευρωπαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι αντίθετος με οτιδήπο-

τε έχει σχέση με την Ευρώπη· ~ *στάση / μένος / κήρυγμα* ΑΝΤ φιλοευρωπαϊκός **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι αντίθετος με την Ευρωπαϊκή Ένωση ή την πολιτική της: ~ *πολιτική / δημοσίευμα* ΑΝΤ φιλοευρωπαϊκός. — **αντιευρωπαϊκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ anti-European Βλ κ. *ευρωσκεπτικισμός*].

αντ(ι)ευρωπαϊστής (ο), **αντ(ι)ευρωπαΐστρια** (η) {αντ(ι)ευρωπαϊστριών} πρόσωπο που εναντιώνεται στην Ευρώπη ως πολιτικό ή/και πολιτιστικό χώρο, που είναι αντίθετος στην ιδέα τού ευρωπαϊσμού ΑΝΤ ευρωπαϊστής — **αντ(ι)ευρωπαϊσμός** (ο).

αντιζηλία (η) [μτγν.] {αντιζηλιών} (κακόσ.) **1.** ο μονομερής ή αμοιβαίος ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων που επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό *συχνά υπάρχει ~ μεταξύ των καλών μαθητών* ΣΥΝ αντιπαλότητα **2.** το αίσθημα ζήλιας που δημιουργείται μεταξύ προσώπων που βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού. *η ~ κατέστρεψε τη φιλία τους.*

αντίζηλος (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ -ήλους} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με άλλο. επιδιώκοντας τον ίδιο σκοπό ΣΥΝ. αντίπαλος, ανταγωνιστής **2.** (ειδικότ.) ο ερωτικός αντίζηλος ΣΥΝ αντεραστής.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντι-* + *ζῆλος*]

αντιζυγία (η) {αντιζυγιών} ΣΤΡΑΤ η παράταξη σε αντιμέτωπους ζυγούς
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ. «ισοδυναμία», < *ἀντίζυγος* «αντίστοιχος, ισοβαρής» < *ἀντι-* + *ζυγός*].

αντιζυγίζω κ. **αντιζυγιάζω** ρ. μετβ. {αντιζύγισα} αντισταθμίζω. — **αντιζύγιασμα** (το).

αντιζύγιο (το) {αντιζυγί-ου | -ων} το αντίβαρο (βλ.λ.. σημ. 1) Επίσης **αντιζύγι**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-poids]

αντιήρωας (ο) {αντιηρώων} η κεντρική φυσιογνωμία τού αντιμυθιστορήματος (βλ λ.). αντίποδας τού ήρωα τού κλασικού μυθιστορήματος (αλλά και τού θεατρικού ή κινηματογραφικού έργου), αμφισβητίας. ανικανοποίητος, απογοητευμένος. οργισμένος κυρ. με την κατεστημένη ηθική σε όλες της τις εκφράσεις· από τους σημαντικότερους αντιήρωες είναι ο Τζίμι Πόρτερ τού περίφημου έργου τού Τζωρτζ Όσμπορν «Οργισμένο είδωλο» (1956) (πβ λ. *αντιστάρ*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. antihéros]

αντιηρωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν ευνοεί τον ηρωισμό ή την ανάδειξη ηρώων: ~ *εποχή* **2.** αυτός που έχει χαρακτηριστικά αντίθετα προς αυτά τού ήρωα (π χ. στερείται γενναιότητας, ευγενούς φρονήματος).

αντιθεατρικός, -ή, -ό αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής θεατρικής τέχνης (ειδικότ. για έργα) αυτός που δεν προσφέρεται για να γίνει θεατρικό έργο, που δεν μπορεί να σκηνοθετηθεί ως θεατρική παράσταση: *το έργο ήταν τελείως ~ στηριζόταν σ' ένα κείμενο γραμμένο για να διαβάζεται, όχι να παίζεται* — **αντιθεατρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. antithéâtral]

αντίθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αρνείται την ύπαρξη Θεού ή πράττει ενάντια στη βούληση τού Θεού ΣΥΝ άθεος. ασεβής ΑΝΤ θεοσεβούμενος, ευσεβής, πιστός **2. *αντίθεος*** (ο) ο Διάβολος. ο Σατανάς ΣΥΝ δαίμονας, Εωσφόρος

αντίθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** η έλλειψη συμφωνίας ή ομοφωνίας, η διάσταση ~ *απόψεων* ΣΥΝ διαφωνία. ασυμφωνία, αντιπαράθεση. διαφορά **2.** (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ δύο εννοιών ή κρίσεων που αποκλείουν η μία την άλλη **3.** η παρουσία διαφορετικών στοιχείων από κοινού, με τρόπο ώστε να τονίζονται οι διαφορές τους, τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά: ~ *χρωμάτων* ΣΥΝ κοντράστ· ΦΡ ***σε αντίθεση με / (λόγ) εν αντιθέσει προς*** (σε σύγκριση) κατ' αντιδιαστολή προς: *η ζωή στην ύπαιθρο ~ τη ζωή στην πόλη* **4.** ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ σχήμα λόγου κατά το οποίο αντίθετες λέξεις ή έννοιες παρατίθενται, για να δημιουργήσουν εντύπωση, λ.χ. *«εφημερίδες, αι οποίαι εσύσταινον (το βιβλίο) ως ευφυέστατον λίαν κακόηθες, χαριτόβρυτον, βορβορώδες. , θελκτικότατον, αηδές .»* (Εμμ. Ροΐδης).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίθεσις* < *ἀντιτίθημι* < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω» Η φρ. *εν αντιθέσει με / προς* αποδίδει το γαλλ au contraire de].

αντίθετα επίρρ. **1.** με τον αντίθετο τρόπο: *πράττει ~ απ' ό,τι του λένε* **2.** για την έκφραση αντιδιαστολής. αντιπαράθεσης· *εκείνος με κορόιδεψε, ~ εγώ υπήρξα απολύτως ειλικρινής απέναντί του* **3.** για την έκφραση αντίθεσης, άρνησης. για να δηλωθεί ότι ισχύει το αντίθετο από αυτό που μόλις ελέχθη: *–Μήπως τους κακομεταχείριστηκες; –Αντίθετα, τους φέρθηκα με τον καλύτερο τρόπο!* ΣΥΝ κάθε άλλο. Επίσης (λόγ.) **αντιθέτως** [μτγν.].

αντιθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντίθεση **2.** ΓΛΩΣΣ ***αντιθετικός σύνδεσμος*** ο σύνδεσμος που συνδέει όρους (λέξεις, προτάσεις κ.λπ.) σε σχέση αντίθεσης: *αντιθετικοί σύνδεσμοι τής Ελληνικής είναι οι «αλλά», «όμως». «ωστόσο», «μα» κ λπ.*

αντίθετο (το) [αρχ] {αντιθέτ-ου | -ων} **1.** καθετί που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης προς κάτι άλλο *ο Τάκης είναι το ~ τού Θάνου: ευγενής ο ένας. αγενής ο άλλος* ‖ *η τωρινή κυβέρνηση ακολουθεί την άκρως ~ πολιτική από την προηγούμενη* ‖ *ποτέ δεν υποστήριξα την αυστηρότητα το ~ μάλιστα πάντα έλεγα ότι πρέπει να είμαστε επιεικείς* **2.** (ειδικότ) ΓΛΩΣΣ. έννοια ή λέξη που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με άλλη: *το ~ τού καλού είναι το κακό* ‖ *το ~ τού «φεύγω» είναι το «έρχομαι»* ΣΥΝ αντώνυμο ΑΝΤ συνώνυμο.

αντίθετος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε αντίθεση (με κάποιον/κάτι άλλο): ~ *αποτέλεσμα / πλευρά / χρώμα* ‖ *αυτό είναι τελείως ~ από τις αρχές μου / με όσα έχουμε συμφωνήσει / από όσα έχουμε πει* ΣΥΝ ασύμφωνος **2. *αντίθετο*** (το) βλ.λ **3.** (για πρόσ) αυτός που διαφωνεί, που έχει διαφορετική άποψη *ο υπουργός ήταν αντίθετος στις τελευταίες επιλογές τής κυβέρνησης και παραιτήθηκε* ΣΥΝ ενάντιος **4.** αυτός που βρίσκεται σε αντίστροφη κατεύθυνση. που έχει αντίρροπη φορά: ~ *πορεία / κατεύθυνση* ΣΥΝ αντίστροφος **5.** ΜΑΘ ***αντίθετοι αριθμοί*** δύο αριθμοί οι οποίοι έχουν άθροισμα το 0.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀντιτίθημι* < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω» (βλ. λ. *θέτω. τίθεμαι*)].

αντιθέτω ρ. μετβ {αντέθεσα. μεσοπαθ. ενεστ αντιτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ παρατ αντετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε. -εντο, αόρ αντιτέθηκα (λόγ. αντετέθην. -ης, -η.., μτχ. αντιτεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ αντιτεθειμένος} **1.** (σπάν) θέτω (κάτι) απέναντι ή εναντίον άλλου, αντιτάσσω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***αντιτίθεμαι***) εκφράζω την αντίθεσή μου (σε κάτι): *οι κάτοικοι αντιτίθενται στο σχέδιο κατασκευής εργοστασίου στην περιοχή τους* ΣΥΝ εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιδρώ ΑΝΤ συμφωνώ, επικροτώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντιτίθημι* «τοποθετώ απέναντι, αντιπαραθέτω» < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω»]

αντίθρησκος, -η, -ο [1832] αυτός που στρέφεται εναντίον τής θρησκείας (γενικά) ή μιας συγκεκριμένης θρησκείας

αντιιός (ο) ΠΛΗΡΟΦ πρόγραμμα το οποίο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιείται διορθωτικά για την απομάκρυνση των ιών από λογισμικό, αρχεία και δίσκους (βλ. λ. *ιός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ antivirus (νόθο σύνθ)]

αντιισταμινικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. **1.** αυτός που λειτουργεί ανασταλτικά στις επιδράσεις τής ισταμίνης (βλ λ.) **2. *αντιισταμινικό*** κ (καθημ.) ***αντισταμινικό*** (το) φάρμακο για την πρόληψη αλλεργιών, ενίοτε και για την καταπολέμηση τής ναυτίας και τής αϋπνίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ antihistaminic].

αντίκα (η) {αντικών} παλαιό (αλλά όχι αρχαίο) αντικείμενο με καλλιτεχνική ή και εμπορική αξία (έπιπλο, διακοσμητικό αντικείμενο, αυτοκίνητο κ.ά.) *αυτό το έπιπλο είναι ~ είναι εποχής Λουδοβίκου 16ου·* ΦΡ ***ράλι-αντίκα*** αγώνας ταχύτητας παλαιών αυτοκινήτων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. antica, θηλ. τού επιθ. antico «παλαιός» < λατ antiquus «αρχαίος»]

Πώς προφέρεται το *αντίκα;* Το **αντίκα** ανήκει στα νεότερα δάνεια τής Ελληνικής, που δίνουν ακόμη στον ομιλητή την αίσθηση τής ξενικής προέλευσης Γι' αυτό και το *-ντ-* που υπάρχει μέσα στη λέξη. προφέρεται ξενικά και κατ' εξαίρεση ως *ν-τ* (= -nt-) και όχι κανονικά ως -nd- (πβ *αντίβαρο, αντωνυμία, έντιμος, οντότητα* κ.τ ό.): /antika/ όχι /andika/ ή /adika/ Το ίδιο ισχύει, λιγότερο, και για λέξεις όπως **καντάδα, κόντρα, πουνέντες** κ.ά Οι λέξεις αυτές δηλ διατηρούν την αρχική (ξενική) προφορά τους.

αντικαθεστωτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται σε ένα καθεστώς: ~ *συνθήματα / κινήματα* ‖ (ως ουσ) *διώξεις αντικαθεστικών.*

αντικαθιστώ ρ. μετβ. {αντικαθιστάς. | αντι-κατέστησα. -καθίσταμαι, -καταστάθηκα. -κατεστημένος} **1.** τοποθετώ. χρησιμοποιώ (κάτι) στη θέση άλλου λόγω φθοράς. βλάβης. απώλειας κ.λπ.: *αποφάσισε ν' αντικαταστήσει την παλιά του βιβλιοθήκη με μια καινούργια μεγαλύτερη* ‖ *έδωσε εντολή να αντικατασταθούν αμέσως τα μηχανήματα που παθαίνουν συχνά βλάβες* ΣΥΝ αλλάζω. ανταλλάσσω **2.** (για πρόσ) απαλλάσσω (κάποιον) από το καθήκον, τον ρόλο του ή καλύπτω την απουσία του είτε τοποθετώντας άλλον στη θέση του είτε αναλαμβάνοντας ο ίδιος το καθήκον, τον ρόλο του. *αντικατέστησε όλο το προσωπικό με ανθρώπους τής εμπιστοσύνης του* ‖ *επειδή αρρώστησε. τον αντικατέστησα εγώ.* Επίσης (λαϊκ.) **αντικατασταίνω**
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντικαθίστημι* «τοποθετώ απέναντι, αποκαθιστώ, αναπληρώνω» < *ἀντι-* + *καθίστημι* «τοποθετώ. στήνω» Η σημερινή σημ. ήδη αρχ].

αντικαθρεφτίζω ρ μετβ. {αντικαθρέφτισ-α. -τηκα, -μένος} αντικατοπτρίζω (βλ.λ.) — **αντικαθρέφτισμα** (το)

αντικάμαρα (η) {χωρ. πληθ.} ο προθάλαμος· κυρ. στη ΦΡ ***κάνω αντικάμαρα*** κάνω παρασκηνιακές ενέργειες, κινούμαι στους προθαλάμους ανθρώπων τής εξουσίας και ρυθμίζω καταστάσεις, πβ λ. *λόμπι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. anticamera, βλ. κ. *κάμαρα*].

αντικανονικός, -ή, -ό [1852] **1.** αυτός που ενεργεί ή συμβαίνει αντίθετα προς τους καθιερωμένους κανόνες ή κανονισμούς: *το ατύχημα οφείλεται σε ~ προσπέραση* ‖ *~ κόψιμο τής μπάλας με το χέρι* (στο ποδόσφαιρο) ΣΥΝ παράτυπος **2.** ΕΚΚΛΗΣ η πράξη (εκκλησιαστικού οργάνου) που γίνεται κατά παράβαση των Ιερών Κανόνων — **αντικανονικ-ά / -ώς** [1852] επίρρ., **αντικανονικότητα** (η) [1889].

αντικαρκινικός, -ή. -ό αυτός που αποβλέπει στην αναστολή και τη θεραπεία τού καρκίνου ή και στην πρόληψή του· ~ *φάρμακο / έρανος / εκστρατεία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ anticancer].

αντικαταβολή (η) **1.** η καταβολή τής αξίας τού εμπορεύματος κατά τη στιγμή τής παραλαβής του: *θα σας ταχυδρομήσουμε το προϊόν που επιθυμείτε και θα το πληρώσετε με ~* ‖ *επί ~* **2.** ΟΙΚΟΝ η αγορά ή πώληση χρηματιστηριακών αξιών με προθεσμία έναντι καταβολής ορισμένου ποσού ΣΥΝ εξαργύρωση — **αντικαταβάλλω** ρ. [μτγν]
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ remboursement].

αντικατασκοπία (η) {χωρ πληθ.} **1.** το σύνολο των μέτρων και των ενεργειών που αποβλέπουν στην καταπολέμηση τυχόν κατασκοπευτικής δραστηριότητας ξένων κρατών ΑΝΤ κατασκοπία **2.** (συνεκδ.) η κρατική υπηρεσία που έχει την παραπάνω αρμοδιότητα και ενδεχομένως διενεργεί κατασκοπία εις βάρος άλλων κρατών. — **αντικατάσκοπος** (ο/η). **αντικατασκοπικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-espionnage]

αντικαταστάθηκα ρ → αντικαθιστώ

αντικατασταίνω ρ. → αντικαθιστώ

αντικατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η τοποθέτηση

(προσώπου ή πράγματος) στη θέση άλλου. *ο διοικητής τού στρατοπέδου διέταξε την ~ των σκοπών* || *ο ηλεκτρολόγος συνέστησε την ~ των μικροφώνων* ΣΥΝ αλλαγή, αναπλήρωση, υποκατάσταση **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***χρονική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου, συγκεκριμένου χρόνου, προσώπου, αριθμού, εγκλίσεως και φωνής, σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών χρόνων (β) ***εγκλιτική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου συγκεκριμένης έγκλισης, προσώπου, αριθμού, χρόνου και φωνής σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών εγκλίσεων **3.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο στοιχείου ή μια ρίζα ένωσης αντικαθίστανται από άλλο άτομο ή ρίζα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντικατάστασις* < αρχ. *ἀντικαθίστημι* Οι επιστημ όροι είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. substitution].

αντικαταστάτης (ο) [1838] {αντικαταστατών}, **αντικαταστάτρια** (η) {αντικαταστατριών} πρόσωπο που αντικαθιστά άλλο, αναπληρωτής *αν χρειαστεί να απουσιάσεις, οφείλεις να βρεις ~.*

αντικαταστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αντιβαίνει στους κανόνες τού καταστατικού. *πολλά μέλη κατήγγειλαν τις τελευταίες ενέργειες τού προέδρου ως αντικαταστατικές*

αντικαταστατός, -ή, -ό [1837] αυτός που είναι δυνατόν να αντικατασταθεί ΑΝΤ αναντικατάστατος.

αντικατέστησα ρ ‣ αντικαθιστώ

αντικατοπτρίζω ρ. μετβ. [1865] {αντικατόπτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αντανακλώ το φως σε λεία επιφάνεια σαν σε καθρέφτη *μέσα στη λίμνη αντικατοπτριζόταν η πανσέληνος* ΣΥΝ αντικαθρεφτίζω, αντιφεγγίζω **2.** (μτφ.) φανερώνω, δείχνω καθαρά: *η μορφή του αντικατοπτρίζει τον ψυχικό του κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *κατοπτρίζω* < *κάτοπτρο*, απόδ. τού γαλλ. refléter].

αντικατοπτρισμός (ο) [1856] **1.** ΦΥΣ το φαινόμενο τής οπτικής απάτης που παρατηρείται συνήθ το καλοκαίρι πάνω από ερήμους ή ασφαλτοστρωμένους δρόμους και οφείλεται στην καμπύλωση των φωτεινών ακτίνων εξαιτίας τής διάθλασης σε στρώματα αέρα με διαφορετικό δείκτη διάθλασης **2.** η αντανάκλαση τού φωτός σε λεία επιφάνεια, το καθρέφτισμα ΣΥΝ κατοπτρισμός, αντικαθρέφτισμα.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. mirage]

αντίκειμαι ρ. αμετβ αποθ. [αρχ] (+ σε / προς) βρίσκομαι σε αντίθεση, αντιβαίνω προς (κάτι): *αυτό το νομοσχέδιο αντίκειται στο Σύνταγμα* || *η αλαζονική του συμπεριφορά σε όλους αντίκειται προς κάθε έννοια συναδελφικότητας και δημοκρατικού ήθους* ΣΥΝ αντιτίθεμαι, συγκρούομαι, έρχομαι σε αντίθεση, προσκρούω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κείμαι, αποθετικός.*

αντικειμενικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με το αντικείμενο (βλ.λ)· ΦΡ ***αντικειμενικός σκοπός / στόχος*** ο κύριος, τελικός σκοπός: *~ μιας διαφήμισης είναι να πείσει το αγοραστικό κοινό να προτιμήσει το προϊόν που προβάλλει* **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που αναφέρεται στο αντικείμενο τού ρήματος: *γενική ~* || *~ σύνθετο* (βλ. λ *σύνθετος*) • **3.** αυτός που αποδίδει πιστά την πραγματικότητα, που δεν περιλαμβάνει προσωπικά αισθήματα, κρίσεις ή σχόλια: *~ έρευνα / περιγραφή / κριτική* ΣΥΝ ακριβής ΑΝΤ υποκειμενικός **4.** (για πρόσ) ανεπηρέαστος από προσωπικά αισθήματα ή προκαταλήψεις· *~ κριτής / παρατηρητής* ΣΥΝ. αμερόληπτος, απροκατάληπτος ΑΝΤ προκατειλημμένος **5.** ΟΙΚΟΝ (α) ***αντικειμενική αξία*** η αξία τού τετραγωνικού μέτρου ακινήτου σε ορισμένη περιοχή, όπως ορίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών (β) ***αντικειμενικά κριτήρια*** κριτήρια που λαμβάνονται υπ' όψιν για τον καθορισμό τής φορολόγησης τού εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών ανεξαρτήτως τού εισοδήματος το οποίο δηλώνουν. — ***αντικειμενικ-ά / -ώς*** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ. objective, γερμ objektiv]

αντικειμενικότητα (η) [1867] {χωρ πληθ.} η απουσία υποκειμενισμού κατά την περιγραφή τής πραγματικότητας, την εκφορά κρίσεων κ.λπ.· η στάση τού ανθρώπου απέναντι στα πράγματα, η οποία είναι απαλλαγμένη από προσωπικές προτιμήσεις, προκαταλήψεις κ.λπ.· η αμεροληψία. *προσπάθησα να κρίνω την ταινία με ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. objectivité].

αντικείμενο (το) {αντικειμέν-ου | -ων} **1.** καθετί άψυχο που ανήκει στον εξωτερικό κόσμο, δεν είναι ζωντανός οργανισμός και μπορεί να γίνει αντιληπτό με τις αισθήσεις μας: *αντικείμενα καθημερινής χρήσεως* || *το θύμα χτυπήθηκε στο κεφάλι με μεταλλικό ~* || *πολύτιμα ~* || *άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενα ~* (συντομ Α.Τ.Ι.Α., βλ. λ. *άγνωστος*) ΣΥΝ πράγμα **2.** το θέμα (σκέψης, πνευματικής διεργασίας, λόγου, έργου): *~ μελέτης / έρευνας / τής επιστήμης* **3.** αυτός προς τον οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα, μια ενέργεια (ενδεχομένως και το αίτιο που τα προκαλεί). *ο πρωθυπουργός έγινε ~ θερμών εκδηλώσεων των οπαδών του* || *το Κυπριακό αποτελεί χρόνια τώρα ~ ελληνοτουρκικής διαφοράς* || *~ εκμετάλλευσης / παρεξηγήσεων / σχολίων / παραπόνων / διαπραγματεύσεων / θαυμασμού / τού πόθου* || *ερωτικό ~*· ΦΡ ***εξ αντικειμένου*** όπως επιβάλλουν τα πράγματα, εκ των πραγμάτων: *η εκπόνηση διατριβής είναι ~ δύσκολο εγχείρημα* **4.** ΓΛΩΣΣ (α) ο συντακτικός όρος τής πρότασης, στον οποίο μεταβαίνει η ενέργεια τού υποκειμένου τού ρήματος, το συμπλήρωμα τού ρήματος *στην πρόταση «η Χριστίνα αγαπά τον Στέφανο», ~ είναι «τον Στέφανο»* (β) ***άμεσο αντικείμενο*** βλ. λ *άμεσος* (γ) ***έμμεσο αντικείμενο*** βλ λ. *έμμεσος* (δ) ***εξωτερικό αντικείμενο*** βλ. λ. *εξωτερικός* (ε) ***εσωτερικό / σύστοιχο αντικείμενο*** βλ λ. *εσωτερικός*
[ΕΤΥΜ Ουδ. μτχ. τού αρχ. *ἀντίκειμαι* Η γραμματική σημ. «συμπλήρωμα τού ρήματος» αποδίδει το νεολατ objectum, ενώ η σημ. «πράγμα» μαρτυρείται από τον 19ο αι. ως απόδ. τού γαλλ. objet].

αντικειμενοποιώ ρ. μετβ. [1878] {αντικειμενοποιείς.. | αντικειμενοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) προσιτό και συγκεκριμένο, ώστε να υπόκειται σε έλεγχο, μελέτη, ανάλυση κ λπ

αντικέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *αρχαιοπώλης*· πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συλλογή και πώληση αντικών, που έχει γνώσεις ειδικού στο σχετικό αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. antiquaire < antique «αντίκα»]

αντικίνημα (το) {αντικινήμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνημα (π χ. στρατιωτικό) που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο κίνημα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. countermovement]

αντικίνητρο (το) {αντικινήτρ-ου | -ων} οτιδήποτε (συνήθ. θεσμός) αποθαρρύνει την ανάπτυξη δραστηριότητας. *οι χαμηλές αμοιβές των γιατρών τού Ι.Κ.Α. λειτουργούν ως ~ για τους νέους γιατρούς που θα ήθελαν να εργαστούν στο Δημόσιο.*

αντικλείδι (το) {αντικλειδ-ιού | -ιών} κλειδί το οποίο ανοίγει περισσότερες από μία κλειδαριές (κυρ. παρεμφερούς τύπου): *οι διαρρήκτες μπήκαν στο σπίτι με ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίκλεις (ἡ)* < *ἀντ(ι)-* + *κλείς, -δός*]

αντικληρικαλισμός (ο) η εχθρική στάση απέναντι στον κλήρο και κυρ. η αντίθεση στην ανάμειξή του στην πνευματική και πολιτική ζωή τής κοινωνίας. Επίσης **αντικληρισμός** κ **αντικληρικισμός**.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ anticléricalisme]

αντικληρικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αντιτίθεται θεωρητικά και πρακτικά σε κάθε μορφή κληρικοκρατίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticlérical]

αντίκλητος (ο) {αντικλήτ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ το πρόσωπο που εξουσιοδοτείται να παραλαμβάνει τις κοινοποιήσεις και επιδόσεις που απευθύνονται στον διάδικο που εκπροσωπεί.
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *κλητός* < *καλώ*, απόδ. τού γαλλ. avoué].

αντικλίμαξ (η) [1894] {αντικλίμακ-ος, -α | -ακες, -άκων} ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ. το ρητορικό σχήμα που συνίσταται στην απότομη πτώση τής έντασης ή τού ύψους τού ύφους και των ιδεών που εκφράζει το πρώτο τμήμα τού λόγου (συνήθ. τής περιόδου), καθώς το δεύτερο έχει εντελώς αντίθετο περιεχόμενο (τετριμμένο, φαιδρό κ.λπ)· συνήθ με σκωπτ διάθεση, π.χ. *«...τον Όμηρο, τον Πλάτωνα, τον Δάντε και τον Βιργίλιον, τους οποίους θαυμάζω και σέβομαι ως ιερά πράγματα, και διά τούτο ποτέ δεν τους ανοίγω»* (Εμμ. Ροΐδης) || *«Ο Αριστοτέλης, ο Καντ και ο Έγελ, αν είναι το πράγμα φιλοσοφικόν, ο άγ. Βασίλειος, ο Λούθηρος και ο Ρενάν, αν πρόκειται περί θεολογίας, ο Αθήναιος και ο Βατέλ, αν είναι ο λόγος περί μαγειρικής»* (Εμμ Ροΐδης).

αντίκλινο (το) {-ου κ. -ίνου | -ων κ -ίνων} ΓΕΩΛ. η πτύχωση πετρωμάτων σε στρώματα διαφόρων χρονολογικών περιόδων, το σχήμα τής οποίας μοιάζει με ανεστραμμένο ύψιλον.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀντικλίνω* (υποχωρητ.) < *ἀντι-* + *κλίνω* Ο γεωλ όρ. αποτελεί ελληνογενή ξέν όρ., < γαλλ anticlinal].

αντικνήμιο (το) [αρχ.] {αντικνημί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το πρόσθιο μέρος τής κνήμης, το καλάμι τού ποδιού.

αντικόβω ρ. μετβ {αντίκοψα} διακόπτω (κάποιον που μιλάει) παίρνοντας από μόνος μου τον λόγο *«Η κατάσταση είναι πολύ πιο επικίνδυνη», τον αντίκοψε, και συνέχισε να του εξηγεί γιατί*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντικόπτω* «αντιτίθεμαι, ανταποδίδω το χτύπημα» < *ἀντι-* + *κόπτω.* Το -σ- στον τύπο *αντισκόβω* πιθ. κατ' αναλογίαν προς λ όπως *ανακουμπώνω – ανασκουμπώνω* κ ά]

αντικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που στρέφεται εναντίον τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

αντικοινωνικός, -ή, -ό [1819] **1.** αυτός που στρέφεται κατά τής κοινωνίας και των θεσμών της. *η τρομοκρατική δράση αποτελεί εκδήλωση ~ συμπεριφοράς* • **2.** αυτός που αποφεύγει συστηματικά τις κοινωνικές συναναστροφές και εκδηλώσεις ΣΥΝ μονόχνοτος ΑΝΤ κοσμικός, κοινωνικός — ***αντικοινωνικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ antisocial].

αντικοινωνικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ } **1.** η εχθρική συμπεριφορά προς την κοινωνία και τους θεσμούς της: *η ~ παιδιών που προέρχονται από οικογένειες με προβληματικές σχέσεις* **2.** η έλλειψη κοινωνικότητας *η ~ του τον εμποδίζει να κάνει καινούργιες γνωριμίες.*

αντικολλητικός, -ή, -ό **1.** (για οικιακά σκεύη) αυτός που αποτρέπει να κολλήσουν οι τροφές στην επιφάνειά του κατά το μαγείρεμα: *~ κατσαρόλα / τηγάνι / χύτρα* **2. αντικολλητικό** (το) τηγάνι με αντικολλητικές ιδιότητες (βλ. παραπάνω, σημ. 1)

αντικρίζω ρ μετβ. {αντίκρισ-α, -μένος} **1.** βρίσκομαι απέναντι από (κάποιον/κάτι): *το εκκλησάκι αντίκριζε τα νερά τού κόλπου* || *το διαμέρισμα αντικρίζει την Ακρόπολη* ΣΥΝ στέκομαι απέναντι **2.** έρχομαι σε οπτική επαφή με (κάποιον/κάτι απέναντί μου), βλέπω (κάποιον/κάτι) μπροστά μου *αντικρίζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη* || *τον αντίκρισα να έρχεται από την άλλη πλευρά* ΣΥΝ βλέπω, κοιτάζω **3.** (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ευθέως, χωρίς υπεκφυγές: *πρέπει επιτέλους να αντικρίσουμε κατάματα την αλήθεια, όσο οδυνηρή κι αν είναι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, -ίζω.*
[ΕΤΥΜ < *αντίκρυ* + *-ίζω*].

αντικρίζω ή αντικρύζω; Η παραγωγή τής λ. από το επίρρ. **αντίκρυ**

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α συνθετικό*

αντι-θεσμικός, -ή, -ό
αντι-θρησκευτικός, -ή, -ό
αντι-θρομβωτικός, -ή, -ό
αντι-ιατρικός, -ή, -ό
αντι-ιικός, -ή, -ό
αντι-καθολικός, -ή, -ό
αντι-καπιταλιστικός, -ή, -ό
αντι-καπνιστικός, -ή, -ό
αντι-καταθλιπτικός, -ή, -ό
αντι-καταναλωτικός, -ή, -ό
αντι-κλασικός, -ή, -ό
αντι-κλεπτικός, -η, -ό
αντι-κνησμώδης, -ης, -ες
αντι-κομματισμός (ο)
αντι-κουλτούρα (η)
αντι-κρατισμός (ο)
αντι-κροτικος, -ή,-ό

(αρχ. *ἀντικρύ* και *ἄντικρυς*) θα δικαιολογούσε την (παλαιότερη) γραφή **αντικρύζω** (με -*υ*-): *αντίκρυ – αντικρύζω*. Ωστόσο, τα ρήματα που σχηματίζονται σε -*ίζω* επικράτησε να γράφονται με -*ι*-, αφού δεν είναι το παραγωγικό στοιχείο **-ζω** που προστίθεται, αλλά ολόκληρο το **-ίζω** (πβ. *ψήφος – ψηφίζω, σταθμά – σταθμίζω, όρκος – ορκίζω* κ.τ ό.). Εξαίρεση αποτελούν αυτά που είχαν εξαρχής -*υ*- **(γογγύζω, κελαρύζω, κατακλύζω, σφύζω** και **αναβλύζω / αναβρύζω)** ή που κατέληξαν υστερογενώς σε **-ύζω**: *δάκρυ > δακρύ-ω >* **δακρύζω**, *συγχέω > σύγχυσις >* **αυγχύζω** ✦ -*ίζω*

αντικρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται απέναντι από κάποιον/κάτι: ~ *χωριό / βουνό* ΣΥΝ απέναντι. — **αντικρινά** επίρρ.

αντίκρισμα (το) {αντικρίσματος | χωρ. πληθ } **1.** η θέα (προσώπου / πράγματος που βρίσκεται αντικριστά): *στο ~ τού γυιου της δάκρυσε* • **2.** ΟΙΚΟΝ το ποσό που έχει καταθέσει κανείς σε τράπεζα και βάσει τού οποίου εκδίδει επιταγές: *επιταγή χωρίς ~*· ΦΡ (α) (μτφ) ***έχω αντίκρισμα*** (i) αντιστοιχία. ισχύς *«η μόδα ανήκει στη λογική τού συστήματος. επομένως έχει ένα κοινωνικό αντίκρισμα»* (εφημ.) (ii) επαρκώ για τον επιθυμητό στόχο: *η νίκη του στις εκλογές δεν έχει αντίκρισμα. αφού δεν θα καταφέρει να σχηματίσει κυβέρνηση* (iii) έχω αποτέλεσμα: *η λιτότητα που επεβλήθη δεν είχε ώς τώρα αντίκρισμα* (β) ***αντίκρισμα χρυσού*** (παλαιότ) το σύνολο των αποθεμάτων σε χρυσό ή συνάλλαγμα που υπάρχουν στην Κεντρική Τράπεζα τής Ελλάδος και προς τα οποία αντιστοιχεί η αξία τού νομίσματος που εκδίδεται ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω*
[ΕΤΥΜ < *αντικρίζω*. Ο οικονομικός όρ. αποδίδει τα γαλλ couverture, provision].

αντικριστός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι σε κάποιον άλλο: ~ *διαμέρισμα* ΣΥΝ. αντικρινός **2.** (για χορό) αυτός που εκτελείται από ζεύγη τοποθετημένα έτσι, ώστε το ένα μέλος να αντικρίζει το άλλο. *ο μπάλλος κι η σούστα είναι ~ χοροί* ΣΥΝ ζευγαρωτός. — **αντικριατά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντικρίζω*.

αντικρούω ρ μετβ [αρχ] {αντέκρουσα} **1.** (κυριολ) ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αποκρούω **2.** (κυρ μτφ) επιχειρηματολογώ αντίθετα, αντιμετωπίζω με επιχειρήματα (τους ισχυρισμούς, τις κατηγορίες, τις θέσεις κ λπ. κάποιου): *αντέκρουσε με επιτυχία τις εις βάρος του κατηγορίες* || *ο συνήγορος στην αγόρευσή του αντέκρουσε ένα προς ένα όλα τα επιχειρήματα των αντιδίκων* ΣΥΝ ανασκευάζω, ανατρέπω, καταρρίπτω ΑΝΤ προσεπικυρώνω — **αντίκρουαη** (η) [αρχ.].

αντίκρυ κ (σπανιότ) **αντικρύ** επίρρ.· απέναντι. ώστε να φαίνεται ακριβώς μπροστά: *στάθηκε ~ μου* ΣΥΝ αντικριστά, κατά πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀντικρύ / ἄντικρυς* «ακριβώς απέναντι, κατευθείαν εμπρός» < *ἀντι-* + -*κρυ*. Για το β' συνθ. *(-κρυ)* έχει προταθεί η συσχέτισή του με τα ουσ. *κέρας. κάρη* «κεφάλι» ή ακόμη και με το ρ. *κρούω* (οπότε *ἀντικρύ < ἀντικρούω*. υποχωρητ.)]

αντικρύζω ρ → αντικρίζω

αντικρυνός, -ή. -ό → αντικρινός

αντίκτυπος κ (λαϊκ) **αντίχτυπος** (ο) {-ου κ. -ύπου | -ων κ -ύπων, -ους κ. -ύπους} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ως συνέπεια γεγονότος ή ενέργειας *ο πόλεμος στη γειτονική χώρα είχε σοβαρό ~ στην τουριστική μας κίνηση* || *θετικός / αρνητικός / ευνοϊκός / δυσμενής ~* ΣΥΝ συνέπεια, επίπτωση **2.** (κυριολ.) ο ήχος που προκύπτει ως αναπαραγωγή προηγούμενου ήχου ΣΥΝ αντήχηση. αντίλαλος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντικτυπῶ* (υποχωρητ.) < *ἀντι-* + *κτυπῶ*]

Αντικύθηρα (τα) {Αντικυθήρων} νησί μεταξύ των Κυθήρων και τής Κρήτης.
[ΕΤΥΜ Οι αρχ ονομασίες τού νησιού είναι *Αἴγυλα, Αἴγυλον, Αἰγι(α)λία* από οικοδόμημα που εθεωρείτο ναός τού *Ἀπόλλωνος Αἰγιλέως*]

αντικυκλώνας (ο) [1894] ΜΕΤΕΩΡ περιοχή υψηλών πιέσεων στην οποία η πίεση αυξάνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο και οι άνεμοι κινούνται δεξιόστροφα στο Β. Ημισφαίριο και αριστερόστροφα στο Ν Ημισφαίριο με ένταση αυξανόμενη από το κέντρο προς την περιφέρεια· δίνει γενικά αίθριο ουρανό και ασθενείς ανέμους ή νηνεμία ΑΝΤ κυκλώνας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anticyclon].

αντιλαβή (η) ΦΙΛΟΛ (στο αρχαίο ελληνικό δράμα) η διάσπαση τού στίχου σε δύο ή τρία μέρη και η ταυτόχρονη εναλλαγή των ομιλητών σε σκηνές μεγάλης δραματικής έντασης.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «λαβή». < *ἀντι-* + *λαβή* Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

αντιλαϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που στρέφεται κατά των λαϊκών συμφερόντων *η φορολόγηση των μικρών εισοδημάτων είναι ~ μέτρο* ΑΝΤ φιλολαϊκός • **2.** αυτός που είναι δυσάρεστος στον λαό *διαφημιστική εταιρεία ανέλαβε να βελτιώσει την έντονα ~ εικόνα του* ΣΥΝ αντιδημοτικός ΑΝΤ δημοφιλής, λαοφιλής — **αντιλαϊκά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. antipopulaire (νόθο σύνθ.)].

αντίλαλος (ο) [μεσν.] η αντανάκλαση ενός ήχου ΣΥΝ ηχώ. αντήχηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηχώ, υποχωρητικός*

αντιλαλώ ρ. αμετβ [μτγν] {αντιλαλείς. | αντιλάλησα} αντανακλώ έναν ήχο. αντηχώ· *οι δρόμοι αντιλαλούσαν από τις φωνές των παιδιών* — **αντιλάλημα** (το), **αντιλαλιά** (η).

αντιλαμβάνομαι ρ μετβ αποθ. {αντιλήφθηκα (λόγ αντελήφθην, -ης. -η. .)} **1.** γνωρίζω, καταλαβαίνω μέσω των αισθήσεων. *οι επί κεφαλής τής πορείας δεν αντιλήφθηκαν αμέσως τα επεισόδια* || *έφυγε χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας* ΣΥΝ παίρνω είδηση **2.** καταλαβαίνω (τη σημασία, τη σπουδαιότητα, τον κίνδυνο μιας κατάστασης). συνειδητοποιώ *δεν μπορούσε να αντιληφθεί τον κίνδυνο που διέτρεχε οδηγώντας μεθυσμένος* || *δεν έχω γνώσεις οικονομικών και αδυνατώ να αντιληφθώ την ορθότητα μιας οικονομικής ανάλυσης* ΣΥΝ εννοώ, συλλαμβάνω, κατανοώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «συγκρατώ, κυριεύω, αποκτώ». < *ἀντι-* + *λαμβάνομαι* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ]

αντιλαμβάνομαι: «πιάνω» > «καταλαβαίνω». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το **αντιλαμβάνομαι** ακολούθησε μια συχνή σημασιολογική εξέλιξη στις γλώσσες· πέρασε από τη σημ «πιάνω. κρατώ» στη μεταφορική σημ «συλλαμβάνω νοητικά. κατανοώ. καταλαβαίνω» Το ίδιο συνέβη στο λατ. comprehendo «πιάνω – καταλαβαίνω» (από όπου το γαλλ comprendre «καταλαβαίνω»). στα γερμ. begreifen και auf-fassen, αγγλ perceive και apprehend κ.ά. Το ίδιο και στα ελλην. **συλλαμβάνω** και **καταλαβαίνω** (από το ρ. **λαμβάνω**· αλλά **καταλαμβάνω**!) και **πιάνω** (αργκό *«το 'πιασες,»* = το κατάλαβες;) Το *αντιλαμβάνομαι* ως «καταλαβαίνω» απαντά ήδη στον Πλάτωνα, χρησιμοποιήθηκε δε συχνά για την αντίληψη μέσω των αισθήσεων Στην Αρχαία επίσης πέρασε στη σημ «παίρνω στα χέρια μου / αναλαμβάνω τη σωτηρία, την προστασία κάποιου», άρα «βοηθώ, προστατεύω». Με την ίδια σημ. χρησιμοποιήθηκαν τα παράγωγα **αντίληψις** και **αντιλήπτωρ** και αυτή είναι η σημ. τής λ στην ευχή *«Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι»*, που ακούγεται στη Θεία Λειτουργία.

αντιλεγόμενος, -η. -ο **1.** αυτός για τον οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις. που προκαλεί διαφωνίες: *το στοιχείο αυτό είναι ~· άλλοι το αποδέχονται και άλλοι όχι* ΦΡ ***σημείο αντιλεγόμενο*** (Κ Δ Λουκ 2, 34 *ἰδοὺ οὗτος* [ο Χριστός] *κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον*) αντικείμενο διαφωνιών: *η διαφήμιση αποτελεί στις μέρες μας σημείο ~* ΣΥΝ αμφιλεγόμενος, αμφισβητούμενος **2.** ***αντιλεγόμενα*** (τα) ιερά βιβλία τής Κ.Δ., η αυθεντικότητα των οποίων είχε αμφισβητηθεί ΑΝΤ ομολογούμενα
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ. τού αρχ. *ἀντιλέγω*].

αντιλέγω ρ. αμετβ κ. μετβ [αρχ.] {αντείπα} (συνήθ. αρνητ.) ♦ **1.** (αμετβ) διατυπώνω άποψη διαφορετική από αυτή που έχει λεχθεί: *σωστά μιλάς, δεν ~* || *δεν ~ σε αυτό, αλλά άκουσε και μιαν άλλη άποψη!* || *επ' αυτού δεν ~* ΣΥΝ διαφωνώ. αντιτείνω ♦ **2.** (μετβ) λέω το αντίθετο (από κάτι άλλο)· ΦΡ ***ουδείς αντιλέγει*** (+ότι) για να δηλωθεί ότι υπάρχει γενικότερη συμφωνία για ένα θέμα: *~ ότι η οικονομία μας βρίσκεται σε κρίση*.

αντιλεξισμός (ο) ΦΙΛΟΛ λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε κυρ. στη Γαλλία. έχοντας ως βάση την άποψη ότι ποίηση μπορεί να αποτελεί και ο απλός συνδυασμός ήχων και οπτικής διάταξης των γραμμάτων, χωρίς να προκύπτει συγκεκριμένο νόημα ΣΥΝ λετρισμός.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. lettrisme].

αντιληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ικανότητα αντίληψης μέσω των αισθήσεων· *κατά την ακρόαση μιας συνομιλίας σε ξένη γλώσσα, ενεργοποιούνται όλοι οι ~ μηχανισμοί τού ακροατή* || *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ΣΥΝ νοητικός. αισθητηριακός **2.** αυτός που αναφέρεται στον τρόπο ή στον βαθμό κατανόησης *η ~ ικανότητα τού σπουδαστή*. — **αντιληπτικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντιλαμβάνομαι*].

αντιληπτικότητα (η) [1859] η ικανότητα αντίληψης ή κατανόησης: *έχει μεγάλη / οξεία ~*.

αντιληπτός, -ή. -ό **1.** αυτός που συλλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων. που γίνεται αισθητός: *ο σεισμός έγινε ~ από τους κατοίκους* || *η παρουσία της δεν έγινε ~, μάλλον πέρασε απαρατήρητη* ΣΥΝ αισθητός ΑΝΤ απαρατήρητος **2.** αυτός που γίνεται κατανοητός. *ο υπαινιγμός του δεν έγινε ~ από το ακροατήριο* || *είναι απολύτως αντιληπτό από όλους* ΣΥΝ καταληπτός, κατανοητός
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ *ἀντιλαμβάνομαι*]

αντιλήπτωρ (ο) {αντιλήπτ-ορος, -ορα | -ορες. -όρων} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που ανταποκρίνεται σε έκκληση βοήθειας ή συμπαράστασης ΣΥΝ βοηθός, συμπαραστάτης, αρωγός **2.** ΝΟΜ (παλαιότ) πρόσωπο που διορίζεται από δικαστήριο ως κηδεμόνας προσώπων αμφίβολης πνευματικής ή ηθικής κατάστασης: *δικαστικός ~*. Επίσης (καθημ.) **αντιλήπτορας**.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «προστάτης, βοηθός», < αρχ. *ἀντιλαμβάνομαι* Η λ πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Σαμουήλ Β' / Βασιλειών Β'* 22. 3: *ὁ Θεός μου... ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου σωτηρίας μου*)]

αντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** (α) μία από τις νοητικές (γνωστικές) λειτουργίες με την οποία ο άνθρωπος προσλαμβάνει και ερμηνεύει τα εξωτερικά ερεθίσματα: *η ~ των χρωμάτων / τού χώρου* (β) (καθημ.) ο βαθμός ευφυΐας (νοημοσύνης) (γ) ΨΥΧΟΛ ***ακουστική αντίληψη*** βλ. λ *ακουστικός* **2.** (γενικότ.) η ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς τι συμβαίνει γύρω του, να συλλαμβάνει στοιχεία τής πραγματικότητας και να διαμορφώνει σαφή εικόνα για πρόσωπα και καταστάσεις: *έχει άριστη ~ αμέσως κατάλαβε τον τρόπο οργάνωσης τού γραφείου* || *η προσαρμογή δεν είναι τόσο θέμα μελέτης, όσο θέμα αντιλήψεως* ΣΥΝ νοημοσύνη ΦΡ ***(κάτι) υποπίπτει / πέφτει στην αντίληψη (κάποιου)*** για στοιχείο / γεγονός κ λπ. που γίνεται αντιληπτό από κάποιον, που το παρατηρεί και το θυμάται: *υπέπεσε στην αντίληψή σας τίποτε ύποπτο*, **3.** η άποψη που έχει διαμορφώσει κανείς για ένα θέμα, ο τρόπος με τον οποίο συλλαμβάνει κανείς ένα φαινόμενο, καθώς και η τοποθέτησή του απέναντι σε αυτό: *μια απαισιόδοξη ~ για τη ζωή* || (συνήθ στον πληθ.) *οι ~ των αρχαίων για τον έρωτα* || *απηρχαιωμένες / πρωτότυπες / σκοταδιστικές / προοδευτικές / αναχρονιστικές ~* || *διαφορές αντιλήψεων* ΣΥΝ άποψη, ιδέα· ΦΡ (λόγ.) (α) ***έχω ιδίαν αντίληψιν*** έχω διαμορφώσει προσωπική άποψη (για ένα θέμα), έχω προσωπική εμπειρία (ενός πράγματος). *δεν ομιλώ αυθαίρετα, ~ τού θέματος* (β) ***εξ ιδίας αντιλήψεως*** για συμπέρασμα που βγάζουμε ή για τη στάση που τηρούμε με βάση την προσωπική μας εμπειρία

για τα πράγματα: *προτιμώ να διαμορφώσω άποψη ~ και όχι από τις γνώμες τρίτων* **4.** ΝΟΜ (παλαιότ.) η προστασία που με δικαστική απόφαση παρέχεται σε πρόσωπο χωρίς πλήρη πνευματική υγεία, βάσει τής οποίας ορίζεται δικαστικός αντιλήπτωρ (βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίληψις* < *ἀντι-* + *λῆψις* < *λαμβάνω*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ανταλλαγή, λήψη (ενός πράγματος) ως ανταπόδοση». Η σημ. «ικανότητα κατανοήσεως» πρωτοαπαντά στους στωικούς και επικουρείους φιλοσόφους. Μεταφρ. δάνειο από τη Γαλλική αποτελεί η φρ. *υποπίπτει στην αντίληψή μου (κάτι)* (< tomber sous mon sens)].

Αντίλλες (οι) {Αντιλλών} περιληπτική ονομασία για τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Antilles, αβεβ. ετύμου. Παρετυμολογική θεωρείται η σύνδεση με λατ ante «πριν, προ» και illas «νήσοι». Ίσως πρόκειται για προσαρμογή άγνωστης ιθαγενούς ονομασίας]

αντιλογία (η) {αντιλογιών} (λόγ.) η έκφραση αντίθετης άποψης, αντίθετης επιχειρηματολογίας· *κατά τη χθεσινή συζήτηση υπήρξαν έντονες ~ μεταξύ των δύο βασικών ομιλητών* ΣΥΝ αντίρρηση ΑΝΤ συμφωνία, συναίνεση, σύμπλευση ΦΡ **πνεύμα αντιλογίας** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κατά σύστημα αντιλέγει, που διαφωνεί για να διαφωνεί, ακόμη και όταν δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος αντίρρησης ΣΥΝ αντιρρησίας, αντιδραστικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντιλέγω* Η φρ. *πνεύμα αντιλογίας* είναι μεταφρ δάνειο, πβ. γαλλ esprit contredisant, γερμ Widerspruchsgeist]

αντιλογισμός (ο) λογιστική εγγραφή αντίθετη από την αρχική λανθασμένη για τη διόρθωση λογιστικού λάθους.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «αντίθετη κατηγορία – αντίστροφος υπολογισμός», < αρχ. *ἀντιλογίζομαι*].

αντίλογος (ο) [αρχ.] {αντιλόγ-ου | -ων, -ους} ο λόγος ή το επιχείρημα που αντιτίθεται σε προηγούμενο: *είναι αναμενόμενο ότι θα υπάρξει κι ο ~ στις δικές του τοποθετήσεις* ΣΥΝ αντιλογία, αντίρρηση· ΦΡ **λόγος και αντίλογος** για να δείξουμε ότι κάθε άποψη έχει και την αντίθετή της: *στη δημοκρατία είναι θεμιτό να υπάρχει ~ για κάθε μέτρο που παίρνει η κυβέρνηση.*

αντιλόπη (η) [1873] {αντιλοπών} μεγαλόσωμο, θηλαστικό, φυτοφάγο και μηρυκαστικό ζώο, που ζει κατά αγέλες στις σαβάνες κυρ. τής Αφρικής, με μόνιμα μετωπικά κέρατα και με τρίχωμα που ποικίλλει από υπόξανθο ώς σκούρο καφέ
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. antilope < μέσ. γαλλ. antelop < μτγν λατ anthalopus < μεσν. ελλην. *ἀνθόλοψ* Πρόκειται για ιδιωματική λ («γλώσσα») αγν ετύμου και σημασίας, που απαντά άπαξ στον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης]

αντιμάθημα (το) {αντιμαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} μάθημα που οργανώνεται συνήθ. εντός πανεπιστημίου με προσκεκλημένους ομιλητές (στον ρόλο διδασκόντων), ως αντίδραση προς τα κανονικά μαθήματα και ως ένδειξη διαμαρτυρίας για το επίπεδο ή τη θεματική των επίσημων παραδόσεων.

αντιμάμαλο (το) (λαϊκ.) παλινδρομικό κύμα
[ΕΤΥΜ Αγν ετύμου]

αντιμαχία (η) [μεσν.] {αντιμαχιών} η σύγκρουση δύο πλευρών: *οι προσωπικές ~ τραυματίζουν την ενότητα τής παράταξης* ΣΥΝ ανταγωνισμός, διαμάχη, αντιπαράθεση

αντιμάχομαι ρ μετβ. αποθ [αρχ.] (εύχρ. κυρ. σε ενεστ κ. παρατ) **1.** πολεμώ εναντίον (κάποιου) *αντιμάχονται τους εισβολείς* || *οι αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ αντιπαλεύω, αντιπολεμώ, εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι **2.** έχω εχθρικά συναισθήματα (προς κάποιον), εκδηλώνω απέχθεια (προς κάποιον): *λόγω τής αλαζονείας του τον αντιμάχονται όλοι* ΣΥΝ εχθρεύομαι, μισώ, αντιπαθώ, αποστρέφομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μάχομαι.*

αντίμαχος (ο) [μτγν] {αντιμάχ-ου | -ων, -ους} (λόγ) πρόσωπο που αντιμάχεται (κάποιον), ο αντίπαλος ΣΥΝ πολέμιος, εχθρός ΑΝΤ σύμμαχος, συμμαχητής. Επίσης **αντιμαχητής** [μεσν.]

αντιμεθαύριο επίρρ.· η μεθεπομένη τής αυριανής ημέρας, τρεις μέρες από σήμερα ΣΥΝ την παράλλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο.*

αντιμετάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η αμοιβαία αλλαγή θέσεως, η αμοιβαία μετάθεση ΣΥΝ ανταλλαγή **2.** ΜΑΘ ιδιότητα η οποία όταν ισχύει στην πρόσθεση ή στον πολλαπλασιασμό επιτρέπει την αλλαγή τής θέσης των προσθετέων ή παραγόντων χωρίς μεταβολή τού αθροίσματος ή τού γινομένου **3.** ΓΛΩΣΣ (α) η αμοιβαία αλλαγή θέσεως δύο διαδοχικών φθόγγων, λ.χ · *γουρσούζης – γρουσούζης* (β) **αντιμετάθεση χρόνου** η αντιμεταχώρηση (βλ λ.) — **αντιμεταθέτω** ρ. [μτγν]

αντιμεταρρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εκδήλωση αντιθέσεως, η εναντίωση προς προηγούμενη μεταρρύθμιση· *συχνά στην Ελλάδα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις παίρνουν τον χαρακτήρα αντιμεταρρύθμισης* **2.** ΙΣΤ η αντίδραση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Μεταρρύθμιση τού Λουθήρου τον 16ο αι. — **αντιμεταρρυθμιστής** (ο) [1871], **αντιμεταρρυθμιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Η σημ 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Contre-Réforme]

αντιμεταχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ γλωσσικό φαινόμενο (τής Αρχ. Ελληνικής) κατά το οποίο υπάρχει αμοιβαία μετάθεση τής ποσότητας μεταξύ ενός μακρόχρονου φωνήεντος και τού αμέσως επόμενου βραχύχρονου, λ.χ *πόληος > πόλεως* || *βασιλῆος > βασιλέως* ΣΥΝ αντιμετάθεση χρόνου.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμεταχώρησις* «αμοιβαία αλλαγή θέσεως» < *ἀντιμεταχωρῶ* < *ἀντι-* + *μεταχωρῶ* «αλλάζω θέση». Ως γραμματικός όρος η λ αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. metathesis of quantity]

αντιμετριέμαι ρ. αμετβ αποθ. {αντιμετρήθηκα} μετρώ τις δυνάμεις μου, την αξία μου απέναντι σε αντίπαλο, αντιπαραβάλλομαι (προς κάποιον): *σ' αυτές τις εκλογές αντιμετριέται η πρόοδος με τη συντήρηση* ΣΥΝ αναμετρούμαι, παραβάλλομαι, ανταγωνίζομαι Επίσης **αντιμετρούμαι** [μτγν.] {-είσαι .} — **αντιμέτρηση** (η) [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντιμετρῶ (-έω)* «κρίνω με το ίδιο μέτρο» < *ἀντι-* + *μετρῶ*. Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ., πβ. Λουκ 6. 38. *ᾧ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν*].

αντίμετρο (το) [1886] {αντιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** (α) το μέτρο που λαμβάνεται για την εξουδετέρωση ή την πρόληψη αντίπαλης ενέργειας και των συνεπειών της (β) (ειδικότ. στο διεθνές δίκαιο) μέτρα αντίθετα στο διεθνές δίκαιο τα οποία λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο προηγουμένως είχε παραβιάσει το διεθνές δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. *απαντητικά μέτρα*) **2.** ΣΤΡΑΤ **αντίμετρα ηλεκτρονικά** ηλεκτρονικά συστήματα παρεμβολών ή ανακλαστικές διατάξεις για τη μείωση τής απόδοσης εχθρικών στρατιωτικών συστημάτων ανίχνευσης και επικοινωνίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ contremesure].

αντιμετωπίζω ρ μετβ. {αντιμετώπισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα)} **1.** (ειδικότ.) στέκομαι αντιμέτωπος, προβάλλω αντίσταση: *παρέμειναν στις θέσεις τους και αντιμετώπισαν την επίθεση των εχθρών με επιτυχία* ΣΥΝ αμύνομαι, αντιμάχομαι **2.** (μτφ.) τηρώ ορισμένη στάση απέναντι σε (ζήτημα, πρόβλημα κ λπ), προσπαθώ να επιλύσω, να ξεπεράσω (τις δυσκολίες που προκαλεί) *η πολιτεία οφείλει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα τής ανεργίας* ΣΥΝ επιλύω **3.** υφίσταμαι ένα πρόβλημα, μια αρνητική κατάσταση. *~ οικονομικά προβλήματα / προβλήματα υγείας / μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση* ΣΥΝ αντεπεξέρχομαι.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμετωπῶ* < αρχ. *ἀντιμέτωπος*]

αντιμετωπίζω – αντιμετωπώ. Ο τ σε *-ίζω*, το **αντιμετωπίζω**, είναι νεότερος έναντι τού κανονικού (μεσν.) **αντιμετωπώ**. Ως ρήμα που παράγεται από σύνθετη λ (*αντιμέτωπος*), δηλ. ως παρασύνθετο ρήμα, είναι κανονικώς στην Ελληνική σε *-ώ*, *-είς*., (πβ *φιλόσοφος > φιλοσοφώ, τηλέγραφος > τηλεγραφώ, ταχυδρόμος > ταχυδρομώ* κ τ.ό.): *αντιμέτωπος > αντιμετωπώ*. Ωστόσο, όπως συνέβη και με άλλα ρήματα, από τους χρόνους σε /-iso, -isa/, που συνέπιπταν ακουστικώς με τους τύπους των ρημάτων σε *-ίζω* (επίσης σε -iso / -isa), μεταπλάστηκε ο ενεστώτας και ο παρατατικός σε *-ίζω*: *αντιμετωπώ > αντιμετωπίζω*. πβ *ζωγραφίζω* αντί *ζωγραφώ*, *κλονίζω* αντί *κλονώ* κ ά. → *-ίζω*

αντιμετώπιση (η) [1888] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η έκφραση στάσης, θέσης απέναντι σε θέμα ή πρόβλημα· η εξεύρεση τρόπων και μέσων επίλυσης, περιορισμού ή πρόληψης μιας δυσάρεστης κατάστασης ή εξέλιξης· *σοβαρή / επιπόλαιη / βίαιη / ήπια / ευφυής / ανεπαρκής / λογική / έγκαιρη / φιλική / άμεση / δυναμική ~* || *αποφασίστηκε η λήψη έκτακτων μέτρων για την ~ των πρόσφατων κρουσμάτων βίας* || *η ~ τού προβλήματος τής ανεργίας απασχόλησε τη σύνοδο υπουργών τής Ε Ε* ΣΥΝ προσέγγιση

αντιμέτωπος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά σε (κάποιον/ κάτι), που αντιμετωπίζει (κάτι) πρόσωπο με πρόσωπο: *βρέθηκε ~ με ένα σταματημένο φορτηγό και μόλις πρόλαβε να πατήσει φρένο* ΣΥΝ αντικριστός **2.** αυτός που αντιπαρατίθεται (σε κάποιον) ως αντίπαλος: *στη χθεσινή τηλεοπτική συζήτηση ο υπουργός ήλθε ~ με τους εκπροσώπους των άλλων κομμάτων* || *είμαι / βρίσκομαι / έρχομαι ~ με κάποιον/κάτι* ΣΥΝ αντίπαλος, αντίμαχος, αντιτιθέμενος. — **αντιμέτωπα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντι-* + *μέτωπον*]

αντιμήνσιο {αντιμηνσί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ το τετράγωνο ύφασμα που έφερε παλαιότερα προσαρτημένα ή ενσωματωμένα άγια λείψανα και την αναφορά τού ονόματος τού επισκόπου που το καθαγίασε, το οποίο κοσμείται με κεντητές ή αποτυπωμένες εικόνες, κυρ. τής ταφής τού Χριστού, και τοποθετείται πάνω σε μη καθαγιασμένη Αγ Τράπεζα ή χρησιμοποιείται αντί για αυτήν
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμήνσιον*, νόθο σύνθ., < *ἀντι-* + *-μήνσιον* < λατ mensa «τραπέζι»]

αντιμηνύω ρ μετβ [μεσν.] {αντιμήνυσα} **1.** (λαϊκ.) στέλνω απάντηση (σε μήνυμα) *τον κάλεσα, αλλά μου αντιμήνυσε ότι δεν θα έρθει* **2.** υποβάλλω μήνυση εναντίον κάποιου που έχει ήδη υποβάλει μήνυση εναντίον μου, μηνύω τον μηνυτή μου

αντιμίλημα (το) {αντιμιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διατύπωση αντίρρησης, ο αντίλογος **2.** (ειδικότ.-κακόσ.) η αντίρρηση που εκφράζεται με αυθάδη τρόπο, χωρίς σεβασμό. Επίσης **αντιμιλιά** (η)

αντιμιλιταρισμός (ο) η άρνηση κάθε στρατοκρατικού ή φιλοπόλεμου πνεύματος, η αντίθεση προς τον μιλιταρισμό (βλ.λ) (πβ λ. *αντιστρατοκρατία*) ΑΝΤ στρατοκρατία, μιλιταρισμός. — **αντιμιλιταριστής** (ο), **αντιμιλιταρίστρια** (η), **αντιμιλιταριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. antimilitarisme (νόθο σύνθ.)].

αντιμιλώ ρ μετβ. (+σε) [μεσν] {αντιμιλάς. . | αντιμίλησα} **1.** διατυπώνω αντίρρηση σε προηγούμενη άποψη *καθόριζε πάντα τι θα γίνει και κανείς δεν τολμούσε να του αντιμιλήσει* ΣΥΝ προβάλλω αντιρρήσεις **2.** (συνεκδ.) μιλώ με αυθάδεια, χωρίς να δείχνω τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον συνομιλητή μου: *τολμάς να αντιμιλάς στον*

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- α' συνθετικό

αντι-λογικός, -ή, -ό	**αντι-μολυσματικός**, -ή, -ό	**αντι-μπολσεβικικός**, -ή, -ό	**αντι-οικολογικός**, -ή, -ό	**αντι-ορθολογισμός** (ο)
αντι-λυσσικός (ορός)	**αντι-μοναρχικός**, -ή, -ό	**αντι-μυκητικός**, -ή, -ό	**αντι-όξινος**, -η, -ο	**αντι-ορθολογιστής** (ο)
αντι-μικροβιακός, -ή, -ό	**αντι-μονοπωλιακός**, -η, -ό	**αντι-νατοϊκός**, -ή, -ό	**αντι-ορθολογικός**, -ή, -ό	**αντι-οφικός (ορός)**

πατέρα σου; ΣΥΝ. (λόγ.) αυθαδιάζω, απαντώ απρεπώς

αντιμισθία (η) {αντιμισθιών} το ποσό που καταβάλλεται ως αμοιβή για εργασία ή προσφερόμενη υπηρεσία
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀντίμισθος* «αυτός που δίνεται ως αμοιβή». Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ. με τη σημ. «ανταπόδοση», πβ *Ρωμ.* 1, 27· *τὴν ἀντιμισθίαν... τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες*]

αντιμολία (η) → αντιμωλία

αντιμοναχικός, -ή, -ό [1897] αυτός που στρέφεται κατά τού μοναχισμού ή των μοναχών γενικά: ~ *μένος / κείμενο.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ antimonacal].

αντιμόνιο (το) [1856] {αντιμονί-ου | -ων} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Sb) που συμπεριφέρεται και ως μέταλλο και ως αμέταλλο η πιο σταθερή μορφή του αποτελεί ένα εύθραυστο, αργυρόλευκο στερεό με μεταλλική λάμψη και χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, (παλαιότ.) στην παραγωγή αδιαφανών σμάλτων, για τον αποχρωματισμό τού γυαλιού, στην ιατρική κ.α.· γνωστό επίσης από τις βλάβες που προκαλούσε στην υγεία των εργαζομένων στα παλαιότερα τυπογραφεία (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < ιταλ. antimonio < μεσν. λατ. antimonium, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *athimodium < αραβ al-ithmid < μτγν. ελλην. *στίμμι (τό) / στίμμις (ἡ)* «είδος σκόνης για βαφή ματιών» < αιγυπτ. šdm, πβ. κ. κοπτ. stēm].

αντιμονιούχος, -ος/-α, -ο [1887] ΧΗΜ (ένωση) που περιέχει αντιμόνιο.

αντιμυθιστόρημα (το) {αντιμυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΙΛΟΛ. πρωτοποριακή μορφή μυθιστορήματος των μέσων τού 20ού αι. που έρχεται σε ρήξη με τις κανονιστικές συνθήκες (τόπου, χρόνου, ψυχογραφίας κ.λπ) που διέπουν το παραδοσιακό μυθιστόρημα (πβ. *νέο μυθιστόρημα,* λ *μυθιστόρημα*)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ anti-roman, όρος που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1949 από τον Γάλλο φιλόσοφο Jean-Paul Sartre, προκειμένου να χαρακτηρίσει μια νέα μορφή πρωτοποριακού μυθιστορήματος]

αντιμωλία (η) {χωρ πληθ.} ΝΟΜ η διεξαγωγή τής συζήτησης στο ακροατήριο με την παρουσία και συμμετοχή όλων των διαδίκων, κατ' αντιδιαστολή προς την ερημοδικία.
[ΕΤΥΜ μτγν., που ερμηνεύεται εύστοχα από τον Ησύχιο ως «*δίκη εἰς ἣν οἱ ἀντίδικοι παραγίνονται* (= παρευρίσκονται)», < αρχ. *ἀντιμῶλος* «αντίδικος» < *ἀντι-* + *μῶλος* «αγώνας, μάχη» < Ι.Ε. *mol- «έντονος κόπος, μόχθος», πβ. λατ. moles «μάζα», molestus «κοπιώδης», γαλλ molester «βιαιοπραγώ», αγγλ. demolish «καταστρέφω» κ.ά. Ομόρρ. *μόλ-ις*].

> **αντιμωλία ή αντιμολία.** Το γεγονός ότι παραδίδεται τ. **ἀντιμῶλος** με τη σημ «αντίδικος» από την αρχαία (νομοθετικού περιεχομένου) επιγραφή τής Γόρτυνος (Κρήτη) οδηγεί στο να παραγάγουμε το **αντιμωλία** από το *ἀντιμῶλος* και να το γράψουμε με -ω- (ας σημειωθεί ότι τ *αντιμωλία / αντιμολία* δεν παραδίδεται από την Αρχαία). Από το θέμα *μολ-* (που το βρίσκουμε σε τύπους τής Αρχαίας, όπως *ἔμολον* από όπου η μετοχή *μολών* «ελθών» στην περίφημη φράση «*μολὼν λαβέ*»-, στον μέλλοντα *μολοῦμαι*, σε μτγν. ενεστώτα *μολῶ* και σε παράγωγα όπως *αὐτομόλος – αὐτομολῶ*), σχηματίστηκε το θέμα *μωλ-* (εκτεταμένη βαθμίδα) που έχουμε στο *ἀντι-μῶλ-ος*. Ανάλογοι σχηματισμοί στην αρχαία γλώσσα είναι τα *οπ-*. *ωπ-* (*ὄψομαι / ὄψις ὄπωπα*) και *οδ-*. *ωδ-* (*ὀσμή < *οδ-μή: ὄδωδα*).

αντιναύαρχος (ο) [1833] {αντιναυάρχ-ου | -ων. -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

αντινετρόνιο (το) {αντινετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ αντισωμάτιο (βλ.λ.) με μηδενικό ηλεκτρικό φορτίο, όπως το κανονικό νετρόνιο, αλλά αντίθετη μαγνητική ροπή.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. antineutron (νόθο σύνθ.)].

αντινομάρχης (ο/η) {αντινομαρχών} ο δεύτερος στην ιεραρχία τής νομαρχιακής αυτοδιοίκησης.

αντινομία (η) [μτγν] {αντινομιών} **1.** (γενικά) η διαπίστωση αντιφάσεων που προκύπτουν από το ασυμβίβαστο δύο προτάσεων, η λογική ανακολουθία. *ο λόγος* του *είναι γεμάτος αντινομίες* ΣΥΝ αντίφαση **2.** ΦΙΛΟΣ η αντίφαση μεταξύ δύο αντίθετων προτάσεων που παρουσιάζονται εξίσου αποδεκτές και αποδείξιμες, αλλά είναι αλληλοαναιρούμενες· *οι τέσσερεις ~ τού Καθαρού Λόγου στον Καντ* — **αντίνομος,** -η (λόγ. -ος), -ο, **αντινομικός,** -ή, -ό [μτγν].

αντινομισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ η τάση για απελευθέρωση από τον ηθικό νόμο, που προβάλλει την αδιαφορία προς τον Θείο Νόμο ή και την πλήρη απόρριψή του και προτάσσει την ελευθερία τής ανθρώπινης βούλησης (χωρίς να αρνείται και τη δύναμη τής Θείας Χάριτος) *τάσεις αντινομισμού αναπτύχθηκαν στους Γνωστικούς, τους Προτεστάντες κ.ά* — **αντινομιστής** (ο), **αντινομιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Antinomismus].

αντιντόπινγκ (το) {άκλ.} (ενν. έλεγχος) για την εξακρίβωση αν συγκεκριμένος αθλητής έχει κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών.
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *ντόπινγκ* (βλ.λ.)]

αντίξοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι ευνοϊκός, που είναι αντίθετος: *λόγω των αντίξοων καιρικών συνθηκών αναβλήθηκε το ταξίδι* || *οι ~ περιστάσεις* ΣΥΝ δυσμενής, ενάντιος. – **αντίξοα / αντιξόως** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν λειάνθηκε, τραχύς», < *ἀντι-* + *-ξοος* < *ξέω* «λειαίνω, ομαλύνω» (βλ.λ)].

αντιξοότητα (η) {αντιξοοτήτων} οτιδήποτε προκύπτει ως δυσκολία εμποδίζοντας κάποιον *οι ~ τής ζωής* ΣΥΝ δυσχέρεια, ατυχία.

αντίο επιφών. {άκλ.} **1.** (οικ.) ως αποχαιρετιστήρια προσφώνηση ΣΥΝ στο καλό, γεια, στην ευχή τού Θεού **2. *αντίο*** (το) ο αποχαιρετισμός: *μεγάλη αγένεια να φύγει από τη γιορτή χωρίς να πει ένα ~* || (μτφ.) *φεύγω για διακοπές, ~ καυσαέριο!* ΦΡ (εκφραστ.) ***τελευταίο / στερνό αντίο*** ο τελευταίος αποχαιρετισμός σε νεκρό, κυρ. η παρουσία στην κηδεία του *πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε για το ~ στον μεγάλο ηγέτη* ΣΥΝ τελευταίος χαιρετισμός, το ύστατο χαίρε ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποχαιρετισμός.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. addio «στον Θεό» < πρόθ. a + dio «θεός» (< λατ. deus), από όπου και γαλλ. adieu, ισπ. adiós κ.ά.].

αντιολισθητικός, -ή, -ό αυτός που εμποδίζει την ολίσθηση· *~ ταινίες / υλικό / τάπητας* ΦΡ ***αντιολισθητικές αλυσίδες*** βλ. λ. *αλυσίδα* ΑΝΤ ολισθητικός, γλιστερός, ολισθηρός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. non-skid].

αντιοξιδωτικός, -ή, -ό ΧΗΜ (ουσία) που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συντηρητικό τροφίμων, με σκοπό να αποφευχθούν αλλοιώσεις που προκαλεί η οξίδωση συστατικών τους: (κ. ως ουσ.) *η βιταμίνη Ε είναι φυσικό ~ τού ελαιολάδου.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antioxidant]

Αντιόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) αμαζόνα, κόρη τού Άρη, μητέρα τού Ιππολύτου (β) κόρη τού θεού-ποταμού Ασωπού, απέκτησε από τον Δία δίδυμα **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν , < *ἀντι-* + *-όπη* < *-Fοπ-, μεταπτωτ βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ *ἔπος* (βλ λ.) και *εἶπον*].

Αντιόχεια (η) {-ας κ -είας} αρχαία ελληνική πόλη τής Συρίας που σήμερα ανήκει στην Τουρκία, ένα από τα σπουδαιότερα εμπορικά κέντρα τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *Ἀντίοχος*, όνομα τού πατέρα τού Μακεδόνα στρατηγού Σελεύκου Νικάτορος, που ίδρυσε την πόλη το 300 π.Χ. Από την ελληνική προήλθε η τουρκ. ονομασία Antakya. Το όν *Ἀντίοχος* ανάγεται σε *ἀντι-* + *ὄχος* «πολεμικό άρμα», που συνδ. με τη λ. *ὄχημα* (βλ λ.)]

Αντίοχος (ο) {-ου κ -όχου} **1.** όνομα ηγεμόνων τής Συρίας και βασιλέων τής Κομμαγηνής **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., βλ λ. *Αντιόχεια*].

αντιπάθεια (η) [αρχ] {χωρ. γεν. πληθ.} συναίσθημα που φανερώνει αρνητική διάθεση για κάποιον/κάτι: *μεταξύ τους υπήρχε αμοιβαία ~* ΑΝΤ συμπάθεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία.*

αντιπαθής, -ής, -ές {αντιπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αντιπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *είναι τόσο αγενής, που γίνεται αμέσως ~ σε όλους* ΣΥΝ αντιπαθητικός, απεχθής, απωθητικός ΑΝΤ συμπαθής, αξιαγάπητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «αυτός που ανταποδίδει ό,τι έπαθε – που έχει αντίθετες ιδιότητες», < *ἀντι-* + *-παθής*, πβ. αόρ β' *ἔ-παθ-ον*, ρ. *πάσχω.* Η σημ. «απεχθής» είναι ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. antipathique].

αντιπαθητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *έτσι δύστροπος που είναι, γίνεται πάντα ~* ΣΥΝ αντιπαθής ΑΝΤ. συμπαθής. — **αντιπαθητικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. antipathique < antipathie < αρχ. *ἀντιπάθεια.* Το μτγν. *ἀντιπαθητικός* «ενεργητικός, δραστήριος, ο μη παθητικός» προήλθε από απευθείας σύνθεση < *ἀντι-* + *παθητικός*].

αντιπαθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αντιπαθείς... | αντιπάθησα} αισθάνομαι αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): *τον αντιπαθεί από τότε που έμαθε πόσο ανειλικρινής είναι* ΑΝΤ συμπαθώ.

αντιπαλεύω ρ. μετβ {αντιπάλεψα} παλεύω, αγωνίζομαι εναντίον (προσώπου ή κατάστασης): οι *εργαζόμενοι θα αντιπαλέψουν δυναμικά την αντιλαϊκή πολιτική τής κυβέρνησης* ΣΥΝ αντιμάχομαι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιπαλαίω* < *ἀντι-* + *παλαίω* < *πάλη* (βλ. λ. *παλεύω*)].

αντίπαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έρχεται αντιμέτωπος με κάποιον άλλον, που αγωνίζεται εναντίον άλλου για το ίδιο θέμα/σκοπό (για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς, στρατιωτικούς, αθλητικούς κ λπ.): *~ παράταξη / θεωρία / στρατόπεδο / χώρα / ομάδα / ιδεολογία* ΦΡ ***αντίπαλον δέος*** (*ἀντίπαλον δέος*, Θουκ. 3.11) ο φόβος για τον αντίπαλο, τον εχθρό ο αμοιβαίος φόβος ανάμεσα σε αντιπάλους, που εξασφαλίζει ενότητα στο εσωτερικό των αντίπαλων στρατοπέδων/πλευρών και σχέση ισορροπίας μεταξύ τους: *η Σοβιετική Ένωση απετέλεσε για δεκαετίες το ~ τής αμερικανικής πολιτικής* || *ο ισλαμισμός αποτελεί το ~ που επικαλείται ο στρατός στην Τουρκία για τη στήριξη τού κοσμικού κράτους* **2. *αντίπαλος*** (ο/η) ανταγωνιστής (κάποιου): *πολιτικός / οικονομικός / στρατιωτικός / εκλογικός / κρυφός / επικίνδυνος / δεινός ~* ΣΥΝ εχθρός, αντίθετος, αντίμαχος ΑΝΤ. σύμμαχος, συμμαχητής, συναγωνιστής.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντι-* + *-παλος* < *πάλη*].

> **αντίπαλον δέος.** Γνωστή φράση από τον Θουκυδίδη (3, 11), που χρησιμοποιείται σήμερα στον προσεγμένο λόγο, για να δηλώσει καταστάσεις ισορροπίας στις ανθρώπινες σχέσεις (εθνών, ομάδων, ατόμων), απότοκες αμοιβαίου φόβου (πβ. τη λαϊκή ρήση *Φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη!*). Η πλήρης φράση είναι «*τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν*», που ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχει αποδώσει ελεύθερα «*ἴσος καὶ ἀμοι-*

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-πανωλικός (ορός) **αντι-παπικός,** -ή, -ό **αντι-παχυντικός,** -ή, -ό **αντι-περιβαλλοντικός,** -ή, -ό **αντι-πηκτικός,** -ή, -ό

βαῖος τῷ ὄντι φόβος εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς βάσις μιᾶς συμμαχίας»

αντιπαλότητα (η) [1891] {αντιπαλοτήτων} η ύπαρξη αντίπαλης διάθεσης, η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπα ή ομάδες συγκρούονται ή ανταγωνίζονται μεταξύ τους για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς κ.λπ.: *η διεθνής κοινότητα πρότεινε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ώστε να αμβλυνθεί η ~ μεταξύ των δύο χωρών* ΣΥΝ εχθρότητα, ανταγωνισμός ΑΝΤ σύμπνοια, συνεργασία

αντιπαλότητα: «άπαξ λέξη»! Η λ. **αντιπαλότητα** τα τελευταία 10 χρόνια χρησιμοποιείται ευρέως στο πολιτικό ιδίως λεξιλόγιο, αποδίδοντας τις επίσης ευρύτερα χρησιμοποιούμενες αντίστοιχες ξένες λέξεις (πβ. αγγλ. rivalry, γαλλ. rivalité, γερμ. Konkurrenz) Δηλώνει, γενικότερα, την ανταγωνιστική στάση, που οδηγεί σε σύγκρουση, εχθρότητα και αλληλοϋπονόμευση αντί τού δημιουργικού συναγωνισμού και τής ευγενούς άμιλλας. Ωστόσο habent vocabula sua fata... Η λ. *αντιπαλότητα* πρωτοαπαντά το 1891 (εφημ. *Άστυ*), ο δε Στέφ Κουμανούδης, περιλαμβάνοντας τη λέξη στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων*..., αισθάνεται την ανάγκη να απολογηθεί· *«Εἰπὲ τις τῶν συγχρωμένων ἐμοὶ ὅτι τοιαύτας λέξεις, οἵα ἡ παροῦσα* [ενν. *το ἀντιπαλότης*], *δὲν ἔπρεπε νὰ συμπεριλάβω ἐν τῇ Συναγωγῇ μου ὡς δῆθεν γραφείσας ἅπαξ μόνον παρά τινος, εὑρεθέντος ἐν στιγμῇ ἰδιασμοῦ. Ἀλλ᾽ ἐγὼ δὲν ἐπείσθην, ἐπειδὴ ἔγνων, ὅτι κατὰ μίμησιν καὶ αἱ τοιαῦται λέξεις μετέβησαν εἰς κοινοτέραν χρῆσιν...»*. Προφητική η ρήση τού λεξικογράφου Κουμανούδη γι' αυτήν και για πολλές άλλες λέξεις.

Αντίπαξοι (οι) νησί των Επτανήσων Ν των Παξών
[ΕΤΥΜ Πρόκειται για την αρχ. *Πρόπαξα*].

αντίπαπας (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} πάπας που θεωρείται από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ότι δεν εκλέχθηκε κανονικά και γι' αυτό δεν αναγνωρίζεται.

αντιπαραβάλλω ρ μετβ. [αρχ.] {αντιπαρέβαλα, αντιπαραβλήθηκα, αντιπαραβεβλημένος} παραβάλλω προς (κάτι), συγκρίνω βρίσκοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές *αντιπαρέβαλε τα κείμενα, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το ένα ήταν αντιγραφή τού άλλου* ΣΥΝ αντιπαραθέτω, παραλληλίζω, συγκρίνω, συσχετίζω.

αντιπαραβολή (η) [αρχ.] η συγκριτική εξέταση (μέσω παραβολής): *η ~ των καταθέσεων απέδειξε πως ο κατηγορούμενος επισκέφθηκε τον τόπο τού εγκλήματος* ΣΥΝ αντιπαράθεση

αντιπαραβολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιπαραβολή **2.** ΓΛΩΣΣ ***αντιπαραβολική μέθοδος*** η μέθοδος συγχρονικής μελέτης των σχέσεων (ομοιοτήτων, διαφορών, παράλληλων εξελίξεων κ.λπ.) που διαπιστώνονται κατά την ανάλυση τής δομής δύο ή περισσοτέρων γλωσσών (η μέθοδος αυτή διαφέρει από τη *συγκριτική* μέθοδο που αναφέρεται στην ιστορική-διαχρονική εξέταση τής δομής γλωσσών που εμφανίζουν μεταξύ τους γενετική συγγένεια). — **αντιπαραβολικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contrastive].

αντιπαράδειγμα (το) {αντιπαραδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} παράδειγμα που ανατρέπει την ισχύ υπόθεσης, άποψης κ.λπ. η οποία βασίζεται σε άλλα παραδείγματα: *στο άρθρο της παρουσιάζει αντιπαραδείγματα στην υπόθεση που είχε διατυπώσει ο συνάδελφός της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. counter-example].

αντιπαράθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.) η συγκριτική εξέταση: *~ θέσεων / στοιχείων / προγραμμάτων* ΣΥΝ αντιπαραβολή, σύγκριση • **2.** η εκδήλωση διαφωνιών, η σύγκρουση διαφορετικών απόψεων, στάσεων: *οι δύο βουλευτές ήρθαν σε ανοιχτή ~ για το επίμαχο νομοσχέδιο* || *οξεία ~ μεταξύ δύο πλευρών* || *το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων αποτέλεσε ξανά το αντικείμενο αντιπαράθεσης στη Βουλή* ΣΥΝ σύγκρουση, διαμάχη, κόντρα. — **αντιπαραθετικός, -ή, -ό** [1834].
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντιπαράθεσις* < αρχ *ἀντιπαρατίθημι*].

αντιπαραθέτω ρ μετβ. {αντιπαρέθεσα, αντιπαρα-τέθηκα, -τεθειμένος} **1.** παραθέτω συγκριτικά πράγματα αντίθετα μεταξύ τους, παρουσιάζω το ένα απέναντι στο άλλο: *η εφημερίδα αντιπαραθέτει δηλώσεις επωνύμων για το θέμα, αφήνοντας τα συμπεράσματα στους αναγνώστες* **2.** αντιπροτείνω, παρουσιάζω μιαν άλλη θέση, άποψη, επιχείρημα κ.λπ.: *στα λόγια του συνομιλητή του αντιπαρέθεσε τα στοιχεία τής δημοσκόπησης* ΣΥΝ αντιτάσσω, αντεπιχειρηματολογώ **3.** (μεσοπαθ. ***αντιπαρατίθεμαι***) στέκομαι αντιμέτωπος, εκφράζω διαφωνία *έχει το θάρρος τής γνώμης του και δεν διστάζει να αντιπαρατεθεί στην πλειοψηφία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντιπαρατίθημι* < *ἀντι-* + *παρατίθημι*].

αντιπαράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κυρ. στη ΦΡ ***κατ' αντιπαράσταση*** με ταυτόχρονη εξέταση μαρτύρων ή κατηγορουμένων ενώπιον δικαστηρίου, κυρ. σε περιπτώσεις αντικρουόμενων καταθέσεων ΣΥΝ. αντιμωλία.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιπαράστασις* < *ἀντιπαρίστημι* / *-ίσταμαι*. Η λ εχρησιμοποιείτο κυρ. στη ρητορική, για να δηλώσει την έμμεση απάντηση ή την ανταπάντηση σε επιχείρημα τού αντιδίκου. Η σημερινή σημ οφείλεται στην επίδρ. τού νομικού όρου confrontatio (μεσν λατ.)]

αντιπαρατάσσω ρ μετβ [μτγν] {αντι-παρέταξα, -παρατάχθηκα (κάθημ. -χτηκα} **1.** τάσσω (κάτι) απέναντι (σε κάτι άλλο), τοποθετώ ως αντίθετο, αντιμέτωπο *το στράτευμα αντιπαρατάχθηκε κατά μήκος τής οχυρωμένης γραμμής, για να αντιμετωπίσει την εχθρική επίθεση* ΣΥΝ αντιτάσσω ΑΝΤ συμπαρατάσσω, συντάσσω **2.** προβάλλω (κάτι) για να εκφράσω διαφωνία, αντίθεση *τα επιχειρήματα που αντιπαρατάσσει είναι εύστοχα* ΣΥΝ αντιπαραθέτω. — **αντιπαράταξη** (η) [μτγν.].

αντιπαρέρχομαι ρ. μετβ αποθ {αντιπαρήλθα} **1.** προσπερνώ (κάτι), χωρίς να δώσω σημασία, αρνούμαι να ασχοληθώ με (κάτι): *αντιπαρήλθε τις ύβρεις χωρίς σχόλιο* || *δήλωσε ότι αντιπαρέρχεται το συμβάν, γιατί δεν ασχολείται με μικροπρέπειες* ΣΥΝ αδιαφορώ, αποσιωπώ, παραβλέπω, προσπερνώ **2.** (μτφ) αποφεύγω με ελιγμό, ξεπερνώ επιτήδεια: *ως ομιλητής στερείται τής ετοιμότητας να αντιπαρέρχεται τις παγίδες των αντιπάλων* ΣΥΝ ξεφεύγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «προσέρχομαι ως βοηθός αντικαθιστώ», < *ἀντι-* + *παρέρχομαι*. Η σημερινή σημ έχει την αφετηρία της στην Κ Δ (Λουκ. 10, 31-32) στην παραβολή τού καλού Σαμαρείτη, περιγράφοντας την πράξη τού ιερέα και τού Λευΐτη, οι οποίοι προσπέρασαν αδιάφορα τον τραυματισμένο Ιουδαίο: *ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθεν*].

αντιπαροχή (η) [1836] η παροχή που δίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης, ως αντάλλαγμά της ΣΥΝ. αμοιβαία παροχή· ΦΡ. ***δίνω αντιπαροχή*** συνάπτω ως ιδιοκτήτης ακινήτου σύμβαση με εργολήπτη, σύμφωνα με την οποία ο εργολήπτης θα ανεγείρει στη θέση τού ακινήτου, που κατέχω, πολυώροφο κτίσμα, το οποίο και θα εκμεταλλεύεται, ενώ αντί παροχής (αμοιβής) για την παραχώρηση τού ακινήτου θα λάβω ποσοστό επί τού νέου κτίσματος (συνήθ. αριθμό διαμερισμάτων) — **αντιπαρέχω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Gegenleistung]

Αντίπαρος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ τής Πάρου

Αντίπασχα (το) [μεσν.] {άκλ } η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η Κυριακή τού Θωμά.

Αντίπατρος (ο) {-ου κ. -άτρου} **1.** αρχαίος Μακεδόνας στρατηγός (397-319 π Χ.), στον οποίο ανέθεσε ο Αλέξανδρος τη διοίκηση τής Μακεδονίας κατά τη διάρκεια τής εκστρατείας του στην Ασία **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < *ἀντι-* + *-πατρος* < *πατήρ, -τρός*].

αντίπερα επίρρ. [αρχ] **1.** απέναντι, στο αντικρινό μέρος. *προχώρησε ~ στην άλλη πλευρά τού δρόμου* ΣΥΝ αντίκρυ, απέναντι **2.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται απέναντι. *η ~ όχθη τού ποταμού.*

αντιπερισπασμός (ο) **1.** ενέργεια που αποβλέπει στην απόσπαση τής προσοχής, στη διοχέτευση τού ενδιαφέροντος κάποιου σε παραπλανητική κατεύθυνση· *με την έκρηξη προκάλεσαν ~, ώστε κανείς δεν πρόσεξε την έξοδο των ληστών από την πίσω πόρτα τής Τράπεζας* **2.** ΣΤΡΑΤ (ειδικότ. κατά τη διάρκεια πολέμου), παραπλανητική στρατιωτική ενέργεια που εκδηλώνεται σε διαφορετικό τόπο από αυτόν που αναμένει ο εχθρός, ώστε να αποσπαστεί η προσοχή του από τον πραγματικό στόχο: *πριν από τη μεγάλη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία, είχε προηγηθεί για ~ η απόβαση στη Σικελία*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντιπερισπῶ (-άω)* < *ἀντι-* + *περισπῶ*].

αντιπληθωρισμός (ο) το σύνολο των οικονομικών μέτρων που αποσκοπούν στη μείωση τής πληθωριστικής κυκλοφορίας νομίσματος η οικονομική πολιτική κατά τού πληθωρισμού (βλ. λ. *πληθωρισμός*). — **αντιπληθωριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. deflation, κυριολεκτικώς «ξεφούσκωμα»].

αντιπλοίαρχος (ο/η) [1833] {αντιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντιπνευματικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην πνευματική καλλιέργεια, που την αξιολογεί ως ασήμαντη, ή γενικότ. υποτιμά τον ρόλο που διαδραματίζει στη διαμόρφωση, την ανάπτυξη και την πρόοδο τού ανθρώπου. *~ καιροί / εποχή* ΣΥΝ υλιστικός.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. antispiritual (νόθο σύνθ.)].

αντίποδας (ο) {αντιπόδων} **1.** αυτός που αποτελεί την εκ διαμέτρου αντίθετη θέση, το ακριβώς αντίθετο σε κάτι: *στον ~ τού πλούσιου Βορρά βρίσκεται ο εξαθλιωμένος Νότος* **2.** (α) (γενικότ.-συνήθ. στον πληθ.) σημείο ή τόπος που σε σχέση με κάποιον άλλο βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση (β) (ειδικότ.) ***Αντίποδες*** η Αυστραλία, σε σχέση με την Ευρώπη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντίπους, -ποδος* < *ἀντι-* + *πούς*. Η σημ 2β από το αγγλ. Antipodes, κυρ ονομασία συστάδας νήσων ΝΑ τής Ν Ζηλανδίας, ήτοι σε απώτατο γεωγραφικό άκρο].

αντιποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ η κατά παράνομο τρόπο οικειοποίηση ξένης περιουσίας ή δικαιώματος ΣΥΝ σφετερισμός, οικειοποίηση ΦΡ (α) ***αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας / αρχής*** (i) η παράνομη εμφάνιση ή δράση ιδιώτη ως εκπροσώπου δημόσιας υπηρεσίας χωρίς προηγούμενο νόμιμο διορισμό (ii) η υπέρβαση από τον δημόσιο υπάλληλο των αρμοδιοτήτων του (β) ***αντιποίηση στολής / τίτλου / παρασήμου*** η χωρίς νόμιμη άδεια ή εξουσιοδότηση χρήση στολής ή άλλου διακριτικού (κρατικού ή θρησκευτικού λειτουργού) από ιδιώτη.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιποίησις*, αρχική σημ. «διεκδίκηση», < αρχ. *ἀντιποιῶ (-έω)* «ανταποδίδω, διεκδικώ» < *ἀντι-* + *ποιῶ*. Οι φρ. *αντιποίηση αρχής / στολής / τίτλου* αποδίδουν τα γαλλ. usurpation d'autorité / d'uniforme / de titre].

αντιποιητικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που εμποδίζει τη δημιουργία ποιητικού ύφους: *απέφευγε τη χρήση απλών, καθημερινών λέξεων στην ποίηση, γιατί τις θεωρούσε ~* ΣΥΝ πεζός, καθημερινός **2.** αυτός που δεν ευνοεί την ανάπτυξη και διάδοση τής ποίησης και γενικότ. των τεχνών: *πιστεύει πως ζούμε σε μια ~ εποχή, που οι ευαισθησίες και η πνευματική αναζήτηση θεωρούνται περιττή πολυτέλεια* ΣΥΝ. τεχνοκρατικός, σκληρός. — **αντιποιητικά** επίρρ., **αντιποιητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ unpoetisch].

αντίποινα (τα) {αντιποίνων} οι ενέργειες που αποσκοπούν στην ανταπόδοση προηγούμενης αδικίας ή βλάβης, που έχουν τον χαρακτήρα αντεκδικήσεως *σε περιπτώσεις δολιοφθορών από την Αντίσταση κατά τη γερμανική κατοχή, οι ομαδικές εκτελέσεις αόπλων*

ήταν από τα συνήθη ~ ΣΥΝ εκδίκηση
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀντι-* + *ποινή*].

αντιποιούμαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αντιποιείται...· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ) οικειοποιούμαι (ξένο πράγμα, δικαίωμα ή ιδιότητα), σφετερίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αντιπολιτεύομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αντιπολιτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ασκώ αντίθετη πολιτική, ανταγωνίζομαι (κάποιον) ως πολιτικός, κομματικός αντίπαλος ΑΝΤ συμπολιτεύομαι **2.** (η μτχ. ***αντιπολιτευόμενος***, *-η, -ο*) αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που εκφράζει τις θέσεις τής αντιπολίτευσης. ~ *Τύπος / κόμμα* ΑΝΤ συμπολιτευόμενος, φιλοκυβερνητικός **3.** (μτφ.) τίθεμαι αντιμέτωπος, εκφράζω αντίθετη άποψη: *σε ό,τι λέω με αντιπολιτεύεσαι* ΣΥΝ εναντιώνομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αντιπολίτευση (η) [1856] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων τού Κοινοβουλίου που δεν στηρίζουν την κυβέρνηση: *σύσσωμη η ~ κατήγγειλε τους επικίνδυνους κυβερνητικούς χειρισμούς* ΑΝΤ συμπολίτευση, κυβέρνηση· ΦΡ (α) ***αξιωματική αντιπολίτευση*** το σύνολο των βουλευτών τού κόμματος που έχει αναδειχθεί δεύτερο στις εθνικές εκλογές (β) ***μείζων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές που ανήκουν στο πρώτο σε δύναμη κόμμα από αυτά που βρίσκονται στην αντιπολίτευση (γ) ***ελάσσων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης που δεν ανήκουν στη μείζονα αντιπολίτευση: ο *πρωθυπουργός συναντήθηκε με τους ηγέτες τής ελάσσονος αντιπολίτευσης* **2.** η πολιτική που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που αντιτίθεται στην κυβερνητική πολιτική: *η υπεύθυνη ~ ασκείται στο Κοινοβούλιο και όχι στο πεζοδρόμιο* || *εποικοδομητική / σκληρή / λαϊκιστική ~* **3.** (καταχρ) (α) επιμέρους ενέργεια εναντίωσης, αντίδρασης προς δεδομένη απόφαση, πρόταση: *για το συγκεκριμένο νομοσχέδιο υπήρξε οξεία ~. ακόμα και μέσα στους κόλπους τού κυβερνώντος κόμματος* ΣΥΝ αντίπραξη (β) το σύνολο των προσώπων που αντιτίθενται στον τρόπο άσκησης τής εξουσίας από μια ηγεσία· *«το θέμα των πολυτέκνων επέλεξε η εσωκομματική ~, για να ασκήσει κριτική στις θέσεις τής ηγεσίας τού κόμματος»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. opposition]

αντιπολιτευτικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με την αντιπολίτευση, αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης. ~ *έλεγχος / τακτική* || *μιλώ με ~ διάθεση.* — **αντιπολιτευτικ-ά / -ώς** επίρρ

αντιπραγματισμός (ο) ΟΙΚΟΝ η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών με άλλα αγαθά ή υπηρεσίες (χωρίς χρήματα ή άλλο μέσο συναλλαγής). η ανταλλαγή σε είδος.

αντίπραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η πράξη που στοχεύει στην εξουδετέρωση άλλης προγενέστερης ή και σύγχρονης *για να του κάνει ~. αύξανε διαρκώς την προσφορά του κατά τον πλειστηριασμό!* ΣΥΝ αντίδραση. αντενέργεια, εναντίωση ΑΝΤ σύμπραξη, συνεργασία. — **αντιπράττω** ρ. [αρχ.].

αντιπραξικόπημα (το) {αντιπραξικοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} πραξικόπημα που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο πραξικόπημα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. countercoup]

αντιπρόεδρος (ο/η) [1822] {αντιπροέδρ-ου | -ων, -ους} αναπληρωτής τού προέδρου (σε περίπτωση ασθενείας ή κωλύματος ασκήσεως των καθηκόντων του). δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρόεδρο: ~ *τής Βουλής / τού δικαστηρίου / τής κυβερνήσεως / τού συμβουλίου / τού συλλόγου / τού σωματείου* — **αντιπροεδρία** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vice-président].

αντιπροίκι (το) {αντιπροικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) **1.** το προγαμιαίο δώρο τού γαμπρού προς τη νύφη **2.** το δώρο που προσφέρεται από τα πεθερικά στον γαμπρό επιπλέον των ήδη συμφωνημένων ως προίκα Επίσης **αντίπροικο**.
[ΕΤΥΜ μεσν., υποκ. τού ουσ *ἀντίπροικο(ν)* < *ἀντι* + *προῖκα*].

αντιπροικοσύμφωνο (το) [1849] {αντιπροικοσυμφών-ου | -ων} το συμβόλαιο που συντάσσεται για το αντιπροίκι

αντιπροπαγάνδα (η) {χωρ. γεν πληθ } προπαγάνδα που στρέφεται εναντίον άλλης προπαγάνδας.

αντιπρόπερσι κ. **αντιπροπέρυσι** επίρρ. πριν από τρία χρόνια, τη χρονιά πριν από την προπερσινή. — **αντιπροπέρσινος**, -η, -ο.

αντιπροσφορά (η) [1889] η προσφορά που αποσκοπεί στην απόρριψη προηγούμενης ανταγωνιστικής προσφοράς μέσω τής παροχής ευνοϊκότερων όρων *η δημοπρασία είναι μια διαδικασία συνεχών ~ για την επίτευξη τής καλύτερης τιμής για τον πωλητή* || *η σαφώς ευνοϊκότερη δική μας ~ απορρίφθηκε!* — **αντιπροσφέρω** ρ. [αρχ.].

αντιπροσφώνηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η ανταπόδοση προσφωνήσεως (κυρ τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις) ΣΥΝ. αντιφώνηση ΑΝΤ. προσφώνηση. — **αντιπροσφωνώ** ρ. [1891] {-είς...}

αντιπροσωπεία (η) → αντιπροσωπία

αντιπροσώπευση (η) [1836] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η εξουσιοδοτημένη δράση για λογαριασμό άλλων (ειδικότ.) η εκτέλεση νομικών πράξεων δι' αντιπροσώπου, με πρόσωπο εξουσιοδοτημένο (από άλλον) για τέτοιες πράξεις: *η ~ τής εταιρείας / τού συλλόγου* ΣΥΝ εκπροσώπηση. πληρεξουσιότητα **2.** η διαδικασία που κατοχυρώνει και ρυθμίζει τη συμμετοχή αντιπροσώπων των πολιτών στη διακυβέρνηση τής χώρας. *η ~ των πολιτών στο Κοινοβούλιο ρυθμίζεται με το σύστημα τής ενισχυμένης αναλογικής.* — **αντιπροσωπεύσιμος**, -η. -ο [1840].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. représentation]

αντιπροσωπευτικός, -ή. -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιπροσώπευση. *το ~ συγκρότημα τής Μ Βρετανίας για τον διαγωνισμό τραγουδιού* || ΑΘΛ *το ~ συγκρότημα μιας χώρας* (η εθνική της ομάδα) **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να αντιπροσωπεύσει, που μπορεί να εκφράσει αυτό που θεωρείται βασικό για μια κατηγορία: *η έκθεση περιέχει τα πλέον ~ έργα τής ζωγραφικής τού 18ου αι.* || *στις ανθολογίες συλλέγονται τα ~ δημιουργήματα κάθε περιόδου* **3.** αυτός που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά μιας κατηγορίας, αυτός που αποτελεί τον μέσο όρο: ~ *τύπος / δείγμα* ΣΥΝ χαρακτηριστικός. — **αντιπροσωπευτικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. représentatif]

αντιπροσωπευτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού αντιπροσωπευτικού, το να μπορεί (κανείς/κάτι) να εκπροσωπήσει ή να θεωρηθεί επαρκώς ενδεικτικός: *το εκλογικό σύστημα δεν πρέπει να νοθεύει την ~ των πολιτικών τάσεων τής κοινωνίας* || *ποια είναι τα κριτήρια αντιπροσωπευτικότητας τού δείγματος;*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. representativeness]

αντιπροσωπεύω ρ. μετβ. [1844] {αντιπροσώπευ-σα. -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ ως αντιπρόσωπος. *την κυβέρνηση αντιπροσώπευσε ο υπουργός των Οικονομικών* || *θα αντιπροσωπεύσει την Κύπρο σε διεθνές συνέδριο* ΣΥΝ εκπροσωπώ **2.** φέρω και εκφράζω τα βασικά, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός είδους, μιας κατηγορίας: *αντιπροσωπεύει την ιδανική γυναίκα* ΣΥΝ εκφράζω **3.** αποτελώ, εκφράζω: *η λογοτεχνία αντιπροσωπεύει την ανώτατη δημιουργική σύνθεση* || *οι άνεργοι αντιπροσωπεύουν ένα υψηλό ποσοστό τού εργατικού δυναμικού στις στατιστικές* ΣΥΝ συνιστώ **4.** (ειδικότ.) αντιστοιχώ σε δεδομένη χρηματική / οικονομική αξία: *οι επιταγές αντιπροσωπεύουν ποσό 150 εκατομμυρίων* || *το νόμισμα των κυριοτέρων κρατών αντιπροσωπεύει ορισμένη αξία χρυσού* ΣΥΝ καλύπτω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ représenter]

> **αντιπροσωπεύω – εκπροσωπώ;** Τόσο το *αντιπροσωπεύω* όσο και το *εκπροσωπώ* είναι νεότερες λέξεις. Το **αντιπροσωπεύω** μαρτυρείται από το Σύνταγμα τού 1844, ενώ το **εκπροσωπώ** πρέπει να είναι ακόμη νεότερο, αφού το **εκπρόσωπος** –από όπου παράγεται– μαρτυρείται από το 1887. Το αρχ **αντιπρόσωπος** (με τη σημ. «απέναντι σε πρόσωπο, πρόσωπο με πρόσωπο»), ένα από τα 59 σύνθετα σε *-πρόσωπος* τής Αρχαίας (πβ. *ἀ-πρόσωπος, δι-πρόσωπος, ἀμφι-πρόσωπος, ἰδιο-πρόσωπος, στρογγυλο-πρόσωπος, μονο-πρόσωπος, ἀνδρο-πρόσωπος, αὐτο-πρόσωπος, εὐ-πρόσωπος* κ.λπ.), θα έδινε κανονικά ρ. *αντιπροσωπώ* και όχι *αντιπροσωπεύω*! (Τα ρήματα που παράγονται από σύνθετες λέξεις, τα λεγόμενα «παρασύνθετα ρήματα», είναι ρήματα σε *-ώ. -είς, -εί* [πβ. *φιλόσοφος – φιλοσοφώ. τηλέφωνο – τηλεφωνώ. δημοσιογράφος – δημοσιογραφώ* κ ο.κ.]). Άρα ορθότερο θα ήταν το **αντιπροσωπώ**, το οποίο είναι μεσν. τ. ο οποίος όμως δεν επικράτησε Ωστόσο, επειδή και ο κανόνας αυτός δεν είναι απαράβατος και η χρήση (usus) ρυθμίζει κυρ. τα τής γλώσσας, το *αντιπροσωπεύω* ως χρήση είναι αποδεκτό, ενώ κανονικότερο είναι το *εκπροσωπώ* (το **εκπροσωπεύω**, που σπανίως εμφανίζεται, προέρχεται προφανώς από συμφυρμό με το *αντιπροσωπεύω* και καλό είναι να αποφεύγεται)
> **αντιπροσωπεία ή αντιπροσωπία;** Από το *αντιπροσωπεύω* κανονικά είναι τα παράγωγα *αντιπροσώπευση, αντιπροσωπευτικός (-ά), αντιπροσωπεύσιμος*, ενώ το *αντιπροσωπία* είναι παράγωγο σε *-ία* τού (αρχ.) *αντιπρόσωπος* (μαρτυρείται από το 1825, προτού δηλ. πλαστεί το ρ. *αντιπροσωπεύω*) και όχι τού *αντιπροσωπεύω* πβ. και *ιδιοπρόσωπος – ιδιοπροσωπία, άνανδρος – ανανδρία, φιλόσοφος – φιλοσοφία* κ.τ ό. Άρα **αντιπροσωπία** είναι το ορθό, και όχι *αντιπροσωπεία*. Από το ρ. *εκπροσωπώ* το παράγωγο είναι κανονικώς **εκπροσώπηση**.

αντιπροσωπία (η) [1825] (σχολ. ορθ. *αντιπροσωπεία*) {αντιπροσωπιών} **1.** το σύνολο των ατόμων που έχουν επιφορτιστεί με την εκπροσώπηση μιας ομάδας συμφερόντων και την εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής: *η Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να αποστείλει ~ στη σύσκεψη των μονοφυσιτικών εκκλησιών* || *~ βουλευτών θα μεταβεί στις Βρυξέλλες για τη διάσκεψη* ΦΡ ***εθνική αντιπροσωπία*** το σύνολο των βουλευτών τού εθνικού Κοινοβουλίου, η Βουλή *η κυβέρνηση θα εμφανιστεί σήμερα ενώπιον της ~, για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κοινοβούλιο **2.** (ειδικότ.) (α) η κατ' αποκλειστικότητα, απευθείας εμπορική εκπροσώπηση επιχείρησης. ιδρύματος ή οργανισμού που έχει αλλού έδρα: *ο οινοποιητικός συνεταιρισμός δέχεται προσφορές για την ανάθεση τής αποκλειστικής ~ των προϊόντων του* (β) (συνεκδ.) η επιχείρηση που αναλαμβάνει την εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος ή οργανισμού που έχει αλλού την έδρα του: *εγγύηση γνήσιων ανταλλακτικών δίνεται μόνο από την επίσημη ~ τής εταιρείας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιπροσωπεύω*.

αντιπρόσωπος (ο/η) {αντιπροσώπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να παρίσταται ή να ενεργεί εξ ονόματος και για λογαριασμό άλλων. *δεν παρέστη* ο *ίδιος αλλά* ο ~ του || ορίζω / *στέλνω ~* ΣΥΝ εκπρόσωπος, πληρεξούσιος **2.** ***Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων*** (COREPER) όργανο που υπάγεται στο Συμβούλιο Υπουργών τής Ε.Ε. και αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών-μελών με βαθμό πρέσβη καθώς και από τους αναπληρωτές τους· έχει ως έργο την προετοιμασία των εργασιών τού Συμβουλίου, την εκτέλεση των εντολών που της ανατίθενται από το Συμβούλιο και την επεξεργασία των νομικών πράξεων που πρόκειται να συζητηθούν **3.** ΝΟΜ πρόσωπο που καταρτίζει δικαιοπραξία είτε στο όνομα και για λογαριασμό άλλου *(άμεσος ~)*, είτε στο δικό του όνομα αλλά για λογαριασμό άλλου *(έμμεσος ~)* **4.** (α) ***διπλωματικός αντιπρόσωπος*** πρόσωπο με επίσημη εξουσιοδότηση από το κράτος του για τη διπλωματική του εκπροσώπηση στο εξωτερικό ΣΥΝ πρεσβευτής, επιτετραμμένος (β) ***εκλογικός αντιπρόσωπος*** δικηγόρος στον οποίο ανατίθεται ο έλεγχος τής νομιμότητας τής εκλογικής διαδικασίας και τής έκδοσης αποτελεσμάτων σε εκλογικό τμήμα (γ) ***εμπορικός αντιπρόσωπος***

πρόσωπο που έχει αναλάβει την εμπορική αντιπροσωπία επιχείρησης, οργανισμού ή ιδρύματος που εδρεύει αλλού
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «εκείνος που αντικρίζει τον άλλον κατά πρόσωπο», < *ἀντι-* + *πρόσωπον.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. représentant].

αντιπρόταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πρόταση που διατυπώνεται προς αναίρεση ή τροποποίηση προγενέστερης· *πείστηκε πλήρως από τα επιχειρήματα τού συνομιλητή του και δεν έκανε καμιά ~.*

αντιπροτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπρότεινα, αντιπροτάθηκα} **1.** διατυπώνω εναλλακτική πρόταση για την τροποποίηση ή αντίκρουση προηγουμένης. *στην πρόταση τού εργοδότη για μείωση τού προσωπικού οι εργαζόμενοι αντιπρότειναν τη μείωση τού ωραρίου εργασίας* ΣΥΝ αντικρούω ΑΝΤ προτείνω **2.** αντικρούω αντίθετα επιχειρήματα· *στη σφοδρή επιχειρηματολογία των αντιπάλων του δεν μπόρεσε να αντιπροτείνει το παραμικρό* ΣΥΝ αντιτάσσω, αντιπαρατάσσω.

αντιπροχθές κ. **αντιπροχτές** κ. **αντίπροχθες** κ **αντίπροχτες** επίρρ · πριν από τρεις μέρες, την προηγουμένη τής προχθεσινής ημέρας — **αντιπροχθεσινός,** -ή, -ό.

αντιπρυτανεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τίτλος, το αξίωμα τού αντιπρύτανη· *οι εκλογές για την ~ γίνονται συγχρόνως με τις αντίστοιχες για την ανάδειξη πρύτανη* ‖ *φέτος υπάρχουν τρεις υποψήφιοι για την ~* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα που ορίζεται ως θητεία ενός αντιπρύτανη, το έργο που αντιστοιχεί στη θητεία του: *επί τής ~ του λύθηκαν χρόνια προβλήματα τού πανεπιστημίου* **3.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο στεγάζεται το γραφείο τού αντιπρύτανη.

αντιπρύτανης (ο/η) [1833] {-η κ -άνεως | -άνεις, -άνεων} **1.** αναπληρωτής τού πρύτανη, δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρύτανη: *στην τελετή παρέστη ο ~ λόγω ασθενείας τού πρύτανη* **2.** (προκειμένου για τα ελληνικά πανεπιστήμια) καθένα από τα δύο μέλη που μαζί με τον πρύτανη απαρτίζουν το Πρυτανικό Συμβούλιο, θεσμικό όργανο διοίκησης τού πανεπιστημίου σε συνδυασμό με τη Σύγκλητο **3.** (παλαιότ) ο εκλεγμένος πρύτανης τού επόμενου ακαδημαϊκού έτους, που συνεργάζεται με τον παρόντα πρύτανη για τη διοίκηση τού πανεπιστημίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρύτανης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Prorektor, γαλλ. vice-recteur].

αντίπρωρος, -η, -ο [αρχ.] ΝΑΥΤ (λόγ.) (άνεμος) που πνέει αντίθετα στην πλώρη. — **αντίπρωρα** επίρρ.

αντιπρωτόνιο (το) {αντιπρωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ αντισωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με το πρωτόνιο αλλά αρνητικό ηλεκτρικό φορτίο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. anti-proton].

αντιπτέραρχος (ο) {αντιπτεράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντιπύραρχος (ο) {αντιπυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντιπυραυλικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που σχετίζεται με την εξουδετέρωση πυραύλων· *~ σύστημα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antimissile (νόθο σύνθ.)]

αντιπυρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σβήνει τη φωτιά, που σχετίζεται με τρόπους πρόληψης, κατάσβεσης ή περιορισμού πυρκαγιάς. *για την προστασία τού δάσους διανοίγονται ~ ζώνες* (χωρίς βλάστηση) **2.** αυτός που επιτυγχάνει τη μείωση ή τον μηδενισμό τής τάσης των εύφλεκτων υλικών να καίγονται: *στις στολές των πυροσβεστών γίνεται ειδική ~ επεξεργασία, για να αντέχουν στις υψηλές θερμοκρασίες* ‖ *~ προστασία / αφρός*
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *πυρικός* < *πυρ*].

αντιραντάρ επίθ {άκλ.} για καθετί που χρησιμοποιείται εναντίον των ραντάρ· *βλήματα / όπλα ~*

αντίρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωτερίκευση αντιθέσεως, διαφορετικής γνώμης· *συμφώνησε σε όλα χωρίς να προβάλει αντιρρήσεις* ‖ *δεν θα είχα καμία ~ να πάμε μαζί διακοπές* ‖ *ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν του έφερα ~* ΣΥΝ αμφισβήτηση, αντιλογία, ένσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίρρησις* < *ἀντι-* + *ῥῆσις*].

αντιρρησίας (ο/η) {αντιρρησιών} πρόσωπο που έχει την τάση να φέρνει αντιρρήσεις, να αντικρούει διατυπωμένες απόψεις διαφωνώντας: *είναι εκ συστήματος ~· διαφωνεί για να διαφωνεί* ΣΥΝ αντιδραστικός, αμφισβητίας· ΦΡ. ***αντιρρησίας συνειδήσεως*** αυτός που λόγω θρησκευτικών, πολιτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων αρνείται τη στρατιωτική θητεία.
[ΕΤΥΜ < *αντίρρηση* + επίθημα *-ίας* πβ. *επιχειρηματ-ίας, εισοδηματ-ίας, αισθηματ-ίας* κ ά Η φρ *αντιρρησίας συνειδήσεως* αποτελεί μεταφρ δάνειο από γαλλ. objecteur de conscience]

αντιρρητική (η) ΘΕΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο την εξέταση των διαφορών που χωρίζουν τις χριστιανικές Εκκλησίες, τον έλεγχο των ετεροδόξων και την αναίρεση των αντιρρήσεων που προβάλλονται από αυτούς.

αντιρρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ΘΕΟΛ αυτός που σχετίζεται με την αντιρρητική· *~ θεολογία / κείμενα / συγγράμματα.*

αντιρρόπηση (η) [1872] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανάπτυξη αντίθετης ροπής για την αποκατάσταση ή την επίτευξη τής ισορροπίας: (μτφ.) *ως πρόεδρος επεδίωκε πάντα την ~ των αντίθετων τάσεων στο εσωτερικό τής παράταξης* ΣΥΝ ισορρόπηση, ισορροπία **2.** ΨΥΧΟΛ η τάση αναπλήρωσης μιας αδυναμίας (σε μια περιοχή) μέσω τής ανάπτυξης δύναμης σε άλλη περιοχή. Επίσης **αντιρροπία** [αρχ.].

αντίρροπος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αντίθετη ροπή: *~ δυνάμεις* ΣΥΝ αντίζυγος ΑΝΤ ομόρροπος **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση, που λειτουργεί ως αντίθετη ροπή: *η έκφραση των ~ ιδεολογικών ρευμάτων σε μια κοινωνία ενισχύει τη δημοκρατία* ‖ *αρνήθηκε την ύπαρξη ~ τάσεων στο εσωτερικό τού κόμματος* ΣΥΝ αντίθετος — **αντίρροπα / αντιρρόπως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντιρρέπω* < *ἀντι-* + *ῥέπω*].

αντίς πρόθ. ▸ αντί

αντισήκωμα (το) {αντισηκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οποιαδήποτε προσφορά (κυρ. οικονομική) γίνεται σε αντιστάθμισμα ή προς εξαγορά υποχρέωσης ή εξυπηρέτησης **2.** (ειδικότ.) χρηματικό ποσό καταβαλλόμενο προς εξαγορά τής στρατιωτικής θητείας **3.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει χαρακτήρα ανταπόδοσης ή λειτουργεί ως αντιστάθμισμα. — **αντισηκώνω** ρ
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀντισηκῶ* «αντισταθμίζω, αναπληρώνω» < *ἀντι-* + *σηκῶ (-όω)* «ζυγίζω» < *σῆκος* «βάρος» (βλ κ. *σηκώνω*)]

αντισημιτισμός (ο) [1841] ΠΟΛΙΤ **1.** σύνολο στάσεων και ενεργειών που απορρέουν από τη δογματικά θεμελιωμένη εχθρότητα κατά των εβραϊκών κοινοτήτων και κυρ. κατά τής οικονομικοπολιτικής επιρροής τους (και ειδικότ. τού σιωνισμού, βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) η εχθρική προδιάθεση απέναντι στο εβραϊκό στοιχείο. — **αντισημίτης** (ο) [1889], **αντισημίτρια** (η), **αντισημιτικός,** -ή, -ό [1890] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φασισμός.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Antisemitismus].

αντισηπτικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που δρα κατά τής σήψης ή χρησιμοποιείται για την πρόληψή της: *~ φάρμακο* ΣΥΝ απολυμαντικός **2.** ΦΑΡΜ ***αντισηπτικό*** (το) χημική ένωση ή φυσικός παράγοντας που εφαρμόζεται σε ζωντανούς ιστούς για την καταστροφή ή αναστολή τής ανάπτυξης παθογόνων μικροοργανισμών, μικροβίων: *το ιώδιο χρησιμοποιείται σε αλοιφές ως ~ δέρματος.* — **αντισηπτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < *αντι-* + *σηπτικός* < *σήπω* «σαπίζω», < γαλλ. antiseptique].

αντισηψία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ το σύνολο των μεθόδων που εφαρμόζονται για την καταστροφή μικροβίων που προϋπάρχουν σε ζωντανούς οργανισμούς και προκαλούν μολύνσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antisepsie].

Αντισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (445-360 π.Χ.), ιδρυτής τής Κυνικής Σχολής.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *ἀντι-* + *-σθένης* < *-σθένος*].

αντίσκηνο (το) [μεσν.] {αντισκήνων} χοντρό, αδιάβροχο ύφασμα που χρησιμοποιείται ως ελαφριά σκηνή: *στους σεισμοπαθείς μοιράστηκαν αντίσκηνα για πρόχειρη στέγαση.*

αντισκορικός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί τον σκόρο· κυρ. ως ουσ. ***αντισκορικό*** (το) παρασκεύασμα για την καταπολέμηση τού σκόρου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ antimite (νόθο σύνθ.)].

αντισκωριακός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται κατά τής σκουριάς **2.** ***αντισκωριακό*** (το) παρασκεύασμα κατά τής σκουριάς.

αντισμήναρχος (ο) {αντισμηνάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ)

αντισπασμωδικός, -ή, -ό [1831] αυτός που χορηγείται για την πρόληψη ή την καταστολή των σπασμών ΣΥΝ σπασμολυτικός — **αντισπασμωδικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antispasmodique].

αντισταθμίζω ρ. μετβ. {αντιστάθμισ-α, -τηκα, -μένος} παρέχω αντιστάθμισμα (βλ.λ), εξισορροπώ. *προσπάθησαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες με αυξήσεις των τιμών* ΣΥΝ ισορροπώ, ισοσταθμίζω, ισοφαρίζω, εξισορροπώ. — **αντισταθμιστής** (ο) [1896].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀντίσταθμος* «ισοβαρής, αναπληρωτικός» < *ἀντι-* + *στάθμη*].

αντιστάθμιση (η) [μεσν] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παροχή ισοδύναμου ανταλλάγματος για την εξισορρόπηση οικονομικής υποχρέωσης: *προέβησαν σε ειδική συμφωνία για τη σταδιακή ~ των χρεών* ΣΥΝ εξισορρόπηση, ισοστάθμιση **2.** ΦΥΣ η εξουδετέρωση των αλλοιώσεων που επέρχονται στην πορεία ενός φαινομένου από την τροποποίηση των συνθηκών (οι οποίες διασφαλίζουν την εμφάνισή του): *η ~ τής ταλαντώσεως τού εκκρεμούς συνίσταται στην αναπλήρωση των μηχανικών απωλειών που επιφέρει η τριβή* **3.** ΒΟΤ ***σημείο αντιστάθμισης*** φυσιολογικός δείκτης φυτών που εκφράζει την ένταση τού φωτός η οποία απαιτείται για την ενεργειακή εξισορρόπηση σε αυτά των διαδικασιών τής φωτοσύνθεσης και τής αναπνοής.

αντιστάθμισμα (το) [1843] {αντισταθμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ) βάρος που χρησιμοποιείται για την αντιρρόπηση άλλου, για την αποκατάσταση ή την επίτευξη ισορροπίας: *(στο ζύγισμα) ήθελε είκοσι κιλά ~. για να ισορροπήσει* ΣΥΝ αντίβαρο **2.** (γενικότ) οτιδήποτε προσφέρεται ως αναγνώριση και ανταμοιβή παροχής, υπηρεσίας ή προς αναπλήρωση απώλειας· *αυτή η ημέρα χαράς είναι το ~ των αγώνων μιας ζωής!* ΣΥΝ ανταμοιβή, αποζημίωση, αντάλλαγμα

αντισταθμιστικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιστάθμιση (σημ. 1): *~ οφέλη* **2.** ΟΙΚΟΝ ***αντισταθμιστική εισφορά / αντισταθμιστικό τέλος*** περιοδικό τέλος που επιβάλλει η Επιτροπή των Κοινοτήτων (Κομισιόν) για την κάλυψη τής διαφοράς ανάμεσα στις διεθνείς και τις κοινοτικές τιμές των αγροτικών προϊόντων, ώστε να προστατεύεται η ανταγωνιστικότητά τους, καθώς και το εισόδημα των παραγωγών **3.** ***αντισταθμιστικό φίλτρο*** ειδικό φύλλο για την αλλαγή τής χρωματικής θερμοκρασίας τού φωτός κατά τη λήψη φωτογραφιών ΣΥΝ διορθωτικό φίλτρο **4.** ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** βλ. λ. *εκπαίδευση.* — **αντισταθμιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ compensatif].

αντισταμινικό (το) → αντιισταμινικός

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α΄ συνθετικό*
αντι-πυρετικός, -ή, -ό **αντι-ρυτιδικός,** -ή, -ό **αντι-σεισμικός,** -ή, -ό **αντι-σοβιετικός,** -ή, -ό **αντι-σοσιαλιστικός,** -ή, -ό

αντιστάρ (ο/η) {άκλ.} δημοφιλής σταρ (βλ. λ.) που αποφεύγει τις ιδιοτροπίες, τους βεντετισμούς και εν γένει τον τρόπο συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει όσους μετέχουν στο σύστημα παραγωγής και προβολής των σταρ.

αντίσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εκδήλωση σταθερής εναντίωσης, η άρνηση αποδοχής, σύμπλευσης ή υποχώρησης (σε κάποιον/κάτι που προσπαθεί να επιβληθεί) *με πεσμένο πλέον ηθικό δεχόταν τα χτυπήματα χωρίς ~ || η ~ τού πνευματικού κόσμου στα φαινόμενα σήψης οφείλει να είναι εντονότερη* ΑΝΤ υποχώρηση, ενδοτικότητα ΣΥΝ εναντίωση, άρνηση, πάλη, αντιπαράθεση ΦΡ (α) **παθητική αντίσταση** η άρνηση υπακοής στις εντολές τού εχθρού χωρίς τη χρήση βίας, το να αρνείται κανείς να υπακούσει και ταυτόχρονα να δέχεται αδιαμαρτύρητα την εχθρική βία, τα αντίποινα: *ο Γκάντι κήρυξε ~ εναντίον των Άγγλων στην Ινδία* (β) **κάνω αντίσταση** είμαι μέλος αντιστασιακής οργάνωσης, μετέχω σε ενεργητική ή παθητική αντιστασιακή πράξη: *έκανε αντίσταση διακινώντας παράνομα έντυπα || στη δικτατορία ορισμένοι συγγραφείς έκαναν αντίσταση αρνούμενοι τη δημοσίευση έργων τους* **2.** ΝΟΜ **αντίσταση κατά τής Αρχής** η χρήση ή απειλή σωματικής βίας για να εμποδιστεί κρατικό όργανο να πράξει το καθήκον του, ή βιαιοπραγία κατά τη νόμιμη ενέργεια Αρχής (ή υπαλλήλου) **3.** η οργάνωση τής άμυνας για την απόκρουση εχθρικής επίθεσης ή απειλής: *ο στρατός μας προέβαλε αποτελεσματική ~ στην εχθρική εισβολή || οι στρατιώτες παραδόθηκαν χωρίς ~* **4.** **Αντίσταση** (η) (α) η οργανωμένη στρατιωτική αντίθεση και ένοπλη αντιπαράθεση προς τον εχθρό υπό καθεστώς ξένης κατοχής (β) το σύνολο των αντιστασιακών οργανώσεων και των ατόμων που τις απαρτίζουν: *τιμήθηκε για την προσφορά του ως μέλος τής ~ || από δώδεκα ετών ήταν στην ~* (γ) ΙΣΤ **Εθνική Αντίσταση** ο αγώνας κατά των κατοχικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: *η ανατίναξη τής γέφυρας τού Γοργοπόταμου αποτελεί σταθμό στην ιστορία τής ~ || η αναγνώριση τής ~ αποτέλεσε κορυφαία πολιτική πράξη* **5.** (ειδικότ.) **αντιστάσεις** (οι) οι δυνάμεις αυτοσυγκράτησης και αυτοελέγχου (που διαθέτει κανείς): *είναι δυνατός χαρακτήρας με γερές ~ στους πειρασμούς* **6.** η αντίδραση τού σώματος σε αντίθετη δύναμη που ασκείται πάνω του: *ο αεροδυναμικός σχεδιασμός μειώνει τις απώλειες από την ~ τού αέρα* ΣΥΝ αντίδραση **7.** ΒΙΟΛ **φυσική αντίσταση** η ικανότητα ενός οργανισμού να αντιστέκεται σε μόλυνση ή αρρώστια: *ο ιός τού A.I.D.S. καταστρέφει την ~ τού οργανισμού προσβάλλοντας το ανοσοποιητικό σύστημα* **8.** (ειδικότ.) ΦΥΣ-ΗΛΕΚΤΡ (σύμβολο R) (α) η ιδιότητα ενός αγωγού να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική (β) (καθημ.) ο αντιστάτης (βλ.λ.): *κόπηκε το ρεύμα, γιατί κάηκε η ~ || αλλάζω την ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίστασις* < *ἀνθίσταμαι*. Ορισμένοι όροι και φράσεις αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ενεργητική / παθητική αντίσταση* (< αγγλ. active / passive resistance), *η πορεία τής ελαχίστης αντιστάσεως* (< αγγλ. the line of least resistance), *ηλεκτρική αντίσταση* (< γαλλ. résistance électrique), *αντίσταση κατά τής αρχής* (< γαλλ. résistance contre l'autorité) κ.ά.].

αντιστασιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντίσταση κατά οργανωμένης μορφής καταπιεστικής εξουσίας: *~ κείμενα / οργάνωση / αγώνας* **2. αντιστασιακός** (ο), **αντιστασιακή** (η) πρόσωπο που είναι μέλος ομάδας αντιστάσεως, που μετέχει στην Αντίσταση: *παίρνει σύνταξη αντιστασιακού για τη δράση του στα χρόνια τής Κατοχής || σε απολυταρχικά καθεστώτα οι ~ διώκονται με εξορία ή βασανιστήρια.* — **αντιστασιακ-ά / -ώς** επίρρ.

αντιστάτης (ο) {αντιστατών} ΗΛΕΚΤΡ (συνεκδ.) ο αγωγός ή το χάλκινο σπειροειδές σύρμα που έχει την ιδιότητα να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική· χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές συσκευές: *αυτός ο ~ έχει αντίσταση 1 000 Ωμ* ΣΥΝ (καθημ.) αντίσταση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. resistor]

αντιστατικός, -ή, -ό αυτός που αποτρέπει ή περιορίζει τη δημιουργία στατικού ηλεκτρισμού (σε υφάσματα, δίσκους μουσικής, μαλλιά κ.λπ.) ΑΝΤ στατικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antistatic, άσχετο προς το μτγν. *ἀντιστατικός* < *ἀντίστασις*].

αντιστέκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αντιστάθηκα} προβάλλω αντίσταση, αρνούμαι να συμφωνήσω, να υποχωρήσω: *αντιστέκεται στις μεταβολές που επιφέρει η εξέλιξη || δεν μπορεί ν' αντισταθεί στους πειρασμούς || ~ σθεναρά / αποφασιστικά* ΣΥΝ αμύνομαι, (λόγ.) ανθίσταμαι, αντιμάχομαι, αντιτάσσομαι ΑΝΤ ενδίδω, υποχωρώ, υποκύπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιστήριγμα (το) [αρχ.] {αντιστηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να στηρίξει ή να υποβαστάξει κάτι: *έβαλε πρόχειρα ένα ξύλο για ~ στη σκηνή, μέχρις ότου διορθώσει τη δοκό* ΣΥΝ υποστήριγμα, αντέρεισμα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εξασφαλίζει υποστήριξη ή προστασία ΣΥΝ στήριγμα, υποστήριξη, προστασία. — **αντιστηρίζω** ρ. [μτγν.].

αντιστήριξη (η) [1889] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} προσωρινή στήριξη σε κτήρια ή σε εκσκαφές κατά τις επιδιορθώσεις ή κατά την ανέγερση νέων κατασκευών: *οι δοκοί αντιστήριξης χρησιμοποιούνται για τη μείωση τού βάρους στους υπό επιδιόρθωση τοίχους.*

αντίστιξη (η) [1888] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} ΜΟΥΣ **1.** η τέχνη τού συνδυασμού ανεξάρτητων μεταξύ τους μουσικών γραμμών (φωνών), οι οποίες προορίζονται να εκτελεστούν και να ακουστούν ταυτόχρονα· προέρχεται από τη φωνητική μουσική, και δίνει έμφαση στη μουσική ολοκλήρωση τής κάθε μουσικής γραμμής, στον συνδυασμό των μουσικών γραμμών σύμφωνα με τους κανόνες τής συνήχησης και στη δυνατότητα τού ακροατή να ξεχωρίσει την κάθε φωνή μέσα στο αντιστικτικό πλέγμα· η αντιστικτική αντίληψη επικεντρώνεται στη μουσική γραμμή και είναι «οριζόντια», αντιπαρατίθεται δε στην αρμονική αντίληψη τής μουσικής, η οποία επικεντρώνεται στη συγχορδία και είναι «κατακόρυφη» **2.** μια μουσική γραμμή η οποία γράφεται με την προοπτική να ακουστεί ταυτόχρονα με μια άλλη μουσική γραμμή, η οποία έχει δοθεί ως θέμα, και ονομάζεται συνήθ. *κάντους φίρμους* **3.** παραδοσιακή διδασκαλία (δίπλα στην αρμονία, βλ.λ.) τής μουσικής, που ειδικεύεται στην τέχνη τής αντιστικτικής γραφής και ταυτίζεται με τη διδασκαλία των κανόνων ορισμένου στυλ γραφής, ορισμένης μουσικής αισθητικής στον 20ό αι. διδάσκονται ιδίως δύο αντιστικτικά στυλ: το *στυλ Παλεστρίνα* και το *στυλ Μπαχ* (από τα ονόματα των κυριοτέρων συνθετών που έγραψαν στο καθένα από αυτά). — **αντιστικτικός, -ή, -ό, αντιστικτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ. όρου contrapunctum < contra «αντί» + punctum «σημείο, στιγμή, στίξη», βάσει τής φρ. punctus contra punctum «σημείο προς σημείο», η οποία αποδίδει την τέχνη τής αντιπαράθεσης νότα προς νότα και απαντά στις διάφορες ευρωπ. γλώσσες· ιταλ. contrappunto, γαλλ. contrepoint κ.λπ.]

αντιστοιχία (η) [αρχ.] {αντιστοιχιών} **1.** η ισοδυναμία που προκύπτει από την αναλογία δεδομένων τα οποία εντάσσονται σε αντιπαραβαλλόμενα συστήματα, σύνολα: *πρόκειται για εντελώς διαφορετικές καταστάσεις· δεν υπάρχει ~ || συνέπεια είναι η ~ λόγων και πράξεων·* ΦΡ **κατ' αντιστοιχία(ν)** τηρουμένων των αναλογιών: *εφόσον αυξάνεται το κόστος διαβίωσης, θα έπρεπε ~ να αυξηθούν και οι μισθοί* ΣΥΝ κατ' αναλογία **2.** ΝΑΥΤ η γωνία που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (π.χ. φάρου, κάβου κ.λπ.) με τον Βορρά ΣΥΝ διόπτευση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*

αντιστοιχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιστοίχισ-α, -τηκα, -σμένος} θέτω (κάτι) σε αντιστοιχία (με κάτι άλλο): *~ τα στοιχεία ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β* — **αντιστοίχιση** (η) [1856].

αντίστοιχος, -η, -ο αυτός που αναλογεί ισότιμα προς κάτι δεδομένο, αυτός που μέσα σε μια διάταξη ή σε ένα πλαίσιο δεδομένων κατέχει θέση ή επιτελεί λειτουργία ισοδύναμη με τη θέση ή τη λειτουργία άλλου δεδομένου στοιχείου μιας άλλης διάταξης ή ενός άλλου πλαισίου: *οι αστοί αποκτούσαν αυξανόμενη οικονομική δύναμη και ζητούσαν ~ συμμετοχή στην πολιτική εξουσία || η έρευνα στα ελληνικά Α.Ε.Ι. είναι περιορισμένη σε σχέση με την ~ των ευρωπαϊκών || από λάθος είχε κρατηθεί η ~ θέση τού πάνω διαζώματος* ΣΥΝ ανάλογος, συμμετρικός, σύστοιχος, ομόλογος, ισοδύναμος. — **αντίστοιχα / αντιστοίχως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάλογος, στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει τοποθετηθεί συμμετρικά απέναντι στον άλλον», < *ἀντι-* + *στοῖχος* «σειρά, ευθύγραμμη διάταξη»].

αντιστοιχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιστοιχείς | αντιστοίχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βρίσκομαι σε σχέση αντιστοιχίας με κάτι, είμαι τοποθετημένος έτσι, ώστε να ταιριάζω με κάτι άλλο, να βρίσκομαι σε συμμετρική θέση με αυτό: *σε κάθε γραφείο αντιστοιχεί ένας υπολογιστής || κάθε θέση στα θέατρα αντιστοιχεί σε έναν θεατή* **2.** βρίσκομαι σε σχέση αναλογίας με κάτι, ισοδυναμώ με κάτι: *ο βαθμός τού λοχαγού στον Στρατό Ξηράς, αντιστοιχεί στον βαθμό τού σμηναγού στην Πολεμική Αεροπορία || σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούν δέκα τετραγωνικά μέτρα πρασίνου || σ' αυτή τη λέξη αντιστοιχούν πέντε σημασίες || τα σύμβολα τού χάρτη αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα γεωγραφικά στοιχεία (πόλεις, όρη, δρόμους κ.λπ.).* — **αντιστοίχηση** (η) [1856] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω, στοίχος*

αντιστρατεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιστρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} τίθεμαι αντιμέτωπος, εκδηλώνω εναντίωση: *αντιστρατεύεται την πρόοδο εμμένοντας σε ξεπερασμένες αντιλήψεις* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντίκειμαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι, διαφωνώ, εναντιώνομαι, συγκρούομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιστράτηγος (ο) {αντιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής ΕΛ.ΑΣ. και τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lieutenant general. Το αρχ. *ἀντιστράτηγος* σήμαινε «αντίπαλος στρατηγός»].

αντιστρατιωτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στρέφεται εναντίον τού στρατού και ειδικότ. κατά τής στρατοκρατικής οργάνωσης, τής προώθησης και καθιέρωσης προτύπων στρατιωτικής οργάνωσης: *η επικράτηση συμβιβαστικών και φιλειρηνικών τάσεων οφείλεται στο ~ πνεύμα τής εποχής μας* ΣΥΝ αντιμιλιταριστικός, αντιστρατοκρατικός ΑΝΤ στρατοκρατικός, μιλιταριστικός. — **αντιστρατιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. antimilitaristisch (νόθο σύνθ.)].

αντιστρατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίθεση στη στρατοκρατία (βλ.λ.) ΣΥΝ αντιμιλιταρισμός ΑΝΤ στρατοκρατία, μιλιταρισμός — **αντιστρατοκρατικός, -ή, -ό**

αντιστρεπτός, -ή, -ό (κυρ. στη ΦΥΣ) **1.** αυτός που μπορεί να αντιστραφεί, που επιδέχεται αντιστροφή ΣΥΝ αναστρέψιμος **2. αντιστρεπτή μεταβολή** ιδανική θερμοδυναμική διεργασία, που επιτρέπει την επιστροφή ενός συστήματος στην αρχική του κατάσταση χωρίς πρόκληση μεταβολών στο περιβάλλον του: *στη φύση δεν υπάρχουν αντιστρεπτές μεταβολές, αφού όλες οι διεργασίες συνοδεύονται από τριβές και απώλειες.* — **αντιστρεπτότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντιστρέφω*].

αντιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέστρεψα, αντιστράφηκα (λόγ. αντεστράφην, -ης, -η...), αντεστραμμένος} **1.** αλλάζω φορά (σε κάτι), στρέφω προς την αντίθετη κατεύθυνση: *με τη νέα σηματοδότηση έχει αντιστραφεί το ρεύμα τής κυκλοφορίας από άνοδο σε κάθοδο || ~ τους πόλους μπαταρίας* ΣΥΝ αναστρέφω, μετατρέπω, μεταστρέφω **2.** (μτφ.) προκαλώ ανατροπή δεδομένων προς την αντίθετη κατεύθυνση: *ύστερα από την απολογία του αντιστράφηκε το κλίμα στο δικαστή-*

ριο || ~ *τους όρους τού παιχνιδιού εξουδετερώνοντας την υπεροχή τού αντιπάλου* ΣΥΝ μεταβάλλω υπέρ/κατά **3.** ΜΑΘ αλλάζω τους όρους ενός κλάσματος, θέτοντας τον παρονομαστή στη θέση τού αριθμητή και τον αριθμητή στη θέση τού παρονομαστή.

αντιστρέψιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να αντιστραφεί· ~ *κλίμα / κατάσταση* ΣΥΝ αντιστρεπτός.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. reversible]

αντιστρεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ } **1.** η δυνατότητα να αντιστραφεί κάτι **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ η δυνατότητα να ανάγεται κανείς μέσω τής γραφής μιας λέξης στη μορφή τής αντίστοιχης ξένης λέξης (με βάση ορισμένο συμβατικό σύστημα αντιστοιχίας των γραμμάτων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών). λ χ *Ζυρίχη* → Zürich, *Μωπασσάν* → Maupassant
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reversibility].

αντιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση *η πετυχημένη συνέντευξή του οδήγησε σε μια ~ τής αρνητικής του εικόνας* || *η ~ τού πολιτικού κλίματος προκάλεσε αναστάτωση* || ~ *των δεδομένων* || *παρατηρήθηκε ~ των οικονομικών μεγεθών* ΣΥΝ. αναστροφή, ανατροπή, αναποδογύρισμα **2.** ΦΙΛΟΛ σύστημα στίχων χορικού άσματος σε αρχαίο δράμα, που έχει μετρική και ρυθμική αντιστοιχία με τη στροφή **3.** ΓΛΩΣΣ σχήμα λόγου που συνίσταται στην επανάληψη λέξης ή φράσης στο τέλος επάλληλων προτάσεων: *χθες βροχή, σήμερα βροχή. κάθε μέρα βροχή!* **4.** ΜΑΘ γεωμετρικός σημειακός μετασχηματισμός.

αντίστροφος, -η, -ο [αρχ] **1.** (κυριολ κ μτφ.) αυτός που έχει αντιστραφεί, που προκύπτει με αντιστροφή: ~ *οπτικό ίνδαλμα στον καθρέφτη* || *η ~ φορά κινήσεως* || *η μεγάλη δημοσιότητα είχε το ~ από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα* ΣΥΝ ανάποδος, αντεστραμμένος. αντίθετος ΦΡ ***αντίστροφη μέτρηση*** (i) η μέτρηση προς τα πίσω (από τους μεγαλύτερους προς τους μικρότερους αριθμούς), η οποία ξεκινά με την έναρξη μιας διαδικασίας, λ χ. τής εκτόξευσης πυραύλου, και στην οποία η στιγμή ολοκλήρωσης τής διαδικασίας, λ.χ τής εκτόξευσης, ορίζεται στο μηδέν (ii) (μτφ.) η περίοδος αυξημένης δραστηριότητας που προηγείται τής λήξεως μιας προθεσμίας: *βρισκόμαστε στην ~ για τις εκλογές και ο προεκλογικός πυρετός είναι στο κατακόρυφο* **2.** ΜΑΘ. (α) **αντίστροφοι αριθμοί** αριθμοί των οποίων το γινόμενο είναι ίσο με τη μονάδα: *οι αριθμοί 2 και 0.5 είναι ~, επειδή 2 x 0,5 = 1* (β) (ειδικότ.) ***αντίστροφα κλάσματα*** κλάσματα στα οποία ο αριθμητής τού ενός είναι παρονομαστής τού άλλου, συνεπώς είναι αριθμοί αντίστροφοι και δίνουν γινόμενο μονάδα τα κλάσματα *3/7* και *7/3* είναι ~ **3.** (κυρ. στη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών) ***αντίστροφο (θέμα)*** κείμενο γραμμένο σε σύγχρονη γλώσσα. το οποίο δίνεται ως άσκηση για να μεταφραστεί σε αρχαία (κυρ. Αρχαία Ελληνικά ή Λατινικά). — **αντίστροφα** επίρρ.

αντιστρόφως επίρρ. [μτγν.] κατά αντίστροφο τρόπο, με αντιστροφή: *κινήθηκε ~* (βλ. λ. *ανάλογος*).

αντιστύλι (το) [μεσν.] {αντιστυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για υποστήριξη *έβαλε πρόχειρα ένα δοκάρι για ~* ΣΥΝ αντιστήριγμα, (λόγ.) έρεισμα **2.** (μτφ) οποιοδήποτε πρόσωπο προσφέρει υποστήριξη και ενίσχυση (κυρ. σε συναισθηματικό ή ηθικό επίπεδο): *χάθηκε η μάννα. τ' ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ στύλος. υποστηρικτής. προστάτης. Επίσης **αντιστύλωμα.** — **αντιστυλώνω** ρ. {μεσν }.

αντισυλληπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που αποτρέπει τη σύλληψη. που συμβάλλει στην αποφυγή τής τεκνοποίησης ~ *μέθοδοι / φάρμακα / αγωγή* **2.** ***αντισυλληπτικό (χάπι)*** δισκίο (χάπι) με συνθετικές ορμόνες που αναστέλλουν την ωορρηξία, το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένες μέρες τού κύκλου και σε συγκεκριμένες δόσεις και συμβάλλει στην αντισύλληψη: ~ *σπείραμα* («σπειράλ») (που τοποθετείται στη μήτρα).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. contraceptive].

αντισύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ κάθε μέθοδος πρόληψης τής σύλληψης κατά τη γενετήσια επαφή προς αποφυγή τεκνοποιίας· *μέθοδοι αντισύλληψης είναι η χρήση προφυλακτικών, σπερμοκτόνων αλοιφών. διαφράγματος κ.λπ* ΣΥΝ προφύλαξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contraception].

αντισυμβαλλόμενος, -η, -ο ΝΟΜ το δεύτερο από τα δύο πρόσωπα που υπογράφουν μία σύμβαση (το πρώτο είναι ο *συμβαλλόμενος*)

αντισυμβατισμός (ο) {χωρ πληθ } η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη των συμβατικών κανόνων (καθιερωμένων και αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς, ένδυσης. σκέψεως κ.λπ.) ΣΥΝ αντικομφορμισμός ΑΝΤ. συμβατισμός, κομφορμισμός Επίσης **αντισυμβατικότητα** (η) — **αντισυμβατικός,** -ή, -ό. **αντισυμβατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. anticonformisme]

αντισυνταγματάρχης (ο/η) [1822] {αντισυνταγματαρχών} ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*. ΙΙΙΝ)

αντισυνταγματικός, -ή, -ό [1825] αυτός που δεν είναι σύμφωνος προς τις διατάξεις τού Συντάγματος, που παραβιάζει το Σύνταγμα· ~ *νομοσχέδιο / απόφαση.* — **αντισυνταγματικ-ά / -ώς** [1826] επίρρ.

αντισυνταγματικότητα (η) [1871] {χωρ πληθ } (για νομοσχέδια, νομοθετικές διατάξεις κ.λπ) η παραβίαση των διατάξεων τού Συντάγματος, η ασυμφωνία προς όσα ορίζει το Σύνταγμα. *η ~ τού νόμου θα κριθεί από το Σ τ.Ε.* ΑΝΤ συνταγματικότητα.

αντισφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το τένις αγώνισμα που παίζεται σε παραλληλεπίπεδο γήπεδο από δύο παίκτες (ή από δύο ζεύγη παικτών) με ρακέτες, με τις οποίες χτυπούν και αποκρούουν μικρό μπαλάκι, το οποίο πρέπει να περνάει πάνω από το δίχτυ που χωρίζει το γήπεδο στο μέσον **2.** ***επιτραπέζια αντισφαίριση*** το πινγκπόνγκ (βλ.λ). — **αντισφαιριστής** (ο). **αντισφαιρίστρια** (η), **αντισφαιριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού διεθνούς αγγλ. όρου tennis. Η φρ. *επιτραπέζια αντισφαίριση* αποδίδει τον διεθνή όρο ping-pong, πβ. αγγλ. table tennis, γερμ Tischtennis κ ά.].

αντισχέδιο (το) [1897] {αντισχεδί-ου | -ων} σχέδιο που προτείνεται για την τροποποίηση ή αντικατάσταση προηγουμένου σχεδίου· *το ~ τής αντιπολίτευσης υπερέχει έναντι τού σχεδίου νόμου που κατέθεσε η κυβέρνηση* ΣΥΝ αντιπρόταση.

αντίσωμα (το) {αντισώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** ΒΙΟΛ (συνήθ. στον πληθ.) προστατευτική πρωτεϊνική ουσία που παράγεται από λευκά αιμοσφαίρια ως αντίδραση στην είσοδο στον οργανισμό ξένης ουσίας (αντιγόνου) με σκοπό την εξουδετέρωσή της **2.** (μτφ.) στοιχείο που λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας απέναντι σε υφιστάμενη απειλή· *οι παραδοσιακές αξίες μπορούν να δράσουν ως αντισώματα στη διαδικασία τής κοινωνικής αποσάθρωσης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Antikörper (νόθο σύνθ.)]

αντισωμάτιο (το) {αντισωματί-ου | -ων} ΦΥΣ υποατομικό σωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με ένα σωμάτιο τής συνηθισμένης ύλης αλλά άλλα φυσικά μεγέθη αντίθετα, π χ. ηλεκτρικό φορτίο. Επίσης **αντισωματίδιο**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-particle]

αντιτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέταξα. αντιτάχθηκα} **1.** προβάλλω (κάτι) προς απόκρουση. εξουδετέρωση, αντιμετώπιση (προηγούμενου επιχειρήματος, θέσης κ ά.) *συνεχώς αντέτασσε την οικονομική τους δυσπραγία σε κάθε επιχειρηματική του πρόταση* || ~ *βία στη βία* || *αντέτασσε τη λογική και τον διάλογο στις ύβρεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ αντιπαραθέτω **2.** (ειδικότ.) ισχυρίζομαι (κάτι) προς ανασκευή κατηγορίας, για την απόρριψη πρότασης κ λπ.: *στο πλήθος των κατηγοριών αντέταξε την αφοσίωσή του στο καθήκον* ΣΥΝ. επικαλούμαι **3.** (μεσοπαθ ***αντιτάσσομαι***) τηρώ, εκδηλώνω αρνητική ή εχθρική στάση, απορρίπτω εντελώς: *αντιτάχθηκε με αποφασιστικότητα στα σχέδιά τους* || *θα αντιταχθούν στα σχέδια διχοτόμησης τού νησιού* ΣΥΝ εναντιώνομαι — **αντίταξη** (η) [αρχ.].

Αντίταυρος (ο) όρος τής Α. Μικράς Ασίας.

αντιτείνω ρ. μετβ [αρχ.] {αντέτεινα} διατυπώνω αντίθετη πρόταση ή άποψη προς απόκρουση προηγουμένης ή προβάλλω αντιρρήσεις (για κάτι) *στα συμπεράσματα των ερευνητών πολλοί αντιτείνουν ότι η μέθοδος που χρησιμοποίησαν είναι αναξιόπιστη* || *στην αισιοδοξία για την υλοποίηση τού έργου αντέτεινε την τεχνολογική ανεπάρκεια και την έλλειψη πόρων* ΣΥΝ αντιλέγω. αντιτάσσω, αντιπαραθέτω

αντιτίθεμαι ρ. → αντιθέτω

αντίτιμο (το) {αντιτίμ-ου | -ων} **1.** το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στην αξία πράγματος *καταβάλλω / πληρώνω το ~ τού εισιτηρίου / τού γραμματοσήμου* ΣΥΝ τιμή, αξία **2.** (μτφ) το αποτέλεσμα πράξεως, ό.τι επέρχεται ως συνέπεια: *η εκλογική ήττα υπήρξε το ~ τής αντιλαϊκής του πολιτικής* ΣΥΝ συνέπεια. αποτέλεσμα, τίμημα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίτιμον* < *ἀντι-* + *-τιμον* < *τιμή*]

αντιτορπιλικό (το) [1888] ΣΤΡΑΤ ταχύπλοο πολεμικό σκάφος με ειδικό εξοπλισμό για την εξουδετέρωση τορπιλών πυροβόλων, βομβών βυθού και για τον ηχοεντοπισμό υποβρυχίων, το οποίο φέρει κατευθυνόμενα βλήματα αντιαεροπορικής προστασίας

αντιτορπιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για την εξουδετέρωση και καταστροφή τορπιλών ή τορπιλοβόλων: ~ *δίκτυο ναρκών* **2.** **αντιτορπιλικό** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-torpilleur].

αντιτράστ (το) {άκλ } ΟΙΚΟΝ ενέργεια, πολιτική ή νομοθέτημα που στοχεύει στην καταπολέμηση των μονοπωλιακών καταστάσεων, στην προστασία τού καταναλωτή και στην εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού από συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων σε ολιγοπωλιακούς κλάδους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ antitrast (νόθο σύνθ)]

αντίτυπο (το) {αντιτύπ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ πανομοιότυπο αντίγραφο πρωτότυπου εντύπου· συνήθ. κάθε τεύχος ή φύλλο εκδιδόμενου εντύπου· *αγόρασα ένα ~ τού έργου του* || *το βιβλίο του κυκλοφορεί σε χιλιάδες ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίτυπον* «το απολύτως όμοιο – αντίγραφο», ουδ τού αρχ επιθ. *ἀντίτυπος* «αντίστοιχος» < *ἀντι-* + *τύπος*].

αντιύλη (η) {χωρ πληθ.} ΦΥΣ ύλη αντισωματιδίων (αντιπρωτονίων, αντινετρονίων, ποζιτρονίων κ.λπ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ antimatter].

αντιφάρμακο (το) [αρχ.] {αντιφαρμάκ-ου | -ων} **1.** φάρμακο που χορηγείται προληπτικά ως αντίδοτο **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στην εξουδετέρωση δυσάρεστων καταστάσεων ή συνεπειών ΣΥΝ γιατρειά, θεραπεία, λύση. παρηγοριά

αντίφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διατύπωση πρότασης που λογικά αποκλείει την αλήθεια προηγουμένης· η δημιουργία ασυμβίβαστων και αλληλοαποκλειόμενων προτάσεων. *έπεσε σε πολλές ~ κατά την ανάκριση* ΣΥΝ αντινομία, εναντιολογία **2.** ΦΙΛΟΣ ***αρχή τής αντιφάσεως*** λογική αρχή. σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να τεθούν ταυτόχρονα ως αληθείς δύο αντιφατικοί όροι (π χ

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α΄ συνθετικό*

αντι-συναδελφικός, -ή, -ό	**αντι-τουρκικός,** -ή, -ό	**αντι-φασιστικός,** -ή, -ό	**αντι-χιτλερικός,** -ή, -ό
αντι-συνδικαλιστικός, -ή, -ό	**αντι-τουρκισμός** (ο)	**αντι-φιλελεύθερος,** -η, -ο	**αντι-χολερικός,** -ή, -ό
αντι-τετανικός (ορός)	**αντι-τρομοκρατικός,** -η, -ό	**αντι-φοιτητικός,** -ή, -ό	**αντι-χριστιανικός,** -ή, -ό
αντι-τοξικός, -ή, -ό	**αντι-τυφικό (εμβόλιο)**	**αντι-φυματικός,** -ή, -ό	**αντι-ψειρικός,** -ή, -ό

Α – όχι Α) ή δύο αντιφατικές προτάσεις (δηλ. δύο προτάσεις που διαφέρουν ταυτόχρονα κατά το ποσό και το ποιόν) **3.** (γενικότ) η συνύπαρξη ετερόκλιτων, αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων: *προσωπικότητα γεμάτη αντιφάσεις* **4.** (συνεκδ.) η έλλειψη συνέπειας και συνέχειας, η αδυναμία αντιστοίχισης *υπάρχει ~ ανάμεσα στα έργα και στα λόγια του* ΣΥΝ ασυνέπεια, αλληλοαναίρεση, ανακολουθία
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίφασις* < *ἀντίφημι* < *ἀντι-* + *φημί* «λέγω»].

αντιφάσκω ρ. αμετβ [μτγν.] {εύχρ. κυρ. στον ενεστ.} (λόγ) υποπίπτω σε αντιφάσεις. διατυπώνω προτάσεις λογικά αλληλοαποκλειόμενες· *όσα υποστηρίζει τώρα ο ύποπτος αντιφάσκουν προς όσα αρχικά κατέθεσε* ΣΥΝ αντιβαίνω, αντιτίθεμαι, συγκρούομαι, προσκρούω· ΦΡ ***φάσκω και αντιφάσκω*** οδηγούμαι σε συνεχή λογικά σφάλματα. μιλώ αυτοαναιρούμενος. *δεν έχει συνέπεια σε όσα λέει και συνεχώς φάσκει και αντιφάσκει.*

αντιφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εμπεριέχει ή οδηγεί σε αντιφάσεις *ήταν τόσο ~ τα επιχειρήματά του, που κανείς δεν κατάλαβε αν υποστήριζε ή καταδίκαζε την πρόταση* || *η κοινή γνώμη έχει περιπλακεί σε έναν κυκεώνα ~ πληροφοριών* ΣΥΝ ανακόλουθος, αντίθετος, αλληλοαναιρούμενος, ασύμφωνος, ασυνεπής, αντιφάσκων. ασυνάρτητος **2.** ΦΙΛΟΣ ***αντιφατικές προτάσεις*** δύο κατηγορικές προτάσεις που σχηματίζονται από τους ίδιους όρους, αλλά αντίκεινται θεμελιωδώς η μία στην άλλη τόσο κατά το ποσόν όσο και κατά το ποιόν. οι *προτάσεις «κάθε άνθρωπος είναι λευκός» και «μερικοί άνθρωποι δεν είναι λευκοί» είναι ~* **3.** αυτός που εμπεριέχει τη σύγκρουση. που εκφράζει αμφιταλάντευση και εσωτερική αντίθεση: *~ συναισθήματα* || *είναι ~ προσωπικότητα με στιγμές έντονων εκρήξεων και μεγάλης εσωστρέφειας* ΣΥΝ αλληλοσυγκρουόμενος — **αντιφατικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ , **αντιφατικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀντι-* + *φατικός* < *φατός*. ρημ επίθ. τού αρχ. *φημί*].

αντιφεγγίζω ρ. μετβ. κ αμετβ {αντιφέγγισα} ♦ **1.** (μετβ.) αντανακλώ φως. εκπέμπω λάμψη ως αντανάκλαση ΣΥΝ ακτινοβολώ ♦ **2.** (αμετβ.) επιτρέπω την αντανάκλαση, αφήνω να διαφανεί ΣΥΝ φεγγίζω Επίσης **αντιφέγγω** [μεσν]. — **αντιφέγγισμα** (το) [1889], **αντιφεγγιά** (η), **αντίφεγγο** (το).

αντιφεμινισμός (ο) σύνολο αντιλήψεων και ενεργειών που αντιτίθενται ιδεολογικά στον φεμινισμό. — **αντιφεμινιστής** (ο). **αντιφεμινίστρια** (η). **αντιφεμινιστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ antifeminism (νόθο σύνθ.)]

αντίφερνα (τα) {αντιφέρνων} ΛΑΟΓΡ. τα δώρα που έκανε πριν από τον γάμο ο γαμπρός στην οικογένεια τής νύφης (σε ανταπόδοση τής προίκας).
[ΕΤΥΜ μτγν., ουσιαστικοπ τ τού αρχ. επιθέτου *ἀντίφερνος* < *ἀντι-* + *φερνή* «προίκα» (βλ.λ.)].

αντιφεστιβάλ (το) {άκλ.} φεστιβάλ που διοργανώνεται ως αντίδραση σε άλλο φεστιβάλ.

αντιφλεγμονώδης, -ης, -ες {αντιφλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} (κ. το ουδ ως ουσ.) αυτός που καταπολεμεί ή περιορίζει τη φλεγμονή, την πληγή που προκαλείται από τραυματισμό, ερεθισμό κ λπ.. *~ φάρμακα* (κοινόχρηστα φάρμακα για την αντιμετώπιση ρευματοπαθειών και άλλων παθήσεων).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-inflammatory].

αντιφρονών (ο) [1851] {αντιφρονούντ-ος. -α | -ες, -ων}, **αντιφρονούσα** (η) {δύσχρ αντιφρονουσών} πρόσωπο που εκδηλώνει απόψεις αντίθετες προς την κυρίαρχη ιδεολογία. *μαζικές διώξεις κατά των ~* ΣΥΝ διαφωνών, αντικαθεστωτικός
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + μτχ. ενεστ. τού ρ. *φρονώ*]

Αντιφών (ο) {Αντιφώντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (480-411 π.Χ.) **2.** αρχαίος Αθηναίος σοφιστής· ασχολήθηκε με προβλήματα τής φυσικής επιστήμης και με τη διερεύνηση τής αντίθεσης νόμου · φύσης Επίσης **Αντιφώντας**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀντιφῶν* / *Ἀντιφάων* < **Αντι-φάϜ-ων* < *ἀντι-* + θ. **φαϜ-* τού αρχ. *φῶς* (< *φάος* < **φάϜ-ος*). Βλ. κ. *Ξενο-φών*].

αντίφωνα (τα) {αντιφώνων} ΕΚΚΛΗΣ οι στίχοι που ψάλλονται από τους δύο χορούς κατ' ανταπόκριση, κυρ. στη Θεία Λειτουργία πριν από την Είσοδο τού Ευαγγελίου.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀντιφωνῶ (-έω)* < *ἀντι-* + *-φωνῶ* < *φωνή* Ως μουσικός όρος η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες. πβ. αγγλ. antiphon].

αντιφώνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ανταπόδοση. απάντηση σε προηγούμενη προσφώνηση, συνήθ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις: *κατά την ~ του, ευχαρίστησε τον πρωθυπουργό για την πρόσκληση* ΣΥΝ αντιπροσφώνηση, αντιχαιρετισμός. Επίσης **αντιφώνημα** (το) [1886]. — **αντιφωνητής** (ο) [μτγν.], **αντιφωνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}

αντιχαιρετώ ρ. μετβ [1856] {αντιχαιρετάς. | αντιχαιρέτ-ησα, -ήθηκα} ανταποδίδω χαιρετισμό. χαιρετώ σε ανταπόδοση προηγούμενου χαιρετισμού: *ποτέ του δεν αντιχαιρετά άνθρωπο.* Επίσης (ορθότ.) **αντιχαιρετίζω** [1867]. — **αντιχαιρετισμός** (ο) [1782] κ. **αντιχαιρέτισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χαιρετώ.*

αντίχαρη (η) {χωρ. γεν κ. πληθ.} η ανταπόδοση ευεργεσίας, η χάρη που γίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης. *πάντα τους βοηθούσε, χωρίς ποτέ του να γυρέψει ~*· ΦΡ (παροιμ) ***η χάρη θέλει αντίχαρη και πάντα χάρη μένει / να 'ναι*** για να τονιστεί ότι η χάρη πρέπει να αναγνωρίζεται εμπράκτως και να μη λησμονείται ποτέ ΣΥΝ αντιχάρισμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντίχαρις* < *ἀντι-* + *χάρις*].

αντιχαρίζω ρ. αμετβ {αντιχάρισα} ανταποδίδω τη χάρη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντιχαρίζομαι* < *ἀντι-* + *χαρίζομαι*].

αντιχάρισμα (το) {αντιχαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανταπόδοση τής χάρης ΣΥΝ αντίχαρη **2.** αφιερωματικός τόμος εις ανταπόδοση αυτών που έπραξε κάποιος στον χώρο του ανταπόδοση τής πνευματικής του προσφοράς.
[ΕΤΥΜ < *αντιχαρίζομαι*, βλ.λ.].

αντίχειρας (ο) {αντιχείρων} ΑΝΑΤ το πρώτο. παχύτερο και πιο κοντό δάχτυλο τού χεριού, που είναι απολύτως απαραίτητο για τη λαβή
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίχειρ, -ρος* < *ἀντι-* + *χείρ* «χέρι»]

αντίχριστος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι εξαιρετικά ασεβής και άπιστος. ώστε η συμπεριφορά του και η όλη δράση του να προσβάλλουν το πρόσωπο τού Χριστού ή τον χριστιανισμό ΣΥΝ αντίθεος, άπιστος **2.** (συνεκδ) αυτός που έχει κακή και απάνθρωπη συμπεριφορά προς τους υπόλοιπους ΣΥΝ. αθεόφοβος, ασεβής. σκληρός **3.** ΘΕΟΛ. ***Αντίχριστος*** (ο) (α) ο ίδιος ο Σατανάς. ο Διάβολος (β) (ειδικότ.) το πρόσωπο που, σύμφωνα με την πατερική παράδοση. στις τελευταίες ημέρες τής ιστορίας θα ενσαρκώσει το μίσος εναντίον τού Χριστού και των πιστών του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «ο αντιτιθέμενος στον Χριστό». < *ἀντι-* + *Χριστός* Ο όρος απαντά κυρ. στην Κ.Δ.. όπου προσδιορίζει κάθε πολέμιο τού Χριστού και τού ρόλου του ως Μεσσία, π.χ. Α' Ιωάνν. 2, 23 *οὗτος ἔστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.* Η σημ. «πρόσωπο που ενσαρκώνει το κακό» είναι μεσν. και απαντά στα πατερικά κείμενα]

αντιχρονισμός (ο) ΜΟΥΣ η μετάθεση τού τονισμού τού μουσικού μέτρου από το ισχυρό (θέση) στο ασθενές μέρος (άρση).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ. antichronism]

αντίχρονου κ. **αντιχρόνου** επίρρ. χρον · το μεθεπόμενο έτος.
[ΕΤΥΜ. < *αντί* + φρ. *(τού) χρόνου*, κατά τα *αντιπροχθές, αντιπρόπερσι*]

αντίχτυπος (ο) → αντίκτυπος

Αντίψαρα (τα) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. των Ψαρών.

αντιψυκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εμποδίζει την ψύξη ΑΝΤ ψυκτικός **2.** ***αντιψυκτικό*** (το) το αντιπηκτικό (βλ. λ. *αντιπηκτικός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-freeze (νόθο σύνθ)].

άντληση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης με αντλία: *η ανεξέλεγκτη ~ πετρελαίου θα οδηγούσε σε εξάντληση των φυσικών πόρων* **2.** (μτφ.) η λήψη με ειδική διαδικασία: *η ~ των απαραίτητων επενδυτικών κεφαλαίων τού Δημοσίου οδηγεί στη συνολική οικονομική ανάπτυξη* || *η ~ πόρων από τη Διεθνή Τράπεζα αποκλείστηκε λόγω τού υψηλού επιτοκίου* ΣΥΝ λήψη. — **αντλητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

αντλητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκύπτει από άντληση ή μεταφέρεται με αντλία (π χ *~ σκυρόδεμα*).

αντλία (η) {αντλιών} η συσκευή ή μηχανή που ανυψώνει, μεταφέρει ή συμπιέζει υγρά, αέρια, ρευστά υλικά, ή μειώνει την πυκνότητα των αερίων: *πυροσβεστική ~* (που ρίχνει νερό για την κατάσβεση πυρκαγιάς) || *~ που μεταφέρει το σκυρόδεμα στη θέση διαστρώσεως* (πβ. λ *υδραντλία, αεραντλία, τρόμπα*).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «αμπάρι πλοίου», < *ἄντλος* < **ἄμ-θλος* (με αποδάσυνση λόγω ανομοιώσεως). Τόσο η λ. *ἄντλος* όσο και η λ *ἀντλία* ήταν ναυτικοί όροι που προσδιόριζαν το εσωτερικό κοίλο μέρος τού πλοίου και, συγκεκριμένα, το αμπάρι του]

αντλιοστάσιο (το) {αντλιοστασί-ου | -ων} το κτήριο για τη στέγαση των αντλιών (σε αρδευτικά συστήματα. σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, εργοστάσια, δεξαμενές. αγροκτήματα κ λπ).
[ΕΤΥΜ < *αντλία* + *-στάσιο* < *στάση*].

αντλιωρός (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός τού Εμπορικού Ναυτικού που έχει ως καθήκον του την τάξη, τον καθαρισμό και τον αερισμό τού αντλιοστασίου
[ΕΤΥΜ < *αντλία* + *-ωρός* < αρχ. *ὤρα* «φροντίδα». πβ. κ *θυρ-ωρός, ακται-ωρός*]

αντλώ ρ μετβ. {αντλείς... | άντλ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης από αντλία· *~ νερό απ' το πηγάδι* ΣΥΝ αναρροφώ, ανασύρω, υδρεύομαι· ΦΡ ***αντλώ εις πίθον Δαναΐδων*** *(ἀντλῶ εἰς πίθον Δαναΐδων,* Λουκιαν *Τίμων* 18) βλ λ. *πίθος* **2.** (μτφ.) ανευρίσκω (χρήσιμα στοιχεία) έπειτα από συστηματική, εις βάθος έρευνα *έχουμε αντλήσει στατιστικά στοιχεία από πρόσφατες έρευνες* || *ο σημερινός ιστορικός αντλεί στοιχεία για το παρελθόν από πολλές πηγές* ΣΥΝ πορίζομαι, προμηθεύομαι. (λόγ) αρύομαι, προσπορίζομαι, λαμβάνω, (καθημ) παίρνω **3.** (μτφ) λαμβάνω μέσω στενής ψυχικής ή πνευματικής επαφής. επικοινωνίας: *όποιος δεν αντλήσει σιγουριά από την οικογένειά του είναι συνήθως ανασφαλής* || *αντλεί αισιοδοξία και δύναμη από την πίστη της στον Θεό* — **άντλημα** (το) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντλῶ (-έω)* < *ἄντλος*, βλ. λ. *ἀντλία*].

αντονομασία (η) [μτγν.] {αντονομασιών} **1.** η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής αλλαγής ενός ονόματος· η μετονομασία: *με την ~ τής επιχείρησης βελτιώνεται η προς τα έξω γενική της εικόνα* **2.** ΓΛΩΣΣ. λεκτικός τρόπος ή σχήμα αντικατάστασης κύριου ή προσηγορικού ονόματος από άλλη συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη ή φράση (συνήθ. προσωνυμία), λ.χ : *«ο Γέρος τού Μοριά»* αντί για Κολοκοτρώνης, *«ο Γέρος τής Δημοκρατίας»* αντί για Γ. Παπανδρέου, « ο *Άγιος των νεοελληνικών γραμμάτων»* αντί για Α. Παπαδιαμάντης.

αντοχή (η) **1.** ΦΥΣ. η ικανότητα ενός υλικού σώματος να αντιστέκεται στις δυνάμεις που ασκούνται πάνω του χωρίς να κάμπτεται ή να σπάει: *~ πετρώματος / σκυροδέματος / υλικών* ΣΥΝ ανθεκτικότητα **2.** η ικανότητα διατήρησης των αρχικών ιδιοτήτων, η αντίσταση στην αλλοίωση, στη φθορά: *η κλειδαριά είναι μεγάλης ~* **3.** (μτφ) (α) η ψυχική δύναμη, το ψυχικό σθένος. *η θλίψη και ο πόνος τού χαμού ενός παιδιού ξεπερνά τα όρια τής ~ τής μάννας* ΣΥΝ καρτερία, υπομονή (β) (συχνά στον πληθ.) οι δυνάμεις αντίστασης σε δυσκολίες. *όσο πιο μικρός είναι ένας λαός τόσο μεγαλύτερες ~ χρειάζεται, για να μην αφομοιωθεί πολιτιστικά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έχω*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντέχω* Η λ σήμαινε αρχικώς «προσκόλληση,

υποστήριξη», οι δε σημερινές σημ. οφείλονται στην επίδρ. τού γαλλ. résistance / indurance, το οποίο αποδόθηκε ως *αντοχή* το 1889].

αντράκλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) φυτό που τρώγεται ωμό σε σαλάτα η γλιστρίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *ανδράχλη < μτγν. *ἀνδράχνη*, αγν. ετύμου Η αναγωγή στα *ἀνήρ, ἀνδρός* + *ἄχνη* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

άντρακλας (ο) {χωρ γεν πληθ} (μεγεθ.-εκφραστ.) **1.** ο εξαιρετικά μεγαλόσωμος, ο δυνατός άνδρας **2.** ο εξαιρετικά αρρενωπός άνδρας. Επίσης **αντρούκλας**.
[ΕΤΥΜ < *άντρας* + μεγεθ επίθημα *-άκλας* (βλ λ. *χερ-ούκλα*)].

αντρανίζω ρ. αμετβ {αντράνισ-α, -μένος} (διαλεκτ) σηκώνω το κεφάλι και ορθώνω το βλέμμα ΣΥΝ ατενίζω. Επίσης **ανατρανίζω**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐντρανίζω* «κοιτάζω επίμονα» < *ἐντρανής* «φανερός, έντονος» < *ἐν-* + *τρανής*, βλ. λ. *τρανός*].

αντραντές (ο) {αντραντέδες} ταινία κεντήματος, η οποία ράβεται μεταξύ δύο κομματιών υφάσματος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. entre-deux «μεταξύ των δύο»]

άντρας (ο) ‣ άνδρας

αντρειεύω ρ αμετβ {αντρεί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} μεγαλώνω, αποκτώ ανδρεία, δύναμη: *«να τη πετιέται αποξαρχής κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ Ρίτσος) ΣΥΝ μεγαλώνω, ωριμάζω, ανδρώνομαι. Επίσης **αντρειεύομαι**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀνδρεῖος*].

αντρείος, -α, -ο → ανδρείος

αντρειοσύνη (η) ‣ ανδρειοσύνη

αντρίκειος, -εια, -ειο κ. (εσφαλμ.) **αντρίκιος** (εκφραστ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα ~ *φωνή / κορμοστασιά / συμπεριφορά / φέρσιμο / εξήγηση / στάση* || *«και μου ιστορούσες με φωνή. γλυκειά, ζεστή κι αντρίκεια»* (Γ Ρίτσος) ΣΥΝ αντρικός **2.** αυτός που επάξια εκφράζει και εντάσσεται πλήρως στο ανδρικό στερεότυπο συμπεριφοράς, εμφάνισης και ικανοτήτων: ~ *λόγια και σταράτα* ΣΥΝ ανδρείος, γενναίος, αποφασιστικός, ξεκάθαρος, υπερήφανος, ευθύς, λεβέντικος. — **αντρίκεια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδρικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀνδρικός*].

αντρικός, -ή, -ό → ανδρικός

αντριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ -λαϊκ) η επίδειξη ανδρισμού, δύναμης και υπεροχής, η μαγκιά: *ήρθε να πουλήσει* ~ ΣΥΝ τσαμπουκάς, σκληράδα.
[ΕΤΥΜ < *άντρας* + *-λίκι* (βλ.λ.)]

άντρο (το) **1.** η σπηλιά, το κοίλωμα σε βράχο: *το ~ των Νυμφών* ΦΡ ***Ιδαίο(ν) Άντρο(ν)*** βλ. λ. *ιδαίος* **2.** ο χώρος που χρησιμοποιείται ως καταφύγιο και ορμητήριο ομάδων με μυστική ή παράνομη δράση το κρησφύγετο: *το ~ των τρομοκρατών βρισκόταν σε ένα άδειο διαμέρισμα σε κεντρικό σημείο τής Αθήνας* || ~ *ληστών / κακοποιών* ΣΥΝ λημέρι.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄντρον* «σπηλιά, καταφύγιο», πβ. αρμ. αγr «σπηλιά». Αν οι λ. αυτές συνδέονται με Ι Ε. *an(ə)- «αναπνέω», τότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «οπή αέρα, τόπος αναθυμιάσεων»].

αντρογυναίκα (η) {αντρογυναικών} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα με σωματική διάπλαση, τρόπους, ικανότητες και χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στο ανδρικό στερεότυπο: *«και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες»* (Δ. Σολωμός) || *«Η κυρία αυτή ασχολείται με τις πολεμικές τέχνες Μη φανταστείτε καμιά ~...»* (εφημ.)

αντρόγυνο (το) ‣ ανδρόγυνο

αντροκαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ {αντροκαλ-είς κ. -άς... | αντροκάλεσ-α, -μένος} (διαλεκτ -λογοτ.) προκαλώ σε αναμέτρηση, καλώ σε μονομαχία· *τον αντροκάλεσε να ξεπλύνουν την προσβολή με τη δύναμη τού κορμιού και των χεριών* ΣΥΝ ρίχνω το γάντι

αντροπαρέα (η) {χωρ γεν. πληθ} παρέα που αποτελείται μόνο από άντρες ΑΝΤ γυναικοπαρέα.

αντροσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο των ανδρικών χαρακτηριστικών, ο ανδρισμός ΑΝΤ θηλυπρέπεια **2.** η ανδρεία, η παλληκαριά ΣΥΝ ηρωισμός, γενναιότητα ΑΝΤ δειλία

αντροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (καθημ) (για γυναίκες) έχω ανδρικά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά (π χ βαριά φωνή, μονοκόμματες κινήσεις κ λπ.) ΑΝΤ γυναικοφέρνω

αντροχωρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα τής οποίας η συμπεριφορά, τα λόγια ή η παράνομη σύναψη ερωτικής σχέσης με τον σύζυγο ή τον σύντροφο άλλης γυναίκας γίνεται η αιτία χωρισμού του ανδρόγυνου ή τού ζευγαριού.
[ΕΤΥΜ Από σύντμηση τού συνθ. *αντρο(γυνο)χωρίστρα*]

αντρώνω ρ ‣ ανδρώνω

αντσούγια κ. **αντζούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο παστός γαύρος
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. acciuga < δημώδ. λατ. *apiu(v)a < αρχ. *ἀφύη* «είδος μικρού ψαριού», αβεβ ετύμου, ίσως < *ἀ-* στερητ. + *φύω*, οπότε η λ. θα δήλωνε πιθ. όλα τα μικρά ψάρια].

άντυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι ντυμένος ΣΥΝ. γυμνός **2.** αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως απαιτούν οι συνθήκες, οι περιστάσεις· *έπρεπε να είχαμε φύγει εδώ και δέκα λεπτά κι εσύ είσαι ακόμη ~!* **3.** (βιβλίο) άδετο ή χωρίς πλαστικό κάλυμμα

Αντωνία (η) γυναικείο όνομα.

Αντώνιος (ο) {Αντωνίου} **1.** *Μάρκος ~* επιφανής Ρωμαίος στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης (82 ή 81-30 π.Χ), στενός συνεργάτης τού Ιουλίου Καίσαρα και εραστής τής Κλεοπάτρας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ~ *ο Μέγας, ο θεμελιωτής τού μοναχισμού στην Ανατολή* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ) **Αντώνης** (σημ 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ Antonius, αγν ετύμου, ίσως ετρουσκ. αρχής].

αντωνυμία (η) {αντωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** η κλιτή λέξη που αντικαθιστά στον λόγο ουσιαστικό ή επίθετο ή αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα που προηγούνται ή ακολουθούν δηλώνοντας ποικίλες σχέσεις (πρόσωπα, κτήση, δείξη, αυτοαναφορά κ.λπ.)· γενικότερα πρόκειται για γλωσσικά στοιχεία που υπηρετούν κυρίως στην επικοινωνία την αναφορά στον κόσμο τής πραγματικότητας (όπως και τα ονόματα)· π.χ. *προσωπική* (εγώ, εσύ, αυτός...) / *κτητική* (μου, σου, του...) / *αόριστη* (π.χ. κάποιος, ένας) / *δεικτική* (π.χ αυτός, εκείνος) / *ερωτηματική* (π χ ποιος, πόσος) / *αναφορική* (οποίος, -α, -ο, που κ.λπ.) ~ || *αλληλοπαθής* ~ (βλ λ) • **2.** η αντίθεση στη σημασία δύο ή περισσότερων λέξεων *η ~ των λέξεων καλός – κακός, ωραίος – άσχημος κ.λπ.* ΑΝΤ συνωνυμία. — **αντωνυμικός, -ή, -ό** [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ερωτηματικός, προσωπικός, σύνθετος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντ(ι)-* + *-ωνυμία* < *ὄνυμα*, αιολ τ τού αρχ. *ὄνομα*, πβ κ. *ἐπ-ωνυμία, μετ-ωνυμία, ἀν-ωνυμία* κ.ά.].

αντώνυμο (το) {αντωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ λέξη ή φράση με αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση: *το «καλός» είναι ~ τού «κακός»* ΣΥΝ αντίθετο ΑΝΤ. συνώνυμο.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. antonym].

αντώνυμος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** (λέξη ή φράση) που έχει αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση ΣΥΝ αντίθετος ΑΝΤ συνώνυμος **2.** ***αντώνυμο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

άντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣ η δυναμική άνωση.
[ΕΤΥΜ < *ἄντωσις* (όρος τού Αριστοτέλη) < *ἀντωθῶ (-έω)* «σπρώχνω αντίθετα» < *ἀντ(ι)-* + *ὠθῶ*].

ανυδρία (η) ‣ άνυδρος

ανυδρίτης (η) [1840] {ανυδριτών} ΧΗΜ. η χημική ένωση που παράγεται μέσω αντίδρασης αφαίρεσης νερού (αφυδάτωση) από οξέα ή βάσεις
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ anhydrite].

άνυδρος, -η, -ο [αρχ] **1.** (τόπος) που δεν έχει νερό στο έδαφός του: *το βραχώδες και ~ τοπίο των νησιών τού Αιγαίου* ΣΥΝ ξηρός, (λόγ.) αυχμηρός ΑΝΤ ένυδρος **2.** ΧΗΜ αυτός που δεν περιέχει καθόλου νερό: ~ *ένωση / συνθήκες* ΑΝΤ ένυδρος. — **ανυδρία** (η) [αρχ.].

ανυμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανυμνείς... | ανύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ψάλλω ύμνους, δοξολογώ, υμνολογώ ΣΥΝ υμνώ.

ανύμφευτος, -η, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ ανύπαντρος· κυρ ΕΚΚΛΗΣ. στη ΦΡ ***νύμφη ανύμφευτε*** ως προσφώνηση τής Θεοτόκου (στον Ακάθιστο Ύμνο): *«Χαίρε νύμφη ἀνύμφευτε!»*.

ανυπακοή (η) [1796] η έλλειψη υπακοής. *επιδεικνύω ~ προς τους νόμους / τους δασκάλους / τους μεγαλυτέρους / τους ανωτέρους.*

ανυπάκουος, -η, -ο αυτός που δεν υπακούει ~ *μαθητής / παιδί* ΣΥΝ απείθαρχος ΑΝΤ πειθαρχικός, ευπειθής

ανύπαντρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *μένω ~* || ~ *αδελφή* ΣΥΝ άγαμος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ παντρεμένος, έγγαμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ὕπανδρος*].

ανύπαρκτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: *ας μην ασχολούμαστε με ~ ζητήματα* ΣΥΝ φανταστικός ΑΝΤ. υπαρκτός, πραγματικός.

ανυπαρξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να μην υπάρχει (κάποιος/κάτι): ~ *οργάνωσης κοινωνικής πρόνοιας* || *αδυνατεί να λειτουργήσει λόγω ~ οικονομικών πόρων* ΣΥΝ έλλειψη ΑΝΤ ύπαρξη.

ανυπεράσπιστος, -η, -ο [1849] αυτός που δεν έχει τη δυνατότητα (λόγω ηλικίας, αδυναμίας, συνθηκών κ.λπ) να προστατεύσει τον εαυτό του: *βρέθηκε ~ μπροστά στη συμφορά* || ~ *πολίτης / γυναίκα* ΣΥΝ απροστάτευτος

ανυπέρβατος, -η, -ο ανυπέρβλητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ὑπερβατός* « *ὑπερβαίνω*].

ανυπέρβλητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί, να ξεπεραστεί. ~ *εμπόδιο / δυσκολίες / ανδρεία* ΣΥΝ αξεπέραστος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὑπερβάλλω*].

ανυπερθέτως επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς καθυστέρηση, χωρίς αναβολή ΣΥΝ αμέσως, επειγόντως, αμελλητί.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ὑπερτίθημι* (στη σημ «αναβάλλω»)].

ανυπόγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (κείμενο) που δεν φέρει την υπογραφή τού συντάκτη του: *η εφημερίδα μας δεν δημοσιεύει ~ επιστολές / άρθρα* ΑΝΤ ενυπόγραφος **2.** (έγγραφο) που δεν φέρει υπογραφή, ώστε να είναι έγκυρο. ~ *επιταγή / συμβόλαιο.*

ανυπόδητος, -η, -ο αυτός που δεν φορεί παπούτσια ΣΥΝ. ξυπόλυτος ΑΝΤ παπουτσωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὑποδέω* «δένω από κάτω, φορώ υποδήματα» < *ὑπο-* + *δέω* «δένω»]

ανυπόθηκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συνομολογήθηκε χωρίς υποθήκη: ~ *δάνειο / χρέος* ΑΝΤ ενυπόθηκος.

ανυπόκριτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν ενέχει υποκρισία, ο ειλικρινής. ~ *αγάπη / φιλία / ενδιαφέρον / χαρά* ΣΥΝ απροσποίητος, ντόμπρος ΑΝΤ υποκριτικός, προσποιητός, θεατρινίστικος. — **ανυποκρι-**

α- / αν- στερητικό

αν-ύδρευτος, -η, -ο	**αν-υμνολόγητος, -η, -ο**	**αν-υπόδετος, -η, -ο**	**αν-υπονόμευτος, -η, -ο**	**αν-υποταγή** (η)
αν-υλοποίητος, -η, -ο	**αν-υπνώτιστος, -η, -ο**	**αν-υποδούλωτος, -η, -ο**	**αν-υποστήρικτος, -η, -ο**	**αν-υποτίμητος, -η, -ο**
αν-ύμνητος, -η, -ο	**αν-υπογράμμιστος, -η, -ο**	**αν-υποθήκευτος, -η, -ο**	**αν-υποστύλωτος, -η, -ο**	**αν-ύψωτος, -η, -ο**

σία (η) [μεσν.].

ανυπόληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει την εκτίμηση των άλλων, που δεν τον υπολήπτονται ΑΝΤ ευυπόληπτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *-υπόληπτος* < *ὑπολήπτομαι*]

ανυποληψία (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} η έλλειψη εκτίμησης και αναγνώρισης από τους άλλους: *έπεσε σε ~ λόγω τής συμμετοχής του σε οικονομικά σκάνδαλα* || *πολιτική* / *κοινωνική* / *επιστημονική ~* ΣΥΝ περιφρόνηση ΑΝΤ υπόληψη, εκτίμηση

ανυπολόγιστος, -η, -ο [1816] αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, που έχει πολύ μεγάλες διαστάσεις ή σημασία, ώστε να εκτιμηθεί ποσοτικά: *~ αξία* / *ζημιές* / *συνέπειες* ΑΝΤ ασήμαντος, αμελητέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. incalculable].

ανυπομονησία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη υπομονής *περίμενε με ~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΣΥΝ αδημονία

ανυπόμονος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν διαθέτει υπομονή: *μην είσαι ~, έχουν και άλλοι σειρά!* || *περίμενε ~ έξω από το ιατρείο για τη γνωμάτευση* ΣΥΝ βιαστικός, ανήσυχος ΑΝΤ υπομονετικός. — **ανυπόμονα** επίρρ.

ανυπομονώ ρ. μετβ. [1871] {ανυπομονείς . · μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (+να) δεν έχω την υπομονή να περιμένω: *~ να τον δω από κοντά* ΣΥΝ λαχταρώ, δεν βλέπω την ώρα

ανύποπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν του έχουν γεννηθεί υποψίες, που δεν ξέρει τι πραγματικά συμβαίνει, τι έχει συμβεί ή τι πρόκειται να συμβεί: *επιτέθηκαν σε άοπλους χωρικούς την ώρα που εργάζονταν ~ στα χωράφια τους* || *~ θύμα* ΣΥΝ ανυποψίαστος, απληροφόρητος ΑΝΤ υποψιασμένος, ενήμερος **2.** αυτός που δεν γεννά υποψίες (για κάτι) κυρ στη ΦΡ ***σε ανύποπτο χρόνο*** σε στιγμή που ένα ζήτημα δεν έχει τεθεί. *το βιβλίο του για το Μακεδονικό δημοσιεύθηκε ~, τρία χρόνια πριν έρθει το θέμα στην επικαιρότητα.* — **ανύποπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ + *ὕποπτος* Η φρ *σε ανύποπτο χρόνο* αποδίδει το αγγλ. at an unsuspected time]

ανυπόστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, βάση. που δεν συμφωνεί με την αλήθεια: *~ κατηγορίες* / *φήμες* / *σενάρια* / *πληροφορίες* ΣΥΝ αβάσιμος, φανταστικός ΑΝΤ βάσιμος, υπαρκτός **2.** ΝΟΜ ***ανυπόστατο*** (το) μορφή νομικής ελαττωματικότητας, κατά την οποία λείπει κάποιο στοιχείο από τα απαραίτητα και τα αναγκαία σύμφωνα με τον νόμο για το υποστατό τής πράξεως.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακαταμάχητος, ασυγκράτητος». < *ἀν-* στερητ + *ὑφίστημι* «τοποθετώ από κάτω, υποστηρίζω». Στη Μεσν. Ελλην η λ *ἀνυπόστατος* χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τον σαθρό, εκείνον που δεν έχει σταθερή βάση. και με αυτή τη σημ η λ. επιβίωσε στη Ν. Ελληνική].

ανυπότακτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν έχει ή δεν μπορεί να υποταχθεί *εξόργιζε τους δασκάλους του η ~ φύση του* || *~ χαρακτήρας* ΣΥΝ αδούλωτος, απροσκύνητος, ατίθασος, απειθής **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανυπότακτος*** (ο) ο στρατεύσιμος που δεν παρουσιάστηκε εμπρόθεσμα για κατάταξη (βλ. κ. λ. *φυγόστρατος, λιποτάκτης*). — **ανυποταξία** (η) [μτγν.]

ανυπόφορος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι αδύνατον να τον υποφέρει, να τον ανεχθεί κανείς. *~ άνθρωπος* / *θόρυβος* / *ζωή* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ αφόρητος, αβάσταχτος, επαχθής ΑΝΤ υποφερτός, ανεκτός. Επίσης **ανυπόφερτος**. — **ανυπόφορα** επίρρ

ανυπόχρεος, -η, -ο [1860] ΟΙΚΟΝ αυτός που δεν οφείλει να πληρώσει κάποιο χρέος.

ανυποχώρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υποχωρεί. που δεν εγκαταλείπει τις θέσεις του, τις αρχές του: *είναι ~ στις διεκδικήσεις του* || *~ στην ιδεολογία του* ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος. ανένδοτος, άτεγκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιαπραγμάτευτος*.

ανυποψίαστος, -η. -ο **1.** ο ανύποπτος (βλ.λ., σημ. 1) ΑΝΤ υποψιασμένος **2.** αυτός που δεν έχει ούτε τις στοιχειώδεις γνώσεις ή τον στοιχειώδη προβληματισμό (για κάτι): *σε θέματα λογοτεχνίας είναι εντελώς ~* ΣΥΝ αδαής, άσχετος

άνυσμα (το) {ανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. (παλαιότ.) το διάνυσμα (βλ.λ.) — **ανυσματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αποτέλεσμα, εκπλήρωση», < αρχ. *ἀνύω* «φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω», βλ. κ. *διανύω*. Ως μαθηματικός όρος η λ αποδίδει το αγγλ vector].

ανυστερόβουλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ιδιοτελή ή γενικότ διαβλητά, ταπεινά κίνητρα, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υστεροβουλίας ΣΥΝ ανιδιοτελής ΑΝΤ υστερόβουλος. — **ανυστερόβουλα** επίρρ.. **ανυστεροβουλία** (η).

ανυφαντής (ο), **ανυφάντρα** (η) [μεσν.] (λαϊκ) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να υφαίνει.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀνυφαίνω* < *ἀν(α)-* + *ὑφαίνω*]

ανυψώνω ρ μετβ. [μτγν] {ανύψω-σα, -θηκα, -μένος} σηκώνω ψηλά: *~ ένα βάρος* / *φορτίο* / *υλικά οικοδομών* || (μτφ.) *οι ολυμπιονίκες μας κατάφεραν να ανυψώσουν το ηθικό τού λαού*

ανύψωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το ανέβασμα, η ύψωση *για την ~ βαριών οικοδομικών υλικών χρησιμοποιούνται ειδικοί γερανοί* || *το βίντσι είναι μια μηχανή για την ~ αντικειμένων* || (κ. μτφ.) *η ~ τού ηθικού* **2.** ΓΛΩΣΣ. η μετακίνηση όρου (υποκειμένου ή αντικειμένου) δευτερεύουσας πρότασης στην πρόταση από την οποία εξαρτάται· προληπτική χρήση ή σχήμα πρόληψης (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. raising (σημ 2)]

ανυψωτήρας (ο) [1888] **1.** η μηχανή με την οποία υψώνονται βάρη **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανυψωτήρας όπλου*** το ισχυρό ελατήριο που πιέζει τα φυσίγγια τής θαλάμης όπλου (γεμιστήρας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ élévateur].

ανυψωτικός, -ή, -ό [1884] (κυρ. για βάρη) αυτός που χρησιμεύει στην ανύψωση (βλ λ.): *~ μηχανήματα* ΑΝΤ καθελκυστικός

ανφάν-γκατέ (το) {άκλ.} ελλην *παραχαϊδεμένος* (σημ. 1), *αφρόκρεμα* (σημ. 2) **1.** το κακομαθημένο παιδί, το παιδί τού οποίου οι γονείς συγχωρούν κάθε αταξία **2.** (καταχρ.-συνήθ. ειρων.) το καλύτερο τμήμα τής κοινωνίας. οι πιο γνωστοί και διακεκριμένοι κοινωνικά: *στο ξενοδοχείο «Μ Βρετανία» συγκεντρώθηκε χθες το βράδυ όλο το ~ τής αθηναϊκής κοινωνίας.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. enfant gâté]

αν-φας επίρρ · ελλην. *κατ' ενώπιον, κατά πρόσωπο* στην ή από την πλευρά τού προσώπου (και όχι από την άλλη πλευρά τού κεφαλιού)· σε αντιδιαστολή προς τα προφίλ (βλ.λ.) και τρουακάρ (βλ.λ.): *έβγαλε μία φωτογραφία ~ και μία προφίλ.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ en face]

άνω επίρρ. (λόγ) **1.** επάνω. ψηλά (συνήθ ως δηλωτικό περιοχών που βρίσκονται σε υψηλότερο σημείο από αυτές που φέρουν αντίστοιχο όνομα) *~ Λιόσια* / *Καλαμάκι* / *Ηλιούπολη* / *Κρύα Βρύση* || *η ~ Ιερουσαλήμ* (μτφ , το επουράνιο βασίλειο τού Θεού)· ΦΡ (α) ***άνω-κάτω*** (αρχ. *ἄνω κάτω*) (i) για μεγάλη ακαταστασία. *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* ΑΝΤ στην τάξη, στην εντέλεια (ii) για μεγάλη αναστάτωση, μπέρδεμα ή παρεξήγηση. *με τα ψέματά της έκανε ~ δυο οικογένειες* || *μετακομίζουμε κι έχουμε γίνει ~* (β) ***άνω ποταμών*** (i) για πρόσωπο που δεν υποφέρεται, που εξοργίζει. ή για κάτι παράλογο και εξωφρενικό: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~* ΣΥΝ ανυπόφορος, αφόρητος (ii) για πρόσωπο που έχει φτάσει στα όρια τής υπομονής και τής ανοχής του: *είμαι ~ με αυτό που συνέβη* ΣΥΝ έξω φρενών. εκτός εαυτού (γ) (κυρ ΙΣΤ) ***Άνω Αίγυπτος*** το τμήμα τής Αιγύπτου που βρίσκεται πλησιέστερα στις πηγές τού Νείλου ΑΝΤ Κάτω Αίγυπτος **2.** (+γεν.) περισσότερο από *ποσό ~ των είκοσι εκατομμυρίων* (βλ. κ. λ *ανωτέρω*).
[ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ τύπος τής λ. *ἀνά*. ο οποίος χρησιμοποιήθηκε με τη σημ τής κίνησης προς τα πάνω (ως επίρρ.), ενώ η χρήση του ως α' συνθ. είναι σπάνια. Η κατάληξη -ω θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' αναλογίαν προς τα επιρρ *οὕτω, κάτω*. Η φρ *άνω ποταμών*. που είχε ήδη γίνει παροιμιώδης στους αρχαίους. έχει την αφετηρία της στον Ευριπίδη (*Μήδεια* 410: *ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαί*)].

Άνω Βόλτα (η) ▸ Μπουρκίνα Φάσο

ανώγι κ. **ανώι** (το) {ανωγ-ιού | -ιών} ο όροφος τού σπιτιού πάνω από το ισόγειο· ΦΡ (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** στα λόγια μπορεί κανείς να σχεδιάζει ή να ονειρεύεται τα πλέον απίθανα πράγματα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνώγειον* < αρχ *ἀνώγαιον* «οτιδήποτε ανυψώνεται από το έδαφος» < *ἄνω* + *γαῖα* Η σημερινή σημ ήδη αρχ.]

> **ανώγι ή ανώγει;** Ορθότερη –λόγω τού σχηματισμού τής λέξης– θα ήταν η γραφή **ανώγει**: *ἀνώγειον* > *ανώγει-ο* (με συγκοπή τού -ο- και σίγηση τού -ν) (πβ τά *υπόγειο, ισόγειο, απόγειο* [όλα με -ει-]). Ομοίως και **κατώγει** *κατώγειον* > *κατώγει*. Κατά τον ίδιο τρόπο (με συγκοπή τού -ο τής κατάληξης) έχουν σχηματιστεί τα ουσ σε *-ί* / *-ι* (*παιδί, μάτι* κ τ ό.: *παιδίον* > *παιδί, ὀμμάτιον* > *μάτι, ἀνώφλιον* > *ανώφλι, κατώφλιον* > *κατώφλι*), κύρια ονόματα σε [-is] (*Βασίλεις, Αντώνις, Δημήτρις* κ τ ό. *Βασίλειος* > *Βασίλεις, Αντώνιος* > *Αντώνις, Δημήτριος* > *Δημήτρις*) κ.ά. Ωστόσο. για να εξομοιωθούν και ορθογραφικά προς το μορφολογικό σύστημα των ουσιαστικών σύμφωνα με το οποίο κλίνονται. γράφονται ως **ανώγι, κατώγι** (με -ι-), *Βασίλης, Αντώνης, Δημήτρης* (με -η-) κ ο.κ

ανωδομή (η) [1895] ΠΟΛ ΜΗΧ το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους ΑΝΤ υποδομή.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. superstructure]

ανώδυνος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν προκαλεί πόνο: *~ χειρουργική επέμβαση* / *φάρμακα* / *τοκετός* ΑΝΤ επώδυνος, οδυνηρός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν συνοδεύεται από αντιξοότητες και βλάβες. που δεν έχει δυσάρεστες συνέπειες *ο αγώνας μας δεν θα είναι ~· θα χρειαστεί να κάνουμε πολλές θυσίες* **3.** αυτός που δεν θίγει κανέναν. που δεν προκαλεί ρήξεις: *~ δήλωση* / *πολιτική πράξη* / *διαμαρτυρία* / *παραίτηση* ΣΥΝ ακίνδυνος, ουδέτερος **ανώδυνα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὀδύνη* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

άνωθεν επίρρ. (λόγ.) **1.** από τα ανώτερα ιεραρχικά κλιμάκια: *~ παρέμβαση* / *μεσολάβηση* / *διαταγή* **2.** από τον Θεό. *~ σωτηρία* / *λύτρωση* / *παρηγορία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-θεν*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνω* + *-θεν*, μόριο δηλωτικό προελεύσεως].

ανωμαλία (η) [αρχ.] {ανωμαλιών} **1.** (γενικά) η παρέκκλιση, η εκτροπή από ομαλή κατάσταση: *το σύστημα* / *η μηχανή παρουσιάζει ανωμαλίες* || *διορθώνω μια ~* || *παράγοντες πολιτικής ~* || *το πραξικόπημα αποτελεί πολιτειακή ~* **2.** η σεξουαλική παρέκκλιση ΣΥΝ διαστροφή **3.** ΙΑΤΡ (α) η οργανική βλάβη (δυσπλασία, ανεπάρκεια κ.λπ.): *ανατομική ~* (β) ***συγγενής ανωμαλία*** ανωμαλία που υπάρχει εκ γενετής **4.** ΓΛΩΣΣ παρέκκλιση από γενικό γραμματικό κανόνα: *ο αόριστος τού ρήματος παρουσιάζει ~* **5.** οτιδήποτε κάνει μια επιφάνεια να μην είναι επίπεδη: *ο ξυλουργός προσπαθεί να λειάνει τις ~ στην επιφάνεια τού επίπλου.*

ανώμαλος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεκκλίνει από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό. ομαλό: *~ κατάσταση* / *πολιτικός βίος* / *σεξουαλική ζωή* ΑΝΤ ομαλός, κανονικός, νορμάλ **2.** ***ανώμαλος*** (ο), ***ανώμαλη*** (η) (α) πρόσωπο που έχει ερωτική ζωή η οποία παρεκκλίνει από αυτήν που θεωρείται φυσιολογική (π χ παιδεραστής, επιδειξίας κ.λπ.) ΣΥΝ διεστραμμένος. βιτσιόζος (β) (καταχρ) για πρόσωπο με αλλοπρόσαλλη, ανισόρροπη συμπεριφορά **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κανονικότητας: *~ ρυθμοί* **4.** ΓΛΩΣΣ αυτός που παρεκκλίνει από τους γενικούς κανόνες τού γλωσσικού συστήματος: *~ ρήμα* / *ουσιαστικό* /

επίθετο / σχηματισμός / τύπος • **5.** (α) αυτός που δεν είναι απόλυτα επίπεδος, που έχει προεξοχές ή κακοτοπιές. *αγώνας δρόμου σε ~ έδαφος* || *λείανση μιας ~ επιφάνειας* (β) **ανώμαλος** (ο) (ενν. *δρόμος*) ο αγώνας δρόμου επί ανωμάλου εδάφους. — **ανώμαλα / ανωμάλως** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ὁμαλός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)]

ανωμερίτης (ο) {ανωμεριτών}, **ανωμερίτισσα** (η) {ανωμεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από τα πάνω μέρη, το πάνω χωριό ΑΝΤ κατωμερίτης — **ανωμερίτικος**, -η, -ο

ανωμοτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς να δοθεί όρκος: *«ήταν κατηγορούμενος για ψευδορκία, ψευδή ~ κατάθεση και παράνομη είσοδο στη χώρα»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί, ορκίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνώμοτος* < *ἀν-* στερητ + *-ώμοτος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζομαι»].

ανωνυμία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} **1.** η ανυπαρξία ονόματος ΣΥΝ επωνυμία **2.** η μη δήλωση τού ονόματος *ο αρθρογράφος καλυπτόταν πίσω από την ~ του* || *η καταγγελία έγινε από ακροατή που επιθυμεί να διατηρήσει την ~ του* **3.** το να μην είναι κάποιος γνωστός στο κοινό: *με την έκδοση των πρώτων έργων του βγήκε από την ~* ΣΥΝ αφάνεια, ασημότητα **4.** η απουσία αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών που καθιστούν κάποιον/κάτι οικείο: *θεωρείται ότι η ~ τού πλήθους των μεγαλουπόλεων ευνοεί την εμφάνιση φαινομένων μοναξιάς.*

ανωνυμογραφία (η) [1895] {ανωνυμογραφιών} η συγγραφή ή/και δημοσίευση ανυπόγραφων κειμένων (άρθρων, επιστολών κ.ά.) *«Η ~ είναι ψυχασθένεια [...], δυστυχώς ευρέως διαδεδομένη στη χώρα μας»* (εφημ.) — **ανωνυμογράφος** (ο/η) [1889], **ανωνυμογραφώ** ρ [1893] {-είς...}.

ανώνυμος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** αυτός τού οποίου το όνομα είναι άγνωστο: *ο ~ συγγραφέας τής «Ελληνικής Νομαρχίας» (1806)* **2.** αυτός που δεν δηλώνει το όνομά του *~ δωρητής* **3.** (καταχρ.) για πρόσωπο που δεν είναι ευρύτερα γνωστό, που δεν κατέχει δημόσιο αξίωμα ή σημαντική κοινωνική θέση: *η νομοθετική αυτή ρύθμιση γίνεται για να προστατευθεί ο απλός, ~ πολίτης στις συναλλαγές του με το Δημόσιο* || *το ~ πλήθος των μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ επώνυμος **4.** αυτός που γίνεται από πρόσωπο το οποίο δεν γνωστοποιεί την ταυτότητά του: *~ επιστολή / άρθρο / καταγγελία / κείμενο* || *δέχομαι ~ απειλητικά τηλεφωνήματα* • **5.** ΟΙΚΟΝ **ανώνυμ-η / -ος εταιρεία** (συντομ Α.Ε.) βλ. λ. *εταιρεία* • **6.** ΑΝΑΤ **ανώνυμο οστό** το μεγάλο οστό που σχηματίζεται από την ένωση τού λαγονίου, τού ηβικού και τού ισχιακού οστού και σχηματίζει το μισό τής πυελικής ζώνης. — **ανώνυμα / ανωνύμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τύπος τής λ *ὄνομα*].

ανωορρηξία (η) {ανωορρηξιών} ΦΥΣΙΟΛ η μη έξοδος ωαρίου από την ωοθήκη τής γυναίκας κατά τη διάρκεια τής περιόδου, η απουσία ωορρηξίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ και γαλλ. anovulation]

ανώριμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ωριμάσει: *~ καρποί / ηλικία* ΣΥΝ. άγουρος ΑΝΤ ώριμος **2.** αυτός που δεν είναι ακόμη έτοιμος, κατάλληλος (για κάτι): *οι συνθήκες είναι ακόμη ~ για ένα τέτοιο εγχείρημα* ΣΥΝ ακατάλληλος, πρόωρος ΑΝΤ ώριμος **3.** (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται ή ενεργεί με τρόπο που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο· (κατ' επέκτ. για αφηρημ έννοιες) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής ωριμότητας: *~ συμπεριφορά / σκέψη / αντίδραση.* Επίσης **ανωρίμαστος**. — **ανώριμα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ immature].

ανωριμότητα (η) {χωρ πληθ.} η έλλειψη ωριμότητας (βλ.λ.): *η επιπολαιότητά του μαρτυρεί ~* || *η ~ τής σκέψης* || *ο τρόπος χειρισμού τού θέματος δείχνει την ~ της* ΑΝΤ ωριμότητα.

άνωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΦΥΣ η προς τα άνω δύναμη που δέχεται σώμα το οποίο βυθίζεται σε υγρό ή αέριο και που ενεργεί αντίθετα προς τη βαρύτητα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνωθῶ (-έω)* «ωθώ προς τα πάνω» < *ἀν(α)-* + *ὠθῶ*]

ανωτατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναβάθμιση (εκπαιδευτικού) ιδρύματος ανώτερης βαθμίδας σε ανώτατο — **ανωτατοποιώ** ρ. {-είς...}.

ανώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο αυτός που βρίσκεται στην υψηλότερη θέση από πλευράς ισχύος, εξουσίας, αξίας κ τ ό.: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας είναι ο ~ άρχων τής χώρας* || *τα ~ κλιμάκια ιεραρχίας* (εκκλησιαστικής, πολιτικής, κοινωνικής, διοικητικής κ λπ.) ΣΥΝ υπέρτατος, ύπατος, κορυφαίος ΑΝΤ κατώτατος· ΦΡ (α) **ανώτατος αξιωματικός** ο αξιωματικός που φέρει έναν από τους υψηλότερους βαθμούς στην κλίμακα τής αντίστοιχης ιεραρχίας *οι ~ στον Στρατό Ξηράς είναι οι ταξίαρχοι, οι υποστράτηγοι, οι αντιστράτηγοι* (βλ. λ. *βαθμός*, ΙΙΙΝ.) (πβ. λ. *ανώτερος, κατώτερος*) (β) **ανώτατη εκπαίδευση** η βαθμίδα εκπαίδευσης που αντιστοιχεί στο επίπεδο τού Πανεπιστημίου ή τού Πολυτεχνείου (πβ. λ. *κατώτερος, μέσος, ανώτερος*) (γ) ***Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα*** (συντομ Α.Ε.Ι.) (κρατικό) εκπαιδευτικό ίδρυμα που αντιστοιχεί στη βαθμίδα τής ανώτατης εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ αρχ , υπερθ. βαθμός από το επίρρ *ἄνω*, πβ. *κάτω – κατώτερος, κατώτατος*].

ανώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ (λόγ) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από πλευράς αξίας, ισχύος, εξουσίας κ τ.ό.. *~ αξίωμα / κοινωνικά στρώματα / υπάλληλος / ιδανικά* || *προϊόν ανωτέρας ποιότητος* ΑΝΤ κατώτερος· ΦΡ (α) **ανώτερος άνθρωπος** ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και την κακή συμπεριφορά των άλλων με αξιοπρέπεια, αυτοσεβασμό, προσπαθώντας να μην πέσει σε χαμηλό, ευτελές επίπεδο συμπεριφοράς: *του φέρθηκε πολύ άσχημα, αλλά, ως ~, δεν του κράτησε κακία* ΑΝΤ μικροπρεπής (β) **ανώτερη εκπαίδευση** η βαθμίδα τής εκπαίδευσης που βρίσκεται πάνω από τη μέση και κάτω από την ανώτατη (βλ.λ.): *τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ανήκουν στην ~* (γ) **ανώτερες σπουδές** οι σπουδές που ξεπερνούν το επίπεδο τής μέσης εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι. κ.ο.κ.) (δ) **ανωτέρα διαταγή** η διαταγή που προέρχεται από ιεραρχικά υψηλότερη αρχή (ε) ***ανωτέρα βία*** ο παράγοντας (συνήθ απρόβλεπτος) που προβάλλει ανυπέρβλητα εμπόδια, που ανατρέπει σχέδια, προγράμματα· ΝΟΜ (vis major) τυχηρό γεγονός, απρόβλεπτο τελείως, εξαιρετικό και ακαταμάχητο, για το οποίο δεν ευθύνεται κάποιος, εφόσον δεν θα μπορούσε να το αποφύγει, ακόμη και αν κατέβαλλε εξαιρετική επιμέλεια (στ) ***και εις ανώτερα!*** (ευχετ.) για ακόμη μεγαλύτερες επιτυχίες *Έμαθα ότι πέρασες στην Ιατρική Μπράβο! ~!* **2.** **ανώτερος** (ο) {ανωτέ-ρου | -ων, -ους} (συνήθ στον πληθ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε θέση (ιεραρχικώς) υψηλότερη *αποταθείτε στους ~ σας* || *υπακούει τις διαταγές των ~ του* **3.** ΒΙΟΛ (α) για οργανισμό που βρίσκεται σε υψηλό στάδιο τής εξέλιξής του *~ θηλαστικά* (β) **ανώτερα φυτά** τα εξελιγμένα πολυκύτταρα φυτά που έχουν ρίζα, κορμό και φύλλα ΑΝΤ κατώτερα φυτά.
[ΕΤΥΜ αρχ., συγκρ. βαθμός από το επίρρ. *ἄνω*, πβ *κάτω – κατώτερος, κατώτατος*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν αρκετές φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις, όπως *ανώτερη εκπαίδευση* (< γαλλ. enseignement supérieur), *ανώτερες σπουδές* (< γαλλ études supérieurs), *ανωτέρα βία* (< νεολατ. vis major), *ανωτέρα διαταγή* (< γαλλ. ordre supérieur), *οι ανώτεροι* (στην ιεραρχία) (< γαλλ. les supérieurs)].

ανωτερότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η υπεροχή: *η ~ τού εχθρού στη θάλασσα* **2.** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απουσία μικροτήτων, μνησικακίας, αναξιοπρέπειας κ.λπ.: *δείξε ~ μην πέσεις στο επίπεδό τους!* ΑΝΤ κατωτερότητα, μικρότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. supériorité]

ανωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο πάνω, παραπάνω (χρησιμοποιείται μέσα σε κείμενο, σε παραπομπές κ.λπ. με αναφορική λειτουργία, για να δηλωθεί ότι κάτι έχει ήδη αναφερθεί, για να αποφευχθεί άσκοπη επανάληψη): *αυτά εκτέθηκαν ήδη ~* || *ένθα ~* (βλ. λ *ένθα*) || *ως ~* (όπως παραπάνω) || *ιδέ ανωτέρω* (= βλέπε παραπάνω) ΑΝΤ κατωτέρω.

ανωφελής, -ής, -ές [αρχ] {ανωφελ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ανωφελέστερος, -ατος} αυτός που δεν ωφελεί, βλαβερός. *κώνωψ ο ~* (που μεταδίδει την ελονοσία) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, σύνθετος*

ανώφελος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν οδηγεί σε θετικό αποτέλεσμα, που δεν πρόκειται να αποδώσει όφελος: *~ προσπάθεια* ΣΥΝ. μάταιος Επίσης **ανωφέλευτος**, -η, -ο [μεσν.]. — **ανώφελα** κ **ανωφέλευτα** επίρρ

ανωφέρεια (η) [μτγν.] {ανωφερειών} (λόγ.) η κλίση τού εδάφους προς τα πάνω, η ανηφοριά ΑΝΤ κατωφέρεια.

ανωφερής, -ής, -ές {ανωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα πάνω, ανηφορικός. *ο ~ δρόμος οδηγεί στο χωριό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάντης ΑΝΤ κατηφορικός. — **ανωφερώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἄνω* + *-φερής* < *φέρω*]

ανώφλι (το) {ανωφλ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μαρμάρινο επιστέγασμα τής πόρτας ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρθυρο ΑΝΤ κατώφλι.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνώφλιον* < *ἄνω* + *φλιά* «παραστάδα θύρας», αγν. ετύμου]

αξάκριστος, -η, -ο (καθημ.) αυτός τού οποίου οι περιττές άκρες δεν έχουν αποκοπεί: *~ βιβλία.*
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *ξακρίζω*].

αξάν (το) {άκλ.} ελλην. *ιδιοπροφορά*· η ιδιάζουσα προφορά, που αποκλίνει από τη συνηθισμένη, την επίσημη, και είναι χαρακτηριστική τοπικής διαλέκτου ή ξένης γλώσσας: *τώρα μιλάει πολύ καλά τα Ελληνικά, αλλά διατηρεί το γερμανικό ~.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accent < λατ. ac-centus «τόνος», απόδ. τού ελλην. *προσῳδία*].

άξαντος, -η, -ο [1897] κ **άξαστος** αυτός που δεν έχει καθαριστεί, ώστε να χρησιμοποιηθεί για κλώσιμο: *~ μαλλί* ΑΝΤ ξαντός, ξασμένος, λαναρισμένος
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *ξαίνω*, απόδ τού γαλλ non cardé].

άξαφνος, -η, -ο [μεσν.] ξαφνικός (βλ λ) — **άξαφνα** κ. **έξαφνα** επίρρ. [μεσν.].

αξάφριστος, -η, -ο **1.** αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί ο αφρός. *~ γάλα* **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει κλαπεί ή δεν του έχουν κλέψει κάτι.

άξενος, -η, -ο (λόγ.) ο αφιλόξενος: *~ τόπος* — **αξενία** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *ξένος*]

αξεπέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να υπερνικηθεί. *~ εμπόδια / δυσκολίες / ομορφιά* ΣΥΝ ανυπέρβλητος **2.** αυτός που παραμένει ο καλύτερος, που κανείς δεν τον έχει ξεπεράσει ώς τώρα. *~ ερμηνεία μιας μουσικής σύνθεσης* || *~ τέχνη* ΣΥΝ ασυναγώνιστος, ακαταμάχητος.

α- / αν- *στερητικό*

α-ξάπλωτος, -η, -ο	**α-ξεδίψαστος**, -η, -ο	**α-ξελόγιαστος**, -η, -ο	**α-ξεσκόνιστος**, -η, -ο	**α-ξεχώριστος**, -η, -ο
α-ξεγέλαστος, -η, -ο	**α-ξεθύμαστος**, -η, -ο	**α-ξεμάτιαστος**, -η, -ο	**α-ξετύλιχτος**, -η, -ο	**α-ξήλωτος**, -η, -ο
α-ξέγραφτος, -η, -ο	**α-ξεκαθάριστος**, -η, -ο	**α-ξεμπέρδευτος**, -η, -ο	**α-ξεφλούδιστος**, -η, -ο	**α-ξίνιστος**, -η, -ο
α-ξεδιάλυτος, -η, -ο	**α-ξεκοκκάλιστος**, -η, -ο	**α-ξεμυάλιστος**, -η, -ο	**α-ξεφόρτωτος**, -η, -ο	**α-ξόδευτος**, -η, -ο
α-ξεδίπλωτος, -η, -ο	**α-ξεκόλλητος**, -η, -ο	**α-ξενίτευτος**, -η, -ο	**α-ξεφύλλιστος**, -η, -ο	**ά-ξυστος**, -η, -ο

αξεσουάρ (το) {άκλ.} ελλην *παρελκόμενο. εξάρτημα* **1.** το συμπληρωματικό εξάρτημα αμφίεσης, το οποίο εξυπηρετεί περισσότερο αισθητικούς παρά πρακτικούς σκοπούς (π χ ζώνη, τσάντα, κασκόλ) **2.** το εξάρτημα μηχανήματος, λ.χ. αυτοκινήτου, που προστίθεται στο κύριο σώμα, χωρίς να συνδέεται με τη λειτουργία του (π.χ. αναπτήρας, ραδιοκασετόφωνο, συναγερμός).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accessoire < μεσν. λατ. accessorius < λατ. accedere «προσθέτω»].

άξεστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αγωγής, λεπτότητας, καλών τρόπων. ~ *άνθρωπος* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ αγροίκος, βάρβαρος, απολίτιστος — **άξεστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακατέργαστος, απελέκητος», < *ἀ-* στερητ. + *ξέω* «αποτρίβω, ξύνω»].

αξέχαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί, που τον θυμάται κανείς με νοσταλγία και συγκίνηση: *αξέχαστες θα μου μείνουν οι ξένοιαστες μέρες στο εξοχικό τού παππού μου* || ~ *χρόνια* / *στιγμές* / *ταξίδι* **2.** για τιμητική αναφορά σε πρόσωπο που έχει πεθάνει, και μάλιστα σε χρόνο όχι τόσο μακρινό, ώστε να είναι νωπή ακόμη η μνήμη του: *ο ~ Νίκος Ξυλούρης* || *η ~ Μελίνα Μερκούρη* ΣΥΝ αλησμόνητος, (για πρόσ) αείμνηστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξήγητος, -η, -ο (λαϊκ) ανεξήγητος (βλ.λ.) — **αξήγητα** επίρρ

αξημέρωτος, -η, -ο **1.** (νύχτα) που δεν φθάνει στο ξημέρωμα, που φαίνεται ατελείωτη: *βράδια* / *νύχτες* ~ **2.** αυτός που δεν πρόλαβε το ξημέρωμα.

άξια επίρρ. → άξιος

αξία (η) {αξιών} **1.** το ποσό ή τα αγαθά στα οποία αντιστοιχεί κάτι: *η ~ τού χρυσού* || *η ~ τής συλλογής του ανέρχεται σε 25.000.000 δολάρια* || *ανεκτίμητη* / *ανυπολόγιστη* / *μηδαμινή* ~ || *εκτιμώ την ~ ενός κοσμήματος* / *μιας εικόνας* **2.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι σημαντικό: *τα κοσμήματά μου είναι κειμήλια με μεγάλη συναισθηματική* ~ **3.** η αποτίμηση (συνήθ σε χρηματική αμοιβή) τής ικανότητας, τής παραγωγικότητας, τής χρησιμότητας κάποιου: *ο καθένας θα πρέπει να αμείβεται ανάλογα με την ~ του* (συνεκδ.) **4.** η πολυτιμότητα, το να αντιστοιχεί κάτι σε μεγάλο χρηματικό ποσό *αντίκες αξίας* || *αυτά τα γραμματόσημα έχουν* ~ **5.** η μεγάλη σπουδαιότητα· *για μένα δεν έχει ~ να είσαι μορφωμένος, αλλά να έχεις καλή καρδιά* || *έγγραφα μεγάλης ~ για την απόδειξη τής αθωότητάς του* • **6.** (συχνά στον πληθ.) το ιδανικό, η ιδέα που καθορίζει τον τρόπο ζωής και σκέψης· καθετί που αναγνωρίζεται από ένα σύνολο ανθρώπων ως σημαντικό για τους ίδιους και αποτελεί μέτρο αξιολόγησης προσώπων, συμπεριφοράς, πραγμάτων κ ά. *η οικογένεια, η πατρίδα, η θρησκεία είναι παραδοσιακές ~* || *ηθικές* / *πνευματικές ~* || *ιεράρχηση* / *κλίμακα αξιών* || *το σύστημα αξιών μιας κοινωνίας* || *για πολλούς ανθρώπους μέγιστη ~ είναι το χρήμα· γι' αυτό αγωνίζονται, και με αυτό αξιολογούν τους άλλους* || *ορισμένοι διανοούμενοι θεωρούν ότι στην εποχή μας υπάρχει κρίση αξιών* • **7.** ΓΛΩΣΣ. η ιδιαίτερη λειτουργία ενός γλωσσικού στοιχείου, η οποία προκύπτει από τη θέση τού στοιχείου στο σύνολο των σχέσεων (παραδειγματικών και συνταγματικών) μιας γλώσσας • **8.** ΜΟΥΣ (α) η (σχετική) διάρκεια των φθογγοσήμων (βλ λ.) και των αντίστοιχων παύσεων (βλ.λ.)· η μονάδα μέτρησης των αξιών ονομάζεται «χρόνος»· *η νότα αυτή έχει ~ δύο χρόνους* (β) **αξίες** (οι) τα μουσικά σύμβολα τής αξίας των φθόγγων, τα οποία, στην νεότερη ευρωπαϊκή μουσική, έχουν παγιωθεί σε σχέση φθίνουσας γεωμετρικής προόδου: με αφετηρία το ολόκληρο (1), το μισό (1/2), το τέταρτο (1/4), το όγδοο (1/8), το δέκατο έκτο (1/16) κ ο κ. • **9.** ΟΙΚΟΝ (α) ***ονομαστική αξία*** βλ. λ. *ονομαστικός* (β) ***κινητή αξία*** έγγραφο που εκδίδεται από οικονομικούς οργανισμούς και αντιστοιχεί σε ορισμένο χρηματικό ποσό: *κινητές αξίες είναι οι μετοχές, τα ομόλογα, τα γραμμάτια κ λπ* (γ) ***Χρηματιστήριο Αξιών*** το χρηματιστήριο στο οποίο οι διαπραγματεύσεις έχουν ως αντικείμενο κινητές αξίες και όχι εμπορεύματα (δ) ***αντικειμενική αξία*** βλ. λ. *αντικειμενικός* (ε) ***αγορά αξιών*** βλ. λ. *αγορά* (στ) ***προστιθέμενη αξία*** βλ. λ. *προστιθέμενος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄξιος*. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στη χρηματική αξία, στο καταβαλλόμενο τίμημα, ενώ αρχαία είναι επίσης η σημ «υπόληψη, καλή φήμη» Στους στωικούς φιλοσόφους η λ. αποκτά ηθικό περιεχόμενο, το οποίο διατηρείται και κατά τη μεσαιωνική περίοδο. Ο μουσικός και γλωσσολογικός όρος αποδίδει το γαλλ. valeur, ενώ μεταφρ. δάνεια είναι και οι οικον όροι *κινητή αξία* (< αγγλ. mobile value), *χρηματιστήριο αξιών* (αγγλ. market values), *φόρος προστιθέμενης αξίας* (< αγγλ. Value-Added Tax), *κλίμακα αξιών* (< αγγλ. scale of values) κ.ά.)]

αξιαγάπητος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τον αγαπούν.

αξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με αξία: ~ *λόγος* / *σύστημα*. — **αξιακά** επίρρ.

αξιάκουστος, -η, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός που αξίζει να ακουστεί. ~ *είδηση*.

αξιανάγνωστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που αξίζει να διαβαστεί: ~ *βιβλίο* / *μελέτη*.

αξιέπαινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να επαινεθεί, να εγκωμιαστεί: *είναι ~ η προσπάθειά του* || *είσαι ~ για το συνεργατικό σου πνεύμα* ΑΝΤ αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος

αξιεπίσκεπτος, -η, -ο, αυτός τον οποίο αξίζει να επισκεφθεί κάποιος: ~ *μνημεία* ΣΥΝ αξιοθέατος.

αξιέραστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που αξίζει να αγαπηθεί: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ αξιαγάπητος, θελκτικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄξιος* + *-έραστος* < *ἐρῶ* «αγαπώ»].

αξίζω ρ. αμετβ κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ } ♦ (αμετβ.) **1.** έχω αξία, αποδίδω όφελος *θα σου κοστίσει πολύ κόπο και χρήμα, αλλά είναι κάτι που πραγματικά αξίζει* **2.** είμαι άξιος (για κάποιον/κάτι) *δεν θα τον ψηφίσω· δεν αξίζει για πρόεδρος* **3.** (ως απρόσ. **αξίζει**) έχει αξία, σημασία (να γίνει κάτι): *αξίζει να προσπαθήσετε* ♦ (μετβ.) **4.** έχω ορισμένη αξία, αντίτιμο: *υπάρχουν διαμάντια που αξίζουν πολλά εκατομμύρια* ΣΥΝ στοιχίζω, κοστίζω· ΦΡ ***δεν αξίζει μία*** για ανυπόληπτο πρόσωπο ή ευτελές αντικείμενο **5.** (α) έχω αξία, αποδίδω όφελος ανάλογο (προς κάτι): *είναι βέβαια ακριβό, αλλά αξίζει τα λεφτά του* (β) (για πρόσ.) έχω ιδιαίτερη σημασία (για κάποιον/κάτι)· *αυτός ο άνθρωπος αξίζει πολλά για μένα· είναι ό,τι πολυτιμότερο έχω στη ζωή* (γ) (+γεν. προσ. αντων) είμαι αντάξιος (για κάτι), μου πρέπει (κάτι): *του αξίζει καλύτερη τύχη* || *δεν μας άξιζε τέτοια μεταχείριση ύστερα από τόσες δεκαετίες προσφοράς στην υπηρεσία* || *της άξιζε αυτό που έπαθε* ΦΡ ***(κάτι) αξίζει τον κόπο*** (κάτι) αποδίδει όφελος ή προσφέρει ευχαρίστηση, που αποζημιώνει κάποιον για τον κόπο, τα χρήματα κ λπ που θα καταβάλει για αυτό: *είναι μακριά, αλλά ~ να πάμε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαλλισμός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀξιος*. Η φρ. *αξίζει τον κόπο* αποδίδει τη γαλλ (ça) vaut la peine].

αξίνα (η) {αξινών} εργαλείο πλατύ και κοφτερό (σιδερένιο ή ατσάλινο) από τη μια μεριά, που χρησιμεύει κυρ. στο σκάψιμο
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀξίνη*, ονομασία όπλου Συνδ. πιθ. με λατ. ascia (< acsia), αλλά δεν θεωρείται Ι Ε λ. Το επίθημα *-ίνη* οδηγεί στην υπόθεση ότι πρόκειται για προελληνικό δάνειο].

αξιο- κ **αξιό-** κ. **αξι-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι αξίζει να συμβαίνει κάτι: *αξιο-σημείωτος, αξιό-μεμπτος, αξιο-μακάριστος, αξιαγάπητος* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με την αξία που έχει κάποιος/κάτι: *αξιο-πρεπής, αξιο-κρατία, αξιο-λογώ, αξιο-ποιώ*.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ *ἄξιος*].

αξιογέλαστος, -η, -ο [1796] αυτός που αξίζει να τον περιγελούν, που δεν αξίζει να τον παίρνουν στα σοβαρά ΣΥΝ καταγέλαστος.

αξιόγραφο (το) {αξιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ έγγραφο που ενσωματώνει ένα δικαίωμα, το οποίο μπορεί να ασκήσει κανείς μόνο αν είναι κάτοχος τού εγγράφου και για τη μεταβίβασή του απαιτείται η παράδοση τής νομής του, π.χ. οι επιταγές.
[ΕΤΥΜ < *αξία* + *-γραφο* < *γράφω*. πβ. κ *χρεώ-γραφο*]

αξιοδάκρυτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί τον οίκτο, δάκρυα συμπόνιας για την κατάστασή του ΣΥΝ αξιοθρήνητος. — **αξιοδάκρυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αξιολύπητος.

αξιοζήλευτος, -η, -ο [1871] αυτός που είναι άξιος να τον ζηλεύει, να τον επιθυμεί κανείς: *απέκτησε μια ~ θέση στην εταιρεία* ΣΥΝ ζηλευτός — **αξιοζήλευτα** επίρρ

αξιοθαύμαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον θαυμάζουν: ~ *κουράγιο* / *υπομονή* / *τεχνική* ΣΥΝ θαυμαστός. — **αξιοθαύμαστα** επίρρ.

αξιοθέατος, -η, -ο **1.** αυτός που αξίζει να τον δει κανείς **2.** ***αξιοθέατο*** (το) το μνημείο ή το τοπίο, το οποίο αξίζει να επισκεφθεί κανείς· *ανάμεσα στα σημαντικότερα ~ τής Αθήνας είναι η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, οι βυζαντινές εκκλησίες κ.ά* ΣΥΝ αξιεπίσκεπτος
[ΕΤΥΜ αρχ < *άξιο-* + *θεατός* < *θεῶμαι* «κοιτάζω, παρατηρώ»].

αξιοθρήνητος, -η, -ο [1852] **1.** αυτός που προκαλεί τον οίκτο, άξιος να τον θρηνεί κανείς για την κατάσταση του *η κατάσταση των προσφύγων είναι ~ προσπαθούν να επιβιώσουν εκτεθειμένοι στο κρύο και στις αρρώστιες, χωρίς τρόφιμα και περίθαλψη* ΣΥΝ αξιοδάκρυτος, να (τον) κλαις **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τόσο χαμηλό επίπεδο, ώστε προκαλεί αγανάκτηση, ιδιαιτέρως αρνητικά σχόλια: ~ *παράσταση* / *θίασος* / *πολιτική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αξιολύπητος.

αξιοκατάκριτος, -η, -ο [1824] αυτός που αξίζει να κατακριθεί. *είναι ~ η αδιαφορία των αρμοδίων για ένα τόσο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα* ΣΥΝ αξιόμεμπτος, κατακριτέος ΑΝΤ αξιέπαινος.

αξιοκαταφρόνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει την καταφρόνηση των άλλων

αξιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν οι άξιοι, αυτοί που αξίζουν περισσότερο: *πάγιο αίτημα είναι η ~ στις προσλήψεις* ΑΝΤ αναξιοκρατία
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. meritocracy (νόθο σύνθ)].

αξιοκρατικός, -ή, -ό αυτός που δίνει προτεραιότητα στην αξία κάποιου, στους άξιους: *στην επιλογή των προσώπων που θα στελεχώσουν υπεύθυνες θέσεις, πρέπει να ισχύουν ~ κριτήρια* || ~ *προσλήψεις στο δημόσιο.* — **αξιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

αξιολάτρευτος, -η, -ο [1863] αυτός που αξίζει να τον αγαπούν πάρα πολύ, να τον λατρεύουν.

αξιολόγηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκτίμηση τής απόδοσης ή τής αξίας (κάποιου) με συγκεκριμένα κριτήρια. ~ *των εκπαιδευτικών* / *τού κυβερνητικού έργου* / *των προσόντων των υποψηφίων* || *μετά τη συνολική ~ τού έργου του, αντιλαμβανόμαστε πόσο ουσιαστική ήταν η συμβολή του στην πρόοδο τής επιστήμης* **2.** η ιεράρχηση σύμφωνα με την αξία ή με συγκεκριμένα κριτήρια: *η ~ υποψηφίων* / *των προτεραιοτήτων* || *είναι θέμα αξιολόγησης ή πρόκριση τής μιας ή τής άλλης πρότασης* **3.** (ειδικότ) η βαθμολόγηση τής επίδοσης των μαθητών στο σχολείο: *τεστ αξιολόγησης*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. evaluation].

αξιολογία (η) ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των αξιών (θρησκευτικών, ηθικών κ λπ.), τόσο μεμονωμένα όσο και στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologie].

αξιολογικός, -ή, -ό αυτός ο οποίος στηρίζεται σε ορισμένο κώδικα αξιών: ~ *κριτήρια*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologique].

αξιόλογος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο αξίζει να γίνει λόγος, σημαντικός. *αυτές τις μέρες δεν μου συνέβη τίποτε ~* || ~ *είδηση* / *έργο* / *περιουσία* / *ποσό* ΣΥΝ αξιοσημείωτος ΑΝΤ ασήμαντος **2.** (για πρόσ)

αυτός που έχει αξία, περιεχόμενο, κύρος: *στη δεξίωση θα συναντήσεις πολλά ~ πρόσωπα.*
[ΕΤΥΜ αρχ., σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄξιος λόγου*].

αξιολογώ ρ. μετβ. {αξιολογείς... | αξιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρίνω την αξία, την ποιότητα, την παραγωγικότητα κ.λπ. κάποιου: *~ τις προτάσεις που υποβλήθηκαν* **2.** κατατάσσω σύμφωνα με την αξία: *ως προϊστάμενος οφείλεις να αξιολογείς τους υπαλλήλους σύμφωνα με την απόδοσή τους* || *η επιτροπή αξιολογεί το έργο των εταιρειών που επιχορηγήθηκαν* **3.** εκτιμώ, θεωρώ (κάτι) ως: *δεν το ~ ως ιδιαίτερα σοβαρό αυτό το πρόβλημα* **4.** (ειδικότ.) βαθμολογώ την επίδοση μαθητών στο σχολείο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. evaluate].

αξιολύπητος, -η, -ο [1817] αυτός που είναι άξιος για λύπηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεεινός*

> **αξιολύπητος – αξιοθρήνητος.** Το **αξιοθρήνητος** είναι σημασιολογικά ισχυρότερο τού **αξιολύπητος**, αποτελώντας εμφατικό χαρακτηρισμό. Το ίδιο ισχύει και με τις συνώνυμες φράσεις, οι οποίες αντιστοιχούν στα δύο επίθετα: **για λύπηση** (= αξιολύπητος) – **να τον κλαις** (= αξιοθρήνητος). Εγγύτερα στο *αξιοθρήνητος* βρίσκεται και το επίθ **αξιοδάκρυτος**. → *ελεεινός*

αξιομακάριστος, -η, -ο [αρχ.] (για νεκρό) αυτός που αξίζει να τον μακαρίζει κανείς· κυρ στην εκκλησιαστική ευχή: *«αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε καὶ ἀείμνηστε ἀδελφὲ ἡμῶν».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

αξιόμαχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ικανός να πολεμήσει, να αγωνιστεί με επιτυχία· *~ στράτευμα* **2. αξιόμαχο** (το) το ηθικό και η μαχητική ικανότητα: *το ~ των ενόπλων δυνάμεων*

αξιόμεμπτος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι άξιος μομφής: *~ πράξη* ΣΥΝ αξιοκατάκριτος, κατακριτέος ΑΝΤ αξιέπαινος.

αξιομίμητος -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, που αποτελεί πρότυπο.

αξιομνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να αναφερθεί, να μνημονευθεί. *~ λόγια / εργασία / συμπεριφορά* ΣΥΝ αξιοσημείωτος, σημαντικός

αξιοπαρατήρητος, -η, -ο [1810] αυτός που αξίζει να τον προσέξει κανείς· *~ μελέτη* ΣΥΝ αξιοπρόσεκτος, αξιοσημείωτος

αξιοπερίεργος, -η, -ο [1825] αυτός που δικαιολογημένα προκαλεί την περιέργεια, την έκπληξη· *στα ημερολόγια των εξερευνητών καταγράφονται όσα ~ συναντούσαν στα ταξίδια τους*

αξιοπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος εμπιστοσύνης: *οι κακοτεχνίες που έχουν καταγραφεί πλήττουν την ~ τής εταιρείας* || *αμφισβητώ την ~ αυτής τής μαρτυρίας*

αξιόπιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον εμπιστεύεται, να τον πιστεύει κανείς και να βασίζεται σε αυτόν. *~ πηγή / εφημερίδα / ιστορικός* ΑΝΤ αναξιόπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος.*

αξιόπλοος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ταξιδέψει με ασφάλεια: *~ σκάφος*
[ΕΤΥΜ < *αξιο-* (< *άξιος*) + *-πλόος* < *πλους*, μεταφρ δάνειο από αγγλ. seaworthy]

αξιοπλοΐα (η) {χωρ πληθ.} η ικανότητα σκάφους να πλεύσει με ασφάλεια: *πιστοποιητικό αξιοπλοΐας.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ seaworthingness].

αξιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση (προσώπου, πράγματος, κατάστασης) με κατάλληλο τρόπο, ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα. *~ των έμφυτων ικανοτήτων κάποιου / των δυνατοτήτων που προσφέρει ένα σύστημα / τού ορυκτού πλούτου / των κοιτασμάτων μιας περιοχής* **2.** (καταχρ.) η πραγματοποίηση κατάλληλων έργων σε μια περιοχή, ώστε να μπορεί κανείς να την εκμεταλλευθεί οικονομικά, οικιστικά κ λπ.: *τουριστική ~ των παραλιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*

αξιόποινος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τιμωρηθεί: *διώκεται για ~ πράξεις* || *διέπραξε ~ αδικήματα* ΣΥΝ κολάσιμος.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο αδέκαστος τιμωρός», < *ἀξιο-* + *-ποινος* < *ποινή*]

αξιοποιώ ρ μετβ. {αξιοποιείς... | αξιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ με κατάλληλο τρόπο τις δυνατότητες που μου προσφέρει (κάτι/κάποιος), ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: *~ το ταλέντο μου / τους συνεργάτες μου / τις ευκαιρίες που μου παρουσιάζονται* || *~ τα δεδομένα των ερευνών για την τεκμηρίωση των απόψεών μου* || *~ εναλλακτικές πηγές ενέργειας.* — **αξιοποιήσιμος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκμεταλλεύομαι*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. mettre en valeur].

αξιοπρέπεια (η) [μεσν] {χωρ. πληθ } **1.** το αίσθημα τής τιμής (κάποιου): *πλήττω / προσβάλλω / θίγω την ~* **2.** η στάση ζωής κατά την οποία σέβεται κανείς τον εαυτό του και δεν τον ταπεινώνει συμπεριφερόμενος ανάρμοστα, μικροπρεπώς. ευτελώς· η υπερηφάνεια με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: *δέχτηκε την ήττα με ~· χωρίς μεμψιμοιρίες, χωρίς παράπονα* || *αντιδρώ με ~* ΑΝΤ. αναξιοπρέπεια, μικροπρέπεια, ποταπότητα, ευτέλεια.

αξιοπρεπής, -ής, -ές {αξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή) αξιοπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό στον εαυτό του και στους άλλους, αποφεύγοντας τις απρέπειες, τις μικροπρέπειες και την ευτέλεια· υπερήφανος με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση· *είναι πολύ ~· εάν κάνει λάθος, το παραδέχεται αμέσως, χωρίς να καταφεύγει σε φτηνές δικαιολογίες* || *φτωχός, αλλά ~* || *~ αντίδραση / στάση / συμπεριφορά* ΑΝΤ αναξιοπρεπής, μικροπρεπής. ποταπός, ευτελής, τιποτένιος, φτηνός **2.** (ειδικότ.) αυτός που συμφωνεί με τα κοινωνικά πρότυπα, κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης, που δεν προκαλεί αρνητικά σχόλια *~ ντύσιμο / τρόποι* ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, απρεπής, χυδαίος. — **αξιοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ειλικρινά.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄξιος* + *-πρεπής* < *πρέπω*]

αξιοπρόσεκτος, -η, -ο [1840] κ. (καθημ.) **αξιοπρόσεχτος** αυτός στον οποίο αξίζει να δώσει κανείς σημασία, να τον προσέξει: *~ παρατήρηση / υπόδειξη* ΣΥΝ αξιοπαρατήρητος.

Αξιός (ο) ποταμός τής Κ Μακεδονίας, που έχει τις πηγές του στο κράτος των Σκοπίων, διαρρέει την ομώνυμη κοιλάδα *(κοιλάδα τού Αξιού)* και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ. αρχ , πιθ. < *ἄξος* (αρχ. μακεδ «γλώσσα» με τη σημ «ύλη, ξυλεία», ονομασία που αποδίδεται στον ποταμό ήδη από την ομηρική εποχή)].

άξιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει αξία, που έχει τα απαραίτητα προσόντα, ικανός, κατάλληλος *~ δουλευτής / νοικοκύρης / γυναίκα / παλληκάρι* ΑΝΤ ανάξιος **2.** (+για / +γεν) αντάξιος, αυτός στον οποίο ταιριάζει κάτι *κανέναν δεν θεωρούσε άξιο γαμπρό για την κόρη του* || *~ θαυμασμού / μνείας / οίκτου·* ΦΡ (α) ***είμαι άξιος τής τύχης / τής μοίρας μου*** βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση από δικές μου πράξεις ή παραλείψεις: *αν δεν κάνει αυτό που πρέπει, θα είναι ~* (β) ***άξιος ο μισθός (κάποιου)*** (Κ.Δ. Λουκ. 10, 7: *ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ*) (i) (για επιβράβευση) αξίζει σε κάποιον η επιβράβευσή του: *«ο καλύτερος Έλληνας μπασκετμπολίστας είχε πάντα το καλύτερο συμβόλαιο· άξιος ο μισθός του, και μάλιστα καθορισμένος από τον ίδιο»* (εφημ.) || *«αυτοί οι αντιπρόσωποι τής χώρας ξεχνούν γιατί πήγαν, ποιος τους έστειλε και τι πρέπει να κάνουν στους διεθνείς οργανισμούς, για να αποδείξουν ότι είναι άξιος ο μισθός τους»* (εφημ.) (ii) (για δίκαιη τιμωρία) δικαίως έπαθε (κάτι): *αυτός ο τοκογλύφος καταδικάστηκε σε δέκα χρόνια φυλάκιση ~!* (iii) (συχνά ειρων.) η ανταμοιβή σου είναι (ή να είναι) ανάλογη με αυτά που έπραξες: *για χρόνια ήταν καταδότης και η Χούντα τον διόρισε στο Δημόσιο· άξιος ο μισθός του!* (γ) ***πάντα άξιος!*** ευχετ σε πρόσωπο που παντρεύει (δηλ σε κουμπάρο / κουμπάρα) ή βαφτίζει (δηλ. σε νοννό / νοννά), να είναι πάντα άξιος για τέτοια έργα (δ) ΕΚΚΛΗΣ ***άξιος! άξιος!*** (επιφών.) επιδοκιμαστικό από το εκκλησίασμα σε χειροτονία κληρικού (ε) ***άξιον εστί*** (το) (i) (*"Ἀξιόν ἐστι. ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον*) γνωστό θεοτοκίο τής εκκλησιαστικής υμνολογίας που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία· η φράση έγινε περαιτέρω γνωστή από το έργο Άξιον Εστί τού Οδ Ελύτη (ii) εικόνα τής Θεοτόκου που βρίσκεται στο Άγιον Όρος (μπροστά στην οποία, κατά την παράδοση, ο Αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλε τον ομώνυμο ύμνο). — **άξια / αξίως** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄκ-τιος*, συγγενής προς το ρ. *ἄγω* (βλ.λ.) Η αρχική σημ. τής λ. *ἄξιος* πρέπει να ήταν «αυτός που ζυγίζει όσο και κάποιος άλλος, ο ισοβαρής», όπως δείχνει και ανάλογη σημ. «βαρύνω, ζυγίζω» τού ρημ *ἄγω* Η λ. μετά τον Όμηρο έλαβε ηθική σημ , δηλώνοντας κατ' αρχάς τον άξιο να ανταμειφθεί και, εν συνεχεία, τον προικισμένο, τον ταλαντούχο]

αξιοσέβαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος σεβασμού **2.** (μτφ.) μεγάλος σε μέγεθος ή έκταση: *~ ποσό / περιουσία* ΣΥΝ σεβαστός, σημαντικός, υπολογίσιμος.

αξιοσημείωτος, -η, -ο [1808] **1.** αυτός που αξίζει να προσεχθεί, να αναφερθεί· *~ γεγονός / περιστατικό / φαινόμενο / είδηση* • **2.** αυτός που φθάνει σε μεγάλο βαθμό *~ πρόοδος / αύξηση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. notable]

αξιοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος, ικανός σε κάτι.

αξιοσύστατος, -η, -ο [1833] αυτός τον οποίο αξίζει να συστήσει κανείς· *~ βιβλίο / άνθρωπος / στάση*

αξιότιμος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που αξίζει υπόληψη, τιμή, σεβασμό: *~ κύριοι συνάδελφοι* ΣΥΝ αξιοσέβαστος, ευυπόληπτος.

αξιόχρεος, -η, -ο αυτός που είναι φερέγγυος στις οικονομικές του υποχρεώσεις: *~ οφειλέτης* ΣΥΝ αξιόπιστος ΑΝΤ αναξιόχρεος Επίσης (αρχαιοπρ.) **αξιόχρεως.**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀξιόχρεως* < *ἀξιο-* + *-χρεως* < *χρέος*].

αξίωμα (το) {αξιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η (συνήθ. υψηλή) θέση σε ιεραρχία· *αιρετό / ανώτατο / δικαστικό / εκκλησιαστικό ~* || *το ~ τού προέδρου / τού υπουργού / τού δημάρχου / τού στρατηγού* ΣΥΝ οφίκιο • **2.** ΦΙΛΟΣ -ΜΑΘ η θεμελιώδης αρχή στην οποία στηρίζεται κάθε υπόθεση και η οποία δεν χρειάζεται απόδειξη
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀξιῶ*. Η σημ. τής θεμελιώδους αρχής που τίθεται ως βάση επιστημονικών πορισμάτων, πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη].

αξιωματικός (ο/η) βαθμοφόρος τακτικού ένοπλου σώματος (στρατού, αστυνομίας κ.λπ.) ή μη μάχιμου σώματος, που είναι όμως οργανωμένο σύμφωνα με τον στρατιωτικό κανονισμό (Λιμενικό, Εμπορικό Ναυτικό κ τ ό.): *ανώτερος / κατώτερος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βαθμός*

αξιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που διεκδικεί κύρος αυθεντίας ή που δεν χρειάζεται απόδειξη: *τέτοιες ~ θέσεις δεν βοηθούν να υπάρξει πραγματικός διάλογος* • **2.** ΠΟΛΙΤ ***αξιωματική αντιπολίτευση*** βλ. λ. *αντιπολίτευση* — **αξιωματικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ

αξιωματούχος (ο/η) [1891] πρόσωπο που κατέχει αξίωμα, κυρ ανώτερη διοικητική θέση *~ τού Υπουργείου Εξωτερικών* ΣΥΝ. υψηλόβαθμος, ανώτερο στέλεχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έχω.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. officiel].

αξιώνω ρ μετβ. {αξίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προβάλλω την αξίωση, απαιτώ. *~ να με ακούτε προσεκτικά, όταν μιλάω* ΣΥΝ απαιτώ **2.** σε φρ. όπως ***με αξίωσε ο Θεός*** (+να) με έκρινε ο Θεός άξιο, κατάφερα: *να μ' αξιώσει ο Θεός να ζήσω και να σε δω παντρεμένη* **3.** (μεσοπαθ ***αξιώνομαι***) (α) καταφέρνω (να κάνω κάτι) που επιθυμώ. *αξιώθηκε επιτέλους να πάει στο Λονδίνο, που ήταν τ' όνειρό του* (β) (ειρων.)

αποφασίζω να κάνω κάτι που αμελώ *να δούμε πότε επιτέλους θ' αξιωθεί να αλλάξει αυτές τις κουρτίνες που έχουν γίνει σαν κουρέλια.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αξιώ** [αρχ.] {-οίς...}
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀξιῶ (-όω)*, αρχική σημ. «θεωρώ άξιο», < *ἄξιος*].

αξίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΝΟΜ (α) το δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη ή παράλειψη *εγείρω αξιώσεις* (β) ***δικονομική αξίωση*** νομικός ισχυρισμός τον οποίο προτείνει ο ενάγων με την αγωγή του και τον οποίο θεμελιώνει επί ορισμένων πραγματικών περιστατικών, καθώς και η μορφή έννομης προστασίας την οποία αυτός ζητεί **2.** (γενικότ.) η απαίτηση: *έχω την ~ να μου ζητήσει συγγνώμη* **3.** (η γεν. ***αξιώσεων***) ως χαρακτηρισμός για κάτι αξιόλογο, σημαντικό: *δεν πρόκειται για συγγραφέα ιδιαιτέρων ~* ΣΥΝ επιπέδου, απαιτήσεων **4.** (ειδικότ.) η προκλητική ή παράνομη απαίτηση: *πολλά συνοικέσια δεν πραγματοποιούνταν στο παρελθόν λόγω των παράλογων οικονομικών ~ τού υποψήφιου γαμπρού* || *δεν θα υποκύψουμε στις αξιώσεις τού κάθε επίδοξου κατακτητή* **5.** ***αξιώσεις*** (οι) (α) οι θετικές προοπτικές: *δραστηριοποιείται με ~ στον χώρο τής διαφήμισης* (β) το υψηλό επίπεδο. *έργο με ~*.

αξιώτικος, -η, -ο → Νάξος

αξομολόγητος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εξομολογηθεί: *πώς θα κοινωνήσει ~;* **2.** για καθετί που δεν έχει ειπωθεί σε εξομολόγηση: *~ αμαρτία* Επίσης **ανεξομολόγητος**

αξόμπλιαστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει ξόμπλια, στολίδια (συνήθ. κεντημένα): *~ μαντήλι* ΣΥΝ αποίκιλτος.

άξονας (ο) {αξόνων} **1.** η νοητή ευθεία γύρω από την οποία περιστρέφεται ένα σώμα *η Γη εκτελεί μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον ~ της μέσα σε 24 ώρες* **2.** η νοητή ευθεία γύρω από την οποία αναπτύσσεται ή διατάσσεται συμμετρικά ένα σώμα ή ένα επίπεδο σχήμα. *ο ~ τής σφαίρας / τού κυλίνδρου / τού κρυστάλλου* || *~ συμμετρίας* **3.** ΤΕΧΝΟΛ το ευθύγραμμο στέλεχος, που έχει συνήθ. σχήμα ράβδου, το οποίο συνδέει τα κέντρα τροχών ή άλλων συμμετρικών σωμάτων **4.** (μτφ.) επίκεντρο, σημείο αναφοράς, εστία *ανέλυσε το πρόβλημα με βάση ποικίλους θεματικούς και ερμηνευτικούς ~* || *~ δραστηριότητας / δράσης / ανάπτυξης* • **5.** η συμφωνία συμμαχίας, συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ κρατών *η συγκρότηση ενός ~ μεταξύ των τριών όμορων κρατών* **6.** ΙΣΤ ***Άξονας*** (ο) ο συνασπισμός Γερμανίας – Ιταλίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (όπως ονομάστηκε από τον Μουσσολίνι σε λόγο του τής 1-11-1936 στο Μιλάνο): *~ Βερολίνου – Ρώμης* ΦΡ ***οι δυνάμεις τού Άξονα*** ο συνασπισμός που προέκυψε, όταν στη συμμαχία Γερμανίας – Ιταλίας προστέθηκαν βαθμηδόν και η Ιαπωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία **7.** ΜΑΘ η ευθεία πάνω στην οποία έχουμε ορίσει ένα σημείο Ο ως αρχή και το μοναδιαίο διάνυσμα $\vec{OI} = \vec{i}$: *ο ~ των τετμημένων* || *ο ~ των τεταγμένων* **8.** ΓΛΩΣΣ (α) ***παραδειγματικός άξονας*** βλ. λ. *παραδειγματικός* (β) ***συνταγματικός άξονας*** βλ. λ. *συνταγματικός* **9.** ΒΙΟΛ ο νευράξονας (βλ. λ.). Επίσης (λόγ.) **άξων** [αρχ.] {άξονος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄξων, -ονος* < I.E. *ag- s- < *ag-, από όπου και το ρ. *ἄγω* (βλ. λ.). Η λ. *ἄξων* αποτελεί τεχνικό όρο που απαντά σε πολλές I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. áksah, λατ. axis, γερμ. Achse, γαλλ. essieu (< *axilem), ισπ. eje, ιταλ. asse κ.ά.].

αξόνιο (το) [μτγν.] {αξονί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός άξονας. Επίσης (λαϊκ.) **αξόνι**

αξονικός, -ή, -ό [1805] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άξονα **2.** αυτός που γίνεται κατά τη διεύθυνση άξονα *~ κίνηση* **3.** ΙΑΤΡ (α) ***αξονική τομογραφία*** η ανίχνευση δυσλειτουργιών ή κακώσεων στο εσωτερικό τού οργανισμού με τη βοήθεια ακτίνων Χ, κατά την οποία, κατ' αντιδιαστολή προς την κοινή ακτινογραφία, αποδίδεται και η διάσταση τού βάθους (β) ***αξονικός τομογράφος*** συσκευή με την οποία γίνεται η αξονική τομογραφία.
[ΕΤΥΜ Η *αξονική τομογραφία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. (axonic) tomography]

-αξονικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό αξόνων: *τριαξονικό φορτηγό.*

αξονομετρία (η) ΤΕΧΝΟΛ η μέτρηση άξονα ή με τη βοήθεια άξονα. — **αξονομετρικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axonométrie].

αξόφλητος, -η, -ο → ανεξόφλητος

αξύριστος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αξούριστος** αυτός που δεν έχει ξυριστεί. — **αξυρισιά** κ. (λαϊκ.) **αξουρισιά** (η).

Α.Ο. (ο) Αθλητικός Όμιλος.

Α.Ο.Ζ. (η) (στο Διεθνές Δίκαιο) Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.

αοίδιμος, -η, -ο (λόγ.) φημισμένος, ένδοξος· χρησιμοποιείται για τιμητική αναφορά σε νεκρούς, οι οποίοι εν ζωή υπήρξαν γνωστά πρόσωπα τού δημόσιου (επιστημονικού, εκκλησιαστικού κ.λπ.) βίου: *σπουδαίο υπήρξε το έργο τού αοίδιμου Κοραή* ΣΥΝ αείμνηστος, αλησμόνητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀοιδή* «ωδή» < *ἀείδω*, παράλλ. τύπος τού ρ. *ᾄδω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ. λ.)].

αοιδός (ο/η) **1.** (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τραγουδούσε έπη, γενικότ. ο τραγουδιστής στα ομηρικά έπη (πβ. λ. *ραψωδός*) **2.** (γενικότ.-ειρων.) τραγουδιστής. *η λαϊκή ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀείδω*, παράλλ. τύπος τού ρ. *ᾄδω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ.λ.)].

άοκνος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από συνεχή δραστηριότητα, εντατικός· *θέλω να ευχαριστήσω τους συνεργάτες μου για τις ~ προσπάθειές τους* ΣΥΝ (για πρόσ.) αεικίνητος, ακάματος, ακούραστος, φίλεργος ΑΝΤ οκνηρός, νωθρός. — **αόκνως** επίρρ. [αρχ.], **αοκνία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αν-* στερητικό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὄκνος* «δισταγμός, φόβος» (βλ.λ.)].

αόμματος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μάτια, τυφλός: *«ελεήστε τον ~»* (συνηθ. φρ. τυφλών επαιτών)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *ὄμμα* «μάτι»].

Α.Ο.Ο.Α. (ο) Αυτόνομος Οικοδομικός Οργανισμός Αξιωματικών.

άοπλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν φέρει οπλισμό: *η επίθεση τού εχθρού σε ~ πολίτες καταδικάστηκε ως άνανδρη και εγκληματική ενέργεια* ΣΥΝ (λογοτ.) ξαρμάτωτος ΑΝΤ ένοπλος, (λογοτ.) αρματωμένος **2.** (μτφ.) ανυπεράσπιστος. *η ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου αφήνει τους θιγόμενους από τέτοιες εκπομπές πολίτες άοπλους μπροστά στην τηλεοπτική αυθαιρεσία* • **3.** (σκυρόδεμα) που δεν περιέχει οπλισμό, δηλ. χαλύβδινες ράβδους που ενσωματώνονται σε αυτό ΑΝΤ. οπλισμένος

αόρατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν φαίνεται· (ειδικότ.) αυτός που από τη φύση του δεν μπορεί να γίνει αντιληπτός με την όραση: *~ υπάρξεις / δυνάμεις / κίνδυνος·* ΦΡ ***αόρατη μελάνη / αόρατο μελάνι*** μελάνι που δεν φαίνεται πάνω στο χαρτί, αν δεν υποστεί ειδική επεξεργασία (π.χ. θέρμανση)· αλλιώς *συμπαθητική μελάνη* **2.** (μτφ.) αυτός που δρα κρυφά, χωρίς να γίνεται αντιληπτός. *~ κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών.* — **αόρατα / αοράτως** [μτγν.] επίρρ.

αοριστία (η) [αρχ.] {αοριστιών} **1.** η έλλειψη σαφών, συγκεκριμένων στοιχείων, επαρκούς προσδιορισμού· *πολλές προεκλογικές εξαγγελίες των κομμάτων χαρακτηρίζονται από ~* || *σκόπιμη ~* ΑΝΤ σαφήνεια **2.** (συνεκδ.) η αοριστολογία (βλ.λ.): *αποφεύγοντας να πάρει σαφή θέση, απάντησε με διάφορες ~* ΣΥΝ ασάφεια.

αοριστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τον αόριστο: *~ θέμα / κατάληξη*

αοριστολογία (η) {αοριστολογιών} **1.** η απουσία σαφήνειας στον λόγο, το να μην υπάρχει κάτι το συγκεκριμένο στα λόγια (κάποιου) ΣΥΝ αοριστία ΑΝΤ ακριβολογία **2.** (συνεκδ.) ***αοριστολογίες*** (οι) λόγια που χαρακτηρίζονται από γενικότητα και ασάφεια: *από τους πολιτικούς απαιτούμε συγκεκριμένες δεσμεύσεις και όχι ~ για πρόοδο, ευημερία και καλύτερες μέρες* — **αοριστολόγος** (ο/η) [1893], **αοριστολογώ** ρ. [1782] {-είς...}.

αοριστολογικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αοριστία στον λόγο: *~ σχόλιο / διατύπωση* ΑΝΤ σαφής, συγκεκριμένος **2.** ΓΛΩΣΣ ***αναφορικές αοριστολογικές αντωνυμίες*** οι αντωνυμίες *όποιος, ό,τι, όσος*, οι οποίες δηλώνουν κάτι γενικό και αόριστο. η δήλωση τής αοριστίας επιτείνεται με γλωσσικά στοιχεία, όπως *αν, και αν, και να, -δήποτε όποιος τολμά, ας τα βάλει μαζί του!* || *ό,τι και να μου ζητήσεις, θα σ' το δώσω* || *όση στενοχώρια κι αν σου προκάλεσε, συγχώρησέ την* || *βρες οτιδήποτε σχετικό και φέρ' το μου!* — **αοριστολογικά** επίρρ.

αόριστος, -η, -ο {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν προσδιορίζεται ή δεν προσδιορίζει επακριβώς, που δεν εμπνέει βεβαιότητα: *~ διατύπωση / υποσχέσεις* || *ένα ~ συναίσθημα φόβου* || *ήταν ~ στις απαντήσεις του* || *Ξέρεις από σουρεαλιστική τέχνη; –Έχω μιαν ~ ιδέα* ΣΥΝ ασαφής, ακαθόριστος ΑΝΤ καθορισμένος, σαφής, ξεκάθαρος, ακριβής, (για λόγους) κατηγορηματικός **2.** αυτός που δεν έχει προκαθορισμένα όρια: *σύμβαση αορίστου χρόνου* ΦΡ ***επ' αόριστον*** (ενν. *διάστημα*) για χρονικό διάστημα που δεν προσδιορίζεται **3.** ΓΛΩΣΣ (α) (λέξη) που αναφέρεται σε πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν καθορίζεται επακριβώς *~ αντωνυμίες είναι οι «κάποιος», «καθένας», «κανένας», «μερικοί» κ.ά.* || *~ άρθρο είναι το «ένας, μια, ένα» έναντι τού οριστικού «ο, η, το»* (β) ***αόριστος*** (ο) βλ. λ. — **αόριστα / αορίστως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὁρίζω*].

αόριστος (ο) [μτγν.] {αορίστ-ου | -ων, -ους} **1.** ΓΛΩΣΣ ο χρόνος που τοποθετεί ένα γεγονός στο παρελθόν, δηλ. σε χρονικό σημείο που προηγείται τής στιγμής τής εκφώνησης. τα ρήματα σε χρόνο αόριστο μπορεί να δηλώνουν μικρή ή μεγαλύτερη διάρκεια, αλλά πάντα εμφανίζουν την πράξη συνοπτικά στο σύνολό της, δηλ. τελειωμένη (π.χ. *έριξα* το ποτήρι, *έμεινε* πολλά χρόνια στην Αμερική, *σπούδασε* υποκριτική στο Παρίσι): *ο ~ τού «γράφω» είναι έγραψα, τού «δίνω» έδωσα, τού «παίρνω» πήρα* || *ενεργητικός / παθητικός / άσιγμος ~·* ΦΡ ***μιλάω σε αόριστο*** μιλάω για παρελθοντικές καταστάσεις και γεγονότα: *μη μιλάς σε αόριστο, τώρα να μας πεις τι κάνουμε!* **2.** (συνεκδ.) κάθε ρηματικός τύπος που βρίσκεται σε αόριστο. — **αοριστικός, -ή, -ό.**

αορτή (η) ΑΝΑΤ η κύρια αρτηρία, που ξεκινά από την αριστερή κοιλία τής καρδιάς του ανθρώπου μεταφέροντας αίμα: *στένωση αορτής* — **αορτικός, -ή, -ό** [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀείρω* «συνδέω, συνάπτω» (ετεροιωμ. βαθμ. *ἀορ-*), πιθ. παράλλ. τύπος τού ρ. *αἴρω* «σηκώνω, υψώνω». Η λ. έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aorta, γαλλ. aorte κ.ά.]

αορτήρας (ο) δερμάτινος ιμάντας, με τον οποίο αναρτώνται στον ώμο είδη οπλισμού, κυνηγίου ή εκδρομής (τουφέκι, σακίδιο κ.λπ.): *χαλαρώνω τον ~ τού όπλου* || *αορτήρας τείνατε!* (τεντώστε τους αορτήρες των όπλων', στρατιωτικό παράγγελμα).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀορτήρ, -ῆρος* (ετεροιωμ. βαθμ. *ἀορ-*) < *ἀείρω* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. *αορτή*].

αορτίτιδα (η) ΙΑΤΡ φλεγμονή των τοιχωμάτων τής αορτής.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aortitis].

άοσμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναδίδει οσμή: *το νερό πρέπει να είναι ~, άχρωμο και άγευστο* — **αοσμία** (η) [μτγν.].

άου επιφών. → άι[2]

άουτ (το) {άκλ.} ελλην. *εκτός* (ενν. *γηπέδου* [σημ. 1] / *πραγματικότητας* [σημ. 2]) **1.** ΑΘΛ (σε αγωνίσματα με μπάλα) ο χώρος που βρίσκεται έξω από τις γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τις γραμμές όπου είναι τοποθετημένα τα δύο τέρματα, καθώς και πλάγια *(πλάγιο άουτ)·* (ειδικότ.) το να βγει η μπάλα εκτός αγωνιστικού χώρου: *η μπάλα βγήκε ~* ΑΝΤ εντός **2.** (ως χαρακτηρισμός) αυτός

που είναι έξω από τα πράγματα, που δεν είναι ενήμερος ή δεν συμβιβάζεται με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ ΑΝΤ ιν
[ΕΤΥΜ < αγγλ out «έξω»].

αούτης (ο) {αούτηδες} (παλαιότ.) χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε σκωπτικά ή μειωτικά για τους Έλληνες πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία. — **αούτικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αούτος* «αυτός», συχνή και χαρακτηριστική λέξη τής διαλέκτου τού Πόντου Πιθ. < αρχ αὐτός, με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τής διφθόγγου *αυ* ως *αου*. Κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. *οὗτος*, τού οποίου προτάσσεται το τουρκ. δεικτικό μόριο ha (πβ. κ. τον ιδιωματικό τύπο *χαούτος*)]

άουτο ντα φέ (η) {άκλ.} **1.** θεαματική δημόσια τελετή, κατά την οποία οι αιρετικοί που είχαν καταδικαστεί από την Ιερά Εξέταση στο μαρτύριο τής πυράς καλούνταν επισήμως να διενεργήσουν *πράξη πίστεως*, για να εξαγοραστούν οι ψυχές τους στον άλλο κόσμο η πρώτη άουτο ντα φε πραγματοποιήθηκε στη Σεβίλλη. το 1481. και η τελευταία στο Μεξικό, το 1850 **2.** (μτφ) πράξη καταστροφής στην πυρά, δημόσια καταδίκη στην πυρά: *οι Γερμανοί Ναζί το 1933 έκαναν ~ βιβλίων στον εμπρησμό τού Ράιχσταγκ.*
[ΕΤΥΜ < πορτ auto da fe «πράξη πίστεως», στην οποία υποχρεούνταν οι κατάδικοι πριν από τη βασανιστική τους θανάτωση (παραδεχόμενοι υπαρκτά και ανύπαρκτα αδικήματά τους), για να τους δειχθεί έλεος μετά θάνατον].

αουτσάιντερ (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ ο αθλητής ή η αθλητική ομάδα που έχει λίγες πιθανότητες νίκης ΑΝΤ φαβορί **2.** (ειδικότ. στον ιππόδρομο) το άλογο που έχει λιγότερες πιθανότητες νίκης και γι' αυτό συγκεντρώνει λιγότερα στοιχήματα **3.** (γενικότ) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια διαδικασία διεκδίκησης να έχει μειωμένες πιθανότητες επικράτησης *η ταινία αυτή είναι το ~ για το όσκαρ σεναρίου* (το οποίο κατά πάσα πιθανότητα θα κερδίσει άλλη ταινία) || *θεωρείται ~ για την προεδρία τού κόμματος* ΑΝΤ φαβορί.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. outsider < outside «έξω από»]

απ επιφών · λέγεται με έμφαση. όταν κάνουμε μια απότομη ή ξαφνική κίνηση ή όταν αιφνιδιάζουμε κάποιον. *~ σε έπιασα!* || *~, σε τσάκωσα! Πού πας τέτοια ώρα*, Επίσης **επ**.
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

Α.Π. 1. (ο) Άρειος Πάγος **2.** (η) Αστυνομία Πόλεων

απά επίρρ. (λαϊκ -λογοτ) **1.** (τοπ) επάνω: *~ στο στρώμα* **2.** (χρον.) τη στιγμή ακριβώς που γίνεται / συμβαίνει κάτι: *~ στο χάραμα*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀπάνω* (με αφομοίωση) < *ἐπάνω* (βλ.λ.)].

απαγγελία (η) [αρχ.] {απαγγελιών} **1.** η εκφραστική εκφώνηση λογοτεχνικού (πεζού ή έμμετρου) κειμένου *επελέγη ταλαντούχος ηθοποιός για την ~ ποιημάτων τού Καβάφη* ΣΥΝ εκφορά, απόδοση **2.** ***απαγγελία κατηγορίας*** η διατύπωση κατηγορίας από την αρμόδια δικαστική αρχή.

απαγγέλλω ρ μετβ {απήγγειλα. απαγγέλθηκα (λόγ απηγγέλθην. -ης, -η .., μτχ απαγγελθείς, -είσα. -έν). απηγγελμένος} **1.** διαβάζω δυνατά (λογοτεχνικό κείμενο) με έντεχνο τρόπο, ώστε να γίνει αισθητός ο ρυθμός. το ύφος. τα νοήματα: *οι μαθητές απαγγέλλουν ποιήματα στις γιορτές* || *~ Ελύτη / Σολωμό* **2.** ***απαγγέλλω κατηγορία*** διατυπώνω επισήμως κατηγορία: *ο εισαγγελέας απήγγειλε κατηγορία στους ενόχους* Επίσης **απαγγέλνω** — **απαγγελτικός**, -ή, -ό [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω, διαβάζω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «εκφωνώ από μνήμης», < *ἀπ(ο)-* + *ἀγγέλλω*]

άπαγε ρ. (με έντονη αποτρεπτική σημασία) φύγε, απομακρύνσου μόνο στις αρχαιοπρεπείς ΦΡ (α) ***άπαγε τής βλασφημίας*** μη βλασφημείς· για να αποτρέψει κανείς κάποιον από υβριστικό λόγο ή προκειμένου να μην εκστομίσει ο ίδιος υβριστικό λόγο: *μιλάει με τέτοια άνεση. σαν να μην είναι ο ίδιος υπεύθυνος για ό,τι έγινε· τι να πω, ~!* (β) ***άπαγε απ' εμού*** μακριά από μένα για να δηλώσει κανείς ότι διαχωρίζει σαφώς τη θέση του από κάτι
[ΕΤΥΜ αρχ προστ τού ρ. *ἀπάγω* στη σημ. «απομακρύνω. αποχωρίζω». Χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχ. ως αποτρεπτικό μόριο (με παράλειψη τού αντικειμένου *σεαυτόν*), λ.χ Αριστοφ. *Βάτρ.* 853: *ἄπαγε σεαυτὸν ἐκποδών* «εξαφανίσου, ξεκουμπίσου»]

απαγκειάζω ρ αμετβ (σχολ ορθ. *απαγκιάζω*) {απάγκειασ-α. -μένος} (λαϊκ.) **1.** καταφεύγω σε απάνεμο μέρος *ο καπετάνιος βρήκε ένα μέρος ν' απαγκειάσει, μέχρι να πάψει η φουρτούνα* **2.** (απρόσ. ***απαγκειάζει***) (για τόπο) παρέχει προφύλαξη από τον άνεμο. δεν τον πιάνει ο αέρας. *έλα να καθήσουμε εδώ που ~!* **3.** (μτφ.) βρίσκω στοργή. *απάγκειασε στην αγκαλιά της.*

απάγκειο (το) (σχολ. ορθ *απάγκιο*) (λαϊκ.) **1.** απάνεμος τόπος **2.** (μτφ.) η προστασία, το καταφύγιο. η παρηγοριά: *στο φιλόξενο σπίτι του βρήκε ~*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + αρχ. *ἄγκος* «στενό κοίλωμα (κοιλάδα) ανάμεσα σε βουνά» (προφυλαγμένο από ισχυρούς ανέμους) < αρχ. θ. *ἀγκ-* «καμπύλο σχήμα». Βλ ομόρρ *ἄγκ-υρα, ἀγκ-άλη, ἀγκ-ύλη, ἀγκ-ών(ας)* κ ά.].

> **απάγκειο, απάγκιο ή απάγγιο;** Η ετυμολογική αναγωγή τής λ. στο αρχ **ἄγκος** (τό) «στενό κοίλωμα (κοιλάδα, φαράγγι) ανάμεσα σε βουνά» (άρα στενό προφυλαγμένο από τους ανέμους) υπαγορεύει τη γραφή **απάγκειο, απαγκειάζω** με *-γκ-* και -ει- (όχι **απάγγιο** ούτε **απάγκιο**). Στο *ἄγκος* ανάγονται και τα αρχ. ποιητ σύνθετα *εὐαγκής* «με ωραίες κοιλάδες». *βαθυαγκής* «με βαθιές κοιλάδες» και *μισγάγκεια* «τόπος όπου συναντώνται τα νερά από κοιλάδες/χαράδρες ή ποταμούς».

απαγκιστρώνω ρ. μετβ {απαγκίστρ-ωσα, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν) αφαιρώ το αγκίστρι από (κάτι) *~ ψάρι* (μεσοπαθ. ***απαγκιστρώνομαι***) (μτφ) **2.** ξεφεύγω από εξάρτηση, από δεσμευτική κατάσταση: *χρειάστηκαν χρόνια μέχρι ν' απαγκιστρωθεί από την επιρροή της* **3.** ΣΤΡΑΤ διακόπτω την εμπλοκή με τον εχθρό με υποχωρητικό ελιγμό: *η μονάδα του κατάφερε να απαγκιστρωθεί χωρίς απώλειες.* — **απαγκίστρωση** (η).
[ΕΤΥΜ Η μτφ χρήση τής λ είναι νεολογισμός των τελευταίων δεκαετιών, που αποδίδει το αγγλ disengage].

απαγόρευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να απαγορεύει κανείς κάτι: *εκδόθηκε απόφαση απαγόρευσης τής εξόδου του από τη χώρα* || *~ τής κυκλοφορίας* ΑΝΤ άδεια **2.** ΝΟΜ ***θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση*** αφαιρώ (από κάποιον) με δικαστική απόφαση το δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του λόγω διανοητικής κυρ ανεπάρκειας **3.** (κατ' επέκτ.) αφαιρώ (από σύλλογο, κόμμα. θρησκευτική ομάδα κ.λπ.) το καθεστώς νομιμότητας *το δικτατορικό καθεστώς έθεσε υπό απαγόρευση όλα τα κόμματα.*

απαγορευτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που δεν επιτρέπει κάτι: *υπάρχουν ~ διατάξεις για τέτοιες πράξεις* **2.** **απαγορευτικό** (το) (ενν *σήμα*) (α) ειδικό σήμα που εκδίδει το κεντρικό λιμεναρχείο και απαγορεύει τον απόπλου των πλοίων λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών: *εκδόθηκε ~ για τα δρομολόγια των πλοίων προς Κυκλάδες. Κρήτη και Δωδεκάνησα* (β) σήμα τής Τροχαίας που απαγορεύει τη στάθμευση, τη διέλευση ή άλλη κίνηση σχετική με την κυκλοφορία των οχημάτων **3.** αυτός που λειτουργεί αποτρεπτικά για κάτι (το οποίο δεν απαγορεύεται): *τα δίδακτρα για τη φοίτηση σε αυτή τη σχολή είναι ~ για παιδιά οικογενειών με μικρά και μεσαία εισοδήματα.* — **απαγορευτικά** επίρρ.

απαγορεύω ρ μετβ. {απαγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα). -μένος} **1.** επιβάλλω από θέση ισχύος να μη γίνει (κάτι), διατάζω να μη γίνει (κάτι) *το δικτατορικό καθεστώς απαγόρευσε τις διαδηλώσεις / την κυκλοφορία ορισμένων εφημερίδων / την ελευθερία έκφρασης* || *~ στο παιδί μου να βλέπει τηλεόραση μέχρι αργά τη νύχτα* || *απαγορεύεται το κάπνισμα / η είσοδος / η ρίψη απορριμμάτων / η στάθμευση / η διέλευση τροχοφόρων / ο απόπλους* ΑΝΤ επιτρέπω ΦΡ ***απαγορευμένος καρπός*** (i) ΘΡΗΣΚ ο καρπός τής γνώσης τού Καλού και τού Κακού που, κατά την Π.Δ.. έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι παρά την απαγόρευση τού Θεού (ii) (μτφ) οτιδήποτε ελκυστικό δεν επιτρέπεται σε κάποιον να το πλησιάσει, να το αποκτήσει: *όταν ήμουν μικρός, το τσιγάρο είχε για μένα τη γοητεία τού ~* **2.** (γενικότ -εκφραστ.) δεν επιτρέπω. εμποδίζω *σας ~ να μου μιλάτε στον ενικό!* || *η φράση «πιο καλύτερο» είναι λάθος, επειδή ο συγκριτικός «καλύτερο» απαγορεύει τη χρήση τού «πιο».*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀγορεύω*].

απαγχονισμός (ο) η θανάτωση με αγχόνη θάνατος στην κρεμάλα: *ο ~ τού Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' το 1821* ΣΥΝ κρέμασμα — **απαγχονίζω** ρ [αρχ.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαγχονίζω* < *ἀπο-* + *-αγχονίζω* < *ἀγχόνη*]

απάγω ρ μετβ. {εύχρ κυρ. ο αόρ.· απήγαγα, απήχθην, -ης, -η... (μτχ. απαχθείς. -είσα. -έν)} **1.** αρπάζω βίαια (κάποιον), συνήθ. με σκοπό τον εκβιασμό: *απήγαγαν τον γυιο του και ζήτησαν λύτρα 20 000.000* || *οι τρομοκράτες απήγαγαν τρεις βουλευτές και τους κρατούν ως ομήρους* **2.** (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) χωρίς βία να μείνει μαζί μου για κάποιο διάστημα: *οι δημοσιογράφοι απήγαγαν την ηθοποιό μόλις βγήκε από τη λιμουζίνα και της υπέβαλλαν συνεχώς ερωτήσεις* **3.** (η αρχ. προστ ***άπαγε***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἄγω*]

απαγωγέας (ο/η) [1887] {(θηλ) απαγωγ-έως | -είς, -έων} ο δράστης απαγωγής. *συνελήφθησαν οι ~ τού πλούσιου εμπόρου.*

απαγωγή (η) **1.** η αρπαγή προσώπου παρά τη θέλησή του: *η ~ ενός επιχειρηματία* || *αναφέρονται απαγωγές παιδιών που οδηγούνται στην επαιτεία* **2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει εκείνος που με σκοπό τον γάμο ή την ακολασία απάγει ή κατακρατεί παράνομα γυναίκα που έχει διαταραγμένη νόηση ή είναι ανίκανη να αντισταθεί λόγω απώλειας τής συνείδησης ή διανοητικής ατέλειας, ή γενικά οποιαδήποτε γυναίκα χωρίς τη θέλησή της ή έστω με τη θέλησή της αλλά χωρίς τη συγκατάθεση των προσώπων που την έχουν στην εξουσία τους. *η ~ τής δεκαεξάχρονης από τον νεαρό εραστή της* || *εκούσια / ακούσια ~* • **3.** ΦΙΛΟΣ μέθοδος συλλογισμού. κατά την οποία η σκέψη ξεκινά από τα γενικά και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα για το μερικό ΣΥΝ παραγωγή ΑΝΤ επαγωγή· ΦΡ ***εις άτοπον απαγωγή*** βλ λ *άτοπος* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ κάθε κίνηση η οποία απομακρύνει δύο τεντωμένα και ενωμένα ή παράλληλα μέλη τού σώματος (π χ η επαναφορά των πελμάτων από την προσαγωγή στην απαγωγή) **5.** ΑΝΑΤ κίνηση που απομακρύνει ένα μέλος από τον άξονα τού σώματος ΑΝΤ προσαγωγή
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπάγω*]

απαγωγικός, -ή. -ό [1861] ΦΙΛΟΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με την απαγωγή (βλ λ., σημ 3) ΣΥΝ παραγωγικός ΑΝΤ επαγωγικός **2.** ***απαγωγική μέθοδος*** η συλλογιστική μέθοδος που ξεκινά από το γενικό. για να καταλήξει στο μερικό, π χ. *όλα τα πουλιά γεννούν αβγά. άρα και οι γλάροι (που είναι πουλιά) γεννούν αβγά* ΣΥΝ παραγωγική μέθοδος ΑΝΤ επαγωγική μέθοδος — **απαγωγικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαγωγικός.*

α- / αν- *στερητικό*

α-παγίδευτος, -η, -ο	**α-πάγωτος**, -η, -ο	**α-παιδαγώγητος**, -η, -ο	**α-πακετάριστος**, -η, -ο	**α-πάλιωτος**, -η, -ο
α-παγίωτος, -η, -ο	**α-παζάρευτος**, -η, -ο	**α-παίνευτος**, -η, -ο	**α-παλαίωτος**, -η, -ο	

απαγωγός, -ός, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που κάνει κινήσεις απαγωγής ενός μέλους: *~ μυς / νεύρο*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί μακριά, που απομακρύνει», < *ἀπάγω*, στην αρχ σημ «απομακρύνω, οδηγώ μακριά»]

απάδει, απάδουν ρ. τριτοπρόσ {μόνο στον ενεστ.} (λόγ) δεν αρμόζει, αντιβαίνει. *η κατοχή τμήματος τής Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα ~ προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου* ΣΥΝ αντιτίθεται, αντίκειται ΑΝΤ συνάδει, συμφωνεί, αρμόζει.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπᾴδω*, αρχική σημ. «τραγουδώ παράφωνα», < *ἀπ(ο)-* + *ᾄδω*. Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ. τού ρήματος, το οποίο συντάσσεται είτε με *ἀπό* + γεν είτε με *προς* + αιτ.].

απαθανατίζω ρ μετβ {απαθανάτι-σα, -στηκα (λόγ -σθηκα). -σμένος} κάνω να διατηρηθεί (κάτι) στη μνήμη, συνήθ. με τη φωτογραφία, με εικαστικά έργα τέχνης κ λπ.· *ο φωτογράφος απαθανάτισε τη συνάντηση των δύο ηγετών* || *ο ζωγράφος απαθανάτισε την ομορφιά της.* — **απαθανάτιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *-αθανατίζω* < *ἀθάνατος*]

> **απαθανατίζω ή αποθανατίζω;** Το σωστό είναι **απαθανατίζω**, δηλ *από* + *αθανατίζω* (< *αθάνατος*), δηλώνοντας τη σημ. «καθιστώ κάποιον/κάτι αθάνατο». Το **αποθανατίζω**, προϊόν ανομοιώσεως των αλλεπαλλήλων *-α-* και παρασυσχετισμού προς τα πολλά σύνθετα με *απο-* (*απο-θαρρύνω, απο-θησαυρίζω, απο-βλέπω* κ.τ.ό.), θα σήμαινε περισσότερο το «αποτελειώνω κάποιον. του αφαιρώ κάθε ίχνος ζωής»!

απάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα και η κατάσταση τού απαθούς (βλ λ.): *άκουγε τους εναντίον του υπαινιγμούς με ~* ΣΥΝ ζαμανφουτισμός, αδιαφορία **2.** ΦΙΛΟΣ η υποταγή των παθών στον Λόγο, σύμφωνα με τη διδασκαλία των στωικών.

απαθής, -ής, -ές {απαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν συγκινείται: *μένουν ~ μπροστά στο δράμα των προσφύγων* ΣΥΝ ασυγκίνητος, αδιάφορος **2.** ο ανεπηρέαστος από πάθη ΑΝΤ παθιασμένος, παράφορος • **3.** ΓΛΩΣΣ ***απαθής βαθμίδα*** τύπος τού θέματος μιας λέξης, ο οποίος διατηρεί αναλλοίωτο το αρχικό φωνήεν τής ρίζας. λ χ αρχ ελλην. *τέν-ων* (< Ι.Ε. *ten-), *γέν-ος* (< Ι.Ε. *gen-). — **απαθώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, μετάπτωση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-παθής* < *πάθος*].

απαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξαθλίωση (βλ λ). — **απαθλιώνω** ρ.

απαιδευσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη μόρφωσης και καλλιέργειας: *ο θεσμός τής λαϊκής επιμόρφωσης επιχείρησε να περιορίσει την ~* ΣΥΝ αγραμματοσύνη, αμορφωσιά ΑΝΤ μόρφωση, παίδευση.

απαίδευτος, -η, -ο **1.** αυτός που στερείται μόρφωσης και καλλιέργειας ΣΥΝ αμόρφωτος, αγροίκος, άξεστος • **2.** αυτός που δεν έχει βασανιστεί, δεν έχει ταλαιπωρηθεί ΣΥΝ αβασάνιστος ΑΝΤ παιδεμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεκπαίδευτος», < *ἀ-* στερητ. + *παιδεύω* «εκπαιδεύω»]

άπαικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **άπαιχτος 1.** αυτός που δεν έχει παιχθεί (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): *αυτό το έργο έμεινε ~ για πάνω από δέκα χρόνια* **2.** (χαρτί) που δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε χαρτοπαικτική παρτίδα ΣΥΝ αχρησιμοποίητος • **3.** (αργκό στον τ. ***άπαιχτος***) ασυναγώνιστος: *στα ανέκδοτα είναι ~.*

άπαις (ο/η) {άπαιδ-ος, -α | -ες, απαίδων} (αρχαιοπρ.) ο άτεκνος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *παῖς*]

απαισιοδοξία (η) [1882] {χωρ πληθ.} η τάση να βλέπει κανείς μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή να περιμένει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. πεσιμισμός ΑΝΤ αισιοδοξία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*

απαισιόδοξος, -η, -ο [1886] αυτός που βλέπει μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή που προβλέπει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης: *έκανε ~ προβλέψεις για την πορεία τού χρηματιστηρίου* || *δεν χρειάζεται να είσαι τόσο ~· θα δεις ότι στο τέλος θα πάνε όλα καλά!* ΣΥΝ πεσιμιστής ΑΝΤ αισιόδοξος — **απαισιοδοξώ** ρ. [1850] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισιόδοξος*
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ. + *αισιόδοξος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pessimiste]

απαίσιος, -α, -ο εξαιρετικά κακός, δυσάρεστος ή άσχημος: *~ άνθρωπος / συνθήκες / συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ. κάκιστος, ελεεινός. φρικτός. αισχρός ΑΝΤ εξαίσιος. υπέροχος. — **απαίσια** επίρρ., **απαισιότητα** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δυσοίωνος», < *ἀπο-* στερητ. + *αἴσιος*].

απαίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** το έντονο αίτημα, το να ζητεί κανείς έντονα (κάτι): *είχε την ~ να τον ακούνε και να τον σέβονται* || *προβάλλει απαιτήσεις στην κληρονομιά τού θείου του* || *λογική / παράλογη / εξωφρενική / δικαιολογημένη / υπερβολική ~* || *ικανοποιώ τις ~ του·* ΦΡ ***έχω απαιτήσεις*** έχω υψηλές προσδοκίες. αξιώσεις: *από τους άλλους δεν περιμένω και πολλά, από σένα όμως ~* || *ξενοδοχείο Δ' κατηγορίας είναι μην έχεις και πολλές απαιτήσεις!* **2.** (η γενική ***απαιτήσεων*** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάποιον/κάτι που είναι υψηλής ποιότητας, υψηλού επιπέδου, ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις κάποιου. *έργο ~* (β) για κάτι που απαιτεί πολλά προσόντα *δεν είναι μια δουλειά για τον καθένα, είναι δουλειά ~*

απαιτητής (ο) [μτγν.] αυτός που προβάλλει απαιτήσεις. αξιώσεις.

απαιτητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, συνήθ. με φορτικό τρόπο: *τα κακομαθημένα παιδιά είναι συνήθως ~* || *~ βλέμμα* **2.** αυτός που λόγω τού υψηλού επιπέδου του (μορφωτικού. αισθητικού κ.λπ.) έχει αυξημένες απαιτήσεις από κάποιον/κάτι: *~ κοινό / αναγνώστης* **3.** αυτός που προϋποθέτει προσπάθεια. προσόντα ή ποιότητα κ.τ.ό.: *η εργασία αυτή είναι ιδιαίτερα ~ και προϋποθέτει εξειδικευμένες γνώσεις.* — **απαιτητικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ., **απαιτητικότητα** (η) [1880]
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπαιτῶ (-έω)*. Η σημ 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ exigeant].

απαιτητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο απαίτησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigible].

απαιτώ ρ. μετβ. {απαιτείς... | απαίτ-ησα, -ούμαι (μτχ απαιτούμενος, -η, -ο), -ήθηκα} **1.** ζητώ με έντονο τρόπο: *~ πειθαρχία. τόνισε ο διοικητής στους νεοσύλλεκτους* **2.** ζητώ με έντονο τρόπο (κάτι που δικαιούμαι): *~ να μου πληρώσετε τους κόπους μου* **3.** επιβάλλω (κάτι) ως αναγκαίο. *όπως απαιτούν οι περιστάσεις* || *αυτή η δουλειά απαιτεί χρόνο / υπομονή* **4.** ***απαιτούμενα*** (τα) τα αναγκαία εφόδια, οι απαραίτητες προϋποθέσεις: *τους λείπουν ακόμη τα ~ για έναν σωστό γάμο· ούτε δουλειά έχουν σταθερή ούτε σπίτι εξασφαλισμένο.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *αἰτῶ (-έω)*].

άπαιχτος, -η, -ο → άπαικτος

απακούμπι (το) → αποκούμπι

απαλάμη (η) → παλάμη

Απαλάχια (Όρη) (τα) ▸ Αππαλάχια

απαλείφω ρ μετβ {απάλει-ψα. -φθηκα. -μμένος} σβήνω, κάνω (κάτι) ανενεργό, να μην ισχύει *σύσσωμη η αντιπολίτευση ζήτησε να απαλειφθούν από το νομοσχέδιο οι επίμαχες διατάξεις* ΣΥΝ εξαλείφω, διαγράφω ΑΝΤ διατηρώ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀλείφω*].

απάλειψη (η) [μτγν] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το να απαλείφεται κάτι. *η αντιπολίτευση ζήτησε την ~ των ασαφών σημείων τού νόμου* || *το κράτος αποφάσισε την ~ των χρεών από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς* ΣΥΝ απαλοιφή, ακύρωση, διαγραφή.

απαλλαγή (η) [αρχ.] **1.** η αποδέσμευση από κάτι δυσάρεστο ή ενοχλητικό: *~ από πιέσεις / νόσο / υποχρέωση* • **2.** η άρση υποχρέωσης: *πήρε ~ από τον στρατό για λόγους υγείας* || *φορολογική ~* • **3.** η αθώωση: *ο εισαγγελέας πρότεινε την ~ τού κατηγορουμένου*

απαλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ (καθημ) **απαλλαχτικός** αυτός που απαλλάσσει· (ειδικότ.) ΝΟΜ αυτός τού οποίου η γνώμη είναι αθωωτική για τον φερόμενο ως δράστη κάποιας πράξεως· *~ απόφαση / βούλευμα*

απαλλάσσω ρ. μετβ. {απάλλα-ξα (λόγ. απήλλαξα), -χθηκα (καθημ -χτηκα, λόγ. απηλλάγην. -ης, -η..), -γμένος} **1.** απελευθερώνω (κάποιον), απομακρύνω από (κάποιον) (κάτι δυσάρεστο): *για να σε απαλλάξω από τον κόπο να κουβαλήσεις στα χέρια τα ψώνια. θα σου τα φέρω στο σπίτι με το αυτοκίνητο* || *από τότε που έπιασε δουλειά, απαλλάχθηκα από τα έξοδα τής διατροφής του* ΦΡ (α) ***απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντά του*** απολύω (κάποιον) (β) ***απαλλάσσω (από την κατηγορία)*** αθωώνω **2.** εξαιρώ (από υποχρέωση): *~ κάποιον από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις / από την υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἀλλάσσω*]

απαλλοτριώνω ρ μετβ {απαλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ από ιδιώτη την κυριότητα (κτήματός του) για δημόσια ωφέλεια έναντι αποζημίωσης· *το κράτος απαλλοτρίωσε τα χωράφια τους, για ν' ανοίξει δρόμους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπαλλοτριῶ*. αρχική σημ «αποξενώνω». < *ἀπ(ο)-* + *ἀλλοτριῶ (-όω)* < *ἀλλότριος* «ξένος»].

απαλλοτρίωση (η) [αρχ] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) η αναγκαστική μεταβίβαση τής κυριότητας κτήματος στο Δημόσιο για κοινωφελείς σκοπούς *έλαβε αποζημίωση για την ~ τού χωραφιού του* (β) ***αναγκαστική απαλλοτρίωση*** μόνιμη στέρηση τής ιδιοκτησίας προσώπου για δημόσια ωφέλεια. η οποία προβλέπεται στον νόμο και προϋποθέτει την προηγούμενη καταβολή πλήρους αποζημίωσης τού ιδιοκτήτη. το μέγεθος τής οποίας καθορίζεται δικαστικά **2.** (μτφ) η αφαίρεση, η κατάργηση· *δεν ανέχτηκε την ~ των δικαιωμάτων του* ΣΥΝ απάλειψη, εξαφάνιση. — **απαλλοτριωτικός,** -ή, -ό [1836]

απαλλοτριώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να απαλλοτριωθεί ΑΝΤ αναπαλλοτρίωτος
[ΕΤΥΜ. < *απαλλοτρίωση* + παραγ επίθημα *-ιμος*]

απαλοιφή (η) **1.** η εξάλειψη, η απάλειψη (βλ.λ.) **2.** ΜΑΘ (α) η διαδικασία με την οποία μία εξίσωση ή ανίσωση μετατρέπεται σε ισοδύναμη χωρίς παρονομαστές (β) ***απαλοιφή αγνώστου*** η διαδικασία με την οποία από κάποιες εξισώσεις προκύπτει καινούργια εξίσωση χωρίς έναν άγνωστο (γ) ***απαλοιφή παρονομαστών*** ο πολλαπλασιασμός των δύο μελών εξίσωσης (όπου οι συντελεστές είναι κλασματικοί) με κοινό πολλαπλάσιό τους. για να απαλειφθούν οι παρονομαστές και να καταστούν οι αριθμοί ακέραιοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπαλείφω*, πβ. *ἀλείφω – ἀλοιφή*].

απαλός, -ή, -ό **1.** μαλακός στην αφή: *~ μάλλινο πουλόβερ / μαλλιά / τρίχωμα / φτέρωμα / μάγουλο / ύφασμα* || *η ~ επιδερμίδα τού μωρού* ΑΝΤ τραχύς, σκληρός, άγριος ΦΡ ***εξ απαλών ονύχων*** βλ λ *όνυχας* **2.** ***απαλό*** (το) το πάνω μέρος τού κεφαλιού βρέφους, που είναι πολύ μαλακό **3.** (γενικά για ερεθίσματα των αισθήσεων) αυτός που είναι ήπιος και που προκαλεί αίσθημα ηρεμίας· *~ χάδι / μελωδία / μουσική / φωνή / αεράκι / χρώματα* (όχι έντονα) ΑΝΤ έντονος. άγριος. βαρύς — **απαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπαλός*. αγν. ετύμου Δύσκολη η σύνδεση με λατ. sapere «γεύομαι» (< Ι.Ε. *sap-, πβ αγγλ sap «χυμώδης ουσία»). αρχ. *ὀπός* «χυμός φυτού» κ.ά. Αρχικά η λ. περιέγραφε το δέρμα τού ανθρώπινου σώματος. καθώς και το εξωτερικό περίβλημα των φρούτων].

απαλότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } το να είναι κάτι απαλό. μαλακό στην αφή. *η ~ των ρούχων / τού δέρματος* ΑΝΤ τραχύτητα, σκληρότητα. Επίσης **απαλοσύνη**

απάλυνση (η) [1895] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κά-

τι απαλό **2.** (μτφ.) η καταπράυνση: *η ~ τού πόνου / τής θλίψης.*

απαλύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απάλυν-α, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) απαλό: *το πλύσιμο με το μαλακτικό απάλυνε τα ρούχα* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο, ηπιότερο: *προσπαθούσαν να απαλύνουν τον πόνο του || έσπευσε να τονίσει τα φιλικά του αισθήματα, για να απαλύνει τις εντυπώσεις που προκάλεσε η έντονη κριτική του* ΣΥΝ μαλακώνω, καταπραΰνω, αμβλύνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος: *απάλυνε ο πόνος του / ο θυμός του* ΣΥΝ μαλακώνω, αμβλύνομαι — **απαλυντικός**, -ή, -ό [1889], **απαλυντικά** επίρρ.

απαμβλύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απάμβλυ-να, -νθηκα, -μμένος} (λόγ.) μειώνω την ένταση, καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο *με την παρέμβασή του κατάφερε να απαμβλύνει την οξύτητα που υπήρχε* ΣΥΝ αμβλύνω, κατευνάζω, μετριάζω ΑΝΤ οξύνω. — **απάμβλυνση** (η) [1856].

απανεμιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η νηνεμία **2.** (συνεκδ.) ο απάνεμος τόπος ΣΥΝ απάγκειο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια.*

απάνεμος, -η, -ο (τόπος) προστατευμένος από τους ανέμους, που δεν τον πιάνει ο άνεμος· *~ λιμάνι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὑπήνεμος*, (< *ὑπ(ο)-* + *ἄνεμος*), με παρασυσχετισμό προς τα σύνθετα με την πρόθ *απο-*]

απάνθισμα (το) {απανθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύνολο των εκλεκτών: *τα πανεπιστήμια πρέπει να συγκεντρώνουν το ~ των επιστημόνων* ΣΥΝ. αθέρας, ελίτ **2.** (ειδικότ.) η ανθολογία (λογοτεχνικών αποσπασμάτων): *~ αποσπασμάτων των αρχαίων κλασικών συγγραφέων.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀπανθίζω* «κόβω άνθη» < *ἀπ(ο)-* + *ἀνθίζω* < *ἄνθος*].

απανθρακώνω ρ. μετβ [μτγν] {απανθράκω-σα, -θηκα, -μένος} καίω (κάποιον/κάτι) μέχρι να γίνει άνθρακας, κάρβουνο: *στον τόπο τής πυρκαγιάς βρέθηκαν τρία απανθρακωμένα πτώματα* ΣΥΝ καρβουνιάζω — **απανθράκωση** (η) [1887].

απανθρωπιά (η) η σκληρότητα απέναντι στους άλλους, η έλλειψη ευαισθησίας ΣΥΝ ωμότητα ΑΝΤ ανθρωπιά. Επίσης (λόγ.) **απανθρωπία** [αρχ]

απανθρωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η απώλεια των χαρακτηριστικών που ταιριάζουν στον άνθρωπο, το να αποκτά κάποιος/κάτι απάνθρωπα χαρακτηριστικά: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων || η ~ τής καθημερινής ζωής / των σχέσεων λόγω τού σκληρού ανταγωνισμού* ΑΝΤ εξανθρωπισμός. — **απανθρωποποιώ** ρ. {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déshumanisation].

απάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευαισθησίας, σκληρός και άσπλαχνος: *η ~ συμπεριφορά στους αιχμαλώτους πολέμου καταδικάζεται από τις διεθνείς συμβάσεις || ~ εγκληματίας* — **απάνθρωπα** επίρρ.

άπαντα (τα) {απάντων} το σύνολο των έργων συγγραφέα (συνήθ λογοτέχνη), παρουσιασμένο συνήθ. σε μία έκδοση: *πρόσφατα ολοκληρώθηκε η έκδοση των απάντων τού Παπαδιαμάντη.*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ *ἅπας*].

> **άπαντο(ν) – άπαντα.** Από τη χρήση τού επιθ. **άπας** στη φρ. *«άπαντα τα έργα τού.. »*, δηλ «το σύνολο των έργων, όλα τα έργα» προήλθε (ελλειπτικά) τύπος ενικού το **άπαντο(ν)**, που πάσχει και γραμματικώς (το ορθό θα ήταν το *άπαν*) και, κυρίως, σημασιολογικώς (αποτελεί αντίφαση προς τη φυσική κατά πληθυντικό εκφορά «άπαντα τα έργα»!) Όπως μας πληροφορεί ο Στέφ. Κουμανούδης, η λ επινοήθηκε από τον Κωνσταντίνο Ασώπιο, που τη χρησιμοποίησε (1853), για να ειρωνευθεί τα Άπαντα τού Παναγ. Σούτσου. Η λ.. χρησιμοποιούμενη έτσι ειρωνικά, σημαίνει (για συγγραφείς, διανοουμένους κ.λπ.) ότι όλο το συγγραφικό έργο κάποιου εξαντλείται σε ένα και μόνο βιβλίο, που είναι το *«άπαντό»* του, μια και δεν διαθέτει *«άπαντα»*!

απανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** παντού, σε όλα τα μέρη· ΦΡ ***απανταχού τής γης*** (*ἁπανταχοῦ γῆς*, Δίων Κάσσιος 69. 13) ανά τον κόσμο: *ανθρωπιστικοί οργανισμοί βρίσκονται ~* **2.** ***απανταχού*** (οι) {άκλ } αυτοί που κατάγονται από μία περιοχή, αλλά βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο ή σε όλη τη χώρα. *οι ~ Έλληνες τιμούν τις εθνικές επετείους || οι ~ Γιαννιώτες / Κρητικοί / Ναξιώτες*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁπανταχοῦ* < *ἅπας*, *-αντος* + αρχ. παραγ. επίθημα *-αχοῦ* (δηλώνει τόπο)].

απανταχούσα κ **πανταχούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ **1.** πατριαρχική εγκύκλιος **2.** (κατ' επέκτ) η εγκύκλιος αρχιερέα προς το ποίμνιό του ή τους κληρικούς τής δικαιοδοσίας του ● **3.** (σκωπτ.-καθημ.) ο λογαριασμός, κάθε έγγραφη πληροφορία (ειδοποίηση, ανακοίνωση, επιστολή κ.λπ.) για οικονομική συνήθ. επιβάρυνση τού παραλήπτη, γενικότ δυσάρεστη είδηση: *ήρθε η ~ από τη Δ Ε.Η / από την εφορία.*
[ΕΤΥΜ < *απανταχού* + *-ούσα* (βλ.λ.)].

> **απανταχούσα – πανταχούσα – πανδεκτική.** Η σημερινή χρήση τού **απανταχούσα** ως **πανταχούσα**, και μάλιστα στη φρ *«πήρε / έλαβε / του έστειλαν την πανταχούσα»* (πήρε μια δυσάρεστη έγγραφη είδηση, π χ. την πανταχούσα τής εφορίας να πληρώσει κ.τ.ό.), ανάγεται στις «πατριαρχικές εγκυκλίους» προς τους «**απανταχού**) ορθοδόξους». Παρόμοιες εγκυκλίους επιστολές έστελναν, κατ' επέκταση, και οι επίσκοποι προς πάντες τους κληρικούς και τους πιστούς τής περιοχής δικαιοδοσίας τους. Επειδή οι εγκύκλιοι αυτές περιείχαν συχνά αυστηρές νουθεσίες, που έφθαναν στα όρια τής επιτίμησης, το **(α)πανταχούσα (εγκύκλιος)** πέρασε στη σημ. τής δυσάρεστης (για τον αποδέκτη) έγγραφης είδησης. Ανάλογη με την *απανταχούσα* ήταν και η **πανδεκτική** εγκύκλιος επιστολή, που επίσης απευθυνόταν προς πάντες τους κληρικούς και λαϊκούς με ανάλογες εντολές ή νουθεσίες

απάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** αυτό που λέει κανείς, όταν τον ρωτούν ή του απευθύνουν τον λόγο *η ~ στην ερώτηση κάποιου || γραπτή / προφορική / απότομη / έγγραφη / περιεκτική / καταφατική / σιβυλλική / άμεση / αόριστη / αποστομωτική / αρνητική / τηλεφωνική* (από το τηλέφωνο) */ επίσημη / έξυπνη / κατηγορηματική / περήφανη / σύντομη / τελική ~ || δίνω / περιμένω ~ || ρώτησα, αλλά δεν πήρα ~* ΣΥΝ απόκριση ΑΝΤ ερώτηση· ΦΡ (μτφ.) ***πληρωμένη απάντηση*** βλ. λ. *πληρωμένος* **2.** (συνεκδ) το έγγραφο που περιέχει τα στοιχεία που ζήτησε κάποιος με αίτησή του: *η ~ έφθασε σε υπηρεσιακό φάκελο* ΦΡ ***σε απάντηση*** ως τυποποιημένη αρχή γραπτού κειμένου που περιέχει στοιχεία σχετικά με αίτηση κάποιου. *~ τής από 1/1/95 επιστολής σας, διευκρινίζονται τα εξής .* **3.** η λύση ενός προβλήματος (ειδικότ. για μαθηματικά, φυσική κ.λπ. στο σχολείο) το αποτέλεσμα ενός προβλήματος, μιας άσκησης. *η ~ σε ένα πρόβλημα γεωμετρίας || έκανα λάθος στην ~ || οι ~ στις ασκήσεις των μαθηματικών βρίσκονται στο τέλος τού βιβλίου* **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ικανοποιεί μια απορία, μια αμφιβολία, μια αναζήτηση θεωρητική κ.λπ.. *στη θρησκεία βρίσκει κανείς απαντήσεις σε πολλά υπαρξιακά προβλήματα || στα λόγια του υπήρχαν οι ~ στις αναζητήσεις μου* **5.** (μτφ.) η αντίδραση κάποιου σε ενέργεια άλλου. *ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι θα υπάρξει δυναμική ~ τής χώρας σε όποιον στραφεί εναντίον της || η ερμηνεία της στο συγκεκριμένο έργο υπήρξε μια αποστομωτική ~ σε όσους αμφισβητούσαν τις υποκριτικές της ικανότητες*

απαντητικός, -ή, -ό [1843] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα απάντησης: *δημοσιεύεται σήμερα η ~ επιστολή τού υπουργού* **2.** ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) ***απαντητικά μέτρα*** νόμιμα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο παραβίασε το Διεθνές Δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. λ. *αντίμετρα*)

άπαντο(ν) (το) ➧ άπαντα

απαντοχή κ **παντοχή** (η) {χωρ. πληθ } το να περιμένει κανείς να συμβεί κάτι, ιδ. η ελπίδα, η προσδοκία ευνοϊκής εξέλιξης· (συνεκδ) το ηθικό στήριγμα, οτιδήποτε στο οποίο βρίσκει κανείς αυτό που επιδιώκει «(ενν. *το σπιτάκι μας) ήταν λιμάνι κι αγκαλιά και γλυκιά ~*» (Τ. Λειβαδίτης) ΣΥΝ προσμονή, αναμονή. — **απαντέχω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπαντέχω* < αρχ. *ὑπαντέχω* «περιμένω, καρτερώ» (με την επίδραση τής προθ. *ἀπό*) < *ὑπ(ο)* + *ἀντέχω*].

απαντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ αμετβ {απαντάς . | απάντ-ησα, -ώμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (+σε) δίνω απάντηση, λέω κάτι, όταν με ρωτούν ή γενικότ. μου απευθύνουν τον λόγο ή στρέφονται προς εμένα: (μετβ.) *θα σου απαντήσω αύριο* || (αμετβ.) *~ σε γράμμα / σε αγγελία / σε πρόκληση / σε πρόσκληση || ~ τηλεφωνικώς / γραπτώς || ποιος απάντησε στο τηλέφωνο;* ΣΥΝ αποκρίνομαι· ΦΡ ***κι εκείνος δεν απάντησε*** ως σχόλιο για την επιλογή κάποιου να μην απαντήσει σε ερώτηση που του τέθηκε **2.** (μτφ.) αντιδρώ, κυρ. ανταποδίδοντας σε κάποιον κάτι που μου έχει κάνει: (μετβ) *στα πυρά τού εχθρού απαντήσαμε με καταιγιστικά πυρά* ● **3.** (μετβ.) συναντώ κάποιον· *«στον δρόμο που πηγαίνανε γέροντ' απαντούν»* (δημοτ. τραγ.) || (αλληλοπαθ) *απαντήθηκαν τυχαία στο χωριό·* ΦΡ ***μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε;*** (ειρων.) για κάποιον που εξαφανίστηκε ή έφυγε συνοδεύεται συχνά από το όνομα τού προσώπου και τον χαρακτηρισμό «τον λεβέντη», π.χ. *«μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε, τον Γιάγκο τον λεβέντη;»* **4.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***απαντά, απαντούν***) (λόγ.) υπάρχει, μπορεί κανείς να το συναντήσει: *μια λέξη που απαντά δύο φορές στον Όμηρο* ΣΥΝ κείται, βρίσκεται, συναντάται.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαντῶ* (-άω) < *ἀπο-* + *ἀντῶ* «τίθεμαι απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο» < επίρρ *ἄντα* «απέναντι», αιτιατική θέματος *ἀντ-*, τού οποίου η τοπική πτώση *ἀντί* χρησιμοποιήθηκε ως πρόθ.].

> **απαντά ή απαντάται;** Το **απαντώ** είναι αρχαία λέξη. Κύρια σημασία της στην Αρχαία ήταν η σημ. τού «συναντώ» (το ρ. ***συναντώ*** υπήρχε επίσης στην Αρχαία με την ίδια περίπου σημασία). Η σημερινή σημ. τής λ. προήλθε από αρχαίες χρήσεις, όπως *«ἀπαντῶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν / τὸ πρόβλημα»* (Αριστοτ.), που σήμαιναν αρχικά «καταπιάνομαι, επιχειρώ, μπαίνω, ανταποκρίνομαι». Οι αρχαίοι, με τη σημ τού «απαντώ» χρησιμοποιούσαν το **αποκρίνομαι**, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Το *απαντώ* ξεκινάει ως σύνθετο τού αρχ. **ἀντῶ** «συναντώ» (ομόρρ τού **αντί, έναντι, εναντίον** κ.τ.ό.), από όπου παρήχθησαν τα: **απ-αντώ, συν-αντώ, κατ-αντώ, προϋπ-αντώ** Τέλος, ήδη στην Αρχαία το *απαντώ* χρησιμοποιήθηκε και ως αμετάβατο ρ με τη σημ. τού «βρίσκομαι, εμφανίζομαι, υπάρχω» Επομένως, είναι σωστό (και αρχαίο ήδη) να λέμε *«Η λέ-*

α- / αν- στερητικό

α-πάντρευτος, -η, -ο	**α-παρακάλε(σ)τος**, -η, -ο	**α-παράληπτος**, -η, -ο	**α-παραμύθιαστος**, -η, -ο	**α-παραφύλαχτος**, -η, -ο
α-παντρολόγητος, -η, -ο	**α-παράκαμπτος**, -η, -ο	**α-παραλλήλιστος**, -η, -ο	**α-παράπεμπτος**, -η, -ο	**α-παραχάρακτος**, -η, -ο
α-παπούτσωτος, -η, -ο	**α-παρακίνητος**, -η, -ο	**α-παραμέλητος**, -η, -ο	**α-παραπλάνητος**, -η, -ο	**α-παραχώρητος**, -η, -ο
α-παράγγελτος, -η, -ο	**α-παρακολούθητος**, -η, -ο	**α-παραμέριστος**, -η, -ο	**α-παραποίητος**, -η, -ο	**α-παρέμβλητος**, -η, -ο
α-παραγκώνιστος, -η, -ο	**α-παρακράτητος**, -η, -ο	**α-παραμόνευτος**, -η, -ο	**α-παράφθαρτος**, -η, -ο	**α-παρεμπόδιστος**, -η, -ο
α-παραδειγμάτιστος, -η, -ο	**α-παράλειπτος**, -η, -ο	**α-παραμόρφωτος**, -η, -ο	**α-παράφραστος**, -η, -ο	

> *ξη αυτή* ***απαντά*** *στον Παπαδιαμάντη / στα μεσαιωνικά κείμενα»* κ.τ.ό., και όχι *«Η λέξη αυτή* ***απαντάται****. »*

απάνω επίρρ. → επάνω

απανωπροίκι (το) → πανωπροίκι

απανωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ) η επιφάνεια, το επάνω μέρος
[ΕΤΥΜ < *απάνω*. λ. που χρησιμοποιήθηκε από τον Ψυχάρη και τους πρώτους δημοτικιστές (Πάλλης, Βλαστός κ.ά.). για να αποφευχθεί το αρχ *ἐπιφάνεια*]

απανωτός, -ή. -ό κ **επανωτός** (κυριολ) διαδοχικός, ο ένας πάνω από τον άλλον (συνήθ.) ο ένας μετά τον άλλον συνεχώς. χωρίς διακοπή: *τα ~ χτυπήματα τής μοίρας* || *~ επιθέσεις / αποτυχίες* ΣΥΝ αλλεπάλληλος, συνεχής. αδιάκοπος ΑΝΤ διακεκομμένος. σποραδικός. — **απανωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *απάνω* + παραγ. επίθημα *-τός*]

άπαξ επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** μία φορά μόνο: *η λέξη αυτή απαντά ~ στον Όμηρο* ΑΝΤ πολλές φορές, επανειλημμένως· ΦΡ ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα, οριστικά *στο λέω ~ και δεν θα το επαναλάβω* **2.** ΦΙΛΟΛ (α) ***άπαξ λεγόμενον*** λέξη, που απαντά στα κείμενα μία μόνο φορά (β) ***λέξη άπαξ*** λέξη που απαντά μία μόνο φορά στο έργο κάποιου: *οι λέξεις άπαξ τού Σολωμού* **3.** (ως σύνδ.) εφόσον. αφού (συνήθ. +και = ***άπαξ και***): *~ και ήρθες, θα μείνεις για φαγητό* ΣΥΝ μια και, μια που.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅπαξ* < *ἁ-* αθροιστ. (< I.E. *sm̥-) < επίρρ *πάξ* «επαρκώς» < θ. *παγ-*, από όπου και αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*, ρ. *πήγ-νυ-μι*. Βλ. κ. *πήζω* Η χρήση τού συνδυασμού *άπαξ και* ως συνδέσμου προέρχεται από την ανάλυση αρχ συντακτικών σχημάτων με μετοχή, λ.χ. *ἅπαξ θανόντος οὔτις ἔστ' ἀνάστασις*. Αισχύλ *Ευμεν* 648].

απαξάπας, -ασα, -αν {απαξάπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα). -άντων (θηλ -ασών)} (αρχαιοπρ.) **1.** ολόκληρος, όλος ανεξαιρέτως ΑΝΤ μερικός. τμηματικός **2.** (συνήθ στον πληθ.) όλοι ανεξαιρέτως. *ήρθαν στη συνάντηση απαξάπαντες.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαξάπας* < *ἅπαξ* + *ἅπας*].

απαξία (η) {χωρ πληθ.} (λόγ.) η απουσία. η έλλειψη (ηθικής) αξίας (από κάτι) ΣΥΝ *αναξιότητα.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπ(ο)-* στερητ. + *ἀξία*]

απαξιώ ρ. μετβ. {απαξιοίς. | απαξίωσα} (+να) θεωρώ ότι δεν αξίζει τον κόπο. δεν καταδέχομαι: *~ να σου απαντήσω!* || (συχνά ειρων για κάποιον που αμελεί να ασχοληθεί με κάτι): *απαξιοί να ψάξει να βρει δουλειά* (πβ λ. *απαξιώνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαξιῶ (-όω)* < *ἀπο-* στερητ. + *ἀξιῶ*].

απαξιώνω ρ. μετβ. {απαξίω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** ΟΙΚΟΝ μειώνω την αξία, κάνω κάτι να αξίζει λιγότερο ή να μην έχει αξία **2.** (μτφ) μειώνω την αξία. καθιστώ (κάποιον/κάτι) ανάξιο λόγου: *η στάση του απαξιώνει την προσπάθεια* || (μεσοπαθ.) *«το δημόσιο σχολείο απαξιώνεται, χάνει την υπόστασή του και την ίδια στιγμή τα ιδιωτικά σχολεία ενισχύονται και επεκτείνονται»* (εφημ.) (πβ. λ. *απαξιώ*).

απαξίωση (η) [μτγν] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ η μείωση τής αξίας. *~ εξοπλισμού* (λόγω φθοράς. εισαγωγής νέων μοντέλων κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η απόρριψη τής αξίας. το να θεωρείται (κάποιος/κάτι) ότι δεν έχει αξία: *η ~ των πολιτικών από μερίδα τού Τύπου*

απαξιωτικός, -ή, -ό αυτός που δηλώνει απαξίωση. άρνηση τής αξίας: *~ σχόλιο / συμπεριφορά* — **απαξιωτικ-ά / -ώς** επίρρ

άπαπα επιφών.· εκφράζει έντονη άρνηση: *~! Δεν πρόκειται να πάω. όσο και να με παρακαλάς!*
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.. πβ. αρχ. επιφών *ἀππαπαῖ*]

απαράβατος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να τον παραβεί κανείς. *είναι ~ όρος στη συμφωνία τους να μην επεμβαίνει ο ένας στην προσωπική ζωή τού άλλου* || *~ νόμος / έθιμο / κανόνας / υποχρέωση / συνήθεια / δέσμευση / αρχή* ΣΥΝ απαράγραπτος. απαραβίαστος. — **απαράβατα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παραβαίνω*].

απαραβίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν παραβιάσει: *η πόρτα ήταν ~, συνεπώς οι διαρρήκτες μπήκαν από αλλού* ΣΥΝ άθικτος, ανέπαφος ΑΝΤ παραβιασμένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να παραβιαστεί: *~ χρηματοκιβώτιο* **3.** (α) αυτός που δεν πρέπει να παραβιαστεί *το δικαίωμα στην εργασία είναι ~* ΣΥΝ απαράγραπτος (β) (ειδικότ.) για χώρο που λειτουργεί ως άσυλο, όπου δεν έχει εξουσία η αστυνομία· *ο πανεπιστημιακός χώρος θεωρείται ~* || *ιερός και ~* • **4.** αυτός που δεν πρέπει να κατηγορηθεί, να σπιλωθεί *το πρόσωπο τού Πατριάρχη έχει κηρυχθεί ~* ΣΥΝ απρόσβλητος, ιερός **5.** ΝΟΜ (α) ***απαραβίαστο*** (το) η ιδιότητα ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου, σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει· *το ~ τής ιδιωτικής ζωής / τής αλληλογραφίας* (β) ***απαραβίαστο συνόρων*** αρχή που συνδέεται με την αναγνώριση κράτους περιλαμβάνει δηλ. την αποδοχή τής αρχής τής εδαφικής ακεραιότητάς του. επομένως τής ανεξαρτησίας του και τής κυριαρχίας του εντός των συνόρων του. **απαραβίαστα / απαραβιάστως** [1840] επίρρ.

απαράβλεπτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν τον έχουν παραβλέψει: *~ μειονέκτημα / χαρακτηριστικό.*

απαράβλητος, -η. -ο αυτός που υπερτερεί τόσο πολύ (σε κάτι). ώστε να μη μπορεί να συγκριθεί με κανέναν/τίποτε άλλο: *~ θάρρος / ήθος / ομορφιά / ευφυΐα* ΣΥΝ ασύγκριτος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλητός*)].

απαραγνώριστος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν μπορεί να παραγνωριστεί· *~ ομοιότητες / διαφορές*

απαράγραπτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που στο πέρασμα τού χρόνου δεν είναι δυνατόν να καταργηθεί ή να πάψει να υπάρχει: *το ~ δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση* ΣΥΝ απαράβατος, απαραβίαστος, αναφαίρετος **2.** ΝΟΜ ***απαράγραπτο*** (το) το να μην υπόκειται κάτι σε παραγραφή· *το ~ οικονομικών αξιώσεων.*

απαράδεκτος, -η, -ο [μτγν] κ. (λαϊκ) **απαράδεχτος** **1.** αυτός που δεν μπορεί να θεωρηθεί παραδεκτός στο πλαίσιο των κανόνων που ισχύουν: *η επέμβαση στα εσωτερικά μιας ξένης χώρας είναι ~ πράξη* || *~ κατάσταση / τρόπος / όρος / στάση / συνθήκες / καθεστώς / πρόκληση / τακτική* ΣΥΝ αθέμιτος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ παραδεκτός **2.** (καθημ.) πολύ κακός *το φαγητό είναι ~* **3.** ΝΟΜ (α) (ο τ ***απαράδεκτος***) αυτός που δεν πληροί τις προϋποθέσεις. ώστε να γίνει παραδεκτός (β) ***απαράδεκτο*** (το) μορφή ελαττωματικότητας μιας διαδικαστικής πράξης, με την οποία ζητείται δικαστική προστασία ή υποστηρίζεται μια τέτοια αίτηση (π.χ. αγωγή) συνίσταται στη μη τήρηση κάποιου δικονομικού κανόνα με αποτέλεσμα το δικαστήριο να εμποδίζεται στην εξέταση τής ουσίας τής υπόθεσης, καίτοι η διαδικαστική πράξη αυτή καθαυτή μπορεί να είναι και υποστατή και ισχυρή. — **απαράδεκτα / απαραδέκτως** επίρρ

απαράδοτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον παραλήπτη. *~ δέμα* ΣΥΝ ανεπίδοτος ΑΝΤ παραδεδομένος • **2.** αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον εχθρό: *το κάστρο έμεινε ~ ώς το τέλος τού πολέμου* ΣΥΝ άπαρτος. ακυρίευτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *παραδίδωμι*].

απαραίτητος, -η, -ο αυτός χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να γίνει κάτι: *η οργάνωση είναι ~ για την καλή λειτουργία μιας επιχείρησης* || *~ όρος / συνθήκη / προϋπόθεση* || *άκρως / απολύτως ~* || (κ ως ουσ. *απαραίτητα. τα*) *πρέπει κανείς να περιορίζεται στα ~ και να μην κάνει περιττές σπατάλες* ΣΥΝ χρήσιμος. αναγκαίος — **απαραίτητα / απαραιτήτως** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αμετάπειστος παρά τις παρακλήσεις. τις ικεσίες», < *ἀ-* στερητ. + *παραιτῶ (-οῦμαι)* «ικετεύω». Κατά τον Μεσαίωνα η λ. έλαβε τη σημ. «αναπόφευκτος»].

απαρακώλυτος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει παρακωλυθεί, που δεν έχει εμποδιστεί: *~ διαδικασία* — **απαρακώλυτα / απαρακωλύτως** επίρρ.

απαράλλακτος, -η, -ο κ (καθημ) **απαράλλαχτος** αυτός που δεν διαφέρει σε τίποτε από κάποιον άλλον. ο εντελώς όμοιος *είναι ίδιος κι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ πανομοιότυπος, *ολόιδιος*, φτυστός ΑΝΤ διαφορετικός, ανόμοιος. — **απαράλλακτα / απαραλλάκτως** [μτγν.] επίρρ
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμοιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *παραλλάσσω*].

απαραμείωτος, -η, -ο [1824] αυτός που δεν έχει μειωθεί ή δεν είναι δυνατόν να μειωθεί: *το ενδιαφέρον του για τα αθλήματα παρέμεινε ~, ακόμα και όταν ο ίδιος δεν ήταν σε θέση να αθληθεί* ΣΥΝ αμείωτος, σταθερός.

απαράμιλλος, -η, -ο αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συναγωνιστεί· *~ θάρρος / γενναιότητα / ηρωισμός / τέχνη / ερμηνεία / ομορφιά* ΣΥΝ άφθαστος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος. — **απαράμιλλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ- στερητ* + *παράμιλλος «διαγωνιζόμενος» < παρ(α)-* + *ἅμιλλα*].

απαραμύθητος, -ος (καθημ. -η), -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να παρηγορηθεί.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *παραμυθοῦμαι* «παρηγορώ»].

απαρασάλευτος, -η. -ο αυτός που δεν κλονίζεται, που μένει σταθερός (σε κάτι): *η ~ πίστη του τον καθοδηγούσε* ΣΥΝ αμετακίνητος — **απαρασάλευτα / απαρασαλεύτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παρασαλεύω*].

απαρασκεύαστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί ή δεν έχει παρασκευαστεί ΑΝΤ παρασκευασμένος. — **απαρασκεύαστα / απαρασκευάστως** [αρχ.] επίρρ.

απαράσκευος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμάσει τον εαυτό του για κάτι *πήγε ~ στις εξετάσεις* ΣΥΝ απροετοίμαστος, ανέτοιμος ΑΝΤ προετοιμασμένος.

απαρατήρητος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον παρατήρησε. δεν τον πρόσεξε κανείς ΑΝΤ φανερός, εμφανής· ΦΡ ***περνώ απαρατήρητος*** δεν γίνεται αισθητή η παρουσία μου: *η είσοδός της στην αίθουσα πέρασε απαρατήρητη* — **απαρατήρητα** επίρρ

απαρέγκλιτα επίρρ. (λόγ.) χωρίς παρέκκλιση, πιστά: *θα τηρηθεί ~ το πρόγραμμα* || *η κυβέρνηση θα ακολουθήσει ~ την ίδια οικονομική πολιτική* Επίσης (λογιότ) **απαρεγκλίτως** [μτγν]

απαρέγκλιτος, -η. -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν παρεκκλίνει από την πορεία του. που δεν λοξοδρομεί ΣΥΝ σταθερός **2.** αυτός που δεν παρεκκλίνει από τις θέσεις ή τις ιδέες του: *είχε ως ~ αρχή να μη χρηματίζεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *παρεγκλίνω* «γέρνω προς πλάγια θέση» < *παρ(α)-* + *ἐγκλίνω* «κλίνω. γέρνω» < *ἐν-* + *κλίνω*]

> **απαρέγκλιτος – *απαρέκκλιτος.** Από το αρχ. ρ. **παρεγκλίνω** σχηματίσηκε ήδη στην Αρχαία επίθ. **α-παρ-έγ-κλιτος**. που σήμαινε αυτόν που δεν παρεκκλίνει, δεν ξεφεύγει (από την πορεία. τον κανόνα. την κατεύθυνση κ τ.ό.). Στη Ν. Ελληνική δεν χρησιμοποιείται ρ. *παρεγκλίνω*, αλλά **παρ-εκ-κλίνω** Ωστόσο. το ρ αυτό δεν σχηματίζει ρηματικό επίθετο Έτσι, στη σημερινή Ελληνική έχουμε: ρ *παρεκκλίνω* – όχι **παρ-εγκλίνω*. επίθ. στερητ *απαρέγκλιτος* – όχι **απαρέκκλιτος*! → *κλίνω*

απαρέμφατο (το) {απαρεμφάτ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ **1.** άκλιτος ρηματικός τύπος τής Αρχ Ελληνικής και πολλών άλλων αρχαίων αλλά και σύγχρονων γλωσσών (π χ τής Γερμανικής, τής Γαλλικής, τής Ρωσικής). που δηλώνει το ποιόν ενεργείας (διάρκεια / επανάληψη – συνοπτικότητα / στιγμιαίο) και τη διάθεση / φωνή τού ρήματος, αλλά όχι το πρόσωπο και τον αριθμό: *τελικό / ειδικό / έναρθρο ~* || *~ τού σκοπού /*

αποτελέσματος **2.** (*στην παραδοσιακή γραμματική*) κάθε άκλιτος τύπος σε *-ει* / *-εί* (π.χ. λυθεί, ντύσει κ.ά.), με τους οποίους σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι (είχα πλυθεί, θα έχω ντύσει). — **απαρεμφατικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπαρέμφατον*, ουδ. τού επιθ. *ἀπαρέμφατος* < *ἀ-* στερητ. + *παρεμφαίνω* «εμφανίζω» < *παρ(α)-* + *ἐμφαίνω*. Η ονομασία *ἀπαρέμφατον* δόθηκε στον ρηματικό αυτόν τύπο, επειδή δεν *παρεμφαίνει* (= εμφανίζει, δηλώνει) αριθμό ή πρόσωπο, όπως οι υπόλοιπες (παρεμφατικές) εγκλίσεις)].

απαρέμφατο: συμπληρωματικές δομές με *να* / *ότι*. Το απαρέμφατο τής Αρχ. Ελληνικής ήταν, στην πραγματικότητα, συνεπτυγμένη (σε μία λέξη) μορφή ρηματικής πληροφορίας, που συμπλήρωνε (ως αντικείμενο ή, λιγότερο, ως υποκείμενο) την πληροφορία ενός άλλου (κυρίου) ρήματος. *Βούλεται* **γράφειν** (= *θέλει* **να γράφει**) – *Λέγει* **φιλεῖν** (= *λέγει* **ότι αγαπάει**). Στη συντακτική ανάλυση τής Αρχ. Ελληνικής, το απαρέμφατο που ισοδυναμεί με πρόταση εισαγόμενη με το **να** λέγεται **τελικό**, ενώ, όταν ισοδυναμεί με πρόταση που εισάγεται με το **ότι / πως**, λέγεται **ειδικό**. Με το πέρασμα τής Ελληνικής σε αναλυτικές (περιφραστικές) δηλώσεις αντί των συνθετικών (μονολεκτικών), το απαρέμφατο ήδη στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο (6ος-12ος αι. μ.Χ.) άρχισε να εμφανίζεται με τη μορφή **ἵνα** (> *ινά* > **να**) + **υποτακτική** *θέλει ἵνα γράφῃ* > *θέλει να γράφῃ* (ή *να γράφει*, με την απλοποίηση τής ορθογραφίας που επήλθε στη δεκαετία τού 1980). Έτσι, σιγά-σιγά χάθηκε από τη χρήση το απαρέμφατο και παρέμεινε μόνο σε μερικές αρχαιοπρεπείς έναρθρες χρήσεις: *απαγορεύεται το καπνίζειν* · *έχει πολύ καλό λέγειν* – *το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν* – *το είναι και το γίγνεσθαι* – *δούναι και λαβείν* κ.ά. Ιστορική προέλευση απαρεμφάτου έχουν και οι άκλιτοι ρηματικοί τύποι, με τους οποίους σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι: *έχω / είχα / θα έχω* **λύσει** – *έχω / είχα / θα έχω* **λυθή** (ή, με την ορθογραφική απλούστευση, **λυθεί**). Το *έχω* **λύσει** προέρχεται από το *ἔχω* **λύσειν** και αυτό από το (απαρέμφατο αορίστου) *ἔχω* **λῦσαι**. Ομοίως, το *έχει* **λυθή (λυθεί)** προέρχεται από το *ἔχει* **λυθῆναι** (απαρέμφατο παθ. αορίστου) (πβ. και *ἔχω στεῖλαι* > *ἔχω στείλειν* > *έχω στείλει* και *ἔχω σταλῆναι* > *έχω σταλή* [*σταλεί*]). Εκτός από τους συντελικούς χρόνους, το απαρέμφατο –ουσιαστικό όπως ήταν, όταν προηγείτο άρθρο– σώζεται σε ορισμένα ρηματικά ουσιαστικά, που δεν αναγνωρίζονται ως απαρέμφατα: *τὸ φιλεῖν* > *τὸ φιλεῖ* > **το φιλί** · *τὸ φαγεῖν* > *τὸ φαγεῖ* > *τὸ φαεῖ* > **το φαΐ** · *τὸ ἔχειν* > **το έχει** (του). Το απαρέμφατο, πανάρχαιος τύπος τής ινδοευρωπαϊκής οικογένειας γλωσσών, όπου ανήκει και η Ελληνική, ήταν ο τύπος τού ρήματος «γυμνός», χωρίς να **παρεμφαίνει**, δηλ. να δηλώνει το πρόσωπο που εκτελεί ή δέχεται μιαν ενέργεια. Γι' αυτό και ονομάστηκε **απαρέμφατος** (έγκλισις), από όπου και **απαρέμφατο** (infinitivus). Αντίθετα προς τις βαλκανικές γλώσσες, που –επηρεασμένες από την Ελληνική ή με παράλληλη εξέλιξη– εμφανίζουν παρόμοια με την Ελληνική κατάσταση, πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν διατηρήσει ζωντανή τη χρήση τού απαρεμφάτου. Έτσι, π.χ. η φράση *θέλω να γράφω* στην Αγγλική, στη Γαλλική, στη Γερμανική και σε άλλες γλώσσες θα δηλωθεί με *ρήμα + απαρέμφατο*: αγγλ. I want to write, γαλλ. je veux écrire, γερμ. ich möchte schreiben κ.ο.κ. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το απαρέμφατο τής Αρχαίας Ελληνικής δεν παρεμφαίνει ούτε χρόνο (παραπλανούν, στην πραγματικότητα, οι χαρακτηρισμοί «απαρέμφατο ενεστώτα» ή «απαρέμφατο αορίστου»!) ούτε πρόσωπο παρεμφαίνει (δηλώνει) κυρίως **ποιόν ενεργείας** (στιγμιαίο – διαρκές – συντελικό) και φωνή / διάθεση (ενεργητική – παθητική / μέση)· πβ. τα εξής τελικά απαρέμφατα: **λύειν** (να λύνω), **λύσειν** και **λῦσαι** (να λύσω), **λελυκέναι** (να έχω λύσει) - **λύεσθαι** (να λύνομαι), **λύσεσθαι** και **λύσασθαι** (να λύσω), **λυθήσεσθαι** και **λυθῆναι** (να λυθώ), **λελῦσθαι** (να έχω λυθεί). → *γερούνδιο*

απαρέσκεια (η) [1814] {χωρ. πληθ.} το συναίσθημα που γεννιέται (σε κάποιον) όταν κάτι δεν (του) αρέσει, η δυσαρέσκεια: *ήταν έκδηλη στο πρόσωπό του η ~ για όσα συνέβαιναν* ΣΥΝ. αποστροφή ΑΝΤ ευαρέσκεια, ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπαρέσκω* < *ἀπ(ο)-* στερητ. + *ἀρέσκω*]

απαρηγόρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι δυνατόν να παρηγορηθεί: *ο σύζυγος ήταν ~ για τον θάνατό της* — **απαρηγόρητα / απαρηγορήτως** [μτγν.] επίρρ.

απαρίθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λεπτομερής (ένα προς ένα) αναφορά σειράς στοιχείων: ~ *προσώντων / περιστατικών / λόγων / αιτίων* || *σχολαστική / κουραστική* ~ ΣΥΝ αράδιασμα, παράθεση

απαριθμώ ρ. μετβ. {απαριθμείς ... | απαρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω ένα προς ένα τα στοιχεία ενός συνόλου· κυρ. παραθέτω (όλα τα στοιχεία που συνθέτουν ένα γεγονός) ένα προς ένα: ~ *τις ταινίες που είδα φέτος* || *ο υπουργός απαρίθμησε τα έργα τής κυβέρνησης* ΣΥΝ μνημονεύω, αναφέρω
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπαριθμῶ* < *ἀπ(ο)-* + *ἀριθμῶ* (-έω)]

απαρνούμαι (κ. -ιέμαι) ρ. μετβ. αποθ. {απαρνείσαι... | απαρνή-θηκα, -μένος} **1.** παύω να δέχομαι ως δικό μου, αποκηρύσσω: *απαρνήθηκε την πίστη του* || ~ *ιδέες / θρησκεία / όνομα* ΣΥΝ απορρίπτω ΑΝΤ ενστερνίζομαι, ασπάζομαι • **2.** εγκαταλείπω, παύω να ενδιαφέρομαι για (κάτι): *για χάρη τού έρωτά της απαρνήθηκε οικογένεια και φίλους* || ~ *πλούτη / καριέρα / πατρίδα* ΦΡ **απαρνούμαι / εγκαταλείπω τα εγκόσμια** γίνομαι μοναχός ή κληρικός· (γενικότ.) εγκαταλείπω τον κοσμικό τρόπο ζωής. — **απάρνηση** [μτγν.] κ. **απαρνησιά** (η), **απαρνητής** (ο) [μτγν.], **απαρνήτρια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπαρνοῦμαι* (-έο-) < *ἀπ(ο)-* + *ἀρνοῦμαι*]

άπαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) (για πλοία) η ανέλκυση τής άγκυρας, το σαλπάρισμα, η αναχώρηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἄπαρσις* < αρχ. *ἀπαίρω* < *ἀπ(ο)-* + *αἴρω*].

απαρτ(ε)μάν (το) {άκλ.} ελλην. *διαμέρισμα*· το διαμέρισμα πολυκατοικίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. appartement < ιταλ. appartamento < ρ. appartare «χωρίζω» (< parte «μέρος»), με την έννοια τού συνόλου χωριστών τμημάτων μιας πολυκατοικίας]

απαρτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο αριθμός στη σύνθεση μελών (συνέλευσης, συμβουλίου κ.λπ.) που απαιτείται, προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη μια συνεδρίαση ή το αποτέλεσμά της: *έχουμε / υπάρχει* ~ || *δεν μπορεί να ληφθεί απόφαση λόγω ελλείψεως απαρτίας* || *θέτω θέμα απαρτίας* || *ένσταση απαρτίας* **2.** (μτφ.-καθημ.) η παρουσία όλων όσοι έχουν προσκληθεί κάπου ή συνήθ. αποτελούν ένα σύνολο, μια παρέα: *δεν λείπει κανείς απόψε στην παρέα, έχουμε ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οικοσκευή – λάφυρα», < *ἀπ(ο)-* + *ἄρτιος*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στη συσχέτιση με το ρ. *ἀπαρτίζω*]

απαρτίζω ρ. μετβ. {απάρτισ-α (λόγ. απήρτισα), απαρτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποτελώ: *γνωστοί ηθοποιοί απαρτίζουν τον θίασο* || *απαρτίζουμε σύνολο / ομάδα / ομοσπονδία / επιτροπή* ΣΥΝ συγκροτώ, σχηματίζω, συνθέτω, συνιστώ **2.** (μεσοπαθ. **απαρτίζομαι** +από) συγκροτούμαι (από μέρη): *η κυβέρνηση απαρτίζεται από βουλευτές τριών κομμάτων* ΣΥΝ αποτελούμαι, συνίσταμαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἀρτίζω* «ετοιμάζω» < επίρρ. *ἄρτι* «μόλις, πρόσφατα», πβ. κ. *κατ-αρτίζω*].

άπαρτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: *το κάστρο έστεκε ~ σε πείσμα των πολιορκητών του* || ~ *φρούριο / πόλη* ΣΥΝ απόρθητος, απάτητος ΑΝΤ κατακτημένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατακτηθεί.

απαρτχάιντ (το) {άκλ.} ελλην. *φυλετισμός*· το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων, που επικρατούσε εις βάρος των Μαύρων στη Ν. Αφρική
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. apartheid < αφρικάανς apartheid «διαχωρισμός» < apart «χωριστά» + -heid «-ότητα», επίθημα που εκφράζει κατάσταση, πβ. γερμ. -heit, Freiheit «ελευθερία», αγγλ. -hood, likelihood «πιθανότητα»].

απαρχαιωμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **απηρχαιωμένος** [αρχ.] αυτός που έχει παλιώσει και ξεπεραστεί: *οι ~ τεχνικές του ευθύνονται για την απώλεια τής πελατείας* || ~ *ιδέες / θεωρίες / αντιλήψεις / νοοτροπία* ΣΥΝ αναχρονιστικός, ξεπερασμένος ΣΥΝ σύγχρονος, μοντέρνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

απαρχή (η) η πρώτη αρχή: ~ *συνεργασίας / φιλίας / διαμάχης* ΣΥΝ έναρξη, ξεκίνημα ΑΝΤ ολοκλήρωση, τέλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἀρχή*]

απαρχής επίρρ. [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) από την αρχή: *σας προειδοποίησα ~ για την έκβαση τής υπόθεσης* ΣΥΝ εξαρχής ΑΝΤ στο τέλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*

άπας, -ασα, -αν {άπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (αρχαιοπρ.) όλος: *άπασα η αριστοκρατία έδωσε το «παρών» στην εκδήλωση* || *άπαντα τα ευρισκόμενα έργα τού ποιητή* || *άπαντες δήλωσαν άγνοια*· ΦΡ (α) **εξ άπαντος / εξάπαντος** (αρχ. *ἐξ ἅπαντος*) βλ. λ. *εξάπαντος* (β) **στον αιώνα τον άπαντα** βλ. λ. *αιώνας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅπας* < *ἁ-* αθροιστ. (< Ι.Ε. *sm̥-) + *πᾶς*]

απασβεστώνω ρ. μετβ. [1889] {απασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπω σε ασβέστη • **2.** αφαιρώ τον ασβέστη. — **απασβέστωση** (η) [1890].

απασιονάτο επίρρ. ΜΟΥΣ με πάθος· ως εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη ενός μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. appassionato < ρ. appassionare < passione «πάθος»]

απαστράπτω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνήθ. στον ενεστ.} (λόγ.) λάμπω, αστραποβολώ.

απαστράπτων, -ουσα, -ον [μτγν.] {απαστράπτ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (-ουσών)} αυτός που ακτινοβολεί, που λάμπει: *το νέο απορρυπαντικό χαρίζει στα ρούχα απαστράπτουσα λευκότητα* || ~ *καθαριότητα / αίθουσα* ΣΥΝ αστραφτερός.

απασφαλίζω ρ. μετβ. {απασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετακινώ το εξάρτημα όπλου που το ασφαλίζει, προετοιμάζοντάς το για βολή: *απασφάλισε το περίστροφο και πυροβόλησε στον αέρα για εκφοβισμό*. — **απασφάλιση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *απ(ο)-* + *ασφαλίζω*. Το μτγν. *ἀπασφαλίζω* έχει την ακριβώς αντίθετη σημ. «ασφαλίζω, σιγουρεύω». Στη σημερινή σημ. (για όπλα) το α' συνθ. *ἀπό* έλαβε στερητ. έννοια κατά τα *απαγκιστρώνω, αποφυλακίζω, αποστρατεύω* κ.τ.ό.].

απασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική (επαγγελματική) δραστηριότητα, το επάγγελμα, η εργασία: *κύρια / δευτερεύουσα* ~ || *καθεστώς / πολιτική απασχόλησης* || *δεν έχει* ~ (είναι άνεργος) || *η ~ τού προσωπικού σε περιττές εργασίες είχε επιπτώσεις στην παραγωγικότητα* || *μερική* ~ (εργασία με μειωμένο ωράριο) ||

α- / αν- *στερητικό*

α-παρένθετος, -η, -ο
α-παρενόχλητος, -η, -ο
α-παρεξήγητος, -η, -ο
α-παρερμήνευτος, -η, -ο
α-παρκάριστος, -η, -ο
α-παρομοίαστος, -η, -ο
α-παρότρυντος, -η, -ο
α-πασπάλιστος, -η, -ο
α-πασπάτευτος, -η, -ο
α-πασσάλειφτος, -η, -ο
α-πασσάλωτος, -η, -ο
α-παστερίωτος, -η, -ο
α-πάστρευτος, -η, -ο
α-πάστωτος, -η, -ο
α-πατίκωτος, -η, -ο
α-πατρονάριστος, -η, -ο
ά-παυτος, -η, -ο
α-πάχυντος, -η, -ο

πλήρης ~ (με πλήρες ωράριο) || *συμπληρωματική* ~ (εκτός από την κύρια εργασία) || *μόνιμη / επικερδής / ουσιαστική* ~ || *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* **2.** (συνεκδ.) το ποσοστό στο οποίο ανέρχεται ο αριθμός αυτών που απασχολούνται επαγγελματικά: *οι δείκτες απασχόλησης εμφανίζονται πεσμένοι* || *αύξηση / μείωση τής* ~ **3.** (καταχρ.) η δραστηριότητα που αναπτύσσει κανείς σε σχέση με κάποιο αντικείμενο, ο τρόπος με τον οποίο περνά την ώρα του: *η φροντίδα τού κήπου είναι μια ευχάριστη καθημερινή μου* ~ ΣΥΝ ασχολία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. employment]

απασχολήσιμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να απασχοληθεί εργασιακά κάπου: «*η πολιτική αυτή καθιστά μη απασχολήσιμα εκατομμύρια άτομα*» (εφημ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. employable].

απασχολησιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ενηλίκου εντός θεραπευτικού περιβάλλοντος, κατά την οποία ο ασθενής ασχολείται με δραστηριότητα που έχει κάποιον χρήσιμο στόχο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. occupational therapy].

απασχολώ ρ μετβ {απασχολείς ... | απασχόλ-ησα (λόγ. απησχόλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χρησιμοποιώ (κάποιον) σε θέση εργασίας: ~ *δέκα υπαλλήλους στην εταιρεία* ● **2.** προβληματίζω, γίνομαι αντικείμενο προβληματισμού, συζήτησης κ.λπ.: *το πρόβλημά σου με απασχολεί πολύ καιρό τώρα* || *το θέμα των μειονοτήτων θα απασχολήσει τους Υπουργούς Εξωτερικών τής Ένωσης* || *τι σε απασχολεί και ανησυχείς;* || *τον συγγραφέα απασχολεί το θέμα τής παράδοσης* ● **3.** (α) αποσπώ την προσοχή κάποιου από το κύριο έργο του: *μην τον απασχολείς με άσχετα πράγματα* || *μη με απασχολείς, έχω δουλειά τώρα!* (β) καλύπτω τον χρόνο κάποιου με κάποια δραστηριότητα: *απασχόλησε το παιδί με κάποιο παιχνίδι μέχρι να γυρίσω* || *οι μαθητές έχουν αυτή την ώρα κενό θα τους απασχολήσω με κάτι, για να μην κάνουν φασαρία* **4.** (μεσοπαθ. ***απασχολούμαι*** +σε / +με) καταπιάνομαι με κάτι, με εργασιακή σχέση, εργάζομαι ή χρησιμοποιούμαι σε θέση εργασίας: *τα βράδια απασχολείται σε μια ταβέρνα, για να τα φέρει βόλτα* || *έχει βρει έναν σύλλογο και απασχολείται με τις υποθέσεις του* **5.** (η μτχ. ***απασχολημένος***, -η, -ο) αυτός που δεν ευκαιρεί, που έχει δουλειά και δεν πρέπει να ενοχληθεί: *δεν μπορείτε να του μιλήσετε τώρα, είναι* ~.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπασχολῶ (-έω)* < *ἀπ(ο)-* + *ἀσχολῶ* «απασχολώ» < *ἄσχολος* «ο χωρίς σχολή (ελεύθερο χρόνο), απασχολημένος» < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία»].

> **απασχολούμαι – ασχολούμαι, απασχόληση – ασχολία / ενασχόληση.** Το **απασχολούμαι** δηλώνει εργασιακή σχέση (*Απασχολείται στο κατάστημα τού θείου του*), ενώ το **ασχολούμαι** σημαίνει γενικά «καταπιάνομαι, αφιερώνω χρόνο και κόπο σε κάτι» (*Ασχολείται με τις υποθέσεις των άλλων και δεν έχει χρόνο για τα προσωπικά του ζητήματα*). Δεν είναι, άρα, σωστό να πούμε «*απασχολούμαι μ' ένα θέμα*» (αλλά: *ασχολούμαι μ' ένα θέμα*), όπως δεν είναι σωστό να πούμε «*ασχολούμαι στη δουλειά τού πατέρα μου*» (αλλά: *απασχολούμαι στη δουλειά*.) Η ίδια σημασιολ. διαφορά ισχύει και για τα ουσιαστικά **απασχόληση** και **ασχολία**. Με τη σημ. τού **ασχολία** χρησιμοποιείται και το **ενασχόληση**. Παραδείγματα: *Η απασχόληση τού εργατικού δυναμικού έχει περιοριστεί – Η ασχολία του με την τέχνη τον έχει απορροφήσει πλήρως – Η ενασχόληση με τη λογοτεχνία τον έκανε γνωστό.*

απατεώνας (ο), **απατεώνισσα** (η) {απατεωνισσών} πρόσωπο που κάνει απάτες, που συστηματικά εξαπατά τους άλλους προς όφελός του: *πρόκειται για κοινό* ~*: μην του δανείσεις ούτε δεκάρα!* ΣΥΝ (λαϊκ.) κομπιναδόρος, μούτρο, μπαγαπόντης.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπατεών, -ῶνος* < *ἀπάτη* + παραγ. επίθημα *-εών* (πβ. κ. *λυμεών*)].

απατεωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απάτη.

απατεωνίσκος (ο) (υποκ.) ο μικροαπατεώνας, πρόσωπο που κάνει μικρές απάτες ΣΥΝ (μτφ.-λαϊκ.) ψιλικατζής ΑΝΤ μεγαλοαπατεώνας
[ΕΤΥΜ < *απατεώνας* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. κ. *υπαλληλίσκος*]

απάτη (η) {απατών} **1.** μεθοδευμένη (μη νόμιμη ή νομιμοφανής) ενέργεια, που αποσκοπεί στην παραπλάνηση (εξαπάτηση) κάποιου, ώστε να ωφεληθεί αυτός χάριν τού οποίου γίνεται η συγκεκριμένη ενέργεια: *Μεγάλη ~! Του πούλησαν οικόπεδο που ανήκε σε άλλον κι εξαφανίστηκαν!* ΣΥΝ κατεργαριά, δολοπλοκία, κόλπο, κομπίνα, λαδιά, απατεωνιά **2.** ΝΟΜ αξιόποινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) κατά την οποία κάποιος με σκοπό να αποκομίσει είτε ο ίδιος είτε και τρίτος παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την παρουσίαση εν γνώσει του ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων: *καταδικάστηκε για* ~ **3.** (συνεκδ.-λαϊκότ.) αυτός που κάνει συνέχεια απάτες, πρόσωπο αναξιόπιστο, κατεργάρης, κομπιναδόρος: *Μην τον εμπιστεύεσαι ούτε στον ύπνο σου! Ξέρεις τι ~ είναι ο φίλος σου;* ΣΥΝ απατεώνας, (λαϊκ.-καθημ.) μάρκα ΑΝΤ τίμιος, έμπιστος **4.** (μτφ.) η πλάνη, ο εσφαλμένος υπολογισμός, η προσδοκία που δεν εκπληρώθηκε: *Περίμενα πολλά από αυτή τη δουλειά, αλλά τίποτα! Όλα ήταν μια* ~ ΣΥΝ χίμαιρα, ψέμα **5.** το ξεγέλασμα· ΦΡ ***οπτική απάτη*** πλάνη τής όρασης, σύμφωνα με την οποία αντιλαμβανόμαστε κάτι διαφορετικό από ό,τι πραγματικά είναι: *οι ταξιδιώτες στην έρημο πέφτουν συχνά θύματα οπτικής απάτης* (βλ. κ. *οφθαλμαπάτη, αντικατοπτρισμός*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδέεται με αρχ. *ἠπεροπεύς* «απατεώνας», οπότε θ. **ἆπαρ / *ἀπ-νος* > **ἀπ-ṇ-τā* > *ἀπάτη* ή, κατ' άλλη εκδοχή, < *ἀ-* στερητ. + *πατῶ*, δηλώνοντας καταστάσεις χωρίς έρεισμα, χωρίς σταθερή βάση].

> **απάτη: συνώνυμα.** Η **εξαπάτηση** ως πράξη και η **απάτη** ως πράξη και ως αποτέλεσμα εξαπάτησης θεωρούνται αδικήματα και κολάζονται ποινικώς. Η κοινωνική αντιμετώπιση των αντίστοιχων πράξεων κυμαίνεται ανάμεσα στην αποδοκιμασία και την απόρριψη μέχρι την ανεκτικότητα, ακόμη και τον θαυμασμό! **Απάτη, εξαπάτηση, απατεωνιά, κομπίνα** δείχνουν αρνητική, απορριπτική στάση τού ομιλητή. Για μικροαπάτες που γεννούν οίκτο ή συμπάθεια προς τον δράστη, ανεκτικότητα γενικότερα, χρησιμοποιείται η λ. **κατεργαριά**· αντίθετα συναισθήματα εκφράζει ο χαρακτηρισμός **λαδιά**. Ανεκτικότητα μέχρι και κρυφό θαυμασμό για το «κατόρθωμα» μπορεί να προκαλέσει το **κόλπο**, ιδίως αν πρόκειται για «μεγάλο κόλπο»! Αυτό μπορεί να φθάσει να χαρακτηριστεί μέχρι και **μαγκιά** τού δράστη, με αυξημένη ανεκτικότητα έως αποδοχή. **Μάγκας, καταφερτζής** και **μάρκα** είναι, εξάλλου, χαρακτηρισμοί που υποδηλώνουν ανεκτικότητα προς τον διαπράξαντα / διαπράττοντα απάτες. Η περίπτωση τού ήρωα τού θεάτρου σκιών, τού **Καραγκιόζη**, ενσαρκώνει το πρόσωπο τού συμπαθητικού –και αμυνόμενου στην καταπίεση– μικροαπατεώνα, όπου η **κατεργαριά** φθάνει στο αποκορύφωμά της, συνδεόμενη με κωμικές καταστάσεις.

απατηλός, -ή, -ό **1.** αυτός που απατά, που ξεγελά, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: ~ *τίτλος / μέθοδος / εντύπωση / συναίσθημα / συμπέρασμα / πρόβλεψη / φαινόμενο / όνειρο* ΣΥΝ πλανερός **2.** αυτός που εξαπατά σκόπιμα, που παραπλανά: ~ *υπόσχεση / μέσα / κήρυγμα* ΣΥΝ παραπλανητικός, δόλιος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπάτη* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *σφριγ-ηλός, τρυφηλός*]

απάτητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν πατήσει (περπατήσει ή διαβεί) άνθρωποι: *υπάρχουν άραγε ακόμα ~ κορυφές στον πλανήτη μας;* || ~ *δάσος / βουνό / λημέρι / μονοπάτι* ΣΥΝ απροσπέλαστος **2.** αυτός που δεν έχει πατηθεί: ~ *σταφύλια* (που δεν έχουν πατηθεί στο πατητήρι) ΑΝΤ πατημένος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: *τα χωριά τής Μάνης έμειναν ~ από τον Τούρκο* || *κάστρο / πύργος / χωριό / πολιτεία* ~ ΣΥΝ απόρθητος, άπαρτος ΑΝΤ πατημένος, κατακτημένος

απατός, -ή, -ό αντων. (λαϊκ. + προσ. αντων *μου, σου, του*) μόνος· ~ *του έκανε όλη αυτή την περιουσία.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *άπαυτός* (βλ.λ.), πβ. κ. *αὐτός – ἀτός*].

άπατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πάτο, πολύ βαθύς: ~ *νερά / λίμνη / στέρνα* ΣΥΝ απύθμενος ΑΝΤ αβαθής, ρηχός **2.** ***άπατα*** (τα) τα πολύ βαθιά νερά: *βούτηξε στα ~ και εξαφανίστηκε* ΦΡ ***πήγε άπατος*** απέτυχε ή δεν του δόθηκε η δέουσα σημασία: *το βιβλίο αυτό πήγε* ~. — **άπατα** επίρρ.

άπατρις (ο/η) [μεσν.] {απάτρ-ιδος, -δα / -ιν | -ιδες, -ίδων} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που δεν έχει πατρίδα κυρ. το πρόσωπο που ανήκει σε έθνος χωρίς κρατική υπόσταση: *υπάρχουν λαοί ~, που ζουν διεσπαρμένοι σε άλλα κράτη* ΣΥΝ ανέστιος **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που δεν αγαπά την πατρίδα του: *η εθνικιστική πτέρυγα τού κοινοβουλίου κατηγόρησε τους υπόλοιπους βουλευτές ως απάτριδες* ΑΝΤ. φιλόπατρις

Απάτσι (οι) {άκλ.} φυλή Ινδιάνων τής ΒΔ Αμερικής, γνωστή από τις συγκρούσεις της με τον αμερικανικό στρατό τον 19ο αι. (βλ. κ. λ. *απάχης*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Apache < ινδιάν. apachwatche «άνθρωπος τού πολέμου» < apa «άνδρας, άνθρωπος» + achwa «μάχη»].

απατώ ρ μετβ. {απατάς... | απάτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω απάτη: *απατά τον φτωχόκοσμο με μικροκομπίνες* ΣΥΝ εξαπατώ, δολιεύομαι **2.** οδηγώ σε εσφαλμένα συμπεράσματα: *η διαίσθησή του αυτή τη φορά δεν τον απάτησε* ΣΥΝ παραπλανώ, ξεγελώ· ΦΡ (α) ***τα φαινόμενα απατούν*** αυτό που φαίνεται με την πρώτη ματιά, δεν είναι πάντοτε πραγματικό, αληθινό· η επιφάνεια συχνά διαφέρει από την ουσία, η μορφή δεν αποδίδει πάντοτε με ακρίβεια το περιεχόμενο: *προτού διαπράξει την κατάχρηση, όλοι τον είχαμε για σοβαρό, αξιόπιστο και έντιμο υπάλληλο· αλλά, βλέπεις,* ~ ! (β) ***αν δεν με απατά η μνήμη μου*** αν θυμάμαι σωστά: *~, είχαμε συναντηθεί ξανά πέρυσι τέτοια εποχή* ● **3.** διαπράττω μοιχεία: *απατά τη γυναίκα του* || *απατημένος σύζυγος* ΣΥΝ (λαϊκ.) κερατώνω **4.** (μεσοπαθ. ***απατώμαι***) κάνω λάθος, λανθασμένη εκτίμηση, γελιέμαι: *απατάται αν νομίζει ότι θα υποχωρήσω στις αξιώσεις του* ΦΡ ***αν δεν απατώμαι*** αν δεν κάνω λάθος: *είστε ο κ. Ιωάννου,* ~.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπατῶ (-άω)* < *ἀπάτη*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *τα φαινόμενα απατούν* (< γαλλ. les apparences sont trompeuses), *αν δεν απατώμαι* (< γαλλ. si je ne me trompe pas), *αν δεν με απατά η μνήμη μου* (< γαλλ. si je ne me trompe pas de mémoire)]

απάτωρ (ο) {απάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** (για θεότητα) αυτός που δεν έχει πατέρα (όπως έχουν οι άνθρωποι): *η ορφική Νύχτα γέννησε ένα χρυσό αβγό από όπου ξεπήδησε ο Φάνης, θεός* ~ **2.** αυτός που έχει χάσει τον πατέρα του, που είναι ορφανός ή δεν έχει οικογένεια και προγόνους
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πατήρ*]

απαύγασμα (το) {απαυγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) ακτινοβολία, λάμψη **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτό που απομένει από κάτι ως το σημαντικότερο, το «φωτεινότερο» στοιχείο του: *το ~ τής σκέψης / τού προβληματισμού κάποιου* || *ό,τι λέει είναι ~ τής πείρας του.* — **απαυγάζω** ρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπαυγάζω* < *ἀπ(ο)-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

απαυδώ ρ αμετβ. {απαυδάς.. | απηύδησα, απηυδημένος κ. απαυδισμένος κ. απηυδισμένος} εξαντλείται η υπομονή μου, δεν αντέχω άλ-

λο: *έχω απαυδήσει με τα καπρίτσια της!* ΣΥΝ. κουράζομαι, εγκαταλείπω ΑΝΤ υπομένω, αντέχω Επίσης **απαυδίζω**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαυδῶ (-άω)*, αρχική σημ «απαγορεύω», < *ἀπ(ο)-* + *αὐδῶ* «μιλώ» < *αὐδή* «φωνή, ομιλία» Βλ. κ *αοιδός*].

> **έχω απαυδήσει ή έχω απηυδήσει;** Από τη συχνή χρήση τού ρ **απαυδώ** στον αόριστο, από το **απηύδησα** (με το -η- τής ρηματικής αύξησης), θεωρήθηκε ότι το ρήμα έχει -η- και στον ενεστώτα και στους άλλους χρόνους. Έτσι σχηματίστηκαν τύποι **απηυδώ**(!) αντί **απαυδώ** και **έχω απηυδήσει**(!) αντί **έχω απαυδήσει**. Προφανώς οι ορθοί τύποι είναι: **απ-αυδώ, απ-ηύδησα** και **έχω απ-αυδήσει**

απαυτός, -ή, -ό **1.** (οικ.) πρόσωπο ή πράγμα το οποίο αναφέρεται χωρίς μνεία τού ονόματος ή τής ονομασίας του (είτε γιατί δεν επιθυμούμε να τα κατονομάσουμε ή γιατί δεν θυμόμαστε το όνομά του): *ήρθε η ~, η φίλη σου, πώς τη λένε.* ΣΥΝ αποτέτοιος • **2.** (ευφημ) τα οπίσθια ΣΥΝ (!) κώλος • **3.** (ευφημ) **απαυτά** (τα) τα γεννητικά όργανα (και των δύο φύλων, συνηθέστ τα ανδρικά) ΦΡ (!) **στ' απαυτά μου!** αδιαφορώ, δεν δίνω δυάρα, δεν λογαριάζω κανέναν ΣΥΝ (!) στα τέτοια μου
[ΕΤΥΜ μεσν Από τις φρ *ἀπ' αὐτοῦ, ἀπ' αὐτόν, ἀπ' αὐτῶν, ἀπ' αὐτῆς* κ.τ.ό. σχηματίστηκε ονομ πτώση *ἀπαυτός*].

> **απαυτός – απαυτώνω: ευφημισμοί.** Προκειμένου να αναφερθεί κανείς σε ανατομικά όργανα ή πράξεις που σχετίζονται με τη συνεύρεση και την αναπαραγωγική βιολογική διαδικασία, παρακάμπτει τη ρητή ονομασία τού οργάνου ή τής πράξης και ευφημιστικά αναφέρεται σε αυτά, είτε χρησιμοποιώντας άλλη λέξη (πβ. *εργαλείο* αντί *πέος*) είτε καταφεύγοντας σε φτειαχτές, ασαφούς σημασίας λέξεις με δεικτικό ή άλλον χαρακτήρα. Έτσι, λ.χ , το **τέτοιο** είναι το πέος τού άνδρα ή το αιδοίο τής γυναίκας, **τέτοιος** (και λογιότ **τοιούτος**) είναι ο ομοφυλόφιλος, **απαυτός** τα οπίσθια και **απαυτώνω / αυτώνω** το συνουσιάζομαι Η ευφημιστική αυτή χρήση απαντά σχεδόν σε όλες τις γλώσσες και σε όλες τις περιόδους τής γλώσσας

απαυτώνω ρ μετβ {απαύτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (οικ.) λέγεται αντί τού ρήματος που δεν θυμόμαστε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε (βλ κ. λ. *απαυτός*) *ήθελε να το απαυτώσει, πώς το λένε, να το επικυρώσει* ΣΥΝ αυτώνω • **2.** (ευφημ.-οικ.) συνουσιάζομαι με (κάποια/κάποιον) ΣΥΝ τετοιώνω, αποτετοιώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός*.
απάχης (ο) {απάχηδες}, **απάχισσα** (η) {δύσχρ. απαχισσών} (κατά τον Μεσοπόλεμο) ο αλήτης των μεγαλουπόλεων. «*οι Απάχηδες των Αθηνών*» (τίτλος οπερέτας). — **απάχικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. apache, ονομασία τής ινδιάνικης φυλής *Απάτσι* (βλ λ), λ με την οποία κατονόμασαν αρχικώς οι Γάλλοι τους περιθωριακούς τού Παρισιού].
απαχής, -ής, -ές [μεσν.] {απαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι παχύς, ο αδύνατος, ο ισχνός
άπαχος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει λίπος *~ κρέας / τυρί / γιαούρτι* ΑΝΤ λιπαρός
Α.Π.Ε. (το) Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων· πρακτορείο ειδήσεων με έδρα την Αθήνα ιδρύθηκε το 1905 και συγκεντρώνει ειδήσεις από όλη την Ελλάδα και τις μεταδίδει σε όλο τον κόσμο, χωρίς να τις σχολιάζει πολιτικά, κατά το πρότυπο τού πρακτορείου Reuters.
απέ επίρρ. (διαλεκτ) έπειτα, ύστερα, αλλιώς: *τράβα να του ζητήσεις συγγνώμη κι ~ βλέπεις τι κάνεις* || *Τον ακούς τι λέει, Κι ~ μου λες εσύ ότι είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει* || *ας μην ήταν μπροστά ο άντρας της, ~ ήξερα εγώ τι να της πω!*
[ΕΤΥΜ μεσν Απαντά ως εναλλακτικός τύπος τής αρχ προθ *ἀπό*, ίσως με την επίδραση των μεσν. *ἀπέκει, ἀπεκεῖθεν, ἀπεδεκεῖ* κ ά., όπου το *ἀπε-* θεωρήθηκε α' συνθ]
απεγκλωβίζω ρ. μετβ. {απεγκλώβισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από κλειστό χώρο στον οποίο είχε αποκλειστεί ή παγιδευτεί: *οι άνδρες τής Τροχαίας με δυσκολία απεγκλώβισαν τους παγιδευμένους στα αυτοκίνητα που συγκρούστηκαν* ΣΥΝ απελευθερώνω ΑΝΤ εγκλωβίζω **2.** (μτφ) δίνω διέξοδο σε (κάποιον/κάτι), απελευθερώνω από κάτι που δεσμεύει. *είπε ότι οι ψηφοφόροι πρέπει να απεγκλωβιστούν από τη λογική τού δικομματισμού.* — **απεγκλωβισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ + *εγκλωβίζω*]
απεγνωσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται συνήθ με σθένος, αλλά χωρίς να υπάρχουν ελπίδες για την επιτυχία του: *~ προσπάθεια / αγώνας / μάχη / έκκληση* ΣΥΝ απελπισμένος — **απεγνωσμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ μτγν μτχ. παθ. παρακειμένου τού αρχ *ἀπογιγνώσκω* «εγκαταλείπω – χάνω κάθε ελπίδα, απελπίζομαι»]
απέδρασα ρ → αποδιδράσκω
απέθαντος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που δεν πεθαίνει *ο γερο-πλάτανος στέκει ~ στο μέσον τής πλατείας* ΣΥΝ αθάνατος, αιώνιος ΑΝΤ εφήμερος, θνητός **2.** (για πράγματα) αυτός που δεν παλιώνει, δεν χαλάει *~ αυτό το χαλί' Το 'χε υφάνει η γιαγιά μου στα νιάτα της κι ακόμα είναι γερό* ΣΥΝ ανθεκτικός, στερεός ΑΝΤ. φθαρτός.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *πεθαίνω*, κατά τα *μαραίνω – αμάραντος, σημαίνω – ασήμαντος* κ ά.]
απειθάρχητος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν επιβάλει ή δεν είναι δυνατόν να επιβάλει κανείς πειθαρχία. *~ στρατιώτης / μαθητής πλήθος* ΣΥΝ απειθής ΑΝΤ πειθαρχημένος **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταξία, που δεν υπακούει στους ισχύοντες κανόνες· *~ σκέψη / τρόπος γραφής*
απειθαρχία (η) {χωρ πληθ } η έλλειψη πειθαρχίας, υπακοής σε κανόνες ή σε ανωτέρους: *αναφέρθηκαν κρούσματα απειθαρχίας στον Στρατό* || *θέμα / τάση / πνεύμα απειθαρχίας* || *κομματική / στρατιωτική ~* ΣΥΝ ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ ευπείθεια, πειθαρχία, πειθαρχικότητα, υπακοή
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *πείθαρχος* «ο υπακούων στις αρχές» (από όπου και ουσ *πειθαρχ-ία* και ρ *πειθαρχ-ῶ*), κατά το σχήμα *πείθαρχος – πειθαρχῶ – πειθαρχία*, οπότε και *ἀπείθαρχος – ἀπειθαρχῶ – ἀπειθαρχία*]
απείθαρχος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν πειθαρχεί, που δεν υπακούει. *~ μαθητής / παιδί / στρατιώτης* ΣΥΝ ανυπάκουος, απειθής ΑΝΤ πειθαρχημένος, υπάκουος, πειθήνιος.
απειθαρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {απειθαρχείς | απειθάρχησα} δεν πειθαρχώ, δείχνω ανυπακοή. *αυτός ο στρατιώτης απειθαρχεί συστηματικά στα κελεύσματα των ανωτέρων του* ΣΥΝ απειθώ ΑΝΤ πειθαρχώ, υπακούω.
απείθεια (η) {χωρ πληθ } **1.** η άρνηση υπακοής σε ανώτερο ή σε κανόνες, η ανυπακοή ΣΥΝ απειθαρχία **2.** ΝΟΜ αδίκημα κατά τής πολιτειακής εξουσίας, που συνίσταται στην άρνηση εκτελέσεως νόμιμης εντολής — **απειθώ** ρ. [αρχ] {-είς . }
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπειθής*]
απειθής, -ής, -ές {απειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) απειθέστ-ερος, -τατος} (λόγ.) αυτός που δεν πειθαρχεί ΣΥΝ απείθαρχος, ανυπάκουος ΑΝΤ. ευπειθής, υπάκουος — **απειθώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πείθω*]
απεικάζω ρ μετβ {απείκασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} μιμούμαι πιστά (με τη ζωγραφική ή τη γλυπτική). *στα έργα του απεικάζει όχι μόνον τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, αλλά και το βαθύτερο είναι τους* ΣΥΝ απεικονίζω. — **απείκασμα** (το) [αρχ], **απεικαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *εἰκάζω*]
απεικονίζω ρ. μετβ [μτγν.] {απεικόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αναπαριστώ (κάτι), το αποδίδω με εικόνα: *ο πίνακας απεικονίζει ένα λαϊκό πανηγύρι* || *~ πειστικά / εναργέστατα* ΣΥΝ αποδίδω, εικονίζω **2.** (κατ' επέκτ.) περιγράφω παραστατικά σε προφορικό ή γραπτό λόγο *οι δημοσιογράφοι στα κείμενά τους προσπαθούν να απεικονίσουν την πραγματικότητα* ΣΥΝ. εκφράζω, περιγράφω **3.** (γενικότ.) αντανακλώ, αποδίδω, φανερώνω *οι φορολογικές δηλώσεις δεν απεικονίζουν τα πραγματικά εισοδήματα.* — **απεικόνισμα** (το) [μτγν.], **απεικονιστικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ*.
απεικόνιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αναπαράσταση, η πιστή περιγραφή ή αποτύπωση: *η ~ τής μάχης σε έναν πίνακα ζωγραφικής* || *η ~ τής διαμόρφωσης τού εδάφους* (σε χάρτη) || *η ~ τής φρίκης τού πολέμου σε ένα ρεπορτάζ* || *η ~ μιας σελίδας κειμένου στην οθόνη τού υπολογιστή* **2.** ΜΑΘ η αντιστοίχιση των στοιχείων ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β.
απειλή (η) **1.** η άσκηση ψυχολογικής βίας (σε κάποιον), με σκοπό τον εξαναγκασμό του σε πράξη ή παράλειψη πράξης: *δέχομαι / εκτοξεύω απειλές* || *~ κατά τής ζωής / τής σωματικής ακεραιότητας* || *(κάποιος/κάτι) αποτελεί ~ για την ειρήνη / για το έθνος / για το περιβάλλον / για τη δραχμή / για τη δημοκρατία* ΣΥΝ φοβέρα, εκφοβισμός· ΦΡ **υπό την απειλή** με την άσκηση πιέσεως, με τον φόβο ότι *~ τού όπλου ο αιχμάλωτος ομολόγησε* || *~ επεισοδίων διεξάγονται οριμένοι αγώνες μπάσκετ* **2.** ο επικείμενος κίνδυνος: ο *πυρηνικός αντιδραστήρας στη γειτονική χώρα συνιστά ~ για όλη την περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ < **ἀπελ-ηā* < *ἀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *(s)pel- «μιλώ έντονα, εμφατικά», πβ. λατ. appellare «ονομάζω» (< ad + *pellāre), γαλλ appeler, γερμ Beispiel «παράδειγμα» (< αρχ. γερμ bī-spel «αφήγηση, μύθος»), αγγλ spell (ουσ) «λόγος» κ ά.].
απειλητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εμπεριέχει απειλή. *~ γράμμα / τηλεφώνημα* || *η φωτιά άρχισε να παίρνει ~ διαστάσεις* || *μας μίλησε με τρόπο ~* || *προσπάθησε να μας φοβερίσει με ~ λόγια* — **απειλητικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ
απειλώ ρ μετβ. [αρχ.] {απειλείς... | απείλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διατυπώνω απειλή (βλ.λ) *τον απείλησαν ότι θα τον σκοτώσουν, εάν προβεί σε αποκαλύψεις* || *ο υπουργός απείλησε με παραίτηση / να παραιτηθεί, αν δεν ψηφιστεί το νομοσχέδιο* ΦΡ **απειλώ θεούς και δαίμονες** εκφράζω και απευθύνω σε κάποιον έντονες απειλές. *όταν του εξήγησαν ότι θα πληρώσει πρόστιμο, άρχισε να απειλεί θεούς και δαίμονες* • **2.** θέτω σε κίνδυνο. *η πυρκαγιά απειλεί κατοικημένες περιοχές* || *η αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά απειλεί τη δημοκρατία* || *πολλά σπάνια ζώα απειλούνται με εξαφάνιση λόγω τής οικολογικής καταστροφής* || *από τις εξτρεμιστικές αυτές ενέργειες απειλείται η ειρήνη στην περιοχή.*
απειράγαθος, -η, -ο [μτγν.] (ως προσωνυμία τού Θεού) ο απέραντα αγαθός ΣΥΝ πανάγαθος.
απειράκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) άπειρες φορές ΑΝΤ ποτέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄπειρος* + επιρρ επίθημα -άκις].
απειράριθμος, -η, -ο [μεσν] αυτός που είναι άπειρος ως προς τον αριθμό, που δεν μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος, πολυάριθμος ΑΝΤ πεπερασμένος
απείραχτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν ενοχλήσει **2.** αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, που δεν έχει καν αγγιχτεί ή υποστεί αλλαγές· *οι διαρρήκτες αναστάτωσαν το σπίτι, αλλά το ντουλάπι με τα έγγραφα βρέθηκε ~* ΣΥΝ άθικτος, ανέγγιχτος, σώος ΑΝΤ πειραγμένος, αναστατωμένος **3.** (μτφ. για γυναίκα) παρθένα. *την παντρεύτηκε ~* **4.** (αργκό) (μηχάνημα) που δεν του έχουν κάνει βελτιωτικές μετατροπές, που δεν είναι «πειραγμένο»: *αν αγοράσεις μεταχειρισμένο μηχανάκι, να βεβαιωθείς ότι είναι ~* ΑΝΤ πειραγμένο
απειρία[1] (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη πείρας και επιτηδειότητας *έχει ~ σε λογιστικά θέματα* || *η ~ τον οδήγησε σε κακές επιλογές* ΣΥΝ

άγνοια ΑΝΤ πείρα, εμπειρία

απειρία² (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη πέρατος, τέλους: *η ~ τού Σύμπαντος* **2.** (ειδικότ.) η ιδιότητα των μη μετρήσιμων, αναρίθμητων πραγμάτων: *η ~ των άστρων τού ουρανού* ΣΥΝ αφθονία

απειρό- κ. **απειρο-¹** α' συνθετικό που δηλώνει έλλειψη πείρας σε κάτι: *απειρό-καλος, απειρο-πόλεμος, απειρό-τεχνος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀπειρό-καλος*, μτγν. *ἀπειρο-πόλεμος*), που προέρχεται από το επίθ. *ἄπειρος¹* (< *ἀ-* στερητ. + *πεῖρα*)].

απειρο- κ. **απειρ-²** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι άπειρος σε μέγεθος / αριθμό ή τόσο πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειρ-άριθμος, απειρο-ελάχιστος, απειρο-μεγέθης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἀπειρο-χρόνιος, ἀπειρο-μεγέθης*), που προέρχεται από το επίθ. *ἄπειρος²* (< *ἀ-* στερητ. + *πέρας / πεῖρας*)]

απειρόγαμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει πείρα γάμου, άγαμος: *~ νύφη / κόρη* • **2.** (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου) Παρθένος.

απειροελάχιστος, -η, -ο [1766] **1.** πάρα πολύ μικρός: *όλα τα σώματα αποτελούνται από ~ μόρια* ΣΥΝ μικροσκοπικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, ασήμαντος: *υπάρχει ~ διαφορά στις απόψεις τους* ΑΝΤ σημαντικός, σπουδαίος, αξιοσημείωτος. — **απειροελάχιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. infinitésimal].

απειρόκακος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πείρα τού κακού, ο άκακος **2.** αυτός που δεν έχει δυστυχήσει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπειρο-¹* + *κακός*]

απειρόκαλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλαισθησία, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου: *ο ~ άνθρωπος στερείται τής απολαύσεως τής τέχνης* ΣΥΝ άμουσος, ακαλαίσθητος ΑΝΤ φιλόκαλος, καλαίσθητος — **απειροκαλία** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπειρο-* (< *πεῖρα*) + *καλός* «όμορφος»].

απειρομεγέθης, -ης, απειρομέγεθες [μτγν.] {απειρομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που έχει άπειρο, ανυπολόγιστο μέγεθος

απειροπληθής, -ής, -ές {απειροπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τόσο πολύ πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειροπληθείς πιστοί είχαν συρρεύσει στον τόπο τού προσκυνήματος* ΣΥΝ απειράριθμος, αμέτρητος ΑΝΤ ευάριθμος
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀπειρο-* (< *πέρας*) + *-πληθής* < *πλῆθος*].

απειροπόλεμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον πόλεμο: *~ στρατιώτης* ΣΥΝ άκαπνος ΑΝΤ εμπειροπόλεμος, μάχιμος
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπειρο-* (< *πεῖρα*) + *πόλεμος*].

άπειρος¹, -η, -ο αυτός που δεν έχει πείρα: *είναι ~ ακόμη, γι' αυτό δεν του δίνω δύσκολες δουλειές* || (+γεν.) *~ πολέμου* ΣΥΝ άβγαλτος, αμάθητος ΑΝΤ έμπειρος, πεπειραμένος. — **άπειρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πεῖρα*].

άπειρος², -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πέρας, τέλος: *το ~ Σύμπαν* ΣΥΝ ατελείωτος, απέραντος, απεριόριστος, ατέρμων ΑΝΤ πεπερασμένος, (περι)ορισμένος, οριοθετημένος ΦΡ ***επ' άπειρον*** (μτγν. *ἐπ' ἄπειρον*) για πάντα, χωρίς τέλος: *αναβάλλει ~ τον καθορισμό τής ημερομηνίας τού γάμου* || *καθυστερώ / αναμένω / ανέχομαι / διαρκώ ~* ΣΥΝ συνεχώς, ασταμάτητα, για πάντα, ες αεί, εις το διηνεκές, επ' αόριστον, εις τον αιώνα τον άπαντα **2. *άπειρο*** (το) {απείρου | χωρ. πληθ.} (α) το κοσμικό σύμπαν, το χάος: *εκτείνεται στο ~* || *το διαστημόπλοιο χάθηκε στο ~* (β) ΦΙΛΟΣ η χωρίς χωρικά και χρονικά όρια πρώτη αρχή των πεπερασμένων όντων **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μεγάλος ή πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: *τον πνίγουν ~ προβλήματα* || *~ ποσότητα / ευχαριστίες / αγάπη / στενοχώριες / ερωτήματα / χαρά / φορές* ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος, ανυπολόγιστος ΦΡ (λόγ.) ***απείρου κάλλους*** (ειρων.) για καταστάσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη σύγχυση, αναστάτωση ή ακαταστασία ή συμβαίνουν απαράδεκτα πράγματα, συχνά κωμικοτραγικά: *~ σκηνές εκτυλίχθηκαν χθες στο νοσοκομείο λόγω τής απεργίας τού νοσηλευτικού προσωπικού.* — **άπειρα / απείρως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πέρας*. Το ουδ. *ἄπειρον* χρησιμοποιήθηκε ως φιλοσοφικός όρος στην πρώιμη κοσμολογία, προσδιορίζοντας την ύλη ως αρχή τού κόσμου και ως μη υποκείμενη στις χωροχρονικές διαστάσεις].

απειροστημόριο (το) [1799] {απειροστημορί-ου | -ων} το πιο μικρό μέρος ενός ποσού ή μεγέθους: *~ ύλης*.
[ΕΤΥΜ. < *απειροστός* + *μόριο*].

απειροστικός λογισμός (ο) ΜΑΘ ο κλάδος που περιλαμβάνει τον διαφορικό και ολοκληρωτικό λογισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal calculus]

απειροστός, -ή, -ό [1766] (εκφραστ.) **1.** αυτός που έχει ήδη επαναληφθεί πολλές φορές: *για ~ φορά ανέβαλε να του μιλήσει* ΣΥΝ πολλοστός • **2.** αυτός που είναι πολύ μικρός: *το ~ σωμάτιο τής ύλης* ΣΥΝ απειροελάχιστος ΑΝΤ τεράστιος • **3.** ΜΑΘ ***απειροστό*** (το) η μεταβλητή ποσότητα, η οποία παραμένει μικρότερη από κάθε θετικό αριθμό, χωρίς όμως ποτέ να γίνεται μηδέν
[ΕΤΥΜ. < *άπειρος* (< *πέρας*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal]

απειρότεχνος, -η, -ο [μεσν.] αδαής στην τέχνη ΑΝΤ εμπειροτέχνης, επιδέξιος — **απειρότεχνα** επίρρ.

απειρώνυμος, -η, -ο (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει άπειρες προσωνυμίες
[ΕΤΥΜ. < *ἀπειρο-* (< *πέρας*) + *-ώνυμος* < αιολ. τ. *ὄνυμα* «όνομα»].

απεκδέχομαι ρ. μετβ. {απεξεδέχθην} (αρχαιοπρ.) δέχομαι πλήρως, χωρίς επιφυλάξεις και δισταγμό
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «περιμένω εναγωνίως, με ανυπομονησία» (Κ.Δ. *Φιλιππ.* 3, 20: *σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν*), < *ἀπ(ο)-* + *ἐκ-* + *δέχομαι*. Η σημερινή σημ. κατ' επίδρ. τού *ἀποδέχομαι*].

απεκδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {απεκδύθηκα} (λόγ.) (κυριολ.) βγάζω (ρούχο)· (συνήθ. μτφ.) απαλλάσσω τον εαυτό μου, αρνούμαι (ευθύνη που μου αποδίδουν): *η νέα πολιτική ηγεσία απεκδύθηκε κάθε ευθύνη για την οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ απαλλάσσομαι, αρνούμαι, απορρίπτω — **απέκδυση** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «γδύνομαι», < *ἀπ(ο)-* + *ἐκδύομαι*. Στην Κ.Δ. η λ. έλαβε μτφ. σημ., πβ. *Κολοσσ.* 3, 9: *ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον*].

> **απεκδύομαι των ευθυνών μου ή τις ευθύνες μου;** Με γενική ή με αιτιατική συντάσσεται το (ήδη μτγν.) λογιότερο ρ. **απεκδύομαι**· Το σωστό είναι **απεκδύομαι τις ευθύνες μου** (*την εξουσία, τα αξιώματα* κ.λπ.) και σημαίνει «βγάζω το ένδυμα, ξεντύνομαι», άρα «αποβάλλω, διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι». Από το **εκδύω** (> *εκδύνω* > *εγδύνω* >) προήλθε το **γδύνω**, όπως από το **ενδύω** (> *ενδύνω* > *εντύνω* >) το **ντύνω**. Με τη σημ. τού *απεκδύομαι* μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει (σε λογιότερο πάντα ύφος) και τα **αποδύομαι** και **εκδύομαι** πάντα με αιτ.: *Αποδύομαι τις ευθύνες – Εκδύομαι την εξουσία*

απεκκρίνω ρ. μετβ. {απεξέκρινα, απεκκρίθηκα} ΒΙΟΛ (για κύτταρα, ιστούς, όργανα) αποβάλλω από τον οργανισμό άχρηστες ή επιβλαβείς ουσίες μέσω των απεκκριτικών οργάνων
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπ(ο)-* + *ἐκκρίνω* (βλ.λ.)]

απέκκριση (η) [1852] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΒΙΟΛ βασική λειτουργία των ζωικών οργανισμών, που συνίσταται στην αποβολή από τον οργανισμό των περιττών στοιχείων (ούρων κ.λπ.), τα οποία δημιουργούνται από τη διαδικασία τού μεταβολισμού, μέσω των απεκκριτικών οργάνων (νεφροί, πνεύμονες κ.λπ.). — **απεκκριτικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. élimination]

απέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πολιτική πράξη, με την οποία ξένος υπήκοος (συνήθ. παράνομος αλλοδαπός) απομακρύνεται υποχρεωτικά από μια χώρα χωρίς δικαίωμα επανόδου ως πρόσωπο ανεπιθύμητο (persona non grata) ή επικίνδυνο: *~ λαθρομεταναστών*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπέλασις* < αρχ. *ἀπελαύνω*]

απελάτης (ο) {απελατών} ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) **1.** παράνομος (ζωοκλέφτης, ληστής) **2.** άτακτος πολεμιστής που φρουρούσε τα σύνορα τής αυτοκρατορίας (πβ. κ. λ. *ακρίτας, αρματολός, κλέφτης*)
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀπελαύνω* «εξορίζω»].

απελαύνω ρ. μετβ. {απέλα-σα, -θηκα} (για κυβέρνηση κράτους) προβαίνω σε απέλαση (κάποιου): *η κυβέρνηση απέλασε τον ξένο διπλωμάτη ως ύποπτο κατασκοπίας* ΣΥΝ. διώχνω, εκδιώκω
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἐλαύνω*)]

απελέκητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει πελεκηθεί (κυρ. για ξύλινα αντικείμενα): *~ πέτρα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει κατεργασίας· ΦΡ (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο*** ο αμόρφωτος άνθρωπος είναι σαν το ακατέργαστο ξύλο, άξεστος.

απελεύθερος (ο) ΙΣΤ (στην αρχαία Αθήνα και Ρώμη) δούλος που απέκτησε την ελευθερία του είτε με απόφαση τού κυρίου του είτε εξαγοράζοντάς την ο ίδιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπελευθερῶ (-όω)* (υποχωρητ.). Στην αρχ. Ρώμη απεκαλείτο libertinus]

απελευθερώνω ρ. μετβ. {απελευθέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ελεύθερο, απαλλάσσω (κάποιον) από κάθε είδους δεσμά: *~ δούλο / σκλαβωμένο λαό από τον κατακτητή / φυλακισμένο* (αποφυλακίζω ή συμβάλλω στην απόδραση) ΑΝΤ σκλαβώνω, φυλακίζω, δεσμεύω, δυναστεύω **2.** ΟΙΚΟΝ απαλλάσσω από φραγμούς, δεσμεύσεις: *~ το εμπόριο και τις τιμές* (καταργώ τον κρατικό παρεμβατισμό, επιτρέπω την ελεύθερη διαμόρφωση τιμών μέσα από τον οικονομικό ανταγωνισμό) **3.** επιτρέπω την ελεύθερη, ανεμπόδιστη έκφραση ή εκδήλωση: *~ τις ορμές / τα ένστικτα / τη σκέψη / διάφορες κοινωνικές δυνάμεις / την τέχνη* (καταργώ τους ισχύοντες κανόνες) / *τα συναισθήματα / το πνεύμα από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες κ.λπ.* ΣΥΝ χειραφετώ, αποδεσμεύω ΑΝΤ χειραγωγώ, καταπιέζω **4.** (η μτχ. ***απελευθερωμένος, -η, -ο***) αυτός που δεν πιστεύει σε παραδοσιακές, συντηρητικές απόψεις, που έχει απαλλαγεί από προκαταλήψεις και ταμπού, που έχει ξεπεράσει ό,τι θεωρείται αναχρονιστικό και απηρχαιωμένο· (γενικότ.) άτομο ανεξάρτητο, αυτόνομο ΣΥΝ χειραφετημένος ΑΝΤ χειραγωγημένος, καταπιεσμένος, συμβιβασμένος **5.** απαλλάσσω από υποχρέωση ή (ηθικό / ψυχικό) βάρος: *~ τη συνείδηση από τύψεις / την ψυχή από ενοχές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπελευθερῶ (-όω)*, αρχική σημ. «καθιστώ δούλο απελεύθερο (βλ.λ.)», < *ἀπ(ο)-* + *ἐλευθερῶ* < *ἐλεύθερος*]

απελευθέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απαλλαγή από κάθε δέσμευση, από καθετί το οποίο στερεί την ελευθερία: *~ χώρας / φυλακισμένου* ΑΝΤ υποδούλωση **2.** ΟΙΚΟΝ η άρση κάθε περιοριστικού μέτρου, ορίου κ.λπ. στη διαμόρφωση των εμπορικών συναλλαγών: *~ τής αγοράς / των τιμών / των ενοικίων* **3.** (μτφ.) η κατάργηση των φραγμών, η ανεμπόδιστη εκδήλωση και έκφραση: *η ~ τού νου από τα δεσμά των προλήψεων* || *σεξουαλική ~* || *κίνημα απελευθέρωσης των γυναικών* ΣΥΝ χειραφέτηση ΑΝΤ χειραγώγηση, καταπίεση **4.** ΙΣΤ ***Απελευθέρωση*** (η) η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα το 1944

απελευθερωτής (ο), **απελευθερώτρια** (η) {απελευθερωτριών} πρόσωπο που απελευθερώνει, που απαλλάσσει από σκλαβιά, δέσμευση κ.τ.ό. — **απελευθερωτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

απελθώ (να/θα) ρ. → απέρχομαι

απελθών, -ούσα, -όν → απέρχομαι

Απέλλα (η) ΙΣΤ η συνέλευση των πολιτών στην αρχαία Σπάρτη (το αντίστοιχο τής Εκκλησίας τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-πέλ-jα < ἀ- προθεμ. + Ι.Ε. *pel- «πάλλω», πβ. λατ. pellere «σπρώχνω», γαλλ. pousser, αγγλ. push κ.ά. Ομόρρ. πάλλω, πόλεμος κ.ά. Άγνωστες, ωστόσο, παραμένουν η αρχική σημ. και η ακριβής λειτουργία τής λ. Πιθανώς να σήμαινε αρχικά «σπρώχνω, ωθώ από μέσα», εφόσον το ἀ- συνδέεται μεταπτωτικώς με το ἐν].

Απελλής (ο) **1.** ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (4ος αι. π.Χ.) **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ἀπελλῆς, πιθ. < θεωνύμιο Ἀπόλλων / Ἀπέλλων (δωρικός τύπος)].

απελπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέλπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει τις ελπίδες του: *η αδιαφορία του στα μαθήματα έχει απελπίσει γονείς και δασκάλους* ΣΥΝ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω ΑΝΤ. ενθαρρύνω, εμψυχώνω **2.** (μεσοπαθ. **απελπίζομαι**) χάνω τις ελπίδες μου: *απελπιστήκαμε από τη συνεχιζόμενη κακοκαιρία και αποφασίσαμε να αναβάλουμε το ταξίδι* || *μην απελπίζεσαι, θα βρεθεί κάποια λύση!* ΣΥΝ. αποκαρδιώνομαι, αποθαρρύνομαι, απογοητεύομαι ΑΝΤ. ελπίζω, ευελπιστώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.

άπελπις, -ις, -ι [1889] {απέλπ-ιδος, -ι(ν) / -ιδα | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει ελπίδα (επιτυχίας): *επιδόθηκαν σ' έναν άπελπι(ν) αγώνα επιβίωσης* || ~ *προσπάθεια / πάλη / μάχη* ΣΥΝ. ανέλπιδος, απεγνωσμένος, ύστατος, δυσοίωνος ΑΝΤ. ελπιδοφόρος, εύελπις, ευοίωνος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.
[ΕΤΥΜ. < *απ(ο)-* στερητ. + *ελπίς*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. désesperé].

απελπισία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ελπίδας και προσδοκίας: *κρίση / ξέσπασμα / έκφραση απελπισίας* || *λύση απελπισίας* (λύση στην οποία αναγκάζεται να καταφύγει κανείς, μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο) || *βρέθηκε στο χείλος / στα όρια τής απελπισίας* || *βυθίζομαι / πέφτω σε* ~ || *με πιάνει* ~ || *πάνω στην* ~ *της σκέφτηκε ν' αυτοκτονήσει* || *την έπιασε μαύρη* ~ ΣΥΝ. απόγνωση, απογοήτευση, μαυρίλα, αποθάρρυνση, αποκαρδίωση **2.** (συνεκδ.) η δυσχερής και αποκαρδιωτική κατάσταση *η κατάσταση είναι σκέτη* ~*!* Επίσης (λογοτ.) **απελπισιά**.

απελπισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που εκφράζει απελπισία: ~ *βλέμμα* **2.** αυτός που γίνεται με απελπισία, χωρίς ελπίδα να φθάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ *αγώνας / αντίσταση* **3.** αυτός που δεν έχει ελπίδα να ικανοποιηθεί, να εκπληρωθεί: ~ *πάθος / έρωτας* **4.** γεμάτος απελπισία: *μια* ~ *γυναίκα πήρε δηλητήριο* || ~ *εραστής*. — **απελπισμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.

απελπιστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που στερεί κάθε ελπίδα, που προκαλεί απελπισία: *η κατάσταση στις σεισμόπληκτες περιοχές είναι* ~ ΣΥΝ. αποκαρδιωτικός, αποθαρρυντικός ΑΝΤ. ενθαρρυντικός, αναπτερωτικός. — **απελπιστικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*

απεμπλέκω ρ. μετβ. {απενέπλεξα, απενεπλάκην, -ης, -η (να/θα απεμπλακώ)} (λόγ.) βγάζω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία έχει εμπλακεί από δύσκολη, δυσάρεστη και ίσως επικίνδυνη υπόθεση: *η κυβέρνηση προσπαθεί να απεμπλέξει τη χώρα από τη βαλκανική κρίση* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *επιχειρεί να απεμπλακεί από την υπόθεση κατασκοπίας* ΑΝΤ. εμπλέκω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. disengage].

απεμπλοκή (η) (λόγ.) η αποδέσμευση από κατάσταση περιπεπλεγμένη, δυσχερή και δυσάρεστη: *η* ~ *τής χώρας από την κρίση στην περιοχή* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεμπέρδεμα, (καθημ.) ξεμπλοκάρισμα ΑΝΤ. εμπλοκή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. disengagement].

απεμπόληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάλειψη ιδανικού, αξίας, πίστης κ.λπ.: ~ *κυριαρχικών δικαιωμάτων / ηθικών αξιών* ΣΥΝ. αθέτηση, προδοσία.

απεμπολώ ρ. μετβ. {απεμπολείς | αμπεμπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αθετώ ή εγκαταλείπω κάτι ιερό, σπουδαίο (συνήθ. ιδανικό, αξία, πίστη κ.τ.ό.): *η χώρα δεν πρόκειται να απεμπολήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα* ΣΥΝ. προδίδω
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀπεμπολῶ (-άω) «πουλώ» (ήδη μτγν. ο τ. σε -έω) < ἀπο- + ἐμπολῶ «εμπορεύομαι, συναλλάσσομαι» < ἐμπολή «εμπόρευμα» < *ἐμπέλ-ω / -ομαι < ἐν + πέλομαι «κινώ, κινούμαι»].

απέναντι επίρρ. **1.** στην αντικρινή πλευρά: ~ *από το ξενοδοχείο προβάλλει η Ακρόπολη* ΣΥΝ. έναντι, αντίκρυ **2. απέναντι** (ο/η) ο γείτονας, η γειτόνισσα, ο ένοικος τού αντικρινού σπιτιού *βγήκαν οι* ~ *στο μπαλκόνι* ● **3.** ενώπιον, μπροστά σε: *στάθηκε γενναίος* ~ *στον εχθρό* || *λιποψυχεί πάντοτε* ~ *στις δυσκολίες* ● **4.** αναφορικά, σε σχέση με: *έχει τη φήμη τού δύστροπου, απέναντί μου, όμως, είναι καλοδιάθετος* || *θέλω να είμαι συνεπής* ~ *στον νόμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπ(ο)-* + *ἔναντι*].

απεναντίας επίρρ. **1.** εν αντιθέσει, αντίθετα, ίσα-ίσα *δεν πιστεύω ότι θα υποχωρήσει,* ~ *νομίζω πως θα αντεπιτεθεί* **2.** (λαϊκ.) απέναντι στη ΦΡ **βιζαβί κι απεναντίας** (αντί απέναντι): *κάθισαν* ~
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπ(ο)-* + *ἐνάντιος*].

απενεργοποιώ ρ. μετβ. {απενεργοποιείς .. | απενεργοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για συσκευή) θέτω εκτός λειτουργίας: ~ *το κινητό τηλέφωνο* || ~ *τον συναγερμό τού αυτοκινήτου* || *απενεργοποιημένη συσκευή*. — **απενεργοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deactivate].

Απέννινα (Όρη) (τα) {Απεννίνων (Ορέων)} οροσειρά τής Ιταλίας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ προς ΝΑ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Apennini (πληθ.) < λατ. Alpes Pen(n)inae < κελτ. penn «λόφος, ύψωμα»]

απένταρος, -η, -ο [1882] αυτός που δεν έχει χρήματα: ~ *κι άστεγος* ΣΥΝ. άφραγκος, αδέκαρος, (λαϊκ.) ταπί, πανί με πανί ΑΝΤ. πλούσιος, εύπορος. — **απενταρία** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*

απεντόμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εξόντωση των εντόμων που παρασιτούν σε φυτά, τρόφιμα, βιβλία κ.λπ. με τοξικά αέρια. — **απεντομώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desinsectisation].

απεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΨΥΧΙΑΤΡ. **1.** η θεραπευτική μέθοδος για την απαλλαγή από εξάρτηση από ναρκωτικά, αλκοόλ, φάρμακα κ.ά. ΑΝΤ. εξάρτηση, εθισμός **2.** η απαλλαγή προσώπου από την έντονη προσκόλλησή του σε άλλο πρόσωπο, αντικείμενο ή κατάσταση ΑΝΤ. εξάρτηση

απέξω κ. **απ' έξω** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **απόξω** επίρρ. **1.** (α) από έξω προς τα μέσα: *ήρθαν* ~ *μούσκεμα από τη βροχή* (β) (κατ' επέκτ.) από ξένη χώρα: *αυτές οι συνήθειες μας έρχονται* ~ **2.** έξω από κάτι, εκτός: *στάθηκε* ~ *και κρυφάκουγε* || *καθόταν* ~ ΑΝΤ. εντός· ΦΡ **τα λέω απέξω-απέξω** για περιπτώσεις που κάτι αναφέρεται με έμμεσο τρόπο: *του είπα* ~ *ότι πρόκειται να απολυθεί από την εταιρεία* || *του το 'φερα* ~ (του το είπα εμμέσως) ΑΝΤ. ευθέως, καθαρά, απερίφραστα ● **3.** (μτφ.) με αποκλεισμό από κάτι: *τον άφησαν* ~*· δεν του είπαν τίποτα* || *οι δύο προκρίθηκαν, ο τρίτος έμεινε* ~*!* ● **4.** με αποστήθιση, χωρίς να διαβάζει κανείς ή να συμβουλεύεται γραπτό κείμενο: *ήξερε* ~ *τα τηλέφωνα όλων των φίλων του* || *λέω το μάθημα / το ποίημα* ~ ΣΥΝ. από στήθους, από μνήμης ΦΡ **απέξω κι ανακατωτά** (βλ. κ. λ. *ανακατωτά*) **5. απέξω** (οι) πρόσωπα που δεν ανήκουν στον στενό οικογενειακό, φιλικό ή και εθνικό κύκλο. *δεν υπάρχει λόγος να δίνουμε δικαιώματα στους απέξω* || *με τους δικούς μας καλά τα πάμε· με τους* ~ *να δούμε τι θα κάνουμε!* ΦΡ (λαϊκ.) **στην απέξω** εκτός κοινωνικού συνόλου, στο περιθώριο ή εκτός δραστηριοτήτων. *δυο-τρία άτομα έχουν πάρει όλες τις δουλειές κι εμάς μας έχουν* ~.

απέπλευσα ρ. → αποπλέω

απέπνευσα ρ. → αποπνέω

άπεπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χωνευτεί ΣΥΝ. αχώνευτος ΑΝΤ. χωνεμένος
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πέσσω / -ττω* «χωνεύω», βλ. κ. *πέψη*].

απεραντολογία (η) [μτγν.] {απεραντολογιών} ο λόγος που επιμηκύνεται υπερβολικά, που μοιάζει να μην έχει τέλος, ακατάσχετος λόγος, φλυαρία ΣΥΝ. μακρηγορία, πολυλογία, πλατειασμός ΑΝΤ. βραχυλογία, λακωνικότητα. — **απεραντολόγος** (ο/η) [μτγν.].

απεραντολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {απεραντολογείς.. | απεραντολόγησα} μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ

απέραντος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει τοπικό ή χρονικό τέλος ή όριο: *ο* ~ *ωκεανός* ΣΥΝ. άπειρος, αχανής, ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος, (περι)ορισμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: ~ *μοναξιά / συγκίνηση / θαυμασμός / ενθουσιασμός / ευγνωμοσύνη / χαρά / λαοθάλασσα* ΣΥΝ. αμέτρητος, ανυπολόγιστος, απεριόριστος
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *περαίνω* «ολοκληρώνω, τελειώνω»].

απεραντοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι απέραντο: *η* ~ *τού Σύμπαντος*.

απέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει περαστεί, που δεν τον έχουν περπατήσει, διασχίσει: ~ *φαράγγια* ΣΥΝ. αδιάβατος, απάτητος **2.** αυτός που δεν έχει περαστεί στη θέση του: ~ *κλωστή* ● **3.** αυτός που δεν έχει καταχωριστεί· *στο τέλος τής ημέρας δεν πρέπει να υπάρχει νούμερο* ~ *στα βιβλία* ΑΝΤ. καταχωρισμένος, καταγεγραμμένος ● **4.** (α) αυτός που δεν έχει καθαριστεί εντελώς: *άφησε τα πατώματα* ~*. μέχρι να τελειώσει τα τζάμια* (β) αυτός που δεν τον έχουν περάσει με κάποιο υλικό (μπογιά, ασβέστη κ.λπ.): *άφησε τον τοίχο* ~ *κι έφυγε*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *περῶ (-άω)* «περνώ»].

απεράτωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει περατωθεί, ολοκληρωθεί ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος ΑΝΤ. περατωμένος

απεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απεργάσ-τηκα, -μένος} μηχανεύομαι, σχεδιάζω (κάτι κακό): *απεργάζεται συμφορές για τους αντιπάλους του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεργία (η) [1889] {απεργιών} η οργανωμένη (από τα συνδικαλιστικά όργανα) αποχή των εργαζομένων από την εργασία τους με σκοπό τη διαμαρτυρία, την αλληλεγγύη ή την ικανοποίηση αιτημάτων: *έληξε η* ~ *των εργαζομένων στις αστικές συγκοινωνίες* || *κατεβαίνω / μετέχω σε* ~ || ~ *διαρκείας* || *η* ~ *κηρύχθηκε παράνομη και καταχρηστική* ΦΡ (α) **προειδοποιητική απεργία** βραχύχρονη αποχή από την εργασία ως προειδοποίηση για κλιμάκωση των απεργιακών κινητοποιήσεων, εάν δεν ικανοποιηθούν εγκαίρως τα αιτήματα των εργαζομένων (β) **λευκή απεργία** βλ. λ. λευκός (γ) **γενική απεργία** αποχή από την εργασία τού συνόλου των εργαζομένων μιας χώρας (δ) **απεργία πείνας** έσχατο μέσο διαμαρτυρίας, που συνίσταται στην επί μακρόν άρνηση λήψης τροφής, προκειμένου να ασκηθεί ψυχολογική και ηθική πίεση για την ικανοποίηση αιτήματος (ε) **απεργία ζήλου** η σχολαστική, κατά γράμμα τήρηση από τους εργαζόμενους κάθε υπόδειξης τής εργοδοσίας, ώστε να επιβραδύνεται ο ρυθμός παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἄπεργος* «οκνηρός – πεπαλαιωμένος» < *ἀπ(ο)-* + *ἔργον*. Οι διάφορες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *γενική απεργία* (πβ. αγγλ. general strike), *απεργία πείνας* (< αγγλ. hunger strike), *απεργία ζήλου* (< γαλλ. grève du zèle), *προειδοποιητική απεργία* (πβ. αγγλ. token strike) κ.ά.]

απεργιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απεργία: ~ *κινητοποιήσεις / κίνημα / μέτωπο / κύμα*.

απεργός (ο/η) εργαζόμενος που κάνει απεργία.

απεργοσπάστης (ο) {απεργοσπαστών}, **απεργοσπάστρια** (η) {απεργοσπαστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που δεν συμμετέχει σε απεργία, είτε εργαζόμενος κανονικά είτε αντικαθιστώντας απεργό: *παρά την κινητοποίηση τού συνδικάτου, στη δουλειά παρουσιάστηκαν αρκετοί* ~. — **απεργοσπαστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. strikebreaker].

απεργώ ρ. αμετβ. [1886] {απεργείς | απέργησα (λόγ. απήργησα)} κά-

νω απεργία. σήμερα *απεργούν οι οικοδόμοι / οι δάσκαλοι / τα ταξί.*

απερήμωση (η) [1766] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μετατροπή γόνιμων εδαφών σε άγονα ή σε έρημο είτε λόγω υπερεκμετάλλευσης των φυσικών τους πόρων είτε εξαιτίας ελλιπούς άρδευσης. — **απερημώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπερημοῦμαι (-όο-)* «εγκαταλείπομαι απομονωμένος» < *ἀπ(ο)- + -ερημοῦμαι < ἔρημος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ τού αγγλ. desertification]

απερίγραπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μπορεί να περιγραφεί, που ξεπερνά κάθε δυνατότητα περιγραφής: *έμεινε άφωνος μπροστά στο ~ θέαμα* ΣΥΝ ανείπωτος **2.** (μειωτ -επιτατ) αυτός που βρίσκεται σε απαράδεκτη κατάσταση, σε διάλυση και αποδιοργάνωση. *Λόγω τής ξαφνικής νεροποντής δεν λειτουργούσαν τα φανάρια, με αποτέλεσμα να έχουν κλείσει κεντρικοί δρόμοι, τα αυτοκίνητα να κορνάρουν, τα λεωφορεία να μη μπορούν να περάσουν... ~ κατάσταση!* ΣΥΝ οικτρός, αξιοθρήνητος **3.** (μτφ.) ανάξιος σοβαρής συζητήσεως, απαράδεκτος και γελοίος *εμφανίστηκε μ' ένα ~ ντύσιμο κι όλοι έσκασαν στα γέλια* || *επιχειρηματολογούσε με ~ προχειρότητα* ΣΥΝ φαιδρός, ανεκδιήγητος — **απερίγραπτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *επιτατικός*.

απεριοδικός, -ή, -ό ΦΥΣ (φαινόμενο) που δεν το χαρακτηρίζει η περιοδικότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. apériodique].

απεριόριστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υφίσταται περιορισμούς *~ δύναμη / εξουσία / δυνατότητες / προσπάθειες* ΑΝΤ περιορισμένος **2.** αυτός που δεν έχει όριο, τέλος: *εξέφρασε την ~ εκτίμησή του προς το πρόσωπό του* ΣΥΝ απέραντος. — **απεριόριστα / απεριορίστως** [μτγν.] επίρρ

απεριποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τύχει περιποίησης, φροντίδας: *~ εξωτερική εμφάνιση / σπίτι* ΣΥΝ αφρόντιστος, ατημέλητος ΑΝΤ περιποιημένος, φροντισμένος.

απερίσκεπτος, -η, -ο κ (λαϊκ.) **απερίσκεφτος 1.** αυτός που έχει γίνει χωρίς περίσκεψη *με τις ~ ενέργειές του κατάντησε να μην τον εμπιστεύεται κανείς* ΣΥΝ άκριτος, ασύνετος ΑΝΤ μελετημένος • **2.** αυτός που ενεργεί χωρίς σκέψη: *~ και βιαστικός όπως είναι, δεν πετυχαίνει στις προσπάθειές του* ΣΥΝ άμυαλος, επιπόλαιος, ασύνετος ΑΝΤ συνετός — **απερίσκεπτα / απερισκέπτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *περίσκεπτος* «περίβλεπτος - αξιοθέατος» < *περισκέπτομαι < περι- + σκέπτομαι*]

απερισκεψία (η) {απερισκεψιών} **1.** η έλλειψη σκέψης, σύνεσης πριν από την τέλεση πράξης. *αυτές οι επιπόλαιες ενέργειες φανερώνουν ~* ΣΥΝ απρονοησία, ελαφρότητα ΑΝΤ περίσκεψη **2.** (συνεκδ.) πράξη η οποία στερείται περίσκεψης *ήταν ~ μου να μιλήσω πριν ακούσω* ΣΥΝ ανοησία, επιπολαιότητα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

απερίσπαστος, -η, -ο αυτός που δεν περισπάται από το έργο του, που δεν δέχεται ενοχλήσεις, που δεν υφίσταται περισπασμούς: *παρά τον θόρυβο, συνέχισε ~ τη μελέτη του* || *δεν θέλω άλλες αρμοδιότητες τώρα, προτιμώ να μείνω ~* ΣΥΝ ανεμπόδιστος, ανενόχλητος ΑΝΤ περισπασμένος. (λόγ) περίφροντις. — **απερίσπαστα / απερισπάστως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *περισπῶ (-άω)*]

απεριτίφ (το) {άκλ } ελλην *ορεκτικό ποτό*· το οινοπνευματώδες, συνήθ., ποτό που προσφέρεται πριν από το φαγητό, για να ανοίξει την όρεξη.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. apéritif «ορεκτικό» < μτγν λατ. aper(i)tivus < λατ aperire «ανοίγω»]

απερίτμητος (ο) [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί περιτομή.

απέριττος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει τίποτα περιττό: *~ λόγος / ύφος* ΣΥΝ λιτός ΑΝΤ περιττός, πλεοναστικός

απερίφραστος, -η, -ο αυτός που λέγεται χωρίς περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές· *η ~ διατύπωση ενός αιτήματος* ΣΥΝ κατηγορηματικός ΑΝΤ έμμεσος, υπονοούμενος. — **απερίφραστα / απεριφράστως** [μεσν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ + *περιφράζομαι* «αναλογίζομαι - εκφράζομαι περιφραστικώς»]

απερρινοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή ενός έρρινου φθόγγου στον αντίστοιχο μη έρρινο, π.χ η προφορά τής λ. *έμπορος* ως /éboros/ και όχι ως /émboros/. Επίσης **απερρίνωση**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ dénasalisation]

απερπάτητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει εμπειρίες από τη ζωή: *τι περιμένεις από ένα ~ παιδί;* ΣΥΝ άβγαλτος, άπειρος ΑΝΤ περπατημένος, έμπειρος

απέρχομαι ρ. αμετβ αποθ [αρχ.] {μτχ. απερχόμενος, -η, -ο | απήλθα, να/θα απέλθω, μτχ απελθών, -ούσα, -όν} (λόγ.) **1.** φεύγω από κάπου, εγκαταλείπω κάτι: *οι επίσημοι απήλθαν εν μέσω χειροκροτημάτων* || *ήλθε, είδε και απήλθε* || (λογιότ.) (+γεν) *απήλθε τής ενεργού υπηρεσίας από πέρυσι* ΣΥΝ αποχωρώ **2.** (η μτχ **απερχόμενος**, *-η, -ο*) αυτός που αποχωρεί από θέση, αξίωμα: *η απερχόμενη κυβέρνηση* || *ο απερχόμενος υπουργός αρνήθηκε να προβεί σε δηλώσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεστάλη ρ. → αποστέλλω

απεσταλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ασταλεί· *τα ~ μηνύματα με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο* **2. απεσταλμένος** (ο), **απεσταλμένη** (η) (α) πρόσωπο που έχει σταλεί ως εκπρόσωπος (επίσημου φορέα) για συγκεκριμένο ζήτημα· *ο ~ τού Ο.Η.Ε. άρχισε τις συνομιλίες για την ειρήνευση* (β) δημοσιογράφος σταλμένος από εφημερίδα ή σταθμό σε πόλη ή χώρα με συγκεκριμένη δημοσιογραφική αποστολή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ τού αρχ ρ. *ἀποστέλλω*].

απέσχον ρ. → απέχω

απέταλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (άνθος) που δεν έχει πέταλα • **2.** (ζώο) που δεν έχει πεταλωθεί ΣΥΝ απετάλωτος ΑΝΤ πεταλωμένος.

απεταξάμην ρ. ΕΚΚΛΗΣ «τον αρνήθηκα, τον αποκήρυξα (ενν τον Σατανά)» πρόκειται για την απάντηση που πρέπει να δίνει ο ανάδοχος στον ιερέα στους εξορκισμούς κατά την τελετή τής βάπτισης στην ερώτηση «*ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ;*», δηλ. «αποκήρυξες τον Σατανά;»· χρησιμοποιείται επίσης για να δηλώσει κάποιος κατηγορηματικά ότι αποκηρύσσει ιδεολογία, στάση ζωής κ.ά.
[ΕΤΥΜ αρχ. αόρ. τού ρ. *ἀποτάσσομαι*]

απετράπη ρ. → αποτρέπω

απευαισθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάλειψη τής ευαισθησίας ή υπερευαισθησίας ενός ατόμου σε χημική ή άλλη ουσία — **απευαισθητοποιώ** ρ {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desensitisation].

απευθείας επίρρ **1.** χωρίς διαμεσολάβηση: *δεν θέλω να δω διευθυντές και γραμματείς· θα μιλήσω ~ στον υπουργό!* ΣΥΝ πρόσωπο με πρόσωπο, άμεσα ΑΝΤ ενδιαμέσως, μέσω άλλου **2.** χωρίς διακοπή: *η πτήση έρχεται ~ από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα δεν υπάρχει ενδιάμεσος σταθμός* ΣΥΝ κατευθείαν • **3.** (ιδ. στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο) την ίδια στιγμή, όχι σε μαγνητοσκόπηση, «ζωντανά»: *παρακολουθούμε σε ~ μετάδοση τις δηλώσεις τού πρωθυπουργού / τον ποδοσφαιρικό αγώνα*
[ΕΤΥΜ < μτγν φρ. *ἀπ' εὐθείας*].

απευθύνω ρ μετβ. {απεύθυνα (λόγ. απηύθυνα), απευθύνθηκα} **1.** στέλνω (ως πομπός) μήνυμα σε (κάποιον, αποδέκτη): *το υπουργείο απευθύνει επιστολή προς όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς* || *~ έκκληση / διάγγελμα / μήνυμα·* ΦΡ **απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο** στρέφομαι σε κάποιον και του μιλώ, του δίνω τον λόγο, το δικαίωμα να μιλήσει: *εφόσον δεν σου απηύθυνε τον λόγο, δεν έπρεπε να μιλήσεις* ΣΥΝ αποτείνομαι **2.** (μεσοπαθ. **απευθύνομαι**) (α) στρέφομαι προς κάποιον, προφορικά ή εγγράφως· *συνήθως, όταν απευθύνεσαι σε γνωστό πρόσωπο, χρησιμοποιείς το «εσύ», όταν απευθύνεσαι σε άγνωστο, το «εσείς»* (β) θεωρώ κάποιον/κάτι αποδέκτη των λόγων μου: *~ στα αισθήματα / στη λογική / στην ευαισθησία / στην ανθρωπιά / στον πατριωτισμό κάποιου* (γ) στρέφομαι κάπου, συνήθ για βοήθεια: *~ στην αρμόδια υπηρεσία για συμβουλές* || *αν χρειαστείτε προστασία, απευθυνθείτε στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα* ΣΥΝ αποτείνομαι, προσφεύγω.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ισιώνω, διορθώνω», < *ἀπ(ο)- + εὐθύνω < εὐθύς*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ (s') adresser]

> **απηύθυνα: χρονική αύξηση.** Το *απευθύνω* είναι ένα από τα λίγα ρήματα που χρησιμοποιούνται συχνά ακόμη με χρονική αύξηση (*η-* αντί *ε-*): **απηύθυνα**. Το ίδιο συμβαίνει με μερικά λογιότερης χρήσεως και προελεύσεως ρήματα· *διαρκώ* – **διήρκεσα**, *εξ / εισ / προ-άγω* – *εξ / εισ / προ-***ήγαγα**, *συνάπτω* – **συνήψα** κ.ά.
> → *αύξηση*

απευθυσμένο (το) ΙΑΤΡ το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο απολήγει στον πρωκτό· το ορθό ή ευθύ έντερο.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπευθυσμένον (ἔντερον)*, μτχ παθ παρακ. τού ρ. *ἀπευθύνω (< εὐθύς)*]

απευκταίος, -α, -ο **1.** αυτό που εύχεται κανείς να μη γίνει: *~ τροπή / εξέλιξη μιας υπόθεσης* ΣΥΝ ανεπιθύμητος ΑΝΤ ευκταίος **2. απευκταίο(ν)** (το) (α) (ευφημ.) ο θάνατος. *στις δώδεκα συνέβη το ~* *ο ασθενής εξέπνευσε* (β) (παλαιότ.) η σεξουαλική σχέση ανύπαντρης γυναίκας *δυστυχώς συνετελέσθη το απευκταίον*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπευκταῖος < ἀπο-* στερητ. + *εὐκταῖος* ή απευθείας < *ἀπεύχομαι < ἀπ(ο)- + εὔχομαι*]

> **απευκταίος ή απευκτέος;** Το **απευκταίος** (όπως και το **ευκταίος**) δεν σχηματίζεται με το *-τέος*, το οποίο σημαίνει «πρέπει να γίνει κάτι» (*πληρωτέος, σημειωτέον* κ.τ ό). Ανήκει σε έναν μικρό αριθμό αρχαίων επιθέτων σε **-αιος**, που έχουν σχηματιστεί από επίθετα σε *-τος*, λ.χ. *ευκτός* – **ευκτ-αίος**, *τρίτος* – **τριτ-αίος** κ.ά., ή από θέματα σε *-τη*, λ.χ. *τελευτή* – **τελευτ-αίος**, *μάτην* – **μάτ-αιος** κ.ά.

απευχή (η) η ευχή να μη γίνει, να αποτραπεί κάτι αρνητικό, εξορκισμός, π χ. οι φρ. *«ὃ μὴ γένοιτο»*, *«στα βουνά και στα λαγκάδια»* (να πάει το κακό).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπεύχομαι* (υποχωρητ)]

απεύχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ] {απευχήθηκα} εύχομαι να μη συμβεί κάτι κακό ή δυσάρεστο. *~ την κλιμάκωση τού πολέμου* ΑΝΤ εύχομαι, προσδοκώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

άπεφθος, -η, -ο (λόγ) (για πολύτιμα μέταλλα) καθαρός, ανόθευτος: *~ χρυσός / άργυρος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄφεφθος* (με ανομοίωση) < *ἀφέψω* «βράζω, εκχυλίζω», βλ λ *αφέψημα*].

απεχθάνομαι ρ μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} νιώθω απέχθεια, έντονη αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): *~ την πολυκοσμία / τη βία / την αχαριστία* ΣΥΝ αντιπαθώ, εχθρεύομαι ΑΝΤ αγαπώ, χαίρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

α- / αν- στερητικό
α-περικύκλωτος, -η, -ο · **α-περιπλάνητος**, -η, -ο · **α-περιτύλιχτος**, -η, -ο · **α-περιφρούρητος**, -η, -ο · **α-πετροβόλητος**, -η, -ο
α-περιμάζευτος, -η, -ο · **α-περιτείχιστος**, -η, -ο · **α-περίφραχτος**, -η, -ο · **α-πετάλωτος**, -η, -ο · **ά-πετσος**, -η, -ο

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπεχθής*].

απέχθεια (η) [αρχ] {χωρ πληθ } η έντονη αντιπάθεια (για κάποιον/κάτι)· *αισθάνομαι / προκαλώ* ~ ΣΥΝ αηδία, αποστροφή ΑΝΤ συμπάθεια

απεχθής, -ής, -ές {απεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) απεχθέστ-ερος, -ατος} αυτός που προκαλεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή *η ~ μορφή τού δολοφόνου χαράχτηκε στη μνήμη της* ΣΥΝ αντιπαθητικός, απωθητικός, ειδεχθής ΑΝΤ συμπαθής — **απεχθώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἔχθος* «μίσους», βλ. κ *ἔχθρα*]

απέχω ρ αμετβ [αρχ] {απείχα (παρατ που χρησιμοποιείται κ ως αόρ.), αόρ απέσχον, -ες. -ε (να/θα απόσχω), παρακ έχω απόσχει} **1.** βρίσκομαι σε ορισμένη απόσταση από σημείο αναφοράς· *το σπίτι μου απέχει από την πλατεία δέκα λεπτά με τα πόδια* **2.** είμαι διαφορετικός από κάτι άλλο: *οι απόψεις μας απέχουν αισθητά* ΣΥΝ διαφέρω ΑΝΤ μοιάζω **3.** (μτφ. για φαγητά, ποτά, ερωτικές απολαύσεις) κρατιέμαι μακριά *κατά τη διάρκεια τής Σαρακοστής απέχει από το κρέας και το οινόπνευμα* ΣΥΝ αποφεύγω • **4.** δεν συμμετέχω συνειδητά σε κοινή δραστηριότητα, κάνω αποχή (βλ.λ.) *απέχει από κάθε πολιτική δραστηριότητα* || *το κόμμα θα απόσχει από τις εκλογές* ΑΝΤ συμμετέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω. παρέχω*

> **απέχω + γεν. – απέχω: απόσχω – απέχω: επέχω.** Από τη λόγια χρήση τού **απέχω** έχουν διατηρηθεί συντάξεις τής λ. με γεν . *Απέχω των καθηκόντων μου – Απέχω τής πολιτικής – Απέχω τής ψηφοφορίας* κ.ά Ωστόσο. και οι φράσεις αυτές μπορούν να λεχθούν εμπρόθετα: *Απέχω από τα καθήκοντά μου – Απέχω από την πολιτική – Απέχω από την ψηφοφορία* κ.ο κ.
> Επειδή το «ποιόν ενεργείας» τού ρήματος (στιγμιαίο – διαρκές – συντελεσμένο) είναι πολύ σημαντικό στα Ελληνικά, το **απείχα** ως παρατατικός (επανάληψη / διάρκεια) αντιτίθεται στο ***απέσχον,*** *-ες. -ε.* , τον αόριστο (στιγμιαία / μη ενδιαφέρουσας διαρκείας πράξη) ***Απείχε*** *πάντα από ακραίες ενέργειες* – ***Απέσχε*** *από τη χθεσινή συνεδρία τού συμβουλίου*· **να/θα απέχει** (*πάντα*) – **να / θα απόσχει** (μια φορά) – **έχει απόσχει** (λέμε δηλ. ***απέσχον,*** *-ες, -ε*... στην οριστική, αλλά λέμε ***να / θα απόσχω,*** *-εις. -ει* .. στην υποτακτική και στον μέλλοντα) Ειδικά σε ψηφοφορίες χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση το **απέχω** και το **επέχω**. το *απέχω* σημαίνει «αρνούμαι να συμμετάσχω στην ψηφοφορία», το *επέχω* σημαίνει «δεν δίνω ούτε θετική ούτε αρνητική ψήφο, τηρώ στάση ουδετερότητας». → *έχω*

απεψία (η) {χωρ πληθ } η αδυναμία πέψης, η μη καλή πεπτική λειτουργία
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπεπτος*]

απήγανος (ο) φυτό με αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες· ΦΡ ***ξορκίζω κάποιον με τον σπήγανο*** απαλλάσσομαι από την παρουσία κάποιου (βλ κ. λ *πήγανο*)
[ΕΤΥΜ < α- προθεμ + αρχ. *πήγανον (τό)* < θ *πηγ-* (< *πήγ-νυ-μι* «στερεώνω. πήζω – μπήγω στη γη, φυτεύω») + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ *λάχ-ανον, πλάτ-ανος* κ τ ό.].

απήγγειλα ρ. → απαγγέλλω

απήδηχτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχουν περάσει από πάνω του με άλμα • **2.** ('-λαϊκ) αυτός που δεν έχει σεξουαλική επαφή ΣΥΝ (!) αγάμητος. (για ζώα) αβάτευτος. αμαρκάλιστος.

άπηκτος, -η. -ο κ (καθημ) **άπηχτος** **1.** αυτός που δεν έχει πήξει. *~ γάλα* ΑΝΤ πηγμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα. *το μυαλό του είναι ~ ακόμη και κάνει πολλές επιπολαιότητες* ΣΥΝ ανώριμος ΑΝΤ πηγμένος, ώριμος
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄπηκτος* < *ἀ-* στερητ. + *πηκτός* < *πήγνυμι* Ομόρρ *πήζω* (< μτγν. *πήσσω* < αρχ *πήγνυμι*)].

απήλθα ρ. → απέρχομαι

απηλιώτης (ο) {χωρ πληθ.} (επίσ.) ο λεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἡλιώτης* «ο σχετιζόμενος με τον ήλιο». Η διατήρηση τού *-π-* οφείλεται στην ιωνική ψίλωση].

απήλογος (ο) ο τελευταίος λόγος τού ετοιμοθάνατου — **απηλογιέμαι** ρ
[ΕΤΥΜ < *απηλογιέμαι* (< *απολογούμαι*), με σχηματισμό νέου ενεστ. από τ. με εσωτερική αύξηση: κατά τα *ήξερα, ήθελα, ήπια* και σύνθ *αν-ήμενα. ανημένω* πβ κ. *ανεβαίνω*]

απηνής, -ής, -ές {απην-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απηνέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δείχνει σκληρότητα. που δεν έχει οίκτο *~ πολιτική δίωξη* || *~ διώκτης* ΣΥΝ αμείλικτος, σκληρός. — **απηνώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου. πιθ < *ἀπο-* + **ἦνος* «πρόσωπο», οπότε η αρχική σημ τής λ. θα πρέπει να ήταν «αποκρουστικός». Ομόρρ. *προσηνής* «καταδεκτικός, ευπροσήγορος» (αντίθ. τού *ἀπηνής*) και *πρηνής* (< *προ-* + **ἦνος*) «με το πρόσωπο μπροστά» (πβ. *μπρούμυτα* < *προ* + *μύτη*)].

απηρχαιωμένος, -η, -ο → απαρχαιωμένος

απήχημα (το) {απηχήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική) σύντομη μελωδική γραμμή. η οποία προαναγγέλλει τον μουσικό τρόπο (ήχο) τού μέλους που αμέσως ακολουθεί ψάλλεται πάνω σε στερεότυπες. για κάθε ήχο, λέξεις (*ναι, άγια, νεναvώ, λέγετο* κ λπ.).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «ηχώ. αντήχηση». < *ἀπηχῶ* (βλ.λ)].

απήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αντανάκλαση τού ήχου, ο αντίλαλος • **2.** (συνήθ. μτφ.) η θετική ανταπόκριση. η αποδοχή· *η νέα του μουσική σύνθεση είχε διεθνή ~* ΣΥΝ αντίκτυπος **3.** (συνήθ. στον πληθ.) στοιχεία που φανερώνουν τον βαθμό επιρροής: *απηχήσεις των κηρυγμάτων τού Διαφωτισμού στα έργα Ελλήνων λογίων τού 18ου αι.* || *απηχήσεις τής Οκτωβριανής Επανάστασης στα κοινωνικά κινήματα τής Ευρώπης* **4.** ΦΙΛΟΛ επανάληψη τού ίδιου ήχου τής τελευταίας λέξης τού ποιήματος, ώστε να δημιουργείται μουσικότητα.

απηχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την απήχηση **2.** ΦΙΛΟΛ (α) ***απηχητικά ποιήματα*** (i) τα ποιήματα που αντί για ομοιοκαταληξία έχουν απήχηση (βλ.λ., σημ 4) (ii) τα ποιήματα που περιέχουν ολιγοσύλλαβους στίχους. οι οποίοι ομοιοκαταληκτούν πλούσια με τον προηγούμενο, ώστε να δημιουργείται μελωδία. «*πάρε μαχαίρι κόψε με / και ρίξε τα κομμάτια μου / μάτια μου*» (Αργ. Εφταλιώτης) (β) ***απηχητική ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία τού παραπάνω είδους

απηχώ ρ μετβ. {απηχείς. | απήχησα} **1.** (κυριολ.) αντανακλώ (ήχο) **2.** (συνήθ. μτφ.) αντανακλώ, μεταφέρω (απόψεις άλλου): *το δημοσίευμα απηχεί τις απόψεις τής μειοψηφίας* ΣΥΝ εκφράζω **3.** φανερώνω τον βαθμό επιρροής, αποτελώ ένδειξη των επιπτώσεων (γεγονότος ή πράξεως): *οι διαδηλώσεις απηχούν τη δυσαρέσκεια τής κοινής γνώμης για τα νέα μέτρα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπηχῶ (-έω)* < *ἀπ(ο)-* + *ἠχῶ*]

Α.Π.Θ. (το) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

άπιαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει πιαστεί ή δεν είναι δυνατόν να τον πιάσει κανείς **2.** αυτός που δεν έχει συλληφθεί ΣΥΝ ασύλληπτος ΑΝΤ πιασμένος ΦΡ (α) ***άπιαστο πουλί*** (i) ανεξάρτητος. αδέσμευτος, ανυποχώρητος, δυναμικός (ii) (ως χαρακτηρισμός) για πολύ έξυπνο πρόσωπο: *δεν μπορείς να την κοροϊδέψεις σε τίποτε και με τίποτε· είναι ~* **3.** αυτός που δεν πιάνεται, δεν είναι δυνατόν να τον φυλάξει, να τον εμποδίσει ή να τον αποκρούσει κανείς: *~ παίχτης / σουτ* **4.** αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *τους ξεσήκωσε με ~ όνειρα* ΣΥΝ απραγματοποίητος. ουτοπικός, χιμαιρικός, ανέφικτος ΑΝΤ πραγματοποιήσιμος, προσιτός. εφικτός **5.** αυτός που δεν μπορεί να τον ξεπεράσει κανείς ως προς την επιδεξιότητα. τις ικανότητες: *~ στο τραγούδι / στον χορό / στα μαθήματα* ΣΥΝ αξεπέραστος, απαράμιλλος, άφθαστος • **6.** αυτός που δεν έχει δωροδοκηθεί

α πιατσέρε επίρρ. ελλην. *κατ' αρέσκειαν* ΜΟΥΣ **1.** προαιρετική εκτέλεση ενός τμήματος μιας ευρύτερης σύνθεσης (λ χ. μιας καντέντσας σε ένα κοντσέρτο) **2.** εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη. κατά την οποία αφήνεται στον εκτελεστή μεγάλη ελευθερία στην επιλογή των παραμέτρων τής εκτέλεσης τής σύνθεσης (*ταχύτητας, ρυθμού* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ a piacere «κατ' αρέσκειαν»].

απίδι (το) {απιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αχλάδι· ΦΡ ***πόσ' απίδια πιάνει / χωράει / βάζει ο σάκος*** πόσο δύσκολα είναι τα πράγματα, τι συμβαίνει στην πραγματικότητα: *μιλάει για σπουδές, για διπλώματα, για προσόντα. αλλά τώρα που μπαίνει στη δουλειά θα δούμε ~*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπίδιον*, υποκ τού αρχ. *ἄπιον* «αχλάδι», αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἀ-* προθεμ. + θ *pis- «αχλάδι». πβ λατ. pir-um, γαλλ poire, ιταλ. pera. αγγλ pear κ ά. με την ίδια σημ]

απιδιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η αχλαδιά (βλ λ.).

απίεστος, -η, -ο [αρχ] **1.** (κυριολ) αυτός που δεν είναι συμπιεσμένος **2.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν έχει ασκηθεί πίεση/πιέσεις (βλ. λ. *πίεση*) ΑΝΤ. πιεσμένος.

απίθανος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει πιθανότητες να πραγματοποιηθεί. *θεωρώ μάλλον ~ την περίπτωση επιστροφής του στην πατρίδα* || *θεωρώ / είναι / το βλέπω / μου φαίνεται / κρίνεται απίθανο* (μη πραγματοποιήσιμο. ανέφικτο, δεν συγκεντρώνει λογικά πολλές πιθανότητες) ΑΝΤ πιθανός. αναμενόμενος **2.** απίστευτος, εξωπραγματικός. έξω από τα όρια τής λογικής *αυτά τα πράγματα είναι ~ πού ξανακούστηκε κάτι τέτοιο*, ΑΝΤ πιστευτός. αληθοφανής • **3.** (εμφατ.) αυτός που αρέσει πάρα πολύ, ο πολύ ωραίος *~ αυτό το γλυκό, θα πάρω κι άλλο!* || *~ τραγουδιστής, δεν έχω ακούσει καλύτερο!* ΣΥΝ υπέροχος. εκπληκτικός. (οικ.) τρομερός, φανταστικός, μοναδικός, μούρλια, (αργκό) αχτύπητος — **απίθανα** επίρρ , **απιθανότητα** (η) [αρχ.].

> **απίθανος: εμφατικά επίθετα.** Στον προφορικό κυρίως λόγο και στη βιωματική (σχολιαστική) εκφορά του, χρησιμοποιούνται συχνά λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες, για να δηλωθεί με έμφαση ότι κάτι είναι «ωραίο, αποδεκτό. εξαιρετικό» κ.τ.ό Στις περιπτώσεις αυτές ο ομιλητής καταφεύγει σε μεταφορικές κυρίως χρήσεις λέξεων, που έχουν άλλη κυριολεκτική (κύρια ή βασική) σημασία Τέτοιες είναι οι λέξεις: **απίθανος** (κ. επίρρ. **απίθανα**). **ανεπανάληπτος** αντί *απίστευτος*· **τρομερός / φοβερός** (επίρρ **τρομερά / φοβερά**) αντί *πολύ μεγάλος*, **εκπληκτικός, εξαιρετικός, φανταστικός / φανταστικά** (ξενισμός, αγγλ. fantastic < ελλην *φανταστικός*. που έχει όμως διαφορετική σημασία: «αυτός που ανήκει στον χώρο τής φαντασίας, ο μη πραγματικός»!) αντί *αφάνταστος* **αχτύπητος** (αργκό) και *άπαιχτος* («που δεν παίζεται με τίποτα») αντί *ασυναγώνιστος, απαράμιλλος. άφθαστος*. Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι τέτοιες λέξεις ανήκουν σε ένα γενικότερο σύστημα εμφατικών λέξεων. που αποτελούν ό,τι συνήθως ονομάζονται «λέξεις-λάστιχα» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν παντού

απιθάνως επίρρ [αρχ] πέρα από κάθε πιθανότητα· κυρ. στις ΦΡ (α) (επιτατ.) ***απιθάνως απίθανο*** εντελώς απίθανο, αποκλείεται να συμβεί, εντελώς αδύνατον: *θεωρώ ~ να εξελιχθεί έτσι η κατάσταση* (β)

α- / αν- *στερητικό*

ά-πηχτος, -η. -ο	**α-πιπέρωτος,** -η, -ο	**α-πιτσύλιστος,** -η, -ο	**α-πλαστογράφητος,** -η, -ο	**α-πλήγωτος,** -η, -ο
α-πιθανολόγητος, -η, -ο	**α-πίσσωτος,** -η, -ο	**α-πλάκωτος,** -η, -ο	**ά-πλεκτ(χτ)ος,** -η. -ο	**α-πληκτρολογητος,** -η. -ο
ά-πικρος, -η, -ο	**α-πίστωτος,** -η, -ο	**α-πλασάριστος,** -η, -ο	**α-πλεύριστος,** -η, -ο	**α-πλημύριστος,** -η, -ο

όλως απιθάνως πέρα από κάθε πρόβλεψη, κατά διαβολική σύμπτωση *όλα θα πάνε, όπως τα έχουμε υπολογίσει, εκτός αν, ~, αλλάξουν γνώμη την τελευταία στιγμή!*

απιθώνω κ. (λαϊκ.) **πιθώνω** ρ. μετβ. {απίθω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ, αφήνω κάτω· αποθέτω: *απίθωσε τη στάμνα, να ξαποστάσεις λίγο* ΣΥΝ. ακουμπώ (στο έδαφος) ΑΝΤ σηκώνω. — **απίθωμα** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποθώνω*, μεταπλ. τύπος τού ρ *ἀποθέτω* από τον αόρ *ἀπόθωσα*, κατά το σχήμα *σήκωσα - σηκώνω*, με πιθ. αναλογική επίδραση τού συνωνύμου *αφήνω*]

απίκο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ καθέτως εύχρ. στη ναυτ. διάλεκτο: *η άγκυρα είναι ~* (έτοιμη, σε κάθετη θέση προς ανάσπαση, για μάζεμα) **2.** (κατ' επέκτ.) σε ετοιμότητα: *να είσαι ~ σε λίγο φεύγουμε!*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a picco «καθέτως». Αρχικώς η λ. αποτελούσε ναυτικό όρο, ο οποίος αναφερόταν στην άγκυρα, εννοώντας ότι είναι ριγμένη (κάθετη) στον βυθό και έτοιμη για ανάσπαση (σήκωμα), στο οποίο οφείλεται και η σημ. «έτοιμος»].

απίκραντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει γνωρίσει πίκρες: *τα ~ χρόνια τής νιότης* ΣΥΝ αστενοχώρητος, αβασάνιστος. — **απίκραντα** επίρρ.

απινιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ (σε περιπτώσεις αρρυθμίας) η διακοπή των ασύγχρονων συσπάσεων των μυϊκών ινών τού μυοκαρδίου με ενδοκαρδιακή ένεση φαρμάκου ή με τη χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, ώστε να αποκατασταθεί η φυσιολογική λειτουργία τής καρδιάς
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. defibrillation]

απιοειδής, -ής, -ές {απιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα απιδιού, αχλαδιού ~ *λαούτο*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄπιον* «αχλάδι» (βλ. λ. *απίδι*) + *-ειδής* < *εἶδος*].

απιοντισμένος, -η, -ο (συνήθ τ. *απιονισμένος*) αυτός από τον οποίον έχουν αφαιρεθεί στο σύνολό τους τα διαλελυμένα ιόντα ~ *νερό* (το οποίο δεν προκαλεί συσσώρευση αλάτων στα δοχεία όπου περιέχεται ή στους σωλήνες όπου κυκλοφορεί).
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ. + *ιοντισμένος* (< *ιοντίζω*), απόδ. τού αγγλ. deionised (νόθο σύνθ.)].

άπιοτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν πιει: *~ έμεινε το κρασί κι αφάγωτοι οι μεζέδες* ΑΝΤ πιωμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πιει, που δεν έχει μεθύσει: *όταν ήταν ~, τα μάτια του ήταν μελαγχολικά* ΣΥΝ αμέθυστος ΑΝΤ πιωμένος, μεθυσμένος, (λαϊκ.) σουρωμένος

> **άπιοτος ή άπιωτος;** Όπως η λ. **πιοτό** προέρχεται από το **ποτό** (< *ποτός*) με επίδραση τού *πιω*, από όπου το *-ι-* (*πιοτό*), έτσι και το **άπιοτος** προέρχεται από το **άποτος** με επίδραση τού *πιω*. Όπως γράφουμε, λοιπόν, *πιοτό* (με *ι*), έτσι πρέπει να γράφουμε και *άπιοτος* (με *ι*). Αλλιώς έχει το θέμα τής μετοχής παρακειμένου **πιωμένος**, που προέρχεται απευθείας από το *πιω > πιωμένος, πιώθηκα* (πβ. και *ιδώ > ιδωμένος, ιδώθηκα, ειπώ > ειπωμένος, ειπώθηκα*).

απίστευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει πιστευτός: *το περιστατικό είναι ~ κι όμως αληθινό!* ΑΝΤ πιστευτός • **2.** (εμφατ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη έκπληξη, εντυπωσιακός· *έχει μια ~ ικανότητα να συναρπάζει το κοινό* ΣΥΝ εκπληκτικός, μοναδικός, ανεπανάληπτος. — **απίστευτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.

απιστία (η) [αρχ.] {απιστιών} **1.** η έλλειψη πίστης, κυρ. θρησκευτικής ΣΥΝ αθρησκία, αθεΐα ΑΝΤ πίστη • **2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με γνώση ζημιώνει την περιουσία άλλου, τής οποίας βάσει τού νόμου ή δικαιοπραξίας έχει την επιμέλεια ή διαχείριση: *«ασκήθηκε δίωξη για άμεση συνέργεια σε υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ~»* (εφημ.) • **3.** η μοιχεία. πράξη που προδίδει τη συζυγική πίστη ΣΥΝ ('-λαϊκ.) κεράτωμα.

απίστομα κ. **πίστομα** κ. **τ' απίστομα** επίρρ. (λαϊκ.) με το στόμα προς τα κάτω, μπρούμυτα ΣΥΝ πρηνηδόν ΑΝΤ ανάσκελα, ύπτια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἐπίστομα* < *ἐπίστομος* < *ἐπι-* + *στόμα*, από τη συνεκφορά *τα επίστομα > ταπίστομα > απίστομα*].

απιστοποίητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πιστοποιηθεί, που δεν έχει επικυρωθεί. ~ *στοιχεία* ΑΝΤ πιστοποιημένος, βεβαιωμένος.

άπιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι εύκολα: *είδα κι έπαθα να τον πείσω, τέτοιος ~ που είναι!* ΣΥΝ δύσπιστος, καχύποπτος ΑΝΤ εύπιστος ΦΡ (μτφ.) **άπιστος Θωμάς** (από τα λόγια τού Χριστού προς τον Απόστολο Θωμά: *μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός*, Κ.Δ. Ιωάνν 20, 27, με τα οποία τον κάλεσε να ψηλαφήσει τις πληγές του, για να πιστέψει) αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι παρά μόνο με χειροπιαστές αποδείξεις· *αν δεν δει με τα μάτια του, δεν πιστεύει τίποτα· τέτοιος ~ είναι!* • **2.** αυτός που δεν έχει θρησκευτική πίστη ΣΥΝ άθρησκος, άθεος ΑΝΤ. θρήσκος **3.** (μειωτ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό θρήσκευμα από αυτό που επικρατεί, που πιστεύει σε άλλον θεό: *οι χριστιανοί είναι ~ στα μάτια των μουσουλμάνων, οι οποίοι γι' αυτό τους αποκαλούν «γκιαούρηδες», δηλ. απίστους!* • **4.** αυτός που κάνει απιστίες, που μοιχεύει ΑΝΤ πιστός. — **άπιστα** επίρρ. (κυρ. σημ. 2, 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.

απιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {απιστείς... | απίστησα} **1.** δεν εμπιστεύομαι, δεν δίνω πίστη ~ *στα λόγια του* ΣΥΝ δυσπιστώ • **2.** δεν τηρώ τα συμφωνημένα *είναι συνηθισμένοι να απιστούν στις υποσχέσεις τους* ΣΥΝ αθετώ • **3.** (σπάν.) μοιχεύω, κάνω απιστίες.

απίσχναση (η) [1891] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η απώλεια πάχους τού σώματος, το αδυνάτισμα: *δίαιτα απισχνάνσεως* ΣΥΝ λέπτυνση ΑΝΤ πάχυνση **2.** (μτφ.) η εξασθένιση, η μείωση τής ισχύος. — **απισχναντικός**, -ή, -ό, **απισχναίνομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπισχναίνω* < *ἀπ(ο)-* + *ἰσχναίνω* < *ἰσχνός*].

άπιωτος, -η, -ο → άπιοτος

άπλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** η μεγάλη και ανοιχτή έκταση: *στην ~ τού χωραφιού παίζουν μπάλα τα παιδιά* ΣΥΝ απλοχωριά, απλωσιά ΑΝΤ στενοτοπιά, κλεισούρα **2.** (συνεκδ.) η ευρυχωρία, ο άνετος χώρος: *εδώ στην εξοχή έχω την ~ μου, την άνεσή μου* || *άπλες, ξάπλες ωραία ζωή!* ΑΝΤ στενότητα χώρου.
[ΕΤΥΜ < *απλώνω* (υποχωρητ.)]

απλάδι (το) {απλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μακρουλό δίχτυ σταθερού ύψους, με μικρούς πλωτήρες φελλού ή πλαστικού στο πάνω μέρος και μολύβια στο κάτω, για να κρατιέται κάθετο στον βυθό
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀπλάδα* (πβ. κ *λαγκάδα - λαγκάδι*) < *ἁπλ(ώνω)* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

απλαισίωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πλαίσιο, κορνίζα ΑΝΤ κορνιζαρισμένος • **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πλαισιωθεί, που δεν έχει περιβληθεί ή συνοδευθεί από άλλους *με την παραίτηση των συμβούλων και τού γενικού γραμματέα του ο νέος υπουργός μένει ~ από στελέχη στην εκτέλεση ενός δύσκολου έργου* ΣΥΝ ασυνόδευτος, ανυποστήρικτος.

απλάνευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν πλανέψει, ξεγελάσει (συνήθ. με τα λόγια) ΣΥΝ αξεγέλαστος ΑΝΤ πλανεμένος, παρασυρμένος, εξαπατημένος

απλανής, -ής, -ές {απλαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που δεν περιφέρεται· ΦΡ (μτφ) **απλανές βλέμμα** το ακίνητο βλέμμα που δεν εστιάζεται σε συγκεκριμένο αντικείμενο, βλέμμα ανέκφραστο, σαν χαμένο **2.** ΑΣΤΡΟΝ **απλανής αστέρας** βλ. λ *αστέρας*. — **απλανώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-πλανής* < *πλανῶμαι (-άο-)* «περιπλανώμαι, περιφέρομαι»].

απλάνιστος, -η, -ο κ **απλαν(ι)άριστος** αυτός που δεν τον έχουν πλανάρει, που δεν έχει τύχει κατεργασίας με ξυλουργική πλάνη ΑΝΤ πλανισμένος, πλαν(ι)αρισμένος.

απλασία (η) {απλασιών} **1.** ΙΑΤΡ η ατελής ή ελαττωματική ανάπτυξη ενός οργάνου τού σώματος ή μέρους αυτού, π.χ. των οστών • **2.** η ελάττωση σε μεγάλο βαθμό τής παραγωγής κάθε είδους κυττάρων τού αίματος στον μυελό των οστών· διακρίνεται σε πρωτοπαθή και δευτεροπαθή απλασία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ aplasia].

άπλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη πλαστεί (με τα χέρια, με τον πλάστη ή με άλλο αντικείμενο): *η ~ ύλη έπαιρνε ζωή στα χέρια τού γλύπτη* || *~ μάζα / ζύμη / πηλός* ΑΝΤ πλασμένος, ζυμωμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει πάρει μορφή, που δεν έχει διαμορφωθεί ~ *προσωπικότητα* ΑΝΤ διαπλασμένος, διαμορφωμένος • **3.** ο Θεός· *«Από τον θρόνο τ' Άπλαστου οι Αγγέλοι εκατεβήκαν»* (Δ Σολωμός).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πλαστός* < *πλάσσω*]

άπλετος, -η, -ο απέραντος, απεριόριστος ΦΡ **άπλετο φως** (i) πολύ, άφθονο φως: *από τα μεγάλα παράθυρα έμπαινε το πρωί ~* (ii) (μτφ.) για περιπτώσεις που (κάποιος/κάτι) διαφωτίζει, αποκαλύπτει (κάτι) *η έρευνα έριξε ~ στην υπόθεση* — **άπλετα / απλέτως** [1895] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ. < *ἀ-* στερητ. + θ *πλε-*, όπως εμφανίζεται στη λ *πέλε-θρον / πλέ-θρον*, μονάδα μετρήσεως επιφανείας Η λ. με τη σημ. «απέραντος, απεριόριστος» χρησιμοποιήθηκε ως προσδιορισμός τού όγκου φυσικών πραγμάτων (π χ. νερού, αέρα, χρόνου κ.ά), αλλά και μεταφορικά (π χ. *ἄπλετος δόξα, οἰμωγή, δύναμις* κ ά.)].

απληροφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πληροφορηθεί *ο υπουργός έμοιαζε ~ για τις εξελίξεις* ΣΥΝ ανενημέρωτος, ακατατόπιστος ΑΝΤ πληροφορημένος, ενημερωμένος. — **απληροφόρητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανικανοποίητος - αβέβαιος, < *ἀ-* στερητ. + *πληροφορῶ*].

απλήρωτος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **απλέρωτος 1.** αυτός που δεν έχει πληρωθεί, που δεν έλαβε την πληρωμή του, τα χρήματα που του οφείλονται: *έχει αφήσει τον μπακάλη ~* ΑΝΤ πληρωμένος **2.** αυτός που δεν έχει εξοφληθεί *~ λογαριασμός / γραμμάτιο* **3.** αυτός για τον οποίο δεν έχει καταβληθεί το αντίτιμο: *πήρε ένα σωρό πράγματα από το μαγαζί και τ' άφησε απλήρωτα* || *~ παραγγελία* • **4.** (μτφ) αυτός που δεν τον έχουν εκδικηθεί. *δεν θα τον αφήσει ~ για την προσβολή που του έκανε* ΣΥΝ αξεπλήρωτος • **5.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει καταληφθεί, δεν έχει συμπληρωθεί. *η θέση έμεινε ~, γιατί κανείς υποψήφιος δεν είχε τα προσόντα να την καταλάβει* ΣΥΝ κενός ΑΝΤ κατειλημμένος.
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «αυτός που δεν γέμισε, δεν συμπληρώθηκε», < *ἀ-* στερητ. + *πληρῶ (-όω)*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν Βλ. κ. *πληρώνω*].

απλησίαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι δύσκολος στις κοινωνικές συναναστροφές ΣΥΝ απρόσιτος ΑΝΤ προσηνής, καταδεκτικός, φιλικός **2.** (για τιμές ή εμπορεύματα) υπερβολικά ακριβός: *σ' αυτή τη μπουτίκ οι τιμές είναι ~* || *μετά τις ανατιμήσεις ορισμένα είδη θα γίνουν ~*.

απληστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η διαρκής επιθυμία να έχει κανείς παραπάνω από αυτά που έχει ή χρειάζεται, η ακόρεστη πλεονεξία ΑΝΤ. αφιλοκέρδεια **2.** η αδυναμία κορεσμού, η ακατάσχετη επιθυμία κατανάλωσης. *έπεσε με ~ στα ράφια τού σούπερ-μάρκετ, λες και επρόκειτο να γίνει πόλεμος* ΣΥΝ βουλιμία, λαιμαργία, λίμα, αχορτασιά ΑΝΤ κορεσμός, ικανοποίηση

άπληστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από απληστία (βλ.λ.): *~ για κέρδος* || *τον κοίταζε με ~ μάτια.* — **άπληστα / απλήστως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + θ. *πλη-* τού αρχ. *πίμπλημι* «γεμίζω». Βλ κ. *πλήθος*].

απλίκα (η) {δύσχρ. απλικών} μικρό φωτιστικό, που στηρίζεται στον τοίχο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. applique < ρ. appliquer «εφαρμόζω» < λατ. applicare].

απλο- κ. **απλό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι είναι ή γίνεται απλό: *απλο-λογία, απλο-ελληνικός, απλο-γραφία, απλο-ποίηση* **2.** άνεση. *απλό-χωρος* **3.** γενναιοδωρία

απλο-χέρης, απλο-χεριά.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἁπλό-θριξ*). που προέρχεται από το επίθ. *ἁπλοῦς* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ χ γαλλ haplo-logie «απλολογία»)].

απλογραφία (η) [1846] {απλογραφιών} **1.** λογιστικό σύστημα για την απεικόνιση και παρακολούθηση των συναλλαγών επιχείρησης με λογαριασμούς τρίτων **2.** ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) λάθος κατά την αντιγραφή, όπου ο γραφέας παραλείπει λέξη ή τμήμα λέξης, το οποίο ταυτίζεται ακουστικά με τμήμα που έχει ήδη γράψει. π.χ. *φιλόγος* αντί *φιλόλογος* (βλ. κ λ *απλολογία*). -- **απλογραφικός,** -ή, -ό [1838], **απλογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

απλογραφώ ρ. μετβ. [1860] {απλογραφείς. | απλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω με απλούστερη γραφή, απλοποιώ ορθογραφικά: *λέξεις ξενικής προέλευσης που έχουν διπλά σύμφωνα. απλογραφούνται με ένα σύμφωνο.* -- **απλογράφηση** (η).

απλοειδής, -ής. -ές {απλοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΒΙΟΛ (για πυρήνα, κύτταρο. οργανισμό) αυτός που περιέχει ένα μόνο χρωμόσωμα από κάθε ζεύγος (πβ λ *διπλοειδής. πολυπλοειδής*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ haploïde]

απλοελληνικός, -ή. -ό [1783] **1.** αυτός που διατυπώνεται σε απλά και καταληπτά Ελληνικά **2.** ***απλοελληνική*** (η) (ενν *γλώσσα*) (παλαιότ) η απλούστερη μορφή τής ελληνικής γλώσσας· ο όρος άλλοτε χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη δημοτική και άλλοτε πάλι μια μορφή απλουστευμένης καθαρεύουσας με βάση τη δημοτική -μικτή ή ανάμικτη- γλώσσα. -- **απλοελληνικά** κ. (λόγ.) **απλοελληνιστί** [1854] επίρρ.

απλοέπεια (η) [1893] {χωρ. πληθ } το να μιλά κανείς απλά, χρησιμοποιώντας απλό, σαφή και κατανοητό λόγο.
[ΕΤΥΜ < *απλο-* + *-έπεια* < *έπος* «λόγος»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λέξη **απλοέπεια** αποδίδεται στον Κ. Παλαμά (περ *Εστία*, Οκτ 1893) και αξίζει να προσεχθεί για το περιεχόμενο και τη δηλωτικότητά της. Προστίθεται στην πολύ εκφραστική σειρά των συνθέτων σε *-έπεια* (από την αρχαία λ *έπος* «λόγος»), όπως *καλλιέπεια, ορθοέπεια, αμετροέπεια, αρτιέπεια, αισχροέπεια, αβροέπεια, κομψοέπεια* κ.ά ‣ *συνέπεια*

άπλοια (η) {χωρ πληθ } (λόγ.) ΝΑΥΤ **1.** η αδυναμία για ταξίδι, για πλου· η παραμονή των πλοίων στο λιμάνι: *η παρατεταμένη ~ εμπόδισε την παρουσία επισκεπτών στη γιορτή τού νησιού* • **2.** η κακοκαιρία που εμποδίζει τον πλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄπλους* < *ἀ-* στερητ. + *πλοῦς*]

> **άπλοια – άπνοια.** Το *άπλοια (πλους. πλέω)* δεν πρέπει να συγχέεται με το **άπνοια** *(πνέω).* Και τα δύο σχετίζονται με τις καιρικές συνθήκες. αλλά το μεν *άπλοια* δηλώνει «την αδυναμία πλεύσης των πλοίων λόγω θαλασσοταραχής και συνεπεία ισχυρών ανέμων», ενώ το *άπνοια* σημαίνει «την παντελή έλλειψη πνεύσης ανέμων». η οποία και υποχρέωνε σε άπλοια την εποχή που υπήρχαν μόνο ιστιοφόρα πλοία. ‣ *άπνοια. άγνοια*

απλοϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πονηριά, που σκέφτεται με αφέλεια ΣΥΝ. απονήρευτος. άδολος **2.** αυτός που δεν έχει επιτήδευση στους τρόπους και στη συμπεριφορά ούτε πολύπλοκο τρόπο σκέψης: *στο χωριό θα βρεις πολλούς αγράμματους, ~ ανθρώπους να μιλούν για πράγματα τής καθημερινής ζωής, έτσι που να μη χορταίνεις να τους ακούς* **3.** (για προϊόντα τής διανοίας) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπεραπλούστευση, έλλειψη βάθους· *~ συλλογισμός* ΣΥΝ επιπόλαιος, ρηχός, αβαθής — **απλοϊκά** επίρρ., **απλοϊκότητα** (η) [1862]

απλολογία (η) {απλολογιών} ΓΛΩΣΣ η σίγηση ολόκληρης συλλαβής, όταν ακολουθεί στην ίδια λέξη συλλαβή που περιέχει το ίδιο σύμφωνο (με όμοιο ή διαφορετικό φωνήεν), γεννώντας λόγω τής επανάληψης αίσθημα κακοφωνίας, π.χ *τετράπεζα > τράπεζα. διδάσκαλος > δάσκαλος, αμφιφορεύς > αμφορεύς* (πβ. λ. *απλογραφία, ανομοίωση*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haplologie].

απλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή τού σύνθετου και πολύπλοκου σε πιο απλό και εύκολο: *η ~ προβλήματος / διαδικασίας* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η σίγηση συμφωνικού φθόγγου που ανήκει σε συμφωνικό σύμπλεγμα για να διευκολυνθεί η άρθρωση των συμφωνικών συμπλεγμάτων (π.χ. *νύφη < νύμφη, πράμα < πράγμα*) (β) η τροπή των διπλών όμοιων συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής σε απλά σύμφωνα, π.χ. *ἄλλος* [προφ. állos] > *ἄλλος* [προφ. álos] **3.** ΜΑΘ ***απλοποίηση κλάσματος*** η διαίρεση των όρων τού κλάσματος με τον ίδιο αριθμό από όπου προκύπτει ένα απλούστερης μορφής αλλά ίσης αξίας κλάσμα: *το 6/8 διαιρούμενο με το δύο, μας δίνει το 3/4.*

απλοποιώ ρ. μετβ [1831] {απλοποιείς... | απλοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω (κάτι σύνθετο και πολύπλοκο) σε πιο απλό και εύκολο: *πρέπει να απλοποιηθούν οι διαδικασίες καταβολής των φόρων. ώστε να αποφευχθεί η γραφειοκρατία* || *~ συλλογισμό / κατάσταση* ΣΥΝ απλουστεύω ΑΝΤ περιπλέκω **2.** ΜΑΘ διαιρώ τους όρους ενός κλάσματος με τον ίδιο αριθμό. ώστε να προκύψει ίσο κλάσμα με μικρότερους όρους ή να γίνει ανάγωγο. – **απλοποιητικός,** -ή, -ό [1887]
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. simplifier].

απλός, -ή, -ό {απλούστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που αποτελείται από τα βασικά μόνο συστατικά. που δεν είναι σύνθετος, πολύπλοκος: *ξεκινούμε από ~ κατασκευές, για να προχωρήσουμε μετά σε πολύπλοκους μηχανισμούς* || *~ μορφές ζωής* (π.χ. η αμοιβάδα) || *~ πρόταση* (που έχει μόνο τους βασικούς συντακτικούς όρους) ΑΝΤ περίπλοκος **2.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο στοιχείο: *~ μηχανή* (η μηχανή που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι) || *~ λέξεις* (οι λέξεις που δεν είναι σύνθετες) ΦΡ (α) ***απλό εισιτήριο*** (i) το εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μία μόνο διαδρομή. χωρίς επιστροφή (ii) (καταχρ.) το εισιτήριο που δεν έχει έκπτωση· σε αντιδιαστολή προς το παιδικό. το φοιτητικό κ λπ (β) ***απλή επιστολή*** η επιστολή για την οποία έχουν καταβληθεί μόνο τα ταχυδρομικά τέλη σε αντιδιαστολή προς τη συστημένη, την επείγουσα κ λπ. (γ) ΜΑΘ ***(απλή) μέθοδος των τριών*** βλ λ. *τρεις* (δ) ***απλή αναλογική*** βλ. λ. *αναλογικός* **3.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολύπλοκη σκέψη ή συμπεριφορά, που ασχολείται μόνο με τα βασικά, αυτά που απασχολούν τον μέσο άνθρωπο: *είμαστε ~ άνθρωποι και δεν ξέρουμε απ' αυτά* ΣΥΝ απλοϊκός **4.** αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός. που δεν προκαλεί σύγχυση: *εκφράσου με λόγια ~ και όλοι θα σε καταλάβουν* || *σε ~ Ελληνικά αυτό σημαίνει...* || *~ μαθήματα οικονομίας·* ΦΡ. (α) **απλά πράγματα** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι ξεκάθαρο ή ότι δεν είναι τόσο πολύπλοκο όσο φαίνεται *θα τον ψηφίσουν και οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης και θα εκλεγεί πρόεδρος χωρίς να χρειαστεί άλλη ψηφοφορία· ~!* ΣΥΝ δεν θέλει και φιλοσοφία, ένα κι ένα κάνουν δύο (β) ***απλά μαθηματικά*** για πολύ απλούς υπολογισμούς: «*Πέρυσι προκριθήκαμε στους οχτώ τής διοργάνωσης. Αν φέτος αποκλειστούμε από τους δεκαέξι, δεν θα 'ναι χειρότερα; ~!*» (εφημ.) **5.** εύκολος στη χρήση: *είναι πολύ ~ μηχάνημα· πατάς ένα κουμπί κι αρχίζει να δουλεύει* ΣΥΝ εύχρηστος • **6.** (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από κάθε επιτήδευση: *θέλω λόγια ~ και σταράτα· όχι πολυλογίες και περικοκλάδες* || *~ τρόποι* ΣΥΝ ανεπιτήδευτος ΑΝΤ επιτηδευμένος, εξεζητημένος (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, περιττών στοιχείων, που δεν έχει στολίδια: *~ ντύσιμο / φόρεμα / γεύμα* ΣΥΝ λιτός, απέριττος ΑΝΤ πολυτελής, φορτωμένος **7.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υψηλή θέση (στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πνευματική κ.λπ. ιεραρχία), που δεν έχει αξιώματα: *οι ~ άνθρωποι πληρώνουν πάντα τα λάθη των κυβερνητών* || *αυτά ισχυρίζεστε εσείς. κ υπουργέ, ο ~ πολίτης όμως δεν σκέφτεται έτσι* || *μια ~ γυναίκα τού λαού·* ΦΡ **απλός στρατιώτης** ο στρατιώτης που δεν είναι βαθμοφόρος **8.** αυτός που δεν είναι έγκυρος ή επίσημος: *αυτό είναι ένα ~ χαρτί· δεν έχει καμία ισχύ* (δεν είναι επίσημο έγγραφο) **9.** (ως χαρακτηρισμός σε ουσ.) για να τονιστεί ότι είναι μόνο αυτό και τίποτε παραπάνω: *Τι να σου κάνω κι εγώ; ~ υπάλληλος είμαι!* || *πρόκειται για ~ συνωνυμία δεν είμαστε συγγενείς* || *Πώς κάνεις έτσι. μωρέ; Μια ~ επεμβασούλα στο δόντι θα σου κάνουν! Ούτε που θα καταλάβεις τίποτε!* Επίσης (λόγ.) **απλούς** – **απλά** επίρρ. (βλ. κ. λ. *απλώς*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απλώς*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπλοῦς (-όο-)* < Ι.Ε. *sm̥-pl-os (όπου *ἁ-* < *sm̥, πβ. *ἅμ-α*), πβ λατ. simplex, γαλλ. και ισπ. simple κ.ά. Ομόρρ. αρχ *εἷς* (< *sem-s), *μία* (< *sm-ia), *ὅμο-ιος* (< *somo-) κ.ά Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως αντίθετο τού *διπλοῦς* με τη σημ. «αυτός που συμβαίνει μία φορά». Στην Κ.Δ απαντά μόνο με τη σημ. «απέριττος». πβ. Λουκ. 11.34: *ὅταν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ. καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινόν ἐστι* Η σημ. «ειλικρινής – αφελής» είναι μεσν]

> **απλούστερος – απλούστατος.** Τα παραθετικά αυτά είναι αρχαία και έχουν σχηματιστεί αντιστοίχως από **απλο-έστερος* και **απλο-έστατος* με συναίρεση. Η παρέκκλιση από τους κανονικούς τύπους παραθετικών είναι ότι σχηματίστηκαν σε *-έστερος / -έστατος*, δηλ. με τις καταλήξεις παραθετικών των επιθέτων σε *-ης (ευγενής. ευγεν-έστερος. ευγεν-έστατος)* αντί σε *-ότερος / -ότατος*

απλότητα (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) το να είναι κάτι εύκολο και όχι πολύπλοκο, σύνθετο. δυσνόητο: *η ~ κάνει τον λόγο πιο κατανοητό και αποτελεσματικό* ΑΝΤ. πολυπλοκότητα (β) η απουσία περιττών ή περίπλοκων στοιχείων: *ενεργεί με ~ και μεθοδικότητα* **2.** η λιτότητα και η απουσία τού εξεζητημένου, η απουσία επιτήδευσης ή υπερβολής: *η ~ στο ντύσιμο αποτελεί στοιχείο κομψότητας* || *η ~ στη διακόσμηση ενός σπιτιού* || *η ~ στους τρόπους / στη συμπεριφορά* ΑΝΤ επιτήδευση· ΦΡ ***εν τη απλότητι το κάλλος*** *(ἐν τῇ ἁπλότητι τὸ κάλλος)* η ομορφιά βρίσκεται στην απλότητα, όχι στην εκζήτηση και την υπερβολή.

απλούμιστος, -η, -ο (λογοτ) αυτός που δεν φέρει στολίδια.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *πλουμιστός* «στολισμένος» < *πλουμίζω*]

απλούς, -ή. -ούν → απλός

απλουστεύω ρ μετβ. [1865] {απλούστευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** μετατρέπω (κάτι σύνθετο ή δυσνόητο) σε απλό *πρέπει να απλουστεύσουμε τις διαδικασίες, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό καλύτερα* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ περιπλέκω. δυσκολεύω **2.** (καταχρ.) απλοποιώ υπερβολικά· (ορθότ *υπεραπλουστεύω*). — **απλούστευση** (η) [1861], **απλουστευτικός,** -ή. -ό

> **απλουστεύω – απλούατευαη.** Έχουν πλαστεί εσφαλμένως, αντί των κανονικών **απλουστερ-εύω* και **απλουστέρ-ευση* από το θέμα τού *απλούστερ-ος*, όπως έχει διδάξει ο μεγάλος φιλόλογος Δημήτριος Ν Βερναρδάκης. Τύπος *απλουστέρευση*, σωστά σχηματισμένος αλλά μη καθιερωθείς, απαντά στο περ. *Λόγιος Ερμής* το 1819
>
> **απλουστεύω – υπεραπλουστεύω.** Συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά το *απλουστεύω* με τη σημασία τού «απλουστεύω υπερβολικά». τόσο που η απλούστευση να παίρνει αρνητική χροιά. φθάνοντας στην έννοια τής παραπλάνησης. *Μην απλουστεύεις τόσο σοβαρά θέματα· δεν είναι έτσι* Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *υπεραπλουστεύω* και τα παράγωγά του (**υπεραπλούστευση** αντί τού *απλούστευση* και **υπερ-**

απλουστευτικός αντί τού *απλουστευτικός*). Το ίδιο παρατηρείται και στη χρήση τού *γενικεύω (γενίκευση, γενικευτικός)* αντί τού **υπεργενικεύω (υπεργενίκευση, υπεργενικευτικός)**

απλοχέρης (ο) {απλοχέρηδες}. **απλοχέρα** (η) {χωρ γεν πληθ} **1.** πρόσωπο που ξοδεύει χρήματα χωρίς να τσιγγουνεύεται ΣΥΝ ανοιχτοχέρης, γαλαντόμος, χουβαρντάς ΑΝΤ τσιγγούνης, σφιχτοχέρης **2.** πρόσωπο που βοηθάει χρηματικά τους άλλους με γενναιοδωρία ΣΥΝ γενναιόδωρος **3.** (καταχρ -κακόσ.) πρόσωπο που ξοδεύει τα χρήματά του υπερβολικά και αλόγιστα ΣΥΝ σπάταλος.
[ΕΤΥΜ. < *απλο-* + *χέρης* < *χέρι*]

απλοχεριά (η) {χωρ. πληθ} (καθημ -εκφραστ) η γενναιοδωρία· (γενικότ.) η έλλειψη πνεύματος οικονομίας.

απλόχερος, -η, -ο **1.** γενναιόδωρος, απλοχέρης **2.** (συνεκδ) πλούσιος, σε αφθονία. — **απλόχερα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμ. τ τού *απλοχέρης*].

απλόχωρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα χώρου ΣΥΝ ευρύχωρος, άνετος. — **απλοχωριά** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁπλόχωρος* < *ἁπλο-* + *χῶρος*]

άπλυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πλυθεί, που έχει ακάθαρτο το σώμα του: *μην κάθεσαι στο τραπέζι με ~ τα χέρια* ΣΥΝ άνιφτος, βρόμικος **2.** ***άπλυτα*** (τα) (α) τα ακάθαρτα ρούχα, που είναι για πλύσιμο. *καλάθι για τα ~ || βάζω τα ~ στο πλυντήριο* (β) (μτφ.) οτιδήποτε κρατά κανείς κρυφό, επειδή είναι επιλήψιμο. *φοβόταν μην της βγάλει τα ~ στη φόρα* — **απλυσιά** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πλύνω*].

απλώνω ρ μετβ. κ αμετβ {άπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω (κάτι πτυσσόμενο, μαζεμένο) σε όλη του την έκταση· τεντώνω: *ο αετός άπλωσε τις φτερούγες του || άπλωσα τα χέρια μου και τον έσφιξα στην αγκαλιά μου* ΦΡ (α) ***απλώνω χέρι*** (μεσν. φρ.) (i) εκτείνω το χέρι μου, για να πιάσω ή να πάρω κάτι, χωρίς αυτό να επιτρέπεται: *~ σε ξένα πράγματα || μην απλώσεις χέρι στο γλυκό!* (ii) σηκώνω το χέρι μου, για να χτυπήσω κάποιον: *μην τολμήσεις ν' απλώσεις χέρι πάνω μου!* (iii) αγγίζω με ερωτική διάθεση: *είναι μαζί πολύ καιρό, αλλά δεν έχει απλώσει χέρι πάνω της* (iv) *(απλώνω το χέρι μου)* (με ανοιχτή τη χούφτα) ζητιανεύω. *προτιμάει ν' απλώνει το χέρι του παρά να δουλεύει* (β) (μτφ) ***απλώνω / τεντώνω την αρίδα / τις αρίδες μου*** βλ λ *αρίδα* **2.** ξεδιπλώνω, στρώνω: *~ τον χάρτη πάνω στο τραπέζι* **3.** κάνω (κάτι) να καταλαμβάνει μεγάλη επιφάνεια: *~ τη μπογιά / το χρώμα || άπλωσε τα παιχνίδια του στο πάτωμα* **4.** εκθέτω (κάτι) κυρ. στον ήλιο, ώστε να είναι εκτεθειμένο όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος τής επιφάνειάς του: *~ τη μπουγάδα / τα ρούχα να στεγνώσουν || οι αγρότες απλώνουν τη σταφίδα στον ήλιο·* ΦΡ (μτφ.) ***έχω τραχανά απλωμένο*** βλ λ. *τραχανάς·* (μεσοπαθ. ***απλώνομαι***) **5.** επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση, όλο και μεγαλύτερο εύρος· *η ομίχλη απλώθηκε πάνω απ' τις σκεπές || η Αθήνα απλώθηκε σε όλο το λεκανοπέδιο, αφότου έγινε πρωτεύουσα || ο λεκές απλώθηκε πάνω στο πουκάμισο ||* (μτφ) *η επιρροή τού κόμματος απλώνεται και στα λαϊκά στρώματα || τρόμος απλώθηκε σε όλο το χωριό* ΣΥΝ εξαπλώνομαι **6.** (για πρόσ) (α) επεκτείνω τον χώρο των δραστηριοτήτων, των εργασιών μου: *Μην απλώνεσαι τόσο πολύ! Δεν τραβάει η αγορά!* (μην επεκτείνεις τις επιχειρηματικές σου δραστηριότητες) ΣΥΝ ξανοίγομαι (β) ασχολούμαι όλο και περισσότερο με κάτι *μην απλώνεσαι τόσο σ' αυτό το θέμα!* **7.** εκτείνομαι, υπάρχω καταλαμβάνοντας μεγάλη έκταση: *από την κορυφή τού Λυκαβηττού βλέπεις την Αθήνα να απλώνεται κάτω απ' τα πόδια σου || είσαι νέος ακόμη· η ζωή απλώνεται μπροστά σου* ♦ **8.** (αμετβ) επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση: *ο λεκές άπλωσε (πάνω) στο ύφασμα.* — **άπλωμα** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπλῶ (-όω)* «απλουστεύω - ξετυλίγω» < *ἁπλοῦς*. Η σημ. «εκτείνω, τεντώνω» είναι μεσν]

απλώς επίρρ [αρχ.] μόνο: *Γιατί παρεξηγήθηκες έτσι; Εγώ ~ σου ζήτησα να χαμηλώσεις το ραδιόφωνο.*

απλώς – απλά. Από εσφαλμένη αντίληψη τής έννοιας τής δημοτικής ή από μια τάση να υπαχθούν τα πάντα σε ανεξαίρετους κανόνες, χρησιμοποιούν μερικοί το επίρρημα *απλά* αντί τού *απλώς*. Ωστόσο, οι δύο τύποι διαφέρουν σημασιολογικά: **απλά** σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα», ενώ **απλώς** σημαίνει «μόνο». Παράδειγμα: *Μίλα* ***απλά****, να σε καταλαβαίνουν όλοι – Χρειάζεται* ***απλώς*** *ένα πιστοποιητικό από τη νομαρχία –* ***Απλώς****, πρέπει να προσέξεις να διατυπώσεις απλά τις απόψεις σου, ώστε να πεισθούν όλοι*
Σημασιολογικά διαφέρουν επίσης και άλλα επιρρήματα σε **-ως / -α**: *εκτάκτως – έκτακτα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ ά. Μπορεί ο γενικός κανόνας να είναι ότι τα επιρρήματα τής Κοινής Ελληνικής (δημοτικής) από επίθετα σε *-ος* σχηματίζονται σε **-α** *(έξυπνος – έξυπνα, γρήγορος – γρήγορα)*, αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που για σημασιολογικούς, υφολογικούς ή άλλους λόγους (αποφυγή συσκότισης τού νοήματος), επιβάλλεται να χρησιμοποιούνται και ορισμένοι τύποι επιρρημάτων σε **-ως**

απλωσιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} **1.** ο ανοιχτός υπαίθριος χώρος • **2.** η ύπαρξη άνετων χώρων *μου αρέσει αυτό το σπίτι· έχει ~* ΣΥΝ. άνεση, άπλα, απλοχωριά • **3.** (περιληπτ) σύνολο πλυμένων ειδών (ρούχων, κλινοσκεπασμάτων κ ά.), που απλώθηκαν για στέγνωμα *μάζεψα ώς τώρα δύο ~ ρούχα.*

απλώστρα (η) {δύσχρ. απλωστρών} οικιακή κατασκευή όπου απλώνονται τα ρούχα, για να στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < *απλώνω* (αόρ. *άπλωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ *ξαπλώσ-τρα*]

απλωτός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που έχει απλωθεί· *πάνω στην ~ ζύμη πρόσθεσε τα υπόλοιπα υλικά* ΣΥΝ απλωμένος **2.** ***απλωτή*** (η) η κίνηση στην κολύμβηση, κατά την οποία ο κολυμβητής εκτείνει όσο το δυνατόν περισσότερο το χέρι του εμπρός *με δυο-τρεις ~ βρέθηκε ξανά μπροστά από τους άλλους κολυμβητές* — **απλωτά** επίρρ.

άπλωτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πλωτός· *~ ποταμός*.

απνευστί επίρρ (αρχαιοπρ) με μια ανάσα, χωρίς αναπνοή· *απήγγειλε το ποίημα ~* ΣΥΝ μεμιάς, μονομιάς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπνευστος* < *ἀ-* στερητ. + *πνευστός*]

άπνοια (η) {χωρ. πληθ} **1.** η απουσία ανέμου, όταν δεν φυσά καθόλου ΣΥΝ νηνεμία, απανεμιά, γαλήνη, μπουνάτσα ΑΝΤ αέρας • **2.** ΙΑΤΡ η έλλειψη ή η παύση τής αναπνοής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *οσμή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄπνους*. Η ιατρ σημ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό]

άπνοια: συνώνυμα. Η σημασιολογική απόχρωση ορισμένων συνωνύμων, που όλα δηλώνουν κατά βάσιν «την απουσία ανέμων», κυμαίνεται αισθητά Με το **άπνοια** τονίζεται περισσότερο η αρνητική πλευρά τής απουσίας ανέμων (οι υψηλές θερμοκρασίες, η πολλή ζέστη, παλαιότερα και η *άπλοια* των πλοίων), ενώ η (αρχαία ήδη) **νηνεμία** και η **απανεμιά** δηλώνουν τη θετική πλευρά τού καιρικού αυτού φαινομένου, την ηρεμία, τον γλυκό και ευχάριστο καιρό, που προκύπτει, όταν δεν πνέουν (ισχυροί) άνεμοι, πράγμα που δηλώνεται εντονότερα από το **γαλήνη** Το συνώνυμο **κάλμα** πλησιάζει στη σημασιολογική απόχρωση τού *άπνοια*. Ετυμολογικά η λ. *άνεμος* έδωσε το ήδη ομηρικό *νηνεμία* (< επίθ *νήνεμος* < στερητ. *ν(η)* + **ἄνεμος**), καθώς και το νεότ. *απανεμιά* (< *απάνεμος* < αρχ. επίθ *ὑπ-ήνεμος* < *ὑπό* + *ἄνεμος*), που δηλώνει συνεκδοχικώς και τον χώρο, όπου δεν φυσά άνεμος. Το αρχ *ἄπνοια*, που μαρτυρείται ήδη στο έργο *Ἐπιδημίαι* τού Ιπποκράτη, συνδέεται με το *ἄπνοος* (< *πνέω*) Αρχαίο, και μάλιστα ομηρικό, είναι και το *γαλήνη*, που σήμαινε αρχικά «την ηρεμία τής θάλασσας λουσμένης στον ήλιο», ενώ «τη γαλήνη τής θάλασσας» (ελλείψει ισχυρών ανέμων) δηλώνει και το επίσης ελληνικό (αντιδάνειο) *κάλμα*, που δεν είναι άλλο από το ήδη ομηρικό *καῦμα* (η ηλιακή θερμότητα < *καίω*) μέσω τού ιταλ. calma Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το αντίθετο τής άπνοιας, η πνοή των ανέμων, δηλώνεται με την όχι τόσο εύχρηστη σήμερα λ. **επίπνοια**. • *άπλοια*

άπνοος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει πνοή, ξέπνοος

από κ **απ'** (πριν από φωνήεν και συχνά πριν από τη γεν κ αιτ τού οριστικού άρθρου) κ. **αφ'** (πριν από λέξη που παλαιότ δασυνόταν) πρόθ.· δηλώνει. **1.** τόπο: (α) αφετηρία (κ. μτφ) (+ αιτ., +γεν., +επίρρ.): *ξεκίνησε ~ τη Λαμία || ξεκίνησε ~ μακριά* ΦΡ (α) ***από Θεού άρξασθαι*** ας αρχίσουμε επικαλούμενοι πριν από όλα τη βοήθεια τού Θεού (β) ***από κορυφής μέχρις ονύχων*** ή ***από την κορυφή ώς / μέχρι τα νύχια*** από πάνω μέχρι κάτω, σε όλο το σώμα *μόλις μπήκε στο σπίτι την κοίταξε ~* (β) το σημείο από το οποίο αρχίζει μία μέτρηση, ένας υπολογισμός· *το οικόπεδο ξεκινά ~ τη ρεματιά, ~ εκεί || η θερμοκρασία το χειμώνα είναι ~ -5 ώς 5 βαθμούς Κελσίου || η θερμοκρασία στη Σιβηρία ξεκινά ~ πολύ χαμηλά* (γ) (+αιτ., +ονομ επιθ που αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος) την κατάσταση στην οποία βρισκόταν κανείς σε σχέση με αυτή στην οποία βρίσκεται τώρα *~ την απόλυτη ευτυχία, φτάσαμε στην απόλυτη δυστυχία || ~ πλούσιος φτωχός || ~ δήμαρχος κλητήρας || απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι απ' τα πολλά στα λίγα* (δ) το σημείο από όπου υπολογίζεται μια απόσταση (+αιτ., +επίρρ.): *το περίπτερο είναι 50 μέτρα ~ το σπίτι μου || μένει 50 μέτρα ~ εκεί* (ε) απομάκρυνση (+αιτ., +επίρρ.): *τον έδιωξε ~ κοντά της || ο στρατός εκδίωξε τις εχθρικές δυνάμεις ~ τις θέσεις που είχαν καταλάβει* (στ) (+γεν.) εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος κάποιου προσώπου (κατοικία, μαγαζί, γραφείο κ λπ): *έρχομαι ~ τής θείας μου* (ζ) διέλευση (+αιτ., +επίρρ) ή το διά μέσου (+αιτ): *το λεωφορείο πάει στο κέντρο ~ την Πανεπιστημίου || πέρασε ~ κοντά || τον είδα ~ το παράθυρο* (η) καταγωγή προσώπου ή τον τόπο παραγωγής προϊόντος ή πρωτοεμφάνισης φαινομένου, τάσης κ λπ. (+αιτ., +επίρρ): *ο Μάριος είναι ~ τη Σαντορίνη || η κα Μιγιούκι κατάγεται ~ πολύ μακριά || το καλό λάδι είναι ~ την Μάνη || η νέα μόδα μάς έρχεται ~ την Αμερική || είναι ~ εδώ* (θ) τοπική εξάρτηση (+αιτ., +επίρρ.). *κρέμεται ~ το ταβάνι || κρατά το παιδί ~ το χέρι* (ι) τόπο, μέρος συνόλου (+αιτ., +επίρρ.): *πήγαινε ~ την άλλη πλευρά τού τραπεζιού || κάθομαι ~ μέσα* **2.** χρόνο χρονική αφετηρία, σημείο εκκίνησης χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ, +γεν., +ονομ. επιθέτου που αναφέρεται στο υποκ.): *τα καταστήματα θα είναι αύριο ανοιχτά ~ τις 8 00 το πρωί μέχρι τις 18.00 το απόγευμα || θα είναι αύριο ανοιχτά ~ νωρίς || μπήκες ~ μικρός στα βάσανα || ήταν παράξενος ~ γεννησιμιού του || ~ καταβολής / κτίσεως κόσμου || ~ τούδε και στο εξής, θα προσπαθήσω να είμαι συνεπέστερος στις υποχρεώσεις μου || ~ καιρού εις καιρόν σημειώνονται αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων || διορία ~ τής σήμερον μέχρι το τέλος τού μηνός || αντί να δουλεύει, διασκεδάζει ~ πρωίας μέχρι νυκτός·* ΦΡ ***αφ' ης στιγμής*** *(ἀφ' ἧς στιγμῆς)* **/ από τη στιγμή που** από τότε που ή αφού. *από τη στιγμή που μπήκε στο σπίτι, δεν σταμάτησε να φωνάζει || αφ' ης στιγμής αποφάσισες να φύγεις από την εταιρεία, γιατί διαμαρτύρεσαι*, **3.** αντιδιαστολή (σε σύγκριση, προτίμηση κ.λπ.) (+αιτ): *είναι μεγαλύτερος ~ μένα || προτιμώ τα μήλα ~ τα αχλάδια* **4.** ποιητικό αίτιο (+αιτ.): *εκτελέστηκε ~ τους Γερμανούς* **5.** αίτιο (+αιτ) (= εξαιτίας +γεν.): *έσκασε ~ το κακό του* **6.** ύλη / περιεχόμενο (+αιτ.) *είναι ~ αγνό, παρθένο μαλλί* **7.** το σύνολο σε μέρος τού οποίου γίνεται η αναφορά (+αριθμητικό). *~ τους 20 μόνο οι 8 πέρασαν τις εξετάσεις* **8.** επιμερισμό (+αιτ.): *πήρε ~ 10.000 δρχ ο καθένας* **9.** μέσο / τρόπο (+αιτ., (λόγ) +γεν., +ονομ. επιθ που

αναφέρεται στο υποκ): *ζει ~ τη δουλειά του* || *~ τηλεοράσεως μάθαμε τα καθέκαστα* || *~ τηλεφώνου συνεννόηση* || *αποφάσισε ~ μόνος του να φύγει από το σπίτι* || *πήραν την απόφαση ~ κοινού* || *λέει το μάθημα ~ μνήμης* ΦΡ (α) ***από καρδιάς*** από την καρδιά μου: *~ συγχαρητήρια για τη μεγάλη σας επιτυχία* (β) ***από μηχανής θεός*** για πρόσωπο που παρουσιάζεται απροσδόκητα και δίνει λύση σε αδιέξοδο *εμφανίστηκε ως ~ και όλα διευθετήθηκαν* (γ) ***από στήθους*** κατά λέξη απομνημόνευση *ζητούσε από τα παιδιά να μαθαίνουν ~ το μάθημα τής ημέρας* (δ) ***αφ' υψηλού*** υπεροπτικά ή συγκαταβατικά: *από τότε που απέκτησε χρήματα, κοιτά ~ τους συγγενείς και τους φίλους του* **10.** αναφορά (+αιτ., +γεν.): *~ μαγειρική κάτι καταλαβαίνει* || *~ απόψεως τουρισμού, η χώρα προοδεύει* || *απόφαση θετική ~ πάσης απόψεως* / *~ κάθε άποψη* **11.** απαλλαγή (+αιτ): *γλύτωσα ~ μεγάλο βάρος* **12.** αφαίρεση (= μείον, πλην) (+αριθμητ.): *40 ~ 1 000 κάνει 960*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπό* / (αιολ.) *ἀπύ* (ήδη μυκ a-pu-), που συνδ με σανσκρ apa, λατ ab, αγγλ. of, off, γερμ ab- (π χ ab-gehen «απομακρύνομαι») κ ά. Το *ἀπό* χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. τόσο ως πρόθ όσο και ως επίρρ . με τη σημ. «μακριά από, χωριστά από», διακρινόμενο σαφώς από το *ἐκ* «έξω από»].

απο- κ. **από-** κ. **απ- / αφ-** (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει. **1.** απομάκρυνση: *απο-γειώνομαι* **2.** στέρηση. αφαίρεση: *απο-βουτύρωση, απο-γαλακτισμός* **3.** υστερόχρονο: *από-δειπνο* **4.** υπόλοιπο. κατάλοιπο ενός πράγματος *από-σταγμα. από-βροχο* **5.** επίταση: *απο-θηριώνω* **6.** ολοκλήρωση: *απο-περάτωση, απο-θεραπεία* **7.** διάλυση. ανατροπή: *απο-διοργάνωση, απο-κολεκτιβοποίηση* **8.** άρνηση: *απ-άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από την πρόθ. *ἀπό* (βλ.λ)]

αποαποικιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } (για χώρα) η απαλλαγή από αποικιακό καθεστώς.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decolonisation].

αποβάθρα (η) {δύσχρ αποβαθρών} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για την επιβίβαση ή αποβίβαση ανθρώπων ή εμπορευμάτων σε πλοία και σιδηροδρόμους.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *-βαθρα* < *βαίνω*, βλ κ *βάθρο*]

αποβαίνω ρ. αμετβ. {απέβην, -ης. -η. . (να/θα αποβώ)} (λόγ.) καταλήγω, έχω συγκεκριμένη έκβαση *οι προσπάθειές τους απέβησαν άκαρπες* || *το ταξίδι τους με το αεροπλάνο απέβη μοιραίο* (σκοτώθηκαν σε αεροπορικό δυστύχημα) || *μια τέτοια ενέργεια μπορεί να αποβεί εις βάρος σας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *βαίνω*, πβ. *δια-βαίνω, παρα-βαίνω* κ ά.].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **αποβαίνω** αποτελεί σήμερα κατάλοιπο παλαιότερων χρήσεων τής λόγιας γλώσσας. χρησιμοποιούμενο μόνο σε πάγιες εκφράσεις και σε λογιότερο ύφος Χρησιμοποιείται κυρ. με επίθετα ή ουσιαστικά (σε λειτουργία κατηγορουμένου) και με επιρρηματικές εκφράσεις, σε φράσεις όπως «*μια πράξη, ενέργεια, στάση . απέβη / θα αποβεί μάταιη / άκαρπη / ανώφελη / αναποτελεσματική / καταπέλτης.* » ή «*χρήσιμη / επωφελής / αποτελεσματική...*» ή «*εις βάρος / προς όφελος / επί ζημία / υπέρ. .*».

αποβάλλω ρ. μετβ κ αμετβ. [αρχ] {απέβαλα. αποβλήθηκα (λόγ. απεβλήθην, -ης, -η..., μτχ αποβληθείς, -είσα. -έν). αποβεβλημένος} ♦ (μετβ) **1.** βγάζω έξω, απομακρύνω κάποιον από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται κατόπιν αποφάσεως: *ο δικαστής απέβαλε από την αίθουσα δύο ακροατές τής δίκης, επειδή φωνασκούσαν* **2.** ΑΘΛ (για διαιτητή) απομακρύνω παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα, λόγω αντικανονικής ενέργειάς του. που τιμωρείται με αυτή την ποινή: *ο διαιτητής απέβαλε τους δύο ποδοσφαιριστές που συνεπλάκησαν* || *όποιος παίκτης στο μπάσκετ συμπληρώσει πέντε φάουλ αποβάλλεται* ● **3.** τιμωρώ (μαθητή / σπουδαστή) με υποχρεωτική διακοπή (οριστική ή προσωρινή) τής φοίτησής του λόγω σοβαρού παραπτώματος: *ο λυκειάρχης απέβαλε τον μαθητή για πέντε μέρες* **4.** απομακρύνω (κάτι που βρίσκεται εντός μου) με έκκριση: *ο οργανισμός αποβάλλει με τον ιδρώτα βλαβερές ουσίες* **5.** (μτφ.) καταπολεμώ. διώχνω (κάτι ανεπιθύμητο): *με πολύ κόπο απέβαλα τις κακές μου συνήθειες* ♦ **6.** (αμετβ) ΙΑΤΡ (για εγκύους) χάνω πρόωρα το κυοφορούμενο έμβρυο: *απέβαλε στον τρίτο μήνα τής εγκυμοσύνης της*

> **ΣΧΟΛΙΟ** Όπως και προκειμένου για το απλό ρ **βάλλω**. με δύο -λ- γράφονται οι τύποι των χρόνων τού ρήματος. που δηλώνουν συνέχεια, διάρκεια ή επανάληψη: *Τον αποβάλλουν συχνά από το σχολείο – Τον απέβαλλαν σχεδόν σε κάθε παιχνίδι - Θα αποβάλλει συνεχώς, αν δεν υποβληθεί σε κατάλληλη θεραπεία* Με ένα -λ- γράφονται, αντιθέτως. οι τύποι που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται μία φορά, στιγμιαία ή ως γεγονός που δεν ενδιαφέρει η διάρκειά του: *τον απέβαλαν από το γήπεδο και θα τον αποβάλουν και πάλι. αν ξανακάνει τα ίδια.* → *βάλλω*

αποβαρβαρώνω ρ μετβ [1814] {αποβαρβάρω-σα. -θηκα, -μένος} οδηγώ σε κατάσταση βαρβαρότητας, βιαιότητας: *πολλοί νέοι έχουν αποβαρβαρωθεί μέσα στον φανατισμό και στη βία των γηπέδων* ΣΥΝ αποθηριώνω. αποκτηνώνω, εκβαρβαρώνω ΑΝΤ εκπολιτίζω. εξανθρωπίζω — **αποβαρβάρωση** (η) [1814]

απόβαρο (το) [1833] η διαφορά μεταξύ μικτού και καθαρού βάρους.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. tare].

απόβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ η έξοδος στρατιωτικών δυνάμεων από πλοίο στο πλαίσιο στρατιωτικών επιχειρήσεων **2.** (μτφ) η μαζική προσέλευση προσώπων σε έναν τόπο: *η ~ τουριστών στα νησιά τού Αιγαίου άρχισε.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόβασις* < *ἀποβαίνω*]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το ρ **αποβαίνω**. από όπου το **απόβαση**, έχει χάσει σήμερα την αρχική σημασία του Αντ' αυτού χρησιμοποιείται η περίφραση «*διενεργώ / πραγματοποιώ απόβαση*» ή «*κάνω απόβαση*»

αποβατικός, -ή, -ό [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με απόβαση: *~ επιχείρηση / άσκηση / σκάφος / σώμα / δυνάμεις* **2. αποβατικό** (το) σκάφος ειδικά εξοπλισμένο για την πραγματοποίηση αποβάσεων

αποβαφή (η) επεξεργασία με την οποία αφαιρείται το χρώμα ενός βαμμένου ή τυπωμένου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *βαφή*. πβ μεσν. *ἀποβάφω* «αποχρωματίζομαι. ξεθωριάζω»]

αποβδόμαδα επίρρ (λαϊκ.) από την άλλη εβδομάδα: *η επισκευή τού σπιτιού ξεκινάει ~*

αποβιβάζω ρ μετβ. {αποβίβασ-α. -τηκα, -μένος} **1.** (α) βγάζω (επιβάτη) από μέσο μεταφοράς. *το λεωφορείο αποβίβασε τους τελευταίους επιβάτες μία στάση πριν από το τέρμα* (β) (ειδικότ) βγάζω (επιβάτη) από πλοίο στην ξηρά· *οι «δουλέμποροι» αποβίβασαν τους λαθρομετανάστες σε ερημική ακτή τού νησιού* || (κυρ. μεσοπαθ.) *οι τουρίστες αποβιβάστηκαν μετά από πολύωρο ταξίδι στην Κω* ΣΥΝ κατεβάζω ΑΝΤ επιβιβάζω **2.** ΣΤΡΑΤ βγάζω στρατιώτες από πλοίο στην ξηρά: *οι σύμμαχοι αποβίβασαν μεγάλο αριθμό στρατιωτών στη Νορμανδία* || *τα εχθρικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν σε έναν αφύλακτο όρμο* ΣΥΝ κατεβάζω ΑΝΤ επιβιβάζω
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *βιβάζω* «κάνω να βαδίσει (προς τα πάνω)»]

αποβίβαση (η) [1896] {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} η έξοδος επιβατών από μέσο μεταφοράς. *η ~ των επιβατών γίνεται από τη μεσαία πόρτα τού λεωφορείου* ΑΝΤ επιβίβαση. Επίσης **αποβιβασμός** (ο) [μτγν.]. — **αποβιβαστικός,** -ή, -ό [1864].

> **αποβίβαση – αποβιβασμός.** Το **αποβιβασμός** είναι ήδη αρχαίο (μτγν.) και θεωρείται ορθότερο τού **αποβίβαση**. Γενικότερα, τα παράγωγα τού αρχ. ρ *βιβάζω* σχηματίζονται σε **-βιβασμός**: *συμβιβάζω – συμβιβασμός, προβιβάζω – προβιβασμός, υποβιβάζω υποβιβασμός* κ.τ ό Ωστόσο. ίσως με επίδραση των πολλών παραγώγων σε *-βαση* τού *βαίνω* (*διαβαίνω – διάβαση, αναβαίνω ανάβαση* κ λπ), σχηματίστηκαν - παράλληλα αρχικώς προς τα *-βιβασμός* και παράγωγα σε **-βίβαση** *διαβιβάζω διαβίβαση, μεταβιβάζω – μεταβίβαση, επιβιβάζω – επιβίβαση*, τα οποία καθιέρωσε η χρήση Οπωσδήποτε, τα ρήματα σε **-άζω** έδωσαν κανονικώς στην Ελληνική παράγωγα σε **-ασμός**: *ενθουσιάζω - ενθουσιασμός. αγιάζω – αγιασμός, πολλαπλασιάζω – πολλαπλασιασμός, θαυμάζω – θαυμασμός, πλεονάζω – πλεονασμός* κ.τ.ό.. χωρίς να λείπουν σχηματισμοί σε **-αση** *(-ασις): στεγάζω – στέγαση, διασκεδάζω – διασκέδαση. εκγυμνάζω – εκγύμναση* κ.τ ό

αποβιομηχάνιση (η) {-ης κ -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο σταδιακός περιορισμός των βιομηχανικών μονάδων παραγωγής ΑΝΤ εκβιομηχάνιση Επίσης **αποβιομηχανοποίηση** — **αποβιομηχανίζω** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ deindustrialisation]

αποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } η αφαίρεση βιταμινών (καταχρ.) η αβιταμίνωση

> **αποβιταμίνωση ή αβιταμίνωση;** Οι δύο όροι διαφέρουν. στην πραγματικότητα, σημασιολογικώς, μολονότι και οι δύο δηλώνουν «στέρηση». Συγκεκριμένα. το μεν στερητικό *α-* σημαίνει κυρ. την «έλλειψη» (**αβιταμίνωση** = η έλλειψη βιταμινών· πβ και *αδιαφάνεια, ασυνέπεια. ασυμμετρία*). το δε στερητικό *απο-* σημαίνει την «αφαίρεση» *(εξάρτηση απεξάρτηση, μυθοποίηση – απομυθοποίηση)* Άρα και **αποβιταμίνωση** = η αφαίρεση των βιταμινών! Γι' αυτό είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος **αβιταμίνωση**.

αποβιώνω ρ. αμετβ {εύχρ κυρ. στον αόρ. απεβίωσα (μτχ. αποβιώσας, -ασα, -αν)} (λόγ) φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποβιῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *βιῶ* «ζω»].

> **αποβιώνω – αποζώ.** Το **αποβιώνω** χρησιμοποιείται κανονικά στο γ' πρόσωπο τού αορίστου *(απεβίωσε)* και δηλώνει την έννοια τού θανάτου (*αποβιώνω* = «πεθαίνω»). Αντίθετα, το **αποζώ** σημαίνει «ζω από, προσπορίζομαι τα προς τον βίον». δηλώνοντας την έννοια τής ζωής. Παραδείγματα: *Απεβίωσε σε βαθύ γήρας ο στρατηγός . ,* αλλά *Χωρίς περιουσία πια, αποζεί δουλεύοντας σε φιλικό κατάστημα.* Με την ίδια σημασία και οι δύο λέξεις είναι ήδη αρχαίες. Σήμερα χρησιμοποιούνται σε λογιότερα κείμενα αντιστοίχως αντί τού *πεθαίνω* και *ζω από.* ‣ *βιώνω*

αποβλακώνω ρ. μετβ. [1879] {αποβλάκω-σα. -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βλάκα, ηλίθιο: *η πολλή τηλεόραση τους έχει αποβλακώσει* — **αποβλάκωση** (η) [1866] κ. **αποβλάκωμα** (το), **αποβλακωτικός,** -ή, -ό [1893]

αποβλέπω ρ. αμετβ [αρχ] {απέβλεψα} (+σε) έχω ως στόχο, αποσκοπώ *με τις ενέργειες αυτές αποβλέπει στη φθορά τού αντιπάλου του·* ΦΡ ***είδα κι απόειδα*** βλ λ. *βλέπω* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ.*

> **αποβλέπω σε – αφορώ σε – αποσκοπώ σε.** Και τα τρία αρχαία αυτά ρήματα έχουν κοινή σημασιολογική αφετηρία. εξού και κοινή σύνταξη. Και τα τρία ξεκινούν από τη σημασία «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα», άρα

«συγκεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι, αποβλέπω σε κάτι». Η σύνταξη με την πρόθεση *σε* (αρχ *εἰς*), φανερή στο **αποβλέπω σε** και στο **αποσκοπώ σε**, ισχύει και για το τρίτο ρήμα: **αφορώ σε** *(Το θέμα αφορά στο συγκεκριμένο κόμμα και όχι σε όλα τα κόμματα)*, το οποίο ισοδυναμεί προς το «αναφέρεται σε» (πβ. τα αρχαία *«ἀφορᾷ εἰς τὸν Θεόν» – «ἀποσκοπῶ εἴς τι» «ἀποβλέπω εἰς τὸ κέρδος μόνον»*).

αποβλήθηκα ρ. → αποβάλλω

αποβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποβληθεί: *κατάλογος λέξεων αποβλητέων.*
[ΕΤΥΜ αρχ. ρηματ. επίθ. < *ἀποβάλλω*]

απόβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκδιωχθεί, παραγκωνιστεί από το κοινωνικό του περιβάλλον, που ζει στο περιθώριο περιφρονημένος και ανυπόληπτος: *χιλιάδες φτωχοί, ~ τής κοινωνίας, ζουν χωρίς στέγη και περίθαλψη* **2.** *απόβλητα* (τα) τα απορρίμματα, κυρ τής βιομηχανικής παραγωγής: *τοξικά / χημικά / βιομηχανικά ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποβάλλω*].

αποβολή (η) **1.** η απομάκρυνση κάποιου από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή στον οποίο ανήκει: *η ~ κάποιου από τους κόλπους τής Εκκλησίας / τού στρατεύματος* || *η ~ ξένων λέξεων από τη γλώσσα* • **2.** η εκδίωξη μαθητή / σπουδαστή από την τάξη ή η προσωρινή ή και οριστική εκδίωξη μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία για σοβαρό του παράπτωμα **3.** ΑΘΛ η απομάκρυνση παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα κατόπιν αποφάσεως τού διαιτητή, λόγω αντικανονικής ενέργειάς του για την οποία προβλέπεται τέτοια ποινή: *~ ποδοσφαιριστή με κόκκινη κάρτα* **4.** η απομάκρυνση με έκκριση: *η ~ βλαβερών ουσιών από τον οργανισμό* **5.** η καταπολέμηση ανεπιθύμητης ή βλαβερής ιδιότητας: *η ~ των κακών συνηθειών* • **6.** ΙΑΤΡ. η πρόωρη έξοδος από τη μήτρα τού κυοφορούμενου εμβρύου, ώστε να είναι αδύνατη η επιβίωσή του
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποβάλλω*].

αποβολιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να αποβληθεί, να απορριφθεί· *αρκετές λέξεις τού χειρογράφου κρίθηκαν ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποβολιμαῖος* < *ἀπο-* + *βόλιμος* < *βολή* < *βάλλω*]

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη **αποβολιμαίος** χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχαία με τη σημασία «απόβλητος, απορριπτέος, για πέταμα» *(αποβάλλω, αποβολή)*, από όπου πέρασε στην παλαιότερη φιλολογική μεταγλώσσα με τη σημασία τού «απορριπτέος, εξοβελιστέος» για λέξεις, τύπους και στοιχεία τού κειμένου.
αποβολιμαίος – υποβολιμαίος. Πρόκειται για διαφορετικές σημασίες· *υποβολιμαίος* σημαίνει «αναληθής, πλαστός, ψευδώς υπαγορευόμενος»–, με μόνο κοινό στοιχείο ότι και οι δύο λέξεις ανάγονται στο ρ. *βάλλω* → *υποβολιμαίος*

αποβορβόρωση (η) [1889] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η ολοσχερής μετατροπή σε βόρβορο, η πλήρης εξαχρείωση των ηθών.

αποβόρρι (το) ο φθίνων βόρειος άνεμος.

αποβουτυρώνω ρ. μετβ {αποβουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το βούτυρο από (κάτι): *αποβουτυρωμένο γάλα.* — **αποβουτύρωση** (η)

αποβραδίς επίρρ (λαϊκ.) από το βράδυ: *« ~ ξεκίνησα μ' έναν παλιό μου φίλο / για το Χατζηκυριάκειο και για τον Άγιο Νείλο»* (λαϊκ. τραγ.). — (σπάν.) **αποβραδινός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀποβραδύς* «το περασμένο βράδυ» < *ἀπο-* + *βράδυ* + επιρρ. επίθημα *-ίς*, κατά τα επιρρ *απονωρ-ίς, (ε)νωρ-ίς, ολημερ-ίς* κ ά Βλ. κ *βράδυ*].

απόβραδο (το) (λογοτ.) το χρονικό διάστημα μετά το δειλινό (βλ. λ *απόγευμα*)

αποβράζω ρ αμετβ. {απόβρασα} (λαϊκ. για φαγητό) σταματώ να βράζω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποβράσσω / -ττω* < *ἀπο-* + *βράσσω* (βλ κ. *βράζω*)].

απόβρασμα (το) {αποβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ) ο άνθρωπος τού υποκόσμου, ο ανυπόληπτος και ανέντιμος άνθρωπος συχνά στη ΦΡ **απόβρασμα τής κοινωνίας** ΣΥΝ κάθαρμα, παλιάνθρωπος
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «αφέψημα, εκχύλισμα», < αρχ. *ἀποβράσσω* < *ἀπο-* + *βράσσω* «βράζω». Η φρ *απόβρασμα τής κοινωνίας* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. l'écume de la société)].

αποβροχάρης (ο) {αποβροχάρηδες} (λαϊκ.-λογοτ.) ο υγρός και ψυχρός καιρός μετά τη βροχή: *~ καιρός / αέρας.*

απόβροχο (το) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.-λογοτ) η υγρασία και η ψύχρα μετά τη βροχή: *«στη δροσιά τού απόβροχου λουσμένη* (η γη)» (Ιωάνν. Γρυπάρης).

απόγαιο (το) → απόγειο

απογαλακτισμός (ο) (λόγ.) **1.** η διακοπή θηλασμού τού βρέφους: *μεγάλωσε αρκετά το μικρό· όπου να 'ναι πρέπει να αρχίσει ο ~* ΣΥΝ αποθηλασμός **2.** (μτφ.) η απαλλαγή από εξάρτηση: *ιδεολογικός ~.* — **απογαλακτίζω** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθηλασμός.*

απόγειο (το) {απογεί-ου | -ων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ *(τὸ ἀπόγειον σημεῖον,* Πτολεμαίου *Μαθηματική Σύνταξις* 9, 1) το πλέον απομακρυσμένο από τη Γη σημείο τής τροχιάς αντικειμένου που περιφέρεται γύρω από αυτή (πβ. λ. *περίγειο*) **2.** (μτφ.) το ύψιστο σημείο, το αποκορύφωμα: *στα τριάντα του έφτασε στο ~ τής δόξας του.* Επίσης (σπάν) **απόγαιο**
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόγειον*, ουδ. τού επιθ *ἀπόγειος* < *ἀπο-* + *γῆ*, πβ *ὑπόγειος, ὑπέρ-γειος, ἔγ-γειος, Μεσό-γειος* Ο τ. *ἀπόγαιο(ν)* < μτγν *ἀπόγαιον*, ουδ. τού επιθ. *ἀπόγαιος* < *ἀπο-* + *γαῖα*]

απογειώνω ρ. μετβ. {απογείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** θέτω σε κίνηση και αποσπώ από το έδαφος (αεροσκάφος), ώστε να βρεθεί στον αέρα: *ο πιλότος απογείωσε το αεροσκάφος με πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες* ΑΝΤ. προσγειώνω (συνήθ. το μεσοπαθ. **απογειώνομαι**) **2.** (α) αποσπώμαι από το έδαφος, αφού τεθώ σε κίνηση: *το αεροπλάνο απογειώθηκε* (β) (για επιβάτη αεροσκάφους) ξεκινώ την πτήση εγκαταλείποντας το έδαφος: *Προσδεθείτε! Σε λίγο απογειωνόμαστε!* **3.** (μτφ.) παρουσιάζω απότομα άνοδο: *οι τιμές των ακινήτων απογειώθηκαν* **4.** (μτφ.) αισθάνομαι ύψιστη συγκίνηση: *όταν ακούω αυτή τη μουσική, ~* **5.** γνωρίζω μεγάλη άνθηση, φτάνω στο ανώτατο σημείο τής ακμής: *«εκείνη την περίοδο το οικολογικό κίνημα είχε απογειωθεί»* (εφημ.) **6.** (μτφ -οικ.) οδηγώ σε ύψιστη συγκίνηση, αποσπώ από την πραγματικότητα προκαλώντας μεγάλη ευχαρίστηση: *έπαιξαν το αγαπημένο μου κομμάτι και με απογείωσαν* ΣΥΝ. εκστασιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *απόγειος*, πβ κ. *προσ-γειώνω*].

απογειώνομαι – προσγειώνομαι. Δοθέντος ότι το αεροπλάνο είναι εφεύρεση τού 20ού αι. (1927), και οι λέξεις που σχετίζονται με αυτό είναι νεότερες. Το **απογειών-ω / -ομαι** σχηματίστηκε από το αρχ επίθ. *απόγειος*, ενώ το επίσης αρχ *πρόσγειος* ήταν η βάση για το **προσγειών-ω / -ομαι.** Σημειωτέον ότι τόσο το *απόγειος* όσο και το *πρόσγειος* χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στον χώρο τής αστρονομίας Γίνεται λόγος για *«ἀπογείους ἀνέμους»* ή *«ἀπόγεια πνεύματα»* και *ἀπόγειον* ή *ἀπόγαιον* (εννοείται *σημεῖον*) ήταν (και είναι) «η μεγαλύτερη απόσταση ενός πλανήτη από τη Γη» Ομοίως, *«προσγειόταται πτήσεις»* αναφέρονται από τον μηχανικό Φίλωνα (3ος/2ος αι. π Χ.), ενώ στον φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι μ.Χ.) απαντά *«ἡ πρόσγειος περὶ τὸν ἀέρα ταχύτης».* Τα *απογείωση* και *προσγείωση* επέτρεψαν και τη δημιουργία τού όρου **γείωση** (και **γειώνω**) «η αγώγιμη σύνδεση, η ηλεκτρική επαφή με τη γη».

απογείωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόσπαση αεροσκάφους από το έδαφος, ώστε να βρεθεί στον αέρα ΑΝΤ προσγείωση **2.** (μτφ.) η απότομη άνοδος. *~ των τιμών* **3.** (μτφ.) η πολύ μεγάλη συγκίνηση από έντονη ευχαρίστηση, η αίσθηση ότι αποσπάται κανείς από την πραγματικότητα ΣΥΝ έκσταση.

απογέμιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση των βλημάτων από πυροβόλο όπλο ΑΝΤ γέμιση.

απόγευμα κ. (λαϊκ) **απόγεμα** κ. (λογοτ.) **απόγιομα** (το) {απογεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα τής ημέρας που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο μεσημέρι και το βράδυ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπο-* + *γεῦμα*].

απογευματινός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το απόγευμα, που πραγματοποιείται το απόγευμα. *~ περίπατος / παράσταση / απασχόληση / ωράριο* ΣΥΝ (λόγ) εσπερινός **2.** ***απογευματινός*** (ο), ***απογευματινή*** (η) (α) πρόσωπο που εργάζεται σε απογευματινή βάρδια *έπιασαν δουλειά / σχόλασαν οι ~* (β) μαθητής / μαθήτρια που φοιτά σε σχολείο το οποίο λειτουργεί το απόγευμα **3.** ***απογευματινή*** (η) (ενν θεατρική παράσταση ή προβολή κινηματογραφικού έργου) που πραγματοποιείται το απόγευμα σε αντιδιαστολή προς τη βραδινή: *πήγαμε θέατρο προχθές στη λαϊκή ~* **4.** ***απογευματινό*** (το) πρόχειρο φαγητό πριν από το δείπνο ΣΥΝ πρόδειπνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.*

απογίνομαι ρ. αμετβ αποθ. {εύχρ. κυρ στον αόρ. απέγινα (λαϊκ. απόγινα κ. λογοτ απογίνηκα)} **1.** φθάνω σε ορισμένη κατάληξη ή σε ορισμένη κατάσταση: *τι απέγινε με το θέμα που συζητούσαμε προχθές.* || *αν χάσουμε το μαγαζί, εγώ τι θ' απογίνω;* ΣΥΝ απολήγω, καταλήγω **2.** καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση σε σχέση με αυτή στην οποία βρισκόμουν: *ήταν από τα νιάτα του δύστροπος, τώρα που γέρασε απέγινε* ΣΥΝ παραγίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπογίγνομαι* «απουσιάζω, αποφεύγω» < *ἀπο* + *γίγνομαι* Η σημερινή σημ είναι μεσν].

ΣΧΟΛΙΟ Συχνά χρησιμοποιείται και σήμερα στην ομιλία η αρχαία στερεότυπη φράση **τὰ γενόμενο οὐκ ἀπογί(γ)νονται** με τη σημασία τού «ό,τι έγινε, δεν ξεγίνεται», η οποία λέγεται για κάτι κακό ή δυσάρεστο, που δεν μπορεί κανείς να επανορθώσει εκ των υστέρων.

απόγνωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο, έχει απελπιστεί και δεν γνωρίζει τι πρέπει να κάνει: *βρίσκομαι / είμαι / έρχομαι σε ~* || *η έλλειψη ρευστού στην αγορά έχει φέρει τους εμπόρους σε ~* ΣΥΝ απελπισία
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόγνωσις* < αρχ. *ἀπογιγνώσκω* «παραιτούμαι από πρόθεση ή σχέδιό μου να κάνω κάτι» < *ἀπο-* + *γιγνώσκω*].

απογοήτευση (η) [1861] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η διάψευση των ελπίδων, των προσδοκιών: *είχε μια ερωτική ~ στα νεανικά του χρόνια* || *δοκιμάζω ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαψεύδει τις ελπίδες, τις προσδοκίες *γνώρισε πολλές ~ στον μακρό πολιτικό βίο του* || *ο χτεσινός αγώνας ήταν σκέτη ~ οι δυο ομάδες έπαιξαν ανιαρά και χωρίς φαντασία.* — **απογοητευτικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απογοητεύω.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. désenchantement].

απογοητεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ [1887] {απογοήτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαψεύδω τις ελπίδες, τις προσδοκίες (κάποιου): *η πολιτική των μεταρρυθμιστών απογοήτευσε όσους περίμεναν μεγάλες αλλαγές* (η πολιτική τους δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές) || *οι γονείς του περίμεναν ότι θα γίνει επιστήμονας, εκείνος όμως τους απογοήτευσε* **2.** (μεσοπαθ. ***απογοητεύομαι***) (α) διαψεύδονται οι ελπίδες, οι προσδοκίες μου: *απογοητεύθηκα από το αποτέλεσμα των εκλογών* || *απογοητευμένοι ψηφοφόροι τού κυβερνώντος κόμματος* (β) χάνω την εμπιστοσύνη μου ή την αυτοπεποίθησή μου, χάνω το θάρρος μου: *όταν βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου και πού βαδίζει ο τόπος μας, ~* || *απογοητεύθηκε μετά την αποτυχία* ♦ **3.** (αμετβ.) προκαλώ

απογοήτευση: *απογοήτευσε η ομάδα μας στον χθεσινό αγώνα* [ΕΤΥΜ < *απο-* + *γοητεύω*, απόδ τού γαλλ. désenchanter].

απαγοητεύομαι – απαγοήτευση. Οι τύποι με **-α-** (*απ-α-γοητεύομαι* και *απ-α-γοήτευση*), αντί των ορθών *απο-γοητεύομαι* / *απο-γοήτευση* είναι εσφαλμένοι, αφού οι λέξεις σχηματίζονται με την πρόθεση *από (από + γοητεύω)* Το (ορθό) **απογοήτευση** εισάγεται τη δεκαετία τού 1860 ως απόδοση τού γαλλ. désenchantement, για να ακολουθήσει αμέσως μετά το ρ **απογοητεύω.** Φαίνεται μάλιστα ότι στο ρομαντικό κλίμα τής εποχής η χρήση αυτών (και μάλιστα τής μετοχής **απογοητευμένος**) ήταν ιδιαίτερα αυξημένη, γεγονός που κάνει τον Στ Κουμανούδη (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*, σ. 124) να παρατηρεί ειρωνικά «*Ἐρωτῶ ἐγώ, διὰ τί οἱ ἀγαπῶντες τὸ ῥῆμα τοῦτο* [εννοεί τη μτχ. *απογοητευμένος*] *δὲν τὸ μεταχειρίζονται μὲ τὸν ἀναδιπλασιασμόν του*, [δηλ ως *απογεγοητευμένος*!]»

απογόμφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εξαγωγή των γομφίων (δοντιών) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ωση.*

απόγονος (ο) {απογόν-ου | -ων, -ους} αυτός που γεννήθηκε ή κατάγεται από κάποιον· *οι Έλληνες υπερηφανεύονται ότι είναι ~ των μεγαλύτερων στοχαστών τής ανθρωπότητας* || *είναι ~ Γάλλων φεουδαρχών* ΑΝΤ πρόγονος ΦΡ (ευχετ. σε νιόπαντρο ζευγάρι) ***καλούς απογόνους!*** να αποκτήσετε καλά παιδιά!
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *γόνος*]

απογραφή (η) **1.** (α) η λεπτομερής καταγραφή πραγμάτων. *έκαναν ~ των αντικειμένων που πρόκειται να πουληθούν στη δημοπρασία* (β) ΝΟΜ η καταγραφή περιουσιακών στοιχείων ενός φυσικού ή νομικού προσώπου που γίνεται με το κύρος τής δικαστικής αρχής **2.** η καταγραφή σε ονομαστικούς και στατιστικούς καταλόγους των κατοίκων μιας χώρας: *ο αριθμός των εδρών ανά εκλογική περιφέρεια ορίστηκε με βάση την ~ τού 2001* — **απογραφέας** (ο/η) [μτγν.], **απογραφικός,** -ή, -ό. **απογράφω** ρ. [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «κτηματολόγιο, κατάλογος περιουσιακών στοιχείων», < *ἀπογράφω*]

απόγραφο (το) {απογράφ-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ το επικυρωμένο μοναδικό αντίγραφο δικαστικής απόφασης ή άλλου εκτελεστού τίτλου (συμβολαιογραφικού εγγράφου, διαταγής πληρωμής κ.λπ), το οποίο εμπεριέχει διαταγή τής πολιτείας προς τα αρμόδια όργανα να εκτελέσουν τον τίτλο: *πήρε ~ από τα πρακτικά τής δίκης* • **2.** ΦΙΛΟΛ το πρώτο σωζόμενο αντίγραφο πρωτότυπου χειρογράφου — **απογραφικός,** -ή, -ό [1886]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπόγραφον* «αντίγραφο», ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἀπόγραφος*. Η σημερινή σημ αποτελεί απόδ τού γαλλ transcrit].

απόγραφο – αντίγραφο. Το *απόγραφο* διαφέρει από το απλό *αντίγραφο*, δηλώνοντας το πρώτο κεκυρωμένο αντίγραφο απόφασης με εντολή εκτελέσεως εν αντιθέσει προς τα λοιπά –κεκυρωμένα ή μη– αντίγραφα που βγαίνουν από το απόγραφο ή απευθείας από δικαστικές αποφάσεις, συμβολαιογραφικά έγγραφα κ.λπ.

απογυμνώνω ρ. μετβ [αρχ.] {απογύμνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** γδύνω εντελώς, αφαιρώ όλα τα ρούχα από (κάποιον) **2.** (μτφ) αφαιρώ (από χώρο) τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτόν. *οι ληστές απογύμνωσαν το κατάστημα από όλα τα τιμαλφή* ΣΥΝ καταληστεύω, γδύνω **3.** αφαιρώ εξ ολοκλήρου από (κάποιον κάτι) *τον απογύμνωσε από κάθε εξουσία, αφήνοντάς του μόνο τα τιμητικά αξιώματα.* — **απογύμνωση** (η) [μτγν.]

απόδαρση (η) {-ης κ -άρσεως | χωρ πληθ.} μέθοδος που αποσκοπεί στον σχηματισμό βουτύρου, κατά την οποία η κορυφή τού γάλακτος που έχει συγκεντρωθεί σε κάδους υποβάλλεται σε βίαια χτυπήματα (με ραβδιά ή, σε βιομηχανικές μονάδες, με μηχανικό τρόπο) ΣΥΝ βουτυροποίηση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποδέρω* «εκδέρω διαχωρίζω με χτυπήματα» (πβ. *δέρω – δάρσις*) < *ἀπο-* + *δέρω*, βλ. κ. *δέρνω*].

αποδάσυνση (η) {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΓΛΩΣΣ. η απώλεια τής δασύτητας, τού δασέος (φωνητικώς) χαρακτήρα των συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής, που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, θ, χ· γενικότερα, κάθε μορφής απώλεια τής δασύτητας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. désaspiration].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύμφωνα που δηλώνονταν από τα γράμματα **φ, θ** και **χ** τής Αρχ. Ελληνικής ήταν κλειστά σύμφωνα με έντονο το χαρακτηριστικό τής δασύτητας, μιας άχνας δηλ. που συνόδευε τα αντίστοιχα σύμφωνα· $\varphi = p^h$, $\theta = t^h$, $\chi = k^h$ Στους αλεξανδρινούς χρόνους η δασύτητα αυτή έπαψε σιγά-σιγά να προφέρεται (**αποδάσυνση**) με παράλληλη τροπή των συμφώνων στα διαρκή (τριβόμενα) σύμφωνα, που προφέρουμε από τότε μέχρι σήμερα στην Ελληνική, δηλ. στα σύμφωνα *φ* (*φως* = fos έναντι αρχ. p^hôs), *θ* (*θέμα* = θéma έναντι αρχ t^héma) και *χ* (*χώρα* = xóra έναντι αρχ k^hôra)

αποδάσωση (η) [1891] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταστροφή των δασών σε μεγάλη έκταση. - **αποδασωτικός,** -ή, -ό

αποδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποδειχθεί, που βεβαιώνεται με αποδείξεις: ~ *απάτη / ενοχή / αθωότητα* ΣΥΝ τεκμηριωμένος ΑΝΤ αναπόδεικτος — **αποδεδειγμένα / αποδεδειγμένως** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα, μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ τού αρχ. *ἀποδείκνυμι*].

αποδεικνύω ρ. [μεσν.] μετβ. {απέδειξα, αποδείχ-θηκα (καθημ. -τηκα κ. λόγ. απεδείχθην, -ης, -η.., μτχ. αποδειχθείς, -είσα, -έν), αποδεδειγμένος} **1.** δείχνω με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι (κάτι) υπάρχει, είναι αληθές ή ορθό *ο συνήγορος απέδειξε την αθωότητα τής κατηγορουμένης με ατράνταχτα στοιχεία* || *του απέδειξα ότι είχε άδικο και άλλαξε γνώμη* ΣΥΝ τεκμηριώνω • **2.** (μεσοπαθ. ***αποδεικνύομαι***) φαίνομαι εκ των πραγμάτων ότι είμαι κάτι, διαπιστώνεται τελικά ότι είμαι κάτι *οι υποσχέσεις του αποδείχθηκαν απατηλές* || *αποδείχθη αντάξιος τής αποστολής που του ανέθεσαν* || *ο οργανισμός του αποδείχθηκε ανθεκτικότερος από όσο νομίζαμε* **3.** (η μτχ **αποδεδειγμένος,** -*η*, -*ο*) βλ.λ Επίσης (καθημ.) **αποδείχνω** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δείχνω*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποδείκνυμι*, αρχική σημ. «ξεχωρίζω ένα αντικείμενο από άλλα και το δείχνω», < *ἀπο-* + *δείκνυμι*].

αποδεικτέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει ή χρειάζεται να αποδειχθεί

αποδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που συντελεί στην απόδειξη: *τα δακτυλικά του αποτυπώματα πάνω στο πιστόλι είναι ~ στοιχείο τής ενοχής του* || *~ συλλογισμός* || *~ διαδικασία / μέθοδος* (β) ΝΟΜ ***αποδεικτικά μέσα*** τα μέσα στα οποία μπορεί να στηρίζει το δικαστήριο τη δικανική του πεποίθηση ως προς την αλήθεια ή την αναλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών των διαδίκων (τα μέσα που μπορούν να πείσουν το δικαστήριο για την αλήθεια. δηλ. τεκμήρια, όρκος, έγγραφα, μαρτυρίες, πραγματογνωμοσύνη κ.ά.) **2. *αποδεικτικό*** (το) έγγραφο το οποίο πιστοποιεί κάτι ~ *παραλαβής των υλικών / είσπραξης / φοιτήσεως σε σχολείο / εξόδων / δαπανών* ΣΥΝ πιστοποιητικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση*

απόδειξη (η) {-ης κ -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η διαδικασία με την οποία αποδεικνύει κανείς κάτι. *όλοι οι ισχυρισμοί του χρειάζονται ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποδειχθεί κάτι. το αποδεικτικό στοιχείο. *το ότι δεν έχει άλλοθι, δεν είναι ~ τής ενοχής του* || *τι αποδείξεις έχεις για αυτό που ισχυρίζεσαι.* || *προσκομίζω αποδείξεις* || *αδιάσειστη / έμμεση / ισχυρή / πειστική / χειροπιαστή ~* ΣΥΝ πειστήριο **3.** (ειδικότ.) βεβαίωση (θεωρημένο στέλεχος από μπλοκ ή απόκομμα ταινίας από ταμειακή μηχανή) πληρωμής χρηματικού ποσού: *πλήρωσα στο ταμείο και πήρα την ~* || *τι θέλετε, ~ ή τιμολόγιο;* || *κόβω (εκδίδω) ~* || *μαζεύω αποδείξεις για τη φορολογική δήλωση* || *για την αλλαγή προϊόντος προσκομίστε την ~ αγοράς του* || *~ λειανικής πώλησης / παροχής υπηρεσιών* || *μπλοκ αποδείξεων* || *ιδιόχειρη / ανεπίσημη / πρόχειρη ~* || *διπλότυπη / εξοφλητική ~* **4.** ΦΙΛΟΣ-ΜΑΘ η σειρά ορθών συλλογισμών μέσω των οποίων γίνεται εμφανής η αλήθεια (ορθότητα) μιας πρότασης *η ~ ενός θεωρήματος* || *επαγωγική / απαγωγική ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόδειξις* < *ἀποδείκνυμι*].

αποδείξεις – ενδείξεις – αποχρώσες ενδείξεις. Στην κλίμακα τής αποδεικτικής διαδικασίας, οι βαθμίδες από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα στοιχεία είναι από τις *απλές ενδείξεις* στις *αποχρώσες ενδείξεις* με κορυφαία βαθμίδα τις *αποδείξεις* Φράσεις όπως «*για να υπάρξει ενοχή, απαιτούνται όχι απλές ενδείξεις, αλλά αποδείξεις*», δείχνουν ότι όχι οι πιθανές ή φαινομενικές μαρτυρίες, οι **ενδείξεις**, αλλά τα αναμφισβήτητα τεκμήρια, οι **αποδείξεις,** μπορούν να στηρίξουν την ενοχή ή μη κάποιου. Ανάμεσα στις απλές ενδείξεις και τις αποδείξεις βρίσκονται οι **αποχρώσες ενδείξεις,** οι ικανές ή επαρκείς ενδείξεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις απλές ενδείξεις αποτελώντας οιονεί αποδείξεις.

αποδείξιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να αποδειχθεί

απόδειπνο (το) {αποδείπν-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ η ακολουθία τής Εκκλησίας που ψάλλεται μετά το δείπνο και πριν από τον ύπνο και διακρίνεται σε μικρό και σε μεγάλο απόδειπνο: *στα μοναστήρια ψάλλουν κανονικά το ~·* ΦΡ (α) ***μέγα απόδειπνο*** ψάλλεται από τη Δευτέρα ώς και την Πέμπτη κάθε εβδομάδας τής πενηνταήμερης νηστείας πριν από το Πάσχα (β) ***μικρό απόδειπνο*** στα μοναστήρια ψάλλεται κανονικά το μικρό απόδειπνο καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, ενώ στα αστικά κέντρα το απόγευμα κάθε Παρασκευής των Χαιρετισμών τής Θεοτόκου των οποίων προηγείται.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόδειπνον* < αρχ φρ. *ἀπὸ δείπνου* «ο χρόνος έπειτα από το δείπνο»].

αποδειπνώ ρ αμετβ. [μτγν.] {αποδειπνείς... | αποδείπνησα} τελειώνω το δείπνο.

αποδείχνω ρ. → αποδεικνύω

αποδεκατίζω ρ μετβ. {αποδεκάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξοντώνω ομαδικά, σκοτώνω πάρα πολλούς· *με μια ξαφνική επίθεση αποδεκάτισαν τις δυνάμεις τού εχθρού* || *ολόκληροι πληθυσμοί πουλιών αποδεκατίζονται κάθε χρόνο με το παράνομο κυνήγι* ΣΥΝ. αφανίζω, θερίζω, εξολοθρεύω — **αποδεκάτισμα** (το) κ **αποδεκατισμός** (ο) [1796]
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αποδίδω το ένα δέκατο», < *ἀπο-* + *δεκατίζω* < *δέκα*].

αποδέκτης (ο) {αποδεκτών}, **αποδέκτρια** (η) {αποδεκτριών} **1.** πρόσωπο που δέχεται, που λαμβάνει κάτι. *αναζητούσαν τον ~ τής επίμαχης επιστολής* ΣΥΝ παραλήπτης **2.** (συνεκδ) πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται κανείς: *είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς αντιδρά ο ~ τού μηνύματος* || *υπήρξα ~ πολλών παραπόνων* ΣΥΝ δέκτης
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποδέχομαι*].

αποδεκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον δέχονται θετικά και τον εγκρίνουν: *οι όροι του δεν έγιναν ~* || *η πρότασή του έγινε ~* || *κοινώς ~ λύση* || *για την προεδρία τής Δημοκρατίας θα προταθεί πρόσωπο ~ από όλους* **2.** (ειδικότ στον λόγο) αυτός που αναγνωρίζεται ως ορθός ή που δεν προκαλεί: *~ λέξη / σύνταξη / πρόταση / έκφραση* || *στη λογοτεχνική γλώσσα συναντούμε συχνά γλωσσικά στοιχεία μη αποδεκτά στην κοινή γλώσσα.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποδέχομαι*]

αποδεκτότητα (η) {χωρ πληθ.} ΓΛΩΣΣ η ιδιότητα ενός κειμένου να γίνεται αποδεκτό, να είναι δηλ. κατανοητό και ευπρόσληπτο από τον αναγνώστη (αποδέκτη)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. acceptability]

αποδέλοιπος, -η, -ο (λαϊκ.) υπόλοιπος.
[ΕΤΥΜ μεσν < *από-* + *δελοιπός* < σύνδ. *δέ* + επίθ *λοιπός*]

αποδελτιώνω ρ μετβ. {αποδελτίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταγράφω σε δελτία (διάφορες πληροφορίες, λέξεις, στοιχεία από κείμενα κ.λπ.): *αποδελτιώσαμε όλες τις ελληνικές λέξεις που απαντούν στα έργα τού Σαίξπηρ* ΣΥΝ καταγράφω **2.** (συνεκδ) συγκεντρώνω από συγκεκριμένη πηγή (κυρ κείμενο) και καταγράφω στοιχεία που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ~ *τον κυριακάτικο Τύπο.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ index]

αποδελτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταγραφή σε δελτία (πληροφοριών, λέξεων, στοιχείων από κείμενα κ.λπ.): ~ *νεολογισμών στα κείμενα τού Καζαντζάκη* || ~ *τού ημερήσιου Τύπου.*

αποδέσμευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η απαλλαγή από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: ~ *από τους όρους τής συμφωνίας* ΑΝΤ δέσμευση — **αποδεσμευτικός**, -ή, -ό.

αποδεσμεύω ρ μετβ {αποδέσμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απαλλάσσω από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: *τον αποδέσμευσε από τις υποχρεώσεις τής σύμβασης που υπέγραψε* || *η ομάδα αποδέσμευσε τον παίκτη* ΑΝΤ δεσμεύω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. désengager Άσχετο από το μτγν. *ἀποδεσμεύω* «δένω σφιχτά».]

αποδέχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αποδέχ-θηκα (καθημ -τηκα)} **1.** δέχομαι ευχαρίστως. *αποδέχθηκε την πρόσκλησή μας να μιλήσει στη γιορτή τού σχολείου* ΑΝΤ απορρίπτω, αποκρούω, αρνούμαι **2.** συμφωνώ με (μια άποψη): *είμαι από εκείνους που αποδέχονται τις θέσεις σας* ΣΥΝ ασπάζομαι, προσυπογράφω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αποδημητικός, -ή, -ό αυτός που ταξιδεύει σε άλλους τόπους ΣΥΝ (εκφραστ.) διαβατάρικος, ταξιδιάρικος ΦΡ ***αποδημητικό πτηνό / πουλί*** κάθε πουλί που αποδημεί, ταξιδεύει στα θερμά κλίματα, για να περάσει τον χειμώνα. *το χελιδόνι ανήκει στα ~ πουλιά.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποδημῶ*].

αποδημία (η) {αποδημιών} **1.** η απομάκρυνση από την πατρίδα με σκοπό τη διαμονή σε μια ξένη χώρα. *εξαιτίας τής μεγάλης ανεργίας, έχει αυξηθεί το ποσοστό αποδημίας προς το εξωτερικό* || ~ *μόνιμη / πρόσκαιρη / προσωρινή* **2.** ΝΟΜ ***παράνομη αποδημία*** η παράνομη έξοδος από τη χώρα προσώπου (που έχει ασκηθεί εναντίον του ποινική δίωξη ή που υπηρετεί στρατιωτική θητεία) **3.** ΕΚΚΛΗΣ (α) ***ιερά αποδημία*** ταξίδι πιστών στους ιερούς τόπους τής θρησκείας τους για προσκύνημα (π.χ των χριστιανών στα Ιεροσόλυμα, των μωαμεθανών στη Μέκκα κ λπ) (β) (μτφ.-λόγ) ο θάνατος: *η ~ εις Κύριον* ΣΥΝ εκδημία **4.** (ειδικότ) η μετακίνηση πτηνών και υδρόβιων ζώων σε θερμότερες χώρες κατά τον χειμώνα ή σε τόπους κατάλληλους για αναπαραγωγή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπόδημος*]

απόδημος, -η, -ο **1.** αυτός που κατοικεί στα ξένα μέρη *η προσφορά των ~ Ελλήνων στο έθνος είναι εξαιρετική* || (συνεκδ.) ~ *Ελληνισμός* ΣΥΝ ξενιτεμένος, μετανάστης **2.** ***απόδημοι*** (οι) (ενν Έλληνες) οι Έλληνες τού εξωτερικού ή οι ελληνικής καταγωγής πολίτες άλλων χωρών (ΗΠ.Α., Καναδά, Αυστραλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Αφρικής κ ά.): *δεύτερη γενιά αποδήμων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *δῆμος*]

αποδημώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποδημείς . | αποδήμησα (λογιότ. απεδήμησα)} (λόγ) εγκαταλείπω τον τόπο μου, φεύγω στα ξένα ΣΥΝ ξενιτεύομαι, μεταναστεύω, (λογοτ.) μισεύω· ΦΡ (μτφ.-λόγ.) ***αποδημώ εις Κύριον*** πεθαίνω. — **αποδήμηση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω*

αποδιαρθρώνω ρ. μετβ {αποδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καταστρέφω την οργανωτική δομή (συνόλου, συστήματος): *οι συνεχείς εναλλαγές διευθυντών αποδιάρθρωσαν την επιχείρηση* ΣΥΝ αποδιοργανώνω — **αποδιάρθρωση** (η)

αποδιδράσκω ρ. αμετβ. {εύχρ. στον αόρ απέδρασα} **1.** δραπετεύω από τις φυλακές, από χώρο στον οποίο κρατούμαι έγκλειστος: *χτες απέδρασαν δύο κρατούμενοι από τις φυλακές* **2.** εγκαταλείπω (κάτι δυσάρεστο) καταφεύγοντας σε (πιο ευχάριστη κατάσταση): *με τα όνειρα που κάνει προσπαθεί να αποδράσει από τη ρουτίνα* || *πίστεψαν πως με τα ναρκωτικά θα αποδράσουν σε πιο ευχάριστους κόσμους και το πλήρωσαν ακριβά* || *οι Αθηναίοι απέδρασαν και αυτό το τριήμερο από την πρωτεύουσα.* Επίσης (καταχρ) **αποδρώ**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *διδράσκω* «φεύγω, διαφεύγω» < *δι-δρά-σκω* < θ. *δρα-* < I.E. *drā-umi / *dr-em-, πβ. σανσκρ. drā-ti «διαφεύγει», γερμ. treten «περπατώ», γαλλ trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ. tread «πατώ», γερμ. Treppe «σκάλα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἔ-δραμ-ον, δρόμ-ος, δρᾶ-π-έτης* κ ά.].

αποδίδω ρ. μετβ κ. αμετβ. {απέδωσα, αποδόθηκα, αποδεδομένος} (λόγ.) ♦ (μετβ) **1.** (α) δίνω πίσω (κάτι που χρωστώ) *θα αποδώσω τα οφειλόμενα και με το παραπάνω* ΣΥΝ επιστρέφω· ΦΡ ***αποδίδω τα ίσα*** ανταποδίδω (σε κάποιον) το κακό που μου έκανε: *βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία και του απέδωσε τα ίσα* ΣΥΝ (λαϊκ.) πατσίζω, ανταποδίδω, εκδικούμαι, πληρώνω με το ίδιο νόμισμα (β) επιστρέφω σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένο ποσό χρημάτων, το οποίο έχει εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): ~ *τον Φ Π Α. στην εφορία* ΑΝΤ παρακρατώ **2.** απονέμω, δίνω σε (κάποιον κάτι αντάξιό του): *του αποδόθηκαν τιμές αρχηγού κράτους* **3.** (γενικότ) δίνω· σε φρ. όπως: ~ *αξία σε κάτι* (θεωρώ ότι κάτι έχει αξία) || ~ *σημασία σε κάτι* (θεωρώ κάτι σημαντικό) • **4.** καταλογίζω: ~ *δόλο στις ενέργειές του* || ~ *ευθύνες σε κάποιον* • **5.** (α) αναφέρω (κάτι) ως αιτία για (κάτι): *απέδωσε το σφάλμα σε αφηρημάδα* (β) αναφέρω (κάποιον) ως δημιουργό (πράγματος) *ο λόγος αυτός εσφαλμένα αποδίδεται στον Δημοσθένη* • **6.** μεταφέρω το περιεχόμενο ή την εικόνα από (κάτι), ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *το δημοσίευμα δεν αποδίδει σωστά το νόημα των δηλώσεων τού υπουργού* || *η μετάφραση δεν απέδωσε το ποιητικό ύφος τού πρωτοτύπου* || *αυτό το πορτρέτο αποδίδει πιστά τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* • **7.** ερμηνεύω (μουσική σύνθεση, σκηνή ή ρόλο): ~ *έργα για πιάνο τού Λιστ και τού Σούμαν* || ~ *τον ρόλο τής Ιοκάστης στον «Οιδίποδα»* • **8.** μεταφέρω (σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή) *η λέξη «φιλότιμο» δεν αποδίδεται εύκολα σε άλλη γλώσσα* ΣΥΝ μεταφράζω **9.** αποφέρω (κέρδος): *έκλεισε την επιχείρηση, διότι δεν του απέδιδε χρήματα* ♦ (αμετβ) **10.** καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα *δυστυχώς δεν απέδωσαν οι πολύχρονες προσπάθειές του* ΣΥΝ. τελεσφορώ **11.** έχω απόδοση στην εργασία μου *όποιος αποδίδει θα αμείβεται και περισσότερο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποδίδωμι*, αρχική σημ «δίνω πίσω, αποπληρώνω τα οφειλόμενα», < *ἀπο-* + *δίδωμι*, βλ. κ *δίνω*]

αποδιεθνοποιώ ρ μετβ. {αποδιεθνοποιείς. | αποδιεθνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ από (ένα ζήτημα) τις διεθνείς του διαστάσεις. *η Τουρκία προσπαθεί να αποδιεθνοποιήσει το Κυπριακό* ΑΝΤ διεθνοποιώ. — **αποδιεθνοποίηση** (η)

αποδιοπομπαίος, -α, -ο [1888] κυρ στη ΦΡ ***αποδιοπομπαίος τράγος*** ο άνθρωπος στον οποίο επιρρίπτονται οι ευθύνες άλλων: *δεν θα επιτρέψω να κάνετε εμένα ~ όλοι έχετε ευθύνες για ό,τι συνέβη* (βλ κ. *εξιλαστήριο θύμα*, λ. *εξιλαστήριος*) Επίσης **αποπομπαίος** [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποδιοπομποῦμαι (-έο-)* «εξαγνίζω, αποτρέπω συμφορές» (πβ. *πέμπω – πομπή – πομπαῖος*) < *ἀπο-* + *διο-* (< αρχ. επιθ. *δῖος* «θείος, ουράνιος», με αναφορά στο *Δῖον κῴδιον*, «δορά τράγου, την οποία χρησιμοποιούσαν σε εξαγνιστικές τελετές») + *-πομποῦμαι* (< *πέμπω*) Στον σχηματισμό τού επιθ. συνέβαλε το μτγν. *ἀποπομπαῖος (τράγος)*, με το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδόθηκε το εβρ. ʿAzazél (ομοίως και λατ. caper emissarius)]

> ΣΧΟΛΙΟ Η όλη φράση **αποδιοπομπαίος τράγος** και ως περιεχόμενο και ως γλωσσική διατύπωση είναι προϊόν συμφυρμού, αποτέλεσμα δηλ. αναμείξεως δύο διαφορετικών παραδόσεων και δύο διαφορετικών λεκτικών δηλώσεων: τού αρχαίου ελληνικού **ἀποδιοπομποῦμαι** «αποτρέπω κακά, εξορκίζω» (μαρτυρείται ήδη στον *Κρατύλο* τού Πλάτωνος) και τού **ἀποπομπαῖος τράγος** τής Π Δ. Ήτοι: *ἀποδιοπομποῦμαι* + *ἀποπομπαῖος τράγος* > *αποδιοπομπαίος τράγος* (> λατ. caper emissarius) Το τελευταίο αυτό είναι νεολογισμός, που μαρτυρείται μόλις από τη δεκαετία τού 1880 Από πλευράς περιεχομένου, και οι δύο παραδόσεις στηρίζονται στην έννοια τού «εξιλαστήριου θύματος» και τής «κάθαρσης» Και το μεν *ἀποδιοπομποῦμαι* προέρχεται από το *«ἀποπέμπομαι τὸ Δῖον κῴδιον»* (διώχνω από την πόλη την προβειά τού προβάτου, αποκαθαίρω), ο δε *ἀποπομπαῖος τράγος* είναι ο τράγος στον οποίο έπεφτε ο κλήρος κάθε 7 χρόνια να αφεθεί ελεύθερος στην έρημο από τον αρχιερέα, μεταφέροντας πάνω του το βάρος των αμαρτιών όλου τού λαού (Π Δ. *Λευιτικόν* 16, 8-10). Ως προς την παλαιότερη ετυμολογία τού αρχ. *ἀποδιοπομποῦμαι* από τη φράση *«ἀπὸ Διὸς πομπός»*, με τη σημ. τού «αποτρέπω επερχόμενα κακά διά τού αποτροπαίου Διός», δεν φαίνεται να ευσταθεί.

αποδιοργανώνω ρ μετβ. {αποδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταστρέφω την οργάνωση, τη συγκρότηση (συνόλου, συστήματος κ.λπ) *μετά την αποχώρηση τού διευθυντή η επιχείρηση αποδιοργανώθηκε* ΣΥΝ διαλύω, (μτφ) ξεχαρβαλώνω **2.** κάνω (κάποιον) να χάσει τον ρυθμό τής εργασίας του ή τής ζωής του: *τα οικογενειακά του προβλήματα τον αποδιοργάνωσαν* ΣΥΝ απορρυθμίζω, αποσυντονίζω. — **αποδιοργάνωση** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ disorganise (νόθο σύνθ.)].

αποδιώχνω ρ. μετβ [μεσν] {απόδιω-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** διώχνω μακριά ΣΥΝ απομακρύνω, εκδιώκω • **2.** ***αποδιωγμένοι*** (οι) οι απόκληροι τής κοινωνίας, οι κατατρεγμένοι. Επίσης **αποδιώκω** [αρχ]. — **αποδιωγμός** (ο).

αποδοκιμάζω ρ μετβ. {αποδοκίμασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** εκφράζω την αντίθεσή μου με χειρονομίες, φωνές ή άλλες έντονες εκδηλώσεις. *οι ακροατές αποδοκίμασαν έντονα τον ομιλητή* ΣΥΝ γιουχάρω, (οικ.) κράζω ΑΝΤ επιδοκιμάζω **2.** αρνούμαι να αποδεχθώ (κάτι), απορρίπτω· *ο λαός στις εκλογές αποδοκίμασε με την ψήφο του τους ακραίους πολιτικούς σχηματισμούς δείχνοντας την προτίμησή του στους μετριοπαθείς* ΣΥΝ κατακρίνω, επικρίνω ΑΝΤ εγκρίνω, επικροτώ, επιδοκιμάζω
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απορρίπτω έπειτα από δοκιμή», < *ἀπο-* + *δοκιμάζω* Η λ. αναφερόταν αρχικώς στην απόρριψη υποψηφίου έπειτα από επιμελή εξέταση των προσόντων του (αξιωματούχου, αλλά και αλόγου, σπιτιού ή και νόμου) Η γενίκευση τής σημ. είναι ήδη αρχ.].

αποδοκιμασία (η) [μτγν.] {αποδοκιμασιών} **1.** η εκδήλωση δυσαρέσκειας με ζωηρό τρόπο (φωνές, χειρονομίες κ.λπ.) *ακούστηκαν φωνές αποδοκιμασίας από το ακροατήριο* || *ομόφωνη / άγρια / έντονη ~* || *ακούγονται οι ~ τού πλήθους* ΣΥΝ γιουχάισμα, (οικ) κράξιμο ΑΝΤ. επιδοκιμασία **2.** η άρνηση αποδοχής, απόρριψη: *είναι δεδομένη η ~ τέτοιων πράξεων από την Εκκλησία* ΣΥΝ επίκριση, κατάκριση ΑΝΤ έγκριση, επιδοκιμασία, επικρότηση. — **αποδοκιμαστικός**, -ή, -ό [μτγν.], **αποδοκιμαστικά** επίρρ

αποδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΙΛΟΛ. θεωρία και μέθοδος τής λογοτεχνικής κριτικής με επιφανέστερο εκπρόσωπο τον

Ζ. Ντεριντά, η οποία αρνείται τη θέση ότι η λέξη έχει σταθερή σημασία, ανεξάρτητη των κειμένων όπου απαντά, και με βάση αυτό επιχειρεί να προβάλει την ποικιλία των πιθανών ερμηνειών ενός κειμένου Επίσης **αποδομισμός** (ο) — **αποδομιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruction]

αποδομώ ρ. μετβ. {αποδομείς | αποδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διασπώ (λέξη) στα επιμέρους στοιχεία (παράγοντας νέες σημασίες και λεκτικούς συνδυασμούς)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ déconstruire]

άποδος, -η, -ο → άπους

απόδοση (η) {-ης κ -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (α) (γενικότ.) η σχέση μεταξύ τής προσπάθειας που καταβάλλει κάποιος και τού αποτελέσματος τής προσπάθειάς του ο βαθμός στον οποίο αξιοποιεί κάποιος τις ικανότητες και τα μέσα που έχει στη διάθεσή του: *έχω χαμηλή / υψηλή / μέτρια / εντυπωσιακή ~ || φτάνω στο μέγιστο τής ~ μου || ανεβάζω / βελτιώνω την ~ μου || η ~ ενός μαθητή / αθλητή / μιας ομάδας* (πβ λ. *επίδοση*) (β) ΟΙΚΟΝ (στην εργασία) ο βαθμός παραγωγής: *ο εργοδότης τούς ζήτησε να αυξήσουν την ~ τους || εξαιρετική / συνολική / ποσοτική / ποιοτική ~ || σπόροι με μεγάλη ~ || η ~ τού εδάφους αυξάνεται με τα κατάλληλα εγγειοβελτιωτικά έργα* ΣΥΝ παραγωγικότητα **2.** το κέρδος που αποδίδει κάτι: *τι ~ έχουν τα ομόλογα*, **3.** (για ηλεκτρικές συσκευές) η ισχύς και η διάρκεια. ο βαθμός επιτελεσης τής λειτουργίας τους *το καλοριφέρ έχει υψηλή ~ || μπαταρίες με μεγάλη ~* • **4.** (α) το να αναφέρεται κάτι ως αιτία για κάτι άλλο. ο καταλογισμός: *η ~ τής καταστροφής σε τεχνικά αίτια / στον ανθρώπινο παράγοντα || ~ ευθυνών || η ~ τού εγκλήματος στη σύζυγο τού θύματος* (β) το να φέρεται, να θεωρείται κάποιος δημιουργός συγκεκριμένου πράγματος. *η ~ ανυπόγραφων σατιρικών στίχων σε γνωστό ποιητή* • **5.** (α) η επιστροφή οφειλόμενου ποσού ή πράγματος: *ζήτησαν την ~ όσων δικαιούνταν* (β) η επιστροφή σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένου ποσού χρημάτων. το οποίο έχει ήδη εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ): *καθυστέρησε την ~ τού οφειλόμενου φόρου* ΑΝΤ παρακράτηση **6.** η απονομή, το να δίνεται σε κάποιον κάτι αντάξιό του: *~ τιμών αρχηγού κράτους στον Οικουμενικό Πατριάρχη* • **7.** η μεταφορά τού περιεχομένου ή τής εικόνας από κάτι, ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *κατά τη μεταγλώττιση τού Ροΐδη στη δημοτική δεν επιτυγχάνεται η ~ τού ειρωνικού χαρακτήρα που έχει το κείμενο στην καθαρεύουσα || ο ζωγράφος εμμένει στην ~ των λεπτομερειών* • **8.** η ερμηνεία μουσικής σύνθεσης, σκηνής ή ρόλου: *επιτυχημένη / συγκινητική / αισθαντική / σπαρακτική ~ τού ρόλου τής Μήδειας* • **9.** η μεταφορά σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή· ο *«Άμλετ» σε έμμετρη ~ στα Ελληνικά από τον Β. Ρώτα* • **10.** ΓΛΩΣΣ το δεύτερο σκέλος υποθετικού λόγου, η πρόταση που δηλώνει αυτό που συμβαίνει, εφόσον ισχύει αυτό που δηλώνει η υπόθεση· *αν βρέξει, δεν θα έλθουμε* (*«αν βρέξει»* είναι η υπόθεση και *«δεν θα έλθουμε»* η απόδοση) **11.** ΧΗΜ-ΤΕΧΝΟΛ η ποσότητα προϊόντος που παράγεται από χημική αντίδραση ή διεργασία ως ποσοστό τής ποσότητας που θα παραγόταν θεωρητικά. εάν η μετατροπή ήταν πλήρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση, δίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόδοσις* < *ἀποδίδωμι*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «επιστροφή των οφειλομένων (πραγμάτων ή χρημάτων)». ενώ στους γραμματικούς τής ελληνιστικής εποχής μαρτυρούνται οι σημ. «ερμηνεία, εξήγηση – β΄ σκέλος υποθετικού λόγου». Ορισμένες οικονομικές σημ. είναι μεταφρ δάνεια, πβ. αγγλ. yield. return το ίδιο ισχύει και για τη σημ. «βαθμός λειτουργικότητας», πβ. αγγλ performance]

αποδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να αποδοθεί όπου ανήκει: *~ φόρος / ποσό*

αποδοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παράγει αξιόλογο έργο στον τομέα εργασίας του: *ένας από τους πιο ~ υπαλλήλους τής εταιρείας* ΣΥΝ παραγωγικός, εργατικός **2.** αυτός που αποφέρει κέρδος, οφέλη *η επένδυση αποδείχθηκε εκ των υστέρων ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ επικερδής, προσοδοφόρος. — **αποδοτικ-ά / -ώς** [μεσν] επίρρ. **αποδοτικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀποδίδωμι*].

αποδοχή (η) **1.** η θετική υποδοχή και έγκριση θέσεων, απόψεων κ.λπ.· *χάρηκε για την ~ των προτάσεών του* ΣΥΝ συγκατάθεση. έγκριση, υιοθέτηση ΑΝΤ απόρριψη **2.** το να αποδέχεται, να λαμβάνει κανείς κάτι **3.** ΝΟΜ (α) η αναγνώριση τής νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης από τον διάδικο. τον οποίο βλάπτει η πράξη αυτή (β) ***αποδοχή κληρονομίας*** ρητή ή σιωπηρή δήλωση τού κληρονόμου με την οποία αποδέχεται την κληρονομία (γ) ***αποδοχή προϊόντων εγκλήματος*** έγκλημα τού οποίου ο δράστης με πρόθεση αποκρύπτει. αγοράζει, λαμβάνει ως ενέχυρο ή με άλλον τρόπο δέχεται στην κατοχή του πράγμα που προήλθε από αξιόποινη πράξη **4.** ***αποδοχές*** (οι) τα χρήματα που δίνονται ως αμοιβή. ο μισθός που παίρνει κανείς για την εργασία του: *οι χαμηλές / υψηλές ~ των μελών τού διπλωματικού σώματος* ΣΥΝ απολαβές
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποδέχομαι*]

αποδραματοποιώ ρ. μετβ. {αποδραματοποιείς | αποδραματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} αφαιρώ το δραματικό στοιχείο από κάτι· *~ ένα διαζύγιο / την αποτυχία στις εξετάσεις* ΑΝΤ δραματοποιώ — **αποδραματοποίηση** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. dédramatiser (νόθο σύνθ.)]

απόδραση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δραπέτευση από κλειστό χώρο περιορισμού / εγκλεισμού· *~ κρατουμένων από τις φυλακές || ~ από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως* **2.** (μτφ.) η φυγή: *~ από την πραγματικότητα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόδρασις* < *ἀποδιδράσκω*].

αποδρομή (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη, η απόρριψη. η αποβολή: *η ~ τού ρατσισμού* **2.** ΙΑΤΡ η σταδιακή υποχώρηση μιας αρρώστιας.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «λιμένας καταφυγίου». < *ἀπο-* + *-δρομή* < *δραμεῖν*, απρφ αορ. β΄ (βλ λ. *δρόμος*). με σχηματισμό κατά τα *ἐκ-δρομή, παρα-δρομή, κατα-δρομή* κ ά.].

αποδυναμώνω ρ. μετβ {αποδυνάμω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ή περιορίζω τις δυνάμεις (κάποιου) στο ελάχιστο: *τα ελλείμματα αποδυνάμωσαν την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ εξασθενίζω ΑΝΤ ενδυναμώνω, ενισχύω. — **αποδυνάμωση** (η), **αποδυναμωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ affaiblir]

αποδρώ ρ ▸ αποδιδράσκω

αποδύομαι ρ μετβ. αποθ {αποδύθηκα. λόγ. μτχ. αποδυθείς. -είσα, -έν} αφιερώνομαι με πάθος (σε δραστηριότητα): *το σωστικό συνεργείο αποδύθηκε σε γενναία προσπάθεια για τον εντοπισμό επιζώντων* ΣΥΝ μάχομαι, τα δίνω όλα — **απόδυση** (η) [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απεκδύομαι, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «γδύνομαι, αποβάλλω από πάνω μου», < *ἀπο-* + *δύομαι* «εισέρχομαι». βλ. κ *δύω*]

> **αποδύομαι σε / στον αγώνα.** Το *αποδύομαι*. ήδη στον Όμηρο, σήμαινε «ξεντύνομαι. βγάζω τα ρούχα μου», με αντίθετο το *ενδύομαι* (από όπου τα *ενδύματα*) Από φράσεις όπως *«ἀποδύομαι εἰς τὴν παλαίστραν»* ή *«εἰς τὸ γυμνάσιον»*. που λέγονταν για αθλητές που έβγαζαν τα ρούχα τους ετοιμαζόμενοι για αθλητικούς αγώνες. πλάστηκε η φράση *«αποδύομαι σε / στον αγώνα»* με τη σημ «αναλαμβάνω αγώνα, μπαίνω στον αγώνα. αγωνίζομαι με όλες τις δυνάμεις μου για κάτι» (κυριολεκτικά και μεταφορικά): *Οι δύο πολυεθνικές αποδύθηκαν σε έναν σκληρό αγώνα για την κατάκτηση των νέων αγορών τής Λ. Ευρώπης*

αποδυτήριο (το) {αποδυτηρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) χώρος στον οποίο γδύνονται και κάνουν λουτρό οι αθλούμενοι: *οι αθλητές γδύθηκαν στα ~ και ετοιμάστηκαν για τον αγώνα*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποδυτήριον* < *ἀποδύομαι* «γδύνομαι. βγάζω τα ρούχα μου» + παραγ επίθημα *-τήριον*, πβ *ενδύομαι, ένδυμα*].

αποδώ επίρρ. [μεσν] **1.** (τοπ) από αυτό εδώ το μέρος, από αυτή την κατεύθυνση· *έλα ~, που δεν έχει βράχια* ΑΝΤ αποκεί· ΦΡ ***αποδώ κι αποκεί*** (i) στο ένα και στο άλλο μέρος, οπουδήποτε· *καλό είναι να μη γυρίζεις ~ το βράδυ μόνη σου* (ii) στον έναν και στον άλλον. σε διάφορα πρόσωπα ή χώρους: *γυρνάει ~ και ζητάει δανεικά* **2.** (χρον) από αυτήν εδώ τη στιγμή. *~ και πέρα θα κάνεις ό,τι σου λέω || ~ και στο εξής θα ακούω τις συμβουλές σου.*

Α.Π.Ο.Ε.Α. (η) Ανωτάτη Πανελλήνια Ομοσπονδία Εφέδρων Αξιωματικών.

αποζευγνύω ρ. μετβ {απέζευξα, απεζεύχθην. -ης -η. , αποζευγμένος} (λόγ.) **1.** βγάζω (ζώα) από τον ζυγό ΣΥΝ ξεζεύω **2.** αποσυνδέω μέρη που έχω συνδέσει με ζεύξη. Επίσης **αποζεύω** (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποζεύγνυμι* / *-μαι* «αποχωρίζω / -μαι, αποσυνδέω / -μαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμι*. βλ. λ *ζεύξη, ζεύγος*]

απόζευξη (η) {-ης κ -εύξεως | -εύξεις. -εύξεων} η αποσύνδεση (συνήθ. ζώων από τον ζυγό για όργωμα) ΑΝΤ ζεύξη, σύζευξη
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπόζευξις* < αρχ. *ἀποζεύγνυμαι* «αποχωρίζομαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμαι*, βλ κ *ζεύγος*].

αποζημιώνω ρ. μετβ. [1840] {αποζημίω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη ζημία που προκάλεσα. πληρώνοντας χρήματα ή ικανοποιώντας τις απαιτήσεις τού θιγομένου. *για τη ζημιά τού αυτοκινήτου με αποζημίωσε η ασφαλιστική εταιρεία* **2.** (ειδικότ) ενισχύω οικονομικά (κάποιον που υπέστη ζημιά / βλάβη): *η κυβέρνηση δεσμεύθηκε να αποζημιώσει τους πληγέντες από τον σεισμό / τις πλημύρες* **3.** (μτφ.) ικανοποιώ υλικά ή ηθικά (κάποιον που κατέβαλε προσπάθεια): *ταλαιπωρηθήκαμε μέχρι να έρθουμε. αλλά η παράσταση μας αποζημίωσε* ΣΥΝ ανταμείβω

αποζημίωση (η) [1821] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συνήθ. χρηματική παροχή για επανόρθωση ζημιάς που προκάλεσε κάποιος *κατέβαλε τη νόμιμη ~ για τη φθορά || ~ για ψυχική οδύνη || δίνω ~* ΦΡ ***πολεμική αποζημίωση*** (συνήθ. στον πληθ) χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ηττημένος στον νικητή βάσει των όρων συμφωνίας που υπογράφεται κατά τη λήξη τού πολέμου **2.** η χρηματική ενίσχυση σε κάποιον που υπέστη ζημιά· *η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δώσει ~ στους αγρότες για την καταστροφή τής σοδειάς τους* • **3.** έκτακτη χρηματική παροχή για την κάλυψη ειδικών εξόδων (συμμετοχή σε συμβούλια. έξοδα παραστάσεως κ ά)· ΦΡ ***αποζημίωση εκτός έδρας*** πρόσθετη αμοιβή υπαλλήλου, που εκτελεί υπηρεσία μακριά από την έδρα του **4.** το χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο εργοδότης σε απολυόμενο υπάλληλο • **5.** (μτφ.) αμοιβή που έρχεται ως αναγνώριση για κάτι: *η υποτροφία ήταν ηθική ~ για τους κόπους τους* ΣΥΝ ανταμοιβή, αναγνώριση ΦΡ. ***βουλευτική αποζημίωση*** χρηματική παροχή που δίνεται σε κάθε βουλευτή μιας βουλευτικής περιόδου υπό μορφήν μηνιαίου μισθού
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ γαλλ. indemnité].

αποζητώ [μτγν] (κ -άω) μετβ {αποζητ-είς κ -άς.. | αποζήτ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα} επιθυμώ έντονα (κάποιον/κάτι που αισθάνομαι πως μου λείπει): *μέσα στη φασαρία τής πολύβουης πόλης αποζητούσα τη γαλήνη τού χωριού μου* ΣΥΝ πεθυμώ, λαχταρώ

αποζουρλαίνω ρ μετβ {αποζούρλα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ -εκφραστ.) τρελαίνω (κάποιον) εντελώς αποτρελαίνω.

αποζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποζείς. · μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} προσπορίζομαι τα προς το ζην: *αποζεί δουλεύοντας σε δυο-τρεις δουλειές μαζί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποβιώνω*.

αποηχηροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η απώλεια τής ηχηρότητας ενός συμφώνου και η τροπή του στο αντίστοι-

χο άηχο, π.χ. η τροπή τού αρχαίου ηχηρού *β* (= b) στο αντίστοιχο άηχο ψιλό *π* (= p) πριν από το *σ* (**αμείβ-σω > αμείπ-σω > αμείψω*) ΣΥΝ αηχοποίηση -- **αποηχηροποιούμαι** ρ. {-είται .}.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ devoicing]

απόηχος (ο) **1.** ο ήχος που φθάνει από μακριά: *ο ~ των πολυβόλων τάραζε τον ύπνο μας* || (μτφ.) *η ηχογράφηση αυτή αποτελεί ~ τής παράστασης που δόθηκε στη Σκάλα τού Μιλάνου τον Μάρτιο τού 1958* **2.** (μτφ.) η ακουστική ανάμνηση από κάτι: *στ'αφτιά μου υπήρχε ακόμη ο ~ των λόγων του* • **3.** (συνεκδ.) ο αντίκτυπος γεγονότος που έχει ήδη συντελεστεί: ο ~ *των νέων οικονομικών μέτρων στους δείκτες τού χρηματιστηρίου ήταν σημαντικός*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *ήχος* Νεότ. λ. με τη σημ. συνθέτων τού *απο-*, που δηλώνουν «αυτό που απομένει ή ακολουθεί κάτι»].

αποθαλασσώνω ρ μετβ {αποθαλάσσω-σα. -θηκα, -μένος} (για υδροπλάνα) ανυψώνω από την επιφάνεια τής θάλασσας· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***αποθαλασσώνομαι***) εγκαταλείπω την επιφάνεια τής θάλασσας και αρχίζω να πετώ ΑΝΤ προσθαλασσώνομαι. -— **αποθαλάσσωση** (η)

αποθαμένος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** νεκρός, πεθαμένος **2.** ***αποθαμένα*** (τα) οι νεκροί συγγενείς. *να συγχωρεθούν τ'~ σου!* (βλ λ *πεθαίνω*)
[ΕΤΥΜ μεσν., παθ μτχ τού *ἀποθαίνω*, από τον αόρ. β' *ἀπέθανον* τού ρ. *ἀποθνῄσκω*]

αποθαμός (ο) → πεθαμός

αποθανατίζω ρ. → απαθανατίζω

αποθάνω (να/θα) ρ. → αποθνήσκω

αποθανών, -ούσα, -όν μτχ {αποθαν-όντος (θηλ -ούσης). -όντα | -όντες (ουδ -όντα). -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που πέθανε. ο νεκρός· κυρ στη ΦΡ ***ο αποθανών / ο τεθνεώς / ο νεκρός δεδικαίωται*** (*ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας*. Κ Δ *Ρωμ.* 6, 7) αυτός που έχει πεθάνει δεν κρίνεται πια (αν ήταν καλός ή όχι, αν έπραξε σωστά ή όχι κ.λπ). αλλά θεωρείται δικαιωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἀποθνῄσκω*].

αποθαρρημένος, -η, -ο → αποθαρρύνω

αποθαρρυντικός, -ή, -ό [1864] αυτός κάνει κάποιον να χάσει την πίστη του στις δυνάμεις του για ανάληψη ή συνέχιση έργου, προσπάθειας κ λπ.. *τα αποτελέσματα τής έρευνας ήταν τελείως ~* ΣΥΝ αποκαρδιωτικός. απελπιστικός ΑΝΤ ενθαρρυντικός, ελπιδοφόρος.

αποθαρρύνω ρ. μετβ. [1866] {αποθάρρυ-να. -νθηκα. αποθαρρυμένος κ αποθαρρημένος} **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει την πίστη στις δυνάμεις του, την αυτοπεποίθηση και το θάρρος του: *μη του ασκείς συνεχώς κριτική, γιατί έτσι τον αποθαρρύνεις!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *μετά την πρώτη αποτυχία αποθαρρύνθηκε κι εγκατέλειψε την προσπάθεια* || *μην αποθαρρύνεσαι. στο τέλος θα είσαι ο νικητής!* ΣΥΝ απογοητεύω. απελπίζω ΑΝΤ ενθαρρύνω **2.** (καταχρ.) αποτρέπω. δεν ευνοώ *η πολιτική και κοινωνική αστάθεια αποθαρρύνει τις ξένες επενδύσεις σε αυτή τη χώρα* ΑΝΤ ενθαρρύνω, ευνοώ. — **αποθάρρυνση** (η) [1854]
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. décourager Η λ είναι άσχετη από το μτγν *ἀποθαρρύνω* «ενθαρρύνω (έντονα)» Η μτχ. *ἀποθαρρημένος* (μεσν.) από το αρχ *ἀποθαρρῶ (-έω)* «παίρνω θάρρος» (κατά τη σημ τού *αποθαρρύνω*)].

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για νεολογισμό τής δεκαετίας τού 1860 **(αποθαρρύνω, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός)** με τη στερητική σημασία τού *απο-*, όπως στα *απο-δοκιμάζω, απο-καλύπτω, απο-μυθοποιώ, απο-διοργανώνω* κ τ.ό. Άρα δεν έχει σχέση με το αρχ. *ἀποθαρρύνω*, όπου το *απο-* έχει επιτατική σημασία. *ἀποθαρρύνω* «ενθαρρύνω» (πβ. *ἀποθαυμάζω* «θαυμάζω πολύ». *ἀποθεμελιῶ* «καταστρέφω τελείως» κ.ο κ) Το ασύμβατο τού νεοελλ. *αποθαρρύνω* με το αρχαίο *ἀποθαρρύνω* είχε επισημάνει ο περίφημος φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος στις *Παρατηρήσεις* του. Οπωσδήποτε, η μεταβολή τής σημ. των λέξεων στη μακραίωνη πορεία τής ελληνικής γλώσσας ή η διαφοροποίηση ενός νεοσχηματισμένου από έναν αντίστοιχο παλαιότερο τύπο δεν είναι σπάνια.

αποθαυμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {αποθαύμασα} ♦ **1.** (μετβ) θαυμάζω για πολλή ώρα: *στάθηκε και αποθαύμασε το άγαλμα* ♦ **2.** (αμετβ.) αισθάνομαι έκπληξη και θαυμασμό. *έκανε ένα απρόσμενο και επικίνδυνο ακροβατικό και όλοι αποθαύμασαν*

απόθεμα (το) [1889] {αποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ σε πληθ.) ό,τι φυλάσσεται σε ποσότητες, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον: *εξαντλήθηκαν τα ~ νερού* || *τα ~ καυσίμων / χρυσού / πετρελαίου* || *τα συναλλαγματικά ~ τής χώρας* **2.** (ειδικότ.) η διαθέσιμη σε δεδομένη στιγμή ποσότητα εμπορεύματος ΣΥΝ στοκ **3.** (μτφ) ο βαθμός στον οποίο εξακολουθεί να υπάρχει μια ψυχική ιδιότητα ή ικανότητα: *έχει τεράστια ~ δύναμης / ανθρωπιάς / θάρρους* || *ψυχικά ~* **4.** ΟΙΚΟΝ. το μέρος τής περιουσίας μιας εταιρείας, το οποίο περιλαμβάνει πρώτες ύλες, έργα εν εξελίξει και τελικά προϊόντα.
[ΕΤΥΜ. < *αποθέτω*, πβ κ. *θέτω - θέμα*]

αποθεματικός, -ή. -ό [1833] ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από αποθέματα· *ήταν πολυάριθμοι οι ~ πόροι τής τράπεζας* **2.** ***αποθεματικό*** (το) (α) το ποσό από τα κέρδη μιας επιχείρησης, που αποταμιεύεται για την κάλυψη τυχόν ζημιών: *η πλειοψηφία των μετόχων ζήτησε την αύξηση τού ~ λόγω αυξημένων ζημιών τής επιχείρησης* || *έκτακτο / λανθάνον / άδηλο ~* (β) το κονδύλιο από τον κρατικό προϋπολογισμό, το οποίο προορίζεται για έκτακτη ενίσχυση υπουργείων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. reserve (fund), λ χ *λανθάνον / άδηλο αποθεματικό* (πβ. αγγλ hidden / secret reserve)].

αποθεματοποιώ ρ. μετβ. {αποθεματοποιείς . | αποθεματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δημιουργώ αποθέματα ΣΥΝ αποταμιεύω. — **αποθεματοποίηση** (η).

αποθεραπεία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} **1.** η ολοκλήρωση τής θεραπείας **2.** ΑΘΛ σύνολο κινητικών δραστηριοτήτων και εφαρμογής φυσικών μέσων που ακολουθούν την προπόνηση ή τον αγώνα που αποσκοπούν στην αποκατάσταση των λειτουργιών τού οργανισμού στα επίπεδα ηρεμίας.

αποθεραπεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} θεραπεύω εντελώς· κυρ το μεσοπαθ.. *βγήκε απ' το νοσοκομείο, αφού αποθεραπεύθηκε* — **αποθεραπευτικός**, -ή. -ό [μτγν.].

αποθερίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθέρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ολοκληρώνω το θέρισμα (σε κάτι): *~ το χωράφι.* — **αποθέρισμα** (το) [μεσν.].

απόθεση (η) → αποθέτω

αποθετήριος, -α. -ο ΝΟΜ -ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που αναφέρεται στην αποθήκευση εμπορευμάτων ή άλλων πραγμάτων και ο οποίος είναι ελευθέρως εμπορεύσιμος και μεταβιβάσιμος: *~ έγγραφο* **2.** (α) ***αποθετήριο*** (το) {αποθετηρί-ου | -ων} διαπραγματεύσιμο αποδεικτικό που εκδίδει το Χρηματιστήριο Αξιών σε επενδυτή για τις μετοχές του, που παραμένουν προς φύλαξη. για την αποφυγή διακίνησης αυτούσιων των χρεωγράφων (β) ***Αποθετήριο Τίτλων*** εταιρεία που αναλαμβάνει τη φύλαξη των τίτλων των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο μετοχών και μέσω τής οποίας διενεργούνται συναλλαγές χωρίς διακίνηση των χρεωγράφων.
[ΕΤΥΜ < *αποθέτω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ κ *καταταк-τήριος*].

αποθέτης (ο) {αποθετών} (σπάν.) το δοχείο απορριμμάτων, ο κάλαθος των αχρήστων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποτίθημι* < *ἀπο-* + *τίθημι* (βλ λ. *θέτω, τίθεμαι*). Στην Αρχ ως *ἀποθέται* χαρακτηρίζονται (από τον Πλούταρχο) οι τόποι όπου οι Λακεδαιμόνιοι έριχναν τα ανάπηρα ή ανήμπορα παιδιά τους].

αποθετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποθέτει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ ***αποθετικό ρήμα*** κάθε ρήμα που στερείται ενεργητικού τύπου, π χ. *έρχομαι, εκμεταλλεύομαι* κ ά.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀποτίθημι* Η ονομασία *ἀποθετικὰ ῥήματα*, (αγγλ. deponent verbs), που δόθηκε από τους αλεξανδρινούς γραμματικούς, οφείλεται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι αυτά τα ρήματα *ἀπέθεντο* (δηλ. απέβαλαν) την ενεργητική τους φωνή, ενώ στην πραγματικότητα δεν εμφάνισαν εξαρχής ενεργητική φωνή].

ΣΧΟΛΙΟ Ως **αποθετικά** χαρακτηρίζονται τα ρήματα που σχηματίζουν μόνο μεσοπαθητικούς τύπους σε **-ομαι** *(δέχ-ομαι, έρχ-ομαι, ντρέπ-ομαι)* και που, τρόπον τινά. «απέθεντο», απέβαλαν (βλ ΕΤΥΜ) τον ενεργητικό τους τύπο σε *-ω* (δεν υπάρχει **δέχ-ω, *έρχ-ω, *ντρέπ-ω*) Τα αποθετικά ρήματα δεν είναι πάρα πολλά σε αριθμό. αλλά είναι πολύ σημαντικά σε σημασία και χρήση, πολλά δε από αυτά είναι ήδη αρχαία. Όσα από αυτά έχουν ενεργητική διάθεση, παίρνουν δηλ αντικείμενο (π χ. *δέχομαι* κάποιον/κάτι, *εκμεταλλεύομαι* κάποιον/κάτι, *περιποιούμαι* κάποιον), σχηματίζουν την παθητική τους διάθεση περιφραστικά με τη βοήθεια των ρ *γίνομαι, γίνομαι αντικείμενο, βρίσκω, έχω,* (λόγ.) *τυγχάνω* κ.λπ. + όνομα: *Όλοι δέχθηκαν τον Γιάννη με ενθουσιασμό* ▸ *Ο Γιάννης έγινε δεκτός από όλους με ενθουσιασμό – Εκμεταλλεύονται οικονομικά τους υπαλλήλους σε αυτή την επιχείρηση* ▸ *Οι υπάλληλοι γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμεταλλεύσεως σε αυτή την επιχείρηση – Η αστυνομία υποψιάζεται τον ταμία ως ένοχο* → *Ο ταμίας συγκεντρώνει τις υποψίες τής αστυνομίας ως ένοχος* Στις περιπτώσεις αυτές είναι λάθος να πούμε: «**Ο Γιάννης δέχτηκε από όλους με ενθουσιασμό*» ή «**Οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται οικονομικά σ' αυτή την επιχείρηση*» ή «**Ο ταμίας υποψιάζεται από την αστυνομία ως ένοχος*»!
Τα κυριότερα αποθετικά ρήματα τής Ελληνικής: *αγωνίζομαι (αντ-. δι-, συν-), αισθάνομαι (δι-, προ-, συν-), αμύνομαι (υπερ-), αναρωτιέμαι, ανέχομαι, αντιλαμβάνομαι, απεχθάνομαι, απολογούμαι, αποπειρώμαι, αρκούμαι. αρνιέμαι (απ-) / αρνούμαι. ασπάζομαι, αστειεύομαι. ασχολούμαι (απ-. εν-, υποαπ-), αφοσιώνομαι, βαριέμαι, βδελύττομαι, βρυχώμαι, γεύομαι. γίνομαι (κατα-). δέχομαι (απο-, δια-, κατα-, παρα-, υπο-), διαμαρτύρομαι, διαπληκτίζομαι, διερωτώμαι. δικαιούμαι. διφορούμαι, -δύομαι (ανα-, κατα-, υπο-), εγγυώμαι, ειρωνεύομαι, εκδικούμαι, εκκλησιάζομαι, εκμεταλλεύομαι, εκμυστηρεύομαι, εμπιστεύομαι, εμπορεύομαι, εναντιώνομαι, ενηλικιώνομαι, εξαρτώμαι. επαφίεμαι, επικαλούμαι. επιτηδεύομαι, επωμίζομαι, επωφελούμαι. εργάζομαι (επεξ-, κατ-, περι-, συν-), έρχομαι (δι-, εισ-. εξ-, επ-, επαν-, κατ-, μετ-, παρ-. περι-, πηγαινο-, προ-, προσ-, συν-), ερωτεύομαι, ευθύνομαι, εύχομαι (προσ-), εχθρεύομαι, ηγούμαι (αφ-, δι-, εισ-, προ-), θυμούμαι. ίσταμαι (εν-, εξαν-, προ-, υφ-). ισχυρίζομαι, κάθομαι, καπηλεύομαι. καρπώνομαι, κατάγομαι. καταπιάνομαι, καταριέμαι, καταχρώμαι, καυχώμαι, κείμαι (αντί-, από-, διά-. εναπό-, πρό-, πρόσ-, σύγ-). κοιμούμαι, κοκορεύομαι. κυμαίνομαι, λογίζομαι (ανα-, δια-, παρα-. συλ-), λογικεύομαι, λυμαίνομαι, λυπούμαι (συλ-), μαίνομαι, μάχομαι (αντι-), μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι. μιμούμαι (απο-), ντρέπομαι, ξεκαρδίζομαι. ξεκουμπίζομαι, ξελαιμιάζομαι, ξενιτεύομαι, οδύρομαι, ονειρεύομαι, οραματίζομαι, οργίζομαι. οσμίζομαι, οσφραίνομαι, παραιτούμαι, παραξενεύομαι, παραπονούμαι, παρευρίσκομαι, πειραματίζομαι, περιπλανιέμαι, -ποιούμαι (αντι-, ιδιο-, οικειο-, περι-, προθυμο-, προσ-), πολιτεύομαι, πορεύομαι (προ-) πραγματεύομαι (δια-), προβληματίζομαι, προφασίζομαι, σέβομαι, σιχαίνομαι, σκαρφίζομαι, σκέπτομαι (επι-. συ-), σοφίζομαι, σταυροκοπιέμαι, στέκομαι (αντι-), στοχάζομαι, συλλογιέμαι (-ίζομαι), συμμερίζομαι. συμπεριφέρομαι. συναναστρέφομαι, συνεννοούμαι, συνερίζο-*

μαι (ξε-), συνωστίζομαι, σφετερίζομαι, ταλαντεύομαι (αμφι-), τίθεμαι (αντι-, επι-, συγκατα-). υπαινίσσομαι, (υ)περηφανεύομαι, υποκλίνομαι, υποκρίνομαι, υπολείπομαι, υποπτεύομαι. υπόσχομαι, υποψιάζομαι. φαγώνομαι, φαίνομαι, φείδομαι. φοβούμαι, φτερνίζομαι, χαίρομαι, χασμουριέμαι, χειρίζομαι (δια-, μετα-), χρειάζομαι. ψεύδομαι.

αποθέτω ρ μετβ {απέθεσα, απο-τίθεμαι. -τέθηκα (λόγ. -ετέθην, -ης, -η.... μτχ. αποτεθείς, -είσα. -έν) -τεθειμένος} **1.** αφήνω. θέτω στο έδαφος ή πάνω σε άλλο αντικείμενο (αυτό που κρατώ): *ο λοχαγός τούς ζήτησε να αποθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ καταθέτω. θέτω, τοποθετώ **2.** (μτφ.) βασίζω, στηρίζω, εξαρτώ από κάποιον. *~ τις ελπίδες μου* || *είχαν αποθέσει σε αυτό το παιδί όλες τις προσδοκίες τής ζωής τους* ΣΥΝ εναποθέτω. — **απόθεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀποτίθημι* < *ἀπο-* + *τίθημι* «θέτω», βλ. κ. *θέτω*].

αποθεώνω ρ. μετβ {αποθέω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω (για κάποιον) υπερβολικό ενθουσιασμό, εγκωμιάζω και επευφημώ· *μετά τη λήξη τού αγώνα οι παίκτες αποθεώθηκαν από τους φιλάθλους.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποθεῶ (-όω)*, αρχική σημ «θεοποιώ», < *ἀπο-* + *-θεῶ* < *θεός*].

αποθέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} **1.** η έκφραση πολύ μεγάλου ενθουσιασμού για κάποιον/κάτι, η απόδοση τιμών που αρμόζουν σε θεό: *η ~ τής μεγάλης σοπράνο από το κοινό* || *η ~ των ποδοσφαιριστών από τους φιλάθλους* **2.** η θριαμβευτική υποδοχή: *η ~ τού νικητή στρατηγού κατά την επιστροφή του από εκστρατεία ήταν θεσμός στην αρχαία Ρώμη* ΣΥΝ θρίαμβος **3.** (καταχρ.) το αποκορύφωμα, το άκρον άωτον *αυτό θα ήταν η ~ τού θράσους / τής σχολαστικότητας* **4.** (καθημ ως χαρακτηρισμός) για κάτι που προκαλεί έντονη ευχαρίστηση, θαυμασμό: *το πάρτι ήταν ~!* **5.** η εμφάνιση στη σκηνή όλων των συντελεστών μιας παράστασης μετά το τέλος της — **αποθεωτικός**, -ή, -ό [1890].

αποθηκάριος (ο/η) [μεσν.] {αποθηκαρί-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο υπεύθυνο για τη φύλαξη όσων βρίσκονται σε αποθήκες **2.** ΣΤΡΑΤ υπαξιωματικός ή στρατιώτης που έχει καθήκον να φυλάσσει. να συντηρεί και να μοιράζει τρόφιμα ή άλλα είδη στους στρατιώτες.

αποθήκευση (η) [1833] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η τοποθέτηση αντικειμένων σε αποθήκη **2.** η συγκέντρωση και φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων για μελλοντική διάθεση • **3.** ΠΛΗΡΟΦ η καταχώριση στοιχείων στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή, ώστε να είναι διαθέσιμα αργότερα.

αποθήκευτρα (τα) {αποθηκεύτρων} τα χρήματα για την ενοικίαση αποθήκης.
[ΕΤΥΜ < *αποθηκεύω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *δίδακ-τρα*].

αποθηκεύω ρ μετβ. [1847] {αποθήκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ, τακτοποιώ σε αποθήκη **2.** συγκεντρώνω και φυλάσσω μεγάλες ποσότητες προϊόντων για μελλοντική διάθεση: *ο μπακάλης αποθήκευσε πολλές κούτες καφέ, για να τις πουλήσει αργότερα πιο ακριβά* ΣΥΝ βάζω στην άκρη. αποταμιεύω • **3.** ΠΛΗΡΟΦ συγκεντρώνω και διατηρώ (δεδομένα): *το καλό με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι ότι μπορείς να αποθηκεύσεις εκατομμύρια πληροφοριών σε ελάχιστο χώρο.* — **αποθηκευτικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. save].

αποθήκη (η) {αποθηκών} **1.** ο χώρος κτίσματος ή το κτίσμα μέσα στο οποίο φυλάσσονται διάφορα είδη: *~ τροφίμων / ξυλείας / αποσκευών / πυρομαχικών / φαρμάκων / καυσίμων* **2.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος χώρος ή το δωμάτιο, στο οποίο φυλάσσονται κυρ. πράγματα που δεν χρειάζεται να είναι πρόχειρα· *το καινούργιο μας σπίτι δεν έχει ~* || (σε κατάστημα) *αυτό που ζητάτε δεν το έχουμε στα ράφια· να κοιτάξω μήπως υπάρχει στην ~:* **3.** κατάστημα που πουλά είδη σε τιμές χονδρικής· *μπουφάν σε τιμές αποθήκης.* — (υποκ) **αποθηκούλα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτίθημι*, βλ. κ. *θήκη*]

αποθηλασμός (ο) [μτγν.] η διακοπή τού θηλασμού τού βρέφους σε ορισμένη ηλικία ΣΥΝ απογαλακτισμός — **αποθηλάζω** ρ [μτγν].

> **αποθηλασμός – απογαλακτισμός.** Δύο λεξιλογικές δηλώσεις τού αυτού φαινομένου. τής αποκοπής τού βρέφους από τον θηλασμό **(αποθηλασμός)** ή από το μητρικό γάλα **(απογαλακτισμός)**. Και οι δύο είναι αρχαίες ιατρικές λέξεις, ο *απογαλακτισμός* στο *Περί οδοντοφυΐας* έργο τού Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ), ο δε *αποθηλασμός* στον Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ). Τόσο σημαντική θεωρούσαν από παλιά τη διαδικασία τού θηλασμού, ώστε οι παραμάννες τού Δημοτικού Βρεφοκομείου απείλησαν τον Ιούλιο τού 1888 με *«αποβυζίαν»*, με απεργία στον θηλασμό των βρεφών! (Λεξ. Κουμανούδη).

αποθηριώνω ρ. μετβ. [μτγν] {αποθηρίω-σα, -θηκα, -μένος} εξαγριώνω (κάποιον) τόσο, ώστε να συμπεριφέρεται σαν θηρίο, τον οδηγώ σε άγρια και επιθετική συμπεριφορά. — **αποθηρίωση** (η) [μτγν.].

αποθησαυρίζω ρ μετβ. [μτγν.] {αποθησαύρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συγκεντρώνω και φυλάσσω, αποταμιεύω **2.** (για ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες) καλλιεργώ και αναπτύσσω μέσα μου **3.** (ειδικότ) συλλέγω (λέξεις) για την κατάρτιση λεξικού, βιβλίου κ.λπ. — **αποθησαύριση** (η) [1884] κ. **αποθησαυρισμός** (ο) [μτγν], **αποθησαυριστικός**, -ή, -ό [1886].

αποθνήσκω ρ. αμετβ. {απέθανον, -ες, -ε ., να/θα αποθάνω, μτχ. αποθανών, -ούσα, -όν} (αρχαιοπρ.) πεθαίνω. Επίσης (λογοτ.-διαλεκτ) **αποθαίνω**: *απόθανε ο κύρης του. όταν ήταν ακόμη έξι χρονώ παιδί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποθνήσκω* < *ἀπο-* + *θνήσκω*]

αποθορυβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση με κατάλληλα τεχνικά μέσα των ανεπιθύμητων θορύβων (από μηχανήματα κ ά), που εμποδίζουν, κυρ στην τηλεπικοινωνία, την πρόσληψη τής φωνής ΣΥΝ ηχοκαταστολή.

αποθρασύνω ρ. μετβ. {αποθράσυ-να, -νθηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να φέρεται με θράσος, με αυθάδεια: *η ανοχή σου τον αποθρασύνει περισσότερο* || (μεσοπαθ) *μέχρι πέρυσι ήταν ήσυχος, φέτος έχει αποθρασυνθεί.* — **αποθράσυνση** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποθρασύνομαι* < *ἀπο-* + *θρασύνομαι* < *θράσος*]

αποθυμώ ρ. μετβ {αποθυμάς... | αποθύμησα} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** επιθυμώ έντονα: *~ να δω τους τόπους όπου έπαιζα παιδί* || *Πού είσαι τόσον καιρό, Σε αποθυμήσαμε* ΣΥΝ ποθώ. λαχταρώ **2.** νοσταλγώ: *τόσα χρόνια στην ξενιτειά αποθύμησε τον τόπο του.* — **αποθυμία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποθυμῶ*, μεταπλασμένος τ. τού αρχ. *ἐπιθυμῶ* κατά τα σύνθ με *ἀπο-*].

αποϊδρυματισμός (ο) διαδικασία αντιμετώπισης των συμπτωμάτων που παρουσιάζουν πρόσωπα που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρύματα (ιδρυματισμός) έχει στόχο την εξοικείωση και ομαλή ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deinstitutionalisation]

αποίητος, -η. -ο [αρχ.] **1.** (σπάν) αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί **2.** (ιδιότητα τού Θεού) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από άλλον ΣΥΝ άκτιστος. αδημιούργητος. άπλαστος.

αποίκηση (η) → αποικώ

αποικία (η) {αποικιών} **1.** (στην αρχαιότητα) πόλη που ιδρύεται σε ξένη χώρα από ομάδα ανθρώπων που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους (τη μητρόπολη) **2.** χώρα που αποτελεί κτήση άλλης ισχυρότερης και ελέγχεται από αυτήν στρατιωτικά. οικονομικά και πολιτικά: *η Κύπρος ήταν βρετανική ~ μέχρι το 1960* • **3.** ΒΙΟΛ σύνολο ζώων ή κατώτερων οργανισμών τού ίδιου είδους, που συνυπάρχουν σε ορισμένο χώρο *στα φίλτρα νερού αναπτύσσονται αποικίες μικροβίων* || *~ κοραλλιών / μελισσών* (πβ λ *κτήση, προτεκτοράτο*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄποικος*].

αποικιακός, -ή, -ό [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με αποικίες ή αποίκους: *ο μελετητής ασχολήθηκε με την ~ πολιτική των μεγάλων δυνάμεων* || *χρησιμοποίησαν στον πόλεμο και ~ στρατεύματα* ΑΝΤ μητροπολιτικός **2.** (παλαιότ.) ***αποικιακά*** (τα) προϊόντα από εξωτικές χώρες (καφές, ρύζι, κακάο, τσάι. μπαχαρικά κ.λπ.).

αποικίζω ρ μετβ. {αποίκισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} εγκαθιστώ (σε ξένο τόπο) αποίκους, ιδρύω αποικία. *οι Ίωνες αποίκισαν τα παράλια τής Μ Ασίας* || *μετά την ανακάλυψη τής Αμερικής χιλιάδες Ευρωπαίοι αποίκισαν περιοχές τού Νέου Κόσμου.* — **αποικισμός** (ο) [αρχ] κ **αποίκιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄποικος*].

αποίκιλτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει στολίδια, που δεν έχει στολιστεί, διακοσμηθεί ΣΥΝ αστόλιστος

αποικιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το καθεστώς κατά το οποίο ορισμένες χώρες αποτελούν κτήσεις άλλων χωρών, εξαρτώνται στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά από αυτές **2.** (συνεκδ) η χρονική περίοδος κατά την οποία ισχύει αυτό το καθεστώς *τα χρόνια τής ~ αναπτύχθηκε το δουλεμπόριο.* — **αποικιοκράτης** (ο), **αποικιοκράτισσα** (η). **αποικιοκρατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. colonialism].

αποικιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας αποικιοκρατικών σχέσεων. σχέσεων υποτέλειας μιας χώρας (αποικίας) από μια άλλη ισχυρότερη από την οποία η πρώτη εξαρτάται και ελέγχεται πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά (πβ. λ. *αποικιοκρατία*).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. colonisation]

αποικιστής (ο) [μτγν], **αποικίστρια** (η) {αποικιστριών} ιδρυτής αποικίας, αρχηγός τής ομάδας των αποίκων. — **αποικιστικός**, -ή, -ό [1888].

αποικοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΧΗΜ η αντίδραση που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση τής αλυσίδας των ατόμων τού άνθρακα σε οργανική ένωση **2.** ΒΙΟΛ η χημική διάσπαση των νεκρών οργανισμών ή των ζωικών ή φυτικών απορριμμάτων, με αποτέλεσμα να επιστρέφουν τα συστατικά των οργανικών υλών στο περιβάλλον, ώστε να μπορούν να αφομοιωθούν από τα φυτά — **αποικοδομώ** ρ. {-είς . } (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Abbau].

αποικοδομήσιμος, -η. -ο ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί αποικοδόμηση: *τα πλαστικά δεν είναι ~ υλικά*

αποικοδομητής (ο) ΧΗΜ -ΒΙΟΛ ο οργανισμός που συμβάλλει στην αποικοδόμηση νεκρών οργανισμών. φυτικών ή ζωικών απορριμμάτων, π χ. οι γεωσκώληκες

άποικος (ο/η) {αποίκ-ου | -ων, -ους} **1.** κάτοικος αποικίας **2.** πρόσωπο που συμμετέχει σε αποστολή αποικισμού *οι λευκοί ~ τού Νέου Κόσμου (τής Αμερικής)* (ΠΒ. λ *έποικος*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *οἶκος*].

αποικώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποικείς . | αποίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} εγκαθίσταμαι σε (ξένη χώρα) ως άποικος — **αποίκηση** (η) [μτγν.].

αποίμαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ως πνευματικό ποιμένα επίσκοπο: *η επισκοπή έμεινε έναν χρόνο ~.*

αποινί επίρρ [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ατιμωρητί. χωρίς ποινή, τιμωρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ί*.

αποκαθαίρω ρ. μετβ. {αποκαθήρα, αποκαθάρ-θηκα. -μένος} (λόγ.) **1.** καθαρίζω εντελώς: *~ μέταλλο με τήξη* || *αποκαθαρμένο μείγμα κορεσμένων υγρών υδρογονανθράκων τού πετρελαίου* **2.** καθαρίζω ηθικά (από εγκλήματα, αμαρτίες κ λπ.), εξαγνίζω *~ την ψυχή μου από τις αμαρτίες / το ψυχικό βάρος / τις ενοχές* ΑΝΤ μολύνω. σπιλώνω. — **αποκάθαρση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *καθαίρω*]

αποκαθηλώνω ρ. μετβ. {αποκαθήλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ξεκαρφώνω, ξηλώνω από πάσσαλο **2.** (μτφ.) παύω να θεωρώ (κάποιον) αυθεντία, να αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλες τιμές ΣΥΝ απομυθοποιώ. [ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποκαθηλῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *καθηλῶ* < *καθ-* + *-ηλῶ* < *ἧλος (ὁ)* «καρφί»].

αποκαθήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόσπαση των ήλων (καρφιών), το ξεκάρφωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***Αποκαθήλωση*** (η) (α) η απόσπαση και καταβίβαση τού σώματος τού Χριστού από τον σταυρό (β) (συνεκδ.) η σκηνή τής Αποκαθηλώσεως ως εικονογραφικό θέμα· (κατ' επέκτ.) κάθε έργο τέχνης που έχει τη σκηνή αυτή ως θέμα: *η ~ τού Ρούμπενς* **3.** (μτφ.) η κατάργηση τής απόδοσης τιμών (σε κάποιον/κάτι), η απώλεια τού μεγάλου κύρους κάποιου: *η ~ τού Μαρξ και τού Λένιν στη Ρωσία*

αποκαθιστώ ρ. μετβ. {αποκαθιστάς, | αποκατέστησα, αποκαθίσταμαι (βλ. λ. *καθίσταμαι*), αποκαταστάθηκα, αποκατεστημένος} **1.** επαναφέρω (κάποιον/κάτι) στην αρχική (καλύτερη) κατάσταση, επανορθώνω: *αποκατέστησε αμέσως τη ζημιά που είχε προκαλέσει* || *η κυβέρνηση αποκατέστησε τους διωγμένους από τη Χούντα* • **2.** εξασφαλίζω οικονομικά (κυρ. τα παιδιά μου), τα παντρεύω και τα προικοδοτώ: *αφού αποκατέστησε τα παιδιά του, ζούσε μόνος σε εξοχική κατοικία μαζί με τη γυναίκα του* ΣΥΝ τακτοποιώ **3.** (ειδικότ.) (α) βρίσκω σύζυγο σε (κάποιον), παντρεύω: *πρόσφατα αποκατέστησαν την κόρη τους* (β) παντρεύομαι (κάποιον): *παλαιότερα, όταν ένας άντρας εξέθετε μια γυναίκα, όφειλε μετά να την αποκαταστήσει* **4.** (μεσοπαθ. ***αποκαθίσταμαι***) (α) (κυρ. για γυναίκες) παντρεύομαι, βρίσκω σύζυγο (β) βρίσκω σταθερή, μόνιμη εργασία: *τον έβαλαν στο Δημόσιο και αποκαταστάθηκε*. Επίσης **αποκαθισταίνω** [μεσν.] (σημ. 1, 2). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποκαθιστῶ (-άω)* < *ἀποκαθίστημι* < *ἀπο-* + *καθίστημι* < *ἵστημι* Βλ. κ. *καθιστώ*].

αποκαΐδι (το) {αποκαΐδ-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ό,τι μένει από την καύση των ξύλων, τα μισοκαμένα ξύλα και κούτσουρα· ΦΡ ***στάχτες κι αποκαΐδια*** για ολοκληρωτική καταστροφή (κυρ. μτφ.) *~ μείναν απ' την αγάπη μας*. [ΕΤΥΜ. < *αποκαίω* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *πριον-ίδι*].

αποκαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκαί-ς, -ει, -με, -τε, -νε | απόκαψα κ. απέκαψα, αποκάηκα, αποκαμένος} **1.** καίω (κάτι) εντελώς **2.** (μεσοπαθ. ***αποκαίγομαι***) (για φυτά) παγώνω εντελώς, καταστρέφομαι από την παγωνιά.

αποκαλυπτήριος, -α, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που αποκαλύπτει· *~ διδασκαλία / επιστολή* ΣΥΝ αποκαλυπτικός • **2.** ***αποκαλυπτήρια*** (τα) [1887] {αποκαλυπτηρίων} (α) η τελετή αποκάλυψης τιμητικού μνημείου *χθες έγιναν τα ~ τής προτομής τού εθνομάρτυρα* (β) (ειρων.) η κοινολόγηση μυστικών ή προσωπικών υποθέσεων: *χθες είχαμε ~· οι εφημερίδες δημοσίευσαν όλες τις λεπτομέρειες για το σκάνδαλο*. [ΕΤΥΜ. Η φρ. *αποκαλυπτήρια (αγάλματος)* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dévoilement d'une statue].

αποκαλυπτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που φέρνει στο φως τής δημοσιότητας κάτι άγνωστο ή κρυφό: *σε μία ~ συνέντευξη ο πρώην υπουργός κατονομάζει τους υπευθύνους τού σκανδάλου* || *~ ρεπορτάζ / έρευνα / δηλώσεις* **2.** (συνήθ. για ένδυμα) αυτός που εκθέτει σε κοινή θέα μέλη τού σώματος: *~ τουαλέτα / φόρεμα / ντεκολτέ / φωτογράφιση* • **3.** ΘΕΟΛ αυτός που σχετίζεται με την *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη ή και με κάθε μορφή θείας αποκάλυψης· *αποκαλυπτική γραμματεία* (βλ. κ. λ. *αποκαλυψιακός*) — **αποκαλυπτικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. revealing].

αποκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκάλυ-ψα, -φθηκα (λόγ. απεκαλύφθην, -ης, -η..., μτχ. αποκαλυφθείς, -είσα, -έν), -μμένος} **1.** (μτφ.) φέρνω στο φως τής δημοσιότητας (κάτι άγνωστο ή κρυφό): *η εφημερίδα αποκάλυψε ανάμειξη επιχειρηματία σε οικονομικό σκάνδαλο* || *~ ένα μυστικό / ένα σχέδιο / άγνωστα στοιχεία από τη ζωή κάποιου* || *το ντοκιμαντέρ αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές από την ιστορία τού Γ' Ράιχ* || *η σύλληψή του έγινε αιτία να αποκαλυφθούν και άλλες εγκληματικές πράξεις* ΣΥΝ δημοσιοποιώ **2.** αφαιρώ το σκέπασμα, ξεσκεπάζω, φανερώνω **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***αποκαλύπτομαι***) (α) ΣΤΡΑΤ βγάζω το καπέλο δείχνοντας σεβασμό ή αποδίδοντας τιμή (β) αναγνωρίζω την αξία, την ανωτερότητα κάποιου: *~ μπροστά του είναι ο καλύτερος τεχνίτης που έχω δει!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*.

αποκάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων· ο πληθ. μόνο στις σημ. 1-3} **1.** η φανέρωση πράγματος που πριν δεν ήταν ορατό (π.χ. με αφαίρεση τού καλύμματός του) *η τελετή αποκαλύψεως ενός τιμητικού μνημείου* (βλ. κ. λ. *αποκαλυπτήριος*) **2.** η γνωστοποίηση ή η δημοσιοποίηση άγνωστων ή μυστικών στοιχείων: *η εφημερίδα προέβη σε συγκλονιστικές ~ για τον ρόλο των μυστικών υπηρεσιών* **3.** η ανάδειξη κάποιου ο οποίος πριν ήταν άσημος: *το παιδάκι που έπαιζε στην ταινία ήταν πραγματική ~* • ΘΕΟΛ **4.** η φανέρωση στους ανθρώπους μυστικών θεϊκών αληθειών· στον χριστιανισμό συνδέεται με την ενανθρώπηση και την όλη επίγεια δράση τού Χριστού· *εξ αποκαλύψεως θρησκεία / αλήθεια* **5.** η αποκάλυψη τού Θεού με την ενανθρώπηση τού Ιησού Χριστού: *ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις* **6.** ***Αποκάλυψη*** (η) το τελευταίο βιβλίο τής Κ.Δ., γραμμένο από τον Ευαγγελιστή Ιωάννη, στο οποίο περιγράφεται με τη μορφή προφητικού οράματος ο θρίαμβος τής Βασιλείας τού Θεού και η συντέλεια τού αιώνος **7.** (μτφ.) για την περιγραφή μεγάλης καταστροφής, συνήθ. στο πλαίσιο πολεμικών συγκρούσεων: *σκηνές Αποκάλυψης εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*

αποκαλυψιακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη: *~ προφητεία / αριθμός* ΣΥΝ αποκαλυπτικός.

αποκαλώ ρ. μετβ. {αποκαλείς | αποκάλ-εσα, -ούμαι, αποκλή-θηκα} δίνω όνομα ή προσάπτω χαρακτηριστικό (σε κάποιον): *τους αποκαλούν «χωριάτες» λόγω τής άξεστης συμπεριφοράς τους* || *οι Αμερικανοί αποκαλούσαν τον Αϊζενχάουερ «Άικ»* || *ο περιβόητος τρομοκράτης Κάρλος, ο αποκαλούμενος «τσακάλι»*. || *έφθασε στη Ρώμη, στην «αιώνια πόλη»*, όπως αποκαλείται ΣΥΝ προσαγορεύω, χαρακτηρίζω, επονομάζω [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποκαλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ανακαλώ (από την εξορία)» < *ἀπο-* + *καλῶ*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.]

αποκάμνω κ. **αποκάνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {απόκαμ-α (λόγ. απέκαμα), -ωμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου: *απόκαμα ανεβαίνοντας την ανηφόρα* || *έφτασε σπίτι αποκαμωμένη* ΣΥΝ κουράζομαι, καταβάλλομαι ♦ **2.** (μετβ.) (λαϊκ.) φθάνω σε (συγκεκριμένη κατάληξη) σχετικά με κάτι: *τι απόκαμες με την υπόθεσή μου;* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποκάμνω* < *ἀπο-* + *κάμνω*]

αποκάμωμα (το) {αποκαμώματος | χωρ. πληθ.} η σωματική εξάντληση, η κούραση: *το ~ από τη δουλειά / την πορεία στο βουνό*.

αποκαρδιώνω ρ. μετβ. [1834] {αποκαρδίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (εκφραστ.) αποθαρρύνω, ανακόπτω τον ενθουσιασμό, απογοητεύω *η συνεχής υπονόμευση των προσπαθειών του και τα κακόβουλα δημοσιεύματα τού Τύπου τον έχουν αποκαρδιώσει* ΑΝΤ εγκαρδιώνω **2.** (η μτχ. ***αποκαρδιωμένος***, *-η, -ο*) αποθαρρυμένος, απογοητευμένος. — **αποκαρδίωση** (η) [1834], **αποκαρδιωτικός**, -ή, -ό [1893].

αποκαρώνω ρ. μετβ. {αποκάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λογοτ.) ρίχνω σε νάρκη, σε λήθαργο: *καθόταν αποκαρωμένος δίπλα στο τζάκι* — **αποκάρωμα** (το) κ. **αποκάρωση** (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀποκαρῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *καρῶ* «πέφτω σε βαθύ ύπνο», βλ. κ. *καρώνω*].

αποκαταστάθηκα ρ. ➝ αποκαθιστώ

αποκαθισταίνω ρ. ➝ αποκαθιστώ

αποκατάσταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επαναφορά στην προηγούμενη (ομαλή ή αρμόζουσα) κατάσταση ή θέση: *η ~ των κακώσεων τής σπονδυλικής στήλης / των φυσιολογικών λειτουργιών τού οργανισμού / τής τάξης / τής ομαλότητας / τής κυκλοφορίας / των σχέσεων / τής υγείας* (ανάρρωση από ασθένεια) || *κοινωνική ~ όσων αποφυλακίζονται* (επανένταξη) || *μερική ~ τής ηλεκτροδότησης* || *~ στο ακέραιο* || *μέτρα αποκατάστασης των καταστροφών* || *~ πολιτικών προσφύγων* **2.** η επαναφορά (κάποιου) σε θέση που κατείχε: *η ~ τής δυναστείας στον θρόνο* || *η ~ τής δημοκρατίας* **3.** η μέριμνα για την παροχή των αναγκαίων σε όποιον έχει πληγεί από κάτι: *~ των σεισμοπλήκτων* **4.** η διόρθωση (βλάβης): *η ~ των ζημιών* • **5.** το να δίνεται σε κάτι παλαιό μορφή που πλησιάζει όσο το δυνατόν στην αρχική: *~ τού μνημείου* (αναπαλαίωση, συντήρηση) **6.** (ειδικότ. για αρχαίο κείμενο) ΦΙΛΟΛ η έκδοσή του με διόρθωση σφαλμάτων από αντιγραφείς, συμπλήρωση κενών κ.λπ. • **7.** η οικονομική ή επαγγελματική εξασφάλιση (κυρ. παιδιού με τη βοήθεια τού γονέα) • **8.** (για γυναίκα) ο γάμος ως μέριμνα προσωπική ή και των γονέων: *επείγει η ~ της, γιατί είναι πια μεγαλοκοπέλα*.

αποκατεστημένος, -η, -ο ➝ αποκαθιστώ

αποκατέστησα ρ. ➝ αποκαθιστώ

απόκειται ρ. απρόσ. [αρχ.] (+σε) εξαρτάται από (κάποιον), είναι στο χέρι (κάποιου): *σε σένα ~ να πράξεις το σωστό* ΣΥΝ εναπόκειται.

αποκεντροποίηση (η) ➝ αποκέντρωση

απόκεντρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο μιας πόλης ή περιοχής ΣΥΝ απόμερος ΑΝΤ κεντρικός **2.** ***απόκεντρο*** (το) προάστιο μιας πόλης ΦΡ ***κέντρο απόκεντρο*** (i) για τόπο κοντά στο κέντρο ή σε πολυσύχναστο μέρος τής πόλης χωρίς τα χαρακτηριστικά τού κέντρου: *προτιμώ τις γειτονιές που είναι ~* (ii) (ως επίρρ.) σε μέση απόσταση από το κέντρο τής πόλης, στα όρια μεταξύ κεντρικών και απομακρυσμένων σημείων: *άνοιξε ένα κατάστημα ~*. — **απόκεντρα** επίρρ.

αποκέντρωση (η) [1834] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απομάκρυνση από το κέντρο **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η μεταφορά εξουσιών και αρμοδιοτήτων από την πρωτεύουσα ή τις μεγάλες πόλεις στην περιφέρεια ή στις μικρές επαρχιακές πόλεις (κωμοπόλεις κ.λπ.) αντιστοίχως, με σκοπό την ενίσχυση τής αυτοδιοίκησης ΑΝΤ συγκέντρωση (πβ. λ. *αποσυγκέντρωση*). Επίσης **αποκεντροποίηση**. — **αποκεντρωτικός**, -ή, -ό [1834], **αποκεντρώνω** ρ. [1871] [ΕΤΥΜ. < *αποκεντρώνω* < μτγν. *ἀπόκεντρος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décentralisation].

> **αποκέντρωση – αποκεντροποίηση.** Το *αποκεντροποίηση* είναι προϊόν μιας γενικότερης τάσεως να πλάσσονται αφειδώς λέξεις σε *-ποίηση* και εκεί όπου δεν χρειάζονται, όπως στην προκειμένη περίπτωση, που υπάρχει ο δόκιμος όρος *αποκέντρωση*. Η κατάχρηση τέτοιων σχηματισμών σε *-ποίηση* είναι καλό να αποφεύγεται, όταν υπάρχουν -ή μπορούν να σχηματιστούν- λέξεις σε *-ωση, -ηση, -ευση, -ιση*, πβ. *εκμηχάνιση* (αντί *μηχανοποίηση*), *αποβιομηχάνιση* (αντί *αποβιομηχανοποίηση* κ.λπ.).

αποκεφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκεφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κόβω το κεφάλι (κάποιου) **2.** (ειδικότ.) θανατώνω (κατάδικο) κόβοντάς του το κεφάλι (με τσεκούρι, λαιμητόμο κ.λπ.): *κατά τη Γαλλική Επανάσταση αποκεφαλίστηκαν πολλοί ευγενείς* ΣΥΝ καρατομώ **3.** (μτφ.) παύω, απολύω ή καταργώ (τον επί κεφαλής σώματος, οργάνου, αρχής κ.τ.ό.): *ο δικτάτορας αποκεφάλισε την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και τοποθέτησε σε αυτή δικούς του ανθρώπους* — **αποκεφαλισμός** (ο) [μτγν.] κ. **αποκεφάλιση** (η) [1849], **αποκεφαλιστής** (ο) [μτγν.]

αποκηρύσσω ρ. μετβ. {αποκήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** απαρνούμαι δημόσια (πρόσωπο ή ιδέα): *αποκήρυξε δημόσια την ιδεολογία του και προσχώρησε στην αντίπαλη παράταξη* || *στο κόμμα του όλοι τον έχουν αποκηρύξει μετά την άθλια επίθεσή του*

στον αρχηγό τού κόμματος ΣΥΝ αποδοκιμάζω ΑΝΤ ομολογώ • **2.** (α) αρνούμαι με δικαστική πράξη την πατρότητα (τέκνου μου) και κατά συνέπεια το αποκληρώνω (β) (γενικότ.) αρνούμαι να θεωρούμαι πατέρας ή μητέρα (παιδιού μου): *αν τολμήσει και παντρευτεί χωρίς τη συγκατάθεσή μου, θα την αποκηρύξω!* • **3.** (ειδικότ.) αποβάλλω, εκδιώκω από το σώμα τής Χριστιανικής Εκκλησίας *η Ι. Σύνοδος αποκήρυξε τους δύο επισκόπους για σοβαρές αντικανονικές πράξεις τους.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποκηρύττω** κ. (λαϊκ.) **αποκηρύχνω**. — **αποκήρυξη** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκηρύσσω*, αρχική σημ. «βγάζω σε δημόσιο πλειστηριασμό», < *ἀπο-* + *κηρύσσω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αποκλάδι (το) {χωρ. γεν.} το κομμένο κλαδί δέντρου ή φυτού: *έριξε τα ~ στη φωτιά, για να ζεσταθεί* Επίσης **απόκλαδο**.

αποκλεισμός (ο) **1.** η αδυναμία ή η απαγόρευση διέλευσης, εξόδου ή εισόδου: *ο ~ των εθνικών οδών από μπλόκα αγροτών* || *ο ~ τού λιμανιού από διαμαρτυρόμενους λιμενεργάτες* || *εμπορικός ~* ΦΡ **αποκλεισμός εργατών** η ανταπεργία, το λοκάουτ (βλ.λ.) **2.** η διακοπή τής επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο: *ο ~ των ορεινών χωριών από τα χιόνια* **3.** ΣΤΡΑΤ (α) η παρεμπόδιση τού ανεφοδιασμού τού αντιπάλου: *ναυτικός / χερσαίος ~* || *συμμαχικά πλοία έσπασαν τον ~ τού λιμανιού και μετέφεραν τρόφιμα και πολεμοφόδια στους πολιορκημένους* (β) (ειδικότ.) η απομόνωση και περικύκλωση τού εχθρού: *με ένα τέχνασμα πέτυχαν τον ~ τού αντιπάλου στα στενά* **4.** η απαγόρευση συμμετοχής (σε διαγωνισμό, αγώνα, εκδήλωση κ.λπ.) *ο δρομέας τιμωρήθηκε με ~ από όλες τις αθλητικές διοργανώσεις, επειδή βρέθηκε ντοπαρισμένος* **5.** η εξαίρεση κάποιου από συμμετοχή, η μη συμπερίληψή του σε αποστολή: *ο ~ ενός ποδοσφαιριστή από την αποστολή τής ομάδας* **6.** η απώλεια τού δικαιώματος συμμετοχής στα επόμενα στάδια διαγωνισμού ή διοργάνωσης: *ο ~ από τη δεύτερη φάση τού διαγωνισμού όσων δεν συγκέντρωσαν την προβλεπόμενη βαθμολογία* || *ο ~ μιας μεγάλης ομάδας από τον πρώτο γύρο τού κυπέλλου* **7.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ***κοινωνικός αποκλεισμός*** (α) η παρεμπόδιση από τα μέλη προνομιούχου κοινωνικής ομάδας των μελών άλλων κοινωνικών ομάδων να έχουν πρόσβαση στα προνόμιά τους (β) η παρεμπόδιση των μελών ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. μεταναστών, προσφύγων κ.ά.) να συμμετάσχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, ωθώντας τα στο κοινωνικό περιθώριο **8.** η θεώρηση εξέλιξης ως αδύνατης ή μη πιθανής: *ο ~ τής πιθανότητας εκλογών* **9.** ΝΟΜ (στο Διεθνές Δίκαιο) η απαγόρευση προσεγγίσεως ή απομακρύνσεως από μία συγκεκριμένη περιοχή ή κράτος λόγω πολεμικών επεισοδίων, υγειονομικών προβλημάτων ή αποδοκιμασίας συγκεκριμένης πολιτικής· η εφαρμογή τού αποκλεισμού συνήθ. επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις: *~ από ξηράς, θαλάσσης και αέρος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποκλείω*. Ο *κοινωνικός αποκλεισμός* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. social closure].

αποκλειστικός, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που ανήκει, που αναφέρεται ή που εξαρτάται περιοριστικά από κάποιον/κάτι και μόνο, αποκλειομένων όλων των άλλων: *~ αντιπρόσωπος / δικαίωμα / κυριότητα / συμβόλαιο* || *έχει ~ απασχόληση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας* || *~ είδηση / συνέντευξη* (την οποία θα βρει κανείς σε συγκεκριμένη μόνο εφημερίδα, περιοδικό, ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό) **2.** ***αποκλειστική*** (η) νοσοκόμα που αναλαμβάνει τη φροντίδα ενός μόνο ασθενούς: *πήραν ~, για να φροντίζει τον παππού στην κλινική.* — **αποκλειστικ-ά / -ώς** [1833] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exclusif].

αποκλειστικότητα (η) [1841] {αποκλειστικοτήτων (σπάν. 2)· χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** το να είναι κάτι δικαίωμα κάποιου, με αποκλεισμό όλων των άλλων: *έχει την ~ τής διάθεσης τού νέου προϊόντος στην Ελλάδα* **2.** η αποκλειστική είδηση, ρεπορτάζ που έχει μόνο ένας σταθμός ή έντυπο: *το καινούργιο τεύχος περιέχει πολλές ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exclusivisme].

αποκλείω ρ. μετβ. {απέκλεισα, αποκλείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ αδύνατη τη διέλευση, την έξοδο ή την είσοδο (από ή σε κάτι): *οι διαμαρτυρόμενοι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό με φορτηγά* ΣΥΝ μπλοκάρω **2.** (γενικότ.) αποκόπτω την επικοινωνία, καθιστώ αδύνατη την επικοινωνία (κάποιου με άλλο σημείο) ή τη μετάβασή του (προς κάπου): *το χιόνι απέκλεισε το χωριό από τον υπόλοιπο νομό* **3.** ΣΤΡΑΤ (α) εμποδίζω τις μεταφορές και τον ανεφοδιασμό (εχθρικής δύναμης / εγκατάστασης / τόπου κ.λπ.): *οι συμμαχικές δυνάμεις απέκλεισαν τα λιμάνια τού εχθρού* (β) απομονώνω και περικυκλώνω εχθρική δύναμη σε ορισμένο σημείο **4.** απαγορεύω (σε κάποιον/κάτι) τη συμμετοχή: *τους απέκλεισαν από τον διαγωνισμό, διότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής* ΣΥΝ εξαιρώ **5.** ΑΘΛ στερώ (από κάποιον) το δικαίωμα συμμετοχής σε επόμενο γύρο διοργάνωσης νικώντας τον: *η έκπληξη τού Μουντιάλ ήταν ότι η Βουλγαρία απέκλεισε τη Γερμανία* || (συχνά το μεσοπαθ. ***αποκλείομαι***) *μετά την ήττα του αποκλείστηκε από τους τελικούς* **6.** δεν περιλαμβάνω, αφήνω εκτός συνόλου: *ο προπονητής απέκλεισε δύο παίκτες από την αποστολή τής ομάδας* ΣΥΝ εξαιρώ ΑΝΤ (συμ)περιλαμβάνω • **7.** θεωρώ αδύνατον: *~ την πιθανότητα εκλογών* || (συχνά + δεν) *ο υπουργός δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο προσωπικής παρέμβασης τού πρωθυπουργού* || *δεν απέκλεισε την περίπτωση η συνεργασία αυτή να πραγματοποιηθεί στο εγγύς μέλλον* **8.** βεβαιώνομαι ότι δεν υπάρχει, δεν συμβαίνει (κάτι): *δεν μπορούμε να προχωρήσουμε, αν δεν έχουμε αποκλείσει κάθε πιθανότητα λάθους* || *για να αποκλείσω κάθε παρανόηση, διευκρινίζω ότι...* **9.** εμποδίζω την ισχύ ή την ύπαρξη (άλλου): *το ένα δεν αποκλείει το άλλο* ΣΥΝ αναιρώ **10.** (απρόσ. ***αποκλείεται***) (α) είναι αδύνατον: *~ να κάνω λάθος· είμαι απολύτως βέβαιος* (β) δεν πρέπει: *~ να βγεις έξω με τέτοια βροχή·* ΦΡ ***δεν αποκλείεται*** ίσως, μπορεί, είναι πιθανόν: *είναι σχετικά καλός ο καιρός, αλλά ~ και να βρέξει*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κλείω*. Το απρόσ. *αποκλείεται* αποδίδει το γαλλ. c'est exclu].

αποκλήθηκα ρ. ▸ αποκαλώ

απόκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν αποκηρύξει από μέλος τής οικογένειάς του, που έχει στερηθεί τού δικαιώματος να έχει μερίδιο στην οικογενειακή κληρονομιά **2.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται βασικών υλικών αγαθών και ζει στο περιθώριο τής κοινωνικής ζωής: *πολλοί άστεγοι, ρακένδυτοι και πεινασμένοι ~ τής ζωής, περιφέρονται στους δρόμους των μεγαλουπόλεων* || *~ τής κοινωνίας / τής τύχης* ΣΥΝ εξαθλιωμένος, δύστυχος, κακόμοιρος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κλῆρος* «μερίδιο γης, κληρονομιάς»].

αποκληρώνω ρ. μετβ. {αποκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} αποκλείω με διαθήκη (τον νόμιμο κληρονόμο) από το δικαίωμα κληρονομιάς: *αποκλήρωσε την κόρη του, επειδή παντρεύτηκε χωρίς τη συγκατάθεσή του* — **αποκλήρωση** (η) [μτγν.], **αποκληρωτικός, -ή, -ό** [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκληρῶ (-όω)* «διαλέγω με κλήρο» < *ἀπόκληρος*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

απόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσαγόρευση, το να αποκαλεί κανείς (κάποιον κάπως).

αποκλιμακώνω ρ. μετβ. {αποκλιμάκω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε σταδιακή μείωση, ύφεση: *οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών προσπάθησαν να αποκλιμακώσουν την ένταση που προκλήθηκε* || *η κυβέρνηση έλαβε μέτρα, για να αποκλιμακωθεί ο πληθωρισμός* ΣΥΝ. αμβλύνω ΑΝΤ οξύνω — **αποκλιμάκωση** (η)
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deescalate].

αποκλίνω ρ. αμετβ. {απέκλινα} **1.** έχω πλάγια κλίση, γέρνω **2.** (μτφ.) αλλάζω κατεύθυνση, παρεκκλίνω από την αρχική μου τοποθέτηση: *τον κατηγόρησαν ότι άρχισε να αποκλίνει από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ λοξοδρομώ, εκτρέπομαι **3.** δεν ακολουθώ την κυρίαρχη τάση, εμφανίζω ιδιαιτερότητες: *όσοι αποκλίνουν από τους συμβατικούς κανόνες συμπεριφοράς, αντιμετωπίζουν την κοινωνική δυσπιστία* **4.** εκφράζω προτίμηση ή τάση για κάτι: *η παράταξη αποκλίνει υπέρ αυτής τής απόψεως* **5.** διαφέρω: *οι γνώμες τους αποκλίνουν κατά πολύ* ΑΝΤ συγκλίνω **6.** ΨΥΧΟΛ ***αποκλίνουσα σκέψη / νόηση*** μορφή δημιουργικής σκέψης, που συνίσταται στο να σκέφτεται κανείς και να προτείνει για την επίλυση ενός προβλήματος πολλές εναλλακτικές και πρωτότυπες, ασυνήθιστες λύσεις ΑΝΤ συγκλίνουσα σκέψη / νόηση (βλ. λ. *σκέψη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, ιδιαιτερότητα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κλίνω*].

απόκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διαφοροποίηση από κάτι που λαμβάνεται ως μέτρο σύγκρισης: *από μαγαζί σε μαγαζί οι τιμές των ίδιων προϊόντων παρουσιάζουν σημαντικές ~* || *«ο ανταγωνισμός και το ευκαιριακό κέρδος προκαλούν αποκλίσεις στις τιμές»* (εφημ.) **2.** κάθε αλλαγή ή εξέλιξη που συνιστά απομάκρυνση από κάτι που είχε αρχικώς συμφωνηθεί, οριστεί ή προβλεφθεί: *τα έσοδα παρουσιάζουν ~ σε σχέση με τις αρχικές εκτιμήσεις* || *η σημερινή πολιτική τού κόμματος εμφανίζει σημαντικές ~ από τις ιδρυτικές του αρχές* **3.** (ειδικότ.) η διαφοροποίηση από αυτό που θεωρείται κανονικό, αποδεκτό, δεδομένο: *η ~ από τους καθημερινούς τετριμμένους γλωσσικούς τύπους αποτελεί χαρακτηριστικό τού ποιητικού ύφους* **4.** ΝΑΥΤ η γωνία μεταξύ αληθούς και μαγνητικού βορρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπόκλισις*, αρχική σημ. «η κλίση προς τα πλάγια», < αρχ. *ἀποκλίνω*. Η μτφ. σημ. αποδίδει το γαλλ. déviation].

αποκόβω ρ. → αποκόπτω

αποκοιμιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αποκοιμ-ήθηκα} με παίρνει ο ύπνος: *εκεί που έβλεπε τηλεόραση, αποκοιμήθηκε.* Επίσης **αποκοιμάμαι** κ. (σπάν.) **αποκοιμούμαι** [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκοιμῶμαι (-άο-)* < *ἀπο-* + *κοιμῶμαι*].

αποκοιμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκοίμισ-α, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) υπνηλία, κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: *αποκοίμισε το μωρό με ένα νανούρισμα* ΑΝΤ αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) αμβλύνω την κριτική σκέψη, εμποδίζω (κάποιον) να σκέφτεται: *πολλοί κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποκοιμίζει τους ανθρώπους και τους περνά τα μηνύματα αυτών που την ελέγχουν.* — **αποκοίμιση** (η) [1888] κ. **αποκοίμιομα** (το), **αποκοιμιστικός, -ή, -ό** [1891]

αποκοιμούμαι ρ. → αποκοιμιέμαι

αποκόλληση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόσπαση πράγματος από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: *η ~ ενός πλοίου από τα αβαθή* || *~ τής σεληνακάτου από το διαστημόπλοιο* **2.** ΙΑΤΡ (α) ***αποκόλληση αμφιβληστροειδούς*** η απόσπαση των περισσότερων στιβάδων τού αμφιβληστροειδούς από τους εξωτερικούς χιτώνες τού ματιού (β) ***αποκόλληση πλακούντα*** η απόσπαση τού πλακούντα τής γυναίκας από τη μήτρα με την οποία συνδέεται.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décollement].

αποκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκολλάς... | αποκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται ..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: *λόγω τού σεισμού κομμάτια τσιμέντου αποκολλήθηκαν από την οροφή* ΣΥΝ (καθημ.) ξεκολλώ **2.** (μτφ.) αποχωρίζω, αποκόπτω (από στενή σχέση): *μετά την πτώση τού κομουνισμού οι χώρες τής Α. Ευρώπης αποκολλήθηκαν από τη σοβιετική επιρροή* ΣΥΝ αποσπώ, απομακρύνω.

αποκολοκύνθωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αποβλάκωση ΣΥΝ (λαϊκ.) ξεκούτιασμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποκολοκύντωσις* < *ἀπο-* + *κολοκύνθη* / *-ντη*. λ. που πλάστηκε από τον Λατίνο ποιητή Σενέκα (Apocolocyntosis), προκειμένου να παρωδήσει την «αποθέωση» τού αυτοκράτορα Κλαυδίου].

αποκομιδή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ) η μεταφορά από ένα μέρος σε άλλο: *η συσκευασία σε πλαστικές σακούλες βοηθεί στην ~ των σκουπιδιών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποκομίζω*]

αποκομιδή: ομόρριζα. Από το αρχ. ρ. **κομίζω** «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. **κομιδή** Μόνα τους τα *κομίζω* και *κομιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το **αποκομιδή** δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο τού ομιλητή (π.χ *«αποκομιδή των σκουπιδιών»*), ενώ η **προσκομιδή** σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο τού ομιλητή, την προσαγωγή και, κατ' επέκτασιν, την προσφορά Η λ. *προσκομιδή* έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην *«προσκομιδή των Τιμίων Δώρων»*, στην «πρόθεση» ή «προσφορά» (των Τιμίων Δώρων), δηλ στη διαδικασία προετοιμασίας τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας και τη μεταφορά τους στον τόπο (κόγχη) τού Αγίου Βήματος, όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα *ανακομιδή* και *μετακομιδή* έχουν προσλάβει ειδική σημασία, δηλώνοντας «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο» το **ανακομιδή** ή «τη μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» το **μετακομιδή** (*«η μετακομιδή τής κάρας, των λειψάνων, τού σκηνώματος τού αγίου .»*) και, λιγότερο, το *ανακομιδή*. Αντίθετα προς τα *προσκομιδή, ανακομιδή* και *μετακομιδή*, που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία περιορισμένη στη γλώσσα τής λατρείας ή τής αναφοράς σε ιερού περιεχομένου έννοιες («λέξεις ταμπού»), τα *διακομιδή* και *συγκομιδή* (όπως και το *αποκομιδή*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το **διακομιδή** σημαίνει τη μεταφορά (ιδ. με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον (*«η διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν», «διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο»*). Τέλος, το **συγκομιδή** σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων τής γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμητό, τη συγκομιδή καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια τής μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα), χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα τού *κομίζω*: **μετακόμιση, διακόμιση, προσκόμιση, αποκόμιση** κ λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων τού *κομιδή*.

αποκομίζω ρ. μετβ. {αποκόμισα (λόγ. απεκόμισα)} **1.** κερδίζω, αποκτώ (κάτι) προς όφελός μου: *από την εργασία αυτή αποκόμισε πολλά χρήματα* || *μπορεί να μην πλούτισε από τα ταξίδια του, αποκόμισε όμως πολλές εμπειρίες* **2.** αποκτώ, διαμορφώνω (εντύπωση): *από τη συνομιλία μου μαζί του αποκόμισα άριστες εντυπώσεις.* — **αποκόμιση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκομιδή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *κομίζω*]

απόκομμα (το) {αποκόμμ-ατος | -ατα, -άτων} κομμάτι που έχει αποσπαστεί (συνήθ. από έντυπο) *μάζευε τα ~ των εφημερίδων που τον ενδιέφεραν* ΦΡ ***γραφείο αποκομμάτων*** το γραφείο που συλλέγει για λογαριασμό πελατών του (ιδιωτών, επιχειρήσεων, πολιτικών κ.λπ) και έναντι αμοιβής δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα καθενός.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποκόπτω*]

αποκομματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση κάθε κομματικού χαρακτήρα από τη λειτουργία ενός οργανωμένου συνόλου, ώστε να αποκλείεται οποιαδήποτε εκδήλωση κομματισμού: *η ~ των ενόπλων δυνάμεων* – **αποκομματικοποιώ** ρ {-είς }.

αποκομμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκοπεί (απομονωθεί ή αποσπαστεί) από το σύνολο στο οποίο κανονικά ανήκει: *τα τελευταία χρόνια τής ζωής του ζούσε ~ από τον κοινωνικό του περίγυρο* || *αν εξετάσουμε αυτή την απόφαση ~ από τις διεθνείς συνθήκες, θα οδηγηθούμε σε εσφαλμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασματικός — **αποκομμένα** επίρρ.

από κοντά επίρρ (καθημ.) από μικρή απόσταση, διατηρώντας στενή επαφή: *τους ισχυρούς ανθρώπους πρέπει να τους έχεις ~* (να μη χάνεις την επαφή μαζί τους) || *τον πήρε ~ μην τον χάσει* || τον ξέρω ~ (τον ξέρω καλά). Επίσης (σπάν.) **απόκοντα** [μεσν]

αποκοπή (η) [αρχ.] **1.** το κόψιμο μέλους από το σώμα όπου ανήκει **2.** (μτφ.) η απομάκρυνση ή η απομόνωση κάποιου από το σύνολο στο οποίο ανήκει με διακοπή των δεσμών που τον συνδέουν με αυτό *η ~ των νέων από την οικογένεια* || *η ~ του από τη ζωή τής κοινότητας τον οδήγησε στο περιθώριο* **3.** ΠΛΗΡΟΦ (ή *κοπή*) η δυνατότητα να κοπεί ένα τμήμα εργασίας από την αρχική του θέση, συνήθ. για να μεταφερθεί σε άλλη θέση σε άλλο πρόγραμμα **4.** ΓΛΩΣΣ το φωνητικό φαινόμενο τής σίγησης τού τελικού φωνήεντος μιας λέξης πριν από το αρχικό σύμφωνο τής επομένης. *πιάσε το > πιάσ' το, βάλε τα > βάλ' τα*· στην αποκοπή ανήκει και η σίγηση φωνήεντος συλλαβής μέσα στη λέξη: (αρχ) *σκόροδον > σκόρδο(ν)* • ΦΡ ***κατ' αποκοπήν*** για αμοιβή που υπολογίζεται εκ των προτέρων συνολικά για όλη την εργασία και καταβάλλεται εφάπαξ, όχι τμηματικά σε ημερομίσθια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση*.

αποκόπτω ρ [αρχ] {απέκοψα, αποκό-πηκα, -μμένος} **1.** (λόγ.-σπάν) αφαιρώ κόβοντας, κόβω (τμήμα από το σώμα στο οποίο ανήκει) **2.** (ειδικότ.-σπάν) σταματώ τον θηλασμό (σε βρέφος): *τ' απόκοψα το παιδί* ΣΥΝ απογαλακτίζω **3.** (συνήθ μτφ) απομακρύνω (κάποιον από χώρο στον οποίο άλλοτε ανήκε): *προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποκόψουν τον γυιο τους από τις κακές του παρέες* || *με την αιφνιδιαστική τους επίθεση απέκοψαν την εμπροσθοφυλακή από το κυρίως στράτευμα* ΣΥΝ αποσπώ. Επίσης (καθημ) **αποκόβω** [μεσν.] (σημ 2).

αποκορύφωμα (το) [1895] {αποκορυφώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ύψιστος βαθμός, το ανώτατο σημείο. *το κέφι έφτασε στο ~, όταν η ορχήστρα άρχισε να παίζει το αγαπημένο τους τραγούδι* || *στο ~ τής καριέρας* / *των προσπαθειών του* ΣΥΝ ζενίθ, έπακρο

αποκορυφώνω ρ. μετβ [αρχ.] {αποκορύφω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο ανώτατο σημείο (μια κατάσταση, ένα συναίσθημα): *η αναμονή αποκορύφωσε την αγωνία τους* || *η ένταση αποκορυφώθηκε στο συνέδριο κατά την ομιλία τού προέδρου* — **αποκορύφωση** (η) [μτγν.].

απόκοσμος, -η, -ο 1. αυτός που μοιάζει να μην είναι από αυτό τον κόσμο, αφύσικος, αλλόκοτος *~ ήχος* / *φωνή* / *άνθρωπος* **2.** (σπάν) αυτός που δεν πλησιάζει, που βρίσκεται μακριά από τους ανθρώπους: *~ μέρος.* - - **απόκοσμα** επίρρ

αποκοτιά (η) {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ.) **1.** το υπερβολικό θάρρος, που φθάνει μέχρι την απερισκεψία **2.** (συνεκδ.) πράξη που χαρακτηρίζεται από θάρρος, το οποίο μπορεί και να βλάψει (αυτόν που την επιχειρεί). *μην κάνεις καμιά ~!* — **απόκοτος**, -η, -ο [μεσν.], **απόκοτα** επίρρ [μεσν.], **αποκοτώ** ρ. [μεσν] {-άς }
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπόκοτος*, αβεβ. ετύμ., πιθ < *ἀπο-* + αρχ *κότος* «θυμός» ή < *ἀπο-* + πρώιμο μεσν. *κόττος* «κύβος, ζάρι». Βλ. κ *κοτώ*].

αποκούμπι (το) {χωρ. γεν.} η βοήθεια στην οποία μπορεί να καταφύγει κανείς *πάλευε ένας άνθρωπος μόνος να θρέψει την οικογένειά του, δίχως κανένα ~* ΣΥΝ στήριγμα, έρεισμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκουμπῶ* (υποχωρητ) < *ἀπακουμπῶ* < *ἀπ(ο)-* + *ἀκουμπῶ*].

αποκουτιαίνω ρ. μετβ {αποκούτιανα} αποβλακώνω (βλ.λ.)

αποκουφαίνω ρ μετβ {αποκούφα-να, -θηκα} κουφαίνω εντελώς.

αποκρατικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πέρασμα (επιχείρησης, εταιρείας) από τα χέρια τού κράτους σε ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς ΣΥΝ ιδιωτικοποίηση ΑΝΤ κρατικοποίηση

αποκρατικοποιώ ρ. μετβ {αποκρατικοποιείς . | αποκρατικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ την ιδιοκτησία τού κράτους (σε επιχείρηση, εταιρεία κ.λπ) και τη μεταφέρω σε ιδιώτες· *η κυβέρνηση προτίθεται να αποκρατικοποιήσει πολλές προβληματικές επιχειρήσεις τού δημόσιου τομέα* ΣΥΝ ιδιωτικοποιώ ΑΝΤ κρατικοποιώ.

αποκρεύω ρ. αμετβ. [μεσν] {απόκρεψα} (λαϊκ) **1.** (α) τρώω κρέας παραμονές νηστείας (β) (γενικότ.) τρώω πλούσια και χωρίς περιορισμούς εν όψει τής μακράς νηστείας που ακολουθεί **2.** γιορτάζω την Αποκριά, γλεντώ.

απόκρημνος, -η, -ο (τόπος) ψηλός και εξαιρετικά δύσκολος στην ανάβαση, απότομος *~ βράχια* ΣΥΝ κρημνώδης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κρημνός*]

Αποκριά (η) οι τρεις τελευταίες εβδομάδες πριν από την Καθαρά Δευτέρα, κατά τις οποίες επικρατεί το έθιμο τού μασκαρέματος· *την ~ ντύθηκε πιερότος*. Επίσης **Απόκριες** κ **Αποκριές** (οι) κ (αρχαιοπρ.) **Απόκρεως** (η) {Απόκρεω}.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκρέα* < επίθ. *ἀπόκρεως (ἡμέρα)* < *ἀπο-* στερητ + *κρέως*, γεν ενικού τού ουσ *κρέας* στην αρχ. αττική διάλεκτο. Αρχική σημ. «αποχή από την κρεοφαγία», ειδικά «η τελευταία μέρα (παραμονή) τής νηστείας από κρέας»

αποκριάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Αποκριά, με το μασκάρεμα *~ μεταμφίεση* / *πάρτι* / *γλέντι* / *χορός* / *φορεσιά* / *μάσκα* **2. *αποκριάτικα*** (τα) (α) όλα όσα χρησιμοποιούνται για το μασκάρεμα κατά την Αποκριά (β) τολμηρά (αθυρόστομα) τραγούδια που κατά παράδοση τραγουδιούνται την περίοδο τής Αποκριάς σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας. — **αποκριάτικα** επίρρ.

αποκρίνομαι ρ μετβ αποθ. [αρχ] {αποκρίθηκα} απαντώ· *ρώτα τον, να δούμε τι θα σου αποκριθεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

απόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (συνήθ. λογοτ.) η απάντηση: *τον ρώτησα τι έχει να πει, αλλά καμιά ~.*

απόκρουση (η) [μτγν] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** η απώθηση, η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο: *~ τής εχθρικής επίθεσης* **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ το να διώχνει κανείς μακριά τη μπάλα που έρχεται στη δική του περιοχή· *θεαματική ~ τής μπάλας* **3.** (μτφ.) η εξουδετέρωση τής ισχύος, η αναίρεση *~ επιχειρήματος* / *κατηγορίας* ΣΥΝ ανασκευή, αντίκρουση **4.** η έντονη απόρριψη· *~ πρότασης* / *προσφοράς* ΣΥΝ. άρνηση ΑΝΤ αποδοχή

αποκρουστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί συναισθήματα έντονης αποστροφής ή ακόμη και φρίκης: *οι γονείς ανησυχούσαν για τις ~ σκηνές βίας που έβλεπαν τα παιδιά τους στην τηλεόραση* || *~ πρόσωπο* / *συμπεριφορά* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ αηδιαστικός, φρικτός ΑΝΤ ελκυστικός, συμπαθητικός. — **αποκρουστικά** επίρρ., **αποκρουστικότητα** (η)

αποκρούω ρ. μετβ {απέκρουσα, αποκρούστηκα} **1.** απωθώ, απομακρύνω με βίαιο τρόπο (συνήθ. κάτι που έρχεται προς εμένα): *~ την εχθρική επίθεση* **2.** ΑΘΛ διώχνω μακριά (τη μπάλα που έρχεται στην περιοχή μου). *ο τερματοφύλακας απέκρουσε θεαματικά αποσοβώντας σίγουρο γκολ* **3.** (μτφ) εξουδετερώνω την ισχύ, αναιρώ (κάτι που στρέφεται εναντίον μου): *με ατράνταχτα στοιχεία απέκρουσε τις εις βάρος του κατηγορίες* ΣΥΝ ανασκευάζω, αντικρούω **4.** αρνούμαι με έντονο τρόπο, απορρίπτω: *~ τον έρωτα κάποιου* / *πρόταση* / *προσφορά* ΑΝΤ δέχομαι, αποδέχομαι
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κρούω* «χτυπώ»].

αποκρυπτογράφηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η μεταφορά στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας (προφορικό ή γραπτό λόγο) και δυνατότητα ανάγνωσης μηνύματος, που έχει συνταχθεί με κρυπτογραφικούς χαρακτήρες: *ήταν αδύνατη η ~ των απόρρητων εγγράφων τού εχθρού* **2.** (μτφ.) η αποκάλυψη τού βαθύτε-

ρου νοήματος που κρύβει μια αόριστη δήλωση ή ένα υπαινικτικό κείμενο: *η ~ των κρυπτικών δηλώσεων τού υπουργού* || *η φιλολογική ερμηνεία των μοντερνιστικών κειμένων μοιάζει με ~* **3.** ΓΛΩΣΣ η ανάγνωση και κατανόηση ενός συστήματος γραφής που δεν ήταν μέχρι τής ανάγνωσής του γνωστή η φωνητική αξία των γραμμάτων του: *μέχρι τώρα στάθηκε αδύνατη η ~ τής Γραμμικής γραφής Α, αντίθετα προς την ~ τής Γραμμικής γραφής Β που πραγματοποιήθηκε από τον Μ Βέντρις το 1953.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decipherment].

αποκρυπτογραφώ ρ μετβ. {αποκρυπτογραφείς. | αποκρυπτογράφησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ανακαλύπτω τον τρόπο ανάγνώσεως (ενός κώδικα γραφής): *ο πατέρας τής αιγυπτιολογίας Ζ Φ. Σαμπολιόν αποκρυπτογράφησε το 1822 τα ιερογλυφικά τής στήλης τής Ροζέτας* ΑΝΤ κρυπτογραφώ **2.** (μτφ -γενικότ.) μεταφέρω στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας, ερμηνεύω: *οι εφημερίδες προσπαθούσαν επί ημέρες να αποκρυπτογραφήσουν τις νέες δηλώσεις τού προέδρου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decipher].

> **αποκρυπτογραφώ – κρυπτογραφώ.** Το **αποκρυπτογραφώ** είναι νεότερη λ. τού 19ου αι., οπότε πλάστηκε και η σειρά των *κρυπτογράφος* και *κρυπτόγραφος, κρυπτογραφώ. κρυπτογραφία, κρυπτογραφικός. κρυπτογράφημα* και *κρυπτογράφηση.* Το **αποκρυπτογραφώ** αποδίδει τα γαλλ dechiffrer και αγγλ. (από τα γαλλ.) decipher, ενώ το **κρυπτογραφώ** είναι αντιδάνειο ως προς το γαλλ. cryptographier (cryptographie, cryptogramme) και αντίστοιχα αγγλ που πλάστηκαν τον 17ο αι. (τη 10ετία τού '80 πλάστηκε με την ίδια σημ. στα Γαλλικά και ρ. crypter). Αξίζει να σημειωθεί σχετικά με την προέλευση τού chiffrer (αγγλ. cipher) ότι συνδέεται μέσω τού chiffre «αριθμητικό ψηφίο» με το μεσν. λατ cifra, που σήμαινε «μηδέν» και που, με τη σειρά του, ανάγεται στο αραβ sifr «κενός – μηδέν». Το αξιοπερίεργο είναι ότι το αραβ sifr θεωρείται βάσιμα ότι προέρχεται από το ελλην **ψήφος** (από όπου ως υποκ. το **ψηφίον**), έτσι και το ξενικό **τζίφρα / τσίφρα** (μεσν. *τσίφρα*), η υπογραφή. ανάγεται τελικά (ως αντιδάνειο) στο ελλην **ψήφος**!

αποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέκρυψα} κρατώ κρυφό, δεν αποκαλύπτω: *~ την αλήθεια* ΑΝΤ φανερώνω Επίσης (λαϊκ.) **αποκρύβω.**

αποκρυστάλλωμα (το) [1847] {αποκρυσταλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) η μετατροπή σώματος σε κρύσταλλο **2.** (συνεκδ.) το σώμα που μετατράπηκε σε κρύσταλλο **3.** (μτφ) η παγίωση (γνώμης, κατάστασης), η οριστική κατάληξη (σε κάτι): *ήταν αναγκαίο το ~ των συμπερασμάτων* ΣΥΝ αποκρυστάλλωση **4.** ΓΛΩΣΣ παγιωμένη φράση που χρησιμοποιείται αυτούσια σήμερα στη Ν. Ελληνική και που προέρχεται από παλαιότερες περιόδους τής Ελληνικής (Αρχαία. Μεσαιωνική. λόγια), π.χ. *εική και ως έτυχε, υπό την αιγίδα, εν τάξει (εντάξει), καθ' οδόν* ΣΥΝ απολίθωμα

αποκρυσταλλώνω ρ. μετβ {αποκρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω (σε σώμα) κρυσταλλική υφή **2.** (συνήθ. μτφ) καταλήγω οριστικά σε ξεκάθαρη θέση, άποψη: *δεν έχουμε όλα τα στοιχεία, ώστε να αποκρυσταλλώσουμε την άποψή μας* || *έχει αποκρυσταλλωμένες απόψεις επί τού θέματος.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποκρυσταλλοῦμαι (-όο-),* αρχική σημ «γίνομαι όλος από πάγο», < *ἀπο-* + *κρυσταλλοῦμαι* < *κρύσταλλος* II μτφ. σημ. είναι απόδ τού αγγλ. crystallise].

αποκρυστάλλωση (η) [1847] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να αποκτά ένα σώμα κρυσταλλική μορφή **2.** (μτφ.) η οριστική διαμόρφωση σαφούς και ολοκληρωμένης θέσης σε ένα ζήτημα *~ απόψεων / ιδεών / σκέψεων*

αποκρυφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο θεωριών και πρακτικών που απορρέουν από την πίστη σε απόκρυφες ιδιότητες τού ανθρώπου και τής φύσης, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές λογικά και επιστημονικά, αλλά μόνο με διαλογισμό και άσκηση ΣΥΝ αποκρυφολογία.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. occultism].

αποκρυφιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αποκρυφισμό: *~ φαινόμενα / τελετουργίες / μύηση / σύμβολα / βιβλία.*

αποκρυφολογία (η) {χωρ. πληθ } ο αποκρυφισμός (βλ.λ).

απόκρυφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τηρείται μυστικός από τους περισσότερους ανθρώπους *~ διασυνδέσεις* • **2.** (α) ΘΡΗΣΚ ***απόκρυφα βιβλία*** τα κείμενα που αναφέρονται σε πρόσωπα τής Π Δ και τής Κ.Δ , που έχουν γραφεί συνήθως από αιρετικές ομάδες χριστιανών, μιμούνται το ύφος των συγγραφέων των αντίστοιχων κανονικών βιβλίων και τα οποία η Εκκλησία δεν εντάσσει στην Αγία Γραφή· ανάλογα με το βιβλίο που μιμούνται, ονομάζονται *Απόκρυφα Ευαγγέλια, Απόκρυφες Πράξεις, Απόκρυφες Επιστολές, Αποκαλύψεις* κ λπ. (β) ***απόκρυφη επιστήμη*** διδασκαλία και πρακτική που αφορά σε πράξεις. οι οποίες ξεφεύγουν από κάθε λογική εξήγηση και στηρίζονται γενικώς στην πίστη ότι υφίστανται μαγικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα πράγματα (π χ. αλχημεία, μαγεία. μαντεία κ.λπ.). — **απόκρυφα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*

απόκρυψη (η) [αρχ.] {-ης κ -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** το να αποκρύπτει κανείς κάτι: *~ στοιχείων / τής αλήθειας* ΑΝΤ φανέρωμα. αποκάλυψη **2.** (αριθμού) ειδική τηλεπικοινωνιακή λειτουργία που αποτρέπει την αναγνώριση τού τηλεφωνικού αριθμού εκείνου που καλεί.

απόκτημα [μεσν] κ. (λαϊκ.) **απόχτημα** (το) {αποκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι έχει αποκτήσει κανείς **2.** (ειδικότ.) ό.τι πολύτιμο έχει αποκτήσει κανείς. *το καινούργιο οινοποιείο ήταν ~ για το νησί.*

αποκτηνώνω ρ. μετβ [μτγν.] {αποκτήνω-σα, -θηκα. -μένος} οδηγώ σε αποκτήνωση (βλ.λ.): *δεν έδειχναν κανέναν οίκτο στους αιχμαλώτους· ο πόλεμος τους είχε αποκτηνώσει*

αποκτήνωση (η) [1852] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} η μεταβολή κάποιου σε κτήνος. η απώλεια των ανώτερων ψυχικών. πνευματικών και ηθικών του ιδιοτήτων και η εξομοίωσή του με ζώο: *η σκληρότητα και η βαρβαρότητα τού πολέμου τούς είχαν οδηγήσει στην ~* ΣΥΝ απανθρωπιά. — **αποκτηνωτικός, -ή, -ό.**

απόκτηση [μτγν] κ. (λαϊκ) **απόχτηση** (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτά κανείς κάτι. *~ γνώσεων / περιουσίας / συνηθειών / παιδιών / παικτών από μια ομάδα.*

αποκτώ κ. (λαϊκ.) **αποχτώ** ρ. μετβ. {αποκτάς . | απέκτησα (λαϊκ απόχτησα) αποκτ-ώμαι. -άται... (καθημ -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) δικό μου. γίνομαι κύριος πράγματος ή φορέας ιδιότητας: *απέκτησε μεγάλη περιουσία στην Αμερική* || *~ την εύνοια κάποιου* || *~ πείρα / αυτοπεποίθηση / δύναμη / γνώσεις* **2.** κάνω (παιδιά)· *από τον γάμο του με τη Μαρία απέκτησε τρία παιδιά*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκτῶ* < *ἀπο-* + *κτῶ (-άω)* «κατέχω». βλ κ. *-κτώ / -ώμαι*]

> **αποκτώ αντί αποκτώμαι!** Επειδή το απλό ρ ήταν **κτῶμαι** (και όχι **κτῶ**), θα περίμενε κανείς τ **αποκτώμαι** αντί **αποκτώ** Τύπος **αποκτώμαι** μαρτυρείται (Ησύχιος), αλλά με άλλη σημασία: «αποβάλλω / χάνω την κτήση». Ο μεταπλασμός από *αποκτώμαι* σε *αποκτώ* είναι ήδη των μεσαιωνικών χρόνων Αρχική σημ. τού *αποκτώ* θα μπορούσε να είναι η «παίρνω από κάποιον/κάτι και το κάνω δικό μου, προσπορίζομαι και κάνω κτήμα μου» (πβ. *αποφέρω, αποκομίζω*) Κατ' άλλους, πρώτα σχηματίστηκε τ *κτω* από το ρ. *κτώμαι* και μετά σύνθετα, όπως *απο-κτώ*. Ωστόσο, η άποψη αυτή θα διασπούσε την προφανή συνέχεια ρημάτων όπως **ανακτώμαι** ή **κατακτώμαι**, όπου οι τ. **ανακτώ** και **κατακτώ** δεν διαφέρουν σημασιολογικά αλλά μορφολογικά μόνον από τους αντίστοιχους αρχαίους → *ανακτώ*

αποκύημα (το) {αποκυήμ-ατος | -ατα, -άτων} το δημιούργημα, το γέννημα κυρ. στη ΦΡ ***αποκύημα τής φαντασίας (κάποιου)*** το επινόημα, ό,τι υπάρχει μόνο στη φαντασία κάποιου: *όσα ισχυρίζεται δεν είναι παρά αποκύημα τής νοσηρής του φαντασίας*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀποκυῶ (-έω)* «γεννώ» < *ἀπο-* + *κυῶ*, βλ. κ. *κύηση*. Η φρ *αποκύημα τής φαντασίας* είναι μεταφρ. δάνειο. πβ. γερμ. Schöpfung der Fantasie]

αποκωδικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ερμηνεία μηνύματος που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα, η μεταφορά του σε κατανοητό κώδικα **2.** (ειδικότ.) η επικοινωνιακή διαδικασία κατά την οποία ο δέκτης (ακροατής. αναγνώστης. θεατής) προσλαμβάνει και κατανοεί ένα μήνυμα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decoding].

αποκωδικοποιητής (ο) **1.** πρόσωπο που αποκωδικοποιεί (κωδικοποιημένα) μηνύματα **2.** συσκευή αποκωδικοποίησης. η οποία μετατρέπει τα σήματα που εκπέμπονται με ειδικό κωδικό σε γράμματα, λέξεις κ.λπ. **3.** (ειδικότ) συσκευή σε σχήμα μικρού κουτιού που προσαρμόζεται στην τηλεόραση και αποκωδικοποιεί το κωδικοποιημένο σήμα που λαμβάνεται μέσω τής κεραίας από συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να μπορεί μόνο ο κάτοχος τής συσκευής (συνδρομητής) να παρακολουθεί το πρόγραμμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decoder].

αποκωδικοποιώ ρ μετβ. {αποκωδικοποιείς... | αποκωδικοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} ερμηνεύω (κάτι που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα), μεταφέρω (κάτι) σε κατανοητό κώδικα. *αποκωδικοποιημένο τηλεοπτικό σήμα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decode]

απολαβή (η) [1868] **1.** το υλικό ή ηθικό όφελος που αποκομίζει κανείς: *η ευνοια τού εργοδότη τού απέφερε πολλές ~ όλοι φρόντιζαν να έχουν καλές σχέσεις μαζί του και ήταν πάντα ο πρώτος που έπαιρνε αύξηση* ΣΥΝ κέρδος **2.** ***απολαβές*** (οι) ο μισθός εργαζομένου: *ικανοποιητικές ~* ΣΥΝ αποδοχές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ. < *απολαμβάνω* (υποχωρητ.), πβ κ. *λαμβάνω – λαβή*]

> **απολαβή ή απολαυή;** Το **απολαβή** (συνήθ. σε πληθ. **απολαβές**) είναι νεότερη λ (πρωτοαπαντά στον Ιω Περβάνογλου, 1868). παράγεται από το **απο-λαμβάνω** και σημαίνει «αυτό που παίρνω από κάποιον (έναντι παρεχόμενης εργασίας), παίρνω πίσω ή σε αντάλλαγμα». Δεν παράγεται από το **απολαύω**, για να γραφεί –όπως συνέβη παλαιότερα– ως **απολαυή**!

απολακτίζω ρ μετβ. {απολάκτισα} **1.** διώχνω με κλοτσιές (λακτίσματα) **2.** (μτφ) απορρίπτω, αρνούμαι με έντονο τρόπο — **απολάκτιση** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *λακτίζω* «κλοτσώ» (βλ.λ)]

απολαμβάνω ρ. μετβ. {απόλαυσα (λόγ. απήλαυσα), έχω απολαύσει} δοκιμάζω μεγάλη ευχαρίστηση από κάτι: *~ το γεύμα / τη συντροφιά / τη θέα* ΣΥΝ χαίρομαι, ευχαριστιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι, παίρνω από κάποιον», < *ἀπο-* + *λαμβάνω* Η σημ «τέρπομαι, ευχαριστιέμαι» είναι μεσν. υπό την επίδραση τού ρ. *ἀπολαύω*].

> **απολαμβάνω – απολαύω.** Το **απολαμβάνω**, αρχαίο ρ. συντασσόμενο με αιτ., ξεκινώντας από τη σημ τού «παίρνω πίσω προς ωφέλειά μου». εξελίχθηκε στη σημ τού «ευχαριστιέμαι με κάτι. νιώθω χαρά για κάτι». πιθανότατα υπό την επίδραση τού **απολαύω** Έφθασε μάλιστα να υπάρξει σύγχυση μεταξύ τού *απολαμβάνω* και τού *απολαύω* και έτσι άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικά και εσφαλμένα αντί τού *απολαύω* Η χρήση «απολαμβάνει

τής εμπιστοσύνης» δεν πρέπει να προτιμάται έναντι τού *«απολαύει τής εμπιστοσύνης»* Ομοίως, είναι καλύτερα να λέμε *«απολαύει τής εκτιμήσεως, τής φιλίας, τής αγάπης, τιμών»* κ ο.κ , και όχι *«απολαμβάνει τιμών. »* Άρα θα πούμε *«απολαμβάνω τη θέα / το θέαμα / το φαγητό»*, αλλά *«απολαύω εμπιστοσύνης / εκτιμήσεως / τιμής»* Το α' σημαίνει «ευχαριστιέμαι. μου αρέσει», το β' «είμαι αποδέκτης, μου παρέχεται, με τιμούν με...» Η σύγχυση στη χρήση οφείλεται και στο ότι το ουσ. **απόλαυση** ταιριάζει σημασιολογικά ως «ευχαρίστηση» περισσότερο στο *απολαμβάνω* παρά στο *απολαύω*. Και το κυριότερο οι άλλοι (πλην τού ενεστ. και τού παρατ.) χρόνοι τού *απολαμβάνω* σχηματίζονται από το *απολαύω*· **να/θα απολαύσω – απήλαυσα – έχω απολαύσει** (φαινόμενο «συμπληρωματισμού»): *Απολαύσαμε τις διακοπές μας στη θάλασσα – Απήλαυσα το χιούμορ τού ηθοποιού.* Τέλος, ας σημειωθεί ότι ο αόρ. τού *απολαύω*, αναλογικά προς άλλα ρήματα (ίσως προς το *-ήλασα* τού *ελαύνω*), σχηματίστηκε ήδη στην Αρχαία ως **απ-ήλαυσα** αντί **απ-έλαυσα**.

απολαυή (η) (εσφαλμ) → απολαβή

απόλαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** η μεγάλη ευχαρίστηση που δοκιμάζει κανείς από κάτι: *η ~ τού πρωινού καφέ* ΣΥΝ τέρψη ΑΝΤ στέρηση **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση, η πηγή τής απόλαυσης: *το τζάκι είναι μεγάλη ~!* ‖ *έχει απαρνηθεί τις υλικές ~* **3.** για να δηλωθεί ότι κάποιος/κάτι προκαλεί ευχαρίστηση στους άλλους: *αυτός ο κωμικός / αυτή η μελωδία είναι σκέτη ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηδονή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόλαυσις* < *ἀπολαύω*].

απολαύσιμος (ο) [1840] αυτός τον οποίο είναι δυνατό να απολαύσει κανείς.

απολαυστικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που προσφέρει απόλαυση: *~ γεύμα / παρέα / κωμωδία / θεατρικό νούμερο / εμπειρία / διακοπές / ομιλητής / ερμηνεία ηθοποιού / γλώσσα κειμένου / τηλεοπτικό επεισόδιο / συνέντευξη* — **απολαυστικά** επίρρ . **απολαυστικότητα** (η) [1895]

απολαύω ρ. μετβ. (+γεν) (λόγ.) **1.** είμαι αποδέκτης. δέχομαι, μου παρέχεται, έχω: *απολαύει τής εμπιστοσύνης τής Βουλής* ‖ *απολαύει τιμών και αξιωμάτων* **2.** (σπάν.) χαίρομαι. ευχαριστιέμαι (με αυτή τη σημ συμπληρώνει τους χρόνους τού *απολαμβάνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *λαύω* < I.E. *law- «παίρνω κάτι ως λεία», πβ. σανσκρ lōtam «λεία», λατ. lucrum «κέρδος», γαλλ. lucratif «κερδοφόρος». γερμ. Lohn «αποδοχές» κ.ά. Ομόρρ *λεία*, αρχ *λῄζομαι* «ληστεύω», *λῃστής* κ ά.].

απολείπω ρ. μετβ [αρχ.] {απέλιπον, -ες, -ε . } (λόγ.-σπάν) αφήνω, εγκαταλείπω *δεν με απέλιπαν το θάρρος και η πίστη στον Θεό*

απολείτουργα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ) μετά τη λειτουργία τής Εκκλησίας.

απολειφάδι (το) {απολειφαδ-ιού | -ιών} **1.** το υπόλειμμα από σαπούνι **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο μικρόσωμος άνθρωπος. *κοίτα το ~ που θέλει να κάνει και τον άντρα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + **λειφάδιον* «υπόλειμμα» < *λείπω* ή, κατ' άλλη άποψη. < **ἀπολοιπάδιον* < μτγν *ἀπόλοιπον*, ουδ. τού επιθ *ἀπόλοιπος* ή, τέλος, < *απ(ο)-* + *αλείφω*]

απόλεμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει πολεμική πείρα ΣΥΝ απειροπόλεμος, άκαπνος ΑΝΤ μπαρουτοκαπνισμένος. εμπειροπόλεμος **2.** αυτός στον οποίο δεν έχει γίνει πόλεμος· *~ χώρα / πληθυσμοί*

απολεξικοποιημένο ρήμα (το) ΓΛΩΣΣ ρήμα (λ.χ. κάνω. βάζω κ.λπ.) το οποίο χρησιμοποιείται με ουσιαστικά δηλώνοντας περιφραστικά αντίστοιχα μονολεκτικά ρήματα, π χ. *κάνω ερώτηση → ερωτώ*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. delexical verb].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες η σημασία ενός ρήματος, αντί να δηλώνεται **μονολεκτικά** με τον ανάλογο λεξικό τύπο / λέξημα (π.χ. *καταθέτω. κολυμπώ, προσέχω, αισθάνομαι. ερωτώ, απαντώ, χρησιμοποιώ, ελέγχω, επιδρώ* κ.λπ.). μερικές φορές δηλώνεται **περιφραστικά** με τη βοήθεια ορισμένων ρημάτων (**κάνω, δίνω, έχω, παίρνω, γίνομαι, ασκώ** κ.ά.): *κάνω κατάθεση, κάνω κολύμπι, δίνω προσοχή, έχω την αίσθηση, κάνω ερώτηση, δίνω απάντηση, κάνω χρήση, ασκώ έλεγχο, ασκώ επίδραση* κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές. το λεξικό (σημασιολογικό) βάρος μεταφέρεται από το ρήμα στο ουσιαστικό Έτσι, το ρήμα **απολεξικοποιείται** (> **απολεξικοποιημένα ρήματα**) ή. από άλλη σκοπιά. το ουσιαστικό **υποστηρίζεται ρηματικά** (> **ρηματικώς υποστηριζόμενα ουσιαστικά** [verb supported nouns]). Με τον τρόπο αυτόν προβάλλεται επικοινωνιακά η πληροφορία που δίνει το ουσιαστικό, ενώ το ρήμα μένει να δηλώνει όχι λεξική αλλά γραμματική σημασία (χρόνο, πρόσωπο, ποιόν ενεργείας κ λπ.), σαν να ήταν «βοηθητικό ρήμα». Συντακτικώς, εξάλλου, το ρήμα ως απολεξικοποιημένο (περιφραστικό) μεταβάλλεται σε ρήμα συντασσόμενο με δύο αντικείμενα: *Ελέγχω την επιχείρηση* (1) – *Ασκώ έλεγχο* (1) *στην επιχείρηση* (2)

απολεπίζω ρ. μετβ. {απολέπισ-α | -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα λέπια από (ψάρι) **2.** (μεσοπαθ. ***απολεπίζομαι***) ΙΑΤΡ (για την επιδερμίδα) ξεφλουδίζω: *η επιδερμίδα των ηλικιωμένων συχνά απολεπίζεται.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπο-* + *λεπίζω* < *λέπος* «λέπι».].

απολέπιση (η) [1847] {-ης κ. -ίσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η απόπτωση (ξεφλούδισμα) των επιφανειακών στρωμάτων τής κεράτινης στιβάδας τής επιδερμίδας υπό μορφήν λεπιών, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα δερματοπαθειών και εξανθηματικών νόσων **2.** (καθημ.) η αφαίρεση των νεκρών κυττάρων τής επιδερμίδας με ειδικά καλλυντικά ή δερματολογικά προϊόντα καθαρισμού ΣΥΝ πίλινγκ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ desquamation].

απολεσθείς, -είσα. -έν ‣ απολλύω

απολήγω ρ. αμετβ [αρχ.] {απέληξα} (+σε) έχω το άκρο, το τέλος μου σε ορισμένο σημείο, καταλήγω σε (κάτι): *το δόρυ ήταν ένα μακρύ κοντάρι, που απέληγε σε αιχμή, ώστε να χρησιμοποιείται ως όπλο* ‖ *διάφορα νεύρα τού σώματος απολήγουν στο σημείο αυτό.*

απόληξη (η) [αρχ.] {-ης κ -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} άκρο, το τμήμα στο οποίο απολήγει ένα σώμα: *αιχμηρή ~* ‖ *οι ~ καλωδίων / νεύρων*

απολησμονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {απολησμον-είς κ. -άς. . | απολησμόνησα, -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ -λογοτ.) ξεχνώ εντελώς *«με τι καρδιά να σ' αρνηθώ, να σ' απολησμονήσω;»* (λαϊκ. τραγ.). — **απολησμονιά** (η).

απολίθωμα (το) [1856] {απολιθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) το απομεινάρι ή το ίχνος πάνω στον γήινο φλοιό ζωντανού οργανισμού από παλαιότερη γεωλογική περίοδο (όστρακα. φύλλα, καρποί κ λπ.) **2.** (μτφ -μειωτ.) το απομεινάρι παλαιότερων αντιλήψεων, καταστάσεων *«σήμερα οι κομματικές συνδικαλιστικές οργανώσεις τής νεολαίας αποτελούν πολιτικά ~ τού παρελθόντος»* (εφημ.) **3.** ΓΛΩΣΣ τύπος από παλαιότερες φάσεις τής γλώσσας, που χρησιμοποιείται σε ορισμένες μόνο φράσεις και περιβάλλοντα: *η δοτική δεν υπάρχει πια ως πτώση, διατηρούνται όμως τύποι της σε απολιθώματα, όπως· δόξα τω θεώ, συν τω χρόνω, εν τούτοις (εντούτοις) κ.λπ* ΣΥΝ αποκρυστάλλωμα.

απολιθώνω ρ μετβ. {απολίθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) πέτρα ή σκληρό και άκαμπτο σαν πέτρα **2.** (μεσοπαθ. ***απολιθώνομαι***) γίνομαι απολίθωμα (βλ λ , σημ. 1): *το απολιθωμένο δάσος τής Μυτιλήνης αποτελεί μνημείο τής φύσης* — **απολίθωση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπολιθῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *-λιθῶ* < *λίθος*].

απολιόρκητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πολιορκηθεί.

απολιπαίνω ρ. μετβ [μτγν.] {απολίπα-να. -νθηκα, -σμένος} αφαιρώ τις λιπαρές ουσίες, το λίπος από (κάτι) — **απολίπανση** (η)

απολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κανείς απολιτικός

απολιτικός, -ή, -ό αυτός που δεν σχετίζεται με την πολιτική ζωή και τα κοινά ή δεν ενδιαφέρεται για αυτά: *πολλοί παραπονούνται για τους σημερινούς νέους ότι είναι ~ και ενδιαφέρονται μόνο για τη διασκέδασή τους* (πβ λ. *ακομμάτιστος*) ΣΥΝ αποπολιτικοποιημένος ΑΝΤ πολιτικοποιημένος Επίσης **απολίτικος,** -η, -ο. — **απολιτικά** κ. **απολίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αταξικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ apolitique]

απολιτικότητα (η) στάση ή αρχή που δεν λαμβάνει υπ' όψιν της την πολιτική τάξη πραγμάτων ή/και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων ασκείται η εξουσία.

απολίτιστος, -η. -ο [1826] μη πολιτισμένος. αυτός που δεν έχει αναπτύξει πολιτισμό ή δεν έχει την ευεργετική επίδραση τού πολιτισμού. *~ λαός / συμπεριφορά* ΣΥΝ βάρβαρος. άξεστος ΑΝΤ πολιτισμένος

Απολλόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} αρχαίος Αθηναίος γραμματικός (2ος αι. π.Χ.)· κυριότερο έργο του τα *Χρονικά*, όπου περιγράφονται τα μετά την άλωση τής Τροίας γεγονότα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < *Ἀπόλλων* + *-δωρος* < *δῶρον*].

απολλύω ρ. μετβ. {εύχρ οι τύποι απώλ-εσα (να/θα απολέσω, έχω απολέσει), -έσθην, -ης, -η... (μτχ απολεσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) χάνω: *απώλεσε την ψυχραιμία του* ‖ *απωλέσθη χαρτοφύλακας με σημαντικά έγγραφα·* ΦΡ **απολεσθέντα αντικείμενα** (επιγραφή σε δημόσιους χώρους, π.χ αεροδρόμια, σχολεία κ.ά.) χώρος όπου εκτίθενται αντικείμενα που έχουν χαθεί («απολεσθεί»), για να αποδοθούν στους κατόχους τους.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω, σκοτώνω» < *ἀπο-* + *ὄλλυμι* < **ὄλ-νυ-μι*, βλ. κ. λ. *ἀπώλεια, ἀπολωλός* (πρόβατο). *ὄλεθρος*].

απολεσθέντα – απώλεσα – απώλεια – απολωλός. Τού αρχ ρ. **ἀπόλλυμι / ἀπ-ολλύω** μόνο μερικοί τύποι έχουν σωθεί και χρησιμοποιούνται σε επίσημο ή υψηλότερο ύφος: **απ-ώλεσα** και *απ-ωλέσθην* (με εσωτερ. αύξηση *-ω-*), αλλά **να/θα απολέσω – έχω απολέσει, να/θα απολεσθεί – έχει απολεσθεί** (με *-ο-*. δηλ. χωρίς εσωτερική αύξηση). Ο παρακείμενος είναι *ἀπ-όλωλα* (το β' *-ο-* είναι *ω* λόγω «αττικού αναδιπλασιασμού») και η μετοχή του στο ουδ. **απολωλός** *(πρόβατο)* (γεν. *τού απολωλότος προβάτου*) Τέλος, το **απώλεια** (θ. *ολ-*) υπάγεται στον νόμο «τής εκτάσεως εν συνθέσει» των ονομάτων, εξού και η γραφή του με *ω* (πβ *όνομα* αλλά *επ-ώνυμο*, *οδύνη* αλλά *επ-ώδυνος*). Για τον ίδιο λόγο και από το ίδιο θέμα *ολ-* γράφονται και *παν-ώλης* (πανούκλα). *εξώλης* και *προώλης, πανωλεθρία.*

Απόλλων (ο) {Απόλλων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου. γυιος τού Δία και τής Λητούς, θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής ποίησης και τής μαντικής **2.** ανδρικό όνομα **3.** όνομα διαφόρων αθλητικών σωματείων. Επίσης **Απόλλωνας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀπόλλων* / δωρ. *Ἀπέλλων* / θεσσ. *Ἄπλουν* / κυπρ. *Ἀπείλων*, αγν ετύμου. Ίσως συνδέεται με το **ἄπελος* «δύναμη» (πβ. ομηρ *ὀλιγηπελέων* «ολιγοδύναμος, αδύναμος») ή με το ουσ. *ἀπέλλαι* «ιερά» (< *ἀ-* αθροιστ. + *πέλλα* «λίθος», επειδή οι ιεροί λίθοι ήταν σημαντικοί στη λατρεία τού Απόλλωνος), οπότε ο Απόλλων θα εθεωρείτο αστική, όχι ποιμενική θεότητα. Η άποψη ότι η λατρεία τού θεού έχει παλαιότατο κρητομυκηναϊκό υπόβαθρο ενισχύεται από την αδυναμία ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής ερμηνείας τού ονόματος, αν και αυτό δεν μαρτυρείται στα μέχρι τώρα διαθέσιμα κείμενα τής Γραμμικής Β]

Απολλώνιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Ρόδιος* επικός ποιητής τής Αλεξανδρινής εποχής (295-215 π Χ). διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής

Αλεξάνδρειας· κυριότερο έργο του τα *Αργοναυτικά* **2.** *ο Δύσκολος*· Αλεξανδρινός γραμματικός (2ος αι. μ.Χ.), συντάκτης τού περίφημου έργου *Περί συντάξεως των τού λόγου μερών*, το οποίο αποτελεί τη θεωρητική βάση τής παραδοσιακής σύνταξης λόγω των δυσκολιών και τής στρυφνότητας τού ύφους τού έργου του πήρε το παρατσούκλι «Δύσκολος» **3.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *Ἀπόλλων* (βλ.λ.)]

απολλώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Απόλλωνα **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχοπνευματική αρμονία, κατ' αντιδιαστολή προς τον διονυσιακό (βλ.λ.): ~ *πνεύμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*

απολογητής (ο), **απολογήτρια** (η) {απολογητριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που υπερασπίζεται με τον λόγο του κάποιον/κάτι: *ένας όψιμος ~ τού μαρξισμού* **2.** ΘΕΟΛ χριστιανός συγγραφέας των πρώτων αιώνων, που με το έργο του υπερασπίστηκε την αλήθεια τής χριστιανικής πίστης απέναντι στους διωγμούς τής ρωμαϊκής αρχής ή στις επιθέσεις των Ιουδαίων και των ειδωλολατρών (πβ λ. *αντιρρητική*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ Apologet Το μεσν. *ἀπολογητής* σημαίνει «απολογούμενος σε δικαστήριο»]

απολογητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με απολογία: ~ *υπόμνημα / επιστολή* **2.** ΘΕΟΛ ***απολογητική*** (η) ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την υπεράσπιση τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης έναντι τής αμφισβήτησης ή τής παρερμηνείας της. — **απολογητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

απολογία (η) {απολογιών} **1.** ο προφορικός ή γραπτός λόγος, με τον οποίο προσπαθεί κανείς να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες που του προσάπτονται: *με την ~ του ο Σωκράτης δεν κατάφερε να πείσει τους δικαστές για την αθωότητά του* **2.** ΘΕΟΛ το σύγγραμμα τού απολογητή (βλ.λ., σημ. 2): *ο Ιουστίνος συνέγραψε απολογίες για κατηγορίες κατά τής χριστιανικής διδασκαλίας από Ιουδαίους και ειδωλολάτρες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπολογοῦμαι*].

απολογισμός (ο) [αρχ] **1.** (γενικά) η έκθεση λογαριασμού. η λογοδοσία τής διαχείρισης για κάθε οικονομική χρήση **2.** (ειδικότ.) η έκθεση που περιλαμβάνει τα έσοδα και τα έξοδα, τα καθαρά κέρδη μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα. *η Γενική Συνέλευση ενέκρινε τον ~ τού οικονομικού έτους 1996-7* **3.** (ειδικότ.) η παρουσίαση των αποτελεσμάτων τής εφαρμογής τού κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος καταρτίζεται από το Γενικό Λογιστήριο τού Κράτους κάθε οικονομικό έτος **4.** (μτφ.) η αξιολόγηση πεπραγμένων. η παρουσίαση και εκτίμηση (θετικών – αρνητικών, ωφελειών – ζημιών κ λπ.): *ο ~ τής μάχης ήταν βαρύς για τους συμμάχους. δύο χιλιάδες νεκροί και άλλοι τόσοι τραυματίες* || *έπειτα από τριών ετών προσπάθεια ήρθε η ώρα να κάνουμε τον ~ μας.*

απολογιστικά επίρρ κατ' απολογισμό, για τον υπολογισμό τού συνολικού κόστους σύμφωνα με το πόσο κόστισε κάθε επιμέρους εργασία *η πληρωμή τού εργολάβου θα γίνει ~* Επίσης (λόγ.) **απολογιστικώς** [1888]

απολογιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον *απολογισμό* ή με απόδοση λογαριασμού. ~ *γενική συνέλευση* || ~ *διαδικασία / έλεγχος*

απολογούμαι ρ. αμετβ κ. μετβ. αποθ. {απολογείσαι . | απολογήθηκα} ♦ (αμετβ) **1.** απαντώ προφορικώς ή γραπτώς σε κατηγορίες που διατυπώνονται εναντίον μου: ο *δράστης τού εγκλήματος απολογείται αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή* **2.** (εμφατ.) δικαιολογούμαι: *δεν νιώθω ότι πρέπει να απολογηθώ για τις πράξεις μου* ♦ **3.** (μετβ.) (καταχρ.) λέω (κάτι) ως απολογία: *σκεφτόταν τι θ' απολογηθεί ενώπιον τού Θεού, όταν έρθει η ώρα τής κρίσεως* Επίσης (λαϊκ) **απολογιέμαι** κ. **απολογιούμαι.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπολογοῦμαι (-έο-)* < *ἀπόλογος* «διήγηση. μύθος» < *ἀπο-* + *λόγος*].

απολογούμαι – ζητώ συγγνώμη. Πολύ συχνά στην Κύπρο. μερικές φορές και στον ελλαδικό χώρο, υπάρχουν ομιλητές που χρησιμοποιούν το **απολογούμαι** με την καταχρηστική σημ τού «ζητώ συγγνώμη» *Άργησα γιατί είχε μεγάλη κίνηση στον δρόμο· απολογούμαι – Απολογούμαι που δεν θα μπορέσω να έλθω μαζί σας.* Πρόκειται για μεταφορά στην Ελληνική τού αγγλ. apologise (δάνειο, από το ελλην *απολογούμαι*). που χρησιμοποιείται στην Αγγλική κυρίως με τη σημ. τού «ζητώ συγγνώμη» Στην Κοινή Ν Ελληνική, ωστόσο. η χρήση αυτή προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών και είναι καλό να αποφεύγεται

απολυμαίνω ρ. μετβ. {απολύμα-να. -νθηκα, -σμένος} καθαρίζω με κατάλληλες ουσίες. καταστρέφοντας τους νοσογόνους παρασιτικούς οργανισμούς, τα μικρόβια: ~ *διαμέρισμα / σχολικές αίθουσες / δημόσιους χώρους* — **απολυμαντής** (ο), **απολυμαντικός,** -ή, -ό [1866], **απολυμαντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀπολυμαίνομαι* < *ἀπο-* + *λυμαίνομαι* < *λῦμα*].

απολύμανση (η) [1876] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η καταστροφή με ειδικά φάρμακα των νοσογόνων παρασιτικών οργανισμών. των μικροβίων: ~ *χώρων / ρούχων* || *χημική ~* || *κάνω ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ désinfection].

απολυμαντήριος, -α, -ο {απολυμαντηρί-ου | -ων} **1.** αυτός που απολυμαίνει, που δρα απολυμαντικά **2.** ***απολυμαντήριο*** (το) [1892] {απολυμαντηρί-ου | -ων} ο θάλαμος απολύμανσης

απόλυση (η) [αρχ.] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από την εργασία του: *η επιχείρηση προχώρησε σε μαζικές ~ εργαζομένων* ΑΝΤ. πρόσληψη **2.** (συνεκδ) το έγγραφο που αναφέρει την παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από εργασία: *ο διευθυντής υπέγραψε τις ~* **3.** η αποφυλάκιση: ~ *κρατουμένου* **4.** ΣΤΡΑΤ η λήξη τής θητείας στρατευμένου: *ημερομηνία απολύσεως στρατευσίμου* ΑΝΤ κατάταξη **5.** η αποφοίτηση μαθητή από το σχολείο: *βαθμός απολύσεως από τη Γ' τάξη τού Λυκείου* **6.** ΕΚΚΛΗΣ (α) η ευχή που λέει ο ιερέας στο τέλος κάθε λειτουργίας (β) (συνεκδ) η λήξη τής λειτουργίας.

απολυταρχία (η) [1861] {απολυταρχιών} **1.** ΠΟΛΙΤ το καθεστώς στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας έχει απεριόριστες εξουσίες ΣΥΝ απόλυτη μοναρχία. δεσποτισμός **2.** ΙΣΤ το στάδιο εξέλιξης σε καθεστώτα ευρωπαϊκών κρατών, κατά το οποίο ο μονάρχης συγκέντρωνε στα χέρια του την απόλυτη εξουσία, αποδυναμώνοντας τις τοπικές αριστοκρατίες και την Εκκλησία, π.χ με τον Λουδοβίκο ΙΔ' στη Γαλλία, την Ελισάβετ Α' στην Αγγλία κ.ά Επίσης **απολυταρχισμός** (ο) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φασισμός*
[ΕΤΥΜ < *απόλυτος* + *-αρχία* < *άρχω* Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absolutisme]

απολυταρχικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την απολυταρχία: ~ *καθεστώς* **2.** (μτφ) αυταρχικός, τυραννικός: *πολλά στελέχη τού κόμματος κατέκριναν την ~ συμπεριφορά τού αρχηγού* — **απολυταρχικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ

απολυτήριο (το) {απολυτηρί-ου | -ων} έγγραφο που πιστοποιεί την περάτωση σπουδών ή στρατιωτικής θητείας: ~ *Δημοτικού / Γυμνασίου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση.*

απολυτήριος, -α, -ο [1833] **1.** (α) αυτός που γίνεται με σκοπό την απόλυση ή την αποφοίτηση (β) ***απολυτήριες εξετάσεις*** οι γραπτές εξετάσεις που γίνονται με τη συμπλήρωση των σπουδών σε σχολείο ή ανώτερη σχολή: *στο τέλος τής Γ' Λυκείου δίνουν ~* ΑΝΤ εισαγωγικές εξετάσεις **2.** ***απολυτήριο*** (το) βλ λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση*

απολυτηριούχος (ο/η) [1890] (λόγ.) πρόσωπο που έχει πάρει απολυτήριο (από σχολή ή τον στρατό).

απολυτίκιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ -ίων} ΕΚΚΛΗΣ το σύντομο εκκλησιαστικό τροπάριο, που ψάλλεται προς τιμήν αγίου ή σημαντικού γεγονότος τής εκκλησιαστικής ιστορίας πριν από την απόλυση (βλ.λ., σημ 6).
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀπολυτίκιον*, υποκ τού *ἀπολυτικόν*, ουδ. τού επιθ. *ἀπολυτικός* < *ἀπολύω* Το επίθ. *ἀπολυτικός* ουσιαστικοποιήθηκε εξαιτίας τής χρήσης του στην έκφραση *ἀπολυτικός ὕμνος*].

απόλυτο (το) {απολύτ-ου | -ων} **1.** η έννοια τού αυτοτελούς, πλήρους και απεριορίστου· (συνεκδ) οτιδήποτε έχει αυτά τα χαρακτηριστικά: *ουτοπιστής, μια ζωή επιδίωκε το ~* ΑΝΤ. σχετικό **2.** ΦΙΛΟΣ (α) το ανεξάρτητο από κάθε προσδιορισμό και περιορισμό. αυτό που δεν εξαρτάται από τίποτε. που αναγνωρίζεται χωρίς αναγωγή σε άλλο (β) (ειδικότ) η αρχή. η βάση, ο γενεσιουργός παράγοντας τού κόσμου, τού παντός (το ιδεατό ή ο Θεός)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absolu].

απολυτοποιώ ρ μετβ. {απολυτοποιείς... | απολυτοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω, εμφανίζω ή αποδέχομαι (κάτι) ως απόλυτο: *μην το απολυτοποιείς. υπάρχουν καλοί και κακοί σε όλες τις πλευρές.* — **απολυτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. absolutise].

απολυτός, -ή. -ό [μεσν.] αυτός που αφέθηκε ελεύθερος, που δεν είναι υπό επίβλεψη: *είχε τον σκύλο ~* · **απολυτά** επίρρ.

απόλυτος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** αυτός που δεν έχει όρια, που εμφανίζεται στην ολοκληρωμένη του μορφή και φύση, σε όλη του την ένταση, που δεν περιορίζεται (από κανέναν και τίποτα), δεν μετριάζεται: ~ *ελευθερία / δικαιοσύνη / ησυχία / εξουσία / μονάρχης / τάξη / σκοτάδι / υπακοή* || *πρόσωπο τής απολύτου εμπιστοσύνης μου* ΣΥΝ πλήρης, τέλειος ΑΝΤ περιορισμένος ΦΡ ***απόλυτη πλειοψηφία*** η πλειοψηφία που βασίζεται στο 50% + 1 των ψήφων **2.** ***απόλυτο*** (το) βλ.λ. **3.** (εμφατ.) πολύ μεγάλος *είναι ~ ανάγκη να έρθετε αμέσως στο χειρουργείο* || ~ *προτεραιότητα / δίκιο* **4.** ανεξάρτητος από εξωτερικά σημεία αναφοράς, από οποιουσδήποτε συσχετισμούς ή προσμείξεις ~ *μουσική είναι αυτή που δεν συμπεριλαμβάνει κανένα στοιχείο εξωμουσικό. δηλ. από άλλη τέχνη (δραματικό. ποιητικό κ τ.ό.)* ΣΥΝ καθαρός ΑΝΤ σχετικός **5.** ΓΛΩΣΣ (α) (συντακτικός όρος) που υπάρχει στην πρόταση, χωρίς να συνδέεται με άλλον όρο ~ *μετοχή είναι η μετοχή που δεν αναφέρεται σε κανέναν άλλο όρο τής πρότασης* (β) χαρακτηρισμός τής πτώσης στην οποία βρίσκεται μια απόλυτη μετοχή: *γενική απόλυτος, π χ «Θεού θέλοντος, όλα θα πάνε καλά»* **6.** (κ για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κατηγορηματικότητα και ακαμψία, που δεν αφήνει περιθώρια για κριτική, αντίλογο ή για συμβιβασμούς· *οι εξτρεμιστές είναι ~ σε αυτά που πιστεύουν* || *Μην είσαι τόσο ~! Υπάρχουν και περιπτώσεις που τα πράγματα δεν είναι έτσι* • **7.** ΦΥΣ ***απόλυτο μηδέν*** (ή ***μηδέν Κέλβιν***) η χαμηλότερη δυνατή θερμοκρασία. που ισοδυναμεί με -273.160°C ή με 0° Κ **8.** ΜΑΘ ***απόλυτη τιμή*** η τιμή ενός πραγματικού αριθμού που ισούται με τον ίδιο, αν είναι θετικός ή μηδέν, και με τον αντίθετό του, αν είναι αρνητικός· σύμβολο |α|: *η ~ τού -4 είναι* |–4| = +4 || *η ~ τού +5 είναι* |5| = 5 **9.** ΧΗΜ (συνήθ. για διαλύτες) καθαρή ουσία (χωρίς ακαθαρσίες ή προσμείξεις): ~ *αιθανόλη / αιθέρας* **10.** ΜΟΥΣ ***απόλυτη μουσική*** μουσική γραμμένη χωρίς αναφορά σε εξωμουσικό, «φιλολογικό πρόγραμμα»· προτάθηκε για πρώτη φορά στα μέσα τού 19ου αι.. σε θεωρητικό κείμενο τού Ριχάρδου Βάγκνερ, και αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες κατά τον 19ο και τον 20ό αι., αντιτιθέμενο στην προγραμματική μουσική (βλ λ. *προγραμματικός*). — **απόλυτα / απολύτως** επίρρ [μτγν], **απολυτότητα** κ. (προφορ) **απολυτοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απελευθερωμένος. λυμένος από δεσμά», < αρχ. *ἀπολύω* Η σημερινή σημ. είναι ήδη μτγν., ενώ ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *απόλυτη πλειοψηφία* (πβ. αγγλ absolute majority), *απόλυτο μηδέν* (πβ. αγγλ. absolute zero), *απόλυτη μοναρχία* (πβ. γαλλ. monarchie absolue)].

> **απόλυτος – απολύτως: διαβαθμιατικές λέξεις.** Το **απόλυτος**, από τη σημασιολογική του υφή. δεν επιδέχεται διαβάθμιση (αυξομειώσεις) Φράσεις τού τύπου «*είμαι μάλλον απόλυτος σε αυτό το θέμα*» ή «*είμαι αρκετά απόλυτος*» ή «*είμαι πολύ απόλυτος*» είναι αντιφατικές προς την ίδια την έννοια τού *απόλυτος* και γι' αυτό πρέπει να αποφεύγονται. Αντίθετα, το επίρρ. **απολύτως / απόλυτα** χρησιμοποιείται συχνά - και σωστά– για να προσδιορίσει επίθετα ή άλλα επιρρήματα διαβαθμιστικά. δηλ. εν είδει εμφάσεως ή υπερθετικού βαθμού: *Είμαι απολύτως βέβαιος ότι θα τα καταφέρει* (= βεβαιότατος, πολύ βέβαιος) – *απολύτως ορθό / απολύτως σύμφωνος* κ.ο.κ.
> → *εντελώς, επιτατικός*

απολυτρώνω ρ. μετβ {απολύτρω-σα. -θηκα. -μένος} απελευθερώνω (από εξαιρετικά δυσάρεστη κατάσταση): *ο Χριστός ήρθε στον κόσμο, για να απολυτρώσει τους ανθρώπους από την αμαρτία* ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω. - **απολυτρωτής** (ο). **απολυτρώτρια** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπολυτρῶ* «απελευθερώνω καταβάλλοντας λύτρα» < *ἀπο- + λυτρῶ (-όω) < λύτρον*].

απολύτρωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύτρωση από κακό: *η ~ τού ανθρώπου από τα δεσμά τής αμαρτίας* -- **απολυτρωτικός,** -ή. -ό [μεσν.], **απολυτρωτικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Το μτγν *ἀπολύτρωσις* (< αρχ. *ἀπολυτρῶ*) χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ , για να δηλώσει τη θυσία τού Χριστού και την εξαγορά τού ανθρωπίνου γένους από τις αμαρτίες (λ.χ. *Ρωμ.* 3, 24). Χρησιμοποιήθηκε με την ίδια σημασία και επικράτησε τελικά– η επίσης μτγν λ *λύτρωσις*]

απολύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {απέλυσα, απολύ-θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παύω από εργασιακή θέση: *η επιχείρηση απέλυσε εκατό υπαλλήλους* ΣΥΝ παύω. διώχνω. (λαϊκ) σχολάω **2.** απελευθερώνω (φυλακισμένο) με τη λήξη τής ποινής του ΣΥΝ. αποφυλακίζω **3.** απαλλάσσω (κάποιον) από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις με τη λήξη τής θητείας του ♦ **4.** (αμετβ.) (για λειτουργία στην εκκλησία) τελειώνω· ΦΡ ***νυν απολύεις τον δούλον σου δέσποτα*** (*νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα* από την απόλυση τού εσπερινού) τώρα μπορώ να πεθάνω· συνήθ. για περιπτώσεις όπου κάποιος αισθάνεται ότι η ευτυχία του ολοκληρώνεται, το όνειρό του εκπληρώνεται.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο- + λύω* Η φρ. «*νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα*» (Κ Δ. Λουκ 2, 29) ελέχθη από τον ηλικιωμένο Συμεών, ο οποίος ευτύχησε, προτού πεθάνει, να δει και να κρατήσει στην αγκαλιά του τον Χριστό].

απολωλαίνω ρ. μετβ. {απολώλα-να. -θηκα. -μένος} (εκφραστ.) αποτρελαίνω

απολωλός (το) {απολωλότ-ος | -α, -ων} χαμένο· στη ΦΡ ***απολωλός πρόβατο(ν)*** (*ἀπολωλὸς πρόβατον*, Κ Δ. Λουκ 15, 6 κ.α.) ο άνθρωπος που έφυγε από τον δρόμο τού Θεού. γενικότ. τον σωστό δρόμο η φράση είναι ιδιαίτερα γνωστή από τη χρήση της στη νεκρώσιμη ακολουθία: «*Τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγώ εἰμι, ἀνακάλεσόν με, Σωτήρ. καὶ σῶσόν με*» ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ. *(ἀπ-ολωλώς. -υῖα, -ος)* παθ. παρακ τού ρ. *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω», βλ. κ. *απολλύω*]

απομαγνητισμός (ο) η αφαίρεση ή απώλεια τής μαγνητικής ιδιότητας (από αντικείμενο που έχει μαγνητιστεί). — **απομαγνητίζω** ρ. [1852].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. démagnétisation (νόθο σύνθ.)].

απομαγνητοφωνώ ρ μετβ {απομαγνητοφωνείς . | απομαγνητοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταφέρω πιστά στη μορφή γραπτού κειμένου προφορικό λόγο, που εγγράφηκε σε μαγνητόφωνο ~ *συνομιλία* — **απομαγνητοφώνηση** (η).

απομαζικοποιώ ρ μετβ. {απομαζικοποιείς... | απομαζικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι να χάσει τον μαζικό του χαρακτήρα: «*βρισκόμαστε στο τέλος τής κοινωνίας τής μαζικής κατανάλωσης και στην αρχή μιας νέας κατανάλωσης απομαζικοποιημένης και εξατομικευμένης*» (εφημ.) ΑΝΤ μαζικοποιώ. — **απομαζικοποίηση** (η), **απομαζικοποιητικός,** -ή. -ό.

απομαζοποιώ ρ. μετβ {απομαζοποιείς.. | απομαζοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να πάψει να έχει τα χαρακτηριστικά τής μάζας, να είναι απρόσωπος, άβουλος και παθητικός δέκτης εντολών και ιδεών ΑΝΤ μαζοποιώ. — **απομαζοποίηση** (η).

απομαθαίνω ρ μετβ. {απόμαθα (λόγ απέμαθα)} **1.** μαθαίνω (κάτι) πολύ καλά. ολοκληρώνω τη μάθησή μου (σε κάτι) • **2.** ξεχνώ κάτι που ξέρω, ξεμαθαίνω: *ζώντας μακριά από την Ελλάδα βαθμηδόν απέμαθε την Ελληνική και χρησιμοποιούσε την Αγγλική.* Επίσης (λόγ.) **απομανθάνω** [αρχ] (σημ. 2).

απόμακρος, -η, -ο **1.** (για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε μακρινή απόσταση (συνήθ σε σχέση με κεντρική περιοχή) ~ *συνοικία* ΑΝΤ κοντινός **2.** αυτός που έρχεται ή φαίνεται να έρχεται από μακριά: ~ *φωνές* **3.** (για πρόσ.) αυτός που ζει σε απόσταση από τους άλλους, που δεν ενθαρρύνει τους άλλους να τον πλησιάσουν *ήταν ~ άνθρωπος, δύσκολα μπορούσε κανείς να πιάσει φιλία μαζί του* ΣΥΝ μοναχικός, απομονωμένος ΑΝΤ κοινωνικός — **απόμακρα** επίρρ. [μεσν.].

απομάκρυνση (η) [1831] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} **1.** (α) η κίνηση μακριά από σημείο με αύξηση τής απόστασης από αυτό: *η ~ τού πλοίου από το λιμάνι* (β) η μεταφορά κάποιου μακριά από κάπου: *η ~ των αμάχων από την εμπόλεμη ζώνη* || *η ~ των διαδηλωτών από την είσοδο τής πρεσβείας ήταν δύσκολη υπόθεση για τους αστυνομικούς* **2.** η εκδίωξη. η αποπομπή. *στη συνεδρίαση τού διοικητικού συμβουλίου αποφασίστηκε η ~ τού συμβούλου από την εταιρεία* **3.** (μτφ) η εκούσια φυγή κάποιου από συγκεκριμένο περιβάλλον. *η απομάκρυνσή της από την οικογένειά της οφειλόταν στη σκληρή συμπεριφορά των γονέων της* **4.** η διαφοροποίηση από κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: *η ~ μιας χώρας από τις αρχές τού Διεθνούς Δικαίου* || *η ~ τού μεταφραστή από το πρωτότυπο.*

απομακρύνω ρ. μετβ {απομάκρυ-να. -νθηκα. -σμένος} **1.** μεταφέρω μακριά, κάνω (κάποιον/κάτι) να πάει μακριά: ~ *τα εύφλεκτα υλικά* || *οι αστυνομικοί απομάκρυναν τους περίεργους από τον τόπο τής έκρηξης* || (κ μεσοπαθ) *ο ύποπτος απομακρύνθηκε με γρήγορο βήμα* || *το παιδί απομακρύνθηκε από την ακτή κολυμπώντας* || *μην απομακρυνθείτε. σε λίγο φεύγουμε!* **2.** (μτφ.) εκδιώκω. αποπέμπω: *μετά την αποτυχία στις εκλογές, τον απομάκρυναν από την ηγεσία τού κόμματος* || (παθ.) *απομακρύνθηκε από τη θέση του / το πόστο του / την επιτροπή* (ειδικότ το μεσοπαθ. ***απομακρύνομαι***) **3.** (μτφ.) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι). φεύγω και ζω μακριά (από κάποιον/κάτι): *απομακρύνθηκε από κοντά του. γιατί δεν μπορούσαν πια να συμβιώσουν* || *προσπαθεί να απομακρυνθεί από τις κακές παρέες της* **4.** (μτφ) διαφοροποιούμαι ή έρχομαι σε αντίθεση με κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: ~ *από το πνεύμα μιας διδασκαλίας* || *η μετάφραση απομακρύνεται πολύ από το πρωτότυπο* || *ο νέος υπουργός απομακρύνεται αισθητά από τη γραμμή του προκατόχου του* || *στην ομιλία του, απομακρύνθηκε από το θέμα αρκετές φορές* ΣΥΝ ξεστρατίζω. ξεφεύγω **5.** (μτφ.) εγκαταλείπω μια δραστηριότητα, ασχολία κ λπ. για ορισμένο διάστημα: *αν απομακρυνθείς από τις σπουδές σου για πολύ χρόνο, μετά δύσκολα θα επανέλθεις!* ΣΥΝ αποκόπτομαι.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *ἀπομακρύνομαι < ἀπο- + μακρύνω / -ομαι*].

απομακρυσμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση, σε πολύ μακρινό μέρος: *τα ~ χωριά τής ελληνικής επαρχίας.*

απομανθάνω ▸ απομαθαίνω

απομαχικός, -ή. -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με απομάχους *Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.*

απόμαχος (ο) [αρχ] {απομάχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που αποσύρθηκε από μάχη ή αγώνα. ή αποστρατεύθηκε λόγω σωματικής ανικανότητας **2.** αυτός που αφυπηρέτησε από το στράτευμα. που δεν ανήκει πια στο μάχιμο δυναμικό τού στρατού ΣΥΝ απόστρατος **3.** αυτός που αποσύρθηκε από την εργασία· ~ *ναυτικός* ΣΥΝ συνταξιούχος

> **απόμαχος – παλαίμαχος – βετεράνος.** Το **απόμαχος** δηλώνει κυρίως τον πρώην μάχιμο στρατιωτικό, τον ευρισκόμενο (για λόγους ηλικίας, υγείας κ τ.ό.) εκτός στρατεύματος, τον παλαιό πολεμιστή, τον απόστρατο Αντίθετα, το **παλαίμαχος** δηλώνει τον παλαιό και ακόμη εν ενεργεία ευρισκόμενο πολεμιστή, άρα τον έμπειρο και ικανό πολεμιστή, τον εμπειροπόλεμο, τον άξιο. Το ίδιο σημαίνει το λατιν. veteranus (< veter «παλαιός» + κατάλ -anus). το (μτγν.) **βετεράνος** Τόσο το *παλαίμαχος* όσο και το *βετεράνος* χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς, για να δηλώσουν τον έμπειρο και ικανό σ' έναν κλάδο (*παλαίμαχος δημοσιογράφος / βετεράνος τής δημοσιογραφίας, παλαίμαχος / βετεράνος πολιτικός* κ.ο κ.)
> Ως προς τον **τονισμό** των λέξεων αυτών. παραγώγων τού *μάχομαι*, το μεν *απόμαχος* κανονικώς τονίζεται στην προπαραλήγουσα ως σύνθετο με πρόθεση ή στερητικό (πβ. *σύμ-μαχος, πρό-μαχος, υπέρμαχος, ά-μαχος* κ τ ό.), ενώ το *παλαίμαχος* θα περίμενε κανείς να τονίζεται ως *παλαιμάχος* (πβ. *πυγ-μάχος, μονο-μάχος. Μακεδονομάχος. Μαραθωνο-μάχος* κ τ.ό), όπως τα λοιπά ρηματικά παράγωγα σε *-μάχος.*

απομεινάρι κ **απομεινάδι** (το) {χωρ γεν.} **1.** ό,τι μένει ως υπόλειμμα από κάτι που αναλώνεται (ιδίως για φαγώσιμα): *τα σκυλιά τού δρόμου τρέφονται από τα απομεινάρια φαγητών που τους δίνουν οι περίοικοι* ΣΥΝ αποφάγια **2.** (γενικότ) ό.τι απομένει από κάτι (αντικείμενο, κτίσμα. καλλιτέχνημα κ λπ.) μέσα στο πέρασμα τού χρόνου ~ *αρχαίου ναού* ΣΥΝ κατάλοιπο. λείψανο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ μεσν., ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἀπομεινάρης* «υπολειπόμενος» < αρχ. *ἀπομένω* + παραγ. επίθημα *-άρης*]

απομένω ρ αμετβ. [αρχ.] {απόμεινα κ. απέμεινα} **1.** μένω ως υπόλοιπο· *μας απομένουν πέντε λεπτά μέχρι το τέλος* ΣΥΝ μένω. υπολείπομαι· (αρνητ) ΦΡ ***δεν απομένει παρά*** (για υποχρεωτική επιλογή) το μόνο που μπορεί να κάνει κανείς: *δεν (μας) απομένει παρά να φωνάξουμε την αστυνομία* || *δεν απομένει τίποτε άλλο, παρά ο θάνατος* ΣΥΝ μένω **2.** καταλήγω να είμαι, βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση (μετά από ένα γεγονός) *μετά την καταστροφή απέμεινε να κοιτάζει άφωνος τα ερείπια* || ~ *μόνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, υπόλειμμα.*

απόμερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο. από πολυσύχναστα μέρη: ~ *σπίτια / δρομάκια / σοκάκια / στενά* ΣΥΝ απόκεντρος, μακρινός — **απόμερα** επίρρ.

απομεσήμερο (το) το τμήμα τής ημέρας μετά το μεσημέρι. – **απομεσήμερα** επίρρ.

απομίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πιστή μίμηση πρωτοτύπου, η κατασκευή αντιγράφου ΑΝΤ αυθεντικός, γνήσιος **2.** (συνεκδ.) το αντίγραφο (συνήθ πολύτιμου αντικειμένου): *πρόκειται για φτηνές ~ προϊόντων αξίας* ΣΥΝ ιμιτασιόν **3.** (ειδικότ.) η σκόπιμη και έντεχνη πιστή αντιγραφή πρωτότυπου προϊόντος, μεθόδων και εργασιών, με σκοπό συνήθ. το κέρδος *θεμιτή / αθέμιτη ~.*

απομιμούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απομιμείσαι.. | απομιμήθηκα} μιμούμαι πιστά (κάτι), αντιγράφω: ~ *το ύφος / την υπογραφή / τη φωνή κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

απομνημονεύματα (τα) {απομνημονευμάτων} η γραπτή αφήγηση αναμνήσεων και αυτοβιογραφικών στοιχείων που περιλαμβάνει και ιστορικά γεγονότα, γεγονότα ιδιαίτερα σημαντικά, όπως τα έζησε ο συγγραφέας τους. *τα ~ τού Μακρυγιάννη / τού Κολοκοτρώνη*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπομνημονεύω.* Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα. όταν κατέγραψε τις αναμνήσεις του από

τον Σωκράτη].

απομνημόνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ πληθ.} το να συγκρατεί κανείς γνώσεις στη μνήμη του και να μπορεί να τις πει απέξω: *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει την κριτική ανάγνωση και όχι τη στείρα ~ πληροφοριών* ΣΥΝ αποστήθιση, (εκφραστ.) παπαγαλία

απομνημονεύω ρ μετβ. [αρχ.] {απομνημόνευ-σα, -θηκα, -μένος} συγκρατώ (γνώσεις) με τη βοήθεια τής μνήμης, μαθαίνω απέξω: *~ τους αρχικούς χρόνους των ανωμάλων ρημάτων* ΣΥΝ αποστηθίζω, (εκφραστ.) παπαγαλίζω.

απόμονος, -η, -ο αυτός που ζει τελείως μόνος και απομονωμένος ΣΥΝ ολομόναχος, κατάμονος· ΦΡ ***μόνος κι απόμονος*** τελείως έρημος, χωρίς συγγενείς και φίλους.

απομονώνω ρ. μετβ. {απομόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ χωριστά, αποκόπτω (από ένα σύνολο): *αυτά τα δύο θέματα δεν μπορούν να απομονωθούν το ένα από το άλλο, πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού* **2.** διακόπτω την επαφή (ανθρώπου με τους άλλους ή τόπου με τους γειτονικούς τόπους): *οι υπόλοιποι διαδηλωτές απομόνωσαν τους ταραξίες || ζούσε απομονωμένος σ' ένα ξερονήσι* — **απομονωμένα** επίρρ

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπομονοῦμαι (-όο)* < *ἀπο-* + *μονοῦμαι* < *μόνος*].

απομόνωση (η) [1846] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να κρατείται κανείς χωριστά ή να διακόπτεται η επικοινωνία του με άλλους: *μετά την εισβολή του στο Κουβέιτ το Ιράκ βρέθηκε σε διεθνή ~* **2.** ο χώρος (συνήθ στενό δωμάτιο) στον οποίο τοποθετείται κανείς, συνήθ εν είδει ποινής, ώστε να μην επικοινωνεί με άλλους: *στις φυλακές, τους κρατουμένους που προκαλούν επεισόδια τους στέλνουν για μερικές μέρες στην ~* **3.** νοσοκομειακός χώρος, στον οποίο νοσηλεύονται και παρακολουθούνται οι πάσχοντες από βαριές μεταδοτικές ασθένειες. — **απομονωτικός,** -ή, -ό [1861], **απομονωτικά** επίρρ.

απομονωτήριο (το) [1886] {απομονωτηρί-ου | -ων} ο χώρος απομόνωσης τιμωρημένων, καταδίκων ή ασθενών

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ isolateur].

απομονωτισμός (ο) η πολιτική τακτική μιας χώρας, η οποία αποφεύγει τις διεθνείς επαφές και εξαντλείται στην εθνική της αυτάρκεια: *η Αλβανία ακολούθησε πολιτική πλήρους ~ μετά τη διακοπή των σχέσεών της και με την Κίνα.*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ isolationism]

απομυζητήρας (ο) [1895] (λόγ) το όργανο με το οποίο γίνεται η απομύζηση γάλακτος από τον μαστό τής μητέρας.

απομυζώ ρ. μετβ {απομυζάς... | απομύζ-ησα, -ώμαι, -άται.. -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** αναρροφώ (θρεπτικό υγρό): *τα κουνούπια απομυζούν αίμα* ΣΥΝ (για μωρά) βυζαίνω **2.** (μτφ) εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, καρπώνομαι κάθε απόθεμα (οικονομικό, δύναμης, ενέργειας) κάποιου *του απομύζησε την περιουσία του και τον εγκατέλειψε* ΣΥΝ (λαϊκ.) μαδώ. ξεκοκκαλίζω, αρμέγω — **απομύζηση** (η). **απομυζητικός,** -ή, -ό

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπομυζῶ (-άω)* < *ἀπο-* + *μυζῶ* «ρουφώ, αντλώ», πιθ. από την ηχοποίητη λ. *μῦ*, η οποία αντιπροσωπεύει τη θέση και το σχήμα των χειλιών, όταν ρουφούν].

απομυθοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αφαίρεση των μυθικών στοιχείων (διήγησης, αντίληψης κ.ά.), η παρουσίαση (προσώπου, γεγονότος κ λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις (χωρίς τα πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν): *η ~ των μεγάλων ανδρών || η ~ τής εικόνας που είχαν σχηματίσει για τον πολιτικό ηγέτη.*

[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς αγγλ demythologisation (νόθο σύνθ.)].

απομυθοποιώ ρ. μετβ. {απομυθοποιείς.. | απομυθοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (πρόσωπο, γεγονός, διήγηση κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις, αφαιρώντας τα μυθικά, πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν: *είναι ένα βιβλίο που ~ δυο μεγάλους αστέρες τού Χόλλυγουντ || η αποκάλυψη τής παραποιήσεως των γεγονότων στη Ρουμανία τού Τσαουσέσκου απομυθοποίησε τον ρόλο τού Τύπου.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. demythologise]

απομυθοποιητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απομυθοποίηση *~ διαδικασία.* — **απομυθοποιητικά** επίρρ.

απομωραίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απομώραν-α, -θηκα} αποβλακώνω, καθιστώ (κάποιον) εντελώς μωρό ΣΥΝ ξεκουτιαίνω

απoναρκώνω ρ. μετβ. [αρχ] {απονάρκω-σα, -θηκα. -μένος} ναρκώνω (κάποιον) εντελώς, προκαλώ υπνηλία ΣΥΝ αποχαυνώνω, αποκοιμίζω. — **απονάρκωση** (η) [αρχ.], **απoναρκωτικός,** -ή, -ό [1891].

απονεκρώνω ρ μετβ [μτγν] {απονέκρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (μέλος τού σώματος) ανενεργό, αναίσθητο: *η εγχείρηση απονέκρωσε το χέρι του* || (μτφ.) *λόγω τής οικονομικής κρίσης η αγορά έχει απονεκρωθεί* **2.** (μτφ) οδηγώ στην παρακμή, την αδράνεια: *ο Πελοποννησιακός Πόλεμος απονέκρωσε την πνευματική και πολιτική ακμή τής αρχαίας Αθήνας.* — **απονέκρωση** (η).

απονεμημένος, -η, -ο → απονέμω

απονέμω ρ. μετβ. {απένειμα, απονεμή-θηκα, -μένος} **1.** προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) σύμφωνα με την αξία (κάποιου) ή το δίκαιο: *του απένειμαν τιμές αρχηγού κράτους || ~ χάρη* (σε κρατούμενο) ΦΡ ***απονέμω δικαιοσύνη*** δικάζω ως δικαστής, σύμφωνα με το κρατούν δίκαιο **2.** (συχνότ.) προσφέρω ιδιοχείρως (σε παρασημοφορίες. βραβεύσεις κ.λπ) ορισμένη τιμή (παράσημο, βραβείο, τιμητικό δίπλωμα κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *νέμω*].

απονενοημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται σε στιγμή απελπισίας και απόγνωσης: *ο αυτοτραυματισμός του ήταν ένα ~ διάβημα, για να τη συγκινήσει* ΣΥΝ απεγνωσμένος.

[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ παρακ. τού ρ. *ἀπονοοῦμαι* «είμαι απελπισμένος» < *ἀπο-* + *νοοῦμαι*, ρ. *νοῶ* < *νοῦς* ΙΙ φρ. *απονενοημένο διάβημα* αποδίδει το γερμ. vermessene Handlung]

απόνερα (τα) **1.** τα υπολείμματα ήδη χρησιμοποιημένου νερού: *τα ~ τής μπουγάδας* **2.** τα νερά που απομένουν από τις χημικές κατεργασίες στις βιομηχανίες και που περιέχουν άχρηστα και χρήσιμα υλικά **3.** τα ίχνη που αφήνει η αύλακα που σχηματίζει στη θάλασσα το πλοίο καθώς πλέει Επίσης **απονέρια** (σημ. 1).

απονευρώνω ρ. μετβ {απονεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ αφαιρώ ή αποτέμνω νεύρο από (μέρος τού σώματος): *~ δόντι* **2.** (μτφ.) αποδυναμώνω αφαιρώντας βασικά στοιχεία για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης. κόμματος κ.λπ), οδηγώ στην εξασθένηση: *η απομάκρυνση των παλιών, έμπειρων στελεχών απονεύρωσε την οργάνωση.*

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπονευροῦμαι (-όο)* < *ἀπο-* + *νευροῦμαι* < αρχ. *νεῦρον*]

απονεύρωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η αφαίρεση ή η απότμηση νεύρου *ο οδοντίατρος έκανε ~ στο σάπιο δόντι* **2.** (μτφ) η αποδυνάμωση που οφείλεται στην αφαίρεση βασικών για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης, κόμματος κ λπ.) στοιχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπονεύρωσις* (σημ. 2) < *ἀπονευροῦμαι*. Η σημ 1 αποτελεί αντιδάν. από νεολατ aponeurosis].

απονήρευτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μάθει να σκέπτεται και να ενεργεί με πονηριά, να καταλαβαίνει την πονηριά των άλλων: *μόλις είχε έρθει από το χωριό και. ~ όπως ήταν, τον έπιασαν κορόιδο* ΣΥΝ αθώος, άδολος, αγαθός ΑΝΤ πονηρεμένος, καχύποπτος, δύσπιστος — **απονήρευτα** επίρρ.

απονήωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (στην αεροναυτική) η ανύψωση αεροσκάφους στον αέρα από το κατάστρωμα αεροπλανοφόρου πλοίου.

[ΕΤΥΜ < *απο-* + *-νήωση* (κατά το *απογείωση*) < αρχ. *ναῦς, νηός* / *νεώς* (βλ λ *ναυς*)].

απονιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κατανόησης και στοργής στη δυστυχία τού άλλου: *«για την ~ σου μες στη γειτονιά σου κάθε βράδυ πίνω και μεθώ»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ αναλγησία.

απονομή (η) **1.** το να απονέμει (βλ λ.) κανείς κάτι: *~ χάριτος / δικαιοσύνης / βραβείου / τιμών* ΣΥΝ απόδοση **2.** (συνεκδ.) η τελετή στην οποία απονέμει κανείς κάτι: *στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπονέμω*].

άπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευαισθησίας στη δυστυχία των άλλων, από έλλειψη συμπόνιας: *~ άνθρωπος* || *«~ ζωή μάς πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ.) ΣΥΝ άσπλαχνος, ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — **άπονα** επίρρ [μεσν.].

άποντος, -η, -ο (στην αργκό των αθλητικογράφων) (παίκτης) που δεν σημείωσε κανέναν πόντο κατά τη διάρκεια ενός αγώνα.

αποξαρχής επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ) **1.** ξανά από την αρχή: *«να την πετιέται ~ κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ. Ρίτσος) **2.** από την πρώτη στιγμή *το δήλωσε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.*

[ΕΤΥΜ. Συμφυρμός των *απαρχής* + *εξαρχής*].

αποξενώνω ρ. μετβ. {αποξένω-σα, -θηκα. -μένος} απομακρύνω, καθιστώ (κάποιον) ξένο προς κάτι άλλοτε οικείο: *η τηλεόραση συχνά αποξενώνει τους ανθρώπους || η μακρά του απουσία στο εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα να αποξενωθεί από τους φίλους του.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποξενῶ (-όω)* < αρχ *ἀπόξενος*].

αποξένωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απομάκρυνση από κάτι οικείο. *~ από γονείς / φίλους / συγγενείς* **2.** (ειδικότ.) η απομάκρυνση τού ενός από τον άλλον άνθρωπο. η μοναξιά: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.*

αποξεραίνω ρ. → αποξηραίνω

απόξεση κ. [μεσν] **απόξυση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να αποξέει (βλ.λ.) κανείς κάτι **2.** ΙΑΤΡ. [1896] το ξύσιμο με ειδικό ιατρικό εργαλείο (ξέστρο) κοιλότητας τού ανθρώπινου σώματος για την αφαίρεση υλικού: *~ τής μήτρας* (βλ κ λ *έκτρωση*).

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόξεσις* < αρχ. *ἀποξέω* Ο ιατρ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. curettage < curette «ξέστρο»].

απόξεσμα (το) {αποξέσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ το υλικό που αφαιρείται με απόξεση από κοιλότητες τού σώματος

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποξέω*]

αποξεχνιέμαι ρ αμετβ. αποθ [μεσν.] {αποξεχάσ-τηκα, -μένος} χάνω την προσοχή μου, αφαιρούμαι: *αποξεχάστηκα κοιτάζοντας τη φύση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

αποξέω ρ μετβ. {απέξεσ-α. αποξέσ-θηκα. -μένος} **1.** τρίβω με οξύ εργαλείο (επιφάνεια) για την αφαίρεση σωματιδίων ή τη λείανσή της, αφαιρώ ξύνοντας. *στον Μεσαίωνα συνήθιζαν να αποξέουν το κείμενο από τις περγαμηνές, για να τις ξαναχρησιμοποιήσουν* **2.** ΙΑΤΡ (για κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος) κάνω απόξεση (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *ξέω* «ξύνω»]

αποξήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποσυναρμολόγηση και η απομάκρυνση μιας κατασκευής. π.χ μιας μηχανολογικής εγκατάστασης, μιας εξέδρας εκδηλώσεων κ.λπ. — **αποξηλώνω** ρ.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. dismantling].

αποξηραίνω ρ. μετβ [αρχ] {αποξήρα-να, -νθηκα, -μμένος} κάνω (κάτι) να ξεραθεί, το αφήνω να αφυδατωθεί. *οι σταφίδες είναι αποξηραμμένες ρώγες σταφυλιού || αποξηραμμένα σύκα || διακοσμητικά αποξηραμμένα άνθη* Επίσης **αποξεραίνω** — **αποξηραντής** (ο)

αποξήρανση (η) [1843] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η αφαίρεση τής υγρασίας από ένα σώμα, ωσότου ξεραθεί και μείνει χωρίς υγρασία ή νερό: *~ καρπών / λιμνών.*

αποξηραντήριο (το) [1886] {αποξηραντηρί-ου | -ων} ο τόπος στον οποίο γίνεται αποξήρανση διάφορων προϊόντων.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ séchérie].

αποξηραντικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποξή-

ρανση: ~ *έργα*

αποξύλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ η μετατροπή των κυτταρικών τοιχωμάτων των φυτών σε ξύλο.

απόξυση (η) ‣ απόξεση

απόξω επίρρ. → απέξω

αποπαίδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το αποκληρωμένο παιδί • **2.** το παραμελημένο παιδί **3.** (γενικότ.) το παραγκωνισμένο πρόσωπο: *τον είχε για ~, να του κάνει τα θελήματα.* Επίσης **απόπαιδο**.

αποπαίρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποπήρα} μιλώ επιθετικά, απότομα σε (κάποιον), με διάθεση να ψέξω: *τον αποπαίρνουν συνεχώς, έτσι δεν τολμά να πει ελεύθερα τη γνώμη του* ΣΥΝ. μαλώνω, κατσαδιάζω, (λόγ.) επιτιμώ.

απόπατος (ο) [μτγν.] (λαϊκ.-παλαιότ.) ο χώρος όπου αποπατεί κανείς: *στα παλιά σπίτια ο ~ ήταν σε εξωτερικό χώρο* ΣΥΝ αποχωρητήριο, μέρος, καμπινές, (καθημ.) τουαλέτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.*

αποπατώ ρ. αμετβ {αποπατείς .| αποπάτησα} αποβάλλω από τον οργανισμό περιττώματα, κόπρανα ΣΥΝ αφοδεύω, ενεργούμαι, κάνω την ανάγκη μου — **αποπάτηση** (η) [μτγν.], **αποπάτημα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπατῶ (-έω)* «αποσύρομαι παράμερα για να αφοδεύσω» < *ἀπο-* + *πατῶ*].

απόπειρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η δοκιμαστική προσπάθεια: *το δοκίμιό του ήταν μια πρώτη ~ προσέγγισης τού ζητήματος* **2.** προσπάθεια να βλάψει κανείς τον εαυτό του ή τους άλλους· ~ *αυτοκτονίας / ληστείας / βιασμού / κλοπής / εκβιασμού / φόνου.*

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *πεῖρα*]

αποπειρατικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την απόπειρα κάποιου για κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ ***αποπειρατικός ενεστώτας*** βλ λ. *ενεστώτας.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. canatif]

αποπειρώμαι ρ μετβ. αποθ. {αποπειράσαι. | αποπειράθηκα} δοκιμάζω (να πράξω κάτι, που βλάπτει ή αποβαίνει εις βάρος άλλων ή και τού εαυτού μου) *αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει πέφτοντας από τον τρίτο όροφο* || *οι ληστές αποπειράθηκαν να βιάσουν το θύμα τους* || *τρεις κουκουλοφόροι αποπειράθηκαν να ληστέψουν το υποκατάστημα τής τράπεζας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπειρῶμαι (-άο-)* < *ἀπόπειρα*]

αποπεμπτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που απομακρύνει, διώχνει: ~ *συμπεριφορά / τρόπος / ενέργεια* || (κ. ως ουσ.) *τα ξόρκια λειτουργούν ως αποπεμπτικά τού κακού*

αποπέμπω ρ. μετβ. [αρχ] {απέπεμψα, αποπέμφθηκα} απομακρύνω. διώχνω *κι από τη νέα του δουλειά τον απέπεμψαν κακήν κακώς. γιατί μάλωνε με τους προϊσταμένους του* || *«άκουσαν από το θυροτηλέφωνο να τους αποπέμπουν με τη φράση "αφήστε μας ήσυχους, επιτέλους!"»* (εφημ.)

αποπερατώνω ρ. μετβ {αποπεράτω-σα, -θηκα. -μένος} φέρω εις πέρας. ολοκληρώνω. *υποσχέθηκαν ότι σε έξι μήνες θα έχουν αποπερατώσει το έργο* ΣΥΝ τελειώνω.

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποπερατῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *περατῶ*]

αποπεράτωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ολοκλήρωση: ~ *έργου / ναού / έργων ύδρευσης και αποχέτευσης* ΣΥΝ τέλειωμα ΑΝΤ. έναρξη

αποπίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απόπια} πίνω (κάτι) μέχρι την τελευταία σταγόνα. τελειώνω (κάτι που πίνω).

απόπιομα κ. **απόπιμα** (το) {αποπιόμ-ατος | -ατα, -άτων} τα υπολείμματα ποτού που μένουν στο ποτήρι μετά την πόση ΣΥΝ αποπότι.

αποπλάνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξαπάτηση και η εκτροπή κάποιου από τον σωστό δρόμο **2.** ΝΟΜ ***αποπλάνηση παιδιών*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο νεότερο από 15 ετών ή το παραπλανά με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί τέτοια πράξη.

αποπλανώ ρ. μετβ. {αποπλανάς | αποπλάν-ησα, -ώμαι, -άται. , -ήθηκα, -ημένος} **1.** χειραγωγώ με δόλια μέσα ΣΥΝ παρασύρω **2.** (συνήθ.) παρασύρω (ανήλικο άτομο, σεξουαλικά ανώριμο ή μη υπεύθυνο για τις πράξεις του) σε ασελγή πράξη. — **αποπλανητής** (ο) [1895]. **αποπλανήτρια** (η). **αποπλανητικός, -ή, -ό** [1886] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπλανῶ (-άω)* < *ἀπο-* + *πλανῶ* «πλανεύω. εξαπατώ»]

αποπλένω ρ. μετβ κ αμετβ. [μεσν.] {απόπλυνα, αποπλύ-θηκα. -μένος} **1.** ολοκληρώνω, τελειώνω το πλύσιμο **2.** ξεπλένω

αποπλέω ρ. μετβ [αρχ.] {απέπλευσα} (για πλοίο) αναχωρώ από το λιμάνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

αποπληθωρισμός (ο) ΟΙΚΟΝ η εξουδετέρωση τού πληθωρισμού σε οικονομικά μεγέθη, π.χ. το εθνικό εισόδημα. και η αναφορά τους σε τιμές ενός έτους βάσεως για ευχερέστερη σύγκριση *μέσα / περίοδος αποπληθωρισμού.* — **αποπληθωριστικός, -ή, -ό**, **αποπληθωρίζω** ρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ deflation]

απόπληκτος, -η, -ο ΙΑΤΡ αυτός που έχει προσβληθεί από αποπληξία. — **αποπληκτικός, -ή, -ό** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπλήσσω / -ττω* «παραλύω, χτυπώ κάποιον καθιστώντας τον ανάπηρο» < *ἀπο-* + *πλήσσω / -ττω*].

αποπληξία (η) {αποπληξιών} ΙΑΤΡ η οργανική παράλυση λόγω μειωμένης αιματώσεως τού εγκεφάλου· *παθαίνω ~*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπληξία* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *ἀποπλήσσω*, βλ κ *ἀπόπληκτος*]

αποπληρωμή (η) [1896] η ολοκληρωτική εξόφληση *η ~ των χρεών.*

αποπληρώνω ρ. μετβ {αποπλήρω-σα, -θηκα. -μένος} πληρώνω (κάτι) μέχρις εξοφλήσεως.

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποπληρῶ*, αρχική σημ. «γεμίζω, ικανοποιώ (προϋποθέσεις, υποχρεώσεις)» < *ἀπο-* + *πληρῶ*].

απόπλους (ο) {από-πλου, -πλουν | χωρ πληθ } (λόγ.) η αναχώρηση (πλοίου): *απαγορεύθηκε ο ~ λόγω θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. σαλπάρισμα ΑΝΤ κατάπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπλέω*]

απόπλυμα (το) [μτγν.] {αποπλύμ-ατος | -ατα. -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) το ακάθαρτο νερό μετά από πλύση ΣΥΝ απόνερα.

απόπλυση (η) [μτγν.] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το τελείωμα τού πλυσίματος, το στράγγισμα των ρούχων

αποπνευματώνω ρ. μετβ. {αποπνευμάτω-σα, -θηκα. -μένος} αφαιρώ την υλική διάσταση από (κάτι). διατηρώντας μόνο την πνευματική *οι αποπνευματωμένες μορφές των βυζαντινών εικόνων* ΣΥΝ. εξαϋλώνω. — **αποπνευμάτωση** (η) [μεσν.].

αποπνέω ρ. μετβ [αρχ.] {απέπνευσα} **1.** αναδίδω (συγκεκριμένη οσμή). μυρίζω: *οι κλειστοί χώροι αποπνέουν δυσάρεστη οσμή* **2.** (μτφ.) μεταδίδω (συγκεκριμένη αίσθηση): *η έκφρασή του απέπνεε χαρά και αισιοδοξία*

αποπνικτικός, -ή, -ό [1887] κ. **αποπνιχτικός** αυτός που εμποδίζει την αναπνοή, που προκαλεί δυσφορία: *η αφόρητη ζέστη και οι καπνοί τού τσιγάρου έκαναν την ατμόσφαιρα στο δωμάτιο ~*

απόπνοια (η) {χωρ πληθ.} το να αναδίδεται οσμή ή αναθυμιάσεις

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπνέω*].

αποποίηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να αποποιείται (βλ.λ.) κανείς κάτι: ~ *κληρονομίας* ΣΥΝ απόρριψη

αποποινικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η κατάργηση τού ποινικού χαρακτήρα (πράξεως): ~ *των εκτρώσεων / τής μοιχείας* ΣΥΝ νομιμοποίηση ΑΝΤ ποινικοποίηση

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décriminalisation].

αποποινικοποιώ ρ. μετβ. {αποποινικοποιείς... | αποποινικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ τον ποινικό χαρακτήρα (πράξεως), παύω να τη θεωρώ ως ποινικό αδίκημα *στην Ολλανδία έχουν αποποινικοποιήσει τη χρήση των ναρκωτικών* ΑΝΤ ποινικοποιώ.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décriminaliser]

αποποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αποποιείσαι. | αποποιήθηκα} (+αιτ) **1.** αρνούμαι να αποδεχθώ. ~ *κάθε ευθύνη για το συμβάν* ΣΥΝ απορρίπτω **2.** αρνούμαι (κάτι που δικαιωματικά μου ανήκει): ~ *τα δικαιώματά μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποποιοῦμαι (-έο-)* < *ἀπο-* + *ποιοῦμαι*. ρ *ποιῶ*].

> **αποποιούμαι τις ευθύνες ή των ευθυνών μου;** Το (αρχαίο και αρχαιοπρεπές) ρήμα **αποποιούμαι** σημαίνει «αρνούμαι. απορρίπτω. δεν αποδέχομαι» και συντάσσεται κανονικά με αιτιατική *Ουδέποτε αποποιήθηκα τις ευθύνες μου – Αποποιήθηκε τα αξιώματα που θέλησαν να του προσφέρουν – Αποποιούμαι την κατηγορία ότι.* Η σύνταξη με γενική είναι εσφαλμένη (δεν μπορούμε να πούμε *«αποποιούμαι των ευθυνών μου»*)

αποπολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** (για πρόσ) η αποστασιοποίηση από την πολιτική, η αδιαφορία για τα πολιτικά: *η ~ των νέων υπονομεύει τη λειτουργία τής δημοκρατίας* ΑΝΤ πολιτικοποίηση **2.** η άρση τού πολιτικού χαρακτήρα *η ~ τής εκδήλωσης / τού λόγου ενός περιοδικού* ΑΝΤ πολιτικοποίηση (πβ. κ λ. *αποκομματικοποίηση*). — **αποπολιτικοποιώ** ρ. {-είς . }.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. depoliticisation].

αποπομπαίος, -α. -ο ‣ αποδιοπομπαίος

αποπομπή (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη: *αποφασίστηκε η ~ του από τον δικηγορικό σύλλογο* **2.** (ειδικότ.) η παύση από εργασιακή θέση ΣΥΝ απόλυση.

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποπέμπω*].

αποπότι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ στον πληθ) το απόπιομα (βλ.λ.): *σε μερικά μπαρ δεν διστάζουν να σερβίρουν στους πελάτες και τα αποπότια άλλων.*

αποπροσανατολίζω ρ. μετβ. {αποπροσανατόλισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** δείχνω σε (κάποιον) εσφαλμένο δρόμο ΣΥΝ παροδηγώ **2.** (συνήθ. μτφ) παραπλανώ στέλνοντας σε εσφαλμένη κατεύθυνση, αποσπώ την προσοχή κάποιου από κάτι και τη στρέφω προς κάτι άλλο: *η ενασχόληση με την ιδιωτική ζωή των πολιτικών αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από τα πραγματικά προβλήματα τής χώρας.*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. désorienter].

αποπροσανατολισμός (ο) η απομάκρυνση από την ορθή κατεύθυνση, η σκόπιμη απόσπαση τής προσοχής κάποιου από κάτι και ο προσανατολισμός του προς κάτι άλλο.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ désorientation].

αποπροσανατολιστικός, -ή. -ό αυτός που αποσκοπεί ή συμβάλλει στον αποπροσανατολισμό: ~ *δηλώσεις* || *ο ~ ρόλος τής διαφήμισης.* — **αποπροσανατολιστικ-ά / -ώς** επίρρ

αποπροσωποποιώ ρ μετβ {αποπροσωποποιείς... | αποπροσωποποίησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} αφαιρώ τον προσωπικό χαρακτήρα από (κάτι): *θα προσπαθήσω να αποπροσωποποιήσω τα θέματα και να σταθώ σε ζητήματα αρχών* ΑΝΤ προσωποποιώ. — **αποπροσωποποίηση** (η)

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. depersonalise].

απόπτυσμα (το) [αρχ] {αποπτύσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) αυτό που αποβάλλει κανείς από το στόμα του φτύνοντας ΣΥΝ φτυσιά, πτύελο, ροχάλα.

αποπτύω ρ. μετβ {απέπτυσα} (λόγ.) αποβάλλω (κάτι) από το στόμα φτύνοντας. — **απόπτυση** (η) [1896]

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *πτύω* «φτύνω»].

απόπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } (για φύλλα. τρίχες, φτέρωμα κ.ά) η απόσπαση και πτώση: *η ~ παρατηρείται περιοδικά σε διάφορα ζώα και φυτά.*

αποπυρηνικοποιημένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πυρηνικά

όπλα: *η Ανταρκτική έχει χαρακτηριστεί ως ~ ζώνη*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ denuclearised]

αποπυρηνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απαγόρευση χρήσεως πυρηνικών όπλων (σε ορισμένες περιοχές): *διάφορες συνθήκες επιβάλλουν καθεστώς αποπυρηνικοποίησης για κράτη, περιοχές, θάλασσες* κ.λπ — **αποπυρηνικοποιώ** ρ. {-είς. .}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ denuclearisation].

αποπωματίζω ρ μετβ. {αποπωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} αφαιρώ το πώμα (από μπουκάλι, δοχείο): *~ το μπουκάλι* ΣΥΝ ξεβουλλώνω. — **αποπωμάτιση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *από-* + *πωματίζω* < *πῶμα*].

απόρημα (το) {απορήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να απορεί κανείς, η έκφραση απορίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπορῶ*].

απορηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που εκφράζει απορία: *στην πρόταση «να ζει κανείς ή να μη ζει;» έχουμε χαρακτηριστικό παράδειγμα ~ ερώτησης.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπορῶ*].

απορημένος, -η, -ο αυτός που κυριαρχείται από απορία. *προσπάθησα να του εξηγήσω, αλλά εκείνος συνέχιζε να με κοιτάζει ~* ΣΥΝ αμήχανος. — **απορημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀπορημένος* / *ἠπορημένος* < αρχ. *ἀπορῶ*]

> **απορημένος: μεσοπαθ. μετοχή ενεργητικών ρημάτων!** Μολονότι δεν υπάρχει μεσοπαθητική φωνή (**απορούμαι*) τού **απορώ**, εντούτοις σχηματίζει μεσοπαθητική μετοχή σε *-μένος*: **απορημένος**! Αυτό συμβαίνει και με πολλά άλλα ενεργητικά στη φωνή ή στον τύπο ρήματα (δηλ. ρήμ. σε *-ω* / *-ώ*), τα οποία έχουν συνήθ. μέση διάθεση (σημασία): *ανεβάζω* – **ανεβασμένος**, *πονώ* – **πονεμένος**. *ανθώ* – **ανθισμένος**, *σπάζω* – **σπασμένος**. *χαλώ* – **χαλασμένος** κ ά Στις περιπτώσεις αυτές, και γενικότερα στη Νεοελληνική, η μεσοπαθ. μετοχή λειτουργεί ως ρηματικής υφής επίθετο, που δηλώνει κάτι συντελεσμένο (που έχει τελειώσει και υπάρχει ως αποτέλεσμα) είτε πρόκειται για ενέργεια είτε για κατάσταση: **πονεμένος** *άνθρωπος* (αυτός που έχει πονέσει ή και που πονά ίσως ακόμη), **ανθισμένο** *δέντρο* (που έχει ανθίσει ή και που έχει ακόμη άνθη), **σπασμένο** *τζάμι* (που έχει σπάσει ή και που εξακολουθεί να είναι σπασμένο). → *μετοχή*

απόρθητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κυριευθεί. *~ κάστρο* **2.** αυτός που δεν έχει κυριευθεί ΣΥΝ. απάτητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ + *πορθῶ*, αρχική σημ. «κυριεύω και καταστρέφω»]

απορία (η) {αποριών· χωρ. πληθ. οι σημ. 4, 5} **1.** η αδυναμία ή δυσκολία κατανόησης συγκεκριμένης έννοιας ή ζητήματος (συνεκδ.) η ερώτηση που θα ήθελε να υποβάλει (γραπτώς ή προφορικώς) κάποιος. *ο δάσκαλος έλυσε τις ~ των μαθητών* || *έχετε καμιά ~;* || *γράφω τις ~ μου στο τετράδιο* **2.** η κατάσταση τής έκπληξης και αμηχανίας. τού να μην μπορεί κάποιος να καταλάβει κάτι· *κοιτάζω με ~*· ΦΡ (σκωπτ.) ***απορία ψάλτου, βηξ*** βλ λ *βηξ* **3.** ΦΙΛΟΣ η κατάσταση τού να μην μπορεί κάποιος να βρει απάντηση σε ερώτημα ή δύσκολο πρόβλημα, πράγμα που αποτελεί αφορμή για φιλοσοφική αναζήτηση • **4.** η έλλειψη οικονομικών πόρων, η ανέχεια, η φτώχια: *πιστοποιητικό / βεβαίωση ~* • **5.** η αδυναμία να κάνει κανείς κάτι, το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει· κυρ. στη ΦΡ ***εν απορία*** *(ἐν ἀπορίᾳ)* σε αδιέξοδο, σε αδυναμία: *«τα μεγάλα λόγια και οι εκφραστικές χειρονομίες δεν είναι παρά φωνασκίες ~»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπορος* Αρχικώς η λ. δήλωνε την έλλειψη διεξόδου *(πόρου)* από τοποθεσία ή κατάσταση. Στη συνέχεια, χαρακτήρισε τη συναισθηματική κατάσταση τού ίδιου τού προσώπου που βρίσκεται σε αδιέξοδο, σε αμηχανία (αρχ φρ *ἐν ἀπορίῃ ἔχεσθαι*). και τελικά δήλωσε τη γλωσσική έκφραση αυτού τού αδιεξόδου (ως ερωτήσεως). Η σημ «φτώχια, ένδεια» είναι ήδη αρχ.].

απορίχνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απόριξα} (λαϊκ.) (για εγκύους) αποβάλλω. — **απόριγμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ρίχνω*

άπορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει οικονομικούς πόρους: (κ. ως ουσ.) *τα φιλανθρωπικά ιδρύματα βοηθούν τους ~ και τα ορφανά* ΣΥΝ φτωχός ΑΝΤ εύπορος. ευκατάστατος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αδιέξοδος, αδιάβατος». < *ἀ-* στερητ. + *πόρος* «πέρασμα, διάβαση». Η σημ. «φτωχός, ενδεής» είναι ήδη αρχ.].

απορρέω ρ. μετβ. {απέρρευσα} έρχομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: *οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση που υπέγραψε* ΣΥΝ πηγάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *ῥέω*].

απόρρητο (το) {απορρήτ-ου | -ων} η υποχρέωση ή το δικαίωμα να μη γίνεται κάτι γνωστό: *το ~ τής αλληλογραφίας* || *το ~ τής εξομολόγησης* (το να μην κοινολογούνται από τον ιερέα όσα του εξομολογούνται) || *τα ~ των μυστικών υπηρεσιών* (οι πληροφορίες που δεν πρέπει να γίνουν γνωστές) || *παραβίαση τού ~*· ΦΡ (α) ***ιατρικό απόρρητο*** η υποχρέωση των γιατρών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για την υγεία των ασθενών τους (β) ***επαγγελματικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μη δημοσιοποιούνται στοιχεία σχετικά με την επαγγελματική δραστηριότητα κάποιου, ιδ σε ανταγωνιστές του (γ) ***κρατικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μην κοινοποιούνται στοιχεία σχετικά με την ασφάλεια τού κράτους (δ) ***τραπεζικό απόρρητο*** η υποχρέωση των τραπεζών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για τις καταθέσεις και τις συναλλαγές των πελατών τους

απόρρητος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν πρέπει να δημοσιοποιηθεί, που πρέπει να μείνει μυστικός. *~ συμφωνίες* || *άκρως ~ έγγραφο*· ΦΡ ***εξ απορρήτων*** (ενν. υποθέσεων) (ο) (*ὁ ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων τοῦ βασιλέως*, Πλουτ *Λούκουλλος* 17) (i) ΙΣΤ ο μυστικοσύμβουλος, το πρόσωπο που είχε πρόσβαση λόγω τού αξιώματός του στα κρατικά μυστικά (ii) (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ στενές σχέσεις με κάποιον και γνωρίζει τα μυστικά του: *ο ~ τού προέδρου τής εταιρείας* **2. απόρρητο** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* στερητ + *ῥητός*].

απόρριμμα (το) {απορρίμμ-ατος | -ατα. -άτων} (συνήθ στον πληθ) το αντικείμενο που πετιέται ως άχρηστο: *ο κάδος των ~* ΣΥΝ. σκουπίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀπορρίπτω*].

απορριμματοδοχείο (το) δοχείο ή κάδος για απορρίμματα.

απορριμματοφόρο (το) (επίσ.) το όχημα που χρησιμοποιείται για τη συλλογή και απομάκρυνση των σκουπιδιών από κατοικημένες περιοχές ΣΥΝ (καθημ.) σκουπιδιάρικο.

απορριπτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που περιέχει απόρριψη: *~ απόφαση / εισήγηση.*

απορρίπτω ρ. μετβ {απέρριψα. απορρίφθηκα (λόγ απερρίφθην, -ης, -η.... μτχ. απορριφθείς, -είσα, -έν)} **1.** αρνούμαι να (απο)δεχθώ: *απέρριψε την πρότασή τους για συνεργασία* || *η αίτηση χάριτος απερρίφθη και ο κατάδικος εκτελέστηκε* || (μτφ) *ο οργανισμός του απέρριψε το μόσχευμα* **2.** (ειδικότ.) δεν εγκρίνω την προαγωγή (μαθητή, φοιτητή): *απορρίφθηκε στο μάθημα τής ιστορίας.* — **απορριπτέος, -α, -ο** [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *ρίχνω, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *ῥίπτω*].

απόρριψη (η) [αρχ.] {-ης κ -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} **1.** (α) η άρνηση (κάποιου) να εγκρίνει, να αποδεχτεί (κάποιον/κάτι): *~ αίτησης / σχεδίου / πρότασης / αιτήματος* (β) η μη αποδοχή. αναγνώριση τής προσωπικότητας, τής αξίας. των αναγκών κ.λπ. (κάποιου): *η ~ των πρώην κρατουμένων από την κοινωνία* || *η ~ τού παιδιού από την οικογένειά του* **2.** η αποτυχία σε εξετάσεις· *η ~ του στις εξετάσεις τού στοίχισε πολύ* ΣΥΝ αποτυχία ΑΝΤ επιτυχία **3.** ΙΑΤΡ η αδυναμία τού οργανισμού να αφομοιώσει ξένο σώμα ή ιστό που εισάγεται με επέμβαση: *~ μοσχεύματος* • **4.** (λόγ.) το πέταμα των απορριμμάτων.

απορροή (η) **1.** η ροή από συγκεκριμένη πηγή ΣΥΝ εκροή **2.** ΓΕΩΛ η ροή των επιφανειακών νερών (από βροχή ή χιόνι) εξαιτίας πλευρικών επιφανειών με κλίση, κλιτύων κ.λπ.: *λεκάνη απορροής χειμάρρων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπορρέω*].

απόρροια (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.) η κατάσταση ή η διαδικασία που αποτελεί την αναγκαία και φυσική συνέπεια, το επακόλουθο συγκεκριμένου αιτίου: *η επιτυχία του στον διαγωνισμό ήταν ~ μακράς και σκληρής προσπάθειας* ΣΥΝ αποτέλεσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, άγνοια, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπορρέω*]

απορρόφηση (η) [1817] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία μια υγρή ή αέρια ουσία εισχωρεί στους πόρους ενός σώματος ή οργανισμού και συγκρατείται στο εσωτερικό του: *η ~ τού μελανιού από το στυπόχαρτο* || *η ~ νερού από τις ρίζες των φυτών* || *η ~ θρεπτικών ουσιών από τα κύτταρα* **2.** ΦΥΤΟΛ η άντληση νερού από μη διαλυτές στο νερό ουσίες **3.** ΦΥΣ η μείωση τής ενέργειας (ακτινοβολίας, ηχητικού κύματος) κατά τη διάδοσή της μέσα στην ύλη **4.** (μτφ.) η διαδικασία λήψης και χρησιμοποίησης (παροχών ή προσφερόμενων αγαθών ή υπηρεσιών): *η έγκαιρη ~ των κονδυλίων τής Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη χώρα μας για αναπτυξιακά έργα* || *~ πιστώσεων / κεφαλαίων / δανείων / προϊόντων / εργατών* ΣΥΝ αξιοποίηση, χρήση **5.** (μτφ.) η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης (μιας ομάδας) σε ένα σύνολο (ώστε παράλληλα να χάνει τα ιδιαίτερα. διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά της): *η ~ των μεταναστών από την ξένη κοινωνία* ΣΥΝ αφομοίωση, ενσωμάτωση • **6.** (μτφ.) η αποκλειστική αφοσίωση σε δραστηριότητα, που διακόπτει οποιαδήποτε επαφή με τον περιβάλλοντα χώρο. *ήταν τόση η ~ του στη δουλειά, που είχε ξεχάσει όλους τους φίλους του* ΣΥΝ προσήλωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absorption]

απορροφητήρας (ο) **1.** (γενικά) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση αερίων ή σκόνης *~ ηλεκτρικής σκούπας* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται πάνω από τη συσκευή μαγειρέματος (κουζίνα, φούρνο) και απορροφά τις οσμές και τους ατμούς κατά την παρασκευή φαγητού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ. air-extractor]

απορροφητικός, -ή. -ό [1861] αυτός που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση: *~ χαρτί / ηλεκτρική σκούπα* — **απορροφητικά** επίρρ.

απορροφητικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ } **1.** η ικανότητα υλικού να απορροφά: *υψηλή ~* **2.** ο βαθμός αξιοποίησης παροχών ή προσφερόμενων υπηρεσιών: *χαμηλή ~ κονδυλίων από την Ε.Ε.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absorptivité].

απορροφώ ρ. μετβ. {απορροφ-άς κ -είς . | απορρόφ-ησα. -ώμαι, -άται.. (κ. -ούμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για σώματα, υλικά) κάνω (υγρή ουσία) να εισχωρήσει (από τους πόρους) στο εσωτερικό μου και τη συγκρατώ εντός μου: *το σφουγγάρι απορροφά το νερό* || *το στυπόχαρτο απορροφά το μελάνι* || *το έδαφος απορροφά το νερό τής βροχής* ΣΥΝ. (καθημ.) πίνω, ρουφώ **2.** ελαττώνω την ενέργεια (φωτεινής ακτινοβολίας. ηχητικού κύματος) κατά τη διάχυσή τους στο εσωτερικό μου: *ένα υλικό που απορροφά θερμότητα* **3.** αφομοιώνω (κάποιον/κάτι) στο εσωτερικό μου (ώστε να γίνεται ένα με μένα): *ο οργανισμός απορρόφησε τα υγρά που είχαν συσσωρευθεί* || (μτφ.) *η κοινωνία απορρόφησε τους μετανάστες* ΣΥΝ ενσωματώνω **4.** παίρνω και αξιοποιώ (παροχές ή προσφερόμενες υπηρεσίες): *~ κονδύλια / ανέργους σε θέσεις εργασίας* **5.** (μτφ.) προκαλώ την αποκλειστική συγκέντρωση και αφοσίωση (κάποιου), δεν αφήνω περιθώρια διαφυγής: *η δουλειά του τον απορροφά και δεν βρίσκει ποτέ χρόνο για την οικο-*

γένειά του **6.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***απορροφώμαι***) αφοσιώνομαι, συγκεντρώνομαι αποκλειστικά σε κάτι: *δεν σε άκουσα, γιατί ήμουν απορροφημένος με το βιβλίο που διάβαζα* ΣΥΝ τραβώ, συνεπαίρνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπορροφῶ (-έω)* < *ἀπο-* + *ῥοφῶ* Οι μτφ. σημασίες αποδίδουν το γαλλ. absorber].

απορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διατάραξη τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας ενός συστήματος (οργανισμού. μηχανής κ λπ)· ΦΡ ***πτητική απορρύθμιση*** το τζετ-λάγκ (βλ λ) **2.** (γενικά) η δημιουργία συνθηκών αποδιοργάνωσης και γενικότερης αταξίας, που υπονομεύουν την ομαλή εξέλιξη μιας κατάστασης ~ *τής οικονομίας / τής κυκλοφορίας / τής λειτουργίας τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ αποδιοργάνωση. διάλυση. — **απορρυθμίζω** ρ , **απορρυθμιστικός,** -ή, -ό, **απορρυθμιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ dérèglement]

απορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η απομάκρυνση ρυπαρών ουσιών από επιφάνεια με τη χρήση ειδικών χημικών μέσων: *η ~ των ακτών τού Σαρωνικού* — **απορρυπαίνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ depolution].

απορρυπαντικός, -ή. -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό συγκεκριμένης επιφάνειας **2.** ***απορρυπαντικό*** (το) χημική ουσία σε σκόνη. υγρή ή στερεά μορφή. συνήθ. διαλυτή στο νερό, που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό επιφανειών, αντικειμένων, ρούχων ΣΥΝ καθαριστικό.
[ΕΤΥΜ < μτγν *απορρυπαίνω,* απόδ. τού αγγλ detergent]

απορφανίζω ρ. μετβ {απορφάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) ορφανό: *ο πόλεμος απορφάνισε χιλιάδες παιδιά* ΣΥΝ ορφανεύω **2.** (μεσοπαθ. ***απορφανίζομαι***) (μτφ.) χάνω τον προστάτη μου, στερούμαι τον καθοδηγητικό ρόλο κάποιου: *το κόμμα απορφανίστηκε με τον θάνατο τού αρχηγού του* — **απορφάνιση** (η) [1875] κ **απορφανισμός** (ο) [1889].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ὀρφανίζω* < *ὀρφανός*].

απορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απορείς | απόρη-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αδυνατώ να εξηγήσω (κάτι) με πειστικό τρόπο, μου δημιουργείται απορία. *είναι να απορεί κανείς πού το βρίσκει τέτοιο θράσος* ΣΥΝ διερωτώμαι ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμηχανίας, δεν ξέρω πώς να αντιδράσω: *τον είδα να μπαίνει μέσα σαν να μη συμβαίνει τίποτα και απόρησα* ΦΡ ***απορώ και εξίσταμαι*** (από το τροπάριο προς τη Θεοτόκο *«Τὴν ὡραιότητα τῆς παρθενίας Σου . τί δὲ ὀνομάσω σε, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι»*) δοκιμάζω κατάπληξη, δεν μπορώ να καταλάβω την αιτία ή τη σκοπιμότητα γεγονότος ή πράξης: *«απορεί και εξίσταται για τη θρυλούμενη υποψηφιότητά του με το κόμμα αυτό»* (εφημ) **3.** (η μτχ. ***απορημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση απορίας: *τον κοιτούσε επί ώρα απορημένος* (β) έκπληκτος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπορῶ (-έω)* < *ἄπορος* (βλ λ)].

αποσαθρώνω ρ μετβ {αποσάθρω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) εντελώς σαθρό. ολότελα σάπιο, έτοιμο να διαλυθεί (κυρ μεσοπαθ.): *τα θεμέλια τού κτηρίου αποσαθρώθηκαν* ΣΥΝ σαπίζω. αποσυνθέτω **2.** (μτφ.) προκαλώ ριζική φθορά, καταστρέφω τα θεμέλια. τις βάσεις: *αποσαθρωμένη οικονομία / κοινωνία*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *σαθρώνω* < *σαθρός* «ετοιμόρροπος, σάπιος»].

αποσάθρωση (η) [1845] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ.} **1.** η διαδικασία κατά την οποία διάφοροι φυσικοί παράγοντες. όπως ο αέρας ή το νερό. δρουν πάνω σε εκτεθειμένα πετρώματα ή δομικά υλικά προκαλώντας αποσύνθεση των συστατικών τους *η ~ των θεμελίων τής οικίας* **2.** η πλήρης εξασθένηση και αποσύνθεση πράγματος ή κατάστασης με τη διάλυση των συνεκτικών του στοιχείων *η ~ τού θεσμού τής οικογένειας* ΣΥΝ αποσύνθεση. διάλυση **3.** ΙΑΙΡ η διάλυση ενός δισκίου μετά την κατάποσή του.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Verwitterung].

αποσαρίδι (το) {αποσαριδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι που μαζεύει η σκούπα
[ΕΤΥΜ < *αποσαρώνω* (υποχωρητ) < μεσν. *ἀποσαρῶ* < *ἀπο-* + *σαρῶ (-όω)* «σκουπίζω», βλ κ. *σαρώνω*].

αποσαφηνίζω ρ. μετβ {αποσαφήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάτι) απολύτως σαφές, διευκρινίζω: *η κυβέρνηση πρέπει να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της σχετικά με την οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. διασαφηνίζω. επεξηγώ, (λαϊκ.) κάνω λειανά ΑΝΤ συσκοτίζω Επίσης **αποσαφώ** [αρχ.] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀπο-* + *σαφηνίζω* < *σαφηνής* < *σάφα* «σαφώς»].

αποσαφήνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διευκρίνιση κατά τρόπο σαφή, ώστε να μην υπάρχουν απορίες. παρεξηγήσεις. σκοτεινά σημεία *σε πρόσφατη συνέντευξή του επιχείρησε την ~ των θέσεων τού κόμματός του στο θέμα αυτό* ΣΥΝ διασαφήνιση ΑΝΤ συσκοτισμός **2.** ΓΛΩΣΣ η άρση τής αμφισημίας σε ένα κείμενο (λ.χ. μέσω των συμφραζομένων). — **αποσάφηση** (η) [1893]
[ΕΤΥΜ Η γλωσσολ σημ. αποδίδει το αγγλ. disambiguation].

αποσβένω ρ. μετβ. {απόσβεσ-α, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** εξοφλώ βαθμιαία οφειλόμενο ποσό *χρειάζομαι δύο χρόνια για να αποσβέσω το δάνειο* ΣΥΝ ξεχρεώνω. αποπληρώνω **2.** καλύπτω το κόστος (ενός πράγματος) από τα έσοδα που προκύπτουν με τη χρήση του *το μηχάνημα τού κόστισε αρκετά, αλλά σε έναν χρόνο θα το αποσβέσει, αν πάνε καλά οι δουλειές* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποσβεννύω** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσβεση*
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ τού μτγν *ἀποσβεννύω* (πβ. κ μεσν *ἀποσβήνω*) < *ἀπο-* + αρχ. *σβέννυμι / σβεννύω* (βλ. λ *σβήνω*)].

απόσβεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαδικασία βαθμιαίας εξόφλησης οφειλόμενου ποσού: *~ χρέους / δανείου* ΣΥΝ εξόφληση, αποπληρωμή **2.** η κάλυψη τού ποσού που δαπανήθηκε για συγκεκριμένη αγορά, η κάλυψη τού κόστους, τής δαπάνης. η ανάκτηση των χρημάτων που ξοδεύτηκαν με την παραγωγική αξιοποίηση τού προϊόντος που αγοράστηκε: *μπορεί να κοστίζει ακριβά το μηχάνημα, αλλά, αν το δουλέψεις σωστά. σε δύο χρόνια θα κάνεις ~* **3.** ΟΙΚΟΝ η μείωση τής αξίας ενός οικονομικού στοιχείου (λ.χ. των μηχανημάτων εργοστασίου λόγω φθοράς, παλαίωσης, τεχνολογικής προόδου κ.ά.), η οποία αναπληρώνεται λογιστικά με ετήσιες κρατήσεις επί των ακαθάριστων εσόδων, ανάλογες τής αξίας τού στοιχείου **4.** ΦΥΣ η μείωση τού πλάτους ταλάντωσης (λ χ. εκκρεμούς) λόγω απώλειας ενέργειας **5.** (κυριολ -σπάν.) το ολοσχερές σβήσιμο. η κατάσβεση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόσβεσις* < *ἀποσβέννυμι*, βλ. κ. *σβήνω.* Οι οικον και νομ σημ. αποδίδουν το γαλλ. amortissement]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το ρήμα **αποσβεννύω** και ο μεταπλασμένος τύπος **αποσβένω** έχουν πολύ περιορισμένη χρήση Αντ' αυτών χρησιμοποιείται περισσότερο η περίφραση (ρήμα + ουσιαστικό) **κάνω απόσβεση**, το ίδιο όπως αντί τού *παρατηρώ* (κάποιον) λέμε *κάνω παρατήρηση* ή *κάνω κατάθεση* αντί τού **καταθέτω** κ.τ.ό. Για το ρ *σβεννύω / σβένω*, βλ το λ. *σβήνω* στο οποίο εξελίχθηκε.
> + *απολεξικοποιημένο ρήμα*

αποσβεστικός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την απόσβεση: *~ προθεσμία* (εντός τής οποίας πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα. αλλιώς θα αποσβεσθεί).

αποσβεστήρας (ο) (ενν κραδασμών) ΤΕΧΝΟΛ το αμορτισέρ (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. amortisseur].

αποσβολώνω ρ. μετβ {αποσβόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να βρεθεί σε κατάσταση αμηχανίας, να τα χάσει σε τέτοιον βαθμό, που να μη μπορεί να αρθρώσει λέξη **2.** (συνήθ η μτχ ***αποσβολωμένος,*** *-η, -ο*) άφωνος από έκπληξη· *ένας ολόκληρος κόσμος στεκόταν ~ μπροστά στο θέαμα τής έκρηξης* ΣΥΝ άλαλος. άναυδος. εμβρόντητος, κοκκαλωμένος. — **αποσβόλωμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβρόντητος*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀπασβολῶ* (κατά τα σύνθ με *ἀπ(ο)-*) < μτγν. *ἀπασβολοῦμαι* «μαυρίζω με καπνιά» < *ἀπ(ο)-* + *ἀσβολῶ (-όω)* «καταστρέφω, θαμπώνω, τυφλώνω» < *ἄσβολος (ἡ)* «καπνιά» < Ι.Ε *as- «ξηρότητα. στεγνότητα». πβ. σανσκρ. āsah «στάχτη», λατ. ar-d-ere «καίω», γερμ. Asche «στάχτη», αγγλ. ash κ ά. Ομόρρ αρχ *ἄζ-ομαι* «ξηραίνομαι» (< *asd-), *ἀζ-αλέος* κ ά. Το β' συνθ. τής λ *ἄσ-βολος* πιθ προέρχεται από το ρ. *βάλλω* Η λ. περιγράφει τη συνήθεια που επικρατούσε στο Βυζάντιο, σύμφωνα με την οποία άλειφαν με καπνιά *(ἄσβολον)* το πρόσωπο τού διαπομπευομένου. επιφέροντάς του μεγάλη ντροπή].

απόσειση (η) [μτγν] {-ης κ. -είσεως | χωρ. πληθ } η διαδικασία απαλλαγής από δυσάρεστη κατάσταση, η ανατροπή: *~ κατηγορίας / ευθυνών* ΣΥΝ αποτίναξη. αναίρεση. ανασκευή.

αποσείω ρ μετβ [αρχ] {απέσεισα. αποσείστηκα (λογιότ. απεσείσθην, -ης, -η...)} (λόγ.) **1.** διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι από (δυσάρεστη κατάσταση): *απέσεισαν τον ζυγό τής σκλαβιάς* ΣΥΝ ξεφορτώνομαι, αποτινάζω **2.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από (ηθικό / νομικό κ.λπ.) βάρος, κατηγορία. *ο κατηγορούμενος προσπάθησε να αποσείσει τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του* || *~ συκοφαντία / υπόνοια / ευθύνη* ΣΥΝ αποκρούω.

αποσιώπηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να μη μιλήσει κάποιος για κάτι, συνήθ επιλήψιμο, η αποφυγή ώστε να μη γίνει γνωστό *~ τής κατάχρησης / τής παρανομίας.*

αποσιωπητικά (τα) [1888] ΓΛΩΣΣ σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ) που αποτελείται από τρεις τελείες (...) και δηλώνει είτε απλή παράλειψη είτε συνειδητή αποσιώπηση που επιτρέπει ποικίλα σχόλια από τον αναγνώστη

> **αποσιωπητικά: ελλειπτικότητα – παράλειψη.** Σημειολογικώς τα αποσιωπητικά δηλώνονται με τρεις τελείες (.) και χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν (α) **ελλειπτικότητα** και (β) **παράλειψη**. Όταν ο γράφων δεν θέλει να αναφέρει ρητά κάτι, είτε γιατί δεν θέλει να το σχολιάσει είτε για να αφήσει ελεύθερο τον αναγνώστη να λειτουργήσει συνειρμικά με βάση τα συμφραζόμενα και να δώσει τη δική του ερμηνεία, τότε ο γράφων (ιδίως ο λογοτέχνης) καταφεύγει στην **ελλειπτική γραφή** (στα αποσιωπητικά), που δεν συνδέονται με τη δομή τής πρότασης (όπως η *τελεία,* το *κόμμα* ή το *ερωτηματικό*). αλλά με τον σχολιασμό των λεγομένων *(σχολιαστική στίξη).* Η *αποσιώπηση* –όσο και αν φαίνεται οξύμωρο– είναι η μέγιστη μορφή σχολιασμού, γιατί λειτουργεί με βάση τον ελεύθερο συνειρμό τού αναγνώστη και μπορεί να λάβει ποικίλη έκταση Τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία χρησιμοποιούν πολύ τα αποσιωπητικά Το ίδιο σημείο στίξεως (οι τρεις τελείες) δηλώνει και οποιαδήποτε **παράλειψη** λέξεων, φράσεων. προτάσεων (μεγάλη ή μικρή, συνεχή ή διακοπτόμενη) κάνει ο γράφων. όταν χρησιμοποιεί στο κείμενό του παραθέματα ή αποσπάσματα από κείμενα άλλων ή και δικά του *(διακειμενική χρήση)* Στην περίπτωση αυτή. για να μη συγχέεται η ελλειπτικότητα με την παράλειψη, είναι προτιμότερο τα αποσιωπητικά να μπαίνουν σε ορθογώνιες αγκύλες ([..]).

αποσιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσιωπάς... | αποσιώπ-ησα, -ώμαι, -άται .., -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποφεύγω σκόπιμα να μιλήσω για κάτι, συνήθ. επιλήψιμο, ώστε να μη γίνει γνωστό: *αποσιώπησε το συμβάν από τους δικούς του, γιατί δεν ήθελε να ανησυχήσουν* ΣΥΝ αποκρύπτω, προσπερνώ **2.** (ειδικότ για αξιόποινες πράξεις) συγκαλύπτω με τη σιωπή μου, δεν φέρνω σκόπιμα στην επιφάνεια την αλήθεια *καταβάλλονται προσπάθειες από πολιτικούς κύκλους να αποσιωπηθεί*

η υπόθεση τής δωροδοκίας υψηλά ισταμένων προσώπων ΣΥΝ αποκρύπτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.

απόσκατα (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-οικ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (επιτατ.) τα κόπρανα **2.** τα υπολείμματα κοπράνων· ΦΡ ***σκατά κι απόσκατα*** για να δηλωθεί εμφατικά η απογοήτευση, η αποτυχία κ.λπ.. *–Πώς πήγαν οι δουλειές φέτος; –~!*

αποσκελετωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αδυνατίσει σε υπερβολικό βαθμό, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλά του· αυτός που θυμίζει σκελετό: *~ μορφές από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ αποστεωμένος, λιπόσαρκος, πετσί και κόκκαλο **2.** (μτφ.) αυτός που έχει χάσει τη ζωτικότητα και τη δυναμικότητά του, που βρίσκεται σε κατάσταση μαρασμού.

αποσκευή (η) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** το σύνολο των πραγμάτων που μεταφέρει κανείς όταν ταξιδεύει (βαλίτσες, δέματα κ.λπ.): *έλεγχος / βαγόνι / καροτσάκι / χώρος αποσκευών* **2.** (μτφ.) ***οι αποσκευές (κάποιου)*** το σύνολο των πραγμάτων που έχει επιτύχει κανείς στη ζωή του και τον χαρακτηρίζουν ως πρόσωπο *οι επιστημονικές του ~ δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές* || *«τη βρίσκουμε με ένα βραβείο Όσκαρ και τρεις διακρίσεις στις αποσκευές της»* (εφημ.) ΣΥΝ εφόδια, επιτεύγματα. (μτφ.) οπλισμός

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπό-* + *σκευή*. Η μτφ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο, λ.χ. γαλλ. son bagage littéraire est très mince «οι φιλολογικές του αποσκευές είναι ελάχιστες»].

απόσκιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που κάνει σκιά ή βρίσκεται σε σκιά ΣΥΝ σκιερός **2.** ***απόσκιο*** (τα) {χωρ. γεν.} (α) μέρος που δεν το βλέπει ο ήλιος, που έχει σκιά (β) (μτφ.) το βάθος, μέρος στο οποίο δεν διακρίνεται κανείς. *έπιασες τ' ~ και δεν φαίνεσαι.*

αποσκίρτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ξαφνική εγκατάλειψη τού χώρου (πολιτικού, στρατιωτικού κ.λπ.), στον οποίο είχε ενταχθεί κανείς (και η προσχώρηση σε άλλον): *η ~ τού βουλευτή από τον κυβερνητικό συνασπισμό / το κόμμα του* || *η ~ μιας χώρας από τη συμμαχία στην οποία ανήκε* ΣΥΝ μεταπήδηση

αποσκιρτώ ρ. αμετβ. {αποσκιρτάς.. | αποσκίρτησα} εγκαταλείπω τον χώρο στον οποίο είμαι ενταγμένος (και προσχωρώ σε άλλον): *ομάδα βουλευτών αποσκίρτησε από το κόμμα παραμονές των εκλογών*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσκιρτῶ* < *ἀπο-* + *σκιρτῶ (-άω)* «αναπηδώ»]

αποσκληρυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό· *~ ουσίες* **2.** ***αποσκληρυντικό*** (το) η ουσία που χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό.

[ΕΤΥΜ Αποδ. τού αγγλ. water-softener].

αποσκληρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσκλήρ-υνα κ. -ανα, -ύνθηκα κ. -άθηκα, -υμμένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο σκληρό από όσο προηγουμένως **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να δείχνει ακόμα μεγαλύτερη σκληρότητα, να συμπεριφέρεται με εντελώς άπονο και σκληρόκαρδο τρόπο· *τα προβλήματα τής ζωής τον τον έχουν αποσκληρύνει* • **3.** αφαιρώ τη σκληρότητα (τού νερού). Επίσης **αποσκληραίνω**. — **αποσκλήρυνση** (η) [1851], **αποσκληρυντής** (ο).

αποσκοπώ ρ. μετβ. {αποσκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+σε) έχω ως σκοπό, αποβλέπω στην επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος. *η εισαγωγή υπολογιστών στην εκπαίδευση αποσκοπεί στην εξοικείωση τού μαθητή με τη νέα τεχνολογία* ΣΥΝ σκοπεύω, επιδιώκω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβλέπω*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσκοπῶ*, αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα από όλα τα άλλα αντικείμενα και το προσηλώνω σε ένα, κοιτάζω σταθερά», < *ἀπο-* + *σκοπῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

> **αποσκοπώ: συνώνυμα.** Τόσο το **αποσκοπώ** όσο και το **αποβλέπω** είναι αρχαίες λέξεις, που –με πιο εύχρηστο και παλιό στην Αρχαία το *αποβλέπω*– δήλωναν ότι «παύω να κοιτάζω οτιδήποτε άλλο και συγκεντρώνω το βλέμμα και την προσοχή μου σε κάτι, προσηλώνομαι και επιδιώκω κάτι». Και τα δύο εξελίχθηκαν βαθμηδόν στη σημ. τού «σκοπεύω σε κάτι, επιδιώκω να πετύχω ορισμένο σκοπό». Το **στοχεύω** είναι νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80 και τονίζει την έννοια τού **στόχου**: «θέτω και προσπαθώ να πετύχω ορισμένο στόχο, δηλ. ορισμένο σκοπό». Είναι μάλλον προϊόν μεταφραστικής απόδοσης τού αγγλ. aim at (το aim προήλθε από το μέσ. γαλλ. aesmer, που ανάγεται στο λατ. aestimare «εκτιμώ»), το οποίο, όπως το ελλην. **σκοπεύω** (+αιτ. / +σε), σημαίνει τόσο το «σημαδεύω τον στόχο» όσο και «αποσκοπώ, επιδιώκω έναν σκοπό».
> Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι αυτό που σημαίνει ο νεολογισμός *στοχεύω* δηλωνόταν στην Αρχαία με το **στοχάζομαι**! Συγκεκριμένα, το *στοχάζομαι*, προτού φθάσει στην αφηρημένη σημ. τού «υπολογίζω – σκέπτομαι – διανοούμαι», είχε (στην Αρχαία) τη σημ. τού *σκοπεύω* («σημαδεύω – αποσκοπώ»): *ἄλλου στοχαζόμενος ἔτυχε τούτου* (ρήτωρ Αντιφών) «άλλον σημάδευε και πέτυχε αυτόν» – *στοχάζομαι τῆς σωτηρίας* (Πλάτ., *Νόμοι*) «αποσκοπώ στη σωτηρία»

αποσκορακίζω ρ. μετβ. {αποσκοράκισα} (λόγ.) **1.** αποδιώχνω, στέλνω στο ανάθεμα • **2.** (για αρχαία κείμενα) αφαιρώ, (εξ)οβελίζω (τα χωρία που θεωρούνται νόθα) — **αποσκορακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **αποσκοράκιση** (η) [1866].

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπο-* + *σκορακίζω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐς κόρακας*]

απόσμηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΙΑΤΡ η πλύση και ο καθαρισμός πληγής ή σωματικού οργάνου με διάφορες φαρμακευτικές μεθόδους· *~ μήτρας* — **αποσμηκτικός,** -ή, -ό [1782], **αποσμήχω** ρ. [μτγν.]

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπόσμηξις* < *ἀποσμήχω* < *ἀπο-* + *σμήχω* «τρίβω, χτυπώ», βλ. κ. *σμήγμα*].

αποσμητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει δυσάρεστες οσμές: *~ ουσίες* **2.** ***αποσμητικό*** (το) (α) παρασκεύασμα σε υγρή, στερεά ή αέρια μορφή (σπρέι), που καταπολεμεί την κακοσμία τού ιδρώτα (λ.χ. στις μασχάλες) ή εμποδίζει την εφίδρωση (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ουσία που καλύπτει τη δυσοσμία και αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά: *~ χώρου.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déodorant].

αποσόβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποτροπή δυσάρεστης και ανεπιθύμητης κατάστασης, εξέλιξης ή κινδύνου: *η ~ τής πωλήσεως τής εταιρείας με αδιαφανείς διαδικασίες* ΣΥΝ. ματαίωση, εξουδετέρωση

αποσοβώ ρ. μετβ. {αποσοβείς... | αποσόβη-σα (λόγ. απεσόβησα), -θηκα, -μένος} προλαβαίνω να παρεμποδίσω την πραγματοποίηση (ανεπιθύμητης ή δυσάρεστης εξέλιξης), αποτρέπω (κίνδυνο): *ο κίνδυνος επέκτασης τής πυρκαγιάς αποσοβήθηκε χάρη στην έγκαιρη επέμβαση τής πυροσβεστικής* || *ο τερματοφύλακας με την επέμβασή του αποσόβησε βέβαιο γκολ* ΣΥΝ απομακρύνω, ματαιώνω, εξουδετερώνω.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσοβῶ (-έω)* < *ἀπο-* + *σοβῶ*· διαφορετική σημ. είχε ως αμετβ. (βλ. λ. *σοβώ*) (ως μετβ.) «απομακρύνω, διώχνω»].

απόσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (λόγ.) ο αποχωρισμός κομματιού από το σώμα στο οποίο ανήκε ΣΥΝ αποκόλληση **2.** (λόγ.) η απόκτηση (πράγματος που ανήκε σε άλλον) *~ με τη βία* || *~ εδαφών από γειτονικό κράτος* **3.** η απόκτηση (από κάποιον) πράγματος που επιθυμεί, που του χρειάζεται **4.** η απομάκρυνση (κάποιου) από δραστηριότητα, το να κάνει κανείς κάποιον να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του **5.** (για υπαλλήλους) η προσωρινή μετακίνηση υπαλλήλου από την οργανική του θέση σε άλλη, κυρ. για την κάλυψη έκτακτων αναγκών: *κανονικά εργάζομαι στα κεντρικά γραφεία είμαι / ήρθα εδώ με ~ για όσον καιρό υπάρχει φόρτος εργασίας*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόσπασις* (σημ. 1) < αρχ. *ἀποσπῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «απόκτηση» αποδίδει το γαλλ. arrachement, ενώ η σημ. «μετάταξη (υπαλλήλου)» αποδίδει το γαλλ. détachement]

> **απόσπαση – μετάθεση – μετάταξη.** Οι τρεις αυτές εργασιακές ρυθμίσεις / σχέσεις διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους: **απόσπαση (αποσπώ / αποσπώμαι)** είναι η προσωρινή, για ένα προσδιορισμένο διάστημα, μετακίνηση υπαλλήλου από τη μόνιμη θέση του σε άλλη *(Αποσπάστηκε για πέντε μήνες στο Υπουργείο Παιδείας – Πήρε απόσπαση στο γραφείο τού υπουργού)* **μετάθεση (μεταθέτω / μετατίθεμαι)** είναι η αλλαγή εργασιακού χώρου ενός υπαλλήλου από μια υπηρεσία σε μιαν άλλη, που βρίσκεται συνήθως σε άλλη γεωγραφική περιοχή *(μετάθεση από την πρωτεύουσα στην επαρχία – μετάθεση από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα – μετάθεση από το κεντρικό κατάστημα τής Τράπεζας στο παράρτημα τού Ψυχικού)* **μετάταξη (μετατάσσω / μετατάσσομαι)** είναι η οριστική χαρακτήρα μεταβολή τής εργασιακής σχέσης ενός υπαλλήλου από μια θέση σε μιαν άλλη *(Μετατάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης – Πήρε μετάταξη από τη Δημόσια Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο).* Και οι τρεις σχέσεις υπάγονται στις δυνατές **μετακινήσεις** ενός υπαλλήλου (με τη γενική έννοια τής λέξης *μετακίνηση*)

απόσπασμα (το) {αποσπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα ενός συνόλου (συνήθ. κειμένου), κομμάτι που παρουσιάζεται αποκομμένο από το σώμα στο οποίο ανήκει *λογοτεχνικό / ποιητικό ~* || *~ από το Ευαγγέλιο / από ομιλία / από άρθρο* || *γνωστά ~ από όπερες* ΣΥΝ κομμάτι, τμήμα, μέρος· (γραπτού κειμένου) περικοπή, χωρίο, εδάφιο **2.** ΦΙΛΟΛ ***αποσπάσματα*** (τα) (λατ. fragmenta) τα σωζόμενα τμήματα από το έργο κλασικών (συνήθ. αρχαίων) συγγραφέων *τα ~ των προσωκρατικών* || *γνωρίζουμε τη φιλοσοφική σκέψη τού Ηρακλείτου μέσα από τα σωζόμενα ~* **3.** μικρό τμήμα (στρατιωτικό, αστυνομικό) που αποσπάται από τη μονάδα του για την εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας: *εκτελεστικό* (που έχει ως αποστολή την εκτέλεση όσων έχουν καταδικαστεί σε θάνατο) / *καταδιωκτικό ~* || *~ χωροφυλακής* ΦΡ ***στο απόσπασμα*** για εκτέλεση (ενώπιον εκτελεστικού αποσπάσματος): *χιλιάδες πατριώτες στάλθηκαν ~ από τους κατακτητές* || *έλεγε αγανακτισμένος ότι τους εμπόρους ναρκωτικών πρέπει να τους στέλνουν ~.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τεμάχιο, τμήμα», < *ἀποσπῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «τμήμα κειμένου» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στο υποκ. *ἀποσπασμάτιον*].

αποσπασματάρχης (ο) [1833] {αποσπασματαρχών} επί κεφαλής στρατιωτικού ή αστυνομικού αποσπάσματος.

αποσπασματικός, -ή, -ό [1898] αυτός που δεν διατηρεί την ενότητα των στοιχείων από τα οποία αποτελείται, που παρουσιάζεται σε αποσπάσματα: *η ~ μετάδοση τής συνέντευξης δεν επιτρέπει τον σχηματισμό πλήρους και αντικειμενικής γνώμης* || *~ λόγος / μέτρα* (που δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στο σύνολό του) ΣΥΝ τμηματικός, κομματιαστός, ασυνεχής. — **αποσπασματικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ., **αποσπασματικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ Αποδ. τού γερμ. fragmentarisch. Η λ. πρωτοαπαντά στη μετάφραση ενός γλωσσολογικού έργου των Whitney-Jolly από τον Γεώργιο Χατζιδάκι]

αποσπερίς επίρρ. (λαϊκ.) κατά το βράδυ, την ώρα που νυχτώνει. Επίσης **αποσπέρας**.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποσπέρας* < φρ. *ἀπὸ ἑσπέρας* (< *ἑσπέρα*) + κατάλ. *-ίς*, πβ. *αποβραδίς*]

Αποσπερίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ο πλανήτης Έσπερος (Αφροδίτη), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί (ως Λυγερινός).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀποσπέρας* (βλ.λ.)]

αποσπερματίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποσπερμάτισα} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για άνδρα) εκχύνω σπέρμα ΣΥΝ εκσπερματίζω, χύνω. — **αποσπερματισμός** (ο) [μεσν], **αποσπερμάτιση** (η) [μτγν.]

αποσπερνός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **αποσπερινός** αυτός που γίνεται κατά τις βραδινές ώρες· ~ *ώρες* || *«διαβάτη αποσπερνέ»* (Μ. Μαλακάσης) ΣΥΝ βραδινός, εσπερινός.

αποσπόρι (το) {δύσχρ αποσπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-συνήθ μειωτ.) το τελευταίο παιδί που γεννήθηκε από ηλικιωμένους (συνήθ.) γονείς ΣΥΝ (λόγ.) υστερότοκος.

αποσπώ ρ. μετβ. {αποσπάς. . | απέσπασα. αποσπ-ώμαι, -άται ., -άστηκα (λόγ. -άσθηκα). -ασμένος (λόγ. απεσπασμένος)} **1.** αποχωρίζω (ένα κομμάτι) από το σύνολο στο οποίο ανήκει: *μετά τον εκτροχιασμό τής αμαξοστοιχίας δύο βαγόνια αποσπάστηκαν από το τρένο* ΣΥΝ αποκολλώ, αποσυνδέω **2.** (συνήθ. με τη βία, με αυθαιρεσία ή πλάγιες μεθόδους) κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκει δικαιωματικά): *του αποσπούσαν μεγάλα χρηματικά ποσά με εκβιασμό* **3.** (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από δραστηριότητα ή κάνω (κάποιον) να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του: *θέλουν με κάθε τρόπο να αποσπάσουν τον γυιο τους από τα ναρκωτικά* || *μίλα σιγά. γιατί τον αποσπάς από τη μελέτη* **4.** κατορθώνω να κερδίσω (κάτι που επιθυμώ ή μου χρειάζεται): *απέσπασε το πρώτο βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο της* || *η εθνική ομάδα απέσπασε ισοπαλία εκτός έδρας* || *απέσπασε τη θετική απάντηση που επιθυμούσε* ΣΥΝ. κερδίζω, εκμαιεύω. πετυχαίνω **5.** (για υπαλλήλους) παίρνω (κάποιον) από την οργανική θέση που κατέχει και (τον) τοποθετώ προσωρινά σε άλλη: *τον απέσπασαν σε ένα νησί τής άγονης γραμμής* || (συχνά η μτχ. ***αποσπασμένος,*** *-η. -ο*) *είναι καθηγητής αποσπασμένος σε ακριτικό χωριό τής Β. Ελλάδας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποσπῶ* < *ἀπο-* + *σπῶ (-άω)*, βλ κ. *σπάζω*]

απόσταγμα (το) {αποστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν (συνήθ οινοπνευματώδες υγρό ή αιθέριο έλαιο) απόσταξης διαφόρων ουσιών: ~ *οίνου* **2.** (μτφ.) το βαθύτερο νόημα μιας αξίας. το ουσιαστικό της περιεχόμενο: ~ *τής ανθρώπινης σοφίας* || *τα λόγια του αποτελούν ~ πείρας* ΣΥΝ πεμπτουσία, καταστάλαγμα.

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀποστάζω*]

αποστάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσταξα, αποστάχθηκα, αποσταγμένος (λόγ απεσταγμένος)} υποβάλλω (ουσία) σε διαδικασία απόσταξης· ΦΡ ***απεσταγμένο νερό*** το νερό που προέρχεται από την απόσταξη τού φυσικού νερού με πλήρη απαλλαγή του από τις κάθε είδους προσμείξεις. — **αποστακτικός,** -ή, -ό

αποσταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη ανατροπή τής σταθερότητας (σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικο επίπεδο): *ξένοι κύκλοι απεργάζονται την ~ τής εθνικής μας οικονομίας* || *εμπρηστικές δηλώσεις έχουν στόχο την ~ στα Βαλκάνια* ΣΥΝ. υπονόμευση

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. destabilisation]

αποσταθεροποιητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αποσταθεροποίηση: *η χώρα αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως ~ παράγοντας στην περιοχή της* — **αποσταθεροποιητικά** επίρρ

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ destabilising]

αποσταθεροποιώ ρ. μετβ {αποσταθεροποιείς . | αποσταθεροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαταράσσω ή ανατρέπω τη σταθερότητα μιας κατάστασης (σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο) *η πρόσφατη κρίση αποσταθεροποιεί την κατάσταση στην αγορά* ΑΝΤ σταθεροποιώ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. destabilise]

αποσταίνω ρ αμετβ {απόστασ-α. -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) αισθάνομαι έντονα τα σημάδια τής κούρασης. *απόστασα και έκατσα να ξεκουραστώ* ΣΥΝ κουράζομαι, καταπονούμαι, αποκάμνω ΑΝΤ ξαποσταίνω. — **απόσταμα** (το) [μεσν] κ **αποσταμός** (ο) [μεσν].

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀφίσταμαι*, από τον μεσν αόρ *ἀποστάθηκα*, κατά το σχήμα *ζεστάθηκα – ζεσταίνω, πικράθηκα – πικραίνω*].

> **αποσταίνω ή αποστένω;** Η γραφή με *-αι-* **(-αίνω)**, που είναι και η επικρατέστερη. προϋποθέτει ότι ο ενεστώτας σχηματίστηκε αναλογικά από τον νεότερο αόριστο *απο-στάθηκα (αφίσταμαι)*. που συνέπιπτε με τα *ζεστάθηκα, πικράθηκα* κ λπ Έτσι. όπως λέμε *ζεστάθηκα – ζεστ-αίνω, πικράθηκα – πικρ-αίνω*, είπαμε και *καταστάθηκα* – **καταστ-αίνω**, *παραστάθηκα* – **παραστ-αίνω, συσταίνω** και **αποστ-αίνω, ξαποστ-αίνω** Ο Γ Χατζιδάκις (ακολουθούμενος από τον Ν Ανδριώτη) γράφει **αποστ-ένω, αναστ-ένω** κ.ο κ. με **-ένω** κατά το σχήμα *(αν)έστεσα – (ανα)στένω*, διότι μαρτυρείται τ. *ἀνέστεσεν* από πολύ παλιά (2ος / 3ος αι μ Χ.) και τ **στένω** ήδη τον 8ο αι μ Χ. Οπωσδήποτε, η ορθογράφηση με *-αι-* όλων των ρημάτων σε **-αίνω** (Μ. Τριανταφυλλίδης) και επιστημονικής βάσεως δεν στερείται και αποτελεί γενικότερο μορφολογικό. άρα και ορθογραφικό. σύστημα

αποστακτήρας (ο) [1881] συσκευή χρησιμοποιούμενη για την απόσταξη (βλ.λ.) διάφορων ουσιών.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (appareil) distillatoire].

αποστάλθηκα ρ. → αποστέλλω

αποσταλινοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απομάκρυνση από τον σταλινισμό (βλ.λ.), η αποκήρυξη των αρχών και μεθόδων του

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. destalinisation]

απόσταμα (το) → αποσταίνω

αποσταμένος, -η, -ο → αποσταίνω

αποσταμός (ο) → αποσταίνω

απόσταξη (η) [αρχ] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΧΗΜ μέθοδος διαχωρισμού ενός μείγματος στα συστατικά του με εξάτμιση και υγροποίηση, που βασίζεται στη διαφορά πτητικότητας των συστατικών του **2.** η εκροή υγρού κατά σταγόνες. — **αποστάξιμος,** -η, -ο

απόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων *η ~ Αθηνών – Κορίνθου* || *οι δύο πόλεμοι είχαν μεγάλη χρονική ~ μεταξύ τους* ΦΡ (α) ***εξ αποστάσεως / από απόσταση*** από μακριά: *παρακολουθούσα τις εξελίξεις ~* || *εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (β) ***σε απόσταση*** μακριά, χωρίς να επιτρέπεται η προσέγγιση (γ) ***κρατώ (κάποιον) σε απόσταση*** δεν επιτρέπω την ανάπτυξη οικειότητας, δεν δίνω θάρρος (σε κάποιον) (δ) ***κρατώ / αφήνω απόσταση*** κρατώ μια διαφορά, αφήνω ένα διάστημα (από τα προπορευόμενα οχήματα) κατά την οδήγηση, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος τής σύγκρουσης (ε) ***σε απόσταση αναπνοής*** βλ λ. *αναπνοή* (στ) ***απόσταση ασφαλείας*** απόσταση τέτοια που να επιτρέπει την ασφαλή κίνηση ή συναναστροφή, που να αποτρέπει οποιονδήποτε κίνδυνο: *να τηρείς ~ από το προπορευόμενο όχημα* (ζ) ***σε απόσταση βολής*** (i) (κυριολ.) τόσο κοντά, ώστε να μπορεί ο στόχος να βληθεί από όπλο. εντός βεληνεκούς (ii) (μτφ) αρκετά κοντά (η) ***απόσταση / ακτίνα ακοής*** βλ λ. *ακοή* (θ) (μτφ) ***κρατώ / τηρώ τις αποστάσεις*** κρατώ τυπική στάση χωρίς οικειότητα **2.** (συνεκδ.) το μήκος τού παραπάνω διαστήματος **3.** (ειδικότ) ΓΕΩΜ (α) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που συνδέει δύο σημεία (β) ***απόσταση σημείου από ευθεία*** (επίπεδο) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που είναι κάθετο από το σημείο στην ευθεία (στο επίπεδο) **4.** ΦΥΣ το μήκος τής διαδρομής που διανύει κινούμενο αντικείμενο **5.** (ειδικότ) η μεγάλη τοπική. χρονική. ποιοτική διαφορά μεταξύ σημείων: *οι δορυφόροι κατάργησαν τις ~ μεταξύ χωρών και λαών* **6.** (μτφ.) η διαφοροποίηση ανάμεσα σε ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων, καταστάσεις. διαδικασίες ή συστήματα αξιών: *δεν υπάρχει μεγάλη ~ στις αντιλήψεις τους*

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόστασις* < *ἀφίστημι* «απομακρύνω» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵστημι* Οι φρ. *κρατώ τις αποστάσεις* και *κρατώ κάποιον σε απόσταση* αποδίδουν αντιστοίχως τις γαλλ. garder les distances και tenir quelqu'un à distance].

αποστασία (η) {αποστασιών} (μειωτ.) **1.** η εκούσια αποχώρηση μελών ενός κόμματος / πολιτικού σχηματισμού από αυτό (συχνά με προσχώρησή τους σε αντίπαλη παράταξη), με σκοπό την αποδυνάμωσή του και την πολιτική φθορά του **2.** ΙΣΤ ***Αποστασία*** (η) η ανατροπή τής κυβέρνησης τής Ενώσεως Κέντρου το 1965 με την αποχώρηση βουλευτών της και τα γεγονότα που ακολούθησαν (βλ κ *Ιουλιανά*, λ *ιουλιανός*)

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποστατῶ (-έω)* < **ἀποστατός* < ρ. *ἀφίστημι* «απομακρύνω»]

αποστασιόμετρο (το) {αποστασιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής απόστασης: ~ *λέιζερ.*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ distance meter]

αποστασιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (στο θέατρο) η αποευαισθητοποίηση και συναισθηματική αποφόρτιση τόσο τού ηθοποιού από τον ρόλο που υποδύεται όσο και τού θεατή από τον σκηνικό ήρωα, αλλά και γενικότ. από κάθε έργο τέχνης που παρακολουθεί, ώστε να αναπτυχθεί απέναντί τους μια αντικειμενική και κριτική στάση. χωρίς την επίδραση τής συναισθηματικής φόρτισης ή τής ταύτισης με τον ρόλο **2.** (γενικότ) η δημιουργία αποστάσεων που οδηγούν στη διαφοροποίηση και τη συναισθηματική αποδέσμευση από μια κατάσταση πραγμάτων ή ένα πρόσωπο· η τήρηση συναισθηματικής αποστάσεως από τα γεγονότα, η αποφυγή ταύτισης με πρόσωπα και καταστάσεις. *ο πρώην πρωθυπουργός επανέλαβε την απόφασή του για ~ από τις πολιτικές εξελίξεις*

[ΕΤΥΜ Ο θεατρικός όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Verfremdung, που πλάστηκε από τον B. Brecht].

αποστασιοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ {αποστασιοποιείσαι . | αποστασιοποιή-θηκα, -μένος} **1.** απομακρύνομαι ή κρατώ αποστάσεις (από κάτι), ώστε να διαφοροποιηθώ (από αυτό) ή να αποφύγω τη συναισθηματική δέσμευσή μου (με αυτό), αποφεύγω την εμπλοκή μου (σε μια κατάσταση): *δεν έχει ακόμα αποστασιοποιηθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, εξακολουθεί να ενεργεί ως παιδί και όχι ως ενήλικος* **2.** διαχωρίζω τη θέση μου (από κάτι) *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος αποστασιοποιήθηκε από τις δηλώσεις τού υπουργού* ΣΥΝ διαφοροποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αποστάτης (ο) {αποστατών}, **αποστάτισσα** (η) {αποστατισσών} (κακόσ.) **1.** πρόσωπο που εγκαταλείπει την πολιτική παράταξη στην οποία ανήκει, με σκοπό να πλήξει το κύρος και την ισχύ της και προσχωρεί σε αντίπαλο κόμμα ΣΥΝ προδότης **2.** (σπάν) πρόσωπο που αρνείται την κατεστημένη μορφή εξουσίας και κινείται στασιαστικά ή εξεγείρεται για την ανατροπή της: *πνίγηκε στο αίμα το κίνημα των αποστατών* ΣΥΝ κινηματίας, στασιαστής **3.** (γενικότ) πρόσωπο που αρνείται τις αρχές του, εγκαταλείπει την ιδεολογία ή τη θρησκεία του **4.** (ειδικότ. για ιερείς) πρόσωπο που εκούσια απέβαλε το ιερατικό σχήμα. Επίσης **αποστάτρια** (η) {αποστατριών} — **αποστατικός,** -ή, -ό [μτγν], **αποστατώ** ρ. [αρχ.] {-είς. }

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποστατῶ (-έω)*, βλ. λ. *αποστασία*].

αποστάφυλα (τα) τα σταφύλια που απομένουν στα κλήματα μετά τον τρύγο.

αποστεγνώνω ρ. αμετβ κ. μετβ. {αποστέγνω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) στεγνώνω εντελώς ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) χάνω κάθε αίσθηση, διάθεση ή ενδιαφέρον, δεν έχω ζωτικότητα: *η καθημερινή ταλαιπωρία και η αγωνία να προλάβουμε τα πάντα, κάποια στιγμή μας αποστεγνώνει.* — **αποστέγνωση** (η). **αποστεγνωτικός,** -ή, -ό.

αποστειρώνω ρ. μετβ. [1896] {αποστείρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** απολυμαίνω ουσία ή αντικείμενο από κάθε είδους μικροοργανισμό ή παράσιτο, εκθέτοντάς τα σε υψηλή θερμοκρασία για ορισμένο χρονικό

διάστημα· ~ *τα σκεύη / τις γάζες / το μπιμπερό / τα ρούχα / τα χειρουργικά εργαλεία* ΣΥΝ απολυμαίνω, παστεριώνω **2.** (μτφ.) δεν έχω καμία επαφή με το εξωτερικό μου περιβάλλον· ζω και δημιουργώ απομονωμένος από τις κοινωνικές εξελίξεις. *ο δημιουργός μιας τέχνης αποστειρωμένης, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τα γεγονότα, είναι σαν να ζει κλεισμένος σε γυάλινο πύργο*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *στειρώνω* < *στείρος*, μεταφρ. δάνειο, απόδ. τού γαλλ. stériliser. Το μτγν. *ἀποστειρῶ (-όω)* είχε τη σημ. «καθιστώ στείρο»].

αποστείρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η απολύμανση ουσίας ή αντικειμένου από κάθε μικροοργανισμό ή παράσιτο με έκθεση σε υψηλή θερμοκρασία: *η ~ των οδοντιατρικών εργαλείων* — **αποστειρωτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. stérilisation. Το μεσν. *ἀποστείρωσις* είχε τη σημ. «στειρότητα»].

αποστειρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση, π.χ. ιατρικών εργαλείων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. stérilisateur].

αποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστειλα, αποστάλθηκα (λόγ. απεστάλην, -ης, -η...), απεσταλμένος} (λόγ.) **1.** στέλνω *το Συμβούλιο Ασφαλείας απέστειλε διεθνή ειρηνευτική δύναμη στην εμπόλεμη ζώνη* || ~ *συγχαρητήριο μήνυμα στον νεοεκλεγέντα βουλευτή* || ~ *επιστολή / δέμα* **2.** (η μτχ. ***απεσταλμένος***, *-η, -ο*) βλ. λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

αποστένω ρ. → αποσταίνω

αποστέργω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστερξα} (λόγ.) αποποιούμαι, δεν αποδέχομαι (με έντονο τρόπο): *αποστέργει κάθε είδους τιμές και κολακευτικές εκδηλώσεις*

a posteriori λατ. (προφέρεται *α ποστεριόρι*) επίρρ.· ελλην. *εκ των υστέρων* για κάτι που γίνεται αφού έχει συντελεστεί πρώτα κάτι άλλο. ~ *εκτίμηση τής κατάστασης* || *η γνώση δεν προϋπάρχει, αλλά προκύπτει από την εμπειρία των γεγονότων, δημιουργείται* ~ ΑΝΤ a priori, εκ των προτέρων
[ΕΤΥΜ < λατ. a posteriori < posterior, συγκρ. βαθμός τού επιθ. poster(us) «ύστερος» < επίρρ. post «ύστερα, μετά»]

αποστερώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποστερείς... | αποστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (+από) **1.** στερώ (κάποιον από κάτι), δεν επιτρέπω να έχει κάποιος (κάτι), του το αφαιρώ· *τον αποστέρησε από όλες τις χαρές τής ζωής* ΣΥΝ απογυμνώνω **2.** (μεσοπαθ ***αποστερούμαι***) χάνω χωρίς τη θέλησή μου (κάτι που μου ανήκει): *αποστερήθηκε τα πολιτικά του δικαιώματα* ΣΥΝ χάνω, στερούμαι — **αποστέρηση** (η) [αρχ.].

αποστεώνομαι ρ. αμετβ αποθ. [1843] {αποστεώ-θηκα, -μένος} **1.** αδυνατίζω υπερβολικά, με αποτέλεσμα να διακρίνονται τα κόκκαλά μου: *έχει αποστεωθεί από τη δίαιτα'* ΣΥΝ (λαϊκ.-εκφραστ.) μένω πετσί και κόκκαλο **2.** (μτφ. η μτχ. ***αποστεωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που είναι υπερβολικά συντηρητικός, που αδιαφορεί για τις εξελίξεις, που έχει αποκτήσει πνευματική αγκύλωση: ~ *αντιλήψεις* ΣΥΝ άκαμπτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* + *οστό* (< αρχ. *ὀστοῦν*), πληθ. *ὀστᾶ* (ασυναίρετος τ. *ὀστέα*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. s'ossifier].

αποστέωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το υπερβολικό αδυνάτισμα, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

αποστηθίζω ρ. μετβ. {αποστήθισα} απομνημονεύω (κάτι), ώστε να μπορώ να (το) πω από μνήμης, «από στήθους» (πβ. λ. *παπαγαλίζω*)
[ΕΤΥΜ μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἀπὸ στήθους*].

αποστήθιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η απομνημόνευση (σε τέτοιον βαθμό), ώστε να μπορεί κανείς να πει κάτι από μνήμης (όπως ακριβώς είναι): *η ~ τού μαθήματος* (πβ. λ. *παπαγαλία*)

απόστημα (το) {αποστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ η συσσώρευση πυώδους υγρού σε νεοσχηματισμένη κοιλότητα (πβ. λ. *εμπύημα*) **2.** (μτφ.) κάθε σύμπτωμα κοινωνικής παθολογίας (εγκληματικότητα, ναρκωτικά κ.λπ.): *τα ναρκωτικά έχουν καταντήσει το μεγαλύτερο ~ τής κοινωνίας μας*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απόσταση, διάστημα», < *ἀφίστημι* «απομακρύνω». Ο ιατρ. όρ. απαντά ήδη στον Ιπποκράτη].

αποστηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αποτελεί ή σχηματίζεται ως απόστημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*.

απόστιχο (το) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ (συνήθ. στον πληθ.) τροπάριο που ψάλλεται στο τέλος τού εσπερινού ή τού όρθρου

αποστολέας (ο/η) {(θηλ. αποστολ-έως) | -είς, -έων} **1.** πρόσωπο που στέλνει (επιστολή, τηλεγράφημα, δέμα κ.λπ.) σε κάποιον αποδέκτη **2.** (συνεκδ.) το αναγραφόμενο στην πάνω αριστερά ή στην πίσω πλευρά μιας επιστολής όνομα, το οποίο δηλώνει την προέλευσή της. *γράμμα χωρίς ~* ΑΝΤ παραλήπτης, αποδέκτης. Επίσης (λόγ.) **αποστολεύς** (ο/η) [αρχ.] {αποστολέως}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποστολεύς* < *ἀποστέλλω*].

αποστολή (η) **1.** η πράξη ή η διαδικασία, με την οποία στέλνεται (κάτι κάπου): *δελτίο / έξοδα αποστολής* || ~ *συστημένης επιστολής / δέματος / στρατευμάτων / βοήθειας* || *η ~ διαστημόπλοιου στον Άρη* **2.** (συνεκδ.) ό,τι αποστέλλεται, ιδίως ομάδα ή σύνολο ατόμων που αποστέλλονται αντιπροσωπευτικά για την εκτέλεση διατεταγμένης υπηρεσίας ή την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *η ~ κυανοκράνων αφίχθη στη Βοσνία μέσω Ιταλίας* || *οι αθλητικές ~ έφθασαν στην πόλη τέλεσης των αγώνων* **3.** (συνεκδ.) το έργο ή η πράξη που ανατίθεται προς εκτέλεση: *επικίνδυνη ~* || ~ *υψηλού κινδύνου* ΦΡ ***αποστολή / επιχείρηση αυτοκτονίας*** αποστολή με ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας και κίνδυνο απώλειας τής ζωής των αποστελλομένων **4.** έργο ιδιαίτερης βαρύτητας, θεωρούμενο ως σκοπός, στόχος ή προορισμός: ~ *τού σχολείου είναι η διάπλαση χαρακτήρων* || *δεν έχει συναίσθηση τής ~ του* ΣΥΝ σκοπός, προορισμός.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποστέλλω*].

Αποστολία (η) γυναικείο όνομα.

αποστολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ακολουθεί τις αρχές των Αποστόλων, που ιδρύθηκε από τους Αποστόλους ή συμφωνεί προς τα έργα και τη διδασκαλία τους: *Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* || ~ *κανόνες* (συλλογή κανόνων γύρω από το εθιμικό δίκαιο σχετικά με τη λατρεία στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) / *ρήσεις / διδαχές / διαδοχή* **2.** αυτός που διέπεται από ιδιαίτερη θέρμη και ενθουσιασμό για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *έφερε σε πέρας το έργο που του ανατέθηκε με ~ πάθος.* — **αποστολικ-ά / -ώς** [1876] επίρρ.

Απόστολος (ο) {Απόστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** καθένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξαν το Ευαγγέλιο. *ο ~ Πέτρος*· κατ' επέκτ. και για τον προσκληθέντα με το όραμα τής Δαμασκού Παύλο (Απόστολο των Εθνών), ο οποίος διέδωσε τη χριστιανική διδασκαλία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο από τα Ιεροσόλυμα μέχρι τη Ρώμη **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει περικοπές απο τις Επιστολές και τις Πράξεις των Αποστόλων για ανάγνωση στη Θεία Λατρεία **3.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραπάνω περικοπές, που διαβάζονται στην εκκλησία· *φθάσαμε στην εκκλησία την ώρα που ο ψάλτης διάβαζε τον ~* **4.** (μτφ ως προσηγορικό) αυτός που με ιδιαίτερη θέρμη υποστηρίζει μια ιδέα, ιδεολογία και αγωνίζεται για τη διάδοσή της: ~ *τής δημοκρατίας / τής ειρήνης / τής αγάπης* **5.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αποστόλης** (σημ 5)
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγγελιαφόρος, διαβιβαστής μηνυμάτων», < *ἀποστέλλω*. Στην Π Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδοση τού εβρ sālāh με τη σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού», αλλά η λ. έγινε ευρύτερα γνωστή λόγω τής συνδέσεώς της με τους δώδεκα Αποστόλους τού Χριστού στην Κ.Δ., όπου η λ χρησιμοποιείται για όσους επιλέχθηκαν από τον Ιησού Χριστό να συγκροτήσουν τον κύκλο των μαθητών του· η σύνδεση τής λέξης με τους μαθητές τού Χριστού προέρχεται από την «αποστολή» τους στην οικουμένη για να κηρύξουν το ευαγγέλιο, πβ. Ματθ 28. 19 *(πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...)*. Η λ. *ἀπόστολος* δεν χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα παρά μόνο μετά τον 17ο αι.].

αποστομώνω ρ. μετβ. {αποστόμω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (κάποιον) σε τόσο δύσκολη θέση, ώστε να μην ξέρει τι να πει, να μη μπορεί να ανοίξει το στόμα του: *του έδωσε την κατάλληλη απάντηση και τον αποστόμωσε.* — **αποστόμωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποστομῶ (-όω)* < αρχ. *ἀποστόμωσις* (υποχωρητ.) < *ἀπο-* + *στόμα*].

αποστομωτικός, -ή, -ό [1893] αυτός που αποστομώνει, που προκαλεί τόση αμηχανία, ώστε να είναι αδύνατη κάθε αντίδραση: ~ *απάντηση / ειλικρίνεια* ΣΥΝ αφοπλιστικός. — **αποστομωτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

αποστραβώνω ρ. μετβ. {αποστράβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο στραβό από όσο ήταν προηγουμένως • **2.** (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) ερεθίσματα τόσο κακής ποιότητας, που επαυξάνουν την άγνοια και την αμάθειά του: *δεν έπαιρνε που δεν έπαιρνε τα γράμματα, έμπλεξε και με κακές παρέες, που τον αποστράβωσαν* **3.** (μεσοπαθ. ***αποστραβώνομαι***) (α) χάνω εντελώς την όρασή μου, δεν βλέπω τίποτα (β) (μτφ.) χάνω την αληθινή γνώση, βυθίζομαι στην άγνοια και την αμάθεια. *αποστραβώθηκε όλη μέρα μπροστά στην τηλεόραση!* ΑΝΤ ξεστραβώνομαι.

αποστραγγίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποστράγγι-σα κ. -ξα, -στηκα, -σμένος κ. -γμένος} **1.** αποξηραίνω επιφάνεια με την ολική αφαίρεση τού υγρού που περιέχει· *αποστραγγίζουν ελώδεις εκτάσεις, για να τις μετατρέψουν σε καλλιεργήσιμες* ΣΥΝ στεγνώνω, αποξηραίνω **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι σε υπερβολικό βαθμό (κάποιον/κάτι) αφαιρώντας τα ζωτικά του στοιχεία: *κατάφεραν να αποστραγγίσουν όλες τις πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού* ΣΥΝ απομυζώ, ξεζουμίζω. — **αποστράγγιση** (η) [1879] κ. **αποστράγγισμα** (το) [μτγν.], **αποστραγγιστικός**, -ή, -ό [1879]

αποστρατεία (η) [1833] {αποστρατειών} **1.** η περίοδος που ακολουθεί την αποστράτευση, κατά την οποία ο εν ενεργεία αξιωματικός καθίσταται απόστρατος (βλ. κ λ. *αποστρατεύω*) **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται στρατιωτικός που έχει απομακρυνθεί από την ενεργό δράση· ιδίως στη ΦΡ ***εν αποστρατεία*** *(ἐν ἀποστρατείᾳ)*: *στρατηγός ~*· κ. μτφ για περίοδο απραξίας, μη δημιουργικής απασχόλησης *ηθοποιός ~* **3.** (μτφ.) η περίοδος κατά την οποία έχει αποχωρήσει κανείς από την ενεργό (επαγγελματική) δράση, η περίοδος μετά τη συνταξιοδότηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. retraite]

αποστράτευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση από την ενεργό υπηρεσία (αξιωματικού που καθίσταται πλέον απόστρατος) **2.** η λήξη κατάστασης επιστράτευσης ή έκτακτης κινητοποίησης στρατιωτικών μονάδων ΑΝΤ επιστράτευση — **αποστρατευτικός**, -ή, -ό [1833].

αποστρατεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποστράτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** απομακρύνω αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας από την ενεργό υπηρεσία, κατόπιν αποφάσεως τού αρμόδιου οργάνου για τις κρίσεις των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας: *κατά τις έκτακτες κρίσεις η κυβέρνηση αποστράτευσε τρεις υποστρατήγους* || *αποστρατεύθηκε με τον βαθμό τού ταξιάρχου* **2.** (για εφεδρικά σώματα) κηρύσσω τη λήξη τής εφεδρείας, τής επιστράτευσης (κάποιου) **3.** (μεσοπαθ ***αποστρατεύομαι***) (μτφ.-σκωπτ.) παύω να ασκώ το επάγγελμά μου, παίρνω σύνταξη.

αποστρατιωτικοποίηση κ. (εσφαλμ.) **αποστρατικοποίηση** κ. (σπάν.) **αποστρατοποίηση** (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομάκρυνση ή η απαγόρευση τής παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένη περιοχή ΑΝΤ στρατιωτικοποίηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarisation].

αποστρατιωτικοποίηση ή αποστρατικοποίηση; Επειδή ο όρος δηλώνει την απομάκρυνση στρατιωτικών δυνάμεων (στρατιωτών) από μια περιοχή, η σωστή λ. είναι **αποστρατιωτικο-ποίηση**. Το **απο-στρατικοποίηση** (με θέμα *στρατικο-*!) είναι προφανώς εσφαλμένο και είναι προϊόν ανομοιωτικής απλολογίας, από την οποία δεν σιγήθηκε μόνο η β' συλλαβή *-τι-*, αλλά ολόκληρο το *-ωτι-*, κάνοντας τη λέξη αγνώριστη... Τα ίδια, φυσικά, ισχύουν και για τα **αποστρατιωτικοποιώ** και **αποστρατιωτικοποιημένη** (ζώνη). Σπανιότερα χρησιμοποιείται επίσης ο τύπος **αποστρατοποίηση** με τη σημασία «απομάκρυνση τού στρατού» ‣ *ανομοίωση*

αποστρατιωτικοποιώ ρ. μετβ {αποστρατιωτικοποιείς.. | αποστρατιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποσύρω από μια περιοχή τις στρατιωτικές δυνάμεις που έχω εγκαταστήσει κυρ. στη μτχ **αποστρατιωτικοποιημένος**, *-η, -ο:* ~ *νησί / ζώνη* ΑΝΤ στρατιωτικοποιώ [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarise].

απόστρατος (ο/η) [1833] {αποστράτ-ου | -ων, -ους} **1.** στρατιωτικός που έχει αποστρατευθεί: *Ένωση Αποστράτων* || (κ. ως επίθ.) ~ *αξιωματικός* **2.** (ως ουσ.) κυρ. για αξιωματικό που παραλείφθηκε στις προαγωγές και αποχώρησε υποχρεωτικά από το στράτευμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. retraité]

αποστρέφω ρ μετβ [αρχ.] {απέστρεψα, αποστράφηκα, απεστραμμένος} **1.** στρέφω (το πρόσωπο, το βλέμμα, την προσοχή) σε άλλη κατεύθυνση: *οι δύο κατηγορούμενοι απέστρεφαν τα βλέμματά τους από ντροπή* ● **2.** (μεσοπαθ. ***αποστρέφομαι***) διαπνέομαι από αισθήματα αντιπάθειας και μίσους για (κάποιον/κάτι) ~ *τη βία / την υποκρισία / τους δειλούς* ΣΥΝ απεχθάνομαι, σιχαίνομαι, μισώ

αποστρογγυλεύω ρ. μετβ. {αποστρογγύλε-ψα, -φθηκα, -μένος} κάνω (κάτι) εντελώς στρογγυλό.

αποστροφή (η) {χωρ πληθ} **1.** η έντονη αντιπάθεια και απέχθεια ΣΥΝ. αποτροπιασμός, αηδία, (λαϊκ.) σιχαμάρα, (λόγ) βδελυγμία **2.** (σπάν) η στροφή, το γύρισμα (προσώπου, βλέμματος) προς άλλη κατεύθυνση ● **3.** ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο ο ομιλητής διακόπτοντας τη ροή τού λόγου του στρέφεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο (παρευρισκόμενο ή όχι), σε προσωποποιημένο αντικείμενο ή σε αφηρημένη ιδέα *σε μια ~ τού λόγου του απευθύνθηκε στη νεολαία* || *η ομιλία του περιείχε μια ~, ευθεία βολή κατά τού προκατόχου του.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποστρέφω*. Η ρητορική σημ. προήλθε από την τακτική τού ομιλητή να *αποστρέφει* την προσοχή του από το σύνολο τού ακροατηρίου, προκειμένου να απευθυνθεί αποκλειστικά σε ένα μέλος του, ασχολούμενος με σημεία που το περιλαμβάνουν]

απόστροφος (η) {αποστρόφ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ το σημείο (') που δηλώνει την απουσία φωνήεντος σε μια λέξη, το οποίο έχει σιγηθεί είτε στο τέλος (έκθλιψη) είτε στην αρχή της (αφαίρεση), π χ *κατ' έτος / τ' άφησε / το 'δωσε / μου 'πε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποστρέφω*. Η γλωσσ. σημ είναι μτγν. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ αγγλ κ. γαλλ. apostrophe, γερμ. Apostroph κ ά]

αποσυγκέντρωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } **1.** η μεταφορά αρμοδιοτήτων από κεντρικές υπηρεσίες σε τοπικά κέντρα αποφάσεων, τα οποία υπόκεινται στον έλεγχο τής κεντρικής εξουσίας (πβ. λ *αποκέντρωση*) ● **2.** η διάσπαση τής προσοχής (κάποιου): *όσο δύσκολη μου είναι η συγκέντρωση, όταν διαβάζω, τόσο εύκολη είναι η ~ με τον παραμικρό θόρυβο* — **αποσυγκεντρώνω** ρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. déconcentration].

αποσυγχρονίζω ρ μετβ {αποσυγχρόνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον συγχρονισμό του. ΣΥΝ αποσυντονίζω. **αποσυγχρονισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. désynchroniser (νόθο σύνθ.)].

αποσυμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η σταδιακή μείωση τής πίεσης τού αέρα **2.** ***θάλαμος αποσυμπίεσης*** ο αεροστεγής χώρος στον οποίο η υψηλή πίεση τού αέρα μειώνεται σταδιακά στο επίπεδο τής ατμοσφαιρικής πίεσης, ώστε να αποφεύγονται ατυχήματα σε όσους είχαν βρεθεί σε μεγάλο βάθος (δύτες, εργάτες σηράγγων κ.λπ.) υπό συνθήκες υψηλής πίεσης, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει σοβαρά η υγεία τους από την απότομη επάνοδό τους στην ατμοσφαιρική πίεση — **αποσυμπιεστής** (ο), **αποσυμπιέζω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decompression]

αποσυμπλέκτης (ο) (στα αυτοκίνητα) ο συμπλέκτης κατά την αποσύμπλεξη (βλ.λ.) ΣΥΝ ντεμπραγιάζ.

αποσύμπλεξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις, -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η διακοπή τής μετάδοσης τής κίνησης από τον κινητήρα προς τους πίσω τροχούς μέσω τού συμπλέκτη· το ντεμπραγιάζ (πβ λ. *αμπραγιάζ, συμπλέκτης*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. débrayage]

αποσυμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} ο περιορισμός ή η απαλλαγή από στοιχεία που προκαλούν συνθήκες συμφόρησης (δυσκολία κυκλοφορίας, συνωστισμό κ.λπ.): *το μετρό θα συμβάλει στην κυκλοφοριακή ~ τού κέντρου τής Αθήνας* || *«το ταμείο ανέλαβε το έργο τής ~ τού επαγγέλματος, δηλ τής βαθμιαίας μείωσης τού αριθμού των καπνεργατών..»* (εφημ.). **αποσυμφορητικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decongestion]

αποσυμφορητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιφέρει αποσυμφόρηση: ~ *δράση* **2.** ΙΑΤΡ ***αποσυμφορητικό*** (το) το φάρμακο που ανακουφίζει από τη συμφόρηση τής ρινικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decongestant]

αποσυμφορώ ρ. μετβ. {αποσυμφορείς | αποσυμφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** περιορίζω ή απαλλάσσω πλήρως από στοιχεία που έχουν συσσωρευθεί σε συγκεκριμένο σημείο και δημιουργούν συνθήκες συμφόρησης. *η νέα γραμμή τού μετρό θα αποσυμφορήσει τις κεντρικές αρτηρίες των νότιων προαστίων* **2.** απαλλάσσω από την υπερβολική συγκέντρωση προσώπων ή εργασιών, μεταφέροντας σε άλλους: *τα νέα παραρτήματα στις συνοικίες θα αποσυμφορήσουν τις κεντρικές υπηρεσίες τής επιχείρησης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décongestionner].

αποσυνάγωγος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει εκδιωχθεί από την εβραϊκή συναγωγή **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εκδιωχθεί από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, αυτός τον οποίο έχουν όλοι αποκηρύξει ΣΥΝ. αποκηρυγμένος, απόβλητος

αποσυναρμολογώ ρ. μετβ. {αποσυναρμολογείς... | αποσυναρμολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαλύω (κάτι συναρμολογημένο) σε μικρότερα κομμάτια — **αποσυναρμολόγηση** (η).

αποσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο αποχωρισμός στοιχείων που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: *η ~ τού καλωδίου από το κύκλωμα* ΣΥΝ απόζευξη, απόσπαση ΑΝΤ σύνδεση, συσχέτιση **2.** (μτφ.) ο διαχωρισμός στοιχείων που είχαν άμεση σχέση, στενή σύνδεση. *η ~ τού ονόματός του από την υπόθεση φοροδιαφυγής δεν είναι εύκολη υπόθεση* ΑΝΤ σύνδεση — **αποσυνδετικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disconnection (σημ. 1), dis-sociation (σημ. 2)].

αποσυνδέω ρ. μετβ. {αποσυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} **1.** αποχωρίζω στοιχεία που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους ~ *την τηλεόραση / το τηλέφωνο* **2.** (μτφ.) διαχωρίζω ως ξεχωριστά (πράγματα που συγχέονται, ταυτίζονται) *πρέπει να αποσυνδέσουμε τον ρόλο τού λυκείου από τις εξετάσεις για τα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disconnect (σημ. 1), dissociate (σημ. 2)].

αποσύνθεση (η) [1819] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα σώμα διασπάται στα χημικά στοιχεία από τα οποία αποτελείται: *θερμική ~* ΣΥΝ διάσπαση **2.** (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι οργανικές ουσίες, όταν αρχίζει η σήψη, η αλλοίωση των στοιχείων τους· *πτώμα σε ~* **3.** (μτφ.) η κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης ενός συνόλου, η απουσία συνοχής και πειθαρχίας μεταξύ των μελών του: *βία, ναρκωτικά, διαφθορά φανερώνουν την ~ τής σύγχρονης κοινωνίας* ΣΥΝ διαφθορά, παράλυση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. décomposition].

αποσυνθέτω ρ. μετβ. [1840] {αποσυν-έθεσα, μεσοπαθ ενεστ. αποσυντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ παρατ. αποσυνετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αποσυντέθηκα (λόγ. αποσυνετέθην, -ης, -η , μτχ. αποσυντεθείς, -είσα, -έν), αποσυντεθειμένος} **1.** διασπώ στα συστατικά από τα οποία αποτελείται κάτι (με χημική αντίδραση) **2.** διασπώ, διαλύω κάτι (μεσοπαθ. ***αποσυντίθεμαι***) **3.** παθαίνω σήψη, αλλοιώνονται τα στοιχεία που με αποτελούν *το πτώμα είχε αποσυντεθεί* ΣΥΝ (καθημ) σαπίζω **4.** (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους αποδιογάνωσης, ώστε να μην υπάρχει συνοχή μεταξύ των μερών μου: *η κομματική οργάνωση αποσυντίθεται μέσα σε ένα κλίμα γενικευμένης αδιαφορίας χωρίς την προοπτική τής νίκης.* — **αποσυνθετικός,** -ή, -ό [1840]

αποσυντονίζω ρ μετβ. {αποσυντόνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον ρυθμό του ΣΥΝ αποσυγχρονίζω. — **αποσυντονισμός** (ο), **αποσυντονιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ incoordinate].

αποσυρραπτικό (το) μηχάνημα που αφαιρεί τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά ΣΥΝ εξολκέας

αποσυρράπτω ρ. μετβ {αποσυνέρραψα, αποσυρρά-φθηκα, -μμένος} αφαιρώ τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά. — **αποσυρραφή** (η).
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ + *συρράπτω*]

απόσυρση (η) [1885] {-ης κ -ύρσεως | -ύρσεις, -ύρσεων} **1.** η απομάκρυνση (κάποιου) από ένα μέρος: *η ~ των στρατευμάτων από τα κατεχόμενα εδάφη* **2.** (μτφ) (α) η διακοπή τής νόμιμης κυκλοφορίας (στην αγορά). *η ~ των επικίνδυνων για την υγεία φαρμάκων* || *η ~ των προϊόντων ενός γεωργικού κλάδου* || *η ~ ενός νομίσματος* (β) η ακύρωση τής κατάθεσης (ενός πράγματος) πριν από τη λήξη τής διαδικασίας αξιολόγησής του: *η ~ ενός νομοσχεδίου / μιας υποψηφιότητας* (γ) πράξη προσωρινής ή οριστικής αναστολής ισχύος (νόμου, απόφασης κ.λπ.) με πρωτοβουλία και ευθύνη αυτών που πρωταγωνίστησαν για την ισχύ της: *«ζητείται από την κυβέρνηση η ~ τού νόμου για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση»* (εφημ.) **3.** (ειδικότ.) μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα σε κατόχους αυτοκινήτων παλαιάς τεχνολογίας (μη καταλυτικών) να αποσύρουν από την κυκλοφορία τα οχήματά τους και να αγοράσουν σε συμφέρουσες τιμές καινούργια (καταλυτικά) **4.** ΙΑΤΡ η σταδιακή μείωση τής δόσης ενός φαρμάκου που δεν μπορεί, για βιολογικούς ή θεραπευτικούς λόγους, να γίνει απότομα (αντιεπιληπτικά, κορτιζόνη κ.λπ)

αποσύρω ρ. μετβ. [αρχ] {απέσυρα, αποσύρ-θηκα, -μένος} **1.** παίρνω (κάτι) πίσω, απομακρύνω, αποτραβώ: *ύστερα από τις ειρηνευτικές προσπάθειες, οι δύο πλευρές απέσυραν τα στρατεύματά τους* || *ο υπουργός μετά τις αντιδράσεις θα αποσύρει το νομοσχέδιο* || (μτφ.) *αρκετοί βουλευτές απείλησαν ότι θα αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τον κυβερνητικό συνασπισμό* **2.** (ειδικότ.) κάνω ανάληψη, παίρνω χρήματα από τραπεζικό λογαριασμό: ~ *κεφάλαια / καταθέσεις* ΣΥΝ (μτφ.) τραβώ, σηκώνω ΑΝΤ καταθέτω **3.** βγάζω από την κυκλοφορία, σταματώ την κυκλοφορία προϊόντος *οι φαρμακοβιομηχανίες θα αποσύρουν τις παρτίδες των επικίνδυνων φαρμάκων* ΑΝΤ προωθώ **4.** (ειδικότ. για αυτοκίνητο) βγάζω από την κυκλοφορία το παλαιάς τεχνολογίας αυτοκίνητό μου (μη καταλυτικό) και παίρνω καινούργιο (καταλυτικό) σε συμφέρουσα τιμή· (μεσοπαθ ***αποσύρομαι***) **5.** απομακρύνομαι, φεύγω από το σημείο στο οποίο βρίσκομαι

και πηγαίνω σε άλλο *το δικαστήριο αποσύρθηκε για την έκδοση τής απόφασης || μετά τη συνάντηση η βασίλισσα αποσύρθηκε στα ιδιαίτερα δώματά της* **6.** (μτφ.) εγκαταλείπω την ενεργό δράση, παύω να έχω ενεργό συμμετοχή: *μετά από μακρά κοινοβουλευτική θητεία, ήρθε η στιγμή να αποσυρθεί || αποσύρθηκε στο αγρόκτημά του, για να ζήσει τα τελευταία του χρόνια* ΣΥΝ παραιτούμαι, αποτραβιέμαι **7.** (ειδικότ.) εγκαταλείπω προσπάθεια που έχω αρχίσει, δεν συνεχίζω· *δύο υποψήφιοι για το προεδρικό αξίωμα αποσύρθηκαν από τη διεκδίκηση τού χρίσματος.*

αποσυσκευάζω ρ. μετβ {αποσυσκεύασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω (κάτι) από τη συσκευασία του ΑΝΤ συσκευάζω.

αποσφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσφράγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ανοίγω (κάτι) που ήταν ερμητικά κλειστό, σφραγισμένο: *~ το κιβώτιο* ΣΥΝ ξεσφραγίζω **2.** (ειδικότ.) αφαιρώ το εξωτερικό περίβλημα (επίσημου εγγράφου ή επιστολής): *~ διαθήκη / επιστολή / έγγραφο* ΣΥΝ ανοίγω — **αποσφράγιση** (η) [1833]

αποσχηματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποσχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} ΕΚΚΛΗΣ καθαιρώ κληρικό ή μοναχό από το ιερατικό ή το μοναχικό σχήμα. — **αποσχηματισμός** (ο).

αποσχίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποσχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα, απεσχίσθην, -ης, -η..., μτχ. αποσχισθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (α) αποχωρίζομαι από την ομάδα (παράταξη, κόμμα κ.λπ.) στην οποία ανήκω και εντάσσομαι σε άλλη ή συγκροτώ καινούργια: *βουλευτές αποσχίστηκαν από την παράταξή τους* ΣΥΝ αποσκιρτώ, αποστατώ (β) αποχωρίζομαι από το κράτος στο οποίο ανήκω: *οι νότιες επαρχίες απειλούν να αποσχιστούν* **2.** ΕΚΚΛΗΣ αποκόπτομαι διοικητικά ή/και δογματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, παύω να υπάγομαι στον έλεγχό του ΣΥΝ αποχωρίζομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

απόσχιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποχώρηση (κάποιου) από τον χώρο (κόμμα, κράτος, Εκκλησία κ.λπ.) στον οποίο ανήκει: *η ~ ομάδας βουλευτών από την κυβερνώσα παράταξη για τον σχηματισμό νέου κόμματος || η ~ μιας επαρχίας από το κράτος όπου ανήκε* — **αποσχιστικός, -ή, -ό, αποσχιστικά** επίρρ

απόσχω (να/θα) → απέχω

αποσώνω ρ. μετβ. {απόσω-σα, -θηκα, -σμένος συνήθ. στον αόρ.} **1.** φθάνω στο τέλος ορισμένης πράξης ή διαδικασίας, αποτελειώνω (κάτι που έχω αρχίσει): *δεν απόσωσε την κουβέντα του γι' αυτήν και την είδε ξαφνικά να στέκεται στην πόρτα* ΣΥΝ τελειώνω **2.** προλαβαίνω: *δεν απόσωσε να δει τον γυιο της επιστήμονα, όπως πάντα επιθυμούσε* (ενν πέθανε) • **3.** κατασπαταλώ ό,τι έχω και δεν έχω, δεν αφήνω τίποτα στην άκρη: *απόσωσε όλη την περιουσία του και άρχισε να ζητάει δανεικά* ΣΥΝ καταναλώνω, κατασπαταλώ — **απόσωσμα** (το) [μεσν.]

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀποσῴζω*, κατ' επίδρ τού απλού *σώνω*].

αποτάθηκα ρ. → αποτείνω

αποταθώ (να/θα) → αποτείνω

απότακτος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ (για αξιωματικό ή υπαξιωματικό) αυτός που έχει αποβληθεί οριστικά από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματός του.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποτάσσω*].

αποταμίευμα (το) [1833] {αποταμιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ χρηματικό ποσό ή υλικά αγαθά που δεν καταναλώνονται, αλλά φυλάσσονται για μελλοντική χρήση

αποταμίευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (α) η συγκέντρωση χρημάτων (συνήθ σε τραπεζικό λογαριασμό) για ώρα ανάγκης, για τον σχηματισμό κεφαλαίου κ.ά.: *κάνω ~* (β) **αποταμιεύσεις** (οι) οι οικονομίες κάποιου: *χάθηκαν οι ~ μιας ζωής* **2.** ΟΙΚΟΝ το ποσό τρέχοντος εισοδήματος, το οποίο δεν διατίθεται για κατανάλωση *~ αναγκαστική* (που πραγματοποιούν ορισμένες επιχειρήσεις, επειδή το επιβάλλει ο νόμος) || *~ αρνητική* (όταν η καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το διαθέσιμο εισόδημα) || *~ δημόσια / ιδιωτική* **3.** (μτφ.) η συγκέντρωση χρήσιμων στοιχείων: *~ γνώσεων* ΣΥΝ αποθησαύριση. — **αποταμιευτικός, -ή, -ό** [1833].

αποταμιευτής (ο) [1833], **αποταμιεύτρια** (η) {αποταμιευτριών} πρόσωπο που αποταμιεύει.

αποταμιεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποταμίευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συγκεντρώνω και εναποθηκεύω την πλεονάζουσα ποσότητα: *κάθε πλεόνασμα θερμίδων αποταμιεύεται στο σώμα* ΣΥΝ αποθησαυρίζω, εναποθέτω **2.** κάνω αποταμίευση (βλ.λ.) ΣΥΝ βάζω στην άκρη / στη μπάντα **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω, αποθηκεύω χρήσιμα στοιχεία· *~ γνώσεις / πληροφορίες* ΣΥΝ αποθησαυρίζω.

αποτάνθηκα ρ. → αποτείνω

απόταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΣΤΡΑΤ η οριστική αποβολή από το στράτευμα αξιωματικού ή υπαξιωματικού εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο απότακτος αξιωματικός.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόταξις* < *ἀποτάσσω*].

αποτάσσω ρ. μετβ {απέταξα, αποτά-χθηκα, -γμένος} **1.** ΣΤΡΑΤ αποβάλλω οριστικά αξιωματικό ή υπαξιωματικό από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματός του **2.** (μεσοπαθ. **αποτάσσομαι**) δεν αποδέχομαι, αποκηρύσσω: *~ τον Σατανά* (βλ. κ. λ. *απεταξάμην*)

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποχωρίζω - αποσπώ», < *ἀπο-* + *τάσσω*. Το μέσ. *ἀποτάσσομαι* έχει τη σημερινή σημ.].

αποτεθειμένος, -η, -ο → αποθέτω

αποτέθηκα ρ. → αποθέτω

αποτείνω ρ. μετβ. {απέτεινα, αποτάθηκα (να/θα αποταθώ)} απευθύνω (προς κάποιον), στρέφω προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (εύχρ. κυρ. το μεσοπαθ. **αποτείνομαι**) απευθύνομαι (προς κάποιον): *αποτάθηκα στον αρμόδιο υπάλληλο, για να πληροφορηθώ τι συμβαίνει || σε ποιον πρέπει να αποταθώ,*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *τείνω* «απλώνω, τεντώνω». Η σημ. «αναφέρομαι, απευθύνομαι σε κάποιον» είναι μτγν.]

> **αποτάθηκα – αποταθώ ή αποτάνθηκα – αποτανθώ;** Με ή χωρίς -ν-. Το σωστό είναι **αποτάθηκα / αποταθώ** (χωρίς -ν-). Το ρ. *τείν-ω* σχηματίζεται από τη ρίζα *τεν-* (**τέν-jω* > *τείνω*, με αντέκταση και όχι επένθεση!), εξού και τ. *τόν-ος* (*τον-* ετεροιωμένη βαθμίδα / ποιοτική μεταβολή *ε* > *ο*, πβ. *λέγ-ω: λόγ-ος, μέν-ω, μόν-ος*). Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα **tn̥* (= **τα-**) τού θέματος *τεν-* σχηματίζονται διάφοροι ρηματικοί τύποι και παράγωγα **τά-θηκα / τα-θώ, απο-τάθηκα** (πβ. *προ-τάθηκε, επεκ-τάθηκε, παρα-τάθηκε, εν-τάθηκε*), **αποταθώ** (*προ-ταθώ, επεκ-ταθώ, παρα-ταθεί, εν-ταθεί* κ.λπ.)· **τα-μένος** (με ένα -μ-): *τε-τα-μένος, παρατε-ταμένος, προτε-ταμένος* κ.λπ.· **τάση**, *έκ-ταση, έν-ταση*.

αποτελειώνω ρ. μετβ {αποτελείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ολοκληρώνω (κάτι), φέρω εις πέρας, χωρίς να αφήσω εκκρεμότητες *~ εργασία / οικοδομή / τον λόγο / τη φράση μου* ΣΥΝ περατώνω, τερματίζω, συμπληρώνω **2.** (μτφ.) εξοντώνω (κάποιον), δίνω τη χαριστική βολή *τον αποτελείωσε μ' ένα χτύπημα στο πίσω μέρος τού κεφαλιού.* — **αποτελείωμα** κ. **αποτέλειωμα** (το), **αποτελειωτικός, -ή, -ό, αποτελειωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. παύω

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀποτελειῶ* «ωριμάζω, φέρνω σε ωριμότητα» < *ἀπο-* + *τελειῶ (-όω)* < *τέλειος*]

αποτέλεσμα (το) {αποτελέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκύπτει από πράξη, δραστηριότητα η έκβαση, η συνέπεια: *το ~ των διαπραγματεύσεων / μιας εκστρατείας / μιας πρωτοβουλίας / μιας διαδήλωσης / τής μάχης || η συμπεριφορά του είναι ~ τής κακής ανατροφής του || το ~ ήταν φυσιολογικό / αναμενόμενο / αναπάντεχο / απροσδόκητο || το καλύτερο δυνατόν / ευμενές ~* ΣΥΝ επακόλουθο ΦΡ (α) **δίχως / χωρίς αποτέλεσμα** μάταια, άδικα *προσπάθησα πολύ, αλλά ~!* (β) **(το) αποτέλεσμα (είναι) μηδέν** για δραστηριότητες που δεν καταλήγουν κάπου, που δεν έχουν την επιθυμητή κατάληξη. *Ξόδεψε τόσα λεφτά γι' αυτό το κατάστημα, αλλά ~! Δεν πατάει πελάτης!* (γ) **από το αποτέλεσμα / (λόγ.) εκ τού αποτελέσματος** (ενν. *κρίνω, συμπεραίνω*) για συμπέρασμα που συνάγεται από την έκβαση που είχε κάτι, με βάση το τι ακολούθησε, το τι τελικώς προέκυψε: *κρίνοντας ~ μπορούμε να πούμε ότι επρόκειτο για άστοχη ενέργεια || εκ τού αποτελέσματος τεκμαίρεται δόλος τού κατηγορουμένου* (δ) **ως αποτέλεσμα** (+γεν.) λόγω, εξαιτίας *~ τής παραιτήσεώς του επήλθε χάος* (ε) **και ποιο το αποτέλεσμα;** για τη δήλωση απογοήτευσης ή πικρίας από προσπάθεια που δεν απέδωσε τα αναμενόμενα· *Μια ζωή αγωνίστηκε για τα παιδιά του ~, Ούτε που γυρνάνε να τον δουν!* (στ) **έχω ως αποτέλεσμα** προκαλώ (κάτι), επιφέρω ως συνέπεια *η άρνηση μιας χώρας να συμμορφωθεί προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη της από διεθνείς οργανισμούς* **2.** (ειδικότ.) (α) το σύνολο των στοιχείων που προκύπτουν από μια δραστηριότητα: *το ~ των ερευνών για το έιτζ* ΣΥΝ πόρισμα (β) (συνήθ. στον πληθ.) τα ποσοστά των κομμάτων σε εκλογές, *η έκδοση / ανακοίνωση των ~ || τα ~ των εκλογών* (γ) ΑΘΛ *το σκορ αθλητικής συνάντησης τα ~ τού ΠΡΟ-ΠΟ || το ~ τού ντέρμπι || στους χθεσινούς αγώνες σημειώθηκαν τα εξής ~·* ΦΡ **φέρνω αποτέλεσμα** επιτυγχάνω συγκεκριμένη επίδοση *τον τελευταίο μήνα η ομάδα φέρνει καλά αποτελέσματα* (δ) (στον πληθ. για διαγωνισμούς, μαθητικές εξετάσεις κ.λπ.) (i) οι επιδόσεις των υποψηφίων *ανακοινώθηκαν τα ~ των υποψηφίων για τα Α.Ε.Ι.* (ii) (συνεκδ.) ο κατάλογος που τις περιέχει: *τα ~ τού διαγωνισμού αναρτήθηκαν στο υπουργείο* (ε) ό,τι προκύπτει από μια αριθμητική πράξη, η λύση ενός προβλήματος, το εξαγόμενο: *το ~ μιας πρόσθεσης / των πράξεων / τής άσκησης || βρήκαμε το ίδιο ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση.*

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτελῶ* «φέρνω εις πέρας, ολοκληρώνω»].

αποτελεσματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να επιφέρει το αναμενόμενο αποτέλεσμα· *~ θεραπεία / ενέργεια / προσπάθεια / δράση / τρόπος / μέθοδος / παρέμβαση* ΣΥΝ δραστήριος, ενεργός ΦΡ ΓΛΩΣΣ **αποτελεσματικός ενεστώτας** βλ. λ. *ενεστώτας* — **αποτελεσματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ., **αποτελεσματικότητα** (η) [1869].

αποτελματώνω ρ. μετβ. [1886] {αποτελμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (κυριολ.) μεταβάλλω (μια επιφάνεια) σε τέλμα, σε στάσιμη ελώδη έκταση (συνήθ. μτφ.) προκαλώ στασιμότητα (πνευματική, ηθική, οικονομική), δεν ευνοώ την εξέλιξη, την πρόοδο οδηγώ σε αποτελμάτωση (βλ.λ.) *οι ειρηνευτικές συνομιλίες έχουν ουσιαστικά αποτελματωθεί από την άκαμπτη στάση των δύο πλευρών.*

αποτελμάτωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πλήρης στασιμότητα, η απουσία εξέλιξης ή προόδου σε ένα θέμα, σε μια διαδικασία. *σε ~ έχουν οδηγηθεί τα έργα κατασκευής τού φράγματος*

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stagnation]

αποτελώ ρ αμετβ {αποτελείς.. | αποτέλ-εσα (λόγ απετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα} **1.** είμαι μέρος συνόλου *δώδεκα μήνες αποτελούν ένα έτος || το νερό αποτελείται από υδρογόνο και οξυγόνο* ΣΥΝ συνθέτω, απαρτίζω, σχηματίζω • **2.** ως συνδετικό ρήμα με κατηγορούμενο σε αιτιατική πτώση και με τη σημασία «είμαι»· *η ευγένεια αποτελεί δείκτη πολιτισμού || η συμπεριφορά του αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ συνιστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ.*

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποτελῶ*, αρχική σημ «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω», < *ἀπο-* + *τελῶ (-έω)* < *τέλος*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

αποτέτοιος, -α, -ο αντων. **1.** αντί για όνομα προσώπου είτε επειδή δεν το θυμούμαστε είτε επειδή δεν θέλουμε να το αναφέρουμε είτε με υποτιμητική διάθεση: *ήταν μαζί κι ο ~ ξέρεις ποιον σου λέω!* **2.** (!-ευφημ.) (α) ο πρωκτός (β) **αποτέτοια** (τα) τα γεννητικά όργανα: *τους έδειξε τ' αποτέτοιά του* (βλ. κ. λ. *απαυτός, απαυτώνω*)

αποτεφρώνω ρ. μετβ. {αποτέφρω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω σε τέφρα, καίω εντελώς αφήνοντας μόνο στάχτες: *η φωτιά αποτέφρωσε εκατό στρέμματα δασικής έκτασης* ΣΥΝ κατακαίω, απανθρακώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποτεφρῶ* < *ἀπο-* + *τεφρῶ (-όω)* < *τέφρα*]

αποτέφρωση (η) [1819] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καύση (σώματος) ωσότου γίνει τέφρα, καεί εντελώς. *η ~ τού νεκρού* ΣΥΝ απανθράκωση. — **αποτεφρωτικός,** -ή, -ό [1897]

αποτεφρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την τέλεια καύση και καταστροφή άχρηστων αντικειμένων ή την αποτέφρωση νεκρών.

αποτζιατούρα (η) ΜΟΥΣ (στην αρμονία της μουσικής) είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), η επέρειση (βλ. λ)

αποτηγανίδι (το) {δύσχρ. αποτηγανιδ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα υπολείμματα των τροφών στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ ξεροτηγανίδι

αποτίμηση (η) [αρχ] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο προσδιορισμός τής χρηματικής αξίας, τής τιμής ενός πράγματος *η ~ τής περιουσίας κάποιου* || *~ των ζημιών* / *των καταστροφών* ΣΥΝ υπολογισμός, εκτίμηση **2.** (κατ' επέκτ.) η εκτίμηση σε γενικές γραμμές (τής φύσης, τής ποιότητας, τής σημασίας πράξης, κατάστασης ή διαδικασίας): *η θετική ~ τής συνεισφοράς του στο τελικό αποτέλεσμα*

αποτιμώ ρ. μετβ [αρχ.] {αποτιμάς.. | αποτίμ-ησα, -ώμαι, -άται.., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ) **1.** προσδιορίζω (τη χρηματική αξία, την τιμή πράγματος): *η τελευταία καταγραφή αποτιμά την περιουσία του στο ύψος τού ενός δισεκατομμυρίου* ΣΥΝ υπολογίζω, εκτιμώ, λογαριάζω **2.** (κατ' επέκτ) εκτιμώ σε γενικές γραμμές (τη φύση, την ποιότητα, τη σημασία πράξεως, κατάστασης ή διαδικασίας) *αποτίμησαν θετικά τη συμβολή μας στην υπόθεσή τους.*

αποτινάζω κ (λόγ.) **αποτινάσσω** [αρχ] ρ. μετβ {αποτίνα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (κυριολ) τινάζω (κάτι) από πάνω μου, πετώ μακριά· (συνήθ. μτφ.) απαλλάσσομαι από (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση που λειτουργούν καταπιεστικά, δημιουργώντας συνθήκες τυραννίας, υποδούλωσης) *οι Έλληνες αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό.*

αποτίναξη (η) [1821] {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} (μτφ.) η απαλλαγή από (κάτι που λειτουργεί ως πίεση, καταπιεστικά, ως βάρος): *η ~ τού τουρκικού ζυγού από τους Έλληνες*

αποτίνω κ. (εσφαλμ) **αποτίω** ρ. μετβ {απέτισα} (συνήθ. μτφ) ξεπληρώνω (ηθικό κυρ χρέος), αποδίδω (ηθική οφειλή): *απέτισαν φόρο τιμής στο μνημείο των πεσόντων κατά το έπος τού '40* || *αποτίσαμε όλοι το χρέος μας προς την πατρίδα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποτίνω* / *ἀποτείω* < *ἀπο-* + *τίνω* «πληρώνω» < **τί-νϜ-ω* < Ι.Ε. *k^{w}ei- «πληρώνω», πβ. λατ poena «ποινή», γαλλ peine, ισπ pena, αγγλ. pain «πόνος» κ.ά Ομόρρ *ποινή* (βλ.λ.)].

> **αποτίνω ή αποτίω; εκτίνω ή εκτίω;** Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικά στη σημασία τους ρήματα: τα **τίνω** *(τίσω, ἔτισα)* και **τίω** *(τίσω, ἔτισα)* το *τίνω* σήμαινε «πληρώνω, ξεπληρώνω, αποδίδω», το *τίω* (από όπου το *τι-μή*) σήμαινε «τιμώ» Από τον μέλλοντα και τον αόριστο των δύο ρημάτων που συνέπιπταν *(τίσω, ἔτισα)*, επήλθε από την αρχαία εποχή σύγχυση ανάμεσα στα δύο ρήματα, που επεκτάθηκε και στους νεότερους χρόνους Αυτά ως προς τα απλά ρήματα *τίνω* και *τίω* Από μόνο το ρ. *τίνω* σχηματίστηκαν τα σύνθετα ρ. **αποτίνω** και **εκτίνω** – ***αποτίω** και ***εκτίω** δεν σχηματίστηκαν ποτέ! Άρα, και σημασιολογικώς και μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) είναι ορθότερα τα **αποτίνω φόρο τιμής** (όχι *αποτίω...*) και **εκτίνω ποινή** (όχι *εκτίω* .), με παράγωγα. **απότιση** και **έκτιση** Ας σημειωθεί εδώ και η γνωστή λ. **τίσις**, που ήταν «το ξεπλήρωμα, η ανταμοιβή, η εκδίκηση», αυτό που έπρεπε να πληρώσει όποιος διέπραττε την *ὕβριν*, όποιος προκαλούσε με τα έργα ή με τα λόγια του και έβλαπτε προκλητικά και με έπαρση αθώα θύματα.

απότιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η απόδοση (τού οφειλόμενου κυρ. ηθικού χρέους): *η ~ χρέους τιμής εκ μέρους τής πολιτείας στους πεσόντες.*

αποτιτάνωση (η) [1766] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εναπόθεση σε κύτταρα, ιστούς κ.α. αλάτων ασβεστίου – **αποτιτανωμένος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *τιτάνωση* < μτγν *τιτανοῦμαι* «αλείφομαι με τιτάνιο»].

αποτίω ρ → αποτίνω

απότμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ) η απόσπαση τμήματος από το σύνολο στο οποίο ανήκει με τη διαδικασία τής τομής· η αποκοπή ΣΥΝ αποτομή
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπότμησις* < αρχ. *ἀποτέμνω* < *ἀπο-* + *τέμνω*]

αποτοιχίζω ρ. μετβ {αποτοίχισ-α, -τηκα, -μένος} ΑΡΧΑΙΟΛ αφαιρώ μια τοιχογραφία από τον τοίχο στον οποίο βρίσκεται, με σκοπό να τη συντηρήσω ή να τη διασώσω — **αποτοίχιση** (η).

απότοκος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που αποτελεί την απόρροια, το λογικό επακόλουθο συγκεκριμένης κατάστασης ή γεγονότος: *η οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα μας θεωρείται ~ τής γενικότερης οικονομικής αστάθειας που μαστίζει ολόκληρο τον κόσμο* ΣΥΝ. παρεπόμενος, επακόλουθος, αποτέλεσμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ *τόκος*)].

αποτολμώ ρ μετβ. [αρχ] {αποτολμάς .| αποτόλμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} επιδεικνύω ξεχωριστό θάρρος και τόλμη (στην προσπάθεια για την επίτευξη ιδιαιτέρως επικίνδυνου στόχου), προβαίνω σε (ιδιαίτερο τόλμημα, χωρίς να υπολογίζω τις συνέπειες) *μια χούφτα πατριωτών αποτόλμησαν την ανατίναξη των εχθρικών αποθηκών!*

αποτομή (η) [αρχ.] η απότμηση (βλ λ): *η ~ τής κεφαλής τού Ιωάννη τού Βαπτιστή*

απότομος, -η, -ο **1.** (α) (για τόπους) αυτός που έχει σχεδόν κατακόρυφη κλίση από μεγάλο ύψος *~ πλαγιά* / *κατηφοριά* / *ανηφόρα* ΣΥΝ κατακόρυφος, απόκρημνος ΑΝΤ επίπεδος, ομαλός (β) (για στροφή) (i) αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία: *ο δρόμος προς την κορυφή τού βουνού ήταν ανηφορικός με συνεχόμενες ~ στροφές* (ii) αυτός που γίνεται με ταχύτητα σε στενό χώρο: *πήρε μια ~ στροφή* || *έκανε μια ~ στροφή και έφυγε προς την αντίθετη κατεύθυνση* **2.** (μτφ) (α) (για γεγονότα ή φαινόμενα) αυτός που δεν είναι αναμενόμενος, που συμβαίνει ξαφνικά, πέρα από κάθε προσδοκία *η ~ άνοδος τού δολαρίου* ΣΥΝ αιφνιδιαστικός, αναπάντεχος, ξαφνικός (β) (ειδικότ. για πράξη, ενέργεια) αυτός που επιτελείται γρήγορα και ξαφνικά, αιφνιδιάζοντας και προκαλώντας φόβο: *έκανε μια ~ μεταβολή και εξαφανίστηκε* || *το ~ φρενάρισμα τού προπορευόμενου αυτοκινήτου προκάλεσε τρακάρισμα* ΑΝΤ αναμενόμενος, ομαλός, φυσιολογικός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κοφτό, άκομψο τρόπο, χωρίς ευγένεια ή διακριτικότητα: *είναι πολύ ~ στις απαντήσεις του και συχνά προσβάλλει τους συνομιλητές του* || *~ κουβέντες* / *τρόπος* / *συμπεριφορά* / *αντίδραση* ΣΥΝ τραχύς, αγενής. — **απότομα / αποτόμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «αποκομμένος» και κατ' επέκτ. «τραχύς, απόκρημνος», < *ἀποτέμνω* «αποκόπτω» < *ἀπο-* + *τέμνω* (βλ. κ. *τόμος*)]

αποτοξίκωση (η) → αποτοξίνωση

αποτοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η μεταβολική διαδικασία κατά την οποία οι τοξίνες διασπώνται και μετατρέπονται σε λιγότερο τοξικές και ευκολότερα αποβαλλόμενες από τον οργανισμό ουσίες *αυτή τη βδομάδα θα φάμε μόνο φρούτα και λαχανικά για ~* **2.** η ειδική θεραπεία για την απεξάρτηση (βλ.λ.) χρόνιου τοξικομανούς από τα ναρκωτικά, το αλκοόλ ή άλλη τοξική ουσία· *μπήκε σε κλινική για ~* || *κάνω ~* || *είμαι στο στάδιο τής ~* **3.** (μτφ.) η απαλλαγή από κατάσταση ή συνήθεια που βλάπτει, που φορτίζει: *στις διακοπές δεν διαβάζει εφημερίδες, για ~ από την ειδησεογραφία* || *θα πάω να ζήσω στην εξοχή για ~.* Επίσης **αποτοξίκωση** (σημ. 2). — **αποτοξινωτικός,** -ή, -ό, **αποτοξινώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *τοξίνη*, μεταφρ δάνειο από αγγλ. detoxi(fi)cation]

> **αποτοξίνωση – αποτοξίκωση.** Την «αποβολή» τοξικών ουσιών προσπάθησαν τα τελευταία χρόνια να τη διακρίνουν εννοιολογικά και ορολογιακά από την «απεξάρτηση» (τοξικομανών) από τοξικές ουσίες Έτσι έπλασαν για την απεξάρτηση τον όρο (αγγλ.) disintoxification, διατηρώντας για τη γενικότερη αποβολή των τοξικών ουσιών τον όρο (αγγλ.) detoxification Αντιστοίχως πλάστηκαν στην Ελληνική ο όρος **αποτοξίκωση** (για το disintoxification) κοντά στον παλαιότερο όρο **αποτοξίνωση** (= detoxification). Ωστόσο, τόσο στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες όσο και στην Ελληνική οι αρχικοί όροι **detoxification** και **αποτοξίνωση** εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρύτερα και για τις δύο χρήσεις / σημασίες

αποτραβώ ρ μετβ. {αποτραβάς . | αποτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} (κυριολ) τραβώ έξω / μακριά· (συνήθ. μτφ) βγάζω από (συνήθ ανεπιθύμητη) κατάσταση, χώρο, περιβάλλον, απομακρύνω: *προσπάθησε με κάθε τρόπο να τον αποτραβήξει από τα ναρκωτικά* || *γέρος πια αποτραβήχτηκε από την πολιτική* ΣΥΝ ξεκόβω, ξεμακραίνω — **αποτράβηγμα** (το).

αποτράπηκα ρ → αποτρέπω

αποτρελαίνω ρ. μετβ. {αποτρέλα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον που βρίσκεται ήδη σε διαταραγμένη ψυχική κατάσταση) να χάσει εντελώς τα λογικά του, να τρελαθεί εντελώς: *ήταν που ήταν τρελός, με αυτό που έπαθε αποτρελάθηκε* ΣΥΝ τα χάνω τελείως **2.** (μτφ.) εκνευρίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *μας έχει αποτρελάνει με τα καινούργια του καμώματα.*

αποτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] (+γεν.) **1.** αυτός που αποτρέπει, που δεν επιτρέπει να γίνει κάτι (βλ κ. λ. *αποτρέπω*): *η κρισιμότητα τής κατάστασης είναι αποτρεπτική κάθε εφησυχασμού* || *οι δεδομένες συνθήκες είναι ~ ενός τέτοιου εγχειρήματος* **2.** ΛΑΟΓΡ **αποτρεπτικό** (το) φυλαχτό ή γητειά, για να προφυλάσσεται κανείς από το κακό. — **αποτρεπτικ-ά / -ώς** επίρρ , **αποτρεπτικότητα** (η)

αποτρέπω ρ μετβ. [αρχ] {απέτρεψα, αποτράπηκα (λόγ. απετράπην, -ης, -η ., μτχ. αποτραπείς, -είσα, -έν)} **1.** συμβουλεύω ή πείθω (κάποιον) να μην κάνει (κάτι): *ήθελε να εγκαταλείψει το σπίτι της, αλλά την απέτρεψα* || *σκεφτόταν να βάλει υποψηφιότητα, αλλά τον απέτρεψα* **2.** εμποδίζω, ώστε να μη γίνει (κάτι), δεν αφήνω να πραγματοποιηθεί (κάτι): *χάρη στους χειρισμούς τού ειδικού διαμεσολαβητή απετράπη ο κίνδυνος σύρραξης* || *η έγκαιρη επέμβαση τού αμυντικού απέτρεψε το γκολ* ΣΥΝ απομακρύνω, αποσοβώ, παρεμποδίζω ΑΝΤ προτρέπω, ενθαρρύνω.

αποτριβή (η) [αρχ] {χωρ πληθ } ΟΙΚΟΝ η μείωση τού βάρους των (χρυσών ή αργυρών) νομισμάτων λόγω τής μακροχρόνιας χρήσης τους, η οποία (ιδ. στα χρυσά νομίσματα), όταν υπερβεί συγκεκριμένο όριο, καθιστά το νόμισμα μη αποδεκτό.

αποτρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτριψα, αποτρίφθηκα} **1.** φθείρω (κάτι) με την τριβή **2.** τρίβω (κάτι) εντελώς, σε όλη του την έκταση

απότριμμα (το) [μτγν] {αποτρίμμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ για τροφές) αυτό που απομένει μετά από τρίψιμο, κόψιμο κ.λπ. *~ ψωμιού.*

αποτριχώνω ρ. μετβ. {αποτρίχω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ανεπιθύμητες τρίχες από διάφορα σημεία τού σώματος.

αποτρίχωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αφαίρεση των ανεπιθύμητων τριχών από διάφορα σημεία τού σώματος (π.χ από το πρόσωπο, τα χέρια, τα πόδια, τις μασχάλες), για λόγους καλαισθησίας. *ριζική* / *τοπική ~* || *~ με λέιζερ* / *με κερί* (πβ. κ λ. *χαλάουα*).

— **αποτριχωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ épilation].

αποτρόπαιος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αποστροφή. αισθήματα φρίκης απεχθής, απαίσιος· *το ~ έγκλημα που είδε το φως τής δημοσιότητας, συγκλόνισε την κοινή γνώμη* ΣΥΝ ανατριχιαστικός, αποκρουστικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτροπή*]

αποτροπή (η) **1.** η συγκράτηση ή παρεμπόδιση (κάποιου) με την πειθώ (με λόγια, συμβουλές, χειρισμούς), ώστε να μην προβεί σε συγκεκριμένη πράξη, να μην ενεργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο *η ~ των νέων από τις εύκολες λύσεις και η παρότρυνσή τους προς τις ευγενείς ασχολίες είναι έργο των γονέων* ΑΝΤ προτροπή, παρότρυνση **2.** η παρεμπόδιση (μιας εξέλιξης), ώστε να μην υπάρξουν οι προϋποθέσεις ή οι αναγκαίες συνθήκες. για να γίνει (κάτι): *όλοι εργάζονται για την ~ τού πολέμου* ΣΥΝ αποσόβηση ΑΝΤ παρακίνηση **3.** ΣΤΡΑΤ η στρατηγική ενίσχυσης των στρατιωτικών δυνάμεων που διαθέτει μια χώρα. ώστε αυτές να ενεργούν προς οποιονδήποτε επιβουλεύεται την ακεραιότητά της ως παράγοντας ματαίωσης ή και παραίτησης από επιθετική ενέργεια: *οι δύο υπερδυνάμεις ενίσχυαν τις δυνάμεις αποτροπής κατά τη διάρκεια τού Ψυχρού Πολέμου.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτρέπω*].

αποτροπιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ } αισθάνομαι αποτροπιασμό (για κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «προσφέρω αποτρεπτική θυσία», < *ἀποτροπή*].

αποτροπιασμός (ο) [μτγν.] το αίσθημα έντονης απέχθειας και αηδίας μπροστά στη φρίκη θεάματος ή είδησης κ.λπ.. *αντίκρισαν με ~ το φρικτό θέαμα* — **αποτροπιαστικός**, -ή, -ό [μεσν.]

απότρυγα επίρρ. (λαϊκ.) μετά τον τρύγο.

αποτρύγια (τα) {αποτρυγιών} (λαϊκ.) τα αποστάφυλα (βλ λ.). Επίσης ***αποτρυγίδια***.

αποτρυγώ [μτγν.] (κ -άω) ρ. μετβ. {αποτρυγάς... | αποτρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ) τελειώνω τον τρύγο.

αποτρώ(γ)ω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόφαγα} αποτελειώνω το φαγητό μου.

αποτσίγαρο (το) το τμήμα τού τσιγάρου που έχει απομείνει, αφού το καπνίσουν: *αδειάζω το τασάκι από τ᾽ αποτσίγαρα* ΣΥΝ γώπα.

αποτυγχάνω ρ. μετβ. κ αμετβ {απέτυχα, αποτυχημένος} ♦ **1.** (μετβ.) δεν καταφέρνω να πραγματοποιήσω (τον σκοπό μου), δεν πετυχαίνω (ό,τι επιδιώκω): *απέτυχα να τον πείσω* ΑΝΤ. επιτυγχάνω, πετυχαίνω ♦ (αμετβ) **2.** δεν έχω την επιδιωκόμενη έκβαση, δεν οδηγώ στο επιθυμητό αποτέλεσμα: *οι συνομιλίες για την ειρήνευση στην περιοχή απέτυχαν* **3.** (α) δεν εκπληρώνω τον προορισμό μου. δεν κατορθώνω να γίνω αυτό που θεωρείται αποδεκτό *απέτυχε στη ζωή του* (β) (ειδικότ) δεν καταφέρνω να καλύψω τα έξοδά μου ή να φέρω κέρδη: *η συναυλία απέτυχε, επειδή δεν διαφημίστηκε σωστά* ‖ *το ακριβό εισιτήριο κράτησε τον κόσμο μακριά και η εκδήλωση απέτυχε.* Επίσης (καθημ) **αποτυχαίνω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *τυγχάνω*].

αποτύπωμα (το) {αποτυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σημάδι που δημιουργείται πάνω σε αντικείμενο από την πίεση που ασκεί άλλο αντικείμενο ή σώμα πάνω σε αυτό, λ χ. ένα πέλμα πάνω στην άμμο, μια παλάμη πάνω σε (αχνισμένο) τζάμι κ λπ.: *οι διαρρήκτες φορούσαν γάντια, για να μην αφήσουν αποτυπώματα* ΣΥΝ ίχνος (πβ λ. *στάμπα, χνάρι, πατημασιά, δαχτυλιά*) ΦΡ (α) ***δακτυλικό αποτύπωμα*** το ίχνος που αφήνουν οι γραμμές τού δέρματος τής εσωτερικής πλευράς των δαχτύλων τού χεριού, πάνω σε κάτι που πιάνει ή αγγίζει κανείς, που έρχεται σε επαφή με αυτό, το οποίο ανιχνεύεται με συγκεκριμένο τρόπο και χρησιμοποιείται κατά τις εγκληματολογικές έρευνες για τον εντοπισμό των δραστών: *πάνω στην πόρτα βρέθηκαν δακτυλικά αποτυπώματα* ‖ *παίρνω / εξετάζω / σβήνω τα ~* (β) ***παίρνω αποτυπώματα (κάποιου)*** (στο αστυνομικό τμήμα) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί και με ειδικό μελάνι τις γραμμές στο δέρμα τής εσωτερικής πλευράς τού δεξιού δείκτη (κάποιου). προκειμένου να διαπιστώσω αν καταζητείται ή για την έκδοση δελτίου ταυτότητας **2.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, στη μορφή (κάποιου), μια ψυχική κατάσταση: *το πρόσωπό της είχε έντονα τα ~ τού πόνου* ΣΥΝ σημάδια. σημεία.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημασία «εντύπωση», < *ἀποτυπῶ* Το *δακτυλικό αποτύπωμα* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ finger-print].

αποτυπώνω ρ μετβ. {αποτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ αποτύπωμα (βλ.λ.) με ποικίλους τρόπους: *αποτύπωσε τη μορφή του πάνω στον γύψο* ‖ *~ τα αρχικά μου σε δερμάτινη θήκη* ΣΥΝ σταμπάρω, τυπώνω **2.** (μτφ.) (α) απεικονίζω πολύ εκφραστικά. με ζωντανό τρόπο, πάρα πολύ έντονα: *στον πίνακά του αποτυπώνει την πραγματικότητα τής εποχής του* ‖ (κ. μεσοπαθ. **αποτυπώνομαι**) *η φρίκη τού πολέμου είχε αποτυπωθεί στο βλέμμα του* ‖ *ο πόνος αποτυπωνόταν στο πρόσωπό του* ΣΥΝ αισθητοποιώ, (μτφ.) φωτογραφίζω (β) παρουσιάζω με ορισμένο τρόπο *«η απόπειρα εξασθένισης τού προέδρου τού κόμματος στη Βουλή αποτυπώθηκε αρνητικά στον Τύπο»* (εφημ.) **3.** (μεσοπαθ) (στο μυαλό / στη μνήμη) συγκρατώ με ακρίβεια (τα στοιχεία συγκεκριμένης εικόνας). εγγράφω στη συνείδηση. *στο μυαλό τού παιδιού είχε αποτυπωθεί με κάθε λεπτομέρεια η σκηνή τού φόνου* ΣΥΝ εντυπώνω. χαράζω **4.** ΤΟΠΟΓΡ κάνω τις μετρήσεις που χρειάζονται για τη χαρτογράφηση μιας περιοχής.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποτυπῶ* < *ἀπο-* + *τυπῶ (-όω)* < *τύπος*].

αποτύπωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται το ανάγλυφο μιας επιφάνειας σε άλλη ΣΥΝ εκτύπωση, (καθημ.) σταμπάρισμα **2.** (συνεκδ.) το σχήμα που δημιουργείται, όταν μια ανάγλυφη επιφάνεια πιεστεί πάνω σε άλλη: *σε εσωτερική σελίδα τού βιβλίου υπήρχε η ~ των αρχικών γραμμάτων τού ονόματός του* **3.** (μτφ.) η λεπτομερής αναπαράσταση ενός γεγονότος, μιας κατάστασης: *στο έργο του βρίσκει κανείς την ~ τής καθημερινής ζωής των χωρικών* **4.** η απεικόνιση με εκφραστικό, έντονο τρόπο: *η ~ τής θλίψης στη ματιά της* **5.** η ισχυρή εντύπωση. η πιστή εγγραφή στη μνήμη *η ~ τής σκηνής τού φόνου στο μυαλό / στη μνήμη του* **6.** μέθοδος διακόσμησης χρησιμοποιούμενη στην αγγειοπλαστική ΣΥΝ στάμπα **7.** ΤΟΠΟΓΡ *το σύνολο* των μετρήσεων που εκτελούνται κατά τη χαρτογράφηση μιας περιοχής ΣΥΝ. υποτύπωση • **8.** ΒΙΟΛ η ικανότητα απομνημόνευσης, κατά τα πρώτα κρίσιμα στάδια τής ζωής μερικών νεαρών ζώων, τού σχήματος, των ήχων ή τής μυρωδιάς κυρ. των γονέων τους ή τού τόπου γεννήσεώς τους
[ΕΤΥΜ < μτγν. ***ἀποτύπωσις*** < *ἀποτυπῶ* Ο βιολ όρ αποδίδει το αγγλ. imprinting].

αποτυφλώνω ρ μετβ [αρχ] {αποτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} τυφλώνω εντελώς (κυρ. μεσοπαθ.) *στην αρχή απλώς δεν έβλεπε καλά, τώρα πια όμως αποτυφλώθηκε*

αποτυχαίνω ρ ‣ αποτυγχάνω

αποτυχημένος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καταξιωθεί (κοινωνικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά κ.λπ): *~ καλλιτέχνης / επιχειρηματίας* ‖ (κ ως ουσ) *είναι ένας ~ δεν έχει κάνει τίποτε αξιόλογο στη ζωή του* **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες, που δεν συμβάλλει στην επιτυχία ή είναι ακατάλληλος (για συγκεκριμένο σκοπό)· *~ επιλογή / εμφάνιση / ντύσιμο / πορεία διαμαρτυρίας* ΑΝΤ επιτυχημένος.

αποτυχία (η) {αποτυχιών} **1.** το ανεπιτυχές αποτέλεσμα, η κατάληξη που είναι αντίθετη με τις αρχικές προσδοκίες, που δεν δικαιώνει τους αρχικούς υπολογισμούς· *η συγκέντρωση κατέληξε σε ~ λόγω τής μικρής προσέλευσης οπαδών* ‖ *είχε μια ~ στις εξετάσεις* (δεν πέρασε) ‖ *η ~ τού κόμματος στις εκλογές* ‖ *η ~ του τον πείσμωσε* ΑΝΤ επιτυχία **2.** (συνεκδ) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες ή στις απαιτήσεις που δημιουργούν οι συνθήκες: *το εγχείρημά τους ήταν ~!* ‖ *ο μουσακάς ήταν ~* ‖ (οικ) *Αχ, αυτό το παιδί ήταν σκέτη ~! Σε τίποτα δεν έμοιασε τού πατέρα του.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀποτυχής* < αρχ *ἀποτυγχάνω* (πβ. αόρ. β′ *ἀπ-έ-τυχ-ον*)]

απούλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει πουληθεί: *~ εμπορεύματα.* Επίσης (λόγ.) **απώλητος**.

αποϋλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** η μετατροπή υλικού αντικειμένου σε άυλο, συνήθ. ψηφιακής μορφής· *εξαγγέλθηκε η ~ των ενσήμων τού Ι.Κ.Α.* **2.** (ειδικότ στο Χρηματιστήριο Αξιών) η αντικατάσταση των μετοχών. οι οποίες υπάρχουν σε έντυπη μορφή όπου αναγράφονται συγκεκριμένα στοιχεία. από άυλους τίτλους, δηλ. από εγγραφές (υπό μορφήν κωδικών) σε ηλεκτρονικά ή άλλα αρχεία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dematerialisation].

απούντο επίρρ. ελλην *ακριβώς*· ακριβώς πάνω στην ώρα που είχε οριστεί *δώσαμε ραντεβού στις δύο και ήρθε ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. appunto «αμέσως, αυτοστιγμεί» (< punto «στιγμή, σημείο» < λατ punctum)]

απουράνωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή ενός ουρανικού φθόγγου σε φατνιακό· άποουρανικοποίηση: *είναι χαρακτηριστική σε ελληνικές διαλέκτους η ~ τού «σ» πριν από το ημίφωνο «ι», που σιγάται, όπως στη λέξη «κεράσια – κεράσα» ή τού «ζ» στο «μαγαζιά – μαγαζά»* ΑΝΤ ουρανικοποίηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. dépalatalisation].

άπους, -ους. -ουν {άπ-οδος. -ουν | -οδες (ουδ -οδα), -όδων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει πόδια Επίσης **άποδος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *πούς, ποδός*].

απουσία (η) {απουσιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία κανείς είναι απών (βλ λ), δεν παρευρίσκεται (κάπου) *χθες το βράδυ η ~ σου έγινε αισθητή* ΑΝΤ παρουσία· ΦΡ ***(κάποιος) λάμπει διά τής απουσίας του*** για περιπτώσεις στις οποίες η απουσία κάποιου γίνεται αισθητή, προκαλεί εντύπωση ή συχνότ ειρων για κάποιον που δεν παρευρίσκεται κάπου. αν και θα όφειλε: *στην κρίσιμη αυτή σύσκεψη, όπως και άλλες φορές στο παρελθόν, ο υπουργός έλαμψε διά τής απουσίας του!* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που δεν είναι παρόν (κάπου): *για το κόμμα μας αποτελεί μια σημαντική ~* ‖ *η ομάδα έχει τρεις ~* ΣΥΝ απών, απώλεια **3.** (συνεκδ) η χρονική περίοδος κατά την οποία κανείς είναι απών: *επέστρεψε ύστερα από ~ δύο χρόνων* ‖ *πολλά προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την ~ του* **4.** (ειδικότ. για μαθητές ή εργαζομένους) η μη προσέλευση (στο μάθημα ή στην εργασία): *κάνω απουσίες* ‖ *δικαιολογημένη / αδικαιολόγητη ~* ΑΝΤ παρουσία **5.** (ειδικότ. για τα μαθήματα) η γραπτή δήλωση σε απουσιολόγιο τής μη προσέλευσης μαθητή στην ώρα συγκεκριμένου μαθήματος *παίρνω απουσίες* ‖ *έχω πολλές ~ και κινδυνεύω να μείνω στην ίδια τάξη* **6.** η έλλειψη (πράγματος): *η ~ συγκινήσεων έκανε τη ζωή τους πληκτική* ‖ *~ ενοχοποιητικών στοιχείων* ΣΥΝ έλλειψη, ανυπαρξία ΑΝΤ ύπαρξη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπειμι* «είμαι απών» < *ἀπ(ο)-* + *εἰμί* (βλ. κ *ουσία*). Η φρ. *έλαμψε διά τής απουσίας του* αποδίδει τη γαλλ il brilla par son absence].

απουσιάζω ρ αμετβ. {απουσίασα} **1.** (για πρόσ.) δεν παρευρίσκομαι, δεν είμαι εκεί όπου έπρεπε να είμαι: *~ από το σχολείο / από τη δουλειά* ‖ *«αυτή τη στιγμή απουσιάζουμε· αφήστε το μήνυμά σας. .»* (μήνυμα σε αυτόματο τηλεφωνητή) ΣΥΝ λείπω ΑΝΤ. είμαι παρών. παρίσταμαι **2.** δεν υπάρχω, παρουσιάζω έλλειψη *όταν απουσιάζουν οι αποδείξεις, η κατηγορία δεν μπορεί να στηριχθεί* ‖ *όταν απουσιάζουν τα κατάλληλα στελέχη, είναι ευνόητο η επιχείρηση να παρουσιάζει προβλήματα* ‖ *από την ποίησή του απουσιάζουν οι περίτεχνες εκφράσεις* ΣΥΝ λείπω
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «σπαταλώ την περιουσία μου», < *ἀπουσία*

(με τη σημ. «σπατάλη»). Με τη σύγχρονη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

απουσιολόγιο (το) {απουσιολογί-ου | -ων} το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι απουσίες των μαθητών από τα μαθήματά τους

απουσιολόγος (ο/η) μαθητής στον οποίο έχει ανατεθεί να σημειώνει τους μαθητές που απουσιάζουν από τα μαθήματα στο απουσιολόγιο.
[ΕΤΥΜ < *απουσία* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω»].

αποφάγια (τα) {χωρ γεν.} ό,τι έχει περισσέψει μετά το τέλος τού φαγητού και προορίζεται συνήθ. για τα σκουπίδια *ρίχνουν τα ~ στα αδέσποτα σκυλιά* || (μτφ) *ζει με τ' ~ των άλλων.*
[ΕΤΥΜ Πληθ τού *αποφάι* < *απο-* + *-φάι* < *φα(γ)ί*]

αποφαίνομαι ρ μετβ αποθ {αποφάνθηκα (λογιότ απεφάνθην, -ης, -η..., μτχ. αποφανθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** εκφέρω γνώμη, τοποθετούμαι (σε συγκεκριμένο θέμα): *ως αναρμόδιος δεν μπορώ να αποφανθώ για ένα τόσο ειδικό ζήτημα* **2.** (ειδικότ για δημόσια αρχή) εκδίδω κρίση (για συγκεκριμένο ζήτημα), αποφασίζω *το δικαστήριο θα αποφανθεί για την ενοχή τού κατηγορουμένου* ΣΥΝ γνωμοδοτώ, κρίνω.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόφαση, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *φαίνω / -ομαι* Το ενεργ. *ἀποφαίνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εκθέτω, φανερώνω. δηλώνω». από όπου προέκυψαν οι σημ «δείχνω με αποδείξεις. διασαφηνίζω τη γνώμη μου», οι οποίες μαρτυρούνται και για το μέσο *ἀποφαίνομαι*. Η σημ. «αποφασίζω» ήδη αρχ.].

απόφανση (η) {-ης κ -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} η (συμβουλευτικού. γνωμοδοτικού ή θεωρητικού χαρακτήρα) κρίση αρμόδιου οργάνου (για συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ απόφαση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόφανσις* < *ἀποφαίνομαι*]

αποφαντικός, -ή. -ό [αρχ] (λόγ.) αυτός που εκφράζει κατηγορηματική γνώμη, που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ΣΥΝ κατηγορηματικός, απόλυτος ΦΡ ***αποφαντική πρόταση*** η πρόταση κρίσεως με την οποία διαπιστώνονται, κρίνονται ή περιγράφονται από τον ομιλητή πραγματικά γεγονότα ή καταστάσεις.

απόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η τελική γνώμη ή επιλογή (κάποιου), που διαμορφώνεται έπειτα από σκέψη και στάθμιση των δεδομένων *ήταν μια δύσκολη ~* || *πήρε / έλαβε την ~ να κατέβει υποψήφιος στις εκλογές* || *κρίσιμη / εσφαλμένη / έγκαιρη / σοβαρή / καθοριστική / προκλητική ~* || *μας κοινοποίησε / έκανε γνωστή την ~ του* || *ειλημμένη / σταθερή / ορθή ~* || *λήψη αποφάσεως* (το να παίρνει κανείς μια απόφαση. να αποφασίζει κάτι) || *καταλήγω / οδηγούμαι στην ~ να κάνω κάτι·* ΦΡ (α) ***το παίρνω απόφαση*** συμφιλιώνομαι με την ιδέα. αποδέχομαι μια κατάσταση (συνήθ δυσάρεστη): *το πήρε απόφαση πως δεν τον ήθελε και σταμάτησε να την ενοχλεί* (β) ***μια απόφαση είναι*** (προτρεπτικά) για περιπτώσεις στις οποίες αμφιταλαντεύεται κανείς, δυσκολεύεται να αποφασίσει (κάτι): *μην το πολυσκέφτεσαι. ~'* **2.** (ειδικότ) ΝΟΜ η δικαστική ετυμηγορία, η επίσημη διατύπωση τής τελικής κρίσεως των δικαστικών αρχών για συγκεκριμένη υπόθεση: *η ~ ήταν αθωωτική* || *καταδικαστική / απαλλακτική / οριστική / τελειωτική / τελεσίδικη / αμετάκλητη / αναγνωριστική / καταψηφιστική / κατά πλειοψηφία / ομόφωνη ~* ΣΥΝ κρίση. βούλευμα **3.** (για την εκτελεστική εξουσία) επίσημη διαταγή με ισχύ νόμου και άμεση εφαρμογή χωρίς προηγούμενη έγκρισή της από τη Βουλή. *υπουργική ~ για καταβολή των δεδουλευμένων* || *ξαφνική ~ για μείωση των επιτοκίων* ΣΥΝ διάταγμα **4.** (στην Ε Ε.) νομική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι δεσμευτική για τον αποδέκτη που αυτή ορίζει (π χ συγκεκριμένη κυβέρνηση. επιχείρηση κ ά.) (πβ λ *οδηγία. κανονισμός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόφασις* < *ἀπο* + *φά-σις* (πβ. *κατά-φασις. ἔμ-φασις* κ ά) < ρίζα *φᾰ-*, συνεσταλμ βαθμ. τής ρίζας *φα / φη-* τού *φα-μί / φη-μί* «λέγω» (βλ. λ *φήμη*) < I.E *bha- «φωτίζω, λάμπω» και «εξηγώ, μιλώ». Η ίδια ρίζα (στη συνεσταλμένη μορφή της) εμφανίζεται και (παρεκτεταμένη με *-ν*) ως *φαν-· *φαν-jω > φαίνω, φάν-*σις (*ἀπόφανσις*), *φαν-ερός. ἀ-φαν-ής, εμ-φαν-τικός* κ.ά].

απόφαση – απόφανση, αποφασίζω – αποφαίνομαι. Το *απόφαση* σημασιολογικά διαφέρει πλήρως από το *απόφανση* Το **απόφαση**, σε θεσμικό επίπεδο (*απόφαση δικαστηρίου, απόφαση διοικητικών οργάνων* κ λπ) σημαίνει την κατόπιν συλλογισμών και εκτιμήσεων ρητή βούληση τού αποφασίζοντος να τελεσθούν συγκεκριμένες πράξεις ή ενέργειες Σε ιδιωτικό επίπεδο, το *αποφασίζω* σημαίνει επίσης την κατόπιν σκέψεως βούληση τού ιδιώτη να ενεργήσει ή να πράξει κάτι. Το *απόφανση*, αντιθέτως, σημαίνει στη Ν Ελληνική την κρίση που διατυπώνεται από ένα όργανο για συγκεκριμένο θέμα. κρίση η οποία μπορεί να αποτελεί απλή εκτίμηση ή να έχει συμβουλευτικό ή θεωρητικό χαρακτήρα· δηλ. να μην οδηγεί σε εκτέλεση πράξεως ή. αλλιώς. να μην έχει αποφασιστικό χαρακτήρα Με άλλα λόγια, το *απόφαση* έχει δεσμευτική λειτουργία, ενώ η *απόφανση* έχει δεοντική λειτουργία Το ίδιο ισχύει και για τα ρήματα *αποφασίζω* (που είναι νεότερο, μετονοματικό παράγωγο τού *απόφαση*) και *αποφαίνομαι* (που είναι αρχαίο)
Αλλιώς έχουν τα πράγματα στην Αρχαία Ελληνική, στην οποία το **ἀπόφασις** σήμαινε. (α) ό.τι και το σημερινό *απόφαση* (β) ό,τι το σημερινό *απόφανση*. δηλ «γνώμη» (γ) άρνηση (πβ. **αποφατικός**. αντίθ τού **καταφατικός**, και **αποφάσκω**. αντίθ τού **καταφάσκω**) Το **ἀπόφανσις**, εξάλλου, τότε δεν σήμαινε «γνώμη». αλλά (α) δήλωση (β) (λογικό) κατηγόρημα Η λ **αποφασίζω** δεν υπήρχε στην Αρχαία η σημασία της δηλωνόταν με ρήματα όπως *γιγνώσκω, δοκεῖ, ἀποφαίνομαι* κ.ά Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αρχαία τα ρήματα *φαίνω* «δείχνω» και *φημί* «λέγω» ανέπτυξαν μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους. με αποτέλεσμα λέξεις που σχηματίζονται *από* το θέμα τού **φημί** (θ *φᾰ-* και *φᾰ-*) να γίνονται αισθητές ως παράγωγα τού *φαίνω* **αποφαίνομαι – απόφασις** (αντί **απόφανσις**), αλλά και **αποφάσκω** ή **απόφημι – απόφασις** «άρνηση»· **προφαίνω – πρόφασις** «πρώτη εμφάνιση» – «ισχυρισμός (ψευδής)» (από όπου το μετονοματικό ρ. **προφασίζομαι**)· **εμφαίνω / -ομαι – έμφασις** «εμφάνιση» - «σημασία. έκφραση» – «έντονη έκφραση, έμφαση»
απόφαση: συνώνυμα. Στη ρύθμιση των κοινωνικών. ιδίως, σχέσεων η έννοια τής αποφάσεως παίζει σημαντικό ρόλο Η πιο γνωστή μορφή αποφάσεως είναι η **δικαστική απόφαση**. η θεσμοποιημένη διαδικασία για τη διατύπωση (εκ μέρους των δικαστών) κρίσεως δεσμευτικής για τους πολίτες. με την οποία ρυθμίζονται ποικίλες σχέσεις (διαφωνίες, διεκδικήσεις, αδικήματα κ.λπ) Η δικαστική απόφαση έχει. κανονικώς. *σκεπτικό* και *διατακτικό* σκέλος Οι δικαστές εκτιμούν τα πραγματικά δεδομένα, ακούν τους διαδίκους και τους συνηγόρους τους. κρίνουν και αποφασίζουν Η έννοια τής κρίσεως είναι τόσο καθοριστική στη διαδικασία λήψεως μιας δικαστικής απόφασης, ώστε η **κρίση** –προκειμένου για δικαστήριο– σημαίνει και απόφαση. Βεβαίως, το δικαστήριο κατ' ουσίαν «αποφαίνεται γνώμη», διατυπώνει την κρίση του. αλλά ακριβώς η γνώμη ή η κρίση του. η **απόφανσή** του, δεν παραμένει στα όρια τής απλής γνώμης, αλλά. εφόσον έχει διατακτικό και εκτελεστικό χαρακτήρα, αποτελεί *απόφαση* Κύριο έργο κάθε σώματος κρινόντων και κατεξοχήν τού θεσμοθετημένου δικαστηρίου είναι να λάμψει η αλήθεια και να αποδοθεί δικαιοσύνη Και η έννοια ακριβώς τής αλήθειας είναι αυτή που τονίζεται στον όρο **ετυμηγορία** (< *έτυμος* «αληθής» + *αγορεύω* «μιλώ, λέγω»). που χρησιμοποιείται ιδίως για τις αποφάσεις ορκωτών δικαστηρίων *(«η ετυμηγορία των ενόρκων»).* Αξίζει να σημειωθεί ότι το *ετυμηγορία* σήμαινε στην Αρχαία ό.τι και το *ετυμολογία* (η ανεύρεση τής αληθούς προελεύσεως των λέξων), η δε λέξη ανασύρθηκε στη χρήση –με τη νέα της σημασία– σε νεότερους χρόνους. Εφόσον μια διαδικασία κρίσεως βρίσκεται στο ανακριτικό ή το προδικαστικό στάδιο, η οποιαδήποτε κρίση / απόφαση χαρακτηρίζεται ως **βούλευμα** *(«απαλλακτικό / παραπεμπτικό βούλευμα»)* Εφόσον μια απόφαση λαμβάνεται από ευρύτερης συνθέσεως σώμα ή από τον ίδιο τον λαό (οπότε και απαιτείται οπωσδήποτε ψηφοφορία), η απόφαση προσλαμβάνει το κύρος *ψηφίσματος* (πβ κ *δημοψήφισμα*) Αποφάσεις που λαμβάνονται για διάφορα θέματα από διάφορα σώματα (Βουλή. εταιρείες. σωματεία κ τ.ό.) χαρακτηρίζονται συχνά ως **ψηφίσματα** (ψήφισμα τής Βουλής για την Κύπρο. ψήφισμα ενός σωματείου. εταιρείας κ λπ , όταν πεθαίνει κάποιο επιφανές μέλος τους. ψήφισμα υποστήριξης ή συμπαράστασης από κοινωνικούς ή πολιτικούς φορείς κ ο κ). Σήμερα χρησιμοποιείται, λιγότερο συγκριτικά, ό.τι αποκαλείται **θέσπισμα** Το *θέσπισμα* χρησιμοποιήθηκε, για να δηλώσει τις αποφάσεις προσώπων (αυτοκράτορος στο Βυζάντιο) ή σωμάτων (Συγκλήτου στο Βυζάντιο) με αυξημένο κύρος και αποφασιστική εξουσία. που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί Για ένα διάστημα και οι αποφάσεις τής Συγκλήτου τού Πανεπιστημίου αποκαλούνταν *θεσπίσματα*

αποφασίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποφάσισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** καταλήγω σε απόφαση. διαμορφώνω τελική κρίση για την πραγμάτωση συγκεκριμένου στόχου *αποφάσισα να λάβω μέρος στον διαγωνισμό* || *η ομοσπονδία αποφάσισε νέες απεργιακές κινητοποιήσεις* || *η Κοινότητα αποφάσισε να στείλει αντιπρόσωπο στις διαπραγματεύσεις* || *αποφασίστηκε η λήψη εκτάκτων μέτρων* **2.** (ειδικότ για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση: *στα μονομελή δικαστήρια αποφασίζει ο δικαστής για τις υποθέσεις* **3.** (η μτχ **αποφασισμένος**, *-η*, -ο) αυτός που έχει λάβει σταθερή και αμετακίνητη απόφαση, που θέλει με κάθε τρόπο να πραγματοποιήσει τις αποφάσεις του *φέρονται αποφασισμένοι να συνεχίσουν την απεργία* || *ο υπουργός είναι αποφασισμένος να πατάξει τη φοροδιαφυγή* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόφαση.*

αποφασιστικός, -ή, -ό [1683] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερή προσήλωση στην απόφασή του, από θαρραλέα και ανυποχώρητη στάση: *με βλέμμα ~ απαίτησε να την εξυπηρετήσουν αμέσως* || *~ λόγια / συμπεριφορά / ενέργεια* ΑΝΤ αναποφάσιστος. διστακτικός **2.** (για πράξεις ή ενέργειες) αυτός που έχει μεγάλη και ιδιάζουσα σημασία, που είναι εξαιρετικής κρισιμότητας, καθοριστικός. *ένα ~ βήμα για τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης έγινε χθες μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων* ΣΥΝ κρίσιμος, σημαντικός ΑΝΤ επουσιώδης. ασήμαντος. — **αποφασιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ décisif]

αποφασιστικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} η σταθερή και ανυποχώρητη προσήλωση (κάποιου) στην τήρηση. εφαρμογή των αποφάσεών του *ενεργώ με ~* || *διέκρινε ~ στα λόγια της* ΑΝΤ διστακτικότητα.
[ΕΤΥΜ Η λ. πρωτοαπαντά στην προκήρυξη τής Επαναστάσεως που συνέταξε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης]

αποφάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } (λόγ-σπάν) αρνούμαι, απαντώ αρνητικά ΑΝΤ καταφάσκω
[ΕΤΥΜ αρχ. (με παράλλ. τ. το *ἀπόφημι*) < *ἀπο-* + *φάσκω* (βλ λ.). Βασική σημ. «αρνούμαι»]

αποφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δηλώνει ή περιέχει άρνηση: *~ προτάσεις* (ιδ. στη λογική και τη γραμματική) || *~ μόρια* ΣΥΝ αρνητικός ΑΝΤ καταφατικός **2.** ΘΕΟΛ ***αποφατική θεολογία*** μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης τού Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί την πνευματική εμπειρία τής πίστης με τη στροφή τού νου προς τον έσω άνθρωπο, προς την καρδία (νήψις). η οποία οδηγεί μέσα από την αδιάλειπτη προσευχή και τη μυστηριακή ζωή τής Εκκλησίας, στη νοερή αίσθηση τής παρουσίας τού Θεού με τη μετοχή τού πιστού στις

άκτιστες ενέργειες τής Θείας Χάριτος (νηπτική θεολογία) ΑΝΤ. καταφατική θεολογία (πβ κ. *καταφατική θεολογία*, λ *καταφατικός*). — **αποφατικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόφημι* «δηλώνω ξεκάθαρα - αρνούμαι» (πβ. κ. *φημί* - *φατικός*)].

αποφέρω ρ μετβ. κ αμετβ. [αρχ.] {απέφερα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) φέρω (θετικό) αποτέλεσμα: *η προσπάθεια απέφερε καρπούς* || *δεν γνωρίζουμε τι θα μας αποφέρει η όλη διαδικασία* || *η επιχείρηση μας αποφέρει μεγάλα κέρδη* ΣΥΝ. αποδίδω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι προσοδοφόρος, εξασφαλίζω κέρδη· *η καλλιέργεια τής γης με παραδοσιακές μεθόδους δεν αποφέρει πια*

αποφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέφυγα, αποφεύχθηκα (λόγ απεφεύχθην, -ης, -η ., μτχ. αποφευχθείς, -είσα, -έν)} **1.** προσπαθώ να μένω μακριά, να κρατώ αποστάσεις από (κάποιον/κάτι), ώστε να μην έρχομαι σε επαφή, να μην έχω σχέση: ~ *τον Θανάση, δεν θέλω ούτε να τον βλέπω*' || *κάτι του έχει κάνει και όλο τον αποφεύγει* **2.** προσπαθώ να μην κάνω (κάτι): ~ *τη δουλειά* / *τις μετακινήσεις* / *την πολυφαγία* / *ορισμένες τροφές* / *την έντονη ζωή* **3.** ξεφεύγω, σώζομαι από (ανεπιθύμητη κατάσταση): *μόλις την τελευταία στιγμή απέφυγε τη σύγκρουση* || ~ *έναν κίνδυνο* / *τη χρεωκοπία* ΣΥΝ διαφεύγω, γλυτώνω

αποφευκτέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποφευχθεί.

απόφθεγμα (το) {αποφθέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύντομη ρήση στην οποία διατυπώνονται κρίσεις ως αξιώματα, απόψεις που θεωρούνται ότι έχουν αδιαμφισβήτητο κύρος και συνήθ. διδακτικό χαρακτήρα. *το «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ» είναι ένα πολύ γνωστό αρχαίο* ~ ΣΥΝ. ρήση **2. αποφθέγματα** (τα) το βιβλίο που περιέχει συλλογή με σύντομα, καθολικού κύρους ρητά σπουδαίων προσώπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *-φθεγμα* < *φθέγγομαι* «παράγω ήχο. προφέρω», βλ. κ *φθόγγος*].

αποφθεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει απόφθεγμα. που διαθέτει επιγραμματική διατύπωση, χαρακτήρα αποφθέγματος: ~ *φράση* / *διατύπωση* — **αποφθεγματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

αποφθειρίαση (η) {-ης κ -άσεως | χωρ πληθ.} (λόγ.) η απαλλαγή ζώων και ανθρώπων από ψείρες ΣΥΝ (καθημ) ξεψείρισμα.
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ + *φθειρίαση* < *φθείρα* «ψείρα», μεταφρ. δάνειο από γαλλ. épouillement].

αποφλοιώνω ρ. μετβ. {αποφλοίω-σα, -θηκα. -μένος} αφαιρώ τον φλοιό: *αποφλοιωμένα τοματάκια* ΣΥΝ ξεφλουδίζω. — **αποφλοίωση** (η) [1833]. **αποφλοιωτικός, -ή, -ό** [1861]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποφλοιῶ* < *ἀπο-* + *φλοιῶ (-όω)* < *φλοιός*].

αποφλοιωτής (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται για την αφαίρεση τού φλοιού φρούτων, λαχανικών κ.λπ Επίσης **αποφλοιωτήρας**.

αποφοιτήριο (το) {αποφοιτηρί-ου | -ων} **1.** το επίσημο εκπαιδευτικό πιστοποιητικό έγγραφο, στο οποίο αναγράφονται όλα τα σχετικά με τον χρόνο φοίτησης τού κατόχου σε συγκεκριμένη σχολή, καθώς και ο ακριβής χρόνος αποφοίτησης (διακοπής τής φοίτησης) **2.** (καταχρ.) απολυτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση.*
[ΕΤΥΜ < [1833] *αποφοιτη-τήριο* (με απλολογία) < *αποφοιτῶ*].

αποφοίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο τερματισμός τής φοίτησης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα **2.** (συνεκδ) η επίσημη τελετή με την οποία πιστοποιείται το τέλος τής φοίτησης και απονέμονται τα πτυχία στους αποφοίτους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποφοίτησις*, αρχική σημ. «αναχώρηση», < αρχ. *ἀποφοιτῶ*].

> **αποφοίτηση: απολυτήριο – ενδεικτικό – αποδεικτικό – αποφοιτήριο.** Το τέλος τής φοίτησης στο σχολείο μπορεί να δηλώνει την περάτωση των σπουδών (ιδίως στο Λύκειο ή το παλαιό Γυμνάσιο), οπότε χαρακτηρίζεται **απολυτήριο**, ή τη διακοπή των σπουδών (αλλαγή σχολείου κ.λπ.), οπότε πρόκειται για **αποδεικτικό** (ενν σπουδών) Ως **ενδεικτικό** χαρακτηριζόταν παλαιότερα το απολυτήριο τού Δημοτικού, μια και οι σπουδές συνεχίζονται από αυτή τη βαθμίδα στην επίσης υποχρεωτική βαθμίδα τού Γυμνασίου και δεν πρόκειται για πραγματική *απόλυση* και *απολυτήριο* **Αποφοιτήριο** (με απλολογία από το **αποφοιτητήριο**) είναι το πιστοποιητικό αποφοίτησης για σπουδές που γίνονται κυρ. σε Α.Ε.Ι. (αφορά δηλ. κυρ. σε φοιτητές), ενίοτε όμως χρησιμοποιείται γενικότερα αντί τού *αποδεικτικού φοιτήσεως* ασχέτως βαθμίδας Επειδή η λ. **απόφοιτος**, όπως και η λ **τρόφιμος**, αναφέρονται (με τη γενική σημ. τού **φοιτώ**) στον τόπο όπου έχει διατελέσει κανείς (είτε σπουδάζοντας σε εκπαιδευτήρια είτε αναμορφούμενος κοινωνικώς σε σωφρονιστήρια / φυλακές), το *αποφοιτήριο* χρησιμοποιείται αντί τού τ **αποφυλακιστήριο** και για τροφίμους φυλακών, οι οποίοι έχουν εκτίσει την ποινή τους σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ενίοτε, για την έξοδο από τη φυλακή χρησιμοποιείται και ο όρος **εξιτήριο**, που δηλώνει κυρ την έξοδο από νοσοκομείο.

απόφοιτος (ο/η) [μεσν.] {-ου κ -οίτου | -των κ -οίτων. -ους κ -οίτους} **1.** πρόσωπο που ολοκλήρωσε τον κύκλο σπουδών (σε βαθμίδα τής εκπαίδευσης) και έλαβε τον αντίστοιχο τίτλο· ~ *ελληνικού πανεπιστημίου* **2.** (ειδικότ) πρόσωπο που έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο. δεν έχει επιτύχει στις εισαγωγικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση εξετάσεις και προετοιμάζεται ξανά για αυτές: *στα φροντιστήρια εκτός από τμήματα μαθητών υπάρχουν και τμήματα αποφοίτων* **3.** (καταχρ.) πρόσωπο που έχει πάρει αποφυλακιστήριο: ~ *φυλακών.*

> **απόφοιτος – τελειόφοιτος – πτυχιούχος.** Συνηθισμένο λάθος. στον προφορικό ιδίως λόγο. είναι η χρήση τού *τελειόφοιτος* αντί τού *απόφοιτος*: *Είμαι τελειόφοιτος Λυκείου. Τελείωσα πριν από τρία χρόνια!* **Τελειόφοιτος**. ωστόσο, είναι αυτός που φοιτά (όχι *φοιτεί!*) στην τελευταία τάξη μιας εκπαιδευτικής βαθμίδας *τελειόφοιτος Λυκείου* (= μαθητής τής Γ' Λυκείου), *τελειόφοιτος Γυμνασίου* (= μαθητής τής Γ' Γυμνασίου), *τελειόφοιτος Δημοτικού* (= μαθητής τής ΣΤ' Δημοτικού) **Απόφοιτος**, αντιθέτως. είναι αυτός που έχει ήδη αποφοιτήσει, έχει τελειώσει τη φοίτησή του σε μια εκπαιδευτική βαθμίδα. ιδίως στη βαθμίδα τού Λυκείου: *απόφοιτος Λυκείου. απόφοιτος Γυμνασίου, απόφοιτος Δημοτικού.* Προκειμένου για τη φοίτηση στο πανεπιστήμιο. ισχύουν τα ίδια *τελειόφοιτος τής Νομικής* είναι ο φοιτών στο τελευταίο έτος / εξάμηνο τής Νομικής Σχολής. ενώ *απόφοιτος τής Νομικής* είναι αυτός που έχει τελειώσει τις σπουδές του στη Νομική, ο **πτυχιούχος** τής Νομικής. Η λ. *πτυχιούχος* χρησιμοποιείται ειδικώς για την αποφοίτηση από το πανεπιστήμιο

αποφοιτώ ρ. αμετβ [αρχ.] {αποφοιτάς .. | αποφοίτησα (λόγ απεφοίτησα)} ολοκληρώνω τον κύκλο των σπουδών μου σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα, παίρνω το πτυχίο μου *αποφοίτησε το 1997 από τη Θεολογική*

αποφορά (η) (λόγ) δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από αναθυμιάσεις· ~ *πτώματος* ΣΥΝ δυσοσμία, κακοσμία. (λαϊκ) μπόχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «φορολογική εισφορά», < *ἀποφέρω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

αποφόρι (το) {αποφορ-ιού | -ιών} ρούχο παλιό και φθαρμένο. που δεν χρησιμοποιείται πλέον: *τα μικρά παιδιά ντύνονταν παλιά με τα ~ των μεγαλυτέρων.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπο-* + *φορῶ*].

αποφορτίζω ρ. μετβ. {αποφόρτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για μηχανές ή γεννήτριες) αφαιρώ το ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ φορτίζω **2.** (μτφ) εκτονώνω τεταμένη κατάσταση, ελαφρύνω βεβαρημένη συναισθηματικά ατμόσφαιρα· *ήθελε με τα αστεία του να αποφορτίσει το βαρύ κλίμα από το δυσάρεστο συμβάν*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «ξεφορτώνω, αποβάλλω», < *ἀπο-* + *φορτίζω* < *φόρτος* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. décharger].

αποφόρτιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αφαίρεση τού ηλεκτρικού φορτίου ΑΝΤ φόρτιση **2.** (μτφ) η εκτόνωση (τεταμένης κατάστασης): *η προσωπική του παρέμβαση αποσκοπούσε στην ~ τού κλίματος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ déchargement].

αποφράδα (η) μόνο στη ΦΡ **αποφράδα (η)μέρα** (i) δυσοίωνη ημέρα, η οποία θεωρείται ότι φέρνει κακό: *στη λαϊκή αντίληψη η Τρίτη θεωρείται* ~ (ii) καταραμένη ημέρα (συνδεδεμένη με θλιβερό γεγονός), που δεν θέλει κανείς να τη θυμάται: *η 29η Μαΐου έχει μείνει ως* ~ (λόγω τής άλωσης τής Πόλης στις 29 Μαΐου 1453).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποφράς, -άδος* «αυτός που δεν πρέπει ούτε καν να αναφέρεται» < *ἀπο-* + *φράζω* «μιλώ» Η λ χρησιμοποιείται κυρ. κατά παράλειψη τού ουσ στη φρ *ἀποφράς ἡμέρα* «απαίσια, δυσοίωνη ημέρα»].

αποφράζω ρ μετβ. {απέφραξα, αποφρά-χτηκα, -γμένος} **1.** φράζω εντελώς, βουλλώνω και δεν επιτρέπω τη δίοδο από συγκεκριμένο άνοιγμα: *αποφραγμένες αρτηρίες* ♦ **2.** ανοίγω (κάτι) φραγμένο: *του απέφραξαν την κλειστή αρτηρία με παρακαμπτήρια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀποφράσσω* < *ἀπο-* + *φράσσω*].

απόφραξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις. -άξεων} (λόγ) **1.** το κλείσιμο, βούλλωμα ανοίγματος, ώστε να μη μπορεί κάτι να περάσει μέσα από αυτό: ~ *αρτηριών* / *διόδου* **2.** το ξεβούλλωμα φραγμένου ανοίγματος, φραγμένης διόδου: *αποφράξεις βόθρων.* — **αποφρακτικός, -ή, -ό** [μεσν.]

αποφυγή (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η σκόπιμη αποχή. αποστασιοποίηση ή απομάκρυνση από κάτι, ώστε (αυτό) να μην ασκεί επίδραση, να μην επηρεάζει ή βλάπτει: *η ~ τής συνάντησης με κάποιον* || *η ~ τής καθιστικής ζωής και τής πολυφαγίας* / *τής ταλαιπωρίας* **2.** η σκόπιμη άρνηση ή καθυστέρηση (να κάνει κανείς κάτι): ~ *σχολιασμού* / *εκδήλωσης δυσαρέσκειας* **3.** η ακύρωση (δυσάρεστης ή ανεπιθύμητης κατάστασης) πριν από την εκδήλωσή (της), ώστε να μην υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις: *η ~ τής σύγκρουσης* / *τής αντιπαράθεσης* / *ενός κινδύνου.*

αποφυλακίζω ρ. μετβ. [1860] {αποφυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. απεφυλακίσθην. -ης, -η.... μτχ αποφυλακισθείς. -είσα. -έν). -μένος} βγάζω (κάποιον) από τη φυλακή. αφήνω (κρατούμενο) ελεύθερο (συνήθ. το μεσοπαθ **αποφυλακίζομαι**): *αποφυλακίστηκε προ ημερών* ΣΥΝ απολύω, ελευθερώνω. — **αποφυλάκιση** (η) [1887]

αποφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που έχει τις προϋποθέσεις. ώστε να διεκδικήσει την πρόωρη αποφυλάκισή του: *κρίθηκε ~ λόγω καλής διαγωγής.*
[ΕΤΥΜ < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα *-τέος*]

αποφυλακιστήριο (το) {αποφυλακιστηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η αποφυλάκιση κρατουμένου.
[ΕΤΥΜ < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*]

απόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** μη φυσιολογικό αλλά συνήθ. αβλαβές εξόγκωμα πάνω στο σώμα ενός φυτού ΣΥΝ παραφυάδα, παραβλάστημα. παρακλάδι **2.** ΙΑΤΡ μικρή προεξοχή ή εξόγκωμα σε όργανο τού ανθρώπινου σώματος: *σκωληκοειδής ~ τού εντέρου* || *μαστοειδής ~ τού κροταφικού οστού*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόφυσις* < *ἀποφύω* «βγάζω ρίζες» < *ἀπο-* + *φύω* (βλ.λ). Ως ιατρ όρ η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ. αγγλ. apophysis, γαλλ. apophyse κ.ά.].

αποφώλιον τέρας (το) {αποφωλίου τέρατος} αποκρουστικό (και άχρηστο) τέρας· για τον χαρακτηρισμό εγκληματία που έχει προβεί

σε ειδεχθή και αποτρόπαια εγκλήματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ επίθ *ἀποφώλιος* «μάταιος, κενός, άχρηστος» αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ *ἀπαφίσκω* «απατώ» (αόρ. β' *ἀπαφεῖν*). Η φρ. «*ἀποφώλιον τρέφος*» (και όχι *τέρας*) παραδίδεται από τον Ευριπίδη (Αποσπ. 996) ως χαρακτηρισμός τού Μινώταυρου. *ξύμμικτον εἶδος κἀποφώλιον τρέφος*].

αποφώνηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το κλείσιμο ενός λόγου, μιας ομιλίας μετά την κάθοδο τού ομιλητή από το βήμα ΑΝΤ. προσφώνηση **2.** (ειδικότ.) τα λόγια (πληροφορίες περί των συντελεστών κ λπ), με τα οποία τελειώνει μια (συνήθ. ραδιοφωνική) εκπομπή ή (τηλεοπτική) μετάδοση γεγονότος
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποφωνῶ (-έω)* «δηλώνω επίσημα» < *ἀπο-* + *-φωνῶ* < *φωνή*]

αποχαιρετίζω ρ. ▸ αποχαιρετώ

αποχαιρετισμός (ο) [μεσν] ο τελευταίος χαιρετισμός τη στιγμή τής αναχώρησης: *ήταν συγκινητικός ο ~ τους* || *~ νεκρού* (ο τελευταίος χαιρετισμός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ.*

> **αποχαιρετισμοί: αντίο - γεια - εις το επανιδείν - χαίρετε.** Μορφές χαιρετισμού, όταν φεύγει κανείς (αποχαιρετισμοί) Και τα μεν **αντίο (σας), γεια (σας)** και **χαίρετε** αποτελούν ευχές τού αποχαιρετίζοντος προς τον αποχαιρετιζόμενο, ενώ με το **εις το επανιδείν** (που πολύ λίγο χρησιμοποιείται σήμερα) διατυπώνεται επιθυμία υπό μορφήν ευχής. Ξενικής προέλευσης το **αντίο** (ιταλ addio < φρ. a dio «στον Θεό» < λατ. deus «θεός») θυμίζει ελληνικές αποχαιρετιστήριες ευχές όπως **«(πήγαινε) στην ευχή τού Θεού».** Το **γεια**, αποχαιρετιστήρια και χαιρετιστήρια συνάμα ευχή, προέρχεται από το **υγεία** (> *υγειά* > *γεια*) (πβ. και την ευχή **εις υγείαν (σας)** [ενν πίνω]). Πιστή απόδοση τού γαλλ **au revoir** είναι το *εις το επανιδείν*, που χρησιμοποιήθηκε στη λογιότερη γλώσσα. Κατεξοχήν ελληνικός χαιρετισμός, χρησιμοποιούμενος σήμερα και ως αποχαιρετισμός, παραμένει από τους χρόνους τού Ομήρου το *χαίρετε* (στην Αρχ. Ελληνική **χαίρε** και, στην επιστολογραφία ιδίως, **χαίρειν** [ενν *λέγω*]).

αποχαιρετιστήριος, -α, -ο [1889] αυτός που γίνεται ή λέγεται για αποχαιρετισμό: *~ πάρτι / λόγος*

αποχαιρετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μεσν] {αποχαιρετάς. . | αποχαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω τον τελευταίο χαιρετισμό πριν από την αναχώρηση· (γενικότ) ξεπροβοδίζω (κάποιον) τη στιγμή τής αναχώρησής του: *πήγε στο αεροδρόμιο, για να την αποχαιρετήσει* || (μτφ.) *αποχαιρέτα την εργένικη ζωή· παντρεύεσαι!* Επίσης **αποχαιρετίζω** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χαιρετώ.*

αποχαλιναγώγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } η αποχαλίνωση (βλ.λ.).

αποχαλινώνω ρ. μετβ [αρχ.] {αποχαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-κυριολ.) βγάζω το χαλινάρι **2.** (συνήθ μτφ.) αφήνω (κάποιον) εντελώς ελεύθερο, ασύδοτο, αίρω κάθε περιορισμό **3.** (μεσοπαθ. ***αποχαλινώνομαι***) ξεπερνώ κάθε ηθικό φραγμό, ξεφεύγω από τα όρια τής ηθικής, αποθρασύνομαι, διάγω έκλυτο βίο. *από τότε που εγκατέλειψε την οικογένειά της, αποχαλινώθηκε τελείως* ΣΥΝ αφηνιάζω, εκτραχηλίζομαι, εξαχρειώνομαι.

αποχαλίνωση (η) [1897] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ } η απώλεια κάθε (ηθικής) αναστολής, η αποθράσυνση πέρα από κάθε όριο: *ηθική / πλήρης ~* ΣΥΝ εκτραχηλισμός ΑΝΤ χαλιναγώγηση — **αποχαλινωτικός, -ή, -ό.**

αποχαλώ (κ. -άω) ρ μετβ κ. αμετβ [μεσν.] {αποχαλάς... | αποχάλασα, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) καταστρέφω, χαλώ εντελώς (κάτι που ήταν μισοχαλασμένο): *αντί να φτειάξει το μηχάνημα, το αποχάλασε* ♦ **2.** (αμετβ.) χαλώ εντελώς. *είχε που είχε βλάβη το ρολόι, έπεσε στο νερό κι αποχάλασε.*

αποχαρακτηρίζω ρ. μετβ. {αποχαρακτήρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αίρω χαρακτηρισμό (ταξινόμησης, επικινδυνότητας, εμπιστευτικότητας κ.λπ.) που έχω προσδώσει (σε πρόσωπο ή έγγραφο): *όταν το Υπουργείο Εξωτερικών αποχαρακτηρίσει τα απόρρητα έγγραφα, θα μάθουμε όλη την αλήθεια* ΑΝΤ χαρακτηρίζω. — **αποχαρακτηρισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. declassify]

αποχαυνώνω ρ. μετβ {αποχαύνω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χαύνο (βλ.λ), εξασθενίζω την ικανότητα (κάποιου) να αντιλαμβάνεται και να αντιδρά: *κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποχαυνώνει τους θεατές* || *αποχαυνωμένο βλέμμα* ΣΥΝ αποβλακώνω, ναρκώνω ΑΝΤ διεγείρω
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποχαυνῶ* < *ἀπο-* + *χαυνῶ (-όω)* (βλ.λ.)]

αποχαύνωση (η) [1880] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η εξασθένηση τής αντιληπτικότητας και τής ζωντάνιας (κάποιου): *η ~ από τα ναρκωτικά* ΣΥΝ αποβλάκωση, απονάρκωση — **αποχαυνωτικός, -ή, -ό** [1888], **αποχαυνωτικά** επίρρ.

αποχείμωνο (το) το τέλος τού χειμώνα. — **αποχείμωνα** επίρρ

αποχειροβίοτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ζει από χειρωνακτική εργασία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *χείρ* + *βίοτος* < *βιῶ* < *βίος*]

αποχειροτονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχειροτονείς... | αποχειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθαιρώ από ιερατικό αξίωμα ΣΥΝ αποσχηματίζω ΑΝΤ. χειροτονώ. — **αποχειροτονία** (η) [αρχ].

αποχερσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω μία γόνιμη έκταση γης σε χέρσα, την αφήνω ακαλλιέργητη. — **αποχέρσωση** (η) [1892], **αποχερσωτικός, -ή, -ό.**

αποχέτευση (η) {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση ομβρίων ή ακάθαρτων υδάτων με σύστημα οχετών και υπονόμων: *δίκτυο / αγωγοί αποχετεύσεως* **2.** (συνεκδ.) το σύστημα οχετών και υπονόμων, με το οποίο απομακρύνονται τα όμβρια ή ακάθαρτα ύδατα, τα λύματα τής πόλης *μια συνοικία που δεν διαθέτει ~.* — (σπάν) **αποχετεύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποχέτευσις* < αρχ. *ἀποχετεύω* < *ἀπ(ο)-* + *ὀχετεύω* < *ὀχετός*].

αποχετευτικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποχέτευση: *~ σύστημα / σωλήνες / αγωγοί / δίκτυο*

αποχή (η) **1.** (α) η συνειδητή αποφυγή ενός πράγματος, το να μην υποκύπτει κανείς σε πειρασμούς: *~ από κρέας / οινοπνευματώδη* (β) (ειδικότ.) η συνειδητή αποφυγή κάθε σεξουαλικής δραστηριότητας. *μερικοί πιστεύουν ότι η ~ είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης τού έιτζ* (γ) ΦΙΛΟΣ (στους στωικούς και στον χριστιανισμό) η συνειδητή αποφυγή απολαύσεων, η εγκράτεια που αποσκοπεί στη γαλήνη τής ψυχής και τη νηφαλιότητα τού πνεύματος **2.** (α) η συνειδητή άρνηση συμμετοχής κάποιου σε συλλογική δραστηριότητα. *~ από συζήτηση / ψηφοφορία / την πολιτική* (β) ΠΟΛΙΤ η εκούσια κυρ άρνηση των εκλογέων να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα *σε αυτές τις εκλογές η ~ κινήθηκε σε φυσιολογικά επίπεδα* (γ) (ειδικότ. για μαθητές / φοιτητές) η άρνηση συμμετοχής στα μαθήματα ως έκφραση διαμαρτυρίας: *κάνω / κατεβαίνω σε ~* || *οι φοιτητές ψήφισαν ~* (να κάνουν αποχή) ● **3.** το σημείο τού βυθού όπου τελειώνει ένας βράχος ή μια πλάκα και αρχίζει ομαλός αμμώδης ή χαλικώδης βυθός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπέχω*]

απόχη (η) {αποχών} όργανο για τη σύλληψη εντόμων (κυρ πεταλούδων) ή μικρών ψαριών, το οποίο αποτελείται από ένα κοντάρι που έχει στη μία άκρη του μεταλλική στεφάνη με δίχτυ: *πιάνω με την ~* ΦΡ (μτφ) ***στην απόχη*** για κάποιον που έχει συλληφθεί, που έχει πιαστεί σε παγίδα. *~ τής εφορίας επώνυμοι φοροφυγάδες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὑποχή* (με αναβιβασμό τού τόνου και παρετυμολογική επίδραση τής πρόθ *ἀπό*) < αρχ. *ὑπέχω* «κρατώ από κάτω»].

αποχιονισμός (ο) ο καθαρισμός από τα χιόνια· *~ των ορεινών δρόμων* ΣΥΝ εκχιονισμός.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ déneigement]

αποχουντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η επιχείρηση κάθαρσης τού κρατικού μηχανισμού (ή γενικότ τής πολιτικής ζωής) από στελέχη που συνεργάστηκαν με τη χούντα (τη δικτατορία τού 1967-74): *~ τής δημόσιας διοίκησης / τού στρατού.*

απόχρεμμα (το) {αποχρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ το φλέγμα που αποβάλλεται με απόπτυση.
[ΕΤΥΜ αρχ.< *ἀποχρέμπτομαι*, βλ. κ. *απόχρεμψη*]

αποχρεμπτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΑΡΜ αυτός που προκαλεί αποβολή φλέγματος, απόχρεμψη: *~ σιρόπι.*

απόχρεμψη (η) {-ης κ. -έμψεως | -έμψεις, -έμψεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή φλέγματος με απόπτυση (συνήθ. μετά από βήξιμο). — **αποχρέμπτομαι** ρ. [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόχρεμψις* < *ἀποχρέμπτομαι* < *ἀπο-* + *χρέμπτομαι* «καθαρίζω τον λαιμό μου, φτύνω», που συνδ. με το ρ. *χρεμετίζω* (βλ λ)]

αποχρωματίζω ρ. μετβ. [1766] {αποχρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αφαιρώ το χρώμα από (κάτι): *το ηλιακό φως αποχρωματίζει ορισμένα είδη υφασμάτων* ΣΥΝ ξεθωριάζω ΑΝΤ χρωματίζω **2.** (μτφ.) αφαιρώ ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει κάτι: *το έντυπο αρχικά είχε έντονα αριστερό προσανατολισμό, αργότερα όμως αποχρωματίστηκε και τήρησε μετριοπαθέστερη στάση.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décolorer]

αποχρωματισμός (ο) [1864] **1.** (α) η αφαίρεση τού χρώματος: *~ ρούχων* (β) ΧΗΜ μέθοδος καθαρισμού διαλύματος ουσίας με προσρόφηση έγχρωμων ακαθαρσιών σε στερεό προσροφητικό μέσον **2.** η αφαίρεση ή απώλεια στοιχείου που χαρακτηρίζει κάτι. *ο θρησκευτικός ~ τού κράτους* || *ο πολιτικός ~ ενός εντύπου* || *κακέμφατες αρχικώς λέξεις που η χρήση τις οδηγεί σε ~.* Επίσης **αποχρωμάτιση** (η).

αποχρών, -ώσα, -ών {αποχρ-ώντος (θηλ. -ώσης), -ώντα | -ώντες (ουδ. -ώντα), -ώντων (θηλ. -ωσών)} (αρχαιοπρ.) επαρκής, αρκετός ΦΡ (α) **αποχρών λόγος** η επαρκής αιτιολογία: *δεν συντρέχει ~, για να συγκληθεί εκτάκτως η Βουλή* (β) ΦΙΛΟΣ **αρχή τού αποχρώντος λόγου** λογική αρχή, σύμφωνα με την οποία για κάθε «ακολουθία», δηλ. για κάθε διαβεβαίωση ή συμπέρασμα, υπάρχει ένας λογικά επαρκής λόγος (γ) **αποχρώσες ενδείξεις** οι ενδείξεις που επαρκούν για να σχηματίσει κανείς άποψη και να λάβει απόφαση για την παραπομπή τού φερομένου ως κατηγορουμένου σε δίκη: *λείπουν οι ~, για να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποχρῶν*, μτχ ενεστ. τού ρ *ἀποχρῶ (-άω)* «επαρκώ» < *ἀπο-* + *χρῶ* / *-μαι* «χρησιμοποιώ» < *χρή* «πρέπει». Βλ λ. *χρήζω*].

απόχρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παραλλαγή βασικού χρώματος: *η κλωστή πρέπει να έχει την ίδια ~ με το ύφασμα* || *διάφορες ~ τού κόκκινου* || *κόκκινη / μπλε / έντονη / φυσική ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η ελαφρά διαφοροποίηση (από κάτι κύριο, βασικό): *μετά τους έντονους διαξιφισμούς των τελευταίων ημερών, στις τελευταίες δηλώσεις διακρίνουμε κάποιες ~ συμβιβαστικής διάθεσης* || *όλες οι εφημερίδες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα, έστω και με αποχρώσεις* (δηλ. με ελαφρές διαφοροποιήσεις) || *ηχητική / εννοιολογική / σημασιολογική / αρνητική / συναισθηματική ~*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπόχρωσις* < *ἀποχρώννυμι* < *ἀπο-* + αρχ *χρώννυμι* «χρωματίζω» < **χρώσ-νυ-μι* < αρχ. *χρώς, χροός* «δέρμα-χρώμα» < **χροϜ-* < Ι.Ε. *ghrō[u]- < *ghrēu- «αγγίζω - κομματιάζω», πβ. λατ. rudus «ερείπιο», γαλλ. grésil «χαλάζι», αγγλ. great «μεγάλος» (αρχική σημ. «τρομακτικός»), γερμ. Graus «φρίκη, τρόμος» κ.ά. Ομόρρ *χρῶ-μα, χρωσ-τήρ, χρωσ-τικός, χροιά* (< **χρωϜ-jά*), αρχ. *χρο-ΐζω* «αγγίζω»

κ ά].

αποχρωστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που συμβάλλει στον αποχρωματισμό: ~ *ουσίες.* — **αποχρωστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ décolorant].

αποχτενίδι (το) [μεσν.] {αποχτενιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) (συνήθ. στον πληθ) οι τρίχες που μένουν στη χτένα μετά το χτένισμα.

απόχτημα (το) → απόκτημα

απόχτηση (η) → απόκτηση

αποχτώ ρ → αποκτώ

αποχυμωτής (ο) η συσκευή για το στείψιμο των φρούτων και τη συγκέντρωση τού χυμού τους
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ juicer].

αποχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκούσια απομάκρυνση (από ορισμένο χώρο, χώρα, περιοχή κ.λπ.): *η ~ των σοβιετικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν* || *απρόβλεπτη / βαθμιαία / οριστική ~* ΑΝΤ άφιξη, έλευση **2.** (μτφ.) η παραίτηση (από θέση ή αξίωμα): *η ~ τού γενικού γραμματέα.*

αποχωρητήριο (το) [1888] {αποχωρητηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η αφόδευση ΣΥΝ τουαλέτα, μέρος, αφοδευτήριο, καμπινές, απόπατος, βεσέ (W C.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τουαλέτα.*

αποχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχώρισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.) (α) χωρίζω (πράγματα στενά συνδεδεμένα): *οι γιατροί κατόρθωσαν να αποχωρίσουν με επιτυχία τα σιαμαία* (β) αποκόπτω, χωρίζω (τμήμα από το σύνολο, από το σώμα στο οποίο ανήκε) ΑΝΤ ενώνω **2.** (μεσοπαθ ***αποχωρίζομαι***) στερούμαι, απομακρύνομαι από (κάτι/ κάποιον με τον οποίο συνδέομαι στενά) *δεν μου κάνει καρδιά ν' αποχωριστώ τους δικούς μου και να ξενιτευτώ.*

αποχωρισμός (ο) [μεσν.] **1.** το να απομακρύνεται κανείς από (κάποιον/κάτι αγαπημένο): *σκληρός / συγκινητικός / σπαρακτικός ~* || *η ώρα / πίκρα τού αποχωρισμού* ΣΥΝ απομάκρυνση, χωρισμός ΑΝΤ σμίξιμο **2.** (λόγ.) ο διαχωρισμός ενός πράγματος από ένα άλλο: *ο ~ των σπόρων από τα άχυρα* ΣΥΝ (καθημ) ξεχώρισμα, ξεκαθάρισμα.

αποχωρώ ρ. αμετβ. {αποχωρείς... | αποχώρησα} **1.** φεύγω, απομακρύνομαι με τη θέλησή μου (από τον χώρο όπου βρίσκομαι): *~ σε ένδειξη διαμαρτυρίας* || *αποχώρησε διακριτικά από το δωμάτιο* ΣΥΝ αποσύρομαι **2.** (μτφ.) παραιτούμαι, εγκαταλείπω οριστικά (επαγγελματική δραστηριότητα): *αποχώρησε από τη θεατρική σκηνή / από την ενεργό δράση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποχωρῶ (-έω) < ἀπο- + χωρῶ* (βλ.λ.)].

απόψε επίρρ. **1.** σήμερα το βράδυ *έταξα στα παιδιά να τα πάω σινεμά ~* **2.** (εμφατ.) για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου ή διαστήματος *~ το βράδυ / τη νύχτα* **3.** το αμέσως προηγούμενο βράδυ, το βράδυ που πέρασε· *δεν κοιμήθηκα καθόλου ~, γι' αυτό είμαι τόσο κουρασμένος*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀποψέ < ἀπ' ὀψέ* «αργά»].

άποψη (η) {-ης κ -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η θεώρηση (ζητήματος, θέματος) *ακούγοντας όλες τις γνώμες θα μπορούμε να έχουμε μια συνολική ~ τού ζητήματος* || *σφαιρική ~* **2.** η θεώρηση ζητήματος από συγκεκριμένη σκοπιά, η γνώμη: *η ~ μου είναι ότι δεν πρέπει να βιαστούμε* ΦΡ (α) (λόγ.) ***είμαι τής απόψεως / άποψης*** έχω τη γνώμη, νομίζω. *~ ότι πρέπει να ληφθούν σκληρά μέτρα* (β) ***έχω άποψη*** έχω διαμορφωμένη δική μου γνώμη: *ποιος έχει άποψη επί τού θέματος,* (γ) ***από απόψεως / από την άποψη*** (+γεν) από πλευράς, ως προς: *από την άποψη τής θεωρίας είναι δυνατή μια τέτοια εξέλιξη* || *από απόψεως ορθογραφίας είναι σωστό* (δ) ***από κάθε άποψη /*** (λόγ.) ***από πάσης απόψεως*** από κάθε πλευρά (και αν εξετάσουμε το ζήτημα): *το σχέδιο αυτό είναι συμφέρον ~* ΣΥΝ σε κάθε περίπτωση, από κάθε πλευρά (ε) ***από μια άποψη*** από μια πλευρά / οπτική αγωνία / θεώρηση: *~, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχεις δίκιο* • **3.** η εικόνα, η θέα. *μια ~ τής πόλης σε φωτογραφία από ελικόπτερο* • **4.** ΓΛΩΣΣ το ποιόν ενεργείας (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ *ποιόν*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, ποιόν.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄποψις < ἀπ(ο)- + ὄψις.* Η λ σήμαινε γενικώς «την εποπτεία, την εξ αποστάσεως θέαση», η δε σημ. «γνώμη» αποδίδει τα γαλλ. avis, point de vue. Μεταφρ δάνεια είναι και οι φρ. *είμαι τής απόψεως* (< γαλλ. je suis d'avis), *από απόψεως* + γεν. (< γαλλ. du point de vue de.). *από κάθε άποψη* (< γαλλ. à tout point de vue)].

αποψιλώνω ρ μετβ. {αποψίλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθαρίζω ή καταστρέφω τη βλάστηση μιας περιοχής· *αποψίλωσαν την έκταση και ετοιμάστηκαν για τη νέα καλλιέργεια* || *η τελευταία πυρκαγιά αποψίλωσε το βουνό από χιλιάδες στρέμματα δάσους* ΣΥΝ απογυμνώνω **2.** (μτφ.) στερώ. *με τις τελευταίες συνταγματικές ρυθμίσεις αποψίλωσαν τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας από κάθε εξουσία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποψιλῶ (-όω) < ἀπο- + -ψιλῶ < ψιλός*].

αποψίλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η καταστροφή των δέντρων και ο καθαρισμός μιας περιοχής από κάθε είδους βλάστηση **2.** (μτφ.) η στέρηση, η απογύμνωση. *η ~ τού διευθυντή από σημαντικές αρμοδιότητές του.* — **αποψιλωτικός,** -ή, -ό [1888]

αποψινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σημερινό βράδυ: *η ~ εκδήλωση.*

απόψυξη (η) [μτγν] {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** (α) το σταμάτημα τής ψύξης, η διακοπή τής λειτουργίας ψυκτικού μηχανισμού· *κάνω ~ στο ψυγείο* (β) το ξεπάγωμα: *~ τροφών* ΑΝΤ πάγωμα, ψύξη • **2.** η ολοκλήρωση τής ψύξης. — **αποψυκτικός,** -ή, -ό [1888], **αποψύχω** ρ [αρχ].

Αππαλάχια (Όρη) (τα) {Αππαλαχίων Ορέων} οροσειρά τής Β. Αμερικής στις Α ακτές των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Appalachian (Mountains) < Apalachee, ονομασία εκλιπούσης φυλής Ινδιάνων τής ΒΔ. Φλόριδας, < ινδιάν. apalatchi «οι άνθρωποι τής απέναντι πλευράς»].

απραγία (η) → άπραγος

απραγματοποίητος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί. *~ όνειρο / αξιώσεις / σχέδια / πόθοι* ΣΥΝ ανέφικτος, ανεκπλήρωτος ΑΝΤ πραγματοποιημένος, εφικτός.

απράγμων, -ων, -ον {απράγμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ) αυτός *που* γενικά δεν ασχολείται με τίποτα, που δεν φροντίζει για τίποτα ΣΥΝ άπραγος, ράθυμος ΑΝΤ ρέκτης, δραστήριος, πολυπράγμων. Επίσης **απράγμονας** (ο) — **απραγμοσύνη** (η) [αρχ], **απραγμονώ** ρ. {-είς .}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *-πράγμων < πρᾶγμα*]

> **απράγμων: συνώνυμα.** Το **απράγμων** (και η **απραγμοσύνη**) δηλώνει «αυτόν που δεν πράττει τίποτε», «τον ράθυμο» Την ίδια σημ. εξέφρασε το (μτγν ήδη) **άπραγος**, που συνεκδοχικά δήλωσε περαιτέρω και «αυτόν που στερείται κάθε εμπειρίας, πράξεως», άρα «τον άπειρο, τον άμαθο» *(άπραγο παιδί)* Αντίθετα, το **πολυπράγμων** (και αυτό από το *πράγμα < πράττω*) δηλώνει «τον υπερβολικά δραστήριο» (θετική σημ) και κατ' επέκτ , κυρίως, «τον σε πολλές ασχολίες διασπασμένο, τον από λίγο με πολλά ασχολούμενο» (αρνητ σημ.) Το **άπρακτος**, τέλος, χρησιμοποιούμενο ως κατηγορούμενο (δηλ. με ρήμα *«έμεινε άπρακτος»*) και όχι ως επίθετο (με ουσιαστικό· **«το άπρακτο παιδί»*!), δηλώνει «αυτόν που δεν έπραξε κάτι που επιδίωκε, *που* δεν *πέτυχε* τον σκοπό του» Χρησιμοποιείται για πρόσωπα και συνοδεύεται από ρήματα κινήσεως *(«φεύγω / έρχομαι / γυρνώ. άπρακτος»)* Το ουσ. **απραξία** δηλώνει, αντιθέτως, όχι την αποτυχία, αλλά «το να μην πράττει κανείς τίποτε»· είναι δηλ συνώνυμο τού **απραγμοσύνη**. Αντίθετο προς τη σημ. τού *απράγμονος* και τού *άπραγου*, αλλά και τού *πολυπράγμονος*, είναι το **ρέκτης** (από το αρχ. ρ. *ῥέζω* «πράττω, ενεργώ»), που δηλώνει «τον ενεργητικό άνθρωπο, αυτόν που παίρνει πρωτοβουλίες και αναπτύσσει δραστηριότητα»

άπραγος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δραστηριοποιείται, που δεν ενεργεί: *Μην κάθεσαι ~! Βοήθησε και συ λίγο!* ΣΥΝ (λόγ.) απράγμων ΑΝΤ δραστήριος **2.** αυτός που δεν έχει εμπειρία. *~ παιδί* ΣΥΝ άπειρος, άβγαλτος ΑΝΤ έμπειρος — **απραγία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *πράττω* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα*)]

άπρακτος, -η, -ο κ. (καθημ) **άπραχτος** αυτός που δεν πέτυχε τον σκοπό του: *παρά τις μακρές διαπραγματεύσεις, τελικά έφυγαν άπρακτοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *πράττω*].

απρακτώ ρ. αμετβ [αρχ.] {απρακτείς · μόνο σε ενεστ κ παρατ } δεν κάνω τίποτα *οι συνεχείς προειδοποιήσεις δεν τάραξαν διόλου την απάθειά του αυτός εξακολουθεί να απρακτεί* ΣΥΝ αδρανώ ΑΝΤ δραστηριοποιούμαι.

απραξία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } η έλλειψη δραστηριότητας και κίνησης· *περιπίπτω / βρίσκομαι σε ~* || *εμπορική ~* ΣΥΝ αδράνεια, ραθυμία ΑΝΤ δράση.

άπραχτος, -η, -ο → άπρακτος

απρέπεια (η) [αρχ.] {απρεπειών} **1.** η έλλειψη ευπρέπειας στη συμπεριφορά **2.** (συνεκδ.) η άκομψη και ανάρμοστη συμπεριφορά. *ήταν ~ εκ μέρους του να μη σου μιλήσει* || *διαπράττω ~* || *φραστικές ~.*

απρεπής, -ής, -ές {απρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή) απρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευπρέπειας *του μίλησε με ~ τρόπο και τον προσέβαλε* || *~ συμπεριφορά / διαγωγή / υπαινιγμός* ΣΥΝ ανάρμοστος, αγενής ΑΝΤ. ευπρεπής, κόσμιος. Επίσης **άπρεπος,** -η, -ο [μεσν.]. — ***άπρεπα / απρεπώς*** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τύχη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *πρέπω*]

> **απρεπής – άπρεπος.** Για τον μεσν. σε *-ος* τύπο **άπρεπος** (κοντά στο αρχ. **απρεπής**), ο οποίος μπορεί να έχει παραχθεί απευθείας από το ρ. *πρέπει* ή, κατ' άλλους, από το ουσ *πρεπό* (το) < *πρέπον* (το) (μτχ. τού *πρέπει*), βλ. στο λ. *αβαφής – άβαφος* το γενικότερο φαινόμενο τέτοιων διτυπιών σε *-ης: -ος.*

Απρίλης (ο) → Απρίλιος

απριλιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το πραξικόπημα και τη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967· κυρ. στις ΦΡ (α) ***Απριλιανά*** (τα) το πραξικόπημα τής 21ης Απριλίου 1967 (β) ***Απριλιανοί*** (οι) οι στρατιωτικοί και γενικότ. όσοι αναμίχθηκαν στη δικτατορία τού 1967: *η δίκη των ~*

> ***Απριλιανά – Δεκεμβριανά – Οκτωβριανά – Ιουλιανά – Αυγουστιανά.*** Τα επίθετα που παράγονται από ονόματα μηνών, εφόσον δηλώνουν απλά χρονικά ή καιρικά χαρακτηριστικά των μηνών, σχηματίζονται σε **-ιάτικος**· *αυγουστιάτικο φεγγάρι, απριλιάτικος καιρός, μαγιάτικα λουλούδια* κ ά. Εφόσον, όμως, δηλώνουν πολιτικά ή κοινωνικά γεγονότα που συνέβησαν τους αντίστοιχους μήνες, σχηματίζονται σε **-ιανός**: **Απριλιανοί** και **Απριλιανά** (ενν. γεγονότα) αναφέρονται στη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967, **Αυγουστιανά** ή **Τεταρταυγουστιανά** αναφέρονται στη δικτατορία τής 4ης Αυγούστου τού Ι. Μεταξά, τα **Δεκεμβριανά** αναφέρονται στα γεγονότα τού Δεκεμβρίου τού 1944 μεταξύ τού Ε.Α.Μ -Ε Λ Α.Σ και των δυνάμεων τής κυβέρνησης και των Άγγλων, τα **Οκτωβριανά** αναφέρονται στη Ρωσική Επανάσταση τού Οκτωβρίου τού 1917, τα **Ιουλιανά** στα γεγονότα τής Γαλλικής Επανάστασης (14ης Ιουλίου 1789), αλλά και στα δικά μας, τής απόπειρας δολοφονίας τού Βενιζέλου στο Παρίσι (30 Ιουλίου 1920) και των ταραχών που ακολούθησαν στην Αθήνα και που οδήγησαν στη δολοφονία τού Ίωνος Δραγούμη (31 Ιουλίου 1920), καθώς και στα νεότερα γεγονότα

τής Αποστασίας τού 1965· τέλος, τα **Νοεμβριανά** (17 Νοεμβρίου 1916) αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων τής Αντάντ στην Αθήνα, στις συγκρούσεις με τις δυνάμεις τής κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή τού βασιλιά Κωνσταντίνου.

απριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Απρίλιο *οι ~ μέρες, γεμάτες φως και χρώματα* — **απριλιάτικα** επίρρ

Απρίλιος (ο) {-ίου κ (λαϊκ -σπάν) -ιού} ο τέταρτος μήνας τού έτους και ο δεύτερος τής άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Απρίλης** [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνοιξη, μήνας*
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ. aprilis «ο μήνας Απρίλιος» < aperio «ανοίγω» (πβ. *άνοιξη*) ή, κατ' άλλους, < μτγν. *Ἀφρώ (ἡ)* (συγκεκομμένος τ τού αρχ. *Ἀφροδίτη*), επειδή οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τον μήνα αυτόν αφιερωμένο στη θεά Venus «Αφροδίτη»]

a priori λατ (προφέρεται *α πριόρι*) επίρρ. ελλην *εκ των προτέρων* **1.** από πριν, χωρίς να περιμένει να δει κανείς τι πρόκειται να ακολουθήσει ή χωρίς να έχει σχηματίσει πρώτα γνώμη για κάτι *γνώριζε ~ το αποτέλεσμα των συνομιλιών* || *δεν μπορούμε να κρίνουμε ~ την αξία του πρέπει να δούμε στην πράξη τι αξίζει* || *οι φανατικοί καταδικάζουν ~ ό,τι φαίνεται να μη συμφωνεί με τις προτιμήσεις τους* ΑΝΤ a posteriori / εκ των υστέρων **2.** ΦΙΛΟΣ για γνώση που δεν στηρίζεται στα δεδομένα τής εμπειρίας, αλλά προϋπάρχει βασιζόμενη στην καθαρή λογική ΑΝΤ a posteriori, εκ των υστέρων
[ΕΤΥΜ < λατ a priori < prior «πρότερος», συγκρ. βαθμός τού επιθ. primus «πρώτος»]

απριορισμός (ο) ΦΙΛΟΣ το φιλοσοφικό σύστημα που δέχεται ορισμένες έννοιες ως εκ των προτέρων δεδομένες, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η εμπειρία (αξιωματική θεώρηση)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. apriorisme].

απρόβλεπτος, -η, -ο [1837] **1.** αυτός που δεν έχει προβλεφθεί ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί· *~ γεγονός / κίνδυνος / δυσχέρεια / εξέλιξη / δαπάνες / διαστάσεις* ΣΥΝ απρόοπτος ΑΝΤ προβλεφθείς, προβλέψιμος **2.** (ειδικότ για πρόσ) αυτός τού οποίου οι αντιδράσεις δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν *~ άνθρωπος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imprévu]

απροβλημάτιστος, -η, -ο αυτός που δεν προβληματίζεται (για ζητήματα που θα έπρεπε να τον απασχολούν): *είναι εντελώς ~ γύρω από πολιτικά και οικονομικά θέματα* || *~ άτομο* — **απροβλημάτιστα** επίρρ.

απρογραμμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προγραμματιστεί: *η ~ επίσκεψη τού πρωθυπουργού πανικόβαλε τους ανθρώπους τού υπουργείου* ΣΥΝ απροσχεδίαστος, απροειδοποίητος ΑΝΤ προγραμματισμένος, προσχεδιασμένος **2.** αυτός που γίνεται χωρίς προγραμματισμό *οι συνεχείς παλινωδίες είναι αποτέλεσμα τής ~ πολιτικής που ακολουθείται* ΣΥΝ πρόχειρος ΑΝΤ προγραμματισμένος. — **απρογραμμάτιστα** επίρρ

απροειδοποίητος, -η, -ο [1890] αυτός που γίνεται χωρίς προαναγγελία *η ~ εμφάνισή του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ απρόοπτος, απροσδόκητος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **απροειδοποίητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inaverti]

απροετοίμαστος, -η, -ο [1859] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί (για κάτι): *με βρίσκετε ~ να απαντήσω σε μια τέτοια ερώτηση* || *πήγε στις εξετάσεις ~* ΣΥΝ ανέτοιμος, απαράσκευος ΑΝΤ προετοιμασμένος — **απροετοίμαστα** επίρρ.

απρόθετος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, χωρίς να το θέλει (κάποιος): *~ ενέργεια* **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν συντάσσεται με πρόθεση: *~ ρήμα / εκφορά* || *στην πρόταση «θα έλθει τη Δευτέρα» η φράση «τη Δευτέρα» είναι απρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει χρόνο* ΑΝΤ εμπρόθετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιρρηματικός.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unintentional (σημ 1)].

απροθυμία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η έλλειψη προθυμίας: *έδειξε πλήρη ~ να με εξυπηρετήσει* Επίσης (λαϊκ.) **απροθυμιά**.

απρόθυμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν είναι πρόθυμος, που δεν έχει διάθεση να κάνει (κάτι): *~ να βοηθήσει / να απαντήσει* || *δείχνω ~* ΑΝΤ πρόθυμος. — **απρόθυμα / απροθύμως** [αρχ.] επίρρ.

άπροικος, -η, -ο [αρχ] (γυναίκα) που δεν έχει προίκα

απροκαθόριστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ κίνηση / σχέδιο* ΑΝΤ προκαθορισμένος

απροκάλυπτος, -η, -ο [αρχ] (κακόσ) αυτός που γίνεται χωρίς να τηρούνται τα προσχήματα, ή να δίνεται κάποια εξήγηση: *οι δηλώσεις τού ξένου πρέσβη αποτελούν ~ επέμβαση στα εσωτερικά τής χώρας* || *~ απειλή / βία* ΣΥΝ απροσχημάτιστος, (μτφ.) ανοιχτός ΑΝΤ συγ(κε)καλυμμένος. — **απροκάλυπτα / απροκαλύπτως** [μεσν.] επίρρ.

απροκατάληπτος, -η, -ο αυτός που ενεργεί χωρίς προκαταλήψεις: *~ απόφαση / κριτική* ΣΥΝ αμερόληπτος, αντικειμενικός ΑΝΤ προκατειλημμένος, μεροληπτικός. — **απροκατάληπτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. impartial]

απρόκλητος, -η, -ο [1841] αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προϋπάρξει πρόκληση, χωρίς να έχει δοθεί αφορμή *η διεθνής κοινότητα εξεπλάγη από την ~ επίθεση εναντίον μιας φτωχής και ανίσχυρης χώρας.* — **απρόκλητα / απροκλήτως** [1896] επίρρ.

απρομελέτητος, -η, -ο [1886] αυτός που δεν έχει προσχεδιαστεί: *~ έγκλημα* ΣΥΝ απροσχεδίαστος, αυθόρμητος ΑΝΤ προμελετημένος, εκ προμελέτης. — **απρομελέτητα** επίρρ.

απρονοησία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η έλλειψη προνοητικότητας ΣΥΝ απερισκεψία, αμυαλιά ΑΝΤ προνοητικότητα, προβλεπτικότητα

απρόοπτος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει αιφνιδιαστικά, που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί· *~ τροπή / γεγονός* ΣΥΝ αιφνίδιος, απροειδοποίητος, ξαφνικός, απρόβλεπτος ΑΝΤ προειδοποιημένος, αναμενόμενος **2.** ***απρόοπτο*** (το) {απροόπτ-ου | -ων} το γεγονός που συμβαίνει αιφνίδια· *η ζωή έχει πολλά ~* ΦΡ (λόγ) (α) ***εξ απροόπτου*** (*ἐξ ἀπροόπτου*, Αίσωπος 330) απρόβλεπτα, αιφνίδια (όταν κάποιος δεν είναι προετοιμασμένος για κάτι) *οι εξελίξεις τούς κατέλαβαν εξ απροόπτου και δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν* (β) ***εκτός απροόπτου*** εκτός κι αν συμβεί κάτι απρόβλεπτο, έκτακτο: *θα συναντηθούμε αύριο ~* — **απρόοπτα / απροόπτως** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πρόοπτος* (πβ *προοπτική*) < *προορῶ* «προβλέπω» < *προ-* + *ὁρῶ* «βλέπω» Η φρ *εκτός απροόπτου* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ sauf imprévu)]

απροπό επίρρ · ελλην *επί τη ευκαιρία* (ενν αυτού που συζητούμε) (ως δείκτης αναφοράς στην επικοινωνία) για την παρεμβολή στον λόγο στοιχείου που σκεφτήκαμε ή θυμηθήκαμε κατά την ομιλία με αφορμή το θέμα ή στοιχείο τού θέματος τής συζήτησης. *~, τι απέγινε ο υπάλληλος που είχε συλληφθεί πέρυσι για την κατάχρηση;* || *~, έχεις να μου προτείνεις κάποια καλή ταινία για το Σάββατο,* ΣΥΝ μια και το 'φερε η κουβέντα
[ΕΤΥΜ < γαλλ. à-propos < προθ. à (< λατ ad) + propos «σκοπός, πρόθεση» < λατ. propositum (πβ. λατ ad propositum)]

απροσανατόλιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αίσθηση προσανατολισμού, που δεν μπορεί να προσδιορίσει τη θέση του στον χώρο (στη φύση, την πόλη κ λπ.) ΑΝΤ προσανατολισμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει βρει τι θέλει ή τι πρέπει να κάνει *~ νεολαία / άτομο.*

απροσάρμοστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν μπορεί να προσαρμοστεί (στο περιβάλλον): *~ άτομο* **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ή δεν θέλει ή δεν μπορεί να προσαρμοστεί (σε μορφές συμπεριφοράς που έχουν καθιερωθεί σε μια κοινωνία) *~ στα νέα δεδομένα / στις εξελίξεις / στο κοινωνικό περιβάλλον* — **απροσάρμοστα** επίρρ.

απροσάρμοστος – δυσπροσάρμοστος. Και τα δύο επίθετα χρησιμοποιούνται, κυρίως, για να χαρακτηρίσουν μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα στερεότυπα και τους καθιερωμένους κανόνες Έτσι, **απροσάρμοστο** είναι το άτομο που δεν προσαρμόζεται καθόλου προς τους κανόνες αυτούς ενώ ως **δυσπροσάρμοστο** χαρακτηρίζεται το άτομο που με δυσκολία προσαρμόζεται στους καθιερωμένους κανόνες

απροσάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να προσαρτηθεί (βλ λ *προσαρτώ*) ΑΝΤ προσαρτημένος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *προσαρτῶ*]

απρόσβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να υποστεί ζημιά από εξωτερικό κίνδυνο: *η πόλη έμεινε ~ από εχθρικές επιθέσεις* || *κανένας δεν έμεινε ~ από τον ιό τής γρίπης* ΣΥΝ άθικτος ΑΝΤ προσβεβλημένος **2.** αυτός τού οποίου η εγκυρότητα δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί. *δεν θα αφήσει ~ τη διαθήκη* **3.** (σπάν για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υποστεί προσβολή ΑΝΤ προσβεβλημένος. — **απρόσβλητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *προσβάλλω*]

απροσγείωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει προσγειωθεί· *~ σκάφος / αεροπλάνο* ΑΝΤ προσγειωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ (λόγ) αιθεροβάμων ΑΝΤ προσγειωμένος, ρεαλιστής.

απροσδιόνυσος, -η, -ο (λόγ.-σπάν) **1.** αυτός που δεν έχει σχέση με τη λατρεία τού θεού Διονύσου **2.** (κατ΄επέκτ) αυτός που δεν έχει σχέση με κάτι ΣΥΝ άσχετος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + φρ. *πρὸς Διόνυσον* Ως προς την προέλευση των φρ *οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον, τί ταῦτα πρὸς Διόνυσον* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις Ο Ζηνόδοτος υποστήριξε ότι οφείλεται στην τάση των ποιητών να εισάγουν βαθμηδόν άσχετους προς τη λατρεία τού Διονύσου μύθους. Κατά τον Στράβωνα (8, 381), οφείλεται στην αποτυχημένη απεικόνιση τού Διονύσου από τον ζωγράφο Αριστείδη. Στο Λεξικό Σούδα και στον Πλούταρχο η φρ αποδίδεται σε θεατές, οι οποίοι έκριναν εκτός διονυσιακού θέματος ορισμένους ποιητές]

απροσδιοριστία (η) {χωρ πληθ.} **1.** [1801] η απουσία προσδιορισμένων στοιχείων σχετικά με κάποιον/κάτι, συνεπώς η ύπαρξη αβεβαιότητας για κάποιον/κάτι **2.** ΦΙΛΟΣ μεταφυσική αρχή σύμφωνα με την οποία δεν ισχύει ο ντετερμινισμός και επομένως η ανθρώπινη βούληση είναι τελείως ελεύθερη **3.** ΦΥΣ ***αρχή τής απροσδιοριστίας*** (ή ***αβεβαιότητας***) αρχή σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί με ακρίβεια με την αυτή μέτρηση τόσο η θέση όσο και η ορμή ενός σωματιδίου
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ indétermination. Ο όρος τής φυσικής (the uncertainty principle) εισήχθη το 1932 από τον Γερμανό φυσικό W. Heisenberg (1901-76)].

απροσδιόριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η φύση, η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν: ~

α- / αν- *στερητικό*

α-προβίβαστος, -η, -ο	**α-προπόνητος,** -η, -ο	**α-πρόφερτος,** -η, -ο	**α-πυροδότητος,** -η, -ο	**α-ράντιστος,** -η, -ο
α-πρόβλητος, -η, -ο	**α-προσέγγιστος,** -η, -ο	**α-προφήτευτος,** -η, -ο	**α-πυρπόλητος,** -η, -ο	**ά-ραφτος,** -η, -ο
α-προγύμναστος, -η, -ο	**α-πρόσληπτος,** -η, -ο	**α-προφύλακτος,** -η, -ο	**α-πύρωτος,** -η, -ο	**α-ρήμαχτος,** -η, -ο
α-προίκιστος, -η, -ο	**α-προσπέραστος,** -η, -ο	**α-προφυλάκιστος,** -η, -ο	**α-πωμάτιστος,** -η, -ο	
α-προξένευτος, -η, -ο	**α-προσχεδίαστος,** -η, -ο	**α-πυροβόλητος,** -η, -ο	**α-ράγιστος,** -η, -ο	

χρώμα / μυρωδιά || *άνδρας απροσδιορίστου ηλικίας* || *~ ποσότητα / χρόνος* ΣΥΝ ακαθόριστος ΑΝΤ προσδιορισμένος. – **απροσδιόριστα / απροσδιορίστως** [μεσν] επίρρ

απροσδόκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναμενόταν, που αιφνιδίασε: *η ~ συνάντηση τους γέμισε χαρά* || *~ ήττα / τέλος / είδηση / θάνατος* ΣΥΝ απρόβλεπτος, αναπάντεχος, απρόσμενος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **απροσδόκητα / απροσδοκήτως** [αρχ.] επίρρ.

απρόσεκτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **απρόσεχτος** αυτός που δεν προσέχει, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσοχής (σε συγκεκριμένη περίπτωση ή γενικά): *οι ~ οδηγοί είναι συχνά υπαίτιοι σοβαρών ατυχημάτων* || *~ μαθητής / κίνηση / ενέργεια* ΣΥΝ αφηρημένος, απερίσκεπτος ΑΝΤ προσεκτικός, απερίσπαστος — **απρόσεκτα** κ **απρόσεχτα** επίρρ. [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*

απροσεξία (η) [μτγν] {σπάν. απροσεξιών} **1.** η έλλειψη προσοχής. *η ~ τού οδηγού προκάλεσε σοβαρό ατύχημα* ΑΝΤ προσοχή **2.** (συνεκδ) το λάθος που οφείλεται σε έλλειψη προσοχής: *κάνει πολλές ~ όταν γράφει.*

απρόσιτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορείς να τον πλησιάσεις, μη προσιτός (βλ.λ.) *οι ~ κορυφές των Ιμαλαΐων* || *πληροφορίες, που αποτελούν κρατικά μυστικά, είναι ~ στον πρώτο τυχόντα* || *το αυστηρό του ύφος σε κάνει να νομίζεις ότι είναι ~* || *~ τιμές* ΣΥΝ απλησίαστος, απροσπέλαστος ΑΝΤ προσιτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εισιτήριο*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ἀ- στερητ. + *προσιτός* (βλ λ)].

απρόσκλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πηγαίνει κάπου χωρίς να τον έχουν προσκαλέσει· *~ μουσαφίρης / επισκέπτης* || *ήρθε στη γιορτή ~* ΣΥΝ ακάλεστος ΑΝΤ καλεσμένος, προσκεκλημένος. Επίσης (καθημ.) **απροσκάλεστος**. – **απρόσκλητα** επίρρ.

απρόσκοπτος, -η, -ο [μτγν] (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς εμπόδια *το Υπουργείο Παιδείας εγγυήθηκε την ~ λειτουργία τής Σχολής* || *τα μέτρα οικονομικής σταθερότητας θα συμβάλουν στην ~ ανάπτυξη τής χώρας* || *η ~ διεξαγωγή των αγώνων* ΣΥΝ ανεμπόδιστος, απαρακώλυτος ΑΝΤ με προσκόμματα, μετ᾽ εμποδίων – **απρόσκοπτα / απροσκόπτως** [μεσν.] επίρρ.

απροσμάχητος, -η, -ο (αρχαιοπρ) αυτός που δεν μπορεί να τον νικήσει κανείς στη μάχη· κυρ. από τη φρ. *«ἀλλ᾽ ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον»* τού Ύμνου προς την «Υπέρμαχον Στρατηγόν», τη Θεοτόκο (Ακάθιστος Ύμνος), τής οποίας «το κράτος» (η δύναμη) χαρακτηρίζεται ως ακατάβλητο, ανίκητο ΣΥΝ ακαταμάχητος.
[ΕΤΥΜ μεσν < ἀ- στερητ + *προσμάχομαι* < *πρός* + *μάχομαι*].

απρόσμενος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς να τον περιμένει κανείς. *στο άκουσμα τού ~ νέου έμεινε εμβρόντητος* || *~ συμπέρασμα / συνάντηση* ΣΥΝ απροσδόκητος, αναπάντεχος ΑΝΤ προσδοκώμενος, αναμενόμενος — **απρόσμενα** επίρρ

απροσμέτρητος, -η, -ο [1891] (λόγ.) αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος ή διαστάσεις, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί πάρα πολύ μεγάλος. *~ συνέπειες* ΣΥΝ ανυπολόγιστος, αμέτρητος — **απροσμέτρητα / απροσμετρήτως** επίρρ

απρόσοδος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν είναι αποδοτικός

απροσπέλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να τον πλησιάσει κανείς, στον οποίο δεν είναι δυνατή η πρόσβαση *~ ορεινή περιοχή* || (για πρόσ μτφ) *έδινε την εντύπωση ~ ανθρώπου. καθώς φρόντιζε να κρατά τους άλλους σε απόσταση* ΣΥΝ απρόσιτος, απλησίαστος ΑΝΤ προσιτός, προσπελάσιμος **2.** (για πνευματικά έργα) εξαιρετικά δύσκολος στην κατανόηση, δυσνόητος *~ κείμενο / ποίηση* ΣΥΝ απρόσιτος ΑΝΤ προσιτός, βατός. κατανοητός — **απροσπέλαστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *προσπελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» (βλ.λ)].

απροσποίητος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν είναι αποτέλεσμα προσποίησης, που δεν εμπεριέχει υποκρισία *~ άνεση / ενδιαφέρον / γέλιο* ΣΥΝ ανυπόκριτος, αυθόρμητος ΑΝΤ προσποιητός, ανειλικρινής. — **απροσποίητα** επίρρ

απροστάτευτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει προστασία: *άφησε τα παιδιά του μόνα και ~* || *~ γυναίκα / χήρα / ορφανό / πόλη* ΣΥΝ αβοήθητος, ανυπεράσπιστος ΑΝΤ προστατευμένος

απρόσφορος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ) ακατάλληλος, μη εξυπηρετικός, που δεν προσφέρεται για κάτι· *οι συνθήκες είναι ~ για εποικοδομητικό διάλογο* ΑΝΤ πρόσφορος, κατάλληλος.

απροσχημάτιστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς προσχήματα, χωρίς να υπάρχει έστω και μια φαινομενική δικαιολογία· *οι δηλώσεις τού πρέσβη αποτελούν ~ επέμβαση στα εσωτερικά άλλης χώρας* || *~ πρόκληση* ΣΥΝ απροκάλυπτος — **απροσχημάτιστα** επίρρ.

απροσωπόληπτος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν) αυτός που κρίνει αμερόληπτα, χωρίς να λαμβάνει υπ᾽ όψιν του πρόσωπα: *~ κρίση* ΣΥΝ αμερόληπτος ΑΝΤ μεροληπτικός **απροσωπόληπτα** επίρρ . **απροσωποληψία** (η) [μτγν]

απρόσωπος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ατομικά χαρακτηριστικά, ώστε να ξεχωρίζει, που δεν έχει προσωπικό, εξατομικευμένο χαρακτήρα. *η τυπικότητα κάνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων απρόσωπες* || *~ σύνολο / πόλη* ΣΥΝ ουδέτερος ΑΝΤ. προσωπικός **2.** αυτός που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *γενικές και ~ κατηγορίες. χωρίς να κατονομάζεται ο ένοχος* **3.** ΓΛΩΣΣ (α) αυτός που δεν δηλώνει τον δράστη τής ενέργειας τού ρήματος (β) ***απρόσωπο ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται μόνο σε τρίτο ενικό πρόσωπο και δεν δηλώνει ποιος είναι ο δράστης τής ενέργειάς του (π.χ *βρέχει, φυσάει, χιονίζει, συννεφιάζει, νυχτώνει. καλοκαιριάζει* κ τ ό., δεν έχουν δηλ. λεξικό υποκείμενο) εκτός από αυτά τα «κατεξοχήν απρόσωπα ρήματα». υπάρχουν και άλλα που χρησιμοποιούνται συχνά σε γ' πρόσωπο. όπου δεν ενδιαφέρει τον ομιλητή το υποκείμενό τους· π χ *«έχει* (= υπάρχει) *καθόλου νερό στο ψυγείο,»* αντί *«έχει νερό το ψυγείο,»* τα απρόσωπα ρήματα συγχέονται συχνά με τα τριτοπρόσωπα (βλ λ *τριτοπρόσωπος*) (γ) ***απρόσωπη σύνταξη*** η σύνταξη απρόσωπου ή τριτοπρόσωπου ρήματος (π.χ *έξω βρέχει και φυσάει δυνατά πρέπει να φύγεις*) (δ) ***απρόσωπη έκφραση*** σε φράσεις που δέχονται ως υποκείμενο προτάσεις με το *να* ή *ότι* *είναι ανάγκη να προχωρήσει η μεταρρύθμιση* || *είναι κακό να φοβάσαι* || *είναι θετικό ότι δέχτηκε* — **απροσώπως** επίρρ.

απροφάσιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς προφάσεις, ανοιχτά και χωρίς κάποια δικαιολογία: *~ εχθρότητα* ΣΥΝ απροσχημάτιστος. απροκάλυπτος. — **απροφάσιστα** επίρρ.

απροχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει προχωρήσει· κυρ. στη ΦΡ ***(φτάνω) στο απροχώρητο*** (φτάνω) σε οριακό σημείο, δεν έχω ή δεν υπάρχουν άλλα περιθώρια (ανοχής, υπομονής κ.λπ): *υπέβαλε την παραίτησή του, δηλώνοντας ότι η κατάσταση έχει φτάσει ~* || *η υπομονή μου έφτασε ~* ΣΥΝ εκεί που δεν παίρνει / πάει άλλο

απρωτοκόλλητος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν έχει πάρει αριθμό πρωτοκόλλου. που δεν έχει καταχωρισθεί *~ έγγραφα* ΑΝΤ πρωτοκολλημένος.

άπταιστα επίρρ. χωρίς κανένα γλωσσικό λάθος: *μετά από έναν χρόνο στην Ελλάδα. η Άννα μιλάει τα Ελληνικά ~. ενώ ο Ιγκόρ κάνει ακόμη λάθη* ΣΥΝ άψογα, τέλεια, (καθημ.) φαρσί. Επίσης **απταίστως** [αρχ.].

άπταιστος, -η, -ο (λόγ.) αλάνθαστος, χωρίς σφάλμα: *~ προφορά / ομιλία / χρήση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀ- στερητ + *πταιστός* < *πταίω* «φταίω»]

άπτερος, -ος/-η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει φτερά *~ έντομα* || *το άγαλμα τής Απτέρου Νίκης* ΑΝΤ πτερωτός / φτερωτός Επίσης (λαϊκ.) **άφτερος**.

απτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αφή. *οι τυφλοί έχουν ιδιαιτέρως ανεπτυγμένες τις ~ τους ικανότητες*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπτικός* < *ἁπτός* < *ἅπτομαι*]

απτόητος, -η, -ο αυτός που δεν πτοείται. δεν αποθαρρύνεται. *συνέχισε ~ τον δρόμο του παρά τις αποδοκιμασίες τού κόσμου* || *υποσχέθηκε ότι θα προχωρούσε ~. ανεξάρτητα από το πολιτικό κόστος* ΑΝΤ πτοημένος — **απτόητα / απτοήτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *πτοῶ* «αποθαρρύνω»]

άπτομαι ρ μετβ. αποθ {μόνο στον ενεστ } (λόγ.) (+γεν) σχετίζομαι (με κάτι): *ο υπουργός χειρίζεται θέματα που άπτονται τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *το νομοσχέδιο άπτεται αυτού τού συνταγματικού άρθρου* ΦΡ (α) (ως επίθ.) ***μη-μου-άπτου*** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) λεπτεπίλεπτος. αυτός που δεν ανέχεται την παραμικρή ενόχληση ή ταλαιπωρία. *με τις υπερβολικές φροντίδες της έχει κάνει την κόρη της ~* (β) ***μη-μου-άπτου*** (το) το φυτό «μιμόζα η αισχυντηλή». που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να ζαρώνει και να γέρνει προς τα κάτω, όταν το αγγίξει ή το κουνήσει κάτι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άπτω, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅπτομαι*, τ. μέσης φωνής τού ρ *ἅπτω*. αρχική σημ «ανάβω, αναφλέγω». οπότε πιθ < Ι Ε *ap- / əp- «συνάπτω, συνδέω», πβ. λατ. ap-tus «συνδεδεμένος» (> γαλλ apte «ικανός για κάτι, επαρκής». ισπ. apto, αγγλ. apt). ap-ud «παρά» (τοπικό) Ομόρρ *ἀφ-ή, ἀψ-ίς, ἀν-άπτ-ω* κ ά Η συγκριτική εξέταση αποδεικνύει ότι η δασύτητα τού ρ. *ἅπτω* είναι μάλλον υστερογενής και οφείλεται πιθ στην επίδραση τού ρ *ἕπω* «φροντίζω» (βλ. κ. *όπλο*)].

> **μη-μου-άπτου.** Ενδιαφέρουσα όσο και απρόσμενη σημασιολογική εξέλιξη από τη σημ. τού «μη με αγγίζεις», φράση που είπε ο Ιησούς στη Μαρία τη Μαγδαληνή, όταν εμφανίστηκε μπροστά της μετά την ανάσταση (Κ.Δ Ιωάνν 20, 17 *Μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα*). στη σημ τού «λεπτεπίλεπτος, ευαίσθητος, μυγιάγγιχτος»' Προφανώς η μεταπήδηση έγινε μεταφορικά για άτομα που δεν ανέχονται ακόμη και να τα αγγίξει κανείς. άρα υπερβολικά ευαίσθητα και λεπτά Στην όλη εξέλιξη συνέβαλε πιθανόν και το ομώνυμο φυτό «μη-μου-άπτου» ή, αλλιώς, «μιμόζα η αισχυντηλή». που όταν την πλησιάσει κανείς, συστέλλει τα φύλλα της σαν από ντροπή!

απτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να τον αγγίξει κανείς με τα χέρια του· (κατ' επέκτ.) όχι αφηρημένος, συγκεκριμένος: *έχω ~ αποδείξεις για όσα σου λέω* || *~ πραγματικότητα / δείγματα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁπτός* < *ἅπτομαι* «εγγίζω, ψαύω»]

άπτω ρ τής Αρχ Ελληνικής που σήμαινε «συνδέω. προσκολλώ, φέρω σε επαφή» και σώζεται σε σύνθετα και παράγωγα τής σημερινής Ελληνικής συν-*άπτω*, προσ-*άπτω*. εξ-*άπτω* κ ά
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *άπτομαι*]

> **άπτω – άπτομαι.** Αρχαίο ρήμα που εξελίχθηκε προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις, τού «ανάβω» και τού «εγγίζω». και διατηρήθηκε μόνο στο μεσοπαθ **άπτομαι**, καθώς και σε πλήθος παραγώγων και συνθέτων· **άπτω / άπτομαι**· *αφή, απτός, άφτρα* (1 «ερεθισμός στο στόμα» < *αφθρα* < *άφθα* 2 φιτίλι < *άπτρα*), *μη-μου-άπτου. αψίδα, αν-άπτω > ανάβω (άναμμα. προσάναμμα, αναπτήρας). συν-άπτω (επισυνάπτω, συναπτός, σύναψη. συνημμένος), εξ-άπτω (έξαψη. εξημμένος). προσ-άπτω (πρόσαψη). εφάπτομαι (εφαπτομένη, εφαψίας).*

άπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (για ονόματα) αυτός που δεν έχει πτώσεις, που δεν έχει καταλήξεις οι οποίες να δηλώνουν τις πτώσεις ΣΥΝ άκλιτος ΑΝΤ πτωτικός. κλιτός.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ. + *πτῶσις* < *πίπτω*].

> **άπτωτος – πολύπτωτος.** Όροι που χρησιμοποιήθηκαν παλαιότερα στη γραμματική, για να δηλώσουν ότι ορισμένα ονόματα (ουσια-

στικά ή επίθετα) δεν έχουν πτώσεις (**άπτωτα**) ή έχουν πολλές πτώσεις (**πολύπτωτα**). Οι όροι είναι δηλωτικώς ατυχείς, διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ονόματα –ιδίως στην Ελληνική– χωρίς (ή και με πολλές) πτώσεις, αλλά *με* ή *χωρίς* **καταλήξεις** (ή **μορφήματα**), που να δηλώνουν τις πτώσεις. Έτσι, λ χ. το ελλην *τόν-ος, τόν-ου, τόν-ο* δηλώνει τις αντίστοιχες πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική ενικού) με τρεις διαφορετικές καταλήξεις, ενώ το αγγλ. accent έχει μεν ανάλογες (συντακτικές) πτώσεις, αλλά δεν έχει καταλήξεις / μορφήματα που να τις δηλώνουν· είναι δηλ. *άπτωτο*, έναντι τού *πολύπτωτου* ελλην. *τόνου*!

απύθμενος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι τόσο βαθύς, ώστε μοιάζει να μην έχει πυθμένα: *στα ~ βάθη τού ωκεανού* || (μτφ.-συνήθ κακόσ.) *~ μίσος / ζήλια / βλακεία* ΣΥΝ τεράστιος, μεγάλος.

απύλωτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι κλεισμένος με πύλες ΣΥΝ άφρακτος ΑΝΤ κλεισμένος, φραγμένος ΦΡ ***απύλωτο στόμα*** (*ἀπύλωτον στόμα*, Αριστοφ *Βάτραχοι* 838) για άνθρωπο που βωμολοχεί ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αθυρόστομος*.

απύραυλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει στο έδαφός του εγκατεστημένους πυραύλους, πυρηνικά όπλα: *οι διαδηλωτές ζητούσαν να γίνει η χώρα μας ~ ζώνη* || *~ Βαλκανική*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ missile free]

απυρεξία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η περίοδος χωρίς πυρετό που μεσολαβεί μεταξύ δύο κρίσεων πυρετού.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *-πυρεξία* < *πυρέσσω*].

απύρετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του έχει πέσει ο πυρετός, που δεν έχει πυρετό ΑΝΤ εμπύρετος.

απύρηνος, -η, -ο [αρχ] ΒΙΟΛ αυτός που δεν έχει πυρήνα: *~ κύτταρο*

απυρόβλητος, -η, -ο (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται σε τόση απόσταση, ώστε δεν μπορεί να βληθεί από τα πυρά τού εχθρού: *~ περιοχή / ζώνη*· ΦΡ ***μένω / είμαι στο απυρόβλητο*** δεν υφίσταμαι καμία κριτική, καμία επίθεση ή επίπτωση: *ενώ όλοι οι συνεργάτες του κατηγορήθηκαν δριμύτατα, αυτός κατάφερε να μείνει στο απυρόβλητο.*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *πυρ* + *-βλητος* < *βάλλω*].

Α.Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως

Α.Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδεύσεως

άπω επίρρ. {απώτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ) (για τόπο κ. χρόνο) **1.** μακριά, πέρα ΑΝΤ κοντά, εγγύς **2.** ***Άπω Ανατολή*** βλ λ. *ανατολή*
[ΕΤΥΜ Νεότερη λ., που πλάστηκε υποχωρητικά εκ των υστέρων ως θετικός βαθμός επιρρήματος τόσο των αρχ. επιρρ. *ἀπωτέρω, ἀπωτάτω* (που προέρχονται από το επίρρ. *ἄπωθεν*) όσο και των υστερογενών (από τα αντίστοιχα επιρρήματα) επιθέτων *ἀπώτερος* και *ἀπώτατος*].

απωανατολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή ανήκει στην Άπω Ανατολή

απωθημένο (το) (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε έχει απομακρύνει κανείς από το μυαλό του, το έχει στείλει (με απώθηση) στο ασυνείδητο και δεν το αφήνει να εκδηλωθεί· *οι απαγορευμένες επιθυμίες μένουν συνήθως ως απωθημένα* ΦΡ (α) ***έχω απωθημένα*** έχω καταπιεσμένες επιθυμίες ή συναισθήματα, τα οποία δεν έχω μπορέσει ώς τώρα να εξωτερικεύσω για πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή αντιδρά με άσχημο τρόπο (επειδή έχει μέσα του καταπιεσμένες ιδέες, επιθυμίες κ λπ): *πρέπει να έχει πολλά απωθημένα για να συμπεριφέρεται έτσι!* (β) ***βγάζω τα απωθημένα μου*** αφήνω ό,τι κρατούσα μέσα μου (συναισθήματα, ορμές) να εκδηλωθεί· (ειδικότ.) εκτονώνω την οργή μου (εις βάρος άλλου): *πολλοί οπαδοί βγάζουν τα απωθημένα τους στο γήπεδο βρίζοντας και βιαιοπραγώντας* ΣΥΝ εκτονώνομαι, (λαϊκ.) βγάζω το άχτι μου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ. abgestoßen]

απώθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η ώθηση μακριά (προσώπου ή πράγματος) **2.** η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο, το να διώχνεται (κάποιος/κάτι) μακριά: *η ~ των εισβολέων* ΣΥΝ απόκρουση **3.** ΨΥΧΟΛ ο αμυντικός μηχανισμός κατά τον οποίο σκέψεις, επιθυμίες ή συναισθήματα που θεωρούνται επώδυνα, δυσάρεστα ή μη αποδεκτά από τη συνείδηση απωθούνται στο ασυνείδητο • **4.** (μτφ.) η αρνητική διάθεση λόγω απαρέσκειας, αποστροφής· (συνεκδ.) η αποστροφή *μου προκαλεί ~* ΣΥΝ απέχθεια ΑΝΤ έλξη
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπώθησις* < *ἀπωθῶ*. Ο ψυχολογικός όρος είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ Verdrängung (όρος τού S. Freud)]

απωθητικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που προκαλεί απώθηση, που κρατεί (κάποιον) μακριά: *~ τροφές / αέρια* (που απωθούν τα έντομα) **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί αποστροφή: *~ συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ αποκρουστικός ΑΝΤ ελκυστικός. — **απωθητικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπωθῶ* (-έω) < *ἀπ(ο)-* + *ὠθῶ*].

απωθώ ρ. μετβ {απωθείς | απώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ -σπάν.) σπρώχνω (κάτι) μακριά **2.** απομακρύνω με βίαιο τρόπο, διώχνω από κοντά μου: *κατόρθωσαν να απωθήσουν τον εχθρό* ΣΥΝ αποκρούω **3.** ΨΥΧΟΛ διώχνω, απομακρύνω στο ασυνείδητο σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα τα οποία δεν θεωρούνται αποδεκτά από τη συνείδηση: *~ σκέψεις / επιθυμίες / συναισθήματα* **4.** δεν ελκύω, προκαλώ αποστροφή· *το αντιπαθητικό του πρόσωπο σε απωθεί με την πρώτη ματιά*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ abstoßen].

απώλεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} (λόγ) **1.** (α) το χάσιμο, το να χάνεται (κάτι που κατέχει κάποιος): *~ εγγράφου / περιουσιακού στοιχείου / χρημάτων* (β) το να πάψει κανείς να έχει (προσωρινά ή οριστικά) (ιδιότητα, δικαίωμα κ λπ.): *η ~ τής ψυχραιμίας / τής όρασης / ισορροπίας / υπομονής / μνήμης / συνειδήσεως / ελέγχου / γοήτρου / δικαιώματος / δυνάμεων* (γ) η μείωση: *~ βάρους* (δ) η μη διατήρηση, η διαρροή. *υπήρξε ~ ψήφων σε σημαντικές εκλογικές περιφέρειες για το κόμμα μας* (ε) η μη εκμετάλλευση, η αποτυχία αξιοποίησης: *η ~ μιας ευκαιρίας* ΑΝΤ ανάκτηση· (ειδικότ) **2.** η μείωση ποσότητας λόγω διαφυγής, διαρροής. *~ ατμού / ηλεκτρικού φορτίου* **3.** (συνεκδ.) η ζημιά, το πλήγμα· *ο τραυματισμός τού τερματοφύλακα ήταν μεγάλη ~ για την ομάδα* || *ασήμαντη ~* || *ο θάνατος τού μεγάλου συνθέτη αποτελεί εθνική ~* || *«οι μεγαλύτερες ~ παρουσιάζονται στον χώρο των αμοιβαίων κεφαλαίων εξωτερικού»* (εφημ.) **4.** (ειδικότ για πρόσ) (α) το κενό που αφήνει κάποιος με τον θάνατό του ο θάνατος *πρόωρη / οδυνηρή ~* || *η ~ συγγενούς / προσφιλούς προσώπου* (β) **απώλειες** (οι) νεκροί σε πολεμική επιχείρηση. *οι ~ τού εχθρού ανέρχονται σε αρκετές δεκάδες* • **5.** η ηθική διαφθορά, κυρ. σε φρ. όπως (α) ***η οδός τής απωλείας*** ο διεφθαρμένος τρόπος ζωής, ο κακός δρόμος (β) ***οίκος απωλείας*** το πορνείο (γ) ***υιός τής απωλείας*** (i) χαρακτηρισμός τού Ιούδα (ii) (μτφ.) διεφθαρμένος άνθρωπος, καταδικασμένος να χαθεί ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω, σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόλλυμι* / *-ύω* «καταστρέφω» < *ἀπ(ο)-* + *ὄλλυμι* (βλ. λ. *όλεθρος*)].

απώλεσα ρ. ▸ απολλύω

απών, -ούσα, -όν {απ-όντος (θηλ -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** (α) αυτός που απουσιάζει, που λείπει· *οι ~ μαθητές παίρνουν απουσία* || *κανείς δεν πρέπει να είναι ~ από τον αγώνα* || *ήταν αδικαιολόγητα ~ και τον κάλυψα* || *ο στρατιώτης ήταν αδικαιολογήτως ~ στην αναφορά και τιμωρήθηκε* || (κ ως ουσ.) *πόσους απόντες έχουμε σήμερα:* || *Απών!* (ως απάντηση σε κάποιον που διαβάζει ονόματα από κατάλογο, για να σημειώσει ποιος απουσιάζει ή όχι) ΑΝΤ παρών (β) (υποτιμητικά) αυτός που απουσιάζει από σημαντικές στιγμές ή γεγονότα στα οποία η παρουσία του θεωρείται αυτονόητη· *όταν χρειαζόμουν την ηθική του συμπαράσταση, ήταν ~!*· ΦΡ ***ο μεγάλος απών*** (i) για πρόσωπο που λόγω τής αξίας ή τής θετικής του προσφοράς θα έπρεπε να παρίσταται κάπου αλλά απουσιάζει για ποικίλους λόγους· *στα εγκαίνια τού ιδρύματος, ο εμπνευστής και ευεργέτης του ήταν ο ~* (γιατί είχε πεθάνει) (ii) για κάποιον που η απουσία του σε κρίσιμες στιγμές προκαλεί πικρία και απογοήτευση: *στον κοινό αγώνα μας, εκείνος ήταν ο ~!* **2.** ΝΟΜ ***απών (δικονομικώς)*** ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) ο οποίος καίτοι παρίσταται στο ακροατήριο δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος, ώστε να θεωρείται ότι παρίσταται νόμιμα (π χ. δεν έχει καταβάλει τα προβλεπόμενα από τον νόμο δικαστικά τέλη) με αποτέλεσμα να ερημοδικεί (βλ. κ. λ. *ερημοδικία*)
[ΕΤΥΜ αρχ μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἄπειμι* «απουσιάζω» (βλ κ *-ων, -ούσα, -ον*)].

άπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δύναμη που αναπτύσσεται μεταξύ δύο σωμάτων, ώστε να τείνει να απομακρυνθεί το ένα από το άλλο — **απωστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄπωσις* < *ἀπωθῶ*]

απώτατος, -η, -ο πάρα πολύ μακρινός στον χώρο ή τον χρόνο *~ αρχαιότητα / μέλλον* || *~ άκρο τής επικράτειας* || (μτφ) *~ πρόγονος* (πβ. λ. *απώτερος*) ΑΝΤ εγγύτατος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. επίρρ. *ἀπωτάτω*, υπερθ βαθμός τού αρχ επιρρ *ἄπωθεν* < *ἀπο-* + *-θεν*, όπου το *-ω-* υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν*].

απώτερος, -η, -ο **1.** μακρινότερος στον χρόνο ή τον χώρο *~ παρελθόν / μέλλον* || (μτφ.) *~ συγγενής* ΑΝΤ κοντινός, άμεσος **2.** (μτφ) βαθύτερος, πραγματικός· *φαινόταν διαλλακτικός στις διαπραγματεύσεις, αλλά ο ~ σκοπός του ήταν να αναγκάσει τους άλλους να υποχωρήσουν* || *~ επιδίωξη / αίτιο* ΑΝΤ φαινομενικός, άμεσος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἀπωτέρω*, συγκρ βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ἄπωθεν* < *ἀπο-* + *-θεν*, όπου το *-ω-* υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν*].

αρ. αριθμός: *το τεύχος αρ 5 τού περιοδικού.*

αρά (η) (αρχαιοπρ) η κατάρα, το αναθεμάτισμα, το ανάθεμα ΑΝΤ ευχή, ευλογία (βλ. κ. λ. *άρες-μάρες*) ΦΡ ***αρά και κατάρα*** (επιτατ) η επιτακτική εντολή, τής οποίας η δύναμη βασίζεται στον σεβασμό που αποπνέει το πρόσωπο που την απευθύνει (πβ. *ευχή και κατάρα*): *πριν πεθάνει, άφησε ~ στην κόρη της να μην πουλήσει το πατρικό κτήμα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀρFά*, αβεβ. ετύμου, πιθ < Ι.Ε **r-*, πβ λατ. oro «ικετεύω, παρακαλώ» κ.ά. Ομόρρ *ἀρ-ύω* «κραυγάζω», *ἀρ-νοῦμαι*]

άρα προτασιακό επίρρ · (για τη δήλωση συμπεράσματος) επομένως, συνεπώς: *[.] Άρα, έχουμε δίκιο ως αντιπολίτευση να υποστηρίζουμε ότι η κυβέρνηση διέπραξε ογκώδη σφάλματα* || *[...] Άρα, απέτυχαν παταγωδώς τα μέτρα για τη μείωση τής εγκληματικότητας* || *βλέπω φως αναμμένο. ~ είναι στο σπίτι* || *είναι έξυπνος, δραστήριος, ευσυνείδητος, ~ ιδανικός γι' αυτή τη δουλειά* || *«ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει»*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άραγε, προτασιακός (προτασιακά επιρρήματα)*
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι.Ε **r-*. Ομόρρ. *ἀρ-μός, ἄρ-τι* «μόλις, πρόσφατα». Η λ αρχικώς δήλωνε την απλή σύνδεση και συσχέτιση προτάσεων ή και μερών τού λόγου ως αποτέλεσμα ακολουθίας γεγονότων Η συμπερασματική χρήση τού συνδέσμου είναι ήδη αρχ (Πλάτων, Αριστοτέλης)].

-άρα **1.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: (α) γυναίκα συγκεκριμένης ηλικίας: *εικοσ-άρα* (γυναίκα είκοσι ετών) (β) συγκεκριμένη ποσότητα ή διάρκεια *εξηντάρα κασέτα* (κασέτα ήχου ή εικόνας διάρκειας 60') || *φάγαμε τεσσάρα* (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ) (γ) κυβισμό μηχανής *χιλιάρα μηχανή* (μηχανή με ιπποδύναμη χιλίων κυβικών) • **2.** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό: (α) μεγεθυντικών ουσιαστικών· *γυναίκα > γυναικ-άρα, οικόπεδο > οικοπεδ-άρα, κορμί > κορμ-άρα, πόδι > ποδ-άρα, τρόμος > τρομ-άρα* (β) μεγεθυντικών θηλυκών κυρίων ονομάτων: *Ελένη > Ελεν-άρα*.
[ΕΤΥΜ. Το επίθημα *-άρα* (από το οποίο προήλθε το αντίστοιχο αρσ. *-άρας*) προέρχεται από ουδ υποκ σε *-άρι* (βλ.λ), π.χ *μουλάρι - μου-*

λάρα, ποδάρι – ποδάρα, κατά το σχήμα: *κεφάλι – κεφάλα, κοτσάνι – κοτσάνα* κ ά.].

Άραβας (ο) {Αράβων}, **Αράβισσα** (η) {Αραβισσών (ως τ. θηλυκού χρησιμοποιείται και το «γυναίκα Άραβας», πβ κ *Αραπίνα, Αράπισσα*)} πρόσωπο που ανήκει στο σημιτικής καταγωγής έθνος, που έχει τις ρίζες του στην Αραβία και επεκτάθηκε με την εξάπλωση τού Ισλάμ στη Μέση Ανατολή, τη Β. Αφρική, τη Σαχάρα. στο Σουδάν και σε άλλες χώρες τής Αφρικής και τής Ασίας (βλ. κ λ. *Αραβία*).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄραψ, -βος* < αρχ. *Ἀραβία* (βλ.λ.)]

αράβδιστος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χτυπήσει με ραβδί. ~ *ελιές* (που δεν έχουν ακόμη ραβδιστεί) ΑΝΤ ραβδισμένος.

Αραβία (η) χερσόνησος τής ΝΔ Ασίας, που βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα. τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο Επίσης **Αραβική Χερσόνησος**.
[ΕΤΥΜ αρχ < αραβ. Arab, το οποίο πιθ. να σήμαινε αρχικά «έρημος». αν ληφθεί υπ' όψιν το εβρ arabāh «έρημη πεδιάδα» Έχει διατυπωθεί και η υπόθεση ότι η αραβ λ. σημαίνει «διαμονή σε σκηνές»]

αραβίδα (η) ελαφρύ. βραχύκαννο αυτόματο όπλο Επίσης (επίσ) **αραβίς** {αραβίδος}.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀραβίς, -ίδος*. θηλ. τού *Ἄραψ (ὁ)* Στη νεότερη εποχή. η λ χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «βραχύκαννο τουφέκι», επειδή οι ιππείς έφεραν το συγκεκριμένο όπλο στον αριστερό ώμο προς τη δεξιά πλευρά, ακολουθώντας τη συνήθεια των Αράβων]

Αραβική (Θάλασσα) (η) τμήμα τού Ινδικού Ωκεανού μεταξύ τής Ινδίας και τής Αραβικής Χερσονήσου.

αραβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Άραβες ή την Αραβία ~ *γλώσσα / έθνος / πολιτισμός / χώρες / άλογο* **2.** ***αραβικοί αριθμοί*** τα αριθμητικά ψηφία που χρησιμοποιούν σήμερα οι Ευρωπαίοι (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6. 7. 8, 9) **3.** ***αραβικό κόμμι*** υδροδιαλυτή ύλη που βγαίνει από ορισμένα φυτά (κυρ. είδη ακακίας) και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κόλλας, στη φαρμακευτική κ.λπ. **4.** ***Αραβική*** (η) / ***Αραβικά*** (τα) η γλώσσα των Αράβων: *Κλασική ~*.

αραβιστής (ο) [1843] πρόσωπο που ασχολείται με τη μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των Αράβων.

αραβολόγος (ο/η) [1880] επιστήμονας που μελετά τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Αράβων. — ***αραβολογία*** (η).

αραβομαθής, -ής, -ές [1898] {αραβομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την αραβική γλώσσα

αραβοσιτάλευρο (το) (λόγ.) το καλαμποκάλευρο (βλ.λ.)

αραβοσιτέλαιο (το) {-ου κ. -αίου} λάδι που παράγεται από τον αραβόσιτο ΣΥΝ καλαμποκέλαιο.

αραβόσιτος (ο) [1861] {αραβοσίτ-ου | -ων, -ους} (λόγ) το καλαμπόκι: *άνθος αραβοσίτου* ΣΥΝ (λαϊκ.) αραποσίτι
[ΕΤΥΜ < *Ἄραψ, -βος + σῖτος* Αν και το δημητριακό είναι αμερικανικής καταγωγής, ονομάστηκε έτσι, επειδή εισήχθη στην Ελλάδα περίπου τον 16ο αι. από τη Β Αφρική]

αραβούργημα (το) [1842] {αραβουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο αραβικής τέχνης, διακοσμητικού χαρακτήρα **2.** ανεικονικό διακοσμητικό μοτίβο χαρακτηριστικό τής αραβικής τέχνης **3.** (μτφ) διακοσμητικό έργο με ιδιαίτερη έμφαση στη λεπτομέρεια, με υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα ΣΥΝ λεπτοδουλειά.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ arabesque]

αραβόφωνος, -η, -ο → -φωνος

άραγε μόρ. (δείκτης ερωτηματικός) για την έκφραση απορίας, όταν ρωτά ή αναρωτιέται κανείς. ~ *θα 'ρθει απόψε ή αύριο το πρωί;* || *γιατί ~ αργεί τόσο πολύ.*
[ΕΤΥΜ < αρχ ερωτημ. φρ *ἆρά γε*, όπου το *γε* «βέβαια» συνέτεινε στο να αποκτά η ερώτηση πιο συγκεκριμένο και οριστικό χαρακτήρα]

> **άραγε = άρα;** Η σημασία τού **άραγε** ως καθαρώς ερωτηματικού στοιχείου είναι σαφής και, επομένως, η χρήση του ως συμπερασματικού αντί τού *άρα* είναι εσφαλμένη Το *άραγε* δεν σημαίνει *άρα* και χρήσεις όπως «*Το ταξίδι κρατάει μόνο δύο ώρες, άραγε θα έχει φθάσει ήδη εκεί*» δεν είναι σωστές Το *άραγε* χρησιμοποιείται στη Ν. Ελληνική μόνο για ερωτήσεις «ολικής αγνοίας» (ερωτήσεις που απαντώνται με «ναι» ή «όχι»): *Άραγε πέτυχε στις εξετάσεις του;* (απάντηση) *Ναι, πέτυχε – Όχι, δεν πέτυχε*

άραγμα (το) {αράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγκυροβόλημα, η προσόρμιση **2.** (μτφ. για πρόσωπα) το καθισιό, η τεμπελιά ή το βόλεμα

Αραγωνία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ Aragón, από ομώνυμο ποταμό τής περιοχής].

αράδα (η) **1.** η σειρά, η ευθεία γραμμή: *τους έβαλε σε δύο ~, να τους μάθει βηματισμό* ΣΥΝ στοίχος· ΦΡ ***στην αράδα*** (i) αδιακρίτως. χωρίς διάκριση: *βάδιζε στον δρόμο και χτυπούσε τις πόρτες ~* (ii) σε συνεχή διαδοχή. το ένα μετά το άλλο· *τρεις μήνες ~* **2.** (ως επίρρ.) σε συνεχή διαδοχή, χωρίς σταματημό, το ένα μετά το άλλο: *γεννούσε ~ παιδιά* || *κατέβαζε τις ιδέες ~* || *κάνει κουταμάρες ~* **3.** η σειρά προτεραιότητας, η θέση σε σειρά αναμονής: (παροιμ) «*αν είσαι και παπάς, με την ~ σου θα πας*» • **4.** η γραμμή (γραπτού, τυπωμένου) κειμένου. *στην τρίτη ~ τής σελίδας* ΣΥΝ. στίχος, σειρά.
[ΕΤΥΜ μεσν . αβεβ ετύμου. πιθ. < βεν. arada «αλετριά» ή < *οὐράδα* < *οὐράδιον*, υποκ. τού αρχ *οὐρά*].

αραδιάζω ρ μετβ. {αράδιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ) **1.** εκθέτω, τοποθετώ (σύνολο πραγμάτων) με πρόχειρο τρόπο, χωρίς τάξη: *ο μικροπωλητής αράδιασε την πραμάτεια του πάνω στον πάγκο* **2.** (μτφ.-κακόσ.) παραθέτω, λέω (σειρά πραγμάτων): *αραδιάζει ό,τι του κατεβαίνει και περιμένει να τον παίρνουμε στα σοβαρά* || *~ ένα σωρό δικαιολογίες / ψέματα* **3.** (οικ.) γεννώ συνέχεια *αράδιασαν τόσα μωρά και τώρα δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα* — **αράδιασμα** (το), **αραδιαστός,** -ή, -ό, **αραδιαστά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αράδα*].

αράζω ρ. μετβ κ αμετβ {άρα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω τους απαραίτητους χειρισμούς, ώστε να σταματήσω και να ασφαλίσω (σκάφος) στο λιμάνι (αγκυροβόλημα, δέσιμο κ λπ.): ~ *τη βάρκα / το πλοίο* ΣΥΝ (λόγ.) προσορμίζω, ελλιμενίζω ΦΡ (λαϊκ.) ***την αράζω*** κάθομαι, ξαπλώνω αναπαυτικά και βολεύομαι, εγκαθίσταμαι κάπου χωρίς διάθεση να φύγω *την άραξε κάτω από ένα δέντρο και χάζευε τα σύννεφα* ♦ (αμετβ) **2.** (για πλεούμενο και πρόσ.) φθάνω (στο λιμάνι), ρίχνω άγκυρα. *σε λίγο αράζουμε στον Πειραιά* || *το πλοίο άραξε μετά από ένα δύσκολο ταξίδι* **3.** (αργκό) χαλαρώνω *Άραξε! Όλα θα πάνε καλά!* (βλ κ. λ *αραχτός*).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀράσσω*, αρχική σημ «επιτίθεμαι βίαια», αβεβ. ετύμου, ίσως ηχοποίητη λέξη Από την ήδη αρχ σημ. «προσορμίζομαι, αγκυροβολώ», που αναφερόταν σε πλοία τα οποία προσέγγιζαν την ακτή, η λ. κατέληξε να σημαίνει «αναπαύομαι, καταλήγω κάπου ύστερα από περιπλάνηση»]

αράθυμος, -η, -ο **1.** αυτός που οργίζεται εύκολα και γρήγορα αψίθυμος ΣΥΝ ευέξαπτος, οργίλος • **2.** ράθυμος, νωθρός — ***αραθυμία*** (η) [μεσν], **αραθυμώ** ρ. [μεσν.] {-είς. }
[ΕΤΥΜ μεσν. (σημ 1) < *ἀ-* στερητ. + *ῥάθυμος*· (σημ 2) < *ἀ-* προθεμ + *ῥάθυμος*]

αραιά επίρρ. [μεσν] **1.** (α) σε αρκετή απόσταση ο ένας από τον άλλον: *τα σπίτια ήταν χτισμένα ~* (β) με κενό διάστημα ανάμεσα: *ο τίτλος ήταν τυπωμένος ~* (τα γράμματα είχαν αραίωση) ΑΝΤ πυκνά • **2.** κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν αρκετά μεταξύ τους· όχι συχνά ΑΝΤ τακτικά· ΦΡ (λαϊκ.) ***αραιά και πού*** σπανίως: *τον βλέπω ~*. Επίσης (σπάν -λαϊκ.) **αριά** (με συνίζηση)

αραία επίρρ · αραιά· μόνο στη ΦΡ ***αραία-αραία, να φαινόμαστε καμιά πενηνταρέα*** σκωπτ. για συγκέντρωση, διαδήλωση κ.λπ που δεν έχει συγκεντρώσει πολύ κόσμο και τα μέλη της διασκορπίζονται, ώστε να φαίνονται περισσότεροι.

αραιο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν την ιδιότητα τού αραιού, την απουσία πυκνότητας: *αραιο-κατοικημένος, αραιο-σπαρμένος. αραιο-ϋφασμένος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *ἀραιός*. απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. aréomètre)].

αραιοκατοικημένος, -η, -ο [1895] (τόπος) τού οποίου οι κάτοικοι μένουν σε απόσταση ο ένας από τον άλλον. τού οποίου ο πληθυσμός είναι δυσανάλογα μικρός σε σχέση με την έκταση: *στις βιομηχανικές χώρες η ύπαιθρος είναι ~* || *οι έρημοι / οι αρκτικές περιοχές είναι ~* ΑΝΤ πυκνοκατοικημένος.

αραιόμετρο (το) [1858] {αραιομέτρ-ου | -ων} το όργανο για τη μέτρηση τής πυκνότητας των υγρών ΣΥΝ πυκνόμετρο, (λαϊκ) γράδο. — **αραιομετρικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. aréomètre]

αραιός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που αποτελείται από στοιχεία τα οποία δεν είναι πολύ κοντά το ένα στο άλλο ~ *μαλλιά / γένια / δόντια / πλήθος / ύφανση / βλάστηση / δόμηση / αράδες κειμένου* (β) αυτός που δεν έχει πυκνότητα. μεγάλη συνοχή· για μείγμα. διάλυμα. το οποίο έχει χαλαρή συνοχή, στο οποίο η ποσότητα μιας ουσίας που βρίσκεται σε αυτό διαλυμένη είναι πολύ μικρή· ~ *γάλα / σούπα* || ~ *αίμα / ομίχλη / νέφωση* ΑΝΤ πυκνός. πηχτός • **2.** αυτός που συμβαίνει κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν μεταξύ τους. ~ *συναντήσεις / διαστήματα καλοκαιρίας / εμφανίσεις στο θέατρο / χιονοπτώσεις* ΣΥΝ σπάνιος. σποραδικός ΑΝΤ συχνός. τακτικός **3.** αυτός που γίνεται από λίγα μέλη ενός συνόλου, όχι από όλους μαζί ταυτόχρονα· *ακούστηκαν κάποια ~ χειροκροτήματα* ΣΥΝ σκόρπιος ΑΝΤ πυκνός. — **αραιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *Ϝαρασ-jός*, αγν ετύμου. πιθ. συνδέεται με το επίθ *ῥᾶστος* (< *Ϝράσ-ιστος*). Στην Αρχ. η λ. προσδιόριζε ουσ όπως *χείρ, φάλαγξ* κ.ά . προσδίδοντάς τους το χαρακτηριστικό τού ισχνού και αδύναμου Αργότερα, από τη σύνδεσή της με ουσ όπως *ὀμίχλη, νέφος, σπόγγος* η λ. δήλωσε επίσης και το χαρακτηριστικό τού μη πυκνού ως προς τη σύσταση].

αραιώνω ρ. μετβ κ. αμετβ [αρχ] {αραίω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) λιγότερο πυκνό προσθέτω ουσία σε άλλη ουσία ή διάλυμα με σκοπό τη μείωση τής πυκνότητας. ~ *το γάλα / το κρασί / το ούζο με την προσθήκη νερού* ΑΝΤ πυκνώνω. (για υγρά) συμπυκνώνω. (για πλήθος) συμπτύσσω **2.** κάνω (κάτι) με μικρότερη συχνότητα από προηγουμένως. ~ *τις επισκέψεις μου στο σπίτι ενός φίλου* ΣΥΝ. περιορίζω, μειώνω ♦ (αμετβ) **3.** ΤΥΠΟΓΡ μεγαλώνω την απόσταση ανάμεσα στα γράμματα ή στις αράδες ΑΝΤ πυκνώνω **4.** γίνομαι λιγότερο πυκνός ή συχνός· λιγοστεύω: *αραιώνουν τα μαλλιά / οι βροχές /* οι θεατές || *αραιώνει το σκοτάδι / το πλήθος* || *αραιώνουν οι παραστάσεις κλασικού ρεπερτορίου* ΣΥΝ περιορίζομαι. μειώνομαι. — **αραίωση** (η) [αρχ.] κ. ***αραίωμα*** (το) [μτγν], **αραιωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

αρακάς (ο) {χωρ πληθ.} **1.** το μπιζέλι (βλ.λ.) **2.** (περιληπτ) οι πλούσιοι σε πρωτεΐνες πράσινοι σπόροι τού παραπάνω φυτού και το φαγητό που τους έχει ως βάση του: *κρέας κοκκινιστό με αρακά*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρακος*, αγν ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελ.].

-αράκι παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *φύλλο > φυλλ-αράκι. ξύλο > ξυλ-αράκι, πόδι > ποδ-αράκι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ Υποκ. επίθημα, που προήλθε από ουδ. σε *-άρι(ον)*, λ.χ. *χορτάριον*, με το επίθημα *-ακ-*]

-αράκος παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε αρσενικά ουσιαστικά για τον σχηματισμό υποκοριστικών με συναισθηματική

χροιά (χαϊδευτικά κ λπ) *φίλος > φιλ-αράκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ Υποκ επίθημα. που προήλθε από αρσ σε *-άρης.* λ χ *κατεργάρης,* με το επίθημα *-ακ-*].

Αράλη (η) υφάλμυρη λίμνη τής Κ. Ασίας μεταξύ τού Καζαχστάν και τού Ουζμπεκιστάν
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Aral < καζαχ. aral «νησί». αφού η Αράλη περιέχει περίπου χίλια νησάκια].

αραλίκι (το) {χωρ γεν κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ανάπαυση, η αδράνεια. η νωθρότητα *το 'ριξε στο ~ και δεν τον νοιάζει τίποτα!* ΣΥΝ απραξία, (καθημ.) τεμπελιά
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aralık «μεσοδιάστημα. παύση» (< αραβ. 'arā, «ανοικτός τόπος»). με παρετυμολ και σημασιολ. επίδραση τού *αράζω*].

αραμαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αραμαίους (βλ.λ.) **2.** ***Αραμαϊκή*** (η) / ***Αραμαϊκά*** (τα) η γλώσσα των Αραμαίων. σημιτική γλώσσα. πολύ διαδεδομένη στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα Αραμαϊκά πιστεύεται ότι μιλούσαν ο Ιησούς και οι Απόστολοι και στα Αραμαϊκά έχουν γραφεί τμήματα βιβλίων τής Π.Δ.

Αραμαίος (ο) μέλος σημιτικής φυλής από την Αραβική Χερσόνησο· οι φυλές αυτές εξαπλώθηκαν στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἀραμαῖοι* Με το όνομα αυτό είναι γνωστοί στην Π.Δ. οι απόγονοι τού *Ἀράμ* (< εβρ. Arām. η λ σημαίνει «ύψος»). εγγονού τού Νώε]

αραμπάς (ο) {αραμπάδες} (παλαιότ.) όχημα. δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν βόδια ή άλογα, πιο αργό από άμαξα, για την πρόχειρη μεταφορά ανθρώπων ή προϊόντων: «~ *περνά. σκόνη γίνεται»* (λαϊκ τραγ.) ΣΥΝ κάρρο
[ΕΤΥΜ < τουρκ araba < περσ. 'arāba]

αραμπατζής (ο) {αραμπατζήδες} (λαϊκ) αυτός που έχει ή οδηγεί αραμπά
[ΕΤΥΜ < τουρκ arabacı]

αραμπέσκ επίθ {άκλ } **1.** αυτός που έχει αραβική τεχνοτροπία: *χαλιά ~* ● **2.** (στον κλασικό χορό) ***αραμπέσκ*** (το) χορευτική στάση κατά την οποία το σώμα στηρίζεται στο ένα ευθυγραμμισμένο πόδι, το ένα χέρι τεντώνεται μπροστά, ενώ το άλλο χέρι και το πόδι τεντώνονται προς τα πίσω
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arabesque < ιταλ. arabesco «κατά τον τρόπο των Αράβων»].

αραξοβόλι (το) {αραξοβολ-ιού | -ιών} **1.** απάνεμος παράκτιος τόπος, κατάλληλος για να αράζουν τα πλοία ΣΥΝ αγκυροβόλι, λιμάνι **2.** (μτφ) καταφύγιο που εξασφαλίζει ηρεμία μετά από περιπέτειες και ταλαιπωρίες
[ΕΤΥΜ < θ αορ. *αραξ-* τού *αράζω,* κατ' αναλογίαν προς το *αγκυροβόλι* (βλ. λ)].

αράουτ (το) (στο ποδόσφαιρο) το πλάγιο άουτ (βλ. λ. *άουτ*).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. around «γύρω γύρω». κατά παρετυμολ σύνδεση με το *άουτ*].

Αραπάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** μικρός Αράπης **2.** (μτφ.) για παιδί πολύ μαυρισμένο από τον ήλιο **3.** στρογγυλό γλύκυσμα καλυμμένο με σοκολάτα Επίσης **Αραπόπουλο**.

Αράπης (ο) {Αράπηδες κ. (λαϊκ -συχνά μειωτ.) Αραπάδες}, **Αράπισσα** (η) {δύσχρ. Αραπισσών} **1.** (παλαιότ -λαϊκ) ο Άραβας ΦΡ ***καπνίζω σαν Αράπης*** καπνίζω πάρα πολύ. υπερβολικά **2.** (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμψή φυλή ● **3.** (συχνά μειωτ) ο μαύρος, ο νέγρος ΦΡ (παροιμ) ***τον Αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** (*Αἰθίοπα σμήχειν,* αρχ. παροιμία, Λουκιανός) είναι αδύνατον να αλλάξεις ριζικά τη φύση ενός ανθρώπου· (συνήθ μτφ.) για κάποιον που δεν αλλάζει με τίποτα: *δεν παίρνει από λόγια ούτε από συμβουλές ό,τι κι αν του πεις. ό,τι κι αν κάνεις, αυτός μένει ο ίδιος ~!* ● **4.** ΛΑΟΓΡ (παλαιότ.) φανταστικό ον (δαιμόνιο. στοιχειό) που εμφανίζεται άλλοτε ως φύλακας οικιών πλουτίζοντας τον οικοδεσπότη (τρώγοντας όμως τους άπληστους). άλλοτε ως μελαμψός φύλακας κρυμμένων θησαυρών και άλλοτε ως ρωμαλέος αντίπαλος ήρωα τον οποίο υπηρετεί αφού νικηθεί από αυτόν· (συχνά αναφερόταν ως φόβητρο για μικρά παιδιά) *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε φάει ο ~!* || *φάε το φαγητό σου. γιατί θα φωνάξω τον ~!* Επίσης **Αραπίνα** (η) (κυρ. σημ. 1-3)
[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ Arab. βλ. κ. *Αραβία*]

Αραπιά (η) (παλαιότ -λαϊκ) ο κόσμος τής Μέσης Ανατολής. οι τόποι, ο πολιτισμός, οι άνθρωποι· η Αραβία και η Β. Αφρική: *«Θα πάω εκεί στην Αραπιά »* (λαϊκ. τραγ.).

αράπικος, -η, -ο [μεσν | **1.** αυτός που σχετίζεται με αράπη (βλ.λ., κυρ. σημ 1): *~ κορμί / χορός / τραγούδι* ΦΡ ***αράπικα μάτια*** μαύρα μάτια και γλυκά **2.** ***αράπικο φιστίκι*** ξηρός καρπός. που προέρχεται από την *αραχίδα* (ποικιλία φιστικιάς), έχει πολύ λεπτό και εύθρυπτο περίβλημα ρόδινου χρώματος και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού καβουρντιστεί και αλατιστεί **3.** (μτφ.) πολύ μελαχρινός: *~ φάτσα* ΣΥΝ μελαμψός **4.** ***Αράπικα*** (τα) η αραβική γλώσσα.

αραποσίτι (το) {αραποσιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το καλαμπόκι ΣΥΝ (επίσ.-λόγ) αραβόσιτος Επίσης (λαϊκότ) **αραποσίταρο** κ. **αραπόσταρο**. — **αραποσιτιά** (η). **αραποσίτινος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *αραβόσιτος.* με την επίδραση τού *Αράπης*].

Αραράτ (το) {άκλ } βουνό στην Α. Τουρκία, στα σύνορα με το Ιράν και την Αρμενία. στο οποίο (κατά την Π.Δ.) άραξε η κιβωτός τού Νώε μετά τον κατακλυσμό· αποτελεί το ιερό όρος των Αρμενίων, οι οποίοι πιστεύουν ότι είναι ο πρώτος λαός που εμφανίστηκε στη Γη μετά τον κατακλυσμό
[ΕΤΥΜ μτγν . αβεβ ετύμου. ίσως από το όν Urartu μιας ασσυριακής θεότητας ή από προ-ΙΕ ρίζα *ar-* «βουνό»].

-αράς παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *μύτη > μυτ-αράς. πόδι > ποδ-αράς* || *παίχτης > παιχτ-αράς. κλέφτης > κλεφτ-αράς, ψεύτης > ψευτ-αράς*
[ΕΤΥΜ Το μεγεθ. επίθημα *-αράς* (ήδη μεσν.) προήλθε από τα ουδ σε *-άρι* κατά το σχήμα: *παλληκάρι – παλληκαράς, ζωνάρι - ζωναράς*].

-άρας παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό κυρίων ονομάτων. *Μήτσος > Μητσ-άρας. Γιώργος >* (κλητ.) *Γιωργ-άρα*
[ΕΤΥΜ < μεγεθ. επίθημα *-άρα* (βλ λ.) + αρσ κατάλ *-ς*].

αρασέ (το) {άκλ.} ΑΘΛ (στην άρση βαρών) άσκηση που συνίσταται στην άρση με μία μόνο προσπάθεια των βαρών από το έδαφος με τα χέρια τεντωμένα (πβ. λ *ζετέ*)
[ΕΤΥΜ < γαλλ arracher «τραβώ με δύναμη» < παλ. γαλλ esrachier < δημώδ. λατ. *ex-radicare < λατ eradicare «ξεριζώνω»].

αρατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με ευχή ή κυρ κατάρα (βλ λ. *αρά*).

Άραχθος (ο) {Αράχθου} ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από την Πίνδο και εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *Ἄραχθος* / *Ἄρατθος* / *Ἄραιθος.* προελλην. τοπωνύμιο. αγν ετύμου].

αραχίδα (η) το φυτό από το οποίο παράγονται τα αράπικα φιστίκια (βλ. λ. *αράπικος*).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ. arachide < μτγν. *ἀράχιδνα* < αρχ *ἄρακος.* Βλ. κ. *αρακάς*]

αραχιδέλαιο (το) {αραχιδελαίου | χωρ. πληθ.} το έλαιο που προέρχεται από την αραχίδα (βλ.λ.).

άραχλος, -η, -ο → άραχνος

αράχνη (η) {αραχνών} **1.** αρθρόποδο σκουρόχρωμο ζωύφιο με μακριά λεπτά πόδια, το οποίο κατασκευάζει ιστό για φωλιά, αλλά και για να παγιδεύει τη λεία του **2.** (συνεκδ.) ο ιστός τού παραπάνω ζωυφίου, συνήθ. μέσα σε σπίτι (στις γωνίες): *καθαρίζω το ταβάνι από τις ~* || (μτφ.) *(κάτι) έχει πιάσει αράχνες* (έχει παλιώσει πολύ, έχει μείνει αχρησιμοποίητο) **3.** ΜΥΘΟΛ ***Αράχνη*** (η) κόρη τού Λυδού βαφέα Ίδμονα. φημισμένη για την υφαντική της τέχνη. την οποία η Αθηνά μεταμόρφωσε λόγω τής υπεροψίας της στο γνωστό έντομο ● **4.** διακοσμητικό φυτό. είδος σπαραγγιού. — (υποκ) **αραχνίτσα** κ. **αραχνούλα** (η) κ. **αραχνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ < *arak-sn-a. αβεβ. ετύμου. ίσως συνδέεται με το ουσ *ἄρκυς, -υος* «δίχτυ» και με το λατ aranea «αράχνη»].

αραχνιά (η) ο ιστός που υφαίνει η αράχνη

αραχνιάζω ρ αμετβ. [μεσν.] {αράχνιασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω με ιστούς αράχνης, κυρ. λόγω εγκατάλειψης: *το σπίτι έμεινε κλειστό τον χειμώνα κι αράχνιασε* **2.** (μτφ. η μτχ ***αραχνιασμένος,*** *-η, -ο*) ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος: *~ ιδέες / συστήματα.*

αραχνοδακτυλία (η) ΙΑΤΡ συγγενής παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από μακριά και λεπτά δάκτυλα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. arachnodactyly]

αραχνοειδής, -ής, -ές [αρχ] {αραχνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} λεπτός σαν τον ιστό τής αράχνης ΣΥΝ αραχνένιος, αράχνινος

αραχνοκεντημένος, -η, -ο κεντημένος με πολλή λεπτότητα και τέχνη. Επίσης **αραχνοκέντητος**.

άραχνος, -η, -ο κ (λαϊκ.) **άραχλος** γεμάτος αράχνες. εγκαταλελειμμένος συνήθ. στη ΦΡ ***μαύρος κι άραχνος*** εξαιρετικά δυσάρεστος. *τα βλέπει όλα μαύρα κι άραχνα*
[ΕΤΥΜ < *αραχνιάζω* (υποχωρητ) < *αράχνη*]

αραχνοΰφαντος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει πολύ λεπτή ύφανση, όπως ο ιστός αράχνης. *~ πέπλο / μεταξωτό.*

Αράχοβα (η) (παλαιότ. ορθ. *Αράχωβα*) {-ας κ -όβης} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας στις Ν. πλαγιές τού Παρνασσού, στον δρόμο προς τους Δελφούς.
[ΕΤΥΜ < παλαιότ. σλαβ. Orechovo «καρυδότοπος»].

αραχτός, -ή, -ό (αργκό) αυτός που κάθεται αναπαυτικά· (συνεκδ.) αδρανής, αυτός που δεν έχει έγνοιες, άνετος: *τον είδα ~ μπροστά στην τηλεόραση* || *είναι ~ στο σπίτι και ούτε σκέψη για δουλειά.*
[ΕΤΥΜ < *αράζω*]

Αρβανίτης (ο) {Αρβανιτών}, **Αρβανίτισσα** (η) {Αρβανιτισσών} **1.** (παλαιότ) αρβανιτόφωνος, πρόσωπο που μιλάει Αρβανίτικα ΣΥΝ Αρναούτης, Κόλιας **2.** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο επίμονο και ξεροκέφαλο. — **αρβανιτόπουλο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αρβανίτικος, εθνικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < τοπων. *Ἄρβανα* < αλβ. Arbëna ΙΙ ονομασία *Ἄρβανα* δόθηκε αρχικώς στην οροσειρά που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Mat και Ischmi (δυτικά τής Αχρίδας). οι δε κάτοικοι των περιοχών αυτών ονομάστηκαν (από τους Έλληνες) *Ἀρβανῖται,* όνομα που συνδέθηκε εσφαλμ. με τον τ. *Ἀλβανία* (βλ λ). ο οποίος δεν έχει την ίδια ετυμολογική προέλευση].

Αρβανιτιά (η) [μεσν.] **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των Αρβανιτών **2.** χώρος όπου κατοικούν Αρβανίτες.

αρβανίτικος, -η/-ια, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αρβανίτες (βλ λ) ΦΡ (μτφ.) ***κεφάλι αρβανίτικο*** ο πεισματάρης άνθρωπος, ο ξεροκέφαλος ΣΥΝ αγύριστο κεφάλι **2.** ***Αρβανίτικα*** (τα) η γλώσσα που μιλούν οι Αρβανίτες.

Αρβανίτικα – Αρβανίτες. Οι **Αρβανίτες**, απώτερης αλβανικής καταγωγής Έλληνες, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας (Κορινθία. Αργολίδα. Αττική. Βοιωτία. Θεσπρωτία, τμήμα τής Εύβοιας, στην Άνδρο, στον Πόρο, στη Σαλαμίνα κ α.). Ζυμωμένοι με τις τύχες τού Ελληνισμού και έχοντας πολεμήσει στον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον των Τούρκων και άλλων κατακτητών, οι Αρβανίτες βρίσκονται στην Ελλάδα από τον 14ο και 15ο αιώνα, οπότε ήλθαν τμηματικά ως έποικοι, ενίοτε με την ενθάρρυνση ή

την υποστήριξη Βυζαντινών αυτοκρατόρων και ηγεμόνων. Εθνικά, πολιτισμικά και κοινωνικά οι Αρβανίτες αφομοιώθηκαν πλήρως με τους Έλληνες, με μόνο υπόλειμμα τής απώτερης καταγωγής τους τα **Αρβανίτικα**. Πρόκειται για μια αλβανικής προέλευσης διάλεκτο, η οποία βαθμηδόν μια και οι Αρβανίτες ήταν πάντοτε δίγλωσσοι, αν δεν ήταν μονόγλωσσοι (ομιλητές τής Ελληνικής) υποχώρησε μπροστά στο γόητρο και στην επικοινωνιακή δύναμη τής επίσημης γλώσσας (τής Ελληνικής) Σήμερα είναι πολύ λίγοι οι ομιλητές των Αρβανίτικων, μερικά μεγάλης ηλικίας άτομα, τελευταία απομεινάρια μιας διαλέκτου που μιλήθηκε πολύ περιορισμένα, σκόρπια και άτακτα επί πέντε και πλέον αιώνες, έχοντας διασωθεί για μακρό διάστημα χρόνου μέσα από την προφορική παράδοση.

Αρβανιτόβλαχος (ο) Βλάχος τής Β Ηπείρου και τής Αιτωλοακαρνανίας (πβ. λ *Αρωμούνοι*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος, αρβανίτικος, εθνικός.*

αρβανιτόφωνος, -η, -ο ➝ -φωνος

αρβανιτοχώρι (το) χωριό στο οποίο κατοικούν Αρβανίτες.

αρβύλα (η) {αρβυλών} **1.** παπούτσι από χοντρό δέρμα, τού οποίου το ύψος μπορεί να φθάνει μέχρι πάνω από τον αστράγαλο ώς το μέσο τής κνήμης και το οποίο δένεται με κορδόνια (κυρ. για στρατιωτική χρήση): *καινούργιες / γυαλισμένες* ~ ΦΡ (καθημ -οικ.) ***ράδιο αρβύλα*** η αναξιόπιστη φήμη, η μη έγκυρη πληροφορία, το κουτσομπολιό *μη δίνεις βάση σ' αυτά που ακούς· είναι* ~ **2.** (στρατιωτική αργκό) ως χαρακτηρισμός τού σκληρού κρέατος. Επίσης (λαϊκ) **άρβυλο** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρβύλη*, αγν ετύμου, τεχνικός όρ, πιθ. δάνειο από ανατολικές γλώσσες]

αργά επίρρ [μεσν] **1.** (α) σε προχωρημένη ώρα. *επέστρεψα ~ χθες το βράδυ, γι' αυτό δεν σας τηλεφώνησα* ΑΝΤ νωρίς (β) (συνεκδ) το βράδυ. *γυρίζω σπίτι* ~ **2.** ενώ έχει περάσει ο κατάλληλος χρόνος· *ήταν πια ~, όταν κατάλαβε το λάθος του* || (παροιμ) *«κάλλιο ~ παρά ποτέ»* ΑΝΤ εγκαίρως • **3.** με χαμηλούς ρυθμούς, χωρίς ταχύτητα· *εργάζεται ~ αλλά σταθερά* ΣΥΝ βραδέως ΑΝΤ γρήγορα ΦΡ (α) ***αργά ή γρήγορα*** οπωσδήποτε, ανεξαρτήτως τού πότε *~ θα γυρίσει σπίτι, γιατί τα λεφτά του θα τελειώσουν* (β) (ειρων -μειωτ) ***τα ζώα μου αργά*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους που δρουν τεμπέλικα, νωχελικά, με πολύ αργούς ρυθμούς· *τον ζήτησα να βιαστεί, αλλά αυτός ~* — (υποκ) **αργούτσικα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά.*

αργάζω ρ μετβ {άργασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** κατεργάζομαι δέρματα ΦΡ (μτφ) *αργάζω το πετσί / το τομάρι κάποιου* (τον δέρνω ανελέητα) **2.** (η μτχ. ***αργασμένος,*** *-η, -ο*) (μτφ) ταλαιπωρημένος από τη σκληρή δουλειά, τραχύς, ροζιασμένος. *~ χέρια / πρόσωπο* — **άργαση** (η) κ **άργασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀργάζω* «επεξεργάζομαι, πλάθω», που συνδ. με το ουσ. *ἔργον*, αν προέρχεται από θ * *Fε-Fοργ-*]

αργαλειός (ο) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η ύφανση: *παλιά ύφαιναν τα προικιά στον ~* || *ξύλινος / μηχανικός ~*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀργαλεῖον (τό)* < αρχ *ἐργαλεῖον*. Ο τ. *αργαλειός* (σε αρσενικό γένος) οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. *ἱστός* με το οποίο επί μακρόν συνυπήρχε]

Αργείος (ο) {αρχ } (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται από το Άργος **2.** (στην αρχαιότητα) ***Αργείοι*** (οι) οι Έλληνες· κυρ στη ΦΡ ***αιδώς Αργείοι*** βλ. λ *αιδώς*
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀργεῖος* < **Ἀργεσjος* < *Ἄργος*, γεν. *Ἄργους* (< **Ἄργεσ-ος*)]

Αργεντινή (η) (ισπ República Argentina = Δημοκρατία τής Αργεντινής) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπουένος Άιρες, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο — **Αργεντινός** κ (προφορ.) **Αργεντίνος** (ο), **Αργεντινή** κ. **Αργεντινέζα** (η), **αργεντινέζικος,** -η, -ο κ. (προφορ.) **αργεντίνικος**.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Argentina (οπτικό δάνειο) < λατ. argentum «άργυρος, ασήμι», ορυκτό που παράγει η χώρα και που προσείλκυσε το ενδιαφέρον των Ισπανών αποίκων τον 15ο αι]

άργητα (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ) η καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀργός* + *-ητα*, πβ κ. *μάνητα*]

αργία (η) {αργιών} **1.** (λόγ) η έλλειψη απασχόλησης ΣΥΝ καθισιό, τεμπελιά ΑΝΤ απασχόληση, εργασία· ΦΡ ***αργία μήτηρ πάσης κακίας*** *(ἀργία μήτηρ πάσης κακίας)* η έλλειψη απασχόλησης οδηγεί σε κακές σκέψεις και πράξεις. *φρόντισε να τον κρατάς συνεχώς απασχολημένο με κάτι· ~!* • **2.** (α) η παύση εργασιών, κυρ. λόγω εορτής *μεσολάβησε η ~ και η δουλειά έμεινε πίσω* || *τριήμερη / υποχρεωτική / σχολική ~* || *η 28η Οκτωβρίου έχει καθιερωθεί ως ημέρα αργίας* ΣΥΝ σχόλη (β) (συνεκδ.) η ημέρα κατά την οποία ο κόσμος δεν δουλεύει. *η αγορά κινείται κυρίως τις ~* ΑΝΤ καθημερινή, εργάσιμος (πβ λ. *ημιαργία*) • **3.** η υποχρεωτική παύση εργασίας που επιβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο, ιερέα κ λπ , επειδή έχει καταδικαστεί ή είναι υπόδικος *τίθεμαι σε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανεργία, δουλειά.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀργός* (βλ λ.)].

αργιλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άργιλο: *~ ορυκτά*

αργίλιο (το) [1876] {αργιλίου} ΧΗΜ ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο Al) που απαντά στη φύση ενωμένο, κυρ ως βοξίτης, κρυόλιθος ή άργιλος, ή παρασκευάζεται από βοξίτες με ηλεκτρόλυση και χρησιμοποιείται σε μεταλλικές κατασκευές, στην αεροναυπηγική και για την παρασκευή ελαφρών και ανθεκτικών κραμάτων (βλ. κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ) ΣΥΝ αλουμίνιο
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄργιλ(λ)ος*, απόδ τού νεολατ. aluminium «αλουμίνιο»]

αργιλοπλαστική (η) [1878] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από άργιλο

άργιλος (η) {αργίλ-ου | -ων} ΟΡΥΚΤ εδαφικό υλικό που αποτελείται από πάρα πολύ λεπτούς κόκκους (μικρότερους από 0,002 χιλιοστά), έχει γαιώδη όψη και, όταν αναμιχθεί με μικρές ποσότητες νερού, εμφανίζει πλαστικότητα *κεραμική / λευκή / ερυθρά / μαύρη ~* — **αργιλώδης,** -ης, -ες [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄργιλ(λ)ος*, πιθ συνδέεται με το αρχ επίθ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (άσχετο με το επίσης αρχ *ἀργός* «βραδύς»). Βλ. κ *άργυρος*].

αργιλόχωμα (το) [1897] {αργιλοχώματος | χωρ. πληθ.} το χώμα που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε άργιλο

Αργίτης (ο) ➝ Άργος

αργίτικος, -η, -ο ➝ Άργος

αργκό (η) {άκλ.} ελλην *συνθηματική γλώσσα* κάθε συνθηματική γλώσσα που χρησιμοποιείται από κοινωνικές ομάδες και διαφοροποιείται από την κοινώς αποδεκτή και καθιερωμένη γλώσσα, κυρ. σε επίπεδο λεξιλογίου: *η ~ τού υποκόσμου / των νέων / των στρατιωτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. argot < παλαιότ argotier «επαιτώ, ζητιανεύω», αγν. ετύμου. Η σημ «ιδίωμα των περιθωριακών και αγυρτών» παραδίδεται στη Γαλλική από το 1690, οπότε η λ παρασυνδέθηκε με το παλ. γαλλ. hargoter «λογομαχώ» Η παλαιότερη Γαλλική χρησιμοποιούσε ήδη την ηχομιμητ. λ jargon (αρχική σημ «γλώσσα των πουλιών»)].

αργκό: συνθηματική γλώσσα. Αργκό (argot) ή **σλανγκ** (slang) είναι οι όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι, για να χαρακτηρίσουν κάθε μορφής φτειαχτό ιδίωμα, εν χρήσει από διάφορες κοινωνικές ομάδες υπό μορφήν «κώδικα συνεννοήσεως» τής ομάδας Ο ελληνικός όρος είναι **συνθηματική γλώσσα** (ή **συνθηματικό ιδίωμα** ή **συνθηματικός κώδικας**). Χαρακτηριστικά τέτοιων μορφών επικοινωνίας είναι η ελευθεριάζουσα γλώσσα, που παρεκκλίνει από τον κώδικα τής κοινής γλώσσας, καταφεύγοντας σε ευρεία χρήση μεταφορών, εκφραστικών και πεποιημένων (φτειαχτών) λέξεων, κατεξοχήν νεολογισμών, με περιορισμένη συμβατικότητα στη χρήση τους και γι' αυτό εφήμερων και παροδικών εν πολλοίς γλωσσικών κατασκευών Μορφές συνθηματικής γλώσσας χρησιμοποιούνται από πολλά είδη κοινωνικών ομάδων, που χρειάζονται αυτού τού είδους την ιδιαίτερη συνεννόηση, για να εντυπωσιάσουν, να διαμαρτυρηθούν, να συγκαλύψουν ή και να κρυφτούν. Έτσι, ξεχωριστά συνθηματικά ιδιώματα χρησιμοποιούν οι νέοι, οι στρατιώτες, οι διανοούμενοι, οι μαστόροι (παλαιότερα) και διάφορες περιθωριακές ομάδες (κακοποιοί, πόρνες, τοξικομανείς, ομοφυλόφιλοι κ ά) Κοινός στόχος όλων η ιδιαίτερη –μη προσιτή σε όλους– ή και κρυφή, μυστική συνεννόηση. ➝ *διάλεκτος*

αργκοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αργκό: *~ λέξη / έκφραση / ομιλία*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ argotique < argot (βλ. λ. *αργκό*)].

αργο- κ **αργό-** α' συνθετικό ονομάτων, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων, το οποίο δηλώνει **1.** τη βραδύτητα, τον αργό ρυθμό *αργοσβήνω, αργο-κίνητος, αργο-κυλάω* ΣΥΝ σιγο-, βραδυ- ΑΝΤ γρηγορο-, γοργο-, ταχυ- **2.** την αδράνεια, την τεμπελιά: *αργό-μισθος, αργό-σχολος* **3.** (χρονικό) προχωρημένη ώρα: *αργο-κοιμάμαι*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ *ἀργός*]

αργοκίνητος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που κινείται με αργό ρυθμό ΣΥΝ αργός, βραδύς **2.** (μτφ) αυτός που δεν ενεργεί με σβελτάδα και όρεξη, που καθυστερεί στην πραγματοποίηση ενός στόχου ΦΡ ***αργοκίνητο καράβι*** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο αργό στις κινήσεις και τις αντιδράσεις του. *η ουρά των πελατών όλο και μεγάλωνε, αφού ο υπάλληλος ήταν ~.*

Αργολίδα (η) {-ας κ -ος} περιοχή και νομός τής ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα το Ναύπλιο — **αργολικός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ *Ἀργολίς (γῆ)* < *Ἄργος*].

αργολιθοδομή (η) λιθοδομή που χτίζεται χωρίς συνδετικό κονίαμα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀργός* (στη σημ. «ακατέργαστος», πβ φρ *ἀργός ἄργυρος*) + *λιθοδομή*]

Αργολικός (Κόλπος) (ο) [μτγν.] κόλπος τής Α Πελοποννήσου μεταξύ τής Αργολίδας και τής Αρκαδίας.

αργόμισθος, -η, -ο [1822] αυτός που παίρνει μισθό, χωρίς να εργάζεται ή χωρίς να παράγει το αναμενόμενο έργο — **αργομισθία** (η) [1897].

αργόν (το) [1895] ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Ar) που απαντά στον ατμοσφαιρικό αέρα ως άχρωμο, άοσμο και άγευστο ευγενές αέριο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < νεολατ. argon, από το ουδ τού αρχ. *ἀργός / ἀεργός*]

Αργοναύτες (οι) {Αργοναυτών} ΜΥΘΟΛ ήρωες, μέλη τού πληρώματος τής Αργούς, οι οποίοι βοήθησαν τον Ιάσονα στην εκστρατεία του για την απόκτηση τού «χρυσόμαλλου δέρατος» — **αργοναυτικός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ. < αρχ *Ἀργοναύτης* «ναύτης τής Αργούς» < *Ἀργώ* (βλ.λ.) + *ναύτης*].

αργοπεθαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. για ανθρώπους) πεθαίνω με αργό θάνατο, όχι ακαριαία, ψυχορραγώ **2.** (μτφ) χάνομαι σιγά-σιγά *η πόλη, εγκαταλειμμένη στην τύχη της, αργοπεθαίνει από οικονομικό μαρασμό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*

αργοπορία (η) [μεσν] {αργοποριών} η καθυστέρηση στην άφιξη, την εκτέλεση ή την ολοκλήρωση έργου: *η ~ τού τρένου οφείλεται σε μηχανική βλάβη* || *~ στην παράδοση οδικού έργου*

αργοπορώ ρ αμετβ {αργοπορείς | αργοπόρη-σα, -μένος} **1.** φθάνω με καθυστέρηση: *έφθασε στη δουλειά του αργοπορημένος εξαιτίας τής μεγάλης κίνησης* **2.** (σπάν) προχωρώ με καθυστέρηση: *αργοπορήσαμε κοιτάζοντας το τοπίο* ΣΥΝ βραδυπορώ ΑΝΤ σπεύδω **3.** (μτφ)

δουλεύω αργά, με καθυστέρηση: ~ *στην εκπόνηση μιας εργασίας* ΣΥΝ (λαϊκ.) χασομερώ. (καθημ.) καθυστερώ
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀργοπορῶ* < **ἀργοπόρος*, κατά το σχήμα *βραδυπόρος* > *βραδυπορῶ*, < *ἀργο-* + *πόρος* (βλ. λ.)]

αργός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει χαμηλούς ρυθμούς, που γίνεται χωρίς βιασύνη, με μικρή ταχύτητα. ~ *ρυθμός / βήμα / κινηματογραφικά πλάνα* (που δεν εναλλάσσονται γρήγορα) ΣΥΝ βραδύς ΑΝΤ ταχύς· ΦΡ (α) **αργός θάνατος** (i) οδυνηρή κατάσταση που καταβάλλει σταδιακά αυτόν που την υφίσταται (ii) (μτφ.) εθισμός που οδηγεί στη σωματική φθορά, στον θάνατο: *το τσιγάρο / τα ναρκωτικά είναι* ~ (β) **αργή κίνηση** τεχνική τού κινηματογράφου ή τής τηλεόρασης, κατά την οποία αναπαράγεται σε μικρότερη ταχύτητα η εικόνα, διευκολύνοντας τον θεατή να δει τη λεπτομέρεια που τον ενδιαφέρει: *βλέποντας τη φάση σε ~, βεβαιωθήκαμε ότι είχε γίνει φάουλ* ΑΝΤ. γρήγορη κίνηση **2.** αυτός που δεν ενεργεί με γρηγοράδα: ~ *υπάλληλος* ΣΥΝ. νωθρός ΑΝΤ σβέλτος, δραστήριος ● **3.** αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα: *δεν της πάει να κάθεται αργή όλη μέρα, χωρίς να βοηθάει στο σπίτι* ΣΥΝ άεργος ● **4.** ακατέργαστος ~ *πετρέλαιο* ΑΝΤ. κατεργασμένος ● **5.** ΜΟΥΣ (α) **αργόν** (το) (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα και εν συνεχεία την επαύξηση τού δεύτερου τμήματος (β) **αργόν μέλος** (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μία συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε περισσότερους μουσικούς φθόγγους, πολλές φορές σε εκτεταμένες μουσικές γραμμές — (υποκ.) **αργούτσικος**, -η, -ο, **αργούτσικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεργός* < *ἀ-* στερητ. + *ἔργον* Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «ανώφελος, μάταιος» (Ματθ 12,36: *πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ λαλήσουσιν οἱ ἄνθρωποι*). άσχετο με το αρχ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (για το οποίο βλ. λ. *άργυρος*) Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι φρ *αργός θάνατος* (< γαλλ. mort lente) και *αργή κίνηση* (< αγγλ. slow motion)].

Άργος (το) {Άργους} **1.** πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας **2.** ονομασία διαφόρων πόλεων τής Ελλάδας· ~ *Αμφιλοχικό / Ορεστικό*. -- **Αργίτης** κ. (λόγ.) **Αργείος** (ο) [αρχ.], **Αργίτισσα** κ. (λόγ.) **Αργεία** (η). **αργίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου Η άποψη τού γεωγράφου Στράβωνος (1ος αι. π.Χ.) ότι «*ἄργος = πεδίον*» καθιστά πιθ. την ερμηνεία *Ἄργος* < *ἀγρός* (με αντιμετάθεση). Αν, κατ' άλλους, η λ. προέρχεται απευθείας από το επίθ. *ἀργός* «λευκός – στιλπνός, λαμπρός» (*Ἄργος*, με αναβιβασμό τού τόνου), τότε ίσως δηλώνει την όψη που παρουσιάζει η αργολική πεδιάδα (λευκή) την εποχή τού θερισμού].

αργοσαλεύω ρ. αμετβ. {αργοσάλεψα} (λογοτ.) κινούμαι αργά — **αργοσάλεμα** (το).

Αργοσαρωνικός (Κόλπος) (ο) η θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει τον Αργολικό και τον Σαρωνικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των τοπων *Αργολικός* και *Σαρωνικός*].

αργοσβήνω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** σβήνω αργά: *το κερί αργοσβήνει* **2.** (μτφ) είμαι στα πρόθυρα τού θανάτου *αργοσβήνει μόνη κι έρημη* || (μτφ) *ένα ιστορικό θέατρο που αργοσβήνει εγκαταλελειμμένο* ΣΥΝ αργοπεθαίνω, είμαι στα τελευταία μου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

Αργοστόλι (το) {Αργοστολίου} η πρωτεύουσα τής Κεφαλονιάς.
[ΕΤΥΜ Πιθ. από επώνυμο *του Αργοστόλη* < επίθ *αργοστόλης* «αυτός που αργεί να ντυθεί, να στολιστεί»].

αργόστροφος, -η, -ο (καθημ -σκωπτ) αυτός που δεν μπορεί να σκεφθεί με ταχύτητα, που «δεν του κόβει» ΣΥΝ (λόγ) βραδύνους ΑΝΤ (λόγ) εύστροφος. (εκφραστ) σπίρτο, αιτός.

αργοσύντομο μέλος (το) ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μια συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε λίγους μουσικούς φθόγγους, δεν είναι ούτε σύντομο ούτε αργό.

αργόσυρτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αργό ρυθμό ~ *τραγούδι / χορός* **2.** αυτός που γίνεται αργά ή δίνει τέτοια εντύπωση ~ *βήματα*.

αργόσχολος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα, που τεμπελιάζει: *τα πρωινά το καφενείο ήταν γεμάτο ~ θαμώνες* ΣΥΝ αργός, χασομέρης ΑΝΤ εργατικός.
[ΕΤΥΜ < *αργο-* + *σχολή* «αργία, παύση εργασίας»].

αργοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει αργά: ~ *καράβι* ΑΝΤ γοργοτάξιδος.

αργυραμοιβός (ο) (λόγ) αυτός που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαράφης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμείβω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄργυρος* + *-αμοιβός* < *ἀμείβω* (βλ.λ.) «ανταλλάσσω»].

Αργυρή (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα Επίσης (καθημ.) **Αργυρώ**.
[ΕΤΥΜ μεσν. κύρ όν., θηλ. τού ον. *Αργύρης* (βλ.λ.)].

αργύριο (το) {αργυρί-ου | -ων} (λόγ.) ΙΣΤ ασημένιο νόμισμα· ΦΡ. ***τριάκοντα αργύρια*** (i) τα χρήματα με τα οποία αμείφθηκε ο Ιούδας, για να προδώσει τον Ιησού και με τα οποία τελικά αγοράστηκε ο «αγρός αίματος» ή «αγρός τού κεραμέως» (βλ. λ. *αγρός*) (ii) (μτφ) το αντίτιμο προδοσίας *η τοποθέτησή του σε ανώτατη κρατική θέση ήταν τα ~ για τη μεταπήδησή του στο κυβερνών κόμμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀργύριον* < *ἄργυρος*].

Αργύριος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ.) **Αργύρης**
[ΕΤΥΜ μεσν κύρ. όν, < *Ἀργύρης* (κατά το σχήμα *Γρηγόριος – Γρηγόρης*), συντομευμένος τ. τού ον *Ἀνάργυρος* (βλ.λ.)].

αργυρο- κ **αργυρό-** [αρχ.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι κατασκευασμένο από άργυρο, ασήμι ή έχει το χρώμα τού ασημιού: *αργυρο-ποίκιλτος, αργυρό-χρωμος*.

Αργυρόκαστρο (το) {-ου κ. -άστρου} πόλη τής Ν. Αλβανίας στη Β Ήπειρο.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Αργυρόκαστρον*, από παράδοση κατά την οποία η πόλη χτίστηκε από τη Βυζαντινή αρχόντισσα *Ἀργυρή* ή *Ἀργυρίνη* Το αλβ Gjirokaster < ελλην. *Αργυρόκαστρο*].

αργυροκέντητος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροΰφαντος

αργυρόλευκος, -η, -ο [1850] άσπρος σαν τον άργυρο.

αργυροποίκιλτος, -η, -ο [1897] (λόγ) στολισμένος με ασήμι

άργυρος (ο) {αργύρου} ΧΗΜ πολύτιμο ανθεκτικό μέταλλο (σύμβολο Ag), λευκού χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή νομισμάτων, πολύτιμων σκευών, κοσμημάτων· το ασήμι (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄργυρος* / *ἄργυφος* < θ. **ἀργυ-*, πιθ. < ΙΕ *arg-u «φωτεινός, λευκός», πβ. λατ. arg-entum «άργυρος», γαλλ. argent «χρήμα», ιταλ. argento, αγγλ. argue «επιχειρηματολογώ» (< μέσ γαλλ. arguer < λατ. arguere «φωτίζω, διασαφώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός – λευκός», πιθ *ἀργιλ(λ)ος*. Η λ. *ἄργυρος* προσδιόριζε αρχικά κάθε λευκό, φωτεινό μέταλλο. Επειδή οι γερμανικές και οι βαλτοσλαβικές γλώσσες χρησιμοποιούν για το μέταλλο αυτό λ προερχόμενες από δανεισμό (πβ. αγγλ. silver, γερμ. Silber, σερβοκρ. srebro κ.ά.), συμπεραίνουμε ότι η χρήση τού *αργύρου* δεν ήταν πολύ διαδεδομένη στις γλώσσες που απαρτίζουν την Ι.Ε. οικογένεια]

> **άργυρος – ασήμι, αργύρια – άσπρα.** Αν το **άργυρος** ανάγεται σε ρίζα που σήμαινε «φωτεινός, λευκός», το **ασήμι**, που ήρθε στους μεσαιωνικούς χρόνους να το υποκαταστήσει, έχει κυριολεκτικά «άσημη» καταγωγή! Προέρχεται από το αρχ. **άσημος άργυρος** (υπήρχε επίσης και *άσημος χρυσός*), που σήμαινε (< *α-* στερητ. + *σήμα*) «τον μη σφραγισμένο, τον μη ενδεδειγμένο (λόγω βαθμού καθαρότητας σε άργυρο ή χρυσό) να κοπεί σε νομίσματα, τον μη **επί-σημο** (άργυρο ή χρυσό)» Ο *άσημος άργυρος* ή το **άσημον** (ενν. **αργύριον**) στους μεταγενέστερους χρόνους δήλωνε το ασήμι, τον άργυρο που χρησίμευε στην κατασκευή αργυρών σκευών (όχι στην κοπή νομισμάτων) Έτσι, βαθμηδόν το *άσημο αργύριον* ως **ασήμιον** (> **ασήμι**) πέρασε να δηλώνει τον άργυρο. Εξάλλου, η χρήση τού αργύρου για νομίσματα έδωσε το **αργύριον** (ενν **νόμισμα**) και σε πληθ. τα **αργύρια** «χρήματα» (κατά λέξιν «αργυρά νομίσματα») Έτσι έγινε και με το λατ. argentum, που έδωσε το γαλλ. argent «χρήμα», και με το επίσης λατ. asprum (< asperum, ουδ. τού asper «τραχύς»), που έδωσε τα **άσπρα** «χρήματα» των Βυζαντινών και των μετέπειτα χρόνων τής Τουρκοκρατίας. Το ίδιο επίθετο έδωσε και το **άσπρος**, που υποκατέστησε το **λευκός**

αργυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κοσμήματα / νομίσματα / μετάλλιο* ΣΥΝ ασημένιος **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη τού ασημιού. ~ *φεγγάρι* ΦΡ (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος είκοσι πέντε χρόνων γάμου (β) ***αργυρός αιώνας / αργυρούς αιών*** (λατ. aetas argentea) περίοδος μεγάλης άνθησης (σε ορισμένο τομέα), όχι όμως ίσης αξίας με την προηγούμενη (τον χρυσό αιώνα) *ο ~ τής λατινικής / τής ρωσικής λογοτεχνίας* Επίσης (αρχαιοπρ) **αργυρούς**, -ά, -ούν [αρχ].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀργυροῦς* < *ἄργυρος*, κατά το σχήμα *χρυσοῦς – χρυσός*. Το *ἀργυρός* είναι μεταπλασμένος τ τού *ἀργυροῦς* (πβ και *χρυσοῦς* > *χρυσός*, *ἁπλοῦς* > *ἁπλός* κ ά) από τις πλάγιες πτώσεις τού εν και τις πτώσεις τού πληθ, που συνέπιπταν με εκείνες των επιθ. σε *-ος* Έτσι, από *τοῦ ἀργυροῦ* = *τοῦ καλοῦ*, *τῷ ἀργυρῷ* = *τῷ καλῷ* κ.λπ. ελέχθη και *ἀργυρός* κατά το *καλός* Η φρ. *αργυροί γάμοι* ανάγεται στο αγγλ. silver wedding].

αργυροΰφαντος, -η, -ο [1760] αυτός που έχει υφανθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροκέντητος

αργυροχοΐα (η) {χωρ. πληθ } η τέχνη τής κατεργασίας αργύρου. — **αργυροχόος** (ο/η) [μτγν.], **αργυροχοείο** (το)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀργυροχόος* < *ἄργυρος* + *-χόος* < *χέω* «χύνω»].

αργυροχρυσοχοΐα (η) η τέχνη τής κατασκευής αργυρών και χρυσών κοσμημάτων, σκευών κ λπ.

αργυρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένιο χρώμα.

αργυρώνητος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) αυτός που έχει εξαγοραστεί με χρήματα: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ εξαγορασμένος, πουλημένος, δωροδοκημένος, εξωνημένος ΑΝΤ αδέκαστος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄργυρος* + *-ωνητος* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω» (βλ. λ *εξωνημένος*)].

αργυρωρυχείο (το) [μτγν] μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται άργυρος.

Αργώ (η) {-ώς κ. (λόγ) -ούς} ΜΥΘΟΛ το πλοίο με το οποίο ο Ιάσων και οι Αργοναύτες ταξίδεψαν από την Ιωλκό στην Κολχίδα (βλ. κ. λ. *Αργοναύτες*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίθ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (βλ. λ. *Ἄργος, άργυρος*)]

αργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αργείς. . | άργησα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) με βραδύτητα, χωρίς ταχύτητα, χρειάζομαι ακόμη χρόνο για να ετοιμαστώ ή για να κάνω κάτι· *θ' αργήσεις να ετοιμαστείς*, || *δεν άργησαν να καταλάβουν τον σκοπό του* ΦΡ (α) ***το καλό πράγμα αργεί να γίνει*** χρειάζεται χρόνος, για να επιτευχθεί ένα καλό αποτέλεσμα (β) ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* **2.** κάνω (κάτι) μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησα να ξυπνήσω, γι' αυτό δεν πρόλαβα το πρωινό λεωφορείο* ♦ (αμετβ) **3.** συντελούμαι ή φθάνω μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησε στη δουλειά του σήμερα* ΣΥΝ καθυστερώ **4.** χρειάζεται πολύς χρόνος ακόμη για να συμβεί (κάτι), να έρθει (κάποιος). θέλω πολύ χρόνο ακόμη (για να γίνω, να έρθω, να πραγματοποιηθώ): *Τι γίνεται; Αργεί ο καφές;* || *–Ήρθε ο Φίλιππος. –Μπα, αργεί ακόμη* || *αργούν πολύ οι διακοπές* || *το φαγητό αργεί ακόμα* ● **5.** δεν εργάζομαι, έχω αργία· *κάθε*

Δευτέρα τα θέατρα αργούν.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀργῶ (-έω)*, αρχική σημ «είμαι άνεργος, αργός». < *ἀργός*].

Αρδέννες (οι) {Αρδεννών} ορεινή περιοχή τής ΒΑ. Ευρώπης, που εκτείνεται στο ΝΑ τμήμα τού Βελγίου και το Λουξεμβούργο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Ardennes < παλαιότ. Ardenna < κελτ. ardu «υψηλός» ή ar duenn «χώρα / γη των δασών»]

άρδευση (η) [αρχ] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (για καλλιέργειες) το πότισμα με νερό που παροχετεύεται μέσω δικτύου: ~ *καλλιεργήσιμης έκτασης.*

αρδεύω ρ. μετβ. {άρδευ-σα, -τηκα, -μένος} ποτίζω καλλιέργειες, ιδίως με τεχνητό τρόπο, μέσω δικτύου που μεταφέρει και διοχετεύει σε αυτές νερό. — **αρδευτικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ . παρεκτεταμένος τύπος τού ρ *ἄρδω* «ποτίζω» < **ἀϜάρδω*. αγν. ετύμου. Αν το *ἀ-* στον τ. **ἀϜάρδω* δεν είναι οπωσδήποτε μακρό, τότε το *ἀ-* μπορεί να θεωρηθεί στερητικό, οπότε ίσως το θέμα *Ϝαρδ-* να σχετίζεται με τη λ. *ἄρδα* (< **Ϝάρδ-α*) «βρομιά, ακαθαρσία», άρα η αρχική σημ. τού ρ. *ἄρδω* θα ήταν «καθαρίζω, περιποιούμαι»].

άρδην επίρρ (λόγ.) εκ θεμελίων, ριζικά, εξ ολοκλήρου: *οι ειδικοί εκτιμούν ότι την προσεχή δεκαετία η μορφή τής εγχώριας αγοράς θα αλλάξει* ~ ΣΥΝ τελείως, εντελώς, συθέμελα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *ἀρ-* τού ρ *ἀείρω* / *αἴρω* «σηκώνω, υψώνω» + παραγ. επίθημα *-δην* (πβ. *φύρ-δην μίγ-δην*)]

Αρδηττός (ο) λόφος τής Αθήνας, δίπλα στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο, στην αριστερή όχθη τού Ιλισού.
[ΕΤΥΜ. αρχ τοπωνύμιο το επίθημα *-ηττός* δηλώνει προελλην (μη ΙΕ.) προέλευση (πβ. κ *Υμηττός*)].

αρειανισμός (ο) [μεσν.] η θρησκευτική αίρεση τού Αρείου, λόγιου κληρικού από την Αλεξάνδρεια (260-336 μ Χ.), σύμφωνα με την οποία αμφισβητήθηκε το «ομοούσιον», η θεϊκή φύση τού Χριστού η αίρεση καταδικάστηκε από την Α' Οικουμενική Σύνοδο (325)
[ΕΤΥΜ. μεσν < μτγν. *Ἄρειος* < επίθ. *ἄρειος* < αρχ *ἀρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος, ευγενέστερος» (και όχι από το *Ἄρης*) Βλ. κ *ἄριστος*].

αρειανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αρειανισμό (βλ.λ) και ως ουσ ο οπαδός τού Αρείου και τής διδασκαλίας του.

Αρειανός (ο), **Αρειανή** (η) **1.** πρόσωπο που προέρχεται από τον πλανήτη Άρη, και γενικότ. ο εξωγήινος *υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι συνάντησαν Αρειανούς στη Γη* || *το θέμα τής ταινίας ήταν η επιδρομή Αρειανών κατά τής Γης* • **2.** ο οπαδός τού αθλητικού σωματείου «Άρης» τής Θεσσαλονίκης.

αρειμανίως επίρρ. [1868] (λόγ.) (κυριολ.) αγρίως, με πολεμοχαρή τρόπο· κυρ. στη ΦΡ ***καπνίζω αρειμανίως*** καπνίζω πάρα πολύ, συνεχώς και πολλά τσιγάρα

αρειμάνιος, -α, -ο (λόγ) **1.** άγριος, πολεμοχαρής· ~ *ορεσίβιοι πληθυσμοί* **2.** (ειρων) αυτός που προσπαθεί να φανεί ανδρείος ή άγριος. *τον κοίταξε με ~ ύφος.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρειμάνιος* < *ἄρειος* (< αρχ. θεωνύμιο *Ἄρης*) + *-μάνιος* < *μανία* αρχική σημ. «με πολεμικό μένος»]

-αρειό (σχολ. ορθ. *-αριό*) (καθημ -συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα· *σκουπιδ-αρειό, κηφην-αρειό, γυφτ-αρειό* **2.** τον τόπο όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι. *πλυστ-αρειό, καμπαν-αρειό*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *-αρεῖο* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση), από ουσ σε *-άρης*, που σχημάτιζαν παράγωγα σε *-εῖο* / *-ειό*, λ.χ. *καρβουνάρης -- καρβουναρειό, φουρνάρης -- φουρναρειό* κ.ά.].

Άρειος Πάγος (ο) {Αρείου Πάγου} **1.** το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο, που χωρίζεται σε έξι τμήματα (τέσσερα πολιτικά και δύο ποινικά) και στην ολομέλεια (η οποία αίρει τις διαφωνίες μεταξύ των τμημάτων)· δεν εκδικάζει υποθέσεις, αλλά, ως ακυρωτικό δικαστήριο, ελέγχει μετά από άσκηση τού ένδικου μέσου τής αναιρέσεως (βλ λ) αν για την έκδοση αποφάσεως πολιτικού ή ποινικού δικαστηρίου εφαρμόστηκε και ερμηνεύθηκε σωστά ο νόμος **2.** ΙΣΤ λόφος των Αθηνών, όπου συνεδρίαζε στην αρχαία Αθήνα το ανώτατο δικαστήριο
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «λόφος τού Άρη» (δεν συνδέεται με το κύριο όνομα *Άρειος*, βλ. λ. *αρειανισμός*). Ονομάστηκε έτσι, επειδή κατά τη μυθολογία εκεί δίκασαν οι θεοί τον Άρη, αφού σκότωσε τον γυιο τού Ποσειδώνα Αλιρρόθιο. Η νομοθεσία τού Σόλωνα καθιέρωσε αργότερα (6ος αι. π Χ.) τον Άρειο Πάγο ως Βουλή με ισόβια μέλη, αρμόδια για την εφαρμογή των νόμων, την επίβλεψη τής χρηματικής διαχείρισης και την εκδίκαση των υποθέσεων φόνου. Αργότερα, ο Άρειος Πάγος έχασε σχεδόν όλες τις διοικητικές του αρμοδιότητες (που αποδόθηκαν στη Βουλή των Πεντακοσίων και την Εκκλησία τού Δήμου), ενώ η προσπάθεια αποκαταστάσεώς του τον 4ο αι. π.Χ. δεν είχε συνέχεια. Ως ανώτατο δικαστήριο τού σύγχρονου ελληνικού κράτους ο Άρειος Πάγος ιδρύθηκε τον 19ο αι].

-αρέλι (λαϊκ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδί – παιδ-αρέλι. πόδι – ποδ-αρέλι*
[ΕΤΥΜ Από ουδ. σε *-άρ(ιον)* + υποκ. επίθημα *-έλι*. λ χ *παιδάρ-ιον – παιδαρ-έλι*]

αρένα (η) {αρενών} **1.** ο χώρος στον οποίο αγωνίζονταν οι μονομάχοι κατά τη ρωμαϊκή εποχή· σήμερα, το στάδιο όπου γίνονται κυρ ταυρομαχίες. *στην ισπανική ~ θα εμφανίζονταν οι διασημότεροι ταυρομάχοι* **2.** (μτφ.) το πεδίο δράσης, ο κοινωνικός χώρος στον οποίο κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και η επιθυμία επικράτησης τού ενός εις βάρος των άλλων· *στην ~ τής ζωής* || *στην επαγγελματική / πολιτική / χρηματιστηριακή ~* ΣΥΝ κονίστρα, παλαίστρα.
[ΕΤΥΜ < ισπ arena < λατ. arena « άμμος», επειδή οι αγωνιστικοί χώροι τής αρχ. Ρώμης ήταν καλυμμένοι με άμμο].

Αρ-Εν-Έι (RNA) (το) ΒΙΟΛ **1.** ριβο(ζο)νουκλεϊκό οξύ που χειρίζεται τις πληροφορίες για τη δημιουργία των πρωτεϊνών· μαζί με το DNA (βλ λ *Ντι-Εν-Έι*) αποτελούν το γενετικό υλικό των οργανισμών **2.** ***αγγελιοφόρο Αρ-Εν-Έι (RNA)*** ειδικό ριβοζονουκλεϊκό οξύ (βλ λ) που μεταγράφει την αλληλουχία των νουκλεοτιδίων τού DNA και τη μεταφέρει από τον πυρήνα στο κυτταρόπλασμα, όπου γίνεται η μετάφραση τού μηνύματος σε πρωτεΐνη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic (acid) < ribo- (< ribose, βλ κ. *ριβόζη*) + nucleic (βλ λ *νουκλεϊκός*). Το *αγγελιαφόρο RNA* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ messenger RNA]

αρεοπαγίτης (ο) [αρχ.] {αρεοπαγιτών} το μέλος τού ανωτάτου πολιτικού, ποινικού δικαστηρίου τής χώρας, τού Αρείου Πάγου (βλ. λ. *δικαστής*, ΠΙΝ). — **αρεοπαγιτικός**, -ή, -ό [αρχ]

αρέσκεια (η) [αρχ.] {αρεσκείας | χωρ πληθ.} (λόγ) η προτίμηση σε πρόσωπο ή πράγμα: *δεν είναι τής ~ μου* ΣΥΝ γούστο ΑΝΤ απαρέσκεια.

αρέσκομαι ρ μετβ κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} ♦ **1.** (μετβ.) (+να) μου αρέσει (να κάνω κάτι), θέλω: *αρέσκεται να επιδεικνύει τον πλούτο του* ♦ **2.** (αμετβ) (+σε) αντλώ ευχαρίστηση από (κάτι): *αρέσκεται σε φιλοφρονήσεις και κολακείες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δυσαρέσκεια.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου Αν ο σωστός μορφολογικός χωρισμός είναι *ἀρ-έσκω* (όπου *-έσκω* είναι δευτερογενής κατάληξη), τότε ίσως η λ. συνδέεται με το ρ. *ἀραρ-ίσκω* με γενική σημ. «προετοιμάζω, κατασκευάζω, τακτοποιώ» Είναι χαρακτηριστικό ότι το ρ *ἀραρίσκω* είχε προσλάβει τόσο γενικευμένη σημασιολογική αξία, ώστε να θεωρούνται παράγωγά του λ. όπως *ἀρέσκω, ἀριθμός, ἄρθρο(ν), ἁρμενίζω* κ ά].

άρες-μάρες (οι) {άκλ } ανοησίες, ασυναρτησίες: *αυτά που λέει είναι ~* ΦΡ ***άρες-μάρες-κουκουνάρες*** για λόγια χωρίς καμιά σημασία, κανέναν ειρμό, λογικό νόημα
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως η φρ είχε ως κεντρικό στοιχείο τη λ. *άρες*, η οποία πιθ. από το αρχ. *ἀρά (ή)* «κατάρα, καταστροφή», όπου ο τόνος αναβιβάστηκε λόγω τής επίδρασης τού ομορρ. *κατάρα*. Στη λ. αυτή προστέθηκαν πιθ. αργότερα οι *μάρες* (με την προσθήκη ενός *μ-* στις *άρες*), καθώς και οι *κουκουνάρες*, για να υπογραμμιστεί η κενότητα, η ανοησία των λόγων Στο σημασιολογικό περιεχόμενο τής φρ. συνέβαλαν επίσης λ που λήγουν σε *-μάρα*. πβ. *κουτα-μάρα, χαζο-μάρα* κ τ ό]

αρεστός, -ή, -ό αυτός που αρέσει, που προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα. *τον ενδιαφέρει να γίνεται ~ στους άλλους* ΣΥΝ ευάρεστος ΑΝΤ δυσάρεστος - - **αρεστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρέσκω*]

αρέσω ρ αμετβ. {άρεσα} **1.** είμαι ευχάριστος, ελκυστικός, κερδίζω τη συμπάθεια και την προτίμηση των άλλων: *πρόκειται για τραγουδίστή ο οποίος αρέσει πολύ* || *μου αρέσεις* || *μου αρέσει η θάλασσα* **2.** (τριτοπρόσ. ***αρέσει***) προκαλεί ευχαρίστηση, κερδίζει το ενδιαφέρον και τη συμπάθεια *η νέα ταινία άρεσε*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀρέσκω* (βλ. λ. *αρέσκεια*), από τον αόρ. *ἤρεσα* (πβ υποτ *ἀρέσω*)].

Αρετή (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *ἀρετή* (βλ.λ.)]

αρετή (η) **1.** (γενικά) η ηθική ανωτερότητα, η υπεροχή: *έλεγε ο Π Κανελλόπουλος ότι ο Βενιζέλος ήταν άνθρωπος τής ~* || *η αρετή συγκρούεται με την κακία* ΣΥΝ χρηστότητα ΑΝΤ ανηθικότητα, κακία ΦΡ ***ο δρόμος τής αρετής*** ο δρόμος τού καλού, τού αγαθού ΑΝΤ ο δρόμος τής κακίας, ο κακός δρόμος **2.** (ειδικότ.) το προτέρημα κάποιου, κάθε στοιχείο τής προσωπικότητας που αναγνωρίζεται κοινωνικώς ή ηθικώς ως υψηλό και σπουδαίο, ως ψυχικό και πνευματικό «κόσμημα»· (ιδ. στον πληθ) τα παραπάνω γνωρίσματα που κοσμούν την προσωπικότητα κάποιου: *πολλοί εξύμνησαν τις ~ τού χαρακτήρα του* || *κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος επέδειξε αξιοσημείωτες ~* ΣΥΝ χάρισμα. προσόν ΑΝΤ μειονέκτημα, ελάττωμα **3.** (καταχρ.) το πλεονέκτημα (ενός προϊόντος): *οι ~ ενός μηχανήματος.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου. Αν θεωρήσουμε ότι το επίθημα *-τᾱ́* / *-τή* (*ἀρε-τᾱ́/-τή*) ταυτίζεται προς εκείνο των αφηρημένων ουσιαστικών (π.χ *τελε-τή, γενε-τή*, λατ juven-ta «νεότητα»), τότε η λ. θα μπορούσε να συνδ με το επίθ *ἀρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος» (< **ἀρέ-jων*). Η λ *ἀρετή* στον Όμηρο δήλωσε την πολεμική ανδρεία και το αίσθημα υπεροχής *(ὑπείροχον ἔμμεναι)*, για το οποίο ο ήρωας θα μπορούσε να προσφέρει ακόμη και τη ζωή του. Στη φιλοσοφική σκέψη η λ. απέκτησε αξιολογικό χαρακτήρα Έτσι, ο Πλάτων διδάσκει πως η αρετή αποτελεί ηθική αξία, ενώ οι σοφιστές τη συνέδεσαν με την πολιτική τέχνη. Στον Αριστοτέλη διασαφηνίζεται ότι η αρετή είναι σύστημα αξιών και ότι υπάρχουν αρετές που εξυψώνουν τον χαρακτήρα (ηθικές) και αρετές που καλλιεργούν το πνεύμα (πνευματικές). Στην Κ.Δ η λ διατήρησε εν μέρει τη σημ τής ηθικής πληρότητας, αλλά συνδέθηκε επίσης, όπως ήταν φυσικό, με τις ιδιότητες τού Θεού (π χ. *Α' Πέτρ.* 2. 9: *ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς*)]

αρετολογία (η) {αρετολογιών} λόγος περί αρετής· (ειδικότ) ΦΙΛΟΣ κλάδος τής ηθικής, που ασχολείται με την αρετή.

αρετσίνωτος, -η, -ο (κρασί) που δεν έχει ρετσίνι ΑΝΤ ρετσινάτος

αρζάν (το) {άκλ.} το ασημί χρώμα *γκρι ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. argent < λατ. argentum].

αρζαντέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι επάργυρος **2.** (για ζώα) αυτός που έχει γούνα γκρίζου χρώματος με ασημένιες ανταύγειες
[ΕΤΥΜ < γαλλ argenté < ρ argenter < argent (βλ. λ. *αρζάν*)]

αρήγωτος, -η, -ο → αρίγωτος

Άρης (ο) {-η κ (λόγ.) -εως} **1.** ΜΥΘΟΛ ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γυιος τού Δία και τής Ήρας, ο θεός τού πολέμου **2.** ΑΣΤΡΟΝ

ένας από τους πλανήτες τού ηλιακού μας συστήματος, γνωστός και ως «Ερυθρός / Κόκκινος Πλανήτης» λόγω τής ερυθροκίτρινης επιφάνειάς του, ο οποίος συνδέθηκε με την έρευνα για την ύπαρξη εξωγήινης ζωής, ώστε να αποτελεί συνήθη τόπο αναφοράς στα έργα επιστημονικής φαντασίας ΦΡ ***από τον Άρη κατέβηκε;*** για πρόσωπο που αγνοεί βασικά στοιχεία τής καθημερινότητας ή τής επικαιρότητας και μοιάζει να μην έχει σχέση με ό.τι γίνεται γύρω του: *Δεν ξέρει ότι έχουμε εκλογές, ~.* • **3.** αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης **4.** (α) ανδρικό όνομα (β) ως χαϊδευτ άλλων ονομάτων, όπως Αριστείδης. Αριστόβουλος κ λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος.*
[ΕΤΥΜ αρχ θεωνύμιο < *ἀρή* «βλάβη, απώλεια», ομηρικό ουσ. αβεβ ετύμου, που ίσως συνδ. με τη μτγν «γλώσσα» *ἄρος· βλάβος ἀκούσιον* και με το ομηρικό ουσ *ἀρειή* «απειλή». Το θεωνύμιο μαρτυρείται ήδη στη Μυκηναϊκή: Α-re = *Ἄρει* (δοτική)]

Πεδίον τού Άρεως. Ο Στ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων..)* αναφέρει τα εξής: *«Οὕτω πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀπὸ ἐτῶν μετέφρασαν τὸν ἐν Παρισίοις* champ de Mars, *ἐνῷ τὸ ὀρθὸν εἶναι "πεδίον τοῦ Μαρτίου" (μηνὸς δηλ), ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν Μεροβιγγίων βασιλέων τῶν Φράγκων ἐγίνοντο τὸν Μάρτιον ἐκεῖ αἱ μεγάλαι τοῦ λαοῦ συνελευσεις [..] Ὅμως δὲ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως, τὴν ἐνθυμίζουσαν τὸν ἐν Ρώμῃ ποτὲ* campus Martius, *ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τώρα ἐν Ἀθήναις τὸ πρὸς ἄρκτον καὶ ἀνατολὰς τῆς Πόλεως, ἔνθα ὁ στρατὼν τοῦ ἱππικοῦ, πεδίον τοῦ Ἄρεος. μιμούμενοι, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, τοὺς ξένους».*

-άρης, -άρισσα κ -άρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** πρόσωπο συγκεκριμένης ηλικίας. *τριαντ-άρης – τριαντ-άρα* (πρόσωπο τριάντα ετών) **2.** αυτόν που έχει επιτύχει σε διαγωνισμό ή παιχνίδι συγκεκριμένο αριθμό σημείων, αριθμών κ.λπ · *στο ΠΡΟΠΟ βρέθηκαν δύο δεκατριάρηδες || οι εξάρηδες τού ΛΟΤΤΟ* **3.** ενασχόληση (συνήθ επαγγελματική) με κάτι: *λυρ-άρης, αγελαδ-άρης. περιβολ-άρης περιβολ-άρισσα* **4.** ιδιότητα *νοικ-άρης – νοικ-άρισσα / νοικ-άρα, κατεργ-άρης - κατεργ-άρισσα / κατεργ-άρα* **5.** δρομέα ορισμένης απόστασης: *διακοσ-άρης, τετρακοσ-άρης.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *-άριος* (< λατ -arius), όπου αρχικώς απαντά μόνο σε λατινογενείς λ · οπότε κατά τα λατινογενή *καγκελ-άριος, κομισ-άριος. λεγεων-άριος* κ.τ ό , σχηματίστηκαν τ με το μεταπλ. επίθημα *-άρης.* λ.χ *πενηντ άρης, διαβατ-άρης* κ ά.].

Αρθούρος (ο) **1.** μυθικός ήρωας τής Αγγλίας (τέλος 5ου – αρχές 6ου αι) ενέπνευσε τον κύκλο των διηγήσεων των «Ιπποτών τής Στρογγυλής Τραπέζης» **2.** όνομα ηγεμόνων τής Αγγλίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Arthur < αρχ αγγλ Artur, αβεβ ετύμου. πιθ συνδ. με κελτ. art «πέτρα» ή «αρκούδα»].

αρθραλγία (η) [1861] {αρθραλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος των αρθρώσεων ΣΥΝ ρευματισμοί
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ arthralgie].

αρθρίδιο (το) [1875] {αρθριδί-ου | -ων} (λόγ) το περιορισμένης έκτασης άρθρο σε εφημερίδα ή περιοδικό *πολιτικό ~* ΣΥΝ αρθράκι.

αρθρικός, -ή, -ό [μτγν] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις. *~ χόνδρος / κοιλότητα / υγρό*

αρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ η φλεγμονή των ιστών των αρθρώσεων: *χρόνια / ρευματική / πυώδης / παραμορφωτική ~* Επίσης (λόγ.) **αρθρίτις** [αρχ.] {αρθρίτιδος}.

αρθριτικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρθρίτιδα: *~ πάθηση / πόνος* **2.** ***αρθριτικός*** (ο), ***αρθριτική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αρθρίτιδα *στους ~ συνιστάται ειδική θεραπεία* **3.** ***αρθριτικά*** (τα) (εσφαλμ) η αρθρίτιδα (βλ λ.)

άρθρο (το) **1.** ΓΛΩΣΣ το κλιτό μέρος τού λόγου, που χρησιμοποιείται μόνο μπροστά από ονόματα (ή ονοματοποιημένες εκφράσεις) και αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα με συγκεκριμένη και εξειδικευτική ή με γενική καθώς και με αόριστη σημασία· διακρίνεται σε οριστικό (ο, η, το) και αόριστο (ένας, μία, ένα) • **2.** καθένα από τα μέρη νόμου, καταστατικού, κανονισμού, διοικητικού, θρησκευτικού ή άλλου επίσημου κειμένου *τα ~ τού Συντάγματος || το ~ 36 τού Αστικού Κώδικα περί μειωμένης ικανότητας καταλογισμού || τα ~ τού Συμβόλου τής Πίστεως* ΦΡ ***άρθρο πίστεως*** για αρχή. θεωρία. άποψη στην οποία εμμένει κάποιος δογματικά: *η αποκρατικοποίηση έχει γίνει ~ για τον νεοφιλελευθερισμό* • **3.** κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό, που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *κύριο / ενυπόγραφο / ανώνυμο / σύντομο / επιθετικό / συκοφαντικό / πρωτοσέλιδο / μεγάλο / μικρό ~* **4.** λήμμα λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας — (υποκ.) **αρθράκι** (το) (σημ 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μελέτη, παραπομπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρθρον.* αρχική σημ «άρθρωση, δεσμός», < θ. *ἀρ-* (συνδ. με ρ *ἀραρίσκω* «κατασκευάζω, τακτοποιώ», ομόρρ *ἀρέσκω, ἀριθμός, ἀρμενίζω* κ ά) + επίθημα *-θρο-* (πβ *βά-θρον, πλέ-θρον, μέλα-θρον* κ.ά) Η σημ. τής γραμματικής κατηγορίας είναι ήδη αρχ. (Αριστοτέλης). Η φρ *άρθρο πίστεως* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ article de foi)]

άρθρο: οριστικό – αόριατο. Τα άρθρα, όπως και τα ουσιαστικά, χρησιμεύουν στη γλώσσα για να αναφερθούμε σε πρόσωπα και πράγματα. Αν η αναφορά γίνεται σε πρόσωπο ή πράγμα γνωστό (από όσα έχουν λεχθεί, από τη γνώση τού περιβάλλοντος κ τ ό), τότε είναι **συγκεκριμένη** και **εξειδικευτική**, αλλιώς είναι **γενική αναφορά**. Το λεγόμενο **οριστικό άρθρο (ο, η, το)** χρησιμοποιείται -κατά τρόπο φαινομενικά αντιφατικό– και στις δύο περιπτώσεις. δηλ. και σε συγκεκριμένες / εξειδικευμένες αναφορές, αλλά και σε αόριστες / γενικευμένες: ***Η*** *γυναίκα σωριάστηκε κάτω αναίσθητη* (συγκεκριμένη, γνωστή στον ακροατή) – *Δεν του άρεσε* ***η*** *ταινία* (το άρθρο εξειδικεύει την αναφορά σε συγκεκριμένη ταινία γνωστή στους συνομιλητές). Αλλά *Το κάπνισμα βλάπτει* ***την*** *καρδιά* (γενική αναφορά· όχι τη συγκεκριμένη καρδιά, αλλά κάθε καρδιά, κάθε άνθρωπο) – ***Ο*** *άνθρωπος χρειάζεται αγάπη και καλοσύνη* (κάθε άνθρωπος γενική - αόριστη αναφορά) – *Παίρνει εκατό χιλιάδες* ***τον*** *μήνα* (κάθε μήνα· γενική μνεία) Τελευταία, στον προφορικό κυρίως λόγο, το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται (με ή χωρίς το **και**), για να δηλώσει εμφατικά –ως ταύτιση και κατεξοχήν αναφορά– ορισμένο πρόσωπο ή πράγμα: *Είναι (και)* ***ο*** *γιατρός – Μιλάμε για* ***το*** *γλυκό*
Το **αόριστο άρθρο** (για μη συγκεκριμένες, αόριστες αναφορές) είναι το **ένας, μια, ένα**: *Μου σύστησαν* ***έναν*** *γιατρό που χειρουργεί σε ιδιωτική κλινική* (αόριστη αναφορά) - ***Μια*** *γυναίκα με τέτοια προβλήματα υγείας δεν επιτρέπεται να εργάζεται.* Ενίοτε και το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται με γενική σημασία ***ένας*** *γιατρός έχει τις γνώσεις να αντιμετωπίσει τέτοια περιστατικά*
Τα τελευταία χρόνια επιδίδει όλο και περισσότερο η χρήση ως αορίστου άρθρου τής αόριστης αντωνυμίας **κάποιος, κάποια, κάποιο**· *Έχω* ***κάποια*** *δουλειά στην Αθήνα και χρειάζομαι το αυτοκίνητο – Ξέρεις* ***κάποιον*** *ηλεκτρολόγο να μας φτειάξει τη λάμπα;* Η χρήση αυτή ισχύει ιδίως σε εκφορές κατά πληθυντικό. όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το **ένας, μια, ένα** *Υπάρχουν* ***κάποιες*** *ευκαιρίες που δεν πρέπει να χαθούν Οι εργαζόμενοι διαφωνούν με* ***κάποιους*** *χειρισμούς τής Διοίκησης.*
Μερικοί προφέρουν *ά**θ**ρο* (!) αντί για *ά**ρθ**ρο*. Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη προφορά (πβ. και *α**ρ**θρώνω, ά**ρ**θρωση, διά**ρ**θρωση, ένα**ρ**θρος* κ.τ ό).

άρθρο οριστικό: κλίση / τύποι

ο	η	το
τού	**τής**	**τού**
τον	τη(ν)	το
οι	οι	τα
των	των	των
τους	τις	τα

τον: Προκειμένου να αποφεύγεται η σύγχυση αρσενικού και ουδετέρου στην αιτιατική ενικού των έναρθρων ουσιαστικών (π χ το δάσκαλο = το δάσος). είναι καλό η αιτ. τού αρσενικού να χρησιμοποιείται **πάντοτε με το -ν (τον)**, για να διακρίνεται από το ουδέτερο: *Συνάντησαν* ***τον*** δάσκαλο (όχι: ***το*** *δάσκαλο*) – *γνωρίζουν* ***τον*** λόγο (όχι ***το*** *λόγο*) Αυτή η διάκριση τηρείται στο παρόν λεξικό. αλλά έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα στον γραπτό λόγο.
την/τη: Αφού ο τύπος αυτός δεν γεννά προβλήματα σύγχυσης (όπως το αρσενικό σε σχέση με το ουδέτερο), μπορεί να χρησιμοποιείται ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον: **την** + φωνήεν / π, τ, κ – τσ, τζ – ξ. ψ (***την*** *άνοιξη.* ***την*** *πόρτα,* ***την*** *τιμή,* ***την*** *κόρη –* ***την*** *τσάντα,* ***την*** *τζαμαρία –* ***την*** *ξαδέλφη,* **την** *ψυχή*)· **τη** σε όλες τις άλλες περιπτώσεις (+ *φ, θ, χ – β, δ, γ – μ, ν – λ, ρ – σ. ζ*) ***τη*** *φωτιά,* ***τη*** *θυγατέρα,* ***τη*** *χώρα, –* ***τη*** *βίδα,* ***τη*** *δύναμη,* ***τη*** *γιορτή –* ***τη*** *μάννα,* ***τη*** *νόηση –* ***τη*** *λίμνη,* ***τη*** *ροή –* ***τη*** *συνέλευση,* ***τη*** *ζωή* Προβλήματα εμφανίζει η χρήση τού τελικού *-ν* προ των συμφώνων *μπ, ντ, γκ.* Φωνητικά το *-ν* στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι αισθητό στους ομιλητές, γι' αυτό είναι καλύτερο να αποφεύγεται η δήλωσή του στη γραφή: *τη μπόρα. τη ντουλάπα, τη γκρίνια.* Παρά ταύτα, η σχολική γραμματική διδάσκει τη γραφή τού *-ν* και στις περιπτώσεις αυτές.
τού – τής – τού: Στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα κείμενα, για να αποφευχθεί η σύγχυση άρθρου και κτητικής αντωνυμίας και να διευκολυνθεί η ροή τής ανάγνωσης και κατανόησης τού γραπτού κειμένου, το άρθρο στη γενική ενικού (του/της/του) τονίζεται σε όλες τις περιπτώσεις, ώστε να μη διακόπτεται η ροή τής ανάγνωσης και να μην προκαλείται σύγχυση με τις αντίστοιχες αντωνυμίες (προσωπικές – κτητικές): *η τιμή* ***τού*** *δολαρίου, η ροή* ***τής*** *ανάγνωσης, η σημασία* ***τού*** *γραπτού κειμένου* (όχι: «*η σημασία* ***του*** *γραπτού κειμένου*», όπου το **του** θα μπορούσε να εκληφθεί ως κτητικό).
Τα ίδια ισχύουν και για τους αντίστοιχους τύπους τής προσωπικής αντωνυμίας· ***τον*** *γνωρίζω* (διαφέρει από: **το** γνωρίζουν), ***την*** *καταλαβαίνω –* ***τη*** *βλέπω ο πατέρας* ***τής*** *έδωσε χρήματα* (διαφέρει από την κτητική αντωνυμία· *ο πατέρας* ***της*** *έδωσε χρήματα*).

άρθρο αόριστο: κλίαη / τύποι

ένας	**μια/μία**	ένα
ενός	μιας/μίας	ενός
έναν	μια/μία	ένα

μια / μία, μιας / μίας: Ως αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται κανονικά ο άτονος τύπος (ο οποίος συνεκφέρεται συνήθως με το όνομα που ακολουθεί και αποτελεί μία τονική ενότητα): *Τον συνάντησα* ***μια*** *μέρα έξω από το σχολείο – Ήλθε* ***μια*** *υπάλληλος και εξήγησε τι συμβαίνει* Οι τονούμενοι τύποι **μία/μίας** χρησιμοποιούνται κυρίως ως αριθμητικά: *Αγοράσαμε* ***μία*** *μόνο συσκευή· δεν είχαν άλλη – Απάντησε μόνο* ***μία*** *μαθήτρια - Είχαμε* ***μία*** *και μόνη επιλογή, να συνεργαστούμε ή να αποχωρήσουμε* Η χρήση τού *μία* ως αριθμητικού, καθότι εμφατικότερη, απαιτεί και αυτοτελή τονισμό.
Το **έναν** (με *-ν*) χρησιμοποιείται πάντοτε στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα γραπτά κείμενα αντί τού **ένα**, προκειμένου να επιτυγχάνεται ευχερέστερα η διάκριση αρσενικού και ουδετέρου (πβ. και **τον** το)· *Αναφέρεται σ'* ***έναν*** *συμμαθητή του από το Παρίσι – Χρειάζεται* ***έναν*** *φίλο όχι ένα φίδι!* (όχι. ***ένα*** *φίλο*).

αρθρογραφία (η) [1884] {χωρ. πληθ } **1.** η σύνταξη και η δημοσίευση άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των άρθρων που δημοσιεύονται: *επίκαιρη / εμπρηστική ~* || *η ~ τής ημέρας.* — **αρθρογραφικός,** ή, -ό [1895], **αρθρογραφικά** επίρρ.

αρθρογράφος (ο/η) [1849] συντάκτης άρθρων. τα οποία δημοσιεύονται σε εφημερίδες και περιοδικά: *επώνυμος / ανώνυμος / διάσημος / έγκριτος / έγκυρος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

αρθρογραφώ ρ αμετβ. [1878] {αρθρογραφείς .. | αρθρογράφησα} δημοσιεύω άρθρα σε έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): *αρθρογραφούσε σε πρωινή εφημερίδα.*

αρθροπάθεια (η) [1888] {αρθροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των αρθρώσεων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ arthropathie].

αρθροπλαστική (η) ΙΑΤΡ η χειρουργική επέμβαση για την αντικατάσταση μιας κατεστραμμένης άρθρωσης και την αποκατάσταση τής κινητικότητας (με τεχνητά εξαρτήματα).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ arthroplasty].

αρθρόποδο (το) [1877] {αρθροπόδων} ΖΩΟΛ κάθε ασπόνδυλο τού οποίου το σώμα είναι διαιρεμένο σε τμήματα (δακτυλίους) και προστατεύεται από σκληρό αδιάβροχο περίβλημα (λ.χ τα έντομα. τα αραχνοειδή. οι σκορπιοί).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ arthropode].

αρθροσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση τής κοιλότητας μιας άρθρωσης με αρθροσκόπιο (βλ.λ.) Επίσης **αρθροσκοπία.**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. arthroscopy]

αρθροσκόπιο (το) {αρθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ μικρός σωλήνας με μικροσκοπική κάμερα στο άκρο του. με τον οποίο εξετάζεται το εσωτερικό μιας άρθρωσης για τον εντοπισμό και τη διαπίστωση τής σοβαρότητας τραυματισμού ή αρθρίτιδας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ arthroscope].

αρθρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {άρθρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** συνδέω (τα μέρη ενός συνόλου) ΣΥΝ συναρμολογώ **2.** συνδυάζω ήχους και φθόγγους, για να σχηματίσω λέξεις και φράσεις: *δεν μπόρεσε να αρθρώσει λέξη* ΣΥΝ προφέρω, λέω **3.** (μτφ.) διατυπώνω ή χρησιμοποιώ συγκεκριμένου τύπου εκφράσεις ή λόγο: *κατηγορούν τους πολιτικούς ότι δεν αρθρώνουν λόγο σύγχρονο και πειστικό* || *μέσα από την ποίησή του αρθρώνει έναν αυστηρό, λιτό, δωρικό λόγο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρθρῶ (-όω)* «συνδέω, συνάπτω - εκφωνώ» < *ἄρθρον*]

άρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη συνόλου και συνεκδ. η ίδια η σύνδεση (β) ΚΥΡ ΙΑΤΡ. η ένωση και τα σημεία στα οποία συνδέονται μεταξύ τους τα οστά με ινώδεις χορδές (συνδέσμους)· η κλείδωση *είχε πόνους στις ~* • **2.** ΓΛΩΣΣ η εκφώνηση φθόγγου που αντιστοιχεί σε ορισμένο αρθρωτικό σχήμα. δηλ. σε ορισμένη διάταξη των κινήσεων των φωνητηρίων οργάνων· (γενικότ) ο τρόπος προφοράς των φθόγγων μιας γλώσσας: *είχε άριστη / καθαρή / σωστή ~* || *προβλήματα αρθρώσεως* (ελαττωματικής προφοράς) ΦΡ (α) ***τόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης των φθόγγων με βάση το σημείο όπου αρθρώνονται (στόμα, μύτη κ.λπ.) και τις συνδυαστικές κινήσεις των κινητών φωνητηρίων οργάνων (γλώσσας. χειλιών, κάτω σιαγόνας, φωνητικών χορδών κ.λπ.) σε σχέση με τα ακίνητα (δόντια. φατνία, ουρανίσκος κ.ά): *ως προς τον ~, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε χειλικά, οδοντικά, έρρινα κ ά* (β) ***τρόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης με βάση το είδος τού φραγμού ή τού στενού που σχηματίζεται στο στόμα (ή στη μύτη) από τα φωνητήρια όργανα κατά την παραγωγή ορισμένου φθόγγου: *ως προς τον ~, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε κλειστά (π, τ. κ κ.λπ.) και σε διαρκή (β. γ. δ κ λπ.).* — **αρθρωτικός,** -ή, -ό

αρθρωτής (ο) ΓΛΩΣΣ (συνήθ στον πληθ) καθένα από τα κινητά. τα κυρίως αρθρωτικά φωνητήρια όργανα, που είναι η γλώσσα, τα χείλη. η κάτω σιαγόνα. η υπερώα, η σταφυλή και οι φωνητικές χορδές κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα φωνητήρια όργανα (δόντια, χείλια, φατνία, ουρανίσκο, φάρυγγα) που χαρακτηρίζονται ως «σύστημα αναφοράς»
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. articulator].

αρθρωτός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που αποτελείται από αυτόνομα τμήματα, που συνδέονται μεταξύ τους με αρθρώσεις (βλ.λ , σημ. 1α): *~ διάταξη στοιχείων* || *~ λεωφορεία* ΣΥΝ σπαστός **2.** ΠΛΗΡΟΦ αυτός που απαρτίζεται από στοιχεία τα οποία έχουν αυτοτέλεια μεταξύ τους έτσι, ώστε οποιαδήποτε μεταβολή ή και υποκατάσταση ενός ή περισσοτέρων από αυτά να μη θίγει την αυτοτέλεια τού συνόλου: *~ σύστημα* ΣΥΝ σπονδυλωτός • **3.** (λόγος) που προκύπτει από την άρθρωση (βλ.λ., σημ. 2). έναρθρος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. articulé. Η σημ 2 αποτελεί απόδ τού αγγλ. modular].

-άρι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν. **1.** αριθμό: δεκατρία – *δεκατρι-άρι*, δώδεκα – *δωδεκ-άρι*. έξι – *εξ-άρι* **2.** βαθμό αξιολόγησης μιας επίδοσης. *πήρε οκτάρι στα μαθηματικά* **3.** τραπουλόχαρτο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό: *έχω πεντάρι και δύο άσους* **4.** συγκεκριμένο μέγεθος *δωδεκάρια γράμματα* (τυπογραφικά στοιχεία δώδεκα στιγμών) || *σαρανταπεντάρι περίστροφο* (περίστροφο διαμετρήματος σαρανταπέντε χιλιοστών) **5.** σπίτι με συγκεκριμένο αριθμό δωματίων: *νοίκιασε ένα δυάρι* (διαμέρισμα δύο δωματίων) **6.** ποσότητα που ανέρχεται σε συγκεκριμένο αριθμό: *αγόρασε ένα τριάρι κιλά μήλα* **7.** παίκτη αθλητικής ομάδας που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με συγκεκριμένο αριθμό: *η ομάδα χρειάζεται ένα καλό δεκάρι* **8.** (λαϊκ) νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: εκατό – *κατοστ-άρι*, πενήντα – *πενηντ-άρι*. πεντακόσια – *πεντακοσ-άρι* **9.** ότι και η αρχική λέξη: ζεύγος – *ζευγ-άρι*, πόδι – *ποδ-άρι*. χαλινός – *χαλιν-άρι* **10.** υποκορισμό: λύχνος – *λυχν-άρι*, κλώνος *κλων-άρι*, βλαστός *βλαστ-άρι*. φανός *φαν-άρι*, ζώνη – *ζων-άρι* **11.** μια ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό ή μεγάλη ποσότητα γιομάτος – *γιοματ-άρι*, μακρύς – *μακρυν-άρι* **12.** το αποτέλεσμα τής ενέργειας τού ρήματος. απομένω – *απομειν-άρι* **13.** (σε διάφορα τυχερά παιχνίδια) σύνολο σωστών προβλέψεων, επιτυχιών *δεκατριάρι στο ΠΡΟ-ΠΟ* || *εξάρι στο ΛΟΤΤΟ* κ.ά.
[ΕΤΥΜ < αρχ. υποκ επίθημα *-άριον (ζεῦγος – ζευγάριον. δοκός - δοκάριον)*. που ενισχύθηκε από το αντίστοιχο λατ -arium (λ.χ cellarium, den-arium)].

άρια (η) το τραγούδι που ερμηνεύεται από μία μόνο φωνή και έχει ορχηστρική συνοδία (κυρ. σε όπερα, ορατόριο, καντάτα) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν < ιταλ aria, αρχική σημ «ατμοσφαιρικός αέρας», < λατ aera. αιτ. τού aer (< αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*). Η σημ. τής μελωδίας οφείλεται σε επίδραση τού παλαιού γαλλ aire «τρόπος, σκοπός»]

-αριά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν **1.** ηλικία κατά προσέγγιση *είναι καμιά σαρανταριά χρονών* **2.** ποσότητα κατά προσέγγιση: *ήταν καμιά δωδεκαριά παιδιά* || *αγόρασε καμιά τριανταριά φακέλους* **3.** (α) τη συσκευή που λειτουργεί με κάτι: κλειδί -- *κλειδ-αριά*, ζύγι - *ζυγ-αριά* (β) τη συσκευή που προορίζεται για κάτι: *ψησт-αριά* **4.** φυτό *κουκουν-αριά, κληματ-αριά, λυγαριά* **5.** σύνολο αντικειμένων τού ίδιου είδους· συκώτι – *συκωτ-αριά*
[ΕΤΥΜ Ως προς τις σημ. 1. 2, η λ αποτελεί παράγωγο λ σε *-άρι* (λ.χ. *εικοσάρι - εικοσ-αριά*), ενώ στις υπόλοιπες σημ πρόκειται για μεσν. επίθημα. που αποσπάστηκε από λ. με *-ρ-* ως μέρος τού θέματος (λ.χ. *κουμαρέα > κουμαριά*, οπότε και *κλειδί -- κλειδ-αριά*)].

-αρία (καθημ.) παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν: **1.** σύνολο που αποτελείται από κάτι αλήτης – *αλητ-αρία*. πιτσιρίκι – *πιτσιρικαρία* **2.** ιδιότητα: σνομπ *σνομπ-αρία*, κοκέτα - *κοκετ-αρία* **3.** κατασκευή από ορισμένο υλικό: τζάμι – *τζαμ-αρία* **4.** τον τόπο όπου σερβίρεται ή γενικότ πωλείται κάτι *πιτσ-αρία. μπιρ-αρία*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα που προήλθε από επίθ. σε *-άρος* ή *-άρης* με καταλ *-ία* (λ.χ. *αδέκαρος - αδεκαρία, απένταρος - απενταρία*, όπου το *-ρ-* είναι μέρος τού θέματος) και εμφανίζεται επίσης σε βεν δάνεια ως μεταφορά τού βεν. -aria (λ χ. *γαλαρία* < βεν. galaria, *καβαλαρία* < βεν. cavalaria). Εν συνεχεία αποσπάστηκε ως αυτοτελές επίθημα και σε ελληνικής αρχής λέξεις. λ.χ *τραπεζ-αρία. αλητ-αρία*].

Αριάδνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα και τής Πασιφάης· σύμφωνα με τον μύθο. βοήθησε τον Θησέα να βγει από τον λαβύρινθο δίνοντάς του τον «μίτο» (νήμα) ΦΡ (μτφ.) ***μίτος τής Αριάδνης*** κάθε στοιχείο που οδηγεί στην επίλυση προβλήματος, την εξιχνίαση μυστηρίου. δύσκολης υπόθεσης κ λπ *η αστυνομία αναζητεί στο στενό περιβάλλον τού θύματος τον μίτο τής Αριάδνης γι' αυτή την παράξενη δολοφονία* **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ ετύμου, ίσως μικρασιατικής αρχής ή < *Ἀριάγνη* «αγνότατη» < *ἀρι-* προθεμ «πολύ» (βλ κ *ἄριστος*) + *ἁγνή* Η φρ. *μίτος τής Αριάδνης* έχει περάσει και σε ξένες γλ.. λ χ αγγλ. Ariadne's clue, γαλλ. le fil d'Ariane].

αριάνι κ **αϊράνι** (το) {αριαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξινόγαλα • **2.** η αραιή λάσπη των οικοδόμων, πολύ αραιό τσιμεντοκονίαμα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ayran]

αριβάρω ρ μετβ {αριβάρισα} φθάνω (συνήθ με πλοίο) στον προορισμό μου *σε λίγο αριβάρουμε στη Βενετία*
[ΕΤΥΜ < ιταλ arrivare «φθάνω» < *adripare «πηγαίνω στην άκρη, φθάνω» < λατ ad + ripa «ακτή. πλευρά»].

αριβισμός (ο) η χρησιμοποίηση κάθε μέσου (θεμιτού και αθέμιτου) για τη γρήγορη ανάδειξη σε διάφορους χώρους (πολιτική. οικονομία κ.λπ) ΣΥΝ καιροσκοπισμός, τυχοδιωκτισμός.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. arrivisme < arriver «φθάνω»]

αριβίστας (ο) {αριβιστών}. **αριβίστρια** (η) {αριβιστριών} πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάθε μέσο (θεμιτό και αθέμιτο), για να αναδειχθεί σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ): *~ πολιτικός* ΣΥΝ. καιροσκόπος, τυχοδιώκτης Επίσης **αριβιστής** — **αριβιστικός,** -ή, -ό, **αριβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arriviste, βλ κ. *αριβισμός*].

αρίγωτος, -η. -ο (παλαιότ. ορθ *αρήγωτος*) αυτός που δεν έχει ρίγες: *~ χαρτί.*

αρίδα (η) (λαϊκ) **1.** η κνήμη ή το πόδι ολόκληρο κυρ. στη ΦΡ ***απλώνω / τεντώνω την αρίδα μου*** (ή ***τις αρίδες μου***) απλώνω τα πόδια μου, ξαπλώνω αναπαυτικά· (μτφ) επαναπαύομαι, τεμπελιάζω. *τέντωσε την αρίδα του κι εντά είχε ο μήνας!* • **2.** χειροκίνητο τρυπάνι για ξυλουργικές κ.ά. εργασίες.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρίς. -ίδος*, αρχική σημ. «χειρουργικό τρυπάνι», αγν ετύμου. Η σημερινή σημ ίσως οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με τη λ *αράδα*]

Αριδαία (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας.
[ΕΤΥΜ Πιθ. ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού *Ἀριδαίου*. Μακεδόνα πρίγκιπα, γυιου τού Φιλίππου Β' Η πόλη ονομαζόταν προηγουμένως *Αρδέα* λόγω των άφθονων υδάτων με τα οποία αρδεύεται, ενώ σε νεότερα χρόνια ήταν εν χρήσει και οι σλαβ ονομασίες *Σούμποσκο* και *Καρατζόβα*. Η ονομασία *Αριδαία* δόθηκε επισήμως το 1951].

αρίδι (το) {αριδ-ιού | -ιών} η μικρή αρίδα (βλ λ . σημ 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρίδιον*, υποκ τού αρχ *ἀρίς, -ίδος* «τρυπάνι» (βλ. λ *αρίδα*)].

αρίθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η αριθμητική καταμέτρηση, το μέτρημα. *ξεκίνησε την ~ από τα κιβώτια τής αποθήκης* **2.** η κατάταξη με αύξοντα αριθμό: *η ~ των σελίδων βιβλίου* || *η ~ των εμπορευμάτων που υπάρχουν στην αποθήκη*

αριθμήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετρηθεί. να υπολογιστεί με κάποιον αριθμό

αριθμήσιμος – αριθμητός – αναρίθμητος: μετρήσιμος – μετρητός – αμέτρητος. Χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα στο *αριθμήσιμος* / *αριθμητός* και *μετρήσιμος* / *μετρητός*. Η *ζάχαρη*, η *θλίψη*, η *καταστροφή* κ.τ.ό. είναι **μετρήσιμα** (*πολλή ζάχαρη, μεγάλη θλίψη, περιορισμένη καταστροφή* κ.ο.κ.), αλλά όχι **αριθμήσιμα**, όπως είναι λ.χ. *τρία μήλα, δύο αυτοκίνητα, δέκα μαθητές* κ.λπ. (μέτρηση είναι και όταν λέμε «*τρία κιλά ζάχαρη*»). Κύρια διάκριση των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι κατά πόσον είναι μετρήσιμα ή αριθμήσιμα ή μη. Έτσι, λ.χ. τα αφηρημένα ουσιαστικά (*ειρήνη, ηρεμία, χάος, ευτυχία, τιμή, αγάπη, όλεθρος, μίσος* κ.τ.ό.) είναι μετρήσιμα αλλά όχι αριθμήσιμα, γεγονός που δεν τους επιτρέπει, κατά κανόνα, να σχηματίζουν πληθυντικό (πλην περιστάσεων που παίρνουν συγκεκριμένη μορφή / αναφορά, οπότε επιδέχονται και πληθυντικό και αρίθμηση: *Είχε δύο αγάπες στη ζωή του, τη γυναίκα του και το ποτό*). Τόσο το *αριθμήσιμος* / *αριθμητός* όσο και το *μετρήσιμος* / *μετρητός* αποτελούν σημασιοσυντακτικώς *ποσοτικούς προσδιορισμούς* ή **ποσοδείκτες** (quantifiers). Σε περιπτώσεις που τα *αριθμήσιμα ποσά* ή οι *μετρήσιμες ποσότητες* είναι τόσο εκτεταμένα, ώστε να μην επιδέχονται αρίθμηση ή μέτρηση αντιστοίχως, χρησιμοποιούνται τα **αναρίθμητος** και **αμέτρητος**.

αριθμητήρας (ο) [1897] μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την αποτύπωση ορισμένων αριθμών πάνω σε έντυπα, εισιτήρια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. numéroteur].

αριθμητήριο (το) [1890] {αριθμητηρί-ου | -ων} (παλαιότ.) το σχολικό όργανο των δημοτικών σχολείων, στο οποίο οι αριθμοί παριστάνονταν με χάντρες ή βώλους· άβακας: *η δασκάλα μάθαινε στα παιδιά την πρόσθεση με το* ~.

αριθμητής (ο) [1805] ΜΑΘ ο αριθμός που τίθεται στο επάνω μέρος τής κλασματικής γραμμής (κατ' αντιδιαστολή προς τον παρονομαστή, τον αριθμό που τίθεται κάτω από την κλασματική γραμμή)· π.χ. στο κλάσμα $^5/_{10}$, αριθμητής είναι ο αριθμός 5 και παρονομαστής ο αριθμός 10.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. numérateur. Το αρχ. *ἀριθμητής* σήμαινε «μετρητής»].

αριθμητική (η) {αρχ.} **1.** μάθημα που διδάσκεται στη στοιχειώδη εκπαίδευση και αναφέρεται στη φύση και τις ιδιότητες των αριθμών, στις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις και την επίλυση συναφών προβλημάτων **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τη θεωρία και τις ασκήσεις τού παραπάνω μαθήματος.

αριθμητική – μαθηματικά. Η *αριθμητική* (ενν. *τέχνη* πβ. και *γραμματική τέχνη*) πρωτοαπαντά στην *Πολιτεία* τού Πλάτωνα (525 a), ενώ ο όρος *μαθηματικά* πρωτοχρησιμοποιείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1151a. 17) τού Αριστοτέλη. Η **αριθμητική** (από το *αριθμός*) είχε πάντα και έχει μέχρι σήμερα περισσότερο πρακτικό / εφαρμοσμένο χαρακτήρα (αριθμητικοί υπολογισμοί, μέτρηση / καταμέτρηση, στοιχειώδεις έννοιες τής θεωρίας των αριθμών), σε αντίθεση προς τα **μαθηματικά**, που καλύπτουν τον ευρύτερο χώρο τής μαθηματικής επιστήμης και σκέψης. Ο όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τα μαθηματικά από τον φιλόσοφο Αρχύτα (4ος αι. π.Χ.) ήταν *τα μαθήματα*, με τη σημ. οι «μαθηματικές γνώσεις» ως κατεξοχήν «επιστημονική γνώση» (πβ. σύγχρονο όρο sciences = φυσικομαθηματικές / θετικές επιστήμες ως κατεξοχήν «επιστήμες»). Ο Πλάτωνας (*Νόμοι* 817e) μιλάει για «*τρία μαθήματα*» (*αριθμητική, γεωμετρία* και *αστρονομία*), τα οποία αργότερα θα γίνουν «*τα τέσσερα μαθήματα*» με την προσθήκη τής *αρμονικής* (τής μαθηματικής θεωρίας τής μουσικής). Γενικότερα, η σημ. τού *μαθηματικός* ξεκίνησε από τη δήλωση «τού εραστή τής γνώσεως», για να περάσει στη σημ. «επιστημονικός» και να εξειδικευθεί στη σημ. «ο των μαθηματικών, ο αναφερόμενος στη μαθηματική επιστήμη».

αριθμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αριθμούς, την αρίθμηση ή την αριθμητική (βλ.λ.): *είχε να λύσει ένα δύσκολο ~ πρόβλημα* || *~ πράξεις* / *σύνολο* / *σύστημα*· ΦΡ (α) ***αριθμητική πρόοδος*** βλ. λ. *πρόοδος* (β) ***αριθμητικά δεδομένα*** δεδομένα με μορφή αριθμών, οι αριθμοί σε μια στατιστική: *τα ~ μιλούν για αύξηση τού κατά κεφαλήν εισοδήματος* • **2.** αυτός που σχετίζεται με ποσότητα (μεγαλύτερη ή μικρότερη): *ήταν φανερή η ~ υπεροχή τού αντιπάλου* **3.** ***αριθμητικά*** (τα) ΓΛΩΣΣ οι λέξεις που δηλώνουν ποσότητα, που εκφράζουν αριθμητικές έννοιες ή σχέσεις, λ.χ. *ένα, δέκα, πρώτος, δέκατος, μονάδα, τριπλός, διπλάσιος, πολλαπλάσιος* κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, εννέα, παραπομπή* και λ. *αριθμός* ΠΙΝ.

αριθμητικά: μία ή δύο λέξεις; *εικοσιδύο* ή *είκοσι δύο; τριανταπέντε* ή *τριάντα πέντε; δεκατέσσερα* ή *δέκα τέσσερα;* Γράφονται ως **μία λέξη** τα (σύνθετα) αριθμητικά από το 11 ώς και το 19. Όλα τα άλλα (σύνθετα) αριθμητικά 21-29, 31-39, 41-49.. γράφονται ως **δύο λέξεις**. Ήτοι: (α) 11-19: *έντεκα, δώδεκα, δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι, δεκαεπτά, δεκαοκτώ, δεκαεννέα (δεκαεννιά)* (β) 21-29, 31-39 κ.τ.ό. *είκοσι ένα*, όχι *εικοσιένα*! (**Εικοσιένα** γράφεται ως ουσιαστικοποιημένο αριθμητικό μόνο η χρονολογία τής Ελληνικής Επανάστασης), *είκοσι δύο, είκοσι τρία* κ.λπ., *τριάντα ένα, τριάντα δύο.. τριάντα οκτώ, τριάντα εννιά, σαράντα ένα, σαράντα δύο... σαράντα πέντε, σαράντα έξι* κ.ο.κ.

αριθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να μετρηθεί· ΣΥΝ αριθμήσιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

αριθμοδείκτης (ο) {αριθμοδεικτών} αριθμός που δείχνει τη σχέση μεταξύ μεγεθών, φαινομένων, καθώς και τις μεταβολές τους.

αριθμολογία (η) [1877] μέθοδος μαντείας με τον συνδυασμό αριθμών που προκύπτουν από την αριθμητική ανάλυση προσωπικών στοιχείων (π.χ. το όνομα, την ημερομηνία γέννησης κ.λπ.)· ΣΥΝ αριθμομαντεία. — **αριθμολόγος** (ο/η), **αριθμολογικός, -ή, -ό** [1891]
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. numérologie (νόθο σύνθ.)].

αριθμομαντεία (η) [1815] {χωρ. πληθ.} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια αριθμών.

αριθμομηχανή (η) υπολογιστική μηχανή με την οποία εκτελούνται αυτόματα αριθμητικές πράξεις· ΣΥΝ (καθημ.) κομπιουτεράκι (μικρή φορητή αριθμομηχανή).

αριθμομνήμων, -ων, -ον {αριθμομνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που είναι ικανός να κάνει δύσκολες αριθμητικές πράξεις από μνήμης, στο μυαλό του (χωρίς αριθμομηχανή ή χαρτί και μολύβι). Επίσης **αριθμομνήμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. < *αριθμός* + *μνήμων* < *μνήμη*].

αριθμός (ο) **1.** έννοια που δηλώνεται με μαθηματικά σύμβολα (λ.χ. 1, 2, 3 κ.λπ.), γράμματα (α', β', γ' κ.λπ.) ή λέξεις (λ.χ. ένα, δύο, τρία κ.λπ.), φανερώνει το πλήθος των πραγμάτων στα οποία αναφερόμαστε και μας χρησιμεύει στους υπολογισμούς και στις μετρήσεις, λ.χ. *ένα και ένα κάνουν δύο (1+1 = 2)*. || *έτος αωκα' (1821)* κ.λπ.· *ακέραιος* (βλ.λ.) / *ρητός* (βλ.λ.) / *φυσικός* (βλ.λ.) / *άρτιος* (βλ.λ.) / *περιττός* (βλ.λ.) ~ || *αριθμοί αραβικοί (1, 2, 3.* κ.λπ.) / *ελληνικοί (α', β', γ'.* κ.λπ.) / *λατινικοί (I, II, III..* κ.λπ.) || (ΠΛΗΡΟΦ.) ~ *χρήστη* (βλ. λ. *χρήστης*) ΣΥΝ (καθημ.) νούμερο· ΦΡ (α) ***κωδικός (αριθμός)*** ειδικός συνδυασμός αριθμών, ο οποίος καθορίζεται, προκειμένου να αναγνωρίζεται η ταυτότητα αυτού που τον φέρει ή για την ταξινόμηση αντικειμένου σε αρχείο, για λόγους ασφαλείας σε χρηματοκιβώτια, βαλίτσες κ.λπ., για την τυποποίηση και αναγνώριση προϊόντος, την κρυπτογράφηση στοιχείων (πληροφοριών, δεδομένων κ.λπ.) (β) ***αύξων αριθμός*** (συντομ. **α.α.**) αριθμός που φανερώνει σειρά σε σύνολο ομοίων πραγμάτων (γ) ***ο υπ' αριθμόν...*** αυτός που φέρει τον αριθμό (που ακολουθεί): *το ~ 10 όχημα* (δ) (ειδικότ.) ***ο υπ' αριθμόν ένα*** (i) ο πρώτος στη σειρά, σε μια ιεράρχηση, σε μια κλίμακα αξιολόγησης: *ο ~ κίνδυνος για την υγεία* || *είναι ο ~ εχθρός τού κράτους* (ii) ο πιθανότερος: *θεωρείται ο ~ υποψήφιος για την ανάληψη τής προεδρίας* (ε) ***αριθμός προτεραιότητας*** ο αριθμός που δηλώνει τη σειρά που έχει κανείς μεταξύ άλλων, κυρ. όταν πρόκειται να εξεταστεί ή να ελεγχθεί (συνεκδ.) το χαρτί που φέρει τέτοιον αριθμό και που δίνεται σε πελάτες, λ.χ. τραπεζών, ή σε ασθενείς που πρόκειται να εξεταστούν, για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους σύμφωνα με τη σειρά προσέλευσης: *οι ασθενείς θα εξεταστούν σύμφωνα με τον αριθμό προτεραιότητάς τους* (στ) ***αριθμός κυκλοφορίας*** ο αριθμός που αναγράφεται ανάγλυφα στην πινακίδα κυκλοφορίας οχήματος και δίνεται σε κάθε όχημα από το Υπουργείο Μεταφορών (ζ) ***αριθμός πλαισίου*** ο αριθμός που φέρει ξεχωριστά κάθε όχημα (αυτοκίνητο, μοτοσυκλέτα κ.λπ.) στο αμάξωμά του και που αναγράφεται στην άδεια κυκλοφορίας τού οχήματος, λειτουργεί δε και ως στοιχείο αναγνώρισης (και γνησιότητας) τού οχήματος (η) ***αριθμός κινητήρα*** ο αριθμός που αναγράφεται στη μηχανή κάθε οχήματος (θ) (λόγ.) ***ων ουκ έστιν αριθμός*** (*ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός*, Π.Δ. Ψαλμ. 103, 25) για τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τον ακριβή αριθμό τους, δηλ. πάρα πολλά, αναρίθμητα: *έκανε καταχρήσεις και απάτες και άλλα ~!* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε δηλώνεται με αριθμό (πρόσωπο, διεύθυνση, λογαριασμός, τηλεφωνικός κωδικός κ.λπ.): *ο ~ 40.107 κερδίζει εκατό εκατομμύρια* (δηλ. ο κάτοχος τού δελτίου με τον συγκεκριμένο αριθμό) || *σε ποιον ~ μένεις*, (ποιον *αριθμό* έχει το σπίτι σου;) || *πέρασε το 13 προ ολίγου* (δηλ. το τρόλεϊ με αυτό τον αριθμό) || *παίρνω τον ~ του, αλλά μιλάει* (ενν. στο τηλέφωνο) || *να περάσει ο ~ 10* (αυτός που έχει στη σειρά τον αριθμό 10) || *οι ληστές διέφυγαν, αλλά τους πήραμε τον ~* (τής πινακίδας τού αυτοκινήτου τους) **3.** συγκεκριμένο τεύχος / φύλλο εντύπου: *θα ήθελα τον ~ 5 τού περιοδικού* (δηλ. το πέμπτο τεύχος) **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ο στατιστικός / οικονομικός δείκτης: *ας δούμε τι λένε οι ~* || *οι ~ μιλούν από μόνοι τους για την οικονομία* || *ευημερούν οι ~, αλλά δυστυχούν οι άνθρωποι* **5.** το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων: *ο ~ των νεκρών ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *μεγάλος / εντυπωσιακός ~ ανθρώπων επισκέφθηκε την έκθεση* ΣΥΝ πλήθος **6.** αδιευκρίνιστη ποσότητα: *υπάρχει ένας ~ θεμάτων που εκκρεμούν*· ΦΡ ***σε αριθμό*** σε ποσότητα, σε πλήθος: *συγκέντρωση οπαδών, τεράστια ~* • **7.** ΓΛΩΣΣ γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνει το πλήθος (ένα ή περισσότερα από ένα ή, σπανιότερα, και δύο, τρία κ.λπ.: *ενικός - πληθυντικός - δυϊκός - τριικός* κ.λπ.) προσώπων, πραγμάτων, αφηρημένων εννοιών ή ενεργειών, καταστάσεων που δηλώνονται αντιστοίχως από τους ονοματικούς ή ρηματικούς τύπους, π.χ. παιδί – δέντρο – εγώ (ενικός ονομάτων), παιδιά – δέντρα – εμείς (πληθυντικός)· βλέπω – κοιμάται (ενικός ρημάτων), βλέπουμε – κοιμούνται (πληθυντικός) • **8.** ***Αριθμοί*** (οι) βιβλίο τής Π.Δ., το τέταρτο τής *Πεντατεύχου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἀρι-* + παραγ. επίθημα *-θμός (ῥυ-θμός, βα-θμός)*. Το θ. *ἀρι-* απαντά πιθανότατα στη λ. *νήριτος* < *νε-* στερητ. + *-άρι-τος* «αναρίθμητος». Αν το *ἀ-* στο θ. *ἀρι-* θεωρηθεί προθεματικό (κάτι αναμενόμενο προ τού -r-), τότε θα μπορούσε να συσχετιστεί με αρχ. γερμ. ri- «αριθμός, σειρά», μέσ. αγγλ. rime, κ.ά. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω κ.ά.» φαίνεται πιθανή, αφού η λ. *ἀριθμός* ήδη από την Αρχ. προσέλαβε αρκετές σημ., όπως «πλήθος, ρυθμός, λογαριασμός», ενώ επίσης αρχ. είναι και η χρήση τής λ. για απόδοση των αριθμητικών σημείων. Το βιβλίο *Ἀριθμοί* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα εξαιτίας τού περιεχομένου του, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bemidh-bar «στην έρημο» και έχει ληφθεί από τα πρώτα λόγια τού βιβλίου. Ορισμένες φρ. και φραστικές λέξεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

αραβικοί αριθμοί	λατινικοί αριθμοί	ελληνικοί αριθμοί	απόλυτα αριθμητικά	τακτικά αριθμητικά
1	I	α'	ένα· ένας, μία / μια, ένα	πρώτος
2	II	β'	δύο/δυο	δεύτερος
3	III	γ'	τρία· τρεις, τρία	τρίτος
4	IV	δ'	τέσσερα· τέσσερεις, -εις, -α	τέταρτος
5	V	ε'	πέντε	πέμπτος
6	VI	στ' / ς'	έξι	έκτος
7	VII	ζ'	επτά/εφτά	έβδομος
8	VIII	η'	οκτώ/οχτώ	όγδοος
9	IX	θ'	εννέα/εννιά	ένατος
10	X	ι'	δέκα	δέκατος
11	XI	ια'	έντεκα/ένδεκα	ενδέκατος
12	XII	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	XIII	ιγ'	δεκατρία· δεκατρείς, -είς, -ία	δέκατος τρίτος
14	XIV	ιδ'	δεκατέσσερα δεκατέσσερεις, -εις, -α	δέκατος τέταρτος
15	XV	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	XVI	ιστ' / ις'	δεκαέξι / δεκάξι	δέκατος έκτος
17	XVII	ιζ'	δεκαεπτά / δεκαεφτά	δέκατος έβδομος
18	XVIII	ιη'	δεκαοκτώ / δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	XIX	ιθ'	δεκαεννέα / δεκαεννιά	δέκατος ένατος
20	XX	κ'	είκοσι	εικοστός
21	XXI	κα'	είκοσι ένα· είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	εικοστός πρώτος
22	XXII	κβ'	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
(..)	(.)	(...)	(...)	(.)
30	XXX	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	XL	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	L	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	LX	ξ'	εξήντα	εξηκοστός
70	LXX	ο'	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	LXXX	π'	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	XC	ϟ'	ενενήντα	ενενηκοστός
100	C	ρ'	εκατό	εκατοστός
101	CI	ρα'	εκατόν ένα· εκατόν ένας, εκατόν μία εκατόν ένα	εκατοστός πρώτος
(..)	(.)	(. .)	(...)	(.)
200	CC	σ'	διακόσια· διακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	διακοσιοστός
300	CCC	τ'	τριακόσια· τρ(ι)ακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. τρα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	τριακοσιοστός
400	CD	υ'	τετρακόσια τετρακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	τετρακοσιοστός
500	D	φ'	πεντακόσια πεντακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	πεντακοσιοστός
600	DC	χ'	εξακόσια· εξακόσιοι, -ιες, -ια (κ λαϊκ -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	εξακοσιοστός
700	DCC	ψ'	επτακόσια / εφτακόσια· επτακόσιοι / εφτακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. εφτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	επτακοσιοστός / εφτακοσιοστός
800	DCCC	ω'	οκτακόσια / οχτακόσια οκτακόσιοι / οχτακόσιοι, -ιες, -ια (κ λαϊκ. οχτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	οκτακοσιοστός / οχτακοσιοστός
900	CM	ϡ'	εννιακόσια· εννιακόσιοι, -ιες, -ια (κ λαϊκ -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	εννιακοσιοστός
1.000	M	,α	χίλια· χίλιοι, -ιες, -ια	χιλιοστός
1 001	MI	,αα'	χίλια ένα χίλιοι ένας, χίλιες μία, χίλια ένα	χιλιοστός πρώτος
(.)	(...)	(...)	(...)	(.)
2.000	MM	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
10 000	X̄	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκάκις χιλιοστός (κ. δεκακισχιλιοστός)
(..)	(...)	(..)	(...)	(. .)
100 000	C̄	,ρ	εκατό χιλιάδες	εκατοντάκις χιλιοστός (κ. εκατοντακισχιλιοστός)
(.)	(..)	(..)	(..)	(.)
1.000 000			ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1 000.000 000			ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός
1.000.000 000 000 (10^{12})			ένα τρισεκατομμύριο	τρισεκατομμυριοστός
1 000.000 000.000 000 (10^{15})			ένα τετράκις εκατομμύριο (κ τετρακισεκατομμύριο) (βλ. ΠΙΝ 5, *-άκις*)	τετράκις εκατομμυριοστός (κ. τετρακισεκατομμυριοστός)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

0,1	μηδέν κόμμα ένα / ένα δέκατο	$\sqrt[4]{16}$	τέταρτη ρίζα τού δεκαέξι
0,01	μηδέν κόμμα μηδέν ένα / ένα εκατοστό	+6	συν έξι
$^1/_2$	ένα δεύτερο / εν δεύτερον	–6	μείον / πλην έξι
$^3/_5$	τρία πέμπτα	3+2 =5	τρία συν δύο ίσον πέντε ή (καθημ.) τρία και δύο πέντε
$3^1/_2$	τρία και ένα δεύτερο/τριάμισι	5–3 =2	πέντε πλην/μείον τρία (ίσον / μας κάνει) δύο ή (προφορ) πέντε έξω τρία δύο
3^2	τρία στο / εις το τετράγωνο	2×3 =6	δύο επί τρία ίσον έξι ή (καθημ.) δύο φορές το τρία ίσον έξι ή δύο (οι) τρεις έξι
3^3	τρία στον / εις τον κύβο	6 2 =3	έξι διά δύο (ίσον) τρία
3^4	τρία στην / εις την τετάρτη		
$\sqrt{16}$	(τετραγωνική) ρίζα τού δεκαέξι		
$\sqrt[3]{16}$	κυβική ρίζα τού δεκαέξι		

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Οι αριθμοί ως ουσιαστικά δηλώνουν:
(α) με άρθρο **το**, π χ. *το είκοσι* (i) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό 20, π.χ λαχνό *(Το 20 κερδίζει ένα ταξίδι στην Αίγυπτο)*, δωμάτιο *(το κλειδί τού 20)* (ii) πρόσωπο που φέρει τον αριθμό 20 *(Η επικρατέστερη υποψήφια είναι το 20)* (iii) τον βαθμό 20, το «άριστα» στη Μέση Εκπαίδευση: *μαθητής / εργασία / γραπτό τού 20* (iv) θερμοκρασία

είκοσι βαθμών *Το θερμόμετρο ανέβηκε στους ~* (v) το μέγεθος 20 σε ενδύματα ή υποδήματα *(Μεγάλωσε και το 20 δεν του κάνει πια)* (vi) το έτος '20 *(Έτσι ήταν η μόδα τού '20 – η δεκαετία τού '20)* (vii) το σπίτι που φέρει σε δρόμο τον αριθμό 20: *Είμαστε γείτονες, εγώ μένω στο ~ και αυτός στο είκοσι δύο* (viii) γραμμή αστικού μέσου συγκοινωνίας. που φέρει τον αριθμό 20: *Παίρνω το ~ για να πάω στο γραφείο* (για αριθμούς μέχρι το δέκα) (ix) το τραπουλόχαρτο που φέρει τον αντίστοιχο αριθμό *(το δέκα κούπα)*
(β) με άρθρο **τα**, π.χ *τα είκοσι* (i) ηλικία 20 ετών *(Έχω κλείσει τα 20)* (ii) ταχύτητα 20 χλμ την ώρα *(Όταν πιάσω τα 20, βάζω δεύτερη ταχύτητα)*
(γ) με άρθρο **οι**: μέλη συνόλου που ανέρχονται στον αντίστοιχο αριθμό *(οι τριακόσιοι τής Βουλής. η ομάδα των τεσσάρων, η δίκη των έξι).*

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ορισμένες βασικές χρήσεις
(α) Η ΩΡΑ
(οι ώρες δηλώνονται με τους αριθμούς από το 0 ώς το 24 και τα λεπτά με τους αριθμούς από το 0 ώς το 60)

(i) Η ώρα είναι	12.00		δώδεκα (μεσημέρι)
	12 15		δώδεκα και τέταρτο
		ή (επίσ)	δώδεκα και δεκαπέντε
	12.30		δώδεκα και μισή
		ή	δωδεκάμισι
		ή (επίσ.)	δώδεκα και τριάντα
	(μονολεκτικά:		μιάμιση, δυόμισι. . ώς δωδεκάμισι, αλλά δεκατρείς και τριάντα. δεκαπέντε και τριάντα κ.λπ.. όχι *δεκατρεισήμισι. *δεκαπεντέμισι)
	12.45		μία παρά τέταρτο
		ή (επίσ)	δώδεκα και σαράντα πέντε
	13.00		μία
		ή (επίσ.)	δεκατρείς
	00 00		δώδεκα (μεσάνυχτα)
(σπάν)	24 00		εικοσιτέσσερεις
	00 01		δώδεκα και ένα (ή ένα λεπτό μετά τα μεσάνυχτα)

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;» / «τι ώρα;»

12 00	στις δώδεκα
01 00	στη μία ή (εσφαλμ) στις μία

(β) Η ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
(Για τους μήνες χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 12 και για τις ημέρες τού μήνα τα απόλυτα ή τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 31)

(i)	2/3	σήμερα έχουμε δύο Μαρτίου / δύο τρίτου
	1/3	σήμερα έχουμε πρώτη Μαρτίου / πρώτη τρίτου

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»

10/3	στις δέκα Μαρτίου / τρίτου ή (επίσ) τη δεκάτη Μαρτίου (10η Μαρτίου)
1/3	την πρώτη Μαρτίου / τρίτου (1η Μαρτίου)

με μία λέξη: την Πρωταπριλιά (1η Απριλίου), την Πρωτομαγιά (1η Μαΐου)

(γ) Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

(i)	1998	χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
	'98	ενενήντα οκτώ (τα θέματα των εξετάσεων τού '98)
	2002	δύο χιλιάδες δύο

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»

1998	το χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ ή στα χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/1998	στις δύο Μαρτίου / στις δύο τρίτου (τού) χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/98	στις δύο Μαρτίου / τρίτου τού ενενήντα οκτώ

(δ) Η ΔΙΑΔΟΧΗ ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΙΔΙΟ ΟΝΟΜΑ
Χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά, για να δηλώσουν τη σειρά με την οποία ανέρχεται στην εξουσία ένας ηγεμόνας (αυτοκράτορας, βασιλιάς κ λπ) σε σχέση με άλλους που φέρουν το ίδιο όνομα με αυτόν. Στον γραπτό λόγο αυτό αποδίδεται με ελληνικά κεφαλαία γράμματα (Α' = πρώτος. Β' = ο δεύτερος.), π.χ *Φίλιππος Β'* (Φίλιππος ο δεύτερος), *Κωνσταντίνος Ζ'* (Κωνσταντίνος ο έβδομος) *ο Πορφυρογέννητος.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

(α) Τα αριθμητικά ως α' συνθετικά

1/2	(λόγ.) ημι- ή (καθημ.) μισο- / μισα-
1	μονο-
2	δι- (αλλά εικοσιδυάχρονος)
3	τρι-
4	τετρα- ή (καθημ.) τεσσερα-
5	πεντ(-α-)- ή (προ δασείας) πενθ-
6	εξα-
7	επτα- / εφτα-
8	οκτα- / οχτα- ή (λόγ.) οκτω-
9	εννια- ή (λόγ) εννεα-
10	δεκα-
11	ενδεκα- / εντεκα-
12	δωδεκα-
13	δεκατρια-
14	δεκατετρα- ή (καθημ.) δεκατεσσ-
15	δεκαπεντα-
20	εικοσα-
21	εικοσιενα-
22	εικοσιδυα-
30	τριαντα- ή (λόγ.) τριακοντα-
40	σαραντα- ή (λόγ.) τεσσαρακοντα-
100	εκατοντα- ή εκατο- κ (ε)κατοστ-
200	διακοσιο-. διακοσια-, διακοσ-
1000	χιλι(ο)-

(β) Βασικά παραγωγικά επιθήματα που συνδυάζονται με τα παραπάνω α' συνθετικά:

-άδα	*πεντ-άδα* (= σύνολο αποτελούμενο από πέντε μέλη)
-αδικός	*δεκ-αδικό σύστημα* (= σύστημα που έχει ως βάση τον αριθμό 10), *τρι-αδική θεότητα* (= θεότητα με τριπλή υπόσταση)
-άκις	*πεντ-άκις* (= πέντε φορές)
-άρα	*εικοσ-άρα* (= 1 γυναίκα είκοσι ετών 2. αυτή που καθορίζεται από την αριθμητική τιμή «είκοσι»), *χιλι-άρα μηχανή* (= μηχανή χιλίων κυβικών), *φάγαμε τεσσ-άρα* (= δεχθήκαμε τέσσερα γκολ)
-άρης	*πενηντ-άρης* (= άνδρας πενήντα ετών), *κατοστ-άρης* (= δρομέας εκατό μέτρων)
-άρι	*πεντ-άρι* (= 1. ο αριθμός «πέντε». π.χ ως βαθμός· *πήρα ~ στα μαθηματικά* 2. αυτό που φέρει τον αριθμό «πέντε». π.χ. τραπουλόχαρτο *Έχω ένα ~ και δύο άσους* 3 αυτό που προσδιορίζεται από την αριθμητική τιμή «πέντε» σε ορισμένη κλίμακα. π.χ. τυπογραφικά στοιχεία πέντε ιντσών 4. σπίτι με πέντε δωμάτια 5. ποσότητα που ανέρχεται στον αριθμό «πέντε»: *ένα ~ κιλά* 6 πρόσωπο που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. παίκτης αθλητικής ομάδας, που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με τον αριθμό 5)
-αριά	*καμιά εικοσ-αριά* (= περίπου είκοσι)
-αρίζω	*πενηντ-αρίζω* (= γίνομαι πενήντα ετών)
-άρικο	*εικοσ-άρικο* (= κέρμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (= χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών)
-βαθμος	*δωδεκά-βαθμη κλίμακα* (κλίμακα που αποτελείται από 12 βαθμούς)
-βάλβιδος	*δεκαεξα-βάλβιδος* (= αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες)
-γωνος	*οκτά-γωνος* (= αυτός που έχει οκτώ γωνίες)
-δυμος	*δί-δυμοι* (για δύο αδέλφια γεννημένα μαζί από την ίδια μητέρα)
-δραχμο	*εικοσά-δραχμο* (= νόμισμα είκοσι δραχμών)
-εδρικός	*οκτα-εδρικός* (= αυτός που έχει οκτώ έδρες)
-εδρος	*οκτά-εδρος* (= αυτός που αποτελείται από οκτώ έδρες)
-ετηρίδα	*εκατοντα-ετηρίδα* (= επέτειος ή περίοδος εκατό ετών)
-ετής	*δεκα-ετής* (= 1 αυτός που διαρκεί δέκα έτη 2 αυτός που έχει ηλικία δέκα ετών)
-ετία	*δεκα-ετία* (= περίοδος δέκα ετών)
-ήμερος	*δεκα-ήμερος* (= αυτός που διαρκεί δέκα ημέρες)
-ηχος	*οκτά-ηχος / οκτώ-ηχος* (= αυτός που αποτελείται από 8 ήχους ή ψάλλεται κατά 8 ήχους)
-θεσιος	*δι-θέσιος* (= αυτός που έχει δύο θέσεις)
-θυρος	*πεντά-θυρος* (= αυτός που έχει πέντε θύρες)
-ιππος	*μόν-ιππος* (= αυτός που έχει έναν ίππο)
-κέφαλος	*δι-κέφαλος* (= αυτός που έχει δύο κεφάλια)
-κιλος	*πεντά-κιλος* (= αυτός που ζυγίζει ή περιέχει πέντε κιλά)
-κλινος	*τρί-κλινο δωμάτιο* (= δωμάτιο που περιλαμβάνει τρία κρεβάτια)
-κορφος	*τρί-κορφος* (= αυτός που έχει τρεις κορυφές)
-κωπος	*οκτά-κωπος* (= αυτός που έχει οκτώ κουπιά)
-λεπτος	*πεντά-λεπτος* (= αυτός που διαρκεί πέντε λεπτά)
-λιτρος	*δί-λιτρος* (= αυτός που περιέχει ή ζυγίζει δύο λίτρα)
-μελής	*τετρα-μελής* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερα μέλη)
-μερα	*εννιά-μερα* (= η συμπλήρωση εννέα ημερών από τον θάνατο κάποιου)

-μερής	*δι-μερής* (= αυτός που αποτελείται από δύο μέρη)
-μετρος	*δί-μετρος* (= αυτός που έχει μήκος / ύψος / πλάτος δύο μέτρων)
-μηνιαίος	*τρι-μηνιαίος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες ή εκδίδεται κάθε τρεις μήνες)
-μηνίτικο	*εφτα-μηνίτικο* (= 1 βρέφος που γεννήθηκε στον έβδομο μήνα 2 βρέφος επτά μηνών)
-μηνος	*τρί-μηνος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες)
-πατος	*δί-πατο* (= σπίτι με δύο ορόφους, πατώματα)
-πλασιάζω	*τετρα-πλασιάζω* (= αυξάνω κατά τέσσερεις φορές)
-πλάσιο	*τετρα-πλάσιο* (= αριθμός ή ποσότητα τέσσερεις φορές μεγαλύτερη *Το 12 είναι το ~ τού 3*)
-πλάσιος	*τετρα-πλάσιος* (= αυτός που είναι τέσσερεις φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος)
-πλευρος	*τετρά-πλευρος* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερεις πλευρές)
-πλός	*δι-πλός* (= αυτός που υπάρχει ακριβώς ο ίδιος δύο φορές *Αυτά τα γραμματόσημα τα έχω διπλά*)
-ποδος	*τετρά-ποδος* (= αυτός που έχει τέσσερα πόδια)
-πορτος	*τρί-πορτος* (= αυτός που έχει τρεις πόρτες)
-πρόσωπος	*δι-πρόσωπος* (= αυτός που έχει δύο πρόσωπα. υποκριτής)
-πυλος	*δί-πυλος* (= αυτός που έχει δύο πύλες)
-σημος	*δί-σημος* (= αυτός που έχει δύο σημασίες)
-στηλος	*οκτά-στηλος τίτλος* (= τίτλος εφημερίδας που καταλαμβάνει οκτώ στήλες)
-στιχος	*δί-στιχος* (= αυτός που αποτελείται από δύο στίχους)
-στυλος	*τρί-στυλος* (= αυτός που έχει τρεις στύλους)
-σύλλαβος	*δεκαπεντα-σύλλαβος* (= αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές)
-σφαιρος	*εξά-σφαιρο πιστόλι* (= πιστόλι που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες)
-τομος	*ενδεκά-τομος* (= αυτός που αποτελείται από ένδεκα τόμους)
-τροχος	*τετρά-τροχος* (= αυτός που φέρει τέσσερεις τροχούς)
-φωνος	*δί-φωνος* (= αυτός που άδεται από δύο φωνές)
-φωνικός	*δωδεκα-φωνικός* (= αυτός που αποτελείται από δώδεκα φωνές)
-χορδος	*εξά-χορδο όργανο* (= όργανο που φέρει έξι χορδές)
-χρονα	*τα εννιά-χρονα* (= περίοδος εννέα ετών)
-χρονος	*εκατό-χρονος* (= 1. αυτός που διαρκεί 100 έτη 2. αυτός που έχει ηλικία 100 ετών)
-ώνυμος	*μον-ώνυμο. δι-ώνυμο* (σε ορισμένες αλγεβρικές παραστάσεις μεταβλητής x)
-ωρο	*ημί-ωρο / μισά-ωρο* (= διάστημα μισής ώρας), *εξάωρο*
-ωρος	*τρί-ωρος* (= αυτός που έχει διάρκεια τριών ωρών)
-ώροφος	*τετρα-ώροφος* (= αυτός που έχει τέσσερεις ορόφους)

είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *ο υπ' αριθμόν ένα* (< αγγλ. the number one). *αριθμός προτεραιότητας* (πβ αγγλ priority number), *αριθμός μητρώου* (< γαλλ. numéro matricule), *στρογγυλός / ακέραιος αριθμός* (< γαλλ. nombre rond / entier)]

αριθμώ ρ μετβ [αρχ] {αριθμείς. | αρίθμ-ησα. ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** (κυριολ.) καταμετρώ *ο έμπορος αριθμούσε κέρδη και ζημίες* **2.** (κατ' επέκτ.) βάζω αριθμό σε (κάτι). κατατάσσω σε αριθμητική σειρά: *~ τα αντικείμενα στο ράφι / τα δελτία παραγγελίας* **3.** περιλαμβάνω. έχω σύνολο μονάδων: *το σωματείο αριθμεί 150 τακτικά μέλη* ΣΥΝ συγκαταλέγω

-αρικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν **1.** νόμισμα συγκεκριμένης αξίας *εικοσ-άρικο* (νόμισμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών) • **2.** παιδί συγκεκριμένης ηλικίας: *δεν μπορεί ένα δεκαπεντάρικο να μας κάνει ό,τι θέλει!*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-άρι* (< *-άριο.* βλ λ) και *-ικο*].

-αριό → αρειό

-άριο παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων ουσιαστικών ουδέτερου γένους *σωλην-άριο, πλοι-άριο. παιδ-άριο. αλφαβητ-άριο, πλανητ-άριο, γλωσσ-άριο*
[ΕΤΥΜ Το παραγ επίθημα *-άριον* είναι ήδη αρχ και αρχικώς εμφανιζόταν σε ουσ με θέμα *-αρ-*, έχοντας υποκοριστική λειτουργία. Οι τεχνικοί όροι που λήγουν σε *-άριον*, έχουν την προέλευσή τους σε μεσν. επίθημα, που ανάγεται σε λατ -arium και απαντούσε αρχικώς σε λατινογενείς λ., π χ. cell-arium, den-arium]

αριόζο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ σύντομο μελωδικό πέρασμα στη φωνητική ή την οργανική μουσική.
[ΕΤΥΜ < ιταλ arioso < aria, βλ κ *άρια*]

Άριος (ο) {Αρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο αρχαίος Ινδός ή Πέρσης (οι οποίοι θεωρούνταν ενιαία φυλή) **2.** ο Ινδοευρωπαίος (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἄριοι*, αρχαία ονομασία των Περσών, < σανσκρ. arya «ευγενής»]

άριος, -α (λόγ. -ία), **-ο 1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αρίους (βλ λ) **2. *αρία φυλή*** ο φυλετικός κλάδος που, σύμφωνα με καταχρηστική πολιτική εκμετάλλευση τού όρου *άριος*, περιελάμβανε το σύνολο των γερμανικής καταγωγής λαών. οι οποίοι θεωρήθηκαν από τους ναζιστές Γερμανούς ως «γνήσιοι εκπρόσωποι» των Ινδοευρωπαίων. και μάλιστα ως «ανώτερη φυλή» από όλους τους άλλους λαούς. ιδ. τους Σημίτες και τους μη λευκούς (αφρικανικούς) λαούς.

-άριος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα *βιβλιοθηκ-άριος, αποθηκ-άριος, πεζικ-άριος* **2.** (προφ) είδος σπουδών ή ειδίκευσης κάποιου *νομικ-άριος. πληροφορικ-άριος*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε λ λατινογενούς προελ. με επίθημα -arius (λ χ. μτγν *καγκελλάριος* < λατ. cancellarius, *λεγιονάριος* < λατ legionarius). αργότερα δε επεκτάθηκε και σε άλλες λ (λ.χ. μεσν. *άρχ-άριος*)]

άριστα επίρρ. ▸ άριστος

άριστα (το) ο ανώτερος βαθμός επίδοσης: *πέρασε με ~* || *πήρε ~ στις εξετάσεις* (αρίστευσε)

Αρισταγόρας (ο) **1.** όνομα τυράννων τής αρχαιότητας **2.** αρχαίος Μιλήσιος πολιτικός (6ος-5ος αι π Χ.)
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν, αρχική σημ. «ο άριστος αγορητής», < *ἄριστος* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ λ.)]

Αρίσταρχος (ο) {-ου κ -άρχου} **1.** *ο Σάμιος·* μαθηματικός και αστρονόμος τής αρχαιότητας (αρχές τού 3ου αι π.Χ) πρωτοπόρος στην αστρονομία υποστήριξε πρώτος ότι η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο **2.** *ο Σαμόθραξ* γραμματικός τής αρχαιότητας (217-145 π Χ) **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «άριστος άρχοντας», < *ἄριστος* + *-αρχος* < *ἄρχω* «εξουσιάζω»].

Αριστέα (η) γυναικείο όνομα

αριστεία (η) [αρχ] {αριστειών} η διάκριση ήρωα στη μάχη. *Διομήδους ~* (ραψωδία Ε *Ιλιάδας*).

Αριστείδης (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (540-468 π Χ), ο επονομαζόμενος «δίκαιος» **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *Ἀριστεύς* (< *ἄριστος*) + παραγ. επίθημα *-ίδης* (πβ κ. αρχ. *Παρμεν-ίδης, Χαρμ-ίδης*)]

αριστείο (το) [αρχ] **1.** (γενικά) τιμητική διάκριση (έπαθλο, βραβείο, υλικό ή ηθικό) που απονέμεται σε άτομα με εξαιρετική πνευματική ή ευρύτερη κοινωνική προσφορά *~ αγωνιστών / ανδρείας / Γραμμάτων και Τεχνών* **2.** (ειδικότ.) ειδικό βραβείο που απονέμεται σε αριστεύσαντες μαθητές *(αριστείο προόδου).* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*

αριστείς (οι) {αριστέων} (λόγ.) οι άριστοι. οι καλύτεροι από τους ομοίους τους ως προς την υψηλή ποιότητα και την αξία *οι ~ τής πολιτικής / τού πνεύματος* ΣΥΝ κορυφαίοι, διαπρεπείς
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀριστεῖς*. πληθ τού *ἀριστεύς* < *ἀριστεύω*]

Αριστερά (η) ΠΟΛΙΤ **1.** η παράταξη ή ο πολιτικός χώρος που εκφράζει την ανάγκη για μεταβολή τής κοινωνίας. την άρνηση τής φυσικής ανισότητας των ανθρώπων. την εμμονή στην προτεραιότητα τής δικαιοσύνης έναντι τής καθιερωμένης τάξεως στον χώρο αυτόν ανήκουν συνήθ τα σοσιαλιστικά και κομουνιστικά κόμματα. *νίκη τής ~ στις εκλογές* || *η ~ έχασε πολλούς δήμους, τους οποίους είχε υπό τον έλεγχό της* || *συνασπισμός κομμάτων τής ~* || *η σύγκρουση Αριστεράς – Δεξιάς οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο* ΑΝΤ Δεξιά (βλ.λ) **2.** (α) ***άκρα Αριστερά*** σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων. που χαρακτηρίζονται για τον έντονο ριζοσπαστισμό τους. την αμφισβήτηση τής κοινοβουλευτικής πρακτικής. την επαναστατικότητα και τον εξτρεμισμό στον τρόπο δράσης (β) ***εξωκοινοβουλευτική Αριστερά*** το σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων που δεν εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο και ειδικότ αυτών που αμφισβητούν τον ρόλο τού Κοινοβουλίου και τις καθιερωμένες πολιτικές μορφές δράσης (βλ κ λ. *αριστερισμός*) **3.** (ειδικότ.) η ριζοσπαστική πτέρυγα μιας παράταξης, ενός κόμματος. αυτή που αμφισβητεί την κρατούσα ιδεολογία. δομή και πρακτική και επιζητεί την ανατροπή και αντικατάστασή τους
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *αριστερός*]

αριστερίζω ρ. αμετβ. {μτχ ενεστ αριστερίζων. -ουσα. -ον | αριστέρισα} παρουσιάζω ιδεολογική ροπή, τάση προς τον αριστερό (σοσιαλιστικό και κομουνιστικό) χώρο. *ο συγγραφέας στο τελευταίο του βιβλίο εμφανώς αριστερίζει* || *αριστερίζουσα πολιτική*

αριστερισμός (ο) η πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε στον κομουνιστικό πολιτικό χώρο και είχε ως χαρακτηριστικά του τον αντικοινοβουλευτισμό και την εξωκοινοβουλευτική δράση. την άρνηση τού συνδικαλισμού και τη θέση ότι το προλεταριάτο είναι μόνο του στον αγώνα του, αφού οι άλλες τάξεις συμμαχούν εναντίον του

αριστεριστής (ο), **αριστερίστρια** (η) {αριστεριστριών} οπαδός τού αριστερισμού

αριστερίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον αριστερισμό και τον αριστεριστή· (συχνά μειωτ) για πρόσωπο ή μέθοδο που εκφράζει αριστερά αιτήματα με τρόπο μη ρεαλιστικό, συνθηματολογικό ή επιδεικτικά μαχητικό *~ νοοτροπία / πρακτική / οργάνωση* — **αριστερίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

αριστεροδέξιος (ο), **αριστεροδέξια** (η) πρόσωπο που χρησιμοποιεί εξίσου το αριστερό και το δεξί χέρι στις ασχολίες του.

αριστερόθεν επίρρ (λόγ) από τα αριστερά· (στην πολιτική) από τον αριστερό χώρο: *οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν αριστερόθεν, ενώ η δεξιά πολιτική είναι εντελώς αντίθετη.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀριστερά* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ λ)]

αριστερός, -ή (λόγ *-ά*). **-ό 1.** αυτός που βρίσκεται ή αναφέρεται στη διεύθυνση ή την πλευρά. η οποία ορίζεται από τη θέση τής καρδιάς στο ανθρώπινο σώμα ή από το σημείο όπου ξεκινούμε να γράφουμε στα Ελληνικά. *~ μάτι / χέρι / πόδι* || *~ πεζοδρόμιο / γωνία / παράθυρο / περιθώριο* ΣΥΝ (λαϊκ.) ζερβός ΑΝΤ δεξιός **2.** (ως ουσ.) αυτός που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ αριστερόχειρ(ας). (λαϊκ) ζερβός **3.**

(α) (ειδικότ στην πυγμαχία) **αριστερό** (το) η αριστερή γροθιά: *του κατάφερε ένα φοβερό χτύπημα με το ~ και τον έριξε νοκ-άουτ* (β) (λόγ.) **αριστερά** (η) το αριστερό χέρι· κυρ. στη ΦΡ ***δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του*** (*μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου*, Κ Δ Ματθ. 6, 3) δεν ξέρει τι του γίνεται, δεν ελέγχει τις κινήσεις του **4.** ΠΟΛΙΤ (α) αυτός που υποστηρίζει ή αναφέρεται σε σοσιαλιστικές ή κομουνιστικές ιδέες. ~ *ιδεολογία / πρακτική / απόψεις / κίνημα / θεωρία / πολιτική / διανόηση* || *προέρχεται από ~ οικογένεια* || *έχει ~ καταβολές* || *ανέπτυξε σπουδαία δράση στον ~ χώρο* || (κ. ως ουσ) *τότε συνέλαβαν τους ~ και τους έστελναν εξορία* ΣΥΝ μαρξιστικός ΑΝΤ δεξιός ΦΡ ***βγαίνω (σε κάποιον) από (τα) αριστερά*** διαφωνώ με κάποιον ή ασκώ κριτική υποστηρίζοντας θέσεις που προέρχονται ή μοιάζουν να προέρχονται από την Αριστερά (χωρίς κατ' ανάγκην να ανήκω ο ίδιος στην Αριστερά) (β) ***Αριστερά*** (η) βλ.λ. ΑΝΤ Δεξιά. — **αριστερά** επίρρ. [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄριστος* + -*τερος* (επίθημα που δηλώνει σύγκριση ή διαφοροποίηση). Στην Αρχαία, για τη δήλωση τής αριστερής πλευράς υπήρχαν οι λ *ἀριστερός, εὐώνυμος, σκαιός* «αριστερός, άχρηστος, δυσοίωνος», *λαιός* «αριστερός, ασθενικός». Επειδή οι όροι αυτοί συνδέθηκαν σημασιολογικά με την οιωνοσκοπία, όπου η δεξιά πλευρά δήλωνε εύνοια, ενώ η αριστερή τη συμφορά, για τη δήλωση τής τελευταίας χρησιμοποιήθηκαν όροι σχηματισμένοι κατ' ευφημισμόν (*εὐώνυμος < εὖ + ὄνυμα, ἀριστερός < ἄριστος*), με την αντίληψη ότι έτσι αποτρέπεται το κακό. Τέτοιοι σχηματισμοί υπάρχουν και σε άλλες γλώσσες, πβ. σανσκρ. saniyān «χρησιμότερος, αριστερός», λατ. sinister, ιταλ. sinistro, αρχ. γερμ. winistar «πιο επιθυμητός, αριστερός», σουηδ. vänster, δαν. venstre. Στην Κ.Δ. η αριστερή πλευρά δηλώνει τη δυσμένεια τού Θεού, όπως λ χ. στην προφητεία των προβάτων και των εριφίων (Ματθ. 25, 31-46), όπου χρησιμοποιείται η λ *εὐώνυμος*. Στο πολιτικό λεξιλόγιο ο όρος *Αριστερά* χρησιμοποιείται από την εποχή τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), όταν τα ριζοσπαστικά κόμματα κατέλαβαν τα αριστερά έδρανα τού Κοινοβουλίου εν σχέσει με τον πρόεδρο τού σώματος. Η φρ. *δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του* αποτελεί καταχρηστική σημασία μιας οδηγίας τού Χριστού κατά την Επί τού Όρους ομιλία (*..μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου*, Κ Δ. Ματθ. 6. 3), με την οποία συμβούλευε να μην επιδεικνύει κανείς τις πράξεις ελεημοσύνης του].

αριστερόστροφος, -η. -ο [1861] **1.** αυτός που στρέφεται προς τα αριστερά, που στρίβει προς την αριστερή πλευρά ~ *κοχλίας* • **2.** (μτφ.) αυτός που σκέφτεται σύμφωνα με τη μαρξιστική λογική, που συμφωνεί με την αριστερή ιδεολογία

αριστερόχειρας (ο/η) {αριστερoχείρων} πρόσωπο που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ ζερβός ΑΝΤ. δεξιόχειρας Επίσης (αρχαιοπρ.) **αριστερόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {αριστερόχειρος}.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀριστερόχειρ < ἀριστερός + χείρ* «χέρι»]

αριστεροχειρία (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τάση να χρησιμοποιεί κανείς το αριστερό χέρι στις διάφορες ασχολίες του (λ.χ. στο γράψιμο, το φαγητό κ.α)

αριστεύω ρ. αμετβ. [αρχ] {αρίστευσα (λόγ. μτχ αριστεύσας, -ασα, -αν)} **1.** ξεχωρίζω, διακρίνομαι ανάμεσα σε πολλούς για τις σημαντικές μου επιδόσεις, επιτυγχάνω ξεχωριστές, υψηλές διακρίσεις: *αρίστευσε σε ό,τι κι αν ασχολήθηκε* ΣΥΝ. πρωτεύω. διαπρέπω **2.** παίρνω βαθμό άριστα (βλ.λ.): *αρίστευσε κατά τις πτυχιακές εξετάσεις* ΣΥΝ πρωτεύω. — **αρίστευση** (η) [1860]

αριστίνδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με την αξία τού αρίστου· για όσους επιλέγονται λόγω τής αξίας τους σε συγκεκριμένο αξίωμα ή θέση με ελεύθερη επιλογή τής εκάστοτε (θρησκευτικής ή κρατικής) εξουσίας, που αναδεικνύονται μεταξύ αρίστων κατ' επιλογήν και όχι με αρχαιρεσίες: ~ *σύνεδροι / βουλευτές / μητροπολίτες / Σύνοδος* (η Ιερά Σύνοδος που συγκροτείται από μητροπολίτες, σύμφωνα με την επιλογή τού Οικουμενικού Πατριάρχη ή τής κρατικής εξουσίας).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄριστος* + -*ίνδην* (επιρρηματική παρέκταση)].

Αρίστιππος (ο) {-ου κ -ίππου} *ο Κυρηναίος*· φιλόσοφος τής αρχαιότητας (4ος αι. π Χ.), ιδρυτής τής Κυρηναϊκής Σχολής· δίδασκε την ισορροπία μεταξύ τής εφικτής ηδονής και τού αναπόφευκτου πόνου
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *ἄριστος + ἵππος*].

ἀρισταβάθμιος, -α. -ο [1884] (λόγ) αριστούχος: ~ *χημικός*.

Αριστόβουλος (ο) {-ου κ -ούλου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Μ. Βρετανίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο χαρακτηριζόμενος από άριστη σκέψη, απόφαση», < *ἄριστος + βουλή*]

Αριστογείτων (ο) {Αριστογείτον-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος. ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αρμόδιο σκότωσε το 514 π.Χ τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι». Επίσης **Αριστογείτονας**.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < *ἄριστος + γείτων, -ονος*].

Αριστόδημος (ο) {-ου κ -ήμου} **1.** ΜΥΘΟΛ εγγονός τού Ηρακλή. γενάρχης των βασιλικών οίκων τής Σπάρτης· γυιοι του ο Ευρυσθένης και ο Προκλής **2.** Αλεξανδρινός γραμματικός και ιστοριογράφος (1ος αι. π.Χ.) **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν. < *ἄριστος + δῆμος*].

αριστοκράτης (ο) {αριστοκρατών}, **αριστοκράτισσα** (η) {αριστοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που έχει τίτλους ευγενείας. που κατάγεται από ευγενείς ΣΥΝ ευγενής, πατρίκιος, δανδής, ευπατρίδης· ΦΡ ***ξεπεσμένος αριστοκράτης*** ευγενής που δεν έχει οικονομική άνεση **2.** (συχνά ειρων.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται όπως οι αριστοκράτες, με τρόπο λεπτεπίλεπτο. κομψό. διακριτικό και υπεροπτικό, ο σνομπ: *από πότε έγινες ~ και δεν μας καταδέχεσαι;* ΣΥΝ δανδής • **3.** πρόσωπο που ανήκει στους εκλεκτούς. στους αρίστους ενός χώρου· εξέχουσα προσωπικότητα, άνθρωπος με υψηλή ποιότητα: ~ *τού πνεύματος* (υψηλής παιδείας) ΣΥΝ ελίτ **4.** (καταχρ.) πλούσιος άνθρωπος, και μάλιστα αυτός που ζει σε περιοχή όπου συχνάζουν ή κατοικούν πλούσιοι ή/και ευγενείς *όλοι οι ~ συχνάζουν στο Κολωνάκι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, δημοκράτης*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀριστοκρατοῦμαι* (υποχωρητ) < *ἄριστος + κρατοῦμαι* «εξουσιάζομαι»].

αριστοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των ευγενών. όσοι έχουν τίτλους ευγενείας (βλ. λ. *ευγένεια*) **2.** αυτοί που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, άνθρωποι τού πλούτου και των αξιωμάτων. που διακρίνονται για την ιδιαιτέρως προσεγμένη εμφάνιση και τους λεπτούς, καθωσπρέπει τρόπους συμπεριφοράς: *από το ντύσιμο και τους τρόπους τους φαίνονταν άνθρωποι τής ~* ΣΥΝ. ελίτ. υψηλή κοινωνία. τζετ σετ, βιπ ΑΝΤ λαουτζίκος, προλεταριάτο **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που ξεχωρίζουν, που διακρίνονται σε έναν τομέα. που αποτελούν την αφρόκρεμα τής κοινωνικής ζωής *η ~ τού πνεύματος / τού πλούτου / τής τέχνης* • **4.** (κατά την αρχαιότητα) το πολίτευμα στο οποίο κυβερνούν οι άριστοι. δηλ. αυτοί που κατάγονται από ευγενείς προγόνους ή διακρίνονται για την αξία τους (κατ' αντιδιαστολή προς τη δημοκρατία και την τυραννία). και το οποίο ο Αριστοτέλης αντιδιαστέλλει στην *ολιγαρχία*, όπου κυβερνούν λίγοι. αλλά με κριτήριο τον πλούτο που διαθέτουν.

αριστοκρατικός, -ή. -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία και τους αριστοκράτες: ~ *τάξη / πολίτευμα / συνήθειες / κώδικας τιμής / τρόπος ζωής / οικόσημα / τίτλος ευγενείας / έπαυλη* **2.** αυτός που οι τρόποι του (λεπτότητα, ευγένεια) και η εμφάνισή του (κομψότητα. χάρη, γούστο κ.λπ.) μοιάζουν με των αριστοκρατών: ~ *παράστημα / τρόποι* ΣΥΝ αρχοντικός. — **αριστοκρατικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δημοκράτης*.

αριστοκρατικότητα (η) [1888] {χωρ πληθ.} **1.** η ευγένεια τής καταγωγής **2.** ο τρόπος συμπεριφοράς τού αριστοκράτη (ευγένεια. καλοί τρόποι, αρχοντικό ύφος κ ά.) **3.** το σύνολο των ιδιοτήτων που δείχνουν ότι κάποιος έχει συνείδηση ανώτερης καταγωγής, ότι είναι κληρονόμος ανώτερου πολιτισμού κ.λπ . *αν και αιχμάλωτοι. η όλη τους στάση απέπνεε μια ~* ΣΥΝ αρχοντιά.

αριστοκρατισμός (ο) [1835] **1.** η θεωρία για το πολίτευμα τής αριστοκρατίας • **2.** η μίμηση τής συμπεριφοράς των αριστοκρατών.

Αριστομένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** αρχηγός των Μεσσηνίων κατά τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο (685-668 π.Χ.), όπου και διακρίθηκε για τον ηρωισμό του **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄριστος + -μένης < μένος* «έντονη επιθυμία, πάθος»].

άριστον (το) {αρίστ-ου | -ων} (λόγ.) το μεσημεριανό γεύμα (πβ. λ. *πρόγευμα*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄριστον*, ομηρική σημ. «πρόγευμα, πρωινό» – κλασική σημ «γεύμα, μεσημεριανό», < **αἰέρι-δ-τον < *αἰερ-ι-* (> **ἆρι / ἦρι* «νωρίς το πρωί») + -*(ε)δ-* (ρ. *ἔδομαι*. βλ. λ. *ἔδεσμα*) + κατάλ. -*τον*]

Αριστόξενος (ο) {-ου κ. -ένου} **1.** νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), από τον Τάραντα, μαθητής τού Αριστοτέλη, ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς τής μουσικής **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ. αρχ , αρχική σημ. «ο άριστος στη φιλοξενία», < *ἄριστος + ξένος*].

αριστοποίηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η βελτιστοποίηση (βλ λ)

Αρίστος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** συνήθ. ως χαϊδευτ. ονομάτων σύνθετων με το Αριστ- / Αριστο-. π.χ. *Αριστ-είδης. Αριστο-τέλης* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. μεσν κύρ όν. < αρχ *ἄριστος*].

άριστος, -η (λόγ αρίστη), -ο **1.** (για πρόσ.) ο καλύτερος από όλους, αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο από πλευράς αξίας. ποιότητας, επίδοσης κ λπ.. ~ *μαθητής / δάσκαλος / πολιτικός* ΦΡ ***οι άριστοι των αρίστων*** οι καλύτεροι ανάμεσα στους αρίστους. οι κορυφαίοι των κορυφαίων **2.** (για πράγματα. συνθήκες κ.ά.) αυτός που έχει την καλύτερη ποιότητα. το υψηλότερο επίπεδο, τις καλύτερες προδιαγραφές: ~ *συνθήκες / όροι εργασίας / περιβάλλον / κατάρτιση* ΣΥΝ. κορυφαίος — **άριστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ , υπερθ. βαθμός τού αρχ. συγκρ. *ἀρείων* «καλύτερος. ισχυρότερος, γενναιότερος». Πιθ. *ἄριστος < ἀρι-* προθεμ. (δηλώνει επαύξηση) + -*ιστος* (επίθημα υπερθετικού), ενώ η σημασιολογική, τουλάχιστον, σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» δεν πρέπει να αποκλειστεί Η ομηρική σημ δηλώνει τον ευγενή ως προς την καταγωγή, πολύ νωρίς όμως η λ. σήμανε τον «καλύτερο» σε όλους τους τομείς]

Αριστοτέλης (ο) {-η κ. -ους} **1.** ένας από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους όλων των εποχών, από τα Στάγιρα τής Χαλκιδικής (384-322 π.Χ), μαθητής τού Πλάτωνα και ιδρυτής τής φιλοσοφικής σχολής στην Αθήνα, τού *Περιπάτου*, συγγραφέας πλήθους έργων. διετέλεσε και δάσκαλος τού Μεγάλου Αλεξάνδρου· συχνά αναφέρεται ως *Σταγιρίτης* **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «αυτός που έχει άριστους σκοπούς ή που φέρει τον σκοπό του εις πέρας άριστα», < *ἄριστος + τέλος* «σκοπός»].

αριστοτελίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} ακολουθώ ή μιμούμαι τη φιλοσοφική διδασκαλία τού Αριστοτέλη.

αριστοτελικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον φιλόσοφο Αριστοτέλη: ~ *λογική / κατηγορίες / φιλοσοφία / συγγράμματα* **2.** ***αριστοτελικός*** (ο) (α) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η αναλυτική σκέψη (β) οπαδός τής αριστοτελικής φιλοσοφίας Επίσης (λόγ.) **αριστοτέλειος**, -α. -ο [μτγν.].

αριστοτελισμός (ο) [1812] **1.** η αριστοτελική παράδοση. κυρ. σε σχέση με τη Σχολή τού *Περιπάτου*, την οποία ίδρυσε ο Αριστοτέλης: *ο ~ διατηρήθηκε μέχρι τον 4ο αι π.Χ* **2.** η παραδοχή και αξιοποίηση θε-

ωριών που προέρχονται από τον Αριστοτέλη και τη Σχολή του σε διάφορες εποχές και από διάφορους φιλοσόφους: *ο ~ στην αραβική φιλοσοφία* **3.** η παραδοχή ορισμένων θέσεων (για τον άνθρωπο, τον κόσμο κ λπ.), που μπορούν να θεωρηθούν αριστοτελικές ή βασίζονται σε αυτόν: *τα έργα του διακρίνει ένας επιλεκτικός ~.*

αριστοτέχνημα (το) [1782] {αριστοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που είναι φτειαγμένο με άριστο τρόπο, που φανερώνει άριστη τεχνική ΣΥΝ αριστούργημα

αριστοτέχνης (ο) {αριστοτεχνών}, **αριστοτέχνισσα** (η) {αριστοτεχνισσών} πρόσωπο που είναι άριστο ως προς την τεχνική, πάρα πολύ ικανό, επιδέξιο σε ό,τι κάνει· *ανήκει στους ~ συνθέτες* || (γενικότ.) *είναι ~ στους πολιτικούς ελιγμούς* ΣΥΝ επιδέξιος, μαέστρος, (εκφραστ -οικ) μαννούλα
[ΕΤΥΜ αρχ < *άριστος* + *τέχνη*, προσωνυμία που αρχικώς αποδιδόταν στον Δία].

αριστοτεχνικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποδίδεται ή εκτελείται με δεξιοτεχνία. *ήταν ~ η απόδοση τής προσωπικότητας τού ήρωα* || *~ ενέργεια / μπαλιά / δομή ενός έργου* ΣΥΝ αριστουργηματικός. — **αριστοτεχνικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ , **αριστοτεχνικότητα** (η) [1889].

αριστούργημα (το) {αριστουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τέλειο έργο, αξεπέραστο έργο τέχνης. *ο τελευταίος πίνακάς του ήταν το ~ του* || *η Έκτη Συμφωνία υπήρξε το ~ τού Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ αριστοτέχνημα ΑΝΤ τερατούργημα • **2.** οτιδήποτε φθάνει τα όρια τής τελειότητας *το γλυκό που δοκιμάσαμε ήταν ~!* ΣΥΝ εξαίσιο **3.** (ως επιφών.) υπέροχα, περίφημα: *~! Θα μαζευτούν όλοι οι παλιοί φίλοι!*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *άριστουργῶ* < *ἄριστος* + *-ουργῶ* < *ἔργον*]

αριστουργηματικός, -ή, -ό [1886] αυτός που χαρακτηρίζεται από τον ύψιστο βαθμό αρτιότητας (συνήθ. καλλιτεχνικής) και προκαλεί άριστη εντύπωση και θαυμασμό: *~ ταινία / πίνακας / ποιητική σύνθεση* || *το κοινό ενθουσιάστηκε από το ~ παίξιμο τού πιανίστα* || *~ έργα τέχνης* || *είναι ~ η απόδοση των λεπτομερειών στο τελευταίο του μυθιστόρημα* ΣΥΝ εξαίσιος -- **αριστουργηματικά** επίρρ., **αριστουργηματικότητα** (η).

αριστούχος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [1892] αυτός που βαθμολογήθηκε με άριστα (βλ λ.): *~ μαθητής / φοιτητής / πτυχιούχος / διδάκτωρ* ΣΥΝ αριστοβάθμιος.

Αριστοφάνης (ο) {-η κ. -ους} **1.** κορυφαίος αρχαίος Αθηναίος κωμωδιογράφος (445-385 π.Χ.) **2.** *ο Βυζάντιος* Αλεξανδρινός γραμματικός (250-180 π.Χ), διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξανδρείας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «ο έχων άριστη όψη, εμφάνιση», < *ἄριστος* + *-φάνης* < θ *φαν-*, πβ αόρ β' *ἐ-φάν-ην*, ρ *φαίνομαι*]

αριστοφανικός, -ή, -ό [1813] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Αριστοφάνη: *~ κωμωδίες / σκώμμα* **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού ύφους των κωμωδιών τού Αριστοφάνη· συχνά χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την αθυρόστομη σάτιρα. Επίσης (λόγ.) **αριστοφάνειος,** -α, -ο [μτγν.]

αρίφνητος, -η, -ο (λαϊκότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί· *~ πλούτη* ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀρίθμητος* (με τροπή τού *-θμ-* σε *-φν-*), όπου το *ἀ-* και ο αναβιβασμός τού τόνου θεωρήθηκαν στερητικά]

Αρίων (ο) {Αρί-ωνος κ -ονος, -ωνα κ. -ονα} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, άκμασε στην Κόρινθο την εποχή τού Περίανδρου πρώτος συνέθεσε διθύραμβο και παρουσίασε χορό **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρίωνας** κ. **Αρίονας.**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < **Ἀρί-ιων* < *ἀρία* «φελλόδρυς» (δωρ. τ. που μαρτυρείται ως μτγν)].

Αρκάδι (το) {Αρκαδίου} μονή στην Κρήτη κοντά στο Ρέθυμνο γνωστή από το ολοκαύτωμα των Ελλήνων υπερασπιστών της (1866), προκειμένου να μην παραδοθεί στους Τούρκους.
[ΕΤΥΜ μεσν τοπωνύμιο, που πιθ. οφείλεται σε κάποιον μοναχό *Ἀρκάδιο* (13ος αι.)].

Αρκαδία (η) **1.** περιοχή και νομός τής Κ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Τρίπολη **2.** η παραπάνω περιοχή στην αρχαιότητα ως καλλιτεχνικό σύμβολο τής βουκολικής απλότητας, τής ευτυχίας, τής αμεριμνησίας και τού έρωτα κοντά στη φύση (γενικότ) ειδυλλιακός τόπος και ατμόσφαιρα *για να δείξουν την ανυπέρβλητη ευτυχία, πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούσαν την έκφραση «έζησα κι εγώ στην Αρκαδία»* (βλ. κ λ. αρκαδισμός). — **Αρκάς** (ο) (βλ.λ.), **αρκαδικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀρκάς, -άδος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἄρκτος*]

αρκαδισμός (ο) καλλιτεχνικό κίνημα που είχε ως σημείο αναφοράς την Αρκαδία (βλ.λ., σημ. 2) και το οποίο στη λογοτεχνία επεδίωξε τη φυσική απλότητα τού ύφους, έχοντας ως βάση την ελληνική και ρωμαϊκή βουκολική ποίηση, λειτούργησε δε ως αντίδραση στο περίπλοκο, παραφορτωμένο και επιτηδευμένο ύφος τού μπαρόκ (βλ.λ.).

αρκαντάσης (ο) → καρντάσης

Αρκάς (ο) [αρχ.] {Αρκάδ-ος, -α} πρόσωπο που κατάγεται από την Αρκαδία.

αρκεβούζιο (το) {αρκεβουζί-ου | -ων} (παλαιότ.) το πρώτο φορητό πυροβόλο όπλο (εφευρέθηκε τον 15ο αι.), που εκτελούσε βολή στηριγμένο στον ώμο τού πυροβολητή. Επίσης κ **αρκιμπούζι** κ. **αρκομπούζι**
[ΕΤΥΜ < ιταλ archibugio / archibuso (πβ. μεσν. *ἀρκομπούζι*) < παλ. γαλλ. hacquebuche < ολλ. kaakbus < μέσ γερμ. hakebüsch «όπλο με γάντζο»]

άρκεσα ρ → αρκώ

αρκετά επίρρ. [μεσν] **1.** σε επάρκεια, σε ικανοποιητικό βαθμό: *δούλεψα ~, ήρθε ο καιρός να αποσυρθώ* || *είναι ~ εργατικός και έξυπνος* • **2.** (ως επιφών. δυσαρέσκειας) φτάνει, ώς εδώ, ώς εδώ και μη παρέκει: *~! Δεν θέλω ν' ακούσω τίποτε περισσότερο!*

> **αρκετά – πολύ.** Το **αρκετά** στη διαβάθμιση των ποσοτικών χαρακτηρισμών βρίσκεται πιο πάνω από το **λίγο / κάπως** και πιο κάτω από το **πολύ** *Είναι λίγο / κάπως εργατικός – Είναι αρκετά / αρκούντως εργατικός – Είναι πολύ εργατικός – Ήλθε λίγο νωρίς – Ήλθε αρκετά νωρίς – Ήλθε πολύ νωρίς* Το **αρκετά** σημαίνει «σε ικανοποιητικό βαθμό, επαρκώς, όσο χρειάζεται», ωστόσο υπολείπεται από το **πολύ** Έτσι, δεν είναι και τόσο κολακευτικό ή ευγενικό να πούμε *«Περάσαμε **αρκετά ωραία** απόψε στο σπίτι σας»!* Θα πούμε -αν το εννοούμε- *«Περάσαμε **πολύ ωραία**».* Ούτε είναι κολακευτικό και καλό να πούμε για κάποιον *«Είναι αρκετά έξυπνος»* ή *«αρκετά προσεκτικός»*, που θα σήμαινε «όσο απαιτείται, όσο χρειάζεται, στα συνήθη μέτρα», δηλ τίποτε το εξαιρετικό! Το ίδιο και σε φράσεις όπως *«Είσαι αρκετά έξυπνος ώστε να καταλάβεις..».*, που υπονοεί ότι «όση (όχι και πολλή!) εξυπνάδα χρειάζεται για να καταλάβεις, τη διαθέτεις. ». → *υπερβολικά*

αρκετός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει σε επάρκεια, που ικανοποιεί μια ανάγκη: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ επαρκής ΑΝΤ ανεπαρκής, ελλιπής **2.** περισσότερος από το κανονικό, αλλά όχι σε υπερβολικό βαθμό: *διαθέτει ~ χαρίσματα* || *έχω ~ προβλήματα, δεν θέλω άλλα'* — (υποκ.) **αρκετούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμετός*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀρκῶ*].

άρκο επίρρ ΜΟΥΣ τρόπος παιξίματος των εγχόρδων οργάνων με το δοξάρι και όχι με τα δάχτυλα· *τα βιολοντσέλα παίζουν ~* ΑΝΤ. πιτσικάτο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. arco «δοξάρι» < λατ arcus «τόξο»].

Αρκοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β των Λειψών.

αρκοσόλιο (το) {αρκοσολί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ αψιδωτός χριστιανικός τάφος που λαξευόταν στα τοιχώματα των κατακομβών σε μορφή λάρνακας
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρκοσόλιον* < λατ. arcus «τόξο» + solium «θρόνος – σαρκοφάγος»].

αρκούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο παμφάγο θηλαστικό, δασύτριχο, με μεγάλο κεφάλι και μικρά άκρα, μεγάλα νύχια και πολύ μικρή ουρά, που μπορεί να στέκεται και να κινείται ακόμη και όρθιο: *λευκή / γκρίζα ~* || *τριχωτός σαν ~* ΣΥΝ (λόγ.) άρκτος ΦΡ (α) ***πολική αρκούδα*** βλ λ. *πολικός* (β) (καθημ.) ***το ξύλο τής αρκούδας*** άγριος ξυλοδαρμός· *συναντήθηκαν οι οπαδοί των δύο ομάδων κι έπεσε ~* (γ) (καθημ.) ***το γέλιο τής αρκούδας*** πολύ γέλιο *αν πιάσει η φάρσα, θα πέσει ~* **2.** (συνεκδ.) η γούνα τής αρκούδας • **3.** (μτφ.) η Ρωσία *«η ~ ξαναμπαίνει στο πολιτικό παιχνίδι στα Βαλκάνια»* (εφημ.) || *«η ~ βρυχάται ακόμη»* (εφημ.). — **αρκουδήσιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρκούδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἄρκος* < αρχ. *ἄρκτος (ή)*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-κτ-* και πιθ παρετυμολογική επίδραση τού ρ. *ἀρκῶ*].

αρκουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή αρκούδα **2.** παιδικό λούτρινο παιχνίδι, ομοίωμα μικρής αρκούδας. *αγόρασε για την κόρη της ένα ~.*

αρκούδι (το) [μεσν.] {αρκουδ-ιού | -ιών} (υποκ.) το αρκουδάκι ΦΡ (παροιμ) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** όποιος πεινά δεν μπορεί να δουλέψει.

αρκουδιάρης (ο) {αρκουδιάρηδες}, **αρκουδιάρα** (η) πλανόδιος (συχνά τσιγγάνος) που εκγυμνάζει αρκούδες, ώστε να μιμούνται χορευτικές κινήσεις και τις παρουσιάζει σε δημόσιο θέαμα χτυπώντας ο ίδιος ένα ντέφι ή τύμπανο Επίσης **αρκουδιάρισσα** (η) {χωρ. γεν πληθ }. — **αρκουδιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < *αρκούδα* + παραγ επίθημα *-ιάρης*].

αρκουδίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αρκούδισα} (για μωρό) περπατώ με τα τέσσερα, όπως τα αρκουδάκια πριν μπορέσουν να σταθούν όρθια στα πίσω τους πόδια: *έβλεπαν το μωρό να αρκουδίζει* ΣΥΝ. μπουσουλάω. – **αρκούδισμα** (το).

αρκουδόβατος (ο) αναρριχώμενο φυτό με λογχοειδή φύλλα και μικρούς κόκκινους καρπούς Επίσης **αρκουδόβατο** (το).

αρκουδόγυφτος (ο) (λαϊκ) **1.** γύφτος αρκουδιάρης (βλ λ.) **2.** (μειωτ.) άνθρωπος άξεστος με βρόμικη εμφάνιση

αρκούδος (ο) **1.** αρσενική αρκούδα **2.** μεγάλου μεγέθους λούτρινο παιδικό παιχνίδι, ομοίωμα αρκούδας.

αρκουδοπούρναρο (το) αειθαλές μικρό δέντρο τού δάσους, με οδοντωτά και αγκαθωτά φύλλα και μικρούς στρογγυλούς καρπούς κόκκινου χρώματος.

αρκουδοτόμαρα (το) το τομάρι τής αρκούδας.

αρκούντως επίρρ (λόγ.) αρκετά, ικανοποιητικά, όσο πρέπει. *είναι ~ επιμελής* ΣΥΝ επαρκώς, ικανοποιητικά, ικανώς.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρκεόντως* < *ἀρκῶ*]

Αρκτική (η) η περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο, που καλύπτεται από πάγο και θεωρείται το τελευταίο όριο τής βλάστησης (βλ. κ. λ. *αρκτικός²*)
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ , πβ. αγγλ. Arctic < αρχ. *ἀρκτικος* < *ἄρκτος* «αρκούδα», από τον βόρειο αστερισμό τής Μεγάλης Άρκτου].

αρκτικόλεξο (το) {-ου κ. -έξου | -ων κ. -έξων} η συντομογραφία που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα λέξεων· λ.χ *Δ.Ε.Η* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), *Ο.Τ.Ε.* (Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος) κ ά. ΣΥΝ ακρωνύμιο.
[ΕΤΥΜ < *αρκτικός¹* + *λέξη*]

> **αρκτικόλεξο / ακρωνύμιο – βραχυγραφία / συντομογραφία.** Οι ανάγκες εξοικονόμησης χώρου και χρόνου στον (έντυπο ή ηλεκτρο-

νικό ιδίως) κρατικό λόγο οδήγησαν στην όλο και αυξανόμενη χρήση συντομογραφημένων λέξεων και επωνυμιών. Το φαινόμενο αυτό βρίσκεται διεθνώς σε έξαρση τα τελευταία χρόνια, με την επέκταση τής γραφειοκρατίας, τού πολιτικού και, ιδίως στην Ελλάδα, τού κομματικοσυνδικαλιστικού λόγου, τής γλώσσας των μέσων ενημέρωσης και των νέων σχηματισμών οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας, και κυρίως (για εμάς) τής γλωσσικής επικοινωνίας των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο –και γλωσσικά κακόγουστο– στην Ελλάδα (και αλλού) είναι η χρήση των συντομογραφιών ή αρκτικολέξων ως .. λέξεων, προφέροντάς τις συγκεκομμένα με τα γράμματα που γράφονται! «*Το δου σου* (Δ.Σ = Διοικητικό Συμβούλιο) *τής γε σε ε* (Γ.Σ.Ε.Ε. = Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος) και η *σίγμα έψιλον* (Σ.Ε = Συντονιστική Επιτροπή) *των εργαζομένων στη δε η* (Δ.Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού) *αποφάσισαν* » Το γλωσσικό χαρακτηριστικό τέτοιων χρήσεων είναι «η γραπτότητα τού προφορικού λόγου», η προφορά των συντομογραφιών ή ακρωνυμίων με τα γράμματα που τις δηλώνουν στον γραπτό λόγο και όχι με την πραγματική λεξική ονομασία τους' Το ίδιο και όταν ακούμε ο *κάππα θήτα* Δημαράς (= Κ.Θ Δημαράς), ο *ιώτα μι* Παναγιωτόπουλος (= Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος)!

Η γραπτή συντομευμένη ή βραχυγραφημένη δήλωση των λέξεων και κυρίων ονομάτων μιας γλώσσας γίνεται διττά (α) Με τη συγκεκομμένη γραφή τής λέξης, π.χ. *αγγλ.(ικός), αρχ.(αίος), συνών(υμο), νομ.(ικός), ομηρ.(ικός), βλ.(έπε), κ.λπ* (= και λοιπά), *δηλ.(αδή), κυρ.(ίως), πβ* (= παράβαλε) Αυτός ο τρόπος ονομάζεται **συντομογραφία** ή **βραχυγραφία**. (β) Με τη χρήση των αρκτικών γραμμάτων ή των «άκρων», των ακρινών στοιχείων τής λέξης ή τής φράσης (κυριωνυμίου, επωνυμίας κ.ά): **π.χ.** = **π**(αραδείγματος) **χ**(άριν), **κ.τ.ό.** = **κ**(αι) **τ**(α) **ό**(μοια). **κ.**(ύριος), **λ.**(έξη), **Δ.Σ.** = **Δ**(ιοικητικό) **Σ**(υμβούλιο) ή **Δ**(ιπλωματικό) **Σ**(ώμα). **Ο.Η.Ε.** = **Ο**(ργανισμός) **Η**(νωμένων) **Ε**(θνών), **Ο.Τ.Ε.** = **Ο**(ργανισμός) **Τ**(ηλεπικοινωνιών) **Ε**(λλάδος), **Μ.Μ.Ε.** = **Μ**(έσα) **Μ**(αζικής) **Ε**(νημέρωσης) Αυτά χαρακτηρίζονται ως **αρκτικόλεξα** ή (σύμφωνα με μια διάκριση προκειμένου για σχηματισμούς από τα άκρα λέξεων, λ.χ. ΠΡΟ.ΠΟ.) **ακρωνύμια** (παρά το γεγονός ότι μια τέτοια διάκριση δεν αντιμετωπίζει σχηματισμούς, όπως Γ.Ε.ΕΘ.Α., ΠΑ.ΣΟ.Κ. κ.ά.) Είναι προφανές ότι τα *αρκτικόλεξα / ακρωνύμια* αποτελούν συντομογραφίες, που δηλώνονται μόνο με τα **αρχικά** (*αρκτικά* ή *άκρα*) **γράμματα** Τα όρια δηλ. ανάμεσα στη συντομογραφία και στο ακρωνύμιο δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα Τέλος, είναι δυνατόν ένα ακρωνύμιο να εξελιχθεί σταδιακά σε λέξη, όταν ξεχαστεί (ή δεν είναι γνωστή) η ακρωνυμική της προέλευση· π.χ *ραντάρ* < αγγλ. radar < **Ra**(dio) **D**(etection) **a**(nd) **R**(anging), *λέιζερ* < αγγλ laser < **L**(ight) **A**(mplification) (by) **S**(timulated) **E**(mission) (of) **R**(adiation).

αρκτικός¹, -ή, -ό **1.** αυτός με τον οποίο αρχίζει κάτι, αυτός που βρίσκεται στην αρχή· ~ *φωνήεν* / *φθόγγος* ΣΥΝ αρχικός **2.** ΓΛΩΣΣ ***αρκτικοί χρόνοι*** (τού ρήματος) παλαιότερος μορφολογικός χαρακτηρισμός τού ενεστώτα, μέλλοντα και παρακειμένου, από τους οποίους θεωρήθηκε ότι προέρχονται οι παράγωγοι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἄρχομαι* «αρχίζω»].

αρκτικός², -ή, -ό ΓΕΩΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την Άρκτο (σημ. 2), τον βορρά: ~ *κλίμα* / *λαοί* (Εσκιμώοι, Λάπωνες) / *αλεπού* / *νησιά*· ΦΡ (α) ***αρκτική ζώνη*** το τμήμα τής γήινης ή τής ουράνιας σφαίρας γύρω από τον Βόρειο Πόλο ΑΝΤ ανταρκτική ζώνη (β) ***αρκτικός κύκλος*** ο γεωγραφικός κύκλος που διαχωρίζει την αρκτική ζώνη από την εύκρατη ΣΥΝ πολικός κύκλος ΑΝΤ ανταρκτικός, νότιος, μεσημβρινός — **αρκτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄρκτος*].

Αρκτικός Ωκεανός (ο) ο μικρότερος από τους πέντε ωκεανούς τής Γης, που βρέχει τις ακτές τής Σιβηρίας, τής Β Αλάσκας, τού Β. Καναδά και τής Γροιλανδίας, καλύπτεται από πάγους και μέσα σε αυτόν βρίσκεται ο Βόρειος Πόλος τής Γης· αλλιώς *Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. Arctic < αρχ. *ἀρκτικός²* (βλ.λ.)].

άρκτος (η) **1.** (αρχαιοπρ) η αρκούδα • **2.** ***Άρκτος*** (η) ο Βορράς και συνεκδ ο Βόρειος Πόλος **3.** ΑΣΤΡΟΝ (α) ***Μεγάλη Άρκτος*** αειφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από τα επτά φωτεινά αστέρια που την απαρτίζουν (τα τέσσερα πρώτα σχηματίζουν το σώμα τής άρκτου και τα τρία τελευταία την ουρά της (β) ***Μικρή Άρκτος*** σημαντικός αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου· ο τελευταίος αστέρας (Πολικός Αστέρας) τής ουράς της χρησιμεύει για τον εντοπισμό τού βορρά, επειδή ο Βόρειος Πόλος τού ουρανού βρίσκεται σήμερα πολύ κοντά του
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *r̥ksos «καταστροφέας (ενν. κυψελών με μέλι)», πβ. σανσκρ raksas- «καταστροφή, πληγή», λατ ursus «αρκούδα» (> γαλλ ours, ιταλ. orso, ισπ. oso κ.ά). Χαρακτηριστική είναι η σημ. άλλων ΙΕ. λ για το ζώο, π χ. αρχ. σλαβ. medvědĭ «μελιφάγος», από όπου ρωσ. medved «αρκούδα», σερβοκρ. medvjed κ.ά., ενώ αρχ. γερμ. bero «καφέ χρώμα», από όπου αγγλ bear, γερμ Bär, σουηδ björn κ.ά., όλα με τη σημ «αρκούδα». Στην επιστημονική ορολογία η λ χρησιμοποιήθηκε ήδη από την Αρχ στην ονομασία των αστερισμών *Μεγάλη Άρκτος* (Ursa Major) και *Μικρή Άρκτος* (Ursa Minor), παρότι το σχήμα τους δεν μοιάζει πολύ με αρκούδα]

Αρκτούρος (ο) ένα από τα λαμπρότερα αστέρια, χρώματος πορτοκαλί, που βρίσκεται στην προέκταση τής ουράς τής Μεγάλης Άρκτου (βλ κ λ *άρκτος*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀρκτοῦρος* < *ἄρκτος* + *-ορος* < **ὅρος* / *οὖρος* «επιτηρητής, επόπτης», πβ *ὅρομαι* / *ὁρούω* «επιστατώ, επιτηρώ», παράλλ τύπος τού ρ *ὁρῶ* «βλέπω» Στη διεθνή επιστημ. ορολογία ο αστέρας αποκαλείται Arcturus Η σύνδεση τού β' συνθ με τη λ. *ουρά*, ώστε η λ. να σημαίνει τον αστέρα που βρίσκεται στην ουρά τής Μεγάλης Άρκτου, οφείλεται σε παρετυμολογία].

αρκώ ρ αμετβ. {αρκείς . | άρκεσ-α (λόγ ήρκεσα), -τηκα} **1.** είμαι σε επάρκεια, είμαι αρκετός για την ικανοποίηση μιας ανάγκης *τα χρήματα αυτά μου αρκούν για να ζήσω* || *άρκεσε μια κουβέντα του, για να με εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ φθάνω **2.** (τριτοπρόσ. ***αρκεί***) (α) είναι αρκετό, φθάνει, δεν χρειάζεται άλλο: ~, *ευχαριστώ* (β) συχνά αποτρεπτικά (προς κάποιον), για να μη συνεχίσει αυτό που κάνει ή λέει (φανερώνει ενόχληση, αγανάκτηση): *~! Ούτε λέξη παραπάνω!* ΣΥΝ αρκετά **3.** (μεσοπαθ. ***αρκούμαι***) είμαι ικανοποιημένος με κάτι: ~ *στα λίγα*. *δεν χρειάζομαι πολλά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ -εσα, τελώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρκῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αποκρούω, προφυλάσσω», < Ι.Ε. *ark- «διασφαλίζω, προφυλάσσω», λατ. arx «ακρόπολη, φρούριο», exercitus «στράτευμα», γαλλ. arche «κιβωτός», αγγλ exercise «ασκώ» κ.ά. Από τις σημ «προφυλάσσω», «αποκρούω» (Όμηρος), η λ. *ἀρκῶ* δήλωσε στους τραγικούς ποιητές και τη σημ «επαρκώ, φθάνω» και έκτοτε παρουσίασε μεγάλη επίδοση στη δημιουργία συνθέτων (*ἐπ-αρκῶ, δι-αρκῶ* κ ά)]

αρκώ – άρκεσα / ήρκεσα: -εσα, όχι -ησα. Το **αρκώ** σχηματίζει το αοριστικό θέμα σε **-εσ- / -εστ-** (**αρκέσω / άρκεσα / ήρκεσα – αρκεστώ / αρκέστηκα** κ ά) και όχι σε **-ησ / -ηθ-**, όπως τα περισσότερα ρήματα σε *-ώ* (πβ *αγαπώ – αγάπησα – αγαπήθηκα*) Όμοια σχηματίζονται μερικά ρ. σε *-ώ* που το θέμα τους λήγει σε υγρό σύμφωνο (*λ / ρ*) ή έρρινο (*μ / ν*) *τελώ – τέλεσα – τελέστηκε, καλώ – κάλεσα – καλέστηκα, φορώ – φόρεσα – φορέθηκε, μπορώ – μπόρεσα, χωρώ – χώρεσα* (αλλά *αποχώρησα!*), *-αιρώ* (*δι- / εξ- / αφ- / αιρώ...*). *-αίρεσα, -αιρέθηκα, πονώ πόνεσα* κ.ά

αρλεκίνος (ο) **1.** ο βασικός τύπος τού κατεργάρη τής παλιάς ιταλικής κωμωδίας **2.** (στις Αποκριές) αυτός που έχει μεταμφιεστεί με πολύχρωμη αμφίεση, όπως τού αρλεκίνου **3.** (μτφ.) αυτός που έχει αλλοπρόσαλλο χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ arlecchino < παλ γαλλ hellequin «στοιχειό, κακοποιό πνεύμα» < μέσ. αγγλ. *Herle King, ονομασία γερμανικής θεότητας. Η σημ. «γελωτοποιός» οφείλεται στον γελωτοποιό ιταλικού θιάσου τού 16ου αι , ο οποίος παρουσίασε στο Παρίσι τον ρόλο του με τη μορφή τού κακού πνεύματος hellequin διακωμωδώντας το].

αρλούμπα (η) {χωρ γεν πληθ } ανόητη κουβέντα, λόγος ρηχός, κενός νοήματος· (συνήθ. στον πληθ.): *είπε μια* ~ *!* || *μη λες αρλούμπες* ΣΥΝ σαχλαμάρα, βλακεία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες, ανόητος*.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αμπούρλα* (με αναγραμματισμό) < ιταλ burla «αστείο» ή από ιταλ φρ. alla burla «στα αστεία»]

αρλούμπας (ο) (οικ) πρόσωπο που λέει αρλούμπες ΣΥΝ σαχλαμάρας

αρμ επιφών.· στο τέλος στρατιωτικών παραγγελμάτων για την εκτέλεση ειδικών ασκήσεων με όπλο: *επ' ώμου, ~!* (φέρτε το όπλο στον ώμο) || *παρουσιάστε, ~!* (προτάξτε το όπλο με επίσημο τρόπο) || *παρά πόδα, ~!* (τοποθετήστε το όπλο δίπλα στο πόδι)
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arme «όπλο» (στη φρ. présentez armes! «παρουσιάστε όπλα») < λατ arma «όπλα»]

άρμα (το) {άρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στην αρχαιότητα) ακάλυπτο όχημα δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν άλογα. *δρεπανηφόρο* ~ ΦΡ (μτφ) (α) ***προσδένομαι στο άρμα (κάποιου)*** εξαρτώμαι από (κάποιον): *η κυβέρνηση είχε προσδεθεί στο άρμα τής πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* (β) ***άρμα Θέσπιδος*** θίασος που περιοδεύει (από την εσφαλμένη πληροφορία ότι ο τραγωδός Θέσπις παρουσίαζε τα έργα του πάνω σε άρμα) **2.** το τεθωρακισμένο στρατιωτικό όχημα που κινείται με ερπύστριες και το οποίο διαθέτει πυροβόλο όπλο πάνω σε περιστρεφόμενο πυργίσκο: *παρελαύνουν τα ~ μάχης* ΣΥΝ. τανκς • **3.** μεγάλο όχημα κατάλληλα στολισμένο για εορταστικές παρελάσεις: *στο καρναβάλι τής Πάτρας παρέλασαν πρωτότυπα άρματα*. - **αρματικός**, -ή, -ό [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅρμα* < Ι.Ε *ar- «συνδέω, συναρμόζω», πβ. λατ arma (πληθ.) «όπλα», articulus «άρθρωση», γαλλ armée «στρατιά», αγγλ. arm «όπλο, μπράτσο», γερμ. Arm «μπράτσο» κ.ά. Ομόρρ *ἀρ-μός, ἁρμόζω, ἁρμονία*, αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνάπτω» κ.ά Η δασύτητα τής λ. *ἅρμα* πιθ. οφείλεται σε επίθημα -smn̥, *ar-smn̥ > sar-mn̥ (μετάθεση δασύτητας) > *harmn̥ > *ἅρμα*]

άρμα – άρματα – αρματολός. Και οι τρεις λέξεις ανάγονται στην ίδια Ι.Ε ρίζα *ar-, που σήμαινε «συνδέω, συναρμόζω», ρίζα που σώζεται στα *αρμός, αρμόζω, αρμονία* κ ά Στην ίδια ρίζα ανάγεται το αρχ *ἅρμα* (με υστερογενή δασύτητα), συνήθ σε πληθ (Όμηρος) με τις σημ «πολεμικό όχημα» (πβ σημερινά «άρματα μάχης») και «αγωνιστικό όχημα». Αρχική σημ. πιθ. «(όχημα) συναρμοσμένο με άλογα» πβ κ *ἅμαξα* «μεταφορικό όχημα» (< *ἅμα* + *ἄξων*). «(όχημα) σε έναν άξονα, τροχοί συναρμοσμένοι σε έναν άξονα». Σε αντίθεση προς το αρχ. *ἅρμα* (με δασεία), το νεότ. (σε πληθ.) ***άρματα*** (με ψιλή) είναι δάνειο (μεσν.), αναγόμενο στο λατ arma «όπλα» (επίσης από τη ρίζα ar-). Αυτός που μαζεύει (και ασχολείται με) άρματα, ο **αρματολόγος*, έδωσε το επίσης νεότ. **αρματολός**, ενώ ο Γ. Χατζιδάκις πίστευε πως και από τη σημασία του το *αρματολός* (*«αρματολοί και κλέφτες»*) συνδεόταν με το *ἁμαρτωλός* (αμαρτία) σε συμφυρμό με τα *άρματα*: *άρματα* + *αμαρτωλός* > *αρματολός* (ή *αρματωλός*, όπως γράφτηκε γι' αυτό τον λόγο παλαιότερα). Ωστόσο, η α' ετυμολογία (και η γραφή *αρματολός*) έχει επικρατήσει

Αρμαγεδ(δ)ών (ο) (-ος, -α) **1.** Κ.Δ. ο τόπος στον οποίο, όπως αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη, θα συντριβούν οι εχθρικές προς τον Θεό δυνάμεις στη συντέλεια τού κόσμου **2.** (μετωνυμ.) καταστροφική μάχη, φονική σύγκρουση, σφαγή, αιματοχυσία
[ΕΤΥΜ < μτγν *Ἀρμαγεδ(δ)ών* < εβρ Har-Magedōn «βουνό τής Μεγιδδώ». Η λ απαντά μία και μοναδική φορά στην Κ.Δ., δηλώνοντας τη μάχη μεταξύ τού Θεού και των «βασιλέων τής Γης» κατά τη συντέλεια τού κόσμου (*Αποκάλ.* 16, 14 και 16). Η σημ. «ολοκληρωτικός πόλεμος, καταστροφή», με την οποία επίσης χρησιμοποιείται σήμερα η λ., οφείλεται στις φονικές μάχες που είχαν λάβει χώρα στην περιοχή τής αρχ. Μεγιδδώ, μερικές από τις οποίες καταγράφονται στην Π.Δ.].

αρμάδα (η) ο μεγάλος πολεμικός στόλος *απέπλευσε η τουρκική ~ από τον Βόσπορο.*
[ΕΤΥΜ < βεν. armada «στόλος» ή < ισπ. armada < μτγν. λατ. armata, θηλ. τού armatus «οπλισμένος» < armare < arma (πληθ.) «όπλα»].

αρμαθιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο όμοιων πραγμάτων που έχουν περαστεί από σπάγκο ή σύρμα: *κρατούσε μια ~ κλειδιά* || *μας πρόσφερε μια ~ σύκα.* Επίσης **αρμάθα.**
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀρμάθι (τό)* < μτγν. ὁρμάθιον, υποκ τού αρχ. *ὁρμαθός* (βλ λ.)]

αρμαθιάζω ρ μετβ. [μεσν.] (αρμάθιασ-α, -τηκα, -μένος) κάνω αρμαθιά με όμοια πράγματα. — **αρμάθιασμα** (το).

αρμακάς (ο) (διάλεκτ.) σωρός από πέτρες.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἕρμαξ, -ακος (ἡ)* (με αφομοίωση και αλλαγή γένους) < αρχ. *ἕρμα* (βλ λ.)]

αρμάρι (το) → ερμάριο

άρματα (τα) (αρμάτων) το σύνολο τού οπλισμού, τα όπλα: *«για να ζωστούμε τ' ~ και τα χρυσά τσαπράζια»* (Κ. Κρυστάλλης) || *στ' άρματα, στ' άρματα!* (στα όπλα!)· ΦΡ **ρίχνω τ' άρματα** παραδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, ομήγα*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ arma «όπλα»].

αρματαγωγός, -ός, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που μεταφέρει άρματα (μάχης) **2.** ***αρματαγωγό*** (το) το πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για τη μεταφορά και αποβίβαση αρμάτων μάχης και γενικότ. στρατιωτικού υλικού και δυνάμεων.
[ΕΤΥΜ < *άρματα* + *-αγωγός* < *άγω*]

αρματηλάτης (ο) (αρματηλατών) πρόσωπο που οδηγεί άρμα (βλ.λ., σημ 1.) ΣΥΝ ηνίοχος — **αρματηλασία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρματηλάτης* < *ἅρμα, -ατος*, + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ *ἐλαύνω*, πβ *στρατ-ηλάτης, ἰχν-ηλάτης* κ.ά.]

αρματοδρομία (η) [μτγν.] (αρματοδρομιών) **1.** ο αγώνας δρόμου μεταξύ αρμάτων (δημοφιλής στην αρχαία Ελλάδα, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο) • **2.** η παρέλαση εορταστικών αρμάτων (βλ.λ., σημ. 3): *λαμπρή είναι κάθε χρόνο η ~ στο καρναβάλι τής Πάτρας.* — **αρματοδρόμος** (ο) [μτγν].

αρματολίκι (το) (αρματολίκ-ιού | -ιών) ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) **1.** περιοχή υπό τον έλεγχο αρματολών: *οι Τούρκοι διαίρεσαν την Ελλάδα σε αρματολίκια* || *το ~ των Αγράφων* **2.** (περιληπτ) το σύνολο των αρματολών **3.** (συνεκδ) το αξίωμα τού αρματολού.
[ΕΤΥΜ < *αρματολός* + *-λίκι* (βλ.λ.)].

αρματαλισμός (ο) ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) το σύστημα προστασίας διαφόρων περιοχών από τους κλέφτες και γενικότ. τής τήρησης τής τάξεως από ένοπλα σώματα αρματολών (βλ.λ.).

αρματολός (ο) (παλαιότ ορθ *αρματωλός*) ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) ένοπλος χριστιανός, που δεν ανήκε στον τακτικό στρατό, αλλά σε ειδικό σώμα, το οποίο είχε υπό την εποπτεία του ορισμένη περιοχή (αρματολίκι), κυρ για την προστασία της από τους ληστές, τους γνωστούς *κλέφτες* (πβ. λ. *κλέφτης*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άρμα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < **αρματο-λόγος* «ο ασχολούμενος με τα άρματα», με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*, οπότε **αρματολόος* > *αρματολός*].

αρματώνω ρ. μετβ [μεσν] (αρμάτω-σα, -θηκα, -μένος) (λογοτ.) **1.** εφοδιάζω με πολεμικό υλικό, εξοπλίζω: *αρματώθηκε σαν αστακός* • **2.** (λαϊκ.) (α) (για πλοίο) εξασφαλίζω τον εξαρτισμό ιστιοφόρου πλοίου (αρματωσιά) για ταξίδι *βάρκα θ' αρματώσω* ΑΝΤ ξαρματώνω (β) (για δίχτυ) προσαρμόζω στο δίχτυ τα σχοινιά, μαζί με τους φελλούς και τα βαρίδια. — **αρμάτωμα** (το) [μεσν].

αρματωσιά (η) [μεσν] **1.** ο οπλισμός ενόπλου • **2.** ο εξαρτισμός ιστιοφόρου πλοίου.

αρμέ επίθ (άκλ) ΤΕΧΝΟΛ ενισχυμένος, οπλισμένος· μόνο για το μπετόν (σκυρόδεμα) (βλ λ *μπετόν, σκυρόδεμα, οπλίζω*).
[ΕΤΥΜ < γαλλ armé «οπλισμένος» < ρ armer < arme «όπλο» (< λατ. arma)]

αρμέγω ρ. μετβ (άρμε-ξα, -χτηκα, -γμένος) **1.** πιέζω με τα χέρια ή με μηχανικό σύστημα (στη βιομηχανική παραγωγή) τους μαστούς θηλυκού θηλαστικού (λ χ. αγελάδας) για την παραγωγή και συγκέντρωση γάλακτος **2.** (καθημ.-μτφ.) αποσπώ (συνήθ. κατ' εξακολούθηση) χρήματα από κάποιον, μειώνω το εισόδημα (κάποιου) αφαιρώντας του συνεχώς ποσά: *τον βρήκε κορόιδο και τον άρμεξε* ΣΥΝ. ξεζουμίζω. — **άρμεγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἀλμέγω* < αρχ *ἀμέλγω* (με αντιμετάθεση) < *ἀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *melg- «εκμυζώ, σκουπίζω», πβ. σανσκρ. mārs-mi «σκουπίζω», λατ. mulgere «αρμέγω», ρουμ. mulge, ιταλ. mungere, αγγλ. milk «γάλα – αρμέγω», γερμ melken «αρμέγω» κ.ά.].

άρμενα (τα) → άρμενο

Αρμενία (η) **1.** περιοχή τής Εγγύς Ανατολής, που κατανέμεται γεωπολιτικά μεταξύ τής Τουρκίας, τού κράτους τής Αρμενίας και τού Ιράν **2.** (αρμ. Hayastani Hanrapetut' yun = Δημοκρατία τής Αρμενίας) κράτος Ν. τού Καυκάσου, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Εριβάν ή Ερεβάν, επίσημη γλώσσα την Αρμενική και νόμισμα το ντραμ. — **Αρμένιος** κ (λαϊκ.) **Αρμένης** (ο), **Αρμένια** κ. **Αρμένισσα** (η), **αρμενιακός, -ή, -ό** (βλ.λ.). **Αρμενικά** κ (λαϊκ.) **Αρμένικα** (τα)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρμ. Arám, όνομα ενός από τους γενάρχες τής φυλής, που έζησε στις αρχές τής 2ης χιλιετίας π Χ. Στον προκάτοχό του Hayk / Haykán, ιδρυτή τής φυλής, οφείλεται η αρμ ονομασία Hayastan (< Haykazán)]

αρμενιακός, -ή, -ό [μτγν] κ **αρμενικός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αρμενία ή τους Αρμενίους· ΦΡ ***αρμένικη επίσκεψη / βίζιτα*** επίσκεψη που διαρκεί πάρα πολύ (προκαλώντας συχνά ενόχληση). Επίσης (λαϊκ.) **αρμένικος, -η, -ο**

> **αρμενιακός ή αρμενικός;** Κανονικά τα επίθ από ονόματα με *-ι-*, όπως *-ία* **(Αρμενία)** ή *-ιος* **(Αρμένιος)**, σχηματίζονται σε **-ακός**: **αρμενι-ακός** (πβ. *ήλιος - ηλιακός, Πόντιος - ποντιακός* [αλλά *Πόντος - ποντικός*], *Πελοποννήσιος - πελοποννησιακός, οικία - οικιακός, κοιλία - κοιλιακός, αιτία - αιτιακός* κ ο κ). Μαρτυρείται αρχ. τύπος επιθέτου σε *-κος (αρμενικός)*, ανάλογος προς άλλα (κανονικά) επίθ σε *-ικός (ελληνικός, αττικός, ινδικός* κ.ά.). Ο τ. **αρμέν-ικος** είναι νεότ από το **Αρμένης.** → *ακός*

αρμενίζω ρ αμετβ. (αρμένισα) **1.** ταξιδεύω με ανοιχτά πανιά στο πέλαγος *το καράβι αρμένιζε στ' ανοιχτά* ΦΡ (α) (παροιμ -ειρων) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** για να δηλώσουμε πως για κάτι που δεν πάει καλά προφανώς φταίμε οι ίδιοι (και όχι το ίδιο το πράγμα) (β) (μτφ) ***όπως τον βρίσκω τον καιρό, έτσι τον αρμενίζω*** ανάλογα με τις περιστάσεις προσαρμόζω τη συμπεριφορά, τη στάση μου (γ) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** βλ. λ *χάνω* **2.** (μτφ) γυρίζω, περιφέρομαι χωρίς σκοπό: *πού αρμενίζεις μέρα-νύχτα,* ΣΥΝ τριγυρνώ ΦΡ ***πού αρμενίζει / τρέχει ο νους σου;*** πού τρέχει το μυαλό σου, τι σκέφτεσαι και έχεις απορροφηθεί; — **αρμένισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄρμενον*]

αρμενικός, -ή, -ό → αρμενιακός

αρμενιστής (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ ο ναυτικός που ασχολείται με τα άρμενα και γενικότ. με την αγκυροβόληση και όσα αφορούν στον πλου.

άρμενο (το) (λαϊκ.) το πανί ιστιοφόρου πλοίου (συνήθ. στον πληθ.) τα πανιά και γενικότ ό,τι χρειάζεται ένα ιστιοφόρο πλοίο (ιστοί, σχοινιά, κεραίες, εξαρτήματα αγκυρών κ ά.) ΣΥΝ ξάρτια.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄρμενα* (πληθ) από τη μτχ. παρακ *ἄρμενος* «συνδεδεμένος, προσαρμοσμένος» τού ρ *ἀραρίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω». Ομόρρ *ἄρθρο(ν), ἅρμα, ἀριθμός* κ ά]

αρμεξιά (η) κάθε κίνηση σύσφιξης των μαστών κατά το άρμεγμα για τη λήψη γάλακτος και συνεκδ η ποσότητα γάλακτος που παίρνουμε κάθε φορά που αρμέγουμε *με δέκα ~ είχε γεμίσει το καρδάρι γάλα.*

άρμη (η) → άλμη

αρμίδι κ. **αρμίθι** (το) (αρμιδ-ιού | -ιών) (λαϊκ) σύνεργο που χρησιμοποιείται από ψαράδες και ναυτικούς αποτελείται από λεπτό και πυκνοπλεγμένο σχοινί, στην άκρη τού οποίου σχηματίζεται κόμπος από όπου κρεμιούνται αγκίστρια ή βαρίδια· χρησιμοποιείται επίσης για να σύρονται πίσω του οι χονδρότεροι κάβοι των πλοίων για την πρόσδεσή τους κ ά. ΣΥΝ. (ι)βιλάι.
[ΕΤΥΜ < *ορμίδι*, υποκ. τού αρχ. *ὁρμιά* < *ὅρμος*].

αρμογή (η) **1.** το σημείο στο οποίο συνταιριάζονται δύο αντικείμενα: *χάλασε η ~ τής πόρτας με το κούφωμα* ΣΥΝ αρμός **2.** (συνεκδ) η σύνδεση, η συναρμολόγηση δύο ή περισσότερων στοιχείων *περίτεχνη ~ προτάσεων* ΣΥΝ συναρμογή, άρθρωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁρμογή* < αρχ. *ἁρμόζω*]

Αρμόδιος (ο) (-ου κ. -ίου) **1.** αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αριστογείτονα σκότωσε το 514 π Χ. τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι» **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἁρμόδιος* < επίθ. *ἁρμόδιος* (βλ λ.)]

αρμόδιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δικαιοδοσία σε ένα θέμα, σε συγκεκριμένο τομέα. *~ υπάλληλος / επιτροπή / αρχή* || *καθ' ύλην ~ δικαστήριο* ΣΥΝ ειδικός **2.** ***αρμόδιοι*** (οι) (αρμοδί-ων, -ους) οι πολιτειακοί λειτουργοί που έχουν την ευθύνη λήψης αποφάσεων για τα ποικίλα κοινωνικά θέματα: *οι ~ κλείνουν τ' αφτιά τους στις εκκλήσεις για λήψη μέτρων.* — **αρμοδίως** επίρρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁρμόδιος* < *ἁρμόζω* (< **ἁρμόδ-jω*)].

αρμοδιότητα (η) [μεσν.] (αρμοδιοτήτων) **1.** η νόμιμη εξουσία που έχει κάποιος να εκτελεί ορισμένα καθήκοντα και να προβαίνει σε συγκεκριμένες πράξεις· *έχω / παραχωρώ την ~* || *ξένη ~* || *(ένα θέμα) υπάγεται / εμπίπτει / ανήκει στην ~ (κάποιου)* || *δεν είναι τής ~ μου* || *εκτός τής ~ μου* ΣΥΝ δικαιοδοσία ΑΝΤ αναρμοδιότητα **2.** (συνεκδ.) (α) το (συνήθ. προκαθορισμένο) σύνολο θεμάτων για τα οποία κάποιος είναι αρμόδιος λόγω τής θέσεως ή τής ειδικότητάς του *σφαίρα / κύκλος / έκταση / περιοχή / πεδίο τής ~ κάποιου* (β) (στον πληθ.) τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει κανείς λόγω τής θέσης του σε ιεραρχική κλίμακα *συχνό είναι το φαινόμενο να παρατηρείται σύγχυση αρμοδιοτήτων ανάμεσα σε συναρμόδια υπουργεία* || *σύγκρουση αρμοδιοτήτων* || *έχουν περιοριστεί οι ~ τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *ενήργησε μέσα στο πλαίσιο των ~ του* ΣΥΝ καθήκοντα **3.** ΝΟΜ (α) το ποσοστό δικαιοδοσίας που έχει κάθε δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών και υποθέσεων, το όριο μέσα στο οποίο κάθε δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τις λειτουργίες του ως προς τη φύση τής εκδικαζόμενης υπόθεσης *(καθ' ύλην ~)*, ως προς τη σχέση εδαφικής περιοχής για την εκδίκαση υποθέσεως *(κατά τόπον ~)* και ως προς τον χρόνο *(κατά χρόνον ~)* ή ως προς τις ειδικές εξουσίες του *(κατά λειτουργίαν ~)*: *το δικαστήριο δεν έχει ~ να εκδικάσει την υπόθεση* (β) (για διοικητικό όργανο) η προβλεπόμενη στον νόμο ικανότη-

τα τού οργάνου αυτού να εκδίδει διοικητικές πράξεις ή να τελεί άλλες νομικές ή ακόμη και υλικές πράξεις (γ) ***δέσμια αρμοδιότητα*** η αρμοδιότητα που έχει κάποιο διοικητικό όργανο όταν, εφόσον διαπιστώσει ότι συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τους κανόνες δικαίου πραγματικές ή νομικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην έκδοση τής διοικητικής πράξης η οποία εμπεριέχει ατομική ρύθμιση με προκαθορισμένο από τους κανόνες αυτούς περιεχόμενο ΑΝΤ διακριτική ευχέρεια

αρμόζω ρ. μετβ {ήρμοσ-α, αρμόσ-τηκα, -μένος} **1.** συνταιριάζω, συναρμολογώ (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ μοντάρω • **2.** ταιριάζω (σε κάποιον). είμαι κατάλληλος γι' αυτόν: *δεν σου αρμόζουν τέτοιοι φίλοι* **3.** (το τριτοπρόσ. ***αρμόζει, αρμόζουν***) είναι σύμφωνο με το σωστό και το πρέπον: *δεν σου αρμόζει τέτοια συμπεριφορά* || *αυτές οι εκφράσεις δεν αρμόζουν σε κυρία* **4.** (η μτχ. ***αρμόζων***, *-ουσα*, *-ον*) αυτός που είναι σύμφωνος με το σωστό και το πρέπον: *δεν είναι αυτός ο αρμόζων τρόπος να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου.* — **άρμοση** (η) [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμόζω* / *ἁρμόττω*. Ο μορφολογικός σχηματισμός των παράλληλων αυτών τύπων δείχνει ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά θέματα. Επομένως, το *ἁρμόττω* < **ἁρμό-τἰω* (πβ. μυκ a-mo-ta) < *ἁρμός*, ενώ το *ἁρμόζω* < **ἁρμόδ-jω* / *ἁρμόγ-jω* < *ἁρμός*. Ομόρρ. *ἁρμοστής*. *ἅρμα, ἁρμονία* Βλ. κ. *ἁρμός*].

αρμοκάλυπτρο (το) {αρμοκαλύπτρ-ου | -ων} πηχάκι από διάφορα υλικά, που χρησιμοποιείται στις κατασκευαστικές εργασίες για την κάλυψη των αρμών για διακοσμητικούς λόγους
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ. butt-strap].

αρμολόγηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συναρμολόγηση, η κατάλληλη τοποθέτηση και σύνδεση των εξαρτημάτων από τα οποία αποτελείται ένα σύστημα, μηχάνημα, όπλο κ.λπ., ώστε να σχηματίσουν την ολοκληρωμένη μορφή του: *οι στρατιώτες ασκούνταν στη λύση και την ~ των όπλων τους* • **2.** η έγχυση πρόσθετου (αραιού) κονιάματος στους αρμούς μεταξύ των πλακών. Επίσης **αρμολόγημα** (το) [1889] (κυρ σημ 2).

αρμολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους επιμέρους στοιχεία, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον: *η ~ των μαδεριών κατά την κατασκευή ενός σκάφους*

αρμολογώ ρ μετβ {αρμολογείς... | αρμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συνδέω επιμέρους στοιχεία έτσι, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον ΣΥΝ. συναρμολογώ, μοντάρω • **2.** γεμίζω με κονίαμα τους αρμούς τοιχοποιίας ή πλακών
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁρμολογῶ (-έω)* < *ἁρμός* + *-λογῶ* < *λόγος*].

Αρμονία (η) ΜΥΘΟΛ κόρη τού Άρη και τής Αφροδίτης, σύζυγος τού Κάδμου.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *ἁρμονία* (βλ.λ.)].

αρμονία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η σύμμετρη διάταξη των μερών προς το σύνολο. *η ~ των άκρων προς το σώμα* / *των νοηματικών ενοτήτων κειμένου* || *η ~ τού σύμπαντος προκαλεί τον θαυμασμό* ΣΥΝ ευρυθμία. αναλογικότητα, συμμετρία ΑΝΤ ασυμμετρία, δυσαναλογία **2.** η ομαλή σχέση. η σχέση ισορροπίας. όπου κανείς δεν υπάρχει ή αναπτύσσεται εις βάρος άλλου: *~ στις σχέσεις ενός ζεύγους* / *στη σχέση ανθρώπου και φύσης* || *οι σχέσεις των δύο πολιτικών βρίσκονται σε πλήρη ~* ΑΝΤ δυσαρμονία **3.** ΜΟΥΣ (α) η συνήχηση των μουσικών φθόγγων, το συνηχητικό φαινόμενο (θεωρείται ότι μαζί με τον ρυθμό και τη μελωδία αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία τής μουσικής) (β) ο κλάδος των μουσικών σπουδών που μελετά τις συγχορδίες και τον τρόπο τής γραφής τους και των συνδυασμών τους στο πλαίσιο τής μουσικής σύνθεσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμονία* < *ἁρμων* < *arsmn- (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω» Ομόρρ αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω. συνάπτω», *ἅρμα, ἁρμόζω* κ.ά. Η λ. *ἁρμονία* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τεχνικός όρος, δηλώνοντας το μέσο συνδέσεως και, κατά συνέπεια. το ίδιο το αποτέλεσμα τής συναρμογής. Η σημασιολογική του επέκταση αργότερα περιέλαβε επίσης τη συμμετρική διάταξη πραγμάτων, ήχων και φαινομένων. τη γενικότερη εύτακτη αναλογία. Η λ πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. harmony, γαλλ. harmonie, γερμ Harmonie κ.ά]

αρμόνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μουσικό όργανο με μεταλλικά γλωσσίδια, τα οποία παλλόμενα παράγουν μουσική, όπως η φυσαρμόνικα (βλ.λ.), το ακορντεόν (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. armonica < λατ. harmonicus < αρχ *ἁρμονικός*].

αρμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αρμονία· *~ σώμα* || *ο καλλιτέχνης είχε δημιουργήσει ~ σύνολα από διάφορα υλικά* || *η ~ ψυχοσωματική ανάπτυξη τού παιδιού* ΣΥΝ σύμμετρος, κανονικός ΑΝΤ ασύμμετρος, δυσαρμονικός, δυσανάλογος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνεύμα σύμπνοιας, συνεργασίας, αγάπης κ λπ.· *~ συμβίωση ανάμεσα στα μέλη τής κοινωνίας* / *τής οικογένειας* || *η ~ συνύπαρξη κομμάτων* / *συζύγων* / *αντίθετων απόψεων* / *ιδεολογιών* ΣΥΝ εύρυθμος. ευάρμοστος, κανονικός. απρόσκοπτος, ειρηνικός ΑΝΤ διαταραγμένος, δυσαρμονικός **3.** ΜΟΥΣ (α) αυτός που σχετίζεται με την αρμονία (βλ.λ., σημ. 3): *~ ήχος* / *ρυθμός* ΣΥΝ μελωδικός (β) ***αρμονικοί φθόγγοι*** ο πρώτος, ο τρίτος. ο πέμπτος και ο όγδοος φθόγγος μιας κλίμακας (γ) ***αρμονική*** (η) η συχνότητα που αποτελεί ακέραιο πολλαπλάσιο τής ίδιας (θεμελιώδους) συχνότητας και η οποία παράγεται όταν ένα σώμα (λ.χ. μια χορδή) δονείται (εκτελεί ταλάντωση). — **αρμονικά** επίρρ., **αρμονικότητα** (η) [1838].

αρμόνιο (το) {αρμονί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) μουσικό όργανο με πλήκτρα. που μοιάζει με το πιάνο (βλ.λ.) και παράγει ήχο με ειδικό σύστημα, που διοχετεύει σε αυτό αέρα **2.** το ηλεκτρονικό αντίστοιχο όργανο με ενσωματωμένο μεγάφωνο αποτέλεσε πρόδρομο τού συνθετιστή (συνθεσάιζερ. βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. armonio < armonia < λατ. harmonia < αρχ. *ἁρμονία*].

αρμός (ο) **1.** (α) η γραμμή που σχηματίζεται στα σημεία επαφής δομικών υλικών (πλακών, πλακιδίων, τούβλων κ ά) σε μια κατασκευή (β) (ειδικότ) το κενό μεταξύ των στοιχείων που συναρμόζονται, το οποίο γεμίζει με στεγανοποιητικό ή συνδετικό υλικό (κονίαμα) ΣΥΝ αρμογή, ραφή **2.** (συνεκδ.) η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων **3.** (ειδικότ) το σημείο συνάρθρωσης των οστών ΣΥΝ άρθρωση. κλείδωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμός* < *arsmn (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω», πβ. σανσκρ. irmás «μπράτσο». λατ. armus «ώμος», γαλλ armer «οπλίζω», αγγλ arm «μπράτσο», γερμ. Arm. Ομόρρ *ἅρμα, ἁρμόζω, ἁρμονία*, αρχ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» κ ά.].

άρμοση (η) → αρμόζω

αρμοστεία (η) → αρμοστία

αρμοστής (ο) ανώτατος αξιωματούχος (κρατικός υπάλληλος. διπλωμάτης) που αποστέλλεται από τη χώρα του ως ανώτατος διοικητής εξαρτημένης ή υποτελούς περιοχής *ο Άγγλος ~ των Ιονίων Νήσων*· ΦΡ ***ύπατος αρμοστής*** (i) (παλαιότ) ο αρμοστής που έχει την εντολή να κυβερνήσει ξένη (υποτελή, εξαρτημένη) χώρα έχοντας όλες τις εξουσίες: *οι ~ τής Μ Βρετανίας στις αποικίες της* (ii) ο διπλωματικός εκπρόσωπος τής Μ. Βρετανίας σε χώρες τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας (iii) αξιωματούχος τού Ο.Η.Ε.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμοστής* < *ἁρμόττω* (βλ. λ. *αρμόζω*)].

αρμοστία κ. (εσφαλμ.) **αρμοστεία** (η) {αρμοστιών} **1.** το καθεστώς διοίκησης εξαρτημένης περιοχής από αρμοστή (βλ λ.) **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού αρμοστή **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου εδρεύει ο αρμοστής
[ΕΤΥΜ < *αρμοστής*· πβ. και *παιδεραστής – παιδεραστία, ιεροτελεστής – ιεροτελεστία*].

αρμόστοκος (ο) στόκος που τοποθετείται στους αρμούς.

αρμοστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αρμόζει, ταιριάζει· ο ταιριαστός ΣΥΝ κατάλληλος, αρμόζων ΑΝΤ. ανάρμοστος, αταίριαστος

αρμπαρόριζα κ **αμπαρόριζα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ.) καλλωπιστικό και αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό γλυκών τού κουταλιού και φαγητών και το αφέψημά του διευκολύνει την πέψη
[ΕΤΥΜ < ιταλ. erba rosa, κατά λέξη «φυτό ρόδινου χρώματος», με παρετυμολογική επίδραση τής λ *ρίζα*].

αρμπιτράζ (το) {άκλ } η αγορά αγαθών (καθώς και ξένου συναλλάγματος, τίτλου, χρυσού) σε χαμηλές τιμές και η ταυτόχρονη μεταπώλησή τους σε άλλη αγορά, όπου τα αγαθά αυτά έχουν υψηλότερες τιμές, ώστε να επωφεληθεί ο έμπορος από τη διαφορά.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arbitrage < παλ. γαλλ. arbitrer «δικάζω, κρίνω» < λατ. arbiter «διαιτητής. κριτής»].

άρμπαυρο (το) → άλμπουρο

αρμύρα (η) → αλμύρα

αρμυρήθρα (η) {αρμυρηθρών} κάθε φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ < *αρμύρα* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ *δαχτυλ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.]

αρμυρίζω ρ → αλμυρίζω

αρμυρίκι (το) → αλμυρίκι

αρμυρός, -ή, -ό → αλμυρός

αρνάδα (η) η αμνάδα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Κατά το *αμνάδα* με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *αρνί*].

αρνάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** το μικρό αρνί: *~ γάλακτος* || *«~ άσπρο και παχύ, τής μάννας του καμάρι»* (παλαιότ. παιδικό ποίημα) **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο πράο. αθώο και άκακο ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) αρνάκι*** ημερεύω, τιθασεύω (κάποιον), ώστε να γίνει υπάκουος και ήσυχος (β) ***η στρίγγλα που έγινε αρνάκι*** (από την κωμωδία τού Σαίξπηρ. *The Taming of the Shrew* «Το ημέρωμα τής στρίγγλας») για γυναίκα που με κατάλληλη αντιμετώπιση απέβαλε την επιθετική της συμπεριφορά και έγινε υπάκουη (γ) ***αρνάκι τού Θεού*** ως χαρακτηρισμός για πολύ ήσυχο και αγαθό άνθρωπο

Αρναούτης (ο) {Αρναούτηδες}, **Αρναούτισσα** (η) {Αρναουτισσών} πρόσωπο αρβανίτικης καταγωγής. — **αρναούτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Arnavut < μεσν. *Ἀρβανίτης* (βλ.λ.)]

άρνηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόρριψη, η μη αποδοχή (θέσεως, δόγματος, πολιτικής, εντολής, υποχρέωσης κ.λπ.): *~ ψήφου* / *υπακοής* / *εργασίας* / *εκτελέσεως διαταγής* ΣΥΝ απόκρουση **2.** στάση ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από συστηματική αδιαφορία ή αντίδραση σε εξωτερικές απαιτήσεις: *πάντοτε προβάλλει ~ σε ό,τι του λες!* **3.** ΓΛΩΣΣ ο τρόπος με τον οποίο δηλώνουμε σε μια γλώσσα ότι κάτι δεν είναι αληθές ή δεν ισχύει σε προτάσεις όπως π.χ. *«Η αδελφή μου δεν χορεύει»*, ο ομιλητής δεσμεύεται ότι αληθεύει η αρνητική δήλωση / πληροφορία του ότι η αδελφή του δεν χορεύει ΑΝΤ κατάφαση **4.** ΦΙΛΟΣ (α) το να αντιπαρατάσσεται σε κάτι που υπάρχει ένα άλλο που το αποκλείει ή το αναιρεί. *το «μηδέν» είναι η ~ τού «είναι»* (β) το να μη δέχεται κανείς την ύπαρξη ή τον τρόπο υπάρξεως (προσώπου ή πράγματος): *η ~ τού Θεού* **5.** ΣΤΡΑΤ η ανυπακοή σε ανώτερο *~ εκτελέσεως διαταγής αξιωματικού* **6.** η αποφυγή εκτελέσεως διατεταγμένης υπηρεσίας ή οφειλόμενης υποχρέωσης (που τιμωρείται ποινικώς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκμηδενίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρνησις* < *ἀρνοῦμαι*].

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο συχνές ανάγκες στη γλωσσική μας επικοινωνία είναι να εκφραστούμε **αρνητικά** σε μια γνώμη ή κρίση μας για κάτι, σε μια διαπίστωση ή πληροφορία, επίσης σε κάτι που δεν θέ-

λουμε ή απαγορεύουμε να γίνει ή και σε ερώτησή μας. Η διαφωνία, η απόρριψη, η απαγόρευση, γενικά ό,τι δεν είναι *θετικά (καταφατικά)* ειπωμένο, ανήκει στη σφαίρα τής **άρνησης**· διατυπώνεται **αποφατικά** ή **αρνητικά**. Η ελληνική γλώσσα (αρχαία, μεσαιωνική και νέα), αντίθετα προς πολλές άλλες, δήλωσε την άρνηση με μια πρωτότυπη και εύστοχη διαφοροποίηση άρνηση *δεν* (αρχ. ελλην. *οὐ* / *οὐκ*) – άρνηση *μη* (και αρχ. *μή*). Το **δεν** χρησιμοποιείται στη διατύπωση αρνητικών κρίσεων (διαπιστώσεων, γνωμών, πληροφοριών κ.τ.ό.): *δεν ήλθε - δεν γνωρίζουν – δεν κατασκευάζεται* κ λπ. Το **μη** στη διατύπωση αρνητικών επιθυμιών (απαγορεύσεων, προσταγών, αμφιβολιών κ.τ.ό.): *μην έλθεις - να μην απαντήσω, – ας μη νομίζουμε – μη γνωρίζοντας – να μην το σκέφτεται.* Γενικά έχουμε: **δεν + οριστική ρημάτων – μη + υποτακτική / προστακτική** (συνήθως **να / ας**) **/ μετοχή**: *δεν γράφω / δεν έγραφα / δεν θα γράψω – μη γράφεις / να μη γράφει / ας μη γράψει / μη γράφοντας.* Όταν η άρνηση απλώνεται σε δύο (αποφατικές / αρνητικές) προτάσεις, τότε χρησιμοποιούνται για μεγαλύτερη έμφαση τα **ούτε** και **μήτε**: *δεν ήλθε ούτε τηλεφώνησε – μη μιλάς μήτε να κουράζεσαι – ούτε ήλθε ούτε (και) τηλεφώνησε – μήτε να μιλάς μήτε (και) να κουράζεσαι*

Στους μεσαιωνικούς χρόνους, όπως το *οὐδέν* (ουδέτερο τού *οὐδείς*) εξελίχθηκε σε *δεν*, έτσι και τη θέση τού *οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν* πήρε βαθμηδόν η αρνητική φράση *κἂν εἷς, κἂν μία, κἂν ἕν*, που εξελίχθηκε τελικά στις λέξεις (αντωνυμίες) **κανείς, κα(μ)μία / κα(μ)μιά, κανέν(α)** (από όπου μετά και **κανένας** κοντά στο *κανείς*). Η αρχική σημ. των φράσεων αυτών *(κἂν εἷς = ούτε ένας)* ρύθμισε και τη σύνταξή τους: *κανείς / κανένας δεν ήλθε – κανείς / κανένας μη φύγει*, ήτοι **κανείς + δεν / μη**. Το ίδιο ισχύει και με την εκφορά τού **τίποτε**, καθώς και των αντίστοιχων επιρρημάτων. **τίποτε + δεν / μη, καθόλου + δεν / μη, πουθενά + δεν / μη, ποτέ + δεν / μη**. Προσοχή! Οσάκις χρησιμοποιείται (για έμφαση ή σε επισημότερο ύφος) το **ουδείς**, εξακολουθεί να συντάσσεται χωρίς άρνηση· *ουδείς υπέγραψε τη συμφωνία* (όχι **ουδείς δεν υπέγραψε...!*) ή *κανείς δεν υπέγραψε.* Ομοίως: *ουδέποτε θέλησε να εκμεταλλευθεί* (όχι **ουδέποτε δεν προσπάθησε...!*) ή *ποτέ δεν θέλησε* .

Όταν πρόκειται να δοθεί αρνητική απάντηση σε ολόκληρη πρόταση, χρησιμοποιείται ελλειπτικά το επίρρ **όχι** *–Θα έλθεις; –Όχι* (εvv. *δεν θα έλθω*) Το **όχι** (από το αρχ. *οὐχ-ί < οὐχ / οὐκ*) χρησιμοποιείται και με ονόματα: *ήταν δώρο, όχι τιμωρία.*

Η άρνηση, προκειμένου για ονόματα, δηλώνεται και με σύνθετα και παράγωγα: *έμπειρος - ά-πειρος – απειρία, ευγενής – α-γενής – αγένεια, ισχυρός – αν-ίσχυρος, ικανός – αν-ίκανος – ανικανότητα.* Τα αρνητικής σημασίας ονόματα είναι γνωστά ως **στερητικά**. Τέλος, άρνηση δηλώνεται και λεξιλογικά με ρήματα και παράγωγά τους: *αρνούμαι, διαφωνώ, απορρίπτω, αποκλείεται* κ τ ό.

→ *α / αν- στερητικό*

αρνησιδικία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ η παράλειψη τού δικαστηρίου να εκδώσει διαδικαστική πράξη την οποία έχει υπηρεσιακό καθήκον να εκδώσει, και ιδίως δικαστική απόφαση αναφορικά προς αίτημα δικαστικής προστασίας που εκκρεμεί.

αρνησίθεος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν πιστεύει σε Θεό ή αρνείται την ύπαρξη τού Θεού ΣΥΝ άθεος, ασεβής, αντίθεος. — **αρνησιθεΐα** (η) [μτγν.]

αρνησίθρησκος, -η, -ο [1856] αυτός που απαρνείται τη θρησκεία του ή δεν ανέχεται καμία θρησκεία. — **αρνησιθρησκία** (η) [1812]

αρνησικυρία (η) [1859] {χωρ. πληθ } ΝΟΜ **1.** το δικαίωμα τού αρχηγού κράτους να μην κυρώνει έναν νόμο το βέτο: *απόλυτη / αναβλητική* ~ **2.** (Διεθνές Δίκαιο) το δικαίωμα να αρνείται κράτος-μέλος διεθνούς οργανισμού (π χ. τού Ο.Η Ε) την επικύρωση συλλογικής απόφασης, με αποτέλεσμα να αποτρέπει την εφαρμογή της ΣΥΝ βέτο.
[ΕΤΥΜ. < *άρνηση* + *-κυρία* < *κύρος*, απόδ. τού διεθνούς όρου veto (βλ. λ. *βέτο*)]

αρνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το αρνί ή (για κρέας) που είναι από αρνί: ~ *παϊδάκια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*.

αρνησίπατρις (ο/η) [1864] {αρνησιπάτριδ-ος | -ιδες, -ίδων} πρόσωπο που απαρνείται την πατρίδα του ΣΥΝ προδότης, εξωμότης. — ***αρνησιπατρία*** (η) [1832].

αρνησίχριστας, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αρνείται τον Χριστό

αρνητής (ο) [μτγν.], **αρνήτρια** (η) [1832] {αρνητριών} πρόσωπο που αρνείται κάτι: ~ *τής πατρίδας / τής θρησκείας / τής ιδεολογίας του / τής αλήθειας* ΣΥΝ εξωμότης, προδότης.

αρνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει άρνηση: ~ *απάντηση / απόφαση / στάση* ΣΥΝ. απορριπτικός ΑΝΤ. θετικός **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που περιέχει ή δηλώνει άρνηση: ~ *πρόταση / μόριο / εκφορά* ΣΥΝ αποφατικός ΑΝΤ καταφατικός (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*) **3.** αυτός που αναφέρεται στην άσχημη, την κακή πλευρά των πραγμάτων: *δεν ωφελεί η ~ αντιμετώπιση τής ζωής, πρέπει να βλέπεις την ευχάριστη πλευρά* || ~ *αυτοσυναίσθημα / διάθεση / αντίληψη* ΣΥΝ απαισιόδοξος, ηττοπαθής ΑΝΤ. θετικός, ευχάριστος, αισιόδοξος· ΦΡ ***αρνητική διαφήμιση*** αυτή που προσπαθεί να επηρεάσει το κοινό υπέρ κάποιου προϊόντος, προβάλλοντας τα μειονεκτήματα άλλων ανταγωνιστικών προϊόντων (και όχι τα θετικά στοιχεία τού ιδίου) **4.** αυτός που δεν οδηγεί σε αίσιο τέλος, αλλά σε αδιέξοδο, δυσμενής: ~ *εξέλιξη στις διαπραγματεύσεις* || ~ *προοπτικές* ΑΝΤ ευμενής **5.** (ειδικότ.) αυτός που δεν φανερώνει πρόοδο, αύξηση, αλλά μείωση, πτωτική τάση: *είναι ~ οι δείκτες τής οικονομίας* ΑΝΤ θετικός **6.** ΜΑΘ ***αρνητικός αριθμός*** ο αριθμός που έχει πρόσημο «πλην» (–), και είναι μικρότερος τού μηδενός ΑΝΤ. θετικός (πρόσημο «συν» [+]) **7.** ΦΥΣ (α) ***αρνητικό φορτίο*** ηλεκτρικό φορτίο όμοιο με τού ηλεκτρονίου, που αναπτύσσεται στα σώματα με τριβή ΑΝΤ θετικό φορτίο (β) ***αρνητικός πόλος*** (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος τής ηλεκτρικής πηγής που έχει το μικρότερο δυναμικό ΑΝΤ. θετικός πόλος **8.** ΙΑΤΡ (ως χαρακτηρισμός αποτελέσματος ιατρικής εξέτασης) αυτός που δείχνει ότι δεν βρέθηκε στον οργανισμό η ουσία, το στοιχείο, για την ύπαρξη τού οποίου έγιναν σχετικές εξετάσεις: *το δείγμα βγήκε αρνητικό* (δηλ. δεν βρέθηκε στο αίμα ασθενούς ιός ή μια γυναίκα δεν έχει συλλάβει ή δεν ανιχνεύθηκαν αναβολικές ουσίες στον οργανισμό αθλητή κ.λπ.) || (στο αίμα) *ρέζους ~* (με απουσία τού παράγοντα ρέζους) **9.** ***αρνητικό*** (το) (α) ΦΩΤΟΓΡ η εικόνα που αποτυπώνεται κατά τη φωτογράφιση στο φιλμ και εμφανίζει τα φωτεινά σημεία σκοτεινά και τα σκοτεινά φωτεινά (β) (στην αργκό των οδηγών ραδιοταξί) η ματαίωση (ερώτηση τηλεφωνικού κέντρου προς ταξί· *ο 13 πήρε τη διαδρομή*, Απάντηση ταξιτζή. *κέντρο, ~*) — **αρνητικά** επίρρ., **αρνητικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀρνητής* Οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ *αρνητικός αριθμός / πόλος* (< αγγλ. negative number / pole)].

αρνητισμός (ο) **1.** (γενικά) η τάση να τηρεί κανείς αρνητική στάση, η συστηματική άρνηση **2.** ΨΥΧΟΛ (α) η εναντίωση σε κάθε μορφή αυθεντίας / εξουσίας (β) (ειδικότ) η αντίσταση ασθενούς στις ιατρικές υποδείξεις και συμβουλές ή η διάπραξη τού αντιθέτου από αυτές • **3.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία κατά την οποία δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση τού κόσμου ούτε και τής ίδιας τής ύπαρξης
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ. negativism].

αρνί (το) {αρν-ιού | -ιών} **1.** το νεαρό πρόβατο **2.** (συνεκδ.) το κρέας τού αρνιού: *στα ύψη η τιμή τού ~ τού Πάσχα* || ~ *ψητό / τής σούβλας / στον φούρνο με πατάτες / τής κατσαρόλας / καπαμά* • **3.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) αθώος, αγαθός και άκακος: *ήταν καλό ανθρωπάκι, άκακος, ~.* — (υποκ.) **αρνάκι** (το) (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀρνίν* < αρχ. *ἀρνίον*, υποκ τού *ἀρήν, ἀρνός* «πρόβατο» < *Fαρήν*, που συνδ. με αρμ. garn «αρνί», περσ barra (< *varnak)].

αρνόμαλλο (το) το μαλλί προβάτου μέχρι οκτώ μηνών

αρ νουβό (η) {άκλ } ελλην *νεωτερική τέχνη*· καλλιτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε στο τέλος τού 19ου αι στην Ευρώπη και επηρέασε καθοριστικά την καλλιτεχνική ζωή (ζωγραφική, αρχιτεκτονική, γλυπτική, διακόσμηση), ακόμη και τις γραφικές τέχνες· χαρακτηρίζεται από τη χρήση φυτικών μοτίβων, τις συνθέσεις σε επίπεδο χώρο χωρίς βάθος, την υπερβολική χρήση διακοσμητικών στοιχείων κ ά
[ΕΤΥΜ < γαλλ. art nouveau «νέα τέχνη»]

αρνούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αρνείσαι .. | αρνήθηκα} **1.** δεν αποδέχομαι, λέω «όχι» σε κάτι: ~ *μια πρόσκληση / ένα δώρο / βοήθεια / να κάνω κάτι* ΣΥΝ απορρίπτω ΑΝΤ συγκατατίθεμαι, αποδέχομαι, συμφωνώ **2.** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι), παύω να έχω σχέση μαζί τους: ~ *γονείς / φίλους / την οικογένειά μου* **3.** παύω να πιστεύω σε (κάτι), αποκηρύσσω: ~ *την πατρίδα / τη θρησκεία / τις ιδέες μου* ΣΥΝ απαρνούμαι **4.** δεν δέχομαι (ότι κάτι υπάρχει, ισχύει ή είναι αληθές): *αρνήθηκε ότι είχαν συναντηθεί* ΣΥΝ διαψεύδω. Επίσης (καθημ.) **αρνιέμαι** [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, άρνηση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρνοῦμαι (-έο)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με αρμ. uranam «αρνούμαι»].

Αροάνια (τα) {Αροανίων} όρος τής Β. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας αλλιώς *Χελμός* (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, προελλην αρχής, αγν. ετύμου. Βλ κ. *Χελμός*].

αρόδο επίρρ. (λαϊκ) **1.** (για πλοία) μακριά από την ακτή, στα ανοιχτά: *το καΐκι στάθηκε ~* **2.** (γενικότ.) σε μακρινή απόσταση: *τράβα ~!* (φύγε!, απομακρύνσου!).
[ΕΤΥΜ < βεν. a roda «στα ανοιχτά (τής θάλασσας)»].

άρον ρ. → αίρω

-αρος 1. παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *κλέφτης > κλέφτ-αρος, ψεύτης > ψεύτ-αρος, παιδί > παίδ-αρος* **2.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μεγεθυντικών κυρίων ονομάτων: *Γιώργος > Γιώργ-αρος, Γιάννης > Γιάνν-αρος, Αντώνης > Αντών-αρος.*
[ΕΤΥΜ. Το μεγεθ. επίθημα *-αρος* (ήδη μεσν.) προήλθε από μεγεθυντικά σε *-ος* ουδετέρων υποκοριστικών σε *-άρι*, π.χ. *σαλιγκάρι – σαλίγκαρος, σκαθάρι – σκάθαρος*]

άροση (η) {-ης κ -όσεως | χωρ. πληθ } (λόγ.) το όργωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄροσις* < *ἀρῶ (-όω)*, για το θ τού οποίου βλ. λ. *άροτρο*].

αρόσιμος, -η, -ο (λόγ) (για έδαφος) αυτός που είναι κατάλληλος για όργωμα, για καλλιέργεια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *ἀροσ-* (πβ αόρ. *ἤροσ-α*, τού ρ *ἀρόω, -ῶ* «οργώνω», βλ. κ. *άροτρο, άρουρα*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*]

αροτριώ ρ. μετβ. {αροτρι-οίς κ. -άς... | αροτρί-ωσα, -ούμαι, -ούται, -ώθηκα, -ωμένος} (αρχαιοπρ.) σκάβω τη γη με το άροτρο ΣΥΝ οργώνω, ζευγαρίζω Επίσης (σπάν.) **αροτριώνω**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀροτριῶ (-όω)* < αρχ. *ἄροτρον*].

άροτρο (το) {αρότρ-ου | -ων} παραδοσιακό γεωργικό εργαλείο, ξύλινο (παλαιότ) ή μεταλλικό, που απολήγει σε κυρτή αιχμή (υνί)· σύρεται από ζώα (βόδια ή άλογα) ή με μηχανικό μέσο (τρακτέρ) και χρησιμοποιείται από τον γεωργό για να οργώνει τη γη ΣΥΝ αλέτρι.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄροτρον* < *aro-tro- (με παραγ. επίθημα -tro-) < Ι Ε. *aro- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ. λατ. ara-trum, ιταλ. aratro, ισπ. arado κ.ά. Ομόρρ. *ἄρο-σις (-η), ἄρουρα* (< βλ.λ.) κ ά.].

-αρούδι παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ου-

α- / αν- *στερητικό*

α-ροκάνιστος, -η, -ο **α-ρρυμοτόμητος**, -η, -ο **α-ρρυμούλκητος**, -η, -ο **α-ρρύπαντος**, -η, -ο **α-ρώτητος**, -η, -ο

δέτερων ουσιαστικών: *ξεπετ-αρούδι. μαθητ-αρούδι.*
[ΕΤΥΜ Υποκ. επίθημα τής Ν Ελληνικής. που προέρχεται από τα υποκ επιθήματα *-άρι* και *-ούδι* (πβ *βυζαστ-άρι > βυζαστ-αρ-ούδι*)]

άρουρα (η) {αρούρης} (αρχαιοπρ.) το καλλιεργημένο ή καλλιεργήσιμο χωράφι κυρ. στη ΦΡ ***άχθος αρούρης*** (*ἄχθος ἀρούρης*. Ομήρ. *Ιλ* Σ 104) βάρος τής γης, για άνθρωπο που δεν είναι χρήσιμος. που παρασιτεί εις βάρος άλλων (βλ. κ. λ. *άχθος*)
[ΕΤΥΜ αρχ < *aroF-r̥-ja < I.E. *aro- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ κελτ arbor «δημητριακά». γοτθ. arjan «οργώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ἄρο-σις (-η), ἄρο-τρο(ν)* κ.ά.].

αρουραίος (ο) **1.** ο μεγαλύτερος σε μέγεθος ποντικός των αγρών, που ζει στα χωράφια και στις αποθήκες ή στα υπόγεια των αγροτικών περιοχών και προκαλεί ζημιές στις καλλιέργειες (βλ κ. λ. *ποντικός*) **2.** (μτφ) (α) ο πονηρός. πανούργος άνθρωπος (β) (ειδικότ.) ο διαρρήκτης σπιτιών: *έκαναν θραύση οι ~ στα σπίτια τής περιοχής κατά τις διακοπές* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς*
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ. *ἀρουραῖος* < *ἄρουρα* «καλλιεργήσιμη γη» (βλ λ) Η λ. *ἀρουραῖος* προσδιόριζε αρχικά ως επίθ τον ποντικό που ζει στους αγρούς (φρ. *ἀρουραῖος μῦς*) εν αντιθέσει με εκείνον που συχνάζει ή προέρχεται από παραθαλάσσια μέρη (φρ. *ποντικός μῦς*). Βλ. κ *ποντικός*]

άρπα (η) {αρπών} μουσικό όργανο με ποικίλο αριθμό χορδών. οι οποίες είναι τοποθετημένες καθέτως σε τριγωνικό ηχείο ο ήχος παράγεται με κρούση των χορδών από τις άκρες των δακτύλων και των δύο χεριών. — **αρπιστής** (ο). **αρπίστρια** (η). **αρπιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, μεσν < ιταλ arpa < γερμ Harfe < αρχ. γερμ. harpha < αρχ. *κάρφος* «στεγνό ξυλώδες τμήμα φυτού. άχυρο, χορδή»].

άρπαγας (ο/η) {αρπάγων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει αρπακτικές τάσεις, που αρπάζει πράγματα τα οποία δεν του ανήκουν ο κλέφτης: *Γίναμε ζούγκλα! Γεμίσαμε άρπαγες και δολοφόνους!*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅρπαξ, -αγος* < *ἁρπάζω*]

αρπαγή (η) [αρχ] **1.** η απόσπαση με παράνομο, δόλιο τρόπο και συχνά με τη χρήση βίας ή απάτης πράγματος, περιουσιακού στοιχείου κ λπ. από τον κάτοχό του ή προσώπου από την οικογένεια ή το στενό περιβάλλον του: *η ~ τού κοπαδιού / τής Περσεφόνης / τής Ευρώπης / των Σαβίνων* ‖ *η ~ ανηλίκου* ΣΥΝ κλοπή, απαγωγή **2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με απάτη ή βία ή με την απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί κάποιον. έτσι ώστε να αποστερεί τον συλλαμβανόμενο από την προστασία τής Πολιτείας και ιδίως όποιος περιάγει κάποιον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης τής ελευθερίας (πβ λ. *απαγωγή*) — **άρπαγμα** (το) [μτγν]

αρπάγη (η) {αρπαγών} **1.** ο γάντζος και (κατ᾽ επέκτ) κάθε εργαλείο με γάντζο **2.** (μτφ.) καθετί που αρπάζει με βίαιο τρόπο: *η ~ τής εφορίας / τού νόμου*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁρπάγη* < αρχ. *ἁρπάζω*].

αρπάζω ρ μετβ κ αμετβ {άρπα-ξα. -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω (κάτι) σφιχτά ή βίαια με το χέρι, γραπώνω: *τον άρπαξε απ᾽ τα μαλλιά* ‖ *του άρπαξε το μπράτσο και τον χτύπησε* ‖ *~ από τον λαιμό / γιακά*· ΦΡ ***τα αρπάζω*** δωροδοκούμαι: *ο υπεύθυνος για τον έλεγχο τα 'χει αρπάξει και τους έδωσε άδεια λειτουργίας* ΣΥΝ τα παίρνω. λαδώνομαι **2.** αποσπώ, παίρνω (κάτι) από τον κάτοχό του με τη βία: *της άρπαξαν την τσάντα μέσ᾽ από τα χέρια* **3.** (κατ᾽ επέκτ.) κλέβω (για αντικείμενα), απάγω (πρόσωπα): *κάποιος μου άρπαξε το πορτοφόλι χωρίς να πάρω είδηση* ‖ *μας άρπαξαν ό,τι είχαμε και δεν είχαμε* ‖ *οι πειρατές άρπαζαν γυναίκες και παιδιά* ΦΡ ***αρπάζω (το) φιλί*** φιλώ στα κλεφτά, γρήγορα και ξαφνικά, πριν μπορέσει να αντιδράσει ο άλλος: *στα σκοτεινά και ξαφνικά, της άρπαξε ένα φιλί* **4.** αποσπώ (κάτι) από τον κάτοχό του με νόμιμη ή νομιμοφανή κάλυψη. αδιαφορώντας για τις ανάγκες του *βρήκε παραθυράκι στον νόμο και μας άρπαξε όλη την περιουσία* **5.** (γενικότ) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στηρίξεώς του, από τη βάση του. από το σημείο όπου είναι τοποθετημένο: *τον άρπαξαν τα κύματα από την κουπαστή* ‖ *ο δυνατός αέρας άρπαξε τα απλωμένα ρούχα και τα σκόρπισε* • **6.** (μτφ) συλλαμβάνω με τον νου αμέσως, αντιλαμβάνομαι εύκολα *ό,τι του πεις, το αρπάζει αμέσως* **7.** ακούω και απομνημονεύω (κάτι): *τα μικρά παιδιά αρπάζουν πολύ εύκολα τις καινούργιες λέξεις* • **8.** (για μεταδοτική αρρώστια) προσβάλλομαι. παθαίνω: *~ γρίπη*· ΦΡ ***την αρπάζω*** κρυολογώ: *βγήκε ελαφρά ντυμένος έξω και την άρπαξε* ♦ (αμετβ) **9.** (συνήθ στον αόρ) καίγομαι ελαφρά, συνήθ στην επιφάνεια. από την υψηλή θερμοκρασία ή τον ήλιο: *πρόσεχε το φαγητό στον φούρνο, μην αρπάξει* ‖ *έχει ευαίσθητο δέρμα και αρπάζει πολύ γρήγορα στον ήλιο* ‖ *Το κρέας άρπαξε! Βγάλ᾽ το πριν γίνει κάρβουνο!* (μεσοπαθ. ***αρπάζομαι***) • **10.** οργίζομαι εύκολα. είμαι ευέξαπτος. *πρόσεξε τι θα του πείς, γιατί αρπάζεται με το παραμικρό* **11.** (κατ᾽ επέκτ) έρχομαι στα χέρια. συμπλέκομαι, αρχίζω να μαλώνω: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος αρπάχτηκαν* **12.** (+από) (α) πιάνομαι από κάπου, στηρίζομαι. συγκρατούμαι: *γλίστρησε στη σκάλα, αλλά αρπάχτηκε από τα κάγκελα* (β) βρίσκω λογικό έρεισμα, στήριγμα για τις θέσεις μου, τα επιχειρήματά μου: *αρπάχτηκε από την ευνοϊκή δήλωση τού υπουργού* (γ) εμμένω ή περιορίζομαι σε κάτι που με συμφέρει, που με εξυπηρετεί. αγνοώντας όλα τα άλλα στοιχεία: *αρπάχτηκε από μια κουβέντα τής στιγμής και δεν μου μιλάει* ΣΥΝ βρίσκω αφορμή • ΦΡ (α) ***τις αρπάζω*** τρώω ξύλο, με δέρνουν (β) ***άρπα την!*** (i) λέγεται τη στιγμή που κάποιος ρίχνει γροθιά, δίνει χτύπημα σε άλλον: *~, για να μάθεις!* (ii) (χαιρέκακα) προς κάποιον που έπαθε κάτι, το οποίο, κατά τη γνώμη τού λέγοντος. του άξιζε· *τα 'θελες και τα 'παθες· ~ τώρα, να μάθεις!* (γ) ***αρπάζω φωτιά*** αναφλέγομαι· *το σπίτι / τα ρούχα του άρπαξαν φωτιά* ΣΥΝ παίρνω / πιάνω φωτιά. — **άρπαγμα** (το) [μτγν.] κ. **αρπαγμός** (ο) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁρπάζω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἅρπη* «δρέπανο» < I E. *ser-p- «δρέπανο», πβ λατ sarrio «σκαλίζω». σανσκρ sr̥-ṇi «δρέπανο», γαλλ. sarcloir με την ίδια σημ , ίσως συγγενές προς αρχ. γερμ sarf «κοφτερός» (αγγλ sharp, γερμ. scharf) κ.ά. Ομόρρ. *ἁρπαγή, ἁρπάγη, ἅρπαξ (-γας)* κ ά.]

άρπα-κόλλα (η) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** η πρόχειρη, βιαστική και επιπόλαιη εργασία **2.** (ως επίρρ.) με μεγάλη προχειρότητα *έκανε τη δουλειά ~*· ΦΡ. ***στο άρπα-κόλλα*** πρόχειρα, ανοργάνωτα· *τα κάνει όλα ~ δεν μπορείς να τον εμπιστευθείς.* — **αρπακόλλας** κ **αρπακολλατζής** (ο).
[ΕΤΥΜ Από την προστακτική των ρ. *αρπάζω* και *κολλώ*, που ο συνδυασμός τους προσέλαβε επιρρηματική σημ.].

αρπακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρπαχτικός** **1.** αυτός που έχει την τάση να αρπάζει. να ιδιοποιείται ξένα πράγματα *οι ~ διαθέσεις τής Τουρκίας στα Βαλκάνια* **2.** ***αρπακτικό*** (το) σαρκοφάγο πτηνό με γρήγορο πέταγμα. γαμψό ράμφος και νύχια. οξεία όραση, που συχνά αρπάζει από το έδαφος το θήραμά του και το μεταφέρει στη φωλιά του: *αρπακτικά είναι ο αετός, ο γύπας. το γεράκι κ.ά.* — **αρπακτικότητα** (η) [1881].

αρπαξιά (η) η απότομη και συχνά βίαιη κίνηση. με την οποία αρπάζει κανείς κάτι
[ΕΤΥΜ < *αρπάζω* (αόρ. *άρπαξ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιά*].

αρπαχτά επίρρ. βιαστικά συνήθ. στη ΦΡ ***στ' αρπαχτά*** βιαστικά. πρόχειρα, στα γρήγορα· *έφαγα / τσίμπησα κάτι ~*

αρπαχτή (η) (λαϊκ.) ό,τι αποκτήθηκε με ξαφνικό και πονηρό (συχνά παράνομο) τρόπο: *κάνανε μια γερή ~ και την κοπάνησαν* ΣΥΝ μπάζα· ΦΡ ***τής αρπαχτής*** για εύκολο, γρήγορο και συχνά παράνομο κέρδος, που αποκτά κάποιος εκμεταλλευόμενος μια κατάσταση: *με τα κονδύλια για τα δημόσια έργα έγινε ~* ‖ (ως χαρακτηρισμός) *δεν είναι να τον εμπιστεύεσαι. αυτός είναι ~*

άρπισμα (το) {αρπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ η εκτέλεση των φθόγγων μιας συγχορδίας όχι ταυτόχρονα αλλά διαδοχικά, κατά κανόνα σε ανιούσα ή κατιούσα διάταξη, όπως παίζεται η άρπα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από ιταλ. arpeggio < arpa «άρπα» (βλ. λ. *άρπα*)]

αρπιστής (ο) → άρπα

Άρπυιες (οι) {Αρπυιών} ΜΥΘΟΛ κόρες τού Θαύμαντος και τής Ωκεανίδας Ηλέκτρας, φτερωτά κακοποιά πνεύματα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἅρπυιαι / Ἀρέπυιαι*. αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ρ. *ἐρέπτομαι* «βόσκω -- τραγανίζω» με παρετυμολ. προς το ρ. *ἁρπάζω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για δάνειο]

αρραβώνας κ (λαϊκ) **αρρεβώνας** [μεσν] (ο) **1.** η τελετή κατά την οποία επισημοποιείται η σχέση ενός άνδρα και μιας γυναίκας με την αμοιβαία υπόσχεση γάμου και την ανταλλαγή δαχτυλιδιών (βέρες)· τελείται είτε κατά τη διάρκεια τού μυστηρίου τού γάμου είτε σε χρονικό διάστημα πριν από αυτό ΣΥΝ μνηστεία **2.** (συνεκδ) το δαχτυλίδι, η βέρα που φορούν οι αρραβωνιασμένοι. *δίνω / βάζω ~* (μνηστεύομαι) • **3.** σύμβαση η οποία καταρτίζεται στο πλαίσιο άλλης σύμβασης και κατά την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους δίδει στον άλλο ένα περιουσιακό αντικείμενο (χρήματα συνήθως) έτσι ώστε, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον δότη. ο λήπτης να το κρατήσει, ενώ, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον λήπτη, εκείνος να έχει την υποχρέωση να επιστρέψει διπλάσια ΣΥΝ (καθημ.) καπάρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρραβών, -ῶνος* (αρχική η σημ. 3) < εβρ. ērābōn «εγγύηση, ενέχυρο». Η λ. εισήλθε στην Ελληνική από τις εμπορικές συναλλαγές των Ελλήνων με τους Φοίνικες].

αρραβωνιάζω ρ. μετβ [μεσν] {αρραβώνιασ-α, -τηκα. -μένος} **1.** τελώ τον αρραβώνα (κάποιου), μνηστεύω: *~ τον γιο / την κόρη* **2.** (μεσοπαθ. ***αρραβωνιάζομαι***) δίνω υπόσχεση γάμου κατά την επίσημη τελετή τού αρραβώνα Επίσης (λαϊκ.) **αρρεβωνιάζω**. — **αρραβώνιασμα** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αρρεβώνιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*

αρραβωνιάρης κ. (λαϊκ) **αρρεβωνιάρης** (ο) {αρραβωνιάρηδες}, **αρραβωνιάρα** κ (λαϊκ.) **αρρεβωνιάρα** (η) (λαϊκ.) ο αρραβωνιαστικός / η αρραβωνιαστικιά.

αρραβωνιαστικός (ο), **αρραβωνιαστικιά** (η) [μεσν.] πρόσωπο που έχει δώσει υπόσχεση γάμου, ο μνηστήρας.

αρραγής, -ής, -ές {αρραγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ) **1.** αυτός που δεν ραγίζει, που δεν θρυμματίζεται ΣΥΝ αρράγιστος, αθρυμμάτιστος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα. από αδιάσπαστη ενότητα: *~ πολιτικό μέτωπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + θ. *ραγ-* (πβ. *ἐρ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *ῥήγνυμι*). Ομόρρ. *ρωγ-μή, ρήξη*].

άρρεν ‣ άρρην

αρρεναγωγείο (το) [1889] (παλαιότ.) εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούν μόνο αγόρια ΑΝΤ παρθεναγωγείο.

αρρενογονία (η) {αρρενογονιών} η γέννηση αρσενικών τέκνων ΣΥΝ αρρενοτοκία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀρρενογόνος* < *ἄρρην, ἄρρενος* + *γόνος*]

αρρεναμορφισμός (ο) ΒΙΟΛ η ανώμαλη κατάσταση θηλυκού ατόμου, το οποίο εμφανίζει αρσενικούς δευτερεύοντες φυλετικούς χαρακτήρες (λ χ δασυτριχία, αλλοίωση τής φωνής, ατροφία των μαστών κ.ά.) ΣΥΝ ανδρομορφισμός.

αρρενοπρεπής, -ής, -ές {αρρενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αρρενοπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που ταιριάζει σε άνδρα: *~ τρόποι / φέρσιμο* ΣΥΝ ανδροπρεπής ΑΝΤ θηλυπρεπής **2.** αυτός που έχει έντονα αρρενωπά χαρακτηριστικά. *~ πρόσωπο.* — **αρρενοπρεπώς** επίρρ., **αρρενοπρέπεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, -ης. -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄρρην, ἄρρενος* + *πρέπω*].

αρρενοτοκία (η) {αρρενοτοκιών} η αρρενογονία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀρρενοτόκος* < *ἄρρην, ἄρρενος* + *τόκος* «κύημα»]

αρρενωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έντονα ανδρικά χαρακτηριστικά: ~ *παράστημα / ήθος / πρόσωπο.* **αρρενωπότητα** (η) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄρρην, ἄρρενος* + *-ωπός* (βλ λ)]

αρρευστοποίητος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που δεν ρευστοποιήθηκε ή δεν μπορεί να ρευστοποιηθεί (βλ λ *ρευστοποιώ*) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μετατράπηκε ή δεν μπορεί να μετατραπεί σε χρήμα *ένα μέρος τής περιουσίας του μένει ~* ΑΝΤ ρευστοποιήσιμος

άρρηκτα επίρρ (λόγ) χωρίς ρωγμή ή ράγισμα, αδιάσπαστα· (συνήθ. μτφ) απολύτως, χωρίς να μπορεί κάτι να νοηθεί χωριστά από κάτι άλλο: *η οικονομική ανάκαμψη είναι ~ συνδεδεμένη με τη μείωση των ελλειμμάτων.* Επίσης **αρρήκτως** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρρήκτως* < *ἄρρηκτος* (βλ λ). Η μτφ. φρ. *αρρήκτως συνδεδεμένος* είναι απόδ τού γαλλ. indissolublement lié]

άρρηκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν σπάει ή δεν έχει σπάσει: ~ *σχέση / σύνδεση* ΣΥΝ αρραγής, αδιάσπαστος ΑΝΤ εύθραυστος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *ῥηκτός* < *ῥήγνυμι* (βλ κ *ρήξη*)].

άρρην, -ην, -εν {άρρ-ενος, -ενα | -ενες (ουδ -ενα), -ένων} **1.** (για αγώρι ή άνδρα) αυτός που είναι γένους αρσενικού. *το θέμα αφορά κυρίως στον άρρενα πληθυσμό* ΑΝΤ θήλυς **2. *άρρην*** (ο), ***άρρεν*** (το) το αγώρι ή ο άνδρας ΦΡ (α) ***(σχολείο) αρρένων*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έχει μαθητές μόνο αγώρια ΑΝΤ θηλέων, μικτό (β) ***μητρώα αρρένων*** ο επίσημος κατάλογος όπου εγγράφονται με αύξοντα αριθμό όλα τα αγώρια που γεννιούνται σε μια πόλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄρσην, -ενος* < I.E *ers- «αρσενικό φύλο», πβ. σανσκρ. ṛsa-bhá- «ταύρος», αρχ. περσ. aršan «άνδρας»]

άρρητος, -η, -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί· ~ *συναίσθημα* ΣΥΝ ανέκφραστος, ανείπωτος, άφατος ΦΡ ***άρρητα αθέμιτα*** ασυναρτησίες, βλακείες: *φαινόταν σοβαρός, αλλά όταν άρχισε να μιλάει, άρχισε να λέει ~*· συχνά λέγεται και *άρρητ' αθέμιτα, κουκκιά μαγειρεμένα* **2.** αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να αποκαλυφθεί: ~ *μυστήριο / θαύμα* ΣΥΝ απόρρητος, μυστικός ΦΡ ***άρρητα ρήματα*** (*ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα.* Κ.Δ. *Β' Κορ.* 12, 4, οπτασία τού Παύλου) λόγια που δεν λέγονται, απόρρητα· *ο μυστικιστής φιλόσοφος τους μίλησε για όλα, για τον Θεό, για τη φύση, για τον άνθρωπο· τους φανέρωσε ~ που έκαναν όλους να απορούν και να θαυμάζουν* • **3.** ΜΑΘ. ***άρρητος αριθμός*** ο αριθμός που δεν ανήκει στους ρητούς (βλ.λ), δηλ αυτός που δεν γράφεται ως κλάσμα με ακέραιους όρους, π.χ. ο αριθμός $\sqrt{2}$ ΣΥΝ ασύμμετρος (κυρίως επί μεγεθών) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ῥητός*]

Αρριανός (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός και γεωγράφος (95-175 μ Χ)· κυριότερα έργα του *Περίπλους Ευξείνου Πόντου, Κυνηγετικός, Αλεξάνδρου ανάβασις* **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν., αβεβ ετύμου, ίσως < λατ *Arrianus < Arrius (ρωμαϊκό όν) + παραγ επίθημα -anus]

άρριζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ρίζες: ~ *φυτό*

αρρυθμία (η) [αρχ.] {αρρυθμιών} **1.** η έλλειψη κανονικού ρυθμού. *η ζωή του χαρακτηρίζεται από ~* ΣΥΝ αταξία, ασυμμετρία. ΑΝΤ ευρυθμία, συμμετρία **2.** ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικού ρυθμού ΣΥΝ παραφωνία, κακοφωνία • **3.** ΙΑΤΡ η διαταραχή τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας τής καρδιάς

αρρύθμιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ρυθμιστεί, τακτοποιηθεί, διευθετηθεί: ~ *υπόθεση / οφειλή* ΣΥΝ εκκρεμής • **2.** (ειδικότ για ραδιόφωνα, τηλεοράσεις, βίντεο) αυτός που δεν έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη συχνότητα, που δεν έχει συντονιστεί, ώστε να λειτουργεί σωστά. — **αρρύθμιστα** επίρρ.

άρρυθμος, -η, -ο [αρχ] **1.** (συνήθ. για στίχους) αυτός που δεν έχει ρυθμό, μέτρο **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αρμονία, κανονικότητα: ~ *παλμοί τής καρδιάς.* — **άρρυθμα** επίρρ

αρρυτίδωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει ρυτίδες στο δέρμα ΣΥΝ αζάρωτος, αγέραστος ΑΝΤ ρυτιδιασμένος, ζαρωμένος, σουρωμένος **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια είναι απολύτως ήρεμη, που δεν είναι καθόλου ταραγμένη: *τα ~ νερά τής λίμνης* ΑΝΤ ρυτιδωμένος, ταραγμένος

αρρωσταίνω ρ αμετβ κ. μετβ. {αρρώστη-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** προσβάλλομαι από νόσο, παύω να είμαι υγιής. ~ *βαριά* ΣΥΝ νοσώ, ασθενώ· ΦΡ ***δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας! / όχι και ν' αρρωστήσουμε (για κάτι / κάποιον)*** για να δείξουμε ότι δεν πρέπει να αφήνουμε να μας παρασύρει η απογοήτευση ή η λύπη για κάτι/κάποιον ούτε πρέπει να υπερβάλλουμε σε προσπάθεια θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία μας· *είπαμε να δουλέψουμε σκληρά αυτή την περίοδο, αλλά όχι και ν' αρρωστήσουμε!* || *ό,τι έγινε έγινε, δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας!* **2.** (ειδικότ για φυτά) γίνομαι καχεκτικός, μαραζώνω: *αρρώστησαν οι ελιές του* **3.** αισθάνομαι άσχημα ψυχολογικά, υποφέρω· ~ *με το φέρσιμό του* || *όταν βλέπω τέτοιες εκπομπές, ~!* ΣΥΝ στενοχωριέμαι ♦ (μετβ) **4.** κάνω (κάποιον) να νοσεί, να πάσχει, να υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): *η συμπεριφορά του με αρρωσταίνει* || *μας αρρώστησε αυτή η κατάσταση* **5.** (η μτχ. ***αρρωστημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμένος τ τού αρχ *ἀρρωστῶ* (< *ἄρρωστος*) κατά τα ρ. σε *-αίνω*].

αρρωστημένος, -η, -ο **1.** καχεκτικός, ασθενικός ~ *δέντρα / πρόσωπο* **2.** αυτός που δεν έχει ηθικές αρχές, φαύλος, διεστραμμένος, ανήθικος: ~ *φαντασία / μυαλό / κατάσταση* ΣΥΝ διεφθαρμένος ΑΝΤ φυσιολογικός, ηθικός, υγιής

αρρώστια (η) (παλαιότ. ορθ *αρρώστεια*) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** η ασθένεια (βλ λ): *παιδική / σωματική / ψυχική / σοβαρή / ύπουλη / μεταδοτική ~*· ΦΡ (α) (καθημ.) ***κακιά αρρώστια*** η φυματίωση ή ο καρκίνος (β) (παλαιότ.) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη, μαλαφράντζα (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.-εμφατ.) το έντονο πάθος, η μεγάλη αδυναμία (σε κάτι): *είσαι η ~ μου, το πάθος μου!* || ~ *τού έγινε αυτή η συνήθεια!* ΣΥΝ βίτσιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*
[ΕΤΥΜ < *άρρωστος* (*άρρωστος - αρρωσταίνω - αρρώστια*) και όχι < αρχ. *ἀρρωστία*, που θα έδινε τ. **αρρωστιά*. Βλ. κ *ρώμη* Η φρ. *γαλλική αρρώστια* ανάγεται στο γαλλ. maladie française].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Για τη δήλωση των διαφόρων παθολογικών καταστάσεων τού ανθρώπινου οργανισμού χρησιμοποιούνται διάφορες λέξεις Παρόλο που τα όρια δεν είναι πάντα τόσο σαφή και απόλυτα, συχνά δε υπάρχει εννοιολογική επικάλυψη, ορισμένες λέξεις δηλώνουν συχνότερα ορισμένου τύπου βλάβες. Η λέξη **ανωμαλία** δηλώνει συνήθως διάφορες συγγενείς διαμαρτίες περί τη διάπλαση *(συγγενείς ανωμαλίες).* Άλλωστε, η λέξη *ανωμαλία* δηλώνει την έλλειψη ομαλότητας ή ομοιομορφίας, την απόκλιση δηλαδή από το σύνηθες Έτσι, ως **συγγενείς ανωμαλίες** χαρακτηρίζονται διάφορες συγγενείς καρδιοπάθειες (μεσοκολπική επικοινωνία, τετραλογία τού Fallot κ λπ.), ο λαγώχειλος, το λυκόστομα κ.ά. Η λέξη **διαταραχή** σημαίνει συνήθως τη λειτουργική παρέκκλιση χωρίς υποχρεωτικά εμφανή ανατομική βλάβη, λ χ διαταραχή τού μεταβολισμού ή τής καρδιακής λειτουργίας κ.λπ. Οι λέξεις **αρρώστια** και **ασθένεια** δηλώνουν αρχικά μακροχρόνια και διαρκή αδιαθεσία και ατονία, όπως συμπεραίνεται και ετυμολογικά (*αρρώστια, α-* στερητ + *ρώννυμαι* [πβ. τη λέξη *ρώμη*· *ασθένεια, α-* στερητ. + *σθένος*]) Η λέξη **νόσος** χρησιμοποιείται αδιακρίτως και με τη λέξη **νόσημα**, μπορεί δε να δηλώνει τόσο την οξεία όσο και τη χρόνια παθολογική κατάσταση, ενώ χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τη δήλωση των λοιμωδών και επιδημικών καταστάσεων Η λέξη **πάθηση** προϋποθέτει οργανικό υπόστρωμα, συχνά δε ως δεύτερο συνθετικό **(-πάθεια)** δηλώνει αιτιολογική ασάφεια (*ηπατοπάθεια, νεφροπάθεια, χολοκυστοπάθεια, σπονδυλοαρθροπάθεια* κ.λπ) Η λέξη **σκλήρυνση** αναφέρεται σε συγκεκριμένου τύπου παθολογοανατομικές βλάβες. Η λέξη **σύνδρομο** δηλώνει παθολογική κατάσταση με σαφή και καθορισμένη κλινική εικόνα, που όμως μπορεί να προκαλείται από πλήθος διαφορετικών αιτίων (λ.χ αιμολυτικό σύνδρομο, σύνδρομο άνω κοίλης φλέβας κ.λπ.)

αρρωστιάρης, -α, -ικο {αρρωστιάρηδες} (κ ως ουσ.) **1.** αυτός που αρρωσταίνει εύκολα ΣΥΝ φιλάσθενος, ευπαθής **2.** (μειωτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που πάσχει από αρρώστια· καχεκτικός, αδύνατος ΑΝΤ γερός, δυνατός, εύρωστος Επίσης **αρρωστιάρικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < *άρρωστος* + παραγ επίθημα *-ιάρης*].

άρρωστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ., όργανα τού ανθρώπινου σώματος, ζώα, φυτά) αυτός που έχει προσβληθεί από αρρώστια *είμαι βαριά ~* || *σωματικά / ψυχικά / διανοητικά ~* || *ο Πέτρος έκανε τον ~, για να μην πάει στο σχολείο* || ~ *πνεύμονες / καρδιά* || ~ *δέντρο / άλογο* ΣΥΝ ασθενής ΑΝΤ υγιής **2.** αυτός που είναι αντίθετος με ό,τι κοινωνικώς και ηθικώς θεωρείται υγιές, θεμιτό κ λπ.. ~ *μυαλό / ψυχή / φαντασία* ΣΥΝ νοσηρός, αρρωστημένος ΑΝΤ υγιής • **3.** (καθημ -εμφατ) αυτός που έχει έντονο πάθος (με κάτι), μεγάλη αδυναμία σε κάτι: ~ *με το μπάσκετ / τη μουσική* ΣΥΝ παθιασμένος, (εκφραστ) τρελός και παλαβός **4. *άρρωστος*** (ο) {-ου κ. -ώστου | -ων κ. -ώστων, -ους κ. -ώστους}, ***άρρωστη*** (η) {-ων κ. -ώστων} πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ασθένεια: *επισκέπτομαι / γιατρεύω / χειρουργώ έναν ~* || *ψυχολογία / θεραπευτική αγωγή αρρώστου* || (παροιμ.) *«παρηγοριά στον ~, μέχρι να βγει η ψυχή του».* — (υποκ.) **αρρωστούλης,** -α, -ικο κ. **αρρωστούτσικος,** -ια, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ῥών-νυ-μαι* «υγιαίνω» (πβ απρφ αορ *ῥῶσαι*) Βλ. κ. *ρώμη*].

αρσακειάδα (η) **1.** η μαθήτρια τού Αρσακείου (βλ.λ.), εκπαιδευμένη με ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα ήθους, αγωγής και τρόπων συμπεριφοράς **2.** (μτφ.-ειρων.) αυτή που φέρεται δήθεν σαν αρσακειάδα (σημ 1), που χαρακτηρίζεται από σεμνοτυφία *μας παρίστανε την ~.* Επίσης (λόγ.) **αρσακειάς** [1887] {αρσακειάδος}

Αρσάκειο (το) {Αρσακείου} σειρά γνωστών υπό την επωνυμία αυτή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (σχολείων όλων των βαθμίδων, Παιδαγωγικών Ακαδημιών για δασκάλες και επαγγελματικών Σχολών), που ιδρύθηκαν ανά την Ελλάδα από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία για τη μόρφωση των Ελληνίδων· το πρώτο Εκπαιδευτήριο ιδρύθηκε το 1836 στην Αθήνα από τους ιδρυτές τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Ι. Κοκκώνη, Γ. Γεννάδιο και Μ Αποστολίδη)· με δωρεά τού εθνικού ευεργέτη Αποστόλου Αρσάκη (1792-1874) τα εκπαιδευτήρια τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας ονομάστηκαν Αρσάκεια (από το 1852), ενώ με δωρεά των Μιχαήλ και Ελένης Τοσίτσα ιδρύθηκαν (από το 1867) και Τοσίτσεια Αρσάκεια Σχολεία

αρσανάς (ο) → ταρσανάς

αρσενικό (το) **1.** ΧΗΜ επαμφοτερίζον στοιχείο (σύμβολο As) με σταχτί χρώμα και μεταλλική λάμψη οι ενώσεις του είναι ιδιαιτέρως τοξικές **2.** (καθημ) το δηλητήριο (βλ κ. λ *περιοδικός*, ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρσενικόν*, σημιτ. δάνειο, πβ συρ zarn-īka < περσ. *zarniq «αυτός που έχει το χρώμα τού χρυσού», με παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *ἀρσενικός*]

αρσενικοβότανα (το) κ (λαϊκότ.) **σερνικοβότανο** βότανο που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, συμβάλλει στην αρρενογονία.

αρσενικοθήλυκας, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **σερνικοθήλυκος** αυτός που έχει αρσενικά και θηλυκά χαρακτηριστικά ΣΥΝ ερμαφρόδιτος.

αρσενικός, -ή (λαϊκ -ιά), -ό κ. (λαϊκότ) **σερνικός 1.** αυτός που έχει

τα γενετικά χαρακτηριστικά τού ανδρικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς το γυναικείο, αυτός που γονιμοποιεί το θηλυκό κατά την αναπαραγωγή τού είδους: ~ *παιδί / γουρούνι / σκυλί / πέστροφα / γάτα* (γάτος) || *ο ~ πληθυσμός* (οι άνδρες) *τής περιοχής* **2.** (α) αυτός που ταιριάζει σε άνδρα, ανδρικός· ~ *συνήθειες* (β) ΓΛΩΣΣ **αρσενικό γένος** βλ. λ. *γένος* **3.** (μτφ.) ΤΕΧΝΟΛ κάθε εξάρτημα που προσαρμόζεται με ένα τμήμα του που εξέχει σε άλλο, το οποίο έχει υποδοχή για αυτό (εσοχή): *για να ενώσεις δύο κομμάτια καλωδίου, χρειάζεσαι ένα ~ φις για το ένα κομμάτι κι ένα θηλυκό για το άλλο* **4.** (λαϊκ.-εμφατ.) **αρσενικός** (ο) **/ αρσενικό** (το) (i) ο άνδρας ή το ζώο αρσενικού γένους: *όλοι οι ~ τής περιοχής έτρεχαν ξοπίσω της* || *το αιώνιο παιχνίδι τού ~ με το θηλυκό* (ii) άνδρας με έντονα τα χαρακτηριστικά τού φύλου του, με αρρενωπότητα: *ήταν αρσενικό με τα όλα του* **5.** ΧΗΜ **αρσενικό** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἄρσην / ἄρρην*].

Αρσένιος (ο) {Αρσενίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρσένης**.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ όν. < αρχ *ἄρρην / ἄρσην* (βλ. λ. *ἄρρεν*)].

αρσενοκοίτης (ο) {αρσενοκοιτών} (λόγ.) πρόσωπο που έχει σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες ΣΥΝ. κίναιδος, ομοφυλόφιλος.
[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἄρσην, -ενος* + *κοίτη* «κλίνη»].

άρση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η ανύψωση: ~ *χειρών* ΣΥΝ (καθημ.) σήκωμα **2.** (α) ΓΥΜΝΑΣΤ κάθε κίνηση χεριών ή ποδιών τελείως τεντωμένων στο ίδιο επίπεδο από την αρχή μέχρι το τέλος τής κίνησης (β) ΑΘΛ **άρση βαρών** αγώνισμα τής κατηγορίας των βαρέων αθλημάτων, στο οποίο ο αθλητής (αρσιβαρίστας) πρέπει να σηκώσει πάνω από το κεφάλι του με συγκεκριμένες κινήσεις (αρασέ, ζετέ, βλ.λ.) δύο μεταλλικά βάρη, που συνδέονται μεταξύ τους με επίμηκες σίδερο (μπάρα), και να τα κρατήσει για λίγο πάνω από το κεφάλι του με τα πόδια σε διάσταση • **3.** (μτφ.) η ανάκληση, η ακύρωση· ~ *τής λογοκρισίας / των περιοριστικών μέτρων / τής μονιμότητας / τού εμπάργκο* || *η πρόοδος τής οικονομίας συνετέλεσε στην ~ των επιφυλάξεων των ξένων επενδυτών* • **4.** ΜΟΥΣ το μη τονιζόμενο μέρος τού μουσικού ποδός (μέτρου), το ασθενές μέρος (ή ασθενής χρόνος) τού μέτρου ΑΝΤ θέση **5.** ΜΕΤΡ η άτονη συλλαβή ΑΝΤ θέση • **6.** ΦΙΛΟΣ η διαλεκτική αναίρεση μιας θέσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἄρσις* < *αἴρω* «σηκώνω»].

αρσιβαρίστας (ο) {αρσιβαριστών}, **αρσιβαρίστρια** (η) {αρσιβαριστριών} ΑΘΛ ο αθλητής / η αθλήτρια τής άρσης βαρών (βλ. λ. *άρση*).

Αρσινόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ παλαιά θεότητα τής Πελοποννήσου, κόρη τού Λευκίππου, μητέρα τού Ασκληπιού από τον Απόλλωνα **2.** όνομα γυναικών τής οικογενείας των Πτολεμαίων **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν, θηλ. τού *Ἀρσίνοος* < *ἀρσι-* (< ρ. *αἴρω*, πβ. *ἄρ-σις*) + *-νοος* < *νοῦς*)]

ars longa, vita brevis λατ. (προφέρεται *αρς λόνγκα, βίτα μπρέβις*) λατινική απόδοση τού αφορισμού τού Ιπποκράτη (Α, 1) *ο βίος βραχύς, η δε τέχνη μακρή* (η ζωή είναι σύντομη, το [ιατρικό] επάγγελμα όμως έχει μακρά διάρκεια) σήμερα λέγεται για τη διαχρονική αξία τής τέχνης ή για να δηλωθεί ότι η διάρκεια τής ζωής είναι μικρή για να ανταποκριθεί κανείς στις απαιτήσεις τής τέχνης επίσης ότι το έργο τέχνης ζει και όταν ο δημιουργός του δεν υπάρχει πια.

Άρτα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ης} πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Άρτας* κ. *Άρτης*) ΦΡ **το γεφύρι τής Άρτας** (i) το ιστορικό γεφύρι τής ομώνυμης πόλης (1602-1606), το οποίο κατά τη λαϊκή παράδοση «ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν» (ii) (μτφ.) για έργο που δεν ολοκληρώνεται ποτέ. — **Αρτινός** (ο), **Αρτινή** (η), **αρτινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια τής αρχαίας *Ἀμβρακίας* και ώς τον 11ο αι. έφερε αποκλειστικά την ονομασία *Ἀκαρνανία* (βλ.λ.). Την εποχή εκείνη άρχισε να χρησιμοποιείται και η ονομασία *Ἄρτα* (επικράτησε κατά τον 17ο αι.), αλλά η ετυμολογία δεν είναι σαφής Ο Γ Χατζιδάκις συνέδεσε το τοπωνύμιο με τον ποταμό *Ἄραχθος / Ἄρατθος / Ἄραθθος* (τα δύο τελευταία διαλεκτικές ποικιλίες) > *Ἄραθθα* > **Ἄρθα* > *Ἄρτα*. Ο Γ. Τσούτσινος πρότεινε την αναγωγή στο λατ. επίθ artus -a -um «στενός», άποψη που προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τύπων. Πιθανότερη όλων φαίνεται η εκδοχή τού Γ Δελόπουλου, ο οποίος έθεσε ως αφετηρία το σλαβικής προελ. τοπωνύμιο Balta «έλος – λίμνη» > *Βάλτα* > **Βάρτα* > *Άρτα*. το οποίο απαντά σε οκτώ τέτοια τοπωνύμια, που ξεκίνησαν από ονόματα ανοικτών όρμων ή λιμνών].

αρταίνω ρ. μετβ. {άρτυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** νοστιμίζω (φαγητό) με καρυκεύματα • **2.** δίνω σε κάποιον που νηστεύει να φάει φαγητό που δεν είναι νηστήσιμο. *σε άρτυσα τώρα, αλλά η αμαρτία δική μου* (συνήθ μεσοπαθ. **αρταίνομαι**) **3.** (σε περίοδο νηστείας) τρώω φαγητό το οποίο απαγορεύεται **4.** (μτφ.-σκωπτ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή· *είναι γενικά καλός σύζυγος, αλλά πού και πού αρταίνεται* Επίσης (σπάν.) **αρτύνω**
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. (κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω, σκληρύνω – σκληραίνω* κ.ά.) τού αρχ. *ἀρτύω* «ετοιμάζω – καρυκεύω» < *ἀρτύς* «σύναξη, συγκέντρωση» < Ι.Ε *ar-tu-, πβ. αρμ. ard «τάξη, σειρά», σανσκρ. ṛtú- «τάξη», λατ. artus «δεσμός, άρθρωση», ars, «τέχνη» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω», *ἄρθρο(ν), ἁρμονία* κ.ά.]

Αρτέμιος (ο) {Αρτεμίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρτέμης**.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ όν, που προέρχεται από το αρχ. θεωνύμιο *Ἄρτεμις* και αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *Ἀρτεμί-δωρος*]

Άρτεμις (η) {Αρτέμιδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία και τής Λητούς, θεά τού κυνηγιού **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Άρτεμη**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄρτεμις*, αγν. ετύμου, ήδη μυκ., πιθ. προελλην.].

Αρτεμισία (η) **1.** βασίλισσα τής Αλικαρνασσού έλαβε μέρος με τον Ξέρξη στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., θηλ. τού *Ἀρτεμίσιος* < *Ἄρτεμις*].

αρτεμισία (η) {αρτεμισιών} αρωματικό αειθαλές φυτό με καφεκόκκινα λουλούδια και σκουροπράσινα φύλλα, που χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα τού κρέατος
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. artemisia < λατ artemisia < μτγν *ἀρτεμισία*, λ τού Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ), με την οποία δηλώνεται το φυτό ως αφιερωμένο στην Αρτέμιδα].

Αρτεμίσιο (το) {Αρτεμισίου} ακρωτήριο στο ΒΑ. άκρο τής Εύβοιας, γνωστό από τη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀρτεμίσιον*, που οφείλεται στον τοπικό ναό τής *Ἀρτέμιδος*].

αρτέμων (ο) {αρτέμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ το μικρό τριγωνικό πανί τού μικρού καταρτιού τής πλώρης ΣΥΝ φλόκος
[ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἀρτῶ (-άω)* «κρεμώ», πβ. κ. *ξάρτι(α)*]

αρτεργάτης (ο) {αρτεργατών}, **αρτεργάτρια** (η) {αρτεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται σε αρτοποιείο ως ζυμωτής ή φουρνιστής. — **αρτεργατικός**, -ή, -ό.

αρτεσιανό φρέαρ (το) [1861] {αρτεσιανού φρέατος} πηγάδι που επικοινωνεί με υπόγειο υδροφόρο στρώμα και από το οποίο το νερό αναβλύζει χωρίς άντληση, λόγω φυσικής πιέσεως σύμφωνα με την αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. artésien < Artois, περιοχή στην οποία για πρώτη φορά ανοίχτηκαν πηγές με φυσική ανάβλυση νερού τον 12ο αι.].

αρτζιμπούρτζι και λουλάς ακατανόητα πράγματα άνω-κάτω· για πλήρη ακαταστασία και διάλυση: *το κείμενο αυτό είναι ~* || *η κατάσταση σ' αυτή την επιχείρηση δεν θυμίζει εργασιακό χώρο είναι ~* ΣΥΝ. φύρδην-μίγδην, μαλλιά-κουβάρια, αλαλούμ.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀρτζιβούριον*, εξελληνισμένος τύπος τού αρμ. arats-havóth «μηνυτής, αγγελιαφόρος», ονομασία τής αυστηρής νηστείας που τηρούν οι Αρμένιοι κατά την πρώτη εβδομάδα τού Τριωδίου, ενώ οι Ορθόδοξοι καταλύουν τη νηστεία τής Τετάρτης και τής Παρασκευής. Οι Βυζαντινοί συγγραφείς αποκαλούσαν αυτή τη συνήθεια «*πονηρὸν ἔθος τῶν Ἀρμενίων*» και, επειδή δεν γνώριζαν πώς καθιερώθηκε, θεωρούσαν ότι ήταν αποτέλεσμα συγχύσεως και παραλογισμού].

αρτηρία (η) {αρτηριών} **1.** ΑΝΑΤ το αγγείο που μεταφέρει από την καρδιά το αίμα στους ιστούς και στα όργανα τού σώματος: *τραχεία / κεντρική / πνευμονική / μηριαία / στεφανιαία* ~ • **2.** (μτφ.) ο δρόμος που αποτελεί κεντρική λεωφόρο: *κυκλοφοριακή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀϝερτηρία* < *ἀρτῶ* «κρεμώ, εξαρτώ» (< **ἀϝερτῶ*) < *ἀείρω* «σηκώνω, συνάπτω» (< **ἀϝέρ-jω*), παράλλ. τύπος τού ρ. *αἴρω*. Ομόρρ *ἀορτή*].

αρτηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις αρτηρίες: ~ *αίμα / πίεση / σφυγμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

αρτηρίδιο (το) {αρτηριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένας από τους μικρούς κλάδους στους οποίους διακλαδίζεται μια αρτηρία και οι οποίοι ρυθμίζουν την αιμάτωση των περιφερειακών οργάνων και την πίεση τού αίματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < αγγλ. arteriole]

αρτηριοπάθεια (η) {αρτηριοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση αρτηρίας (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. arteriopathy].

αρτηριοσκλήρωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η απόφραξη των καρδιακών αρτηριών, κυρ. από λίπη ή εναποθέσεις ασβεστίου, με συνέπεια να εμποδίζεται η απρόσκοπτη αιμάτωση τού οργανισμού (πβ λ. *αθηρωμάτωση*) • **2.** (μτφ.) η αντίδραση σε κάθε προοδευτική κίνηση: *η ~ τού σκοταδιστικού καθεστώτος εμπόδιζε κάθε νεωτεριστική κίνηση* ΣΥΝ σκοταδισμός, αντίδραση. Επίσης **αρτηριοσκλήρυνση** [1896].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ arteriosclerosis].

> **αρτηριοσκλήρωση ή αρτηριοσκλήρυνση;** Ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί το ρ. *σκληρύνω (σκλήρυσμα, σκληρυσμός, σκληρυντικός)* και όχι το *σκληρῶ (-όω)*. Ωστόσο, το ουσ. που χρησιμοποιήθηκε είναι **σκλήρωμα** και, αργότερα (στους παπύρους), **σκλήρωσις** – και όχι **σκλήρυνσις**' Σύμφωνα με αυτά, φαίνεται προτιμότερος ο τ **αρτηριοσκλήρωση**, μιας και σχηματίζεται με το επίθημα *-ωσις (-ωση)* που δηλώνει πάθηση (πβ. *κίρρωση* [τού ήπατος], *νεύρωση, αφυδάτωση, κάκωση* κ.λπ.). Στην Ελληνική με τον όρο *σκλήρωση* δηλώθηκε σειρά ασθενειών: *φλεβοσκλήρωση, καρδιοσκλήρωση, αγγειοσκλήρωση, αδενοσκλήρωση, ωτοσκλήρωση, μυοσκλήρωση*
> → *-ωση*

αρτηριοσκληρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρτηριοσκλήρωση **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερσυντηρητική προσκόλληση σε πεπαλαιωμένα σχήματα (αξίες, συνήθειες, αντιλήψεις κ.λπ.) ζωής: ~ *πολιτικός / νοοτροπία* ΣΥΝ αναχρονιστικός

αρτηριοστένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής διαμέτρου μιας αρτηρίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ωση*.

άρτι επίρρ (λόγ.-συνήθ. με λόγ. παθ. μτχ.) μόλις, πρόσφατα, προ ολίγου: ~ *αφιχθείς / εκδοθέν / απολυθείς*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «επακριβώς, πρόσφατα (δηλ. ακριβώς προ ολίγου)» < θ. **ἀρ-τι-*, συνδ. με ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, συνάπτω» και

το τελικό -*ι* ερμηνεύεται είτε ως τοπική πτώση είτε ως αιτιατική ουδετέρου. Η χρήση τού επιρρ. στις I E. γλώσσες, σημασιολογικά διαφοροποιημένου, πιστοποιείται επαρκώς. πβ αρμ ard «μόλις τώρα». λιθ arti «πλησίον», σανσκρ. ṛtás «σωστός». λατ. ars, artis «δεξιοτεχνία, τέχνη» κ.ά].

αρτι- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι έχει συμβεί πρόσφατα, πριν από λίγο: *αρτι-γενής, αρτι-σύστατος* • **2.** ότι κάτι είναι άρτιο, ακέραιο *αρτι-επής*. *αρτι-μελής*.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀρτι-μελής*), που προέρχεται από το επίρρ. *ἄρτι* «πρόσφατα, μόλις προ ολίγου» (βλ.λ). Πβ κ *άρτιος*].

αρτιγενής, -ής, -ές {αρτιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μόλις γεννήθηκε, μόλις απέκτησε υπόσταση: ~ *οργάνωση* ΣΥΝ νεοσύστατος Επίσης **αρτιγέννητος**, -η. -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρτι-* + *-γενής* < *γένος*]

αρτίδιο (το) ‣ άρτος

αρτιεπής, -ής, -ές {αρτιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που εκφέρει άρτιο λόγο ΣΥΝ ακριβολόγος. — ***αρτιέπεια*** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρτι-* + *-επής* < *ἔπος*].

αρτιθανής, -ής, -ές {αρτιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πέθανε πρόσφατα
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρτι-* + *-θανής*, από το θ *-θαν-* τού ρ. *θνῄσκω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-θαν-ον*)].

αρτιμελής, -ής, -ές {αρτιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) αυτός που διατηρεί τα μέλη τού σώματός του ακέραια και υγιή, που δεν παρουσιάζει σωματική αναπηρία· *έφερε στον κόσμο ένα χαριτωμένο μωρό, αρτιμελές και υγιές* ΣΥΝ σώος ΑΝΤ ανάπηρος. άτομο με ειδικές ανάγκες, (μειωτ) σακάτης. — **αρτιμελώς** επίρρ., **αρτιμέλεια** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρτι-* + *-μελής* < *μέλος*].

Αρτινός, -ή, -ό ‣ Άρτα

άρτιος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, ολοκληρωμένος: *σκοπός τού σεμιναρίου είναι να προσφέρει ~ επαγ-γελματική κατάρτιση* || *όλες οι προσπάθειές μας συντελούν στη δημιουργία ενός ~ συνόλου* ΣΥΝ ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ ελλιπής, λειψός, ελαττωματικός • **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα, που δεν έχει ελάττωμα: *απέσπασε τα θερμά συγχαρητήρια όλων για την ~ οργάνωση τής εκδήλωσης* ΣΥΝ τέλειος, υποδειγματικός, άψογος ΑΝΤ ατελής **3.** ΜΑΘ ***άρτιος αριθμός*** ο ακέραιος αριθμός που είναι πολλαπλάσιο τού δύο (2), λ χ 4, 6, 8 ΣΥΝ ζυγός ΑΝΤ περιττός. μονός **4. *άρτιο(ν)*** (το) (α) το συνολικό κόστος, η χρηματική αξία πράγματος: *θα πληρώσω ό,τι οφείλω εις το ~* (β) η αξία στην οποία εκδόθηκαν χρεώγραφα, η ονομαστική τους αξία — **άρτια / αρτίως** [αρχ] επίρρ.. **αρτιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, ακριβής», < επίρρ. *ἄρτι* «ακριβώς – πρόσφατα» (βλ.λ.)]

αρτίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που ασχολείται με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ θεατρίνα **2.** (κακόσ.) η γυναίκα που διασκεδάζει πελάτες νυχτερινών κέντρων, ιδίως καμπαρέ ΣΥΝ καμπαρετζού **3.** (σπανιότ ευφημ.) η πόρνη
[ΕΤΥΜ Βλ λ *αρτίστας*].

αρτίστας (ο) {χωρ. γεν πληθ.} άνδρας που ασχολείται επαγγελματικά με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ θεατρίνος.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. artista «καλλιτέχνης» < arte «τέχνη» < λατ ars, artis]

αρτίστικος, -η. -ο καλλιτεχνικός.

αρτισύστατος, -η, -ο αυτός που μόλις συστάθηκε, που ιδρύθηκε πρόσφατα. ~ *σωματείο* ΣΥΝ νεοσύστατος, νεότευκτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρτι-* (< *ἄρτι*) + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*]

αρτιφισιέλ (το) {άκλ } είδος επιχρίσματος τοίχων εξωτερικών κυρ χώρων, που δημιουργεί ανώμαλη επιφάνεια
[ΕΤΥΜ < γαλλ. artificiel «τεχνητός» < λατ. artificialis]

αρτιώνω ρ. μετβ. [μεσν] {αρτίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν) δίνω σε κάτι τέλεια μορφή, το καθιστώ άρτιο: *αποφάσισε να παρακολουθήσει τα σεμινάρια αυτά, για να αρτιώσει την επαγγελματική του κατάρτιση* ΣΥΝ τελειοποιώ, ολοκληρώνω.

αρτίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τελειοποίηση, το να γίνεται ή να είναι κάτι άρτιο *η ποίησή του έχει μια τεχνική ~ που εξαντλεί τις δυνατότητες των παραδοσιακών μέτρων.*

αρτοβιομηχανία (η) {αρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και ειδών ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι. — **αρτοβιομήχανος** (ο) [1888]

αρτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλούνται ή/και παρασκευάζονται είδη αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής

αρτοκλασία (η) {αρτοκλασιών} ΕΚΚΛΗΣ ειδική τελετή στις μεγάλες γιορτές, κατά την οποία ο ιερέας ευλογεί τους προσφερόμενους πέντε άρτους, που θα μοιραστούν στο εκκλησίασμα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἄρτος* + *-κλασία* < *κλάσις* < *κλῶ* «κόβω. σπάζω». Βλ. κ *κλάσμα*].

αρτοκλίβανος (ο) {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ειδικός κλίβανος που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία. *κτιστός ~*

αρτοποιείο (το) [μτγν.] **1.** το κατάστημα στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί ΣΥΝ φούρνος **2.** (συνεκδ) το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται ψωμί.

αρτοποιία (η) {χωρ. πληθ στη σημ. 1} **1.** η παρασκευή ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και προϊόντων ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι των δημητριακών **2.** το αρτοποιείο. — **αρτοποιός** (ο/η) [αρχ.], **αρτοποιητικός**, -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀρτοποιός* < *ἄρτος* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

αρτοπωλείο (το) [αρχ] το κατάστημα όπου πωλείται ψωμί ΣΥΝ φούρνος, πρατήριο άρτου / ψωμιού. — **αρτοπώλης** (ο) [μτγν.], ***αρτοπώλισσα*** (η).

άρτος (ο) (λόγ.) **1.** το ψωμί· *ένζυμος / άζυμος / λευκός / κρίθινος / πιτυρούχος ~* ΦΡ (α) ***(ο άρτος) ο επιούσιος*** τα απαραίτητα αγαθά, κυρ. η βασική τροφή (από την Κυριακή προσευχή: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 11) (β) (ειρων.) ***άρτος και θεάματα*** τα μεγαλειώδη θεάματα, ενδεχομένως σε συνδυασμό με επιπόλαιες απολαύσεις. που αποσκοπούν στον εντυπωσιασμό τού λαού: *συχνά οι δικτάτορες παρέχουν στον λαό ~, για να κερδίσουν την εύνοιά του* (γ) ***ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος*** (*οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος*. Κ.Δ. Ματθ. 4, 4) για την επισήμανση τού γεγονότος ότι ο άνθρωπος έχει και πνευματικές ανάγκες παράλληλα με τις υλικές **2.** ΕΚΚΛΗΣ το ψωμί που χρησιμοποιείται κατά την εκκλησιαστική λειτουργία (βλ. κ λ. *αρτοκλασία*) — (υποκ.) **αρτίδιο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αήρ*
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ < **ἀρ-τός*, ρηματικό επίθ., < **ἀρ*-τού ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «παρασκευάζω, συνδέω», οπότε η λ. *ἄρτος* θα υποδήλωνε τη διαδικασία (ζύμωμα, φούρνισμα) παρασκευής τού ψωμιού. Κατ' άλλη άποψη, επειδή η λ *ἄρτος* περιγράφει τη βασικότερη ανθρώπινη τροφή, είναι πιθ να συνδέεται με *το* βασκ. arto «ψωμί αραβοσίτου» (> ισπ artal «πίτα») και, ως εκ τούτου, να ανήκει στο προ-ΙΕ γλωσσικό υπόστρωμα αρχαιοτάτων λέξεων Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. *ἄρτος* ως απόδ τού εβρ. léchem, δηλώνοντας όχι μόνο το ψωμί. αλλά και την τροφή γενικά. Η σημ αυτή (που δείχνει τη σπουδαιότητα τού *ἄρτου*) διατηρείται και στην Κ.Δ (πβ. Ματθ. 6. 11: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*), όπου χρησιμοποιείται επίσης (ειδικά ο άζυμος άρτος) ως σύμβολο τού Χριστού και τού σώματός του (πβ. Ιωάνν 6, 48: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς*, Λουκ. 22. 19: *καὶ λαβὼν ἄρτον . ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμα μου...*) Η φρ. *άρτον και θεάματα* αποδίδει το λατ. panem et circenses. υποδηλώνοντας την τακτική τού ρωμαϊκού κράτους να προσφέρει (ιδ. στους άπορους πολίτες) τροφή και διασκεδάσεις, προκειμένου να μην επαναστατούν].

αρτοσκεύασμα (το) {αρτοσκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} προϊόν αρτοποιίας που παρασκευάζεται με βάση το ζυμάρι τού ψωμιού, λ.χ. το παξιμάδι, τα βουτήματα. τα κουλλούρια κ.λπ.

αρτοσφραγίδα (η) ΕΚΚΛΗΣ ξύλινη σφραγίδα με ανάγλυφη παράσταση σταυρού και την επιγραφή ΙΣΧΣ ΝΙΚΑ (δηλ Ιησούς Χριστός Νικά), με την οποία σφραγίζεται το πρόσφορο (βλ.λ.).

αρτοφόριο (το) {αρτοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ το λειτουργικό σκεύος στο οποίο φυλάσσεται ο αγιασμένος άρτος τής Θείας Ευχαριστίας για τη μετάληψη.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀρτοφόριον*, αρχική σημ «καλάθι ψωμιού». < *ἄρτος* + *-φόριον* < *φέρω*]

αρτύθηκα ρ. → αρταίνω

άρτυμα (το) {αρτύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προστίθεται στο μαγειρευμένο φαγητό, για να το νοστιμίσει, για να κάνει τη γεύση του πιο πικάντικη, π χ αλάτι, πιπέρι, μπαχαρικά κ λπ. ΣΥΝ καρύκευμα **2.** (μτφ) το εκφραστικό μέσο που προστίθεται στον λόγο (κυρίως στην αφήγηση), για να καταστήσει το περιεχόμενό του σαφέστερο ή και να εντυπωσιάσει τον ακροατή / αναγνώστη • **3.** το φαγητό που δεν καταναλώνεται τις ημέρες τής νηστείας, το μη νηστήσιμο, π.χ. το κρέας. το αβγό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρτύω* « καρυκεύω» Βλ. κ *αρταίνω*].

αρτύνω ρ. ‣ αρταίνω

αρτύσιμος, -η, -ο (για τροφή) αυτός που περιέχει κάτι από τις κατηγορίες τροφών από τις οποίες απέχει κανείς εκούσια κατά τη νηστεία ΑΝΤ νηστήσιμος.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄρτυσις* < αρχ. *ἀρτύω*, βλ. κ. *αρταίνω*].

αρύβαλλος (ο) {αρυβάλλ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό αγγείο με σφαιρικό σώμα και στενό λαιμό, όπου έβαζαν το λάδι με το οποίο αλείφονταν οι αθλητές.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ησύχιο, < *ἀρύω* «αντλώ» (πβ. *ἀρύομαι*) + *βάλλω*, μολονότι το β' συνθ. ίσως συνδ. με τη λ. *βαλλάντιον*. Κατ' άλλους, η λ. αποτελεί δάνειο θρακο-φρυγικής προελ.].

αρύομαι ρ. μετβ. αποθ. {αρύσθηκα} (αρχαιοπρ.) αντλώ (συνήθ. ειδήσεις, στοιχεία) από πηγή. *αρύεται τις πληροφορίες του από αξιόπιστες πηγές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < **Fαρ-ύ-*, αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με το ρ. *εὑρίσκω* (< **Fe-Fr-*), βλ. λ. *βρίσκω*].

αρχάγγελος (ο) {αρχαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο αρχηγός των αγγέλων, ο άγγελος με υψηλή θέση στην ουράνια ιεραρχία: *ο ~ Μιχαήλ και ο ~ Γαβριήλ* — **αρχαγγελικός**, -ή, -ό [μτγν]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄρχω* + *ἄγγελος*].

αρχαΐζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχάισα} **1.** μιμούμαι αρχαϊκά πρότυπα **2.** (συνήθ. ειδικότ) χρησιμοποιώ απηρχαιωμένη γλώσσα, τύπους που ανήκουν σε αρχαιότερα γλωσσικά στάδια **3.** ***αρχαΐζουσα*** (η) λόγια μορφή γλώσσας, που χρησιμοποιεί συστηματικώς στοιχεία από την Αρχαία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λόγιος*

αρχαϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μιμείται πρότυπα τής αρχαιότητας **2.** αυτός που ανήκει σε πρώιμο στάδιο εξελίξεως **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ χαρακτηριστικός τού σταδίου εξελίξεως τής ελληνικής τέχνης στον 7ο και 6ο αι. π Χ. (πριν από την κλασική εποχή) στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την αγγειογραφία *~ περίοδος / ρυθμός* ΦΡ ***αρχαϊκό μειδίαμα*** το χαμόγελο που εμφανίζεται στα πρόσωπα των αρχαϊκών κούρων και κορών και δίνει την αίσθηση εσωτερικής γαλήνης και αταραξίας. — ***αρχαϊκ-ά / -ώς*** [αρχ.] επίρρ , **αρχαϊκότητα** (η) [1861].

αρχαϊκός < αρχαίος, αθηναϊκός < Αθήναι / Αθηναίος κ.ο.κ. Από αρχ. ονόματα σε **-αίος** ή **-αι** σχηματίστηκαν επίθετα σε **-α-ϊκός** (αντί *-αι-ικός* «κατά προφύλαξιν», για να αποφευχθεί δηλ. η αλλε-

πάλληλη παρουσία δύο ι στην αρχαία προφορά που θα ήταν -aiikós) Παραδείγματα: *αρχαίος* > **αρχαϊκός**, *Αθήναι* / *Αθηναίος* > **αθηναϊκός**, *Ρωμαίος* > **ρωμαϊκός**, *ελαία* > **ελαϊκός**, (νεότ.) *πετρέλαιο* > **πετρελαϊκός**, *τροχαίος* > **τροχαϊκός**, **ακαδημαίος* > **ακαδημαϊκός**, *Εβραίος* > **εβραϊκός**, *Πάτραι* > **πατραϊκός**, *Θήβαι* > **θηβαϊκός** κ.ά. ➔ *Ακαδημία*

αρχαιο- κ. **αρχαιό-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την αρχαιότητα (κυρ. την ελληνική και ρωμαϊκή): *αρχαιο-λογία, αρχαιο-γνώστης, αρχαιο-μάθεια, αρχαιο-πρεπής, αρχαιο-κάπηλος*
[ΕΤΥΜ Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἀρχαιο-πρεπής*), που προέρχεται από το επίθ. *ἀρχαῖος*].

αρχαιογνωσία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η συστηματική γνώση τού κόσμου τής αρχαιότητας με τη βοήθεια των επιστημών που τον μελετούν (κλασική φιλολογία, αρχαιολογία, ιστορία κ.λπ.) — **αρχαιογνώστης** (ο), **αρχαιογνώστρια** (η), **αρχαιογνωστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Altertumskunde].

αρχαιοδίφης (ο) [1857] {αρχαιοδιφών} ο ερευνητής τής αρχαιότητας, αυτός που μελετά συστηματικά τον αρχαίο κόσμο, κυρ. ερευνώντας απευθείας τις πηγές
[ΕΤΥΜ < *αρχαίος* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ* «ερευνώ», απόδ. τού γερμ. Altertumsforscher].

αρχαιοελληνικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στους αρχαίους Έλληνες ή στην αρχαία Ελλάδα: ~ *πολιτισμός* / *πνεύμα* / *γλώσσα* / *μουσική* / *ιδεώδη*.

αρχαιοκαπηλία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το παράνομο εμπόριο αρχαίων αντικειμένων: *προβλέπεται αύξηση τού αριθμού των φυλάκων για την πάταξη τής* ~ — **αρχαιοκαπηλικός**, -ή, -ό [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*

αρχαιοκάπηλος (ο/η) [1831] {αρχαιοκαπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται παράνομα αρχαία αντικείμενα.

αρχαιόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ αυτός που κλίνεται σύμφωνα με αρχαία πρότυπα κλίσης, π.χ. τα ~ θηλυκά σε *-ώ, -ούς: ηχ-ώ, -ούς*

αρχαιολατρία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ο υπέρμετρος θαυμασμός προς τον πολιτισμό τής κλασικής αρχαιότητας, η μίμηση προτύπων εκείνης τής εποχής — **αρχαιολάτρης** (ο), **αρχαιολάτρισσα** (η), **αρχαιολατρικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ *ειδωλολατρία*

αρχαιολογία (η) [αρχ.] η επιστήμη που ερευνά τα ευρήματα τής κατασκευαστικής δραστηριότητας τού ανθρώπου τού παρελθόντος (μνημεία, έργα τέχνης, αντικείμενα καθημερινής ζωής κ.ά.), τα μελετά και εξάγει συμπεράσματα για τον πολιτισμό του

αρχαιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής αρχαιολογίας, γενικότ. με τη μελέτη τής αρχαιότητας: ~ *ανασκαφές* / *ευρήματα* / *ενδιαφέρον* / *μουσείο* / *θησαυρός* / *έρευνα* ΦΡ (α) ***αρχαιολογική αξία*** η αξία αντικειμένου, η οποία πηγάζει από την αρχαιότητα και τη σπανιότητα ή τη μοναδικότητά του (β) ***αρχαιολογικός χώρος*** ο συνήθ. υπαίθριος χώρος που περιλαμβάνει μνημεία τής αρχαιότητας (γ) ***Αρχαιολογική Υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την ανασκαφή και την προστασία των αρχαιοτήτων — **αρχαιολογικ-ά / -ώς** [1833] επίρρ.

αρχαιολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην αρχαιολογία **2.** (γενικότ.) ερευνητής καταλοίπων από πολιτισμούς τού παρελθόντος, κυρ. αυτός που κάνει ανασκαφές (όπως π.χ. ο Ε. Σλήμαν, ο οποίος έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές και έφερε στο φως σημαντικά μνημεία, χωρίς να έχει σπουδάσει αρχαιολογία) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*

αρχαιομαθής, -ής, -ές [1868] {αρχαιομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, κυρ. τη γλώσσα και τα κείμενα: *ο Αδ. Κοραής υπήρξε πρότυπο αρχαιομαθούς φιλολόγου* ΣΥΝ αρχαιογνώστης — **αρχαιομάθεια** (η) [1826].

αρχαιομανής, -ής, -ές {αρχαιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που τρέφει υπερβολικό θαυμασμό και πάθος για την αρχαιότητα (ιδ. την κλασική) ΣΥΝ αρχαιολάτρης. — **αρχαιομανία** (η) [1889]

αρχαιομετρία (η) ΑΡΧΑΙΟΛ η εύρεση νέων και η προαγωγή παλαιοτέρων μεθόδων που χρησιμοποιεί η αρχαιολογία, προκειμένου να προαγάγει την έρευνά της και να τεκμηριώσει ακριβέστερα τα συμπεράσματά της (τρόποι έρευνας, μέσα χρονολόγησης κ.λπ.) — **αρχαιομέτρης** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. archaeometry].

αρχαιοπινής, -ής, -ές {αρχαιοπιν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αρχαιοπινέστερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διατηρεί πολλά αρχαϊκά στοιχεία: *πολλά συμπεράσματα για την προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής προκύπτουν από τη μελέτη* ~ *διαλέκτων, όπως τής Ποντιακής, τής Κυπριακής, τής Τσακωνικής κ.ά.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που φέρει αρχαία σκουριά», < *ἀρχαῖος* + *-πινής* < *πίνος* «ακαθαρσία»]

αρχαιοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η υπερβολική προσκόλληση στην αρχαιότητα, στον πολιτισμό των αρχαίων (συχνά με παράλληλη υποτίμηση τού παρόντος) (πβ. λ. *προγονοπληξία*). — **αρχαιόπληκτος** (ο), **αρχαιόπληκτη** (η)
[ΕΤΥΜ < *αρχαιο-* + *-πληξία* < *πλήττω*]

αρχαιοπρεπής, -ής, -ές {αρχαιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αρχαιοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει στους αρχαίους τρόπους, έθιμα, γλώσσα κ.λπ.: ~ *ένδυση* / *ύφος* ΣΥΝ αρχαϊκός ΑΝΤ νεωτεριστικός, μοντέρνος. Επίσης **αρχαιόπρεπος**, -η, -ο — **αρχαιοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.], **αρχαιοπρέπεια** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρχαῖος* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

αρχαιοπώλης (ο) [1887] {αρχαιοπωλών}, **αρχαιοπώλισσα** (η) {αρχαιοπωλισσών} πρόσωπο που εμπορεύεται παλιά ή και αρχαία αντικείμενα ΣΥΝ αντικέρ — **αρχαιοπωλείο** (το).

αρχαίος, -α, -ο **1.** αυτός που υπήρξε ή δημιουργήθηκε στο μακρινό παρελθόν (κυρ. μέχρι την εποχή από την οποία θεωρείται ότι ξεκινά ο Μεσαίωνας): ~ *μύθος* / *τέχνη* / *ναός* / *τραγωδία* / *λογοτεχνία* || ~ *Έλληνες* / *Αιγύπτιοι* ΑΝΤ νεότερος, σύγχρονος, πρόσφατος **2.** αυτός που σχετίζεται με το μακρινό παρελθόν: ~ *ιστορία* **3.** (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες τής προχριστιανικής κυρ. αρχαιότητας: *οι* ~ *ημών πρόγονοι* || *νοσταλγοί τής* ~ *δόξας* (β) (για την ελληνική γλώσσα) αυτός που συνδέεται ή αναφέρεται στην περίοδο τής ελληνικής γλώσσας από την πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (περ. 2.000 π.Χ.-300 π.Χ.): ~ *γλώσσα* **4.** αυτός τού οποίου η ύπαρξη χρονολογείται από το μακρινό παρελθόν: *οι κύκλιοι χοροί αποτελούν* ~ *παράδοση* ΦΡ (λόγ.) ***από αρχαιοτάτων χρόνων*** από πάρα πολύ παλιά ΣΥΝ από καταβολής κόσμου, ανέκαθεν **5.** ***αρχαίοι*** (οι) (α) οι άνθρωποι που έζησαν κατά την αρχαιότητα, ειδικότ. οι αρχαίοι Έλληνες: *η ζωή των* ~ || *θαυμάζει τους* ~ (β) οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και τα σημαντικότερα πρόσωπα τής αρχαίας ελληνικής ιστορίας: *μελετά τους* ~ || *η πολιτική σκέψη των* ~ **6.** ***αρχαία*** (τα) (α) τα μνημεία τής αρχαιότητας, καταχρ. και πιο πρόσφατων περιόδων, όπως του Μεσαίωνα ΣΥΝ αρχαιότητες (β) το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών (γλώσσας και γραμματείας) • **7.** (συγκρ. ***αρχαιότερος***, *-η, -ο*) αυτός που εργάζεται σε συγκεκριμένο χώρο περισσότερα χρόνια από τους συναδέλφους του και, ως εκ τούτου, προηγείται ιεραρχικά: *κατά τις έκτακτες κρίσεις προήχθησαν οι δύο αρχαιότεροι ταξίαρχοι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχαϊκός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρχαῖος* < *ἀρχή* / *ἀρχᾰ* + *-ιος*]

αρχαιοσυλλέκτης (ο) {αρχαιοσυλλεκτών}, **αρχαιοσυλλέκτρια** (η) {αρχαιοσυλλεκτριών} συλλέκτης αρχαίων αντικειμένων και έργων τέχνης

αρχαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ. | αρχαιοτήτων στη σημ. 4} **1.** η ιστορική περίοδος τού παρελθόντος, που φθάνει μέχρι τον Μεσαίωνα **2.** (ειδικότ. για την Ελλάδα) η ιστορική περίοδος που ξεκινά από την εμφάνιση των πρώτων δειγμάτων ελληνικού πολιτισμού και φθάνει μέχρι τα βυζαντινά χρόνια: *πρώιμη* / *κλασική* / *ελληνιστική* ~ **3.** η ιδιότητα τού αρχαίου ή ο βαθμός στον οποίο είναι (κάτι) αρχαίο: *δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των επιστημόνων ως προς την* ~ *τού αγάλματος* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) τα μνημεία τής αρχαιότητας, τα αντικείμενα με αρχαιολογική αξία (γενικότ.) κάθε αντικείμενο που προέρχεται από περίοδο τού παρελθόντος: *βυζαντινές* / *ενάλιες* ~ ΦΡ ***Εφορία Αρχαιοτήτων*** η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με την καταγραφή και επίβλεψη των αρχαιοτήτων, οι οποίες ανήκουν στον τομέα αρμοδιότητάς της • **5.** (κυρ. για τις δημόσιες υπηρεσίες και τη στρατιωτική ιεραρχία) η προτεραιότητα κάποιου έναντι των συναδέλφων του για άσκηση έργου ή προαγωγή με βάση τα χρόνια υπηρεσίας: *θα προτιμηθεί ο πρώτος κατά σειράν αρχαιότητας*

αρχαιότροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι φτειαγμένος σύμφωνα με τον τρόπο των αρχαίων: ~ *σχέδιο* / *περιδέραιο* — **αρχαιότροπα** επίρρ.

αρχαιόφιλος, -η, -ο [1878] αυτός που αγαπά τις αρχαιότητες, καθετί αρχαίο ΣΥΝ αρχαιολάτρης, αρχαιομανής

αρχαιοφύλακας (ο/η) [1863] {(θηλ. αρχαιοφύλακος) | αρχαιοφυλάκων} φύλακας αρχαιολογικών χώρων και μουσείων.

αρχαιρεσίες (οι) {αρχαιρεσιών} η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη αρχών (μελών προεδρείου, διοικητικού συμβουλίου κ.λπ.) ΣΥΝ εκλογές, ψηφοφορία
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρχ-* (< *ἀρχή*) + *-αιρεσία* < *αἵρεσις* «εκλογή»].

αρχαϊσμός (ο) [μτγν.] **1.** η τάση να χρησιμοποιεί κάποιος στον λόγο του (γραπτό, προφορικό) αρχαία στοιχεία ή νεότερα κατά μίμηση των αρχαίων: *ο* ~ *χαρακτηρίζει τα κείμενά του* **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο είναι ενδεικτικό τής παραπάνω τάσης: *το κείμενο είναι γεμάτο αρχαϊσμούς* || *το «ούτως ειπείν» αποτελεί αρχαϊσμό τής Ν. Ελληνικής* — **αρχαϊστής** (ο) [1829], **αρχαΐστρια** (η)

αρχαϊστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που μιμείται ή μοιάζει με τα αρχαία πρότυπα, τον πολιτισμό ή τη γλώσσα: ~ *ύφος* / *τεχνοτροπία* / *έκφραση* ΦΡ ***αρχαϊστική τέχνη*** η τέχνη η οποία χρησιμοποιεί συνειδητά σχήματα τής τέχνης των αρχαϊκών χρόνων εκφράζοντας ρομαντισμό ή παράδοση· εκδηλώθηκε ήδη τον 5ο αι. π.Χ. και αναπτύχθηκε κατά τους ύστερους αρχαίους χρόνους

αρχάνθρωπος (ο) {αρχανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος που έζησε στην παλαιολιθική εποχή και έχουν βρεθεί οστά του.
[ΕΤΥΜ μτγν. (αρχικώς για τον Αδάμ) < *ἀρχ-* (< *ἀρχή*) + *ἄνθρωπος*]

αρχάριος, -α, -ο αυτός που μόλις αρχίζει να μαθαίνει ή να εξασκεί κάτι και, κατά συνέπεια, του λείπει η σχετική πείρα και η τριβή: ~ *οδηγός* || (ως ουσ.) *τμήματα αρχαρίων* (π.χ. σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών) || ΣΥΝ πρωτάρης ΑΝΤ προχωρημένος, έμπειρος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχή* + παραγ. επίθημα *-άριος* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον μαθητή των αρχικών τάξεων. Η σημ. «πρωτόπειρος» ήδη μτγν.].

αρχέγονος, -η, -ο **1.** αυτός που υπάρχει από το πρώτο στάδιο τής εμφάνισης ενός όντος, που συνδέεται με την ίδια τη φύση τού όντος: *το* ~ *ένστικτο τής αυτοσυντήρησης* / *τής μητρότητας* / *τής διαιώνισης τού είδους* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί, που χαρακτηρίζεται από πρωτογονισμό: ~ *λαός* ΣΥΝ πρωτόγονος, καθυστερημένος ΑΝΤ εξελιγμένος — **αρχέγονα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *γόνος*]

αρχείο (το) **1.** η ιδιωτική ή δημόσια συλλογή εγγράφων ή άλλων αντικειμένων (φωτογραφιών, αποκομμάτων, εφημερίδων κ.λπ.), που κρίνεται σκόπιμο να φυλαχθούν για λόγους πρακτικούς, ιστορικούς ή συναισθηματικούς: *πλούσιο* / *ιστορικό* / *λαογραφικό* ~ || *το* ~ *τής εφημερίδας* **2.** (κατ' επέκτ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνονται και φυ-

λάσσονται οι παραπάνω συλλογές, είτε πρόκειται για απλό συρτάρι είτε για αίθουσα ή και ολόκληρο ίδρυμα· ΦΡ ***(στέλνω / βάζω μια υπόθεση) στο αρχείο*** για υπόθεση για την οποία δεν γίνεται πλέον έρευνα, δεν υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον: *ο εισαγγελέας έστειλε την υπόθεση στο αρχείο* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) συλλογή ομοειδών πληροφοριών ή στοιχείων με ιδιαίτερο όνομα, η οποία περιέχει σε ηλεκτρονική μορφή, π χ πρόγραμμα. έγγραφο, εικόνα, λογιστικό φύλλο, ηχητικό κομμάτι, κινούμενη εικόνα (βίντεο) κ.λπ , και αποθηκεύεται συνήθως στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ (β) ***αρχείο δεδομένων*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικώς δεδομένα (και όχι προγράμματα) (γ) ***αρχείο εντολών*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικά εντολές και προγράμματα. – **αρχειακός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρχεῖον*, αρχική σημ. «κατοικία των αρχόντων», < *ἀρχή* «εξουσία» Η σημ. «επίσημο κρατικό έγγραφο» είναι μτγν. και οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιου είδους έγγραφα φυλάσσονταν στα σπίτια των αρχόντων Η σημ. «αρχείο Η/Υ» αποδίδει το αγγλ file, ενώ η σημ. «αρχείο δεδομένων» αποδίδει το αγγλ. data file]

αρχειοθετώ ρ. μετβ. {αρχειοθετείς. | αρχειοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταξινομώ υλικό (γραπτό; ηχητικό, οπτικό) με τέτοιον τρόπο. ώστε να αποτελεί αρχείο, εντάσσω σε αρχείο: *~ φακέλους / έγγραφα.* — ***αρχειοθέτηση*** (η), **αρχειοθέτης** (ο), ***αρχειοθέτρια*** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ archiver].

αρχειοθήκη (η) [1833] {αρχειοθηκών} ειδική θήκη, συνήθ. ενσωματωμένη σε συρτάρι, όπου φυλάσσονται έγγραφα ή άλλα αντικείμενα αρχείου (βλ.λ.)

αρχειομαρξισμός (ο) ΠΟΛΙΤ παλαιότ οργάνωση που ιδρύθηκε μέσα στους κόλπους τού Κ Κ Ε , η οποία αμφισβήτησε την επίσημη γραμμή τού κόμματος, θεωρώντας ότι η αφομοίωση τής μαρξιστικής θεωρίας πρέπει να προηγείται τής επαναστατικής πολιτικής. — **αρχειομαρξιατής** (ο), **αρχειομαρξιστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Η λ. ανάγεται στο περιοδικό *Ἀρχεῖον τοῦ Μαρξισμοῦ*, το οποίο πρωτοεκδόθηκε τον Μάιο τού 1923 για την ιδεολογική επιμόρφωση των κομουνιστών. Αργότερα ιδρύθηκε η *«Ὀργάνωσις τῶν Ἀρχειομαρξιστῶν»*, η οποία –ακολουθώντας γενικά τις αρχές τού Λ. Τρότσκι– ανήκε στη μειοψηφία τού κόμματος και αντετίθετο στις κατευθύνσεις τής ηγεσίας].

αρχειονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση και συστηματοποίηση τού αρχειακού υλικού, καθώς και την οργάνωση τής έρευνάς του

αρχειοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {αρχειοφυλάκων} υπάλληλος επιφορτισμένος με την επιμέλεια αρχείου.

αρχειοφυλακείο (το) [1854] το κτήριο που στεγάζει δημόσιο αρχείο εγγράφων (λ.χ. δικαστικών αποφάσεων, συμβολαιογραφικών πράξεων κ.λπ.). Επίσης **αρχειοφυλάκιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυλάκιο.*

Αρχέλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** αρχαίος Λακεδαιμόνιος βασιλιάς (9ος αι. π.Χ.) **2.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Μακεδονίας **3.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. αρχική σημ. «η εξουσία τού λαού». < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *λαός*].

αρχέτυπος, -η, -ο **1.** αυτός που διαμορφώθηκε ήδη από την αρχή και μπορεί να αποτελέσει πρότυπο **2.** (α) ΨΥΧΟΛ ***αρχέτυπο*** (το) {αρχετύπ-ου | -ων} παγκόσμια συλλογική συμπαράσταση, ασυνείδητη εικόνα ή ιδέα κοινή σε όλους τους ανθρώπους (π.χ η γέννηση, ο θάνατος, ο ήρωας, ο θεός κ.ά.) (βλ. κ. λ. *ασυνείδητο*) (β) ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) το κείμενο που θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στο αρχικό κείμενο ενός συγγραφέα και από το οποίο προέρχεται όλη η σωζόμενη χειρόγραφη παράδοση ενός έργου • **3.** (έντυπο) που τυπώθηκε στα πρώτα στάδια εμφανίσεως τής τυπογραφίας (1450-1501 περίπου). Επίσης **αρχετυπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *τύπος*. Στην ψυχολογία η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν όρο, < αγγλ. archetype (όρος τού C. Jung)].

αρχή (η) **1.** το πρώτο σημείο, τοπικό ή χρονικό, από το οποίο ξεκινά πράξη, ενέργεια, κατάσταση, γεγονός κ.λπ : *η ~ τού βιβλίου / τού δρόμου / μιας εκπομπής / τού μήνα* (κ *αρχιμηνιά*) / *τού έτους* (κ *αρχιχρονιά*) / *τού αιώνα* || *έργο με ~, μέση και τέλος* ΣΥΝ αφετηρία ΑΝΤ τέλος, τέρμα· ΦΡ (α) ***στην αρχή*** την πρώτη φορά ή τις πρώτες στιγμές: *~ δεν τον πίστεψα. αργότερα όμως είδα ότι είχε δίκιο* || *~ ήταν μουδιασμένος, στη συνέχεια όμως ανέκτησε την αυτοπεποίθησή του* ΑΝΤ στο τέλος (β) ***κατ' αρχάς*** πρώτα-πρώτα. αρχικά: *~ πρέπει να σας συστηθώ* || *~ υπάρχει το εξής πρόβλημα* (γ) ***κατ' αρχήν / καταρχήν*** (i) στα βασικά σημεία. στη γενική φιλοσοφία (που διέπει ένα κείμενο): *η ~ ψήφιση τού νομοσχεδίου* || *συμφωνώ ~, έχω όμως επιφυλάξεις για ορισμένα σημεία* (ii) (καταχρ.) πρώτα-πρώτα, αρχικά (δ) ***ευθύς εξαρχής*** από την πρώτη κιόλας στιγμή. *~ του ξεκαθάρισα τη θέση μου* (ε) ***φτου κι απ' την αρχή!*** για να δηλώσουμε την απογοήτευσή μας για την αποτυχία μιας ενέργειας. η οποία μας αναγκάζει να ξεκινήσουμε εκ νέου *Άδικος κόπος τόση ώρα! Άντε, ~!* (στ) ***από την αρχή*** από το πρώτο σημείο ή από την πρώτη στιγμή: *~ κατάλαβα τι είδους άνθρωπος ήταν* || *~ είχαμε προβλήματα μεταξύ μας* **2.** (στον πληθ.) οι πρώτες ημέρες (εβδομάδας ή μήνα), οι πρώτοι μήνες (έτους), τα πρώτα χρόνια (περιόδου) κ λπ : *τα μαθήματα αρχίζουν (στις) ~ Οκτωβρίου* || *τα γεγονότα των ~ τού 1998* || *οι ~ τού 20ού αι.* ΑΝΤ τέλη (τα) **3.** (συνεκδ.) η έναρξη, η πράξη τού ξεκινήματος (έργου. διαδικασίας κ.λπ.): *έγινε ήδη η ~ τής προσέγγισης Καθολικών – Ορθοδόξων* || *είμαστε ακόμη στην ~* (στο πρώτο στάδιο, στα πρώτα βήματα)· ΦΡ. (α) ***κάνω την αρχή*** ξεκινώ: *κάνε την αρχή και θα σε ακολουθήσω* || *εσύ έκανες την αρχή* (ενν. τού κακού)· *μη με κατηγορείς λοιπόν που αντέδρασα* (β) ***κάθε αρχή και δύσκολη*** το ξεκίνημα κάθε καινούργιας προσπάθειας ενέχει δυσκολίες (γ) (παροιμ) ***η αρχή είναι το ήμισυ τού παντός*** (Πλάτ. *Νόμοι* VI 753e, *ἡ ἀρχὴ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός*) για τη μεγάλη σημασία που έχει το ξεκίνημα, το πρώτο βήμα· *Αν κάνεις το πρώτο βήμα, θα τα καταφέρεις! ~!* (δ) **αρχής γενομένης** λαμβάνοντας ως σημείο εκκινήσεως, ξεκινώντας από *το πρόγραμμα θα διαρκέσει πέντε μήνες. ~ (από) τον Αύγουστο* • **4.** η πρώτη αιτία: *η ~ τού τέλους τής παντοκρατορίας του* || *αυτός υπήρξε η ~ τού κακού* ΣΥΝ πηγή, ρίζα **5.** οτιδήποτε θεωρείται η βάση. ο απαραίτητος όρος για κάτι: *~ τού ουσιαστικού διαλόγου αποτελεί η ειλικρίνεια* || *«~ σοφίας φόβος Κυρίου»* (Π.Δ. *Παροιμ* 1. 7) || *«ἀρχὴ ἐπιστήμης ὀνομάτων ἐπίσκεψις»* (Αντισθένης) ΣΥΝ προϋπόθεση. θεμέλιο • **6.** ο θεμελιώδης κανόνας, που δεν υπόκειται σε αμφισβήτηση· *η ~ τού Αρχιμήδη* || *η ~ τής απροσδιοριστίας τού Β Χάιζενμπεργκ* (βλ. κ. λ. *αξίωμα. νόμος, δόγμα*) **7. αρχές** (οι) οι βασικές γνώσεις, οι θεμελιώδεις κανόνες που διέπουν τμήμα τού επιστητού: *οι ~ τής φυσικής / τής νομικής / τής φιλολογικής κριτικής* **8.** (συχνά στον πληθ) ο κανόνας που διέπει τη στάση ζωής (κάποιου): *ο Σωκράτης προτίμησε να πεθάνει, για να μην προδώσει τις ~ του* || *είχε ως αρχή του να μην κατηγορεί κάποιον που δεν γνώριζε προσωπικά* || *για μένα η εξόφληση των χρεών μου είναι ζήτημα / θέμα αρχής* ΣΥΝ αξίες. πιστεύω (το) **9.** (ειδικότ.. μόνο στον πληθ) οι αξίες, οι κανόνες συμπεριφοράς που υπαγορεύονται από την ηθική *στα νιάτα μας είχαμε αρχές και σεβόμαστε τους μεγαλυτέρους* || *μεγάλωσα με αρχές* || *πολιτικός με αρχές* • **10.** η εξουσία: *ανέλαβε την ~*· ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***αρχή άνδρα δείκνυσι*** (*ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι*. πβ Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1130a: *ἀρχὴ ἄνδρα δείξει*· η ρήση αποδίδεται στον Βίαντα τον Πριηνέα) η αξία ενός ανθρώπου (πολιτικού συνήθ) και ο χαρακτήρας του θα φανούν όταν αναλάβει διοικητικά καθήκοντα, όταν ασκήσει εξουσία **11.** (συνεκδ) (α) το κρατικό όργανο που ασκεί εξουσία· (γενικότ.) κάθε φορέας εξουσίας: *ανακριτική / στρατιωτική / προξενική / δικαστική / αστυνομική / τοπική ~* || *η αρμόδια / η ανώτατη ~* || *αντίσταση κατά τής ~* (βλ. λ *αντίσταση*) || *άσκηση / σφετερισμός / περιύβριση αρχής* (β) ***Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*** (συντομ ΑΠΠΔ) ανεξάρτητη δημόσια αρχή που έχει ως αποστολή της την προστασία τού πολίτη από την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων από τρίτους **12. *αρχές*** (οι) οι άνθρωποι που ασκούν την εξουσία, οι εκπρόσωποι καθενός από τους παραπάνω φορείς: *οι ελληνικές ~ ερευνούν την υπόθεση* || *ο κακοποιός βρίσκεται στα χέρια των διωκτικών ~* **13.** τα βασικά σημεία ΦΡ ***επί τής αρχής*** κατ' αρχήν, ολόκληρο, ως σύνολο (όχι ένα-ένα τα επιμέρους σημεία): *«όλα τα κόμματα τής αντιπολίτευσης καταψήφισαν ~ το νομοσχέδιο»* (εφημ.)
[ΕΤΥΜ. αρχ . αρχική σημ. «έναρξη – εξουσία». < *ἄρχω* (βλ.λ.). Η φρ. *ἡ ἀρχὴ (ἐστὶ) τὸ ἥμισυ τοῦ παντός* προέρχεται από τους *Νόμους* τού Πλάτωνος. ενώ η φρ *ἀρχὴ ἄνδρα δείξει*. η οποία αποδίδεται στον Βίαντα τον Πριηνέα, αναγράφεται στα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (1130a) τού Αριστοτέλη]

κατ' αρχάς – κατ' αρχήν – αρχικά κ.ά. Η φρ. **κατ' αρχήν** αντιστοιχεί στο λατ. in principio (αγγλ in principle) και σημαίνει «ως θέμα αρχής. για λόγους αρχής» *(Κατ' αρχήν διαφωνώ με το σκεπτικό τής απόφασης)* και «στα βασικά σημεία» *(Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν)*. Επομένως. το *κατ' αρχήν* δεν σημαίνει «κατ' αρχάς, στην αρχή. εν πρώτοις». όπως καταχρηστικά χρησιμοποιείται πολλές φορές. Με τη σημ. «πρώτα-πρώτα, εν πρώτοις. αρχίζοντας» χρησιμοποιείται η φρ. **κατ' αρχάς** ή **στην αρχή** *(Κατ' αρχάς νόμιζε πως ήταν σωστό, μετά τη συζήτηση όμως άλλαξε γνώμη)* Το επίρρ. **αρχικά / αρχικώς** σημαίνει (α) «στην αρχή, κατ' αρχάς» *(Αρχικά πίστευα πως είχε δίκιο)* και (β) «στο αρχικό στάδιο, στο ξεκίνημα, παλιά» *(Η λέξη σήμαινε αρχικά κάτι πολύ διαφορετικό)*. Η φρ. **εξαρχής** (αρχαιοπρεπώς **αρχήθεν**) συνδέει το σημείο ενάρξεως με τον χρόνο κατά τον οποίο λέγεται κάτι *(Εξαρχής υποστήριζα ότι ακολουθούσαμε εσφαλμένη τακτική τώρα δικαιώνομαι)* Το **απαρχής** σημαίνει (α) «εξαρχής», αλλά συχνότερα απαντά στη φρ. (β) **απαρχής μέχρι τέλους** (*Υποστήριζα αυτή την άποψη απαρχής μέχρι τέλους*, δηλ συνεχώς. σταθερά). Από συμφυρμό των φρ «απαρχής» και «εξαρχής» προέκυψε το **αποξαρχής**. με επιτατική σημ. Επιτατική σημ. έχει επίσης η φρ **εξυπαρχής**. δηλώνοντας την έναρξη από τότε που υπάρχει κάτι

αρχηγεία (το) [1833] **1.** το οίκημα που αποτελεί την έδρα τού αρχηγού και στεγάζει τον ίδιο και τις υπηρεσίες του: *εντοπίστηκε το ~ των τρομοκρατών* **2.** (ειδικότ) τα γραφεία διοικήσεως και το επιτελείο σωμάτων με στρατιωτική δομή και οργάνωση: *~ τού Μηχανικού / τού Πυροβολικού / τής Αστυνομίας / τής Πυροσβεστικής.*

αρχηγέτης (ο) {αρχηγετών}, **αρχηγέτις** (η) [μτγν] {αρχηγέτιδος} πρόσωπο που κατέχει την ανώτατη θέση εξουσίας στην καθοδήγηση, πρώτος τη τάξει μεταξύ των ηγετών — ***αρχηγεαία*** (η) [1892], **αρχηγετικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρχή* + *ἡγέτης*].

αρχηγεύω ρ αμετβ. [1894] (λόγ.) είμαι αρχηγός

αρχηγία (η) [μεσν.] {αρχηγιών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού αρχηγού· *αναλαμβάνω / εγκαταλείπω την ~* ΣΥΝ ηγεσία **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κάποιος αρχηγός: *κατά την ~ του διαπράχθηκαν σοβαρά λάθη.*

αρχηγίδα (η) [1898] το σκάφος στο οποίο επιβαίνει ο αρχηγός τού στόλου (πβ λ. *ναυαρχίδα*)

αρχηγικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχηγό: *~ δήλωση / εξουσία / στυλ* || *~ κόμματα* (βλ λ *κόμμα*) **2. *αρχηγικός*** (ο) / ***αρχηγική*** (η) οπαδός τού αρχηγού (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τους αντιπολιτευομένους τον αρχηγό εντός τής ίδιας πολιτικής παρατάξεως).

αρχηγιλίκι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ) το να είναι κανείς αρχηγός, η αρχηγία: *κάνει αμάν για ~*

αρχηγισμός (ο) (κακόσ.) εξουσιαστική συμπεριφορά, ηγεμονική διάθεση ΣΥΝ ηγεμονισμός, *πατερναλισμός*

αρχηγός (ο/η) **1.** (πρόσ ή ζώο) που ηγείται, που καθοδηγεί: *υπακοή στις εντολές τού ~ || ο ~ τής οικογένειας || ο ~ των ληστών / τού κοπαδιού || ο ~ τού κράτους* (ο ανώτατος άρχοντας, πρόεδρος ή βασιλιάς) **2.** πρόσωπο που οργανώνει μια ομάδα, που πρωτοστατεί στις δραστηριότητές της· *ο ~ τής παρέας* **3.** (γενικότ) πρόσωπο που έχει εκλεγεί ή επιλεγεί για να εκπροσωπεί και να καθοδηγεί σύνολο ανθρώπων. *ο ~ τής ομάδας μπάσκετ* Επίσης (λαϊκ) **αρχηγίνα** (η) [1897]. — (υποκ.) **αρχηγίσκος** (ο) [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άρχ-* (< *ἄρχω*) + *-ηγος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω* «οδηγώ ως ηγέτης»]

αρχῆθεν επίρρ (αρχαιοπρ) από την αρχή ΣΥΝ εξαρχής, απαρχής, εξυπαρχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αρχή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρχῆθεν* < *ἀρχή* + παραγ. επίθημα *-θεν*].

-άρχης {(λόγ) κλητ. -άρχα} λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το πρόσωπο που αποτέλεσε το πρώτο και αρχαιότερο μέλος (γενιάς, πατριάς κ λπ.): *γεν-άρχης, πατρι-άρχης* **2.** το πρόσωπο που ασκεί καθοδήγηση, εξουσία ή διοίκηση σε έναν χώρο: *γυμνασι-άρχης, θιασ-άρχης, νομ-άρχης, ταγματ-άρχης* **3.** τον ιδιοκτήτη *εργοστασι-άρχης, καταστηματ-άρχης, αιθουσ-άρχης*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το *ἄρχω*].

-άρχης και -αρχος. Ένα πλήθος συνθέτων σε *-αρχος* και *-άρχης* σχηματίζονται στην Ελληνική από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Η διάκριση στην Αρχαία, από όπου ξεκίνησαν τα συστήματα, δεν είναι τόσο σημασιολογική, όσο ζήτημα κατανομής σε διαλέκτους. στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιούσαν την *-αρχος*, στην ιωνική διάλεκτο και την Κοινή το *-άρχης*, που έδωσε και πολλά νεότερα σύνθετα Το **-αρχος** χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη στρατιωτική και διοικητική ορολογία, δηλώνοντας τον αρχηγό, τον επί κεφαλής και, κατ' επέκταση, τον επιβλέποντα, τον επόπτη: *ναύ-αρχος, φρούρ-αρχος, ταξί-αρχος, πλοί-αρχος, σμήν-αρχος, δήμ-αρχος, ληξί-αρχος, φύλ-αρχος, έξ-αρχος* κ ά. Το **-άρχης** (που επικράτησε τελικά εις βάρος τού *-αρχος*, μιας και τα μεταρρηματικά ονόματα σε -ος τονίζονται κανονικά στη λήγουσα *–στρατ-ηγός, ψυχο-πομπός* κ.τ.ό.–, πράγμα που δεν συνέβαινε με τα *-αρχος*) σχημάτισε πολλά σύνθετα με την ίδια σημασία («αρχηγός επόπτης»): *πατρι-άρχης, εθν-άρχης, ποιμεν-άρχης, αυλ-άρχης, επιτελ-άρχης, εργοστασι-άρχης, γυμνασι-άρχης, λυκει-άρχης, προσωπ-άρχης, θιασ-άρχης, κομματ-άρχης, τελετ-άρχης, κοινοτ-άρχης* κ ά Πολλά είναι και τα κύρια ονόματα που σχηματίστηκαν κυρίως σε **-αρχος**: *Αρίσταρχος, Κλέαρχος, Πλούταρχος, Τίμαρχος* κ.ά.

αρχι- κ **αρχί-** κ. **αρχ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** υπεροχή, αρχηγία, πρωτεία *αρχι-στράτηγος, αρχ-ίατρος* **2.** ότι κάτι βρίσκεται στην αρχή *αρχί-γραμμα* **3.** επίταση μιας ιδιότητας. *αρχι-κλέφτης, αρχι-βλάκας, αρχι-βασανιστής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το *ἄρχω*. Απαντά με τις μορφές *ἀρχ-* (προ φωνήεντος), *ἀρχε-* (προ συμφώνου), *ἀρχι-* (προ συμφώνου), από τα οποία το τελευταίο σημείωσε ιδιαίτερη επίδοση Μέσω τής Λατινικής το *αρχ- / αρχι-* εισήχθη και σε ξένες γλώσσες, πβ αγγλ. architect, γαλλ. archiatre, γερμ Architekt κ.ά]

-αρχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν **1.** τρόπο άσκησης εξουσίας, σύστημα διακυβέρνησης: *ολιγ-αρχία, φεουδ-αρχία, μον-αρχία, μητρι-αρχία* **2.** (α) διοίκηση τμήματος κράτους ή το κτήριο όπου στεγάζονται τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση *νομ-αρχία, δημ-αρχία* (β) διοίκηση στρατιωτικού σώματος ή το ίδιο το στρατιωτικό σώμα *ταξι-αρχία, πλοι-αρχία, μερ-αρχία* **3.** (για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλ ουσ που δηλώνουν) φιλοσοφικό σύστημα με επίκεντρο ένα καθοριστικό στοιχείο *αισθησι-αρχία, νοησι-αρχία, βουλησι-αρχία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *μον-αρχία*), που προέρχεται από το ρ. *ἄρχω* και χρησιμοποιείται επίσης σε αποδόσεις ξέν. φιλοσ όρων (λ χ. *βουλησι-αρχία*, γαλλ voluntarisme)]

αρχίατρος (ο/η) [μτγν] {αρχιάτρ-ου | -ων, -ους} **1.** ιατρός, υπεύθυνος σε νοσοκομειακή κλινική ή ασφαλιστικό φορέα (για την έγκριση φαρμάκων, θεραπειών κ λπ) **2.** ΣΤΡΑΤ ο στρατιωτικός ιατρός που αντιστοιχεί στον βαθμό τού αντισυνταγματάρχη στον Στρατό Ξηράς.

αρχίγραμμα (το) {αρχιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΥΠΟΓΡ το πρώτο γράμμα έναρξης παραγράφου ή κεφαλαίου, μερικές φορές ειδικά σχεδιασμένο, μεγαλύτερων διαστάσεων από τα στοιχεία τού υπόλοιπου κειμένου ΣΥΝ αρχικό γράμμα

αρχιγραμματέας (ο/η) [μτγν.] {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** προϊστάμενος των γραμματέων: *ο ~ τής Ιεράς Συνόδου* **2.** (επί Όθωνος) ο πρωθυπουργός: *~ τής Επικράτειας*

αρχιδάτος (ο) [μεσν.] (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που έχει μεγάλους όρχεις **2.** αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε έναν τομέα. *γιατρός / δικηγόρος ~* (πβ. λ. *βαρβάτος*).

αρχιδεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν] {αρχιδεσμοφυλάκων} ο επί κεφαλής των δεσμοφυλάκων.

αρχίδι (το) {αρχιδ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ , αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** καθένας από τους όρχεις (βλ λ *όρχις*) ΣΥΝ (λαϊκ) παπάρι, αμελέτητα (για σφάγια)· ΦΡ (α) (λαϊκ) ***με αρχίδια*** για κάποιον που έχει τη χαρακτηριστική του ιδιότητα στον ανώτατο βαθμό ή σε πολύ υψηλό επίπεδο· *δικηγόρος ~* (β) (υβριστ) ***γράφω (κάτι / κάποιον) στα αρχίδια μου*** δείχνω μεγάλη αδιαφορία, έντονη περιφρόνηση (για κάποιον/κάτι) ΣΥΝ γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια (γ) (!) (υβριστ.) ***στ' αρχίδια μου!*** δεν με ενδιαφέρει ΣΥΝ σκοτίστηκα, σκασίλα μου, (λαϊκ) χέστηκα (δ) (λαϊκ) ***έχω (τ') αρχίδια*** έχω το σθένος, την τόλμη και τη δύναμη (για κάτι) (ε) (υβριστ) ***πρήζω τ' αρχίδια (κάποιου)*** εκνευρίζω πάρα πολύ, ενοχλώ υπερβολικά (κάποιον) (στ) (μτφ) ***ξύνω τ' αρχίδια μου*** δεν ασχολούμαι με κάτι παραγωγικά ή δημιουργικά, περνάω την ώρα μου χωρίς να κάνω τίποτα: *λένε ότι χρειάζονται περισσότερους υπαλλήλους στην υπηρεσία κι αυτοί που υπάρχουν κάθονται όλη μέρα και ξύνουν τ' αρχίδια τους* **2.** (υβριστ) για άνθρωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο ΣΥΝ τσόγλανος, κωλόπαιδο — (υποκ.) **αρχιδάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ὀρχίδιον*, υποκ. τού αρχ *ὄρχις* (βλ λ) Το αρχικό *ἀ-* οφείλεται στη συνεκφορά τού πληθ *τὰ ὀρχίδια > τὰ 'ρχίδια > τ' ἀρχίδια > ἀρχίδι*]

αρχιδιάκονος (ο) [μτγν.] {αρχιδιακόν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των διακόνων μιας επισκοπής, ο οποίος επικουρεί τον επιχώριο επίσκοπο. Επίσης **αρχιδιάκος** — **αρχιδιακονία** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κληρικός*.

αρχιδικαστής (ο) [μτγν] ανώτατος δικαστικός λειτουργός στη Μεγάλη Βρετανία και στις Η Π Α
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «ο επί κεφαλής των δικαστών». < *ἀρχι-* + *δικαστής*. Ως αξίωμα τού Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., η λ. αποδίδει το αγγλ Chief Justice].

αρχιδούκας (ο) [1896] {αρχιδουκών} ο ευγενής με θέση υψηλότερη από εκείνη τού δούκα· τίτλος ευγενείας που δινόταν κυρ στα μέλη τού αυστριακού αυτοκρατορικού οίκου και ειδικότ στους εξ αρρενογονίας συγγενείς τού αυτοκράτορα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ archiduc < archi- (< ελλην. *αρχε-*) + duc «δούκας»]

αρχιεπισκοπή (η) [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** το οίκημα όπου στεγάζεται η κατοικία, τα γραφεία και οι υπηρεσίες τού αρχιεπισκόπου **2.** η γεωγραφική περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού αρχιεπισκόπου.

αρχιεπίσκοπος (ο) [μτγν] {αρχιεπισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των επισκόπων μιας αυτοκέφαλης Εκκλησίας ή και μιας εκκλησιαστικής περιφέρειας ή ακόμη και τίτλος απλού επισκόπου (Ρωσία, Ρουμανία): *~ Βορείου και Νοτίου Αμερικής / Αυστραλίας / Αλβανίας || ο ~ Αθηνών και πάσης Ελλάδος* — **αρχιεπισκοπικός**, -ή, -ό [1869] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*

αρχιεπιστολέας (ο) [1886] {αρχιεπιστολ-είς | -έων} ΣΤΡΑΤ τιμητικός τίτλος τού Υπαρχηγού Στόλου (προϊστάμενος τού Επιτελείου στο Πολεμικό Ναυτικό).
[ΕΤΥΜ < *αρχι-* + αρχ. *ἐπιστολεύς* (στην αρχ σημ. «αντιναύαρχος», όπως απαντά στον Ξενοφώντα και αποδίδεται στους Λακεδαιμονίους)].

αρχιερατεία (η) [μτγν.] το να είναι κανείς αρχιερέας και (συνεκδ.) η περίοδος άσκησης των αρχιερατικών καθηκόντων. Επίσης **αρχιεροσύνη** [μτγν]

αρχιερατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχιεράτευσα} ΕΚΚΛΗΣ είμαι αρχιερέας (βλ λ), ασκώ αρχιερατικά καθήκοντα

αρχιερατικός, -ή, -ό [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχιερέα (βλ λ): *~ θρόνος / άμφια / εγκύκλιος / επιστολή* **2.** αυτός που τελείται με την παρουσία αρχιερέα *~ λειτουργία / μνημόσυνο* **3.** ***Αρχιερατικό(ν)*** (το) λειτουργικό βιβλίο, επιτομή τού Ευχολογίου, που περιλαμβάνει τις ακολουθίες, οι οποίες τελούνται από αρχιερέα

αρχιεργάτης (ο) [1887] {αρχιεργατών}, **αρχιεργάτρια** (η) {αρχιεργατριών} πρόσωπο που επιβλέπει την εργασία των άλλων εργατών σε επιχείρηση, εργοστάσιο κ.λπ ο προϊστάμενος ΣΥΝ αρχιμάστορας, πρωτομάστορας, εργοδηγός.

αρχιερέας (ο) [μεσν] {αρχιερείς} ΕΚΚΛΗΣ **1.** ο κληρικός με ανώτατο βαθμό στην κλίμακα τής εκκλησιαστικής ιεραρχίας (επίσκοπος, μητροπολίτης, αρχιεπίσκοπος, πατριάρχης) **2.** ***Μέγας Αρχιερεύς*** (α) ο Χριστός (β) (συνεκδ) η εικονογραφική παράσταση τού Χριστού με μίτρα και άμφια αρχιερέα • **3.** (σε άλλες θρησκείες, σύγχρονες και αρχαίες) ο ανώτατος ιερέας *~ τού ισραηλιτικού ιερατείου.* Επίσης (λόγ.) **αρχιερεύς** [αρχ.] {αρχιερέως} — **αρχιεροσύνη** (η) [μτγν.]

αρχίζω ρ μετβ κ αμετβ {άρχισα} ♦ **1.** (μετβ) κάνω την αρχή (πράξης ή έργου): *αυτός άρχισε τον καβγά || αρχίζει τη δουλειά του / να δουλεύει στις 7 00 το πρωί* ΣΥΝ βάζω μπρος, ξεκινώ, πιάνω (να), ανοίγω, (αρχαιοπρ.) άρχομαι ΑΝΤ τελειώνω, σταματώ, τερματίζω, φέρω εις πέρας ♦ (αμετβ.) **2.** κάνω την αρχή (σε πράξη, δραστηριότητά μου) *είναι καιρός ν' αρχίσουμε || αρχίζουμε νωρίς το πρωί* **3.** βρίσκομαι στην πρώτη στιγμή ή στο πρώτο στάδιο τής εμφάνισης, τής εξέλιξης, τής δραστηριότητας, τής λειτουργίας μου *κανείς δεν ξέρει πότε άρχισε η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο οικογένειες || η παράσταση / η ταινία / η εκπομπή / το ματς αρχίζει* στις *20 30* **4.** (απρόσ. **αρχίζει**) για τη δήλωση έναρξης: *άρχισε να βρέχει* Επίσης (λαϊκ) **αρχινώ** [μεσν.] {-άς, .} κ **αρχινίζω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, -ίζω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀρχή* + *-ίζω* Ο τ. *ἀρχινῶ* (μεσν) < *ἀρχή* + *-ινῶ*, κατ' αναλογίαν προς τα ρ *κινῶ, ξεκινῶ* Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, από συμφυρμό των *ἀρχίζω* και *χερνῶ* (< *ἐγχειρῶ*)]

αρχιθαλαμηπόλος (ο/η) [1862] ο πρώτος μεταξύ των θαλαμηπόλων, ο επί κεφαλής των καμαρότων πλοίου

αρχιθερμαστής (ο) ΝΑΥΤ υπαξιωματικός μηχανής τού Εμπορικού Ναυτικού ΣΥΝ (λαϊκ) ντοκουμάνης.

αρχικά επίρρ.· στην αρχή, στο πρώτο στάδιο: *~ δεν ήθελε ούτε να το ακούσει, τελικά όμως το δέχτηκε* Επίσης **αρχικώς** [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*

αρχικατάσκοπος (ο/η) [1895] {αρχικατασκόπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο πρώτος μεταξύ των κατασκόπων **2.** πολύ σπουδαίος, πολύ ικανός κα-

τάσκοπος

αρχικελευστής (ο/η) [1833] ανώτερος υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού ή τού Λιμενικού Σώματος (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αρχικλέφτης (ο) [1888] {αρχικλεφτών}, **αρχικλέφτρα** (η) {αρχικλεφτρών} (εκφραστ) μεγάλος απατεώνας, γενικότ πολύ ανέντιμος άνθρωπος — (μεγεθ) **αρχικλεφταράς** κ. **αρχικλέφταρος** (ο).

αρχικλητήρας (ο) [1895] ο προϊστάμενος των κλητήρων μιας υπηρεσίας

αρχικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται χρονικώς ή τοπικώς στην αρχή, αυτός που εμφανίστηκε πρώτος· *επανέρχομαι στις ~ μου προτάσεις* || *τοποθετώ τα εργαλεία στις ~ τους θέσεις* || *~ σχέδιο / σκοπός / αιτία / σημασία λέξεως* || *η ~ διατύπωση τού κειμένου ήταν διαφορετική* || *η ~ συμφωνία προέβλεπε μείωση των δαπανών* || *η ~ μου εντύπωση ήταν θετική αργότερα όμως άλλαξα γνώμη* || *οι ~ προβλέψεις διαψεύστηκαν* ΣΥΝ πρώτος ΑΝΤ τελικός **2.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη (αγώνα, διαδικασίας) *η ~ ενδεκάδα τής ομάδας* **3. *αρχικά*** (τα) τα πρώτα γράμματα ονοματεπωνύμου, φράσης κ.λπ . τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνται αντί υπογραφής ή ως συντομογραφία. *στα επιστολόχαρτα υπήρχαν τυπωμένα τα ~ του: Ι. Δ* (= λ.χ Ιωάννης Δημητρίου)

αρχικτηνίατρος (ο/η) {αρχικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ στρατιωτικός κτηνίατρος τού υγειονομικού σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό αντισυνταγματάρχη

αρχιληστής (ο) [μτγν] **1.** ο επί κεφαλής ληστών, ο αρχηγός ληστρικής συμμορίας ΣΥΝ λήσταρχος **2.** (εκφραστ.) ο πολύ ανέντιμος άνθρωπος

αρχιλογιστής (ο) [1844], **αρχιλογίστρια** (η) {αρχιλογιστριών} προϊστάμενος τού λογιστηρίου, λογιστής που επιβλέπει και κατευθύνει το έργο των άλλων λογιστών

αρχιλοχίας (ο/η) {(θηλ. αρχιλοχίου) | αρχιλοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ λ *βαθμός*, ΠΙΝ)

Αρχίλοχος (ο) {-ου κ. -όχου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (7ος αι π Χ.), γνωστός για το σκωπτικό και δηκτικό ύφος του — **αρχιλόχειος**, -α, -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός τού λόχου». < *ἀρχι-* (βλ λ.) + *λόχος* «στρατιωτικό σώμα»]

αρχιμ. (ο) αρχιμανδρίτης.

αρχιμάγειρας (ο) {αρχιμαγείρων} **1.** ο επί κεφαλής των μαγείρων ΣΥΝ σεφ **2.** (μτφ.) ο κύριος οργανωτής μιας ενέργειας εναντίον κάποιου (συνωμοσίας, επίθεσης, πλεκτάνης κ λπ.) Επίσης **αρχιμάγειρος** [μτγν.] (σημ 1).

αρχιμανδρίτης (ο) {αρχιμανδριτών} ΕΚΚΛΗΣ **1.** ο ηγούμενος μονής (= μάνδρας) ή ο επόπτης ομάδας μοναστηριών μιας περιφέρειας **2.** άγαμος ή χήρος πρεσβύτερος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχι-* (< *ἄρχω*) + *μάνδρα* «μονή» Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως τίτλος τού επόπτη μοναστηριών Η σημερινή σημ είναι μεσν.]

αρχιμασόνος (ο) **1.** κορυφαίο στέλεχος μασονικής στοάς **2.** (κακόσ) αυτός που θεωρείται ότι αναμειγνύεται σε κρυφές άνομες δραστηριότητες και σκοτεινές υποθέσεις ο μηχανορράφος.

αρχιμάστορας (ο) {αρχιμαστόρων} ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ πρωτομάστορας

αρχιμαφιόζος (ο) **1.** ο επί κεφαλής μαφιόζικης οργάνωσης ΣΥΝ νονός **2.** (γενικότ) άτομο με έντονη εγκληματική δράση **3.** (μτφ.) άνθρωπος που μονίμως ραδιουργεί.

Αρχιμήδης (ο) {-η κ -ήδους} **1.** (α) αρχαίος Έλληνας μαθηματικός, αστρονόμος και εφευρέτης (3ος αι. π Χ.) (β) ΦΥΣ ***αρχή τού Αρχιμήδη*** νόμος τής υδροστατικής, σύμφωνα με τον οποίο κάθε σώμα που βυθίζεται πλήρως ή μερικώς σε ρευστό (π χ. νερό) δέχεται, όταν βρίσκεται σε ισορροπία, μια κατακόρυφη δύναμη, την άνωση, που κατευθύνεται προς τα επάνω και έχει μέγεθος ίσο με το βάρος τού ρευστού που εκτοπίζει το σώμα ΣΥΝ αρχιμήδειος αρχή **2.** ανδρικό όνομα. — **αρχιμήδειος**, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «άρχοντας, κυρίαρχος τής σκέψης», < *ἀρχι-* (βλ.λ.) + *-μήδης* < *μῆδος (τό)* «σκέψη, τέχνασμα» (πβ. κ. *Διο-μήδης*)].

αρχιμηνιά (η) [μεσν] {χωρ. πληθ } η πρώτη ημέρα τού μήνα κυρ στη ΦΡ ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά***, που αποτελεί τον πρώτο στίχο από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς ΣΥΝ πρωτομηνιά

αρχιμηχανικός (ο/η) [1851] **1.** ο επί κεφαλής των μηχανικών σε συνεργείο, πλοίο, εργοστάσιο κ λπ ο προϊστάμενος των τεχνικών υπηρεσιών **2.** ΝΑΥΤ ο υπεύθυνος των μηχανικών επισκευών, τής συντήρησης κ λπ. των πλοίων μιας ναυτιλιακής εταιρείας.

αρχιμουσικός (ο/η) [1833] **1.** ο διευθυντής ορχήστρας, ο μαέστρος: *τη Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Βιέννης διηύθυνε τότε ο ~ Χέρμπερτ φον Κάραγιαν* **2.** ΣΤΡΑΤ-ΝΑΥΤ ***αρχιμουσικός Α΄ / Β΄ / Γ΄ τάξεως*** αξιωματικός τής Μουσικής τού Στρατού Ξηράς και τού Ναυτικού, που βαθμολογικώς αντιστοιχεί κατά σειρά σε λοχαγό, υπολοχαγό και ανθυπολοχαγό

αρχίνημα (το) {αρχινήματος} (λαϊκ.) το ξεκίνημα, η αρχή (βλ λ). Επίσης **αρχίνισμα** [μεσν.].

αρχινίζω ρ. → αρχίζω

αρχινώ ρ → αρχίζω

αρχιπελαγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με αρχιπέλαγος **2.** ΝΟΜ ***αρχιπελαγικό κράτος*** κράτος αποτελούμενο καθ' ολοκληρίαν από ένα ή περισσότερα αρχιπελάγη και ενδεχομένως από άλλες νήσους

αρχιπέλαγος (το) [1728] {αρχιπελάγ-ους | -η, -ων} **1.** η εκτεταμένη θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει ομάδα ή ομάδες νησιών **2.** ΝΟΜ σύμπλεγμα νήσων, περιλαμβανομένων και τμημάτων νήσων, τα οποία είναι τόσο συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν αυτοτελή γεωγραφική, οικονομική ή πολιτική ενότητα ή που θεωρούνται ιστορικά ότι σχηματίζουν μία τέτοια ενότητα **3.** (ειδικότ.) τα ελληνικά νησιά τού Αιγαίου Πελάγους *Διοίκηση Αρχιπελάγους*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < ιταλ. arcipelago].

αρχιπλοίαρχος (ο/η) [1896] {αρχιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος **2.** πεπειραμένος πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού, που εργάζεται στα γραφεία ναυτιλιακής επιχείρησης ΣΥΝ αρχικαπετάνιος (βλ κ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ)

αρχιπύραρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ανώτατος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αρχιπυροσβέστης (ο/η) {αρχιπυροσβεστών} υπαξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ λ *βαθμός*, ΠΙΝ.)

αρχιρραβίνος (ο) [1880] ο επί κεφαλής των ραβίνων σε μια περιοχή

αρχισμηνίας (ο/η) {αρχισμηνιών} υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. κ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)

αρχιστρατηγία (η) {αρχιστρατηγιών} η εξουσία τού αρχιστρατήγου και ο χρόνος κατά τον οποίο ασκείται

αρχιστράτηγος (ο) [μτγν] {αρχιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ο γενικός αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας ή και συμμαχικών στρατευμάτων σε καιρό πολέμου

αρχισυντάκτης (ο) [1849] {αρχισυντακτών}, **αρχισυντάκτρια** (η) [1895] {αρχισυντακτριών} πρόσωπο που είναι επί κεφαλής των συντακτών περιοδικού, εφημερίδας, συλλογικής έκδοσης κ λπ . που είναι επιφορτισμένο με το καθήκον τού συντονισμού, τής οργάνωσης, τής ταξίνομησης και τού ελέγχου τής προς δημοσίευση ύλης. Επίσης (λόγ) **αρχισυντάκτις** (η) [1889] {αρχισυντάκτιδος}
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ rédacteur en chef]

αρχισυνταξία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η θέση τού αρχισυντάκτη, οι αρμοδιότητες και το έργο του **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο βρίσκεται ο αρχισυντάκτης, το γραφείο του

αρχιτέκτονας (ο/η) {αρχιτεκτόνων} **1.** επιστήμονας ειδικευμένος στη σχεδίαση οικοδομημάτων με έμφαση στη λειτουργική και αισθητική πλευρά τού οικοδομήματος **2.** (μτφ.) εμπνευστής και σχεδιαστής σημαντικού (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού) έργου: *ο ~ τής εθνικής συμφιλίωσης* || *ο Αντενάουερ υπήρξε από τους ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* ΣΥΝ πρωτεργάτης, πρωτομάστορας Επίσης (λόγ.) **αρχιτέκτων** (ο/η) [αρχ.] {αρχιτέκτονος} κ (λαϊκ.) **αρχιτεκτόνισσα** (η) [1895] {αρχιτεκτονισσών}. — **αρχιτεκτόνημα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρχιτέκτων, -ονος* < *ἀρχι-* (βλ.λ.) + *τέκτων* (βλ.λ.)]

αρχιτεκτονική (η) [αρχ] **1.** η επιστήμη και η τέχνη σχεδιασμού κτηρίων με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες και την αισθητική πλευρά τού χώρου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιλογών στον σχεδιασμό, στην αισθητική και τη λειτουργική τής οικοδόμησης κτηρίων ή χώρων, που διαμορφώνουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό ύφος (στυλ) *παραδοσιακή / μοντέρνα / ρωμαϊκή ~* || *εξετάζοντας την ~ τού ναού, συμπεραίνουμε ότι χτίστηκε τον 11ο αι.* || *~ κήπων / τοπίων* **3.** (μτφ) ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένο κάτι: *η ~ τού ποιήματος* || *η ~ τής νέας Ευρώπης* || *η ~ τού ηλεκτρονικού υπολογιστή* ΣΥΝ δομή, διάρθρωση.

αρχιτεκτονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχιτέκτονα ή/και την αρχιτεκτονική. *~ σχέδια / διάκοσμος* — **αρχιτεκτονικ-ά / -ώς** επίρρ.

αρχιτεμπέλης (ο) {αρχιτεμπέληδες}, **αρχιτεμπέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ ακαμάτης, ανεπρόκοπος, τεμπελχανάς ΑΝΤ δουλευταράς. (μεγεθ) **αρχιτεμπέλαρος** (ο)

αρχίτερα → αρχύτερα

αρχιτεχνίτης (ο) [1840] {αρχιτεχνιτών} ο επί κεφαλής ομάδας τεχνιτών, αυτός που επιβλέπει τις εργασίες τους ΣΥΝ πρωτομάστορας.

αρχιτρομοκράτης (ο) {αρχιτρομοκρατών}, **αρχιτρομοκράτισσα** (η) {αρχιτρομοκρατισσών} **1.** επί κεφαλής τρομοκρατικής ομάδας **2.** (εκφραστ.) τρομοκράτης με εκτεταμένη δράση, ο πολύ επικίνδυνος τρομοκράτης

αρχιφύλακας (ο/η) {αρχιφυλάκων} **1.** προϊστάμενος των φρουρών σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις, κρατητήρια κ λπ **2.** υπαξιωματικός τής αστυνομίας πόλεων, τής αγροφυλακής και των φυλακών (βλ. κ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ) **3.** ΣΤΡΑΤ μόνιμος ή έφεδρος Υπαξιωματικός ή και Αξιωματικός που φέρει την ευθύνη τής υπηρεσίας «Φρουράς» σε στρατιωτικό κατάστημα ή εγκατάσταση Επίσης (λόγ) **αρχιφύλαξ** [μτγν.] {αρχιφύλακος}

αρχιχρονιά (η) {χωρ. πληθ } η πρώτη ημέρα τού χρόνου κυρ. στη ΦΡ ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά...*** ο πρώτος στίχος από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς

αρχιψεύτης (ο) [1889] {αρχιψευτών}, **αρχιψεύτρα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} πρόσωπο που λέει πάρα πολλά ψέμματα — (μεγεθ.) **αρχιψεύταρος** (ο), **αρχιψευταρού** (η).

αρχολίπαρος (ο) (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που επιθυμεί πάρα πολύ τα αξιώματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο την εξουσία ΣΥΝ αρχομανής, σπουδαρχίδης — **αρχολιπαρία** (η) [1890], **αρχολιπαρικός**, -ή, -ό [1886]
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀρχο-* (< *ἀρχη*) + *-λίπαρος* < *λιπαρῶ* «επιθυμώ, επιζητώ» (βλ λ *εκλιπαρώ*)]

άρχομαι → άρχω

αρχομανής, -ής, -ές [1870] {αρχομαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) (κ. ως ουσ) αυτός που επιθυμεί σε παθολογικό βαθμό να ασκεί εξουσία ΣΥΝ φίλαρχος - **αρχομανία** (η) [1865]
[ΕΤΥΜ < *αρχο-* (< *αρχή*) + *-μανής* < *μαίνομαι*]

αρχοντάνθρωπος (ο) {αρχοντανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος με επιβλητικό παρουσιαστικό, ευγενικό χαρακτήρα και συμπεριφορά που εμπνέει σεβασμό

αρχοντάρης (ο) [μεσν] {αρχοντάρηδες} ο μοναχός που έχει καθή-

κον την υποδοχή και περιποίηση των επισκεπτών τής μονής.

αρχονταρίκι (το) {χωρ γεν.} δωμάτιο σε μοναστήρι, που προορίζεται για την υποδοχή και την περιποίηση επισκεπτών.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀρχονταρίκιον* < *ἀρχοντάρης* < *ἄρχοντας*. Στη Μεσν. Ελληνική απαντά και η ομόρρ λ *ἀρχονταρεῖον*, η οποία αρχικώς προσδιόριζε την αίθουσα των βυζαντινών ανακτόρων, όπου ο αυτοκράτορας υποδεχόταν τους άρχοντες. Αργότερα ονομάστηκε έτσι το καλύτερο διαμέρισμα μοναστηριών. που χρησίμευε ως ξενώνας]

άρχοντας (ο) {αρχόντων}, **αρχόντισσα** (η) {αρχοντισσών} **1.** πρόσωπο που έχει την εξουσία (κυρ για παλαιότ. εποχές, όταν η εξουσία πήγαζε από την αριστοκρατική καταγωγή ή το βασιλικό αξίωμα ΣΥΝ εξουσιαστής, κυβερνήτης. προύχοντας ΦΡ ***ο άρχοντας τού σκότους*** ο Σατανάς **2. *άρχοντες*** (οι) πρόσωπα που ασκούν πολιτική εξουσία και ιδίως όσοι συμμετέχουν στην κυβέρνηση: *οι ~ και οι αρχόμενοι* || *το ήθος και η κοινωνική ευαισθησία πρέπει να διακρίνει τους ~* **3.** ΠΟΛΙΤ ***ανώτατος άρχοντας*** (τού κράτους) πρόσωπο που κατέχει το υψηλότερο πολιτειακό αξίωμα (προκειμένου για την Ελλάδα, ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας και παλαιότ ο βασιλιάς) **4.** πρόσωπο αριστοκρατικής καταγωγής που έχει μεγάλη περιουσία και πολλούς ανθρώπους στη δούλεψή του: *ο ~ τού πύργου* || *μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας πλούσιος ~* ΣΥΝ κύριος, αφέντης **5.** (μτφ.) πρόσωπο που κερδίζει τον σεβασμό των άλλων με την εξαιρετικά αξιοπρεπή συμπεριφορά του **6.** (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που ζει μέσα στις ανέσεις, που μπορεί να έχει ό,τι επιθυμήσει: *εδώ μέσα είσαι ~!* Επίσης (λόγ.) **άρχων** [αρχ] {άρχοντ-ος, -α} (σημ 1-3) · **αρχοντιλίκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄρχων*, ουσιαστικοπ μτχ ενεστ τού ρ. *ἄρχω*]

αρχοντεύω ρ αμετβ. [μτγν.] γίνομαι ή κάνω τον άρχοντα.

αρχοντιά (η) [μεσν] {χωρ πληθ } **1.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς άρχοντας **2.** οι τρόποι, η συμπεριφορά ή/και η εμφάνιση που ταιριάζει σε άρχοντα η σεμνή μεγαλοπρέπεια *είχε μιαν ~ στους τρόπους του, που κέρδιζε τον σεβασμό* || *« το πιο ταπεινό εκκλησάκι, το τέμπλο, το κιούπι, το χράμι, όλα τους αποπνέανε μιαν ~ κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων»* (Οδ. Ελύτης) || (παροιμ) *«η καθαριότητα / η πάστρα είναι μισή ~»* ΑΝΤ κακομοιριά. μιζέρια, βλαχιά. χοντροκοπιά

αρχοντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άρχοντα. που διαθέτει τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν άρχοντα (επιβλητικότητα, μεγαλείο κ.λπ): *~ παράστημα / κορμοστασιά / εμφάνιση / τρόποι / κατοικία / αέρας* ΣΥΝ αριστοκρατικός ΑΝΤ ταπεινός, τιποτένιος **2. *αρχοντικό*** (το) (α) η κατοικία τού άρχοντα (β) (γενικότ) το σπίτι πλουσίου, που ξεχωρίζει για τη μεγαλοπρέπεια ή και την ομορφιά του ΣΥΝ αρχοντόσπιτο. πλουσιόσπιτο ΑΝΤ φτωχόσπιτο, καλύβι. παράγκα (γ) φιλοφρονητικά για κάθε σπίτι: *«Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' ~ σας»* (κάλαντα Χριστουγέννων). — **αρχοντικά** επίρρ.

αρχόντισσα (η) → άρχοντας

αρχοντο- κ **αρχοντό-** κ. **αρχοντ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν. **1.** αρχοντική καταγωγή ή σχέση με αρχοντική οικογένεια *αρχοντο-θυγατέρα. αρχοντό-παιδο, αρχοντο-παντρεύω* **2.** μεγαλοπρεπή. επιβλητικά χαρακτηριστικά ή ιδιότητες *αρχοντο-γυναίκα. αρχοντ-άνθρωπος, αρχοντό-σπιτο*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν Ελληνικής (πβ μεσν *ἀρχοντό-πουλο(ν)*), που προέρχεται από το αρχ *ἄρχων* (μεσν. *ἄρχοντας*)]

αρχοντογενιά (η) η αρχοντική γενιά, η αριστοκρατική καταγωγή.

αρχοντογεννημένος, -η, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από άρχοντες.

αρχοντογυναίκα (η) {αρχοντογυναικών} η γυναίκα που με την εμφάνιση και τη συμπεριφορά της υποβάλλει τον σεβασμό η γυναίκα με επιβλητικό παράστημα και ευγενείς τρόπους ΑΝΤ γυναικούλα, (λαϊκ) κατίνα

αρχοντολόι (το) {χωρ γεν. κ πληθ } (λαϊκ) αυτοί που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικώς και οικονομικώς τάξη, το σύνολο των αρχόντων (βλ λ . σημ. 1. 4) ΣΥΝ αριστοκρατία, προύχοντες ΑΝΤ λαός. όχλος, πλέμπα, πλεμπάγια
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἄρχοντας* + *-λό(γ)ι* (βλ.λ.)].

αρχοντόπαιδο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή γόνος αρχοντικής οικογένειας

αρχοντόπουλο (το), **αρχοντοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ) το παιδί τού άρχοντα, αυτό που κατάγεται από αρχοντική γενιά· (κατ' επέκτ) ο γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας.
[ΕΤΥΜ μεσν < *άρχοντας* + *-πουλο(ν)* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ pullus «πώλος, νεοσσός»].

αρχοντορεμπέτικο (το) **1.** είδος τραγουδιού που άνθησε στην Ελλάδα στις δεκαετίες τού '50 και τού '60 και συνδυάζει ευρωπαϊκούς ρυθμούς με το ύφος των ρεμπέτικων τραγουδιών **2.** (συνεκδ) κάθε τραγούδι που ανήκει στο παραπάνω είδος

αρχοντόσπιτο (το) **1.** το σπίτι που ανήκει σε άρχοντες. το αρχοντικό ΑΝΤ φτωχόσπιτο. καλύβι **2.** (συνεκδ) η οικογένεια με ευγενική καταγωγή, η γενιά αρχόντων

αρχοντοχωριάτης (*ο*) {δύσχρ. αρχοντοχωριατών}. **αρχοντοχωριάτισσα** {δύσχρ. αρχοντοχωριατισσών} (η) πρόσωπο που πρόσφατα απέκτησε χρήματα και ισχύ και προσποιείται τον αριστοκράτη. χωρίς να μπορεί να κρύψει την ταπεινή καταγωγή και τους άξεστους τρόπους του. Επίσης **αρχοντοχωριάτα** (η) {χωρ. γεν πληθ.}. — **αρχοντοχωριατισμός** (*ο*). **αρχοντοχωριάτικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ Η χρήση τής λ. με τη σημ. τού νεόπλουτου χωριάτη. ο οποίος προσπαθεί ανεπιτυχώς να κρύψει την προέλευσή του. οφείλεται στην κωμωδία τού Μολιέρου *Le Bourgeois gentilhomme* (1670), η οποία αποδόθηκε ως *Αρχοντοχωριάτης*].

-αρχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που σημαίνουν **1.** πρόσωπο με πολιτική ή στρατιωτική εξουσία. *ναύ-αρχος. ταξί-αρχος. σμήν-αρχος. δήμ-αρχος. έπ-αρχος* **2.** τον υπεύθυνο σε υπηρεσία *ληξί-αρχος* (βλ κ λ *-άρχης*)
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *χιλί-αρχος*), που προέρχεται από το ρ *ἄρχω*]

αρχύτερα επίρρ πιο πριν. πιο μπροστά, πρωτύτερα· κυρ στη ΦΡ ***μια ώρα αρχύτερα*** όσο γίνεται νωρίτερα, το ταχύτερο δυνατόν. *ας ξεμπερδέψουμε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ύτερος*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρχή* + *-ύτερος*, κατά τον συγκριτικό βαθμό επιθέτων σε *-ύς* (π χ. *βαθύς* *βαθύτερος*. *παχύς* *παχύτερος* κ.ά)].

άρχω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ } (αρχαιοπρ) **1.** (+γεν) ασκώ την εξουσία, κυβερνώ: *επί χρόνια τώρα άρχει τού κόμματος χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν* **2.** (μεσοπαθ ***άρχομαι***) αρχίζω, κάνω την αρχή κυρ σε αρχαιοπρ φράσεις, π χ ***άρχεται η συνεδρίασις*** (στο δικαστήριο), ***ήρξατο χειρών αδίκων*** (βλ. λ. *άδικος*) **3. *αρχόμενοι*** (οι) {αρχομέν-ων, -ους} ο λαός (σε αντιδιαστολή προς τους άρχοντες, τους βουλευτές και την κυβέρνηση)
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, ίσως συνδ με το ομηρ ουσ *ὀρχα-μός* «ηγέτης. προπορευόμενος», αν λάβουμε υπ' όψιν το ουσ *ὀρχᾱ* «αρχή» (πβ. μυκ o-ka) Αρχαιότερη είναι η σημ «αρχίζω. ξεκινώ», ενώ παράγωγη είναι η σημ «ασκώ εξουσία», η οποία προφανώς προέκυψε από την ενδιάμεση έννοια «αναλαμβάνω την πρωτοβουλία» είτε κάνοντας την πρώτη κίνηση (στον χορό. σε θρησκευτική τελετουργία) είτε προπορευόμενος των άλλων (στη μάχη)]

άρχων, -ουσα, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που άρχει. που έχει την εξουσία· κυρ στις ΦΡ (α) ***άρχουσα τάξη*** η κοινωνική τάξη που έχει την πολιτική και οικονομική ισχύ (και επιβάλλει τη θέλησή της) (β) ΕΚΚΛΗΣ ***άρχων πρωτοψάλτης*** τιμητική προσφώνηση πρωτοψάλτη (κυρ τής Κωνσταντινούπολης)
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ τού αρχ *ἄρχω*]

άρω (να/θα) ρ → αίρω

-άρω παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων από ξένες λέξεις ή που αποδίδουν ξένες λέξεις με ανάλογη κατάληξη *καμουφλ-άρω, πακετ-άρω, κριτικ-άρω, κορνιζ-άρω, σιγουρ-άρω. κοτσ-άρω, κομπλ-άρω, τρεν-άρω* || *λανσ-άρω, μαρσ-άρω, φρεν-άρω*, (βλ. κ λ. *-έρνω*).
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε ρήματα ιταλ προελ. (λ χ *αριβάρω* < ιταλ. arriv-are, μεσν *κουράρω* < ιταλ curare). αργότερα σε ρήματα γαλλικής προελ (λ χ *μακιγι-άρω* < γαλλ maquiller). επεκτεινόμενο βαθμηδόν και σε άλλες λ ως αυτόνομο επίθημα (λ χ *σουτ-άρω* < αγγλ shoot. *φλερτ-άρω* < αγγλ. flirt κ ά.)]

αρωγή (η) (λόγ.) **1.** (α) η βοήθεια *παρέχω / προσφέρω πολύτιμη ~* || *η ~ τού κράτους προς τους σεισμοπαθείς* ΣΥΝ συνδρομή, επικουρία (β) ΝΑΥΤ ***επιθαλάσσια αρωγή*** η βοήθεια που παρέχεται σε πλοίο που κινδυνεύει **2.** (ειδικότ) το χρηματικό ποσό που δίδεται είτε συστηματικά (λ χ στους συνταξιούχους δημοσίους υπαλλήλους) είτε εφάπαξ από επίσημο φορέα προς ενίσχυση κατηγορίας πολιτών: *Ταμείον Αρωγής* ΣΥΝ βοήθημα, επιδότηση — **αρωγός**, -ός. -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρήγω* «βοηθώ. συντρέχω», αβεβ ετύμου. ίσως συνδ. με αρχ. σαξ rōkjan «φροντίζω». γερμ ruchlos. αγγλ. reckless «απερίσκεπτος, παράτολμος»]

άρωμα (το) {αρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ευχάριστη μυρωδιά *το μεθυστικό ~ τής απριλιάτικης νύχτας* || *το πλούσιο ~ ενός κρασιού* || *έντονο / λεπτό / φίνο / βαρύ / ερεθιστικό / ευχάριστο ~* ΣΥΝ μοσχοβολιά. ευωδία ΑΝΤ δυσοσμία, βρόμα, αποφορά **2.** το παρασκεύασμα με ευχάριστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό: *γυναικείο / φθηνό / λεπτό / διακριτικό / βαρύ / ξεθυμασμένο ~* ΣΥΝ μυρωδικό
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αρωματικό φυτό», αγν ετύμου]

αρωματίζω ρ. μετβ [μτγν] {αρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) να μοσχοβολά προσθέτοντας σε αυτό άρωμα ή αρωματική ουσία *το καινούργιο αποσμητικό χώρου αρωματίζει το δωμάτιο με άρωμα τριαντάφυλλου* || *ήρθε αρωματισμένη* ΣΥΝ παρφουμαρίζω.

αρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναδίδει άρωμα: *~ ουσία / σαπούνι / μαντιλάκι* ΣΥΝ εύοσμος, μυρωδάτος, ευωδιαστός ΑΝΤ δύσοσμος, βρομερός **2. *αρωματικά*** (τα) ουσίες από τις οποίες παράγεται άρωμα Επίσης ***αρωματώδης***, -ης, -ες [μτγν]

αρωματοποιείο (το) [1875] εργαστήριο παρασκευής αρωμάτων

αρωματοποιία (η) [1875] {χωρ πληθ } **1.** η επεξεργασία αρωματικών ουσιών για παρασκευή αρωμάτων και αρωματισμένων καλλυντικών προϊόντων **2.** το αρωματοποιείο — ***αρωματοποιός*** (ο/η) [1807].

αρωματοπώλης (ο) [μτγν] {αρωματοπωλών}, **αρωματοπώλισσα** (η) {αρωματοπωλισσών} πωλητής αρωμάτων ΣΥΝ μυροπώλης. — **αρωματοπωλείο** (το) [1849]

Αρωμούνος (ο) ο Βλάχος (βλ λ) — **αρωμουνικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βλάχος*
[ΕΤΥΜ < αρωμ Armân < a- προθεμ. + λατ Romani «Ρωμαίοι» (εξού και η ορθογραφία τής λ. με *-ω-*)· πβ. κ *Ρωμιός*, που αναφερόταν αρχικά στον ελληνόφωνο Ρωμαίο πολίτη]

ας τροπικός δείκτης (παραδοσιακά χαρακτηριζόμενος ως μόριο), ο οποίος δηλώνει **1.** προτροπή. *όποιος έχει αντίρρηση. ~ μιλήσει ελεύθερα!* || *~ καθίσουμε λίγο, να ξεκουραστούμε!* **2.** (+παρατ ή υπερσυντ) πράξη που έπρεπε να είχε γίνει στο παρελθόν συνήθ με διάθεση μομφής *~ φρόντιζες νωρίτερα, να μη σου πέφτανε τώρα όλα τα προβλήματα μαζί!* || *~ πρόσεχες! Εγώ δεν φταίω σε τίποτε!* **3.** ευχή. *~ είναι καλά ο άνθρωπος!* || *~ τον έχει ο Θεός καλά!* || *αχ, ~ έρθει όσο είναι καιρός!* **4.** προτερόχρονο *~ βγουν τ' αποτελέσματα και βλέπουμε!* **5.** απειλή. *~ έρθει εδώ και τα λέμε!* **6.** συγκατάβαση· *~ έρθει και ο*

α- / αν- *στερητικό*
α-σαβάνωτος, -η, -ο **α-σαγήνευτος**, -η, -ο **α-σακάτευτος**, -η, -ο **α-σάλιωτος**, -η, -ο **α-σαμάρωτος**, -η, -ο

Πέτρος (δεν έχω αντίρρηση) || *-Τι κάνεις; - ~ τα λέμε καλά!* (όχι και τόσο καλά) || *Πείτε τη γνώμη σας ελεύθερα· ~ κάνετε και λάθος! Δεν πειράζει'* **7.** αδιαφορία· *~ θυμώσει όσο θέλει! Εγώ θα του τα πω έξω απ' τα δόντια!* || *φεύγω κι ~ κάνει ό,τι θέλει!* **8.** εναντίωση ή παραχώρηση: *~ είναι ισχυρός! Και οι πιο ισχυροί έχουν το αδύνατό τους σημείο* || *θα έρθω και ~ είμαι αδιάθετος* || *τραβάτε με κι ~ κλαίω'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατά συγκοπή *ἄ*[*φε*]*ς*) < αρχ *ἄφες*, προστ αορ. β' τού ρ *ἀφίημι* «αφήνω». Η προτρεπτική σημ. μαρτυρείται ήδη στην Κ.Δ., όπου το *ἄφες* συχνά συνοδεύεται από υποτακτική (πβ Λουκ. 6, 42· *ἀδελφέ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου*) Παράλληλη σημασιοσυντακτική εξέλιξη εμφανίζεται και σε άλλες γλώσσες πβ. αγγλ let «αφήνω» > let him come «ας έλθει» (δείκτης σχηματισμού α' και γ' προσ. προστ)].

-άς παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα: *γαλατ-άς, αλευρ-άς, λαδ-άς, σιδερ-άς, κρασ-άς*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *ὀστρακ-ᾶς, κηλ-ᾶς*), που προήλθε από συναίρεση τής καταλ. *-έας*]

-ας κ **-άς,** (θηλ. -ού) παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό σε μεγάλο βαθμό: *μυταρ-άς – μυταρ-ού, ποδαρ-άς - ποδαρ-ού, χειλ-άς – χειλ-ού, δοντ-άς – δοντ-ού, γλωσσ-άς - γλωσσ-ού, λογ-άς – λογ-ού, λεφτ-άς λεφτ-ού*.
[ΕΤΥΜ Μεγεθ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τής καταλήξεως *-ς* των αρσενικών σε θηλ. μεγεθ. με *-α* (λ χ. *βαρέλ-α > βαρέλ-ας, χοντρέλ-α > χοντρέλ-ας*)].

Α.Σ. (ο) Αθλητικός Σύλλογος

ασάλευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν σαλεύει, που δεν έχει ή δεν μπορεί να κουνηθεί *μένω ~* || *τα ~ νερά τής λίμνης* || *«Η ~ ζωή»* (ποιητ έργο τού Κ. Παλαμά) ΣΥΝ. ακίνητος, ακούνητος, αμετακίνητος **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και διάρκεια: *~ πίστη / εμπιστοσύνη* ΣΥΝ απαρασάλευτος, ακλόνητος, σταθερός, αταλάντευτος.

ασανσέρ (το) {άκλ } **1.** ο ανελκυστήρας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει διαδοχικά ανοδικές και πτωτικές τάσεις· *~ το Χρηματιστήριο λόγω των φημών για παραίτηση τού πρωθυπουργού*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ ascenseur < λατ ascendere «ανεβαίνω»]

ασαράντιστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει ακόμη σαράντα ημέρες (για βρέφος από τη γέννησή του, για νεκρό από τον θάνατό του, για λεχώνα από την ημέρα τού τοκετού).

άσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει επαρκή ή καθόλου σάρκα, υπερβολικά λεπτός· *~ σώμα* ΣΥΝ λιπόσαρκος ΑΝΤ εύσαρκος.

ασάφεια (η) [αρχ.] {ασαφειών} **1.** η έλλειψη σαφήνειας. *η ~ των απαντήσεών του έδειχνε μια πρόθεση υπεκφυγής* ΣΥΝ αοριστία ΑΝΤ σαφήνεια **2.** (συνεκδ.) το σημείο (σε λόγο ή κείμενο) που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας *μια έκθεση γεμάτη ασάφειες*.

ασαφής, -ής, -ές [αρχ] {ασαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασαφέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν ορίζεται με τρόπο ξεκάθαρο και μονοσήμαντο: *τα κίνητρα τής εξέγερσης παραμένουν ~* || (για πρόσ.) *σε αυτό το σημείο είστε μάλλον ~ μήπως μπορείτε να μας το εξηγήσετε με ένα παράδειγμα;* ΣΥΝ συγκεχυμένος, αόριστος, δυσνόητος, αβέβαιος, αδιευκρίνιστος, αξεκαθάριστος, σκοτεινός, (αργκό) φλου ΑΝΤ σαφής, καθαρός, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος, προφανής **2.** αυτός τού οποίου η μορφή δεν διακρίνεται καθαρά και με ευκολία: *τα ~ περιγράμματα των βουνών* ΣΥΝ δυσδιάκριτος, ακαθόριστος ΑΝΤ ευκρινής, σαφής, έντονος, καθαρός. — **ασαφώς** επίρρ [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ασβεστάδικο (το) **1.** η ειδική εγκατάσταση στην οποία παρασκευάζεται ασβέστης ΣΥΝ ασβεστοκάμινος, ασβεστοποιείο **2.** κατάστημα στο οποίο πωλείται ασβέστης.

ασβεστάς (ο) {ασβεστάδες} (λαϊκ) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την επίχριση τοίχων ή οικοδομικών επιφανειών με ασβέστη ΣΥΝ ασπριτζής, σοβατζής

ασβέστης (ο) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** λευκή σκόνη, προϊόν τής πυράκτωσης τού ασβεστολίθου, που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (στην κατασκευή σκυροδέματος, στην επίχριση τοίχων κ.λπ) **2.** (συνεκδ) ο πολτός που προκύπτει από την ανάμειξη ασβέστη με νερό **3.** (συνεκδ.) ο αποξηραμμένος ασβέστης που καλύπτει ως επίχρισμα την επιφάνεια τοίχου. *«μια κάμαρα στενή, μικρή, σαν όλες βρομερή / οι ασβέστες απ' τους τοίχους της επέφτανε κομμάτια»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ σοβάς. Επίσης (λόγ.) **άσβεστος** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀσβέστιν* < *ἀσβέστιον*, υποκ. τού αρχ. επιθ *ἄσβεστος* (βλ.λ.) «αυτός που δεν μπορεί να σβηστεί». Η σημερινή σημ τής λ. οφείλεται στη φρ *ἄσβεστος τίτανος* «το οξίδιο τού ασβεστίου που δεν σβήστηκε (με νερό), ο γύψος»]

ασβέστιο (το) {ασβεστίου} ΧΗΜ αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ca), που απαντά στον ασβεστίτη (βλ.λ.), βασικό για τη λειτουργία τού οργανισμού και δομικό υλικό τού σκελετού (βλ λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀσβέστιον* «ασβεστόλιθος» < αρχ. *ἄσβεστος*. Η σημερινή σημ αποδίδει το νεολατ. calcium].

ασβεστίτης (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. κρυσταλλικό ορυκτό από ανθρακικό ασβέστιο, βασικό συστατικό τού ασβεστολίθου (βλ λ.), τού μαρμάρου και τής κιμωλίας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. calcite]

ασβεστόγαλα (το) [1897] {χωρ. πληθ } **1.** (λαϊκ.) υδροξίδιο τού ασβεστίου **2.** αραιό διάλυμα ασβέστη (βλ.λ., σημ. 1) σε νερό, που χρησιμοποιείται για την επίχριση τοίχων και ως απολυμαντικό ΣΥΝ ασβεστόνερο

ασβεστοκάμινος (η) [μεσν] {ασβεστοκαμίν-ου | -ων, -ους} ειδική κάμινος για την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ) με την πυράκτωση ασβεστολίθου. Επίσης (λαϊκ.) **ασβεστοκάμινο** (το)

ασβεστοκονίαμα (το) [1859] {ασβεστοκονιάμ-ατος | -άτα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ μείγμα από ασβέστη (βλ λ), άμμο και νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως συνδετικό υλικό και για σοβάτισμα (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Mörtel]

ασβεστόλακκος (ο) **1.** λάκκος γεμάτος από ασβέστη που έχει μορφή πολτού **2.** ο λάκκος μέσα στον οποίο αναμειγνύεται ο ασβέστης με το νερό

ασβεστόλιθος (ο) [1874] {-ου κ -ίθου | -ων κ -ίθων, -ους κ. -ίθους} ΟΡΥΚΤ ιζηματογενές πέτρωμα που περιέχει κατά 50% ανθρακικό ασβέστιο, με χρώμα που ποικίλλει ανάλογα με τις προσμείξεις του· χρησιμοποιείται κυρ στη βιομηχανία για την παρασκευή τσιμέντου ΣΥΝ ασβεστόπετρα. — **ασβεστολιθικός,** -ή, -ό [1881].
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ calcaneum].

ασβεστόνερο (το) διάλυμα ασβέστη σε νερό, που χρησιμοποιείται ως στυπτικό φάρμακο, αλλά και για το άσπρισμα τοίχων καθώς και για προπαρασκευή γλυκών τού κουταλιού ΣΥΝ ασβεστόγαλα.

ασβεστόπετρα (η) {δύσχρ. ασβεστοπετρών} (λαϊκ.) ο ασβεστόλιθος (βλ.λ.).

ασβεστοποιός (ο) [1897] (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με την παρασκευή ασβέστη (βλ λ) ΣΥΝ (λαϊκ) ασβεστάς. — **ασβεστοποιείο** (το) [1897]. **ασβεστοποιία** (η) [1897].

ασβεστοπώλης (ο) {ασβεστοπωλών} πρόσωπο που πωλεί ασβέστη. — **ασβεστοπωλείο** (το).

άσβεστος (η) [αρχ.] {ασβέστου | χωρ πληθ } (λόγ.) ο ασβέστης (βλ λ.): *σβησμένη / υδραυλική ~*

άσβεστος, -η, -ο → άσβηστος

ασβεστούχος, -ος, -ο [1884] (λόγ) **1.** αυτός που περιέχει ασβέστιο **2.** ΓΕΩΛ ***ασβεστούχος πηλός*** ανοιχτοκίτρινο ιζηματογενές πέτρωμα, που έχει τη μορφή χαλαρά συγκολλημένων κόκκων και απαντά στα εδάφη τής εύκρατης ζώνης και στις παρυφές των ερήμων.
[ΕΤΥΜ < *ασβέστιο* + *-ούχος* (< *έχω*)].

ασβεστόφιλος, -η, -ο (φυτό) που αναπτύσσεται σε ασβεστούχα εδάφη.

ασβεστόφοβος, -η, -ο (φυτό) που δεν μπορεί να αναπτυχθεί σε ασβεστούχα εδάφη.

ασβεστώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ασβεστώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** όμοιος με τον ασβέστη ως προς το χρώμα ή τη σύσταση **2.** ασβεστούχος (βλ.λ)

ασβεστώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (τοίχου, δαπέδου, οροφής κ λπ.) με πολτό ασβέστη ΣΥΝ ασπρίζω, σοβαντίζω. **ασβέστωμα** (το)

άσβηστος, -η, -ο κ. **άσβεστος** [αρχ.] (σημ. 2) **1.** αυτός που δεν έχει σβηστεί ή δεν είναι δυνατόν να σβηστεί. *~ φωτιά / λυχνία / πίνακας* ΣΥΝ αναμμένος ΑΝΤ σβησμένος, σβηστός **2.** (μτφ -λογοτ.) αυτός που δεν μειώνεται, δεν εξασθενεί σε ένταση, δεν σβήνει με την πάροδο τού χρόνου *~ μίσος / πόθος* || *κράτησαν μέσα τους ~ την ελπίδα για λευτεριά* ΣΥΝ ασίγαστος ● **3.** αυτός που δεν τον έχουν σβήσει: *οι μαθητές άφησαν τον πίνακα ~* — **άσβηστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *σβήνω*. Ο τ. *ἄσβεστος* < *ἀ-* στερητ. + *σβέννυμι* «σβήνω». Βλ. κ. *ασβέστης*].

ασβόλη (η) {χωρ πληθ } η μαύρη σκόνη από καπνό φωτιάς, που επικάθεται στην καπνοδόχο, στους τοίχους, στα μαγειρικά σκεύη κ.λπ. ΣΥΝ καπνιά, αιθάλη, μουντζούρα, φούμο. Επίσης (λαϊκότ.) **αβολή** κ. **ασβολιά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀσβόλη* / *ἄσβολος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < I E. *as- «καίω, ξηραίνω» (με ριζικά προσφύματα *az-d- ή *az-g-), πβ. σανσκρ. āsah «στάχτη», λατ. ardere «καίω», γαλλ. aride «ξερός», αγγλ ash «στάχτη» κ.ά]

ασβός (ο) μικρόσωμο νυκτόβιο παμφάγο θηλαστικό των αγρών με δυνατά σαγόνια, πλούσιο τρίχωμα και γαμψά νύχια στα μπροστινά του πόδια· ζει μέσα σε υπόγειες φωλιές και ορισμένα είδη του εκκρίνουν ιδιαίτερα οξεία και δυσάρεστη οσμή. — (υποκ.-λαϊκ) **ασβούδι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄσβος*, αγν ετύμου Πιθ. φαίνεται η σύνδεση με το αρχ *ἄσβολος* «καπνιά, στάχτη», η οποία δεν σχετίζεται μόνο με το χρώμα τού ζώου, αλλά και με τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει. Κατ' άλλους πρόκειται για σλαβ. δάνειο, πβ ρωσ. jasvo]

Α.Σ.Δ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικού – Νήσων.

Α.Σ.Δ.Υ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών

άσε ρ. → αφήνω

Α.Σ.Ε.Α.Δ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Εκδίκασης Αθλητικών Διαφορών

ασέβεια (η) [αρχ.] {ασεβειών} **1.** η έλλειψη σεβασμού. *διαπράττω ~* || *ανήκουστη / πρωτοφανής ~* ΣΥΝ αναίδεια ΑΝΤ ευσέβεια, σεβασμός **2.** (ειδικότ) η έλλειψη σεβασμού προς τα θεία ΣΥΝ βλασφημία ΑΝΤ ευσέβεια, ευλάβεια **3.** (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη σεβασμού ή ευλάβειας: *η συμπεριφορά τού βουλευτή αποτελεί ~ προς το Κοινοβούλιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκυκλοπαιδεία*

ασεβής, -ής, -ές {ασεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασεβέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τού πρέποντος σεβασμού, από προσβλητική συμπεριφορά (σε αξιοσέβαστα πρόσωπα, καθιερωμένες αξίες, θεσμούς κ λπ.): *της μίλησε με ασεβή και αυθάδη τρόπο* ΣΥΝ αναιδής, θρασύς **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν δείχνει τον προσήκοντα σεβασμό προς τα θεία ΣΥΝ βλάσφημος, ανευλαβής, ανίερος ΑΝΤ ευ-

σεβής, ευλαβής Επίσης (λαϊκ.) **άσεβος**, -η, -ο. — **ασεβώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-σεβής* < *σέβας (τό)*]

ασεβώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασεβείς... | ασέβησα} εκδηλώνω έλλειψη σεβασμού, συμπεριφέρομαι υβριστικά και περιφρονητικά προς ό,τι θεωρείται αξιοσέβαστο: *ασέβησε προς τα θεία / τους θεσμούς / τις παραδόσεις* ΣΥΝ βλασφημώ

αντισεισμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει σεισμική δραστηριότητα, στον οποίο δεν θεωρείται πιθανόν να εκδηλωθεί σεισμός: ~ *περιοχή* ΑΝΤ σεισμικός, σεισμογενής, σεισμοπαθής **2.** αντισεισμικός. — **ασεισμικότητα** (η)

άσειστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του, που δεν είναι δυνατόν να σειστεί: ~ *σαν βράχος* ΣΥΝ ασάλευτος, ακλόνητος • **2.** (ειδικότ. για γεωγραφική περιοχή) αυτός που δεν προσβάλλεται από σεισμούς ΣΥΝ ασεισμικός.

ασέλγεια (η) [αρχ.] {ασελγειών} **1.** η αισχρή και ακόλαστη πράξη, η πράξη που αντίκειται πλήρως προς την ηθική, ιδ. όσον αφορά στα σεξουαλικά ήθη: *διαπράττω ~* **2.** ΝΟΜ πράξη που προσβάλλει την ελευθερία, την αξιοπρέπεια ή την ηθική (κάποιου) σχετικά με τη σεξουαλική ζωή του: *εξαναγκασμός σε ~* || *παρά φύσιν ~* (βλ. κ. λ. *φύση*) **3.** η αισχρή και ακόλαστη συμπεριφορά ΣΥΝ ακολασία, αισχρότητα.

ασελγής, -ής, -ές {ασελγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρόσ. κ. ενέργειες) αυτός που σχετίζεται με την ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας με ανήθικο ή παράνομο τρόπο: ~ *πράξεις* ΣΥΝ ακόλαστος — **ασελγώς** επίρρ [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Παραμένει ατεκμηρίωτη η υπόθεση *ἀσελγής* < **ἀθελγής* < *ἀ-* αθροιστ. + *θέλγω* (εδώ το *θέλγω* ίσως έχει τη σημ. «παραλύω, αποτρελαίνω»), όπου η λ. *ἀσελγής* προέρχεται από την αρχ. βοιωτική διάλεκτο (με τροπή τού *-θ-* σε *-σ-*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «βίαιος, ακραίος, ορμητικός», ενώ η σημ. «ακόλαστος, ανήθικος» είναι μτγν.].

ασελγώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ασελγείς... | ασέλγησα} (λόγ.) διαπράττω ασέλγεια (βλ.λ.).

ασέληνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φωτίζεται από τη σελήνη: ~ *νύχτα* ΣΥΝ αφέγγαρος ΑΝΤ φεγγαρόφωτος

άσεμνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σεμνότητας και ευπρέπειας, κυρ. όσον αφορά στο γενετήσιο ένστικτο: ~ *πράξη / χειρονομία / στάση / πρόταση / ανάγνωσμα / φωτογραφία* || *νόμος περί ασέμνων* ΣΥΝ χυδαίος, αισχρός, πρόστυχος ΑΝΤ σεμνός, ευπρεπής — **άσεμνα / ασέμνως** [μεσν.] επίρρ

Α.Σ.Ε.Π. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού.

ασετόν (το) {άκλ.} η ακετόνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. acétone, βλ. κ. *ακετόνη*].

ασετυλίνη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** το ακετυλένιο (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) λάμπα φωτισμού που λειτουργεί με ασετυλίνη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétylène. Βλ. κ. *ακετυλένιο*, που δικαιολογεί τη γραφή με *-υ-*]

ασήκωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός τον οποίο δεν μπορεί να ανασηκώσει ή/και να μετακινήσει κανείς λόγω βάρους: ~ *βάρος / βαλίτσα* ΣΥΝ βαρύς ΑΝΤ ελαφρός **2.** (μτφ.) πολύ βαρύς για να μπορεί κανείς να τον αντέξει, να τον υποφέρει: ~ *φόροι* ΣΥΝ αβάσταχτος, δυσβάσταχτος, επαχθής • ΦΡ (μτφ.) (α) (λαϊκ.) **βαρύς κι ασήκωτος** (i) αυτός που δεν ανέχεται πειράγματα ή αστεία, που δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του ΣΥΝ (λαϊκ.) βαρύ πεπόνι (ii) μάγκικος και βαρύθυμος: *«ελαφρολαϊκά σουξεδάκια και βαριά κι ασήκωτα λαϊκά»* (εφημ.) (β) ***κάνω (κάποιον) ασήκωτο από το / στο ξύλο*** δέρνω αλύπητα, ξυλοκοπώ. — **ασήκωτα** επίρρ

Ασημάκης (ο) ανδρικό όνομα

ασημαντολογία (η) {ασημαντολογιών} το να μιλά κανείς για ασήμαντα πράγματα.

ασήμαντος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη σημασία: ~ *επεισόδιο / λεπτομέρεια / ποσοστό / ζημιές / αιτία / κέρδος / ρόλος* ΣΥΝ επουσιώδης ΑΝΤ σημαντικός, σπουδαίος, σημαίνων · ΦΡ (λόγ.) ***δι' ασήμαντον αφορμήν*** χωρίς σοβαρό λόγο — **ασημαντότητα** (η) [1876]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *σημαίνω* «δείχνω με σημείο» < *σῆμα* «σημείο, σημάδι»]

ασημένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κορνίζα / δίσκος / κηροπήγιο / αλυσίδα / μαχαιροπίρουνα* ΣΥΝ. αργυρός **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή και τη λάμψη τού ασημιού: ~ *φεγγάρι / ανταύγεια / μαλλιά / κρόταφος* ΣΥΝ. αργυρόλευκος, ασημής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.*

ασημής, -ιά, -ί {ασημ-ιού | -ιών} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ασημιού ΣΥΝ αργυρός **2.** ***ασημί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ασημιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*

ασήμι (το) {ασημ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμο λευκό, στιλπνό, ανθεκτικό και εύκαμπτο μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων, διακοσμητικών αντικειμένων, ειδών σερβιρίσματος κ.ά. · ο άργυρος **2.** (συνεκδ.) πολύτιμα αντικείμενα από ασήμι (σημ. 1): *ντυμένη μες στ' ~* **3.** (παλαιότ.-λαϊκ.) νόμισμα μεγάλης αξίας κατασκευασμένο από ασήμι· (κατ' επέκτ.) το χρήμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ *άργυρος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσήμι(ν)*, υποκ. τού μτγν. *ἄσημον* < αρχ. *ἄσημος* (< *ἀ-* στερητ. + *σῆμα*) ενν. *ἄργυρος, χρυσός*, δηλώνοντας τον ασφράγιστο χρυσό ή άργυρο, δηλ. εκείνον που δεν προσφέρεται να κοπεί σε νομίσματα. Η λ. περιορίστηκε στη σημ. «άργυρος» από τον 2ο αι. π.Χ.].

ασημικό (το) [μεσν.] (συνήθ. στον πληθ.) κάθε πολύτιμο αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από ασήμι: *γυαλίζω τα ~* || *τα γνήσια ~ είναι σφραγισμένα.*

Ασημίνα (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < *ασήμι* + παραγ. επίθημα *-ίνα*]

ασημο- κ. **ασημό-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει το χρώμα τού ασημιού ή είναι κατασκευασμένο από ασήμι: *ασημοσταυρός, ασημο-κέντητος, ασημό-σκονη.*

ασημοκάντηλο (το) το ασημένιο καντήλι σε ναό ή εικονοστάσιο, που πολλές φορές προσφέρεται ως τάμα.

ασημοκαπνίζω ρ. μετβ. {ασημοκάπνισα, -τηκα, -μένος} καλύπτω (σκεύος, κόσμημα, όπλο) με λεπτή επίστρωση αργύρου ΣΥΝ επαργυρώνω — **ασημοκάπνισμα** (το).

ασημοκεντημένος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροκέντητος

ασημοποίκιλτος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένια στολίδια· ασημοστολισμένος. ~ *υφάσματα*

άσημος, -η, -ο (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που δεν διακρίνεται μεταξύ των ομοίων του, δεν διαθέτει φήμη: ~ *ποιητής / ηθοποιός / πόλη* ΣΥΝ αφανής, άγνωστος ΑΝΤ διάσημος, φημισμένος, ξακουστός — **ασήμως** επίρρ. [αρχ.]. **ασημότητα** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργυρός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *σῆμα* (βλ. κ. λ. *ασήμι*)]

ασημόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} λεπτή σκόνη από άργυρο ή άλλο ασημόχρωμο μέταλλο για την επαργύρωση πλαισίων μετά την ανάμειξη με κολλητικό υγρό

ασημόχαρτο (το) πολύ λεπτό χαρτί, ασημένιου χρώματος, που χρησιμοποιείται για περιτύλιγμα ή διακόσμηση

ασημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ασήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (για σκεύη, επιφάνειες κ.λπ.) επενδύω με λεπτό στρώμα ασημιού ή στολίζω με ασημένια ελάσματα και μικρά κομψοτεχνήματα: ~ *την εικόνα τής Παναγίας* || *ασημωμένο σεντούκι* || *ασημωμένος καθρέφτης* ΣΥΝ επαργυρώνω, ασημοκαπνίζω **2.** (μτφ.) δίνω σε (κάτι) το χρώμα ή και τη λάμψη τού ασημιού: *το φεγγάρι ασήμωσε τη λεύκα* (παλιό τραγούδι) • **3.** (διαλεκτ.) χαρίζω συμβολικά ασημένιο (ή χρυσό) νόμισμα σε (κάποιον), ιδ. σε νύφη ή νεογέννητο, για να φέρει καλή τύχη, για γούρι ♦ **4.** (αμετβ.) (λαϊκ.) δίνω χρήματα για να μάθω το μέλλον, τι πρόκειται να μου συμβεί: *ασήμωσε, αφέντη, να σου πω τη μοίρα σου!* **ασήμωμα** (το), **ασημωτής** (ο), **ασημώτρια** (η)

άσηπτος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να σαπίσει: ~ *ξύλο* ΣΥΝ ασάπιστος **2.** ΙΑΤΡ αυτός που έχει αποστειρωθεί ή απολυμανθεί έτσι, ώστε να μην υφίσταται κίνδυνος μόλυνσης: ~ *γάλα / επίδεσμος* ΣΥΝ αποστειρωμένος, απολυμασμένος, ασηπτικός. — **ασήπτως** επίρρ [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-σηπτος* < *σήπω* «σαπίζω, κάνω να σαπίσει»]

ασηψία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μη ύπαρξη σήψης **2.** ΙΑΤΡ η θεραπευτική μέθοδος με την οποία αφαιρούνται τα μικρόβια από οτιδήποτε έρχεται σε επαφή με εγχειρητικό τραύμα, νεογέννητο βρέφος κ.λπ. και διά τής οποίας προλαμβάνονται μολύνσεις — **ασηπτικός**, -ή, -ό. **ασηπτικά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. asepsia]

ασθένεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} η αρρώστια, η νόσος: *αθεράπευτη / βαριά / μεταδοτική ~* ΦΡ ***παιδική ασθένεια*** (ειρων.) για συμπεριφορά ή κατάσταση που φανερώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο σε σχέση με μια διαδικασία εξέλιξης, ότι δεν έχει φθάσει σε ώριμη κατάσταση: *«ο αριστερισμός, ~ τού κομουνισμού»* (Β.Ι. Λένιν) || *«υπάρχουν ακόμη οι ~ τής μαζικής κατανάλωσης»* (εφημ.).

ασθενής, -ής, -ές {ασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} | ασθενέσ-τερος, -τατος} **1.** άρρωστος: *η πορεία τής υγείας τού ~ παρουσιάζει βελτίωση* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***κατά φαντασίαν ασθενής*** αυτός που ασχολείται διαρκώς με την κατάσταση τής υγείας του, πιστεύοντας ότι πάσχει από διάφορες αρρώστιες, ενώ στην πραγματικότητα είναι υγιής ΣΥΝ υποχόνδριος (β) ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** βλ. λ. *αμαρτία* • **2.** αυτός που δεν διαθέτει σθένος, ένταση, ισχύ: ~ *άνεμος / αντίδραση / βούληση / δόνηση / άμυνα / μνήμη / επιχείρημα* ΣΥΝ αδύναμος, ανίσχυρος, άτονος, άψυχος ΑΝΤ ισχυρός, δυνατός, σθεναρός ΦΡ ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ* **3.** αυτός που έχει περιορισμένη αντοχή: ~ *οργανισμός* || (μτφ.) *τα νέα φορολογικά μέτρα θίγουν κατεξοχήν τις (οικονομικά) ~ τάξεις* ΣΥΝ αδύναμος, ανίσχυρος, αδύνατος ΦΡ (α) ***ασθενές φύλο*** ως χαρακτηρισμός για το γυναικείο φύλο, τις γυναίκες (β) (μτφ.) ΠΟΛΙΤ ***μεγάλος ασθενής*** χαρακτηρισμός για μεγάλη χώρα που βρίσκεται σε περίοδο κρίσεως ή παρακμής· ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ. για την Οθωμανική Αυτοκρατορία: *η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ο ~ των αρχών τού 20ού αι. και όλες οι ευρωπαϊκές δυνάμεις επιδίωκαν να επωφεληθούν από τη διάλυσή της* ΦΡ ***η εγχείρηση επέτυχε, αλλά ο ασθενής απέθανε*** όταν γίνονται σωστές ενέργειες για την καλή έκβαση μιας υπόθεσης, αλλά δεν καρποφορούν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, δύναμη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-σθενής* < *σθένος* «δύναμη». Η λ. δήλωνε αρχικά τον αδύναμο, τον ασήμαντο σε όλους τους τομείς, περιορίστηκε δε στην έλλειψη σωματικών δυνάμεων, στη φυσική αρρώστια από τον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.). Η φρ. *κατά φαντασίαν ασθενής* οφείλεται στο φερώνυμο θεατρικό έργο τού Μολιέρου (*Le Malade*

α- / αν- *στερητικό*

α-σελιδοποίητος, -η, -ο	**ά-σιαχτος**, -η, -ο	**α-σκάλιστος**, -η, -ο	**α-σκέπαστος**, -η, -ο	**α-σκιτσάριστος**, -η, -ο
α-σέλωτος, -η, -ο	**α-σιγούρευτος**, -η, -ο	**α-σκανδάλιστος**, -η, -ο	**α-σκηνοθέτητος**, -η, -ο	
α-σερβίριστος, -η, -ο	**α-σιδέρωτος**, -η, -ο	**ά-σκαστος**, -η, -ο	**α-σκιαγράφητος**, -η, -ο	
α-σημάδευτος, -η, -ο	**α-σίτιστος**, -η, -ο	**ά-σκαφτος**, -η, -ο	**ά-σκιστος**, -η, -ο	

imaginaire, 1673), η δε φρ. *ασθενές φύλο* αποδίδει το γαλλ. le sexe faible]

ασθενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι αρκετά υγιής και γερός, που είναι ευάλωτος σε κακουχίες, σε ασθένειες. *παρά την ~ του φύση, έζησε μέχρι τα 85 του* || *~ οργανισμός / σώμα* ΣΥΝ αρρωστιάρης, φιλάσθενος, καχεκτικός, ατροφικός ΑΝΤ υγιής, γερός, εύρωστος (πβ. λ. *εξασθενώ*) • **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν διαθέτει δύναμη, ένταση *~ όραση / ακοή / φωνή* ΣΥΝ αδύναμος, αδύνατος ΑΝΤ δυνατός, γερός. — **ασθενικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ασθενικότητα** (η) [1878].

ασθενοφόρο (το) [1833] όχημα με ειδικό εξοπλισμό και εκπαιδευμένο προσωπικό, που μεταφέρει ασθενείς ή τραυματίες σε νοσηλευτικό κατάστημα ΣΥΝ νοσοκομειακό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. ambulance].

ασθενώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασθενείς... | ασθένησα} (λόγ.) **1.** αρρωσταίνω: *χθες τη νύχτα ο παππούς ασθένησε αιφνιδιαστικά* || *~ βαρέως / σοβαρά* **2.** υποφέρω από νόσο, είμαι άρρωστος, έχω κακή υγεία *ο παππούς ασθενεί χρόνια τώρα* ΣΥΝ νοσώ, υποφέρω ΑΝΤ υγιαίνω, χαίρω άκρας υγείας

άσθμα (το) {άσθματος | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ χρόνια νόσος τού αναπνευστικού συστήματος με συμπτώματα τους σποραδικούς παροξυσμούς δύσπνοιας, συνοδευόμενους από συριγμό και βήχα· *βρογχικό / καρδιακό / αλλεργικό ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἆσθμα / ἄσθμα* < **ἄν-σθμα* < I.E. *anə- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ. ánilaḥ «πνοή», λατ. animus «πνεύμα, ψυχή», γαλλ. animal «ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *ἄνεμος, ἀνεμώνη* Η λ. απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. asthma, γαλλ. asthme κ.ά.]

ασθμαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** αναπνέω δύσκολα και ακανόνιστα, έχω δύσπνοια ΣΥΝ ασφυκτιώ, πνίγομαι, λαχανιάζω, αγκομαχώ **2.** (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλη προσπάθεια (ώστε να μου κόβεται η ανάσα), για να προλάβω κ.ά. η μτχ. ***ασθμαίνων, -ουσα, -ον*** *κατέφθασε ασθμαίνων* || (εμφατ.) *εμφανίστηκε ασθμαίνων και πνευστιών.*

ασθματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άσθμα: *~ κρίση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από άσθμα **3.** αυτός που προκαλεί λαχάνιασμα, πολύ γρήγορος *~ ρυθμοί*

Ασία (η) η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό ήπειρος τής Γης, στο Β. Ημισφαίριο, που ξεκινά από τα Α. παράλια τής Μεσογείου και φθάνει μέχρι τον Ειρηνικό Ωκεανό - **Ασιάτης** (ο) [αρχ.], **Ασιάτισσα** (η), **ασιατικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **ασιάτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ασσυρ. asu «ανατολή» ή σανσκρ. usā (ίδια σημ.). Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες για να δηλώσει όλες τις ανατολικές χώρες]

ασιανισμός (ο) [1830] **1.** η μίμηση τής ζωής και τής συμπεριφοράς των Ασιατών, κυρ. ως προς την τρυφηλή, γεμάτη χλιδή διαβίωση • **2.** η μοιρολατρική αντιμετώπιση τής ζωής • **3.** ΦΙΛΟΛ λογοτεχνικό ύφος τής ελληνιστικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από περίτεχνη και πομπώδη έκφραση με παρηχήσεις, ισόκωλα, ομοιοτέλευτα κ.λπ. — **ασιανίζω** ρ. [μεσν.].

ασιανολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις εκφράσεις τού πολιτισμού των λαών τής Ασίας — **ασιανολόγος** (ο/η) [1863], **ασιανολογικός**, -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asianologie].

ασιανός, -ή, -ό [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ασία ΣΥΝ ασιατικός • **2.** αυτός που παρουσιάζει γνωρίσματα τού ασιανισμού (βλ. λ.). *~ ρήτορας / ζήλος* **3.** ***Ασιανός*** (ο), ***Ασιανή*** (η) κάτοικος τής Ασίας ΣΥΝ Ασιάτης / Ασιάτισσα.

ασίγαστος, -η, -ο αυτός που δεν σβήνει, που δεν είναι δυνατόν να καταπραϋνθεί, να κατασιγαστεί *στα γράμματά του εκφράζει τον ~ πόθο του να υπηρετήσει τη λογοτεχνία* || *~ πάθος / φιλοδοξία* ΣΥΝ άσβεστος, ακατεύναστος, ακατασίγαστος ΑΝΤ κατασιγασμένος, κατευνασμένος. Επίσης **ασίγητος**, -η, -ο [αρχ.]. — **ασίγαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + θ. *σιγασ-* (αρχ. *σιγάζω*) + επίθημα *-τος* των ρηματικών επιθέτων]

άσιγμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ ένσιγμος **2.** ΓΛΩΣΣ ***άσιγμος αόριστος*** ο αόριστος που σχηματίζεται χωρίς σίγμα, χωρίς το μόρφημα -σ- (λ.χ. *έμειν-α, έστειλ-α, είπ-α* κ.λπ., αλλά *έλυσ-α, έδωσ-α, έγραψ-α* κ.λπ.) ΑΝΤ ένσιγμος αόριστος (βλ. λ. *ένσιγμος*)

ασίκης (ο) {ασίκηδες} **1.** αυτός που έχει ωραία κορμοστασιά, λεβέντης ΣΥΝ παλληκάρι **2.** (γενικότ. -οικ.) ως φιλική προσφώνηση (σε κάποιον): *γεια σου, ασίκη μου!* — **ασίκικος**, -η, -ο, **ασίκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aşık «εραστής, ερωτευμένος» < αραβ. ʽāšiq]

ασίστ (η) {άκλ.} ΑΘΛ βοηθητική μπαλιά που διευκολύνει παίκτη να επιτύχει καλάθι, πόντο, γκολ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. assist «βοηθώ» < γαλλ. assister, αρχική σημ. «στέκομαι δίπλα σε κάποιον» < λατ. assistere < ad- + sistere «θέτω» (me sisto «παρευρίσκομαι»)]

ασίτευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει σιτέψει ΑΝΤ σιτεμένος **2.** (συνήθ. για κρεατικά) αυτός που δεν έχει μείνει αρκετά χωρίς να μαγειρευτεί, προκειμένου να μαλακώσει και να γίνει τρυφερότερος: *~ κυνήγι / κρέας* ΑΝΤ σιτεμένος.

ασιτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη τροφής, το να τρέφεται κανείς ανεπαρκώς ή καθόλου· *στις υπανάπτυκτες χώρες τής Αφρικής χιλιάδες παιδιά πεθαίνουν από ~* ΣΥΝ αθρεψία, ατροφία, λιμοκτονία, πείνα ΑΝΤ σίτηση, θρέψη **2.** ΙΑΤΡ η αποχή από τη λήψη τροφής ως θεραπευτικό μέσο για την παχυσαρκία ή άλλες ασθένειες. — **άσιτος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσιτος* < *ἀ-* στερητ. + *σῖτος*]

ασκαρδαμυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να ανοιγοκλείνουν τα μάτια, με ατενές βλέμμα *κοιτώ ~* ΣΥΝ ατενώς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀσκαρδάμυκτος* < *ἀ-* στερητ. + *σκαρδαμύσσω* «ανοιγοκλείνω τα μάτια», αγν. ετύμου]

ασκαρίδα (η) ΙΑΤΡ παράσιτο τού πεπτικού σωλήνα τού ανθρώπου
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀσκαρίς, -ίδος* < *ἀσκαρίζω* «αναπηδώ, πάλλομαι» < *ἀ-* προθεμ. + *σκαρίζω* < θ. *σκαρ-* τού ρ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκαρίζω, σκιρτώ*)]

ασκαρ(ιδ)ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ παρασίτωση από ασκαρίδες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ascariasis].

άσκαυλος (ο) {ασκαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ (λόγ.) η γκάιντα. Επίσης (λαϊκ.) **ασκαύλι** (το)
[ΕΤΥΜ < *ασκός* + *αυλός*, απόδ. τού γερμ. Sackpfeife].

ασκεπής, -ής, -ές {ασκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν διαθέτει σκεπή ή σκέπασμα, που μένει ακάλυπτος ΣΥΝ ξεσκέπαστος, αστέγαστος ΑΝΤ σκεπασμένος, σκεπαστός, καλυμμένος **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ακάλυπτο το κεφάλι του, που δεν φορά καπέλο ή μαντήλι *απαγόρευσε στους στρατιώτες να κυκλοφορούν ασκεπείς* (χωρίς καπέλο). Επίσης **άσκεπος**, -η, -ο [μτγν.] — **ασκεπώς** επίρρ. [1888]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *-σκεπής* < *σκέπας*]

ασκέρι (το) {ασκερ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) πολυπληθές στρατιωτικό σώμα που ανήκει είτε σε τακτικό είτε σε άτακτο στρατό· *ο πασάς είχε στις διαταγές του ένα μεγάλο ~* **2.** μεγάλο ανοργάνωτο πλήθος ανθρώπων ΣΥΝ συρφετός, ορδή, όχλος· ΦΡ ***ρεμπέτ ασκέρι*** αλητεία, συρφετός από ρεμπεσκέδες **3.** (μτφ.) οικογένεια ή παρέα. *ήρθε ο Γιώργος με το ~ του* || *Αμάν! Πλάκωσε το ~*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσκέρι(ν)* < τουρκ. asker «στρατιώτης» < αραβ. ʽaskar].

άσκεφτος, -η, -ο (λαϊκ.) απερίσκεπτος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσκεπτος* < *ἀ-* στερητ. + *σκέπτομαι*].

ασκημάδα (η) ▸ ασχήμια

ασκημαίνω ρ. ▸ ασχημαίνω

ασκήμια (η) ▸ ασχήμια

ασκημίζω ρ. ▸ ασχημίζω

ασκημόθωρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημη θωριά, εμφάνιση, παρουσιαστικό.

ασκημομούρης, -α, -ικο ▸ ασχημομούρης

άσκημος, -η, -ο ▸ άσχημος

ασκημούλης, -α, -ικο → άσχημος

άσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να ασκεί (βλ.λ.) κανείς κάτι: *~ επαγγέλματος / βίας* || *η ~ των καθηκόντων μου* **2.** η εκγύμναση τού σώματος ή τού πνεύματος με τη συχνή επανάληψη πράξεων, που στοχεύουν στη βελτίωση και ενίσχυση τής λειτουργίας τους *για να κερδίσεις στους αγώνες, χρειάζεται ~, μόχθος και προσπάθεια* || *γυμναστικές / πνευματικές ~* ΣΥΝ εξάσκηση, εκγύμναση, προπόνηση **3.** η πρακτική εφαρμογή, ο έλεγχος όσων έχουν διδαχθεί θεωρητικώς με την υποβολή των διδασκομένων σε συγκεκριμένες δοκιμασίες. *μαθηματικές / γραμματικές / συνδυαστικές ~* || *~ φυσικής / γεωμετρίας* ΣΥΝ πρόβλημα, τεστ **4.** η συνεχής εφαρμογή γνώσεων ή/και δεξιοτήτων, με στόχο την εμπέδωσή τους *~ πιάνου* ΣΥΝ εξάσκηση • **5.** η εκούσια αποχή από κάθε είδους απολαύσεις, συνήθ. με στόχο την ψυχική κάθαρση, τον εξαγνισμό: *αποφάσισε να περάσει τη ζωή του με ~ και προσευχή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσκησις* < *ἀσκῶ*].

ασκήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ασκηθεί, να εκπαιδευθεί· (συνήθ. ως ουσ.) το μέτριας διανοητικής καθυστέρησης πρόσωπο, που δεν έχει την ικανότητα να αποκτήσει τις στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις και η νοητική του ηλικία, ως ενηλίκου, αντιστοιχεί σε αυτή των παιδιών 4-7 χρόνων· έχει την ικανότητα να επιτύχει κάποιον βαθμό αυτοεξυπηρέτησης και να λειτουργήσει επαγγελματικά σε επιβλεπόμενο περιβάλλον (πβ. λ. *εκπαιδεύσιμος*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. trainable].

ασκητεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ασκήτεψα} ζω ως ασκητής (βλ.λ.). — **ασκητεία** (η) [1889], **ασκητευτής** (ο)

ασκητήριο (το) [μεσν.] {ασκητηρί-ου | -ων} ο τόπος όπου ασκητεύει κανείς (συνήθ. κελλί μοναχού). Επίσης (λαϊκ.) **ασκηταριό** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ασκητής (ο), **ασκήτρια** (η) {ασκητριών} **1.** πρόσωπο που απέχει εκουσίως από σαρκικές απολαύσεις, ζει απέριττα, συνήθ. σε μονή ή ερημική τοποθεσία, με στόχο την κάθαρση τής ψυχής από τα πάθη και την ένωση με το θείο· *οι ~ τής ερήμου των πρώτων χριστιανικών αιώνων* **2.** (ειδικότ.) ο μοναχός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο ασκών τέχνη ή επάγγελμα», < *ἀσκῶ*. Η σημ. «ερημίτης, μοναχός» είναι μεσν.]

ασκητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ταιριάζει σε ασκητή: *~ βίος / φυσιογνωμία* **2.** ***ασκητική*** (η) (α) ο τρόπος ζωής που βασίζεται στη λιτότητα, την αποφυγή των απολαύσεων και τής πολυτέλειας ΣΥΝ ασκητισμός (β) (μτφ.) τρόπος άσκησης για την επίτευξη ορισμένου υψηλού στόχου *«καλλιέργησε στο παιδί του την ~ τής αυθυπέρβασης, τής προσφοράς»* (εφημ.) — **ασκητικά** επίρρ.

ασκητισμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ η επιδίωξη τής ψυχικής τελείωσης και τής ένωσης με το θείο μέσω τής συνεχούς άσκησης (τής φυγής από τον κόσμο, τής προσευχής και τής αυστηρής εφαρμογής των θρησκευτικών κανόνων, κυρ. τής στέρησης των σαρκικών απολαύσεων) ΣΥΝ μοναχισμός **2.** (μτφ.) το να ζει κανείς λιτά.

ασκί (το) {ασκ-ιού | -ιών} δερμάτινος σάκος κατάλληλος για τη φύλαξη υγρών *ένα ~ με κρασί* ΣΥΝ τουλούμι· ΦΡ (μτφ.) ***φουσκωμένο ασκί*** (i) κοντός και χοντρός άνθρωπος (ii) αλαζόνας. Επίσης **ασκός** (ο) (βλ.λ.) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσκί(ν)* < αρχ. *ἀσκίον*, υποκ. τού αρχ. *ἀσκός*].

-ασκία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών

που δηλώνουν **1.** χειρισμό όπλου και (συχνά) το αντίστοιχο άθλημα: *ξιφ-ασκία. σπαθ-ασκία, οπλ-ασκία* **2.** εξάσκηση (σε κάτι): *σωμ-ασκία*, (μτφ) *φων-ασκία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *φων-ασκία*). που προέρχεται από το ρ *ἀσκῶ*]

ασκίαστος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν καλύπτεται από σκιά ΑΝΤ σκιερός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει αμαυρωθεί από βάσανα ή στενοχώριες. ~ *ευτυχία* / *ζωή* ΣΥΝ καλότυχος, ευτυχής, ανθόσπαρτος **3.** (για ζωγραφικούς πίνακες) αυτός που δεν έχει τις απαιτούμενες φωτοσκιάσεις — **ασκίαστα** επίρρ

άσκιαχτος, -η. -ο αυτός που δεν σκιάζεται, που δεν τρομάζει με τίποτα ΣΥΝ ατρόμητος ΑΝΤ δειλός. φοβητσιάρης Επίσης **άσκιαστος,** -η. -ο

ασκλάβωτος, -η. -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει σκλαβωθεί, που δεν έχει υποδουλωθεί· ~ *πατρίδα* / *ψυχή* ΣΥΝ αδούλωτος. ελεύθερος ΑΝΤ σκλαβωμένος, υποδουλωμένος

ασκληπιείο (το) [μτγν.] **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ το ιερό τού Ασκληπιού. κέντρο θρησκευτικό και συγχρόνως θεραπευτικό **2.** ***Ασκληπιείο*** (το) ονομασία σύγχρονων θεραπευτηρίων· *το ~ τής Βούλας*

Ασκληπιός (ο) ΜΥΘΟΛ αρχαίος θεός. στον οποίο αποδίδονταν μεγάλες θεραπευτικές ικανότητες και τού οποίου η λατρεία γνώρισε σημαντική διάδοση κατά τους χρόνους τής κλασικής αρχαιότητας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀσκληπιος* / *Αἰσχλαβιός* / *Ἀσχλαπιός*, αγν. ετύμου, πιθ. προελληνική λ ή δάνειο Ωστόσο, η σύνδεση τού ονόματος με τις λ *σκάλοψ. ἀσπάλαξ* «τυφλοπόντικας». κατά την οποία ο Ασκληπιός θεωρείται χθόνια θεότητα (εξού και η σχέση του με χθόνια όντα. όπως το φίδι), δεν στερείται βάσεως]

ασκληραγώγητος, -η. -ο αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί· ~ *νέος* / *σώμα* ΣΥΝ απαίδευτος. (μτφ) άψητος ΑΝΤ σκληραγωγημένος. (μτφ) ψημένος

ασκοειδής, -ής. -ές [1873] {ασκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ασκό· ~ *κύστη*

άσκοπος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που γίνεται χωρίς συγκεκριμένο σκοπό *ο υπάλληλος έκρινε ~ την προσκόμιση δικαιολογητικών* (β) αυτός που γίνεται χωρίς να επιτευχθεί ο σκοπός του μάταιος *μη χάνετε τον καιρό σας σε ~ συζητήσεις* ΣΥΝ άχρηστος, ανώφελος, περιττός ΑΝΤ σκόπιμος • **2.** αυτός που γίνεται χωρίς σκέψη και προσοχή. (παροιμ.) ~ *ο νους, διπλός ο κόπος* ΣΥΝ απερίσκεπτος, αστόχαστος. — **άσκοπα / ασκόπως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απερίσκεπτος. ανόητος, άστοχος – μη επιτυγχάνων τον στόχο του», < ἀ- στερητ + *σκοπός*].

ασκός (ο) το ασκί (βλ λ)· ΦΡ ***ανοίγω τους ασκούς*** (ορθότ. ***τον ασκό τού Αιόλου***) προκαλώ αναστάτωση και σύγχυση, διαταράσσω, προξενώ «θύελλα»· για πράξη που επιφέρει δυσάρεστες συνέπειες *η επέμβαση τού στρατού άνοιξε ~ και προκάλεσε γενική σύρραξη*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ με σανσκρ. átka- «ενδυμασία, περιβολή». Η αρχική σημ τής λ. ήταν «δέρμα γδαρμένου ζώου» και από αυτήν προέκυψε η σημ «τουλούμι» Η φρ «ανοίγω τον ασκό τού Αιόλου» οφείλεται στην αφήγηση τής *Οδύσσειας* (κ 19-55), κατά την οποία οι σύντροφοι τού Οδυσσέα άνοιξαν από περιέργεια τον ασκό όπου ο Αίολος είχε συγκεντρώσει όλους τους ανέμους, με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη θαλασσοταραχή *βουλὴ δε κακὴ νίκησεν ἑταίρων ἀσκὸν μὲν λῦσαν· ἄνεμοι δ᾽ ἐκ πάντες ὄρουσαν τοὺς δ᾽ αἶψ᾽ ἁρπάξασα φέρεν πόντον δὲ θύελλα κλαίοντας, γαίης ἄπο πατρίδος* (κ 46-49)]

ασκότιστος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν σκοτίζεται ΣΥΝ ξένοιαστος ΑΝΤ σκοτισμένος. — **ασκότιστα** επίρρ.

ασκούπιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν σκουπίστηκε ή καθαρίστηκε: ~ *δωμάτιο* / *αυλή* / *δρόμος* ΣΥΝ ασάρωτος ΑΝΤ σκουπισμένος. σαρωμένος • **2.** αυτός που βράχηκε ή λερώθηκε και δεν σκουπίστηκε με πετσέτα ~ *χέρια* / *πιάτα* / *ποτήρια* / *μαχαιροπίρουνα.* — **ασκούπιστα** επίρρ.

Α.Σ.Κ.Τ. (η) Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

ασκώ ρ μετβ {ασκείς . | άσκ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε άσκηση, ώστε να αποκτήσει ικανότητα (σε κάτι) γυμνάζω, εκπαιδεύω *οι ερωτήσεις αποσκοπούν στην άσκηση τής κρίσης των μαθητών* || *οι αθλητές ασκούν συστηματικά το σώμα τους* ΣΥΝ προπονώ. εξασκώ • **2.** έχω ως επάγγελμα, ασχολούμαι συστηματικά με (κάτι): ~ *την ιατρική* / *τη δικηγορία* || *οι δικαστές άσκησαν το λειτούργημά τους υπεύθυνα και αμερόληπτα* ΣΥΝ επαγγέλλομαι • **3.** κάνω χρήση (δικαιώματος, δύναμης ή εξουσίας): *οι Έλληνες πολίτες καλούνται να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα* || *η δίωξη θα ασκηθεί αυτεπάγγελτα από τον εισαγγελέα* || ~ *βέτο* / *αντιπολίτευση* / *καθήκοντα* / *έφεση* / *βία* • **4.** (σε φράσεις) κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό: ~ *επίδραση* (επιδρώ) / *επιρροή* (επηρεάζω) / *γοητεία* (γοητεύω) / *έλξη* (έλκω) / *πίεση* (πιέζω) / *τρομοκρατία* (τρομοκρατώ) / *κριτική* (κρίνω) (μεσοπαθ ***ασκούμαι***) **5.** καταβάλλω προσπάθειες να βελτιώσω (σωματικές ή πνευματικές ικανότητες): ~ *στο κολύμπι* / *στις ξένες γλώσσες* ΣΥΝ προπονούμαι, γυμνάζομαι, εξασκούμαι **6.** εκπαιδεύομαι (ως μαθητευόμενος) σε επάγγελμα, προετοιμάζομαι για να εισέλθω σε επαγγελματικό χώρο· κυρ η μτχ ***ασκούμενος,*** *-η. -ο ασκούμενος δικηγόρος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολεξικοποιημένα ρήματα, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσκῶ (-έω).* αγν ετύμου. Φαίνεται πως το ρ. *ἀσκῶ* προσδιόριζε αρχικά την επεξεργασία κάποιου (άγνωστου) πράγματος με ιδιαίτερη τεχνική (εξού και η σύνδεσή του με τη λ *ἀσκός* στη σημ. «ακατέργαστο δέρμα»). Από την παραπάνω σημ. η λ μεταπήδησε (ήδη στην Αρχ) στη σημ. τής άσκησης τού σώματος, καθώς και τής θρησκευτικής και ηθικής εκδήλωσης. αναφερόμενη ακόμη και σε ιδιότητες (λ χ δικαιοσύνη, αρετή, κακία)]

Α.Σ.Μ. (ο) Αριθμός Στρατολογικού Μητρώου (στη στρατιωτική αργκό λέγεται *ασιμί*)

άσμα (το) {άσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το τραγούδι (βλ.λ.), συνδυασμός στίχου και μουσικής που τραγουδιέται· *ευχάριστο* / *λυπητερό* / *επαναστατικό* / *εκκλησιαστικό* ~ ΣΥΝ ωδή **2.** (συχνά ειρων) για τραγούδια που περνιούνται για σοβαρά. ενώ έχουν ελαφρό περιεχόμενο *σπαραξικάρδια* ~ • **3.** τμήμα ποιητικού κειμένου. λυρικού ή επικού, ή και ολόκληρη ποιητική σύνθεση «~ *ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό τής Αλβανίας*» (Ο Ελύτης) • **4.** ΕΚΚΛΗΣ (α) ύμνος ή ψαλμός (β) ***Άσμα Ασμάτων*** ένα από τα πιο ποιητικά βιβλία τής Π.Δ • ΦΡ ***κύκνειο άσμα*** το τελευταίο έργο κάποιου πριν από τον θάνατό του θεωρείται προμήνυμα τού θανάτου του, όπως το τελευταίο τραγούδι των κύκνων *αυτή η αγόρευσή του υπήρξε το ~ του ως πολιτικού ανδρός* – (υποκ.) **ασματάκι** κ (λόγ) **ασμάτιο** (το), **ασματικός,** -ή, -ό [μεσν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ᾆσμα* < **ἀδ-μα* < *ᾄδω* (βλ λ) Με τη φρ. *Ἆσμα Ἀσμάτων* ονόμασαν οι Εβδομήκοντα το γνωστό ποιητικό βιβλίο τής Π Δ., αποδίδοντας τον εβρ τίτλο šir haš-širim «το εξοχότερο άσμα». ο οποίος έχει ληφθεί από τις δύο πρώτες λέξεις τού πρωτοτύπου Η φρ. *κύκνειο άσμα* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ le chant du cygne) και οφείλεται σε δημοφιλή μύθο, κατά τον οποίο ο κύκνος τραγουδά ακριβώς πριν από τον θάνατό του]

ασματογράφος (ο) [μεσν] συνθέτης εκκλησιαστικών ύμνων ΣΥΝ. υμνογράφος. ψαλμογράφος

ασμένως επίρρ (λόγ) ευχαρίστως, με μεγάλη χαρά *η Ευρωπαϊκή Ένωση υποδέχθηκε ~ την είσοδο τής Φινλανδίας στους κόλπους της.*
[ΕΤΥΜ Επίρρ. τού αρχ. επιθ *ἄσμενος* «ευχαριστημένος», αβεβ. ετύμου Συνδέεται πιθ. με τη λ *ἥδομαι* (< **Ϝαδ-ομαι*) «αισθάνομαι ευχαρίστηση»· *ἄσμενος* < **Ϝάδ-σ-μενος* (η έλλειψη τού Ϝ και τής δασύτητας μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τη λ είτε επικό είτε ιωνικό τύπο. που έχει υποστεί ψίλωση) Βλ κ *ηδονή. ήδομαι*]

Α.Σ.Ο. 1. (οι) Αγροτικές Συνδικαλιστικές Οργανώσεις **2.** (ο) Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός

ασόδυο (το) (στα παιχνίδια που παίζονται με δύο ζάρια) άσος και δύο: *χρειαζόταν εξάρες αλλά έφερε ~.*

Α.Σ.Ο.Ε.Ε. (η) Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών· παλαιότ ονομασία τού Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Α.Σ.Ο.Π. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής.

ασορτί επίρρ (για ενδύματα) με ταιριαστό και αρμονικό τρόπο: *φορούσε άσπρο μεταξωτό φόρεμα και ~ ζακέτα.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ assorti. μτχ. τ. τού ρ. assortir «ταιριάζω» < ad + sort «είδος, τρόπος»].

άσος (ο) {λαϊκ ασαίοι} **1.** το σύμβολο τής μονάδας. τού αριθμού «ένα» (Ι), όπως εικονίζεται πάνω στα τραπουλόχαρτα. τα ζάρια ή το ντόμινο **2.** (συνεκδ) το χαρτί τής τράπουλας όπου είναι σημειωμένος ο άσος ή το ζάρι που έχει στην επάνω επιφάνειά του μία μαύρη κουκκίδα *βγήκε ~ σπαθί* / *μπαστούνι* || *έριξε τα ζάρια κι έφερε δύο κι άσο*· ΦΡ (α) (μτφ) ***άσος στο μανίκι / κρυφός άσος*** το ισχυρό πλεονέκτημα (συνήθ σε διαπραγματεύσεις). το οποίο δεν αποκαλύπτει κάποιος εξαρχής, αλλά περιμένει την κατάλληλη στιγμή. για να το χρησιμοποιήσει *η αδιάλλακτη στάση του φανερώνει πως έχει κάποιον άσο στο μανίκι* (β) (μτφ) ***μένω στον άσο*** χάνω όλα τα χρήματά μου ή εγκαταλείπομαι από όλους **3.** ο βαθμός «ένα», η μονάδα *πήρε ~ στο διαγώνισμα* **4.** ***άσοι*** (οι) συνδυασμός άσων (τραπουλόχαρτων) ή ζαριά όπου και τα δύο ζάρια δείχνουν άσο· *φέρνω άσους* **5.** (συνεκδ) το χαρτοπαίγνιο ή άλλο τυχερό παιχνίδι· *έπαιξε όλη την περιουσία του στον ~* • **6.** (ως χαρακτηρισμός) πρώτος σε ικανότητα, επιδεξιότητα ή επίδοση ~ *στο ποδόσφαιρο* / *στα μαθηματικά* || *αποδείχθηκε ~ στην προπαγάνδα* **7.** ΑΘΛ (α) ο αθλητής που ξεχωρίζει: *ο διεθνής ~ τής Μίλαν* (β) (στο βόλεϊ) πόντος από σερβίς (βλ λ).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ asso < λατ as. assis. ρωμαϊκό νόμισμα»]

ασουλούπωτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει σουλουπωθεί, που είναι ατημέλητος ΣΥΝ απεριποίητος, κακοντυμένος ΑΝΤ σουλουπωμένος, κομψός. περιποιημένος **2.** (για πράγμ) αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με γούστο ή φροντίδα *φορούσε ένα ~ μαύρο φόρεμα* ΣΥΝ κακοφτειαγμένος — **ασουλούπωτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*

ασούρωτος[1], -η, -ο **1.** (συνήθ για υγρά) αυτός που δεν έχει σουρωθεί. αστράγγιστος· ~ *χαμομήλι* ΑΝΤ σουρωμένος • **2.** (για υφάσματα) αυτός που δεν σχηματίζει πτυχές ή σούρες· ίσιος, αζάρωτος.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *σουρώνω*[1] (βλ λ)].

ασούρωτος[2], -η. -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος ΑΝΤ σουρωμένος, μεθυσμένος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *σουρώνω*[2] (βλ λ)].

άσοφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που στερείται σοφίας (γενικότ) ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος. *θα ήταν άσοφο να παρέμβουμε* || ~ *πράξη* / *ενέργεια* ΣΥΝ άστοχος, άκριτος ΑΝΤ σοφός. εύστοχος **άσοφα** επίρρ

α- / αν- *στερητικό*

α-σκόνιστος, -η, -ο
α-σκόρπιστος, -η, -ο
α-σκουλήκιαστος, -η, -ο
α-σκούριαστος, -η, -ο
α-σκούφωτος, -η, -ο
ά-σκυφτος, -η. -ο
α-σκύλευτος, -η, -ο
α-σμίλευτος, -η, -ο
ά-σμιχτος, -η, -ο
α-σοβά(ν)τιστος, -η, -ο
α-σόβαρος, -η, -ο
α-σόδιαστος, -η, -ο
α-σοκάριστος, -η, -ο
α-σόλιαστος, -η, -ο
α-σορόπιαστος, -η. -ο
α-σοτάριστος, -η, -ο
α-σούβλιστος, -η. -ο
α-σούφρωτος, -η, -ο
α-σπάραχτος, -η, -ο

Α.Σ.Π. (η) Ανωτέρα Σχολή Πολέμου

ασπάζομαι ρ μετβ αποθ {ασπάσ-τηκα (λογιότ -θηκα)} (λόγ.) **1.** φιλώ. δίνω (σε κάποιον) ασπασμό: *μπήκε στην εκκλησία και ασπάστηκε ευλαβικά τις εικόνες* || *τον ασπάστηκε σταυρωτά* || *ασπάζομαι τη δεξιά σας* (το δεξί χέρι) **2.** χαιρετώ θερμά. αγκαλιάζω *ο οικοδεσπότης ασπάστηκε με εγκαρδιότητα όλους τους καλεσμένους* ΦΡ ***σε / σας ασπάζομαι*** ως εγκάρδιος χαιρετισμός σε κλείσιμο επιστολής *«Σας ασπάζομαι, Φαίδων»* (Γρ Ξενόπουλος) • **3.** (μτφ) (για θρησκείες. ιδεολογίες. γνώμες, θέσεις κ λπ) γίνομαι οπαδός, αποδέχομαι: *ασπάστηκε τον χριστιανισμό* || *δεν μπορώ να ασπαστώ μια τέτοια θεωρία* || *αυτός ο ευρωβουλευτής ασπάζεται τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό* ΣΥΝ ενστερνίζομαι, εγκολπούμαι. υιοθετώ ΑΝΤ απορρίπτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* προθεμ + *σπῶ*. όπου το ρ *σπῶ* σχηματίζεται με το ενεστωτικό επίθημα *-ζομαι* και έχει τη σημ «έλκω, προσελκύω» Η σημ 3 ήδη αρχ]

ασπαίρω ρ αμετβ (αρχαιοπρ.) σπαρταρώ, σπαράζω. σφαδάζω· συνήθ. στη μτχ ενεστ ***ασπαίρων,*** *-ουσα. -ον. καρδιά ασπαίρουσα* || *σπλάγχνα ασπαίροντα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *σπαίρω* / *ἀσπαίρω* (βλ λ *σπαρταρώ*)].

ασπάλαθος (ο) {ασπαλάθ-ου | -ων, -ους} αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται σε φράχτες ΣΥΝ ασπραγκαθιά Επίσης (λαϊκ) **σπάλαθο** (το) κ **σπαλαθιά** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν ετύμου. πιθ προελλην δάνειο]

ασπάλακας (ο) {ασπαλάκων} **1.** ο τυφλοπόντικας (βλ λ) **2.** (μτφ για πρόσ) αυτός που δεν έχει οξυδέρκεια. που βρίσκεται σε πνευματικό σκοτάδι *οι ~ τής διπλωματίας αδυνατούν να εκτιμήσουν ορθά τις διεθνείς εξελίξεις*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσπάλαξ* / *σπάλαξ* / *σφάλαξ*. αβεβ ετύμου Τόσο το πρόσφυμα *-ακ-* όσο και οι καταλήξεις είναι συνηθισμένες στα αρχ ονόματα μικρών ζώων Εμφανίζεται και παράλλ. τύπος *σκάλοψ* «τυφλοπόντικας», που ίσως συνδέεται με το ρ *σκάλλω* «σκάβω»]

ασπάραγος (ο) → σπαράγγι

ασπαργάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σπαργανωθεί. που δεν έχει τυλιχτεί ακόμη σε σπάργανα *~ μωρό* ΣΥΝ αφάσκιωτος

άσπαρτος, -η, -ο **1.** (για αγρούς) αυτός που δεν σπάρθηκε: *~ χωράφι* ΑΝΤ σπαρμένος **2.** (για σπόρους) αυτός τον οποίο δεν έχουν σπείρει ακόμη **3. *άσπαρτο*** (το) το φυτό που αναπαράγεται χωρίς σπορά, το αυτοφυές φυτό: *γύρω από το δέντρο είχαν φυτρώσει άσπαρτα.* — ***άσπαρτα*** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σπαρτός* (< *σπείρω*)]

Ασπασία (η) **1.** αρχαία Αθηναία εταίρα. σύζυγος τού Περικλή. εξέχουσα μορφή τής αθηναϊκής πολιτικής και πνευματικής ζωής τού 5ου αι π Χ. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀσπασία*, θηλ τού επιθ. *ἀσπάσιος* «χαρούμενος, ευτυχής» < *ἀσπάζομαι*]

ασπασμός (ο) (λόγ.) **1.** το φίλημα **2.** (κατ' επέκτ.) εγκάρδιος χαιρετισμός που συνοδεύεται με φίλημα ή και εναγκαλισμό *αντάλλαξαν αδελφικούς ~* ΦΡ (α) ***τελευταίος ασπασμός*** ο ύστατος χαιρετισμός προς τον νεκρό μετά το πέρας τής νεκρώσιμης ακολουθίας (β) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** *(δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν. δῶμεν ἀδελφοί τῷ θανόντι, εὐχαριστοῦντες Θεῷ)* δώστε το τελευταίο φιλί (i) το καταληκτικό τροπάριο τής νεκρώσιμης ακολουθίας (ii) για περιπτώσεις στις οποίες πλησιάζει το τέλος, η συμφορά, η καταστροφή ή (ειρων) όταν συνειδητοποιεί κανείς την αρνητική εξέλιξη μιας υπόθεσης· *με τους άστοχους πολιτικούς χειρισμούς, ας μη μιλάμε για ανάκαμψη τής οικονομίας ~* **3.** (κατ' επέκτ) (σε επιστολές, στον πληθ.) οι φιλοφρονήσεις. τα χαιρετίσματα *«με φιλικότατους ~, Δημήτρης».*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσπάζομαι*]

ασποστός, -ή, -ό (λόγ.) αποδεκτός, παραδεκτός: *μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να γίνει ~* ΣΥΝ ευπρόσδεκτος ΑΝΤ απορριπτέος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσπάζομαι*]

ασπερματισμός (ο) ΙΑΤΡ η απουσία εκσπερμάτισης από έλλειψη σπέρματος ή απόφραξη των σπερματικών οδών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ < αγγλ aspermatism]

ασπερμία (η) ΒΟΤ η απουσία σπόρων στους καρπούς των φυτών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ aspermia]

άσπερμος, -η, -ο [αρχ] **1.** (για φυτά) αυτός που δεν παράγει σπέρμα ή παράγει (εδώδιμους) καρπούς χωρίς σπόρους ΣΥΝ άσπορος **2.** (σπάν. για πρόσ.) (α) για άνδρα που δεν έχει σπέρμα, στείρος ΑΝΤ γόνιμος. καρπερός (β) (κατ' επέκτ) αυτός που δεν αφήνει απογόνους, άτεκνος ΣΥΝ άκληρος. (λόγ) άπαις

ασπίδα (η) **1.** αμυντικό όπλο με σχήμα και κατασκευή που ποικίλλει ανάλογα με την εποχή και τού οποίου σκοπός είναι να καλύπτει και να προφυλάσσει το σώμα από τα εχθρικά βλήματα ή χτυπήματα τού σπαθιού· *χάλκινη / δερμάτινη / ποδήρης ~* || *οι ~ των ανδρών των Μ.Α.Τ.* **2.** (μτφ) κάθε προστατευτικό και αμυντικό μέσο *η ελευθερία τού Τύπου θεωρείται η ~ τού λαού ενάντια στην αυθαιρεσία* || *«αυτή η οδοντόκρεμα αποτελεί την προστατευτική ~ των δοντιών σας»* (διαφήμιση) || *~ προστασίας* • **3.** ΖΩΟΛ δηλητηριώδες φίδι. η αιγυπτιακή νάγια ή η οχιά. Επίσης (λόγ.) **ασπίς** {ασπίδος}
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσπίς, -ίδος*. αβεβ ετύμου. ίσως < **ἀν-σπίς* (το β' συνθ. *σπιδής* «ευρύς. μακρύς». *σπίζω* «εκτείνω») με τη σημ. τού υλικού που απλώνεται κατά μήκος τού σώματος τού πολεμιστή Ωστόσο, οι ίδιες οι λ. *σπιδής, σπίζω* είναι αγν ετύμου και αβεβ. σημ. Στην Αρχ. ανάλογα με το είδος τής ασπίδας χρησιμοποιήθηκαν οι λ *πύργος, σάκος, πέλτη* (μτγν), *θυρεός* κ ά.].

ασπιδοφόρος (ο) [μτγν.] **1.** (για πολεμιστές) αυτός που φέρει ασπίδα **2.** (στον Μεσαίωνα) βοηθός τού πολεμιστή (ιππότη). που μετέφερε την ασπίδα του.

άσπιλος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** (κυριολ) αυτός που δεν έχει σπίλο ή κηλίδα. ακηλίδωτος ΑΝΤ σπιλωμένος **2.** (α) (κυρ μτφ.) αυτός που δεν έχει τίποτα το επιλήψιμο ή το μεμπτό, αγνός, αμόλυντος: *«άσπιλε. αμόλυντε.. »* (ύμνος προς τη Θεοτόκο) ΣΥΝ άμωμος, άμεμπτος, αμίαντος (β) ΘΕΟΛ ***άσπιλη σύλληψη (τής Θεοτόκου)*** βλ λ. *σύλληψη*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *σπίλος* «κηλίδα, στίγμα»]

ασπιρίνη (η) {δύσχρ ασπιρινών} **1.** αναλγητικό και αντιπυρετικό φάρμακο σε μορφή μικρού δισκίου για την ανακούφιση πονοκεφάλων και μυϊκών ή αρθρικών πόνων το ακετυλοσαλικυλικό οξύ **2.** (μτφ.) κάθε ελαφράς μορφής θεραπεία ή μέτρο για την αντιμετώπιση προβλήματος *τέτοιες απαγορεύσεις στην κυκλοφορία είναι ~ για το κυκλοφοριακό χρειάζονται ριζικά μέτρα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Aspirin < νεολατ. a(cetylium) «ακετύλιο» + spir(aea), παλαιότ ονομασία τού σαλικυλικού οξέος. < spiraea (< αρχ *σπεῖρα*)].

άσπλαχνος, -η, -ο αυτός που δεν δείχνει έλεος και συμπόνια σκληρόκαρδος· *η ~ μητέρα εγκατέλειψε το νεογέννητο παιδί της* ΣΥΝ άκαρδος, απάνθρωπος. άπονος. αναίσθητος ΑΝΤ εύσπλαχνος, (ευ)σπλαχνικός, φιλάνθρωπος, συμπονετικός **άσπλαχνα** επίρρ , **ασπλαχνία** (η) [μεσν] κ **ασπλαχνιά** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσπλαγχνος* < *ἀ-* στερητ. + *σπλάγχνον*]

άσπονδος, -η. -ο αυτός που δεν δέχεται κανέναν συμβιβασμό *~ εχθρός / μισός* ΣΥΝ αδιάλλακτος. σκληρός ΦΡ ***άσπονδος φίλος*** ο προσποιούμενος ότι είναι φίλος κάποιου, ενώ τον εχθρεύεται *στη Μικρασιατική Καταστροφή συνέβαλαν και οι ξένες δυνάμεις, άσπονδοι φίλοι τής Ελλάδας*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σπονδή* «συνθήκη (φιλίας). που επικυρωνόταν με έκχυση κρασιού προς τιμήν των θεών» Ήδη μεσν είναι η σύναψη των λ *άσπονδος* και *φίλος* (λ χ *ὁ δὲ Καντακουζηνὸς συνθήκας ποιήσας μετὰ τοῦ κράλη καὶ φιλίαν ἄσπονδον*, Δούκας 55, 17). δηλώνοντας την υποκριτική φιλία. η οποία δεν επικυρωνόταν με επίσημη συνθήκη]

ασπόνδυλος, -η, -ο [1863] **1.** (α) (για ζώα) αυτός που δεν έχει σπονδύλους ΑΝΤ σπονδυλωτός (β) ΖΩΟΛ **ασπόνδυλα** (τα) τα ζώα που δεν έχουν σπονδυλική στήλη (π.χ έντομα. μαλάκια κ ά) **2.** (μτφ.-σπάν) (α) (για πρόσ) αυτός που δεν μπορεί να ορθώσει το ανάστημά του. να αντιμετωπίσει με θάρρος δύσκολες καταστάσεις· *με τέτοιους ψοφοδεείς και ~ διευθυντές πώς να επέλθουν ριζικές αλλαγές στην εταιρεία.* (β) (για πράγμ.) αυτός που είναι σαν ζώο χωρίς σπονδύλους. ασταθής, χωρίς συνοχή *γράφουμε και μιλάμε μιαν ~ γλώσσα.*

άσπορος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν ρίξει σπόρο. που δεν σπάρθηκε. *~ χωράφι* ΣΥΝ άσπαρτος ΑΝΤ σπαρμένος. σπαρτός • **2.** αυτός που δεν έχει σπόρους *~ καρπός*

ασπούδαστος, -η, -ο [αρχ] κ **ασπούδαχτος** [μεσν] αυτός που δεν έχει σπουδάσει ΣΥΝ απαίδευτος ΑΝΤ σπουδασμένος.

ασπράδα (η) [μεσν.] {χωρ πληθ } η ιδιότητα τού άσπρου *η ~ τού χιονιού* ΣΥΝ ασπρίλα, λευκότητα ΑΝΤ μαυρίλα

ασπράδι (το) [μεσν.] {ασπραδ-ιού | -ιών} **1.** το λευκό στίγμα ή κηλίδα • **2.** το λεύκωμα τού αβγού: *χτυπώ τα ~ μαρέγκα* • **3.** ο λευκός χιτώνας τού βολβού τού ματιού· *το ~ τού ματιού του.* — (υποκ.) **ασπραδάκι** (το).

ασπρειδερός, -ή, -ό (σχολ ορθ *ασπριδερός*) αυτός τού οποίου το χρώμα τείνει προς το λευκό. σχεδόν άσπρος ΣΥΝ υπόλευκος ΑΝΤ μαυρειδερός Επίσης (διαλεκτ) **ασπρουδερός**
[ΕΤΥΜ < *άσπρος* + *-ειδ-* (< αρχ *εἶδος* «μορφή») + παραγ επίθημα *-ερός* Η γρ *ασπριδερός* (με -ι-) δεν δικαιολογείται ετυμολογικά].

άσπρη (η) {χωρ πληθ } (αργκό) η ηρωίνη ή η κοκαΐνη (βλ λ): *παίρνει ~* (πβ. λ *μαύρο*).

ασπρίζω ρ. μετβ κ αμετβ [μεσν.] {άσπρισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) άσπρο, δίνω (σε κάτι) άσπρο χρώμα (συνήθ με χρωστική ύλη): *πρέπει να το ασπρίσεις λίγο, είναι ακόμη πολύ σκούρο* **2.** (ειδικότ) βάφω με ασβέστη. ασβεστώνω: *~ τα πεζούλια και τους τοίχους* **3.** κάνω (κάτι) να φαίνεται άσπρο: *το χιόνι άσπρισε τις κορυφές των βουνών* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι λευκός. αποκτώ λευκό χρώμα *πέρασε πολλές στενοχώριες και τα μαλλιά της άσπρισαν πρόωρα* || *«μη με κοιτάς που γέρασα κι ασπρίσαν τα μαλλιά μου»* (δημοτ. τραγ) **5.** (α) αποκτώ άσπρες τρίχες στο κεφάλι *άργησε ν' ασπρίσει* || *«Τόσα χρόνια πέρασα κι άσπρισα και γέρασα»* (Ζ. Παπαντωνίου) (β) (συνεκδ.) γερνάω: *άσπρισε και μυαλό δεν έβαλε* **6.** ξεθωριάζω. γίνομαι άσπρος. *άφησα το πουκάμισο στη χλωρίνη και άσπρισε* **7.** διακρίνομαι χάρη στη λευκότητά μου, φαίνομαι άσπρος· *κάτι άσπριζε στο βάθος τού σκοτεινού διαδρόμου* **8.** χάνω το χρώμα μου, χλομιάζω (συνήθ. από φόβο ή θυμό): *άσπρισε σαν πανί από τον φόβο του* || *άρχισε να τρέμει και τα χείλη της άσπρισαν* — **άσπρισμα** (το)

ασπρίλα (η) (καθημ.) **1.** η λευκότητα: *η ~ τού χιονιού* ΣΥΝ ασπράδα **2.** η αλλοίωση χρωματισμού, η οποία τείνει προς το λευκό· το ξάσπρισμα. *έτριψα πολύ το πουκάμισο σε αυτό το σημείο και δημιουρ-*

α- / αν- *στερητικό*

ά-σπαρτος, -η, -ο	**α-σπίλωτος,** -η, -ο	**α-σπύριαστος,** -η, -ο	**α-στάθμευτος,** -η, -ο	**α-σταυροκόπητος,** -η, -ο
ά-σπαστος, -η, -ο	**α-σπίτωτος,** -η, -ο	**α-στάβλιστος,** -η, -ο	**ά-σταλτος,** -η, -ο	**α-σταχυολόγητος,** -η, -ο
α-σπατάλητος, -η, -ο	**α-σπόριαστος,** -η, -ο	**α-σταδιοδρόμητος,** -η, -ο	**α-σταμπάριστος,** -η, -ο	**α-στάχωτος,** -η, -ο
α-σπατουλάριστος, -η, -ο	**ά-σπρωχτος,** -η, -ο	**α-σταθεροποίητος,** -η, -ο	**α-στασίαστος,** -η, -ο	**α-στέγνωτος,** -η, -ο

γήθηκε μια ~ ΣΥΝ ξεθώριασμα, ασπράδι.

ασπριτζής (ο) {ασπριτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασβεστώνει τοίχους ΣΥΝ υδροχρωματιστής, ασβεστάς. Επίσης **ασπριστής**

άσπρο[1] (το) **1.** το λευκό χρώμα, το χρώμα τού γάλακτος, τού χιονιού κ.λπ.: *το ~ και το γαλάζιο είναι τα εθνικά χρώματα τής Ελλάδας* **2.** (λαϊκότ.) το ασπράδι τού αβγού

άσπρο[2] (το) **1.** ρωμαϊκό, βυζαντινό και παλαιότ. τουρκικό αργυρό νόμισμα **2.** (στον πληθ.) τα λεφτά, το χρήμα, η περιουσία σε μετρητά: *«τ' άσπρα προδώσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν κι εσένα».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄσπρον* < λατ asprum < asperum, ουδ τού asper «τραχύς – αργυρός». Βλ. κ *άσπρος*]

ασπρο- κ. **ασπρό-** {μεσν.} α' συνθετικό που δηλώνει λευκότητα, άσπρο χρώμα: *ασπρο-δόντης, ασπρο-γένης, ασπρο-λαίμης, ασπρο-ντυμένος, ασπρο-φορώ, Ασπρό-πυργος*

ασπρογένης (ο) {μεσν.} {ασπρογένηδες} πρόσωπο που έχει άσπρα γένια: *τα παιδάκια περιμένουν με λαχτάρα τον ~ Αϊ-Βασίλη κάθε πρωτοχρονιά.*

Ασπροθαλασσίτης (ο) {μεσν.} {Ασπροθαλασσιτών}. **Ασπροθαλασσίτισσα** (η) {Ασπροθαλασσιτισσών} (παλαιότ.) ο Αιγαιοπελαγίτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τού Εύξεινου Πόντου, τής «Μαύρης Θάλασσας», τον Μαυροθαλασσίτη) (βλ. κ. *Άσπρη Θάλασσα*, λ. *άσπρος*). — **ασπροθαλασσίτικος**, -η, -ο {μεσν.}

ασπρομάλλης (ο) {ασπρομάλληδες}. **ασπρομάλλα** (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** πρόσωπο που έχει άσπρα μαλλιά **2.** (συνεκδ.) ο ηλικιωμένος, ο γέρος ΣΥΝ γέροντας, παππούς ΑΝΤ νεαρός, αμούστακος. Επίσης **ασπρομαλλούσα** (η). — **ασπρομάλλικο** (το).

ασπρόμαυρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τον χρωματικό συνδυασμό τού άσπρου με το μαύρο· ~ *πουκάμισο* **2.** (α) (ειδικότ για φιλμ) αυτός που καταγράφει τον φυσικό κόσμο μόνο σε τόνους τού άσπρου και τού μαύρου: ~ *ταινία* ΑΝΤ έγχρωμος (β) ***ασπρόμαυρη τηλεόραση*** η τηλεόραση που αναπαράγει μόνο ασπρόμαυρο σήμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

ασπροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με άσπρα ρούχα

ασπροπρόσωπος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει άσπρο πρόσωπο **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ντροπιάστηκε (για κάτι), που δικαιώθηκε στις ΦΡ (α) ***βγάζω (κάποιον) ασπροπρόσωπο*** συμβάλλω ώστε να μη ντροπιαστεί (κάποιος), ενεργώ έτσι ώστε να μην εκτεθεί, να κερδίσει τον έπαινο ή την έγκριση των άλλων: *όταν περιμένετε επισκέπτες και δεν έχετε προλάβει να μαγειρέψετε, τα έτοιμα φαγητά τής εταιρείας μας θα σας βγάλουν ασπροπρόσωπους* (β) ***βγαίνω ασπροπρόσωπος*** αντιμετωπίζω με επιτυχία δύσκολες περιστάσεις και δικαιώνομαι· *είναι αξιόπιστο και ικανό πρόσωπο· οσάκις του ανέθεσα κάτι, βγήκα ασπροπρόσωπος.*

ασπρόρουχο (το) **1.** το λευκό εσώρουχο **2.** λευκά ρούχα για οικιακή χρήση (σεντόνια, πετσέτες κ λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο, -ρρ-.*

άσπρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λευκό χρώμα· *τα ~ σπίτια των Κυκλάδων* || *το ~ χρώμα τού χιονιού* || *μια νέα οδοντόκρεμα για ~ δόντια* (βλ. κ. λ. *λευκός*)· ΦΡ (α) (μτφ.) ***άσπρη μέρα*** χαρούμενη και ευτυχισμένη στιγμή: *από τότε που χάσαμε τον πατέρα μας, δεν είδαμε ~* (β) ***άσπρα μαλλιά*** η μεγάλη, η γεροντική ηλικία· *Πώς του μιλάς έτσι, Δεν σέβεσαι τα ~ του,* (γ) ***Άσπρη Θάλασσα*** (παλαιότ.) το Αιγαίο Πέλαγος σε αντιδιαστολή προς τη Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντο) **2.** ***άσπρο*** (το) βλ.λ **3.** (συνεκδ.) χλομός στο πρόσωπο λόγω έντονου δυσάρεστου συναισθήματος (φόβου, τρόμου κ.λπ.): *μόλις άκουσε το δυσάρεστο νέο, έγινε ~ σαν το πανί* • **4.** (παλαιότ.) ***άσπρο*** (το) βλ λ *άσπρο*[2] • **5.** (αργκό) ***άσπρη*** (η) βλ λ — (υποκ.) **ασπρούλης**, -α, -ι κ. **ασπρούλικος**, -η, -ο κ **ασπρούτσικος** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, χρώμα*
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ asper «τραχύς». λ που αρχικά χαρακτήριζε αργυρά χαραγμένα νομίσματα (πβ λατ nummi asperi «αργυρά νομίσματα»). Από το χρώμα τού νομίσματος προέκυψε η σημ. «λευκός» ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους]

ασπρουλιάρης (ο) {ασπρουλιάρηδες}. **ασπρουλιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πρόσωπο με αντιαισθητικά λευκό χρώμα δέρματος· *είχε ένα ~ ξεπλυμένο χρώμα στο δέρμα του, σαν να μην τον είχε δει ποτέ ο ήλιος.* — **ασπρουλιάρικος**, -η, -ο

ασπρουλός, -ή, -ό αυτός που έχει σχεδόν άσπρο χρώμα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. **ἀσπρουλός* (όπως εικάζεται από το μεσν. επίθ. *ἀσπρουλάτος*) < *ἄσπρος* + υποκ επίθημα *-ουλός* (πβ *μακρ-ουλός*)].

ασπρόχωμα (το) {ασπροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} λευκό αργιλούχο χώμα ΣΥΝ λευκάργιλος ΑΝΤ μαυρόχωμα.

ασπρόψαρο (το) μεγαλόσωμο ψάρι των μεγάλων ποταμών και λιμνών με ασημόχρωμα λέπια και εδώδιμο κρέας.

άσσος (ο) → άσος

Ασσυρία (η) περιοχή τής Β. Μεσοποταμίας, όπου αναπτύχθηκε ήδη από τη 2η χιλιετία π Χ αξιόλογος πολιτισμός και αυτοκρατορία, που άκμασε κυρ από τον 9ο ώς τον 7ο αι π.Χ — **Ασσύριος** (ο) {αρχ }. **Ασσύρια** (η), **ασσυριακός**, -ή, -ό {μεσν.}
[ΕΤΥΜ αρχ. < ασσυρ. Aššur «υδατώδης τόπος», όνομα τής πρωτεύουσας, η οποία ήταν χτισμένη στη δεξιά όχθη τού Τίγρη ποταμού]

ασσυριολογία (η) [1819] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Ασσυρίων — **ασσυριολόγος** (ο/η) [1881].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. assyriologie].

αστάθεια (η) {μτγν.} η έλλειψη σταθερότητας ή ισορροπίας: *η ~ τής απόδοσης ενός αθλητή* || *η ~ τού βήματος* || *πολιτική ~ λόγω αδυναμίας σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης* || *η κατασκευή αυτή δεν στηρίζεται καλά και εμφανίζει ~*

ασταθής, -ής, -ές {ασταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ασταθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας και ισορροπίας, άστατος *χώρα με ~ οικονομία* || ~ *βήμα* / *βάδισμα* ΣΥΝ ευμετάβλητος, ταλαντευόμενος, ρευστός ΑΝΤ σταθερός, αμετάβλητος **2.** (ειδικότ. για πρόσ) αυτός που μεταβάλλει εύκολα τις αρχές ή τις ιδέες του: ~ *χαρακτήρας* ΣΥΝ επιπόλαιος — **ασταθώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + θ *σταθ-* τού παθ αορ. *ἐ-στάθ-ην*, ρ *ἵστημι*]

αστάθμητος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ζυγίστηκε, αζύγιστος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπολογιστεί ή να προβλεφθεί ~ *παράγοντες* / *συμπεριφορά* ΑΝΤ σταθμητός, σταθμήσιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *σταθμῶ* < *στάθμη*]

αστάθμιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ζυγιστεί • **2.** αυτός που δεν ευθυγραμμίστηκε με τη στάθμη (βλ λ.) • **3.** (μτφ.) αυτός τού οποίου τα δεδομένα ή οι συνέπειες δεν υπολογίστηκαν σωστά ~ *κίνηση* ΑΝΤ σταθμισμένος, μελετημένος **4.** ΨΥΧΟΛ αυτός που δεν έχει υποβληθεί σε επιστημονική στάθμιση, ώστε να αποκτήσει αξιοπιστία στην εφαρμογή του ~ *τεστ* ΑΝΤ σταθμισμένος

αστακομακαρονάδα (η) μακαρονάδα με αστακό

αστακοουρά (η) το κρέας τού αστακού, εκτός από τα πόδια και το κεφάλι, που τρώγεται συνήθ αποξηραμμένο.

αστακός (ο) μεγαλόσωμο καστανόχρωμο εδώδιμο μαλακόστρακο με δυνατές ψαλίδες, που ζει στη θάλασσα και αλιεύεται για το κρέας του, το οποίο θεωρείται εκλεκτή τροφή και πωλείται ακριβά ΦΡ (α) ***αρματωμένος / οπλισμένος σαν αστακός*** ισχυρά οπλισμένος, πάνοπλος (β) ***κόκκινος σαν αστακός*** για άνθρωπο που κοκκινίζει από ντροπή ή θυμό σαν τον αστακό ή έχει υπερβολικά κόκκινο δέρμα — (υποκ) **αστακουδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀστακός* < *ὀστᾶ (τα)* + αρχ παραγ. επίθημα *-κός* η λ συμπίπτει με το σανσκρ. σύνθ. an-ástha-ka «χωρίς κόκκαλα» και οδηγεί σε: *ὀστακός* < ΙΕ. *osthn̥-qo-s Η μεταβολή *ὀστακός* > *ἀστακός* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση τού *ὀ-* σε *ἀ-*]

αστακόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τού αστακού· κόκκινος

ασταμάτητος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί συνεχώς, χωρίς διακοπή, αδιάκοπος: ~ *βουητό* / *κουβεντολόι* **2.** αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συγκρατήσει, ορμητικός: *όλοι ξέσπασαν σε ~ γέλια* || ~ *πλημμύρα.* — **ασταμάτητα** επίρρ.

αστάρι (το) {αστάρ-ιού | -ιών} **1.** το ύφασμα που ράβεται στο εσωτερικό μέρος τού ενδύματος, η φόδρα: *ό,τι το ρούχο και το ~* (για την επίδραση κάποιου επί ενός άλλου) • **2.** (α) η πρώτη επίστρωση χρωματισμού σε αχρωμάτιστη επιφάνεια (β) το υλικό που χρησιμοποιείται στην πρώτη επίστρωση και που επιτρέπει στο επίχρισμα να δέσει με την επιφάνεια ΣΥΝ αστάρωμα, πρώτο χέρι — **αστάρωμα** (το). **αστάρωτος**, -η, -ο, **ασταρώνω** ρ
[ΕΤΥΜ < τουρκ astar < περσ āstar (ίδια σημ.)].

αστασία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η έλλειψη σταθερότητας, η αστάθεια ΑΝΤ σταθερότητα, ευστάθεια **2.** ΙΑΤΡ η αδυναμία κάποιου να σταθεί όρθιος, που συνοδεύεται συνήθως από αβασία (βλ λ)
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *-στασια* < *στάσις* Η λ. πέρασε ως επιστημ. όρος και σε ξέν γλώσσες, πβ. αγγλ. astasia κ.λπ].

άστατο (το) {αστάτου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο At) που ανήκει στα αλογόνα χωρίς σταθερά ισότοπα (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ astatum].

άστατος, -η, -ο αυτός που μεταβάλλεται εύκολα, ασταθής ~ *καιρός* / *άνθρωπος* / *χαρακτήρας* / *τύχη* ΣΥΝ ευμετάβλητος, ακατάστατος, αλλοπρόσαλλος ΑΝΤ σταθερός — **άστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *στατός*, ρηματικό επίθ τού *ἵστημι*]

ασταυρία (η) {χωρ πληθ.} (σε εκλογές) η μη τοποθέτηση σταυρού προτιμήσεως σε ψηφοδέλτιο

ασταύρωτος, -η, -ο {μεσν } **1.** αυτός που δεν έχει σταυρωθεί, που δεν έχει καρφωθεί πάνω σε σταυρό ΑΝΤ σταυρωμένος • **2.** αυτός που δεν ευλογήθηκε με το σημείο τού σταυρού

αστέγαστος, -η, -ο {αρχ } αυτός που δεν καλύπτεται από στέγη, ασκέπαστος ~ *σπίτι* / *κτήριο* ΑΝΤ στεγασμένος.

άστεγος, -η, -ο {μτγν.} **1.** αυτός που δεν έχει κατοικία: *εξαιτίας των τελευταίων σεισμών, εκατοντάδες άνθρωποι έμειναν ~* || (ως ουσ) *η περίθαλψη των αστέγων* ΣΥΝ (λόγ) ανέστιος **2.** (μτφ) ανέντακτος *πολιτικά* / *ιδεολογικά* / *κομματικά ~*

αστεία επίρρ. **1.** με αστείο τρόπο: *χορεύω* / *περπατώ ~* **2.** με διάθεση αστεϊσμού, όχι με σοβαρή διάθεση: ~ *το είπα δεν το εννοούσα* ΣΥΝ στ' αστεία, για πλάκα ΑΝΤ (στα) σοβαρά • ΦΡ ***αστεία-αστεία*** χωρίς να το περιμένει κανείς· για κάτι που, ενώ στην αρχή το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, επειδή το θεωρεί απίθανο να συμβεί, στη συνέχεια πραγματοποιείται. *κανείς δεν τον έπαιρνε στα σοβαρά στην αρχή, όταν έλεγε ότι θα διαπρέψει, αλλά ~ να τος τώρα μεγάλος και τρανός* ΣΥΝ πλάκα-πλάκα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος*

αστειεύομαι ρ. αμετβ. αποθ {αστειεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** (+με κάποιον/κάτι / +για κάτι) κάνω αστεία, χαριτολογώ *γεμάτος κέφι αστειευόταν με όλους και για όλα* || *αστειευόταν με τους χωρικούς για το πώς προφέρουν στο χωριό μερικές λέξεις* ΣΥΝ χωρατεύω, καλαμπουρίζω, παίζω, χαριεντίζομαι, αστεΐζομαι, κάνω πλάκα ΑΝΤ σοβαρολογώ **2.** (μτφ +άρνηση δεν) για κάποιον/κάτι που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή και όχι με επιπόλαιο τρόπο: *ο καθηγητής δεν αστειεύεται μηδενίζει όποιον δεν διαβάζει* || *ντύσου καλά, γιατί ο καιρός δεν αστειεύεται* **3.** (μτφ) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) περισσότερο αστεία από όσο θα έπρεπε *μην αστειεύεσαι μαζί του* / *με τον πόνο του* **4.** (συνήθ στο β' πρόσ ρητορικών ερωτήσεων, για να εκφραστεί έντονη άρνηση ή κατάφαση): *Αστειεύεσαι; Και βέβαια θα έρθω μαζί σου!* || *Αστειεύεσαι, Εγώ να πω τέτοιο πράγμα;* ΣΥΝ αστεία λες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀστεῖος*].

αστεΐζομαι ρ. αμετβ. αποθ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ } (λόγ) κάνω αστεία, αστειεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀστεῖος* Ο τ *ἀστεΐζομαι* αντί **ἀστειίζομαι* κατά «προφύλαξη», για να αποφευχθούν τα αλλεπάλληλα -ιι-, πβ. και **ἀρχαιικός > ἀρχαϊκός*]

αστείο (το) λόγος ή πράξη που προκαλεί το γέλιο, χωρατό: *καταπληκτικό ~· γελούσαμε ασταμάτητα* || *μην το παίρνεις σοβαρά το είπε για ~* ΣΥΝ αστεϊσμός, ευφυολόγημα, (καθημ.) καλαμπούρι, πλάκα· ΦΡ (α) ***μεταξύ σοβαρού και αστείου*** για κάτι σοβαρό που λέγεται με ήπιο τρόπο: *~ τού έκανε παρατήρηση για τη συμπεριφορά του* (β) ***ούτε γι' αστείο*** για πράγματα που δεν επιθυμεί κανείς να ακούσει, να δει ή να πάθει ούτε εικονικά ούτε χάριν αστεϊσμού: *~ δεν θέλω ν' ακούσω κάτι τέτοιο* (γ) ***το ρίχνω στο αστείο*** αρχίζω να μη μιλώ σοβαρά. κυρ. όταν διαπιστώνω ότι είχα άδικο σε κάτι που υποστήριζα, θέλοντας έτσι να δείξω ότι δήθεν δεν σοβαρολογούσα από την αρχή. *μόλις κατάλαβε ότι είχε άδικο, το 'ριξε στο αστείο* (δ) ***όχι αστεία!*** (στο τέλος συνήθ. τού λόγου) για να δείξουμε πόσο σημαντικό, σπουδαίο, μεγάλο ή έντονο είναι κάτι ή ότι υπάρχει ή γίνεται με αυθεντικό τρόπο (σε σύγκριση με άλλα που απομιμούνται κάτι αυθεντικό ή υστερούν σε ποιότητα. αξία κ λπ): *εκεί γινόταν πραγματική μάχη. ~!* || *αυτό είναι γλέντι. ~!* ΣΥΝ όχι παίξε-γέλασε (ε) ***στ' αστείο*** για κάτι που γίνεται χωρίς σοβαρή διάθεση, χωρίς να το εννοεί κανείς: *το είπα ~, μην παρεξηγείσαι!* ΣΥΝ για πλάκα (στ) ***άσε τ' αστεία!*** ως έκκληση σε κάποιον να σοβαρευτεί· *~ επιτέλους! Η κατάσταση απαιτεί σοβαρότητα!* || *δεν αφήνουμε τ' αστεία. να δούμε πώς θα προλάβουμε τις προθεσμίες τής παράδοσης τού έργου;* (ζ) ***δεν σηκώνω / δεν παίρνω από αστεία*** δεν μπορεί να αστειευθεί κανείς μαζί μου, παίρνω τα πάντα στα σοβαρά. *πρόσεξε πώς μου μιλάς. γιατί εγώ ~* (η) ***υπό τύπον αστείου*** ως αστείο *του το 'πε ~, αλλά εκείνος το πήρε στα σοβαρά.* — (υποκ) **αστειάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος*

αστειολογώ ρ αμετβ {αστειολογείς | αστειολόγησα} λέω αστεία, αστειεύομαι ΣΥΝ ευφυολογώ — **αστειολογία** (η) [αρχ]

αστείος, -α, -ο 1. αυτός που προκαλεί γέλιο. διασκεδαστικός: *όταν είχε κέφι, ήταν πολύ ~* || *μας διηγήθηκε ~ ιστορίες* ΣΥΝ ευτράπελος, κωμικός ΑΝΤ σοβαρός, βαρύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας. γελοίος *κατάντησε ~ με τα καμώματά του* ΣΥΝ για γέλια. καταγέλαστος, περιγέλαστος, καραγκιόζης ΑΝΤ σοβαρός, αξιοπρεπής **3.** (κατ' επέκτ.) ανάξιος λόγου. ασήμαντος: *η επιχειρηματολογία του είναι ~ μην τη λαμβάνεις υπ' όψιν* ΣΥΝ αμελητέος ΑΝΤ υπολογίσιμος — **αστεία** επίρρ (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀστε-ῖος*. αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το άστυ», < *ἄστυ, ἄστε-ως* Η λ ήδη από την Αρχ χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τον κάτοικο τού άστεως και γενικότερα τον πολιτισμένο και καλλιεργημένο άνθρωπο. τον ευφυολόγο, ο οποίος διανθίζει την ομιλία του με ευτράπελα. αστεία]

> **αστείος – χωρατατζής – αγροίκος – δημώδης – χωριάτης / χωρικός.** Ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις – αστικά κέντρα, επαρχία – χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων, και ανάλογες ιδιότητες σε πρόσωπα και σε μορφές συμπεριφοράς. Έτσι, αυτός που ζει ή προέρχεται από το *άστυ*, ο **αστείος**, προσέλαβε τη σημ. «καλλιεργημένος» και «πνευματώδης, που μιλάει χαριτωμένα, με αστεία». Το ίδιο και ο **χωρατατζής**, ο αστείος, που λέει *χωρατά*, είναι αυτός που προέρχεται επίσης από τη *χώρα*, είτε ως εθνική κοινότητα είτε ως μεγαλύτερη τοπική περιοχή. Αντίθετα, ο προερχόμενος από το *χωριό* μπορεί να έχει και κακή σημασία στη λ **χωριάτης** «άξεστος, στερούμενος τρόπων, καλής συμπεριφοράς» ή ουδέτερη περιγραφική στη λ **χωρικός** «αυτός που ζει στο χωριό, στην επαρχία, αγρότης». Αυτός που ζει στους *αγρούς*, ο **αγροίκος**, δηλώνει συνεκδοχικά και τον «άξεστο, ακαλλιέργητο, χωρίς τους αστικούς τρόπους τής καλής λεγόμενης συμπεριφοράς». Το ίδιο και η λ **δημώδης**, ο ζων και ανήκων στον δήμο, στον λαό, σήμανε τον «λαϊκό, ακαλλιέργητο, απλοϊκό» (πβ *δημώδης* και *δημοτική* γλώσσα), αλλά βεβαίως ο **δήμος** ήταν αυτός που έδωσε και τη *δημοκρατία!*

αστειότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ. (σημ. 1), αστειοτήτων (σημ. 2)} **1.** η έλλειψη σοβαρότητας σε κάποιον/κάτι, το να προκαλεί κάποιος/κάτι το γέλιο **2.** (κυρ στον πληθ.) λόγια ή πράξεις χωρίς σοβαρότητα, ανάξια λόγου *Αυτά που λέει είναι αστειότητες! Κανένας σοβαρός άνθρωπος δεν τα λαμβάνει υπ' όψιν του!* ΣΥΝ γελοιότητες.

αστείρευτος, -η, -ο κ **αστέρευτος** αυτός που δεν στερεύει, ανεξάντλητος: *~ πηγή γνώσης / εμπνεύσεως* — **αστείρευτα** επίρρ.

αστεϊσμός (ο) [μτγν] (λόγ) το αστείο, το χωρατό (βλ. λ. *αστεΐζομαι*).

άστειφτος, -η, -ο (σχολ. ορθ *άστυφτος*) αυτός που δεν έχει στειφτεί (βλ λ *στείβω*): *~ πορτοκάλια* || *~ ρούχα* ΑΝΤ στειμμένος.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄστειπτος* < *ἀ-* στερητ. + *στείβω*]

αστέρας (ο) **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα που ακτινοβολεί χάρη στις εσωτερικές θερμοπυρηνικές πηγές ενέργειας τις οποίες έχει (βλ λ. *πλανήτης*): *ο γαλαξίας μας αποτελείται από αναρίθμητους ~* ΣΥΝ αστέρι. άστρο (β) ***αστέρας γίγαντας (κόκκινος)*** πολύ λαμπρός αστέρας ερυθρής απόχρωσης, μεγάλης ακτίνας, με χαμηλή επιφανειακή θερμοκρασία. που βρίσκεται στα τελευταία στάδια τής εξέλιξής του (γ) ***αστέρας νάνος (λευκός)*** αστέρας που έχει πολύ μικρότερη ακτινοβόλο επιφάνεια από τον αστέρα γίγαντα, καθώς και πολύ μικρή λαμπρότητα (δ) ***καινοφανής / υπερκαινοφανής αστέρας*** *(νόβα / σουπερνόβα)* βλ λ *καινοφανής* κ. *υπερκαινοφανής* (ε) ***αειφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου η φαινομένη τροχιά γύρω από τον άξονα περιστροφής τής ουράνιας σφαίρας είναι ορατή από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (στ) ***αμφιφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου μέρος τής φαινομένης τροχιάς είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (ζ) ***αφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου κανένα μέρος τής φαινομένης τροχιάς δεν είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου· αλλιώς *αόρατος αστέρας* (η) ***απλανής αστέρας*** *(ἀπλανὴς ἀστήρ*. Αριστ. *Μετεωρολογικά* 343b, 9) αστέρας που φαίνεται σαν να διατηρεί σταθερή θέση στο Σύμπαν ΑΝΤ πλανήτης (θ) ***διάττων αστήρ / διάττοντας αστέρας*** (i) το μετέωρο που διαγράφει τροχιά στον ουρανό τη νύχτα, δίνοντας την εντύπωση αστεριού που πέφτει ΣΥΝ (λαϊκ) πεφταστέρι (ii) (μτφ) πρόσωπο με φήμη η οποία αποδείχθηκε πρόσκαιρη. που εμφανιστηκε και εξαφανίστηκε γρήγορα από το προσκήνιο: *υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* (ι) ***πολικός αστέρας*** ο λαμπρότερος ορατός από το Β Ημισφαίριο αστέρας. που φαίνεται να βρίσκεται σχεδόν ακριβώς πάνω από τον Βόρειο Πόλο, ο αστέρας *α* τής Μικρής Άρκτου **2.** (α) διακριτικό τού βαθμού πολυτελείας ξενοδοχείων: *ξενοδοχείο τεσσάρων ~* (β) διακριτικό ποιότητας οινοπνευματωδών ποτών: *κονιάκ πέντε αστέρων* • **3.** (μτφ) πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες και επιτυχημένο στον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται: *~ τού κινηματογράφου / τού θεάτρου / τού ποδοσφαίρου* ΣΥΝ φίρμα, αστέρι, σταρ. βεντέτα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀστήρ, -έρος* < *ἀ-* προθεμ + I.E *ster- «διασκορπισμένος», πβ σανσκρ star-, λατ stella (< *ster-la). γαλλ étoile. ιταλ. stella, ισπ. estrella, αγγλ star. γερμ Stern κ.ά. Ομόρρ *ἄ-στρ-ο(ν), ἀστραπή* (< *ἀ-στερ-οπή*), *ἀ-στερ-ίας* κ ά. Οι αστρονομικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ χ *αστέρας γίγαντας / νάνος* (< αγγλ (red) giant / (white) dwarf), *καινοφανής / υπερκαινοφανής αστέρας* (< αγγλ. nova / supernova) κ.ά]

αστεράτος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ) **1.** (κυρ. στο θηλ κ ουδ.) αυτός που ξεχωρίζει από τους άλλους. που προκαλεί τον θαυμασμό: *~ γυναίκα / αυτοκίνητο* **2.** (στο αρσ) για αξιωματικό τού στρατού (ο οποίος έχει αστέρια, δηλωτικά τού βαθμού του, στις επωμίδες).

αστέρευτος, -η, -ο → αστείρευτος

αστέρι (το) {αστερ-ιού | -ιών} **1.** ο αστέρας (βλ λ)· ΦΡ (α) ***αστέρι τής Αυγής*** ο αυγερινός (β) ***αστέρι τού Βορρά*** ο πολικός αστέρας (γ) ***έχω αστέρι / άστρο*** όλα μου έρχονται ευνοϊκά **2.** (χαϊδευτ.) ***αστέρι μου!*** προσφώνηση τρυφερότητας **3.** ***αστέρια*** (τα) το διάστημα, ο έναστρος θόλος *ταξίδι στ' ~* **4.** σχέδιο ή σύμβολο που έχει το σχήμα αστεριού: *το φόρεμά της ήταν γεμάτο ασημένια ~* || *τα ~ τής σημαίας των Η Π Α.* || *το ~ τού σερίφη* ΦΡ ***αστέρι τής Βεργίνας*** βλ. λ. *Βεργίνα* **5.** διακριτικό τού βαθμού των αξιωματικών. προσαρμοσμένο στις επωμίδες τους. *ο υπολοχαγός φέρει δύο ~ στην επωμίδα* || *ο στρατηγός έχει τέσσερα χρυσά ~* **6.** (μτφ. για πρόσ.) (α) πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τις επιδόσεις του: *είναι το ~ τής τάξης* (β) πρόσωπο που ξεχωρίζει στον χώρο τού θεάματος. στον καλλιτεχνικό χώρο γενικότ (βλ. λ. *αστέρας*, σημ. 2): *ένα νέο χορευτικό ~ γεννιέται* ΣΥΝ πρωταγωνιστής. ταλέντο, διασημότητα, φίρμα, σταρ **7.** ***Αστέρας*** (ο) μέλος κλάδου τού οδηγισμού, ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών (βλ. λ *οδηγισμός*) **8.** ονομασία διαφόρων πολύτιμων λίθων: *~ τής Ινδίας* (μεγάλο ζαφείρι) || *~ τής Ν Αφρικής* (μεγάλο διαμάντι) || *~ τού Νότου* (άσπρο διαμάντι με ρόδινη λάμψη). — (υποκ.) **αστεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀστέριον*, υποκ. τού αρχ *ἀστήρ*].

Αστερία (η) γυναικείο όνομα

αστερίας (ο) {αστεριών} εχινόδερμο που το σχήμα τού σώματός του θυμίζει αστέρι με πέντε ακτίνες ΣΥΝ σταυρός τής θάλασσας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀστήρ. -έρος* + *παραγ.* επίθημα *-ίας*]

αστέρινος, -η, -ο [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αστέρια. σχηματίζεται ή προέρχεται από αυτά: *γύρω μας έλαμπε ένα ~ φως* || *~ σύμπλεγμα* ΣΥΝ αστρικός **2.** αυτός που έχει τη λάμψη και το φως των αστεριών: *~ βλέμμα.*

Αστέριος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *ἀστήρ, -έρος*]

αστερίσκος (ο) **1.** μικρός αστέρας, αστεράκι **2.** ΤΥΠΟΓΡ. αστεροειδές σημάδι. κυρ. για παραπομπή σε υποσημείωση ή σχόλιο • **3.** ΕΚΚΛΗΣ μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα αστέρα που καλύπτει τον ιερό δίσκο και συμβολίζει την έναστρη νύχτα τής γέννησης τού Χριστού • **4.** ΒΟΤ ποώδες φυτό με κίτρινα άνθη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστρο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀστήρ, -έρος* + υποκ επίθημα *-ίσκος*. Η χρήση του ως συμβόλου είναι ήδη μτγν.].

> **Σημειολογία τού αστερίσκου (*).** Η μορφική λιτότητα τού σχήματος τού αστερίσκου και η απήχηση τού άστρου ως συμβολικού στοιχείου συνέβαλαν ώστε το σημείο τού μικρού αστεριού, ο **αστερίσκος**, να χρησιμοποιηθεί συμβολικά για ποικίλες αναφορές στη γλώσσα και στα κείμενα. Έτσι, πολύ πρώιμα οι αρχαίοι γραμματικοί χρησιμοποιούσαν τον αστερίσκο για να δηλώσουν τα **γνήσια κείμενα**, σε αντίθεση προς τον **οβελό**, που δήλωνε τα νόθα κείμενα, τα εξοβελιστέα, τα αποκλειόμενα από τον πίνακα των γνήσιων κειμένων. Όπου χρειαζόταν να σημανθεί ότι μέσα σε ένα κείμενο λείπουν (λόγω φθοράς στην παράδοση τού κειμένου) μία ή περισ-

α- / αν- *στερητικό*
α-στείρωτος, *-η*, -ο | **α-στένευτος**, -η, -ο | **α-στενοχώρητος**, -η, -ο | **α-στερέωτος**, -η, -ο | **α-στέριωτος**, -η, -ο
α-στελέχωτος, -η, -ο | **α-στενογράφητος**, -η, -ο | **α-στερεοποίητος**, -η, -ο | **α-στέρητος**, -η, -ο

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα. πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την έλλειψη Κατ' επέκταση, όταν χρειάστηκε να δηλωθούν στην επιστήμη τής ιστορικής γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα **(αμάρτυροι)**, είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από απώτερες περιόδους τής ιστορίας μιας γλώσσας. τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγονται υποθετικά μέσω τής **επανασύνθεσης** (re-construction). τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυντεθειμένους τύπους· π.χ. I.E. *kʷe. από όπου ελλην. τε, λατ. *que*. σανσκρ. ca αρχ. *ἔχω* < **hέχ-ω* < **σέχ-ω* Τελευταία. χρησιμοποιείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις **αντιγραμματικές** λεγόμενες προτάσεις· π χ. **Γιάννης ο άσκηση έλυσε την.* ▸ *αμάρτυρος*

αστερισμός (ο) [μτγν] **1.** ΑΣΤΡΟΝ φαινομενικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστέρων που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ *τής Μεγάλης Άρκτου* **2.** (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται διάφορα γεγονότα *η χώρα ζει στον ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* ● **3.** ζώδιο τής αστρολογίας *ο ~ τής Παρθένου.*

αστεροειδής, -ής, -ές {αστεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με αστέρα **2.** ΑΣΤΡΟΝ **αστεροειδής** (ο) μικρών διαστάσεων σώμα τού πλανητικού μας συστήματος, τού οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ τής τροχιάς τού Άρη και τού Δία — **αστεροειδώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀστήρ, -έρος* + *-ειδής* < *εἶδος* «μορφή» Ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. asteroid]

αστερόεις, -εσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ -έσσης), -εντα | -εντες (θηλ -έσσες. ουδ -εντα), -έντων (θηλ -εσσών)} (αρχαιοπρ.) **1.** γεμάτος αστέρια. ~ *ουρανός* ΣΥΝ έναστρος **2.** ***αστερόεσσα*** (η) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα αστέρια (όσες είναι οι πολιτείες τής χώρας)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀστερό-εντς* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < *ἀστήρ, -έρος*]

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά. μαγνητικά κ ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σεισμογράφος τού Εθνικού ~ Αθηνών* — **αστεροσκόπος** (ο) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀστεροσκόπος* < *ἀστήρ, -έρος* + *-σκόπος* < *σκοπός*]

αστεφάνωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στεφανωθεί. που δεν έχει φορέσει το στεφάνι τού γάμου *η μεγάλη του κόρη έμεινε ~* ΣΥΝ ανύπαντρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: *ζουν μαζί τόσα χρόνια αστεφάνωτοι.* — **αστεφάνωτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < *ἀ-* στερητ. + *στεφανῶ* < *στεφάνη*. Ήδη μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ λ.).

αστήρικτος, -η, -ο [μτγν] κ. **αστήριχτος 1.** αυτός που δεν στηρίζεται. που δεν έχει στήριγμα: *άφησαν ~ τη σκεπή τής καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει* **2.** χωρίς υποστήριξη. χωρίς βοήθεια: *έμεινε ~ από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του* ΣΥΝ ανυποστήρικτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική. δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβάσιμος: *πρόκειται για απαράδεκτη και ~ κατηγορία* || *~ ισχυρισμός / συκοφαντία / επιχείρημα / δικαιολογία* ΣΥΝ αβέβαιος, αναιτιολόγητος. αθεμελίωτος, αναπόδεικτος. — **αστήρικτα** κ. **αστήριχτα** επίρρ.

αστίατρος (ο) ▸ αστυΐατρος

αστιγματισμός (ο) [1896] **1.** ΙΑΤΡ ανωμαλία τής όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού (ή σπάν. τού κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες τού φωτός να ενωθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τμήματος τού ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή **2.** ΦΥΣ οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το είδωλο τού σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα — **αστιγματικός**, -ή, -ό [1889]
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *α-* στερητ. + *στίγμα*, < γαλλ. astigmatisme]

αστικοβιομηχανικός, -ή, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες. *η μόλυνση τού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις ~ περιοχές.*

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διαδικασία συγκέντρωσης τού πληθυσμού σε πόλεις επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω τής εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις. καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση τής υπαίθρου (πβ. λ. *αστυφιλία, εξαστισμός* / *αστισμός*) **2.** η βαθμιαία μεταβολή τής ταξικής συνείδησης τής εργατικής τάξης. μείωση τής αγωνιστικότητάς της και μετατροπής των μελών της σε αστούς.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation]

αστικοποιώ ρ. μετβ. {αστικοποιείς | αστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} **1.** εντάσσω σε αστικό κέντρο, προσδίδω αστικά χαρακτηριστικά· (κυρ το μεσοπαθ **αστικοποιούμαι**): *οι επαρχιακοί πληθυσμοί. που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης* || *περιοχές που αστικοποιήθηκαν βίαια* **2.** αποκτώ τα χαρακτηριστικά τού μέλους τής αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser].

αστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: *~ πληθυσμός / περιοχή / μουσική*· ΦΡ ***αστικό κέντρο*** η σχετικά μεγάλη πόλη· (ειδικότ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή τής ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: *τα μεγάλα ~* || *ο υπερπληθυσμός στα ~* **2.** αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: *~ τηλεφώνημα / διαδρομή / γραμμή τρένου / λεωφορείο* ΑΝΤ υπεραστικός **3.** ΠΟΛΙΤ (α) ***αστική τάξη*** (i) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο. από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτησή τους υπέρ τού σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς τού εμπορίου, τής βιοτεχνίας και των ελευθέριων επαγγελμάτων (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθωτή εργασία στο πλαίσιο τού καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ μπουρζουαζία (βλ.λ.) (β) ***αστική επανάσταση*** κάθε επανάσταση τής αστικής τάξης κατά των παρηκμασμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση· η Επανάσταση τού Φεβρουαρίου τού 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) **4.** αυτός που χαρακτηρίζει τους αστούς ή παράγεται από αυτούς: *~ συνήθειες / τρόποι* || *η υποκριτική ~ ηθική* || *το ~ μυθιστόρημα τού Μεσοπολέμου* **5.** ΝΟΜ (α) ***Αστικό Δίκαιο*** το σύνολο των διατάξεων ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών· υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) ***αστική ευθύνη*** (i) η υποχρέωση τού ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεγγυότητα τής περιουσίας (γ) ***Αστικός Κώδικας*** (συντομ Α Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα τού Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις τού Αστικού Δικαίου: *τα άρθρα τού ~* (ii) (συνέκδ) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο· *ανοίγω τον ~* — **αστικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀστός* Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αστική τάξη* (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), *αστική επανάσταση* (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ droit civil), *Αστικός Κώδικας* (< γαλλ. code civil) κ ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΙΤ -ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος. στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση τής πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. civisme]

άστικτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στίγματα. που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα ● **2.** (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: *~ κείμενο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *στικτός* < *στίζω*]

αστιξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο

αστισμός (ο) η διαμονή στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστυφιλία, αστός*) ΣΥΝ εξαστισμός
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχείωτος, -η, -ο (μειωτ) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη· (συνηθέστ κατ' επέκτ) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: *είναι ~ ούτε το όνομά του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ αμόρφωτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *στοιχειῶ* < *στοιχεῖον*].

άστοργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους· *η ~ μητέρα εγκατέλειψε το παιδί της* ΣΥΝ άσπλαχνος, άκαρδος. σκληρός ΑΝΤ στοργικός. φιλόστοργος. — **άστοργα** επίρρ , **αστοργία** (η) [μτγν.].

αστός (ο). **αστή** (η) **1.** (γενικά) ο κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ επαρχιώτης, αγρότης. χωριάτης **2.** αυτός που ανήκει οικονομικά. πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. *αστική τάξη.* λ. *αστικός*): *μορφωμένος / καλλιεργημένος ~* || *η ζωή / οι συνήθειες / οι τρόποι των ~* || *η συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των ~ οδήγησε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ μπουρζουάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ϝαστϝ-ός* (πβ μυκ wa-to) < *ἄστυ* < **ϝάστυ* Στην κοινωνιολ. σημ η λ αποδίδει το γαλλ. bourgeois].

αστοχασιά (η) η απερισκεψία, η έλλειψη σύνεσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, πρωτιά.*

αστόχαστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει ή γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: *~ άνθρωπος / ενέργεια* ΣΥΝ άκριτος, απερίσκεπτος, ασυλλόγιστος ΑΝΤ. στοχαστικός. συνετός, λογικός — **αστόχαστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

αστόχημα (το) [μτγν.] {αστοχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο· η αστοχία **2.** η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή ειπώθηκε *τέτοια αστοχήματα υπονομεύουν*

α- / αν- *στερητικό*

ά-στηθος, -η, -ο	**α-στιγμάτιστος**, -η, -ο	**α-στοίβαχτος**, -η, -ο	**α-στοίχιστος**, -η, -ο	**α-στόλιστος**, -η, -ο
α-στηλίτευτος, -η, -ο	**α-στίλβωτος**, -η, -ο	**α-στοιχειοθέτητος**, -η, -ο	**α-στοκάριστος**, -η, -ο	**α-στράβωτος**, -η, -ο

την επιτυχία τής προσπάθειας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*

αστοχία (η) [μτγν] {αστοχιών (σημ. 2)} **1.** η αποτυχία στο να βρει κανείς τον στόχο *η ~ των στρατιωτών στη βολή* || *η ~ ενός παίκτη στα σουτ που επιχειρεί* **2.** το σφάλμα *υπάρχουν διάφορες ~ στο κείμενό του* ΣΥΝ αστόχημα

άστοχος, η, -ο [αρχ] **1.** (κυριολ) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία. *η βολή του ήταν ~* ΣΥΝ αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ εύστοχος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή λέγεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα *~ διατύπωση / επιχείρημα / πρόβλεψη* • **3.** απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την περίσταση: *η παρέμβασή σας σ' αυτό το σημείο ήταν ~* || *η δήλωσή σας είναι ~* ΣΥΝ ασυλλόγιστος, ατυχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λάθος*

αστοχώ ρ αμετβ. [μτγν.] {αστοχείς | αστόχησα} **1.** δεν πετυχαίνω τον στόχο μου *θα είχε σκοτωθεί. αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε* || *αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι* || *η μπάλα / η σφαίρα αστόχησε* ΑΝΤ ευστοχώ **2.** (μτφ) αποτυγχάνω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλλω, πέφτω έξω *~ στον σχεδιασμό τής πολιτικής / στην επιλογή επαγγέλματος / στον επιμερισμό ευθυνών* ΣΥΝ πλανώμαι ΑΝΤ επιτυγχάνω

αστράγαλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ το κεντρικότερο οστό τού ταρσού μεταξύ των σφυρών και τής φτέρνας το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μεριά τού ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα. *παραπάτησε και στραμπούλιξε τον ~ του* **2. *αστράγαλοι*** (οι) (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ (λόγ) ***άχρις αστραγάλων!*** (*ἄχρις ἀστραγάλων*. δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ώς εκεί, μη περαιτέρω· λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια. ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ώς εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητά του, μέχρις ενός σημείου.
[ΕΤΥΜ αρχ < **ὀστρά-γ-αλ-ος* < θ. **ὀστρα-* (< *ostr̥-, πβ. *ὄστρα-κον* < *ὀστοῦν*) + παρέκταση *-γ-* + παραγ επίθημα *-αλος*. Η μεταβολή **ὀστράγαλος* > *ἀστράγαλος* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση *ὀ-* > *ἀ* (πβ **ὀστακός* > *ἀστακός*) Τη φρ. *ἄχρις ἀστραγάλων* είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι π Χ) προς υποδηματοποιό ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχείρησε να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση τού όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 35). αποδίδοντας στον Απελλή τη φρ. ne supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»]

αστράγγιστος, -η, -ο κ **αστράγγιχτος 1.** αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί υγρά (με διήθηση ή φιλτράρισμα): *~ γιαούρτι* ΑΝΤ στραγγισμένος • **2.** αυτός που είναι βρεγμένος, που δεν του έχει αφαιρεθεί νερό με συμπίεση (στείψιμο), σούρωμα κ.ά : *μην απλώσεις τα ρούχα ~* ΣΥΝ ασούρωτος ΑΝΤ στραγγισμένος, σουρωμένος

αστράκι (το) {χωρ γεν } **1.** μικρό αστέρι **2.** (συνεκδ) ζυμαρικό σε σχήμα αστεριού.

αστραλόν (το) {άκλ } ΤΥΠΟΓΡ διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ λπ που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία αλλιώς *χρωμοφάν*

αστραπή (η) **1.** η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ σε περίπτωση καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση τού ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ.λ) **2.** (συνεκδ.) ο κεραυνός *μια ~ αυλάκωσε τον γκρίζο ουρανό* ΦΡ (παροιμ) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων *τον κατηγόρησαν για ατασθαλίες στην επιχείρηση. αλλ' αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος ~* **3.** (κατ' επέκτ) κάθε ζωηρή λάμψη, σπιθοβόλημα *μας κοίταζε με βλέμμα που πετούσε αστραπές* • **4.** (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα *έφυγε ~* ΣΥΝ βολίδα **5.** σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα. π χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή· *τα νέα διαδόθηκαν ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἀστραπή* (< *astr̥-) (< *ἀστεροπή* < *ἀστήρ, -έρος* + *ὀπή* < *ὀπ-*, από όπου και *ὄψ* «μάτι, βλέμμα»), οπότε η λ *ἀστεροπή* πιθ σήμαινε «το βλέμμα τού αστεριού. η λάμψη τού αστεριού» Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικώς από το αρμ p'ayl-akn «αστραπή» < páyl «λάμψη» + akn «μάτια»). Η μεταβολή *-ο-* > *-α-* στους τύπους **ἀστροπή* > *ἀστραπή* οφείλεται μάλλον στην επίδραση τού ρ. *ἀστράπτω* (βλ λ.)]

αστραπηδόν επίρρ. (λόγ -σπάν) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: *έφυγε ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀστραπή* + παραγ επίθημα *-ηδόν* (βλ λ.)]

αστραπιαίος, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή· *όλες οι ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ ταχύς

αστραποβολώ ρ. αμετβ {αστραποβολείς . | αστραποβόλησα} **1.** ρίχνω αστραπές, αστράφτω *ο ουρανός αστραποβολούσε. κι έριχνε ασταμάτητη βροχή* • **2.** (μτφ) λαμποκοπώ, ακτινοβολώ. εκπέμπω λάμψη· *το πρόσωπό του αστραποβόλησε από χαρά* - **αστραποβόλημα** (το) [1890], **αστραποβόλος,** -ος, -ο [μεσν.]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀστραπηβολῶ (-έω)* < *ἀστραπηβόλος* < *ἀστραπή* + *-βόλος* < *βάλλω*]

αστραπόβροντο (το) [μεσν] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαιρία, θύελλα

αστραποκαμένος, -η, -ο αυτός που κάηκε από κεραυνό ΣΥΝ κεραυνόπληκτος. — ***αστραποκαίω*** ρ

αστραποφεγγιά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία ή περισσότερες αστραπές — **αστραπόφεγγο** (το)

αστράπτω ρ. ▸ αστράφτω

αστράτευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ στρατευμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα *~ λογοτεχνία / ποίηση / τέχνη* — **αστράτευτα** επίρρ

αστρατολόγητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — **αστρατολόγητα** επίρρ

αστραφτερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκοπά: *το φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και ~ σαν ασημένιος δίσκος* || *~ βλέμμα* || *το απορρυπαντικό κάνει τα ρούχα ~* || *~ χαμόγελο* ΣΥΝ λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ κ μετβ. {άστραψα} ♦ (αμετβ.) **1.** ρίχνω αστραπές, αστραποβολώ: *ο ουρανός άστραψε κι αμέσως μετά ακούστηκε μια δυνατή βροντή* ΦΡ ***αστράφτω και βροντάω*** βλ. λ *βροντώ* **2.** (συνεκδ.) (α) είμαι πεντακάθαρος, λάμπω από καθαριότητα: *μισή μέρα το καθάριζα, αλλά τώρα το δωμάτιο αστράφτει* (β) λάμπω, ακτινοβολώ: *στη θύμησή του τα μάτια της άστραψαν από χαρά* || *άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό* ΣΥΝ λαμποκοπώ, γυαλίζω, λαμπυρίζω ♦ **3.** (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ ***την αστράφτω (κάποιου) / αστράφτω (κάποιου) ένα χαστούκι / ένα σκαμπίλι / έναν φούσκο / αστράφτω (κάποιου) μια*** χαστουκίζω (κάποιον): *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα σου την αστράψω!* || *του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη!* || (ως απειλή) *θα σου αστράψω μια, να δεις αν θα ξαναπείς τέτοιες κουβέντες'*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < **ἀστρόπτω* (όπου η μεταβολή **ἀστρόπτω* > *ἀστράπτω* κατ' αναλογίαν προς τα ρ σε *-άπτω*) < **ἀστροπή* < *ἀστεροπή* (βλ. λ. *αστραπή*)]

αστραχάν κ. **αστρακάν** (το) {άκλ } μαύρη ή γκρίζα γούνα με σγουρό τρίχωμα, φτειαγμένη από το δέρμα νεογέννητων προβάτων τής φυλής καρακούλ χρησιμοποιείται κυρ. για παλτά και καπέλα.
[ΕΤΥΜ < Astrakhan, πόλη τής Ρωσίας στις όχθες τού Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν τής πόλης ανάγεται σε τουρκ. hacı tarhan < hacı «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» + tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξαίρεσε από φορολογία].

αστρί (το) {χωρ. γεν.} (λογοτ) το αστέρι: *«κοιμήσου αυγή, κοιμήσου ~, κοιμήσου νιο φεγγάρι»* (δημοτ τραγ.). Επίσης **άστρι**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄστριον*, υποκ τού αρχ *ἀστήρ* Ο τ *ἀστρί* είτε προέρχεται από αμάρτυρο **ἀστρίον* (πβ *παιδίον* > *παιδί*) είτε οφείλεται στο μέτρο τού γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ίαμβος άτονη – τονούμενη συλλαβή: *κοιμή /σου αστρί*)].

αστρικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται ή προέρχεται από αυτά *~ ανταύγεια / ακτινοβολία / φως / σμήνος* (σύνολο αστέρων με όμοια χαρακτηριστικά) / *ημέρα* (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών τού Ήλιου στον Ισημερινό) / *έτος* (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων τού Ήλιου στο ίδιο σημείο τού ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) / *χρόνος* (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) / *άνεμος* (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) / *σκόνη*.

άστρινος, -η, -ο (λογοτ) αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από τα αστέρια: *~ φως / σχέδιο*

άστριοι (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση
[ΕΤΥΜ μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ *ἄστρον* (στη σημ. «πολύτιμο. λαμπρό»)].

αστρίτης (ο) {αστριτών} (λαϊκ.) η οχιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *άστρο*, πβ κ *αστερίας*].

άστρο (το) **1.** το αστέρι, ο αστέρας (βλ.λ.) *«Ένα παιδί μετράει τ' άστρα»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Λουντέμη)· ΦΡ (α) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (β) ***άστρο τής νύχτας*** η Σελήνη (γ) ***άστρο τής αυγής*** ο Αυγερινός (δ) ***άστρο τής τραμουντάνας*** ο Πολικός Αστέρας (ε) ***κουβεντιάζω / μιλώ με τ' άστρα*** βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας αεροβατώ, ονειροπολώ (στ) ***κατεβάζω τ' άστρα / υπόσχομαι τον ουρανό με τ' άστρα*** δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) ***βλέπω άστρα / αστράκια*** ζαλίζομαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) **2.** (μτφ.) καθετί που λάμπει σαν αστέρι (βλ λ *αστέρας* κ. *αστέρι*) **3. *άστρα*** (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότ το διάστημα: *ταξίδι στ' ~* ΦΡ ***πόλεμος των άστρων*** (αγγλ Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η Π.Α , που εισηγήθηκε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η Π.Α. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (βλ κ λ *ζώδιο*): *κάθε πρωί διαβάζει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα ~* || *τα ~ σάς συμβουλεύουν*· ΦΡ ***δεν ταιριάζουν τα άστρα τους*** (για ανδρόγυνα) δεν ταιριάζουν οι χαρακτήρες τους, δεν συμβιώνουν αρμονικά • ΦΡ ***ανατέλλει / μεσουρανεί / δύει το άστρο (κάποιου)*** (i) βρίσκεται στην αρχή / στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας *στο Βατερλό έδυσε το άστρο τού Βοναπάρτη* || *στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο τού Θεμι-*

α- / αν- *στερητικό*

α-στραγγάλιστος, -η, -ο	**α-στραπατσάριστος**, -η, -ο	**α-στρατώνιστος**, -η, -ο	**α-στριφογύριστος**, -η, -ο	**α-στρίφωτος**, -η, -ο
α-στραμπούλιχτος, -η, -ο	**α-στρατοπέδευτος**, -η, -ο	**α-στρέβλωτος**, -η, -ο	**ά-στριφτος**, -η, -ο	

στοκλή (ii) ειδικότ. για τη ΦΡ ***δύει το άστρο (κάποιου)*** παύει η καλή του τύχη, η εύνοια τής μοίρας. — (υποκ.) **αστράκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄστρον* < *ἀ-* προθεμ. + ΙΕ *str-, μηδενισμ βαθμ. τού θ. *ster-, το οποίο απαντά στη λ *ἀστήρ. ἀ-στέ-ρ-ος* Βλ κ. *αστέρας*. Ο *πόλεμος των άστρων* αποδίδει το αγγλ star wars, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανερχόμενο αστέρι* (< γαλλ. une étoile montante), *δύει το άστρο του* (< γαλλ son étoile pâlit)]

άστρο – αστέρι – αστέρας – αστήρ – σταρ. Η σημασία των ουρανίων σωμάτων και οι ποικίλες αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί σε σχέση με αυτά, ευνόησαν τη χρήση περισσοτέρων τύπων τής αρχικής λ **αστήρ**, η οποία παρέμεινε κυρίως ως όρος τής αστρονομίας. Από το θέμα *αστερ-* τής λ *αστήρ (αστέρ-ος)* πλάστηκαν **ο αστέρας**, που αντικατέστησε ευρύτερα το *αστήρ*, και το (αρχικά υποκοριστικό) **αστέρι** (< *αστέρ-ιον*). Ήδη αρχαίο (ως πληθ τού *αστήρ*) είναι το **άστρα**, που έδωσε τον πολύ εύχρηστο τ **άστρο** (και τα σύνθετά του· **αστρολόγος, αστρονόμος, αστρολάβος** κ ά.) Τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και σε νεότερους χρόνους και στις μέρες μας κατεξοχήν. τα άστρα και η μελέτη τους έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στις αντιλήψεις αρκετών ανθρώπων Έτσι, ήδη στην Αρχαία δημιουργήθηκαν η επιστημονική μελέτη των άστρων, η **αστρονομία**, και *ο* **αστρονόμος**, αλλά και η εμπειρική (συχνά μαγική, μυστικιστική και παραπλανητική) ερμηνεία των άστρων, η **αστρολογία**, και ο **αστρολόγος** (αρχικά μάλιστα ο *αστρολόγος* σήμαινε ό,τι και ο *αστρονόμος*, που πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα) Η σύγχρονη λ **σταρ** ευδοκίμησε σε αναφορά με τους λαμπερούς αστέρες τού θεάματος (κινηματογράφου – τηλεόρασης) αποτελώντας δάνειο τής σύγχρονης Ελληνικής (< αγγλ star).

αστροβιολογία (η) ΒΙΟΛ κλάδος τής διαστημικής βιολογίας, που ασχολείται με την αναζήτηση ζωής έξω από το ηλιακό σύστημα ΣΥΝ εξωβιολογία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. astrobiology].

αστροβολίδα (η) ο διάττων αστέρας (βλ λ. *αστέρας*).

αστροβολώ (κ -άω) ρ αμετβ {αστροβολ-είς κ -άς | αστροβόλησα} (λογοτ.) **1.** ακτινοβολώ, λάμπω: *αστροβόλησε η ματιά του μόλις την είδε* **2.** (τριτοπρόσ. ***αστροβολάει***) υπάρχει αστροφεγγιά λόγω τής ατμοσφαιρικής διαύγειας. — **αστροβόλημα** (το), **αστροβολία** (η).
[ΕΤΥΜ < *άστρο* + *-βολώ* < *βάλλω*]

αστρογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ συσκευή φωτογράφισης των αστρικών πεδίων για τη μελέτη των αστέρων (ιδ των συντεταγμένων τους)· αλλιώς *αστρογραφικό τηλεσκόπιο* – **αστρογραφία** (η) [1889].

αστροειδής, -ής, -ές [μτγν] {αστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα άστρου.

αστρολάβος (ο) ΑΣΤΡΟΝ (παλαιότ) όργανο που χρησιμοποιήθηκε στη ναυσιπλοΐα για τον προσδιορισμό τού ύψους των αστέρων πάνω από τον ορίζοντα και που το αποτελούσαν ένας δίσκος με υποδιαίρεση σε μοίρες και ένα στερεωμένο περιστρεφόμενο γωνιόμετρο για τη σκόπευση τού αστέρα ή τού Ηλίου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄστρον* + *-λαβος* < θ *λαβ-*, πβ αόρ β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*]

αστρολογία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ } η εμπειρική μελέτη των κινήσεων των πλανητών, των αστέρων, τής σελήνης, με σκοπό την αποκάλυψη στοιχείων για τη ζωή και τον χαρακτήρα των ανθρώπων και την πρόβλεψη τού μέλλοντος — **αστρολόγος** (ο/η) [αρχ.], **αστρολογικός,** -ή, -ό [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο, φρασεολογία*

αστρομαντεία (η) [μτγν] η πρόγνωση τού μέλλοντος που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των άστρων Επίσης **αστρομαντική** [μτγν] — **αστρομάντης** (ο) [μτγν], **αστρομάντισσα** (η)

αστρομαντεία ή αστρομαντία; Η παραδεδομένη από την Αρχαία (Διόδωρος ο Σικελιώτης) γραφή τής λ με *-ει-* **(αστρομαντεία)** σημαίνει ότι η λ. είναι προϊόν απευθείας συνθέσεως **άστρο + μαντεία** και όχι μετονοματικό παράγωγο τού συνθέτου **αστρόμαντις** (Πολυδεύκης), οπότε θα έπρεπε να γράφεται με *-ι-* **(αστρομαντία)** (πβ *πορεία, αλλά οδοιπόρος - οδοιπορία, ανδρεία, αλλά άνανδρος - ανανδρία*)

αστρομετρία (η) [1897] ΑΣΤΡΟΝ. ο κλάδος που ασχολείται με μετρήσεις σχετικά με τις θέσεις και τις κινήσεις των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ astrometry]

αστροναύτης (ο) {αστροναυτών}, **αστροναύτισσα** (η) {αστροναυτισσών} πρόσωπο που έχει εκπαιδευτεί, για να συμμετέχει σε αποστολές στο διάστημα ως οδηγός ή μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ κοσμοναύτης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. astronaut].

αστροναυτική (η) η επιστήμη που μελετά την οργάνωση και πραγματοποίηση διαστημικών ταξιδιών — **αστροναυτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. astronautics].

αστρονομία (η) [αρχ.] η επιστήμη που μελετά όλα τα ουράνια σώματα με τους διάφορους κλάδους της (αστροφυσική, κοσμολογία κ.ά.)· ερευνά τη θέση, τις διαστάσεις και τις κινήσεις τους, καθώς και τη φυσική και χημική τους σύσταση, τη δημιουργία τους και την εξέλιξή τους. — **αστρονόμος** (ο/η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστρο*

αστρονομικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αστρονομία. ~ *χάρτης / όργανα / μονάδα* • **2.** (μτφ.) υπερβολικός, αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα όρια ~ *ποσό / αμοιβή / κέρδη* ΣΥΝ υπέρογκος, ασύλληπτος. — **αστρονομικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Αστροπαλιά (η) → Αστυπάλαια

αστροπελέκι (το) {αστροπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κεραυνός
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀστραποπελέκι* (με απλολογία) < *ἀστραπή* + *πελέκι* (< *πέλεκυς* «τσεκούρι»)].

αστροφεγγιά (η) **1.** η έντονη λάμψη των άστρων στον νυχτερινό ουρανό **2.** (συνεκδ.) νύχτα ξάστερη χωρίς φεγγάρι ΣΥΝ ξαστεριά. — **αστρόφεγγος,** -η, -ο, **αστροφέγγω** ρ.

αστροφυσική (η) [1893] ΑΣΤΡΟΝ κλάδος τής αστρονομίας που εξετάζει τη χημική σύνθεση και τη φυσική κατάσταση των ουράνιων σωμάτων — **αστροφυσικός** (ο/η), **αστροφυσικός,** -ή, -ό [1890]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. astrophysique]

άστρωτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει στρωθεί (βλ λ *στρώνω*): ~ *τραπέζι / κρεβάτι / χαλί* **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει στρώσει, δεν έχει έρθει σε κατάσταση καλής λειτουργίας, που δεν έχει συμμορφωθεί ~ *αυτοκίνητο / μηχανή / άνθρωπος*

άστυ (το) {άστ-εως | -η (κ. -εα), -εων} η κυρίως πόλη σε αντίθεση με τα προάστια και την ύπαιθρο ΦΡ (λόγ) (α) ***κλεινόν άστυ*** (= η ξακουστή πόλη) η Αθήνα *οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το ~ για το τριήμερο* (β) ***ιοστεφές άστυ*** (*ἰοστέφανοι Ἀθᾶναι*, Πίνδαρος, απ 64) αυτό το οποίο στέφεται από ία, μενεξέδες, που παίρνει μενεξεδί χρώμα την ώρα τής δύσης, η Αθήνα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Fάστυ* (μυκ wa-tu) < Ι.Ε *wes- «διαμένω, κατοικώ», πβ σανσκρ. vastu «τόπος κατοικίας», αρχ γερμ wesan «μένω, είμαι», αγγλ. (I) was «ήμουν», γερμ (ich) war «ήμουν» κ ά. Το ελλην. *Fάσ-* (αντί **Fεσ-* < *wes-), είναι μάλλον προϊόν αναλογικών επιδράσεων Η λ *ἄστυ* αντετίθετο ως προς τη χρήση στις λ *ἀγρός, πόλις, ἀκρόπολις*, ειδικότ δε δήλωνε την πόλη των Αθηνών]

άστυ – πόλη – αστός. Ιο **άστυ** είναι πανάρχαια ελληνική λ . που απαντά ήδη στις μυκηναϊκές επιγραφές· wa-tu = *Fάστυ*, wa-to = *Fαστός*. Το **άστυ** ως «αστικό κέντρο, αστική περιοχή, ανεπτυγμένη περιοχή κατοικούμενη από αστούς» αντετίθετο, στην αρχαιότητα, προς το **αγρός / αγροί** «αγροτική περιοχή, επαρχία», προς το **ακρόπολις** (ή **ἄκρα πόλις**) «το υψηλότερο τμήμα τής πόλης, οχυρό, φρούριο» και προς το **πόλις** «η πόλη ως πολιτική έννοια» Από το *άστυ* πλάστηκε το **αστ-ός** (< **ΦαστF-ός*) και από αυτό το **αστ-ικός** (από όπου το σύγχρονο **υπερ-αστικός**) Ως *άστυ* (*«τὸ ἄστυ»* ή *«τὸ κλεινὸν ἄστυ»*), ως το κατεξοχήν άστυ θεωρήθηκε η πόλη των Αθηνών σε αντίθεση προς τις *«προ-άστιες περιοχές»*, τα **προάστια** (ορθή γραφή **προ-άστιο**, όχι *προ-άστειο*), δηλ τον Πειραιά κ ά. Τελικά, η λ. *άστυ* αντικαταστάθηκε από τη λ. **πόλη**, αφήνοντας πίσω της λίγα ευρέως γνωστά σύνθετα, όπως το **αστυνόμος / αστυνομία**, και δίνοντας λαβή στη δημιουργία αρκετών άλλων τον 19ο και 20ό αι **αστυφύλαξ** (1892), **αστυφιλία, αστυΐατρος / αστίατρος** (περ. 1890), **αστυμηχανικός** (1894) κ ά Ότι το *αστυνομόανδρες* και το *αστυνομογυναίκες*, που πλάστηκαν (1894) για να αποδώσουν αντιστοίχως το αγγλ policeman και policewoman, δεν επιβίωσαν, έχει σχέση και με τη μορφή των συνθέτων και με τις συνθήκες τής πραγματικότητας

Αστυάναξ (ο) {Αστυάνακτ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Έκτορα και τής Ανδρομάχης· μετά την άλωση τής Τροίας οι Αχαιοί τον σκότωσαν ρίχνοντάς τον από τα τείχη τής πόλης. Επίσης **Αστυάνακτας**
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν , αρχική σημ «ο βασιλιάς τού άστεως». < *ἄστυ* + *ἄναξ* (βλ λ.)].

αστυΐατρος [1833] κ **αστίατρος** (ο/η) {αστυιάτρ-ου | -ων, -ους} κρατικός γιατρός που ελέγχει την τήρηση των όρων υγιεινής στους δημόσιους χώρους, όπως σε καταστήματα, εστιατόρια κ.λπ — **αστυϊατρικός,** -ή, -ό [1894] κ. **αστιατρικός** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστυ*

αστυκτηνίατρος (ο/η) [1833] {αστυκτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} κτηνίατρος που ελέγχει την καταλληλότητα των τροφίμων ζωικής προελεύσεως — **αστυκτηνιατρικός,** -ή, -ό [1898]

αστυμηχανικός (ο/η) [1894] μηχανικός που επιβλέπει την τήρηση τής πολεοδομικής και οικοδομικής νομοθεσίας.

αστυνομεύω ρ. μετβ [1890] {αστυνόμευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** επιτηρώ, εποπτεύω την τήρηση τής τάξης (με αστυνομικές δυνάμεις ή μέτρα)· (κυρ. το μεσοπαθ ***αστυνομεύομαι***) επιτηρούμαι ή προστατεύομαι από αστυνομικούς, ελέγχονται οι κινήσεις μου *όλη η περιοχή αστυνομεύεται λόγω αυξημένης εγκληματικότητας* • **2.** (μτφ) ελέγχω, παρακολουθώ, προσπαθώ να ελέγξω το πνεύμα ή τις πράξεις (κάποιου): *σε μια δημοκρατία δεν επιτρέπεται να αστυνομεύεται η προσωπική ζωή των πολιτών* ΣΥΝ παρακολουθώ – **αστυνόμευση** (η) [1888].

αστυνομία (η) {χωρ πληθ } **1.** (συνήθ. με κεφ.) η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών, την εξασφάλιση τής δημόσιας τάξης και γενικότ την εφαρμογή των νόμων που θεσπίζει η πολιτεία, την καταπολέμηση τού εγκλήματος και ενίοτε την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών *μυστική / στρατιωτική / τουριστική ~* || *~ πόλεων* **2.** (περιληπτ) (α) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, τα όργανα τής τάξεως *η ~ ερευνά τις συνθήκες τού μυστηριώδους θανάτου* || *κινητοποιήθηκε*

α- / αν- *στερητικό*

α-στροβίλιατος, -η, -ο	**α-στύλωτος**, -η, -ο	**α-συγκέραστος**, -η, -ο	**α-σύγχιστος**, -η, -ο	**α-συγχώνευτος**, -η, -ο
α-στρογγύλευτος, -η, -ο	**α-συγκέντρωτος**, -η, -ο	**α-συγκλόνιστος**, -η, -ο	**α-συγχρώτιστος**, -η, -ο	**α-σύζευκτος**, -η, -ο
α-στρύμωχτος, -η, -ο	**α-συγκεφαλαίωτος**, -η, -ο	**α-συγκολλητος**, -η, -ο	**α-σύγχυτος**, -η, -ο	**α-συζήτητος**, -η, -ο

όλη η ~ (β) αστυνομική δύναμη: *φοιτητές συγκρούστηκαν με την* ~ **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται αστυνομική δύναμη. το αστυνομικό τμήμα: *κρατείται στην* ~ || *το σπίτι του βρίσκεται δίπλα στην* ~ ΣΥΝ τμήμα. Ασφάλεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀστυνόμος*]

αστυνομικός (ο/η). (λαϊκ.) **αστυνομικίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που υπηρετεί στην Αστυνομία ΣΥΝ αστυφύλακας (ο/η)

αστυνομικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αστυνομία και τη δράση της: ~ *τμήμα / μέτρο / μυθιστόρημα / ταινία / διάταξη·* ΦΡ (α) ***αστυνομική ταυτότητα*** ατομικό δελτίο με αύξοντα αριθμό, που εκδίδουν οι αστυνομικές αρχές και που περιλαμβάνει όλα τα ατομικά στοιχεία, καθώς και το δακτυλικό αποτύπωμα κάθε πολίτη (β) ***αστυνομικό κράτος*** το κράτος στο οποίο η κυβέρνηση χρησιμοποιεί την Αστυνομία ως μηχανισμό ελέγχου των πολιτών και καταπίεσης των πολιτικών της αντιπάλων. συνήθ με τρόπο βίαιο και αντισυνταγματικό, παραβιάζοντας τις ατομικές ελευθερίες αλλιώς *αστυνομοκρατία* (γ) ***αστυνομική δύναμη*** ομάδα αστυνομικών που επιστρατεύεται συνήθ για την αντιμετώπιση έκτακτων και σοβαρών περιστατικών. τα οποία συνδέονται με τη διατήρηση τής δημόσιας ασφάλειας. *ισχυρή ~ εμπόδισε τους διαδηλωτές να προχωρήσουν* (δ) ***(αστυνομικό) όργανο*** ο/η αστυνόμος, αστυφύλακας **2.** αυτός τού οποίου το θέμα / η υπόθεση σχετίζεται με ένα έγκλημα και την εξιχνίασή του: ~ *μυθιστόρημα / ταινία.*

αστυνομοκρατία (η) το αστυνομικό κράτος (βλ. λ. *αστυνομικός*).

αστυνομοκρατούμαι ρ αμετβ. {αστυνομοκρατείσαι . | αστυνομοκρατήθηκα} ελέγχομαι αυστηρά από την Αστυνομία *η περιοχή γύρω από το Πολυτεχνείο αστυνομοκρατείται.*

αστυνόμος (ο/η) **1.** αξιωματικός τής Αστυνομίας (βλ κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ) **2.** (γενικότ) κάθε αστυνομικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄστυ + νομος* Στην αρχ. Αθήνα ο *αστυνόμος* ήταν διοικητικός αξιωματούχος. ο οποίος μεριμνούσε για την ασφάλεια δρόμων, δημοσίων χώρων και κτηρίων Η αντίστοιχη υπηρεσία στην αρχ Ρώμη ονομαζόταν Politia (< αρχ *πολιτεία*), από όπου αγγλ. κ. γαλλ Police. γερμ Polizei, ιταλ Polizia κ.τ.ό]

Αστυπάλαια (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ τής Κω **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) **Αστυπαλιά** κ **Αστροπαλιά**.
[ΕΤΥΜ αρχ. Η άποψη *Ἀστυπάλαια < ἄστυ + παλαιός,* επειδή οι Δωριείς που εγκαταστάθηκαν εκεί βρήκαν έναν παλαιότερο οικισμό, δεν φαίνεται πιθανή Περισσότερο αξιόπιστη φαίνεται η άποψη ότι πρόκειται για μετασχηματισμό ξένης ονομασίας (με παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. *ἄστυ* και *παλαιός*), η οποία σήμαινε «χαμηλός τόπος», αφού το νησί αποτελείται από δύο τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους με χαμηλό ισθμό. Νεότ ονομασία: *Αστυπαλιά* και (παρετυμολογικά προς το *άστρο*) *Αστροπαλιά*].

αστυσία (η) [μτγν.] {αστυσιών} ΙΑΤΡ η αδυναμία (κάποιου) να έχει στύση.

αστυφιλία (η) {χωρ πληθ } η τάση των αγροτικών πληθυσμών για μετακίνηση και εγκατάσταση στα (μεγάλα) αστικά και βιομηχανικά κέντρα: *το μεγάλο κύμα / το πρόβλημα τής* ~ (πβ. λ. *αστικοποίηση. αστισμός. αστός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστυ.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ urbanisme]

άστυφτος, -η, -ο → άστειφτος

αστυφύλακας (ο/η) [1892] {αστυφυλάκων} το κατώτερο αστυνομικό όργανο τής Αστυνομίας Πόλεων (βλ. κ λ. *βαθμός.* ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τύχη*

ασύγγνωστος, -η. -ο (λόγ) αυτός που δεν μπορεί να συγχωρηθεί. ασυγχώρητος ~ *αμέλεια / σφάλμα / προχειρότητα / πλάνη* ΣΥΝ αδικαιολόγητος. ανεπίτρεπτος ΑΝΤ συγγνωστός. — **ασυγγνώστως** επίρρ [μεσν]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *συγγνωστός* «επιτρεπτός. συγχωρητός» < *συγγιγνώσκω*]

ασυγκάλυπτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συγκαλυφθεί. φανερός· ~ *ψέμα* ΑΝΤ συγ(κε)καλυμμένος — **ασυγκάλυπτα / ασυγκαλύπτως** επίρρ [μεσν].

ασυγκίνητος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν συγκινείται, ο αδιάφορος. ο απαθής· *η μεγάλη αμοιβή που του έταξαν δεν τον άφησε* ~ || *μένει ~ μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ αμέτοχος, αναίσθητος, σκληρόκαρδος ΑΝΤ ευσυγκίνητος, ευαίσθητος. — **ασυγκίνητα** επίρρ., **ασυγκινησία** (η) [1898].

ασυγκράτητος, -η. -ο [1889] αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί· ~ *γέλιο / κλάμα / αγανάκτηση / μίσος / μένος* ΣΥΝ ακατάσχετος, αχαλίνωτος, παράφορος. χειμαρρώδης ΑΝΤ συγκρατημένος. — **ασυγκράτητα** επίρρ.

ασύγκριτος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση. απαράμιλλος ~ *πολιτικός ηγέτης / ομορφιά / χάρη / μεγαλείο* ΣΥΝ απαράβλητος, ασυναγώνιστος. άφθαστος. μοναδικός – **ασύγκριτα / ασυγκρίτως** [μτγν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιτατικός*

ασυγκρότητος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει συγκρότηση. ανοργάνωτος. ~ *επιστήμονας / υπηρεσία* ΑΝΤ συγκροτημένος **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί. *η επιτροπή είναι ακόμη ~.* — **ασυγκρότητα** επίρρ

ασυγύριστος, -η. -ο (καθημ) αυτός που δεν έχει τακτοποιηθεί, ακατάστατος ΣΥΝ ατακτοποίητος. απεριποίητος. ασυμμάζευτος, ατημέλητος — **ασυγυρισιά** (η).

ασυγχρόνιστος, -η. -ο αυτός που δεν είναι συγχρονισμένος. που δεν μπορεί να συγχρονιστεί με κάτι άλλο: ~ *βήματα / κινήσεις* ΑΝΤ συγχρονισμένος. σύγχρονος. – **ασυγχρόνιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ asynchronised].

ασύγχρονος, -η. -ο ΤΕΧΝΟΛ ***ασύγχρονος κινητήρας*** ηλεκτρικός κινητήρας εναλλασσόμενου ρεύματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ asynchrone].

ασυγχώρητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί. που δεν μπορεί κανείς να του αναγνωρίσει ελαφρυντικά και δικαιολογίες: *θα είσαι ~, αν ξανακάνεις το ίδιο λάθος* || ~ *σφάλμα / αμάρτημα* ΣΥΝ αδικαιολόγητος. ασύγγνωστος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. συγγνωστός • **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει συγχωρηθεί. δεν έχει λάβει συγχώρηση από ιερέα *ο ετοιμοθάνατος ζήτησε να εξομολογηθεί. γιατί δεν ήθελε να πεθάνει* ~ ΑΝΤ συγχωρεμένος — **ασυγχώρητα** επίρρ.

ασυδοσία (η) [1805] {χωρ πληθ } η ελευθερία δράσεως και κινήσεων χωρίς κανένα μέτρο, χωρίς περιορισμούς και έλεγχο, η αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη δράση: ~ *επικρατεί στα σχολεία ο καθένας κάνει ό,τι θέλει!* ΣΥΝ αυθαιρεσία, αναρχία
[ΕΤΥΜ < *ασύδοτος* (βλ λ.)].

ασύδοτος, -η, -ο [1805] (κακόσ.) αυτός που δεν ελέγχεται, δεν περιορίζεται από κανέναν ~ *δράση εγκληματιών* || *δεν επιτρέπεται οι κρατικοί υπάλληλοι να αφήνονται ασύδοτοι να κάνουν ό,τι θέλουν* ΣΥΝ ανεξέλεγκτος. – **ασύδοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < **α-σύν-δοτος* «αυτός που δεν συνεισφέρει, δεν φορολογείται» < *α-* στερητ. + μτγν *συν-δίδωμι*].

Α.Σ.Υ.Ε. (η) Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή.

ασυζητητί επίρρ. [1889] (λόγ) χωρίς να προηγηθεί συζήτηση· (κατ' επέκτ) αναντίρρητα. *η πρόταση απορρίφθηκε* ~ || *έσπευσαν να συμμορφωθούν ~ προς τις συστάσεις του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

ασύλητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει συληθεί. ~ *τάφος* ΑΝΤ. συλημένος

ασυλία (η) **1.** το δικαίωμα να έχει κανείς άσυλο (βλ.λ) **2.** ΝΟΜ. (α) ***βουλευτική ασυλία*** το προνόμιο των βουλευτών να μη διώκονται για ποινικά αδικήματα όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος χωρίς την άδεια τής Βουλής *θα ζητήσουν άρση τής ~ του* (β) ***διπλωματική ασυλία*** το προνόμιο των διπλωματών να μην υπάγονται πλήρως στο νομικό καθεστώς τού κράτους όπου είναι διαπιστευμένοι, για να ασκούν ανεμπόδιστα τα διπλωματικά τους καθήκοντα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσυλον* (βλ λ) Οι όροι *βουλευτική / διπλωματική ασυλία* είναι μεταφρ δάνεια από γαλλ immunité parlementaire / diplomatique]

ασύλληπτος, -η. -ο **1.** (για καταδιωκόμενο) αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συλληφθεί: *ο δολοφόνος παραμένει* ~ ΣΥΝ άπιαστος • **2.** (μτφ) αυτός τον οποίο δεν μπορεί να συλλάβει κανείς με τον νου του, που δεν μπορεί να τον καταλάβει ή να τον διανοηθεί κανείς: ~ *απάτη / έννοια / εμπειρία* ΣΥΝ αδιανόητος, αφάνταστος **3.** (μτφ) εκπληκτικός σε ταχύτητα, επιδεξιότητα και έμπνευση. τέτοιος που κανείς δεν μπορεί να τον παρακολουθήσει. να τον αντιληφθεί εγκαίρως: *με μια ~ ενέργεια ο παίκτης ξέφυγε από τους αντιπάλους του.* — **ασύλληπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *συλλαμβάνω*]

ασυλλόγιστος, -η. -ο [αρχ] **1.** (παθ.) αυτός που γίνεται χωρίς λογική και σύνεση, απερίσκεπτος: ~ *φέρσιμο / ενέργεια* ΣΥΝ αστόχαστος, επιπόλαιος, άκριτος ΑΝΤ συνετός **2.** (ενεργ) αυτός που ενεργεί επιπόλαια. αντίθετα προς τη λογική: ~ *άνθρωπος! Κάνει πράξεις για τις οποίες ύστερα μετανιώνει* ΣΥΝ επιπόλαιος ΑΝΤ μυαλωμένος — **ασυλλόγιστα** επίρρ , **ασυλλογισιά** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

άσυλο (το) {ασύλ-ου | -ων} **1.** ιερός και απαραβίαστος τόπος. *οι αστυνομικές δυνάμεις παραβίασαν το άσυλο και συνέλαβαν τους αναρχικούς που είχαν μαζευτεί στο Πολυτεχνείο* **2.** ΝΟΜ (α) ***άσυλο κατοικίας / οικογενειακό άσυλο*** το απαραβίαστο τής κατοικίας, η απαγόρευση εισόδου (και παραμονής) στην κατοικία χωρίς ή παρά τη θέληση τού ενοίκου, εκτός από εξαιρέσεις που ορίζει ο νόμος, με παρουσία δικαστικής αρχής ιστορικά αναφέρεται κυρ σε εκπροσώπους τής δημόσιας εξουσίας, αλλά αφορά και σε κάθε ιδιώτη (β) ***πανεπιστημιακό άσυλο*** η απαγόρευση εισόδου και επέμβασης αστυνομικών ή διοικητικών οργάνων στους πανεπιστημιακούς χώρους χωρίς την έγκριση των πανεπιστημιακών αρχών **3.** ο χώρος όπου παρέχεται προστασία και ασφάλεια σε καταδιωκόμενα πρόσωπα: *προσφέρω / χορηγώ / βρίσκω / ζητώ* ~ ΣΥΝ καταφύγιο. κατάλυμα **4.** ***πολιτικό άσυλο*** το δικαίωμα αλλοδαπού να γίνει δεκτός υπό ειδικούς όρους στη χώρα όπου ζητεί καταφύγιο, επειδή διώκεται ή αδυνατεί να ζήσει στη δική του χώρα λόγω πολιτικών συνθηκών • **5.** φιλανθρωπικό ή νοσηλευτικό ίδρυμα που παρέχει στέγη. διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προστασία σε άτομα που έχουν ανάγκη, όπως φτωχούς, αρρώστους, αναπήρους κ ά.. ~ *ανιάτων* ΣΥΝ ευαγές / κοινωφελές ίδρυμα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσυλον,* ουδ τού επιθ. *ἄσυλος* «ασφαλής, απαραβίαστος» < *ἀ-* στερητ. + *συλῶ* «λεηλατώ» Η λ πέρασε και σε άλλες γλώσσες. λ χ. αγγλ. asylum. γερμ. Asylum κ ά.].

ασύμβατος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν μπορεί να υπάρξει παράλληλα με κάποιον άλλο. που δεν μπορεί να συνυπάρξει **2.** (ειδικότ στην πληροφορική και στα ηλεκτρονικά) (σύστημα) που δεν μπορεί να λειτουργήσει σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που το δημιούργησε ΑΝΤ συμβατός **3.** ΙΑΤΡ (στοιχείο ή φάρμακο) που σε δεδομένο οργανισμό δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά και προκαλεί ανε-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-συκοφάντητος, -η, -ο
α-συλλάβιστος, -η, -ο
α-συμβολιστος, -η. -ο
α-συμβούλευτος, -η, -ο
α-συμμέτοχος, -η, -ο
α-συμμόρφωτος, -η, -ο
α-συμπαθής, -ής, -ές
α-συμπάθητος, -η, -ο
α-συμπίλητος, -η, -ο

πιθύμητες αντιδράσεις. ~ *μετάγγιση αίματος* • **4.** ΜΑΘ **ασύμβοτες ευθείες** οι ευθείες που δεν είναι παράλληλες ούτε τέμνονται, δηλ δεν ανήκουν στο ίδιο επίπεδο. — **ασυμβάτως** επίρρ. [μτγν.], **ασυμβατότητα** (η).

ασυμβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμμένει στις θέσεις του. που δεν συμβιβάζεται· *έμεινε ~ από την αρχή ώς το τέλος* ΣΥΝ αδιάλλακτος. ανένδοτος. ανυποχώρητος. άκαμπτος **2.** αυτός που δεν ταιριάζει, δεν μπορεί να συνυπάρξει με (κάτι άλλο): *ιδιότητα ~ προς το αξίωμά του* ΦΡ ***προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα*** προσπαθώ να βρω συμβιβαστική λύση σε πράγματα που δεν γίνεται να συμβιβαστούν, να συνυπάρξουν **3.** ***ασυμβίβαστο*** (το) η απαγόρευση να ασκεί το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα δύο ή περισσότερα λειτουργήματα ή να κατέχει δύο θέσεις - **ασυμβίβαστα** επίρρ

ασύμβλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει συμβληθεί. δεν έχει συνάψει με κάποιον σύμβαση ή συμβόλαιο ΑΝΤ συμβεβλημένος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *συμβάλλω*].

ασυμμάζευτος, -η, -ο αυτός που δεν συμμαζεύτηκε ή δεν μπορεί να συμμαζευτεί: ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ ασυγύριστος, ατακτοποίητος. ακατάστατος ΑΝΤ συμμαζεμένος. — **ασυμμάζευτα** επίρρ.

ασύμμετρος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία. δυσανάλογος (προς κάτι ή προς τα μέρη του): ~ *σωματική διάπλαση / μέγεθος / αριθμός* (αυτός που έχει άπειρα δεκαδικά ψηφία) ΑΝΤ σύμμετρος, συμμετρικός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***ασύμμετροι ζυγοί*** βλ λ *ζυγός.* — **ασύμμετρα** επίρρ . **ασυμμετρία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία.*

ασυμπίεστος, -η, -ο [1861] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συμπιεστεί ΑΝΤ συμπιεσμένος, συμπιεστός. — **ασυμπίεστα** επίρρ.

ασυμπλήρωτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να συμπληρωθεί: ~ *έντυπο / κενό / θέση / αίτηση / έργο* ΣΥΝ ατελής, ημιτελής. ελλιπής. ανολοκλήρωτος ΑΝΤ συμπληρωμένος. πλήρης, τελειωμένος — **ασυμπλήρωτα** επίρρ.

ασυμπόνετος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν συμπονούν.

ασυμπτωματικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ (νόσος) που δεν εμφανίζει κλινικά συμπτώματα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ asymptomatique].

ασύμπτωτος, -η, -ο ΜΑΘ ***ασύμπτωτη ευθεία*** ευθεία τού επιπέδου μιας καμπύλης. που πλησιάζει συνεχώς ένα τμήμα της χωρίς ποτέ να το τέμνει
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *συμπίπτω*]

ασυμφιλίωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμφιλιώθηκε με κάποιον *μάλωσαν, αλλά αποκλείεται να μείνουν ~* ΣΥΝ αφίλιωτος ΑΝΤ συμφιλιωμένος **2.** (για ιδέες, θεωρίες. συστήματα. καταστάσεις) αυτός που είναι ριζικά διαφορετικός και ασυμβίβαστος με κάποιον άλλο: *κομουνισμός και καπιταλισμός είναι δύο συστήματα ~ μεταξύ τους*

ασύμφορος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν συμφέρει: *η άμεση προσφυγή στις εκλογές είναι ~ για το έθνος* ‖ *η πρόταση απορρίφθηκε ως ~* ‖ ~ *τιμή / λύση / όρος / μέτρο* ΣΥΝ ανώφελος, επιζήμιος ΑΝΤ συμφέρων, επωφελής — **ασύμφορα** επίρρ.

ασυμφωνία (η) [αρχ] {δύσχρ ασυμφωνιών} **1.** η έλλειψη συμφωνίας, η διαφωνία. ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ διαφορά, αντίθεση, διχογνωμία • **2.** ΜΟΥΣ η έλλειψη μουσικής αρμονίας, η παραφωνία.

ασυναγώνιστος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον συναγωνιστεί, να συγκριθεί μαζί του: ~ *ποιότητα* ‖ ~ *τιμές* (εξαιρετικά χαμηλές) ΣΥΝ απαράβλητος. απαράμιλλος. εκτός συναγωνισμού ΑΝΤ συναγωνίσιμος. – **ασυναγώνιστα** επίρρ.

ασυναίρετος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν έχει υποστεί συναίρεση (βλ λ.): ~ *ρήματα / καταλήξεις* ‖ *«ποιέω» είναι στα Αρχαία Ελληνικά ο ~ τύπος τού συνηρημένου «ποιῶ»* – **ασυναίρετα / ασυναιρέτως** [μεσν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

ασυναίσθητα επίρρ · χωρίς επίγνωση, χωρίς συναίσθηση· για πράξεις που δεν γίνονται απολύτως συνειδητά: *παραμέρισα ~ και απέφυγα το αυτοκίνητο* — **ασυναίσθητος,** -η, -ο [μτγν.]

ασυναρτησία (η) [μτγν] {ασυναρτησιών} **1.** η έλλειψη λογικού ειρμού, ακολουθίας **2.** (συνεκδ., συνήθ στον πληθ) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικού ειρμού, που είναι ακατανόητος: *όλη τη νύχτα παραμιλούσε κι έλεγε ασυναρτησίες.*

ασυνάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν διέπεται από λογική συνοχή και ακολουθία. που του λείπει ο λογικός ειρμός: ~ *σκέψεις / λόγια / κείμενο* ΣΥΝ ασύνδετος. ανακόλουθος. (οικ.) ξεκάρφωτος — **ασυνάρτητα / ασυναρτήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω. ανόητος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *συναρτῶ*].

ασύνδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει συνδεθεί *το κύκλωμα δεν λειτουργεί, γιατί τα καλώδια είναι ~* **2.** (συνεκδ) αυτός που δεν έχει επαφή, επικοινωνία· ~ *στρατιωτικές δυνάμεις* ΣΥΝ αποκομμένος **3.** αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, εσωτερική συνοχή: ~ *λόγια / σκέψεις* ΣΥΝ ασυνάρτητος **4.** ΓΛΩΣΣ ***(σχήμα) ασύνδετο*** η παράθεση ομοειδών συντακτικών όρων. που δεν συνδέονται μεταξύ τους με συνδετικά στοιχεία, π.χ. *«γοργά ντυθεί. γοργά αλλαχτεί, γοργά να πάει το γιόμα»* (δημοτ. τραγ) ‖ *«Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων»* (βλ.λ.). — **ασύνδετα / ασυνδέτως** [μτγν] επίρρ.

ασυνείδητο (το) {ασυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ **1.** το μέρος τής ψυχής στο οποίο βρίσκονται απωθημένες μνήμες. επιθυμίες και λειτουργίες που δεν ελέγχονται από τη συνείδηση **2.** ***συλλογικό ασυνείδητο*** σύνολο κοινών κληρονομικών στοιχείων (αρχετύπων) που εμφανίζονται σε διάφορες ανθρώπινες εκδηλώσεις (π.χ. στην τέχνη).
[ΕΤΥΜ Η σημ. 1 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. Unbewußte (όρος τού S. Freud). ενώ η σημ 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. kollektives Unbewußte (όρος τού C Jung)].

ασυνείδητος, -η. -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ηθικών φραγμών: *ο ~ οδηγός άφησε αβοήθητο το θύμα του και εξαφανίστηκε* ‖ ~ *εγκληματίας / πατέρας* ‖ ~ *πράξη / στάση / καπηλεία* ΣΥΝ ανεύθυνος ΑΝΤ ενσυνείδητος • **2.** αυτός που δεν πηγάζει από τη συνείδηση, που γίνεται χωρίς επίγνωση ΑΝΤ συνειδητός, ενσυνείδητος **3.** ΨΥΧΟΛ ***ασυνείδητο*** (το) βλ λ Επίσης **ασύνειδος,** -η. -ο (σημ. 2). — **ασυνείδητα / ασυνειδήτως** [μτγν.] επίρρ., **ασυνειδησία** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη. συνείδηση.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει επίγνωση ενός πράγματος», < *ἀ-* στερητ. + *συνειδητός* Ο τ. *ασύνειδος* προέρχεται από *α-* στερητ. και αρχ *σύνοιδα* «συναισθάνομαι. έχω επίγνωση»].

ασυνείδητος – υποσυνείδητος – ενσυνείδητος / συνειδητός – συνειδητοποιημένος. Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότ οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς *συνειδητότητας*, συνειδητής γνώσεως Μια ενέργεια ή αντίδρασή μας μπορεί να είναι **ασυνείδητη** (ή **ασύνειδη**). να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση. χωρίς επίγνωση ή αίσθηση τού τι κάνουμε μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** *(υποσυνείδητο)*, αν έχουμε ασαφή. συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση τού τι κάνουμε **ενσυνείδητη** ή **συνειδητή** είναι, αντιθέτως, η ενέργεια που γίνεται με πλήρη συνείδηση, επίγνωση και αίσθηση τού τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι κατά τους ειδικούς η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην *πρόθεση* που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες **(συνειδητός / ενσυνείδητος)**, ασαφείς ή αδιαμόρφωτες **(υποσυνείδητος)** ή ανύπαρκτες **(ασυνείδητος)**. Τελευταία, με τη σημ. τού *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** (*πολίτης, καταστάσεις* κ.ά.), ενώ για το *ασυνείδητος* χρησιμοποιείται το **ασυναίσθητος** και, λιγότερο, το **ασυνειδητοποίητος**

ασυνεννοησία (η) {χωρ πληθ.} η κατάσταση σύγχυσης, κατά την οποία ο ένας δεν επικοινωνεί σωστά με τον άλλον. δεν είναι δυνατή η συνεννόηση, παρότι η γλώσσα είναι κοινή: *άλλα τους λες. άλλα κάνουν πλήρης ~!*

ασυνεννόητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να συνεννοηθεί με άλλον/άλλους. ~ *ομάδα* **2.** αυτός με τον οποίο δεν μπορεί να συνεννοηθεί κανείς. — **ασυνεννόητα** επίρρ.

ασυνέπεια (η) [1888] {ασυνεπειών} **1.** το να είναι κανείς ασυνεπής: *δεν έχει δώσει δείγματα ασυνέπειας· είναι εντάξει στα καθήκοντά του* ΑΝΤ συνέπεια **2.** (συνεκδ) κάθε πράξη ή παράλειψη χαρακτηριστική τής παραπάνω ιδιότητας. *αν συγκρίνει κανείς τις προγραμματικές δηλώσεις με το κυβερνητικό έργο, θα εντοπίσει πολλές ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ incoséquence]

ασυνεπής, -ής, -ές [1846] {ασυνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασυνεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέπειας, τού οποίου τα λόγια και οι πράξεις βρίσκονται σε αντίφαση: ~ *πολιτική πορεία / θεωρία* ΣΥΝ ανακόλουθος, αντιφατικός, αυτοαναιρούμενος ΑΝΤ συνεπής **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του: ~ *στην τήρηση υποσχέσεων / στις οικονομικές του υποχρεώσεις / στα ραντεβού του* ΑΝΤ συνεπής, (οικ) εντάξει — **ασυνεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inconséquant]

ασύνετος, -η. -ο [αρχ] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης: ~ *τόλμη / δαπάνη* ‖ ~ *οδηγός* ΣΥΝ. απερίσκεπτος, επιπόλαιος, άμυαλος. αστόχαστος ΑΝΤ συνετός, μυαλωμένος, σώφρων. — **ασύνετα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

ασυνέχεια (η) [1808] η έλλειψη συνέχειας, η ύπαρξη κενού που διακόπτει τη συνέχεια *η πολιτική του χαρακτηρίζεται από ~* ‖ *ιστορική / πολιτισμική ~* ‖ ~ *των δαπέδων στο σημείο συνάντησης των δύο σηράγγων* ‖ ~ *τής ύλης / συνάρτησης* ΑΝΤ *συνέχεια.*

ασυνεχής, -ής, -ές [μτγν.] {ασυνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέχειας. που παρουσιάζει κενά· ~ *προσπάθεια / πορεία / γραμμή / συνάρτηση* ΣΥΝ. διακοπτόμενος, ανακόλουθος ΑΝΤ συνεχής. αδιάκοπος — **ασυνεχώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, ες, έχω*

ασυνήθης, -ης, ασύνηθες [αρχ.] {ασυνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ) αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το αναμενόμενο, το κοινό: *η ~ δραστηριότητα έξω από το κτήριο κίνησε τις υποψίες τής αστυνομίας* ‖ ~ *περίπτωση / καιρικές συνθήκες / θέαμα / φαινόμενο* ΣΥΝ ασυνήθιστος. πρωτοφανής, πρωτόγνωρος ΑΝΤ συνήθης, κοινός, τετριμμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

ασυνήθιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το κοινό: ~ *ομορφιά / φωνή / σχέδιο / όνομα / επεισόδιο / ντύσιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ (λόγ.) ασυνήθης ΑΝΤ συνηθισμένος, κοινός, τετριμμένος • **2.** μη εξοικειωμένος: *ήταν ~ στο μεγάλο κοινό και είχε τρακ* ‖ ~ *στις κακουχίες* ΣΥΝ ανεξοικείωτος. άμαθος. άπειρος ΑΝΤ συνηθισμένος, έμπειρος

ασύντακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **ασύνταχτος 1.** αυτός που βρίσκε-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-συμπόρευτος, -η, -ο
α-σύμπτυκτος, -η, -ο
α-συμπύκνωτος, -η, -ο
α-συμφώνητος, -η, -ο
α-σύμφωνος, -η, -ο
α-συνάθροιστος, -η, -ο
α-σύναχτος, -η, -ο
α-συνθηκολόγητος, -η, -ο
α-συνίζητος, -η, -ο
α-συννέφιαστος, -η, -ο
α-συνόδευτος, -η, -ο
α-σύνορος, -η, -ο
α-συνόψιστος, -η, -ο
α-συνταίριαστος, -η, -ο
α-συντάρακτος, -η, -ο
α-συνταύτιστος, -η, -ο
α-συντέλεστος, -η, -ο
α-συντήρητος, -η, -ο
α-σύντμητος, -η, -ο
α-συντόμευτος, -η, -ο
α-σύντριπτος, -η, -ο
α-συντρόφευτος, -η, -ο

ται σε κατάσταση αταξίας. ~ *πλήθος* ΣΥΝ ανοργάνωτος. ασυγκρότητος. άτακτος ΑΝΤ συγκροτημένος **2.** αυτός που ακόμη δεν έχει λάβει γραπτή μορφή ~ *έγγραφο* ΣΥΝ άγραφτος ΑΝΤ συντεταγμένος, γραμμένος **3.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν έχει σωστή σύνταξη, που δεν είναι συντακτικά αποδεκτός: ~ *κείμενο* / *φράση* / *λόγος* ΣΥΝ αντιγραμματικός. — **ασύντακτα / ασυντάκτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *συντάσσω*]

ασυνταξία (η) [μτγν.] {ασυνταξιών} **1.** το να είναι κάτι ασύντακτο ΣΥΝ σολοικισμός **2.** κάθε παραβίαση των κανόνων τού συντακτικού *το γραπτό του ήταν γεμάτο από ~.*

ασυντόνιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εναρμονισμένος. που δεν ακολουθεί τον ίδιο ρυθμό ή τόνο με κάποιον άλλον: ~ *δράση* / *ενέργεια* || ~ *συσκευή* / *μουσικό όργανο* ΑΝΤ συντονισμένος — **ασυντόνιστα / ασυντονίστως** επίρρ.

ασυρματιστής (ο). **ασυρματίστρια** (η) {ασυρματιστριών} χειριστής τού ασύρματου τηλεγράφου. *ο ~ εξέπεμψε σήμα κινδύνου* || ~ *εμπορικού πλοίου*

ασύρματος (ο) {ασυρμάτ-ου | -ων. -ους} η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας, δηλ. χωρίς τη χρήση καλωδίων.
[ΕΤΥΜ < ἀ- στερητ. + *σύρμα*, απόδ. τού αγγλ. wireless, πβ. κ. γερμ. Drahtlose].

ασύρματος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συνδέεται με ηλεκτροφόρα σύρματα· (ιδ. στις τηλεπικοινωνίες. για τη μετάδοση σημάτων) αυτός που συντελείται με τη βοήθεια των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας και όχι με τη χρήση καλωδίων που μεταφέρουν τα ηλεκτρικά φορτία· ~ *επικοινωνία* / *τηλεγραφία* / *τηλεφωνία* ΑΝΤ ενσύρματος **2.** *ασύρματος* (ο) βλ.λ.

ασυρματοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που φέρει ασύρματο **2.** (ειδικότ.) *ασυρματοφόρο* (το) το στρατιωτικό όχημα που φέρει ασύρματο

ασύστατος, -η, -ο αυτός που στερείται υποστάσεως και σοβαρότητας· *ο υπουργός κατήγγειλε την εφημερίδα για τα ~ δημοσιευμάτά της* || ~ *φόβος* / *ισχυρισμός* / *διάδοση* ΣΥΝ ανυπόστατος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ βάσιμος, υπαρκτός, αδιαμφισβήτητος **ασύστατα / ασυστάτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *συνίσταμαι*]

ασύστολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής, που δεν περιορίζεται από ηθικούς φραγμούς *χρησιμοποιεί ~ ψεύδη εναντίον των αντιπάλων του* || ~ *δημαγωγία* / *συκοφαντία* / *εκμετάλλευση* ΣΥΝ αδιάντροπος. — **ασύστολα / ασυστόλως** [1815] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < ἀ- στερητ + *συστολή*. μεταφρ δάνειο από γαλλ impudent].

ασυχώρετος, -η, -ο → ασυγχώρητος

άσφαιρος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που δεν έχει σφαίρες· *εικονική εκτέλεση με ~ πυρά* **2.** (μτφ) ανεπιτυχής. (επίθεση) που δεν πλήττει τελικά τον βαλλόμενο *τα πυρά εναντίον τού υπουργού αποδείχθηκαν ~.*

ασφάκα (η) (φλομίς η θαμνώδης) είδος θαμνώδους φυτού.
[ΕΤΥΜ < ἀ- προθεμ + μτγν *σφάκος (ό)*, βλ. λ. *σφακελισμός*].

ασφάλεια (η) [αρχ.] {-ας κ (λόγ) -είας | -ειών} **1.** η κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν κίνδυνοι, όπου αισθάνεται κανείς ότι δεν απειλείται: *η ~ τής χώρας στηρίζεται σε ένα ισχυρό οπλοστάσιο* || *παρέχω* / *εγγυώμαι την ~ κάποιου* || *φυλακές υψίστης ασφαλείας* ΣΥΝ σιγουριά ΑΝΤ αβεβαιότητα, ανασφάλεια **2.** η αποτροπή κινδύνου ή απειλής, η εξασφάλιση σιγουριάς και βεβαιότητας. *του απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα για λόγους ασφαλείας* || *πρόσωπο επικίνδυνο για τη δημόσια ~* **3.** (η γεν. **ασφαλείας** ως χαρακτηρισμός) αυτός που εξασφαλίζει σιγουριά, προφυλάσσει από κίνδυνο *απόσταση ~* (μεταξύ των οχημάτων) || *ζώνη ~* (στο αυτοκίνητο) || *διακόπτης ~* || *δικλίδα ~* (βλ λ. *δικλίδα*) || *κλειδαριά ~* || *καθορίστηκε τιμή ~ για τα εσπεριδοειδή* (που να εξασφαλίζει τους παραγωγούς ή τους καταναλωτές) **4.** ***Συμβούλιο Ασφαλείας*** όργανο τού Ο.Η.Ε που αποτελείται από ορισμένο αριθμό μονίμων και μη κρατών-μελών και έχει ως αρμοδιότητα τη διατύπωση συστάσεων ή και την επιβολή δυναμικών μέτρων με σκοπό τη διατήρηση τής ειρήνης και τής διεθνούς έννομης τάξης **5.** ***Σώματα Ασφαλείας*** (i) τα κρατικά όργανα που είναι επιφορτισμένα με την τήρηση τής δημόσιας τάξης (η Αστυνομία. η Πυροσβεστική. το Λιμενικό) (ii) (συνεκδ) όσοι υπηρετούν στις παραπάνω υπηρεσίες **6.** ***Ασφάλεια*** (η) (α) η υπηρεσία τής Αστυνομίας, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση τής ησυχίας και τής δημόσιας τάξης· *θα καλέσω την ~* (β) (συνεκδ) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: *η ~ βρίσκεται επί τής Λεωφόρου Αλεξάνδρας* || *τον πάνε στην ~* **7.** ΗΛΕΚΤΡ η διάταξη που προκαλεί διακοπή τού ηλεκτρικού κυκλώματος. όταν το διαπεράσει ηλεκτρικό ρεύμα υψηλότερης τάσεως από αυτήν που πρέπει. αποτρέποντας πιθανά ατυχήματα: *τα φώτα έσβησαν, γιατί έπεσε η ~* || *κάηκε η ~* || *αλλάζω την ~* ΣΥΝ ρελέ(ς) **8.** μηχανισμός στην πόρτα τού αυτοκινήτου. που εμποδίζει το άνοιγμα από έξω· *ηλεκτρονική ~* **9.** ο μηχανισμός που ενισχύει την πόρτα αποτρέποντας την παραβίασή της (λ.χ. σύρτης, αλυσίδα. μπάρα κ.ά.): *κλειδώνω και βάζω την ~* **10.** ο μηχανισμός σε όπλο. που εμποδίζει την εκπυρσοκρότησή του • **11.** (α) η συμφωνία μεταξύ ασφαλιστικής εταιρείας (ή ασφαλιστή) και πελάτη. με την οποία ο πρώτος εγγυάται στον δεύτερο αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης ή ζημίας που καλύπτεται από το συμβόλαιο: ~ *πυρός* / *ατυχημάτων* / *αυτοκινήτου* / *κλοπής* / *ζωής* (για την οικονομική ενίσχυση προσώπου που ορίζει ο συμβαλλόμενος σε περίπτωση θανάτου του) (β) (συνεκδ.) η ίδια η ασφαλιστική εταιρεία. *ποια ~ έχεις.* (γ) το ποσό αποζημιώσεως που προβλέπεται από την ασφάλεια: *η ~ ανέρχεται σε 2 000 000 δρχ* **12.** η ασφάλιση. κυρ ως ιατροφαρμακευτική περίθαλψη - *Τι ~ έχεις. -Ι Κ Α.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσφαλής* (βλ λ.). Πολλές σύγχρονες σημ και φρ. είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *ασφάλεια ζωής* / *πυρός* / *κλοπής* (πβ αγγλ. life / fire / theft insurance), *Συμβούλιο Ασφαλείας* (< αγγλ Security Council). *Σώματα Ασφαλείας* (< αγγλ Public Security Forces), *δημόσια ασφάλεια* (πβ. αγγλ public security), *οδική ασφάλεια* (πβ γαλλ sécurité routière). *ηλεκτρική ασφάλεια* (πβ αγγλ electric fuse), *κλειδαριά ασφαλείας* (< αγγλ safety lock) κ ά]

ασφαλειομεσίτης (ο) {ασφαλειομεσιτών}, **ασφαλειομεσίτρια** (η) {ασφαλειομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί μεταξύ τού ασφαλιστή ή πρακτόρων του και των ασφαλισμένων.

ασφαλής, -ής, -ές {ασφαλ-ούς | -είς (ουδ -ή) ασφαλέστ-ερος, -ατος} **1.** (παθ) αυτός που δεν βρίσκεται σε κίνδυνο *μόνον όταν μπήκα στο σπίτι. ένιωσα ~ από την καταιγίδα* ΑΝΤ ανασφαλής, επισφαλής, ευάλωτος ΦΡ ***εκ τού ασφαλούς*** χωρίς κίνδυνο, από θέση που δεν ενέχει κινδύνους *έχει εξασφαλίσει τη θέση του. γι' αυτό μπορεί και μιλά* ~ **2.** (ενεργ) αυτός που δεν ενέχει κινδύνους. δεν εκθέτει κάποιον σε κίνδυνο ~ *τοποθέτηση χρημάτων* / *επιχείρηση* / *επένδυση* / *μετακίνηση* / *λιμάνι* / *σημείο* ΣΥΝ ακίνδυνος. βέβαιος, σίγουρος ΑΝΤ επικίνδυνος **3.** (ειδικότ) αξιόπιστος. έγκυρος. ακριβής *δεν μπορώ να σας αποκαλύψω τις πηγές μου. ωστόσο σας διαβεβαιώ ότι είναι ασφαλείς* || ~ *πληροφορίες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειλικρινής, -ης. -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός που δεν σφάλλει», < ἀ- στερητ. + *-σφαλής* < θ *σφαλ-*. από όπου και παθ αόρ β' *ἐ-σφάλ-ην*. ρ. *σφάλλω*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ]

> **ασφαλής – επισφαλής, ασφαλίζω – διασφαλίζω – εξασφαλίζω, σφαλίζω – σφαλ(ν)ώ.** Όλη η σειρά των λέξεων ανάγεται ετυμολογικά στο αρχ **σφάλλω / σφάλλομαι** (από το θέμα *σφαλ-* που έχουμε στο *ἐ-σφάλ-ην, σφάλ-μα* κ τ ό.): **α-σφαλής** (α- στερητικό + *σφάλλω*) είναι «αυτός που δεν σφάλλει. που είναι βέβαιος. σταθερός». ενώ **επι-σφαλής** (*επί* + *σφάλλω*) είναι «ο επιρρεπής σε σφάλματα. ο αβέβαιος. ο ανασφαλής». Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες. Από το *ασφαλής* πλάστηκε το ρ **ασφαλ-ίζω** και. με επιτατική μορφή («ασφαλίζω πλήρως»). τα σύνθετα ρήματα **δι-ασφαλίζω** (στην Αρχαία ήταν *δι-ασφαλίζομαι*) και **εξ-ασφαλίζω** (επίσης αρχ *ἐξ-ασφαλίζομαι*). Από το *ασφαλ-ίζω (τη θύρα)*. με σίγηση τού αρχικού άτονου *α-*, προήλθε το **σφαλίζω** «κλείνω καλά την πόρτα. την ασφαλίζω». το οποίο σχημάτισε και ενεστώτα σε *-ώ*. δηλ **σφαλώ** (επειδή ο αόριστος σε *-ισα* συνέπιπτε φωνητικά με τον αόριστο σε *-ησα*: *σφάλισα = κίνησα*. σχηματίστηκε και *σφαλώ* όπως *κινώ*)· επίσης. κατά το *θρήνησα – θρηνώ. κίνησα – κινώ* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα σε *-νώ* **σφαλνώ** παράλληλα προς το *σφαλώ.*

ασφαλίζω ρ. μετβ [μτγν] {ασφάλισ-α. -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} **1.** (σπάν.) εξασφαλίζω (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) βάζω την ασφάλεια (σε όπλο, πόρτα. οποιονδήποτε μηχανισμό) (βλ.λ , σημ. 5. 6. 7) ΣΥΝ κλειδώνω ΑΝΤ απασφαλίζω **3.** συνάπτω είτε ως συμβαλλόμενος είτε ως ασφαλιστής συμβόλαιο. το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου ατυχήματος. *ασφάλισε το αυτοκίνητό του για δύο εκατομμύρια δραχμές σε περίπτωση κλοπής* **4.** (μεσοπαθ **ασφαλίζομαι**) (α) συνάπτω ως εργαζόμενος υποχρεωτική σύμβαση με δημόσιο φορέα ή προαιρετικά με ιδιωτικό, ο οποίος προσφέρει ιατροφαρμακευτική κάλυψη, αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος και συνταξιοδότηση: ~ *στο Ι Κ.Α.* || *οι ασφαλισμένοι τού* / *στο Τ.Ε Β.Ε.* (β) κάνω ασφάλεια ζωής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ασφαλής*

ασφάλιση (η) [μεσν.] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η σύναψη συμβολαίου. το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου δυσάρεστου περιστατικού· ~ *πυρός* / *ζωής* / *ατυχημάτων* / *κατά τής κλοπής* / *αστικής ευθύνης* || *ιδιωτική* ~ **2.** η μέριμνα τής πολιτείας, η οποία καλύπτει υπό όρους τους πολίτες σε θέματα υγείας, ατυχημάτων και συνταξιοδότησης *κοινωνική* / *καθολική* / *αγροτική* ~ || *ο θεσμός τής υποχρεωτικής ασφάλισης των εργαζομένων* || *χρηματοδότηση ασφαλίσεων* || *Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι Κ Α.)

ασφαλιστήριο (το) [1894] {ασφαλιστηρί-ου | -ων} το συμβόλαιο ασφαλίσεως: *ανανέωση ασφαλιστηρίου*

ασφαλιστήριος, -α, -ο **1.** αυτός με τον οποίο γίνεται η ασφάλιση (βλ.λ): ~ *προμήθεια* **2.** ***ασφαλιστήριο*** (το) βλ.λ.

ασφαλιστής (ο) [1817]. **ασφαλίστρια** (η) {ασφαλιστριών} επαγγελματίας που συνάπτει ασφαλιστικά συμβόλαια (ασφάλειες) για λογαριασμό τού ίδιου ή τής εταιρείας του
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ assureur].

ασφαλιστικός, -ή. -ό [1833] **1.** αυτός που έχει ως προορισμό να ασφαλίζει, να προφυλάσσει από κινδύνους: ~ *μηχανισμός* / *δικλίδα* (βλ λ *δικλίδα*) **2.** αυτός που σχετίζεται με την ασφάλιση: ~ *κίνδυνος* / *Δίκαιο* / *σύστημα·* ΦΡ (α) ***ασφαλιστική εταιρεία*** η επιχείρηση που αναλαμβάνει την ασφάλιση περιουσιακών στοιχείων ή τής ζωής τού ασφαλιζομένου (β) ***ασφαλιστικός οργανισμός*** ο κρατικός οργανισμός που μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων που έχουν ασφαλιστεί σε αυτόν • **3.** ΝΟΜ ***ασφαλιστικά μέτρα*** μέτρα προσωρινής δικαστικής προστασίας τα οποία συνίστανται είτε στην εξασφάλιση τής μελλοντικής ανα-

α- / αν- *στερητικό*

α-συρρίκνωτος, -η, -ο	**α-συσπείρωτος**, -η, -ο	**α-σύχναστος**, -η, -ο	**α-σφουγγάριστος**, -η, -ο	**α-σφυροκόπητος**, -η, -ο
α-συσκεύαστος, -η, -ο	**α-συσσώρευτος**, -η, -ο	**ά-σφαχτος**, -η, -ο	**α-σφούγγιστος**, -η, -ο	**α-σχεδίαστος**, -η, -ο
α-συσκότιστος, -η, -ο	**α-συσχέτιστος**, -η, -ο	**ά-σφιχτος**, -η, -ο	**α-σφυρηλάτητος**, -η, -ο	

γκαστικής εκτέλεσης, έτσι ώστε να μην αποξενωθεί ο οφειλέτης από τα κατασχετά περιουσιακά στοιχεία του (προσημείωση υποθήκης, εγγυοδοσία, συντηρητική κατάσχεση, δικαστική μεσεγγύηση, σφράγιση, δημόσια κατάθεση), είτε στην προσωρινή ρύθμιση τής λειτουργίας τού επίδικου δικαιώματος (προσωρινή επιδίκαση απαιτήσεων, προσωρινή ρύθμιση τής κατάστασης).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, λ.χ *ασφαλιστική εταιρεία* (< αγγλ insurance company), *ασφαλιστικό συμβόλαιο* (< αγγλ. insurance contract), *ασφαλιστική δικλίδα* (< αγγλ. safety valve) κ.ά]

ασφάλιστρο (το) [1833] {ασφαλίστρ-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που πληρώνει ο συμβαλλόμενος για την ασφάλισή του ή την ασφάλιση περιουσιακών του στοιχείων: *τα ~ για το αυτοκίνητο* **2.** εξάρτημα που τοποθετείται σε πρίζες και καλύπτει τις υποδοχές της. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. prix d'assurance (σημ. 1)].

ασφαλίτης (ο) {ασφαλιτών} (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που εργάζεται στην Ασφάλεια **2.** πρόσωπο που συνεργάζεται με την Ασφάλεια (συνήθ έναντι χρηματικής αμοιβής) παρέχοντας πληροφορίες κυρ για τις πολιτικές πεποιθήσεις και δραστηριότητες ορισμένων υπόπτων, κατά την Ασφάλεια, πολιτών ΣΥΝ πληροφοριοδότης. (οικ.) χαφιές — **ασφαλίτικος**, -η, -ο.

ασφαλτοκονίαμα (το) {ασφαλτοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} κονίαμα από άσφαλτο και άμμο.

ασφαλτόπανο (το) μονωτικό υλικό που αποτελείται από ειδικό ύφασμα εμποτισμένο με άσφαλτο· χρησιμοποιείται αυτοτελώς ή σε επάλληλες στρώσεις εναλλάξ με άλλα μονωτικά, στεγανωτικά υλικά, με σκοπό να προστατέψει δώματα, στέγες ή τοίχους από την υγρασία

ασφαλτόπισσα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ η φυσική ή κατεργασμένη καθαρή άσφαλτος, που χρησιμοποιείται για την αδιαβροχοποίηση επιφανειών και την επίστρωση οδών αλλιώς *πισσάσφαλτος* [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. pissasphalt]

άσφαλτος (η) {ασφάλτου | χωρ πληθ.} **1.** μαύρο, στερεό κατάλοιπο τής απόσταξης τού πετρελαίου **2.** μείγμα που αποτελείται από άσφαλτο (σημ 1) και άλλα υλικά και χρησιμοποιείται για την επίστρωση οδών ή για μονώσεις: *το οδόστρωμα είχε κακής ποιότητας άσφαλτο. γι' αυτό παρουσίασε προβλήματα* **3.** (συνεκδ.) ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος *ολισθηρή / βρεγμένη ~* || *στην ~ υπήρχαν λάδια, με αποτέλεσμα να προκληθούν αρκετά ατυχήματα* || *ο Μολώχ τής ~* (βλ λ. *Μολώχ*) **4.** (μτφ) η οδήγηση και κατ' επέκτ η ταχύτητα: *δεκάδες θύματα θυσιάστηκαν αυτό το Σαββατοκύριακο στον βωμό τής ασφάλτου* — **ασφαλτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < *σφάλλω* Η χρήση τής *ἀσφάλτου* ήταν ήδη γνωστή στους αρχαίους, οι οποίοι τη χρησιμοποιούσαν στην ενίσχυση των τειχών, ώστε να προφυλάσσονται από την κατάρρευση (*σφάλλομαι* «πέφτω, καταρρέω»). Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, π.χ αγγλ. asphalt, γαλλ. asphalte, γερμ. Asphalt κ.ά.]

άσφαλτος, -η, -ο απαλλαγμένος από σφάλματα, λάθη: *~ κριτήριο / συμπέρασμα* ΣΥΝ αλάθητος ΑΝΤ εσφαλμένος. — **άσφαλτα** επίρρ. [ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < *σφάλλω*]

ασφαλτοστρώνω ρ. μετβ {ασφαλτόστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (επιφάνεια οδού, στέγης) με άσφαλτο (βλ.λ., σημ. 2) — **ασφαλτόστρωση** (η) [1888], **ασφαλτόστρωμα** (το), **ασφαλτόστρωτος**, -η, -ο [1841].

ασφαλτώνω ρ μετβ. [μτγν.] {ασφάλτω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω επιφάνεια με άσφαλτο — **ασφάλτωση** (η) [μτγν.] κ. **ασφάλτωμα** (το)

ασφαλώς επίρρ [αρχ.] **1.** με ασφαλή τρόπο: *οδηγεί τη χώρα του ~ προς την ευημερία* **2.** εμφατικά για καταφατική απάντηση: *–Είσαι σίγουρος ότι ξέρεις τον δρόμο; –~! Έχω ξαναέρθει.* ΣΥΝ σίγουρα, οπωσδήποτε, φυσικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειλικρινής, -ης, -ης, -ες.*

ασφόδελος (ο) {-ου κ -έλου | -ων κ -έλων, -ους κ. -έλους} ποώδες φυτό με κίτρινα ή λευκά άνθη, το οποίο κατά την αρχαιότητα ήταν σύμβολο πένθους· (λαϊκότ.) σπερδούκλι. Επίσης **ασφοδέλι** κ. **ασφοδίλι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου, πιθ δάνειο].

ασφράγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν σφραγίσει· *~ έγγραφο / επιστολή / γραμματόσημο / επιταγή* ΑΝΤ σφραγισμένος ● **2.** αυτός που δεν έχει σφράγισμα: *~ δόντι* ΑΝΤ σφραγισμένος **3.** αυτός που δεν έχει κλειστεί ερμητικά: *~ μπουκάλι* / (παλαιότ.) *τάφος*

ασφυγμία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ η έλλειψη φυσιολογικού αριθμού σφυγμών.

ασφυκτικός, -ή, -ό [1886] κ. (λαϊκ.) **ασφυχτικός** **1.** αυτός που εμποδίζει την κανονική αναπνοή. *~ ατμόσφαιρα* ΣΥΝ αποπνικτικός, πνιγηρός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για ελευθερία κινήσεων: *δεν άντεχε το ~ περιβάλλον τού χωριού* || *~ πίεση / κλοιός / κατάσταση.* — **ασφυκτικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ.

ασφυκτιώ ρ αμετβ. [1890] {ασφυκτιάς ..· μόνο σε ενεστ. κ παρατ } **1.** δεν μπορώ να αναπνεύσω ΣΥΝ πνίγομαι, έχω δύσπνοια **2.** (μτφ) καταπιέζομαι, αισθάνομαι περιορισμούς στην ελευθερία μου: *ασφυκτιά από τον υπερπροστατευτισμό των γονέων του.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀσφυκτος* (κατ' αναλογίαν προς ρ. όπως *αγωνιώ, ιλιγγιώ*) < *ἀ-* στερητ + *σφύζω*]

ασφυξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξασθένηση ή η διακοπή τής αναπνοής *κόντεψε να πάθει ~ από τον πολύ κόσμο* || *θάνατος από ~* **2.** (μτφ.) η κατάσταση που προκαλεί αίσθημα δυσφορίας, δυσκινησίας, στασιμότητας: *πολιτική ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἄσφυκτος* < *ἀ-* στερητ. + *σφύζω.* Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. asphyxia, γαλλ. asphyxie κ.ά].

ασφυξιογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί πνίξιμο, δυσφορία· ΦΡ **ασφυξιογόνο αέριο** αέριο που προκαλεί έντονη δυσφορία (κυρ. στην αναπνοή) και χρησιμοποιείται ως μέσο καταστολής (για τη διάλυση συγκεντρώσεων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. asphyxiating (gas)].

άσχετα επίρρ. → ασχέτως

άσχετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καμία σχέση (με κάτι άλλο): *αυτό που λες είναι τελείως άσχετο με την υπόθεση* || *λόγοι ~ τής θελήσεώς της την οδήγησαν στην παραίτηση* ΣΥΝ ασύνδετος ΑΝΤ σχετικός **2.** (για πρόσ.-μειωτ.) αυτός που έχει παντελή άγνοια ή απειρία (σχετικά με κάτι). *οι υπάλληλοί του είναι ~ δεν ξέρουν ούτε τα βασικά τής δουλειάς* || (ως ουσ.) *είναι λυπηρό να βλέπεις ότι διοικούν οι ~* ΣΥΝ αδαής ΑΝΤ. γνώστης, ειδικός. — **ασχετοσύνη** κ. (μειωτ.-οικ.) **ασχετίλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασυγκράτητος, ακατανίκητος», < *ἀ-* στερητ + **σχετός* (ρηματικό επίθ) < θ. *σχ-*, από όπου και αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*, ρ. *ἔχω.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ασχέτως επίρρ. [αρχ.] (λόγ) ανεξαρτήτως, χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν: (+γεν.) *~ τού αποτελέσματος, εμείς θα συνεχίσουμε να ακολουθούμε την ίδια τακτική* || (+προς) *~ προς το αποτέλεσμα, η συμμετοχή του στον τελικό ήταν επιτυχία* Επίσης (καθημ.) **άσχετα** (+από).

άσχημα κ (λαϊκ.) **άσκημα** επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο άσχημο, αντιαισθητικό: *τραγουδάει / ντύνεται ~* ΑΝΤ όμορφα, ωραία **2.** με τρόπο που δεν αρμόζει: *έκανες ~ που του μίλησες γι' αυτό το θέμα* ΑΝΤ καλά, σωστά **3.** δυσάρεστα: *αισθάνομαι ~ εδώ μέσα* ΑΝΤ ευχάριστα, ωραία **4.** σοβαρά, σε βαθμό επικίνδυνο *χτύπησε ~* || *είναι στο νοσοκομείο και απ' όσο ξέρω είναι ~* ΦΡ. (καθημ.) ***την έχω άσχημα*** είμαι σε δύσκολη θέση, κινδυνεύω: *τον παρέπεμψαν σε δίκη· τώρα την έχει άσχημα* **5.** με επιθετικές ή υβριστικές λέξεις: *μιλάει ~* **6.** με κακή προφορά, με λάθη: *μιλάει ~ τα Γαλλικά* **7.** για αρνητική πορεία, μη ικανοποιητική εξέλιξη: *οι δουλειές πάνε ~* || *η οικονομία πάει ~·* ΦΡ (οικ.-καθημ.) ***άσχημα σου πέφτει;*** σε ωφελεί, έτσι δεν είναι, (σχολιαστικά σε κάποιον που διστάζει ή δεν μπορεί να αποφασίσει για κάτι που σε γενικές γραμμές τον βολεύει, τον εξυπηρετεί): *Μην το πολυσκέφτεσαι! ~ τέτοια δουλειά:*

ασχημαίνω κ (λαϊκ.) **ασκημαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ασχήμυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) άσχημο: *τα νέα κτήρια ασχήμυναν το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ ασχημίζω, χαλώ ΑΝΤ ομορφαίνω, φτειάχνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι δύσμορφος, χάνω την ομορφιά μου: *με τα χρόνια γέρασε κι ασχήμυνε* ΣΥΝ χαλώ ΑΝΤ ομορφαίνω, φτειάχνω

ασχημάνθρωπος κ (λαϊκ) **ασκημάνθρωπος** (ο) (συνήθ για άντρες) άνθρωπος με άσχημο παρουσιαστικό ΑΝΤ ομορφάνθρωπος.

ασχημάντρας κ. **ασκημάντρας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο άσχημος άντρας.

ασχημάτιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λάβει ακόμα την τελική του μορφή· *~ σώμα / γνώμη / έμβρυο* ΣΥΝ αδιαμόρφωτος, αδιάπλαστος ΑΝΤ σχηματισμένος, φορμαρισμένος.

ασχημία (η) [μεσν.] {ασχημιών} **1.** πράξη που μαρτυρεί έλλειψη ευπρέπειας: *διαπράττω / προβαίνω σε ασχημίες* ΣΥΝ απρέπεια, έκτροπο, ασχημοσύνη, ακοσμία **2.** η έλλειψη ομορφιάς, η δυσμορφία· *Όμορφη η Κατερίνα: Την έχεις δει; Αυτή, παιδί μου, είναι τέρας ασχημίας* (βλ. λ. *ασχήμια*).

ασχήμια κ. (λαϊκ) **ασκήμια** (η) η έλλειψη ομορφιάς, η ιδιότητα τού άσχημου: *παρά την ~ του, ήταν συμπαθητικός άνθρωπος* ΣΥΝ δυσμορφία, κακομορφία ΑΝΤ ομορφιά. Επίσης (λογοτ.-λαϊκ.) **ασχημάδα** [μεσν.] κ **ασκημάδα**.

ασχημίζω κ (λαϊκ.) **ασκημίζω** ρ. μετβ [μεσν.] {ασχήμισα} κάνω (κάτι) άσχημο, αντιαισθητικό· *η αρχιτεκτονική παρέμβαση ασχήμισε αντί να ομορφύνει την πλατεία* ΣΥΝ ασχημαίνω, χαλάω ΑΝΤ. ομορφαίνω, φτειάχνω.

ασχημόλογα κ. **ασκημόλογα** (τα) {χωρ. γεν.} τα κακά λόγια, οι βρισιές.

ασχημομούρης, -α, -ικο κ. (λαϊκ.) **ασκημομούρης** {ασχημομούρηδες} (κ. ως ουσ) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ (εκφραστ.) σκυλομούρης, (λόγ.) δύσμορφος ΑΝΤ όμορφος

ασχημονώ ρ. αμετβ. {ασχημονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) διαπράττω απρέπειες, επιλήψιμες πράξεις, ασχημίες: *όσοι ~ εναντίον των συναδέλφων τους μέσω τού Τύπου θα κληθούν στη Δικαιοσύνη* || *συνελήφθη να ~ μέσα στο λεωφορείο·* ΦΡ ***έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν*** (*ἔξεστι / ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν,* Αιλιανού *Ποικίλη Ιστ.* ΙΙ 15) είναι αναμενόμενο να ασχημονούν οι Κλαζομένιοι για ανθρώπους οι οποίοι είναι αναμενόμενο να συμπεριφέρονται άσχημα. — **ασχημοσύνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσχημονῶ (-έω)* < *ἀσχήμων,* βλ κ. *άσχημος* Η φρ οφείλεται στη φήμη που είχαν αποκτήσει στην αρχαιότητα οι Κλαζομένιοι ως άσεμνοι και ανήθικοι, φαίνεται δε ότι ξεκίνησε να λέγεται από την αρχ. Σπάρτη, όταν μερικοί Κλαζομένιοι μέτοικοι μαύρισαν με καπνιά τους θώκους των Εφόρων]

ασχημόπαπο (το) (συνήθ χαϊδευτ) το πρόσωπο που ξεχωρίζει ανάμεσα σε άλλα για την ασχήμια του *ο Ζαν Πολ Μπελμοντό είναι γνωστός και ως το ~ τού γαλλικού κινηματογράφου.*

άσχημος, -η, -ο κ (λαϊκ.) **άσκημος** [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δυσάρεστη εξωτερική εμφάνιση, που δεν είναι οπτικά αρεστός· *~ πρόσωπο / χαρακτηριστικά / πόλη / γούστο / ντύσιμο* ΣΥΝ δύσμορφος, κακοφτειαγμένος ΑΝΤ ωραίος, όμορφος, καλοφτειαγμένος **2.** (γενικότ.) δυσάρεστος σε κάποια από τις αισθήσεις: *~ γεύση / μυρωδιά* ΑΝΤ ευχάριστος **3.** (για δυσάρεστα πράγματα) αυτός που εμφανίζεται σε έντονο βαθμό, σοβαρός: *~ τραύμα / ατύχημα / μεθύσι / χάλι* ΑΝΤ. επιπόλαιος, ελαφρός **4.** αυτός που αντιτίθεται στην ευπρέπεια: *~ λόγια / συμπεριφορά* ΣΥΝ απρεπής, αγενής ΑΝΤ ευπρεπής, κόσμιος **5.** επικίνδυνος, απειλητικός: *~ τροπή* || *παίξεις ~ παιχνίδι και θα το πληρώσεις ακριβά* **6.** μη επιτυχημένος· *~ διατύπωση* (που δεν αποδίδει επακριβώς ή επαρκώς το νόημα) / *προσπάθεια* **7.** (γενικότ) κακός *~ ιδέα /*

νέα / ειδήσεις / προαισθήματα / προηγούμενο / διάθεση / υγεία / τέλος / θέση / στιγμή || *το άσχημο είναι πως τον είδαν να αντιγράφει* ΑΝΤ καλός. — (υποκ.) **ασχημούλης**, -α, -ικο, **ασχημούτσικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀσχήμων* (από το ουδ. *τὸ ἄσχημον*) < *ἀ-* στερητ. + *-σχήμων* < *σχῆμα*. Από τη σημ. τῆς ελλείψεως σχήματος, η λ. χαρακτήρισε και εκείνον που δεν έχει ωραία μορφή (πβ. επίσης *ἄ-μορφος*, *δύσ-μορφος*) και εμφάνιση. Τόσο στην Ελλην όσο και σε ξέν. γλώσσες οι λ. που εκφράζουν την έννοια *άσχημος* έχουν σχηματιστεί με στερητικά προθήματα προ των λ. που δηλώνουν μορφή, εμφάνιση πβ αρχ. *δυσ-ειδής* (< *δυσ-* + *εἶδος*), λατ. deformis (< de- + forma «μορφή»), ιταλ. deforme, λιθ negražus (< ne- + gražus «ωραίος»), γερμ. unschön κ.ά.].

ασχολία (η) [ασχολιών] το να ασχολείται κανείς με κάτι (συνεκδ.) το αντικείμενο με το οποίο ασχολείται κανείς: *επαγγελματική / κύρια / μόνιμη / γεωργική ~* || *ευχάριστη / προσφιλής / εποικοδομητική / καθημερινή ~* || *βρίσκω ~* ΣΥΝ ενασχόληση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσχολος* < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία, απραξία»]

ασχολίαστος, -η, -ο [1761] **1.** αυτός για τον οποίο δεν έχει γίνει σχόλιο, σχολιασμός· *άφησε την πληροφορία ~* ΑΝΤ σχολιασμένος **2.** ΦΙΛΟΛ αυτός που δεν έχει ερμηνευθεί φιλολογικώς με επεξηγηματικά σχόλια: *~ κείμενα / συγγραφείς* ΑΝΤ σχολιασμένος

ασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [ασχολείσαι.. | ασχολήθηκα] (+με) αφιερώνω ενεργά το ενδιαφέρον μου (σε κάτι), περνώ την ώρα μου (με κάτι): *η διάσκεψη ασχολήθηκε με το Κυπριακό* || *ασχολείται με το εμπόριο* || *~ σοβαρά / συστηματικά / επαγγελματικά / επίμονα με κάτι* ΣΥΝ ενασχολούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσχολοῦμαι (-έο-)* < *ἄσχολος* < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία, απραξία». Η χρήση τού ρ. απαντά από τον Αριστοτέλη και έπειτα, αφού οι κλασικοί συγγραφείς προτιμούσαν τις εκφράσεις *ἄσχολός εἰμι* (+ *διά, περί, πρός* κ.ά.), *διατρίβω* (+ *περί τι*), *ἐπιτηδεύω / -ομαι* κ.ά.].

ασώματος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κορμό· ΦΡ ***ασώματος κεφαλή*** ζωντανό ανθρώπινο κεφάλι χωρίς σώμα (ειρων για θαυματοποιούς των τσίρκων που -με διάφορα τρικ- παρουσιάζουν τέτοια υπερφυσικά φαινόμενα) **2.** αυτός που δεν έχει υλική υπόσταση: *οι άγιοι ~* || *~ παρουσία* ΣΥΝ άυλος, πνευματικός

Ασωπός (ο) **1.** ποταμός τής Α Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Ελικώνα, διαρρέει τον νομό Βοιωτίας και εκβάλλει στον Ευβοϊκό Κόλπο **2.** μικρός ποταμός τής Β. Πελοποννήσου, που εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο, αβεβ ετύμου, προελλην. αρχής, που εμφανίζει το επίθημα *-ωπός* (πβ κ. *Ταυρ-ωπός*, *Ὠρ-ωπός*). Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ ανάγεται σε πελασγ. τ *ἄσις* «ιλύς, λάσπη»].

άσωστος[1], -η, -ο αυτός που δεν τελειώνει: *~ συζήτηση / φλυαρία* ΣΥΝ ατελείωτος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + θ *σωσ-* (ρ. *σώνω*) + παραγ επίθημα -τος]

άσωστος[2], -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν μπορεί να σωθεί, να γλυτώσει.

άσωτος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έκλυση ηθών και έλλειψη μέτρου στον τρόπο ζωής. *~ νέος / βίος* ΣΥΝ αχαλίνωτος, έκλυτος, ακόλαστος ΑΝΤ μετρημένος, σεμνός, εγκρατής ΦΡ (α) ***άσωτος υιός*** (ειρων.) ο νέος που διάγει έκλυτο βίο σπαταλώντας την περιουσία του και αγνοώντας την οικογένειά του και τους κανόνες τής κοινωνίας (β) ***η επιστροφή τού ασώτου*** για πρόσωπο που επανήλθε στον πρότερο έντιμο βίο ή που αποφάσισε να ζήσει έντιμα. — **άσωτα** επίρρ., **ασωτία** (η) [αρχ.], **ασωτεύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «αυτός που δεν είναι δυνατόν να σωθεί» (πβ *ο υιός τής απωλείας*), < *ἀ-* στερητ. + *-σωτος* (ρηματικό επίθ) < *σῴζω*. Η σημ «έκλυτος, διεφθαρμένος» είναι μτγν. Οι φρ *άσωτος υιός* και *επιστροφή τού ασώτου* οφείλονται στην ομώνυμη παραβολή τού Ιησού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 15. 11-32), όπου όμως δεν χρησιμοποιείται το επίθ *ἄσωτος*, αλλά το επίρρ *ἀσώτως*: *καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως* (15. 13)].

Α/Τ ΣΤΡΑΤ αντιτορπιλικός. *~ σκάφος*.

άτα (η) [άκλ] (στη γλώσσα των νηπίων) η βόλτα: *πάμε ~*,
[ΕΤΥΜ Λ. τής παιδικής γλώσσας, ίσως κατά το *στράτα*].

Α.Τ.Α. (η) Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή.

αταβάνωτος, -η, -ο (για το εσωτερικό κτίσματος) αυτός που δεν έχει ταβάνι, οροφή.

αταβισμός (ο) **1.** ΒΙΟΛ η εμφάνιση σε απόγονο ιδιοτήτων που δεν εμφανίστηκαν για δύο ή τρεις γενεές και προέρχονται από απώτερους προγόνους **2.** η μίμηση αρνητικών συμπεριφορών των προγόνων — **αταβιστικός**, -ή, -ό, **αταβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. atavisme < λατ atavus «πρόπαππος, πρόγονος»].

αταίριαστος, -η, -ο [μεσν.] κ. **αταίριαχτος** **1.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί, να ταιριάξει: *~ χρώματα* ΣΥΝ παράταιρος ΑΝΤ ταιριαστός **2.** αυτός που δεν είναι ταιριασμένος, δεν συμφωνεί, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αρμονίας: *~ γάμος / ζευγάρι* **3.** αυτός που δεν αρμόζει στην περίσταση: *~ λόγια / φέρσιμο / διαγωγή* ΣΥΝ ανάρμοστος, ακατάλληλος ΑΝΤ κατάλληλος. — **αταίριαστα** επίρρ

ατάιστος, -η, -ο αυτός στον οποίο δεν έδωσαν τροφή, δεν τον έχουν ταΐσει *~ ζωντανά / μωρό* ΣΥΝ νηστικός ΑΝΤ ταϊσμένος, φαγωμένος.

ατάκα (η) [χωρ. γεν πληθ.] **1.** ΜΟΥΣ υπόδειξη που σημαίνει ότι το επόμενο κομμάτι αρχίζει χωρίς να μεσολαβεί κενό και, επομένως, ο μουσικός πρέπει να βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας • **2.** (στο θέατρο) μεμονωμένη φράση ηθοποιού σε στιχομυθία. *ο ρόλος του είναι εντελώς ασήμαντος· λέει μόνο μία ~* || *γνωστή ~* **3.** (κατ' επέκτ.) η μεμονωμένη φράση ή η φράση που έρχεται ως άμεση (ετοιμόλογη και συνήθ. ειρωνική) απάντηση στα λεγόμενα άλλου· *πετυχημένη ~* ΦΡ ***ατάκα κι επί τόπου*** αμέσως και επιτακτικά: *«του τα 'πα τού ανθρώπου / ~»* (λαϊκ τραγ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ attacca, προστ τού ρ attaccare «συνάπτω, κολλώ» (πβ γαλλ. attacher) < δημώδ. λατ *staccāre < φρανκ stakkōn]

άτακτος, -η, -ο κ (καθημ) **άταχτος** **1.** αυτός που του λείπει η τάξη, η οργάνωση: *τρέπομαι σε ~ φυγή* || (ΣΤΡΑΤ, ως ουσ.) *επίθεση ατάκτων* ΣΥΝ ανοργάνωτος ΑΝΤ τακτικός • **2.** (συνήθ για παιδιά) αυτός που δεν υπακούει, δεν πειθαρχεί· *~ μαθητής / σκυλάκι* ΣΥΝ απειθάρχητος, ανυπάκουος ΑΝΤ υπάκουος, ήσυχος, πειθαρχημένος **3.** αυτός που τσιλημπουρδίζει — (υποκ.) **ατακτούλης**, -α, -ικο
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *τασσω / -ττω* «σχηματίζω, τακτοποιώ»].

ατακτώ κ **αταχτώ** ρ αμετβ. [αρχ] [ατακτείς. | ατάκτησα] **1.** είμαι απείθαρχος: *τον τιμώρησα γιατί ατάκτησε* ΣΥΝ κάνω αταξίες, απειθαρχώ ΑΝΤ είμαι ήσυχος, υπακούω, πειθαρχώ **2.** (μτφ) παραβαίνω κοινωνικές συμβάσεις *όταν λείπει η γυναίκα του, ατακτεί λιγάκι*.

ατάκτως επίρρ. [αρχ] (λόγ.) χωρίς τάξη, οργάνωση, πειθαρχία: *υποχώρησαν ~* ΦΡ ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ *λίθος* Επίσης (καθημ) **άτακτα** κ. **άταχτα**

αταλάντευτος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ μτφ.) αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του: *~ στάση / πολιτική* ΣΥΝ αμετακίνητος, ακλόνητος ΑΝΤ ταλαντευόμενος, ασταθής — **αταλάντευτα / αταλαντεύτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*

Αταλάντη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Σχοινέως ή τού Ιασίου και τής Κλυμένης, διακρινόταν για την ταχύτητά της και την αγάπη της για το κυνήγι· έλαβε μέρος στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου και στην Αργοναυτική Εκστρατεία **2.** δήμος τού νομού Φθιώτιδας
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν., θηλ. τού επιθ. *ἀτάλαντος* «ισοβαρής, παρόμοιος» < *ἀ-* αθροιστ. + *τάλαντον* «μονάδα συναλλαγής, βάρους»].

ατάλαντος, -η, -ο αυτός που δεν είναι προικισμένος με ταλέντο, ιδίως καλλιτεχνικό: *~ μουσικός / ποιητής / ζωγράφος* ΣΥΝ απροίκιστος ΑΝΤ ταλαντούχος, προικισμένος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *τάλαντο*, άσχετο προς το αρχ. *ἀτάλαντος* «ισοβαρής, όμοιος» (< *ἀ-* αθροιστ + *τάλαντον* «μονάδα συναλλαγής»)]

αταξία (η) [αταξιών] **1.** η έλλειψη τάξης *πάνω στο γραφείο του επικρατούσε μεγάλη ~* || *στο πλήθος βασίλευε ~* ΣΥΝ ακαταστασία, ανακατωσούρα, αναταραχή, αναστάτωση ΑΝΤ τάξη **2.** (συνεκδ) η πράξη που παραβιάζει την τάξη: *πρόσεχε τον μικρό, γιατί είναι πολύ ζωηρός κάνει όλο αταξίες* ΣΥΝ παρεκτροπή, παράπτωμα **3.** το τσιλημπούρδισμα, ερωτική παρεκτροπή • **4.** ΙΑΤΡ ***(κινητήρια) αταξία*** η αδυναμία να ελέγχει κανείς τις εκούσιες μυϊκές κινήσεις του, που οφείλεται σε νευρολογικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄτακτος* Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ ataxia].

αταξικός, -ή, -ό αυτός που δεν διακρίνεται σε κοινωνικές τάξεις· *~ κοινωνία* (η κοινωνία χωρίς τάξεις που προβλέπεται από την κομουνιστική θεωρία ότι θα επικρατήσει στην ανθρωπότητα στο τελικό στάδιο τής ιστορικής της εξέλιξης) ΑΝΤ ταξικός — **αταξικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ ataxique]

> **αταξικός, αβάσιμος, αδόκιμος, αφύσικος, ακαταλαβίστικος.** Τα επίθετα σε **-ικος** και **-ιμος** δεν σχηματίζουν κανονικώς αρνητικό τ με το στερητικό *α-*: *γενικός – μη γενικός*, όχι **αγενικός*. *βασικός – μη βασικός*, όχι **αβασικός* κ τ.ό., *υπολογίσιμος – μη υπολογίσιμος*, όχι **ανυπολογίσιμος* (αλλά *αν-υπολόγιστος*), *εορτάσιμος – μη εορτάσιμος*, όχι **ανεορτάσιμος* (αλλά *αν-εόρταστος*) κ.τ ό. Άλλως έχει το θέμα με τα **ατονικός, αφασικός, αναιμικός** κ.τ ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία - ατονικός*, *αφασία - αφασικός*, *αναιμία - αναιμικός*, αποτελώντας είδος παραγώγων και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε *-ικός*. Σύμφωνα με αυτά, το **αταξικός** ως αρνητικό τού **ταξικός** δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό τού *φυσικός* δεν μπορεί να είναι **αφυσικός*, ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε –και επικράτησε– τύπος **αφύσικος** Το ίδιο ισχύει και για το **ακαταλαβίστικος** (βλ.λ) Ως προς το **αβάσιμος** ως αντίθετο τού *βάσιμος* και το **αδόκιμος** ως αντίθετο τού *δόκιμος*, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία *ανόστιμος* και *αχρήσιμος* Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε *-ιμος* είναι **αγόνιμος** *(μη γόνιμος, άγονος)* παρά το *γόνιμος*, **αγνώριμος** *(μη γνώριμος, άγνωστος)* παρά το *γνώριμος* κ ά

αταραξία (η) [αρχ] [χωρ πληθ] η απουσία ψυχικής ταραχής, συγκινήσεων, έντονων συναισθημάτων· *εσωτερική / ολύμπια ~* ΣΥΝ απάθεια, ασυγκινησία, ηρεμία, ψυχραιμία.

ατάραχος, -η, -ο αυτός που δεν φανερώνει συγκίνηση, που δεν έχει αναστατωθεί, *παρά τα βαριά λόγια τού συνομιλητή του, καθόταν και τον άκουγε ~* || *φαινομενικά ~* ΣΥΝ απαθής, ασυγκίνητος, ήρεμος ΑΝΤ.

α- / αν- *στερητικό*

α-σωφρόνιστος, -η, -ο	**α-ταξινόμητος**, -η, -ο	**α-τελειοποίητος**, -η, -ο	**α-τέντωτος**, -η, -ο	**α-τιθάσευτος**, -η, -ο
α-τακτοποίητος, -η, -ο	**α-ταπείνωτος**, -η, -ο	**α-τέλεστος**, -η, -ο	**α-τερμάτιστος**, -η, -ο	
α-ταλαιπώρητος, -η, -ο	**α-ταρίχευτος**, -η, -ο	**α-τελώνιστος**, -η, -ο	**α-τηγάνιστος**, -η, -ο	
α-ταξίδευτος, -η, -ο	**α-τεκμηρίωτος**, -η, -ο	**α-τεμάχιστος**, -η, -ο	**α-τήρητος**, -η, -ο	

ταραγμένος **ατάραχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *ταραχή*]

ατασθαλία (η) {ατασθαλιών} **1.** η έλλειψη τάξης **2.** η παραβίαση τής ηθικής τάξης, τού καθήκοντος *οικονομικές* ~ ΣΥΝ παρεκτροπή. - **ατάσθαλος**, -η, -ο [αρχ]. **ατάσθαλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀτάσθαλος*, αβεβ ετύμου. ίσως < φρ. *ἄτας θάλλων* «αυτός που προκαλεί άφθονες συμφορές», όπου το *ἄτας* αποτελεί αιτ πληθ τού ουσ. *ἄτη* «συμφορά»]

αταύτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ταυτιστεί με κάποιον ή κάτι, αυτός που δεν ξέρουμε ποιος ή τι είναι: *στο ανάγλυφο εικονίζεται ο Ποσειδώνας να έχει στο χέρι ένα ~ αντικείμενο, το οποίο προσφέρει στη γυναίκα* ΣΥΝ άγνωστος

άταφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ταφεί. ~ *νεκρός* ΣΥΝ άθαφτος ΑΝΤ θαμμένος, ενταφιασμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + θ. *ταφ-*, από όπου και παθ. αόρ *ἐ-τάφ-ην*. ρ. *θάπτω*].

άταχτος, -η, -ο → άτακτος

αταχτώ ρ. → ατακτώ

Α.Τ.Ε. (η) Αγροτική Τράπεζα τής Ελλάδος

άτεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν εμφανίζει ελαστικότητα, διαλλακτικότητα· ~ *στάση* / *εφαρμογή νόμων* / *κριτής* ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος, αδιάλλακτος, σκληρός ΑΝΤ διαλλακτικός, ελαστικός, χαλαρός - **άτεγκτα / ατέγκτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *τέγγω* «δακρύζω, υγραίνω, μαλακώνω» < I.E. *teng- «βρέχω», πβ λατ tingo «βρέχω», γαλλ teindre «βάφω», ισπ. teñir, ιταλ tingere, γερμ. Tinte «μελάνη» κ.ά].

ατείχιστος, -η, -ο αυτός που δεν προστατεύεται από τείχος ~ *πόλη* ΣΥΝ ανοχύρωτος ΑΝΤ τειχισμένος, οχυρός

ατέκμαρτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί βάσει λογικών συλλογισμών ΣΥΝ άγνωστος, άδηλος ΑΝΤ τεκμαρτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀ- στερητ. + *τεκμαίρομαι* «ταξινομώ, υπολογίζω»].

άτεκνος, -η, -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παιδιά: ~ *ζευγάρι* — **ατεκνία** (η) [αρχ].

ατέλεια (η) [αρχ] {ατελειών} **1.** η έλλειψη τελειότητας: *η ~ είναι μέσα στην ανθρώπινη φύση* ΣΥΝ έλλειψη ΑΝΤ τελειότητα, αρτιότητα, πληρότητα **2.** (συνεκδ.) το ελάττωμα *σωματική* / *πνευματική* ~ || ~ *τής φύσης* || ~ *ενός καλλιτεχνικού έργου* ● **3.** η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής τελών, δασμών, φόρων: *χορηγώ* / *αίρω την* ~ || ~ *χάρτου* (οικονομική διευκόλυνση που δικαιούνται οι εφημερίδες στην τιμή τού χαρτιού)

ατελείωτος, -η, -ο [αρχ] κ **ατέλειωτος** [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας *η πρώτη μέρα στη δουλειά τής φάνηκε ~* ΣΥΝ απεριόριστος, άπειρος ΑΝΤ περιορισμένος, πεπερασμένος **2.** αυτός που φαίνεται να μην έχει τέλος, που έχει πολύ μεγάλη διάρκεια ~ *ώρες* / *ταξίδια* / *γλέντι* / *περιπέτειες* / *εφιάλτης* || ~*σκάλες* / *ανθρωποθάλασσα* **3.** (αργκό για πρόσ.) ανεξάντλητος (στον έρωτα, σε ενεργητικότητα, σε χιούμορ κ.ά) **4.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει μείνει στη μέση *άφησε τις σπουδές της* ~ || ~ *οικοδομή* ΣΥΝ ημιτελής, μισοτελειωμένος ΑΝΤ ολοκληρωμένος - **ατελείωτα / ατέλειωτα** επίρρ.

ατελέσφορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φέρει αποτέλεσμα: *αξιέπαινη η προσπάθεια, αλλά* ~ || ~ *μέτρα* / *φάρμακο* ΣΥΝ αναποτελεσματικός, μάταιος, άσκοπος ΑΝΤ αποτελεσματικός, λυσιτελής Επίσης **ατελεσφόρητος**, -η, -ο — **ατελέσφορα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ἀ- στερητ + *τελεσφόρος*, βλ. λ. *τελεσφορώ*].

ατελεύτητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας: ~ *διαξιφισμοί* / *συζητήσεις* / *διηγήσεις* / *αγωνία* / *σειρά* ΣΥΝ ατελείωτος ΑΝΤ πεπερασμένος. Επίσης **ατέλευτος** [αρχ.]. — **ατελεύτητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ < ἀ- στερητ. + *τελευτῶ* < *τελευτή*].

ατελής, -ής, -ές {ατελ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ατελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί. ~ *μόρφωση* **2.** αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: ~ *οργάνωση τής δημόσιας ζωής* || ~ *ερμηνεία* ● **3.** ΜΑΘ **ατελής διαίρεση** η διαίρεση μεταξύ δύο αριθμών που αφήνει υπόλοιπο, λ.χ 7:2 ● **4.** αυτός που δεν επιβαρύνεται με τέλη, δασμούς, φόρους: ~ *εγγραφή* / *εισαγωγή*. - **ατελώς** επίρρ. [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ης, -ης, -ες
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «ανολοκλήρωτος». < ἀ- στερητ + *-τελής* < *τέλος* Η σημ. «αφορολόγητος» είναι ήδη αρχ]

ατελιέ (το) {άκλ } το καλλιτεχνικό εργαστήρι: ~ *ζωγράφου* / *γλύπτη* / *γραφίστα* / *φωτογράφου* / *υψηλής ραπτικής* / *εκδοτικού οίκου*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ atelier < αρχ γαλλ. astelle < δημώδ. λατ astula «κομμάτι ξύλου» < assula, υποκ. τού λατ assis «σανίδα» Η λ. δήλωνε αρχικά το υλικό στο οποίο ζωγράφιζε ο καλλιτέχνης].

α τέμπο επίρρ ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), δηλώνει την επάνοδο στο αρχικό τέμπο, μετά από επιτάχυνση (ατσελεράντο, βλ. λ), επιβράδυνση (ριτενούτο ή ριταρντάντο, βλ λ.), ή και αλλαγή τού τέμπο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a tempo].

ατενής, -ής, -ές {ατεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} (βλέμμα) προσηλωμένο σε σταθερό σημείο ΣΥΝ (καθημ.) καρφωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τεντωμένος», < ἀ- αθροιστ. + *-τενής* < *τείνω* Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το αρχικό ἀ- αποτελεί συνεσταλμ βαθμ (*n̥-) τής προθ. *ἐν*]

ατενίζω ρ. μετβ. {ατένισα} προσηλώνω το βλέμμα μου, την προσοχή μου σε (κάποιον/κάτι): ~ *τον ουρανό* || (μτφ.) ~ *το μέλλον με αισιοδοξία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀτενής*]

ατενώς επίρρ [αρχ.] **1.** με το βλέμμα προσηλωμένο ΣΥΝ ασκαρδαμυκτί **2.** (στρατιωτικό, γυμναστικό παράγγελμα) για επάνοδο σε στάση προσοχής με το βλέμμα προσηλωμένο ευθεία μπροστά

ατέρμων, -ων, -ον {ατέρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} αυτός που δεν έχει τέλος ~ *διαπραγματεύσεις* / *συζητήσεις* / *διενέξεις* ΣΥΝ ατελείωτος, απέραντος· ΦΡ (α) **ατέρμων (κοχλίας)** κοχλίας που μεταδίδει συνεχή περιστροφική κίνηση σε ό,τι εφάπτεται σε αυτό, συνήθ. σε οδοντωτό τροχό (β) **ατέρμονη κασέτα** που όταν τελειώσουν τα τραγούδια της, ξαναρχίζει από την αρχή Επίσης **ατέρμονος**, -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ων, -ων, -ον.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτέρμων* < ἀ- στερητ + *τέρμα*]

> **ατέρμων ή ατέρμονος;** Ο τ. **ατέρμονος** είναι παρεκκλίνουσα χρήση τού **ατέρμων** «χωρίς τέλος, χωρίς όρια, ατελείωτος» Πολύ συχνά χρησιμοποιείται ο λογιότερος τ **ατέρμων** για το αρσενικό και το θηλυκό: *ο ατέρμων πόλεμος, η ατέρμων ευτυχία* Τα παλαιά τριτόκλιτα ονόματα σε *-ων, -ων, -ον* μεταπλάστηκαν σε *-ας* (πβ. *ο ευγνώμων* / *ευγνώμων* – *η ευγνώμων*) Το ατέρμων, όπως και το **μακραίων**, είχαν διαφορετική εξέλιξη και μεταπλάστηκαν σε τύπους σε *-ος, -η, -ο (ατέρμονος, ατέρμονη, ατέρμονο, μακραίωνος, μακραίωνη, μακραίωνο)* με χρήση κυρ. στο θηλυκό. *ατέρμονη διαδικασία, μακραίωνη παράδοση* Ο μεταπλασμός των παλαιών τριτοκλίτων ονομάτων σε δευτερόκλιτα σε *-ος* (*«κόρακος κοράκου μάτι»* αντί *κόραξ*) είναι σπάνιος και δεν επέδωσε στη γλώσσα.
> • *-ων -ων, -ον*

άτεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με τέχνη ή με τεχνική· ~ *κατασκευή* / *στιχούργημα* / *ποδοσφαιρικός αγώνας* ΣΥΝ κακοφτειαγμένος, άσχημος ΑΝΤ περίτεχνος **άτεχνα / ατέχνως** [αρχ.] επίρρ , **ατεχνία** (η) [αρχ.].

ατζαμής (ο) {ατζαμήδες}, (σπάν) **ατζαμού** (η) {ατζαμούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από αδεξιότητα ~ *οδηγός* ΣΥΝ αδέξιος, (λαϊκ.) ατσούμπαλος ΑΝΤ επιδέξιος — **ατζαμοσύνη** (η), **ατζαμήδικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «χριστιανός επιστρατευμένος από τους Οθωμανούς· συνεπώς, ανεπαρκώς εκπαιδευμένος και ανεπιτήδειος στον πόλεμο», < τουρκ acemi].

ατζέμ πιλάφι (το) κρέας κοκκινιστό με πιλάφι (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < τουρκ acem pilâv «περσικό πιλάφι»]

ατζέντα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** βιβλιαράκι ή ηλεκτρονική συσκευή (*ηλεκτρονική* ~) που περιλαμβάνει ετήσιο ημερολόγιο, σημειωματάριο και κατάλογο διευθύνσεων και τηλεφώνων *σημείωσε στην ~ της το τηλέφωνο τού νέου συνεργάτη, καθώς και την επόμενη συνάντηση* **2.** (α) (συνεκδ) προκαθορισμένος κατάλογος θεμάτων προς συζήτηση: *το τέταρτο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο περιλαμβάνεται στην ~ των θεμάτων τής συνόδου κορυφής* ΣΥΝ ημερήσια διάταξη (β) (γενικότ) το πρόγραμμα (εκδηλώσεων, εργασιών, αγώνων κ λπ.) συγκεκριμένης ημέρας *η ~ τής τρίτης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος μπάσκετ περιλαμβάνει τους εξής αγώνες* **3.** (γενικότ) κάθε κατάλογος πραγμάτων που πρέπει να γίνουν σε καθορισμένο χρόνο *«το πρόγραμμα αυτό παρέχει στους φοιτητές τη δυνατότητα να συνδυάσουν τη δική τους επιστημονική ~ με την ~ συναδέλφων τους στις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες»* (εφημ) || *η ~ τής ελληνικής προεδρίας στην Ε.Ε περιλαμβάνει πολλά δύσκολα θέματα*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. agenda < λατ agenda «πρακτέα, όσα πρέπει να γίνουν», πληθ. ουδ τού γερουνδιακού agendus, ρ ago «πράττω»]

ατζέντης (ο) {ατζέντηδες}, **ατζέντισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ} ελλην. *πράκτορας*· πρόσωπο που μεσολαβεί για την επίτευξη εμπορικών κυρ. συμφωνιών (ειδικότ στον καλλιτεχνικό και αθλητικό χώρο) πρόσωπο που έχει αναλάβει την προώθηση των συμφερόντων καλλιτεχνών και αθλητών ΣΥΝ (καλλιτεχνικός) πράκτορας, μεσολαβητής, μάνατζερ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ agente < λατ agens, -ntis «πράττων», μτχ. τού ago «άγω, οδηγώ, πράττω»]

ατζιτάτο (το) ΜΟΥΣ. ταραγμένο, ανήσυχο, τρικυμιώδες ως ερμηνευτική ένδειξη για την εκτέλεση μουσικού κομματιού
[ΕΤΥΜ < ιταλ. agitato < ρ agitare < λατ agito «ταράζω, ανακινώ», άλλος τ. τού ago «άγω»].

Άτη (η) ΜΥΘΟΛ θεότητα, προσωποποίηση τής πλάνης που βαδίζει πάνω στα κεφάλια των θνητών.
[ΕΤΥΜ αρχ θεωνύμιο < *ἄτη* (βλ λ.)].

άτη (η) {χωρ πληθ.} ΦΙΛΟΛ (στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία) η πνευματική τύφλωση που προκαλούν οι θεοί στον ήρωα τού έπους ή τής τραγωδίας, ώστε να οδηγηθεί μόνος του στην καταστροφή το επακόλουθο τής ύβρεως.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀάτη* < **ἀϝάτη* < ρ *ἀάω* (< **ἀϝάω*) «καταστρέφω, αμαρτάνω», αγν. ετύμου]

άτηκτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή δεν έχει λειώσει ~ *μέταλλο* / *υλικό* ΣΥΝ άλειωτος ΑΝΤ λειωμένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *τήκω* «λειώνω»]

ατημέλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει περιποιημένη εμφάνιση: *δεν είναι σωστό να πας έτσι ~ στον γάμο θα νομίσουν ότι θέλεις να τους ανομπάρεις* || ~ *εμφάνιση* / *μαλλιά* ΣΥΝ απεριποίητος, αφρόντιστος, ακατάστατος ΑΝΤ περιποιημένος, καλοντυμένος — **ατημέλητα** επίρρ., **ατημελησία** [μεσν] κ **ατημελησιά** κ **ατημέλεια** (η) [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *τημελῶ* «προσέχω, φροντίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **τή-μελος* / *-μέλη* < θ. τη- (πβ *τη-ρῶ*) + παραγ επίθημα *-μέλη* (πβ. αρχ. *θυ-μέλη* «θυσιαστήριο», *πι-μελή* «λίπος») < *μέλω* «φροντίζω»]

-άτης, -άτισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν. **1.** καταγωγή ή εθνικότητα *Κορε-άτης* - *Κορεάτισσα, Σπαρτι-άτης* – *Σπαρτι άτισσα* **2.** ιδιότητα· *χωρι-άτης* *χωριάτισσα, πελ-άτης* *πελ-άτισσα, ομοϊδε άτης* – *ομοϊδε-άτισσα*
[ΕΤΥΜ αρχ παραγ. επίθημα (λ.χ. αρχ *Σπαρτι-άτης, Τεγε-άτης*), το οποίο αρχικώς δήλωνε καταγωγή. Ανάγεται σε Ι Ε *-tā-, όπως και το

-της / -τής].

ατθιδογράφος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ ο αρχαίος ιστοριογράφος που είχε ως αντικείμενο την ιστορία των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀτθίς* (βλ.λ.) + *γράφω*]

Ατθίς (η) {Ατθίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ κόρη τού αυτόχθονος βασιλιά τής Αττικής Κραναού, από την οποία πήρε το όνομά της η Αττική.
[ΕΤΥΜ αρχ. κυρ. όν. < *Ἀθῆναι*, με διπλασιασμό τού δασέος συμφώνου (**ἀθθ-*) και ανομοίωση (**ἀτθ-*) Βλ. κ. *Αττική*]

άτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογοτ.) αρσενικό άλογο που δεν έχει ευνουχιστεί και είναι κατάλληλο για πόλεμο ή ιππασία· *αγέρωχο* ~
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. at «άλογο»].

Α.Τ.Ι.Α. (το) → *ούφο*

ατίθασος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν είναι εύκολο να δαμαστεί· ~ *ζώο* ΣΥΝ ατιθάσευτος, αδάμαστος, ανήμερος ΑΝΤ τιθασευμένος, δαμασμένος, ήμερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν υπακούει, δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη. ~ *νιάτα / συμπεριφορά / χαρακτήρας / πλάσμα / γλώσσα* ΣΥΝ ανυπάκουος, άγριος, ανυπότακτος, απείθαρχος ΑΝΤ υπάκουος, υποταγμένος, πειθαρχικός — **ατίθασα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *τιθασός* «ήμερος». Βλ. κ. *τιθασεύω*].

ατιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ατίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προσβάλλω την υπόληψη (κάποιου), σπιλώνω τη φήμη του· *ατιμάστηκε μπροστά στα μάτια των άλλων* ‖ ~ *το σπίτι μου / τη στολή μου / το όνομα τής οικογένειάς μου* ΣΥΝ εξευτελίζω, ντροπιάζω, ταπεινώνω ΑΝΤ τιμώ **2.** (ειδικότ.) προσβάλλω την τιμή (γυναίκας), διακορεύω, βιάζω. Επίσης (λαϊκ.) **ατιμώνω** — **ατίμαση** (η) [1840] κ. **ατιμασμός** (ο) [μτγν.] κ. **ατίμασμα** (το), **ατιμαστικός, -ή, -ό** [1840]

ατίμητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει τιμηθεί ● **2.** αυτός τού οποίου η αξία είναι αδύνατον να υπολογιστεί, ανεκτίμητος· ~ *πετράδι / λόγια*.

ατιμία (η) {ατιμιών} **1.** η κατάσταση τού να μην έχει κάποιος υπόληψη, να είναι ατιμασμένος· *το στίγμα τής* ~ ΣΥΝ ανυποληψία, αίσχος, ντροπή, ανεντιμότητα ΑΝΤ τιμή, δόξα **2.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς άτιμος (βλ.λ.), ανήθικος· η έλλειψη εντιμότητας ΣΥΝ ανεντιμότητα ΑΝΤ εντιμότητα **3.** (συνεκδ.) η πράξη που στερείται τιμιότητας, ηθικής· *οι* ~ *που έχει κάνει / διαπράξει* ΣΥΝ προστυχιά, βρομιά, βρομοδουλειά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄτιμος* < *ἀ-* στερητ. + *τιμή*. Η λ. χαρακτήριζε στον Όμηρο την κατάσταση εξευτελισμού στην οποία περιερχόταν ο πολεμιστής που έδειχνε δειλία ή δεν ανταπέδιδε την προσβολή. Στην αθηναϊκή κοινωνία η λ. προσδιόριζε τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων κάποιου. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε κυρ. την έλλειψη ή τη στέρηση τής θεϊκής εύνοιας (π.χ. *Ρωμ.* 1. 26· *διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας*...)].

άτιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εντιμότητας· ~ *πράξη* ‖ (υβριστ.) *άτιμε, θα μου το πληρώσεις!* ΣΥΝ αχρείος, αισχρός, επονείδιστος ΑΝΤ έντιμος, τίμιος **2.** αυτός που έχει χάσει την υπόληψη, την τιμή του ΣΥΝ ανυπόληπτος ΑΝΤ ευυπόληπτος ● **3.** (με θαυμασμό) πονηρός, έξυπνος, ικανός· *βρε τον* ~, *τι πήγε και σκέφτηκε!* ● **4.** (ειδικότ.-παλαιότ.) (γυναίκα) που ήρθε σε παράνομη ερωτική επαφή (προγαμιαία, απατώντας τον σύζυγό της κ.τ.ό.) ΑΝΤ τίμια **5.** (για άνδρα) αυτός τον οποίο απατά η σύζυγός του — (υποκ.) **ατιμούλης, -α, -ικο** κ. **ατιμούλικος, -η, -ο, άτιμα** επίρρ.

ατιμωρητί επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς τιμωρία· *δεν μπορείς να παραβιάζεις τους νόμους* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι*

ατιμώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν έχει επιβληθεί τιμωρία: *οι δράστες τού εγκλήματος παραμένουν ατιμώρητοι* — **ατιμώρητα** επίρρ., **ατιμωρησία** (η) [μεσν.].

ατίμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής υπολήψεως· *προτίμησε τον θάνατο από την* ~ *και αυτοκτόνησε* — **ατιμωτικός, -ή, -ό, ατιμωτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτίμωσις* < *ἀτιμῶ (-άω)* < *ἄτιμος*]

άτιτλος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν έχει τίτλο: ~ *κεφάλαιο / ποίημα* ΣΥΝ ατιτλοφόρητος.

ατλάζι (το) {ατλαζιού | χωρ. πληθ.} λείο, γυαλιστερό ύφασμα από μετάξι καθαρό ή συνυφασμένο με λινό, μαλλί ή βαμβάκι. — **ατλαζένιος, -α, -ο, ατλαζωτός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ μεσν. < αραβ. atlas]

άτλαντας (ο) → Άτλας

Ατλαντίδα (η) μυθικό νησί στον Ατλαντικό Ωκεανό, που, σύμφωνα με διηγήσεις σε διαλόγους τού Πλάτωνα, καταποντίστηκε μαζί με τους κατοίκους του πριν από χιλιάδες χρόνια («μύθος τής Ατλαντίδας»): *η χαμένη* ~.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀτλαντίς, -ίδος* (πρωτοαπαντά στη *Θεογονία* 938 τού Ησιόδου) < *Ἄτλας*]

Ατλαντική Συμμαχία (η) → ΝΑΤΟ

ατλαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό.

Ατλαντικός (Ωκεανός) (ο) ο δεύτερος σε μέγεθος ωκεανός τής Γης, ο οποίος χωρίζει την Αμερική από την Ευρώπη και την Αφρική
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀτλαντίς*, από φρ. όπως *Ἀτλαντικὸν πέλαγος* (Πλάτων, *Τίμαιος* 24e) και *Ἀτλαντικὴ θάλασσα* (Αριστοτέλης, *Περί κόσμου* 392b 22), οι οποίες περιέγραφαν τη μυθική νήσο Ατλαντίδα (βλ.λ.), την οποία οι αρχαίοι τοποθετούσαν μεταξύ τής ευρωπαϊκής και τής αμερικανικής ηπείρου]

Άτλας (ο) {Άτλαντ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ γίγαντας, γυιος τού Ουρανού και τής Γαίας, ο οποίος τιμωρήθηκε από τον Δία να κρατά στους ώμους του τη γήινη σφαίρα **2.** (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο με μεγάλη μυϊκή δύναμη, που μπορεί να σηκώνει πολύ μεγάλα βάρη. π.χ. ένας αρσιβαρίστας (β) η συλλογή που περιλαμβάνει επί μέρους χάρτες ευρύτερης περιοχής· *παγκόσμιος / ευρωπαϊκός* ~ (γ) (κατ' επέκτ.) κάθε συλλογή πινάκων, σχεδίων, εικόνων με κοινό θέμα: *ανατομικός / διαλεκτικός* ~ ● **3.** οροσειρά τής ΒΔ Αφρικής που εκτείνεται στο Μαρόκο (Μέγας Άτλας) και στην Αλγερία (Άτλας τής Σαχάρας). Επίσης **Άτλαντας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄτλας, -αντος*, όνομα μυθικού γίγαντα, < *ἀ-* αθροιστ. + θ. *τλᾱ- / τλη-*, από όπου και απρφ. *τλῆ-ναι* «τολμώ» (βλ. κ. *τόλμη, τάλαντο*). Το όν. τού όρους από το όν. τού μυθικού *Ἄτλαντος*, ο οποίος συνδεόταν με τη ΒΔ. Αφρική (ιδίως με την περιοχή τού σημερινού Γιβραλτάρ). Η σημ. «συλλογή χαρτών» ανάγεται στο 1594, οπότε εκδόθηκε μια τέτοια συλλογή από τον Φλαμανδό G. Mercator, έχοντας στο εξώφυλλο απεικόνιση τού μυθικού Άτλαντος].

Α.Τ.Μ. (η) Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανή· μηχανή σε τράπεζα, από την οποία μπορεί ο πελάτης να κάνει ανάληψη ή κατάθεση χρημάτων με τη χρήση ειδικής κάρτας.

ατμάκατος (η) [1889] {ατμακάτ-ου | -ων, -ους} το σκάφος που κινείται με ενέργεια από ατμό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chaloupe à vapeur]

ατμάμαξα (η) [1840] {ατμαμαξών} η μηχανή που κινείται με ατμό και κινεί *το τρένο* (συνεκδ.) το ίδιο το τρένο

ατμήλατος, -η, -ο [1876] (λόγ.) αυτός που κινείται με ενέργεια ατμού: ~ *πλοίο / ναυτιλία* ΣΥΝ ατμοκίνητος
[ΕΤΥΜ < *ατμός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαύνω*]

άτμητος, -η, -ο 1. αυτός που που δεν είναι δυνατόν να τεμαχιστεί ή δεν έχει τεμαχιστεί ακόμη ΣΥΝ αδιαίρετος **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε δεν μπορεί να διαιρεθεί, να τεμαχιστεί άλλο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *τμητός* < *τέμνω*]

ατμο- κ. **ατμό-** κ. **ατμ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τον ατμό· *ατμο-μηχανή, ατμό-πλοιο, ατμ-άμαξα, ατμό-λουτρο, ατμο-λέβητας*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀτμο-ειδής*), που προέρχεται από το αρχ. *ἀτμός* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *ατμο-λέβητας* < αγγλ. steam-boiler)]

ατμοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που παράγει ηλεκτρική ενέργεια με τη δύναμη τού ατμού· ~ *σταθμός*

ατμόιππος (ο) [1884] {ατμοΐππ-ου | -ων, -ους} μονάδα μέτρησης τής ισχύος των ατμομηχανών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cheval-vapeur].

ατμοκίνητος, -η, -ο [1825] αυτός που κινείται με ατμό: ~ *σιδηρόδρομος / πλοίο* ΣΥΝ ατμήλατος

ατμολέβητας (ο) [1858] {ατμολεβήτων} ο λέβητας μέσα στον οποίο παράγεται ο ατμός που προορίζεται για κινητήρια ενέργεια, το καζάνι τής μηχανής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-boiler].

ατμόλουτρο (το) [1876] **1.** το λουτρό με υδρατμούς ή ατμούς από μεταλλικά ύδατα (βλ. λ. *σάουνα, χαμάμ*) **2.** (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία γίνεται ατμόλουτρο (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-bath]

ατμομηχανή (η) [1812] η μηχανή που κινείται με ατμό ΣΥΝ ατμάμαξα, λοκομοτίβα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-engine]

ατμοπλοΐα (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η συγκοινωνία που γίνεται με πλοία τα οποία χρησιμοποιούν ατμό ως κινητήρια ενέργεια. — **ατμοπλοϊκός, -ή, -ό** [1833], **ατμοπλοϊκ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *ατμός* + *-πλοΐα* < *πλέω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam navigation]

ατμόπλοιο (το) [1851] το πλοίο που κινείται με ατμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steamship].

ατμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ η μετατροπή υγρού ή στερεού σε αέριο ΣΥΝ εξάτμιση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vaporisation].

ατμός (ο) **1.** εξαερωμένη μορφή υγρών, ιδ. νερού σε κατάσταση βρασμού· νερό υπό μορφήν ορατού αερίου ή αναθυμίασης· *πυκνός / αποπνικτικός* ~ ΣΥΝ αέριο, αναθυμίαση ΦΡ (μτφ.-αργκό) **βγάζω ατμούς** ξεσπώ, συμπεριφέρομαι θυμωμένα και ασυγκράτητα **2.** υγροποιημένη μορφή αερίων ή αναθυμιάσεων σε σταγόνες ΣΥΝ υδρατμός ● ΦΡ **υπ' ατμόν** *(ὑπ' ἀτμόν)* (i) σε ετοιμότητα· *ασθενοφόρα και πυροσβεστικά οχήματα βρίσκονται* ~ (ii) (ειδικότ.) σε ετοιμότητα για αναχώρηση: *είμαι* ~ *για τις Βρυξέλλες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀετμός* < **ἀϝε-τμός* < *ἀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *we- / wen- «πνέω, φυσώ», πβ. σανσκρ. vātah «φυσάει», λατ. ven-tus «άνεμος», γαλλ. vent, ισπ. viento, αγγλ. wind, γερμ. Wind κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἀήρ* (< **ἄϝερ-*), αρχ. *ἄημι* (< *awē-) «φυσώ», *αὔ-ρα* (< **ἄϝ ρα*) κ.ά. Η φρ. *υπ' ατμόν* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. under steam].

ατμοσίδερο (το) συσκευή για σιδέρωμα ρούχων που λειτουργεί με ατμό

ατμοστρόβιλος (ο) {ατμοστροβίλ-ου | -ων, -ους} ατμοκίνητος στρόβιλος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-turbine]

ατμόσφαιρα κ. (παλαιότ.) **ατμοσφαίρα** (η) [1728] {χωρ. πληθ.· ατμοσφαιρών στη σημ. 3} **1.** η αεριώδης μάζα που περιβάλλει έναν πλανήτη ή δορυφόρο και τής οποίας η ύπαρξη επιτρέπει την επιβίωση όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών στη Γη· οι κυριότ. περιοχές της είναι η τροπόσφαιρα, η στρατόσφαιρα, η μεσόσφαιρα, η θερμόσφαιρα και η εξώσφαιρα ΣΥΝ αέρας **2.** κάθε αεριώδες περίβλημα συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου: *η* ~ *τής εξοχής* **3.** ΦΥΣ μονάδα μετρήσεως τής πίεσης ατμών ή αερίων (1.033 γραμμάρια βάρους ή πόντ κατά τετραγωνικό εκατοστόμετρο): *πίεση 10 ατμοσφαι-*

ρών **4.** το σύνολο των μετεωρολογικών συνθηκών που επικρατούν σε έναν τόπο: *διαυγής / ζεστή / υγρή / καθαρή ~* ΣΥΝ κλίμα **5.** ο αέρας σε συγκεκριμένο χώρο: *η ~ στο δωμάτιο ήταν αποπνικτική από τα πολλά τσιγάρα* **6.** (μτφ.) το σύνολο των συναισθηματικών, ψυχολογικών επιδράσεων σε έναν χώρο ή περιβάλλον, η κυρίαρχη διάθεση *στο πάρτι δεν ήξερα κανέναν, ήταν όμως τόσο εύθυμη η ~, που πέρασα θαυμάσια* || *εορταστική / ευχάριστη / θερμή / παγερή / υποβλητική / φιλική / ηλεκτρισμένη / τεταμένη / φορτισμένη ~* ΦΡ **περιρρέουσα ατμόσφαιρα** βλ λ — **ατμοσφαιρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ atmosphaera]

ατμόσφαιρα ή ατμοσφαίρα; Παρά τον παροξύτονο τύπο **ατμοσφαίρα,** που πήγε προσκαίρως να παγιωθεί από επιφανείς λογίους (μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος 1728, Ευγένιος Βούλγαρις, Άνθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Σκαρλάτος Βυζάντιος κ ά.), ο προπαροξύτονος τ **ατμόσφαιρα** φαίνεται ορθότερος Λικαιολογείται από πολλά σύνθετα που κανονικώς αναβιβάζουν τον τόνο λόγω συνθέσεως *υδρόσφαιρα, ιοντόσφαιρα, φωτόσφαιρα, γεώσφαιρα, καλαθόσφαιρα, πετόσφαιρα, λιθόσφαιρα, χειρόσφαιρα, στρατόσφαιρα, χιονόσφαιρα* κ.ά.

-άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** αξίωμα ή τρόπο διακυβέρνησης· επίσης, το κράτος ή τη διοικητική περιφέρεια όπου επικρατεί συγκεκριμένο καθεστώς: *δουκ-άτο, εμιρ-άτο, σουλταν-άτο, χαλιφ-άτο, πριγκιπ-άτο, προτεκτορ-άτο, αδελφ-άτο* **2.** παλαιό νόμισμα χωρών, το όνομα τού οποίου προέρχεται από τον ηγεμόνα (που συχνά παριστάνεται ανάγλυφα πάνω στο νόμισμα) ή από το είδος τής ηγεμονίας που ασκούσε: (Κωνσταντίνος) *κωνσταντιν-άτο,* (δούκας) *δουκ-άτο* **3.** γλύκυσμα ή ποτό: *καρυδ-άτο, αμυγδαλ-άτο, κιτρ-άτο* **4.** (στον πληθ.) τοπωνύμιο: *Βλαχ-άτα, Διλην-άτα*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μτγν και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δουκάτον,* μεσν *δεσποτ-άτον*), που προέρχεται από το παραγ επίθημα *-άτος* (βλ λ.)]

άτοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποφέρει ή δεν επιβαρύνεται με τόκο *~ δάνειο / δόσεις* ΑΝΤ έντοκος — **άτοκα / ατόκως** επίρρ

ατόλη (η) {χωρ γεν πληθ } ο δακτυλιοειδής κοραλλιογενής σχηματισμός που περικλείει λιμνοθάλασσα, είναι σκεπασμένος με πλούσια βλάστηση και επικοινωνεί με το ανοικτό πέλαγος μέσω καναλιών· απαντά κυρ. στον Ειρηνικό και τον Ινδικό Ωκεανό. Επίσης **ατόλ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ < γαλλ atoll < atolu (γλώσσα Ντιβέχι, που ομιλείται στα νησιά Μαλδίβες) «νησί»]

άτολμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν χαρακτηρίζεται από τόλμη, αποφασιστικότητα *η ~ και χλιαρή διαμαρτυρία δεν έφερε αποτέλεσμα* || *~ βήματα* ΣΥΝ δειλός, διστακτικός, μαζεμένος, φοβισμένος ΑΝΤ τολμηρός, θαρραλέος — **άτολμα / ατόλμως** [μτγν] επίρρ, **ατολμία** (η) [αρχ]

ατομικεύω ρ μετβ [1888] {ατομίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} περιορίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο άτομο. *μην ατομικεύεις το πρόβλημα δεν αφορά μόνο σε αυτόν, είναι ευρύτερο* ΣΥΝ προσωποποιώ. — **ατομίκευση** (η) [1859]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. individualiser].

ατομικεύω – εξατομικεύω. Το **ατομικεύω** σημαίνει ό,τι και το *προσωποποιώ,* δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε ένα, συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο *(Δεν χρειάζεται να ατομικεύσουμε το θέμα στον συγκεκριμένο υποψήφιο)* Το **εξατομικεύω** σημαίνει ότι δρω, ενεργώ, λαμβάνω υπ' όψιν, αναφέρομαι σε άτομα και όχι στο σύνολο *(εξατομικευμένη διδασκαλία)·* όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά *(Οι ευθύνες πρέπει να εξατομικευθούν ανάλογα με κάθε περίπτωση· δεν μπορούν να θεωρηθούν όλοι συλλογικά υπεύθυνοι)* Από πλευράς παραγωγής και τα δύο ανάγονται στο επίθ. **ατομικός** Για τη γενικότερη σημ τής *εκ- / εξ-* σε σύνθετα από **-ικός,** πβ. **λαϊκός – εκλαϊκεύω** – *εκλαΐκευση,* **ειδικός – εξειδικεύω** – *εξειδίκευση,* **ιδανικός – εξιδανικεύω** – *εξιδανίκευση* κ.τ ό

ατομικισμός (ο) [1871] {χωρ πληθ.} **1.** η θεωρία και η στάση ζωής που προβάλλει την αξία τού ατόμου έναντι τού κοινωνικού συνόλου ΣΥΝ ατομοκρατία, ιντιβιντουαλισμός **2.** (ειδικότ.) κοινωνική θεωρία που υποστηρίζει την πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία τού ατόμου και δίνει έμφαση στην ατομική πρωτοβουλία και δράση **3.** η υπερβολική και αποκλειστική ενασχόληση με τον εαυτό μας· *εγωπαθής / υπερβολικός / αχαλίνωτος ~* ΣΥΝ εγωισμός, ατομισμός, φιλοτομαρισμός ΑΝΤ αλτρουισμός — **ατομικιστής** (ο), **ατομικίστρια** (η), **ατομικιστικός,** -ή, -ό, **ατομικιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άτομο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme].

ατομικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο ως ιδιαίτερη οντότητα κατ' αντιδιαστολή προς την ομάδα: *~ ασφάλιση / διαφορές / δικαιώματα / έκθεση ζωγραφικής / χαρακτηριστικά / ψυχολογία / συνείδηση / παιχνίδι / προσπάθεια / δημιουργία / συμφέρον* ΣΥΝ προσωπικός ΑΝΤ ομαδικός, συλλογικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο άτομο *~ βιβλιάριο / διαβατήριο / εισόδημα / ιδιοκτησία / φάκελος* ΣΥΝ ιδιωτικός ΑΝΤ ομαδικός, συλλογικός **3.** (για τον προσδιορισμό μεγέθους, ποσότητας) αυτός που αναλογεί σε ένα άτομο, μικρός· *~ μερίδα / συσκευασία* • **4.** ΦΥΣ-ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με το άτομο, την ελάχιστη ποσότητα ύλης που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού χημικού της στοιχείου *~ φυσική* **5.** (α) **ατομική θεωρία** η επιστημονική θεωρία για τη φύση τής ύλης, που επισημαίνει ότι αυτή αποτελείται από άτομα (β) **ατομικός αριθμός** ο αριθμός των πρωτονίων ενός ατόμου ή των ηλεκτρονίων τού ουδετέρου ατόμου, που είναι χαρακτηριστικός για κάθε χημικό στοιχείο (γ) **μονάδα ατομικής μάζας** μονάδα μετρήσεως μάζας ατόμων, η οποία ισούται με το 1/12 τής μάζας τού ισοτόπου τού άνθρακα-12 (δ) **ατομικό βάρος / ατομική μάζα** η μέση μάζα των ισοτόπων ενός χημικού στοιχείου μετρημένη σε μονάδες ατομικής μάζας (ε) **ατομική ενέργεια** η πυρηνική ενέργεια (βλ. λ. *πυρηνικός*) **6.** αυτός που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια: *~ αντιδραστήρας / υποβρύχιο / σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας·* ορθότ *πυρηνικός* **7.** (όπλο) η ισχύς τού οποίου προέρχεται από τη σχάση ή τη σύντηξη τού πυρήνα των ατόμων ορισμένων στοιχείων *~ βόμβα* — **ατομικ-ά / -ώς** [1824] επίρρ (σημ. 1-3) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω.*
[ΕΤΥΜ Η σημ. «αυτός που αναφέρεται στο άτομο» αποδίδει το γαλλ personnel (βλ. κ. *προσωπικός*), ενώ η σημ που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. atomic]

ατομικότητα (η) [1818] {ατομικοτήτων} **1.** η ιδιαιτερότητα ή η αυτοτέλεια κάθε ανθρώπου ως προσώπου **2.** ΦΙΛΟΣ (α) η ιδιότητα ή το σύνολο των ιδιοτήτων μιας οντότητας, ενός ατόμου, που το αντιδιαστέλλουν προς τα άλλα άτομα τού ίδιου είδους ή προς το σύνολο γενικά (β) η ιδιότητα μιας «ενικής» έννοιας που βρίσκεται στο τέλος μιας σειράς γενών και ειδών και δεν επιδέχεται διαίρεση **3.** ΧΗΜ ο αριθμός των ατόμων που συνιστούν το μόριο χημικού στοιχείου.
[ΕΤΥΜ Οι σημ 1, 2 αποτελούν μεταφρ. δάνειο από γαλλ individualité, ενώ η σημ 3 είναι ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. atomicity].

ατομισμός (ο) [1818] ο ατομικισμός (βλ.λ.). — **ατομιστής** (ο) [1842], **ατομίστρια** (η), **ατομιστικός,** -ή, -ό [1867], **ατομιστικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άτομο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ individualisme]

άτομο (το) {ατόμ-ου | -ων} **1.** υποθετική απειροελάχιστη ποσότητα ύλης, που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση ΣΥΝ στοιχείο, μόριο **2.** ΧΗΜ το ελάχιστο σωματίδιο ύλης χημικού στοιχείου, που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού στοιχείου, αποτελείται από διαρκώς κινούμενα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια και απαντά ελεύθερο ή ενωμένο με άλλα άτομα: *διάσπαση τού ~* (πυρηνική σχάση, βλ. λ. *σχάση*) **3.** ΒΙΟΛ κάθε απλός ή μεμονωμένος οργανισμός που μπορεί να αποτελεί ύπαρξη, σε αντιδιαστολή προς την αποικία, τον πληθυσμό, το είδος **4.** ο κάθε άνθρωπος χωριστά ΣΥΝ πρόσωπο **5.** ο άνθρωπος ως πρόσωπο, ως οντότητα ξεχωριστή από τους υπόλοιπους ανθρώπους *εγγυώμαι προσωπικώς για το άτομό του* || *άγνωστο / γελοίο / καλλιεργημένο / κοινωνικό / νεαρό / ύποπτο / ώριμο ~* ΣΥΝ άνθρωπος, πρόσωπο ΑΝΤ σύνολο, ομάδα **6.** (αργκό νέων) άνθρωπος *τι λέει, ρε, το ~, είναι καλά;* || *έχει μπλέξει με ένα ~ που είναι φευγάτο* || *το ~ δεν είναι στα καλά του.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄτομον,* ουδ. τού επιθ. *ἄτομος* «άτμητος» < *ἀ-* στερητ + *-τομος* < *τομή* < *τέμνω.* Η σημ. «πρόσωπο» απαντά από το 1804 ως απόδ. των γαλλ individu (κατά λέξη «α-διαίρετος»), personne]

άτομο, ατομικισμός – ατομισμός, ατομικιστής – ατομιστής. Στην προσπάθεια να αποδοθούν στα Ελληνικά οι έννοιες individu / personne και individualisme, individualiste, πλάστηκαν από τους λογίους τού 18ου και 19ου αι αρκετές λέξεις. **άτομο,** ως αναβίωση ή ενεργοποίηση τού αρχ. *ἄτομον,* ουδ. τού επιθ. *ἄτομος* «ο μη τμητός, αυτός που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση»· αυτού μετάφραση είναι το λατ. individuum «το αδιαίρετο, το άτμητο», από το οποίο το γαλλ. individu, που αποδόθηκε με το αρχ. ελλην. *άτομο* (πατριαρχικά έγγραφα 1804), από όπου προέρχεται. Για την απόδοση τού individualisme πλάστηκε από το *άτομο* ο **ατομισμός** (πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Κούμα, 1818) και αργότερα από το *ατομικός* ο όρος **ατομικισμός** (Ι Ν. Βαλέτας, 1871) Πάλι από το *άτομο* πλάστηκε ο **ατομιστής** (Χριστόδουλος Ακαρνάν, 1786) για το individualiste και σε νεότερους χρόνους το **ατομικιστής** από το *ατομικός* Μεταξύ τους τα ζεύγη *ατομισμός – ατομικισμός* και *ατομιστής – ατομικιστής* δεν διαφέρουν σημασιολογικώς.

ατομοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται, που λειτουργεί με ατομική ενέργεια *~ εργοστάσιο.*

ατομοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ο ατομικισμός (βλ λ., σημ. 1, 2). — **ατομοκρατικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. individualisme]

ατονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη έντασης και ζωντάνιας, η εξασθένηση των δυνάμεων *τον τελευταίο καιρό αισθάνομαι ~ μάλλον χρειάζομαι ξεκούραση* ΣΥΝ αδυναμία ΑΝΤ ευεξία, δύναμη **2.** ΙΑΤΡ η εξασθένηση τού κανονικού τόνου (βαθμού ελαστικότητας) ιστού ή μυώδους οργάνου.

ατονικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έλλειψη ή τη μείωση τής δύναμης. *~ κατάσταση* • **2.** αυτός που σχετίζεται με το

α- / αν- *στερητικό*

α-τόκιστος, -η, -ο	**α-τουφέκιστος,** -η, -ο	**α-τραυμάτιστος,** -η, -ο	**α-τρομοκράτητος,** -η, -ο	**α-τρύγητος,** -η, -ο
α-τοποθέτητος, -η, -ο	**α-τραγούδιστος,** -η, -ο	**α-τρικύμιστος,** -η, -ο	**α-τροποποίητος,** -η, -ο	**α-τρύπητος,** -η, -ο
α-τόρνευτος, -η, -ο	**α-τρακάριστος,** -η, -ο	**ά-τριφτος,** -η, -ο	**α-τροφοδότητος,** -η, -ο	**α-τρύπωτος,** -η, -ο
α-τορπίλιστος, -η, -ο	**α-τρατάριστος,** -η, -ο	**ά-τριχος,** -η, -ο	**α-τρόχιστος,** -η, -ο	**α-τσάκιστος,** -η, -ο

σύστημα γραφής κατά το οποίο οι λέξεις δεν τονίζονται: *οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν μεγαλογράμματη ~ γραφή* ΑΝΤ πολυτονικό, μονοτονικό • **3.** ΜΟΥΣ **ατονική μουσική** η μουσική που δεν στηρίζεται στους κλασικούς κανόνες τονικότητας ειδικότ. η μουσική που χρησιμοποιεί ελεύθερα και τους δώδεκα φθόγγους τής χρωματικής κλίμακας — **ατονικότητα** (η) (σημ. 3) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. atonal].

ατόνιστος, -η, -ο **1.** αυτός που γράφεται χωρίς τόνο: *ο μαθητής άφησε ατόνιστες όλες τις λέξεις τού κειμένου* ΣΥΝ άτονος ΑΝΤ τονισμένος, τονιζόμενος • **2.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει μελοποιηθεί. - **ατόνιστα** επίρρ

άτονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που του λείπει η ζωντάνια, η θέρμη· ~ *χρώμα / φωνή / βλέμμα / χαμόγελο* || ~ *ύφος / διαμαρτυρία* || ~ *αγορά* (που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη κίνηση συναλλαγών) ΣΥΝ αδύναμος, ασθενικός ΑΝΤ έντονος, ζωντανός • **2.** αυτός που δεν παίρνει γραμματικό τόνο: ~ *συλλαβή / λέξη* ΣΥΝ ατόνιστος ΑΝΤ τονισμένος. - **άτονα / ατόνως** [μτγν.] επίρρ.

ατονώ ρ αμετβ. {ατονείς | ατόνη-σα, -μένος} **1.** χάνω ένταση, δύναμη: *σύντομα ατόνησε το ενδιαφέρον τού κοινού* || *ατονεί η συζήτηση / η επίδραση / η μνήμη* ΣΥΝ εξασθενώ, αδυνατίζω ΑΝΤ εντείνομαι **2.** (για νόμους) ισχύω μόνο τυπικά, μένω στην πράξη ανεφάρμοστος: *ο νόμος για τις ελληνόγλωσσες επιγραφές στα καταστήματα έχει ουσιαστικά ατονήσει* ΑΝΤ ισχύω. — **ατόνηση** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτονῶ (-έω) < ἄτονος*]

ατόπημα (το) {ατοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} η ακατάλληλη για τις περιστάσεις ενέργεια ή πράξη: *υπέπεσε σε σοβαρά ατοπήματα κατά τον χειρισμό τής υποθέσεως* ΣΥΝ σφάλμα, παρεκτροπή, απρέπεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἄτοπος*].

άτοπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αντίθετος προς τη λογική: ~ *πράξη / συμπεριφορά / ενέργεια* ΣΥΝ παράλογος, ασυνάρτητος ΑΝΤ λογικός **2.** ΦΙΛΟΣ ***απαγωγή σε άτοπο*** / (λόγ.) ***εις άτοπον απαγωγή*** (*εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή*, λατ. deductio ad absurdum) (α) λογική μέθοδος με την οποία αποδεικνύουμε ότι μια πρόταση είναι ψευδής, ξεκινώντας από τη συγκεκριμένη πρόταση και καταλήγοντας με λογικούς συλλογισμούς σε πρόταση που γνωρίζουμε ότι είναι ψευδής (β) λογική μέθοδος με την οποία βεβαιώνεται εμμέσως η αλήθεια μιας πρότασης με τον αποκλεισμό μιας απο τις συνέπειες που προκύπτουν από αντιφατική πρόταση **3.** αυτός που δεν αρμόζει σε συγκεκριμένη περίσταση: ~ *πράξη / συμπεριφορά* ΣΥΝ ανάρμοστος, αταίριαστος — **άτοπα / ατόπως** [αρχ.] επίρρ., **ατοπία** (η) [αρχ.]

ατός, -ή, -ό αντων οριστ (λογοτ.-λαϊκ + προσ. αντων. μου, σου, του .) μόνος μου, εγώ ο ίδιος ~ *μου κατάφερα να ξεπεράσω κάθε εμπόδιο.*
[ΕΤΥΜ μεσν., από τις πλάγιες πτώσεις τής αυτοπαθούς αντωνυμίας: αιτ. *ἀτόν* < μτγν. *ἑατόν* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἑαυτόν* (βλ. κ. *εαυτός*)]

-άτος, -άτη, -άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** υλικό από το οποίο παρασκευάστηκε έδεσμα ή το οποίο αποτελεί βασικό συστατικό του: *κρασ-άτος, ξιδ-άτος, ριγανάτος* **2.** ιδιότητα: *καλοσυν-άτος, μυρωδ-άτος, μεσ-άτος, λουλουδ-άτος, σικ-άτος* **3.** συντελεσμένο γεγονός, ολοκλήρωση: *γεμ-άτος, χορτ-άτος, φευγ-άτος* **4.** τρόπο: *τρεχ-άτος, ποδαρ-άτος* **5.** κατάληξη οικογενειακών ονομάτων, συνήθ. από την Κεφαλονιά: *Μαρκαντων-άτος, Λασκαρ-άτος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *βαρβ-ᾶτος* < λατ. barb-atus), σύντομα δε επεκτάθηκε και σε λ. με ελλην. θέμα (λ.χ μεσν. *γεμ-άτος, καλοσυν-άτος* κ.ά.)].

ατού (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα* **1.** το χαρτί τής τράπουλας που κερδίζει όλα τα άλλα, το ισχυρότερο χαρτί: ~ *σ' αυτή την παρτίδα είναι τα σπαθιά* **2.** (μτφ.) ό,τι μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να υπερισχύσει. ~ *τής ομάδας είναι η ισχυρή της άμυνα* || *το κύριο ~ τού υποψηφίου είναι ότι είναι νέος και επαγγελματικά επιτυχημένος* ΣΥΝ πλεονέκτημα, προσόν, αβαντάζ ΑΝΤ μειονέκτημα, ντεζαβαντάζ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. atout < à tout «σε όλα»]

ατόφυος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *ατόφιος*) **1.** αυτός που αποτελεί ενιαίο σύνολο, με ομοιογένεια και συνοχή, από το οποίο δεν λείπει κάτι: *ένα καρβέλι ~* || *παρέλαβε ~ το στράτευμα με ακμαίο ηθικό, αλλά δεν μπόρεσε να το αξιοποιήσει στρατηγικά* ΣΥΝ ακέραιος **2.** αυτός που δεν έχει παραποιηθεί, νοθευτεί: ~ *χρυσάφι* ΣΥΝ καθαρός, γνήσιος, ανόθευτος ΑΝΤ νοθευμένος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αὐτόφυος* < αρχ. *αὐτοφυής*]

> **ατόφυος ή ατόφιος;** Η ετυμολ. προέλευση τής λ. (από το αρχ. **αὐτο-φυής** μέσω τού μεταπλασμένου κατά τα επίθ. σε *-ος* μεσν. **αὐτόφυος**) δικαιολογεί τη γραφή **ατόφυος** με *-υ-* και όχι **ατόφιος** με *-ι-* κατά τα επίθ. σε *-ιος* (*ψόφ-ιος, κούφ-ιος, ίσ-ιος* κ.ά.)

άτρακτος (η) {ατράκτ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το αδράχτι (βλ.λ.) **2.** μεταλλικός μακρόστενος άξονας περιστροφής μηχανημάτων • **3.** το κύριο μέρος αεροπλάνου • **4.** ΓΕΩΜ τμήμα επιφανείας σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο μέγιστων ημικυκλίων με κοινή διάμετρο **5.** ΑΣΤΡΟΝ ***ωριαία άτρακτος*** καθεμιά από τις 24 νοητές ατράκτους πλάτους 15° (= 1 h) (σημ 4) στις οποίες χωρίζεται η γήινη επιφάνεια, τής οποίας όλα τα σημεία έχουν συμβατικά την ίδια ώρα **6.** ΒΙΟΛ (α) παροδικός κυτταροπλασματικός σχηματισμός, που εμφανίζεται κατά τη διαίρεση τού πυρήνα και διευκολύνει την ισομερή κατανομή των χρωμοσωμάτων στους θυγατρικούς πυρήνες (β) ***νευρομυϊκή άτρακτος*** αισθητήριο των σκελετικών μυών, που οι υποδοχείς του ερεθίζονται από το παθητικό τέντωμα τού μυός. — (υποκ.) **ατρακτίδιο** (το), **ατρακτοειδής**, -ής, -ές [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + trk^{w} (συνεσταλμ βαθμ.) < Ι.Ε. *ter-ek^{w} «στρίβω». πβ. σανσκρ. tarkúh «αδράχτι», λατ. torqueo «στρίβω», γαλλ tordre, ισπ torcer, αγγλ dis-tort, γερμ. drechseln «τορνεύω» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικώς στο αρσενικό γένος με τη σημ «αδράχτι», ενώ αργότερα κατέληξε να προσδιορίζει τον κεντρικό ιστό τού πλοίου]

ατράνταχτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να τρανταχτεί ΣΥΝ αδόνητος, άσειστος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί ακλόνητος: ~ *άλλοθι / επιχείρημα / ατού / πειστήριο / απόδειξη / πίστη* ΑΝΤ σαθρός, ασταθής. — **ατράνταχτα** επίρρ.

ατραξιόν (η) {άκλ.} ελλην *πόλος έλξεως* **1.** οτιδήποτε ελκύει το ενδιαφέρον: *οι καινούργιες ~ τής μόδας·* (ειδικότ.) ο καλλιτέχνης ή το νούμερο που σημειώνει τη μεγαλύτερη επιτυχία σε μουσική, θεατρική παράσταση ή τηλεοπτικό πρόγραμμα: *το νούμερο τού σχοινοβάτη ήταν η μεγάλη ~ τού τσίρκου* **2.** (μτφ.) για κατάσταση που προκαλεί έκπληξη, γέλιο, σύγχυση: *η σημερινή συνεδρία τής Σχολής ήταν μια πρώτης τάξεως ~!*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. attraction «έλξη» < λατ. attractio < ad + trahere «τραβώ, έλκω»]

ατραπός (η) (λόγ.) **1.** δύσβατο μονοπάτι, πέρασμα **2.** (μτφ.) ο δρόμος, η πορεία που ακολουθεί κανείς στον ιδιωτικό ή δημόσιο βίο: *κατηγόρησε τους πολιτικούς του αντιπάλους πως οδεύουν σε επικίνδυνες και σκοτεινές ~* || *συνέστησε προσοχή στις ολισθηρές ~ τής ταραγμένης σκέψης* ΣΥΝ πορεία, κατεύθυνση
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* αθροιστ + Ι.Ε. *trep- «περπατώ με μικρά βήματα, τρέμω», πβ. σανσκρ trpráh «ανήσυχος», λατ trepidus «παλλόμενος, έντρομος», ισπ trépido «φοβισμένος» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *τραπῶ* «πατώ»].

Ατρείδες (οι) {Ατρειδών} ΜΥΘΟΛ γυιοι τού Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀτρεῖδαι* (ενικός· *Ἀτρείδης*) < *Ἀτρεύς* (με επίθημα *-ίδης*)].

Ατρεύς (ο) {Ατρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός τού Θυέστη, βασιλιάς των Μυκηνών· παιδιά του ο Αγαμέμνων και ο Μενέλαος Επίσης **Ατρέας**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < **Ἀ-τρε-εϜς* < *ἀ-* στερητ. + θ. *τρε-* τού ρ *τρέω* «φοβούμαι, τρέμω, τρέπομαι σε φυγή» (ομόρρ. των *τρέμω, τρόμος*), οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ατρόμητος, άφοβος»]

ατρησία (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η (συνήθ εκ γενετής) απουσία ή απόφραξη φυσιολογικής διόδου ή κοιλότητας τού σώματος: ~ *πρωκτού / οισοφάγου / χοληφόρων οδών / πνευμόνων / αορτικού τόξου / καρδιακής βαλβίδας / νεφρών.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άτρητος* (βλ. λ. *διάτρητος*), < γαλλ atrésie].

άτρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τρύπα, δεν έχει τρυπηθεί.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + τρητός «τρυπημένος», για το οποίο βλ. λ. *διά-τρητος*].

ατρόμητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, που έχει γενναίο φρόνημα. ~ *μαχητής* ΣΥΝ άφοβος, άτρομος. — **ατρόμητα / ατρομήτως** [μτγν.] επίρρ

άτρομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, ατρόμητος.

ατροπίνη (η) [1867] {ατροπινών} ΦΑΡΜ κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται στην ιατρική για τη διαστολή τής κόρης τού ματιού, καθώς και ως σπασμολυτικό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. atropine < νεολατ. atropa (όνομα φυτού) < αρχ. *Ἄτροπος*, μία από τις τρεις Μοίρες τής μυθολογίας (εκείνη που έκοβε το νήμα τής ζωής)]

ατροφία (η) {ατροφιών} **1.** ΙΑΤΡ η φυσιολογική ή παθολογική συρρίκνωση κυττάρου, οργάνου, ιστού ή μέλους τού σώματος: *η έλλειψη άσκησης και η ακινησία προκάλεσαν ~ των μυών* || *φυσιολογική / εκτεταμένη / γενικευμένη / γεροντική ~* || ~ *των μυών / τού ήπατος / των οστών / τού νευρικού ιστού / τού λιπώδους ιστού / τού δέρματος / τού οπτικού νεύρου / των αδένων* ΑΝΤ υπερτροφία **2.** (μτφ.) η ελλιπής ή υποτυπώδης ανάπτυξη και λειτουργία: *«η ~ τού κοινωνικού κράτους αντιστοιχεί στην υπερτροφία τού ποινικού κράτους»* (εφημ.) ΑΝΤ υπερτροφία
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «έλλειψη τροφής», < *ἀ-* στερητ + *τροφή*. Ο ιατρικός όρ ήδη αρχ].

ατροφικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ατροφία. ~ *συμπτώματα / μέλος / μυς* ΑΝΤ υπερτροφικός **2.** (μτφ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που δεν τρέφεται καλά, καχεκτικός, κοκκαλιάρης ΣΥΝ υποσιτισμένος ΑΝΤ εύρωστος **3.** (μτφ.) αυτός που έχει υποτυπώδη ανάπτυξη, που δεν λειτουργεί πλήρως, αλλά με ελλείψεις και προβλήματα *ο ~ ιδιωτικός τομέας* ΣΥΝ υποτυπώδης, ανίσχυρος, ανεπαρκής ΑΝΤ υπερτροφικός — **ατροφικ-ά / -ώς** επίρρ.

ατροφώ ρ αμετβ. [αρχ.] {ατροφείς... | ατρόφησα} παθαίνω ατροφία, δεν αναπτύσσομαι ή συρρικνώνομαι: *οι μύες που δεν ασκούνται ατροφούν.*

άτρωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πληγωθεί ή να τραυματιστεί· *ο πολεμιστής βγήκε ~ από τα βέλη τού εχθρού* ΣΥΝ απλήγωτος, αλάβωτος, σώος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να πληγεί, να θιγεί, που διατηρείται αμετάβλητος και ακέραιος (υλικά και ηθικά). *παρ' όλες τις ενορχηστρωμένες επιθέσεις των αντιπάλων του, έλαμψε τελικά η αλήθεια και παρέμεινε ~* ΣΥΝ απρόσβλητος ΑΝΤ τρωτός, ευπρόσβλητος. — **άτρωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *τρωτός* < *τι-τρώ-σκω* «τραυματίζω, πληγώνω». βλ. κ. *τρωτός*]

άτσα επιφών. (λαϊκ.) για την έκφραση ευχάριστης έκπληξης ή επιδοκιμασίας για κάτι ~*! Ωραίο παλτό! Πόσο το πήρες;*

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ]

ατσαλάκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει τσαλακωθεί: ~ *ρούχο / χαρτί* ΣΥΝ αζάρωτος, ατσάκιστος, κολαριστός. (λαϊκ) στην τρίχα / πένα / στο καντίνι **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί καμία φθορά, ταλαιπωρία ή μείωση *τα καταφέρνει πάντα και βγαίνει ~ από τα χειρότερα μπερδέματα και παρεξηγήσεις* ΣΥΝ αστραπατσάριστος **3.** (μτφ.) σοβαρός και ευθυτενής *οι παλιοί καθηγητές έμπαιναν στην τάξη στητοί και ~* ΣΥΝ κορδωμένος — **ατσαλάκωτα** επίρρ

ατσαλένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από ατσάλι: *για ασφάλεια έβαλαν βαριές ~ πόρτες* ΣΥΝ χαλύβδινος **2.** (μτφ) αυτός που είναι σκληρός και ανθεκτικός σαν το ατσάλι ~ *μπράτσα / νεύρα / θέληση / πυγμή / δύναμη* Επίσης **ατσάλινος,** -η, -ο.

ατσάλι (το) {ατσαλιού} **1.** κάθε μορφή καθαρού σιδήρου, που περιέχει ποσότητα άνθρακα (μερικές φορές και άλλα μέταλλα) και χρησιμοποιείται, επειδή είναι σκληρότερο και ανθεκτικότερο, σε κατασκευές οικοδομών, μαχαιριών, λεπίδων, μηχανών *ανοξείδωτο ~* || *«Πώς δενόντανε τ' ~»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Ν Α. Οστρόφσκι) ΦΡ (μτφ -εκφραστ) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** θα γίνει σφοδρή σύγκρουση, δεν θα μείνει τίποτε όρθιο **2.** (συνεκδ -λογοτ.) οτιδήποτε κατασκευάζεται από το συγκεκριμένο υλικό και ειδικότ. ο πολεμικός εξοπλισμός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ σκληρός, όπως το ατσάλι, ή που δεν λυγίζει μπροστά στον πόνο ή στη δυσκολία *έχει γροθιά ~* || *θέληση από ~* ΣΥΝ πέτρα, σίδερο.
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν azzal < μτγν. λατ. aciarium (ενν. ferrum) «αιχμηρός σίδηρος» < λατ. acies «αιχμή»].

ατσαλιά (η) [μεσν] **1.** η ακαταστασία, η τσαπατσουλιά **2.** (συνεκδ) αδέξια και άχαρη πράξη.

ατσαλίνα (η) {δύσχρ ατσαλινών} **1.** είδος πεπλατυσμένου, λεπτού σύρματος που χρησιμοποιούν οι ηλεκτρολόγοι για να περάσουν καλώδια μέσα σε σωλήνες • **2.** λεπτή, εύκαμπτη σπάτουλα που χρησιμοποιούν κυρ. οι ελαιοχρωματιστές
[ΕΤΥΜ < *ατσάλι* + παραγ. επίθημα *-ίνα*]

ατσάλινος, -η, -ο → ατσαλένιος

άτσαλος, -η, -ο **1.** αυτός που στερείται επιδεξιότητας ή χάρης: ~ *και απρόσεκτη κίνηση* ΣΥΝ αδέξιος, άγαρμπος **2.** (ειδικότ) αυτός που στερείται τάξεως και οργανώσεως. *γράφει με ~ τρόπο και δεν βγάζεις άκρη* ΣΥΝ ακατάστατος, τσαπατσούλης, πρόχειρος, ανοργάνωτος ΑΝΤ μεθοδικός, συστηματικός, νοικοκυρεμένος, τακτοποιημένος — **άτσαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. αβεβ ετύμου, πιθ < αρχ. *ἀτάσθαλος* (με ανομοιωτική αποβολή τού -τ- και τροπή *-σθ-* > *-στ-*, οπότε **ἄσταλος* > *ἄτσαλος*)]

ατσαλοσύνη (η) η ιδιότητα τού άτσαλου: *η ~ του δεν περιγράφεται!* ΣΥΝ τσαπατσουλιά.

ατσαλώνω ρ μετβ {ατσάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επενδύω το σύνολο ή τμήμα (επιφανείας) με ατσάλι: *ο σιδηρουργός είχε ατσαλώσει όλα του τα εργαλεία* ΣΥΝ χαλυβ(δ)ώνω **2.** (μτφ -λογοτ) ενισχύω, προσδίδω (σε κάτι) εξαιρετική αντοχή και δύναμη. *οι αναποδιές τής ζωής ατσάλωσαν τα νεύρα και τη θέλησή του* ΣΥΝ ενδυναμώνω, ενισχύω, θωρακίζω, τονώνω, σκληραίνω — **ατσάλωση** (η), **ατσάλωμα** (το)

ατσελεράντο κ **αξελεράντο** (το) {άκλ } ΜΟΥΣ οδηγία βαθμιαίας επιτάχυνσης τής ρυθμικής αγωγής, αύξησης τής ταχύτητας κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού ΑΝΤ ριταρντάντο, ραλεντάντο
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accelerando < accelerare «επιταχύνω» < λατ accelerare < ad + celer, -eris «ταχύς»]

ατσιγαρία (η) (λαϊκ) το να μην έχει κάποιος τσιγάρο να καπνίσει ή το να μην έχει καπνίσει για καιρό· συνήθ στη ΦΡ ***έχω ατσιγαρίες***.

ατσίγαρος, -η, -ο (αργκό) (συνήθ ως ουσ) αυτός που δεν έχει τσιγάρο να καπνίσει

Ατσιγγάνος, Ατσίγγανος (ο) ▸ Τσιγγάνος

ατσίδα (η) **1.** (διαλεκτ) το κουνάβι, η νυφίτσα (βλ λ) • **2.** (μτφ) (α) αυτός που είναι πολύ έξυπνος, που έχει οξεία αντίληψη. *είναι ~, τίποτα δεν του ξεφεύγει* ΣΥΝ σπίρτο, ξ(ο)υράφι, αλεπού, πανούργος, τετραπέρατος (β) αυτός που είναι εξαιρετικά επιδέξιος, καταφερτζής, καπάτσος *για τέτοια δουλειά χρειάζονται οι ~ τής επιχείρησης να τα βγάλουν πέρα!* ΣΥΝ σαΐνι, τσακάλι, μάρκα. Επίσης **ατσίδας** (ο) (σημ 2). -- **ατσιδοσύνη** (η) (σημ 2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἰκτίδα*, αιτ ενικού τού ουσ. *ἰκτίς* (βλ λ.) «νυφίτσα, κουνάβι»]

ατσούμπαλος, -η, -ο (για πρόσ) (κ ως ουσ) αδέξιος ή ατημέλητος, απεριποίητος — **ατσούμπαλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *α-* προθεμ + αρχ *σιπαλός* «άσχημος, κακοφτειαγμένος» (με τσιτακισμό, πβ *τσίμπλα* < *σιπλή*)].

Αττάλεια (η) (τουρκ. Antalya) ιστορική πόλη τής ΝΔ Μ Ασίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά τής Περγάμου *Ἄτταλο Β'* (2ος αι. π Χ), ο οποίος ίδρυσε την πόλη]

Άτταλος (ο) {-ου κ. -άλου} **1.** όνομα βασιλέων τής Περγάμου· ο Άτταλος Β' ο Φιλάδελφος (220-138 π Χ) ίδρυσε Στοά στην Αγορά τής αρχαίας Αθήνας, η οποία φέρει το όνομά του *(Στοά τού Αττάλου)* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν , πιθ < αρχ *Ἄττις / Ἄτυς / Ἄττης* (φρυγικός θεός) + παραγ. επίθημα *-αλος*]

αττικάρχης (ο) [1895] {αττικαρχών} ο διοικητής των αστυνομικών διευθύνσεων Αττικής

Αττική (η) χερσόνησος και νομός τής ΝΑ Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Αθήνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Έλληνας*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀττική* (ενν *χώρα*), ουσιαστικοπ θηλ τού επιθ *ἀττικός* < *ἀτθικός* < **ἀθθικός* (με εκφραστικό διπλασιασμό τού δασέος *-θ-*) < *Ἀθῆναι*].

αττικισμός (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ **1.** η μίμηση τής γλώσσας και τού ύφους των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας από μεταγενέστερους συγγραφείς (τού 1ου αι π.Χ κ εξ , από Βυζαντινούς αλλά και Νεοέλληνες τού 18ου-19ου αι - νεοαττικισμός), οι οποίοι τους θεωρούσαν ως πρότυπα **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο (λεξιλογικό, γραμματικό, συντακτικό) μέσα στη λόγια γλωσσική παράδοση θυμίζει τη γλώσσα ή το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας. *ο λόγος του ήταν γεμάτος αττικισμούς* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

αττικιστής (ο) [αρχ] συγγραφέας ο οποίος μιμείται τη γλώσσα και το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας: *οι ~ ρήτορες και λεξικογράφοι τού 2ου αι. μ Χ* — **αττικιστικός,** ή, -ό, **αττικίζω** ρ [αρχ]

Αττικοβοιωτία (η) [1833] ευρύτερη περιοχή τής Α Στερεάς Ελλάδας που περιλαμβάνει τους νομούς Αττικής και Βοιωτίας

αττικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αττική και ειδικότ με την Αθήνα· *ο γαλανός ~ ουρανός* || ~ *γη / φως* **2.** (συνεκδ) (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Αθήνα, ιδίως τής κλασικής περιόδου, και με τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε σε αυτήν ~ *αγγείο / επιγραφή / διάλεκτος* (β) ΓΛΩΣΣ ***αττική σύνταξη*** (στην Αρχαία Ελληνική) συντακτικό φαινόμενο τής αττικής διαλέκτου, κατά το οποίο ρήμα ενικού αριθμού γ' προσώπου δέχεται υποκείμενο ουδετέρου γένους πληθυντικού αριθμού (παραβιάζοντας έτσι τον κανόνα τής συμφωνίας ρήματος και υποκειμένου τού ρήματος, λ χ *τὰ παιδία παίζει*) (γ) (λόγ) ***αττικόν άλας*** το ανάλαφρο, κομψό και πνευματώδες ύφος. *τα κείμενα τού Ροΐδη ήταν πάντοτε διανθισμένα με το περίφημο ~* — **αττικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ

Αττίλας (ο) **1.** βασιλιάς των Ούννων (407-453 μ Χ), γνωστός ως «Μάστιγα τού Θεού» λόγω τής σκληρότητάς του, αλλά και των στρατιωτικών επιτυχιών του **2.** ΠΟΛΙΤ συνθηματική ονομασία τής στρατιωτικής επιχείρησης, κατά την οποία τουρκικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 (σε δύο φάσεις, 20-22/7, γνωστή ως «Αττίλας Ι», και 14-16/8, γνωστή ως «Αττίλας ΙΙ») ΦΡ ***γραμμή Αττίλα*** η διαχωριστική γραμμή που επιβλήθηκε από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 χωρίζοντας τα κατεχόμενα εδάφη από την ελεύθερη Κύπρο το τμήμα της, που χωρίζει στα δύο την πρωτεύουσα Λευκωσία, ονομάζεται «πράσινη γραμμή» και αποτελεί (μετά την πτώση τού διαχωριστικού «τείχους» ή «τείχους τού αίσχους» τού Βερολίνου, που χώριζε μέχρι το 1989 την Ανατολική από τη Δυτική Γερμανία) το μοναδικό διαχωριστικό «τείχος» στον κόσμο!
[ΕΤΥΜ < γοτθ Attila «πατερούλης», υποκ. τού atta «πατέρας»].

άτυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς τους καθιερωμένους τύπους *οι ηγέτες είχαν μια ~ συνάντηση στο πλαίσιο τής διεθνούς συνδιάσκεψης* || ~ *συνομιλία / επαφή* ΣΥΝ ανεπίσημος ΑΝΤ επίσημος **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν εμπίπτει στους νομικούς τύπους, στα νόμιμα. *η ~ σύμβαση δεν σου παρέχει καμία κάλυψη* || ~ *δικαιοπραξία / διαθήκη / συμφωνία* ΑΝΤ τυπικός, νόμιμος **3.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν εμφανίζει τα τυπικά, συνήθη γνωρίσματα σε φυσιολογικό ή παθολογικό επίπεδο. *οι γιατροί διέγνωσαν ~ πνευμονία* || ~ *κύτταρο / όγκος* ΑΝΤ χαρακτηριστικός, κανονικός, τυπικός — **άτυπα / ατύπως** επίρρ.

ατύπωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει εκτυπωθεί, αποτυπωθεί με γράμματα στο χαρτί ΑΝΤ τυπωμένος, εκτυπωμένος • **2.** αυτός που δεν έχει εκδοθεί *το έργο του έμεινε ~ ώς τον θάνατό του* ΣΥΝ αδημοσίευτος, ανέκδοτος.

ατύχημα (το) [αρχ.] {ατυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τυχαίο συμβάν που προκαλεί τραυματισμό, θάνατο ή ζημιά *σήμερα είχα ένα μικρό ~ έπεσε καυτό λάδι στο χέρι μου και το ζεμάτισε* || *ερευνάται αν ο θάνατος οφείλεται σε ~ ή ήταν προμελετημένο έγκλημα* ΣΥΝ πάθημα· ΦΡ ***εργατικό ατύχημα*** βλ. λ. *εργατικός* **2.** (ειδικότ) βλάβη, ανατροπή ή σύγκρουση μεταφορικού μέσου (κυρ αυτοκινήτου) και οι αρνητικές της συνέπειες (τραυματισμοί, ζημιές κ.λπ) *τα περισσότερα ~ οφείλονται στην υπερβολική ταχύτητα* ΣΥΝ τροχαίο

> **ατύχημα – δυστύχημα.** Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες και συνδέονται με τη λ **τύχη** Το **ατύχημα** και στην Αρχαία και στη Ν Ελληνική έχει την ευρύτερη σημασία «κακοτυχία, ζημιά, βλάβη ποικίλης αιτιολογίας», ενώ το **δυστύχημα** στη μεν Αρχαία σήμαινε κυρίως την «ήττα στον πόλεμο», στη δε Ν Ελληνική τείνει πάλι να περιοριστεί σε βλάβες (σωματικές, υλικές, θανάτου κ λπ) που προέρχονται από τροχαία, κυρίως, και άλλα ατυχήματα με μηχανικά μέσα Έτσι μιλούμε για ατυχήματα, αστοχήματα δηλ. και κακοτυχίες, στις ενέργειες και τις συνθήκες τής ζωής μας, στην εργασία μας *(εργατικά ατυχήματα)*, την κίνησή μας *(τροχαία ατυχήματα)* κ.λπ Ως προς τα *δυστυχήματα*, τα *τροχαία δυστυχήματα* και τα *αυτοκινητικά δυστυχήματα*, αποτελούν κύρια χρήση τής λέξης, διακρίνονται δε συνήθως από τα αντίστοιχα *τροχαία ατυχήματα* και τα *αυτοκινητικά ατυχήματα*, καθώς τα πρώτα μπορεί να είναι θανατηφόρα, ενώ τα δεύτερα είναι συνήθ λιγότερο σοβαρά (ζημιές ή τραυματισμοί), π χ *«Το τελευταίο Σαββατοκύριακο σημειώθηκαν 15 αυτοκινητικά δυστυχήματα στις εθνικές οδούς»*, αλλά *«Χτες είχα ένα ατύχημα με τ' αμάξι κι έγδαρα λίγο το φτερό»*.

ατυχής, -ής, -ές [αρχ] {ατυχ-ούς | -είς (ουδ ή) ατυχέστ-ερος, -ατος}

α- / αν- *στερητικό*

α-τσεκάριστος, -η, -ο	**α-τσίκνιστος,** -η, -ο	**α-τσουβάλιαστος,** -η, -ο	**α-τύλιχτος,** -η, -ο	**α-τυράννητος,** -η, -ο
α-τσιγάριστος, -η, -ο	**α-τσίμπητος,** -η, -ο	**α-τσούγκριστος,** -η, -ο	**α-τυποποίητος,** -η, -ο	**α-τυράννιστος,** -η, -ο

1. (λόγ.) αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης, που παθαίνει (κάτι) χωρίς να φταίει *ο ~ περαστικός δέχτηκε τη σφαίρα στο στήθος* || *η ~ υπάλληλος απολύθηκε, πληρώνοντας σφάλματα συναδέλφων της* ΣΥΝ άτυχος, δυστυχής, αναξιοπαθών ΑΝΤ ευτυχής, καλότυχος • **2.** δυσάρεστος, αυτός που προκαλεί αρνητικές καταστάσεις, δυσάρεστα συναισθήματα *~ σύμπτωση / περίσταση / ημέρα* ΑΝΤ ευτυχής, ευχάριστος • **3.** αυτός που δεν έχει αίσιο τέλος, που οδηγεί σε αποτυχία *έχει συνάψει δύο ~ γάμους* || *η ~ έκβαση τής μάχης* || *~ εγχείρηση / έρωτας / πολεμική επιχείρηση / επεισόδιο / περιστατικό / απόπειρα / εξέλιξη* ΣΥΝ αποτυχημένος, ανεπιτυχής ΑΝΤ επιτυχής **4.** ακατάλληλος για την περίσταση, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο επελέγη *~ πρωτοβουλία τής αντιπολίτευσης οδήγησε σε φιάσκο* || *~ έμπνευση / ενέργεια / χαρακτηρισμός / έκφραση / σχέδιο / παρομοίωση / σχόλιο / διατύπωση / παράδειγμα* ΣΥΝ απρόσφορος, άστοχος. **ατυχώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τύχη, άβαφος*

ατυχία (η) [αρχ.] {ατυχιών} **1.** το να μην έχει κάποιος ευνοϊκή τύχη *με δέρνει / κυνηγάει η ~* || *τον τελευταίο καιρό έχω μεγάλη ~ όλα στραβά μου πάνε* || *τι ~!* (ως σχόλιο τού προφορ. λόγου σε περιπτώσεις που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο και απρόβλεπτο) ΣΥΝ κακοτυχία ΑΝΤ τύχη **2.** (συνεκδ.) το ατυχές γεγονός· *φέτος τον βρήκαν πολλές ~ αρρώστιες, προβλήματα με την οικογένεια* || *είχε την ~ να κάθεται δίπλα σε κάποιον που δεν πλενόταν ποτέ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*

άτυχος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης ΦΡ ***στάθηκα άτυχος*** απέτυχα, δεν ευτύχησα: *~ στον γάμο μου / στη ζωή / στις εξετάσεις* **2.** ευφημιστικός χαρακτηρισμός που εκφράζει τη συμπάθεια τού λέγοντος και που χρησιμοποιείται συνήθως στον Τύπο για αναφορά σε θύματα σοβαρών ατυχημάτων *η σφαίρα βρήκε τον ~ αστυνόμο στο στήθος* || *ο επίδοξος ληστής εγκατέλειψε αιμόφυρτη την ~ γυναίκα και εξαφανίστηκε προς άγνωστη κατεύθυνση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη.*

ατυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατυχείς ... | ατύχησα (λόγ. μτχ. ατυχήσας, -ασα, -αν)} έχω ατυχία σε (κάτι), δεν τα καταφέρνω: *ατύχησες δεν πειράζει, την άλλη φορά θα τα πας καλύτερα* || *ατύχησε στον γάμο της* ΣΥΝ αποτυγχάνω ΑΝΤ ευτυχώ, πετυχαίνω.

Α.Υ. Αυτού / Αυτής Υψηλότης (-ητα).

Α/Υ ΣΤΡΑΤ ανθυποβρυχιακός: *~ βλήματα.*

αυγαταίνω ρ. → αβγατίζω

αυγατίζω ρ. → αβγατίζω

Αυγείας (ο) {-α κ. -είου} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τής Ήλιδας, τού οποίου τους στάβλους καθάρισε μέσα σε μία ημέρα ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του ΦΡ (μτφ.) ***η κόπρος τού Αυγείου*** βλ. λ. *κόπρος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αὐγείας / Αὐγέας* «φωτεινός, λαμπρός» < *αὐγή*]

Αυγερινός (ο) (λαϊκ.) ο πλανήτης Αφροδίτη, όπως φαίνεται την αυγή, ως το τελευταίο άστρο τής νύχτας. *«βάζει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθι / και τον καθάρειο ~ χρυσό δαχτυλιδάκι»* (δημοτ. τραγ.) (πβ. λ. *Αποσπερίτης*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < επίθ. *αὐγερινός* < αρχ. *αὐγή*, κατά τα *εσπερινός, σημερινός, νυχτερινός* κ.ά.]

Αυγή (η) **1.** ΜΥΘΟΛ η Ηώς, αδελφή τού Ηλίου και προσωποποίηση τής αυγής **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο < *αὐγή* (βλ. λ.)]

αυγή (η) **1.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διαδέχεται η ημέρα τη νύχτα ΣΥΝ ξημέρωμα, χάραμα, χαραυγή, (λόγ.) ηώς ΦΡ (παροιμ.-σκωπτ.) ***η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη*** για το παρασκήνιο και τον χρόνο διεργασιών που προηγούνται κρίσιμων αποφάσεων και αναδείξεως προσώπων σε αξιώματα **2.** (συνεκδ.) η λάμψη τού ηλίου που διαχέεται στον ορίζοντα πριν από την ανατολή του: *η ~ ξεπρόβαλε σιγά-σιγά πίσω απ' τα νοτισμένα βουνά* ΣΥΝ λυκαυγές ΑΝΤ σούρουπο, δειλινό **3.** (μτφ.) το φανέρωμα μιας αρχής, *η ~ τής νίκης* ΣΥΝ αρχή, ξεκίνημα — (υποκ.) **αυγούλα** (η), **αυγινός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «το φως τού ηλίου», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. agoj «ημέρα»]

αυγό (το) → αβγό

αυγοειδής, -ής, -ές → αβγοειδής

αυγοθήκη (η) → αβγοθήκη

αυγοκόβω ρ. → αβγοκόβω

αυγοτάραχο (το) → αβγοτάραχο

αυγοτέμπερα (η) → αβγοτέμπερα

αυγουλάς (ο) → αβγουλάς

αυγουλού (η) → αβγουλάς

αυγουστιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει τον Αύγουστο **2.** ***Αυγουστιανά*** (τα) (ενν. *γεγονότα*) τα γεγονότα τής 4ης Αυγούστου, τής κήρυξης τής δικτατορίας τού Ι. Μεταξά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*

αυγουστιάτικος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον Αύγουστο, που συμβαίνει κατά τον Αύγουστο *η Κοίμηση τής Θεοτόκου είναι ~ γιορτή* || *~ φεγγάρι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*

Αυγουστίνος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (λαϊκ.) **Αυγουστής**.
[ΕΤΥΜ < λατ. Augustinus, υποκ. τού Augustus. Βλ. λ. *Αύγουστος*].

Αύγουστος (ο) {Αυγούστου} ο όγδοος μήνας τού έτους και ο τρίτος τού καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Ιούλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες· ΦΡ (παροιμ.) (α) ***Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές τον χρόνο / μακάρι σαν τον Αύγουστο να 'ταν οι μήνες όλοι*** για την αφθονία καρπών, την ομορφιά τής φύσης, καθώς και την ανεμελιά των τελευταίων θερινών διακοπών, που κάνουν αγαπητό τον μήνα αυτόν (β) ***από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα*** (i) για τις καλοκαιρίες τού Μαρτίου και τα προμηνύματα τού χειμώνα, που γίνονται αισθητά ήδη κατά τον Αύγουστο (ii) (μτφ.) για έργο τού οποίου η ολοκλήρωση συνεχώς μετατίθεται χρονικά (γ) ***(να 'σαι καλά) τον Αύγουστο που 'ναι παχιές οι μύγες*** για την αφθονία τής φύσης τον μήνα τής ωρίμασης και συγκομιδής των καρπών (δ) ***κάθε πράμα στον καιρό του κι ο κολοιός τον Αύγουστο*** βλ. λ. *κολοιός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. Augustus «σεβαστός», αρχική σημ. «ευνοημένος από τους οιωνούς», < augui «οιωνοσκόπος» Ο τίτλος Augustus δόθηκε το 27 π.Χ. στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Οκταβιανό, όταν έγινε μονοκράτορας. Επειδή κατά τη διάρκεια αυτού τού μηνός ο Οκταβιανός αναγορεύθηκε ύπατος και σημείωσε εξαιρετικές στρατιωτικές επιτυχίες, ονομάστηκε προς τιμήν του *Αύγουστος* (Augustus) ο έκτος μήνας τού χρόνου, που προηγουμένως ονομαζόταν απλώς Sextilis «έκτος». Η λ. πέρασε από τη Λατ. σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. August, γαλλ. août, ισπ. agosto, γερμ. August κ.ά.]

αυγωμένος, -η, -ο → αβγωμένος

αυθάδεια (η) [αρχ.] {αυθαδειών} η αγενής και θρασεία συμπεριφορά: *η ~ του δεν περιγράφεται* ΣΥΝ αναίδεια.

αυθάδης, -ης, αύθαδες {αυθάδ-ους | -εις (ουδ. -η)· αυθαδέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητική αγένεια και θράσος *ο ~ τρόπος του έφερε τους παρισταμένους σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ αδιάντροπος, αναιδής, αναίσχυντος, θρασύς, ανάγωγος, (λόγ.) ιταμός ΑΝΤ σεμνός, ευγενικός, καλότροπος Επίσης (σπανιότ.) **αυθάδικος, -η/-ια, -ο.**
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αὐτο-ϝάδης* < *αὐτός* + *-ϝαδ-* < *ἅδος* (< *Fάδος*) «ευχαρίστηση, τέρψη», ομόρρ. των αρχ. *ἥδομαι, ἡδονή* (βλ. λ.). Η αρχική σημ. τού επιθ. ήταν «αυτός που δεν κάνει παρά ό,τι τον ευχαριστεί» και, κατ' επέκταση, «ο υπεροπτικός»].

αυθαδιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αυθαδίασα} συμπεριφέρομαι με αυθάδη τρόπο

αυθαιρεσία (η) [1856] {αυθαιρεσιών} **1.** η αυθαίρετη συμπεριφορά. *η ~ ενός υπουργού* || *καταδικάζει την ~ τής εξουσίας* **2.** (συνεκδ.) η αυθαίρετη ενέργεια: *καταγγέλθηκαν οι ~ των διωκτικών αρχών.*

αυθαίρετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πραγματοποιείται στο πλαίσιο που προβλέπουν οι νόμοι, αλλά σύμφωνα με προσωπικές επιθυμίες και προτιμήσεις· (γενικότ.) αυτός που δεν υπακούει στις αρχές που ισχύουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά ενεργεί κατά το δοκούν: *~ ενέργεια / δήλωση / συμπεριφορά* || *~ δόμηση / κτίσμα* ΣΥΝ ετσιθελικός, καταχρηστικός, παράνομος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν στηρίζεται σε λογικά ή πραγματικά δεδομένα: *χωρίς αποδείξεις κάθε συμπέρασμα είναι ~* || *πρόκειται για ~ κρίση, χωρίς λογικά ερείσματα* ΣΥΝ αναπόδεικτος, αθεμελίωτος ΑΝΤ αποδεδειγμένος, ελεγμένος **3.** **αυθαίρετο** (το) {αυθαιρέτ-ου | -ων} (ενν. *κτίσμα*) ακίνητο που χτίστηκε χωρίς να πληρούνται οι νόμιμοι όροι δόμησης (εκτός σχεδίου πόλεως ή χωρίς άδεια οικοδόμησης) *οι ιδιοκτήτες των ~ ζητούν την ένταξή τους στο σχέδιο πόλεως* — **αυθαίρετα / αυθαιρέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο αυτοεκλεγόμενος, με ελεύθερη επιλογή», < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *αἱρετός* < *αἱροῦμαι* «εκλέγω» Στην Κ.Δ. απαντά η σημ. «αυτοπροαίρετος» (2 *Κορινθ.* 8,3)]

αυθαιρετώ ρ. αμετβ. [1893] {αυθαιρετείς ... | αυθαιρέτησα} ενεργώ αυθαίρετα: *αυθαιρετεί συνεχώς κάνει ό,τι του 'ρθει, χωρίς να ρωτήσει κανέναν.*

αυθέντης (ο) {αυθεντών} πρόσωπο που έχει απόλυτη εξουσία σε κάτι ή κάποιον, ο αφέντης: *«Ο ~ τού Μορέως»* (μυθιστόρημα τού Α.Ρ. Ραγκαβή) ΣΥΝ κυρίαρχος, άρχοντας, κύριος, αφεντικό
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που επιτελεί κάτι με τις δικές του μόνο δυνάμεις», < *αὐτοέντης* < *αὐτός* + **ἕντης* «αυτός που επιτελεί, που φέρει εις πέρας» < Ι.Ε. ρίζα *sen-, τής οποίας συνεσταλμ. βαθμίδα απαντά στο ρ. *ἀν-ύω* (< *sn̥-nu-) «πραγματοποιώ, φέρω εις πέρας» (πβ. *άνυσμα*) Βλ. κ. *δι-ανύω*].

αυθεντία (η) {αυθεντιών} **1.** η αδιαμφισβήτητη ισχύς γνώμης, το απόλυτο κύρος **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο τού οποίου οι απόψεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν από κανέναν, που όσα λέει έχουν ισχύ αξιώματος: *η ~ τού Αριστοτέλη κυριάρχησε κατά τον Μεσαίωνα* (όσα είχε γράψει θεωρούνταν αδιαμφισβήτητα) **3.** (εκφραστ.) πρόσωπο που γνωρίζει εις βάθος ένα θέμα *~ στη ρωσική ιστορία / στη μοριακή βιολογία* ΣΥΝ εξπέρ, ειδικός
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απόλυτη κυριαρχία», < αρχ. *αὐθέντης*]

αυθεντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν είναι ψεύτικος: *ο ήρωας τού διηγήματος είναι ~ χαρακτήρας, υπαρκτό πρόσωπο* || *η ταινία περιέχει ~ σκηνές από επίκαιρα τής εποχής* ΣΥΝ αληθινός, γνήσιος, πραγματικός **2.** αρχικός, πρωτότυπος, αυτός που δεν αποτελεί απομίμηση ή αντίγραφο, που δεν έχει δεχθεί επέμβαση ή επεξεργασία: *πρόκειται για τα ~ έγγραφα, όχι για αντίγραφα* || *~ δημιουργία τού Ντιόρ, όχι μαϊμού* (βλ. λ., σημ. 3) ΣΥΝ πρωτότυπος **3.** αυτός που φανερώνει γνησιότητα, ειλικρίνεια, έλλειψη προσποιήσεως ή υποκρισίας *είναι ~ άνθρωπος· ό,τι θα σου πει το εννοεί, δεν υποκρίνεται* ΣΥΝ πηγαίος, αληθινός, ατόφυος, γνήσιος — **αυθεντικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αυθεντικότητα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} η γνησιότητα και εγκυρότητα: *η ~ ενός πίνακα τού Ρέμπραντ* || *η ~ ενός χειρογράφου.*

αυθημερόν επίρρ. (λόγ.) εντός των χρονικών πλαισίων μίας και τής αυτής ημέρας: *ο πρωθυπουργός τής Ιταλίας έφθασε σήμερα στη χώρα μας και αναχωρεί ~ για την Τουρκία*
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίθ. *αὐθήμερος* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ημέρα» < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ἡμέρα*. Το επίθημα *-όν* (που προέρχεται από το ουδ. τού επιθ.) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς κατ' αναλογίαν προς σχήματα σε *-(δ)όν* (πβ. *βαθμη-δόν, σχε-δόν, αναφαν-δόν* κ.ά.)]

αυθορμητισμός (ο) **1.** η τάση να εκδηλώνει κανείς πηγαία ό,τι αισθάνεται, ό,τι σκέφτεται και να ενεργεί αναλόγως *σε μια έξαρση*

αυθορμητισμού άρχισε να μιλάει για τον εαυτό του || *η τεχνική και η πειθαρχία χαλιναγωγούν τον ~ των χορευτών* ΣΥΝ γνησιότητα, φυσικότητα, απλότητα, ανυποκρισία, ειλικρίνεια, ευθύτητα **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) η αυθόρμητη πράξη, ενέργεια: *όταν τα πνεύματα είναι εξημμένα, να αποφεύγετε τους ~* || *τώρα χρειάζονται προσοχή και περίσκεψη· όχι ~* Επίσης **αυθορμησία** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. spontanéité]

αυθόρμητος, -η, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται πηγαία, σύμφωνα με τις παρορμήσεις, την ψυχική διάθεση τής στιγμής: *~ γέλιο / πράξη / κουβέντα / ξέσπασμα* ΣΥΝ. αυτόματος, ενστικτώδης, γνήσιος, πηγαίος, φυσικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς σχεδιασμό ή προετοιμασία, που προκύπτει από μόνος του, φυσικά, χωρίς υποκίνηση / υπόδειξη *οι ~ εκδηλώσεις τού πλήθους τον συγκίνησαν* || *η ~ προσέλευση τού λαού στο συλλαλητήριο* ΣΥΝ απρομελέτητος, απροσχεδίαστος, αβίαστος, ειλικρινής. — **αυθόρμητα / αυθορμήτως** [μεσν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὁρμῶ*]

αυθύπαρκτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει ή μπορεί να υπάρξει από μόνος του, χωρίς τη συνδρομή άλλων ΣΥΝ αυτοτελής, αυθυπόστατος, αυτόνομος, ανεξάρτητος. — **αυθυπάρκτως** κ. **αυθύπαρκτα** επίρρ, **αυθυπαρξία** (η) [1870]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὑπαρκτός* < *ὑπάρχω*]

αυθυπέρβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} το να υπερβαίνει κανείς τον ίδιο του τον εαυτό, κυρ. να ξεπερνά τις αδυναμίες του. — **αυθυπερβατικός,** -ή, -ό, **αυθυπερβατικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-exceeding].

αυθυποβολή (η) [1891] η υποβολή συγκεκριμένων απόψεων, ιδεών ή ψυχολογικών στάσεων από το ίδιο το άτομο στον εαυτό του, η ενσυνείδητη ή ασυνείδητη δημιουργία τέτοιων ιδεών ή στάσεων. — **αυθυποβάλλομαι** ρ [1891].
[ΕΤΥΜ < *αυθ-* (< *αυτός*) + *υποβολή*, μεταφρ δάνειο από γαλλ. autosuggestion]

αυθυπόστατος, -η, -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που έχει ξεχωριστή και ανεξάρτητη ύπαρξη, που έχει αυτοτέλεια: *~ πίστη / έννοια / ουσία / θεωρία / οντότητα* ΣΥΝ αυθύπαρκτος, αυτοτελής, ανεξάρτητος **2.** ***αυθυπόστατον*** (το) {αυθυποστάτου} η αυθύπαρκτη παρουσία, η αυτοτέλεια — **αυθυποστάτως** επίρρ. [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὑποστατός* < *ὑφίσταμαι*].

αυθωρεί επίρρ (αρχαιοπρ.) ευθύς αμέσως, την ίδια στιγμή ΣΥΝ αμέσως, παρευθύς, τάχιστα, αυτοστιγμεί, πάραυτα, παραχρήμα, μονομιάς· κυρ. στη ΦΡ (επιτατ) ***αυθωρεί και παραχρήμα*** χωρίς καμία καθυστέρηση, πάραυτα: *εξετέλεσε τη διαταγή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ί
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αὐθωρός* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ώρα» < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *-ωρός* < *ὥρα*].

αυλαία (η) {αυλαιών} **1.** η μεγάλη και βαριά κουρτίνα τού θεάτρου, που καλύπτει τη σκηνή και η οποία με ειδικό μηχανισμό υψώνεται ή σύρεται κατά την έναρξη τής παράστασης και κατεβαίνει ή σύρεται μετά τη λήξη της ΣΥΝ κουρτίνα, παραπέτασμα· ΦΡ (συνεκδ) (α) ***ανοίγει / σηκώνεται η αυλαία*** (i) αρχίζει η παράσταση ή σειρά παραστάσεων *με δεκάλεπτη καθυστέρηση άνοιξε η αυλαία* (ii) (μτφ) γίνεται έναρξη μιας διαδικασίας: *~ τού φεστιβάλ Αθηνών* || *~ τής πρώτης αγωνιστικής ημέρας τού πρωταθλήματος* (β) ***ανοίγω / σηκώνω την αυλαία*** εμφανίζω δημόσια, φέρνω στο φως: *η ειδησεογραφία σήκωσε την αυλαία ενός μικρού δράματος, για να το μεταβάλει σε οδυνηρό δημόσιο θέαμα* ΣΥΝ αποκαλύπτω, φανερώνω (γ) ***πέφτει / κλείνει η αυλαία*** (i) τελειώνει μια παράσταση ή σειρά παραστάσεων: *το κοινό αποθέωσε τον εκλεκτό καλλιτέχνη, όταν έπεσε η αυλαία* (ii) (μτφ.) φθάνει το τέλος, κλείνει ο κύκλος *με την ομιλία του ~ των εργασιών τού Συνεδρίου* || *με την καταδίκη του ~ στην πολύκροτη αυτή δίκη* ΣΥΝ τελειώνει, φθάνει στο τέρμα, κλείνει (δ) ***αίρω την αυλαία*** βλ. λ. *αίρω* **2.** (συνεκδ.) η έναρξη ή η λήξη θεατρικής παράστασης ή πράξης ή σειράς παραστάσεων: *τρία θέατρα έχουν ~ σήμερα το απόγευμα* (έναρξη των παραστάσεων) || *έφτασε καθυστερημένος πέντε μόλις λεπτά πριν από την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή*.
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ. τού επιθ. *αὐλα-ῖος* < *αὐλή* / *αὐλά* + *-ιος* (πβ *ἀρχαῖος* < *ἀρχά* + *-ιος*, *ὡρα-ῖος* < *ὥρα* + *-ιος* κ ά) Μεταφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ *ανοίγω / κλείνω την αυλαία* (< γαλλ. lever / baisser le rideau)]

αύλακα (η) {αυλάκων} **1.** ΑΝΑΤ. επιμήκης στενή σχισμή, που δίνει την εντύπωση αυλακιού στην επιφάνεια ανατομικών οργάνων, όπως τού εγκεφάλου, και έχει λειτουργική σημασία **2.** ΤΕΧΝΟΛ χάραξη στην επιφάνεια εξαρτήματος για τη σωστή εφαρμογή άλλων επιφανειών και την καλή λειτουργία του. Επίσης (λόγ) **αύλαξ** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὖλαξ* (*ἡ* / *ὁ*) < **ἀ-Fλακ-ς* < *ἀ-* προθεμ. + I.E **welk-* «τραβώ», πβ. λιθ velkù «αυλάκι», αρχ. σλαβ. vlěkǫ. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ *ἕλκω* (< **selk-*), όσο και αν φαίνεται εύλογη, δεν μπορεί να ερμηνευθεί ικανοποιητικά].

αυλάκι (το) {αυλακ-ιού | -ιών} το φυσικό ή τεχνητό, στενό, επίμηκες και μικρού βάθους όρυγμα στο έδαφος (συνήθ. για άρδευση): *άνοιξε ~, για να φεύγει το νερό* ΣΥΝ χαντάκι· ΦΡ (μτφ.) (α) ***βάζω το νερό στ' αυλάκι*** δρομολογώ εξελίξεις, κάνω κάτι να αρχίσει να λειτουργεί σωστά: *ο νέος υπουργός, πολύ δραστήριος και αποτελεσματικός, έβαλε επιτέλους το νερό στ' αυλάκι για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* (β) ***μπαίνει το νερό στ' αυλάκι*** αρχίζει κάτι να λειτουργεί σωστά, να ακολουθεί τη σωστή πορεία. *είναι δύσκολο για ένα νιόπαντρο ζευγάρι να συνηθίσει στην καινούργια του ζωή· χρειάζεται να περάσει λίγος καιρός, μέχρι να μπει το νερό στ' αυλάκι* (γ) ***κύλησε πολύ νερό στ' αυλάκι*** πέρασε πολύς καιρός ή έγιναν πολλά πράγματα στο μεταξύ / από τότε: *κάποτε ήμαστε νέοι και δυνατοί από τότε ~* || *«για να καθιερωθεί το σύστημα αναγνώρισης εγκληματιών με τη μέθοδο τού DNA, πρέπει να κυλήσει πολύ νερό στ' αυλάκι»* (εφημ.) (δ) (σκωπτ) ***κάτω απ' τ' αυλάκι*** (δηλ. τον Ισθμό τής Κορίνθου) στην ή από την Πελοπόννησο, πελοποννησιακής καταγωγής· έκφραση κυρ των Στερεοελλαδιτών που αντανακλά ανταγωνισμό που υπήρχε ιδ. παλαιότερα με τους Πελοποννησίους: *εσείς, οι ~* (οι Πελοποννήσιοι)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αὐλάκιον*, υποκ. τού αρχ *αὖλαξ*. Ο τ. *αυλάκι* έχει χάσει την υποκοριστική / σμικρυντική λειτουργία Βλ κ *αύλακα*].

αυλακιά (η) **1.** το άνοιγμα (το αυλάκι) που δημιουργείται κατά το όργωμα στο χωράφι από το υνί τού χειροκίνητου ή τού μηχανικού αρότρου, η αράδα· (μτφ.) **2.** κάθε επιμήκης γραμμή που δίνει την εντύπωση ότι χαράζει, αυλακώνει τον χώρο στον οποίο βρίσκεται: *οι αστραπές χάραζαν αυλακιές στον γκρίζο ουρανό* **3.** η ρυτίδα: *το γερασμένο του μέτωπο χαραγμένο από τις ~ τής ζωής* **4.** βαθύ επίμηκες σημάδι από βίαιο εξωτερικό χτύπημα *η πλάτη του είχε γεμίσει αυλακιές από το μαστίγιο* ΣΥΝ χαρακιά, ραβδιά.

αυλακοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {αυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει αύλακες ή μοιάζει με αύλακα (βλ.λ) — **αυλακοειδώς** επίρρ.

αυλακώνω ρ μετβ {αυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ανοίγω αυλάκι ή αυλακιά σε (κάτι) **2.** (μτφ.) χαράζω (σε μια επιφάνεια), σχηματίζω επιμήκεις γραμμές σαν αυλάκια *τα δάκρυά του αυλακώνουν τα μάγουλά του* || *οι αστραπές αυλακώνουν τον ουρανό* || *βαθιές ρυτίδες αυλακώνουν το γερασμένο πρόσωπό της.* Επίσης **αυλακιάζω** [αρχ.]. — **αυλάκωμα** (το), **αυλάκιασμα** (το) [μεσν.].

αυλάκωση (η) [1858] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάνοιξη αυλακιών **2.** η ράβδωση (βλ λ) **3.** ΒΙΟΛ η πρώτη φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία το ζυγωτό (βλ.λ.) υπόκειται σε διαδοχικές κυτταρικές διαιρέσεις, που εμφανίζονται στην επιφάνεια τού γονιμοποιημένου ωαρίου σαν αύλακες.

αυλακωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει χαραγμένα αυλάκια, ραβδώσεις στην επιφάνειά του: *οι ~ κολόνες τού ναού* ΣΥΝ ραβδωτός.

αύλαξ (ο/η) → αύλακα, αυλάκι

αυλάρχης (ο) [μτγν.] {κλητ. -άρχα | αυλαρχών} ανώτατος αξιωματούχος τής βασιλικής αυλής με αρμοδιότητες προϊσταμένου. — **αυλαρχείο** (το) [1897]

αύλειος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει στην αυλή: *~ θύρες / χώρος* (κυρ για σχολεία).

αυλή (η) **1.** ο ανοιχτός χώρος μπροστά ή πίσω από σπίτι που περιβάλλεται από τοίχους ή περιφράξεις ή στο κέντρο κτηριακού συγκροτήματος· *πλακόστρωτη ~* || *στην ~ μου έχω φυτέψει μια λεμονιά* || *τα παιδιά παίζουν στην ~* || *γραφική / κάτασπρη ~* ΣΥΝ περίβολος (πβ. λ. *προαύλιο*) ● **2.** η κατοικία τού βασιλιά ή άλλου ηγεμόνα, καθώς και τα γραφεία και οι υπηρεσίες ασκήσεως τής εξουσίας του: *Αθηναίοι σοφοί έζησαν στην ~ τού Ιέρωνα* || *ανακοινωθέν τής βασιλικής ~* ΣΥΝ παλάτι, ανάκτορα **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν τον βασιλιά, το ανώτατο προσωπικό των ανακτόρων, το περιβάλλον τού βασιλιά· *πολλά μυστικά τού Παλατιού διαρρέουν στις εφημερίδες από τη βασιλική ~* ΣΥΝ αυλικοί, ακόλουθοι **4.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν σημαντικό δημόσιο πρόσωπο (σε θέση εξουσίας): *η ~ που σχηματίστηκε γύρω από τον πρωθυπουργό επηρεάζει τις αποφάσεις του εις βάρος τού κοινωνικού συμφέροντος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E **aw-* «διανυκτερεύω, κοιμούμαι», πβ. αρμ. aut «κατάλυμα για τη νύχτα», σανσκρ. vāyami «κουράζομαι», αγγλ. weary «εξαντλημένος». Ομόρρ. αρχ. *ἰ-αύ-ω* «κοιμούμαι, διανυκτερεύω». Η λ προσδιόριζε αρχικά τον χώρο τού βασιλικού παλατιού, όπου διανυκτέρευαν οι υπηρέτες ή τα ζώα]

> **αυλή – αυλαία – έπαυλη.** Η λ. **αυλή**, ξεκινώντας από τη σημ «ο χώρος πέριξ τού παλατιού, περιβάλλων χώρος, όπου περνούσαν τη νύχτα τους υπηρέτες ή και ζώα τού παλατιού», εξελίχθηκε στη σημ «ο χώρος που περιβάλλει το σπίτι», αυτού που και σήμερα ονομάζεται από τους αρχιτέκτονες (ιδ για σχολεία) **αύλειος** χώρος Από την αυλή παράγονται το **αυλαία** «σκέπασμα» και το **αυλίζομαι** «έχω την είσοδο τής αυλής και, κατ' επέκτ, του σπιτιού (από αυτόν ή εκείνο τον δρόμο)», το **αυλόθυρα**, το **αυλόγυρος** κ.ά. Ομόρριζα είναι και τα **έπαυλη** *(ἔπαυλις)*, **προαύλιο** και **καταυλισμός** Από εδώ και το **Αυλίς / Αυλίδα** (από αρχ. *αὖλις*, η ρίζα από όπου το **έπ-αυλις**). Από την αυλή των ανακτόρων, η αυλή σήμανε συνεκδοχικά «τον οίκο τού βασιλιά, τη βασιλική κατοικία, το παλάτι (< λατ. palatium)». Με αυτή τη σημ χρησιμοποιήθηκαν τα **αυλικός, αυλάρχης, αυλοκόλακας** κ.ά. Ο Στέφ Κουμανούδης καταγράφει ένα πλήθος λέξεων που πλάστηκαν (μέχρι το 1900) κατά την περίοδο τής τότε βασιλείας στην Ελλάδα. *αυλοσύμβουλος* (1844), *αυλόφρων* (1854), *αυλοθεράπων* (1896), *αυλόδουλος* (1843), *αυλοκοπία, αυλοήθης* (από τον Αναστάσιο Πολυζωίδη), *αυλίτις, αυλικοθεράποντες, αυλικεύομαι, αυλικότης* κ.ά., και *Αυλικόπολις* ακόμη, παραφθορά τής φιλοβασιλικής εφημ *Ακρόπολις*!

αύληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το παίξιμο τού αυλού.

αυλητής (ο) [αρχ.], **αυλητρίδα** (η) [αρχ] πρόσωπο που εκτελεί μουσικές συνθέσεις με αυλό Επίσης **αυλήτρια** (η) [μτγν.] {αυλητριών} — **αυλητική** (ενν. *τέχνη*) (η) [αρχ.].

αυλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στην αυλή (βασιλιά, αυτοκράτορα κ.λπ): *~ αξίωμα / περιβάλλον / θαλαμηπόλος* ΣΥΝ βασιλικός, δυναστικός **2.** **αυλικός** (ο) πρόσωπο που ανήκει στη βασιλική αυλή, στον κύκλο των προσώπων που περιβάλλουν τον βασιλιά ΣΥΝ παλατιανός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή*.

αυλόγυρος (ο) **1.** το περίφραγμα αυλής, κυρ. το κτισμένο: *τα παιδιά*

κάθονταν δίπλα-δίπλα πάνω στον ~ τής εκκλησίας, για να βλέπουν καλύτερα || *ψηλός / πέτρινος ~* ΣΥΝ αυλότοιχος, μάντρα, φράχτης, μαντρότοιχος **2.** (συνεκδ.) ο χώρος (κυρ. περιφραγμένος) που περιβάλλει ένα κτήριο, η περιφραγμένη αυλή: *ο κόσμος που δεν χωρούσε στο εκκλησάκι στεκόταν στον ~* || *περάσαμε τον ~ προχωρώντας προς το κτήριο* ΣΥΝ περίβολος, αυλή, προαύλιο, γύρος.

αυλόδουλος, -η, -ο [1843] (μειωτ.) αυτός που υποτάσσεται δουλικά στη θέληση και την εξουσία τού βασιλιά· *το πλήθος αποδοκίμαζε τους ~ συνωμότες* || *~ κυβέρνηση*

αυλόθυρα (η) η αυλόπορτα (βλ.λ.).

αυλοκόλακας (ο/η) [1865] {αυλοκολάκων} (μειωτ.) **1.** κόλακας τού βασιλιά **2.** (κατ' επέκτ.) κόλακας ισχυρού προσώπου, προσώπου που βρίσκεται στην εξουσία *οι ~ τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ γλείφτης, τσαννακογλείφτης, σφουγγοκωλάριος. — **αυλοκολακεία** (η) [1851].

αυλόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής αυλής, πόρτα που οδηγεί μέσα ή έξω από την αυλή.

αυλός (ο) **1.** ΜΟΥΣ αρχαίο. πνευστό μουσικό όργανο διαφόρων ειδών (μόναυλος, πλαγίαυλος, άσκαυλος κ.ά.), που μοιάζει με το κλαρινέτο ή το όμποε, και το οποίο είχε σημαντική θέση στη διονυσιακή λατρεία και γενικότ. στην κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή τής ελληνικής αρχαιότητας περιελάμβανε διπλό καλάμι τοποθετημένο μέσα σε κυλινδρικό ή ελαφρώς κωνικό σωλήνα με μικρές οπές σε διάφορα σημεία για την έξοδο τού αέρα **2.** η φλογέρα, το σουραύλι • **3.** ο σωλήνας τού φυσερού που χρησιμοποιεί ο σιδηρουργός **4.** ΑΝΑΤ το σωληνώδες μέρος ενός κοίλου οργάνου, λ.χ. ο αυλός τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *awl- «κοιλότητα, σωλήνας», πβ. λιθ. aũlas «περικνήμιο», νορβ. aul «μίσχος φυτού», λατ. alvus «κοιλιά», ιταλ. alvo κ.ά. Ο ανατ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. tube]

αυλός – έναυλος – συναυλία – δίαυλος – πύραυλος. Η αρχαία λ. **αυλός**, σημαίνοντας γενικά τον σωλήνα, δήλωσε όχι μόνο το μουσικό όργανο, αλλά και τεχνικές έννοιες. Κοντά στον *αυλό* χρησιμοποιούνται και συναφή μουσικά όργανα, τα **πλαγίαυλος** και **άσκαυλος** *(ασκός + αυλός),* **οξύαυλος** και **βαρύαυλος**. **Έναυλος** (στα αφτιά μας) είναι (ήδη από την Αρχαία) «αυτός που αντηχεί, που είναι γνωστός σαν το άκουσμα τού αυλού». **συν-αυλία** είναι, στην αρχή, η συμφωνία λύρας και αυλού ή η συμφωνία αυλών, γενικώς δε (ήδη στον Πλάτωνα) η συμφωνική οργανική μουσική. Με την τεχνική σημ. τής λέξης πλάστηκαν το αρχ. **δίαυλος** «πέρασμα, δίοδος» και το νεότ. **πύραυλος**. Η κοιλάδα που μοιάζει με αυλό λέγεται **αυλών (αυλώνας)**, από όπου το συχνό τοπωνύμιο **Αυλών / Αυλώνα**.

άυλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν αποτελείται από ύλη: *κατά τον χριστιανισμό, ο Θεός έχει ~ υπόσταση* || *τα πνεύματα είναι ~* ΣΥΝ ασώματος ΑΝΤ υλικός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από το βάρος και τη φθορά τής ύλης: *οι μορφές στις βυζαντινές εικόνες είναι ~, γεμάτες πνευματικότητα* ΣΥΝ εξαϋλωμένος, πνευματικός **3.** ΟΙΚΟΝ (οικονομικό στοιχείο) που δεν έχει φυσική υπόσταση, π.χ. ο αέρας εργασίας, οι ευρεσιτεχνίες, τα εμπορικά σήματα κ.λπ. *~ τίτλοι*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὕλη*].

αυλότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει την αυλή.

Αυλώνας (ο) πόλη και λιμάνι τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αὐλών, -ῶνος* (< *αὐλων* «πέρασμα μεταξύ λόφων ή ακτών – δίαυλος»), που κατελήφθη στις 28/11/1912 από τον Αλβανό μπέη Ισμαήλ Κεμάλ Βλιώρα (όπου οφείλεται η αλβ. ονομασία Vlorë), ο οποίος κήρυξε εκεί την ανεξαρτησία τής Αλβανίας]

αυνανίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυνανίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** προκαλώ διέγερση των γεννητικών οργάνων έως τον οργασμό χωρίς συνεύρεση (συνουσία) με ερωτικό σύντροφο, αλλά με τεχνητό τρόπο (συνήθ. με μάλαξη των γεννητικών οργάνων με το χέρι) ΣΥΝ αυτοϊκανοποιούμαι, αυτοερεθίζομαι, (!) μαλακίζομαι **2.** (μτφ.-ειρων.) πράττω ή λέω ανοησίες (ευφημ. τρόπος για να αποφευχθεί η λέξη *μαλακίζομαι*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυνανισμός (ο) [1777] το να αυνανίζεται κανείς ΣΥΝ αυτοϊκανοποίηση, αυτοερωτισμός, αυτοερεθισμός, αυτοδιέγερση, (!) μαλακία. — **αυνανιστικός,** -ή, -ό, **αυνανιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Αὐνάν* < εβρ. Onán «δυνατός, δραστήριος». Ο *Αὐνάν* ήταν δευτερότοκος γυιος τού Ιούδα και, όταν πέθανε ο αδελφός του, ανέλαβε την υποχρέωση να εξασφαλίσει διάδοχο στο όνομα τού αδελφού του, σύμφωνα με το έθιμο τού ανδραδελφικού γάμου. Όμως, κατά τη διάρκεια τής συνουσίας εκείνος *«ὅταν εἰσήρχετο πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦ μὴ δοῦναι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ»* (Π.Δ. *Γένεσις*, 38, 9). Άρα ο όρος *αυνανισμός* θα δήλωνε, με βάση το βιβλικό χωρίο, την κατά τη συνουσία εκτός τού γυναικείου κόλπου εκσπερμάτιση και όχι τον *αυτοερεθισμό* ή την *αυτοϊκανοποίηση*, που δηλώνει η λ. σήμερα].

αυξάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αύξη-σα, -θηκα, -μένος (κ. λογιότ. ηυξημένος)} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μεγαλύτερο ή περισσότερο: *~ την ταχύτητα* || *η κυβέρνηση αύξησε τους φόρους* ΣΥΝ μεγαλώνω, πληθαίνω, ανεβάζω ΑΝΤ μειώνω, ελαττώνω, κατεβάζω, μικραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος: *με την άνοδο τού βιοτικού επιπέδου αυξάνει ο μέσος όρος ζωής* || *τους θερινούς μήνες αυξάνει η κατανάλωση φρούτων και αναψυκτικών* || *καθώς κυλούν οι ώρες, η αγωνία αυξάνει κατακόρυφα* ΣΥΝ μεγαλώνω, ανεβαίνω, υψώνομαι, πολλαπλασιάζομαι ΑΝΤ μειώνομαι, ελαττώνομαι **3.** (μεσοπαθ. **αυξάνομαι**) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος· ΦΡ **αυξάνεσθε και πληθύνεσθε** (*αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*, Π.Δ. *Γένεσις* 1, 28) προτροπή τού Θεού στο ανθρώπινο γένος να κάνει απογόνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος, εργαστικός, μετοχή*
[ΕΤΥΜ αρχ., ιων.-αττ. τύπος τού αρχαιότ. *αὔξω* < *aug-s-ō < I.E. *aug-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *aweg- «αυξάνω», πβ. σανσκρ. vak-s-áyati- «αναπτύσσομαι», λατ. aug-eo, γαλλ. augmenter «αυξάνω», ισπ. aumentar, αγγλ. author «συγγραφέας» (< γαλλ. auteur < λατ. auctor «αυτός που αρχίζει, που αναπτύσσει κάτι»), γερμ. wachsen «αυξάνω» κ.ά.].

Αυξέντιος (ο) {Αυξεντίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < λατ. Auxentius «αύξων» < θ. aux- (τού ρ. augeo «αυξάνω», πβ. auxilium «βοήθεια», αρχική σημ. «στρατιωτικές ενισχύσεις») + παραγ. επίθημα -entius, λ.χ. Innoc-entius, Gaud-entius, Laur-entius].

αύξηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεταβολή τής τιμής ενός μεγέθους προς το περισσότερο ή μεγαλύτερο, η ποσοτική άνοδος: *~ τής δημοτικότητας ενός πολιτικού* || *~ τού πληθυσμού τής γης* || *~ των κρουσμάτων καρδιοπάθειας* || *~ τού διοξειδίου τού άνθρακα στην ατμόσφαιρα* || *~ τής εγκληματικότητας* || *~ των τιμών στα τρόφιμα* || *~ των πωλήσεων μιας επιχείρησης* || *~ κεφαλαίου* || *~ τής ταχύτητας οχήματος* ΣΥΝ μεγάλωμα, άνοδος, πλήθυνση ΑΝΤ μείωση, ελάττωση **2.** (ειδικότ.) (α) η παροχή μεγαλύτερου μισθού, η μισθολογική άνοδος: *η εταιρεία έδωσε ~ 10% στους εργαζομένους* || *δεν αναμένονται αυξήσεις μέσα στον επόμενο χρόνο* (β) (στον πληθ. · καταχρ. αντί τού ορθού *ανατιμήσεις*) σε φρ. όπως *κύμα αυξήσεων στα είδη διατροφής* (αντί *ανατιμήσεων*) **3.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να μεγαλώνουν σε όγκο και βάρος με τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων τους **4.** ΓΛΩΣΣ (στη Ν. Ελληνική) η επέκταση τού θέματος των ρημάτων στον ενεργητικό αόριστο και τον παρατατικό κατά μία συλλαβή (*συλλαβική ~, λ.χ. παίζω, έ-παιζα, έ-παιξα*), για να μπορεί ο τόνος, προκειμένου για δισύλλαβα ρήματα (*γράφω, τρέχω, παίζω* κ.τ.ό.), να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα βλ. κ.λ. *ε-*), επίσης, σπάνια, η μεταβολή τού αρκτικού φωνήεντος τού θέματος σε άλλο φωνήεν (*χρονική ~, λ.χ. παρ-άγ-ω → παρ-ήγαγα, ελπίζω → ήλπισα*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, εν-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὔξησις* < *αὔξω*].

αύξηση ρημάτων. Στην Αρχαία, τη Βυζαντινή και τη Λόγια Ελληνική τα ρήματα στους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικό, αόριστο – παλαιότερα και υπερσυντέλικο), εφόσον άρχιζαν από σύμφωνο, έπαιρναν ένα *ε-* **(συλλαβική αύξηση)** και, αν άρχιζαν από φωνήεν, έτρεπαν τα *α/ε-* σε *η-* και το *ο-* σε *ω-* **(χρονική αύξηση)**: *λύω – **ἔ**-λυον – **ἔ**-λυσα (**ἐ**-λελύκειν) – λύομαι – **ἐ**-λυόμην – **ἐ**-λυσάμην / **ἐ**-λύθην (**ἐ**-λελύμην) ἀκούω – **ἤ**κουον – **ἤ**κουσα – **ἠ**κουόμην **ἠ**κουσάμην / **ἠ**κούσθην· ἐλπίζω – **ἤ**λπιζον – **ἤ**λπισα – **ἠ**λπίζετο – **ἠ**λπίσατο – **ἠ**λπίσθη· ὁρίζω **ὥ**ριζον – **ὥ**ρισα – **ὡ**ριζόμην **ὡ**ρισάμην – **ὡ**ρίσθην* Η χρονική αύξηση εμφανιζόταν και στη μεσοπαθητική μτχ. τού παρακειμένου: *ἀγαπῶ – **ἠ**γαπημένος, ἐλέγχω – (ἐλ-) **ἠ**λεγμένος, ὁρίζω · **ὡ**ρισμένος*. Στη Νέα Ελληνική η χρήση τής ρηματικής αύξησης είναι διαφορετική. (α) Δεν χρησιμοποιείται η **χρονική αύξηση**. *αρχίζω – άρχιζα άρχισα* (όχι **ήρχιζα, *ήρχισα*) *ερμηνεύω – ερμήνευα – ερμήνευσα* (όχι **ηρμήνευα, *ηρμήνευσα*) *ορίζω · όριζα – όρισα – οριζόμουν – ορίστηκα* (όχι **ώριζα, *ώρισα, *ωριζόμουν, *ωρίστηκα*)· ούτε οι μτχ. είναι πια **ηρμηνευμένος* ή **ωρισμένος*, αλλά *ερμηνευμένος* και *ορισμένος* (β) **Συλλαβική αύξηση (έ-)** παίρνουν στους παρελθοντικούς χρόνους τής ενεργητικής φωνής μόνο τα δισύλλαβα ρήματα, για να μπορεί ο τόνος να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα): *γρά-φω, **έ**-γρα-φα, **έ**-γρα-ψα* (αλλά πληθ. *γρά-φα-με, γρά-φα-τε* χωρίς ε-, γιατί υπάρχουν ήδη –λόγω καταλήξεως– τρεις συλλαβές και ο τόνος μπορεί να είναι στην προπαραλήγουσα χωρίς την παρουσία συλλαβικής αύξησης)· έτσι, στην πράξη, το **ε-** τής συλλαβικής αύξησης υπάρχει μόνο εφόσον τονίζεται *έ-γραφα, **έ**-γραφες, **έ**-γραφε (γράφαμε, γράφατε), **έ**-γραφαν (γράφανε) **έ**-γραψα, **έ**-γραψες, **έ**-γραψε (γράψα-με, γράψατε), **έ**-γραψαν (γράψανε)· (γραφόμουν-α, γραφόσουν-α, γραφόταν-ε, γραφόμαστε, γραφόσαστε, γράφονταν – γράφτηκα, γράφτηκες, γράφτηκε, γραφτήκαμε, γραφτήκατε, γράφτηκαν)* Συλλαβική αύξηση παίρνουν **(εσωτερικά)** και τα δισύλλαβα ρήματα, που είναι σύνθετα με προθέσεις, πάλι εφόσον η αύξηση ε- τονίζεται: *περι-γράφω – περι-**έ**γραφα – περι-**έ**γραψα, συγ-γράφω – συν-**έ**γραφα – συν-**έ**γραψα, δια-γράφω – δι-**έ**γραφα – δι-**έ**γραψα, εγ-γράφω – εν-**έ**γραφα – εν-**έ**γραψα, παρα-πέμπω – παρ-**έ**πεμπα παρ-**έ**πεμψα, απο-στέλλω – απ-**έ**στελλα – απ-**έ**στειλα, συν-θέτω – συν-**έ**θετα – συν-**έ**θεσα* Ελάχιστα ρήματα (τα οποία σημειώνονται σε κάθε λήμμα) διατηρούν παραδοσιακά λογιότερους τύπους με **χρονική αύξηση** σε απλά ή σύνθετα ρήματα: *ελέγχω – **ή**λεγξα* (αλλά και *έλεγξα*), *απευθύνω – απ**η**ύθυνα* (αλλά και *απ**ε**ύθυνα*), *εξάγω – εξ**ή**γα – εξ**ή**γαγα*

αυξητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στην αύξηση, στη μεγέθυνση ή διόγκωση: *~ ορμόνες* (αυτές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη μελών τού σώματος ή στην αύξηση τού ύψους) || *~ τάσεις τού τιμαρίθμου* **2.** ΒΙΟΛ **αυξητική ορμόνη** η σωματοτρόπος (βλ.λ.) ορμόνη. — **αυξητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αυξομείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εναλλαγή αυξήσεως και μειώσεως, η περιοδική ή μη διακύμανση μεγεθών: *~ των συναισθηματικών εντάσεων* || *η απελευθέρωση τής αγοράς οδήγησε σε μια περίοδο αυξομειώσεως των τιμών* ΣΥΝ (δια)κύμανση, ανεβοκατέβασμα, προσθαφαίρεση ΑΝΤ σταθερότητα, μονιμότητα, παγίωση. — **αυξομειώνω** ρ. [μτγν.], **αυξομειωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **αυξομειωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

αύξων, -ουσα, -ον {αύξ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που αυξάνει, που έχει τάσεις ανόδου *η επενδυτική δραστηριότητα βαίνει με αύξοντα ρυθμό* || *αύξουσα ένταση / σελήνη / κλίμακα / γεωμετρική ή αριθμητική πρόοδος / ανησυχία / πεποίθηση / σειρά* ΣΥΝ αυξανόμενος, ανοδικός, εντεινόμενος, ενισχυόμενος, προϊών ΑΝΤ φθίνων, μειούμενος, καθοδικός ΦΡ ***αύξων αριθμός*** αριθμός ενδεικτικός σειράς κατατάξεως ή αρίθμησης *οι αιτήσεις θα εξεταστούν κατά τον ~ πρωτοκόλλου* (συντομ *α α*, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ *αὔξω* (βλ λ *αυξάνω*)]

αϋπνία (η) [αρχ] {αϋπνιών} **1.** το να μην μπορεί κάποιος να κοιμηθεί *περιπτώσεις χρόνιας ~ απαιτούν θεραπεία με ηρεμιστικά ή υπνωτικά χάπια* || (κ στον πληθ) *αϋπνίες έχουμε σήμερα,* ΑΝΤ υπνηλία **2.** (γενικότ.) η έλλειψη ύπνου *καταβεβλημένος από την ~* ΣΥΝ ξαγρύπνημα, αγρύπνια, ξενύχτι.

άυπνος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν κοιμήθηκε: *είμαι ~· δεν κοιμήθηκα καθόλου όλη νύχτα.*

Αύρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τής Περίβοιας και τού Τιτάνα Λέλαντα· απέκτησε από τον Διόνυσο δίδυμα, τα οποία μέσα στην τρέλα της κομμάτιασε ο Δίας τη μεταμόρφωσε σε πηγή **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *αὔρα* (βλ λ.)]

αύρα (η) {αυρών} **1.** το ελαφρό αεράκι: *η πρωινή ~ μού χαϊδεύει το πρόσωπο* || *~ στεριανή / των κοιλάδων / των ορέων / θαλάσσια / γλυκιά* **2.** (μτφ.) η (ευχάριστη) αίσθηση την οποία αποπνέει κάποιος/κάτι, η εντύπωση που δίνει, ο «αέρας» που έχει, *μια ζωογόνος ~ νιότης και αισιοδοξίας ξεπηδά από κάθε σελίδα τού βιβλίου* ΣΥΝ αίσθηση, νότα, ατμόσφαιρα • **3.** (μτφ.) η ακτινοβολία που πιστεύεται πως εκπέμπεται από το σώμα σχηματίζοντας φωτεινό περίβλημα, αισθητή μόνο σε συγκεκριμένα πρόσωπα με μεταφυσικές ή πνευματιστικές δυνάμεις • **4.** ***αύρες*** (οι) θωρακισμένα αστυνομικά οχήματα για την ταχεία μεταφορά αστυνομικής δύναμης· *έστειλαν τις ~ να διαλύσουν τη συγκέντρωση* • **5.** ΙΑΤΡ τα συμπτώματα που προηγούνται τής εκδήλωσης μιας κρίσης ημικρανίας ή μιας επιληπτικής κρίσης.
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἄϜρ-α,* μηδενισμ βαθμ τού θ **ἀϜερ-*, πβ λατ aer «αέρας», γαλλ air (> αγγλ air), ισπ aire, ιταλ aria κ ά Ομόρρ αρχ *ἀ(Ϝ)είρω* «σηκώνω» (< **ἀϜέρ-jω*), *ἀήρ* (< **ἀϜερ-*). Η λ. αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει το πρωινό αεράκι που ανεβαίνει από το νερό, από το ποτάμι ή τη θάλασσα. Για τη σημασιολ. μεταβολή «ανύψωση» › «αέρας», βλ λ. *αέρας* Η σημ. 5 είναι αντιδάν , < αγγλ. aura]

αυριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το αύριο, την επόμενη μέρα, *~ συγκέντρωση / καιρός / έκδοση* (πβ. λ *χθεσινός, σημερινός*) **2.** (συνεκδ) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: *θέλουμε ο ~ κόσμος να είναι καλύτερος*
[ΕΤΥΜ < *αύριο* + παραγ. επίθημα *-ανός*, πβ μτγν. *αὐρινός*]

αύριο επίρρ **1.** την ημέρα μετά τη σημερινή, το προσεχές εικοσιτετράωρο: *τελειώσαμε για σήμερα· θα συνεχίσουμε ~* || *σήμερα είναι Τρίτη ~ είναι Τετάρτη* || *μέχρι ~, γεια σας!* || *η συνάντηση αναβλήθηκε για ~* || *από ~ πιάνουμε δουλειά* || *Αφήστε τη δουλειά! ~ πάλι* (~ συνεχίζουμε) (πβ λ *σήμερα, χθες, μεθαύριο*) ΦΡ (α) (παροιμ.) ***μην αναβάλλεις / αφήνεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** βλ. λ. *αναβάλλω* (β) ***σήμερα-αύριο / αύριο-μεθαύριο*** (i) στο αμέσως προσεχές μέλλον (χωρίς να καθορίζεται αυστηρά πότε), όπου να 'ναι, *περιμένω απάντηση για τη δουλειά ~* || *πρέπει να είσαι προετοιμασμένος δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί ~* (ii) ακαθόριστος μελλοντικός χρονικός προσδιορισμός που υποδηλώνει αναβλητική διάθεση: *μην αγχώνεσαι, θα πάω κάποια στιγμή ~* || *θα το στείλω ~· δεν με κυνηγάει κανένας* (γ) ***από αύριο σε αύριο*** από αναβολή σε αναβολή, από παράταση σε παράταση: *Πότε θα κλείσουμε επιτέλους τη δουλειά: Όλο ~ με πας!* (δ) ***και αύριο μέρα είναι*** για κάτι που μπορεί να γίνει και σε άλλη χρονική στιγμή, να αναβληθεί· *Άσε το διάβασμα και κοιμήσου! ~!* (ε) ***και (γι') αύριο έχει ο Θεός*** ως καθησυχαστική προτροπή σε κάποιον να μη στενοχωριέται, επειδή δεν πρόκειται κάτι να χαθεί, να ματαιωθεί· *Μην ανησυχείς! ~* (στ) ***σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι*** για το εφήμερο των ανθρώπινων πραγμάτων: *γλεντάω τη ζωή μου τώρα, γιατί ~* (ζ) ***αύριο κλαίνε!*** για τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας πράξης, τα οποία δεν λαμβάνει κάποιος υπ' όψιν του στο παρόν επίσης, για επικείμενη τιμωρία· *Άσ' τον να χαίρεται και να πανηγυρίζει ~!* (η) (λόγ) ***ες αύριον τα σπουδαία*** (*ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα,* Πλουτ. *Πελοπίδας* 10) φράση που λέγεται (σοβαρά ή ειρωνικά), όταν προτείνουμε την αναβολή τής διεκπεραίωσης ενός θέματος για την επόμενη μέρα λόγω τής σοβαρότητάς του *δεν είναι τώρα ώρα να μιλάμε για την αγορά τού σπιτιού ~* **2.** (συνεκδ.) στο μέλλον: *τώρα είσαι μικρός και δεν έχεις έγνοιες ~, που θα έχεις δουλειά και οικογένεια, τότε θα δεις τι είναι η ζωή* || *ποιος ξέρει πώς θα είναι ο κόσμος ~*, **3. αύριο** (το) το μέλλον, *αγωνίζεται για ένα καλύτερο ~* || *ποιος ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~,* || *ένα λαμπρό ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὔριον*, παρεκτεταμένος τύπος σε *-ον* (κατά το *σήμερον*) τού **αὐρι* (τοπική πτώση) < *aus-ri- < Ι Ε. *aus- «αυγή», πβ σανσκρ. us-āh, λατ. aurora (< *aus-osa), αγγλ. east «ανατολή», γερμ. Ost κ ά Ομόρρ αρχ. *αὔ-ως* «αυγή» Η φρ. «*ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα*» ελέχθη από τον Θηβαίο πολέμαρχο Αρχία, ο οποίος, ενώ βρισκόταν σε ένα συμπόσιο, έλαβε επιστολή που τον προειδοποιούσε ότι κινδύνευε. Ο Αρχίας είπε ότι θα ασχολείτο την επόμενη μέρα («αύριο») με την επιστολή, αλλά (σύμφωνα με τον Πλούταρχο, *Πελοπίδας* 10) την ίδια μέρα δολοφονήθηκε]

αυστηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελαστικότητας, επιείκειας· *ο δάσκαλος τής τάξης ήταν πολύ ~ τιμωρούσε πάντα τους μαθητές που ατακτούσαν στο μάθημα* || *η επιτροπή άσκησε πολύ ~ κριτική* || *~ τιμωρία / απόφαση (δικαστή) / κοινό / κριτής / στάση / βαθμολογία* ΣΥΝ ανεπιεικής, άτεγκτος ΑΝΤ επιεικής, ελαστικός, μαλακός **2.** αυτός που είναι πολύ σοβαρός, που εμπνέει φόβο *~ ματιά / φωνή* **3.** σκληρός, σε έντονο ύφος· *~ απάντηση / σύσταση / γλώσσα* ΑΝΤ ήπιος **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***αυστηρός ρυθμός*** τεχνοτροπία στην αρχαία ελληνική γλυπτική, που κυριαρχεί στην περίοδο η οποία μεσολαβεί μεταξύ τής αρχαϊκής και τής κλασικής (περίπου 480-450 π.Χ) και χαρακτηρίζεται από τις σοβαρές εκφράσεις των προσώπων των αγαλμάτων **5.** αυτός που τηρείται ή πρέπει να τηρείται απαρέγκλιτα, να έχει καθολική εφαρμογή χωρίς εξαιρέσεις: *ως διπλωματικός οφείλει να τηρεί ~ ουδετερότητα απέναντι στα κόμματα* || *η στρατιωτική δικτατορία επέβαλε ~ λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης* || *~ πρωτόκολλο / πειθαρχία / εφαρμογή / τήρηση / δίαιτα / λιτότητα / μυστικότητα / απομόνωση / μεθοδολογία* ΣΥΝ πλήρης, απόλυτος **6.** αυτός που τηρεί τις παραδόσεις, πιστός στις παραδοσιακές αξίες: *άνθρωπος αυστηρών αρχών* || *~ ανατροφή / ήθη* ΣΥΝ σοβαρός, ηθικός, συντηρητικός **7.** αυτός που είναι απαιτητικός, λεπτολόγος, σχολαστικός *μια αυστηρότερη φιλολογική ανάλυση θα οδηγούσε σε άλλα συμπεράσματα* || *~ θεώρηση / προσέγγιση* **8.** αυτός που διαθέτει ακρίβεια και σαφήνεια *η ~ οριοθέτηση στόχων είναι αδύνατη για ένα τόσο παρορμητικό άτομο* || *~ διατύπωση / προσδιορισμός* ΣΥΝ ακριβής ΑΝΤ. γλαφυρός **9.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα ύφους (απλές γραμμές ή χαρακτηριστικά)· *η ~ μεγαλοπρέπεια τής αίθουσας με τους γυμνούς, μαρμάρινους τοίχους* ΣΥΝ λιτός, ανεπιτήδευτος, απέριττος — **αυστηρά** επίρρ κ. **αυστηρώς** [μτγν] (βλ λ) επίρρ., **αυστηρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < θ **αὐστ-* (< ρηματικό επίθ **αὐστός* «ξηρός» < *αὔω / αὔω < αὖος (τό)* «ξηρότητα» < Ι Ε. *saus-os «ξηρός», πβ λιθ. saũsas, αγγλ sere κ.ά · ομόρρ *αὐχμ-ηρός*) + παραγ. επίθημα *-ηρός* (πβ. *αὐχμηρός, μοχθ-ηρος, τολμ-ηρός* κ.ά.). Η λ. *αὐστηρός* είχε αρχικώς την κυριολ σημ «ξηρός, στυφός» (κατ' αντιδιαστολή προς το *γλυκύς*), ενώ η σημ. «σοβαρός, τραχύς» είναι μτγν. (πβ Κ.Δ. Λουκ. 19, 21: *ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη («ξηρός» › «τραχύς, οξύς») εμφανίζει και το αρχ επίθ. *δριμύς* (βλ λ)]

αυστηρώς επίρρ [μτγν.] (λόγ) με τρόπο αυστηρό και απόλυτο, χωρίς επιείκεια ή ελαστικότητα (λ.χ. στην εφαρμογή μιας απόφασης, στην κριτική κ λπ.): *κινηματογραφικό έργο ~ ακατάλληλο για ανηλίκους* || *απαγορεύεται ~ το κάπνισμα* ΑΝΤ επιεικώς, μετριοπαθώς

Αυστραλασία (η) ΓΕΩΓΡ περιοχή τού Ειρηνικού Ωκεανού, που περιλαμβάνει την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Ν Γουινέα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Australasia].

Αυστραλία (η) [1854] (αγγλ Australia) **1.** (καταχρ) η Ωκεανία (βλ.λ.) **2.** πολύ μεγάλο νησί στο Α. Ημισφαίριο, Ν τού Ισημερινού, το οποίο θεωρείται ξεχωριστή ήπειρος, η μικρότερη σε έκταση από τις πέντε **3.** (αγγλ Commonwealth of Australia = Κοινοπολιτεία τής Αυστραλίας) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί και την Τασμανία με πρωτεύουσα την Καμπέρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας. — **Αυστραλός** [1894] κ. **Αυστραλέζος** (ο), **Αυστραλή** κ **Αυστραλέζα** (η), **αυστραλιανός,** -ή, -ό κ. **αυστραλέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Australia < λατ australis «νότιος». Η ήπειρος ήταν γνωστή ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ ως terra australis incognita «άγνωστη νότια χώρα», ενώ οι Ολλανδοί εξερευνητές τού 17ου αι. την ονόμασαν «Νέα Ολλανδία» Η σημερινή ονομασία καθιερώθηκε τον 19ο αι από τον Άγγλο θαλασσοπόρο Matthew Flinders].

αυστραλοπίθηκος (ο) {αυστραλοπιθήκ-ου | -ων, -ους} ανθρωποειδές, συγγενές προς τον γορίλλα και τον χιμπατζή, το οποίο θεωρείται ότι έζησε τουλάχιστον στη Ν και Α. Αφρική πριν από 1-4 εκατομμύρια χρόνια και παρουσίαζε ομοιότητες προς τον άνθρωπο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ australopithecus, νόθο σύνθ., < australis «νότιος» + pithecus «πίθηκος»].

Αυστρία (η) [1728] (γερμ. Republik Osterreich = Δημοκρατία τής Αυστρίας) κράτος τής Κ Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βιέννη, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ. — **Αυστριακός** (ο) [1728], **Αυστριακή** (η), **αυστριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < νεολατ. Austria < λατ. auster «νότος» (αρχική σημ. «ανατολή, ανατολικός άνεμος», πβ. κ *Αυστραλία*). Όταν ο Γερμανός αυτοκράτορας Καρλομάγνος νίκησε τους Σλάβους και τους Αβάρους το 796 μ.Χ., ίδρυσε την επαρχία τής Α Μαρκιωνίας, που το 996 ονομάστηκε Österreich «ανατολικό βασίλειο». Το 1281 ο Γερμανός βασιλιάς Ροδόλφος Α' (των Αψβούργων) ονόμασε τον γυιο του Αλβέρτο ηγεμόνα τής Αυστρίας Έκτοτε η Αυστρία θεωρήθηκε γερμανική επικράτεια (dominium Austriae), μέχρις ότου οι Αψβούργοι έχασαν τον γερμανικό θρόνο (1322) Η ονομασία *Αυστρία* επικράτησε το 1915-18 ως Deutschösterreich «Γερμανική Αυστρία» και, μετά τη συνθήκη τού 1919, ως Republik Österreich «Δημοκρατία τής Αυστρίας»].

Αυστροουγγαρία (η) [1867] το διάδοχο σχήμα τής παλαιάς αυστριακής αυτοκρατορίας (1867-1918)

αυτανάφλεξη (η) [1887] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΧΗΜ η καύση που αρχίζει ξαφνικά και χωρίς εξωτερική επίδραση: *ο υγρός σανός μπορεί να υποστεί ~, αν ζεσταθεί πολύ εσωτερικά* — **αυταναφλέγομαι** ρ. [1891].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-ignition].

αύτανδρος, -η, -ο (για καταποντισθέντα σκάφη) με το σύνολο τού πληρώματος ή των επιβατών: *το πλοίο βυθίστηκε ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτ(ο)-* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

αυταξία (η) **1.** το να έχει κάποιος/κάτι αξία, που προέρχεται από εγγενείς ιδιότητές του *η έννοια τής αγάπης αποτελεί για τον χριστιανό ~* **2.** η αξία την οποία αποδίδει κανείς στον εαυτό του ΣΥΝ αυτοεκτίμηση.

αυταπάρνηση (η) |1844| {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άρνηση και η υπέρβαση τού προσωπικού συμφέροντος, τής προσωπικής ευχαρίστησης ή άνεσης χάριν υψηλού σκοπού. *ρίχτηκαν στον αγώνα με ~* ΣΥΝ αυτοθυσία.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ abnégation].

αυταπάτη (η) |1885| {αυταπατών} **1.** η δημιουργία από τον ίδιο μας τον εαυτό εσφαλμένων ή φανταστικών κρίσεων σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, το να ξεγελούμε τον ίδιο μας τον εαυτό **2.** κάθε διαμορφωμένη πίστη κάποιου, η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (συνήθ στον πληθ) *Μην έχεις αυταπάτες! Δεν ζεις, αν δεν δουλέψεις' || τρέφεται / ζει με αυταπάτες* ΣΥΝ ψευδαίσθηση — **αυταπατώμαι** ρ. |1886| {-άσαι, }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Selbsttäuschung].

αυταπόδεικτος, -η, -ο |μτγν | κ **αυταπόδειχτος** αυτός που από μόνος του φέρει ή εμπεριέχει την απόδειξή του, που δεν χρειάζεται επιπλέον αποδείξεις. *ουδείς αμφισβητεί την ~ αλήθεια των λόγων του || ~ συλλογισμός* ΣΥΝ αυτονόητος, αυτόδηλος. — **αυταπόδεικτα / αυταποδείκτως** επίρρ.

αυτάρεσκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αντλεί ευχαρίστηση από τον εαυτό του, που ικανοποιείται αυτοθαυμαζόμενος: *ο ~ τόνος τής φωνής του φανέρωνε άνθρωπο που λατρεύει ν' ακούει τη φωνή του* ΣΥΝ ναρκισσευόμενος ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων, ταπεινός — **αυτάρεσκα** επίρρ. **αυταρέσκεια** (η) [μτγν]

αυτάρκης, -ης, αύταρκες {αυτάρκ-ους | -εις (ουδ -η)} **1.** αυτός που μπορεί να καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες του μόνος του, με δικές του δυνάμεις, και ειδικότ αυτός που δεν εξαρτάται οικονομικά από άλλους *παίρνει έναν πολύ καλό μισθό που του επιτρέπει να είναι οικονομικά ~* ΣΥΝ αυτοσυντήρητος, ανεξάρτητος, αυτόνομος **2.** αυτός που αρκείται σε όσα έχει **3.** ΟΙΚΟΝ (για κρατική ή οικονομική οργάνωση) αυτός που μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες του με δικούς του πόρους ή δική του παραγωγή *δεν είναι ακόμα ~. εφόσον εξαρτάται από την οικονομική ενίσχυση των δικών του. για να πληρώσει το νοίκι || η Ελλάδα δεν είναι ~ αναφορικά με την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών εισάγει ρεύμα από γειτονικές χώρες* — **αυτάρκεια** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτ(ο)-* + *-αρκης* < *ἀρκῶ*].

αυταρχία (η) η εξουσία που ασκείται χωρίς έλεγχο, η απολυταρχία, ο δεσποτισμός
[ΕΤΥΜ μτγν < *αὔταρχος* (πβ αρχ *αὐταρχῶ*) < *αὐτ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*]

αυταρχικός, -ή, -ό |1850| **1.** αυτός που προσπαθεί να επιβάλει τη θέλησή του με τρόπο απόλυτο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις, αυτός που απαιτεί απόλυτη συμμόρφωση των άλλων στις επιθυμίες του: *~ γονείς / ηγέτης / δάσκαλος / διοίκηση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, σκληρότητα και εγωκεντρισμό, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τους άλλους *~ συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ σκληρός, αυστηρός **3.** (ειδικότ . για καθεστώς) που επιβάλλει τις επιλογές του αδιαφορώντας για τις αντίθετες απόψεις, με τρόπο απόλυτο και αντιδημοκρατικό ΣΥΝ απολυταρχικός, αυθαίρετος, δικτατορικός, δεσποτικός **αυταρχικ-ά / -ώς** |1850| επίρρ . **αυταρχικότητα** (η) |1892| κ **αυταρχισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ < μτγν *αὐταρχία* < αρχ *αὔταρχος* < *αὐτ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*]

αυτασφάλιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση εργαζομένου σε ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, βασιζόμενη σε σύμβαση χωρίς συμμετοχή τού εργοδότη στην καταβολή των ασφαλίστρων· (γενικότ) κάθε ασφάλιση σε ασφαλιστική εταιρεία ή οργανισμό με συμμετοχή μόνο τού ασφαλιζόμενου. Επίσης **αυτασφάλεια** (η) |1893|
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-insurance]

αυτεμβόλιο (το) {αυτεμβολί-ου | -ων} ΙΑΤΡ εμβόλιο που το αντιγονικό υλικό του προέρχεται από τον ίδιο τον άρρωστο, στον οποίο χορηγείται κατόπιν ειδικής επεξεργασίας με ενέσιμη μορφή · **αυτεμβολιασμός** (ο)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ autovaccine, νόθο σύνθ . < auto- (< *αυτός*) + vaccine «εμβόλιο»]

αυτενέργεια (η) {χωρ πληθ.} το να ενεργεί κανείς χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική του πρωτοβουλία ΣΥΝ αυτοβουλία — **αυτενεργός,** -ός, -ό |1812|.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *αὐτοενέργεια* < *αὐτο-* + *ἐνέργεια*].

αυτενεργώ ρ αμετβ {αυτενεργείς.. | αυτενέργησα (κ λογιότ αυτενήργησα)} ενεργώ χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική μου πρωτοβουλία *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές να αυτενεργούν και όχι να αποστηθίζουν και να τα περιμένουν όλα από τον δάσκαλο*

αυτεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υπάγεται στην εξουσία άλλου, που είναι κύριος τού εαυτού του *μια ~ αρχή δικαιούται να λαμβάνει αποφάσεις χωρίς την επέμβαση άλλων οργάνων* ΣΥΝ ανεξάρτητος, αυτόνομος ΑΝΤ υπεξούσιος **2. αυτεξούσιον** (το) το δικαίωμα να διατηρεί κανείς την ελευθερία σκέψης και δράσης, το δικαίωμα να επιλέγει — **αυτεξούσια / αυτεξουσίως** [μτγν | επίρρ., **αυτεξουσιότητα** (η) [μτγν].

αυτεπάγγελτος, -η (λόγ -ος), -ο ΝΟΜ αυτός που διενεργείται με πρωτοβουλία δικαστικής αρχής χωρίς την υποβολή αιτήματος. *~ δίωξη.* — **αυτεπάγγελτα / αυτεπαγγέλτως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτοδικαίως*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτ(ο)-* + *ἐπαγγέλλω* «διακηρύσσω, καταγγέλλω»]

αυτεπαγωγή (η) ΗΛΕΚΤΡ η ανάπτυξη εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτικής δυνάμεως σε αγωγό, λόγω μεταβολής τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος που τον διαρρέει
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-induction].

αυτεπίγνωση (η) |1854| {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η επίγνωση των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων τής προσωπικότητάς μας, η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η αυτογνωσία ΣΥΝ αυτοσυνείδηση. γνώθι σαυτόν.

αυτεπιστασία (η) [μεσν] {αυτεπιστασιών} η ανάληψη τής επιστασίας, τής παρακολούθησης τεχνικού έργου (λ χ ανέγερσης οικοδομής) αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο κυρ στη ΦΡ ***δι' αυτεπιστασίας*** με επίβλεψη από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο *το έργο θα εκτελεστεί ~* — **αυτεπιστατώ** ρ [μεσν.] {-είς. }

αυτεπίστροφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν] **1.** αυτός ο οποίος επιστρέφει μόνος του στο σημείο εκκινήσεως: *~ έμβολο* **2. αυτεπίστροφο** (το) το μπούμερανγκ (βλ λ.) — ***αυτεπίστροφα*** επίρρ

αυτήκοος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που έχει προσωπική εμπειρία εξ ακοής, που άκουσε ο ίδιος (κάτι): *υπήρξα ~ μάρτυς των απειλών που ο κατηγορούμενος εκτόξευσε εναντίον τού θύματος* — **αυτηκοΐα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτ(ο)-* + *-ηκοος* < *ἀκούω* Η σημ τής λ. είναι «ακούω ο ίδιος, μόνος μου (όχι από άλλους)», συνδέεται δηλ με το *αὐτός* το α' συνθ. ενίοτε συσχετίζεται παρετυμολογικώς με τη λ *αφτιά* (μέσω τής εσφαλμ γραφής *αυτιά,* που παροδηγεί)]

αυτί (το) ▸ αφτί

αυτιάζομαι ρ ▸ αφτιάζομαι

αυτισμός (ο) ΙΑΤΡ η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από εκούσια διακοπή τής ζωτικής επαφής με την πραγματικότητα και από περιορισμό, απομόνωση τού ατόμου στον εσωτερικό του κόσμο. **αυτιστικός,** ή, -ό, **αυτιστικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *αυτ(ο)-* + *-ισμός,* < αγγλ autism].

αυτο- κ **αυτό-** κ **αυτ- / αυθ-** α' συνθετικό που δηλώνει γενικώς αυτό που χαρακτηρίζεται σημασιοσυντακτικώς ως *αυτοπάθεια* (βλ.λ.)· ειδικότ. σημαίνει: **1.** τον εαυτό μου: *αυτοδιαφημίζομαι* (= διαφημίζω τον εαυτό μου) **2.** από μόνος μου, χωρίς εξωτερική επέμβαση: *αυτοφυής* (= που φύεται από μόνος του), *αυτοκίνητο* (= που κινείται από μόνο του) **3.** ότι κάτι προέρχεται από ή ανήκει στο ίδιο το υποκείμενο τής δράσης *αυτόβουλος* (= που έχει δική του βούληση), *αυτοδύναμος* (= που έχει δική του δύναμη, που αντλεί δύναμη από τον εαυτό του).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐτός,* α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά με τις εξής μορφές (α) *αυτο-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (π χ *αὐτο-κτονία, αὐτο-σχέδιος* κ.ά). (β) *αυτ-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από ψιλούμενο φωνήεν (π.χ *αὐτ εξούσιος, αὐτ-επίστροφος* κ.ά). (γ) *αυθ-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (π χ *αὐθ-όρμητος – ὁρμῶ, αὐθ-ύπαρκτος – ὑπάρχω*) Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (ήδη από την Αρχ.) παρατηρείται διατήρηση τού *-ο- (αὐτο-)* ακόμη και προ φωνήεντος, όταν υπάρχει χαλαρή σύνθεση (π.χ. *αυτο-εξόριστος, αυτο-έλεγχος*)].

αυτοάμυνα (η) {χωρ. πληθ.} το να προστατεύει κανείς τον εαυτό του από επίθεση με δικές του ενέργειες ή μέσα: *ασκήσεις αυτοάμυνας || υποστήριξε πως, όταν πυροβόλησε, βρισκόταν σε ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self defence]

αυτοαναιρούμαι ρ αμετβ. αποθ. |1895| {αυτοαναιρείσαι | αυτοαναιρέθηκα} οδηγούμαι σε αναίρεση (βλ.λ.) όσων ο ίδιος έχω δηλώσει ή πράξει, διαψεύδω τον ίδιο τον εαυτό μου: *με όσα λέει αυτοαναιρείται* ΣΥΝ αυτοδιαψεύδομαι, αντιφάσκω. **αυτοαναίρεση** (η) |1894|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτοανακηρύσσομαι ρ αμετβ αποθ |1896| {αυτοανακηρύ-χθηκα (καθημ -χτηκα), -γμένος} **1.** προβαίνω μόνος μου στην ανακήρυξή μου, απονέμω ο ίδιος στον εαυτό μου (αξίωμα ή τίτλο) *αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς και ξεκίνησε ένοπλο αγώνα κατά τής νόμιμης εξουσίας* **2.** (ειρων) αποδίδω στον εαυτό μου (αξία ή ιδιότητα) κατά τρόπο αυθαίρετο *αυτοανακηρύχθηκε προστάτης των αδυνάτων, για να πάρει την ψήφο των λαϊκών στρωμάτων* ΣΥΝ αυτοαποκαλούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτοαναφορά (η) **1.** η αναφορά στον εαυτό μας **2.** ΨΥΧΟΛ η τάση τού ατόμου να συσχετίζει συνεχώς το υπό συζήτηση θέμα με τον εαυτό του. · **αυτοαναφορικός,** -ή, -ό. **αυτοαναφορικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self reference].

αυτοάνοσος, -η, -ο ΙΑΤΡ (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που προκαλείται, όταν ο οργανισμός αναπτύσσει αντισώματα που αντιδρούν με τα ίδια τα συστατικά του (λ χ αντισώματα κατά των λείων μυϊκών ινών, αντιθυρεοειδικά αντισώματα κ λπ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ autoimmune (νόθο σύνθ)]

αυτοαντίληψη (η) {-ης κ -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η αντίληψη που έχει κάποιος για τον εαυτό του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-concept].

αυτοαπασχόληση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} επαγγελματική εργασία κάποιου σε δική του επιχείρηση, σε δραστηριότητα που ανήκει στον ίδιο τον εργαζόμενο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-employment]

αυτοαπασχολούμενος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργοδότη, που εξασφαλίζει ο ίδιος εισόδημα για τον εαυτό του (π.χ ελεύθερος επαγγελματίας, γεωργός κ λπ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-employed].

αυτοβιογραφία (η) |1859| {αυτοβιογραφιών} **1.** το αφηγηματικό έργο (λογοτεχνικό ή μη χαρακτήρα), στο οποίο ο συγγραφέας εκθέτει τα περιστατικά τής ζωής του, γράφει ο ίδιος τη βιογραφία του **2.** (συνεκδ) το λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσονται έργα όπως τα παραπάνω. — **αυτοβιογραφικός,** -ή, -ό |1877|, **αυτοβιογραφούμαι** ρ. |1844| {-είσαι }. **αυτοβιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ autobiographie].

αυτόβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που ενεργεί με ελεύθερη βούληση, χωρίς δεσμεύσεις και εξαρτήσεις· *ως ~ πολίτης έχει την ευθύνη των επι-*

λογών του ΣΥΝ. αυτενεργός **2.** αυτός που έχει και εκφράζει ελευθερία βούλησης: *η δημοκρατία έχει ανάγκη από την ~ δράση των πολιτών* ΣΥΝ οικειοθελής. — **αυτοβούλως** επίρρ [1877], **αυτοβουλία** (η)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτο-* + *-βουλος* < *βούλομαι* «θέλω»].

αυτογαμία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ **1.** η αυτογονιμοποίηση (βλ λ) στα φυτά **2.** η διαδικασία αναπαραγωγής σε ορισμένα πρωτόζωα, κατά την οποία ο κυτταρικός πυρήνας διαιρείται σε δύο γενετικώς όμοιους πυρήνες, που στη συνέχεια συγχωνεύονται σε έναν οργανισμό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. autogamy].

αυτογκόλ (το) {άκλ.} ελλην *αυτοτέρμα* ΑΘΛ το γκολ (βλ λ.) που σημειώνει ποδοσφαιριστής στο τέρμα τής δικής του ομάδας
[ΕΤΥΜ. < *αυτο-* + *γκολ* (νόθο σύνθ). μεταφρ δάνειο από γερμ. Selbsttor]

αυτογνωσία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και αδυναμιών μας: *πνευματική / πολιτική ~* ΣΥΝ αυτεπίγνωση, αυτοσυνειδησία, γνώθι σαυτόν.

αυτογονιμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (στα ερμαφρόδιτα) η γονιμοποίηση θηλυκού από αρσενικό γαμέτη τού ίδιου ατόμου ή κλώνου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autofécondation].

αυτογραφία (η) {αυτογραφιών} μέθοδος μεταφοράς για λιθογραφική εκτύπωση, κατά την οποία μεταφέρονται επάνω στη λιθογραφική πλάκα, χωρίς τη χρήση φιλμ, κείμενα. σχέδια κ.λπ., προοριζόμενα για εκτύπωση. τα οποία έχουν χαραχτεί επάνω σε ειδικό χαρτί με ειδική μελάνη. — **αυτογραφικός,** -ή, -ό [1888]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ autographie]

αυτόγραφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι γραμμένος από το χέρι τού ίδιου τού συγγραφέα (συνήθ. σημαντικής προσωπικότητας): *~ σημειώσεις ενός μεγάλου ποιητή* ΣΥΝ ιδιόχειρος. ιδιόγραφος **2.** ***αυτόγραφο*** (το) ιδιόχειρη υπογραφή. συνήθ με σύντομη αφιέρωση, από δημοφιλή προσωπικότητα, που δίνεται σε θαυμαστή ΣΥΝ. αφιέρωση. — **αυτογράφως** επίρρ

αυτόδηλος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που είναι από μόνος του φανερός: *είναι ~ η ύπαρξη ενοχής. περιττεύουν οι αποδείξεις και οι ερμηνείες* ΣΥΝ. πρόδηλος, ολοφάνερος. — **αυτοδήλως** επίρρ [1888].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *δῆλος* «προφανής»]

αυταδημιούργητος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που δημιούργησε περιουσία ή απέκτησε κύρος και φήμη στηριζόμενος αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις και προσπάθειες

αυτοδιάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων (κάποιου) κατά την ελεύθερη βούλησή του **2.** ΠΟΛΙΤ (α) το δικαίωμα ενός λαού να επιλέξει ελεύθερα το πολίτευμά του, να αυτοπροσδιοριστεί πολιτικά. καθώς και η αυτόνομη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξή του (β) ***Αρχή τής αυτοδιάθεσης*** δόγμα πολιτικό που βασίζεται στις ιδέες τής Γαλλικής Επανάστασης και αναγνωρίζεται, κυρ. από το 1919, ως κριτήριο καθοριστικό στη συγκρότηση των κρατών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-determination]

αυτοδιαφημίζομαι ρ αμετβ. αποθ [1894] {αυτοδιαφημίσ-τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω διαφήμιση τού εαυτού μου, παρουσιάζω με έμφαση τα θετικά σημεία μου, προβάλλω μια εξωραϊσμένη εικόνα μου: *αυτοδιαφημίζεται ως μαχητικός αρθρογράφος* ΣΥΝ αυτοπροβάλλομαι. — **αυτοδιαφήμιση** (η) [1898]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αυτοδιαχείριση (η) {-ης κ -ίσεως | χωρ. πληθ } το σύστημα συλλογικής διαχείρισης, το οποίο συνίσταται στην άσκηση τής διαχειριστικής εξουσίας από τους ίδιους τους παραγωγούς των αγαθών — **αυτοδιαχειριστικός,** -ή, -ό, **αυτοδιαχειρίζομαι** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-management]

αυτοδίδακτος, -η (λόγ -ος), -ο [αρχ.] κ. **αυτοδίδαχτος** αυτός που δεν διδάχθηκε κάτι σε σχολείο ή από δασκάλους. που έμαθε κάτι από μόνος του: *δεν πήγε σε ωδείο, είναι ~ μουσικός* ΣΥΝ εμπειρικός, ερασιτέχνης — **αυτοδίδακτα / αυτοδιδάκτως** [μτγν] επίρρ.

αυτοδιδασκαλία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το να μαθαίνει κανείς μόνος του, χωρίς δάσκαλο: *μέθοδος αυτοδιδασκαλίας*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbstunterricht].

αυτοδίκαιος, -η. -ο ΝΟΜ (για δικαίωμα ή έννομη συνέπεια) αυτός που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου.

αυτοδικαίως επίρρ [1835] (λόγ.) (για κάτι που απορρέει) απευθείας από τον νόμο, από το ίδιο το δίκαιο ΣΥΝ δικαιωματικά.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ. ipso jure]

> **αυτοδικαίως – αυτεπαγγέλτως.** Το **αυτοδικαίως** δηλώνει κάτι που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου: *η πράξη τού υπουργού είναι αυτοδικαίως άκυρη, γιατί αντιβαίνει στον νόμο και στο σύνταγμα* Το **αυτεπαγγέλτως** διαφέρει. κατά πολύ, δηλώνοντας ενέργεια νομίμου οργάνου ή αρχής (εισαγγελέα. αστυνομίας κ λπ). η οποία τελείται χωρίς να απαιτείται να ζητηθεί προηγουμένως από κάποιον: *ο εισαγγελέας άσκησε αυτεπαγγέλτως δίωξη κατά τού δημοσιογράφου. επειδή διέσπειρε ψευδείς ειδήσεις.*

αυτοδικία (η) [1833] {αυτοδικιών} ΝΟΜ **1.** η ικανοποίηση τής αξίωσης από τον ίδιο τον δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια τής αρχής **2.** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που είτε το έχει πραγματικά είτε από πεποίθηση το οικειοποιείται. — **αυτοδικώ** ρ. [μτγν] {-είς. .}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκδίκηση*
[ΕΤΥΜ < μτγν *αὐτοδικῶ (-έω)* < αρχ. *αὐτόδικος* < *αὐτο-* + *-δικος* < *δίκη*].

αυτοδιοίκηση (η) [1892] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η διοίκηση που ασκείται με πλήρη ανεξαρτησία των οργάνων της, που υπάγεται μόνο σε εποπτεία των κρατικών οργάνων· *η ~ των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων κατοχυρώνεται συνταγματικά* ‖ *~ οργανισμού / υπηρεσίας* ‖ *νομαρχιακή ~* ΦΡ ***τοπική αυτοδιοίκηση*** (i) η διοίκηση μιας περιοχής (περιφέρειας, δήμου ή κοινότητας) με όργανα εκλεγμένα από τους κατοίκους τής περιοχής αυτής· *διεξάγονται δημοτικές εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων τής ~* ‖ *πρώτος / δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης* (ii) (συνεκδ) οι εκλεγμένοι άρχοντες ή οι εκπρόσωποι των δημοτικών ή κοινοτικών αρχών (νομάρχες. δήμαρχοι, αντιδήμαρχοι. κοινοτάρχες, δημοτικοί/κοινοτικοί σύμβουλοι). — **αυτοδιοικητικός,** -ή, -ό [1886], **αυτοδιοικητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. auto-administration]

αυτοδιοίκητος, -η, -ο [1888] αυτός που διοικείται ο ίδιος, διοικητικά ανεξάρτητος.

αυτοδιορίζομαι ρ αμετβ αποθ [1892] {αυτοδιορίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διορίζω ο ίδιος τον εαυτό μου σε θέση. αξίωμα κ.λπ. (συνήθ μτφ.) αναλαμβάνω με δική μου πρωτοβουλία και χωρίς να μου ζητηθεί να κάνω κάτι: *από πότε αυτοδιορίστηκες υπερασπιστής μου,* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αυτοδυναμία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η στήριξη κάποιου στις προσωπικές του δυνάμεις (χωρίς εξωτερική ενίσχυση) **2.** ΠΟΛΙΤ η απόκτηση απόλυτης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας από ένα κόμμα, ώστε να μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση από μόνο του. χωρίς συνεργασία με άλλο κόμμα.

αυτοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βασίζεται αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις, που δεν χρειάζεται εξωτερική ενίσχυση: *η εταιρεία έχει πετύχει ~ ανάπτυξη χωρίς δανειοδότηση* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αδέσμευτος **2.** ΠΟΛΙΤ ***αυτοδύναμη κυβέρνηση*** μονοκομματική κυβέρνηση, που διαθέτει απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία: *στην Ελλάδα, για να σχηματίσει ένα κόμμα ~. χρειάζεται τουλάχιστον 151 βουλευτές.* — **αυτοδύναμα / αυτοδυνάμως** [1862] επίρρ.

αυτοδύτης (ο) {αυτοδυτών}, **αυτοδύτρια** (η) {αυτοδυτριών} πρόσωπο που κάνει την κατάδυση μόνο του με μέσα που φέρει επάνω του (σκάφανδρο, φιάλες οξυγόνου κ.λπ.).

αυτοείδωλο (το) {αυτοειδώλ-ου | -ων} η εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-image]

αυτοεκπαίδευση (η) {-ης κ -εύσεως | χωρ. πληθ.} το να εκπαιδεύεται κανείς μόνος του σε ορισμένο αντικείμενο (χωρίς τη βοήθεια δασκάλου) με τη χρήση ειδικών μεθόδων, τεχνολογικών μέσων κ.λπ.: *ειδικές αίθουσες για ~ των φοιτητών.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-education]

αυτοεκτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η εκτίμηση που τρέφει κανείς για τον εαυτό του **2.** η αξιολόγηση που κάνει κανείς στον εαυτό του: *θετική / αρνητική ~*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ self-appreciation ή self-esteem (σημ. 1). πβ. αγγλ self-evaluation (σημ. 2)].

αυτοέλεγχος (ο) {αυτοελέγχου | χωρ. πληθ } **1.** το να ελέγχει κανείς μόνος του τις αντιδράσεις και αποφάσεις του ΣΥΝ αυτοκριτική **2.** το να συγκρατεί κανείς τις παρορμήσεις του. να ελέγχει τη συμπεριφορά του ΣΥΝ αυτοσυγκράτηση · **αυτοελέγχομαι** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-control].

αυτοεξέταση (η) [1895] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το να εξετάζει κανείς τον εαυτό του (λ.χ. ψηλαφώντας σημεία τού σώματός του για τον εντοπισμό όγκου).

αυτοεξορία (η) {αυτοεξοριών} η εκούσια απομάκρυνση από την πατρίδα για προσωπικούς ή κοινωνικοπολιτικούς λόγους: *την περίοδο τής δικτατορίας πολλοί επέλεξαν την ~ σε κάποια δημοκρατική χώρα.* — **αυτοεξόριστος,** -η, -ο [1890]. **αυτοεξορίζομαι** ρ. [1891]

αυτοεξυπηρέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η δυνατότητα κάποιου να ικανοποιεί αυτόνομα και επαρκώς τις καθημερινές, άμεσες βιολογικές και βιοτικές ανάγκες του, να φροντίζει τον εαυτό του *η ~ είναι κάτι σημαντικό για έναν ηλικιωμένο, γιατί του επιτρέπει να είναι ανεξάρτητος* • **2.** σύστημα διάθεσης και πώλησης προϊόντων, στο οποίο την επιλογή, τη μεταφορά και το σερβίρισμα αναλαμβάνει ο πελάτης και όχι υπάλληλος τού καταστήματος· σελφσέρβις (βλ λ) ΑΝΤ κατά παραγγελία — **αυτοεξυπηρετούμαι** ρ. {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. self-service].

αυτοερωτισμός (ο) η πρόκληση και ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας χωρίς τη συμμετοχή ερωτικού συντρόφου ΣΥΝ αυτοϊκανοποίηση, αυνανισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autoeroticism].

αυτόθι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** στο ίδιο τοπικό σημείο. στον ίδιο χώρο **2.** (ειδικότ. για παραπομπές) στο προαναφερθέν σημείο (έργο, σελίδα. χωρίο, παράγραφος) συντομ *αυτ.* κ λατ. ibid (em) *η λέξη απαντά στον Θουκυδίδη (αυτ)* (δηλ στο ίδιο ακριβώς χωρίο τού Θουκυδίδη που είχε αναφερθεί και παραπάνω) ‖ *«Όσον ὀρθῶς καὶ ἂν συντάξῃς, ποτὲ δὲν θέλεις γράψειν εἰς γλῶσσαν. εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συλλογίζεσαι» (Κοραής αυτ.).* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παραπομπή*

αυτ(ο)- *α συνθετικό*

αυτ-επικονίαση (η)	**αυτο-διαλύομαι** ρ	**αυτο-δοξάζομαι** ρ	**αυτο-εξόντωση** (η)	**αυτο-κατηγορούμαι** ρ.
αυτο-δεσμεύομαι ρ	**αυτο-διάλυση** (η)	**αυτο-εξευτελίζομαι** ρ	**αυτο-καταλύομαι** ρ	
αυτο-δέσμευση (η)	**αυτο-διεγείρομαι** ρ	**αυτο-εξευτελισμός** (ο)	**αυτο-κατάλυση** (η)	
αυτο-δηλητηρίαση (η)	**αυτο-διέγερση** (η)	**αυτο-εξοντώνομαι** ρ	**αυτο-κατηγορία** (η)	

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτο-* + παραγ. επίθημα *-θι*, πβ. *ἄλλο-θι*, *πανταχό-θι* κ.ά.].

αυτοθυσία (η) [1816] {αυτοθυσιών} η ανιδιοτελής εκούσια προσφορά τής ζωής ή ιδιωτικών αγαθών χάριν αγαπητού προσώπου ή υψηλού σκοπού ΣΥΝ εθελοθυσία — **αυτοθυσιαστικός**, -ή, -ό [1887], **αυτοθυσιάζομαι** ρ [1889], **αυτοθυσιαστικά** επίρρ.

αυτοϊκανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** το να αισθάνεται κανείς ικανοποίηση για τον εαυτό του ΣΥΝ αυταρέσκεια, αυτοθαυμασμός **2.** (ειδικότ.) ο αυνανισμός (βλ λ) — **αυτοϊκανοποιούμαι** ρ. {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-satisfaction].

αυτοκάθαρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} η ικανότητα κάθε φυσικού υδάτινου όγκου να απαλλάσσεται από ξένες ή βλαβερές ουσίες χωρίς εξωτερική επέμβαση, με αυτόματες λειτουργίες: *η διοχέτευση αστικών και βιομηχανικών λυμάτων στις ακτές δυσχεραίνει την ~ των θαλασσών.*

αυτοκαλλιέργεια (η) [1889] {αυτοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια κτήματος ή έκτασης από τον ιδιοκτήτη της

αυτοκαταδικάζομαι ρ. αμετβ αποθ. [1893] {αυτοκαταδικάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** επιβάλλω καταδίκη στον εαυτό μου. κρίνω ένοχο τον εαυτό μου: *αυτοκαταδικάστηκε σε εξορία και μοναξιά υπό το βάρος των τύψεων* **2.** (μτφ.) οδηγούμαι λόγω των πράξεων ή παραλείψεών μου σε ψυχολογικό. συναισθηματικό ή κοινωνικό αδιέξοδο: *με τις εσφαλμένες επιλογές του αυτοκαταδικάστηκε στην περιθωριοποίηση.* — **αυτοκαταδίκη** (η) [1892] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αυτοκατανάλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατανάλωση προϊόντος από τον ίδιο τον παραγωγό.

αυτοκαταργούμαι ρ. αμετβ. αποθ {αυτοκαταργείσαι. . | αυτοκαταργή-θηκα, -μένος} καταργούμαι από μόνος μου είτε σύμφωνα με όρο καταστατικού είτε λόγω των πράξεών μου ΣΥΝ αυτοδιαλύομαι. — **αυτοκατάργηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αυτοκαταστροφή (η) [1878] το να καταστρέφει κανείς τον εαυτό του: *ένας άνθρωπος έχει τάσεις αυτοκαταστροφής, όταν βλάπτει σκόπιμα τον εαυτό του.* — **αυτοκαταστροφικός**, -ή, -ό, **αυτοκαταστρέφομαι** ρ., **αυτοκαταστροφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-destruction].

αυτοκατευθυνόμενος, -η, -ο (για όχημα, μηχανισμό, πύραυλο) που κινείται χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση με σύστημα αυτοκατεύθυνσης: *~ τορπίλη / πύραυλος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autoguidé (νόθο σύνθ)].

αυτοκατεύθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ η μέθοδος που επιτρέπει την καθοδήγηση κινούμενου οχήματος ή πυραύλου χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, χάρη σε διατάξεις εγκατεστημένες στο εσωτερικό τους (πβ. λ. *τηλεκατεύθυνση*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ autoguidage (νόθο σύνθ.)].

αυτόκαυστο (το) το αυτόκλειστο (βλ.λ.).

αυτοκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (Εκκλησία) στην οποία έχει αναγνωριστεί διοικητική ανεξαρτησία (δηλ. το δικαίωμα εκλογής και χειροτονίας τής δικής της διοικητικής κεφαλής. αρχιεπισκόπου ή πατριάρχη): *η Γ' Οικουμενική Σύνοδος όρισε ως ~ την Εκκλησία τής Κύπρου* **2.** **αυτοκέφαλο** (το) {αυτοκεφάλου | χωρ. πληθ.} η διοικητική ανεξαρτησία, η αυτοδιοίκηση χωρίς παραχώρηση ή δανεισμό αρμοδιοτήτων: *η ανακήρυξη τού ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος το 1833.*

αυτοκίνηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ } κίνηση που συντελείται κατά αυτόματο τρόπο ή εκούσια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ autokinesis]

αυτοκινητάδα (η) (καθημ.) η βόλτα με αυτοκίνητο.

αυτοκινητάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** μικρό αυτοκίνητο, συνήθ οικογενειακό **2.** αντίγραφο αυτοκινήτου σε διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις κανονικές (συνήθ. σε μέγεθος τσέπης). που προορίζεται για παιδικό παιχνίδι ή για συλλέκτες.

αυτοκινητάμαξα (η) {χωρ. γεν πληθ } αυτόνομο ή συζευγμένο προς άλλα ανάλογα οχήματα σιδηροδρομικό όχημα μεταφοράς επιβατών ή εμπορευμάτων, που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια ή κινητήρα ντίζελ (συνήθ χρήση για μικρές ή μεσαίες αποστάσεις).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. automotrice (νόθο σύνθ) < auto- (< ελλην. *αὐτός*) + motrice, θηλ. τού moteur «κινητήρας»]

αυτοκινητικός, -ή, -ό → αυτοκίνητο

αυτοκινητιστής (ο). **αυτοκινητίστρια** (η) {αυτοκινητιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την οδήγηση αυτοκινήτου (οδηγός λεωφορείου, πούλμαν. ταξί, φορτηγού, νταλίκας) **2.** (καταχρ.) οδηγός αυτοκινήτου — **αυτοκινητιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ automobiliste (νόθο σύνθ)].

αυτοκινητιστικό ή αυτοκινητικό δυστύχημα; Το σωστό είναι **αυτοκινητικό δυστύχημα**, εφόσον πρόκειται για δυστύχημα προκαλούμενο από αυτοκίνητο ή αναφερόμενο σε αυτοκίνητο και όχι κατ' ανάγκην στον οδηγό τού αυτοκινήτου. Εξάλλου, το **αυτοκινητιστής** σημαίνει κυρ. τον επαγγελματία οδηγό αυτοκινήτου και όχι κάθε οδηγό.

αυτοκίνητο (το) {αυτοκινήτ-ου | -ων} τετράτροχο (ή σπανιότ τρίτροχο) όχημα, που χρησιμοποιείται για οδικές μεταφορές επιβατών ή εμπορευμάτων, κινούμενο με δικό του κινητήρα και με δυνατότητα αλλαγής κατευθύνσεως: *~ ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) / *δημοσίας χρήσεως* (συντομ. Δ.Χ) ‖ *αγωνιστικό ~* (για αγώνες ταχύτητας) ‖ *σπορ / δίπορτο / τετράπορτο / διθέσιο / τεθωρακισμένο / φορτηγό ~* ‖ *επιβατικό* (ορθότ *επιβατηγό*) *~* (με περιορισμένες θέσεις επιβατών) ‖ *μοντέλο / μάρκα αυτοκινήτου* ‖ *συνεργείο αυτοκινήτων* ‖ *~ αντίκα* ‖ *οδηγώ ~* ‖ *τρακάρω το ~ κάποιου.* (ΥΠΟΚ) **αυτοκινητάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **αυτοκινητάρα** (η), **αυτοκινητικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτοκινητιστής.*
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ *αὐτοκίνητος* < *αὐτο-* + *κινητός* < *κινοῦμαι (-έο-).* Η σημερινή σημ προέρχεται από τη φρ *αυτοκίνητον (όχημα)* ως απόδ τού γαλλ. automobile (νόθο σύνθ.)].

αυτοκινητοβιομηχανία (η) {αυτοκινητοβιομηχανιών} **1.** η βιομηχανία κατασκευής αυτοκινήτων **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των βιομηχανιών κατασκευής αυτοκινήτων (χώρας, περιοχής. ηπείρου κ.λπ.): *η ιταλική / ευρωπαϊκή / παγκόσμια ~.*

αυτοκινητοδραμία (η) {αυτοκινητοδρομιών} αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων

αυτοκινητοδρόμιο (το) {αυτοκινητοδρομί-ου | -ων} ο στίβος ειδικής κατασκευής που προορίζεται για τη δοκιμή τής απόδοσης και τον έλεγχο αυτοκινήτων, τα οποία βρίσκονται στο πειραματικό στάδιο (πριν κυκλοφορήσουν στην αγορά), ή για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας
[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς γαλλ. autodrome < auto(mobile) + -drome (< *δρόμος*)].

αυτοκινητόδρομος (ο) {αυτοκινητοδρόμ-ου | -ων, -ους} μεγάλου μήκους και πλάτους δρόμος προορισμένος αποκλειστικά για την κυκλοφορία αυτοκινήτων, με πολλές λωρίδες κυκλοφορίας και με περιορισμένες διασταυρώσεις, ώστε να είναι δυνατή η γρήγορη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο (συνήθ από μια πόλη σε άλλη).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ γερμ. Autobahn, ιταλ autostrada]

αυτοκίνητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που κινείται μόνος του, χωρίς επενέργεια εξωτερικών δυνάμεων: *~ λέμβος* ΑΝΤ ετεροκίνητος.

αυτοκινούμενος, -η, -ο [1895] **1.** αυτοκίνητος (βλ.λ) **2.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρεται πάνω σε αυτοκίνητο όχημα ή ρυμουλκείται από όχημα: *~ πυροβόλο* (συντομ. Α/Κ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ automotive (νόθο σύνθ.)].

αυτόκλειστο (το) [1856] {αυτοκλείστ-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ δοχείο συνήθ. από χάλυβα, του οποίου το πώμα κλείνει από μόνο του ερμητικά, μπορεί να διατηρεί υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις, χρησιμοποιείται δε για χημικές αντιδράσεις, αποστειρώσεις ιατρικών οργάνων κ.λπ. ΣΥΝ αυτόκαυστο **2.** *η χύτρα ταχύτητας.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autoclave (νόθο σύνθ)]

αυτόκλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρίσταται ή επεμβαίνει από μόνος του, χωρίς να του ζητηθεί: *~ μάρτυρας / συνήγορος* ΣΥΝ. ακάλεστος, απρόσκλητος ΑΝΤ καλεσμένος, ΝΟΜ κλητευμένος. — **αυτόκλητα / αυτοκλήτως** [μτγν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *κλητός* < *καλῶ*]

αυτοκόλλητος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να επικολληθεί πάνω σε μια επιφάνεια από μία πλευρά του, η οποία έχει επαλειφθεί με ποσότητα κολλητικής ουσίας· *~ ταινία* **2.** **αυτοκόλλητο** (το) χαρτί (συνήθ. σε μορφή φύλλου) ή οποιοδήποτε άλλο υλικό που φέρει επάλειψη κολλητικής ουσίας στη μία πλευρά του, ώστε να επικολλάται σε επιφάνειες: *είχε γεμίσει το πίσω μέρος τού αυτοκινήτου του με αυτοκόλλητα από τις πόλεις που είχε επισκεφθεί* **3.** (εμφατ στην αργκό των νέων) αυτός που είναι πολύ στενός φίλος κάποιου, με τον οποίο κάνει παρέα συνεχώς: *από τότε που γνωριστήκαμε. έχουμε γίνει αυτοκόλλητοι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ. self-sticking]

αυτοκράτορας (ο) {αυτοκρατόρων}, **αυτοκράτειρα** [μτγν] {αυτοκρατειρών} (η) **1.** ΠΟΛΙΤ (ως τίτλος απόλυτου μονάρχη) ο ηγεμόνας αυτοκρατορίας: *Βυζαντινός / Ρωμαίος / Γερμανός ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κυριαρχεί στον χώρο του, που διαθέτει πολύ μεγάλη και αδιαμφισβήτητη ισχύ: *ο ~ των τηλεπικοινωνιών / τού Τύπου* ΣΥΝ κυρίαρχος Επίσης (λόγ.) **αυτοκράτωρ** (ο) {αυτοκράτορ-ος, -α}, (λαϊκ.) **αυτοκρατόρισσα** (η) [μεσν.] {αυτοκρατορισσών}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτοκράτωρ, -ορος*, αρχική σημ. «απόλυτος κυρίαρχος τού εαυτού του, εντελώς ανεξάρτητος», < *αὐτο-* + *-κράτωρ*, μεταπλασμ τύπος (κατά τα ουσ. σε *-ωρ*, π.χ αρχ. *ἑστιάτωρ*. *ἐπιβήτωρ* κ.ά) τού β' συνθ. *-κρατής* (**αὐτοκρατής*) < *κρατῶ* «εξουσιάζω». Αξίζει να σημειωθεί ότι η λ. συνδέθηκε με τις αντίστοιχες λατ. λέξεις dictator (< dicto «υπαγορεύω, διατάσσω», βλ. κ *δικτάτορας*) και imperator (< impero «διατάσσω, επιβάλλω»), πράγμα που καταδεικνύει ότι οι λατ. λ. έδιναν έμφαση στη σχέση τού προσώπου (βασιλιά, κυβερνήτη) με τους υποτελείς του και στη δύναμη επιβολής του σε αυτούς, ενώ η λ. *αὐτοκράτωρ* έδινε έμφαση στο αυτεξούσιο αυτού τού προσώπου και στη δυνατότητά του να διαθέτει τον εαυτό του όπως επιθυμεί].

αυτοκρατορία (η) [μτγν.] {αυτοκρατοριών} **1.** ΠΟΛΙΤ θεσμός απολυταρχικής διακυβέρνησης, που ορίζει τον αυτοκράτορα ως κορυφή τής διοικητικής πυραμίδας **2.** το συνήθ. πολυεθνικό και εκτεταμένο εδαφικά κράτος με συγκεντρωτική και απολυταρχική διοίκηση: *η Βυζαντινή Αυτοκρατορία* ‖ *η Ρωσία ανακηρύχθηκε ~ από τον τσάρο Πέτρο* ‖ *ο Μωάμεθ ο Πορθητής ήταν ο ιδρυτής τής Οθωμανικής ~* **3.** (μτφ) οικονομικός οργανισμός. επιχείρηση κ.λπ. με μεγάλο εύρος συναλλαγών, κύκλο εργασιών, υψηλότατα κέρδη και διεθνή επιρροή και ισχύ: *μέσα σε μια δεκαετία δημιούργησε μια ~ στον χώρο τής δορυφορικής τηλεόρασης* ΣΥΝ οικονομικός κολοσσός, μεγαθήριο **4.** (μτφ) η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί απόλυτα (κάτι) *η ~ των χρωμάτων / των αισθήσεων* ΣΥΝ βασίλειο

αυτοκρατορικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αυτοκράτορα *~ τιμές / θρόνος / αυλή / απόφαση / βούλλα / επίτροπος* **2.** αυτός που σχετίζεται με την επιδίωξη κράτους να επεκταθεί κατά τα πρότυπα αυτοκρατορίας ΣΥΝ ιμπεριαλιστικός, επεκτατικός ● **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ **αυτοκρατορικός ρυθμός** χαρακτηριστικός ρυθμός νεοκλασικής τέχνης, εμπνευσμένος από το μεγαλείο τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. ο οποίος διαμορφώθηκε στα τέλη τού 18ου αι (κυρ. στη Γαλ-

λία): *η Αψίδα τού Θριάμβου τού Ετουάλ είναι δείγμα αυτοκρατορικού ρυθμού* — **αυτοκρατορικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αυτοκριτική (η) **1.** η κριτική που ασκεί κανείς στον εαυτό του: *διεισδυτική / αυστηρή* ~ ΣΥΝ αυτοέλεγχος **2.** η παραδοχή (συνήθ. δημόσια) από πολιτικά πρόσωπα των λαθών που διέπραξαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή των ευθυνών που αναλογούν σε αυτά και στο κόμμα τους για ορισμένη πολιτική κατάσταση *μετά την εκλογική ήττα ο πρόεδρος ζήτησε από τα στελέχη τού κόμματος να κάνουν την ~ τους.* **αυτοκριτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autocritique].

αυτοκτονία (η) [μεσν.] {αυτοκτονιών} **1.** το να προκαλέσει κανείς συνειδητά τον ίδιο του τον θάνατο. το να δώσει κανείς τέλος στη ζωή του: *προτίμησε την ~ από τον εξευτελισμό* || ~ *με περίστροφο* || *το χαρακίρι είναι μορφή τελετουργικής* ~ || *κάνω απόπειρα αυτοκτονίας* || *έχω τάσεις αυτοκτονίας* ΣΥΝ αυτοχειρία ΦΡ **επιχείρηση / αποστολή αυτοκτονίας** βλ. λ. *αποστολή* **2.** η πράξη που οδηγεί στην καταστροφή αυτού που την τελεί, γενικότ. το να προκαλεί κανείς την καταστροφή του: *το να επιτεθείς σε εχθρό ισχυρότερο από κάθε άποψη είναι καθαρή* ~ || *η ομολογία τού υπουργού ότι είχε σχέσεις στο παρελθόν με ναζιστικούς κύκλους ισοδυναμούσε με πολιτική* ~ ΣΥΝ αυτοκαταστροφή.

αυτοκτονώ ρ. αμετβ. {αυτοκτονείς... | αυτοκτόνησα} **1.** προκαλώ συνειδητά τον θάνατό μου, τερματίζω ο ίδιος τη ζωή μου *έχει ανέβει στην ταράτσα και απειλεί να αυτοκτονήσει* || ~ *με περίστροφο / με δηλητήριο* ΣΥΝ αυτοχειριάζομαι **2.** (μτφ.) ακολουθώ καταστροφική πορεία, προκαλώ την αυτοκαταστροφή μου (σε ορισμένο τομέα δραστηριότητας): *αυτοκτόνησε πολιτικά υποστηρίζοντας εγκληματίες πολέμου* ΣΥΝ αυτοκαταστρέφομαι **3.** (καταχρ. ως μετβ.: ~ *κάποιον*) οδηγώ κάποιον στην αυτοκτονία ή σχεδιάζω τη δολοφονία κάποιου, έτσι ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία *«Το καθεστώς τον έναν τον κρεμάει, τον άλλον τον φυλακίζει, τον άλλον τον αυτοκτονεί»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐτοκτονῶ (-έω)* < *αὐτοκτόνος* < *αὐτο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω», βλ. κ. *-κτονία*]

αυτοκυβέρνηση (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αυτόνομη, ανεξάρτητη διοίκηση, διοικητικό έργο απαλλαγμένο επεμβάσεων και εξωτερικών ελέγχων *η ~ αποτελεί την εγγύηση για την ανεξαρτησία μιας χώρας* ΣΥΝ αυτοδιοίκηση, αυτονομία, αυτοδιαχείριση — **αυτοκυβέρνητος**, -η, -ο [1852]. **αυτοκυβερνώμαι** ρ. [1852] {-άται..}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-government]

αυτοκυριαρχία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία στον εαυτό μας, το να έχουμε τον έλεγχο των πράξεων και αντιδράσεών μας· *εκνευρίστηκε και έχασε την ~ του* ΣΥΝ αυτοπειθαρχία, αυτοσυγκράτηση, αυτοέλεγχος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbst-verwaltung].

αυτολεξεί επίρρ. (λόγ.) χρησιμοποιώντας την ίδια ακριβώς διατύπωση, τα ίδια λόγια *έμαθε το κείμενο* ~ ΣΥΝ κατά λέξη, επί λέξει, λέξη προς λέξη, (καθημ.) παπαγαλία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτο-* + *-λεξεί* < *λέξις*, σχηματισμένο με την επιρρ. κατάλ. *-εί*, πβ. *οἱονεί*, *παμψηφεί*, *αὐθωρεί* κ.ά. Την ίδια σημ. έχει και το αντίστοιχο λατ. verbatim]

αυτολογοκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυτολογοκρί-θηκα, -μένος} θέτω ο ίδιος δεσμεύσεις και περιορισμούς στην ελεύθερη έκφρασή μου, λογοκρίνω τον εαυτό μου. **αυτολογοκρισία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αυτοΐμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | χωρ. πληθ.} η αυτομόλυνση (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. autoinfection (νόθο σύνθ.)].

αυτόματα επίρρ. ➝ αυτομάτως

αυτοματικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που συμβαίνει ή συντελείται με αυτόματο τρόπο ~ *ρύθμιση των φωτεινών σηματοδοτών* **2. αυτοματική** (η) ο αυτοματισμός (βλ.λ.). **αυτοματικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. automatique. Βλ. λ. *αυτόματος*].

αυτοματισμός (ο) **1.** η εκτέλεση των λειτουργιών (μηχανής ή συστημάτων μηχανών) με τρόπο αυτόματο, χωρίς την επέμβαση τού ανθρώπου, μέσω τής αλληλεξάρτησης των στοιχείων και των εντολών η διαδικασία παραγωγής έργου από τις ίδιες τις μηχανές χωρίς ανθρώπινη μεσολάβηση παρά μόνο για την αρχική εντολή. ~ *γραφείου* ΣΥΝ αυτοματική, αυτοματοποίηση **2.** η αυτόματη εκτέλεση κινήσεων ή λειτουργιών από τον άνθρωπο, χωρίς ο ίδιος να τις έχει συνειδητοποιήσει, η μηχανική κίνηση ● **3.** ΙΑΤΡ η λειτουργική αυτοτέλεια ενός οργάνου, η δυνατότητά του να διαθέτει όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τη λειτουργία του. ~ *τής καρδιάς / τού εντέρου / των αναπνευστικών ή αγγειοκινητικών κέντρων τού εγκεφάλου.*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *αὐτοματισμός* δήλωνε κάτι που συμβαίνει συμπτωματικά, από μόνο του οι σύγχρονες σημ. ανάγονται στα ξένα αντιδάνεια, πβ. γαλλ. automatisme]

αυτόματο (το) ➝ αυτόματος

αυτοματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το αποτέλεσμα τού αυτοματισμού (σημ. 1), η αντικατάσταση τού ανθρώπινου παράγοντα στη λειτουργία ενός συστήματος με σκοπό τη βελτίωση τής λειτουργίας και μεγιστοποίηση τής παραγωγικότητάς του: *η εταιρεία προσέλαβε ειδικούς αυτόματου ελέγχου και πληροφορικής, στατιστικολόγους και αριθμητικούς αναλυτές για την ~ τού συστήματος.* — **αυτοματοποιημένος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. automatisation].

> **αυτοματοποίηση ή αυτοματισμός;** Στις περιπτώσεις που κοντά στους τύπους σε **-ποίηση** διαθέτουμε σχηματισμούς σε **-ισμός**, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε αυτούς αντί τής υπερβολικής χρήσης σε *-ποίηση* που παρατηρείται **αυτοματισμός** δηλ. αντί **αυτοματοποίηση** ομοίως **εξομαλισμός** αντί **ομαλοποίηση, εξαμερικανισμός** αντί **αμερικανοποίηση** κ.τ.ό.

αυτόματος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που λειτουργεί χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, που διαθέτει ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες τού επιτρέπουν να τίθεται σε λειτουργία ή να εκτελεί ορισμένες λειτουργίες μόνος του: ~ *αλλαγή ταχυτήτων / μετάδοση τής κίνησης / πλυντήριο / ανάφλεξη / πότισμα* (β) **αυτόματος πιλότος (πλοηγός)** ηλεκτρονικό σύστημα που ελέγχει και διεκπεραιώνει την πτήση σύμφωνα με προκαθορισμένη πορεία, χωρίς τη μεσολάβηση φυσικού προσώπου (πιλότου) και το οποίο τίθεται σε λειτουργία όταν ο φυσικός πιλότος (πλοηγός) θέλει να συνεχίσει την πτήση με το αυτόματο σύστημα (γ) **αυτόματος τηλεφωνητής** βλ. λ. *τηλεφωνητής* (δ) **αυτόματη μετάφραση** μετάφραση που γίνεται διά μέσου ηλεκτρονικών μηχανημάτων **2. αυτόματο** (το) (α) φορητό πυροβόλο όπλο, που έχει τη δυνατότητα να επανοπλίζεται μόνο του και να πυροβολεί επαναληπτικά, κατάλληλο για μάχη εκ τού συστάδην. *του έριξε / τον πυροβόλησε με το ~* (β) μηχανική διάταξη που, όταν τεθεί σε κίνηση, λειτουργεί από μόνη της· χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς ή ψυχαγωγικούς λόγους **3.** αυτός που συμβαίνει ή λειτουργεί ανεξάρτητα από νοητική διαδικασία (κυρ. λόγω μυϊκών συσπάσεων) *η ~ κυκλοφορία τού αίματος* || *η ~ λειτουργία τής καρδιάς* || ~ *αναπνοή* **4.** αυτός που γίνεται από μόνος του, που προκύπτει χωρίς ουσιαστική εξωτερική επέμβαση· ~ *ανάφλεξη των πυρομαχικών* **5.** (για οχήματα) (α) (μηχανή) χωρίς ταχύτητες: *τα ~ μηχανάκια κινούνται μόνο με το γκάζι* (β) **αυτόματο αυτοκίνητο** αυτοκίνητο που κινείται μόνο με γκάζι και φρένο, χωρίς συμπλέκτη για την αλλαγή ταχυτήτων **6.** αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προηγούμενο λογικό έλεγχο, που δεν επηρεάζεται από τη βούληση *το πάτημα φρένου στο κόκκινο φανάρι είναι πια μια ~ κίνηση· είναι θέμα συνήθειας* **7.** (συνεκδ.) αυτός που προκύπτει ξαφνικά, αμέσως, χωρίς προετοιμασία ή προσυνεννόηση **8.** ΦΙΛΟΛ **αυτόματη γραφή** το να γράφει κανείς αυτόματα, χωρίς έλεγχο τής λογικής στο περιεχόμενο των γραφομένων, ασυνείδητα, αυθόρμητα· υιοθετήθηκε ως λογοτεχνική πρακτική από τους υπερρεαλιστές στο ξεκίνημά τους με σκοπό την προσέγγιση τής αυθεντικής πλευράς τής προσωπικότητας, τη γνήσια έκφραση **9.** (παλαιότ.) **αυτόματο διαζύγιο** διαζύγιο που προβλέπεται από τον νόμο ύστερα από την οριστική και μακροχρόνια εκούσια απομάκρυνση ενός από τους συζύγους.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-ματος* < *mṇ-tos, συνεσταλμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *men- (η οποία μαρτυρείται σε λ. που δηλώνουν πνευματική ή ψυχική δραστηριότητα), πβ. σανσκρ. mán-yati «σκέφτεται», λατ. mens «νους», γαλλ. -ment (επιρρ. τροπικό επίθημα), αγγλ. mind «μυαλό», γερμ. meinen «εννοώ, νομίζω» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος*, *μνή-μη*, *μαν-ία*, *μαν-τεία* κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η λ. *αὐτόματος* θα σήμαινε αρχικά «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως, αφ' εαυτού». Η λ. (και τα παράγωγά της) διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. automatic, γαλλ. automatique, γερμ. automatisch κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν πολλοί όροι, λ.χ. *αυτόματος πιλότος* (< αγγλ. automatic pilot), *αυτόματο όπλο* (< γαλλ. arme automatique), *αυτόματη μετάδοση* (< αγγλ. automatic transmission), *αυτόματη μετάφραση* (< γαλλ. traduction automatique) κ.ά.].

αυτομάτως επίρρ. [αρχ.] **1.** χωρίς εξωτερική παρέμβαση: *οι λειτουργίες τού μηχανήματος γίνονται ~* **2.** χωρίς να έχει προηγηθεί σκέψη, λογική επεξεργασία· *όταν είδα το παιδί να πετάγεται μπροστά μου, πάτησα ~ το φρένο* **3.** αμέσως, την ίδια στιγμή· *μόλις γνωρίστηκαν δημιουργήθηκε ~ μεταξύ τους μια έντονη έλξη.* Επίσης **αυτόματα**.

αυτόμελο (το) {αυτομέλ-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ-ΜΟΥΣ το τροπάριο που ψάλλεται με ξεχωριστό μουσικό τρόπο και χρησιμοποιείται ως πρότυπη μελωδία για άλλα τροπάρια (τα προσόμοια, βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αὐτόμελον* < *αὐτο-* + *μέλος*].

αυτομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η μετάγγιση σε ασθενή ποσότητας δικού του αίματος (αυτόλογου αίματος), το οποίο είχε αποθηκευθεί πριν από την εγχείρηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. autotransfusion]

αυτομολία (η) {αυτομολιών} **1.** η εκούσια αλλαγή στρατοπέδου, η προσχώρηση σε εχθρική παράταξη **2.** (μτφ.) η εγκατάλειψη προηγούμενης ιδεολογικής τοποθέτησης και η υιοθέτηση αντίθετης ιδεολογίας ή προσχώρηση σε αντίπαλη παράταξη. Επίσης **αυτομόληση** [μτγν.]. - **αυτόμολος**, -η, -ο [αρχ.], **αυτομολώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτόμολος* < *αὐτο-* + *-μολος* < θ. *-μολ-*, από όπου ο αόρ. β' *ἔ-μολ-ον* (πβ. *μολὼν λαβέ*), ρ. *βλώσκω* «έρχομαι» (< **μλώ-σκω* < *ml̥-), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σερβοκρ. iz-mōliti «εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» ή ακόμη και με το ρ. *μέλλω* (< **μέλ-jω*)].

αυτομόλυνση (η) [1886] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ μικροβιακή μόλυνση οργανισμού, οφειλόμενη σε μειωμένη ανοσολογική αντίσταση ΣΥΝ αυτολοίμωξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-contamination].

αυτονόητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι από μόνος του νοητός, που γίνεται αντιληπτός χωρίς πρόσθετες εξηγήσεις, που εννοείται. *είναι αυτονόητο ότι.* (δεν χρειάζεται να το πω, το καταλαβαίνει καθένας μόνος του) || *να θεωρείτε ~ τη δική μου συμμετοχή* ΣΥΝ προφανής, πρόδηλος — **αυτονόητα / αυτονοήτως** επίρρ.

αυτονόμηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόκτηση ή διακήρυξη αυτονομίας **2.** η αποκοπή κάποιου με τη θέλησή του από έναν χώρο στον οποίο ανήκε ή η διαφοροποίηση κάποιου από την κυρίαρχη θέση.

αυτονομία (η) [αρχ.] {αυτονομιών} **1.** το καθεστώς ελεύθερης αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το οποίο ο καθορισμός και η διασφάλιση των θεσμών και τής λειτουργίας τους γίνεται από τα ίδια τα μέλη τής κοινότητας / κράτους κ.λπ. και όχι από εξωτερικούς παράγοντες ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτοδιάθεση ΑΝΤ. υποτέλεια, εξάρτηση, ετερονομία **2.**

(ειδικότ) καθεστώς που αναγνωρίζει σε περιοχές κυρίαρχου κράτους το δικαίωμα αυτοδιοικήσεως και θεσπίσεως κανόνων δικαίου, αλλά εντός τού πλαισίου τής κεντρικής ή ομοσπονδιακής εξουσίας *στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η Αίγυπτος, η Σερβία, η Κρήτη και η Σάμος είχαν ~* || *παραχωρώ ~* || *χάνω την ~ μου* • **3.** ΦΙΛΟΣ ο αυτοπροσδιορισμός τής βούλησης, η δυνατότητα ελεύθερης απόφασης και δράσης ΣΥΝ αυτεξούσιο **4.** η δυνατότητα να λειτουργεί κάτι ανεξάρτητα από κάτι άλλο: *διαμέρισμα με ~ θέρμανσης* || *η μπαταρία αυτή έχει ~ έξι ωρών συνεχούς εγγραφής* || *το διαμέρισμα έχει ~* (δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτόνομος*.

αυτονομιστής (ο) [1881], **αυτονομίστρια** (η) {αυτονομιστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει ή μάχεται για την αναγνώριση τής αυτονομίας μιας περιοχής: *~ αντάρτες χτύπησαν κυβερνητικά στρατεύματα.* — **αυτονομιστικός**, -ή, -ό [1897]. **αυτονομιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autonomiste].

αυτόνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διοικείται με καθεστώς αυτονομίας: *το Κοσσυφοπέδιο ήταν ~ περιοχή τής Σερβίας* ΣΥΝ αυτοδιοίκητος, αυτοκυβέρνητος ΑΝΤ υποτελής, υπόδουλος **2.** ΘΡΗΣΚ ***αυτόνομη Εκκλησία*** τοπική Εκκλησία στην οποία έχει αναγνωριστεί πλήρης εσωτερική διοικητική ανεξαρτησία σε θέματα εκλογής και χειροτονίας αρχιερέων, όχι όμως και στην εκλογή αρχιεπισκόπου, η οποία γίνεται ή επικυρώνεται από τον οικείο πατριάρχη: *η αυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία τής Φινλανδίας* **3. *αυτόνομον*** (το) {αυτονόμ-ου | -ων} το διοικητικό καθεστώς αυτόνομης Εκκλησίας **4.** (μτφ) (α) (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος για τον εαυτό του (ενώ αποτελεί μέλος συνόλου) (β) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή λειτουργεί χωρίς να εξαρτάται από άλλον. *ο σύλλογός μας έχει ~ εκπροσώπηση στην ομοσπονδία* || *«μια εταιρεία με ~ παρουσία στον τομέα τής κινητής τηλεφωνίας»* (εφημ.) || *το διαμέρισμα έχει ~ θέρμανση* || *~ διαμέρισμα* (με δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους) || *~ σκέψη / κίνημα* — **αυτόνομα / αυτονόμως** [μεσν.] επίρρ

αυτόνομος – αυτοτελής, αυτονομία – αυτοτέλεια. Λέμε «*αυτόνομο κράτος*», αλλά «*αυτοτελής ιστορία*» **Αυτόνομος** είναι «αυτός που διέπεται από δικούς του νόμους, που δεν εξαρτάται ούτε ορίζεται από άλλους». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι ένα όργανο (σώμα, οργανισμός κ τ ό.) που «αποφασίζει μόνο του και με βάση τις δικές του αρχές (ή νόμους) για τον εαυτό του». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι και ένα άτομο (ιδιώτης, πολίτης κ τ.ό.) που «μπορεί να αποφασίζει για τον εαυτό του χωρίς να εξαρτάται ή να υπακούει σε άλλους». *Τη μέχρι ακραίων μορφών διεκδίκηση αυτονομίας επιδιώκουν πολιτικά και κοινωνικά άτομα που χαρακτηρίζονται* **αναρχοαυτόνομα**. Μορφή ανεξαρτησίας, υπό την έννοια ότι περικλείει μέσα του την αρχή και το τέλος του, διεκδικεί και ο **αυτοτελής** Έτσι μιλούμε, λ.χ., για *αυτοτελή κείμενα* (*αυτοτελής διήγηση, αυτοτελής ιστορία, αυτοτελές επεισόδιο, αυτοτελές έργο* κ.τ.ό.). *Αυτοτελής* εδώ σημαίνει «πλήρης». Ωστόσο, *αυτοτελής* (από τη λ *τέλος* «αρχές, εξουσία») ήδη στην Αρχαία σήμαινε και «αυτεξούσιος», «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως χωρίς εντολές άλλων». Έτσι μιλούμε για την **αυτοτέλεια** τού πανεπιστημίου, που αποφασίζει μεν μόνο του και αυτοδιοικείται, αλλά δεν διαθέτει και **αυτονομία**, αφού διέπεται από τους νόμους τού κράτους και εποπτεύεται από την πολιτεία

αυτονομώ ρ. μετβ [αρχ.] {αυτονομείς... | αυτονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω κάποιον/κάτι αυτόνομο, του παρέχω αυτονομία ή διαφοροποιώ κάτι από άλλα παρόμοια· (συνήθ μεσοπαθ ***αυτονομούμαι***) **2.** έχω ή αποκτώ διοικητική αυτονομία ΣΥΝ. αυτοδιοικούμαι, αυτοκυβερνώμαι **3.** (συνεκδ.) εκφράζω τη διαφοροποίησή μου (ως προς συλλογικό όργανο ή συλλογική απόφαση): *από τότε που αποχώρησε από το κόμμα, αυτονομήθηκε πολιτικά* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, αποστασιοποιούμαι

αυτονυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ) την ίδια νύχτα: *επέστρεψε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. μτγν , παράλλ τ. τού αρχ. *αὐτονυχ(ε)ί* «την ίδια νύχτα», < *αὐτο- + -νυχ(ε)ί < νύξ. νυκτός*]

αυτοπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } ΓΛΩΣΣ η ιδιότητα λέξεων (αντωνυμιών ή ρημάτων) να δηλώνουν ότι η ενέργεια επιστρέφει στον δράστη ή, αλλιώς, ότι υπάρχει σχέση ταυτότητας αναφοράς μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου τού ρήματος *κοιτάζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη – κοιτάζομαι στον καθρέφτη* (βλ. κ λ. *αυτοπαθής*)

αυτοπαθής, -ής, -ές {αυτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ (για ρήματα και αντωνυμίες) αυτός που δηλώνει επιστροφή τής ενέργειας στον δράστη: *~ αντωνυμία είναι «ο εαυτός μου»* || *~ ρήματα, είναι ρήματα μέσης διαθέσεως, είτε απλά* (π.χ. *ξυρίζομαι, πλένομαι* κ λπ) *είτε σύνθετα με α' συνθετικό το «αυτο-»* (π χ *αυτοσαρκάζομαι, αυτοκαταστρέφομαι* κ.λπ.) (βλ κ. λ. *αυτοπάθεια*). — **αυτοπαθώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «ο ομιλών εξ ιδίας πείρας, αντιλήψεως», < *αὐτο- + -παθής < πάσχω* Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί χρησιμοποίησαν τον όρο *αὐτοπαθής* (για αντωνυμίες και ρήματα) κατ' αντίθεση προς τις *ἀλλοπαθεῖς* (αντωνυμίες) και τα *μεταβατικά* (ρήματα) Ο αντίστοιχος ξέν. όρ είναι (αγγλ.) reflexive «ανтανακλαστικός»].

αυτοπαθή ρήματα. Όταν κάνω μια ενέργεια, η οποία έχει ως αντικείμενο τον ίδιο τον εαυτό μου, τότε χρησιμοποιώ στην Ελληνική τα λεγόμενα **(μέσα) αυτοπαθή ρήματα**: *ξυρίζομαι* (= εγώ ξυρίζω τον εαυτό μου), *βάφεται* (= αυτή βάφει τον εαυτό της), *ντυνόμαστε* (= εμείς ντύνουμε τους εαυτούς μας) κ.ο.κ. Τα ρήματα αυτά δηλώνουν **αυτοπάθεια** (πβ. και **αλληλοπαθή ρήματα**· *αγαπιόμαστε* [= αγαπούμε ο ένας τον άλλον], *συναντιούνται* [= συναντούν ο ένας τον άλλον / η μία την άλλη] κ ο.κ., ρήματα δηλ που δηλώνουν **αλληλοπάθεια**, ενέργεια που χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα). Η αυτοπάθεια δηλώνεται με δύο ακόμη τρόπους. (α) με ενεργ. ρήμα και **αυτοπαθείς αντωνυμίες** (τον εαυτό μου / σου / του / της / μας / σας / τους τους εαυτούς μας / σας / τους): *Με αυτά που κάνει τιμωρεί τον εαυτό του – Πρέπει πρώτα να κρίνουμε τους εαυτούς μας και μετά τους άλλους* (β) με ρήματα σύνθετα με το **αυτο-**. *Όλα αυτά τα κατάφερε με το να αυτοδιαφημίζεται Με αυτά που κάνει αυτοτιμωρείται.* Οι τρόποι αυτοί χρησιμοποιούνται για έμφαση ή αντιδιαστολή.

αυτοπαιδεία (η) {χωρ πληθ.} η αυτομόρφωση (βλ.λ.)

αυτοπαρατηρησία (η) [1884] {χωρ πληθ.} το να παρατηρεί κανείς προσεκτικά τον εαυτό του ΣΥΝ ενδοσκόπηση. Επίσης **αυτοπαρατήρηση**.

αυτοπειθαρχία (η) [1897] {χωρ πληθ.} το να ελέγχει κανείς τις πράξεις του, να υπακούει στις αρχές που ο ίδιος έχει θέσει στον εαυτό του, να μπορεί να υλοποιεί ό,τι διακηρύσσει. *έχει μεγάλη ~ συγκεντρώνεται απόλυτα στη δουλειά του, χωρίς να αποσπάται σε περιττές και χρονοβόρες συζητήσεις* ΣΥΝ εγκράτεια, αυτοέλεγχος — **αυτοπειθαρχώ** ρ [1891] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-discipline].

αυτοπεποίθηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** το να εμπιστεύεται κανείς τον εαυτό του *αποκτώ ~* || *μιλώ / κινούμαι / ενεργώ / αποφασίζω με ~* **2.** (συνεκδ.) η άνεση, η σιγουριά που εμπνέουν οι κινήσεις αυτού που έχει αυτοπεποίθηση *μπήκε στην αίθουσα συνεδριάσεων με μια ~!* ΣΥΝ (μτφ.) αέρας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ self-confidence]

αυτοπραγμάτωση (η) [1874] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΨΥΧΟΛ η κατάσταση κατά την οποία το άτομο έχει αναπτύξει πλήρως ολόκληρο το δυναμικό του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ. self-actualisation].

αυτοπροαίρετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκύπτει χωρίς εξαναγκασμό, με ελεύθερη επιλογή του: *~ βοήθεια* ΣΥΝ εκούσιος, οικειοθελής ΑΝΤ ακούσιος, αναγκαστικός, υποχρεωτικός — **αυτοπροαίρετα / αυτοπροαιρέτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτο- + -προαίρετος < προαιροῦμαι* «διαλέγω. αποφασίζω»].

αυτοπροσδιορισμός (ο) {χωρ πληθ } **1.** το να προσδιορίζει κανείς τον εαυτό του με συγκεκριμένο τρόπο **2.** ΠΟΛΙΤ η αυτοδιάθεση (βλ.λ.). — **αυτοπροσδιορίζομαι** ρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-determination]

αυτοπροστασία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} η προστασία που παρέχει κάποιος στον ίδιο τον εαυτό του, τα μέτρα που λαμβάνει για την άμυνα και προφύλαξή του ΣΥΝ αυτοάμυνα, θωράκιση. — **αυτοπροστατεύομαι** ρ.

αυτοπροσωπογραφία (η) {αυτοπροσωπογραφιών} **1.** η απεικόνιση από ζωγράφο τού εαυτού του **2** (συνεκδ.) έργο ζωγραφικής, στο οποίο ο ζωγράφος απεικονίζει τον εαυτό του. — **αυτοπροσωπογραφούμαι** ρ. {-είσαι...}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-portrait].

αυτοπρόσωπος, -η, -ο [μτγν] αυτός που εμφανίζεται ο ίδιος (προσωπικά) χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου.

αυτοπροσώπως επίρρ. [μτγν.] ο ίδιος (προσωπικά). χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου *πρέπει να παρουσιαστεί κανείς ~, για να παραλάβει το συστημένο γράμμα.*

αυτόπτης (ο/η) {αυτοπτών} πρόσωπο που έχει δει κάποιο συμβάν με τα ίδια του τα μάτια: *ήταν ~ μάρτυρας τής ληστείας βρισκόταν στην τράπεζα. όταν έγινε.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο- + -όπτης* < θ *-οπ-* (πβ. παρακ *ὄπ-ωπ-α*). ρ. *ὁρῶ* «βλέπω». πβ *ἐπ-όπτης, ὑπερ-όπτης* κ ά Ομόρρ. *ὄψις* (< **ὄπ-σις*), *ὀφθαλμός* (< **ὀπθαλμός*). *(ὀμ)μάτι(ον)* (< **ὄπ-μα*) κ ά.].

αυτός, -ή. -ό αντων {αυτ-ού κ. -ουνού (θηλ. -ηνής) | -ών κ -ωνών, -ους κ -ουνούς | αδύνατοι τύποι των πλάγιων πτώσεων· του (θηλ. της), τον (θηλ τη[ν]), των, τους (θηλ τις / τες)} **1.** (προσ αντων. ως ισχυρός τύπος γ' προσ.) (α) για την αναφορά σε πρόσωπο ή πράγμα, για το οποίο γίνεται λόγος: *–Θα έρθει ο Τάκης σήμερα. –Όχι, **αυτός** δεν έρχεται ποτέ την Τρίτη·* ΦΡ **επ' αυτού** (*ἐπ᾽ αὐτοῦ*) για αυτό (που συζητούμε, στο οποίο αναφερόμαστε) *τώρα, τι έχεις να πεις ~,* (β) (και οι αδύνατοι τ.) ***του** ζήτησα να έρθει* || *–Έφερες τα λεφτά; –Θα **τα** φέρω αύριο* || ***την** ξέρεις τη γυναίκα μου;* (γ) (ο αδύνατος τ. τού ουδ. *το*, για αναφορά σε γεγονός ή σε κάτι που μόλις έχει αναφερθεί) *–**Το** ήξερες ότι πέθανε ο Γιάννης; –Δεν **το** ήξερα* (δ) για ιδιαίτερη έμφαση ή αντιδιαστολή προσώπου ή πράγματος προς κάποιον/κάτι άλλο: *σ' **αυτόν** είπε τα αντίθετα απ᾽ ό,τι σε σένα* (ε) αντί για όνομα που δεν έρχεται εύκολα στο μυαλό τού ομιλητή (συνήθ έναρθρο): *είχε έρθει και η **αυτή** .. πώς τη λένε, μωρέ; ... η Ελένη!* (στ) (στην κλητ **αυτέ**) (i) ε, εσύ! (ως προσφώνηση β' προσ.) (ii) όταν δεν γνωρίζουμε ή δεν μας έρχεται στο μυαλό το όνομα τού ανθρώπου που καλούμε: *Ε, αυτέ! Σε σένα μιλάω!* ΣΥΝ απαυτός **2.** (οι αδύνατοι τ. *του / της* και το *τους* στον πληθ. για τη δήλωση κτήσης. ως κτητικές αντων γ' προσ): *ο πατέρας του/της* || *οι φίλοι μου με τις γυναίκες τους* ***3. τος, τη, το*** βλ. λ. *τος* •

αυτ(ο)- *α' συνθετικό*
αυτο-ρρυθμίζομαι ρ
αυτο-ρρύθμιση (η)
αυτο-τυφλώνομαι ρ.
αυτο-τύφλωση (η)
αυτο-υπνωση (η)
αυτο-υπονομεύομαι ρ
αυτο-υπονόμευση (η)
αυτο-φωτογραφίζομαι ρ
αυτο-χαρακτηρίζομαι ρ.
αυτο-χαρακτηρισμός (ο)

4. (δεικτική αντων.) για αναφορά («δείξη») σε πρόσωπα ή πράγματα κοντινά προς τον ομιλητή και τον ακροατή (α) (i) για τη δήλωση προσώπου ή πράγματος ορατού στους ομιλητές ή για το οποίο μόλις έχει γίνει λόγος (αναφορά). *αυτός είναι ο αδελφός μου* || *δεν ακούω τίποτα θα κάνεις* ***αυτό*** *που σου λέω εγώ* ΦΡ ***αυτός έφα*** αυτός το είπε· για τα λόγια σπουδαίου προσώπου, αυθεντίας σε κάτι· επίσης ειρων. (ii) με έμφαση για αντιδιαστολή τής μοναδικότητας κάποιου (προσώπου ή πράγματος) από όλα τα ομοειδή του, ως έπαινος· *Μπράβο! Αυτός είναι καφές!* || *Μπράβο! Αυτός είσαι!* || ***αυτό*** *θα πει τύχη!* || ***αυτό*** *μας έλειπε!* || *είναι* ***αυτό*** *που ζητούσα* ΦΡ ***αυτός κι αν είναι!*** για την εμφατική συμφωνία με κάτι που λέχθηκε, την ισχυρή επιβεβαίωση: *-Είναι περίεργος ο Νίκος. Αλλά κι ο αδελφός του, νομίζω -!* (iii) για περιφρονητική αναφορά σε κάποιον/κάτι που ο ομιλητής αποφεύγει σκόπιμα να αναφέρει ονομαστικά: *μέσα είναι* ***αυτή;*** (β) (ως επίθ. με υποχρεωτική χρήση άρθρου πριν από το ουσιαστ.): *δώσε μου ~ το βιβλίο* • **5. γι' αυτό** (ως συμπερασματικός συνδ.) βλ λ. • **6. κι αυτό γιατί / διότι** για την εισαγωγή αιτιολόγησης με έμφαση σε στοιχείο που προηγήθηκε στον λόγο· *«Δεν θα χρησιμοποιήσω τους παίκτες που έχουν κίτρινες κάρτες στον επόμενο αγώνα ~ τους χρειάζομαι στον τελικό»* (εφημ.) **7.** (λόγ ως έναρθρο επίθ.) ο ίδιος ακριβώς· *είμαστε όλοι τής αυτής γνώμης / ηλικίας* • **8.** για ευφημιστική αναφορά στα «απαγορευμένα μέλη» τού ανθρώπινου σώματος ΦΡ (ευφημ.) (α) ***τα αυτά μου*** (για τα ανδρικά γεννητικά όργανα) (β) ***η αυτή μου*** (για το πέος) (γ) ***τα αυτό μου*** (για το αιδοίο) • ΦΡ (α) ***αυτό κι αυτό*** ή (ο αδύνατος τύπος) ***το και το*** σε διηγήσεις για τη μη επανάληψη όσων έχουν ήδη εκτεθεί: *του λέω «αυτό κι αυτό τρέχει κάνε ό,τι μπορείς»* || *μόλις με βλέπει, αρχίζει και μου διηγείται το και το τι συνέβη* (β) ***αυτά*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλο να ειπωθεί ή να γίνει. *~ για σήμερα την άλλη βδομάδα πάλι* || (κ. ως έκφραση αμηχανίας, όταν δεν βρίσκουμε θέμα για να συνεχίσουμε μια συζήτηση) *Αυτά. που λες* . (γ) ***άλλος (κι) αυτός!*** βλ. λ. *άλλος* (δ) ***μ' αυτά και μ' αυτά*** ενεργώντας έτσι. μιλώντας έτσι, με αυτό τον τρόπο: ~. *το μόνο που καταφέρνει είναι να χαλάει τη συνολική εικόνα τής προσπάθειας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός, όμοιος, προσωπικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < *αὐ-τός* < *αὖ* «πάλι, ξανά» + *τόν*, από όπου δημιουργήθηκε ονομαστική *αὐ-τός* Την ετυμολογία αυτή ενισχύει η χρήση τής λ. ως επαναληπτικής αντωνυμίας, που φαίνεται να είναι και η παλαιότερη. Πβ. επίσης λατ. aut-em «πάλι, όμως», γοτθ auk «επειδή, αλλά», γερμ. auch «επίσης» κ.ά Ομόρρ. αρχ. *αὖ-θι* «ομοίως», *αὖ-τε* «ξανά» κ.ά].

αυτός καθαυτόν ή αυτός καθαυτού...; Η συνεκφορά τού **αυτός** με την εμπρόθετη αυτοπαθή αντωνυμία **καθ' εαυτόν / καθαυτόν** γεννά δυσχέρειες και χρησιμοποιείται συχνά λανθασμένα. Είναι λάθος να πούμε *«αυτός καθ' αυτού ο άνθρωπος δεν ανέχεται.. »* ή *«αυτή καθ' αυτού η μοίρα ..»* ή *«αυτό καθ' αυτού το ποδόσφαιρο...»* κ τ.ό Το σωστό είναι **αυτός καθαυτόν (καθ' εαυτόν)**: *αυτός καθαυτόν ο άνθρωπος.* **- αυτή καθαυτή(ν) (καθ' εαυτήν)**: *αυτή καθαυτήν η μοίρα* . **- αυτό καθαυτό (καθ' εαυτό)**: *αυτό καθαυτό το ποδόσφαιρο*. . γιατί με την πρόθεση **κατά** χρησιμοποιείται αιτιατική (όταν δηλώνει συμφωνία).

αυτοσεβασμός (ο) [1887] {χωρ πληθ } ο σεβασμός προς τον εαυτό μας· εκδηλώσεις του αποτελούν η αξιοπρεπής συμπεριφορά. η συνέπεια σε αρχές και αξίες κ ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-respect]

αυτοσκοπός (ο) [1869] {χωρ πληθ.} ενέργεια ή διαδικασία που θεωρείται ότι είναι το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (κυρ αρνητ. για να δηλωθεί ότι κάτι δεν πρέπει να θεωρείται ως τέτοιο) *η απόκτηση χρημάτων δεν αποτελεί ~, αλλά μέσο για να ζήσει κανείς.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ. Selbstzweck]

αυτοστιγμεί επίρρ [1883] (λόγ) την ίδια στιγμή, χωρίς τη μεσολάβηση χρονικού διαστήματος ΣΥΝ αμέσως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ί*

αυτοσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία ενδοσκοπήσεως και συγκεντρώσεως των νοητικών δυνάμεων τού ατόμου. η προσπάθεια για την αποφυγή κάθε περισπασμού. η διανοητική προσήλωση και συγκέντρωση σε ένα αντικείμενο — **αυτοσυγκεντρώνομαι** ρ.

αυτοσυγκράτηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς τον εαυτό του, κυριαρχώντας στα πάθη του και διατηρώντας τον αυτοέλεγχό του. *συνιστώ ~* ΣΥΝ αυτοκυριαρχία, ψυχραιμία. — **αυτοσυγκρατούμαι** ρ. {-είσαι .}.

αυτοσύμβαση (η) [1893] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΝΟΜ σύμβαση που γίνεται από ένα μόνο άτομο, το οποίο ενεργεί για λογαριασμό του αλλά και ως εκπρόσωπος τού αντισυμβαλλομένου.

αυτοσυναίσθημα (το) {αυτοσυναισθήματος | χωρ. πληθ } ΨΥΧΟΛ ο βαθμός εκτίμησης που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του και τα ανάλογα συναισθήματα που προκύπτουν από αυτήν: *υψηλό / χαμηλό / θετικό / αρνητικό ~* ΣΥΝ αυτοεκτίμηση.

αυτοσυνείδηση (η) [1893] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ η επίγνωση που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του ως φορέα νόησης και συναισθημάτων. η συνείδηση τού εγώ, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους (τα άλλα όντα και τον φυσικό κόσμο). η συνείδηση τής διαφοράς κάθε ατόμου από τα άλλα όντα (πβ *αυτογνωσία*, η γνώση των χαρακτηριστικών τού ίδιου μας τού εαυτού) ΣΥΝ αυτεπίγνωση. Επίσης **αυτοσυνειδησία** [1834].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Selbstbewußtsein]

αυτοσυντήρηση (η) [1878] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} το να συντηρεί κανείς τον εαυτό του με τα δικά του μέσα. να είναι αυτάρκης, ώστε να μην εξαρτάται από άλλους· ΦΡ ΒΙΟΛ ***ένστικτο αυτοσυντηρήσεως*** η έμφυτη φυσική ορμή που ωθεί κάθε ζωντανό οργανισμό στην εξασφάλιση με τις δικές του δυνάμεις των απαραίτητων για την επιβίωσή του. — **αυτοσυντήρητος**, -η, -ο [1858], **αυτοσυντηρούμαι** ρ [1882] {-είσαι.. }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Selbsterhaltung].

αυτοσχεδιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αυτοσχεδίασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ αυθόρμητα. σύμφωνα με την ανάγκη ή την έμπνευση τής στιγμής, χωρίς να ακολουθώ την τυπική ή συνήθη διαδικασία *οι μουσικοί τού συγκροτήματος αυτοσχεδιάζουν επί σκηνής* || *ο ηθοποιός αυτοσχεδίαζε επιτυχώς* • **2.** (κακόσ.) ενεργώ με τρόπο πρόχειρο και χωρίς προσχεδιασμό. *δεν δουλεύει προγραμματισμένα, διαρκώς αυτοσχεδιάζει.* — **αυτοσχεδιασμός** (ο) {μτγν], **αυτοσχεδιαστικός**, -ή, -ό [αρχ], **αυτοσχεδιαστικά** επίρρ

αυτοσχέδιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ακολουθεί την έμπνευση ή την απόφαση τής στιγμής. χωρίς συγκεκριμένο προγραμματισμό ή προμελέτη: *~ ποίημα / σύνθεση* (γαλλ impromptu) / *τραγούδι* || *«Αυτοσχέδιοι Στοχασμοί περί τής Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης»* (οι διαφωτιστικές ιδέες τού Αδ. Κοραή. που περιλαμβάνονται στα *Προλεγόμενα* των έργων του) ΣΥΝ απρογραμμάτιστος. απροσχεδίαστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με τα προς στιγμήν διαθέσιμα υλικά. που έχει σχεδιαστεί και εκτελεστεί από το ίδιο το άτομο με τρόπο πρόχειρο και βιαστικό *~ εκρηκτικός μηχανισμός / παιχνίδια* — **αυτοσχέδια / αυτοσχεδίως** [μτγν] επίρρ.

αυτοτελής, -ής, -ές {αυτοτελ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει το αυτεξούσιο των ενεργειών του. που λειτουργεί χωρίς κανενός είδους εξάρτηση: *η ίδρυση ενός ~ οργανισμού ελέγχου τής δημοσιογραφικής δεοντολογίας μπορεί να συντελέσει στη μείωση των παρεκτροπών που παρατηρούνται στα ηλεκτρονικά ιδίως Μ Μ.Ε.* ΣΥΝ ανεξάρτητος, αυτεξούσιος **2.** (ειδικότ.) αυτός που υπάρχει ανεξάρτητος από άλλους. που περιέχει από μόνος του ό,τι είναι απαραίτητο: *~ διαμέρισμα* • **3.** αυτός που από μόνος του διαθέτει πληρότητα. που απαρτίζει μια πλήρη οντότητα: *~ νόημα / έργο* ΣΥΝ τέλειος, πλήρης • **4.** (ειδικότ.) αυτός που δεν συνεχίζεται, τού οποίου το περιεχόμενο ολοκληρώνεται σε μία και μόνη φορά *η νέα τηλεοπτική σειρά αποτελείται από δέκα ~ επεισόδια* — **αυτοτελώς** επίρρ. [αρχ.]. **αυτοτέλεια** (η) [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτόνομος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *-τελής* < *τέλος*].

αυτότροφος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός που τρέφεται από ανόργανες μόνο ουσίες: *τα φυτά είναι ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. autotrophe].

αυτού επίρρ. (λαϊκ.) σε αυτό το σημείο· *στάσου ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτοῦ*, κατά τα επιρρ. σε *-οῦ* (*ποῦ, οὐδαμοῦ, πανταχοῦ* κ λπ.). πβ *ἄλλος – ἀλλοῦ*].

αυτούθε επίρρ. {ακλ.} (λαϊκ) από εκεί, εκεί.
[ΕΤΥΜ < μεσν *αὐτοῦθεν* «εκεί ακριβώς» < αρχ. *αὐτόθεν* (κατά το επίρρ. *αὐτοῦ*) «από αυτό ακριβώς το σημείο» < *αὐτο-* + *-θεν* (βλ.λ)].

αυτούνος, -η, -ο αντων δεικτική (λαϊκ) αυτός
[ΕΤΥΜ < μεσν *αὐτοῦνος*, από τη γεν *αὐτουνοῦ*, που πλάστηκε κατά το σχήμα *ἐκεῖνος, ἐκείνου - ἐκεινοῦ*]

αυτουργός, -ός, -ό **1.** αυτός που ο ίδιος τέλεσε αξιόποινη πράξη, ο ίδιος ο δράστης: *ο ~ τού εγκλήματος* **2. ηθικός αυτουργός** αυτός που με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον (αυτουργό) την απόφαση να τελέσει την άδικη πράξη την οποία διέπραξε (πβ. λ *συνεργός, συναυτουργός*). — **αυτουργία** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-εργός* < *ἔργον*]

αυτούσιος, -α, -ο αυτός που διατηρείται ακέραιος, ανέπαφος, χωρίς οποιαδήποτε ποιοτική ή ποσοτική μεταβολή ή εξωτερική επίδραση: *έδωσε στη δημοσιότητα ~ τα κείμενα τής συσκέψεως των πολιτικών ηγετών* ΣΥΝ ατόφιος. — **αυτούσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αυτ(ο)-* + *ουσία* < *οὖσα*, θηλ. τ. μετοχής τού αρχ. ρ *εἰμί*, πβ. *ἐπι-ούσιος, ἀν-ούσιος, ὁμο-ούσιος* κ ά.]

αυτοφαγία (η) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η διατήρηση στη ζωή ενός ζωικού οργανισμού με την κατανάλωση ουσιών που περιέχονται στους ιστούς του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. autophagie].

αυτοφυής, -ής. -ές {αυτοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φυτρώνει από μόνος του. χωρίς καλλιέργεια *~ βλάστηση / φυτό.* — **αυτοφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *-φυής* < *φύομαι*].

αυτόφυτος, -η, -ο αυτοφυής (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-φυτος* < *φύομαι*]

αυτόφωρος, -η, -ο ΝΟΜ **1.** (έγκλημα) τού οποίου ο δράστης συλλαμβάνεται την ώρα που το πράττει (επ' αυτοφώρω) ή αμέσως μετά την τέλεσή του δεν θεωρείται ποτέ αυτόφωρο το έγκλημα εάν παρέλθει ολόκληρη η επόμενη ημέρα από τη τέλεση τής πράξης ΦΡ ***επ' αυτοφώρω*** (*ἐπ' αὐτοφώρῳ λαμβάνειν*. Λυσίας 13, 85) τη στιγμή που τελείται ή τη στιγμή που μόλις έχει ολοκληρωθεί η αξιόποινη πράξη. *έπιασε τους δύο κλέφτες ~* ΣΥΝ (λαϊκ) στα πράσα **2.** (προφορ) **αυτόφωρο** (το) {αυτοφώρου} (α) δικαστήριο που έχει την εξουσία να δικάσει τα σχετικά αδικήματα. *τον έστειλαν στο ~* || *περνάει από ~* (β) (συνεκδ) το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια τού οποίου, αν συλληφθεί ο δράστης. παραπέμπεται στο παραπάνω δικαστήριο: *κρύφτηκε στο σπίτι ενός συγγενή, μέχρις ότου παρέλθει το ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-φωρος* < *φώρ* (γεν. *φωρός*) «κλέφτης» < *bhōr-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού I.E *bher- > *φέρ-ω*, οπότε η λ *φώρ* θα σήμαινε αρχικώς «αυτός που φέρει (μαζί του) το κλεμμένο αντικείμενο» Ομόρρ *κατάφωρος, φωρῶμαι*]

αυτόφωτος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που εκπέμπει δικό του φως: *~ αστέρες* ΑΝΤ ετερόφωτος **2.** (μτφ.) αυτός που στηρίζεται στις δικές του ιδέες και γνώσεις. που δεν έχει βασιστεί σε άλλους. που ό,τι εί-

ναι το οφείλει στον εαυτό του: ~ *πολιτικός ηγέτης*

αυτόχειρας (ο/η) {αυτοχείρων} πρόσωπο που έχει αυτοκτονήσει: *δεν έχουν γίνει ακόμα γνωστά τα στοιχεία τού τραγικού ~* || *«Ιδανικοί ~»* (ποίημα τού Κ. Καρυωτάκη).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐτόχειρ*, *-ρος* < *αὐτο-* + *χείρ* «χέρι»]

αυταχειρί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) με το ίδιο του το χέρι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αυτοχειρία (η) [αρχ.] {αυτοχειριών} η αυτοκτονία. Επίσης **αυτοχειριασμός** (ο) [1886] — **αυτοχειριάζομαι** ρ. [1845].

αυτοχθονισμός (ο) [1843] ΙΣΤ πολιτική τάση που εκδηλώθηκε κατά τα πρώτα χρόνια τού νεοελληνικού κράτους και υποστήριζε ότι οι αυτόχθονες πρέπει να έχουν περισσότερα πολιτικά δικαιώματα από τους ομογενείς, κυρ. τους Φαναριώτες. — **αυτοχθονιστής** (ο) [1852]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autochthonism].

αυτόχθων (ο/η) {αυτόχθ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} πρόσωπο που κατοικεί εξαρχής στη γη των προγόνων του, που δεν έχει έλθει στη γη όπου κατοικεί από άλλον τόπο· ντόπιος, όχι έπηλυς ΣΥΝ επιχώριος, ιθαγενής, γηγενής ΑΝΤ ετερόχθων. — **αυτοχθονία** (η) [1815]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐτόχθων* < *αὐτο-* + *χθών*, *χθονός* «γη». Ομόρρ. *υποχθόνιος*, *καταχθόνιος*].

αυτόχρημα επίρρ. (λόγ.) πραγματικά· (κυριολ.) είναι το ίδιο πράγμα με, εξισούται με (από όπου η σημασία «αληθινά, όντως»): *η κατάσταση υδρεύσεως στο λεκανοπέδιο λόγω τής συνεχιζόμενης ανομβρίας γίνεται ~ τραγική*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *χρῆμα* «πράγμα - συμβάν», βλ. κ. *παραχρήμα*]

αυτοχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρηματοδότηση επιχείρησης από δικούς της πόρους, από τα καθαρά κέρδη της, που διατίθενται για περαιτέρω αξιοποίησή τους. *το έργο θα κατασκευαστεί με ~* || *η ~ των Α.Ε.Ι.* — **αυτοχρηματοδοτούμαι** ρ. {-είται .}, **αυτοχρηματοδοτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. autofinancement (νόθο σύνθ.)].

αυτοψία (η) {αυτοψιών} **1.** το να αποκτά κανείς προσωπική αντίληψη κάποιου συμβάντος, αντικρίζοντας με τα ίδια του τα μάτια τα στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με αυτό **2.** ΝΟΜ το αποδεικτικό μέσο κατά το οποίο γίνεται από δικαστή ή αρμόδιο υπάλληλο υπό τους όρους τού νόμου άμεση αυτοπρόσωπη εξέταση σημαντικών για τη δίκη καταστάσεων, π.χ. τού χώρου, των πραγμάτων ή και τού ανθρώπου που σχετίζεται με την υπόθεση, προκειμένου να αποκτήσει άμεση αντίληψη τής κατάστασης για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης· *το δικαστήριο διέταξε ~ για την εξακρίβωση των συνθηκών υπό τις οποίες τελέσθηκε το έγκλημα* || (καταχρ.) *συνεργείο τής Πολεοδομίας διενήργησε ~ στα σπίτια των σεισμοπλήκτων, εξετάζοντας την καταλληλότητά τους.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αὐτόπτης*].

αυτώνω ρ. μετβ. {αύτωσα} (προφορ.-οικ.) **1.** κάνω (με γενικότερη σημασία, σε περιπτώσεις που ο ομιλητής δεν μπορεί να θυμηθεί το κατάλληλο ρήμα ή δεν έχει συγκεκριμένη πράξη στο μυαλό του): *πάει έρχεται, μαστορεύει, αυτώνει, δεν σταματάει λεπτό* **2.** (ευφημ. στην καθημ. άτυπη ομιλία για αντικατάσταση ρήματος όπως το ρ. *γαμώ* που έχει χυδαίο περιεχόμενο) *μη μας αυτώνεις τώρα και συ μ' αυτές τις αηδίες* || *φαίνεται ότι αθώα όπως ήταν, την παρέσυρε, την αύτωσε και την εγκατέλειψε* (βλ. κ. λ. *απαυτώνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ *απαυτός*
[ΕΤΥΜ < αυτός, κατά τα ρ. σε *-ώνω*].

αυχένας (ο) **1.** (επιστημ.) το πίσω μέρος τού λαιμού. *κάταγμα στον ~* ΣΥΝ τράχηλος, (καθημ.) σβέρκος • **2.** (μτφ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε δύο κορυφογραμμές ΣΥΝ διάσελο. — **αυχενικός**, -ή, -ό [1836]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐχήν* (αιολ. *ἄμφην* / *αὔφην*), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἀγχἠ-ην* (με πρόληψη τού F, οπότε **ἀFγχ-* > *αὐχ-*) < ρ. *ἄγχ-ω* «πνίγω, σφίγγω τον λαιμό», πβ. σανσκρ. aṃhú- «στενός»]

αυχμηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μαραθεί, ξεραθεί εντελώς από παρατεινόμενη ανομβρία ή γενικότ. έλλειψη νερού. *~ έδαφος* ΣΥΝ ξηρός, άνυδρος • **2.** (μτφ. για ύφος) ξηρός, σχολαστικός, χωρίς καλαισθησία· *το ~ ύφος τού λόγου του κούρασε το ακροατήριο* ΣΥΝ στεγνός, τραχύς. — **αυχμηρότητα** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐχμός* «ξηρασία, ανομβρία» < *sauks-mos < *αὔω* / *αὔω* < *αὖος (τό)* «ξηρότητα» < Ι.Ε. *saus-os «ξηρός», πβ. σανσκρ. śúṣka-, αγγλ. sere κ.ά. Ομόρρ. *αὐστ-ηρός* (βλ.λ.)].

αφ' πρόθ. → από

αφαγία κ. (λαϊκ.) **αφαγιά** (η) [μεσν.] η ολική στέρηση τής τροφής λόγω ανεπάρκειας τροφίμων ή η εκούσια περιορισμένη λήψη τροφής για λόγους διαιτητικούς: *έμεινε πετσί και κόκκαλο από την ~* — **άφαγος**, -η, -ο [μτγν.]

αφάγωτος, -η, -ο [μεσν.] (παθ.) **1.** αυτός που δεν έχει φαγωθεί. *έφυγαν οι καλεσμένοι και έμειναν τα πιο πολλά φαγητά ~* **2.** (μτφ. για υλικά αγαθά) αυτός που δεν έχει ακόμα καταναλωθεί, ξοδευτεί μέχρι τέλους· *τίποτε από την περιουσία των γονιών του δεν άφησε ~* • **3.** (ενεργ.) αυτός που δεν έχει φάει, που έχει μείνει νηστικός. *δεν του άρεσε το φαγητό και έφυγε πάλι ~* ΣΥΝ νηστικός, άφαγος ΑΝΤ φαγωμένος, χορτάτος

Αφαία (η) ΜΥΘΟΛ θεότητα τής Αίγινας που σχετίζεται με τη θεά Άρτεμη.
[ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο, που απαντά και ως *Ἄφα*, αγν. ετύμου].

αφαίμαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΙΑΤΡ η διαδικασία με την οποία αφαιρείται ορισμένη ποσότητα αίματος από οργανισμό για θεραπευτικούς ή διαγνωστικούς λόγους **2.** (μτφ. για χρήματα και υλικά αγαθά) η σημαντική μείωση των περιουσιακών στοιχείων κάποιου μέσω τής απόσπασης μέρους αυτών με έμμεσο τρόπο, λ.χ. με έμμεσους φόρους: *νέα ~ θα υποστεί το εισόδημα των εργαζομένων μετά την εξαγγελία των νέων οικονομικών μέτρων* **3.** (μτφ.) η αφαίρεση από ένα σύνολο (έθνος, λαό, κοινότητα κ.λπ.) των πιο ζωτικών και παραγωγικών του δυνάμεων *πολιτιστική ~ τού έθνους με τη μαζική μετανάστευση ανθρώπων τού πνεύματος* ΣΥΝ απομύζηση. — **αφαιμακτικός**, -ή, -ό [1867], **αφαιμάσσω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφαίμαξις* < *ἀφαιμάσσω* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *αἱμάσσω* < **αἱμάτ-jω* < αρχ. *αἷμα*]

αφαιμαξομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ η μερική ή ολική αντικατάσταση τού αίματος ασθενούς από ισοδύναμη ποσότητα αντίστοιχου φυσιολογικού αίματος (με ταυτόχρονη αφαίμαξη τής προσβεβλημένης από συγκεκριμένη ασθένεια ποσότητας και μετάγγιση τής υγιούς) (βλ. κ. *αλλαγή αίματος*, λ. *αίμα*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exsanguino-transfusion]

αφαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (+από) **1.** το να αποσπά κανείς (κάτι) από σύνολο ή σώμα· *η ~ ενός φύλλου από το τετράδιο / τής πινακίδας κυκλοφορίας από το αυτοκίνητο / τού καλύμματος από ένα έπιπλο / επίμαχου άρθρου από το κείμενο νόμου / οργάνου ή όγκου με εγχείρηση* ΣΥΝ (καθημ.) βγάλσιμο, απόσπαση **2.** η εξάλειψη, η εξαφάνιση (ενοχλητικών) στοιχείων από μια επιφάνεια. *η ~ των στιγμάτων* **3.** η στέρηση (δικαιώματος) από τον νόμιμο κάτοχό του, λόγω μη νόμιμης ενέργειάς του: *~ άδειας κυκλοφορίας από οδηγό / πινακίδων / ιθαγένειας / άδειας ασκήσεως επαγγέλματος* **4.** η απόσπαση και ιδιοποίηση (ξένης περιουσίας): *η ~ κοσμημάτων από το θησαυροφυλάκιο / χρημάτων από το ταμείο* ΣΥΝ. αρπαγή, κλοπή, υπεξαίρεση **5.** ΜΑΘ η μαθηματική πράξη με την οποία βρίσκει κανείς τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή πίνακες ή διανύσματα κ.λπ. και η οποία δηλώνεται με το σύμβολο «πλην» ή «μείον» (-), π.χ. 10-7 = 3 **6.** ΓΛΩΣΣ η αποβολή τού αρχικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η προηγούμενη τελειώνει σε φωνήεν (*να έρθει → να 'ρθει*) είδος εκκρούσεως (βλ. λ.) κατ' αντιδιαστολή προς την έκθλιψη (*το όνομα → τ' όνομα*) **7.** ΦΙΛΟΣ η νοητική διαδικασία κατά την οποία απομονώνονται τα κοινά στοιχεία συνόλου ομοειδών πραγμάτων, πράγμα που επιτρέπει τον καθορισμό τής γενικής έννοιας στην οποία υπάγονται αυτά **8.** (ειδικότ. στις εικαστικές τέχνες) η απομάκρυνση τού καλλιτέχνη από τη ρεαλιστική απεικόνιση τής πραγματικότητας και η απόδοση τού αισθητικού αντικειμένου με τρόπο αφηρημένο, που βασίζεται στην προβολή αυθύπαρκτων μορφών, χρωμάτων κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, απόστροφος, έκκρουση*

αφαιρέσιμος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι δυνατόν να αφαιρεθεί.

αφαιρέτης (ο) {αφαιρετών} ΜΑΘ ο αφαιρετέος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀφαιρῶ*, πβ. κ. *διαιρ-έτης*].

αφαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να αφαιρεθεί: *~ ποσότητα* • **2.** ΜΑΘ **αφαιρετέος** (ο) ο δεύτερος όρος σε μια πράξη αφαίρεσης α-β, δηλ. ο β (ο α λέγεται *μειωτέος*): *στη διαφορά 12-4 μειωτέος είναι το 12 και ~ το 4.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

αφαιρετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αφαίρεση (σημ. 8), την απομάκρυνση από το συγκεκριμένο και την απόδοση μιας σχηματοποιημένης απεικόνισης *η ~ λειτουργία τής σύγχρονης τέχνης* • **2.** ΓΛΩΣΣ **αφαιρετική** (η) (λατ. ablativus) πτώση που απαντά σε διάφορες γλώσσες για τη δήλωση τού σημείου έναρξης μιας ενέργειας, τής προέλευσης και, ειδικότ., για τη δήλωση τού τρόπου, τού οργάνου ή τού δράστη μιας ενέργειας (π.χ. *παιδιόθεν* = από παιδί· πβ. γαλλ. la barque s'éloigne du rivage «η βάρκα απομακρύνεται από την ακτή» [= ελλην. γεν.-αφαιρ.· απομακρύνεται *τής ακτής*]). — **αφαιρετικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

αφαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] (για πράγματα) αυτός που μπορεί να αποσπαστεί από εκεί όπου αρχικά ανήκε *~ βάση* ΣΥΝ. μετακινούμενος.

αφαιρώ ρ. μετβ. {αφαιρείς... | αφαίρ-εσα (λόγ. αφήρεσα), -ούμαι, -έθηκα, (λόγ. μτχ. αφαιρεθείς, -είσα, -έν), αφηρημένος (σπάν. αφαιρεμένος)} **1.** παίρνω (ένα κομμάτι) από ένα σύνολο, αποσπώ (κάτι) από το σύνολο όπου ανήκει· *αν αφαιρέσεις ένα λιθάρι, καταρρέει όλο το οικοδόμημα* ΣΥΝ βγάζω, αποσπώ, αποσύρω, τραβώ **2.** (για αφηρ. έννοιες) στερώ (κάποιον) από κάτι, δεν του επιτρέπω να έχει κάτι που κατείχε: *~ την ελπίδα / την εμπιστοσύνη / το δικαίωμα / τη δυνατότητα / τον λόγο / την ιθαγένεια* ΣΥΝ στερώ, παίρνω πίσω **3.** (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από (άνθρωπο ή ζώο, με ή χωρίς χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς λόγους): *~ όγκο / νεφρό* ΣΥΝ βγάζω ΦΡ **αφαιρώ τη ζωή (από κάποιον)** σκοτώνω (κάποιον) **4.** κάνω (κάτι) λιγότερο ή μικρότερο ποιοτικά ή ποσοτικά *αφαίρεσαν 5% από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων* || (κ. μτφ. ως προς την αξία ή τη σημασία προσώπου ή πράγματος) *η ταραγμένη ζωή του δεν αφαιρεί τίποτε από την αξία τού συγγραφέως του έργου* ΣΥΝ μειώνω, ελαττώνω **5.** εκτελώ την πράξη τής αφαίρεσης, βρίσκω τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή σύνολα: *αν αφαιρέσουμε το ύψος τού πρώτου ορόφου από το ύψος τής οικοδομής, θα βρούμε το ύψος τού ισογείου* **6.** αποσπώ με πλάγιους και επιλήψιμους τρόπους χωρίς να γίνω αντιληπτός: *αφαίρεσαν το περιεχόμενο τού χρηματοκιβωτίου και εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ κλέβω, υπεξαιρώ **7.** (μεσοπαθ. **αφαιρούμαι**) βυθίζομαι στις σκέψεις μου, χάνω την αίσθηση τού χώρου και τού χρόνου. *δεν προσέχω τι γίνεται γύρω μου. όταν διαβάζει κάτι που την ενδιαφέρει, αφαιρείται τελείως* ΣΥΝ ξεχνιέμαι, είμαι αφηρημένος **8.** (η μτχ. **αφηρημένος**, *-η, -ο*) βλ. λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, εκπίπτω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφαιρῶ* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *αἱρῶ (-έω)* «κυριεύω, κατακτώ»].

αφαλάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία αφαίρεσης τού αλατιού κυρ. από το θαλασσινό νερό, ώστε να καταστεί πόσιμο — **αφαλατωτής** (ο), **αφαλατώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-αλάτωση* < αρχ. *ἅλας* (γεν. *ἅλατος*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dessalement]

αφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση τού αλατιού από παραθαλάσσιο έδαφος, για να γίνει καλλιεργήσιμο. Επίσης **αφαλισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < αφ- (< *απο-*) + θ. *αλι-* (< αρχ. *ἅλς*, ὁ «αλάτι»), απόδ. τού γαλλ. dessalement].

αφαλοκόβω ρ. μετβ. {αφαλόκο-ψα, -πηκα. -μμένος} (λαϊκ.) **1.** κόβω τον ομφάλιο λώρο σε έμβρυο • **2.** προξενώ έντονο πόνο στην κοιλιά (κάποιου) από δυνατό κτύπημα ή από υπερβολικό φορτίο — **αφαλοκόψιμο** (το).

αφαλός (ο) **1.** κοιλότητα πάνω στην επιφάνεια τής κοιλιάς. όπου ο ομφάλιος λώρος συνδέεται με το έμβρυο κατά τη διάρκεια τής κύησης, ο ομφαλός· ΦΡ. (μτφ.) ***(μου) λύθηκε ο αφαλός (από κάτι)*** για κάτι που γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό: ~ *από τα γέλια* (γέλασα πάρα πολύ) / *από τον φόβο* (φοβήθηκα πάρα πολύ) / *από την κούραση* (κουράστηκα πάρα πολύ) • **2.** το κεντρικό σημείο ή ο άξονας, στον οποίο καταλήγουν και συνδέονται τα διάφορα τμήματα ενός τροχού ή εργαλείου, που λειτουργεί ως τροχός: *ο ~ τής ρόδας / τού ψαλιδιού / τού έλικα.* Επίσης (λαϊκότ.) **αφάλι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀμφαλός* (βλ. λ.), όπου η μεταβολή ὀ- > α- οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση].

αφάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται για προσάναμμα • **2.** (μτφ. για τα μαλλιά) μαλλιά πολύ σγουρά. φουντωτά και απεριποίητα. που δίνουν την εικόνα θάμνου: *έκανε ~ το μαλλί.*
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *φάνα* < *φανός*]

αφανάτιστος, -η, -ο [1892] αυτός που δεν φανατίστηκε ~ *οπαδός κόμματος / ποδοσφαιρικής ομάδας* ΑΝΤ φανατισμένος. φανατικός -- **αφανάτιστα** επίρρ.

αφάνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη φήμης. ευρύτερης δημοσιότητας. *έμεινε για πολλά χρόνια στην ~* || *ήθελε να παίξει σε μια σπουδαία ταινία. ώστε να βγει από την ~* ΣΥΝ ασημότητα **2.** ΝΟΜ η κατάσταση κάποιου. για τον οποίο πιθανολογείται ότι έχει πεθάνει, είτε διότι εξαφανίστηκε ευρισκόμενος σε κίνδυνο ζωής είτε διότι απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ο ίδιος να δώσει σημεία ζωής· η κατάσταση αυτή κηρύσσεται από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση προσώπου. τού οποίου δικαιώματα (κληρονομικά κ.ά.) εξαρτώνται από τον θάνατο τού παραπάνω ατόμου. (για δικαστήριο) *κηρύσσω κάποιον σε ~*

αφανέρωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φανερωθεί. που μένει κρυφός ~ *μυστικό* ΣΥΝ ανείπωτος — **αφανέρωτα** επίρρ.

αφανής, -ής, -ές {αφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υπάρχει ή ενεργεί χωρίς να φαίνεται. ~ *ήρωας / εργάτης των γραμμάτων / δυνάμεις* **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***αφανής αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* • **3.** αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα ένδοξος ή φημισμένος ή που έχει λησμονηθεί, που δεν απέκτησε ιδιαίτερη αξία και φήμη. ~ *ποιητής / πολιτικός / καταγωγή* ΣΥΝ άσημος **4.** ΝΟΜ ***αφανής εταιρεία*** προσωπική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα επί τής οποίας ο εταιρικός δεσμός λειτουργεί αποκλειστικά στις προς τα έσω σχέσεις των εταίρων. ενώ προς τα έξω (προς τους τρίτους) δρα στο δικό του όνομα μόνον ο εμφανής εταίρος και όχι και οι υπόλοιποι (αφανείς) εταίροι. — **αφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φανής* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐφάν-ην*, ρ. *φαίνομαι*].

αφανίζω ρ. μετβ. {αφάνισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** καταστρέφω ολοκληρωτικά: οι *φωτιές αφάνισαν τα δάση* || *ο πόλεμος αφάνισε χωριά ολόκληρα* ΣΥΝ ρημάζω. καταστρέφω, ερημώνω **2.** (μτφ.) εξοντώνω (οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτικά): *θέλει να αφανίσει τους πολιτικούς του αντιπάλους από προσώπου γης* ΣΥΝ. εξαλείφω, εξοντώνω, (λαϊκ.) κάνω σκόνη **3.** (μεσοπαθ. ***αφανίζομαι***) (α) καταστρέφομαι ολοσχερώς: *στον πόλεμο πόλεις ολόκληρες αφανίστηκαν* (β) παύω να υφίσταμαι και να φαίνομαι: *το κόμμα τους υπέστη τόσο μεγάλη ήττα στις εκλογές, που αφανίστηκε ως πολιτική δύναμη* ΣΥΝ χάνομαι, εξαλείφομαι, σβήνω. — **αφανισμός** (ο) [μτγν.]. **αφανιστής** (ο) [μτγν.]. **αφανιστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφανής*].

αφάνταστα επίρρ · σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό. πάρα πολύ. *στις εκπτώσεις βρίσκει κανείς ρούχα σε ~ χαμηλές τιμές* || *ήταν ~ καλός μαζί μου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*

αφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] (για θετικές ή αρνητικές καταστάσεις) αυτός που δεν μπορεί να τον φανταστεί κανείς, πάρα πολύ μεγάλος *αγόρασα μια τηλεόραση με ~ ευκολίες πληρωμής* || *στο πάρτι είχε ~ κέφι* || *έζησε μέσα σε ~ δυστυχία* || *πάλεψε με ~ εμπόδια τα κατάφερε όμως* ΣΥΝ απερίγραπτος, απίστευτος.

άφαντος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εξαφανιστεί και δεν δίνει σημεία ζωής: *οι δύο κουκουλοφόροι. που λήστεψαν την τράπεζα, έγιναν ~* • **2.** ΝΟΜ αυτός που έχει κηρυχθεί σε αφάνεια (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φαντος* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*, ρ. *φαίνομαι*]

αφάρμακος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν περιέχει φάρμακα: ~ *ιατρική* (π.χ. βελονισμός κ.ά.).

αφαρπάζω ρ. μετβ. {αφήρπασα, αφηρπά-χθην/-γην, -ης, -η. ., (καθημ. αφαρπάχθηκα), -σμένος} (λόγ.) **1.** αποσπώ κάτι από κάπου βίαια και απότομα **2.** (ειδικότ.) αρπάζω βίαια από κάποιον κάτι: *οι εισβολείς αφήρπασαν από τους αιχμαλώτους οτιδήποτε πολύτιμο είχαν πάνω τους* (πβ. λ. *υφαρπάζω*). — **αφαρπαγή** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἁρπάζω*]

αφασία (η) {αφασιών} **1.** ΙΑΤΡ προσωρινή ή μόνιμη απώλεια τής ικανότητας για ομιλία, ακολουθούμενη και από απώλεια τής ικανότητας για κατανόηση τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου, η οποία οφείλεται σε διαταραχή ή βλάβη των αντίστοιχων εγκεφαλικών κέντρων **2.** (αργκό για πρόσ.) αυτός που δεν κινείται εντός των ορίων τής κοινής λογικής, που ενεργεί απρόβλεπτα και ασυνάρτητα *αυτό το άτομο είναι σκέτη ~.* -- **αφασικός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄφατος* Ο νευρολογικός όρ. είναι αντιδάν. < νεολατ. aphasia]

άφατος, -η. -ο (εμφατ.) αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί. να εκφραστεί με λόγια ~ *πόνος / θλίψη / δυστυχία / οδύνη / χαρά* ΣΥΝ ανείπωτος. απερίγραπτος. -- **άφατα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φατος* < *φᾰ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *φημί* «λέγω» (βλ. λ. *φήμη*)]

αφατρίαστος, -η, -ο [1876] (κυρ. σε πολιτικά κόμματα) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε φατρία (βλ. λ.)

Αφγανιστάν (το) {άκλ.} (πάστο Dowlet-e Eslāmī-ye Afghānestān = Ισλαμικό Κράτος τού Αφγανιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα την Καμπούλ. επίσημη γλώσσα την Πάστο και νόμισμα το αφγάνι. — **Αφγανός** (ο), **Αφγανή** (η), **αφγανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < πάστο Afghanistan «χώρα των Αφγανών» < Afghan < σανσκρ. ásva-gan «χώρα των ιππέων». Η ονομασία *Αφγανιστάν* δεν χρησιμοποιήθηκε παρά προς το τέλος τού 18ου αι.· υποστηρίζεται ότι η περιοχή ονομαζόταν προηγουμένως Aryana «χώρα των Αρίων» και ότι μετακινήθηκαν σε αυτήν ινδικά φύλα κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.].

αφέγγαρος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν έχει φεγγάρι: ~ *βράδυ* ΣΥΝ ασέληνος

αφέγγιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι διαφανής και δεν φεγγίζει

άφεγγος, -η. -ο αυτός που δεν έχει φέγγος, που δεν φωτίζεται· ~ *νύχτα* ΣΥΝ σκοτεινός Επίσης **αφεγγής,** -ής, -ές [αρχ.] — **άφεγγα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβαφος.*

αφεδρώνας (ο) (λόγ.) **1.** ο πρωκτός • **2.** το αποχωρητήριο.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφεδρών. -ῶνος* «αποχωρητήριο» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἕδρα*].

αφέθηκα ρ. → αφήνω

αφεθώ (να/θα) ρ. → αφήνω

αφειδής, -ής, -ές {αφειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για άψυχα) αυτός που παρέχεται σε αφθονία (χωρίς περιορισμούς ή μέτρο): *πολιτική αφειδών υποσχέσεων και παροχών* ΣΥΝ άφθονος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φειδής* < *φείδομαι*]

αφειδώλευτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχεται απλόχερα, χωρίς φειδώ ~ *αγάπη.* -- **αφειδώλευτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *φειδωλεύομαι* < *φειδωλός*].

αφειδώς επίρρ [αρχ.] **1.** σε αφθονία. σε πολύ μεγάλο αριθμό, χωρίς φειδώ: *προσφέρει ~ χρήματα* ΣΥΝ απλόχερα **2.** (κακόσ.) ασυλλόγιστα, χωρίς συναίσθηση τής αξίας τους. *ξοδεύει ~ το βιος των δικών του* ΣΥΝ σπάταλα.

αφέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ. | αφελειών (σημ. 3)} **1.** (κακόσ.) η έλλειψη κριτικής ικανότητας. η ευπιστία: *εκμεταλλευόταν την ~ των χωρικών, πουλώντας τους ψευτογιατρικά* ΑΝΤ πονηριά, πανουργία **2.** η απλοϊκότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά *εγώ από ~ έκανα την ερώτηση· δεν είχα πρόθεση να τον προσβάλω* || *παιδική ~* ΑΝΤ. υστεροβουλία, πονηρία **3.** **αφέλειες** (οι) [1892] (α) χτένισμα στο οποίο τα μαλλιά πέφτουν ελεύθερα μπροστά. καλύπτοντας ελαφρά το μέτωπο: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα μαλλιά που πέφτουν μπροστά από το μέτωπο· *αφήνει ~.*

αφελής, -ής, -ές {αφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αφελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν κάνει πονηρές σκέψεις ή δεν υποψιάζεται εύκολα, που πιστεύει αμέσως ό,τι λέγεται, χωρίς να υποψιάζεται ότι μπορεί να κρύβεται κάτι κακό: *πολλοί ~ παρασύρονται από επαγγελματίες απατεώνες* || *αυτά είναι για τους ~ δεν φαντάζομαι να τα πιστεύεις* ΣΥΝ αγαθός, αθώος, εύπιστος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, κυρ. επειδή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τι κρύβεται πίσω από την πρώτη εντύπωση ~ *ερώτηση / ισχυρισμός / σκεπτικό / σκέψη / συλλογισμός* ΣΥΝ ανόητος, χαζός **3.** απλοϊκός στους τρόπους και στη συμπεριφορά. — **αφελώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ανόητος*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τής λ. είναι «ομαλός, χωρίς πέτρες» (πβ. Αριστοφ. *Ἱππῆς* 527: *διὰ τῶν ἀφελῶν πεδίων*), τότε πιθ. *ἀφελής* < *ἀ-* στερητ. + *-φελής* < **φέλος*. που συνδ. με το ουσ. *φελλεύς* «πετρώδης» < *φελλός* (< **φελ-νός*) (βλ. λ.) Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αφελληνισμός (ο) η διαδικασία εξαφάνισης των ελληνικών χαρακτηριστικών. των στοιχείων (γλωσσικών, λαογραφικών. θρησκευτικών κ.λπ.) που συγκροτούν την ελληνική εθνική ταυτότητα *ο ~ τού Πόντου / τής Κωνσταντινούπολης* ΑΝΤ εξελληνισμός. — **αφελληνίζω** ρ

αφενός επίρρ. (λόγ.) από τη μια (πλευρά) (έχει απόδοση το *αφετέρου*): *θα τον ψηφίσω, ~ γιατί είναι μαχητικός, αφετέρου γιατί είναι ευφυής.*
[ΕΤΥΜ < *αφ' ενός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. d'une part]

αφεντάνθρωπος (ο) {αφεντανθρώπων} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει το παρουσιαστικό και τους τρόπους ανθρώπου ευγενούς καταγωγής ΣΥΝ αρχοντάνθρωπος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν τσιγγουνεύεται να προσφέρει στους άλλους ΣΥΝ γενναιόδωρος

αφεντεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αφέντευσα} εξουσιάζω. κυριαρχώ πάνω σε (κάποιον/κάτι), είμαι αφέντης ΣΥΝ διαφεντεύω

αφέντης (ο) {-ες κ. -άδες}, **αφέντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει εξουσία επιβολής τής βούλησής του σε άλλους, ο κυρίαρχος, ο εξουσιαστής: *δεν έχουμε ανάγκη από αφέντες* || *οι ~ των λαών* ΣΥΝ δυνάστης. ηγεμόνας **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει εξουσία σε περιορισμένη τοπικά έκταση με τη δύναμη τού πλούτου ή τής αριστοκρατικής του καταγωγής *ο ~ τού κάμπου* ΣΥΝ αυθέντης, άρχοντας, δεσπότης **3.** πρόσωπο που έχει την απόλυτη κυριότητα και ευθύνη (για κάποιον/κάτι), το αφεντικό, ο ιδιοκτήτης: *είμαι ~ τού εαυτού μου* || *ποιος είναι ο ~ τού σκύλου,* || *ο ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ κύριος **4.** (παλαιότ.) ως προσφώνηση, κυρ. σε κάποιον που αναγνωρίζε-

ται ως ανώτερος: *συμπάθα με. αφέντη μου* || *πολυχρονεμένε μου αφέντη* **5.** ο κύριος τού σπιτιού, η κεφαλή τής οικογένειας, ο σύζυγος, ο πατέρας· *ο άντρας μου κι ~ μου* ΦΡ (α) ***πατέρας – αφέντης*** (ο) βλ. λ. *πατέρας* (β) (παροιμ.) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** η πολλή δουλειά καταστρέφει τον άνθρωπο, γιατί του στερεί όλες τις χαρές τής ζωής. Επίσης (λαϊκ.) **εφέντης** (ο), **αφέντισσα** (η) {αφεντισσών}
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἀφθέντης* < αρχ. *αὐθέντης* (βλ. λ.). Από τη λ. *ἀφέντης* προήλθε επίσης το τουρκ. efendi].

αφεντιά (η) [μεσν.] (συνήθ. με τον αδύνατο τύπο τής γενικής των προσωπικών αντων.) ***η αφεντιά μου / σου / του κ.λπ.*** εγώ, εσύ, αυτός ο ίδιος κ.λπ.· ως προσφώνηση (α) (παλαιότ.) για την έκφραση σεβασμού και υποταγής σε ανώτερο: *ό,τι επιθυμεί η αφεντιά σας* (β) (ειρων.) σε κάποιον προς τον οποίο έχουμε αρνητική ή κριτική στάση: *να μας συγχωρεί η αφεντιά σου, που δεν σου κάναμε τη χάρη* || *μεγάλη ιδέα έχει για την αφεντιά της*

αφεντικό (το), **αφεντικίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο στο οποίο ανήκει (κάποιος/κάτι) και έχει την ευθύνη του, ιδιοκτήτης: *το ~ τού σκύλου* || *το ~ τού σπιτιού / τού μαγαζιού* ΣΥΝ κύριος, κάτοχος **2.** πρόσωπο που προΐσταται ή εποπτεύει τους εργαζομένους σε συγκεκριμένο τομέα και συνδέεται μαζί τους με την εργασιακή σχέση προϊσταμένου – υφισταμένου: *το ~ τής επιχείρησης* || *το ~ τής έκανε παρατήρηση για την καθυστέρηση* ΣΥΝ διευθυντής **3.** (ειδικότ.) ο οικοδεσπότης σε σχέση με το υπηρετικό του προσωπικό ΣΥΝ κύριος **4.** ***αφεντικά*** (τα) (παλαιότ.) (α) ο κύριος και η κυρία τού σπιτιού σε σχέση με το υπηρετικό προσωπικό (β) η τάξη των μεγαλοκεφαλαιούχων, των εργοδοτών σε σχέση με τους εργαζομένους· *τα ~ δεν ενδιαφέρονται για τα προβλήματα τού εργάτη* || *κάνει ό,τι του πουν τα μεγάλα ~* (αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή τής διοικητικής ιεραρχίας επιχειρήσεων, οργανισμών κ.τ.ό.) ΣΥΝ εργοδοσία (γ) πρόσωπα που έχουν υπό την εξουσία ή την επιρροή τους τους άλλους: *αυτοί είναι σήμερα τα ~ τού κόσμου*. Επίσης (λαϊκότ.) **αφεντικός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀφεντικός* < μτγν. *αὐθεντικός*, βλ. κ. λ. *αφέντης*].

αφεντομουτσουνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-ειρων.) (+ μου, σου, του κ.λπ.) εγώ (εσύ, αυτός κ.λπ.), ο εαυτός· *«βγάζει την ~ του στο γυαλί* (= στην τηλεόραση)*»* (εφημ.)

αφεντόπουλο (το) [μεσν.], **αφεντοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το παιδί τού αφέντη, νεαρός αφέντης ΣΥΝ αρχοντόπουλο.

αφερέγγυος, -α, -ο [1871] αυτός που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη, τον οποίο δεν μπορεί να εμπιστευθεί κανείς· *~ πολιτικός / μέσα ενημέρωσης / πρόσωπο* ΣΥΝ αναξιόπιστος ΑΝΤ φερέγγυος, αξιόπιστος. - **αφερέγγυα** επίρρ., **αφερεγγυότητα** (η) [1838].

άφεριμ κ. **αφερίμ** επιφών. (λαϊκ.) εύγε, μπράβο, καλώς (συχνά ειρων.) για τη δήλωση αποδοκιμασίας προς τα λεγόμενα (κάποιου): *~! Ωραία τα κατάφερες πάλι!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aferim]

αφερματίζω ρ. μετβ. [1858] {αφερμάτισ-α, -τηκα, -μένος} αφαιρώ από ένα πλοίο το έρμα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < αφ- (< απο-) + *-ερματίζω* (< αρχ. *ἕρμα, -ατος*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. délester].

άφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η απαλλαγή από κάτι· *~ χρέους* **2.** ΕΚΚΛΗΣ η συγχώρηση: *~ αμαρτιών* ΦΡ ***δίνω άφεση (αμαρτιών)*** κυρίως στα πλαίσια τής εξομολόγησης (i) (για ιερέα) συγχωρώ αμαρτήματα: *αν δεν εξομολογηθεί πρώτα, δεν του δίνεται άφεση (αμαρτιών)* (ii) (κατ' επέκτ.) αθωώνω, απαλλάσσω από ευθύνη, ενοχή: *δεν πρόκειται να δοθεί άφεση αμαρτιών σε όσους εμπλέκονται στο σκάνδαλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄφεσις*, αρχική σημ. «απελευθέρωση, απαλλαγή», < *ἀφίημι* «αφήνω». Στην Κ.Δ. η λ. απαντά πολύ συχνά στη φρ. *ἄφεσις ἁμαρτιῶν* (π.χ. Μάρκ. 1, 4: *κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*)]

αφέσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή του αξίζει να συγχωρηθεί· *~ παράπτωμα*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄφεσις* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *ἐφέσ-ιμος*]

αφετέρου επίρρ. (λόγ.) από την άλλη (πλευρά) (ως απόδοση τού *αφενός*): *αφενός μεν τον συμπαθώ ιδιαίτερα, ~ δε είναι καθόλα άξιος* || *είσαι απαράδεκτος, αφενός γιατί άργησες, ~ γιατί θεώρησες έξυπνο να βάλεις και τις φωνές* (πβ. λ. *αφενός*).
[ΕΤΥΜ < *αφ' ετέρου*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. d'autre part].

αφετηρία (η) {αφετηριών} **1.** (σε αγώνα δρόμου, ταχύτητας, ιπποδρομίες κ.λπ.) η διακριτή γραμμή μέσα στον αγωνιστικό χώρο, πίσω ακριβώς από την οποία παίρνουν θέση οι διαγωνιζόμενοι (δρομείς, άλογα, αυτοκίνητα κ.λπ.) και από όπου δίνεται το παράγγελμα για την εκκίνηση **2.** (για μεταφορικά μέσα) το σημείο από όπου ξεκινά σε τακτά χρονικά διαστήματα το κάθε δρομολόγιο: *η ~ των λεωφορείων* ΑΝΤ τέρμα **3.** (ειδικότ. σε παιχνίδια) το διακριτό σημείο από όπου αρχίζει να παίζει παίκτης, να τοποθετεί τα πιόνια του κ.λπ. • **4.** (μτφ.) η αρχή (μιας ενέργειας ή κατάστασης), το πρώτο έναυσμα: *το γεγονός αυτό θα αποτελέσει ~ νέων εξελίξεων για την πολιτική ζωή τής χώρας μας* || *το συνέδριο θα αποτελέσει ~ για την αναγέννηση τού κόμματος* || *αντιμετωπίζουμε τη νέα εποχή ως ~ κοσμογονικών αλλαγών* ΣΥΝ. απαρχή. — **αφετηριακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ. *ἀφετηρία (γραμμή)*, θηλ. τού επιθ. *ἀφετήριος* < *ἀφετήρ, -ῆρος* < αρχ. *ἀφίημι* «αφήνω»]

αφετήριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) κατάλληλος για ρίξιμο ή εκσφενδόνιση: *~ όργανο* (εκσφενδονιστική μηχανή) / *έρμα*.

αφέτης (ο) {αφετών} πρόσωπο που δίνει το σύνθημα εκκίνησης σε αγώνες (δρομέων, αλόγων, αυτοκινήτων κ.λπ.) και παρακολουθεί την ομαλή διεξαγωγή τους
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀφίημι* «αφήνω»].

αφετικός[1], -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την άφεση, τη συγχώρηση.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄφεσις*]

αφετικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκκίνηση (βλ. κ. λ. *αφέτης*).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀφέτης*].

αφετουόζο επίρρ. ΜΟΥΣ με αφοσίωση· ως εκφραστική ένδειξη κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. affettuoso < affetto «αφοσίωση» < λατ. affectum, ουδ. τού επιθ. affectus «διάθεση - εύνοια» < ρ. afficio (< ad + facio)].

άφευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να τον αποφύγει κανείς· *τα ~ κτυπήματα τής μοίρας* ΣΥΝ. αναπόφευκτος, αναπόδραστος, αναπότρεπτος. — **αφεύκτως** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *φευκτός* < *φεύγω*].

αφέψημα (το) {αφεψήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό ρόφημα από διάφορα φυτικά μέρη (άνθη, φύλλα, ρίζα, σπέρματα κ.λπ.), τα οποία αφού τεμαχιστούν θερμαίνονται μέχρι βρασμού για λίγη ώρα και στη συνέχεια διηθούνται ενώ το παρασκεύασμα είναι ακόμη θερμό: *~ από χαμομήλι / φασκόμηλο*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀφέψω* «διυλίζω με βρασμό» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἕψω* «ψήνω, καίω, βράζω», βλ. κ. *ψήνω*].

αφέψηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία παρασκευής αφεψήματος (βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφέψησις* < αρχ. *ἀφέψω* «διυλίζω με βρασμό» (βλ. κ. *αφέψημα*)].

αφή (η) **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, κατά την οποία οτιδήποτε (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα) γίνεται αντιληπτό μέσω τής φυσικής επαφής, τού αγγίγματος, και η οποία έχει ως αισθητήριο όργανο το δέρμα: *μαλακός στην ~* || *ευχάριστο στην ~* ΣΥΝ άγγιγμα, πιάσιμο, ψαύση • **2.** (λόγ.) το άναμμα κυρ. στις ΦΡ (α) ***αφή τής ολυμπιακής φλόγας*** η τελετουργική διαδικασία κατά την οποία ανάβεται η ιερή φλόγα των Ολυμπιακών Αγώνων: *η τελετή αφής τής ολυμπιακής φλόγας στην αρχαία Ολυμπία* (β) (αρχαιοπρ.) ***περί λύχνων αφάς*** βλ. λ. *λύχνος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁφή* < *ἅπτω* «αγγίζω - ανάβω» (βλ.λ.)].

αφήγημα (το) [αρχ.] {αφηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκθεση ή εξιστόρηση πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων σε γραπτό συνήθ. λόγο: *ιστορικό / πολεμικό ~* ΣΥΝ ιστορία, αφήγηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

αφηγηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αφήγηση (κυρ. σημ. 2): *~ τεχνικές / δομή / χρόνος / επίπεδα / τρόπος / αρετές / είδη* ΣΥΝ. διηγηματικός **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (στη μορφή και στο περιεχόμενο) αφηγήματος: *~ λόγος / κείμενο / ύφος*. — **αφηγηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **αφηγηματικότητα** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*

αφηγηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ η θεωρία τής αφήγησης (σημ. 2) — **αφηγηματολογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. narratology].

αφήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η (προφορική ή γραπτή) έκθεση σειράς γεγονότων (πραγματικών ή φανταστικών) με ορισμένο τρόπο (λογοτεχνικό, ιστορικό, παραμυθικό κ.ά.): *έναρξη / διακοπή / τέλος τής ~* || *η ~ ηρωικών πράξεων* || *η ~ τού γέρου διανθιζόταν από παροιμίες* **2.** ΦΙΛΟΛ η γραπτή παρουσίαση σειράς γεγονότων, η αλληλουχία γεγονότων σε κείμενο (η οποία παρουσιάζεται με συγκεκριμένη τεχνική)· *η δομή τής ~* || *τεχνικές τής ~* || *ο χρόνος / τα πρόσωπα / η οπτική γωνία / η ροή τής ~* || *εγκιβωτισμένη ~* (βλ. λ. *εγκιβωτισμός*) || *έμμετρη / πεζή ~* — **αφηγητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

αφηγητής (ο) [μτγν.], **αφηγήτρια** (η) [1888] {αφηγητριών} το πρόσωπο που εξιστορεί γεγονότα (κυρ. σε λογοτεχνικό ή άλλο έργο, ντοκιμαντέρ κ.λπ.): *σε πολλά θεατρικά έργα ένας ~ εξιστορεί στους θεατές γεγονότα που δεν παριστάνονται στη σκηνή* || *ο ~ μιλάει σε πρώτο πρόσωπο, με αποτέλεσμα το μυθιστόρημα να αποκτά αυτοβιογραφικό χαρακτήρα* || *γοητευτικός / ενδιαφέρων / ταλαντούχος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

αφηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφηγείσαι... | αφηγή-θηκα, -μένος} διηγούμαι (κυρ. γεγονότα που αποτελούν την υπόθεση έργου, το θέμα ντοκιμαντέρ κ.λπ.): *στον πρόλογο τής κωμωδίας ένας ηθοποιός αφηγείται στους θεατές όσα έχουν προηγηθεί* || *~ παραστατικά / με ζωντάνια* ΣΥΝ εξιστορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφηγοῦμαι*, αρχική σημ. «οδηγώ, είμαι αρχηγός», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἡγοῦμαι* (*-έο-*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

αφήλιο (το) [1825] {αφηλίου | χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ το σημείο τής ελλειπτικής τροχιάς ενός πλανήτη (ή κομήτη), το οποίο βρίσκεται στη μεγαλύτερη απόσταση από τον Ήλιο, ο οποίος αποτελεί τη μία εστία τής έλλειψης ΑΝΤ περιήλιο.
[ΕΤΥΜ < αφ- (< απο-) + *-ηλιο* < *ήλιος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aphélie].

αφηνιάζω ρ. αμετβ. {αφηνίασ-α (κ. αφή-νια-σα), -μένος} **1.** (για άλογα) με πιάνει μανία και δεν υπακούω στις εντολές τού αναβάτη: *το άλογο αφηνίασε και έριξε κάτω τον αναβάτη του* ΣΥΝ αποχαλινώνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) εξαγριώνομαι, γίνομαι έξω φρενών: *ο πατέρας αφηνίασε, όταν είδε ότι ο γιος του αγόρασε μηχανή χωρίς να τον ρωτήσει* ΣΥΝ λυσσώ, γίνομαι εκτός εαυτού, βουρλίζομαι, βγαίνω από τα ρούχα μου. — **αφηνίαση** (η) [μτγν.] κ. **αφηνιασμός** (ο) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-ηνιάζω* < *ἡνία*. Η λ. αρχικώς αναφερόταν σε άλογα που δεν συγκρατούνται από τα ηνία, που δεν υποτάσσονται στον αναβάτη]

αφήνω ρ. μετβ. {άφησα (προστ. άφησε κ. άσε, άστε), αφέθηκα (να/θα αφεθώ), αφημένος} **1.** παύω να έχω επαφή με (κάποιον/κάτι), να κρατώ (κάτι): *~ τη χειρολαβή / το χέρι τού μωρού* || *άφησε το χέρι μου, με πονάς!* **2.** (ειδικότ.) ακουμπώ (κάτι) πάνω σε επιφάνεια: *~ το κουτί στο τραπέζι* ΣΥΝ τοποθετώ • **3.** (ειδικότ. για ανθρώπους) κατεβάζω

(κάποιον) από όχημα σε συγκεκριμένο σημείο· *-Πού θέλεις να σε αφήσουμε; -Άσε με στη γωνία* ΣΥΝ αποβιβάζω • **4.** βγάζω από τη φυλακή (κάποιον): *άφησαν όλους τους πολιτικούς κρατουμένους* || *αφέθηκε ελεύθερος με εγγύηση* ΣΥΝ αποφυλακίζω, απελευθερώνω, απολύω • **5.** αλλάζω πορεία, στρέφομαι προς άλλη κατεύθυνση ή εγκαταλείπω κάτι ημιτελές (ενώ έχει ήδη ξεκινήσει): *άφησε την Ιατρική, για να γίνει ηθοποιός*· ΦΡ ***αφήνω τον γάμο και πάω για πουρνάρια*** εγκαταλείπω κάτι σημαντικό για κάτι χωρίς ιδιαίτερη σημασία ΣΥΝ διακόπτω, σταματώ **6.** απομακρύνομαι από (κάποιον/κάτι), προσπαθώ να αποφύγω, να μην ασχολούμαι με (κάποιον/κάτι): *αν την αφήσει, θα αυτοκτονήσει* || *τον παρακαλούσαν να αφήσει τα χαρτιά* (τη χαρτοπαιξία) ΣΥΝ παρατάω, απαρνούμαι, εγκαταλείπω **7.** διακόπτω την επικοινωνία, την επαφή (προφορική / γραπτή / άμεση / έμμεση) με κάποιον: *συγγνώμη, πρέπει να σ' αφήσω, γιατί με περιμένουν* ΣΥΝ κλείνω (το τηλέφωνο), φεύγω **8.** σταματώ, παύω να ασχολούμαι με κάτι: *άφησε τις σπουδές του και το 'ριξε στις διασκεδάσεις* || *μην αφήνεις τη δουλειά σου δεν θα βρεις καλύτερη* || *ας αφήσουμε αυτό το θέμα* ΦΡ (α) ***άσε / κόψε την πλάκα!*** σταμάτα να κάνεις αστεία (β) ***άσ' τ' αυτά*** σταμάτα τις πονηριές, τις εξυπνάδες, μην προσπαθείς να με ξεγελάσεις: *~. δεν περνάνε σε μένα!* **9.** βγαίνω έξω ή φεύγω μακριά από συγκεκριμένο σημείο: *αφήσαμε τον σταθμό γύρω στις έξι* ΣΥΝ φεύγω, αναχωρώ **10.** (ειδικότ.) (α) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) χωρίς προστασία λόγω θανάτου ή αποχωρισμού. *πέθανε και άφησε γυναίκα και τρία παιδιά* ΦΡ (α) ***αφήνω (κάποιον) στον δρόμο /*** (εμφατ.) ***σταυς πέντε δρόμους*** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) εντελώς απροστάτευτο (β) ***αφήνω την τελευταία μου πνοή*** πεθαίνω (β) εγκαταλείπω (κάποιον) σε ορισμένη κατάσταση *ο ασυνείδητος οδηγός άφησε τον πεζό που χτύπησε αβοήθητο κι έφυγε* || *~ κάποιον στην τύχη του* ΣΥΝ παρατώ ΦΡ ***αφήνω (κάποιον) στο σκοτάδι*** δεν ενημερώνω κάποιον για κάτι, τον κρατώ σε άγνοια για μια υπόθεση *τον κατηγορούν ότι επεδίωξε να αφήσει την κοινή γνώμη στο σκοτάδι για την υπόθεση τής αεροπειρατίας* **11.** κάνω (κάποιον) να δοκιμάσει ορισμένο συναίσθημα, ή να βρεθεί σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση: *~ κάποιον αδιάφορο / ασυγκίνητο / άναυδο / έκπληκτο* ΦΡ ***αφήνω (καλές / κακές) εντυπώσεις / την εντύπωση ότι...*** δημιουργώ στους άλλους καλές / κακές εντυπώσεις, προκαλώ την εντύπωση ότι ., επιτρέπω στους άλλους να νομίζουν ότι..: *παρότι δεν το επιδιώκει, ωστόσο αφήνει την εντύπωση ότι αδιαφορεί για το τι γίνεται γύρω του* || *η διοργανώση άφησε σε όλους καλές εντυπώσεις* • **12.** επιτρέπω: *δεν μ' αφήνει να έρθω μαζί* **13.** παρέχω τη δυνατότητα (να υπάρξει ή να γίνει κάτι) *τον αφήσαμε να δουλέψει* || *δεν του άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* || *στις δηλώσεις του άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης* ΦΡ (α) ***αφήνω (κάποιον) ήσυχο / στην ησυχία του*** παύω να ενοχλώ ή να απασχολώ κάποιον. *θα τον αφήσεις επιτέλους ήσυχο να μελετήσει:* || *άσε με στην ησυχία μου, δεν θέλω να με ενοχλείς'* (β) ***αφήνω τα πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους*** δεν παρεμβαίνω στην εξέλιξη μιας υπόθεσης (γ) ***αφήνω (κάτι) στην τύχη*** αποφεύγω να παρέμβω ώστε να επηρεάσω μια εξέλιξη. *δεν θ' ασχοληθώ καθόλου μ' αυτή την υπόθεση, θα την αφήσω στην τύχη κι ό,τι γίνει'* || *δεν αφήνει τίποτα στην τύχη σχεδιάζει τα πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια* (δ) ***αφήνω κάποιον / κάτι στην τύχη του*** αφήνω κάποιον/κάτι αβοήθητο, χωρίς φροντίδα: *οι στρατιώτες που ήταν σώοι απομακρύνθηκαν γρήγορα από την περιοχή αφήνοντας τους τραυματίες στην τύχη τους* || *η Πολιτεία εδώ και χρόνια έχει αφήσει αυτά τα μνημεία στην τύχη τους* • **14.** αναθέτω (σε κάποιον) την ευθύνη και την επιμέλεια κάποιου ή συγκεκριμένης υπόθεσης· *το δικαστήριο άφησε τα παιδιά στη μητέρα τους* || *αφήσαμε στους δικηγόρους να τακτοποιήσουν τις λεπτομέρειες* • **15.** παραχωρώ (σε κάποιον κάτι) είτε ως κληρονομιά είτε με άλλη χαριστική πράξη *του άφησε μεγάλη περιουσία* || *μου άφησε την επικαρπία από το σπίτι* ΣΥΝ κληροδοτώ, χαρίζω, δίνω **16.** (ειδικότ.) πουλώ (εμπόρευμα) σε τιμή καλύτερη από την αρχικά ζητούμενη: *του το άφησε μισοτιμής* ΣΥΝ δίνω, πουλώ • **17.** αποφέρω (ως κέρδος): *μια τέτοια επιχείρηση αφήνει καθαρά ένα με δύο εκατομμύρια τον μήνα* • **18.** ορίζω (κάποιον) ως αντικαταστάτη ή αναπληρωτή στη θέση μου: *για το διάστημα τής απουσίας του άφησε τον γυιο του στο πόδι του / στη θέση του* ΣΥΝ εξουσιοδοτώ (μεσοπαθ. **αφήνομαι**) **19.** σταματώ να ασκώ υπερβολική πίεση στον εαυτό μου, χαλαρώνω: *αφήσου λίγο· μη βρίσκεσαι συνεχώς σε τέτοια ένταση!* **20.** (+σε) εμπιστεύομαι τον εαυτό μου (σε κάποιον): *γιατρέ. αφήνομαι στα χέρια σας* **21.** (ο τ ***άσε*** τής προστακτικής) (i) ως επιτατικό των ήδη προαναφερθέντων στοιχείων: *κουτσομπόλης αυτός, ~ η αδελφή του, όταν ανοίγει το στόμα της...* (ii) ως εισαγωγή σε ενδιαφέρον θέμα: *~. το τι άκουσα γι' αυτόν και την οικογένειά του δεν περιγράφεται'* • ΦΡ (α) ***δεν αφήνω (κάποιον) από τα μάτια μου*** παρακολουθώ στενά (κάποιον) συνεχώς, τον έχω συνεχώς υπό τον έλεγχό μου (β) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί*** δεν επιτρέπω σε (κάποιον) να ησυχάσει, κυνηγώ αμείλικτα προξενώντας προβλήματα (γ) ***αφήνω εποχή / όνομα*** (με θετική συνήθ. σημ.) γίνομαι ευρύτερα γνωστός για τις πράξεις μου, αποκτώ φήμη (δ) ***αφήνω τη σφραγίδα / τη στάμπα μου (κάπου)*** ασκώ καθοριστική επίδραση σε κάποινον/κάτι: *ένας σκηνοθέτης που άφησε τη σφραγίδα του στο θέατρο τής χώρας μας* || *άφησε τη σφραγίδα του στα πολιτικά πράγματα τής εποχής του* (ε) ***αφήνω (κάτι) στην άκρη*** βλ. λ *άκρη* (στ) ***αφήνω γένια / μουστάκι / μαλλιά*** σκόπιμα δεν ξυρίζομαι και δεν κουρεύομαι, για να μεγαλώσουν ελεύθερα τα γένια, το μουστάκι ή τα μαλλιά μου (ζ) ***αφήνω γεια*** (i) αποχαιρετώ (ii) πεθαίνω: *μας άφησε γεια* (η) ***αφήνω χρόνους!*** πεθαίνω (θ) ***άσ' τα! / άσ' τα να πάνε! / άα' τα, μην τα ρωτάς!*** ως έκφραση έκπληξης ή δυσαρέσκειας για την αποφυγή συγκεκριμένου θέματος (συνήθ. στον προφορ. λόγο ως στοιχείο ύφους) (ι) ***άσ' τα, πού να σ' τα λέω!*** ως εισαγωγή σε κάτι ενδιαφέρον που πρόκειται να διηγηθούμε *~' Λήστεψαν την τράπεζα στη γειτονιά μου και είχαμε ανθρωποκυνηγητό σ' όλη την περιοχή!* (ια) ***άσ' τον / δεν πά' να κουρεύεται*** (μειωτ.) για κάποιον που δεν αξίζει να ασχολείται κανείς μαζί του (ιβ) ***αφήνω παυ...*** για συμπλήρωση ή επανόρθωση των λεγομένων (κάποιου): *δεν μας κάλεσε· άσε που και να μας καλούσε, δεν θα πηγαίναμε* || *αργεί συστηματικά στη δουλειά και είναι αμελής αφήνω που αδιαφορεί για τους πελάτες'* (ιγ) (ευφημ) ***την αφήνω*** πέρδομαι ΣΥΝ την αμολάω, (!) κλάνω (ιδ) ***αφήνω (κάποιον) στον τόπο*** προκαλώ (συνήθ. με χτύπημα) τον ακαριαίο θάνατο κάποιου *του 'δωσε μια γροθιά στο κεφάλι και τον άφησε στον τόπο'* || *τον χτύπησε ένα αυτοκίνητο και τον άφησε στον τόπο'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω*

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀφίημι* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵημι* «ρίχνω, βάλλω» < *ji-jēmi (με ενεστωτ αναδιπλασιασμό) < I.E. *je- «ρίχνω». πβ. λατ. jacio, γαλλ jeter, ιταλ. gettare, ισπ. echar, αγγλ. re-ject «απορρίπτω» κ.ά Ορισμένες φράσεις είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *αφήνω την εντύπωση* (< γαλλ laisser l'impression), *άφησέ με ήσυχο* (< γαλλ laisse-moi tranquille). *αφήνω τα πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους* (< αγγλ. let things take their course), *δεν αφήνω τίποτε στην τύχη* (< αγγλ leave nothing to chance), αφήνω *κάποιον στο σκοτάδι* (< αγγλ. leave someone in the dark) κ.ά.].

αφήνω ή αφίνω; άφες – ας – άαε. Το θέμα τού αρχ. ρ **ἀφ-ίημι** (< *ἀφ-ί-η-μι*) είναι το ***-η-***. το δε ***-ι-*** είναι διπλασιασμός τού ενεστώτα (και παρατατικού) Εφόσον στηριχθούμε στο κυριότερο στοιχείο κάθε ρήματος, στο θέμα του (ακριβέστερα, στη ρίζα του), μπορούμε να προτιμήσουμε τη γραφή **αφήνω**. Έτσι υιοθετούμε, στην πραγματικότητα, την άποψη ότι ο ενεστώτας *αφήνω* σχηματίστηκε (υποχωρητικά) από τον μέλλοντα *αφήσω* κατά το σχήμα *φθάσω – φθάνω. δέσω – δένω* (αντί *δέω*), *πληρώσω – πληρώνω* (αντί *πληρώ*). *κλείσω – κλείνω* (αντί *κλείω*) κ ο.κ. Η γραφή **αφίνω** (με -ι-) προϋποθέτει διαφορετική προέλευση τού ενεστώτα: *ἀφ-ίημι* > *ἀφ-ίω* (μεταπλασμός τού ενεστώτα κατά τα βαρύτονα ρ. σε *-ω*) > *αφίνω* (κατά τα ρ σε *-νω*) Διάφοροι τύποι (*ἀφίεις* αντί *ἀφίης*, μτγν *ἀφίω*) δικαιολογούν αυτή την άποψη. Ωστόσο, είναι ορθογραφικά απλούστερο και μορφολογικά συστηματικότερο να γράψουμε το *αφήνω* με *-η-*, στηριζόμενοι στο θέμα τής λ και στην ομοιόμορφη γραφή του σε όλους τους χρόνους: **αφήνω – αφήαω – άφησα**.
Από την προστακτική αορίστου **ἄφες** (πληθ. **ἄφετε**) σχηματίστηκε με συγκοπή το **ας (ά[φε]ς > άς)**, από το οποίο σχηματίστηκε αργότερα το **άαε** κατά τις προστακτικές σε *-σε (λύσε, γράψε. δώσε)*. Η μετάβαση από ρήμα σε μόριο (δείκτη) παρακελευσματικό (*αφήνω* > *ας*) παρατηρείται και σε άλλες γλώσσες (π.χ αγγλ. let «αφήνω» > let «ας»). Η ερμηνεία τού *ας* από το αρχ ρ. *ἐῶ (-άω)* «αφήνω, επιτρέπω» (προστ **ἔααε** > **άαε** > **ας**). χωρίς να είναι αδύνατη, είναι γλωσσικά λιγότερο πιθανή.

αφηρημάδα (η) [1887] **1.** η κατάσταση τού αφηρημένου (βλ.λ., σημ. 1), το να μην είναι συγκεντρωμένος κάποιος (σε αυτό που κάνει): *λάθη από ~* **2.** (συνεκδ) κάθε απρόσεκτη και επιπόλαιη ενέργεια: *όλο αφηρημάδες είσαι τελευταία* ΣΥΝ απροσεξία
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ abstraction].

αφηρημένος, -η. -ο **1.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει εστιασμένη την προσοχή του εκεί όπου πρέπει, που σκέφτεται άλλα πράγματα από αυτά που συζητούνται, που δεν παρακολουθεί τι συμβαίνει: *συγγνώμη. ήμουν ~· δεν πρόσεξα τι είπες* || *τον τελευταίο καιρό είναι ~ και κάνει πολλά λάθη* ΑΝΤ συγκεντρωμένος, προσηλωμένος • **2.** (α) αυτός που δεν είναι αισθητός, δεν γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, που αποτελεί προϊόν τής διάνοιας: *~ έννοιες / ιδέες / σκέψη* ΑΝΤ συγκεκριμένος (β) ΓΛΩΣΣ ***αφηρημένο ουσιαστικό*** το ουσιαστικό που δηλώνει έννοια όχι άμεσα αντιληπτή από τις αισθήσεις (π.χ. *καλοσύνη, σοφία, αριθμός. λειτουργία* κ.λπ.) ΑΝΤ συγκεκριμένο ουσιαστικό (γ) ΜΑΘ ***αφηρημένοι αριθμοί*** αριθμοί των οποίων δεν δηλώνεται είδος μονάδων, δηλ. δεν αντιστοιχούν σε δεδομένη ποσότητα ή μέγεθος (π.χ. 3, 6. 20 σε αντιδιαστολή προς το *3 μπάλες. 6 βιβλία. 20 εκατοστά*) • **3.** αυτός που χρησιμοποιεί κυρ σχήματα και γραμμές και δεν αναπαριστά την πραγματικότητα πιστά· *~ τέχνη / ζωγραφική.* — **αφηρημένα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφῃρημένος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει αφαιρεθεί, αυτός που έχει στερηθεί κάτι». < *ἀφαιροῦμαι* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ abstrait (βλ κ *αφηρημάδα*). Η φρ. *αφηρημένη τέχνη* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. art abstrait].

αφηρωισμός (ο) η αναγνώριση, η ανακήρυξη θνητού ως ήρωα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀφηρωίζω* «αναγνωρίζω ως ήρωα» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἥρως. -ωος*].

αφηρωισμένος, -η. -ο ο θνητός που έχει ανακηρυχθεί ήρωας. στον οποίο συνήθως αποδίδεται και λατρεία

άφθα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ φλεγμονώδης αλλοίωση που εντοπίζεται συνήθ. στη γλώσσα και γενικότ στον βλεννογόνο τού στόματος εκδηλώνεται με τη μορφή στρογγυλωπών εξελκώσεων μεγέθους φακής και χρώματος λευκόφαιου, εμφανίζει δε και άλλες μορφές σε άλλα μέρη τού σώματος. Επίσης **άφτρα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ αρχ , αγν ετύμου, ίσως συνδέεται με το ρ *ἅπτω*]

αφθαρσία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } το να μην υπόκειται (κάποιος/κάτι) στη φθορά, αλλά να διατηρεί ακέραιες τις αρχικές του ιδιότητες, μακριά από κάθε επίδραση τού χρόνου ή μεταβολής των συνθηκών ΣΥΝ. αιωνιότητα, αθανασία ΦΡ ***μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας*** στο μεταίχμιο, περίπου στη μέση (για να τονιστεί η κρισιμότητα ή ρευστότητα μιας κατάστασης): *όπως δείχνουν και οι βαθμοί του στο σχολείο, βρίσκεται ~ και ίσως χρειαστεί να επαναλάβει την τάξη*

άφθαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φθείρεται (υλικά ή ηθικά), αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά *το πνεύμα / η ύλη είναι ~ || ~ ομορφιά / δόξα || ~ μνημεία τού λόγου / τής τέχνης* ΣΥΝ άφθορος, αιώνιος, παντοτινός ΑΝΤ φθαρτός **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που διατηρεί την ακεραιότητά του: *«ο λαός αναζητεί νέους και άφθαρτους από την άσκηση τής εξουσίας πολιτικούς»* (εφημ.) ΣΥΝ αλώβητος, ακέραιος, αδιάφθορος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *φθαρτός*].

άφθαστος, -η, -ο [μτγν] κ. **άφταστος 1.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει, να τον φθάσει (λόγω αποστάσεως, ύψους ή αδυναμίας): *~ στόχοι / όρια οικονομικής σύγκλισης* ΣΥΝ απρόσιτος, απλησίαστος **2.** (συνήθ μτφ) αυτός που δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί κανείς και να τον ξεπεράσει· *ήταν ~ στην ερμηνεία του || στα ψέματα είναι ~ || ~ στο κολύμπι / στα μαθηματικά* ΣΥΝ αξεπέραστος, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος.

αφθονία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** (α) η πολύ μεγάλη ποσότητα (σε βαθμό που να καλύπτει εύκολα ή να υπερκαλύπτει τις όποιες ανάγκες): *~ αγαθών / προϊόντων / πόρων / χρημάτων / τροφίμων* ΣΥΝ υπερεπάρκεια, πληθώρα (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ***κοινωνία τής αφθονίας*** (*The Affluent Society*, βιβλίο τού Καναδού οικονομολόγου J K Galbraith, 1958) κοινωνία στην οποία κυριαρχεί η τάση για υπερεπάρκεια αγαθών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πλαστών καταναλωτικών αναγκών και προτύπων η σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία *οι σύγχρονες κοινωνίες τής αφθονίας* ΣΥΝ κοινωνία τής ευημερίας, καταναλωτική κοινωνία **2.** ΧΗΜ ***φυσική αφθονία*** η ποσοστιαία περιεκτικότητα τού στερεού φλοιού τής γης σε κάποιο στοιχείο

άφθονος, -η, -ο αυτός που παρέχεται σε υπερεπαρκή ποσότητα, που δεν εξαντλείται ή δεν στερεύει εύκολα: *~ τροφή / δάκρυα / γέλιο* ΣΥΝ πληθωρικός, πλουσιοπάροχος. – **άφθονα / αφθόνως** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *φθόνος* Η λ. αρχικά σήμαινε «αυτός που δεν φθονεί / φθονείται, που δεν αρνείται» και επομένως «αυτός που δεν διστάζει να δώσει, ο απλόχερος», άρα και «πολύς, επαρκής»].

αφθονώ ρ. αμετβ. {αφθονείς. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ } υπάρχω σε αφθονία. *αφθονούν τα τρόφιμα / οι υποσχέσεις || αφθονούν οι απατεώνες που τάζουν λαγούς με πετραχήλια* ΑΝΤ ελλείπω.

άφθορος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει φθαρεί **2.** που είναι ηθικά αγνός, αθώος (πβ. την ευχή προς τη Θεοτόκο, που αρχίζει με το *«Άσπιλε, αμόλυντε, άφθορε. »*). — **αφθορία** (η) [μτγν.]

αφθώδης, -ης, -ες [αρχ] {αφθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ αυτός που προκαλείται από άφθα· *~ πυρετός / στοματίτιδα.*

αφίδρωση (η) [αρχ] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (σπάν.) η έκκριση ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες, το ίδρωμα (βλ κ λ. *εφίδρωση*). — **αφιδρωτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

αφιέρωμα (το) [μτγν] {αφιερώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προσφέρεται ως τάμα, προς ένδειξη ευχαριστίας στον Θεό ή σε άγιο: *η εικόνα τού αγίου ήταν γεμάτη αφιερώματα* ΣΥΝ ανάθημα, τάμα **2.** (για βιβλία, εκπομπές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) τιμητική έκδοση ή εκδήλωση για πρόσωπο, γεγονός ή σύνολο γεγονότων με τη συγκέντρωση στοιχείων γύρω από αυτά και την παρουσίαση ή δημοσίευσή τους: *~ στα εκατό χρόνια τού κινηματογράφου με προβολές ταινιών || στην εφημερίδα θα βρείτε και ένα ένθετο ~ στη ζωή και στο έργο τού μεγάλου ποιητή || πλούσιο / εκτενές / μεγάλο / εικονογραφημένο ~ || κάνω / προβάλλω / παρουσιάζω ~ προς τιμήν / στη μνήμη μεγάλου καλλιτέχνη / ευεργέτη / πολιτικού.* — **αφιερωματικός,** -ή, -ό [1874], **αφιερωματικά** επίρρ.

αφιερώνω ρ. μετβ {αφιέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω (κάτι) ως προσφορά στον Θεό ή σε άγιο / αγία σε ένδειξη λατρείας και ευγνωμοσύνης *αφιέρωσε μια χρυσή εικόνα στην εκκλησία τού χωριού || στα αρχαία χρόνια οι αγρότες αφιέρωναν μέρος τής σοδειάς τους στους θεούς* **2.** (α) κάνω με επίσημο τρόπο τιμητική προσφορά (βιβλίου, μουσικού έργου, των οποίων είμαι συνήθ ο δημιουργός) σε κάποιον σε ένδειξη αγάπης και σεβασμού (συνήθ. με την τυπική αναγραφή ή αναφορά τού ονόματός του)· *του αφιέρωσε ιδιογράφως το νέο βιβλίο του* (β) (λαϊκότ) προσφέρω σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ λπ.· *~ το επόμενο τραγούδι στους φίλους μου* ΣΥΝ χαρίζω **3.** αναλώνω για ορισμένο σκοπό: *δύο εφημερίδες αφιερώνουν σήμερα το κύριο άρθρο τους στην πορεία τής οικονομίας || αφιερώνει πολύ χρόνο στο πήγαινε-έλα* ΣΥΝ ξοδεύω, διαθέτω **4.** προσφέρω, θυσιάζω: *αφιέρωσε τη ζωή της στον αγώνα κατά των ναρκωτικών* (μεσοπαθ ***αφιερώνομαι***) **5.** επιδίδομαι ολοκληρωτικά, προσφέρω όλες μου τις δυνάμεις (στην πραγματοποίηση ενός στόχου, σε κάτι αξιόλογο, στην ικανοποίηση αναγκών κ.λπ.) *είναι αφιερωμένος στην οικογένειά του / στον κοινό αγώνα || αφιερώθηκε στην επιστήμη του* ΣΥΝ αφοσιώνομαι **6.** έχω ως κύριο ή αποκλειστικό μου θέμα (κάποιον/κάτι): *κυκλοφορεί ο νέος δίσκος του αφιερωμένος στην Κύπρο || το δεύτερο τεύχος είναι αφιερωμένο στη διονυσιακή λατρεία.* — **αφιερωτικός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφιερῶ (-όω)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱερῶ* < *ἱερός*].

αφιέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσφορά αφιερώματος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε λέγεται ή γράφεται (σε κάτι το οποίο προσφέρεται) σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ λπ (προς κάποιον) *στο βιβλίο υπάρχει ιδιόχειρη ~ τού συγγραφέα || έδωσε στον θαυμαστή του μία φωτογραφία του με ~ || στα δώρα που κάνει συνηθίζει να γράφει την ~ «στον αγαπητό μου φίλο με βαθιά εκτίμηση»* **3.** (ειδικότ) το τραγούδι που παραγγέλλει ακροατής από ραδιοφωνική εκπομπή, αφιερώνοντάς το σε συγκεκριμένο πρόσωπο.

αφιερωτής (ο) [μτγν], **αφιερώτρια** (η) {αφιερωτριών} πρόσωπο που αφιερώνει ή αφιέρωσε (κάτι)

αφικνούμαι ρ αμετβ αποθ. {αφικνείσαι .. | αφίχθην, -ης, -η . (μτχ αφιχθείς, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ) φθάνω: *η διπλωματική αποστολή αναμένεται να αφιχθεί εντός ολίγου* ΦΡ ***άρτι αφιχθείς*** αυτός που έφθασε πριν από λίγο, που μόλις αφίχθη. *~ εκ Θηβών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφικνοῦμαι (-έο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱκνοῦμαι* «φθάνω» < *ἱκ-νέ-ομαι, παράλλ.* τύπος τού *ἵκω* < I.E *seik-, Ομόρρ *ἱκ-ανός, ἱκ-έτης, προ-ίξ (-ίκα)* κ.ά Βλ κ. *άφιξη*]

αφιλόκαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά το ωραίο, μη καλαίσθητος ΣΥΝ ακαλαίσθητος, κακόγουστος ΑΝΤ φιλόκαλος, καλαίσθητος – **αφιλοκαλία** (η) [μτγν.]

αφιλοκερδής, -ής, -ές [1856] {αφιλοκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση κέρδους, που δεν είναι ιδιοτελής· *~ οργανισμός* ΣΥΝ ανιδιοτελής, μη κερδοσκοπικός. — **αφιλοκέρδεια** (η) [1829] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

αφιλοκερδώς επίρρ. [1856] χωρίς προσωπικό κέρδος: *προσφέρει τις υπηρεσίες του στο ίδρυμα ~* ΣΥΝ ανιδιοτελώς ΑΝΤ ιδιοτελώς

αφιλόμουσος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν αγαπά τη μουσική ή γενικότ την τέχνη ΣΥΝ άμουσος ΑΝΤ φιλόμουσος

αφιλόξενος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν συμπαθεί τους ξένους, που δεν είναι φιλόξενος: *~ λαός* ΑΝΤ φιλόξενος **2.** (ειδικότ. για τόπους) αυτός που δεν παρέχει ευνοϊκές συνθήκες, στον οποίο δεν μπορεί να ζήσει κανείς ή να βρει καταφύγιο *~ ακτή / γη / βουνά* — **αφιλόξενα** επίρρ . **αφιλοξενία** (η) [μτγν].

αφιλόπατρις, -ις, -ι [1891] {αφιλοπάτρ-ιδος, αφιλόπατρι | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την πατρίδα του ΑΝΤ φιλόπατρις. — **αφιλοπατρία** (η)

αφιλόπονος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν αγαπά την εργασία ΣΥΝ τεμπέλης, φυγόπονος ΑΝΤ φιλόπονος – **αφιλοπονία** (η).

άφιλος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που στερείται φίλων, που δεν έχει φίλους • **2.** αυτός που δεν έχει φιλικά αισθήματα, άστοργος, εχθρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*

αφιλοσόφητος, -η, -ο [μτγν] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει φιλοσοφική μόρφωση **2.** αυτός που δεν διεισδύει στη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων, αλλά μένει στην επιφάνειά τους: *~ σκέψη* ΑΝΤ φιλοσοφημένος — **αφιλοσόφητα** επίρρ.

αφιλόστοργος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δείχνει στοργή: *~ πατέρας / μάννα* ΣΥΝ άσπλαγχνος, άστοργος ΑΝΤ φιλόστοργος. — **αφιλόστοργα** επίρρ . **αφιλοστοργία** (η) [μτγν.]

αφιλότεχνος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν είναι φιλότεχνος, που δεν ενδιαφέρεται για την τέχνη: *η ~ στάση τού νέου υπουργού δεν τον τιμά καθόλου* ΑΝΤ φιλότεχνος.

αφιλότιμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει φιλότιμο, που δεν αισθάνεται ντροπή για ό,τι θίγει την υπόληψη και την τιμή του ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναίσχυντος ΑΝΤ φιλότιμος • **2.** (μτφ -οικ.) αυτός που μπορεί να ελίσσεται και να τα βγάζει πέρα σε διάφορες καταστάσεις: *πάλι τα κατάφερε ο ~!* ΣΥΝ (οικ) μπαγάσας, κερατούκλης **3.** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έκανε κάτι το οποίο προκαλεί έκπληξη ή θαυμασμό: *βρε κέφι που το έχει η ~! || έχει μια φωνή ο ~!* — **αφιλότιμα** επίρρ., **αφιλοτιμία** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κατεργάρης.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο στερούμενος φιλοδοξιών, ο αδιάφορος», < *ἀ-* στερητ + *φιλότιμος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από α- στερητ. + *φιλότιμο*].

αφιλοχρήματος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά και δεν επιζητεί το χρήμα: *~ βοήθεια* ΣΥΝ ανιδιοτελής, αφιλοκερδής ΑΝΤ φιλοχρήματος. — **αφιλοχρηματία** (η) [μτγν].

άφιλτρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φίλτρο· *~ τσιγάρο* ΑΝΤ με φίλτρο.

αφίμωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για ζώα) αυτός που δεν φοράει φίμωτρο **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν φιμώθηκε, που δεν του απαγορεύθηκε η ελεύθερη έκφραση και δράση.

αφίνω ρ → αφήνω

άφιξη (η) {-ης κ -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** ο ερχομός και η χρονική στιγμή κατά την οποία (κάποιος/κάτι) φθάνει (κάπου) *η ~ των επιβατών / τής αποστολής / των τουριστών || ώρα / χρόνος αφίξεως* ΣΥΝ έλευση, φτάσιμο ΑΝΤ αναχώρηση **2.** (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη ολοκλήρωση δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς. *το τρένο έχει άφιξη στις 10 00* **3. *αφίξεις*** (οι) (α) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: *κοίτα στις ~ να δεις αν προσγειώθηκε το αεροπλάνο || στις ~ αναγράφεται μικρή καθυστέρηση τού αεροπλάνου* (β) (συνεκδ) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) όπου προσέρχονται οι επιβάτες μετά την αποβίβασή τους από μέσα μεταφοράς *είχαν ραντεβού στο αεροδρόμιο έξω από τις ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄφιξις* < *ἀφικνοῦμαι (-έο-)* (βλ.λ)].

αφιόνι (το) {αφιον-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο· (συνεκδ.) το ίδιο το όπιο (βλ λ.) **2.** (μτφ.) καθετί το οποίο μπορεί να προκαλέσει πνευματικό λήθαργο, να στερήσει από κάποιον το δικαίωμα να σκέπτεται και να αποφασίζει ελεύθερα· *χαρακτήρισε την τηλεόραση ως ένα σύγχρονο κοινωνικό ~ που ναρκώνει συνειδήσεις* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < μεσν *ἀφιόνιον* < τουρκ afyon < αραβ. afyun < μτγν.

α- / αν- *στερητικό*

α-φίλευτος, -η, -ο — **α-φιλμάριστος,** -η, -ο — **α-φιλοφρόνητος,** -η, -ο — **ά-φκειαστος,** -η, -ο — **α-φοδράριστος,** -η, -ο
α-φίλητος, -η, -ο — **α-φιλοδώρητος,** -η, -ο — **α-φιλτράριστος,** -η, -ο — **α-φλερτάριστος,** -η, -ο
α-φίλιωτος, -η, -ο — **α-φιλοξένητος,** -η, -ο — **α-φινίριστος,** -η, -ο — **α-φόβιστος,** -η, -ο

όπιον]

αφιονίζω ρ μετβ. {αφιόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χορηγώ (σε κάποιον) αφιόνι, προκαλώντας τη νάρκωσή του ΣΥΝ ναρκώνω **2.** (μτφ) προξενώ φανατισμό σε (κάποιον), εμποδίζω (κάποιον) να σκεφτεί, να εκδηλώσει την κριτική του ικανότητα: *αφιόνιζε το πλήθος με δημαγωγίες* — **αφιόνισμα** (το), **αφιονισμένα** επίρρ

αφιππεύω ρ. αμετβ {αφίππευσα} (λόγ) κατεβαίνω από το άλογο, ξεκαβαλικεύω ΣΥΝ ξεπεζεύω — **αφίππευση** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «φεύγω έφιππος», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱππεύω*. Η σημερινή σημ. μαρτυρείται από το 1889]

αφίσα (η) {αφισών} **1.** χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει γραπτό μήνυμα ή και εικόνα, επικολλάται σε τοίχους ή τοποθετείται σε ειδικά διαφημιστικά ταμπλό, ώστε να το δουν πολλοί άνθρωποι: *προεκλογική / πολιτική / διαφημιστική ~* **2.** φωτογραφικό αντίτυπο σε χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει εικόνα προσώπου, τοπίου, ζωγραφικού πίνακα κ.λπ. και χρησιμοποιείται για διακόσμηση: *αγοράζει αφίσες με έργα αγαπημένων του ζωγράφων* ΣΥΝ πόστερ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ affiche < λατ. affixus «κολλημένος, συνδεδεμένος» (ρ. affigere)]

αφισοκόλληση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση αφισών σε τοίχους, στύλους και γενικά σε εμφανή σημεία· ειδικότ η προεκλογική τοιχοκόλληση αφισών, που αναφέρονται σε υποψηφίους ή κόμματα, από συνεργεία οπαδών ενός κόμματος ή υποψηφίου *όλη νύχτα είχαμε πάει για ~.* — **αφισοκολλητής** (ο), **αφισοκολλήτρια** (η), **αφισοκολλώ** ρ {-άς...}

αφισορύπανση (η) {-ης κ -άνσεως | χωρ. πληθ } η ρύπανση δημόσιων χώρων με την κόλληση αφισών

αφίσταμαι ρ μετβ αποθ. {αφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. αφιστ-άμην, αφίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | απέστην, -ης, -η... (να/θα αποστώ)} (λόγ.) (+γεν. / +από) βρίσκομαι σε μεγάλη απόσταση, απομακρύνομαι: *οι δύο αυτές απόψεις αφίστανται πολύ η μία τής άλλης* || *δεν θα αποστούμε των ευθυνών μας απέναντι στον λαό και τον τόπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵσταμαι* Παράγ *από-σταση, απο-στάτης*]

άφκ(ε)ιαστος, -η, -ο ➝ άφτειαχτος

αφλεγής, -ής, -ές {μτγν } {αφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν παίρνει φωτιά, άφλεκτος ~ *ύλη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

άφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να πάρει φωτιά, αφλεγής. ~ *ύλες* ΣΥΝ άκαυστος. — **άφλεκτα** επίρρ

αφλογιστία (η) [1893] {χωρ. πληθ } **1.** (για όπλο) η μη ανάφλεξη τού καψουλιού ή τής γόμωσης όπλου έτοιμου να πυροβολήσει παρά την πυροδότηση τού αντίστοιχου μηχανισμού *το τουφέκι έπαθε ~* **2.** (μτφ) η έλλειψη αποτελεσματικότητας ή ικανότητας επιτυχίας τού στόχου· *η ~ τής ομάδας συνεχίστηκε και αυτή την εβδομάδα, αφού οι επιθετικοί της δεν πέτυχαν κανένα τέρμα*

αφλόγιστος, -η, -ο [αρχ] (για το δέρμα) αυτός που δεν παρουσιάζει φλεγμονές ή άλλους ερεθισμούς εξαιτίας τραυματισμού ή αλλεργικών παθήσεων.

αφλογιστώ ρ αμετβ [1897] {αφλογιστείς . εύχρ. μόνο στον ενεστ } (για όπλα) δεν εκπυρσοκροτώ, παθαίνω αφλογιστία (βλ λ.).

άφνιο (το) {αφνίου} ΧΗΜ μέταλλο γκριζόλευκου χρώματος (σύμβολο Hf), το οποίο χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής των ράβδων ελέγχου στους πυρηνικούς αντιδραστήρες (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. hafnium < Hafnia, ονομασία τής Κοπεγχάγης, όπου ανακαλύφθηκε το στοιχείο].

άφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φοβάται, που δεν διστάζει να ριψοκινδυνεύει· ~ *παλληκάρι* ΣΥΝ αδείλιαστος, ατρόμητος, ανδρείος — **άφοβα** επίρρ. [μεσν.], **αφοβία** [αρχ] κ. (σπάν) **αφοβιά** (η).

αφόδευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ) το να αφοδεύει κανείς, να κάνει την ανάγκη του ΣΥΝ (!) χέσιμο — **αφοδευτικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση*

αφοδευτήριο (το) [μτγν.] {αφοδευτηρί-ου | -ων} το μέρος όπου αφοδεύει κανείς ΣΥΝ απόπατος, καμπινές, τουαλέτα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τουαλέτα.*

αφοδεύω ρ αμετβ {αφόδευσα} (λόγ.) αποβάλλω περιττώματα από το έντερο, ενεργούμαι ΣΥΝ αποπατώ, (!) χέζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση, οδός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁδεύω* < *ὁδός*]

Αφοί (οι) συντομ (συνήθ. για ονόματα επιχειρήσεων) αδελφοί *(α[δελ]φοί)· ~ Λαμπρόπουλοι.*

αφομοιώνω ρ. μετβ {αφομοίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κατανοώ (ή αποδέχομαι) πλήρως, κάνω κτήμα μου: ~ *ιδέες / γνώσεις / τα μηνύματα τής εποχής* ΣΥΝ απορροφώ **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να συμμορφωθεί προς τα έθιμα και τη στάση ζωής μιας κυρίαρχης πολιτιστικά ή εθνικά ομάδας, στην οποία εντάσσεται και το ξένο μέλος. *η ανώτερη πολιτιστικά κοινωνία τού Βυζαντίου κατάφερε σταδιακά να αφομοιώσει τα σλαβικά φύλα τού ελλαδικού χώρου* ΣΥΝ συγχωνεύω **3.** (ειδικότ. για τις τροφές) μετατρέπω την εισερχόμενη στον πεπτικό σωλήνα τροφή σε ουσίες που μπορούν να ενσωματωθούν και να απορροφηθούν από τον οργανισμό, καλύπτοντας λειτουργικές ανάγκες του ΣΥΝ χωνεύω
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀφομοιῶ (-όω)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁμοιῶ* < *ὅμοιος*]

αφομοίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πράξη ή διαδικασία τής ενσωμάτωσης και τής ένταξης στοιχείων στα προϋπάρχοντα σχήματα ενός συνόλου, έτσι ώστε να χάσουν την αυτοτέλειά τους και να γίνουν ένα με τα υπόλοιπα ΣΥΝ απορρόφηση **2.** (ειδικότ) η διαδικασία συγχώνευσης ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη εθνικά και πολιτισμικά ομάδα όπου εντάσσονται: *η ~ των Ελλήνων τής Αμερικής* || *η ~ των εθνικών μειονοτήτων αποτελεί στόχο κάθε εθνικού κράτους* ΣΥΝ συγχώνευση **3.** ΒΙΟΛ (α) (για τον ανθρώπινο οργανισμό) η μετατροπή των εισερχόμενων τροφών σε συστατικά απορροφήσιμα και αξιοποιήσιμα από τον οργανισμό ΣΥΝ πέψη, (καθημ.) χώνεμα (β) (για τα φυτά) βασική λειτουργία τού φυτικού οργανισμού για τη σύνθεση πολύπλοκων φυτικών συστατικών από άλλα απλούστερα με τη βοήθεια τού ηλιακού φωτός και τής χλωροφύλλης ΣΥΝ φωτοσύνθεση • **4.** ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο ένας φθόγγος εξομοιώνεται πλήρως ή μερικώς με άλλον που προηγείται ή ακολουθεί, με αποτέλεσμα την ολική ή μερική ταύτισή τους π χ *σύν-λογος > σύλλογος, συν-χωρώ > συγ-χωρώ, ομφαλός > αφαλός* (πβ. λ *ανομοίωση*)
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀφομοίωσις,* αρχική σημ «προσομοίωση, σύγκριση», < αρχ *ἀφομοιῶ.* Ο γλωσσ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assimilation]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η **αφομοίωση** είναι ένα πολύ συχνό γλωσσικό φαινόμενο τής Ελληνικής και των άλλων γλωσσών, κατά το οποίο δύο διαφορετικοί φθόγγοι (φωνήεντα ή και σύμφωνα) εξομοιώνονται μεταξύ τους. *ομφαλός* > ***α**φαλός,* ***σει**σουράδα* > ***σου**σουράδα* (αντίθετο φαινόμενο, επίσης συχνό, είναι η **ανομοίωση**, η διαφοροποίηση δηλ δύο όμοιων φθόγγων· **πε**ντ**ήντα > πε**ν**ήντα, ***τ**ετράπεζα > **τ**ράπεζα.* ***κτ**ίζω > **χτ**ίζω*) Η αφομοίωση εμφανίζει μεγάλη έκταση και ποικίλες μορφές, αφού αρθρωτικά διευκολύνει την προφορά των λέξεων. Παραδείγματα. *μέγας – *μέγ**α**θος > μέγ**ε**θος, όστρακο – *ο**σ**τράγαλος > **α**στράγαλος. Βύβλος* (τοπωνύμιο) - *βυβλίον > **βι**βλίο, θέλω να > **θε** να > **θα** να > **θα**. εύμορφος > **ό**μορφος, γράφω – *γρα**φ-μ**α > γρά**μμ**α, θά**ρσ**ος > θά**ρρ**ος. Πέλοπο**ς ν**ήσος > Πελοπό**νν**ησος. *ε**ν-π**αίζω > ε**μ-π**αίζω. *ε**ν-γ**ράφω > ε**γ-γ**ράφω*
> ➝ *ανομοίωση*

αφομοιώσιμος, -η, -ο [1884] αυτός που μπορεί να υποστεί αφομοίωση: ~ *τροφή / ύλη / γνώση*

αφομοιωτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που μπορεί να προκαλέσει αφομοίωση. ~ *ικανότητα* — **αφομοιωτικ-ά / -ώς** επίρρ

αφόντας σύνδ (λογοτ.-λαϊκ) αφότου (βλ λ)
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀφ' ὄντα(ς)* (< αρχ *ὅταν,* με μετάθεση τού *-ν-*) κατά το *ἀφ' ὅτου*]

αφοπλίζω ρ μετβ {αφόπλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ από (κάποιον) τα όπλα· *με την έγκαιρη επέμβασή του κατόρθωσε να αφοπλίσει τον κακοποιό* ΑΝΤ οπλίζω **2.** (μτφ) εξουδετερώνω την ισχύ των επιχειρημάτων (κάποιου), αφαιρώ από (κάποιον) τη δυνατότητα να υπερασπίσει και να υποστηρίξει τις ενέργειές του· *κατά τη συζήτηση τον αφόπλισε με τα επιχειρήματά του* **3.** (μτφ) εκτονώνω τα εχθρικά αισθήματα (κάποιου) κερδίζοντας την αποδοχή και τη συμπάθειά του, γοητεύω (κάποιον), στερώ (από κάποιον) τη δυνατότητα δράσης: *τον αφόπλισε με την ειλικρίνειά του.* — **αφόπλιση** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁπλίζω*].

αφοπλισμός (ο) [μτγν] **1.** η αφαίρεση των όπλων κάποιου: *ο ~ τού κακοποιού από τον αστυνομικό* ΣΥΝ αφόπλιση **2.** (για κράτη) ο προοδευτικός περιορισμός των στρατιωτικών εξοπλισμών μιας χώρας με τη μείωση των ενόπλων της δυνάμεων και κυρ την καταστροφή ορισμένων οπλικών συστημάτων: *αγωνιζόταν για την ειρήνη και τον ~* || *μερικός / διεθνής ~* **3.** (ειδικότ) τα επιβαλλόμενα μέτρα από τους νικητές στους ηττημένους στο τέλος ένοπλης σύρραξης για την πλήρη παράδοση και καταστροφή τού στρατιωτικού τους υλικού. *ο ~ τής Γερμανίας μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου.*

αφοπλιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει την ικανότητα να αφοπλίζει (βλ λ., σημ. 2, 3) ~ *χαμόγελο / απάντηση / ειλικρίνεια / επιχείρημα.* — **αφοπλιστικ-ά / -ώς** επίρρ

αφορεσμός (ο) ➝ αφορισμός

αφόρετος, -η, -ο [μεσν] (συνήθ για είδη ένδυσης) αυτός που δεν έχει ακόμα φορεθεί· ~ *παλτό / σακάκι* ΣΥΝ ολοκαίνουργιος, τού κουτιού, αμεταχείριστος

αφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον υποφέρει κανείς, που ξεπερνά κατά πολύ τα όρια τού ανεκτού. ~ *ζέστη / πόνοι / πίεση / μοναξιά* || *μου έκανε τη ζωή ~* ΣΥΝ ανυπόφορος, αβάσταχτος. — **αφόρητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *φορητὸς* < *φορῶ* «υποφέρω, ανέχομαι»]

αφορία (η) {χωρ πληθ.} η έλλειψη ευφορίας και γονιμότητας *η ~ τής γης* ΣΥΝ ακαρπία, στειρότητα ΑΝΤ ευφορία, ευκαρπία, γονιμότητα — **άφορος,** -η (λόγ -ος), -ο [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄφορος* < *ἀ-* στερητ + *φόρος* < *φέρω*]

αφορίζω ρ μετβ {αφόρισ-α, -τηκα, -μένος (κ λαϊκ. αφορεσμένος)} ΕΚΚΛΗΣ **1.** εκδιώκω (κάποιον) από τους κόλπους τής Εκκλησίας, αποκλείω από τα μυστήρια με εκκλησιαστική καταδικαστική απόφαση για ορισμένο ή για αόριστο χρόνο: *η Εκκλησία είχε αφορίσει τον Λασκαράτο / τον Ροΐδη* ΣΥΝ αναθεματίζω **2.** (μτχ. **αφορισμένος,** *-η, -ο* κ. (λαϊκ.) **αφορεσμένος**) (α) αυτός που έχει αφοριστεί από την Εκκλησία (β) (υβριστ) καταραμένος
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «καθορίζω, προσδιορίζω», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρίζω* Η λ προσέλαβε αργότερα τη σημ. «ξεχωρίζω» και ειδικότ. «ξεχωρίζω δυσμενώς, προκειμένου να επιβάλω δυσμενή μεταχείριση» (πβ. Κ Δ Ματθ. 13, 49. *ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφοριοῦσιν τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων*), ώστε να καταλήξει στη σημ. «αποκόπτω, αποβάλλω από την Εκκλησία»]

αφορισμός [αρχ] κ (λαϊκ.) **αφορεσμός** (σημ 1) [μεσν] (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ η βαρύτερη εκκλησιαστική ποινή που επιβάλλει την πρόσκαιρη ή μόνιμη αποβολή ενός ατόμου από τους κόλπους τής Εκκλησίας: *αίρεται ο ~* (βλ. κ. λ *ανάθεμα*) • **2.** λιτό, λακωνικό ρητό ή (γενικότ) πολύ περιεκτική και επιγραμματική φράση, που περιλαμβάνει

μια αλήθεια (που για τον ομιλητή θεωρείται καθολικού κύρους) ή μια πνευματώδη παρατήρηση: *οι κριτικοί έχουν την τάση να διατυπώνουν κάθε φορά γενικούς ~ για την αξία ενός έργου τέχνης* || *«Αφορισμοί και διαλογισμοί»* (τίτλος βιβλίου τού Κ. Τσάτσου) ΣΥΝ γνωμικό **3.** (ειδικότ.-κακόσ.) πρόταση διατυπωμένη με τρόπο κατηγορηματικό, απόλυτο (εκεί όπου κανονικά θα περίμενε κανείς τεκμηρίωση): *στις εκθέσεις ιδεών ο μαθητής πρέπει να εκθέτει τις απόψεις του με επιχειρήματα και όχι με αφορισμούς* — **αφοριστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **αφοριστικά** επίρρ.

αφορμάριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πάρει ακόμα το σχήμα του, την τελική του μορφή, τη φόρμα του ΣΥΝ αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος. - - **αφορμάριστα** επίρρ.

αφορμή (η) **1.** (α) οτιδήποτε μπορεί μόνο επιφανειακά να θεωρηθεί αιτία ενός γεγονότος (σε αντιδιαστολή προς τα βαθύτερα αίτια): *η δολοφονία τού Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σαράγεβο το 1914 αποτέλεσε την ~ για την έκρηξη τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου* || *αιτία και αφορμές* (β) η πρόφαση, η δικαιολογία, το πρόσχημα: *βρήκε ~ από την ακαταστασία, για να κάνει καβγά* || *με ~ ένα σκηνοθετημένο συνοριακό επεισόδιο η Γερμανία εισέβαλε το 1939 στην Πολωνία* ΦΡ (α) ***δίνω αφορμή (σε κάποιον)*** δίνω (σε κάποιον) το δικαίωμα να κάνει (κάτι), επιτρέπω ή δικαιολογώ (κάποιον) με τις πράξεις μου ή τη συμπεριφορά μου να στραφεί εναντίον μου: *όσα χρόνια δούλεψε κοντά μας, δεν μας έδωσε ποτέ αφορμή* (β) ***ζητώ / ψάχνω αφορμή*** προσπαθώ να βρω δικαιολογία για να κάνω κάτι, προσπαθώ να εκμεταλλευθώ τις πράξεις ή τη συμπεριφορά κάποιου για να προκαλέσω κάτι ή να τον βλάψω: *τόσον καιρό ζητούσε αφορμή, για να τον καταγγείλει* || *μην του αντιμιλάς αφορμή ζητάει να σου επιτεθεί* ΣΥΝ. ψάχνω να βρω πάτημα (γ) ***εξ αφορμής / εξαφορμής*** (+γεν.) / ***με αφορμή*** έχοντας ως αφορμή, με έναυσμα κάτι: *εξ αφορμής τής μνείας σας στον εθνικό μας ποιητή, θα ήθελα να κάνω το εξής σχόλιο..* || *με αφορμή την πετρελαϊκή κρίση, έκανε λόγο για την ανάγκη μείωσης τού φόρου στα καύσιμα* **2.** καθετί που λειτουργεί ως αφετηρία, που δίνει την αιτία ή τα κίνητρα συγκεκριμένης πράξης: *τον σκότωσε για ασήμαντη ~* || *η απομάκρυνσή του από την κυβέρνηση έγινε ~ ποικίλων σχολίων* || *~ για τη συζήτηση στάθηκε η απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ αιτία, λόγος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀφορμῶ*].

αφορμίζω ρ. αμετβ {αφόρμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκότ.-συνήθ. για τραύματα) κακοφορμίζω (βλ. λ.) - - **αφόρμισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «τρελαίνομαι», < αρχ. *ἀφορμή*].

αφορμώμαι ρ. αμετβ αποθ {αφορμάσαι.... μτχ. αφορμώμενος, -η, -ο | αφορμήθηκα, λογ μτχ αφορμηθείς, -είσα, -έν} (αρχαιοπρ.) ξεκινώ, αρχίζω από (κάπου), έχω ως αφετηρία: *αφορμώμενος από το σχόλιό σας, έχω να κάνω την εξής παρατήρηση* || *αφορμάται από προσωπικούς λόγους* — **αφόρμηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀφορμῶμαι (-άο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρμῶ / -μαι*].

αφορολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε φορολογία, που δεν φορολογείται: *~ ποσό / εισόδημα* (το οποίο, σύμφωνα με απόφαση των οικονομικών υπηρεσιών δεν υπόκειται σε φορολογία και αφαιρείται από το συνολικό εισόδημα, για να φορολογηθεί το υπόλοιπο) || *~ όριο* (το ανώτατο χρηματικό όριο, μέχρι το οποίο δεν γίνεται φορολόγηση) / *αποθεματικό / αποδόσεις τίτλων / αποταμιευτικά ομόλογα / τόκοι* ΑΝΤ φορολογητέος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν υπόκειται σε δασμούς: *~ είδη* ΣΥΝ αδασμολόγητος ΑΝΤ φορολογήσιμος **3.** ***αφορολόγητα*** (τα) (αγγλ. duty free) το εμπορικό κατάστημα σε αεροδρόμιο ή στα σύνορα, όπου μπορεί κανείς να αγοράσει είδη, από τις τιμές των οποίων έχει αφαιρεθεί ο δασμός **4.** (σπανιότ. για φορολογουμένους) αυτός που δεν φορολογήθηκε, δεν υποχρεώθηκε να καταβάλει φόρους ή οποιαδήποτε άλλη εισφορά.

άφορος, -η (λόγ. -ος), -ο → αφορία

αφορώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αφοράς .: μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) (+σε) έχω σχέση, αναφέρομαι, συνδέομαι με (κάποιον/κάτι): *το ζήτημα αυτό ~ στην ίδια την επιβίωση τού Ελληνισμού* ΦΡ ***όσον / καθ' όσον / σε ό,τι αφορά*** σχετικά με, ως προς: *~ στις μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα, έχω να πω τα εξής...* ♦ **2.** (μετβ.) (τριτοπρόσ. ***αφορά, αφορούν***) (α) ενδιαφέρει, ανήκει στη σφαίρα τού ενδιαφέροντος (κάποιου): *Τι σε ~ τι λέει ο ένας κι ο άλλος; Εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου!* || *δεν σε ~ αυτό που λέω είναι καθαρά προσωπικό μου ζήτημα* (β) για κάτι που σχετίζεται με τη δραστηριότητα, την αρμοδιότητα, την ιδιότητα (κάποιου): *περάστε από την αστυνομία για μια υπόθεση που σας αφορά* || *οι αυξήσεις στα σχολικά είδη με αφορούν άμεσα ως πατέρα μαθητή* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβλέπω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφορῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα», άρα «βλέπω, κοιτάζω προσεκτικά», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρῶ* «βλέπω». Οι φρ. «όσον αφορά σε...» και «σε ό,τι αφορά...» αποδίδουν το γαλλ. en ce qui concerne..].

> **αφορά: με ή χωρίς σε;** Η χρήση **αφορά σε** είναι λογιότερη και πιο προσεγμένη: *Δεν αφορά σ' αυτό το θέμα, αλλά σε άλλο – Αφορά στους χειρισμούς τής κυβέρνησης*. Το *αφορώ* στην περίπτωση αυτή διατηρεί την αρχική του σύνταξη, όταν σήμαινε ό,τι και το **αποβλέπω σε** ή **αποσκοπώ σε**. Τώρα που έφθασε να σημαίνει **«αναφέρομαι σε»**, μπορεί να χρησιμοποιείται και χωρίς το *σε* (ιδίως με τις προσωπικές αντωνυμίες *εμένα, εσένα* κ.λπ.): *Δεν αφορά εσένα, αφορά εμένα – Αφορά τους χειρισμούς τού Κυπριακού*. Η β' χρήση (χωρίς το *σε*) εμφανίζεται κυρίως στο λιγότερο επίσημη και περισσότερο καθημερινή χρήση τής γλώσσας.

> Ας σημειωθεί επιπροσθέτως ότι η φρ **ως αναφορά** (!), που ακούγεται ενίοτε αντί τού **όσον αφορά**, είναι εντελώς εσφαλμένη και οφείλεται σε παρανόηση. → *αποβλέπω*

αφοσιώνομαι ρ. μετβ αποθ {αφοσιώ-θηκα, -μένος} **1.** στρέφω το αποκλειστικό μου ενδιαφέρον σε (κάποιον ή κάτι), δίνομαι ολοκληρωτικά στην επίτευξη (ενός στόχου): *αφοσιώθηκε στην πολιτική μετά τον θάνατο τού άντρα της* || *~ στα γράμματα / στην οικογένειά μου* ΣΥΝ προσηλώνομαι, επιδίδομαι **2.** (η μτχ. ***αφοσιωμένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που είναι απολύτως προσηλωμένος, που έχει δοθεί (σε κάτι): *~ στις σπουδές του* (β) αυτός που είναι απολύτως πιστός (σε κάποιον), που είναι τής απολύτου εμπιστοσύνης (κάποιου): *την έχουν χρόνια κοντά τους και τους είναι απόλυτα αφοσιωμένη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφοσιοῦμαι (όο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-οσιοῦμαι* < *ὅσιος*].

αφοσίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πλήρης και αποκλειστική στροφή τού ενδιαφέροντος (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι): *~ στα γράμματα / στις σπουδές / στην οικογένεια / στην εργασία / στη θρησκεία* ΣΥΝ προσήλωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη*.

αφότου σύνδ. από το χρονικό σημείο που θεωρείται αφετηρία, από τότε που: *~ μετανάστευσε, δεν έδωσε σημεία ζωής*.
[ΕΤΥΜ μεσν., από τη συνεκφορά *ἀφ' ὅτου* < *ἀπό* + *ὅτου* (γεν. ενικού τής αντων. *ὅστις*). Πβ. επίσης *ἕως ὅτου, μέχρις ὅτου*].

αφού σύνδ. **1.** για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει το προτερόχρονο, δηλώνει δηλ. μια ενέργεια που προηγήθηκε ή θα προηγηθεί μιας άλλης: *~ έφαγε, πήγε περίπατο* || *~ ξαπλώσει, διαβάζει εφημερίδα* || *~ είχαν φύγει, έφτασε η πρόσκληση* ΣΥΝ αφότου ● **2.** για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης: *~ επιμένεις, θα έρθω μαζί σας* || *~ δεν ήρθες στην ώρα σου, έφυγα κι εγώ* ΣΥΝ επειδή, δεδομένου ότι, μια που, μια και, από τη στιγμή που **3.** για την εισαγωγή προτάσεων που δηλώνουν εναντίωση προς αυτό που δηλώνει η πρόταση (συνήθ. ερωτηματική) η οποία ακολουθεί: *~ δεν διαβάζεις, πώς θέλεις να πετύχεις;* || *~ δεν ξέρεις, τότε γιατί μιλάς;* **4.** για την εισαγωγή προτάσεως που αποτελεί την προϋπόθεση, προκειμένου να ισχύσει αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση: *~ εργάστηκε μεθοδικά, θα πετύχει* || *~ δεν ήσουν παρών, δεν μπορεί να ξέρεις και τι συζητήθηκε εκεί* ΣΥΝ. εφόσον ● **5.** (ειδικότ.) για την έκφραση αγανάκτησης και έντονης διαμαρτυρίας σε ελλειπτικές προτάσεις στον προφορικό λόγο. *–Γιατί δεν έπλυνες τα πιάτα; –~ τα έπλυνα!* || *~ ξέρεις τώρα· τι με ρωτάς*, ΣΥΝ μα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, γιατί*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀφοῦ* < μτγν *ἀφ' οὗ* < *ἀπό* + *οὗ* (γεν. ενικού τής αντων. *ὅς*). Πβ. επίσης *ἐξ οὗ*]

αφουγκράζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ αποθ. {αφουγκράστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) στήνω αφτί, ακούω με προσοχή ♦ (μετβ.) **2.** ακούω (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό) **3.** (μτφ.) προσπαθώ με προσοχή να συλλάβω και να αντιληφθώ (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό): *ο επιτυχημένος πολιτικός πρέπει να αφουγκράζεται τον παλμό τής εποχής του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀφουκράζομαι* / *ἀφουκροῦμαι* (αφομοίωση) < *ἐφακροῦμαι* (όπου η μεταβολή *ἀφ-* < *ἐφ-* οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού *ἀπό*) < **ἐπακρῶμαι* (η τροπή **ἐπ-* > *ἐφ-* ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα τής επίδρασης των συγγενών *ἀφορούμαι, ὑφορῶμαι*) < αρχ. *ἐπακροῶμαι* «ακούω προσεκτικά» < *ἐπ(ι)-* + *ἀκροῶμαι*].

άφραγκος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα, απένταρος: *έμεινα ~ δεν έχω δεκάρα τσακιστή!* ΣΥΝ αδέκαρος, (λαϊκ.) στον άσο, τατί, πανί με πανί. — **αφραγκιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

άφραστος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, που είναι αδύνατον να περιγραφεί ΣΥΝ (λόγ.) ανέκφραστος, ανείπωτος, άρρητος, άφατος, απερίγραπτος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *φράζω* «λέγω, εκφράζω» (βλ. λ. *φράση*)].

αφράτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει φουσκώσει και είναι μαλακός σαν αφρός: *~ ψωμί / ζύμη* **2.** (εκφραστ.) παχουλός με μαλακό δέρμα, σαν ζύμη: *~ και στρουμπουλό κορίτσι* || *~ μπράτσο* **3.** (για καρπούς) αυτός που είναι μαλακός ή έχει μαλακό περίβλημα (σε αντιδιαστολή προς τους αντίστοιχους σκληρούς): *~ αμύγδαλο / στραγάλι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀφρός*].

άφραχτος, -η, -ο κ. **άφρακτος** [αρχ.] αυτός που δεν έχει κλειστεί γύρω-γύρω με φράκτη, που δεν τον έχουν περιφράξει: *~ χωράφι* ΣΥΝ αμάντρωτος, απερίφρακτος, ξέφραγος.

αφρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άφρισ-α, -μένος} **1.** (για τη θάλασσα κ. γενικά για κάτι υγρό) σχηματίζω αφρούς στην επιφάνειά μου, βρίσκομαι σε κατάσταση αναταραχής: *η θάλασσα αφρίζει* || *η μπίρα αφρίζει μόλις σερβίρεται* ● **2.** (για πρόσ. ή ζώα) καταλαμβάνομαι από κρίση μανίας ή από λύσσα και βγάζω αφρούς από το στόμα ΦΡ (μτφ.) ***αφρίζω από το κακό μου*** θυμώνω υπερβολικά, δεν μπορώ να ελέγξω την οργή μου ΣΥΝ εξοργίζομαι, λυσσώ. — **άφρισμα** (το).

Αφρικάανς (τα) η μία από τις δύο επίσημες γλώσσες (η άλλη είναι η Αγγλική) τής Ν. Αφρικής, η οποία έχει προέλθει από την εξέλιξη τής Ολλανδικής τού 17ου αι.
[ΕΤΥΜ < ολλ. afrikaans < Afrikaan «Αφρικανός»].

αφρικανολόγος (ο/η) [1890] ο επιστήμονας που ασχολείται με θέματα (ιστορία, γλώσσα, πολιτισμό κ.λπ.) τής Αφρικής. - **αφρικανολογικός,** -ή, -ό.

Αφρική (η) **1.** ήπειρος στο Α. Ημισφαίριο τής Γης Ν. τής Μεσογείου, που Α. συνδέεται με την Ασία με τον ισθμό τού Σουέζ· γνωστή και ως *Μαύρη Ήπειρος* λόγω τού χρώματος τού δέρματος των κατοίκων της **2.** ***Νότια Αφρική*** βλ.λ. **3.** ***κέρας τής Αφρικής*** περιοχή στο Α. τμήμα τής

Αφρικής που μοιάζει με κέρατο· βρίσκεται Ν. τού Κόλπου τού Άντεν και βρέχεται Α. και Ν από τον Ινδικό Ωκεανό -- **Αφρικανός** κ (προφορ.) **Αφρικάνος** (ο), **Αφρικανή** κ. (προφορ.) **Αφρικάνα** (η), **αφρικανικός**, -ή, -ό κ. **αφρικάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ ετύμου, πιθ < λατ Africa < aprica «ηλιόλουστη» < aperio «ανοίγω (προς τον ήλιο)» (πβ κ. λ *Απρίλιος*). Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν αρχικά τη λ ως ονομασία τής Β Αφρικής και ειδικότ. τής Λιβύης. Στο λατ. Africa ανάγεται και το αραβ Ifrikiya].

άφρισμα (το) → αφρίζω

αφριστός, -ή, -ό αυτός που έχει ή που δημιουργεί αφρούς.

αφρο-¹ κ. **αφρό-** [μεσν] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον αφρό, την επιφάνεια, το πάνω μέρος ή μτφ. το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: *αφρό-γαλα, αφρό-κρεμα, αφρό-ψαρο*

αφρο-² λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει αφρικανική προέλευση ή σχέση με την Αφρική *αφρο-ασιατικός, αφρο-κεντρισμός, αφρο-αμερικανός.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Afro- (< Africa). όπως απαντά στα σύνθ., λ.χ. Afrocentrism, Afro-american].

Αφροαμερικανός (ο). **Αφροαμερικανίδα** (η) Αμερικανός μαύρου χρώματος, που έχει αφρικανική καταγωγή ΣΥΝ νέγρος, μαύρος, έγχρωμος Επίσης **Αφρικανοαμερικάνος** (ο). **Αφροαμερικανή** κ **Αφροαμερικάνα** (η).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Afroamerican / Aframerican. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. τα τελευταία χρόνια, για να αποφευχθεί η χρήση των λ *μαύρος, νέγρος, έγχρωμος* (αγγλ. black, niger, coloured). που προσέκρουαν στο κίνημα τής πολιτικής «ορθότητας» (political correctness)].

αφρόγαλα (το) [μτγν] η παχύρρευστη κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια γάλακτος, όταν αυτό δεν είναι ομογενοποιημένο ΣΥΝ κρέμα, καϊμάκι. Επίσης **αφρόγαλο**

αφρογέννητος, -η, -ο [1897] (προσωνύμιο τής θεάς Αφροδίτης) αυτός που γεννήθηκε από τους αφρούς των κυμάτων.

αφροδίσια (τα) → αφροδίσιος

αφροδισιάζω ρ. αμετβ [αρχ] {αφροδισίασα} (λόγ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή. συνουσιάζομαι

αφροδισιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για φάρμακα ή τροφές) αυτός που προκαλεί αύξηση τής ερωτικής επιθυμίας και υποβοηθεί την εκτέλεση τής σεξουαλικής πράξης: *το πιπέρι. η κανέλα. τα μύδια, το αλκοόλ σε μικρές ποσότητες θεωρούνται αφροδισιακά* **2.** (γενικότ) αυτός που σχετίζεται με τις σαρκικές απολαύσεις ή τα αφροδίσια. νοσήματα: ~ *επαφή / πράξη / ακολασίες / παθήσεις*

αφροδισιασμός (ο) [αρχ] **1.** η σεξουαλική επαφή, η συνουσία **2.** η λατρεία των σαρκικών απολαύσεων, η φιληδονία.

αφροδισιαστής (ο) [μτγν] πρόσωπο που παρουσιάζει έντονη ροπή προς τις σαρκικές απολαύσεις ΣΥΝ φιλήδονος. λάγνος. — **αφροδισιαστικός**, -ή, -ό [αρχ.].

αφροδισιολογία (η) [1840] ο κλάδος τής Ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία των αφροδισίων νοσημάτων (σύφιλη, βλεννόρροια κ.λπ.) — **αφροδισιολόγος** (ο/η), **αφροδισιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. vénéréology (νόθο σύνθ) < vénéréal (< λατ. Venus «Αφροδίτη») + -logy < ελλην -*λογία*].

αφροδίσιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που σχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθυμία ή επαφή. ~ *ηδονές / ορμές / έλξη* ΦΡ. ***αφροδίσιο (νόσημα)*** λοιμώδης ασθένεια που μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή (π.χ. σύφιλη, βλεννόρροια, A I D.S. κ.λπ.) **3.** ***αφροδίσια*** (τα) τα αφροδίσια νοσήματα

Αφροδίτη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου. θεά τού έρωτα και τής ομορφιάς **2.** (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πολύ όμορφη γυναίκα **3.** ΑΝΑΤ ***όρος τής Αφροδίτης*** το εφήβαιο (βλ.λ.) **4.** ΑΣΤΡΟΝ ο δεύτερος σε απόσταση από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, το λαμπρότερο φυσικό σώμα στον έναστρο ουρανό μετά τη Σελήνη ΣΥΝ (την αυγή) Αυγερινός, (το βράδυ) Αποσπερίτης **5.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ , αγν ετύμου, λ. προελλην (μη Ι.Ε.) Η συσχέτιση με τον *άφρό* και το ρ *δύομαι* (π.χ. Πλάτ *Κρατύλος* 406 d: *διὰ τὴν τοῦ ἀφροῦ γένεσιν*) είναι προϊόν παρετυμολογίας. Οι ερευνητές θεωρούν βέβαιη την προέλευση τής θεάς από την Εγγύς Ανατολή Ία επίθ. *Κύπρις* και *Κυθέρεια* τής θεάς Αφροδίτης υποδηλώνουν ξενική προέλευση και διάδοση τής λατρείας της στον ελληνικό χώρο μέσω τής Κύπρου και των Κυθήρων].

αφρόδιχτο (το) δίχτυ επιφανείας που χρησιμοποιείται για την αλίευση αφρόψαρων.

αφροκεντρισμός (ο) κίνημα που επικεντρώνει το ενδιαφέρον των ερευνών και τής δράσης του στην επανασύνδεση των αφρικανικής καταγωγής κατοίκων τής αμερικανικής ηπείρου με την Αφρική και τους πολιτισμούς της αντιτίθεται στον λεγόμενο *ευρωκεντρισμό.* τη θεώρηση τής ιστορίας και τού κόσμου υπό το πρίσμα τής «λευκής», ευρωπαϊκής κουλτούρας και επιστήμης — **αφροκεντριστής** (ο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ afrocentrism].

αφροκοπώ ρ. αμετβ [μόνο σε ενεστ. κ παρατ] (λογοτ.-κυρ. για τη θάλασσα) αφρίζω υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ < μεσν *άφροκοπῶ* < *άφρός* + -*κοπῶ* (βλ.λ)]

αφρόκρεμα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** αφρώδης κρέμα γλυκυσμάτων από ζάχαρη και αβγά **2.** (μτφ.) το εκλεκτότερο κομμάτι ενός συνόλου: *στη Ρόδο θα συγκεντρωθεί η ~ τού διεθνούς τζετ-σέτ* || *στην Ιατρική εισάγεται η ~ των μαθητών* ΣΥΝ αφρός ΑΝΤ (λαϊκ.) σαβούρα **3.** (συνεκδ.) η ανώτερη οικονομικοκοινωνικά τάξη μιας κοινωνίας, η αριστοκρατία. *στον χορό έδωσε το «παρών» η ~ τής Αθήνας*

αφρολέξ (το) {άκλ.} αφρώδες πορώδες υλικό. που παρασκευάζεται από φυσικό ή συνθετικό ελαστικό και αποκτά σπογγώδη μορφή με την προσθήκη ουσιών. το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή στρωμάτων, μαξιλαριών, ως μονωτικό υλικό κ.ά
[ΕΤΥΜ Εμπορική επωνυμία (< *αφρός* + *ελαστικός*, κατά συμφυρμό) κατά τα πολλά σε -*έξ*. πβ *σπορτέξ*]

αφρόλουτρο (το) **1.** καλλυντικό παρασκεύασμα σε υγρό ή σκόνη. το οποίο αφρίζει. αρωματίζει, μαλακώνει το νερό τού μπάνιου και χρησιμοποιείται για τη σωματική υγιεινή **2.** (συνεκδ) το μπάνιο που γίνεται με την προσθήκη τού παραπάνω παρασκευάσματος στο νερό τής μπανιέρας *κάνω* ~.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. bubble bath].

άφρονας (ο/η) → άφρων

αφροντισιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ } η έλλειψη φροντίδας. περιποίησης.

αφρόντιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει παραμεληθεί, που δεν έχει γίνει αντικείμενο φροντίδας: *αφήνει το σπίτι της αφρόντιστο* || *η ~ εμφάνισή της έκανε εντύπωση σε όλους* ΣΥΝ παραμελημένος. ατημέλητος, απεριποίητος. — **αφρόντιστα** επίρρ

αφροντούς κ. **αφροντούζ** (το) {άκλ } ντους με αφρόλουτρο.

αφροξυλιά (η) θάμνος ή μικρό φυλλοβόλο δέντρο. που σε νεαρή ηλικία έχει κλαδιά με πολύ μαλακό και ελαφρό ξύλο.

αφρόξυλο (το) το ξύλο τής αφροξυλιάς

αφρός (ο) **1.** οι λευκές φυσαλλίδες που εμφανίζονται στην επιφάνεια υγρού που βράζει ή αναταράσσεται ή ουσίας που βρίσκεται σε ζύμωση: *όταν το κρέας βράζει. βγάζει ~* || *ο ~ των κυμάτων* || *αν ανακινήσεις το αναψυκτικό, θα κάνει ~* || *ρίχνοντας τη μπίρα από ψηλά στο ποτήρι, σχηματίζει πλούσιο ~* **2.** (συνεκδ) η επιφάνεια ενός υγρού και ειδικότ. η επιφάνεια τής θάλασσας *τα ψάρια βγήκαν στον ~* ΑΝΤ. βυθός, πάτος **3.** φυσαλλίδες από σάλιο. που σχηματίζονται στο στόμα. όπως σε περιπτώσεις επιληπτικών κρίσεων ή λύσσας· *κυλίστηκε στο χώμα βγάζοντας αφρούς από το στόμα* ΦΡ (μτφ.) ***βγάζω αφρούς από το κακό μου*** είμαι υπερβολικά θυμωμένος, σε σημείο που δεν μπορώ να ελέγξω τον εαυτό μου **4.** ΧΗΜ (α) σύστημα δύο σωμάτων. ενός υγρού και ενός αερίου, στο οποίο πολύ μικρά τεμάχια τού αερίου βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού συνήθ παρασκευάζεται με ισχυρή ανάδευση ή βρασμό υγρών που περιέχουν κατάλληλες ουσίες (τα αφριστικά) χρησιμοποιείται ως καλλυντικό για την περιποίηση ή τον καθαρισμό τού δέρματος. τού προσώπου. τού σώματος, των μαλλιών κ λπ : *~ για φυσικό γερό κράτημα των μαλλιών* || *ο ~ ξυρίσματος μαλακώνει τα γένια και διευκολύνει το ξύρισμα* (β) ως υλικό πυρόσβεσης, ουσία που εκτοξεύεται στις φλόγες καιόμενης επιφάνειας. σχηματίζοντας ένα λεπτό προστατευτικό στρώμα, απομονώνοντας την εστία τής φωτιάς από το ατμοσφαιρικό οξυγόνο • **5.** (μτφ) το εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου· *διάλεξε, όπως πάντα, τον ~ κι άφησε σε μας τα μπαγιάτικα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. αβεβ ετύμου. πιθ < *ἀ*- προθεμ + Ι Ε. *mbh-ro. πβ σανσκρ. abhra- «σύννεφο», λατ. imber «βροχή» κ ά Ομόρρ *ὄμβρος* (βλ λ.) Ο σημασιολογικός συσχετισμός των λ. αυτών με το *άφρός* στηρίζεται στο γεγονός ότι όλες αναφέρονται σε υγρά. είναι δε χαρακτηριστικό ότι η λ. *άφρός* προσδιόριζε αρχικά τις φυσαλλίδες που σχηματίζονται σε κάθε είδους υγρά (θάλασσες. ποταμούς, κρασί κ ά)].

αφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } η έλλειψη φρόνησης ΑΝΤ σύνεση, φρόνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αφρούρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιτηρείται από προστατευτική φρουρά. που δεν φρουρείται: *μετά την τελευταία δολοφονική επίθεση, κανένας πιθανός στόχος δεν μένει πλέον ~* || *~ κατοικία / σύνορα* ΣΥΝ έκθετος, απροστάτευτος. ανεπιτήρητος. ανυπεράσπιστος. **αφρούρητα** επίρρ.

αφρόψαρο (το) ψάρι που ζει σε μικρό βάθος κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, το ψάρι τού αφρού (λ.χ κέφαλος).

άφρυκτος, -η, -ο (για σπόρους, κόκκους) ακαβούρντιστος. άψητος: ~ *καφές*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ*- στερητ + *φρύγω* (βλ.λ)]

αφρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος αφρούς **2.** (για ποτά) αυτός που παράγει αφρό ΦΡ ***αφρώδης οίνος*** η σαμπάνια **3.** αυτός που η σύστασή του θυμίζει αφρό. ~ *υλικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

άφρων, -ων, -ον {άφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που δεν ενεργεί με φρόνηση. που δεν είναι συνετός: ~ *ενέργειες / πολιτικός / δικτάτορας / πολιτική* || *η παραβολή τού άφρονος πλουσίου* ΣΥΝ. ασύνετος Επίσης **άφρονας** (ο/η). — **αφρόνως** επίρρ. [αρχ.].
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, ανόητος, λογικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ*- στερητ. + -*φρων*, μεταπτωτ βαθμ. τού *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

άφταστος, -η, -ο → άφθαστος

άφτειαχτος, -η, -ο κ **άφτειαστος** [μεσν.] κ. (λαϊκότ) **άφκειαστος** (σχολ ορθ *άφτιαχτος*) **1.** αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί, που δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη, ώστε να αποτελεί ολοκληρωμένο σύνολο: *πριν από τρία χρόνια το σπίτι τους ήταν ακόμη ~* ΣΥΝ ακατασκεύαστος • **2.** αυτός που δεν έχει επισκευαστεί ~ *αυτοκίνητο / πλυντήριο* ΑΝΤ επισκευασμένος **3.** αυτός που δεν έχει φροντίσει την εξωτερική του εμφάνιση: *παρουσιάστηκε στη δεξίωση άφτειαχτη* ΣΥΝ ατημέλητος, απεριποίητος ΑΝΤ περιποιημένος **4.** (για χώρους) αυτός που δεν έχει συγυριστεί. ~ *σπίτι / σαλόνι* ΣΥΝ ασυγύριστος ΑΝΤ συγυρισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φτειάχνω*

α- / αν- *στερητικό*
α-φρονημάτιστος, -η, -ο **α-φρυγάνιστος**, -η, -ο **α-φτειασίδωτος**, -η, -ο **α-φυγάδευτος**, -η, -ο **α-φυλάκιστος**, -η, -ο

άφτερος, -η, -ο → άπτερος

άφτερ-σέιβ (το) {άκλ.} ανδρικό καλλυντικό προσώπου που χρησιμοποιείται μετά το ξύρισμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. after--shave].

αφτί (το) (σχολ. ορθ. *αυτί*) {αφτ-ιού | -ιών} **1.** το αισθητήριο όργανο τής ακοής: *καθαρίζω τα ~ μου* || *τρύπησε τ' αφτιά της για να φοράει σκουλαρίκια* ΦΡ (μτφ.) (α) ***παίρνω τα αφτιά (σε κάποιον / κάποιου)*** ενοχλώ (κάποιον) έντονα και συνεχώς· *από το πρωί κάνουν τόση φασαρία και οι δυο τους, που μου 'χουν πάρει τα αφτιά* (β) ***(κάτι) παίρνει / πιάνει το αφτί μου*** (κάτι) υποπίπτει στην αντίληψή μου: *κάτι πήρε τ' αφτί μου τώρα τελευταία γι' αυτή την υπόθεση, αλλά δεν είμαι σίγουρος* (γ) ***είμαι όλος / γεμάτος αφτιά*** ακούω με μεγάλη προσοχή: *πες μου τι έγινε, ~* (δ) ***στήνω / βάζω αφτί*** κρυφακούω: *έστησε αφτί πίσω από την πόρτα και τ' άκουσε όλα* (ε) ***και οι τοίχοι έχουν αφτιά*** ως προειδοποίηση για να προσέχει κανείς όταν μιλάει για κάτι που δεν πρέπει να ακούσουν οι άλλοι: *μη μιλάς δυνατά, γιατί ~* (στ) ***δεν ιδρώνει τ' αφτί μου*** βλ. λ. *ιδρώνω* (ζ) ***από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει*** για άνθρωπο που δεν δίνει καμιά προσοχή σε ό,τι του λένε ΣΥΝ μπαινάκης-βγαινάκης (η) ***από το στόμα σου και ατού Θεού τ' αφτί*** βλ. λ. *στόμα* (θ) ***βάζω ψύλλους στα αφτιά (κάποιου)*** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες (ότι κάτι συμβαίνει) (ι) ***μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά (κάποιου)*** (κάποιος) αρχίζει να υποψιάζεται: *της μπήκαν ψύλλοι στ' αφτιά ότι ο άντρας της την απατά* (ια) ***ρίχνω / κατεβάζω / πέφτουν τα αφτιά (μου)*** ταπεινώνομαι (ιβ) (αργκό) ***ρίχνω (σε κάποιον) στ' αφτιά*** (i) κάνω αυστηρή κριτική, επιπλήττω (κάποιον), τον βάζω στη θέση του (ii) ξεπερνάω κάποιον/κάτι, είμαι καλύτερος: *το αυτοκίνητό σου του ρίχνει στ' αφτιά τού δικού του* (ιγ) ***χρεωμένος ώς τα αφτιά*** για κάποιον που έχει πάρα πολλά χρέη (ιδ) ***τραβάω (κάποιου) το αφτί*** επιπλήττω (κάποιον), του κάνω παρατήρηση, τιμωρώ, (από την ίδια την πράξη με την οποία επέπλητταν παλιότερα τα παιδιά και τους μαθητές): *δεν βρέθηκε κανένας αρμόδιος να τραβήξει τ' αφτί σ' αυτούς τους αγενείς υπαλλήλους,* || *με ευχολόγια δεν λύνονται τα προβλήματα πρέπει να τραβήξει και κάνα αφτί ο κ υπουργός* (ιε) ***δεν πιστεύω στα αφτιά μου*** για κάτι ξαφνικό και αναπάντεχο *Ο γυιος μου να μπλέξει σε καβγά! ~!* (ιστ) ***γελούν και τα αφτιά (κάποιου)*** για κάποιον πολύ χαρούμενο, που δεν μπορεί να κρύψει τη χαρά του: *γελούν και τ' αφτιά του, που κέρδισε η ομάδα του* (ιζ) ***κοκκινίζω ώς τα αφτιά*** ντρέπομαι πολύ (ιη) ***τρώω τ' αφτιά (κάποιου)*** ασκώ (σε κάποιον) πίεση (προκειμένου να γίνει κάτι): *μου έφαγε τ' αφτιά να του πάρω αυτοκίνητο* (ιθ) ***τεντώνω τ' αφτιά μου*** κάνω έντονη προσπάθεια να ακούσω με προσοχή: *τεντώστε τ' αφτιά σας ν' ακούσετε καταπληκτικά νέα!* (κ) ***(υ)περήφανος στ' αφτιά*** βλ. λ. *υπερήφανος* (κα) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (κβ) ***έχω τ' αφτιά μου / τα μάτια μου ανοιχτά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (κγ) ***ζαλίζω τ' αφτιά (κάποιου)*** ενοχλώ κάποιον μιλώντας του συνέχεια ή θορυβώντας (κδ) ***ακούω (κάτι) με τ' αφτιά μου / με τα ίδια μου τ' αφτιά*** εμφατ για την απόλυτη διαβεβαίωση κάποιου ότι υπήρξαμε αυτήκοοι μάρτυρες αυτού που λέμε *όπως σου το λέω είναι· το άκουσα με τα ίδια μου τ' αφτιά!* (κε) ***χαϊδεύω τ' αφτιά*** κολακεύω, λέω σε κάποιον αυτό που θέλει να ακούσει ή του λέω μόνο ευχάριστα πράγματα, ώστε να έχω την εύνοιά του: *είναι ένας πολιτικός που ποτέ δεν χάιδεψε τ' αφτιά τού λαού· πάντοτε έλεγε τα πράγματα με τ' όνομά τους* (κστ) ***άλλα λέει η θεια μου, άλλα ακούν τ' αφτιά μου*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει συνεννόηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων, άλλα λέει ο ένας και άλλα καταλαβαίνει ο άλλος **2.** (συνεκδ) η ακοή: *έχει ένα ~, δεν του ξεφεύγει το παραμικρό!* **3.** (ειδικότ.) η ικανότητα αντιλήψεως των διαφόρων μουσικών ήχων, η μουσική αντίληψη: *έχει καλό ~* || *βγάζει τα κομμάτια στο πιάνο με το ~* **4.** (α) το γλωσσικό αισθητήριο: *σωστό είναι συντακτικά, αλλά δεν μου ακούγεται καλά στο ~* (β) το σύνολο των ακουστικών παραστάσεων, οι προσλαμβάνουσες που έχει κανείς *το ~ μας είναι ασυνήθιστο στο άκουσμα τέτοιων ειδήσεων* **5.** κάθε τμήμα το οποίο προσομοιάζει ως προς τη θέση ή τη μορφή σε αφτί, όπως το χερούλι δοχείου ή η λαβή σακιδίου: *το ~ τής κούπας / τού αγγείου* • **6.** ***αφτιά*** (τα) τα άκρα τού εξωφύλλου βιβλίου ή σκληρού φακέλου, που γυρίζουν προς τα μέσα. — (υποκ.) **αφτάκι** (το), (μεγεθ) **αφτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀφτίον*, από τη συνεκφορά *τὰ ὠτία* (μτγν) > **ταουτία* > **ταφτία* > *τ' ἀφτιά* > *ἄφτι*. Η γρ με *-υ- (αυτί)* δεν έχει ετυμολογική βάση IIβ. επίσης *αβγό*. Για το αρχ. *οὖς* βλ λ Πλήθος φράσεων αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βάζω ψύλλους στα αφτιά* (< γαλλ. mettre la puce à l'oreille), *κατεβάζω τα αφτιά* (< γαλλ. avoir l'oreille basse), *οι τοίχοι έχουν αφτιά* (< γαλλ. les murs ont des oreilles), *είμαι όλος αφτιά* (< αγγλ to be all ears), *ρίχνω στα αφτιά* (< γαλλ frotter les oreilles), *δεν πιστεύω στα αφτιά μου* (< γαλλ. ne pas en croire mes oreilles), *από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει* (< γαλλ. cela lui entre par une oreille et lui sorte par l'autre), *χρεωμένος ώς τα αφτιά* (< αγγλ up to the ears in dept)]

> **αφτί ή αυτί;** Όπως από παλιά απέδειξε ο μέγας γλωσσολόγος Γ Χατζιδάκις, το αρχ **οὖς** δεν θα μπορούσε ποτέ να δώσει τύπο *αυτί* Το νεοελλ. **αφτί** προήλθε, όπως δίδαξε ο ίδιος, ως εξής, από το υποκ **ὠτίον** (*οὖς*, γεν *ὠτός*, υποκ *ὠτ-ίον*) και ειδικότ. από τον πληθυντικό του **τὰ ὠτία** προήλθε στη συμπροφορά τ. ***ταουτία**, *ο οποίος* φωνητικώς εξελίχθηκε σε ***ταφτία** (το *ου* [u] προφέρθηκε *φ* [f] περνώντας πιθ από ενδιάμεσο φθόγγο *β* [v] στον οποίο μπορούσε ευκολότερα να εξελιχθεί το *ου* [u] στη γρήγορη προφορά: tautía > tavtía > taftía). Από τον τύπο ***ταφτία** περάσαμε στο **τ' αφτιά** (πβ. *φωτία > φωτιά*), από όπου μετά ο ενικός **τ' αφτί**. Ο αρχ τύπος *οὖς* (προφορά αρχαία ήδη [us]) δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον τύπο **αυτί =** afti! Παρόμοια εξέλιξη παρατηρήθηκε και στη δημιουργία τής λ **αβγό** (με *-β-*) –και όχι **αυγό**– από το αρχ. **τὰ ὠά** *(ᾠόν)* → *αβγό*

αφτιάζομαι ρ. μετβ {αφτιάστηκα} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** στήνω αφτί να ακούσω, ακούω με προσοχή: *αφτιάζεται ό,τι λέμε και πάει και τα λέει αλλού* **2.** (για άλογα) ορθώνω τα αφτιά: *«Τ' άλογο αφτιάζεται, δεν ανασαίνει, τα πόδια εστύλωσε.. »* (Α. Βαλαωρίτης) • **3.** τρομάζω από την υπόνοια ότι πλησιάζει κίνδυνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

άφτιαχτος, -η, -ο → άφτειαχτος

άφτρα[1] (η) → άφθα

άφτρα[2] (η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** το φιτίλι: *η ~ τού κεριού* ΣΥΝ θρυαλλίδα **2.** πολεμική εκρηκτική ύλη, *πυροδότησε την ~ τής δυναμίτιδας και κατέστρεψε τα πάντα* ΣΥΝ πυροδοτική θρυαλλίδα, εμπύρευμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄπτρα* < αρχ. *ἅπτω* «ανάβω»]

αφύγρανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ πληθ.} η αφαίρεση τής υγρασίας από έναν χώρο — **αφυγραντικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *ύγρανση* < *υγραίνω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ dehumidification]

αφυγραντήρας (ο) συσκευή που αφαιρεί την υγρασία από έναν χώρο.
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *υγραντήρας* (< *υγραίνω*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ dehumidifier]

αφυδατώνω ρ. μετβ {αφυδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το νερό (από οργανισμό ή τρόφιμο) **2.** (μτφ) αφαιρώ από κάτι το στοιχείο που του δίνει ζωντάνια: *η ποίησή του, έχοντας χάσει τους χυμούς της, τη φρεσκάδα που της έδιναν οι διαλεκτικοί εκφραστικοί τρόποι, αφυδατώθηκε και κατέληξε κοινότοπη.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydrater (νόθο σύνθ.)].

αφυδάτωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ } **1.** (γενικά) η αφαίρεση με διάφορους τρόπους ποσότητας νερού από ένα σώμα· (ειδικότ) η μέθοδος αφαίρεσης τής υγρασίας από συσκευασμένα τρόφιμα, ώστε να διατηρούνται επί μακρόν **2.** ΙΑΤΡ η απώλεια μεγάλης ποσότητας νερού από το σώμα, η οποία συνοδεύεται από διαταραχές τού οργανισμού. *σε περίοδο καύσωνα η κατανάλωση υγρών επιβάλλεται, ώστε να αποφευχθεί η ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-υδάτωση* < αρχ. *ὕδωρ, ὕδατος*, απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydratation (νόθο σύνθ.)].

αφυής, -ής, -ές {αφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που στερείται ευφυΐας, μη ευφυής ΣΥΝ μωρός, ανόητος, ηλίθιος ΑΝΤ ευφυής. — **αφυώς** επίρρ. [αρχ], ***αφυΐα*** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-φυής* < *φυή* «ανάπτυξη, διανοητική κατάσταση». Βλ. κ *ευφυής*].

αφύλακτος, -η, -ο [αρχ] κ. **αφύλαχτος 1.** αυτός που δεν φυλάσσεται, που δεν φρουρείται ~ *σκοπιά / διάβαση / πύλη / παίκτης* (δεν τον φυλάει, που δεν τον μαρκάρει αντίπαλος) ΑΝΤ. φυλασσόμενος, επιτηρούμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας ή μέριμνας από άλλα πρόσωπα: *άφησαν το παιδί ~ και το χτύπησε αυτοκίνητο* ΣΥΝ απροστάτευτος, απροφύλακτος ΑΝΤ επιτηρούμενος. — ***αφυλαξία*** (η) [αρχ.].

άφυλλος, -η, -ο [αρχ] (δέντρο ή φυτό) που δεν έχει φύλλα ΑΝΤ φυλλοφόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*

άφυλος, -η, -ο [μεσν.] (έμβιο ον) που δεν έχει φύλο, δεν μπορεί δηλ να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα από τα δύο φύλα (ανδρικό – γυναικείο) ή στην κατηγορία των ερμαφρόδιτων.

αφυπηρετώ ρ. μετβ. [1833] {αφυπηρετείς.., μτχ. αφυπηρετών, -ούσα, -ούν | αφυπηρέτησα} (λόγ) **1.** απολύομαι από τις τάξεις τού στρατού μετά την ολοκλήρωση τής στρατιωτικής μου θητείας **2.** συνταξιοδοτούμαι από θέση στο δημόσιο: *αφυπηρέτησε πέρυσι μετά από 35 συναπτά έτη υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών* || *ο αφυπηρετών υπουργός* (*που* αποσύρεται από την ενεργό δράση) — **αφυπηρέτηση** (η) [1833].

αφυπνίζω ρ. μετβ. {αφύπνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ) ξυπνώ (κάποιον που κοιμάται) ΑΝΤ αποκοιμίζω· (μτφ) **2.** ξυπνώ (κάποιον), τον βγάζω από τον λήθαργο τής πλάνης, τής άγνοιας, τής αμορφωσιάς, των προλήψεων και δεισιδαιμονιών, τον κάνω να σκέφτεται, να κρίνει και να κατανοεί τον εαυτό του και το περιβάλλον του: *προσπάθησαν να αφυπνίσουν τις κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ ανοίγω τα μάτια (σε κάποιον), διαφωτίζω ΑΝΤ αποχαυνώνω, κοιμίζω **3.** ενεργοποιώ (κάτι που είχε καταστεί ανενεργό), φέρω πάλι στην επιφάνεια, το ξαναζωντανεύω: *συχνά η τηλεόραση αφυπνίζει τα βίαια ένστικτα των τηλεθεατών* ΣΥΝ ξυπνώ **4.** απομακρύνω (κάποιον) από ουτοπίες και μάταιες ελπίδες, προσγειώνοντάς τον στην πραγματικότητα: *οι δυσκολίες τής ζωής τον αφύπνισαν και τον έκαναν μαχητικό και ρεαλιστή* **5.** κάνω (κάποιον) να ανακτήσει τη ζωτικότητά του, τη δύναμή του: *με φωνές και χειρονομίες προσπαθούσε να τους αφυπνίσει* || (κ μεσοπαθ. ***αφυπνίζομαι***) *όταν αφυπνίστηκαν οι παίκτες, ήταν ήδη αργά για τη νίκη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-υπνίζω* < *ὕπνος*].

αφύπνιση (η) [μεσν] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ) **1.** (α) το ξύπνημα, το να σηκώνει κανείς κάποιον από τον ύπνο (β) ***υπηρεσία αφυπνίσεως και υπομνήσεων τού Ο.Τ.Ε.*** υπηρεσία που αναλαμβάνει κατόπιν συνεννοήσεως να ξυπνήσει με τηλεφωνική ειδοποίηση κάποιον την ώρα που επιθυμεί (μτφ.) **2.** το πνευματικό ξύπνημα, το να βγαίνει κανείς από την κατάσταση τής αμάθειας και τής πνευματικής εξάρτησης (πβ. λ *αφυπνίζω*, σημ. 2, 3) *η ~ τού έθνους ήταν προϋπόθεση τής εξέγερσής του* ΣΥΝ ξύπνημα, (δια)φωτισμός ΑΝΤ νάρκωση, αποκοίμισμα, αποχαύνωση **3.** (γενικότ.) η ανάκτηση τής ζωτικότητας, τής δύναμης και τής ευεξίας, το να επανέρχεται κανείς στην καλή του κατάσταση: *η ~ των παικτών μιας ομάδας* || *η ~ των κουρασμένων από τη ρουτίνα πολιτών και η επαναδραστηριοποίησή*

τους **4.** το να αποκτά κάτι την ένταση που είχε κάποτε. η αναζωπύρωση: *η ~ των ενστίκτων / των κοιμισμένων παθών ανάμεσα στους δύο λαούς.* — **αφυπνιατικός,** -ή, -ό, **αφυπνιατικά** επίρρ

αφύσικος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι φυσικός, που δεν ταιριάζει στη συνηθισμένη φυσική διαδικασία. *~ ανάπτυξη / καιρικά φαινόμενα / ζέστη* ΑΝΤ φυσικός, φυσιολογικός, κανονικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια: *~ δύναμη / διαστάσεις / μέγεθος* ΑΝΤ φυσιολογικός **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, που δεν θυμίζει την πραγματικότητα: *~ συμπεριφορά / χαμόγελο / πόζα / παίξιμο ενός ηθοποιού* ΣΥΝ. προσποιητός ΑΝΤ φυσικός — **αφύσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*

αφωνία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η πλήρης απώλεια τής φωνής από παθολογικά ή ψυχολογικά αίτια.

αφωνόληκτος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ παλαιότερος γραμματικός όρος για ονόματα ή ρήματα, των οποίων το θέμα λήγει σε άφωνο φθόγγο (βλ. λ. *άφωνος*)· π.χ. *φύλα**κ**-ας, τό**π**-ος, λό**φ**-ος, ναύ**τ**-ης, λά**θ**-ος γρά**φ**-ω, πλέ**κ**-ω. πεί**θ**-ω, ρά**β**-ω*

άφωνος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που στερείται τής ικανότητας ομιλίας (πβ λ. *αφωνία*): *ένα παιδί που γεννήθηκε ~* ΣΥΝ άλαλος **2.** αυτός που σιωπά από κατάπληξη. *έμειναν ~ από το απρόσμενο αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας || τους άφησε άφωνους με το θράσος του || ~ σαν ψάρι / ως ιχθύς* ΣΥΝ άναυδος • **3.** ΓΛΩΣΣ (α) ***άφωνο σύμφωνο*** (παλαιότ.) γραμματικός όρος που δηλώνει τα ουρανικά *(κ, ζ. χ. γκ)*, τα χειλικά *(π. β, φ, μπ)* και τα οδοντικά *(τ. δ, θ, ντ)* σύμφωνα τής Ελληνικής (β) ***άφωνο γράμμα*** το γράμμα που δεν προφέρεται σε ορισμένες λέξεις: (i) το υ στο *ευ*, όταν ακολουθεί *β* ή *φ* (λ.χ. ***εύφορος***) (ii) το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα (λ.χ. *άλλος*) (iii) το *π* στο συμφωνικό σύμπλεγμα *μπτ* (λ.χ. *Πέ**μπτ**η*) — **άφωνα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*

αφώτιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν φωτίζεται: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ αφωταγώγητος. σκοτεινός ΑΝΤ φωτισμένος • **2.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που δεν έλαβε τα φώτα τής γνώσης, που δεν έχει γνώση ενός θέματος ΣΥΝ αδιαφώτιστος ΑΝΤ διαφωτισμένος • **3.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει ακόμη βαπτισθεί ΣΥΝ αβάπτιστος.

άφωτος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν έχει φως, αφώτιστος (βλ.λ.).

αχ! επιφών · δηλώνει παράπονο, πόνο, δυστυχία ή ευχαρίστηση. ανακούφιση. ευχή ή επιθυμία και γενικότ. έντονο συναίσθημα: *~ δυστυχία μας! || ~! Τι ανακούφιση! || ~, τι ωραία δροσιά! || ~, τι καλά που θα 'τανε! || ~. χτύπησα το πόδι μου! || ~ και να τον είχα τώρα μπροστά μου· θα τον έπνιγα! || ~! Το ξέχασα! || ~! Εσύ ήσουν; Με τρόμαξες! || ~! Συγγνώμη!* ΦΡ ***αχ και βαχ*** βαθύς αναστεναγμός που δηλώνει ψυχικό βάρος: *μετά τη συμφορά που τον βρήκε ήταν όλο ~! || αρχίζω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ (πβ. αρχ. *ἆ*) από τον ήχο τού αναστεναγμού]

Αχαΐα (η) περιοχή και νομός τής ΒΔ Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Πάτρα — **Αχαιός** (ο) [αρχ.], **Αχαιή** (η), ***αχαϊκός,*** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀχαιός.* κυρ. πληθ. *Ἀχαιοί* < **Ἀχαιϝοί*. Πρόκειται για αρχαιότατη ονομασία. η οποία ήταν γνωστή και στους Χετταίους ως Ahhijava «Αχαΐα». Σχετικά με τον τόπο που προσδιόριζε αρχικώς η λ. στη μυκηναϊκή εποχή, έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις. οι επικρατέστερες των οποίων υποδεικνύουν την Κνωσό (L. Palmer) και τη Ρόδο (D Page) Από την κλασική εποχή ο όρος *Ἀχαΐα* περιορίστηκε στη ΒΔ. Πελοπόννησο. Το όνομα *Ἀχαιοί* < **Ἀχαιϝοί* είναι αγν. ετύμου. ο δε συσχετισμός του με σανσκρ sákhā και αρχ περσ haxā «φίλος. σύντροφος» προσκρούει στο ότι η ελλην. λ. δεν εμφανίζει δασύ φθόγγο Έχει προταθεί ωστόσο η σύνδεση με αρχικό θ **ἄχα.* παράλληλο τής ρίζας που εμφανίζεται στο λατ aqua. το οποίο αρχικά σήμαινε τα έμψυχα και θεοποιημένα ύδατα ως αντικείμενο λατρείας].

αχάιδευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χαϊδέψει, που δεν του έχουν δείξει τρυφερότητα ΑΝΤ χαϊδεμένος.

αχαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Αχαιούς και την Αχαΐα· *~ Συμπολιτεία || ~ ομάδα / πρωτεύουσα*

Αχαιός (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ ο γενάρχης των Αχαιών **2.** ***Αχαιοί*** (οι) το πρώτο ελληνικό φύλο που είχε ως κοιτίδα την αρχαία Φθιώτιδα και αναφέρεται στα ομηρικά έπη ως ταυτόσημο τού όρου «Έλληνες» • **3.** αυτός που κατάγεται από την Αχαΐα (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ αρχ . βλ λ *Αχαΐα*].

αχαΐρευτος, -η, -ο (κακόσ.-εκφραστ.) αυτός που δεν έχει χαΐρι, προκοπή: *παντρεύτηκε έναν ~, που την οδήγησε στην εξαθλίωση* ΣΥΝ ανεπρόκοπος ΑΝΤ προκομμένος, εργατικός.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *χαΐρι*]

αχάλαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν χαλάσει, φθείρει ή καταστρέψει: *~ κτήριο / συσκευή* ΣΥΝ ανέπαφος. σώος, άθικτος **2.** αυτός που δεν τον έχουν ξοδέψει: *~ χρήματα / περιουσία / βιος* ΣΥΝ αξόδευτος. ακατανάλωτος, ασπατάλητος • **3.** (νόμισμα) που δεν το έχουν χαλάσει, δεν το έχουν κάνει ψιλά. που δεν έχει ανταλλαγεί με άλλα μικρότερης αξίας: *του έμεινε το χιλιάρικο ~* • **4.** (συνήθ. για τρόφιμα) αυτός που δεν χάλασε, που έμεινε αναλλοίωτος.

αχαλιναγώγητος, -η, -ο [μτγν.] (κυριολ.) αυτός που δεν χαλιναγωγείται. που δεν ελέγχεται με χαλινάρια (κυρ. μτφ) αυτός που έχει αφεθεί εντελώς ελεύθερος, που δεν έχει ηθικούς φραγμούς ή αναστολές, που συμπεριφέρεται με αυθάδεια και θράσος ΣΥΝ ανεξέλεγκτος, ανάγωγος. ατίθασος. — **αχαλιναγώγητα** επίρρ.

αχαλίνωτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν συγκρατείται από χαλινάρια: *~ άλογο* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει φραγμούς, όρια: *~ φαντασία / φιλοδοξία* **3.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ηθικούς φραγμούς: *η σημερινή νεολαία είναι ~* ΣΥΝ ανήθικος, ανάρμοστος ΑΝΤ ηθικός, σεμνός.

αχαμναίνω ρ. αμετβ. {αχάμνυν-α, -θηκα} (λαϊκ.) γίνομαι αχαμνός (βλ λ), αδύνατος: *αχάμνυνε απ' την αναφαγιά και την αρρώστια*

αχαμνός, -ή, -ό (λαϊκ) **1.** (σπάν) αυτός που είναι πολύ αδύνατος ΣΥΝ. άπαχος, λιπόσαρκος **2.** (συνεκδ) αυτός που έχει ασθενική κράση· (ειδικότ. για φυτά) αυτός που είναι καχεκτικός • **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ταπεινής καταγωγής: *~ οικογένεια* **4.** (συνεκδ) μικρός, λίγος, μικρής σημασίας: *~ περιουσία / δουλειά / δυνάμεις* • **5.** ***αχαμνά*** (τα) τα γεννητικά όργανα τού άνδρα: *«κι ο γέρος έλιαζε ακαμάτης τ' ~ του»* (Ν Καββαδίας)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ + μτγν. *χαμνός* < **χαυνός* < αρχ. *χαῦνος* «καχεκτικός, ελαττωματικός» (βλ λ). Για την τροπή *-αυν-* < *-αμν-*, πβ και *ἐλαύνω* > *λάμνω*].

αχανής, -ής, -ές {αχαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που εκτείνεται σε απέραντη έκταση: *ατένιζε το ~ πέλαγος* **2.** ***αχανές*** (το) το άπειρο Σύμπαν, το διάστημα
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *-χανής* < *χαίνω* «χάσκω» (βλ.λ)].

αχάραγα επίρρ. (λαϊκ.) πριν χαράξει.

αχαρακτήριστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει χαρακτηριστεί, που δεν του έχουν αποδώσει συγκεκριμένο χαρακτηρισμό: *~ φαινόμενο / σύνδρομο || ως προς τα πολιτικά τους φρονήματα η αστυνομία τούς είχε αχαρακτήριστους* • **2.** απρεπής και αξιοκατάκριτος: *~ συμπεριφορά / φέρσιμο* ΣΥΝ χυδαίος. απαίσιος. επαίσχυντος. — **αχαρακτήριστα** επίρρ

αχάρακτος, -η, -ο [μτγν] κ (καθημ.) **αχάραχτος** κ. (λαϊκ.) **αχάραγος** αυτός που δεν τον έχουν χαράξει: *~ ξύλο*

αχαράκωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει χαραχτεί με γραμμές: *τετράδιο ~* ΑΝΤ γραμμωτός, ριγωτός.

άχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {αχάρ-ιτος, -ι | -ιτες (ουδ -ιτα), -ίτων} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει καλαισθησία και χάρη ΣΥΝ άχαρος, άκομψος **2.** (σπάν.) αυτός που δεν προκαλεί ευχαρίστηση: *μου ανετέθη το άχαρι έργο να διενεργήσω τη διοικητική ανάκριση* ΣΥΝ. δυσάρεστος. — **αχαρίτως** επίρρ. [μτγν].

αχαριστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην αναγνωρίζει ή να μην εκτιμά κανείς την ευεργεσία. το καλό που του έγινε *η ~ δείχνει κακή ποιότητα ανθρώπου || η ~ του έχει στρέψει τους πάντες εναντίον του* ΣΥΝ αγνωμοσύνη ΑΝΤ ευγνωμοσύνη **2.** η πράξη που δείχνει αγνωμοσύνη: *η μια ~ μετά την άλλη*

αχάριστος, -η, -ο αυτός που δεν αναγνωρίζει και δεν εκτιμά την ευεργεσία που του έγινε ΣΥΝ αγνώμων — ***αχάριστα*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *χαρίζομαι*].

άχαρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χάρη, κομψότητα: *~ πλάσμα / ντύσιμο* • **2.** αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ή ανία: *~ απασχόληση / ζωή / καθημερινότητα || τον ~ αυτό ρόλο ανέλαβε ο πατέρας του.* — **άχαρα** επίρρ ☛ *άβαφος.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἄχαρις*].

αχαρτοσήμαντος, -η, -ο [1895] (έγγραφο) στο οποίο δεν έχει επικολληθεί χαρτόσημο

αχάτης (ο) {αχατών} ημιπολύτιμος πολύχρωμος λίθος. ποικιλία τού χαλαζία.
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν ετύμου, πιθ. δάνειο]

αχαχούχα! επιφών · εκφράζει μειωτική. επιτιμητική, ειρωνική και περιπαικτική, γενικότ αρνητική στάση τού ομιλητή έναντι αυτού προς τον οποίο απευθύνει τον λόγο *~! Πώς είναι έτσι ντυμένος! || ~! Τώρα πετύχαμε! || ~! Φεύγεις για διακοπές παραμονές εξετάσεων!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ από τον ήχο τού γέλιου]

Α.Χ.Ε. (η) Ανώνυμη Χρηματιστηριακή Εταιρεία

αχείλι (το) → χείλι

αχείμαντος, -η, -ο κ. **αχείμαστος** **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ταράζεται από τρικυμία **2.** (συνήθ μτφ.) αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί από δυστυχίες: *πέρασε ~ ζωή. χωρίς βάσανα και δυστυχίες* ΣΥΝ ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ ταραγμένος.
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *ἀχείμαντος* < *ἀ-* στερητ + *χειμαίνω* «ταράζω, προκαλώ τρικυμία» (βλ κ *χειμώνας*), ενώ το μτγν *ἀχείμαστος* < *ἀ-* στερητ. + *χειμάζω. -ομαι* «ταράζω. φέρνω θύελλα» (βλ λ)].

αχειροποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί από ανθρώπινα χέρια· (ειδικότ) (α) (για θρησκευτική εικόνα) που εμφανίστηκε στην Εκκλησία με θαυματουργό τρόπο (β) (στην αγιογραφία) (εικόνα τής Θεοτόκου) που εμφανίζεται να κάνει δέηση *(δεομένη)* ή να κρατά τον Χριστό στο δεξί χέρι *(δεξιοκρατούσα)* — **αχειροποίητα** επίρρ

Αχελώος (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀχελῷος*, αγν ετύμου, λ προελλην. (μη Ι.Ε.)]

ΑΧΕΠΑ (η) (αγγλ American-Hellenic Educational Progressive Association) Αμερικανο-Ελληνική Μορφωτική Προοδευτική Ένωση.

άχερο (το) → άχυρο

αχερόντειος, -α, -ο [αρχ] αυτός που σχετίζεται με τον ποταμό Αχέροντα και κατ' επέκταση με τον Άδη, αφού διά μέσου τού μυθικού αυτού ποταμού διακομίζονταν οι νεκροί στον Άδη: *~ διάπλους || ~ πλοίο / ταξίδι* (το τελευταίο, τού θανάτου)

Αχερουσία (η) όνομα που δόθηκε σε διάφορες ελώδεις περιοχές ή λίμνες (με γνωστότερη αυτή τής Ηπείρου), οι οποίες θεωρούνταν στην αρχαιότητα ότι οδηγούσαν στον Άδη (βλ. κ λ. *Αχέρων*)
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *Ἀχερούσιος* < **Ἀχερόντ-ιος*

α- / αν- *στερητικό*

α-φύτευτος, -η, -ο
α-φωνογράφητος, -η, -ο
α-φωταγώγητος, -η, -ο
α-φωτογράφιστος, -η, -ο
α-φωτοτύπητος, -η, -ο
α-χαιρέτιστος, -η, -ο
α-χαράτσωτος, -η, -ο
α-χαρτζιλίκωτος, -η, -ο
α-χαρτογράφητος, -η, -ο
α-χαστούκιστος, -η, -ο
α-χειραγώγητος, -η, -ο
α-χειραφέτητος, -η, -ο
α-χειροκρότητος, -η, -ο
α-χειροτόνητος, -η, -ο
α-χειρούργητος, -η, -ο

< Ἀχέρων, -οντος (βλ.λ.)].

Αχέρων (ο) {Αχέροντ-ος, -α} ονομασία διαφόρων ποταμών (συνήθ.) ο ποταμός τής Ηπείρου, από τον οποίο, κατά τη μυθολογία, μεταφέρονταν οι ψυχές στον Άδη Επίσης (καθημ) **Αχέροντας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ἀχέρων, αβεβ. ετύμου. πιθ < *ἄχερος «λίμνη, έλος», οπότε συνδ με συνώνυμες βαλτικές λ., λ.χ αρχ σλαβ. jezero «λίμνη», αρχ πρωσ assaran].

αχερώνας (ο) → αχυρώνας

αχηβάδα (η) **1.** εδώδιμο συνήθ. οστρακοειδές μαλάκιο, τα δύο όστρακα τού οποίου σχηματίζουν ελλειψοειδή κοιλότητα (μέσα στην οποία ζει το μαλάκιο αυτό) **2.** (γενικότ.) το κοχύλι
[ΕΤΥΜ < α- προθεμ. + *χηβάδα* < μεσν. *χημάδα* < αρχ. *χήμη* / *χάσμη* < *χαίνω* «χάσκω», που ερμηνεύεται από το ανοιχτό όστρακο τής αχηβάδας]

άχθηκα ρ. ▸ άγω

άχθος (το) {άχθ-ους | -η, -ών} (λόγ) **1.** το βαρύ φορτίο **2.** (μτφ) το ψυχικό φορτίο που προκαλεί δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις (ανησυχία, δυσφορία, λύπη κ.λπ) *επί πολλά χρόνια έφερε βαρέως το ~ τού κακού του παρελθόντος*· ΦΡ ***άχθος αρούρης*** βλ λ *άρουρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν το *-θος* αποτελεί παραγ. επίθημα (πβ. *πλῆ-θος* κ.ά) και αν αρχικώς η λ. δήλωνε «βάρος, φορτίο», τότε πιθανώς: *ἄγ-ω* «φέρω, μεταφέρω (φορτίο)» > *ag-thos > *ἄχθος* Η σύνδεση με το ρ *ὀχθῶ* «στενοχωρώ, λυπώ» δεν ικανοποιεί φωνητικώς, επειδή το *ὀχθῶ* σχετίζεται μάλλον με το *ἔχθω* / *ἔχθομαι* Η φράση *ἄχθος ἀρούρης* είναι ομηρική (*Ιλ.* Σ 104) και με αυτήν χαρακτήρισε τον εαυτό του ο Αχιλλέας μετά τον θάνατο τού Πατρόκλου, θέλοντας να δείξει ότι η ζωή του ήταν πλέον μάταιη, ότι αποτελούσε απλώς «βάρος τής γης»]

αχθοφόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει αποσκευές ή φορτία. ~ *τού λιμανιού* || ~ *ξενοδοχείου* ΣΥΝ (λαϊκ.) ο χαμάλης. — **αχθοφορικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄχθος* + *-φόρος* < *φέρω*].

αχιβάδα (η) ▸ αχηβάδα

Αχιλλέας (ο) **1.** βασιλιάς των Μυρμιδόνων, γυιος τού Πηλέα και τής Θέτιδος, ο γενναιότερος ήρωας των Ελλήνων κατά τον Τρωικό Πόλεμο και κεντρικό πρόσωπο τής *Ιλιάδας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Αχιλλεύς** {Αχιλλέ-ως, -α}
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀχιλ(λ)εύς*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἄχος (τό)* «θλίψη, πόνος» (< *ἀχέω* / *ἀχεύω* «θρηνώ, λυπούμαι») με τη μεσολάβηση υποκ. τ σε *-λος* (*ἄχος* > **ἀχ-ίλος* > *Ἀχιλ(λ)εύς*) ή μέσω ενός τ. με β' συνθ. *λαϝός* (πβ. *Ἀγησί-λαος, Ἀρχέ-λαος* κ.τ.ό)· ήτοι: *ἄχος* > **Ἀχί-λαϝος* > (υποκ σε *-εύς*) *Ἀχι-λ(λ)εύς*, οπότε πιθ αρχική σημ. τού *Ἀχιλλεύς* «αυτός που προξενεί θλίψη/πόνο στους ανθρώπους». Έχει ακόμη προταθεί η σύνδεση με υποτιθέμενο τ. **ἄχα* «ύδατα» (βλ. λ. *Αχαΐα*), εφόσον ο Αχιλλέας ήταν γυιος τής Θέτιδος, κόρης τού Νηρέα].

αχίλλειος, -ος, -ο (λόγ) αυτός που σχετίζεται με τον μυθικό ήρωα Αχιλλέα ΦΡ ***αχίλλειος πτέρνα*** το τρωτό, αδύνατο σημείο (κάποιου), σημείο στο οποίο είναι κανείς ευπρόσβλητος, ευάλωτος· ~ *τής εταιρείας είναι το σωστό σέρβις πριν και μετά την πώληση των προϊόντων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *Ἀχιλ(λ)εύς* Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Θέτις, μητέρα τού Αχιλλέα, όταν γεννήθηκε ο γυιος της, προκειμένου να τον προστατεύσει από κάθε πλήγμα, τον βύθισε στα νερά τής Στύγας ολόκληρο εκτός από τη φτέρνα, από όπου τον κρατούσε. Αυτή η «αχίλλειος πτέρνα» αποδείχθηκε το αδύνατό του σημείο, όταν δέχτηκε εκεί το θανατηφόρο τραύμα προς το τέλος τού Τρωικού πολέμου]

αχινός (ο) θαλάσσιος οργανισμός, τού οποίου το σώμα είναι σφαιρικό και περιβάλλεται από πλήθος μαύρων αγκαθιών
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἐχῖνος* (βλ.λ.)].

αχιόνιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχει πέσει χιόνι: ~ *βουνοκορφές* **2.** (λογοτ.-μτφ) αυτός που δεν έχει ασπρίσει, δεν έχει άσπρες τρίχες: ~ *μαλλιά* / *κεφάλι*

αχλάδα (η) {χωρ. γεν πληθ } το μεγάλο αχλάδι κυρ. στη ΦΡ ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** για την αποτροπή συναγωγής εύκολων ή πρόωρων συμπερασμάτων· ως προειδοποίηση ότι στο τέλος θα φανούν τα άσχημα αποτελέσματα: *άσ' τον τώρα να χαίρεται·~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀχλάς, -άδος* < αρχ *ἀχράς* «αγριαχλαδιά», βλ. κ. *αχλάδι*].

αχλάδι (το) {αχλαδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής αχλαδιάς μικρός, με πρασινωπή φλούδα και μαλακή γλυκιά σάρκα, με χαρακτηριστικό σχήμα (φαρδιά βάση και στενό λαιμό στο ύψος του κοτσανιού).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀχλάδιον* < **ἀχράδιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀχράς, -άδος* «αγριαχλαδιά», πιθ. δάνειο ανατολ προελεύσεως]

αχλαδιά (η) οπωροφόρο δέντρο που καλλιεργείται σε χώρες με εύκρατο κλίμα, καρπός τής οποίας είναι το αχλάδι (βλ.λ)· ΦΡ. (αργκό) ***την κούνησα την αχλαδιά*** βλ. λ *κουνώ*

αχλαδόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα τού αχλαδιού: ~ *λύρα*.

αχλύς (η) {αχλ-ύος, -ύ | χωρ. πληθ } (λόγ.) **1.** η ελαφρά ομίχλη. *μια λεπτή ~ σκέπαζε την περιοχή* || (μτφ.) *το θέμα έχει περιβληθεί σε μια ~ μυστηρίου* ΣΥΝ καταχνιά, πούσι **2.** (μτφ.) η κατήφεια τού προσώπου: *σκίαζε ~ την όψη του* ΣΥΝ σκυθρωπότητα, συνοφρύωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀχλύς*, αβεβ ετύμου, πιθ συνδ. με αρχ πρωσ aglo «βροχή». Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει την καταχνιά, τη θολούρα που εμποδίζει την όραση, ειδικότ. την *ομίχλη* που σκεπάζει τα μάτια ενός ετοιμοθάνατου πολεμιστή Εξειδικευμένη σημ. προσέλαβε η λ. στον Ιπποκράτη («ασθένεια των ματιών»), τον Κριτία («θολούρα λόγω μέθης»), τον Αρχίλοχο («ερωτική συγκίνηση που προκαλεί σύγχυση») και τον Οππιανό («το μελάνι τής σουπιάς»)].

άχλωρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι χλωρός ΣΥΝ. ξερός ΑΝΤ. χλωρός **2.** (για φυτά) αυτός που δεν έχει αρκετή χλωροφύλλη ● **3.** αυτός που δεν είναι νωπός ~ *τυρί* ΑΝΤ χλωρός

άχνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο ατμός που αναδίδει το νερό, όταν βράζει: *γέμισε ~ η κουζίνα* ΣΥΝ υδρατμός **2.** (ειδικότ.) ο αέρας που εξέρχεται κατά την εκπνοή σε περιβάλλον με χαμηλή θερμοκρασία (δίνοντας την εντύπωση ατμού, ειδικότ τις ψυχρές χειμερινές ημέρες) ΣΥΝ αναπνοή, χνότο· ΦΡ. ***μη βγάζεις άχνα / μην ακούσω άχνα*** μη μιλήσεις, μη σου ξεφύγει ούτε φθόγγος ΣΥΝ μη βγάλεις κιχ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀχνίζω* (υποχωρητ)]

αχνάδα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.) η θαμπότητα, το να φαίνεται κάτι θολά, αμυδρά

αχνάρι (το) → χνάρι

άχνη (η) {χωρ πληθ.} **1.** ο ατμός, η άχνα **2.** (γενικότ.) κάθε λεπτή από τη φύση της ουσία ή λεπτοκομμένη μορφή ύλης, ελαφριά και σε μορφή σκόνης που αιωρείται ή μεταφέρεται από τον αέρα: ~ *μαρμάρου* (λεπτή σκόνη που απομένει από την λειοτρίβηση των άχρηστων κομματιών των μαρμάρων τού λατομείου) ΦΡ (α) ***ζάχαρη άχνη*** κοπανισμένη ζάχαρη (σκόνη), που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (β) ***άχνη αλεύρου*** πολύ ψιλοκομμένο αλεύρι
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «η φλούδα τού σιταριού, η αιχμηρή του απόληξη», < *ak-sna < Ι Ε *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ähre «στάχυ» κ.ά Ομόρρ *ἄχ-υρο(ν), ἀκ-μή, ἀκ-τή*, κ ά. Στην Αρχαία η λ προσέλαβε κατά καιρούς εξειδικευμένες σημ. όπως «λεπτότατο ύφασμα, χνούδι», ενώ στην ποιητική γλώσσα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «αφρός». Βλ. κ. λ. *άχυρο*]

αχνίζω ρ. αμετβ κ μετβ. {άχνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) βγάζω ατμούς. *το φαγητό αχνίζει* ♦ **2.** (μετβ.) ψήνω (κάτι) στον ατμό ή το κάνω να βγάζει ατμούς — **άχνισμα** (το).

αχνιστός, -ή, -ό αυτός που είναι πολύ ζεστός και βγάζει ατμούς ~ *σούπα*

αχνο- κ **αχνό-** α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνουν έννοιες κυρ. χρωμάτων ή φωτισμού, στις οποίες προσδίδεται η σημασία τής ωχρότητας, τού μετριασμού ή τής λεπτότητας ή τής θαμπάδας: *αχνο-τρέμω, αχνο-λάμπω, αχνο-φέγγω*

αχνογελώ ρ αμετβ {αχνογέλασα} (λαϊκ.-λογοτ.) χαμογελώ ελαφρά.

αχνοκέρι (το) {αχνοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κερί που φέγγει αμυδρά, κεράκι: *ένα ~ μόλις που φώτιζε το δωμάτιο*.

αχνός (ο) **1.** ο ατμός που σχηματίζεται κατά το βράσιμο νερού **2.** η άχνα (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἀφνός* (με τροπή *-φ-* < *-χ-*, πβ. *ῥίχνω* < *ῥίφνω*) < **ἀθνός* < αρχ *ἀτμός*].

αχνός, -ή, -ό **1.** αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που δεν φαίνονται με ακρίβεια λεπτομέρειες τού σχήματός του *μόλις διακρίνονταν στο βάθος τα ~ φώτα* ΣΥΝ αμυδρός **2.** αυτός τού οποίου το πρόσωπο είναι χλομό ΣΥΝ ωχρός ● **3.** (λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα και τρυφερότητα ~ *χέρια*.

αχνοτρέμω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ κ. παρατ } **1.** δονούμαι ελαφρά: ~ *από το κρύο* ΣΥΝ σιγοτρέμω, τρεμουλιάζω **2.** (για πράγματα) τρέμω ελαφρώς: *οι φλόγες των κεριών αχνοτρέμουν στο κηροπήγιο* ΣΥΝ. τρεμουλιάζω.

αχνοφέγγω ρ. αμετβ. {αχνόφεξα} φέγγω αμυδρά, μόλις που φέγγω: *τα φωτισμένα σπιτάκια αχνόφεγγαν στο βάθος τού ορίζοντα* ΣΥΝ θαμποφέγγω, (λόγ.) υποφώσκω — **αχνοφεγγιά** (η)

αχνόφωτος, -η, -ο (λογοτ) αυτός που δεν είναι έντονα φωτισμένος.

αχολογώ ρ. αμετβ. {αχολογ-είς κ. -άς . | αχολόγησα} (λογοτ) **1.** βγάζω αχό, ήχο που έχει διάρκεια: *το κύμα αχολογούσε* **2.** κάνω αντήχηση, αντιλαλώ ΣΥΝ αντηχώ. — **αχολό(γ)ημα** κ. **αχολόι** (το).
[ΕΤΥΜ < *αχός* (< *ἦχος*) + *-λογῶ*]

άχορδος, -η, -ο [αρχ.] (μουσικό όργανο) που δεν έχει χορδές ΑΝΤ έγχορδος.

αχόρταγος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν χορταίνει από το φαγητό ΣΥΝ αδηφάγος, λαίμαργος ΑΝΤ ολιγαρκής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αρκείται στα απαραίτητα αγαθά, αλλά επιδιώκει να αποκτά ολοένα και περισσότερα: ~ *για υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ άπληστος, ακόρεστος, ανικανοποίητος Επίσης **ανεχόρταγος** — **αχόρταγα** επίρρ., **αχορτασιά** κ. **αχορταγιά** (η).

αχός (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** ο ήχος «~ *βαρύς ακούεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν*» (δημοτ τραγ) **2.** (γενικότ) ο θόρυβος ΣΥΝ βοή, αντάρα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀχῶ* (υποχωρητ) < αρχ. *ἠχῶ*].

άχου επιφών (καθημ.) χρησιμοποιείται για να δηλώσει: **1.** ικανοποίηση από ευχάριστο άκουσμα, ευγενική χειρονομία κ.λπ.· ~, *τι ωραίο δώρο!* || ~, *δεν ξέρω πώς να σας ευχαριστήσω!* **2.** την ευχάριστη εντύπωση που προκαλεί κάτι: ~, *τι όμορφο μωρό!* **3.** τρυφερότητα, στοργή (+ αδύνατο τ. προσ αντων): ~ *το μωρούλι μου, κοίτα το πώς κοιμάται!* **4.** απογοήτευση (συνήθ για κάτι που ξέχασε κάποιος να κάνει): ~, *το ξέχασα εντελώς ότι είχαμε ραντεβού! Με συγχωρείς!* **5.** στενοχώρια, ψυχικό βάρος: ~ *τι έπαθα η καημένη!* Επίσης **αχού**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.]

α- / αν- *στερητικό*

α-χλεύαστος, -η, -ο
ά-χνουδος, -η, -ο
α-χνούδωτος, -η, -ο
α-χόρευτος, -η, -ο
α-χορήγητος, -η, -ο
α-χορογράφητος, -η, -ο
α-χόρταστος, -η, -ο
α-χρησιμοποίητος, -η, -ο
α-χρησμοδότητος, -η, -ο
α-χρησμολόγητος, -η, -ο
α-χρονογράφητος, -η, -ο
α-χρονομέτρητος, -η, -ο
α-χτένιστος, -η, -ο

αχούρι (το) {αχουρ-ιού | -ιών} **1.** ο τόπος στον οποίο διαμένουν ζώα ΣΥΝ στάβλος **2.** (μτφ) ο χώρος που είναι ακατάστατος, που δεν αρμόζει σε άνθρωπο αλλά σε ζώα ΣΥΝ στάβλος
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αχούριον* < τουρκ ahır < περσ āxūr «στάβλος αλόγων, ιπποφορβείο»]

άχραντος, -η (λογιότ -ος), -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ αδιάφθορος, αμίαντος, άσπιλος, αμαγάριστος, αμόλυντος **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***άχραντα μυστήρια*** η Θεία Κοινωνία *την περασμένη Κυριακή κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *χραίνω* «αγγίζω - μολύνω», ίσως συνδ με το ρ. *χραύω* «έρχομαι σε επαφή, αγγίζω» μέσω τού αορ. *ἔ-χραϜ-ον* < Ι.Ε. *ghreu- «αγγίζω». πβ. λατ. in-gruo «επιτίθεμαι» Οι φράσεις *ἄχραντος Θεοτόκος* και *ἄχραντα μυστήρια* είναι μεσν.].

αχρείαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** κυρ για τη δήλωση απευχής / αποτροπής στη ΦΡ ***αχρείαστος να 'ναι***· *γνωρίσαμε έναν γιατρό καρκινολόγο –αχρείαστος να 'ναι– που θεωρείται από τους καλύτερους στην Ελλάδα* || *μ' αυτό το όπλο –αχρείαστο να 'ναι– μπορείς να σκοτώσεις και ελέφαντα!* **2.** αυτός που δεν είναι απαραίτητος και αναγκαίος *πολλά από αυτά που αγόρασες, μας είναι ~* ΣΥΝ περιττός

αχρειολογώ ρ αμετβ. [1837] {αχρειολογείς.. | αχρειολόγησα} χρησιμοποιώ χυδαία γλώσσα: *μια παρέα νέων αχρειολογούσε και ασχημονούσε* ΣΥΝ βωμολοχώ, χυδαιολογώ, βρίζω. — **αχρειολογία** (η) [1761], **αχρειολόγος** (ο/η) [1889].

αχρείος, -α, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία: *ήταν ~ άνθρωπος, γεμάτος μίσος και φθόνο* ΣΥΝ ελεεινός, φαύλος, άθλιος ΑΝΤ καλός, ευγενής, αγαθός **2.** αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθική ΣΥΝ ανήθικος, κακοήθης, αισχρός· (συνήθ. ως ουσ.): *δεν φτάνει που μου 'φαγε τα λεφτά, ήθελε να βγει κι από πάνω ο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀχρεῖος*, αρχική σημ «άχρηστος», < *ἀ-* στερητ + *χρεία*].

αχρειόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιεί χυδαίο λεξιλόγιο ΣΥΝ αισχρόλογος, αθυρόστομος, βωμολόχος, βρωμόστομος

αχρειότητα (η) [μτγν.] {αχρειοτήτων} λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία ή ανηθικότητα: *ξεστόμισε αχρειότητες* || *δεν περίμενε κανείς εκ μέρους του τέτοια συμπεριφορά, τόση ~* ΣΥΝ ελεεινότητα, αισχρότητα ΑΝΤ ηθικότητα.

άχρεος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χρέος, που δεν οφείλει χρήματα.

αχρέωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιβαρύνεται με χρέη **2.** αυτός που δεν έχει επιβαρυνθεί με υποθήκη. *~ κτήμα* ΣΥΝ ανυποθήκευτος ΑΝΤ ενυπόθηκος **3.** αυτός που δεν έχει εγγραφεί σε χρεωστικό έγγραφο· *~ ποσό / τόκος.* — **αχρέωτα** επίρρ

αχρημάτιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν χρηματίστηκε ή δεν χρηματίζεται (βλ λ) *~ υπάλληλος* ΣΥΝ αδωροδόκητος.

αχρησία (η) {χωρ. πληθ.} η μη χρησιμοποίηση: «*ο κώδικας δεοντολογίας θεσπίστηκε προσφάτως, αλλά παραμένει, εν πολλοίς, σε ~*» (εφημ.) ΣΥΝ αχρηστία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *χρῆσις*]

αχρηστεύω ρ. μετβ [μεσν.] {αχρήστεψα κ. αχρήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) άχρηστο, μη χρησιμοποιήσιμο: *~ μια συσκευή / ένα έπιπλο / οπλικά συστήματα* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο ως προς βασική του λειτουργία, προκαλώντας του αθεράπευτη (κυρ. σωματική ή ψυχική) βλάβη *τον χτύπησαν τόσο βάναυσα, που τον αχρήστευσαν για την υπόλοιπη ζωή του: δεν μπορεί πια ούτε να περπατήσει ούτε να αυτοεξυπηρετηθεί* **3.** (μτφ) καταδικάζω (κάποιον) σε απραξία, δεν τον χρησιμοποιώ, τον φθείρω κρατώντας τον σε αδράνεια *αχρήστευσε ένα μεγάλο ταλέντο, γιατί δεν του έδωσε ούτε μία ευκαιρία.* – **αχρήστευση** (η)

αχρηστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} • **1.** η μη χρησιμότητα, το να είναι κάτι άχρηστο • **2.** η μη χρησιμοποίηση (κάποιου), αχρησία· *είμαι / βρίσκομαι / περιέρχομαι σε ~* || *προμηθευτήκαμε ακριβούς υπολογιστές, αλλά τους καταδικάσαμε σε ~, αφήνοντάς τους στις αποθήκες* || *μετά από χρόνια εντατικής χρήσεως, τώρα έχει περιπέσει σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

> ***αχρηστία ή αχρηστεία;*** Το σωστό είναι **αχρηστία** από το **άχρηστος** (πβ. *άσωτος* – ***ασωτία***, *πρόεδρος* – **προεδρία**, *άμνηστος* – **αμνηστία** κ.τ.ό). Το **αχρηστεύω** είναι νεότερο (όπως αντιστοίχως και τα *ασωτεύω, προεδρεύω, αμνηστεύω* κ λπ.) και δεν επηρεάζει την ορθογραφία τής λ., ώστε να γραφεί **αχρηστεία**
> ‣ *αμνηστία, ανανδρία*

άχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι χρήσιμος: *αποθήκευε πολλά ~ αντικείμενα* **2.** (σπάν) αυτός που δεν χρησιμοποιείται **3.** (μειωτ) αυτός που δεν είναι ικανός να εκτελέσει σωστά ένα έργο: *~ άνθρωπος, μια δουλειά δεν μπορεί να κάνει σωστά* ΣΥΝ ανίκανος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασήμαντος, ανώφελος», < *ἀ-* στερητ + *χρηστός* (βλ.λ) < *χρῶμαι* Η λ. κατά τον Μεσαίωνα προσέλαβε ηθική σημ (ο μη χρηστός), όπως και το *ἀχρεῖος* Όταν η λ. *ἀχρεῖος* περιορίστηκε στη σημ. «ευτελής, φαύλος», η λ *ἄχρηστος* την αντικατέστηκε στις κυριολεκτικές της χρήσεις]

άχρι πρόθ (αρχαιοπρ) μέχρι κυρ στη ΦΡ ***άχρι τούδε*** μέχρι τώρα, μέχρι στιγμής: *Δεν εστάλη απάντηση στο έγγραφό μας ~. Ελπίζουμε, πάντως, να λάβουμε απάντηση εντός των ημερών*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄχρι(ς)* < *m̥-ghri, μηδενισμ βαθμ τού *μέχρι* (βλ λ). Το *ἄχρι* λειτούργησε αρχικά ως επίρρημα και κατόπιν ως πρόθεση συντασσόμενη με γενική *(ἄχρις οὗ, ἄχρι τοῦδε)* υστερογενής είναι η χρήση του ως συνδέσμου (εν αντιθέσει με το *ἕως*)]

Αχρίδα (η) λίμνη στα σύνορα τής Αλβανίας και τού κράτους των Σκοπίων· αλλιώς *Οχρίδα.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *Ἀχρίς, -ίδος* (9ος αι.), αγν ετύμου. Στην πρώιμη μεσν. περίοδο ονομαζόταν *Λυχνίς*].

αχρόνιαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμπλήρωσε χρόνο από τότε που γεννήθηκε: *το βρέφος ήταν ~* • **2.** αυτός τού οποίου ο θάνατος δεν έκλεισε χρόνο από τότε που επήλθε: *ο παππούς είναι ακόμη ~.* Επίσης **αχρόνιατος** [μεσν].

αχρονολόγητος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που δεν έχει χρονολογία: *~ γράμμα / έγγραφο / έκδοση* ΑΝΤ χρονολογημένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθεί χρονικώς *~ ανακαλύψεις / ευρήματα* (αμφορείς, κοσμήματα, τοιχογραφίες, εικόνες κ.λπ) ΑΝΤ χρονολογημένος

άχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπόκειται σε χρονικούς περιορισμούς, αλλά εκτείνεται στην αιωνιότητα: *ο ~ Θεός.* Επίσης **αχρονικός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαχρονικός*

άχρους, -ους, -ουν {άχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει χρώμα ΣΥΝ άχρωμος ΑΝΤ έγχρωμος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-χροος* < **-χροϜος* < *χρώς* (βλ λ.) «δέρμα – χρώμα»].

αχρωμάτιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρωματιστεί ΑΝΤ χρωματιστός, χρωματισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει ή δεν διαδηλώνει τις ιδεολογικές και πολιτικές του θέσεις: *πολιτικά ~* ΣΥΝ ακομμάτιστος, ουδέτερος.

αχρωματοψία (η) [1883] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ η αδυναμία διάκρισης ενός ή περισσοτέρων από τα τρία βασικά χρώματα (πράσινο, κόκκινο, μπλε) (πβ. λ. *δαλτονισμός*) Επίσης **αχρωματωπία**
[ΕΤΥΜ < *αχρώματος* + *-οψία* < *όψη*, ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ achromatopsie].

αχρωμία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ. η έλλειψη χρωστικής στο δέρμα, είτε εκ γενετής (αλφισμός) είτε επίκτητη (λευκοδερμία).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ achromie]

άχρωμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρώμα: *το νερό είναι ~, άοσμο και άγευστο* ΣΥΝ (λόγ) άχρους ΑΝΤ έγχρωμος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει δικό του «χρώμα», που δεν διακρίνεται ανάμεσα στους άλλους, που δεν έχει τίποτε το ξεχωριστό, το ενδιαφέρον. *είχε μια ~ παρουσία στην εκδήλωση* ΣΥΝ κοινός, ουδέτερος ΑΝΤ ξεχωριστός

αχταρμάς (ο) {χωρ πληθ } **1.** (παλαιότ.) η μεταφορά εμπορευμάτων ή επιβατών από πλοίο σε πλοίο ή από πλοίο προς την προκυμαία με βάρκες ΣΥΝ διαμετακόμιση, μετεπιβίβαση, μεταφόρτωση **2.** (μτφ) το ανακάτωμα διαφορετικών μεταξύ τους αντικειμένων ή προσώπων *ο κόσμος στο μαγαζί ήταν ένας ~ από όλες τις φυλές τής Γης* || *ένας μουσικός ~ από ήχους και ρυθμούς κάθε προέλευσης* ΣΥΝ συνονθύλευμα, ανακατωσούρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκφραστικός*
[ΕΤΥΜ < τουρκ aktarma «αλλαγή κατευθύνσεως, μεταβίβαση»]

άχτι (το) {χωρ γεν κ πληθ.} ο διακαής πόθος, η έντονη επιθυμία: *είχε μεγάλο ~ να γίνει δάσκαλος* ΣΥΝ καημός, μεράκι· ΦΡ (α) ***βγάζω το άχτι μου*** εκτονώνομαι, ικανοποιώ μια έντονη και βαθιά επιθυμία μου: *πήγε στα μπουζούκια και έβγαλε το άχτι του* (β) ***έχω (κάποιον) άχτι*** έχω μεγάλη επιθυμία να εκδικηθώ (κάποιον): *τον είχε ~ από τότε που την είχε προσβάλει δημόσια.*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ahit «υποχρέωση, υπόσχεση», πβ φρ. *έχω άχτι* (τουρκ ahdim var)].

αχτίδα (η) → ακτίνα

αχτιδωτός, -ή, -ό → ακτινωτός

αχτίνα (η) → ακτίνα

άχτιστος, -η, -ο → άκτιστος

αχτύπητος, -η, -ο κ (λόγ.) **ακτύπητος** [μεσν] **1.** αυτός που δεν χτυπήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να δεχτεί χτύπημα και γενικότ αυτός που δεν είναι δυνατόν να τραυματιστεί ΑΝΤ χτυπημένος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που κανείς δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί, ο μοναδικός και ασυναγώνιστος ΣΥΝ άπιαστος, ακαταμάχητος, αξεπέραστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος.*

άχυμος, -η, -ο [αρχ] (σπάν.) **1.** αυτός που δεν έχει χυμό, ζουμί· *~ φρούτα* ΑΝΤ ζουμερός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει γεύση ΣΥΝ άγευστος, άνοστος ΑΝΤ εύχυμος

αχυράνθρωπος (ο) [1895] {αχυρανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ανθρώπινο ομοίωμα που έχει κατασκευαστεί από άχυρα ΣΥΝ σκιάχτρο **2.** (συνήθ μτφ.) πρόσωπο που προβάλλεται ως πρωταγωνιστής ενεργειών, πρωτοβουλιών, επιχειρήσεων στον πολιτικό και οικονομικό κυρ. χώρο, αλλά στην πραγματικότητα ενεργεί εξ ονόματος άλλων, διότι πίσω του κρύβονται οι πραγματικοί πρωταγωνιστές των γεγονότων· *ο δικτάτορας ήταν ~ που εξυπηρετούσε συμφέροντα μεγάλων εταιρειών* ΣΥΝ μαριονέτα, πιόνι.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. homme de paille].

αχυραποθήκη (η) [1894] {αχυραποθηκών} αποθήκη για άχυρα

αχυρένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από άχυρο: *~ καλύβα / στρώμα* **2.** (συνεκδ) αυτός που έχει ξανθό χρώμα, όπως το άχυρο· *~ μαλλιά*

άχυρο κ (λαϊκ.) **άχερο** (το) το υπόλειμμα των σιτηρών κατά το αλώνισμα μετά τον αποχωρισμό τού καρπού ΣΥΝ σανός· ΦΡ (α) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** για πολύ δυσεύρετα πράγματα, για να δείξουμε πόσο μάταιη είναι η αναζήτησή τους: *αναζητεί μιαν απόφαση δικαστηρίου για το θέμα, χωρίς να ξέρει ποιος, πού και πότε την εξέδωσε πραγματικά γυρεύει ψύλλους στ' άχυρα* (β) ***τρώω άχυρα*** βλ λ. *τρώω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄχυρον* < **ἄκ-υρ-ον* (όπου η τροπή *-κ-* > *-χ-* κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *ἄχ-νη* «η φλούδα τού σιταριού») < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός». πβ λατ ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ahre «στάχυ», αγγλ. ear «στάχυ» κ.ά Ομόρρ. *ἄχ-νη, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ ά. Στην Αρχ η λ προσέλαβε διάφορες σημ. «φλοιός σιτηρών – σανός – πίτουρο» κ.ά.]

αχυρόδεμα (το) {αχυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέμα από άχυρα.

αχυροκαλύβα (η) [1839] {αχυροκαλυβών} καλύβα από άχυρο.

αχυροσκεπή (η) σκεπή από άχυρα.

αχυρόστρωμα (το) {αχυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρώμα από άχυρα Επίσης (λόγ.) **αχυροατρωμνή** (η) [1867]

αχυρώνας (ο) [μτγν] ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται άχυρα. Επίσης (λαϊκ) **αχερώνας** (ο) κ. **αχυρώνα** (η).

αχώ ρ. αμετβ. {αχείς . μόνο στον ενεστ.} (λογοτ -λαϊκ.) δημιουργώ ηχώ, αντίλαλο: *στον κάμπο αχούσαν τα κανόνια* ΣΥΝ αντιλαλώ. αντηχώ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *αχῶ* < αρχ *ἠχῶ (-έω)*]

αχώνευτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν χωνεύεται κατά την πέψη: *τροφές* ~ ΣΥΝ δύσπεπτος ΑΝΤ εύπεπτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κατανοήθηκε ή δεν μπορεί να κατανοηθεί (να αφομοιωθεί διανοητικά) ~ *νοήματα / μαθήματα* ΣΥΝ αναφομοίωτος ΑΝΤ χωνεμένος • **3.** αυτός που δεν έχει συμπαθητικό χαρακτήρα, αντιπαθητικός ΣΥΝ απωθητικός, αποκρουστικός

αχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν χωράει ή δεν μπορεί να χωρέσει κάπου Επίσης **αχώρετος**
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ*- στερητ + *χωρῶ*]

αχώριστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χωριστεί, δεν χωρίζεται, δεν αποσπάται από ένα σύνολο ΣΥΝ αδιαίρετος, αδιάσπαστος, αδιάρρηκτος **2.** ΓΛΩΣΣ ***αχώριστα μόρια*** λέξεις με επιρρηματική σημασία, που απαντούν μόνο στη σύνθεση ως προθηματικά στοιχεία, λ.χ *ξε-*, *αμφι-* κ.τ.ό **3.** (συνήθ στον πληθ) για δύο ή περισσότερα πρόσωπα που έχουν στενή φιλική σχέση και εμφανίζονται συχνά μαζί· ~ *φίλοι / συμμαθητές / συνάδελφοι / σύντροφοι.*

άχωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χωθεί στο έδαφος ή δεν έχει καλυφθεί από χώμα· *πάσσαλοι* ~ ΑΝΤ χωμένος, χωστός **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που έχει μείνει άταφος ΣΥΝ άθαφτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ*- στερητ. + *χωστός* (< *χώννυμι*), βλ κ *χώνω*].

άψα (η) {χωρ. πληθ } **1.** το άναμμα και η προερχόμενη από αυτό θερμότητα • **2.** η αψάδα (βλ.λ) Επίσης **άψη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅψις* < *ἅπτω* «ανάβω» (πβ κ. *ἀν-άπτω*)].

αψάδα (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ) **1.** η έξαψη, η οξύτητα, η κατάσταση τού ευέξαπτου *φοβόταν την ~ του* ΣΥΝ άψα, αψιθυμία, αραθυμιά • **2.** η καυστική, τσουχτερή γεύση *η ~ τής τσικουδιάς / τού ξιδιού / τού κρεμμυδιού* ΣΥΝ άψα, καυστικότητα.
[ΕΤΥΜ < *αψύς* (βλ.λ)]

άψαλτος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που δεν τον έχουν ψάλει. ~ *ύμνος / τροπάριο / ακολουθία* ΣΥΝ ανύμνητος • **2.** (για νεκρούς) αυτός για τον οποίο δεν εψάλη η νεκρώσιμη ακολουθία *θάφτηκε* ~ ΣΥΝ αδιάβαστος

άψαχτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που δεν τον έχουν ψάξει • **2.** αυτός που δεν έχει αυτογνωσία, άτομο χωρίς ανησυχίες και σχέδια για το μέλλον ΑΝΤ ψαγμένος

αψεγάδιαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κανένα ελάττωμα (ψεγάδι) *ήταν ένα κείμενο ~ || η όλη του συμπεριφορά και δράση ήταν ~* ΣΥΝ άψογος, τέλειος, ανεπίληπτος.

αψέντι (το) {αψεντ-ιού | -ιών} οινοπνευματώδες ποτό, το οποίο παρασκευάζεται με απόσταξη από τα φύλλα τής αψίνθου (βλ λ) και άλλων αρωματικών συστατικών ΣΥΝ αψίνθιο.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ absinthe < λατ absinthium < αρχ *ἀψίνθιον*. υποκ τού ουσ *ἄψινθος* (βλ.λ.)].

άψε-σβήσε επίρρ ταχύτατα, αμέσως, πάρα πολύ γρήγορα· στη ΦΡ ***στο άψε-σβήσε***. *έλυσε τις ασκήσεις ~* ΣΥΝ πει και φει, ώσπου να πεις κύμινο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄψε*, προστ τού *ἄφτω* (< αρχ. *ἅπτω* «αγγίζω – ανάβω», βλ.λ) + *σβῆσε*]

αψευδής, -ής, -ές [αρχ.] {αψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αψευδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δεν εμπεριέχει ψεύδος, που δεν μπορεί να διαψευσθεί. *τα έργα του είναι οι ~ μάρτυρες τού ταλέντου του* ΣΥΝ αληθινός, πραγματικός, αναμφισβήτητος. — **αψευδώς** επίρρ. [αρχ]

άψη (η) ‣ άψα

αψηλός, -ή, -ό (λαϊκότ.) ψηλός: *~ άντρας* — **αψηλά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *α*- προθεμ. + *ψηλός*].

αψήλου επίρρ. (λαϊκ.-λογότ) ψηλά· στη ΦΡ ***τ' αψήλου*** *«να 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα ~».*
[ΕΤΥΜ < *(α)ψηλός* + επιρρ. κατάλ *-ου*. πβ κ λαϊκ. *απάν-ου*]

άψητος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει ψηθεί καλά ~ *κρέας* ΣΥΝ ωμός ΑΝΤ ψημένος **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ *μπίρα* **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί και αποκτήσει πείρα από τη ζωή *ήταν ακόμη ~ στη δουλειά* ΣΥΝ άπειρος, αμάθητος ΑΝΤ ψημένος — **άψητα** επίρρ.

αψήφιστα επίρρ [μεσν.] χωρίς να δοθεί η πρέπουσα σημασία, με επιπολαιότητα· κυρ. στη ΦΡ ***το παίρνω αψήφιστα*** δεν δίνω την απαραίτητη προσοχή.

αψήφιστος, -η, -ο **1.** (κυρ. για πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία και επιπολαιότητα: ~ *ενέργεια / κίνηση* ΣΥΝ ασυλλόγιστος, απερίσκεπτος, αστόχαστος **2.** (σπάν) αυτός που δεν λογαριάζει, δεν ψηφά τον κίνδυνο ΣΥΝ άφοβος, θαρραλέος • **3.** αυτός που δεν έχει ψηφιστεί: *το νομοσχέδιο είναι ακόμη ~* — **αψηφισιά** (η).
[ΕΤΥΜ Η λ. στη σημ. 3 είναι αρχ < *α*- στερητ. + *ψηφίζω*. Η λ. στις σημ. 1-2 προέρχεται από < *α*- στερητ + *ψηφώ* ή απευθείας από το ρ *αψηφώ*. αντί **αψήφητος*, κατά τα πολλά επίθ σε *-ιστος* από ρ σε *-ίζω* *(αμύριστος – μυρίζω)* και κατά το κανονικό *αψήφιστος* τής σημ. 3]

αψηφώ ρ μετβ. {αψηφάς .. | αψήφησα} **1.** δεν λογαριάζω, δεν υπολογίζω κάτι, το αντιμετωπίζω άφοβα, θαρραλέα: ~ *τα σχόλια τού κόσμου / τον κίνδυνο / τις δυσκολίες / τις απαγορεύσεις* ΣΥΝ παραβλέπω, αδιαφορώ **2.** δείχνω περιφρόνηση: *αψήφησε τους ανθρώπους που ήλθαν να τον υποδεχτούν* ΣΥΝ υποτιμώ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀψηφῶ* < μτγν. *ἄψηφος* «ανάξιος λόγου, περιφρονημένος», αρχική σημ «αυτός που δεν έχει ψήφο», < *ἀ*- στερητ. + *ψῆφος*].

αψίδα (η) **1.** (αρχ) μνημείο τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής προς τιμήν προσώπου ή σε ανάμνηση σημαντικού γεγονότος (λ.χ. στρατιωτικής νίκης), σχήματος τοξοειδούς πύλης (με ένα, δύο ή τρία ανοίγματα), το οποίο έφερε πάνω του αγάλματα και διακοσμητικά ανάγλυφα και λειτουργούσε αρχικά ως δίοδος των νικητών: ~ *θριάμβου || ο στρατός πέρασε κάτω από τις ~ τού θριάμβου* **2.** κάθε τοξοειδής κατασκευή από πέτρες ή τούβλα ΣΥΝ καμάρα, τόξο, ψαλίδωμα • **3.** (στον ορθόδοξο ναό) η κόγχη τού Αγίου Βήματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁψίς*, *-ῖδος* < θ. *ἀψ-* (πβ. αόρ. *ἧψα*), ρ *ἅπτω*. Στην Αρχαία η λ προσέλαβε εξειδικευμένες σημ . όπως «δίχτυ» (Όμηρος), «τροχός» (Ηρόδοτος, Ευριπίδης), «κύκλος ηλίου, ίριδα» (Ευριπίδης). Η σημερινή σημ. οφείλεται πιθ. στο λατ. absis/apsis (< ελλην *ἁψίς*), που χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει την καμάρα, το τοξοειδές κατασκεύασμα]

αψίδωμα (το) {αψιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλίση κτίσματος σε σχήμα καμπύλης, αψίδας. *το ~ τής πόρτας* ΣΥΝ καμπύλωμα, καμάρα **2.** η αψίδα (βλ λ)

αψιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα αψίδας ή που αποτελείται από αψίδες

αψιθιά (η) → άψινθος

αψίθυμος, -η, -ο αυτός που θυμώνει και εξάπτεται εύκολα ΣΥΝ ευέξαπτος, θυμώδης. — **αψιθυμία** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ < *αψι-* + *θυμός*, κατά το αρχ. *ἀψίκορος*].

αψίκορος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που χορταίνει γρήγορα, που φθάνει σύντομα στον κορεσμό • **2.** αυτός που συχνά ή γρήγορα μεταβάλλει διάθεση. — **αψίκορα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀψίκορος* < *ἀψι-* (< *ἅπτω*) + *κόρος* < *κορέννυμι* «χορταίνω» (βλ λ. *κορεσμός*)].

αψιλία (η) {χωρ γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων, το να είναι κανείς αδέκαρος: *έχει αψιλίες* ΣΥΝ αδεκαρία, απενταρία Επίσης **αψιλιά** — **άψιλος,** -η, -ο.

αψιμαχία (η) {αψιμαχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ η ανταλλαγή πυρών χωρίς ουσιαστική εμπλοκή των δυνάμεων *μετά τις σύντομες ~ ακολούθησε σφοδρή σύγκρουση* **2.** (μτφ.) φιλονικία λεκτική, διαπληκτισμός *αψιμαχίες και ανταλλαγή ύβρεων μεταξύ βουλευτών* ΣΥΝ λογομαχία, διαξιφισμός — **αψιμαχώ** ρ [μτγν] {-είς .}
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀψιμαχία* < *ἀψι-* (< *ἅπτω*) + *-μαχία* < *μάχη*]

αψιμυθίωτος, -η, -ο [1875] (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει περιττά στολίδια: *γυναίκα ~ || λόγος ~* ΣΥΝ αστόλιστος ΑΝΤ ψιμυθιωμένος.
[ΕΤΥΜ < *α*- στερητ + *ψιμυθιώ* «στολίζω» (βλ.λ.)]

αψίνθιο (το) {αψινθί-ου | -ων} το αψέντι (βλ λ)

άψινθος (η) {αψίνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, τη λαϊκή θεραπευτική (εκτρωτικό, εμμηναγωγό κ.ά.) και την ποτοποιία (βλ λ *αψέντι*) Επίσης (λαϊκ.) **αψιθιά**
[ΕΤΥΜ μτγν , αγν. ετύμου, προελλην (μη Ι.Ε) λ., όπως συμβαίνει με όσες λ. χαρακτηρίζονται από το επίθημα *-νθ-*, π χ *Ζάκυνθος, λαβύρινθος, ασάμινθος* κ ά]

αψίχολος, -η, -ο αψίθυμος (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < *αψι-* (< *αψύς*) + *-χολος* < *χολή*]

άψογος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κανένα λάθος ή ελάττωμα: ~ *γραπτό / εμφάνιση / ομιλία / τεχνική* ΣΥΝ τέλειος, αψεγάδιαστος **2.** αυτός που δεν μπορεί να τον ψέξει κανείς, να του αποδώσει ηθική κατηγορία: *η συμπεριφορά του υπήρξε ~* ΣΥΝ άμεμπτος, ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος — **άψογα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ*- στερητ. + *ψόγος* < *ψέγω*]

αψού (το) {άκλ } ο ήχος τού φταρνίσματος.
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ λ].

άψυκτος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να παγώσει ΣΥΝ απάγωτος.

αψύς, -ιά, -ύ {-ύ κ. -ιού | -είς κ -ιοί, -ιών, -είς κ. -ιούς} **1.** αυτός που είναι οξύς, τσουχτερός, πικάντικος στη γεύση ~ *ξίδι / τσίπουρο* **2.** αυτός που οργίζεται πολύ εύκολα ΣΥΝ οξύθυμος, ευέξαπτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς, κουτσός*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀψύς*, που πλάστηκε με απόσπαση και λεξικοποίηση τού α' συνθ λ. όπως *ἀψί-κορος*, *ἀψι-μαχία* κ ά. (όπου < *ἀψι-* < *ἅπτω*) κατά τα επίθ σε *-ύς*, όπως *δριμύς, ευθύς* κ ά]

> **αψύς: επίθετα σε -ύς.** Το **αψύς** ανήκει σε έναν μικρό αριθμό επιθέτων σε **-ύς**, που η κλίση τους στο αρσενικό είναι ακόμη ρευστή: ο *αψύς*, τού *αψύ / αψιού*, τον *αψύ* - οι *αψείς / αψιοί*, των *αψιών*, τους *αψείς / αψιούς* Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: **βαθύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς**. Τα επίθετα **παχύς, βαρύς** κ.ά εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε **-έος / -έων**· *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου*, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε *-ύς* τού τύπου **ταχύς**
> ‣ *-ύς*

αψυχολόγητος, -η, -ο [1893] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απώ-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-ψαλίδιστος, -η, -ο
ά-ψαυστος, -η, -ο
α-ψαχούλευτος, -η, -ο
α-ψείριαστος, -η, -ο
α-ψείριστος, -η, -ο
α-ψέκαστος, -η, -ο
α-ψηλάφητος, -η, -ο
α-ψηλάφιστος, -η, -ο
α-ψυχαγώγητος, -η, -ο
α-ψώνιστος, -η, -ο

λεια τής ψυχραιμίας ~ *κίνηση / ενέργεια* **2.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον ψυχολογήσει εύκολα, που έχει απρόβλεπτες αντιδράσεις — **αψυχολόγητα** επίρρ.

άψυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (α) αυτός που δεν έχει ψυχή: *τα πράγματα θεωρούνται* ~ ΑΝΤ έμψυχος (β) αυτός που δεν έχει μέσα του ζωή, νεκρός *τα σώματά τους κείτονταν άψυχα στο έδαφος* || ~ *κουφάρι* **2.** αυτός που δεν έχει ζωηρότητα, δύναμη ~ *παρέλαση / κίνηση* || ~ *σουτ* || *το παίξιμο τού ηθοποιού ήταν ~, άνευρο* ΣΥΝ άτονος, χαλαρός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυγμή και γενναιότητα ΣΥΝ δειλός, άτολμος ΑΝΤ ψυχωμένος. — **άψυχα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *νεκρός*.

Αώος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Β. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀῷος*, αβεβ ετύμου Ο ομώνυμος κυπριακός ποταμός, καθώς και το κυπριακό όρος *Ἀῷον*, δείχνουν ότι η λ πιθ αποτελεί εξελληνισμένη μορφή τής φοιν. λ. *Ἀῶ* (πβ εβρ. adon «κύριος»), η οποία χρησιμοποιήθηκε ως επίκληση τού *Αδώνιδος* (βλ.λ.) και ως τίτλος Κυπρίων βασιλέων].

άωρος, -η (λόγ. -ος), -ον **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον καθορισμένο χρόνο: ~ *σπορά* ΣΥΝ πρώιμος ΑΝΤ έγκαιρος **2.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα ΣΥΝ άγουρος, αμέστωτος ΑΝΤ ώριμος — **άωρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ*- στερητ. + *-ωρος* < *ὥρα*. Βλ κ. *άγουρος*].

> **άωρος: ομόρριζα.** Το **άωρος** εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. **αγώρι**. Το αρχ **ά-ωρος** (< *α*- στερητ + *ὥρα*) με τη σημ τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι **ώριμος** (< *ὥρα* + *-ιμος*), εξελίχθηκε στο μτγν. **άγωρος** (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -γ- ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκοριστικό **αγώρ-ιον > αγώρι** (όπως πρέπει να γράφεται ετυμολογικά η λ.). **Αγώρι**, δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (*ω* > ου [u]) τον τύπο **άγουρος**, που σήμαινε «νέος» και που αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, είχε την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο **ωρα-ίος**, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως **εύ-μορφος** (> **όμορφος**).

άωτον (το) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ ***άκρον άωτον*** (το) βλ. λ. *άκρον άωτον*

άωτος, -ος, -ον **1.** αυτός που δεν έχει αφτιά **2.** (αγγείο) που δεν έχει λαβές
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ*- στερητ + *-ωτος* < *οὖς, ὠτός*].

B

Β, β: βήτα, το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Οι γνώσεις μας για το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας δείχνουν ότι αρχική (αρχαία) προφορά τού γράμματος βήτα ήταν το σημερινό **μπ** Ήτοι, η φωνολογική αξία τού **β** δεν ήταν ενός **διαρκούς** ηχηρού τριβόμενου χειλικού συμφώνου, όπως το προφέρουμε σήμερα (**βήμα** = /vima/), αλλά ενός **κλειστού** ηχηρού χειλικού συμφώνου (αρχ. **βήμα** = /bèema/). Ωστόσο, η σημερινή προφορά δεν είναι καθόλου νέα, αφού ήδη από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. άρχισε να αλλάζει η προφορά τού αρχαίου **β** και να γίνεται αυτή που έχουμε μέχρι σήμερα. Δύο παρατηρήσεις. α) Στα αρχαία **συλλαβογραφικά αλφάβητα** (Γραμμική γραφή Β –που προηγήθηκε τού φθογγολογικού αλφαβήτου τής Ελληνικής– και κυπριακό συλλαβάριο) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή μεταξύ π – β – φ (το ίδιο συλλαβόγραμμα δηλώνει και τα τρία είδη συμφώνων -ψιλό, μέσο και δασύ- σε συνδυασμό πάντα και με ένα φωνήεν, π.χ. *πε-βε-φε* ή *πο-βο-φο*) β) Λέξεις που προφέρονται στη Ν. Ελληνική με **-μπ-** είτε είναι ξένης προελεύσεως (*μπίρα, μπετόν, μπλούζα, κάμπος, καμπίνα* κ.ά.) είτε προέρχονται από αρχ. *-μβ-* (*εμ-βαίνω* > *μπαίνω, γαμβρός* > *γαμπρός*) ή από αρχ. *-μπ-* (*έμ-πορος, συμ-περαίνω*). Η ονομασία τού γράμματος **(βήτα)** ανάγεται, κατά τους μελετητές τής ελληνικής γραφής, σε εξελληνισμένη μορφή τού βορειοσημιτικού bêt, που σήμαινε «το σπίτι» και που χρησιμοποιήθηκε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρχικού γράμματος *β*-), για να δηλώσει το αρχ. ελληνικό *β* (= *μπ*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Β, β βήτα· το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *βήτα, αριθμός*)

Β συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το B0 έως το B10 (βλ. λ. *χαρτί*, ΠΙΝ.)

Β. βορράς, βόρειος, -α, -ο, βόρεια.

ΒΑ. βορειοανατολικός, -ή, -ό, βορειοανατολικά

βαβά κ. **βάβα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά.

βαβά (το) {άκλ.} (στη νηπιακή γλώσσα) η πληγή, το τραύμα.

Βαβαρία (η) [1728] (γερμ. Bayern) (παλαιότ. ορθ. *Βαυαρία*) ομόσπονδο κράτος τής Γερμανίας, στο ΝΑ. τμήμα της, με πρωτεύουσα το Μόναχο, ανεξάρτητο βασίλειο μέχρι το 1871. — **Βαβαρός** (ο) [1728], **Βαβαρή** (η), **βαβαρικός**, -ή, -ό [1728].
[ΕΤΥΜ. < λατ. Bavaria < Baiuvarii, ονομασία κελτ. φυλών, που κατοίκησαν στην περιοχή μεταξύ τού 500 και τού 800 μ.Χ. Η ονομασία αυτή ίσως έχει δεχθεί την επίδρ. τού αρχ. γερμ. warjan «πολεμώ, υπερασπίζω» (πβ. αγγλ. warrior «πολεμιστής»)].

Βαβαροκρατία (η) [1852] (παλαιότ. ορθ. *Βαυαροκρατία*) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ η περίοδος βασιλείας τού Όθωνα μέχρι την παραχώρηση τού Συντάγματος (1833-43), κατά την οποία οι Βαβαροί είχαν εκτεταμένες εξουσίες στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος

Βαβέλ (η) {άκλ.} στη ΦΡ. ***πύργος τής Βαβέλ*** κατάσταση ασυνεννοησίας, δυσκολίας στην επικοινωνία, κυρ. λόγω τής ύπαρξης διαφορετικών γλωσσών.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. Bavel / Babel Σύμφωνα με την παραδεδομένη άποψη, η λ. αποτελεί παράγωγο τού εβρ. ρ. babál «συγχέω» και σημαίνει «σύγχυση» Η ετυμ. αυτή αιτιολογεί την αφήγηση περί τού πύργου τής Βαβέλ, κατά την οποία ο Θεός προκάλεσε ασυνεννοησία, σύγχυση στη γλώσσα των ανθρώπων που αποπειράθηκαν με έπαρση να υψώσουν έναν πύργο που θα έφθανε ώς τους ουρανούς (Π.Δ. *Γένεσις* 11, 9: *διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ συνέχεεν Κύριος τὰ χείλη πάσης τῆς γῆς*). Από τη διαφοροποίηση τής γλώσσας των ανθρώπων ματαιώθηκε η ανέγερση τού ομώνυμου πύργου. Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από το ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού Θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ].

βαβίζω ρ. αμετβ. {βάβισα} (σπάν. για σκύλο και λύκο) γαβγίζω. — **βάβισμα** (το)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ηχομιμητική λ. *βαβ* (γάβγισμα σκύλου)].

βαβουίνος (ο) → μπαμπουίνος

βαβούλι (το) {βαβουλ-ιού | -ιών} το άνθος τού βαμβακιού και γενικότ. το περίβλημα τού καρπού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. **βαβούλιον* (με ανομοίωση) < λατ. valvulus].

βαβαύρα (η) {χωρ. πληθ.} ο συνεχής και υπόκωφος θόρυβος, η φασαρία: *γίνεται πολλή ~, όταν οι συνάδελφοι μιλούν μεταξύ τους στο γραφείο* ΣΥΝ. βουητό, βόμβος
[ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητική λ.].

Βαβυλώνα (η) αρχαιότατη πόλη τής Μεσοποταμίας, πρωτεύουσα τής Βαβυλωνίας, χτισμένη στις όχθες τού Ευφράτη, γνωστή για τους κρεμαστούς της κήπους, ένα από τα επτά θαύματα τής αρχαιότητας Επίσης (αρχαιοπρ.) **Βαβυλών** [αρχ.] {Βαβυλών-ος, -α}. — **Βαβυλώνιος** (ο) [αρχ.], **Βαβυλώνια** (η), **βαβυλωνιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Βαβυλών, -ῶνος* < ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού Θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ, βλ. κ. *Βαβέλ*]

Βαβυλωνία (η) [αρχ.] **1.** ΙΣΤ αρχαία χώρα τής Μεσοποταμίας, που είχε πρωτεύουσα τη Βαβυλώνα **2.** (μετωνυμ.) η απόλυτη σύγχυση και ασυνεννοησία· *η συζήτηση μετατράπηκε σε ~* ΣΥΝ. οχλαγωγία, πύργος τής Βαβέλ.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. τής απόλυτης σύγχυσης, εκτός από την αφήγηση για τον «πύργο τής Βαβέλ», συνέβαλε και η ομώνυμη κωμωδία τού Δ. Βυζαντίου (1836), η οποία προέβαλλε και σατίριζε την ασυνεννοησία μεταξύ των ομιλητών διαφόρων διαλέκτων τής Ελληνικής. Το έργο έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο. *«Βαβυλωνία ἢ ἡ κατὰ τόπους διαφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης»*]

βάβω κ. **μπάμπω** (η) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά (κατ' επέκτ.) η γριά.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. babo, κλητ. τού baba «γριά». Βλ. κ. *μπάμπω*]

βαγαπόντης (ο) → μπαγα(μ)πόντης

Βαγγέλης (ο) → Ευάγγελος

βαγγέλιο (το) → ευαγγέλιο

Βαγγελίστρα (η) (ως προσφώνηση) η Παναγία, η οποία κατά τον Ευαγγελισμό δέχτηκε το μήνυμα τής γέννησης τού Σωτήρα· *σώσε μας, ~ μου!* Επίσης (λόγ.) **Ευαγγελίστρια**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐαγγελίστρια*, αρχική σημ. «η κήρυκας των καλών νέων», < *εὐαγγελίζομαι*. Η σημερινή σημ. νεότ.].

Βαγδάτη (η) η πρωτεύουσα τού Ιράκ, στις όχθες τού Ευφράτη.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Baghdād, πιθ. αρχ. περσ. τοπωνύμιο που σημαίνει «δώρο Θεού»].

βαγένι (το) {βαγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρέλι
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγένιον* < σλαβ. vagan]

Βάγια (η) → Βαΐα

βάγια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γυναίκα που φροντίζει και μεγαλώνει τα παιδιά, η νταντά, η παραμάννα ΣΥΝ. γκουβερνάντα **2.** (γενικότ.-λαϊκ.) η υπηρέτρια: *μια ~ έφερε κρασί στους ξένους*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βαΐα* < **βαιούλα* (όπου το *-ούλα* θεωρήθηκε υποκ. επίθημα), θηλ. τού επιθ. *βαΐουλος* «παιδαγωγός, υπηρέτης» < λατ. bajulus «βαστάζος, αχθοφόρος»].

βάγια (τα) {βάγια, βαΐων} κλαδί από φοίνικα, δάφνη, μυρτιά κ.λπ., που δίνεται στους εκκλησιαζομένους κατά την Κυριακή των Βαΐων *έβαλαν τα ~ στο εικονοστάσι* ΦΡ. (α) ***Κυριακή των Βαΐων*** ΕΚΚΛΗΣ. η Κυριακή πριν από το Πάσχα, κατά την οποία εορτάζεται η θριαμβευτική είσοδος τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, κατά την οποία τον υποδέχθηκε ο λαός με κλαδιά φοινίκων ΣΥΝ. Βαϊοφόρος (β) ***μετά βαΐων και κλάδων*** βλ. λ. *κλάδος* Επίσης **βάι** [μεσν.] κ. **βάιο**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγί* < μτγν. *βαΐον* / *βάϊον*, υποκ. τού *βάϊς* (ἡ) < αιγυπτ. b'j (πβ. κοπτ. bai)]

βαγιοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η εβδομάδα πριν από την Κυριακή των Βαΐων

βαγκόν-λι (το) {άκλ.} ελλην. *κλινάμαξα* βαγόνι τρένου με κλίνες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-lit < wagon «βαγόνι» (< αγγλ. wagon) + lit «κρεβάτι» (< λατ. lectus)]

βαγκόν-ρεστοράν (το) {άκλ.} εστιατόριο που λειτουργεί μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένο βαγόνι τρένου
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-restaurant]

βαγονέτο (το) το μικρό ανοικτό ή επίπεδο βαγόνι, συνήθ. για μεταφορά υλικών σε μικρές αποστάσεις (από τις τεχνικές υπηρεσίες των σιδηροδρόμων), ορυκτών σε λατομεία και ορυχεία, εμπορευμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. βαγονάκι
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagonetto < γαλλ. wagonnet, υποκ. τού wagon < αγγλ. wagon (βλ. λ. *βαγόνι*)].

βαγόνι (το) {βαγον-ιού | -ιών} σιδηροδρομικό όχημα και γενικότ. κάθε όχημα που κινείται σε ράγες· *μια αμαξοστοιχία αποτελείται από τη μηχανή και τα ~* — (υποκ.) **βαγονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. vagone < αγγλ. wagon < μέσ. ολλ. wagen «άμαξα, άρμα» < αρχ. γερμ. wegan «κινώ», πβ. λατ. veho «μεταφέρω, ιππεύω»].

vade mecum λατ. (προφέρεται *βάντε μέκουμ*) ελλην. *πήγαινε μαζί μου* (συνήθ.) για εγχειρίδια (βιβλία, λεξικά) των οποίων η χρήση είναι συχνή και απαραίτητη· σύντροφος, συνοδοιπόρος. *ο Παυσανίας είναι το ~ των αρχαιολόγων* || *το λεξικό αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει το ~ κάθε ανθρώπου με γλωσσικά ενδιαφέροντα.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. vade mecum «πήγαινε μαζί μου» < vade, προστ. τού

vadere «πηγαίνω, βαδίζω» + mecum < cum me «μαζί μου» (με αναστροφή προθέσεως)].

Βάδη (η) κρατίδιο τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Baden «λουτρά», λόγω τού μεγάλου αριθμού φυσικών πηγών τής περιοχής]

βάδην επίρρ **1.** με κανονικό βήμα· *προχωρούσε ~* ΣΥΝ περπατητά, αργά **2.** ΣΙΡΑΤ (ως παράγγελμα) για βήμα πορείας: *~, εμπρός, μαρς!* ΑΝΤ τροχάδην **3.** ΑΘΛ ***βάδην*** (το) αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ένα πόδι τού αθλητή πρέπει να βρίσκεται πάντα σε επαφή με το έδαφος καθώς κινείται με γρήγορο ρυθμό κινώντας ανάλογα τα χέρια: *ολυμπιονίκης στα 50.000 μέτρα ~*
[ΕΤΥΜ αρχ , από αιτ αμάρτυρου ουσ **βάδ-η < βαίνω* (βλ.λ)].

βαδίζω ρ αμετβ. {βάδισα} **1.** προχωρώ με κανονικό βήμα *~ αργά / σταθερά* ΣΥΝ περπατώ. βηματίζω **2.** (μτφ.) κατευθύνομαι, οδεύω: *η οικονομία βαδίζει προς την καταστροφή* || *~ στα ίχνη κάποιου* — **βάδισμα** (το) [αρχ.] κ. **βάδιση** (η) [αρχ.] κ. **βαδισμός** (ο) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάδην*]

βαδιστής (ο) [αρχ], **βαδίστρια** (η) {βαδιστριών} ο αθλητής / η αθλήτρια τού βάδην.

βαζέλας (ο) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Παναθηναϊκού Αθλητικού Ομίλου (Π Α Ο). Επίσης **βάζελος**
[ΕΤΥΜ Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, όταν οπαδοί τού Ολυμπιακού άλειψαν με βαζελίνη τον πάγκο τού Παναθηναϊκού πριν από τον μεταξύ τους αγώνα Βαθμηδόν οι τελευταίοι υιοθέτησαν την ονομασία. Βλ. κ *γαύρος*].

βαζελίνη (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παράγωγο τού πετρελαίου. με υπόλευκο χρώμα και μαλακτικές ιδιότητες, που κυκλοφορεί στο εμπόριο υπό μορφήν αλοιφής ή ελαίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού *γαλλ.* vaseline, νόθο σύνθ., < vas- (< γερμ. Wasser «νερό») + -el- (< αρχ. *έλαιον*) + παραγ. επίθημα -ine]

βαζιβουζούκος (ο) → βασιβουζούκος

βάζο (το) **1.** δοχείο, συνήθ. γυάλινο ή πορσελάνινο, με στόμιο στο άνω άκρο του, κυρ. για την τοποθέτηση λουλουδιών ή για διακόσμηση: *έχει συλλογή κινέζικων ~* ΣΥΝ ανθοδοχείο **2.** δοχείο, συνήθ. γυάλινο, που σφραγίζει με πώμα, για τη διατήρηση τροφίμων (π.χ. ελιών, τουρσιών, γλυκών κουταλιού κ.ά) — (υποκ.) **βαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. vaso < λατ vas «αγγείο»].

βάζω ρ. μετβ {έβαλα (να/θα βάλω), βάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *~ το μπουκάλι στο ψυγείο / τα ρούχα στη βαλίτσα / τις ελιές στο λαδόξιδο / τα χέρια στις τσέπες* ΑΝΤ βγάζω ΦΡ. (α) ***βάζω ψυχή (σε κάτι)*** ασχολούμαι με όρεξη, μεράκι, δημιουργική διάθεση (με κάτι): *έχει βάλει ψυχή σ' αυτούς τους πίνακες* (β) (οικ) ***βάζω (κάποιον) στο βρακί μου*** βλ λ *βρακί* (γ) ***βάζουμε (κάποιον) στη μέση*** κυκλώνουμε (κάποιον): *τον έβαλαν στη μέση και τον ξυλοφόρτωσαν* **2.** (γενικότ) τοποθετώ: *~ τα πιάτα / τα μαχαιροπίρουνα στο τραπέζι* || *~ τα ρούχα στις κρεμάστρες·* ΦΡ (α) (μτφ.) ***βάζω τη σφραγίδα μου*** επιδρώ καθοριστικά σε κάτι: *ο υπουργός έβαλε τη σφραγίδα του στη διαμόρφωση τού τελικού κειμένου τής συμφωνίας* (β) ***βάζω κάτω (κάποιον)*** βλ. λ *κάτω* (γ) (μτφ.) ***τα βάζω κάτω*** κάνω υπολογισμούς: *αν τα βάλεις κάτω, η αγορά αυτή σε συμφέρει* (δ) ***δεν το βάζω κάτω*** δεν εγκαταλείπω μια προσπάθεια. δεν πτοούμαι *παρά τις δυσκολίες, δεν το έβαλε κάτω* (ε) (μτφ.) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη θέση του*** απαντώ σε (κάποιον) όπως πρέπει, ώστε να καταλάβει ή να του δείξω το σφάλμα του: *του μίλησε σωστά και τον έβαλε στη θέση του* ΣΥΝ τακτοποιώ (κάποιον) (στ) (μτφ.) ***βάζω τα γυαλιά (σε κάποιον)*** αποδεικνύομαι ανώτερος (κάποιου). τον ξεπερνώ· *αν και μικρότερος, του 'βαλε τα γυαλιά στον διαγωνισμό* (ζ) ***βάζω τα δυο πόδια (κάποιου) σ' ένα παπούτσι*** υποχρεώνω (κάποιον) να συμμορφωθεί με μια κατάσταση. τον τιθασεύω, τον κάνω ό,τι θέλω: *στην αρχή ήταν ατίθασος, μέσα σε δύο μήνες όμως του έβαλε τα δυο πόδια σ' ένα παπούτσι* (η) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** (i) (κυριολ.) περνάω στον λαιμό (κάποιου) το σκοινί τής κρεμάλας. οδηγώ (κάποιον) στην αγχόνη (ii) (μτφ.) πιέζω (κάποιον) ασφυκτικά. τον φέρνω σε αδιέξοδο, σε απόγνωση *θα σε ξεχρεώσω αργότερα· μη μου βάζεις τώρα τη θηλιά στον λαιμό!* (θ) (μτφ) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά / στο στόμα τού λύκου*** διακινδυνεύω. θέτω σε κίνδυνο τη ζωή μου *έβαλαν το κεφάλι τους στο στόμα τού λύκου διεισδύοντας στο μεγαλύτερο στρατόπεδο τού εχθρού* || *δεν βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά για ασήμαντο λόγο* (ι) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά / στο Ευαγγέλιο*** ορκίζομαι ότι λέω αλήθεια, πιστοποιώ με όρκο κάτι: *δεν βάζω το χέρι στο Ευαγγέλιο. αλλά είμαι σχεδόν σίγουρος πως τον είδα* (ια) (μτφ.) ***βάζω φέσι*** (i) (σε κάποιον) δεν του πληρώνω όσα του χρωστώ *έφυγε από την εταιρεία βάζοντάς τους φέσι αρκετών εκατομμυρίων* (ii) χρεώνομαι. μπαίνω μέσα (ιβ) (μτφ.) ***βάζω καπέλο (σε κάτι)*** αυξάνω την τιμή προϊόντος: *οι έμποροι βάζουν καπέλο στο αρνί ενόψει τού Πάσχα* (ιγ) (μτφ.) ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** βλ. λ. *σκέλια* (ιδ) (μτφ.) ***βάζω το νερό στ' αυλάκι*** δρομολογώ υπόθεση (βλ. κ. λ. *αυλάκι*) (ιε) (μτφ.) ***βάζω φτερά στα πόδια (κάποιου)*** εμψυχώνω (κάποιον). αναπτερώνω το ηθικό του (ιστ) (εκφραστ.) ***βάζω τα πόδια στον ώμο / στην πλάτη*** το βάζω στα πόδια, φεύγω τρέχοντας (ιζ) (μτφ) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** διευθετώ μια κατάσταση. τη φέρνω στη θέση που πρέπει· *ας βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους· ποιος ευθύνεται για το λάθος;* (ιη) (αρνητ.) ***βάζω το δάχτυλο στην πληγή*** ανακινώ δυσάρεστο θέμα: *μη βάζεις το δάχτυλο στην πληγή· πρόκειται για δυσάρεστη υπόθεση* (ιθ) (μτφ.) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω ασφυκτικά, εξαναγκάζω (κάποιον) να ενεργήσει (βλ. κ. *βάζω τη θηλιά στον λαιμό*) (κ) ***βάζω το μαχαίρι στο κόκκαλο*** οδηγώ την έρευνα μιας υπόθεσης σε βάθος. στον εντοπισμό και την τιμωρία των υπευθύνων (για κάτι), όποιοι κι αν είναι αυτοί· *στην υπόθεση τού τραπεζικού σκανδάλου ο υπουργός είναι αποφασισμένος να βάλει το μαχαίρι στο κόκκαλο* (κα) (μτφ.) ***βάζω το χέρι στην καρδιά*** προτίθεμαι να μιλήσω ειλικρινώς. *βάλε το χέρι στην καρδιά και απάντησέ μου* (κβ) (μτφ) ***βάζω το χέρι στην τσέπη*** δίνω χρήματα, γίνομαι γενναιόδωρος. *αν θέλουμε να χτίσουμε μια ισχυρή επιχείρηση, πρέπει να βάλουμε όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (κγ) ***βάζω κατά μέρος / στην άκρη*** αφήνω προσωρινά στην άκρη: *~ τις προσωπικές διαφορές* ΣΥΝ αφήνω κατά μέρος / στην άκρη, παραβλέπω. αντιπαρέρχομαι **3.** (για φαγητά και ποτά) ρίχνω ή γενικότ προσθέτω *~ λάδι στη σαλάτα / κρασί στα ποτήρια / νερό στο φαγητό* || *βάλε μου να πιω* || *~ τυρί στα μακαρόνια / ρίγανη στις ντομάτες / παγάκια στο ουίσκι·* ΦΡ (μτφ.) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** παύω να είμαι αδιάλλακτος, υποχωρώ: *μην είσαι απόλυτος βάλε λίγο νερό στο κρασί σου!* **4.** φορώ· *~ τη μπλούζα / το σακάκι / το κοστούμι* || *~ τα καλά μου* (τα γιορτινά, επίσημα ρούχα) **5.** (α) ωθώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *εσύ τον βάζεις να μας ενοχλεί;* || *ποιος σε έβαλε να το κάνεις;* ΣΥΝ παρακινώ (β) αναθέτω (σε κάποιον) να κάνει (κάτι): *έβαλε ανθρώπους του να παρακολουθούν τις κινήσεις της* || *έβαλε ιδιωτικό αστυνομικό να ψάξει για τον χαμένο γυιο του* ΦΡ (α) ***βάζω λυτούς και δεμένους*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να βγάλει το παιδί του απ' τη φυλακή* (β) ***θα βάλω τη σκούπα μου να κλαίει*** αδιαφορώ πλήρως για κάτι *Θα τα βάλει μαζί μου, Κι εγώ ~!* (γ) ***βάζω μέσον /*** (αργκό) ***βύσμα*** χρησιμοποιώ τις γνωριμίες που έχω για να επιτύχω κάτι. παρακάμπτοντας τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες: *έβαλε μέσον και του διόρισαν την κόρη στο Δημόσιο* **6.** ορίζω, καθορίζω: *~ κανόνες / τους όρους τού παιχνιδιού / προθεσμία εξόφλησης* || *το νομοσχέδιο βάζει φραγμό στην ασυδοσία των καταπατητών* **7.** επενδύω *~ όλα μου τα λεφτά σε μία επιχείρηση* || *~ κεφάλαια για την υλοποίηση τού σχεδίου* **8.** διορίζω: *τον έβαλε στο δημόσιο με μέσον* || *ο υπουργός τον έβαλε σε αυτή τη θέση* **9.** εισάγω (κάποιον) ως μέλος σε ομάδα ανθρώπων με κοινή δράση: *τους έχουν βάλει κι αυτούς στο κύκλωμα* || *~ κάποιον σε μια οργάνωση* || *τον έβαλαν στο κόλπο* **10.** ΑΘΛ επιτυγχάνω: *~ γκολ / καλάθι* || *συναγωνίζονταν ποιος θα έβαζε τους περισσότερους πόντους* **11.** επιβάλλω: *~ φόρους / πρόστιμο* || *~ τιμωρία σε μαθητή* **12.** συμπεριλαμβάνω. *θα βάλει και εξωκοινοβουλευτικούς στην κυβέρνηση* || *στο ψηφοδέλτιο έβαλαν πρόσωπα όλων των κοινωνικών τάξεων* **13.** (για παραγγελίες, συχνότ στην προστ.) φέρνω: *βάλε δύο μερίδες μουσακά, μία γίγαντες.* || *–να βάλω και μια* (ενν. μερίδα) *πατάτες;* **14.** (+για) θέτω υποψηφιότητα *~ για βουλευτής / για δήμαρχος* || *έβαλε για πρόεδρος τού συλλόγου* **15.** (για συγκεκριμένη δουλειά) αρχίζω να κάνω *~ σίδερο / πλυντήριο / μπουγάδα* || *έχω βάλει φαγητό και δεν μπορώ να φύγω* **16.** (για ηλεκτρική συσκευή) ανάβω, θέτω σε λειτουργία *βάλε την τηλεόραση* || *~ το στερεοφωνικό, για ν' ακούσω μουσική* || *~ το κασετόφωνο στο τέρμα* (τον ήχο στον μεγαλύτερο βαθμό) / *την καφετιέρα στην πρίζα·* ΦΡ (μτφ.) ***βάζω το μυαλό (μου) να δουλέψει*** βλ. λ. *μυαλό* **17.** (για εκδηλώσεις συναισθημάτων. αντιδράσεις κ.λπ.) αρχίζω να κάνω (κάτι) (συνήθ. με ένταση): *~ τα γέλια* (αρχίζω να γελώ) / *τα κλάματα / τις φωνές σε κάποιον* **18.** (για βαθμούς) βαθμολογώ· *~ μηδέν / άριστα* || *του έβαλαν όλοι οι κριτές δέκα!* **19.** εντάσσω (κάποιον) σε σύνολο ή τον κλείνω σε ίδρυμα: *οι δικοί της την έβαλαν σε οικοτροφείο* || *τον έβαλε ο πατέρας του σε ιδιωτικό σχολείο·* ΦΡ ***βάζω (κάποιον) μέσα /*** (λαϊκ) ***στο φρέσκο /*** (λαϊκ) ***στη στενή*** κλείνω (κάποιον) στη φυλακή ΑΝΤ βγάζω **20.** ΑΘΛ (για παίκτη. αθλητή) χρησιμοποιώ (παίκτη) σε αγώνα: *ο προπονητής του δεν τον βάζει στους τελευταίους αγώνες* || *τον έβαλε ως αλλαγή στο ημίχρονο* **21.** συνεισφέρω, συμμετέχω: *βάλαμε όλοι από λίγα χρήματα και του αγοράσαμε ένα δώρο* || *όσα βάζεις, τόσα παίρνεις* ΦΡ ***βάζω ένα χέρι / ένα χεράκι*** δίνω κάποια βοήθεια: *βάλε ένα χεράκι να στρώσουμε τα χαλιά* **22.** (για οικιακές εγκαταστάσεις) εγκαθιστώ· *~ ρεύμα / ηλεκτρικό / τηλέφωνο / τα ηλεκτρικά / τα υδραυλικά* **23.** (για τις ταχύτητες αυτοκινήτου) επιλέγω: *~ πρώτη / δευτέρα* || *~ ταχύτητα* **24.** (για την ώρα) ρυθμίζω: *~ το ρολόι μια ώρα μπροστά* || *τι ώρα έβαλες το ρολόι,* **25.** (για θέματα εξετάσεων) συντάσσω και δίνω προς εξέταση: *φέτος έβαλαν δύσκολα θέματα* || *ποιος βάζει τα θέματα στις εξετάσεις;* ΦΡ. ***βάζω θέμα*** (αντί *θέτω θέμα / ζήτημα*) προτείνω για συζήτηση: *σχετικά με το θέμα που έβαλε ο συνάδελφος, έχω να πω τα εξής* **26.** (μεσοπαθ ***βάλθηκα / έχω βαλθεί*** +να) αποφάσισα / έχω αποφασίσει να επιτύχω (κάτι) και καταβάλλω κάθε προσπάθεια (γι' αυτό): *βάλθηκε να αποδείξει ότι έχουμε άδικο* || *έχει βαλθεί να τον κάνει άριστο μαθητή* || *βάλθηκες να με τρελάνεις με τα καμώματά σου.* **27.** για να δηλωθεί ότι κάνουμε κάποιον να σκεφτεί, να υποψιαστεί ή. γενικά, να αντιληφθεί (κάτι). όπως στις ΦΡ (α) ***βάζω ψύλλους στ' αφτιά*** (κάποιου) δημιουργώ υποψίες, καλλιεργώ την αμφιβολία (για κάτι) *οι συχνοί ψίθυροι και τα σχόλια εις βάρος του, του έβαλαν ψύλλους στ' αφτιά* (β) ***βάζω ιδέες (σε κάποιον)*** βλ λ. *ιδέα* (γ) ***βάζω (κάποιον) σε έγνοια*** προκαλώ ανησυχία, σκοτούρες: *η είδηση για απεργία τού προσωπικού των αεροδρομίων την έβαλε σε έγνοια για το ταξίδι που σχεδίαζε* (δ) ***βάζω (κάποιον) στο νόημα*** βοηθώ (κάποιον) να κατανοήσει κάτι: *για να σε βάλω στο νόημα, θα σου πω το εξής* (ε) ***βάζω (κάποιον) σε σκέψεις*** κάνω (κάποιον) να προβληματιστεί (για κάτι) **28.** σε φράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος σκέφτεται ή φαντάζεται (κάτι), π.χ. (α) ***βάζω κακό στον νου μου*** (i) σκέφτομαι την πιθανότητα να έχει συμβεί κάτι κακό (δυσάρεστο): *μη βάζεις κακό με τον νου σου· μπορεί να βρήκαν πολλή κίνηση και γι' αυτό άργησαν τόσο* (ii) αποκτώ υποψίες (για κάτι/κάποιον) (β) ***βάζω με τον νου μου*** βλ. λ. *νους* (γ) ***το βάζει ο νους (κάποιου)*** μπορεί να το διανοηθεί, να το φανταστεί (κανείς): *δεν ~ τού ανθρώπου τι βάσανα περάσαμε'* || *~ σου τι μπορεί να μου είπε για σένα.* (δ) (αρνητ.) ***δεν το βάζει ο νους μου*** για απίθανα ή απίστευτα πράγματα. *~ τι πήγε και έκανε το παλιόπαιδο!* **29.** ενεργώ ώστε να προκύψει κάτι· ΦΡ ***βάζω φωτιά*** ανάβω

φωτιά: *έβαλαν φωτιά σε ξερά χόρτα* || *ποιοι βάζουν τις φωτιές στα δάση*. **30.** αντιμετωπίζω (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο ΦΡ (α) ***βάζω (κάποιον) πόστα*** μαλώνω (κάποιον), κάνω παρατηρήσεις (σε κάποιον): *ο διευθυντής του τον έβαλε πόστα για τις συχνές απουσίες του* ΣΥΝ επιπλήττω (β) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στην ίδια μοίρα (με κάποιον / κάτι)*** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζω κάποιον άλλον / κάτι, σαν να πρόκειται για τις ίδιες περιπτώσεις: *είναι απαράδεκτο να βάζεις εμένα στην ίδια μοίρα με εκείνον!* **31.** για την έναρξη πράξης, διαδικασίας κ.λπ.· ΦΡ (α) ***βάζω μπρος*** βλ. λ. *εμπρός* (β) ***βάζω (κάποιον) μπρος*** βλ. λ. *εμπρός* (γ) ***βάζω πλώρη*** (i) κατευθύνομαι (κάπου): *έβαλε πλώρη για τη Χίο* (ii) (μτφ.) αρχίζω να ενεργώ για συγκεκριμένο σκοπό, αρχίζω να εφαρμόζω (κάτι): *έβαλε πλώρη για το χρυσό μετάλλιο* (δ) ***βάζω σε ενέργεια*** αρχίζω να υλοποιώ: *έβαλαν σε ενέργεια το σχέδιό τους* **32.** φέρνω (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη κατάσταση. όπως στις ΦΡ (α) ***βάζω (κάποιον / κάτι) σε κίνδυνο*** κάνω κάποιον/κάτι να κινδυνεύει. *έβαλε σε κίνδυνο ακόμη και τη ζωή του για χάρη της* (β) ***βάζω σε μπελάδες (κάποιον)*** προκαλώ (σε κάποιον) προβλήματα· *μας έβαλε σε μπελάδες με τους επιπόλαιους χειρισμούς της* • ΦΡ (α) ***βάζω αφτί*** ακούω κρυφά ΣΥΝ στήνω αφτί (β) ***βάζω γνώση / μυαλό*** βλ λ. *μυαλό* (γ) ***βάζω / κάνω (κάποιον) στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* (δ) ***βάζω λόγια (σε κάποιον)*** βλ λ *λόγια* (ε) ***βάζω λόγια στο στόμα (κάποιου)*** ισχυρίζομαι ότι κάποιος είπε κάτι που δεν είπε στην πραγματικότητα: *μη βάζεις στο στόμα μου λόγια που δεν είπα'* (στ) ***βάζω σε πειρασμό*** σκανδαλίζω *κορίτσια που βάζουν σε πειρασμό* (ζ) ***βάζω στον πειρασμό*** δημιουργώ (σε κάποιον) την επιθυμία να κάνει κάτι, παρακινώ: *τον έβαλαν στον πειρασμό να αρπάξουν τα λεφτά* (η) ***βάζω τάξη / σε τάξη*** τακτοποιώ, διευθετώ: *κάποιος πρέπει να βάλει τάξη εδώ μέσα* (θ) ***βάζω σημάδι (κάποιον / κάτι)*** σκοπεύω: *έβαλαν σημάδι μια πινακίδα* (ι) ***βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα*** βλ λ. *αίμα* (ια) ***το βάζω στα πόδια*** τρέχω γρήγορα και εξαφανίζομαι. υποχωρώ ταχέως μπροστά σε κίνδυνο δειλιάζω, λιποψυχώ: *μόλις είδαν τα Μ.Α Τ., το 'βαλαν στα πόδια* (ιβ) ***βάζω στεφάνι*** παντρεύομαι, συνάπτω γάμο: *βάλανε στεφάνι στον Αϊ-Γιώργη* (ιγ) ***βάζω / πάω στοίχημα*** βλ. λ. *στοίχημα* (ιδ) ***βάζω στον κλήρο*** (i) διανέμω με κλήρο (ii) κληρώνω: *έβαλαν τα πράγματά του στον κλήρο* (ιε) ***βάζω στο χέρι (κάτι / κάποιον)*** (i) κάνω (κάτι) δικό μου, οικειοποιούμαι: *έβαλε στο χέρι την περιουσία τής γυναίκας του* (ii) εκμεταλλεύομαι, εξαπατώ, κοροϊδεύω (κάποιον) *με κολακείες και υποσχέσεις τον έβαλαν τελικά στο χέρι* (ιστ) ***βάζω χέρι (σε κάποιον)*** βλ. λ. *χέρι* (ιζ) ***βάζω τα δυνατά μου*** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: *~ να τελειώσω νωρίς* (ιη) ***βάζω τις φωνές*** (i) φωνάζω δυνατά (συνήθ. από οργή, αγανάκτηση, απελπισία κ λπ.): *μόλις είδε το σπίτι άνω-κάτω, έβαλε τις φωνές* (ii) (σε κάποιον) του φωνάζω επιπλήττοντάς τον (για κάποιο σφάλμα του) (ιθ) ***βάζω τέλος στη ζωή μου*** αυτοκτονώ (κ) ***βάζω φρένο*** ανακόπτω, διακόπτω. *η εκλογική ήττα έβαλε φρένο στις φιλοδοξίες του* (κα) ***βάζω σε σειρά*** ταξινομώ, προγραμματίζω (κβ) ***βάζω στο μάτι (κάποιον / κάτι)*** (i) επιθυμώ να αποκτήσω (κάτι που δεν μου ανήκει) *έβαλαν στο μάτι την περιουσία της* (ii) θέτω ως στόχο: *τον έβαλαν στο μάτι και γυρεύουν ευκαιρία να τον δυσφημίσουν* ΣΥΝ. εποφθαλμιώ, επιβουλεύομαι (κγ) ***βάζω (κάποιον) στο παιχνίδι*** τον εμπλέκω σε δραστηριότητα: *έβαλαν στο παιχνίδι τής διαδοχής κι άλλους βουλευτές τού κόμματος* (κδ) (καθημ.) ***και βάλε*** (μετά από δήλωση ποσότητας) και ακόμη περισσότερο: *Σου είπε ότι είναι 25 ετών κι εσύ την πίστεψες; Αυτή είναι 30 ~* (κε) ***το βάζω για (κάπου)*** πηγαίνω, κατευθύνομαι (κάπου): *για πού το 'βαλες νυχτιάτικα;* (κστ) ***τα βάζω με κάποιον / μαζί (με κάποιον)*** (i) στρέφομαι εναντίον κάποιου, τον θεωρώ υπεύθυνο για κάτι: *ο προπονητής τα έβαλε με τους παίκτες του για την ήττα* || *μην τα βάζεις μαζί μου, δεν φταίω εγώ!* (ii) αντιμετωπίζω κάποιον: *δεν μπορώ να τα βάλω μαζί του, είναι πιο δυνατός από μένα* (κζ) ***βάζω τραπέζι*** βλ. λ *τραπέζι* Επίσης (λαϊκ.) **βάνω** [μεσν.]. — **βάλσιμο** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βιβάζω* «ανυψώνω, ανεβάζω» (με ανομοιωτική αποβολή τής συλλαβής *βι-*) < **βι-βάδ-jω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. **βαδ-*, από όπου και επίρρ *βάδ-ην*, ρ *βαίνω* (βλ.λ.). Το μεσν *βάνω* < *βάλνω* < αρχ *βάλλω*. κατά το σχήμα *σφάλλω - σφάλνω*. Η φρ. *βάζω τα πράγματα στη θέση τους* είναι μεταφρ. δάνειο από το γαλλ (re)mettre les choses à leur place. Επίσης γαλλισμούς συνιστούν φρ όπως *βάζω στην άκρη* (< mettre de l'argent de côté). *βάλθηκα να..* (< se mettre à...), *βάζω τάξη* (< mettre de l'ordre). *βάζω τραπέζι* (< mettre la table), *τον έβαλα στη θέση του* (< je l'ai mis à sa place) κ.ά.]

βαθαίνω ρ. μετβ κ. αμετβ. {βάθυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) βαθύ ή βαθύτερο **2.** (μτφ.) πηγαίνω εις βάθος. διεισδύω, εμβαθύνω· *ο συγγραφέας μάς βοηθεί να βαθύνουμε τη σκέψη μας* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι βαθύς. αποκτώ βάθος: *όσο προχωρείς, η θάλασσα βαθαίνει* **4.** (μτφ) οξύνομαι. εντείνομαι, μεγαλώνω: *βαθαίνει η κρίση στις σχέσεις των βουλευτών τού κόμματος* || *βαθαίνει το ρήγμα στις σχέσεις των μελών τής οργάνωσης* || *με τον καιρό το χάσμα των γενεών βαθαίνει όλο και πιο πολύ* • **5.** (για χρώματα) παίρνω πιο σκούρα απόχρωση. Επίσης **βαθύνω** [αρχ.] — **βάθεμα** (το) (εκτός τής σημ 4) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-αίνω*.

[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ τύπος τού αρχ. *βαθύνω* < *βαθύς*, κατά το σχήμα *βαρύνω – βαραίνω, πληθύνω – πληθαίνω*]

βαθμηδόν επίρρ (λόγ.) σταδιακά, λίγο-λίγο: *η αιθρία ~ μετατράπηκε σε κακοκαιρία* || *οδηγήθηκαν ~ σε σύγκρουση* ΣΥΝ βαθμιαία, κλιμακωτά. προοδευτικά ΑΝΤ αμέσως. άρδην

[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαθμός* + παραγ. επίθημα *-ηδόν* (πβ *ἀγεληδόν. σωρηδόν*)].

βαθμιαίος, -α. -ο [1897] αυτός που συντελείται σταδιακά: *η Ε Μ Υ. προβλέπει ~ πτώση / μεταβολή τής θερμοκρασίας* || *~ βελτίωση τής υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ κλιμακωτός. προοδευτικός, σταδιακός ΑΝΤ άμεσος. — **βαθμιαί-α / -ως** [1896] επίρρ.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. graduel (< λατ. gradus «βαθμός»)].

βαθμίδα (η) **1.** (λόγ.) το σκαλί, το σκαλοπάτι **2.** (μτφ) η θέση σε σύστημα αξιών. σε ιεραρχία *ανήλθε σταδιακά, περνώντας μία-μία όλες τις ~* || *ανώτατη στρατιωτική ~* ΣΥΝ κλιμάκιο **3.** ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις μορφές που παίρνει η ρίζα κατά τις μεταπτώσεις (βλ.λ).

[ΕΤΥΜ < αρχ *βαθμίς, -ίδος* «σκαλοπάτι» < *βαθμός*].

βαθμιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθμίδες ή διαρθρώνεται σε βαθμίδες. — **βαθμιδωτά** επίρρ

βαθμοθήρας (ο) {βαθμοθηρών} (κακόσ) ο μαθητής που επιδιώκει μεγάλους βαθμούς, μαθητής προσηλωμένος στη συγκέντρωση υψηλής βαθμολογίας, ασχέτως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο τής μάθησης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.

[ΕΤΥΜ < *βαθμός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι». πβ. κ. *προικο-θήρας*].

βαθμοθηρία (η) {χωρ πληθ } η επιδίωξη υψηλής βαθμολογίας στα μαθήματα, το να κυνηγά κανείς τους καλούς βαθμούς (συνήθ. χωρίς να ενδιαφέρεται για την ουσία των μαθημάτων) — **βαθμοθηρικός,** -ή, -ό. **βαθμοθηρικά** επίρρ

βαθμολόγηση (η) ‣ βαθμολογώ

βαθμολογητής (ο), **βαθμολογήτρια** (η) {βαθμολογητριών} πρόσωπο που βαθμολογεί, που κρίνει την αξία (προσώπου/πράγματος) και δίνει τον αντίστοιχο βαθμό *~ των γραπτών των υποψηφίων στις γενικές εξετάσεις*.

βαθμολογία (η) [1790] {βαθμολογιών} **1.** ο βαθμός ή το σύνολο των βαθμών που παίρνει υποψήφιος σε διαγωνισμό: *δεν συγκέντρωσε στις Γενικές Εξετάσεις την απαιτούμενη ~ και δεν πέρασε* || *υψηλή / χαμηλή / επαρκής ~* **2.** (μτφ.) ο υποθετικός βαθμός με τον οποίο αξιολογείται μια κατάσταση. τα αποτελέσματα μιας προσπάθειας, η επίδοση σε οποιοδήποτε επίπεδο δραστηριότητας· *η κυβέρνηση παίρνει πολύ καλή βαθμολογία* **3.** το έντυπο στο οποίο αναγράφεται σε βαθμούς η επίδοση ή η αξιολόγηση (μαθητών. διαγωνιζομένων κ λπ) **4.** ΑΘΛ ο πίνακας στον οποίο φαίνεται η κατάταξη των ομάδων ενός πρωταθλήματος, ανάλογα με το σύνολο των βαθμών που συγκέντρωσαν: *η ~ των ομάδων τής Α' Εθνικής*.

βαθμολογικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με ή αναφέρεται στη βαθμολογία· *~ θέση / διαφορά / κατάταξη / πίνακας / ανακατάταξη / κατάσταση*. — **βαθμολογικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ.

βαθμολόγιο (το) [1895] {βαθμολογί-ου | -ων} **1.** το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι βαθμοί των μαθητών **2.** η κατανομή των βαθμών στον χώρο των υπαλλήλων· *τροποποιήσεις στο ~ των δημοσίων υπαλλήλων*

βαθμολογώ ρ. μετβ. [1833] {βαθμολογείς . | βαθμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αξιολογώ με βαθμό (κάποιον/κάτι). εντάσσω σε σχετική κλίμακα σύμφωνα με τους βαθμούς που απονέμω *~ επιεικώς / αυστηρά / ακριβοδίκαια / με άριστα* || *~ μαθητές / υποψηφίους / γραπτά εξετάσεων / την επίδοση / τους εργαζομένους* **2.** σημειώνω με ειδικό τρόπο βαθμούς πάνω σε αντικείμενο (ώστε να χρησιμοποιείται για μετρήσεις) ΣΥΝ. βαθμονομώ — **βαθμολόγηση** (η) [1880].

βαθμονομώ ρ. μετβ {βαθμονομείς ..| βαθμονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαιρώ σε βαθμούς την κλίμακα (οργάνου μέτρησης): *βαθμονομημένη κλίμακα πάνω σε κανόνα* — **βαθμονόμηση** (η)

[ΕΤΥΜ. < *βαθμός* + *-νομώ* < *νέμω*]

βαθμός (ο) **1.** (α) μονάδα μέτρησης (π.χ. τής θερμοκρασίας) που σημειώνεται σε κλίμακα οργάνου μέτρησης (π.χ. στο θερμόμετρο): *η θερμοκρασία έφτασε τους σαράντα ~ υπό σκιάν* || *σεισμός πέντε βαθμών τής κλίμακας Ρίχτερ* || *πλένω τα χρωματιστά στους τριάντα ~* || *θερμαίνουμε τον φούρνο στους διακόσιους ~* || *βάζω το ψυγείο στους τέσσερεις ~ για τη συντήρηση τροφίμων* (β) ***αλκοολικός βαθμός*** ο αριθμός που δηλώνει το ποσοστό αλκοόλης που περιέχεται στα αλκοολούχα ποτά: *ο ~ αυτής τής μπίρας είναι 5%* **2.** (για έγκαυμα) καθένα από τα επίπεδα στα οποία διακρίνεται ανάλογα με τη σοβαρότητά του: *έγκαυμα πρώτου ~* (ελαφρό κάψιμο μόνο στο δέρμα) || *δευτέρου ~* (κάψιμο τής επιφάνειας τού δέρματος, με φουσκάλες. συγκέντρωση αίματος και υγρού) || *τρίτου ~* (με καταστροφή τής επιφάνειας τού δέρματος, ίσως και των υποδόριων ιστών. αφυδάτωση ή και καταπληξία) **3.** (για τη δικαιοδοσία δικαστηρίου) το επίπεδο τής εξουσίας που έχει το δικαστήριο να δικάσει μια υπόθεση, ανάλογα με τη θέση που έχει το εν λόγω δικαστήριο στην ιεραρχική διαβάθμιση: *δικαστήρια πρώτου ~* || *δικάστηκε ξανά, σε δεύτερο ~, ύστερα από έφεση τού εισαγγελέα* (βλ. κ. λ. *δικαιοδοσία*) **4.** κάθε γέννηση σε γενεαλογική σειρά. *πατέρας και γυιος είναι συγγενείς πρώτου ~*· ΦΡ ***βαθμός συγγενείας*** βλ. λ. *συγγένεια* **5.** η σειρά που κατέχει κανείς σε ιεραρχία· *έχει υψηλό ~ στον στρατό* || *εκκλησιαστικός ~* || *αξιωματούχος υψηλού βαθμού* (υψηλόβαθμος) **6.** (συνεκδ) το αξίωμα που λαμβάνει υπάλληλος. στρατιωτικός κ.λπ. κατά τις κρίσεις για προαγωγή· *πήρε ~* (προήχθη) ΣΥΝ γαλόνι **7.** το σημείο στο οποίο φθάνει μια κατάσταση ή ιδιότητα: *η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί σε μεγάλο ~* ΣΥΝ επίπεδο· ΦΡ. (α) ***ώς έναν βαθμό*** μέχρις ενός σημείου: *έμεινα ικανοποιημένος ~ από τη λύση που έδωσε* (β) ***στον βαθμό που*** όσο: *~ με αφορά, θα κάνω ό.τι μπορώ* ΣΥΝ στο μέτρο που (γ) ***σε τέτοιον βαθμό*** (εμφατ.) σε τόσο (μεγάλο) σημείο *η εγκληματικότητα έχει φτάσει ~. ώστε οι κάτοικοι φοβούνται να κυκλοφορούν το βράδυ στον δρόμο* **8.** αριθμητικό συνήθ ή άλλο σύμβολο (λ χ. γράμμα), με το οποίο δηλώνεται η επίδοση σε κλίμακα αξιολόγησης. *ο ~ του στις εξετάσεις ήταν 15* **9.** ***βαθμοί*** (οι) το σύνολο των βαθμών (σημ. 8) τους οποίους συγκέντρωσε μαθητής ή υποψήφιος σε εξετάσεις και συνεκδ. το έντυπο που περιέχει τους βαθμούς αυτούς: *πήγαν στο σχολείο, να πάρουν τους ~* || *υψηλοί / χαμηλοί / εντυπωσιακοί / άριστοι ~* **10.** ο αριθμός που αντιστοιχεί στην επίδοση ή το αποτέλεσμα που φέρνει διαγωνιζόμενος, αθλητής ή ομάδα σε αγώνα· *το μουσικό συ-*

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

	Γ.Ε.Σ.	Γ.Ε.Ν.	Γ.Ε.Α.
	Στρατηγός*	Ναύαρχος*	Πτέραρχος*
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιναύαρχος Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιπτέραρχος Υποπτέραρχος Ταξίαρχος
Ανώτεροι αξ/κοί	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης**	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Σμήναρχος Αντισμήναρχος Επισμηναγός
Κατώτεροι αξ/κοί	Λοχαγός** Υπολοχαγός** Ανθυπολοχαγός**	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Σμηναγός Υποσμηναγός Ανθυποσμηναγός
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής
Υπαξ/κοί	Αρχιλοχίας Επιλοχίας Λοχίας Δεκανέας	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής Δίοπος	Αρχισμηνίας Επισμηνίας Σμηνίας Υποσμηνίας
	(Υποδεκανέας)*** Στρατιώτης	Ναύτης	Σμηνίτης

* τον βαθμό φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.ΕΘ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς, την Πολεμική Αεροπορία ή το Πολεμικό Ναυτικό αντιστοίχως· ωστόσο, στην καθημερινή πρακτική, «στρατηγός» «ναύαρχος» ή «πτέραρχος» προσφωνούνται και οι ανώτατοι αξιωματικοί τού Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Πολεμικού Ναυτικού αντιστοίχως.

** στα Τεθωρακισμένα οι βαθμοί αυτοί είναι. ανθυπίλαρχος (ανθυπολοχαγός), υπίλαρχος (υπολοχαγός), ίλαρχος (λοχαγός), επίλαρχος (ταγματάρχης).

*** δεν αποτελεί βαθμό, αλλά διάκριση

ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

	ΛΙΜΕΝΙΚΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ (ΕΛ.ΑΣ.)	πρώην ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ	ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ	ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιναύαρχος (Αρχηγός Λ.Σ.) Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος (Υπαρχηγός) Αρχιπύραρχος	Γενικός διευθυντής Αγροφυλακής* Επιθεωρητής Αγροφυλάκων* Διοικητής Αγροφυλακής* Αγρονόμος* Αρχιφύλακας Αγροφυλακής* Αγροφύλακας**
Ανώτεροι αξ/κοί	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Αστυνομικός Διευθυντής Αστυνομικός Υποδιευθυντής Αστυνόμος Α'	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης	Πύραρχος Αντιπύραρχος Επιπυραγός	
Κατώτεροι αξ/κοί	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Αστυνόμος Β' Υπαστυνόμος Α' Υπαστυνόμος Β'	Μοίραρχος Υπομοίραρχος Ανθυπομοίραρχος	Πυραγός Υποπυραγός Ανθυποπυραγός	
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπαστυνόμος	Ανθυπασπιστής	Πυρονόμος	
Υπαξ/κοί	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής	Αρχιφύλακας	Ενωμοτάρχης Υπενωμοτάρχης	Αρχιπυροσβέστης	
	Λιμενοφύλακας	Αστυφύλακας	Χωροφύλακας	Πυροσβέστης	* χωρίς στολή ** ένστολος

γκρότημα που μας εκπροσώπησε στον διεθνή διαγωνισμό, συγκέντρωσε πολλούς ~ || για κάθε νίκη στο πρωτάθλημα μια ομάδα παίρνε' τρεις ~ ΣΥΝ πόντος **11.** ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις τρεις μορφές επιθέτων και επιρρημάτων, που δηλώνουν ποσοτική κλιμάκωση τής σημασίας τους (ιδιότητας κ.λπ). λ.χ. *ωραίος (θετικός βαθμός), ωραιότερος (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατος (υπερθετικός βαθμός) - ωραία (θετικός βαθμός), ωραιότερα (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατα (υπερθετικός βαθμός)* **12.** ΜΑΘ (α) μονάδα μέτρησης τόξων ή γωνιών (σύμβολο grad ή g), λ.χ 100^{g} (β) ***βαθμός πολυωνύμου*** ο μεγαλύτερος εκθέτης τής μεταβλητής σε ένα πολυώνυμο
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σκαλοπάτι». < ρ. *βαίνω* (βλ.λ) Η σημερινή σημ. «αξιολογικό στοιχείο», ήδη μτγν., απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ στη μοναδική φορά που χρησιμοποιείται αυτή η λ. *(Α' Τιμόθ. 3,13: οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται...)*. Η φρ *ώς έναν βαθμό* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ jusqu' à un certain degré), όπως και η φρ. *σε τέτοιον βαθμό* (< γαλλ. à un tel degré)].

-βαθμος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένους βαθμούς: *δωδεκάβαθμη κλίμακα*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Μεσν και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν *δεκά-βαθμος [κρηπίς]*), που προέρχεται από το αρχ. *βαθμός*].

βαθμούχος, -ος, -ο [1883] (λόγ.) αυτός που φέρει βαθμό σε ιεραρχική κλίμακα.

βαθμοφόρος, -ος, -ο [1868] αυτός που φέρει βαθμό, συνήθ στέλεχος των Ενόπλων Δυνάμεων με διακριτικά βαθμού (λοχαγού, συνταγματάρχη κ.λπ.)

βαθομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η μέτρηση τού βάθους (κυρ. θαλασσών) — **βαθομετρικός,** -ή, -ό

βάθος (το) {βάθ-ους | -η, -ών} **1.** η απόσταση ανάμεσα στην επιφάνεια και στον πυθμένα: *το ~ τού πηγαδιού / τής θάλασσας* **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός που δηλώνει την απόσταση τού πυθμένα από την επιφάνεια: *σε αυτό το σημείο η θάλασσα έχει ~ εκατό μέτρα* **3.** (συνεκδ) η απόσταση κατά την οποία απομακρύνεται κανείς από την επιφάνεια, κινούμενος προς τον πυθμένα: *ο δύτης έφτασε σε μεγάλο ~* **4.** (στον πληθ) ο ίδιος ο πυθμένας, ο βυθός: *τα ~ τού πελάγους || αρχαία ναυάγια βρίσκονται στα ~ των θαλασσών* ΦΡ (α) ***ή τού ύψους ή τού βάθους*** βλ λ *ύψος* (β) ***χαίρε βάθος αμέτρητον!*** *(χαῖρε βάθος ἀμέτρητον!*, από τον κανόνα τού *Ακαθίστου Ύμνου*· φράση που απευθύνεται προς την Παναγία) (μτφ.) για καταστάσεις χαώδεις, ανεξέλεγκτες **5.** (για τρισδιάστατα αντικείμενα, που έχουν κενό το εσωτερικό τους, ώστε να δέχονται πράγματα, ή για εσοχές στον χώρο) η διάσταση τού μήκους (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος τους): *το ~ τού συρταριού / τής ντουλάπας* **6.** (α) το τελευταίο σημείο απέναντί μας, το απέναντι άκρο: *τον είδε στο ~ τού δρόμου || τα παιδιά παίζουν στο ~ τής πλατείας*· ΦΡ (μτφ.) ***φως στο βάθος / στην άκρη τού τούνελ*** βλ. λ. *τούνελ* (β) το εσωτερικό ή το πίσω μέρος ενός χώρου, κατ' αντιδιαστολή προς συγκεκριμένο σημείο που νοείται ως μπροστινό (λ.χ η είσοδος): *προχωρήστε στο ~ τού λεωφορείου ||* στέκονταν

στο ~ τής αίθουσας || *«στο ~ κήπος»* (επιγραφή εστιατορίων) **7.** ΣΤΡΑΤ η απόσταση από την κεφαλή (αρχή) μέχρι την ουρά (τέλος) μιας φάλαγγας *το ~ τής παράταξης* || *~ μετώπου αμυντικών δυνάμεων* || *~ αμυντικής τοποθεσίας* **8.** (μτφ) το πιο ουσιαστικό μέρος μιας υπόθεσης. ενός θέματος κ.λπ., η ουσία του: *ας εξετάσουμε το ~ τού προβλήματος, ας μη μείνουμε στην επιφάνεια* || *άνθρωπος με ~* (με ουσιαστικό περιεχόμενο, με προβληματισμό που δεν μένει στην επιφάνεια) ΦΡ (α) ***εις / σε βάθος*** (*είς βάθος*. Αριστοτ *Μετεωρολογικά* 386a) εισχωρώντας στα πιο ουσιώδη σημεία, στον πυρήνα *κάνω έρευνα ~* || *το θέμα θα μελετηθεί ~* (β) ***κατά βάθος*** στην ουσία, στην πραγματικότητα (αντίθετα από ό,τι φαίνεται) *~ είναι ευαίσθητος άνθρωπος, άλλο αν δείχνει ανιαρός και κυνικός μερικές φορές* **9.** (για συναισθήματα, ψυχικές ή νοητικές λειτουργίες) το κέντρο από όπου εκπηγάζουν, ο πυρήνας τους. *σου εύχομαι κάθε καλό απ' τα ~ τής καρδιάς μου* || *ποιος ξέρει τι συμβαίνει στο ~ τού μυαλού ενός τρελού*· ΦΡ (λόγ) ***εκ βάθους καρδίας*** (λατ ab imo pectore) από το βάθος τής καρδιάς μου. δηλ από τον πυρήνα των συναισθημάτων μου· (μτφ.) απολύτως ειλικρινά, γνήσια: *εύχομαι ~* **10.** (μτφ) το πολύ απομακρυσμένο σημείο (για χρόνο) *η ιστορία τής γενιάς του χάνεται στα ~ των αιώνων* || (για χώρο) *το πλοίο χάθηκε στο ~*· ΦΡ ***σε βάθος χρόνου*** με προοπτική. υπολογίζοντας το μέλλον *«αυτή η πολιτική αποσκοπεί στην εξασφάλιση ~ περισσότερων θέσεων εργασίας»* (εφημ.) **11.** η προοπτική (στην Τέχνη). το φόντο (βλ.λ.) ΦΡ ***βάθος πεδίου*** η μέγιστη απόσταση μεταξύ ενός αντικειμένου και τού φακού (μικροσκοπίου. κάμερας. φωτογραφικής μηχανής κ.λπ.). μέσα στα όρια τής οποίας εξασφαλίζεται η ευκρίνεια τού ειδώλου **12.** ΦΙΛΟΣ το σύνολο των βασικών χαρακτηριστικών μιας έννοιας (πβ κ λ *πλάτος*)· ΦΡ ***σε βάθος και σε πλάτος*** πλήρως, από όλες τις πλευρές *αναλύω έναν όρο ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. παράλλ. τ τού αρχ *βένθος*. πιθ από το επίθ. *βαθύς*. πβ. *παχύς - πάχος*. *εὐρύς εὖρος*, *βαρύς βάρος* κ ο κ Το ουσ *βάθος* δεν απαντά παρά μόνο μετά τον Όμηρο, οπότε χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον Τάρταρο (Αισχύλος) ή τον αιθέρα (Ευριπίδης)].

βαθασκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ η ανίχνευση και εξέταση των διαφόρων γεωλογικών στρωμάτων μιας περιοχής με ειδικό όργανο (βλ λ *γεωραντάρ*)

βαθαυλός, -ή, -ό [μεσν] κάπως βαθύς. σχετικά βαθύς: *έτρωγαν όλοι σε ~ πιάτα* Επίσης **βαθουλωτός**.

βαθούλωμα (το) {βαθουλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κοίλωμα ή το μικρό βάθος: *στην επιφάνεια τού δρόμου υπήρχε ένα ~* || *το τραπέζι έκανε ένα ~ στο κέντρο.*

βαθουλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ {βαθούλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) κοίλο, βαθουλό ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι βαθουλός· *βαθούλωσαν τα μάτια του απ' τα γηρατειά*

βάθρακας (ο) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) ο βάτραχος Επίσης **βάθρακος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *βάθρακος* < αρχ. *βάτραχος*, με μετάθεση τής δασύτητας]

βάθρο (το) **1.** (α) η βάση στην οποία στηρίζεται υλική κατασκευή (συνήθ. μεγάλου μεγέθους): *κατέστρεψαν το ~ τού αγάλματος* ΣΥΝ θεμέλιο, υποστήριγμα (β) ΑΘΛ βάση με σκαλοπάτια όπου στέκονται οι τρεις πρώτοι αθλητές σε κάθε αγώνισμα. για να παραλάβουν τα μετάλλιά τους (χρυσό, αργυρό και χάλκινο αντίστοιχα): *η Γερμανίδα πήρε το πρώτο μετάλλιο, αλλά και στα άλλα δύο σκαλοπάτια τού βάθρου ανέβηκαν δύο συμπατριώτισσές της* **2.** (μτφ) θεμέλιο, στήριγμα, βάση: *η Βουλή είναι το ~ τής δημοκρατίας*· ΦΡ (λόγ.) ***εκ βάθρων*** (*ἐκ βάθρων*, Ευριπ *Ηλέκτρα* 608) από τα θεμέλια, συθέμελα: *τα σπίτια σείστηκαν ~* || (μτφ.) *~ πολιτική αλλαγή / αναδιάρθρωση / ανασυγκρότηση* ΣΥΝ άρδην
[ΕΤΥΜ < αρχ *βάθρον* < ρ. *βαίνω* (βλ λ.) + παραγ επίθημα *-θρον* (πβ. κ. *μέλα-θρον*) Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τη βάση, πάνω στην οποία πατάει κανείς ή στηρίζεται κάτι. Ομόρρ. *βά-σις*, *βῆμα*, *βω-μός* κ ά].

βαθυ- κ **βαθύ-** α΄ συνθετικό που προσδίδει σε κάποιον/κάτι την ιδιότητα: **1.** τού βάθους. *βαθύ-ρριζος*. *βαθύ-λακκος* **2.** τού ουσιαστικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον επιφανειακό: *βαθυ-στόχαστος*, *βαθύ-γνωμος* **3.** τής μεγάλης ποσότητας ή έκτασης: *βαθύ-πλουτος*, *βαθύ-σκιωτος* **4**. τής σκοτεινότερης (σκούρας) απόχρωσης: *βαθυ-γάλαζος*. *βαθυ-κόκκινος*, *βαθυ-πράσινος*.
[ΕΤΥΜ Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *βαθύς*].

βαθυγάλαζος, -η. -ο κ. **βαθυγάλανος** [1890] **1.** αυτός που έχει έντονο γαλάζιο χρώμα *~ μάτια* **2.** ***βαθυγάλαζο*** *(το)* το ίδιο το έντονο γαλάζιο χρώμα

βαθύγνωμος, -η, -ο αυτός που στοχάζεται σε βάθος ΣΥΝ βαθυστόχαστος, βαθύνους.

βαθυκόκκινος, -η. -ο [1840] **1.** αυτός που έχει έντονο κόκκινο χρώμα **2.** ***βαθυκόκκινο*** (το) το ίδιο το έντονο κόκκινο χρώμα

βαθυκύανος, -η, -ο [1847] **1.** αυτός που έχει έντονο κυανό χρώμα **2.** ***βαθυκύανο*** (το) το ίδιο το έντονο κυανό χρώμα.

βαθυμετρία (η) {βαθυμετριών} η μέτρηση τού βάθους θαλασσών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ bathymétrie]

βαθύμετρο (το) {βαθυμέτρ-ου | *-ων*} **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βάθους τού πυθμένα. για τον εντοπισμό ψαριών, για τη μέτρηση τού πάχους τού πάγου σε αρκτικές περιοχές, για ωκεανογραφικούς χάρτες κ.ά. **2.** ΤΕΧΝΟΛ όργανο ακριβείας για τη μέτρηση τού βάθους διαφόρων μηχανικών κοιλοτήτων (εγκοπών, αυλάκων, οπών κ ά) **3.** το οπτικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται το βάθος τού ορίζοντα — **βαθυμετρικός,** -ή, -ό [1890]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ bathymètre]

βαθύνους, -ους, -ουν [αρχ] {βαθύν-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ) αυτός που σκέπτεται εις βάθος. με τρόπο διεισδυτικό και στοχαστικό ΣΥΝ βαθυστόχαστος, εμβριθής. — ***βαθύνοια*** (η) [1831]

βάθυνση (η) {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} το βάθεμα (βλ λ *βαθαίνω*).

βαθύνω ρ ‣ βαθαίνω

βαθύπεδο (το) [1850] {βαθυπέδ-ου | -ων} **1.** πεδιάδα που βρίσκεται πιο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (πβ. *αλίπεδο*, *υψίπεδο*) **2.** πεδιάδα που βρίσκεται ανάμεσα σε βουνά.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ τού αρχ επιθ. *βαθύπεδος* < *βαθυ-* + *-πεδος*, για το οποίο βλ λ *γή-πεδο*. *πεδίο*]

βαθύπλουτος, -η. -ο [αρχ] αυτός που είναι πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ πάμπλουτος, ζάπλουτος

βαθύρριζος, -η. -ο [αρχ] (για φυτό) αυτός που έχει βαθιές ρίζες.

βαθύς, -ιά (λόγ. -εία). -ύ {βαθ-ιού κ. λόγ -έος | ιοί κ. λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ λόγ -έα), -ιών κ. λόγ -έων (θηλ κ. λόγ -ειών)} **1.** αυτός που έχει σχετικά μεγάλο βάθος *~ πηγάδι / χαντάκι / πληγή* ΑΝΤ ρηχός ΦΡ ***στα βαθιά*** (i) μακριά από την ακτή, εκεί όπου η θάλασσα έχει βάθος: *είναι μικρός ακόμη και δεν τον αφήνω να κολυμπάει ~* (ii) στα δύσκολα: *«πήγε σε μεγάλη ομάδα από μια ερασιτεχνική κι έπεσε αμέσως στα βαθιά»* (εφημ) **2.** αυτός που προχωρεί σε βάθος: *~ ρίζα* ΦΡ ***βαθιά εισπνοή*** εισπνοή μεγάλης διάρκειας και μεγάλης ποσότητας αέρα **3.** (για έπιπλο) αυτός στον οποίο μπορεί κανείς να καθίσει αναπαυτικά (που κατασκευάζεται συνήθ. από μαλακό παχύ υλικό, που δίνει την αίσθηση σε αυτόν που κάθεται ότι βυθίζεται σε αυτό): *~ πολυθρόνα* **4.** (α) αυτός που προχωρεί πέρα από την επιφάνεια. στο βάθος (των πραγμάτων) με λεπτομερή και τεκμηριωμένο τρόπο *~ ανάλυση* ΣΥΝ ουσιαστικός. λεπτομερής ΑΝΤ επιφανειακός. πρόχειρος. επιδερμικός (β) αυτός που προχωρεί στην ουσία. που αναζητεί απάντηση σε δύσκολα ερωτήματα· *~ σκέψη* || *ταινία με ~ περιεχόμενο* || *έχει ~ μόρφωση* ΑΝΤ επιφανειακός, επιδερμικός, ρηχός **5.** για τη δήλωση τού μεγάλου βαθμού στον οποίο γίνεται αισθητή μια κατάσταση ή βιώνεται ένα συναίσθημα *~ έρωτας / σιγή / πόνος / μελαγχολία* ΦΡ ***βαθύς ύπνος*** ο ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς δύσκολα **6.** αυτός που ακούγεται σαν να προέρχεται από μεγάλο βάθος. *~ φωνή / αναστεναγμός* **7.** για την περιγραφή κίνησης τού σώματος· ΦΡ (α) ***βαθιά υπόκλιση*** η υπόκλιση με μεγάλη κλίση τού κεφαλιού προς τα κάτω (β) ΓΥΜΝΑΣΤ ***βαθύ κάθισμα*** όταν κάποιος ισορροπεί στις κνήμες του. έχοντας λυγίσει τα γόνατα και σκύβοντας ελαφρά την πλάτη. — **βαθιά / βαθέως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ύς.
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ από αρχικό τ. **βαφύς* (I.E *g^{w}m̥bh-u-) με ανομοίωση τού *-φ-* σε *-θ-* Ομόρρ. *βάπτω* (βλ.λ.). αρχ. *βένθος* «βάθος» (< *g^{w}embh-). *βόθρος*, *βυθός* κ ά]

βαθυσκάφος (το) {βαθυσκάφ-ους | -η. -ών} το επανδρωμένο υποβρύχιο σκάφος. που καταδύεται σε μεγάλα βάθη για την εξερεύνηση *των ωκεάνιων* βυθών (βλ. λ. *βαθύσφαιρα)*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ bathyscaphe]

βαθύσκιος, -α, -ο [αρχ] αυτός που έχει πυκνή. παχιά σκιά. Επίσης **βαθύσκιωτος,** -η, -ο

βαθυστόχαστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται σε βάθος. όχι επιφανειακά. *~ μελετητής* ΣΥΝ βαθύνους. εμβριθής **2.** αυτός που προήλθε από διεισδυτικό στοχασμό *~ δοκίμια / κρίσεις / απόψεις / λόγια* ΣΥΝ εμβριθής

βαθύσφαιρα (η) {βαθυσφαιρών} το σφαιρικό υποθαλάσσιο σκάφος που χρησιμοποιείται για υποβρύχιες παρατηρήσεις (βλ. λ *βαθυσκάφος*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ bathysphere]

βαθύτητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ } το βάθος. η απόσταση μεταξύ τής επιφάνειας και τού πυθμένα.

βαθυτυπία (η) {χωρ πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ μέθοδος εκτύπωσης κατά την οποία κείμενα, σχέδια. φωτογραφίες κ λπ που προορίζονται για εκτύπωση, είναι εσώγλυφα (βλ λ.) πάνω σε χάλκινη εκτυπωτική πλάκα με εσοχές (κυψέλες). που το βάθος τους σκοπίμως ποικίλλει για να δέχεται την ανάλογη ποσότητα μελάνης προς απόδοση των διαφόρων τόνων κατά την εκτύπωση.

βαθύφωνος, -η. -ο [μτγν] **1.** αυτός που έχει βαθιά φωνή· ΜΟΥΣ **2.** ***βαθύφωνος*** (ο) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων, -ους κ. -ώνους} τραγουδιστής με βαθιά φωνή στη χαμηλότερη βαθμίδα τής φωνητικής κλίμακας *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Μπ. Χριστόφ. Ν Ρόσι-Λεμένι. Ν. Ζαχαρίου κ ά* ΣΥΝ μπάσος **3.** (για όργανα) αυτός που παράγει βαθείς. μπάσους ήχους· *οι μακριές χορδές τής βάρμου / βαρβίτου την καθιστούσαν σχετικά βαθύφωνο όργανο* **4.** ***βαθύφωνο*** (το) ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο.

βαθύχορδο (το) το κοντραμπάσο (βλ.λ.).

βαθύχρωμος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σκούρο χρωματισμό ή σκοτεινή απόχρωση ΣΥΝ σκούρος ΑΝΤ ανοιχτόχρωμος

βάι^{1} (το) ‣ βάγιο

βάι^{2} επιφών. (συχνά επαναλαμβανόμενο *βάι-βάι*) (λαϊκ.) **1.** για έκφραση απελπισίας, λύπης. πόνου ΣΥΝ αλίμονο **2.** για έκφραση θαυμασμού
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. vay]

Βαΐα (η) γυναικείο όνομα Επίσης (καθημ.) **Βάγια**
[ΕΤΥΜ Θηλ. τού *Βάιος*. βλ.λ].

Βαϊκάλη (η) λίμνη τής ΒΑ. Ρωσίας στη Σιβηρία. η βαθύτερη στον κόσμο
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Bajkal < τουρκ. bol «άφθονος» + göl «λίμνη». που αναφερόταν στην πλούσια ιχθυοπαραγωγή της].

Βαϊμάρη (η) πόλη τής Κ Γερμανίας. γνωστή από το Σύνταγμα τής Γερμανικής Δημοκρατίας, που δημοσιεύθηκε εκεί το 1919.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Weimar < αρχ. γερμ. win «λιβάδι» + mari «λίμνη – πηγή»].

βαίνω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ) **1.** προχωρώ, εξελίσσομαι (προς κάποια κατεύθυνση): *πώς βαίνουν τα πράγματα στη χώρα σας:* ‖ *η κατάστασή του βαίνει προς βελτίωση* ΣΥΝ πάω· ΦΡ (α) ***βαίνω επί τα ίχνη*** ακολουθώ ή παρακολουθώ κάποιον από δίπλα. βήμα προς βήμα *η αστυνομία ~ τού δολοφόνου* (β) ***βαίνω καλώς*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ λπ.) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, ευοδώνομαι: *διαβεβαίωσε τους γονείς του ότι όλα βαίνουν καλώς με τις σπουδές του* ΣΥΝ πάω καλά (γ) ***βαίνω κατά κρημνών*** εξελίσσομαι πολύ άσχημα. *ο γάμος της βαίνει κατά κρημνών* ΣΥΝ πάω κατά δια(β)όλου (δ) ***βαίνω κατ' ευχήν / συν Θεώ*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ λπ.) εξελίσσομαι κατά τρόπο ευνοϊκό και επιθυμητό: *Δεν υπάρχει λόγος ν' ανησυχείτε! Όλα βαίνουν κατ' ευχήν* **2.** (+ μτχ. ενεστ) εξελίσσομαι βαθμιαία αλλά σταθερά: *η ανεργία βαίνει μειούμενη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βάν-jω / βάμ-jω* < Ι.Ε g^wm̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τής ρίζας g^wem- «πηγαίνω, έρχομαι». πβ. σανσκρ. gám-ati «έρχεται», λατ. venio «έρχομαι». γαλλ. venir. ισπ. venir, ιταλ venire, αγγλ. come, γερμ. kommen κ.ά Η ρίζα *βαμ-* συνδέεται με τη μακρόφωνη ρίζα *βᾱ- / βη-*, από όπου παράγονται οι λοιπές ομόρριζες λέξεις· *βῆ-μα / βᾶ-μα, βάσις (-η). βα-τός, βά-δην, βιβάζω* (< **βι-βάδ-jω*), *βα-τήρ(ας). βά-θρο(ν), βα-θμός* κ.ά.].

βάιο (το) ➝ βάγιο

Βάιος (ο) {-ου κ -ΐου} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *βαΐον / βάιον* (βλ λ *βάγιο*) στην εκκλησ. χρήση].

Βαϊοφόρος (η) **1.** η Κυριακή των Βαΐων (βλ λ *βάγιο*) **2.** το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη θριαμβευτική είσοδο τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα

βακαλάος (ο) → μπακαλιάρος

βακελίτης (ο) {βακελιτών} ΧΗΜ -ΤΕΧΝΟΛ συνθετικό σκληρό πλαστικό από ρητίνη, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ηλεκτρικών μονωτήρων, αλλά και χυτών ή πρεσαριστών αντικειμένων (δίσκων. εξαρτημάτων μηχανών, ποτηριών κ ά) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bakélite, από το όνομα τού Βέλγου χημικού Leo H Backeland. ο οποίος ανακάλυψε το συγκεκριμένο είδος ρητινών]

βακέτα (η) {βακετών} **1.** το κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού **2.** (συνεκδ.) τα υποδήματα που είναι κατασκευασμένα από κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ vacchetta «δαμάλι». υποκ τού vacca «αγελάδα»]

βάκιλος (ο) {βακίλ-ου | -ων. -ους} βακτηρίδιο σε σχήμα ράβδου, που μπορεί να προκαλέσει μόλυνση. ~ *τού άνθρακα / τού Κοχ* (το μικρόβιο τής φυματίωσης) — (υποκ) **βακίλιο** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν λατ bacillus < λατ. bacillum «ραβδί», υποκ τού baculum «ράβδος» Για τη σημασιολογική μεταβολή «ράβδος – βακτήριο», βλ. λ. *βακτήριο*]

βακούφι (το) {βακουφ-ιού | -ιών} (επί Τουρκοκρατίας) αφιέρωμα. συνήθ. κτήμα που είχε παραχωρηθεί από ιδιώτη σε ναό. μοναστήρι ή κοινωφελές ίδρυμα, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για κοινωφελείς σκοπούς, για να εξασφαλιστούν μέσω αυτού πρόσοδοι για δημόσια έργα ή για να αποφευχθεί η δήμευση ή κατάσχεσή του. Επίσης (λόγ) **βακούφιο**. — **βακουφικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < τουρκ vakıf «αφιέρωμα»].

βακτηρία (η) {βακτηριών} (λόγ) το μπαστούνι, η μαγκούρα
[ΕΤΥΜ αρχ < **βακτήρ* < *βάκτρον* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἀροτήρ – ἄροτρον*].

βακτηριαιμία (η) {βακτηριαιμιών} ΙΑΤΡ η παρουσία και η κυκλοφορία βακτηριδίων στο αίμα. που προκαλεί διάφορες παθολογικές εκδηλώσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteraemia]

βακτηρίαση κ. **βακτηρίωση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια των φυτών, που προκαλείται από την επίδραση βακτηριδίων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteriosis]

βακτηρίδιο (το) [1879] {βακτηριδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ μονοκύτταρος μικροοργανισμός ραβδοειδούς. σπειροειδούς, νηματοειδούς ή σφαιρικής μορφής, που απαντά σε όλα σχεδόν τα περιβάλλοντα. συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών φυτών και ζώων, και ασκεί μεγάλης σημασίας επιδράσεις σε αυτά (ανακύκληση οργανικών υλών, ασθένειες κ λπ.).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < ξέν όρ (πβ. αγγλ. bacteroid) < μτγν. *βακτηρίδιον* «μικρό ραβδί», υποκ. τού αρχ *βακτήριον*].

βακτήριο (το) [1897] {βακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ το βακτηρίδιο (βλ.λ). — **βακτηριακός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν , < γαλλ. bactère < αρχ *βακτήριον*. υποκ τού ουσ *βακτηρία* «ράβδος». Η ονομασία δόθηκε στους μικροοργανισμούς, επειδή πολλοί από αυτούς (ιδίως οι *βάκιλοι*) φαίνονται στο ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σαν μικρά μπαστούνια]

βακτηριοθεραπεία (η) {βακτηριοθεραπειών} ΙΑΤΡ προληπτική ή θεραπευτική μέθοδος, συνήθ. λοιμωδών ασθενειών. η οποία βασίζεται στη χρήση βακτηριδίων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériothérapie]

βακτηριοκτόνος, -ος, -ο [1885] αυτός που καταστρέφει τα βακτήρια: ~ *φάρμακα.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. bactéricide (νόθο σύνθ.) < bacteri- (< *βακτήριον*) + -cide (< λατ. caedo «σκοτώνω»)]

βακτηριολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ } ο ειδικός επιστημονικός κλάδος τής μικροβιολογίας. που μελετά τα βακτηρίδια. — **βακτηριολόγος** (ο/η) [1885]. **βακτηριολογικός,** -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériologie].

Βακτριανή (η) [μτγν] ΙΣΤ αρχαία περιοχή τής Κ. Ασίας μεταξύ τού σημερινού Β. Αφγανιστάν και τού Τουρκεστάν, την οποία κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος

βακτριανή (η) ΖΩΟΛ η ασιατική καμήλα, βασικό χαρακτηριστικό τής οποίας είναι ότι φέρει δύο ύβους (καμπούρες) σε αντίθεση προς τη δρομάδα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Bactrian < μτγν. *Βακτριανή*, αρχ. περιοχή τής ΝΔ Ασίας, τής οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν *Βάκτρ(ι)οι* (αρχ.). ίσως περσ. αρχής].

βάκτρο (το) **1.** (λόγ.) η βακτηρία. το μπαστούνι. η ράβδος **2.** ΤΕΧΝΟΛ κυλινδρικός άξονας, εξάρτημα μηχανών, που προορίζεται να κινεί παλινδρομικώς το έμβολο αντλίας ή διάταξης.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάκτρον* < **βάκω* (πβ. αόρ. *ἔ-βακ-ον*) «καταπονούμαι, καταβάλλομαι» (κατά το σχήμα *σκήπτω – σκῆπτρον*), το οποίο προέρχεται από Ι Ε *bak- «ραβδί, μπαστούνι», πβ. λατ baculum «ράβδος», αγγλ. peg «ράβδος», ιρλ. bac κ.ά].

βακχεία (η) [αρχ.] {βακχειών} **1.** (στην αρχαιότητα) η διονυσιακή μανία **2.** ***βακχείες*** (οι) (α) οι οργιαστικές τελετές προς τιμήν τού Βάκχου. τού θεού Διονύσου (β) (μτφ.-λόγ.) οι οργιαστικές εκδηλώσεις ΣΥΝ ακολασία. κραιπάλη.

βακχείος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο, τον θεό Διόνυσο ~ *χορός / τελετή / εορτή* ΣΥΝ διονυσιακός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με οργιαστικές λατρείες: ~ *τελετές* **3.** ΜΕΤΡ ο μετρικός πους που αποτελείται από δύο μακρές συλλαβές και μία βραχεία (– – ⏑).

βακχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βάκχευσα} **1.** συμμετέχω στις οργιαστικές τελετές τού Βάκχου **2.** καταλαμβάνομαι από οργιαστική μανία ΣΥΝ διονυσιάζω, κορυβαντιώ. — **βακχευτής** (ο) [μτγν.]. **βακχεύτρια** (η)

βακχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο. τον θεό Διόνυσο: ~ *όργια / εορτή* **2.** (κατ' επέκτ) ο σχετικός με οργιαστικές. παράφορες εκδηλώσεις. — **βακχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Βάκχος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ ο θεός Διόνυσος (βλ.λ) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως].

Βακχυλίδης (ο) αρχαίος Έλληνας χορικός ποιητής (5ος αι. π.Χ)· συνέθεσε παιάνες, διθυράμβους, επινίκια
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *Βάκχος* (βλ.λ.) + επίθημα *-υλ-* (πβ *Αἰσχ-ύλος, Κρατ-ύλος*) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

βαλανίδι κ. **βελανίδι** (το) {βαλανιδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής βαλανιδιάς, που αποτελείται εσωτερικά από το κάρυο και εξωτερικά από ημισφαιρικό κύπελλο με μεγάλα γλωσσοειδή λέπια, το οποίο χρησιμεύει ως τροφή των χοίρων.
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού αρχ. *βάλανος* (βλ λ) Η τροπή τού *-α-* σε *-ε-* (*βαλανίδι > βελανίδι*) οφείλεται σε ανομοίωση, που ενισχύεται και από το ενδοφωνηεντικό υγρό *-λ-*].

βαλανιδιά κ. **βελανιδιά** (η) ψηλό δέντρο τής Α. Μεσογείου με σκληρά, μυτερά στις άκρες φύλλα, που απαντά σε ευήλιες περιοχές και καρπός τής οποίας είναι το βαλανίδι.

βαλανίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η φλεγμονή τής βαλάνου τού πέους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ balanitis]

βαλανοποσθικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη βάλανο και την πόσθη ή σχετίζεται με αυτές. ~ *αύλακα.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. balanoposthic].

βάλανος (η) {βαλάν-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ η κεφαλή, το πρόσθιο διογκωμένο τμήμα τού ανδρικού γεννητικού οργάνου, που έχει κωνοειδές σχήμα και καλύπτεται από την ακροποσθία
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο καρπός τής βαλανιδιάς», < Ι.Ε *g^wel- «βαλανίδι». λατ. glans, γαλλ gland, ιταλ. ghianda. όλα με τη σημ. «βαλανίδι. βαλανιδιά». Η σημ «κεφαλή τού πέους» είναι ήδη αρχ και μαρτυρείται στον Αριστοτέλη].

Βαλάντης (ο) → Χρυσοβαλλάντης

βαλάντιο (το) → βαλλάντιο

βαλαντώνω ρ. → βαλλαντώνω

βαλβίδα (η) **1.** το μηχανικό εξάρτημα που ρυθμίζει τη ροή ρευστών (συνήθ. μεταξύ δύο χώρων): ~ *αντλίας / ασφαλείας* **2.** ΑΝΑΤ ο ανατομικός σχηματισμός, κυρ. τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων, που ρυθμίζει την κυκλοφορία των υγρών τού οργανισμού: *οι βαλβίδες τής καρδιάς* (διγλώχια, τριγλώχια. μηνοειδής, μιτροειδής) **3.** ΑΘΛ η περιορισμένη κυκλική έκταση, μέσα από την οποία μπορεί ο αθλητής να εκτελέσει ρίψη στα αντίστοιχα αγωνίσματα (σφαιροβολία. δισκοβολία, σφυροβολία).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαλβίς, -ίδος*, τεχν. όρ , αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Η λ. περιέγραφε αρχικώς το σχοινί ή νήμα που όριζε την αφετηρία και το τέρμα σε αγώνα δρόμου, από όπου προέκυψε και η σημ. «σημείο εκκινήσεως. αφετηρία» Η σημ τού (μηχανικού) εξαρτήματος και τού ανατομικού σχηματισμού τής καρδιάς αποτελεί απόδ. τού γαλλ. valve (εξαιτίας τής φωνητικής προσέγγισης) < λατ. valva (κυρ. πληθ valvae «διπλά θυρόφυλλα») < ρ. volvere «κυλώ»].

βαλβιδικός, -ή. -ό [1879] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τις βαλβίδες τής καρδιάς. ~ *ανεπάρκεια / στένωση.*
[ΕΤΥΜ Οι φρ. *βαλβιδική ανεπάρκεια / στένωση* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. valvular insufficiency / stenosis].

βαλβιδοπλαστική (η) η χειρουργική επέμβαση για την αποκατάσταση τής ομαλής λειτουργίας τής καρδιακής βαλβίδας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. valvuloplasty < valvulo- (< αγγλ. valve) + -plasty (< ελλην *πλαστική*)].

βαλβολίνη (η) {βαλβολινών} λιπαντικό έλαιο. πτητικό κλάσμα τού πετρελαίου. που χρησιμοποιείται στα οχήματα, κυρ. για τη λίπανση των διαφορικών και των κιβωτίων ταχυτήτων
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. valvolin < valve «βαλβίδα»].

Βαλεαρίδες (οι) συστάδα νησιών τής Δ. Μεσογείου (Ίμπιζα, Μαγιόρκα, Μινόρκα, Φορμεντέρα), που ανήκουν στην Ισπανία
[ΕΤΥΜ < ισπ. (Islas) Baleares < μτγν. λατ Baliares < μτγν *Βαλιάρεις*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ με προ-Ι Ε *bal- «λευκός – λαμπρός»]

Βαλένθια (η) πόλη τής Α. Ισπανίας στις ακτές τής Μεσογείου.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Valencia, ρωμαϊκή πόλη τού 2ου αι. π.Χ, γνωστή ως Valentia Edetanorum «οχυρό των Ηδητανών» (λαού τής ΒΔ Ισπανίας)].

Βαλεντίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Βαλεντίνα**.

Βαλεντίνος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < λατ. Valentinus «εύρωστος, υγιής» < μτχ. valens τού ρ. valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός» Η γιορτή τού «Αγίου Βαλεντίνου» (14 Φεβρουαρίου), που θεωρείται γιορτή των ερωτευμένων, δεν έχει σχέση με τη ζωή των δύο μαρτύρων που έφεραν το όνομα Βαλεντίνος (η μνήμη τους εορτάζεται στις 14 Φεβρουαρίου), αλλά συνδέεται με τα ρωμαϊκά Lupercalia, γιορτή τής γονιμότητας (15 Φεβρουαρίου). Σε παρετυμολογία οφείλεται η συσχέτιση με το όνομα τού αστέρα τού αμερικανικού κινηματογράφου, ιταλικής καταγωγής, Ροντόλφο Βαλεντίνο, ο οποίος έγινε το ίνδαλμα των γυναικών στη δεκαετία τού 1920, ενσαρκώνοντας ρόλους μεγάλου εραστή σε αισθηματικά δράματα].

Βαλέρια (η) γυναικείο όνομα.

βαλεριάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ δικοτυλήδονο φυτό, τού οποίου είδη χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική αλλά και ως καλλωπιστικά **2.** ΦΑΡΜ ηρεμιστικό φάρμακο, που παράγεται από την αποξηραμμένη ρίζα τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ < νεολατ. valeriana, θηλ τού λατ. valerianus < Valeria, περιοχή τής Ιταλίας όπου φύτρωνε το φυτό].

Βαλέριος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ. Valerius < valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός»].

βαλές (ο) {βαλέδες} **1.** φιγούρα τής τράπουλας που στην ακολουθία των τραπουλόχαρτων ακολουθεί το δέκα και προηγείται τής ντάμας ΣΥΝ. φάντης • **2.** (παλαιότ.) υπηρέτης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. valet «νεαρός υπηρέτης» < δημώδ. λατ *vassellitus < vassallus < κελτ vassus].

Βαλέττα (η) η πρωτεύουσα τής Μάλτας.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Valetta, ονομασία που οφείλεται στον Jean Parisot de la Valette, αρχηγό τού τάγματος των Ιπποτών τού Αγίου Ιωάννου (Ιερουσαλήμ), ο οποίος υπεράσπισε τη Μάλτα κατά την πολιορκία της από τους μουσουλμάνους το 1565].

Βάλια Κάλντα (η) κλειστή κοιλάδα στη Β. Πίνδο στον νομό Γρεβενών, που ανακηρύχθηκε το 1966 σε εθνικό δρυμό.
[ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. vallea calda «θερμή κοιλάδα»]

βαλίτσα (η) {βαλιτσών} ταξιδιωτικός σάκος παραλληλεπίπεδου σχήματος, με σκληρά συνήθ τοιχώματα και λαβή, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ατομικών ειδών σε ταξίδια: *ετοιμάζω τις ~ μου* ΦΡ ***πάει μακριά η βαλίτσα*** για διαδικασία που φαίνεται να χρονίζει, να τραβάει σε μάκρος. *Τι θα γίνει επιτέλους, θα ~; Τρεις ώρες περιμένω'* — (υποκ) **βαλιτσάκι** (το) κ **βαλιτσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ < ιταλ valigia, πιθ. < λατ bilix «δέμα»].

Βαλκάνια (τα) {Βαλκανίων} **1.** χερσόνησος τής ΝΑ. Ευρώπης που ορίζεται Δ. από την Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος, Α από τη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο Πέλαγος και Β. από τον Δούναβη και τον παραπόταμό του Σάβο ΣΥΝ Βαλκανική Χερσόνησος, Χερσόνησος τού Αίμου **2.** (περιληπτ.) οι χώρες Αλβανία, Βουλγαρία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ευρωπαϊκή Τουρκία: *τα ταραγμένα ~ || πολλοί διπλωμάτες λένε ότι τα ~ είναι η πυριτιδαποθήκη τής Ευρώπης·* ΦΡ (σκωπτ.) ***εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίξε-γέλασε*** (Ν. Εγγονόπουλος) για δυσάρεστες καταστάσεις, χαρακτηριστικές των βαλκανικών χωρών (π χ δυσλειτουργία τού κρατικού μηχανισμού, έλλειψη οργάνωσης, αστάθεια, απειθαρχία κ.ά), σε αντιδιαστολή προς τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. — **Βαλκάνιος** (ο), **Βαλκάνια** (η), **βαλκανικός**, -ή, -ό (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. balkan «όρος» (κυρ. «δασώδης οροσειρά»), ονομασία που δόθηκε από τους Τούρκους στο όρος Αίμος, κεντρική οροσειρά τής χερσονήσου].

Βαλκάνια, Βαλκανική – Ιλλυρική – Ελληνική Χερσόνησος. Προτού η Χερσόνησος τού Αίμου ονομαστεί **Βαλκανική** (από την τουρκική ονομασία τού Αίμου ως «ψηλού όρους» **Koca Balkan**), είχαν χρησιμοποιηθεί για τη δήλωσή της δύο άλλα ονόματα, που τελικά δεν επικράτησαν: η ονομασία **Ιλλυρική** (ή **Ελληνοϊλλυρική**) **Χερσόνησος** (πλάσμα ιστορικών τής Δύσης) και η ονομασία **Ελληνική Χερσόνησος** (από τον Στ. Σταθόπουλο, *Γεωγραφία*, 1850) Είναι χαρακτηριστικά –για το περιεχόμενο και το ύφος τους– όσα αναφέρει ο Στ. Κουμανούδης για το *Βαλκανικός:* «Οὕτως ἀπὸ δεκαετηρίδων τινῶν πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐφημεριδογραφούντων καὶ γεωγραφοπολιτειογραφούντων κατὰ μίμησιν τῶν Φράγκων καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους Αἵμου (Κοτζιὰ Μπαλκάμ) τὴν πρὸς νότον τῶν ποταμῶν Σαύου καὶ Δουνάβεως μεγάλην χερσόνησον μέχρι Ταινάρου ἄκρου, ἑνὶ περιληπτικῷ ὀνόματι **Βαλκανικήν**, ἔτι καὶ **Βαλκανικὰ κράτη** καὶ **λαούς**, τοὺς Βουλγάρους δηλ. Σέρβους, Βοσνίους, Μαυροβουνιώτας, Ἀρβανίτας, Μικροβλάχους καὶ Ἕλληνας. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Στ. Σταθόπουλος, ὅστις οὐδὲ τὴν ὀνομασίαν **Ἰλλυρικῆς** ἢ **Ἑλληνοϊλλυρικῆς** χερσονήσου, ὑπὸ Φράγκων καὶ αὐτὴν πλασθεῖσαν καὶ εἰσχωρήσασαν καὶ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν βιβλία [..] παρεδέχθη, ὡς ἄτοπον ἀληθῶς, ἅτε ἐκλιπόντος ἤδη πρόπαλαι τοῦ ἰλλυρικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ **Ἑλληνικῆς**, ἀπὸ τοῦ κατὰ πολιτισμόν, εἰμὴ κατὰ ἀνθρωποπλήθειαν ἐπικρατεστέρου ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἔθνους, τὴν χερσόνησον ἀπεκάλεσεν [...]. Οὕτω καὶ ὁ Ἀν. Πολυζωίδης τῷ 1859 καὶ ὁ Γ. Βακαλόπουλος τῷ 1867 **Ἑλληνικὴν** αὐτὴν ὠνόμασαν, ἰδίως δ' Ἑλληνικὴν τὰ νοτιώτατα αὐτῆς Παρατηρηθήτω δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων τῆς ἰδίως Βαλκανικῆς ἐν Βουλγαρίᾳ σειρᾶς, εἶνε κατά τε τὸν Kiepert καὶ τὸν Andrée, πολὺ μικρότερα τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἀλβανίᾳ Σκάρδου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ὀλύμπου, Παρνασσοῦ κ.τ λ ».

Βαλκανιάδα (η) ΑΘΛ η ετήσια αθλητική διοργάνωση αγωνισμάτων στίβου, στην οποία συμμετέχουν οι χώρες των Βαλκανίων. Επίσης **Βαλκανικοί (Αγώνες)** (οι)

Βαλκανική (Χερσόνησος) (η) η χερσόνησος των Βαλκανίων, τα Βαλκάνια (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βαλκάνια*.

βαλκανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Βαλκάνια: *~ πόλεμοι / χώρες / λαοί / διάσκεψη* **2.** ***Βαλκανική (Χερσόνησος)*** η χερσόνησος των Βαλκανίων (βλ. λ. *Βαλκάνια*) **3.** ΑΘΛ ***Βαλκανικοί (Αγώνες)*** η Βαλκανιάδα (βλ.λ.)

βαλκανιολογία κ. (εσφαλμ.) **βαλκανολογία** (η) η συστηματική επιστημονική μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των λαών των Βαλκανίων — **βαλκανιολόγος** κ (εσφαλμ.) **βαλκανολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Balkanologie (νόθο σύνθ.)].

βαλκανιονίκης (ο/η) {βαλκανιονικών} ο αθλητής που νίκησε σε Βαλκανιάδα

βαλκανιοποίηση (η) (εσφαλμ *βαλκανοποίηση*) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η διαίρεση μεγάλων πολυεθνικών κρατών σε μεγάλο αριθμό εθνών-κρατών, κυρ. με κριτήριο την ιστορικότητα τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ balkanisation].

Βαλκυρίες (οι) {Βαλκυριών} γυναικείες πολεμικές θεότητες τής σκανδιναβικής μυθολογίας, οι οποίες επέλεγαν κατά τη διάρκεια τής μάχης τούς πολεμιστές που θα σκοτωθούν.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Walkure < αρχ σκανδ. valkyrja «αυτός που επιλέγει για σφαγή» < val- (πβ αρχ. σκανδ. valr «η σφαγή τής μάχης») + -kyrja (πβ. αρχ. σκανδ. köri «διαλέγω»)].

βαλλάντιο (το) (σχολ ορθ. *βαλάντιο*) {βαλλαντί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) το σακούλι που γεμίζουμε με χρήματα ΣΥΝ πουγκί, πορτοφόλι **2.** (μτφ.) οι οικονομικές δυνατότητες. *αυτές οι πολυτέλειες δεν είναι για το δικό μας ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαλλάντιον*, αγν ετύμου Η γρ. με δύο -λλ- είναι καλύτερα μαρτυρημένη].

βαλλαντώνω ρ αμετβ. (σχολ. ορθ. *βαλαντώνω*) {βαλλάντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ) **1.** κουράζομαι, καταπονούμαι υπερβολικά: *βαλλάντωσε απ' τη δουλειά* ΣΥΝ ταλαιπωρούμαι **2.** υποφέρω συναισθηματικά: *βαλλάντωσε από έρωτα* **3.** καταλαμβάνομαι από συναίσθημα πικρίας, στενοχώριας. *«. .μη βαλλαντώνεις, και την καρδούλα σου μην τη χαλάς»* (τραγ.) ΣΥΝ πλαντάζω, σκάω· ΦΡ ***βαλλαντώνω στο κλάμα*** σκάω από το πολύ κλάμα, πλαντάζω στο κλάμα. — **βαλλάντωμα** (το) (σχολ. ορθ. *βαλάντωμα*)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *βαλλάντιον* «πορτοφόλι, χρηματικό ποσό». Η σημασιολογική μεταβολή οφείλεται πιθ. στη στενοχώρια που προκαλούν οι οικονομικές δυσχέρειες, δηλ. η έλλειψη *βαλλαντίου*].

βαλλισμός (ο) ΙΑΤΡ η ασθένεια κατά την εκδήλωση τής οποίας ο ασθενής κάνει ακούσιες σπασμωδικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ μτγν < *βαλλίζω* «χοροπηδώ», παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. *βάλλω*. Ο ιατρ όρ είναι αντιδάν. < αγγλ. ballism].

βαλλιστικός, -ή, -ό [1857] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βαλλισμό • **2.** ΣΤΡΑΤ ***βαλλιστική*** (η) η επιστήμη που μελετά την κίνηση των βλημάτων ΣΥΝ βλητική **3.** αυτός που σχετίζεται με τη βαλλιστική· ΦΡ (α) ***βαλλιστικό όπλο*** το όπλο που ακολουθεί βαλλιστική τροχιά (βλ. παρακάτω), όταν περατωθεί η προώθηση (β) ***βαλλιστική τροχιά*** η τροχιά την οποία ακολουθεί ένα σώμα μετά το πέρας τής προωθητικής δύναμης, οπότε το σώμα κινείται μόνο με την επίδραση τής βαρύτητας και τής αεροδυναμικής αντίστασης.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. balistique < μτγν. *βαλλίζω*, παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. *βάλλω*].

βαλλίστρα (η) {βαλλιστρών} (στην αρχαιότητα και μέχρι τον 15ο αι.) πολεμικό όπλο που εκσφενδόνιζε βλήματα (βέλη, πέτρες, ακόντια).
[ΕΤΥΜ μτγν < *βαλλίζω*, *παρεκτετ.* τ. τού αρχ. *βάλλω*]

Βαλλόνος (ο) ο γαλλόφωνος κάτοικος τού Βελγίου — **Βαλλονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βλάχος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Wallon < αρχ. γερμ walhon < κελτ. Volcae, που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, προσδιορίζοντας τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους].

βάλλω ρ. αμετβ {έβαλα (να/θα βάλω), βλήθηκα (λόγ. εβλήθην, -ης, -η ., μτχ. βληθείς, -είσα, -έν), βεβλημένος} (λόγ.) **1.** ρίχνω, κατευθύνω πυρά: *αγορά πυροβόλων που βάλλουν βλήματα νέου τύπου || οι εχθροί βάλλουν από παντού* ΣΥΝ πυροβολώ **2.** (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες: *βάλλουν κατά τού προέδρου || ο βουλευτής έβαλε κατά τού νέου προγράμματος εκπαίδευσης·* ΦΡ ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ *αναμάρτητος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος, εφεσιβάλλω*, *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βάλ-j-ω*, συνεσταλμ. βαθμίδα τής Ι.Ε. ρίζας *g^{w}el- «ρίχνω, πετάω», βλ. λ *βέλος*. Ομόρρ. *βέλ-ος, βολ-ή, βόλ-ος*, (και από δισύλλαβη ρίζα **βελη-*) *βλῆ-μα, βλη-τός, βέλε-μνον* «βέλος» κ.ά. Η λ. απαντά στον Όμηρο με τη σημ. «πλήττω εξ αποστάσεως» (κατ' αντιδιαστολή προς το *τύπτω* «χτυπώ από κοντά, εκ τού συστάδην»), ενώ ήδη ομηρική είναι η σημ. «τοποθετώ»].

βάλλω: το ρήμα με όλες τις προθέσεις! Όπως ο ομηρικός στίχος *«πρὸς δ' ἐμὲ τὸν δύστηνον ἔτι φρονέοντ' ἐλέησον»* περικλείει, κατά τον αρχαίο γραμματικό, όλα τα μέρη τού λόγου, έτσι θα μπορούσαμε να πούμε για το *βάλλω* ότι συντίθεται –και διατηρείται

στη χρήση μέχρι σήμερα - και με τις 18 (κύριες) προθέσεις (ή προρρηματικά) τής Αρχαίας, τις 6 μονοσύλλαβες και τις 12 δισύλλαβες: *εισ-βάλλω, εμ-βάλλω, εκ-βάλλω, προ-βάλλω, προσ-βάλλω, συμ-βάλλω, ανα-βάλλω, δια-βάλλω, κατα-βάλλω, μετα-βάλλω, παρα-βάλλω, αντι-βάλλω, αμφι-βάλλω, επι-βάλλω, περι-βάλλω, απο-βάλλω, υπο-βάλλω, υπερ-βάλλω*. Συχνά και με δύο προθέσεις: *προ-υπο-βάλλω, προσ-επι-βάλλω, αντι-κατα-βάλλω* κ.ά. Επίσης (παρά τον κανόνα) και με ονόματα, *εφεσι-βάλλω, πανικο-βάλλω*
Ο αόριστος γράφεται με ένα -λ-: *υπ-έβαλα – να/θα υπο-βάλω* (μία φορά, χωρίς διάρκεια ή επανάληψη), ενώ *υπέ-βαλλα* (ο παρατατικός) και *να/θα υπο-βάλλω* (πολλές φορές, επανειλημμένως, με διάρκεια) Για να αποφεύγεται η σύγχυση ανάμεσα σε παρατατικό και αόριστο και ανάμεσα σε τύπους με το *να/θα*, ως ενεστώτας και παρατατικός τού απλού ρήματος χρησιμοποιείται το **βάζω** (< βιβάζω): *βάζω, έβαζα, να/θα βάζω – έβαλα, να/θα βάλω* Ο αρχαίος ενεστώτας και ο παρατ. *(βάλλω / έβαλλα)* χρησιμοποιούνται με τη σημ. «ρίχνω, επιτίθεμαι, πλήττω» (βάλλω εναντίον κάποιου).

βάλθηκα ρ. → βάζω
βαλμένος, -η, -ο → βάζω
Βαλπούργεια Νύχτα (η) **1.** η νύχτα τής 30ής Απριλίου προς την 1η Μαΐου (γιορτή τής Αγίας Βαλπούργης), κατά την οποία, σύμφωνα με γερμανικούς θρύλους, γίνονταν οργιαστικές τελετές μαγισσών **2.** (μτφ.) οργιαστικές τελετές, νύχτα οργίων
[ΕΤΥΜ. < γερμ Walpurgisnacht < Walpurgis, όνομα Αγγλίδας μοναχής (710-779 μ.Χ.) που ανακηρύχθηκε αγία. Κατά την παραμονή τού εορτασμού τής μνήμης της (1η Μαΐου), σύμφωνα με τις γερμ. παραδόσεις, οι δαίμονες και οι μάγισσες συγκεντρώνονται σε βουνό, όπου πραγματοποιούν οργιαστικές τελετές]
βαλς (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ **1.** χορός σε μέτρο 3/4, που αναπτύχθηκε στη Γερμανία και την Αυστρία, στο τέλος τού 18ου αι., ως εξέλιξη τού γερμ Ländler ειδική περίπτωση, και πιο γνωστή παγκοσμίως, είναι το βιενέζικο βαλς: *τα ~ τού Γιόχαν Στράους* **2.** (συνεκδ.) μουσική που χορεύεται σαν βαλς ή σε ρυθμό βαλς: *τα ~ τού Σοπέν.* — (υποκ.) **βαλσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. valse < γερμ. Walzer < ρ. walzen «στροβιλίζομαι»].
βάλσαμο κ (λαϊκ.) **μπάλσαμο** (το) **1.** η αρωματική ρητίνη τού βαλσαμόδεντρου, η οποία έχει φαρμακευτικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει ανακουφιστική ή ευχάριστη επίδραση: *κρασί-~* ‖ *τα παρηγορητικά του λόγια ήταν ~ για μένα*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάλσαμον*, σημιτ. δάνειο, πβ εβρ bāsām, αραβ bāsām]
βαλσαμόδεντρο (το) ΒΟΤ δέντρο μεγάλου ύψους, που αναπτύσσεται σε τροπικές περιοχές· το ξύλο του, ιδιαίτερα ελαφρύ και ανθεκτικό, περιέχει διάφορες βαλσαμώδεις ρητίνες και χρησιμοποιείται ως μονωτικό υλικό και σε διάφορες κατασκευές.
βαλσαμόχορτο (το) ΒΟΤ κοινή ονομασία διαφόρων αρωματικών φυτών: *το ~ κατευνάζει το νευρικό σύστημα.*
βαλσαμώνω κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμώνω** ρ μετβ {βαλσάμω-σα, -θηκα, -μένος} ταριχεύω (βλ.λ.). — **βαλσάμωμα** κ **μπαλσάμωμα** (το) κ. **βαλσάμωση** (η), **βαλσαμωτής** (ο) [1892]
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βάλσαμον*. Η χρήση τού βαλσάμου ως ιατρικού και αντισηπτικού συνέβαλε ώστε η λ *βαλσαμώνω* να αποκτήσει τη σημ. «ταριχεύω»].
βάλσιμο (το) → βάζω
Βαλτέτσι (το) {Βαλτετσίου} χωριό τής Αρκαδίας ΝΔ. τής Τρίπολης, γνωστό από τη νικηφόρα μάχη των Ελλήνων κατά των Τούρκων (1821), η οποία προηγήθηκε τής αλώσεως τής Τρίπολης.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. *Boltice «βαλτότοπος»].
Βαλτική (η) η περιοχή γύρω από τη Βαλτική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *Βαλτική Θάλασσα*].
Βαλτική (Θάλασσα) (η) κλειστή θάλασσα τού Ατλαντικού Ωκεανού, που βρέχει τις ακτές τής Σουηδίας, τής Φινλανδίας, τής Εσθονίας, τής Λεττονίας, τής Λιθουανίας, τής Πολωνίας, τής Γερμανίας και τής Δανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ γαλλ. Baltique (mer) < λατ. mare balticum < Balti (αγν. ετύμου, παρ' ότι ορισμένοι το συνδέουν με λιθ. λ. που σημαίνει «λευκός» ή με σλαβ. λ. που σημαίνει «έλος»), ονομασία φυλών που κατοίκησαν στην Α Ευρώπη κατά τη 2η χιλιετία π.Χ και μιλούσαν τις βαλτικές γλώσσες Ωστόσο, η ίδια η θάλασσα έχει προσλάβει διάφορα ονόματα από τους λαούς των χωρών που βρέχονται από αυτήν, π.χ. γερμ Ostsee, σουηδ Östersjön «Ανατολική Θάλασσα», πολ. Morze Baltyckie, ρωσ. Baltiyskoye More «Βαλτική Θάλασσα» κ.ά]
βαλτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βαλτική Θάλασσα: *οι ~ χώρες* (η Εσθονία, η Λεττονία και η Λιθουανία).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ *Βαλτική Θάλασσα*].
Βαλτιμόρη (η) πόλη στο ΒΑ τμήμα των Η Π.Α
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Baltimore. Η πόλη οφείλει την ονομασία της στον Βρετανό λόρδο Cecilius Calvert, βαρόνο τού Baltimore (1605-1675), ο οποίος έλαβε στην κατοχή του την πολιτεία Μέριλαντ στις Βρετανικές αποικίες στην Αμερική. Ο τίτλος Baltimore ανάγεται στο ιρλ. Baile na Tighe Mor «πατρίδα τού μεγάλου οίκου», όπως ονομάζονταν τα κτήματα τού λόρδου στη Ν Ιρλανδία]
βαλτόνερα (τα) τα νερά των βάλτων που λιμνάζουν. Επίσης **βαλτονέρια**
βάλτος (ο) τόπος με λιμνάζοντα νερά ΣΥΝ. έλος, βούρκος, τέλμα, τέναγος — **βαλτώδης,** -ης, -ες [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν < σλαβ blato].
βαλτός, -ή, -ό αυτός που παρακινείται και κατευθύνεται από άλλον με ιδιοτελή κίνητρα ΦΡ (οικ.) ***βαλτός είσαι;*** επίτηδες το κάνεις, (για περιπτώσεις που κάποιος λέει ή κάνει πράγματα που μας εκνευρίζουν, μας ενοχλούν ή είναι αντίθετα προς τα συμφέροντά μας. συνήθ χωρίς να έχει πρόθεση γι' αυτό)
[ΕΤΥΜ < *βάλλω* + επίθημα -*τός* (ρηματ. επιθέτων)]
βαλτότοπος (ο) περιοχή με βάλτους Επίσης **βαλτοτόπι** (το).
βαλτώνω ρ. αμετβ. {βάλτω-σα, -θηκα, -μένος} περιέρχομαι σε στασιμότητα, δεν προχωρώ παραπέρα *η υπόθεση έχει βαλτώσει εδώ και χρόνια, καθώς κανείς δεν δείχνει ενδιαφέρον* ΣΥΝ αποτελματώνομαι — **βάλτωμα** (το).
βάλω (να/θα) ρ → βάζω, βάλλω
βαμβακέλαιο (το) [1897] {βαμβακελαίου | χωρ. πληθ } η ανοικτοκίτρινη ελαιώδης ουσία που εξάγεται από σπέρματα βαμβακιού· χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την παρασκευή καλλυντικών.
βαμβακέμπορος (ο) [1886] {βαμβακεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο έμπορος βαμβακιού
βαμβακερός -ή, -ό [μεσν.] κ. **μπαμπακερός** [μεσν.] αυτός που έχει ως πρώτη ύλη κατασκευής το βαμβάκι. *~ φανέλα / εσώρουχο / πουκάμισο / παντελόνι* ‖ (κ ως ουσ) *πλένει χωριστά τα ~ από τα μάλλινα.* Επίσης **βαμβακένιος,** -ια, -ιο
βαμβάκι κ **μπαμπάκι** (το) {βαμβακ-ιού | -ιών} **1.** η λευκή, μαλακή, ινώδης απορροφητική ουσία, που χρησιμοποιείται συνήθ για την επάλειψη τού δέρματος με υγρά, κυρ για την επάλειψη πληγής με οινόπνευμα, ιώδιο κ.λπ ΦΡ ***σφάζω με το βαμβάκι / μπαμπάκι*** βλ λ *σφάζω* **2.** η κλωστική ινώδης ύλη που προέρχεται από το χνούδι τού φυτού βαμβακιά και χρησιμοποιείται στην κατασκευή υφασμάτων **3.** το φυτό βαμβακιά (βλ λ). — (υποκ.) **βαμβακάκι** κ **μπαμπακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βαμβάκιον / παμπάκιον*, υποκ. τού *βάμβαξ / βάμπαξ* < περσ pambak / pamba].
βαμβακιά κ **μπαμπακιά** (η) το φυτό που απαντά σε μορφή πόας, θάμνου ή δέντρου και καλλιεργείται για τις ίνες του, που σχηματίζουν χνούδι γύρω από τον καρπό του.
βαμβακίαση (η) [1894] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ασθένεια διαφόρων φυτών και δέντρων, η οποία προέρχεται από τη δράση εντόμων που εκκρίνουν κηρώδεις ουσίες που μοιάζουν με βαμβάκι και έχουν τη μορφή σκόνης ή νημάτων (για αμπέλι) ο περονόσπορος.
βαμβακοκαλλιέργεια (η) {βαμβακοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια βαμβακιού **2.** το χωράφι όπου καλλιεργείται βαμβάκι
βαμβακομάλλινος, -η, -ο [1833] (ρούχο, ύφασμα κ.λπ.) που έχει σύνθεση από μαλλί και βαμβάκι.
βαμβακομηχανή (η) μηχανή που διαχωρίζει το βαμβάκι από τον σπόρο.
βαμβακοπαραγωγή (η) [1894] η παραγωγή βαμβακιού. — **βαμβακοπαραγωγός** (ο) [1889]
βαμβακόπιτα κ **μπαμπακόπιτα** (η) {δύσχρ. βαμβακοπιτών} ο συμπιεσμένος σπόρος βαμβακιού, από τον οποίο έχει αφαιρεθεί το βαμβακέλαιο και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.
βαμβακόσπορος κ. **μπαμπακόσπορος** (ο) ο σπόρος τού βαμβακιού
βαμβακοσυλλέκτης (ο) {βαμβακοσυλλεκτών}, **βαμβακοσυλλέκτρια** (η) {βαμβακοσυλλεκτριών} **1.** πρόσωπο που μαζεύει βαμβάκι σε βαμβακοφυτεία **2.** το ειδικό μηχάνημα για τη συλλογή τού βαμβακιού στα χωράφια αλλιώς *βαμβακοσυλλεκτική μηχανή.* — **βαμβακοσυλλεκτικός,** -ή, -ό
βαμβακούλα (η) ονομασία διαφόρων παραλλαγών τού φυτού πελαργόνι.
βαμβακουργία (η) [1850] {χωρ. πληθ } η τεχνική επεξεργασίας των νημάτων βαμβακιού, κυρ. για την παραγωγή υφασμάτων.
βαμβακοφυτεία (η) [1871] {βαμβακοφυτειών} η έκταση όπου καλλιεργείται βαμβάκι.
βάμβαξ (ο) [μεσν.] {βάμβακος | χωρ πληθ } (λόγ.) το βαμβάκι (βλ.λ) *εξαγωγές βάμβακος.*
βάμμα (το) {βάμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό μείγμα που προκύπτει από την εμβάπτιση φυτικών ή ζωικών ουσιών σε διάλυμα αλκοόλης σε νερό: *~ τού στρύχνου / τού οπίου*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάπτω* «βυθίζω»].
βαμπ (η) {άκλ.} η γοητευτική γυναίκα που εκμεταλλεύεται ή και καταστρέφει τους άνδρες που την ερωτεύονται.
[ΕΤΥΜ < αγγλ vamp, συγκεκομμένος τύπος τού vampire, βλ. λ. *βαμπίρ*].
βαμπίρ (το) {άκλ.} ο βρικόλακας (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ vampire < γερμ. Vampir < σερβοκρ vampir «νυχτερίδα»].
βάμπιρος (ο) νυχτερίδα τής τροπικής Αμερικής που ρουφά το αίμα άλλων ζώων και είναι φορέας μολυσματικών ασθενειών
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *βαμπίρ*].
Β.Α.Ν. (το) μέθοδος για την πρόγνωση των σεισμών και η αντίστοιχη συσκευή (από τα αρχικά των ονομάτων Βαρώτσος, Αλεξόπουλος, Νομικός, οι οποίοι την εφηύραν)
βάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βαλβίδα που ρυθμίζει τη ροή νερού σε σωλήνες.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vanne < δημώδ. λατ venna < λατ vena «φλέβα»]
βανάδιο (το) {βαναδίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο V) που ανήκει στα μέταλλα και έχει αργυρό χρώμα (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. vanadium < Vanadis, σκανδιναβική θεότητα τού έρωτα και τής ομορφιάς, ονομασία που αποδόθηκε στο μέταλλο λόγω τής χρωματικής ποικιλίας των χημικών του ενώσεων]
βάναυσος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας, από τραχύτητα, βίαιους τρόπους: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά* ΣΥΝ τραχύς, άξεστος, σκαιός. — **βάναυσα / βαναύσως** [μτγν] επίρρ., **βαναυσότητα** (η) [1889]
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βαύνασος* (με ανομοίωση) < *βαῦνος* «κλίβανος, φούρ-

νος», αγν. ετύμου. πιθ δάνειο. Η αρχική σημ τής λ. *βάναυσος* ήταν «τεχνίτης, χειρώναξ». ενώ ήδη αρχ. είναι η μειωτική σημ «αγροίκος, τραχύς», η οποία οφείλεται στην αρνητική στάση που τηρούσαν οι αρχ Αθηναίοι απέναντι στα χειρωνακτικά επαγγέλματα, αφού τα θεωρούσαν αταίριαστα για ελεύθερους ανθρώπους. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και στις λ. *πονηρός, μοχθηρός, πανούργος* κ.ά.].

βαναυσούργημα (το) {βαναυσουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο ιδιαίτερα κακής καλλιτεχνικής ποιότητας

βανδαλισμός (ο) [1861] **1.** η σκόπιμη πρόκληση φθοράς ή καταστροφή καλλιτεχνικών δημιουργημάτων. *πολλά έργα τέχνης καταστράφηκαν κατά καιρούς από βανδαλισμούς φανατικών* **2.** (γενικότ.) η σκόπιμη φθορά ή προσβολή τής αισθητικής κτισμάτων, μνημείων κ.λπ. με αναγραφή συνθημάτων σε τοίχους, καταστροφή ταφικών μνημείων κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vandalisme (βλ. κ. *βάνδαλος*)].

βάνδαλος (ο) {βανδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που φθείρει ή καταστρέφει σκόπιμα έργα τού πολιτισμού· (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που προκαλεί καταστροφές, χωρίς να ενδιαφέρεται για την αξία όσων καταστρέφει. *η καταστροφή αυτού τού μνημείου αποτελεί έργο βανδάλων* **2.** (γενικότ.) ο άξεστος, ο βάρβαρος, ο απολίτιστος. — **βανδαλικός,** -ή, -ό [1835]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Vandale < λατ. Vandalus < γερμ. *Wandal (< αρχ. γερμ wandjan «περιπλανώμαι»), ονομασία γερμανικών λαών *(Βάνδαλοι)*, οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία (4ος-5ος αι μ.Χ.) δημεύοντας την περιουσία τής Εκκλησίας και των συγκλητικών και προκαλώντας καταστροφές σε μνημεία τέχνης]

βανίλια (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** ΒΟΤ αναρριχητικό φυτό των τροπικών χωρών, που καλλιεργείται για τους καρπούς του, οι οποίοι, αφού υποβληθούν σε ζύμωση, αποκτούν χαρακτηριστικό άρωμα και χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική **2.** το γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται με ζάχαρη και άρωμα τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ βανιλόρυζο **3.** η αρωματική σκόνη βανίλιας που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (συνεκδ.) η αντίστοιχη γεύση: *παγωτό βανίλια-σοκολάτα* Επίσης (παλαιότ.) **βανίλλη**
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vaniglia < ισπ. vainilla «το ομώνυμο φυτό και ο καρπός του», υποκ. τού vaina «περίβλημα, περικάλυμμα» < λατ. vagina «κάλυκας»].

Βανουάτου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Vanuatu, γαλλ. République de Vanuatu = Δημοκρατία τού Βανουάτου) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού, κοντά στα νησιά Φίτζι, με πρωτεύουσα τη Βίλα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νομίσματα το βατού· (παλαιότ.) *Νέες Εβρίδες.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Vanuatu, λ. τής γλώσσας Μπισλαμά, που σημαίνει «η χώρα μας». Η χώρα ονομαζόταν *Νέες Εβρίδες* (αγγλ. New Hebrides) μέχρι το 1980].

βάνω ρ ➝ βάζω

Β.Α.Ο. (ο) Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος.

βαποράκι (το) {χωρ γεν.} (αργκό) το πρόσωπο που προμηθεύει ναρκωτικά στους χρήστες.

βαπόρι κ. **παπόρι** (το) {βαπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ατμόπλοιο ΦΡ (α) ***γίνομαι βαπόρι*** χάνω την αυτοκυριαρχία μου, εξοργίζομαι (β) ***κάνω (κάποιον) βαπόρι*** εξοργίζω (κάποιον). Επίσης **βαπόρο** — (υποκ.) **βαποράκι** (βλ.λ.) κ. **παποράκι** κ. (λαϊκότ.) **βαπορέτο** (το), **βαπορήσιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vapore «ατμός – ατμόπλοιο» < λατ. vapor «ατμός»].

βαποριά (η) (λαϊκ.) το φορτίο, το βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα ατμόπλοιο.

βαποριζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τον ψεκασμό φαρμακευτικών ουσιών ή προϊόντων κομμωτικής και αισθητικής.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vaporisateur < vaporiser «εξατμίζω» < λατ. vapor «ατμός»]

βαπτίζω κ. **βαφτίζω** [μεσν.] ρ. μετβ. {βάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης· *οι χριστιανοί βαφτίζουν τα παιδιά τους σε πολύ μικρή ηλικία* ΦΡ ***τρελός παπάς σε βάφτισε*** προς κάποιον με παράξενη ή παράλογη συμπεριφορά ή που υποστηρίζει παράλογα πράγματα **2.** δίνω όνομα σε (κάποιον) κατά το μυστήριο τού βαπτίσματος: *το μωρό το βάφτισαν Ελένη* **3.** (κατ' επέκτ.) δίνω όνομα, τίτλο ή παρατσούκλι (σε κάποιον/κάτι): *βάφτισε το καΐκι του «Παναγιά Θαλασσινή»* || *βάφτισε το καινούργιο του κρασί «Οία» από το όνομα τής ιδιαίτερης πατρίδας του* **4.** δίνω σε (κάτι) διαφορετικό όνομα (για λόγους σκοπιμότητας, ώστε να εξυπηρετούνται τα σχέδιά μου): *στην προπαγάνδα ο ιδεολογικός αντίπαλος βαφτίζεται συχνά «εχθρός τού έθνους»* || *την ηθική ασυδοσία τη βάφτισαν πρόοδο και χειραφέτηση* ΣΥΝ ονομάζω, αποκαλώ, προσαγορεύω **5.** (λόγ.) βυθίζω (κάτι) σε νερό, γενικότ. σε υγρό ΣΥΝ εμβαπτίζω **6.** (μεσοπαθ. ***βαπτίζομαι / βαφτίζομαι***) γίνομαι μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: *βαφτίστηκε χριστιανός* || *βαφτίστηκε στη Μητρόπολη Ξάνθης.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «βυθίζω, βουτώ», μεταρρηματικός σχηματισμός από το ρ. *βάπτω* (βλ. λ. *βάφω*). Η σύσταση τού χριστιανικού βαπτίσματος (όπου η λ. *βαπτίζω* έλαβε τη σημ. «βυθίζω κάποιον στο νερό και τον καθιστώ μέλος τής χριστιανικής εκκλησίας») ανάγεται στον ίδιο τον Χριστό και στην εντολή που έδωσε στους μαθητές του, πβ. Κ.Δ. Ματθ. 28, 19 *πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς* ..]

βάπτιση [μτγν.] κ. **βάφτιση** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατά το οποίο ο ιερέας βυθίζει τρεις φορές στο αγιασμένο νερό κολυμβήθρας το βρέφος ή γενικότ. αυτόν που δέχεται στους κόλπους της, δίνοντάς του το κύριο όνομά του (βαπτιστικό) **2.** (συνεκδ.) η θρησκευτική τελετή κατά την οποία γίνεται το παραπάνω μυστήριο: *ήρθε πολύς κόσμος στη ~* || *αρχίζει / τελειώνει η ~* **3.** (με κεφ.) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Βάπτιση τού Ιησού Χριστού από τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Επίσης (λαϊκ.) **βαφτίσια** (τα) (σημ 2).

βάπτισμα [μτγν.] κ. **βάφτισμα** (το) {βαπτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βάπτιση (βλ.λ.)· ΦΡ ***βάπτισμα τού πυρός*** (i) η πρώτη συμμετοχή σε μάχη: *πήρε το ~ στην απόβαση στη Σικελία* (ii) (γενικότ.) η πρώτη σημαντική εμπειρία **2.** η βύθιση αντικειμένου σε νερό, γενικότ. σε υγρό ΣΥΝ εμβάπτιση.

βαπτιστήριο (το) [μτγν.] {βαπτιστηρί-ου | -ων} **1.** οικοδόμημα ή μέρος ναού που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση τής βάπτισης **2.** (λόγ.) η κολυμπήθρα

βαπτιστής [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **βαφτιστής** (ο) **1.** (κυριολ.) το πρόσωπο που βαπτίζει, που αναλαμβάνει τη βάπτιση **2.** ΕΚΚΛΗΣ προσωνυμία τού Αγ. Ιωάννη τού Προδρόμου *«Άγιε μου Γιάννη και Βαφτιστή, έλα να βαφτίσεις Θεού παιδί»* (από τα κάλαντα των Θεοφανίων) **3.** ***Βαπτιστής*** (ο) ο πιστός χριστιανικού προτεσταντικού δόγματος (Βαπτιστές), που θεωρεί αναγκαίο να είναι ώριμος αυτός που βαπτίζεται, ώστε να έχει συνείδηση τής σημασίας τής βάπτισης

βαπτιστικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **βαφτιστικός,** -ή/-ιά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βάπτιση: *~ σταυρός / ρούχα* **2.** ***βαφτιστικός*** (ο), ***βαφτιστικιά*** (η) ο βαφτισιμιός / η βαφτισιμιά (βλ.λ.) ΣΥΝ αναδεκτός **3.** (μτφ. ο τ. *βαφτιστικός* για ρούχο) αυτός που είναι πολύ μικρός σε μέγεθος. *αυτό το παντελόνι σου είναι βαφτιστικό* (πολύ κοντό)

βάραθρο (το) {βαράθρ-ου | -ων} το βαθύ και απόκρημνο χάσμα τής γης ΣΥΝ χαράδρα, γκρεμός
[ΕΤΥΜ < αρχ *βάραθρον / βέρεθρον* < *βάρεθρον (με αφομοίωση) μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. *g^werə- (και μονοσύλλαβου *g^wer-) «καταβροχθίζω» με επίθημα *-θρον* (πβ *έλκη-θρον, βά-θρον*). πβ. σανσκρ. gir-āmi, λατ. voro, γαλλ. gorge (< λατ. gurges) «λάρυγγας, λαιμός», ισπ. gorja, γερμ. Gurgel κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «τρώω, καταβροχθίζω», *βρῶ-σις, βορ-ά,* πιθ. κ. *βρόγχος* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. η λ. *βάραθρον* θα είχε αρχικώς τη σημ. αυτού «που καταβροχθίζει ό,τι πέφτει μέσα»].

βαραθρώνω ρ μετβ [μτγν] {βαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) **1.** σπρώχνω (κάποιον) ώστε να πέσει σε βάραθρο ΣΥΝ γκρεμίζω **2.** (μτφ.) καταστρέφω ΣΥΝ (καθημ.) χαντακώνω — **βαράθρωση** (η) [1890].

βαραίνω ρ. αμετβ κ. μετβ. {βάρυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** αποκτώ περισσότερο βάρος, γίνομαι πιο βαρύς: *από το πολύ φαγητό έχω βαρύνει τον τελευταίο καιρό* **2.** γίνομαι λιγότερο ευκίνητος· *με το πέρασμα των χρόνων άρχιζε να βαραίνει* **3.** (μτφ.) έχω ξεχωριστή σημασία και σπουδαιότητα: *τα λόγια του βαραίνουν πολύ για τις αποφάσεις που θα πάρω* ΣΥΝ έχω βαρύτητα. (μτφ.) μετράω ♦ (μετβ.) **4.** επιβαρύνω, βάζω πρόσθετο βάρος: *νέες αυξήσεις στις τιμές ήρθαν να βαρύνουν τον ελληνικό λαό* **5.** προκαλώ ψυχική πίεση, άγχος, τύψεις κ.ά., προκαλώ ψυχικό βάρος: *πες μου τι σε βαραίνει, να ξαλαφρώσεις* || *πολλές αμαρτίες βαραίνουν την ψυχή του* || *τη βαραίνει η συνείδησή της για όσα έχει κάνει* **6.** προκαλώ δυσάρεστο κλίμα, βαριά ατμόσφαιρα: *η απερισκεψία με την οποία χειρίστηκαν το θέμα είχε βαρύνει πολύ την ατμόσφαιρα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαρύνω* < *βαρύς*, κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω, πληθύνω – πληθαίνω* κ.ά. Η ορθογραφία σε *-αίνω* κατά τα ρ σε *-αίνω*, π.χ. *κραδαίνω, ολισθαίνω, υγιαίνω* κ.ά.].

βαράκι[1] (το) {χωρ. γεν.} ΑΘΛ όργανο με το οποίο εκτελούνται ασκήσεις για την εκγύμναση τού σώματος και το οποίο αποτελείται από δύο μικρούς βάρους όγκους, που (συνήθ.) συνδέονται μεταξύ τους με μεταλλική ή πλαστική μπάρα, η οποία λειτουργεί ως λαβή (συνήθ. στον πληθ.) ζεύγος τέτοιων οργάνων ίσου βάρους, με τα οποία γυμνάζεται κανείς σηκώνοντας από ένα στο κάθε χέρι ΦΡ ***κάνω βαράκια*** γυμνάζομαι με τα παραπάνω όργανα

βαράκι[2] (το) {χωρ γεν.} πολύ λεπτό φύλλο χρυσού, που χρησιμοποιείται για επιχρυσώσεις (βιβλίων, επίπλων κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ < αραβ. varak].

βαράω κ. (σπανιότ.) **βαρώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαράς .. | βάρε-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** χτυπώ δυνατά: *~ τον τοίχο / την πόρτα·* ΦΡ. ***βαράω μύγες*** (i) δεν ασχολούμαι με κάτι σοβαρό, είμαι αργόσχολος, τεμπελιάζω: *όλη μέρα βαράει μύγες αντί να κάτσει να διαβάσει* (ii) δεν έχω πελατεία: *όλο άδειο το βλέπω το μαγαζί του, βαράει μύγες* **2.** κάνω (κάτι) να πέσει με δύναμη (σε κάποιο σημείο) *~ τη γροθιά στο τραπέζι* **3.** (για μέλος τού σώματος) χτυπώ (ώστε να πονέσει ή να αποκτήσει σημάδι): *πού το βάρεσες το γόνατό σου και μελάνιασε,* || *βάρεσε τον ώμο του στη γωνία τού τοίχου·* ΦΡ ***βαράω / χτυπώ το κεφάλι μου (στον τοίχο)*** βλ. λ. *κεφάλι* **4.** χτυπώ (κάποιον), τον δέρνω· *τον βαρούσαν όλοι μαζί με γροθιές και κλοτσιές* || *τον βάρεσε στο κεφάλι μ' ένα μπουκάλι* || (και ως απειλή) *κάτσε καλά, γιατί θα σε βαρέσω!* || *τη βαράει αλύπητα* ΣΥΝ ξυλοκοπώ **5.** κάνω, πραγματοποιώ: *~ σουτ* || *βάρεσε τη μπάλα με δύναμη* || *~ κεφαλιά* **6.** (α) κάνω (κάτι) να ηχήσει. *~ την καμπάνα / το κουδούνι* (β) (ειδικότ. για μουσικά όργανα, συνήθ. κρουστά) παίζω: *~ το ντέφι / τα τύμπανα* || (κ. αμετβ.) *βαράτε βιολιτζήδες!* (= παίξτε βιολί) **7.** πυροβολώ και τραυματίζω ή σκοτώνω (κάποιον): *τον βάρεσαν με πιστόλι* **8.** (στο κυνήγι) σκοτώνω: *βάρεσε δυο λαγούς και μια μπεκάτσα* **9.** (για ποτό) επιδρώ έντονα στον εγκέφαλο, στις αισθήσεις, προκαλώ πονοκέφαλο, ζαλάδα: *με βάρεσε το κρασί που ήπιαμε δεν πρέπει να ήταν καλό* || *το ούζο με βαράει στο κεφάλι!* || (κ. αμετβ.) *δεν πίνω ρακί βαράει στο κεφάλι* ♦ (αμετβ.) **10.** χτυπώ (σε σημείο τού σώματός μου), τραυματίζομαι. *κάπου βάρεσα και πονάω* **11.** ρίχνω πυροβολισμό: *στα πανηγύρια βαράνε στον αέρα με διάφορα όπλα και γίνεται χαλασμός κόσμου* || *~*

στον γάμο τού Καραγκιόζη (δεν ρίχνω σε συγκεκριμένο στόχο ή ρίχνω άστοχες βολές) • **12.** (η μτχ. ***βαρεμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. • ΦΡ (α) (αργκό) ***μου τη βαράει*** (i) παθαίνω κάτι ανεξήγητο, μου συμβαίνει κάτι που με οδηγεί στη συνέχεια σε παράξενη, ανεξήγητη ή παράλογη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες τού τη βαράει κι αρχίζει να βρίζει δυνατά μες στον κόσμο'* || *του την έχει βαρέσει τώρα τελευταία και δεν μιλάει σε κανέναν* ΣΥΝ μου τη δίνει (ii) (στον αόρ *μου τη βάρεσε*) νευρίασα, θύμωσα: *όταν έμαθε πως τον απέρριψαν, του τη βάρεσε και άρχισε να βρίζει θεούς και δαίμονες!* || *είναι να μην του τη βαρέσει, γιατί τότε δεν λογαριάζει κανέναν!* ΣΥΝ μου την έδωσε (β) (καθημ -εκφραστ) ***βαράω διάλυση*** (i) (για επιχείρηση) χρεωκοπώ: *το μαγαζί του βάρεσε διάλυση* (ii) αποσυντονίζομαι πλήρως: *με τις απεργίες και τις καταλήψεις τα σχολεία έχουν βαρέσει διάλυση!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, -εσα.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βαρῶ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» (πβ. αρχ. μτχ. *βεβαρηώς*) < αρχ *βαρύς*. Η σημ. «χτυπώ» οφείλεται στο θηλ. *βαρεῖα* (τού επιθ. *βαρύς*), το οποίο κατέληξε να προσδιορίζει τη *βαριά* (βλ.λ.), είδος σφυριού που χρησιμοποιείται για θρυμματισμό ανθεκτικών υλικών. Αυτή η σημ επεκτάθηκε από τους μεσν χρόνους και στο ρ *βαρῶ*]

Βαρβάρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτιδα τού Πυροβολικού **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βάρβαρος*].

Βαρβαρέζος κ **Μπαρμπαρέζος** (ο) ο κάτοικος τής Μπαρμπαριάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. Barbarese, βλ κ. *Μπαρμπαριά*].

βαρβαρίζω ρ αμετβ [αρχ.] {βαρβάρισα} **1.** μιλώ παραβιάζοντας τους γραμματικούς κανόνες ή/και την αισθητική τής γλώσσας (πβ. λ *σολοικίζω*) • **2.** φέρομαι σαν βάρβαρος — **βαρβαρισμός** (ο) [αρχ.].

βαρβαριστί επίρρ [αρχ.] (λόγ.) **1.** σε ξένη γλώσσα: *του απάντησε* ~ **2.** με τρόπο που παραβιάζει τους γραμματικούς κανόνες ή την αισθητική τής γλώσσας

βάρβαρος, -η, -ο (κακόσ) **1.** αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί: ~ *λαός / φυλή* || (κ. ως ουσ.) *έφερε τον πολιτισμό στους βαρβάρους* ΣΥΝ απολίτιστος, άξεστος ΑΝΤ πολιτισμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευγένειας, λεπτότητας: *πολλοί θεωρούν την πυγμαχία ~ σπορ* || *το ~ θέαμα τής ταυρομαχίας* || *~ έθιμο / συνήθεια / συμπεριφορά* ΣΥΝ σκαιός, βάναυσος **3.** (στην αρχαιότητα) ο μη ελληνόφωνος, ο ξένος (και αργότερα ο μη Ρωμαίος) (πβ. *πας μη Έλλην βάρβαρος*). — **βαρβαρικός**, -ή, -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ., ονοματοποιημένη λ., < *βαρ-βαρ*, ήχος με τον οποίο απέδωσαν οι αρχ. Έλληνες το ακατανόητο γι' αυτούς άκουσμα από τις γλώσσες άλλων λαών. Παρόμοιες ονοματοποιημένες λ. συναντούμε και σε άλλες αρχ. γλώσσες, πβ σουμερ. bar-bar- «ξένος», ακκαδ. barbariu «εχθρός» Η λ. *βάρβαρος* είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που μιλάει μιαν ακατανόητη γλώσσα· ο Όμηρος, άλλωστε, πρώτος μνημονεύει τους *«βαρβαροφώνους»* Κάρες (*Ιλ.* Β 867). Ο Θουκυδίδης σημειώνει εύστοχα (1, 3, 3) ότι ο Όμηρος δεν χρησιμοποίησε τη λ. με πολιτική σημ., αφού άλλωστε ούτε το όνομα *Έλληνες* δήλωνε τότε το σύνολο των ελληνοφώνων, ώστε να παγιωθεί η αντίθεση Έλληνες – βάρβαροι. Συν τω χρόνω, η λ. απέκτησε πολιτική σημ , δηλώνοντας τους μη Έλληνες γενικά (Ηρόδοτος, Πλάτων) με μειωτική χροιά]

βαρβαρότητα (η) [μεσν] {χωρ. πληθ. βαρβαροτήτων στη σημ. 3} **1.** η ιδιότητα τού βαρβάρου **2.** η έλλειψη πολιτισμού, η κατάσταση στην οποία δεν παρατηρείται πολιτισμική εξέλιξη, αλλά επικρατούν η απαιδευσία, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, η βία κ.λπ.: *ο Μεσαίωνας χαρακτηρίστηκε ως εποχή βαρβαρότητας* **3.** (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, βία: *οι ~ που διέπραξε ο στρατός κατοχής εις βάρος τού ντόπιου πληθυσμού.*

βαρβατεύω ρ. αμετβ {βαρβάτε-ψα, -μένος} (για ζώα) καταλαμβάνομαι από γενετήσια ορμή Επίσης **βαρβατιάζω**.

βαρβατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ) **1.** η δυσάρεστη μυρωδιά αρσενικού ζώου (κυρ. τράγου) την περίοδο τής αναπαραγωγής **2.** (για άνδρες) η κακοσμία από την έλλειψη καθαριότητας, κυρ. των γεννητικών οργάνων **3.** η επίδειξη ανδρισμού, αρρενωπότητας. Επίσης **βαρβατιά**.

βαρβάτος, -η, -ο (λαϊκ) **1.** (αρσενικό ζώο) που έχει αναπαραγωγική ικανότητα (που δεν είναι ευνουχισμένο): ~ *άλογο / ταύρος* **2.** (για άνδρα) αυτός που έχει έντονες γενετήσιες ορμές (κατ' επέκτ.) ιδιαίτερα αρρενωπός (μτφ.-οικ.) **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη ικανότητα στον τομέα του: ~ *δικηγόρος / επιστήμονας* ΣΥΝ ικανός, επιτήδειος, άξιος **4.** αυτός που εντυπωσιάζει με το μέγεθος, τη δύναμή του: ~ *βιομηχανία / περιουσία* — **βαρβάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαρβᾶτος* «αυτός που δεν έχει ευνουχιστεί» < λατ. barbatus «γενειοφόρος» < barba «γένι»].

βάρβιτος (ο/η) {βαρβίτ-ου | -ων, -ους} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο, συγγενές προς την αρχαία ελληνική λύρα
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου, ίσως δάνειο φρυγικής προελ]

βαρβιτουρικά (τα) ομάδα χημικών ενώσεων με φαρμακευτική δράση, οι οποίες παράγονται από την οργανική ένωση «βαρβιτουρικό οξύ» και χρησιμοποιούνται ως κατευναστικά, αντιεπιληπτικά και αναισθητικά υπνωτικά· η συστηματική του χρήση μπορεί να εξελιχθεί σε τοξικομανία.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ barbituric (acid) < γερμ. Barbitursaure «βαρβιτουρικό οξύ» < νεολατ. (Usnea) barbata «χνουδωτά (βρύα), μούσκλια» + -ur- (< νεολατ. urea < ελλην. *ουρία*) + saure «οξύ»]

βαργεστημάρα (η) {χωρ. πληθ } η πλήξη, η ανία και η νωθρότητα που οφείλονται στην απώλεια τού ενδιαφέροντος.

βαργεστημένος, -η, -ο γεμάτος πλήξη, ανία: ~ *έκφραση* — **βαργεστημένα** επίρρ.

βαργεστώ κ. (εσφαλμ) **βαριεστώ** ρ. αμετβ. {βαργεστείς... | βαργέστ-ησα, -ημένος} **1.** χάνω την υπομονή μου, τη διάθεση, το ενδιαφέρον μου **2.** (η μτχ. ***βαργεστημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. Επίσης **βαργεστίζω**.
[ΕΤΥΜ < *βαζγεστώ / -ίζω* < τουρκ. vazgeçtim, αόρ. τού ρ. vazgeçmek «παραιτούμαι, εγκαταλείπω». Ο τύπος *βαργεστώ* οφείλεται σε επίδρ τού *βαριέμαι*, εξού και η γραφή τής λ και ως *βαριεστώ*]

βαργωμώ ρ. → βαρυγγωμώ

βάρδα επιφών (λαϊκ.) πρόσεξε, φυλάξου *βάρδα από όσους σου κάνουν τον φίλο!*
[ΕΤΥΜ < βεν. varda, προστ. τού ρ. vardar (βλ. κ. *βάρδια*)].

Βαρδάρης (ο) **1.** ο ποταμός Αξιός (βλ.λ) στο γιουγκοσλαβικό τμήμα του **2.** (συνεκδ.) ο σφοδρός και ψυχρός βόρειος άνεμος που πνέει στη Μακεδονία κατά μήκος τής κοιλάδας τού ποταμού Αξιού.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Vardar «Αξιός»].

Βαρδής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ Πιθ μεσν κύρ όν < βεν. Baldin (πβ αγγλ. Baldwin) < αρχ γερμ Baldawin < bald «θαρραλέος» + wine «φίλος»].

βάρδια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καθεμιά από τις ομάδες εργατών ή υπαλλήλων που εναλλάσσεται με άλλες για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *ζητήθηκαν ευθύνες από τη νυχτερινή ~ για το ατύχημα* || *η πρωινή ~ έθεσε σε λειτουργία τις γεννήτριες* **2.** (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια κατά την οποία η παραπάνω ομάδα ή ένα πρόσωπο είναι επιφορτισμένα με συγκεκριμένο καθήκον: *έχω τρεις ώρες ~* || *σε λίγο τελειώνει η βάρδια μου* **3.** η φρούρηση χώρου· ΦΡ (α) ***κάνω / είμαι βάρδια*** (i) είμαι σκοπός, φυλάσσω (ii) βρίσκομαι σε υπηρεσία **4.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ (α) το σύνολο των ωρών κατά τις οποίες εκτελούνται υπηρεσίες σε πλοίο ΣΥΝ φυλακή (β) (συνεκδ.) η διαίρεση των εργαζομένων σε πλοίο ανάλογα με τις ώρες υπηρεσίας: *έφυγε η μία ~ κι ήρθε η άλλη* || *η πρώτη / τελευταία ~* || *στη γέφυρα έκαναν ~ ένας αξιωματικός και δύο ναύτες* (γ) (λαϊκ) ***σκάντζα βάρδια*** η αλλαγή βάρδιας (υπηρεσίας ή σκοπιάς) πάνω σε πλοίο
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ «φρουρά», < βεν vardia < αρχ γερμ warda (πβ. γερμ. Warte «σκοπιά»)]

βαρδιάνος (ο) ΝΑΥΤ (λαϊκ.) ο σκοπός, ο φρουρός.
[ΕΤΥΜ. < βεν. vardiano < vardia «βάρδια» (βλ.λ.)].

βάρδος (ο) **1.** ο συνθέτης και τραγουδιστής ύμνων (συνήθ. για τα κατορθώματα των ηρώων τής φυλής) στους αρχαίους Κέλτες **2.** (κατ' επέκτ.-λογοτ.) (α) σπουδαίος ποιητής που υμνεί με τους στίχους του κάτι: *Κ. Παλαμάς, ο ~ τού νέου ελληνισμού* (β) σπουδαίος τραγουδιστής ή συνθέτης: *~ τής λαϊκής μας παράδοσης.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βάρδοι (οἱ)* «Κέλτες ποιητές και τραγουδιστές» < κελτ bardd «ποιητής»].

βάρδουλο (το) λωρίδα από δέρμα που τοποθετείται γύρω από το πέλμα τού υποδήματος και που πάνω της ράβεται ή καρφώνεται η σόλα
[ΕΤΥΜ < βεν. *vardolo < vardar «προσέχω, επιτηρώ – συγκρατώ» (πβ ιταλ guardare) < φραγκον *wardon]

Βαρδούσια (τα) {Βαρδουσίων} όρος τής Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Φωκίδας και Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ < αλβ (male) Bardushë «λευκά όρη»]

βαρειά (η) → βαριά

βαρεία (η) {βαρειών} ΓΛΩΣΣ **1.** (στην Αρχ. Ελληνική) προσωδιακός τόνος κατά την προφορά τού οποίου ο τόνος τής φωνής δεν ανεβαίνει σε ύψος (όπως στην οξεία), αλλά είτε κατεβαίνει (αν η προηγούμενη συλλαβή οξύνεται) είτε παραμένει ουδέτερος **2.** (στο πολυτονικό σύστημα) το τονικό σημείο (`) που σημειωνόταν στη λήγουσα αντί τής οξείας, όταν δεν ακολουθούσε σημείο στίξεως ή εγκλιτική λέξη (π.χ. *συμφωνεῖ μὲ τὴν γενικὴν σκέψιν*) ΑΝΤ. οξεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος*[1], *τονισμός, -ύς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βαρεῖα*, θηλ. τού επιθ. *βαρύς*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε (κατ' αντιδιαστολή προς την *ὀξεῖα*) από τον Πλάτωνα ως μέρος τής φρ *βαρεῖα τάσις / χορδή* (επειδή χαρακτηριζόταν ως χαμηλότερης κλίμακας μουσική αρμονία). Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί την τοποθετούσαν αρχικά σε κάθε άτονη συλλαβή (δηλ. χωρίς *ὀξεία*, π.χ. *σὸφώτὲρὸς*). Τελικά δήλωνε στη γραφή μόνο την τονιζόμενη λήγουσα μιας λ. μέσα στη φρ., λ.χ. *τὴν ὁδὸ Ἑρμοῦ τὴν ἤξεραν ὅλοι*].

βαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βαρέλι μεγάλης χωρητικότητας **2.** η υδρία **3.** (μτφ -σκωπτ.) η γυναίκα που είναι υπερβολικά παχιά Επίσης **βαρέλω** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ barella, υποκ. τού bara «βαρέλι, κάσα»].

βαρελάδικο (το) (λαϊκ) ο χώρος όπου κατασκευάζονται βαρέλια ΣΥΝ βαρελοποιείο.
[ΕΤΥΜ < *βαρέλι* + παραγ επίθημα *-άδικο*]

βαρελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό βαρέλι **2.** ***βαρελάκια*** (τα) παιχνίδι στο οποίο οι συμμετέχοντες αφήνουν τα σώματά τους να κυλήσουν στο έδαφος με το πλάι, προστατεύοντας με τα χέρια το κεφάλι επίσης, παρόμοια στρατιωτική άσκηση: *κάνουν ~* (κατρακυλούν).

βαρελάς (ο) {βαρελάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει βαρέλια ΣΥΝ βαρελοποιός.

βαρέλας (ο) {χωρ γεν. πληθ } (σκωπτ) ο άνδρας που είναι υπερβολικά παχύς.

βαρελήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *βαρελίσιος*) (για τρόφιμα ή υγρά) αυτός που προέρχεται από βαρέλι, που φυλασσόταν σε βαρέλι· ~ *κρασί / φέτα / μπίρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

βαρέλι (το) {βαρελ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό δοχείο, συνήθ. από ξύλινες κυρτές σανίδες που συγκρατούνται με μεταλλικές στεφάνες, πλατύτερο στη μέση και στενότερο στα άκρα, για την αποθήκευση υγρών (π.χ κρασιού, λαδιού, πετρελαίου) ή στερεών (π.χ. τυριού) προϊόντων ΣΥΝ βυτίο **2.** (συνεκδ) η ποσότητα υγρού που χωρά σε ένα βαρέλι **3.** (σκωπτ.-μτφ.) πρόσωπο πολύ παχύ: *έγινε ~ απ' το πολύ φαγητό.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαρέλα* (βλ.λ.), το οποίο θεωρήθηκε μεγεθυντικό].

βαρελιάζω ρ. μετβ. {βαρέλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ σε βαρέλι: ~ *το κρασί / το τυρί.*

βαρελοποιείο (το) [1892] (λόγ.) το βαρελάδικο (βλ.λ.).

βαρελοποιός (ο) (λόγ.) ο κατασκευαστής βαρελιών ΣΥΝ βαρελάς. — **βαρελοποιία** (η).

βαρελοσανίδα (η) η κυρτή σανίδα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή βαρελιών Επίσης (λαϊκότ.) **βαρελοσάνιδο** (το).

βαρελότο (το) η μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης που τυλίγεται σε χαρτί και εκρήγνυται προκαλώντας ισχυρό κρότο· συνηθίζεται η χρήση του σε μεγάλες γιορτές, πανηγύρια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. barilotto «βαρελάκι», υποκ. τού barile «βαρέλι», λόγω τού κυλινδρικού σχήματος που έχουν ορισμένα πυροτεχνήματα ή λόγω τής επιδρ. τού συνωνύμου *μπουρλότο*]

βαρελόφρων (ο) {βαρελόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (σκωπτ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ το ποτό· (γενικότ.) ο μπεκρής: *«το τούνελ τής Μάγχης έχει μετατραπεί σε παράδεισο των εν γένει βαρελοφρόνων, αφού εκεί οι τιμές των αφορολόγητων ποτών έχουν πέσει στο 25%»* (εφημ.) ΣΥΝ πότης, κρασοπατέρας.
[ΕΤΥΜ < *βαρέλι* + *-φρων* < *φρην, φρενός*].

βαρέλω (η) ▸ βαρέλα

βάρεμα (το) {βαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** η κρούση, το χτύπημα • **2.** (αργκό) η βαρεμάρα
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βάρημα* < αρχ. *βαρῶ (-έω)* (βλ.λ.)].

βαρεμάρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η έλλειψη διάθεσης για εργασία, για δραστηριότητα *ήταν στις ~ του και δεν ήθελε να μελετήσει ούτε σελίδα'* ΣΥΝ τεμπελιά, νωθρότητα **2.** η πλήξη, η βαργεστημάρα.
[ΕΤΥΜ < *βάρεμα*, κατά τα *χαζο-μάρα, κουτα-μάρα, σαχλα-μάρα* κ.ά.].

βαρεμένος, -η, -ο 1. (λαϊκ.) αυτός που έχει δεχθεί χτύπημα ΣΥΝ τραυματισμένος **2.** (αργκό-μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχική ή διανοητική ισορροπία, που έχει πρόβλημα κοινωνικής συμπεριφοράς ή δείχνει παράλογη εμμονή σε κάτι ΣΥΝ βλαμμένος, κολλημένος.

βάρεσα ρ. ▸ βαράω

βαρετός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλήξη· ~ *άνθρωπος / ομιλία / ταινία* ΣΥΝ ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ ενδιαφέρων. — **βαρετά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαραίνω*].

βαρέως επίρρ. (λόγ.) βαριά· ΦΡ. ***φέρω (κάτι) βαρέως*** αισθάνομαι έντονη δυσαρέσκεια, ενόχληση ή μείωση τής αξιοπρέπειάς μου (από κάτι), δεν μπορώ να το ξεπεράσω εύκολα (ψυχολογικά)· *έφερε βαρέως την αποτυχία του στις εξετάσεις.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς*. Ήδη στον Ηρόδοτο μαρτυρείται η φρ. *φέρειν βαρέως* (5, 19) με τη σημ. «υποφέρω, υφίσταμαι κάτι χωρίς υπομονή», ενώ στον Διόδωρο Σικελιώτη η φρ. *βαρέως φέρειν* (26, 3) σημαίνει «ανέχομαι κάτι αξιοπρεπώς»]

βαρηκοΐα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η μειωμένη ακουστική ικανότητα: *ακουστικά βαρηκοΐας* (βλ. λ. ακουστικό)· πβ λ. *κώφωση*

βαρήκοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει επαρκή ακουστική ικανότητα ΣΥΝ κουφός, (σκωπτ.) περήφανος στα αφτιά
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαρυήκοος* < *βαρύς* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω*].

Βαρθολομαίος (ο) **1.** ένας από τους δώδεκα Αποστόλους και τους πρώτους μαθητές τού Χριστού· ΦΡ ***νύχτα τού Αγίου Βαρθολομαίου*** (γαλλ. la nuit du saint Barthélemy) (i) ΙΣΤ η μεγάλη σφαγή των Προτεσταντών Ουγενότων στο Παρίσι από τους Ρωμαιοκαθολικούς στις 24/8/1572 κατόπιν διαταγής τού βασιλιά Καρόλου Θ' (ii) (μτφ.) για καταστάσεις μαζικών και βίαιων εκκαθαρίσεων **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Βαρθολομαῖος* < αραμ. Bar-tolmai «γυιος τού Τολμάι». Η σύγκριση των χωρίων τής Κ.Δ. (Λουκ. 6, 14 *Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον*. Ιωάνν 1, 46. *εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ*), όπου τα ονόματα *Βαρθολομαῖος* και *Ναθαναήλ* συσχετίζονται στην ίδια αφήγηση με τον Φίλιππο, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τον ίδιο Απόστολο, ο οποίος έφερε το όνομα *Ναθαναὴλ Βαρθολομαῖος* (< Nathanáel Bar-tolmai) Βλ. κ. *Ναθαναήλ*].

βαριά (η) το βαρύ και μεγάλο σιδερένιο σφυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαρεά* (με συνίζηση) < *βαρέα*, θηλ. τού αρχ. επιθ *βαρύς* (βλ λ.)]

βαριά επίρρ. [μεσν.] **1.** με δύναμη, ισχυρά ~ *χτυπούν τα σήμαντρα* **2.** επικίνδυνα, πολύ άσχημα: ~ *άρρωστος / τραυματισμένος* **3.** με ψυχική οδύνη, με πάθος: *αναστενάζω* ~ **4.** με δυσκολία: *αναπνέω / ανασαίνω* ~ **5.** με δυσαρέσκεια: *μην το παίρνεις τόσο ~ αυτό που έπαθες!* **6.** (για ύπνο) χωρίς να μπορεί κανείς να ξυπνήσει εύκολα ή να αντιληφθεί (κάτι): *κοιμάται πολύ ~ δεν ξυπνάει εύκολα'* ΣΥΝ βαθιά **7.** (για ακοή) ανεπαρκώς, όχι καθαρά, όχι ευκρινώς: *ακούει* ~ **8.** αργά και με όλο το βάρος (κάποιου): *πατάει ~ || έσερνε τα βήματά του ~ στον χορό* **9.** κουρασμένα, με κόπο *περπατούσε ~ μετά τη δουλειά*

βαριακούω ρ αμετβ. {βαριακού-ς, -ει, -με, -τε -ν(ε)· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καλά.

βαριανασαίνω ρ αμετβ. {βαριανάσανα} (εκφραστ.) ανασαίνω βαριά, λαχανιάζω.

βαριαναστενάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαναστέναξα} (εκφραστ.) βγάζω βαθύ αναστεναγμό, αναστενάζω με πόνο

βαριαρρωσταίνω ρ αμετβ. [μεσν.] {βαριαρρώστη-σα, -μένος} αρρωσταίνω βαριά, σοβαρά

βαρίδι (το) {βαριδ-ιού | -ιών} **1.** (γενικά) μικρό κομμάτι από βαρύ μέταλλο, που χρησιμοποιείται για να προσθέτει βάρος· (ειδικότ.) το αντίβαρο τής ζυγαριάς ή τής πλάστιγγας ΣΥΝ αντιζύγιο **2.** μικρό βάρος που κρέμεται από το νήμα τής στάθμης (τού αλφαδιού) των οικοδόμων (συνεκδ.) το ίδιο το αλφάδι (βλ.λ.) **3.** καθένα από τα δύο μεταλλικά βάρη τού ωρολογιακού εκκρεμούς **4.** το βάρος που τεντώνει το στημόνι τού αργαλειού **5.** το βάρος που δένεται μαζί με τα αγκίστρια σε πετονιά, ώστε να βυθίζεται στη θάλασσα
[ΕΤΥΜ Υποκορ. τού επιθ. *βαρύς*, άσχετο προς το μτγν *βαρύδιον* (εσφαλμ. γρ αντί *βαρύλλιον*), επίσης υποκ τού *βαρύς*].

βαριέμαι ρ. μετβ. κ αμετβ {βαρέθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** αισθάνομαι πλήξη, ανία (για κάποιον/κάτι): ~ *να τον ακούω είναι τόσο ανιαρός ομιλητής' ||* ~ *τις δεξιώσεις* **2.** δεν μπορώ να υποφέρω, να ανεχθώ άλλο (κάποιον/κάτι), αισθάνομαι ότι με έχει κουράσει, ότι έχω κορεστεί (από αυτόν/αυτό): *τα 'χω βαρεθεί όλα, θέλω ν' αλλάξω ζωή || έχω βαρεθεί ν' ακούω από τους πολιτικούς κάθε τέσσερα χρόνια τις ίδιες υποσχέσεις ||* (εκφραστ.) *τον έχει βαρεθεί η ψυχή μου* (δεν τον αντέχω άλλο)· ΦΡ (παροιμ.) ***το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός / ο παπάς*** για κάτι που επαναλαμβάνεται φορτικά και καταντά βαρετό ♦ **3.** (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία: *ψάρευα όλο το πρωί, αλλά στο τέλος βαρέθηκα και τα παράτησα* ΦΡ (α) ***βαριέμαι που ζω*** δεν έχω κανένα ενδιαφέρον, αισθάνομαι αφόρητη πλήξη (β) ***δεν βαριέσαι!*** για να δηλωθεί ότι δεν πρέπει ή δεν αξίζει να στενοχωριέται ή να ανησυχεί κάποιος για συγκεκριμένο πρόβλημα: *–Κι αν σε απολύσουν; –Κάτι άλλο θα βρεθεί να κάνω.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βαριοῦμαι*, μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαροῦμαι (-έο-)* «δυσανασχετώ», κατά το σχήμα *ἀρνοῦμαι – ἀρνιοῦμαι – ἀρνιέμαι* κ ά.].

βαριεστίζω, βαριεστώ ρ → βαργεστώ

βαριετέ (το) {άκλ.} το ψυχαγωγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει ποικιλία θεαμάτων και ακροαμάτων (κωμικά σκετς, ελαφρά μουσική, τραγούδια, ακροβατικά, ταχυδακτυλουργικά κ.ά.)
[ΕΤΥΜ < γαλλ variété «ποικιλία» < λατ. varietas].

βάριο (το) [1840] {βαρίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο Ba), που βρίσκει εφαρμογές στην εξόρυξη πετρελαίου, τη μεταλλουργία κ.α. (βλ. λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ. < αγγλ. barium < ελλην. *βάρος* + νεολατ. -ium, ονομασία που δόθηκε στο στοιχείο από τον Βρετανό χημικό Sir Humphry Davy, ο οποίος το ανακάλυψε]

βαριοκοιμάμαι ρ. αμετβ {βαριοκοιμάσαι... | βαριοκοιμ-ήθηκα, -ισμένος} κοιμάμαι βαριά, δεν ξυπνάω εύκολα. Επίσης **βαριοκοιμούμαι**.

βαριόμοιρος, -η, -ο (εκφραστ.) δυστυχισμένος, κακότυχος.

βαριοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ} η μικρή βαριά (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < *βαριά* + υποκ. επίθημα *-πούλα*].

βαριούχος, -ος, -ο ΧΗΜ-ΙΑΤΡ αυτός που περιέχει βάριο.
[ΕΤΥΜ < *βάριο* + *-ούχος* < *έχω*].

βάρκα (η) {βαρκών} μικρό ανοιχτό θαλάσσιο σκάφος που κινείται με κουπιά, ιστία ή μηχανή ΣΥΝ (λόγ.) λέμβος, άκατος. — (υποκ.) **βαρκούλα** (η) κ. **βαρκάκι** (το) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βραχίονας*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < λατ. barca < *bārica < baris < αρχ. *βᾶρις* «πλοιάριο», δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ κοπτ. bari].

βαρκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με βάρκα: *πηγαίνω* ~.
[ΕΤΥΜ < βεν. barcada < barca «βάρκα»].

βαρκάρης (ο) {βαρκάρηδες}. **βαρκάρισσα** (η) {δύσχρ. βαρκαρισσών} **1.** κάτοχος βάρκας ΣΥΝ (λόγ.) λεμβούχος **2.** κυβερνήτης βάρκας.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βάρκα* + παραγ επίθημα *-άρης*].

βαρκαρόλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** ρομαντικό τραγούδι βαρκάρη (κυρ Βενετσιάνου γονδολιέρη), που συνοδεύει τη βόλτα με βάρκα **2.** ΜΟΥΣ μουσική σύνθεση, οργανική ή φωνητική, συνήθως σε μέτρο 2/4 ή 4/4, που θυμίζει τα τραγούδια των γονδολιέρηδων τής Βενετίας.
[ΕΤΥΜ < βεν. barcarola < barcarolo «βαρκάρης, γονδολιέρης» < barca «βάρκα»].

Βαρκελώνη (η) πόλη και σημαντικό λιμάνι τής ΝΑ. Ισπανίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, πρωτεύουσα τής Καταλωνίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ Barcelona (οπτικό δάνειο) < μαυριτ Barjalunah, που ανάγεται στον Καρχηδόνιο στρατηγό Hamilcar Barca, ο οποίος θεωρείται ότι την ίδρυσε τον 3ο αι π Χ. Το προσωνύμιο Barca είναι σημιτικής προελ., πβ. εβρ. baraq «αστροπελέκι»].

Βάρκιζα (η) ΝΑ προάστιο τής Αθήνας, γνωστό από τη συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ τής ελληνικής κυβερνήσεως και τού Ε.Α.Μ. – Κ.Κ.Ε με τη λήξη των Δεκεμβριανών για θέματα συνταγματικών ελευθεριών, δημιουργία εθνικού στρατού, δημοψήφισμα, εκλογές και αμνηστία για πολιτικά αδικήματα *(Συμφωνία τής Βάρκιζας).*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αλβ. Varkëza < varkë < ελλην. *βάρκα*].

Βαρλαάμ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ο *Καλαβρός*· θεολόγος και φιλόσοφος (1290-1350), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινουπόλεως, γνωστός για τις θέσεις του κατά τού ησυχασμού **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ όν., πιθ. < συρ. Barula, κατ' επίδρ. τού μτγν. ον. *Βαλαάμ* (< εβρ. Bilĕam)].

Βάρνα (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Βουλγαρίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ Varna < αρχ. σλαβ. vran(a) «μαύρος», λόγω τής θέσεως τής πόλης στη Μαύρη Θάλασσα. Κατ' άλλη άποψη, < Ι.Ε. *ver-a- «νερό» Η πόλη είχε αρχικώς ιδρυθεί τον 6ο αι π Χ. με το αρχ. όνομα *Ὀδησσός*].

Βαρνάβας (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο *Απόστολος* ~, *ο ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Κύπρου* **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν < αραμ Bar-nĕbhūā «γυιος παρηγοριάς»]

βαρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής Φυσικής που ασχολείται με φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. barometry]

βαρομετρικός, -ή, -ό [1812] ΜΕΤΕΩΡ **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης **2.** (α) ***βαρομετρικό χαμηλό*** κάθε περιοχή χαμηλών πιέσεων όπου η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο (πβ κ. λ. *ύφεση*)· προκαλεί επιδείνωση τού καιρού (β) ***βαρομετρικό υψηλό*** ο αντικυκλώνας (βλ.λ.) (γ) ***βαρομε-***

τρική πίεση η ατμοσφαιρική πίεση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. barométrique]

βαρόμετρο (το) [1799] {βαρομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής πίεσης: *υδραργυρικό / μεταλλικό ~* **2.** (μτφ) οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί ως δείκτης γενικότερων εξελίξεων *πολλοί έλεγαν παλιά ότι το Παρίσι με τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις του είναι το ~ των διεθνών πολιτικών ανακατατάξεων.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ barométre]

βαρονία (η) {βαρονιών} **1.** ο τίτλος τού βαρόνου **2.** τα εδάφη που ανήκουν στον βαρόνο

βαρόνος (ο) [1782] (παλαιότ ορθ *βαρώνος*), **βαρόνη** (η) **1.** τίτλος ευγενών τής Δ Ευρώπης **2.** (μτφ -κακόσ) πρόσωπο που διαθέτει σημαντική δύναμη, επιρροή σε ειδικό πεδίο δράσεως ή επιχειρήσεων *οι ~ τής πολιτικής / τού Τύπου / τής κοκαΐνης* (οι Κολομβιανοί μεγαλέμποροι αυτού τού ναρκωτικού) Επίσης ***βαρονέσσα*** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ baron < γαλλ baron < μτγν λατ. baro «άνδρας, ελεύθερος άνθρωπος» < αρχ γερμ. baro «ελεύθερος»].

βάρος (το) {βάρ-ους | -η, -ών} **1.** ΦΥΣ η δύναμη με την οποία έλκει η Γη προς το κέντρο της τα υλικά σώματα: *το ~ κάθε υλικού σώματος είναι ανάλογο με τη μάζα του* **2.** (συνεκδ) (α) η ιδιότητα σώματος να έλκεται από τη Γη και να ασκεί ορισμένη πίεση σε ό,τι βρεθεί από κάτω του· *έπεσε πάνω του με όλο του το ~ και τον έριξε κάτω* || *το ~ τής πέτρας* || (μτφ.) *υπό το ~ των νέων εξελίξεων* (υπό την πίεση των νέων εξελίξεων. όπως επιβάλλουν οι νέες εξελίξεις) || *δεν αισθανόσουν ποτέ το βάρος τής παρουσίας του* ΑΝΤ ελαφρότητα (β) ***κέντρο βάρους*** βλ. λ *κέντρο* (γ) ***ειδικό βάρος*** το πηλίκο τού βάρους ενός σώματος προς τον όγκο του **3.** ΧΗΜ (α) ***ατομικό βάρος*** βλ. λ *ατομικός* (β) ***μοριακό βάρος*** βλ. λ *μοριακός* **4.** (συνεκδ) ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι βαρύ(ς) *ως μονάδα βάρους χρησιμοποιείται το χιλιόγραμμο* (*κιλό*) **5.** (ειδικότ.) η μάζα σώματος εκφρασμένη σε κιλά και γραμμάρια: *το ~ μου είναι εξήντα κιλά* || *πόσο ~ έχεις;* || *παίρνω ~* (παχαίνω) || *χάνω ~* (αδυνατίζω) || *απώλεια βάρους λόγω ασθενείας* || *επιστολή βάρους 20 γραμμαρίων* || *ειδικό / μικτό / καθαρό ~* ΦΡ (α) ***ιδανικό βάρος*** το πόσο πρέπει να ζυγίζει κανείς με βάση τον συνδυασμό σωματικών στοιχείων (ύψους, τύπους σκελετού) και τού φύλου. *υπολόγισαν το ~ του με βάση το ύψος του και το βάρος τού σκελετού του* (β) ***ρίχνω όλο μου το βάρος (σε κάτι)*** αφιερώνομαι με όλες μου τις δυνάμεις (σε κάτι). προσανατολίζω όλες μου τις ενέργειες (σε κάτι): *έχει ρίξει όλο του το βάρος στην προώθηση τού καινούργιου του βιβλίου* **6.** (συνεκδ) κάθε βαρύ σώμα *είναι έγκυος και δεν πρέπει να σηκώνει βάρη* **7.** ΑΘΛ ***βάρη*** (τα) μεταλλικές ράβδοι που έχουν στα δύο άκρα προσαρμοσμένες σφαίρες ή δίσκους από χυτοσίδηρο και χρησιμοποιούνται ως μέσο εκγύμνασης ή στο αντίστοιχο αγώνισμα (*άρση βαρών*) (βλ. κ λ *βαράκι*) (μτφ.) **8.** (α) η υποχρέωση που επωμίζεται κανείς *αναλαμβάνω τα οικογενειακά ~* (β) η υπαιτιότητα κυρ στη ΦΡ ***ρίχνω το βάρος (σε κάποιον)*** κατηγορώ (κάποιον) ως υπαίτιο: *ο πλοίαρχος έριξε το βάρος για την προσάραξη στον αξιωματικό γέφυρας* **9.** ΝΟΜ (α) συμπεριφορά η οποία επιβάλλεται από τον νόμο. χωρίς όμως να είναι δυνατός ο δικαστικός εξαναγκασμός τού βαρυνόμενου σε τήρησή της ο οποίος υφίσταται απλώς άλλες δυσμενείς συνέπειες οι οποίες συνιστούν έναν έμμεσο καταναγκασμό, π χ όποιος έχει κάνει ασφάλεια ζωής έχει το *βάρος* να ενημερώσει τον ασφαλιστή για ασθένειες που έχει περάσει, αλλιώς χάνει το δικαίωμα αποζημιώσεως (β) ***βάρος αποδείξεως*** (i) (υποκειμενικό) στο πλαίσιο τού συζητητικού συστήματος. το υποκειμενικό βάρος αποδείξεως φέρει εκείνος ο διάδικος στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία προσκομιδής των μέσων αποδείξεων στο δικαστήριο (ii) (αντικειμενικό) το αντικειμενικό βάρος αποδείξεως το φέρει ο διάδικος ο οποίος βαρύνεται με τις αρνητικές συνέπειες τής μη αποδείξεως των αποδεικτέων πραγματικών περιστατικών, δηλ. εκείνος ο οποίος φέρει τον κίνδυνο **10.** το δυσάρεστο αίσθημα που έχει κανείς σε μέρος τού σώματός του. σαν να δέχεται πίεση από βαρύ σώμα. *έχω ένα ~ στο στομάχι* (βαρυστομαχιά) / *στο κεφάλι* **11.** η ψυχική επιβάρυνση. το δυσάρεστο αίσθημα στην ψυχή ή τη συνείδηση (κάποιου): *όταν εξόφλησα και τα τελευταία μου χρέη, έφυγε ένα ~ από πάνω μου* ΦΡ ***(κάτι) το 'χω βάρος*** (στην ψυχή μου. τη συνείδησή μου) αισθάνομαι ενοχή για κάτι. *~ στη συνείδησή μου που δεν τον βοήθησα όταν είχε ανάγκη* **12.** η ιδιαίτερη σημασία, η σπουδαιότητα: *εφόσον είναι υπουργός, ο λόγος του έχει ~* || *το ~ των λεγομένων / των αποδείξεων / των ενεργειών του* || *πάντα είχε συνείδηση τού βάρους τής προσωπικότητάς του* **13.** πρόσωπο, πράγμα ή υποχρέωση που προκαλεί πρόβλημα (σε κάποιον)· ΦΡ (α) ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** προκαλώ ενόχληση (σε κάποιον), τον επιβαρύνω με την παρουσία μου *Έλα να μείνεις μαζί μας το Σαββατοκύριακο' –Δεν θέλω να σας γίνω βάρος* (β) ***σε / εις βάρος (κάποιου)*** προς ζημία μου ή εναντίον μου: *γελούν ~* || *το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση εις βάρος του* || *ο αγώνας έληξε με σκορ 3-1 εις βάρος τής Αγγλίας* — (υποκ.) **βαράκι** (το) (σημ. 7) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ , συνεσταλμ βαθμ. τού I.E. θ. *g^{w}er-u- «βαρύς», πβ σανσκρ gurúh. λατ. grav-is, γαλλ grave (> αγγλ. grave). αγγλ. grief «θλίψη» κ ά. Ομόρρ *βαρ-ύς*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *καθαρό / μικτό / ειδικό βάρος* (πβ. γαλλ le poids net / brut / spécifique). *έχω ένα βάρος στη συνείδησή μου* (< γαλλ. avoir un poids sur la conscience). *έχω ένα βάρος στο στομάχι* (< γαλλ avoir un poids sur l'estomac) κ ά].

βαρούλκο (το) το μηχάνημα που με ειδικές τροχαλίες καθιστά δυνατή την έλξη ή την ανύψωση βαρών ΣΥΝ βίντσι
[ΕΤΥΜ < μτγν *βαρουλκόν (τό)* < *βαρουλκός (ή)* (ενν. *μηχανή*) < *βάρος* + *-ουλκός* < *ἕλκω*. μηχανή που εφευρέθηκε από τον Αρχιμήδη. στού οποίου τα συγγράμματα μνημονεύεται για πρώτη φορά].

Βαρσοβία (η) η πρωτεύουσα τής Πολωνίας
[ΕΤΥΜ < πολ Warszawa, αγν ετύμου Κατά τον 9ο αι. μ.Χ ο δούκας Κονράδος (τής Μαζοβίας) ίδρυσε ένα φρούριο κοντά σε ένα μικρό ψαροχώρι. που ονομαζόταν Βαρσόβα (Warszowa). Το 1610 ο αυτοκράτορας Σιγισμούνδος Αύγουστος όρισε τη Βαρσοβία πρωτεύουσα τού Πολωνο-Λιθουανικού βασιλείου αντί τής Κρακοβίας]

βαρυ- / βαρύ κ. **βαρ- / βάρ-** κ **βαριο- / βαριό-** κ. **βαρι-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο βάρος *βαρυ-κόκκαλος* **2.** ότι κάτι γίνεται ή υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, ότι είναι ιδιαίτερα έντονο: *βαρι-αναστενάζω, βαρυπενθής, βαρυ-σήμαντος, βαριο-κοιμάμαι, βαρυ-χειμωνιά* **3.** (στην ιατρική) ότι κάτι δεν λειτουργεί κανονικά. *βαρ-ηκοΐα* **4.** άσχημη, βαριά διάθεση, δυσάρεστα συναισθήματα: *βαρύ-θυμος, βαρυ-καρδίζω*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *βαρύ-τονος, βαρύτιμος*), που προέρχεται από το επίθ *βαρύς*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν όρους (λ χ. γαλλ bary-sphère)].

βαρύαυλος (ο) [1856] {βαρυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ (λόγ.) το φαγκότο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ fagot (βλ λ. *φαγκότο*)].

βαρυγγωμώ ρ. αμετβ. {βαρυγγωμάς... | βαρυγγώμ-ησα, -ισμένος} εκφράζω την απελπισία μου. παραπονούμαι για την τύχη μου: *αντί να βαρυγγωμάς και να τα βάζεις με την τύχη σου, είναι καλύτερο να κάνεις κάτι για να την αλλάξεις* ΣΥΝ δυσανασχετώ, δυσφορώ, κλαίγομαι. Επίσης (λαϊκότ) **βαργωμώ**. — **βαρυγγώμια** (η) [μεσν] κ. ***βαρυγγώμισμα*** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βαρυγγωμῶ* < *βαρυγνωμῶ (-έω)* (με αναδρομική αφομοίωση *-γν-* > *-γγ-*) < *βαρύγνωμος* < *βαρύς* + *-γνωμος* < *γνώμη* Η γρ *βαρυγκωμώ* δεν έχει ετυμολογική στήριξη, αφού πρόκειται για αφομοίωση τού *-ν-* και όχι για ηχηροποίηση τού *-γ-*].

βαρύγδουπος, -η, -ο **1.** αυτός που προκαλεί έντονο (βαρύ) ήχο (γδούπο) κατά την πτώση του ΣΥΝ βροντερός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη εντύπωση (αλλά συνήθ. είναι κενός περιεχομένου): *~ λόγια / ονόματα / διακηρύξεις* ΣΥΝ ηχηρός. πομπώδης — **βαρύγδουπα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαρύδουπος* < *βαρύς* + *δοῦπος* «βαρύς. υπόκωφος ήχος» (βλ κ *γδούπος*)]

βαρύθυμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που διακατέχεται από δυσάρεστα συναισθήματα, όπως λύπη. μελαγχολία κ.λπ. ΣΥΝ μελαγχολικός, περίλυπος. σκυθρωπός — **βαρυθυμία** (η) [αρχ]. **βαρύθυμα** επίρρ., ***βαρυθυμώ*** ρ. [μτγν] {-είς .}

βαρυκαρδίζω ρ μετβ. κ αμετβ [μεσν] {βαρυκάρδισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ) προκαλώ (σε κάποιον) άσχημα (δυσάρεστα) συναισθήματα *μη με βαρυκαρδίζεις με δυσάρεστες ειδήσεις* ΣΥΝ στενοχωρώ. λυπώ ♦ **2.** (αμετβ) βρίσκομαι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση: *~ στην ξενιτειά, όταν θυμάμαι τους γονείς μου* ΣΥΝ στενοχωριέμαι. αθυμώ.

βαρύμαγκας (ο) (συνήθ. ειρων.) αυτός που έχει ύφος σκληρού μάγκα, που κάνει τον ζόρικο.

βάρυνα ρ ▸ βαρύνω. βαραίνω

βαρύνοια (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η αμβλύνοια (βλ λ.).

βαρύνω ρ μετβ. [αρχ] {μτχ ενεστ. βαρύνων, -ουσα, -ον, βάρ-υνα, -ύνθηκα, βεβαρυμμένος} **1.** (μετβ.) επιβαρύνω κάποιον με κάτι *η ευθύνη τής αεράμυνας βαρύνει αποκλειστικά την αεροπορία* (ηθικά ή νομικά) *τον βαρύνουν κατηγορίες για καταχρήσεις* || *οι ευθύνες για την καθυστέρηση τής αναδάσωσης είναι εμφανές ότι βαρύνουν κυρίως το Υπουργείο Γεωργίας* (μεσοπαθ ***βαρύνομαι***) (+με) **2.** έχω εις βάρος μου (κάτι): *το πολιτικό του παρελθόν βαρύνεται με πλήθος σκανδάλων* **3.** έχω την υποχρέωση να κάνω (κάτι): *~ με την απόδειξη τής κατηγορίας* **4.** έχω την επιβάρυνση: *~ με τα έξοδα μεταφοράς τού φορτίου* **5.** (η μτχ. ***βαρύνων**, -ουσα, -ον*) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, σπουδαιότητα: *~ γνώμη / σημασία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-αίνω, μετοχή*

βαρυπενθώ ρ αμετβ [μεσν.] {βαρυπενθείς. , μτχ βαρυπενθών, -ούσα, -ούν μόνο σε ενεστ κ παρατ.} πενθώ βαριά, είμαι βυθισμένος στο πένθος: *η βαρυπενθούσα χήρα.* — **βαρυπενθής,** -ής, -ές [μτγν].

βάρυπνος, -η. -ο [1868[(λογοτ) **1.** αυτός που κοιμάται βαριά **2.** αυτός που σηκώνεται κακόκεφος από τον ύπνο. — **βάρυπνα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βαρ(υ)-* + *ύπνος*, πβ μτγν. *βαρύυπνος*].

βαρυποινίτης (ο) [1890] {βαρυποινιτών}, **βαρυποινίτισσα** (η) {βαρυποινιτισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε μεγάλη ποινή κάθειρξης. δηλ πολυετή φυλάκιση ή ισόβια: *η πτέρυγα των ~*

βαρύς, -ιά (λόγ -εία). -ύ {βαρ-ιού κ λόγ -έος | βαρ-ιοί κ λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ. λόγ -έα), -ιών κ. λόγ. -έων. θηλ -ειών} **1.** αυτός που έχει μεγάλο βάρος και μεταφέρεται ή σηκώνεται δύσκολα· *είναι πολύ βαρύ, για να το σηκώσω μόνος μου* || *αυτό το δέμα είναι δύο κιλά πιο βαρύ* || *~ φορτίο* ΑΝΤ ελαφρύς (μτφ) **2.** έντονος λόγω τής δύναμής του, δυνατός *~ χτύπημα* || (απειλητικά) *πρόσεξε, γιατί έχω ~ χέρι!* (δηλ. μη με αναγκάσεις να σε δείρω) **3.** αυτός που υποφέρεται δύσκολα: *~ ποινή / εργασία* ΦΡ (μτφ.) ***είναι βαριά η καλογερική*** για απαιτητική δουλειά, για οτιδήποτε απαιτεί ιδιαίτερο μόχθο και θυσίες **4.** έντονος (και συνήθ δυσάρεστος): *~ μυρωδιά* **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλες διαστάσεις, επιβλητικότητα ή και υπερβολή *~ διακόσμηση / αρχιτεκτονική* **6.** αυτός που βιώνεται σε βάθος, πολύ έντονος: *~ μελαγχολία* ΣΥΝ βαθύς **7.** (φαγητό) που δεν χωνεύεται εύκολα ή που έχει πολλά μπαχαρικά: *το φαϊ τού έπεσε βαρύ στο στομάχι* || *του αρέσει η ~ κουζίνα* **8.** (μέρος τού σώματος) στο οποίο αισθάνεται κανείς βάρος, πίεση: *νιώθω το στομάχι μου ~* || *αισθάνομαι ~ το κεφάλι μου* || *από την κούραση τα πόδια μου είναι ~* **9.** (ρόφημα) που έχει σε μεγάλη αναλογία το βασικό του συστατικό, που είναι πυκνό στη σύστασή του (λαϊκ) *έναν καφέ πολλά βαρύ!* || *~ τσάι* **10.** (τσιγάρο) με μεγάλη περιεκτικότητα σε πίσσα και νικοτίνη ΣΥΝ σέρτικος **11.**

(ύπνος) που έχει παρατεταμένη διάρκεια ή που δεν διακόπτεται εύκολα *κάνει βαρύ ύπνο· δεν ξυπνά ούτε με κανονιές* ΣΥΝ βαθύς **12.** (φωνή) χαμηλή (μπάσα) και καθόλου διαπεραστική *η ~ φωνή θεωρείται σημάδι ανδροπρέπειας* || *απ' τα πολλά τσιγάρα η φωνή του έγινε ~* **13.** ΜΟΥΣ ***ήχος βαρύς*** ο πλάγιος τρίτος ήχος τής βυζαντινής μουσικής **14.** (για κλίμα, καιρικές συνθήκες) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και δεν γίνεται εύκολα ανεκτός: *~ κρύο / χειμώνας*· ΦΡ (α) ***βαρύ κλίμα*** (i) το ανθυγιεινό κλίμα (ii) (μτφ.) η ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση, από ένταση στις σχέσεις: *η συνάντηση έγινε σε ~* (β) ***βαριά ατμόσφαιρα*** (i) η πνιγηρή ατμόσφαιρα. *από τον καπνό των τσιγάρων υπήρχε ~ στο μαγαζί* (ii) η καταθλιπτική ατμόσφαιρα *ο στρατός των ηττημένων επέστρεψε μέσα σε ~* **15.** (ενδυμασία) που έχει μεγάλο όγκο ή/και κρατά το σώμα πολύ ζεστό (κυρ χειμωνιάτικη): *~ ρούχα / κουβέρτα* **16.** σοβαρός. σημαντικός (λόγω των δυσάρεστων συνεπειών του): ~ κόστος / *σφάλμα / ατόπημα / συνέπειες / απώλειες / νόσος / γρίπη* **17.** (γενικότ.) σημαντικός *~ ευθύνη* **18.** (λόγος) που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, από προσβλητική διάθεση· *αντάλλαξε ~ λόγια / χαρακτηρισμούς* || *μεταχειρίστηκε / εκτόξευσε ~ εκφράσεις* ΣΥΝ οξύς ΑΝΤ ήπιος **19.** αυτός που έχει πολύ σοβαρό ύφος, που συμπεριφέρεται με αυστηρότητα, που δεν αφήνει περιθώρια οικειότητας: *~ ύφος*· (μτφ -οικ., ως χαρακτηρισμός) (α) ***(κάποιος) κάνει τον βαρύ*** (κάποιος) συμπεριφέρεται σαν να είναι θυμωμένος με κάποιον, δεν πολυμιλάει. έχει αυστηρό ύφος κ λπ (β) ***βαρύς κι ασήκωτος*** (εμφατ.) για κάποιον που κάνει τον βαρύ (βλ. παραπάνω)· επίσης, για το ύφος του: *έχει ύφος βαρύ κι ασήκωτο!* (γ) ***βαρύ πεπόνι*** αυτός που δεν δείχνει φιλική συμπεριφορά, που δεν επιτρέπει τις οικειότητες ή που είναι τσατισμένος: *πολύ το ~ μάς κάνει* ΑΝΤ φιλικός, προσηνής **20.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή διάθεση: *συνήθως δεν είναι τόσο ~, σήμερα όμως δεν είναι στα κέφια του* || *«όσο βαριά είν' τα σίδερα, είν' η καρδιά μου σήμερα»* (λαϊκ τραγ.)· ΦΡ ***με βαριά καρδιά*** απρόθυμα: *~ αναγκάστηκε να δεχτεί* ΑΝΤ με ελαφριά καρδιά, ελαφρά τη καρδία **21.** δύσκολα κατανοητός, όχι προσιτός στο ευρύ κοινό *η τελευταία του ταινία ήταν πολύ ~ για το κοινό* **22.** αυτός που συνεπάγεται μεγάλες ευθύνες και υποχρεώσεις: *έχουμε ~ κληρονομιά ως έθνος και πρέπει να την τιμήσουμε* || *έχει αναλάβει ~ καθήκοντα* **23.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα. που πρέπει να εκπληρωθεί, να τηρηθεί οπωσδήποτε: *έδωσα όρκο ~* **24.** επικίνδυνος, που μπορεί να οδηγήσει σε άσχημες καταστάσεις: *~ αρρώστια / τραύμα* **25.** (για μουσική. τραγούδι, χορό) (α) αυτός που είναι αργός, σχεδόν τελετουργικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον γρήγορο και χαρούμενο: *~ ζεϊμπέκικο* (β) (τραγούδι) που το θέμα του είναι δυσάρεστο, που προκαλεί δυσθυμία, μελαγχολία: *πώς μπορεί και ακούει πρωί- πρωί ~ λαϊκά,* **26.** δυσκίνητος, που του λείπει η ευκινησία και η ταχύτητα *ένας ψηλός, ~ άνδρας* || *ο αμυντικός παίκτης είναι πολύ ~ και δεν μπορεί να φυλάξει τον νεαρό αντίπαλό του* **27.** ΣΤΡΑΤ (όπλο) μεγάλου βάρους και διαμετρήματος: *~ πυροβόλο* || *εκπαίδευση στα βαρέα όπλα* ΦΡ ***βαρύ πυροβολικό*** (i) η μονάδα που έχει πυροβόλα μεγάλου βάρους και διαμετρήματος (ii) (μτφ.-ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ή πράγμα που θεωρείται το καλύτερο και ισχυρότερο στον χώρο του και στο είδος του *το ~ τής ομάδας, ο παίκτης που κάνει τη διαφορά* **28.** ***βαριά βιομηχανία*** βλ. λ. *βιομηχανία* **29.** ΧΗΜ ***βαρύ ύδωρ / νερό*** {βαρέος ύδατος} νερό το οποίο. σε αντίθεση με το φυσικό. περιέχει στη σύστασή του δευτέριο (βαρύ υδρογόνο / ισότοπο υδρογόνου) αντί υδρογόνου και χρησιμοποιείται ως επιβραδυντής σε πυρηνικούς αντιδραστήρες. καθώς και στην παρακολούθηση τού μηχανισμού χημικών και βιοχημικών φαινομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.

[ΕΤΥΜ αρχ. < I E *g^{w}r̥-u-. συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. θ. *g^{w}er-u- «βαρύς», πβ. σανσκρ gurúḥ. λατ. grav-is, γαλλ grave, γαλλ. grief «θλίψη» (> αγγλ. grief) κ.ά Ομόρρ *βάρ-ος* Η λ. *βαρύς* προσδιορίζει ήδη από την Αρχ. τόσο τον χαρακτηριζόμενο από φυσικό βάρος και σωματική ισχύ (π.χ. *χεῖρα βαρεῖαν*, Ομήρ. *Ιλ.* Α 129) όσο και εκείνον που διακατέχεται από ισχυρά αρνητικά συναισθήματα, π χ. *«βαρεῖα ξυμφορά»* (Αισχύλ. *Πέρσαι* 1044). *«βαρεῖα ὀργή»* (Σοφοκλ. *Φιλοκτ.* 368), *«βαρεῖαι ἀπέχθειαι»* (Πλάτ. *Ἀπολογία* 23a) Ως αντίθετο τού επιθ. *ὀξύς* η λ. χρησιμοποιήθηκε ως χαρακτηρισμός μουσικού τόνου (π χ *βαρυτάτη χορδή*, Πλάτ *Φαῖδρος* 268e) και ως σημείο τονισμού (βλ κ *βαρεία*). Ορισμένες φρ και επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βαρύς ήχος* (πβ γαλλ. un son grave). *βαρύ ύδωρ* (πβ γαλλ l'eau lourde), *βαριά φωνή* (< γαλλ. voix grave). *βαρύς ζυγός* (< γαλλ. joug pesant). *βαριά βιομηχανία / φορολογία* (< αγγλ. heavy industry / taxation), *βαριά ατμόσφαιρα* (< αγγλ. heavy atmosphere), *βαρύ πυροβολικό* (πβ. αγγλ. heavy artillery), *με βαριά καρδιά* (< αγγλ with a heavy heart) κ ά].

βαρυσήμαντος, -η. -ο [1885] αυτός που έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία· *~ πολιτικές δηλώσεις* ΑΝΤ ασήμαντος — **βαρυσήμαντα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βαρύς* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*, απόδ τού γερμ. schwerwiegend]

βαρυστομαχιάζω ρ αμετβ. {βαρυστομάχιασα} αισθάνομαι βάρος στο στομάχι. συνήθ λόγω δύσπεπτης τροφής — **βαρυστομαχιά** (η), **βαρυστομάχιασμα** (το), **βαρυστόμαχος,** -η. -ο.

βαρύτητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ η παγκόσμια ελκτική δύναμη μεταξύ των μαζών των υλικών σωμάτων *η θεωρία τού Νεύτωνα για τη ~* **2.** (μτφ για λόγια και ενέργειες) η σημασία, η αξία: *οι απόψεις του δεν έχουν ιδιαίτερη ~, αφού δεν είναι αρμόδιος για τέτοια θέματα* **3.** η προσοχή. η φροντίδα για κάτι *θα δοθεί ιδιαίτερη ~ στη ρύθμιση των χρεών* **4.** ο όγκος, η σοβαρότητα: *η ~ ενός καλλιτεχνήματος* ΑΝΤ κομψότητα, ελαφράδα, απλότητα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς* Η σημ τής έλξης τής Γης είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ gravity]

βαρυτικός, -ή. -ό [1887] ΦΥΣ αυτός που σχετίζεται με τη βαρύτητα: *~ πεδίο / μάζα*

βαρύτιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει σημαντική. υλική κυρ., αξία: *~ διάκοσμος / κοσμήματα* ΣΥΝ πολύτιμος ΑΝΤ ευτελής.

βαρύτονος, -η. -ο **1.** αυτός που ηχεί δυνατά, έντονα ΑΝΤ οξύφωνος **2.** ΜΟΥΣ (α) ***βαρύτονος*** (ο) ο τραγουδιστής (κυρ. στην όπερα) που έχει φωνή μεταξύ τενόρου και μπάσου (βαθυφώνου): *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Τ. Γκόμπι, Ντ.Φ Ντίσκαου. Γ. Αγγελόπουλος κ.ά* (β) **βαρύτονο** (το) χάλκινο πνευστό όργανο που χρησιμοποιείται σε μπάντες **3.** ΓΛΩΣΣ (λέξη) που δεν τονίζεται στη λήγουσα: *τα ~ ρήματα (π χ γράφω) αντιδιαστέλλονται προς τα συνηρημένα ή περισπώμενα* (π χ *τιμώ.* αρχαία ελληνική και λόγια γλώσσα *τιμῶ)*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς* + *τόνος*. Η σημ. «μη οξύτονος, μη τονιζόμενος στη λήγουσα» είναι μτγν , ενώ ως χαρακτηρισμός τού τραγουδιστή όπερας η λ είναι αντιδάν από ιταλ. baritono]

βαρυφαίνεται, βαρυφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {βαρυφάνηκε. βαρυφάνηκαν} (λαϊκ.) προκαλείται άσχημη εντύπωση (από κάτι): *του βαρυφάνηκε όταν έμαθε τι συζητούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ κακοφαίνεται. Επίσης **βαριοφαίνεται**.

βαρυφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {βαρυφόρτω-σα, -θηκε, -μένος} φορτώνω με βαρύ φορτίο.

βαρυχειμωνιά (η) [μεσν.] ο βαρύς χειμώνας. το χρονικό διάστημα τού χειμώνα όπου το ψύχος είναι δριμύτερο.

βαρώ ρ. → βαράω

βαρώνος (ο) → βαρόνος

βασάλτης (ο) [1861] {βασαλτών} πέτρωμα που έχει χρώμα μαύρο ή σκούρο και μεγάλη ανθεκτικότητα και απαντά σε εδάφη με ηφαιστειογενή διαμόρφωση.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. basalte < μτγν. λατ. basalten, από την αιτ. basaniten, λ basanites < μτγν *βασανίτης (λίθος)* < *βάσανος* «λυδία λίθος» (βλ.λ.)].

βασανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό βάσανο. «~. *~ η ζωή μάς γέρασε»* (τραγ) **2.** (μτφ.) αγαπημένο πρόσωπο που μας προκαλεί συχνά ανησυχία ή μας ταλαιπωρεί **3.** (ειδικότ.) ο ερωτικός καημός και το πρόσωπο που τον προκαλεί.

βασανίζω ρ. μετβ. {βασάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποβάλλω (κάποιον) σε βασανιστήρια: *καταγγέλλεται συχνά ότι βασανίζουν κρατουμένους σε φυλακές* || *~ σκληρά / απάνθρωπα* ΣΥΝ κακοποιώ **2.** (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ενοχλήσεις ή υποβάλλω σε ταλαιπωρίες: *τον βασάνιζαν οι τύψεις* || *ήταν ένας άνθρωπος βασανισμένος από τη ζωή* ΣΥΝ ταλαιπωρώ, τυραννώ **3.** απασχολώ έντονα (κάποιον): *τον βασανίζει μήνες τώρα μια έμμονη ιδέα* || *τον βασανίζει ένα πρόβλημα* ΣΥΝ προβληματίζω • **4.** υποβάλλω σε αυστηρό έλεγχο, εξετάζω σχολαστικά: *βασάνιζε ενδελεχώς τα στοιχεία ενοχής τού κατηγορουμένου* || *βασάνιζε το κείμενό του πριν το δημοσιεύσει* ΣΥΝ. εξετάζω, αναδιφώ, λεπτολογώ· (μεσοπαθ. ***βασανίζομαι***) **5.** υφίσταμαι ταλαιπωρίες, βάσανα: *~ για να ζήσω την οικογένειά μου* || *κορμί βασανισμένο* (ταλαιπωρημένο) ΣΥΝ τυραννιέμαι, υποφέρω ΑΝΤ. καλοπερνώ **6.** ταλαιπωρούμαι (ψυχικά) εξαιτίας ενός προβλήματος: *Γιατί βασανίζεσαι γι' αυτόν; Δεν αξίζει τον κόπο* — **βασάνισμα** (το) [μεσν.] κ **βασανισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ελέγχω εξονυχιστικά, εξετάζω», < *βάσανος* (βλ λ). Η σημερινή σημ (ήδη αρχ) οφείλεται στη σύνδεση τού ρ. με την ανάκριση αιχμαλώτων, η οποία συνήθ. συνοδευόταν και από σωματική ταλαιπωρία, π.χ. *«δούλους πάντας παραδίδωμι βασανίσαι»* (Αντιφών 2 4.8)]

βασανιστήριο (το) [αρχ.] {βασανιστηρί-ου | -ων} **1.** η μέθοδος κακοποιήσεως κάποιου μέσω υποβολής του σε σωματική ή/και ψυχική δοκιμασία. συνήθ. με σκοπό την τιμωρία ή την ψυχική του κατάρρευση και τον εξαναγκασμό του σε πράξη: *γνωστά ~ είναι η μαστίγωση, η φάλαγγα, η εικονική εκτέλεση κ.ά* || *υποβάλλω σε βασανιστήρια* **2.** (καταχρ) η ταλαιπωρία και η κακοπάθεια που τυχαίνουν στη ζωή· τα βάσανα: *πέρασε ίσαμε τώρα πολλά ~* ΣΥΝ δοκιμασία

βασανιστής (ο) [αρχ], **βασανίστρια** (η) [αρχ] {βασανιστριών} πρόσωπο που εκτελεί βασανιστήρια, που υποβάλλει (κάποιον) σε βασανιστήρια — **βασανιστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **βασανιστικά** επίρρ.

βάσανο (το) **1.** οτιδήποτε προκαλεί ταλαιπωρία, δοκιμασία. καθετί εξαιτίας τού οποίου υποφέρει κανείς: *αυτό το παιδί είναι μεγάλο ~!* || *«ω, πόσο ~ μεγάλο το ~ είναι τής ζωής!»* (Κ Βάρναλης) ΦΡ ***μετά (πολλών) βασάνων*** με πολλές δυσκολίες ή ταλαιπωρίες **2.** (συνεκδ.) η ίδια η ταλαιπωρία, κάθε δυσάρεστη κατάσταση ή εμπειρία. *της διηγήθηκε τα ~ του* || *περάσαμε πολλά ~ στην ξενιτειά* ΣΥΝ πάθημα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βάσανον* < αρχ. *βάσανος (ἡ)* (βλ.λ)]

βάσανος (η) {βασάν-ου | -ων. -ους} η σε βάθος εξέταση στοιχείων, με στόχο την εξακρίβωση τής αλήθειας ή τής αξίας: *δικαστική / επιστημονική / δημοσιογραφική ~* || *το έργο του πέρασε επιτυχώς από τη ~ τής κριτικής.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «η λυδία λίθος για την εξακρίβωση τού γνήσιου χρυσού», < αιγυπτ. baḫan «είδος σχιστολίθου που χρησιμοποιήθηκε ως λυδία λίθος»].

βάσει πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) σύμφωνα με, με βάση: *~ τού άρθρου 28 παρ. 1 τού Συντάγματος, η Ελλάδα οφείλει να σέβεται τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου* || *οι ληστές έδρασαν ~ σχεδίου.*
[ΕΤΥΜ Δοτ. εν. τού αρχ. *βάσις* (πβ κ. *επί τη βάσει*)].

βάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** οτιδήποτε πάνω στο οποίο στέκεται κάτι, το στήριγμα. το βάθρο *η ~ τού αγάλματος / τού κτηρίου* || (μτφ.) *η οικογένεια είναι η ~ τής κοινωνίας* ΣΥΝ. θεμέλιο, έρεισμα. κρηπίδα, υποστήριγμα **2.** (μτφ.) το θεωρητικό στήριγμα, η λογική προϋπόθεση (συλλογισμού, σκέψης ή πράξης): *οι κατηγορίες στερούνται νομικής βάσεως* || *οι επιφυλάξεις του έχουν λογική ~* || *θα τοποθετή-*

σουμε την εξωτερική πολιτική σε νέες ~ || *έχει στηρίξει τη ζωή του σε υγιείς ~* ΦΡ (α) ***στη βάση*** (+γεν) / (+ότι) έχοντας ως προϋπόθεση, θεωρώντας ως προϋπόθεση· *ο κρατικός μηχανισμός θα πρέπει να λειτουργεί ~ τής εξυπηρέτησης τού πολίτη* (β) ***με βάση*** (+αιτ.) ***/ βάσει*** (+γεν.) (λόγ) ***/ επί τη βάσει*** (+γεν.) σύμφωνα με, κατά το πρότυπο: *με βάση αυτό το σκεπτικό, οι μέχρι τώρα ενέργειές μας ήταν εσφαλμένες* || *«σας προσκαλώ επί τη βάσει των κοινών αισθημάτων μας απέναντι στον κοινό μας εχθρό να χαράξουμε κοινή στρατηγική.. »* (εφημ.) || *η εισαγωγή στο δημόσιο θα γίνει βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων* (γ) ***κατά βάση / βάσιν*** βασικά. κατά κύριο λόγο, κυρίως: *~ δεν έχει άδικο ωστόσο, πρέπει να λάβει υπ' όψιν του και κάποια επιπλέον δεδομένα* (δ) ***δίνω βάση σε (κάτι)*** δίνω σημασία σε (κάτι), προσέχω: *δώσε βάση σε ό,τι σου πω!* (ε) ***στη βάση του*** στο κύριο μέρος του. *το επιχείρημά σου είναι σωστό ~· χρειάζεται όμως καλύτερη τεκμηρίωση* **3. βάσεις** (οι) (α) οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η ύπαρξη ενός οργανωμένου συνόλου. *σείονται εκ θεμελίων οι ~ τής κοινωνίας* || *οι ~ τής οικογένειας* (β) (ειδικότ.) το σύνολο των γνώσεων. εμπειριών, δεξιοτήτων (κάποιου), που αποτελούν προϋποθέσεις για την πρόοδό του *για να γίνεις καλός επιστήμονας, δεν αρκεί ν' αποστηθίσεις κάποια βιβλία πρέπει να έχεις ~!* || *έχει / πήρε γερές ~ από το σχολείο* ΣΥΝ. υποδομή **4.** κάθε στοιχείο ή κατάσταση όπου μπορεί κανείς να στηριχθεί για να προχωρήσει, να εξελιχθεί: *είχε κάποια ~ οικονομική και μπόρεσε να καλύψει τα πρώτα έξοδα* **5.** η άποψη, η πλευρά από την οποία εξετάζεται κάτι *θέτω το ζήτημα σε οικονομική ~* || *ας το εξετάσουμε πάνω σε άλλη ~* || *τοποθετώ το πρόβλημα σε ιστορική και πολιτική ~* **6.** η παραδοχή. το σταθερό και ακλόνητο στοιχείο από όπου ξεκινά κανείς (σκέψη, συλλογισμό). *ξεκινώ από αυτή τη ~, για να αναλύσω το θέμα* || *έχοντας αυτά ως ~. μπορούμε να επεκταθούμε σε άλλες ενδιαφέρουσες πτυχές* ΣΥΝ αφετηρία, δεδομένο **7.** το σταθερό σημείο αναφοράς, η έδρα (κάποιου) *μετά από χρόνια περιπλάνησης στο εξωτερικό, γυρίζω στη ~ μου* (στην πατρίδα μου, στην πόλη μου κ.λπ.) || *μετά τη λήξη τής απόσπασής του, ο υπάλληλος ξαναγύρισε στη ~ του* || *πού είναι η ~ τής εταιρείας.* **8.** (ειδικότ) το σημείο από το οποίο ξεκινά κανείς και που αποτελεί τον μόνιμο τόπο διαμονής ή το κέντρο τής δραστηριότητάς του: *τώρα που τέλειωσαν οι διακοπές, ξαναγυρίζουμε στη ~ μας* (στο σπίτι) **9.** το χρονικό διάστημα στο οποίο συμβαίνει κάτι ή ως προς το οποίο υπολογίζεται κάτι *το κατάστημα λειτουργεί σε εικοσιτετράωρη ~ / επί εικοσιτετραώρου βάσεως* || *πληρώνεται σε μηνιαία ~* || *αντιδρά σε κάθε καινοτομία σε μόνιμη ~ / επί μονίμου βάσεως* • **10.** ΓΛΩΣΣ το κύριο τμήμα μιας λέξης, αυτό που (στις κλιτές γλώσσες) εμφανίζεται πριν από τις καταλήξεις, δηλ η ρίζα ή το θέμα, π.χ. *άνθρωπ(-ος). δώσ(-αμε)* • **11.** ΙΑΤΡ το τεχνητό στήριγμα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη ξένου δοντιού • **12.** (γενικότ.) το κύριο στοιχείο *ο χυμός ντομάτας χρησιμοποιείται ως ~ για τη δημιουργία κάθε λογής σάλτσας* **13.** (στην τέχνη) το υπόστρωμα πάνω στο οποίο συνθέτει κανείς (κάτι): *ο ρυθμός αποτελεί τη ~ στην οποία αναπτύσσονται οι μελωδικές φράσεις* || *πάνω σε μια ~ ώχρας σχεδίασε το τοπίο* **14.** το κατώτατο τμήμα (κτίσματος, γλυπτού κ.λπ), πάνω στο οποίο στηρίζεται: *η ~ τής πυραμίδας / τής κολόνας* ΑΝΤ κορυφή **15.** ΓΕΩΜ η επιφάνεια που υπάρχει στο κάτω μέρος σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς την κορυφή του: *η ~ τού τριγώνου* **16.** οι πρόποδες. *η ~ ενός ορεινού όγκου* **17.** (μτφ) το σύνολο των μελών (συνήθ. κόμματος) ή των ψηφοφόρων του, κατ' αντιδιαστολή προς την ηγεσία του: *οι τελευταίες επιλογές τής ηγεσίας δυσαρέστησαν τη ~ τού κόμματος* • **18.** (στον μαρξισμό) το σύνολο των δομών τού τρόπου παραγωγής, οι οικονομικές δομές, κατ' αντιδιαστολή προς το εποικοδόμημα (δηλ. τούς θεσμούς. το δίκαιο, την τέχνη κ.λπ.) που εξαρτάται από αυτές • **19.** η κατώτατη δυνατή βαθμολογία που εξασφαλίζει επιτυχία. *άριστα είναι το 20 και ~ το 10* || *παίρνω / πιάνω τη ~ στα μαθηματικά* **20.** (ειδικότ) (α) η κατώτερη βαθμολογία (σύνολο μορίων) που απαιτείται να έχει επιτύχει τελειόφοιτος ή απόφοιτος λυκείου, για να εισαχθεί σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε Ι · η βαθμολογία τού τελευταίου από όσους εισάγονται κατά σχολή: *η ~ τής Ιατρικής είναι πολύ υψηλή·* επίσης στον πληθ. *οι ~ τής Αρχιτεκτονικής* (β) (στον πληθ) το σύνολο των παραπάνω βαθμολογιών. που καθορίζουν την εισαγωγή υποψηφίου σε Α Ε.Ι. ή Τ Ε.Ι : *τη Δευτέρα ανακοινώνονται οι ~ για την τριτοβάθμια εκπαίδευση* || *οι ~ θα αναρτηθούν στα σχολεία* (οι πίνακες με τις βάσεις) || *στα ύψη εκτινάχθηκαν οι φετινές ~ στη φιλολογία* • **21.** στρατιωτική περιοχή με τις αναγκαίες εγκαταστάσεις για την παραμονή στρατιωτικών δυνάμεων χρησιμοποιείται ως έδρα ή και ορμητήριο στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ναυτική / αεροπορική / πυραυλική ~* || *~ επιχειρήσεων / ανεφοδιασμού* **22.** (ειδικότ στον πληθ.) το σύνολο των στρατιωτικών εγκαταστάσεων μεγάλης δύναμης σε άλλη χώρα για την εξασφάλιση των πολιτικών και στρατηγικών της συμφερόντων. *οι αμερικανικές ~ στην Ελλάδα* || *«έξω οι ~»* (πολιτικό σύνθημα τής Αριστεράς) • **23.** ΧΗΜ κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει την τάση να διαθέτει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού τέτοιες είναι ενώσεις που, όταν διαλυθούν ή λειώσουν, έχουν την τάση να παρέχουν ανιόντα υδροξυλίου ή να προσλαμβάνουν κατιόντα υδρογόνου: *ασθενής / ισχυρή ~.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάσις* < **βά-τις*, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *βα- / βη-* (< Ι.Ε *g^{w}-ā) Ομόρρ *βῆ-μα*, αρχ. αόρ. *ἔ-βη-ν*. *βω-μός*. Το ρ *βαίνω* (βλ λ.) από συγγενή ρίζα. Ορισμένες σύγχρονες επιστημ. σημ. αποδίδουν το αγγλ. base. Η φρ *επί τη βάσει* (+γεν.) αποδίδει το γαλλ sur la base de ..].

βάσει – με βάση – επί τη βάσει – βασιζόμενος. Η λ. **βάσει** είναι παγιωμένος τ. δοτικής. που χρησιμοποιείται ιδίως σε επισημότερου χαρακτήρα κείμενα (νομικά, διοικητικά κ ά) Σε απλούστερες διατυπώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φρ **με βάση**· *Με βάση τα λόγια και τις πράξεις του, συμπεραίνουμε ότι ψεύδεται, αλλά Βάσει των διατάξεων τού νόμου περί ιδιωτικής εκπαιδεύσεως, οφείλουν να συμμορφωθούν με την εγκύκλιο τού Υπουργείου* Όπως το *βάσει*, χρησιμοποιείται λιγότερο και η φρ. **επί τη βάσει**: *Το πόρισμα συντάχθηκε επί τη βάσει των μαρτυριών αυτοπτών μαρτύρων.* Συχνά. όταν χρειάζεται να υπάρχει εναλλαγή στη φράση κ.λπ., μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η μετοχή **βασιζόμενος,** -η, -ο (τού ρ *βασίζομαι*): *Βασιζόμενοι στις υποσχέσεις και τις διαβεβαιώσεις του. συναινέσαμε στην υπογραφή τής συμφωνίας.*

-βασία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** το βάδισμα πάνω (σε κάτι): *πυρο-βασία, σχοινο-βασία, ορει-βασία,* (μτφ) *αερο-βασία* **2.** το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο *υπνο-βασία* **3.** σεξουαλική πράξη: *κτηνο-βασία.*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν *όρει-βασία*), που προέρχεται από το αρχ *βαίνω* (βλ. λ. *βάση*)].

βασιβουζούκος κ. **βαζιβουζούκος** (ο) **1.** ΙΣΙ άτακτος Τούρκος στρατιώτης, που τρομοκρατούσε με τα εγκλήματα και τις αγριότητές του τους χριστιανικούς πληθυσμούς **2.** (κατ' επέκτ.) ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται από αυθαιρεσία και σκληρότητα. — **βασιβουζουκισμός** κ **βαζιβουζουκισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < τουρκ. başibozuk «ανεξάρτητος, άτακτος» (< baş «κεφάλι» + bozuk «φθαρμένος. διεφθαρμένος»), ονομασία που δόθηκε τον 19ο αι. σε Τούρκους στρατιώτες. οι οποίοι στρατολογούνταν και διέπρατταν ωμότητες και λεηλασίες]

βασίζω ρ. μετβ [1833] {βάσισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** στηρίζω (άποψη, προσδοκία, φόβο κ.λπ.): *πού βασίζεις την τόση αισιοδοξία σου,* || *όσα λέω βασίζονται σε γεγονότα και όχι σε υποθέσεις* ΣΥΝ εδράζω, θεμελιώνω· (μεσοπάθ ***βασίζομαι***) (+σε) **2.** έχω κάτι ως βάση *το έργο είναι βασισμένο σε μια πολύ γνωστή νουβέλα* **3.** στηρίζομαι *~ στην οικονομική βοήθεια που μου παρέχεις* || *βασίζεται πάντα στις δυνάμεις του* **4.** δείχνω εμπιστοσύνη: *βασίζομαι στην ευσυνειδησία σας* || *βασίσου σε μένα και θα δεις ότι θα τα καταφέρω* **5.** (η μτχ. **βασιζόμενος,** *-η, -ο*) (α) έχοντας ως βάση κάτι, ως δεδομένο: *~ στα προγνωστικά των δημοσκοπήσεων, ακολούθησε εσφαλμένη στρατηγική* (β) δείχνοντας εμπιστοσύνη: *βασιζόμενοι στα λόγια του, του δώσαμε το ποσό που μας ζήτησε*

βασικά επίρρ. **1.** κατά κύριο λόγο. κατ' αρχήν: *–Συμφωνείτε μαζί μου, - ~, ναι· έχω όμως και μερικές επιφυλάξεις* ΣΥΝ κυρίως, σε γενικές γραμμές, χονδρικά. αδρομερώς. κατά βάθος **2.** (καταχρ) στην αρχή τού λόγου. για να δείξει ότι κάποιος θα διατυπώσει άποψη. γνώμη: *~, νομίζω ότι ..* || *~, πιστεύω πως* . Επίσης (λόγ.) **βασικώς**.

ΣΧΟΛΙΟ Η λ **βασικά** χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά –και επικρίθηκαν γι' αυτό οι χρήστες της-- στην αρχή προτάσεων με τις οποίες η σημασία τής λ. δεν είχε καμιά νοηματική σχέση (*Βασικά. νομίζω πως δεν βρέχει συχνά στην Ελλάδα! – Βασικά, δεν μπορώ να απαντήσω σε τέτοιες ερωτήσεις!* κ.τ.ό.). Το *βασικά*, όπως και η συνώνυμη φρ. **κατά βάση**. δηλώνει την **κατ' αρχήν** στάση τού ομιλητή στα λεγόμενα. τις γενικές και κύριες γραμμές τής στάσης του. χωρίς να προχωρεί ο ομιλητής σε εξειδίκευση ή σε λεπτομέρειες. Γενικά. είναι μια δέσμευση τού ομιλητή έναντι των λεγομένων. η οποία μπορεί και να σχολιαστεί περαιτέρω και να αναπτυχθεί στην πορεία τού λόγου.

βασικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που συνιστά προϋπόθεση, θεμέλιο, αφετηρία *ο εισηγητής τόνισε τις ~ αρχές για τη σωστή λειτουργία τής δημόσιας διοίκησης* ΣΥΝ θεμελιώδης. πρωταρχικός· ΦΡ ***βασική εκπαίδευση*** (i) η υποχρεωτική εκπαίδευση (το Δημοτικό και το Γυμνάσιο). που παρέχει στους μαθητές τις κύριες γνώσεις για τη μετέπειτα εκπαιδευτική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία (ii) ΣΤΡΑΤ η εκπαίδευση που παρέχεται στα Κέντρα Εκπαιδεύσεως Νεοσυλλέκτων και προηγείται αυτής που παρέχεται για τη στρατιωτική ειδικότητα: *αφού πέρασε από τη ~ στην Τρίπολη. τον μετέθεσαν στον Έβρο* **2.** αυτός που έχει μεγάλη σημασία. *τα ~ σημεία εγγράφου* || *~ στέλεχος εταιρείας* || *κάλυψε το θέμα στις ~ του γραμμές* ΣΥΝ κύριος, ουσιώδης **3.** (σε ομαδικά αθλήματα) αυτός που ανήκει στην κύρια ομάδα, κατ' αντιδιαστολή προς την αναπληρωματική. *την περασμένη χρονιά αγωνίστηκε ~ στα περισσότερα ματς τής ομάδας του* || *στην προπόνηση οι ~ παίκτες αντιμετώπισαν τους αναπληρωματικούς* • **4.** ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με βάση: *~ διάλυμα / αντίδαση* — **βασικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός.*

βασιλέας (ο) ‣ βασιλιάς

Βασιλεία (η) **1.** πόλη τής ΒΔ. Ελβετίας κοντά στα σύνορα με τη Γαλλία και τη Γερμανία **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ < γερμ Basel < μτγν. λατ Basileia < αρχ. *βασιλεία* Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 374 μ Χ., όταν οχυρώθηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Βαλεντινιανό. Όμοια προέλευση έχει και η γαλλ. ονομασία Bâle].

βασιλεία (η) {βασιλειών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά **2.** το πολίτευμα στο οποίο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς ΣΥΝ μοναρχία **3.** η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί συγκεκριμένος βασιλιάς την εξουσία *επί βασιλείας τού Μεγάλου Κωνσταντίνου υπογράφηκε το διάταγμα των Μεδιολάνων* || *κατά τη ~ του παρατηρήθηκε δυσλειτουργία των θεσμών* **4.** (μτφ.) η απόλυτη κυριαρχία: *η ~ τού τρόμου* **5.** το χρονικό διάστημα τής ακμής κάποιου: *η εμφάνιση τού δίσκου μουσικής σήμανε το τέλος τής ~ των πλανόδιων οργανοπαικτών* **6.** ΘΕΟΛ ***βασιλεία των ουρανών*** η αποκατάσταση τής κοινωνίας τού ανθρώπου με τον Θεό που άρχισε με την ενανθρώπη-

ση τού Χριστού και θα τελειωθεί στη μέλλουσα κρίση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *βασιλεύς*. Από την Κ.Δ. προέρχονται οι φρ *ελθέτω η βασιλεία σου* (Ματθ. 6, 10), *βασιλεία τού Θεού* (π.χ. Ματθ 6, 33· *ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ*), *βασιλεία των ουρανών* (π.χ. Ματθ. 4, 17: *μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*)]

βασίλειο (το) {βασιλεί-ου | -ων} **1.** το κράτος στο οποίο επικρατεί ως πολίτευμα η βασιλεία. *Ηνωμένο ~* (η Μεγάλη Βρετανία) || (παλαιότ.) *Βασίλειον τής Ελλάδος*· ΦΡ (α) (ειρων-σκωπτ) ***σόι πάει το βασίλειο*** για περιπτώσεις στις οποίες: (i) οι απόγονοι ακολουθούν το επάγγελμα ή τις τάσεις και τις συνήθειες των προγόνων τους (ii) τα μέλη μιας οικογένειας επαναλαμβάνουν τα λάθη ή έχουν τα ελαττώματα των προγόνων τους (β) ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** (= τής Δανίας) (αγγλ something is rotten in the state of Denmark, από τον *Άμλετ* τού Ουίλ Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό **2.** τα εδάφη που υπάγονται στην εξουσία συγκεκριμένου βασιλιά **3.** (μτφ) ο χώρος όπου κυριαρχεί κανείς *το δωμάτιό μου είναι το ~ μου* **4.** ο χώρος όπου κυριαρχεί συγκεκριμένο στοιχείο. ο κόσμος συγκεκριμένων όντων: *το ζωικό / το φυτικό ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βασίλειον*, ουδ. τού επιθ *βασίλειος* < *βασιλεύς*, το οποίο ουσιαστικοποιήθηκε από φρ. όπως *βασίλειον διάδημα / γένος / μέλαθρον* κ.ά. καθώς και από τη συχνή του χρήση στον πληθυντικό *τά βασίλεια*].

Βασίλειος (ο) {Βασιλείου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Μέγας* (ένας από τους τρεις Ιεράρχες και Πατέρας τής Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων. *~ Β΄ ο Βουλγαροκτόνος* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βασίλης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *βασίλειος* < *βασιλεύς*]

Βασιλεύουσα (η) η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *βασιλεύω* από τη μεσν συνεκφορά *βασιλεύουσα πόλις*].

βασιλεύς (ο) ▸ βασιλιάς

βασιλεύω ρ. αμετβ {βασίλε-ψα, -μένος} **1.** (α) (+σε) κυβερνώ μια χώρα ως βασιλιάς· *εκείνη την εποχή βασίλευαν στο Βυζάντιο οι Κομνηνοί*· ΦΡ (α) ***ζει και βασιλεύει*** είναι ζωντανός και υγιέστατος, ευτυχής (από τη λαϊκή παράδοση, σύμφωνα με την οποία η Γοργόνα (βλ.λ.), αδελφή τού Μεγαλέξανδρου, σταματούσε τα πλοία και ρωτούσε αν «ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος»· αν οι ναυτικοί απαντούσαν «ζει και βασιλεύει (και τον κόσμο κυριεύει)», το πλοίο σωζόταν, αλλιώς η Γοργόνα το βύθιζε) (β) ***διαίρει και βασίλευε*** βλ. λ. *διαιρώ* (γ) (η λόγ. μεσοπαθ μτχ ***βασιλευόμενος***, -η, -ο) μόνο στη ΦΡ ***βασιλευομένη δημοκρατία*** κοινοβουλευτική δημοκρατία όπου το Σύνταγμα προβλέπει κληρονομικό βασιλιά στη θέση τού ανώτατου άρχοντα **2.** (μτφ) επικρατώ, κυριαρχώ σε συγκεκριμένη περιοχή, χώρο· *στη μικρή κοινωνία τού χωριού βασίλευε το κουτσομπολιό*· ΦΡ (παροιμ.) ***στους τυφλούς / στραβούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** βλ. λ. *μονόφθαλμος* • **3.** (για τον ήλιο) δύω *«ο ήλιος βασιλεύει κι η ημέρα σώνεται»* (δημοτ τραγ) || *βασίλεψε ο ήλιος και απλώθηκε παντού η νύχτα* ΑΝΤ ανατέλλω **4.** (για τα μάτια) κλείνω από νύστα ή κούραση: *«βασίλεψαν τα μάτια μου, θέλουν να κοιμηθούνε»* (δημοτ. τραγ.) || *«βασιλεμένα τα ματάκια του, σαν λυχναράκια μες στη νύχτα»* (τραγ) **5.** (μτφ.) πεθαίνω: *«βασίλεψες αγόρι μου, βασίλεψε όλη η πλάση»* (επιτύμβια επιγραφή) — **βασίλεμα** (το) [μεσν.] (σημ. 3, 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βασιλεύς*. Για τη σημ «δύει (ο ήλιος)» (ήδη μεσν.), την οποία απέκτησε η λέξη, έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Οφείλεται στο ότι ο ήλιος στο ηλιοβασίλεμα έχει την πιο όμορφη όψη σε σχέση με κάθε άλλο σημείο τής διαδρομής του, οπότε μπορεί να παρουσιαστεί το «βασιλεύει» στην παλαιότ. σημ. «ζω ως βασιλιάς, επικρατώ, κυριαρχώ» (β) Προήλθε από την παλαιότ σημ τού *βασιλεύω* «αυξάνω, προοδεύω», γιατί «ο ήλιος δύοντας παίρνει δύναμη, για να ανατείλει και πάλι»].

βασιλιάς (ο) {βασιλιάδες} **1.** ο ανώτατος άρχοντας σε καθεστώς, στο οποίο παίρνει την εξουσία με κληρονομική διαδοχή και την ασκεί είτε με απόλυτο τρόπο είτε σύμφωνα με το σύνταγμα· *τυραννικός / έκπτωτος / λαοφιλής ~* || *διώχνω / επαναφέρω τον ~* || *ο ~ στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχει συμβολικό ρόλο* || *η κορώνα / το στέμμα / το σκήπτρο τού ~* ΣΥΝ μονάρχης, (λόγ) άναξ· ΦΡ (α) ***σαν βασιλιάς*** πλουσιοπάροχα, άνετα: *ζει ~, χωρίς προβλήματα και σκοτούρες* (πβ. λ *αγάς, πασάς, μπέης*) (β) ***ο βασιλεύς απέθανε, ζήτω ο βασιλεύς!*** (λατ. Augustus mortus est, habemus novum Augustum / γαλλ. le roi est mort, vive le roi) η ζωή συνεχίζεται παρά τις όποιες απώλειες ή αναποδιές (γ) ***μαρμαρωμένος βασιλιάς*** ο τελευταίος αυτοκράτορας τού Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος· βλ. κ. λ. *μαρμαρώνω* (δ) ***βασιλιάς τού Κόσμου*** ο Θεός ως δημιουργός και ανώτατη δύναμη **2.** (μτφ.) (α) ο κυρίαρχος σε ένα σύνολο: *το ποδόσφαιρο αποκαλείται ~ των σπορ* || *το λιοντάρι είναι ο ~ των ζώων* (β) ο πιο χαρακτηριστικός σε τομέα ή είδος, ο πιο εντυπωσιακός ή ο καλύτερος *αυτός ο ηθοποιός θεωρείται ~ τού γέλιου* || *το τριαντάφυλλο είναι ο ~ των λουλουδιών* **3.** (ειδικότ) το πρόσωπο που κυριαρχεί ή ελέγχει έναν χώρο δραστηριότητας, αυτός που παράγει και πουλάει τα περισσότερα προϊόντα σε έναν οικονομικό τομέα: *ο ~ των διαμαντιών / τής μπίρας / τού καφέ* • **4.** το σημαντικότερο πιόνι στο σκάκι, το οποίο κινείται προς κάθε κατεύθυνση τής σκακιέρας, αλλά κατά ένα μόνο τετράγωνο (βλ κ. λ. *ματ*). Επίσης **βασιλέας** [μεσν.] κ. (λόγ.) **βασιλεύς** {βασιλέως}.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βασιλέας* < αρχ *βασιλεύς* < **βασιλ-ηύ-ς*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο Η λ μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή ως qa-si-re-u «κατώτερος υπάλληλος», αλλά στους ιστορικούς χρόνους είναι νεότερη των συνωνύμων *ἄναξ, τύραννος* και *κοίρανος*. Ωστόσο, τόσο το αρχικό επίθημα -ēF- (**βασιλ-ήF-s* > ιων *βασιλῆος* κ.ά.) όσο και ο σχηματισμός τού θηλ *βασίλ-ισσα* οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για δάνειο ανατολικής προελ., όπως άλλωστε και ο ίδιος ο θεσμός τής βασιλείας (ας σημειωθεί ότι το επίθημα *-ισσα* στο *βασίλισσα* είναι κατ' αναλογίαν προς εθνωνύμια ανατολικής προελ., όπως *Φοίν-ισσα, Κίλ-ισσα*, πράγμα που οδήγησε τους αττικιστές να καταδικάσουν τον τύπο *βασίλισσα*, προκρίνοντας τους τ. *βασίλεια* και *βασιλίς, βασιληΐς*). Στον Όμηρο η λ περιγράφει όλους τους Αχαιούς αρχηγούς και δεν χρησιμοποιείται για θεότητες, ενώ στην κλασική γλώσσα χαρακτηρίζει γενικά θεούς, τυράννους και κληρονομικούς άρχοντες (αντικαθιστώντας έτσι τις λ *ἄναξ* και *κοίρανος*) Κατά τη Μτγν. Ελλην. η λ *βασιλεύς* έχει ολοκληρωτικά επικρατήσει των συνωνύμων της και αυτήν χρησιμοποίησαν οι Εβδομήκοντα (μεταφράζοντας την εβρ. λ. melekh) καθώς και οι συγγραφείς τής Κ.Δ., αποδίδοντάς την τόσο στον Θεό όσο και σε ανθρώπινους άρχοντες Βλ λ *άναξ, τύραννος*]

βασιλίδα (η) η βασίλισσα· αυτή που επικρατεί ανάμεσα στις όμοιές της: *η Κωνσταντινούπολη ήταν γνωστή και ως «~ των πόλεων».*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βασιλίς, -ίδος*, βλ. λ. *βασιλιάς*]

Βασιλική (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ. *βασιλικός* < *βασιλεύς*].

βασιλική (η) ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ **1.** (στη ρωμαϊκή εποχή) μεγαλοπρεπής ορθογώνια αίθουσα που χωρίζεται σε κλίτη (βλ. λ. *κλίτος*) με σειρές κιόνων ή πεσσών· χρησίμευε για τις συγκεντρώσεις πλήθους **2.** χριστιανικός ναός ορθογώνιου σχήματος που χωρίζεται με κίονες ή πεσσούς σε κλίτη: *τρίκλιτη ~* || *η ~ τού Αγ Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ *βασιλική (στοά)*, θηλ. τού αρχ. επιθ. *βασιλικός*. Ο όρος οφείλεται στην αρχ *βασίλειον στοάν*, όπου ο *ἄρχων βασιλεύς* τής αθηναϊκής δημοκρατίας διηύθυνε τις δίκες. Τα κτήρια αυτής τής μορφής (υπόστυλες στοές) ονόμαζαν οι Ρωμαίοι «basilica», από όπου προήλθε τόσο η ονομασία όσο και το αρχικό σχέδιο των ναών αυτού τού ρυθμού, που άρχισαν να εμφανίζονται από το 312 μ Χ.].

βασιλίκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν} (λαϊκ) το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά ΣΥΝ βασιλεία.

βασιλικόνερο (το) μείγμα υδροχλωρικού και νιτρικού οξέος, που έχει την ιδιότητα να διαλύει τον χρυσό και τον λευκόχρυσο.
[ΕΤΥΜ < *βασιλικός* + *νερό*].

βασιλικός (ο) {βασιλικοί κ. βασιλικά (τα)} **1.** αρωματικό ποώδες φυτό με πλούσια κόμη σε πολλά κλαδάκια και μικρά ωοειδή πράσινα φύλλα, που καλλιεργείται σε γλάστρες και τα αποξηραμμένα φύλλα του χρησιμοποιούνται στη μαγειρική και για αφέψημα: *πλατύφυλλος / φουντωτός / μυρωδάτος / σγουρός ~*· ΦΡ ***μαζί με τον / κοντά στον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** βλ. λ. *γλάστρα* **2.** (λαϊκ) κάθε όμορφο και εξαιρετικό πρόσωπο (κυρ γυναίκα): *«σγουρέ ~ μου και ματζουράνα μου»* (δημοτ τραγ)
[ΕΤΥΜ. < μτγν φρ *βασιλικὸν (φυτόν)*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *βασιλικός*]

βασιλικός, -ή (λαϊκ -ιά), -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά: *~ ανάκτορα / εξουσία / οικογένεια* || *οι ~ τάφοι τής Βεργίνας* **2.** αυτός που προέρχεται από τον βασιλιά *~ διάταγμα / εντολή / πραξικόπημα* ΦΡ (α) (παροιμ.) ***βασιλική διαταγή*** (ή ***ο δρόμος είναι ανοιχτός***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** για παραγγελία ή διαταγή που δεν επιδέχεται αναβολή ή αντίρρηση (β) ***βασιλική οδός / βασιλικός δρόμος*** (*μὴ εἶναι βασιλικὴν ἀτραπὸν ἐπὶ γεωμετρίαν*, Ευκλείδης) ο πιο ένδοξος, εντυπωσιακός ή ο καλύτερος τρόπος για να φτάσει κανείς σε κάτι **3.** (ως ουσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ή τής βασιλευομένης δημοκρατίας ΣΥΝ βασιλόφρων, μοναρχικός· ΦΡ ***βασιλικότερος τού βασιλέως*** για κάποιον που δείχνει περισσότερη αυστηρότητα, σχολαστικότητα, ενδιαφέρον, ζήλο ή προθυμία από όσο απαιτούν τα πράγματα ή το πρόσωπο υπέρ τού οποίου δραστηριοποιείται **4.** αυτός που ταιριάζει σε βασιλιά, αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια, από λαμπρότητα: *η υποδοχή που του επεφύλαξαν ήταν ~* || *~ γεύμα* ΣΥΝ μεγαλειώδης **5.** αυτός που ξεχωρίζει από τα όμοιά του για τις ιδιότητές του *~ αετός / τίγρη* ΦΡ (α) ***βασιλικός πολτός*** η πλούσια σε πρωτεΐνες και βιταμίνες θρεπτική ουσία, με την οποία τρέφονται οι νύμφες των μελισσών (β) ***βασιλικός κάβουρας*** κάβουρας με τριγωνικό κέλυφος και οξύ ρύγχος, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και αλιεύεται συστηματικά ως εδώδιμο είδος (γ) ***βασιλικό σύκο*** ποικιλία σύκου με σκουρόχρωμη φλούδα, το οποίο διακρίνεται για την ιδιαίτερα γλυκιά και ευχάριστη γεύση του **6.** ΧΗΜ ***βασιλικό ύδωρ*** ισχυρά οξειδωτικό μείγμα υδροχλωρικού με νιτρικό οξύ, το οποίο διαλύει τα ευγενή μέταλλα, όπως ο χρυσός και ο λευκόχρυσος ΣΥΝ (καθημ) βασιλικόνερο. — **βασιλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βασιλεύς* (βλ.λ.) Η φρ. *βασιλικότερος τού βασιλέως* αποδίδει τη γαλλ. plus royaliste que le roi].

βασιλίσκος (ο) **1.** (μειωτ) ο μικρός και ασήμαντος βασιλιάς • **2.** μυθικό φίδι που έφερε στο κεφάλι λοφίο και παριστάνεται στο στέμμα των Φαραώ **3.** σαύρα που ζει στην Κ. Αμερική και ξεχωρίζει για το λοφίο της, που θυμίζει στέμμα • **4.** ωδικό πουλί με σώμα μικρό και στρογγυλό φέρει κίτρινο ή πορτοκαλί λοφίο, που θυμίζει στέμμα • **5.** ΑΣΤΡΟΝ ο λαμπρότερος αστέρας τού αστερισμού τού Λέοντος.
[ΕΤΥΜ αρχ. υποκ τού ουσ *βασιλεύς*].

βασίλισσα (η) {βασιλισσών} **1.** (α) η σύζυγος βασιλιά (β) η γυναίκα που ασκεί βασιλική εξουσία. *η ~ Ελισάβετ Β΄ τής Αγγλίας*· ΦΡ ***έχω (κάποια) σαν βασίλισσα*** περιποιούμαι, φροντίζω (κάποια) πάρα πολύ, της ικανοποιώ όλες τις επιθυμίες: *τη γυναίκα του την έχει σαν βασίλισσα* **2.** (α) γυναίκα που κυριαρχεί ή ξεχωρίζει σε έναν χώρο, τομέα, δραστηριότητα ή που έχει μια ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: *η ~ τής βραδιάς / τής ομορφιάς* (β) (γενικότ για καθετί θηλ γένους) που κυριαρχεί σε έναν χώρο *η ομάδα κατέκτησε το ευρωπαϊκό κύπελλο κι έγινε ~ τής Ευρώπης* • **3.** το μόνο γόνιμο θηλυκό αποικίας εντόμων

(π χ μυρμηγκιών, μελισσών) • 4. το ισχυρότερο κομμάτι στο σκάκι, το οποίο μπορεί να κινείται προς οποιαδήποτε κατεύθυνση τής σκακιέρας (μπροστά, πίσω, πλαγίως και διαγωνίως) χωρίς περιορισμό στον αριθμό των τετραγώνων
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ. τού ουσ *βασιλεύς* (βλ λ)]
βασιλοθυγατέρα (η) [μεσν] (λαϊκ) η κόρη τού βασιλιά.
βασιλοκόρη (η) {χωρ γεν πληθ } (λαϊκ) η βασιλοθυγατέρα.
βασιλοκτόνος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκοτώσει βασιλιά.
[ΕΤΥΜ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω». βλ. κ *-κτονία*]
βασιλομήτωρ (η) [1868] {βασιλομήτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (λόγ) η μητέρα τού βασιλιά.
βασιλόπιτα (η) {δύσχρ βασιλοπιτών} η πίτα που παρασκευάζεται για την ημέρα τής γιορτής τού Αγίου Βασιλείου (1η Ιανουαρίου), ειδικά για την εορτή τής Πρωτοχρονιάς, μέσα στην οποία τοποθετείται τυχερό νόμισμα (φλουρί)· *η κοπή / το φλουρί τής ~.*
[ΕΤΥΜ Το έθιμο τής *βασιλόπιτας* προέρχεται από τα ρωμαϊκά Saturnalia (Κρόνια). αγροτική γιορτή, κατά τη διάρκεια τής οποίας προσφέρονταν στους θεούς οι απαρχές των γεννημάτων και ταυτόχρονα αναδεικνυόταν με κλήρωση ο «βασιλιάς των Σατουρναλίων», που χαρακτηριζόταν ως το τυχερό πρόσωπο τής ημέρας και του αποδίδονταν τιμές. Παρόμοια έθιμα συναντούμε στις αρχ ελλην. εορτές των Θαλυσίων και Θαργηλίων (αγροτικές γιορτές) Η λαϊκή παράδοση συνέδεσε αργότερα το έθιμο με τον Μ Βασίλειο]
βασιλοπούλα (η) [μεσν] {χωρ. γεν πληθ } η κόρη τού βασιλιά ΣΥΝ πριγκίπισσα. πριγκιπέσα. (λογοτ.) ρηγοπούλα.
βασιλόπουλο (το) ο γυιος τού βασιλιά ΣΥΝ πρίγκιπας, (λογοτ) ρηγόπουλο· ΦΡ ***το βασιλόπουλο τού παραμυθιού*** βλ. λ. *παραμύθι*
[ΕΤΥΜ μεσν < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-πουλο(ν)* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ pullus «πώλος. νεοσσός»]
βασιλόφρων, -ων, -ον [1869] {βασιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ) αυτός που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ΣΥΝ βασιλικός, φιλοβασιλικός, φιλομοναρχικός Επίσης **βασιλόφρονας** (ο/η).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].
βασιλοχουντικός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που υποστηρίζει τη βασιλεία και τη χούντα (τού 1967-74) ΣΥΝ ακροδεξιός
βάσιμος, -η. -ο αυτός που έχει λογικό έρεισμα, που μπορεί να δικαιολογηθεί *~ φόβος / κατηγορίες / υποψίες / ανησυχίες / υπόνοιες / αποδείξεις* ΣΥΝ δικαιολογημένος ΑΝΤ αστήρικτος — **βασιμότητα** (η) [1815]. ***βάσιμα / βασίμως*** [1889] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «βατός. διαβατός», < αρχ. *βάσις*. Η σημερινή σημ είναι μεσν]
βασκαίνω κ **αβασκαίνω** ρ. μετβ. {βάσκα-να, -νθηκα, -μένος} (λαϊκ) προξενώ με την επήρεια τού βλέμματος ή τής σκέψης μου (λόγω ζήλιας, φθόνου κ λπ) βλάβη σε άλλον (βλ. κ. *κακό μάτι, λ μάτι*) ΣΥΝ ματιάζω ΦΡ. ***(φτου σου) να μην αβασκαθείς*** βλ λ *αβασκαίνω* — **βασκαντικός, -ή, -ό** [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάσκανος*].
βάσκαμα (το) {βασκάμ-ατος | -ατα, -άτων} η βασκανία (βλ λ)
βασκανία [αρχ] κ (λαϊκ) **αβασκανία** (η) {χωρ. πληθ.} το μάτιασμα (κάποιου), η πρόκληση (σε κάποιον) βλάβης ή ενοχλητικών συμπτωμάτων (λ.χ. πονοκεφάλου). που προκαλείται. όπως πιστεύεται, όταν κάποιος κοιτάζει άλλον με ζήλια ή φθόνο ή σκεφτεί κακό γι' αυτόν *του διάβασε την ευχή κατά τής ~.*
βάσκανος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί βλάβη με την επίδραση τού βλέμματός του (κακό μάτι) ή τής σκέψης του ή απλώς αυτός που προξενεί κακό: *~ μοίρα*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου Αν η λ δήλωνε αρχικά το περιεχόμενο μαγικών επικλήσεων, τότε ίσως συνδ με θρακοϊλλυρική λ (πβ λατ for «αρθρώνω, μιλώ». μτχ fatus), αντίστοιχη των ρ. *φημί, φάσκω* «λέγω», πράγμα που ενισχύεται από τον παράλληλο τ *φασκαίνω* (τού *βασκαίνω*) Το λατ fascinum «βασκανία πέος» είναι δάνειο από την Ελλην]
βασκαντήρα (η) {χωρ γεν πληθ.} (λαϊκ) **1.** το φυλακτό που θεωρείται ότι αποτρέπει τη βασκανία (κυρ. γαλάζια χάντρα): *παλιά στα χωριά κρεμούσαν μια ~ στα ζώα για να μη ματιαστούν* **2.** φυτό για το οποίο πιστεύεται ότι θεραπεύει τη βασκανία
Βάσκος (ο) **1.** το μέλος φυλετικής ομάδας που κατοικεί στη Β Ισπανία και τη Ν. Γαλλία κατά μήκος τού Βισκαϊκού Κόλπου και ομιλεί γλώσσα με άγνωστη προέλευση (μη ινδοευρωπαϊκή) **2.** ***Χώρα των Βάσκων*** η περιοχή που περιλαμβάνει τμήμα τής Β Ισπανίας και τής Ν Γαλλίας και στην οποία μιλιέται η γλώσσα των Βάσκων — **βασκικός, -ή, -ό** κ **βάσκικος, -η, -ο, Βασκική** (η) κ **Βάσκικα** (τα)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου. πβ. γαλλ. Basque / ισπ. Vasca < λατ Vasconia (> γαλλ. Gasconie «Γασκονία»), αγν ετύμου, μη Ι.Ε. εθνωνύμιο Το ίδιο ισχύει και για τη βασκική ονομασία Eskualduna «Βάσκοι» Έχει ωστόσο διατυπωθεί η υπόθεση ότι το πρόσφυμα *-sk-*, που απαντά και στο εθνωνύμιο *Ετρούσκοι*, χαρακτήριζε γενικά λαούς προϊνδοευρωπαϊκής καταγωγής].
βασμούλος (ο) ‣ γασμούλος
Βασόρα (η) πόλη τού ΝΑ. Ιράκ στις όχθες τού Τίγρη.
[ΕΤΥΜ < αραβ. Basra < επίθ. al-basrah «μαλακός», λόγω τού είδους τού χώματος και τού εδάφους τής περιοχής]
βασταγερός, -ή, -ό (λαϊκ) αυτός που δεν σπάει εύκολα, που χαρακτηρίζεται από στερεότητα και ανθεκτικότητα ΣΥΝ ανθεκτικός. στερεός ΑΝΤ εύθραυστος
[ΕΤΥΜ < *βασταγή* + παραγ επίθημα *-ερός*, με επίδρ. τού επιθ *γερός*]
βασταγό (το) ‣ αβασταγό
βαστάζος (ο) ο εργάτης (συχνά ιθαγενής αχθοφόρος σε εξερευνητικές αποστολές) που μεταφέρει αποσκευές, φορτίο ΣΥΝ. χαμάλης, αχθοφόρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. μτχ ενεστ *βαστάζων* (ρ *βαστάζω*). κατά το σχήμα *γέρος < γέρων, δράκος < δράκων* κ.ά]
βαστάζω ρ. μετβ. {βάστ-αξα κ -ηξα} **1.** φέρω (αντικείμενο) ως φορτίο ΣΥΝ κουβαλώ **2.** (μτφ) αντέχω, υπομένω *δεν μπόρεσε να βαστάξει τον χαμό τού γυιου της και μαράζωσε απ' την πίκρα της.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου Η συσχέτισή του με τα μτγν. λατ. bastum «μπαστούνι» και basterna «φορείο» φαίνεται πιθ., η δε έλλειψη ικανοποιητικών συνδέσεων με άλλες γλώσσες ίσως σημαίνει πως η λ. αποτελεί δάνειο μεσογειακής αρχής Στον Όμηρο η λ. *βαστάζω* σήμαινε «σταθμίζω, ζυγίζω στα χέρια μου» (πβ. *Οδ.* λ 594 *λᾶαν βαστάζοντα πελώριον*), από όπου προέκυψε η σημ. «σηκώνω. εγείρω» και, εν συνεχεία. «κρατώ. υποφέρω» Τη σημ. «παίρνω στην πλάτη μου, σηκώνω. κρατώ» έχει το ρ. στην Κ Δ (π χ *Γαλ.* 6, 2: *ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε.*)].
βάσταξα ρ ‣ βαστάζω, βαστώ
βάστηξα ρ ‣ βαστάζω, βαστώ
Βαστίλλη (η) φρούριο τού Παρισιού που εχρησιμοποιείτο ως φυλακή και γκρεμίστηκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση (1769).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Bastille (οπτικό δάνειο) < προβηγκ. bastide < παλ. γαλλ. bastir «κτίζω» Το τοπωνύμιο θα είχε αρχικώς απλώς τη σημ «κτήριο»]
βαστώ (κ. -άω) ρ. μετβ. και αμετβ {βαστάς . | βάστ-αξα κ -ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ) **1.** κρατώ. σηκώνω βάρος: *βαστούσε δύο βαλίτσες στα χέρια* || (μτφ.) *~ την κοιλιά μου από τα γέλια* (ξεκαρδίζομαι. γελώ πάρα πολύ, ασταμάτητα) || (παροιμ) *«δεν μπορείς να βαστήξεις δύο καρπούζια κάτω απ' την ίδια μασχάλη»* (δεν μπορεί να κάνει κάποιος πολλές δουλειές το ίδιο καλά ταυτόχρονα) **2.** εμποδίζω (κάποιον/κάτι) να εκδηλωθεί, να φανεί ή να κάνει (κάτι): *~ την περιέργεια / τον θυμό / τα γέλια μου* || *δεν μπόρεσα να βαστήξω τα δάκρυά μου* || *βαστάτε με, γιατί θα τον σκοτώσω!* || *τον βάστηξα με τα χίλια ζόρια, για να μην τους ορμήσει!* ΣΥΝ συγκρατώ, περιορίζω ΦΡ ***βαστώ / κρατώ την αναπνοή μου*** βλ. λ. *αναπνοή* **3.** παρέχω στήριγμα σε (κάποιον/κάτι): *δύο νεαροί βαστούσαν την ηλικιωμένη κυρία. για να περάσει απέναντι* || *δεν με βαστούν τα πόδια μου από την κούραση* ΣΥΝ υποβαστάζω **4.** έχω (κάτι) επάνω μου, το φέρω μαζί μου: *δεν ~ χρήματα σήμερα. να σας πληρώσω αύριο,* **5.** έχω την ευθύνη και τη φροντίδα. *τόσο νέα γυναίκα και βαστάει και σπίτι και μαγαζί:* || *~ (λογιστικά) βιβλία / λογαριασμούς / το ταμείο* ΣΥΝ κρατώ **6.** τηρώ, φυλάγω (κάτι): *~ όρκο / μυστικό* ΦΡ ***το βαστώ (κάποιου)*** θυμάμαι συνεχώς την προσβολή που μου έκανε (κάποιος), έχω στο μυαλό μου την εκδίκηση *του το βαστάει από παλιά, τότε που είχαν τσακωθεί για κτηματικές διαφορές* **7.** αντέχω. υπομένω (κάποιον/κάτι): *δεν το ~ τέτοιο ρεζιλίκι·* ΦΡ ***(το) βαστάει η καρδιά μου*** (κάτι) έχω την ψυχική δύναμη να αντέξω (κάτι): *(το) βαστάει η καρδιά σου να βλέπεις μικρά παιδιά να πεθαίνουν απ' την πείνα,* **8.** τολμώ. στη ΦΡ ***μου βαστάει (να κάνω κάτι)***. *βγες έξω, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις* ♦ (αμετβ) **9.** (α) αντέχω, υπομένω· *πώς βαστάς ακόμη και δεν αντιδράς,* || *δεν ~. θα του τα πω κι ό,τι γίνει!* (β) έχω αντοχή (ως στήριγμα). *έβαλες πολλά πράγματα πάνω του, θα βαστήξει;* **10.** (ειδικότ.) συγκρατούμαι: *για βάστα λίγο, μην είσαι τόσο επιθετικός!* (περίμενε, συγκρατήσου) **11.** διαρκώ· *τα παλιά χρόνια το γλέντι τού γάμου βαστούσε μερόνυχτα ολόκληρα* || *θα βαστάξει πολύ ακόμη αυτή η κατάσταση;* ΣΥΝ κρατώ **12.** (ειδικότ) διατηρούμαι σε καλή κατάσταση: *τα καλά υλικά βαστούν πολλά χρόνια* **13.** κατάγομαι· *~ από καλή οικογένεια* || *βαστάει από γενιά μακεδονομάχων* (μεσοπαθ **βαστιέμαι**) **14.** συγκρατούμαι: *το πώς βαστήχτηκα εκείνη την ώρα και δεν τον έβρισα είναι άξιον απορίας!* ΣΥΝ κρατιέμαι **15.** διατηρούμαι σε ορισμένη (σωματική) κατάσταση ΣΥΝ κρατιέμαι ΦΡ ***καλά βαστιέται*** (i) (κυρ. για ηλικιωμένο πρόσωπο) διατηρείται, βρίσκεται σε καλή (κυρ σωματική) κατάσταση: *για την ηλικία του καλά βαστιέται* || *πώς τα καταφέρνουν μερικοί και βαστιούνται τόσο καλά σε τέτοια ηλικία.* (ii) έχει χρήματα, είναι σε καλή οικονομική κατάσταση
[ΕΤΥΜ < μεσν *βαστῶ* < αρχ *βαστάζω*, μεταπλασμένος τ κατά το σχήμα *κοιτῶ - κοιτάζω, αρπῶ αρπάζω*].
βατ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ η μονάδα μέτρησης τής ισχύος (σύμβολο W)
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ watt (οπτικό δάνειο), από το όνομα τού Βρετανού μηχανικού και εφευρέτη James Watt (1736-1819). που εφεύρε την ατμομηχανή και άλλες πρωτοποριακές για την εποχή μηχανές].
βάτα (η) {δύσχρ βατών} **1.** το βαμβακερό υλικό που μπαίνει στους ώμους των ρούχων κάτω από το ύφασμα, για να τονίζει τους ώμους και να κρατάει το σχήμα τού ρούχου: *πουκάμισο / σακάκι με βάτες* **2.** το ρολό επεξεργασμένου βαμβακιού ή μαλλιού
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ovatta < γαλλ. ouate < μεσν. λατ. wadda. αγν. ετύμου].
Βατερλώ (το) {άκλ } **1.** κωμόπολη τού Βελγίου. γνωστή από την μάχη. στην οποία ηττήθηκε ο Ναπολέων (το 1815) από τις ενωμένες δυνάμεις των Άγγλων, Πρώσων και Ολλανδών υπό την αρχηγία τού λόρδου Ουέλλιγκτον **2.** (μτφ.) κάθε συντριπτική ήττα: *οι εκλογές υπήρξαν ~ για το κόμμα* || *το ~ μιας ομάδας στο Κύπελλο Ευρώπης.*
[ΕΤΥΜ < φλαμανδ Waterloo (γαλλ. προφορά) < water «νερό» + loo «ιερό δάσος»].
βατεύω ρ. μετβ. {βάτευ-σα, -τηκα, -μένος} (για αρσενικό ζώο) συνευρίσκομαι σεξουαλικά με θηλυκό ζώο ΣΥΝ (!) πηδώ, μαρκαλίζω. — **βάτεμα** (το)
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βατῶ (-έω)* < αρχ. *βαίνω*. Το ρ. *βατῶ* αποσπάστηκε μάλλον από αρχ σύνθετες λ., στις οποίες ήταν β' συνθ . π.χ. *αἰθερο-βατῶ, ἀκρο-βατῶ, ἀερο-βατῶ*].
βατήρας (ο) το βάθρο πάνω στο οποίο πατά κανείς πριν εκτελέσει

άλμα (συνήθ. σε αθλήματα γυμναστικής. αλλά και σε πισίνες για βουτιές ή εκκινήσεις).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βατήρ, -ῆρος* < *βαίνω* (βλ.λ)]

-βάτης, βάτισσα / -βάτιδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το πρόσωπο που **1.** βαδίζει. περπατάει πάνω σε κάτι *σχοινο-βάτης, ορει-βάτης. ακρο-βάτης* **2.** βαδίζει σε ορισμένη χρονική διάρκεια ή με συγκεκριμένο τρόπο *υπνο-βάτης*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ἐπι-βάτης, ἀνα-βάτης*), που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* (θ *βα-* / *βη-* + επίθημα *-της*). Βλ κ *βατήρας*].

Βατικανό (το) (ιταλ. Stato della Città del Vaticano = Κράτος τής Πόλης τού Βατικανού) κρατίδιο στο κέντρο τής Ρώμης. έδρα τού Πάπα και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με νόμισμα το ευρώ ΣΥΝ Αγία Έδρα (ιταλ. Santa Sede).
[ΕΤΥΜ < ιταλ Vaticano < λατ. Vaticanus (collis). όνομα λόφου τής Ρώμης (ίσως συνδέεται με το ρ. vaticinor «χρησμωδώ, μαντεύω» < vates «προφήτης»). Η σημερινή επίσ. ονομασία δόθηκε το 1929. οπότε και αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος].

βατίστα (η) {δύσχρ. βατιστών} λεπτό λινό ύφασμα με πυκνή ύφανση Επίσης **μπατίστα**
[ΕΤΥΜ < ιταλ. batista < γαλλ batiste. ίσως από το όνομα τού εργοστασιάρχη Baptiste de Cambrais (13ος αι.), που ανέπτυξε και οργάνωσε τη βιομηχανία λινών]

βάτο (το) η βάτος (βλ λ) *έπεσε μες στα ~ || κόβω τα ~ για ν' ανοίξω τον δρόμο.*

βατόμετρο (το) {βατομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής ισχύος τού ρεύματος σε βατ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ wattmeter (νόθο σύνθ)]

βατόμουρο (το) ο μαύρος ή κόκκινος φαγώσιμος καρπός τής βάτου· χρησιμοποιείται και στη ζαχαροπλαστική. — **βατομουριά** (η)

βατός, -ή. -ό **1.** (για τόπους) αυτός που μπορεί να τον βαδίσει, να τον διαβεί κάποιος. χωρίς να συναντήσει εμπόδια ΑΝΤ αδιάβατος **2.** (μτφ) αυτός που βρίσκεται μέσα στα όρια των δυνατοτήτων (κάποιου): *τα θέματα των εξετάσεων ήταν ~ για τους μαθητές || το αρχαίο κείμενο ήταν ~ δεν είχε πολλές δυσκολίες* ΣΥΝ προσπελάσιμος. προσιτός. - **βατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.)].

βάτος (ο/η) **1.** αγκαθωτός θάμνος, συνηθισμένος σε δάση. πολλά είδη τού οποίου παράγουν εδώδιμους καρπούς (βατόμουρα) **2.** ΘΡΗΣΚ ***καιομένη βάτος*** ο θάμνος που, κατά τη Βίβλο. είδε ο Μωυσής να φλέγεται. χωρίς να καίγεται.
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου. πιθ. μεσογειακό δάνειο Ήδη μτγν. η συνύπαρξη αρσενικού και θηλυκού γένους Η φρ *καιομένη βάτος* οφείλεται στην αφήγηση τής Π Δ . σύμφωνα με την οποία ο Μωυσής είδε στο όρος Χωρήβ μια βάτο που καιγόταν. χωρίς να καταστρέφεται (*Έξοδος* 3, 2: *καὶ ὁρᾷ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί, ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο*), πράγμα που οφειλόταν στην παρουσία τού Θεού].

βατραχάνθρωπος (ο/η) {βατραχανθρώπ-ου | -ων. -ους} **1.** δύτης τού Πολεμικού Ναυτικού. ειδικά εκπαιδευμένος σε αποστολές υποβρύχιων επιχειρήσεων: *οι ~ των υποβρύχιων καταστροφών* **2.** (γενικότ.) κάθε δύτης· *σχολή βατραχανθρώπων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ frogman]

βατράχι (το) {βατραχ-ιού | -ιών} **1.** ο βάτραχος (βλ.λ) **2.** (αργκό) ο βατραχάνθρωπος (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < *αρχ. βατράχιον.* υποκ. τού *βάτραχος*].

βατραχοπέδιλο (το) υπόδημα κολύμβησης από ελαστικό υλικό και σε σχήμα πτερυγίου (πλατύ στην άκρη), το οποίο επιτρέπει στον κολυμβητή να κινείται γρηγορότερα μέσα στο νερό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ flipper]

βατραχοπόδαρο (το) καθένα από τα πίσω πόδια τού βατράχου, που σε πολλές χώρες (π χ. Γαλλία) τρώγονται ως έδεσμα

βάτραχος (ο) {βατράχ-ου | -ων. -ους} **1.** αμφίβιο χωρίς ουρά με χαρακτηριστικά του τη διχοτομημένη γλώσσα, τα ισχυρά πίσω πόδια που φέρουν μεμβράνη μεταξύ των δακτύλων και με τη βοήθεια των οποίων πραγματοποιεί άλματα. καθώς και την ιδιαίτερη κραυγή (κόασμα) ΣΥΝ (λαϊκ.) βάθρακας, μπάκακας· ΦΡ ***πίνει σαν βάτραχος*** πίνει πολύ νερό • **2.** το αυτοκίνητο με υδροπνευματικές αναρτήσεις (κυρ. Citroën. παλαιό μοντέλο) — (υποκ) **βατραχάκι** (το). **βατραχοειδής,** -ής, -ές [1861]
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. botrax «σαύρα»]

βατσιμάνης (ο) {βατσιμάνηδες} ΝΑΥΤ (λαϊκ) φύλακας τού πλοίου στο λιμάνι
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. watch-man (με ατελή προφορά)].

βατσίνα (η) {χωρ γεν πληθ } (παλαιότ) **1.** ο δαμαλισμός. ο εμβολιασμός κατά τής *ευλογιάς* **2.** (συνεκδ) η *ουλή που μένει στο σημείο* όπου έγινε εμβόλιο δαμαλισμού
[ΕΤΥΜ < ιταλ vaccina < λατ vaccinus < vacca «αγελάδα»].

βατσινιά (η) (λαϊκ) **1.** η βάτος **2.** έκταση γεμάτη από βάτους

βατσινιάζω ρ. μετβ. {βατσίνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαικ) εμβολιάζω με δαμαλίδα (βλ λ . σημ. 3) ΣΥΝ δαμαλίζω. Επίσης **βατσινάρω** κ. **βατσινώνω**

βάτσινο (το) (λαϊκ) ο καρπός που παράγει η βάτος ΣΥΝ βατόμουρο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βάτσινον* < μτγν. *βάτινον* < αρχ *βάτος*].

βατταρίζω ρ αμετβ {βαττάρισα} (αρχαιοπρ) **1.** μιλώ έχοντας κακή άρθρωση ΣΥΝ τραυλίζω, τσευδίζω **2.** (μτφ.) μιλώ σαν μωρό. μωρολογώ ΣΥΝ βαττολογώ. — **βατταρισμός** (ο) [μτγν.[κ. **βαττάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ. *ηχομιμητική λ.. όπως φαίνεται και από το διπλό -ττ-. το* οποίο μαρτυρείται επίσης στη λ *βαττολογῶ* (βλ.λ.) Παρόμοιοι σχηματισμοί απαντούν και σε άλλες Ι Ε γλώσσες, π.χ. λατ. butubatta «ανοησίες, μπούρδες», balbus «τραυλός» κ ά].

βαττολογώ ρ αμετβ {βαττολογείς. μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (αρχαιοπρ.) μιλώ ακατάσχετα. αναμασώ τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να αναφέρω κάτι ουσιαστικό και χρήσιμο ΣΥΝ φλυαρώ. μωρολογώ — **βαττολογία** (η) [μτγν.], **βαττολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βαττολογῶ (-έω).* ηχομιμητική λ (με β' συνθ. *-λογῶ* < *-λόγος*). όπως φαίνεται και από το διπλό *-ττ -*. το οποίο μαρτυρείται και στο συνώνυμο *βατταρίζω* (βλ λ.) Το γεγονός ότι η λ μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ κατά την Επί τού Όρους Ομιλία (Ματθ 6. 7 *προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί*, με τη σημ. «επαναλαμβάνω τα ίδια και τα ίδια, κενολογώ»), έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ρ. *βαττολογῶ* είναι πιθ. νόθο σύνθ.· < αραμ. battal «κενός. μάταιος» + *-λογῶ*]

-βατώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν: **1.** το βάδισμα πάνω σε κάτι: *ακρο-βατώ. σχοινο-βατώ* **2.** το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βατώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ. *ἀερο-βατῶ,* μτγν. *ἀκρο-βατῶ*). που προέρχεται από το ρ *βαίνω* μέσω των συνθέτων σε *-βάτης* (βλ λ)].

Βαυαρία (η) → Βαβαρία

βαυαρικός, -ή, -ό → Βαβαρία

Βαυαροκρατία (η) → Βαβαροκρατία

βαυκαλίζω ρ μετβ {βαυκάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} εξαπατώ ή καθησυχάζω (κάποιον) με ψεύτικες υποσχέσεις ή καλλιεργώντας μάταιες προσδοκίες· *βαυκαλίζει τον λαό με υποσχέσεις και μεγαλοστομίες* || (μεσοπαθ.) *βαυκαλιζόταν με την ιδέα ότι θα του παρείχαν υποστήριξη. όταν θα τη χρειαζόταν.* — **βαυκάλισμα** (το) [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν , παράλλ τ τού συνωνύμου *βαυκαλῶ (-άω),* αβεβ ετύμου. προφανώς συνδ με το αρχ. *βαυβῶ* «κοιμίζω. νανουρίζω». < *βαῦ βαῦ* [αρχ προφορά bau bau]. μίμηση τού γαβγίσματος τού σκύλου (λ. τής παιδικής γλώσσας). πβ λατ baubor «γαβγίζω» Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *βαυκαλῶ* < *βαῦ* + *κηλῶ* «μαγεύω. τέρπω», προσκρούει στο βραχύ *-α-* τού ρ *βαυκᾰλῶ*]

βαφέας (ο) {βαφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη βαφή. *~ υφασμάτων / αυτοκινήτων* **2.** (λόγ) ο μπογιατζής (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *βαφεύς* < *βαφή*]

βαφείο (το) [μτγν] ο χώρος εργασίας τού βαφέα

βαφή (η) **1.** ο χρωματισμός αντικειμένου· *η βαφή τής πόρτας / τού αυτοκινήτου* • **2.** η χρωστική ύλη *βαφή μαλλιών / αβγών* ΣΥΝ μπογιά • **3.** (στη μεταλλουργία) η θέρμανση ενός μεταλλικού αντικειμένου σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια η απότομη ψύξη του με βύθιση σε νερό ή λάδι, ώστε να βελτιωθούν οι ιδιότητές του (λ χ να αυξηθεί η σκληρότητα τού χάλυβα)
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάπτω*]

βαφιάς (ο) {βαφιάδες} (λαϊκ) **1.** ο βαφέας (βλ.λ) **2.** (ειρων) ο ζωγράφος

βαφικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βαφή **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για βαφή **3.** ***βαφική*** (η) η τέχνη και το επάγγελμα τού βαφέα.

βαφτίζω ρ. → βαπτίζω

βάφτιση (η) → βάπτιση

βαφτίσια (τα) {χωρ. γεν πληθ } (καθημ) η τελετή τής βάπτισης *στα ~ τού μωρού είχαν έρθει όλοι οι συγγενείς*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βάπτισις,* με αλλαγή γένους]

βαφτισιμιός (ο). **βαφτισιμιά** (η) πρόσωπο το οποίο έχει βαφτίσει κάποιος ΣΥΝ βαφτιστήρι • ΦΡ ***από βαφτισιμιού μου*** από τη βάφτισή μου, από μωρό: *αυτό το 'χω ~*
[ΕΤΥΜ < **βαπτισιμαῖος* < **βαπτίσιμος* (< μτγν. *βάπτισις*) + *-αῖος,* πβ. *αναδεξιμιός, γεννησιμιός* κ.ά.].

βάφτισμα (το) → βάπτισμα

βαφτιστήρα (η) [μεσν] η βαφτισιμιά (βλ λ).

βαφτιστήρι (το) {βαφτιστηρ-ιού | -ιών} ο βαφτισιμιός (βλ.λ). — (υποκ) **βαφτιστηράκι** (το)

βαφτιστής (ο) → βαπτιστής

βαφτιστικός, -ή/-ιά. -ό → βαπτιστικός

βάφω ρ. μετβ. {έβαψα, βάφτηκα, βαμμένος} **1.** χρωματίζω με χρωστική ύλη (μπογιά, βερνίκι. βαφή κ λπ) *έβαψε πράσινα τα κάγκελα τού σπιτιού || ~ τα νύχια / τα μαλλιά / πασχαλινά αβγά || ο δρόμος βάφτηκε με αίμα* ΦΡ (α) ***τα βάφω μαύρα*** βλ λ. *μαύρος* (β) (') (παροιμ) ***με πορδές δεν βάφουν αβγά*** με ελάχιστες προϋποθέσεις, με περιορισμένα μέσα ή χωρίς την απαραίτητη εργασία δεν μπορεί να γίνει σωστά μια δουλειά, να εκτελεστεί ένα έργο *αν δεν δουλέψεις σκληρά, μην περιμένεις τίποτα· ~!* (γ) (καθημ -οικ) ***την έβαψα / την έχω βαμμένη*** είμαι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, δεν τη γλυτώνω με τίποτε. *αν σε πιάσουν, την έβαψες!* • **2.** (στη μεταλλουργία) θερμαίνω μεταλλικό αντικείμενο σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια το ψύχω βυθίζοντάς το σε υγρό. ώστε να σκληρύνει: *~ τη λάμα τού σπαθιού* **3.** (μεσοπαθ. ***βάφομαι***) αλείφω το πρόσωπο με καλλυντικές βαφές. κάνω μακιγιάζ: *οι ηθοποιοί βάφονται πριν βγουν στη σκηνή || βάφτηκε, στολίστηκε και πήγε στο πάρτι* ΦΡ ***βάφομαι με αίμα*** (κυρ. στον αόρ.) καταστέλλομαι βιαίως. με αποτέλεσμα την αιματοχυσία· *η εξέγερση των κρατουμένων / η διαδήλωση βάφτηκε με αίμα* **4.** (η μτχ. ***βαμμένος,*** *-η. -ο*) ο φανατικός οπαδός κόμματος ή αθλητικού σωματείου *~ δεξιός / πασοκτζής / κομουνιστής / ολυμπιακός / αεκτζής* ΣΥΝ μέχρι το κόκκαλο. — **βάψιμο** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.
[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ. τ. από τον αόρ. *ἔβαψα* τού ρ *βάπτω.* κατά το σχήμα *άλειψα* – *αλείφω. έγραψα* – *γράφω* κ τ ό. Το αρχ. *βάπτω* < **βάφ-jω* < Ι Ε. *g^wm̥bh «βαθύς. βυθός». πβ αρχ. σουηδ. kvaf «βυθός». Ομόρρ *βαθ-ύς,* αρχ *βένθος* «βάθος», *βόθ-ρος. βυθ-ός. βαπτ-ίζω* κ.ά. Το ρ. *βάπτω* αρχικώς είχε τη σημ. «βυθίζω» (κυρ σε υγρό ή αίμα), π.χ Αισχύλος (*Προμηθ Δεσμ.* 863) «*ἐν σφαγαῖσι βάψασα ξίφος*» Η σημ.

«χρωματίζω» είναι ήδη αρχ. και αναφέρεται κυρ. σε υφάσματα, υλικά οικοσκευής και μαλλιά].

βαχ επιφών. (συνήθ. *αχ*, ~!) για την έκφραση πόνου, απελπισίας: *άρχισε πάλι τα «αχ» και «~»!*
{ΕΤΥΜ < τουρκ vah!}.

βγάζω κ (λαϊκ.) **βγάνω** ρ. μετβ {έβγαλα. βγάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή μεταφέρω (κάτι) έξω από το εσωτερικό σημείο όπου βρίσκεται ~ *από την τσέπη το πορτοφόλι* || ~ *τα σκουπίδια στον δρόμο* || ~ *το γάλα από το ψυγείο* || ~ *τα ρούχα απ' τη ντουλάπα* ΣΥΝ (λόγ) εξάγω ΑΝΤ βάζω, εισάγω· ΦΡ **βγάζω από την τσέπη μου** δίνω από τα χρήματά μου, πληρώνω ο ίδιος· *αυτόν δεν τον νοιάζει αν ξοδεύει πολλά λεφτά· άλλωστε. μήπως τα βγάζει απ' την τσέπη του,* **2.** μεταφέρω από εσωτερικό σε εξωτερικό χώρο, οδηγώ (κάποιον) σε εξωτερικό χώρο: *τον έβγαλε στον κήπο, να πάρει λίγο αέρα* || ~ *τα πρόβατα στη βοσκή* ΦΡ (α) **βγάζω το φίδι από την τρύπα** βλ. λ. *φίδι* (β) **βγάζω λαγό** (i) μου τυχαίνει κάτι που με συμφέρει: *«οι προσφορές για τα καζίνα έβγαλαν λαγό»* (εφημ) (ii) ανακαλύπτω κάτι σημαντικό για μια υπόθεση: *η αστυνομική έρευνα στα δύο καταστήματα έβγαλε λαγό* **3.** στέλνω (κάτι) σε άλλη χώρα, κάνω εξαγωγή ~ *λαθραίο συνάλλαγμα* || *έβγαλε τα λεφτά του στην Ελβετία* **4.** (ειδικότ.) αφαιρώ από το σώμα μου (ρούχα ή εξαρτήματα που φορώ). ~ *τη μπλούζα / το ρολόι μου* ΦΡ (α) **βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο** βλ λ. *καπέλο* (β) **βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα του** κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: *τον έβγαλε απ' τα ρούχα του τον άνθρωπο μ' αυτά που του έλεγε!* **5.** αποσπώ, αποχωρίζω: *μου έβγαλαν το χαλασμένο δόντι* (μου έκαναν εξαγωγή) **6.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία βρίσκεται: ~ *κάποιον από αδιέξοδο / από την αφάνεια·* ΦΡ **βγάζω (κάποιον) από τα σκοτάδια** διαφωτίζω (κάποιον): *οι διδάσκαλοι τού Γένους έβγαλαν τον αμαθή λαό από τα σκοτάδια* **7.** εξαφανίζω, εξαλείφω ~ *τον λεκέ από το πουκάμισο* ΦΡ **βγάζω (κάποιον) από τη μέση** εξουδετερώνω (κάποιον) **8.** αφαιρώ από σύνολο. βάζω χωριστά: *αν από τα πέντε μήλα βγάλουμε τα δύο, θα μας μείνουν τρία* ΣΥΝ αφαιρώ **9.** απομακρύνω, διώχνω, κάνω (κάποιον/κάτι) να βγει. να φύγει από εκεί όπου βρίσκεται: *η δασκάλα τον έβγαλε από την τάξη, επειδή έκανε φασαρία·* ΦΡ **βγάζω (κάτι / κάποιον) απ' το μυαλό μου** (i) επινοώ με τη φαντασία μου (κυρ. κάτι που παρουσιάζω σαν πραγματικό). *απ' το μυαλό του την έβγαλε αυτή την ιστορία* (ii) παύω να σκέφτομαι (κάτι/κάποιον): *αυτό βγάλ' το απ' το μυαλό σου!* (ούτε να το σκέφτεσαι!) **10.** απομακρύνω, παίρνω (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται· *βγάλε τα πράγματά σου απ' το κρεβάτι να ξαπλώσω·* ΦΡ **βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά** βλ λ. *κάστανο* **11.** πηγαίνω (κάποιον) βόλτα. συνοδεύω (κάποιον) σε έξοδο για ψυχαγωγία: *η γυναίκα του παραπονιέται ότι δεν τη βγάζει συχνά έξω* **12.** παθαίνω ατύχημα (σε μέλος τού σώματός μου): *Μην παίζετε με τα ξύλα! Θα βγάλετε κανένα μάτι* (θα πληγωθείτε ή θα πληγώσετε κάποιον στο μάτι) || ~ *το χέρι μου* (παθαίνω εξάρθρωση στο χέρι μου) ΦΡ (α) **(κάτι) βγάζει μάτι** βλ λ. *μάτι* (β) **το γινάτι βγάζει μάτι** βλ λ *γινάτι* (γ) **(κάποιος) βγάζει μάτια** βλ. λ. *μάτι* (δ) **βγάζω τα μάτια μου** βλ. λ. *μάτι* (ε) **βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)** βλ. λ *μάτι* **13.** (εκφραστ) καταπονώ (μέλος τού σώματός μου) καταβάλλοντας υπερβολικό κόπο. σε ΦΡ όπως· *τόσα χρόνια* **έβγαζα τα μάτια μου** *διαβάζοντας* || *κάθε μέρα πρέπει να* **βγάζω τα σωθικά μου** *στην τάξη, μέχρι να με καταλάβουν* (κουράζομαι υπερβολικά. ταλαιπωρούμαι) **14.** οδηγώ, καταλήγω (κάπου): *αυτό το μονοπάτι βγάζει ίσια στο ποτάμι* || *όπου μας βγάλει ο δρόμος* (δεν έχουμε συγκεκριμένο προορισμό) || (μτφ.) *αναρωτιέμαι πού θα μας βγάλει αυτή η ιστορία* || *δεν βγάζω άκρη μ' αυτό το θέμα* (βλ λ *άκρη*) **15.** εκφράζω, αφήνω να εκδηλωθεί (κάτι που έχω μέσα μου): ~ *τ' απωθημένα μου / το άχτι μου* **16.** (ειδικότ.) αφήνω (κάτι) να ακουστεί, παράγω (ήχο): ~ *κραυγή / στριγγλιά* || (για απόλυτη σιωπή) *δεν ~ μιλιά / κιχ / άχνα / τσιμουδιά / κουβέντα* ΦΡ (οικ.) **βγάζω τον σκασμό** βλ λ *σκασμός* **17.** εκφωνώ δημόσια: ~ *λόγο* **18.** προκαλώ (συναισθηματική εκδήλωση), έχω ως αποτέλεσμα (κάτι): *αυτή η κωμωδία θα βγάλει πολύ γέλιο* || ~ *κλάμα / δάκρυ* **19.** εμφανίζεται (κάτι) βγαίνοντας από μέσα μου: *το μωρό θα βγάλει σε λίγο τα πρώτα του δοντάκια* || *η πληγή κακοφόρμισε και άρχισε να βγάζει πύον* || *οι αμυγδαλιές βγάζουν τα άνθη τους τον Ιανουάριο* || *«τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι»·* ΦΡ **βγάζω σπυριά** (i) μου παρουσιάζεται ακμή (ii) (μτφ) αποστρέφομαι (κάποιον/κάτι): ~ *με τέτοιους ανθρώπους* || ~ *όταν ακούω αυτή τη μουσική* **20.** παράγω: *τα δέντρα βγάζουν καρπούς* || *το εργοστάσιο βγάζει έτοιμα ενδύματα* **21.** σκέφτομαι (κάτι καινούργιο). επινοώ· ~ *ανέκδοτα / εύθυμες ιστορίες* || *έβγαλε μια νέα πατέντα* || (με θαυμασμό) *για δες. τι βγάζουν!* (τι σκέφτονται) **22.** (ειδικότ. για μηχανήματα) παράγω μηχανικά *το κλιματιστικό βγάζει ζεστό και κρύο αέρα* **23.** παράγω (κάτι) από (κάτι άλλο) με ειδική διαδικασία: ~ *μετάλλευμα από το υπέδαφος* || ~ *λάδι απ' τις ελιές / κρασί απ' τα σταφύλια·* ΦΡ **βγάζω απ' τη μύγα ξίγγι** για άνθρωπο που προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος απ' το παραμικρό **24.** αναδεικνύω *η Ιταλία έβγαλε πολλούς μεγάλους μουσικούς* || *το σχολείο μας έβγαλε πολλούς επιστήμονες* **25.** κυκλοφορώ στο εμπόριο: *ο Σαββόπουλος έβγαλε τον πρώτο του δίσκο το 1966* || ~ *εφημερίδα* ΦΡ (α) **βγάζω (κάτι) στο σφυρί** βλ. λ *σφυρί* (β) **βγάζω (κάτι) στην αγορά** κυκλοφορώ (κάτι) στο εμπόριο *οι αυτοκινητοβιομηχανίες βγάζουν νέα μοντέλα στην αγορά* **26.** δημοσιοποιώ. κοινοποιώ· *το υπουργείο έβγαλε τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΦΡ (α) (οικ) **βγάζω βρόμα** κυκλοφορώ, διαδίδω (κακή, ύποπτη) φήμη· *έβγαλε βρόμα για σένα ότι θα πουλήσεις την επιχείρηση, επειδή δεν πάει καλά* (β) **βγάζω στον αέρα** βλ. λ *αέρας* (γ) **βγάζω (τα άπλυτα κάποιου) στη φόρα** βλ λ. *φόρα* (δ) **βγάζω (κάτι) προς τα έξω** εξωτερικεύω, λέω δημόσια *δεν δίστασε να βγάλει προς τα έξω όσα πιστεύει για τους συναδέλφους του* || *έβγαλε προς τα έξω τα εσωτερικά προβλήματα τού κόμματός του* **27.** εκλέγω: *εδώ και τρεις τετραετίες η πόλη βγάζει τον ίδιο δήμαρχο* || *τον έβγαλαν βουλευτή* **28.** δίνω σε (κάποιον) όνομα: *τον έβγαλαν Ηλία* **29.** αποδίδω σε (κάποιον) ιδιότητα. παρουσιάζω (κάποιον) (ως κάτι): *πήγαν να τον βγάλουν τρελό, επειδή έλεγε την αλήθεια·* ΦΡ (α) (ευχετ) **ο Θεός να με βγάλει ψεύτη** μακάρι να διαψευστώ. να μη γίνουν ποτέ όσα λέω για δυσάρεστες προβλέψεις ~, *αλλά αυτά που κάνετε δεν θα σας βγουν σε καλό!* (β) **βγάζω όνομα** αποκτώ φήμη (για κάτι): *έχει βγάλει όνομα για τις ατιμίες του* (γ) **βγάζω (σε κάποιον) το όνομα** διαδίδω συγκεκριμένη κακή φήμη (για κάποιον): *καλύτερα να μη σε βλέπουν μαζί του, γιατί θα σου βγάλουν το όνομα ότι είσαι κι εσύ ένας απ' αυτούς* (δ) **βγάζω (κάποιον) ψεύτη** εμφανίζω (κάποιον) ως ψεύτη, τον παρουσιάζω έτσι ώστε να φαίνεται ότι λέει ψέματα. *Αρνείσαι ότι έγιναν έτσι τα πράγματα; Δηλαδή, πας να με βγάλεις ψεύτη.* **30.** καταλήγω μετά από σκέψη (σε κάτι) ~ *απόφαση* (αποφασίζω) / *συμπέρασμα* (συμπεραίνω) **31.** υπολογίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο αριθμό: *οι καλεσμένοι είναι πέντε· εσύ πώς τους βγάζεις εφτά;* **32.** διακρίνω, μπορώ να διαβάσω *δεν ~ τα γράμματά σου είναι πολύ δυσανάγνωστα* **33.** αποκτώ ως κέρδος: ~ *180.000 δραχμές τον μήνα* (αυτός είναι ο μισθός μου) || ~ *το ψωμί μου* (βλ. λ. *ψωμί*) || ~ *τον επιούσιο με τον ιδρώτα τού προσώπου μου* || *εγώ τι θα βγάλω απ' αυτή τη δουλειά;* **34.** προσφέρω (φαγητό ή ποτό σε φιλοξενούμενο ή επισκέπτη): *μου έβγαλαν γλυκό τού κουταλιού* **35.** τελειώνω (κάτι που κάνω): *μέσα σε έναν μήνα έβγαλε δουλειά τριών μηνών* **36.** διανύω μέχρι τέλους· *με αυτά τα λεφτά μπορούμε να βγάλουμε ίσα-ίσα αυτό τον μήνα* **37.** τελειώνω τις σπουδές μου (σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα) ~ *το δημοτικό / το λύκειο / το πανεπιστήμιο* **38.** παθαίνω (αρρώστια): ~ *την ιλαρά / τη χρυσή* (βλ.λ.)· ΦΡ **βγάζω τη μπέμπελη** βλ. λ *μπέμπελη* • **39.** περιφέρω: *στην εκκλησία βγάζουν δίσκο, για να συγκεντρώσουν χρήματα για την αγιογράφηση τού ναού* || *σε λίγη ώρα θα βγάλουν την εικόνα για τη λιτανεία* **40.** εμφανίζω ροή υγρού *η μύτη του βγάζει αίμα* ΣΥΝ τρέχω **41.** προβάλλω, παρουσιάζω (σε ραδιόφωνο ή τηλεόραση) *τον έβγαλε στην εκπομπή του* || *θα σας βγάλω στην τηλεόραση / στο γυαλί* (θα σας προωθήσω ως ηθοποιούς, παρουσιαστές κ.λπ.) **42.** εμφανίζω (κάτι κρυμμένο): ~ *άσο απ' το μανίκι μου* **43.** κάνω εμετό *μέθυσε κι έβγαλε όλα όσα είχε φάει* ΦΡ (εμφατ.) **βγάζω τ' άντερά μου / τα συκώτια μου** ξερνώ **44.** αντλώ ~ *νερό απ' το πηγάδι* || ~ *πετρέλαιο·* ΦΡ **βγάζω τα λόγια (κάποιου) με το τσιγγέλι / με την τσιμπίδα** για κάποιον που δεν είναι ομιλητικός και για να πει κάτι πρέπει να του υποβληθούν πολλές ερωτήσεις **45.** αποβιβάζω. *το καΐκι τούς έβγαλε στο λιμάνι* **46.** αναδίδω: *ο βασιλικός ~ ωραία μυρωδιά* **47.** εκπέμπω ή διαχέω *η σόμπα βγάζει καπνό* **48.** απολύω (κάποιον) ή του αλλάζω καθήκοντα· *τον έβγαλαν από διευθυντή* **49.** παίρνω (έγγραφο. χρήματα κ λπ.) από δημόσια υπηρεσία: ~ *σύνταξη / δικαιολογητικό / πιστοποιητικό* **50.** καταφέρνω (να ανταποκριθώ σε κάτι δύσκολο): ~ *τον ανήφορο* **51.** σε φράσεις που δηλώνουν ταλαιπωρία, εξουθένωση, όπως: **βγάζω το λάδι κάποιου** (π χ *στη δουλειά*), **του βγάζει την Παναγία / τον Χριστό / την πίστη, μου 'βγαλε την ψυχή (ανάποδα)** **52.** τελειώνω (κάτι που έχω αναλάβει), παράγω: ~ *αρκετή δουλειά στο οκτάωρό μου* **53.** τραβάω ή σύρω (κάτι) από μέσα προς τα έξω: ~ *τη βάρκα στη στεριά* || ~ *τον κάδο απ' το πηγάδι* **54.** ΑΘΛ (α) αντί τού «κάνω» ή τού «επιτυγχάνω»: ~ *σέντρα / μπαλιά* || ~ *γκολ* (β) φέρνω κάποιον παίκτη σε ορισμένη θέση. *οι αμυντικοί τραβήχτηκαν και έβγαλαν τον επιθετικό οφσάιντ* || *με έξοχη μπαλιά έβγαλε τον συμπαίκτη του τετ-α-τέτ με τον τερματοφύλακα* • ΦΡ (α) **βγάζω την ουρά μου απέξω** αποφεύγω να αναμιχθώ ή να εμπλακώ (σε κάτι), αποφεύγω την ευθύνη: *μόλις κατάλαβε ότι θα είχε πολλή δουλειά, έβγαλε την ουρά του απ' έξω* (β) **βγάζω (κάτι) (κάποιου) ξινό / απ' τη μύτη** για κάτι τού οποίου η πραγματοποίηση έχει τόση ταλαιπωρία. ώστε, αντί να ευχαριστιέται κανείς. στο τέλος δυσαρεστείται· *αν δεν φτειάξει σύντομα ο καιρός. θα μας το βγάλει ξινό το ταξίδι* (γ) **βγάζω φωτογραφία** (i) φωτογραφίζω (κάποιον): *να σε βγάλω μια φωτογραφία;* (ii) ασχολούμαι με τη φωτογραφία: *μου αρέσει να βγάζω φωτογραφίες* (δ) **βγάζω (κάποιον) στο κλαρί / στο πεζοδρόμιο** εκπορνεύω *φέρνουν κοπέλες από το εξωτερικό και τις βγάζουν στο κλαρί* (ε) (λαϊκ.) **τη βγάζω** καλύπτω τις ανάγκες μου, περνάω τη ζωή μου. *εσύ πώς τη βγάζεις.* || ~ *με ελάχιστα χρήματα* || *δεν έχω λεφτά για ψώνια· θα τη βγάλω με τα περσινά μου ρούχα* (στ) **τη βγάζει δεν τη βγάζει** είναι αμφίβολο αν θα επιζήσει (ζ) **τη βγάζω καθαρή** γλυτώνω, χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες από μια δύσκολη. επικίνδυνη κατάσταση: *τον συνέλαβαν μαζί με τους άλλους, αλλά, τελικά, την έβγαλε καθαρή* (η) **τα βγάζω πέρα** τα καταφέρνω. ξεπερνώ τα προβλήματα. *αν δω ότι δεν τα βγάζει πέρα. θα του αναθέσω κάτι ευκολότερο* || *δεν ~ με τόσο χαμηλή σύνταξη* (δεν μου φτάνει η σύνταξη για να ζήσω) || *είναι πανέξυπνος και στη συζήτηση δεν τα βγάζεις εύκολα πέρα μαζί του* (θ) **τα βγάζουμε** (σε παιδικά ομαδικά παιχνίδια) κανονίζουμε με συγκεκριμένο τρόπο τη σειρά στο παιχνίδι ή ποιος θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐβγάζω* < **ἐγβάζω* (με συγκοπή τής συλλαβής *βι-* κατ' απλολογίαν) < **ἐγβιβάζω* < αρχ *ἐκβιβάζω* < *ἐκ* + *βιβάζω* Το *βγάνω* (μεσν) < *ἐβγάνω* < *ἐβγάζω* < αρχ. *ἐκβιβάζω*. με την επίδραση τού αντιθ. *βάνω*. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν. (λ χ. *βγάζω όνομα, βγάζω από τον νου μου*), όπως ισχύει και με αρκετές σημ . λ χ. «απομακρύνω, ανασύρω», «ξεριζώνω», «αναδίδω», «εκτελώ έργο, εργασία». «εξάγω», ενώ υπάρχουν και μεταφρ δάνεια, λ.χ. *βγάζω από τη μέση* (< αγγλ put somebody out of the way)].

βγαίνω ρ. αμετβ {βγήκα (να/θα βγω, προστ βγες κ. (λαϊκ) έβγα, βγείτε κ. (λαϊκ.) βγάτε, βγαλμένος} **1.** κινούμαι προς τα έξω (από κάπου), πηγαίνω έξω. έρχομαι έξω ~ *(έξω) να πάρω λίγο αέρα* || ~ *από το σπίτι* || *ο λαός βγήκε στους δρόμους* || *το αυτοκίνητο βγαίνει απ' το γκα-*

ράζ || (μτφ.) *έκλεισε ο λαιμός μου και δεν βγαίνει φωνή* ΣΥΝ (λόγ.) εξέρχομαι ΑΝΤ μπαίνω ΦΡ (α) ***βγαίνω από τα όρια*** ξεπερνώ το επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο (β) ***βγαίνω στο βουνό*** βλ. λ. *βουνό* (γ) ***βγαίνω στο πεζοδρόμιο*** βλ. λ. *πεζοδρόμιο* (δ) ***βγαίνω στο κλαρί*** βλ. λ. *κλαρί* **2.** μετακινούμαι ή αποσπώμαι (από τη θέση μου). με βγάζουν: *το καρφί έχει χωθεί βαθιά στον τοίχο και δεν βγαίνει εύκολα* || *βγαίνει το χέρι μου* (εξαρθρώνεται) **3.** (εκφραστ.) (για μέλος τού σώματος) καταπονούμαι *μου βγήκαν τα μάτια μέχρι να διαβάσω αυτά τα ορνιθοσκαλίσματα* **4.** (+από) παύω να συμμετέχω (σε κάτι): *η Ελλάδα είχε βγει προσωρινά από το στρατιωτικό σκέλος τού ΝΑΤΟ* || *~ απ' το παιχνίδι* **5.** (+από) (α) παύω να είμαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): *~ από την αδράνεια / το τέλμα / την αφάνεια* (β) βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση στο τέλος περιστατικού, σημαντικού γεγονότος κ.λπ. *ο πρωθυπουργός βγήκε ενισχυμένος από το συνέδριο τού κόμματός του* || *βγήκε ανέπαφος από το αυτοκινητικό ατύχημα* **6.** με απομακρύνουν ή με διώχνουν (από εκεί όπου βρίσκομαι): *αν ξαναμιλήσεις, θα βγεις έξω!* (από την τάξη) || *ο διαιτητής τού έδειξε κόκκινη κάρτα και ο παίκτης βγήκε απ' τον αγώνα* **7.** εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι· *αυτοί οι λεκέδες βγαίνουν δύσκολα* ΦΡ ***βγαίνω από τη μέση*** εξουδετερώνομαι **8.** πηγαίνω (σε πιο ανοιχτό χώρο) *το καράβι βγαίνει απ' το λιμάνι / στο ανοιχτό πέλαγος* **9.** (α) πηγαίνω σε διασκέδαση, πηγαίνω (κάπου) να ψυχαγωγηθώ: *~ τα βράδια* || *της ζήτησε να βγουν μαζί* (β) (με / μαζί με κάποιον) πηγαίνω παρέα με κάποιον κάπου ή έχω ερωτικό δεσμό με κάποιον: *χθες βγήκε με τον διευθυντή του* || *έβγαινε μαζί του επί μήνες* **10.** φθάνω (κάπου) ακολουθώντας συγκεκριμένο δρόμο *απ' αυτό το μονοπάτι θα βγείτε στη θάλασσα* **11.** καταλήγω: *αυτός ο δρόμος βγαίνει στο σχολείο* || (μτφ.) *πού θα βγει αυτή η ιστορία;* **12.** εκδηλώνομαι, εκφράζομαι: *σε αυτά τα τραγούδια βγαίνει ο πόνος τής ξενιτειάς* **13.** προέρχομαι: *τα λόγια αυτά βγαίνουν από τα βάθη τής καρδιάς μου* || *από πού βγαίνει αυτή η λέξη;* || *το «Κούλα» βγαίνει από το «Αγγελικούλα»* **14.** γίνομαι αισθητός· *όταν το ψυγείο χαλάει, βγαίνει ένας εκνευριστικός θόρυβος* **15.** αναδίδομαι *από πού βγαίνει αυτή η μυρωδιά;* **16.** φυτρώνω: *την άνοιξη βγαίνουν πολλά λουλούδια* || (κατ' επέκτ.) *βγαίνουν τρίχες στο στήθος μου* || *βγήκε ένα σπυρί στο μάγουλό σου* **17.** εμφανίζομαι· *βγες στο παράθυρο, να σε δω!* || *~ στο σανίδι* (στο θέατρο) / *στο γυαλί* (στην τηλεόραση) / *στο πανί* / *στη σκηνή* (στον κινηματογράφο) || *στον αέρα* (σε ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή)· ΦΡ ***βγαίνω / έρχομαι στο φως*** βλ. λ. *φως* **18.** εμφανίζομαι ξαφνικά: *εγώ οδηγούσα κανονικά, όταν μου βγήκε από τα δεξιά ένα μηχανάκι* **19.** αναδεικνύομαι (καταγόμενος από κάπου): *από τη Χίο βγήκαν πολλοί εφοπλιστές* **20.** παράγομαι, *οι καλύτερες φωτογραφικές μηχανές βγαίνουν στην Ιαπωνία* **21.** επινοούμαι: *πώς βγήκε αυτή η ιστορία;* **22.** κυκλοφορώ (στο εμπόριο) *βγήκε καινούργια εφημερίδα / νέα μόδα* ΦΡ ***βγαίνω στο σφυρί*** βλ. λ. *σφυρί* **23.** (α) γνωστοποιούμαι *βγήκαν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *κάθε βδομάδα βγαίνει κι ένα καινούργιο σκάνδαλο* (β) διαδίδομαι· *βγήκαν κακές φήμες γι' αυτόν*· ΦΡ (α) ***βγαίνει βρόμα*** κυκλοφορεί (κακή, ύποπτη) φήμη: *βγήκε βρόμα ότι τα θέματα τού διαγωνισμού ήταν από πριν γνωστά σε πολλούς* (β) ***βγαίνω στη φόρα*** βλ. λ. *φόρα* **24.** (α) εκλέγομαι: *~ βουλευτής* (β) κερδίζω στις εκλογές *στις εκλογές τού 1993 βγήκε το ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (γ) ***βγαίνω προς τα έξω*** (i) δημοσιοποιούμαι· *η είδηση βγήκε προς τα έξω παραφουσκωμένη* (ii) εκδηλώνομαι, γίνομαι αντιληπτός από τους άλλους με ορισμένο τρόπο *η εικόνα που βγήκε προς τα έξω σχετικά με το θέμα ήταν παραπλανητική* **25.** (συνήθ. στον αόρ. **βγήκα**) (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) κερδίζω, καταφέρνω να σχηματίσω τον απαιτούμενο συνδυασμό φύλλων *«βγήκα!» φώναξε χαρούμενος ο παίκτης* **26.** αποδεικνύομαι *τα λόγια του βγήκαν αληθινά* || *νομίζαμε ότι ήταν 200, αλλά στο μέτρημα μάς βγήκαν 220* **27.** επαληθεύομαι. *είδες που βγήκα αληθινός σε όσα σού έλεγα,* || *το όνειρό μου βγήκε πραγματικό!* **28.** προκύπτω· *τι κέρδος θα βγει απ' αυτή τη δουλειά;* || *από τη συζήτηση βγήκαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || *από τα λεγόμενά του βγαίνει μια είδηση* ΦΡ. ***δεν βγαίνει τίποτα*** δεν υπάρχει αποτέλεσμα: *ό,τι και να κάνουμε τώρα πια, ~* **29.** αποβαίνω: *αυτή η ιστορία μού βγήκε σε καλό / κακό* **30.** παρατίθεμαι, προσφέρομαι. *σε λίγο θα βγει και η τούρτα* **31.** (α) (για κάτι που ολοκληρώνει κανείς, που φθάνει στο τέρμα του) τελειώνω: *δεν βγαίνει πτυχιακή εργασία με τόσο λίγο διάβασμα* || *δεν βγαίνει τόσο εύκολα η παραγγελία / η διδακτέα ύλη / αυτή η δουλειά* (β) (για σπουδαστές / φοιτητές) τελειώνω μια σχολή, αποφοιτώ *ο γυιος μου βγαίνει δικηγόρος* **32.** (για χρονικό διάστημα) διανύομαι, φθάνω στο τέλος: *μέχρι να βγει αυτός ο χρόνος* ΦΡ. ***μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει*** βλ. λ. *μήνας* **33.** (για εκπαιδευτικό ίδρυμα) σε φράσεις που δηλώνουν το βαθμό δυσκολίας με τον οποίο τελειώνει κανείς τις σπουδές του σε αυτό: *η Ιατρική βγαίνει δύσκολα* **34.** καταφέρνω να αντιμετωπίσω τις οικονομικές δυσκολίες, μου φθάνουν τα λεφτά· *δεν βγαίνει σήμερα ένας οικογενειάρχης με 200 000 δρχ. τον μήνα* **35.** απαλλάσσομαι *~ από την υποχρέωση* **36.** παρεμβάλλομαι. *βγήκε στη μέση κι άλλος διεκδικητής τής ηγεσίας* **37.** προκύπτω σε κλήρωση *βγήκε ο αριθμός τού λαχείου που διάλεξα* **38.** αποπατώ, ενεργούμαι, χέζω *το παιδί χτες βγήκε τρία χέρια* (τρεις φορές. βλ. λ. *χέρι* σημ. 8) • ΦΡ (α) ***μου βγαίνει το όνομα*** αποκτώ συγκεκριμένη κακή φήμη: *του βγήκε το όνομα ότι κλέβει* (β) (παροιμ.) ***κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά το όνομα*** για το πόσο κακό είναι να κυκλοφορήσει κακή φήμη για κάποιον (γ) ***βγαίνω στη σύνταξη*** αποσύρομαι από την εργασία μου και γίνομαι συνταξιούχος (δ) (αργκό) ***τη βγαίνω (σε κάποιον)*** (i) συμπεριφέρομαι επιθετικά και με θρασύτητα (σε κάποιον) ή του κάνω τον έξυπνο *πήγε να μου τη βγει χθες αλλά τον έβαλα στη θέση του!* (ii) φέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο (σε κάποιον): *γιατί μου τη βγαίνεις έτσι;* (ε) ***τη βγαίνω από (τα) αριστερά (σε κάποιον)*** βλ. λ. *αριστερός* (στ) (αργκό) ***δεν μου (τη) βγαίνει κανείς*** κανείς δεν μπορεί να τα βάλει μαζί μου: *στο τάβλι ~!* (ζ) ***βγαίνω (έξω) απ' τα ρούχα μου*** αγανακτώ: *όταν ακούω τέτοιες απόψεις από νέα παιδιά, ~!* (η) ***μου βγαίνει η ψυχή / το λάδι / η Παναγία / η πίστη*** εξαντλούμαι, καταταλαιπωρούμαι· *κάθε φορά που έχω μάθημα σ' αυτό το τμήμα, ~!* (θ) ***(κάτι) μου βγαίνει ξινό / από τη μύτη*** (κάτι) με ταλαιπωρεί πάρα πολύ αντί να με ευχαριστήσει, όπως θα περίμενε κανείς· *μου βγήκε ξινή η εκδρομή, μ' όλες αυτές τις αναποδιές που μου έτυχαν στον δρόμο* (ι) ***φτου και βγαίνω*** φράση που λέει το παιδί το οποίο «τα φυλάει» στο παιχνίδι «κρυφτό» όταν τελειώσει ο χρόνος κατά τον οποίο δεν κοιτάζει πού κρύβονται τα άλλα παιδιά και τα ειδοποιεί ότι ξεκινά το ψάξιμο, για να τα βρει (ια) ***(κάτι) μου βγαίνει*** (i) αισθάνομαι ότι μπορώ να κάνω κάτι, ότι έχω τη διάθεση: *μη μου ζητάς να του κάνω πλάκα δεν μου βγαίνει!* (ii) αισθάνομαι κάτι ως αποτέλεσμα συγκεκριμένου ερεθίσματος: *όποτε τη συναντάω, μου βγαίνει να τη βρίσω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *έβγαίνω* < **ἐγβαίνω* < *ἐκβαίνω* < *ἐκ* + *βαίνω*. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν., λ.χ. *βγαίνω στο φως, βγαίνω από τη μέση, βγαίνουν τα μάτια μου*, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τις σημ. «φεύγω», «ανατέλλω, αναβλύζω», «αναδίδομαι», «προέρχομαι», «φυτρώνω», «προκύπτω», «πραγματοποιούμαι» *κ.ά.*]

βγαλμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει βγει από κάπου *μια φωνή ~ απ' την ψυχή μας* ΦΡ ***απ' τα κόκκαλα βγαλμένος*** (από τον στίχο *«απ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά..»* τού εθνικού ύμνου) ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ αδύνατο • **2.** εξαρθρωμένος. *~ χέρι / ώμος.*

βγάλσιμο (το) [μεσν.] {βγαλσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βγάλει κανείς (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: *το ~ τού δοντιού* • **2.** η εξάρθρωση: *το ~ τού ώμου* **3.** (λαϊκ.-σπάν.) η αφόδευση. *πρώτη φορά βλέπω τέτοια ~.*

βγήκα ρ. ➝ βγαίνω

ΒΔ. βορειοδυτικός, -ή, -ό, βορειοδυτικά

βδέλλα κ. (λαϊκότ.) **αβδέλλα** (η) {βδελλών} **1.** υδρόβιο σκουλήκι που ζει απομυζώντας το αίμα άλλων ζώων· παλαιότ. χρησιμοποιόταν για θεραπευτικούς σκοπούς σε αφαιμάξεις· (μτφ.) **2.** πρόσωπο που προσκολλάται ενοχλητικά σε άλλους: *μου έγινε ~* ΣΥΝ κολλητσίδα, τσιμπούρι **3.** πρόσωπο που ζει παρασιτικά, εις βάρος άλλων.
[ΕΤΥΜ αρχ < **βδέλ-ja* < Ι.Ε. *bdel-, τής οποίας η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *βδάλλω* < *bdḷ- «αρμέγω, απομυζώ», που συνδ. με γερμ. tullen «πίνω, μεθώ», tulken «ρουφώ, απομυζώ»]

βδέλυγμα (το) {βδελύγμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποτροπιασμό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *βδελύττομαι* (βλ.λ.) Η λ. χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην Π.Δ. (μετάφραση *των* Εβδομήκοντα) αποδίδοντας το εβρ. šiqqûts «αηδιαστικό πράγμα» και αναφέρεται κυρ. σε είδωλα και σε οτιδήποτε αηδιαστικό ενώπιον τού Θεού (π.χ. *Δευτερονόμιον* 29, 16 *καὶ εἴδετε τὰ βδελύγματα αὐτῶν καὶ τὰ εἴδωλα αὐτῶν..*)]

βδελυγμία (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα τής ηθικής αποστροφής, τής αηδίας ΣΥΝ σιχασιά ΦΡ ***μετά βδελυγμίας*** με αποτροπιασμό: *παλιότερα οι κομουνιστές υποχρεώνονταν από τις αρχές να αποκηρύσσουν εγγράφως τον κομουνισμό «μετά βδελυγμίας»*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βδελύττομαι* (βλ.λ.)].

βδελυγμός (ο) ➝ βδελύττομαι

βδελυρός, -ή (λογιότ. -ά), -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αηδία και αποστροφή *~ έγκλημα* ΣΥΝ αποτρόπαιος, απαίσιος, αποκρουστικός, απεχθής, σιχαμερός – **βδελυρότητα** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ < **βδε-λυ-λός* (με ανομοίωση *-λός* > *-ρός*) < *βδ-έω* «πέρδομαι» < *bzd- < *pzd-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pezd- «πέρδομαι», πβ. λατ. pedo, γαλλ. péter, ιταλ. peto *κ.ά.*]

βδελύττομαι ρ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) αισθάνομαι αποστροφή και αηδία (προς κάτι) σιχαίνομαι· *~ τη συκοφαντία* ΣΥΝ απεχθάνομαι, αποστρέφομαι — **βδελυγμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βδελύτ-jομαι* < *βδελυρός* (βλ. λ.)].

βδομάδα (η) ➝ εβδομάδα

βδομαδιάτικος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που αναφέρεται ή αναλογεί σε μία εβδομάδα, εβδομαδιαίος **2.** ***βδομαδιάτικο*** (το) η χρηματική αμοιβή για την εργασία μιας εβδομάδας *παίρνω το ~* || *ζω με το ~*

βε (το) {άκλ.} **1.** οτιδήποτε έχει το σχήμα τού λατινικού V *το κέντημα στην άκρη σχηματίζει ~* **2.** το άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες, φορέματα, που έχει κοπεί σε σχήμα V: *το φόρεμα έχει ένα βαθύ ~* || *μπλουζάκι με ~* **3.** (συνεκδ.) μπλούζα ή φόρεμα που έχει άνοιγμα στον λαιμό με σχήμα V: *φέτος είναι στη μόδα τα ~* **4.** το σήμα τής νίκης που σχηματίζεται με τη γροθιά κλειστή και όρθιους και ανοιχτούς τον δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο (V = Victory, χειρονομία τού Βρετανού πρωθυπουργού Ου. Τσώρτσιλ κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο).

Βεατρίκη (η) **1.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Béatrice < μτγν. λατ. beatrix < λατ. επίθ. beatus «ευτυχισμένος, μακάριος»]

βέβαια επίρρ. [μεσν.] **1.** (απολύτως, ως προτασιακό επίρρ., ως απάντηση σε ερώτηση) χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *–Θα σας δούμε στη δεξίωση; –~* || *–Πιστεύετε ότι θα έχουμε τελειώσει μέχρι τον Αύγουστο; –~!* ΣΥΝ αναμφίβολα, ασφαλώς, σίγουρα **2.** (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για να δηλωθεί ότι ακολουθεί πρόταση που περιέχει επιφύλαξη ή συμπληρωματική σκέψη τού ομιλητή: *~, η επιλογή αυτή εγκυμονεί κινδύνους* || *~, μια τέτοια αντιμετώπιση τού θέματος μπορεί να μας απαλλάξει από ορισμένα προβλήματα* || *~, θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπερβάλλω.* **3.** (κυρ. για κάτι αντίθετο ή αρνητικό προς τη δική μας άποψη / θέση) όπως είναι φυσικό, αναμενόμενο: *θα υπάρξουν, ~, αντιδράσεις εμείς όμως, θα συνεχίσουμε* || *όλες οι αντίθετες απόψεις πρέπει, ~, να ληφθούν υπ' όψιν* **4.** (+και) (εμφατ.) για

βεβαίωση τού περιεχομένου τής πρότασης που ακολουθεί. *και ~ θα έρθω* || *~ και θα σε βοηθήσω* ΣΥΝ ασφαλώς Επίσης (λόγ.) **βεβαίως** [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά. ευχάριστος. προηγουμένως*

βέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο **1.** αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ή αμφισβήτηση: *η ψήφιση τού νομοσχεδίου θεωρείται ~* || *τον έσωσε από ~ θάνατο* ΣΥΝ σίγουρος. αναμφίβολος. αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ αβέβαιος, αμφίβολος· ΦΡ ***το βέβαιο(ν) είναι...*** αυτό που μπορεί να πει κανείς με σιγουριά. αυτό που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση *~ ότι έχει τη διάθεση να μας βοηθήσει* **2.** (για πρόσ) αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που είναι πεπεισμένος για κάτι: *είσαι απολύτως ~ για την ειλικρίνειά του.* || *είμαι ~ ότι θα πετύχεις* ΦΡ ***είμαι βέβαιος για τον εαυτό μου*** έχω εμπιστοσύνη στις ικανότητες, στις δυνάμεις μου, έχω αυτοπεποίθηση. σιγουριά για τον εαυτό μου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βεβα-υσ-ιος*, με αναδιπλασιασμένο θ. **βεβα-*. το οποίο απαντά και στον μτχ. τ τού παρακ. *βεβα-ώς* (ρ. *βαίνω*). Σύμφωνα με την ετυμ , το επίθ. *βέβαιος* θα σήμαινε αρχικώς «αυτόν που προχωρεί σταθερά, που βαδίζει με σιγουριά». από όπου προήλθε και η σημ. «αναμφισβήτητος, σίγουρος»].

βεβαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η απουσία αμφιβολίας (για κάτι), η σιγουριά (ότι κάτι ισχύει, θα συμβεί οπωσδήποτε κ.λπ.): *εκφράζω τη ~ ότι όλα θα εξελιχθούν όπως τα προβλέψαμε* || *έχω τη ~ ότι θα νικήσουμε στις εκλογές* || *με απόλυτη ~ για την ορθότητα των θέσεών του...* || *υπήρχε σε όλους η ~ για την πρόκριση* ΑΝΤ αβεβαιότητα, αμφιβολία, επιφύλαξη

βεβαιώνω ρ μετβ [αρχ] {βεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) βέβαιο· πιστοποιώ (προφορικώς ή εγγράφως): *βεβαίωσε ενόρκως τις κατηγορίες* || *φρόντισε να βεβαιώσεις την πληροφορία* (να την εξακριβώσεις) ΣΥΝ επιβεβαιώνω, επικυρώνω **2.** (κατ' επέκτ) πείθω (κάποιον για κάτι): *τον βεβαίωσε πως όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ διαβεβαιώ. εγγυώμαι, δίνω τον λόγο μου **3.** (μεσοπαθ ***βεβαιώνομαι***) (+για) γίνομαι βέβαιος. πείθομαι για κάτι· *~ για την επάρκεια των στοιχείων* ΣΥΝ σιγουρεύομαι. Επίσης (λόγ.) **βεβαιώ** {-οίς. -οί .}.

βεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η δήλωση με την οποία παρουσιάζει κανείς (κάτι) ως βέβαιο· *έλαβε τη ~ ότι το αίτημά του θα ικανοποιηθεί* || *υπήρξε ~ για την τήρηση τής αναπτυξιακής πολιτικής* ΣΥΝ πιστοποίηση **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο βεβαιώνει κανείς (κάτι): *χορηγώ ~* || *υπογράφω τη ~* || *υποβάλλω ~ ιατρού για την κατάσταση τής υγείας μου* || *αίτηση για χορήγηση βεβαιώσεως* || *για τη θεώρηση των δελτίων απαιτείται ~ εγγραφής στο Τ Ε Β.Ε* || *υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (βλ. λ. *ψευδής*) ΣΥΝ πιστοποιητικό **3.** (σπανιότ.) η επιβεβαίωση, η δήλωση ότι (κάτι) ισχύει πράγματι: *δεν υπήρξε ~ τής πληροφορίας* ΣΥΝ εξακρίβωση.

βεβαιωτικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βεβαιώνει, επικυρώνει: *~ έγγραφο / απόδειξη / στοιχείο* ΣΥΝ επικυρωτικός **2.** ΓΛΩΣΣ ***βεβαιωτικό επίρρημα*** άκλιτη λέξη που επιβεβαιώνει αυτό που δηλώνει το ρήμα ή η πρόταση. λ χ. *βεβαίως. σωστά. πράγματι.*

βεβαρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που βαρύνεται από νομικό ή ηθικό παράπτωμα· *~ συνείδηση / παρελθόν / ιστορικό* ΦΡ ***βεβαρημένο ποινικό μητρώο*** το ποινικό μητρώο στο οποίο έχουν καταγραφεί πολλές καταδίκες **2.** αυτός που έχει υποστεί πολλά, που την κατάστασή του βαρύνουν πολλά προβλήματα. *αυτή η αρρώστια επιδείνωσε την ήδη ~ υγεία του* **3.** φορτωμένος (με ευθύνες. με πιεστικά πράγματα): *έχει ~ πρόγραμμα*
[ΕΤΥΜ αρχ . μτχ. παθ παρακ. τού ρ *βαρῶ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» με παράλληλη σημασιολ επίδραση τού *βαρύνω*]

> **βεβαρημένος ή βεβαρυμένος;** Επειδή η λ είναι μετοχή τού αρχ συνηρημένου ρ. **βαρώ** (βαρείς. -εί...). γράφεται κανονικά με **-η-** (πβ. *ωφελώ – ωφελημένος. κτυπώ - κτυπημένος. νικώ - νικημένος* κ λπ). Το *βαρώ* σήμαινε «καταπιέζω με το βάρος μου, επιβαρύνω». οπότε και *βεβαρημένος* θα πει «φορτωμένος, πιεζόμενος από υποχρεώσεις» Η συσχέτιση με το ρ **βαρύνω** και η σημασιακή επίδραση τού ρ **επιβαρύνω** συντελεί ώστε να γράφεται ενίοτε και ως *βεβαρυμένος*

βέβηλος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό και καταπατεί κάτι όσιο και ιερό μιαρός. ανόσιος *~ χέρια έκλεψαν μια πολύτιμη εικόνα τής Παναγίας* ΣΥΝ ανίερος, βδελυρός. ασεβής. ιερόσυλος ΑΝΤ όσιος, ιερός **2.** (μτφ. ως ουσ) αυτός που με τη δραστηριότητά του σε τέχνη. επιστήμη, εργασία κ λπ. προσβάλλει τον ίδιο τον χώρο στον οποίο δραστηριοποιείται *ποιος επέτρεψε σε αυτούς τους ~ να δώσουν συναυλία στον ναό τής μουσικής:* ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***εκάς οι βέβηλοι!*** (*ἑκὰς οἱ βέβηλοι*) μακριά οι βέβηλοι! (για περιπτώσεις στις οποίες διαμαρτύρεται ή αγανακτεί κανείς για την παρουσία ή την ελευθερία δράσεως που δίνεται σε ανθρώπους οι οποίοι προσβάλλουν, κατά τη γνώμη του, με τις πράξεις και τα έργα τους κάτι που θεωρείται ιερό, λ χ. τέχνη, επιστήμη, θρησκεία κ.ά.) *«~» ήταν ο τίτλος τού άρθρου που αναφερόταν στην προσεχή εκδήλωση μοντέρνας τέχνης σε βυζαντινό ναό τής συμπρωτεύουσας* — **βέβηλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «μη ιερός τόπος. όπου μπορεί κανείς να πατήσει» (επειδή έτσι ερμηνευόταν η στάση των ασεβών ανθρώπων), αβεβ ετύμου Έχουν προταθεί οι εξής ετυμ : (α) < *βεβη- / βέβᾱλος* < **βεβᾱ-λός*. όπου το αναδιπλασμένο θ *βεβη-* απαντά και στον παρακ *βέβη-κα*. ρ *βαίνω* (βλ κ. *βέβαιος*) (β) < *βέ-βηλος* < **βέ βηλοῦ* «έξω από το κατώφλι», όπου **βέ* «χωρίς» (πβ λιθ be «χωρίς») και *βηλός* «κατώφλι» (< *βαίνω*), πβ λατ. profanus «ασεβής» < pro fanum «προ τού ναού»]

βεβηλώνω ρ μετβ [μτγν] {βεβήλω-σα. -θηκα, -μένος} προσβάλλω την ιερότητα προσώπου. τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ λπ.. *~ ναό / άσυλο / τάφο* || *τη μνήμη κάποιου* ΣΥΝ μιαίνω. μολύνω, σπιλώνω, ατιμάζω. ιεροσυλώ. (λαϊκ.) μαγαρίζω ΑΝΤ καθαγιάζω, εξαγιάζω

βεβήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής ιερότητας (προσώπου, τόπου, αντικειμένου. γεγονότος κ λπ): *~ ναού / τάφου από σατανιστές* || *η κριτική αυτή αποτελεί πράξη βεβήλωσης στη μνήμη τού μεγάλου ηγέτη* ΣΥΝ ιεροσυλία ΑΝΤ καθαγιασμός, εξαγιασμός

βεβιασμένος, -η, -ο (λόγ) αυτός που γίνεται βιαστικά, χωρίς προηγούμενη σκέψη και σχεδιασμό: *Μην κάνεις ~ ενέργειες' Σκέψου πρώτα και μετά αποφάσισε* || *στην πολιτική δεν πρέπει να κάνει κανείς ~ κινήσεις* || *οι ~ αποφάσεις οδηγούν σε αποτυχία* ΣΥΝ βιαστικός, πρόχειρος, σπασμωδικός ΑΝΤ μελετημένος. σχεδιασμένος, προγραμματισμένος. — **βεβιασμένα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ *βιάζω* (< *βία*)]

Βεγγάζη (η) πόλη τής ΒΑ Λιβύης στη Μεσόγειο Θάλασσα
[ΕΤΥΜ < αραβ Benghazi «γυιοι τού κατακτητή». Η πόλη συμπίπτει με την αρχ περιοχή των *Ἑσπερίδων* (όπου, κατά τη μυθολογία, φυλάσσονταν τα χρυσά μήλα), ενώ αργότερα έλαβε το όνομα *Βερενίκη* από τη σύζυγο τού Πτολεμαίου Γ']

Βεγγάλη (η) περιοχή τής ΒΑ. Ινδίας στις εκβολές τού Γάγγη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Bengal < χίντι Bangālī (βλ. το ομόρρ. *Μπαγκλαντές*)].

βεγγαλικό (το) πυροτέχνημα που, όταν αναφλέγεται. παράγει πολύχρωμες. λαμπρές φλόγες *συνηθίζεται να ρίχνουν βεγγαλικά μόλις ακουστεί το «Χριστός Ανέστη»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < *Βεγγάλη*, περιοχή των ΒΑ Ινδιών, πβ αγγλ. bengal light. γαλλ. feux de bengale. γερμ bengalisches Licht κ ά].

βεγκέρα (η) {δύσχρ βεγκερών} ελλην. *εσπερίδα* η βραδινή συγκέντρωση σε σπίτι ή στο ύπαιθρο για συναναστροφή και διασκέδαση ΣΥΝ σουαρέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. veggheria < μτγν λατ. vigulare < vigul / vigil «άγρυπνος. φύλακας»].

βεγόνια (η) ➝ μπιγκόνια

Βεγορίτις (η) {Βεγορίτιδ-ος. -α} λίμνη τής Δ Μακεδονίας μεταξύ τής Φλώρινας και τής Έδεσσας Επίσης **Βεγορίτιδα**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Βεγορῖτις (λίμνη)*, αγν. ετύμου, που παραδίδεται και με τη λατ. ονομασία Begoritis lacus]

Βέδες (οι) [1864] {Βεδών} ΘΡΗΣΚ θρησκευτικά κείμενα που συνετέθησαν στην Ινδία στη σανσκριτική γλώσσα κατά τη δεύτερη χιλιετία π.Χ και περιλαμβάνουν τέσσερεις συλλογές λειτουργικού περιεχομένου και τρία υπομνήματα των συλλογών - **βεδικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού σανσκρ veda «σοφία» < Ι Ε. *weid- «βλέπω – γνωρίζω», πβ. λατ videre «βλέπω» (> γαλλ. voir, ισπ. ver), αγγλ. wise «σοφός». γερμ wissen «γνωρίζω» Ομόρρ. *εἶδος, εἶδον / ἴδω, οἶδα*]

βεδισμός (ο) {χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ η θρησκεία των Ινδών μέχρι την επικράτηση τού βραχμανισμού. κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η πίστη ότι η λύτρωση επιτυγχάνεται διά των έργων (δηλ τής θυσίας. τής άσκησης. τής επιτέλεσης ηθικών καθηκόντων κ.λπ) και όχι λ χ. μέσω τής γνώσης (όπως στον βραχμανισμό).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ vedism Βλ κ *Βέδες*]

Βεδουίνος (ο). **Βεδουίνα** (η) {δύσχρ Βεδουινών} κάθε μέλος των νομαδικών πληθυσμών που περιπλανώνται στις ερήμους τής Μέσης Ανατολής και τής Β Αφρικής
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ bédouin < αραβ badawi «περιπλανώμενος. νομάς» (< badw «έρημος»)]

Β.Ε.Ε. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος

Βεελζεβούλ (ο) → Βελζεβούλ

βεζίρης (ο) {βεζίρηδες}. **βεζίρισσα** (η) {δύσχρ. βεζιρισσών} **1.** ανώτατος διοικητικός και πολιτικός άρχοντας των μουσουλμανικών κρατών τής Ανατολής. με ποικίλες αρμοδιότητες ανά εποχή· ΦΡ (μτφ.) ***θα σε κάνω βεζίρη*** θα σε ανταμείψω πλουσιοπάροχα **2. *Μέγας Βεζίρης*** βεζίρης με αυξημένες αρμοδιότητες σε διοικητικό, στρατιωτικό και νομοθετικό επίπεδο· πρωθυπουργός — **βεζιρόπουλο** (το). **βεζιροπούλα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ vezir < αραβ. vasir «αχθοφόρος – ο επιφορτισμένος με κρατικές υποθέσεις». πβ. κ *υπουργός*]

Βεζούβιος (ο) ηφαίστειο τής Ιταλίας Ν. τής Νάπολης
[ΕΤΥΜ < λατ. Vesuvius. αβεβ. ετύμου, πιθ. ανάγεται σε προ- Ι.Ε. ρίζα *ves «βουνό»]

βελάδα (η) {χωρ γεν πληθ.} επίσημο ανδρικό μαύρο ένδυμα, παρόμοιο με το φράκο
[ΕΤΥΜ < βεν. velada < λατ velata, ρ. velo «καλύπτω, ενδύω», πβ. κ *βέλο*].

βελάζω ρ {βέλασα} (για πρόβατο, κατσίκι) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή των προβάτων (το «μπε-μπε») - **βέλασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν., ηχομιμητική λ].

βελανίδι (το) ➝ βαλανίδι

βελανιδιά (η) → βαλανιδιά

βελατούρα (η) {χωρ. πληθ } μορφή ασταριού (βλ.λ) για λαδομπογιές
[ΕΤΥΜ < ιταλ. velatura. αρχική σημ «επίστρωμα (χρώματος. υφάσματος)», < λατ. velatus. μτχ τ. τού ρ. velare «καλύπτω»]

Βέλγιο (το) {Βελγίου} (ολλ Koninkrijk Belgie. γαλλ. Royaume de Belgique = Βασίλειο τού Βελγίου) κράτος τής Δ Ευρώπης με πρωτεύουσα τις Βρυξέλλες. επίσημες γλώσσες τη Φλαμανδική (Ολλανδική), τη Βαλλονική (Γαλλική) και τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ — **Βέλγος** (ο), **Βέλγα** κ **Βελγίδα** (η) [1896], **βελγικός**, -ή. -ό κ (καθημ.) **βέλγικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Belgique / ολλ. België < λατ. Belgium, αβεβ. ετύμου Η πρώτη μνεία περί Βελγίου γίνεται το 57 μ Χ.. όπου το όνομα Belgae

(ίσως < κελτ volca «ενεργός, ευμετάβλητος») προσδιόριζε μια φυλή κελτικής καταγωγής, η οποία κατοικούσε μεταξύ των ποταμών Σηκουάνα και Ρήνου. Κατά τον 3ο αι η σημερινή έκταση τής χώρας αποκαλείται Gallia Belgica Η επίσ ονομασία «Βασίλειο τού Βελγίου» υιοθετήθηκε το 1831, οπότε το Βέλγιο αποσχίσθηκε από το Βασίλειο των Κάτω Χωρών και έγινε ανεξάρτητο κράτος].

βελέντζα (η) {χωρ γεν. πληθ } βαρύ μάλλινο κλινοσκέπασμα με ή χωρίς φλόκια
[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ. velence, ίσως < ιταλ. valencienne(s), από την ομώνυμη πόλη τής Φλάνδρας, που ήταν φημισμένη για τα κεντήματά της]

Βελζεβούλ κ **Βεελζεβούλ** (ο) {άκλ } **1.** ο άρχοντας των δαιμόνων, ο Σατανάς **2.** (μτφ) (α) ο πανούργος και δόλιος χαρακτήρας ΣΥΝ διάβολος, σατανάς (β) (σπάν.) ζωηρό και άτακτο παιδί Επίσης **Βε(ε)λζεβούλης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Baal-zebub «άρχοντας των μυγών» Με το όνομα αυτό είναι γνωστή στην Π Δ. μια φιλισταϊκή θεότητα, τής οποίας η λατρεία καταδικαζόταν. Είναι πιθ ότι η ονομασία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ο *Βεελζεβούλ* συνήθιζε να χρησιμοδοτεί δίνοντας οιωνούς ή οράματα μέσω των μυγών Ίσως όμως η εβρ. ονομασία Baalzebub είναι υποτιμητική παραλλαγή τής ονομασίας Baal-zebul «άρχοντας των αρχόντων», κάτι που συνήθιζαν οι Εβραίοι, όταν ήθελαν να δείξουν την περιφρόνησή τους προς τους ψεύτικους θεούς. Στην Κ.Δ ο *Βεελζεβούλ* ταυτίζεται με τον Σατανά ως άρχοντα των δαιμόνων, π χ Λουκ 11, 15 *τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια*].

βεληγκέκας (ο) {χωρ πληθ } **1.** ήρωας τού θεάτρου σκιών (Καραγκιόζη) Τουρκαλβανός στην υπηρεσία τού πασά (ή τού μπέη ή τού σουλτάνου) **2.** (μτφ) πρόσωπο που τρομοκρατεί με τη συμπεριφορά του ή προσπαθεί να επιβληθεί με βίαιο τρόπο (πβ λ. *δερβέναγας*, *γκιουλέκας*)
[ΕΤΥΜ < τουρκ Veli-Gek < veli «προστάτης, κηδεμόνας – συγγενής» + Gek «Γκέκας, μέλος αλβανικής φυλής» (< αλβ. gege)].

βεληνεκές (το) [1870] {βεληνεκ-ούς | -ή, -ών} **1.** η απόσταση από το σημείο βολής ώς το σημείο πτώσεως τού βλήματος πυροβόλου όπλου *μέσο* / *μικρό* / *μεγάλο* ~ ‖ *το μέγιστο* ~ *ενός πυροβόλου* **2.** (μτφ) η απήχηση, η επιρροή στο κοινωνικό σύνολο: *ηγέτης μεγάλου πολιτικού* ~ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβέλεια*.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. **βεληνεκής* < *βέλος* + *-ηνεκής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ενεκ-*, πβ. αόρ. β' *ἤνεγκ-ον* (ρ *φέρω*), αρχ *δι-ηνεκ-ής* (βλ.λ)]

Βελιγράδι (το) {Βελιγραδίου} η πρωτεύουσα τής Σερβίας
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ Beograd «λευκή πόλη» < beo «λευκός» (συνδ ετυμολογικά με το *Ἀλβιών*) + grad «πόλη». Η πόλη χτίστηκε τον 1ο αι πάνω σε ένα αρχ κελτικό φρούριο τού 4ου αι π Χ., που ήταν γνωστό με τη λατ. ονομασία Singidunum «φρούριο των υδάτων» Το 1402 το Βελιγράδι έγινε πρωτεύουσα τής Σερβίας]

Βελλεροφόντης (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Γλαύκου (ή τού Ποσειδώνα) και τής Ευρυμέδης (ή Ευρυνόμης)· ιππεύοντας τον Πήγασο σκότωσε τη Χίμαιρα και κατατρόπωσε τις Αμαζόνες
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν, αγν. ετύμου, που από τους αρχαίους ερμηνευόταν παρετυμολογικά ως «φονέας τού Βελλέρου (τυράννου τής Κορίνθου)» Το β' συνθ *-φόν-της* ανάγεται πιθ στο θ τής λ. *φόνος* (βλ λ), πβ. κ αρχ. *ἀνδρο-φόντης*].

βέλο (το) **1.** λεπτό δικτυωτό ύφασμα που καλύπτει τα γυναικεία καπέλα ή και μέρος από το πρόσωπο: *η κυρία φορούσε καπέλο με βέλο και γάντια* **2.** (ειδικότ) το πέπλο τής νύφης.
[ΕΤΥΜ < ιταλ velo < λατ. velum «κάλυμμα, παραπέτασμα», πβ. κ. *βελάδα*].

βελοειδής, -ής, -ές [1852] {βελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού βέλους.

βελοθήκη (η) [μτγν.] {βελοθηκών} η θήκη για βέλη ΣΥΝ φαρέτρα.

βελόνα (η) {βελονών} **1.** λεπτή μεταλλική ράβδος (διαφόρων μεγεθών) που το ένα άκρο της είναι αιχμηρό, ενώ το άλλο είναι πλατύτερο και συχνά φέρει οπή, ώστε να περνά κλωστή χρησιμοποιείται για ράψιμο, κέντημα ή πλέξιμο (βλ κ. λ. *σακοράφα*): *μεγάλη* / *μικρή* / *χοντρή* ~ ‖ *περνάω την κλωστή στη* ~ ‖ *τρυπώ μπαλόνι με* ~ ΦΡ (α) (μτφ.) ***κάθομαι (πάνω) σε βελόνες*** έχω έντονη ανησυχία και αγωνία (για κάτι) ΣΥΝ κάθομαι στα καρφιά / σε αναμμένα κάρβουνα (β) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** βλ λ. *άχυρο* **2.** (συνεκδ.) το επάγγελμα τής μοδίστρας *την έριξαν από μικρή στη* ~ ● **3.** ενέσιμα ναρκωτικά (κυρ. ηρωίνη) *δυστυχώς έπεσε κι αυτός στη* ~ **4.** (γενικότ) κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει αιχμηρή άκρη ή σχήμα βελόνας, λ χ τα φύλλα τού πεύκου (οι πευκοβελόνες), ο δείκτης τού ρολογιού και τής πυξίδας κ ά. **5.** (ειδικότ) η απόληξη τού βραχίονα στα στερεοφωνικά συγκροτήματα, η ακίδα τού πικάπ, η οποία έρχεται σε επαφή με τον δίσκο καθώς αυτός περιστρέφεται και συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού ήχου **6.** ΙΑΤΡ (α) λεπτός αιχμηρός σωλήνας σε διάφορα σχήματα, στερεωμένος σε σύριγγα, για ενέσεις, αφαιμάξεις ή παρακεντήσεις (β) αιχμηρή μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται στη χειρουργική για τη ραφή ιστών τού ανθρώπινου σώματος Επίσης (λόγ.) **βελόνη** [αρχ.]. — (υποκ) **βελονίτσα** κ **βελονούλα** (η) κ **βελονάκι** (βλ λ.) κ. **βελόνι** (βλ λ.) (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βελόνη* < I.E *g^w^el- «ρίχνω, πετάω» (πβ *βέλ-ος*, *βάλ-λω*) + παραγ επίθημα *-όνη*, το οποίο απαντά σε εργαλεία και σκεύη, π.χ *ἀκ-όνη*, *σφενδ-όνη* κ.ά Η λ *βελόνη* είναι σχετικά νεότερη (απαντά στον Αριστοφάνη και τον Αισχίνη) εν συγκρίσει με την αρχαιότατη λ *βέλος* (ομηρική), πράγμα που δικαιολογεί τη σημασιολογική μεταβολή από τη σημ «βέλος, εκσφενδονιζόμενο αντικείμενο» στη σημ «αιχμηρό αντικείμενο, όργανο ραφής»]

βελονάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** βελόνα μεγαλύτερη σε ύψος και χοντρότερη σε πάχος σε σχέση με αυτήν τού ραψίματος, που καταλήγει σε αγκιστρωτό άκρο και χρησιμοποιείται στο πλέξιμο *έπλεκε μια κουβέρτα με* ~ **2.** (συνεκδ.) το πλέξιμο με τη βελόνα αυτή: *μαθαίνει* ~.

βελόνι (το) [μεσν] {βελον-ιού | -ιών} **1.** μικρή βελόνα ΦΡ (α) (για πρόσ.) ***περασμένος απ' τού βελονιού την τρύπα*** βασανισμένος και πολύπαθος άνθρωπος (β) ***θα χάσει / σιγά μη χάσει η Βενετιά βελόνι*** (από πληρέστερη φρ *θα χάσει η Πόλη πέρπερο κι η Βενετιά βελόνι*) για ασήμαντη, ανάξια λόγου απώλεια: *Γιατί διαμαρτύρεται; Δεν θα βγει μια μέρα βόλτα και* ~*!* **2.** εργαλείο για την κατεργασία τής πέτρας **3.** (μτφ) το ενέσιμο ναρκωτικό

βελονιά (η) **1.** το τρύπημα με βελόνα **2.** (συνεκδ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο διαδοχικά τρυπήματα τής βελόνας, *πυκνές* / *αραιές* ~ **3.** ραφή ή κέντημα με βελόνα (βλ κ λ. *σταυροβελονιά*) **4.** (μτφ συνήθ. στον πληθ) ξαφνικός και οξύς πόνος, που μοιάζει με τσίμπημα βελόνας· *αισθάνομαι βελονιές στα πόδια μου* ΣΥΝ τσίμπημα.

βελονιάζω ρ. μετβ {βελόνιασ-α, -μένος} **1.** περνώ (την κλωστή) στην τρύπα τής βελόνας **2.** ράβω αραιά και πρόχειρα, τρυπώνω **3.** τσιμπώ με τη βελόνα, αγκυλώνω: *βελόνιασε από τη βιασύνη της το δάχτυλό της* ● **4.** αρμαθιάζω τον καπνό - **βελόνιασμα** (το)

βελονισμός (ο) {χωρ. πληθ } αρχαιότατη κινεζική θεραπευτική μέθοδος που εισήχθη και στην Ευρώπη από τον 18ο αι και συνίσταται στην τοποθέτηση βελονών ποικίλης διαμέτρου, σχήματος και μήκους σε συγκεκριμένα σημεία τού σώματος (κυρ. απολήξεις νευρικών ινών), τα οποία αντιστοιχούν στις θέσεις των πασχόντων εσωτερικών οργάνων· ενδείκνυται κυρ στις οξείες και χρόνιες παθήσεις των οστών, των αρθρώσεων και των περιφερικών νεύρων - **βελονιστής** (ο), **βελονίστρια** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ αγγλ acupuncture]

βελονοειδής, -ής, -ές [μτγν] {βελονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τής βελόνας. ~ *φύλλο* ΣΥΝ. βελονωτός

βελονοθεραπεία (η) {βελονοθεραπειών} ο βελονισμός (βλ.λ.). — **βελονοθεραπευτής** (ο), **βελονοθεραπεύτρια** (η), **βελονοθεραπευτικός**, -ή, -ό.

βελονοθήκη (η) [μτγν.] {βελονοθηκών} θήκη για βελόνες

βελονωτός, -ή, -ό [1858] αυτός που μοιάζει με βελόνα ΣΥΝ βελονοειδής.

βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} **1.** μικρό και λεπτό (παλαιότ. ξύλινο) ακόντιο που εκσφενδονίζεται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλλινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση τής τροχιάς του *πετώ* / *ρίχνω* / *εξακοντίζω* ~ ‖ *τέντωσε το τόξο του και σημάδεψε με το* ~ *το θήραμα* ΣΥΝ (λογοτ.) σαΐτα ΦΡ (α) ***εξ οικείων τα βέλη*** (λατ. telis nostrorum, Βιργιλ *Αινειάς* ΙΙ 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα τού συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) ***πάρθιον βέλος*** βλ. λ *πάρθιος* **2.** (συνεκδ) καθετί που έχει το σχήμα βέλους· (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση τής πορείας για *να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη* ‖ *στις πινακίδες υπάρχουν* ~ *που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ (καταχρ) τόξο **3.** (μτφ) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά *τα βέλη τού έρωτα* / *τής ζήλιας* / *τής συκοφαντίας* ‖ *τα* ~ *τής κριτικής στράφηκαν εναντίον του* **4.** το σύμβολο ▸ που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγου που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται — (υποκ) **βελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ < I.E *g^w^el- «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ. gálati «στάζει», αρχ γερμ quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ Quelle «πηγή») κ ά. Ομόρρ *βάλ-λω*, *βόλ-ος*, από δισύλλ. ρίζα **βελη-*· *βλῆ-μα*, *βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μνον*]

> **βέλος – τόξο.** Συχνή είναι η σύγχυση ανάμεσα στις δύο αυτές λέξεις Λέμε π χ. εσφαλμένως *«Το τόξο δείχνει προς εκείνη την κατεύθυνση»* αντί να πούμε *«Το βέλος δείχνει...»*. **Τόξο** είναι το όπλο που εκτοξεύει βέλη. Άρα *τόξο* είναι αυτό που ρίπτει και **βέλος** αυτό που ρίπτεται, εκτοξεύεται από το *τόξο*

βελούδινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από βελούδο ~ *ύφασμα* / *πολυθρόνα* / *μαξιλάρι* **2.** (μτφ.) μαλακός και απαλός στην αφή σαν βελούδο: ~ *δέρμα* / *χείλια* / *χάδι* **3.** ΠΟΛΙΤ ***Βελούδινη Επανάσταση*** (αγγλ velvet revolution) (α) η αναίμακτη κίνηση που εκδηλώθηκε το 1989 στην πρώην Τσεχοσλοβακία και οδήγησε στην πτώση τού κομουνιστικού καθεστώτος (β) (γενικότ.) για κάθε επανάσταση που επιτυγχάνει τους σκοπούς της αναίμακτα Επίσης **βελουδένιος**, -ια, -ιο

βελούδο (το) πολυτελές ύφασμα, στιλπνό και χνουδωτό στη μία του πλευρά: *έπιπλο επενδυμένο με* ~ ‖ *ήταν ντυμένη στο* ~ (σε ρούχα από βελούδο)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βελοῦδο* < βεν veludo < μτγν λατ villutus < λατ villus «τρίχωμα, μαλλί»]

βελουτέ επίθ {άκλ } **1.** μαλακός, απαλός στην αφή σαν το χνούδι, σαν το βελούδο: *χαρτί* ~ **2.** (συνεκδ) ευχάριστο στην αφή ή (προκειμένου για εδέσματα) στη γεύση· *γιαούρτι* ~ **3.** (στη μαγειρική) πλούσια λευκή σάλτσα που παρασκευάζεται από βούτυρο και αλεύρι (συχνά με την προσθήκη αβγού).
[ΕΤΥΜ < γαλλ velouté < ρ. velouter < velours «βελούδο» < παλ προβηγκ velos < λατ villus «τρίχωμα, μαλλί»]

βελούχι (το) {βελουχ-ιού | -ιών} (διαλεκτ) πηγή με άφθονο νερό ή εγκατάσταση κοντά σε πηγή ή ποτάμι
[ΕΤΥΜ < μεσν **βελοῦχι* (πβ. τοπων. Βελούχι), αγν. ετύμου]

βελτιοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος, όσο κακός και αν είναι, μπορεί να βελτιωθεί ΣΥΝ μελιορισμός.
[ΕΤΥΜ < *βελτιο-* (< *βελτίων* «καλύτερος») + *-δοξία* < *δόξα* «γνώμη, άποψη». απόδ. τού αγγλ. meliorism < λατ. melior «καλύτερος»].

βελτιστοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επίτευξη τού καλύτερου δυνατού, τού άριστου αποτελέσματος. *η ~ τής απόδοσης / τής παραγωγής* ΣΥΝ. τελειοποίηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. optimisation].

βελτιστοποιώ ρ. μετβ. {βελτιστοποιείς... | βελτιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) βέλτιστο, άριστο, φέρνω (κάτι) στο καλύτερο δυνατό επίπεδο: *~ την παραγωγική διαδικασία / τις συνθήκες εργασίας* ΣΥΝ τελειοποιώ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ optimise (< λατ. optimus «βέλτιστος, άριστος»)].

βέλτιστος, -η, -ο (λόγ.) ο καλύτερος δυνατός *~ απόδοση / αποτέλεσμα* ΣΥΝ άριστος, τέλειος ΑΝΤ χείριστος, κάκιστος· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***το μη χείρον βέλτιστον*** (αρχ παροιμία *δυοῖν κακοῖν προκειμένοιν, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον*) για περιπτώσεις συγκαταβάσεως σε μια όχι και τόσο ευνοϊκή κατάσταση, με το επιχείρημα ότι θα μπορούσαν να συμβούν και χειρότερα ή όταν κανείς, έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σε δύο πράγματα, καταστάσεις κ λπ , διαλέγει τελικά το λιγότερο κακό (επιζήμιο, βλαπτικό) *προκειμένου να μείνω χωρίς δουλειά, προτίμησα να δουλέψω, έστω και με λίγα χρήματα ~'* (β) ***εύχομαι τα βέλτιστα*** εύχομαι ό,τι καλύτερο - **βέλτιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., υπερθ. βαθμός τού συγκρ. *βελτίων* / *βέλτερος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βελ-τός* «επιθυμητός», πβ σανσκρ bála- «δύναμη», λατ. de-bil-is «ανίσχυρος» κ.ά. Οι λ *βελτίων* / *βέλτερος* και *βέλτιστος* χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα στην Αρχαία ως συγκρ. και υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ἀγαθός* με ηθική σημασία]

βελτιώνω ρ. μετβ. {βελτίω-σα, -θηκα, -μένος} φέρω (κάτι) σε καλύτερη κατάσταση, καθιστώ (κάτι) καλύτερο από ό,τι είναι· *~ την απόδοση / την κατάσταση / τη θέση / την υγεία / τις σχέσεις μου με κάποιον* || *ο καιρός αναμένεται προοδευτικά να βελτιωθεί* || *~ τα Αγγλικά / τα Ελληνικά μου* || *νέα έκδοση βελτιωμένη* ΣΥΝ καλυτερεύω, αναβαθμίζω ΑΝΤ χειροτερεύω, επιδεινώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βελτιῶ (-όω)* < αρχ. *βελτίων* «καλύτερος». Βλ. κ *βέλτιστος*].

βελτίωση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εξέλιξη προς το καλύτερο, η μεταβολή προς καλύτερη κατάσταση: *~ συνθηκών ζωής / τού καιρού / τής απόδοσης μαθητή / τής υγείας ασθενούς / των σχέσεων* || *βλέπω / σημειώνω / παρουσιάζω ~* ΣΥΝ καλυτέρευση ΑΝΤ επιδείνωση ΦΡ ***βελτίωση βαθμολογίας*** η δυνατότητα που έχει μαθητής, σπουδαστής, φοιτητής ο οποίος δίνει εξετάσεις, να επανεξεταστεί σε μάθημα και να βελτιώσει την απόδοσή του *δίνω για ~* ΣΥΝ αναβαθμολόγηση **2.** (συνήθ στον πληθ.) η αλλαγή, η τροποποίηση που αποσκοπεί στο να γίνει κάτι καλύτερο. *επιφέρω τις απαραίτητες ~ σε κείμενο / χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *νευρωτικός.*

βελτιώσιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να βελτιωθεί

βελτιωτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που συντελεί στη βελτίωση: *~ μέτρα / παρέμβαση* **2. βελτιωτικό** (το) καθεμιά από τις χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα, ποτά, καύσιμα κ ά. για τη βελτίωση των ιδιοτήτων τους (π.χ τής γεύσης), για τη συντήρησή τους κ.λπ. (πβ κ. λ *πρόσθετα, πρόσθετος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός.*

βενεδικτίνη (η) {χωρ γεν. πληθ } κιτρινόχρωμο γαλλικό ηδύποτο (λικέρ), που παρασκευάζεται από διάφορα αρωματικά φυτά.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. bénédictine, ηδύποτο που παρασκευαζόταν από Βενεδικτίνους μοναχούς, < λατ Benedictinus < benedictum «ευλογία» < bene «ευ, καλώς» + dictum «λόγος»]

Βενεδικτίνος (ο), **Βενεδικτίνη** (η) μοναχός τού τάγματος τού Αγίου Βενεδίκτου
[ΕΤΥΜ < γαλλ Bénédictin < εκκλησ. λατ benedictinus (βλ κ *βενεδικτίνη*)].

Βενεζουέλα (η) (ισπ República de Venezuela = Δημοκρατία τής Βενεζουέλας) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Καράκας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπολιβάρ. — **Βενεζουελανός** (ο), **Βενεζουελανή** (η), **βενεζουελανός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ισπ Venezuela «μικρή Βενετία» (οπτικό δάνειο) < Venezia «Βενετία», από τους πρώτους Ισπανούς εξερευνητές, που συνέδεσαν τις ινδιάνικες καλύβες, χτισμένες σε πασσάλους πάνω στο νερό, με τη Βενετία]

Βενετία (η) (ιταλ Venezia) **1.** πόλη και λιμάνι τής ΒΑ Ιταλίας, κτισμένη στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα, με μεγάλη καλλιτεχνική παράδοση, παγκοσμίως γνωστή για τα κανάλια της ΦΡ ***θα χάσει η Βενετιά βελόνι*** βλ λ. *βελόνι* **2.** γυναικείο όνομα Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **Βενετιά** (σημ. 1) κ. (καθημ.) **Βενέτα** (σημ. 2) — **Βενετός** [μεσν] κ. **Βενετσ(ι)άνος** (ο) [μεσν.], **Βενετή** κ. **Βενετσ(ι)άνα** (η), **βενετικός**, -ή, -ό [μεσν.] κ. **βενέτικος**, -η, -ο κ **βενετσ(ι)άνικος** (σημ 1)
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. Venetia < Veneti (αγν. ετύμου, ίσως σημαίνει «λευκοί»), ονομασία λαών ιλλυρικής καταγωγής, τμήμα των οποίων μετακινήθηκε στη ΒΑ Ιταλία κατά τον 9ο αι. π Χ]

βενέτικο (το) νόμισμα από τη Βενετία. *φλουρί ~*

Βένετοι (οι) ΙΣΤ η μία από τις δύο ισχυρές αντίπαλες ομάδες (φατρίες) που μετείχαν στις αρματοδρομίες τού ιπποδρόμου στο Βυζάντιο (η άλλη ήταν οι Πράσινοι), με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις (πβ. λ *Πράσινοι*).
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ venetus < Venetia «Βενετία». Με τη λ. αυτή κατονομαζόταν μερίδα τού ρωμαϊκού και τού βυζαντινού ιπποδρόμου, τής οποίας οι αμαξηλάτες φορούσαν γαλάζιες ενδυμασίες και κράνη, που προέρχονταν από τη Βενετία].

βενζίνα (η) • βενζίνη

βενζινάδικο (το) κατάστημα όπου προμηθεύονται οι οδηγοί οχημάτων καύσιμη ύλη (βενζίνη, πετρέλαιο κ.λπ) ΣΥΝ πρατήριο βενζίνης
[ΕΤΥΜ < *βενζίνη* + παραγ. επίθημα *-άδικο*]

βενζινάκατος (η) {βενζινακάτ-ου | -ων, -ους} μικρό βενζινοκίνητο σκάφος ΣΥΝ (λαϊκ) μπενζίνα, (ναυτ) λάντζα.

βενζιναντλία (η) {βενζιναντλιών} συσκευή ή εγκατάσταση άντλησης στα πρατήρια καυσίμων για την αποθήκευση και αυτόματη παροχή βενζίνης στα οχήματα.

βενζινάροτρο (το) άροτρο που λειτουργεί με βενζινομηχανή

βενζίνη (η) [1861] {χωρ πληθ.} πτητικό και εύφλεκτο υγρό, προϊόν τής επεξεργασίας τού αργού πετρελαίου, με χαρακτηριστική και έντονη οσμή, που χρησιμοποιείται κυρ. ως καύσιμο σε μηχανές εσωτερικής καύσεως (ιδ στα αυτοκίνητα, όπου, ανάλογα με την ποιότητά της, διακρίνεται σε *απλή* και *σούπερ*). *αμόλυβδη ~* (χωρίς ενώσεις τού μολύβδου για αυτοκίνητα αντιρρυπαντικής τεχνολογίας) || *αυξάνεται η τιμή τής ~* || *γεμίζω το ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου με ~* || *περιέβρεξαν με ~ το δάπεδο τού κτηρίου και του έβαλαν φωτιά* || *πρατήριο βενζίνης* (το βενζινάδικο) Επίσης (λαϊκ) **βενζίνα** κ. **μπενζίνα**.
[ΕΤΥΜ < γερμ. Benzin (πλάστηκε το 1833 από τον Γερμανό χημικό E Mitscherlich) < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ *βενζόη* (βλ.λ.)]

βενζινοκινητήρας (ο) η βενζινομηχανή (βλ λ)

βενζινοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με βενζίνη.

βενζινόκολλα (η) {χωρ γεν πληθ } κόλλα που παρασκευάζεται με βάση τη βενζίνη.

βενζινομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με βενζίνη ΣΥΝ βενζινοκινητήρας

βενζινόπλοιο (το) {-ου κ. -πλοίου | -ων κ -πλοίων} πλοίο που κινείται με βενζινομηχανή ή ιστιοφόρο που έχει βοηθητική βενζινομηχανή.

βενζινοπώλης (ο) {βενζινοπωλών}, **βενζινοπώλισσα** (η) {βενζινοπωλισσών} ιδιοκτήτης πρατηρίου βενζίνης *ο πρόεδρος τής Ομοσπονδίας βενζινοπωλών.*

βενζόη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστη ουσία που εκκρίνουν ορισμένα δέντρα τής Α Ινδίας και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακευτική
[ΕΤΥΜ < νεολατ. benzoe < *lobenjui (όπου το lo- θεωρήθηκε εσφαλμ ως άρθρο) < αραβ. lubān djawi «λιβάνι τής Ιάβας»].

βενζόλιο (η) {βενζολίου} εύφλεκτο, άχρωμο και δηλητηριώδες υγρό, προϊόν τής απόσταξης λιθανθράκων, που χρησιμοποιείται στη χημική και τη φαρμακευτική βιομηχανία, τη βυρσοδεψία, τη βιομηχανία χρωμάτων και παρασκευής πλαστικών υλών κ λπ. Επίσης **βενζόλη** (η) κ **βενζέλαιο** (το) [1887]
[ΕΤΥΜ < γαλλ. benzol < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ *βενζόη* (βλ λ)].

βένθος (το) {βένθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) ο βυθός των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών και (συνεκδ.) το σύνολο των ζωικών και φυτικών οργανισμών που ζουν στους βυθούς των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών. **βενθικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «βάθος», < Ι Ε. *g[w]embh-, πβ αρχ νορβ. kvefja «βυθίζω», αρχ. σουηδ kvaf «βυθός» Ομόρρ. *βάπτω* (< *g[w]mgh-), *βαθύς, βόθ-ρος, βάθ-ος, βυθ-ός, βαπ-τίζω* κ ά. Η λ πέρασε ως επιστημ. όρ και σε ξένες γλώσσες, π χ. αγγλ benthos κ benthon κ ά.].

βενιαμίν (ο) {άκλ } το μικρότερο και χαϊδεμένο παιδί τής οικογένειας ΣΥΝ υστερότοκος, στερνοπαίδι.
[ΕΤΥΜ. μτγν < εβρ. Binjāmin «γυιος τού δεξιού χεριού» (δηλ γυιος που βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση, που χαίρει ευνοίας). Στην Π.Δ. ο *Βενιαμίν* ήταν το τελευταίο και το πιο αγαπημένο από τα δώδεκα αγόρια του Ιακώβ].

veni, vidi, vici λατ (προφέρεται *βένι, βίντι, βίκι*) ελλην. *ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα* σε περιπτώσεις ταχύτατης και επιδέξιας επίλυσης ενός σύνθετου προβλήματος.
[ΕΤΥΜ Η παροιμιώδης αυτή φρ. ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα το 47 π Χ , μετά την αστραπιαία νίκη του στη Μ. Ασία επί τού βασιλιά τού Πόντου Φαρνάκη, τον οποίο συνέτριψε ολοσχερώς μέσα σε πέντε ημέρες. Γραμματικώς η φρ. αποτελείται από τρία ρήματα σε παρελθοντικό χρόνο venio «έρχομαι», video «βλέπω», vinco «νικώ»]

βενιζελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1864-1936): *~ κόμμα / κυβέρνηση / νόμος / παράταξη* **2.** αυτός που υποστήριζε το κόμμα, τις ιδέες και τους πολιτικούς στόχους τού Ελ Βενιζέλου: *~ εφημερίδα / δημοσιογράφος / αξιωματικός / ιστορικός* **3. βενιζελικός** (ο), **βενιζελική** (η) οπαδός τού κόμματος τού Ελ. Βενιζέλου: *πιστός / φανατικός ~* ΑΝΤ αντιβενιζελικός

βεντάλια κ **βεντάγια** (η) {δύσχρ. βενταλιών} μικρό αντικείμενο, πτυσσόμενο ή μη, κατασκευασμένο από φτερά, χαρτί ή λεπτό ύφασμα, σχήματος συνήθ. ημικυκλικού, που προκαλεί ελαφρό ρεύμα αέρος καθώς το κινούμε ρυθμικά με το χέρι *του έκανε αέρα με ~* || *χρωματιστή / γυναικεία ~* ΣΥΝ (λόγ.) ριπίδιο(ν).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ventaglio < λατ ventilo «ανεμίζω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].

βεντέτα[1] (η) {βεντετών} ελλην. *ἐκδίκηση* **1.** έθιμο κατά το οποίο, σε περίπτωση προσβολής τής τιμής ή φόνου, αυτός που υπέστη την προσβολή ή κάποιος συγγενής τού θύματος ανταποδίδει την προσβολή με παρόμοια ή βαρύτερη πράξη κατά τού δράστη ή συγγενικού του προσώπου: *μανιάτικη / κρητική ~* || *υπάρχει από παλιά ~ ανάμεσα στις δύο οικογένειες* ΣΥΝ αντεκδίκηση **2.** (κατ' επέκτ) κάθε περίπτωση έχθρας ανάμεσα σε δύο άτομα ή πλευρές *υπάρχει ~ μεταξύ τους από τον καιρό που διοικούσαν δύο ανταγωνιστικές εταιρείες.*
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι» < vindex «τιμωρός, εκδικητής»]

βεντέτα[2] (η) {βεντετών} **1.** πρόσωπο διάσημο για τις επιδόσεις του

στην τέχνη, στο επάγγελμά του, στον αθλητισμό ή σε άλλο πεδίο δράσης: *μια ~ τού διεθνούς θεάτρου* || *η ομάδα παρατάχθηκε με όλες τις ~ της* ΣΥΝ φίρμα, αστέρι, σταρ **2.** πρόσωπο που υπερεκτιμά τις ικανότητές του και έχει υπεροπτικές τάσεις: *πήρε ύφος βεντέτας* || (αργκό) το *παίζει ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vedetta, παράλλ. τ. τού ουσ. veletta «υπερυψωμένος τόπος, στρατιωτική σκοπιά, παρατηρητήριο» < ισπ. vela < velar «παρατηρώ, φρουρώ» < λατ. vigilo < vigil «άγρυπνος»]

> **βεντέτα: προφορά.** Και ετυμολογικά και σημασιολογικά έχουμε δύο ειδών βεντέτες· **βεντέτα** (προφ. με -ν-, *βεvdέτα*) «αντεκδίκηση, αντίποινα» και **βεντέτα** (προφ. χωρίς -ν-, *βεdέτα*) «διασημότητα». Και αυτό γιατί το α' προέρχεται από ιταλ. **vendetta** (< λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»), ενώ το β' από ιταλ. **vedetta** (< veletta «υπερυψωμένος τόπος», από όπου η σημ. «εμφανής, περίοπτος»). Άρα οι δύο λέξεις διαφέρουν στην προφορά τους (*βεvdέτα – βεdέτα*), κάτι που δεν είναι εμφανές λόγω τού *ντ* που χρησιμοποιείται, κατ' άναγκην, στα Ελληνικά και για τα δύο (*βεντέτα = βεντέτα*).
> → *εκδίκηση*

βεντετίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} συμπεριφέρομαι σαν βεντέτα, υπεροπτικά και αυτάρεσκα.

βεντετισμός (ο) υπεροπτική και αυτάρεσκη νοοτροπία και συμπεριφορά: *ο ~ γνωστών ηθοποιών / τραγουδιστών*. Επίσης (λαϊκ.) **βεντετιλίκι** (το)

βεντιλατέρ (το) {άκλ.} ανεμιστήρας που ενεργοποιείται με θερμοστάτη, για να διατηρεί σε αυτοκίνητο σταθερή τη θερμοκρασία τού νερού τού ψυγείου.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ventilateur < αγγλ. ventilator < λατ. ventilator, -oris < ventilare «σείω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»]

βεντούζα (η) {δύσχρ. βεντουζών} **1.** ΙΑΤΡ μικρό, συνήθ. γυάλινο δοχείο με μεγάλο στόμιο (συνήθ. ποτήρι), που εφαρμόζεται στο δέρμα, αφού πρώτα θερμανθεί ο εσωτερικός του αέρας, με σκοπό να συγκεντρωθεί αίμα στο σημείο επαφής και το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική ως θεραπευτικό μέσο για τα κρυολογήματα: *κούφια / κοφτή ~* **2.** μαλακή, επίπεδη επιφάνεια από λάστιχο, καουτσούκ ή παρόμοιο υλικό, που έχει την ιδιότητα να επικολλάται σε άλλη επιφάνεια απορροφώντας το ενδιάμεσο στρώμα αέρος και που χρησιμοποιείται ως απόληξη σε πολλές καθημερινές εφαρμογές, λ.χ. σε κρεμάστρες, αντικείμενα τοίχου κ.λπ. **3.** *βεντούζες* (οι) οι μυζητήρες τού χταποδιού (και γενικότ. των μαλακίων), με τους οποίους απορροφάται η τροφή του και με τους οποίους μπορεί να κολλά στα τοιχώματα βράχων κ.α. **4.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος φορτικός και ενοχλητικός: *μου 'χει γίνει ~ όπου πάω μπροστά μου τον βρίσκω* στη ΦΡ **κολλάω (σε κάποιον) σαν βεντούζα** γίνομαι (σε κάποιον) ενοχλητικός, κολλητσίδα ΣΥΝ βδέλλα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ventouse < λατ. ventosa (cucurbita) «κολοκυθιά γεμάτη αέρα» (< ventus «άνεμος»)].

Β.Ε.Π. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Πειραιώς.

Βέρα (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < ιταλ. Vera, από το επίθ. vero < λατ. verus «αληθινός, σωστός»].

βέρα (η) {σπάν. βερών} **1.** το (συνήθ. χρυσό) δαχτυλίδι αρραβώνα ή γάμου: *βάζω / φορώ ~* ΦΡ. **αλλάζω βέρες / δαχτυλίδια** βλ. λ. αλλάζω **2.** (συνεκδ.) η μνηστεία ή ο γάμος: *τιμώ / σέβομαι / ατιμάζω τη ~ μου*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν. vera < μτγν. λατ. viria «δαχτυλίδι, βραχιόλι»]

βεραμάν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πράσινο χρώμα: *~ μπλούζα / κουβέρτα / τοίχος* **2. βεραμάν** (το) το ίδιο το ανοιχτό πράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vert-amande «πράσινος σαν χλωρό αμύγδαλο» < vert «πράσινος» + amande «αμύγδαλο»]

βεράντα (η) {βεραντών} ευρύχωρος εξώστης σπιτιού, στεγασμένος ή όχι, το μπαλκόνι: *μεγάλη / ευρύχωρη ~*.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. veranda(h) < χίντι baranda / barāmdā < περσ. bar āmadah «βγαίνει έξω, προεξέχει». Κατ' άλλη άποψη η λ. τής Χίντι προέρχεται από πορτ. varanda < λατ. vara «στύλος, υποστύλωμα»].

βεράτιο(ν) (το) ▸ μπεράτι

βερβένα (η) ποώδες αυτοφυές φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες
[ΕΤΥΜ < ιταλ. verbena < λατ. verbena (συνηθ. πληθ. verbenae), λ. που χρησιμοποιήθηκε κατ' επέκτ. για τον χαρακτηρισμό κάθε ιερού φυτού ή δέντρου από τους αρχαίους, λ.χ. τής μυρσίνης, τής ελιάς ή τής δάφνης].

βερβερίτσα (η) {δύσχρ. βερβεριτσών} (διαλεκτ.) ο σκίουρος (βλ.λ.). Επίσης **βερβέρα**.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. ververitsa]

βέργα (η) {βεργών} **1.** μακρύ, λεπτό και ευλύγιστο κλαδί από το οποίο έχουν αφαιρεθεί τα φύλλα ΣΥΝ βίτσα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μακριά και λεπτή ράβδος από μέταλλο ή άλλη ύλη: *~ χρυσού / πλατίνας* || *σιδερένια ~* ΣΥΝ ράβδος **3.** (ειδικότ.) το ραβδί (βλ.λ.) ΣΥΝ μπαστούνι **4.** (παλαιότ.) χάρακας ή επιμήκες ξύλινο ραβδί για σχολική χρήση (δείκτης) ή για ραβδισμό των άτακτων ή αδιάβαστων μαθητών: *τον έτσουξε με τη ~ στην παλάμη*. — (υποκ.) **βεργούλα** κ. **βεργίτσα** (η). **βεργί** (το) {μεσν.}, **βεργίζω** ρ. (σημ. 4) {μεσν.} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, ξόβεργα*
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. verga < λατ. virga «ράβδος, κλωνάρι»].

βεργιά (η) το χτύπημα με βέργα (βλ. λ., σημ. 4)

Βεργίνα (η) **1.** κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας, όπου μετά από αλλεπάλληλες ανασκαφές ανακαλύφθηκαν ερείπια μακεδονικού ανακτόρου και βασιλικοί τάφοι μοναδικής αρχαιολογικής αξίας: *ο τάφος τού Φιλίππου στη ~* **2. το αστέρι / ο ήλιος τής Βεργίνας** έμβλημα τής αρχαίας μακεδονικής δυναστείας που παριστάνει έναν ήλιο με δεκαέξι ακτίνες· από τη δεκαετία τού '90 επιχείρησαν να το σφετεριστούν οι Σκοπιανοί ως έμβλημα τού κράτους τους.
[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής κωμόπολης δόθηκε το 1922, όταν πρόσφυγες από τον Πόντο εγκαταστάθηκαν εκεί όπου προηγουμένως υπήρχαν δύο μικροί οικισμοί (*Κούτλες* και *Μπάρμπες*). Το όνομα *Βεργίνα* (πιθ. < λατ. virginea < virgo «παρθένος») οφείλεται σε λαϊκό μύθο, κατά τον οποίο μια βασίλισσα με αυτό το όνομα ζούσε στο παλάτι που υπήρχε στη θέση των αρχ. ερειπίων]

βεργολυγερή (η) {μεσν.} (εκφραστ.) ψηλή, λεπτή και ευκίνητη γυναίκα

βερέμης (ο) {βερέμηδες}, **βερέμισσα** (η) {δύσχρ. βερεμισσών} (λαϊκ.) ασθενικός και καχεκτικός άνθρωπος — **βερέμικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. verem «φθίση»].

Βερενίκη (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ **κόμη τής Βερενίκης** αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, που αποτελείται από 43 αμυδρούς αστέρες τής ίδιας λαμπρότητας, σε σχήμα τριγωνικό **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. μακεδονικό κύρ. όν. (κ. *Φερενίκη*) < *Βερε-* (< *φέρω*, με τη μακεδονική τροπή τού I.E. *bh- σε *β-* αντί τού αναμενομένου *φ-*) + *νίκη*].

βερεσέ επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς άμεση πληρωμή, με πίστωση: *αγόρασε λάδι ~* || *έτρωγε και γλεντούσε ~* ΣΥΝ (λόγ.) επί πιστώσει ΑΝΤ τοις μετρητοίς ΦΡ (μτφ.) (α) **ακούω βερεσέ (κάτι)** δεν λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου (κάτι), δεν υπολογίζω (κάτι): *«αυτά που λες εγώ τ' ~»* (λαϊκ. τραγ.) (β) **τζάμπα και βερεσέ** χωρίς σοβαρό λόγο, αναίτια: *μαλώνετε ~* ΣΥΝ αδίκως, ματαίως.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. veresiye]

βερεσέδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που πωλείται με πίστωση.

βερεσές (ο) {βερεσέδες κ. βερεσέδια (τα)} (λαϊκ.) **1.** η πώληση ή η αγορά με πίστωση: *«φίλοι αν με αγαπάτε βερεσέ μη μου ζητάτε»* (επιγραφή στις παλιές ταβέρνες) **2. βερεσέδια** (τα) τα χρήματα που οφείλονται (σε κάποιον) από πώληση με πίστωση: *«έχω πάντα τη συνήθεια να πληρώνω, ~ δεν αφήνω πουθενά»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **βερεσέ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ βλ. λ. *βερεσέ*].

Βερίγγειος Πορθμός (ο) στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής ΒΑ Ρωσίας και τής Δ. Αλάσκας, το κοντινότερο σημείο μεταξύ τής Ασίας και τής Αμερικής
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού Δανού εξερευνητή V. Bering (1681-1741), ο οποίος διέπλευσε τη λωρίδα αυτή και ανακάλυψε μικρά νησιά της]

βερικοκιά (η) οπωροφόρο φυλλοβόλο δέντρο, με πλατιά φύλλα σε σχήμα καρδιάς, λευκά ή ρόδινα άνθη, καρπός τού οποίου είναι το βερίκοκο (βλ.λ.)

βερίκοκο (το) (παλαιότ. ορθ. *βερύκοκο*) πορτοκαλοκίτρινος μικρός και στρογγυλός καρπός με σαρκώδη, χυμώδη και εύγευστη σάρκα, χνουδωτή φλούδα με αυλακωτή χάραξη και ξυλώδη πυρήνα (κουκούτσι) ΣΥΝ καϊσί ΦΡ **τι εστί βερίκοκο** για την επισήμανση τής ιδιαίτερης δυσκολίας εγχειρήματος ή και ως απειλή: *για προσπάθησε και θα σου δείξω εγώ ~* || *ας τολμήσει να μας επιτεθεί και θα δει ~!*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βερίκοκ(κ)ον*, μεταπλ. τ. τού ουσ. *πραικόκιον* < λατ. praecox (persicum) «πρώιμο ρωδάκινο», επειδή το βερίκοκο ωριμάζει γρηγορότερα από το ρωδάκινο. Η γρ. με δύο *-κκ-* (*βερίκοκκο*) οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. κόκκος. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι λ. των ευρωπ. γλωσσών για το βερίκοκο (πβ. αγγλ. apricot, γαλλ. abricot, γερμ. Aprikose κ.ά.) προέρχονται από την Ελλην. μέσω τής Αραβικής, π.χ. γαλλ. abricot < πορτ. albricoque < αραβ. al-barqūq < *πραικόκιον*]

βερισμός (ο) **1.** ΜΟΥΣ αισθητικό ρεύμα τού τέλους τού 19ου αι. και των αρχών τού 20ού, που εισήγαγε στην ιταλική όπερα στοιχεία ρεαλισμού· κύριοι εκπρόσωποι είναι οι Πουτσίνι, Μασκάνι και Λεονκαβάλλο **2.** ΛΟΓΟΤ μορφή τού λογοτεχνικού ρεαλισμού που επικρατούσε στην Ιταλία στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. verismo (< vero «αληθής»)]

βεριτάμπλ επίθ. {άκλ.} γνήσιος, αληθινός
[ΕΤΥΜ < γαλλ. véritable < vérité «αλήθεια» < λατ. veritas]

βερμιγιόν (το) {άκλ.} έντονο κόκκινο χρώμα με πορτοκαλί αποχρώσεις· (κ. ως επίθ.) *ένα ~ κραγιόν*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vermillon < vermeil < λατ. vermiculus «σκουλήκι» (από τη σημ. «έντονο κόκκινο χρώμα που παράγεται από έλμινθες, σκουλήκια»)]

Βέρμιο (το) {Βερμίου} όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Βέρμιον / Βέρμεον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο θρακικής προελ., αφού η περιοχή αποτελούσε αρχικώς την κοιτίδα των Θρακών Φρυγών].

βερμούδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του φτάνει λίγο πάνω από το γόνατο: *ανδρική / γυναικεία / καλοκαιρινή / φαρδιά ~* — (υποκ.) **βερμουδίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. φρ. bermuda (short) «κοντό παντελόνι (σορτ) από τις Βερμούδες»]

Βερμούδες (οι) {Βερμούδων αντί τού ορθότ. Βερμουδών} **1.** νησιά τού ΒΔ. Ατλαντικού Ωκεανού κοντά στις Α. ακτές των Η.Π.Α., που αποτελούν αποικία τής Μ. Βρετανίας **2. το τρίγωνο των Βερμούδων** περιοχή τού Β. Ατλαντικού Ωκεανού, όπου δεκάδες πλοία και αεροπλάνα έχουν εξαφανιστεί κατά μυστηριώδη και ανεξήγητο τρόπο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Bermuda. Η ονομασία οφείλεται στον Ισπανό εξερευνητή Juan Bermúdez, ο οποίος θεωρείται ότι ανακάλυψε τα νησιά το 1503].

βερμούτ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από λευκό κρασί, βότανα και άλλες αρωματικές ουσίες.

[ETYM < γαλλ. vermouth < γερμ Wermut «αγριαψιθιά» < αρχ. γερμ. wer(i)muota, αγν ετύμου]

verba volant scripta manent λατ. (προφέρεται *βέρμπα βόλαν-τ σκρίπτα μάνεν-τ*) ελλην *τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν*· για την αξία, τη βαρύτητα τού γραπτού λόγου.

βερμπαλισμός (ο) **1.** η χρησιμοποίηση στον λόγο ηχηρών λέξεων και εντυπωσιακών εκφραστικών σχημάτων, χωρίς την απαιτούμενη σαφήνεια και ουσία ΣΥΝ ρητορισμός, μεγαλοστομία **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η άσκοπη φλυαρία — **βερμπαλιστής** (ο), **βερμπαλίστρια** (η), **βερμπαλιστικός,** -ή, -ό, **βερμπαλιστικά** επίρρ.
[ETYM Μεταφορά τού αγγλ verbalism < verbal «λεκτικός, προφορικός» < λατ verbum «λόγος, λέξη»]

Βερνάρδος (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης
[ETYM Μεταφορά τού γερμ Bernard ανάγεται σε αρχ. γερμ ber «αρκούδα» και hard «σκληρός»]

Βέρνη (η) η πρωτεύουσα τής Ελβετίας
[ETYM < γερμ Bern, πιθ < αρχ γερμ bero «αρκούδα» (πβ γερμ Bär). Θεωρείται ότι η ονομασία αυτή δόθηκε στην περιοχή τον 1ο αι. μ Χ., όπως μαρτυρείται σε κελτ επιγραφή, όπου η θεά Artio απεικονίζεται μεταμορφωμένη σε αρκούδα Εξάλλου, το έμβλημα (θυρεός) τόσο τής πόλεως όσο και τού ομώνυμου καντονίου απεικονίζει μέχρι και σήμερα μιαν αρκούδα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε I.E *ber «ελώδης τόπος» και συνδ. με την ιταλ πόλη Verona Η πόλη ιδρύθηκε το 1191 από τον δούκα Berthold von Zähring στη θέση ενός αρχ. πύργου]

βερνίκι (το) {βερνικ-ιού | -ιών} ρευστό ή στερεό, λιπαρό παρασκεύασμα με το οποίο αλείφονται ξύλινες, μεταλλικές ή δερμάτινες επιφάνειες για προστασία, στίλβωση ή χρωματισμό: *περνάω το έπιπλο με ~* || *~ για τα νύχια* ΣΥΝ λούστρο
[ETYM Αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν. *βερενίκιον* «είδος φυτού νίτρο αρίστης ποιότητας» < αρχ *Βερενίκη* (βλ λ), όνομα τής συζύγου τού βασιλιά τής Αιγύπτου Πτολεμαίου Γ΄]

βερνικώνω ρ. μετβ. {βερνίκω-σα, -θηκα, -μένος} αλείφω (επιφάνεια) με βερνίκι, στιλβώνω ΣΥΝ λουστράρω, γυαλίζω ΦΡ (μειωτ ως χαρακτηρισμός) ***κέρατο βερνικωμένο*** δύστροπος και σκληρός άνθρωπος — **βερνίκωμα** (το), **βερνικωτής** (ο), **βερνικωτός,** -ή, -ό.

Βέρνον (το) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς αλλιώς *Βίτσι.*
[ETYM μτγν τ. τού αρχ. *Βέρμιον* / *Βέρμεον* (βλ λ) με διαφορετικό παραγ επίθημα *(-νον)*].

Βέροια (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Ημαθίας. — **Βεροιώτης** (ο), **Βεροιώτισσα** (η), **βεροιώτικος,** -η, -ο.
[ETYM αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < *Βέρ(ρ)οια* < **Φέρροια* < *Φέρων*, όνομα Μακεδόνα στρατηγού, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής της (πβ. Στεφάνου Βυζαντίου: *Βέρροια πόλις Μακεδονίας, ἣν Φέρων κτίσαι φασίν, αὐτοὺς δὲ τὸ φ εἰς β μεταποιεῖν, ὡς Βαλακρὸν καὶ Βίλιππον*) Επειδή η ερμηνεία αυτή δεν εξηγεί την κατάλ *-οια*, η λ *Βέροια* έχει συσχετιστεί και με το ρ. *ῥέω* ή με το παράγωγο ουσ. *ῥοῖα* (πβ. κ *Νάουσα*)].

Βερολίνο (το) η πρωτεύουσα τής ενωμένης (και πάλι από το 1990) Γερμανίας μέχρι το 1989 ήταν χωρισμένο με τείχος σε δύο ανεξάρτητους τομείς, το Α και το Δ. Βερολίνο — **Βερολινέζος** (ο), **Βερολινέζα** (η), **βερολινέζικος,** -η, -ο.
[ETYM Μεταφορά τού γερμ. Berlin, αγν. ετύμου]

Βερονίκη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Βερόνικα**
[ETYM < *Βερενίκη* (βλ.λ), κατ᾽ επίδρ. τού μεσν λατ Veronica (ομοίας προελ.), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς τη φρ vera icon «αληθινή εικόνα (τού Χριστού)» Σύμφωνα με δημοφιλή μύθο, δόθηκε από τη Βερονίκη στον Χριστό ένα μαντήλι, για να σκουπίσει τον ιδρώτα και το αίμα του, ύφασμα πάνω στο οποίο αποτυπώθηκε η εικόνα τού προσώπου του].

βέρος, -α, -ο (καθημ -εκφραστ) αληθινός, γνήσιος· *~ δεξιός / Αθηναίος* (δηλ. αυτόχθων, ντόπιος) ΣΥΝ αμιγής, πραγματικός, καθαρόαιμος ΑΝΤ πλαστός, νόθος
[ETYM < ιταλ. vero «αληθινός, γνήσιος» < λατ verus].

Βερσαλλίες (οι) {Βερσαλλιών} ΝΔ προάστιο τού Παρισιού, γνωστό για τα πολυτελή ανάκτορα που έκτισε εκεί ο Λουδοβίκος ΙΔ΄
[ETYM Μεταφορά τού γαλλ Versailles (οπτικό δάνειο), αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ *vers-alia < versus «πλαγιά»].

βερσιόν (η) {άκλ.} παραλλαγή, εκδοχή· *~ λογοτεχνήματος* || *η αμερικανική ~ μιας ιταλικής ταινίας.*
[ETYM < γαλλ version, αρχική σημ «αλλαγή», < λατ *versio (πβ aversio «αποστροφή») < vertere «στρέφω, μεταβάλλω»]

βέρσο (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ η πίσω όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου ΑΝΤ ρέκτο
[ETYM < νεολατ (folio) verso «με τη σελίδα γυρισμένη (στην πίσω όψη)» < λατ. versus «αντίθετος, ανάποδος», μτχ τ. τού ρ. vertere «γυρίζω, στρέφω»].

βερύκοκο (το) ‣ βερίκοκο

βεσέ κ. **βε-σε** (το) {άκλ } (καθημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο (συνήθ. μικρών διαστάσεων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*
[ETYM Εκγαλλισμένη προφορά των αγγλ αρχικών W.C. = Water Closet «τουαλέτα» (κατά λέξη «θάλαμος νερού»)]

βέσπα (η) {δύσχρ. βεσπών} μοτοσυκλέτα μικρού κυβισμού, ευέλικτη και κατάλληλη για μικρές αστικές διαδρομές· *οδηγώ ~.*
[ETYM < ιταλ. vespa «σφήκα», μάρκα μοτοσυκλέτας ιταλ κατασκευής].

βεστιάριο (το) {βεστιαρί-ου | -ων} **1.** ο χώρος θεάτρου ή άλλης αίθουσας, όπου φυλάσσονται πανωφόρια, καπέλα κ.λπ των θεατών ή των καλεσμένων **2.** το σύνολο των ενδυμάτων που διαθέτει ηθοποιός ή θέατρο (για τους ηθοποιούς του) ΣΥΝ ιματιοθήκη, γκαρνταρόμπα.
[ETYM < μεσν *βεστιάριον* < λατ vestiarium < vestis «ένδυμα»].

Βεστφαλία (η) περιοχή τής ΚΔ Γερμανίας
[ETYM Μεταφορά τού γερμ. Westfalen (νεολατ Westphalia) < West «δυτικός» + -falen < αρχ γερμ falaho «κάτοικος πεδιάδας»].

βετέξ (το) {άκλ } απορροφητικό πανί για το καθάρισμα συνήθ βρεγμένων επιφανειών
[ETYM Εμπορική ονομασία Wettex]

βετεράνος (ο) **1.** παλιός, πεπειραμένος πολεμιστής, παλαίμαχος: *οι ~ τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ παλιά καραβάνα **2.** ο εξασκημένος και έμπειρος άνθρωπος, πρόσωπο με μακρά θητεία σε έναν χώρο, που συνήθ. έχει αποσυρθεί λόγω ηλικίας *~ τής πολιτικής / δημοσιογράφος / παίκτης / ηθοποιός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος.*
[ETYM < μτγν *βετερᾶνος* < λατ veteranus < veteres (πληθ.) «πρόγονοι, παλαιοί» < vetus «παλαιός, αρχαίος»]

βέτο (το) {άκλ } η αρνησικυρία (βλ λ.) *το δικαίωμα τού ~* || *ασκώ ~ σε απόφαση / στη διάσκεψη*
[ETYM < λατ veto «απαγορεύω»].

βετούλι (το) {βετουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρονιάρικο κατσίκι (πβ λ. *ζυγούρι*).
[ETYM < αρωμ vituli < λατ vitulus «μοσχάρι»]

Βηθλεέμ (η) {άκλ.} **1.** πόλη τής Κ. Παλαιστίνης, Ν τής Ιερουσαλήμ, όπου γεννήθηκε ο Χριστός· ΦΡ ***άστρο τής Βηθλεέμ*** το αστέρι που οδήγησε τους μάγους στον τόπο γεννήσεως τού Χριστού (Κ Δ Ματθ 2, 1-10) **2.** γυναικείο όνομα.
[ETYM μτγν., αρχική σημ «οίκος άρτου», < εβρ. bēth «οίκος» (που ήταν, λόγω τού σχήματος τού γράμματος, και η αρχική ονομασία τού γράμματος *βήτα* < bēth) + lehem «άρτος». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθ., η εβρ. ονομασία σημαίνει «οίκος τής (ασσυριακής θεότητας) Λαχμού (Lahmu)»].

βήμα (το) {βήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατόπιση τού ενός ποδιού σε σχέση με το άλλο που μένει σταθερό, μέχρι να πατήσει αυτό που κινήθηκε στο έδαφος· *έκανε ένα ~ μπρος και ένα ~ στο πλάι* ΦΡ (α) ***ακολουθώ (κάποιον) βήμα προς βήμα / κατά βήμα*** μιμούμαι πιστά (κάποιον) παρακολουθώ από κοντά όλες τις κινήσεις (κάποιου) (β) ***δεν κάνω (ούτε) βήμα*** (i) δεν μετακινούμαι καθόλου, παραμένω στη θέση μου *δεν πρόκειται να κάνω βήμα, αν δεν μου δώσεις εξηγήσεις* (ii) (μτφ.) δεν παίρνω πρωτοβουλίες· *δεν κάνει βήμα χωρίς την έγκριση τού πατέρα της* (βλ. κ σημ 8) (γ) ***τα βήματά μου με οδηγούν (κάπου)*** κατευθύνομαι (κάπου), συχνά χωρίς να το έχω προγραμματίσει, ενστικτωδώς (δ) ***παίρνω βήμα*** αρχίζω να περπατώ συντονίζοντας το βήμα μου με ομάδα που παρελαύνει ή ασκείται στον βηματισμό **2.** η παραπάνω κίνηση ως προς την ταχύτητα με την οποία γίνεται η εναλλαγή θέσης των ποδιών: *πηγαίνω με ~ ταχύ* || *πλησίασε με αργά ~* || *επιταχύνω το ~ μου* (περπατώ γρηγορότερα)· ΦΡ ***βήμα-βήμα*** (i) σιγά-σιγά, πολύ αργά, προσεκτικά: *περπατούσε ~* (ii) (κ ***βήμα προς βήμα***) με προσεκτική και προοδευτική αλλαγή των δεδομένων, χωρίς ριζοσπαστικές αποφάσεις και μέτρα: *~ επίλυση τής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* **3.** (συνεκδ.) η απόσταση που καλύπτει η παραπάνω κίνηση των ποδιών, ιδίως στο περπάτημα. *κάνει μεγάλα / μικρά ~* || *ανοίγω το ~ μου* (κάνω μεγαλύτερα βήματα) ΣΥΝ δρασκελιά • **4.** η απόσταση τού ανοίγματος των ποδιών στο περπάτημα, που λαμβάνεται και ως μονάδα μήκους. *θα το βρεις δέκα βήματα πιο κάτω* ΦΡ (α) ***δυο βήματα*** πολύ κοντά *δεν είναι μακριά, ~ από εδώ* (β) ***ένα βήμα (από κάπου)*** πάρα πολύ κοντά, σε απόσταση αναπνοής: *~ από την κορυφή / την επιτυχία / την καταστροφή* **5.** η ιδιαίτερη κίνηση των ποδιών (μπροστά, πίσω, στο πλάι) στον χορό *του έμαθα τα ~ τού βαλς / τού συρτού / τού τσάμικου* **6.** ο τρόπος βαδίσματος: *τον γνωρίζω από το ~ του* || *ρυθμικό / βαρύ ~* ΣΥΝ περπατησιά, βάδισμα, βηματισμός **7.** (συνεκδ.) ο ήχος από την κίνηση των ποδιών κατά το περπάτημα *ακούω βήματα· ποιος να 'ναι τέτοια ώρα,* **8.** η ενέργεια, η προσπάθεια ή η πρωτοβουλία για κάτι *~ προσέγγισης / προόδου·* ΦΡ (α) ***τα πρώτα βήματα*** η πρώτη προσπάθεια ή εμπειρία *η υπόθεση αυτή είναι ~ στη σταδιοδρομία του ως δικηγόρου* (β) ***κάνω το πρώτο βήμα*** κάνω την πρώτη κίνηση (για συμφιλίωση ή για να αποκτήσω σχέσεις με κάποιον) (γ) ***κάνω τα σωστά βήματα*** ενεργώ με τον σωστό τρόπο *«για να βρείτε ποιες σπουδές ταιριάζουν στο παιδί σας, κάντε τα σωστά ~»* (εφημ.) **9.** (μτφ) το στάδιο σε μια διαδικασία, στην πορεία προς έναν στόχο: *η τεχνολογία έχει κάνει μεγάλα βήματα στον 20ό αιώνα* || *η διακοπή των εχθροπραξιών αποτελεί ~ προς την ειρήνευση* || *βρισκόμαστε ένα ~ πριν από την κατάκτηση τού κυπέλλου* **10.** η πιο ψηλή θέση ενός χώρου, από όπου μιλούν οι ομιλητές, οι βουλευτές κ λπ · *κοινοβουλευτικό / δικαστικό ~* ΣΥΝ βάθρο, έδρα ΦΡ (λόγ.) ***από βήματος / από τού βήματος*** από το σημείο στο οποίο στέκεται ο ομιλητής, ο αγορητής *ο υπουργός από τού βήματος τής Βουλής ανέφερε ένα νέο στοιχείο για την υπόθεση* **11.** (γενικότ) ο χώρος (σε αίθουσα, έντυπο, μέσο μαζικής επικοινωνίας) που προσφέρεται για έκφραση απόψεων· *η εκπομπή αυτή αποτελεί ελεύθερο ~ για τους ακροατές* • **12.** η απόσταση μεταξύ δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας, π χ βίδας ΣΥΝ πάσο • **13.** ΕΚΚΛΗΣ το εσώτατο και άδυτο μέρος χριστιανικού ναού, ο «χώρος τού αχωρήτου» (δηλ. τού Ιησού Χριστού), όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα. *το άγιο / ιερό ~.* — (υποκ.) **βηματάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*
[ETYM < αρχ *βῆμα* / *βᾶμα* < ρίζα *βᾱ-* < I E *g^{w}ā-, παράλλ. τ. τού *g^{w}em- «πηγαίνω, έρχομαι», από όπου κ *βαίνω* (< **βάμ-jω*), πβ σανσκρ a-ga-m «πήγα», λατ venio «έρχομαι», γαλλ. venir, γερμ kommen, αγγλ come κ.ά Ομόρρ. *βά-σις (-η), βα-τός, βάδ-ην, βα-τήρ(ας), βάθρο(ν), βω-μός* κ ά. Το *βῆμα* σήμαινε αρχικά «τόπος από όπου εκφω-

νεί κανείς ομιλίες». αφού η λ. αναφερόταν κυρίως στο *βῆμα* τής Πνύκας. Πολλές φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *βήμα προς βήμα* (< γαλλ. pas à pas), *τα πρώτα βήματα* (< γαλλ les premiers pas), *κάνω το πρώτο βήμα* (< γαλλ faire le premier pas), *κάνω εσφαλμένο βήμα* (< γαλλ faire un faux pas), *είναι μόνο δύο βήματα* (< γαλλ. c'est seulement à deux pas), *κάνω βήμα σημειωτόν* (< γαλλ marquer le pas) κ ά]

βηματίζω ρ αμετβ. [μτγν] {βημάτισα} κινούμαι κάνοντας βήματα. βαδίζω ~ *νευρικά / σκεφτικός / ανήσυχος* ΣΥΝ περπατώ, προχωρώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκληματώ*

βηματισμός (ο) [μεσν] **1.** το βάδισμα, το περπάτημα **2.** ο τρόπος βαδίσματος. *την αναγνώρισε από τον ~ της* || *στρατιωτικός ~* (ειδικός τρόπος βαδίσματος των στρατιωτών) **3.** (συνεκδ) ο ήχος των βημάτων: *ακούγονταν βηματισμοί στον επάνω όροφο*

βηματοδότης (ο) {βηματοδοτών} **1.** ΦΥΣΙΟΛ μηχανισμός τής καρδιάς τού ανθρώπου, αλλά και κάθε έμβιου οργανισμού, που προκαλεί τους καρδιακούς παλμούς **2.** ΙΑΤΡ-ΤΕΧΝΟΛ η ηλεκτρονική συσκευή που εμφυτεύεται στον θώρακα των καρδιοπαθών και διεγείρει το μυοκάρδιο με τη ρυθμική παραγωγή ηλεκτρικών διεγέρσεων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. pacemaker].

βημόθυρο (το) [μεσν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** η μεσαία από τις τρεις πύλες τού Ιερού, η Ωραία Πύλη τού χριστιανικού ναού **2.** ***βημόθυρα*** (τα) τα δύο φύλλα τής Ωραίας Πύλης.

βηξ (ο) {βηχός | χωρ. πληθ } (λόγ.) ο βήχας (βλ λ) στη ΦΡ (σκωπτ -ειρων) ***απορία ψάλτου, βηξ*** ο ψάλτης που δεν μπορεί να ψάλει, προσποιείται ότι βήχει για πρόσωπο που επινοεί διάφορα τεχνάσματα όταν βρίσκεται σε αμηχανία ή αδυναμία να κάνει κάτι, που χρονοτριβεί όταν δεν μπορεί να απαντήσει.
[ΕΤΥΜ αρχ , βλ λ. *βήχας*]

βήξιμο (το) {βηξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βήχει κανείς **2.** ο ίδιος ο βήχας και ο τρόπος με τον οποίο βήχει κανείς ΦΡ (λαϊκ.) ***άλλο το βήξιμο κι άλλο το κλάσιμο*** για προφανή διαφορά τής ποιότητας *δεν είναι όλα τα πράγματα ίδια ~!*.

βηρύλλιο (το) {βηρυλλίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Be) που περιλαμβάνεται στις αλκαλικές γαίες, με εφαρμογές στη μεταλλουργία και την πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ λ *περιοδικός*, ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μτγν *βηρύλλιον* < πρακριτ. veruliya- < velurija < Vēḷur, πόλη τής Ν Ινδίας, πατρίδα των πολύτιμων λίθων]

βήρυλλος (η) {βηρύλλου} πυριτικό ορυκτό από το οποίο εξάγεται το βηρύλλιο και που μερικές ποικιλίες του αποτελούν πολύτιμους λίθους (η ακουαμαρίνα, το σμαράγδι κ.ά.).
[ΕΤΥΜ μτγν < *βηρύλλιον* (υποχωρητ.)]

Βηρυτός (η) η πρωτεύουσα τού Λιβάνου. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ) **Μπερούτι** (το)
[ΕΤΥΜ < λατ. Berytus < αραβ Bayrūt < εβρ. Beeroth «πηγές» (πληθ τού beer «πηγή»), λόγω τού ότι η πόλη χρησιμοποιούσε για ύδρευση τον πλούσιο υπόγειο υδροφόρο ορίζοντά της].

Βησσαρίων (ο) {Βησσαρίων-ος, -α} **1.** αρχιεπίσκοπος Νικαίας και καρδινάλιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1403-1472) μαθητής τού Πλήθωνα, από τους σημαντικότερους πλατωνικούς φιλοσόφους τής υστεροβυζαντινής περιόδου, ο οποίος, αν και υπέρμαχος των ορθοδόξων θέσεων, τάχθηκε για λόγους πολιτικούς υπέρ τής ενώσεως των Εκκλησιών **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Βησσαρίωνας**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Βησσαρίων / Πασσαρίων*, όν. αιγυπτ προελ]

βήτα (το) {άκλ } Β, β το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ (α) ***βήτα κατηγορίας / διαλογής*** κατώτερης ποιότητας· *ταινία / θέση / μουσική / πολίτης ~* (β) ***ο άλφα και ο βήτα*** ο ένας και ο άλλος, ο καθένας: *να μην ακούς τι λέει ~· να παίρνεις τις αποφάσεις μόνος σου* ΣΥΝ ο τάδε και ο δείνα (βλ κ λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βῆτα* < σημιτ. bēth «σπίτι»]

βητάκι (το) (εκφραστ -υποκ) ο μαθητής τής Β′ τάξης (όλων των βαθμίδων τού σχολείου)

βητάς (ο) {βητάδες} (αργκό) σπουδαστής στρατιωτικής σχολής που βρίσκεται στο δεύτερο έτος.

βήχας (ο) {χωρ. πληθ } η απότομη και σπασμωδική εκπνοή αέρα από τους πνεύμονες, που συνοδεύεται από χαρακτηριστικό τραχύ ήχο: *δυνατός / συνεχής / ξερός* (ξερόβηχας) / *μαλακός / ώριμος ~* || (παροιμ) *«ο βήχας κι ο έρωτας δεν κρύβονται»* ΦΡ ***κόβω τον βήχα (κάποιου)*** θέτω τέλος στις απαιτήσεις (κάποιου) ή επαναφέρω (κάποιον) στην τάξη *κοίταξε να του κόψεις τον βήχα, γιατί, αν πάρει κι άλλο θάρρος, δεν θα υπολογίζει κανέναν!* Επίσης (λόγ) **βηξ** (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βήξ*, *-χός*, αγν ετύμου, ίσως ονοματοποιημένη λ].

βήχω ρ αμετβ. {έβηξα} **1.** έχω βήχα λόγω οργανικών αιτιών *~ δυνατά* || *είναι κρυωμένος και βήχει συνέχεια* **2.** προκαλώ βήχα *~ ελαφρά, για να καθαρίσω τη φωνή μου* || *~ για να δηλώσω την παρουσία μου*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔβηξα* τού αρχ. ρ. *βήσσω / -ττω* (< **βήχ-jω* < *βήξ*, *βηχ-ός*), κατά το σχήμα *ἔτρεξα – τρέχω*, *ἔβρεξα – βρέχω* κ.τ.ό.].

βία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης ή η χρησιμοποίηση απειλών με σκοπό την επιβολή τής θέλησης (κάποιου): *ασκώ ~* || *προσφεύγω στη ~* || *ένοπλη / ωμή / κτηνώδης / σωματική / φυσική / παράνομη ~* || *πράξη / χρήση βίας* || *εκλογές βίας και νοθείας* || *κράτος / καθεστώς που στηρίζεται στη ~* ΣΥΝ εξαναγκασμός, καταναγκασμός ΦΡ (α) ***ψυχολογική βία*** βλ λ *ψυχολογικός* (β) ***ανωτέρα βία*** βλ. λ. *ανώτερος* (γ) ***διά τής βίας / με τη βία*** με την άσκηση πιέσεων, αναγκαστικά· *κατέλαβε την εξουσία ~* || *κατόρθωσε να αποσπάσει ~ από τον κατηγορούμενο την ομολογία των πράξεών του* || *τον ανάγκασαν ~ να υπογράψει / να συναινέσει* (δ) ***(μόλις και) μετά βίας*** (οριακά και) με δυσκολία, (ίσα-ίσα και) κατόπιν πολλής προσπάθειας ή πιέσεων. *~ πέρασε την τάξη* || *~ καλύπτει τις βασικές του ανάγκες* **2.** η πίεση, η ανάγκη (να γίνει κάτι) *ας μην πιεζόμαστε άδικα· δεν υπάρχει ~* **3.** η δύναμη· *έπεσε με ~ επάνω του* ΣΥΝ σφοδρότητα, ορμή • **4.** (σπάν) η βιασύνη *για ποιον λόγο τόση ~*, ΣΥΝ σπουδή, βιάση. Επίσης **βια** [μεσν] (σημ 4).
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *g^{w}iyā- (δισύλλ ρίζα), πβ. σανσκρ. j(i)ya- «κυριαρχία». Ομόρρ *βινῶ (-έω)* «συνουσιάζομαι» Η φρ. *ανωτέρα βία* αποδίδει τη γαλλ force majeure].

βιάζω (βι-άζω) ρ. μετβ {βίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξαναγκάζω (κάποιον) με τη χρήση βίας ή με απειλή άμεσου κινδύνου σε συνουσία, κακοποιώ σεξουαλικά: *οδήγησε σε ερημικό μέρος την κοπέλα και τη βίασε* **2.** (μτφ) προσβάλλω βάναυσα: *τέτοιου είδους εκφράσεις βιάζουν το γλωσσικό μας αίσθημα* **3.** ασκώ βία σε (κάποιον), ώστε να πράξει (κάτι) που δεν επιθυμεί *μην το βιάζεις το παιδί, θα φάει μόνο του* ΣΥΝ πιέζω.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ενεργώ βίαια, χρησιμοποιώ βία». < *βία* Η σημ. «εξαναγκάζω σε συνουσία» είναι μεσν].

βιάζω (βιά-ζω) ρ μετβ. {βιάστηκα, βεβιασμένος} **1.** (γενικά) επισπεύδω (κάτι) ασκώντας πίεση *δεν είναι σοφό να βιάζουμε τις εξελίξεις όλα θα γίνουν στην ώρα τους* ΦΡ ***βιάζω τον εαυτό μου / τη μνήμη μου*** καταβάλλω τη μέγιστη προσπάθεια για να επιτύχω ή να θυμηθώ (κάτι) (μεσοπαθ. ***βιάζομαι***) ♦ **2.** (αμετβ.) επείγομαι, δεν έχω χρόνο στη διάθεσή μου: *~ πολύ και πρέπει να φύγω* || *πρέπει να βιαστούμε, γιατί έχουμε αρκετό δρόμο ακόμη·* ΦΡ (παροιμ.) ***όποιος βιάζεται, σκοντάφτει*** οι βιαστικές και πρόχειρες δουλειές συνήθ καταλήγουν σε αποτυχία ♦ (μετβ.) **3.** (+να) (α) προτρέχω, σπεύδω: *μη βιαστείτε να βγάλετε συμπεράσματα* (β) ανυπομονώ: *~ να βρεθώ κοντά σας* **4.** (καταχρ) (α) επισπεύδω (κάτι) *μην το βιαστείς το άρθρο πρέπει να κάνεις καλή δουλειά* (β) έχω άμεση ανάγκη (από κάτι): *δώσε αμέσως την παραγγελία, γιατί τον βιάζομαι τον υπολογιστή* **5.** (η λόγ. μτχ. ***βεβιασμένος***, *-η*, *-ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Το ρ *βιάζομαι* (παρεκτεταμ τ τού αρχ *βιῶμαι* < *βιά-ομαι* < *βία*) είχε αρχικώς τη σημ. «χρησιμοποιώ βία», από όπου μετέπεσε στη σημ «επείγομαι» (μεσν.) από την ταχύτητα και τη σπουδή με την οποία ενεργεί όποιος καταβάλλει έντονη προσπάθεια]

> **βιά-ζομαι και βι-ά-ζομαι.** Όπως διαφέρουν στην προφορά και τη σημασία τους λ.χ. τα *ά-δει-α* (η) και *ά-δεια* (κουτιά) (βλ. λ *άδεια*) ή τα *έ-ννοι-α* (η) και *έ-ννοια (σου)*, έτσι και το **βιά-ζομαι** «είμαι βιαστικός» διαφέρει από το **βι-ά-ζομαι** «υφίσταμαι βιασμό». Και στην περίπτωση αυτή η συμπροφορά σε μία συλλαβή (η συνίζηση, βλ.λ.) τού ***βιά****-ζομαι* το διαφοροποιεί από το ασυνίζητο ***βι-ά****-ζομαι*, που προφέρεται ως δύο συλλαβές Συνίζηση έχουμε και στον γνωστό στίχο τού Εθνικού Ύμνου τού Δ. Σολωμού προκειμένου για τη λ. *βί-α*, που για μετρικούς λόγους προφέρεται εκεί ως μονοσύλλαβη (σημαίνοντας όμως «βιασύνη»): *Σε γνωρίζω από την όψη που με* ***βια*** *μετράει τη γη* (**βια** όχι **βί-α**). ‣ *μετοχή, συνίζηση*

βιαιοπραγία (η) [1833] {βιαιοπραγιών} **1.** η άσκηση και η επιβολή βίας, η βίαιη πράξη ΣΥΝ βιαιότητα **2.** ΝΟΜ κάθε επίθεση εναντίον προσώπου ή πράγματος με χρησιμοποίηση φυσικής δύναμης. — **βιαιοπραγώ** ρ. [1888] {-είς .}.
[ΕΤΥΜ < *βίαιος* + *-πραγία* < θ. *πραγ-* (πβ. *ά-πραγ-ος*), ρ *πράττω*].

βίαιος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση βίας ή ιδιότητές της (επιθετικότητα, απειλητικότητα, δύναμη κ.λπ.): *~ χαρακτήρας / εκδήλωση / επεισόδιο / επίθεση / σύγκρουση / αντίδραση / θάνατος* ΣΥΝ βάναυσος, άγριος, απότομος ΑΝΤ ήπιος **2.** ΝΟΜ ***βίαιη προσαγωγή*** βλ. λ. *προσαγωγή* **3.** (για καιρικά φαινόμενα) ορμητικός, σφοδρός: *~ άνεμος / χιονοθύελλα* — **βίαια / βιαίως** [μτγν] επίρρ , **βιαιότητα** (η) [αρχ.].

Βίας (ο) {Βίαντ-ος, -α} *ο Πριηνεύς*· ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας (6ος αι. π Χ), γνωστός για τα αποφθέγματα και τα γνωμικά του.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν , πιθ. < *βία*, κατά το κλιτικό παράδειγμα των *Αἴας, Κάλχας, Ἄτλας (-ας, -αντος)*].

βιάση (η) {χωρ πληθ.} η βιασύνη ΣΥΝ. σπουδή, βία.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βιάζω*, πβ. κ *βράζω – βράση*]

βιασμός (ο) [μτγν] **1.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε ασελγή πράξη: *κατηγορείται για απόπειρα βιασμού* || *~ ανηλίκου* **2.** ο εξαναγκασμός (κάποιου) να κάνει ή να υποστεί (κάτι) παρά τη θέλησή του με την άσκηση ή απειλή βίας εις βάρος του: *ψυχολογικός ~* || *~ τής προσωπικότητας κάποιου* **3.** (μτφ.) η βάναυση μεταχείριση ή κακοποίηση *ο ~ τής φύσης είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη τής οικολογικής ισορροπίας* **4.** (μτφ) η κατάφωρη παραβίαση των αρχών στις οποίες βασίζεται (κάτι): *~ τής δημοκρατίας / τής ελευθερίας* || *συχνά η γλώσσα μας υφίσταται ~ στις διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές.*

βιαστής (ο) [μτγν] πρόσωπο που διαπράττει βιασμό.

βιαστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** (ενεργ) αυτός που βιάζεται, που δεν θέλει να χάσει χρόνο: *είμαι / φεύγω / περπατώ ~* **2.** (παθ.) (για λόγους, σκέψεις, πράξεις, κινήσεις κ.λπ.) αυτός που γίνεται με βιασύνη· γρήγορος: *έριξε μια ~ ματιά* || *~ επίσκεψη / γράμμα / δουλειά / βάδισμα / ανάσα* || *πάμε για έναν βιαστικό καφέ* ΣΥΝ βεβιασμένος, επείγων **3.** (κατ᾽ επέκτ.) αυτός που στερείται επιμέλειας και φροντίδας· πρόχειρος: *μην παίρνετε ~ αποφάσεις* || *~ συμπέρασμα* ΣΥΝ επιπόλαιος. — **βιαστικά** επίρρ. [μεσν.].

βιασύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ } η κατάσταση κατά την οποία κάποιος επείγεται, κινείται γρήγορα, με βιάση *πάνω στη ~ του ξέχασε να κλειδώσει την πόρτα* ΣΥΝ βιάση, ανυπομονησία· ΦΡ ***με πιάνει βιασύνη*** αρχίζω να επείγομαι, αισθάνομαι ότι δεν έχω χρόνο, ότι πρέπει να βιαστώ.

βίβα επιφών ‣ εβίβα

βιβάρι κ. **διβάρι** (το) {βιβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο περιφραγμένος θαλάσσιος χώρος, στον οποίο εκτρέφονται ψάρια· το ιχθυοτροφείο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βιβάριον* < λατ. vivarium «ζωοτροφείο, ιχθυοτροφείο» < vivus «ζωντανός, έμβιος»].

βίβερε περικολοζαμέντε (το) {άκλ.} ελλην *ζην επικινδύνως* το να ζει κανείς ριψοκίνδυνα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ vivere pericolosamente. Η χρήση τής φρ. οφείλεται και στο ακουστικό αίσθημα τής παρήχησης που δημιουργούν οι υγροί φθόγγοι]

βιβλιακός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τα βιβλία ~ *παραγωγή / κυκλοφορία*

βιβλιάριο (το) {βιβλιαρί-ου | -ων} πιστοποιητικό σε σχήμα βιβλίου με τα ατομικά στοιχεία τού κατόχου (ονοματεπώνυμο, φωτογραφία κ λπ.), με το οποίο μπορεί κανείς να ασκήσει δικαίωμα ή να εξυπηρετηθεί. *ατομικό* (όπου καταχωρίζονται τα στοιχεία και οι μεταβολές κατά τη στρατιωτική θητεία κάποιου) / *εκλογικό* (με το οποίο ψηφίζει κανείς) / *ασφαλιστικό* (για τις υποθέσεις που αφορούν στον ασφαλιστικό φορέα) ~ || ~ *υγείας* (για τις επισκέψεις σε γιατρό) / *ταμιευτηρίου / καταθέσεων / ενσήμων*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βιβλιάριον*, υποκ τού αρχ. *βιβλίον*]

βιβλιεκδότης (ο) {βιβλιεκδοτών}, **βιβλιεκδότρια** (η) {βιβλιεκδοτριών} εκδότης βιβλίων, πρόσωπο που αναλαμβάνει την έκδοση και την κυκλοφορία βιβλίων — **βιβλιεκδοτικός,** -ή, -ό [1895]

βιβλιεμπόριο (το) {βιβλιεμπορί-ου | -ων} το εμπόριο βιβλίων. Επίσης **βιβλιεμπορία** (η) [1833] — **βιβλιέμπορος** (ο/η) [1844], **βιβλιεμπορικός,** -ή, -ό [1868]

βιβλικός, -ή, -ό [1834] αυτός που σχετίζεται με τη Βίβλο, δηλ την Αγία Γραφή ~ *όνομα / ρητό / ύφος / χρόνοι / προφητεία / διδασκαλία* ΦΡ (α) ***βιβλική μορφή*** σεβάσμιο πρόσωπο, που θυμίζει μορφές τής Βίβλου (β) ***βιβλική καταστροφή*** πολύ μεγάλη καταστροφή.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ biblical < μεσν λατ biblicus < λατ biblia < αρχ. *Βίβλος* (βλ λ)].

βιβλίο (το) **1.** το σύνολο χειρόγραφων ή τυπωμένων φύλλων χαρτιού ίδιων διαστάσεων, που είναι συρραμμένα στη μία πλευρά και καλύπτονται από εξώφυλλα, το οποίο συνήθ εκδίδεται σε πολλά αντίτυπα: *δερματόδετο / χαρτόδετο / πανόδετο / σκληρόδετο* ~ || *εγκυκλοπαιδικό / λογοτεχνικό / παιδικό / κλασικό* ~ || ~ *τσέπης* (μικρού μεγέθους, συνήθ χαρτόδετο, και τις περισσότερες φορές με θεματολογία που προσφέρεται για μαζική κατανάλωση) || *διαβάζω / ξεφυλλίζω / ανοίγω / εκδίδω / τυπώνω* ~ || *εκτύπωση / διακίνηση / διαφήμιση βιβλίου* || *έφαγε τη ζωή του στα* ~ (δαπάνησε το μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του στη μελέτη) || *θα τον δεις πάντα με ένα* ~ στα *χέρια* (για μελετηρό και φιλομαθή άνθρωπο) || *χωμένος στα* ~ (για άνθρωπο που αφιερώνει πάρα πολύ χρόνο στο διάβασμα) ΣΥΝ τόμος· ΦΡ (α) ***ιερά βιβλία*** τα θρησκευτικά και λειτουργικά βιβλία μιας θρησκείας και (ειδικότ) τα βιβλία τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης (β) ***τρώω / καταβροχθίζω / ρουφάω ένα βιβλίο*** διαβάζω ένα βιβλίο με γρήγορο ρυθμό από τη μεγάλη μου επιθυμία να το τελειώσω (γ) ***δεν ανοίγω βιβλίο / δεν πιάνω βιβλίο στα χέρια μου*** δεν διαβάζω καθόλου, δεν μελετώ (δ) ***ξέρω / διαβάζω (κάποιον) σαν ανοιχτό βιβλίο*** γνωρίζω πολύ καλά τον χαρακτήρα (κάποιου) (ε) ***βιβλίο / έργο αναφοράς*** βλ λ. *αναφορά* (στ) ***απόκρυφα βιβλία*** βλ λ. *απόκρυφος* **2.** (συνεκδ.) κάθε γραπτή εργασία που έχει εκδοθεί υπό μορφήν βιβλίου (σημ 1): *έχει γράψει δύο* ~ **3.** (ειδικότ) σύνολο φύλλων χαρτιού καλυμμένων με εξώφυλλα και συρραμμένων στη μία πλευρά, που προορίζονται για καταγραφή λογαριασμών, πρακτικών συνεδρίων κ λπ.. *λογιστικό* ~ || ~ *πρακτικών / συλλυπητηρίων / ευχών* || ~ *επισκεπτών* (στο οποίο οι επισκέπτες μουσείου, έκθεσης, εκδήλωσης κ λπ σημειώνουν τις εντυπώσεις τους) ΣΥΝ κατάστιχο **4.** μέρος, τμήμα εκτεταμένου συγγράμματος: *το έργο τού Ηροδότου αποτελείται από εννέα* ~ **5.** (μτφ) καθετί που διδάσκει και διαφωτίζει τον άνθρωπο: *το* ~ *τής φύσης* (δηλ η φύση) || *το* ~ *τής ζωής* (δηλ η ζωή) - (υποκ.) **βιβλιαράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, παραπομπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βιβλίον* < *βυβλίον* (με προληπτική αφομοίωση τού -υ- σε -ι-) < *βύβλος*, από το όνομα τής φοινικικής πόλεως *Βύβλου*, από όπου εισαγόταν ο κατεργασμένος πάπυρος. Το ίδιο το *Βύβλος* είναι σημιτ. προελ (πβ εβρ Gébāl «περιοχή, σύνορο»), το δε αρχικό *Β-* (αντί τού αναμενομένου *Γ-*) ίσως οφείλεται σε αφομοίωση].

βιβλιογνώστης (ο) [1843] {βιβλιογνωστών}, **βιβλιογνώστρια** (η) {βιβλιογνωστριών} πρόσωπο που γνωρίζει την ιστορία, το περιεχόμενο, την αξία κ.λπ των βιβλίων. — **βιβλιογνωστικός,** -ή, -ό, **βιβλιογνωσία** (η)

βιβλιογραφία (η) {βιβλιογραφιών} ο κατάλογος βιβλίων και γενικότ δημοσιευμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο αντικείμενο μελέτης και όπου αναγράφονται το όνομα τού συγγραφέα, ο τίτλος τού δημοσιεύματος, ο τόπος και η χρονολογία εκδόσεώς του κ λπ *υπάρχει πλούσια ~ για το θέμα αυτό* || *εκτενής / ξένη / διεθνής / επιλεγμένη* ~ || *συμβουλεύομαι τη σχετική* ~ || *στο τέλος τού συγγράμματος παρατίθεται αναλυτικά η* ~.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ bibliographie. Το μτγν *βιβλιογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή βιβλίων»].

βιβλιογραφικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιογραφία ~ *τεκμηρίωση / παραπομπή / αναφορά / υποστήριξη.* — **βιβλιογραφικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ

βιβλιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη σύνταξη βιβλιογραφιών. -- **βιβλιογραφώ** ρ {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. bibliographe]

βιβλιοδεσία (η) [1866] {βιβλιοδεσιών} η συρραφή των φύλλων χειρογράφου ή εντύπου και η ένωσή τους με προστατευτικό κάλυμμα (εξώφυλλο), ώστε να πάρουν τη μορφή βιβλίου ή άλλου εντύπου (λ.χ. περιοδικού): *καλλιτεχνική / μηχανική* ~ || *έξοδα βιβλιοδεσίας* ΣΥΝ δέσιμο, στάχωση Επίσης **βιβλιοδέτηση** [1892] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων}. – **βιβλιοδετώ** ρ. [1856] {-είς. }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Buchbinderei].

βιβλιοδετείο (το) [1852] το εργαστήριο όπου γίνεται η βιβλιοδεσία. - **βιβλιοδέτης** (ο/η) [μεσν.], **βιβλιοδετικός,** -ή, -ό [1886]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βιβλιοδέτης* < *βιβλίον* + *-δέτης* < *δένω*].

βιβλιοθηκάριος (ο/η) [μεσν] {-ου κ -αρίου | -ων κ. -αρίων} υπάλληλος τής βιβλιοθήκης, υπεύθυνος για την ταξινόμηση, τη συντήρηση, τη φύλαξη των βιβλίων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με αυτά στους αναγνώστες ΣΥΝ βιβλιοφύλακας

βιβλιοθήκη (η) [μτγν] {βιβλιοθηκών} **1.** έπιπλο ειδικά κατασκευασμένο για την τοποθέτηση και τη φύλαξη βιβλίων *βάζω το βιβλίο στη* ~ || *μεγάλη / μικρή* ~ ΦΡ (μτφ ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή / κινητή βιβλιοθήκη*** πολυμαθής άνθρωπος, που αποτελεί ανεξάντλητη πηγή γνώσεων ΣΥΝ κινητή εγκυκλοπαίδεια **2.** (συνεκδ) η συλλογή βιβλίων που διαθέτει (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.): *πλούσια / αξιόλογη / προσωπική / πανεπιστημιακή / σχολική* ~ || *δημόσια / κοινοτική / δανειστική / Εθνική / δημοτική* ~ **3.** το κτήριο όπου στεγάζονται και φυλάσσονται συλλογές βιβλίων *θα σε περιμένω έξω από την Εθνική* ~ **4.** σειρά βιβλίων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο τής επιστήμης ή τής τέχνης, ή εκδίδονται από τον ίδιο εκδότη: *λαογραφική* ~ || ~ ***Φωτίου*** || *η ~ τού Φιλολόγου* — (υποκ) **βιβλιοθηκούλα** (η) (σημ 1).

βιβλιοθηκονομία (η) [1889] {χωρ πληθ } η επιστήμη που ασχολείται με την οργάνωση, τη λειτουργία και τη διοίκηση των βιβλιοθηκών: *σχολή βιβλιοθηκονομίας.* — **βιβλιοθηκονόμος** (ο/η). **βιβλιοθηκονομικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *βιβλιοθήκη* + *-νομία* < *νέμω*, ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. bibliothéconomie].

βιβλιοκαπηλία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η παράνομη ανατύπωση και πώληση βιβλίων **βιβλιοκάπηλος** (ο/η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδωλολατρία.*

βιβλιοκλόπος (ο/η) [1893] πρόσωπο που οικειοποιείται, αντιγράφει ή εκδίδει χωρίς νόμιμη άδεια βιβλία άλλων ή αποσπάσματά τους. - **βιβλιοκλοπή** κ. **βιβλιοκλοπία** (η) [1870].

βιβλιοκρισία (η) [1861] {βιβλιοκρισιών} η κριτική βιβλίου ή άλλου δημοσιευμένου κειμένου από ειδικό, η οποία δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή αυτοτελώς *εκτενής / κατατοπιστική / αντικειμενική* ~ ΣΥΝ βιβλιοκριτική.

βιβλιοκριτικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιοκρισία: ~ *δοκίμιο / σημείωμα* **2.** ***βιβλιοκριτικός*** (ο/η) πρόσωπο που ασκεί κριτική βιβλίων σε εφημερίδες **3.** ***βιβλιοκριτική*** (η) η βιβλιοκρισία (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliocritique]

βιβλιολάτρης (ο) {βιβλιολατρών}, **βιβλιολάτρισσα** (η) {βιβλιολατρισσών} πρόσωπο που αγαπά υπερβολικά τα βιβλία ΣΥΝ βιβλιόφιλος. — **βιβλιολατρία** (η) [1889].

βιβλιολογία (η) [1857] {χωρ. πληθ } το σύνολο των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ενός βιβλίου και προώθησής του στο εμπόριο

βιβλιομανής, -ής, -ές [1831] {βιβλιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** μανιώδης συλλέκτης βιβλίων (κυρ σπάνιων και πολύτιμων) **2.** φανατικός αναγνώστης βιβλίων ο βιβλιοφάγος. – **βιβλιομανία** (η) [1854].

βιβλιοπαραγωγή (η) [1893] {χωρ. πληθ.} το σύνολο τής παραγωγής των βιβλίων που εκδίδονται μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα

βιβλιοπαρουσίαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} η παρουσίαση νέου βιβλίου στο κοινό

βιβλιοπωλείο (το) [μτγν] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία· *κεντρικό / συνοικιακό / νομικό* ~. — **βιβλιοπώλης** (ο) [αρχ.], **βιβλιοπώλισσα** (η) [1826], **βιβλιοπωλικός,** -ή, -ό [1782]

βιβλιόσημο (το) {βιβλιοσήμ-ου | -ων} **1.** το έντυπο σήμα ιδιοκτησίας ενός βιβλίου, που τυπώνεται από τον εκδοτικό οίκο στο εσώφυλλό του • **2.** ειδικό ένσημο (φορόσημο) που επικολλάται στο εσωτερικό των σχολικών βιβλίων

βιβλιοστάτης (ο) {βιβλιοστατών} στήριγμα για τα βιβλία, ώστε να στέκονται όρθια στα ράφια
[ΕΤΥΜ < *βιβλίο* + *-στάτης* < *ί-στα-μαι*].

βιβλιοσυλλέκτης (ο) [1898] {βιβλιοσυλλεκτών}, **βιβλιοσυλλέκτρια** (η) {βιβλιοσυλλεκτριών} συλλέκτης βιβλίων. **βιβλιοσυλλεκτικός,** -ή, -ό.

βιβλιοτεχνία (η) {χωρ πληθ.} το σύνολο των διαφόρων τεχνικών διαδικασιών τής ηλεκτρονικής και τής παραδοσιακής τυπογραφίας (στοιχειοθεσία, εκτύπωση, βιβλιοδεσία κ.λπ) που συντελούν στη στέρεη κατασκευή και καλαίσθητη εμφάνιση των βιβλίων.

βιβλιοφάγος (ο/η) [1871] **1.** έντομο που τρέφεται με χαρτί, δέρμα ή ξύλο και καταστρέφει τα βιβλία ΣΥΝ βιβλιόψειρα **2.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαβάζει πολλά βιβλία.

βιβλιόφιλος, -η, -ο [1831] αυτός που αγαπά τα βιβλία, που τα συλλέγει και τα μελετά ΣΥΝ βιβλιολάτρης — **βιβλιοφιλία** (η) [1888], **βιβλιοφιλικός,** -ή, -ό.

βιβλιοφύλακας (ο) [μεσν] {βιβλιοφυλάκων} ο υπάλληλος δημόσιας βιβλιοθήκης ΣΥΝ βιβλιοθηκάριος

βιβλιοχαρτοπωλείο (το) [1887] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία, περιοδικά κ.λπ έντυπα, χαρτικά και είδη γραφικής ύλης. — **βιβλιοχαρτοπώλης** (ο) [1894], **βιβλιοχαρτοπώλισσα** (η), **βιβλιοχαρτοπωλικός,** -ή, -ό

βιβλιόψειρα (η) {δύσχρ. βιβλιοψειρών} ο βιβλιοφάγος (βλ λ , σημ 1)

βιβλιστής (ο) ο μελετητής και ερμηνευτής τής Βίβλου

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biblicist]

Βίβλος (η) **1.** ΘΡΗΣΚ η Αγία Γραφή. δηλ η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη ΣΥΝ Ιερά Γράμματα, Ιερά Κείμενα, Ιερές Γραφές, ο Λόγος τού Θεού • **2.** (α) η συλλογή επίσημων εγγράφων που αναφέρονται σε εσωτερικά ή διεθνή ζητήματα, η οποία εκδίδεται από τις κυβερνήσεις κρατών ή διεθνείς οργανισμούς και χαρακτηρίζεται από το χρώμα τού εξωφύλλου που υιοθετείται από κάθε χώρα (β) ***Λευκή Βίβλος*** (i) επίσημη δέσμη προτάσεων και μέτρων για συγκεκριμένη πολιτική που θα ακολουθήσει (η Ε.Ε ή ένα κράτος): ~ *για την ολοκλήρωση τής εσωτερικής αγοράς τής Ε Ε.* (ii) (γενικότ) κάθε επίσημος κανονισμός που προβλέπει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί ένας στόχος σε διάφορα επίπεδα· ~ *στον στρατό* || ~ *για την οικονομία / την παιδεία* (γ) ***Μαύρη Βίβλος*** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα κακουργήματα και κατακριτέα έργα καθεστώτος, προσώπου κ.ά (λ.χ. οι διώξεις, οι δολοφονίες, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ ό.): *η ~ τού φασισμού* (δ) ***Χρυσή Βίβλος*** επίσημο βιβλίο στο οποίο αναγράφονταν παλαιότερα με χρυσά γράμματα τα ονόματα των ευγενών και ισχυρών ανθρώπων μιας επικράτειας (ε) ***Πράσινη Βίβλος*** σύνολο διάφορων ιδεών οι οποίες χρησιμεύουν ως βάση συζήτησης προκειμένου να ληφθεί κάποια απόφαση **3.** ***βίβλος γενέσεως*** (Κ Δ. Ματθ 1,1) βιβλίο που περιέχει γενεαλογία· για λεπτομερή εξιστόρηση γεγονότων ή ατέλειωτη πολυλογία.

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *βύβλος* < *Βύβλος*, όνομα φοινικικής πόλεως, από όπου εισήχθη ο κατεργασμένος πάπυρος (βλ. λ. *βιβλίο*). Ο αντίστοιχος ξέν. όρος (αγγλ. Bible, γερμ Bibel) προέρχεται από το εκκλησ λατ. biblia «ιερά βιβλία» < αρχ. πληθ *βιβλία*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι φρ. *Λευκή Βίβλος* (< αγγλ White Paper) και *Χρυσή Βίβλος* (< ιταλ libro d'oro)].

> **Βίβλος – Αγία Γραφή.** Και οι δύο όροι αναφέρονται στο σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης και χρησιμοποιούνται ευρύτερα και εναλλακτικά από όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες και ομολογίες. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο μεν όρος **Αγία Γραφή** είναι αυτός που επικράτησε κυρίως στην παράδοση τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, ενώ ο όρος **Βίβλος** χρησιμοποιήθηκε περισσότερο και καθιερώθηκε στη θεολογική γλώσσα των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών

βίγλα (η) {βιγλών} (λαϊκ.-λογοτ.) ψηλό σημείο από όπου μπορεί κανείς να ελέγχει μια περιοχή σκοπιά, παρατηρητήριο. «*Ψηλά στη ~ που αγρυπνώ σαν τον καλό τσομπάνο*» (Άγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ καραούλι

[ΕΤΥΜ μεσν < λατ vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλάτορας (ο) {βιγλατόρων} (λαϊκ.-λογοτ) πρόσωπο που βιγλίζει: «*κι έχουμε στο κατάρτι μας ~ / παντοτινό τον ήλιο τον ηλιάτορα*» (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ φρουρός, παρατηρητής.

[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. vigilator < vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλίζω ρ μετβ. [μεσν] {βίγλισα} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** εποπτεύω (ως σκοπός) με το βλέμμα τη γύρω περιοχή: «*επήγε το βλαχόπουλο στη βίγλα να βιγλίσει*» (ακριτικό τραγ.) ΣΥΝ φρουρώ, επιθεωρώ **2.** κοιτάζω από μακριά, διακρίνω ΣΥΝ ξεχωρίζω.

βιγόνια (η) → μπιγκόνια

βίδα (η) {βιδών} **1.** επίμηκες μεταλλικό καρφί, στού οποίου το στέλεχος έχουν χαραχθεί βόλτες (σπείρωμα), ώστε να έχει ελικοειδείς αυλακώσεις στην επιφάνειά του και να μπορεί να εισέρχεται με περιστροφική κίνηση σε οπές· ΦΡ (α) ***κάνω βίδες*** (i) (για μηχανική κατασκευή. κυρ. αυτοκίνητα και μηχανές) διαλύω (κάτι), καταστρέφω *τράκαρε το αυτοκίνητο και το έκανε βίδες* ΣΥΝ κάνω κομμάτια. σμπαραλιάζω (ii) (για πρόσ) κατατροπώνω (κάποιον): *τα επιχειρήματά του και τα στοιχεία του ήταν ακαταμάχητα έκανε τον αντίπαλό του βίδες'* (β) (μτφ) ***γίναμε βίδες*** μαλώσαμε πολύ άσχημα **2.** (συνεκδ) κάθε μεταλλικό αντικείμενο που έχει αντίστοιχη λειτουργία **3.** (μτφ.) το λογικό, το μυαλό· κυρ. στη ΦΡ ***μου 'στριψε / 'φυγε / λάσκαρε η βίδα*** τρελάθηκα, έχασα τα λογικά μου **4.** (μτφ) η τρέλα: *έχει κάποια ~ στον εγκέφαλο* **5.** (στον πληθ.) ζυμαρικό σε σχήμα βίδας — (υποκ.) **βιδίτσα** κ. **βιδούλα** (η) κ. **βιδάκι** (το)

[ΕΤΥΜ < βεν. vida < λατ. vitis «αμπέλι, κλήμα», με τη σημ. «έλικα κλήματος»]

βιδάνιο (το) {βιδαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** ό,τι απομένει από τα ποτά στα ποτήρια (το οποίο συχνά αναμείγνυαν και πουλούσαν ξανά) ΣΥΝ απόπιομα • **2.** το ποσοστό των κερδών από χαρτοπαίγνιο που δίνεται στη χαρτοπαικτική λέσχη.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. guadagno «κέρδος» < ρ guadagnare «κερδίζω» (πβ γαλλ. gagner) < μεσν. λατ guadaniare < φρανκον *waidanjan «βόσκω, τρέφω»].

βιδέλο (το) (διαλεκτ.) το μοσχάρι

[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ vitello < λατ. vitellus, υποκ τού ουσ. vitulus «μοσχάρι»].

βιδολόγος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ κοπτικό εργαλείο με πολλές κόψεις, με το οποίο δημιουργούμε (κόβουμε) εξωτερικά σπειρώματα **2.** (γενικά) εργαλείο κατάλληλο για το σφίξιμο ή το χαλάρωμα των βιδών· το κατσαβίδι ΣΥΝ βιδωτήρι. (λόγ.) κοχλιοστρόφιο.

βίδρα (η) {βιδρών} η ενυδρίδα (βλ λ.)

[ΕΤΥΜ < σλαβ vidră].

βιδώνω ρ μετβ. {βίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω (κάτι) με βίδα περιστρέφοντάς την ΑΝΤ ξεβιδώνω· ΦΡ (α) (αργκό) ***μου τη βιδώνει*** (i) μου δημιουργείται έμμονη ιδέα, μου μπαίνει (κάτι) στο μυαλό: *στα καλά καθούμενα του τη βίδωσε να γυρίσει πίσω* (ii) χάνω τα λογικά μου, παρουσιάζω ανεξήγητη, παράξενη συμπεριφορά *ώρες-ώρες του τη βιδώνει κι αρχίζει να φωνάζει* (iii) μου προκαλεί αντίδραση, με εκνευρίζει: *δεν τον μπορώ αυτό τον τύπο.* ~ ΣΥΝ μου τη δίνει (β) (αργκό) ***είμαι βιδωμένος*** (i) είμαι ακίνητος, *είναι βιδωμένος στην καρέκλα και δουλεύει ασταμάτητα* (ii) είμαι προσκολλημένος (σε κάτι): ~ *με την αστρολογία* ΣΥΝ είμαι κολλημένος / πωρωμένος με **2.** τοποθετώ (κάτι που έχει σπείρωμα) σε (κάτι άλλο) περιστρέφοντάς το ΣΥΝ. (λόγ) κοχλιώνω — **βίδωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.

βιδωτήρι (το) {δύσχρ. βιδωτηρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το κατσαβίδι.

βιδωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει στερεωθεί ή μπορεί να στερεωθεί με βίδες **2.** (α) αυτός που έχει εξωτερικό σπείρωμα και με περιστροφή μπορεί να τοποθετείται σε υποδοχή με εσωτερικό σπείρωμα: ~ *λάμπα* ΣΥΝ κοχλιωτός (β) ΙΑΤΡ ***βιδωτά δόντια*** τεχνητά δόντια, βιδωμένα στα φατνία τής γνάθου **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εύκολα διαλύεται σε μέρη, τα οποία συναρμολογούνται με βίδες: *μεταφέραμε εύκολα τη βιβλιοθήκη, γιατί ήταν ~*

Βιέννη (η) η πρωτεύουσα τής Αυστρίας — **Βιενέζος** (ο), **Βιενέζα** (η), **βιενέζικος**, -η, -ο

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Wien < αρχ γερμ. Wenia < κελτ. Vedunia «χείμαρρος», ίσως λόγω τού ότι την πόλη διαρρέουν τα ορμητικά νερά τού Δούναβη. Στη θέση τής σημερινής πόλης υπήρχε η κελτική πόλη Vindobona (πιθ σημ. «λευκό φρούριο»), την οποία κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τον 1ο αι. π Χ. Η ονομ. Wenia μαρτυρείται από το 881 μ.Χ.].

Βιετνάμ (το) {άκλ } (βιετν Nuóc Công Hòa Xã Hôi Chu Nghîa Viêt-Nam = Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ανόι, επίσημη γλώσσα τη Βιετναμική και νόμισμα το νέο ντονγκ. — **Βιετναμέζος** (ο), **Βιετναμέζα** (η), **βιετναμικός**, -ή, -ό κ (καθημ.) **βιετναμέζικος**, -η, -ο, **Βιετναμικά** κ (καθημ.) **Βιετναμέζικα** (τα).

[ΕΤΥΜ < βιετν Viet-Nam / Nam-Viet < κινεζ. Nam-Yue «ξένοι λαοί τού Νότου». Θεωρείται ότι κατά τον 3ο αι. π.Χ μετανάστες τής κινεζικής φυλής Βιέτ (κινεζ. Yue) ήλθαν σε επαφή και επιμιξία με τους ιθαγενείς λαούς τής περιοχής, που ήταν κυρ. ινδονησιακής ή μελανησιακής καταγωγής. Το 207 π Χ. ιδρύθηκε το βασίλειο Nam-Viet, όπου ενσωματώθηκαν μικρότερα βασίλεια με κατοίκους μικτής καταγωγής, ενώ το 939 μ.Χ το Nam-Viet απαλλάχθηκε εντελώς από την κινεζική κυριαρχία. Η επίσημη ονομασία «Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ» δόθηκε το 1976 με την ενοποίηση τού Βόρειου και τού Νότιου τμήματος τής χώρας].

βίζα (η) {δύσχρ. βιζών} **1.** η θεώρηση και επικύρωση διαβατηρίων, πιστοποιητικών ή ναυτιλιακών εγγράφων αλλοδαπών από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που εκδίδεται από επίσημη αρχή ξένης χώρας (πρεσβεία, προξενείο) και που θεωρείται απαραίτητο για να επιτραπεί η είσοδος (αλλοδαπού) στη χώρα. *έκδοση / χορήγηση βίζας*

[ΕΤΥΜ < γαλλ. visa < λατ visa «θεωρημένα» (ενν sunt), πληθ ουδ. τής μτχ. visus, ρ. video «βλέπω, θεωρώ»]

βιζαβί επίρρ · αντίκρυ, απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο· ΦΡ ***βιζαβί κι απεναντίας*** (λαϊκ.-εμφατ) ο ένας απέναντι στον άλλον ΣΥΝ φάτσα (με φάτσα)

[ΕΤΥΜ < γαλλ vis-à-vis].

βίζιτα (η) {δύσχρ. βιζιτών} (λαϊκ) **1.** η φιλική ή επαγγελματική επίσκεψη· ΦΡ ***αρμένικη βίζιτα*** επίσκεψη μεγάλης διάρκειας, που καταντά κουραστική για τον οικοδεσπότη **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) η αμοιβή για κάθε επαγγελματική επίσκεψη, κυρ. για την επίσκεψη πόρνης στο σπίτι τού πελάτη: *ζει από τις ~* — (λαϊκ.) **βιζιτατζού** κ. **βιζιτού** (η) (σημ. 2), **βιζιτάρω** ρ.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. visita < λατ. visito «επισκέπτομαι» < viso «παρατηρώ, επισκέπτομαι», παράλλ. τ τού ρ video «βλέπω»].

βιζόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό καστανό τρίχωμα, από το οποίο προέρχεται η ομώνυμη πολύτιμη γούνα **2.** (συνεκδ.) η γούνα που φτειάχνεται από το τρίχωμα τού παραπάνω ζώου *αγόρασε ένα ακριβό ~* || *φοράω ~*.

[ΕΤΥΜ < γαλλ vison «νυφίτσα» < μτγν λατ. vissio «πολύ άσχημη μυρωδιά, βρομιά», από τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει το ζώο. Η γαλλ. λ. παρετυμολογήθηκε προς το γερμ. Wiesel «νυφίτσα»].

Βιθυνία (η) περιοχή τής ΒΔ Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922

[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, που έχει την αφετηρία του στο θρακικό φύλο των *Βιθυνῶν*. αγν ετύμου]

βικάριος (ο) {βικαρί-ου | -ων, -ους} ο αναπληρωτής ή τοποτηρητής επισκόπου στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία

[ΕΤΥΜ μτγν < λατ vicarius «αναπληρωτής, τοποτηρητής» < vicis (τ. γενικής) «εναλλαγή, διαδοχή» (απαντά συνήθ. ο πληθ vices)]

Βίκινγκ (ο) {πληθ Βίκινγκς} **1.** Σκανδιναβός πειρατής ή επιδρομέας, κυρ. κατά την περίοδο 800-1050 μ.Χ **2.** (λογοτ.) ο Σκανδιναβός: *οι ξανθοί ~ τού Βορρά κατέκλυσαν τις παραλίες τού Νότου.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ Viking (οπτικό δάνειο) < αρχ σκανδ vikingr «πειρατής» (πβ αρχ. γερμ. wichinc «ναυτικός»). Ως προς την περαιτέρω ερμηνεία, δύο απόψεις έχουν προταθεί: (α) Αναγωγή στο αρχ. σκανδ. vik «ακτή, ορμίσκος», με αναφορά στα νορβηγικά φιόρδ. από όπου έρχονταν οι εισβολείς (β) Σύνδεση με το αρχ. αγγλ wīc «κατασκήνωση, κατοικία», με αναφορά στο είδος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούσε ο λαός αυτός]

βίκος (ο) αυτοφυές χνουδωτό φυτό με έρποντα ή αναρριχώμενο βλαστό, που καλλιεργείται για την παραγωγή χλωρού χόρτου και σανού (για ζωοτροφή).

[ΕΤΥΜ < μτγν. *βικία (ή) / βικίον (τό)* < λατ vicia «κουκκί, κύαμος»].

Βίκτωρ (ο) {Βίκτ-ορος κ. -ωρος. -ορα κ. -ωρα} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βίκτορας** κ. **Βίκτωρας**

[ΕΤΥΜ < λατ. victor «νικητής» < vinco «νικώ»].

Βικτωρία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Βικτώρια**.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. Victoria < λατ. victoria «νίκη»].

βικτωριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίοδο βασιλείας τής βασίλισσας Βικτωρίας στην Αγγλία **2.** (μτφ.) πουριτανός, σεμνότυφος, αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρή εξωτερική ηθική. ~ *εποχή / ήθη / αντιλήψεις*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Victorian < Victoria, βασίλισσα τής Αγγλίας (1837-1901)].

Βικτωρίας Λίμνη (η) λίμνη τής Α. Αφρικής μεταξύ τής Κένυας, τού Μπουρούντι και τής Ουγκάντας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. (Lake) Victoria, ονομασία που δόθηκε προς τιμήν τής βασίλισσας Βικτωρίας τής Αγγλίας (1837-1901)]

βίλα (η) {βιλών} (συνήθ. εξοχική) πολυτελής κατοικία, έπαυλη
[ΕΤΥΜ < ιταλ. villa < λατ. villa «εξοχική κατοικία» < *vicula, υποκ. τού vicus «χωριό, συνοικία» (πβ. αρχ. *οἶκος*)].

βιλαέτι (το) {βιλαέτ-ιού | -ιών} ΙΣΤ μεγάλη διοικητική περιφέρεια στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας. *το ~ τού Αϊδινίου*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. vilâyet < αραβ. wilāya].

βιλάι (το) μακρύ λεπτό σχοινί (διαμέτρου συνήθ. 8-10 χιλιοστών), το οποίο ρίχνεται με ένα βαρίδι στην άκρη από το πλοίο στην προκυμαία, για να ρυμουλκηθεί ο κάβος που δένεται στην άκρη του και να δεθεί στη δέστρα τής προκυμαίας. Επίσης **ιβιλάι**
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. heaving-line (με ατελή προφορά) < ρ. heave «υψώνω, ρυμουλκώ» + line «γραμμή - σχοινί»]

βιλανέλα (η) ΜΟΥΣ είδος φωνητικής μουσικής τον 16ο αι. ήταν δημοφιλές τραγούδι χορευτικού χαρακτήρα το οποίο στη συνέχεια εξελίχθηκε σε είδος πολυφωνικού τραγουδιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. villanella < villano «χωρικός» (αφού η villanella ήταν τραγούδι των χωρικών τού 16ου αι.) < υστερολατ. villanus < λατ. villa (στην ποιητ. σημ. «χωριό»)]

Βίλνιους (η) η πρωτεύουσα τής Λιθουανίας.
[ΕΤΥΜ < λιθ. Vilnius < Vilnija (< vilnis «κύμα»), όνομα ποταμού στις όχθες τού οποίου χτίστηκε η πόλη].

βιμπράτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ έλλην. *παλλόμενο* **1.** η ελαφρά διακύμανση τού τονικού ύψους ενός μουσικού φθόγγου, η οποία δεν μεταβάλλει την ταυτότητα τού φθόγγου (εάν μεταβάλλεται η ταυτότητα τού φθόγγου, έχουμε τρίλο ή τρέμολο, βλ.λ.) **2.** η τεχνική τής παραγωγής «παλλομένου» ήχου, η οποία διαφέρει ανάλογα με το μουσικό όργανο (είναι διαφορετική στα έγχορδα, στα πνευστά ή στο τραγούδι, ενώ δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πιάνο) **3.** ένδειξη τής μουσικής παρτιτούρας, κατά την οποία ζητείται να παιχτούν ένας ή περισσότεροι φθόγγοι με παλλόμενη τεχνική (κυρ. για λόγους εκφραστικούς, παραγωγής εμπλουτισμένου ή χαρακτηριστικού ήχου κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vibrato, μτχ. τού ρ. vibrare «πάλλω, δονώ» < λατ. vibro]

βιμπράφωνο (το) {βιμπραφών-ου | -ων} ΜΟΥΣ κρουστό μουσικό όργανο αποτελούμενο από ελάσματα αλουμινίου, που πάλλονται καθώς ο εκτελεστής τα χτυπά με ειδικές μπαγκέτες. Επίσης **βιμπραφόν** {άκλ.}. — **βιμπραφωνίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vibraphone (νόθο σύνθ.) < vibrer «πάλλω, δονώ» + -phone < έλλην. *φωνή*]

βινεγκρέτ (η) {άκλ.} ελαφριά σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, με ή χωρίς την προσθήκη αρωματικών χόρτων.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vinaigrette < vinaigre «ξίδι» < vin «κρασί» + aigre «ξινός»].

βινιέτα (η) {βινιετών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ μικρή ξυλογραφία που απεικόνιζε κληματόφυλλα και κοσμούσε συνήθ. κεφαλίδες σελίδων βιβλίων· σήμερα ο όρος δηλώνει κάθε διακοσμητικό βιβλίου ή εντύπου **2.** διακοσμητικό ζωγραφικό ή γραμμικό σχέδιο, που τίθεται στην αρχή ή στο τέλος των κεφαλαίων ενός βιβλίου **3.** (ειδικότ. στα κόμικς) καθένα από τα τετράγωνα πλαίσια (κάδρα, καρέ) στα οποία σχεδιάζονται οι σκηνές τής ιστορίας που αφηγείται με σκίτσα ο σχεδιαστής
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vignette < vigne «κλήμα», επειδή από τον 16ο αι. διακοσμητικά σχέδια με σχήμα κλήματος στόλιζαν την αρχή των κεφαλαίων ενός βιβλίου].

βίντεο (το) {άκλ.} έλλην. *μαγνητοσκόπιο* **1.** η ηλεκτρονική συσκευή που έχει τη δυνατότητα να καταγράφει σε ειδικές κασέτες και να αναπαράγει σε οθόνη οπτικό και ηχητικό σήμα που προέρχεται από κεραία τηλεόρασης, βιντεοκάμερα ή άλλη παρόμοια συσκευή **2.** (συνεκδ.) η βιντεοκασέτα και το περιεχόμενό της. *βλέπω / παρακολουθώ ~* || *μια νέα ταινία βγήκε σε ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video (< λατ. video «βλέπω»), από την πλήρη ονομασία videotape recorder «οπτικό μαγνητοσκόπιο». Είναι αξιοσημείωτο ότι η γαλλ. ονομασία τής συσκευής είναι η ελληνογενής λ. magnétoscope «μαγνητοσκόπιο»]

βιντεογκέιμ (το) {άκλ.} το βιντεοπαιχνίδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video game].

βιντεογουόλ (το) {άκλ.} σύστημα που περιλαμβάνει πολλές μικρές οθόνες, που σχηματίζουν μια πολύ μεγάλου μεγέθους ενιαία οθόνη στην οποία προβάλλονται εικόνες από βίντεο ή τηλεόραση
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video wall]

βιντεογραφώ ρ. μετβ. {βιντεογραφείς ... | βιντεογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (κάτι) σε βίντεο, μαγνητοσκοπώ. — **βιντεογραφία** (η).

βιντεοδίσκος (ο) οπτικός δίσκος που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εικόνων βίντεο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. videodisk. Βλ. κ. D.V.D.].

βιντεοθήκη (η) {βιντεοθηκών} **1.** κατασκευή με ράφια για την τοποθέτηση και φύλαξη βιντεοκασετών **2.** (συνεκδ.) το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.).

βιντεοκάμερα (η) {βιντεοκαμερών} φορητή συσκευή, η οποία έχει τη δυνατότητα να εγγράφει σε βιντεοκασέτα εικόνα και ήχο με σκοπό την τηλεοπτική τους αναπαραγωγή.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video camera].

βιντεοκασέτα (η) {βιντεοκασετών} κασέτα στην ταινία τής οποίας εγγράφονται εικόνα και ήχος.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video cassette].

βιντεοκλάμπ (το) {άκλ.} το κατάστημα στο οποίο διατίθενται προς ενοικίαση ή πώληση βιντεοκασέτες. ΣΥΝ. βιντεολέσχη, βιντεοθήκη
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video club]

βιντεοκλαμπάς (ο) {βιντεοκλαμπάδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης βιντεοκλάμπ.

βιντεοκλίπ (το) {άκλ.} μικρής διάρκειας ταινία που περιέχει συνήθ. μια οπτικοποιημένη παρουσίαση μουσικού θέματος ή τραγουδιού και προβάλλεται κυρ. για διαφημιστικούς λόγους σε τηλεοπτικά μουσικά, ψυχαγωγικά προγράμματα, σε μεγάλες οθόνες στα καταστήματα πώλησης δίσκων μουσικής κ.ά. ΣΥΝ. κλιπ
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video clip < video + clip «κομμάτι, απόσπασμα - συνδετήρας»].

βιντεολέσχη (η) {βιντεολεσχών} το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. video club]

βιντεομανής (ο/η) {βιντεομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που παρακολουθεί συνεχώς ταινίες στο βίντεο. — **βιντεομανία** (η)

βιντεοοθόνη (η) {βιντεοοθονών} οθόνη στην οποία αναπαράγεται εικόνα από βίντεο.

βιντεοπαιχνίδι (το) {βιντεοπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι εγγεγραμμένο ψηφιακά σε βιντεοκασέτα, το οποίο αναπαράγεται σε οθόνη μέσω ειδικής συσκευής (τύπου βίντεο) και παίζεται από έναν ή περισσότερους παίκτες. ΣΥΝ. βιντεογκέιμ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. video game].

βιντεοπειρατεία (η) {βιντεοπειρατειών} η παράνομη αναπαραγωγή και εμπορία βιντεοκασετών. — **βιντεοπειρατής** (ο)

βιντεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απαθανάτιση γεγονότων με βιντεοκάμερα, η μαγνητοσκόπηση: ~ *γάμων / βαφτίσεων.* — **βιντεοσκοπώ** ρ. {-είς}
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ., < *βίντεο + σκοπώ*, πβ. *μαγνητο-σκόπηση*]

βιντεοταινία (η) {βιντεοταινιών} **1.** η ταινία τής βιντεοκασέτας, στην οποία έχουν εγγραφεί εικόνα και ήχος **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τής παραπάνω ταινίας (συνήθ. γυρισμένης με κινηματογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα) **3.** (συνεκδ.) έργο γυρισμένο με βιντεοκάμερα και προορισμένο για προβολή σε συσκευή βίντεο, κατ' αντιδιαστολή προς τις κινηματογραφικές ταινίες (γυρισμένες σε κινηματογραφικό φιλμ και προορισμένες για τις αίθουσες κινηματογράφου): *η τηλεόραση μετέδωσε μια ~ τού 1985*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. videotape]

βιντεοτέξτ κ. **βιντεοτέξ** (το) {άκλ.} καθένα από τα ποικίλα ηλεκτρονικά συστήματα για τη διανομή δεδομένων μέσω τηλεφωνικών γραμμών ή τηλεοπτικών εκπομπών και την αναπαραγωγή τους σε βιντεοοθόνες, που επιτρέπουν συχνά στον χρήστη να παρέμβει
[ΕΤΥΜ < αγγλ. videotext < video + text «κείμενο»].

βιντεοτηλέφωνο (το) {βιντεοτηλεφών-ου | -ων} το εικονοτηλέφωνο (βλ.λ.). — **βιντεοτηλεφώνημα** (το).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. videophone (νόθο σύνθ.)].

βίντσι (το) {βιντσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρούλκο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. winch < αρχ. αγγλ. wince < I.E. *weng- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. γερμ. winken «νεύω»].

βινύλιο (το) {βινυλίου} **1.** ΧΗΜ μονοσθενής οργανική ρίζα που χρησιμοποιείται στην παραγωγή εύκαμπτων πλαστικών **2.** (συνεκδ.) ο δίσκος πικάπ, ο οποίος κατασκευάζεται από υλικό που περιέχει βινύλιο (βινυλίτη)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vinyle < vin- (< λατ. vinum «κρασί») + -yle (έλλην. *ὕλη*), επειδή από το χημικό αυτό στοιχείο προέρχεται η βινυλική αλκοόλη]

βιο- κ. **βιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση: **1.** με τη ζωή: *βιο-γραφία* **2.** με τα έμβια όντα και τη μελέτη τους: *βιο-λογία, βιο-κοινωνιολογία, βιό-τοπος* **3.** με παραγωγικούς τομείς χρήσιμους για τον άνθρωπο: *βιο-μηχανία, βιο-τεχνία.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *βίος* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., πβ. αγγλ. bio-logy, bio-sphere, γαλλ. bio-masse, bio-métrie κ.ά.].

βιοαέριο (το) {βιοαερίου | χωρ. πληθ.} αέριο μείγμα πλούσιο σε μεθάνιο που παράγεται από αναερόβια διάσπαση οργανικών αποβλήτων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή ενέργειας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biogas (νόθο σύνθ.)].

βιοανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η τεχνική με την οποία εκπαιδεύεται κανείς να συνειδητοποιεί και να ελέγχει με τη δύναμη τού νου του ασυνείδητες ή μη αντιληπτές ακούσιες (φυσιολογικές) σωματικές λειτουργίες (λ.χ. τους παλμούς τής καρδιάς, την αρτηριακή πίεση κ.ά.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biofeedback (νόθο σύνθ.)].

βιοαστροναυτική (η) κλάδος τής αστροναυτικής που μελετά τις βιολογικές συνθήκες στο διάστημα και τη δυνατότητα διαβίωσης τού ανθρώπου σε αυτές
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioastronautics].

βιογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από άλλους ζωντανούς οργανισμούς κατ' αντιδιαστολή προς την αυτόματη γένεση, την αβιογένεση. ΣΥΝ. βιογονία. — **βιογενετικός**, -ή, -ό [1890], **βιογενετικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. biogenesis].

βιογενετική (η) [1890] ΒΙΟΛ το σύνολο των θεωριών που ερευνούν τις πηγές τής ζωής και την εξέλιξη των οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biogénétique].

βιογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ κλάδος που ασχολείται με τη

μελέτη και τη γεωγραφική κατανομή ζώων και φυτών **βιογεωγραφικός**, -ή, -ό. **βιογεωγραφικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ biogeography].

βιογονία (η) η βιογένεση (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ biogony]

βιογραφία (η) [μεσν.] {βιογραφιών} η γραπτή εξιστόρηση τής ζωής και τού έργου ενός (συνήθ σημαντικού) προσώπου: *αφηγηματική / μυθιστορηματική ~*

βιογραφικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη βιογραφία ~ *λεξικό / εγκυκλοπαίδεια / στοιχεία*· ΦΡ ***βιογραφικό (σημείωμα)*** το κείμενο στο οποίο αναγράφονται όλα τα ατομικά στοιχεία κάποιου, οι σπουδές και τα πτυχία του, οι σημαντικότερες δραστηριότητές του, η επαγγελματική του προϋπηρεσία ζητείται συνήθ. για την επιλογή προσωπικού για την κάλυψη εργασιακής θέσεως κ ά.. *σύντομο / πλήρες / πλούσιο ~* || *συντάσσω ~* ΣΥΝ (λατ.) curriculum vitae
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ biographique]

βιογράφος (ο/η) [1856] συγγραφέας βιογραφίας. — **βιογράφηση** (η), **βιογραφώ** ρ. [1829] {-είς...} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ biographe]

βιοδιασπώ ρ μετβ {βιοδιασπάς | βιοδιάσπ-ασα, -ώμαι, -άται .. -άστηκα, -ασμένος} διασπώ με βιολογικές διαδικασίες (συνήθ. η μτχ μεσοπαθ ενεστ ***βιοδιασπώμενος**, -η, -ο*) ~ *φυτοφάρμακα / απορρυπαντικά*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biodegrade (νόθο σύνθ)].

βιοδυναμική (η) η βιοενεργητική (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ biodynamics]

βιοενέργεια (η) {χωρ πληθ } **1.** ΒΙΟΛ η ενέργεια που προέρχεται από τον χημικό μετασχηματισμό τής βιομάζας (βλ.λ.) • **2.** ΨΥΧΟΛ θεραπεία η οποία αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχοσωματικής ισορροπίας τού ατόμου, βοηθώντας το να απελευθερώσει τη ζωτική του ενέργεια
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ bioenergy]

βιοενεργητική (η) ΦΥΣΙΟΛ ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές τής ενέργειας στους ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ βιοδυναμική
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. bioénergétique].

βιοηθική (η) {χωρ πληθ.} η μελέτη των ηθικών προβλημάτων που γεννά η σύγχρονη τεχνολογία, η ιατρική και η γενετική και κυρ η ανθρώπινη παρέμβαση στη βιολογική διαδικασία (λ χ η κλωνοποίηση, η ευθανασία. ο έλεγχος των γεννήσεων κ.ά).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. bioethics]

βιοηλεκτρισμός (ο) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η παραγωγή ή η δράση ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρικής τάσης από τους οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ bioelectricity].

βιοθεραπεία (η) {βιοθεραπειών} ΙΑΤΡ **1.** θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται καλλιέργειες ζωντανών μικροοργανισμών **2.** η αντιβίωση. — **βιοθεραπευτικός**, -ή, -ό, **βιοθεραπευτικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ biothérapie]

βιοθεωρία (η) {βιοθεωριών} ΦΙΛΟΣ η θεωρία περί τού βίου, για τη ζωή: *έχει αναπτύξει μια ιδιότυπη ~* || *η ~ του στηρίζεται στην πείρα* (πβ λ. *κοσμοθεωρία*) — **βιοθεωρητικός**, -ή, -ό

βιοϊατρική (η) ΙΑΤΡ επιστημονικός κλάδος που ασχολείται κυρ. με την ικανότητα τού ανθρώπου να επιβιώνει και να λειτουργεί σε περιβάλλοντα που προκαλούν υπέρμετρη εκδήλωση άγχους, καθώς επίσης και με το πώς τέτοια περιβάλλοντα μπορούν να μεταβληθούν, ώστε να ελαχιστοποιούν το άγχος αυτό. — **βιοϊατρικός**, -ή, -ό, **βιοϊατρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. biomedicine (νόθο σύνθ.)].

βιοκαταλύτης (ο) {βιοκαταλυτών} ΒΙΟΛ ουσία που καταλύει βιολογικές αντιδράσεις· το ένζυμο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. biocatalyst]

βιοκλίμα (το) {βιοκλίματος | χωρ πληθ } η σχέση μεταξύ κλίματος και έμβιων όντων · **βιοκλιματικός**, -ή, -ό. **βιοκλιματικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. bioclimat].

βιοκλιματισμός (ο) ο κλιματισμός που επιτυγχάνεται με την κατανάλωση των διαθέσιμων ενεργειακών πηγών (λ.χ. τής ηλιακής ακτινοβολίας, τής ενέργειας από τους ζωντανούς οργανισμούς κ.λπ.) και τη φυσική κυκλοφορία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ bioclimatisme]

βιοκλιματολογία (η) ο κλάδος τής κλιματολογίας και τής οικολογίας που ασχολείται με την επίδραση τού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των ζωντανών οργανισμών και στην κατανομή τους στη Γη. — **βιοκλιματολογικός**, -ή, -ό. **βιοκλιματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. bioclimatologie].

βιοκοινωνία (η) {βιοκοινωνιών} ΒΙΟΛ το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που ζουν σε έναν βιότοπο Επίσης **βιοκοινότητα**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ biocénose < παλ. biocœnose < bio- (< *βίος*) + cœnose (< *κοινός*)].

βιοκοινωνιολογία (η) ΒΙΟΛ η μελέτη μιας ομάδας ή κοινωνίας οργανισμών και των σχέσεων που αναπτύσσονται τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών όσο και προς το κοινό τους περιβάλλον.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biosociology (νόθο σύνθ)].

βιόλα[1] (η) {χωρ γεν πληθ.} καθένα από διάφορα καλλωπιστικά φυτά, όπως η βιολέτα
[ΕΤΥΜ < λατ. viola «μενεξές»]

βιόλα[2] (η) {χωρ. γεν πληθ.} ΜΟΥΣ έγχορδο όργανο τής οικογένειας των βιολιών, που είναι μεγαλύτερο από το βιολί κατά το ένα έβδομο τού μεγέθους του και κουρδίζεται μία πέμπτη χαμηλότερα ΣΥΝ άλτο
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. viola < αρχ. προβηγκ. viola / viula < μεσν λατ vidula, αγν ετύμου].

Βιολέτα (η) γυναικείο όνομα.

βιολέτα (η) {βιολετών} καλλωπιστικό φυτό. με μικρά λουλούδια χαρακτηριστικού μοβ χρώματος (που απαντά όμως και σε ποικίλους άλλους χρωματισμούς. όπως λευκό, ρόδινο κ ά) — **βιολετής**, -ιά, -ί
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. violetta, υποκ. τού viola < λατ viola «μενεξές»]

βιολί (το) {βιολ-ιού | -ιών} **1.** ΜΟΥΣ μικρό τετράχορδο μουσικό όργανο, που κουρδίζεται σε διαστήματα πέμπτης και παίζεται στερεωμένο μεταξύ τού ώμου και τής κάτω γνάθου τού μουσικού και με τη βοήθεια δοξαριού **2.** (συνεκδ) ο βιολιστής: *πόσο πληρώνονται τα ~ τής ορχήστρας*, ΦΡ (α) ***πρώτο βιολί*** (i) ο πρώτος βιολιστής, ο «εξάρχων» τής ορχήστρας. που έχει τον πρώτο ρόλο στα ορχηστρικά έργα (ii) (μτφ.) ο πρωταγωνιστής σε μια κατάσταση, αυτός που πρωτοστατεί. που παίζει τον πρώτο ρόλο (β) ***βιολιά*** (τα) (i) οι βιολιστές συμφωνικής ορχήστρας. που κάθονται στα αριστερά τού αρχιμουσικού *πρώτα / δεύτερα ~* (ii) μικρή ορχήστρα από διάφορα μουσικά όργανα, ανάμεσα στα οποία και βιολιά: *πήγαν σε ένα ακριβό εστιατόριο με ~* **3.** (μτφ) μονότονη και ενοχλητική συμπεριφορά ή συνήθεια *πόσο θα κρατήσει αυτό το ~*, κυρ στις ΦΡ (α) ***το βιολί βιολάκι! / αυτός το βιολί του! / το ίδιο βιολί!*** για κάτι (συμπεριφορά. συνήθεια. ισχυρισμό κ ά.) που επαναλαμβάνεται (προκαλώντας δυσφορία. ενόχληση): *τον έχω μαλώσει τόσες φορές, αλλ' αυτός το βιολί βιολάκι'* || *εδώ έχουν έρθει τα πάνω κάτω κι αυτός το βιολί του'* || *Ξανά το ίδιο βιολί! Πόσο θα σε ανέχομαι ακόμη*, ΣΥΝ τον χαβά του (β) ***αλλάζω βιολί*** βλ λ. *αλλάζω*. — (υποκ.) **βιολάκι** κ. (σπανιότ) **βιολίνο** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν , υποκ τού ουσ. *βιόλα*[2] (βλ.λ)]

βιολιστής (ο), **βιολίστρια** (η) {βιολιστριών} μουσικός που παίζει βιολί (πβ λ. *βιολιτζής*)
[ΕΤΥΜ < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-ιστής*]

βιολιτζής (ο) {βιολιτζήδες} (λαϊκ) ο βιολιστής· συνήθ αυτοδίδακτος βιολιστής που παίζει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, λ.χ. πανηγύρια, γάμους κ.λπ.· ΦΡ ***βαράτε βιολιτζήδες!*** παίξτε βιολιτζήδες, ας αρχίσει η διασκέδαση!
[ΕΤΥΜ < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-(ι)τζής*].

βιολογία (η) [1836] η επιστήμη που ερευνά τα κοινά φαινόμενα τής οργανικής ζωής: *μοριακή / ιατρική ~* — **βιολόγος** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. biologie].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Αξιοπερίεργη λέξη Αρχαία και νεότερη, χωρίς σημασιακή σχέση μεταξύ τους. Το αρχ **βιολογία**, παράγωγο τού *βιολόγος*, σήμαινε την ενασχόληση με τα ήθη των ανθρώπων και μάλιστα για διακωμώδηση, κάτι σαν «κωμική ηθογραφία» Το νεότ. *βιολογία* πρωτοπλάστηκε, με βάση τα Ελληνικά, από τον Γάλλο Lamarck το 1802 (στο έργο του *Hydro-logie*) ως **biologie**, ενώ το ίδιο έτος εκδίδεται το έργο **Biologie** τού Γερμανού G Reinhold. Με τη νεότερη αυτή σημασία η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον Α Δ. Μαυροκορδάτο το 1836 και αργότερα από τον Σπ. Ζαμπέλιο (1859) κ ά. Έτσι, ενώ το αρχ *βιολογία* συνδεόταν με το **ηθο-ποιία**, το νεότ *βιολογία* συνδέθηκε εξαρχής με τα αφορώντα στον βίο (το φαινόμενο τής ζωής) και στα έμβια όντα

βιολογικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τη βιολογία: ~ *έρευνα / ανάγκη / φαινόμενο / εργαστήριο / φάρμακο / προϊόν* ΦΡ (α) ***βιολογικό όπλο*** όπλο που με τη χρήση ζωντανών οργανισμών (εντόμων, μικροβίων) προκαλεί ασθένειες ή και θάνατο σε ανθρώπους, ζώα, φυτά (β) ***βιολογικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με βιολογικά όπλα (γ) ***βιολογικός καθαρισμός*** η χημική επεξεργασία υγρών αποβλήτων, ώστε να μη ρυπαίνονται οι αποδέκτες των λυμάτων (θάλασσες, ποταμοί κ.λπ) (δ) ***βιολογικό ρολόι*** βλ. λ. *ρολόι* (ε) ***βιολογικός κύκλος*** βλ. λ *κύκλος* (στ) ***βιολογικός έλεγχος*** ο έλεγχος τού πληθυσμού ενός επιβλαβούς ζωικού ή φυτικού είδους με βιολογικούς ή άλλους τρόπους (λ.χ τη χρήση ζωντανών οργανισμών εχθρικών προς αυτό) (ζ) ***βιολογική ασπίδα*** περίβλημα από σκυρόδεμα γύρω από πυρηνικό αντιδραστήρα για την προστασία από διαρροή ραδιενέργειας (η) ***βιολογικό φίλτρο*** φίλτρο που συγκρατεί τους μικροοργανισμούς σε πορώδες υλικό και χρησιμοποιείται στον βιολογικό καθαρισμό (θ) ***βιολογική καλλιέργεια*** βλ λ. *καλλιέργεια* — **βιολογικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ biologique].

βιολονίστας (ο) {βιολονιστών}, **βιολονίστρια** (η) {βιολονιστριών} βιολιστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. violoniste < violon «βιολί»]

βιολοντσελίστας (ο) {βιολοντσελιστών}. **βιολοντσελίστρια** (η) {βιολοντσελιστριών} μουσικός που παίζει βιολοντσέλο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ violoncellista]

βιολοντσέλο (το) ΜΟΥΣ όργανο με βαθύ ήχο, τής οικογένειας των βιολιών. το δεύτερο σε μέγεθος μετά το κοντραμπάσο έχει τέσσερεις χορδές. στηρίζεται στο δάπεδο και παίζεται κρατημένο ανάμεσα στα γόνατα ΣΥΝ τσέλο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ violoncello < violon- (μεγεθ. τού viola) + υποκ. επίθημα -cello]

βιόλυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ο θάνατος ενός οργανισμού και η αποσύνθεση των ιστών του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ biolysis]

βιομαγνητισμός (ο) η μελέτη τής επίδρασης τού μαγνητισμού στους ζωντανούς οργανισμούς **βιομαγνητικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ biomagnétisme].

βιομάζα (η) {βιομαζών} ΒΙΟΛ **1.** το βάρος ή η μάζα των ζωντανών οργανισμών ενός φυτικού ή ζωικού είδους ανά μονάδα επιφανείας εδάφους ή όγκου νερού **2.** (περιληπτ.) σύνολο υποπροϊόντων τής φυσικής, ζωικής, δασικής και αλιευτικής παραγωγής, καθώς και τής βιομηχανικής τους επεξεργασίας (αστικά λύματα, σκουπίδια, απόβλη-

τα), τα οποία αποτελούν σημαντική πηγή ενέργειας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξεν όρ., < αγγλ. biomass].
βιομετεωρολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ κλάδος που μελετά τις επιδράσεις των ατμοσφαιρικών συνθηκών στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biometeorology]
βιομετρία (η) ΒΙΟΛ. **1.** ο υπολογισμός τής πιθανής διάρκειας τής ανθρώπινης ζωής **2.** ο κλάδος που μελετά και αναλύει τα μετρικά χαρακτηριστικά των ζώων και τού ανθρώπου· συγγενεύει με τη βιοστατιστική (βλ.λ.) **3.** ***δασική βιομετρία*** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων στατιστικής ανάλυσης στη δασοπονία και στον σχεδιασμό πειραμάτων, την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων μέτρησης ή εκτίμησης βασικών παραμέτρων ή μεταβλητών των δασικών δένδρων και δασικών συστάδων ή δασών Επίσης **βιομετρική**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biométrie]
βιομηχανία (η) {βιομηχανιών} **1.** ο τομέας τής παραγωγής που μετασχηματίζει πρώτες ύλες και ημικατεργασμένα προϊόντα σε καταναλωτικά αγαθά με τη χρήση μηχανών κυρ. και λιγότερο με την ανθρώπινη εργασία: *πρόοδος / εξέλιξη / ανάπτυξη / μαρασμός τής ~*· ΦΡ (α) ***ελαφρά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα τελικής καταναλώσεως, λ.χ. ποτά, υφάσματα, είδη διατροφής (β) ***βαριά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για νέα επεξεργασία ή ως υλικά για την εκτέλεση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων (βλ. κ. *κεφαλαιουχικά αγαθά*, λ. *κεφαλαιουχικός*) **2.** καθένας από τους επιμέρους κλάδους τού παραπάνω τομέα παραγωγής, ανάλογα με το προϊόν που παράγει: *~ τροφίμων / γάλακτος / αυτοκινήτων / οπλικών συστημάτων / επίπλων / υποδημάτων* || *γεωργική / φαρμακευτική ~* **3.** (συνεκδ.) το συγκρότημα ή το κτήριο στο οποίο παράγονται προϊόντα με τον παραπάνω τρόπο: *υπάρχουν δύο βιομηχανίες δίπλα σε οικισμούς* ΣΥΝ εργοστάσιο **4.** (μτφ.) (α) κάθε μηχανισμός που παράγει προϊόντα για μαζική κατανάλωση: *το Χόλλυγουντ υπήρξε μια ~ ονείρων* || *η σύγχρονη τηλεόραση είναι μια ~ παραγωγής ιδεών και ειδώλων για κατανάλωση* (β) (κακόσ.) κάθε οργανωμένη δραστηριότητα που παράγει κάτι παράνομα σε μεγάλες ποσότητες: *είχαν στήσει ~ παραγωγής πλαστών διαβατηρίων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industrie < λατ. industria «φιλοπονία, ενεργητικότητα». Σχηματίστηκε με βάση το αρχ. επίθ. *βιομήχανος* «αυτός που δείχνει ευφυΐα στην αντιμετώπιση των βιοτικών μεριμνών»]
-βιομηχανία β' συνθετικό για την παραγωγή λέξεων που δηλώνουν βιομηχανία ορισμένου προϊόντος, *αλλαντο-βιομηχανία, γαλακτο-βιομηχανία, καπνο-βιομηχανία, αυτοκινητο-βιομηχανία*
βιομηχανικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βιομηχανία ή παράγεται από αυτήν: *~ προϊόντα / παραγωγή / μονάδες / επιχειρήσεις / εργάτης / κεφάλαιο / επενδύσεις / κολοσσός / υποδομή / περιοχή / κλάδος / τομέας / απόβλητα / έκθεση / οργανισμός / χώρα* || *Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης* || *Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς*· ΦΡ (α) ΙΣΤ ***Βιομηχανική Επανάσταση*** η οικονομική και κοινωνική μεταβολή που ξεκίνησε τον 18ο αι. στη Μ. Βρετανία και απλώθηκε ώς τις αρχές τού 19ου αι. στις άλλες χώρες και η οποία είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τον καταμερισμό τής εργασίας, την αυξημένη ειδίκευση, τη μαζική παραγωγή και την κατανάλωση νέων μορφών ενέργειας (άνθρακα, πετρελαίου, ηλεκτρισμού) (β) ***βιομηχανική κοινωνία*** η κοινωνία που διαμορφώθηκε από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση και παραγωγή (γ) ***βιομηχανική ζώνη*** η περιοχή που ορίζεται από το κράτος για την αποκλειστική εγκατάσταση βιομηχανιών, υπό τον όρο ότι θα ικανοποιούνται ορισμένοι όροι δόμησης και λειτουργίας (δ) ***βιομηχανική κατασκοπία*** η προσπάθεια μιας βιομηχανικής επιχείρησης να αποσπάσει με διάφορους τρόπους πληροφορίες για τα προϊόντα (σχέδια, προδιαγραφές, νέες ιδέες, επαγγελματικά μυστικά κ.λπ.) μιας ανταγωνίστριας επιχείρησης **2.** (α) αυτός που παράγεται στη βιομηχανία, κατ' αντιδιαστολή προς τον χειροποίητο ή τον φυσικό: *~ έπιπλο / υφαντό* (β) ***βιομηχανικά φυτά*** διαφορετικά είδη φυτών (σιτάρι, ελιά, βαμβάκι, λινάρι), τα οποία μετά από επεξεργασία διαφόρων μερών τους (ριζών, φύλλων, ανθέων) μετατρέπονται σε προϊόντα απαραίτητα για τη διατροφή ή την ένδυση τού ανθρώπου. — **βιομηχανικ-ά / -ώς** [1862] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industriel].
βιομηχανισμός (ο) [1811] **1.** η βιομηχανοποίηση (βλ.λ.) **2.** η συστηματική επιδίωξη αναπτύξεως τής βιομηχανίας μιας χώρας ο εκβιομηχανισμός
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industrialisme].
βιομηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μετατροπή βιοτεχνίας ή άλλης χειρωνακτικής εργασίας σε βιομηχανία: *~ τής παραγωγής ψωμιού / τής υποδηματοποιίας* ΣΥΝ. εκβιομηχάνιση **2.** η μετατροπή μιας χώρας από γεωργική σε βιομηχανική **3.** η εκμετάλλευση πρώτης ύλης με βιομηχανικά μέσα: *η ~ τής παραγωγής αποφέρει τεράστια κέρδη* **4.** (μτφ.) η τυποποίηση και μαζική προσφορά (κοινωνικών ή πνευματικών) αγαθών: *η εισβολή τής τεχνολογίας στη ζωή μας έχει οδηγήσει στη ~ τής διασκέδασης.* — **βιομηχανοποιώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industrialisation]
βιομηχανοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να τύχει βιομηχανοποίησης (σημ. 3)· *~ λάδι*.
βιομήχανος (ο/η) {βιομηχάν-ου | -ων, -ους} **1.** ιδιοκτήτης βιομηχανίας, ενός ή περισσοτέρων εργοστασίων μαζικής παραγωγής αγαθών ΣΥΝ εργοστασιάρχης **2.** (μτφ.) πολύ πλούσιος άνθρωπος: *δεν είμαι κανένας ~ για να ξοδεύω τόσα λεφτά σε αγορές και διασκεδάσεις*
[ΕΤΥΜ < *βιομηχανία* (υποχωρητ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **βιομήχανος** είναι αρχαία και σήμαινε «αυτόν που μηχανεύεται τρόπους να ζήσει», άρα τον έξυπνο που τα βγάζει πέρα στη ζωή. Η λέξη ξαναχρησιμοποιήθηκε με διαφορετική σημασία -με τη σημασία που την ξέρουμε σήμερα- τον 19ο αι. Τότε πλάστηκαν και τα **βιομηχανία, βιομηχανικός** κ.ά. Το 1890 πλάστηκε και ρήμα **βιομηχανώ**, που θα μπορούσε να χρησιμοποιείται και σήμερα αντί τού **βιομηχανοποιώ** (και *βιομηχάνηση, βιομηχανημένος* αντί *βιομηχανοποίηση, βιομηχανοποιημένος*), όπως και η λ. **βιομηχάνημα** (από τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο), που θα μπορούσε να αποδώσει μονολεκτικά την περίφραση *βιομηχανικό προϊόν* (produit d'industrie) ▸ *βιοτέχνης*

βιονικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός τού οποίου ορισμένες λειτουργίες επιτελούνται από τεχνητά ηλεκτρονικά μέλη: *~ γυναίκα* **2.** ***βιονική*** (η) η εφαρμογή δεδομένων τής βιολογίας στον σχεδιασμό και στην κατασκευή ηλεκτρονικών συστημάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionics < bio(logy) + (electro)-nics, λ. που πλάστηκε από τον Αμερικανό αξιωματικό Jack Steele το 1958]
βιονομία (η) ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την κατανομή των οργανισμών στο περιβάλλον και τα χαρακτηριστικά αυτής τής κατανομής. — **βιονομικός, -ή, -ό, βιονομικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionomics]
βιοοικολογία (η) η οικολογία (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioecology]
βιοπαλαιστής (ο) [1888], **βιοπαλαίστρια** (η) {βιοπαλαιστριών} πρόσωπο που αγωνίζεται σκληρά για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή· *είναι ένας φτωχός ~ εργάζεται από το πρωί ώς το βράδυ* ΣΥΝ μεροκαματιάρης.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. strugglerforlifer]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Γύρω στο 1890, για να αποδοθεί στα Ελληνικά το αγγλικό «σύνθετο εκ συναρπαγής» (από φράση) strugglerforlifer (< struggle for life), πλάστηκε το **βιοπαλαιστής** και λίγο αργότερα το **βιοπαλαίω** και το **βιοπάλη**. Το **βιομαχητής**, που πλάστηκε αντί τού *βιοπαλαιστής*, αν και καλύτερα σχηματισμένο, δεν επικράτησε. Είναι απορίας άξιον πάντως πώς δεν ενεργοποιήθηκε η αρχ. λ. **βιοπόνος**, που ετυμολογικά θα απέδιδε καλύτερα τον αγώνα για την εξασφάλιση πόρων ζωής. Η εξασφάλιση των προς το ζην αποδόθηκε και με το **βιοπορισμός** (1868), το δε 1896 εμφανίζεται και η λ. **βιοποριστής**. Και τα δύο ανάγονται στην εξεύρεση «πόρων τού βίου»

βιοπάλη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ο αγώνας που κάνει ο άνθρωπος για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωσή του: *ρίχτηκε από μικρός στη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής*
βιοποικιλότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα μιας βιοκοινωνίας (βλ.λ.) να έχει πολλά είδη ζώων, φυτών, των οποίων η αφθονία δεν παρουσιάζει μεγάλες διαφορές. Επίσης **βιοποικιλία**
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. biodiversity (νόθο σύνθ.)]
βιοπορισμός (ο) [1868] η εξασφάλιση με προσωπική εργασία των απαραιτήτων για τη ζωή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής*.
[ΕΤΥΜ < *βιο- + πορισμός < πορίζω* «παρέχω»].
βιοποριστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για βιοπορισμό: *~ επάγγελμα / λόγοι / δραστηριότητα* — **βιοποριστικά** επίρρ.
βιοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με βιοψία· *~ υλικό*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biopsic].
βιόρρυθμος κ. **βιορρυθμός** (ο) {βιορρύθμ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) (α) το φαινόμενο κατά το οποίο λειτουργίες που σχετίζονται με τη φυσιολογία και τη συμπεριφορά των ζωντανών οργανισμών παρουσιάζουν περιοδικούς κύκλους κατά την εμφάνισή τους, ανάλογα με τις εξωτερικές μεταβολές ή τους εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου τού οργανισμού (β) οι αριθμοί τής περιοδικής μεταβολής στη συμπεριφορά, τη συναισθηματική και φυσική κατάσταση των ανθρώπων, σύμφωνα με διαδεδομένη (επιστημονικώς μη αξιόπιστη) θεωρία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biorhythm].

> **βιόρρυθμος ή βιορρυθμός;** Τα αρχαίας και λόγιας προέλευσης σύνθετα με βραχύ φωνήεν στην κατάληξη κανονικά αναβίβαζαν τον τόνο *βαθμός - ισόβαθμος, ομοιόβαθμος· αριθμός - τιμάριθμος, υπεράριθμος, ευάριθμος, πολυάριθμος, ολιγάριθμος· λαιμός - πονόλαιμος· δήμος - πάνδημος, απόδημος* κ.τ.ό. Άρα και *ρυθμός - βιόρρυθμος*, όπως *ιδιόρρυθμος, ομόρρυθμος, ετερόρρυθμος, ταχύρρυθμος, εύρυθμος, έκρυθμος, βραδύρρυθμος* κ.ά. Το σύνθετο **βιορρυθμός** θα αποτελούσε ένα είδος «χαλαρού συνθέτου», πβ. *θεός - χαμοθεός*, αλλά *ισόθεος, ημίθεος, φιλόθεος· φλοιός - πευκοφλοιός*, αλλά *λεπτόφλοιος, ξηρόφλοιος, δασύφλοιος* κ.λπ.

βιος (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η περιουσία, τα υπάρχοντα κάποιου: *έχασε όλο το ~ του* **2.** (συνεκδ.) ο πλούτος, η αφθονία αγαθών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βίος (ό)* «ζωή»].
βίος (ο) **1.** η ανθρώπινη ζωή· ΦΡ (α) ***διά βίου*** (*διὰ βίου*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1272a) για ολόκληρη τη ζωή: *ενώθηκαν ~ με τα δεσμά τού γάμου* || *η ~ παιδεία* (β) ***κάνω τον βίο αβίωτο*** βλ. λ. *αβίωτος* **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ζει και συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος ή ομάδα ανθρώπων σε ορισμένο τομέα τής ζωής: *ιδιωτικός / πολιτικός / δημόσιος / κοινωνικός ~* || *έγγαμος / ηθικός / θεωρητικός / πρακτικός / πολυτάραχος / έκλυτος ~* || *βίον ανθόσπαρτον* (ως ευχή σε νεονύμ-

φους) || *του επεβλήθη η κατώτερη ποινή λόγω προτέρου εντίμου βίου·* ΦΡ ***βίος και πολιτεία*** (i) τίτλος μυθιστορηματικών βιογραφιών. π.χ. «*~ τού Αλέξη Ζορμπά*» τού Ν. Καζαντζάκη (ii) (ειδικότ) για πολυπαθή ή περιπετειώδη ζωή: *δεν του φαίνεται, αλλά είναι ~* **3.** (συνεκδ) η διάρκεια ζωής ή ύπαρξης: *ο ~ τής κυβερνήσεως υπήρξε βραχύς* **4.** η βιογραφία (βλ.λ.) ΦΡ (α) ***βίοι αγίων*** τα συναξάρια (βλ λ *συναξάρι*) (β) ***βίοι παράλληλοι*** (i) τίτλος βιβλίου τού Πλουτάρχου, στο οποίο αφηγείται συγκριτικά σε ζεύγη τη ζωή επιφανών ανδρών (ενός Έλληνα και ενός Ρωμαίου) (ii) για πρόσωπα που ζουν παρόμοιες καταστάσεις ή που έχουν ανάλογη εξέλιξη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βίj-ος* < I E *g^wiy-a- «ζωτικότητα, ενέργεια» (δισύλλ ρίζα), πβ σανσκρ jivah «ζωντανός», λατ. viv-us, γαλλ. vif, αγγλ. quick «γρήγορος» (αρχική σημ «ζωντανός»), γερμ er-quicken «ζωογονώ», σερβοκρ živ «ζωντανός» κ ά. Ομόρρ. *βιῶ, ζῶ* (< *g^wyō-), *ζωή, ὑγιής* (βλ.λ) κ.ά.].

βίος – ζωή. Σήμερα η λ **βίος** θεωρείται λόγια και χρησιμοποιείται σε παγιωμένες λόγιες εκφράσεις (*ζει έκλυτον βίο – εύχομαι βίον ανθόσπαρτον* κ ά.) και σε σταθερές χρήσεις (*πολιτικός / δημόσιος / ιδιωτικός / έγγαμος / έντιμος / ομαλός / ηθικός / πολυτάραχος βίος).* Η κυρίως χρησιμοποιούμενη λ. σε όλες τις χρήσεις είναι η λ. **ζωή**. Η αρχική και αρχαία διάκριση, κατά την οποία το μεν *βίος* δήλωνε κυρίως τον «τρόπο ζωής» και τη «διάρκεια τής ζωής», ενώ το *ζωή* «το βιος, την περιουσία» και την ίδια τη ζωή. «τη βιολογική *πλευρά τής ζωής*», ξεπεράστηκε με το πέρασμα τού χρόνου από τη λ *ζωή*, που δήλωσε όλες τις σημασίες Στη γλώσσα τού Ευαγγελίου και στη χριστιανική αντίληψη γενικότερα επικρατεί η λ. *ζωή*. Αυτή είναι η λ. που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την *«αἰώνιον ζωήν»* και η ίδια λ. χρησιμοποιείται συχνά στα λόγια τού Χριστού *«ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν»* (Ιωάνν 5, 24), *«ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»* (Κ.Δ Ιωάνν 6. 48), *«ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή»* (Ιωάνν 11. 25), *«ἐγώ εἰμι [.] ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»* (Ιωάνν. 14, 60) κ.α

-βιος, -βια, -βιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** (κ. στον πληθ.) φυσικό περιβάλλον ή χρονικό διάστημα στο οποίο ζει (ένα ζώο) *υδρό-βιος, λιμνό-βιος, νυκτό-βιος* **2.** διάρκεια ζωής: *αιωνό-βιος, βραχύ-βιος, μακρό-βιος* **3.** τρόπο διαβίωσης· *λαθρόβιος* **4.** (για πρόσ) ιδιαίτερη ενασχόληση (με κάτι), συνήθεια να συχνάζει (κάποιος) σε ένα μέρος *μηχανό-βιος, μπαρό-βιος, καφενό-βιος.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *βραχύ-βιος*, μτγν. *αἰωνό-βιος*), που προέρχεται από το ουσ *βίος*]

βιοσοφία (η) [1881] ΦΙΛΟΣ το σύνολο των θεωριών που αναφέρονται στο φαινόμενο και στον τρόπο τής ζωής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Lebensweisheit].

βιοστατιστική (η) ΒΙΟΛ η εφαρμογή τής στατιστικής σε βιολογικά και ιατρικά δεδομένα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ biostatistics (νόθο σύνθ.)]

βιοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ ο τρόπος σχηματισμού των οργανικών ενώσεων (λ.χ τής πρωτεΐνης) με την επίδραση ενζύμων στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ biosynthesis]

βιόσφαιρα (η) [1891] {χωρ. πληθ } ΒΙΟΛ. **1.** το εξωτερικό λεπτό στρώμα τής επιφάνειας τής Γης (έδαφος, θάλασσες, τμήμα τής ατμόσφαιρας) στο οποίο αναπτύσσονται ζωντανοί οργανισμοί από τα ανόργανα στοιχεία με την επίδραση τής ενέργειας **2.** (συνεκδ) το σύνολο των ζωντανών οργανισμών που βρίσκονται στην επιφάνεια τής Γης
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ biosphère].

βιοτέχνης (ο/η) [1884] {βιοτεχνών} ιδιοκτήτης βιοτεχνίας, πρόσωπο που ασχολείται με τη βιοτεχνία

βιοτέχνης – βιοτεχνία – βιοτεχνικός. Νεότερες λέξεις. Η λ **βιοτεχνία** πρωτοεμφανίζεται στον Κωνσταντίνο Ασώπιο (το 1856), ενώ το **βιοτέχνης** στον Γεώργιο Βιζυηνό και το **βιοτεχνικός** στον Αναστάσιο Χρηστομάνο (1884) Το δίδυμο *βιοτεχνία – βιομηχανία* πλάστηκε για να αποδώσει τη δυάδα industry – manufacture με καθαρώς ελληνικές λέξεις, που καθιερώθηκαν στη χρήση.

βιοτεχνία (η) [1856] {βιοτεχνιών} **1.** ΟΙΚΟΝ ο κλάδος τής παραγωγής που ασχολείται με τη μετατροπή (μεταποίηση) πρώτων υλών σε προϊόντα απασχολεί μικρό αριθμό εργατών και χρησιμοποιεί σε περιορισμένη έκταση απλά μηχανικά μέσα, τα δε προϊόντα που παράγει συνήθ δεν είναι τυποποιημένα **2.** κάθε επιχείρηση που παράγει με τον παραπάνω τρόπο συγκεκριμένα προϊόντα: *~ ετοίμων ενδυμάτων* **3.** (συνεκδ) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται μια βιοτεχνία. *πυρκαγιά εκδηλώθηκε σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτέχνης*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ manufacture].

βιοτεχνικός, -ή, -ό [1884] ΟΙΚΟΝ αυτός που σχετίζεται με τη βιοτεχνία· *~ παραγωγή / προϊόντα* || *Βιοτεχνικό Επιμελητήριο.*

βιοτεχνολογία (η) {βιοτεχνολογιών} ΒΙΟΛ η χρησιμοποίηση ζωντανών οργανισμών ή άλλων βιολογικών συστημάτων για την παραγωγή φαρμάκων ή άλλων προϊόντων. *~ τροφίμων.* — **βιοτεχνολόγος** (ο/η). **βιοτεχνολογικός,** -ή, -ό, **βιοτεχνολογικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ biotechnology].

βιοτή (η) {χωρ. πληθ.} η ζωή, ο βίος και οι ανάγκες τού βίου· *οι έγνοιες τής ~*
[ΕΤΥΜ αρχ . παράλλ τ τού *βίοτος < βίος*]

βιοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωή και ειδικότ. με τις υλικές ανάγκες τής ζωής· *~ μέριμνες / ασχολίες / συνθήκες* ΦΡ ΟΙΚΟΝ ***βιοτικό επίπεδο*** το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που μπορεί να αγοράσει κανείς με το μέσο εισόδημά του (γενικότ.) το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης ενός ατόμου ή συνόλου ατόμων. *υψηλό / χαμηλό ~* **2. *βιοτικά*** (τα) (α) τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τη ζωή (β) οι υλικές μέριμνες κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική ζωή. *η συζήτηση ξεκινά με τα ~ και περνά στα πνευματικά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βίοτος* (με παραγ επίθημα -*τος*, πβ. κ *θάνα-τος*) < *βίος.* Η φρ *βιοτικό επίπεδο* αποδίδει το αγγλ standard of living]

βιοτικός ή βιωτικός; Έχει διδαχθεί από παλιά ότι, αφού η λ. σημαίνει «αυτόν που αναφέρεται στον βίο», παράγεται από το αρχ. **βίοτος** «ζωή» ή το αρχ. *βιοτή* «ζωή» **(βιοτ-ικός)** και όχι από το *βιώ / βιώνω*, που δίνει ρηματικό επίθ. σε -*τος* (*βιωτός*, από όπου και **αβίωτος** πβ *τον βίον αβίωτον*) Αν σχηματιζόταν από το ρήμα *βιώ / βιώνω* επίθ **βιωτικός**, θα σημαίνε «αυτόν που βιώνει» (πβ. *δηλώνω – δηλωτικός, τονώνω – τονωτικός, μειώνω – μειωτικός, ανανεώνω – ανανεωτικός* κ τ ό) → *παρώνυμο*

βιότοπος (ο) {βιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ το φυσικό περιβάλλον που διαθέτει όλες τις απαραίτητες συνθήκες για την εκπλήρωση μέρους ή ολόκληρου τού κύκλου τής ζωής των φυτικών ή ζωικών οργανισμών ΣΥΝ οικότοπος (πβ. λ *υδροβιότοπος*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotope].

βιότυπος (ο) {βιοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ ομάδα ατόμων που αποτελούν υποσύνολο ενός είδους, έχουν ίδια ή παραπλήσια γενετική σύσταση και διαφέρουν από τις άλλες ομάδες τού ίδιου είδους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ biotype]

βιοϋλικό (το) υλικό που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τεχνητών μελών τού σώματος και για τεχνητές εμφυτεύσεις
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biomaterial (νόθο σύνθ)].

βιοφιλμογραφία (η) {βιοφιλμογραφιών} βιογραφικό σημείωμα προσώπων από τον χώρο τού κινηματογράφου (λ.χ. ηθοποιών, σκηνοθετών κ.ά), στο οποίο αναφέρεται η ζωή και το έργο τους

βιοφυσική (η) ΒΙΟΛ κλάδος που ασχολείται με την επίλυση βιολογικών προβλημάτων χρησιμοποιώντας τις αρχές τής φυσικής.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biophysics]

βιοφωσφορισμός (ο) {χωρ πληθ } η εκπομπή φωτός (χωρίς θερμότητα) από ζωντανούς οργανισμούς (λ.χ. από πυγολαμπίδες, ψάρια των βαθιών νερών κ ά) ΣΥΝ βιοφωτισμός, βιοφωταύγεια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ bioluminescence (νόθο σύνθ)].

βιοφωταύγεια (η) {χωρ πληθ } ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτισμός (ο) {χωρ. πληθ } ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτογραφία (η) {βιοφωτογραφιών} ΒΙΟΛ η φωτογράφιση ζωντανών οργανισμών, όταν βρίσκονται σε φυσική κίνηση.

βιοχημεία (η) η επιστήμη που μελετά τις χημικές διαδικασίες τού κύκλου τής ζωής στα φυτά και τα ζώα. — **βιοχημικός,** -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. biochimie].

βιοψία (η) {βιοψιών} ΙΑΤΡ η μέθοδος διαγνώσεως ανωμαλιών τού οργανισμού, κατά την οποία εξετάζονται σε μικροσκόπιο κύτταρα ή ιστοί που έχουν αφαιρεθεί από ζωντανό οργανισμό, για να διαπιστωθεί το είδος εξαλλαγής που έχουν υποστεί. *~ σε τμήμα όγκου, για να διαπιστωθεί αν είναι κακοήθης*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *βι-(ο) + -οψία < όψη*, < αγγλ. biopsy].

βιπ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πλούσιο και διάσημο: *αίθουσα ~ σε αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. αρκτικόλεξο V.I.P. (Very Important Person «πολύ σπουδαίο πρόσωπο»)].

ΒΙ.ΠΕΡ. κ **βίπερ** (το) {άκλ.} **1.** βιβλίο περιπτέρου, δηλ βιβλίο που πωλείται σε περίπτερα **2.** (γενικότ.) κάθε βιβλίο τσέπης, κυρ. αστυνομικού ή αισθηματικού περιεχομένου. — (υποκ.) **βιπεράκι** (το).

βίρα επιφών ΝΑΥΤ τράβα', σήκωσε!: *~ τις άγκυρες'*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vira, προστ. τού ρ. virare «στρέφω»]

βιράρω ρ. μετβ. {βίραρα} ΝΑΥΤ **1.** περιστρέφω, χρησιμοποιώ βαρούλκο, για να σηκωθεί άγκυρα ή βάρκα **2.** (γενικότ.) τραβώ, σηκώνω — **βιράρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ. virare «στρέφω», με τη σημ. «στρέφω τον τροχό (εργάτη), για να σηκωθεί η άγκυρα», < μτγν. λατ gyrāre (< αρχ. *γῦρος*) με την επίδρ. τού λατ. vibrare «πάλλω»]

Βιργίλιος κ **Βεργίλιος** (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *Πόπλιος Βεργίλιος Μάρων* ένας από τους σημαντικότερους Ρωμαίους ποιητές (70-19 π Χ.) έργα του *Βουκολικά, Γεωργικά, Αινειάς* **2.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ < λατ. Vergilius, αγν. ετύμου. Ο τ. Virgilius κατά παρετυμολ. προς τις λ virgo «παρθένος» ή virga «ράβδος»]

Βιργινία (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Virginia < λατ. Virginia < virgo «παρθένος»].

Βιρμανία (η) → Μυανμάρ

βιρτουόζος (ο), **βιρτουόζα** (η) **1.** πρόσωπο που κατέχει άριστα την τέχνη συγκεκριμένου μουσικού οργάνου ή τού τραγουδιού: *~ τού βιολιού / τού τραγουδιού* ΣΥΝ αριστοτέχνης, δεξιοτέχνης, μετρ **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που διαθέτει ξεχωριστές δεξιότητες σε ορισμένο τομέα ΣΥΝ δεξιοτέχνης. — **βιρτουόζικος,** -η, -ο, **βιρτουόζικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < ιταλ. virtuoso < virtu «αρετή, χάρισμα» < λατ. virtus].

Βισκαϊκός Κόλπος (ο) κόλπος τού Α. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ Golfo de Vizcaya < Vizcaya, επαρχία των Βάσκων στη Β. Ισπανία, < βασκ Bizkár «ορεινή χώρα»]

βισκόζ (το) {άκλ.} ύφασμα που περιέχει βισκόζη (βλ.λ.)

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. viscose < μτγν λατ. viscosus < λατ viscum «ιξός»]
βισκόζη (η) υλικό που προέρχεται από την κατεργασία τής κυτταρίνης (βλ.λ.) και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών. υφασμάτων, σωλήνων κ ά. (βλ. λ *βισκόζ*).
βισμούθιο (το) {βισμουθίου} ΧΗΜ εύθραυστο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Bi), με ρόδινες αποχρώσεις, που χρησιμοποιείται για τη σύνθεση ενώσεων ποικίλων χρήσεων (στη φαρμακευτική, την υαλουργία κ.λπ.) (βλ. κ. λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ bismuth < αρχ γερμ bismut, αβεβ ετύμου, πιθ < *wismut < wisa «λιβάδι» (πβ. γερμ Wiese) + -mut «δικαίωμα εκμεταλλεύσεως» < muten «απαιτώ, διεκδικώ»].
Βιστονίς (η) {Βιστονίδ-ος, -α} λίμνη τής Θράκης μεταξύ τής Ξάνθης και τής Κομοτηνής.
[ΕΤΥΜ. Από το όν τού αρχ θρακ φύλου *Βίστονες* / *Βίστωνες*, αγν ετύμου].
Βιστούλας (ο) ποταμός τής Πολωνίας που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στη Βαλτική Θάλασσα
[ΕΤΥΜ < λατ Vistula (πολ. Wisła), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε Ι.Ε. *weik- «ρέω»].
βίσωνας (ο) {βισώνων} μεγαλόσωμο βοοειδές με τραχύ τρίχωμα, κυρτούς ώμους, κοντά κέρατα στραμμένα προς τα πάνω και πιγούνι με γένι, το οποίο είναι περιζήτητο για το δέρμα του: *το κυνήγι τού ~ στις αμερικάνικες πεδιάδες*. Επίσης **βόνασος**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βίσων, -ωνος* < λατ. bison < αρχ. γερμ. wisant].
βιταλισμός (ο) ελλην. *ζωτικοκρατία* ΒΙΟΛ θεωρία που αποδίδει τα φαινόμενα τής ζωής στην ύπαρξη μιας ζωτικής αρχής, η οποία διαφοροποιείται από τις φυσικές και χημικές δυνάμεις που παρεμβαίνουν στις διαδικασίες τής ζωής. — **βιταλιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vitalisme < vital «ζωτικός»].
βιταμίνη (η) {βιταμινών} **1.** καθεμιά από διάφορες οργανικές ενώσεις, που σε μικρές ποσότητες συμβάλλουν στη ρύθμιση τού ζωικού μεταβολισμού, οι οποίες παρέχονται στον οργανισμό είτε φυσιολογικά με το φαγητό και των οποίων η έλλειψη (αβιταμίνωση) προκαλεί ποικίλες δυσλειτουργίες, είτε με φάρμακα: *η ~ C βρίσκεται στα εσπεριδοειδή και η έλλειψή της προκαλεί σκορβούτο* **2.** (συνήθ στον πληθ.) (α) τροφές με υψηλή περιεκτικότητα σε βιταμίνες, οι υγιεινές τροφές: *τον τελευταίο μήνα κάνω δίαιτα πλούσια σε ~· όλο φρούτα και λαχανικά* (β) ειδικές κάψουλες ή δισκία που περιέχουν βιταμίνες και χορηγούνται κατόπιν ιατρικής εντολής για την αντιμετώπιση οργανικών προβλημάτων. *παίρνω ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Vitamine (νόθο σύνθ.) < λατ. vita «ζωή» + amine «αμίνη» (βλ κ *αμινοξύ*) Ο όρ. πλάστηκε το 1912 από τον Πολωνό βιοχημικό C Funk, λόγω τής παλαιότερης πεποίθησης ότι οι ουσίες αυτές περιείχαν αμινοξέα]
βιταμινοθεραπεία (η) {βιταμινοθεραπειών} ΙΑΤΡ η θεραπεία με τη λήψη βιταμινών.
βιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει βιταμίνες *~ τροφές*
[ΕΤΥΜ < *βιταμίνη* + *-ούχος* < *έχω*].
βιτρίνα (η) {δύσχρ βιτρινών} **1.** η προθήκη, χώρος καταστήματος με τζάμι ή κρύσταλλο, όπου εκτίθεται δειγματοληπτικά το εμπόρευμα **2.** (ειδικότ.) οικιακό έπιπλο με κρύσταλλο στη μπροστινή πλευρά, όπου τοποθετούνται ποτήρια, ασημικά ή αξιόλογα διακοσμητικά αντικείμενα **3.** (γενικότ.) κάθε προθήκη που έχει προστατευτικό τζάμι· *~ μουσείου* ΣΥΝ σκευοθήκη **4.** (μτφ) καθετί που εντυπωσιάζει, που προβάλλεται προς τα έξω ως το καλύτερο στοιχείο ενός χώρου αυτό που αντιπροσωπεύει, που αντανακλά το περιεχόμενο (όπως η προθήκη καταστήματος προβάλλει ό,τι καλύτερο διαθέτει): *η εθνική ομάδα είναι η ~ τού ποδοσφαίρου μας* ΦΡ **έργο βιτρίνας** το δημόσιο έργο που γίνεται για εντυπωσιασμό και ψηφοθηρία, χωρίς να υπάρχει άμεση ανάγκη (λ.χ. σιντριβάνια, αισθητικές παρεμβάσεις κ λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τα έργα υποδομής)
[ΕΤΥΜ < γαλλ vitrine < vitre «τζάμι» < λατ. vitrum «γυαλί»]
βιτριόλι (το) {βιτριολ-ιού | χωρ. πληθ} (καθημ.) το θειικό οξύ· *τον τύφλωσε ρίχνοντάς του ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vitriol < μεσν. λατ vitriolum < μτγν. λατ vitreolum, ουδ τού επιθ. vitreolus «υαλώδης» < λατ vitrum «γυαλί» Η ονομασία οφείλεται στην υαλώδη όψη, την οποία παρουσιάζουν συχνά τα θειικά άλατα]
βιτρό (το) {άκλ.} το υαλογράφημα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < γαλλ vitraux, πληθ τού vitrail < λατ vitrum «γυαλί»]
βίτσα (η) {δύσχρ. βιτσών} **1.** λεπτή και ευλύγιστη βέργα από κλαδί δέντρου ή θάμνου, συνήθ. λεία και καθαρισμένη *η ~ τού δασκάλου* **2.** (κατ' επέκτ.) μαστίγιο που είναι φτειαγμένο από κοντό ξύλινο ραβδί και σχοινί ΣΥΝ καμτσίκι.
[ΕΤΥΜ μεσν < σλαβ. vitsa < λατ vitea, θηλ. τού επιθ. viteus < vitis «αμπέλι»].
Βίτσι (το) {άκλ.} το όρος Βέρνον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < βουλγ. Bič < biče «μοσχάρι»].
βιτσιά (η) [μεσν.] χτύπημα με βίτσα: *«δίνει τού μαύρου του ~, στη χώρα κατεβαίνει»* (ακριτικό τραγ.)
βιτσίζω ρ. μετβ. {βίτσισα} χτυπώ (κάποιον) με βίτσα — **βίτσισμα** (το)
βίτσιο (το) **1.** το ηθικό ελάττωμα και ειδικότ. η σεξουαλική απόκλιση από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό· διαστροφή **2.** (οικ.) η ιδιαίτερη αδυναμία (σε κάτι), μανία (για κάτι): *έχει ~ μ' αυτή τη μουσική*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βίτσιον* < ιταλ. vizio < λατ vitium «αμάρτημα»]
βιτσιόζος (ο), **βιτσιόζα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει βίτσιο (κυρ σεξουαλική διαστροφή) — **βιτσιόζικος**, -η, -ο, **βιτσιόζικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vizioso < vizio (βλ. λ *βίτσιο*)]
βίωμα (το) {βιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ η προσωπική εμπειρία από κάτι (κατάσταση, σχέση κ λπ.), καθώς και η γνώση που αυτή παρέχει και η οποία επιδρά έντονα στη ζωή τού ανθρώπου, στη διαμόρφωση τής νοοτροπίας του και τής συμπεριφοράς του: *στο έργο του αποτυπώνει τα προσωπικά ~ του από τον πόλεμο* || *θετικό / αρνητικό / έντονο / θρησκευτικό ~*
[ΕΤΥΜ < *βιώνω* < *βίος*, απόδ τού γερμ. Erlebnis].

> **βίωμα – βιωματικός.** Και οι δύο λέξεις είναι νεότερες, παραγόμενες από το *βιώνω* **Βίωμα** είναι το αποτέλεσμα τής *βίωσης*, κάτι που έχει ζήσει κανείς έντονα, άρα η *εμπειρία* (πβ γερμ. Erlebnis < erleben). Το **βιωματικός** (από το *βίωμα*) δηλώνει «τον αναφερόμενο σε (προσωπικά) βιώματα, σε εμπειρίες» και, κατ' επέκταση, τον «υποκειμενικό, τον συναισθηματικό» Με τη διευρυμένη του σημασία χρησιμοποιείται για να αποδώσει το αγγλ emotive (ενίοτε και το emotional), ιδίως όταν αναφέρεται στη γλώσσα· π.χ *βιωματική σημασία* (emotive meaning), *βιωματική χρήση, βιωματική λειτουργία* κ ο κ ➔ *βιώνω*

βιωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στο βίωμα ή περιέχει βιώματα **2.** αυτός που περιέχει προσωπικά, υποκειμενικά στοιχεία, που αντανακλούν προσωπικές εμπειρίες: *~ χρήση τής γλώσσας* || *το ~ φορτίο μιας λέξης* ΑΝΤ αντικειμενικός, λογικός. — **βιωματικ-ά / -ώς** επίρρ., **βιωματικότητα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βίωμα, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. emotive]
βιώνω ρ μετβ. {βίω-σα, -θηκα, -μένος} ζω με έντονο και ενσυνείδητο τρόπο (καταστάσεις ή γεγονότα): *δεν αρκεί να γνωρίζεις την πίστη σου, πρέπει και να τη βιώνεις* || *αυτές τις καταστάσεις δεν τις βγάλαμε απ' το μυαλό μας τις βιώσαμε*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βιῶ (-όω)* < Ι Ε. *g^wiy-ō- (δισύλλ. ρίζα), πβ. αόρ. β' *ἐ-βίων* Ομόρρ. *βίος* (βλ.λ.), *ζῶ, ὑγιής* κ.ά Ενώ το ρ *ζῶ* δήλωνε απλώς την κατάσταση τής ύπαρξης (εν αντιθέσει με τον θάνατο), το ρ *βιῶ* δήλωσε εξαρχής τον τρόπο ζωής, το περιεχόμενο τού βίου].

> **βιώνω – ζω.** Αντίθετα προς το ρ **ζω**, που δηλώνει (με ή χωρίς αντικείμενο, δηλ τόσο ως αμετάβατο όσο και ως μεταβατικό) την ενέργεια τού ζην, τής ζωής, το ρ. **βιώνω** (που αντικατέστησε το αρχ. *βιῶ*) δεν σημαίνει «περνώ τη ζωή μου» ή «βρίσκομαι στη ζωή», αλλά είναι πάντοτε μεταβατικό και σημαίνει «ζω κάτι ως έντονη και συνειδητή εμπειρία»· δηλώνει μια επιτατική σημ τού *ζω*· *Εβίωσε την αγάπη και το μίσος όσο κανείς άλλος* Το ρ *βιώνω* χρησιμοποιείται πολύ στη λογοτεχνία, τη δημοσιογραφία, σε πολιτικά και κοινωνιολογικά κείμενα κ α Το ίδιο και τα παράγωγα **βίωση, βίωμα** και **βιωματικός**, πολύ περισσότερο που το *ζω* εκτός από το *ζωή* δεν σχημάτισε ισχυρά παράγωγα λόγω τού σημασιολογικού εύρους τής λ *ζωή* (το **ζήσιμο** και η **ζήση** είναι περιορισμένης χρήσεως, το δε **ζωτικός** έχει κυρ μεταφορική σημασία) Πολύ ισχυρά στη χρήση είναι και τα σύνθετα τού *βιώνω* το **αναβιώνω** και το **επιβιώνω** Και τα δύο είναι ήδη αρχαία Το *αναβιώνω* (και στην Αρχαία) χρησιμοποιείται ως αμετάβατο (χωρίς συμπλήρωμα) και ως μεταβατικό (με συμπλήρωμα): *Πολλά έθιμα αναβίωσαν σε νεότερους χρόνους – Θα προσπαθήσουν να αναβιώσουν την αίγλη που είχε η περιοχή στο παρελθόν*. Το επιβιώνω «διατηρούμαι στη ζωή, συνεχίζω να ζω» χρησιμοποιείται ως αμετάβατο ρ.· *Χωρίς την υποστήριξή σας δεν θα μπορέσει να επιβιώσει μέσα σε τόσες δυσκολίες που αντιμετωπίζει* Παράλληλα προς το *επιβιώνω* υπάρχει το **επιζώ** με την ίδια σημασία, ενώ δεν υπάρχει **αναζώ** παράλληλα προς το *αναβιώνω*

βίωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς (κάτι): *η ~ τής δυστυχίας και τής εξαθλίωσης στη διάρκεια τού πολέμου τον έκανε ν' αλλάξει ζωή* || *η ~ τής αλήθειας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βιώνω*.
βιώσιμος, -η, -ο αυτός που έχει τη δυνατότητα ή μεγάλες πιθανότητες να επιζήσει, να επιβιώσει (συνήθ. μτφ.) αυτός που μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει σε καλή κατάσταση: *θα ενισχυθούν οι βιώσιμες επιχειρήσεις* || *~ κυβέρνηση* || *πρέπει να βρεθεί μια ~ και δίκαιη λύση για το Κυπριακό* ΑΝΤ (κυρ. για επιχειρήσεις) προβληματικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *βιῶ* «ζω»]
βιωσιμότητα (η) {χωρ πληθ} **1.** ΒΙΟΛ η εκτίμηση των δυνατοτήτων ή πιθανοτήτων (υψηλών ή χαμηλών) επιβίωσης ζωντανών οργανισμών (π.χ είδους ζώων, κατηγορίας πληθυσμού, παιδιών, πασχόντων από ασθένεια κ λπ.) ΑΝΤ θνησιμότητα **2.** (μτφ.) η δυνατότητα ή οι μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης *η ~ τής επιχείρησης / τού κυβερνητικού σχήματος / ενός οργανισμού*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viability].
βιωτικός, -ή, -ό ➔ βιοτικός
βλαβερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί βλάβη (στην υγεία, τη φύση, την κοινωνία κ.λπ.), ο επιζήμιος: *~ συμπεριφορά / φάρμακο / έντομο / ηθική / ιδέα* ΣΥΝ επιβλαβής, βλαπτικός — **βλαβερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **βλαβερότητα** (η) [1889].
βλάβη (η) {βλαβών} **1.** (γενικά) η ζημιά, η φθορά (ειδικότ.) κάθε φθορά που προκαλεί διακοπή τής λειτουργίας και συνεπάγεται επισκευή ή αντικατάσταση (μηχανήματος, εργαλείου κ λπ.): *το ηλεκτρικό δίκτυο υπέστη ~ λόγω τής κακοκαιρίας* || *το αυτοκίνητο έπαθε ~ στη μέση τού δρόμου* **2.** ΙΑΤΡ κάθε κάκωση ή αλλοίωση, μεταβολή προς το χειρότερο *η καρδιά του υπέστη ανεπανόρθωτη ~ κατά τη διάρκεια τής εγχείρησης* **3.** η πρόκληση ζημίας (υλικής ή ηθικής), που προκύπτει είτε από μη εκπλήρωση συμβατικής υποχρέωσης είτε από συμπεριφορά που αντίκειται σε νομικό κανόνα *περιουσιακή ~* || *σωματική ~ εξ αμελείας ή εκ προθέσεως* ΦΡ (α) ***ηθική βλάβη*** βλ λ *ηθικός* (β) ***σωματική βλάβη*** η σωματική κάκωση ή βλάβη τής υγείας τού πα-

θόντος που προκαλείται από βίαιη εξωτερική ενέργεια *κατηγορείται για την πρόκληση σωματικής βλάβης σε ανήλικο* (γ) (λόγ) ***ανήκεστος βλάβη*** η αθεράπευτη ζημία, φθορά *αποφυλακίστηκε λόγω ανηκέστου βλάβης τής υγείας του.*
[ΕΤΥΜ αρχ < **βλαπ*- (με αφομοίωση τού -*π*- προς το προηγούμενο *β*-), θ που απαντά στο ρ *βλάπ-τω* (βλ.λ.) Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει σωματικά ελαττώματα (π χ. *ἐν ὄμμασιν βλάβας ἔχω*, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 889)].

Βλαδίμηρος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τού Κιέβου **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < ρωσ Vladimir < *παλαιότ.* Vladimer / Volodimer < γερμ Waldemar «φημισμένος εξουσιαστής» < αρχ. γερμ waltan «εξουσιάζω» + māri «περίφημος, φημισμένος»]

βλαισοποδία (η) [μτγν.] ΙΑΤΡ δυσμορφία των ποδιών (κυρ. στην παιδική ηλικία), κατά την οποία τα γόνατα προσεγγίζουν το ένα το άλλο, ενώ οι αστράγαλοι αποκλίνουν μεταξύ τους

βλαισόπους, -ους, ουν {βλαισόπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} ΙΑΤΡ αυτός που παρουσιάζει βλαισοποδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βλαισός* «κυρτός, στραβός» (βλ.λ) + *πούς, ποδός*].

βλαισός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ (μέλος τού σώματος) που παρουσιάζει κύρτωση με γωνία ανοικτή προς τα έξω ~ *γόνατο* || ~ *μεγάλος δάκτυλος τού ποδιού* **2.** αυτός τού οποίου τα γόνατα συγκλίνουν. ενώ οι αστράγαλοί του είναι σε απόσταση μεταξύ τους ΣΥΝ βλαισόπους. (λαϊκ.) στραβοπόδης. στραβοκάννης — **βλαισότητα** [αρχ] κ **βλαίσωση** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ , αγν. ετύμου. Το επίθημα -*σός* παρουσιάζεται και σε άλλα επίθ. που δηλώνουν ελαττώματα, π.χ *λοξός, γαμψός* κ.ά Το λατ επίθ. blaesus «τραυλός» προέρχεται από την Ελλην.. όπως μαρτυρεί το φωνηεντικό σύμπλεγμα -ae-]

βλάκας (ο) {δύσχρ. βλακών} **1.** ΙΑΤΡ πρόσωπο που πάσχει από βλακεία (σημ. 1) **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που ενεργεί και συμπεριφέρεται με ανόητο τρόπο. ο ηλίθιος *είναι ~, δεν καταλαβαίνει τίποτα!* ΣΥΝ κουτός, ανόητος, χαζός. κρετίνος, (σκωπτ.) κουτορνίθι ΑΝΤ ξύπνιος, έξυπνος. ατσίδας ΦΡ (α) (ειρων.) ***έξυπνος βλάκας*** ο βλάκας που έχει εκλάμψεις εξυπνάδας (β) ***βλάκας με περικεφαλαία / με πατέντα / με λοφίο*** πολύ ανόητος. χαρακτηριστικά ηλίθιος (γ) (εμφατ) ***ένας βλάκας και μισός*** χαζός σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο σε περιπτώσεις στις οποίες θέλει να εκφράσει κανείς την έντονη απογοήτευσή του για τις ενέργειες είτε τού ίδιου είτε τρίτου. *Δεν περίμενα ποτέ να την πάθω μ' αυτό τον τρόπο! Είμαι ~!* **3.** (σκωπτ.-εκφραστ ο τ. ***βλαξ***) σε χαρακτηρισμούς, αναφωνήσεις κ λπ.. *τι έκανα ο ~!* || *έτσι είπαμε να το φτειάξεις, βρε ~;* || *ασφαλώς, πρόκειται περί βλακός!* Επίσης (λόγ) **βλαξ** {βλακός} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλᾱ́ξ, -κός* < **μβλᾱ́ξ* < **μλᾱ́ξ* < *ml-āk- < I.E. *mel- «μαλακός», πβ σανσκρ. mrdúh. λατ mollis. γαλλ. mou/mol, αγγλ mild κ.ά Ομόρρ *μαλ-ακ-ός. μαλ-θ-ακ-ός* κ.ά Η λ *βλᾱ́ξ* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ «μαλακός». από όπου προήλθε η σημ «ανόητος, χαζός»]

βλακεία (η) {βλακειών (σημ. 3)} **1.** (α) ΙΑΤΡ διανοητική καθυστέρηση μέσου βαθμού (μεταξύ τής μωρίας –ελαφρά μορφή και τής ιδιωτείας βαριά μορφή) ΣΥΝ ηλιθιότητα. χαζομάρα, κουταμάρα, μωρία ΑΝΤ *εξυπνάδα* (β) (καθημ) η αδυναμία να αντιλαμβάνεται κανείς σωστά τα πράγματα· (γενικότ) η δυσκολία αντίληψης· *η ~ του δεν περιγράφεται!* || *τόση ~ δεν έχω ξαναδεί!* || *μην τον κατακρίνεις· αυτός απαλλάσσεται λόγω βλακείας!* **2.** (συνεκδ) κάθε επιπόλαιος λόγος ή πράξη και γενικότ ενέργεια την οποία δεν δικαιολογείται να κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *μην κάνεις καμιά ~ και της πεις όσα συζητήσαμε!* || *έκανα τη ~ να μην αγοράσω εκείνο το οικόπεδο τότε που ήταν φτηνό* ΣΥΝ χαζομάρα, κουταμάρα ΑΝΤ εξυπνάδα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλακεύω* < *βλᾱ́ξ*].

βλακέντιος (ο) (λόγ.-σκωπτ) ο βλάκας ΣΥΝ κουτεντές
[ΕΤΥΜ < *βλάκας* + -*έντιος*. ίσως παρωδία των λατ επιθημάτων -entius ή -entior (συγκρ βαθμ)].

βλακεύω ρ αμετβ [αρχ] {βλάκεψα} γίνομαι βλάκας.

βλακίστατος, -η, -ο [μτγν.] υπερβολικά βλάκας.

βλακόμετρο (το) [1889] (σκωπτ) ο πολύ ανόητος άνθρωπος. αυτός που μπορεί να χρησιμεύσει ως μέτρο βλακείας

βλακόμουτρο (το) (υβριστ) ο βλάκας ΣΥΝ χαζός, ηλίθιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*

βλακοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} δίνω την εντύπωση ότι είμαι βλάκας

βλακώδης, -ης, -ες [αρχ] {βλακώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών· βλακωδέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει σε βλάκα, που είναι χαρακτηριστικός τού βλάκα ~ *αστείο / ύφος / συμπέρασμα / γέλιο / έκφραση / στάση / αντίληψη / ενέργεια / απαγόρευση* ΣΥΝ ανόητος. χαζός. κουτός, ηλίθιος ΑΝΤ έξυπνος. ευφυής · **βλακωδώς** επίρρ [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

βλάμης (ο) {βλάμηδες}, **βλάμισσα** (η) {βλαμισσών} (λαϊκ.) (παλαιότ.) **1.** ο αδελφοποιτός (βλ λ.) **2.** πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από γενναιότητα, που δείχνει λεβεντιά ΣΥΝ γενναίος. λεβέντης, ασίκης — **βλάμικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αλβ vlam «αδελφοποιτός»]

βλαμμένος, -η, -ο [μεσν] (υβριστ) αυτός που έχει διανοητική βλάβη· ανόητος. χαζός: ~ *είσαι: Τόση ώρα σου μιλάω και δεν καταλαβαίνεις τίποτε!* || *τι λέει αυτό το ~.* ΣΥΝ ανισόρροπος, ηλίθιος. (σκωπτ.) πειραγμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τρελός.*

βλαπτικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ή επιφέρει βλάβη. ζημία· ~ *παράγοντας / επίδραση* || *αυτός είναι ~ για τα συμφέροντά μας* || *τα καυσαέρια είναι ~ για το αναπνευστικό σύστημα* ΣΥΝ βλαβερός. επιβλαβής, επιζήμιος ΑΝΤ αβλαβής, ακίνδυνος. ωφέλιμος — **βλαπτικότητα** (η) [1891], **βλαπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

βλάπτω κ (λαϊκ.) **βλάφτω** [μεσν] ρ. μετβ κ αμετβ. {έβλαψα, βλάφτηκα} ♦ **1.** (μετβ) κάνω κακό σε (κάποιον/κάτι). προξενώ σε (κάποιον/κάτι) ζημιά, βλάβη (υλική. ηθική κ.λπ) ~ *τα εθνικά συμφέροντα / τον οργανισμό / τη χώρα / τις καλλιέργειες / την υπόληψη / την ανάπτυξη / το γόητρο κάποιου / την εξέλιξη / την κοινωνία* || *το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* ΣΥΝ ζημιώνω. πειράζω ΑΝΤ ωφελώ. ευνοώ ♦ **2.** (αμετβ) κάνω κακό *το πολύ φαγητό βλάπτει* || *λίγο περισσότερη ευγένεια δεν βλάπτει* **3.** (απρόσ ***βλάπτει***) κάνει κακό (αρνητ) *δεν ~ να ζητάς συγγνώμη καμιά φορά!* ΣΥΝ πειράζει. ενοχλεί — **βλάψιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βλάπ-jω*. που συνδ με σανσκρ. marká- «βλάβη, καταστροφή», λατ mulcare «βλάπτω μαστιγώνω». Το ρ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «παρεμποδίζω την πορεία. κόβω τον δρόμο κάποιου». όπου απαντά επίσης η σημ «καθιστώ τα πόδια τού αλόγου ανίκανα για πορεία» Η σημερινή σημ. είναι μεθομηρική]

Βλάσιος (ο) {Βλασίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βλάσης**.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν . αγν. ετύμου]

βλασταίνω ρ αμετβ {βλάστησα} **1.** (για φυτά) αναπτύσσω βλαστούς. βγάζω (νεαρά) βλαστάρια ΣΥΝ αναβλαστάνω. εκβλαστάνω. θάλλω **2.** (κατ' επέκτ) ριζώνω στο χώμα και αποκτώ βλαστούς, άνθη και καρπούς: *σ' αυτό τον αγριότοπο τίποτα δεν βλασταίνει* ΣΥΝ φυτρώνω. ξεφυτρώνω. αναφύομαι, ευδοκιμώ **3.** (μτφ) κάνω την εμφάνισή μου, έρχομαι στο προσκήνιο ή φθάνω σε σημείο ακμής: *τα λόγια του έκαναν να βλαστήσει ο σπόρος τής ελευθερίας* ΣΥΝ γεννιέμαι, εμφανίζομαι, αναδύομαι, ευδοκιμώ. ακμάζω Επίσης **βλαστάνω** κ **βλαστίζω** — **βλάστεμα** (το) (σημ. 1. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλαστάνω*, αβεβ ετύμου. Αν ο αόρ β' *βλαστ-εῖν* προέρχεται από τ **βλαθ-τεῖν*, τότε η λ θα μπορούσε να συνδεθεί με το επίθ *βλωθ-ρός* «ψηλός» (για δέντρα) < **μλωθ-ρός* < *ml̥odh-, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου Ι Ε. θ. *melōdh- «ύψωμα. κεφάλι». πβ. σανσκρ mūrdh-án- «κορυφή κεφάλι»].

βλαστάρι (το) {βλασταρ-ιού | -ιών} **1.** ο βλαστός που μόλις έχει αναπτυχθεί. ο μικρός βλαστός **2.** ο βλαστός ποώδους φυτού ΣΥΝ εκβλάστημα. φυντάνι, φύτρο **3.** (μτφ -θωπευτ.) το παιδί. (σε προσφώνηση) ~ *μου!* (υποκ) **βλασταράκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βλαστάριον*. υποκ τού αρχ *βλαστός*].

βλάστη (η) {χωρ πληθ } ο βλαστός κυρ το τμήμα τού φυτικού εμβρύου που μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλαστάνω* (υποχωρητ)]

βλάστημα (το) {βλαστήμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η ευδοκίμηση και η ανάπτυξη των φυτών ΣΥΝ βλάστηση, φύτρωμα **2.** (συνεκδ.) ο βλαστός (βλ λ) **3.** ΒΙΟΛ το αρχικό στάδιο τού αναγεννήματος (βλ λ) ενός οργάνου
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλαστάνω*]

βλαστήμια (η) (λαϊκ.) ο έντονα υβριστικός λόγος (πβ λ *βλασφημία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βλασφημία* (με ανομοίωση τού συμπλέγματος -*σφ*- και αναβιβασμό τού τόνου κατά το σχήμα *αγρυπνώ – αγρύπνια, στενοχωρώ – στενοχώρια* κ ά.) < *βλασφημῶ*]

βλάστημος, -η. -ο ▸ βλάσφημος

βλαστημώ (κ. -άω) ρ. μετβ {βλαστημάς | βλαστήμησα} (εκφραστ.) βρίζω (βλ. κ. λ *βλασφημώ*) ΦΡ (α) ***βλαστημώ την ώρα και τη στιγμή*** (λ.χ. που γεννήθηκα, που ήρθα κ λπ) καταριέμαι την ώρα που έκανα κάτι για περιπτώσεις που μετανιώνουμε έντονα για κάτι (β) (καθημ.) ***βλαστήμα τα!*** για να εκφραστεί έντονη στενοχώρια και απογοήτευση «*κι αρχίζουν τα παραπατήματα και τότε πια βλαστήμα τα*» (καντάδα) ΣΥΝ άστα να πάνε, ('-λαϊκ) χέστα κι άστα (πβ λ *βλασφημώ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρίζω*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βλαστημῶ* < αρχ. *βλασφημῶ* (βλ.λ), με τροπή τού -*σφ*- σε -*στ*- είτε με φωνολογική ανομοίωση είτε με παρετυμολ συσχέτιση προς τα *τιμή / τιμῶ*]

βλάστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να βλαστάνει ένα φυτό και συνεκδ ο χρόνος κατά τον οποίο συντελείται αυτή η διαδικασία. *τον καιρό τής ~* ΣΥΝ εκβλάστηση **2.** (κατ' επέκτ) το σύνολο των φυτών σε ένα οικοσύστημα *τροπική / πλούσια / αραιή ~* ΣΥΝ χλωρίδα. **βλαστητικός,** -ή, -ό [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλάστησις* < *βλαστάνω* (βλ. λ *βλασταίνω*)].

βλαστίδιο (το) {βλαστιδί-ου | -ων} το φυτικό ή ζωικό έμβρυο που σχηματίζεται λίγες μέρες μετά τη γονιμοποίηση.

βλαστικότητα (η) [1899] {χωρ πληθ.} η φυσική ικανότητα τού σπόρου ή τού φυτού για βλάστηση (βλ λ.).

βλαστοειδής, -ής. -ές {βλαστοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που μοιάζει με βλαστό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*. -*ης*, -*ες*.

βλαστολογώ ρ. μετβ [μτγν.] {βλαστολογείς . | βλαστολόγ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} αποκόπτω νεαρούς βλαστούς (από τα φυτά) ΣΥΝ κορφολογώ **βλαστολόγημα** (το) [1809]

βλαστομύκητας (ο) {βλαστομυκήτων} ΒΙΟΛ μονοκύτταρος μικροοργανισμός, συνήθως παθογόνος για τον άνθρωπο και τα ζώα, που πολλαπλασιάζεται με εκβλάστηση.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ blastomycete].

βλαστομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ λοιμώδης ασθένεια που προσβάλλει το δέρμα και τα σπλάχνα των ανθρώπων και προκαλείται από βλαστομύκητες
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ blastomycosis].

βλαστός (ο) **1.** ΒΟΤ τμήμα τού φυτού πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι οφθαλμοί. τα φύλλα και τα λουλούδια (βλ. κ λ. *βλαστάρι*): *ο ~ τού δέντρου ονομάζεται κορμός* || *αναρριχώμενος / ξυλώδης ~* **2.** (ειδικότ.)

ο βλαστός (σημ 1) ποώδους φυτού ΣΥΝ βλαστάρι **3.** (μτφ) νεαρό μέλος οικογένειας (ή και ευρύτερης ομάδας ανθρώπων), τέκνο· *οι ~ τού έθνους* (η νέα γενιά) || *μονάκριβος ~ τής οικογένειας* || *νεαρός ~* ΣΥΝ γόνος, απόγονος, γέννημα, βλαστάρι, παιδί, θρέμμα — **βλαστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βλαστάνω* (υποχωρητ)].

βλασφημία (η) [αρχ] {βλασφημιών} (λόγ.) **1.** ο ανόσιος και ασεβής λόγος εναντίον τού Θεού, ιερών προσώπων και πραγμάτων: *είναι ~ να αμφισβητείς την ύπαρξη τού Θεού* **2.** (κατ' επέκτ.) ο υβριστικός λόγος· ΦΡ. ***άπαγε τής βλασφημίας*** βλ. λ *άπαγε*.

βλάσφημος, -η, -ο [αρχ] κ **βλάστημος** [μεσν.] **1.** αυτός που βρίζει τα θεία **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ. και πράξεις) απρεπής (απέναντι σε κάτι σεβαστό), ασεβής

βλασφημώ ρ μετβ. κ αμετβ {βλασφημείς.. | βλασφήμησα} προσβάλλω, κυρ. με τα λόγια (ιερό πρόσωπο ή πράγμα): (μετβ.) *μη βλασφημείτε τα θεία!* || (αμετβ) *Μη βλασφημείς! Δεν πρέπει να μιλάς έτσι για τον Θεό!* (πβ λ *βλαστημώ*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βλασφημῶ, (-έω)*, αβεβ ετύμου. Το β' συνθ. (*-φημῶ*) προέρχεται από τη λ *φήμη*. Αν το α' συνθ. *βλασ-* αναχθεί στο ρ *βλάπτω*, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι **βλα(ψ)-φημῶ* > *βλασ-φημῶ* (με ανομοίωση). Στην Αρχ η λ. αναφέρεται σε μειωτ λόγια που εκστομίζονται εναντίον κάποιου (π χ. *ὅσα εἰς ἡμᾶς ἐβλασφήμησαν*. Δημοσθ *Περὶ τοῦ στεφάνου* 3), ενώ ο περιορισμός τής λ. σε υβριστικές εκφράσεις ή τρόπους συμπεριφοράς έναντι τού Θεού είναι μτγν και απαντά μόνο στη βιβλική γλώσσα (π.χ. Κ.Δ. *Αποκάλ.* 16, 9: *καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ*)].

βλαττί (το) {βλαττί-ου | -ων} (λαϊκ) πολύτιμο μεταξωτό ύφασμα, συνήθ. σε κόκκινο χρώμα (με το οποίο κατασκευάζονται επικαλύμματα τής Αγίας Τράπεζας)
[ΕΤΥΜ < μεσν *βλαττίον* < *βλάττα* < λατ blatta «μεταξοσκώληκας - πορφύρα»].

βλαττίδα (η) ΙΑΤΡ μικρό σκληρό δερματικό εξάνθημα, με χρώμα ερυθρό ή ρόδινο και σχήμα στρογγυλό ή ακανόνιστο, που εμφανίζεται και υποχωρεί αυτομάτως, χωρίς να αφήνει σημάδια, αποτελεί δε χαρακτηριστικό σύμπτωμα πολλών δερματοπαθειών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **βλαττίδα*, υποκ τού μτγν. *βλάττα* < λατ blatta «μεταξοσκώληκας - πορφύρα»]

βλάφτω ρ. ➝ βλάπτω

βλαχαδερό κ **βλαχαντερό** (το) (μειωτ.) ο επαρχιώτης, αυτός που συμπεριφέρεται σαν αγροίκος.
[ΕΤΥΜ < *βλάχος* + *άντερο*, με καταβιβασμό τού τόνου].

βλαχάκι (το) {χωρ. γεν } το βλαχόπουλο (βλ λ.).

βλαχάρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (μειωτ.) η άξεστη γυναίκα.

Βλαχιά (η) (περιληπτ.) το σύνολο των Βλάχων

βλαχιά (η) **1.** σύνολο άξεστων ανθρώπων: *έφυγε απ' το σπίτι της, που είχε όλα τα καλά, και πήγε να ζήσει μες στη ~* **2.** η άξεστη, απολίτιστη συμπεριφορά **3.** (συνεκδ) οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά ταιριάζει σε αγροίκο, απολίτιστο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

Βλαχία (η) περιοχή και διοικητική περιφέρεια τής Ν. Ρουμανίας· παλαιότ. από τις σημαντικότερες παραδουνάβιες ηγεμονίες.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Βλάχος*].

βλάχικος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Βλάχους (βλ.λ.): *~ γάμος / γλώσσα / τραγούδι / φορεσιά* **2. *Βλάχικα*** (τα) λατινογενής γλώσσα συγγενής προς τη Ρουμανική, που ομιλείται από ορισμένες πληθυσμικές ομάδες δίγλωσσων Ελλήνων· η Αρωμουνική, η Κουτσοβλαχική **3.** (μτφ -μειωτ) αυτός που ταιριάζει σε αγροίκο, τραχύς και άξεστος: *~ φέρσιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ επαρχιώτικος, χωριάτικος, απολίτιστος ΑΝΤ πολιτισμένος, εκλεπτυσμένος, ραφινάτος. — **βλάχικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*

βλαχο- κ. **βλαχό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τους Βλάχους: *βλαχο-χώρι, βλαχο-καλύβα, βλαχο-τσάρουχο, βλαχόφωνος* **2.** (μειωτ.-ειρων.) επαρχιώτικη και κακού γούστου ιδιότητα: *βλαχο-τράγουδο, βλαχο-μπαρόκ, βλαχο-σαλέ, βλαχο-ευρωπαίοι.*

βλαχοδήμαρχος (ο) [1896] {βλαχοδημάρχ-ου | -ων, -ους} (μειωτ.) πρόεδρος κοινότητας ή δήμαρχος μικρού δήμου που συμπεριφέρεται σαν σπουδαίο πρόσωπο, ως φορέας σημαντικής εξουσίας

βλαχομπαρόκ (το) {άκλ.} (κακόσ.) **1.** ΜΟΥΣ ο ανεπιτυχής συνδυασμός στοιχείων τής παραδοσιακής μουσικής με στοιχεία τής σύγχρονης ηλεκτρονικής μουσικής **2.** (ως επίθ.-κατ' επέκτ) οτιδήποτε προσπαθεί άκομψα και με πομπώδη τρόπο να συνταιριάξει ετερόκλιτα στοιχεία

βλαχοντίσκο (η) {άκλ } (σκωπτ) ΜΟΥΣ το είδος ελαφράς μουσικής που συνδυάζει σύγχρονους ευρωπαϊκούς ρυθμούς με στοιχεία δημοτικής ή λαϊκής μουσικής

βλαχόπουλο (το), **βλαχοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το παιδί τού Βλάχου, νεαρός Βλάχος (βλ.λ.) ΣΥΝ βλαχάκι **2.** (κατ' επέκτ.) νεαρός βοσκός ή νεαρός χωρικός ΣΥΝ βοσκόπουλο, τσοπανόπουλο, χωριατόπουλο, χωριατόπαιδο
[ΕΤΥΜ < *Βλάχος* + *-πουλο* (βλ λ)].

Βλάχος (ο), **Βλάχα** (η) [μεσν.] **1.** ο δίγλωσσος Έλληνας που μιλά *Βλάχικα (βλ. κ. λ. Αρωμούνοι, Κουτσόβλαχος, Καραγκούνης)* **2.** (γενικότ.) κάθε ορεσίβιος βοσκός τής ηπειρωτικής Ελλάδας
[ΕΤΥΜ μεσν. < Vlah < αρχ. γερμ. Valah < λατ Volcae (*Οὐάλκαι*), όνομα εκλατινισμένου φύλου κελτικής καταγωγής, το οποίο ζούσε στα εδάφη τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κατά την κάθοδο των γερμανικών φύλων. Οι Γερμανοί συνήθιζαν να αποκαλούν Valah τους υποτελείς σε αυτούς λαούς, που ήταν λατινόφωνοι. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο **Βαλάχος* < αραβ fellah «γεωργός», επειδή οι Ρωμαίοι, αφού κατέκτησαν την Αίγυπτο, χρησιμοποιούσαν ντόπιους γεωργούς ως φύλακες].

Βλάχοι – Ουαλοί – Βαλλόνοι. Αντίθετα προς ό,τι πήγαν να επιβάλουν παλαιότερα ξένα συμφέροντα και πολιτικές σκοπιμότητες (έφτασε να λειτουργήσει ρουμανικό σχολείο στα Γιάννενα, για να μάθουν οι Βλάχοι , ως «μειονότητα» τη «μητρική» τους γλώσσα, που ήταν τάχα τα Ρουμανικά!), σήμερα η επιστημονική έρευνα έχει αποκαταστήσει την αλήθεια, που είναι και ευρύτερα αποδεκτή Οι Έλληνες, στην καταγωγή και τη συνείδηση, Βλάχοι (γνωστοί και ως *Κουτσόβλαχοι* και *Αρωμούνοι*, επίσης κατά περιοχές και ως *Αρβανιτόβλαχοι, Καραγκούνηδες, Φρασαριώτες* κ.λπ.) είναι δίγλωσσοι Έλληνες ποιμένες και κτηνοτρόφοι (Κ. Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Αιτωλοακαρνανίας), που παράλληλα προς τα Ελληνικά μιλούν μια λατινογενή διάλεκτο, τα Βλάχικα ή Κουτσοβλάχικα ή Αρωμουνικά. Η γλωσσική τους συγγένεια (όχι εθνολογική!) με τους Ρουμάνους οφείλεται στο ότι τόσο τα Αρωμουνικά όσο και τα Ρουμανικά ανάγονται σε κοινή γλωσσική πηγή, την Ανατολική ή Βαλκανική Λατινική Εκλατινισθέντες γλωσσικά Έλληνες οι Βλάχοι μίλησαν την Αρωμουνική, με έντονη την επίδραση και τής Αρχαίας Ελληνικής (στα Βλάχικα σώζονται λέξεις ελληνικές, όπως urma < *οδμή / οσμή* ή udare < *οὖθαρ* «μαστός, στήθος» κ.ά που δεν διατηρήθηκαν στην Κοινή Ελληνική), ενώ η γλώσσα των Ρουμάνων έχει επηρεαστεί από τη Γετοδακική Η ονομασία *Βλάχοι* ανάγεται γλωσσικά στο όνομα γαλατικού φύλου Volcae (εκλατινισμένου από τις επιδρομές του σε ρωμαιοκρατούμενες περιοχές), που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, χαρακτηρίζοντας με αυτό όλους τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους. Από το γερμ Valah προήλθαν οι εθνικές ονομασίες *Ουαλοί* (Βρετανία), *Βαλλόνοι* (Βέλγιο), *Γκωλουά* (πβ. ντε Γκωλ) (Γαλλία) και Valah > vlah > *Βλάχ-ος* (Βυζάντιο)

βλάχος (ο), **βλάχα** (η) (ως μειωτ χαρακτηρισμός) **1.** επαρχιώτης, πρόσωπο που έχει εμφάνιση, συμπεριφορά και ομιλία χωριάτη, ο άξεστος ΦΡ (σκωπτ) (α) ***εμείς οι βλάχοι όπως λάχει*** οι ανοικοκύρευτοι άνθρωποι ενεργούν με πρόχειρο, ανοικοκύρευτο τρόπο συχνά λέγεται αυτοειρωνικά από κάποιον που θέλει να δείξει ότι βολεύεται εύκολα παντού, σε οποιεσδήποτε συνθήκες: *Μην ψάχνεις τώρα για κάθισμα! Κάτσε χάμω! ~!* (β) ***πονηρός ο βλάχος!*** κυρ. για επαρχιώτη, που αποδεικνύεται έξυπνος, πονηρός, ενώ τον θεωρούσαν αφελή • **2.** εδώδιμο μεγάλο ψάρι (μέχρι και 40 κιλά), συγγενικό με τον ροφό, με ανοιχτό γκρίζο-καφέ χρώμα, που ζει κατά κανόνα σε μεγάλα βάθη

βλαχουριά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ) **1.** (λαϊκ.) το σύνολο των Βλάχων **2.** (μτφ -μειωτ) σύνολο άξεστων ανθρώπων
[ΕΤΥΜ < *βλάχος* + παραγ. επίθημα *-ουριά* (< μεσν. *-ούρα* < λατ. -ura), πβ. κ *κλεφτ-ουριά*].

βλαχόφωνος, -η, -ο → -φωνος

βλαχοχώρι (το) {βλαχοχωρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) χωριό Βλάχων **2.** (μτφ.-μειωτ) απομακρυσμένο, απομονωμένο χωριό.

βλάψιμο (το) → βλάπτω

βλέμμα (το) {βλέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** στροφή ή/και προσήλωση των ματιών σε (κάτι/κάποιον): *έριξε το ~ του στο μεγάλο ρολόι τού σταθμού* || *στρέφω / καρφώνω / σηκώνω / παίρνω / αποστρέφω / υψώνω το ~ μου* ΣΥΝ. ματιά· ΦΡ **υπό το βλέμμα κάποιου** (για κάτι που γίνεται) ενώ κάποιος βλέπει απλώς ή προσέχει ή επιβλέπει **2.** ο τρόπος με τον οποίο κοιτά κανείς, η ιδιαίτερη εντύπωση που δίνει η ματιά του: *ψυχρό / άγριο / αδιάφορο / διαπεραστικό / βλοσυρό / τρομαγμένο / απλανές / επίμονο / λοξό / ύπουλο / περιφρονητικό / τολμηρό / σατανικό / εχθρικό / στοχαστικό ~* || *~ γεμάτο οίκτο / ικεσία*
[ΕΤΥΜ. αρχ < **βλέπ-μα* < *βλέπω*]

βλέννα (η) {βλεννών} **1.** ΒΙΟΛ το πυκνόρρευστο, ημιδιαφανές και γλοιώδες έκκριμα ορισμένων αδένων, *τραχηλική ~* **2.** (ειδικότ) η πυκνόρρευστη ουσία που εκκρίνεται και συγκεντρώνεται στη μύτη ΣΥΝ μύξα **3.** ΒΟΤ ιξώδης ουσία που απαντά σε ορισμένα φυτά, λ.χ. στο λινάρι Επίσης **βλέννη**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βλεννός* < **μλεδ-σ-νός*, όπου **μλεδ-* επεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *mel «μαλακός», πβ. σανσκρ. mṛdnāti «μαλακώνει», λατ. mollis «μαλακός». Βλ. κ *μαλακός*].

βλεννογόνος, -ος, -ο [1867] **1.** ΒΙΟΛ αυτός που παράγει και εκκρίνει βλέννα (βλ.λ.) *~ αδένας* **2. *βλεννογόνος*** (ο) η επιθηλιακή μεμβράνη που σχηματίζεται κοντά στα φυσικά στόμια τού σώματος και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια των κοίλων οργάνων του για την καλύτερη προστασία τους: *αναπνευστικός / στοματικός / πεπτικός / γεννητικός ~*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ muqueuse].

βλεννορραγία (η) [1889] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ οξείας μορφής βλεννόρροια (βλ.λ.), που ως κύριο σύμπτωμα έχει τη ρύση βλέννας από τα γεννητικά όργανα — **βλεννορραγικός,** -ή, -ό [1854]
[ΕΤΥΜ. < *βλέννα* + *-ρραγία*. πβ. παθ. αόρ β' *ἐρ-ράγ-ην*, ρ *ῥήγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ρήγμα*].

βλεννόρροια (η) [1853] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ το αφροδίσιο νόσημα που προσβάλλει το ουρογεννητικό σύστημα, προκαλώντας πυώδη φλεγμονή στην ουρήθρα και ρύση πύου από αυτήν στους άνδρες και κάψιμο, κολπικό έκκριμα ή μόλυνση τού τραχήλου τής μήτρας και των σαλπίγγων στις γυναίκες ΣΥΝ (λαϊκ) σκουλαμέντο. — **βλεννορροϊκός,** -ή, -ό [1853].
[ΕΤΥΜ < *βλέννα* + *-ρροια* < *ροή*, απόδ τού ελληνογενούς γαλλ gonorrhée < gono- (< *γόνος*) + -rhée (< *-ροια* < *ροή*)]

βλεννώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλεννώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} ΒΙΟΛ αυτός που έχει τη μορφή βλέννας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

βλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {είδα (να/θα δω, προστ. δες, δείτε κ. δέστε κ. (λαϊκ) ιδέστε), ειδώθηκα, ιδωμένος} ♦ (μετβ) **1.** αντιλαμβάνομαι (κά-

ποιον/κάτι) μέσω τής όρασης: ~ *το βουνό στο βάθος* || *από αυτή τη θέση δεν ~ τίποτα* || *τα είδα όλα με τα ίδια μου τα μάτια* || *τι είδες και τρόμαξες;* ΦΡ (α) **βλέπω το φως (τού ήλιου)** γεννιέμαι. *είδε για πρώτη φορά το φως τής ημέρας σε μια μικρή πόλη τής Μεσογείου* (β) **βλέπω το φως τής δημοσιότητας** έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι μέσω τού Τύπου: *συνταρακτικά στοιχεία για τη δράση παρακρατικών οργανώσεων είδαν το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ δημοσιεύομαι. κυκλοφορούμαι (γ) **όπως σε βλέπω και με βλέπεις** για να δηλώσουμε τη βεβαιότητά μας για κάτι που λέγεται· *τα πράγματα έγιναν έτσι ακριβώς, ~!* ΣΥΝ αλήθεια, ειλικρινά, πράγματι (δ) **δεν βλέπω την ώρα να...** (μεσν. φρ.) διακατέχομαι από μεγάλη ανυπομονησία για (κάτι): ~ *γυρίσω σπίτι* ΣΥΝ ανυπομονώ. λαχταρώ (ε) **να το δω και να μην το πιστέψω!** βλ λ. *πιστεύω* (στ) **δεν βλέπω (ούτε) τη μύτη μου** για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί να διακρίνει κανείς τίποτα (λ χ. όταν έχει ομίχλη, σκοτάδι κ λπ) (ζ) **ποιος είδε τον Θεό και δεν (τον) φοβήθηκε!** για έκρηξη παράφορου θυμού. έντονης οργής και μανίας: *μόλις έμαθε τι έγραψαν οι εφημερίδες για την ιδιωτική του ζωή, ~!* (η) **είδα πολλά / έχω δει πολλά** έχω περάσει πολλά στη ζωή και έχω μεγάλη πείρα: ~ *στη ζωή μου, γι' αυτό ν' ακούς τι σου λέω!* ΑΝΤ δεν έχω δει τίποτε (θ) **βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου** κινδυνεύω σοβαρά να χάσω τη ζωή μου (ι) **βλέπω κατάματα (κάποιον / κάτι)** αντικρίζω με θάρρος, χωρίς φόβο: *ας δούμε κατάματα την πραγματικότητα κι ας μην εθελοτυφλούμε!* (ια) (παροιμ) **ακόμη δεν τον είδαμε (και) Γιάννη τονε βγάλαμε / τον βαφτίσαμε** για όσους καταστρώνουν μεγαλεπήβολα σχέδια, χωρίς να στηρίζονται σε θετικές και βάσιμες προϋποθέσεις ή για όσους προτρέχουν των εξελίξεων, συζητούν ή αναφέρονται σε κάτι θεωρώντας το ως δεδομένο, ενώ ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί (ιβ) (λόγ) **βλέπω διά τής τεθλασμένης** διαθέτω διορατικότητα και μπορώ να διαβλέψω μελλοντικές εξελίξεις (ιγ) **τι έχουν να δουν τα μάτια μας!** πόσα πολλά φοβερά ή περίεργα πράγματα πρόκειται ακόμη να παρακολουθήσουμε ή να ζήσουμε! (ιδ) **βλέπω άσπρη μέρα / Θεού πρόσωπο** βελτιώνεται η κατάστασή μου, βρίσκω επιτέλους ησυχία, ευημερία και ευτυχία: *μακάρι να κερδίσουμε το λαχείο. να δούμε κι εμείς μιαν άσπρη μέρα* ΣΥΝ ευημερώ, ευτυχώ (ιε) **βλέπω φως** διακρίνω την πιθανότητα θετικής εξέλιξης: ~ *στο βάθος τού τούνελ* || *δεν ~ σ' αυτή την υπόθεση* (ιστ) **βλέπω καλό** ευεργετούμαι ή βελτιώνεται η κατάστασή μου: *δεν είδα καλό μαζί σου τόσα χρόνια* ΣΥΝ ωφελούμαι (ιζ) (ειρων) **κάνε παιδιά, να δεις καλό!** τα παιδιά πολλές φορές αποδεικνύονται αχάριστα και δεν αναγνωρίζουν στους γονείς τους τις θυσίες που κάνουν για αυτά (ιη) **δεν με βλέπω καλά** δεν αισθάνομαι ασφαλής. διαισθάνομαι ότι κάτι κακό θα μου συμβεί· ~ *μ' αυτούς τους ανθρώπους που έμπλεξα!* || (και ως απειλή ή προειδοποίηση) *αν συνεχίσεις να συμπεριφέρεσαι έτσι. δεν σε βλέπω καλά!* (ιθ) **τα βλέπω** (σε χαρτοπαιξία από παίκτη προς άλλον παίκτη) δείξε μου τα χαρτιά σου (κ) **το 'χω δει / ξαναδεί αυτό το έργο** (οικ.) για να δηλώσουμε ότι μια κατάσταση ή γεγονός (συνήθ. αρνητ.) μας είναι γνώριμο. γιατί το έχουμε βιώσει ήδη *εγώ δεν τους πιστεύω πια ~ και ξέρω καλά ότι όλοι τους είναι μόνο λόγια!* (κα) (αργκό) **τα είδα όλα!** ως σχόλιο για κάτι εντυπωσιακό, μοναδικό, που προκαλεί τη μέγιστη εντύπωση (κβ) **να σε δω** (i) (με έμφαση στο «να», προτρεπτικά) στάσου να σε παρατηρήσω. συνήθ. να σε θαυμάσω: *~! Τι ωραία που είσαι με αυτό το φόρεμα!* (ii) (+ πρόταση, ως έκφραση αμφιβολίας) να διαπιστώσω (κάτι που σχετίζεται με εσένα): ~ *τι θα κάνεις. τώρα που αρχίζουν τα δύσκολα!* || (κ. απολύτως) *–Θα πετύχω οπωσδήποτε στον διαγωνισμό! –~!* (κγ) **(...) και τι να δω;** (παρενθετικά σε αφήγηση) για να εξάψουμε το ενδιαφέρον τού ακροατή για αυτό που θα ακολουθήσει: *Ανοίγω την πόρτα, ~; Όλο το σπίτι ήταν άνω-κάτω!* (κδ) **μην είδατε τον Πανα(γ)ή** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αθετεί υπόσχεσή του. δεν ανταποκρίνεται σε προγενέστερη δέσμευση και εξαφανίζεται **2.** κατευθύνω τη ματιά μου προς (κάτι/κάποιον), παρακολουθώ με το βλέμμα (αντικείμενα, θεάματα, περιστατικά κ λπ.): *έβλεπα τα δάχτυλά του να τρέμουν πάνω στο γραφείο* || ~ *την παρέλαση από το μπαλκόνι τού σπιτιού μου* ΣΥΝ παρακολουθώ, παρατηρώ, κοιτάζω, ατενίζω, αγναντεύω. θωρώ **3.** (κατ' επέκτ) σχηματίζω φανταστικές εικόνες και παραστάσεις ~ *όνειρο / όραμα / οπτασία* ΣΥΝ ονειρεύομαι. οραματίζομαι· ΦΡ **βλέπω (κάποιον / κάτι) στον ύπνο μου** (μεσν. φρ.) (i) (κυριολ.) ονειρεύομαι (κάποιον/κάτι) (ii) (μτφ) σε ερωτήσεις προς κάποιον που επιθυμεί (κάτι) πάρα πολύ: *–Θες παγωτό πρωινιάτικα, Καλά, στον ύπνο σου το έβλεπες;* **4.** (μτφ) (για άποψη. εκτίμηση) θεωρώ. διαμορφώνω συγκεκριμένη στάση (θετική, αρνητική): ~ *δύσκολη την ικανοποίηση τού αιτήματος* ΣΥΝ κρίνω ΦΡ (α) **βλέπω με καλό μάτι (κάτι)** αντιμετωπίζω (κάτι) με ευνοϊκή διάθεση: ~ *τη συνεργασία μας με τη γαλλική εταιρεία* ΣΥΝ ευνοώ. συμπαθώ, καλοβλέπω ΑΝΤ βλέπω με κακό μάτι (β) **βλέπω (κάτι / κάποιον) με άλλο μάτι** υιοθετώ διαφορετική συμπεριφορά, αλλάζω αντιμετώπιση: *πρώτα τον περιφρονούσε, αλλά μετά την επιτυχία του άρχισε να τον βλέπει με άλλο μάτι* (γ) **τα βλέπω ρόδινα / μαύρα** αντιμετωπίζω τον κόσμο και το μέλλον με αισιοδοξία / απαισιοδοξία: *είναι στην αρχή ακόμα και τα βλέπει όλα ρόδινα* || *είναι απαισιόδοξος και τα βλέπει όλα μαύρα* ΣΥΝ αισιοδοξώ / απαισιοδοξώ (δ) **τα βλέπω σκούρα** για δύσκολη κατάσταση, για τις δυσκολίες που αντιλαμβάνεται κανείς ότι θα συναντήσει: ~ *τα πράγματα· φοβάμαι ότι δεν θα τα καταφέρουμε* (ε) **βλέπω (κάποιον / κάτι) αφ' υψηλού** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερό μου. του συμπεριφέρομαι με υπεροψία και περιφρόνηση *από τότε που πήρε προαγωγή, μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ σνομπάρω (στ) (λαϊκ) **πώς την έχεις δει (τη δουλειά) / πώς το βλέπεις το πράγμα;** τι νομίζεις ότι είσαι (ή κάνεις), πού το πας;: *Δηλαδή, πώς την έχεις δει τη δουλειά; Εσύ θα αναλαμβάνεις ό,τι σε βολεύει και όλα τα δύσκολα θα πέφτουν σε μας;* (ζ) (λαϊκ) **την έχω δει** (π.χ. *σπουδαίος*) νομίζω. θεωρώ τον εαυτό μου (π.χ. *σπουδαίο*): *την έχει δει βεντέτα και δεν μας δίνει σημασία!* (η) (αργκό) **την έχω δει κάπως** νομίζω ότι είμαι κάτι σπουδαίο *την έχει δει κάπως και μας σνομπάρει* **5.** (μτφ) διαπιστώνω, αντιλαμβάνομαι: *μετά τις τελευταίες εξελίξεις είδα το λάθος μου* ΣΥΝ διαπιστώνω. αναγνωρίζω· ΦΡ (α) **να δεις που...** (i) για να εκφράσουμε με βεβαιότητα τον φόβο ότι θα γίνει κάτι που δεν θέλουμε. ~ *ότι τώρα που δεν τον θέλουμε, θα εμφανιστεί μπροστά μας!* (ii) για να ενθαρρύνουμε κάποιον που ανησυχεί για κάτι: ~ *όλα θα πάνε καλά* || ~ *δεν θα μας αφήσει έτσι στο τέλος, κάτι θα κάνει!* (β) **εγώ να δεις!** προς επίρρωσιν αυτών που λέγονται από τον συνομιλητή (συνήθ. για δυσάρεστη κατάσταση): *-Φοβάμαι πολύ! –~!* || *–Τρέμω απ' το κρύο. –~!* **6.** καταλαβαίνω (γιατί έγινε ή υπάρχει κάτι): *δεν έβλεπε τον λόγο ύπαρξης τριών διαφορετικών ιδρυμάτων για τον ίδιο σκοπό* ΣΥΝ. κατανοώ· ΦΡ **άκου να δεις** (i) άκου να καταλάβεις, πρόσεξε να μάθεις ή να αντιληφθείς τι γίνεται: ~ *τι μου συνέβη σήμερα* (ii) (απολύτως, συνήθ. ως σχόλιο για κάτι που είπε κάποιος, πληροφορηθήκαμε κ.λπ.) για φαντάσου! τι λες!: *Ώστε τέτοια πράγματα συμβαίνουν εκεί μέσα! ~!* ΣΥΝ για δες! **7.** υποβάλλω σε εξέταση και έρευνα (κάτι): *όλα αυτά θα τα δούμε καλύτερα στην επόμενη συνεδρίαση* || *ας δούμε όμως και την άλλη πλευρά τού ζητήματος* ΣΥΝ εξετάζω, ερευνώ, αναζητώ **8.** (για ιατρούς) υποβάλλω σε ιατρική εξέταση (κάποιον) ή κάνω ιατρική επίσκεψη· *πρέπει να τον δει κατεπειγόντως γιατρός* || *ο γιατρός βλέπει καθημερινά γύρω στους δεκαπέντε ασθενείς* ΣΥΝ εξετάζω ΦΡ (ειρων.) **πρέπει να σε δει γιατρός!** δεν είσαι λογικός. δεν λειτουργείς σωστά: *δεν είναι λογικά πράγματα αυτά που λες· ~!* **9.** προβλέπω, προλέγω: *«Εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου λέγε τι βλέπεις»* (Οδ. Ελύτης) || *τον ~ μια μέρα να γίνεται μεγάλος και τρανός* **10.** εκτιμώ (μια κατάσταση): *Πώς τα βλέπεις τα πράγματα: Θα έχουμε εκλογές.* ΦΡ **για να δούμε...** για να δηλώσουμε συγκρατημένη επιφύλαξη ή απαισιοδοξία. *–Πιστεύω πως θα κρατήσει τον λόγο του. –~* **11.** σκέφτομαι (για κάτι), προκειμένου να πάρω απόφαση: *να δούμε τι θα κάνουμε με τη συμφορά που μας βρήκε* || (κ αμετβ.) *πήγαινε τώρα να κοιμηθείς και αύριο βλέπουμε* || *φτειάξε πρώτα αυτό και μετά βλέπουμε* ΣΥΝ αποφασίζω ΦΡ (α) **βλέποντας και κάνοντας** για ενέργειες που γίνονται ανάλογα με τις περιστάσεις, που προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες. *ας μη βιαστούμε να πούμε από τώρα πώς θα δράσουμε θα προχωρήσουμε ~* (β) **θα δούμε** ως απάντηση, για να δηλωθεί επιφύλαξη για το μέλλον που κλίνει προς την άρνηση· *–Θα πάμε μαζί τους, τελικά; –~, δεν ξέρω* **12.** προσέχω, για να προφυλαχθώ ή να αποφύγω (κάποιον/κάτι): *βλέπε πού πατάς!* ΣΥΝ. έχω τον νου μου **13.** (α) παρακολουθώ (κάτι) με προσοχή και συνέπεια (για να προλάβω πιθανές αρνητικές εξελίξεις): *βλέπε το φαγητό, ώσπου να γυρίσω* (β) (κατ' επέκτ.) προσηλώνω τη σκέψη μου (κάπου), με απασχολεί (κάτι) *μόνο το προσωπικό του συμφέρον βλέπει και τίποτε άλλο* ΣΥΝ σκέπτομαι. υπολογίζω **14.** (α) έχω επαφή ή επικοινωνία με πρόσωπο. συναντώ (κάποιον): *χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας βλέπω* || *χρόνια και ζαμάνια έχω να τον δω* || *τον βλέπω κάθε πρωί στο λεωφορείο* (ειδικότ. για επίσημη επαφή): *είδα τον πρόεδρο χθες και συζήτησα μαζί του το θέμα σας* || *θέλει να σε δει ο διευθυντής·* ΦΡ **δεν θέλω να δω (κάποιον) στα μάτια μου** για να εκφραστεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή ή οργή για ανεπιθύμητο πρόσωπο: *Είναι αχάριστος. δεν θέλω να τον δω στα μάτια μου!* (β) επισκέπτομαι (κάποιον): *πήγα να τους δω, προτού φύγω για διακοπές* **15.** σε φράσεις που δηλώνουν έκπληξη, απορία. θαυμασμό, π χ (α) **για δες...** (εμφατ.) (i) για μεγάλο θαυμασμό: *για δες τον πόσο μεγάλωσε!* || *«για δέστε τον αμάραντο σε τι βουνό φυτρώνει!»* (δημοτ τραγ) (ii) (απολύτως ως σχόλιο) για φαντάσου!: *–Ήρθε και μου μίλησε ο ίδιος! –~ !* (β) **... να δουν τα μάτια σου!** για να δείξουμε πλήθος από κάτι: *λεφτά ~, με τον σωρό!* || *κόσμο ~ στη συγκέντρωση* **16.** σε φράσεις που δηλώνουν απειλή προς κάποιον ότι θα υποστεί συνέπειες *τώρα θα δεις τι θα πάθεις!* || (κ. απολύτως) *κάνε πως μου αντιμιλάς και θα δεις!* ΦΡ. (α) **αυτό θα το δούμε!** ως απειλή με χροιά αμφισβήτησης αυτού που ισχυρίζεται κάποιος *–Εγώ θα κάνω ό,τι νομίζω! –~!* (β) **με βλέπεις καλά;** ως απειλή για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν αστειευόμαστε. ότι δεν πρέπει να αψηφά τις αντιδράσεις μας: *Για πρόσεξε· ~. Θα την πληρώσεις άσχημα, αν συνεχίσεις!* (γ) **Καλά, θα δεις!** ή **Θα δεις κι εγώ!** ως απειλή, παράπονο ή και χάριν αστεϊσμού· *Δεν θα μου πεις, Καλά, θα δεις κι εγώ άλλη φορά αν θα σου ξαναπώ τίποτα!* ♦ (αμετβ.) **17.** (α) αντιλαμβάνομαι μέσω τής όρασης (β) (ειδικότ.) έχω την ικανότητα τής όρασης: *μετά την επέμβαση μπορεί πλέον και βλέπει* ΑΝΤ είμαι τυφλός ΦΡ (α) **όποιος έχει μάτια βλέπει** για κάτι που είναι ολοφάνερο και μπορεί να διαπιστωθεί από τον οποιονδήποτε (λέγεται συχνά και για όσους προσποιούνται ότι δεν καταλαβαίνουν, για όσους εθελοτυφλούν): *δεν χρειάζεται να σου εξηγήσω τίποτα· ~!* || ~ *γιατί σ' αγάπησα* ΣΥΝ ο νοών νοείτω (β) **κάνω πως δεν βλέπω** προσποιούμαι τον ανήξερο ή συμπεριφέρομαι σκοπίμως με ανοχή: *ένας μαθητής προσπαθούσε να αντιγράψει, αλλά ο επιτηρητής έκανε πως δεν έβλεπε* ΣΥΝ κάνω τα στραβά μάτια (γ) **βλέπω μακριά** έχω διορατικότητα, είμαι οξυδερκής (δ) (μτφ.) **δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου** βλ. λ *μύτη* (ε) (μτφ.) **βλέπω μπροστά** έχω στραμμένη την προσοχή μου στο μέλλον, δεν είμαι προσκολλημένος στο παρελθόν: *στο κόμμα μας βλέπουμε πάντα μπροστά!* **18.** (για άψυχα) είμαι στραμμένος (προς κάποια κατεύθυνση, προς συγκεκριμένο σημείο): *το παράθυρο έβλεπε στην αυλή* ΣΥΝ έχω θέα **19.** (προφορ. **βλέπεις, βλέπετε** συχνά παρενθετικά στον λόγο) για τη δήλωση τής στάσης τού ομιλούντος (ειρωνείας, απολογίας κ.λπ.), την παρουσίαση τής αιτίας μιας κατάστασης κ ά. *έχει ανάγκη, βλέπεις. το αφεντικό μου από χρήματα!* || *θέλω να σας εξυπηρετήσω. αλλά είναι αδύνατον, βλέπετε, να διακόψω τώρα τη σύσκεψη* || *δεν περνάει καλά βλέπεις, δεν γνωρίζει κανέναν σ' αυτή την πόλη...* **20.** σε επικοινωνιακά στοιχεία

(εισαγωγικά ή παρενθετικά), στον λόγο, π.χ. ***κοίτα να δεις*** ~, *εγώ αυτά δεν τα πιστεύω*, ***δέστε / δείτε / δείτε κάτι***. *Δείτε κάτι αυτό που με ρωτάτε απαιτεί εκτενή ανάλυση ... Δέστε.. Άλλο πράγμα η δημοκρατία κι άλλο η ασυδοσία* (μεσοπαθ **βλέπομαι**) **21.** συναντιέμαι (με κάποιον): *βλεπόμαστε αρκετά συχνά* || *δεν βλεπόμαστε καθόλου τελευταία* || (παροιμ) *«μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται»* (για πρόσωπα που δεν έρχονται σε οπτική επαφή, που δεν συναντιούνται) **22.** είμαι σε ανεκτό επίπεδο, αποδεκτός (ούτε καλός ούτε για απόρριψη): *- Είναι καλή η ταινία: - Βλέπεται* || *είναι πολύ άσχημος στο πρόσωπο, δεν βλέπεται!* • ΦΡ (α) (εκφραστ) ***είδα κι απόειδα*** για κάτι που επιτυγχάνει κανείς μετά από μεγάλη αναμονή και προσπάθεια: ~ *μέχρι να τον ξεμπλέξω από τις κακές παρέες* (β) (εμφατ) ***είδα κι έπαθα*** κουράστηκα πάρα πολύ ή πέρασα από ταλαιπωρίες μέχρις ότου επιτύχω κάτι· *είδε κι έπαθε να τους ξεφορτωθεί* ΣΥΝ βασανίστηκα, ταλαιπωρήθηκα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίγαμμα*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **γλέπω* < *g^wlep-, αγν ετύμου Εν αντιθέσει με το συνώνυμο *ὁρῶ (-άω)*, που σήμαινε κυρ. «κοιτάζω, αντιλαμβάνομαι», το ρ *βλέπω* είχε αρχικά τη σημ «έχω την ικανότητα τής οράσεως» (π χ. *μὴ βλέπων ὁ μάντις ᾖ*, Σοφοκλ. *Οἰδ Τύραννος* 747), ενώ αργότερα προσλαμβάνει και τη σημ «κοιτάζω», αντικαθιστώντας έτσι το *ὁρῶ* Ενώ στην Αρχ χρησιμοποιείται είτε ως αμετβ. είτε ακολουθούμενο από πρόθ., στην Κ.Δ απαντά η σημερινή χρήση με άμεσο αντικείμενο (π.χ *Εβρ* 2, 9: *βλέπομεν Ἰησοῦν.. δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον*) Αξιοσημείωτο είναι ότι η σημασιολ διάκριση *βλέπω – κοιτάζω* απαντά σε διάφορες ευρωπ γλώσσες, π.χ. αγγλ see-look. γαλλ voir-regarder, γερμ sehen-schauen κ ά. Η φρ. *τα βλέπω όλα μαύρα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. je vois tout en noir Ομοίως και οι φρ *δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (γαλλ. je ne vois pas plus loin que le bout de mon nez), *δεν βλέπω γιατί* (γαλλ je ne vois pas pourquoi)].

> **βλέπω: συνώνυμα.** Το **βλέπω** είναι το λέξημα που εκφράζει γενικά ότι έχει κανείς την ικανότητα τής όρασης, ότι χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή πρόθεση ή ιδιαίτερη προσπάθεια χρησιμοποιεί την αίσθηση τής όρασης Μια σειρά από άλλα ρήματα προϋποθέτουν την πρόθεση, τον σκοπό να γίνει αυτό που δηλώνει η λέξη, με εξαίρεση το *χαζεύω* που δηλώνει σαφώς την απουσία συγκεκριμένου σκοπού. Περισσότερο συνδεδεμένα με την έννοια τού *τρόπου* με τον οποίο βλέπει κανείς είναι τα *κοιτάζω, θεωρώ, ατενίζω, παρατηρώ, προσέχω, παρακολουθώ, χαζεύω* και *διακρίνω*. Τα *αντικρίζω, αγναντεύω, επισκοπώ* συνδέονται περισσότερο με τον έννοια τού *τόπου* Συγκεκριμένα, το *κοιτάζω* και το (λογοτεχνικότερο) *θωρώ* σημαίνουν «στρέφω το βλέμμα μου για να δω» Το *ατενίζω* σημαίνει «καρφώνω και κρατώ το βλέμμα μου στραμμένο κάπου». Όταν αυτό γίνεται με κάποια προσπάθεια, δηλώνεται με το *διακρίνω*, ενώ όταν γίνεται με συγκέντρωση, προσοχή και σταδιακό τρόπο δηλώνεται από τα ρήμ *προσέχω, παρατηρώ* και *παρακολουθώ* Αν βλέπω απέναντι ή μπροστά μου, αν προσδιορίζεται δηλ. ο συγκεκριμένος τόπος (ή κατεύθυνση), χρησιμοποιείται το *αντικρίζω* αν βλέπω μακριά, σε απόσταση, τότε, το *αγναντεύω*· και αν βλέπω από πάνω κι εποπτεύω, τότε το *επισκοπώ*

βλεφαρίδα (η) **1.** (συνήθ στον πληθ.) καθεμιά από τις μικρές, λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων των ανθρώπων και ορισμένων ζώων, χρήσιμες για την προστασία των ματιών *ψεύτικες* ~ || *«δυο πράσινα μάτια με μπλε βλεφαρίδες»* (τραγ.) ΣΥΝ ματόκλαδο, ματοτσίνορο **2.** (περιληπτ.-οικ) το σύνολο από τις λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων τού κάθε ματιού *«αυτά τα μάτια κάπου τα 'χω ξαναδεί, αυτή την ίδια βελουδένια βλεφαρίδα»* (τραγ.) **3.** ΒΙΟΛ κυτταρικό οργανίδιο με μορφή τριχιδίου (βλ λ), που καλύπτει σε μεγάλο αριθμό το σώμα πρωτοζώων (βλ. λ *βλεφαριδοφόρα*) και την επιφάνεια ορισμένων κυττάρων μεταζώων ΣΥΝ κροσσός
[ΕΤΥΜ < αρχ *βλεφαρίς, -ίδος < βλέφαρον*. Ο βιολ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cilium].

βλεφαριδοφόρα (τα) ΒΙΟΛ κατηγορία πρωτοζώων τα οποία σε όλες σχεδόν τις φάσεις τού κύκλου ζωής τους φέρουν πολυάριθμες βλεφαρίδες, με τον συγχρονισμένο παλμό των οποίων κινούνται.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ ciliata].

βλεφαρίζω ρ αμετβ [μτγν] {βλεφάρισα} (συνήθ. για γυναίκα) ανοιγοκλείνω διαρκώς τα βλέφαρα κοιτώντας (κάποιον), κυρ για να του εκφράσω το (ερωτικό) ενδιαφέρον μου — **βλεφάρισμα** (το).

βλεφαρίτιδα (η) ΙΑΤΡ χρόνια φλεγμονή τού χείλους των βλεφάρων *ελκώδης* ~
[ΕΤΥΜ < μτγν *βλεφαρῖτις < βλέφαρον* Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν.. < γαλλ blepharite]

βλέφαρο (το) {βλεφάρ-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) καθεμιά από τις κινητές δερμάτινες πτυχές που καλύπτουν και προστατεύουν τους βολβούς των οφθαλμών: *τα ~ τρεμοπαίζουν / βαραίνουν / ανοίγουν / πέφτουν / κλείνουν / πεταρίζουν* || *μισοκλείνω / σφαλώ / ανοιγοκλείνω / χαμηλώνω / παίζω / κλείνω τα* ~ || *κλειστά / βαριά* (όταν κάποιος νυστάζει) / *κουρασμένα* ~ || *βάφω τα ~ με σκιές* ΣΥΝ ματόφυλλο· ΦΡ (αργκό) ***ρίχνω ένα βλέφαρο*** κοιτάζω βιαστικά, ρίχνω μια ματιά **2.** (καταχρ) η βλεφαρίδα. — **βλεφαρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *βλέφαρον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βλέφαρ* < **βλέπ-αρ* (με εκφραστική δάσυνση *-π- > -φ-*) < *βλέπω*, πράγμα που θα δικαιολογούσε τη συχνή αρχ σημ «μάτι» τής λ *βλέφαρον*]

βλεφαροπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ πλαστική εγχείρηση στα βλέφαρα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ blépharoplastie]

βλεφαρόπτωση (η) [1876] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η χαλάρωση και πτώση τού άνω βλεφάρου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoptose]

βλεφαρόσπασμος (ο) [1873] ΙΑΤΡ η ακούσια σύσπαση των βλεφάρων, που έχει ως αποτέλεσμα να ανοιγοκλείνουν· είναι αντανακλαστικός ή οφείλεται σε παθήσεις τού νευρικού συστήματος, σε υστερία κ.λπ και παρατηρείται κυρ. σε νευρικούς ανθρώπους ή γέροντες
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. blepharospasmus]

βλέψεις (οι) {βλέψεων} οι επιδιώξεις (κάποιου), ο στόχος που προσπαθεί να επιτύχει· *η χώρα αυτή τρέφει / έχει επεκτατικές ~ εναντίον γειτονικών χωρών* || *ηγεμονικές / αρχηγικές / πολιτικές / εδαφικές* ~.
[ΕΤΥΜ < μτγν *βλέψις* «βλέμμα, κοίταγμα» < αρχ *βλέπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο, λ χ *εδαφικές βλέψεις* (< γαλλ. visées territoriales)].

βλήθηκα ρ ▸ βάλλω

βλήμα (το) {βλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) (γενικά) κάθε αντικείμενο που ρίχνεται εναντίον στόχου: *τα πρώτα ~ ήταν λίθοι ή βέλη που ρίχνονταν με το χέρι, με τόξο ή με σφεντόνα* (β) (ειδικότ) κάθε αντικείμενο (σφαίρα, βολίδα, βόμβα, πύραυλος κ.λπ.) που εκτοξεύεται από βλητικό μηχανισμό όπλου και κατευθύνεται εναντίον στόχου, με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή καταστροφής ~ *πυροβόλου / όλμου / αυτόματου* || *βαλλιστικό / κατευθυνόμενο / καπνογόνο / αντιαρματικό / άσφαιρο / διατρητικό / εμπρηστικό* ~ || *έκρηξη / εκτόξευση / βροχή / εξαπόλυση βλημάτων* || *κίνηση / πορεία / τοποθέτηση / σχήμα / διάμετρος βλημάτων* || ~ *αέρος – εδάφους* ΣΥΝ βόλι, βολίδα **2.** (υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, βλάκας. — **βληματικός**, -ή, -ό (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < αρχ *βλῆμα* < *g^wlē-, μηδενισμένη (ως προς το α΄ μέρος) βαθμ δισύλλαβης ρίζας *g^welē-, η οποία απαντά κυρ με τη μονοσύλλαβη μορφή Ι.Ε *g^wel- «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ gálati «στάζει», αρχ γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ Quelle «πηγή») κ ά. Ομόρρ αρχ. *βέλε-μνον* «βέλος». *βάλ-λω, βολ-ή, βέλ-ος, βόλ-ος, βλη-τός* κ ά.]

βλητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με βολή ~ *σωλήνας / πίνακας / άσκηση / τροχιά* **2.** ***βλητική*** (η) η επιστήμη που ερευνά τους νόμους κίνησης των βλημάτων, ιδ αυτών που εκτοξεύονται από πυροβόλα όπλα ΣΥΝ βαλλιστική – **βλητικότητα** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ μτγν < θ. *βλη-*, πβ. *βλῆ-μα* (βλ λ) Ο επιστημ. όρ. *βλητική* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. balistique (< ελλην. *βάλλω*)]

βλητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να εξακοντιστεί, να ριφθεί **2.** αυτός που μπορεί να χτυπηθεί, να βληθεί· ~ *στόχος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < θ. *βλη-* (πβ *βλῆ-μα*), ρηματικό επίθ. τού *βάλλω*]

βλίτο (το) (εσφαλμ. *βλήτο*) **1.** χορταρικό που τρώγεται ως σαλατικό ή αποτελεί, σε άγρια κατάσταση, ζιζάνιο **2.** (μτφ -υβριστ) ανόητος άνθρωπος, κουτός ΦΡ ***τρώω βλίτα*** είμαι ανόητος ΣΥΝ. τρώω άχυρο / κουτόχορτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλίτον*, αβεβ ετύμου, πιθ < **μλ-ίτον*, μηδενισμ βαθμ τού Ι Ε. *mel-ə «αλέθω», πβ λατ. molo, γαλλ moudre (< παλ. γαλλ. moldre < λατ. molere), αγγλ meal «αλεύρι», γερμ Mehl κ.ά. Ομόρρ *μύλ-η, ἄ-μυλ-ο(ν)* κ ά. Η σημ «ανόητος, ευήθης» είναι μτγν (Ησύχιος)].

βλογημένος, -η, -ο ▸ ευλογημένος

βλογιά (η) ▸ ευλογιά

βλογιοκομμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει σημαδευτεί στο πρόσωπο από τις χαρακτηριστικές ουλές τής ευλογιάς (βλ.λ) Επίσης **βλογιάρης**, -α, -ικο.

βλογάω ρ. ▸ ευλογώ

βλοσυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει εχθρικό βλέμμα, που η ματιά του εμπνέει φόβο *με κοιτούσε* ~ || ~ *ύφος* ΣΥΝ αγριωπός **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν έχει φιλική διάθεση ή έκφραση ΑΝΤ γλυκός, μειλίχιος, προσηνής. – **βλοσυρ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **βλοσυρότητα** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ αποσπάστηκε από το σύνθ. *βλοσυρῶπις* «με μάτι γύπα», οπότε το α΄ συνθ. *βλοσυρ-* οδηγεί σε Ι Ε *g^wltur-, πβ λατ. voltur «γύπας»].

βλωμός (ο) (λόγ) η στερεά τροφή, αφού μασηθεί και αναμιχθεί με σάλιο μέσα στο στόμα
[ΕΤΥΜ αρχ , αγν. ετύμου, ίσως σχηματισμένο σύμφωνα με το συνώνυμο *ψωμός*, οπότε συνδ. με λατ gula «οισοφάγος»].

βόας (ο) [1825] {δύσχρ βοών} μεγαλόσωμο φίδι που έχει ως βασικό του χαρακτηριστικό το ότι δεν είναι ιοβόλο, αλλά σφίγγει το θύμα του μέχρι θανάτου· ζει στην Κ και Ν Αμερική, τη ΝΑ Ασία και την Ωκεανία· ~ *ο συσφιγκτήρας* || *«δεν είναι ~, δεν είναι κροταλίας, είναι το φιδάκι ο Διαμαντής»* (φράση που συνήθιζαν οι κράχτες σε περιοδεύοντα τσίρκα, για να προσελκύσουν κόσμο).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ boa < λατ boa «υδρόβιο ερπετό», αγν. ετύμου]

βογγητό κ (εσφαλμ.) **βογκητό** (το) **1.** ο βαρύς στεναγμός που εκφράζει πόνο ΣΥΝ γογγυσμός, μούγγρισμα **2.** (μτφ) κάθε υπόκωφη βοή ή πνιχτός ήχος *το ~ τής θάλασσας*. Επίσης **βόγγος** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*

βογγίζω ρ ▸ βογγώ

βόγγος (ο) ▸ βογγητό

βογγώ (κ -άω) κ (εσφαλμ.) **βογκώ** ρ αμετβ {βογγάς .. | βόγγ-ησα κ. -ηξα} **1.** βγάζω βογγητό λόγω σωματικού ή ψυχικού πόνου ΣΥΝ. (ανα)στενάζω, γογγύζω, μουγγρίζω **2.** (μτφ.-σπάν.) αντηχώ υπόκωφα *δυο μέρες λυσσομανούσε ο αέρας κι η θάλασσα βογγούσε* Επίσης **βογγίζω**
[ΕΤΥΜ < μεσν *γογγῶ* (με ανομοίωση) < μτγν. *γογγύζω* (βλ.λ)]

> **βογγώ ή βογκώ, βογγητό ή βογκητό;** Από την ετυμολογία τής λ (< *γογγώ*) είναι φανερό ότι η ορθή γραφή είναι με **-γγ- (βογγῶ)**. Με **-γκ-** γράφονται είτε οι παραδεδομένες με **-γκ-** λέξεις (*άγκυρα, αγκαλιά, εγκαταλείπω, έγκυρος, όγκος* κ.λπ) είτε δάνειες (ξενικής

προελεύσεως) λέξεις με (n)g ή nc (*αγκαζέ* < engagé, *μπαγκάζια* < bagages, *Φράγκος* < Franc κ.ά.) Βεβαίως, στην αρχή τής λ. κάθε γκ γράφεται με -γκ-, αφού στην Ελληνική δεν μπορούν οι λέξεις να αρχίζουν με -γγ- (*γκρεμός* < *κρημνός*, *γκαρίζω*, < *ογκαρίζω* < *ογκώμαι*, *γκόλ(ρ)φι* < *εγκόλπιο*, *γκαμήλα* < *καμήλα* κ τ ό.).
Το αοριστικό θέμα σχηματίζεται σε -ξ (*βογγήξω* - *βόγγηξα*) (πβ. *φυσώ* *φύσηξα*, *βουτώ* – *βούτηξα*, *ρουφώ* *ρούφηξα*, *ζουλώ* – *ζούληξα* κ.τ.ό.)

βογιάρος (ο) ΙΣΤ το μέλος τής ρωσικής φεουδαρχικής αριστοκρατίας μέχρι την εποχή τού τσάρου Πέτρου Α' (αρχές 18ου αι.). — **βογιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν < ρωσ. boyare, πληθ. τού boyarin «άρχοντας, ευγενής» < αρχ σλαβ. bolyarinu, αγν. ετύμου]

βογκητό (το) ▸ βογγητό

βογκώ ρ. ▸ βογγώ

βογόμιλος (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ -ίλων, -ους κ -ίλους} ΙΣΤ ο οπαδός χριστιανικής δυαρχικής αίρεσης που διαδόθηκε από την περιοχή τής Βουλγαρίας στον σλαβικό κόσμο τής Βαλκανικής Χερσονήσου κατά τον 10ο και 11ο αι.· απέρριπτε την εκκλησιαστική πρακτική και τα μυστήρια και κήρυσσε την ανυπακοή σε κάθε μορφή εξουσίας
[ΕΤΥΜ μεσν < βουλγ bog «Θεός» + mil «αγαπητός, φίλος»]

βοδάμαξα (η) ▸ βοϊδάμαξα

Βοδενά (τα) η Έδεσσα (βλ.λ.): *κεράσια Βοδενών*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *Βόδας* (< σλαβ voda «νερό»), παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Βλ κ *Έδεσσα*]

βόδι κ. (λαϊκ.) **βόιδι** (το) {βοδ-ιού | -ιών} (κοινό όν και για το αρσ. και για το θηλ ζώο) **1.** μεγαλόσωμο μηρυκαστικό κατοικίδιο ζώο που εκτρέφεται για το κρέας ή/και το γάλα του, ενώ σε πολλές περιοχές τού κόσμου χρησιμοποιείται και σε γεωργικές εργασίες· το αρσενικό ονομάζεται *ταύρος* (βλ.λ.), το θηλυκό *αγελάδα* (βλ.λ.) και το νεαρό *μοσχάρι* (βλ.λ.)· ΦΡ (α) ***τρώω σαν (το) βόδι*** τρώω πάρα πολύ (β) ***κοιμάμαι σαν (το) βόδι*** κοιμάμαι πάρα πολύ (γ) (μτφ.) ***φάγαμε το βόδι, στην ουρά θα σταματήσουμε; / θα κολλήσουμε / θα κουραστούμε; / δεν θα κουραστούμε στην ουρά*** βλ λ *ουρά* **2.** το αρσενικό βοοειδές που ευνουχίστηκε σε νεαρή ηλικία, για να γίνει καταλληλότερο για πάχυνση και εργασία (μτφ -μειωτ.) **3.** αυτός που δεν έχει σβελτάδα και άνεση στις κινήσεις εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεών του ΣΥΝ βαρύς, δυσκίνητος, νωθρός **4.** ο άξεστος άνθρωπος, αυτός που δεν συμπεριφέρεται με ευγένεια και διακριτικότητα **5.** ο πνευματικά νωθρός, ο ανόητος ΣΥΝ βραδύνους, βλάκας
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βόδιν* / *βόιδιν* < αρχ *βοΐδιον*, υποκ. τού αρχ *βοῦς*, *βοός* < **βώ-υς* < I.E. *gʷo-u- «βόδι», σανσκρ. gauh, λατ. bos (γεν. bov-is), γαλλ bœuf, αρχ. γερμ kuh «αγελάδα», αγγλ. cow, γερμ Kuh, σερβοκρ. goveda «αγέλη» κ.ά. Ομόρρ *βού-βαλος*, *βου-κόλος*, *εκατόμ-βη* (βλ.λ.), *βού-τυρο(ν)* κ ά.]

βοδινός, -ή, -ό κ. **βοϊδινός** **1.** αυτός που σχετίζεται με το βόδι ~ *γλώσσα* ΣΥΝ βόειος **2.** ***βοδινό*** (το) το κρέας τού βοδιού Επίσης (λαϊκ.) **βοϊδήσιος**, -ια, -ιο

βοεβόδας (ο) ΙΣΤ **1.** ο στρατιωτικός διοικητής ή πολιτικός αξιωματούχος σλαβικών λαών **2.** (α) (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ο ηγεμόνας τής Μολδαβίας, τής Βλαχίας ή, αργότερα, κάθε ευρωπαϊκής επαρχίας (β) (γενικότ.) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < σλαβ. wojewode «αρχηγός στρατού» (< woj «στρατός» + woditi «οδηγώ»), τίτλος που κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αξιωματούχο ή τον διοικητή σλαβικού στρατού].

βόειος, -εία, -ο(ν) {βοεί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) βοδινός *παραγωγή ~ κρέατος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βοῦς* «βόδι»].

βοερός, -ή, -ό κ. **βουερός** αυτός που παράγει ή εκπέμπει δυνατή βοή, γεμάτος θόρυβο· ~ *ποτάμι* ΣΥΝ θορυβώδης. - **βοερά** κ. **βουερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βοή* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *θλιβ-ερός*, *ζοφ-ερός*, *τρομ-ερός* κ.ά.]

βοή κ **βουή** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο συνεχής, υπόκωφος και συγκεχυμένος ήχος με μεγάλη ένταση: *η ~ τού ανέμου* / *των κυμάτων* || *υπόκωφη ~* ΣΥΝ βουητό **2.** δυνατός, ισχυρός και ακαθόριστος θόρυβος, ιδ αυτός που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων: *η ~ τού πλήθους*· ΦΡ (για μαζικές αποφάσεις, εκλογές κ.λπ.) ***διά βοής*** με κριτήριο την προφορική δήλωση των μετεχόντων σε σώμα που αποφασίζει, χωρίς τη χρήση ψηφοδελτίων ή άλλων παρόμοιων μέσων· *η εκλογή προέδρου στο συνέδριο τού κόμματος έγινε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «πολεμική κραυγή», < *βοῶ* (υποχωρητ.)].

βοήθεια (η) {βοηθειών} **1.** η ενέργεια που έχει σκοπό να υποστηρίξει, να ενισχύσει, να προστατεύσει ή να ανακουφίσει (κάποιον/κάτι): *προσφέρω* / *δίνω τη ~ μου* || *καλώ σε ~* || *σπεύδω προς ~ κάποιου* || *με τη ~ τού Θεού* || *παρέχω υλική* / *ηθική* / *οικονομική* / *στρατιωτική* / *έμπρακτη* / *συστηματική* / *άμεση* / *αμυντική* / *αποτελεσματική* / *πολύτιμη ~* || *«μήπως θέλετε ~,», ρώτησε η πωλήτρια τον πελάτη* ΣΥΝ επικουρία, (λόγ.) αρωγή ΑΝΤ παρακώλυση, παρεμπόδιση· ΦΡ (α) ***βοήθειά μου, σου...*** (i) ευχετ. έκφραση που λέγεται σε κάποιον που μόλις παρακολούθησε ιερή ακολουθία, αγιασμό κ λπ ή μετά την απλή αναφορά ενός αγίου για επίκληση της βοήθειάς του *αύριο είναι τού Αγίου Δημητρίου, βοήθειά μας!* (ii) (λαϊκ.) όταν σε κάποιον συμβαίνει κάτι ανεπιθύμητο. *Ήρθε ο θείος σου από το χωριό Βοήθειά σου!* (β) ***χείρα βοηθείας*** βλ λ *χείρ* **2.** (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται προς ενίσχυση ή επικουρία, το υλικό ή/και υλικό μέσο αρωγής ή συνδρομής. *άρχισε η διανομή τής ανθρωπιστικής ~ σε τρόφιμα στους πρόσφυγες* ΣΥΝ βοήθημα, επικουρία, αρωγή, έρανος· ΦΡ (α) (ως επιφών.) ***(μια) βοήθεια!*** ικετευτική φρ. ζητιάνων, για να τους δοθεί ελεημοσύνη (β) ***πρώτες βοήθειες*** η άμεση και στοιχειώδης ιατρική περίθαλψη που παρέχεται σε τραυματίες και γενικότ σε επείγοντα περιστατικά πριν από την εισαγωγή σε νοσηλευτικό ίδρυμα για συστηματική θεραπεία: *δεν βρήκαν κανέναν να του δώσει τις ~* (γ) ***σταθμός πρώτων βοηθειών*** ειδική ιατρική μονάδα, όπου παρέχονται πρώτες βοήθειες και άμεση περίθαλψη σε τραυματίες και επείγοντα περιστατικά: *κάλεσαν τον σταθμό πρώτων βοηθειών, αλλά δεν απαντούσε κανείς* **3.** (κλητ ως επιφών. ***βοήθεια!***) εκφωνείται από άνθρωπο που διατρέχει κίνδυνο έκκληση για προστασία, ενίσχυση κ λπ : ~, *κλέφτες!*
[ΕΤΥΜ. αρχ < **βοήθοια* < *βοηθό-ος* (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε *-εια*). Βλ. λ. *βοηθός* Κατ' άλλη άποψη, *βοήθεια* < **βοήθεϝ-ja* < *βοηθῶ* (*-έω*). Η φρ *πρώτες βοήθειες* αποδίδει το αγγλ first-aid]

βοήθημα (το) [αρχ.] {βοηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε συμβάλλει στην αντιμετώπιση κάποιας ανάγκης, παρέχει ενίσχυση, υποστήριξη, διευκόλυνση κ λπ : *χρηματικό* / *έκτακτο* / *τακτικό* / *οικονομικό* / *γενναίο ~* || *οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν σημαντικό ~ για όλες τις επιστήμες* ΣΥΝ βοήθεια • **2.** (α) κάθε έντυπη έκδοση που αποσκοπεί στη διευκόλυνση μαθητή, σπουδαστή ή μελετητή κατά τη μελέτη (β) (ειδικότ για σχολικά μαθήματα) βιβλίο με απαντήσεις και λύσεις των ασκήσεων σχολικών βιβλίων ΣΥΝ λυσάρι.

βοηθητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προσφέρει βοήθεια, επικουρία: ~ *στοιχείο* / *μέσο* / *παράγοντας* ΣΥΝ επικουρικός, ενισχυτικός ΑΝΤ παρεμποδιστικός, κωλυσιεργός **2.** (α) αυτός που έχει δευτερεύοντα ρόλο, που καθήκον του είναι να υποβοηθεί αυτός που εμφανίζει δευτερεύουσα σημασία· ~ *προσωπικό* / *υπηρεσία* / *σκάφος* / *ρόδες ποδηλάτου* ΣΥΝ δευτερεύων, επικουρικός, εφεδρικός ΑΝΤ βασικός, κύριος· ΦΡ ***βοηθητικοί χώροι*** χώροι σπιτιού οι οποίοι εξυπηρετούν δευτερεύουσες ανάγκες, λ χ. αποθήκευσης και φύλαξης αντικειμένων (β) ΑΘΛ ***βοηθητικό*** (το) δευτερεύων αγωνιστικός χώρος που χρησιμοποιείται από τις ομάδες για προπονήσεις αντί τού γηπέδου στο οποίο δίνονται οι επίσημοι αγώνες **3.** ΣΤΡΑΤ ***βοηθητικός*** (ο) στρατιώτης που λόγω παθήσεως δεν κρίνεται κατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος, αλλά αναλαμβάνει μόνο δευτερεύουσες υπηρεσίες ΣΥΝ (αργκό) γιωτάς **4.** ΓΛΩΣΣ ***βοηθητικό ρήμα*** βλ λ. *ρήμα*. - - **βοηθητικ-ά / -ώς** επίρρ

βοηθός (ο/η) **1.** το πρόσωπο που προσφέρει βοήθεια. *σε ό,τι προσπάθησα είχα πολύτιμο ~ τη γυναίκα μου* ΣΥΝ συμπαραστάτης· ΦΡ (ευχετ.) ***(και) ο Θεός βοηθός*** (μεσν φρ.) είθε ο Θεός να παράσχει βοήθεια (λέγεται συνήθ όταν πρόκειται να επιχειρηθεί κάτι δύσκολο ή παράτολμο). *ας ξεκινήσουμε κι ~'* • **2.** πρόσωπο που εργάζεται υπό την εποπτεία ή/και τη διεύθυνση προϊσταμένου: *προσλαμβάνω* / *παίρνω ~* || ~ *λογιστή* / *δικηγόρου* || *οικιακή ~* **3.** αυτός που εργάζεται κοντά σε τεχνίτη (μάστορα), για να μάθει μια τέχνη ΣΥΝ μαθητευόμενος, παραγυιός, κάλφας, τσιράκι • **4.** (παλαιότ.) ειδικός επιστήμονας που εργαζόταν σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, πανεπιστημιακή κλινική ή ερευνητικό κέντρο κοντά σε καθηγητή και υπό την εποπτεία του • **5.** (στο αρσ.) (στα κομμωτήρια) τροχήλατο έπιπλο στο οποίο τοποθετούνται διάφορα υλικά και μικροαντικείμενα που χρησιμοποιούν οι κομμωτές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δούλος*, *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βοηθόος* < **βοη-θόϝος* < *βοή* + *-θόϝος* < *θέω* «τρέχω», σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ *(έπί) βοὴν θέω* «σπεύδω στην κραυγή (για βοήθεια)»]

βοηθώ (κ -άω) ρ μετβ. κ. αμετβ. {βοηθ-άς κ. -είς | βοήθ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω βοήθεια σε (κάποιον/κάτι) ~ *τη μητέρα μου να κουβαλήσει τα ψώνια* || ~ *κάποιον να σταθεί στα πόδια του* / *να συνέλθει* || *ο Θεός να μας βοηθήσει!* || *μπορώ να σας βοηθήσω;* ΣΥΝ ενισχύω, συντρέχω ΑΝΤ εμποδίζω, (παρα)κωλύω **2.** (ειδικότ.) επιεικώς αξιολογώ σε (κάποιον), ευνοώ· *τον βοήθησαν οι καθηγητές, αλλιώς δεν θα περνούσε την τάξη* **3.** καθιστώ (κάτι) ευκολότερο. *η μείωση τού πληθωρισμού βοηθεί την οικονομική ανάπτυξη* || ~ *την κατάσταση* ♦ **4.** (αμετβ.) κάνω ευκολότερη την κατάσταση: *δεν βοηθάς καθόλου μ' αυτά που κάνεις* || *προσφέρομαι να βοηθήσω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βοηθῶ* < *βοηθέω* < *βοηθοέω* (με υφαίρεση) < *βοηθόος*, βλ. λ. *βοηθός*].

Βοημία (η) ιστορική επαρχία τής Τσεχίας με πρωτεύουσα την Πράγα γνωστή για τα περίφημα προϊόντα τής υαλουργίας της (*κρύσταλλα Βοημίας*). — **Βοημός** (ο), **Βοημή** κ. **Βοημίδα** (η), **βοημικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *τσιγγάνος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. Bohemia < λατ. Boii (< κελτ. bhoi «μάχη»), ονομασία κελτ. λαού που κατοικούσε στην περιοχή κατά τα μέσα τής 1ης χιλιετίας π Χ και απωθήθηκε αρχικώς από τους Γερμανούς (1ος αι μ Χ) και εν συνεχεία από τους Σλάβους (5ος αι.) Το β' τμήμα τής ονομασίας ανάγεται σε ρίζα *haimoz «σπίτι» (πβ. γοτθ heim-s), οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «κατοικία των Βοημών (Boii)» Για την τσεχ. ονομασία Čechy βλ λ. *Τσεχία* Βλ. κ *μποέμ*]

βοθρατζής (ο) {βοθρατζήδες} (λαϊκ.) ο καθαριστής βόθρων συνήθ ο ιδιοκτήτης βυτείου εκκενώσεως βόθρων ή ο εργαζόμενος στην εκκένωση βόθρων ΣΥΝ βοθροκαθαριστής.
[ΕΤΥΜ < *βόθρος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*].

βοθροκαθαριστής (ο) [1885] ο καθαριστής βόθρων ΣΥΝ (λαϊκ.) βοθρατζής

βοθρολύματα (τα) {βοθρολυμάτων} τα λύματα βόθρου

βόθρος (ο) (καθημ.) **1.** βαθύς, υπόγειος λάκκος, στον οποίο διοχετεύονται και συγκεντρώνονται οι ακαθαρσίες κάθε σπιτιού, στις περιοχές όπου δεν υπάρχει οργανωμένο δίκτυο αποχέτευσης ΣΥΝ οχετός **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που λέει συνεχώς βωμολοχίες, χυδαίες λέξεις: *το στόμα του είναι ~* **3.** ΑΝΑΤ κοίλος σχηματισμός, συνήθως σε οστό, στον οποίο βρίσκεται κάποιος ανατομικός σχηματισμός ή αδένας, λ χ. *ο βόθρος τού τουρκικού εφιππίου στο κρανίο*.

μέσα στον οποίο βρίσκεται η υπόφυση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *βόφ-ρος (με ανομοίωση τού δεύτερου χειλικού -φ-) < *g^w obh-, ετεροιωμ βαθμ τού Ι Ε *g^w embh- / *g^w m̥bh- «βαθύς, βυθός», πβ. λατ. fodio «σκάβω», fossa «όρυγμα, βόθρος», γαλλ. fosse κ.ά. Ομόρρ. αρχ *βάπτω, βυθός, βαθύς* κ.ά. Η λ. σήμαινε αρχικά το όρυγμα ή τον λάκκο που προοριζόταν για θυσίες ζώων, πλύσιμο ρούχων κ τ.ό. Η σημερινή σημ είναι μτγν].

Βοϊβοδίνα κ. **Βοϊβοντίνα** (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Γιουγκοσλαβίας με ουγγρική μειονότητα
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ Vojvodina, αρχική σημ. «χώρα τού *βοεβόδα* (βλ.λ.)»].

βοϊδάμαξα (η) {δύσχρ. βοϊδαμαξών} άμαξα που τη σέρνουν βόδια.

βοϊδήσιος, -ια, -ιο ▸ βοδινός

βόιδι (το) ▸ βόδι

βοϊδινός, -ή, -ό ▸ βοδινός

βοϊδοκεφαλή (η) (λαϊκ -μειωτ) **1.** κεφάλι βοδιού **2.** κεφάλι άσχημου ανθρώπου, πρόσωπο με χοντροκομμένα χαρακτηριστικά

βοϊδολάτης (ο) {βοϊδολατών} (λαϊκ) πρόσωπο που βόσκει βόδια ΣΥΝ γελαδάρης, (λόγ) βουκόλος.
[ΕΤΥΜ < *βοϊδο-* (< *βό(ι)δι*) + *-λάτης* < *ελαύνω* «οδηγώ, άγω» (πβ. αρχ. *βοη-λάτης*)].

βοϊδομάτης, -α/-ισσα, -ικο **1.** αυτός που έχει μάτια μεγάλα και στρογγυλά σαν τού βοδιού **2.** ***βοϊδομάτης*** (ο) ποικιλία σταφυλιού με χοντρές ρώγες.

βοϊδόμυγα (η) {δυσχρ. βοϊδομυγών} (λαϊκ) έντομο πάρα πολύ ενοχλητικό για τα ζώα (βλ λ *οίστρος*, σημ 2).

βοϊδόνευρο (το) [μεσν.] (λαϊκ) το καμουτσίκι.

Βοιωτία (η) περιοχή και νομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λιβαδειά. — **Βοιωτός** (ο) [αρχ], **Βοιωτή** (η), **βοιωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Βοιωτός* / *Βοιώτιος* < *Βόιον* / *Βοῖον* (*ὄρος*), βουνό τής Πίνδου (μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας), από όπου κατέβηκαν οι Βοιωτοί προς τις νότιες πεδιάδες]

βολά (η) (λαϊκ) η φορά: *πρώτη ~ έρχεται σπίτι μας.*
[ΕΤΥΜ όψιμο μεσν. < αρχ. *βολή*, υπό την επίδρ. τού ουσ. *φορά*]

βολάν (το) {άκλ.} **1.** το στρογγυλό και περιστρεφόμενο τμήμα τού πηδαλίου διευθύνσεως αυτοκινήτου· το τιμόνι: *κάθομαι στο ~* **2.** (συνεκδ) η οδήγηση: *είναι άσος τού ~* ● **3.** (για ενδύματα) ταινία από ύφασμα ή δαντέλα που τοποθετείται για διακοσμητικούς λόγους, κυρ. στο κατώτατο τμήμα γυναικείου ενδύματος (πβ. λ. *φραμπαλάς, φεστόνι, γιρλάντα*)
[ΕΤΥΜ < γαλλ volant < ρ voler «πετάω - οδηγώ» < λατ. volare]

Βόλβη (η) λίμνη τής Κ Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο < *βολβός* (βλ.λ.)]

βολβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βολβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} βολβόσχημος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

βολβόρριζο (το) [1873] ΒΟΤ κάθε φυτό τού οποίου η ρίζα αποτελεί βολβό (βλ λ)

βολβός (ο) **1.** ΒΟΤ στρογγυλεμένος και υπόγειος βλαστός, ο οποίος αποτελείται από ένα κεντρικό στέλεχος που περιβάλλεται από σαρκώδη, αλληλεπικαλυπτόμενα λεπτά φύλλα και ρίζες (όπως ένα κρεμμύδι)· μέσα σε αυτόν αποταμιεύονται θρεπτικές ουσίες τις οποίες καταναλώνει κατά την ανάπτυξή του ο βλαστός **2.** (α) φυτό τού οποίου οι στρογγυλεμένοι υπόγειοι βλαστοί διατηρούνται σε ξίδι, για να καταναλωθούν ως έδεσμα (β) (στον πληθ) οι καθαρισμένοι, βρασμένοι και διατηρημένοι σε ξίδι υπόγειοι βλαστοί τού παραπάνω φυτού ως έδεσμα **3.** ΑΝΑΤ (α) το στρογγυλόσχημο τμήμα τού ματιού που περιέχει τα αισθητήρια όργανα τής όρασης (β) μοίρα τού δωδεκαδακτύλου, όπου μπορεί να αναπτυχθεί έλκος — **βολβικός**, -ή, -ό [1867]
[ΕΤΥΜ αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., που συνδ. με άλλες ονοματοποιημένες Ι.Ε λ., οι οποίες δηλώνουν στρογγυλά αντικείμενα, πβ λατ. bulla «φυσαλλίδα», γαλλ. bulle, λιθ. burbulas, būlbė «πατάτα» κ.ά. Βλ. κ. *(σ)βώλος*].

βολβόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα βολβού

βολβώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βολβώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} βολβόσχημος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Βόλγας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας που εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα, ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ < ρωσ Volga < παλ. ρωσ. wologa «υγρασία» (> ρωσ vlaga). Ήδη στην αρχαιότητα ο ποταμός ήταν γνωστός με το όνομα *Ῥᾶ* (Διοσκουρίδης), το οποίο ανάγεται στους Φιννο-Ούγγρους κατοίκους τής περιοχής (μτγν. *Ῥᾶ* < αρχ. φινλ. Raw «ρεύμα νερών»)].

βολέ (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας όταν βρίσκεται στον αέρα (δεν ακουμπάει στο έδαφος) με το πάνω μέρος τού ποδιού· *σουτ ~.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. volée < ρ. voler «πετάω, ρίχνω»]

βολεί ρ. απρόσ (διαλεκτ) **1.** είναι δυνατόν **2.** είναι εύκολο, βολετό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βολεῖ* < μτγν. *εὐβολεῖ* < *εὔβολος* «καλότυχος, τυχερός» (ιδ στη ρίψη τού ζαριού) < *εὐ* + *-βολος* < *βολή*].

βόλεϊ κ. **βόλεϊ-μπολ** (το) (παλαιότ. ορθ *βόλλεϋ*) {άκλ.} ελλην. *πετόσφαιρα* κ *πετοσφαίριση* αθλητικό παιχνίδι μεταξύ δύο ομάδων από έξι παίκτες, οι οποίοι προσπαθούν να περάσουν τη μπάλα στην αντίπαλη περιοχή πάνω από ένα ψηλό δίχτυ, που βρίσκεται στη μέση τού γηπέδου, χρησιμοποιώντας τα δάχτυλα, τους καρπούς ή τους βραχίονες — **βολεϊμπολίστας** (ο), **βολεϊμπολίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ < αγγλ volley-ball < volley «πτήση, ρίψη» (< γαλλ. voler < λατ. volare) + ball «μπάλα»].

βόλεμα (το) {βολέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τακτοποίηση αντικειμένων στον χώρο ΣΥΝ διευθέτηση **2.** (συνήθ. μτφ) η ευνοϊκή μεταχείριση και ικανοποίηση αιτημάτων ή αναγκών κάποιου με πλάγιους τρόπους, κυρ η επαγγελματική αποκατάστασή του: *όλοι κοιτούν το ~ τους στην εποχή μας!*

βολεμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τακτοποιηθεί, που κάθεται άνετα στη θέση του *τον βρήκε βολεμένο στον καναπέ* (μτφ.) **2.** αυτός που έχει εξυπηρετηθεί με πλάγια μέσα **3.** αυτός που έχει επαναπαυθεί σε μια κατάσταση, που ζει άνετα και με ασφάλεια *εσύ είσαι ~ και μιλάς εκ τού ασφαλούς.*

βολετός, -ή, -ό [μεσν] (λαϊκ.-λογοτ) **1.** αυτός που μπορεί να γίνει, να επιτευχθεί: *να ήταν ~ να πήγαινα να τον βρω!* ΣΥΝ μπορετός, δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ακατόρθωτος, ανέφικτος **2.** αυτός που ευνοεί, που βολεύει όταν γίνεται: *σου είναι ~ να συναντηθούμε σήμερα;* ΣΥΝ βολικός ΑΝΤ άβολος

βολεύω ρ. μετβ. {βόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** τακτοποιώ (αντικείμενα), κάνω (κάτι) να χωρέσει σε ορισμένο χώρο: *βόλεψα τα χειμωνιάτικα στο πατάρι* ΣΥΝ διευθετώ **2.** βοηθώ (κάποιον) να είναι άνετα, παρέχω σε (κάποιον) άνεση *τακτοποιήσου τώρα πρόχειρα εδώ και θα έρθω μετά να σε βολέψω* ΦΡ (α) ***(κάτι) με βολεύει*** θεωρώ (κάτι) ευνοϊκό για μένα, κρίνω ότι με εξυπηρετεί *η ημερομηνία που ορίσατε δεν με βολεύει καθόλου!* ΣΥΝ με εξυπηρετεί (β) ***τα βολεύω*** (i) αντεπεξέρχομαι σε ανάγκες και δυσκολίες, κατορθώνω να επιβιώσω: *δουλεύουν όλοι στην οικογένεια και τα βολεύουν* ΣΥΝ τα καταφέρνω, τα φέρνω βόλτα, τα βγάζω πέρα (ii) έρχομαι σε συμφωνία, σε συμβιβασμό: *ο δικηγόρος αγωνίζεται να τα βολέψει με τους πιστωτές τού πελάτη του* ΣΥΝ συμβιβάζομαι, τα βρίσκω (γ) (μτφ) ***τη βολεύω (καλά)*** τακτοποιούμαι, εξυπηρετούμαι με τρόπο που με συμφέρει, συνήθ. διορίζομαι σε θέση με πλάγια μέσα: *είχε έναν γνωστό στο Υπουργείο και τη βόλεψε* ‖ *αυτός καλά τη βόλεψε· εμείς να δούμε...* **3.** (τριτοπρόσ. ***βολεύει, βολεύουν***) εξυπηρετεί, δεν προκαλεί πρόβλημα: *βολεύει αυτή η ημερομηνία* **4.** (μτφ.) εξασφαλίζω σε (κάποιον) (συνήθ. με πλάγιους τρόπους) θέση εργασίας, προνόμιο, αξίωμα κ λπ.: *τον βόλεψε ο θείος του στην τράπεζα* ΣΥΝ τοποθετώ, διορίζω **5.** (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, τον συμπεριφέρομαι όπως του αξίζει, τον κανονίζω· συνήθ. απειλητικά: *θα τον βολέψω καλά αυτόν που τόλμησε να σε πειράξει!* ● **6.** (!) γαμώ ΣΥΝ πηδώ (μεσοπαθ. ***βολεύομαι***) **7.** (α) τακτοποιούμαι σε κατοικία, κάθισμα κ λπ.· αισθάνομαι οικεία και άνετα (β) εξυπηρετούμαι προσωρινά (με κάτι) *βολέψου για σήμερα με αυτά τα ρούχα και αύριο θα σου φέρω καινούργια* **8.** (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε ευνοϊκή θέση, έχω εξασφαλίσει καλή οικονομική, κοινωνική κ.λπ. θέση: *έχει βολευτεί καλά μετά την κληρονομιά τής θείας του* ΣΥΝ τακτοποιούμαι **9.** (η μτχ ***βολεμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < **ευβολεύω* < μτγν *εὔβολος* «καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη τού ζαριού) < *εὐ* + *-βολος* < *βολή*].

βολεψάκιας (ο) {βολεψάκηδες} (οικ) **1.** πρόσωπο που επιδιώκει τη βόλεψή του, την άνεση και την καλοπέρασή του **2.** πρόσωπο που προσπαθεί να εξυπηρετείται με πλάγιους τρόπους
[ΕΤΥΜ < *βόλεψη* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ *γυαλ-άκιας, ματάκιας*].

βόλεψη (η) {χωρ πληθ.} η βολή, το βόλεμα

βολή[1] (η) **1.** (α) η ρίψη αντικειμένου από μεγάλη απόσταση *~ λίθου / σφαίρας / ακοντίου / δίσκου* ΣΥΝ ρίψη, εκσφενδόνιση, εξακοντισμός, ριξιά (β) ΑΘΛ (στο μπάσκετ) η ρίψη τής μπάλας προς το καλάθι από συγκεκριμένο σημείο· *εκτέλεση βολών* **2.** (ειδικότ. για πυροβόλο όπλο) η εκτόξευση βλήματος και ο παραγόμενος ήχος: *μέχρι την πόλη ακούστηκαν οι ~ από την άσκηση τού πυροβολικού* ‖ *εύστοχη / δοκιμαστική / επιτυχημένη / προειδοποιητική ~* ΣΥΝ πυροβολισμός, ριξιά ΦΡ (α) ***βολή κατά βολή / κατά ριπάς*** τρόπος βολής των πυροβόλων όπλων, είτε με ένα βλήμα (σφαίρα) σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης είτε με πολλά μαζί (ριπές) (β) ***χαριστική βολή*** βλ. λ. *χαριστικός* (γ) ***απόσταση βολής*** βλ λ *απόσταση* **3.** (μτφ) λόγος που έχει στόχο να προσβάλει, να θίξει κάποιον *στη χθεσινή του συνέντευξη εξαπέλυσε βολές κατά των συνυποψηφίων του* ‖ *η δήλωσή του υπήρξε ευθεία ~ κατά τού αντιπροέδρου* ΣΥΝ επίθεση, κατηγορία
[ΕΤΥΜ αρχ. < *g^w ol-, ετεροιωμ βαθμ τού Ι Ε *g^w el- «ρίχνω, πετώ». Βλ λ. *βάλλω*. Οι Γάλλοι εκπαιδευτές που οργάνωσαν τον ελληνικό στρατό στις αρχές τού 20ού αι , εισήγαγαν αρκετούς νέους όρους, οι οποίοι αποδόθηκαν στην Ελληνική: *εκτός βολής* (< γαλλ hors de portée), *πεδίο βολής* (γαλλ champ de tir), *γραμμή βολής* (< γαλλ. ligne de tir), *χαριστική βολή* (< γαλλ. coup de grâce) κ.ά.].

βολή[2] (η) (λαϊκ) η άνεση, η απουσία κόπου και δυσκολίας· *θέλει τη ~ της και στην πόλη και στην εξοχή* ‖ *βρήκε τη ~ του εδώ κι έμεινε* ΣΥΝ ευκολία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *βολεύω* (υποχωρητ.)]

βόλι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ) το βλήμα πυροβόλου όπλου· *τον βρήκαν τα ~ των εχθρών κατάστηθα* ‖ *«δεν μας τρομάζουν των Γερμανών τα βόλια»* (τραγ. τής Αντίστασης) ΣΥΝ βολίδα, σφαίρα, μπάλα, οβίδα ΦΡ ***καλό βόλι!*** ευχετ. σε κάποιον που πάει στη μάχη, να είναι εύστοχες οι βολές του
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βόλιν* < μτγν. *βόλιον*, υποκ τού αρχ. *βόλος* (βλ.λ.). πβ. κ. *βάλλω*].

-βολία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν. **1.** εκπομπή, διάχυση: *ακτινο-βολία, φεγγο-βολία* **2.** ρίψη *δισκο-βολία, τοξο-βολία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀκτινοβολία*, αρχ. *πετρο-βολία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-βόλος* (βλ λ.)].

Βολιβία (η) (ισπ República de Bolivia = Δημοκρατία τής Βολιβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Σούκρε και διοικητικό κέντρο τη Λα Πας, επίσημες γλώσσες την Ισπανική, την Κέτσουα και την Αϊμάρα και νόμισμα το μπολιβιάνο. — **Βολιβιανός** (ο), **Βολιβια-**

νή (η), **βολιβιανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ Bolivia, ονομασία που δόθηκε στη χώρα στις 6 Αυγούστου 1825 προς τιμήν τού Νοτιοαμερικανού ελευθερωτή Simon Bolívar (1783-1830), που έγινε και ο πρώτος πρόεδρός της Μέχρι τότε ονομαζόταν *Άνω Περού*, αφού οι δύο χώρες (Βολιβία και Περού) ήταν ενωμένες στην τότε ισπανική αυτοκρατορία].

βολίδα (η) **1.** οτιδήποτε εκτοξεύεται από απόσταση εναντίον στόχου, λ.χ βέλος, ακόντιο κ.λπ. **2.** (ειδικότ) η σφαίρα πυροβόλου όπλου • **3.** ΝΑΥΤ ειδικό όργανο με μορφή βαριδιού, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βυθού των θαλασσών (ώς 50 μέτρα) και για τη μελέτη τής διαμόρφωσής του διακρίνουμε την *κοινή βολίδα,* που αποτελείται από βαθμολογημένο σχοινί και βαρίδι για μέτρηση μικρών βαθών και τη *μηχανική βολίδα* που είναι συσκευή μέτρησης μεγαλυτέρων βαθών • **4.** (μτφ.) (α) (στο ποδόσφαιρο) πολύ δυνατό σουτ *«με ~ από 30 μέτρα σημείωσε το 2-1»* (εφημ) (β) (ως επίρρ.) με πολύ μεγάλη ταχύτητα· *μόλις του είπα τα νέα, έφυγε ~ να προλάβει* • **5.** ΑΣΤΡΟΝ μικρό, φωτεινό ουράνιο σώμα που βρίσκεται σε τροχιά διαρκείας και εκπέμπει έντονη λάμψη· είδος διάττοντος αστέρος
[ΕΤΥΜ < μτγν *βολίς, -ίδος* < αρχ. *βολή* < *βάλλω*]

βολιδοσκοπώ ρ. μετβ. [1889] {βολιδοσκοπείς... | βολιδοσκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.) μετρώ το βάθος τής θάλασσας με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ή εξετάζω τη διαμόρφωση τού βυθού ΣΥΝ βυθομετρώ, βυθοσκοπώ, βολίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να ανακαλύψω τις σκέψεις, τις διαθέσεις (κάποιου). — **βολιδοσκόπηση** (η).
[ΕΤΥΜ < *βολίδα + σκοπώ (-έω)* «σκοπεύω» Η σημ. «ανιχνεύω τις προθέσεις κάποιου» αποδίδει το αγγλ. sound out]

βολίζω ρ. μετβ. {βόλισ-α, -τηκα, -μένος} εξετάζω το βάθος (θάλασσας) ή/και τη σύσταση τού βυθού της με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ , σημ. 3) ΣΥΝ βολιδοσκοπώ, βυθοσκοπώ, βυθομετρώ. — **βόλισμα** (το) κ **βόλιση** (η) [1887]. **βολιστής** (ο) [1887].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *βολή* < *βάλλω*]

βολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προσφέρει άνεση ~ *πολυθρόνα / κάθισμα* ΣΥΝ άνετος, αναπαυτικός, εύχρηστος, πρακτικός ΑΝΤ άβολος **2.** αυτός που βολεύει, που δεν προκαλεί πρόβλημα: ~ *σημείο / ώρα / σύστημα* ΣΥΝ ευνοϊκός **3.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στις επιθυμίες των άλλων και γίνεται συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης. *τον βρήκαν ~ και του φόρτωσαν τις αγγαρείες* ΣΥΝ καλόβολος ΑΝΤ δύσκολος — **βολικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βολή* < *βολεύω*]

βόλιση (η) → βολίζω
βόλισμα (το) → βολίζω
βολιστής (ο) → βολίζω
βόλλεϋ (το) → βόλεϊ

βολοβάν (το) (παλαιότ ορθ *βολ ω βαν*) {άκλ.} μικρό, στρογγυλό παρασκεύασμα από ζύμη σφολιάτας που το εσωτερικό του γεμίζεται με κομματάκια τυριών, κρέατος, ψαριού ή θαλασσινών και με διάφορες σάλτσες.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vol-au-vent (κατά λέξη «πέταγμα στον αέρα»), εξαιτίας τής ελαφριάς ζύμης του].

βολοδέρνω ρ. → βωλοδέρνω
βολοκόπημα (το) → βωλοκοπώ
βολοκόπος (ο) → βωλοκοπώ
βολοκοπώ ρ → βωλοκοπώ

βολονταρισμός (ο) ελλην *βουλησιαρχία*· ΦΙΛΟΣ αντίληψη σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται στη βούληση πρωταρχική θέση σε σχέση με τις άλλες ανθρώπινες λειτουργίες ή ιδιότητες, λ χ. τη σκέψη (βλ. κ. λ *βουλησιαρχία*) — **βολονταριστής** (ο), **βολονταρίστρια** (η), **βολονταριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. volontarisme < volonté «θέληση» < λατ voluntas]

Βόλος (ο) πόλη και λιμάνι τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού νομού Μαγνησίας — **Βολιώτης** (ο), **Βολιώτισσα** (η), **βολιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ. < μεσν *Γόλος* < τουρκ. Yolkaz < αρχ *Ἰωλκός* Η μεταβολή *Γόλος* > *Βόλος* οφείλεται στην προσπάθεια λογίων τού 19ου αιώνα να συνδέσουν την πόλη με τα αρχ. ουσ *βόλος / βολή* «δίχτυ ψαρέματος» ή *βῶλος* «σβώλος χώματος» (από όπου και η εσφαλμ. γρ. *Βώλος*)].

βόλος (ο) → βώλος

-βόλος λεξικό επίθημα ονομάτων τής Αρχ και Ν. Ελληνικής που δηλώνουν αυτόν που ρίχνει, πετά κάτι· *δισκο-βόλος, κεραυνο-βόλος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. *δισκο-βόλος, κεραυνο-βόλος, τοξο-βόλος* κ.ά), που προέρχεται από μεταπτωτ βαθμ. τού ρ *βάλλω* (βλ. λ. *βολή*)].

> **-βόλος.** Ένα πλήθος ονοματικών συνθέτων τής Ελληνικής από το **βάλλω** δηλώνουν «αυτόν ο οποίος βάλλει», είτε πρόκειται για πρόσωπα είτε για πράγματα Τα ονόματα αυτά ως μεταρρηματικά (ρηματικά σύνθετα) με *ενεργητική σημασία* τονίζονται κανονικά στην παραλήγουσα. Τέτοια σύνθετα είναι· *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος, φυλλο-βόλος, ακτινο-βόλος, κεραυνο-βόλος, σπινθηρο-βόλος, μυρο-βόλος, φωτο-βόλος, ταχυ-βόλος, ευθυ-βόλος, ιο-βόλος, ανθο-βόλος, φεγγο-βόλος* κ.ά. Συχνά τέτοια ονόματα χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο γένος (κατά παράλειψη τής λ. *όπλο*) και δηλώνουν διαφόρων ειδών όπλα: *πυρο-βόλο, πολυ-βόλο, ταχυ-βόλο, φλογο-βόλο, τηλε-βόλο, μυδραλιο-βόλο, οπλοπολυ-βόλο* κ ά.

βολπλανέ (το) {άκλ } τρόπος πτήσης με πλάγια-καθοδική φορά
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vol plané].

βολτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ (συντομ *V*) η διεθνής μονάδα μετρήσεως τής ηλεκτρικής τάσης, η οποία ισούται με τη διαφορά ηλεκτρικού δυναμικού μεταξύ δύο σημείων αγωγού που μεταφέρει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (βλ.λ.), όταν η ισχύς που καταναλίσκεται σε αυτά τα σημεία είναι ίση με ένα βατ (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. volt, από το όνομα τού Ιταλού φυσικού A Volta, ο οποίος εφεύρε την ηλεκτρική στήλη].

βόλτα (η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** η πλήρης περιφορά γύρω από άξονα (υπαρκτό ή νοητό): *πόσες ~ το λεπτό παίρνει ο έλικας τού βαποριού,* || *έφερε δύο ~ το σκοινί γύρω από το κατάρτι* ΣΥΝ περιστροφή, γύρος, γυροβολιά· ΦΡ (λαϊκ) ***φέρνω / ρίχνω τις βόλτες μου*** κάνω χορευτικές περιστροφές τού σώματός μου σε λαϊκούς χορούς **2.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις σπείρες μιας βίδας· *έχουν χαλάσει οι ~ και δεν βιδώνεται* **3.** το να περιφέρεται κανείς σε συγκεκριμένο τόπο στις ΦΡ ***φέρνω / κόβω βόλτες***· *έξω απ' την πόρτα μου εδώ και μία ώρα κόβει βόλτες ένας άγνωστος* **4.** η μικρή διαδρομή με τα πόδια ή με όχημα για ψυχαγωγία, η μικρής διάρκειας έξοδος από το σπίτι *πάω ~ στην ακροθαλασσιά / στα μαγαζιά* || *κάνω ~ με τα πόδια / με τ' αμάξι* ΣΥΝ (με τα πόδια) περίπατος, (λαϊκ) σουλάτσο, τσάρκα • ΦΡ (α) ***παίρνω την κάτω βόλτα*** αρχίζω να πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ χειροτερεύω, επιδεινώνομαι, παρακμάζω (β) ***παίρνω την πάνω βόλτα*** πηγαίνω προς το καλύτερο, εμφανίζω ανοδική πορεία ΣΥΝ καλυτερεύω, βελτιώνομαι (γ) ***φέρνω (κάποιον) βόλτα*** κάνω (κάποιον) να ενεργεί όπως θέλω, τον φέρνω στα νερά μου, τον τουμπάρω: *δεν είναι εύκολο να φέρεις βόλτα τέτοιον άνθρωπο* (δ) ***τα φέρνω βόλτα*** κατορθώνω να εξοικονομήσω τα προς το ζην· (γενικότ) καταφέρνω να υπερβώ τις δυσκολίες και τα εμπόδια ΣΥΝ τα καταφέρνω, τα βγάζω πέρα. — (υποκ.) **βολτίτσα** κ **βολτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ volta «στροφή, γύρος» < λατ volutus, ρ. volvere «στρέφω, κυλώ»].

βολτάζ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ η ηλεκτρική τάση μετρημένη σε βολτ: *υψηλό ~.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ voltage < volt (βλ. κ *βολτ*)].

βολταϊκός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που έχει σχέση με την ηλεκτρική ενέργεια **2.** ΦΥΣ (α) ***βολταϊκή στήλη / βολταϊκό στοιχείο*** συσκευή για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (β) ***βολταϊκό τόξο*** φωτεινό ηλεκτρικό τόξο που σχηματίζεται ανάμεσα σε δύο αιχμηρές ράβδους άνθρακα (ηλεκτρόδια), οι οποίες βρίσκονται σε ικανή διαφορά δυναμικού· χρησιμοποιείται ως φωτεινή πηγή στους προβολείς, ως πηγή θερμότητας στους κλιβάνους και στη συγκόλληση μετάλλων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. voltaic < volt Η φρ *βολταϊκή στήλη* είναι μεταφρ δάνειο, πβ αγγλ. voltaic pile]

βολτάμετρο (το) [1870] {βολταμέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ ηλεκτρολυτική συσκευή για τη μέτρηση ποσότητας ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. voltamètre (νόθο σύνθ.)].

βολτάρω ρ. αμετβ {βόλταρ-α κ. -ισα} κάνω βόλτα (βλ.λ., σημ. 3), περίπατο ΣΥΝ βγαίνω βόλτα / τσάρκα, (λαϊκ.) σουλατσάρω. Επίσης (λαϊκ) **βολτέρνω**
[ΕΤΥΜ < ιταλ voltare < volta].

βολτόμετρο (το) {βολτομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο μετρήσεως ηλεκτρικής τάσης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ voltmeter (νόθο σύνθ.)].

βολφράμιο (το) [1891] {βολφραμίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο W) που ανήκει στα μέταλλα και χρησιμοποιείται στην κατασκευή τού νήματος ηλεκτρικών λαμπτήρων καθώς και στην παρασκευή ανθεκτικών κραμάτων και σκληρών εργαλείων κοπής (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Wolfram, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Wolf «λύκος» + -ram < μέσ άνω γερμ ram «καπνιά, ακαθαρσία». Η λ. σχηματίστηκε κατά το πρότυπο κυρίων ονομάτων με α' συνθ Wolf- με μειωτική σημ , αφού το μέταλλο αυτό θεωρείται κατώτερης ποιότητας]

-βολώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση επαναλαμβανόμενη ή ιδιότητα μόνιμη· *γεννο-βολώ, φεγγο-βολώ, μοσκο-βολώ* **2.** ότι (κάποιος) ρίχνει απλώς ή κατ' επανάληψη (κάτι): *λιθο-βολώ, πετρο-βολώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ἀγκυρο-βολῶ*, μτγν *ἀκτινο-βολῶ*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-βόλος* (βλ λ)].

βολ ω βαν (το) → βολοβάν

βόμβα κ (λαϊκ) **μπόμπα** (η) {βομβών} **1.** θήκη γεμάτη με εκρηκτική γόμωση που εκρήγνυται με μηχανισμό εκπυρσοκρότησης ή με πρόσκρουση: *ωρολογιακή* (η οποία εκρήγνυται σε καθορισμένο χρονικό σημείο) / *δακρυγόνος / εμπρηστική / ατομική / αυτοσχέδια / βραδυφλεγής ~* || *~ υδρογόνου / βυθού / νετρονίου* **2.** ***βόμβα μολότοφ*** αυτοσχέδια βόμβα η οποία κατασκευάζεται από μια φιάλη στην οποία τοποθετείται εύφλεκτο υλικό και στουπί στο στόμιο **3.** (ειδικότ.) ελλειψοειδές κυλινδρικό βλήμα με πτερύγια που περιέχει εκρηκτική γόμωση και έχει μεγάλη εμβέλεια καταστροφής. *τα αεροπλάνα έριξαν βόμβες κατά τού εχθρικού στόχου* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για οτιδήποτε απροσδόκητο και αναπάντεχο που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη *είδηση-βόμβα για τον απροσδόκητο θάνατο τού ηγέτη*· ΦΡ (α) ***βόμβα μεγατόνων*** για κάτι που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη και αναστάτωση (β) ***σκάω / πέφτω σαν βόμβα*** (συνήθ. για νέο, είδηση) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αίσθηση· *η είδηση τής δολοφονίας του έπεσε σαν βόμβα στη μικρή κοινωνία τού χωριού* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει αναταραχή, πόλεμο ή ανατροπή μιας κατάστασης *~ στα θεμέλια τής παιδείας χαρακτηρίστηκαν από την αντιπολίτευση οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.* — (υποκ.) **βομβίτσα** (η) κ. **βομβίδιο** (το)

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*. Η λ. επικράτησε με τη μορφή *βόμβα* (αντί *μπόμπα*) λόγω τού συσχετισμού της με το αρχ. *βόμβος* από την προσπάθεια των λογίων να «διορθώσουν» τη φωνητική απόδ. τού ιταλ. bomba].

> **βόμβα ή μπόμπα;** Στην προσπάθεια των λογίων να εξελληνίσουν, κατά το δυνατόν, τις ξένες (δάνειες) λέξεις και φθογγικά, συχνά παρατηρείται η απόδοση των ξένων φθόγγων όχι με τους αντίστοιχους ελληνικούς (το b ως μπ, το d ως ντ κ.τ.ό.), αλλά με λογιότερους φθόγγους, β αντί μπ, δ αντί ντ κ.λπ. Έτσι πλάστηκαν το **βόμβα** αντί τού *μπόμπα* (< ιταλ. bomba), *βομβαρδίζω* αντί *μπομπαρντίζω* (< ιταλ. bombardare) το *μοδέρνος* (που δεν επικράτησε) αντί τού *μοντέρνος* (< ιταλ. moderno), *κορδόνι* αντί *κορντόνι* (< ιταλ. cordone) κ.ο.κ. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως *υπερδιόρθωση* ή *υπεραστισμός*, ως υπερβολική χρήση μιας αστικής προφοράς, που δεν ανταποκρίνεται όμως στην πραγματικότητα πβ. τις πολλές ξενικές λέξεις με *μπ, ντ, γκ*, *μπαλλέτο* (ιταλ. balletto), *μαραγκός* (ιταλ. marangone), *καμπίνα* (< γαλλ. cabine), *ντεκολτέ* (γαλλ. décolleté) κ.λπ.

Βομβάη (η) πόλη τής Δ. Ινδίας στην Αραβική Θάλασσα
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bombay < χίντι Mumbai, συντετμ. τ. τού ον. Mumbadevi «η θεά Μούμπα», τοπική ινδουιστική θεότητα].

βομβαρδίζω ρ. μετβ. [1897] {βομβάρδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΣΤΡΑΤ βάλλω εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. καταστρέφω με ρίψη βομβών (από πυροβόλο όπλο ή αεροπλάνο): *συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν στόχους τού εχθρού* **2.** (μτφ.) απευθύνω ακατάπαυστα (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) προς κάποιον, βάλλω συνεχώς: *οι δημοσιογράφοι άρχισαν να βομβαρδίζουν τον υπουργό με ερωτήσεις* || *τα μέσα ενημέρωσης βομβαρδίζουν τους τηλεθεατές με διαφημίσεις* **3.** ΦΥΣ κατευθύνω ταχέως κινούμενα σωματίδια υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο: ~ *πυρήνες ουρανίου με νετρόνια*. — **βομβαρδιστής** (ο) [1897]
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bombarder < μτγν. λατ. bombarda «καταπέλτης» < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*]

βομβαρδισμός (ο) [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ η βολή εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. η καταστροφή με ρίψη βομβών: *αεροπορικός* ~ || *ο* ~ *μιας πόλης* **2.** οι ακατάπαυστες (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) που απευθύνει κάποιος σε κάποιον **3.** ΦΥΣ η ταχεία προώθηση κινούμενων σωματιδίων υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο

βομβαρδιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ρίψη βομβών **2.** ***βομβαρδιστικό*** (το) πολεμικό αεροσκάφος με κατάλληλο εξοπλισμό για ρίψη συμβατικών ή ατομικών βομβών.

βομβητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ ηλεκτρομαγνητική συσκευή, τμήμα τού τηλεγραφικού εξοπλισμού, που εκπέμπει χαρακτηριστικό βόμβο, ο οποίος ερμηνεύεται ως μήνυμα: *στα νοσοκομεία κάθε γιατρός έχει τον* ~ *του*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *βομβῶ (-έω)* < *βόμβος*].

βομβίδα (η) [1847] μικρή βόμβα

βομβιδοφόρος, -α, -ο [1847] ΣΤΡΑΤ (για όπλα) αυτός που φέρει και εκτοξεύει βομβίδες (βλ. λ.): ~ *πυρομαχικά*

βομβιστής (ο) [1839], **βομβίστρια** (η) {βομβιστριών} πρόσωπο που τοποθετεί βόμβες.

βομβιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τοποθέτηση βόμβας (κάπου): ~ *επίθεση κατά των εγκαταστάσεων τής εταιρείας* || ~ *ενέργεια μιας τρομοκρατικής οργάνωσης*

βόμβος (ο) {χωρ. πληθ.} συνεχής ήχος σε χαμηλή κλίμακα που είναι βαρύς και υπόκωφος, όπως αυτός που παράγεται από ορισμένα έντομα όταν πετούν: *από ψηλά ακουγόταν ο* ~ *των αεροπλάνων* ΣΥΝ. βοή, βουητό, βούισμα — **βομβώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ηχομιμητική λ., η οποία ανήκει σε μια μεγάλη ομάδα εκφραστικών όρων που σημαίνουν «κάνω θόρυβο, ηχώ, στροβιλίζω», πβ. ολλ. bommen «θορυβώ», αρχ. σλαβ. bubenŭ «τύμπανο», πολ. bęben, σανσκρ. bimba «δίσκος, σφαίρα» κ.ά.].

βομβύκιο (το) {βομβυκί-ου | -ων} το περίβλημα τής προνύμφης σε ορισμένα είδη εντόμων το κουκούλι τού μεταξοσκώληκα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βομβύκιον*, υποκ. τού *βόμβυξ* (βλ.λ.)]

βομβυκοτροφείο (το) οι εγκαταστάσεις στις οποίες εκτρέφονται μεταξοσκώληκες.

βομβυκοτροφία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων

βόμβυξ (ο) {βόμβ-υκος, -υκα | -υκες, -ύκων} (λόγ.) ο μεταξοσκώληκας (βλ. λ.). Επίσης **βόμβυκας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο ανατολικής προελ., πβ. περσ. pambak «βαμβάκι»]

βοναπαρτισμός (ο) ΠΟΛΙΤ **1.** πολιτικό σύστημα που εφαρμόστηκε από τη δυναστεία την οποία ίδρυσε στη Γαλλία ο Ναπολέων Βοναπάρτης και σύμφωνα με το οποίο η διακυβέρνηση έχει απολυταρχικό χαρακτήρα, ο μονάρχης ωστόσο ασκεί την εξουσία με την εξουσιοδότηση τού έθνους • **2.** η αλαζονική στάση αυτού που ασκεί την εξουσία · **βοναπαρτιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bonapartisme].

βόνασος (ο) ο ευρωπαϊκός βίσωνας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βόνασ(σ)ος*, δάνειο αγν. προελ.].

Βόνιτσα (η) πόλη τού νομού Αιτωλοακαρνανίας στον Αμβρακικό Κόλπο -- **Βονιτσιώτης** (ο), **Βονιτσιώτισσα** (η), **βονιτσιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Βόνδιτζα* < σλαβ. voda «νερό»].

Βόννη (η) πόλη τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στις όχθες τού Ρήνου, πρωτεύουσα τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας μέχρι την επανένωση (1991).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Bonn, πιθ. < κελτ. bona «θεμέλιο, οχυρό – πόλη», από όπου ίσως και η ιταλ. πόλη Bologna, καθώς και η γαλλ. Boulogne].

βοντβίλ (το) {άκλ.} **1.** είδος λαϊκού τραγουδιού με σατιρικό περιεχόμενο **2.** (στο τέλος τού 17ου αι.) θεατρικό είδος, συνδυασμός τραγουδιών και μπαλλέτου **3.** (κατά τον 19ο αι.) ελαφρά κωμωδία με κύρια στοιχεία την ίντριγκα και τα απροσδόκητα επεισόδια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vaudeville < παλ. γαλλ. vaudevire «ευκαιριακό τραγούδι, εποχής», από συμφυρμό των ρ. vauder «γυρίζω» και virer «στρίβω»]

βοξίτης (ο) (παλαιότ. ορθ. *βωξίτης*) {βοξιτών} ΟΡΥΚΤ το πηλώδες πέτρωμα που αποτελείται από οξίδια και υδροξίδια αλουμινίου με διάφορες προσμείξεις, το κύριο μετάλλευμα για την παραγωγή αλουμινίου — **βοξιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bauxite < Baux, από την ονομασία τής περιοχής Baux-de-Provence, όπου βρέθηκαν κοιτάσματα τού ορυκτού].

βοοειδή (τα) ΖΩΟΛ **1.** οικογένεια μεγαλόσωμων μηρυκαστικών θηλαστικών που περιλαμβάνει τα κατοικίδια βόδια (ταύρους, αγελάδες, μοσχάρια), πρόβατα και κατσίκια και τους άγριους συγγενείς τους (αντιλόπες, γαζέλες κ.λπ.) **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η υποοικογένεια που περιλαμβάνει τους ταύρους, τις αγελάδες, τα μοσχάρια, τα βουβάλια και τους άγριους συγγενείς τους
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. τού μτγν. επιθ. *βοοειδής, -ής, -ές*]

βοοτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή βοοειδών
[ΕΤΥΜ. < *βοο-* (< αρχ. *βοῦς*) + *-τροφία* < *τροφή*].

βορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τροφή, κυρ. των σαρκοφάγων ζώων: *έμεινε άταφος*, ~ *στα όρνια* ΣΥΝ. λεία **2.** (μτφ.) ό,τι πέφτει θύμα κάποιου ή γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης: *πολλές παραμεθόριες περιοχές αφέθηκαν* ~ *στις ορέξεις βάρβαρων επιδρομέων* || *αφελείς πολίτες έγιναν* ~ *αδίστακτων κερδοσκόπων*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^wer- «καταβροχθίζω, καταπίνω», πβ. σανσκρ. girami, λατ. voro, γαλλ. vorace «αδηφάγος» (< λατ. vorax), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «καταβροχθίζω, τρώγω», *βρῶ-σις (-η)*, *βάρα-θρο(ν)* (βλ. λ.), πιθ. κ. *βρόγχος*]

βόρακας (ο) ΧΗΜ (*ένυδρο βορικό άλας τού νατρίου*) άχρωμο κρυσταλλικό στερεό σώμα που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία (αφαίρεση σκουριάς, διακόσμηση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. borax < μεσν. λατ. borax < αραβ. buraq «νιτρικό κάλιο» < περσ. burah].

Βόρας (ο) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία (βλ. κ. λ. *Καϊμακτσαλάν*)
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου]

βορβόλακας (ο) ➤ βρικόλακας

βόρβορος (ο) {βορβόρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη που σχηματίζεται κυρ. στον πυθμένα λιμανιών, ποταμών, λιμνών, ελών, δεξαμενών κ.λπ. ΣΥΝ. βούρκος, ακαθαρσία **2.** (μτφ.) το έσχατο όριο τής ηθικής κατάπτωσης και τής διαφθοράς: *η δυσοσμία από τον* ~ *των παράνομων δραστηριοτήτων* || *κυλιέμαι στον* ~ *τής ανομίας* / *τής αμαρτίας* ΣΥΝ. σαπίλα. — **βορβορώδης**, -ης, -ες [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως φαίνεται από τον αναδιπλασιασμό *(βόρ-βορ-ος)*. Πιθ. < Ι.Ε. *g^wor-, αν συνδ. με αρμ. kork «βρομιά, ρύπος»].

βόρεια επίρρ. (συντομ. Β.) στον βορρά ή προς τον βορρά: *η Λάρισα κι ο Βόλος είναι στη Θεσσαλία, η Έδεσσα είναι πιο* ~ *στη Μακεδονία* || *πηγαίνω* ~ || *άνεμοι που φυσούν από τα* ~ || *βρίσκεται στα* ~ *τής Αθήνας*. Επίσης (λόγ.) **βορείως** (+γεν.)

Βόρεια (λόγ. **-ος**) **Θάλασσα** (η) τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Μ. Βρετανίας, τής ΒΔ. Ευρώπης και τής Σκανδιναβικής Χερσονήσου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. North Sea (πβ. ολλ. Noordzee), την οποία οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Oceanus Germanicus]

Βόρειο Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας και τής Κορέας αλλιώς *Κίτρινη Θάλασσα*

βορεινός, -ή, -ό [μτγν.] (σχολ. ορθ. *βορινός*) (συνήθ. για κατοικίες ή χώρους κατοικιών) αυτός που βλέπει προς βορρά: ~ *διαμέρισμα* / *μπαλκόνι* / *παράθυρο*

> **βορεινός ή βορινός;** Ο ισχυρότερος τύπος τού επιθέτου στην Αρχαία (μεταγενέστερων χρόνων) είναι *βορεινός* έναντι τού συνήθους επιθ. *βόρειος* (< *βορέ-ιος*). Τόσο το επίθ. *βόρειος* όσο και το ουσιαστικό *βορέας* (με -ε-) φαίνεται ότι επέδρασαν στον σχηματισμό (και στη γραφή) τού επιθ. *βορεινός* με -ει-. Από το *βορεινός* προήλθε ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) ο σχηματισμός *βορινός* από τη σύγχυση (στην προφορά) -ει- και -ι- και κατά το πρότυπο των πολλών επίθ. σε *-ινός* (*χειμερινός, εαρινός, περυσινός, πρωινός, σημερινός, χθεσινός* κ.λπ.). Αντιθέτως, τα επίθ. σε *-εινός* προέρχονται από συγκόλληκτα ουσιαστικά σε *-ος*: *άλγος – αλγεινός, σκότος – σκοτεινός, έλεος – ελεεινός, όρος – ορεινός, κλέος – κλεινός* κ.τ.ό.

βορειοανατολικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΑ.) [1809] **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή: ~ *πλευρά* / *πρόσοψη* / *τοίχος* / *δωμάτιο* **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή, που πνέει από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μέσης, (λαϊκ.) γραίγος. — **βορειοανατολικά** / **-ώς** [1850] επίρρ.

βορειοατλαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βόρειο Ατλαντικό **2.** ***Βορειοατλαντική Συμμαχία*** το ΝΑΤΟ (βλ. λ.).

βορειοδυτικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΔ.) [1812] **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και τη δύση: ~ *ακτή* / *παράθυρο* / *πρόσοψη* **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και τη δύση, που πνέει

από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ λ *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) σκίρων, (λαϊκ) μαΐστρος — **βορειοδυτικ-ά / -ώς** [1831] επίρρ

βορειοελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Β. Ελλάδα: ~ *συνήθεια / έθιμο / φαγητό.* Επίσης **βορειοελλαδίτικος**, -η, -ο. — **βορειοελλαδικά** κ **βορειοελλαδίτικα** επίρρ.

Βορειοελλαδίτης (ο) {Βορειοελλαδιτών}, **Βορειοελλαδίτισσα** (η) {Βορειοελλαδιτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ελλάδα.

Βορειοηπειρώτης (ο) {Βορειοηπειρωτών}, **Βορειοηπειρώτισσα** (η) {Βορειοηπειρωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ήπειρο. -- **βορειοηπειρωτικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **βορειοηπειρώτικος,** -η, -ο.

βόρειος, -α (λόγ -ος), -ο [αρχ.] {-ου κ (λόγ) βορεί-ου | -ων κ (λόγ.) -είων, -ους κ. (λόγ) -είους} **1.** αυτός που βρίσκεται στον βορρά ή είναι στραμμένος προς βορρά: ~ *πλευρά / πρόσοψη / ακτή / παραλία / τοίχος* || ~ *Θεσσαλία / ημισφαίριο / σέλας / Ήπειρος* ΑΝΤ νότιος, μεσημβρινός **2.** αυτός που προέρχεται από τον βορρά: *αύριο θα πνεύσουν ~ ισχυροί άνεμοι και η θερμοκρασία θα σημειώσει πτώση* **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής Β. Ευρώπης (λ.χ Γερμανία, σκανδιναβικές χώρες): ~ *ιδιοσυγκρασία* (χαρακτηριστικά: σοβαρότητα, αυτοπειθαρχία έως και ψυχρότητα) / *ψυχοσύνθεση* **4. *Βόρειος*** (ο), ***Βόρεια*** (η) (α) αυτός που κατοικεί στις βόρειες χώρες τής Ευρώπης ή κατάγεται από αυτές: *οι ~ είναι πιο συγκρατημένοι στις εκδηλώσεις τους από τους μεσόγειους* (β) αυτός που κατοικεί στις βόρειες επαρχίες μιας χώρας *ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Βορείων και Νοτίων στις Η Π Α* Επίσης **βορεινός,** -ή, -ό [μτγν] (σημ 1, 2) (βλ λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βορεινός*

Βόρειος Ήπειρος (η) {Βορείου Ηπείρου} το βόρειο τμήμα τής Ηπείρου, το οποίο σήμερα περιλαμβάνεται στο κράτος τής Αλβανίας και στο οποίο ζει ελληνική μειονότητα

Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός (ο) ο Αρκτικός Ωκεανός (βλ.λ.).

Βόρειος Πόλος (ο) **1.** το βορειότερο σημείο τής Γης, το προς Β σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ Νότιος Πόλος **2.** (συνεκδ.) η Αρκτική (βλ.λ.): *η κατάκτηση τού ~.*

βοριαδάκι (το) {χωρ. γεν } άνεμος μικρής εντάσεως που πνέει από τον βορρά, συνήθ ψυχρός *φύσηξε ~ και δρόσισε.*

βοριάς (ο) [μεσν] **1.** ο δυνατός και ψυχρός άνεμος που πνέει από βόρεια διεύθυνση: *ο ~ φυσά / σφυρίζει / μαίνεται / θερίζει / ουρλιάζει / λυσσομανά* || *άγριος / τρελός* ~ (βλ κ λ *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (λαϊκ) τραμουντάνα ΑΝΤ νοτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) ο σχετικά ψυχρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει βόρειος άνεμος· *σήμερα έχει ψύχρα είναι ~* **3.** (συνεκδ.) ο βορράς. *τράβηξε κατά τον ~* ΑΝΤ νότος (υποκ) **βοριαδάκι** (το) (σημ 1).

> **βοριάς – βορράς.** Σήμερα το μεν **βοριάς** χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο για να δηλώσει τον άνεμο, το δε **βορράς** το αντίστοιχο σημείο τού ορίζοντα, μολονότι τόσο το *βορράς* στην επίσημη ναυτική ορολογία όσο και το αρχ. *βορέας* (από όπου το *βορράς* και το *βοριάς*) δηλώνουν και τον άνεμο και το σημείο τού ορίζοντα Ο νεοελλ. τύπος *βοριάς* είναι ήδη μεσαιωνικός και είναι προϊόν συνιζήσεως (συμπροφοράς σε μία συλλαβή) τού *βορέας* (πβ *μηλέα > μηλιά, νέος > νιος* κ τ ό) Το αρχ *βορράς* οφείλει τα δύο *ρ* είτε σε συμφωνική προφορά τού *ε* ως *ι* ή *γ* και αφομοίωση τού *γ* με το *ρ* σε δύο *ρρ* (*βορέας > βοργάς > βορράς* πβ αρχ *περιέχοισα > περρέχοισα*) είτε σε εκφραστικό διπλασιασμό τού *ρ* (πβ *πάππος, όκκος* «μάτι», *τιττυβίζω* κ.ά.).

βορικός, -ή, -ό [1887] ΧΗΜ (οξίδιο ή άλας) που περιέχει βόριο (βλ.λ): ~ *ορυκτό / άλας* ΦΡ ***βορικό οξύ*** ανόργανη, λευκή, κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται υπό μορφήν διαλύματος ως αντισηπτικό και ως συντηρητικό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα· περιλαμβάνεται ακόμη στη σύνθεση των σμάλτων και ορισμένων ανθεκτικών γυαλιών (λ.χ. στα πυρέξ)

βορινός, -ή, -ό ‣ βορεινός

βόριο (το) [1876] {βορίου} ΧΗΜ αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Β) που απαντά ως μαύρο, κρυσταλλικό και πολύ σκληρό στερεό, το οποίο χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία για την προστασία από την οξείδωση, καθώς και στην πυρηνική τεχνολογία και την τεχνολογία των υψηλών θερμοκρασιών ΦΡ **ομάδα τού βορίου** η τρίτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος, που περιλαμβάνει τα στοιχεία βόριο, αργίλιο, γάλλιο, ίνδιο και θάλλιο (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bore < bor|ax| «βόραξ» (< αραβ. būraq «ορυκτό άλας»), ονομασία που οφείλεται στην προέλευση τού βορίου από τον *βόρακα*]

βορράς (ο) (συντομ Β) {χωρ πληθ } **1.** ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό που στρέφεται προς τον Βόρειο Πόλο είναι το σημείο που δείχνει η βελόνα κάθε πυξίδας και το οποίο βρίσκεται στην αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση από τον νότο: *το παράθυρο βλέπει στον ~* || *οι άνεμοι από τον ~ είναι ψυχροί* ΦΡ (α) ***βορράς πυξίδας*** είναι η κατεύθυνση που δείχνει η βελόνη τής μαγνητικής πυξίδας που είναι εγκατεστημένη σε πλοίο και που επηρεάζεται από τα μαγνητικά πεδία τής Γης και τού πλοίου (β) ***αληθής βορράς*** είναι ο βόρειος γεωγραφικός πόλος τής Γης (γ) ***μαγνητικός βορράς*** είναι η κατεύθυνση που δείχνει ελεύθερη μαγνητική βελόνη τοποθετημένη στην ξηρά ή σε ξύλινο πλοίο και που επηρεάζεται μόνο από το μαγνητικό πεδίο τής Γης **2.** το βόρειο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας κ λπ (γενικότ.) εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή, όχι επακριβώς καθορισμένη, με κύρια χαρακτηριστικά το ψύχος και τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες. *κατάγεται από τη Μακεδονία, τον ελληνικό ~* || *οι χώρες τού ~* **3.** (ειδικότ.) ***Βορράς*** (ο) οι ανεπτυγμένες και ισχυρές χώρες (ιδ. στην Ευρώπη) που βρίσκονται στον βορρά (σημ 2), κατ' αντιδιαστολή προς τον νότο, τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες: *το χάσμα Βορρά-Νότου* || *πλούσιος Βορράς – φτωχός Νότος* **4.** (επίσ) η τραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βοριάς*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βορρᾶς* < *βορέας* (κατά το σχήμα *στερεός – στερρός*), αβεβ ετύμου. Το διπλό *-ρρ-* στο *βορρᾶς* είτε από συμφωνική προφορά τού *-ε-* (ως *y*) και αφομοίωση (*βορέας > *βορyας > βορρᾶς*) είτε από απλό εκφραστικό διπλασιασμό τού *-ρ-* Αν η αρχική σημ. τής λ ήταν «βόρειος άνεμος, άνεμος τού βουνού», τότε ίσως συνδ. με σανσκρ. girí «βουνό», αρχ σλαβ gora, λιθ. girė «δάσος» κ ά.].

βοσκή (η) [αρχ] **1.** τόπος με φυσική, χαμηλή βλάστηση, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (λ χ σπορά, καλλιέργεια κ λπ), στον οποίο βόσκουν τα κατοικίδια, αλλά και μη εξημερωμένα φυτοφάγα ζώα: *το κοπάδι βρήκε ~* ΣΥΝ βοσκότοπος, λιβάδι, (λόγ) λειμών **2.** (συνεκδ) χόρτο κατάλληλο για ζωοτροφή· *την άνοιξη έχει καλή ~ για τα ζώα* **3.** το να οδηγείται (ζώο) να βοσκήσει σε βοσκοτόπι: *πηγαίνω το κοπάδι για ~.*

βόσκημα (το) [αρχ.] {βοσκήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βόσκηση, το να βοσκεί ένα ζώο: *τα γίδια παράτησαν το ~* **2.** (συνεκδ) ο βοσκότοπος.

βόσκηση (η) → βόσκω

βοσκήσιμος, -η, -ο [1833] κατάλληλος για τη βοσκή ζώων: ~ *εκτάσεις*

βοσκόπουλο (το), **βοσκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** νεαρός βοσκός ΣΥΝ τσοπανόπουλο, (μ)πιστικός **2.** παιδί βοσκού
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βοσκός* + *-πούλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «νεοσσός» < αρχ. *πῶλος* «πουλάρι»].

βοσκός (ο) πρόσωπο που βόσκει κοπάδι, που το οδηγεί σε βοσκή (βλ.λ.) ΣΥΝ τσοπάνος, ποιμένας, (μ)πιστικός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έμπιστος*
[ΕΤΥΜ μτγν ουσ που αποσπάστηκε ως αυτοτελής λ από σύνθ όπως *ἀνθο-βοσκός, λωτο-βοσκός, μηλο-βοσκός, πολυ-βοσκός* (κ ά.), τα οποία παρουσιάζουν στο β' τμήμα ένα παράγωγο τού αρχ. *βόσκω* (βλ λ.) Εκτός τής λ. *βοσκός*, η οποία δήλωνε κυρ τον βοσκό αιγοπροβάτων, στην Αρχ χρησιμοποιούνταν επίσης οι λ *ποιμήν* (για πρόβατα και βόδια, αργότερα κ γενικά), *αἰπόλος* και *αἰγοβοσκός* (για γίδια), *βουκόλος* (για βόδια) και *οἰοπόλος* (για πρόβατα). Η συχνή σήμερα λ *τσομπάνης* (< τουρκ. çoban) έχει γενική χρήση]

βοσκοτόπι (το) {δύσχρ βοσκοτοπ-ιού | -ιών} (λαϊκ) τόπος που παρέχει βλάστηση κατάλληλη για βοσκή φυτοφάγων ζώων ΣΥΝ βοσκή, λιβάδι. Επίσης **βοσκότοπος** (ο).

βόσκω ρ. μετβ κ. αμετβ {βόσκη-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) οδηγώ κοπάδι σε βοσκότοπο και το επιτηρώ ενώ βόσκει: ~ *τα πρόβατα / τα γίδια* ♦ **2.** (αμετβ.) (για χορτοφάγο ζώο) περιφέρομαι σε βοσκοτόπι και τρώω χορτάρι. *τα πρόβατα βόσκουν αμέριμνα* ● ΦΡ (μτφ.-σκωπτ.) ***πού βόσκεις;*** (*ποῦ βόσκουσι*; Π.Δ. *Γένεσις* 37,16, ερώτηση τού Ιωσήφ σχετικά με το πού μπορούσε να βρει τους ποιμένες αδελφούς του και τα κοπάδια τους) (i) πού περιφέρεσαι, πού συχνάζεις.· *πού έβοσκες τόσον καιρό και δεν ήρθες να μας δεις*, (ii) σε κάποιον που είναι αφηρημένος, που δεν προσέχει: *τόση ώρα σου μιλάω· ~.* Επίσης **βοσκώ** (κ. -άω) [μεσν.] {-είς... κ. -άς...}. — **βόσκηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *g^wo-. Αν η λ. σχετίζεται με λιθ ganjà «αγέλη», τότε προέρχεται από συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε *g^wō-us «βους, βόδι», βλ. κ. λ. *βόδι*].

Βοσνία-Ερζεγοβίνη κ **Βοσνία** (η) [1897] (σερβοκρ Republika Bosna i Hercegovina = Δημοκρατία τής Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) κράτος στο Β τμήμα τής Βαλκανικής Χερσονήσου, πρώην Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα το Σαράγεβο, επίσημη γλώσσα τη Σερβοκροατική και νόμισμα το δηνάριο Βοσνίας. — **Βόσνιος** (ο), **Βόσνια** (η), **βοσνιακός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Η ονομασία *Βοσνία* είναι μεταφορά τού σερβοκρ. Bosna (ιλλυρ αρχής ή < Ι Ε *bhog- «ρεύμα») από τον ομώνυμο ποταμό (λέγεται και Savo) που διαρρέει το βόρειο μέρος της Η ονομασία *Ερζεγοβίνη* αποτελεί μεταφορά τού σερβοκρ. Hercego-vina < αρχ γερμ. herzég (πβ γερμ Herzog) «δούκας», τίτλος τού τοπικού ηγεμόνα Stjepan Vukčić (15ος αι.)]

Βόσπορος (ο) {Βοσπόρου} πορθμός που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο με την Προποντίδα και χωρίζει την Ευρώπη από την Ασία — **Βοσπορίτης** (ο), **Βοσπορίτισσα** (η), **βοσπόρειος,** -α, -ο [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ < **Βοόσ-πορος*, θρακικό τοπωνύμιο, τού οποίου το β' συνθ *-πόρος* προέρχεται από το αρχ *πόρος* «διάβαση, πέρασμα» Το α' συνθ. **Βοοσ-* (θρακικό, αγν. ετύμου) συνδέθηκε παρετυμολογικά με το ουσ. *βοῦς* (γεν. *βοός*), προκειμένου να αιτιολογηθεί ο μύθος τής Ιούς, που μεταμορφώθηκε σε βόδι και πέρασε τον πορθμό. Η τουρκ. ονομ. Karadeniz Boğaziçi σημαίνει «στενό τής Μαύρης Θάλασσας»].

βοστρυχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοστρύχισ-α, -μένος} **1.** κάνω τα μαλλιά μου μπούκλες, τα κατσαρώνω **2.** (μτφ. για κείμενο) επεξεργάζομαι γλωσσικά, χτενίζω Επίσης **βοστρυχώνω** — **βοστρύχισμα** κ **βοστρύχωμα** (το) [μεσν.] κ. **βοστρύχωση** (η).

βόστρυχος (ο) {βοστρύχ-ου | -ων, -ους} (λόγ) η μπούκλα — **βοστρυχωτός,** -ή, -ό, **βοστρυχοειδής,** -ής, -ές [μτγν.], **βοστρυχώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ με τη λ *βότρυχος* (ίδια σημ.) < *βότρυς* «αμπέλι, σταφύλι», το οποίο όμως μπορεί απλώς να οφείλεται σε σύγχυση μεταξύ των δύο θεμάτων. Κατ' άλλη άποψη, η λ συνδ. με αρχ. σουηδ. kwaster «κλαδί», μέσ. άνω γερμ. quast «φύλλωμα»].

Βοστώνη (η) πόλη και λιμάνι στο ΒΑ τμήμα των Η Π.Α
[ΕΤΥΜ < αγγλ Boston, που οφείλει το όνομά του στο ομώνυμο λιμάνι τής περιοχής Λίνκολνσερ στη Μ Βρετανία, από όπου προέρχονταν οι αρχικοί Πουριτανοί άποικοι τής Βοστώνης].

βοτάνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χορτάρι κατάλληλο κυρίως για ζωοτροφή **2.** φαρμακευτικό βότανο

[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *βότανο*].
βοτάνι (το) {βοταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το βότανο (βλ λ.) **2.** (ειδικότ.) φυτό στο οποίο η λαϊκή αντίληψη αποδίδει μαγικές ιδιότητες: *το ~ τής αγάπης* ‖ *μαγικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *βοτάνιον*, υποκ. τού αρχ. *βοτάνη*. Βλ. λ. *βότανο*].
βοτανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοτάνισα} ξεριζώνω άγρια χόρτα και ζιζάνια από (καλλιεργημένο χωράφι): *~ το αμπέλι / το χωράφι* ΣΥΝ ξεχορταριάζω, ξεβοτανίζω - **βοτάνισμα** (το)
βοτανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: *~ παρασκευάσματα* (β) ***βοτανικός κήπος*** κήπος που περιλαμβάνει επιστημονικώς επιλεγμένα είδη φυτών και χρησιμοποιείται για συλλεκτικούς και διδακτικούς σκοπούς ή ως χώρος αναψυχής **2.** ΒΙΟΛ ***βοτανική*** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα φυτά και ειδικότ. τη μορφή, τη λειτουργία, τη γεωγραφική εξάπλωση και τις ιδιότητές τους.
βοτάνισμα (το) → βοτανίζω
βότανο (το) {βοτάν-ου | -ων} ποώδες φυτό, κυρ. αυτό που έχει φαρμακευτικές ιδιότητες (βλ. κ. *βοτάνι*).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βότανον* < αρχ *βοτάνη* < *βοτόν* «βόσκημα» < θ. *βο-*, από όπου και το ρ. *βό-σκω* (βλ λ.)]
βοτανοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} η θεραπεία διαφόρων παθήσεων με τη βοήθεια βοτάνων.
βοτανολόγιο (το) [1856] {βοτανολογί-ου | -ων} το βιβλίο που περιλαμβάνει κατάλογο φυτών, τα οποία αναφέρονται με αλφαβητική σειρά και με αντίστοιχο σχέδιο ή εικόνα ΣΥΝ φυτολόγιο.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ herbier].
βοτανολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** επιστήμονας που συλλέγει φαρμακευτικά βότανα, ερασιτέχνης ή επαγγελματίας, για ιδιωτική χρήση ή για εμπορική εκμετάλλευση **2.** επιστήμονας που ασχολείται με τη βοτανική ΣΥΝ βοτανικός. — **βοτανολογία** (η), **βοτανολογικός**, -ή, -ό [1847], **βοτανολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς..}
βότκα (η) {χωρ. γεν πληθ.} άχρωμο ποτό με υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, που παράγεται κυρ. από σπόρους δημητριακών (σίκαλη, σιτάρι κ.λπ.) θεωρείται το εθνικό ποτό των Ρώσων *~ πορτοκάλι* (με χυμό πορτοκαλιού)
[ΕΤΥΜ < ρωσ. vodka, υποκ τής λ. voda «νερό»].
βότρυς (ο) {βότρ-υος | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.-επιστημ.) η διάταξη που σχηματίζουν οι καρποί τού αμπελιού, οι οποίοι συγκεντρώνονται γύρω από κύριο άξονα ΣΥΝ τσαμπί. — **βοτρυώδης**, -ης, -ες [αρχ.] κ **βοτρυοειδής**, -ής, -ές [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, πιθ προελλην δάνειο].
βότσαλο (το) μικρή, στρογγυλεμένη από την τριβή τού νερού πέτρα, που βρίσκει κανείς σε διάφορα χρώματα στις παραλίες και στις όχθες των λιμνών και των ποταμών — (υποκ.) **βοτσαλάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. bozzolo «σβώλος, κουκούλι» < μτγν. λατ *bottia / *boccia «κάλυκας, μπουμπούκι»]
βοτσαλωτός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά βότσαλα
βου (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο μι τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *πα*]
βουάλ (το) {άκλ.} λεπτό, ημιδιαφανές ύφασμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ voile «ύφασμα, πέπλο» < παλ. γαλλ veil < λατ velum].
βουαλάζ επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι κατασκευασμένος από βουάλ (βλ λ.): *~ κουρτίνα*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. voilage < voile «πέπλο, ύφασμα» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum].
βούβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-οικ.) η βουβαμάρα **2.** (ως προσταγή ***βούβα!***) σταμάτα να μιλάς, σιωπή!: *όταν μιλάει ο αδελφός σου, ~ εσύ!* ΣΥΝ πάψε!, μιλιά!, τσιμουδιά!, μούγγα!, σκάσε!, σκασμός!
[ΕΤΥΜ < *βουβαίνω* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μούγγα*]
βουβαίνω ρ μετβ. [μεσν.] {βούβα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, να αρθρώσει κουβέντα: *η θλιβερή είδηση τους βούβανε όλους* **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***βουβαίνομαι***) μένω βουβός, σιωπηλός, σταματώ να μιλώ και σιωπώ: *στο άκουσμα τής συμφοράς βουβάθηκαν μονομιάς* **3.** (η προστ. ***βουβάσου*** ως επιφών.) σταμάτα να μιλάς ή μη λες τίποτε — **βουβαμός** (ο)
βουβάλι (το) → βούβαλος
βούβαλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ και για το θηλ. ζώο) **1.** κάθε μεγαλόσωμο βοοειδές με τρίχωμα κοντό και αραιό και μεγάλα κέρατα, κυρ αυτό που ζει στην Αφρική και την Ασία **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος παχύς, άχαρος και δυσκίνητος ΣΥΝ χοντρός, χοντρομπαλάς, άκομψος Επίσης **βουβάλι** (το) [μεσν.] — **βουβάλα** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ συνδ. με τη λ *βοῦς* και με το συνώνυμο λατ. būbulus].
βουβαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} το να μη μιλά κανείς. *μετά τον καβγά, έπεσε ~ στο σπίτι* ΣΥΝ μουγγαμάρα, σιωπή, σιγή.
[ΕΤΥΜ < *βουβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.)]
βουβός, -ή, -ό κ (λόγ.) **βωβός** [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μιλά, που μένει σιωπηλός: *έμεινε ~ μπροστά στο μέγεθος τής συμφοράς* ΣΥΝ αμίλητος, άφωνος· ΦΡ (στο θέατρο) ***βουβό πρόσωπο*** κάθε πρόσωπο τού θεατρικού έργου που δεν μιλά κατά τη διάρκεια τής παράστασης, αλλά έχει μόνο διακοσμητικό ή υποβοηθητικό ρόλο (λ.χ. το Κράτος και η Βία στον *Προμηθέα Δεσμώτη*) **2.** ***βουβός / βωβός κινηματογράφος*** το σύνολο των ταινιών των πρώτων δεκαετιών τού κινηματογράφου, όταν δεν ήταν δυνατή η αναπαραγωγή τού ήχου μαζί με την εικόνα: *ταινίες τού ~ με τον Σαρλώ* **3.** (μτφ.) αυτός που συγκρατείται, που δεν εκφράζεται έντονα, που δεν ακούγεται: *~ κλάμα / θλίψη / πόνος / παράπονο / αγανάκτηση / διαμαρτυρία*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν *βωβός*, αγν. ετύμου, πιθ. ονοματοποιημένος σχηματισμός σε *-βός*]
βουβώνας (ο) ΑΝΑΤ τμήμα τού σώματος ανάμεσα στους άνω μηρούς και τα γεννητικά όργανα, η κοιλότητα που σχηματίζεται μεταξύ τού ανώτερου τμήματος των ποδιών και τής κοιλιάς ΣΥΝ (λαϊκ.) ελιά
[ΕΤΥΜ < αρχ *βουβών*, *-ῶνος*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με σανσκρ. gavīnī (ίδια σημ.) ή με το αρχ. *βουνός (ό)* «λόφος», οπότε η αρχική σημ θα ήταν «οίδημα στη βουβωνική χώρα»].
βουβωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τους βουβώνες: *~ πόρος / αύλακα / δακτύλιος / χώρα* ‖ *~ πόνος / κήλη / κοκκίωμα* **2.** ΙΑΤΡ ***βουβωνική πανώλης*** η πανώλης κατά την οποία εμφανίζεται επώδυνο οίδημα των λεμφαδένων στις μασχάλες, στον βουβώνα και τον λαιμό.
βουβωνοκήλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η συχνότερη μορφή κήλης, η οποία σχηματίζεται στη βουβωνική χώρα και ειδικότ. στην έξοδο των κοιλιακών σπλάχνων, στον βουβωνικό πόρο· θεραπεύεται κυρ. με χειρουργική επέμβαση. — **βουβωνοκηλικός**, -ή, -ό.
Βουδαπέστη (η) η πρωτεύουσα τής Ουγγαρίας.
[ΕΤΥΜ < ουγγρ. Budapest. Η πόλη δημιουργήθηκε από την ένωση (το 1872) των πόλεων Buda και Pest, οι οποίες βρίσκονται στις όχθες τού Δούναβη. Το τοπων. Buda πιθ. ανάγεται σε λ. με τη σημ. «νερό», ενώ το Pest προέρχεται από σλαβ. peštĭ «φούρνος, καμίνι, κλίβανος»].
Βούδας (ο) [1830] ο Ινδός ευγενής Σιντάρτα Γκαουντάμα (563-483 π Χ), που σε ηλικία 29 ετών εγκατέλειψε την πολυτελή ζωή του και έγινε περιπλανώμενος ασκητής, για να ιδρύσει ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα τού κόσμου (τον βουδισμό). — **βουδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού σανσκρ. buddha «φωτισμένος» Πρόκειται για τίτλο και όχι για κύριο όνομα, όπως άλλωστε και η λ *θεός*]
βουδισμός (ο) [1847] φιλοσοφικό σύστημα και θρησκεία με μεγάλη διάδοση στην Α. και Κ. Ασία, βασισμένο στη διδασκαλία τού Βούδα, σύμφωνα με την οποία η θλίψη, ο πόνος, η δυστυχία που επικρατούν στη ζωή οφείλονται στον εγωισμό, από τον οποίο πρέπει κανείς να απαλλαγεί, για να φθάσει στη λύτρωση, τη νιρβάνα (βλ.λ.). — **βουδιστής** (ο) [1864], **βουδίστρια** (η), **βουδιστικός**, -ή, -ό [1878]
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ buddhisme]
βουερός, -ή, -ό αυτός που παράγει ή χαρακτηρίζεται από μεγάλη βοή: *~ μελίσσι / πόλη*.
[ΕΤΥΜ < *βουή* + παραγ επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*, *γο-ερός*]
βούζουνας (ο) (λαϊκ.) σπυρί με πύον ΣΥΝ καλόγερος, (λόγ.) δοθιήνας, μαυρή. Επίσης **βούζουνα** (η) κ. **βουζούνι** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν *βούζουνα* / *βουζούνι* < *βυζούνι* < *βυζί* + παραγ επίθημα *-ούνι*].
βουή (η) → βοή
βουητό (το) **1.** υπόκωφος, βαρύς και συγκεχυμένος ήχος (βλ και λ *βοή*): *το ~ τής θάλασσας* **2.** (γενικότ.) δυνατός και διαπεραστικός θόρυβος: *από μακριά ακουγόταν το χαρωπό ~ των πραματευτάδων* ΣΥΝ σαματάς, φασαρία, αντάρα ΑΝΤ ησυχία.
βουίζω ρ. αμετβ {βούι-ξα κ. σπάν -σα} **1.** παράγω βοή: *το μελίσσι / η μηχανή / το ποτάμι / η θάλασσα / το δάσος / ο αέρας βουίζει* ΣΥΝ βομβώ, ηχώ **2.** αντηχώ, αντιλαλώ: *όλη η περιοχή βουίζε από τα τραγούδια* **3.** (μτφ.) ασχολούμαι και συζητώ έντονα για (κάτι), δημιουργώ θόρυβο (γύρω από μια υπόθεση): *το χωριό βουίζει απ' τις πομπές της* ‖ *βούιξε η γειτονιά / ο τόπος κι εσύ δεν έμαθες τίποτα*, ● **4.** (για το κεφάλι και τα αφτιά) αισθάνομαι ενοχλητικό βόμβο. *βουίζουν τα αφτιά μου / το κεφάλι μου* **5.** (τριτοπρόσ. ***βουίζει***) το ακουστικό τής τηλεφωνικής συσκευής μεταδίδει ειδικό σήμα, το οποίο πληροφορεί ότι η γραμμή που καλέσαμε είναι κατειλημμένη ΣΥΝ μιλάει. — **βούισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < *βουή* / *βοή* ή < αρχ. *βοῶ* (βλ.λ.), κατά τα ρ. *-ίζω*, από τον αόρ *-ησα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-ίζω*].
βουκαμβίλια κ. **μπουκαμβίλια** (η) {χωρ γεν πληθ.} διακοσμητικό φυτό με τη μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου, τού οποίου τα βράκτια (βλ.λ.) έχουν υφή χαρτιού και έντονα χρώματα (φούξια, ροζ, κίτρινα, πορτοκαλί)
[ΕΤΥΜ < νεολατ. bougainvillaea < γαλλ bougainville, όν Γάλλου θαλασσοπόρου].
βούκεντρο (το) {βουκέντρων} (παλαιότ.) μακρύ, ξύλινο ραβδί με σιδερένια αιχμή στο ένα άκρο, που το χρησιμοποιούσαν για να κεντρίζονται τα βόδια, ώστε να προχωρούν γρηγορότερα κατά το όργωμα Επίσης **βουκέντρα** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *βούκεντρον* < *βοῦς* + *κέντρον* «κεντρί, σπιρούνι, οξύ άκρο»]
Βουκεφάλας (ο) το άλογο τού Μ. Αλεξάνδρου, το οποίο δάμασε μικρός και χρησιμοποίησε σε όλες τις μάχες του.
[ΕΤΥΜ μτγν. < επίθ *βουκέφαλος* < *βοῦς* + *-κέφαλος* < *κεφαλή*]
βούκινο (το) το κέρατο που χρησιμοποιείται ως σάλπιγγα ΦΡ (μτφ.) (α) ***κάνω (κάτι / κάποιον) βούκινο*** διαδίδω σε πολλούς, κοινολογώ κάτι. *εγώ όλα αυτά του τα είπα εμπιστευτικά· πού να φανταστώ ότι θα τα κάνει βούκινο!* ‖ *τον έκανε βούκινο* (διέδωσε κάποιο μυστικό σχετικά με κάποιον) ΣΥΝ διαλαλώ, κοινοποιώ (β) ***γίνομαι βούκινο*** διαδίδεται σε πολλούς μυστικό ή σφάλμα μου.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βούκινον* < λατ. bucina < bu- (ηχομιμητικό πρόθεμα) + -cina < ρ. cano «τραγουδώ»]
βουκολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βουκόλο: *~ ζωή / τραγούδι / έθιμο* ΣΥΝ ποιμενικός **2.** ΦΙΛΟΛ. ***βουκολική ποίηση*** είδος ποίησης, που αντλεί τα θέματά της από τη ζωή των ποιμένων.
βουκόλος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που οδηγεί ζώα, και ιδ βόδια, στη βοσκή ΣΥΝ γελαδάρης, αγελαδοβοσκός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βοῦς* + *-κόλος* «αυτός που φροντίζει (τα βόδια)» (< *g^wou-k^wolos). Το β' συνθ από I.E. *k^wel- «περιφέρομαι – ασχολούμαι, φροντίζω», (πβ αρχ. *πέλω/-ομαι*), πβ. ουαλ. bugail, βλ. κ. *βοσκός*

(για το α' συνθ.), *τέλος* (για το β' συνθ.)].

βουκολώ ρ. μετβ. {βουκολείς... | βουκόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) βόσκω βόδια.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βουκολῶ (-έω)* < *βουκόλος* (βλ.λ.)].

Βουκουρέστι (το) {Βουκουρεστίου} η πρωτεύουσα τής Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ < ρουμ. București, αβεβ. ετύμου. πιθ. < Bucur, όνομα τοπικού βοσκού που θεωρείται ο ιδρυτής τής πόλης (14ος αι.)]

βούλα (η) → βούλλα

Βουλγαρία (η) (βουλγ. Republika Bâlgarija = Βουλγαρική Δημοκρατία) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Σόφια. επίσημη γλώσσα τη Βουλγαρική και νόμισμα το λεβ. — **Βούλγαρος** (ο), **Βουλγάρα** (η), **βουλγαρικός**, -ή, -ό [1860] κ. (καθημ.) **βουλγάρικος**, -η, -ο. **Βουλγαρικά** κ. (καθημ.) **Βουλγάρικα** (τα).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *Βούλγαρος*, αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα *Βούλγαροι* (σε πληθ. και ως *Βουργάριοι*) προέρχεται από το λατ. burgarii «φρουροί, φύλακες πύργων» < burgus «μικρό φρούριο, πύργος», ίσως εξαιτίας τού ότι οι πρώτοι κάτοικοι τής περιοχής χρησιμοποιήθηκαν ως φύλακες των συνόρων μετά την επιδρομή των Ούννων. Η μεταβολή τού ονόματος σε *Βούλγαροι* (αντί *Βούργαροι*), αν δεν οφείλεται σε ανομοίωση, ίσως ανάγεται στην αρχ. γερμ. λ. bulgha «ανάμειξη». την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γότθοι για τους Βουλγάρους, επειδή προέρχονταν από επιμιξία των ντόπιων λαών με τους εισβολείς Ούννους. Έχει ακόμη προταθεί η προέλευση από το μεσν. *βούλγα* «δερμάτινη τσάντα» (λατ. bulga). οπότε η λ. *Βούλγαρος* (και μεσν. *Βούρκαρης, Βουρκάρηδες*) θα δήλωνε τους «παραγωγούς (ή εμπόρους) δερμάτων»].

βουλγαρόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Βουλγκάτα (η) η λατινική μετάφραση τής Αγίας Γραφής, που έγινε κυρ. από τον Άγ. Ιερώνυμο στα τέλη τού 4ου αι. και υιοθετήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ < λατ. Vulgata (Latina) «κοινή (Λατινική)», επειδή μεταφράστηκε στη μεταγενέστερη Λατινική τού 4ου αι. μ.Χ.].

βουλεβάρτο (το) **1.** πλατιά και δενδροφυτευμένη λεωφόρος αστικού κέντρου, κατάλληλη για περιπάτους • **2.** (α) είδος ελαφρού θεάτρου με ψυχαγωγικό χαρακτήρα, το οποίο απευθύνεται στο ευρύ κοινό (β) (συνεκδ.) κάθε κωμωδία του παραπάνω είδους ΣΥΝ. μπουλβάρ - **βουλεβαρδιέρικος**, -η, -ο (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. boulevard, αρχική σημ. «έπαλξη οχυρού», αργότερα «φαρδύς δρόμος κατά μήκος τού οποίου υπάρχουν δέντρα», < μέσ. ολλ. bolwerc «φράχτης, τείχος» < bole «ξύλινη σανίδα» + werc «έργο». Το θεατρικό είδος οφείλει την ονομασία του στις κεντρικές λεωφόρους τού Παρισιού. όπου από τα μέσα τού 19ου αι. ανέβαιναν παραστάσεις που αναφέρονταν σε δραματικές και κωμικές καταστάσεις τής μεγαλοαστικής τάξεως. Από τις παραστάσεις των εμπορικών θεάτρων των κεντρικών λεωφόρων τού Παρισιού δημιουργήθηκε το ιδιαίτερο θεατρικό είδος, που αρχικά σήμαινε «θεατρικά έργα των λεωφόρων»].

βούλευμα (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η υποβολή έγκυρης γνώμης ή αποφάσεως κατόπιν σκέψεως και συστηματικής έρευνας: *το συμβούλιο θα ανακοινώσει αύριο το ~ του* ΣΥΝ. γνωμοδότηση, ψήφισμα. κρίση **2.** ΝΟΜ απόφαση εκδιδόμενη από το δικαστικό συμβούλιο στο πλαίσιο τής λειτουργικής του αρμοδιότητας κατά το στάδιο τής ποινικής προδικασίας: *παραπεμπτικό ~* (με το οποίο ο κατηγορούμενος εις βάρος τού οποίου, κατά τη κρίση τού δικαστικού συμβουλίου, προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις ενοχής. παραπέμπεται στο ακροατήριο να δικαστεί) || *απαλλακτικό ~* (με το οποίο το δικαστικό συμβούλιο είτε αποφαίνεται ότι δεν πρέπει να απαγγελθεί κατηγορία, γιατί δεν προέκυψαν καθόλου ή υπάρχουν μόνον ανεπαρκείς ενδείξεις ενοχής. είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη. γιατί πέθανε ο κατηγορούμενος ή το έγκλημα έχει παραγραφεί, είτε κηρύσσει την ποινική δίωξη απαράδεκτη, γιατί δεν υπάρχει έγκληση όπου αυτή απαιτείται. είτε, τέλος, παύει προσωρινά την ποινική δίωξη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλεύω* < *βουλή*].

βουλεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κάνω σκέψεις, σχέδια: «*Ο στρατός δεν βουλεύεται (μόνο πολεμά)*» (Στρ. Τσίρκας) ΣΥΝ. σκέπτομαι **2.** συσκέπτομαι, διασκέπτομαι (ιδ. για σώματα βουλευτών. δικαστών κ.ά.), προκειμένου να καταλήξω σε αποφάσεις ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλή*].

βουλευτήριο (το) [αρχ.] {βουλευτηρί-ου | -ων} (κυρ. στην αρχαιότητα) το μέγαρο όπου συνέρχονται και συνεδριάζουν οι βουλευτές ΣΥΝ. βουλή, κοινοβούλιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουλή*.

βουλευτής (ο/η) {θηλ. βουλευτού} ο εκλεγμένος αντιπρόσωπος τού έθνους (τού λαού) στο Κοινοβούλιο, το μέλος τής Βουλής: *θέτω υποψηφιότητα για ~* || *εκλέγομαι ~* || *υποψήφιος ~* || *~ επικρατείας* (δεν εκλέγεται σε συγκεκριμένη περιφέρεια. αλλά βάσει τού συνολικού ποσοστού τού κόμματός του σε όλη την επικράτεια. ανάλογα με τη σειρά που έχει στο ομώνυμο ψηφοδέλτιο) ΣΥΝ. μέλος τού Κοινοβουλίου, κοινοβουλευτικός. Επίσης (λαϊκ.) **βουλευτίνα** (η) [1853] {χωρ. γεν. πληθ.} — **βουλευτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλεύω* / *-ομαι* < *βουλή*]

βουλευτιλίκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το αξίωμα τού βουλευτή: *το ~ τον χάλασε έγινε αλαζόνας, υπερόπτης* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο κατέχει κανείς το αξίωμα τού βουλευτή ΣΥΝ. βουλευτική θητεία.
[ΕΤΥΜ < *βουλευτής* + *-λίκι* (βλ. λ.)].

βουλευτοκρατία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία οι βουλευτές επεμβαίνουν με αθέμιτο τρόπο στη δημόσια ζωή και διοίκηση

βουλή (η) **1.** (με κεφ.) (α) το σώμα των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού που έχει ως κύρια αρμοδιότητα την άσκηση τής νομοθετικής εξουσίας, αποτελεί ένα από τα κύρια όργανα τού κράτους στο δημοκρατικό πολίτευμα και βασίζεται στην αρχή τού αντιπροσωπευτικού συστήματος: *η ~ των Ελλήνων* || *οι συνεδριάσεις τής ~* || *η ~ διακόπτει / αρχίζει / επαναλαμβάνει τις εργασίες της / ψηφίζει / διαλύεται / αποφασίζει* || *διάλυση / ολομέλεια τής ~* || *πρόεδρος τής ~* ΣΥΝ. Κοινοβούλιο. εθνική / λαϊκή αντιπροσωπία. νομοθετικό σώμα (β) ***Βουλή των Κοινοτήτων*** (αγγλ. House of Commons) η Βουλή των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού τού Ηνωμένου Βασιλείου. η οποία αποτελεί ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα στο βρετανικό κοινοβουλευτικό σύστημα (το άλλο είναι η Βουλή των Λόρδων), ουσιαστικά όμως ταυτίζεται με ό,τι είναι γνωστό ως κοινοβούλιο (βλ.λ.) και έχει αρμοδιότητες ελεγκτικές των δημόσιων οικονομικών και των ενεργειών τής κυβέρνησης (γ) ***Βουλή των Λόρδων / Άνω Βουλή*** (αγγλ. House of Lords / Upper Chamber) αριστοκρατικό σώμα από Βρετανούς ευπατρίδες, κληρικούς και ανώτατους δικαστικούς που μαζί με τη Βουλή των Κοινοτήτων συγκροτεί το Βρετανικό Κοινοβούλιο· σήμερα διαθέτει πολύ περιορισμένες αρμοδιότητες. λ.χ. τη λεπτομερή επεξεργασία και θεώρηση νομοσχεδίων που έχουν διαμορφωθεί αδρώς από τη Βουλή των Κοινοτήτων. την πρώτη ακρόαση νομοσχεδίων που δεν θεωρούνται επίμαχα κ.λπ. (δ) ***Βουλή των Αντιπροσώπων*** (House of Representatives) το ένα από τα δύο σώματα από τα οποία αποτελείται το Κογκρέσο των Η.Π.Α.· τα μέλη του εκλέγονται ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε πολιτείας (ε) ***Βουλή των Εφήβων*** εκπαιδευτικός θεσμός κατά τον οποίο κάθε χρόνο επιλέγονται (κατόπιν αξιολογήσεως) μαθητές τής Β' Λυκείου ως εκπρόσωποι των μαθητών από όλη την Ελλάδα και άλλων περιοχών όπου υπάρχουν ελληνικά σχολεία. προκειμένου να συζητήσουν τα προβλήματα που απασχολούν τη νέα γενιά και να προτείνουν λύσεις για αυτά σε καθορισμένες συνεδριάσεις κατά τα πρότυπα τής Βουλής (στ) ***Κάτω Βουλή*** η βουλή που συνήθως παίρνει τις κύριες αποφάσεις και εκλέγεται απευθείας, στις δημοκρατίες που υπάρχει Άνω και Κάτω Βουλή, όπου η Άνω είναι συνήθως η Γερουσία **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο συνεδριάζουν οι βουλευτές (βλ.λ.): *μπροστά στη ~ γίνονται συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας* ΣΥΝ. κοινοβούλιο • **3.** οριστική και τελεσίδικη κρίση ό,τι προβάλλεται ως εξαγόμενο τής βούλησης και τής επιθυμίας: *σταθερή / θεία / ανεξιχνίαστη ~* ΣΥΝ. απόφαση. θέληση. επιθυμία. σκέψη· ΦΡ ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει*** άλλα θέλουν οι άνθρωποι κι άλλα προστάζει ο Θεός για περιπτώσεις στις οποίες η εξέλιξη των πραγμάτων είναι αντίθετη προς την επιθυμία μας
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βολ-σά* / **βολ-νά*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^w^el- «ρίχνω, πετώ», από όπου και το ρ. *βάλλω* (βλ. λ.) Η σημασιολ. μετάβαση εξηγείται από φρ. όπως *βάλλομαι ἐν θυμῷ* / *μετὰ φρεσί* «βάζω στο μυαλό μου, σκέφτομαι» (βλ. κ. *βούλομαι*)]

Βουλή – Κοινοβούλιο – Βουλευτήριο – Παρλαμέντο. Η Ελλάδα, κατεξοχήν κοιτίδα των δημοκρατικών θεσμών, χρησιμοποίησε νωρίς, ήδη στην αρχαιότητα, τους όρους *Βουλή, Βουλευτήριο* και *Κοινοβούλιο*, για να δηλώσει τον χώρο συνάντησης και σύσκεψης για τα κοινά. Κοινή ρίζα και των τριών όρων είναι η *βουλή*, που δηλώνει τη «σκέψη», τη διαδικασία τού «συσκέπτεσθαι» και «διαλέγεσθαι», έναντι λ.χ. τού αγγλ. Parliament (13ου αι.) που σήμαινε τον «χώρο συζητήσεων, συνομιλιών» (ανάγεται στο αρχ. γαλλ. parlement από το ρ. parler «μιλώ, συζητώ» < όψιμο λατ. parabolare). Στη νεότερη Ελλάδα αναβίωσαν το *Βουλή* και το *Βουλευτήριο* και αργότερα το *Κοινοβούλιο*. αφού πήγε στις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. να χρησιμοποιηθεί το *Κοινοβουλευτήριο*. Ο όρος *κοινοβουλευτισμός* χρησιμοποιήθηκε από το 1887 για να αποδώσει το ξέν. parlamentarisme

βούληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.) η επιθυμία: *έχει την πολιτική ~ να πατάξει τη διαφθορά* || *θεία / ανθρώπινη / λαϊκή / ελεύθερη / ασθενής / ισχυρή ~* ΣΥΝ. θέληση, προαίρεση· ΦΡ (α) ***κατά βούλησιν*** σύμφωνα με αυτό που επιθυμεί κανείς: *ενεργώ ~* || *πυρ ~!* (β) (αρχαιοπρ.) ***ιδία / οικεία βουλήσει*** με τη θέληση μου, χωρίς εξαναγκασμό: *προσήλθε ~ στο δικαστήριο* (γ) **ελευθερία βουλήσεως** βλ. λ. *ελευθερία* (δ) ΝΟΜ **δήλωση βουλήσεως** βλ. λ. *δήλωση* **2.** ΨΥΧΟΛ η ψυχική ενέργεια – λειτουργία που εκδηλώνεται ως συνειδητή προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού. — **βουλητικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βούλησις* < *βούλομαι* (βλ. λ.). Η φρ. *κατά βούλησιν* αποδίδει το γαλλ. à volonté].

βουλησιαρχία (η) ΦΙΛΟΣ **1.** μεταφυσική θέση που θεωρεί τη βούληση υπέρτατη αρχή τού σύμπαντος και ουσία κάθε όντος (βλ. κ. λ. *βολονταρισμός*) **2.** θεωρία τής φιλοσοφίας κατά την οποία η σκέψη εξαρτάται όχι μόνο από τη νόηση. αλλά και από τη βούληση. Επίσης **βουλησιοκρατία**. — **βουλησιαρχικός**, -ή, -ό κ. **βουλησιοκρατικός**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voluntarisme. Βλ. κ. *βολονταρισμός*]

βουλητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη βούληση: *~ ενεστώτας* (βλ. λ. *ενεστώτας*).

βουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βούλια-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να πάει στον πυθμένα, βυθίζω: *τεράστια κύματα βούλιαξαν τη βάρκα* ΣΥΝ. βυθίζω, (κατα)ποντίζω **2.** (ειδικότ.) προκαλώ καθίζηση (σε κτίσμα, περιοχή κ.λπ.): *το χιόνι βούλιαξε τη σκεπή* ΣΥΝ. κατακρημνίζω, καταρρίπτω **3.** (μτφ.) καταστρέφω (κυρ. οικονομικά): *οι αλόγιστες σπατάλες βούλιαξαν το ταμείο* ♦ (αμετβ.) **4.** υποχωρώ προς τον πυθμένα, βυθίζομαι στο νερό: *ελληνικό φορτηγό πλοίο βούλιαξε στα ανοιχτά τής Κορσικής* ΣΥΝ. βυθίζομαι, καταποντίζομαι **5.**

υφίσταμαι καθίζηση. *μετά τις τελευταίες πλημμύρες βούλιαξαν δρόμοι και γέφυρες* ΣΥΝ υποχωρώ, κατακαθίζω **6.** σχηματίζω βαθούλωμα, υποχωρώ προς τα μέσα (κυρ. μετά από πίεση): *η πόρτα τού αυτοκινήτου βούλιαξε μετά τη σύγκρουση* **7.** (μτφ.) αφήνομαι να παρασυρθώ από (δυσάρεστες καταστάσεις) ή αισθάνομαι να κυριεύομαι από (δυσάρεστο συναίσθημα) *μετά την τελευταία αποτυχία βούλιαξε στην ηττοπάθεια* ΣΥΝ βυθίζομαι **8.** (μτφ.) καταστρέφομαι (κυρ στον οικονομικό τομέα), αποτυγχάνω: *η επιχείρηση βούλιαξε στα χρέη* || *«βούλιαξε το σχέδιο για τη σωτηρία τής Βενετίας»* (εφημ.) ΣΥΝ πτωχεύω, πέφτω έξω, φαλιρίζω. — **βούλιαγμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < *βουλίζω* < μτγν *βολίζω* «ρίχνω τη βολίδα, για να εξετάσω το βάθος τής θάλασσας» < αρχ. *βολή*].

βουλιμία (η) {χωρ πληθ.} **1.** αίσθημα εντονότατης πείνας που απαιτεί άμεση ικανοποίηση: *όρμησε στο τραπέζι και άρχισε να καταβροχθίζει το φαγητό με ~* ΣΥΝ αδηφαγία, λαιμαργία ΑΝΤ κορεσμός, κόρος, χορτασμός **2.** ΙΑΤΡ ακατάσχετη πείνα που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια: *η ~ είναι συνηθισμένη στις νοικοκυρές που μένουν κλεισμένες στο σπίτι* ΑΝΤ νευρική (ψυχογενής) ανορεξία **3.** (μτφ.) η ακόρεστη επιθυμία για απόκτηση. *η εισπρακτική ~ τού Υπουργείου Οικονομικών* ΣΥΝ απληστία, αδηφαγία
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βούλιμος* < *βου-* (< αρχ. *βοῦς*) + *λιμός* «πείνα», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά αυτόν που πεινάει σαν βόδι· πβ. νεοελλ *πεινάω σαν λύκος*, γαλλ j'ai une faim de loup κ.τ.ό.].

βουλιμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με τη βουλιμία *~ τάσεις* || (κ ως ουσ.) *οι ~ καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων* ΑΝΤ ανορεκτικός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. bulimic].

βουλκανιζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή (ή και ολόκληρο συνεργείο) για τη συγκόλληση, επισκευή και αντικατάσταση φθαρμένων ελαστικών αυτοκινήτων
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vulcanisateur < vulcaniser < αγγλ ρ vulcanise < λατ. Vulcanus «Ήφαιστος, ο θεός τής φωτιάς»]

βουλκανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ **1.** χημική επεξεργασία τού καουτσούκ με θείο, που αποσκοπεί στη βελτίωση των φυσικών και μηχανικών ιδιοτήτων του (λ.χ. τής ελαστικότητας, τής στεγανότητάς του κ.λπ.) ΣΥΝ θείωση **2.** (ειδικότ.) η αναγόμωση ελαστικών — **βουλκανίζω** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vulcanisation. Βλ κ *βουλκανιζατέρ*].

βούλλα (η) (σχολ. ορθ *βούλα*) {χωρ πληθ.} **1.** η σφραγίδα **2.** (συνεκδ.) το αποτύπωμα τής σφραγίδας: *η προέλευση των εμπορευμάτων αναγνωρίζεται, αν διαβάσει κανείς τη ~ τους* ΣΥΝ αποτύπωμα, σήμα· ΦΡ (μτφ.) ***με τη βούλλα*** (ως χαρακτηρισμός) για προϊόν εγγυημένης ποιότητας. *καρπούζι με δοκιμή και με τη ~* **3.** (κατ' επέκτ.) επίσημο έγγραφο (λ.χ άδεια, εξουσιοδότηση κ.λπ.) που φέρει σφραγίδα / σφραγίδες, για να πιστοποιεί τη γνησιότητά του: *παπική ~* **4.** η στρογγυλόσχημη κηλίδα, το στρογγυλόσχημο σημάδι με χρώμα που διαφέρει από την υπόλοιπη επιφάνεια *τα σκυλιά τής Δαλματίας είναι άσπρα με μαύρες ~* ΣΥΝ στίγμα, σημάδι **5.** λακκάκι στο σαγόνι ή στα μάγουλα **6.** ΑΘΛ ***άσπρη βούλλα*** το σημείο τού ποδοσφαιρικού γηπέδου, ασβεστωμένο ή βαμμένο με άσπρη μπογιά, όπου τοποθετείται η μπάλα, για να χτυπηθεί πέναλτι
[ΕΤΥΜ < μτγν *βοῦλλα* < λατ. bulla «κόσμημα θύρας ή ζώνης»]

> **βούλλα ή βούλα;** Με τη γενικότερη αρχή τής απλογράφησης των ξένων (δάνειων) λέξεων γράφονται με ένα αντί για δύο όμοια σύμφωνα κ.λπ – η λ. γράφεται ως **βούλα** Ωστόσο, για δάνειες λέξεις που είναι ήδη αρχαίες, όπως η λ *βοῦλλα* που προέρχεται από το λατ. bulla, ή όπως το *κολλήγας* από το λατ. collega, η αρχαιότη τα τής χρήσης τους θα δικαιολογούσε περισσότερο τη γραφή με διπλό σύμφωνο, ήτοι **βούλλα**. Ανάλογα θα πρέπει να γραφούν και τα **βουλλώνω, βούλλωμα, βουλλοκέρι**

βουλλοκέρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ *βουλοκέρι*) {δύσχρ. βουλλοκεριού | -ιών} είδος κεριού, ρητινώδης ύλη ισπανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το σφράγισμα εγγράφων, επιστολών κ.λπ ΣΥΝ (λόγ.) σφραγιδόκηρος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*

βούλλωμα (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *βούλωμα*) {βουλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βουλλώνει κανείς κάτι ΣΥΝ σφράγισμα, σφράγιση, πωματισμός, κλείσιμο ΑΝΤ αποσφράγιση, απόφραξη, άνοιγμα **2.** το αντικείμενο με το οποίο κλείνονται ερμητικά οπές ή δοχεία. *το ~ τού μπουκαλιού / τού βαρελιού* ΣΥΝ πώμα, τάπα, σκέπασμα, μπούλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*

βουλλώνω (σχολ. ορθ. *βουλώνω*) ρ μετβ. κ αμετβ. {βούλλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κλείνω (κάτι) ερμητικά, εφαρμόζοντας πώμα ή καπάκι *~ δοχείο / μπουκάλι / βαρέλι* ΣΥΝ φράσσω, ταπώνω, πωματίζω, στουμπώνω, καπακώνω, σφραγίζω ΑΝΤ ανοίγω, αποφράσσω, αποσφραγίζω· ΦΡ (μτφ.) (α) ***το βουλλώνω*** σιωπώ, δεν βγάζω κουβέντα, αποστομώνομαι: *όταν με είδε και σηκώθηκα, το βούλλωσε* || *Βούλλωσ' το επιτέλους! Μας ζάλισες!* (β) ***βουλλώνω τ' αφτιά (μου)*** αρνούμαι να ακούσω (γ) ***βουλλώνω τρύπες*** καλύπτω έξοδα, τακτοποιώ εκκρεμείς λογαριασμούς· *περιμένουμε το δώρο των Χριστουγέννων, για να βουλλώσουμε μερικές τρύπες* (δ) ***διαβάζω βουλλωμένο γράμμα*** έχω την ικανότητα να διαβλέπω σκέψεις, προθέσεις, προβληματισμούς, μελλοντικές ενέργειες κ.λπ. ♦ **2.** (αμετβ.) παθαίνω απόφραξη, κλείνω: *βούλλωσε ο νιπτήρας / ο νεροχύτης / η τρύπα* || *βουλλωμένη μύτη* (από κρυολόγημα) || *βούλλωσαν τ' αφτιά μου* ΣΥΝ φράσσομαι ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, αποφράσσομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βοῦλλα*]

βουλλωτήρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ *βουλωτήρι*) {βουλλωτηρ-ιού | -ιών} μηχάνημα για την τοποθέτηση πωμάτων στο στόμιο φιάλης

βούλομαι ρ. μετβ αποθ {βουλήθηκα} (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) θέλω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θέλω, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βόλ-σ-ομαι*, ετεροιωμ. βαθμ τού ΙΕ **g^wel-* «ρίχνω, πετάω», από όπου και το ρ. *βάλλω* (βλ λ.) Ομόρρ *βουλή, βουλευτής, βούλευμα* κ.ά Εκφράσεις όπως *βάλλεσθαι ἐν θυμῷ* / *μετὰ φρεσί* κ.τ.ό δείχνουν ότι η σημασιολ. μεταβολή «ρίχνω ‣ θέλω» στηρίχθηκε κυρ σε φράσεις που σήμαιναν «βάζω στο μυαλό (μου), ρίχνομαι σε κάτι»]

βούλωμα (το) ‣ βούλλωμα

βουλώνω ρ ‣ βουλλώνω

βουλωτήρι (το) ‣ βουλλωτήρι

βουναλάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** το μικρό σε ύψος και όγκο βουνό ΣΥΝ λόφος **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου ο όγκος ή το σχήμα μοιάζει με μικρό βουνό: *τα παιδιά έφτειαχναν βουναλάκια στην άμμο.* Επίσης **βουνάκι** [μεσν.] κ. **βουνί** [μεσν.]

βούνευρο (το) μαστίγιο για την κατασκευή τού οποίου χρησιμοποιείται το δέρμα ή το αυχενικό νεύρο τού βοδιού ΣΥΝ βούρδουλας
[ΕΤΥΜ < μεσν *βούνευρον* < *βοῦς* «βόδι» + *νεῦρον* «μαστίγιο»]

βουνήσιος, -ια, -ιο (σχολ ορθ *βουνίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το βουνό· *~ αέρας / αεράκι / πνοή / όγκος* ΣΥΝ ορεινός **2.** (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στο βουνό ή σε τοποθεσία κοντά σε βουνό ΣΥΝ ορεσίβιος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ήσιος*

> **βουνήσιος – ορεινός.** Το **βουνήσιος** σημαίνει περισσότερο αυτόν που κατάγεται ή ζει σε βουνά (και αντιστοιχεί προς το λόγιο **ορεσίβιος**), μεταφορικά τον άξεστο και, λιγότερο, χρησιμοποιείται για αναφορές στο βουνό γενικότερα *(βουνήσιος αέρας)* Το **ορεινός** χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά με γεωγραφική σημασία *(ορεινή περιοχή, ορεινό έδαφος, ορεινή έκταση* κ.τ.ό.). Ως προς την ορθογραφία τού *βουνήσιος* η κανονική γραφή των επιθ σε *-ήσιος* είναι με *-η-* (πβ *ημερήσιος, καμπήσιος, ετήσιος, παραπανήσιος* κ.λπ.) και όχι με *-ι-*. ‣ *-ήσιος*

βουνό (το) **1.** φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης, το οποίο φθάνει σε μεγάλο ύψος (πβ κ. λ. *όρος*) *«Ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος, τα δυο ~ μαλώνουν»* (δημοτ τραγ.) || *κακοτράχαλο / ψηλό / απότομο / χιονισμένο / φαλακρό / απάτητο ~* ΣΥΝ όρος· ΦΡ (α) ***παίρνω τα βουνά*** φεύγω, πηγαίνω μακριά, κυρ. επειδή αισθάνομαι απόγνωση και απελπισία (β) ***βγαίνω στο βουνό*** γίνομαι αντάρτης (γ) ***η τρέλα δεν πάει στα βουνά*** η τρέλα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπων (λέγεται ως σκωπτ σχόλιο για πράξεις παράλογες) (δ) ***βουνό με βουνό δεν σμίγει*** δύο άνθρωποι δεν αποκλείεται ποτέ να συναντηθούν, μόνο τα βουνά δεν συναντώνται (λέγεται σε περίπτωση συνάντησης μετά από πολύ καιρό) (ε) ***μαθημένα / συνηθισμένα τα βουνά από / στα χιόνια*** για ανθρώπους συνηθισμένους στις ταλαιπωρίες και ως εκ τούτου ανθεκτικούς στις κακουχίες και τις συμφορές (στ) ***από το βουνό κατέβηκε*** για αγροίκο και άξεστο άνθρωπο (ζ) ***(να ζήσεις) σαν τα ψηλά βουνά*** ευχετ. για μακροζωία (η) ***στα όρη, στ' άγρια βουνά*** (ρήση τού ξεματιάσματος) πολύ μακριά από τους ανθρώπους (θ) (παροιμ.) ***αν / όταν / άμα δεν πάει ο Μωάμεθ στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεθ*** για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται να πάρει κανείς την πρωτοβουλία να συναντήσει κάποιον, επειδή αλλιώς δεν θα γίνει η συνάντηση **2.** (συνεκδ.) η τοποθεσία που βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, ορεινή περιοχή *γεννήθηκε και μεγάλωσε στο ~* || (παροιμ.) *«οι κάμποι τρέφουν άλογα και τα ~ λεβέντες»* **3.** (μτφ.) για κάτι που εμφανίζεται μεγάλο σε όγκο: *αντίκρισαν ένα ~ σκουπίδια* || *~ οι δυσκολίες* ΣΥΝ πλήθος, αφθονία, πλήθος, σωρός ΦΡ ***τύχη βουνό*** πολύ μεγάλη τύχη. *μετά από τέτοιο τρακάρισμα είναι θαύμα πώς γλύτωσε· είχε ~!* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται πολύ δύσκολο ή ανυπέρβλητο: *αυτή η δουλειά μού φαινόταν ~ και δεν αποφάσιζα ποτέ να αρχίσω* || *θέλαμε να θέσουμε σε λειτουργία το εργοστάσιο, αλλά η αντίσταση των κατοίκων ορθώθηκε ~ μπροστά μας* ΣΥΝ σκόπελος, φραγμός, δυσχέρεια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βουνόν* < αρχ *βουνός (ὁ)*, αγν. ετύμου, λ τής δωρικής διαλέκτου, που συνδ. με το ουσ *βουβών*]

> **βουνό – όρος – λόφος – γήλοφος – ύψωμα.** Η λ. **όρος** (το), που δήλωνε στην Αρχαία γενικά το βουνό, χρησιμοποιείται σήμερα περισσότερο ως γεωγραφικός τεχνικός όρος, ιδίως με *ονομασίες* βουνών *(το όρος Όλυμπος, Αραράτ, τα Ιμαλάια όρη)* Τη γενική σημασία «φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης» τη δηλώνει σήμερα η λ. **βουνό**. Πρόκειται για αρχαία λ *(ο βουνός)*, που αρχικά δήλωνε «το χαμηλό όρος, τον λόφο», και που άλλαξε γένος με πρότυπο το ουδέτερο γένος τής λ *όρος* (το *βουνό* όπως *το όρος*). Κάθε υπερυψωμένη επιφάνεια τής γης χαρακτηρίζεται γενικότερα με τη λ. **ύψωμα** Μικρότερου ύψους βουνά χαρακτηρίζονται ως **λόφοι** ή, με έναν πιο τεχνικό όρο, ως **γήλοφοι**. Η λ *γήλοφος* και *γεώλοφος* είναι ήδη αρχαία και δήλωνε τον λόφο, μια που η λ *λόφος*, επίσης αρχαία, δήλωνε κυρίως τον αυχένα και (για ζώα) τον τράχηλο και τη χαίτη (πβ τη λ. *λοφίο*) και, δευτερευόντως μόνο, τον λόφο.

βουνοκορφή (η) η κορυφή τού βουνού· *απάτητη / χιονισμένη / μυτερή ~* ΣΥΝ κορφοβούνι, ακρώρεια

βουνοπλαγιά (η) η πλαγιά βουνού (συνήθ ομαλή και σχεδόν επίπεδη, όχι απότομη): *χιονισμένη / καταπράσινη ~* ΣΥΝ (λόγ.) κλιτύς.

βουνοσειρά (η) [1890] σειρά από βουνά, από χαμηλά κυρ. όρη ΣΥΝ. οροσειρά, λοφοσειρά.

βουντού (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ παραδοσιακή μαγικοθρησκευτική λατρεία τής Αϊτής, η οποία αναπτύχθηκε από τους μαύρους τής Αφρικής που μεταφέρθηκαν στην Αϊτή ως σκλάβοι έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της την έκσταση στην οποία φθάνουν οι πιστοί σε ει-

δικές τελετές και την «κυρίευσή» τους από τους θεούς που επικαλούνται. *κάνω σε κάποιον* ~ (κάνω μάγια βουντού εναντίον κάποιου)
[ΕΤΥΜ Ξέν. όρ., πβ. αγγλ. voodoo < γαλλ. voudou (Λουιζιάνα, Η.Π.Α.) < γλώσσα Έβε (Αφρική) vo'du «δαίμονας, φετίχ»]

βουρ επιφών. δηλώνει παραίνεση και προτροπή για δράση, για κίνηση: ~ *σου λέω και μη φοβάσαι!* ΣΥΝ πάμε, μπρος, φύγαμε· ΦΡ (οικ.-μτφ.) ***βουρ στον πατσά!*** όρμησε να πιάσεις την ευκαιρία'
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ.].

βουρβόλακας κ. **βουρβούλακας** (ο) ➝ βρικόλακας

Βουργουνδία (η) περιοχή τής Α. Γαλλίας με μεγάλη παράδοση στην παραγωγή κρασιού
[ΕΤΥΜ < μτγν. λατ. Burgundia (γαλλ. Burgogne) < Burgundi, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην *περιοχή κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ.* (< γοτθ. baurgjan «κάτοικος οχυρού»].

βούρδουλας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το μαστίγιο (βλ. λ.) **2.** (συνεκδ.) η βία ως μέθοδος επιβολής: *σου χρειάζεται ~, για να βάλεις μυαλό* || *χωρίς ~ δεν υπάρχει πειθαρχία* — **βουρδουλιά** (η), **βουρδουλιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *βούρδολος* < **βούρδορος* < αρχ. *βούδορος* «εργαλείο εκδοράς τού βοδιού» < *βοῦς* «βόδι» + *-δορος* < *δέρω* «γδέρνω, χτυπώ». Κατ' άλλη εκδοχή, περισσότερο πιθ. φαίνεται η αναγωγή στο τουρκ. vurdum (αόρ. τού vurmak «χτυπώ») + επίθημα *-ουλας* (πβ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ουλας*)].

βουρκάρι (το) {βουρκαρ-ιού | -ιών} λασπώδης περιοχή, βούρκος (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού *βούρκος*].

βουρκόλακας (ο) ➝ βρικόλακας

βουρκονέρι (το) {δύσχρ. βουρκονεριού | -ιών} **1.** νερό από βάλτο και γενικότ. βρόμικο, λασπωμένο νερό **2.** ***βουρκονέρια*** (τα) βαλτώδης τόπος, περιοχή με έλη ΣΥΝ τέλμα, βάλτος, βόρβορος, βούρκος. Επίσης **βουρκόνερο**

βούρκος (ο) **1.** στάσιμα, ακάθαρτα και δύσοσμα νερά, λάσπες **2.** (συνεκδ.) η έκταση στην οποία συγκεντρώνονται ακάθαρτα νερά και λάσπες ΣΥΝ βάλτος, τέλμα, έλος, (λόγ.) τέναγος, βόρβορος **3.** (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η διαφθορά στο έσχατο σημείο. *κατρακυλώ / παρασύρομαι στον ~ τής αμαρτίας / τής διαφθοράς / τής ατιμίας / των σκανδάλων* ΣΥΝ βόρβορος, σαπίλα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βοῦρκος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. **βρύξ*. *βρυχός* (πβ. *ὑπο-βρύχιος*) «βυθός» μέσω αιτ. *βρύχα* < *βρούκα / βούρκα*].

βουρκότοπος (ο) τόπος γεμάτος βούρκο, βαλτώδης έκταση ΣΥΝ βαλτότοπος. Επίσης **βουρκοτόπι** (το)

βουρκώνω ρ. αμετβ. {βούρκω-σα, -μένος} **1.** (σπάν.) γίνομαι θολός ή μεταβάλλομαι σε βούρκο, γίνομαι λασπώδης ΣΥΝ θολώνω, τελματώνομαι, τελματώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) γίνομαι θολός από τα δάκρυα: *τα μάτια του βούρκωσαν απ' τη συγκίνηση* **3.** (για πρόσ.) αισθάνομαι έντονη συγκίνηση, σε βαθμό που μόλις κατορθώνω να συγκρατήσω τα δάκρυά μου ΣΥΝ δακρύζω, συγκινούμαι. — **βούρκωμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βοῦρκος*].

βουρλίζω ρ. μετβ. {βούρλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρελαίνω, φέρνω (κάποιον) σε κατάσταση τρέλας ή απελπισίας **2.** εξοργίζω, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *με βούρλισαν με τα πειράγματά τους*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βοῦρλον*, οπότε η αρχική σημ. τού ρ. θα ήταν «κάνω κάποιον να τρέμει, να δέρνεται σαν βούρλο», επομένως «τον ερεθίζω, τον τρελαίνω»]

βούρλο (το) **1.** ποώδες, υδροχαρές φυτό που αναπτύσσεται στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. ή σε βάλτους και από τα φύλλα τού οποίου κατασκευάζονται καλάθια, ψάθες, σχοινιά κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) κάθε κλαδί τού παραπάνω φυτού, που χρησίμευε παλαιότερα και για τη μεταφορά μικρής ποσότητας ψαριών, κηπουρικών προϊόντων κ.λπ. **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος ανόητος, χαζός: *τίποτε δεν καταλαβαίνει το ~!* ΣΥΝ ζώον, βλάκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βοῦρλον* < μτγν. *βροῦλον / βροῦλος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

βούρτσα (η) {δύσχρ. βουρτσών} **1.** εργαλείο που αποτελείται από ισομήκεις τρίχες, φυτικές ίνες ή συρμάτινα ελάσματα, προσαρμοσμένα σε κατάλληλη βάση, και χρησιμοποιείται στον καθαρισμό ή τη στίλβωση αντικειμένων, επιφανειών κ.λπ.: *τρίβω τα παπούτσια / το παντελόνι με τη ~* || *~ για τα μαλλιά* **2.** εργαλείο με μακριές, μαλακές τρίχες, στερεωμένες σε κατάλληλη βάση, και με χειρολαβή, που χρησιμοποιείται για το βάψιμο τοίχων ή άλλων επιφανειών — (υποκ.) **βουρτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *βύρσα* «κατεργασμένο δέρμα ζώου» (πβ. μεσν. *βυρτσίζω*) ή δάνειο (πβ. αρχ. γερμ. burstja «βούρτσα»). Κατ' άλλους, από το τουρκ. fırça ή από το αλβ. vurcë].

βουρτσιά (η) {χωρίς γεν. πληθ.} **1.** κάθε κίνηση που γίνεται με τη βούρτσα για καθάρισμα ή βάψιμο **2.** το σημάδι από βούρτσα που απομένει σε επιφάνεια, συνήθ. τοίχου μετά το βάψιμο, ιδ. όταν ξεχωρίζει από την υπόλοιπη (βαμμένη) επιφάνεια.

βουρτσίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {βούρτσισ-α, -τηκα, -μένος} τρίβω ή περνώ (μια επιφάνεια, μαλλιά, ρούχο κ.λπ.) με βούρτσα: *~ τα ρούχα* || *μετά από κάθε γεύμα ~ τα δόντια*. — **βούρτσισμα** (το).

βους (ο) ➝ βόδι

Βουσμάνος (ο) πυγμαίος νέγρος τής Κ. και Ν. Αφρικής που ανήκει σε νομαδικό λαό τής ερήμου Καλαχάρι
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. bushman «άνθρωπος των θάμνων»]

βουστάσιο (το) {βουστασί-ου | -ων} (λόγ.) στάβλος βοοειδών.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βουστάσιον* < *βοῦς* «βόδι» + *-στάσιον* < θ. *στα-*, από όπου και ρ. *ἵ-στη-μι* «στήνω»]

βουστροφηδόν επίρρ. (για τρόπο γραφής σε αρχαίες ελληνικές επιγραφές) κατά τον τρόπο με τον οποίο κινούνται τα βόδια στο όργωμα, δηλαδή από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά τού κειμένου, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη, πάλι από τα αριστερά προς τα δεξιά στην τρίτη κ.ο.κ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βούστροφος* (< *βοῦς* + *-στροφος* < *στρέφω*) + *-ηδόν* (πβ. *ἀγελ-ηδόν, σωρ-ηδόν, βαθμ-ηδόν* κ.ά.)]

βούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) η κλεψιά, η αρπαγή
[ΕΤΥΜ < *βουτώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μάσα* · *μασώ*].

βουτάνιο (το) {βουτανίου} ΧΗΜ αέριος υδρογονάνθρακας με τέσσερα άτομα άνθρακα, που χρησιμοποιείται ως οικιακό καύσιμο.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Butan < λατ. butyrum (< αρχ. *βούτυρον*) + παραγ. επίθημα -an]

βούτηγμα (το) ➝ βουτώ

βουτηγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν βουτήξει μέσα σε ρευστό: *~ σε λάδι / σιρόπι / σάλτσα / νερό* **2.** γεμάτος από, βυθισμένος σε: *~ στη λάσπη / στο αίμα* || (μτφ.) *~ στα χρέη / στην απάτη*.

βουτήματα (τα) {βουτημάτων} αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα (λ.χ. παξιμάδια, κουλλούρια κ.λπ.) που συνοδεύουν ροφήματα στα οποία τα βυθίζουμε (μουσκεύουμε) — (υποκ.) **βουτηματάκια** (τα).

βουτηχτής (ο) [μεσν.] {βουτηχτ-άδες κ. -ήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που βουτά στη θάλασσα με ειδικό εξοπλισμό (χωρίς σκάφανδρο), π.χ. για σπογγαλιεία. *Καλύμνιος* ~ ΣΥΝ δύτης

βουτηχτός, -ή, -ό (ιδ. για τα βουτήματα) αυτός που έχει βυθιστεί σε νερό ή άλλο υγρό ΣΥΝ βουτηγμένος, βρεγμένος — **βουτηχτά** επίρρ.

βουτιά (η) **1.** η κατάδυση: *κάνω ~* || *~ με το κεφάλι* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κολυμπά κανείς κάτω από την επιφάνεια τού νερού: *με μια ~ βρέθηκε στον βράχο απέναντι!* ΣΥΝ μακροβούτι **3.** το άλμα που κάνει κανείς πέφτοντας κάτω· *με μια θεαματική ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε τη μπάλα* **4.** (μτφ.) η κατακόρυφη πτώση, η απότομη μείωση: *~ των μετοχών τού χρηματιστηρίου*.
[ΕΤΥΜ < *βουτώ* (υποχωρητ.)]

βουτσί (το) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) το βαρέλι
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βουτσίον* < μτγν. *βουτίον* (βλ. λ. *βυτίο*)].

βουτυράς (ο) {βουτυράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πωλεί βούτυρο ΣΥΝ. βουτυροποιός, βουτυρέμπορος, βουτυροπώλης — **βουτυράδικο** (το)

βουτυράτος, -η, -ο **1.** κατασκευασμένος με βούτυρο, αυτός που περιέχει βούτυρο: *~ παξιμάδι / μπακλαβάς* **2.** αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση, την οσμή κ.λπ. (ειδικότ.) μαλακός σαν βούτυρο: *~ αχλάδια / μπιζέλια*. Επίσης **βουτυρένιος**, -ια, -ιο κ. **βουτυρώδης**, -ης, -ες [1766].

βουτυρέμπορος (ο) ο έμπορος βουτύρου.

βουτυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος στο οποίο τοποθετούμε το βούτυρο.
[ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *συρταρ-ιέρα*].

βούτυρο (το) {βουτύρ-ου | -ων} **1.** η στερεή, λιπώδης και μαλακή τροφική ουσία, υπόλευκου ή υποκίτρινου χρώματος, που παρασκευάζεται με ανατάραξη (απόδαρση) γάλακτος ή αφρογάλακτος (κρέμα) ή μείγματός τους και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *~ νωπό / φρέσκο* (που μόλις παρασκευάστηκε) / *αλατισμένο* (στο οποίο έχει προστεθεί αλάτι ως συντηρητικό) / *λειωμένο* ΦΡ ***βάζω βούτυρο στο ψωμί κάποιου*** διευκολύνω το έργο κάποιου **2.** λιπαρή ουσία που εξάγεται από ορισμένα φυτά και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *φυτικό ~* || *~ από κακάο* — (υποκ.) **βουτυράκι** (το), **βουτυρικός**, -ή, -ό [1888].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βούτυρον / βούτυρος* < *βοῦς* «βόδι» + *τυρός* «τυρί». Μέσω τού λατ. butyrum (< ελλην. *βούτυρον*) η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. butter, γαλλ. beurre, γερμ. Butter, ιταλ. burro κ.ά.].

βουτυρόγαλα (το) [1897] {βουτυρογάλακτος | χωρ. πληθ.} το θρεπτικό υγρό που απομένει μετά την αποβουτύρωση τού γάλακτος, δηλ. μετά την απομάκρυνση των λιπαρών στερεών συστατικών του.

βουτυροκομία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η παρασκευή βουτύρου και το αντίστοιχο επάγγελμα ΣΥΝ βουτυροποιία — **βουτυροκομείο** (το) [1889], **βουτυροκόμος** (ο/η) [1897], **βουτυροκομικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + *-κομία* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

βουτυρομπεμπές (ο) {βουτυρομπεμπέδες} το βουτυρόπαιδο (βλ. λ.)

βουτυρόπαιδο (το) (μειωτ.) παιδί από εύπορη οικογένεια, παραχαϊδεμένο, ασκληραγώγητο, που μεγάλωσε χωρίς στερήσεις ΣΥΝ μαμμόθρεφτο, βουτυρομπεμπές, σοκολατόπαιδο

βουτυροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού βουτύρου από συγκεντρωμένο γάλα (βλ. κ. λ. *απόδαρση*)

βουτυροποιία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η βουτυροκομία. — **βουτυροποιός** (ο/η) [1856], **βουτυροποιείο** (το) [1856].

βουτυροπωλείο (το) [1852] το κατάστημα στο οποίο πωλείται βούτυρο ΣΥΝ βουτυράδικο — **βουτυροπώλης** (ο) [1835]

βουτυρώδης, -ης, -ες [1766] {βουτυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση ή την εμφάνιση ΣΥΝ βουτυράτος, βουτυρένιος **2.** αυτός που περιέχει πολύ βούτυρο: *~ φαγητό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

βουτυρώνω ρ. μετβ. {βουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επαλείφω με βούτυρο· *~ τη φρυγανιά / το ψωμί / το ταψί* **2.** προσθέτω βούτυρο σε (φαγητό ή γλύκυσμα που φτειάχνω) *~ τα μακαρόνια*

βουτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βουτάς... | βούτη-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βυθίζω (κάτι) μέσα σε υγρό: *~ το ψωμί στο λάδι / στη σάλτσα / το κεφάλι στο δροσερό νερό* || *~ την πένα στο μελάνι* ΣΥΝ βυθίζω, μουσκεύω ● **2.** πιάνω με ξαφνική κίνηση, αρπάζω (κάποιον) από μέλος τού σώματος ή από την ενδυμασία του: *τη βούτηξε απ' τα μαλλιά κι άρχισαν τον καβγά* **3.** (οικ.) συλλαμβάνω. *τον βούτηξαν μαζί με τα κλοπιμαία* ΣΥΝ πιάνω, (οικ.) τσιμπώ ● **4.** (οικ.) κλέβω *βούτηξε το παραδάκι κι έγινε καπνός* **5.** (κατ' επέκτ.) παίρνω (κάτι που μου προσφέρεται) με πολύ μεγάλη προθυμία: *μόλις του είπα ότι του χαρίζω τον αναπτήρα μου, τον βούτηξε αμέσως* ΣΥΝ αρπάζω

♦ (αμετβ.) **6.** κάνω βουτιά: *~ στη θάλασσα / στη λάσπη* ΣΥΝ κολυμπώ, πέφτω **7.** κάνω κατάδυση: *~ και ανασύρω κάτι από τον βυθό* **8.** (μτφ.) πέφτω από ύψος σε βάθος: *~ στο κενό* ΣΥΝ πηδώ ● **9.** (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι (μέσα σε κάτι): *ο ήλιος βούτηξε στο πέλαγος* ΣΥΝ δύω, βασιλεύω — **βούτηγμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βουτῶ* < αρχ. *βυθῶ (-άω)* < *βυθός*]

βοώ ρ. αμετβ. {βοάς... | βόησα} **1.** βγάζω δυνατή φωνή, κραυγή: *το πλήθος βοά* ΣΥΝ κραυγάζω, φωνάζω, ξεφωνίζω· ΦΡ ***εν τη παλάμη και ούτω βοήσομεν*** βλ. λ. *παλάμη* **2.** (μτφ.) καταγγέλλω με έντονο τρόπο: *ακόμη και οι πέτρες βοούν για τα σκάνδαλα που διεπράχθησαν* || *βοά το πανελλήνιο για τις χαριστικές προσλήψεις* ΦΡ ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** (*φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, Κ.Δ. Ματθ. 3, 3) για κάποιον που δεν τον λαμβάνουν οι άλλοι υπ' όψιν, που η γνώμη του ή οι επισημάνσεις του δεν εισακούονται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βοῶ (-άω)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. παράλλ. τ. τού συνωνύμου *γοῶ* < **γοFέω* < I.E. *g^wou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά», περσ. būm «κουκουβάγια», βουλγ. buh «μπούφος» κ.ά. Ομόρρ. *γό-ης, βο-ή, βοη-θός* (βλ. λ.) κ.ά. Η φρ. *«φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»* προέρχεται από την Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 3, 3) και αναφέρεται στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, που κήρυττε στην έρημο τής Ιουδαίας]

βραβείο (το) **1.** η τιμητική διάκριση ή το δώρο που προσφέρεται σε όσους αριστεύουν σε διαγωνισμό ή διακρίνονται για τις ικανότητες, το ήθος, το έργο τους κ.λπ.: *~ Νομπέλ / Όσκαρ* (κινηματογράφου) / *Πούλιτζερ* (κυρ. για δημοσιογράφους και λογοτέχνες) || *απονέμω ~* || *τιμώμαι με ~* || *παίρνω το πρώτο ~ σε διαγωνισμό* || *ειδικό / κρατικό / διεθνές ~* || *~ αρετής / ανδρείας / καλύτερου μυθιστορήματος* ΣΥΝ έπαθλο, αριστείο· ΦΡ (ειρων.) ***παίρνω το βραβείο τής ανοιχτής παλάμης*** για κάποιον που, ενώ κοπίασε για κάτι, δεν ανταμείφθηκε ή και περιφρονήθηκε **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χορηγείται ως σύμβολο τιμητικής διακρίσεως (λ.χ. μετάλλιο, δίπλωμα, κύπελλο, αγαλματίδιο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βραβεῖον* < αρχ. *βραβεύω*].

βράβευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίδοση βραβείου σε όσους αριστεύουν ή διακρίνονται σε οτιδήποτε: *τρεις συγγραφείς κρίθηκαν άξιοι για ~ και μοιράστηκαν τα αντίστοιχα βραβεία* ΣΥΝ επιβράβευση **2.** (ειδικότ.) η τελετή κατά την οποία απονέμονται βραβεία: *στη ~ θα παραστούν πολλοί επίσημοι*.

βραβεύω ρ. μετβ. {βράβευ-σα, βραβεύ-θηκα / -τηκα, -μένος} **1.** απονέμω βραβείο σε (κάποιον που αρίστευσε ή διακρίθηκε): *η Ακαδημία Αθηνών θα βραβεύσει την πλουσιότερη λαογραφική συλλογή* **2.** (κατ' επέκτ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) την κατάλληλη επιβράβευση ή/και ανταμοιβή: *το νέο νομοσχέδιο θα βραβεύει τη σύνεση και την παραγωγικότητα* ΣΥΝ επιβραβεύω, ανταμείβω. — **βραβεύσιμος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βραβεύς* «κριτής αγώνων, δικαστής», αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Η γεωγραφική και χρονολογική παρουσία τής λ. καθιστά μη αληθοφανή την άποψη ότι προέρχεται από αρχ. περσ. *mrava- «αυτός που λέει το σωστό, το δίκαιο», πβ. σανσκρ. braviti «μιλώ»]

βραγιά (η) τμήμα κήπου φυτεμένου με άνθη ή λαχανικά, που περιβάλλεται από ποτιστικό αυλάκι ΣΥΝ. πρασιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. bra(g)ida < bradia < γερμ. breit «φαρδύς»].

βράγχια (τα) {βραγχίων} ΖΩΟΛ τα αναπνευστικά όργανα των ψαριών και γενικότ. όσων ζωντανών οργανισμών αναπνέουν οξυγόνο διαλυμένο στο νερό (δηλ. των υδρόβιων και αμφίβιων ζώων), τα οποία αποτελούνται τις περισσότερες φορές από σχισμές προσαρμοσμένες στις δύο πλευρές τού κεφαλιού ΣΥΝ σπάραχνα — **βραγχιακός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βράγχιον*, υποκ. τού ουσ. *βράγχος* «βραχνάδα», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. ιρλ. brong(a)ide «βραχνάδα». Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στον συσχετισμό με το ουσ. *βρόγχος* «τραχεία»].

βραδέως επίρρ. {αρχ.} {βραδύτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ.) με βραδύτητα, με αργό ρυθμό, χωρίς σπουδή και επίσπευση: *κινούμαι ~* ΣΥΝ αργά, σιγά, χωρίς βία ΑΝΤ γρήγορα, γοργά, βιαστικά, εσπευσμένως· ΦΡ ***σπεύδε βραδέως*** (*σπεῦδε βραδέως*, φράση των Πυθαγορείων) ως συμβουλή σε κάποιον να προχωρεί σε ό,τι έχει σκοπό να κάνει αλλά χωρίς βιασύνη και με σύνεση

βράδι (το) → βράδυ

βραδιά (η) **1.** το βράδυ (βλ. λ.): *φεγγαρόλουστη / ήσυχη / γλυκιά / μαγευτική / βροχερή / χειμωνιάτικη ~* ΣΥΝ εσπέρα **2.** (συνεκδ.) η δραστηριότητα στην οποία είναι αφιερωμένο το βράδυ, αυτό που συμβαίνει σε συγκεκριμένο βράδυ: *~ όπερας / κινηματογράφου* || *επίσημη / καλλιτεχνική / αξέχαστη ~* || *μεξικάνικη ~ απόψε στη Θεσσαλονίκη* (με μουσική, χορούς και φαγητά από το Μεξικό)· ΦΡ (α) ***λογοτεχνική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση κατά την οποία απαγγέλλονται ποιήματα, διαβάζονται πεζογραφήματα και συνήθ. ακολουθεί σχετική συζήτηση (β) ***μουσική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση στην οποία εκτελούνται μουσικές συνθέσεις **3.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επομένη ανατολή: *έχω τρεις ~ να κλείσω μάτι!* ΣΥΝ. νύχτα
[ΕΤΥΜ μεσν. < **βραδέα* < αρχ. *βραδεῖα*, θηλ. τού επιθ. *βραδύς*].

βραδιά ή βραδυά; βραδινός ή βραδυνός; Το θηλ. **βραδιά** προερχόμενο, όπως όλα τα συναφή θηλυκά (πβ. *βαθιά, βαριά, παχιά* κ.λπ.), από το θηλ. *βραδέα* στο οποίο μεταβλήθηκε τον Μεσαίωνα το θηλ. *βραδεία*, γράφεται κανονικώς με *-ι-* και όχι με *-υ-*: *βραδεία > βραδέα > βραδιά* (όπως *μηλέα > μηλιά*). Η συμπροφορά τού *-έα* σε *-ιά* λέγεται *συνίζηση*. Προκειμένου περί τού **βραδινός**, πάλι η σωστή γραφή είναι με *-ι- (-ινός)*, διότι το επίθ. σχηματίζεται με ολόκληρη την κατάληξη *-ινός* που προστίθεται στο θέμα τής λ. *βράδ-υ βραδ-ινός* (και όχι *βράδυ: βραδυ-νός*). → *συνίζηση, βαθύς* (βαθιά)

βραδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βράδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) οδηγώ την ημέρα προς το τέλος της, κάνω να πέσει το βράδυ: *κι όταν βράδιασε ο Θεός τη μέρα, πήγαμε να κοιμηθούμε* ΣΥΝ νυχτώνω ΑΝΤ ξημερώνω, φωτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** (απρόσ. **βραδιάζει**) έρχεται η νύχτα, πέφτει το βράδυ: *μόλις βραδιάζει, οι κάτοικοι κλείνονται στα σπίτια τους* ΣΥΝ νυχτώνει, σκοτεινιάζει, σουρουπώνει ΑΝΤ ξημερώνει, χαράζει, φωτίζει **3.** με βρίσκει το βράδυ, με πιάνει το σκοτάδι (στη δουλειά, στον δρόμο κ.λπ.): *«πού 'σουν Διαμάντω κι άργησες και νύχτωσες και βράδιασες;»* (δημοτ. τραγ.) ΦΡ (ειρων.) ***θα βραδιάσουμε*** για περιπτώσεις που κάποιος αργεί πάρα πολύ: *~ μέχρι να έρθει* ΣΥΝ νυχτώνομαι, καθυστερώ, αργώ. — **βράδιασμα** (το).

βραδιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το βράδυ, όταν νυχτώνει: *βρήκε την ώρα να πάει βόλτα ~!* Επίσης **βραδιάτικο**.

βραδινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το βράδυ, που ανήκει στο βράδυ ή γίνεται, παρουσιάζεται κ.λπ. κατά τη διάρκειά του: *~ φαγητό / περίπατος / διασκέδαση / δροσιά / παράσταση / φόρεμα / ένδυμα / τουαλέτα / εμφάνιση / προβολή* ΣΥΝ. νυχτερινός, εσπερινός, νυχτιάτικος ΑΝΤ πρωινός **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο βράδυ, το απόγευμα τής προηγούμενης ημέρας: *τα ~ νέα τα έχουν και οι πρωινές εφημερίδες* ΣΥΝ χθεσινοβραδινός **3. βραδινή** (η) η τελευταία κινηματογραφική προβολή ή θεατρική παράσταση: *πάμε σινεμά βραδινή;* **4. βραδινό** (το) το δείπνο. Επίσης **βραδιάτικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραδιά*

βράδυ (το) {βραδ-ιού | -ιών} **1.** το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την έλευση τής νύχτας και κατ' επέκτ. ώς την ώρα τού ύπνου: *βροχερό / ψυχρό / μονότονο / υπέροχο / φεγγαρόλουστο / εορταστικό / μοιραίο / θερμό / ατέλειωτο / γαλήνιο / ευχάριστο ~* || *προς το / κατά το ~* || *νωρίς το / αργά το ~* || *πέφτει / έρχεται / ζυγώνει το ~* || *με βρίσκει το ~* ΣΥΝ βραδιά ΑΝΤ πρωί· ΦΡ (α) ***καλό βράδυ!*** αποχαιρετισμός μετά το απόγευμα (β) ***από το πρωί ώς το βράδυ / πρωί-βράδυ*** καθ' όλη τη διάρκεια τής ημέρας ΣΥΝ συνέχεια, διαρκώς, κάθε στιγμή (γ) ***να μη με βρει το βράδυ!*** για την επιβεβαίωση των όσων λέει κανείς παίρνοντας όρκο στη ζωή του: *~ αν σου λέω ψέματα!* (δ) ***που να μη σε βρει το βράδυ!*** ως κατάρα προς κάποιον να πεθάνει πριν το βράδυ (ε) ***με παίρνει το βράδυ*** καθυστερώ, αργώ πολύ να τελειώσω κάτι: *θα μας πάρει το βράδυ έτσι που πάμε!* **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επόμενη ανατολή· (λογοτ.) *αξημέρωτα ~* **3.** (ως επίρρ.) κατά το σούρουπο, τη νύχτα: *μην ξεκινήσεις ~, γιατί ο δρόμος είναι επικίνδυνος* ΦΡ (α) ***βράδυ-βράδυ*** μόλις πέσει το σούρουπο, πριν προχωρήσει η νύχτα (β) (παροιμ.) ***φάε λάδι κι έλα βράδυ*** βλ. λ. *λάδι*. — (υποκ.) **βραδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βραδύ*, ουδ. τού επιθ. *βραδύς*, αφού το *βράδυ*, ως το τελευταίο τμήμα τής ημέρας, είναι εκείνο που φαίνεται να καθυστερεί, εκείνο από το οποίο υπάρχει ακόμη αρκετή χρονική απόσταση (πβ. κ. *ἀπ-όψε*). Η γρ. με *-ι* (κατά τα ουδ. *λάδι, φίδι, ξίδι, χάδι* κ.ά.) δεν έχει ετυμολογική στήριξη].

βραδυ- κ. **βραδύ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τη βραδύτητα: *βραδυ-κίνητος, βραδύ-πλους, βραδυ-φλεγής, βραδύ-καυστος* **2.** τη δυσχέρεια: *βραδύ-γλωσσος, βραδύ-νους*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *βραδύς*, ενώ έχει περάσει και στην ξένη επιστημονική ορολογία σε ελληνογενείς λ., π.χ. αγγλ. bradycardia, γαλλ. bradyglossie, γερμ. Bradypnoe κ.ά.].

βραδυγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ δυσχέρεια στην ομιλία που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια και εμφανίζεται κατά την πρώτη παιδική ηλικία ή αργότερα ΣΥΝ τραύλισμα, βατταρισμός. — **βραδύγλωσσος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bradyglossie]

βραδυκαής, -ής, -ές {βραδυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) βραδύκαυστος (βλ.λ.) ΣΥΝ. βραδυφλεγής.
[ΕΤΥΜ < *βραδυς-* + *-καής* < *καίω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάην*)]

βραδυκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η μείωση των παλμών τής καρδιάς, η επιβράδυνση τού καρδιακού ρυθμού κάτω από τις εξήντα συστολές (παλμούς) το λεπτό ΣΥΝ. βραδυπαλμία ΑΝΤ ταχυκαρδία, ταχυπαλμία
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradycardia]

βραδύκαυστος, -η, -ο [1897] αυτός που καίγεται αργά: *~ φιτίλι / πυρίτιδα* ΣΥΝ βραδυφλεγής, βραδυκαής.

βραδυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κινείται αργά ΣΥΝ αργοκίνητος ΑΝΤ γοργοκίνητος, γρήγορος, σβέλτος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα και οκνηρία στις ενέργειες και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. νωθρός, νωχελικός

βραδύνοια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ελαφρά διανοητική καθυστέρηση, βραδύτητα στη σκέψη και την αντίληψη ΣΥΝ αμβλύνοια, ανοησία ΑΝΤ οξύνοια, αγχίνοια **2.** ΙΑΤΡ μείωση τής αντιληπτικής ή/και μαθησιακής ικανότητας, που οφείλεται σε ποικίλα παθολογικά αίτια. — **βραδύνους**, -ους, -ουν [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

βραδύνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {βράδυνα} ♦ **1.** (αμετβ.) κινούμαι με βραδύτητα, συντελούμαι με αργό ρυθμό, μένω πίσω: *είχε βραδύνει πολύ και ήταν καιρός να ξεκινήσει* ΣΥΝ αργοπορώ, αργώ, καθυστερώ ΑΝΤ προφθάνω, προλαμβάνω ♦ **2.** (μετβ.) μειώνω την ταχύτητα σε (κάτι): *~ το βήμα* ΣΥΝ επιβραδύνω, καθυστερώ ΑΝΤ επιταχύνω, επισπεύδω. — **βράδυνση** (η).

βραδυπαλμία (η) {βραδυπαλμιών} η βραδυκαρδία (βλ.λ.).

βραδυπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός πορείας **2.** η καθυστέρηση στην άφιξη ΣΥΝ αργοπορία. — **βραδυπορώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βραδυπόρος* < *βραδυ-* + *πόρος* «πέρασμα»].

βραδύς, -εία, -ύ {βραδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} (λόγ.) **1.**

αυτός που πραγματοποιείται με μικρή ταχύτητα, μικρότερη από την επιθυμητή ή κανονική: *οι χώρες τού Τρίτου Κόσμου έχουν βραδείς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης* || ~ *εξέλιξη* ΣΥΝ αργός, σιγανός ΑΝΤ ταχύς, γρήγορος, επιταχυνόμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σκέφτεται αργά, που δεν είναι εύστροφος: *είναι λίγο ~. χρειάζεται να του λέω τα πάντα δύο φορές!* ΣΥΝ βραδύνους, αργόστροφος ΑΝΤ εύστροφος — **βραδέως** επίρρ. [αρχ.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *g^w^rd-ús, πβ λιθ. gurdùs «κουρασμένος», ίσως και λατ. gurdus «ανόητος, βραδύνους». Βλ. κ. *βράδυ*].

βραδυσφυγμία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η κατάσταση που αποτελεί έκφραση βραδυκαρδίας (βλ.λ.), κατά την οποία ο ρυθμός σφύξεων των περιφερειακών αρτηριών είναι βραδύτερος από το αναμενόμενο. Επίσης **βραδυσφυξία**.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradysphygmia].

βραδύτητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός, η μικρή ταχύτητα (που δεν είναι η επιθυμητή ή κανονική): *τα δημόσια έργα προχωρούν με ~* ΑΝΤ ταχύτητα, γρηγοράδα, σβελτάδα **2.** (συνεκδ.) η καθυστέρηση: *η ~ στην εκτέλεση των αποφάσεων μάς έχει φέρει πίσω* ΣΥΝ αργοπορία **3.** η έλλειψη ευστροφίας, γρήγορης σκέψης ή αντίληψης: *εμφανίζει ~ στη σκέψη, κυρίως σε σύνθετους συλλογισμούς* **4.** η νωθρότητα στις κινήσεις, η νωχελική κίνηση ΑΝΤ (λαϊκ.) σβελτάδα.

βραδυφλεγής, -ής, -ές {βραδυφλεγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει αργό ρυθμό ανάφλεξης: ~ *βόμβα / οβίδα* **2.** (μτφ.) αυτός που αντιδρά αργά, που αργεί να εκδηλωθεί: ~ *αντίδραση τής κυβέρνησης στην τουρκική πρόκληση* ΑΝΤ άμεσος. Επίσης **βραδύφλεκτος, -η, -ο.** — **βραδυφλεγώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ. < *βραδυ-* + *-φλεγής* < *φλέγω*].

βραδυψυχισμός (ο) ΙΑΤΡ σύμπτωμα ψυχικών νόσων που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στην έκφραση συναισθημάτων και λόγου· μπορεί να εμφανισθεί και μετά τη λήψη κατασταλτικών φαρμάκων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bradypsychia].

Βραζιλία (η) (πορτ. República Federativa do Brasil = Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Βραζιλίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπραζίλια, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ριάλ. — **Βραζιλιάνος** (ο), **Βραζιλιάνα** (η), **βραζιλιάνικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού πορτ. Brasil < brasa «είδος δέντρου τής περιοχής, τού οποίου η κόκκινη χρωστική χρησίμευε ως κρέμα προσώπου στις γυναίκες» < μέσ. γερμ. bras «μέταλλο, κασσίτερος». Στην περιοχή έφτασε (μεταξύ άλλων εξερευνητών) ο Πορτογάλος Pedro Alvares Cabral το 1499, ο οποίος την ονόμασε Ilha da vera cruz «νησί τού τιμίου σταυρού». Η ονομασία *Βραζιλία* δόθηκε το 1549, όταν οι περιοχές τού γεωγραφικού της χώρου ανακηρύχθηκαν επίσημα πορτογαλικές αποικίες]

βράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ {έβρασα, βρασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυρ. για υγρά) θερμαίνω στο σημείο βρασμού· μετατρέπω ή μετατρέπομαι από υγρό σε αέριο με απορρόφηση θερμότητας: ~ *το νερό, για να ρίξω τα μακαρόνια* **2.** μαγειρεύω κάτι θερμαίνοντάς το μέσα σε νερό που φθάνει στο σημείο βρασμού, ώσπου να γίνει κατάλληλο για βρώση: ~ *αβγά / τα χόρτα / τα μακαρόνια / το κρέας / το γάλα* **3.** (α) σε ΦΡ όπως ***να σε βράσω!, να τη βράσω τέτοια που είναι!*** κ.λπ., για την έκφραση έντονης απόρριψης προς πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται άχρηστο, ανεπιθύμητο ή ανάξιο λόγου. *Να σε βράσω, έτσι που τα κατάφερες!* || *αν είναι να είμαι πλούσιος και να μην έχω χρόνο να βλέπω την οικογένειά μου, να τα βράσω τα πλούτη!* (β) ***βράσε ρύζι / όρυζα!*** ή ***βράσ' τα κι άσ' τα*** για να δείξουμε ότι δεν πρόκειται να γίνει τίποτα καλό: *αν χάσουμε κι αυτές τις εκλογές, τότε ~!* ΣΥΝ άσ' τα να πάνε! ♦ (αμετβ.) **4.** (για υγρά) φθάνω στο σημείο βρασμού: *το νερό βράζει στους 100°C* ΣΥΝ (λόγ.) ζέω **5.** (για φαγητά, μαγειρικά υλικά) μαγειρεύομαι με βρασμό: *βάζω / αφήνω τα μακαρόνια να βράσουν* || *το κρέας δεν έχει βράσει ακόμα καλά* (πβ λ. *σιγοβράζω*)· ΦΡ (α) ***βράζω στο ζουμί μου*** βλ. λ. *ζουμί* (β) ***όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε*** βλ. λ. *καζάνι* **6.** (για ποτά) υφίσταμαι ζύμωση: *βράζει ο μούστος στο βαρέλι* ΣΥΝ ζυμώνομαι **7.** (σπάν. για μέταλλα) λειώνω, μειώνεται η συνοχή μου λόγω τής υπερθέρμανσης, γίνομαι ρευστός, μορφοποιήσιμος, κατάλληλος για επεξεργασία. *βράζει ο σίδηρος* ΣΥΝ τήκομαι, πυρακτώνομαι **8.** (συνεκδ.-εκφραστ.) έχω μεγάλη θερμοκρασία, καίω (από τον καύσωνα, τον ήλιο κ.λπ.): *το κέντρο τής Αθήνας βράζει από τη ζέστη* || *βράζει το σύμπαν / το σπίτι* ΣΥΝ ζεματάω **9.** (μτφ.-εκφραστ.) βρίσκομαι σε έντονη αναταραχή, είμαι σε έκρυθμη κατάσταση: *όλη η επικράτεια βράζει και απειλούνται εξεγέρσεις* || ~ *απ' το κακό μου* (είμαι έξαλλος)· ΦΡ ***βράζει το αίμα μου*** βλ. λ. *αίμα* **10.** παράγω ήχο, όπως όταν κοχλάζει το νερό: *«έβραζε το κύμα τού γαρμπή»* (Ν. Καββαδίας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *βράσσω / -ττω*, αρχική σημ. «κουνώ βίαια, αναταράζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λιθ. mùrdyti «κουνώ μέσα στο νερό», λετ. murdêt «βράζω»].

Βραΐλα (η) πόλη και περιοχή τής Α. Ρουμανίας στον Δούναβη.
[ΕΤΥΜ < ρουμ. Brăila]

βράκα (η) {δύσχρ. βρακών} **1.** ευρύχωρο ρούχο, όπως το παντελόνι, που καλύπτει το σώμα από τη μέση ώς τα γόνατα, χαρακτηριστικό κυρ. λαϊκών, τοπικών ενδυμασιών: *γέρος νησιώτης με τη ~ και το ζωνάρι* || *η κρητική ~* ΣΥΝ σαλβάρι **2.** (οικ.-σκωπτ.) το μεγάλο βρακί, φαρδύ εσώρουχο ή παντελόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < πληθ. *βράκαι* «περισκελίδες» < λατ. braccae, δάνειο κελτ. προέλ.]

βρακάς (ο) {βρακάδες}. **βρακού** (η) {βρακούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φοράει βράκα ΣΥΝ βρακοφόρος.

βρακί (το) {βρακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κοντό και εφαρμοστό γυναικείο ή ανδρικό εσώρουχο ΣΥΝ. σώβρακο, σλιπ, κιλότα· ΦΡ. (α) ***κατεβάζω τα βρακιά*** δείχνω ανανδρία, ανεπίτρεπτη υποχωρητικότητα, αφήνοντας άλλον να με κάνει ό,τι θέλει: *εντάξει, να συμβιβαστούμε, αλλά όχι και να κατεβάσουμε τα βρακιά* ΣΥΝ υποχωρώ. (!) στήνω κώλο (β) ***δεν έχει (δεύτερο) βρακί να φορέσει*** για ανθρώπους εξαιρετικά φτωχούς, για περιπτώσεις εξευτελιστικής ένδειας (γ) ***την πήρε με το βρακί της*** για γυναίκα που την παντρεύτηκε κάποιος, χωρίς αυτή να έχει περιουσία ως προίκα (δ) ***βάζω (κάποιον) στο βρακί μου*** για γυναίκα που έχει απόλυτη επιρροή και εξουσία στον σύζυγό της, που έχει τον πλήρη έλεγχό του: *από τότε που τη γνώρισε, τον έχει βάλει στο βρακί της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ τον σέρνω από τη μύτη (ε) (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** για κάποιον που, ενώ θέλει πολυτελή ή δύσκολα πράγματα, δεν έχει τη διάθεση ή τη δυνατότητα να υποστεί το ανάλογο κόστος (στ) (!) ***κώλος και βρακί*** βλ. λ. *κώλος* (ζ) ***πούλησε και το βρακί του*** βρέθηκε σε μεγάλη ανάγκη, πούλησε τα πάντα, για να καλύψει τα έξοδα **2.** το παντελόνι, κυρ. ως ανδρικό ρούχο. — (υποκ.) **βρακάκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βρακίον*, αρχική σημ. «εσωτερικό παντελόνι», υποκ. τού μτγν. *βράκα* (βλ.λ.)]

βρακοζώνα (η) [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ.} η ζώνη που συγκρατεί ή δένει στη θέση της τη βράκα. Επίσης **βρακοζώνη**

βρακοφόρος, -α, -ο αυτός που φορά βράκα: *οι ~ νησιώτες* || ~ *Κρητικός* ΣΥΝ βρακάς. Επίσης **βρακοφορεμένος, -η, -ο.**

βράκτιο (το) {βρακτί-ου | -ων} ΒΟΤ καθένα από τα μικρά φύλλα που βρίσκονται στη βάση άνθους ή ανθοταξίας για την προστασία τού νεαρού άνθους και τα οποία συχνά λειτουργούν και ως πέταλα: *στις μπουκαμβίλιες τα ~ έχουν έντονα χρώματα, ενώ τα πραγματικά τους άνθη δύσκολα διακρίνονται.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. bractea < λατ. bractea (lamina) «λεπτό φύλλο μετάλλου»]

βρακώνομαι ρ. αμετβ {βρακώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φορώ βρακί ή παντελόνι ΑΝΤ ξεβρακώνομαι **2.** (μτφ -σπάν.) ξεφεύγω από την απόλυτη φτώχια, αποκτώ τα στοιχειώδη.

βρακώνω ρ. μετβ. {βράκωσα} βάζω βρακιά σε κάποιον: *βράκωσε το παιδί να φύγουμε.*

βράση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κατάσταση κατά την οποία το νερό (ή άλλο υγρό) βράζει: *πάνω στη ~ ρίχνεις τα μακαρόνια στο νερό* ΣΥΝ. βρασμός ΦΡ (α) ***παίρνει βράση*** (για θερμαινόμενο νερό ή άλλο υγρό) φθάνει στο σημείο βρασμού, αρχίζει να κοχλάζει: *το ανακατεύετε χωρίς να το αφήνετε να πάρει βράση* (β) (παροιμ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** για περιπτώσεις στις οποίες απαιτείται άμεση απόφαση, αντίδραση (ενώ τα πράγματα βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη): *έπρεπε να ζητήσεις αύξηση την ώρα που σε ρώτησε αν είσαι ευχαριστημένος· ~!* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος που εμπειρικά υπολογίζεται ότι χρειάζεται, λ.χ. κατά το μαγείρεμα, για να βράσει το νερό: *να πάρει δυο-τρεις ~ και μετά το κατεβάζεις από τη φωτιά* **3.** (για αλκοολούχα ποτά) η κατάσταση ζύμωσης. *η ~ τού μούστου* **4.** (μτφ.) η ηλικία ή η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, δύναμη, υγεία: *εγώ ήμουν παιδί, στη ~ μου απάνω* ΣΥΝ νιότη

βρασιά (η) η ποσότητα υλικών (κυρ. τροφίμων) που χωρά να βράσει σε κατσαρόλα ή άλλο μαγειρικό σκεύος: *έκανε μια ~ χόρτα για έξι άτομα* || *μια ~ φακές* ΣΥΝ μαγειριά

Βρασίδας (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *Βρασιαί* (< ρ. *βράσσω*), παραθαλάσσια πόλη των Ελευθερολακώνων, κοντά στα όρια τής Κυνουρίας + αρχ. επίθημα *-ίδας* (ιων. *-ίδης*), που δηλώνει καταγωγή από τόπο].

βράσικα (η) {χωρ γεν. πληθ.} φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος με τα λάχανα, τις λαχανίδες, τα γουλιά, τα κουνουπίδια, τα μπρόκολα και τα σινάπια (βλ. κ. λ. *κράμβη*).
[ΕΤΥΜ < λατ. brassica «κράμβη»].

βράσιμο (το) {βρασίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βράζει κάτι, να θερμαίνεται μέχρι βρασμού. *το ~ των χόρτων / των ζυμαρικών.*

βρασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση υγρού που κοχλάζει, βγάζει φυσαλλίδες και εξαερώνεται σε όλη τη μάζα του συγχρόνως· πραγματοποιείται όταν η τάση ατμών τού υγρού γίνει ίση με την εξωτερική πίεση ΣΥΝ. βράση, βράσιμο, κοχλασμός (β) ΦΥΣ ***σημείο βρασμού*** η θερμοκρασία τού υγρού κατά τη διάρκεια τού βρασμού είναι διαφορετική για κάθε υγρό και η τιμή της εξαρτάται από την εξωτερική πίεση: *το ~ τού νερού είναι 100°C, όταν η εξωτερική πίεση είναι μία ατμόσφαιρα* ΣΥΝ σημείο ζέσεως **2.** (για αλκοολούχα ποτά) το στάδιο τής ζύμωσης: *έβαλαν τον μούστο σε βαρέλια για ~ στις πλέον κατάλληλες συνθήκες* ΣΥΝ ζύμωση **3.** (μτφ.) (α) η βαθιά εσωτερική αναταραχή, κατάσταση έντονων, καταλυτικών εσωτερικών διεργασιών ΣΥΝ αναβρασμός, αναταραχή (β) ΝΟΜ ***εν βρασμώ ψυχικής ορμής (εν βρασμῷ ψυχικῆς ὁρμῆς)*** σε κατάσταση η οποία παρεμποδίζει τη σκέψη και η οποία οφείλεται σε ψυχική υπερδιέγερση προκαλούμενη από την αιφνίδια υπερένταση συναισθήματος ή πάθους: *διέπραξε τον φόνο ευρισκόμενος ~* καθημ. λέγεται ***εν βρασμώ ψυχής.***

βραστάρι (το) {βρασταρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) το ζεστό ρόφημα: *να σου φτειάξω ένα ~ για το κρύωμα;*

βραστερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: ~ *φασόλια* ΣΥΝ ευκολόβραστος.

βραστήρας (ο) **1.** οποιοδήποτε σκεύος με αυξημένη αντοχή τοιχωμάτων (κυρ. σε μορφή λέβητα ή εξατμιστήρα) χρησιμοποιείται για τον βρασμό υγρών **2.** (ειδικότ.) συσκευή που αποτελείται από αντίσταση, η οποία συνδέεται με καλώδιο και τοποθετείται μέσα σε (συνήθ. μικρό) δοχείο με νερό, θερμαίνοντας το νερό με την παροχή ρεύματος και προκαλώντας τον βρασμό του.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βραστήρ, -ῆρος* < αρχ. *βράσσω*. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού ρωσ. garjelšik].

βραστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει υποστεί βρασμό, που έχει μαγειρευτεί σε βρασμένο νερό ~ *πατάτες / κάστανα / χόρτα / κρέας* ΣΥΝ βρασμένος ΑΝΤ άβραστος **2.** αυτός που έχει θερμοκρασία βρασμού *έπεσε στο καζάνι με το ~ νερό* ‖ *το γάλα του το ήθελε ~* ΣΥΝ ζεματιστός· ΦΡ (α) ***γλυκύς βραστός*** καφές με δοσολογία μιάμιση κουταλιά καφέ και τρεις ζάχαρη (β) ***βραστός, κλαστός και στη μέση κρύος*** (για τον καφέ) όπως να 'ναι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

βρατσέρα (η) ▸ μπρατσέρα

βράχηκα ρ. → βρέχω

βράχια (τα) {χωρ. γεν.} έκταση βράχων στην ξηρά, την ακτή ή μέσα στη θάλασσα: *τα κύματα χτυπούσαν στα ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βράχος (τό),* από όπου πληθ. *τὰ βράχη* (πβ. *ὄρος* - *ὄρη*) και *βράχεα* > *βράχια.* Βλ. κ. *βράχος*].

βραχιόλι (το) {βραχιολ-ιού | -ιών} **1.** δακτυλιοειδές κόσμημα που περνιέται γύρω από τον καρπό ή τον βραχίονα· *στα χέρια της κουδουνίζουν τα ~* ‖ *ασημένιο / φτηνό / χειροποίητο ~* **2.** (κατ' επέκτ.) οποιοσδήποτε πλατύς δακτύλιος, κυρ. από μέταλλο ή άλλο ανθεκτικό υλικό, που συνδέει δύο τμήματα σε μηχανές, συσκευές, μηχανισμούς, όπλα κ.λπ. **3.** (ευφημ.) ***βραχιόλια*** (τα) οι χειροπέδες. *του πέρασαν τα ~* — (υποκ.) **βραχιολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *βραχιόλιν* < λατ. bracchiolum, υποκ. τής λ. bracchium < αρχ. *βραχίων.* βλ. και λ. *μπράτσο, μπρασελέ*]

βραχίονας (ο) {βραχιόνων} **1.** ΑΝΑΤ το άνω τμήμα τού χεριού (άνω άκρου) που περιλαμβάνεται μεταξύ ώμου και αγκώνα· *ιπποτικά προσέφερε τον ~ του στην κυρία που συνόδευε* ΣΥΝ μπράτσο **2.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χέρι από την ωμοπλάτη ώς τον καρπό ΣΥΝ χέρι **3.** ΖΩΟΛ το μπροστινό άκρο κάθε σπονδυλωτού ζώου, κυρ. το τμήμα από τον ώμο ώς τον αγκώνα των τετραπόδων **4.** ΤΕΧΝΟΛ τμήμα ή εξάρτημα μηχανισμού με σχήμα που θυμίζει ανατομικό βραχίονα· *ο ~ τού φωνογράφου / τού πικάπ / τού εκσκαφέα / τού γερανού / τού οδοντιατρικού εργαλείου* **5.** οτιδήποτε έχει σχήμα ευθύγραμμο ή καμπύλο και τέμνει έναν βασικό άξονα· *οι δύο ~ τής άγκυρας* ‖ *οι ~ τού λιμανιού προστατεύουν από τη θαλασσοταραχή* ΣΥΝ ακτίνα **6.** (ειδικότ.) ένα από τα διακλαδιζόμενα ρεύματα ποταμού, ειδικότ. στις εκβολές του, στον σχηματισμό δέλτα· *οι ~ τού Νείλου.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βραχίων, -ονος.* Αν η αρχική σημ. τής λ. ήταν «ωμοπλάτη», τότε πιθ. ισχύει η άποψη ενός γραμματικού τού 2ου αι. μ.Χ., ο οποίος υποστήριξε πως η λ. αποτελεί συγκριτικό βαθμό τού επιθ. *βραχύς,* επειδή η ωμοπλάτη είναι μικρότερη από τον πήχυ *(«ὅτι ἐστὶ τοῦ πήχεως βραχύτερος»)* Βλ. κ. *μπράτσο*]

> **βραχίονας – μπράτσο.** Το τμήμα ανάμεσα στον ώμο και στον αγκώνα, που μαζί με τον πήχυ (το τμήμα ανάμεσα στον αγκώνα και τον καρπό) και τον καρπό αποτελούν το χέρι ή άνω άκρο, ονομάζεται **βραχίονας (βραχίων)**. Δεν είναι βέβαιο, όπως πιστεύει ένας αρχαίος γραμματικός, αν η λ. σήμαινε αρχικά «βραχύτερος, μικρότερος», αποτελώντας συγκριτικό βαθμό τού *βραχύς* σε *-ίων* (πβ. *καλλίων, μείζων < *μεγ-jων* κ.ά.) και δηλώνοντας πιθ. ότι το τμήμα αυτό τού χεριού είναι βραχύτερο (μικρότερο) από το υπόλοιπο τμήμα τού χεριού (*πήχυ* και *καρπό*). Βέβαιο είναι, αντιθέτως, ότι από το αρχ. ελλ. *βραχίων* πλάστηκε το λατ. brachium, από όπου σχηματίστηκε το βενετσιάνικο brazzo, που πήραμε στα Ελληνικά ως *μπράτσο*! Άρα το μπράτσο δεν είναι παρά αντιδάνειο τής Ελληνικής (δάνεια λ. που, με τη σειρά της, είναι δάνειο από την Ελληνική, όπου ξαναγύρισε με άλλη μορφή· πβ. *βάρκα* < λατ. *barca* < ελλ. *βᾶρις*).

βραχιόνιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τον βραχίονα· *~ οστό / μυς*

Βράχμα (ο) {άκλ.} ένας από τους σημαντικότερους ινδουιστικούς θεούς, μέλος τής τριάδας (μαζί με τον Κρίσνα και τον Σίβα) που αποτελεί την ύψιστη θεότητα.
[ΕΤΥΜ < σανσκρ. Brahma (προφ. Μπράμα). βλ. κ. *βράχμαν*]

βράχμαν (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ (στην ινδουιστική φιλοσοφία) το υπέρτατο ον, η αιώνια, ενσυνείδητη, άφθαρτη και πανταχού παρούσα πνευματική πηγή τού σύμπαντος
[ΕΤΥΜ < σανσκρ. brahman «προσευχή»]

βραχμανισμός (ο) [1847] ΘΡΗΣΚ αρχαία ινδική θρησκεία, που διαδέχεται τον βεδισμό και αποδίδει μεγάλη σημασία σε ατομικές θεότητες και στη θρησκευτική λατρεία ΣΥΝ ινδουισμός — **βραχμανικός,** -ή, -ό [1867]
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. brahmanisme < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμάνος (ο) {βραχμάν-ες κ. -οι} μέλος τής ανώτερης τάξης (κάστας) των ινδουιστών, από την οποία προέρχονται και τα μέλη τού ιερατείου

βραχνάδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η χαρακτηριστική αλλοίωση τής χροιάς τής φωνής, μείωση τής οξύτητας και τής διαύγειάς της, λόγω πάθησης των φωνητικών χορδών ή ψύξης· *το κρύωμα έφυγε, αλλά του άφησε μια ~ για λίγες μέρες.* Επίσης **βράχνα**

βραχνάς (ο) {βραχνάδες} **1.** ο νυχτερινός εφιάλτης που, κατά τη λαϊκή παράδοση, προκαλείται από δαιμονικό, το οποίο κατά τη διάρκεια τού ύπνου κάθεται πάνω στο στήθος τού κοιμισμένου **2.** (μτφ.) οτιδήποτε (κυρ. πρόσωπο ή κατάσταση) προκαλεί άγχος, έντονη ψυχολογική πίεση και στενοχώρια· κυρ. στη ΦΡ ***(κάτι / κάποιος) μου έγινε βραχνάς*** *τα γραμμάτια που πρέπει να εξοφλώ κάθε μήνα, μου έχουν γίνει μεγάλος ~* ΣΥΝ μπελάς.
[ΕΤΥΜ < **βαρχνάς* (με αντιμετάθεση) < μεσν. *βαρυχνάς* < **βαρυφνάς* < **βαρυ-υπνάς* (< *βαρύς* + *ὕπνος*), με την επίδρ. τού *βραχνός*]

βραχνιάζω ρ. αμετβ. {βράχνιασ-α, -μένος} αποκτώ βραχνάδα (κυρ. λόγω κρυώματος ή καταπόνησης τής φωνής): *βράχνιασε απ' τις φωνές χθες στο γήπεδο.* — **βράχνιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *βραγχιάζω* «πνίγω» < αρχ. *βραγχιῶ (-άω)* < *βράγχος,* βλ. κ. *βραχνός*]

βραχνοκόκορας (ο) {βραχνοκοκόρων} **1.** ο κόκορας (που η φωνή του είναι χαρακτηριστικά βραχνή) **2.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) άνθρωπος με έντονα βραχνή φωνή.

βραχνός, -ή, -ό **1.** (φωνή) που έχει βραχνάδα, που είναι τραχιά είτε εκ φύσεως είτε από κρυολόγημα ή καταπόνηση των φωνητικών χορδών **2.** (κατ' επέκτ.) (ήχος) που θυμίζει βραχνή φωνή: *ο ~ ήχος τού ξεκούρδιστου βιολιού* **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει βραχνάδα στη φωνή του. *ήταν ~ απ' το χθεσινό ξενύχτι / από το κάπνισμα* ΣΥΝ βραχνιασμένος — **βραχνά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *βραγχός* < αρχ. *βράγχος,* αγν. ετύμου. Η λ. συσχετίστηκε σημασιολογικά και με το ουσ. *βρόγχος* «τραχεία, θηλιά»]

βραχογραφία (η) {βραχογραφιών} εικόνα ζωγραφισμένη ή χαραγμένη σε βράχο (συνήθ. στα εσωτερικά τοιχώματα σπηλαίων): *οι περίφημες ~ των σπηλαίων Αλταμίρα στη Β. Ισπανία*

βραχονήσι (το) {δύσχρ. βραχονησ-ιού | -ιών} το άγονο νησί με άγρια και βραχώδη διαμόρφωση ΣΥΝ ξερονήσι

βραχονησίδα (η) το μικρό και ακατοίκητο βραχώδες νησί

βράχος (ο) {βράχοι κ. βράχια (τα)} **1.** μεγάλος πέτρινος όγκος· *κατά την ενεργοποίηση τού ηφαιστείου τεράστιοι ~ εκσφενδονίζονταν στον αέρα* ‖ *πηδώντας από ~ σε ~* **2.** (ειδικότ.) πέτρινος όγκος που σχηματίζει λόφο ή απότομο ύψωμα πάνω στην επιφάνεια τής γης. *ο ιερός ~ τής Ακροπόλεως* **3.** ο πέτρινος όγκος σε ακτή ή και μέσα στη θάλασσα· *πάνω απ' τη θάλασσα υψώνονταν ~ θεόρατοι* ‖ *«βράχο-βράχο τον καημό μου, τον μετράω και πονώ...»* (τραγ.) **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σταθερότητα και ψυχική δύναμη, που δεν υποχωρεί από τις θέσεις ή τα πιστεύω του. *στάθηκε ~ ακλόνητος στην άρνησή του* ‖ *~ ηθικής.* — (υποκ.) **βραχάκι** (το) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *βράχος (τό)* (που έγινε αρσ. γένους και έλαβε έτσι μεγεθ. σημ.), από τον πληθ. *βραχέα* (ενν. *ὕδατα*) τού αρχ. επιθ. *βραχύς.* Η λ. σήμαινε αρχικά τα ρηχά νερά, αργότερα όμως δήλωσε και τις απόκρημνες πετρώδεις ακτές. Ο πληθ. *βράχια* < αρχ. *βραχέα* (με αναβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

> **βράχος – βράχοι / βράχια.** Ο πληθυντικός τής λ. **βράχος** (ο) σχηματίζεται με δύο τρόπους ή κατά δύο γένη και ανήκει στα λεγόμενα «διπλόκλιτα» ή «διπλοσχημάτιστα» ή «ετερόκλιτα». ενικός **ο βράχος** (αρσενικό) πληθυντικός **οι βράχοι** και **τα βράχια** (ενικός «το βράχι» δεν υπάρχει!). Όμοια σχηματίζονται και ουσιαστικά όπως· *ο λόγος – οι λόγοι / τα λόγια, ο χρόνος – οι χρόνοι / τα χρόνια, ο ουρανός – οι ουρανοί / τα ουράνια, ο φάκελος – οι φάκελοι / τα φάκελα, ο/η βάτος – οι βάτοι / τα βάτα, ο αδελφός - οι αδελφοί / τα αδέλφια, ο ξάδελφος – οι ξάδελφοι / τα ξαδέλφια* κ.ά. Των ουσιαστικών αυτών δεν απαντά κανονικώς ενικός σε ουδέτερο γένος («το λόγι», «το χρόνι», «το ουράνι» κ.τ.ό.!). Υποχωρητικά μπορεί σπανιότερα στον προφορικό λόγο ή στη λογοτεχνία να σχηματιστεί και τύπος ενικού· *το φάκελο, το αδέλφι, το ξαδέλφι.* Σε μερικά από αυτά θα μπορούσε να διακρίνει κανείς και σημασιακή διαφορά μεταξύ αρσενικού και ουδετέρου πληθυντικού· *οι χρόνοι* (τού ρήματος) – *τα χρόνια* (τής ζωής), *οι λόγοι* (που εξεφώνησε ή οι αιτίες) – *τα λόγια* (οι λέξεις), *οι φάκελοι* (των υπόπτων) – *τα φάκελα* (των επιστολών). Ωστόσο, η διαφορά αυτή δεν είναι τόσο απόλυτη (μπορεί να λεχθεί: *Χρησιμοποίησε πολλούς φακέλους για τις επιστολές*) και μπορεί να αρθεί σπανιότερα σε λογιότερες φράσεις *(Οι λόγοι του γέννησαν ελπίδες στους πολίτες – Στους μακρούς χρόνους τής δοκιμασίας τού Γένους).*

βραχότοπος (ο) {βραχοτόπων} ο βραχώδης, άγονος και ξερός τόπος ΣΥΝ αγριότοπος, ξερότοπος. Επίσης (λαϊκ.) **βραχοτοπιά** (η) κ. **βραχοτόπι** (το)

βραχυ- κ. **βραχύ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι μικρό, έχει μικρές διαστάσεις: *βραχύ-σωμος* **2.** έχει μικρή διάρκεια· *βραχύ-βιος, βραχύ-χρονη* (συλλαβή), *βραχύ-λογος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *βραχύς* (π.χ. *βραχύ-βιος, βραχυ-λογία*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξέν. σύνθετα (π.χ. γαλλ. brachy-graphie]

βραχύβιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σύντομο διάστημα ζωής: *~ οργανισμός* ΣΥΝ ολιγόζωος, ολιγόβιος ΑΝΤ μακρόβιος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει σύντομη διάρκεια· *η ~ δημοκρατία τής Βαϊμάρης κατέρρευσε με την άνοδο τού Χίτλερ* ‖ *η συμφωνία αποδείχθηκε τελικά ~* ΣΥΝ ολιγόχρονος, σύντομος. — **βραχυβιότητα** (η) [αρχ.].

βραχυγραφία (η) [1833] {βραχυγραφιών} συντομευμένη γραφή λέξης με παράλειψη των περισσότερων γραμμάτων της για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και χώρου: *το «μτφ.» αποτελεί ~ τού «μεταφορικά»* ‖ *πίνακας βραχυγραφιών* ΣΥΝ συντομογραφία, σύντμηση. — **βραχυγράφος** (ο/η), **βραχυγραφικός,** -ή, -ό [1857], **βραχυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachygraphie].

βραχυδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ κληρονομική πάθηση κατά την οποία ένα ή περισσότερα δάχτυλα (των χεριών ή των ποδιών) εμφανίζονται πιο κοντά από το φυσιολογικό — **βραχυδάκτυλος,** -η, -ο [μτγν.]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. brachydactylia].

βραχύκαννος, -η, -ο [1893] (όπλο) που έχει κάννη μικρού μήκους. *~ τουφέκι / καραμπίνα* ΣΥΝ κοντόκαννος ΑΝΤ μακρύκαννος.

βραχυκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΛ (στην Αρχ. Ελληνική) (λέ-

ξη) που έχει βραχεία λήγουσα· *η λέξη «τέλος» είναι* ~ ΑΝΤ μακροκατάληκτος **2.** ΜΕΙΡ (μέτρο) στο οποίο λείπει ο τελευταίος πους τού στίχου — **βραχυκατάληκτα** επίρρ., **βραχυκαταληξία** (η) [μτγν.]

βραχυκεφαλία (η) [1874] {χωρ πληθ} ΑΝΑΤ το σχήμα κρανίου που το πλάτος του είναι τα 4/5 τού μήκους του (πβ λ. *δολιχοκεφαλία*) -- **βραχυκέφαλος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachycéphalie]

βραχυκύκλωμα (το) {βραχυκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύνδεση με αγωγό αμελητέας αντίστασης σημείων ηλεκτρικού κυκλώματος που έχουν διαφορετική τάση, η οποία μπορεί (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) να προκαλέσει καταστροφή τού κυκλώματος λόγω υπερβολικής αύξησης τής έντασης τού ρεύματος **2.** (συνεκδ.) η καταστροφή τού κυκλώματος από την παραπάνω αιτία
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. short-circuit]

βραχυκυκλώνω ρ. μετβ {βραχυκύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ βραχυκύκλωμα (σε ηλεκτρικό κύκλωμα) **2.** (μτφ.) εμποδίζω την απρόσκοπτη λειτουργία (συστήματος, θεσμού κ.λπ.): *οι συνεχείς αλλαγές διοικήσεως έχουν βραχυκυκλώσει τη λειτουργία τής εταιρείας* **3.** (αργκό, για πρόσ.) προκαλώ σύγχυση ή αμηχανία, τον κάνω να μην ξέρει πώς να αντιδράσει: *του έκανε ξαφνικά μια δύσκολη ερώτηση και τον βραχυκύκλωσε* ΣΥΝ (λαϊκ.) κομπλάρω.

βραχυκύκλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση τής σύνδεσης βραχυκυκλώματος σε ένα ηλεκτρικό κύκλωμα.

βραχυλογία (η) [αρχ.] {βραχυλογιών} **1.** ΓΛΩΣΣ το σχήμα λόγου που συνίσταται στην παράλειψη των ευκόλως εννοουμένων όρων μιας πρότασης χάριν συντομίας: *στη φράση «αυτός δεν ακούει τον θόρυβο, εγώ όμως ναι» υπάρχει ~, γιατί παραλείπεται το «ακούω τον θόρυβο»* ΣΥΝ έλλειψη **2.** (γενικότ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από οικονομία και συντομία διατύπωσης ΣΥΝ ολιγολογία, λακωνικότητα, επιγραμματικότητα ΑΝΤ πλατειασμός, πολυλογία, μακρηγορία — **βραχύλογος**, -η, -ο [αρχ.] κ. **βραχυλογικός**, -ή, -ό, **βραχυλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}, **βραχυλογικ-ά / -ώς** επίρρ.

βράχυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) **1.** ο περιορισμός των διαστάσεων μεγέθους ΣΥΝ μείωση, ελάττωση, σμίκρυνση ΑΝΤ. επιμήκυνση, διεύρυνση **2.** ΓΛΩΣΣ το φαινόμενο κατά το οποίο μια μακρά συλλαβή μετατρέπεται σε βραχεία *μετρική* ~ || *βράχυνση φωνήεντος προ άλλου φωνήεντος (π.χ. *βασιλήων > βασιλέων)* **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ***προοπτική βράχυνσης*** η απεικόνιση πρωτοτύπου σε μικρότερες διαστάσεις. — **βραχυντικός**, -ή, -ό [μτγν.], **βραχύνω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν *βράχυνσις* < αρχ *βραχύνω* < *βραχύς*. Ο γλωσσ όρ αποδίδει το γερμ Kürzung].

βραχυπρόθεσμος, -η, -ο [1874] αυτός τού οποίου η λειτουργία, η ισχύς, η αποτελεσματικότητα γίνονται αισθητές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ~ *δάνειο / μέτρα / οφέλη / χρέος* ΑΝΤ μακροπρόθεσμος. — **βραχυπρόθεσμα / βραχυπροθέσμως** [1833] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. short term]

βραχύς, -εία, -ύ {βραχ-έος | -είς (ουδ -έα), -έων (θηλ. -ειών) βραχύτερος -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μικρές διαστάσεις και ειδικότ. μικρό μήκος ή ύψος ~ *σκέλος* || *στενή και ~ πάροδος* ΣΥΝ κοντός ΑΝΤ μακρύς, επιμήκης· ΦΡ ***κάποιος προηγείται με βραχεία κεφαλή*** κάποιος προηγείται έχοντας μικρή διαφορά από τον επόμενο **2.** χρονικά σύντομος *η ισχύς τού εμβολίου τής γρίπης είναι βραχείας διαρκείας* || *«η τέχνη μακρά, ο βίος βραχύς»* (λατ ars longa, vita brevis) ΣΥΝ ολιγόχρονος ΑΝΤ μακρόχρονος· ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***διά βραχέων*** με συντομία, με λίγα λόγια, χωρίς περιττές διατυπώσεις, *δεν προτίθεμαι να μακρηγορήσω θα εκθέσω ~ τις απόψεις μου* ΣΥΝ σύντομα, με λίγα λόγια, γκρόσο μόντο, λακωνικά **3.** ***βραχύ*** (το) η συντομία τής έκφρασης *επαινέθηκε το ~ και λακωνικόν τής εισηγήσεως* ΣΥΝ βραχύτητα, συντομία, λακωνικότητα **4.** ΓΛΩΣΣ αυτός που έχει σύντομη διάρκεια στην προφορά του: *τα ~ φωνήεντα τής Αρχαίας Ελληνικής είναι το «ο» και το «ε»* || *~ συλλαβή* ΣΥΝ βραχύχρονος ΑΝΤ μακρός, μακρόχρονος **5.** ΦΥΣ ***βραχέα (κύματα)*** τα ραδιοκύματα με μήκος κύματος 10-100 μέτρα, που χρησιμοποιούνται σε ραδιοφωνικές κυρ μεταδόσεις για υπεραστικές λήψεις ή εκπομπές — **βραχέως** επίρρ [αρχ], **βραχύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς, βραχίονας*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *mr̥ghu- «βραχύς», πβ. σανσκρ múhu «ξαφνικά», ίσως και λατ brevis (< *mreghu-i), γαλλ. bref, ισπ breve].

βραχύσωμος, -η, -ο [1897] (λόγ.) αυτός που έχει σώμα μικρού ύψους ΣΥΝ μικρόσωμος, κοντός ΑΝΤ μεγαλόσωμος, υψηλόσωμος

βραχυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μικρή χρονική διάρκεια ~ *αποτέλεσμα / σχέση / εμπειρία* ΑΝΤ μακροχρόνιος

βραχύχρονος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *διακοπές* **2.** ΓΛΩΣΣ (για φωνήεν, συλλαβή) βραχύς (βλ λ., σημ 4) ΑΝΤ μακρόχρονος, μακρός.

Βραχώδη Όρη (τα) {Βραχωδών Ορέων} οροσειρά τού Α. τμήματος τής Β Αμερικής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ Rocky Mountains].

βραχώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βραχώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (για τόπο, περιοχή) αυτός που είναι γεμάτος βράχια: ~ *έδαφος / ακτή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

βράχωμα (το) {βραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκαρφάλωμα κυρίως των γιδιών σε βραχώδη, εξαιρετικά δύσβατο μέρη (από όπου δεν μπορούν να κατέβουν) **2.** περιοχή με πολλά βράχια.

βρε μόριο **1.** (κλητικό) (α) για έκφραση οικειότητας, συναισθηματικής προσέγγισης, ~ *παιδάκι μου, γιατί δεν με ακούς λιγάκι,* || ~ *ψυχή μου, γιατί βασανίζεσαι,* (β) στην αρχή υποτιμητικών εκφράσεων· ~ *κάθαρμα, σ' εμένα θα μιλήσεις έτσι!* || ~ *παλιάνθρωπε!* **2.** για να δηλωθεί έκπληξη, αρνητική ή θετική, αιφνιδιασμός από τις εξελίξεις· ~ *τι ήταν αυτό που πάθαμε στα καλά καθούμενα!* || ~ *τον Σταύρο! Πώς και μας θυμήθηκες,* || ~ *τον αθεόφοβο τι έκανε!* || ~ *συ, κοίτα τι ωραία που ζωγραφίζει!* ΦΡ (α) (με κατάλληλο επιτονισμό) ***βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...*** για την έκφραση τής προσπάθειας κάποιου να πείσει άλλον *τον παρακάλεσα, τον ικέτεψα, ~, αυτός τίποτα'* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** βλ λ *αμάν* (βλ κ. λ *ρε, μωρέ*)
[ΕΤΥΜ μεσν < *μρε* (από όπου και *μπρε* με ηχηροποίηση) < *μωρέ* (από όπου και *ωρέ* με αποβολή τού αρχικού συμφώνου), κλητ τού αρχ. επιθ *μωρός*, από φρ όπως *μωρέ άνθρωπε*, όπου το επίθ. έλαβε επιφωνηματική χρήση πβ. κ *καλέ*].

> **βρε – μωρέ – ωρέ – ρε.** Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους, αρχίζοντας από τους κλασικούς, χρησιμοποιείται η κλητική πτώση τού επιθ **μωρός**, ο τύπος **μωρέ** και **μῶρε** (με αναβιβασμό τού τόνου), για να προσφωνήσει κανείς κάποιον επιτιμητικά ή μειωτικά *«φαίη γὰρ ἄν, ὦ μῶρε, οὐκ ἰατρεία εἰς τὸν νοσοῦντα,»* (Πλάτ *Νόμοι* 9, 857d)· *«πυθοῦ μου καὶ εἰ ἄρξει πάλιν ἐρῶ σοι, μωρέ, ποίαν ἀρχὴν μείζονα ἧς ἄρχει,»* (Αρριανού *Επικτ. Διατρ.* Γ' κβ' 85) και στο Ευαγγέλιο: *«Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ "Ρακά", ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ "μωρέ", ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός»* (Ματθ 5, 22) Το *μωρέ* αρχικά θα σήμαινε «ανόητε, χαζέ» Με την πάροδο τού χρόνου εξελίχθηκε σε απλό επιφώνημα (πβ. **καλέ**: *τι λες, καλέ*· **φίλε**: *άκου, φίλε*) Από το *μωρέ* προήλθαν τα **ωρέ** (με σίγηση τού *μ*-) και **ρε** (σίγηση τού *ω*-) *μωρέ > ωρέ > ρε*. Παράλληλα, με συγκοπή τού -*ω*- στο *μωρέ* προήλθε το **μρέ*, από όπου (με ανάπτυξη τού χειλικού *β*) το **μβρέ*, που εξελίχθηκε σε **βρε** (απλοποίηση τού αρκτικού συμφωνικού συμπλέγματος με σίγηση τού *μ*-) και διαλεκτικό **μπρε** (πβ. *εμβαίνω > μπαίνω*) Η επίδοση τού **ρε** στη σύγχρονη προφορική ομιλία ιδίως των νέων τείνει να καθιερώσει το *ρε* σε απλό εισαγωγικό επιφώνημα «οικείων» προσφωνήσεων. Τελευταία, το *ρε* τείνει να συνοδεύεται και από την κλητική τού ουσιαστικού **μαλάκας**, που βαθμηδόν χάνει την αρχική σημασία του και εξελίσσεται σε «προσφώνηση οικειότητας» στην ομιλία αρκετών νέων (*Πες μου, ρε μαλάκα, θα 'ρθεις μαζί ή όχι;*) Γέτοιες προσφωνήσεις θεωρούνται ακόμη χυδαίες και αποφεύγονται στον κοινό λόγο

βρέγμα (το) {βρέγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ το μέρος τού κρανίου που αποτελεί το σημείο συνάντησης των μετωπιαίων και των βρεγματικών οστών του (βλ. κ. *βρεγματικός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρέγμα / βρέχμα / βρεχμός*, αβεβ ετύμου, πιθ < I.E. *bhregh- «κρανίο», γερμ Brägen, αρχ. αγγλ bræ̃gen (> αγγλ brain). Η σύνδεση με το ρ *βρέχω* (ήδη από τον Ιπποκράτη και τον Αριστοτέλη) λόγω τού ότι αυτό το τμήμα τού κρανίου αργεί να σκληρυνθεί, οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

βρεγματικός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού βρέγματος ~ *όργανο / οφθαλμός* **2.** ***βρεγματικό οστό*** καθένα από τα οστά που σχηματίζουν το πλάγιο και επάνω τμήμα τού σκελετού τής κεφαλής από κάθε πλευρά

βρεγμένος, -η, -ο ➝ βρέχω

βρέθηκα ρ. ➝ βρίσκω

βρεκεκέξ ως μίμηση τού κοάσματος τού βατράχου· λέγεται επίσης και *βρεκεκέξ κοάξ κοάξ*
[ΕΤΥΜ αρχ., ηχοποιημένη λ.]

Βρέμη (η) πόλη τής ΒΔ Γερμανίας στη Βόρεια Θάλασσα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Bremen < αρχ γερμ. brem «ελώδης τόπος»].

βρέξιμο (το) [μεσν] {βρεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βραχεί (κάτι) ή να βρέξει κανείς (κάτι): *το ~ τού υφάσματος, για να σιδερωθεί* ΣΥΝ. μούσκεμα.

βρεσίδι (το) {βρεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το τυχαίο εύρημα.
[ΕΤΥΜ < **εὑρεσίδιον*, υποκ τού αρχ. *εὕρεσις*].

Βρέστη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Brest < κελτ. bre «λόφος», καθώς η πόλη κείται μεταξύ δύο λόφων]

Βρετάνη (η) περιοχή τής ΒΔ. Γαλλίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βρετανία*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ Bretagne, βλ. κ *Βρετανία*].

Βρετανία (η) **1.** η γεωγραφική περιοχή που καλύπτεται σήμερα από τη Μεγάλη Βρετανία **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ λ). -- **Βρετανός** (ο), **Βρετανή** (η), **βρετανικός**, -ή, -ό (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Britain, που ανάγεται στο κελτ. φύλο των *Βρετανών* (αγγλ Britons) Οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Britannia το σύνολο των Βρετανικών Νήσων. Όταν, όμως, μέρος των Βρετανών αναγκάστηκε να διασχίσει τη Μάγχη, για να αποφύγει τις επιδρομές των Αγγλοσαξόνων (5ος αι. μ.Χ.), και ίδρυσε στη ΒΔ Γαλλία (τότε Γαλατία) την περιοχή που είναι σήμερα γνωστή ως Βρετάνη (γαλλ. Bretagne), ήταν αναγκαίο να δοθεί η ονομασία *Μεγάλη Βρετανία* στα Βρετανικά Νησιά, προκειμένου να διαφοροποιείται από τη γαλατική Βρετάνη. Σε ό,τι αφορά στην καθ' εαυτήν ετυμ τού ονόματος Britannia, υποστηρίζεται ότι συνδ με το αρχ. εθνωνύμιο *Πρεττανοί* (μαρτυρείται σε ελλην κείμενα τού 4ου αι π Χ.), το οποίο είναι αγν ετύμου. Βλ. κ *Ηνωμένο Βασίλειο*]

> **Βρετανία – Βρετανός – Βρετανικός: με -ττ- ή με -νν-;** Στην Αρχ. Ελληνική (στον Αριστοτέλη κ.α) απαντά μόνον η λ. **Βρετανικός / Βρεττανικός** με ένα ή και με δύο *τ* Επειδή σε περιπτώσεις διπλής γραφής τής παράδοσης προτιμάται η απλούστερη γραφή, τα *Βρετανία Βρετανός – Βρετανικός* μπορούν να γράφονται με ένα *τ* Με -*νν*- (**Βρεταννία** κ λπ) γράφτηκε η λ. από τη λατινική της ονομασία (Britannia), πράγμα που δεν υποχρεώνει να γραφεί και στα Ελληνικά με δύο -*ν*-, αφού η ελληνική ονομασία –που είναι και

παλαιότερη– δεν εμφανίζεται με δύο -ν- Η ονομασία τής Βρετανίας προήλθε ως εξής: ελλην *Βρετ(τ)ανοί* πιθ από αρχ *Πρετ(τ)ανοί* ίσως συγγενές προς το *βρέτας*– που σήμαινε πιθ «τους ζωγραφισμένους, τους φέροντες τατουάζ», (από τη συνήθεια των αρχαίων Βρετανών να στολίζουν το σώμα τους με χρώματα) > λατ. Brit(t)anni > λατ Bri(t)annia > αρχ γαλλ. Bretaigne > μέσ. αγγλ. Bretayne > νεότ. αγγλ. Britain (13ος αι.). Παράλληλα προς τη Βρετανία υπήρχε και η **Βρετάνη** (Bretagne) στη ΒΔ Γαλλία, απέναντι από την Αγγλία Η Βρετάνη ιδρύθηκε τον 5ο αι από Βρετανούς τής Ν. Βρετανίας, που κατά τις επιδρομές των γερμανικών φύλων (Άγγλων, Σαξόνων κ.ά) κατέφυγαν προς νότον, περνώντας τη Μάγχη, και ίδρυσαν τη Βρετάνη (αγγλ. Brittany). Σε αντίθεση προς τη μικρή αυτή Βρετανία (Little Britain), τη γαλλική Βρετάνη, η αγγλική Βρετανία ονομάστηκε *Μεγάλη Βρετανία* («More Brutaine» τον 13ο αι. και «Bretaygne the grete» > Great Britain τον 14ο αιώνα). Οι κάτοικοι τής γαλλικής Βρετάνης ονομάζονται **Βρετόνοι**

Βρετανικές Ονδούρες (οι) ➔ Μπελίσε

βρετανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μεγάλη Βρετανία (βλ.λ.): ~ *κοινή γνώμη* / *κυβέρνηση* / *στέμμα* / *Κοινοπολιτεία* / *αποικίες* ‖ *το* ~ *λιοντάρι* (η ~ Αυτοκρατορία)· ΦΡ ***βρετανικά Αγγλικά*** τα Αγγλικά που ομιλούνται στη Βρετανία (αλλά, σε γενικές γραμμές, και στην Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία, καθώς και σε πρώην αποικίες), κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τα αμερικανικά Αγγλικά **2.** αυτός που είναι αντιπροσωπευτικός τής ψυχοσύνθεσης των κατοίκων τής Βρετανίας. ~ *φλέγμα* / *χιούμορ* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία*.

βρετίκια (τα) {βρετικιών} (λαϊκ.) τα χρήματα ή γενικότ. οτιδήποτε προσφέρεται ως ανταμοιβή σε αυτόν που βρήκε και παρέδωσε χαμένο αντικείμενο στον νόμιμο κάτοχό του ΣΥΝ (λόγ) εύρετρα. Επίσης **βρετικά**
[ΕΤΥΜ < *βρετός* < αρχ *εὑρετός* < *εὑρίσκω* + παραγ. επίθημα -*ίκια*].

βρετονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βρετάνη (βλ λ).

βρεφικός, -ή, -ό {μτγν } **1.** αυτός που σχετίζεται με τα βρέφη, που προορίζεται για τα βρέφη ~ *ηλικία* / *ανάπτυξη* / *αθωότητα* / *ασθένειες* / *τροφές* / *ρούχα* / *σταθμός* **2.** (μτφ) αυτός που αναφέρεται στην αρχή, το ξεκίνημα έργου ή προσπάθειας: *η εκπομπή αυτή είχε μεγάλη απήχηση ήδη από τα ~ της βήματα* ΣΥΝ πρώιμος, αρχικός — **βρεφικά** επίρρ.

βρεφοδόχος (η) [1866] (παλαιότ) η ειδική θήκη που τοποθετούσαν έξω από βρεφοκομεία για την υποδοχή έκθετων βρεφών.
[ΕΤΥΜ < *βρέφος* + -*δόχος* < *δέχομαι*].

βρεφοζυγός (ο) η ειδική ζυγαριά για τη ζύγιση βρεφών

βρεφοκομείο (το) [1862] το κοινωφελές ίδρυμα, κυρ. δημόσιου χαρακτήρα, για την περίθαλψη βρεφών που στερούνται μητρικής φροντίδας (εκθέτων) (πβ. λ *ορφανοτροφείο*)

βρεφοκομία (η) {χωρ πληθ.} η περίθαλψη και ανατροφή βρέφους και οι γνώσεις που απαιτούνται σχετικά. Επίσης **βρεφοκομική**. – **βρεφοκόμος** (ο/η) [1888], **βρεφοκομώ** ρ [μεσν.] {-είς.. }.
[ΕΤΥΜ < μεσν *βρεφοκομῶ* < *βρέφος* + *κομῶ* (-*έω*) «φροντίζω» (βλ. κ -*κομία*)].

βρεφοκομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βρεφοκομία· ~ *αντίληψη* / *περίθαλψη* / *έλεγχος*.

βρεφοκρατούσα (η) [μεσν.] αγιογραφικό προσωνύμιο τής Θεοτόκου στην εικόνα αναπαριστάται η Παναγία με τον Χριστό βρέφος στην αγκαλιά της.

βρεφοκτονία (η) {βρεφοκτονιών} ο φόνος βρέφους — **βρεφοκτόνος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*κτονία*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βρεφοκτόνος* < *βρέφος* + -*κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «σκοτώνω»]

βρεφονηπιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιατρική και παιδαγωγική φροντίδα βρεφών και νηπίων: ~ *σταθμός*

βρεφονηπιοκόμος (ο/η) αυτός που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση, απασχόληση και φύλαξη βρεφών και νηπίων — **βρεφονηπιοκομία** (η), **βρεφονηπιοκομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *βρέφος* + *νήπιο* + -*κόμος* < αρχ *κομῶ* (-*έω*) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -*κομία*)].

βρέφος (το) {βρέφ-ους | -η, -ών} **1.** το παιδί κατά τους πρώτους μήνες μετά τη γέννησή του, στο πρώτο στάδιο τής ανάπτυξής του: *θηλάζω το* ~ ΣΥΝ μωρό, μπέμπης / μπέμπα· ΦΡ (α) ***θείο(ν) βρέφος*** (i) ο νεογέννητος Χριστός (ii) κάθε εικονογραφική παράσταση τού νεογέννητου Χριστού (β) ***εμπόριο βρεφών*** η κακουργηματική πράξη τής διάθεσης βρεφών προς υιοθεσία κατά παράνομο τρόπο και επί πληρωμή **2.** (μειωτ) ο πολύ νεαρός στην ηλικία και άπειρος: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με βρέφη!*
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε *g^{w}r-ebh- / *g^{w}er-bh- «βρέφος», πβ σανσκρ gárbha- «μήτρα»].

βρέφος: συνώνυμα. Τα στάδια τής ηλικίας τού ανθρώπου είναι πολύ χρήσιμα στην επικοινωνία και απαιτούν ακρίβεια στη χρήση τους Ωστόσο, συχνά παρατηρείται σύγχυση στη χρήση των λέξεων, ανάμεσα λ χ. στις λ *έμβρυο* και *νεογνό* ή *βρέφος* και *νήπιο* κ.ο.κ. Από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση ενός παιδιού (προγεννητική περίοδος) μιλάμε για το **έμβρυο** (ξεκινάει με το γονιμοποιημένο ωάριο και φθάνει στην απαλλαγή από το εμβρυακό περίβλημα κατά τον τοκετό). Τις τέσσερεις πρώτες εβδομάδες από τη γέννησή του, δηλ. μέχρι να συμπληρώσει το παιδί έναν (1) μήνα ζωής χαρακτηρίζεται ως **νεογνό** ή **νεογέννητο** Από ενός μηνός (για την ακρίβεια από την 17η ημέρα από τη γέννησή του) μέχρι και ηλικίας 12 μηνών ονομάζεται **βρέφος** ή **μωρό** (στην καθημερινή γλώσσα). Κατά την περίοδο από ενός έτους μέχρι 6 ετών χαρακτηρίζεται ως **νήπιο** («πρώτη παιδική» ηλικία = νηπιακή) Από 6 ετών μέχρι 12 (για τα κορίτσια) και 14 (για τα αγόρια) χαρακτηρίζεται ως **παιδί** («δεύτερη παιδική» ηλικία = σχολική). Από την ηλικία των 12 και 14 ετών αντιστοίχως για τα κορίτσια και τα αγόρια αρχίζει η **εφηβεία** ή **ήβη**, η οποία φθάνει τα 18 (στα κορίτσια) και τα 20 (για τα αγόρια) Κατά την περίοδο αυτή μιλάμε για **εφήβους**. Μέχρι και την εφηβεία τους οι νέοι θεωρούνται (νομικώς) **ανήλικοι** Η ενηλικίωση (στην ελληνική νομοθεσία) αρχίζει μετά τη συμπλήρωση τού 18ου έτους τής ηλικίας ενός ατόμου, οπότε και χαρακτηρίζεται **ενήλικος**. Η προέλευση των λέξεων για την παιδική ηλικία είναι ενδιαφέρουσα Το **έμβρυο**, αρχαία λ που πέρασε ως όρος σε πολλές γλώσσες, είναι, όπως παρατηρεί ήδη ο Ευστάθιος (12ος αι.), «*τὸ ἐντὸς τῆς γαστρὸς βρύον*» (αυτό που φύεται μέσα στην κοιλιά [τής μητέρας]), συνδεόμενο με το ρήμα **βρύω** «φύομαι, φυτρώνω» (πβ. τα βρύα) Οι λέξεις **μωρό** και **νήπιο** ξεκινούν (στην Αρχαία) από τη σημασία τού «ανόητου», αυτού που δεν έχει ανεπτυγμένη νοητική ικανότητα, βιολογική ιδιότητα που προσιδιάζει κυρίως στα μωρά (βρέφη) αλλά και στα νήπια Το νήπιο (από αρχ. *νήπιος*) παράγεται πιθ. από το *νη*- (στερητικό) + *ἔπος* «λόγος» ή από το *νη*- + *ἠπύω* «φωνάζω» και σήμαινε ίσως αρχικά «αυτό που δεν μιλάει» (πβ. λατ infans «νήπιο» < in- στερητικό + fans, μετοχή τού ρ. fari «μιλώ») Η λ. **παιδί** (< αρχ. *παιδ-ίον* < *παῖς, παιδός*) ανάγεται σε αρχική Ι.Ε ρίζα που σήμαινε «μικρός, λίγος» (πβ αρχ. ελλην *παῦρος* «μικρός, λίγος», λατ. parvus «μικρός», λατ. paucus «λίγος», pauper «φτωχός» και puer, -eri «παιδί») *παϜ-ιδ-ς > *παῖς*. Το **έφηβος** (< *ἐπί* + *ἥβη* «νεότητα»), μέσω τού *ήβη*, ίσως συνδέεται ετυμολογικά με τη σημ. «δύναμη» (πβ. λιθ. jega «δύναμη»)

βρεχάμενα (τα) ΝΑΥΤ τα ύφαλα τού πλοίου: «*σάπια* ~, *τσιμέντο και σκουριά*» (Ν Καββαδίας) ΣΥΝ γάστρα, ύφαλα

βρεχτάδια (τα) {χωρ. γεν } τα βρεχτοκούκκια

βρεχτοκούκκια (τα) {χωρ γεν.} τα ξερά κουκκιά που τρώγονται αφού μουλιάσουν στο νερό, για να είναι μαλακά

βρεχτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καταβρεχτήρι, ραντιστήρι **2.** (ειδικότ.-λαϊκ) ΕΚΚΛΗΣ η αγιαστούρα
[ΕΤΥΜ < *βρεχτός* + παραγ επίθημα -*ούρα*, πβ κ *αγιαστ-ούρα*]

βρέχω ρ. αμετβ κ μετβ {έβρεξα, βράχηκα βρε(γ)μένος} ♦ **1.** (αμετβ) ρίχνω βροχή· *βρέχει ο Θεός* ‖ *έβρεχε ασταμάτητα ο ουρανός* ♦ (μετβ.) **2.** ρίχνω σε μορφή βροχής ΦΡ (α) (παροιμ.) ***αν βρέξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σπαρμένα*** για τη χρησιμότητα των βροχών κατά εποχή και την αναγκαιότητά τους για τις καλλιέργειες (β) ***βρέχει*** (ενν ***ο Θεός***) ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ λ *άδικος* **3.** (τριτοπρόσ. ***βρέχει***) ***ό,τι βρέξει ας κατεβάσει*** για την έκφραση αδιαφορίας ως προς το τι πρόκειται να συμβεί· *δεν μ' ενδιαφέρει πώς θ' αντιδράσει θα θέσω το ζήτημα κι* ~*!* ΣΥΝ. ό,τι ήθελε προκύψει **4.** εκθέτω ή βυθίζω σε υγρό, κάνω κάτι να υγρανθεί ή να μουσκέψει: ~ *το παξιμάδι στο νερό* ‖ ~ *τα χείλη με τη γλώσσα μου* ‖ ~ *τα μαλλιά μου* ΣΥΝ μουσκεύω· ΦΡ (α) ***είμαι βρεγμένος ως το κόκκαλο*** βλ. λ *κόκκαλο* (β) (παροιμ.) ***ο βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι δυσάρεστο δεν προκαλεί περαιτέρω φόβο, διότι το ζούμε ήδη, είμαστε συνηθισμένοι σε αυτό: *εκεί που χρωστάω σ' άλλους δέκα, θα χρωστάω τώρα και σ' αυτόν·* ~ ΣΥΝ συνηθισμένα τα βουνά απ' τα χιόνια (γ) ***βρε(γ)μένη σανίδα*** βλ λ. *σανίδα* (δ) ***έχω (κάποιον) μη βρέξει και μη στάξει*** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς είναι το αντικείμενο υπερβολικής φροντίδας και προστασίας. *είναι κακομαθημένος, γιατί από μικρό οι γονείς του τον είχαν* ~ (ε) ***σαν (τη) βρεγμένη γάτα*** για κάποιον που εμφανίζεται χωρίς άνεση στη συμπεριφορά του, συνεσταλμένος, συνήθ λόγω αισθημάτων ενοχής· *μετά από μία βδομάδα γύρισε* ~ *ζητώντας συγγνώμη* (στ) (παροιμ) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** αν δεν κοπιάσεις, δεν επιτυγχάνεις τον σκοπό σου (ζ) ***μαζεύω τα βρε(γ)μένα μου*** υποχωρώ μετά από ήττα, ηθική μείωση: *μάζεψε τα βρεμένα του κι έφυγε* (η) ***τις βρέχω σε κάποιον*** δέρνω κάποιον *κάτσε φρόνιμα, γιατί θα σου τις βρέξω* **5.** ρίχνω νερό (ή γενικότ υγρό) σε (κάτι) ~ *τον δρόμο* / *το πεζοδρόμιο* / *την αυλή* / *τη χλόη* ΣΥΝ καταβρέχω, ποτίζω **6.** (για υγρά) κινούμαι, ρέω πάνω σε επιφάνεια, καθιστώντας την υγρή: ο *ιδρώτας έβρεχε το μέτωπο* / *το σώμα του* **7.** (ευφημ) κατουρώ: *το μωρό έβρεξε το σεντόνι στον ύπνο του* **8.** (για θάλασσα) περιβρέχω: *το Ιόνιο Πέλαγος βρέχει τις ακτές τής Ηπείρου* **9.** (απρόσ. ***βρέχει***) πέφτει βροχή: ~ *καταρρακτωδώς* / *ραγδαία* / *δυνατά* / *συνεχώς* ‖ (παροιμ) «*στον καταραμένο τόπο Μάη μήνα* ~» ΦΡ (α) ***βρέχει καρεκλοπόδαρα / με το τουλούμι / με το κανάτι*** πέφτει καταρρακτώδης βροχή (β) ***πέρα βρέχει*** για κάποιον που δείχνει αδιαφορία, που αδρανεί. *εγώ του λέω ότι τα παιδιά του κινδυνεύουν κι αυτός* ~ *λες και πρόκειται γι' αλλουνού παιδιά!* (γ) ***βρέξει-χιονίσει*** υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. *αύριο θα 'ρθω* ~*!* ΣΥΝ ό,τι κι αν γίνει, οπωσδήποτε (δ) (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία άρα βρέχει*** βλ. λ *ράβδος* (μεσοπαθ ***βρέχομαι***) **10.** εκτίθεμαι πλήρως ή μερικώς στη βροχή· *βρήκαμε θέσεις στη στεγασμένη εξέδρα και έτσι δεν θα βρεχόμαστε* ΦΡ ***ούτε βρέχεται ούτε λιάζεται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αδιαφορεί πλήρως για κάτι, επειδή ο ίδιος είναι εξασφαλισμένος: *Τι τον νοιάζει αυτόν;* ~*!* **11.** περιβάλλομαι από νερά (θάλασσας ή λίμνης): *η Τουρκία στον βορρά βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα* **12.** (ευφημ.) κατουριέμαι *πάλι βράχηκε το μωρό!* ● ΦΡ ***το βρέχω*** συμπληρώνω ευχάριστη περίσταση εορταστικά με οινοποσία, με κατανάλωση οινοπνευματωδών *όταν αγοράσεις το αυτοκίνητο, θα το βρέξουμε φυσικά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βροχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε *mregh- «βρέχω», πβ ρωσ morositĭ, σερβοκρ. mokar «βρεγμένος» κ.ά. Ήδη αρχ η σημ. τής υπερκατανάλωσης οινοπνευ-

ματωδών ποτών, πβ *μέθη βρεχθείς* (Ευριπ. *Ηλέκτρα* 326)].

βρήκα ρ. › βρίσκω

βρίζα (η) {βριζών} η σίκαλη (βλ λ).
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν. ετύμου, λ μακεδονικής ή θρακικής προελ.]

βρίζω ρ μετβ κ αμετβ {έβρισ-α, βρίσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) επιτίθεμαι σε (κάποιον) με προσβλητικά και χυδαία λόγια: *~ θεούς και δαίμονες* || *~ χυδαία / άσχημα / για τα καλά* ΣΥΝ εξυβρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) χρησιμοποιώ υβριστικούς χαρακτηρισμούς, χυδαία λόγια: *υπάρχουν εφημερίδες που ασκούν σοβαρή κριτική και εφημερίδες που απλώς βρίζουν* ΣΥΝ αισχρολογώ. Επίσης (λόγ.) **υβρίζω** [αρχ.]
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *υβρίζω* < *ύβρις* (βλ.λ.)]

> **βρίζω – βλαστημώ.** Και οι δύο λέξεις δηλώνουν προσβλητική συμπεριφορά, όντας και οι δύο αρχαίες **(υβρίζω – βλασφημώ)**. Αρχική σημασία τού **(υ)βρίζω** (από το **ύβρις**) είναι η «προσβολή», που ξεκινάει από την αίσθηση τής υπεροχής ή τής εξουσίας έναντι τού άλλου. Έτσι, άλλοι συνδέουν ετυμολογικά τη λ με το **υπέρ** κι άλλοι με το **ύ** (= επί) και το **βρι-** «μεγάλος, ισχυρός» *(βριαρός)*. Το **βλασφημώ**, εξάλλου, αναγόμενο ετυμολογικά στα *βλάπτω / βλάβη* και το *φημί / φήμη*, που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημασία «μιλώ άσχημα για κάποιον, κακολογώ, βλάπτω την καλή φήμη, την υπόληψη, το όνομά του», νωρίς χρησιμοποιήθηκε για προσβολή σχετιζόμενη με τα θεία κατά τις ιερές τελετές. Έτσι, το μεν *βλασφημώ* έφτασε να σημαίνει σήμερα «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας τα θεία, δηλ. ό,τι ιερότερο για τον άνθρωπο (άρα και για τον υβριζόμενο)», ενώ το *βρίζω* «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας ιδιότητες τού ίδιου τού υβριζομένου, ή πρόσωπα τού στενού του περιβάλλοντος ή αξίες τις οποίες σέβεται»

βρίθω ρ. μετβ {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (+γεν. / +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η Ιστορία βρίθει παραδειγμάτων μεγάλων ανδρών με άδοξο τέλος* || *το μουσείο βρίθει από πίνακες μεγάλων ζωγράφων* || *το κείμενο βρίθει λαθών* ΣΥΝ (λόγ) γέμω
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι βαρύς, φορτωμένος», < Ι.Ε. *gʷrī-dh-, πβ. γερμ Krieg «πόλεμος» (< αρχ γερμ krēg «επιμονή»), που θα δικαιολογούσε τη συσχέτισή του με τη λ *βαρύς* (βλ λ) και με το σανσκρ. grī-ṣmá- «στην καρδιά τού καλοκαιριού» Ομόρρ αρχ *βρι-αρός* «στιβαρός, ισχυρός»]

> **βρίθω + γεν.:** Το ρ. **βρίθω** «είμαι γεμάτος» συντάσσεται κυρίως με γενική *Το κείμενο βρίθει λαθών – Η αίθουσα έβριθε κόσμου* κ.τ.ό Πρόκειται για αρχαία λ., ήδη ομηρική: *τράπεζαι σίτου και κρειῶν (κρεάτων), ἠδ' οἴνου βεβρίθασι* (Ομήρ *Οδ.* ο 334) Στη λόγια γλώσσα πλάστηκαν περί τα τέλη τού 19ου αι. αρκετά επίθετα σε **-βριθής** που δηλώνουν «πλησμονή», «τον γεμάτο από»: *κοσμοβριθής, χαριτο-βριθής, ανθο-βριθής, μικροβιο-βριθής, εντομο-βριθής, αστερο-βριθής* κ ά. Αρκετά εύχρηστο είναι σήμερα το επίθ **εμβριθής** και το παράγωγο ουσ. **εμβρίθεια**, που σημαίνουν αντιστοίχως «σοβαρός, βαρύνων, περισπούδαστος» και «σοβαρότητα, βαρύτητα»: *Πρόκειται για εμβριθή μελέτη – Με εξέπληξε η επιστημονική του εμβρίθεια*· ενίοτε χρησιμοποιείται και ειρωνικά· *Είναι εμβριθής βλαξ!*

βρικόλακας κ (εσφαλμ) **βρυκόλακας** (ο) [1873] {βρικολάκων} **1.** ο νεκρός που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, βγαίνει τη νύχτα από τον τάφο του και τρέφεται με αίμα ζωντανών ΣΥΝ βαμπίρ, δράκουλας **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε αντιπροσωπεύει δυσάρεστες καταστάσεις τού παρελθόντος ή αποτελεί απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν *οι ~ τής χούντας* **3.** (σπάν.-γενικότ.) το απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν: *«Οι ~»* (δράμα τού Ε Ίψεν) Επίσης **βουρβόλακας** κ. **βορβόλακας** κ **βουρβούλακας** κ **βουρκόλακας** [μεσν].
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *βουρκόλακας* < σλαβ. vrŭkolak (ή βουλγ vĭrkolak) < velkŭ «λύκος», πράγμα που εξηγείται από τον εντοπισμό πολλών τέτοιων ιστοριών (π.χ Καρπάθια, Τρανσυλβανία) Κατ' άλλη άποψη, < *βούρκος + λάκκος*, επειδή φωσφορισμοί παρουσιάζονται και πάνω από τους βούρκους (αλλά τότε η σύνθεση θα παρουσιαζόταν ταυτολογική). Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε **βρίκολος* < αρχ *βρίκελος* «τραγικό προσωπείο»].

βρικολακιάζω ρ αμετβ [μεσν.] {βρικολάκιασ-α, -μένος} **1.** γίνομαι βρικόλακας, καταδικάζομαι στη μετά θάνατον ζωή τού βρικόλακα **2.** (μτφ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) επανέρχομαι στη ζωή *με την παρουσία τού νεοναζιστή ηγέτη βρικολάκιασαν οι σκοτεινές ημέρες τού πολέμου και τής Κατοχής* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω, νεκρανασταίνομαι. **βρικολάκιασμα** (το).

βρισιά (η) **1.** η λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται με στόχο την ηθική μείωση αυτού προς τον οποίο απευθύνεται· *ξεστόμισε χυδαίες ~* || *περιέλουσε τους αντιπάλους του με ακατονόμαστες ~* ΣΥΝ (λόγ) ύβρις **2.** (κατ' επέκτ.) απρεπής λέξη ή φράση: *δεν είναι σωστό μικρό παιδί να μαθαίνει τέτοιες ~* || *οι πρώτες λέξεις που ρωτά σε μια ξένη γλώσσα είναι οι ~* ΣΥΝ κακιά λέξη, παλιοκουβέντα, βρομόλογο, (λόγ.) αισχρολογία, βωμολοχία.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ύβρισία* < αρχ. *υβρίζω* < *ύβρις*]

βρισίδι (το) {χωρ. γεν.} η διαδοχή ή ανταλλαγή ύβρεων· *έπεσε γερό ~ στον καβγά τους* || *ρίχνω / τραβάω / τρώω ~* ΣΥΝ (λόγ.) υβρεολόγιο

βρίσιμο (το) {βρισίμ-ατος | -ατα, -άτων} η εξύβριση, το να βρίσει κανείς (κάποιον/κάτι) *μετά από τέτοιο ~ που έφαγε, πώς να τολμήσει να ξαναπατήσει στο γραφείο!* || *τρώω / ρίχνω ~* ΣΥΝ χυδαιολόγημα, βρισιά. -- (υποκ) **βρισιματάκι** (το).

βρίσκομαι ρ αμετβ {βρέθηκα (λόγ. ευρέθην, -ης, -η., μτχ ευρεθείς, -είσα, -έν)} **1.** (α) ανακαλύπτομαι *βρέθηκε το φάρμακο για μια σοβαρή ασθένεια* || *βρέθηκε εμβόλιο κατά τού έιτζ* (β) εντοπίζομαι (από αυτούς που με αναζητούν): *βρέθηκε ο ληστής τής τράπεζας* || *ακόμη να βρεθεί ο τυχερός τού ΛΟΤΤΟ* || *βρέθηκε ο νέος που είχε εξαφανιστεί* (γ) (για κάτι που είναι αναγκαίο) αποκτώμαι: *πού να βρεθούν τόσα λεφτά*. (δ) (για κάτι που επιδιώκεται) επιτυγχάνομαι: *βρέθηκε η λύση τού προβλήματος* **2.** (α) είμαι σε συγκεκριμένο τόπο, εντοπίζομαι σε ένα σημείο: *η Τουρκία βρίσκεται ανατολικά τής Ελλάδας* || *ο πύργος τού Άιφελ βρίσκεται στο Παρίσι* || *αυτή την εποχή ο διευθυντής βρίσκεται στο Μιλάνο για δουλειές* ΦΡ ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** βλ. λ. *αλλού* (β) είμαι σε συγκεκριμένο σημείο στην πορεία μιας εργασίας, έργου κ λπ *πού βρισκόμαστε στην κατασκευή τής γέφυρας;* || *το σπίτι βρίσκεται στα μπετά* || *βρισκόμαστε στη μέση τής δουλειάς* || *~ στο τελικό στάδιο / σε εξέλιξη / στην αρχή* **3.** (τριτοπρόσ. ***βρίσκεται, βρίσκονται***) (α) (συνήθ αρνητ.) για κάποιον /κάτι συνήθ πολύ καλό, που συναντά κανείς σπάνια *δεν βρίσκονται πια τέτοιοι άνθρωποι σαν τον πατέρα σου* || *δεν βρίσκεται κάθε μέρα τέτοια ευκαιρία* || *βρίσκονται, νομίζεις, πολλοί που να νοιαστούν έτσι για σένα, όπως αυτός*, (β) (ως υπαρκτικό) (i) υπάρχω (σε κάποιον), με έχει (κάποιος): *μήπως σου βρίσκεται ένα κατοστάρικο*, (ii) υπάρχω. *βρέθηκε κανείς που να ενδιαφέρθηκε για την προσφορά μας*, **5.** είμαι σε ορισμένη κατάσταση (συναισθηματική, οικονομική, σωματική κ.λπ): *~ σε δύσκολη θέση / στο ζενίθ / σε νόμιμη άμυνα / σε κρίση / σε εκκρεμότητα / σε αμηχανία / σε καλή φόρμα / στο χείλος τής καταστροφής* ΣΥΝ διατελώ, είμαι ΦΡ (α) ***βρίσκομαι στην ανάγκη (κάποιου)*** έχω την ανάγκη τής βοήθειας (κάποιου), εξαρτώμαι από τη βοήθεια (κάποιου) *είναι τέτοιος εκμεταλλευτής, που ποτέ να μη βρεθείς στην ανάγκη του'* (β) ***σε δουλειά να βρισκόμαστε*** να έχουμε κάτι για να ασχολούμαστε, για εργασία ή γενικότ. ασχολία που δεν είναι επιβλεβλημένη ή αναγκαία **6.** (+σε) συμπαραστέκομαι σε κάποιον, του προσφέρω υποστήριξη *μόνο αυτός τού βρέθηκε στην ανάγκη* • ΦΡ (α) ***βρίσκομαι (με κάποιον)*** (μεσν. φρ.) συναντώ (κάποιον): *θα βρεθούμε κατά το απογευματάκι* || *βρεθήκαμε με την παρέα και το γλεντήσαμε!* (β) ***βρίσκομαι με (κάτι)*** αποκτώ ξαφνικά: *μετά τον θάνατο τού πατέρα της βρέθηκε με μια τεράστια περιουσία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*
[ΕΤΥΜ μεσν., βλ. λ *βρίσκω*].

βρισκούμενος, -η, -ο (καθημ) **1.** αυτός που χρησιμεύει ως πρόχειρο απόθεμα, που συμβαίνει σε δεδομένη στιγμή να βρίσκεται στην κατοχή κάποιου *πάρε δέκα χιλιάρικα να τα 'χεις βρισκούμενα, κι αν δεν τα χρειαστείς, τα επιστρέφεις αύριο* **2.** ***βρισκούμενα*** (τα) τα χρήματα που έχει κανείς μαζί του ή στη διάθεσή του σε συγκεκριμένη στιγμή, ό,τι διαθέτει κανείς ως περιουσία: *ο καθένας δίνει στον έρανο από τα ~ του* ΣΥΝ υπάρχοντα.
[ΕΤΥΜ < *βρίσκω* + *-ούμενος* (ενεστ. μεσοπαθ φωνής), πβ. κ *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος* κ ά.].

βρίσκω ρ μετβ κ αμετβ. {βρήκα (να/θα βρω), βρέθηκα (να/θα βρεθώ)} ♦ (μετβ) **1.** ανακαλύπτω (κάτι που έχω χάσει) *ευτυχώς, βρήκα τα κλειδιά μου εγκαίρως, πριν φωνάξω τον κλειδαρά!* || *δεν μπορώ να βρω πουθενά την ταυτότητά μου και δεν ξέρω πού την άφησα* ΣΥΝ ανευρίσκω ΑΝΤ χάνω ΦΡ (α) ***τα βρίσκω (όλα) στο πιάτο*** τα έχω (όλα) έτοιμα από άλλους, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλω προσπάθεια: *πώς να εκτιμήσει τον κόπο των γονιών του, αφού τα βρίσκει όλα στο πιάτο;* (β) ***πού το βρήκες γραμμένο;*** για να εκφραστεί ότι κάτι δεν ισχύει, ότι κακώς γίνεται *μα ~ ότι μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις!* (γ) ***βρίσκω το κουμπί (κάποιου)*** βλ. λ. *κουμπί* (δ) ***πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...*** για κάποιον που συχνάζει διαρκώς, συνέχεια (κάπου): *~, στα μπιλιάρδα!* (ε) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* (στ) (καθημ) ***βρίσκω και τα κάνω*** φέρομαι με τρόπο δυσάρεστο, εκμεταλλευόμενος την ατολμία ή την ανεκτικότητα των άλλων· *βρίσκει και τα κάνει το διαβολάκι γι' αυτό σας έχει βάλει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι!* (ζ) ***(κάτι / κάποιος) βρίσκει θέση (κάπου)*** (κάτι/κάποιος) γίνεται αποδεκτός *«στη χώρα μας το καινούργιο δεν βρίσκει εύκολα θέση»* (εφημ) **2.** εντοπίζω (κάτι κάπου) *~ μια πόλη στον χάρτη / ένα λήμμα στο λεξικό* **3.** συναντώ τυχαία ή προσυνεννοημένα· *βρήκε τον άνθρωπο που χρειαζόταν γι' αυτή τη θέση* || *εκεί που κάναμε βόλτα, βρήκαμε ένα συμπαθητικό ταβερνάκι* ΦΡ (ευχετ.) ***καλώς σε / σας βρήκα!*** (μεσν φρ) ως χαιρετισμός αυτού/αυτών που συναντά κανείς φτάνοντας σε έναν τόπο, κυρ μετά το ταξίδι συνήθ. ως απάντηση, απόκριση στο «καλώς όρισες / ορίσατε» **4.** (α) μου συμβαίνει κάτι (σε περιφράσεις αντί τού κανονικού ρήματος, βλ. κ λ *απολεξικοποιώ*)· *~ τραγικό θάνατο* (β) σε περιφράσεις που δηλώνουν το αποτέλεσμα ενεργειών μας, τη στάση των άλλων απέναντί μας κ.λπ.: *~ ανταπόκριση / μεγάλη απήχηση / στοργή / έντονη αντίδραση / καταφύγιο κι αποκούμπι* **5.** επιτυγχάνω (κάτι που επιδιώκω) *βρήκαμε τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας* || *το τέλειο δεν το βρίσκεις πουθενά* || *~ την εξήγηση μιας συμπεριφοράς* || *~ δουλειά·* ΦΡ (α) (μτφ) ***βρίσκω τον δρόμο μου*** διαμορφώνω την πορεία μου, παίρνω τις αποφάσεις μου για τη ζωή επιλέγοντας συνειδητά και αυτόνομα. *μην τον πιέζεις, θα βρει τον δρόμο του κανείς δεν χάνεται* (β) ***δεν βρίσκω λόγια*** βλ λ *λόγια* (γ) ***τα βρίσκω με (κάποιον)*** έρχομαι σε συμφωνία, συνεννοούμαι, λύνω τις διαφορές μου (με κάποιον): *συζήτησαν και τα βρήκαν, οπότε λύθηκε η παρεξήγηση* (δ) ***βρίσκω άκρη*** επιλύω πρόβλημα ή περιπλεγμένη κατάσταση *άντε να δούμε ποιος θα βρει την άκρη τώρα'* || *δεν μπορώ να βρω άκρη έτσι όπως μου τα λες, ξαναπές τα αργά και καθαρά, να καταλάβω* ΣΥΝ καταλαβαίνω **6.** επινοώ, εφευρίσκω, ανακαλύπτω: *βρήκα ένα σχέδιο για να γλυτώσουμε* || (καταχρ) *ο Φλέμινγκ βρήκε την πενικιλίνη* ΦΡ (α) ***βρίσκω πάτημα*** βρίσκω αφορμή, πρόφαση για να κάνω κάτι (β) ***βρίσκω (την) αφορμή*** χρησιμοποιώ ως πρόσχημα *με το πραξικόπημα κατά τού Μακαρίου η Τουρκία βρήκε αφορμή να εισβάλει στην Κύπρο* **7.** θεωρώ, αξιολογώ,

κρίνω: *δεν το ~ σωστό / δίκαιο / λογικό / φρόνιμο / πιθανό* || *της ταιριάζει πολύ το κίτρινο, δεν βρίσκεις.* || *όλα αυτά τα ~ υπερβολικά* || *εγώ τον ~ μια χαρά άνθρωπο·* ΦΡ (οικ.) (α) ***τα βρίσκω σκούρα / μπαστούνια*** αντιμετωπίζω μεγάλες δυσκολίες *τα βρήκε μπαστούνια με την τελευταία άσκηση* || *τώρα με τα νέα μέτρα πολλοί θα τα βρουν σκούρα με τη φορολογία* (β) ***βρίσκει (κάποιον) ο Χάρος*** πεθαίνει (κάποιος) *τον βρήκε ο Χάρος στον ανθό τής νιότης του* **8.** (α) (μτφ) (για δυσάρεστες καταστάσεις) πλήττω (κάποιον) *με βρήκε συμφορά* || *τον βρήκε μεγάλο κακό τον άμοιρο!* (β) (συνήθ σε περιφράσεις) υφίσταμαι (μια αρνητική κατάσταση), έρχομαι αντιμέτωπος με (κάτι/κάποιον) ΦΡ (α) ***βρίσκω τον μπελά μου / τον διάβολό μου*** μπλέκομαι σε δυσάρεστη και επιζήμια για μένα κατάσταση. *πήγες να βοηθήσεις, αλλά βρήκες τον μπελά σου* (β) ***βρίσκω τον μάστορη / τον δάσκαλό μου*** συναντώ αυτόν που μπορεί να με νικήσει, να με φέρει σε δύσκολη θέση. *είναι κακομαθημένος και απειθάρχητος. αλλά κάποτε θα βρει τον μάστορή του* (γ) (λαϊκ) ***απ' τον Θεό να το 'βρεις*** (ενν το καλό ή το κακό) η ανταπόδοση τής πράξης σου (τής ευεργεσίας ή τής βλάβης που μου προξένησες) να έρθει από τον Θεό: *~ το καλό που μου έκανες. παιδί μου!* || *~ παλιάνθρωπε!* **9.** χτυπώ (κάτι): *τον βρήκε στο μπράτσο μια αδέσποτη σφαίρα* **10.** (ειδικότ.) ευστοχώ. χτυπώ έχοντας εστιάσει σε συγκεκριμένο σημείο: *~ τον στόχο μου / το κέντρο* **11.** ανακαλύπτω (τη λύση, την ερμηνεία): *μπορείς να βρεις αυτό το αίνιγμα.* || (επιφών) *το βρήκα!* (πβ. αρχ *εὕρηκα*) **12.** αναγνωρίζω (σε κάποιον ιδιότητα, αρετή, ελάττωμα, ασθένεια κ λπ) *τι του βρήκε και τον παντρεύτηκε.* || *ο γιατρός τού βρήκε ακροαστικά* ♦ (αμετβ) **13.** (καθημ. για κάτι που βρίσκεται σε κίνηση) συναντώ εμπόδιο καθώς κινούμαι *το γρανάζι, καθώς γυρίζει. βρίσκει στον άξονα* **14.** (για κινούμενα οχήματα) χτυπώ. τρακάρω, συγκρούομαι (με κάτι) ελαφρά: *το αυτοκίνητο βρήκε λίγο στο φτερό* (χτύπησε. τράκαρε) || *Πρόσεξε! Η ρόδα βρίσκει στο πεζοδρόμιο* (ακουμπάει, χτυπάει) • ΦΡ (αργκό) ***τη βρίσκω*** μου αρέσει πολύ· *~ να κοιτώ το ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ γουστάρω
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *εὑρ-ίσκ-ω.* παρεκτεταμένος τ θέματος *εὑρ-* που απαντά στον αόρ. β' *εὑρ-εῖν* < Ι Ε. *swer- / *wer- «βρίσκω», πβ. αρμ gerem «συλλαμβάνω. καταλαμβάνω»].

ευρίσκω – βρίσκω – βρίσκομαι. Το **ευρίσκω**. ήδη ομηρικό, ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων που μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα με σίγηση τού άτονου προτακτικού φωνήεντος. *ευρίσκω* > *υρίσκω* > **βρίσκω** (πβ *ερωτώ* > **ρωτώ**, *εξοδεύω* > **ξοδεύω**, *ερημάζω* > **ρημάζω**, *εξοφλώ* > **ξοφλώ** κ ά) Ομοίως και *εύρω* (évro) > *υρω* (vro) > **βρω** *εύρηκα* (évrika) > *υρηκα* (vrika) > **βρήκα**. Παράγωγα: *εύρεση, εύρημα (ευρηματικός. ευρηματικότητα). ευρετήριο. εύρετρα·* (κι από το *βρίσκω*) *βρετικά. βρετίκια* Σύνθετα τού *ευρίσκω αν-ευρίσκω (ανεύρεση. ανευρετικός), εφ-ευρίσκω (εφεύρεση, εφευρέτης, εφευρετικός), εξ-ευρίσκω (εξεύρεση), παρ-ευρίσκομαι, συν-ευρίσκομαι* «συνουσιάζομαι» *(συνεύρεση)*
Εύρηκα. Αυτός ο (αρχαίος) παρακείμενος τού ρ *ευρίσκω* έγινε διεθνώς γνωστός όρος (πβ αγγλ. eureka, γαλλ eurêka κ.ά) από την περίφημη φράση *«εὕρηκα-εὕρηκα»* που κραύγασε ο Αρχιμήδης (περ 287-212 π Χ) βγαίνοντας από το. μπάνιο του, όταν τυχαία εκεί μέσα. παρατηρώντας την άνωση τού σώματός του από το νερό, συνέλαβε την υδροστατική αρχή (τα σώματα που βυθίζονται στο νερό δέχονται ώθηση προς τα πάνω [άνωση] ίση με το βάρος τού νερού που εκτοπίζουν) και μαζί τη λύση τού προβλήματος που του είχε θέσει ο βασιλιάς των Συρακουσών πώς μπορεί να ελέγξει αν το στέμμα που του είχαν κατασκευάσει ήταν από καθαρό χρυσάφι ή αν ήταν νοθευμένο με άργυρο Η φράση/λέξη χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσουμε τη χαρά μας για κάτι που μας απασχολεί πολύ και τού οποίου βρίσκουμε ξαφνικά τη λύση.
Το μεσοπαθητικό **βρίσκομαι** λειτουργεί και ως συνδετικό-υπαρκτικό ρήμα: *Ο άρρωστος βρίσκεται* (= είναι) *στο νοσοκομείο Βρέθηκε* (= υπήρξε) *κάποιος βουλευτής. που υποστήριξε το αίτημά μας – Μήπως σου βρίσκονται* (= υπάρχουν, έχεις) *καθόλου ψιλά;*

βρογχεκτασία (η) [1889] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ χρόνια ασθένεια των βρογχικών πόρων. που χαρακτηρίζεται από διεύρυνσή τους και παροξυσμικό βήχα, πυώδη απόχρεμψη κ.λπ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ bronchectasie]
βρόγχιο (το) [αρχ.] {βρογχί-ου | -ων} το βρογχιόλιο (βλ λ)
βρογχικός, -ή. -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους βρόγχους *~ αναπνοή / δίοδος* **2. *βρογχικά*** κ (καθημ) ***βροχικά*** (τα) πάθηση των βρόγχων *έχω ~.*
βρογχιόλιο (το) {βρογχιολί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένας από τους μικρούς βρογχικούς κλάδους στη συνέχεια των τμηματικών βρόγχων. που χρησιμεύουν για τη μεταφορά τού αέρα στις κυψελίδες των πνευμόνων ΣΥΝ βρόγχιο
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < *γαλλ* bronchiole, υποκ. τού bronche < λατ. bronchia < αρχ *βρόγχια* < *βρόγχος*]
βρογχίτιδα (η) [1841] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ φλεγμονή τού βλεννογόνου των βρόγχων. η οποία προκαλείται από οίδημα ή εισπνοή ερεθιστικών ουσιών: *οξεία / χρονία ~.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < νεολατ bronchitis].
βρογχοδιασταλτικός, -ή. -ό (για φάρμακα) αυτός που συντελεί στη διαστολή των βρόγχων, ώστε να διευκολύνεται η αναπνοή
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bronchodilator (νόθο σύνθ.)].
βρογχοκήλη (η) [μτγν] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η παθολογική αύξηση των διαστάσεων τού θυρεοειδούς αδένα στην εμπρόσθια και στις πλάγιες πλευρές τού λαιμού.
βρογχοπνευμονία (η) [1876] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ πνευμονία που εστιάζεται στις βρογχικές διόδους
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ bronchopneumonie].
βρόγχος (ο) ΙΑΤΡ καθεμιά από τις δύο διακλαδώσεις τής τραχείας. οι οποίες εκτείνονται μέσα στους πνεύμονες *άνω λοβιαίος / κάτω λοβιαίος ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ < **βρόχω* «καταπίνω» (με εκφραστ έρρινο *-γχ-*) < *g^{w}rogh-. ετεροιωμ. βαθμ τού Ι Ε *g^{w}er- «καταπίνω». πβ μέσ γερμ krage «λαιμός» (> γερμ. Kragen «γιακάς»), αγγλ. crawe «στομάχι (πουλιού)». Ομόρρ. ***κατα-βροχθ-ίζω,*** ίσως και *βι-βρώ-σκω* (βλ λ *βρώση*)]
βρογχοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση με βρογχοσκόπιο. Επίσης **βρογχοσκοπία**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. bronchoscopy]
βρογχοσκόπιο (το) {βρογχοσκοπί-ου | -ων} αυτοφωτιζόμενο. εύκαμπτο κυλινδρικό όργανο, που εισάγεται μέσα στην τραχεία και στους βρόγχους για εξέτασή τους και λήψη πτυέλων ή βιοψίας για διαγνωστικούς λόγους
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. bronchoscope].
βρογχοτομία (η) [1853] {βρογχοτομιών} ΙΑΤΡ η χειρουργική επέμβαση για τη διάνοιξη βρόγχου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. bronchotomie]
βρόμα (η) (συχνή ορθ *βρώμα*) {χωρ γεν πληθ } (καθημ.) **1.** η δυσάρεστη οσμή (από τρόφιμα. ακαθαρσίες. γενικότ. από ακάθαρτο χώρο ή πρόσωπο) *μας έχει πνίξει η ~ από τα σκουπίδια* || *η ~ απ' την απλυσιά* ΣΥΝ δυσοσμία, δυσωδία ΑΝΤ ευωδία· ΦΡ (α) (επιτατ) ***βρόμα και δυσωδία*** (από σύγχυση φρ τής νεκρώσιμης ακολουθίας *«σκωλήκων βρῶμα καὶ δυσωδία»*, όπου *βρῶμα* «φάγωμα, βρώση») (i) για πολύ μεγάλη δυσοσμία, για ανυπόφορη κακοσμία ΣΥΝ μπόχα (ii) (μτφ) για μεγάλη ηθική κατάπτωση. για μεγάλη διαφθορά *~ από τις αποκαλύψεις για τα σκάνδαλα* ΣΥΝ σήψη (β) (μτφ.) ***βγάζω βρόμα*** βλ λ *βγάζω* (γ) ***βγαίνει βρόμα*** βλ. λ *βγαίνω* (συνεκδ) **2.** κάθε ακαθαρσία ή βρομιά *ένα πουκάμισο μαύρο απ' τη ~* || *ζει μες στη ~* ΣΥΝ ρύπος. λέρα **3.** (μτφ -υβριστ.) γυναίκα με αισχρό. πρόστυχο χαρακτήρα και ανέντιμη συμπεριφορά ΣΥΝ παλιογυναίκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *οσμή*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *βρομῶ* (υποχωρητ) Η εσφαλμ γρ με *-ω- (βρώμα)* οφείλεται σε παρετυμολ σύνδεση με το ουσ *βρῶμα (τό)* < *βιβρώσκω* «τρώγω» Σημειωτέον ότι γραμματικοί όπως ο Φρύνιχος καταδίκαζαν ήδη από την Αρχ τη γρ με -*ω*- Όλες οι σημ. τής λ είναι ήδη μεσν. Βλ. κ *βρομῶ*]

βρόμα ή βρώμα, βρομώ ή βρωμώ; Το ουσ. **βρόμα** είναι παράγωγο τού ρ. **βρομώ**, το οποίο παράγεται από το *βρόμος* (ο) και αυτό από το αρχ. ρ. *βρέμω* Και τα τρία *(βρέμω – βρόμος - βρομῶ)* δήλωναν κρότο. θόρυβο και είναι ομόρριζα τού *βροντή βροντῶ* Όπως φαίνεται από την ετυμολογική προέλευση των λέξεων. η σωστή τους γραφή είναι με *-ο- (βρόμα. βρομώ)* Το *-ω-* εμφανίστηκε πρώτα στο ουσ. **βρώμα** από παρετυμολογική σύγχυση τής λ. *βρόμα* με το ουσ. *βρῶμα* «φάγωμα. η βρώση» (< *βιβρώσκω*) εξαιτίας τής εκκλησιαστικής φράσης *«σκωληκων βρῶμα και δυσωδία»* (νεκρώσιμη ακολουθία) Από το *βρώμα (η)* γράφτηκε και *βρωμώ* Άρα, η ορθή γραφή είναι (η) **βρόμα** και ρ **βρομώ**. που καμιά σχέση δεν έχουν με τη λ (το) **βρώμα** (< *βιβρώσκω*) → *παρώνυμο*

βρομάνθρωπος (ο) {βρομανθρώπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ) άνθρωπος με αισχρή, πρόστυχη συμπεριφορά ΣΥΝ παλιάνθρωπος.
βρομερός, -ή, -ό [μεσν.] βρόμικος (βλ λ.). — **βρομερότητα** (η) [1889]
βρόμη κ (εσφαλμ.) **βρώμη** (η) {χωρ πληθ } ποώδες δημητριακό των εύκρατων περιοχών. που χρησιμοποιείται κυρ για τη διατροφή των ζώων (ειδικότ. αλόγων, πουλερικών και νεαρών ζώων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βρόμος* < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο – θορυβώ (για ανέμους και θύελλες)». πιθ επειδή το συγκεκριμένο φυτό τρέμει με την παραμικρή ριπή τού ανέμου].
βρομιά (η) (συχνή ορθ *βρωμιά*) (καθημ) {χωρ γεν πληθ } **1.** οτιδήποτε επιβαρύνει την καθαριότητα και την υγιεινή *τόση ~ που είχε μαζέψει αυτό το σπίτι. δύο μέρες καθαρίζαμε* ΣΥΝ βρόμα ΑΝΤ πάστρα, καθαριότητα **2.** (μτφ) κάθε ανήθικη. πρόστυχη ενέργεια, η οποία καταδικάζεται ως ασυμβίβαστη με την ηθική αντίληψη *έπρεπε να ντρέπονται για τις ~ τους* ΣΥΝ ανομία **3.** (μτφ) γενικευμένη κατάσταση διαφθοράς και ανηθικότητας: *η σκοτεινή αυτή υπόθεση κρύβει πολλή ~* ΣΥΝ σήψη, δυσωδία. διαφθορά
βρομιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμιάρης*) {βρομιάρηδες} (εκφραστ.) **1.** αυτός που είναι βρόμικος. που δεν πλένεται. δεν καθαρίζεται *~ ρούχα* **2.** (μτφ) αυτός που έχει πρόστυχη και χυδαία συμπεριφορά **3. *βρομιάρης*** (ο). ***βρομιάρα*** (η) (υβριστ) το αποκρουστικά βρόμικο ή (μτφ) πρόστυχο πρόσωπο ΣΥΝ (μτφ) αχρείος, παλιάνθρωπος Επίσης **βρομιάρικος,** -η/-ια, -ο [μεσν.] – ***βρομιάρικα*** επίρρ
βρομίζω ρ αμετβ κ. μετβ [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμίζω*){βρόμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ) γίνομαι βρόμικος: *τόσο γρήγορα που βρομίζει αυτό το ρούχο, δεν προλαβαίνω να πλένω* ♦ (μετβ) **2.** κάνω (κάποιον/κάτι) βρόμικο: *έχυσε κρασί και βρόμισε το τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. λερώνω ΑΝΤ ξεβρομίζω. καθαρίζω **3.** (μτφ) στιγματίζω ηθικά: *δεν ήθελε με ανομίες να βρομίσει το όνομα τής οικογένειάς του* ΣΥΝ σπιλώνω. μαγαρίζω. στιγματίζω – **βρόμισμα** (το). **βρομισιά** (η)
βρόμικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (συχνή ορθ *βρώμικος*) **1.** αυτός που στερείται καθαριότητας ή υγιεινής· *είσαι ~ πάλι στις λάσπες έπαιζες;* || *~ ρούχα / δρόμοι / σπίτι / νύχια / τετράδιο* ΣΥΝ ακάθαρτος. λερωμένος ΑΝΤ καθαρός **2.** αυτός που αναδίδει δυσάρεστη μυρωδιά. κυρ λόγω ελλιπούς καθαριότητας ή υγιεινής: *η ατμόσφαιρα ήταν τόσο ~ στο κλειστό δωμάτιο. που βγήκε αμέσως έξω* ΣΥΝ δυσώδης ΑΝΤ ευ-

ωδιαστός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ηθικά επιλήψιμος. ~ *χρήμα / δουλειές / άνθρωπος / λεξιλόγιο / πόλεμος* || *μια ~ ιστορία πορνείας και ναρκωτικών* ΣΥΝ ανήθικος, αισχρός, αχρείος, ανέντιμος, φαύλος ΑΝΤ καθαρός, τίμιος – **βρόμικα** επίρρ.

βρόμιο (το) [1876] {βρομίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Br) που ανήκει στα αλογόνα, βρίσκεται κυρ σε αποθέματα ορυκτού αλατιού ή στο θαλασσινό νερό και έχει χαρακτηριστικά δυσάρεστη οσμή (βλ. κ λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). — **βρομιούχος**, *-ος, -ο* [1876]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. brome < μτγν *βρόμος / βρῶμος* «δυσάρεστη οσμή», εξαιτίας τής δυσωδίας που χαρακτηρίζει το αέριο].

βρομο- κ **βρομό-** κ **βρομ-** [μεσν] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: **1.** τού βρόμικου, τού ρυπαρού. *βρομό-νερο, βρομό-σπιτο* **2.** τού χυδαίου, τού ανήθικου, τού ανέντιμου: *βρομ-άνθρωπος, βρομο-θήλυκο* **3.** αυτού που προκαλεί απαρέσκεια, αποστροφή, εκνευρισμό· γενικά, με υβριστ διάθεση *βρομοστυλό, βρομό-σκυλο, βρομό-παιδο!* ΣΥΝ παλιο-, (¹) κωλο-, σκατο-

βρομόγλωσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (εκφραστ -οικ) **1.** ο τρόπος έκφρασης που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας, ευπρέπειας και κομψότητας: *έχει αυτός μια ~, που αν σε πιάσει στο στόμα του, δεν ξέρεις πού να κρυφτείς!* ΣΥΝ βρομόστομα **2.** (συνεκδ) ο άνθρωπος που εκφράζεται με ανάλογο τρόπο *μερικές ~ λένε πάλι ένα σωρό πράγματα γι' αυτήν!* ΣΥΝ βρομόστομος. — **βρομόγλωσσος**, -η, -ο

βρομογυναίκα (η) {βρομογυναικών} υβριστικά για γυναίκα ΣΥΝ παλιογυναίκα. Επίσης **βρομογύναικο** (το)

βρομοδουλειά (η) (εκφραστ.-οικ) **1.** εργασία που γίνεται υπό επαχθείς (κυρ. μισθολογικούς) όρους· *γιατί κάνεις αυτή τη ~ και ταλαιπωρείσαι άσκοπα;* ΣΥΝ παλιοδουλειά **2.** πράξη ή υπόθεση που χαρακτηρίζεται από ανεντιμότητα και ανηθικότητα: *είναι καλό και τίμιο παιδί δεν ανακατεύεται σε βρομοδουλειές* || *σκαρώνω ~* ΣΥΝ πονηριά, απατεωνιά, ατιμία, βρομιά.

βρομοθήλυκο (το) υβριστικά για νεαρή γυναίκα ΣΥΝ βρομογύναικο, παλιοθήλυκο

βρομόκαιρος (ο) (εκφραστ.-οικ) ο πολύ άσχημος και άστατος καιρός *Αμάν πια αυτός ο ~! Μια βρέχει, μια φυσάει* ΣΥΝ παλιόκαιρος

βρομοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ κ αμετβ. {βρομοκοπάς.. | μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} (εκφραστ -οικ) ♦ **1.** (μετβ) *αναδίδω (απωθητική οσμή): βρομοκοπούσε ολόκληρος τσιγάρο και ουίσκι* ♦ **2.** (αμετβ) μυρίζω άσχημα, έχω δυσάρεστη μυρωδιά· *βρομοκοπά ολόκληρος!* || *Θα βάλεις καθαρό πουκάμισο και θα βρομοκοπάς; Κάνε ένα μπάνιο πρώτα!*
[ΕΤΥΜ < *βρόμα* + *-κοπώ* (βλ.λ)].

βρομοκουβέντα (η) {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ -καθημ) η χυδαία, απρεπής λέξη ή φράση: *μην ξαναπείς τέτοιες ~!* ΣΥΝ βρομόλογο.

βρομόλογο (το) (συνήθ σε πληθ.) λέξη ή φράση υβριστική και χυδαία ΣΥΝ βρισιά, παλιόλογο, βωμολοχία.

βρομόνερο (το) (εκφραστ.-οικ) το μολυσμένο ή ακάθαρτο νερό: *τι πίνεις αυτό το ~, ξέρεις από πού είναι;* Επίσης **βρομονέρι**

βρομόξυλο (το) (εκφραστ -οικ.) το δυνατό ξυλοκόπημα: *θα του ρίξω ένα ~, να μάθει να βγάζει γλώσσα το παλιόπαιδο!*

βρομόπαιδο (το) (εκφραστ -οικ) **1.** το βρόμικο, ακάθαρτο παιδί **2.** το ζωηρό και άτακτο παιδί· (γενικότ.) το κακό παιδί ΣΥΝ παλιόπαιδο

βρομοποδαράς (ο) {βρομοποδαράδες}. **βρομοποδαρού** (η) {βρομοποδαρούδες} (μειωτ -ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που τα πόδια του μυρίζουν άσχημα.

βρομόσκυλο (το) [μεσν] (εκφραστ -οικ.) **1.** το ακάθαρτο σκυλί. *στην πλατεία, κυκλοφορούν αδέσποτα ~!* ΣΥΝ παλιόσκυλο (υβριστ.) **2.** το κακό και δύστροπο σκυλί **3.** (μτφ.) άνθρωπος χωρίς ευγένεια ψυχής ή τρόπους ΣΥΝ παλιάνθρωπος, παλιόσκυλο.

βρομόστομα (το) {χωρ γεν κ. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) **1.** ο αγενής και άκομψος, ο προσβλητικός τρόπος έκφρασης ΣΥΝ βρομόγλωσσα **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που εκφράζεται με προσβλητικό και άσχημο τρόπο: *είναι ένα ~, ο Θεός να σε κρατά μακριά του!* ΣΥΝ βρομόγλωσσος, βωμολόχος, αθυρόστομος — **βρομόστομος**, -η, -ο [μεσν.]

βρομούσα (η) [μεσν.] {δύσχρ. βρομουσών} **1.** δύσοσμο φυτό **2.** έντομο που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να εκκρίνει δύσοσμο υγρό, όταν ενοχληθεί.

βρομόχερο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το βρόμικο χέρι (μειωτ.) σε φρ όπως ***μάζεψε / πάρε τα βρομόχερά σου!*** για να δηλωθεί έντονη ενόχληση από τα χέρια (κάποιου)

βρομύλος (ο) (σκωπτ) ο ακάθαρτος, ο πολύ βρόμικος.
[ΕΤΥΜ < *βρόμα* + παραγ. επίθημα *-ύλος*, κατά τα επίθ *στρογγ-ύλος, αγκ-ύλος* κ ά.].

βρομώ (κ -άω) (συχνή ορθ *βρωμώ*) ρ αμετβ κ. μετβ. {βρομάς | βρόμησα} ♦ (αμετβ.) **1.** αναδίδω απωθητική, δυσάρεστη οσμή· *τα ρούχα του βρομάνε* ΣΥΝ μυρίζω, (λόγ.) όζω ΑΝΤ μοσχοβολώ, ευωδιάζω ΦΡ (α) ***το ένα μού βρομά και τ' άλλο μού μυρίζει / ξινίζει*** κ. ***όλα μού βρομάνε*** είμαι παράξενος και ιδιότροπος άνθρωπος, βρίσκω ελαττώματα στα πάντα (β) (ειρων.) ***ώσπου να κουνήσει το ένα πόδι, βρομάει το άλλο*** για ανθρώπους εξαιρετικά αργούς στις κινήσεις τους ή στη λήψη αποφάσεων: *αν περιμένεις από αυτόν να σου κάνει τη δουλειά, σώθηκες ~!* (γ) ***το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι*** για να δείξουμε ότι η δυσλειτουργία ή η διαφθορά σε έναν τομέα / χώρο ξεκινά από την κορυφή τής ιεραρχίας, από τους διοικούντες (δ) (εκφραστ.) ***βρόμησε η υπόθεση*** για περιπτώσεις στις οποίες μια υπόθεση καθυστερεί υπερβολικά, αποτελματώνεται. *από αναβολή σε αναβολή ~!* (ε) ***πέρσι ψόφησε, φέτος βρόμησε*** πράγματα για τα οποία διαμαρτυρόμαστε, δυσανασχετούμε ή καταλαβαίνουμε πολύ καθυστερημένα **2.** (για ύποπτη υπόθεση, συναλλαγή κ.λπ) περιέχω ύποπτα, παράνομα στοιχεία. *η ιστορία αυτή βρομάει* ♦ **3.** (μετβ) αναδίδω (συγκεκριμένη δυσάρεστη οσμή) *καπνίζει μανιωδώς και τα ρούχα του βρομάνε τσιγαρίλα* || *~ απλυσιά / ποδαρίλα* || *τα χνότα τους βρομούν ουίσκι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «θορυβώ, κροτώ», < *βρόμος* «δυνατός θόρυβος, βροντή» < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω», αβεβ ετύμου, πιθ < Ι Ε *mrem- «κάνω υπόκωφο θόρυβο», πβ σανσκρ marmarah «μουρμουρίζω», λατ fremo «θορυβώ», γαλλ frémir, γερμ brummen «μουρμουρίζω», πολ brzmieć «ηχώ, θορυβώ» κ ά Ομόρρ. *βροντή, μουρμουρίζω* (< αρχ *μορμύρω*) Η σημασιολογική μεταβολή «θορυβώ» › «μυρίζω άσχημα» οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένοι χαρακτηριστικοί κρότοι ακολουθούνται από δυσοσμία Βλ λ *βρόμα*].

βροντερός, -ή, -ό αυτός που δίνει την ηχητική εντύπωση βροντής· (συνήθ. μτφ.) ηχηρός, που γίνεται έντονα αισθητός: ~ *φωνή / γέλιο* || *ο λαός έδωσε ένα ~ «παρών» στη διαδήλωση* ΣΥΝ τρανταχτός, βροντώδης. — **βροντερά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *βροντή* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ *τρομ-ερός*].

βροντή (η) **1.** ο έντονος θόρυβος που συνοδεύει τον κεραυνό *ακούστηκε μια ~* || *αστραπές και βροντές* ΣΥΝ μπουμπουνητό **2.** (συνεκδ) κάθε ισχυρός ήχος, κρότος μεγάλης έντασης· *η ~ τού καννονιού* ΣΥΝ κρότος, βρόντος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα*
[ΕΤΥΜ αρχ < **βρομ-τή*, ετεροιωμ. βαθμ τού *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω». Βλ κ. *βρομώ*]

βρόντημα (το) [αρχ.] {βροντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο ήχος τής βροντής ΣΥΝ μπουμπούνισμα **2.** (γενικότ.) οποιοσδήποτε έντονος, εκκωφαντικός θόρυβος που συνοδεύεται συνήθ από τράνταγμα: *έδωσε τέτοιο ~ στην πόρτα, που παραλίγο να σπάσει.*

βροντοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ κ. μετβ [1816] {βροντοκοπάς | βροντοκόπησα} ♦ **1.** (αμετβ.) προκαλώ δυνατό θόρυβο, κάνω κρότο ♦ **2.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι) δυνατά, ώστε να ακουστεί δυνατός κρότος. — **βροντοκόπημα** (το) [1812]
[ΕΤΥΜ < *βροντώ* + *-κοπώ* (< *κόπτω*), πβ κ. *μεθο-κοπώ, σφυρο-κοπώ*]

βρόντος (ο) ο κρότος τής βροντής και γενικότ κάθε δυνατός ήχος, τού οποίου η ένταση μπορεί να προκαλέσει ελαφρά δόνηση: *η πόρτα έκλεισε με ~* || *ο άγριος ~ τον κατατρόμαξε* ΣΥΝ πάταγος, θόρυβος· ΦΡ ***στον βρόντο*** (i) στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο στόχο *πυροβολώ / ρίχνω ~* (ii) χωρίς αποτέλεσμα, ματαίως *μιλούσε ~, κανείς δεν του έδινε σημασία* || *πετάει λεφτά ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < *βροντώ* (υποχωρητ.). Η φρ. *στον βρόντο* προήλθε από τη συνήθεια πολεμιστών να πυροβολούν προς την κατεύθυνση από όπου ακουγόταν ο πυροβολισμός, χωρίς να έχουν εντοπίσει τον στόχο].

βροντόσαυρος (ο) [1891] {βροντοσαύρ-ου | -ων, -ους} φυτοφάγος δεινόσαυρος που έζησε κατά την ιουρασική περίοδο από τα μεγαλύτερα χερσαία ζώα που έζησαν, με βάρος 30 περίπου τόνων και μήκος γύρω στα 21 μέτρα, μακρύ λαιμό και ουρά, ογκώδη πόδια και συγκριτικά πολύ μικρό κεφάλι
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. brontosaurus]

βροντοφωνάζω ρ αμετβ. κ. μετβ. {βροντοφώναξα} ♦ **1.** (αμετβ) βγάζω δυνατή, βροντερή φωνή ♦ **2.** (μετβ.) (συνεκδ) διακηρύσσω με έντονο και κατηγορηματικό τρόπο, φωνάζω (κάτι) δυνατά *~ το όνομά μου* || *σύσσωμο το πλήθος βροντοφώναξε την πίστη του στον ηγέτη του* ΣΥΝ διαλαλώ, διακηρύσσω. Επίσης **βροντοφωνώ** [μεσν] {-είς .}.

βροντόφωνος, -η, -ο [μτγν] αυτός που διαθέτει βροντερή φωνή ΣΥΝ τρανταχτός, ηχηρός. – **βροντόφωνα / -ώνως** [1825] επίρρ.

βροντοχτυπώ (κ -άω) ρ. {βροντοχτυπάς .. | βροντοχτύπησα} (εκφραστ.) χτυπώ προκαλώντας δυνατό κρότο ή ενοχλητικά δυνατό θόρυβο. *~ τα ζάρια / την πόρτα* ΣΥΝ βροντοκοπώ

βροντώ (κ. -άω) ρ αμετβ κ μετβ. {βροντάς... | βρόντη-σα κ. -ξα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω βροντή: *«βροντά κι αστράφτει ο ουρανός και σειέται ο απάνω κόσμος»* (δημοτ. τραγ) **2.** (απρόσ. ***βροντά***) ρίχνει βροντές· *όλη νύχτα βροντούσε και χαλούσε ο κόσμος* || *έξω αστράφτει και ~* ΣΥΝ μπουμπουνίζει· ΦΡ ***αστράφτω και βροντάω*** (μεσν. φρ.) για πρόσωπο που εκφράζεται με έντονο και επιθετικό τρόπο: *άστραψε και βρόντηξε στην αγόρευσή του ο εισαγγελέας* **3.** παράγω εξαιρετικά ισχυρό θόρυβο: *όλη νύχτα βροντούσαν τα πυροβόλα* || *τα βραχιόλια της βροντούν* ΦΡ (παροιμ) ***στού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** για πρόσωπο που δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για όσα του λέμε, που αδιαφορεί πλήρως για συμβουλές ή παρακλήσεις **4.** (για κλειστούς ή ανοικτούς χώρους) αντηχώ: *τα βουνά βροντούσαν από τον καννονιοβολισμό* ♦ (μετβ) **5.** χτυπώ (κάτι) με δύναμη, παράγοντας δυνατό ήχο, προκαλώντας θόρυβο *βρόντηξε πίσω του την πόρτα κι έφυγε* ΣΥΝ βαρώ **6.** ρίχνω (κάτι/κάποιον) με δύναμη κάτω *με μία λαβή τον σήκωσε πάνω από τον ώμο του και τον βρόντηξε στο πάτωμα* || (μτφ.) *τους βρόντηξε στο γραφείο την παραίτησή της* ΦΡ ***τα βροντώ (κάτω / χάμω)*** (i) εγκαταλείπω μια προσπάθεια, προτού την ολοκληρώσω τα παρατάω: *μόλις κουράστηκε, τα βρόντηξε κι έφυγε* (ii) (για εργαζόμενο) παραιτούμαι, διακόπτω από μόνος μου επαγγελματική συνεργασία.. *αν δεν αλλάξουν οι όροι εργασίας, θα τα βροντήξω όλα κάτω και θα φύγω* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα, υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βροντῶ (-άω)* < *βροντή* (βλ λ)].

βροντώδης, -ης, -ες [μτγν] {βροντώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κυρ. για ήχους) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση και δύναμη: *~ χειροκροτήματα / γέλια / φωνές* ΣΥΝ βροντερός — **βροντωδώς** επίρρ. [1883] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

βρούβα (η) {δύσχρ βρουβών} **1.** ποώδες φυτό, που για πολλές καλλιέργειες θεωρείται ζιζάνιο, αλλά αξιοποιείται στην παρασκευή καταπλασμάτων, εμπλάστρων, καθώς και φαρμάκων **2.** (συνεκδ.) ο εδώδιμος βλαστός τού φυτού *τρώω βρούβες*· ΦΡ (σκωπτ) ***(πάω / με στέλνουν) για βρούβες*** για άσκοπες και ανώφελες πράξεις, χωρίς πρακτικό σκοπό ή αποτέλεσμα
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < **βούλβα* (με μετάθεση φθόγγου και τροπή *λ > ρ*) < λατ bulbus < αρχ. *βολβός*]

βρουκέλλα (η) {βρουκελλών} ΙΑΤΡ βακτήριο που προκαλεί τη βρουκέλλωση (τον μελιταίο πυρετό).
[ΕΤΥΜ < νεολατ brucella, από το όνομα τού Βρετανού φυσικού Sir David Bruce (1855-1931), ο οποίος ανακάλυψε το βακτήριο αυτό].

βρουκέλλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ πάθηση που οφείλεται σε είδη τού βακτηρίου βρουκέλλα (βλ.λ.) ΣΥΝ μελιταίος πυρετός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ brucellosis]

Βρούτος (ο) *Μάρκος Ιούνιος Βρούτος* Ρωμαίος επιφανής, που συμμετείχε στη δολοφονία τού Ιουλίου Καίσαρα· ΦΡ ***και συ (τέκνον) Βρούτε;*** για περιπτώσεις στις οποίες δέχεται κανείς πλήγμα μεταξύ άλλων και από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Brutus < brutus «βαρύς. δυσκίνητος». Η φρ. *και συ Βρούτε,* (λατ Et tu, Brute?) ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα κατά τη στιγμή τής δολοφονίας του, όταν αντελήφθη ότι μεταξύ των δολοφόνων ήταν και ο Βρούτος, ο οποίος ήταν στενός φίλος του, τιμημένος από τον Καίσαρα]

βροχερός, -ή, -ό [μεσν] (για κλιματολογικές συνθήκες, εποχές) αυτός που σταθερά χαρακτηρίζεται από συχνές βροχοπτώσεις *τα ~ τροπικά κλίματα ευνοούν την οργιώδη βλάστηση* || *ο ~ καιρός τού Λονδίνου* ΣΥΝ υγρός

βροχή (η) **1.** νερό που παράγεται από υγροποιημένους ατμούς στην ατμόσφαιρα και πέφτει στη γη σε σταγόνες· η πτώση νερού από τα σύννεφα στη γη με μορφή σταγόνων: *αύριο θα σημειωθούν βροχές στα βόρεια τού νομού* || *η ~ χτυπούσε το τζάμι* || *τοπική / παροδική / ραγδαία / καταρρακτώδης / φθινοπωρινή / ψιλή / ξαφνική / δυνατή / σιγανή ~* || *άρχισε / έπιασε / πέφτει / ρίχνει ~* || *~ με το τουλούμι* ΦΡ (α) (καθημ) ***με πιάνει η βροχή*** αρχίζει να βρέχει, ενώ βρίσκομαι στον δρόμο: *η βροχή μάς έπιασε στο ύψος τής Κηφισιάς* (β) ***ο βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** βλ. λ *βρέχω* (γ) ***σαν τη βροχή στ' αλώνι*** βλ λ. *αλώνι* (δ) ***τεχνητή βροχή*** (i) η τεχνητή πρόκληση βροχής ύστερα από ραντισμό κατάλληλων βροχοφόρων νεφών με μόρια ιωδιούχου αργύρου από αεροπλάνο ή ειδικές συσκευές εδάφους (ii) σύστημα αρδεύσεως που χρησιμοποιείται για πότισμα (ε) ***όξινη βροχή*** βλ λ *όξινος* **2.** (στον πληθ) η εποχιακή βροχόπτωση, η βροχερή εποχή: *τώρα με τις ~ θ' ανοίξουν και τα σχολεία* || *η περίοδος των βροχών στις τροπικές περιοχές* **3.** (μτφ.-σπάν) οποιαδήποτε εκροή υγρού (κυρ σωματικού) σε μεγάλες ποσότητες. *έτρεχαν τα δάκρυα ~* ΣΥΝ ποτάμι **4.** (μτφ) πλήθος πραγμάτων που ρίχνονται ή γίνονται διαδοχικά: *~ πληροφοριών / εικόνων / τηλεγραφημάτων / μηνύσεων* || *οι σφαίρες έπεφταν ~* || *τα κέρματα έπεφταν ~ στο παρκέ τού γηπέδου* || *ύστερα από την επιτυχία τής ταινίας δέχεται ~ προτάσεων για συνεργασία* || *~ από σχόλια / ερωτήσεις / καταγγελίες / παράπονα / φιλοφρονήσεις / αντιρρήσεις* || *~ μετεωριτών* ΣΥΝ πλήθος, καταιγισμός. — (υποκ.) **βροχούλα** (η) [μεσν.] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρέχω*]

> **βροχή και άλλα κατακρημνίσματα.** Ό,τι πέφτει από τα σύννεφα τού ουρανού σε υγρή ή και στερεή μορφή αποτελεί τα λεγόμενα ***υδατώδη ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα*** (αγγλ. precipitation). Την πιο λεπτή μορφή κατακρημνίσματος αποτελεί το **ψιχάλισμα** (ή **ψιλόβροχο**). Η λ είναι νεότερη (*ψιχάλα* < *ψίχαλο* «ψίχουλο» + *ψεκάδα* «σταγόνα βροχής» πβ *ψιχίο* «ψίχουλα», *ψίχα*. *ψίχουλο* / *ψίχαλο* όλα από το αρχ *ψίξ*. *ψιχός*, «ψίχουλο»). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν το **ψακάδες / ψεκάδες** «ψιχάλες» και το ρ **ψακάζει** «ψιχαλίζει» (ο Αριστοτέλης στα *Μετεωρολογικά* του [3 4 5] λέει. «*όταν μὲν κατὰ μικρὰ μόρια φέρηται, ψακάδες, ὅταν δὲ κατὰ μείζω μόρια, ὑετὸς καλεῖται*») Άλλο κατακρήμνισμα, το κυριότερο. είναι η **βροχή**, από το ρ **βρέχω**. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες: το *βροχή* απαντά στον Δημόκριτο, το *βρέχει* στον Ξενοφώντα Ωστόσο, οι δύο λ. χρησιμοποιούνται συστηματικά από τους μεταγενεστέρους χρόνους (Π. Διαθήκη, Κ Διαθήκη κ λπ.). Αρχαιότερη –ήδη ομηρική– και συνήθης στην Αρχαία είναι η λ **υετός** (από το ρ. *ὕει* «βρέχει»). η οποία χρησιμοποιείται περιορισμένα στη μετεωρολογική ορολογία ως συνώνυμο τού *βροχή*. ενώ για πολλή βροχή και σε μεταφορική χρήση- χρησιμοποιείται η αρχαία λ. **κατακλυσμός**, που σήμαινε την πλημύρα (πβ. τη φράση «*βροχή πλημύρα*»). Προκειμένου για καταρρακτώδη. ραγδαία βροχή. οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν τη λ. **όμβρος** (ο), που πέρασε εν μέρει στη λόγια γλώσσα και στην αντίστοιχη επιστημονική ορολογία. Από τη λ. χρησιμοποιείται το παράγ επίθετο **όμβριος** «βρόχινος» (*όμβρια ύδατα* «τα νερά τής βροχής») και το ουσ **ανομβρία** «έλλειψη βροχής, αναβροχιά» Ας σημειωθεί ακόμη ότι το **ομπρέλα** (και λόγιο *ομβρέλλα*) δεν έχει σχέση με το *όμβρος*. αλλά προέρχεται από το ιταλ. ombrella (< λατ. umbrella < umbra «σκία»). Η καταρρακτώδης βροχή λέγεται κυρίως **νεροποντή** (< *νερό* + *ποντίζω* «καταποντίζω, βυθίζω») και **κατεβασιά** (< *κατεβάζω*), εφόσον δε συνοδεύεται από αστραπές, βροντές και ισχυρό άνεμο, χαρακτηρίζεται ως **καταιγίδα** και **μπόρα** Το **καταιγίδα** είναι αρχαίο από το ρ *καταιγίζω* «κατεβαίνω ορμητικός» (πβ *καταιγιστικός*) < *αιγίς* «οργή, θύελλα». Το **μπόρα** είναι αντιδάνειο: < βεν. bora < λατ boreas < ελλην. *βορέας* (βοριάς). Όταν τα κατακρημνίσματα παίρνουν στερεή μορφή. εμφανίζονται ως **χαλάζι, χιόνι** ή ανάμικτη μορφή βροχής και χιονιού, **χιονόνερο** ή **χιονόβροχο** Στη γλώσσα των μετεωρολογικών δελτίων χρησιμοποιείται συχνά και η λ. **βροχόπτωση** («*θα σημειωθούν βροχοπτώσεις*» αντί «*βροχές*»). ενώ η κύρια σημ. τής λ. είναι το ποσό τής βροχής που καταμετρείται ότι έπεσε σε μια περιοχή

βροχηδόν επίρρ [1845] (αρχαιοπρ.) σε μεγάλη ποσότητα και πυκνότητα: *οι καταθέσεις γνωστών και αγνώστων έρχονται ~* || *οι ερωτήσεις άρχισαν να πέφτουν ~* ΣΥΝ συνεχώς. σωρηδόν
[ΕΤΥΜ < *βροχή* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ κ. *βαθμ-ηδόν*]

βρόχι (το) (συνήθ. στον πληθ -λαϊκ) **1.** μικρή θηλιά (κυρ. από τρίχες αλογοουράς) που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη πουλιών ή μικρών ζώων από τον λαιμό: *πιάνω λαγό στα ~* (μτφ.) **2.** οτιδήποτε λειτουργεί ως θέλγητρο για την παγίδευση κάποιου. *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα!* ΣΥΝ δόλος, πλεκτάνη **3.** κάθε είδους παγίδα: *πιάστηκε στα ~ τού νόμου* ΣΥΝ δόκανο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βρόχιν*. υποκ τού αρχ *βρόχος*].

βροχικά (τα) ▸ βρογχικός

βρόχινος, -η, -ο 1. αυτός που προέρχεται από τη βροχή: *~ νερό* **2.** ΟΙΚΟΛ ***βρόχινο δάσος*** πυκνό. τροπικό δάσος με ψηλά. πλατύφυλλα. αειθαλή δέντρα σε περιοχές με υψηλή ετήσια βροχόπτωση: *η καταστροφή των ~ τού Αμαζονίου αποτελεί οικολογική απειλή για ολόκληρο τον πλανήτη*
[ΕΤΥΜ Η φρ *βρόχινο δάσος* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ rain forest]

βροχογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ όργανο μέτρησης τού ύψους και τής διάρκειας τής βρόχόπτωσης. με επιπλέον καταγραφή των ωρών ενάρξεως και λήξεως, καθώς και των εντάσεών της ΣΥΝ βροχόμετρο. — **βροχογραφικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ pluviograph (νόθο σύνθ)].

βροχόμετρο (το) {βροχομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ όργανο για τον ογκομετρικό υπολογισμό τού ύψους βροχοπτώσεως ΣΥΝ βροχογράφος. — **βροχομετρικός, -ή, -ό** [1894].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ pluviomètre (νόθο σύνθ)].

βροχόνερο (το) το νερό τής βροχής

βροχοποιός (ο) **1.** πρόσωπο στο οποίο αποδίδονται μαγικές ικανότητες, το οποίο προσπαθεί με διάφορες τελετουργίες και ξόρκια (μαγικά λόγια και χορούς) να προκαλέσει βροχή **2.** οποιοσδήποτε επιφέρει ή προσπαθεί να προκαλέσει βροχόπτωση με τεχνητές μεθόδους — **βροχοποιητικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rain maker].

βροχόπτωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση βροχής. *η ~ ήταν ευεργετική για τη γεωργία* || *συνεχείς ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ rainfall]

βρόχος (ο) **1.** θηλιά με μετακινούμενο κόμπο, που σφίγγει όσο τραβιέται το σχοινί. *ο ~ τής κρεμάλας* **2.** θηλιά που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη μικρών θηραμάτων ΣΥΝ βρόχι, παγίδα **3.** (μτφ) οτιδήποτε προξενεί ασφυκτική πίεση, δεσμεύοντας τις ενέργειες ή την έκφραση κάποιου. *ο ~ τού νόμου* || *μη μου βάζεις ~ στον λαιμό, άσε με ν' αποφασίσω με ψυχραιμία* **4.** οποιοδήποτε κενό ανάμεσα στα καλώδια. τα σχοινιά κ λπ ενός διχτυού ● **5.** ΤΙ ΧΝΟΛ σύνολο κλάδων δικτύου, που η διαδοχή τους αποτελεί κλειστή διαδρομή *~ ανατροφοδότησης* **6.** ΙΑΤΡ ανθεκτική κατασκευή (συνήθ ταινία ή πλέγμα) που χρησιμοποιείται για περιτύλιξη και ακινητοποίηση σπασμένου ή εξαρθρωμένου μέλους ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **μρό-χος* (< Ι Ε. *mer-egh- «δένω, πλέκω»). που πιθ συνδ. με σερβοκρ. mreža «δίχτυ». λιθ márška «διχτάκι»]

> **βρόχος – βρόγχος.** Οι δύο λέξεις, διαφορετικές στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους, συχνά συγχέονται σημασιολογικά. Σημειώνεται ότι το μεν **βρόγχος** (με **-γ-**). ομόρριζο τού *καταβροχθίζω*, δηλώνει τη διακλάδωση τής τραχείας σε κάθε έναν από τους δύο πνεύμονες (εξού και συνήθως μιλούμε, κατά πληθυντικό, για τους *βρόγχους των πνευμόνων*). ενώ το **βρόχος** (< **μρό-χος*) δηλώνει τη θηλιά που σφίγγει τον λαιμό τού ανθρώπου και τον οδηγεί στον θάνατο (ό,τι συμβαίνει με τον απαγχονισμό)

βροχοσταλίδα (η) (λογοτ.) σταγόνα βροχής.
[ΕΤΥΜ < *βροχή* + *-σταλίδα* < *στάλα*].

βρύα (τα) τα φυτά που αποτελούν τα βρυόφυτα (βλ λ) ΣΥΝ μούσκλια.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρύον* < *βρύω* (υποχωρητ.) «ανθίζω, αφθονώ», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. frutex «θάμνος, κλαδί», αρχ γερμ krūt «χόρτο, λάχανο» (> γερμ. Kraut) Ομόρρ *βρύ-σις (-η)*. Η λ. απαντά ως β' συνθ και στο *ἔμ-βρυον* (βλ λ.)].

βρυγμός (ο) το τρίξιμο των δοντιών.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρύκω* / *βρύχω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» (βλ. λ. *βρυχώμαι*)]

βρυκόλακας (ο) → βρικόλακας

Βρυξέλλες (οι) {Βρυξελλών} **1.** η πρωτεύουσα τού Βελγίου και έδρα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης· ΦΡ ***λαχανάκια Βρυξελλών*** βλ. λ *λαχανάκι* **2.** (συνεκδ.) τα κέντρα εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Bruxelles (οπτικό δάνειο) < αρχ γερμ Broca-sella (μαρτυρείται και ως Bruoc-sella) «οικισμός στους βάλτους» < broca «βάλτος, έλος» + sali/sella (< λατ cella «δωμάτιο. κτήριο». πβ. *κελλί*), επειδή ο οικισμός ιδρύθηκε τον 6ο αι σε νησίδα τού ποταμού Σένα (Senne)]

βρυόφυτα (τα) [1889] ΒΟΤ μικρά πράσινα φυτά χωρίς ρίζες, βλαστούς και φύλλα. που φυτρώνουν σε υγρές και σκιερές θέσεις· βρίσκονται στο έδαφος, στις πέτρες, στους βράχους, στα δέντρα ή μέσα σε ρυάκια (βλ κ. λ *βρύα*)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού νεολατ. muscinea].

βρύση (η) {βρυσών} **1.** μεταλλικό κατασκεύασμα, συνήθ κυλινδρικού σχήματος, που προσαρτάται ως εξάρτημα στην απόληξη υδροδοτικού σωλήνα εγκατάστασης παροχής νερού, με το οποίο είναι δυνατή η διακοπή ή αυξομείωση τής ροής τού παρεχόμενου νερού. *ανοίγω / κλείνω τη ~* || *τον Αύγουστο δεν μπορείς να πιεις νερό τής ~, μόνο τού*

ψυγείου' ΣΥΝ στρόφιγγα **2.** φυσική πηγή με πόσιμο νερό: *ξεδίψασε από μια ~ στο δάσος* ΣΥΝ πηγή **3.** (μτφ ως επίρρ) με άφθονη ροή: *έτρεξαν ~ τα δάκρυά της* ΣΥΝ ποτάμι. — (υποκ) **βρυσάκι** (το) κ **βρυσούλα** (η) [μεσν] (σημ. 1-2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*
[ΕΤΥΜ < μτγν *βρύσις*. αρχική σημ. «πηγή, ανάβλυση νερού», < αρχ. *βρύω* «ανθίζω, αφθονώ -- αναβλύζω» (βλ. λ *βρύο*)]

βρυσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ) μεγάλη φυσική πηγή ΣΥΝ κεφαλάρι, νερομάννα

βρυχηθμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) ο ήχος που παράγει ζώο που βρυχάται· το μουγκρητό· *ο ~ των λιονταριών*

βρυχώμαι ρ. αμετβ. αποθ {βρυχάται... | βρυχήθηκα}**1.** (για λιοντάρια κ ά άγρια ζώα) παράγω δυνατό. βαθύ και παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ μουγκρίζω **2.** (μτφ.) κάνω αισθητή την παρουσία μου. κυρ μιλώντας με επιθετικό. έντονο τρόπο *το ποντίκι που βρυχάται* (βλ λ *ποντίκι*) || *βρυχάται μαινόμενος στις συνεδριάσεις* **3.** παράγω δυνατό και βαθύ θόρυβο. *το κύμα βρυχόταν πάνω στα βράχια* || *το τρακτέρ βρυχήθηκε στην ανηφόρα* Επίσης (καθημ) **βρυχιέμαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρυχῶμαι (-άο-)* < θ *βρυχ-* (πβ. παρακ *βέ-βρυχ-α*). παράλλ. τ τού ρ. *βρύκω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» < I.E *gʷrūg(h)o. πβ. αρχ σλαβ. gryzǫ «μασώ»]

βρυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βρυώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} αυτός που είναι γεμάτος βρύα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*. *-ης*, *-ες*.

βρω *(να/θα)* ρ. → βρίσκω

βρώμα (η) → βρόμα

βρώμα (το) {βρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) οτιδήποτε καταναλώνεται ως τροφή και προέρχεται κυρ από κυνήγι
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρῶμα* < θ. *βρω-*. πβ *βι-βρώ-σκω* «τρώγω». Βλ λ *βρώση*]

βρωματολογία (η) [1837] {χωρ πληθ } η συστηματική και με επιστημονικές βάσεις μελέτη τής παρασκευής και τής σύστασης των τροφίμων
[ΕΤΥΜ < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο. βρώση» + *-λογία* < *λέγω*]

βρωματοχημεία (η) ΧΗΜ ο κλάδος τής χημείας που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη σύσταση, παρασκευή και συντήρηση τροφίμων με τον πλέον υγιεινό τρόπο· η χημεία τροφίμων
[ΕΤΥΜ < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο. βρώση» + *χημεία*]

βρωμερός, -ή, -ό → βρομερός

βρώμη (η) → βρόμη

βρωμιά (η) → βρομιά

βρωμίζω ρ → βρομίζω

βρώμικος, -η. -ο → βρόμικος

βρώμιο (το) → βρόμιο

βρωμώ ρ → βρομώ

βρώση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ) η κατανάλωση (κάποιου πράγματος) ως τροφίμου, το να τρώει κανείς· κυρ. στη ΦΡ ***προς βρώσιν***: *τα είδη ήταν τελείως ακατάλληλα προς βρώσιν* || (ως εκκλησ. ευχή) *«ευλόγησον την βρώσιν και την πόσιν» (εὐλόγησον τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν)* ΣΥΝ φάγωμα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρῶσις* < θ *βρω-* < *gʷr- < I Ε *gʷer- «καταπίνω. καταβροχθίζω». πβ σανσκρ girāmi, λατ. voro, γαλλ vorace «αδηφάγος» (< λατ vorax). γαλλ. gorge «λαιμός» (< λατ gurges «δίνη. στρόβιλος»), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ αρχ *βι-βρώ-σκω* «τρώγω. καταβροχθίζω». *βορ-ά, βάραθρο(ν)* (βλ.λ). *βρῶμα (τό). βρώ-σιμος. -βόρος* κ ά].

βρώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να καταναλωθεί ως τροφή ΣΥΝ φαγώσιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρῶσις*].

βύας (ο) {βυών} (λόγ) ο μπούφος (βλ λ)
[ΕΤΥΜ αρχ , *ονοματοποιημένη λ., που απαντά και σε άλλες I Ε γλ ,* πβ. αρμ bu. περσ. būm. λατ. bubo].

βύβλος (η) **1.** (στην παλαιογραφία) ελληνική ονομασία τού παπύρου. γνωστή ήδη στον Αισχύλο (*Ικέτιδες* 947) **2.** (με κεφ.) πλούσια πόλη τής Φοινίκης, η οποία πρέπει να ήταν το κυριότερο κέντρο εμπορίας παπύρου

βύζαγμα (το) {βυζάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο θηλασμός **2.** το ρούφηγμα με το στόμα. *το ~ τού δαχτύλου*

βυζαίνω ρ αμετβ κ. μετβ. {βύζα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ρουφώ γάλα από τη θηλή τού μητρικού μαστού. *το μωρό σταμάτησε να κλαίει και βύζαινε λαίμαργα* || *βυζαίνει ακόμα. αφού δεν έχει δοντάκια για να μασάει* ΣΥΝ γαλουχούμαι. θηλάζω **2.** (κατ᾽ επέκτ) βρίσκομαι στην ηλικία κατά την οποία τρέφομαι αποκλειστικά με μητρικό γάλα, είμαι σε ηλικία θηλασμού *πώς να θυμάται τι είχε γίνει πριν από είκοσι χρόνια. τότε ακόμα βύζαινε'* ♦ (μετβ.) **3.** πίνω θηλάζοντας· *δεν πρόλαβε να βυζάξει το γάλα τής μάννας του* ΣΥΝ θηλάζω **4.** (για μητέρες ή παραμάννες) προσφέρω το στήθος μου για θηλασμό. παρέχω γάλα (σε νεογνό για να θηλάσει) *βύζαξε το μωρό της έναν χρόνο* ΣΥΝ γαλουχώ, θηλάζω **5.** μιμούμαι τις κινήσεις τού θηλασμού. ρουφώντας ή βάζοντας (κάτι) στο στόμα *δέκα χρονών και βυζαίνει ακόμα το δάχτυλο!* ΣΥΝ πιπιλίζω
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βυζάνω* < μτγν *μυζῶ* (με ανομοίωση *β-* < *μ-*) < αρχ. *μύζω* < *μῦ*, ονοματοποιημένη λ από την ήχο και το σχήμα των χειλιών τού βρέφους κατά τον θηλασμό]

βυζανιάρικο (το) [μεσν] (λαϊκ.) **1.** το νεογνό ή το βρέφος που βυζαίνει ακόμα, που τρέφεται ακόμα με μητρικό γάλα ΣΥΝ βυζασταρούδι **2.** (μτφ -μειωτ.) το πολύ νεαρό ή ανώριμο και άπειρο άτομο *μην κάνεις σαν ~ φέρσου όπως αρμόζει στην ηλικία σου*

βυζαντινισμός (ο) [1872] **1.** το σύνολο αντιλήψεων και πολιτισμικών αξιών που ιστορικά αποδίδονται στην περίοδο τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *«ο νους μου πηγαίνει σε τιμές μεγάλες τής φυλής μας, στον ένδοξό μας ~»* (Κ Καβάφης) **2.** (συνεκδ.-κακόσ) η έλλειψη πρακτικού πνεύματος και η ανάλωση σε περίπλοκες και άσκοπες, σχολαστικές συζητήσεις και διαδικασίες· ο στείρος σχολαστικισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ Byzantinismus]

βυζαντινολογία (η) [1895] {βυζαντινολογιών} **1.** η επιστημονική μελέτη όλων των εκφάνσεων τής βυζαντινής ζωής. τής τέχνης και γενικότ τού βυζαντινού πολιτισμού **2.** (κακόσ.) ο βυζαντινισμός (βλ λ., σημ 2) — **βυζαντινολόγος** (ο/η) [1886]. **βυζαντινολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ. byzantinologie].

βυζαντινολογώ ρ. αμετβ. {βυζαντινολογείς... | βυζαντινολόγησα} (κακόσ.) συζητώ χωρίς πρακτικό πνεύμα. επιμένοντας στους τύπους και τις λεπτομέρειες (βλ λ. *βυζαντινισμός*) — **βυζαντινολόγημα** (το)

βυζαντινοπρεπής, -ής. -ές {βυζαντινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· βυζαντινοπρεπέστ-ερος. -ατος} αυτός που ταιριάζει στα βυζαντινά πρότυπα, που εκφράζει τη βυζαντινή νοοτροπία· *~ τελετή / ύφος*. — **βυζαντινοπρεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης*. *-ης*. *-ες*

βυζαντινός, -ή. -ό [1807] **1.** αυτός που σχετίζεται με το Βυζάντιο και τον πολιτισμό του *~ ναός / μουσική / εικόνα / αρχαιολογία / φιλολογία* **2.** ***Βυζαντινή Αυτοκρατορία*** το ανατολικό τμήμα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από την ίδρυση τής Νέας Ρώμης (Κωνσταντινούπολης) το 324 μ Χ. ώς την άλωσή της το 1453 από τους Οθωμανούς **3.** ***Βυζαντινός*** (ο), ***Βυζαντινή*** (η) κάθε υπήκοος τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας *η καθημερινή ζωή των ~*.

Βυζάντιο (το) {Βυζαντίου} **1.** αρχαία πόλη τής ΝΑ Θράκης στον Βόσπορο. αποικία των Μεγαρέων από το 657 π.Χ , στη θέση τής οποίας ιδρύθηκε το 324 μ.Χ. η νέα πρωτεύουσα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα *Κωνσταντινούπολη* **2.** (συνεκδ.) η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (βλ. λ *βυζαντινός*, σημ. 2) *η ιστορία τού ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Βυζάντιον*, ονομασία μικρής πόλης στις όχθες τού Βοσπόρου. όπου το 324 μ Χ ο Μ Κων/νος ίδρυσε τη Νέα Ρώμη (λατ. Nova Roma), τη μετέπειτα *Κων/πολη*. ως πρωτεύουσα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού οποίου οι υπήκοοι αυτοαποκαλούνταν μέχρι τέλους *Ρωμαίοι* Ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από τον Γερμανό J. Wolf το 1562 (αντί των μέχρι τότε όρων *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία* κ *Ρωμανία*)].

βυζαρού (η) {βυζαρούδες} (λαϊκ) γυναίκα που έχει μεγάλους μαστούς ΣΥΝ βυζού

βυζασταρούδι (το) το βυζανιάρικο (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού μεσν *βυζαστάρης* < *βυζαστής* < *βυζάνω*]

βυζάστρα [μεσν] κ **βυζάχτρα** (η) {δύσχρ βυζαστρών} η παραμάννα ΣΥΝ τροφός.

βυζί (το) {βυζ-ιού | -ιών} **1.** ο ανθρώπινος μαστός και γενικότ. ο μαστός των θηλυκών θηλαστικών (πβ λ *στήθος*) **2.** (ειδικότ.) ο γυναικείος μαστός· ΦΡ ***απ᾽ το βυζί τής μάννας (κάποιου)*** (εκφραστ) από βρέφος, από πολύ μικρή ηλικία *έμαθε να υπολογίζει τα λεφτά ~ του· πώς να μην είναι τσιγγούνης!* ΣΥΝ από τα γεννοφάσκια του. με το γάλα τής μάννας του. — (υποκ) **βυζάκι** (το). (μεγεθ) **βυζάρα** (η).
[ΕΤΥΜ < μεσν *βυζίον* < *βυζάνω* (υποχωρητ.)]

βυζού (η) [μεσν.] {βυζούδες} η βυζαρού (βλ λ.).

βυθίζω ρ. μετβ [αρχ] {βύθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ κατάδυση, κάνω (κάτι/κάποιον) να βουλιάξει στον βυθό· (ειδικότ για πλοία) προκαλώ την καταστροφή, τον καταποντισμό: *τα γερμανικά υποβρύχια βύθισαν πολλά συμμαχικά πλοία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* || *το πλοίο βυθίστηκε αύτανδρο* ΣΥΝ βουλιάζω, καταποντίζω **2.** (για μικρά αντικείμενα, σώματα) πιέζω (κάτι). ώστε να καλυφθεί μερικώς ή πλήρως από υγρό, κυρ. νερό: *~ τα χέρια στο νερό* ΣΥΝ βουτώ **3.** (γενικότ.) πιέζω (κάτι). ώστε να εισχωρήσει στη μάζα άλλου σώματος. χώνω βαθιά στο εσωτερικό *το λιοντάρι βύθισε τα νύχια του στον λαιμό τού ζώου* || (κ. μεσοπαθ. ***βυθίζομαι***) *κουρασμένος βυθίστηκε στη μεγάλη πολυθρόνα'* ΣΥΝ μπήγω. καρφώνω, βάζω (μτφ) **4.** παραδίδω ολοκληρωτικά σε συγκεκριμένη ψυχική. πνευματική ή συναισθηματική κατάσταση, απορροφώ πλήρως· *τα τελευταία γεγονότα τον βύθισαν σε μαύρες σκέψεις* || *βυθίστηκε σε μελαγχολία / βαθύ πένθος / ονειροπόληση / απελπισία* **5.** κυριεύω, καλύπτω ολοκληρωτικά: *η απεργία τής Δ.Ε Η βύθισε τη χώρα στο σκοτάδι*

βυθιότητα (η) {χωρ πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ βαθμίδα τού κώματος κατά την οποία παρατηρείται έκπτωση των ανώτερων κινητικών και νοητικών λειτουργιών *«είχε τραυματιστεί από πτώση και βρισκόταν σε ~»* (εφημ.) **2.** η εξασθενημένη ένταση των καρδιακών τόνων, όπως σε περικαρδίτιδα και πνευμονικό εμφύσημα.
[ΕΤΥΜ < *βύθος (το)*]

βύθιση (η) [1833] {-ης κ. *-ίσεως* | *-ίσεις*. *-ίσεων*} **1.** η σταδιακή πτώση, διείσδυση σε κατώτερα επίπεδα, η κατάδυση: *η ~ τού σώματος στη θάλασσα* ΣΥΝ καταβύθιση, βύθισμα. (λόγ) εμβάπτιση **2.** (μτφ) η κατάσταση βαθύτατου ύπνου. λήθαργου *ύστερα από το ατύχημα έπεφτε συχνά σε ~* ΣΥΝ νάρκη, λήθαργος **3.** (για σκάφη) ο καταποντισμός που οφείλεται σε ατύχημα ή σε εχθρική επίθεση: *η ~ οφείλεται σε ρήγμα που προκλήθηκε από τη σφοδρή θαλασσοταραχή* || *~ δύο εχθρικών υποβρυχίων* ΣΥΝ βούλιαγμα, ναυάγιο, (λόγ) καταποντισμός, (λαϊκ) φουντάρισμα.

βύθισμα (το) [1887] {βυθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιέζεται (κάτι μέσα σε κάτι άλλο). ώστε να καλυφθεί *το ~ τού πινέλου στη μπογιά* ΣΥΝ βύθιση, καταβύθιση **2.** η βύθιση (πλοίου. υποβρυχίου κ λπ.), ο καταποντισμός **3.** ΝΑΥΤ το αριθμητικά μετρημένο τμήμα σκάφους, που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ φόρτωσης* || *πλοίο με ~ 10 ποδιών* **4.** ΓΕΩΛ η περιοχή τού γήινου φλοιού που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές: *όταν τα ~ δεν έχουν τη δυνατότητα αποστράγγισης, γεμίζουν νερό και μετατρέπονται σε λίμνες*
[ΕΤΥΜ Ο ναυτ όρ αποδίδει το αγγλ. draught, ενώ ο γεωολ. όρ. αποδίδει το αγγλ depression].

βυθοκόρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρήση βυθοκόρου για την απομάκρυνση άμμου, βούρκου ή μολυσματικών προσμείξεων από τον βυθό ποταμών, ακτών κ ά — **βυθοκοριστής** (ο), **βυθοκορώ** ρ {-είς. }

βυθοκόρος (η) [1897] το πλωτό μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται σε υποβρύχιες εκσκαφές για την εκσκαφή τού βυθού και τη διατήρηση τού βάθους καναλιών, ποταμών και λιμανιών, την αποκομιδή υλικών, την κατασκευή έργων και την περισυλλογή αντικειμένων αξίας.
[ΕΤΥΜ < *βυθός* + *-κόρος* < αρχ *κορῶ (-έω)* «καθαρίζω» (πβ. *νεω-κόρος*), απόδ. τού γαλλ bateau dragueur Βλ. κ λ *κόρος*]

βυθομέτρηση (η) [1888] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο υπολογισμός με κατάλληλες μετρήσεις τού βάθους φυσικού υδάτινου όγκου (θάλασσας, ποταμού, λίμνης) ΣΥΝ βαθομέτρηση, βυθοσκόπηση **2.** (μτφ) η εκτίμηση και διάγνωση (συνήθ. κατόπιν αναλυτικών διεργασιών) μιας κατάστασης. *δεν χρειάζονται, είπε, φροϊδικές μελέτες και ψυχολογικές* ~ ΣΥΝ ανάλυση, αναζήτηση, διερεύνηση — **βυθομετρώ** ρ {-είς .}

βυθόμετρο (το) {βυθομέτρ-ου | -ων} όργανο που μετρά το βάθος φυσικών υδάτινων όγκων
[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς γαλλ bathomètre]

βυθός (ο) **1.** ο πυθμένας, το χαμηλότερο επίπεδο εδάφους κάτω από υδάτινη μάζα (θάλασσα, λίμνη, ποταμό) *βατραχάνθρωποι ερευνούν τον ~ τής λίμνης* || *το υποβρύχιο προσέκρουσε στον ~ από εσφαλμένους χειρισμούς* || *αμμώδης* ~ ΣΥΝ πυθμένας, πάτος **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των βαθύτερων στρωμάτων νερού που προσεγγίζουν τον πυθμένα, καθώς και η υποβρύχια πανίδα και χλωρίδα που ζει σε αυτά, τα βάθη τής θάλασσας. *ο ~ έχει ασύλληπτες ομορφιές, παράξενα φυτά και ζώα* || *ψάρι τού* ~ **3.** (μτφ) το χαμηλότερο σημείο, αυτό που τίθεται ως κατώτατο όριο (υπαρκτό ή επιτρεπτό): *φθάσαμε στον ~ τής ηθικής κατάπτωσης* ΣΥΝ πυθμένας, πάτος, έσχατο σημείο, τέρμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *gʷudh- (< I E *gʷadh- > *βάθος*), που συνδ με τα ομόρρ. *βαθύς, βάπτω βόθρος, ἄ-βυσσος* κ ά]

βυθός – πυθμένας – πάτος. Η λ **βυθός** χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την κατώτατη επιφάνεια χώρων σκεπασμένων με νερό (ο βυθός τής θάλασσας, τής λίμνης, τού πελάγους κ τ ό) Αντιθέτως, τόσο ο **πυθμένας** (που συνδέεται ίσως ετυμολογικά με το *βυθός*) όσο και η λ **πάτος** χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε κατώτατη επιφάνεια (δοχείων κ.λπ) και για υδάτινους χώρους Από το *βυθός* σχηματίστηκε στην Αρχαία και τύπος **βυσσός** (< **βυθ-yός* ή **βυθ-σός*), από όπου το **ἄ-βυσσος** (αρχική σημασία· αυτός που δεν έχει βυθό, που δεν έχει προσπελάσιμη κατώτατη επιφάνεια, άρα ο εξαιρετικού βάθους) και το **Ανά-βυσσος** (ά-βυθος, ά-πατος)
→ *παρώνυμο*

βύθος (το) {βύθους | βύθη κ βύθια, βυθών} (σπάν.) **1.** ο βυθός, κυρ. τής θάλασσας *στο ~ τού πελάγου* ΣΥΝ βυθός **2.** το βαθύτερο σημείο τής Γης, τα έγκατα τής Γης *τα ~ τού βουνού* **3.** (μτφ) ο εξαιρετικά βαθύς ύπνος, ο λήθαργος *αμέσως ύστερα έπεσε σε* ~ ΣΥΝ νάρκη, κώμα, βύθιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *βυθός*, με αλλαγή γένους]

βυθοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και με επιστημονικά μέσα παρατήρηση τού βυθού (θαλασσών, ποταμών, λιμνών), η εξέταση με βυθοσκόπιο — **βυθοσκοπικός**, -ή, -ό, **βυθοσκοπώ** ρ {-είς .}.
[ΕΤΥΜ < *βυθοσκοπώ* < *βυθός* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»]

βυθοσκόπιο (το) {βυθοσκοπί-ου | -ων} όργανο παρατηρήσεως τού βυθού (συνήθ ρηχών ή αβαθών θαλασσών)· αποτελείται από κύλινδρο με γυαλί προσαρμοσμένο στη μία του βάση
[ΕΤΥΜ < *βυθός* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»]

βύνη (η) {χωρ πληθ } προϊόν που προκύπτει με κατεργασία των σπερμάτων των δημητριακών, κυρ τού κριθαριού (με φρύξη), και χρησιμοποιείται ως βάση ζυμώσεων, κατά κύριο λόγο στη βιομηχανία μπίρας και τροφίμων: *εκχύλισμα / ξηραντήριο βύνης*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *βύνη / βύνι(ς)* (γεν *-εως*), αγν. ετύμου]

βύρσα (η) {βυρσών} το μεγάλης αντοχής κατεργασμένο δέρμα, που χρησιμοποιείται κυρ. ως κάλυμμα εξαρτημάτων, μηχανών ή σκευών που φθείρονται λόγω τριβής — **βύρσινος**, -η, -ο [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, ίσως συνδ με λατ burra «πυκνόμαλλο ρούχο» κ ά., οπότε θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προέρχεται από I.E *bhrs- < *bhers- «δασύ τρίχωμα»]

βυρσοδεψείο (το) [μτγν] η βιομηχανική ή βιοτεχνική μονάδα κατεργασίας δερμάτων με στόχο τη διατήρηση τής ευκαμψίας τους και την αύξηση τής αντοχής τους ΣΥΝ (λαϊκ) ταμπάκικο

βυρσοδέψης (ο) {βυρσοδεψών} ο τεχνίτης ή ο ιδιοκτήτης βυρσοδεψείου ΣΥΝ (λαϊκ.) ταμπάκης
[ΕΤΥΜ αρχ < *βυρσο-* (< *βύρσα*, βλ λ.) + *-δέψης* < *δέφω* «τρίβω, κατεργάζομαι», αγν ετύμου, πιθ συνδ με αρχ *διφθέρα* «κατεργασμένο δέρμα»]

βυρσοδεψία (η) {χωρ πληθ } **1.** η τεχνική επεξεργασίας ακατέργαστου δέρματος κυρ. θηλαστικών, για την παραγωγή κατεργασμένου εύκαμπτου δέρματος με μεγάλη αντοχή **2.** ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή κατεργασμένου δέρματος Επίσης **βυρσοδεψική** [μτγν].

βύρσωμα (το) {βυρσώμ-ατος | -ατα, -άτων} η επένδυση επιφάνειας με δέρμα ΣΥΝ πέτσωμα
[ΕΤΥΜ < *βύρσα* (βλ λ)].

Βυρτεμβέργη (η) περιοχή τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Württemberg, από ομώνυμη δυναστεία κομήτων που ιδρύθηκε κατά τον 12ο αι]

Βύρων (ο) {Βύρων-ος, -α} **1.** ο Άγγλος ρομαντικός ποιητής Τζωρτζ Γκόρντον λόρδος Μπάυρον **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Βύρωνας**
[ΕΤΥΜ Εξελληνισμένη μεταφορά τού αγγλ Byron, από το επώνυμο τού Άγγλου ποιητή και φιλέλληνα George Gordon Byron (1788-1824), γνωστού ως *λόρδου Βύρωνα* Το αγγλ όν Byron < αρχ αγγλ. bȳrum «στάβλος»]

βυρωνισμός (ο) [1861] το καλλιτεχνικό και ιδεολογικό ρεύμα που προέκυψε ως αποτέλεσμα τής επιρροής τού έργου και τού παραδείγματος ζωής τού λόρδου Βύρωνα σε επίπεδο θεματολογίας και εκφραστικών τρόπων *από το ιδεολογικό ρεύμα τού ~ επηρεάστηκαν ο Γκαίτε, ο Ουγκώ, ο Μπωντλαίρ, ο Πούσκιν κ ά* ΑΝΤ αντιβυρωνισμός. — **βυρωνιστής** (ο) [1887], **βυρωνίστρια** (η), **βυρώνειος**, -α, -ο [1887] κ **βυρωνικός**, -ή, -ό [1861], **βυρωνικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ byronism]

βύσμα (το) {βύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΗΛΕΚΤΡ εξάρτημα σε άκρο ηλεκτρικού αγωγού, που επιτρέπει την εισαγωγή του σε κατάλληλη υποδοχή (πρίζα, κυψέλη), ώστε να συνδέεται με τους αγωγούς που καταλήγουν σε αυτή την υποδοχή ΣΥΝ φις **2.** κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται για να βουλλώνει τρύπες ή ανοίγματα ΣΥΝ πώμα, βούλλωμα, έμφραγμα **3.** ΙΑΤΡ συσσωρευμένη κυψελίδα που φράζει τον έξω ακουστικό πόρο τού αφτιού και εμποδίζει τη δίοδο ήχου προς τον τυμπανικό υμένα • **4.** (αργκό) το μέσο πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που μπορεί να παρεμβαίνει επηρεάζοντας εξελίξεις και αποφάσεις υπέρ των συμφερόντων συγκεκριμένου προσώπου. *είχε μεγάλο ~ και τον διόρισαν σε καλή θέση στο Δημόσιο* || *ποιον έχει ~ και παίρνει μετάθεση όπου θέλει*, — (αργκό) **βυσματούχος** κ **βυσματίας** (ο) (σημ 4).
[ΕΤΥΜ αρχ < *βύω* «κλείνω, αποφράσσω» < **βύσ-ω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-σ-*) < I.E *b(h)u- / *p(h)u- «φυσώ, φουσκώνω», πβ. αλβ m-bush «γεμίζω», μέσ. ιρλ būas «θήκη, κοιλιά» (< I.E. *bousto-), αρχ γερμ pfoso «συνάχι», αρχ. αγγλ pusa (> αγγλ pose) κ.ά.].

βυσματώνω ρ μετβ {βυσμάτω-σα -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με βύσμα • **2.** (αργκό) (α) στερώ κάτι από κάποιον άλλο χρησιμοποιώντας πλάγια μέσα υπέρ μου: *τον βυσμάτωσαν και τελικά πήγε άλλος στη θέση του* (β) έχω γνωριμίες τις οποίες χρησιμοποιώ για να ευνοούμαι: *είναι πολύ βυσματωμένος και παίρνει συνεχώς άδειες*

βυσσινάδα (η) [1889] αναψυκτικό ποτό από σιρόπι βύσσινου, που πίνεται διαλυμένο σε κρύο νερό.

βυσσινής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού βύσσινου *~ φόρεμα / κραγιόν* **2.** ***βυσσινί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού βύσσινου ΣΥΝ κερασί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χρώμα*.

βυσσινιά (η) φυλλοβόλο δέντρο, συγγενές προς την κερασιά, αλλά μικρότερο σε μέγεθος, το οποίο καλλιεργείται στις εύκρατες ζώνες για τον καρπό του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χρώμα*.

βύσσινο (το) ο καρπός τής βυσσινιάς ο οποίος έχει σχήμα όμοιο με τού κερασιού, σάρκα μαλακή και χυμώδη, σκούρο κόκκινο χρώμα και ξινή γεύση, δεν τρώγεται ωμός, αλλά χρησιμοποιείται λόγω τού χυμού του στην ποτοποιία, κυρ για την παρασκευή βυσσινάδας, και στη ζαχαροπλαστική: *γλυκό ~* || *σιρόπι ~* ΣΥΝ ξινοκέρασο ΦΡ (λαϊκ) ***να μένει / να λείπει το βύσσινο*** για την απόρριψη χειρονομίας ή προσφοράς, η οποία κρίνεται ασύμφορη, ύποπτη ή επικίνδυνη: *και μετά από τέτοιο τσακωμό μάς καλεί στο εξοχικό του ~!*
[ΕΤΥΜ < μτγν *βύσσινον*, ουδ τού αρχ. επιθ. *βύσσινος* < *βύσσος* «είδος λινού υφάσματος», σημιτ. προελ , πβ. εβρ. bus, φοιν bṣ]

βυσσινόκηπος (ο) μεγάλη έκταση με βυσσινιές

βυσσοδομώ ρ αμετβ {βυσσοδομείς. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (λόγ) (κακόσ.) ασχολούμαι με παρασκηνιακά σχέδια και μεθοδεύσεις υπονόμευσης ή συκοφάντησης κάποιου: *οι κύκλοι τής ανωμαλίας βυσσοδομούν κατά των ελευθεριών τού λαού* ΣΥΝ μηχανορραφώ, σκευωρώ, ραδιουργώ, δολοπλοκώ
[ΕΤΥΜ < μεσν *βυσσοδομῶ* < *βυσσο-* (< αρχ. *βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός*) + *-δομῶ (-έω)* < *δέμω* «χτίζω, οικοδομώ» Η λ απαντά στην Αρχ. ως *βυσσοδομεύω* με τη σημ «μηχανεύομαι εναντίον κάποιου, καταστρώνω κρυφά σχέδια»]

βυτίο (το) μεγάλης αντοχής και χωρητικότητας μεταλλικό δοχείο ή ανάλογη κατασκευή συνήθ κυλινδρικού σχήματος, κατάλληλο για την ασφαλή συγκέντρωση και φύλαξη ή μεταφορά υγρών (κυρ. καυσίμων) ή αερίων ΣΥΝ βαρέλι
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < **βυτίον* < λατ buttis «βαρέλι» < μτγν *βοῦττις* «δοχείο, κάδος», αγν ετύμου, πιθ δάνειο]

βυτιοφόρο (το) [1893] όχημα εφοδιασμένο με βυτίο για τη μεταφορά υγρών (κυρ νερού ή καυσίμων) ή λυμάτων σε μεγάλες ποσότητες· *η μεταφορά βενζίνης γίνεται με βυτιοφόρα*

βωβός, -ή, -ό (λόγ.) βουβός (βλ. λ)
[ΕΤΥΜ μτγν , αγν ετύμου, πιθ. ονοματοπ σχηματισμός σε *-βός*]

βωλοδέρνω ρ αμετβ (σχολ ορθ *βολοδέρνω*) {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, περιφερόμενος εδώ και εκεί *δέκα χρόνια βωλόδερνε στην ξενιτειά* ΣΥΝ τυραννιέμαι, δεινοπαθώ, παραδέρνω
[ΕΤΥΜ < *βώλος* «σβώλος, χώμα» + *δέρνω*]

ΣΧΟΛΙΟ Η λ παράγεται από το **βώλος** (ο) «μικρό κομμάτι χώματος από οργωμένο χωράφι» και το ρ. **δέρνω**. Είναι νεότερη λ με εμφανή τη σημασιολογική εξέλιξη από την έννοια τού «εργάζομαι στη γη, σπάζω τους χωμάτινους βώλους οργωμένου χωραφιού» σε αυ-

τήν τού «κουράζομαι πολύ, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω». → *βώλος*

βωλοκοπώ ρ μετβ. (σχολ ορθ *βολοκοπώ*) {βωλοκοπ-άς κ -είς... | βωλοκόπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} σπάζω τους βώλους χώματος που έχουν δημιουργηθεί από το όργωμα, διαλύω τους βώλους, κάνοντας το έδαφος λείο: *βωλοκοπά το χωράφι, για να είναι ευκολότερο το πιάσιμο των σπόρων.* — **βωλοκόπος** (ο) [μτγν], **βωλοκόπημα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βωλοκοπῶ (-έω)* < *βῶλος* + *-κοπῶ* < *κόπτω*]

βώλος (ο) (σχολ. ορθ *βόλος*) **1.** η ομογενής μάζα σφαιρικού σχήματος, σφαιρικός όγκος οποιουδήποτε υλικού *διακόσμηση με γυάλινους ~ || ~ ασβέστη / ζύμης* ΣΥΝ σφαιρίδιο, σφαίρα, μπαλάκι, σβώλος, μπίλια **2.** ο μικρός χωμάτινος όγκος που σχηματίζεται, κυρ κατά το όργωμα και το σκάλισμα, από το χώμα που αποσπάται σε κομμάτια από το έδαφος ΣΥΝ σβώλος **3.** (ειδικότ) μικρό (γυάλινο ή πορσελάνινο) σφαιρίδιο διαφόρων χρωμάτων, που χρησιμοποιείται σε παιδικά παιχνίδια: *αντάλλαξαν βώλους για τα παιχνίδια τους!* **4.** ***βώλοι*** (οι) παιδικό παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες συναγωνίζονται για το ποιος θα χτυπήσει με το δικό του περισσότερα από τα γυάλινα σφαιρίδια που υπάρχουν μέσα σε καθορισμένη περιοχή. *παίζουν βώλους στην αυλή* ΣΥΝ μπίλιες • **5.** ΟΡΥΚΤΟΛ άργιλος που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να σχηματίζει κόκκινο ή καφέ γυαλί όταν λειώνει. — (υποκ) **βωλάκος** (ο) κ. **βωλάκι** (το) (σημ. 1-3)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βῶλος*, αγν ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *βολβός* και με αρμ bolk «ραπανάκι»].

βώλος – αβώλος – βόλος. Το **βώλος** (ο) από αρχ. **βώλος** (ο/η) ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το **βόλος**, αν ανάγεται και αυτό, όπως το *βόλος*, στο ρ *βάλλω*. *Βόλος* σημαίνει «ρίψη, ρίξιμο, ριξιά, ριπτόμενο» από το ρ. *βάλλω* «ρίχνω» Αν το **βώλος** είχε ως αρχική σημ. «το σπάσιμο τής γης σε κομμάτια με χτυπήματα», τότε συνδέεται και αυτό με το ρ. *βάλλω* Ο τύπος **αβώλος** είναι νεότερος, αποσπασμένος από φράσεις όπως «*τους βώλους*», όπου το -ς θεωρήθηκε ότι ανήκει στο όνομα που ακολουθεί

βωμολοχία (η) {βωμολοχιών} η χυδαία και υβριστική λέξη ή φράση: *ορισμένοι κωμικοί καταφεύγουν στις ~, για να εκβιάσουν το γέλιο τού κοινού* ΣΥΝ αισχρολογία, χυδαιολογία, βρομόλογο, βρισιά. — **βωμολόχος** (ο/η) [αρχ.], **βωμολοχικός,** -ή, -ό [μτγν.], **βωμολοχώ** ρ [μτγν.] {-είς . }.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βωμολόχος* «αυτός που παραμονεύει κοντά στους βωμούς, για να κλέψει αφιερωμένο σε αυτούς κρέας» < *βωμός* + *λόχος* «ενέδρα» Επειδή ήταν απρεπές ακόμη και να μιλά κανείς για την ασεβή πράξη τού *βωμολόχου*, η λ συνδέθηκε με την αισχρολογία και με τα υβριστικά λόγια]

βωμός (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ (α) τόπος, λάκκος ή υπέργεια κατασκευή ενός ή περισσοτέρων επιπέδων με τετράγωνο, ορθογώνιο ή κυκλικό εμβαδόν για την τέλεση θυσιών *ο ~ τής θεάς Ήρας* (β) μικρό ή μεγαλύτερο αναθηματικό ομοίωμα των ανωτέρω **2.** ΕΚΚΛ η Αγία Τράπεζα τού χριστιανικού ναού ΣΥΝ θυσιαστήριο **3.** (μτφ) οτιδήποτε (θεσμός ή σκοπός κυρ) απαιτεί ή εξαναγκάζει σε θυσίες στο όνομά του ή για χάρη του· *δεν μπορεί να θυσιάζεται η παιδεία στον ~ των πολιτικών σκοπιμοτήτων || θυσίασε τη ζωή του στον ~ τής ελευθερίας* ΦΡ (αρχαιοπρ) ***υπέρ βωμών και εστιών*** για το ύψιστο ιδανικό, για ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, κυρ για την προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας και ελευθερίας· *αμύνομαι ~* ΣΥΝ για τα ιερά και όσια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *g^{w}ō-mo-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τής ρίζας *βā- / βη-* (αρχ *ἔ-βη-ν, βῆ-μα*) Ομόρρ *βαίνω* (βλ.λ), *βά-σις, βά-θρο(ν), βατός, βά-δην, βα-τήρ(ας)* κ ά Η λ δήλωνε εξαρχής την υπερυψωμένη βάση τού θυσιαστηρίου, αργότερα δε ολόκληρο το θυσιαστήριο]

βωξίτης (ο) ‣ βοξίτης

Γ

Γ, γ: γάμμα, το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όπως γνωρίζουμε από το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας, το αρχ. γράμμα **γ** προφερόταν ως **-γκ-** (π.χ. **γένος** = /génos/), δηλ. ως **κλειστό** ουρανισκόφωνο σύμφωνο και όχι ως **διαρκές** ουρανισκόφωνο σύμφωνο που προφέρεται σήμερα (**γένος** = /γénos/) Στους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής και πιθανότατα στους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες το *γ* έπαυσε να δηλώνει τον φθόγγο *-γκ-* και δήλωσε από τότε μέχρι και σήμερα τον φθόγγο *-γ-* Προ τής ελληνικής αλφαβητικής γραφής, στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το *γ* (προφορά /g/) δηλωνόταν το ίδιο όπως και τα άλλα ουρανισκόφωνα σύμφωνα (*κ* και *χ*) ήτοι, το ίδιο συλλαβόγραμμα δήλωνε και τους τρεις φθόγγους *κ – γ – χ*. Από πλευράς γραφικής παράστασης, ας σημειωθεί ότι με καμπύλωση των δύο κεραιών που απάρτιζαν το (κεφαλαίο) Γ, ήτοι με τη μορφή τού C, σχηματίστηκε το τρίτο γράμμα τού λατινικού αλφαβήτου (C), το οποίο –όπως είναι γνωστό– είναι το δυτικό ελληνικό αλφάβητο (το αλφάβητο τής Χαλκίδας). Μάλιστα, επειδή το λατ. γράμμα C χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στην προφορά τον φθόγγο [κ], για το *γκ* ([g]) επινοήθηκε νέο γράμμα, το G, που απαρτίστηκε από το C και μία διαφοροποιητική γραμμή στο κάτω άκρο (G). Ως προς την ονομασία τού γράμματος **γάμμα**, οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι προήλθε από το βορειοσημιτικό γράμμα gimel που σήμαινε την καμήλα (εβρ. gāmāl, αραμαϊκό gamlā) - ο Ησύχιος αναφέρει *γαμάλ· ή κάμηλος παρά Χαλδαίοις*–, η δε ελλην. λ. **κάμηλος** είναι δάνειο σημιτικό Από την προφορά τού αρχικού γράμματος τού σημιτ. gimel, από το g-, προήλθε «ακροφωνικά» η προφορά γκ [g] τού αρχαίου ελληνικού *γ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο, γραφή*.

Γ, γ γάμμα κ γάμα το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ κ λ *γάμμα, αριθμός*)

γα (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο φα τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *πα*]

γαβ ως μίμηση τής φωνής τού σκύλου (πβ. λ *γάβγισμα*)
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ]

γαβάθα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** το πρόχειρο παραδοσιακό σκεύος μεγάλων διαστάσεων και χωρητικότητας, κυρ για προσφορά φαγητού **2.** (συνεκδ) η μεγάλη ποσότητα φαγητού που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο τού παραπάνω σκεύους *είναι ικανός να φάει μόνος του μια ~ ρύζι.* — **γαβαθωτός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ gabatha < μτγν *γαβαθόν (τό)* < σημιτ *kabbát].

γαβγίζω ρ. αμετβ [μεσν.] {γάβγισα} **1.** (για σκύλους) παράγω σύντομους, συνήθ. επαναλαμβανόμενους και δυνατούς, ήχους. *το σκυλί, μόλις βλέπει κάποιον να πλησιάζει, αρχίζει να γαβγίζει* ΣΥΝ αλυχτώ ΦΡ. (παροιμ.) (μτφ.) ***σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει*** ο άνθρωπος που εξωτερικεύει την οργή του ή φωνάζει και απειλεί, είναι λιγότερο επικίνδυνος από εκείνον που δεν εκδηλώνει τέτοια αντίδραση **2.** (μτφ.) μιλώ με ενοχλητικά δυνατή φωνή και επιθετικό τόνο *αντί να γαβγίζεις, κάτσε να μιλήσουμε σαν άνθρωποι!*

γάβγισμα (το) {γαβγίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει ο σκύλος όταν γαβγίζει. *το δυνατό ~ τού σκυλιού ξεσήκωσε τη γειτονιά* ΣΥΝ (λόγ.) υλακή, (λαϊκ) αλύχτημα

γαβιάλης (ο) {γαβιάληδες} κροκόδιλος που απαντά στην Ινδία και τη ΝΑ. Ασία· έχει ιδιαίτερα μακρύ σώμα και χαρακτηριστικό ραβδόσχημο ρύγχος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gavial < χίντι ghaviyāl].

γαβριάς (ο) {γαβριάδες} (παλαιότ.) έξυπνος και ζωηρός αλητάκος
[ΕΤΥΜ < κύρ. όν. *Γαβριάς*, μεταφορά τού γαλλ. ονόματος Gavroche, παιδικού ήρωα τού μυθιστορήματος *Οι Άθλιοι* (Les Misérables) τού V Hugo].

Γαβριέλα (η) γυναικείο όνομα.

Γαβριήλ (ο) {άκλ } **1.** ένας από τους Αρχαγγέλους, αυτός που μετέφερε στην Παρθένο Μαρία το μήνυμα τής γέννησης τού Χριστού (βλ κ. λ. *ευαγγελισμός*) **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (λαϊκ) **Γαβρήλης** κ. **Γαβρήλος** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μτγν < εβρ. Gabhriél «ο Θεός είναι η ισχύς μου» < géver «ικανός (για στρατ. υπηρεσία)» + -el «Θεός»]

γάβρος (ο) → γαύρος

Γάγγης (ο) ποταμός τής Ινδίας και τού Μπανγκλαντές, που πηγάζει από τα Ιμαλάια και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό· θεωρείται ιερός από τους ινδουιστές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Ganges < σανσκρ. gangā «ποταμός»]

γάγγλιο (το) {γαγγλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένα από τα στρογγυλά ή επιμήκη ογκίδια που παρατηρούνται σε ορισμένα λεμφαγγεία και νεύρα: *λεμφικά / νευρικά ~ || τα ~ τού εγκεφάλου* — **γαγγλιακός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γαγγλίον*, αβεβ ετύμου, ίσως αναδιπλασιασμένος τ θεμάτων που απαντούν στις λ *ἄγλις, γέλγις* (και τα δύο σημαίνουν «σκελίδα σκόρδου»). Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. ganglion].

γάγγραινα (η) {χωρ. πληθ } **1.** ΙΑΤΡ η νέκρωση ή ο θάνατος μαλακού ιστού λόγω παρεμπόδισης τής κυκλοφορίας τού αίματος, η οποία ακολουθείται συνήθ. από αποσύνθεση και σήψη **2.** (μτφ.-εκφραστ.) κατάσταση επεκτεινόμενης φθοράς και αποσύνθεσης (κυρ. σε κοινωνικό και ηθικό επίπεδο): *η ~ των ναρκωτικών απειλεί τη νεολαία μας || η ~ τής γραφειοκρατίας* ΣΥΝ συμφορά, μάστιγα, καρκίνωμα.
γαγγραινικός, -ή, -ό [μτγν], **γαγγραινώδης,** -ης, -ες [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-, γρασσίδι.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γαγγραίνω* < **γαγγράω*, αναδιπλασιασμένος τ τού ρ. *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι Ε. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ σανσκρ. grásate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ gramen «χλόη» (> αγγλ grass, γερμ. Gras) κ ά Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ. γαλλ gangrène].

γαγγραινιάζω ρ αμετβ (συνήθ για μέλος τού σώματος) προσβάλλομαι από γάγγραινα (βλ λ.).

γαδολίνιο (το) {γαδολινίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Gd) που ανήκει στα μέταλλα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρίμαχων υλικών, στη βιομηχανία ηλεκτρονικών, σε κράματα κ α. (βλ κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού Φινλανδού χημικού J. Gadolin (1760-1852), προς τιμήν τού οποίου ονομάστηκε έτσι το μέταλλο από τους Γάλλους J Marignac και P. de Boisbaudran, οι οποίοι το ανακάλυψαν].

γάδος (ο) ο μικρός βακαλάος με μήκος έως και 40 εκατοστά, που αλιεύεται συνήθ. σε αβαθή νερά κοντά στις ακτές ΣΥΝ γαϊδουρόψαρο
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Συμπτωματική θεωρείται η μορφολ. ομοιότητα με τις λ. *γάδαρος, γάιδαρος* (βλ.λ.)].

γαελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες των Βρετανικών Νήσων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Gaelic < Gael, ονομασία των Κελτών στις Βρετανικές Νήσους, < ιρλ. Gaedheal, πιθ αρχική σημ «λευκός»]

Γάζα (η) πόλη τού ΝΑ. Ισραήλ στη Μεσόγειο Θάλασσα ***η Λωρίδα τής Γάζας*** περιοχή γύρω από την πόλη τής Γάζας υπό αιγυπτιακή κυριαρχία μέχρι το 1967, οπότε την κατέλαβαν οι Ισραηλινοί
[ΕΤΥΜ < εβρ ʿAzza / αραβ Gazzah < αραβ. ʿaz «ισχύς, δύναμη», αρχικώς ονομασία ενός οχυρού τής περιοχής].

γάζα (η) {γαζών} **1.** αποστειρωμένο αραχνοΰφαντο βαμβακερό ύφασμα για φαρμακευτική χρήση (κυρ κατασκευή επιδέσμων και επίδεση τραυμάτων) σε μορφή ταινίας *καθάρισε το τραύμα τού παιδιού και το έδεσε με ~* **2.** (γενικότ) οποιοδήποτε λεπτό και διαφανές ύφασμα αραιής ύφανσης (κυρ. από μετάξι, λινό, βαμβάκι): (μτφ) *«ω τής αυγής κροκάτη ~, γαρούφαλλα τού δειλινού»* (Κ Βάρναλης) ΣΥΝ τούλι, τουλπάνι
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. gaze < Gaza, η πόλη Γάζα (εβρ. ʿAzza), όπου καλλιεργείται βαμβάκι και λινάρι].

γαζέλα (η) {γαζελών} αντιλόπη τής Αφρικής και τής Ασίας, γνωστή για την ταχύτητα και τη χάρη της
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gazelle < αραβ ghazāl]

γαζί (το) {γαζ-ιού | -ιών} πυκνή και λεπτή ραφή, κυρ. εξωτερική, που γίνεται με ραπτομηχανή: *το πέρασε διπλό ~, για να μη σκιστεί απ' το βάρος·* ΦΡ ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** θεωρώ και μεταχειρίζομαι (κάποιον) συστηματικά ως αντικείμενο κοροϊδίας, χωρίς αυτός να το αντιλαμβάνεται: *τον δουλεύουν όλοι ψιλό γαζί κι αυτός δεν παίρνει χαμπάρι!* — (υποκ) **γαζάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ < *γάζα* (βλ λ) ή < αραβ kazz «μετάξι»]

γαζία (η) {γαζιών} **1.** μικρό θαμνώδες αγκαθωτό καλλωπιστικό φυτό, που καλλιεργείται σε τροπικές και υποτροπικές περιοχές και είναι γνωστό κυρ. για τα κιτρινωπά αρωματικά άνθη του, που χρησιμοποιούνται κατεξοχήν στην αρωματοποιία ή ως καλλωπιστικά **2.** (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό άνθος τού παραπάνω φυτού *οι γαζίες μοσχοβολούσαν στον κήπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < βεν gazia < ιταλ acacia < μτγν *ἀκακία*]

γαζώνω ρ. μετβ {γάζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ράβω με ραπτομηχανή. ~

το φόρεμα ΣΥΝ ράβω **2.** (μτφ) διαπερνώ με ριπή σφαιρών (με πολυβόλο, αυτόματο κ.τ ό): *οι τρομοκράτες γάζωσαν το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε ο δικαστής* — **γάζωμα** (το) [μεσν.|. **γαζωτός**, -ή, -ό [μεσν.|. **γαζωτά** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαζί*].

γαζωτής (ο), **γαζώτρια** (η) {γαζωτριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του το γάζωμα

γαία (η) {γαιών} **1.** (λόγ -συνήθ στον πληθ.) έκταση γης που προορίζεται για καλλιέργεια ή για οικοδόμηση *αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση γαιών για την ανέγερση τού νοσοκομείου* || *υπερασπιζόταν τη δήμευση των μεγάλων κτημάτων και τη διανομή των ~ στους χωρικούς* **2.** (αρχαιοπρ) το χώμα· κυρ. στη ΦΡ ***γαία πυρί μιχθήτω*** (*ἐμοῦ θανοντος γαῖα μιχθητω πυρί, Τραγ Αδέσπ.* 513) ας γίνει ό.τι θέλει για να δηλώσουμε την πλήρη αδιαφορία μας για το τι πρόκειται να συμβεί. *όσο διοικώ εγώ. δεν θέλω αλλαγές μόλις φύγω, ~!* || *ας πάρω τη σύνταξή μου και μετά ~!* **3.** ΧΗΜ ***αλκαλικές γαίες*** βλ λ *αλκαλικός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαῖα*. ποιητ τ. τού *γῆ* (βλ λ)].

γαιάνθρακας (ο) [1846] {γαιανθράκων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός άνθρακας, όπως ο ανθρακίτης, ο λιγνίτης, η τύρφη κ.λπ.. *άκαπνος ~* || *~ σε σκόνη* || *κοιτάσματα γαιανθράκων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γη*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. charbon de terre].

γαιανθρακοφόρος, -ος, -ο [1892] αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων· *~ περιοχή / έκταση*

γαιανθρακωρυχείο (το) [1855] ορυχείο εξόρυξης γαιανθράκων.

γαϊδάρα (η) › γαϊδούρα

γάιδαρος (ο) {γαϊδάρ-ου | -ων, -ους} **1.** θηλαστικό κατοικίδιο ζώο συγγενές προς το άλογο, αλλά πιο μικρόσωμο, με χαρακτηριστικά μακριά αφτιά· χρησιμοποιείται στη μεταφορά φορτίων και ανθρώπων και σε γεωργικές εργασίες· ΦΡ (α) (οικ) ***σκάω γάιδαρο*** εξαντλώ και τα πιο μεγάλα περιθώρια υπομονής: *αυτή σκάει γάιδαρο· κατέβασε ολόκληρο μαγαζί για ένα μέτρο ύφασμα και τελικά δεν το πήρε!* (β) (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** για κάποιον που κατηγορεί άλλους για ελαττώματα που ο ίδιος έχει σε μεγαλύτερο βαθμό (γ) (μειωτ. ή οικ) ***κατά φωνή κι ο γάιδαρος!*** για κάποιον που εμφανίζεται τη στιγμή που γίνεται λόγος γι' αυτόν *πάνω που μιλούσαμε γι' αυτόν, να σου εμφανίζεται· ~!* ΣΥΝ πάνω στην ώρα (δ) ***δένω τον γάιδαρό μου*** εξασφαλίζω τη θέση μου *μονιμοποιήθηκε στη δουλειά του κι έδεσε τον γάιδαρό του* (ε) ***όποιος δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι*** (μεσν. παροιμία *ἐλάκτισεν ὁ γάιδαρος καὶ δέρουσι τὸ σάγμα*) για κάποιον που επειδή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους ισχυροτέρους ή ανωτέρους του και πραγματικά υπεύθυνους για κάτι. τα βάζει με τους ιεραρχικά κατώτερους ή με άλλους, που ευθύνονται λιγότερο ή δεν έχουν τη δύναμη να αντιδράσουν (στ) (μειωτ.) ***δεν μπορεί να μοιράσει δύο γαϊδάρων άχυρα*** για κάποιον που είναι ανίκανος και για τις πλέον απλές και αυτονόητες εργασίες (ζ) (παροιμ) ***ήταν στραβό το κλήμα, το 'φαγε κι ο γάιδαρος*** για κάτι που έρχεται ως τελειωτικό χτύπημα, καταστροφικό τέλος μιας ήδη προβληματικής κατάστασης: *δεν φτάνει που χρωστούσε σε όλους, τράκαρε και το αυτοκίνητο· ~!* ΣΥΝ ήρθε κι έδεσε (η) ***φάγαμε τον γάιδαρο, στην ουρά θα σταματήσουμε / σταθούμε;*** βλ. λ. *ουρά* (θ) (ειρων.) ***δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένον αχυρώνα*** για πρόσωπα που φιλονικούν για πράγματα που δεν τους ανήκουν (ι) (παροιμ) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*** για κάποιον που δεν καταλαβαίνει την αξία μιας προσφοράς και μεμψιμοιρεί για τις λεπτομέρειες *του αγόρασαν αυτοκίνητο κι αυτός παραπονιόταν για τη μάρκα· ~!* (ια) (παροιμ) ***αν δεν κλοτσήσει ο γάιδαρος, δεν τον ξεφορτώνουν*** ο αδικούμενος ή καταπιεζόμενος πρέπει να αντιδρά, προκειμένου να βελτιωθεί η κατάστασή του: *μα κάθεται με δεμένα χέρια και περιμένει να τον λυπηθούν ~!* (ιβ) ***γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης*** για αναιδές πρόσωπο που κάνει κατάχρηση τής παρεχόμενης ελευθερίας. που υπερβαίνει τα όρια ανοχής των υπολοίπων (ιγ) (παροιμ.) ***ο γάιδαρος είν' γάιδαρος και ας φορεί και σέλα*** ούτε η στολή ούτε το αξίωμα εξευγενίζουν αυτόν που είναι από τη φύση του χυδαίος, ο άξεστος άνθρωπος δεν γίνεται ευγενής, αν τον ντύσεις καλά ΣΥΝ τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς (ιδ) ***γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε*** για την αδυναμία άμουσου και ακαλλιέργητου ανθρώπου να συναισθανθεί και να εκτιμήσει υψηλές αισθητικές αξίες: *τον πήραν αστοιχείωτο άνθρωπο να τον πάνε στην Όπερα ~!* (ιε) (ειρων.) ***(σιγά) μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου*** βλ λ *στάζω* (ιστ) ***–Πετάει ο γάιδαρος; –Πετάει!*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται κανείς να δέχεται ή να υποχωρεί σε παράλογες απόψεις ή καταστάσεις *ό.τι σου λέει, «ναι» θα του λες εσύ «~»!* (ii) για πρόσωπα ανόητα ή εύπιστα που δέχονται ως αληθινά τα πιο απίθανα πράγματα. *Ό,τι της πεις το χάφτει! «~»!* (ιζ) ***γάιδαρος ξεσαμάρωτος / ξέστρωτος / ξεκαπίστρωτος*** βλ λ. *γαϊδούρι* (ιη) ***μαντζουράνα στο κατώφλι, γάιδαρος στα κεραμίδια*** για πράγματα παράδοξα (τα οποία συνήθ προσποιούμαστε ότι τα πιστεύουμε για να μη φέρουμε αντίρρηση σε αυτόν που τα λέει) **2.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος που χαρακτηρίζεται αρνητικά από ιδιότητες που κατά σύμβαση αποδίδονται στη συμπεριφορά τού παραπάνω ζώου, όπως η έλλειψη ευαισθησίας. ευγένειας ή φιλότιμου: *δεν ντρέπεται ο ~ να μην πει ένα «ευχαριστώ»!* ΣΥΝ αναίσθητος. ανάγωγος· ΦΡ ***γάιδαρος με περικεφαλαία*** (ως χαρακτηρισμός) πάρα πολύ ανάγωγος. αναιδής και αναίσθητος. — (υποκ.) **γαϊδαράκος** (ο)
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαϊδάριον* < αραβ gadar / gaidar «σκληρότητα. καταπίεση». Είναι πιθ. ότι η λ χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να χαρακτηρίσει τον τρόπο συμπεριφοράς έναντι τού ζώου και στη συνέχεια το ίδιο το ζώο. Συμπτωματική είναι η μορφολ. ομοιότητα με το ουσ. *γάδος* «μπακαλιάρος» (που ονομάζεται λαϊκ. και *γαϊδουρόψαρο*), αφού είναι γνωστή η συνήθεια τής ονομασίας θαλάσσιων ζώων σύμφωνα με τα ζώα τής ξηράς]

γάιδαρος – όνος. Το συμπαθές τετράποδο. ξενικής προέλευσης. δηλώθηκε στην Ελληνική. Αρχαία και Νέα, με δάνειες λέξεις τις λ. **όνος** και **γάιδαρος**. Και το μεν **όνος**, ήδη αρχαίο. ανάγεται σε μια ανατολική σουμεριακή λ. anšu, από όπου το ελλην. *ὄνος* (< *osonos). το λατ asinus και το αρμενικό išoy (ēs). Ας σημειωθεί ότι η λ. *όνος* μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά (τύπος. o-no) Η νεότερη δε ονομασία **γάιδαρος** (από μεσν *γαϊδάριον*) ανάγεται στο αραβικό ga(i)dar, που σημαίνει «σκληρότητα. καταπίεση». αυτήν που ασκούσαν οι άνθρωποι συχνά σε αυτό το ζώο. τόσο που να γραφεί *«γάειδαρος»* και να παρετυμολογηθεί η ονομασία του από το *«ἀεὶ δέρεσθαι»* (που πάντα τον δέρνουν)' Μια σειρά μειωτικών και υποτιμητικών σημασιών και σημασιακών αποχρώσεων ποικίλης υφής (δήλωση άξεστου. αγενούς, αναιδούς, ασήμαντου. ανίκανου. ανάξιου. μάταιου κ.λπ.) συνδέθηκε με εκφράσεις που λέγονταν γι' αυτό το ζώο, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα μας· αρχ *«περὶ ὄνου σκιᾶς»*, *«ὄνον κείρεις»* (ματαιοπονείς). *«ὄνου ποκους ζητεῖς»* (ασήμαντη επιδίωξη), *«ὄνος ὕεται»* («γάιδαρος βρέχεται», δεν συμβαίνει τίποτε). *«ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον, ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει»*, *«ὄνων ὑβριστότερος»*. *«ὄνος εἰς Ἀθήνας»* (για περίεργα πράγματα), *«ὄνος ἐν πιθήκοις»* (υπερβολικά άσχημος), *«εἰς ὄνους ἀφ' ἵππων»* (από τα καλά στα άσχημα), *«ὄνος λύρας ἀκούων»* (εντελώς αδαής), *«ὄνος με ἐλάκτισεν κἀγὼ ἀντιλακτίσω αὐτόν.»* κ.ά. νεότ *«δεν μπορεί να μοιράσει δυο γαϊδάρων άχυρα»* (ανίκανος), *«γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης»*. *«ο γάιδαρος είν' γάιδαρος και ας φορεί και σέλα»*. *«γάιδαρος ακάλεστος»*. *«ξέστρωτος / ξεσαμάρωτος γάιδαρος»*. *«γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε»*. *«σιγά μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου»*, *«σκάει γάιδαρο»*. *«είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα»*. *«όταν δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο. δέρνει το σαμάρι»*.

γαϊδούρα (η) {χωρ γεν. πληθ } **1.** το θηλυκό γαϊδούρι **2.** (υβριστ.) γυναίκα αγενής και ανάγωγη • **3.** ***μακριά γαϊδούρα*** ομαδικό παιχνίδι. στο οποίο μερικοί παίκτες σχηματίζουν μια σειρά σκυμμένοι ο ένας πίσω από τον άλλον και οι υπόλοιποι παίρνοντας φόρα πηδούν με ορμή πάνω στις πλάτες των σκυμμένων παικτών καβαλώντας τους. Επίσης **γαϊδάρα** [μεσν]

γαϊδουράγκαθο (το) αγκαθωτό φυτό ξηρών κλιμάτων, συνήθ με έντονα μοβ άνθη.

γαϊδουρεύω ρ. αμετβ {γαϊδούρεψα} γίνομαι αναίσθητος. αγενής, επιδεικνύοντας θράσος και γαϊδουριά *πολύ γαϊδούρεψε ο μικρός, έτσι που τον καλόμαθες!* ΣΥΝ αποθρασύνομαι

γαϊδούρι (το) {γαϊδουρ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** ο γάιδαρος (βλ.λ) **2.** (υβριστ) ανάγωγος και άξεστος άνθρωπος· *Το ~! Κοίτα πώς μιλάει σε γέρον άνθρωπο!* || (κ. επιτατ) *~ ξέστρωτο / ξεσαμάρωτο / ξεκαπίστρωτο* (μεσν φρ) — (υποκ) **γαϊδουράκι** (το) [μεσν.] κ. **γαϊδουράκος** (ο), **γαϊδουρήσιος**, -ια. -ιο
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαϊδούριον* < *γαϊδάριον*, βλ λ. *γάιδαρος*].

γαϊδουριά (η) {χωρ. πληθ } οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από αναισθησία και έλλειψη ντροπής. ευγένειας ή φιλότιμου *ήταν μεγάλη ~ εκ μέρους του να πάρει τα δώρα και να μην πει ένα «ευχαριστώ»* ΣΥΝ αγένεια, απρέπεια. χοντροκοπιά.

γαϊδουρινός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γάιδαρο: *~ μάτια / ουρά / αφτιά* (μεγάλα) ΣΥΝ γαϊδουρήσιος· ΦΡ ***γαϊδουρινή υπομονή*** πολύ μεγάλη υπομονή **2.** (μειωτ.) απρεπής. χωρίς ευγένεια. χωρίς ευαισθησίες: *~ συμπεριφορά* — **γαϊδουρινά** επίρρ.

γαϊδουρο- κ **γαϊδουρό-** κ **γαϊδουρ-** [μεσν.] (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι **1.** σχετίζεται με τον γάιδαρο: *γαϊδουρομούλαρο, γαϊδουρο-βοσκός, γαϊδουρό-γαλα* **2.** (υβριστ.) έχει τα αρνητικά χαρακτηριστικά που συμβατικά αποδίδονται στον γάιδαρο (κυρ αναισθησία. αγένεια, θράσος, αμορφωσιά) *γαϊδουρ-άνθρωπος*, (εκφραστ) *γαϊδουρο-γάιδαρος*

γαϊδουρόβηχας (ο) {χωρ. γεν πληθ } ξερός. βασανιστικός βήχας.

γαϊδουρογάιδαρος (ο) (επιτατ) υπερβολικά αγενής και ανάγωγος άνθρωπος

γαϊδουρογυρεύω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ κ παρατ } ψάχνω για τον γάιδαρό μου· μόνο στη ΦΡ ***κάλλιο γαϊδουρόδενε παρά γαϊδουρογύρευε*** βλ. λ. *γαϊδουροδένω*

γαϊδουροδένω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} δένω τον γάιδαρό μου στη ΦΡ (παροιμ.) ***κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύρευε*** καλύτερα να παίρνει κανείς μέτρα και προφυλάξεις εκ των προτέρων. παρά να προσπαθεί εκ των υστέρων να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε *όσο κι αν σου φαίνεται τίμιος και σωστός. να υπογράψετε συμβόλαιο ~!* ΣΥΝ όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά

γαϊδουροκαβαλαρία (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** η βόλτα πάνω σε γάιδαρο **2.** παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίρνει τον άλλον στην πλάτη καβάλα και συναγωνίζονται στο τρέξιμο άλλους που κάνουν το ίδιο **3.** (ως επίρρ.) καβάλα σε γάιδαρο· *απ' το λιμάνι ανεβήκαν στην πόλη ~!* Επίσης **γαϊδουροκαβάλα**.

γαϊδουροκαλόκαιρο (το) η περίοδος των ημερών με καλοκαιρία το φθινόπωρο. κυρ. τον Οκτώβριο.

γαϊδουροκεφαλή (η) κεφάλι γαϊδάρου

γαϊδουροκέφαλος, -η, -ο (οικ.) **1.** αυτός που δεν αντιλαμβάνεται εύκολα (κάτι) **2.** ισχυρογνώμονας. ξεροκέφαλος

γαϊδουρολάτης (ο) {γαϊδουρολατών} (λαϊκ.) ονηλάτης (βλ λ) ΣΥΝ (λόγ.) ονηγός.
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαϊδούρι* + *-λάτης* < *ἐλαύνω*. πβ κ. *βοϊδο-λάτης*].

γαϊδουρομούλαρο (το) υβριστ για πολύ αγενή άνθρωπο

γαϊδουροτόμαρο (το) **1.** το δέρμα τού γαϊδάρου, που διακρίνεται για τη μεγάλη σκληρότητα και αντοχή του **2.** (μτφ.-υβριστ) ο αναίσθητος και αφιλότιμος άνθρωπος, ο σκληρόπετσος

γαϊδουρότριχα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** τρίχα γαϊδάρου **2.** η πολύ χοντρή και σκληρή τρίχα μαλλιών

γαϊδουροφωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (εκφραστ) φωνή άγρια. δυνατή ή χωρίς μουσική καλλιέργεια *μας ξεκούφανε με τις ~ του*

γαϊδουρόψαρο (το) ο γάδος (βλ.λ)

γαίμα (το) ‣ αίμα

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γαῖμα* < αρχ. *αἷμα* (το -γ- αναπτύχθηκε από συνεκφορά με το άρθρο· *τὰ αἵματα > τὰ γαίματα > τὸ γαῖμα*)]

γαιο- κ. **γαιό-** κ **γαι-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που έχουν σχέση **1.** με καλλιέργεια γης ή με έκταση γης *γαιο-κτήμονας, γαιο-κτησία* **2.** με κάτι που προέρχεται από τη γη *γαι-άνθρακας* **3.** με κάτι που είναι φτειαγμένο από χώμα *γαιό-τοιχος*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *γαιο-νόμος*), που προέρχεται από το ουσ *γῆ* / *γαῖα* (βλ.λ.)]

γαιοκτήμονας (ο/η) [1862] {γαιοκτημόνων} πρόσωπο που διαθέτει τη νόμιμη ιδιοκτησία (συνήθ μεγάλης) έκτασης γης ΣΥΝ τσιφλικάς, κτηματίας.

[ΕΤΥΜ < *γαιο-* (< αρχ *γαῖα*) + *-κτήμων* < *κτῆμα*. μεταφρ δάνειο από γερμ Landbesitzer].

γαιοκτησία (η) {γαιοκτησιών} η νόμιμα αναγνωρισμένη κατοχή (συνήθ. μεγάλων) εκτάσεων γης. η ιδιοκτησία τού γαιοκτήμονα *στην Αυστραλία συναντά κανείς ακόμα μεγάλες ~* || *ατομική / κρατική / συλλογική ~.* — **γαιοκτητικός**, -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ < *γαιο-* (< αρχ *γαῖα*) + *-κτησία* < *κτῆση*]

γαιόραμα (το) {γαιοράμ-ατος | -ατα. -άτων} η παράσταση τής επιφάνειας τής Γης σε χάρτη μεγάλης κλίμακας

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. georama. κατά το panorama (ελλην. *πανόραμα*)]

γαιόσακος (ο) [1847] {γαιοσάκ-ου | -ων. -ους} σάκος γεμισμένος χώμα και ειδικότ άμμο. που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πρόχειρων οχυρωμάτων (κυρ σε πολεμικές επιχειρήσεις)

γαιότοιχος (ο) {γαιοτοίχ-ου | -ων, -ους} τοίχος κατασκευασμένος από συμπιεσμένη σε καλούπια αργιλώδη λάσπη (χρησιμοποιούμενος κυρ σε προσωρινές οχυρωματικές εγκαταστάσεις).

γαϊτανάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** (υποκ) το γαϊτάνι (βλ λ) **2.** αποκριάτικος χορός κατά τον οποίο οι μεταμφιεσμένοι χορεύουν γύρω από κοντάρι, κρατώντας κορδέλες δεμένες στην κορυφή του, ώστε αυτές με την περιστροφή των χορευτών να τυλίγονται στο κοντάρι: *στήνω ~* **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε μπερδεμένη ή άναρχη κατάσταση συνεχούς εναλλαγής προσώπων και ρόλων σχετικά με δεδομένο θέμα ή πρόσωπο: *αυτό το ~ δηλώσεων, διευκρινίσεων. απαντήσεων και επανατοποθετήσεων στο επίμαχο ζήτημα πρέπει να πάψει!*

[ΕΤΥΜ Υποκ τού μεσν *γαϊτάνιν* (βλ λ)]

γαϊτάνι (το) {γαϊταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κορδόνι από λεπτό ύφασμα (μετάξι. βαμβάκι. μαλλί), που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό φορέματος ΦΡ (α) ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί-γαϊτάνι*** βλ λ *σχοινί* (β) ***φρύδι γαϊτάνι*** φρύδι καλοσχηματισμένο και τοξωτό ΣΥΝ γραμμένο φρύδι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*

[ΕΤΥΜ < μεσν *γαϊτάνιν* < λατ. gaitanus. εθνικό όνομα από την πόλη Gaeta. κελτ προέλ.]

γαϊτανοφρύδης, -α. -ικο [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ.} αυτός που έχει καμπυλωτά φρύδια. που τα φρύδια του σχηματίζουν αρμονική καμπύλη πάνω από την κόγχη των ματιών *~ κόρη / γυναίκα* Επίσης **γαϊτανοφρυδάτος**, -η. -ο

γαιώδης, -ης. -ες [αρχ] {γαιώδ-ους | -εις (ουδ -η). -ών} **1.** αυτός που έχει τη σύσταση ή το χρώμα τού εδάφους: *τα ~ χρώματα συνηθίζονται στη βυζαντινή αγιογραφία* ΣΥΝ γήινος, χωμάτινος **2.** αυτός που περιέχει πολύ χώμα, που αποτελείται από χώμα: *~ όγκοι* ΣΥΝ χωματώδης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, γη.*

γάλα (το) {γάλ-α(κ)τος | γάλ-ατα. χωρ. γεν } **1.** υπόλευκο ώς υποκίτρινο θρεπτικό υγρό με ελαφρά γλυκιά γεύση. που εκκρίνεται από τους μαστούς των θηλυκών θηλαστικών μετά από εγκυμοσύνη για τη θρέψη των μικρών τους *το μητρικό ~* || *πρόβειο / αγελαδινό / κατσικήσιο ~* ΦΡ (α) (καθημ. για γυναίκα ή θηλυκό ζώο που θηλάζει) ***μου κόβεται το γάλα*** χάνω την ικανότητα να παράγω γάλα, να τρέφω παιδί με θηλασμό (συνήθ. λόγω σοκ) (β) ***βγάζω / κατεβάζω γάλα*** (για γυναίκες ή θηλυκά θηλαστικά μετά από εγκυμοσύνη) αποκτώ την ικανότητα να θηλάσω, να γαλουχήσω παιδί. *ο γιατρός τής έγραψε ειδική δυναμωτική δίαιτα. γιατί δεν μπορούσε να κατεβάσει αρκετό γάλα* (γ) (μτφ.-λαϊκ.) ***με το γάλα τής μάννας του*** από πολύ μικρή ηλικία (ως καθοριστικό στοιχείο τής αγωγής του): *~ είχε θηλάσει το μίσος και την εκδίκηση για τους δολοφόνους τού πατέρα του* ΣΥΝ με τα πρώτα του βήματα. από την κούνια του. από τα γεννοφάσκια του (δ) (εκφραστ) ***φτύνω τής μάννας μου το γάλα*** υφίσταμαι τρομερές ταλαιπωρίες. κακουχίες ή τιμωρίες: *θα τον κάνω να μετανιώσει για ό.τι μου 'κανε θα φτύσει τής μάννας του το γάλα!* (ε) (εκφραστ.) ***άσπρος σαν το γάλα*** για άνθρωπο με υπερβολικά λευκή επιδερμίδα ΑΝΤ ηλιοκαμένος (στ) ***σαν τη μύγα μες στο γάλα*** βλ. λ. *μύγα* **2.** το παραπάνω υγρό που υφίσταται επεξεργασία στις γαλακτοβιομηχανίες για κατανάλωση ή για παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων: *η παραγωγή γάλακτος* || *~ παστεριωμένο / εβαπορέ / ζαχαρούχο / συμπυκνωμένο / αποβουτυρωμένο / νωπό / ομογενοποιημένο / σοκολατούχο / τού κουτιού / άπαχο / χωρίς λιπαρά* ΦΡ (α) ***γάλα (σε) σκόνη*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το νερό. σε ξηρή και κονιορτοποιημένη μορφή. από την οποία επανέρχεται στην υγρή του κατάσταση με προσθήκη νερού σε συγκεκριμένη αναλογία (β) ***γάλα μακράς διαρκείας*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα. που μπορεί να συντηρηθεί εκτός ψυγείου για μεγάλο χρονικό διάστημα (γ) ***σοκολάτα γάλακτος*** σοκολάτα με σημαντική περιεκτικότητα σε γάλα, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τη σοκολάτα υγείας ή την πικρή σοκολάτα (δ) ***(όλα πάνε) μέλι-γάλα*** για να δηλωθεί αρμονική συνύπαρξη, συνεργασία κ λπ. (ε) ***και τού πουλιού το γάλα*** οι μεγαλύτερες πολυτέλειες, τα σπανιότερα και πολυτιμότερα αγαθά· (γενικότ) για ζωή γεμάτη χλιδή και πολυτέλεια *της έταξε ότι κοντά του θα έχει ~* (στ) (ειρων.) ***πιες το γάλα σου*** σε κάποιον που είναι υπερβολικά άπειρος. για να παρεμβαίνει στις υποθέσεις εμπείρων: *~ πρώτα και μετά έλα να μας μιλήσεις για πολιτική* **3.** (η γεν ***γάλακτος*** ως χαρακτηρισμός) για κρέας που προέρχεται από ζώο πολύ νεαρής ηλικίας, από ζώο που θήλαζε. οπότε είναι πολύ τρυφερό· *αρνάκι / μοσχαράκι / κατσικάκι ~* ● **4.** χυμός φυτού με γαλακτώδη υφή και χρώμα: *~ καρύδας / συκιάς* — (υποκ.) **γαλατάκι** (το)

[ΕΤΥΜ αρχ. λ. (με συνεχή παρουσία από τον Όμηρο μέχρι σήμερα) < **γαλακτ-* / **γλακτ-* (πβ. γεν *γάλακτ-ος*) < I E. *glakt- (με ανάπτυξη ενδοσυμφωνικού -α- στο **γάλακτ-*), πβ λατ lac (γεν lactis), γαλλ. lait. ισπ. leche, ιταλ. latte κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τις μορφές *γαλα(κ)το-*, (π χ *γαλακτο-κομία*). *γαλ(ο)-* (π χ. *γαλο-τύρι*) και ως β' συνθ με τις μορφές *-γαλα* (π.χ *αφρό-γαλα*), *-γάλα(κ)τος* (π.χ. *ομο-γάλακτος*). Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *γάλα αποβουτυρωμένο / συμπυκνωμένο / εβαπορέ* (< γαλλ lait écrémé/ condensé / évaporé). *γάλα μακράς διαρκείας* (< αγγλ long-life milk)]

γαλαδελφός κ **γαλαδερφός** (ο), **γαλαδελφή** κ **γαλαδερφή** (η) πρόσωπο που θήλασε από την ίδια τροφό. συνήθ. για το παιδί τής τροφού ως προς ξένο παιδί που θήλασε από αυτή ΣΥΝ ομογάλακτος.

γαλάζιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας *~ ύφασμα / μάτια / θάλασσα* || *ντύνεται στα γαλάζια* (= φορά ρούχα γαλάζιου χρώματος) ΣΥΝ γαλανός. μαβής, θαλασσής, γλαυκός **2.** ***γαλάζιο*** (το) το χρώμα που έχει ο ανέφελος ουρανός και η ήρεμη θάλασσα. το ανοιχτό μπλε· *κοίταζε το απέραντο ~ τής θάλασσας.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < **γαλάιζος* < *γαλαΐζων*, μτχ τού ρ. *γαλαΐζω* < **καλαΐζω* < μτγν. *κάλαϊς* «πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα». Βλ λ *κάλαϊς* Κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των *γαλανός* + *καλάσιος* < *καλαΐσιος* (< μτγν *κάλαϊς*)].

γαλαζοαίματος, -η, -ο [1895] αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία. που έχει αριστοκρατική καταγωγή: *έχει ~ καταγωγή* || (κ. ως ουσ) *στη δεξίωση παρευρίσκονταν πολλοί ~* ΣΥΝ αριστοκράτης. ευγενής. ευπατρίδης ΑΝΤ λαϊκός

[ΕΤΥΜ < φρ *γαλάζιο αίμα*, μεταφρ. δάνειο από ισπ sangre azul (αγγλ blue blood) Η έκφραση αυτή οφείλεται στους Ισπανούς ευγενείς τής μεσν εποχής, επειδή κάτω από τη λευκή επιδερμίδα τους διακρίνονταν οι φλέβες με γαλάζιο χρώμα. κάτι που δεν συνέβαινε με τους Άραβες εισβολείς λόγω τού μελαμψού τους δέρματος]

γαλαζόπετρα (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** κοινή ονομασία τού ένυδρου θειικού χαλκού **2.** διάλυμα θειικού χαλκού και ασβέστη. με το οποίο ραντίζονται οι αμπελώνες για την καταπολέμηση τού περονόσπορου

γαλαζοπράσινος, -η. -ο αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο γαλάζιο και το πράσινο: *~ μάτια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πονόδοντος*

γαλαζωπός, -ή. -ό αυτός που πλησιάζει προς το γαλάζιο χρώμα, ο ελαφρώς γαλάζιος

[ΕΤΥΜ < *γαλάζιος* + παραγ επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

γαλαθηνός, -ή. -ό (λόγ.) αυτός που ακόμα θηλάζει κατ' επέκτ νεαρός. τρυφερός. *~ βρέφος / αρνί* ΣΥΝ (καθημ.) βυζανιάρικος

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γάλα* + *-θηνός* < απρφ *θῆσθαι* «θηλάζω», βλ. λ *θηλή*]

γαλακταγωγός, -ός, -ό [1847] αυτός που προκαλεί έκκριση γάλακτος ή συμβάλλει στην αύξηση τής παραγωγής γάλακτος: *~ φάρμακα* ΣΥΝ γαλακτοποιός. γαλακτοφόρος

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ galactagogue].

γαλακτερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί με γάλα: *~ γλυκό* **2.** ***γαλακτερά*** (τα) (α) τα προϊόντα τού γάλακτος (β) φαγητά ή γλυκά που γίνονται με γάλα **3.** αυτός που είναι γεμάτος γάλα ή γαλακτώδη χυμό *~ καρπός* **4.** αυτός που έχει άσπρο χρώμα σαν το γάλα ΣΥΝ γαλακτώδης Επίσης **γαλατερός**

γαλακτικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το γάλα: *~ ζύμωση* **2.** ΧΗΜ ***γαλακτικό οξύ*** οργανική ένωση που βρίσκεται σε ορισμένους φυτικούς χυμούς, στο αίμα και στους μυς ορισμένων ζώων και του ανθρώπου (κυρ μετά από μυϊκό κάματο), στο έδαφος, καθώς και στο τυρί. το γιαούρτι. το ξινόγαλα.

γαλακτο- / γαλατο- κ. **γαλακτό- / γαλατό-** κ **γαλακτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το γάλα ή τα προϊόντα του ή το έχει ως κύριο συστατικό *γαλακτο-βιομηχανία, γαλακτο-φόρος. γαλακτο-κομία, γαλακτο-μπούρεκο, γαλατό-πιτα*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαλακτοπότης*, μτγν *γαλακτο-πώλης*), που προέρχεται από το ουσ. *γάλα, -ακτος*]

γαλακτοβιομηχανία (η) [1896] {γαλακτοβιομηχανιών} **1.** η βιομηχανία επεξεργασίας γάλακτος και παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο γίνεται η βιομηχανική επεξεργασία τού γάλακτος

γαλακτογόνος, -ος, -ο [1873] (επιστημ.) **1.** (αδένας) που εκκρίνει γάλα **2.** αυτός που προκαλεί την έκκριση γάλακτος: *~ φάρμακο*

γαλακτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλείται γάλα και σερβίρονται γλυκά.

γαλακτοκομία (η) [1881] {χωρ πληθ } η διαδικασία συντήρησης και επεξεργασίας τού γάλακτος και των προϊόντων του: *διαδικασίες γαλακτοκομίας* || *προϊόντα γαλακτοκομίας* (βούτυρο, τυρί. γιαούρτι

κ ά). **γαλακτοκόμος** (ο/η) [μτγν.], **γαλακτοκομείο** (το) [1831], **γαλακτοκομικός**, -ή, -ό [1898].
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλακτοκόμος* < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

γαλακτομπούρεκο (το) γλυκό που φτειάχνεται με γάλα, φύλλο κρούστας και σιρόπι. Επίσης **γαλατομπούρεκο** κ (προφορ -σπάν.) **γαλακτομπούρικο**.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *μπουρέκι* (βλ λ)].

γαλακτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ πληθ.} **1.** η παραγωγή γάλακτος ΣΥΝ γαλακτοποίηση **2.** η ποσότητα τού παραγόμενου γάλακτος: *χαμηλή ~* — **γαλακτοπαραγωγός** (ο/η) [1888], **γαλακτοπαραγωγικός**, -ή, -ό [1891].

γαλακτόπιτα (η) → γαλατόπιτα

γαλακτοποίηση (η) [1895] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** η γαλακτοπαραγωγή (βλ.λ.) • **2.** η μετατροπή σε γαλακτώδη ουσία. — **γαλακτοποιός** (ο/η), **γαλακτοποιός**, -ός, -ό [μτγν.] κ. **γαλακτοποιητικός**, -ή, -ό [μεσν], **γαλακτοποιώ** ρ [μεσν.] {-είς . }.

γαλακτοπωλείο (το) [1856] κατάστημα στο οποίο πωλούνται γαλακτοκομικά προϊόντα

γαλακτοπώλης (ο) [μτγν] {γαλακτοπωλών}, **γαλακτοπώλισσα** (η) {γαλακτοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει γάλα (είτε σε δικό του χώρο είτε από σπίτι σε σπίτι) ΣΥΝ γαλατάς.

γαλακτόρροια (η) [1849] {χωρ. πληθ } η αυτόματη έκκριση γάλακτος από τους μαστούς, που δεν συνδέεται με τις φυσιολογικές συνθήκες γαλουχίας (μερικές φορές έπειτα από έκτρωση ή αποβολή και μετά από λήψη ορισμένων φαρμάκων)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *-ρροια* < *ρέω*, < αγγλ. galactorrhoea].

γαλακτοσάκχαρο (το) [1885] {γαλακτοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ - ΧΗΜ το σάκχαρο που περιέχεται στο γάλα ανθρώπων και ζώων.

γαλακτοτροφία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η δίαιτα με γάλα και με παράγωγά του

γαλακτούχος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που περιέχει γάλα *~ παρασκευάσματα / τροφές / ουσίες*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλακτοῦχος* < *γάλα, -ακτος* + *-οῦχος* < *ἔχω*]

γαλακτοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μεταφέρει γάλα *~ πόροι* **2.** αυτός που παράγει γάλα ΣΥΝ γαλακταγωγός, γαλακτοποιός • **3.** αυτός που αυξάνει την έκκριση γάλακτος

γαλακτώδης, -ης, -ες [αρχ] {γαλακτώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με γάλα, κυρ ως προς το λευκό χρώμα. *~ απόχρωση / χροιά / χυμός* ΣΥΝ γαλακτερός **2.** αυτός που είναι γεμάτος γάλα *~ προϊόντα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

γαλάκτωμα (το) [1889] {γαλακτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΧΗΜ ομοιογενές μείγμα, συνήθ νερού με μια ουσία που διαλύεται στα λίπη, όπου το ένα συστατικό έχει διασπαρεί στο άλλο υπό μορφή μικρών σταγονιδίων: *φυσικό / τεχνητό ~* **2.** καλλυντικό που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό προσώπου (την απομάκρυνση βαφών ή άλλων ξένων ουσιών *από το πρόσωπο*) και την ενυδάτωση τού δέρματος
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. émulsion]

γαλανόλευκος, -η, -ο [1868] **1.** αυτός που έχει γαλανό και λευκό χρώμα **2.** ***γαλανόλευκη*** (η) η ελληνική σημαία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πονόδοντος*

γαλανομάτης, -α/-ισσα, -ικο {γαλανομάτηδες} αυτός που έχει γαλανά μάτια ΣΥΝ γαλανός

γαλανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας *~ μάτια / νερά* ΣΥΝ γαλάζιος **2.** ***γαλανό*** (το) το χρώμα τού ανέφελου ουρανού, το ανοιχτό μπλε **3.** (σπάν.-λαϊκ.. λογοτ) αυτός που έχει γαλανά μάτια: *«Τι να σε κάνω γαλανή, Να γίνεις μαυρομάτα»* (δημοτ. τραγ) ΣΥΝ γαλανομάτης
[ΕΤΥΜ μεσν. < *καλανός* < μτγν. *καλάινος* < *κάλαϊς* «είδος πολύτιμου λίθου με γαλαζοπράσινο χρώμα». Δεν είναι πειστική η άποψη περί παρετυμολ σχηματισμού από τη λ. *γάλα*]

γαλαντόμος, -α, -ο αυτός που φέρεται με ευγένεια, αβρότητα, γενναιοδωρία — **γαλαντομία** (η).
[ΕΤΥΜ < βεν. galantomo «γενναιόδωρος», πβ. γαλλ. galant homme, ιταλ. galantuomo < galante «ειλικρινής, έντιμος» + uomo «άνθρωπος»]

γαλαξίας (ο) {γαλαξιών} **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) τεράστια συγκέντρωση αστέρων, αερίων, σκόνης και ακτινοβολίας, όπου η βαρυτική έλξη αλληλεπιδρά μεταξύ των υλικών σωμάτων: *~ τής Ανδρομέδας* || *σπειροειδής ~* (β) (με κεφ.) ο γαλαξίας στον οποίο ανήκει ο Ήλιος και το πλανητικό μας σύστημα • **2.** το σύνολο διάσημων προσώπων, μεγάλων εταιρειών, οργανισμών κ.λπ · *ένας ~ κινηματογραφικών αστέρων στο φεστιβάλ των Καννών* || *«συγχώνευση ενός ~ 67 οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης»* (εφημ.). — **γαλαξιακός**, -ή, -ό (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ. *γαλαξίας (κύκλος)* < **γαλακτ-ίας* < αρχ. *γάλα, γάλακτος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. galaxy, γαλλ. galaxie κ.ά Κατά τη μυθολογία, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ηρακλής θήλαζε από το στήθος τής θεάς Ήρας, η οποία τον απώθησε, με αποτέλεσμα το χυμένο γάλα να διαγράψει τροχιά στον ουρανό (εξού και οι ξέν φρ., λ.χ. αγγλ milky way, γαλλ voie lactée, ιταλ via lattea κ.ά.)]

Γαλαξίδι (το) {-ιού κ (λόγ) -ίου} κωμόπολη τού νομού Φωκίδας στον κόλπο τής Ιτέας. **Γαλαξιδιώτης** (ο), **Γαλαξιδιώτισσα** (η), **γαλαξιδιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αγν. ετύμου].

γαλάρα (η) (λαϊκ.) προβατίνα ή κατσίκα που κατεβάζει άφθονο γάλα και αρμέγεται.
[ΕΤΥΜ < *γάλα* + παραγ επίθημα *-άρα* (βλ λ)]

γαλάρι (το) {σπάν γαλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** μικρό αρνί που ακόμη θηλάζει **2.** γαλάρα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *γάλα* + παραγ επίθημα *-άρι* (βλ.λ.)].

γαλαρία (η) {γαλαριών} **1.** οι τελευταίες και φθηνότερες σειρές τού εξώστη ενός θεάτρου και κατ' επέκτ οι τελευταίες σειρές οποιουδήποτε χώρου *παρακολούθησαν το έργο από τη ~* **2.** (συνεκδ.) όσοι κάθονται στις τελευταίες θέσεις (θεάτρου, κινηματογράφου, αίθουσας, λεωφορείου κ.λπ.· συνήθ πρόκειται για τους νεότερους ή/και ζωηρότερους από ένα σύνολο): *όλοι οι σκηνοθέτες φοβούνται τις αποδοκιμασίες τής ~ στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης* || *η ~ στο πούλμαν έκανε φασαρία* • **3.** η στοά ορυχείου: *αρκετοί ανθρακωρύχοι παγιδεύτηκαν στις ~* **4.** (σπάν) μεγάλη στοά οικήματος
[ΕΤΥΜ < βεν. galaria < μεσν. λατ galeria (βλ λ *γκαλερί*)].

Γαλατάς (ο) εμπορική περιοχή τής Κωνσταντινούπολης με έντονη ελληνική παρουσία μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

γαλατάς (ο) {γαλατάδες} ο πωλητής γάλακτος ή αυτός που κάνει διανομή γάλακτος κατ' οίκον *ο ~ τής γειτονιάς* || *λέγεται ότι δημοκρατία υπάρχει όταν ξέρεις πως, αν σου χτυπήσει κάποιος την πόρτα χαράματα, θα είναι ο ~* (και όχι η αστυνομία για να σε συλλάβει ως αντίπαλο τού καθεστώτος) ΣΥΝ γαλακτοπώλης **γαλατάδικο** (το).

Γαλάτεια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας εμφανίζεται στους σικελικούς μύθους ως η αγαπημένη τού Κύκλωπα Πολύφημου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, όν που παρετυμολογήθηκε προς το ουσ *γάλα* («λευκή σαν το γάλα»)].

γαλατένιος, -α, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που είναι φτειαγμένος από ή έχει ως βασικό συστατικό του το γάλα **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού γάλακτος, ο πολύ άσπρος

γαλατερός, -ή, -ό → γαλακτερός

Γαλάτης (ο) {Γαλατών}, **Γαλάτισσα** (η) {Γαλατισσών} ΙΣΤ ο Κέλτης τής Γαλατίας: *ο Ιούλιος Καίσαρ υπέταξε τους ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Γαλάται* < λατ Galli, λ κελτ. που σημαίνει «δυνατοί, ισχυροί» (πβ. ιρλ gal «ανδρεία») *Κελτούς* (λατ. Celtae) αποκαλούσαν οι αρχαίοι τα κελτικά φύλα που κατοίκησαν στον Βορρά (ιδ. στη Βρετανία) και *Γαλάτες* εκείνα τα φύλα που κατοίκησαν στη Γαλλία και στην Κ Ευρώπη, περιοχές οι οποίες έλαβαν την περιληπτική ονομασία *Γαλατία* Βλ. λ. *Κέλτες*]

Γαλατία (η) [μεσν] ΙΣΤ **1.** (κατά την αρχαιότητα) περιοχή τής Δ Ευρώπης που εκτεινόταν μεταξύ των Πυρηναίων, των Άλπεων και τού Ρήνου, περιελάμβανε τη σημερινή Γαλλία, το Βέλγιο, τη Β Ιταλία (κοιλάδα τού Πάδου) και το Ν τμήμα τής σημερινής Ολλανδίας οι Ρωμαίοι τη διέκριναν στο τμήμα Ν. των Άλπεων *(εντεύθεν των Άλπεων ~)* και στο τμήμα Β των Άλπεων *(εκείθεν των Άλπεων ~)* **2.** επαρχία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που περιελάμβανε τα εδάφη τής σημερινής Γαλλίας, τού Βελγίου, τής Ελβετίας, τής Β Ιταλίας, τής Ν Ολλανδίας και τού τμήματος τής Γερμανίας Δ τού Ρήνου **3.** περιοχή τής Κ Μικράς Ασίας στην οποία από τον 3ο αι. π.Χ ήταν εγκατεστημένοι Γαλάτες

γαλατιέρα (η) {χωρ. γεν πληθ } το σκεύος που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά, το ζέσταμα ή το σερβίρισμα τού γάλακτος

γαλατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τους Γαλάτες ή τη Γαλατία. *~ χωριό / επιδρομή / συνήθειες / πόλεμοι* ΦΡ ***γαλατική ευγένεια*** οι λεπτοί τρόποι, που αρμόζουν στην κομψότητα των Γάλλων.

γαλατίλα (η) {χωρ. πληθ } η μυρωδιά τού γάλακτος

γαλατόπιτα κ **γαλακτόπιτα** (η) {δύσχρ γαλατοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται με κύριο συστατικό το γάλα

Γαλάτσι (το) {Γαλατσίου} **1.** δήμος τής ευρύτερης Περιφέρειας Αθηνών **2.** πόλη τής Ρουμανίας στις όχθες τού Δούναβη
[ΕΤΥΜ Ο δήμος ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη πόλη τής Ρουμανίας (ρουμ Galaţi), επειδή εκεί υπήρχε σημαντικός πυρήνας Ελλήνων μεταναστών, οι οποίοι προετοίμασαν την Ελληνική Επανάσταση Το ρουμ Galaţi, εσωτερικό λιμάνι τής χώρας, αποτελεί συντομευμένη μορφή τής σλαβ λ Galaţisčela «τόπος όπου φορτοεκφορτώνουν τα πλοία» ή, κατ' άλλη άποψη, < λατ Galatia, αν επιβεβαιωθεί η εκδοχή ότι σε εκείνο τον χώρο είχαν εγκατασταθεί Ρωμαίοι άποικοι Κατ' άλλη άποψη, το τοπωνύμιο ανάγεται σε οικιστή γαιοκτήμονα ονόματι *Γαλάκη* (με τσιτακισμό τής παλαιάς αθηναϊκής διαλέκτου)]

γαλατσίδα (η) ποώδες φυτό τού οποίου ο γαλακτώδης χυμός είναι δηλητηριώδης ΣΥΝ φλόμος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *γαλακτίς, -ίδος* (με τσιτακισμό, πβ κ. *ατσίδα* < αρχ. *ἰκτίς, -ίδος*) < αρχ *γάλα, -ακτος*].

γαλβανιζέ επίθ {άκλ } αυτός που έχει γαλβανιστεί. *~ ρολόι*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ galvanisé].

γαλβανίζω ρ μετβ [1847] {γαλβάνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** καλύπτω μεταλλικό σώμα με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: *γαλβανισμένος σίδηρος* (με επικάλυψη ψευδαργύρου για προστασία από τη σκουριά) **2.** (μτφ) (α) μεταδίδω ενθουσιασμό, ενδιαφέρον: *~ τα πλήθη* ΣΥΝ ηλεκτρίζω, ενθουσιάζω ΑΝΤ ηρεμώ, καταπραΰνω (β) (σπάν) εξάπτω, οξύνω: *~ το ενδιαφέρον / την περιέργεια κάποιου*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvaniser, από το όνομα τού Ιταλού γιατρού και φυσικού Luigi Galvani, που πρώτος περιέγραψε το φαινόμενο το 1792].

γαλβανισμός (ο) [1812] η επιμετάλλωση, η επικάλυψη ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση. Επίσης **γαλβάνιση** (η) [1889] κ **γαλβάνισμα** (το). — **γαλβανικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ galvanisme Βλ κ *γαλβανίζω*]

γαλβανόμετρο (το) [1861] {γαλβανομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο που ανιχνεύει τα ασθενή ηλεκτρικά ρεύματα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvanomètre (νόθο σύνθ.)]

γαλβανοπλαστική (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής επικάλυψης ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου υπό την επίδραση ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvanoplastie (νόθο σύνθ.)]

γαλέος (ο) γένος σκυλόψαρων με επίμηκες σώμα, δύο ραχιαία πτερύγια και μυτερό ρύγχος, που ζει στις τροπικές και εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται για το κρέας του ~ *σκορδαλιά* (φαγητό από τηγανισμένο κρέας γαλέου, σερβιρισμένο με σκορδαλιά)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαλεός* < *γαλέη* / *γαλῆ* (βλ. λ.). Η χρήση τού ονόματος τής *γαλῆς* για τον γαλέο οφείλεται πιθ. στη μορφή του και στον τρόπο διατροφής του].

γαλέρα (η) {δύσχρ γαλερών} ΙΣΤ. μεγάλο πολεμικό ή εμπορικό σκάφος με κουπιά και ιστία, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. στη Μεσόγειο (πβ. λ. *κάτεργο*)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. galera / ισπ. galera < μεσν. λατ. galea < μεσν *γαλαία*, πιθ. ιλλυρ. αρχής, από θέμα με σημ. «χελώνα»]

γαλέτα (η) {δύσχρ γαλετών} **1.** κομμάτι ή φέτα ψωμιού που έχει ξαναψηθεί και δίνεται ως ξηρά τροφή σε στρατιώτες και ναυτικούς· αλλιώς *διπυρίτης άρτος* ΣΥΝ παξιμάδι **2.** η τριμμένη φρυγανιά που χρησιμοποιείται στη μαγειρική. *αναμειγνύουμε τα ψαχνά τού κρέατος, το μείγμα μανιταριών, γαλέτα και αλατοπιπερώνουμε.*
[ΕΤΥΜ < βεν galeta < γαλλ. galette < galet «μικρή στρογγυλεμένη πέτρα» < παλ. γαλλ. gal (κελτ αρχής)].

γαλή (η) (αρχαιοπρ) η γάτα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαλέη* / *γαλῆ*. πιθ. αρχική σημ. «το δέρμα τής γάτας», αβεβ ετύμου, πιθ < **γαλίς*, που συνδ. με λατ glīs «είδος ποντικού», σανσκρ. giri- «ποντικός». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *γαλῆ* δεν δήλωνε εξαρχής τη γάτα (αφού η γάτα δεν ήταν στην αρχή κατοικίδιο ζώο). αλλά αιλουροειδή όπως η αγριόγατα και η νυφίτσα. τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη σύλληψη των ποντικών]

γαληνεύω ρ. μετβ. κ αμετβ {μεσν } {γαλήνε-ψα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να πάψει να είναι ταραγμένος *με λόγια γλυκά τον γαλήνεψε* ΣΥΝ ηρεμώ. ησυχάζω. καταπραΰνω ΑΝΤ αναστατώνω ♦ **2.** (αμετβ) παύω να είμαι ταραγμένος *η θάλασσα γαλήνεψε* || *γαλήνεψε το πρόσωπό του στο άκουσμα των καθησυχαστικών της λόγων* ΣΥΝ ηρεμώ, καλμάρω ΑΝΤ αναστατώνομαι, εκνευρίζομαι. — **γαλήνεμα** (το).

Γαλήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. Νηρηίδα, κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας **2.** (κ. *Γαληνή*) μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *γαλήνη* (βλ.λ)].

γαλήνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τής ακύμαντης θάλασσας: *όταν έχει ~, ακόμα και οι μικρές βάρκες ανοίγονται στο πέλαγος* ΣΥΝ ηρεμία, νηνεμία, κάλμα. μπουνάτσα ΑΝΤ τρικυμία. φουρτούνα **2.** (μτφ.) ψυχική και πνευματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ταραχής και παθών· *προτίμησε επάγγελμα ήρεμο. προκειμένου να εξασφαλίσει την ψυχική του ~* || *διατάραξη τής ψυχικής ~* ΣΥΝ πραότητα. ηρεμία, αταραξία ΑΝΤ ταραχή, αναστάτωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άπνοια*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γαλάσνα* < *g̑las-na, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ *γελῶ, γελαστός*]

γαλήνιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη. από ηρεμία: ~ *θάλασσα* / *έκφραση*. — **γαλήνια** επίρρ.

Γαληνός (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες γιατρούς (129-200) με πλούσιο συγγραφικό έργο
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *γαληνός* (που αναφερόταν κυρίως στη γαλήνη τής θάλασσας, στη νηνεμία) < *γαλήνη* (βλ.λ.)]

γαληνός, -ή, -ό {υπερθ. γαληνότ-ατος, -άτη} **1.** (αρχαιοπρ) αυτός που δεν ταράζεται **2.** (στον υπερθ) (α) ως τίτλος ευγενών στο Βυζάντιο (β) ΙΣΤ ***Γαληνοτάτη*** (η) (ιταλ. La Serenissima) το ενετικό κράτος, η Βενετία: *η ~ Δημοκρατία τής Βενετίας* ΣΥΝ Δημοκρατία τού Αγ. Μάρκου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γαλήνη* (βλ.λ). Ο βυζαντινός τίτλος αποτελεί μεταφρ. δάνειο από ιταλ serenissimo].

γαλιάντρα (η) {δύσχρ. γαλιαντρών} (λαϊκ) **1.** ο κορυδαλλός (βλ.λ) • **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που μιλά ακατάπαυστα ΣΥΝ φλύαρος ΑΝΤ σιωπηλός. λιγομίλητος
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ calandra < μτγν. *κάλανδρος*. λ προελλην Ο τ. *γαλιάντρα* οφείλεται πιθ. σε παρετυμολ. επίδραση των λ *γαλος*, *γαλί*, που αναφέρονται σε ζώα τα οποία είναι επίσης συνδεδεμένα με άναρθρες φωνές]

Γαλικία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΔ. Ισπανίας στα σύνορα με την Πορτογαλία. — **γαλικιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Galicia (οπτικό δάνειο) < λατ. Gallaecia «χώρα των Γαλατών» (βλ λ. *Γαλάτης*)].

Γαλιλαία (η) περιοχή τής Β. Παλαιστίνης (το σημερινό Β Ισραήλ), που συνδέεται ιδιαίτερα με τη ζωή, τη διδασκαλία και τη δράση τού Ιησού Χριστού - **Γαλιλαίος** (ο) [μτγν], **Γαλιλαία** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Galīl «κύκλος, περιοχή»].

γάλιο (το) ονομασία ποωδών φυτών με μακριά φύλλα και μικρά άνθη. με πιο γνωστό την κολλητσίδα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γάλιον*, αβεβ. ετύμου. Ο Διοσκουρίδης το συνδέει με το αρχ. *γάλα*, ενώ ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος με το αρχ. *γαλῆ*].

γαλίφης, -α (λαϊκ. -ω). -ικο αυτός που κολακεύει τους άλλους, για να επιτύχει τους στόχους του: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ κόλακας ΑΝΤ ευθύς — **γαλιφιά** (η) [μεσν.], **γαλίφικος**, -η. -ο [μεσν.]. **γαλίφικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαλίφος* < ιταλ. gaglioffo «αχρείος. ανίκανος» < μεσν λατ. gaiufus, αγν. ετύμου]

Γαλλία (η) (γαλλ. République Française = Γαλλική Δημοκρατία) κράτος τής Δ Ευρώπης με πρωτεύουσα το Παρίσι. επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το ευρώ — **Γάλλος** (ο), **Γαλλίδα** (η). **γαλλικός**, -ή, -ό (βλ λ.), **Γαλλικά** (τα)
[ΕΤΥΜ < λατ. Gallia «Γαλατία» (βλ. λ *Γαλάτες*) Η γαλλ ονομασία France ανάγεται στο λατ Francia (γερμ προελ). που συνδ με αρχ αγγλ franca. αρχ. σκανδ frakka, τα οποία σημαίνουν «λόγχη, ακόντιο» Άλλοι μελετητές. ωστόσο, θεωρούν ότι η ονομασία ανάγεται στο αρχ γερμ wrang < wringen «σφίγγω, στρίβω, τραβώ (βίαια)», με αναφορά στους Φράγκους που ξεριζώθηκαν από τις εστίες τους]

γαλλίζω ρ. αμετβ [1805] {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} μιμούμαι τη γαλλική γλώσσα ή χρησιμοποιώ γαλλισμούς, όταν μιλώ στη μητρική μου γλώσσα

Γαλλικός (ο) ποταμός τής Κ. Μακεδονίας που εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ μεσν τοπωνύμιο, πιθ τουρκικής αρχής, που αντικατέστησε την αρχ ονομασία *Ἐχε(ί)δωρος* (< *ἔχω* + *-δωρος* < *δῶρον*)].

γαλλικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη Γαλλία ή τους Γάλλους: ~ *τυρί* / *κρασί* /*σημαία* / *φινέτσα* / *αποικία* / *πολιτισμός*· ΦΡ (α) (λαϊκ) ***φεύγω / το σκάω / (το) στρίβω / την κάνω αλά γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να με αντιληφθούν: *μας την έσκασε ~* (β) ***γαλλικό κλειδί*** εργαλείο που μοιάζει με μεγάλη τανάλια και χρησιμοποιείται για να σφίγγει ή να χαλαρώνει κανείς βίδες (γ) ***γαλλικό φιλί*** ερωτικό φιλί κατά το οποίο οι γλώσσες έρχονται σε επαφή (δ) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη. η μαλαφράντζα (βλ λ) (ε) ***Γαλλική Επανάσταση*** επανάσταση που ξεκίνησε το 1789 στη Γαλλία με την κατάληψη των φυλακών τής Βαστίλλης και κατέληξε στην ανακήρυξη τής Γαλλικής Δημοκρατίας — **γαλλικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ελληνικός*

γάλλιο (το) [1885] {γαλλίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ga) αργυρόλευκου χρώματος και στιλπνό, το οποίο τήκεται στους 30°C και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ημιαγωγών (βλ κ λ. *περιοδικός*. ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ gallium < λατ. gallus «πετεινός». που αποδίδει το επώνυμο τού Γάλλου χημικού Paul Lecoq (< γαλλ le coq «ο πετεινός»), ο οποίος ανακάλυψε το στοιχείο το 1875. Κατ' άλλη άποψη. απευθείας από την πατρίδα (Γαλλία) τού P. Lecoq]

γαλλισμός (ο) [1805] **1.** ΓΛΩΣΣ (α) ιδιωματισμός (βλ.λ.) τής γαλλικής γλώσσας (β) η χρησιμοποίηση σε άλλη γλώσσα φράσεων ή συντάξεων τής γαλλικής γλώσσας **2.** η μίμηση τού γαλλικού τρόπου ζωής.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. gallicisme]

ΣΧΟΛΙΟ Οι γαλλισμοί (φράσεις ή συντάξεις) εισήλθαν στην ελληνική γλώσσα, κυρίως μέσω μεταφράσεων γαλλικών λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων. τον 19ο και το α' ήμισυ τού 20ού αι. με την άνθηση των γαλλικών γραμμάτων και την επίδραση που άσκησαν στην Ελλάδα Μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων από τη Γαλλική, αλλά και πλήθος όρων που πλάστηκαν για να αποδώσουν στα Ελληνικά γαλλικούς όρους. ανήκουν σε αυτή την περίοδο. Στην ίδια περίοδο. λόγω των μεταφράσεων αλλά και τού ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι Έλληνες γνώριζαν τη Γαλλική. ανάγονται και πολλοί γαλλισμοί φράσεων ή συντάξεων Τέτοια παραδείγματα είναι: *στο πλαίσιο των* = dans le cadre des... *σε τελευταία ανάλυση* = en dernière analyse. *στο μέτρο τού δυνατού* = dans la mesure du possible, *αξίζει τον κόπο* = ça vaut la peine. *είμαι τής γνώμης* = je suis d'avis. *επωφελούμαι τής ευκαιρίας* = profiter de l'occasion. *έχω λόγον υπάρξεως* = avoir raison d'être. *δίνω σημεία ζωής* = donner signe de vie, *ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* = cela correspond à la réalité, *θέλω να πω* = je veux dire. *κάνω έρωτα* = faire l'amour, *έλαμψε διά τής απουσίας του* = il brilla par son absence, *παίζω με τις λέξεις* = jouer avec les mots. *τηρώ σιγήν* = garder le silence, *απ' άκρου εις άκρον* = d'un bout à l'autre. *από καιρού εις καιρόν* = de temps en temps, *κατά πάσαν πιθανότητα* = selon toute probabilité, *εκ πρώτης όψεως* = de première vue. *εκ διαμέτρου αντίθετο* = diamétralement opposé, *με μία λέξη* = en un mot, *άνευ προηγουμένου* = sans précédent, *φθάνω σε συμφωνία* = arriver à un accord. *βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά* = tirrer les marrons du feu. *το καλώς εννοούμενο συμφέρον* = l'intérêt bien compris.

γαλλιστί επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) στη γαλλική γλώσσα: *μας χαιρέτισε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ί*

γαλλομαθής, -ής, -ές [1890] {γαλλομαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που γνωρίζει τη γαλλική γλώσσα και τον γαλλικό πολιτισμό. — **γαλλομάθεια** (η) [1897] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

γαλλοφέρνω ρ αμετβ. {σε ενεστ κ. παρατ.} μιμούμαι τον γαλλικό τρόπο συμπεριφοράς.

γαλλόφιλος, -η, -ο [1866] αυτός που συμπαθεί τους Γάλλους, τη γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους ή ακολουθεί πολιτική που ευνοεί τα συμφέροντά τους. *το ~ κόμμα τού Κωλέττη.*

γαλλόφωνος, -η, -ο ☛ -φωνος

γαλονάς (ο) {γαλονάδες} (μειωτ.) πρόσωπο που φέρει γαλόνια. δηλαδή διακριτικά τού βαθμού του σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας (ειδικότ.) ο αξιωματικός: *οι ~ αδιαφορούν για τα προβλήματα των φαντάρων* ΣΥΝ αξιωματικός. βαθμοφόρος

γαλόνι[1] (το) {γαλον-ιού | -ιών} (καθημ.) το διακριτικό τού βαθμού αξιωματικού σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας ΣΥΝ σιρίτι, (αργκό) σαρδέλα· ΦΡ (α) ***ξηλώνω σε (κάποιον) τα γαλόνια*** καθαιρώ στρατιωτικό από το αξίωμά του (β) ***με πλάκα τα γαλόνια*** με διακριτικά ανώτατου αξιωματικού· *ονειρευόταν να γίνει στρατηγός, ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. galloni. πληθ. τού gallone. πιθ. < λατ galea «περικεφαλαία»].

γαλόνι² (το) {γαλον-ιού | -ιών} αγγλική και αμερικανική μονάδα χωρητικότητας· ισοδυναμεί με 4,546 λίτρα και 3.75 λίτρα αντιστοίχως
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gallon < μέσ αγγλ. galon < μτγν λατ. galeta «μονάδα μετρήσεως υγρών»]

γαλοπούλα (η) {χωρ γεν. πληθ } το θηλυκό τού γάλου· συνήθ. στη μαγειρική: *γεμιστή / χριστουγεννιάτικη / καπνιστή ~*
[ΕΤΥΜ < *γάλος* + υποκ. επίθημα *-πούλα*].

γάλος (ο) κατοικίδιο πτηνό με πλούσιο μαύρο φτέρωμα, γυμνό λαιμό και κόκκινες σαρκώδεις προεξοχές στο κεφάλι και κάτω από το ράμφος εκτρέφεται για το κρέας και τα φτερά του ΣΥΝ διάνος — (υποκ) **γαλόπουλο** κ. **γαλί** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ < βεν. galo (πβ ιταλ gallo) < λατ gallus «πετεινός», αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ *με* την ονομασία Gallia (οπότε «πτηνό τής Γαλατίας»)].

γαλότσα (η) {δύσχρ γαλοτσών} αδιάβροχη μπότα από δέρμα ή καουτσούκ, που φθάνει τουλάχιστον ώς το μέσον τής κνήμης.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < βεν. galozza < μεσν λατ *calopia < λατ. calopus < αρχ. *καλόπους* «καλαπόδι»].

γαλούχηση (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | -χωρ. πληθ } το να γαλουχείται (βλ.λ , σημ 2) κάποιος με ορισμένες αρχές: *η ~ ενός αγιογράφου στην ορθόδοξη αγιογραφική παράδοση* Επίσης **γαλούχημα** (το).

γαλουχία (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η παραγωγή γάλακτος για θηλασμό από οργανισμό μετά τη γέννηση τέκνου.

γαλουχώ ρ. μετβ {γαλουχείς... | γαλούχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για μητέρα) δίνω γάλα ως τροφή σε παιδί ΣΥΝ θηλάζω **2.** (μτφ) ανατρέφω (κάποιον) με ορισμένες (ηθικές και πνευματικές) αρχές. *είχε γαλουχηθεί από μικρός με τις φιλελεύθερες ιδέες τής επανάστασης* ΣΥΝ ανατρέφω
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλουχῶ (-έω)* < *γάλα* + *-ουχῶ* < *ἔχω*].

γάμα (το) → γάμμα

Γαμβίας (ο) ποταμός τής Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. Επίσης **Γκάμπια**.

γαμβρός (ο) → γαμπρός

γαμέτης (ο) {γαμετών} ΒΙΟΛ εξειδικευμένο κύτταρο για τη φυλετική αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και πολυκύτταρων οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ. gameta < αρχ. *γαμέτης* «σύζυγος» < *γαμῶ* «νυμφεύομαι»].

γαμήλιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: *~ τελετή / δώρο / δεξίωση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ σχηματισμού επίθετο, που προέρχεται από το ρ *γαμῶ* «νυμφεύομαι»].

γαμηλιότητα (η) {χωρ. πληθ } η αναλογία γάμων ανά χιλίους κατοίκους ορισμένης περιοχής σε έναν χρόνο *δείκτης γαμηλιότητας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nuptialité]

γαμήσι (το) {γαμησ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. (!) πήδημα **2.** (μτφ.) πολύ δύσκολο έργο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γαμήσει*, από το απρφ. μέλλ *γαμήσειν* τού αρχ. ρ *γαμῶ (-έω)* (πβ. *κοιμήσι, γιορτάσι*)]

γαμιάς (ο) {γαμιάδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** άνδρας με πολλές ερωτικές περιπέτειες **2.** ο άνδρας που θεωρείται επιδέξιος στη σεξουαλική πράξη και γενικότ. ο επιβήτορας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαμέας* < αρχ. *γαμῶ (-έω)*]

γαμικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: *~ συμπόσιο / συμβόλαιο*

γαμιόλης (ο) {γαμιόληδες}, **γαμιόλα** (η) {χωρ γεν πληθ } (!-λαϊκ.-υβριστ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) για ανήθικο άνδρα ή γυναίκα
[ΕΤΥΜ < *γαμώ*. κατά το επίσης υβριστ. *καριόλης* (βλ.λ.)].

γάμμα κ **γάμα** (το) {άκλ.} Γ, γ **1.** το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το σχήμα τού κεφαλαίου γάμμα (Γ): «*τα τέσσερα δωμάτια υποδοχής σχημάτιζαν ένα ~*» (εφημ) (β) (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) καθένα από τα δύο τμήματα τής εστίας (τέρματος), που ορίζονται από τη συμβολή τής οριζόντιας δοκού με καθεμιά από τις δύο κάθετες: *έστειλε τη μπάλα στο ~* ΣΥΝ παραθυράκι (βλ κ. λ *αριθμός*)
[ΕΤΥΜ < αρχ γάμμα < σημιτ. gimel «καμήλα»]

γάμος (ο) **1.** η νόμιμη ένωση και συμβίωση δύο ετερόφυλων (σε κάποιες χώρες και ομόφυλων) προσώπων: *ο θεσμός τού ~ αποτελεί το θεμέλιο τής κοινωνίας || βρίσκεται σε ηλικία γάμου || ζητώ* (κάποια) *σε ~ || κάνω πρόταση γάμου || τα βάρη / τα δεσμά / τα θεμέλια / η διάλυση / η λύση / η σύναψη τού ~ || άκυρος / ελαττωματικός / ακυρώσιμος / ανυπόστατος / μικτός ~ || πρώτη νύχτα τού ~ || ~ από συμφέρον / από συνοικέσιο / από έρωτα* ΣΥΝ παντρειά· ΦΡ (α) ***λευκός γάμος*** συμβατική νομική ένωση ζευγαριού. χωρίς να έχουν συζυγικές σχέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να φαίνονται παντρεμένοι *ορισμένες αλλοδαπές. για να μπορέσουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, συνάπτουν ~ με Έλληνες πολίτες* (β) ***πολιτικός γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ληξιαρχική πράξη στο δημαρχείο ενώπιον εκπροσώπου τής δημοτικής αρχής (γ) ***θρησκευτικός γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ιερολογία, σύμφωνα με τους κανόνες τού θρησκεύματος ή τού δόγματος στο οποίο πιστεύουν οι μελλόνυμφοι (δ) ***μοργανατικός γάμος*** βλ. λ *μοργανατικός* **2.** (α) ΘΕΟΛ ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με το οποίο εξυψώνεται και εξαγιάζεται η συζυγική ένωση άνδρα και γυναίκας, η οποία πλέον αποσκοπεί στην πνευματική και ηθική τελείωση των συζύγων και στην τεκνογονία (β) (συνεκδ) η τελετή κατά την οποία νομικά ή θρησκευτικά δύο ετερόφυλα πρόσωπα ενώνονται ως σύζυγοι, καθώς και η γιορτή που ακολουθεί *συνάπτω / τελώ / ευλογώ / αναβάλλω τον ~ || χριστιανικός / πλούσιος / λαμπρός / βλάχικος / παραδοσιακός / σεμνός / μυστικός / βασιλικός ~ || η άδεια / η τελετή / τα στέφανα / οι βέρες τού ~* ΣΥΝ στέψη, στεφάνωση, στεφάνωμα, στεφανώματα, χαρές· ΦΡ (α) ***ανοικτός γάμος*** τελετή γάμου με πλήθος καλεσμένων (β) ***κλειστός γάμος*** τελετή γάμου με περιορισμένο αριθμό προσκεκλημένων (γ) (παροιμ.) ***ούτε γάμος δίχως κλάματα ούτε κηδεία δίχως γέλια*** για την έντονη συγκινησιακή φόρτιση αυτών των τελετών που οδηγεί σε αντίθετες σε καθεμιά συναισθηματικές αντιδράσεις (δ) ***θ' αφήσουμε τον γάμο, να πάμε για πουρνάρια;*** (για ζητήματα αξιολόγησης προτεραιοτήτων) θα αφήσουμε κάτι σημαντικό χάριν ενός ασήμαντου; (ε) (παροιμ) ***όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη γκαστρωμένη*** για περιπτώσεις στις οποίες παρουσιάζονται συσσωρευμένα προβλήματα ή που εμφανίζεται ένα πρόβλημα το οποίο κάνει ακόμη πιο δύσκολη μια ήδη δύσκολη κατάσταση (στ) (παροιμ) ***πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει «και τού χρόνου»*** βλ. λ. *παίρνω* (ζ) ***τού Κουτρούλη ο γάμος*** βλ. λ. *κουτρούλης* (η) (λόγ) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι: *ήλθαν εις γάμου κοινωνίαν προ μηνός* (θ) (παροιμ) ***όπου γάμος και χαρά η Βασίλω πρώτη*** για πρόσωπο που παρίσταται κατά σύστημα σε οποιαδήποτε δραστηριότητα ή εκδήλωση η οποία του δίνει τη δυνατότητα να προβληθεί (ι) ***βλάχικος γάμος*** αναπαράσταση παραδοσιακού γάμου που γίνεται στη Θήβα την Καθαρά Δευτέρα **3.** (συνεκδ.) η έγγαμη συμβίωση, ο χρόνος που ζουν μαζί οι σύζυγοι ως παντρεμένοι: *ο ~ τους κρατάει ακόμη || ευτύχησαν στον ~ τους* (όλα πήγαν καλά στον έγγαμο βίο τους) || *ατύχησε στον γάμο της* (δεν πήγε καλά ο γάμος, π.χ. χώρισε) || *αγωνίζονται να σώσουν τον ~ τους* || (κ. στον πληθ.) *οι ~ τού Φίγκαρο || στους ~ σου θα γίνει μεγάλο γλέντι* ΦΡ (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος των 25 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (β) ***χρυσοί γάμοι*** η επέτειος των 50 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (γ) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η επέτειος των 60 χρόνων έγγαμης συμβίωσης **4.** (μτφ.) η συγχώνευση εταιρειών «*το περιοδικό είχε σχολιάσει με χιούμορ την αναγγελία αυτού τού ~ των δύο τραπεζών*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γαμῶ* «νυμφεύομαι» (υποχωρητ.). Η φρ *τού Κουτρούλη ο γάμος* ανάγεται στο ομώνυμο θεατρικό έργο τού Αλεξάνδρου Ρίζου-Ραγκαβή (1809-92). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ χ *πολιτικός / θρησκευτικός / λευκός γάμος* (< αγγλ. civil / religious / white wedding), *αργυροί / χρυσοί / αδαμάντινοι γάμοι* (< γαλλ des noces d'argent / d'or / de diamant)]

γάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πίσω σαρκώδες μέρος τής κνήμης (ιδ. για γυναίκες): *λεπτή / παχουλή / τορνευτή / χυτή ~.* — (υποκ.) **γαμπίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή.*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ gamba < μτγν. λατ gamba < αρχ. *καμπή / καμπᾶ* «αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ με το ρ *κάμπτω* και με σανσκρ kapanā «γάμπα», λατ campus «κάμπος» (αρχικώς «καμπή, χαμηλός τόπος»)].

γάμπαρη (η) μεγάλη γαρίδα γκρίζου χρώματος με μαύρες ραβδώσεις.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < ιταλ. gambero (μέσω τού πληθ gamberi) < μτγν. λατ. gambarus < λατ. cammarus < αρχ *κάμμαρος*. αγν ετύμου, πιθ. δάνειο].

γάμπια (η) {χωρ γεν πληθ.} ΝΑΥΤ (λαϊκ) το τετράγωνο πανί πάνω από τη μαΐστρα τού μεγάλου καταρτιού των ιστιοφόρων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gabbia < μεσν λατ. gabia < λατ cavea «κοιλότητα (κοίλο μέρος θεάτρου, κλουβί ζώων ή πτηνών)»].

γαμπριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γαμπρό: *~ φορεσιά / κοστούμι* **2.** ***γαμπριάτικα*** (τα) τα επίσημα ρούχα τού γαμπρού
[ΕΤΥΜ < *γαμπρός* + παραγ επίθημα *-ιάτικος*, πβ. κ. *νυφ-ιάτικος*].

γαμπρίζω ρ αμετβ {γάμπρισα} παρουσιάζομαι ως υποψήφιος γαμπρός ή ως επίδοξος εραστής

γαμπρός κ. (λόγ.) **γαμβρός** (ο) **1.** ο άνδρας που νυμφεύεται ή μόλις έχει νυμφευθεί ή πρόκειται να νυμφευθεί *ο ~ έφθασε στην εκκλησία πριν από τη νύφη* ΣΥΝ νεόνυμφος, μελλόνυμφος, μνηστήρας· ΦΡ ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός*** βλ λ. *νύφη* **2.** ο άνδρας που συγκεντρώνει όλα τα προσόντα που απαιτούνται για τον γάμο ή/και τον επιδιώκει: *υπήρξε περιζήτητος ~* **3.** ο άνδρας που έχει νυμφευθεί την κόρη ή την αδελφή κάποιου· *ο ~ μου μού έκανε ένα ωραίο δώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συγγένεια, γαμώ, μπολιάζω.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γαμβρός* < **γαμ-β-ρός* < ρίζα *γαμ-* (πιθ. < *γαμῶ* «νυμφεύομαι») + επίθημα *-ρος* (πβ *ἰσχυ-ρός, αἰχμη-ρός, πον-ηρός*), με ευφωνικό ένθημα *-β-* (< *-mr-)].

γαμψός, -ή, -ό αυτός που είναι κυρτός και μυτερός στην άκρη του: *~ νύχια / μύτη / ράμφος.* — **γαμψότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, κουτσός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γναμψός* (με απόσπαση από σύνθετες λ. όπως *γαμψῶνυξ* < **γναμψῶνυξ*, με ανομοίωση των ερρίνων) < *γνάμπτω* «κάμπτω, λυγίζω», αγν ετύμου, με κατάλ κατά το συνώνυμο *κάμπτω*].

γαμψώνυχος, -η, -ο αυτός που έχει κυρτά, καμπυλωτά νύχια: *~ αρπακτικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουτσός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαμψώνυχος / γαμψῶνυξ* < *γαμψός* + *ὄνυξ* «νύχι» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

γαμώ (κ. -άω) ρ. μετβ {γαμ-άς κ -είς... | γάμ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (!-λαϊκ.) **1.** (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (άλλο άτομο), επιτελώ τη γενετήσια πράξη ως ενεργητικό μέλος ΣΥΝ (!) πηδάω· ΦΡ (α) (αργκό) ***(και) γαμώ*** για την έκφραση θαυμασμού, για να δηλωθεί ότι κάτι είναι πολύ ωραίο, αξεπέραστο: *το μαγαζί του είναι ~!* || (+αιτ.) *είναι ~ τους άντρες* (είναι πολύ ωραίος άνδρας) (β) (λαϊκ.) ***γάμα τα / γάμησέ τα*** για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απελπισίας (γ) ***γαμάει και δέρνει*** για κάποιον/κάτι ασυναγώνιστο, πανίσχυρο, ακατανίκητο **2.** (μτφ) υπερνικώ, κατανικώ με ταπεινωτικό τρόπο **3.** (μεσοπαθ ***γαμιέμαι***) (λαϊκ) καταπονούμαι *~ στη δουλειά·* ΦΡ (α) (υβριστ) ***δεν γαμιέται!*** (για έκφραση αγανάκτησης, αδιαφο-

ρίας κ.λπ) δεν με ενδιαφέρει, δεν ασχολούμαι μαζί του (β) (υβριστ) ***ά(ι) / άντε (και) γαμήσου!*** για την έκφραση αγανάκτησης. δυσαρέσκειας προς αυτόν στον οποίο λέγεται **4.** (η μτχ ***γαμημένος***, *-η. -ο*) υβριστ για αυτόν στον οποίο αποδίδεται καταραμένος. αναθεματισμένος: *το ~ το μοτέρ πάλι χάλασε!*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαμῶ* (*-έω*) «νυμφεύομαι». αγν ετύμου, ίσως συνδ με το ουσ *γαμβρός* (βλ.λ.) και με το σανσκρ. jāmā-tar «γαμπρός» Η σημ «συνουσιάζομαι» είναι ήδη αρχ (λ.χ. Ευριπ. *Τρῳάδες* 44: *γαμεῖν βιαίως σκότιον λέχος*) Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει κοινή Ι Ε λ. για τον γάμο και για τα πρόσωπα που σχετίζονται με αυτόν]

> **γαμώ – γαμπρός – γαμήλιος κ.ά.** Το ρήμα **γαμώ** από τη σημ τού «παντρεύω» και «παντρεύομαι» *(γαμοῦμαι)* που είχε στην Αρχαία (λεγόταν αρχικά για άνδρες, ύστερα και για γυναίκες) πέρασε στη σημ. τού «συνουσιάζομαι. συνευρίσκομαι». σημασία που αρχίζει να εμφανίζεται από τους μεταγενέστερους χρόνους Η αρχική σημ έχει διατηρηθεί στις επίσης αρχαίες και σήμερα χρησιμοποιούμενες λέξεις **γαμπρός** (**γαμ-ρός > γαμ-β-ρός > γαμπρός*). **γάμος** (< *γαμῶ*), **γαμήλιος, γαμικός** κ ά Με τη νεότερη σημ σχηματίστηκαν τα ουσιαστικά **γαμήσι** (ήδη μεσαιωνικό. από το απαρέμφατο *γαμήσειν*) και **γαμιάς** (μεσαιωνικό *γαμέας* < αρχ *γαμῶ*). Στα χρόνια μας μια άλλη λέξη. η λ **πηδώ** ξεκίνησε ευφημιστικά (για να αποφευχθεί η κακόσημη λ *γαμώ*) να υποκαθιστά σταδιακώς τη λ *γαμώ* με μεταφορική επέκταση τής σημασίας της («κάνω άλμα, περνώ πάνω από» > «συνουσιάζομαι»). Ανάλογη σημασιολογική μεταβολή έχουμε στο ρ **καβαλώ**

γαμώ το/τη επιφών. (οικ) **1.** για την έκφραση δυσαρέσκειας. αγανάκτησης ή παράπονου· *Τι να κάνω. (ρε) ~: Δεν καταλαβαίνει ό.τι και να του πω* || *~' Πάλι ξέχασα να σβήσω το φως'* || *για την Ελλάδα, ρε ~!* (ενν. έγινε ή αξίζει να γίνει κάτι) **2. *γαμώτο*** (το) {ακλ.} το φιλότιμο, η αξιοπρέπεια, ο (καλώς εννοούμενος) εγωισμός· *Δεν πρέπει ν' αφήσεις την πρόκληση αναπάντητη Κάν' το για το ~ τής υπόθεσης'*

γάνα (η) {χωρ πληθ } **1.** η πρασινωπή σκουριά που εμφανίζεται σε σκεύη ή αντικείμενα που δεν έχουν γαλβανιστεί **2.** η μουντζούρα που δημιουργείται στα σκεύη με τα οποία μαγειρεύουμε πάνω σε φωτιά • **3.** λευκό επίχρισμα που εμφανίζεται πάνω στη γλώσσα από δίψα ή αρρώστια Επίσης **γανάδα**.
[ΕΤΥΜ < *γανώνω* (υποχωρητ.)]

Γάνδη (η) πόλη τού ΝΔ. Βελγίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gand (ολλ Gent) < μεσν. λατ Ganda < κελτ. condate «συμβολή (ποταμών)». επειδή η πόλη βρίσκεται στη συμβολή των ποταμών Λυς και Σκάλδη]

γανιάζω ρ αμετβ {γάνιασ-α. -μένος} **1.** εμφανίζω γάνα (βλ.λ) • **2.** διψώ υπερβολικά: *~ για νερό* • **3.** (μτφ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες • **4.** μαυρίζω: *γάνιασε το πουκάμισο*

γάνος (το) η γάνα (βλ λ . σημ. 1, 3)
[ΕΤΥΜ αρχ < *γανῶ (-όω)*, βλ.λ. *γανώνω*]

γάντζος (ο) σιδερένιο καμπυλωτό σίδερο που χρησιμεύει για το κρέμασμα ή το πιάσιμο πραγμάτων *πέρασε τους γάντζους στα σκοινιά τού κιβωτίου και με τη βοήθεια τού μοχλού το σήκωσε ψηλά* || *ο πειρατής αντί για χέρι είχε έναν ~* ΣΥΝ τσιγκέλι (υποκ) **γαντζάκι** (το), **γαντζωτός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν.. < βεν. ganzo < αρχ. *γαμψός*]

γαντζώνω ρ. μετβ {γάντζω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** πιάνω με γάντζο ΣΥΝ αγκιστρώνω **2.** κρεμάω από γάντζο **3.** (μτφ) πιάνω σφιχτά. αρπάζω με το χέρι (κάποιον/κάτι) και δεν το(ν) αφήνω να φύγει: *τον γάντζωσε με τα χέρια του* (μεσοπαθ ***γαντζώνομαι***) **4.** κρατιέμαι με δύναμη. αρπάζομαι από κάπου *γαντζώθηκε σε μια σανίδα και προσπάθησε να βγει στη στεριά* • **5.** (μτφ) δημιουργώ σχέση εξάρτησης. προσκολλώμαι σε (κάποιον) *μετά το ατύχημα έχει γαντζωθεί πάνω του περιμένει τα πάντα απ' αυτόν* ΣΥΝ αγκιστρώνομαι ΑΝΤ απαγκιστρώνομαι. — **γάντζωμα** (το)

γαντζωτός, -ή. -ό αυτός που έχει το σχήμα γάντζου, που έχει γαμψή άκρη.

γάντι (το) {γαντ-ιού | -ιών} κάλυμμα τού κάτω μέρους τού χεριού (καρπού, παλάμης και δαχτύλων): *δερμάτινα / υφασμάτινα / μεταξωτά ~* || *τα ~ για τις εργασίες τού κήπου / τής κουζίνας* || *τα ~ τού μποξ / τού μπέιζμπολ* ΣΥΝ (λόγ.) χειρόκτιο ΦΡ (α) ***με το γάντι*** διακριτικά, ευγενικά *του φέρεται ~* (β) ***ρίχνω / πετάω το γάντι (σε κάποιον)*** προκαλώ, απαιτώ απάντηση. εξήγηση ή ξεκαθάρισμα λογαριασμών: *η αντιπολίτευση πέταξε το γάντι στην κυβέρνηση για το θέμα τής ειρηνευτικής πρωτοβουλίας* (γ) ***μου έρχεται / πάει γάντι*** μου ταιριάζει πάρα πολύ: *η καινούργια μπλούζα ~'* || *του πάει γάντι αυτό το παρατσούκλι* — (υποκ) **γαντάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gant < φρανκον. want, το οποίο πιθ χρησιμοποιήθηκε ως νομ όρ , επειδή οι Φράγκοι προσέφεραν το γάντι ως σύμβολο τής χώρας τους, όταν παραδίδονταν. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ρίχνω το γάντι* (< γαλλ jeter le gant). *του πάει γάντι (το καπέλο)* (< γαλλ le chapeau lui va comme un gant)]

γαντοφορεμένος, -η. -ο αυτός που φορά γάντια.

Γανυμήδης (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Τρώα και τής Καλλιρρόης, θεωρείτο ο ωραιότερος των θνητών· γι' αυτό τον απήγαγε ο Δίας, ώστε να γίνει οινοχόος του στον Όλυμπο.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *γανυ-* (τού ρ *γάνυμαι* «αστράφτω. λάμπω χαίρομαι». για το οποίο βλ λ *γανώνω*) + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (βλ κ *Διο-μήδης. Μήδεια*) Αρχική σημ τού ον πιθ «αυτός που προκαλεί ευχάριστες σκέψεις»].

γανωματάς (ο) {γανωματάδες} (λαϊκ) πρόσωπο που γανώνει τα σκεύη Επίσης **γανωματής** κ. **γανωτής** κ **γανωτζής** — **γανωματάκο** (το).

γανώνω ρ μετβ {γάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ) επικαλύπτω (χάλκινο σκεύος) με κασσίτερο. με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: *~ τις κατσαρόλες* ΣΥΝ επικασσιτερώνω ΦΡ ***γανώνω το κεφάλι (κάποιου)*** ζαλίζω (κάποιον). του κάνω το κεφάλι καζάνι — **γάνωμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γανῶ (-όω)*, παράλλ τ. τού ρ *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» < **γά-νυ-μαι*, πιθ. < **γάϝ-νυ-μαι*, που ίσως συνδ. με τις λ. *γηθῶ* (< **γᾶϝ-εθ-έω*) «χαίρομαι», *γαῦρος* (βλ. λ. *γαυριῶ*)].

γαρ σύνδ (αρχαιοπρ.) (δεν τίθεται ποτέ στην αρχή τού λόγου) διότι: *ήταν αναμενόμενο να αναλάβει αυτός την υπόθεση· δικός του άνθρωπος ~* || *«μοιάζουν να τα βρίσκουν μεταξύ τους οι αντίπαλες πλευρές στο κυβερνών κόμμα εκλογές ~!»* (εφημ) || *«το ~ πολύ τού έρωτος, γεννά παραφροσύνη»* (συχνά παραφράζεται, π χ *«το ~ πολύ τής θλίψεως γεννά παραφροσύνη. που λέει κι ο λαός»* [εφημ])
[ΕΤΥΜ αρχ < *γέ* (βεβαιωτικό μόριο) + *ἄρα* (συμπερασματικό μόριο), σύνδ που εκφράζει επεξήγηση ή αιτιολόγηση και τίθεται αμέσως μετά το στοιχείο που αιτιολογείται].

γαργαλητό (το) το να γαργαλάει κανείς (κάποιον), να του προκαλεί ακούσιο γέλιο. Επίσης ***γαργάλεμα*** κ. **γαργάλημα** κ **γαργάλισμα** {μεσν.}.

γαργαλιστικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που προκαλεί αθέλητο γέλιο με γαργάλημα **2.** αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις. *~ μυρωδιά* **3.** (μτφ) αυτός που προκαλεί το ενδιαφέρον. που αναφέρεται σε ζητήματα ιδιωτικής ζωής γνωστών προσώπων. παρασκηνίων κ λπ *~ λεπτομέρειες από την ερωτική ζωή τής ηθοποιού* || *περιγραφή με ~ αναφορές στα ήθη τής εποχής* — **γαργαλιστικά** επίρρ

γαργαλώ (κ -άω) ρ. μετβ. {γαργαλάς... | γαργάλ-ησα. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) αντανακλαστικό γέλιο, αγγίζοντας με τα δάχτυλα ή με κάποιο αντικείμενο ευαίσθητα σημεία τού σώματος (μασχάλες. πατούσες. πλευρά): *τον γαργάλησε μέχρι δακρύων* **2.** (μτφ.) προκαλώ διέγερση των αισθήσεων *η μυρωδιά τού φαγητού μού γαργαλούσε το στομάχι* || *θεάματα που γαργαλούν τις αισθήσεις* (τολμηρά. πονηρά) ΣΥΝ ερεθίζω ΦΡ ***με γαργαλάει ο λαιμός μου*** με ενοχλεί ο λαιμός μου, αισθάνομαι ελαφρό ερεθισμό στον λαιμό μου **3.** (μεσοπαθ. ***γαργαλιέμαι***) γελώ εύκολα όταν με αγγίζει κανείς σε ευαίσθητα σημεία τού σώματος (πβ. σημ. 1). *μη μ' ακουμπάς εκεί. ~!* || *~ εύκολα* Επίσης (σπάν.) **γαργαλεύω** κ **γαργαλίζω** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γαργαλῶ* < αρχ *γαργαλίζω*, ονοματοποιημένη λ με εκφραστικό αναδιπλασιασμό (**γαλ-γαλ-)* και ανομοίωση τού *-λ-*].

γαργαντούας (ο) (μετωνυμ.) πρόσωπο που τρώει πάρα πολύ. φαγάς.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gargantua, όνομα ήρωα δύο σατιρικών μυθιστορημάτων τού Γάλλου συγγραφέα François Rabelais (1483-1553)]

γαργάρα (η) {δύσχρ γαργαρών} η πλύση τού λάρυγγα με διάλυμα το οποίο δεν καταπίνει κανείς, αλλά έχοντας το κεφάλι γερμένο πίσω το κρατά μέχρι το ύψος τής σταφυλής και το ανακινεί δημιουργώντας φυσαλλίδες και. στη συνέχεια. το φτύνει: *κάνει ~ για τον πονόλαιμο* || (συνεκδ) *ο γιατρός μού έγραψε γαργάρες* (δηλ. να πάρω φαρμακευτικό διάλυμα, για να κάνω γαργάρες) ΦΡ (λαϊκ -οικ.) ***κάνω (κάτι) γαργάρα*** αφήνω κάτι αρνητικό (που ειπώθηκε ή συνέβη και που συνήθως με αφορά) ασχολίαστο. συμπεριφέρομαι σαν να μην το άκουσα ή σαν να μη συνέβη
[ΕΤΥΜ < *γαργαρίζω* (υποχωρητ.). βλ.λ].

γαργαρίζω ρ αμετβ. {γαργάρισα} **1.** κάνω γαργάρα (βλ.λ.) • **2.** κυλώ με θόρυβο — **γαργάρισμα** (το) κ **γαργαρισμός** (ο) [μεσν] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ μτγν . ηχομιμητική λ με αναδιπλασιασμό *γαρ-γαρ-*].

γάργαρος, -η, -ο (νερό) που κυλά παράγοντας χαρακτηριστικό ήχο· (συνεκδ) αυτός που είναι καθαρός. διαυγής· *~ νερά* || (μτφ) *~ γέλιο* ΣΥΝ κελαρυστός. τρεχούμενος.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *γαργαρίζω* (βλ λ.)].

γαρδέλι (το) {γαρδελ-ιού | -ιών} η καρδερίνα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ gardello < μτγν λατ cardellus < λατ. carduelis < carduus, αγν ετύμου]

γαρδένια (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** φυτό από τις τροπικές περιοχές με στιλπνά πράσινα φύλλα και λευκά άνθη εξαιρετικού αρώματος καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** το άνθος τού παραπάνω φυτού: *στα νυχτερινά κέντρα ο κόσμος συνηθίζει να ραίνει τους τραγουδιστές με γαρδένιες* || *κοπέλες που πουλούν γαρδένιες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λουλούδι, κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < νεολατ. gardenia. από το όν. τού Βρετανού βοτανολόγου Alexander Garden (1728-91)]

γαρδούμπα (η) {χωρ γεν πληθ } ορεκτικό από δεμένα σε μικρές πλεξίδες εντόσθια αμνοεριφίων.
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαρδούμιον* < λατ caldumen < caldus / calidus «θερμός»].

γαριάζω ρ αμετβ {γάριασ-α. -μένος} χάνω τη λαμπερή και καθαρή μου όψη. δεν είμαι απόλυτα καθαρός: *γαριασμένος γιακάς / ρούχα.* — **γάριασμα** (το) [μεσν].
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαρίζω* < αρχ. *γάρος* «άλμη. σάλτσα ψαριών» (βλ λ.)].

γαρίδα (η) μαλακόστρακο με διαφανές ή ρυδαλό χρώμα. δέκα πόδια και εύγευστη σάρκα: *γαρίδες σαγανάκι / βραστές* ΦΡ ***το μάτι του γαρίδα*** για κάποιον που κοιτάζει με προσοχή και επιμονή ή και αδιακρισία. (υποκ.) **γαριδούλα** (η)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *καρίς. -ίδος*. αβεβ. ετύμου, πιθ υποκ τού ουσ *κάραβος* «μαλακό οστρακόδερμο» Από τις υπόλοιπες απόψεις. αξιοσημείωτη είναι η σύνδεση με αρμ karič «σκορπιός», που θεωρείται δάνειο από ασιατική γλώσσα. Βλ. κ. *καραβίδα*]

γαριδάκι (το) {χωρ γεν } **1.** η μικρή γαρίδα (βλ λ)· (κ περιληπτικά) *ένα κιλό ψιλό ~* • **2.** (συνεκδ) καθένα από τα μικρά κομμάτια (σε σχήμα συνήθ μικρής γαρίδας) έτοιμης και πρόχειρης βιομηχανοποι-

ημένης τροφής από τυρί, ντομάτα, τεχνητές και χρωστικές ουσίες, η οποία κυκλοφορεί στην αγορά σε πλαστικά σακουλάκια και καταναλώνεται κυρ. από παιδιά ή προσφέρεται συνοδευτικά με ποτό.
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού ουσ *γαρίδα*. Η ονομασία τής παιδικής λειχουδιάς οφείλεται στο γεγονός ότι το σχήμα και η γεύση που είχαν αρχικά τα γαριδάκια έμοιαζε με τη γαρίδα]

γαριδοσαλάτα (η) {δύσχρ. γαριδοσαλατών} σαλάτα με γαρίδες

γαρίφαλο (το) → γαρύφαλλο

γαρμπής (ο) {χωρ. πληθ} ο νοτιοδυτικός άνεμος (βλ κ λ *άνεμος*. ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) λίβας
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν garbin < αραβ garbi «δυτικός»].

γαρμπίλι (το) {γαρμπιλ-ιού | χωρ. πληθ.} χαλίκι ορισμένου μεγέθους, που χρησιμοποιείται στις οικοδομικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ. < ιταλ garbuglio «ανακάτωμα, σύγχυση» < παλαιότ. garbugliare, από συμφυρμό των bugliare «κοχλάζω» και gargagliare «θορυβώ»].

γαρμπιλοσκυρόδεμα (το) {γαρμπιλοσκυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σκυρόδεμα από άμμο και γαρμπίλι

γαρνίρω ρ μετβ {γαρνίρισ-α, -τηκα, -μένος} προσθέτω (κάτι) για γαρνιτούρα· (γενικότ) ομορφαίνω την παρουσίαση, την εικόνα, διακοσμώ· ~ *το φαγητό με ψιλοκομμένο μαϊντανό* || ~ *την τούρτα με σαντιγί* || ~ *τον λόγο μου με γλαφυρές περιγραφές* ΣΥΝ στολίζω, διανθίζω. — **γαρνίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ garnir «εφοδιάζω – προειδοποιώ», γερμ προελ., πβ. αρχ γερμ warnōn «προσέχω», αγγλ warn «προειδοποιώ»].

γαρνιτούρα (η) {χωρ. γεν πληθ} ό,τι προστίθεται για να κάνει κάτι ομορφότερο, για διακόσμηση (κυρ. φαγητού αλλά και κειμένου, λόγου): *ψάρι με ~ από σέλινο, πατάτες και ψιλοκομμένα καρώτα* ΣΥΝ γαρνίρισμα, διάκοσμος
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. garniture < παλ. γαλλ garnesture «εφόδια». Βλ κ. *γαρνίρω*]

γάρος (ο) **1.** αλατισμένο νερό μέσα στο οποίο διατηρούνται ελιές, ψάρια, λαχανικά κ λπ. ΣΥΝ άλμη, σαλαμούρα • **2.** σάλτσα αποτελούμενη από μικρά ψάρια ή εντόσθια ψαριών, λεμόνι και λάδι • **3.** ο ρύπος, το λέκιασμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, πιθ δάνειο].

γαρούφαλλο (το) → γαρύφαλλο

γαρυφαλλέλαιο (το) {γαρυφαλλελαίου | χωρ. πληθ} αιθέριο έλαιο το οποίο παράγεται από το γαρύφαλλο και χρησιμεύει ως παυσίπονο ΣΥΝ γαρυφαλλόλαδο

Γαρυφαλλιά (η) γυναικείο όνομα

γαρυφαλλιά κ. (λαϊκ.) **γαρουφαλλιά** (η) (σχολ. ορθ *γαριφαλιά*) καλλωπιστικό πολυετές ποώδες φυτό, με βλαστό ξυλώδη στη βάση και αρωματικά άνθη με σωληνωτό κάλυκα, για τα οποία και καλλιεργείται. – (υποκ.) **γαρυφαλλίτσα** (η).

γαρύφαλλο κ. (λαϊκ) **γαρούφαλλο** (το) (σχολ. ορθ. *γαρίφαλο*) {-ου κ -άλλου | -ων κ. -άλλων} **1.** το άνθος τής γαρυφαλλιάς που εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα (κυρ. κόκκινο και άσπρο), έχει λεπτό άρωμα και πολύ πυκνά πέταλα • **2.** μπαχαρικό που μοιάζει με μικρό καρφί και έχει έντονα αρωματική γεύση ο αποξηραμμένος καρπός τού τροπικού δέντρου «καρυόφυλλος ο αρωματικός» ΣΥΝ μοσχοκάρφι – (υποκ) **γαρυφαλλάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *γαρύφαλλον* < βεν garofolo < μτγν. λατ *garofulum < *καρυόφυλλον* (βλ.λ.)]

> **γαρύφαλλο ή γαρίφαλο;** Επειδή η λ. είναι αντιδάνειο (την πήραμε από τους ξένους (Βενετούς), που με τη σειρά τους την πήραν από τα Ελληνικά), είναι σωστό να γράφεται όπως η αρχική ελληνική λ., ήτοι με -υ- και -λλ-· αρχ. *καρυό-φυλλον* > λατ *garofulum > βεν garofolo (πβ γαλλ girofle) > **γαρύφαλλο** Η γραφή με -ι- προϋποθέτει ότι το βεν -ο- ετράπη (στα Ελληνικά) σε -i- και το απλογραφούμε με -ι-. Όπως κατ' απλογραφία δικαιολογείται και η γραφή με ένα -λ-. Προτιμότερη, ωστόσο, είναι η γραφή που θυμίζει το «ετυμολογικό ίνδαλμα» τής αρχικής μορφής τής λέξης (άλλωστε και η επιστημονική ονομασία τού άνθους είναι «δίανθος καρυόφυλλος», λατ. dianthus caryophyllus).

γαρυφαλλόλαδο (το) το γαρυφαλλέλαιο.

Γασκονία κ **Γασκωνία** (η) περιοχή τής ΝΔ Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gascogne < λατ Vasconia «(περιοχή) των Βάσκων», βλ λ *Βάσκοι*]

γασμούλος κ. **βασμούλος** (ο) ΙΣΤ (στην Πελοπόννησο κατά τη Φραγκοκρατία) αυτός τού οποίου ο ένας γονέας ήταν φραγκικής καταγωγής και ο άλλος ελληνικής
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γασμοῦλος* (νόθο σύνθ.) < διαλεκτ. γαλλ gas (= garçon «αγόρι») + λατ mulus «μούλος, νόθος ημίονος, μουλάρι»].

γαστέρα (η) η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ κοιλιά, υπογάστριο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γαστήρ, -έρος* < **γρασ-τήρ* < ρ *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι.Ε. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ σανσκρ. grāsate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ. grāmen «χλόη» κ ά. Ομόρρ *γάγγραινα, γλάστρα, γρώνη* (> *γούρνα*) κ ά].

> **γαστέρα: ομόρριζα.** Η αρχαία λ. για το «κοιλιά» είναι **γαστήρ** (η) (*τῆς γαστέρος / γαστρός, τῇ γαστέρι / γαστρί, τὴν γαστέρα*, από όπου νεότ. ονομαστική η **γαστέρα**) η ίδια λ. σήμαινε το «κοίλωμα», τη «γλάστρα», τη «μήτρα» και την «κυοφορία», καθώς και, μεταφορικά, τη «λαιμαργία» Δεν δήλωνε το «στομάχι» ούτε τα «κοιλώματα τού σώματος», την **κοιλία** (< *κοῖλος*), που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι για να δηλώσουν τα σπλάχνα, τα εντόσθια, τα σωθικά Από τις σημασίες και τους τύπους τού *γαστήρ* σχηματίστηκαν ήδη στην Αρχαία πλήθος συνθέτων **γαστρ(ο)- / γαστρι-**, που εμπλουτίστηκαν με νεότερα σύνθετα και πέρασαν και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ gastr(o), αγγλ gastro- κ ά): *γαστρονομία* (στην Αρχαία λεγόταν κυρίως *γαστρολογία*), *γαστριμαργία, γαστρορραγία, γαστραλγία, γαστρεκτομή, γαστρεντερίτιδα, γαστροπάθεια, γαστροσκόπηση, υπογάστριο, επιγάστριο* κ.λπ Από το **γάστρα** προήλθε το **γλάστρα** *γάστρα > *γράστα > *γράστρα > γλάστρα* Στους χρόνους τής Κοινής η λ **κοιλία** αντικατέστησε βαθμηδόν το *γαστέρα*, που παρέμεινε κυρίως στη γλώσσα τής υμνογραφίας (*«καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ..»*, *«ὃν ἐν γαστρὶ ἔτεκε υἱόν»*, αλλά και *«εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»*).

γαστερόποδο (το) [1859] {γαστεροπόδων} (κυρ στον πληθ.) ΖΩΟΛ κάθε μαλάκιο που ανήκει στην κατηγορία η οποία περιλαμβάνει είδη όπως το σαλιγκάρι, την πεταλίδα, τον γυμνοσάλιαγκα κυριότερο χαρακτηριστικό τους είναι η σαρκώδης απόληξη (το πόδι) κάτω από την κοιλιά τους (γαστέρα), με το οποίο έρπουν.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. gasteropoda]

Γαστούνη (η) κωμόπολη τής Δ Πελοποννήσου στον νομό Ηλείας.
[ΕΤΥΜ < Gaston, όνομα Φράγκου άρχοντα, ο οποίος κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 10ο αι.]

γάστρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** πήλινο ή μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με καπάκι, το οποίο τοποθετείται στη φωτιά, για να ψηθεί το φαγητό: *αρνάκι με πατάτες στη ~* **2.** (α) δοχείο ή αγγείο τού οποίου το κοίλο μέρος εξέχει (β) (συνεκδ.) μεγάλο αγγείο, το οποίο γεμίζουν με χώμα και στο οποίο φυτεύουν λουλούδια η γλάστρα • **3.** ΝΑΥΤ το μέρος τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ίσαλο γραμμή ΣΥΝ ύφαλα, βρεχάμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γαστήρ* (γεν *-έρος* κ *γαστρός*, πβ δοτ. πληθ *γαστρά-σι*), βλ κ *γαστέρα*]

γαστραλγία (η) [1814] {γαστραλγιών} ΙΑΤΡ ο πόνος στο κεντρικό ανώτερο τμήμα τής κοιλιάς ΣΥΝ επιγαστραλγία, (καθημ.) κοιλόπονος, πονόκοιλος, στομαχόπονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastralgie].

γαστρεκτομή (η) η μερική ή ολική αφαίρεση τού στομάχου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastrectomie]

γαστρεντερικός, -ή, -ό [1876] αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά και τα έντερα

γαστρεντερίτιδα (η) [1841] {χωρ γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ φλεγμονή τού στομάχου και τού λεπτού εντέρου, που μπορεί να προκληθεί από τροφική δηλητηρίαση, βακτήρια, καταχρήσεις οινοπνευματωδών ποτών κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gastroentérite]

γαστρεντερολογία (η) {χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ κλάδος που εξετάζει τις παθήσεις τού στομάχου και των εντέρων — **γαστρεντερολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < γάλλ gastroentérologie].

γαστρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: ~ *πυρετός / ίλιγγος* ΦΡ ***γαστρικό υγρό*** μείγμα πεπτικών εκκρίσεων τού στομάχου, που συμβάλλει στην πέψη και την καταστροφή μολυσματικών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ gastrique]

γαστριμαργία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η λαιμαργία ή η υπερβολική αγάπη για το εκλεκτό φαγητό **γαστριμαργικός**, -ή, -ό [μεσν.], **γαστριμαργικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*

γαστρίμαργος, -η, -ο αυτός που του αρέσει πολύ το φαγητό ΣΥΝ λαίμαργος, φαγάς, κοιλιόδουλος, λειχούδης
[ΕΤΥΜ αρχ < *γαστρι-* (< *γαστήρ* «κοιλιά») + *-μαργος* < *μάργος* «αδηφάγος», βλ. κ *λαίμαργος*]

γαστρίνη (η) {χωρ. πληθ} ΒΙΟΛ ορμόνη που διεγείρει την έκκριση τού γαστρικού υγρού διευκολύνοντας την πέψη παράγεται στον πυθμένα τού στομάχου και εκκρίνεται από τον βλεννογόνο τού στομάχου και τού δωδεκαδακτύλου στο ύψος τού πυλωρού.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ. gastrin]

γαστρίτιδα (η) {χωρ γεν πληθ.} ΙΑΤΡ η οξεία ή χρόνια, χημική συνήθ, φλεγμονή τού ενδοθηλίου τού στομάχου, που οφείλεται σε υπερέκκριση γαστρικού υγρού ή σε λήψη φαρμάκων: *φαρμακευτική ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ gastritis].

γαστρο- κ **γαστρ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την κοιλιακή χώρα *γαστρ-εντερίτιδα, γαστρο-ρραγία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *γαστρο-νομία*), που προέρχεται από το ουσ *γαστήρ* (βλ λ *γαστέρα*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν όρους (λ χ γαλλ. gastro-rrhagie)]

γαστροκνημία (η) [αρχ] ΑΝΑΤ η μυική περιοχή στο οπίσθιο μέρος τής κνήμης.

γαστροκνήμιος (ο) [1883] ΑΝΑΤ μυς τής γαστροκνημίας

γαστρονομία (η) {χωρ πληθ} η τέχνη τής υψηλής μαγειρικής το σύνολο των κανόνων για την επιλογή των κατάλληλων υλικών και την παρασκευή των εδεσμάτων με στόχο τη γευστική (και οπτική) απόλαυση· (γενικότ.) κάθε δραστηριότητα σχετικά με τη μαγειρική και την απόλαυση τού φαγητού — **γαστρονόμος** (ο/η) [1899], **γαστρονομικός,** -ή, -ό [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *γαστρο-* (< αρχ *γαστήρ* «κοιλιά») + *-νομία* < *νέμω*].

γαστρορραγία (η) [1889] {γαστρορραγιών} ΙΑΤΡ η αιμορραγία τού στομάχου κατόπιν ρήξεως αγγείου από έλκος ή από λήψη φαρμάκων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < *γαστρο-* (< αρχ *γαστήρ* «κοιλιά») +

-ρραγία < θ. *ραγ-* (πβ αρχ. *ἐρ-ράγ-ην*, ρ. *ῥήγ-νυ-μι*), < γαλλ. gastrorrhagie]

γαστροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου με ειδικό όργανο που εισάγεται από το στόμα. Επίσης **γαστροσκοπία** [1865] {γαστροσκοπιών} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroscopie].

γαστροσκόπιο (το) {γαστροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gastroscope].

γάτα (η) {γατών} (κοινό όν. κ για το αρσ. κ για το θηλ. ζώο) **1.** κατοικίδιο αιλουροειδές με ευλύγιστο και ελαστικό σώμα, στρογγυλό κεφάλι, μακριά ουρά και γαμψά νύχια, χρήσιμα για την αναρρίχηση και τη σύλληψη τού θηράματος: *πονηρή / περσική / παιχνιδιάρα ~* || *~ τού δρόμου / τού σαλονιού / Αγκύρας / τού Σιάμ* ΣΥΝ (αρχαιοπρ) γαλή, (θωπευτ) ψιψίνα· ΦΡ (α) ***σαν βρεγμένη γάτα*** με τρόπο που δείχνει ότι κάποιος έχει συνείδηση τού σφάλματος ή των ευθυνών του: *τώρα που αποκαλύφθηκε η απάτη του. τα μάζεψε κι έφυγε ~* (β) ***ούτε γάτα ούτε ζημιά*** όλα τακτοποιήθηκαν και δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας: *αντικατέστησε το βάζο που έσπασε με ένα όμοιο κι έτσι ~!* ΣΥΝ δεν τρέχει τίποτε (γ) (παροιμ.) ***όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** όταν απουσιάζει ο υπεύθυνος, αυτός που ελέγχει κάποιους, αυτοί παραμελούν τα καθήκοντά τους ή συμπεριφέρονται ανεξέλεγκτα *μόλις έφυγαν οι γονείς τους, έκαναν το σπίτι άνω-κάτω ~!* (δ) ***παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι*** βλ. λ. *παίζω* (ε) ***σκίζω τη γάτα*** (για άνδρα) καταφέρνω να επιβληθώ στη γυναίκα μου: *αν δεν σκίσεις απ' την αρχή τη γάτα, το 'χασες το παιχνίδι!* (στ) ***σαν τον σκύλο με τη γάτα*** βλ. λ. *σκύλος* (ζ) ***γάτα με τις εννιά ουρές*** βλ λ. *ουρά* (η) ***όσο πατάει η γάτα*** πάρα πολύ λίγο. ελάχιστα • **2.** (μτφ - οικ.) ο άνθρωπος που μπορεί να ξεφεύγει από δυσάρεστες καταστάσεις. χωρίς να υποστεί βλάβη ή μπορεί να ξεγελά τους άλλους προς όφελός του: *είναι ~ το αφεντικό· τα κανόνισε στο άψε-σβήσε και δεν θα πληρώσει πρόστιμο* ΣΥΝ μαφία ΦΡ ***γάτα με πέταλα*** (ως χαρακτηρισμός) πολύ ικανός, έξυπνος και επιτήδειος — (υποκ.) **γατάκι** (το) κ **γατίτσα** κ. (χαϊδευτ) **γατούλα** (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **γατάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *κάττα* < μτγν. λατ. catta, από όπου και γαλλ. chat. καθώς επίσης και αρχ γερμ kazza (> γερμ. Katze, αγγλ. cat) Η λατ. λ. είναι κελτ. αρχής, πβ. ιρλ catt, ουαλ. cath (< *kattos). Ορισμένες παροιμίες ή φρ. με θέμα τη γάτα είναι γνωστές και σε άλλες γλώσσες. λ χ. *σαν τον σκύλο με τη γάτα* (πβ γαλλ. comme chien et chat), *όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια* (γαλλ. quand le chat n'est pas là, les souris dansent. γερμ wenn die Katze nicht zu Hause ist, tanzen die Mäuse), *παίζω μαζί του όπως η γάτα με το ποντίκι* (γαλλ. jouer au chat et à la souris. γερμ ich spiele mit ihm wie die Katze mit der Maus)].

γάταρος (ο) • γάτος

γατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *γατίσιος*) αυτός που σχετίζεται με γάτα, που ανήκει σε γάτα *~ μάτια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*

γατί (το) [μεσν] {γατ-ιού | -ιών} **1.** η γάτα **2.** η μικρή γάτα, το γατάκι.

γατίλα (η) {χωρ. πληθ } (κακόσ.) η μυρωδιά τής γάτας. ιδ. των εκκρίσεών της.

γατόπαρδος (ο) αιλουροειδές τής Αφρικής και τής Αμερικής με μαλακή ανοιχτόχρωμη γούνα με σκούρες ραβδώσεις, μικρό κεφάλι και ψηλά πόδια, που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ τσιτάχ
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gattopardo (νόθο σύνθ) < gatto «γάτα» + pardo «πάρδαλη»].

γάτος (ο) **1.** η αρσενική γάτα: *«ο παπουτσωμένος ~»* (γνωστό παραμύθι) • **2.** σκυλόψαρο με σώμα στο χρώμα τής άμμου ή στικτό, το οποίο κινείται στον πυθμένα (συνήθ σε ανώμαλους βυθούς) και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του. — (μεγεθ) **γάταρος** (ο), (υποκ -χαϊδευτ.) **γατούλης** (ο) (σημ 1).
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *κάττος* (βλ. λ. *γάτα*)]

γατούλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** (υποκ.) η μικρή γάτα **2.** (μτφ.) η χαδιάρα γυναίκα.

γατόψαρο (το) **1.** είδος μικρού ψαριού **2.** (ως χαρακτηρισμός) μικρό και φτηνό ψάρι που είναι κατάλληλο μόνο για γάτες.

Γαυγάμηλα (τα) {Γαυγαμήλων} αρχαία πόλη τής Ασσυρίας στις όχθες τού Τίγρη, όπου ο Μ. Αλέξανδρος νίκησε τον στρατό τού Δαρείου (331 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου Ο γεωγράφος Στράβων παραδίδει την άποψη ότι το τοπωνύμιο σήμαινε *«καμήλου οίκος»*. επειδή εκεί διέμενε ο φροντιστής τής βασιλικής καμήλας τού Δαρείου Υστάσπου]

γαυγίζω ρ → γαβγίζω

Γαύδος (η) νησί στο Λυβικό Πέλαγος Ν. των Σφακίων τής Κρήτης· το νοτιότερο άκρο τής Ελλάδας
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γαῦδος*, αγν. ετύμου. Στις *Πράξεις* 27, 17 αναφέρεται ως *Κλαύδη (ή)*, το νησί από όπου πέρασε ο Απόστολος Παύλος μεταφερόμενος στη Ρώμη Παραφθορά τού *Γαῦδος* ή *Κλαῦδος* είναι το *Καῦδος*, που χρησιμοποιήθηκε επίσης]

γαυριάζω ρ. αμετβ {γαυρίασ-α, -μένος} **1.** (α) εξαγριώνομαι (β) υπερηφανεύομαι με επιδεικτικό τρόπο **2.** έχω σφοδρή επιθυμία για ερωτική συνεύρευση ΣΥΝ (για ζώα) βαρβατεύω — **γαύριασμα** (το)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ *γαυριῶ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» < **γάϝ-ρος* < I.E. *gau- «χαίρομαι». πβ λατ. gaudeo, gaudia «χαρά» (> γαλλ. joie, ιταλ gioia, αγγλ. joy). Ομόρρ. αρχ *γηθέω*, *γάνυμαι* «αστράφτω. λάμπω» (βλ λ *γανώνω*)].

γαυριώ ρ. αμετβ. {γαυριάς . | γαυρίασα} (λόγ) υπερηφανεύομαι, καμαρώνω, κορδώνομαι
[ΕΤΥΜ < αρχ *γαυριῶ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» (βλ λ. *γαυριάζω*)]

γαύρος (ο) **1.** μικρό ψάρι τής ανοιχτής θάλασσας. που κινείται σε κοπάδια. έχει πρασινογάλαζο χρώμα στην πλάτη και ασημί στην κοιλιά και αλιεύεται με δίχτυα • **2.** (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Ολυμπιακού (Ο Σ.Φ.Π) — (υποκ.) **γαυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ < **γλαύρος* (με ανομοιωτική σίγηση τού *-λ-*) < **γραύλος* < **γγραύλος* < **εγγραύλος* < μτγν. *ἔγ-γραυλις* (με την ίδια σημ), αγν. ετύμου Ως προς τη χρήση τής λ. στην ποδοσφαιρική αργκό. σύμφωνα με μια εκδοχή, η ονομασία αυτή ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, όταν οπαδοί τού Παναθηναϊκού υποδέχθηκαν τους οπαδούς τού Ολυμπιακού με ψαροκασέλες από γαύρους πριν από τον μεταξύ τους αγώνα. Βαθμηδόν οι οπαδοί τού Ολυμπιακού υιοθέτησαν την προσφώνηση. Βλ κ *βαζέλας*].

-γγ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

> **-γγ-: προφορά.** Πώς προφέρονται λέξεις όπως **εγγενής, έγγαμος, εγγράφω, έγγραφο, εγγεγραμμένος, εγγράμματος, εγγραφή** (σύνθετα με την πρόθεση **εν**) ή **αυγγνώμη, συγγράφω, συγγραφέας, αύγγραμμα, συγγνωστός** (σύνθετα με την πρόθεση **αυν**); Προφέρονται με έρρινο + γ *(-^{n}γ-)*. ήτοι **έ^{n}γραφο**, **συ^{n}γραφέας** ή με -ng-. όπως στο *εγγονός* ή το *συγγενής;* Η αναμενόμενη προφορά, αν ληφθούν υπ' όψιν λέξεις με *-γγ- (άγγελος. αγγείο. αγγίζω, Αγγλία, αγγούρι)* που δεν είναι σύνθετα με τις προθέσεις **εν** ή **αυν**, θα ήταν -^{n}g-, δηλ. **έ^{n}gραφο** και **συ^{n}gραφέας**, όπως *εγγονός* (ε^{n}gονός) και *συγγενής* (συ^{n}gενής). Αυτό που συνέβη όμως στην πράξη, είναι ότι λέξεις όπως αυτές που αναφέραμε στην αρχή *(εγγενής. έγγαμος. , συγγνώμη, συγγραφέας...)*, προφέρονται έτσι όπως γράφονται. ή, καλύτερα. έτσι όπως ετυμολογούνται. *έν+γαμος, εν+γενής.., συν+γνώμη, συν+γραφέας...* Επομένως. χωρίς να είναι «λανθασμένη» η προφορά με -^{n}g- *(έ^{n}gραφο. συ^{n}gραφέας)* στις λέξεις αυτές είναι αντίθετη προς την προφορά που έχει επικρατήσει στην ευρύτερη χρήση (στην «ετυμολογική», ας την πούμε έτσι. προφορά). Άρα, για να μην προσκρούουμε στο ευρύτερο γλωσσικό αίσθημα (να μην ακούγεται «περίεργη» η προφορά μας). είναι προτιμότερο να προφέρουμε αυτές τις λέξεις, έτσι όπως τις έχει καθιερώσει η χρήση. Δυστυχώς. κανόνας δεν υπάρχει για τις λέξεις αυτές. Πρέπει να θυμόμαστε απλώς ποιες είναι, και σε αυτό, βέβαια. συμβάλλει το γλωσσικό αίσθημα που έχει επικρατήσει στην προφορά αυτών των λέξεων. Οι λέξεις που προφέρονται με *-^{n}γ-* είναι: (α) **εν:** *έγγαμος, εγγαστρίμυθος εγγενής* και *εγγράφω* με τα παράγωγά του *(εγγεγραμμένος, έγγραμμα, εγγράμματος, εγγραφέας, εγγραφή, έγγραφο, έγγραφος, εγγράψιμος)* (β) **συν:** *συγγνώμη, συγγνωστός* και *συγγράφω* με τα παράγωγά του *(σύγγραμμα, συγγραφέας, συγγραφή, συγγραφικός)* Όλες οι άλλες προφέρονται με -^{n}g-: *έγγειος (εγγειοβελτιωτικός), εγγίζω, εγγύς (εγγύτερος, εγγύτατος). Εγγλέζος, εγγονός/-ή, εγγόνι, εγγυώμαι (εγγύηση. εγγυητής, εγγυητικός) – συγγενής (συγγένεια, συγγενικός, συγγενεύω)*

Γ.Γ. (ο/η) Γενικός Γραμματέας.

Γ.Γ.Α. (η) Γενική Γραμματεία Αθλητισμού.

Γ.Γ.Α.Ε. (η) Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού

Γ.Γ.Ε.Τ. (η) Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας

Γ.Γ.Ν.Γ. (η) Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Γ.Γ.Τ.Π. (η) Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών

γδάρτης (ο) {γδαρτών} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που γδέρνει ζώα ΣΥΝ (λόγ.) εκδορέας **2.** πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τις οικονομικές ανάγκες των συνανθρώπων του, που τους χρεώνει με περισσότερα χρήματα από όσα πρέπει ή τους αποσπά χρηματικά ποσά **3.** πρόσωπο που ταλαιπωρεί, που βασανίζει με τη δριμύτητά του: (παροιμ.) *«Μάρτης ~ και κακός παλουκοκαύτης»*
[ΕΤΥΜ < *γδέρνω* (πβ. αόρ *έ-γδαρ-*α) + παραγ. επίθημα *-της*].

Γ.Δ.Ε. (η) Γενική Διεύθυνση Εξοπλισμών

γδέρνω ρ. μετβ. {έγδαρα, γδάρ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το δέρμα από (κάποιον/κάτι) *~ το κατσίκι / το σφαγμένο πρόβατο* || *οι Τούρκοι έγδαραν τον Δασκαλογιάννη ζωντανό* || (ως απειλή) *θα σε γδάρω, αν το τολμήσεις!* • **2.** προκαλώ εκδορές, γρατζουνίσματα στην επιφάνεια τού δέρματος: *γδάρθηκε πέφτοντας στ' αγκάθια* • **3.** προκαλώ πληγή· *γδάρθηκε ο λαιμός μου από τον βήχα* • **4.** (μτφ.) χρεώνω (κάποιον) με υπερβολικά μεγάλο ποσό: *τον έγδαραν οι μαυραγορίτες* ΣΥΝ καταληστεύω. — **γδάρσιμο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω, εγγονός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἐγδέρνω* < *ἐκδέρνω* < αρχ. *ἐκδέρω* Βλ *ἐκδορά*].

γδικιέμαι ρ. αμετβ κ. μετβ. (λαϊκ.) εκδικούμαι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γδικοῦμαι* < αρχ. *ἐκδικοῦμαι*].

γδικιωμός (ο) [μεσν] (λαϊκ) η εκδίκηση (βλ λ.).

γδούπος (ο) ο απότομος. υπόκωφος θόρυβος, π.χ. από σώμα ανθρώπου που πέφτει κάτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θόρυβος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γδοῦπος*. παραλλ. τ τού ουσ *δοῦπος*, πιθ. ηχομιμητική λ. (πβ *κτύπος*). που ίσως συνδ. με το συνώνυμο σερβοκρ. dupiti κ.ά.].

γδυμνός, -ή, -ό → γυμνός

γδύνω ρ. μετβ. {έγδυσα. γδύ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα. ώστε να αφήσω (κάποιον) γυμνό: *έγδυσε το παιδί* ΣΥΝ γυμνώνω, ξεντύνω ΦΡ (μτφ.) ***γδύνω με τα μάτια*** κοιτάζω επίμονα και εξεταστικά **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πληρώσει πολύ μεγάλα ποσά. να ξοδέψει ή να μου δώσει πολλά χρήματα: *η εφορία τον έγδυσε* **3.** παίρνω από (κάποιον) όλα όσα έχει: *μπήκαν κλέφτες, όταν έλειπαν, και τους έγδυσαν* ΣΥΝ κατακλέβω (μεσοπαθ. ***γδύνομαι***) **4.** αφαιρώ τα ρούχα μου. ώστε να μείνω γυμνός· *γδύθηκε και μπήκε στο ντους* **5.** αφαιρώ τα εξωτερικά μου ρούχα. μένω με τα εσώρουχα: *πάω να γδυθώ και να πέσω για ύπνο* || *γδύσου και βάλε τη φόρμα γυμναστικής* — **γδύσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγγονός, κλέβω*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εγδύνω* < αρχ *εκδύνω*, ιων. τ. τού *εκδύω* (βλ.λ.)]

> **εκ-: γδύνω – γδέρνω – γλείφω – γλιατρώ – γλυτώνω – βγαίνω** κ ά Αυτά και άλλα ρήματα συνδέονται μεταξύ τους κατά το ότι είναι σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) **εκ**, που δεν φαίνεται από τις μεταβολές που έγιναν στις λέξεις. *εκ-δύω* > *εκ-δύνω* > **κδύνω* > **γδύνω**· *εκ-δέρω* > *εκ-δέρνω* > **κδέρνω* > **γδέρνω**· *εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > **γλείφω** (αναλογικά προς ρήματα, όπως το *αλείφω*)· **εκ-λυτώνω* > **κλυτώνω* > **γλυτώνω**· *εκ-βαίνω* > **γβαίνω* > **βγαίνω** κ.τ.ό.

γδυτός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν φορά ρούχα ΣΥΝ γυμνός ΑΝΤ ντυμένος **2.** (καταχρ.) αυτός που φοράει λίγα ρούχα· *πού πας ~ στο κρύο;*

Γ.Ε.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας.

γεγές κ. **γιεγιές** (ο) {γεγέδες} (παλαιότ.) πρόσωπο με μακριά μαλλιά, χίπικο τρόπο ντυσίματος και ανάγωγη συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ Ονοματοποιημένη λ με έκφραστ διπλασιασμό *(γε-γε-)* πιθ. απόδ. τού αμερ. gee-gee].

γέγονε ρ ➤ γίνομαι

γεγονός (το) {γεγονότ-ος | -α, -ων} **1.** κάτι που έχει συμβεί. *τα αιματηρά ~ οδήγησαν σε πολιτικές αλλαγές* || *απροσδόκητο / ασήμαντο / δυσάρεστο / ευχάριστο / κοσμοϊστορικό / λυπηρό / πρωτοφανές ~* || *υπό την πίεση των ~* || *κατά τη φυσική πορεία των ~* ΣΥΝ συμβάν, περιστατικό **2.** (ειδικότ) αυτό που έχει συμβεί και δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ή να αλλάξει: *τετελεσμένο ~* || *η αναχώρησή του ήταν πλέον ~* || *η ήττα είναι ~* || *είναι ~ ότι δεν υπάρχει περίπτωση μεταστροφής του* || *λαμβανομένου υπ' όψιν τού ~ ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται, πρέπει να μειωθεί αισθητά η κατανάλωση*· ΦΡ (α) ***από το γεγονός ότι / (λόγ.) εκ τού γεγονότος ότι*** από το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι. · *~ δεν φέρει τραύματα εικάζεται* (β) ***είναι γεγονός*** είναι αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο· *~ ότι του φέρθηκα σκληρά* || (κ απολύτως) *ο θρίαμβος τού κόμματός μας ~!* (γ) ***παρά το γεγονός ότι*** μολονότι: *~ είχε ειδοποιηθεί εγκαίρως, δεν προσήλθε τελικά.*
[ΕΤΥΜ αρχ , ουσιαστικοπ. ουδ μτχ παρακ. τού ρ. *γίγνομαι* Η ουσιαστικοποιημένη χρήση τής λ είναι ήδη αρχ Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *είναι γεγονός ότι* (le fait est que .). *εκ τού γεγονότος ότι...* (du fait que .), *υπό την πίεση των γεγονότων* (sous la pression des événements). *λαμβανομένου υπ' όψιν τού γεγονότος ότι...* (compte tenu du fait que...). *τετελεσμένο γεγονός* (fait accompli) κ ά.]

> **γεγονός – συμβάν – περιστατικό – επεισόδιο.** Το **γεγονός** υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης· το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να διαψευσθεί ή να αλλάξει («τα γενόμενα ουκ απογίνονται»). Αντιθέτως, το **συμβάν** τονίζει περισσότερο τον τυχαίο και συγκυριακό χαρακτήρα μιας πράξης· το ίδιο και το **περιστατικό**, που δηλώνει το αποτέλεσμα ορισμένων συνθηκών ή περιστάσεων, το προσωρινό, το μη κανονικό ή αναμενόμενο. Από τα τρία, μόνο το *γεγονός* σχηματίζει φράσεις τού τύπου «*είναι γεγονός*», που ταυτίζονται με το «είναι αλήθεια, είναι αληθές, είναι πραγματικότητα» Ο συγκυριακός χαρακτήρας των άλλων δύο *(συμβάν, περιστατικό)* τα εξισώνει σημασιολογικά με το **επεισόδιο**, που ξεκινά ως «*παρένθεση*» ή «*παρεμβολή*», ως κομμάτι λόγου παρεντιθέμενο στα κανονικά, για να φθάσει (ήδη στον Πολύβιο, 2ος αι π.Χ) να χρησιμοποιείται μεταφορικά *(«επεισόδια τύχης»)*, δηλώνοντας τυχαία συμβάντα Η λ *γεγονός* (μετοχή ενεργ παρακειμένου τού ρ. *γίγνομαι*, γεγονός = αυτό που έχει γίνει, που έχει συντελεστεί και αποτελεί πραγματικότητα) μέσω τού λατ **factum** (από το ρ. facio «κάνω») οδήγησε στις αντίστοιχες λ. των σύγχρονων γλωσσών (αγγλ. fact, γαλλ fait κ ά.). Μέσα από ξενισμούς, ιδίως γαλλισμούς, επικράτησαν στη Ν. Ελληνική φράσεις όπως **είναι γεγονός ότι** (= le fait est que), **εκ τού γεγονότος ότι** (= du fait que...), ***λαμβανομένου υπ' όψιν τού γεγονότος ότι*** (= compte tenue du fait que .) κ.λπ Ωστόσο, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, αντί να λέμε «**το γεγονός ότι** (*.αποδεικνύει)*», μπορούμε να χρησιμοποιούμε απλώς την έναρθρη (συμπληρωματική) πρόταση «**το ότι** *(. αποδεικνύει)*»

γεγονοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με γεγονός, που δηλώνει γεγονός: *ο ~ χαρακτήρας τής πράξης.*

γεγωνυία τη φωνή *(γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ)* (αρχαιοπρ) με πολύ δυνατή φωνή. *απάντησε ~* ΣΥΝ μεγαλόφωνα ΑΝΤ χαμηλόφωνα.
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ. (δοτ ενικού τού τ *γεγωνυῖα*) τού ρ. *γέγωνα* «φωνάζω δυνατά» (παρακ με σημ. ενεστώτα) < θ *γων-*, εκτεταμένη – ετεροιωμένη βαθμ τού θ. *gen-, για το οποίο βλ λ. *γνώ-μη, γνῶ-σις*]

Γ.Ε.ΕΘ.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.

γέεννα (η) {χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ η περιοχή όπου ειδωλολάτρες Ισραηλίτες θυσίαζαν τα παιδιά τους στον Μολώχ· ΦΡ ***γέεννα (πυρός)*** η κόλαση, ο τόπος όπου πιστεύεται ότι τιμωρούνται οι αμαρτωλοί.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ geh hinnóm «κοιλάδα Χινόμ». Η κοιλάδα Χινόμ ήταν ο σκουπιδότοπος τής Ιερουσαλήμ, όπου έκαιγε μονίμως μια μεγάλη φωτιά για την καύση των απορριμμάτων και των πτωμάτων εγκληματιών. Η φρ *γέεννα (τοῦ πυρός)* απαντά στην Κ.Δ., π.χ. Μάρκ 9, 43: . .*ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον*]

Γεθσημανή κ (λαϊκ.) **Γεσθημανή** (η) {άκλ } **1.** Κ Δ. κήπος στους πρόποδες τού Όρους των Ελαιών κοντά στην Ιερουσαλήμ, όπου συνελήφθη ο Ιησούς **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Γεθσημανῆ* < αραμ. gath šemanéh «ελαιοτριβείο»]

γεια (η/το) (λαϊκ.) (κυρ. ως επιφών) **1.** (α) ως φιλικός χαιρετισμός: (συνήθ. + σου / σας) *~ σου, τι κάνεις;* || *~ σας, ήρθα να σας δω* || *πέρασα να σου πω ένα ~* (πβ λ *καλημέρα, καλησπέρα*) (β) ως φιλικός αποχαιρετισμός. *–Λοιπόν, φεύγω –~* (κυρ εμφατ. στις φρ ***γεια χαρά / γεια και χαρά / γεια σου και χαρά σου*** κ ***άντε γεια***) (πβ. λ *αντίο*)· ΦΡ ***αφήνω γεια*** αποχαιρετώ *«~ στις όμορφες και γεια στις μαυρομάτες»* (δημοτ. τραγ.) **2.** ως χαιρετισμός που συνοδεύει το τσούγκρισμα των ποτηριών, όταν κάποιοι πίνουν μαζί· *~ μας! Να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* || *~ σου! Άσπρο πάτο!* ΣΥΝ (ε)βίβα, στην υγειά μας **3.** ως ευχή προς κάποιον που φταρνίστηκε. *~ σου!* ΣΥΝ γείτσες· ΦΡ (α) ***γεια στα χέρια σου!*** για να εκφράσουμε την ικανοποίησή μας για καλομαγειρεμένο φαγητό ή γενικότ. για καλοφτειαγμένη δουλειά· *~, γιαγιά! Το φαγητό ήταν θαύμα!* (β) ***γεια στο στόμα σου!*** μπράβο, καλά τα λες (πβ *ν' αγιάσει το στόμα σου!*) (γ) ***με γεια (σου)!*** με υγεία ευχετ για καινούργιο πράγμα που απέκτησε κάποιος. *~ τα καινούργια παπούτσια!* || *με γεια σου και χαρά σου!* (να το χαίρεσαι αυτό που έχεις) (δ) ***«έχετε γεια βρυσούλες»*** (εκφραστ.) για να δηλωθεί η οριστική αποτυχία επίτευξης προσδοκώμενου στόχου, η οριστική εγκατάλειψη σχεδίου κ λπ.. *«αν δεν νικήσετε στον επόμενο αγώνα, πάλι θα πείτε "~"»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ξενιτειά.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὑγειά* < αρχ *ὑγεία* Η χρήση τής λ ως χαιρετισμού είναι μεσν.].

γειρτός, -ή, -ό κ **γερτός** [μεσν] κ. (εσφαλμ.) **γυρτός 1.** αυτός που παρουσιάζει κλίση προς τα πλάγια. *~ επιφάνεια* ΣΥΝ. επικλινής, κεκλιμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που γέρνει προς τα κάτω: *~ ώμοι* ΣΥΝ καμπούρης, σκυφτός, κυρτωμένος **3.** (ειδικότ. για πόρτες ή παράθυρα) μισόκλειστος *άφησε τα παράθυρα ~, να μπαίνει λίγος αέρας.* — **γειρτά / γερτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < θ *γειρ-*, από τον αόρ. *έγειρα* τού ρ *γέρνω*].

> **γειρτός ή γυρτός;** Το **γειρτός** ως ρημ. επίθετο τού **γέρνω** από το θέμα τού αορ. **έγειρα** γράφεται με *ει*: **έγειρα – γειρτός** (το ίδιο το ρ. **γέρνω** είναι μεταπλασμένος τ τού **εγείρω**). Η γραφή **γυρτός** είναι λανθασμένη (από παρετυμολογική σύνδεση με το **γύρος**) Το **γερτός** από προφορά τού /i/ ως /e/ κοντά σε υγρό (ρ/λ), πβ *σίδηρο* > **σίδερο**. *ξηρός* > **ξερός**. *θηλιά* > **θελιά** κ.τ.ό.

γείρω (να/θα) ρ. ➤ γέρνω

γείσο (το) **1.** το μέρος τής στέγης που εξέχει από τους τοίχους: *στο ~ έκαναν φωλιά τα χελιδόνια* || *πλατύ / προστατευτικό / στενό / φαρδύ ~* • **2.** το μέρος τού πηληκίου που εξέχει πάνω από το πρόσωπο: *το ~ σκίαζε το πρόσωπο τού αξιωματικού* Επίσης **γείσωμα** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῖσ(σ)ον*, αγν. ετύμου, πιθ δάνειο].

γειτνιάζω ρ. αμετβ. {γειτνίασα} (λόγ.) βρίσκομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *περιοχές που γειτνιάζουν* || *γειτνιάζουσες χώρες* ΣΥΝ γειτονεύω, συνορεύω. — **γειτνίαση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ μτγν., παρεκτεταμένος τ. τού αρχ *γειτνιῶ (-άω) < γείτων*].

γείτονας (ο) {γειτόνων}. **γειτόνισσα** (η) [μεσν.] {γειτονισσών} πρόσωπο που βρίσκεται ή κατοικεί δίπλα σε άλλον: *ο ~ έσπευσε σε βοήθειά του* || *ήσυχος / καλός ~.* — (υποκ.) **γειτονάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γείτων -ονος*, αγν ετύμου]

γειτονεύω ρ αμετβ. [αρχ] {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } **1.** είμαι γείτονας (με κάποιον) **2.** βρίσκομαι κοντά, συνορεύω: *η Ελλάδα γειτονεύει με την Τουρκία* — **γειτόνεμα** (το) [μτγν]

γειτονία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } (λόγ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς γείτονας με κάποιον· συνήθ. για χώρες: *οικοδόμηση σχέσεων καλής ~* ΣΥΝ γειτνίαση

γειτονιά (η) **1.** σύνολο από γειτονικά μεταξύ τους σπίτια, τμήμα συνοικίας. *μικροί, κατοικούσαμε στην ίδια ~* || *«Στις γειτονιές τού κόσμου»* (Τ Λειβαδίτης) ΣΥΝ (λαϊκ.) μαχαλάς **2.** (η γεν ***τής γειτονιάς*** ως χαρακτηρισμός) συνοικιακός, περιφερειακός (συχνά μειωτ.): *δεν εμπιστεύεται τα φροντιστήρια ~, προτιμά τα κεντρικά* (στο κέντρο τής πόλης) || *μπορεί να βρεις καλύτερες τιμές στα μαγαζιά ~* **3.** (συνεκδ) το σύνολο των γειτόνων· *τους πήρε χαμπάρι η ~, αλλά κάνουν όλοι τα στραβά μάτια* || *δεν τους νοιάζει τι θα πει η ~* ΣΥΝ γείτονες **4.** το σύνολο των όμορων ή κοντινών χωρών: *ο πόλεμος στη ~ μας ανησυχεί την κυβέρνηση* — (υποκ) **γειτονίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γειτονιά < γείτων, -ονος*]

γειτονικός, -ή, -ό αυτός που γειτονεύει με κάποιον *το ~ σπίτι / δάσος / περιοχή / χώρα* (με την οποία συνήθ. έχουμε κοινά σύνορα).

γειτονόπουλο (το). **γειτονοπούλα** (η) {χωρ γεν πληθ.} νεαρός γείτονας· *μικροί ήταν γειτονόπουλα και παίζανε μαζί*
[ΕΤΥΜ < *γείτονας* + *-πουλο* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»]

γείτσες επιφών. (εκφραστ.) ως ευχή σε κάποιον που φτερνίστηκε ΣΥΝ γεια σου!
[ΕΤΥΜ Πληθ. τού *γείτσα* < **υγείτσα*, υποκ. τού *υγεία / υγειά* (με αποβολή τού άτονου αρκτικού φωνήεντος)].

γείτων (ο/η) [αρχ.] {γείτ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ) ο γείτονας, ο γειτονικός· ειδικότ. στο θηλ ***η γείτων*** η γειτονική χώρα: *οι πολιτικές εξελίξεις στη γείτονα*

γειώνω ρ {γείω-σα, -θηκα, -μένος} ΗΛΕΚΤΡ κάνω γείωση σε (κάτι) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *γη* (βλ λ., ΣΧΟΛΙΟ), απόδ τού αγγλ. earth]

γείωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΗΛΕΚΤΡ. η σύνδεση ηλεκτρικής συσκευής ή κυκλώματος με τη γη, έτσι ώστε το δυναμικό να παραμένει πάντοτε σταθερό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. earthing]

γελάδα (η) → αγελάδα

γελαδάρης κ **αγελαδάρης** (ο) {γελαδάρηδες}, **γελαδάρισσα** (η) {δύσχρ. γελαδαρισσών} πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του ή εκτρέφει βοοειδή ΣΥΝ βουκόλος

[ΕΤΥΜ < *(α)γελάδα* + παραγ επίθημα *-άρης*].

> **γελαδάρης – cowboy!** Νεότερη λ που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τη γνωστή αμερικανική λ cowboy (< αγγλ cow «αγελάδα» + boy «αγόρι»). Η αντίστοιχη αρχαία ελληνική λ είναι η λ **βουκόλος** «αυτός που φροντίζει τα βόδια (< *βοῦς* + *κόλος* = *πόλος*), σε αντίθεση προς το **αἰπόλος** (< *αἴξ* «αίγα, κατσίκα» + *πόλος*) ή **αἰγοβοσκός** «αυτός που φροντίζει τις αίγες, τα γίδια».

γελαδήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ) αυτός που σχετίζεται με τις αγελάδες ΣΥΝ αγελαδινός.

γελάδι (το) [μεσν.] {γελαδ-ιού | -ιών} **1.** αγελάδα μικρής ηλικίας **2.** το βόδι: *πήγε να βοσκήσει τα ~.*

γελαδινός, -ή, -ό ‣ αγελαδινός

γελασίνος (ο) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** τα δόντια που φαίνονται όταν γελάμε, οι κοπτήρες • **2.** καθένα από τα λακκάκια που σχηματίζονται στα μάγουλα μερικών ανθρώπων, όταν γελούν
[ΕΤΥΜ < μτγν φρ *γελασῖνοι (ὀδόντες)* < θ. *γελασ-* τού αρχ *γελῶ*]

γέλασμα (το) [αρχ] {γελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** το γέλιο • **2.** η εξαπάτηση (κάποιου): *τον έριξαν με τερτίπια και γελάσματα* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία **3.** (συνεκδ) το άτομο που κοροϊδεύουν οι άλλοι, που είναι αντικείμενο χλευασμού· *το ~ τού χωριού* ΣΥΝ κορόιδο, περίγελως.

γελασμένος, -η, -ο αυτός που πλανάται, που έχει λανθασμένη αντίληψη (για κάτι) ΦΡ ***είσαι γελασμένος*** απατάσαι, κάνεις λάθος: *~ αν νομίζεις ότι θα σ' αφήσω να κάνεις ό,τι θέλεις!*

γελαστής (ο) [αρχ] **1.** ο άνθρωπος που έχει σαρκαστική διάθεση ΣΥΝ είρων • **2.** ο άνθρωπος που εξαπατά ΣΥΝ απατεώνας.

γελαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συνηθίζει να γελά γελαστός **2.** αυτός που προκαλεί γέλιο ΣΥΝ αστείος

γελαστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει χαρωπή όψη *τον υποδέχθηκαν τα ~ προσωπάκια των παιδιών* ΣΥΝ χαρωπός ΑΝΤ σκυθρωπός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη διάθεση — **γελαστά** επίρρ

γελέκο (το) ‣ γιλέκο

γέλιο (το) η ταυτόχρονη σύσπαση των μυών (των χειλικών και των παρειακών) σε έκφραση ευχαρίστησης, ευθυμίας, ειρωνείας, χλευασμού, καθώς και οι ηχηρές εκπνοές που τις συνοδεύουν *ειρωνικό / εκνευριστικό / σαρδόνιο / επιτηδευμένο / νευρικό / θριαμβευτικό ~* || (στον πληθ.) *δυνατά / τρανταχτά ~* ΦΡ (α) ***σκάω στα γέλια*** (i) ξεσπώ σε ασυγκράτητο γέλιο, αρχίζω ξαφνικά να γελώ: *δεν κρατήθηκε κι έσκασε στα γέλια* (ii) γελώ τόσο πολύ, που δεν μπορώ να πάρω ανάσα (β) ***πεθαίνω / λύνομαι στα γέλια / κατουριέμαι / πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια*** γελώ πάρα πολύ, ασυγκράτητα (γ) ***είναι για γέλια*** για πράγματα γελοία ή ανάξια λόγου (δ) ***για γέλια και για κλάματα*** για κατάσταση γελοία και τραγική ταυτόχρονα ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν ξέρει κανείς αν πρέπει να κλάψει ή να γελάσει (ε) ***τής Παρασκευής τα γέλια, τού Σαββάτου κλάματα*** για πρόωρη εκδήλωση χαράς (στ) ***κάνω πολλά γέλια*** γελώ πάρα πολύ. *έλα στο θέατρο θα κάνουμε πολλά γέλια* (ζ) ***με πιάνουν / βάζω (τα) γέλια*** αρχίζω να γελάω (με κάτι): *μόλις είδα πώς ήταν ντυμένος, μ' έπιασαν κάτι γέλια!* || *μ' έπιασε νευρικό γέλιο απ' την αμηχανία μου* (η) ***το γέλιο τής αρκούδας*** βλ λ. *αρκούδα* (θ) ***ρίχνω κάτι γέλια!*** (εμφατ) γελώ πολύ: *έριξα κάτι γέλια μόλις τον είδα μ' αυτό το απίστευτο καπέλο στο κεφάλι* - - (υποκ.) **γελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γελῶ* (υποχωρητ)]

γελοιογραφία (η) [1856] {γελοιογραφιών} **1.** σχέδιο που συνοδεύεται μερικές φορές από λόγια ή σχόλια, με στόχο τον χιουμοριστικό σχολιασμό κατάστασης ή προσώπου *στις εφημερίδες βρίσκει κανείς γελοιογραφίες σχετικές με την πολιτική επικαιρότητα* ΣΥΝ σκίτσο **2.** (ειδικότ.) το χιουμοριστικό σχέδιο γνωστού προσώπου, στο οποίο τονίζονται υπερβολικά ορισμένα χαρακτηριστικά του ΣΥΝ καρικατούρα **3.** η τέχνη τής δημιουργίας των παραπάνω σχεδίων· *στη σχολή του διδάσκει ~* — **γελοιογράφημα** (το) [1856], **γελοιογραφικός,** -ή, -ό [1856], **γελοιογραφώ** ρ. [1856]{-είς...}, **γελοιογράφηση** (η) [1868]
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. caricature]

γελοιογράφος (ο/η) [1854] σχεδιαστής γελοιογραφιών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πολυγράφος*

γελοιοποιώ ρ. μετβ. {γελοιοποιείς. | γελοιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με ευτελή τρόπο, χωρίς τη σοβαρότητα που αρμόζει: *αυτή η συμπεριφορά τού υπουργού γελοιοποιεί τους θεσμούς* || *τον κατηγόρησαν ότι στην παράστασή του γελοιοποιεί τα εθνικά σύμβολα* ΣΥΝ (εξ)ευτελίζω, διακωμωδώ **2.** προκαλώ κακή εντύπωση για κάποιον/κάτι, ρεζιλεύω *γελοιοποίησε την οικογένειά της με τα καμώματά της* ΣΥΝ διασύρω **3.** κάνω κάποιον να φανεί ανεπαρκής, κατώτερος τού αναμενομένου: ο *νεαρός χάκερ γελοιοποίησε τα συστήματα ασφαλείας των κρατικών υπηρεσιών* || *ο παίκτης αυτός γελοιοποίησε την άμυνα τής αντίπαλης ομάδας* — **γελοιοποίηση** (η) [1878] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*

γελοίος, -α, -ο **1.** (κακόσ) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σοβαρότητας: *~ καμώματα / θέαμα* || *μη γίνεσαι ~!* ΣΥΝ κωμικός, φαιδρός, (λαϊκ) σούργελο **2. γελοίο(ν)** (το) η έλλειψη σοβαρότητας και σπουδαιότητας: *δεν μπορούσε να αντιληφθεί το ~ τής υποθέσεως* || *συναίσθηση τού ~* || *το ~ τού πράγματος* (η γελοία όψη μιας κατάστασης) • **3.** αυτός που είναι άξιος περιφρόνησης *~ υποκείμενο / υπόθεση / συμπεριφορά / ποσόν* (ασήμαντο) — **γελοία** επίρρ , **γελοιότητα** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *γελοῖος / γέλοιος* < *γέλως*. πβ. *αἰδώς – αἰδοῖος*].

γελοιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {γελοιώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών γελοιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) ο γελοίος (βλ.λ.): (συνήθ. στον συγκριτικό βαθμό) *δεν έχω ακούσει γελοιωδέστερη δικαιολογία!* — **γελοιωδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

γελώ (κ -άω) ρ αμετβ. κ μετβ. {γελάς . | γέλ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ) **1.** εκφράζω έντονη ευχαρίστηση, ευθυμία, χαρά ή ειρωνεία με γέλιο, ξεσπώ σε γέλιο *ο ηθοποιός έκανε τον κόσμο να γελάει* || *μόλις τους είδε, άρχισε να γελάει* || *~ δυνατά* || *μη γελάς, δεν αστειεύομαι* || *ευτυχώς που μας λες κάνα ανέκδοτο και γελάμε·* ΦΡ (α) ***γελώ με την καρδιά μου / με την ψυχή μου / μέχρι δακρύων*** γελώ πάρα πολύ *ήταν πολύ αστεία επιθεώρηση και γελάσαμε με την ψυχή μας!* (β) ***γελούν και τα μουστάκια μου / και τα αφτιά μου*** είναι φανερό ότι είμαι πολύ χαρούμενος (γ) ***γελάω κάτω από τα μουστάκια μου*** βλ λ *μουστάκι* (δ) ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** βλ λ. *κατσίκι* (ε) ***παίξε-γέλασε*** βλ λ. *παίζω* (στ) (παροιμ) ***γελάει καλύτερα όποιος γελάει τελευταίος*** η τελική έκβαση των πραγμάτων θα δείξει ποιος πρέπει να χαίρεται (ζ) ***γελώ σε βάρος (κάποιου)*** περιγελώ (κάποιον) ή αντιμετωπίζω (κάποιον) ως καταγέλαστο πρόσωπο (η) ***είναι να γελάει κανείς!*** για γελοίες καταστάσεις *~ μ' αυτά που γίνονται στην πολιτική σκηνή αυτής τής χώρας* (θ) ***γελάει (κι) ο κάθε πικραμένος*** ως σχόλιο για κάτι προφανώς γελοίο, το οποίο παρουσιάζεται ως σοβαρό, πράγμα που θα έκανε να γελάσει ακόμη και κάποιος που αισθάνεται πίκρα: *«βγήκε ο υπουργός, ο οποίος έχει σφετεριστεί κάθε προσπάθειά μας, και είπε ότι εμείς οικειοποιηθήκαμε το έργο, προσβάλλοντας τον κοινό νου και, φυσικά, γέλασε ο κάθε πικραμένος»* (εφημ.) (ι) ***γελάει το χειλάκι (κάποιου)*** (κάποιος) χαίρεται, αισθάνεται ικανοποίηση, ότι τα πράγματα πηγαίνουν καλά *του βρήκε μια δουλίτσα και γέλασε κι αυτουνού το χειλάκι* (ια) ***γελά ο μωρός καν τι μη γελοίον η*** *(γελᾷ ὁ μωρὸς κἂν τί μὴ γελοῖον ᾖ)* ο ανόητος γελά κι όταν κάτι δεν είναι αστείο **2.** (με κάποιον/κάτι) κάποιος/κάτι μου προκαλεί γέλιο *~ πολύ με τα αστεία τού θείου σου έχει πολύ χιούμορ!* || (κακόσ.) *έχουμε καταντήσει να γελάνε όλοι μαζί μας* (έχουμε γίνει καταγέλαστοι) ♦ (μετβ) **3.** (σε κάποιον) χαμογελώ *το μωρό μού γέλασε, όταν του έδειξα το παιχνιδάκι·* ΦΡ. ***η τύχη μού γελάει*** ευνοούμαι από την τύχη, αποδεικνύομαι τυχερός. *του γέλασε κι αυτουνού η τύχη κι έβγαλε μερικά λεφτουδάκια* **4.** παραπλανώ, εξαπατώ *εσύ είσαι ή με γελούν τα μάτια μου;* || *γελάστηκα από το αθώο ύφος της και την εμπιστεύθηκα* ΣΥΝ ξεγελώ, κοροϊδεύω ΦΡ (α) ***σε γελάσανε*** κάνεις λάθος, έχεις άδικο *~, αν νομίζεις ότι θα ανεχτώ αυτή τη συμπεριφορά!* (β) ***θα σε γελάσω*** για να δηλώσουμε την αβεβαιότητα ή την άγνοιά μας για κάτι και ότι ο άλλος δεν μπορεί να βασιστεί σε μας· *δεν θυμάμαι ακριβώς τι του είπε, ό,τι και να σου πω, ~* **5.** (μεσοπαθ **γελιέμαι**) κάνω λάθος, πέφτω έξω: *γελάστηκα και πήρα άλλη διαδρομή* || *είσαι γελασμένος, αν νομίζεις ότι θα υποχωρήσει!* || *αν δεν γελιέμαι, σας έχω ξανασυναντήσει εδώ* ΦΡ ***ας μη γελιόμαστε*** ας μην έχουμε αυταπάτες. *~, δεν πρόκειται να λυθεί το κυκλοφοριακό με ημίμετρα* ΣΥΝ λαθεύω, απατώμαι
[ΕΤΥΜ < αρχ *γελῶ (-άω)* < I.E *gele- «λάμπω, γελώ» (δισύλλ ρίζα), πβ αρμ. cału «γέλια», ουαλ galw «καλώ», αρχ γερμ. kleini «λαμπρός», αγγλ clean «καθαρός» κ.ά Ομόρρ. *γαλήνη* (< **γαλάσ-να*), αρχ *γλαῦξ* (βλ.λ), αρχ *γλη-νή* «κόρη οφθαλμού» κ.ά Μερικές φρ απαντούν και σε ξέν γλώσσες, λ.χ. *γελώ κάτω από τα μουστάκια μου* (πβ. γαλλ rire dans ma barbe), *γελώ μέχρι δακρύων* (πβ γαλλ rire aux larmes), *γελά καλύτερα όποιος γελά τελευταίος* (πβ. γαλλ. rira bien qui rira le dernier, αγγλ he laughs best who laughs last) κ.ά.].

γέλως (ο) {γέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (λόγ) το γέλιο *προπετής ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γέλως, -ωτος* < *γελῶ*].

γελωτοποιός (ο) [αρχ.] ο επαγγελματίας που στοχεύει στη διασκέδαση τού κοινού με τις κωμικές κινήσεις και εκφράσεις του *ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ παλιάτσος — **γελωτοποιία** (η) [αρχ]

γεμάτος, -η, -ο κ (λαϊκ) **γιομάτος** [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει χώρο κενό ή διαθέσιμο. *~ δρόμοι / αίθουσα / λεωφορείο / δοχείο* || *~ δίχτυα* (από ψάρια) || *ασφυκτικά ~ δωμάτιο* || *δεν πρέπει να μιλάς με το στόμα ~* ΣΥΝ πλήρης ΑΝΤ άδειος, κενός • **2.** (ευφημ) παχουλός, ευτραφής *δεν είναι χοντρός, απλώς λίγο ~!* ΣΥΝ εύσωμος. - (χαϊδευτ) **γεματούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **γεματούτσικος,** -η/-ια, -ο (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ < μεσν *γεμᾶτος* < αρχ. *γέμω*, που συνδ με τον ομηρικό αόρ *γέντο* «έλαβε» < **γέμ-στο* < I E. *gem- «λαμβάνω – γεμίζω», πβ αρχ σλαβ žeti «κρατώ σφιχτά» κ.ά. Ομόρρ *γόμ-ωσις (-η)*].

γεμίζω κ (λαϊκ) **γιομίζω** ρ μετβ κ. αμετβ {γέμισ-α, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** κάνω (κάτι) πλήρες, να είναι γεμάτο από (κάτι): *~ το ποτήρι νερό* || (μτφ) *~ το κεφάλι του ιδέες* || *τον γέμισε φιλοφρονήσεις / δώρα / ψευτιές* ΣΥΝ (λόγ) πληρώ ΑΝΤ αδειάζω ΦΡ (α) ***γεμίζω την κοιλιά μου*** (i) τρώω, χορταίνω (ii) ικανοποιώ τις υλικές μου ανάγκες *τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται παρά πώς να γεμίσουν την κοιλιά τους* (β) **δεν μου γεμίζει το μάτι** δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη· *ο νέος συνάδελφος ~* • **2.** ικανοποιώ, δίνω σε (κάποιον) το αίσθημα τής πληρότητας· *αυτή η δουλειά δεν με γεμίζει* • **3.** βάζω σε (πυροβόλο όπλο) βλήματα. *~ το τουφέκι* ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι γεμάτος (από κάτι): *βάλε νερό στη στάμνα, μέχρι να γεμίσει* || *το ξενοδοχείο έχει γεμίσει* (είναι πλήρες) || *~ ασφυκτικά από κόσμο* || (μτφ) *~ πίκρα / χαρά / αγαλλίαση / αυτοπεποίθηση / αγανάκτηση* || *ο αέρας γέμισε ιαχές* || *ο κόσμος έχει γεμίσει απατεώνες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γέμω*, βλ. λ. *γεμάτος*]

γέμιση (η) [1851] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το υλικό με το οποίο γεμίζει κανείς (κάτι, κυρ. φαγητό): *η ~ τής γαλοπούλας / για τις ντομάτες* (βλ. κ. λ *γεμιστός*) ΣΥΝ γέμισμα **2.** η διαδικασία κατά την οποία γεμίζει κανείς (κάτι): *η ~ τού όπλου* **3.** (για όπλο) η τοποθέτηση βλημάτων ΑΝΤ απογέμιση **4. *γέμιση τού φεγγαριού*** η δεύτερη φάση τής περιόδου τής Σελήνης, κατά την οποία η ορατή από τη Γη επιφάνεια τής Σελήνης αυξάνεται ΣΥΝ φέξη ΑΝΤ χάση

γέμισμα (το) [μεσν] {γεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διαδικασία τού να γεμίζει κανείς (κάτι)· *το ~ τής βαλίτσας* **2.** το υλικό που τοποθε-

τούμε μέσα σε (κάτι): *το ~ τής πίτας* ΣΥΝ γέμιση

γεμιστήρας (ο) [1840] **1.** ειδική μεταλλική θήκη που περιέχει σφαίρες και η οποία τοποθετείται σε ειδική υποδοχή των φορητών πυροβόλων όπλων **2.** το όργανο που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα: *κυλινδρικός / περιστρεφόμενος* ~ ΣΥΝ γομωτήρας. Επίσης **γεμιστήρα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chargeoir]

γεμιστής (ο) [1858] ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα

γεμιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (φαγητό) που παρασκευάζεται με γέμιση: *ντομάτες / μελιτζάνες / κολοκύθια / κοτόπουλο* ~ **2. γεμιστά** (τα) ψητά στον φούρνο ζαρζαβατικά (κυρ. ντομάτες, κολοκύθια, μελιτζάνες και πιπεριές), που έχουν γεμιστεί με ρύζι και μυρωδικά

γεμιτζής (ο) {γεμιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** παλιός και έμπειρος ναυτικός ΣΥΝ θαλασσόλυκος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που δεν έχει σχέση με τη θάλασσα και προσποιείται τον πολύξερο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gemici «ναυτικός» < gemi «πλοίο»]

γεμολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πιστοποίηση τής γνησιότητας πολύτιμων λίθων. ~ *πιστοποιητικό.*

γεμολόγος (ο/η) ειδικός που ασχολείται με την προέλευση, τις ιδιότητες, τη γνησιότητα των πολύτιμων λίθων — **γεμολογία** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gemmologist (< gem «πολύτιμος λίθος» < παλαιότ. γαλλ. gemme < λατ. gemma), νόθο σύνθ.].

γεμοφεγγαριά (η) (λαϊκ.) η φάση τού κύκλου τής Σελήνης που είναι κοντά στην πανσέληνο ΑΝΤ χασοφεγγαριά, λειψοφεγγαριά. Επίσης **γεμοφέγγαρο** (το)
[ΕΤΥΜ < *γέμω* (βλ. λ.) + *φεγγαριά*]

γέμω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+γεν. / +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η έκθεση που έγραψες γέμει λαθών* ΣΥΝ βρίθω
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ.λ. *γεμάτος*]

Γ.Ε.Ν. (το) Γενικό Επιτελείο Ναυτικού

γεν (το) (συχνή ορθ. *γιεν*) {άκλ.} η νομισματική μονάδα τής Ιαπωνίας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yen < ιαπων. 'en < κινεζ. yuán «στρογγυλός»].

Γενάρης (ο) (λαϊκ.) ο Ιανουάριος — **γεναριάτικος**, -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*
[ΕΤΥΜ < *Ιανουάριος*, με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *γέννα*].

γενάρχης (ο) {γεναρχών} ο πρόγονος από τον οποίο ξεκινά ένα γένος ανθρώπων· *Ίων, ο ~ των Ιώνων* || *Αβραάμ, ο ~ των Εβραίων* ΣΥΝ προπάτωρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γένος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

γενάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γενειάδα ΣΥΝ μουσάτος, γενειοφόρος ΑΝΤ αγένειος

Γ.Ε.Ν.Ε. (το) Γραφείο Ευρέσεως Ναυτικής Εργασίας.

γενεά (η) (λόγ.) η γενιά (βλ.λ.)· ΦΡ (α) ***περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** λέω πολλά πράγματα εις βάρος κάποιου με επιθετικό τρόπο (β) ***χάσμα γενεών*** βλ. λ. *χάσμα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, έθνος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται στα ομόρρ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι, γέν-να, γόν-ος* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς το σύνολο των μελών ενός *γένους*, που αναφερόταν κυρίως στους προγόνους και λιγότερο στους απογόνους. Έτσι, στη λ. *γενεά* συναντούμε και τις σημ. «έθνος, φυλή – είδος», ενώ ήδη μτγν. είναι η χρονική χρήση της, ώστε να προσδιορίζει το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ορισμένη χρονική περίοδο. Η φρ. *γενεές δεκατέσσερεις* ανάγεται στην Κ.Δ., όπου στο πρώτο κεφάλαιο τού Ευαγγελίου τού Ματθαίου καταγράφεται η *«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»* χωρισμένη σε τρία τμήματα, εκ των οποίων το καθένα αποτελείται από δεκατέσσερεις γενεές].

γενεαλογία (η) [αρχ.] {γενεαλογιών} **1.** η καταγραφή τής χρονικής διαδοχής των γενεών **2.** ο κατάλογος όπου καταγράφεται η διαδοχή των γενεών — **γενεαλόγος** (ο/η) [μτγν.], **γενεαλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*

γενεαλογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη γενεαλογία· ΦΡ ***γενεαλογικό δέντρο / γενεαλογικός πίνακας*** το διάγραμμα που απεικονίζει τη γενεαλογία μιας οικογένειας.

γενέθλιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση: ~ *ημέρα / δώρα / πόλη / γη* **2. γενέθλια** (τα) {γενεθλίων} η επέτειος τής γέννησης και ο εορτασμός της: *στα ~ του μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά τής γειτονιάς* || *έχω ~* || *τα ~ μου είναι τον Μάιο* || *δώρο / κάρτα γενεθλίων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γενέθλη* «οικογένεια – γέννηση» < γενε- (<*genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, βλ. κ. *γίνομαι, γένος*) + *-θλη* (παραγ. επίθημα)].

γενειάδα (η) το μακρύ γένι: *λευκή* ~
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γενειας, -αδος* < *γένειον*].

γενειάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] **1.** βγάζω γένια **2.** (συνεκδ.) γίνομαι άντρας, ενηλικιώνομαι

γενειοφόρος, -ος, -ο [1874] αυτός που έχει γένια ή γενειάδα ΣΥΝ γενάτος ΑΝΤ αγένειος

γένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η δημιουργία· *η ~ τού Σύμπαντος / ενός έργου τέχνης* || *«Η ~ τής τραγωδίας»* (γερμ. *Die Geburt der Tragödie*, έργο τού Φρ. Νίτσε) ΣΥΝ σχηματισμός, γενεσιουργία ΦΡ ***εν τη γενέσει*** (*ἐν τῇ γενέσει*) την ώρα που γεννιέται (κάτι), κατά τη δημιουργία του· *το κακό πρέπει να χτυπιέται ~'* **2.** ΒΙΟΛ η δημιουργία οργανισμών από οργανική ή ανόργανη ύλη **3.** ***Γένεσις*** (η) το πρώτο βιβλίο τής Π.Δ., που αναφέρεται στη δημιουργία τού ανθρώπου και τού κόσμου από τον Θεό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **γένεσις**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γένεσις* < *γενε-* < *genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen, βλ. κ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι*. Η λ. *Γένεσις* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως ονομασία τού πρώτου βιβλίου τής Α.Γ, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bere'šith «στην αρχή», από τις αρχικές λ. τού κειμένου *ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*]

γενέσθαι (αρχαιοπρ.) να γίνει στις ΦΡ (α) ***τι μέλλει γενέσθαι*** (Κ.Δ. *Αποκάλ.* 1, 19: *γράψον οὖν ἃ εἶδες καὶ ἅ εἰσὶν καὶ ἃ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα*) τι πρόκειται να γίνει. *ουδείς γνωρίζει ~ σε αυτή την υπόθεση* (β) ***δεν είναι δυνατόν άλλως γενέσθαι*** δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά: *πρέπει να δεχθούμε τους όρους που έθεσαν ~* (γ) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει
[ΕΤΥΜ Απρφ. αορ. β' τού ρ. *γίγνομαι* (βλ. λ.)].

γενεσιουργός, -ός, -ό αυτός που προκαλεί ή παράγει, που γεννά (κάτι): ~ *αιτία* — **γενεσιουργία** (η) [μτγν.], **γενεσιουργικός**, -ή, -ό [1894] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γένεσις* + *-ουργός* < *ἔργον*].

γενέτειρα (η) {γενετειρών} η πόλη όπου κάποιος έχει γεννηθεί: *το Μεσολόγγι ήταν η ~ τού Κ. Παλαμά* || *επέστρεψε στη ~ του πλούσιος και διάσημος* ΣΥΝ ιδιαίτερη πατρίδα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γενέ-τερ-jα < *γενε- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που απαντά και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ. λ.)]

γενετή (η) η γέννηση· ΦΡ ***εκ γενετής*** (*ἐκ γενετῆς*, Ομήρ. *Ιλ.* Ω 535) από τη στιγμή τής γέννησης: *έχει αυτό το σημάδι ~* || *είναι ~ τυφλός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γενε-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ. λ.)].

γενετήσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής: ~ *ορμές / ένστικτα / επιθυμία / πράξη / προσβολή τής ~ αξιοπρέπειας κάποιου με ασελγείς πράξεις* ΣΥΝ σεξουαλικός, αφροδίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γενέτης* «πατέρας», βλ. κ. *γενετή*]

γενετική (η) ΒΙΟΛ ο επιστημονικός κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους μηχανισμούς και τις δομές των κληρονομικών χαρακτηριστικών και τής διαφοροποίησης των οργανισμών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. genetics].

γενετικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ (α) αυτός που σχετίζεται με τη γένεση (βλ.λ., σημ. 2): ~ *υλικό / κύτταρο / τροποποίηση / αλλοιώσεις / ανάλυση / χαρακτηριστικά / μετάλλαξη / εξέταση* (β) **γενετική** (η) βλ.λ. (γ) ***γενετικός κώδικας*** η ακολουθία από βάσεις στην αλυσίδα τού D.N.A. και τού R.N.A., η οποία καθορίζει το είδος και τη σειρά των αμινοξέων κατά την πρωτεϊνοσύνθεση, λειτουργώντας έτσι ως γενετική πληροφορία, ως βιοχημική βάση τής κληρονομικότητας (δ) ***γενετική μηχανική*** ο επιστημονικός κλάδος ο οποίος περιλαμβάνει τις τεχνικές που σχετίζονται με τις μεταβολές στα χαρακτηριστικά ενός οργανισμού με μεταφορά γονιδίων άλλου οργανισμού **2.** ΓΛΩΣΣ ***γενετική – μετασχηματιστική γραμματική*** γλωσσολογική θεωρία κατά την οποία οι προτάσεις που εμφανίζονται στον λόγο (επιφανειακή δομή) είναι, με μια πολύ γενική και αφηρημένη έννοια, προϊόντα μετασχηματισμών (> «μετασχηματιστική γραμματική») από άλλες βασικές προτάσεις (βαθεία δομή) με βάση γλωσσικούς μηχανισμούς και κανόνες που χαρακτηρίζονται για τον δημιουργικό και παραγωγικό (> «γενετική γραμματική») χαρακτήρα τους, που είναι έμφυτοι στην ανθρώπινη συνείδηση. — **γενετικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. génétique, άσχετο προς το μεσν. *γενετικός* «ο αναφερόμενος στη γενική πτώση». Ο όρ. *γενετικός κώδικας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. genetic code, όπως και οι όρ. *γενετική – μετασχηματιστική γραμματική* (< αγγλ. generative – transformational grammar), *γενετική μηχανική* (< αγγλ. genetic engineering)]

> **γενετική – μετασχηματιστική γραμματική.** Έτσι αποδόθηκε στα Ελληνικά η «*generative – transformational grammar*» τού Αμερικανού γλωσσολόγου Noam Chomsky (γενν. 1928), που πρωτοεμφανίστηκε το 1957 με το βιβλίο του *Συντακτικές Δομές (Syntactic Structures)*. Η βάση τής θεωρίας τού Chomsky (Τσόμσκυ), που έκτοτε έχει κατά πολύ αλλάξει, είναι ότι η γλώσσα είναι ένας μηχανισμός έμφυτος στον άνθρωπο, ο οποίος ενεργοποιείται, συστηματοποιείται και βελτιώνεται με την πρακτική πείρα και αποσκοπεί στην παραγωγή και πρόσληψη των προτάσεων που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του. Πρόκειται για μια δημιουργική γλωσσική ικανότητα που διακρίνει βιολογικά τον άνθρωπο από τα ζώα, με την οποία γεννά, παράγει, δημιουργεί (generative) ό,τι χρειάζεται στην επικοινωνία του. Η βασική δομή τής πρότασης δεν είναι αυτή που τελικά εμφανίζεται στην ομιλία **(«επιφανειακή δομή»)**, αλλά αυτή από την οποία ξεκινάει μια πρόταση (**«βαθεία δομή»** ή **«υποκείμενη δομή»**), για να φτάσει να πάρει τη μορφή με την οποία εμφανίζεται τελικά. π.χ. η φράση *«η αντιμετώπιση τού προβλήματος»* ξεκινά από μια αρχική δομή *«ο Χ αντιμετωπίζει / αντιμετώπισε το πρόβλημα»*, η οποία και **μετασχηματίζεται** (μετασχηματιστική γραμματική) στην τελική επιφανειακή δομή. Με τον καιρό, η θεωρία τού Chomsky έγινε όλο και πιο αφηρημένη, όλο και πιο επιφανειακή, περισσότερο σημασιολογική από ό,τι ήταν στην αρχή, με έντονα φορμαλιστικό (τυποκρατικό) χαρακτήρα, αλλά και με μεγάλες δυνατότητες να φωτίσει και να ερμηνεύσει βασικά φαινόμενα τής (συντακτικής ιδίως) δομής και λειτουργίας τής γλώσσας

γενετιστής (ο), **γενετίστρια** (η) {γενετιστριών} ΒΙΟΛ επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη γενετική (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geneticist].

Γενεύη (η) πόλη τής Δ. Ελβετίας στα σύνορα με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Genève < λατ. Geneva / Genava, αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. gan «εκβολή», επειδή βρίσκεται στο σημείο όπου ξεκινά ο Ροδανός (Rhône). Ορισμένοι θεωρούν, ωστόσο, ότι το όνομα συνδ. με I.E. *gen- «καμπή» (> λατ. genu «γόνατο») εξαιτίας τού σχήματος τής φε-

ρώνυμης λίμνης].

γενηθήτω ρ να γίνει μόνο στις ΦΡ (α) ***γενηθήτω το θέλημά σου*** (από την Κυριακή προσευχή, βλ λ.) να γίνει το θέλημά σου. ας πραγματοποιηθεί αυτό που θέλεις συχνά σκωπτ ή ειρων προς κάποιον που εκφράζει μια επιθυμία ή απαίτηση (β) ***γενηθήτω φως!*** (Π Δ. *Γένεσις* 1, 3 *γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο φῶς*) συχνά σκωπτ. σε περιπτώσεις συσκότισης λόγω διακοπής τού ηλεκτρικού ρεύματος ή όταν ανάβει κάποιος ένα φως σε σκοτεινό χώρο· επίσης, ως προτροπή για διαλεύκανση μιας υπόθεσης.
[ΕΤΥΜ αρχ , προστ. παθ αορίστου τού ρ *γίγνομαι*].

-γενής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** προέλευση, σύσταση, τρόπο δημιουργίας: *ηφαιστειο-γενής, κοραλλιο-γενής, σεισμο-γενής* **2.** χρονική σειρά εμφάνισης, δημιουργίας: *πρωτο-γενής, δευτερο-γενής, υστερο γενής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πρωτο-γενής, συγ-γενής*), που προέρχεται από το θ. *γεν-* τού ρ. *γίγνομαι* (αόρ. *ἐ-γεν-όμην*). απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ. γαλλ. endogène)]

> **-γενής: -γόνος.** Τα παράγωγα των δύο αυτών λεξικών επιθημάτων τής Ελληνικής είναι πολλά. Από μερικούς ομιλητές συγχέεται η χρήση τους, ενώ η σημασία τους είναι διαφορετική (ετυμολογικώς είναι ομόρριζα, συνδεόμενα με το *γί(γ)νομαι* και με άλλα παράγωγα. όπως *γέν-ος, γεν-ικός, γένε-σις, γενε-ά. γόν-ος, γον-εύς* κ ά.): το **-γενής** δηλώνει «αυτόν/αυτό που γίνεται/έγινε, που προκαλείται από κάτι», π.χ. *ηφαιστειογενής σεισμός* είναι ο σεισμός που προκαλείται από έκρηξη ηφαιστείου, *λατινογενείς γλώσσες* είναι οι γλώσσες (Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική κ.ά) που προήλθαν από τη Λατινική, *πυριγενής* (για πετρώματα) αυτός που γίνεται από τη φωτιά, *φαρμακογενής* (για ασθένεια) αυτός που προέρχεται από φάρμακα· πβ. κ *εκρηξιγενής, σεισμογενής, ψυχογενής, εξωγενής, θεογενής, υστερογενής, ιζηματογενής* κ.λπ. Το **-γόνος** δηλώνει «αυτόν/αυτό που προκαλεί κάτι, που κάνει κάτι»: *καρκινογόνες ουσίες* είναι αυτές που προκαλούν καρκίνο, *δακρυγόνος* και *ασφυξιογόνος (βόμβες / αέρια)* είναι αυτά που προκαλούν αντιστοίχως δάκρυα και ασφυξία πβ. κ *παθογόνος, ζημιογόνος, παραισθησ ογόνος, σιελογόνος, βλεννογόνος* κ λπ. Με άλλα λόγια, το *-γόνος* έχει ενεργητική σημασία (κάνω), ενώ το *-γενής* παθητική (γίνομαι).

γένι (το) {γεν-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο των τριχών τού προσώπου (κυρ. στα μάγουλα και στο πιγούνι των ανδρών), οι οποίες έχουν αφεθεί να μακρύνουν: *άσπρο ~* || (κ στον πληθ) *τον έπιασε από τα γένια* || *αφήνω γένια* ΣΥΝ μούσι **2.** (στον πληθ.) οι τρίχες που φυτρώνουν στο πρόσωπο: *θέλεις ξύρισμα· έχεις ~* || *~ τριών ημερών* || *βγάζω ~* || *του πάνε τα ~* || *αραιά / σκληρά / ξανθά ~* · ΦΡ (παροιμ) (α) ***όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια*** αυτός που έχει ευθύνες και προνόμια είναι εκείνος που πρέπει να αντιμετωπίζει τα ενδεχόμενα προβλήματα (β) ***μόνο τού σπανού τα γένια δεν γίνονται*** βλ. λ. *σπανός* (γ) (παροιμ.) ***ο παπάς πρώτα τα γένια του βλογάει*** ο καθένας κοιτάζει (φροντίζει) πρώτα τον εαυτό του. — **γενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *γένιν* < αρχ. *γένειον* < **γενέϜ-ιον* < *γένυς, -υος* «σαγόνι» < Ι Ε. *genu- «πιγούνι», πβ. σανσκρ. januh. λατ. gena «μάγουλο», αγγλ. chin «πιγούνι», γερμ Kinn κ ά. Ομόρρ. *γνά-θος* (βλ.λ). Η ετυμ υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ. με *-ει (γένει)* Ωστόσο, η ένταξη τής λ. στο ευρύτερο μορφολογικό παράδειγμα των ουδ ουσ. σε -ι- (λ.χ. *χέρι*) οδήγησε στην ορθογράφησή του με *-ι-*· πβ. κ *φιλί* (αντί *φιλεί* < *φιλεῖν*)].

γενιά κ. **γενεά** (η) **1.** οι άνθρωποι που έχουν κοινή οικογενειακή καταγωγή: *αριστοκρατική / αρχοντική / βασιλική / εκλεκτή / ένδοξη / καταραμένη / ξεπεσμένη / υπερήφανη / ταπεινή ~* ΣΥΝ σόι· ΦΡ ***δεύτερη / τρίτη γενιά*** (i) τα εγγόνια / τα δισέγγονα: *η δεύτερη γενιά των Ελλήνων τής Αμερικής* (ii) (στην τεχνολογία) μηχανήματα (Η/Υ, αυτοκίνητα κ.ά) νεότερης ή παλαιότερης τεχνολογίας: *κυκλοφόρησαν οι Η/Υ τρίτης γενιάς* **2.** οι άνθρωποι που έχουν γεννηθεί την ίδια χρονική περίοδο και σε γενικές γραμμές έχουν ζήσει τα ίδια ιστορικά γεγονότα: *η ~ τού '50 / τού Πολυτεχνείου* || *η επαναστατικότητα τής ~ τού '60* || *διαφορετική / ελπιδοφόρα / νέα / χαμένη ~* || *η (λογοτεχνική) ~ τού '30* (Σεφέρης, Θεοτοκάς, Καραντώνης κ.ά) || *οι παραδόσεις τού λαού περνούν από ~ σε ~ / από τη μια ~ στην ~* **3.** χρονική περίοδος τριάντα περίπου χρόνων, όσο χρειάζεται δηλ. για να διαδεχθούν τα παιδιά τούς γονείς τους στην ενεργό δράση: *πέρασαν τρεις ~ και η ιστορία δεν ξεχάστηκε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γενεά* (βλ.λ.)].

γενικά επίρρ. **1.** χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν λεπτομέρειες ή εξαιρέσεις, σύμφωνα με τα πιο βασικά σημεία *~ κοιμάμαι νωρίς· χθες έτυχε να κοιμηθώ μετά τα μεσάνυχτα* || *~ δεν διαφωνώ έχω μόνο ορισμένες επιφυλάξεις* || *βλέπω ένα θέμα ~* (όχι στις λεπτομέρειές του) ΣΥΝ. σε γενικές γραμμές **2.** σε σχέση με το σύνολο, με όλους: *~ αποδεκτό* (αποδεκτό από όλους) || *-Σου αρέσουν τα τριαντάφυλλα: -~ τα λουλούδια μού αρέσουν πολύ* **3.** όχι συγκεκριμένα, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν μεμονωμένες περιπτώσεις· *~ μιλάω δεν έχω κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο στον νου μου* || *~ κι αόριστα* Επίσης **γενικώς** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως*

γενίκευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να γενικεύει κανείς, να θεωρεί (κάτι που παρατηρείται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις) ως γενικό, καθολικό γνώρισμα (όλων των αντίστοιχων περιπτώσεων): *μην κάνεις γενικεύσεις· δεν εξελίσσονται τα πάντα με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιπτώσεις* || *το να λες ότι όλοι οι άντρες είναι ίδιοι κρίνοντας από μια-δυο περιπτώσεις αποτελεί αφελή ~* **2.** η επέκταση: *η ~ τού πολέμου* **3.** λειτουργία τής νόησης η οποία μαζί με την αφαίρεση οδηγεί στην εύρεση κοινών γνωρισμάτων σε έναν γνωστικό τομέα σχηματίζοντας έτσι έννοιες, θεωρίες, νόμους, αρχές κ λπ. — **γενικευτικός,** -ή, -ό [1862], **γενικευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ généralisation].

γενικεύω ρ. μετβ [1837] {γενίκευ-σα, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** θεωρώ (κάτι) που παρατηρείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ως καθολικό χαρακτηριστικό όλων των αντίστοιχων καταστάσεων *μη γενικεύεις ό,τι ισχύει για σένα δεν ισχύει για όλους!* ΑΝΤ ειδικεύω, εξειδικεύω **2.** επεκτείνω: *η συζήτηση / ο πόλεμος γενικεύτηκε* ΣΥΝ διευρύνω ΑΝΤ περιορίζω **3.** (μτχ ***γενικευμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει γενικευτεί, που έχει επεκταθεί παντού· *~ σύγκρουση / πόλεμος σε ολόκληρη την περιοχή.* — **γενικεύσιμος,** -η, -ο [1889]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. généraliser].

γενικολογία (η) {γενικολογιών} λόγος που περιέχει γενικότητες, που δεν αναφέρεται σε κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *η απάντησή του ήταν γεμάτη γενικολογίες.*

γενικόλογος, -η, -ο αυτός που περιέχει γενικολογίες *~ απάντηση* ΑΝΤ συγκεκριμένος, σαφής. — **γενικολογώ** ρ {-είς .}.

γενικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που ισχύει για όλες τις σχετικές περιπτώσεις, αυτός που αναφέρεται σε όλους *υπάρχει ένας ~ κανόνας που ρυθμίζει όλες τις περιπτώσεις* ΣΥΝ καθολικός, κοινός ΑΝΤ ειδικός, μερικός (β) (για επιστήμη) που έχει ως αντικείμενο όλες τις επιμέρους ειδικότητες ή ζητήματα θεωρίας: *~ ιατρική / γλωσσολογία* **2.** αυτός που σχετίζεται με το σύνολο ομάδας *το ~ συμφέρον* || *~ επιστράτευση / απεργία / αμνηστία* **3.** αυτός που δεν δίνεται με λεπτομέρειες, αυτός που αναφέρεται στα πιο βασικά: *σε ~ γραμμές περάσαμε καλά* || *του έδωσε το ~ σχεδιάγραμμα για τις εργασίες* **4.** αυτός που στερείται σαφήνειας· *έχω απλώς ~ εικόνα τής κατάστασης* ΣΥΝ. ασαφής, αόριστος ΑΝΤ λεπτομερής, συγκεκριμένος • **5.** (για πρόσ) (α) αυτός που είναι υπεύθυνος για τη συνολική λειτουργία εργασιακού ή άλλου οργανωμένου χώρου: *~ διευθυντής / γραμματέας* (β) ***Γενικός*** (ο) ο γενικός διευθυντής ή ο γενικός γραμματέας • **6.** ΓΛΩΣΣ ***γενική*** (η) η πτώση των ονομάτων, η οποία χρησιμοποιείται κατεξοχήν για να δηλώσει διάφορα είδη σχέσεων μεταξύ ονομάτων, όπως την κτήση (*~ κτητική*: η τσάντα *τής Όλγας*), την προέλευση (*~ τής προέλευσης*: τσάι *Κεϋλάνης*), την αναφορά (*~ τής αναφοράς*. τα προβλήματα *τής κυκλοφορίας*) κ.ά., καθώς και το έμμεσο αντικείμενο (δίνω *τού Γιάννη* το ποτήρι) και, σπανιότερα, το άμεσο αντικείμενο (*της μοιάζει. μου* χαμογέλασε) **7.** (κ ως ουσ) ο γενικός διακόπτης τού ρεύματος *κατέβασε τον ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικος. χοντρικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γένος*. Η λ. δήλωνε αρχικώς αυτόν που αναφέρεται στο *γένος*, που συγκεντρώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τού γένους Η σημερινή σημ. είναι μτγν Η *γενική* πτώση ονομάστηκε έτσι πιθ. επειδή δηλώνει μεταξύ άλλων το γένος. Κατ' άλλη άποψη, η ονομασία της οφείλεται στο ότι παρέχει το θέμα τής λ , από όπου σχηματίζονται όλα τα παράγωγα. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες. π.χ αγγλ. genitive, γερμ Genitiv κ ά , μέσω τού λατ. genitivus, εσφαλμ απόδοση αντί τού ορθοτ. generalis]

γενικότητα (η) {γενικοτήτων} **1.** η αναφορά στο σύνολο, το να είναι κάτι γενικό: *η ~ τού θέματος / τού ζητήματος* ΣΥΝ καθολικότητα **2.** (συνεκδ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, συγκεκριμένης αναφοράς (σε κάτι): *μου απάντησε με γενικότητες και αοριστολογίες* ΣΥΝ ασάφεια ΑΝΤ σαφήνεια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ généralité]

γενίτσαρος (ο) {γενιτσάρων} **1.** ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) βίαια εξισλαμισμένος χριστιανός, που εκπαιδευόταν για να γίνει στρατιώτης τού τουρκικού πεζικού **2.** (μτφ.) άγριος διώκτης ή φανατικός αντίπαλος αυτών από τους οποίους προέρχεται. — **γενιτσαρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ yeniçeri «νέος στρατός»].

γέννα (η) {δύσχρ. γεννών} **1.** η διαδικασία με την οποία έρχεται στη ζωή, γεννιέται ένας νέος οργανισμός: *εύκολη / κανονική / πρόωρη / πρώτη / φυσιολογική ~* ΣΥΝ. γέννηση, τοκετός **2.** (συνεκδ.) το παιδί, ο γόνος. *~ σου είναι, φρόντισέ το* ΣΥΝ γέννημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γεννώ*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ υποχωρητικός σχηματισμός < **γεν-νά-ω* (όπου το *-νā-* αποτελεί πρόσφυμα, πβ. *δάμ-νη-μι* «δαμάζω») Βλ. κ. *γεννῶ, γενναῖος*].

Γεννάδιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *ο Σχολάριος* (1405-1472)· ο πρώτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση, ενάντιος τής ενώσεως Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και συγγραφέας πολλών έργων ρητορικών, φιλοσοφικών, θεολογικών **3.** όνομα αρχιεπισκόπων, μητροπολιτών, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ *γεννάδας* «ευγενής – γενναιόδωρος» (δωρ. τ.) < *γέννα* (βλ.λ.)].

γενναιοδωρία (η) [1866] {χωρ. πληθ } **1.** η προθυμία να προσφέρει κανείς απλόχερα, χωρίς υπολογισμούς ή φειδώ *η ~ του μας συγκίνησε* ΑΝΤ τσιγγουνιά **2.** η διάθεση προσφοράς, βοήθειας προς τους άλλους: *η ~ των αισθημάτων του / τής ψυχής του*

γενναιόδωρος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι πρόθυμος να προσφέρει ή που προσφέρεται απλόχερα *~ άνθρωπος / δωρεά / προσφορά* ΣΥΝ ανοιχτοχέρης, χουβαρντάς ΑΝΤ τσιγγούνης, μίζερος. — **γενναιόδωρα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. généreux].

γενναιόκαρδος, -η, -ο [μεσν] αυτός που έχει θαρραλέα ψυχή, γενναίο φρόνημα: *~ παλληκάρι / πολεμιστής / αγωνιστής* ΣΥΝ γενναίος, παλληκαρήσιος ΑΝΤ δειλός, λιγόψυχος.

γενναίος, -α, -ο **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει το θάρρος: *~ ψυχή / στρατιώτης / στάση / απόφαση / μέτρα* ΣΥΝ θαρραλέος, ανδρείος, εύψυχος ΑΝΤ δειλός • **2.** αυτός που παρέχεται σε μεγάλη ποσότητα: *~ αμοιβή / χρηματοδότηση / αύξηση* ΣΥΝ πλουσιοπάροχος ΑΝΤ πενι-

χρός. — **γενναί-α / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, ειλικρινά.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γενναῖος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *γεννα-ῖος* < *γέννα*. Η λ προσδιόριζε αρχικώς εκείνον που φέρει τα γνωρίσματα τού γένους του πβ Αριστοτ. *Ζῴων Ἱστορία* 488b 19: *εὐγενὲς μέν ἐστι τὸ ἐξ ἀγαθοῦ γένους, γενναῖον δὲ τὸ μὴ ἐξιστάμενον* (= που δεν απομακρύνεται, δεν αποκλίνει) *ἐκ τῆς αὑτοῦ φύσεως*. Βλ κ *γέννα. γεννῶ*].

γενναιότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η ιδιότητα τού γενναίου, η θαρραλέα στάση, το ψυχικό σθένος: *η ~ των πολεμιστών* ΣΥΝ ανδρεία, παλληκαριά ΑΝΤ δειλία

γενναιόφρων, -ων, -ον {γενναιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευγενές φρόνημα, που επιδεικνύει μεγαλοψυχία. ανωτερότητα: *αποδείχθηκε ~ απέναντι στους αντιπάλους του* ΣΥΝ μεγαλόψυχος. γενναιόψυχος ΑΝΤ μικρόψυχος. μικροπρεπής — **γενναιοφρόνως** επίρρ. [1858], **γενναιοφροσύνη** (η) [1858]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γενναῖος* + *-φρων*, μεταπτωτ. βαθμ. τής λ. *φρήν, φρενός*, πβ. *ἄ-φρων. ταπεινό-φρων, σώ-φρων* κ.ά.].

γενναιόψυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, θάρρος ψυχής. *~ στάση* ΣΥΝ γενναίος, ανδρείος ΑΝΤ μικρόψυχος, δειλός, φοβητσιάρης — **γενναιοψυχία** (η) [1871].

γέννημα (το) [αρχ] {γεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό.τι έχει γεννηθεί ή δημιουργηθεί: *~ τής φαντασίας του* ΣΥΝ προϊόν, πλάσμα, αποκύημα, δημιούργημα **2.** ο γόνος, *το τέκνο*· ΦΡ ***γέννημα (και) θρέμμα*** βλ λ *θρέμμα* **3.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ) ό.τι παράγει ή γη, κυρ τα σιτηρά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ.*

γέννηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** ο ερχομός στη ζωή ενός νέου οργανισμού, η γέννα: *οι ~ ξεπέρασαν φέτος τους θανάτους* || *έλεγχος των ~ για την καταπολέμηση τού υπερπληθυσμού* (βλ. κ. λ. *μαλθουσιανισμός*) || *έτος / τόπος / ημερομηνία / χρονολογία γεννήσεως* || (ειδικότ για τα θεία πρόσωπα) *η ~ τού Κυρίου / τής Θεοτόκου* || *η θεία ~* **2.** (με κεφ.) (α) εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Γέννηση τού Ιησού Χριστού (β) (συνεκδ) ναός αφιερωμένος στη Γέννηση τού Κυρίου **3.** (συνεκδ.-με κεφ) (η) τα Χριστούγεννα: *τροπάρια τής Γεννήσεως* **4.** (μτφ) η εμφάνιση καινούργιου πράγματος: *η ~ τού ναζισμού στην Ευρώπη* || *η ~ μιας νέας καλλιτεχνικής τάσης* || *η ~ ενός έθνους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*

γεννηαιμιό (το) (λαϊκ) η γέννηση· στη ΦΡ ***από γεννησιμιού*** από τη στιγμή που γεννήθηκε, εκ γενετής: *είναι τυφλός ~ του.*
[ΕΤΥΜ < **γεννησιμ-αίος* < αρχ *γέννησις*, πβ. κ. *αναδεξιμιός*].

γεννητικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής και γέννησης ενός είδους: *~ αδένες / όργανα / μόρια / ορμόνες / σύστημα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γεννῶ* Ο όρ. *γεννητικά όργανα* είναι ελληνογενής (< γαλλ organes génitaux), ενώ ο όρ. *γεννητικές ορμόνες* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. hormones sexuelles). Ο όρ *γεννητικό σύστημα* είναι απόδ. τού γαλλ. appareil génital (de l'homme)].

γεννητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** η δυνατότητα ενός είδους να αναπαράγεται • **2.** ο αριθμός γεννήσεων (σε περιοχή ή χώρα): *απογοητευτική / χαμηλή / υψηλή ~*
[ΕΤΥΜ Ο δημογραφικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. natalité].

γεννήτορας (ο) {γεννητόρων} αυτός που γεννά, που δημιουργεί νέα ζωή, ο γονέας Επίσης (αρχαιοπρ) **γεννήτωρ** [αρχ.] {γεννήτορος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γεννήτωρ, -ορος* < *γεννῶ*].

γεννητούρια (τα) {χωρ γεν } (λαϊκ -εκφραστ.) η γέννηση: *είχαμε ~ χθες η αδελφή μου έκανε γυιο!* ΣΥΝ γέννα, τοκετός.
[ΕΤΥΜ μεσν < **γεννητήρια* < αρχ. *γεννῶ*]

γεννήτρα (η) [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) αυτή που γεννά, η μητέρα *~ γη* (βλ λ *γεννήτορας*).

γεννήτρια (η) {γεννητριών} μηχανή που μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική. *~ παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος / χαρακτήρων* (που παράγει και τυπώνει γράμματα / χαρακτήρες σε φιλμ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. génératrice].

γεννοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ {γεννοβολάς... | γεννοβόλησα} (εκφραστ.) γεννώ συνέχεια παιδιά — **γεννοβόλημα** (το)
[ΕΤΥΜ < *γεννώ* + *-βολώ* < *βολή*, πβ. ρ. *βάλλω*].

γεννοφάσκια (τα) {χωρ γεν πληθ.} (παλαιότ.) τα πανιά με τα οποία τυλίγουν τα μωρά μόλις γεννηθούν ΣΥΝ. σπάργανα, φασκιές· ΦΡ ***από τα γεννοφάσκια του*** από τότε που γεννήθηκε: *τον ξέρω ~.*

γεννώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γεννάς... | γένν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φέρω στον κόσμο (νέο οργανισμό): *~ παιδιά* || *η κότα γεννάει αβγά* ΣΥΝ. τίκτω· ΦΡ (α) ***ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει*** ο άνδρας γονιμοποιεί και η γυναίκα φέρει στον κόσμο το παιδί (β) (εμφατ.) ***όπως τον / τη γέννησε η μάννα του / της*** γυμνός, χωρίς ρούχα: *στάθηκε μπροστά του γυμνή. όπως τη γέννησε η μάννα της* (γ) (μτφ.) ***έχω γεννήσει (κάποιον)*** καταλαβαίνω πάρα πολύ καλά (κάποιον) *ξέρω πού το πας σ' έχω γεννήσει εγώ!* (δ) (μτφ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ. λ. *κότα* **2.** (μτφ) κάνω (κάτι) να υπάρξει, δημιουργώ, προκαλώ: *η φτώχια γεννά γκρίνια* || *η στάση του μου γεννά υποψίες* **3.** (ειδικότ) συλλαμβάνω νοητικά· παράγω με τη σκέψη (κάτι νέο): *το μυαλό του γεννά έξυπνες ιδέες* ΣΥΝ δημιουργώ, επινοώ (μεσοπαθ ***γεννιέμαι***) **4.** έρχομαι στον κόσμο, αποκτώ υπόσταση· *ο Ν. Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο στις 18 Φεβρουαρίου 1883* || *~ με καισαρική τομή* || *γεννήθηκε με ένα ανατομικό πρόβλημα* **5.** (μτφ.) προκύπτω *τα κράτη που γεννήθηκαν από τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης* || *τα προβλήματα που γεννήθηκαν με την επανεμφάνιση τού εθνικισμού* ΣΥΝ δημιουργούμαι **6.** είμαι από τη φύση μου: *γεννιέσαι έξυπνος δεν γίνεσαι!* **7.** (μτχ. ***γεννημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει έμφυτη συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα: *~ μουσικός* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα, πολύ επιδέξιος. *~ απατεώνας* || *~ να γοητεύει* (γ) αυτός που από τη φύση του (φαίνεται να) προορίζεται για κάτι: *~ να χάνει* (αυτός που διαρκώς χάνει) || *~ νικητής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γεννῶ (-άω)*, αβεβ. ετύμου, πιθ < **γεν-νά-ω* (όπου το *-νᾱ-* αποτελεί πρόσφυμα, πβ *δάμ-νη-μι* «δαμάζω») < *γέννα* < Ι.Ε. *gen-, που απαντά και στη λ. *γέν-ος* Βλ. κ. *γέννα, γενναῖος*]

> **γεννώ – γίνομαι – τίκτω.** Υπάρχει ετυμολογική σχέση ανάμεσα στη ρίζα τού ουσιαστικού **γέν-ος** (*ἐ-γεν-όμην. γί-γν-ομαι* > **γί-ν-ομαι**) και στο ρήμα **γεννώ**, που με εξαίρεση το *-νν-* φαίνεται να έχουν μορφολογική και σημασιολογική σχέση: Βάση τού όλου συστήματος πρέπει να είναι η ρίζα **γεν-**. Από το **γενεά** προήλθε πιθ. η εξής εξέλιξη· *γενεα-ιος > **γενναῖος** (ο διπλασιασμός τού *-νν-* από συμφωνική προφορά τού *-ε-*) > **γέννα** > **γεννῶ**. Ίσως να σχηματίστηκε και *γεν-νά-ω*, όπως *δαμ-νά-ω / δάμνημι* «δαμάζω» ή ακόμη να πρόκειται για εκφραστικό διπλασιασμό τού *-ν-* (*γεν-* > *γενν-*) Οπωσδήποτε, ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους επήλθε ορθογραφική σύγχυση ανάμεσα στους δύο σχηματισμούς. *γέννημα* και *γένημα, ἐγενήθην* και *ἐγεννήθην* κ.λπ. Κανονικά με *-νν-* γράφεται ό,τι προέρχεται από το *γεννώ* και με *-ν-* ό.τι προκύπτει από το *γί(γ)νομαι – γένος.*
> **γεννώ – τίκτω.** Αρχικά (στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα) γινόταν διάκριση στη χρήση των δύο ρημάτων Το **τίκτω** χρησιμοποιόταν για τις γυναίκες *(Η κ. Γεωργίου **έτεκε** χθες άρρεν)*, ενώ το **γεννώ** για τους άνδρες *(Ο πατέρας του **εγέννησε** δύο παιδιά που δεν ζουν σήμερα).* Σήμερα η χρήση τού *τίκτω* έχει σχεδόν εκλείψει, χρησιμοποιείται δε το *γεννώ* και για τις δύο περιπτώσεις.

Γένοβα κ. **Γένουα** (η) [μεσν.] πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Ιταλίας. — **Γενοβέζος** κ. **Γενουάτης** (ο). **Γενοβέζα** κ **Γενουάτισσα** (η). **γενοβέζικος,** -η. -ο κ. **γενουάτικος**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Γένουα / Γένουβα* < ιταλ. Genoa / Genova (παλαιότ. Genua), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε Ι Ε. *gen- «κάμπτω. λυγίζω»].

γενοκτονία (η) {γενοκτονιών} η προσχεδιασμένη, συστηματική και ολοκληρωτική εξόντωση φυλής ή έθνους: *η ~ των Αρμενίων από τους Τούρκους* || *η ~ των Εβραίων από τους Ναζί*
[ΕΤΥΜ < *γένος* + *-κτονία* < *κτείνω* «φονεύω»].

γένομαι ρ. → γίνομαι

ΓΕΝ.Ο.Π.-Δ.Ε.Η. (η) Γενική Ομοσπονδία Προσωπικού – Δ.Ε.Η.

γένος (το) {γέν-ους | -η, -ών} **1.** (α) η οικογενειακή καταγωγή. *βασιλικό / ένδοξο ~* ΣΥΝ σόι. γενιά. καταγωγή (β) το επώνυμο τής πατρικής οικογένειας μιας παντρεμένης γυναίκας *Μαρία Παππά, το ~ Χατζή* **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή καταγωγή: *ελληνικό ~* (έθνος) **3.** (ειδικότ.) ***Γένος*** (το) η φυλή των Ελλήνων: *η μεγάλη τού ~ Σχολή* || *οι αγώνες / οι θυσίες / οι διδάσκαλοι τού ~* ΣΥΝ ελληνισμός **4.** κατηγορία ανθρώπων που μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό. *το ~ των εμπόρων / των ποιητών* ΣΥΝ (κακόσ.) σινάφι **5.** ΒΙΟΛ κατηγορία για την ταξινόμηση των ζωντανών οργανισμών, υποδιαίρεση τής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα όμοια ή συγγενικά είδη: *το ανθρώπινο ~* || *το γιασεμί (γιάσμινον το φαρμακευτικόν) είναι είδος φυτού που ανήκει στο ~ Γιάσμινον (Jasminum)* **6.** ΓΛΩΣΣ (α) ***γραμματικό γένος*** γραμματική υποκατηγορία τού ονόματος (ουσιαστικών, επιθέτων. άρθρων. μετοχών, αντωνυμιών) βάσει τής οποίας τα ονόματα διακρίνονται μορφολογικώς σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα *η λέξη «τοίχος» είναι αρσενικού γένους. η λέξη «αυλή» θηλυκού γένους και η λέξη «μολύβι» ουδετέρου γένους* (β) ***φυσικό γένος*** διάκριση φύλου που υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα. τα οποία διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά) **7.** ΦΙΛΟΣ (α) ***έννοια γένους*** κάθε ευρύτερη έννοια σε σχέση με τις στενότερες. τις οποίες περιέχει στο πλάτος της (β) ***προσεχές γένος*** βλ λ. *προσεχής* • ΦΡ ***εν γένει*** γενικά. συνολικά *η ~ απόδοσή του στα μαθήματα είναι ικανοποιητική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < Ι.Ε. *gen-, πβ. σανσκρ jánas. λατ genus, γαλλ. genre. ισπ genero, hermano «αδελφός» (< λατ. germanus). γοτθ. kuni. αγγλ. kind «είδος», kin «φυλή», γερμ. Kind «παιδί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γένε-σις (-η), γενε-ά. γενέ-θλιος, γεν-νῶ. γεν-ναῖος, γεν-ικός, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γνή-σιος, νεο-γνό(ν)*].

> **γένος φυσικό – γένος γραμματικό.** Κύριο χαρακτηριστικό των ονομάτων τής Ελληνικής (ουσιαστικών. επιθέτων, άρθρων και επιθετικών αντωνυμιών) είναι ότι προσδιορίζονται ως προς το γένος. Υπάρχουν δύο είδη γένους: το **φυσικό γένος** (sexus) και το **γραμματικό γένος** (genus). Διάκριση **φυσικού γένους** υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα, τα οποία και διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά): *πατέρας μητέρα. άντρας – γυναίκα, γυιος – κόρη, θείος – θεία, διευθυντής - διευθύντρια. σκύλος σκύλα, λέοντας – λέαινα, βασιλιάς – βασίλισσα. φιλόλογος (ο) φιλόλογος (η), επιστάτης – επιστάτισσα, δικηγόρος (ο) – δικηγορίνα/δικηγόρος (η).* Προκειμένου για τα άψυχα ονόματα, ισχύει η διάκριση **γραμματικού γένους**, η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα Λέμε *ο ουρανός, η θάλασσα, το δέντρο· ο πίνακας, η πόρτα, το παράθυρο· ο κήπος, η αυλή. το σπίτι ο μήνας, η μέρα, το λεπτό· ο θόρυβος. η σιωπή. το άγχος ο θώρακας, η καρδιά, το αίμα ο χαρακτήρας, η αγάπη, το μίσος ο γενναίος, η γενναία, το γενναίο ο καλός, η καλή. το καλό* κ ο.κ. Η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα είναι εγγενής στα άψυχα ονόματα (ενυπάρχει σε αυτά. όντας συμβατικά προκαθορισμένη). δεν παίζει δε κανέναν άλλο ρόλο από το να διευκολύνει τη **συμφωνία** των συντακτικών όρων μέσα στην πρόταση συμφωνία προσδιορισμού και ονόματος (*ο νέος διευθυντής – η νέα εφημερίδα – το νέο φάρμακο αυτός ο πίνακας – εκείνη η μέρα – το δικό του σπίτι χρήσιμες πληροφορίες –*

γρήγορα αυτοκίνητα – αυστηρούς νόμους – εκείνες τις δύσκολες εποχές – αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους κ.λπ.).

γενότυπος (ο) → γονότυπος

Γένουα (η) → Γένοβα

γεντιανή (η) ποώδες φυτό με άνθη κίτρινα, γαλάζια ή πορφυρά, που φυτρώνει σε ορεινές περιοχές και έχει φαρμακευτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο) Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το φυτό οφείλει την ονομασία του στον βασιλιά τής Ιλλυρίας *Γένθιο*, αφού ευδοκιμούσε κυρ. στις Άλπεις. Η άποψη αυτή δεν στερείται βάσεως]

γενώ (να/θα) ρ. → γίνομαι

γένωμα (το) {γενώματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ το γονιδίωμα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Genom < gen- (< αρχ. *γένος*) + -om (< επίθημα *-ώμα*)]

γεράζω ρ → γερνώ

γεραίρω ρ. μετβ. (λόγ.-σπάν.) αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *κάθε γενεά γεραίρει τους αγωνιστές που έχυσαν το αίμα τους για την ελευθερία τής χώρας* ΣΥΝ δοξάζω, τιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γεράρ-jω*, βλ. κ. *γεραρός*]

γερακάρης (ο) {γερακάρηδες} ο εκγυμναστής γερακιών για το κυνήγι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἱερακάριος* < αρχ. *ἱέραξ* «γεράκι»]

γέρακας (ο) → γεράκι

γεράκι (το) {γερακ-ιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. το θηλ. πτηνό) **1.** αρπακτικό πουλί με κοντό γαμψό ράμφος, μακριές μυτερές φτερούγες και μακριά γαμψά νύχια: *κυνήγι με ~* **2.** (μτφ.) ο κρατικός αξιωματούχος που είναι υπέρ τής φιλοπόλεμης πολιτικής. Επίσης **γέρακας** (ο). **γερακίνα** (η) [μεσν.] — **γερακήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γεράκιον* < μτγν. **ἱεράκιον*, υποκ. τού αρχ. *ἱέραξ* / *ἵρηξ* < **Fίρāκ-ς*, που ίσως συνδ. με το ρ. *(F)ίεμαι* «εξορμώ, ρίχνομαι». Ο τ. *ἱέραξ* (με δασεία και *-έ-*) πιθ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού *ἱερός*. Η χρησιμοποίηση από παλιά των γερακιών στο κυνήγι και η απεικόνισή τους στα διακριτικά των στρατιωτικών στολών οδήγησε στη σημ. τού «φιλοπόλεμου αξιωματούχου».]

γεραλέος, -α, -ο → γηραλέος

γεράματα (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η γεροντική ηλικία: *βαθιά / έρημα / μαύρα ~* ΦΡ (α) ***(με) παίρνουν τα γεράματα*** φθάνω στη γεροντική ηλικία ή γίνομαι ανήμπορος (β) ***καλά γεράματα!*** ευχετ. για ήσυχα γηρατειά και με τα λιγότερα, κατά το δυνατόν, προβλήματα (γ) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** για κάποιον που σε μεγάλη ηλικία χρειάζεται να αλλάξει συνήθειες και τρόπο ζωής ή αποφασίζει να μορφωθεί.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γηράματα*, πληθ. τού *γήραμα* < αρχ. *γηρῶ (-άω)* «γερνώ» < *γῆρας*]

Γεράνεια (τα) [αρχ.] {Γερανείων} όρος τής ΝΑ Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.

γεράνι (το) {γεραν-ιού | -ιών} ποώδες φυτό με ποικιλόμορφα φύλλα και διάφορες χρωματικές αποχρώσεις τού άνθους του (ροζ, κόκκινα, λευκά), ο καρπός τού οποίου μοιάζει με το ράμφος τού πτηνού γερανός και καλλιεργείται σε κήπους και γλάστρες ως καλλωπιστικό ΣΥΝ πελαργόνι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γεράνιον* < αρχ. *γέρανος*, επειδή ο καρπός τού φυτού μοιάζει με το ράμφος τού γερανού].

γερανογέφυρα (η) {δύσχρ. γερανογεφυρών} ανυψωτική και μεταφορική συσκευή που μπορεί να μετακινεί βαριά αντικείμενα οριζοντίως και καθέτως στις ακμές υποθετικού παραλληλεπιπέδου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Kranbrucke]

γερανός (ο) **1.** μεγάλο υδρόβιο αποδημητικό πουλί με μακριά πόδια, μακρύ ράμφος και λαιμό • **2.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανύψωση και μετακίνηση βαρέων αντικειμένων, ενώ αυτά αιωρούνται από ειδικό άγκιστρο (βίντσι) ΣΥΝ βαρούλκο (συνεκδ.) **3.** το όχημα που περιλαμβάνει και μεταφέρει το παραπάνω μηχάνημα: *ο ~ τής Τροχαίας σήκωσε τα αυτοκίνητα που είχαν σταθμεύσει παράνομα* **4.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται από τις πυροσβεστικές αντλίες για την εκτόξευση από ψηλά ποσοτήτων νερού πάνω στη φωτιά. — (υποκ.) **γερανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γέρανος* < Ι.Ε. *ger- «κραυγάζω», πβ. σανσκρ. jarate «θορυβεί», λατ. grus «γερανός», γαλλ. grue, αγγλ. crane, crow «κουρούνα, κράζω», γερμ. Kran «γερανός», krähen «κραυγάζω» κ.ά. Η ονομασία προσδιορίζει και το ανυψωτικό μηχάνημα λόγω τής ομοιότητας τού βραχίονά του με το ράμφος τού πτηνού]

γερανοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει γερανό (σημ. 2) **2. γερανοφόρο** (το) το όχημα που μεταφέρει γερανό.

γεραρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που αξίζει τον σεβασμό: *οι καθηγητές τής γεραράς των Φιλοσόφων Σχολής* ΣΥΝ αξιοσέβαστος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γέραρ*, παράλλ. τ. τού ουσ. *γέρας* (βλ. λ.)]

γέρας (το) {γέρα-ος κ. -ως | χωρ. γεν. κ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το βραβείο, το έπαθλο: *πολύτιμο ~ για την προσφορά του στο έθνος* ΣΥΝ αριστείο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *ĝer- «γηράσκω, ωριμάζω», πβ. σανσκρ. jiryati «γερνάει, εξασθενεί», αρχ. σλαβ. zirěti «ωριμάζω», γερμ. kerl «ανθρωπάκος», αγγλ. churl «γεωργός, αγροίκος». Ομόρρ. *γέρ-ων (-ος)*, *γεραρός*, *γῆρ-ας*, *γραῖα* κ.ά. Εκτός από τη σημ. τής μεγάλης ηλικίας, η λ. *γέρας* περιέγραψε επίσης και την τιμητική θέση που επιφυλασσόταν στους ηλικιωμένους. Η σημ. «αριστείο, έπαθλο» είναι ήδη ομηρική].

Γεράσιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο νέος ασκητής ο εν Κεφαλληνία* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Γεράσιμος* «τιμημένος, βραβευμένος» < αρχ. *γέρας* «αριστείο, έπαθλο»]

Γερασιμούλα (η) γυναικείο όνομα.

γερατειά (τα) → γηρατειά

γέρικος, -η, -ο (όχι για πρόσ.) **1.** αυτός που έχει γεράσει, που είναι μεγάλης ηλικίας: *~ ζώο / πλάτανος* ΣΥΝ γηραλέος **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής προχωρημένης ηλικίας, αυτός πάνω στον οποίο φαίνονται τα σημάδια τού χρόνου: *~ δέρμα / πρόσωπο*.

γέρμα (το) {γέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ.) η δύση τού ηλίου, το ηλιοβασίλεμα ΑΝΤ χάραμα.
[ΕΤΥΜ < *γέρνω*]

γερμαναράς (ο) {γερμαναράδες} (μειωτ.) ο Γερμανός

Γερμανία (η) (γερμ. Bundesrepublik Deutschland = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας) ομοσπονδιακό κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Βερολίνο, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ. — **Γερμανός** (ο) [μτγν.], **Γερμανίδα** (η), **γερμανικός**, -ή, -ό (βλ.λ.). **Γερμανικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. Germania < Germani «Γερμανοί», κελτ. προελ. (συνδ. με σανσκρ. gharmá- «θερμός») και ίσως οφείλεται στην προέλευση των Κελτών (που πρώτοι κατέκτησαν τα σημερινά γερμ. εδάφη) από περιοχές με θερμά κλίματα. Έχει επίσης προταθεί η αναγωγή σε κελτ. λ. με τη σημ. «γειτονικοί λαοί» (πβ. αρχ. ιρλ. gair «γείτονας» + maon «λαός») ή ακόμη και στις αρχ. γερμ. λ. geri «ακόντιο», man «άνθρωπος». Η γερμ. ονομασία Deutschland «χώρα των Γερμανών» προέρχεται από το εθνωνύμιο Deutsche(r) «Γερμανός» < επίθ. deutsch (πβ. ελλην. *Τεύτων*) < μέσ. γερμ. diutsch < αρχ. γερμ. diot «λαός» και χρησιμοποιείται ήδη από τον 12ο αι.]

γερμανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Γερμανία ή τους Γερμανούς: *~ γλώσσα / πόλη / αυτοκίνητο / ενοποίηση* || *~ κατοχή* (η περίοδος 1941-44, κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υπό την κατοχή των Γερμανών) **2.** αυτός που χαρακτηρίζει τους Γερμανούς: *~ πειθαρχία / ακρίβεια / οργάνωση* ΦΡ (αργκό) ΣΤΡΑΤ ***γερμανικό νούμερο*** η βάρδια σκοπού ή θαλαμοφύλακα στις δυσκολότερες ώρες (2-4 π.μ.) • **3.** ΓΛΩΣΣ ***γερμανικές γλώσσες*** κλάδος των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την Αγγλική, τη Γερμανική, την Ολλανδική/Φλαμανδική, τα Αφρικάανς, τις σκανδιναβικές γλώσσες Δανική, Νορβηγική, Σουηδική, Ισλανδική–, τη Φριζική, καθώς και νεκρές γλώσσες (π.χ. Γοτθική, Παλαιά Σαξονική κ.ά.) **4.** ΙΣΤ (στην Αρχαιότητα και την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο) αυτός που σχετίζεται με τους λαούς που μιλούσαν κάποια από τις γερμανικές γλώσσες: *~ φύλα* (π.χ. Βησιγότθοι, Οστρογότθοι, Βάνδαλοι, Σουαβοί, Βουργούνδιοι κ.ά.)

γερμάνιο (το) [1887] {γερμανίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Ge) αργυρόγκριζου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές κατασκευές λόγω των ιδιοτήτων του ως ημιαγωγού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. Germanium, από το όνομα τής πατρίδας *(Γερμανία)* τού χημικού C. Winkler, ο οποίος πρώτος απομόνωσε και μελέτησε το στοιχείο αυτό].

γερμανοτσολιάς (ο) {γερμανοτσολιάδες} (κακόσ.) ο ταγματασφαλίτης (βλ.λ.)

γερμανόφιλος, -η, -ο [1859] **1.** αυτός που θαυμάζει τη Γερμανία και τον πολιτισμό της **2.** (για πολιτικούς σε θέσεις εξουσίας) αυτός που εφαρμόζει πολιτική που εξυπηρετεί τα συμφέροντα τής Γερμανίας. — **γερμανοφιλία** (η) [1892].

γερμανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

γερμάς (ο) → γιαρμάς

γερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γερνάς . | γέρασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι γέρος: *γέρασε πριν (απ') την ώρα του* ΣΥΝ με παίρνουν τα χρόνια **2.** (συνεκδ. για κράτη) παρουσιάζω πρόβλημα δημογραφικό, αυξάνεται ο αριθμός των ηλικιωμένων ατόμων με αντίστοιχη μείωση των γεννήσεων: *η Ελλάδα γερνάει τα τελευταία 50 χρόνια* • **3.** γίνομαι παλιός και ξεπερασμένος, δεν συμβαδίζω με τις απαιτήσεις τής εποχής μου· κυρ. στη μτχ. **γερασμένος**, -η, -ο: *γερασμένες ιδέες* || *γερασμένη πολιτική* ΣΥΝ παλιώνω ♦ **4.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μοιάζει και να αισθάνεται γέρος: *«με γέρασαν τα βάσανα, τής φυλακής οι πόνοι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) **γεράζω**. — **γέρασμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γειτνιάζω*, *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ μεσν., από τον αόρ. *(ἐ)γέρασα* < αρχ. *ἐγήρασα* (ρ. *γηράσκω*, βλ.λ.) κατά το σχήμα *ξέχασα - ξεχνώ*, *πέρασα – περνώ*]

γέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έγειρα (να/θα γείρω), γερμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια: *τα κλαδιά γέρνουν από το βάρος τού χιονιού* || *έγειρε στο πλάι αναίσθητος* ΣΥΝ κάμπτομαι, λυγίζω, σκύβω, κλίνω ΦΡ ***η πλάστιγγα / η ζυγαριά γέρνει υπέρ / προς το μέρος (κάποιου)*** η κατάσταση διαμορφώνεται ευνοϊκά για (κάποιον/κάτι) **2.** πέφτω για ύπνο, ξαπλώνω: *έγειρε και αποκοιμήθηκε* ΣΥΝ πλαγιάζω, κατακλίνομαι, κοιμάμαι • **3.** (ειδικότ. για τον ήλιο) πλησιάζω στη δύση μου, εξαφανίζομαι πίσω από τα βουνά: *περίμενε να γείρει πρώτα ο ήλιος* ΣΥΝ δύω, βασιλεύω • **4.** ακουμπώ (κάπου): *~ πάνω στο τραπέζι* || *έγειρε στον ώμο του* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάτι) να πάρει κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια, αφήνω (κάτι) να πέσει προς τα κάτω: *γείρε το βαρέλι, για να αδειάσει* ΣΥΝ κατεβάζω **6.** μισοκλείνω (κάτι που ήταν προηγουμένως ανοικτό): *γείρε λίγο το παράθυρο, γιατί κάνει κρύο* || *η πόρτα ήταν γερμένη* ΦΡ ***γέρνω το κεφάλι (μου)*** (i) κατακλίνομαι, πέφτω για ύπνο: *έγειρε το κεφάλι στο πλάι κι αποκοιμήθηκε* (ii) χαμηλώνω τα μάτια (από ντροπή): *μόλις συνειδητοποίησε το σφάλμα του, έγειρε το κεφάλι ντροπιασμένος* (iii) (μτφ.) υποκύπτω, υποτάσσομαι: *δεν έγειραν το κεφάλι στον κατακτητή* — **γέρσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐγέρνω*, από τον αόρ. *ἔγειρα* τού αρχ. *ἐγείρω* κατά το σχήμα *έσπειρα – σπέρνω*, *έδειρα – δέρνω*. Η σημασιολ. μεταβολή «ανυψώνω» → «παρουσιάζω κλίση, πλαγιάζω» (ήδη μεσν.) ερμηνεύ-

εται από καταστάσεις στις οποίες οι δύο σημ συνυπάρχουν, όπως συμβαίνει π χ με τις πλάστιγγες μιας ζυγαριάς].

γερο- κ **γερό-** [μεσν.] **1.** λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων· *γερο-Νικόλα, τού γερο-Παντελή* **2.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος έχει χαρακτηριστικά γέρου, ηλικιωμένου άνδρα: *γερο-παράξενος, γερο-γκρινιάρης, γερο-τσιφούτης, γερο-φαφούτης, γερο-καμπούρης, γερο-σαλιάρης.*

γεροδεμένος, -η, -ο **1.** (κυρ) αυτός που έχει αθλητική σωματική κατασκευή, εύρωστος, δυνατός: ~ *σώμα* ΣΥΝ λεβεντόκορμος, ρωμαλέος **2.** (σπανιότ. για πράγμ) αυτός που έχει δεθεί ή συναρμολογηθεί με στερεό τρόπο, που είναι δύσκολο να διαλυθεί ΣΥΝ στερεός, γερός

γεροδιάολος (ο) μόνο στη ΦΡ ***άι στον γεροδιάολο!*** υβριστ. προς κάποιον άντε στον διάβολο'

γεροκομείο (το) → γηροκομείο

γεροκομώ ρ. → γηροκομώ

γεροκούσαλο (το) (εκφραστ) άνθρωπος που έχει καταβληθεί από τα γηρατειά και τα έχει χαμένα, ώστε να μη θυμάται και να μην επικοινωνεί ομαλά με το περιβάλλον του ΣΥΝ ραμολιμέντο, χούφταλο
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *κούσαλο* < μεσν *κουσούλιον* «παλιόρουχο»]

γερόλυκος (ο) **1.** ο γέρικος λύκος **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που έχει γεράσει μέσα σε κινδύνους και έχει αποκτήσει πολλές εμπειρίες ΣΥΝ πολύπειρος

γερομπαμπαλής (ο) {γερομπαμπαλήδες} (μειωτ -εκφραστ) γέρος ανόητος και ξεμωραμένος ΣΥΝ χούφταλο
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *μπάμπαλο* «κουρέλι», πιθ < *πάμπαλο* < αρχ *παμπάλαιος*]

γερομπισμπίκης (ο) {γερομπισμπίκηδες} (μειωτ -εκφραστ.) δύστροπος, κακού χαρακτήρα γέρος ΣΥΝ γεροπαράξενος.
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *μπισμπίκης*, ίσως < τουρκ beşbiyik «μούσμουλο»]

γεροντάματα (τα) τα γεράματα: *τώρα στα ~ ξαναμωράθηκε*
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *γέροντας* και *γεράματα*].

γέροντας (ο) {γερόντων}, **γερόντισσα** (η) {γεροντισσών} **1.** (εκφραστ.) άτομο προχωρημένης ηλικίας (που εμπνέει ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη), ο ηλικιωμένος *σεβάσμιος* ~ ΣΥΝ γέρος, ηλικιωμένος, παππούς • **2.** (ειδικότ.) (α) προσφώνηση για σεβάσμιους κληρικούς ή μοναχούς, που φαίνονται ή είναι προχωρημένης ηλικίας (β) ο ηγούμενος μονής ή σκήτης (γ) ο ηγούμενος που μετέχει στη γεροντία (βλ λ) (δ) (σε κελλί, βλ λ . σημ 1β) ο πρεσβύτερος μοναχός (ε) ο πνευματικός πατέρας και καθοδηγητής μοναχού ή κληρικού (στ) ο πρώτος τη τάξει αρχιερέας τού Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά τον Πατριάρχη • **3.** (παλαιότ) ***γέροντες / γερόντοι*** (οι) πρόσωπα που κατέχουν ανώτατο αξίωμα σε χωριό και χαίρουν τής γενικής εκτιμήσεως, οι προύχοντες τού τόπου: *μαζεύτηκαν οι ~ ν' αποφασίσουν* ΣΥΝ προεστοί, δημογέροντες, πρόκριτοι. — (υποκ.) **γεροντάκος** (ο) κ. **γεροντάκι** (το) [μεσν] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < αρχ *γέρων, -οντος* < I E. *ĝer-ont- «γέρος, ώριμος», πβ σανσκρ járant- «γέρος», αρμ. cer, αρχ σλαβ zirěti «ωριμάζω» κ.ά. Ομόρρ *γέρ-ας, γερ-αρός, γηρ-αλέος, γραῦς* (γεν *γραϜ-ός*), *γῆρ-ας, γραία, Γερ-άσιμος* κ ά.]

γερόντι (το) {χωρ. γεν.} ο γέροντας, (συνήθ. στον πληθ.) *τα γερόντια κάθονταν στο καφενείο και συζητούσαν*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γερόντιον*, υποκ τού *γέρων*]

γεροντία (η) {γεροντιών} το σύνολο των γερόντων, των προϊσταμένων μονής ή σκήτης, οι οποίοι συγκροτούν το βασικό όργανο τής εσωτερικής διοίκησης και αποφασίζουν για όλα τα θέματα· αλλιώς *γεροντική σύναξις.*
[ΕΤΥΜ αρχ . δωρ όρ. αντί τού συνήθους *γερουσία*, < *γέρων, -οντος*]

γεροντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ πληθ } ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ προγηρία
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. geromorphism Βλ. κ ορθότ. *γεροντομορφισμός*]

Γεροντικό (το) βιβλίο το οποίο περιέχει διηγήσεις και αποφθέγματα των γερόντων, των ασκητών τής ερήμου, τα οποία αναφέρονται σε σημαντικές πτυχές τής ασκητικής πνευματικότητας

γεροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τους γέροντες και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται λόγω τής ηλικίας τους· ~ *ιδιοτροπία / άνοια* **2.** ***Γεροντικό*** (το) βλ λ — **γεροντικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *γέρων* Ο όρ *γεροντική άνοια* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ senile dementia]

γερόντιο (το) [αρχ.] {γεροντί-ου | -ων} (μειωτ) ο γέρος

γεροντισμός (ο) [1891] **1.** η αύξηση των ατόμων προχωρημένης ηλικίας αναλογικά προς τους νέους· *η αύξηση τής μετανάστευσης μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό και οικονομικό ~* **2.** (ειδικότ) τα συναισθήματα μαρασμού και εγκατάλειψης που αισθάνονται τα άτομα γεροντικής ηλικίας **3.** (μειωτ) η ιδιότητα τού γέρου, το να βρίσκεται κανείς σε προχωρημένη ηλικία **4.** η γεροντίαση (βλ λ)

γεροντίστικος, -η, -ο [μεσν.] (μειωτ.) *αυτός που ταιριάζει σε γέρο:* ~ *ντύσιμο* - **γεροντίστικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ίστικος.*

γεροντο- κ **γεροντό-** κ. **γεροντ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν. **1.** σχέση με πρόσωπα γεροντικής ηλικίας ή με την ίδια τη γεροντική ηλικία· *γεροντο-κρατία, γεροντο-λογία, γεροντο-φιλία, γεροντο-φοβία* **2.** χαρακτηριστικό τής γεροντικής ηλικίας: *γεροντ-ίαση, γεροντο-μορφισμός, γεροντό-παχα*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *γεροντομανία*), που προέρχεται από το ουσ *γέρων, -οντος*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ αγγλ geronto-logy)].

γεροντοκόρη (η) {χωρ γεν πληθ } (μειωτ.) **1.** ανύπαντρη γυναίκα προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ άγαμη **2.** (μτφ) ιδιότροπη γυναίκα με παραξενιές στη συμπεριφορά της. — (ειρων.) **γεροντοκόρος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άγαμος*

γεροντοκοριάζω ρ. αμετβ. {γεροντοκόριασα} **1.** (για γυναίκες) μένω ανύπαντρη **2.** (μτφ.) αποκτώ δύστροπη *συμπεριφορά* (όπως οι γεροντοκόρες)

γεροντοκορισμός (ο) [1885] **1.** η ιδιότροπη συμπεριφορά που ταιριάζει σε γεροντοκόρη **2.** (συνεκδ) κάθε ιδιότροπη συνήθεια ή πράξη που προκαλεί ενόχληση στους άλλους ιδιοτροπία, παραξενιά: *σταμάτα πια τους ~ και φέρσου σαν φυσιολογικός άνθρωπος* ΣΥΝ παραξενιά Επίσης **γεροντοκοριλίκι** (το)

γεροντοκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση ατόμων προχωρημένης ηλικίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή μιας χώρας.

γεροντολογία (η) {χωρ. πληθ } ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη βιολογική και ψυχολογική συμπεριφορά και τα προβλήματα των ηλικιωμένων — **γεροντολόγος** (ο/η), **γεροντολογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. gerontology]

γεροντόμαγκας (ο) {χωρ. γεν πληθ } ηλικιωμένος μάγκας ή γέρος με μάγκικη συμπεριφορά

γεροντομορφισμός (ο) ΙΑΤΡ η πρόωρη εμφάνιση γεροντικών χαρακτηριστικών (άσπρισμα μαλλιών, ρυτίδιασμα τού δέρματος), που εμφανίζεται σε νεαρά άτομα, οφειλόμενη σε ενδοκρινικές ή άλλες παθολογικές αιτίες ΣΥΝ γεροντίαση, προγηρία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ geromorphism]

γεροντοπαλλήκαρο (το) άγαμος άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ εργένης, μπεκιάρης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άγαμος.*

γεροντόπαχα (τα) η πλαδαρότητα τού δέρματος και το πάχος που αποκτά κανείς στη γεροντική ηλικία

γεροντόπιασμα (το) {γεροντοπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το παιδί τού οποίου οι γονείς είναι σε προχωρημένη για τεκνοποίηση ηλικία **2.** (μτφ -μειωτ.) άνθρωπος δύσθυμος και καχεκτικός
[ΕΤΥΜ < *γέροντας* + *-πιασμα* < *πιάνω*].

γεροντοφέρνω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} μοιάζω με γέρο ή έχω γεροντίστικες συνήθειες και τρόπους

γεροντοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η ερωτική επιθυμία νεαρών ατόμων για άτομα μεγάλης ηλικίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. gerontophilia].

γεροντοφοβία (η) [1890] ο φόβος για τον ερχομό τού γήρατος.

γεροξεκούτης, -α, -ικο (μειωτ.) ο γέρος που λόγω ηλικίας τα έχει χαμένα, δεν θυμάται και κάνει ανοησίες ΣΥΝ ξεκούτης

γεροξούρας (ο) {χωρ γεν. πληθ } (μειωτ -εκφραστ) ο γέρος ΣΥΝ παλιόγερος, γερομπισμπίκης, ραμολιμέντο, χούφταλο.
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *ξούρας* «ξαναμωραμένος» (βλ.λ)]

γεροπαραλυμένος (ο) (υβριστ.) *ο* μεγάλης ηλικίας έκφυλος άνδρας

γεροπαράξενος, -η, -ο **1.** γέρος με ιδιότροπη συμπεριφορά, που γκρινιάζει με το παραμικρό ΣΥΝ γερογκρινιάρης, γερομπισμπίκης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ιδιοτροπίες, δύστροπη συμπεριφορά.

γερός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι απολύτως υγιής και αρτιμελής *δεν μας νοιάζει αν γεννηθεί αγόρι ή κορίτσι, αρκεί να είναι ~ παιδί'* || (σε χαιρετισμό) *Τι κάνεις, καλά είσαι;* ~, *δυνατός*, ΣΥΝ υγιής ΑΝΤ άρρωστος **2.** (ειδικότ) αυτός που διαθέτει σωματική και ψυχική δύναμη και ακμή, εύρωστος, *μετά την προηγούμενη ταλαιπωρία του νιώθει και πάλι ~ και έτοιμος να προσφέρει* || ~ *άντρας* ΣΥΝ ρωμαλέος, δυνατός **3.** αυτός που αντέχει σε οποιαδήποτε πίεση ή δυσμενή επίδραση: *ταινία για ~ νεύρα* || ~ *κράση / στομάχι* ΣΥΝ ανθεκτικός **4.** (για μη έμψυχα) αυτός που παρέχει ασφάλεια, αντέχει και δεν φθείρεται εύκολα ~ *σπίτι / θεμέλια / παπούτσι* ΣΥΝ στερεός, ανθεκτικός • **5.** (αρνητ) αυτός που δεν έχει καταστραφεί ή δεν έχει φθαρεί: *δεν έχει αφήσει ποτήρι ~ με την απροσεξία της* (τα έχει σπάσει όλα) **6.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει σαπίσει ή χαλάσει, που δεν είναι κούφιος εσωτερικά: ~ *αμύγδαλα* • **7.** (εκφραστ) ο εξαιρετικά ικανός, ~ *επιστήμονας* || (συνεκδ.) ~ *μυαλό* **8.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που είναι μεγάλης αξίας, καθόλου ευκαταφρόνητος· ~ *μεροκάματο / κομπόδεμα / λεφτά* ΦΡ ***γερή μπάζα*** μεγάλο χρηματικό ποσό (συχνά αποκτημένο με πλάγιο και αθέμιτο τρόπο) **9.** έντονος, σφοδρός ~ *βροχή / τρικυμία / καβγάς* **10.** σπουδαίος, σημαντικός· ~ *γλέντι / φαΐ / ευκαιρία / απάτη* ΦΡ (μτφ.) (α) ***γερό ποτήρι / πιρούνι / κουτάλι*** για κάποιον που πίνει / τρώει πολύ (β) ***έχω γερές πλάτες / γερό δόντι / μέσον*** έχω ισχυρές γνωριμίες, με υποστηρίζουν άνθρωποι με ισχύ (γ) ***ένα γερό χέρι ξύλο*** δυνατό και συνεχές ξυλοκόπημα (ως τιμωρία) (δ) ***γερό σκαρί*** (i) (για πλοίο) ανθεκτικό στη θαλασσοταραχή και στις κακουχίες (ii) (μτφ.) άνθρωπος με ισχυρή κράση - - **γερά** επίρρ., **γεροσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ὑγιερός* < αρχ. *ὑγιηρός* < *ὑγιής*].

γέρος (ο) **1.** άνδρας προχωρημένης ηλικίας· *ανήμπορος / ανισόρροπος / καλοστεκούμενος ~* || (κ ως επιθ) *θ' αφήσεις τον ~ πατέρα σου μόνο του.* || *Τι να σου κάνει ~ άνθρωπος. Μπορεί να τα καταφέρει μόνος του;* ΣΥΝ ηλικιωμένος, γέροντας, παππούς ΑΝΤ νέος (πβ λ *μεγάλος*)· ΦΡ (παροιμ.) (α) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ λ *γεράματα* (β) (παροιμ) ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** για να τονιστεί πόσο χρήσιμες είναι οι συμβουλές των ηλικιωμένων **2.** (οικ.) (α) ο πατέρας *ο ~ μου μού άφησε κληρονομιά αυτό το σπίτι* (β) ηλικιωμένος σύζυγος: *μια φορά ζούσε ένας ~ και μια γριά που δεν είχαν παιδιά* (γ) **γέροι** (οι) οι γονείς (κυρ. στην αργκό των νέων) *οι ~ της δεν την άφησαν να έρθει στο πάρτι* • **3.** θαμνώδες φυτό με μικρά λευκά άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ) **γεράκος** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο, τονισμός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γέρων*, μεταπλασμένος τ από τριτόκλιτο σε δευτερόκλιτο όνομα. πβ. κ *δράκων-δράκος, χάρων-χάρος* Βλ. κ. *γέροντας*]

γερουνδιακό (το) λατινικό ρηματικό επίθετο, με καταλήξεις -ndus, -nda, -ndum, αντίστοιχο προς τα ρηματικά επίθετα σε *-τέος, -τέα, -τέο*

τής Ελληνικής, που δηλώνει ότι η πράξη που εκφράζει το θέμα τού επιθέτου πρέπει ή αξίζει να γίνει· π.χ. legendus, -a, -um (που πρέπει να διαβαστεί), delendus, -a, -um (που πρέπει να καταστραφεί).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. gerundivum < gerundium. Βλ. κ. *γερούνδιο*]

γερούνδιο (το) {γερουνδί-ου | -ων} ρηματικός τύπος τής Λατινικής με καταλήξεις -ndi, -ndo, -ndum, -ndo, αντίστοιχος προς τις πλάγιες πτώσεις τού έναρθρου απαρεμφάτου τής Αρχαίας Ελληνικής.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. gerundium < gerundus, γερούνδιο τού ρ. gerere «φέρω»]

γερούνδιο – απαρέμφατο – μετοχή. Το **απαρέμφατο** (βλ.λ.) ήταν και είναι, όπου υπάρχει, ο ρηματικός σχηματισμός, «που δεν παρεμφαίνει» *(α-παρέμφατος)*, δεν δηλώνει ρητά πρόσωπο, αριθμό, έγκλιση και χρόνο, όπως οι **παρεμφατικοί** τύποι τού ρήματος (πβ. το απαρέμφατο τής Αρχ. Ελληνικής *«γράφειν»* έναντι λ.χ. τού παρεμφατικού τύπου *«γράφω»*). Η ελληνική γλώσσα με τη χρήση τού άρθρου σχημάτισε νωρίς και το **έναρθρο απαρέμφατο**, που λειτουργούσε ως ρηματικό ουσιαστικό: *το γράφειν = το γράψιμο*. Η Λατινική, μη έχοντας άρθρο, προκειμένου να σχηματίσει τύπους αντίστοιχους προς το έναρθρο απαρέμφατο / ρηματικό ουσιαστικό, χρησιμοποίησε το **γερούνδιο** (gerundium): scribere = (το) γράφειν – scribendi = τού γράφειν – scribendo = στο γράφειν (δοτική) – scribendum = το γράφειν (αιτιατική), scribendo = από το γράφειν (αφαιρετική). Με αυτό δήλωσε τις πλάγιες πτώσεις (γενική, δοτική, αιτιατική, αφαιρετική) έναρθρου απαρεμφάτου. Αντίστοιχοι σχηματισμοί, που λειτουργούν ως ρηματικά ουσιαστικά, είναι οι άκλιτοι τύποι σε -ing τής Αγγλικής (writing, walking), που επίσης χαρακτηρίζονται ως γερούνδια: writing is difficult «το γράφειν / το γράψιμο είναι δύσκολο». Οι ίδιοι τύποι στην Αγγλική λειτουργούν περισσότερο ως άκλιτες **μετοχές** (μολονότι συχνά χαρακτηρίζονται ως γερούνδια) και αντιστοιχούν με τις δικές μας άκλιτες επιρρηματικές μετοχές σε **-οντας / -ώντας** *(γράφοντας / μιλώντας)*, που και αυτές ονομάζονται από μερικούς γραμματικούς *γερούνδια* τής Ελληνικής. ➜ *απαρέμφατο*

γερουσία (η) {γερουσιών} **1.** συνέλευση ή συμβούλιο που διαθέτει τις υψηλότερες νομοθετικές αρμοδιότητες σε μια κυβέρνηση, η νομοθετική συνέλευση ΣΥΝ σύγκλητος **2. Γερουσία** (η) το νομοθετικό σώμα που λειτουργεί ως «άνω Βουλή», σύμφωνα με τα Συντάγματα ορισμένων κρατών (Η.Π.Α., Γαλλία κ.λπ.) • **3.** (μειωτ.) σύνολο γερόντων: *Τι να κάνω εγώ με τη ~. Θα πλήξω!* ΑΝΤ νεολαία.
[ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *γερούσιος* < **γερόντ-ιος* < *γέρων*. Στον λατ. όρο senatus έχουν στηριχθεί οι ονομασίες τού θεσμού αυτού σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. senate, γαλλ. sénat]

γερουσιαστής (ο/η) {μτγν.}, **γερουσιαστίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μέλος τής Γερουσίας. — **γερουσιαστικός, -ή, -ό** [1766].

γεροφτειαγμένος, -η, -ο γεροδεμένος (βλ.λ.).

γέρσιμο (το) ➜ γέρνω

γερτός, -ή, -ό → γειρτός

γέρων (ο) {γέρ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} (λόγ.) **1.** ο γέρος • **2.** (ειδικότ.) ο γέροντας μοναχός ή ασκητής ή ηλικιωμένος ιερέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *γέροντας*. Η λ. γέρων με την σημασία «πνευματικός πατέρας τής ερήμου» φαίνεται ότι απαντά ήδη τον 4ο αι. και καθιερώθηκε στην ασκητική παράδοση τής Ορθοδοξίας (πβ. παλαιοσλαβ. *στάρετς*)].

Γ.Ε.Σ. (το) Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Γεσθημανή (η) ➜ Γεθσημανή

γέσμαν κ. **γιέσμαν** (ο) {άκλ.} ελλην. *μαλιστάς* αυτός που πάντα συμφωνεί και δέχεται τη γνώμη των ανωτέρων του, ανεξαρτήτως των προσωπικών του πεποιθήσεων, ο κόλακας, αυτός που λέει πάντοτε «ναι», «μάλιστα».
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yes-man]

γέτι (το) {άκλ.} ζώο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που, κατά τον θρύλο, ζει στις ψηλές κορυφές των Ιμαλαΐων και έχει τη μορφή πιθήκου ή αρκούδας· ο χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yeti, θιβετ. προελ.].

Γευγελή (η) πόλη τού Κράτους των Σκοπίων στο ΝΑ. άκρο τής χώρας στα σύνορα με την Ελλάδα.
[ΕΤΥΜ Πιθ. αντιδάν., < σερβοκρ. Djevdjelija < μεσν. *Ζεύγλη* (βλ. λ. *ζεύγλα*)]

γεύμα (το) {γεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ποσότητα τής τροφής που παρέχεται και καταναλώνεται σε συγκεκριμένη ώρα: *τρία κύρια ~ || λιτό / λουκούλλειο ~* ΣΥΝ φαγητό **2.** (ειδικότ.) το μεσημεριανό φαγητό **3.** επίσημη συνεστίαση με φαγητό που παρατίθεται προς τιμήν κάποιου ή για συγκεκριμένη αιτία: *ο πρωθυπουργός θα παραθέσει ~ στους ξένους επισήμους || το ~ των αρραβώνων* ΦΡ **γεύμα εργασίας** γεύμα, κατά τη διάρκεια τού οποίου συζητούνται διάφορα (συνήθ. επαγγελματικά) θέματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῦμα* < *γεύομαι*. Το *γεύμα εργασίας* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. working lunch]

γεύμα – δείπνο – πρόγευμα κ.λπ. Η λ. **γεύμα** (< *γεύομαι*) αποτελεί τον γενικό όρο για τη λήψη τροφής σε διάφορα διαστήματα τής ημέρας *(Τρώει δύο / τρία γεύματα την ημέρα – Τρώει μόνο ένα γεύμα την ημέρα, συνήθως το βράδυ)*. Το πρωινό γεύμα ονομάζεται συνήθ. **πρόγευμα** ή (απλώς) **πρωινό**. Παλαιότερα το *πρόγευμα* σήμαινε και το (μεσημεριανό) γεύμα, αυτό που προηγείται τού βραδινού. Και σήμερα στην εθιμοτυπική γλώσσα των επίσημων γευμάτων *«η παράθεση προγεύματος»* σημαίνει «παράθεση γεύματος», ενίοτε ελαφρότερου γεύματος και νωρίς το μεσημέρι. Ανάμεσα στο πρόγευμα και στο (μεσημεριανό) γεύμα παρεμβάλλεται συχνά ένα «πρόχειρο γεύμα» που ονομάζεται και **κολατσιό** (μεσν. *κολάσιον* < ιταλ. colazione). Ακολουθεί το (κύριο παλαιότερα) **γεύμα** ή **μεσημεριανό**. Στο πρώτο διάστημα τής εσπέρας, νωρίς το βράδυ (βραδάκι) υπήρχε το **απογευματινό** (γεύμα) ή **δειλινό**, που επισημότερα ονομαζόταν **πρόδειπνο**. Ακολουθεί το (βραδινό) γεύμα, το λεγόμενο **δείπνο** ή **βραδινό**. Στην παλιά δε Αθήνα με τις κοινωνικές συγκεντρώσεις, μιλούσαν και για **σουπέ**, για μεταμεσονύκτιο (ελαφρό) δείπνο.

γευματίζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {γευμάτισα} **1.** παίρνω ένα πλήρες γεύμα, τρώω **2.** (ειδικότ.) τρώω για μεσημέρι: *λόγω δουλειάς γευματίζει αργά το απόγευμα* **3.** παρακάθομαι σε επίσημο γεύμα ΣΥΝ. συντρώγω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

γεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γεύτηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** δοκιμάζω τη γεύση ή την ποιότητα (φαγητού ή ποτού), βάζοντας λίγη ποσότητα από αυτό στο στόμα μου: *γεύτηκε ένα πρώτης ποιότητας ιταλικό κρασί* **2.** (μτφ.) αποκτώ την ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία (κατάστασης): *~ τις χαρές τής ζωής / τα αγαθά τής γνώσης* ΣΥΝ απολαμβάνω, γνωρίζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γεύσ-ομαι* < Ι.Ε. *geus- «γεύομαι, δοκιμάζω», πβ. σανσκρ. jusate, λατ. gustus «γούστο», ιταλ. gusto, γαλλ. goûte, αγγλ. choose «διαλέγω» (< γαλλ. choisir < γοτθ. kausjan «γεύομαι») κ.ά. Ομόρρ. *γεῦ-μα, γεῦ-σις (-η), γούστο* κ.ά.]

γεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία γίνεται αντιληπτή η ποιότητα των στερεών και υγρών ουσιών που εισέρχονται στη στοματική κοιλότητα, ανάλογα με το είδος τού ερεθισμού που προκαλούν στο αισθητήριο όργανο, τη γλώσσα (π.χ. αν κάτι είναι γλυκό, αλμυρό, πικρό κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) η ειδική εντύπωση που απομένει στο γευστικό αισθητήριο από κάτι που δοκιμάζουμε: *γλυκιά / πικρή / στυφή / πικάντικη ~ || καραμέλα με ~ φράουλα / λεμόνι* **3.** (ειδικότ.) το ευχάριστο αίσθημα που αποκομίζουμε από τη δοκιμή ενός εδέσματος, η νοστιμιά: *το φαγητό αυτό δεν έχει ~* ΣΥΝ νοστιμιά **4.** (ειδικότ.) φαγητό μαγειρεμένο με ορισμένο τρόπο: *παραδοσιακές / ελληνικές / ανατολίτικες ~* **5.** (μτφ.) το αίσθημα ή η εντύπωση που προκύπτει από ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία: *μας έμεινε μια ~ απογοήτευσης || πήραμε μία πρώτη ~ τού καινούργιου προγράμματος τού σταθμού* ΣΥΝ εμπειρία.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῦσις* < **γεῦσ-τις* < *γεύομαι* (< **γεύσ-ομαι*)].

γευσιγνώστης (ο) {γευσιγνωστών}, **γευσιγνώστρια** (η) {γευσιγνωστριών} ειδικός στην αξιολόγηση τής γεύσης των φαγητών (ο οποίος συχνά επισκέπτεται εστιατόρια και δημοσιεύει κριτική για την ποιότητα των εδεσμάτων, των ποτών κ.λπ.). — **γευσιγνωσία** (η)
[ΕΤΥΜ < *γεύση-* + *γνώστης*].

γευστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση τής γεύσης: *οι βασικές ~ κατηγορίες είναι η όξινη, η αλμυρή, η γλυκιά και η πικρή || ~ αισθητήριο / όργανα / κάλυκες* • **2.** (ειδικότ.) αυτό που έχει ευχάριστη γεύση: *~ φαγητό* ΣΥΝ νόστιμος, εύγευστος, απολαυστικός. — **γευστικότητα** (η) [1887].

γέφυρα (η) {γεφυρών} **1.** κατασκευή μόνιμη ή μετακινούμενη που συνδέει δύο σημεία, παρέχοντας πέρασμα πάνω από ποταμό, χάσμα, δρόμο κ.λπ. ΣΥΝ γεφύρι, διάβαση, ζεύγμα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμεύει ως μέσο προσεγγίσεως για τη μείωση ή εξάλειψη διαφορών ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα, ομάδες ατόμων ή κράτη: *η παρέμβασή του αποτέλεσε μια ~ επικοινωνίας μεταξύ των δύο αντιπάλων* ΦΡ (μτφ.) (α) **κόβω / γκρεμίζω τις γέφυρες** καταστρέφω κάθε σημείο επαφής, διακόπτω τις σχέσεις, την επικοινωνία (με κάποιον): *με τις εμπρηστικές δηλώσεις του έκοψε τις γέφυρες με τους άλλους συνομιλητές για την επίτευξη ειρήνης* (β) **χτίζω γέφυρες** συμβάλλω στην επίτευξη προσέγγισης, συνεννόησης μεταξύ αντίπαλων μερών: *ο διαμεσολαβητής τού Ο.Η.Ε. προσπαθεί να χτίσει γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των δύο εμπόλεμων πλευρών* • **3.** (στην οδοντιατρική) κατασκευή που αποτελείται από ελάσματα, γεφυρώματα και συνδέσμους και χρησιμοποιείται για τη λειτουργική ή αισθητική αποκατάσταση ενός ή περισσότερων απολεσθέντων δοντιών • **4.** το μεταβατικό στάδιο ανάμεσα σε δύο μέρη ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος, που καλύπτεται από διαφημιστικά μηνύματα ή μουσικά κομμάτια: *μουσική ~* • **5.** άσκηση γυμναστικής κατά την οποία ο κορμός τού σώματος λυγίζει προς τα πίσω, ώστε τα χέρια να ακουμπήσουν στο έδαφος και το σώμα να πάρει το σχήμα γέφυρας • **6.** ΝΑΥΤ (στα πλοία) το υπερυψωμένο επίπεδο πάνω από το κατάστρωμα, από όπου γίνεται η διακυβέρνηση τού πλοίου • **7.** ΑΝΑΤ περιοχή τού εγκεφάλου κοντά στην παρεγκεφαλίδα. — (υποκ.) **γεφυρούλα** (η) κ. **γεφυράκι** (το) (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γέφῡρ-ja*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *gʷeb(h)-, πβ. αρμ. kamurj «γέφυρα». Η *γέφυρα* των πλοίων αποδίδει το αγγλ. bridge].

γεφύρι κ. **γιοφύρι** (το) [μεσν.] {γεφυρ-ιού | -ιών} η μικρή γέφυρα (γενικότ.) η γέφυρα· ΦΡ (μτφ.) **γεφύρι τής Άρτας** έργο το οποίο χρονίζει, που η ολοκλήρωσή του καθυστερεί ή που οδηγείται από αναβολή σε αναβολή: *η κατασκευή τού μετρό κατάντησε ~*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γεφύριον*, υποκ. τού αρχ. *γέφυρα* (βλ.λ.). Από τον θρύλο και το δημοτικό τραγούδι για το *γεφύρι τής Άρτας*, που «ολημερίς το χτίζανε, τη νύχτα γκρεμιζόταν», προήλθε η μτφ. σημ. τής φρ.].

γεφυροπλάστιγγα (η) ΤΕΧΝΟΛ μεγάλη πλάστιγγα σε σχήμα πλατφόρμας για το ζύγισμα βαρέων οχημάτων (π.χ. φορτηγών αυτοκινήτων και των φορτίων τους)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bruckenwage]

γεφυροποιός (ο) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει γέφυρες **2.**

(μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να συμβιβάσει δύο αντιμαχόμενες πλευρές δημιουργώντας σημεία επαφής ανάμεσά τους ΣΥΝ ειρηνοποιός. — **γεφυροποιία** (η) [1833].

γεφυροσκευή (η) [1847] ΣΤΡΑΤ το σύνολο των υλικών που είναι απαραίτητα για την κατασκευή γεφυρών.

γεφυρώνω ρ μετβ. [αρχ.] {γεφύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενώνω με γέφυρα **2.** (συνήθ. μτφ.) φέρνω σε επαφή (αντιτιθέμενες ή εχθρικές πλευρές, ανθρώπους, ιδέες κ.λπ.), μειώνοντας τις αποστάσεις, αίροντας ή περιορίζοντας τις αντιθέσεις ή τις διαφορές, δημιουργώ τις προϋποθέσεις προσέγγισης και επικοινωνίας ή συμφιλίωσης· *η νέα κυβέρνηση προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα πλουσίων και φτωχών* ‖ *μια άποψη που γεφυρώνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο κοσμοθεωρίες.* — **γεφύρωμα** (το) [μτγν.] κ. **γεφύρωση** (η) [μτγν.], **γεφυρωτικός**, -ή, -ό.

γεω- κ. **γεώ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη Γη ή τη γη (ως έδαφος κ.λπ.): *γεω-κεντρικός, γεω-φυσικός, γεώ-μηλο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γηο-* < *γῆ*. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε πιθ. από τη σύνθεση τής λ. *γῆ* με β' συνθ. που άρχιζαν από φωνήεν (π.χ. *γεωργός, γεωρύχος*) και εν συνεχεία επεκτάθηκε και σε εκείνα που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. *γεω-μετρία, γεω-γραφία*). Βλ. κ. *γη-*].

γεωγονία (η) [1844] {γεωγονιών} θεωρία ή υπόθεση σχετικά με τη γένεση και τη διαμόρφωση τής Γης. — **γεωγονικός**, -ή, -ό [1840]
[ΕΤΥΜ < *γεω-* + *-γονία* < *γόνος*].

γεωγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την κατά τόπους διαφοροποίηση τής επιφάνειας τής Γης, όπως αυτή εμφανίζεται στον χαρακτήρα και στις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε στοιχεία όπως το κλίμα, το υψόμετρο, η βλάστηση, ο πληθυσμός και η χρησιμοποίηση τού εδάφους **2.** (ειδικότ.) τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής **3.** το σχολικό μάθημα που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή τής γήινης επιφάνειας, τα φαινόμενα που συμβαίνουν πάνω της, καθώς και τα διάφορα κράτη τού κόσμου και την πατριδογνωσία: *πολιτική / οικονομική ~*

γεωγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωγραφία· *~ όρια / ζώνη / υπηρεσία / πλαίσιο* ΦΡ (α) ***γεωγραφική θέση*** η θέση συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή, στην οποία ανήκει (β) ***γεωγραφικό μήκος*** η γωνία που σχηματίζεται από τον μεσημβρινό συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με τον μεσημβρινό τού Γκρήνουιτς, μετρούμενη σε μοίρες αριστερά ή δεξιά από τον πρώτο μεσημβρινό (γ) ***γεωγραφικό πλάτος*** η γωνιακή απόσταση συγκεκριμένου σημείου τής επιφάνειας τής Γης, που μετριέται βόρεια ή νότια από τον Ισημερινό και εκφράζεται σε μοίρες (δ) ***γεωγραφικές συντεταγμένες*** το γεωγραφικό μήκος και πλάτος ενός τόπου, το συγκεκριμένο στίγμα του
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γεωγράφος* (βλ.λ.). Ο όρ. *γεωγραφικό μήκος* είναι απόδ. τού αγγλ. longitude, ενώ ο όρ. *γεωγραφικό πλάτος* αποδίδει το αγγλ. latitude. Ο όρ. *γεωγραφικές συντεταγμένες* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. geographic coordinates].

γεωγράφος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωγραφική έρευνα, περιγραφή και μελέτη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη, πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γεω-* (βλ.λ.) + *-γράφος* < *γράφω*]

γεωγραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {γεωγραφείς ... | γεωγράφησα} **1.** ΓΕΩΓΡ. περιγράφω επιστημονικά ολόκληρη ή μέρος τής επιφάνειας τής Γης **2.** περιγράφω τη θέση, πού πρέπει να τοποθετηθεί κάτι: *πρέπει να γεωγραφήσουμε την περιοχή και να καταγράψουμε ό,τι περιλαμβάνεται σ' αυτή* ‖ (μτφ.) *~ ένα θέμα / αντικείμενο* (επιστημονικής εξέτασης) — **γεωγράφηση** (η).

γεωδαισία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος των εφαρμοσμένων μαθηματικών, που ασχολείται με τη μέτρηση τού εμβαδού και τού σχήματος μεγάλων εκτάσεων μιας χώρας, τον ακριβή προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων και την καμπυλότητα, το σχήμα και τις διαστάσεις τής γήινης σφαίρας. — **γεωδαίτης** (ο/η) [αρχ.], **γεωδαιτικός**, -ή, -ό, **γεωδαιτικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωδαίτης* < *γεω-* (< *γῆ*) + *-δαιτης* < *δαίομαι* «διαμοιράζω, χωρίζω». Βλ. λ. *συν-δαιτυμών*].

γεώδης, -ης, -ες ▸ γαιώδης

γεωδυναμική (η) κλάδος τής γεωλογίας που έχει ως αντικείμενο τις μεταβολές στη διαμόρφωση τού γήινου φλοιού, τις δυνάμεις που τις προκάλεσαν και τις επιπτώσεις τους. — **γεωδυναμικός**, -ή, -ό [1844], **γεωδυναμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geodynamics].

γεωειδές (το) {γεωειδ-ούς | -ή, -ών} το σχήμα προς το οποίο πλησιάζει περισσότερο η Γη, που δεν είναι απόλυτα σφαιρικό, αλλά μάλλον ελλειψοειδές.
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *-ειδές* < *είδος*, ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. géoïde].

γεωθερμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θερμικών φαινομένων, που έχουν ως έδρα τους το εσωτερικό τής Γης **2.** η γεωθερμική (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermie].

γεωθερμική (η) ο κλάδος τής γεωφυσικής, που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις συνθήκες θερμότητας που επικρατούν στη Γη (κατανομή των θερμοκρασιών, μεταβολές θερμότητας κ.λπ.). — **γεωθερμικός**, -ή, -ό, **γεωθερμικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermique]

γεωκαρπία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ το φαινόμενο κατά το οποίο οι καρποί ορισμένων φυτών ωριμάζουν κάτω από την επιφάνεια τής γης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geocarpy]

γεωκεντρικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που έχει ή απεικονίζει τη Γη ως το κέντρο τού σύμπαντος: *~ θεωρία / σύστημα* • **2.** αυτός που μετριέται ή λαμβάνεται με βάση το κέντρο τής Γης: *η ~ θέση τής σελήνης.* — **γεωκεντρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géocentrique].

γεωλογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη φυσική ιστορία τής Γης, τη σύσταση των πετρωμάτων από τα οποία αποτελείται, τις φυσικές, χημικές και βιολογικές μεταβολές που έχει υποστεί ή εξακολουθεί να υφίσταται η γήινη σφαίρα· ΦΡ ***τεχνική γεωλογία*** η γεωτεχνική (βλ.λ.) **2.** τα γεωλογικά χαρακτηριστικά ή οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένη έκταση ή περιοχή· *η ~ των Άνδεων.* — **γεωλόγος** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologie].

γεωλογικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογία (βλ.λ.): *~ καταγραφή / επιστήμη / φαινόμενα / αιώνας* (βλ.λ., σημ. 2) / *περίοδος.* — **γεωλογικώς** επίρρ. [1878].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologique].

γεωμαγνητισμός (ο) κλάδος τής γεωφυσικής, που μελετά το γήινο μαγνητικό πεδίο και τα σχετιζόμενα με αυτό φαινόμενα. — **γεωμαγνητικός**, -ή, -ό, **γεωμαγνητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géomagnétisme].

γεωμέτρης (ο/η) [αρχ.] {γεωμετρών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωμετρία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*

γεωμετρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος των μαθηματικών, που ασχολείται με τις ιδιότητες, τη μέτρηση και τις σχέσεις των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, μέσα στον οποίο εντάσσονται **2.** κάθε θεωρητικό σύστημα σχέσεων των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, το οποίο λειτουργεί σε συμφωνία με συγκεκριμένο σύνολο υποθέσεων για την υπόσταση τού χώρου και των στοιχείων που βρίσκονται μέσα σε αυτόν· *ευκλείδειος ~* ‖ *αναλυτική ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωμέτρης* < *γεω-* (βλ.λ.) + *-μέτρης* < *μετρῶ*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. geometry, γαλλ. géométrie, γερμ. Geometrie κ.ά.]

γεωμετρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρία: *~ παράσταση / σχήμα / όργανο* **2.** ΜΑΘ (α) ***γεωμετρική πρόοδος*** βλ. λ. *πρόοδος* (β) ***γεωμετρική κατασκευή*** η κατασκευή (χάραξη) ενός γεωμετρικού σχήματος με τον κανόνα και τον διαβήτη **3.** ΙΣΤ ***Γεωμετρικοί Χρόνοι / Γεωμετρική Εποχή*** περίοδος τής ελληνικής αρχαιότητας μεταξύ 1100 και 700 π.Χ. **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***γεωμετρική τέχνη*** η τέχνη που κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τους γεωμετρικούς χρόνους με κύριο χαρακτηριστικό της τη διακόσμηση των αγγείων με γεωμετρικά και γραμμικά σχήματα. — **γεωμετρικά** επίρρ.

γεώμηλο (το) [1828] {γεωμήλ-ου | -ων} (επιστημ.) η πατάτα.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. pomme de terre, προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση τής ξέν. λ. *πατάτα* (βλ.λ.)].

γεώμορο (το) {γεωμόρ-ου | -ων} (λόγ.) το τμήμα τής συγκομιδής που δίνει ο καλλιεργητής ως μίσθωμα στον ιδιοκτήτη τού κτήματος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γεώμορον* < αρχ. *γεωμόρος* «αυτός που κατέχει μερίδιο γης» < *γεω-* (< *γῆ*) + *-μόρος* < *μείρομαι* «μοιράζω, παίρνω το μερίδιό μου»]

γεωμορφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ ο κλάδος που εξετάζει τον σχηματισμό και τη δομή των χαρακτηριστικών τής επιφάνειας τής Γης ή τής επιφάνειας άλλου πλανήτη. — **γεωμορφολόγος** (ο/η), **γεωμορφολογικός**, -ή, -ό, **γεωμορφολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geomorphology].

γεωοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την επίδραση που ασκεί η γεωγραφία στη διαμόρφωση τής τοπικής ή τής παγκόσμιας οικονομικής κατάστασης. — **γεωοικονομικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geoeconomy].

γεωπλασία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ-ΑΣΤΡΟΝ η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνονται οι φυσικές συνθήκες ενός πλανήτη, ώστε μελλοντικά να είναι κατοικήσιμος από ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (βλ.λ.) + *-πλασία* < *πλάσσω*].

γεωπολιτική (η) η μελέτη τής επίδρασης τής γεωγραφίας, τής οικονομίας και των δημογραφικών δεδομένων στην πολιτική και κυρίως στις διεθνείς σχέσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geopolitics]

γεωπολιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωπολιτική: *~ χώρος / σημασία / πλάνο / δεδομένα* **2.** ***γεωπολιτική*** (η) βλ.λ. — **γεωπολιτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geopolitical].

γεωπονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που περιλαμβάνει τις απαραίτητες πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις για την αποτελεσματικότερη καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης. — **γεωπονικός**, -ή, -ό [μτγν.]

γεωπόνος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωπονία, που ασχολείται με τον προγραμματισμό τής ανάπτυξης και βελτίωσης τής γεωργικής παραγωγής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «εργάτης τής γης», < *γεω-* (< *γῆ*) + *πόνος* «μόχθος, κόπος»].

γεωραντάρ (το) {άκλ.} ειδικό όργανο χρησιμοποιούμενο για βαθοσκοπήσεις, το οποίο ανιχνεύει την εικόνα των διαφόρων γεωλογικών στρώσεων συγκεκριμένης περιοχής και την ανακλά με ηλεκτρομαγνητικά κύματα πάνω σε ειδικά προσαρμοσμένη στο σύστημα οθόνη.

γεωργήσιμος, -η, -ο [αρχ.] καλλιεργήσιμος (βλ.λ.).

Γεωργία (η) (γεωργ. Sak'art'velos Respublika = Δημοκρατία τής Γεωργίας) κράτος τής Κ. Ασίας μεταξύ τού Καυκάσου και τού Ευξείνου Πόντου, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τιφλίδα,

επίσημη γλώσσα τη Γεωργιανή και προσωρινό νόμισμα το λάρι – **Γεωργιανός** (ο). **Γεωργιανή** (η), **γεωργιανός**, -ή, -ό, **Γεωργιανά** (τα)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Georgia < ρωσ Gruziya < περσ gurgian < virč-an, ονομασία των Γεωργιανών στη γλώσσα των Πάρθων. αγν. ετύμου. Στους αρχαίους Έλληνες η περιοχή ήταν γνωστή ως *Κολχίς*]

Γεωργία κ. (καθημ) **Γιωργία** (η) γυναικείο όνομα

γεωργία (η) [αρχ] {χωρ πληθ } **1.** η συστηματική καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης για την παραγωγή προϊόντων που καλύπτουν συγκεκριμένες βιοτικές ανάγκες τού πληθυσμού: στα *πεδινά οι κάτοικοι ασχολούνται με τη* ~ **2.** (ειδικότ) το σύνολο των μεθόδων και των ειδικών εργασιών που αναφέρονται στην καλλιέργεια τής γης και τη συγκέντρωση τής σοδειάς **3.** (συνεκδ.) τα προϊόντα που παράγονται με την καλλιέγεια τής γης.

γεωργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία ή με τον γεωργό: ~ *επιστήμη / εργασίες / απόβλητα / συνεταιρισμοί / μηχάνημα / χώρα*

Γεώργιος (ο) {Γεωργίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών. επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Τροπαιοφόρος* **2.** όνομα ηγεμόνων: *ο βασιλιάς ~ ο Α' (1863-1913)* **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Γιώργος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ *γεωργός* Το όνομα γνώρισε διάδοση μετά τον 4ο αι. μ Χ λόγω των ομώνυμων αγίων, που η δράση τους τοποθετείται σε εκείνη την εποχή].

γεωργοκτηνοτροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία ~ *προϊόντα.*

γεωργός (ο) πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια τής γης και τη συγκομιδή τής παραγωγής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γη, -ουργός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γηοργός* (με αντιμεταχώρηση) < **γᾶϜοργός < γᾶ / γῆ + -Ϝοργός < ἔργον* (< **Ϝέργον*)].

γεωσεισμική (η) [1894] ΓΕΩΛ. η έρευνα των στρωμάτων τής Γης με τη μελέτη των σεισμικών κυμάτων που προκαλούνται από τεχνητή έκρηξη σε βάθος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ géoséismique]

γεωσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ η εξέταση τής σύστασης τής Γης και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται άμεσα με αυτήν και συντελούνται στο εσωτερικό της (μαγνητισμός. πίεση κ λπ)
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *-σκοπία* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ geoscopy].

γεωσκώληκας (ο) [1873] {γεωσκωλήκων} σκουλήκι με μακρύ. κυλινδρικό σώμα. γλοιώδη επιφάνεια δέρματος ανοιχτού ή κοκκινωπού χρώματος, το οποίο σκάβοντας συμβάλλει στον αερισμό και στην ανανέωση τού εδάφους ΣΥΝ σκουληκαντέρα. Επίσης (λόγ) **γεωσκώληξ** {γεωσκώληκος}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ earthworm]

γεωστατική (η) ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τη στατική (βλ.λ) τής γήινης σφαίρας -- **γεωστατικός**, -ή. -ό. **γεωστατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ géostatique].

γεωστρατηγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωστρατηγική. ~ *σχεδιασμός / σημασία / θέση / εκτιμήσεις* **2. *γεωστρατηγική*** (η) η μελέτη τής γεωπολιτικής για στρατηγικούς λόγους -— **γεωστρατηγικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ geostrategic]

γεωσύγκλινο (το) {γεωσυγκλίν-ου | -ων} ΓΕΩΛ βαθιά επιμήκης ενεργός ζώνη, η οποία βυθίζεται συνεχώς και στην οποία λαμβάνει χώρα ιζηματογένεση και εκδηλώνεται μαγματική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ géosynclinal]

γεώσφαιρα (η) [1896] {χωρ πληθ.} ΓΕΩΛ η γήινη σφαίρα και η τεχνητή σφαίρα που παριστάνει τη Γη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ geosphere].

γεωτεκτονική (η) [1889] ΓΕΩΛ ο κλάδος που μελετά τις τεκτονικές σχέσεις των ηπείρων ή των ωκεανών μεταξύ τους ή των ηπείρων και των ωκεανών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. geotectonics].

γεωτεχνική (η) ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τις ιδιότητες τού εδάφους σε σχέση με τα σχέδια κατασκευής οικοδομημάτων πάνω σε αυτό ΣΥΝ τεχνική γεωλογία — **γεωτεχνικός**, -ή, -ό, **γεωτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géotechnique]

γεώτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διάνοιξη βαθιάς οπής στο έδαφος για τη θεμελίωση μεγάλων τεχνικών έργων ή για την εξόρυξη και αξιοποίηση κοιτασμάτων τού υπεδάφους **2.** (ειδικότ) σύνολο τεχνικών για τη διάνοιξη φρέατος μέχρι το βάθος που είναι απαραίτητο για την ανακάλυψη και εκμετάλλευση νερού. που χρησιμοποιείται ως πόσιμο ή για άρδευση
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *τρήση* < αρχ. *τρῆσις* (βλ. λ. *διά-τρηση*))]

γεωτροπισμός (ο) [1890] {χωρ πληθ.} η επίδραση που ασκεί η δύναμη τής βαρύτητας στον καθορισμό τής διεύθυνσης που παίρνει ένας φυτικός οργανισμός ως προς την επιφάνεια τής γης κατά την ανάπτυξή του – **γεωτροπικός**, -ή, -ό, **γεωτροπικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géotropisme]

γεωτρύπανο (το) [1891] {-ου κ -άνου | -ων κ -άνων} εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διάτρηση τού εδάφους κατά τις γεωτρήσεις

γεωφυσική (η) [1895] ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τις φυσικές ιδιότητες τής Γης και τής ατμόσφαιράς της και περιλαμβάνει την ωκεανολογία. τη σεισμολογία. την ηφαιστειολογία και τον γεωμαγνητισμό — **γεωφυσικός** (ο/η). **γεωφυσικός**, -ή, -ό. **γεωφυσικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ geophysics]

γεώφυτα (τα) {γεωφύτων} ΒΟΤ φυτά με υπόγεια όργανα (βολβούς κονδύλους, ριζώματα και οφθαλμούς) για την αντιμετώπιση δυσμενών συνθηκών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. géophyte].

γεωχημεία (η) **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις χημικές μεταβολές και τη σύσταση τής γήινης σφαίρας ή άλλων ουράνιων σωμάτων **2.** (ειδικότ.) τα γεωλογικά και χημικά χαρακτηριστικά μιας έκτασης: *η ~ τής επιφάνειας τής Σελήνης* – **γεωχημικός** (ο/η). **γεωχημικός**, -ή. -ό. **γεωχημικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. géochimie]

γεωχρονολόγηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η εύρεση τής ηλικίας (σχετικής ή απόλυτης) ενός γεωλογικού σχηματισμού
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. geochronology]

γη (η) **1.** (με κεφ.) ο τρίτος σε σειρά απόστασης από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού συστήματος, που έχει σχήμα ελλειψοειδές και πάνω στον οποίο κατοικούν οι άνθρωποι. *η περιστροφή τής ~ γύρω από τον Ήλιο* || *οι πόλοι τής ~* **2.** (συνεκδ) το σύνολο των κατοίκων τού παραπάνω πλανήτη. οι άνθρωποι: *ολόκληρη η ~ πανηγύρισε τη λήξη τού πολέμου* ΣΥΝ ανθρωπότητα **3.** (ειδικότ) ολόκληρος ο υπαρκτός κόσμος. η οικουμένη· *το όνομά του έφθασε στα πέρατα τής ~* || *(χάθηκε) από προσώπου γης* (από την ανθρώπινη κοινωνία. τον υπαρκτό κόσμο) **4.** η επιφάνεια τής Γης (σημ 1), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ουρανό ή τον κάτω κόσμο *σ' αυτή τη ~ όλα ξεπληρώνονται* || *ο Χριστός ήλθε στη ~, για να διδάξει την αγάπη* || *δεν πατάει στη ~* (αεροβατεί, πετάει στα σύννεφα. δεν έχει συναίσθηση τής πραγματικότητας)· ΦΡ (α) ***στον ουρανό σε / τον / το κ.λπ. γύρευα και στη γη σε / τον / το κ.λπ. βρήκα*** για κάτι που έρχεται χωρίς να το περιμένουμε. αν και αρχικά ήταν πολύ δύσκολη η πραγματοποίησή του (β) ***κινώ γη και ουρανό*** κάνω τα αδύνατα δυνατά, χρησιμοποιώ κάθε μέσο θεμιτό ή μη για να φθάσω στον σκοπό μου **5.** η επιφάνεια.. ο εξωτερικός φλοιός τής Γης (σημ. 1): *ο μετεωρίτης προσέκρουσε στη ~. πέφτοντας σε έρημη περιοχή των δυτικών ακτών των Η Π.Α* **6.** (ειδικότ.) το έδαφος· *η ~ υποχώρησε κάτω από τα πόδια της* || *«τούτ' η γης που την πατούμε. όλοι μέσα θε να μπούμε»* (δημοτ. τραγ.) || *του έδωσε ένα χτύπημα και τον ξάπλωσε στη ~*· ΦΡ (α) ***να ανοίξει η γη να (με) καταπιεί*** για περιπτώσεις μεγάλης ντροπής –όταν ντρέπεται κανείς να αντικρίζει τους άλλους– ή μεγάλης λύπης –όταν δεν θεωρεί ότι αξίζει να ζει (β) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** για κάποιον που δεν άφησε πίσω του ίχνη, εξαφανίστηκε με τρόπο μυστηριώδη και ανεξήγητο ΣΥΝ έδαφος. χώμα **7.** (συνεκδ.) το χώμα *άρωμα από βρεγμένη ~ μετά τη βροχή* || *διψασμένη ~ από την αναβροχιά* • **8.** η ξηρά, η στεριά σε αντίθεση με τη θάλασσα, το ηπειρωτικό κομμάτι τού πλανήτη *έπειτα από δέκα μέρες στη θάλασσα, επιτέλους αντικρίσαμε ~* • **9.** (γενικότ) μια οριοθετημένη περιοχή ή χώρα: *αφιλόξενη / άγνωστη / ελληνική ~* ΦΡ ***Γη τής Επαγγελίας*** (*εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας*, Κ.Δ. *Εβρ* 11, 9) (για τους Ισραηλίτες) η Χαναάν (κατ' επέκτ.) κάθε νοητός επίγειος παράδεισος, η αναμενόμενη εκπλήρωση των προσδοκιών (κάποιου) **10.** (εκφραστ.) ο τόπος (κυρ. αυτός με τον οποίο συνδέεται κανείς με συναισθηματικούς δεσμούς): *η ~ των πατέρων μας* ΦΡ (α) ***όπου γης και πατρίς*** θεωρεί κανείς πατρίδα του τον τόπο στον οποίο περνά καλά (β) ***μάννα γη*** η γενέθλια χώρα ή περιοχή· *«η εφετινή επανένωση τού Χονγκ-Κόνγκ με τη ~ τής Κίνας»* (εφημ.) • **11.** έκταση που δεν καλύπτεται από κτίσματα. *η υπερτίμηση τής ~ οφείλεται στο υπάρχον νομοθετικό καθεστώς* || *κάνει αγορές σε ~* ΣΥΝ οικόπεδο **12.** (ειδικότ) έκταση προσφερόμενη για καλλιέργεια και αξιοποίηση. το χωράφι. ο αγρός *καλή / παρθένα ~* • ΦΡ (α) ***(δίνω) γη και ύδωρ*** (*γῆν καὶ ὕδωρ αἰτεῖν / διδόναι*, Ηροδ. 5. 18) παραδίδομαι άνευ όρων. δεν προβάλλω την παραμικρή αντίσταση (β) ***γης Μαδιάμ*** (λανθασμένη παρετυμολογική εκφορά *γης Μαριάμ*) άνω-κάτω. χωρίς τίποτα να μείνει όρθιο για πολύ μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή (γ) ***καμένη γη*** βλ λ. *καίω* Επίσης (λαϊκ) **γης**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γῆ / γαῖα*, αγν ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ *αἶα* «γη», τής οποίας η προέλευση και η αρχική σημ. δεν έχει προσδιοριστεί Η φρ. *γῆν καὶ ὕδωρ διδόναι* αναφέρεται αρχικώς στην αξίωση των Περσών κηρύκων για άνευ όρων παράδοση των Αθηναίων πρώτα και κατόπιν των Λακεδαιμονίων (αφού η *γῆ* και το *ὕδωρ* αποτελούσαν τα βασικά σύμβολα εξουσίας μιας επικράτειας). Η *γῆ τῆς ἐπαγγελίας* αποκλήθηκε έτσι. επειδή κατά τη διαθήκη που συνήφθη στο όρος Σινά ο Θεός υποσχέθηκε (*ἐπαγγελία*· αρχικώς «υπόσχεση») ότι οι Ισραηλίτες θα κληρονομούσαν τη γη Χαναάν. Βιβλική αφετηρία (αν και δεν αναφέρεται στην Π Δ) έχει και η φρ *γῆς Μαδιάμ*, η οποία περιγράφει την ολοσχερή εξολόθρευση των Μαδιανιτών από τους Ισραηλίτες υπό τον Μωυσή (*Αριθμοί* 31, 7-12). Η φρ. *κινώ γη και ουρανό* αποδίδει το γαλλ. remuer ciel et terre].

γη – γαία, γη- / γεω- / γαιο- / -γειος / -γαιος. Στον Όμηρο η κύρια λ. που χρησιμοποιείται για το «γη, πατρίδα» είναι η λ. **αἶα** (*φυσίζωος αἶα* «ζωογόνος γη») Χρησιμοποιείται, πολύ λιγότερο, και η λ **γαῖα**. πιθανότατα προϊόν συμφυρμού *γῆ + αἶα > γαῖα* (με επίδραση τού **μαῖα**, που σήμαινε «μητέρα» (πβ. *Γᾶ μάτηρ > Δαμάτηρ > Δήμητρα*) Το *γη* χρησιμοποιήθηκε ως α' συνθ (*γή-πεδο. γη-γενής, γή-λοφος* κ λπ) Από περιπτώσεις που μετά το *γη-* ακολουθούσε β' συνθ. από φωνήεν *ο-* (π.χ **γη-ορύχος, *γη-Ϝοργός*) κατά τον νόμο «τής εκτάσεως εν συνθέσει» το *ο-* τού β' συνθ εκτάθηκε σε *ω-* (*-ωρύχος. -ωργός*) το δε *η-* βραχύνθηκε προ μακρού φωνήεντος (**γη-ωρύχος* > **γε-ωρύχος**. **γη-ωργός* > **γε-ωργός**). Έτσι προήλθε α' συνθ **γεω-** (**γεω-λόγος, γεω-γράφος, γεω-μέτρης, γεω-πόνος** κ λπ.) Από το ίδιο στοιχείο σχηματίστηκε και β' συνθ.: *-γε-ιος* > **-γειος** (**υπό-γειος, έγ-γειος, επί-γειος** κ.ά.). Από το *γαία* σχηματίστηκε (σπανιότερα) α' συνθ. **γαιο-** (*γαιο-κτήμων, γαι-άνθραξ* κ ά.) και αρχ σύνθετα με β' συνθ **-γαιος** (αρχ *ἐν(ν)οσίγαιος*) Η σύμπτωση στην προφορά των *αι* και *ε* και των *ο* και *ω* στους χρόνους τής Κοινής προκάλεσε εναλλαγή στην ορθογραφική παράδοση των

τύπων και αβεβαιότητα για τη γραφή τους· *ἀνώγαιον* και *ἀνώγεον* (και *ανώ-γειο*) κ.τ ό. Στην περίπτωση των *γαιο-* και *γεω-* (*γαιο-κτήμων* ή *γεω-κτήμων, γαιώδης – γεώδης*) η γραφή *γεω-* θεωρείται (λόγω τής συχνότητάς της) προτιμότερη

γηγενής, -ής. -ές {γηγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που κατοικεί στον ίδιο τόπο στον οποίον έχει γεννηθεί: *οι ~* (κάτοικοι) *τής Αυστραλίας* ΣΥΝ αυτόχθων, ιθαγενής **2.** (ειδικότ για φυτά ή ζώα) (είδος) ιθαγενές τής χλωρίδας ή τής πανίδας συγκεκριμένης περιοχής **3.** ΓΕΩΛ ***γηγενής θερμότητα*** τα μεγάλα ποσά θερμότητας τού εσωτερικού τής Γης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες, γη, ιθαγενής. ντόπιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γῆ* + *-γενής* < *γένος*].

γήινος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πλανήτη Γη: *~ σφαίρα / ατμόσφαιρα* **2.** ***γήινος*** (ο). ***γήινη*** (η) κάτοικος τού πλανήτη Γη, κατ' αντιδιαστολή προς οποιαδήποτε μορφή ζωής υπάρχει έξω από αυτόν ΑΝΤ εξωγήινος **3.** αυτός που αποτελείται από ύλη και φθείρεται εύκολα, που μένει προσκολλημένος στα εγκόσμια και δεν έχει πνευματικές προεκτάσεις: *~ αγαθά / κόσμος* ΣΥΝ υλικός, χοϊκός, εγκόσμιος, κοσμικός. φθαρτός.

γήλοφος (ο) {γηλόφ-ου | -ων, -ους} χαμηλό χωμάτινο ύψωμα, λοφίσκος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆ* + *λόφος*]

γήπεδο (το) {γηπέδ-ου | -ων} **1.** ειδικά διαμορφωμένη έκταση, αποτελούμενη από κερκίδες για τους θεατές και ειδικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή αθλητικών συναντήσεων *~ ποδοσφαίρου / τένις / γκολφ / μπάσκετ* ΣΥΝ στάδιο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που παρακολουθούν τον διεξαγόμενο εντός τού γηπέδου αγώνα· *όλο το ~ πανηγύριζε με έξαλλο ενθουσιασμό τη νίκη τής ομάδας* • **3.** (σπανιότ.) έκταση ανοικτή, που δεν έχει καλυφθεί από κτίσματα και παρέχεται ως ελεύθερη γη: *~ για κτίσιμο* || *~ προσγειώσεως* ΣΥΝ οικόπεδο, αλάνα. — (υποκ.) **γηπεδάκι** (το), (μεγεθ.) **γηπεδάρα** (η), **γηπεδικός,** -ή, -ό [1840]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γήπεδον* < *γῆ* + *πέδον* «έδαφος», βλ κ *πεδίο*]

γηπεδούχος, -ος. -ο ΑΘΛ (ομάδα) που αγωνίζεται στην έδρα της, αυτός που αντιμετωπίζει τον αντίπαλό του στο δικό του γήπεδο *στον πρώτο γύρο είμαστε γηπεδούχοι και στον δεύτερο θα παίξουμε εκτός έδρας* ΑΝΤ φιλοξενούμενος.
[ΕΤΥΜ < *γήπεδο* + *-ούχος* < *έχω*]

γηραιός, -ά, -ό (λόγ) **1.** ο ηλικιωμένος. αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία. *~ κύριος / πολιτικός* || *«Η επίσκεψη τής ~ κυρίας»* (θεατρικό έργο τού Ελβετού συγγραφέα F Dürrenmatt) ΦΡ (α) ***γηραιά Αλβιών*** βλ. λ *Αλβιών* (β) ***γηραιά ήπειρος*** η Ευρώπη • **2.** ΑΘΛ ***Γηραιός*** (ο) το αθλητικό σωματείο «Ηρακλής» τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆρας*]

γηραλέος, -α, -ο κ **γεραλέος** (συνηθ μειωτ) **1.** αυτός που έχει γεράσει και τα γηρατειά τού έχουν αφήσει άσχημα σημάδια **2.** αυτός που εμφανίζει πρόωρα την όψη ηλικιωμένου
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆρας* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)]

γήρανση (η) [αρχ] {-ης κ -άνσεως | χωρ πληθ.} οι συνεχείς αλλοιώσεις που υφίσταται ένας οργανισμός στην πορεία του προς τα γηρατειά: *~ τής επιδερμίδας* Επίσης **γηρασμός** (ο)

γήρας (το) {γήρατος | χωρ. πληθ } η προχωρημένη βιολογικά ηλικία ενός οργανισμού με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις που επιφέρει σε αυτόν *πρόωρο ~* || *«το γήρας ουκ έρχεται μόνον»* (βλ λ *ου*)
[ΕΤΥΜ < αρχ *γῆρας*. παράλλ. τ τού ουσ *γέρας* «αριστείο. έπαθλο» (βλ.λ) Το *-η-* στη λ *γῆρας* ίσως οφείλεται στην επίδραση των αντωνύμων *ἥβη. ἡβῶ* ή στον αρχ αθέματο αόρ *ἔ-γηρ-α*]

γηράσκω αεί διδασκόμενος (*γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος*, Πλουτ *Σόλων* 31 7) γερνάω μαθαίνοντας. δεν σταματώ να μαθαίνω μέχρι τα βαθιά μου γεράματα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γῆρας* (βλ λ.)].

γηρασμός (ο) ▸ γήρανση

γηρατειά κ. **γερατειά** (τα) **1.** η γεροντική ηλικία, τα γεράματα. *«να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα ~ καμία»* (δημοτ. τραγ) ΣΥΝ γεράματα. γήρας, στερνά ΑΝΤ νιάτα **2.** (συνεκδ) οι ηλικιωμένοι άνθρωποι *περήφανα ~* ΑΝΤ. νιάτα.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γῆρας, -ατος*. κατά το *πρωτεῖα* ή από τον πληθ *γήρατα*]

γηριατρική (η) **1.** ΙΑΤΡ κλάδος που ασχολείται με τις ασθένειες, τα προβλήματα, την ψυχολογική στήριξη και φροντίδα των ατόμων προχωρημένης ηλικίας **2.** η μελέτη των φυσικών διαδικασιών και των προβλημάτων που επιφέρει στους διαφόρους οργανισμούς το πέρασμα τού χρόνου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geriatrics]

γηροκομείο (το) [μτγν] το ίδρυμα στο οποίο διαμένουν και περιθάλπονται ηλικιωμένα άτομα ΣΥΝ (ευφημ) οίκος ευγηρίας

γηροκομία (η) [μτγν.] η φροντίδα που παρέχεται σε γέροντες — **γηροκομικός,** -ή, -ό [μτγν.].

γηροκομώ [μτγν] κ (λαϊκ.) **γεροκομώ** ρ μετβ. {γηροκομείς.. | γηροκόμ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} προσφέρω φροντίδα και περίθαλψη (σε γέροντα. κυρ στους ηλικιωμένους γονείς): *μόνη κι έρημη, χωρίς κανέναν στον κόσμο. ποιος θα βρεθεί να τη γηροκομήσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γηροκομῶ (-έω)* < *γηρο-* (< *αρχ γῆρας*) + *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ *-κομία*)]

γης (η) → γη

γητειά (η) **1.** μαγική ενέργεια ή λόγος. που αποσκοπεί στην πρόκληση ή την αποτροπή τού κακού ή στην ερωτική έλξη ΣΥΝ ξόρκι **2.** η γοητεία. η έλξη (που ασκεί κάποιος/κάτι) ΣΥΝ σαγήνη Επίσης (λόγ.) **γητεία** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γητεία* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < *γητεύω* (βλ λ)]

γήτεμα (το) ▸ γητεύω

γητευτής (ο) [μεσν]. **γητεύτρα** (η) {γητευτρών} **1.** πρόσωπο που θεωρείται ότι κατέχει μαγικές. υπερφυσικές δυνάμεις για την αποτροπή ενός δεινού ή για την επίτευξη ενός στόχου **2.** (μτφ.) πρόσωπο που πλανεύει με τη γοητεία του. που σαγηνεύει τους άλλους.

γητεύω ρ μετβ {γήτε-ψα. -μένος} **1.** κάνω μάγια σε (κάποιον). ασκώ μαγική επίδραση με ξόρκια **2.** (μτφ) ασκώ εξαιρετική γοητεία σε (κάποιον), θέλγω: *τον γήτεψε με τη ματιά της.* – **γήτεμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν , πιθ < αρχ *γοητεύω*, από τον αόρ *ἐγοήτευσα* > *ἐγήτευσα*. με έκκρουση τού *-ο-* από το τονιζόμενο *-ή-*]

για[1] κ. **γι'** (πριν από *α*) πρόθ δηλώνει: **1.** (α) τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (+αιτ.. +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ τού ρήματος): *ερχόμαστε ~ τη γιορτή* || *πάει στη βρύση ~ νερό* || *πάει ~ γιατρός* || *σπουδάζει ~ δάσκαλος* (β) το αντικείμενο επιθυμίας· *έχω δίψα ~ ζωή* || *έχω όρεξη ~ φασαρία* || *η μάννα τα κάνει όλα ~ το καλό των παιδιών της* || *υποχώρησε, σε παρακαλώ. ~ το καλό σου!* ΦΡ (α) ***για τα μάτια (τού κόσμου)*** για να μη γίνουν σχόλια ή για να σταματήσουν τα σχόλια τού κοινωνικού περίγυρου: *ο γάμος έγινε για τα μάτια τού κόσμου, επειδή η κοπέλα είχε μείνει έγγυος* (β) ***για καλό και για κακό*** για κάθε ενδεχόμενο, για κάθε περίπτωση που μπορεί να προκύψει: *αφού πάμε εκδρομή στο βουνό. ~ πάρε μαζί σου και ένα μπουκάλι νερό να έχουμε* **2.** αιτία (+αιτ): *κατηγορείται για φόνο·* ΦΡ ***για ψύλλου πήδημα*** για ασήμαντο λόγο, για ασήμαντη αφορμή· *της έβαλε τις φωνές ~* **3.** τόπο: κατεύθυνση / προορισμό (+αιτ , +επίρρ. +γεν (ενvοείται ο χαρακτηριστικός τόπος σπίτι. γραφείο. μαγαζί, κ λπ. κάποιου): *αύριο φεύγω ~ το Λουξεμβούργο* || *φεύγω ~ μακριά* || *ξεκίνησα νωρίς ~ τού θείου μου* **4.** χρόνο: (α) διάρκεια (+αιτ . +επίρρ.): *έμεινε ~ δυο ώρες* || *φεύγω ~ πάντα* (β) χρονικό προσδιορισμό (+αιτ , +επίρρ): *αυτά τα θέλω ~ αύριο* || *παραγγελία ~ την Πέμπτη* || *σωπαίνω ~ την ώρα, μα θα κάνω τις αποκαλύψεις μου αργότερα* **5.** χάριν κάποιου. βοήθεια, ευεργεσία, υπεράσπιση (+αιτ.) *το κάνω μόνο ~ σένα* || *αγώνας ~ την πατρίδα* || *δεν το κάνω ~ την ψυχή τής μάννας μου, αλλά γιατί θα έχω συγκεκριμένα οφέλη* **6.** αναφορά (=σχετικά με) (+αιτ): *μιλούσαν συνεχώς ~ πολιτικά* **7.** τίμημα / αξία (+αιτ): *τρία κιλά ~ ένα κατοστάρικο* || *το πουλάω ~ 10.000 δρχ.* || *έδωσε το οικόπεδο ~ ένα κομμάτι ψωμί* (πολύ φτηνά) **8.** αντίτιμο, ανταμοιβή / ανταπόδοση (+αιτ.): *τι να σου δώσω ~ την καλή είδηση που μου 'φερες:* || *σου το χαρίζω ~ μια βόλτα με τη βάρκα* **9.** αντικατάσταση, αντιπροσώπευση (=αντί) (+αιτ.): *ήρθε ο γυιος ~ τον πατέρα* || *να πάω εγώ ~ σένα;* **10.** απόλυτη άρνηση (όλα ανεξαιρέτως) ή απόλυτη κατάφαση (σε μεγάλο βαθμό ή εντελώς) (με επανάληψη τού ουσ ή επιρρ.): *δεν άφησαν σπίτι ~ σπίτι που να μην το έκλεψαν* || *είμαι πέρα ~ πέρα ικανοποιημένος από τη δουλειά μου·* ΦΡ (α) ***ντιπ για ντιπ*** εντελώς: *είναι ~ μουρλός* || *είσαι ~ ερωτευμένος!* (β) ***για τα καλά*** πάρα πολύ. *έβρεξε ~* **11.** επίκληση. ευχή ή απόγνωση (+αιτ): *~ (το) όνομα τού Θεού!* **12.** καταλληλότητα / ικανότητα / ιδιότητα (+αιτ , +ονομ όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος) *δεν κάνει ~ δάσκαλος* || *ιατρική ~ ηλικιωμένους* || *ρούχα ~ τον χειμώνα* || *η κατάσταση είναι πραγματικά ~ γέλια* || *η περίπτωση ήταν ~ γέλια και ~ κλάματα* || *αυτός είναι τρελός ~ δέσιμο!* || *πράγματα ~ πέταμα* ΦΡ ***(άνθρωπος) για τα πανηγύρια*** φαιδρός, που δεν μπορεί κανείς να τον πάρει σοβαρά **13.** ομοιότητα (+αιτ . +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ τού ρήματος): *δεν μοιάζει ~ υπουργός* **14.** μη υπαρκτή ή ψεύτικη ιδιότητα / κατάσταση (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *περνάει ~ ωραίος* || *την είχαν ~ πεθαμένη.* (Βλ λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *διά*. με συμπροφορά τού *-ι-* με το *-α-* (συνίζηση) και ημιφωνοποίησή του [j]. *διά > δγιά > γιά* «για»]

για[2] σύνδ. (διαζευκτικός) (διαλεκτ.) **1.** με απλή ή διπλή εκφορά, είτε... είτε, ή: *~ σήμερα ~ αύριο θα φύγει* **2.** (εισάγει ερώτηση) ή μήπως: *έλα να πάμε. ~ δεν θες;*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ya].

για[3] μόρ **1.** (προτρεπτικά +να) ας *~ να δούμε τι θα κάνουμε!* **2.** (με προστακτική) δηλώνει (α) προτροπή: *~ έλα εδώ!* (β) ειρωνεία *~ φαντάσου!* (γ) προσταγή ή παράκληση: *~ στάσου!* || *~ σταμάτα λίγο!* (δ) απειλή *~ ξαναπές το και τα λέμε!*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἰά* < *ἴα* < αρχ. *εἶα* (επιφών)]

για[4] σύνδ (διαλεκτ.) **1.** (εισάγει ερώτηση) για ποιον λόγο: *~ δεν μας ήρθες χτες*, ΣΥΝ γιατί **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) γιατί, επειδή: *«Στράτες μου. καθαρίσετε. μηλιές μου, φουντωθείτε. ~ θα περάσει ο γαμπρός!»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < *γιατί*, αρχικώς όταν αυτό συνοδευόταν από το αρνητ. *δεν*. *γιατί δεν . > για δέν .*]

για[5] μόρ. (διαλεκτ.) ως βεβαιωτικό. για επιβεβαίωση των ήδη προαναφερθέντων: *–Θα έρθεις ή όχι; - Θα έρθω ~!* || *δεν έγινε και τίποτα, δεν θα πεθάνουμε ~!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ επιφών ya!]

γιαβάς-γιαβάς επίρρ (λαϊκ -σπάν) αργά-αργά
[ΕΤΥΜ < τουρκ yavaş «αργά»]

γιαβάσικος, -η. -ο (λαϊκ -σπάν) (συνήθ για καπνά ή για καφέ) αυτός που είναι ελαφρύς *~ καφές* ΑΝΤ σέρτικος

γιαβρί (το) {χωρ γεν κ πληθ.} (εκφραστ -λαϊκ) κυρ στην προσφώνηση ***γιαβρί μου*** ή ***γιαβρούμ!*** μωρό μου, αγάπη μου!
[ΕΤΥΜ < τουρκ yavru «νεογνό ζώο»]

γιαβρούμ επιφών (λαϊκότ.) (ως προσφώνηση) μωρό μου. παιδί μου.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yavrum]

γιαγιά (η) {-ές κ -άδες} **1.** η μητέρα τού πατέρα ή τής μητέρας (ως προς τα παιδιά τους) **2.** (γενικότ σε ένδειξη σεβασμού) κάθε γυναίκα προχωρημένης ηλικίας. γριούλα - - (υποκ) **γιαγιάκα** κ **γιαγιούλα** (η).

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]

γιαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έγιανα (να/θα γιάνω)} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι καλά, θεραπεύομαι: *μέχρι να πεις κύμινο, θα γιάνει το χτύπημα* ΣΥΝ γιατρεύομαι ♦ **2.** (μετβ.) θεραπεύω: (μτφ.) *ποιος θα του γιάνει τον καημό και την πίκρα;* ΣΥΝ γιατρεύω
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὑγιαίνω*].

γιακάς (ο) {γιακάδες} το κομμάτι υφάσματος που περιβάλλει τον λαιμό τού ενδύματος (πουκαμίσου, φορέματος, μπλούζας κ.λπ.) και είναι μόνιμα ραμμένο πάνω σε αυτό, ώστε να διπλώνει ή να ανοίγει: *ψηλός / μαλακός ~ || πιάνω κάποιον απ' τον ~* (σε καβγά) ΣΥΝ περιλαίμιο, κολάρο· ΦΡ (μτφ.) ***τινάζω τον γιακά (μου)*** αποστρέφομαι, αποφεύγω κάποιον ως απατεώνα και, γενικότ., ως επικίνδυνο άνθρωπο: *είναι να τον βλέπεις και να τινάζεις τον γιακά σου· δεν ξέρεις ποτέ τι μπορείς να πάθεις απ' αυτόν.* Επίσης (υποκ.) **γιακαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yaka].

Γιακουμής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < *Γιάκουμος* < βεν. Giacomo < υστερολατ. Jacomus / Jacobus < μτγν. *Ἰάκωβος* (βλ. λ.)]

γιαλαντζί επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) ψεύτικος, όχι γνήσιος· ΦΡ ***γιαλαντζί ντολμάς*** («ψευτοντολμάς») νηστήσιμος ντολμάς αποτελούμενος μόνο από ρύζι και μυρωδικά, που έχουν τυλιχθεί σε αμπελόφυλλα
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yalancı «ψεύτικος»]

γιαλός (ο) το τμήμα τής ξηράς που βρίσκεται κατά μήκος τής θάλασσας και (συνεκδ.) τα ρηχά νερά (βλ. κ. λ. *αιγιαλός*) ΣΥΝ ακρογιάλι, ακτή, ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακρογιαλιά· ΦΡ (α) ***γιαλό-γιαλό*** (ως επίρρ.) κατά μήκος τής γραμμής τής ακτής: *«~ πηγαίναμε κι όλο για σένα λέγαμε»* (β) ***κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό*** κάνε μια καλή πράξη χωρίς να περιμένεις ανταμοιβή (γ) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** βλ. λ. *αρμενίζω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, παρώνυμο, συγκοπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰγιαλός* < *αἶγες* «μεγάλα κύματα» (πιθ. μεταφορικώς από την ορμητικότητα των *αἰγῶν*, βλ. κ. *Αιγαίο*) + *ἁλός*, γεν. τού *ἅλς* «θάλασσα», από τη φρ. *ἐν αἰγὶ ἁλός* «στην ακροθαλασσιά». Το *γιαλός* < *αἰγιαλός* κατά τα *πάνω* < *ἐπάνω*, *λεύτερος* < *ἐλεύθερος* κ.ά. Η φρ. *κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό* αποτελεί ελαφρώς παρηλλαγμένη απόδ. τής τουρκ. παροιμίας: cyligi yap, denize at «κάνε το καλό, ρίξ' το στη θάλασσα». Η τουρκ. παροιμία συνεχίζει: balık bilmez ise, halik biliyor «αν το ψάρι δεν το ξέρει, το ξέρει ο Δημιουργός»].

Γιάλτα (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο τής Κριμαίας, γνωστή από τη συμφωνία που υπογράφτηκε εκεί το 1945 μεταξύ των νικητών τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Άγγλων, Αμερικανών και Ρώσων), η οποία καθόριζε τα νέα σύνορα ορισμένων χωρών και τις ζώνες επιρροής των δυνάμεων αυτών.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Yalta < ουκρ. Djalita, πιθ. < μεσν. *(αἰ)γιαλός*, καθώς πιστεύεται ότι ιδρύθηκε από Έλληνες εποίκους τής Κριμαϊκής Χερσονήσου]

γιάμπολη (η) το εκχύλισμα τής γλυκόρριζας.
[ΕΤΥΜ < Yambol, όν. πόλεως τής ΝΑ. Βουλγαρίας].

για να σύνδ. [μεσν.] **1.** εισάγει τελικές προτάσεις· με τον σκοπό να: *ήρθα ~ σε δω* **2.** εισάγει αιτιολογικές προτάσεις· για τον λόγο ότι, επειδή, αφού: *~ σ' ακούσω, κοίτα τι έπαθα!* **3.** εισάγει συμπερασματικές προτάσεις· με αποτέλεσμα να, ώστε να: *δεν είναι δα και μωρό παιδί ~ φοβάται! || είναι πολύ βαρύ, ~ το σηκώσω* **4.** εισάγει χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο· μέχρις ότου, μέχρι να: *πέρασε πολύς καιρός ~ με προσέξει*

Γιάνκης (ο) {Γιάνκηδες} (μειωτ.) **1.** ο Αμερικανός των βόρειων Πολιτειών τής Αμερικής **2.** (γενικότ.) κάθε πολίτης των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. yankee < Jan Kees < αγγλ. John Cheese. Η ονομ. Jan Kees δόθηκε αρχικώς υποτιμητικά από Ολλανδούς κατοίκους τής Αμερικής σε Άγγλους αποίκους τής Πολιτείας Κονέκτικατ].

Γιάννενα (τα) → Ιωάννινα

Γιάννης (ο) {λαϊκ. γεν. Γιαννιού (πβ. *τ' Αϊ-Γιαννιού*)} Ιωάννης (βλ.λ.)· ΦΡ (α) ***σαρανταπέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας* (β) ***-Τι κάνεις Γιάννη; / -Γεια σου Γιάννη! -Κουκκιά σπέρνω!*** βλ. λ. *κουκκί* (γ) ***Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει*** βλ. λ. *κερνώ* (δ) ***Τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα*** βλ. λ. *έχω* (ε) ***όχι Γιάννης, Γιαννάκης / δεν είναι Γιάννης, είναι Γιαννάκης*** το ίδιο πράγμα είναι, δεν υπάρχει διαφορά (στ) ***να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι*** βλ. λ. *μέλι* (ζ) ***σπίτι χωρίς Γιάννη, προκοπή δεν κάνει*** όταν θέλουμε να πούμε καλά λόγια για κάποιον που λέγεται Γιάννης (η) (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** βλ. λ. *φοβούμαι*.

Γιάννινα (τα) → Ιωάννινα

Γιαννιτσά (τα) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας.
[ΕΤΥΜ Ίσως < *Γιαννιτσάς*, διαλεκτ. τ. τού ονόματος *Γιάννης*, που πιθ. χρησίμευσε ως επώνυμο σημαίνοντος προσώπου τής πόλεως επί Τουρκοκρατίας (πρόταση Γ. Χατζιδάκι). Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Yenice, το οποίο (αν δεν προέρχεται από την Ελληνική) ίσως ανάγεται σε τουρκ. yeni «νέος» (δηλ. «νέα πόλη»)].

γιάντες (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι μνήμης, κατά το οποίο χάνει ο παίκτης που, όταν πάρει κάτι από τα χέρια τού συμπαίκτη του, παραλείπει να αναφέρει τη συγκεκριμένη φράση τού παιχνιδιού («το ξέρω» ή «το θυμάμαι»), οπότε ο νικητής *κάνει γιάντες* **2.** το διχαλωτό κοκκαλάκι από το στήθος τού κοτόπουλου, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδι, κατά το οποίο καθένας από τους δύο παίκτες τραβά ένα σκέλος τής διχάλας και νικητής *(κάνει γιάντες)* είναι αυτός στο χέρι τού οποίου θα μείνει το μεγαλύτερο κομμάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yades < ρ. yadetmek «θυμούμαι»].

γιάνω (να/θα) ρ. → γιαίνω

γιαουρτάς (ο) {γιαουρτάδες}, **γιαουρτού** (η) {γιαουρτούδων} πρόσωπο που φτειάχνει ή πουλάει γιαούρτι

γιαούρτι (το) {γιαουρτ-ιού | -ιών} κρεμώδες παρασκεύασμα από γάλα που πήζει σε χαμηλή θερμοκρασία με τη δράση ειδικών βακτηριακών καλλιεργειών και εμπλουτίζεται πολλές φορές με ειδικές γλυκαντικές ή αρωματικές ουσίες (φρούτα ή ξηρούς καρπούς): *~ σακούλας / με ή χωρίς λιπαρά / βελουτέ / πρόβειο σε τσανάκα* ΦΡ (παροιμ.) ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι*** αυτός στον οποίο συνέβη κάτι κακό, προσέχει και φυλάγεται στη συνέχεια ακόμη και από πράγματα τελείως ακίνδυνα, προφυλάγεται σε βαθμό συχνά υπερβολικό. Επίσης **γιαούρτη** (η) — (υποκ.) **γιαουρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yoğurt]

γιαουρτλού (το) → γιογουρτλού

γιαουρτώνω ρ. μετβ. {γιαούρτω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο πρόσωπο (κάποιου) γιαούρτι, για να τον εξευτελίσω. — **γιαούρτωμα** (το)

γιάπης (ο) {γιάπηδες}, **γιάπισσα** (η) {γιαπισσών} νέος στην ηλικία αστός επαγγελματίας (τεχνοκράτης), που ασχολείται (συνήθ.) με τη διοίκηση επιχειρήσεων, και αποσκοπεί στην επαγγελματική καταξίωση και την οικονομική επιτυχία και χαρακτηρίζεται από την τάση να περιβάλλει τον εαυτό του με σύμβολα πλούτου και αδιαμφισβήτητου κοινωνικού κύρους. — **γιάπικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αμερ. yuppy / yuppie, ακρωνύμιο από τις αγγλ. λ. young (= νέος) urban (= αστικός) professional (= επαγγελματίας) + -ie. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1983 (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. hippie «χίπι», στην οποία οφείλονται τα δύο -pp- τού yuppie), αλλά γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση το 1984, όταν οι δημοσιογράφοι τη χρησιμοποίησαν για να χαρακτηρίσουν τους οπαδούς ενός υποψηφίου για τις προεδρικές εκλογές εκείνου τού έτους]

γιαπί (το) {γιαπ-ιού | -ιών} **1.** οικοδομή που δεν έχει ακόμα τελειώσει **2.** (ειδικότ.) ο σκελετός οικοδομής που είναι υπό κατασκευή.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yapı].

γιαπιτζής (ο) {γιαπιτζήδες} (λαϊκ.) χτίστης, οικοδόμος
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yapıcı].

γιαπράκι (το) (λαϊκ.) ντολμαδάκι με κιμά, ρύζι και μυρωδικά τυλιγμένα σε αμπελόφυλλα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yaprak «φύλλο»].

Γιαπωνέζος (ο) → Ιαπωνία

γιαραμπής (ο) ο Αλλάχ, ο Θεός.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. επιφών. ya rabbi «Θεέ μου» < εβρ. rabbi «ραββίνος, δάσκαλος»]

γιάρδα (η) {γιαρδών} μονάδα μέτρησης μήκους, χρησιμοποιούμενη κυρ. σε αγγλοσαξονικές χώρες, ίση προς 0,9144 μέτρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. yard < αρχ. γερμ. gart(e)a «μπαστούνι»]

γιαρμάς κ. **γερμάς** (ο) {γιαρμάδες} ρωδάκινο που, όταν είναι ώριμο, έχει κιτρινοκόκκινη φλούδα (η οποία βγαίνει εύκολα με το χέρι), γλυκιά, ιδιαίτερα μαλακή και εύχυμη σάρκα και μεγάλο κουκούτσι που αφαιρείται εύκολα από αυτήν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yarma < ρ. yarmak «σχίζω, κόβω στα δύο»].

γιασεμί (το) {γιασεμ-ιού | -ιών} **1.** αναρριχώμενο φυτό με αρωματικά λευκά ή σπανιότ. ρoζ ή κίτρινα άνθη, το οποίο καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω θάμνου **3.** (συνεκδ.) το άρωμα τού παραπάνω άνθους: *τσάι / κολόνια ~* Επίσης **γιασεμιά** (η) (σημ. 1) — (υποκ.) **γιασεμάκι** (το) (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. yaşemin < περσ. jasaman].

γιασεμόλαδο (το) (λόγ.) το ιασμέλαιο (βλ.λ.).

γιασμάκι (το) {χωρ. γεν.} καλύπτρα που σκεπάζει το κεφάλι και το μεγαλύτερο μέρος τού προσώπου των μουσουλμανίδων, για να μην εκτίθεται αυτό σε δημόσια θέα (πβ. λ. *φερετζές, τσαντόρ*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yasmak].

γιαταγάνι (το) {γιαταγαν-ιού | -ιών} μακρύ, πλατύ και καμπύλο στο μέρος τής αιχμής σπαθί των Τούρκων και των Αράβων. — (μεγεθ.) **γιαταγάνα** (η).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yatağan]

γιατάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) **1.** το στρώμα στο οποίο ξαπλώνει κανείς ή το κρεβάτι ΣΥΝ κλίνη **2.** (συνεκδ.) τόπος κατάλληλος για ύπνο ή ανάπαυση και κατ' επέκτ. τόπος διαμονής ΣΥΝ κατάλυμα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yatak]

γιατί σύνδ. **1.** (εισάγει ευθεία ή πλάγια ερώτηση) (α) για ποιον λόγο ή αιτία: *~ σου μίλησε απότομα;* (β) με ποιον σκοπό: *τον ρώτησες ~ ήρθε.* **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) για τον λόγο ότι, επειδή, διότι: *δεν διαβάζει πολύ, ~ δεν προλαβαίνει* **3.** **γιατί** (το) (α) η ερώτηση που αναφέρεται στην αιτία ενός πράγματος: *τα ατελείωτα ~ των παιδιών* ΣΥΝ ερώτημα, απορία (β) (συνεκδ.) η αιτία: *θέλουμε να βρούμε το ~ αυτής τής σύγκρουσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.
[ΕΤΥΜ Το ερωτηματικό μόριο *γιατί* (μεσν.) προέρχεται από την αρχ. φρ. *διὰ τί*, ενώ ο αιτιολογικός σύνδ. *γιατί* προέρχεται από τη φρ. *για ότι* (πβ. αρχ. *διότι* < *διὰ ὅτι*)].

γιατί – διότι – επειδή. Το **γιατί** χρησιμοποιείται σήμερα τόσο σε ερωτήσεις *(Γιατί έφυγε;)* όσο και σε αιτιολογικές προτάσεις *(Έφυγε, γιατί είχε δουλειά)*. Και στις δύο περιπτώσεις δηλώνει αιτία, αιτία συνδυασμένη με ερώτηση («ερώτηση μερικής αγνοίας») ή αιτία συνδυασμένη με απάντηση ή με τη διατύπωση μιας γνώμης / κρίσης («αιτιολογική πρόταση»). Το ερωτηματικό *γιατί* προήλθε από το *«διὰ τί»*, το αιτιολογικό *γιατί* προήλθε από το *«για ότι»* (όπως και το **διότι** < *διὰ ὅτι*). Τα συμφραζόμενα, κανονικά, συντελούν στο να αποφεύγεται ενδεχόμενη σύγχυση από τη διπλή σημασία και λειτουργία τής λέξης. Ωστόσο, για λόγους υφολογικούς περισσότερο (ποικιλίας τού λόγου και αποφυγής ενοχλητικών ή άσκοπων επαναλήψεων), μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το **διότι** στη θέση τού (αιτιολογικού) *γιατί*, εφόσον η αιτιολόγηση ακολουθεί, ή το

επειδή, εφόσον η αιτία προηγείται· *Δεν μπορεί να συμμετάσχει, διότι θα απουσιάζει – Επειδή θα απουσιάζει, δεν μπορεί να συμμετάσχει.* Συχνά, η χρήση τού ενός ή τού άλλου αιτιολογικού είναι ζήτημα ρυθμού στον λόγο ή και προσωπικών επιλογών τού ομιλητή. Γενικά, πάντως, όταν η αιτία αποτελεί το σκεπτικό στη διατύπωση ενός συλλογισμού δηλώνεται με το *επειδή* (ή και με τα **αφού, μια και / που** σε απλούστερο ύφος), ενώ όταν η αιτία αποτελεί το επακόλουθο ενός συλλογισμού, δηλώνεται με το *διότι*.

γιατρειά (η) (λαϊκ.) **1.** η θεραπεία: *η αρρώστια αυτή δεν έχει ~* (είναι αθεράπευτη) ΣΥΝ θεραπεία, ίαση **2.** (μτφ.) παρηγοριά και ανακούφιση, για να ξεπεραστεί μια δύσκολη κατάσταση: *ο χρόνος είναι η καλύτερη ~* ΣΥΝ φάρμακο, γιατρικό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἰατρεία* < αρχ *ἰατρεύω*].

γιατρεύω ρ. μετβ {γιάτρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** θεραπεύω: *~ αρρώστους* **2.** (μτφ.) ανακουφίζω: *ο χρόνος γιατρεύει τις πληγές* ΣΥΝ παρηγορώ, διορθώνω **3.** (μεσοπαθ ***γιατρεύομαι***) θεραπεύομαι, αναρρώνω ΣΥΝ αναλαμβάνω, γιαίνω. — **γιάτρεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἰατρεύω* < *ἰατρός*].

γιατρικό (το) (λαϊκ.) το φάρμακο
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἰατρικόν*, ουδ. τού επιθ *ἰατρικός*].

γιατρίνα (η) (λαϊκ.) η γυναίκα γιατρός. Επίσης (λαϊκ.) **γιάτρισσα** κ. **γιάτραινα** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

γιατρίνα – γιατρός – γιάτρισσα – γιάτραινα. Κοντά στον όρο η **ιατρός** (κάρτες, τηλεφωνικός κατάλογος, συνταγολόγιο κ.λπ.), χρησιμοποιείται ως κύρια λ. το ουσιαστικό **η γιατρός** για όλες τις προφορικές και γραπτές (πλην των αναφερομένων) χρήσεις τής γλώσσας. Η λ. **γιατρίνα**, που παλιότερα ήταν μόνο ανδρωνυμικό (η σύζυγος γιατρού), σήμερα χρησιμοποιείται σε απλούστερο προφορικό λόγο και στη θέση τού *«η γιατρός»*. Αντιθέτως, τόσο το **γιάτρισσα** όσο και το **γιάτραινα** αποτελούν τύπους τής λογοτεχνίας και των διαλέκτων και κατάλοιπα μιας προφορικής λαϊκότερης παράδοσης, που χρωματίζει ενίοτε τις λ. με τις σημασιολογικές αποχρώσεις τής λαϊκής, εμπειρικής θεραπεύτριας, τής κομπογιαννίτισσας ή ακόμη και τής μάγισσας!

γιατροπορεύω ρ. μετβ {γιατροπόρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (διαλεκτ.) παρέχω σε (κάποιον) πρώτες βοήθειες με πρόχειρα μέσα, μέχρι να έρθει ο γιατρός.

γιατρός κ (επίσ.) **ιατρός** (ο/η) **1.** πρόσωπο που έχει κάνει τις απαραίτητες σπουδές και διαθέτει τη σχετική άδεια για την άσκηση τής ιατρικής επιστήμης ΣΥΝ θεραπευτής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που λειτουργεί ανακουφιστικά και καταπραϋντικά στην ένταση των ψυχικών παθών: *ο χρόνος είναι ο καλύτερος ~*. — (υποκ.-μειωτ.) **γιατρουδάκι** (το), **γιατρουδάκος** κ **γιατρουλάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατρίνα, γυιος*
[ΕΤΥΜ μεσν. (με συνίζηση, πβ *εορτή > γιορτή, καρδία > καρδιά*) < αρχ. *ἰατρός* < θ *ἰα-* (< ρ. *ἰάομαι* «προσφέρω ιατρική φροντίδα, θεραπεύω») + επίθημα *-τρός* (μηδενισμ βαθμ. τού Ι.Ε *-ter: *πα-τέρ-α, θυγα-τέρ-α*). Το ρ *ἰά-ομαι* είναι αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. *ἰαίνω* «ευφραίνω, δροσίζω», οπότε *ἰά-ομαι* < *isa-jo-mai, πβ. σανσκρ iṣanyáti «προτρέπω, παρακινώ», λατ ira «οργή» (< *eis-a). Δεν αποκλείεται η σύνδ. με το επίθ. *ἱερός* (βλ λ.)].

γιατροσόφι (το) [μεσν] {χωρ. γεν.} **1.** πρακτικό εμπειρικό φάρμακο, παρασκευαζόμενο σύμφωνα με προφορικές συνταγές για τη θεραπεία ασθενειών: *τα ~ τής γιαγιάς* ΣΥΝ. γιατρικό, φάρμακο **2.** (συνεκδ) εμπειρικός τρόπος θεραπείας: *τα ~ δεν θεραπεύουν τις αρρώστιες* ΣΥΝ βάλσαμο. Επίσης (λόγ.) **ιατροσόφιο**.

γι' αυτό επίρρ · για τον λόγο, για την αιτία που μόλις αναφέρθηκε: *χτες έβρεχε, ~ δεν βγήκα έξω* || *~ σου λέω, πρέπει να πας οπωσδήποτε* || (+και) *δεν του συγχωρώ την προσβολή που μου έκανε, ~ και δεν του μίλησα, όταν τον είδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.

γιάφκα (η) {χωρ γεν πληθ.} κρησφύγετο για τη συγκέντρωση υλικού και τον σχεδιασμό παράνομων πράξεων από τα μέλη αντικαθεστωτικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων: *στη ~ των τρομοκρατών βρέθηκαν περίστροφα και προκηρύξεις*
[ΕΤΥΜ < ρωσ. javka]

γιαχνί (το) {άκλ.} τρόπος μαγειρέματος για κρέας, ψάρι, λαχανικά ή όσπρια, με κρεμμύδια τσιγαρισμένα μέσα σε λάδι και σάλτσα ντομάτας· (κ ως επίθ) *φασόλια / πατάτες ~*. — **γιαχνιστός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yahni < περσ. yaḫni «μαγειρευμένος (ιδ. για κρέας)»].

γίββωνας (ο) {γιββώνων} είδος πιθήκου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gibbon < γαλλ. gibbon, λ. τοπικής ινδικής γλ., την οποία έφερε στην Ευρώπη (μαζί με το φερώνυμο ζώο) ο Γάλλος J F Dupleix]

Γιβραλτάρ (το) (αγγλ Colony of Gibraltar = Αποικία τού Γιβραλτάρ) {άκλ.} **1.** ακρωτήριο στο Ν άκρο τής Ιβηρικής Χερσονήσου, που μαζί με την απέναντι βορειοαφρικανική ακτή ορίζει στενό πορθμό *(Πορθμός τού Γιβραλτάρ)*, ο οποίος συνδέει τον Ατλαντικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο Θάλασσα και χωρίζει την Ευρώπη από την Αφρική· αλλιώς *Στενά τού Γιβραλτάρ* (τα) κ. (αρχ.) *Ηράκλειες Στήλες* (οι) **2.** αυτόνομη πόλη και λιμάνι στο παραπάνω ακρωτήριο, που αποτελεί βρετανική αποικία.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Gibraltar < αραβ. Gibel al-Tarik «Όρος τού Ταρίκ», από τον φύλαρχο Gabal ibn Tarik, που κατέλαβε το ακρωτήριο και την πόλη το 711 μ.Χ Το Γιβραλτάρ αναγνωρίστηκε ως βρετανική αποικία το 1713]

γιγα- λεξικό πρόθημα το οποίο πολλαπλασιάζει μια ποσότητα επί ένα δισεκατομμύριο: *γιγα-μπάιτ, γιγα-χέρτς*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενές λεξικό πρόθημα, < αγγλ giga- (< ελλην. *γίγας*)].

γιγάκυκλος (ο) {-ου κ -ύκλου | -ων κ -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ μονάδα μέτρησης συχνότητας που ισούται με ένα δισεκατομμύριο χερτς (βλ λ.) το γιγαχέρτς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. gigacycle].

γιγαμπάιτ (το) {άκλ } ΠΛΗΡΟΦ η γιγαψηφιολέξη (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gigabyte (νόθο σύνθ.) Βλ λ *γιγα-, μπάιτ*].

γίγαντας (ο) {γιγάντων}, **γιγάντισσα** (η) {γιγαντισσών} **1.** ον με ανθρώπινη μορφή, αλλά με υπεράνθρωπο μέγεθος και δύναμη **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για το μεγάλο του μέγεθος ή και τη μεγάλη του δύναμη: *αγώνας μεταξύ γιγάντων* || *οι γίγαντες τής υψηλής τεχνολογίας* || *οικονομικός ~* || *ο ~ τής αυτοκινητοβιομηχανίας* ΣΥΝ κολοσσός, μεγαθήριο ΑΝΤ νάνος **3.** (μτφ) πρόσωπο που ξεχωρίζει για την υψίστης σημασίας προσφορά του και το αξεπέραστο έργο του *ο ~ τής έβδομης τέχνης / τού πνεύματος* **4.** ΑΣΤΡΟΝ ονομασία πολύ λαμπρού αστέρα ερυθρής απόχρωσης *(κόκκινος γίγαντας)*, βλ λ *αστέρας* ΑΝΤ νάνος **5.** (με κεφ.) ΜΥΘΟΛ καθένας από τους γυιους τής Γαίας και τού Ουρανού, που είχαν τεράστιες διαστάσεις και εξοντώθηκαν από τους θεούς τού Ολύμπου, όταν στράφηκαν εναντίον τους (κατά τη Γιγαντομαχία) • **6.** ***γίγαντες*** (οι) μεγάλα ξερά φασόλια συνήθ. μαγειρεμένα στον φούρνο ως λαδερό φαγητό. Επίσης (λόγ.) **γίγας** {γίγαντος}.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγαντιαίος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γίγας, -αντος* < **γί-γαντ-ς*, αναδιπλασιασμένος τ. προελλην. θέματος, αγν. ετύμου. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ giant, γαλλ géant, γερμ Gigant κ ά.].

γιγάντειος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *γιγάντιος*) [μτγν.] γιγαντιαίος (βλ.λ): *~ διαστάσεις* || (μτφ.) *~ έργο / επίτευγμα* || *~ κινητοποίηση τής αστυνομίας / προσπάθεια*. Επίσης **γιγάντινος**, -η, -ο κ. **γιγαντένιος**, -ια, -ιο.

γιγάντειος ή γιγάντιος; Τα επίθετα σε -ios από πρόσωπα γράφονται με *-ει-* **(-ειος)**: *Όμηρος – Ομήρειος, Πυθαγόρας – Πυθαγόρειος. Επίκουρος – Επικούρειος* κ.λπ. Έτσι και από το *Γίγας* (όνομα αρχαίων μυθικών όντων) πλάστηκε στην Αρχαία το **Γιγάντειος**. (Η γραφή με *-ι-* **γιγάντιος** δεν είναι ορθή). Ήδη αρχαίο και με την ίδια σημασία είναι το **γιγαντιαίος**, ενώ τα **γιγάντινος** και **γιγαντένιος** είναι νεότεροι σχηματισμοί.

γιγάντεμα (το) ➝ γιγαντώνω

γιγαντεύω ρ. ➝ γιγαντώνω

γιγαντιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ταιριάζει ως προς το μέγεθος ή τα εξωτερικά χαρακτηριστικά σε γίγαντα γιγάντειος: *~ ανάστημα / κτήριο / διαστάσεις* ΣΥΝ πελώριος, θεόρατος, πανύψηλος **2.** πάρα πολύ μεγάλος, αυτός που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα *~ πρόοδος* **3.** (για έργα ή ενέργειες) αυτός που απαιτεί υπεράνθρωπη δύναμη για την πραγμάτωσή του: *~ κινητοποίηση / επιχείρηση* **4.** πολύ μεγάλης σημασίας, που βρίσκεται στην κορυφή μεταξύ των ομοίων του: *~ μορφή τού θεάτρου*. — **γιγαντιαία** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*.

γιγαντισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ παθολογική υπερανάπτυξη τού αναστήματος ή τού μεγέθους ορισμένων τμημάτων τού ανθρώπινου σώματος **2.** (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη ή επέκταση πέρα από τα φυσιολογικά όρια. *ο ~ των σύγχρονων αστικών κέντρων* || *«κολοσσιαίοι επιχειρηματικοί όμιλοι ενθαρρύνονται προς τον ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ gigantism].

γιγαντοαφίσα (η) {γιγαντοαφισών} η πολύ μεγάλου μεγέθους διαφημιστική αφίσα (που τοποθετείται συνήθ. σε περίοπτα σημεία).

γιγαντομαχία (η) [αρχ.] {γιγαντομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ ο πόλεμος των Γιγάντων εναντίον των θεών τού Ολύμπου **2.** (συνήθ. μτφ.) ο αγώνας μεταξύ δύο εξίσου ισχυρών αντιπάλων

γιγαντοοθόνη (η) {γιγαντοοθονών} η πολύ μεγάλων διαστάσεων οθόνη για την προβολή θεαμάτων σε ανοικτό χώρο: *τον μεγάλο τελικό παρακολούθησε πλήθος κόσμου σε ~ στην κεντρική πλατεία τού Μιλάνου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. giant screen].

γιγαντόσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μοιάζει με γίγαντα ως προς τις σωματικές του διαστάσεις, ο υπερβολικά μεγαλόσωμος ΑΝΤ. μικρόσωμος

γιγαντώνω ρ. μετβ. [1887] {γιγάντω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι) γιγαντιαίες διαστάσεις, μεγαλώνω πάρα πολύ *γιγαντώθηκε ο πόθος τους για λευτεριά* Επίσης **γιγαντεύω** [1896]. — **γιγάντεμα** (το) κ **γιγάντωση** (η).

γιγαχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *γιγαχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ ο γιγάκυκλος (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ < αγγλ gigahertz (νόθο σύνθ.). Βλ λ *γιγα-, χερτς*].

γιγαψηφιολέξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων που αντιστοιχεί σε ένα δισεκατομμύριο χαρακτήρες
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ gigabyte]

γίγνεσθαι (το) {άκλ.} **1.** ΦΙΛΟΣ η προοδευτική κίνηση στην οποία υποβάλλεται ο κόσμος και τα στοιχεία που τον απαρτίζουν περνώντας από τη στατική κατάσταση τού «είναι» στη δυναμική εξελικτική πορεία των μεταβολών και των νέων γενέσεων· ΦΡ ***εν τω γίγνεσθαι*** *(ἐν τῷ γίγνεσθαι)* σε διαδικασία εξέλιξης, μεταβολών και διαμόρφωσης νέων καταστάσεων **2.** η εξελικτική διαδικασία σε κάποιον τομέα· *το ιστορικό / πολιτικό / λογοτεχνικό ~*
[ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. απρφ ενεστώτα τού ρ *γίγνομαι*].

γίδα (η) {γιδών} ευκίνητο μηρυκαστικό ζώο με χοντρά κέρατα, συγγενές με το πρόβατο, που ζει σε ορεινές περιοχές και εμφανίζεται εξημερωμένο σε πολλές κατοικίδιες ποικιλίες ως το θηλυκό τού τράγου ΣΥΝ. κατσίκα. — (υποκ.) **γιδούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*.
[ΕΤΥΜ μεσν , μεγεθ. τού ουσ. *γίδι* (βλ λ)].

γιδάρης (ο) {γιδάρηδες} πρόσωπο που βόσκει γίδια, ο γιδοβοσκός.

γιδήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από γίδα: ~ *προβιά*. Επίσης **γίδινος**, -η, -ο [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*, *χοιρινός*

γίδι (το) {γιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το νεογνό τής γίδας, το κατσικάκι ΦΡ (μτφ.) ***κουρεμένο γίδι*** αυτός που έχει πολύ κοντά, στραβοκομμένα μαλλιά **2.** ***γίδια*** (τα) κοπάδι αποτελούμενο από γίδες και τράγους ανεξαρτήτως ηλικίας· *μπήκαν τα ~ στο μαντρί* • **3.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν έχει τρόπους, που είναι άξεστος και αγροίκος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αἰγίδιον*, υποκ τού *αἴξ, αἰγός* Βλ κ *αίγα*]

γιδοβοσκός (ο) [μεσν.] αυτός που βόσκει γίδια, ο γιδάρης ΣΥΝ αιγοβοσκός.

γιδόμαλλο (το) (λαϊκ.) μαλλί γίδας ΣΥΝ (λόγ.) αιγότριχα

γιδοπρόβατα (τα) {γιδοπροβάτων} (περιληπτ.) σύνολο από γίδια και πρόβατα ΣΥΝ αιγοπρόβατα

γιδόστρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεινός δρόμος, στενός, ανηφορικός και απότομος, που μόνο κατσίκια μπορούν να διασχίσουν ΣΥΝ κατσικόδρομος. Επίσης **γιδόστρατο** (το).

γιδοτόμαρο (το) το δέρμα γίδας ή τράγου ΣΥΝ κατσικόδερμα, (λόγ.) αιγόδερμα

γιδότοπος (ο) {γιδοτόπων} τόπος ορεινός και ανώμαλος, κατάλληλος για τη βοσκή γιδιών, ακατάλληλος να κατοικηθεί από ανθρώπους. Επίσης **γιδοτόπι** (το).

γιεγιές (ο) ‣ γεγές

γιεν (το) ‣ γεν

γιέσμαν (ο) ‣ γέσμαν

γιλέκο κ. **γελέκο** (το) ανδρικό ή γυναικείο ένδυμα χωρίς μανίκια, με μήκος μέχρι το ύψος τής μέσης, που συνήθ. κουμπώνει μπροστά και φοριέται κάτω από σακάκι ή μόνο του πάνω από πουκάμισο. — (υποκ.) **γιλεκάκι** κ. **γελεκάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ < τουρκ yelek]

γινάτι κ. **ινάτι** (το) {γινατ-ιού | -ιών} **1.** το πείσμα, η ισχυρογνωμοσύνη: *έλα, άσε τώρα τα ~* ΣΥΝ καπρίτσιο **2.** (ειδικότ.) η εχθρική διάθεση απέναντι σε κάποιον, που προέρχεται από πείσμα· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***το γινάτι βγάζει μάτι*** το πείσμα μπορεί να πλήξει τελικά τον ίδιο τον ισχυρογνώμονα, αυτόν που δεν υποχωρεί (β) ***(κάποιος) το κρατάει γινάτι*** (κάποιος) τηρεί εχθρική στάση απέναντι σε άλλον από πείσμα για κάτι που του έκανε
[ΕΤΥΜ < τουρκ inat]

γίνομαι ρ συνδετ. αποθ. {έγινα (να/θα γίνω) κ. (λαϊκ.) γίνηκα (να/θα γινώ / γενώ), γινωμένος} **1.** αποτελώ το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας παραγωγής, αποκτώ συγκεκριμένη ύπαρξη, υπόσταση, μορφή *η Νιγηρία έγινε ανεξάρτητο κράτος στα 1960* || *διάφορες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί για το πώς έγινε ο κόσμος* || *το φαγητό δεν έγινε ακόμα* || *πότε έγινε αυτό το σπίτι*, ΣΥΝ δημιουργούμαι, (ειδικά για προϊόντα) παράγομαι, κατασκευάζομαι, φτειάχνομαι • **2.** εμφανίζω συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή ιδιότητες, περιέρχομαι σε ορισμένη κατάσταση: ~ *κόκκινος από τον θυμό / πρώτης τάξεως επαγγελματίας / χρήσιμος / μεγάλος και τρανός* ΣΥΝ είμαι, καθίσταμαι, διαμορφώνομαι ΦΡ (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** αλλάζω ριζικά· *μετά τη θεραπεία που έκανε, έγινε άλλος άνθρωπος!* || *το πάθημά του τον ωφέλησε, έγινε άλλος άνθρωπος* (β) ***γίνομαι βαπόρι / Τούρκος / θηρίο (ανήμερο) / μπαρούτι / μπουρλότο / έξω φρενών*** εξοργίζομαι (γ) ***γίνομαι πετσί και κόκκαλο*** αδυνατίζω πάρα πολύ (δ) ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** επιβαρύνω κάποιον (με την παρουσία μου, τις απαιτήσεις μου κ.λπ.) να *μη σας γίνομαι βάρος, θα μείνω σε ξενοδοχείο* (ε) ***γίνομαι καπνός / άφαντος / λούης*** το βάζω στα πόδια, εξαφανίζομαι, χάνομαι, *μόλις είδε τους αστυνομικούς να έρχονται, έγινε καπνός* ΣΥΝ μην τον είδατε **3.** μεταβάλλομαι σε (κάτι), παίρνω άλλη, καινούργια μορφή *όταν βράζει το νερό, γίνεται ατμός* || *ο πύργος έγινε ξενοδοχείο* || (παροιμ.) *το αίμα νερό δεν γίνεται* (οι συγγενικοί δεσμοί διατηρούνται πάντα ισχυροί) ΣΥΝ μετατρέπομαι, αλλάζω, εξελίσσομαι **4.** (κακόσ.) καταλήγω σε κατάσταση ή μορφή υποδεέστερη τής αρχικής· *πώς έγινες έτσι;* || ~ *από δήμαρχος κλητήρας* ΣΥΝ καταντώ • **5.** συμβαίνω, λαμβάνω χώρα. *Τι γίνεται εδώ πέρα, Γιατί τόση φασαρία;* || *έγινε τίποτε;* || *το κακό δεν θέλει πολύ να γίνει* || *πότε θα γίνουν οι γάμοι;* || *έγινε μεγάλη φασαρία / σεισμός / ένα σοβαρό ατύχημα* || *γίνεται τής τρελής / τής κακομοίρας* (για μεγάλη αναστάτωση, παράλογη κατάσταση) || *ό,τι γίνεται δεν ξεγίνεται* (δεν μπορεί να αλλάξει κάτι που έχει ήδη συμβεί) || *κάτι γίνεται μ' αυτούς τους δύο* || *τι γίνεται*, (σε χαιρετισμό αντί τού *τι κάνεις;*) ΣΥΝ πραγματοποιούμαι, συντελούμαι, διεξάγομαι ΦΡ (α) ***κουβέντα / λόγος να γίνεται*** γίνονται άσκοπες συζητήσεις, χωρίς κανένα αποτέλεσμα (β) ***δεν έγινε τίποτα*** (i) δεν πειράζει *μη στενοχωριέσαι, ~!* (ii) δεν υπήρξε αποτέλεσμα: *προσπαθήσαμε πολύ, αλλά τελικά ~* (γ) ***τι να γίνει;*** για την έκφραση αμηχανίας ή αδιεξόδου ~: *Έτσι είναι η ζωή!* (δ) ***ό,τι έγινε έγινε / ο γέγονε γέγονε*** *(ὃ γέγονε γέγονε)* για κάτι που έχει συντελεστεί και δεν μπορεί να αλλάξει πλέον ως σχόλιο για να μην ασχολείται πλέον κάποιος με ό,τι συνέβη, για να δοθεί τέρμα σε συζήτηση σχετικά με κάτι που συνέβη κ.λπ.: ~, *από 'δώ και μπρος να δούμε τι θα κάνουμε* (ε) ***τι θα γίνει;*** για να δηλωθεί ανυπομονησία ή αγανάκτηση: ~, *θα φύγουμε καμιά φορά*, || ~, *θα κρατήσει για πολύ αυτή η ιστορία:* (στ) ***και τι έγινε;*** για να δηλώσουμε ότι κάτι δεν μας ενδιαφέρει ή δεν το θεωρούμε σημαντικό *Εντάξει, δεν ήρθε ~. Θα πάμε οι δυο μας* (ζ) ***(και) κάτι έγινε*** για κάτι ασήμαντο *Σιγά το έξοδο! Θα δίνεις δύο χιλιάρικα τον μήνα και ~!* ΣΥΝ σιγά το πράμα **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, σε φρ όπως ***τι μου γίνεσαι; – τι έγινες τόσα χρόνια;*** ΣΥΝ είμαι, κάνω • **7.** (για καρπούς) ωριμάζω *πότε γίνονται οι φράουλες;* || *φρούτα γινωμένα* ΣΥΝ μεστώνω • **8.** (για αριθμητικά μεγέθη) φθάνω σε συγκεκριμένη αριθμητική μονάδα: *μαζί με τον αδελφό σου γινόμαστε πέντε* • **9.** (απρόσ **γίνεται**) (+να) (α) αρμόζει, είναι πρέπον, ταιριάζει να: ~ *κορίτσι πράγμα να είναι έξω από το σπίτι τέτοια ώρα;* (β) είναι δυνατόν, είναι πραγματοποιήσιμο: ~ *να έρθετε λίγο νωρίτερα;* ΦΡ ***δεν ξέρω τι μου γίνεται*** (α) βρίσκομαι σε πλήρη άγνοια (β) βρίσκομαι σε σύγχυση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, γεννώ, θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γίγνομαι*, αναδιπλασιασμένος τ. *(γί-γν-ομαι)* θέματος -γν-, μηδενισμ. βαθμ τού Ι.Ε. *gen-, πβ λατ gigno «γεννώ», σανσκρ jánas «γένος», γαλλ. génération «γενεά», ισπ gente «άνθρωποι» (περιληπτ.), αγγλ kin «γένος» κ.ά. Ομόρρ *γέν-ος, γεν-ικός, γόνος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *gene-, δισύλλ ρίζα), *γένε-σις (-η), γενέθλιος, γνή-σιος* (βλ.λ.), *γέν-να, γεν-νῶ, γεννα-ῖος* κ.ά. Η μεταβολή *γίνομαι < γίγνομαι* οφείλεται σε ανομοιωτική αποβολή τού -γ- και αντέκταση τού -ι-. Οι φρ. *γίνομαι άφαντος* και *γίνεται λόγος (για κάτι)* είναι ήδη μεσν.].

γινόμενο (το) {γινομέν-ου | -ων} ΜΑΘ το αποτέλεσμα τού πολλαπλασιασμού δύο ή περισσοτέρων αριθμών, πινάκων κ.λπ *στον πολλαπλασιασμό 3 x 5 το ~ είναι 15* || ~ *πολλών παραγόντων* || ~ *αριθμού επί διάνυσμα*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γινόμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ ενεστ τού αρχ *γίγνομαι*].

Γίντις (η/τα) {άκλ.} η γερμανοεβραϊκή γλώσσα
[ΕΤΥΜ < γίντις yidish (daytsch) < γερμ. Jüddisch Deutsch «Γερμανοεβραϊκά»]

γίνωμα (το) {γινώματος | χωρ πληθ} το ωρίμασμα (καρπού).
[ΕΤΥΜ < *γίν(ομαι)* + παραγ επίθημα *-ωμα* (που ξεκίνησε από ρ. σε *-ώνω* < αρχ. *-όω*, πβ κ. *σάρ-ωμα – σαρ-ώνω*)].

γινωμένος, -η, -ο (για καρπό) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *γιαρμάς*.
[ΕΤΥΜ < *γίν(ομαι)* + επίθημα μτχ. *-ωμένος* (που ξεκίνησε από ρ. σε *-ώνω*), βλ κ. *γίνωμα*)]

γιογιό[1] (το) {άκλ} το καθοίκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]

γιογιό[2] (το) παιχνίδι που αποτελείται από ένα ξύλινο ή πλαστικό μασούρι με ένα νήμα περασμένο γύρω από αυτό, ώστε κρατώντας το κανείς από την άκρη του και τινάζοντάς το ρυθμικά, να το τυλίγει και να το ξετυλίγει ανεβοκατεβάζοντας το μασούρι
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, ίσως από εμπορική ονομασία παιχνιδιού που έχει την αφετηρία του στις Φιλιππίνες].

γιόγκα (η) {άκλ} **1.** ινδικό φιλοσοφικό σύστημα, που διδάσκει την ένωση τού Εγώ με το Υπέρτατο Ον με την κυριαρχία τού ανθρώπου στις σωματικές και πνευματικές του λειτουργίες **2.** (ειδικότ.) σειρά ασκήσεων αναπνοής, σωματικών στάσεων και (ατομικού ή ομαδικού) διαλογισμού για την αυτεπιβολή τού ανθρώπου στο σώμα και το πνεύμα του
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yoga < σανσκρ yoga «ζεύξη, ένωση», ρ. yunakti «ενώνει»].

γιόγκι (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει ασπαστεί το φιλοσοφικό σύστημα τής γιόγκα και το εφαρμόζει στην πράξη
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yogi].

γιογουρτλού κ. **γιαουρτλού** (το) {άκλ} φαγητό τουρκικής προέλευσης, που παρασκευάζεται από κρέας, το οποίο τοποθετείται πάνω σε ψημένες πικάντικες πίτες μέσα σε ποσότητα γιαουρτιού και γαρνίρεται με ψητές ντομάτες, κρεμμύδι και διάφορα μυρωδικά.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yoğurtlu]

γιοκ επίρρ.· όχι, τίποτα· συνήθ εμφατ σε οικείο λόγο για τη δήλωση τής έλλειψης, απουσίας ή ανυπαρξίας κάποιου πράγματος ή προσώπου *σήμερα δεν πρόλαβα να μαγειρέψω συνεπώς, φαγητό ~!* || *«στη φωτογράφιση της υπήρχε πολύ επαγγελματική φωτογραφία, καλά φωτισμένη, σωστά ρούχα, αλλά φυσικότητα ~!»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yok].

γιόκας (ο) → γυιόκας

γιόμα (το) {χωρ γεν. κ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο πρωί και το μεσημέρι ή και το μεσημέρι: *«γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το ~»* (δημοτ τραγ.) **2.** (συνεκδ.) το γεύμα
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γεῦμα*]

γιοματάρι (το) {χωρ γεν.} βαρελήσιο κρασί που ανοίχτηκε πρόσφατα.
[ΕΤΥΜ < *γιομάτος* + επίθημα *-άρι*]

γιομάτος, -η, -ο → γεμάτος

γιομίζω ρ ‣ γεμίζω

γιορντάνι (το) {χωρ γεν} (λαϊκ.) περιδέραιο αποτελούμενο από αλυσίδα με χρυσά ή ασημένια νομίσματα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ gerdan «λαιμός» (πβ κ. gerdanlık «περιδέραιο») < περσ. gardan].

γιορτάζω ρ αμετβ. κ. μετβ {γιόρτασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (συνήθ για την ονομαστική γιορτή κάποιου ή την επέτειο γεγονότος) έχω γιορτή: *μετά τη μεγάλη νίκη γιορτάζει όλη η χώρα* ♦ **2.** (μετβ.) τιμώ την επέτειο γεγονότος σε συγκεκριμένη ημερομηνία με πανηγυρικές και ειδικές κατά περίπτωση τελετές· *στις 25 Μαρτίου γιορτάζουμε την Επανάσταση τού 1821 και τον Ευαγγελισμό τής Θεοτόκου* (βλ. κ. λ. *εορτάζω*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἑορτάζω*]

γιορτάσι (το) {γιορτασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι, το πανηγύρι σε ανάμνηση επετείου χαρμόσυνου γεγονότος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἑορτάσειν*, απρφ μέλλ. τού ρ *ἑορτάζω*]

γιορτασμός (ο) ‣ εορτασμός

γιορταστής (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή, σε εορταστική εκδήλωση (βλ κ λ *εορταστής*)

γιορταστικός, -ή, -ό αυτός που ταιριάζει και εκφράζει τον πανηγυρικό χαρακτήρα μιας γιορτής ~ *εκδηλώσεις / ατμόσφαιρα / όψη* (βλ κ. λ *εορταστικός*) — **γιορταστικά** επίρρ

γιορτή (η) **1.** ημέρα καθορισμένη σύμφωνα με τον νόμο ή ανάλογα

προς τα κατά τόπους έθιμα, που είναι αφιερωμένη στον πανηγυρισμό επετείου *εθνική / σχολική / τοπική* ~ **2.** (ειδικότ.) ημέρα καθορισμένη σύμφωνα προς το θρησκευτικό εορτολόγιο, αφιερωμένη στη μνήμη αγίου ή αγίας ή στην ανάμνηση θρησκευτικού γεγονότος: *η ~ τού Αγίου Νικολάου είναι στις 6 Δεκεμβρίου* **3.** (συνεκδ.) η ονομαστική εορτή (κάποιου) *η ~ τής Μαρίας, τής φίλης μου, είναι τον Δεκαπενταύγουστο* **4.** τελετή, πανηγυρική εκδήλωση που γίνεται σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή για τον εορτασμό γεγονότος, χωρίς να επαναλαμβάνεται σε περιοδικά διαστήματα *έγινε μια μεγάλη ~ για τον αρραβώνα των παιδιών τους* ΣΥΝ τελετή, φιέστα **5.** (μτφ.) κατάσταση μεγάλης χαράς και εσωτερικής αγαλλίασης *ο έρωτας είναι ~ των αισθήσεων* ΣΥΝ πανηγύρι ● **6.** η αργία: *δεν δουλεύουμε σήμερα, είναι ~*· ΦΡ ***Κυριακή κοντή γιορτή*** (i) για να δηλωθεί ότι η Κυριακή είναι μια σύντομη αργία (ii) για γεγονός με αβέβαιο αποτέλεσμα, τού οποίου πλησιάζει σύντομα η επαλήθευση ή η διάψευση (επομένως δεν χρειάζεται να αναλώνεται κανείς σε συζητήσεις γι' αυτό): *την Παρασκευή που μας έρχεται, βγαίνουν τα αποτελέσματα των γενικών εξετάσεων ~!* **7. *γιορτές*** (οι) (συνηθ.) η εορταστική περίοδος των Χριστουγέννων, τής Πρωτοχρονιάς και τού Πάσχα: *πού θα πάτε φέτος τις ~*, ‖ *τις ~ οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το κλεινόν άστυ* (βλ. κ. λ. *εορτή*). — (υποκ.) **γιορτούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *έορτή* < **Fe-Fορτά* (με ανομοίωση τού δεύτερου -*F*- και μετατροπή τού πρώτου F- σε δασεία), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *έρανος*]

γιορτινός, -ή, -ό 1. αυτός που ταιριάζει στο κλίμα των γιορτών, *~ ατμόσφαιρα / τραπέζι* **2. *γιορτινά*** (τα) ρούχα επίσημα, που δεν φοριούνται κάθε μέρα ΣΥΝ επίσημα, τα καλά. Επίσης **γιορτιάτικος**, -η, -ο

γιος (ο) ‣ γυιος

γιοτ (το) {άκλ.} ελλην *θαλαμηγός* ιδιωτικό πολυτελές σκάφος αναψυχής μεγάλων διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yacht < παλαιότ. ολλ. jaght, που αποσπάστηκε από το ουσ. jaghtschiff «καταδιωκτικό πλοίο»].

γιουβαρλάκια κ. **γιουβαρελάκια** (τα) {χωρ. γεν.} φαγητό από μείγμα κιμά με ρύζι και καρυκεύματα πλασμένο σε μικρές μπάλες και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα ~ *αβγολέμονο*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yuvarlak «σφαιρικός»]

γιουβέτσι κ. **γκιουβέτσι** (το) {γιουβετσ-ιού | -ιών} **1.** πλατύ και ρηχό πήλινο σκεύος για φαγητά φούρνου **2.** φαγητό που ψήνεται στον φούρνο και αποτελείται από κρέας κοκκινιστό με ζυμαρικά — (υποκ.) **γιουβετσάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. güveç].

Γιουγκοσλαβία (η) (σερβ. Federativna Republika Jugoslavija = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας) (παλαιότ.) η Σοσιαλιστική Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, που την αποτελούσαν έξι ομόσπονδες δημοκρατίες: Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σλοβενία, «Μακεδονία» (τα Σκόπια), Μαυροβούνιο (βλ. κ. *Σερβία και Μαυροβούνιο*) **Γιουγκοσλάβος** (ο), **Γιουγκοσλάβα** (η), **γιουγκοσλαβικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **γιουγκοσλάβικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ. Jugoslavija «Νοτιοσλαβία» < jug «νότος» + slavija «Σλαβία»].

γιούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αειθαλές καλλωπιστικό φυτό με ξυλώδη κορμό και μακριά λογχοειδή φύλλα
[ΕΤΥΜ < νεολατ. yucca < ισπ. yuca, από γλώσσα τής Καραϊβικής].

γιουκαλίλι κ. **γιουκαλέλι** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ έγχορδο μουσικό όργανο στο σχήμα κιθάρας, με μακρύ μπράτσο και τέσσερεις χορδές, ιδιαίτερα διαδεδομένο στα νησιά τής Χαβάης.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. ukulele < χαβανέζ. 'ukulele «ψύλλος» (< 'uku «ψύλλος» + lele «πηδώ»), προσωνυμία τού Βρετανού αξιωματικού E. Purvis, ο οποίος διέδωσε το όργανο αυτό].

γιούκος[1] (ο) (λαϊκ.) στοίβα από σεντόνια, κουβέρτες, στρώματα, παπλώματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yük «φορτίο, σωρός»]

γιούκος[2] (ο) (λαϊκ.) χώρος σε κοίλωμα τοίχου, όπου τοποθετείται ο γιούκος[1]. Επίσης **γιούκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. oyuk «κοίλος, εσκαμμένος»]

Γιούλης (ο) ‣ Ιούλιος

γιούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογοτ.) ο μενεξές
[ΕΤΥΜ < *ιούλι*, με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού [j-], υποκ. τού αρχ. *ἴον* (βλ. λ.)].

Γιούνης (ο) ‣ Ιούνιος

γιούνισεξ επίθ. {άκλ.} (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι κοινός και για τα δύο φύλα: *μπλούζα ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. unisex].

γιούπι! επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό και συχνά συνοδεύεται από έντονες κινήσεις των χεριών που δηλώνουν χαρά και ικανοποίηση
[ΕΤΥΜ < γαλλ. youpi / yupi < youp, με την επίδρ. τού αγγλ. whoopee < whoop «αναφωνώ από ενθουσιασμό» < μέσ. αγγλ. whopen < μέσ. γαλλ. houper, ηχομιμητικής προελ.]

Γιούρα (η) η Γυάρος (βλ.λ.).

γιούργια (η) {άκλ.} (λαϊκ.) η έφοδος, η επίθεση.
[ΕΤΥΜ Πιθ. συνδέεται με το τουρκ. yuruyüs «περπάτημα, πεζοπορία – έφοδος»].

Γιουροβίζιον (η) **1.** (αγγλ. Eurovision / E.B.U. = European Broadcasting Union) το οργανωτικό και τεχνικό κέντρο τής Ευρωπαϊκής Ραδιοτηλεοπτικής Ένωσης, μέλη τής οποίας αποτελούν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί τής Ευρώπης και η οποία έχει ως σκοπό την ανταλλαγή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων μεταξύ των μελών της **2.** (συνεκδ.) ο διαγωνισμός τραγουδιού που διοργανώνεται από την παραπάνω Ένωση: *η ελληνική συμμετοχή στη ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Eurovision < Euro- (< Europe «Ευρώπη») + vision «όψη, θέαση»]

Γιουροπόλ (η) {άκλ.} (αγγλ. Europol) η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία, η οποία αποτελεί έναν υπερεθνικό οργανισμό που έχει συσταθεί σε διακυβερνητικό πλαίσιο με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση όλων των σοβαρών μορφών εγκληματικότητας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Europol(ice) «Ευρω-αστυνομία»]

Γιουροστάτ (η) {άκλ.} (αγγλ. Eurostat) η Στατιστική Υπηρεσία τής Ευρωπαϊκής Ένωσης
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eurostat(istics) «Ευρω-στατιστική»]

γιουρούσι (το) {γιουρουσ-ιού | -ιών} σφοδρή έφοδος, βίαιη εφόρμηση ΣΥΝ επίθεση
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yürüyüs «περπάτημα, πεζοπορία - έφοδος»]

γιούσουρι (το) {άκλ.} μαύρο κοράλλι.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yusur]

γιουσουρούμ (το) {άκλ.} περιοχή στην οποία βρίσκονται συγκεντρωμένα πολλά παλαιοπωλεία: *το ~ στο Μοναστηράκι*.
[ΕΤΥΜ Από το επώνυμο τού Εβραίου παλαιοπώλη *Ηλία Γιουσουρούμ*, ο οποίος ήλθε στην Αθήνα από τη Σμύρνη στα τέλη τού 19ου αι. και μαζί με τους αδελφούς του ίδρυσε το πρώτο παλαιοπωλείο στο Μοναστηράκι]

γιούχα επιφών. **1.** έκφραση αποδοκιμασίας και κοροϊδίας ΑΝΤ ζήτω **2. *γιούχα*** (τα) οι γιουχαϊσμοί
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yuha]

γιουχαΐζω ρ. μετβ. {γιουχάισ-α, -τηκα, -μένος} αποδοκιμάζω (κάποιον) με φωνές και σφυρίγματα, τον κοροϊδεύω και δεν τον αφήνω να μιλήσει: *γιουχαΐστηκε από τους ίδιους τους οπαδούς τού κόμματός του* ΣΥΝ σφυρίζω, αποδοκιμάζω. Επίσης **γιουχάρω**. — **γιουχάισμα** (το) κ. **γιουχαϊσμός** (ο)

γιοφύλλι (το) {χωρ. γεν.} η αγριοβιολέτα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἴον* (με ανάπτυξη ευφωνικού *γ*-) + *φύλλο*].

γιοφύρι (το) ‣ γεφύρι

γιρλάντα (η) {γιρλαντών} **1.** στεφάνι ή ταινία από λουλούδια, φύλλα ή άλλο υλικό, που φοριέται ως στολίδι ή κρεμιέται από ορισμένο σημείο για τη διακόσμηση μιας επιφάνειας **2.** σχηματική απεικόνιση σειράς από άνθη ή άλλα φυτικά στοιχεία πάνω σε κέντημα ως διακοσμητική μπορντούρα
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. ghirlanda < μεσν. γαλλ. garlande, αγν. ετύμου]

Γιώργος (ο) → Γεώργιος

γιωτ (το) ‣ γιοτ

γιώτα κ. (λόγ.) **ιώτα** (το) {άκλ.} Ι, ι το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ ***δεν αλλάζω ούτε ένα γιώτα*** δεν κάνω την ελάχιστη αλλαγή σε κάτι που έχω ήδη πει ή γράψει (βλ. κ. λ. *αριθμός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἰῶτα* < σημιτ. yōd «χέρι»]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα γράμματα τού αλφαβήτου είναι κανονικώς ουδετέρου γένους, παίρνοντας το γένος τής λ. **γράμμα**, με την οποία συνεκφέρονται: *το γράμμα άλφα* > **το άλφα**, *το γράμμα βήτα* > **το βήτα** κ.ο.κ. Στους βυζαντινούς χρόνους από το **ή αλφάβητος** ελέχθησαν τα γράμματα και σε θηλυκό γένος (η άλφα, η βήτα κ.λπ.). Έτσι ελέχθη και **η γιώτα** σε θηλυκό γένος. Συνέπεια αυτού ελέχθη (σε γένος θηλυκό) και **η υπογεγραμμένη (ιώτα)** αντί τού παλαιοτέρου *τὸ ὑπογεγραμμένον ἰῶτα*. Πρόκειται για το *ι* των διφθόγγων στο τέλος κυρ. των λέξεων - στη δοτική κυρ. των ονομάτων και την υποτακτική τού ρήματος - που αρχικά «παρεγράφετο» (γραφόταν δίπλα) και αργότερα (τον 12ο αιώνα) **υπεγράφετο**: *τῆι ἡμέραι* > *τῇ ἡμέρᾳ*, *ἵνα γράφηι* > *ἵνα γράφῃ*

γιωτακισμός (ο) ‣ ιωτακισμός

γιωτάς (ο) {γιωτάδες} (στη στρατιωτική αργκό) αυτός που έχει κριθεί ακατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος και κάνει συνήθως βοηθητικές εργασίες
[ΕΤΥΜ < *γιώτα*, από το αρχικό γράμμα Ι τής λ. *ικανός*, με την οποία σημειώνεται ο βαθμός ικανότητας κάθε στρατευσίμου (I_1, I_2 = πλήρης ικανότητα· I_3, I_4 = βοηθητικές υπηρεσίες I_5 = απαλλαγή) ανάλογα με την ύπαρξη προβλημάτων υγείας]

γιωταχής (ο) {γιωταχήδες} πρόσωπο που διαθέτει επιβατικό αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (που δηλώνεται με τα αρχικά Ι.Χ.): *ο δακτύλιος αποτελεί το μόνιμο πρόβλημα των Αθηναίων ~*.

γιωταχί (το) {άκλ.} αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (από τα αρχικά Ι.Χ.), κατ' αντιδιαστολή προς τα οχήματα δημοσίας χρήσεως (Δ.Χ.)

-γκ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*

> **-γκ- ή -γγ-; ορθογραφία.** (α) Οι **ελληνικής προελεύσεως** λέξεις που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με **-γγ-** είτε με **-γκ-** ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση. Παραδείγματα **-γγ-**: *άγγελος (παραγγέλλω, αναγγέλλω κ.λπ.), αγγούρι, γάγγλια, γογγύζω, γάγγραινα, εγγίζω, εγγυώμαι, ίλιγγος, λάρυγγας, μάγγανο, μηλίγγι, σπόγγος, σφίγγω, στραγγίζω, σύριγγα, σάλπιγγα, σπαράγγι, φέγγω (φεγγάρι), φθόγγος, φάλαγγα* κ.ά. **-γκ-**: *αγκάθι, άγκυρα, αγκαλιά, αγκινάρα, αγκύλη, αγκίστρι, αγκώνας, έγκατα, όγκος* κ.ά. Επίσης με *-γγ-* ή *-γκ-* γράφονται πολλές σύνθετες λέξεις τής Ελληνικής με τις προθέσεις **εν** και **συν**. Παραδείγματα **-γγ-**: *έγγαμος, έγγειος, εγγίζω, εγγόνι, εγγράφω (έγγραφο, εγγραφή), εγγράμματος, εγγυώμαι (εγγύηση, εγγυητής) – συγγενής, συγγνώμη, σύγγραμμα, συγγραφέας* κ.ά. **-γκ-**: *εγκάθετος, εγκαθιστώ, εγκαίνια, έγκαιρος, εγκαλώ, εγκάρδιος, εγκάρσιος, εγκαταλείπω, έγκαυμα, έγκειται, εγκέφαλος, έγκλημα (εγκληματίας), έγκληση, έγκλιση, εγκόλπιο, εγκόσμια, εγκρατής, εγκρίνω, εγκύκλιος, εγκυκλοπαι-*

δεία, έγκυος, έγκυρος, εγκώμιο - σύγκαιρος, συγκαλά, συγκαλώ, σύγκαμα, συγκαταβαίνω, συγκάτοικος, συγκεκριμένος, συγκεντρώνω, συγκινώ, σύγκληση, συγκλίνω, συγκλονίζω, συγκοινωνώ, συγκομιδή, συγκοπή, συγκρατώ, συγκρίνω, συγκροτώ, συγκρούω, σύγκρυο, συγκυρία κ.ά. (β) Οι **ξένης προελεύσεως** λέξεις με /ng/ γράφονται με -γκ-: *αγκαζέ, αγκούσα, καραγκιόζης, μαγκούφης, τσιγκέλι, μαραγκός, πάγκος, πουτίγκα, τσίγκος, μάγκας, μαγκάλι, παράγκα, ρέγκα* κ λπ Εξαίρεση: *Αγγλία, Βεγγάλη – βεγγαλικά, Γάγγης, Ουγγαρία*. Οι λέξεις *βεγγέρα* και *μαγγιόρος*, επειδή δεν προέρχονται από ng αλλά από gg (veggheria, maggiore), γράφονται συχνά με -γγ-. Ωστόσο, με τον γενικότερο κανόνα τής απλούστευσης τής γραφής των ξένων λέξεων, είναι προτιμότερο να γράφονται κι αυτές ως *βεγκέρα* και *μαγκιόρος*. Στην αρχή των λέξεων το /g/ ξένης συνήθ προέλευσης λέξεων γράφεται με γκ: *γκέτο, γκέτα, γκαρνταρόμπα, γκάμμα, γκαζόζα, γκρίνια, γκόμενα, γκάζι, γκίνια, γκαλερί, γκάφα, γκουβερνάντα, γκριμάτσα, γκιλοτίνα, γκοφρέτα, γκαρσόνι, γκρουπ, γκι, γκιαούρης, γκάιντα, γκέμι, γκιουβέτσι* κ.ά. Με γκ- (επειδή δεν μπορεί να αρχίζει λέξη τής Ελληνικής με δύο όμοια σύμφωνα) γράφονται και οι ελληνικές λέξεις: *γκάστρι* (< *ἐγγάστριον*), *γκαστρώνω* (< *ἐγγαστρώνω*)

γκαβίζω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ} (λαϊκ.) αλληθωρίζω, δεν βλέπω καλά.

γκαβός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν βλέπει καλά, που αλληθωρίζει **2.** αυτός τού οποίου η όραση είναι τόσο ασθενής, ώστε δεν μπορεί να ξεχωρίσει τίποτα μέσα στο οπτικό του πεδίο ΣΥΝ στραβός, τυφλός, θεόστραβος **3.** (υβριστ.) ***γκαβά*** (τα) τα μάτια (λέγεται σε περίπτωση εκνευρισμού για κάποιον που δεν βλέπει αυτό που του υποδεικνύεται): *άνοιξε επιτέλους τα ~ σου!* ΣΥΝ στραβά (τα).
[ΕΤΥΜ < αρωμ gavŭ < λατ cavus «κοίλος»].

γκαβούλιακας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (μειωτ.) στραβός (μύωπας) σε μεγάλο βαθμό ή πολύ αλλήθωρος ΣΥΝ στραβούλιακας.
[ΕΤΥΜ < *γκαβός* + *-ούλιακας*, πβ. κ *μπεκρ-ούλιακας*].

γκαβωμάρα (η) {χωρ πληθ} (λαϊκ) (υβριστ) η στραβωμάρα.
[ΕΤΥΜ < *γκαβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα*, κατά το σχήμα *στραβός – στραβώνω – στραβωμάρα*].

γκαγκ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) κωμικό εύρημα, σύντομο αστείο
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gag < μέσ. αγγλ. gaggen «γρυλλίζω», ηχομιμητ. λ.]

γκαγκά επίθ. {άκλ} (αργκό) βλάκας, πρόσωπο που δεν καταλαβαίνει τι του λέει κανείς ή τι συμβαίνει γύρω του: *να του τα λες πιο απλά, γιατί είναι ~ ο άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gaga, ονοματοπ λ].

Γκαγκαούζος (ο) χριστιανός ορθόδοξος τουρκικής καταγωγής
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Gagavuz, αβεβ ετύμου. ίσως < gök «ουρανός» + ok «βέλος». Οι *Γκαγκαούζοι* αριθμούν περί τα 170.000 άτομα στη Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία].

γκάγκαρο (το) βαρύ ξύλο κρεμασμένο με σχοινί πίσω από την αυλόπορτα, ώστε να την κλείνει αυτόματα με το βάρος του.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ ganghero «στρόφιγγα» < μεσν. λατ. gangarus < cancanus < μτγν. *κάγχαλος* («γλώσσα» τού Ησυχίου *κάγχαλος· κρίκος ὁ ἐπὶ τὰς θύρας, Σικελοί*)].

γκάγκαρος (ο) {-οι κ -αίοι} γνήσιος, αμιγής μόνο στη ΦΡ ***Αθηναίος γκάγκαρος*** ο γνήσιος, ο αμιγής Αθηναίος
[ΕΤΥΜ Ονομασία των αριστοκρατών Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας, επειδή έκλειναν τις πόρτες τους με το *γκάγκαρο* (βλ.λ.)].

γκάγκστερ (ο) → γκάνγκστερ

γκαγκστερισμός (ο) → γκανγκστερισμός

γκαζά (η) (λαϊκ) το γκαζάκι, η μπίλια· κυρ στη ΦΡ. ***παίζω γκαζές*** παίζω με γκαζάκια, μικρές μπίλιες.
[ΕΤΥΜ Απαντά κυρ ως *γκαζάκι* < *γκεζάκι* (με αφομοίωση), υποκ. τού *γκέζι* «περίπατος, κύκλος – βώλος» < τουρκ. gezi(ci) «περιπατητής»]

γκαζάδικο (το) (λαϊκ.) το πετρελαιοφόρο πλοίο (γενικά) πλοίο που μεταφέρει καύσιμα ΣΥΝ τάνκερ, δεξαμενόπλοιο.
[ΕΤΥΜ < *γκάζι* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ *ρολογ-άδικο, ραφτ-άδικο* κ.τ.ό.]

γκαζάκι (το) {χωρ. γεν} **1.** μικρή συσκευή θερμάνσεως φαγητού ή παρασκευής αφεψημάτων, που λειτουργεί με γκάζι • **2.** μικρή μπίλια, συνήθ πολύχρωμη, με την οποία παίζουν τα παιδιά: *είχαν μαζευτεί οι πιτσιρικάδες και παίζανε γκαζάκια* ΣΥΝ γκαζά (η).

γκάζι (το) {γκαζ-ιού | -ιών} **1.** το φωταέριο (βλ λ.) **2.** το εργοστάσιο παρασκευής φωταερίου *μια ζωή ολόκληρη δούλεψε στο ~* • **3.** ο μηχανισμός που λειτουργεί με πίεση τού ποδιού (στα αυτοκίνητα) και ρυθμίζει την παροχή καυσίμου και την ταχύτητα τού οχήματος: *πατούσε το ~ τέρμα για να προλάβει* **4.** (αργκό) ***γκάζια*** (τα) οι μεγάλες ταχύτητες *με τα ~ στο φουλ* || *τέρμα τα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gaz. Η γαλλ λ πλάστηκε τον 17ο αι από το αρχ. *χάος*, δηλώνοντας μάζα απροσδιόριστης ποσότητας και συνθέσεως]

γκαζιά (η) (λαϊκ.) το πάτημα τού μοχλού τού γκαζιού στα οχήματα και γενικότ. η ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας *άρχισε τις ~, για να κάνει φιγούρα.*

γκαζιέρα (η) {σπάν. γκαζιερών} συσκευή για θέρμανση ή μαγείρεμα, η οποία λειτουργεί με φωταέριο ή πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gazière < gaz «γκάζι»]

γκαζόζα (η) {χωρ γεν. πληθ} αεριούχο αναψυκτικό με ανθρακικό και εκχύλισμα λεμονιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gasosa, θηλ τού επιθ gasoso «αεριούχος» < gas «αέριο» (βλ. λ. *γκάζι*)]

γκαζοζέν (το) {άκλ.} (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) μικρό αυτοκίνητο, κινούμενο με συσκευή παραγωγής αερίων (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό, παλιό και γενικά, δυσκίνητο αυτοκίνητο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gazogène (νόθο σύνθ) < gaz «αέριο» (βλ λ *γκάζι*) + -gène < *-γενής*].

γκαζόλαμπα (η) {χωρ γεν πληθ.} λάμπα πετρελαίου

γκαζόν (το) {άκλ.} ελλην. *χλόη·* λεπτό στρώμα από χλόη για τη διακόσμηση κήπων ή την κάλυψη τής επιφάνειας τού αγωνιστικού χώρου γηπέδου (χλοοτάπητας) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γρασσίδι*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ gazon < φρανκον. woso < αρχ. γερμ. waso «χλόη»]

γκαζο(ν)τενεκές (ο) {γκαζο(ν)τενεκέδες} (λαϊκ) ο τενεκές πετρελαίου
[ΕΤΥΜ < *γκάζι* «πετρέλαιο» + *(ν)τενεκές*]

γκαζοφονιάς (ο) {γκαζοφονιάδες} (αργκό) οδηγός (αυτοκινήτου ή συνήθ. μηχανής) που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα οδηγώντας συνήθ. επικίνδυνα.

γκαζώνω ρ αμετβ κ μετβ {γκάζω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) πατάω γκάζι, αναπτύσσω μεγάλη ταχύτητα ♦ **2.** (μετβ) (αργκό) (α) επιταχύνω όχημα (β) κάνω (κάποιον) να τρέχει (συνήθ. υφιστάμενο ή άνθρωπο τού χεριού μου): *μας έχουν γκαζώσει για την επιθεώρηση και τρέχουμε και δεν φτάνουμε*

γκαιμπελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με παραπληροφόρηση, με συκοφαντίες και αθέμιτη προπαγάνδα. ~ *μέθοδοι.*
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού J P Goebbels (1897-1945), υπουργού προπαγάνδας τού Χίτλερ, υπευθύνου για πλήθος συκοφαντιών εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων και των Εβραίων. Ακόμη και όταν ο πόλεμος είχε φανερά χαθεί για το Γ' Ράιχ, ο Γκαίμπελς επεκαλείτο ιστορικά παράλληλα και «νόμους», για να τεκμηριώσει το ακατάλυτο τής Γερμανίας και να αναπτερώσει το ηθικό τού λαού]

γκαιμπελίσκος (ο) άθλιος προπαγανδιστής, τιποτένιος και ανάξιος λόγου για τις πράξεις του: ~ *δημοσιογράφος.*
[ΕΤΥΜ < *Γκαίμπελς* (βλ λ *γκαιμπελικός*) + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

γκάιντα (η) {σπάν γκαϊντών} λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, αποτελούμενο από έναν μελωδικό σωλήνα (αυλό) και από έναν ή περισσότερους συνοδευτικούς αυλούς, που προεξέχουν από δερμάτινο ασκό, μέσα στον οποίο διοχετεύεται ο αέρας με το στόμα ή με ειδικό φυσερό ΣΥΝ τσαμπούνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gayda].

γκαϊντατζής (ο) {γκαϊντατζήδες} (λαϊκ) πρόσωπο που παίζει γκάιντα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ gaydacı]

γκαλά (το) {άκλ} επίσημη βραδινή δεξίωση (συνήθ σε αριστοκρατικούς κύκλους ή προς τιμήν υψηλών προσωπικοτήτων).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gala < ισπ. gala «γιορτή» < παλ. γαλλ. gale «διασκέδαση» < φρανκον. *wala «καλά»].

γκαλερί (η) {άκλ} ελλην. *εκθετήριο, αίθουσα τέχνης* μία ή περισσότερες αίθουσες ή ολόκληρο κτήριο που είναι αφιερωμένα στην έκθεση και συχνά στην πώληση έργων τέχνης: *σε αυτή τη ~ εκτίθενται έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < γαλλ galerie < ιταλ. galleria < μεσν. λατ galeria «ο πρόναος μεσν. ναών όπου παρέμεναν οι κατηχούμενοι, οι μη βαπτισμένοι χριστιανοί (άρα εθνικοί)», πιθ < galilaea < λατ. Galilea «Γαλιλαία, περιοχή τού Ισραήλ, όπου διέμεναν πολλοί εθνικοί, σε αντίθεση με την Ιουδαία». Η σημ «αίθουσα εκθέσεως έργων τέχνης» απαντά μετά τον 18ο αι].

γκαλερίστας (ο), **γκαλερίστα** (η) ελλην. *εκθέτης* (έργων τέχνης) **1.** ιδιοκτήτης εκθετηρίου έργων τέχνης (γκαλερί) **2.** συλλέκτης και έμπορος έργων τέχνης.
[ΕΤΥΜ < ιταλ gallerista, βλ κ *γκαλερί*]

γκάλοπ (το) {άκλ.} ελλην *δημοσκόπηση, σφυγμομέτρηση* δειγματοληπτική απεικόνιση τής κοινής γνώμης, τής στάσης και τής συμπεριφοράς της σε συγκεκριμένα θέματα, που πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους και συνηθέστερα με συνεντεύξεις από τυχαίο ή σε προκαθορισμένη βάση επιλεγμένο δείγμα ανθρώπων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ < αμερ gallup, από τον Αμερικανό δημοσιογράφο G.H. Gallup (1901-1984), ιδρυτή και εισηγητή μεθόδου σφυγμομετρήσεως τής κοινής γνώμης, καθώς και σχετικών ινστιτούτων].

γκαμήλα (η) → καμήλα

γκάμμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλήρης σειρά στοιχείων (μουσικών φθόγγων σε κλίμακα, χρωματικών αντιθέσεων στη ζωγραφική, συναισθημάτων κ.λπ): *πλούσια ~ χρωμάτων* || *όλη η ~ των συναισθημάτων από τη λύπη ώς τη χαρά* **2.** (γενικότ.) η μεγάλη ποικιλία. *μεγάλη ~ τιμών / χρωμάτων / φαγητών / ρόλων ρεπερτορίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. gamma < αρχ *γάμμα*].

Γκάμπια (η) (αγγλ. Republic of the Gambia = Δημοκρατία τής Γκάμπιας) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπανγιούλ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νταλάσι
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Gambia, από τον ομώνυμο ποταμό που διασχίζει όλη τη χώρα. Με το όν. αυτό αποκαλούσαν οι Πορτογάλοι τού 15ου αι. τον ποταμό Ba-Dimma, που σημαίνει (στην τοπική γλώσσα) «ποταμός»].

Γκαμπόν (η) {άκλ} (γαλλ. République Gabonaise = Δημοκρατία τής Γκαμπόν) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λιμπρεβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA). – **Γκαμπονέζος** (ο), **Γκαμπονέζα** (η), **γκαμπονέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Gabon, από τον ομώνυμο κόλπο, που βρίσκεται στο Δ μέρος τής χώρας. Ο κόλπος εξερευνήθηκε το 1470 από Πορτογάλους θαλασσοπόρους, οι οποίοι του έδωσαν την ονομασία Gabão «κου-

κούλα»].

Γκάνα (η) (αγγλ. Republic of Ghana = Δημοκρατία τής Γκάνας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Άκρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νέο σέντι. – **Γκανέζος** (ο), **Γκανέζα** (η), **γκανέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Ghana < ghana «πολέμαρχος» (λ τής γλώσσας Μάντε), τίτλος τού βασιλιά τής μεγάλης μεσν αυτοκρατορίας τής Γκάνας, η οποία τότε εξουσίαζε περιοχές τής ΒΔ Αφρικής Μέχρι το 1957 η χώρα ονομαζόταν *Χρυσή Ακτή* (< αγγλ. Gold Coast) εξαιτίας τού χρυσού που ανακάλυψαν οι Πορτογάλοι τον 15ο αι.].

γκάνγκστερ (ο) {άκλ.} ελλην *κακοποιός* μέλος συμμορίας κακοποιών, η οποία κινείται στον υπόκοσμο αναπτύσσοντας παράνομες δραστηριότητες (δολοφονίες, εκβιασμό, λαθρεμπόριο) και ασκώντας ένοπλη βία. -— **γκανγκστερικός**, -ή, -ό, **γκανγκστερικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gangster < gang «συμμορία» + επίθημα -ster, λ. που άρχισε να χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. κυρ. κατά την περίοδο τής ποτοαπαγόρευσης (1920-1933)]

γκανγκστερισμός (ο) σύνολο από τακτικές, συνήθειες και τρόπους δράσεως που ταιριάζουν σε γκάνγκστερ, δηλ. βίαιες και παράνομες μέθοδοι: *πολιτικός* ~.

γκανιάν (το) {άκλ.} (στον ιππόδρομο) το φαβορί για τη νίκη
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gagnant, μτχ. τ τού ρ. gagner «κερδίζω» < αρχ γαλλ. gaignier < φρανκον *waidanjan «εργάζομαι, κερδίζω»].

γκανιότα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσοστό από το κερδισμένο ποσό, που καταβάλλεται υπέρ τής χαρτοπαικτικής λέσχης.
[ΕΤΥΜ < γαλλ cagnotte < προβηγκ. cagnotto «καλαθάκι, μικρό δοχείο» (όπου τοποθετείται το συμφωνηθέν ποσοστό κέρδους) < cagna «θηλυκός σκύλος» (λ που τον Μεσαίωνα περιέγραφε διάφορα δοχεία) < λατ canina, υποκ. τού canis «σκύλος»]

γκαντέμης (ο), **γκαντέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν έχει την τύχη με το μέρος του και προκαλεί κακοτυχία και στους άλλους *σε ~ άνθρωπο και τα πιο απίθανα μπορούν να συμβούν* ΣΥΝ κακότυχος, γρουσούζης ΑΝΤ γουρλής. Επίσης (λαϊκ.) **γκαντέμω** (η) — **γκαντέμικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*
[ΕΤΥΜ πιθ. < τουρκ. kademesiz «άμοιρος, γρουσούζης». Σε παρετυμολογία οφείλεται η δημοφιλής σύνδεση με το αγγλ. goddamn «θεοκατάρατος»].

γκαντεμιά (η) {δύσχρ. γκαντεμιών} (καθημ) η κακοτυχία, η γρουσουζιά ΑΝΤ γούρι

γκαντεμιάζω ρ μετβ. {γκαντέμιασα} (οικ.) γρουσουζεύω (βλ λ.). — **γκαντέμιασμα** (το).

γκαπ γκουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τού επαναλαμβανόμενου έντονου κτυπήματος πάνω σε μια επιφάνεια: *Σταμάτα τα ~ με το σφυρί! Θέλω να κοιμηθώ!* Επίσης **γκάπα γκούπα**
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

γκαράζ (το) {άκλ.} ελλην *αμαξοστάσιο* **1.** ειδικά διαμορφωμένος χώρος (ιδιόκτητος ή επαγγελματικός) στεγασμένος ή υπαίθριος για τη στάθμευση και φύλαξη των αυτοκινήτων • **2.** εργαστήριο για την επισκευή ή συντήρηση των αυτοκινήτων. Επίσης (λαϊκ.) **γκαράζι**
[ΕΤΥΜ < γαλλ. garage < garer «σταθμεύω, υποστεγάζω» < φρανκον. warôn, πβ. αρχ. γερμ waren «προστατεύω»].

> **γκαράζ – γκαράζι.** Η λ. **γκαράζ** (< γαλλ. garage) είναι μία από τις ελάχιστες δάνειες (από τη Γαλλική) λέξεις σε **-αζ** (< γαλλ. -age) που εντάχθηκαν στο μορφολογικό σύστημα τού ονόματος τής Ελληνικής και κλίνονται: **το γκαράζι**, *τού γκαραζιού, τα γκαράζια* το **γρανάζι** (< γαλλ engrenage), *τού γραναζιού, τα γρανάζια* τα **μπα(γ)κάζια** (< γαλλ. bagages), *των μπα(γ)καζιών* Αντίθετα, τα περισσότερα δάνεια τής Ελληνικής σε *-αζ* δεν κλίνονται· **αβαντάζ** (γαλλ avantage), **μποϊκοτάζ** (γαλλ boycottage), **μακιγιάζ** (γαλλ. maquillage), **μασάζ** (γαλλ massage), **πλαζ** (γαλλ. plage) κ.τ ό Βεβαίως, τις περισσότερες φορές παράλληλα προς τη δάνεια λέξη χρησιμοποιείται και η ελληνική. *αβαντάζ – πλεονέκτημα, προτέρημα. υπεροχή, σαμποτάζ – δολιοφθορά* κ λπ

γκαραζιέρης (ο) {γκαραζιέρηδες} (καθημ) ο υπάλληλος σε γκαράζ.
[ΕΤΥΜ < *γκαράζ* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ κ. *πορτ-ιέρης*]

γκαραζόπορτα (η) {δύσχρ γκαραζοπορτών} η πόρτα τού γκαράζ.

γκαραντί (το) {άκλ.} **1.** η εγγύηση **2.** εγγυημένος, που έχει εγγύηση: *ψυγείο* ~
[ΕΤΥΜ < γαλλ. garantie < παλ γαλλ. guarantie < μέσ. κάτω γερμ. warent < αρχ γερμ. waren «προστατεύω»].

γκαρδιακός, -ή/-ιά, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός με τον οποίο μας συνδέουν ιδιαίτεροι συναισθηματικοί δεσμοί. *φίλοι* ~ ΣΥΝ επιστήθιος, κολλητός **2.** (για ευχές, σχέσεις ή συναισθήματα) εγκάρδιος (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐγκαρδιακός* < αρχ. *ἐγκάρδιος*]

γκαρίζω ρ αμετβ. {γκάρι-ξα κ. -σα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική κραυγή τού γαϊδάρου ΣΥΝ ογκανίζω (μτφ.-μειωτ) **2.** βγάζω αγριοφωνάρα, φωνάζω με άσχημο τρόπο: *μίλα σαν άνθρωπος και πάψε να γκαρίζεις!* || *στα νεύρα του είναι σήμερα· είναι απ' το πρωί εδώ και γκαρίζει* **3.** τραγουδώ με φοβερές παραφωνίες ή φωνάζω πολύ δυνατά. — **γκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ < *ὀγκαρίζω* < αρχ *ὀγκῶμαι* ή < αρχ *γαρύω* «φωνάζω»].

γκαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πολύ άγρια και δυνατή φωνή (σαν γκάρισμα γαϊδάρου) ΣΥΝ γαϊδουροφωνάρα
[ΕΤΥΜ < *γκαρίζω* + παραγ. επίθημα *-ίλα*]

γκαρνταρόμπα (η) {χωρ γεν πληθ.} ελλην. *ιματιοθήκη* **1.** *ο χώρος* όπου φυλάσσονται τα ενδύματα (συνήθ. για τα επανωφόρια σε χώρους συγκεντρώσεως πολλών ατόμων έναντι μικρού αντιτίμου): *αφήστε τα παλτά στη* ~ ΣΥΝ βεστιάριο **2.** το σύνολο των ρούχων που έχει κανείς στη διάθεσή του και τα οποία φορά: *έχει μεγάλη / πλούσια* ~ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. garde-robe < garder «κρατώ, φυλάγω» + robe «ρουχισμός»].

γκάρντεν πάρτι (το) {άκλ.} γιορτή, εκδήλωση κ.λπ. που γίνεται σε κήπο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. garden party].

γκαρσόν (το) {άκλ.} ο άνδρας σερβιτόρος • ΦΡ ***α λα γκαρσόν*** (i) αντρικά, σε αντρικό στυλ: *έκοψε τα μαλλιά της* ~ (ii) μόνο για άντρες, χωρίς συνοδία γυναικών: *βγήκαν* ~ Επίσης **γκαρσόνι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < γαλλ garçon «σερβιτόρος – αγώρι», αιτ. τού παλ γαλλ. gars «αγώρι» (< φρανκον *wrakjo «μισθοφόρος στρατιώτης»)]

γκαρσόνα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σερβιτόρα.

γκαρσονιέρα (η) {χωρ. γεν πληθ } διαμέρισμα με ένα κύριο δωμάτιο· συνήθ. εργένικο διαμέρισμα
[ΕΤΥΜ < πεπαλαιωμένο γαλλ garçonnière «κατοικία για εργένη» < garçon «αγώρι»]

γκασταρμπάιτερ (ο) {άκλ.} ο ξένος εργάτης στη Γερμανία.
[ΕΤΥΜ < γερμ Gastarbeiter]

γκαστρώνω ρ μετβ {γκάστρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** καθιστώ (άτομο θηλυκού γένους) έγκυο: *τη γκάστρωσε και την παράτησε* **2.** ***γκαστρωμένη*** (η) γυναίκα ή θηλυκό ζώο σε εγκυμοσύνη· (παροιμ) *«όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη ~»* (βλ. λ *γάμος*) • **3.** (μτφ.-οικ.) ενοχλώ πάρα πολύ (κάποιον) επιμένοντας υπερβολικά (σε κάτι): *μας γκάστρωσες με τις ερωτήσεις σου!* ΣΥΝ πρήζω **4.** (μτφ.-οικ) αφήνω (κάποιον) σε μεγάλη ανυπομονησία, κάνω (κάποιον) να αδημονεί. *Θα μας πεις επιτέλους, τι έγινε. Μας γκάστρωσες!* — **γκάστρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἐγγαστρώνω* < μτγν *ἐγγάστριος* < *ἐγ-* (< *ἐν*) + *γαστήρ* (βλ.λ.)]

γκάτζετ (το) {άκλ } μικρή μηχανική ή ηλεκτρονική συσκευή για πρακτική χρήση που συνήθ. θεωρείται νεωτερισμός: *υψηλής τεχνολογίας ηλεκτρονικά ~, π χ. φορητά DVD, υπολογιστές παλάμης κ ά.* || *~ για το αυτοκίνητο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gadget, ίσως < γαλλ. gâchette «σκανδάλη», υποκ. τού gâche «γάντζος» (< φρανκον. *gaspia)].

G.A.T.T. (η) (ΓΚΑΤΤ) πολυμερής συμφωνία, τής οποίας οι κανόνες διέπουν τη λειτουργία τού εμπορίου σε διεθνές επίπεδο και συνοψίζονται κυρίως στην αποφυγή τού οικονομικού προστατευτισμού και στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των δασμών στη διακίνηση των εμπορευμάτων αντικαταστάθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Π.Ο Ε.).
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τής αγγλ ονομασίας General Agreement on Tarriffs and Trade «Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου»].

γκάφα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η απερίσκεπτη και επιπόλαιη κουβέντα ή ενέργεια, η οποία εκθέτει αυτόν που την κάνει *διαπράττω / κάνω ~* || *~ πρώτου μεγέθους* || *κάνω τη μια ~ πάνω στην άλλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, λάθος*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gaffe < προβηγκ gaf < γοτθ. gafah «πιάνω, αρπάζω»].

γκαφατζής (ο) {γκαφατζήδες}, **γκαφατζού** (η) {γκαφατζούδες} πρόσωπο που έχει την τάση να διαπράττει διαρκώς γκάφες. Επίσης **γκαφαδόρος** (ο)

γκέι (ο) {άκλ.} **1.** ο ομοφυλόφιλος **2.** (ως επίθ) ομοφυλοφιλικός: *~ κουλτούρα / μπαρ*
[ΕΤΥΜ < αγγλ gay «εύθυμος, χαρούμενος» < παλ γαλλ. gai < αρχ. γερμ gāhi «αιφνίδιος, γρήγορος» Η σημ «ομοφυλόφιλος» απαντά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οφείλεται στη σημ. «αυτός που αχαλίνωτα επιδιώκει ιδιοτελείς ηδονές», την οποία είχε από τον 17ο αι η λ gay]

γκέισα (η) {δύσχρ. γκεϊσών} νεαρή Γιαπωνέζα που έχει εκπαιδευθεί στο να κρατά ευχάριστη συντροφιά σε άνδρες
[ΕΤΥΜ < ιαπων. gēiša «καλλιτέχνις» < gei «τέχνη» + ša «πρόσωπο»].

Γκέκας (ο) {Γκέκηδες} **1.** το μέλος αλβανικής φυλής, που κατοικεί στη Β Αλβανία • **2.** (μτφ.-υβριστ) ο σωματώδης, άξεστος άνθρωπος με βάναυσους τρόπους και μεγάλο πείσμα • **3.** σκύλος κυνηγετικής ράτσας με μεγάλη αντοχή
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αλβ. Gegë, γλωσσικός κυρ χαρακτηρισμός των κατοίκων τής Β Αλβανίας (Γκέκηδες) εν αντιθέσει προς τους νότιους Αλβανούς (Τόσκηδες)]

γκελ (το) {άκλ.} ελλην *αναπήδηση* το αναπήδημα (τής μπάλας ή άλλου αντικειμένου όταν χτυπάει στο έδαφος): *το τόπι έσκασε κάτω, έκανε ~ και χτύπησε στο ταβάνι.* – **γκελάρω** ρ
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gel].

γκέλα (η) {σπάν. γκελών} **1.** (στο τάβλι) κακή ζαριά, κατά την οποία ο παίκτης φέρνει αριθμούς που αντιστοιχούν σε θέσεις κατειλημμένες από τα πούλια τού αντιπάλου **2.** (συχνότ) η κάθε είδους αποτυχία ή αναποδιά.
[ΕΤΥΜ < τουρκ gele]

γκέμι (το) {γκεμ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ στον πληθ.) το χαλινάρι για τη συγκράτηση και την καθοδήγηση τού αλόγου **2.** (μτφ) η επιβολή, η κυριαρχία σε κάποιον, η συγκράτηση και χαλιναγώγηση των παθών ή η αποτροπή ενεργειών που ξεφεύγουν από το μέτρο. *κρατάει / βαστάει τα ~* (κρατάει τον έλεγχο) || *έχασε τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ gem]

γκεμπελικός, -ή, -ό ➝ γκαιμπελικός

γκεμπελίσκος (ο) ▸ γκαιμπελίσκος
γκεσέμι (το) {γκεσεμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) τράγος ή κριάρι που προπορεύεται και οδηγεί το κοπάδι. Επίσης **γκεσέμης** (ο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. kösem].
γκεστάπο (η) {άκλ.} η μυστική αστυνομία κατά την περίοδο τής ναζιστικής Γερμανίας, περιώνυμη για την αγριότητά της και τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλε τους κρατουμένους. — **γκεσταπίτης** (ο), **γκεσταπίτισσα** (η), **γκεσταπίτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γερμ. Gestapo, αρκτικόλεξο από την ονομασία Ge(heime) Sta(ats) Po(lizei) «Μυστική Κρατική Αστυνομία»]
γκεστ-στάρ (ο) {άκλ.} διάσημο πρόσωπο, συνήθως ηθοποιός, που συμμετέχει εκτάκτως σε σόου, ταινία, παράσταση κ.λπ. πέραν των μόνιμων συντελεστών
[ΕΤΥΜ < αγγλ. guest star].
γκέτα (η) {σπάν. γκετών} ελλην. *περικνημίδα* δερμάτινο ή υφασμάτινο περίβλημα τής κνήμης που φοριέται εσωτερικά ή εξωτερικά προσαρμοσμένο στο ένδυμα ή το παπούτσι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ghetta «περικνημίδα» < μτγν. λατ. gleta < λατ. glitta].
γκέτο (το) {άκλ.} **1.** (παλαιότ. σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις) περιτειχισμένη και απομονωμένη συνοικία, στην οποία κατοικούσαν αποκλειστικά Εβραίοι: *το ~ τής Βαρσοβίας* **2.** (ειδικότ.) τα ειδικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα οποία υποχρεώθηκαν από τους Ναζί να μείνουν απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο οι αιχμάλωτοι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο • **3.** (μτφ.) τμήμα πόλεως, όπου μια κοινωνική μειονότητα για λόγους προκαταλήψεων ή αποκλεισμού της κατοικεί περιθωριοποιημένη, μακριά από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες: *τα ~ των μαύρων στη Ν. Αφρική* || *το Μπρονξ είναι ένα ~ στην καρδιά τής Ν. Υόρκης* (βλ. κ. λ. *απαρτχάιντ*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. ghetto «χυτήριο» < ρ. ghettare «ρίχνω, πετώ» < μτγν. λατ. *jectāre < jacio. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο όνομα ενός μικρού νησιού κοντά στη Βενετία, όπου υπήρχε ένα χυτήριο και εκεί είχαν υποχρεωθεί να διαμένουν οι Εβραίοι το 1516. Το εν λόγω γκέτο αποτέλεσε πρότυπο για όλα τα επόμενα, που κατασκευάζονταν τον Μεσαίωνα κυρ. από την Εκκλησία για τον περιορισμό και τη φρούρηση των Εβραίων]
γκετοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομόνωση σε γεωγραφικό ή κοινωνικό πλαίσιο μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας: *οι μετανάστες, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα και διαφέροντας εμφανώς από τους ντόπιους, οδηγούνται στη ~ και την αποξένωση* — **γκετοποιώ** ρ. {-είς...}
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. ghettoisation].
γκι (το) {άκλ.} παρασιτικό φυτό με λογχοειδή φύλλα, πυκνά κλαδιά, που σχηματίζουν διχάλες και μικρούς στρογγυλούς άσπρους καρπούς· στην Ελλάδα φυτρώνει πάνω στα έλατα και χρησιμοποιείται για τον στολισμό των σπιτιών την περίοδο των Χριστουγέννων (βλ. κ. λ. *ιξός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gui < λατ. viscum].
γκιαούρης (ο) {γκιαούρηδες}. **γκιαούρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κατά τους μουσουλμάνους) ο αλλόθρησκος και ειδικότ. ο χριστιανός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *άθεος*
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. gâvur «άπιστος» < περσ. gäbr «πυρολάτρης»].
γκιλοτίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για τον αποκεφαλισμό καταδίκων· αποτελείται από ισχυρή λεπίδα, η οποία αφήνεται να πέσει σε ειδικά διαμορφωμένη θέση, όπου προσαρμόζεται η κεφαλή τού εκτελούμενου θύματος ΣΥΝ. λαιμητόμος, καρμανιόλα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guillotine, από το όνομα τού Γάλλου φυσικού J. Guillotin, ο οποίος επέβαλε τη χρήση της κατά τη δεκαετία 1785-95. Ο J. Guillotin δεν εφεύρε τη λαιμητόμο· υποστήριξε όμως τη χρήση της για λόγους ισότητας, επειδή ο αποκεφαλισμός ήταν αρχικά ο συνήθης τρόπος εκτελέσεως μόνο των ευγενών. Η λαιμητόμος εφευρέθηκε νωρίτερα από τον Γάλλο χειρουργό A. Louis και είχε αρχικώς ονομαστεί Louisette, ονομασία που δεν επικράτησε]
γκινέα (η) {σπάν. γκινεών} παλαιό χρυσό αγγλικό νόμισμα
[ΕΤΥΜ < αγγλ. guinea < Guinea «Γουινέα», όπου πιστεύεται ότι οφείλεται το σχέδιο και ο τύπος τού αγγλ. νομίσματος]
Γκίνες (το) {άκλ.} βιβλίο που βγαίνει κάθε χρόνο με τις καλύτερες επιδόσεις που έχουν σημειωθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή σε διάφορα παράδοξα ή και παράτολμα εγχειρήματα, σε ποικίλους τομείς δραστηριότητας: *γράφομαι / μπαίνω / περνώ στο βιβλίο ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Guinness, ονομασία βιβλίου που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1955 ως λαϊκό ανάγνωσμα των μπιραριών, οφείλει δε το όνομά του στη φερώνυμη ιρλανδική μπίρα]
γκίνια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κακή τύχη, η γκαντεμιά (ειδικά στα τυχερά παιχνίδια) **2.** (γενικότ.) η γρουσουζιά, η αναποδιά, όταν όλα έρχονται στραβά ΑΝΤ. ρέντα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guigne < φρανκον. wingjan «χάνω»].
γκινίσι (το) {γκινισ-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο για τη δημιουργία αυλακιού στο ξύλο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. geniş «φαρδύς, αυλακωτός»]
γκινισιά (η) αυλάκι μικρού βάθους που σχηματίζεται με ειδικό εργαλείο στην επιφάνεια τού ξύλου.
Γκιόνα (η) ▸ Γκιώνα
γκιόνης (ο) {γκιόνηδες} μικρή κουκουβάγια, αποδημητικό πτηνό με ανοιχτόχρωμο φτέρωμα με μικρές κηλίδες και γραμμώσεις και χαρακτηριστική μονότονη φωνή
[ΕΤΥΜ < αλβ. gjon].
γκιόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) γίδα ή προβατίνα μεγάλης ηλικίας, που δεν γεννά πλέον • **2.** (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα γερασμένη, κακοφτειαγμένη και στριμμένη: *κοίτα τη ~, που πήγε να απλώσει τα ρούχα της πάνω από τα δικά μου!*
[ΕΤΥΜ < αρωμ. ghes(u) / ghesă «μαύρη γίδα με καφετιές ραβδώσεις», θηλ. τού ghios(u) / ghes(u), πιθ. < λατ. aegyptius < αρχ. *Αἰγύπτιος*].
γκιουβέτσι (το) → γιουβέτσι
γκιουλέκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον νταή, τον σκληρό, τον παλληκαρά· ΦΡ. ***μη μου κάνεις / παριστάνεις τον γκιουλέκα!*** μη μου παριστάνεις τον γενναίο, τον παλληκαρά!
[ΕΤΥΜ Παρεφθαρμένος τ. τού ονόματος τού *Γκιόνη Λέκκα*, Αλβανού οπλαρχηγού, ο οποίος ηγήθηκε (1847) ισχυρού ανταρτικού σώματος εναντίον τού Σουλτάνου]
γκιπούρ (το) {άκλ.} **1.** είδος δαντέλας (φτειαγμένης με βελόνα ή στη μηχανή) από μετάξι ή βαμβάκι με διάτρητα διακοσμητικά μοτίβα χωρίς φόντο (συνεκδ.) **2.** δικτυωτό ύφασμα που μιμείται τη δαντέλα και χρησιμοποιείται κυρίως για κουρτίνες **3.** σχέδιο (τρυπητό) που θυμίζει την παραπάνω δαντέλα
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guipure < guiper < φρανκον. wipan «περιβάλλω με μετάξι»].
γκισέ (το) {άκλ.} παράθυρο ή άνοιγμα, που συνήθ. κλείνει με κιγκλίδωμα ή άλλο διαχωριστικό, όπως σε μια θυρίδα, και σχηματίζει δίοδο επικοινωνίας και συναλλαγής μεταξύ πελάτη και αρμόδιου υπαλλήλου συνήθ. σε ταμείο (τράπεζας, ταχυδρομείου, θεάτρου ή σταθμού): *για την αγορά γραμματοσήμων περιμένετε στο διπλανό ~* ΣΥΝ. θυρίδα, ταμείο. Επίσης **γκισές** (ο).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guichet < αρχ. σκανδ. vik «κρύπτη», με την επίδρ. τού παλ. γαλλ. uisset «πορτούλα»]
Γκιώνα (η) (ορθότ. *Γκιόνα*) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού πουλιού *γκιόνης* (βλ.λ.)].
γκιώνης (ο) → γκιόνης
γκλάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το κεφάλι, το μυαλό: *κόβει η ~ του* (είναι έξυπνος) || *ό,τι κατεβάσει η ~ του* (ό,τι του έρθει στο μυαλό) ΣΥΝ. κεφάλα, κούτρα.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. glava (< I.E. *ghebh(e)l- «κεφάλι»), που συνδ. με αρχ. γερμ. gebal «κρανίο», αρχ. σκανδ. gafl «μέτωπο», καθώς και με αρχ. *κεφαλή* (βλ. λ.)]
γκλαβανή κ. **κλαβανή** (η) (λαϊκ.-σπάν.) πόρτα στο πάτωμα ή στην οροφή και συνεκδ. ο χώρος στον οποίο οδηγεί
[ΕΤΥΜ < σλαβ. klavanije «κρύπτη»]
γκλάμουρ (το) {άκλ.} ελλην. *αίγλη, λάμψη* (αργκό) η γοητεία, η ακτινοβολία που εκπέμπει (κάποιος/κάτι): *η χτεσινή δεξίωση είχε πολύ ~· παρέλασαν ένα σωρό μοντέλα και διασημότητες* ΣΥΝ. ακτινοβολία, σαγήνη, (γαλλ.) πρεστίζ. Επίσης **γκλάμορ** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. glamour < σκωτσ. glammar < αγγλ. grammar «γραμματική – αίγλη από την κατάκτηση τής γνώσης, τής σοφίας και μάλιστα τής απόκρυφης» < ελλην. *γραμματική*].
γκλαμουριά (η) (αργκό) η αίγλη, η λάμψη και η γοητεία.
[ΕΤΥΜ < *γκλάμουρ* (βλ. λ.) + *-ιά*]
γκλασάρω ρ. ▸ γλάσο
γκλασέ επίθ. {άκλ.} (για γλυκό ή φρούτο) αυτός που έχει επάλειψη καραμελωμένης ζάχαρης ή σοκολάτας: *κερασάκι / μαρόν ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. glacé < ρ. glacer «μετατρέπω σε πάγο» < λατ. glaciare < glacies, -ei «πάγος»]
γκλάσνοστ (η) {άκλ.} ελλην. *διαφάνεια*· ΠΟΛΙΤ. η διαφάνεια στην οικονομική και πολιτική πραγματικότητα τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης την οποία είχε θέσει ως βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής του ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ (πβ. κ. λ. *περεστρόικα*)
[ΕΤΥΜ < ρωσ. glasnost «δημοσιότητα, διαφάνεια»]
γκλάσο (το) ▸ γλάσο
γκλισάντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τεχνικός όρος που δηλώνει την ολίσθηση τού τονικού ύψους μιας μουσικής γραμμής κατά τρόπον ώστε να ακούγονται όλοι οι συνεχόμενοι φθόγγοι, σε ανιούσα ή σε κατιούσα κατεύθυνση· η τεχνική και το άκουσμά του διαφέρουν ανάλογα με το μουσικό όργανο στο οποίο εκτελείται (έγχορδο, πνευστό, πληκτροφόρο, κρουστό)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. glissando (οπτικό δάνειο), γερούνδ. τού ρ. glissare «γλιστρώ» < γαλλ. glisser < φρανκον. glidan]
γκλίτσα (η) κ. (λαϊκότ.) **αγκλίτσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ραβδί τού βοσκού
[ΕΤΥΜ < *αγκλίτσα* < *αγκυλίτσα*, υποκ. τού επιθ. *αγκύλος*, λόγω τού σχήματος που συνήθ. έχει η άκρη τού ποιμενικού ραβδιού]
γκλομπ (το) → κλομπ
γκλόρια (το) {άκλ.} δοξολογία, το δεύτερο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τής «μεγάλης δοξολογίας» «δόξα εν υψίστοις Θεώ» (gloria in excelsis Deo): *το ~ τής λειτουργίας σε σι τού Μπαχ*
[ΕΤΥΜ < λατ. gloria «δόξα»]
γκλου-γκλου (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης υγρού
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].
γκλουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης στερεάς τροφής ή μεγάλης μπουκιάς
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.]
γκογκ (το) → γκονγκ
γκολ (το) {άκλ.} ελλην. *τέρμα* **1.** (σε ομαδικά αθλήματα με μπάλα, όπως ποδόσφαιρο, χάντμπολ κ.ά.) η επιτυχία τής παραβίασης τής αντίπαλης εστίας, το να μπει η μπάλα στο τέρμα τής αντίπαλης ομάδας. (επίσ.) *σημειώνω* / (καθημ.) *βάζω* / (οικ.) *ρίχνω ~* || (επίσ.) *δέχομαι* / (καθημ.) *τρώω ~* || *το ~ δεν μετράει* (είναι άκυρο) ΣΥΝ. τέρμα • **2.** (αργκό) σε κατάσταση αδυναμίας να ελέγξει κανείς τον εαυτό του, να αντιδράσει, κυρ. υπό την επήρεια αλκοόλ ή εκνευρισμού:

ήπιε χθες δέκα ποτήρια κι έγινε ~. — (υποκ.) **γκολάκι** (το) (σημ 1), (μεγεθ) **γκολάρα** (η) (σημ 1)
[ETYM < αγγλ goal < μέσ. αγγλ. gol «σύνορο, όριο» < αρχ αγγλ. gælan «εμποδίζω»]

γκολκίπερ (ο) {άκλ.} ο τερματοφύλακας (βλ λ)
[ETYM. < αγγλ. goalkeeper < goal «τέρμα» + keeper < keep «κρατώ, φυλάσσω»].

γκολπόστ (το) {άκλ } ελλην *τέρμα* (στον πληθ) καθένα από τα δύο τέρματα ποδοσφαιρικού γηπέδου: *η έξοδος τού τερματοφύλακα από τα ~ απέτρεψε την παραβίαση τής εστίας του* ΣΥΝ δοκάρια, εστία, καρέ (τα)
[ETYM < αγγλ goalpost < goal «τέρμα» + post «στύλος, κολόνα»].

γκολτζής (ο) {γκολτζήδες} (καθημ.) ο ποδοσφαιριστής που σημειώνει πολλά γκολ.

γκολφ (το) {άκλ } άθλημα στο οποίο ο αθλητής κατευθύνει με μπαστούνι μικρή μπάλα σε διαδοχικές τρύπες (συνήθ 9 ή 18), που βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις σε διαμορφωμένο ανισόπεδο φυσικό γήπεδο, με στόχο να μπει η μπάλα σε κάθε τρύπα με όσο το δυνατόν λιγότερα κτυπήματα
[ETYM < αγγλ golf, αβεβ ετύμου, πιθ < μέσ. ολλ kolf «ρόπαλο» ή < σκωτσ gowf «χτυπώ»]

γκόλφι κ **γκόρφι** (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ) το εγκόλπιο ΣΥΝ φυλαχτό
[ETYM μεσν. < *ἐγκόλπιον* «φυλαχτό», ουδ. τού αρχ επιθ *ἐγκόλπιος* (βλ.λ)].

Γκόλφω (η) γυναικείο όνομα.
[ETYM < *γκόλφι* (βλ λ) + κατάλ *-ω*, από την κλητ κυρίων ονομάτων σε σλαβ. γλώσσες, που μεταφέρθηκε ως ονομαστική στην Ελληνική, λ.χ *Μάρ-ω, Λέν-ω, Φώτ-ω* κ τ ό.]

γκόμενα (η) {χωρ γεν πληθ } (λαϊκ.-οικ) **1.** η ερωτική σύντροφος: *την έχει ~ εδώ και δύο χρόνια* ΣΥΝ ερωμένη, αγαπητικιά ΦΡ ***πιάνω / βρίσκω γκόμενα*** δημιουργώ ερωτικό δεσμό με γυναίκα **2.** (συνεκδ.) η ωραία και ελκυστική γυναίκα, που προκαλεί ερωτική επιθυμία ΣΥΝ κούκλα, κόμματος, μαννούλι, μαννάρι **3.** η νέα γυναίκα ως ερωτικό αντικείμενο: *η Ελένη είναι πολύ ωραία ~* — (υποκ.) **γκομενίτσα** (η) κ **γκομενάκι** (το), (μεγεθ) **γκομενάρα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*.
[ETYM < *γκόμενος* < ιταλ. gommeno < γαλλ. gommeux «όμορφος νέος, κομψευόμενος», κυριολ «αρωματισμένος», < gomme (βλ κ *γόμμα*) Ορισμένοι θεωρούν ότι αφετηρία τής λ. υπήρξε μια λακ για τα μαλλιά, που εισήχθη το 1935 από την Αργεντινή με την ισπ ονομασία gómina (< gomma «γόμμα») και ήταν αρχικώς διαδεδομένη στις ηθοποιούς]

γκομενάκιας (ο) {γκομενάκηδες} (οικ) ο άνδρας που επιζητά να έχει πολλές γυναίκες, πολλές γκόμενες.

γκομενιάρης (ο) {γκομενιάρηδες}, **γκομενιάρα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που κυνηγά το αντίθετο φύλο ΣΥΝ ερωτύλος — **γκομενιάρικος**, -η, -ο, **γκομενιάρικα** επίρρ

γκομενίζω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (οικ.) **1.** δημιουργώ πολλές ερωτικές σχέσεις: *στα νιάτα του γκομένιζε κι αυτός, πότε με τη μια, πότε με την άλλη' || δεν είναι πιστός και γκομενίζει* ΣΥΝ τσιλημπουρδίζω, παίζω **2.** προσαρμόζω τη συμπεριφορά και την εξωτερική μου εμφάνιση, επιδιώκοντας να προκαλώ έλξη και θαυμασμό. *δεν πρόλαβε να μπει στην εφηβεία κι άρχισε να γκομενίζει κάθε μέρα κι άλλο ντύσιμο!* Επίσης **γκομενιαρίζω** — **γκομένισμα** κ **γκομενιάρισμα** (το)

γκομενιλίκι (το) {χωρ γεν.} (οικ) η επιδίωξη κατάκτησης γυναικών ΣΥΝ γκομένισμα

γκομενοδουλειά (η) η ερωτική περιπέτεια κάποιου με γυναίκα, γυναικοδουλειά ΣΥΝ τσιλημπούρδισμα

γκόμενος (ο) (λαϊκ.-οικ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει μια γυναίκα ερωτική σχέση — (υποκ.) **γκομενάκος** (ο).
[ETYM Βλ. λ *γκόμενα*].

γκομπλέν (το) {άκλ.} **1.** εθνική χειροτεχνία ταπητουργίας στη Γαλλία που κατασκεύαζε τάπητες μεγάλων διαστάσεων, πορτρέτα και ταπετσαρίες για καθίσματα, χρησιμοποιώντας σχέδια και διακοσμητικά μοτίβα ζωγράφων **2.** (συνεκδ) είδος ταπητουργίας που θυμίζει την παραπάνω τεχνοτροπία
[ETYM < γαλλ Gobelins, ονομασία οίκου ταπητουργίας που ίδρυσαν τον 17ο αι οι αδελφοί Γκομπλέν].

γκονγκ (το) {άκλ.} ασιατικής προέλευσης μεγάλος, κρεμαστός μπρούντζινος δίσκος με κυρτό χείλος, που όταν κρούεται από ειδικό σφυρί με καλυμμένη από μαλλί ή δέρμα άκρη, παράγει χαρακτηριστικό, δυνατό, παλλόμενο και υπόκωφο ήχο χρησιμοποιείται ως κρουστό όργανο συνοδίας στον χορό και στο τραγούδι, στο θέατρο προς δήλωση έναρξης τής παράστασης και γενικότ ως μέσο ειδοποίησης *ο χτύπος τού ~*
[ETYM < αγγλ. gong, λ. μαλαϊκής ή ινδονησιακής προελ , προφανώς ηχομιμητική].

γκοργκοντζόλα (η) ιταλικό τυρί που μοιάζει στην εμφάνιση και τη γεύση με το ροκφόρ.
[ETYM < ιταλ. gorgonzola, ονομασία λομβαρδικής πόλεως (η οποία έφερε το ρωμαϊκό όν Concordia), όπου παρασκευάζεται η συγκεκριμένη ποικιλία τυριού]

γκορτσιά κ **γκοριτσιά** (η) (διαλεκτ.) η αγριαχλαδιά ΣΥΝ αγριαπιδιά.
[ETYM < αλβ goricë].

γκόρτσο (το) (διαλεκτ.) ο καρπός τής αγριαχλαδιάς ΣΥΝ αγριάπιδο, αγριαχλάδι Επίσης **γκόρτσι**

γκόρφι (το) → γκόλφι

γκόσπελ (το) {άκλ.} είδος θρησκευτικών τραγουδιών, που τραγουδούν συνήθ μαύροι Αμερικανοί τραγουδιστές.
[ETYM < αγγλ. gospel, αρχική σημ «ευαγγέλιο», < αρχ. αγγλ gōdspel < gōd «καλός» + spell «άγγελμα, μήνυμα»].

γκουάς (το) {άκλ.} ΚΑΛ ΤΕΧΝ **1.** παρασκεύασμα από χρωστικές ουσίες σε διάλυμα κόλλας και μελιού **2.** (συνεκδ.) (α) η ζωγραφική στην οποία χρησιμοποιείται το παραπάνω παρασκεύασμα (β) το ζωγραφικό έργο στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί το παραπάνω παρασκεύασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζωγραφική*
[ETYM < γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ aquatio «ποτίστρα»]

γκουβερνάντα κ **κουβερνάντα** (η) {χωρ γεν πληθ } η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα και την ανατροφή παιδιού ΣΥΝ νταντά, τροφός, νόνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ETYM < γαλλ. gouvernante, θηλ τού gouvernant, μτχ τ τού ρ gouverner < λατ guvernare «κυβερνώ, διοικώ»]

γκουβέρνο κ **κουβέρνο** (το) (παλαιότ) **1.** η κυβέρνηση **2.** (μτφ) διαχείριση: *ποιος έχει το ~ εδώ μέσα;*
[ETYM μεσν < βεν. governo < governar < λατ. guvernare «κυβερνώ, διοικώ»]

γκουλάγκ (το) {άκλ.} (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) το σύστημα των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας στα οποία έστελνε το σοβιετικό καθεστώς τους αντιφρονούντες: «*Το αρχιπέλαγος ~*» (τίτλος μυθιστορήματος τού Αλεξ Σολζενίτσιν).
[ETYM < ρωσ. Gulag, ακρωνύμιο των λ. *G*lavnoe *U*pravienie Ispravitel'no – trudorykh *La*gerei «Γενική Διεύθυνση Αναμορφωτικών Στρατοπέδων Εργασίας»].

γκούλας (το) {άκλ } φαγητό κατσαρόλας ουγγρικής προέλευσης από χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καρυκευμένο με κόκκινο πιπέρι (πάπρικα) *σερβίρουμε το ~ με κόκκινο κρασί.*
[ETYM < ουγγρ gulyás, συντετμημένος τ. τού gulyáshús «η σούπα τού βοσκού»]

γκούντα (το/η) {άκλ } ημίσκληρο αγελαδινό τυρί τής Ολλανδίας με μαλακή υφή και κίτρινο χρώμα

γκουπ (το) {άκλ } ο ήχος τού στιγμιαίου δυνατού χτυπήματος, συνήθ. με κάποιο όργανο, ή τού ήχου από το πέσιμο αντικειμένου από κάποιο ύψος: *το ~ βιβλίων που έπεσαν απ' το ράφι*
[ETYM Ηχομιμητ λ]

γκουρμέ (ο/η) {άκλ } πρόσωπο που εκτιμά την καλή ποιότητα στο ποτό και στο φαγητό ΣΥΝ καλοφαγάς
[ETYM < γαλλ gourmet < παλ γαλλ. gromet «υπηρέτης (εμπόρου κρασιών) και δοκιμαστής τους» < αρχ αγγλ grom (σύγχρ. groom), αρχική σημ «ιπποκόμος (στο παλάτι)].

γκουρού (ο) {άκλ } **1.** ο διδάσκαλος που δημιουργεί προσωπική θρησκεία ή παρέχει πνευματική καθοδήγηση, κυρ. στον Ινδουισμό **2.** (μτφ) κάθε πρόσωπο κύρους, που σε δεδομένο χώρο τέχνης ή πνεύματος ασκεί καθοριστική επίδραση συμβουλεύοντας και καθοδηγώντας *η καταδίκη τής ατομικής βόμβας από έναν ~ των φυσικών επιστημών, όπως ο Οπενχάιμερ, είχε ξεχωριστή βαρύτητα || ο Νίκολας Νεγρεπόντης θεωρείται ο ~ των δικτύων τής πληροφορικής.*
[ETYM < χίντι guru < σανσκρ. guru «βαρύς - σεβάσμιος»].

γκουχ-γκουχ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν βήχει Επίσης **γκούχου-γκούχου**.
[ETYM Ηχομιμητ. λ]

γκοφρέ επίθ. {άκλ } αυτός που έχει ανάγλυφη επιφάνεια, η οποία σχηματίζει ομοιόμορφους ελαφρούς κυματισμούς *~ χαρτί / τετράδιο / ύφασμα*
[ETYM < γαλλ gaufré < gaufre «είδος γλυκού, κέικ φόρμας» < φράγκον walfa, πβ αγγλ. waffle].

γκοφρέτα (η) {γκοφρετών} λεπτό και τραγανό γλύκυσμα, συνήθ. με γέμιση σε μία ή περισσότερες στρώσεις και σε διάφορες γεύσεις (κυρ σοκολάτας) *~ με σοκολάτα γάλακτος* — (υποκ) **γκοφρετάκι** (το) κ. **γκοφρετούλα** κ **γκοφρετίτσα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ETYM < γαλλ gaufrette, υποκ. τού ουσ. gaufre, βλ κ *γκοφρέ*].

γκρα (το) → γκρας

Γκράβαρα (τα) → Κράβαρα

γκράβε επίρρ ΜΟΥΣ ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), ή εκφραστική δηλώνει μουσικό κομμάτι ή τμήμα μουσικού κομματιού, που παίζεται αργά και σοβαρά.
[ETYM < ιταλ grave < λατ gravis «βαρύς, σοβαρός»]

γκραβούρα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** χαρακτική απεικόνιση σε στερεά, σκληρή ύλη (συνήθ. μέταλλο ή ξύλο) για την παραγωγή άτυπων αντιγράφων τής χαραγμένης εικόνας ΣΥΝ χαρακτικό **2.** κάθε έντυπο αντίγραφο έργου τού παραπάνω τύπου *το βιβλίο περιλαμβάνει γκραβούρες τού 17ου αι || αυθεντική ~*
[ETYM < γαλλ gravure < graver «χαράσσω» < φράγκον graban «σκάβω» < αρχ γερμ. graban, πβ. αγγλ. grave «λάκκος, τάφος»]

γκραν επίθ {άκλ } (λαϊκ) πολυτελής, αυτός που αρμόζει σε επίσημες περιστάσεις: *μια ~ τουαλέτα* || (ως επίρρ) *θα ντυθούμε ~.*
[ETYM < γαλλ grand «μεγάλος, σπουδαίος» < λατ grandis]

γκραν-γκινιόλ (το) {άκλ.} **1.** (κυρ για κινηματογραφικά και θεατρικά έργα) δραματικό είδος διακρινόμενο από έμφαση στα στοιχεία τής φρίκης και τού τρόμου, τόσο σε επίπεδο θεματολογίας όσο και σκηνοθεσίας, (μειωτ) *ιστορίες / ταινία ~* **2.** (μτφ) κάθε κατάσταση που προκαλεί συναισθήματα καταλυτικής αγωνίας και τρόμου σε όσους την υφίστανται ή μετέχουν σε αυτή *σε ~ μετατράπηκε ο αγώνας, όταν οι Γάλλοι πέτυχαν την ισοφάριση πέντε λεπτά πριν από τη λήξη, για να δεχθούν τελικά γκολ στο τελευταίο λεπτό* ΣΥΝ θρίλερ.
[ETYM < γαλλ. grand guignol, όνομα θεάτρου στη Γαλλία (Παρίσι 1897), που παρουσίαζε σκηνές τρόμου. Ωστόσο, το Guignol, την περίοδο τής Γαλλικής Επανάστασης, ήταν η ονομασία που έδωσε στις κούκλες του ο Γάλλος Mourguet, δημιουργώντας ένα θέατρο μαριονετών (στη Λυών) με κοινωνικό και σατιρικό χαρακτήρα Η ονομασία

Guignol οφείλεται στον τόπο καταγωγής (Chinolo) ενός Ιταλού. φίλου τού Mourguet, ο οποίος του χάρισε την πρώτη του κούκλα]

γκρανκάσα (η) {χωρ. γεν πληθ.} ΜΟΥΣ κρουστό όργανο που μοιάζει με το τύμπανο. αλλά διαφέρει από αυτό γιατί είναι πιο ογκώδες και παράγει ήχο χωρίς ορισμένο τονικό ύψος· αποτελείται από κυλινδρικό κορμό και δύο μεμβράνινες κεφαλές (στα Ελληνικά έχει χρησιμοποιηθεί -από τον Ν Σκαλκώτα- ο όρος «μεγάλη κάσα»).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grancassa < gran(de) cassa «μεγάλο κιβώτιο»]

γκραν-πρί (το) {άκλ.} **1.** (γενικά) μεγάλος διαγωνισμός **2.** (ειδικότ.) το παγκόσμιο πρωτάθλημα αυτοκινητικών αγώνων ταχύτητας **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσημος αυτοκινητικός αγώνας ταχύτητας. η επίδοση στον οποίο επηρεάζει την τελική κατάταξη στο παγκόσμιο πρωτάθλημα οδηγών και κατασκευαστών (εργοστασίων)· *αγώνες ~* || *το ~ τής Φόρμουλα 1*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grand prix «μεγάλο βραβείο»].

γκρας (ο) {γκράδες} ΣΤΡΑΤ οπισθογεμές ντουφέκι παλαιού τύπου· χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό. κυρ στα τέλη τού 19ου αι. και στις αρχές τού 20ού. Επίσης **γκρα** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gras (οπτικό δάνειο), από τον Γάλλο στρατηγό B. Gras (1836-1901), εφευρέτη τού όπλου, πβ κ. *καριοφίλι*]

γκρατινέ επίθ {άκλ.} για φαγητό παρασκευασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται χρυσοκόκκινη κρούστα στην επιφάνειά του ύστερα από το ψήσιμο στον φούρνο και αφού το φαγητό έχει περιχυθεί με διάφορα υλικά, συνήθ αβγά ή μπεσαμέλ: *αβγά ~ με κρεμμύδια* || (ως επίρρ.) *κάνω τα μακαρόνια ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gratiné < gratin < gratter «ξύνω, αποξέω (ενν. την κρούστα που έχει τσιγαριστεί)» < φρανκον. krattōn]

γκρατσιόζο επίρρ. ΜΟΥΣ εκφραστική ένδειξη. εκτέλεση τής μουσικής «με χάρη».
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grazioso < λατ gratiosus «χαριτωμένος, ευγενικός»]

γκράφιτι (το) {άκλ.} ελλην. *τοιχογράφημα* κάθε σχέδιο (ζωγραφικών παραστάσεων, αρχικών γραμμάτων ή συνθημάτων) που ζωγραφίζεται με ψεκαστήρα (σπρέι), κυρ. πάνω σε χτισμένες επιφάνειες, τοίχους ή πεζοδρόμια και αποτελεί συνήθ. τρόπο προσωπικής έκφρασης ή διαμαρτυρίας. *τα ~ στο τείχος τού Βερολίνου*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. graffiti, υποκ. τού graffio «επιγραφή, χάραγμα» < λατ. graphium < αρχ *γραφεῖον*].

γκρέιντερ (το) {άκλ.} είδος σκαπτικού μηχανήματος που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. grader < grade (στη σημ «ισοπεδώνω») < ουσ. grade «βαθμίδα» (< λατ. gradus)]

γκρέιπ-φρουτ (το) {άκλ.} **1.** εδώδιμο εσπεριδοειδές, μεγαλύτερο από το πορτοκάλι, στρογγυλωπό και λείο. με κίτρινο φλοιό, μαλακή και χυμώδη ανοιχτοκίτρινη σάρκα. έντονο άρωμα και γεύση πικρόξινη **2.** (συνεκδ.) δέντρο των τροπικών ή ημιτροπικών περιοχών, που παράγει τον παραπάνω καρπό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ grape fruit < grape «σταφύλι» + fruit «φρούτο»].

γκρέκα (η) {χωρ γεν πληθ.} διακοσμητικό σχήμα μαιάνδρου ΣΥΝ μαίανδρος.
[ΕΤΥΜ < ιταλ greca, θηλ. τού επιθ. greco «ελληνικός»]

γκρεμίζω ρ μετβ. {γκρέμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ την καταστροφή (τοίχου ή γεν οικοδομικής κατασκευής): *οι αρχαίες ελληνικές πόλεις γκρέμιζαν μέρος των τειχών τους για να τιμήσουν τους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων* || *γκρέμισαν το σπίτι. για να χτίσουν πολυκατοικία* ΣΥΝ κατεδαφίζω **2.** ρίχνω (κάποιον) από μεγάλο ύψος, πετάω σε γκρεμό *τον έσπρωξε από πίσω και τον γκρέμισε στο φαράγγι* ΣΥΝ (κατα)κρημνίζω **3.** (εκφραστ.) ρίχνω στο έδαφος ΣΥΝ ρίχνω κάτω **4.** (μτφ) ανατρέπω: *οι επαναστάτες γκρέμισαν τον δικτάτορα από την εξουσία* **5.** (ειδικότ.) (για κάτι σημαντικό, υψηλό) παύω να εκτιμώ. να σέβομαι και να υπολογίζω. *το κοινό αναδεικνύει αλλά και γκρεμίζει τα είδωλά του·* (μεσοπαθ. **γκρεμίζομαι**) **6.** πέφτω στον γκρεμό: *δεν μπόρεσε να ελέγξει το αυτοκίνητο και γκρεμίστηκε στη χαράδρα* **7.** πέφτω κάτω (από ύψος και με κίνδυνο τραυματισμού): *ο αναβάτης γκρεμίστηκε από το άλογο* **8.** (μτφ.) καταρρέω, καταστρέφομαι. *«η αυτοκρατορία που με τόσο κόπο έχτισε κινδυνεύει να γκρεμιστεί»* (εφημ.) ΦΡ ***γκρεμίζεται ο κόσμος / γκρεμίζονται τα πάντα γύρω μου*** αισθάνομαι να καταρρέουν τα πάντα γύρω μου (ό,τι πίστευα. ό,τι υπολόγιζα κ λπ.)· για πολύ μεγάλη απογοήτευση και διάψευση *όταν έμαθε το παρελθόν τού πατέρα της, ένιωσε να γκρεμίζεται ο κόσμος γύρω της* **9.** (στην προστ. **γκρεμίσου** με επιθετική διάθεση) (μεσν.) απομακρύνσου, φύγε αμέσως κυρ σε προστ. *γκρεμίσου από 'δώ αμέσως· και να μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* ΣΥΝ γκρεμοτσακίσου. τσακίσου. ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γκρεμνίζω* < μτγν *κρημνίζω* < αρχ. *κρημνός*, βλ. κ. *γκρεμός*].

γκρέμισμα (το) {γκρεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γκρεμίζει κανείς (κάτι): *το ~ τού εργοστασίου κράτησε μήνες* **2. γκρεμίσματα** (τα) τα απομεινάρια, τα ερείπια που αφήνει μια κατεδάφιση, μια καταστροφή. *περπατούσε μέσα στα ~ τού πατρικού του με δάκρυα* ΣΥΝ ερείπια, χαλάσματα. συντρίμμια, ρημάδια **3.** (μτφ.) πτώση, διάλυση *το ~ τού κομουνισμού στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ προκάλεσε ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό χάρτη* **4.** (εκφραστ.) η πτώση από μεγάλο ύψος

γκρεμός κ **γκρεμνός** κ (λόγ.) **κρημνός** (ο) το επικίνδυνα απότομο και βαθύ χάσμα, το βάραθρο *ο ~ έχασκε κάτω από τα πόδια τους* || *το αμάξι έπεσε στον ~* ΣΥΝ βάραθρο, άβυσσος ΦΡ (α) ***στο χείλος τού γκρεμού*** (i) (κυριολ.) στην άκρη μιας απότομης. βραχώδους επιφάνειας (ii) (μτφ.) στα πρόθυρα τής καταστροφής, λίγο πριν από την ολοκληρωτική συντριβή· *όταν ανέλαβε την εξουσία η οικονομία βρισκόταν ~* (β) (μτφ.) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** για οριακές καταστάσεις αδιεξόδου, όταν έχει κανείς να επιλέξει μεταξύ δύο εξίσου δυσάρεστων εναλλακτικών λύσεων / δεδομένων κ.λπ *Και τώρα τι να κάνω, ~· Ή πληρώνω και μένω αδέκαρος ή δεν πληρώνω και πάω φυλακή'*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γκρεμνός* (το γκ- αντί κ- από τη συνεκφορά τής λ με την αιτ. τού άρθρου. *τὸν κρημνό*) < αρχ. *κρημ-νός* < θ krēm-. εκτεταμένη βαθμ πρώτης συλλαβής τής δισύλλαβης ρίζας krema-. η οποία απαντά στο ρ. *κρέμαμαι* βλ. κ. *κρεμώ*].

> **γκρεμός – γκαμήλα – γκαρδιακός.** Οι σχηματισμοί **γκρεμ(ν)ός** αντί **κρημνός, γκαμήλα** αντί **καμήλα, γκαρδιακός** αντί **καρδιακός** κ.τ.ό προέρχονται από την ηχηρή προφορά τού *κ* ως **γκ** μετά από το *-ν* τού άρθρου: *τον κρεμ(ν)ό > τον γκρεμ(ν)ό >* **ο γκρεμ(ν)ός** (το *-ε-* από τροπή τού *-η-* σε *-ε-* λόγω τού παρακειμένου *-ρ-*· πβ. *σίδηρος > σίδερο. ξηρός > ξερός. θηρίο > θεριό* κ.τ.ό.) *την καμήλα > τη γκαμήλα* > η **γκαμήλα** *τον καρδιακό > τον γκαρδιακό* > ο **γκαρδιακός**

γκρεμοτσακίζομαι ρ αμετβ. αποθ {γκρεμοτσακίσ-τηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** πέφτω στο έδαφος και τραυματίζομαι *γλίστρησε από τη σκάλα και γκρεμοτσακίστηκε'* || *θα γκρεμοτσακιστείς καμιά ώρα μ' αυτά τα πατίνια* ● **2.** σπεύδω, κοπιάζω, κυρ. για τη γρήγορη εξυπηρέτηση άλλου: *μόλις ζητήσει κάτι. γκρεμοτσακίζονται να του το φέρουν* ΣΥΝ τσακίζομαι **3.** φεύγω αμέσως. εξαφανίζομαι: *γκρεμοτσακίστηκε στο δωμάτιο του. να κρυφτεί* || *~ να φύγω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

γκρενά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την κόκκινη απόχρωση τού εσωτερικού τού ροδιού *~ πουλόβερ / ταγέρ* **2. γκρενά** (το) η ίδια η κόκκινη απόχρωση τού ροδιού.
[ΕΤΥΜ < γαλλ grenat < λατ grenatum «ρόδι»].

Γκρήνουιτς (το) {άκλ.} **1.** δήμος τής περιφέρειας τού Λονδίνου. στο αστεροσκοπείο τού οποίου καθορίστηκε το σύστημα μέτρησης τού γεωγραφικού μήκους και τής ώρας **2.** (α) ***μεσημβρινός τού Γκρήνουιτς*** ο μεσημβρινός 0°. νοητή γραμμή που περνά από το Γκρήνουιτς. συνδέοντας τον Βόρειο με τον Νότιο Πόλο. ανατολικά και δυτικά τής οποίας μετριέται το γεωγραφικό μήκος (β) ***ώρα Γκρήνουιτς*** ο τοπικός μέσος ηλιακός χρόνος που ισχύει στον παραπάνω μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό τής ώρας στα διάφορα σημεία τής Γης
[ΕΤΥΜ < αγγλ Greenwich «πράσινο λιμάνι» (< αρχ αγγλ. grēne «πράσινος» + wīc «λιμάνι»), επειδή βρίσκεται σε μια καταπράσινη όχθη τού ποταμού Τάμεση]

γκρι επίθ. {άκλ.} **1.** γκρίζος (βλ.λ.) **2.** *γκρι* (το) το ίδιο το γκρι χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gris < φρανκον. *gris. πβ. αρχ. γερμ grao, αγγλ. grey κ.ά.].

γκριζάρω ρ αμετβ. κ. μετβ {γκριζάρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποκτώ γκρίζο χρώμα, γίνομαι γκρίζος: *οι κρόταφοί του άρχισαν να γκριζάρουν* **2.** (συνεκδ.) αρχίζουν να ασπρίζουν τα μαλλιά μου· *νωρίς γκριζάρισε ο Κώστας* ♦ **3.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι γκρι: *~ το φόντο τού σκίτσου.*

γκριζομάλλης (ο) {γκριζομάλληδες}, **γκριζομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ} πρόσωπο που έχει γκρίζα μαλλιά. μαλλιά που αρχίζουν να ασπρίζουν.— **γκριζομάλλικος**, -η, -ο.

γκρίζος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει χρώμα μεταξύ λευκού και μαύρου. το χρώμα τής στάχτης: *~ μαλλιά / σύννεφα / πινελιά / ομίχλη / κρόταφοι / μάτια / τρίχωμα* ΣΥΝ γκρι **2. γκρίζο** (το) το παραπάνω χρώμα ● **3.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ισοπεδωτική μονοτονία. που στερείται ζωντάνιας ή ενδιαφέροντος *η ~ καθημερινότητα* ΣΥΝ μουντός. πληκτικός, ουδέτερος. καταθλιπτικός ● **4.** (μτφ) αυτός που έχει ακαθόριστο χαρακτήρα (π χ. ως προς το νομικό καθεστώς που τον διέπει) ΦΡ ***γκρίζες ζώνες*** (i) γεωγραφικές περιοχές που αλληλοδιεκδικούνται ή που είναι πληθυσμιακά μικτές (ii) (συνεκδ.) οποιεσδήποτε καταστάσεις νοούνται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, όπου είναι δυσχερής ο ακριβής προσδιορισμός τής κατηγορίας στην οποία ανήκει κάποιο αντικείμενο *υπάρχουν δημοκρατικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα. υπάρχουν όμως και ~* ● **5.** (μτφ) αυτός που έχει ύποπτο ρόλο σε μια υπόθεση ● ΦΡ ***γκρίζα διαφήμιση*** βλ λ. *διαφήμιση* — (υποκ) **γκριζούλης**, -α. -ικο, (υποκ.) **γκριζάκι** (το) (σημ. 2), **γκριζωπός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grigio, βλ. κ *γκρι* II σημ 4 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. grey (area)].

γκριλ (το) {άκλ.} αντίσταση που βρίσκεται στην οροφή τού εσωτερικού θαλάμου ηλεκτρικής κουζίνας και χρησιμοποιείται για να παίρνουν χρώμα τα φαγητά καθώς ψήνονται. *μπιφτέκι ψημένο στο ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gril < grille «κιγκλίδωμα, κάγκελο» < παλ. γαλλ gradilie < λατ. craticula, υποκ τού crates «πλέγμα»]

γκριμάτσα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (καθημ.) στιγμιαία παραμόρφωση των χαρακτηριστικών τού προσώπου (με σύσπαση των μυών του) *~ πόνου / δυσφορίας* || *ειρωνική / πονηρή ~* ΣΥΝ μορφασμός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grimazza < γαλλ. grimace < φρανκον grima «μάσκα»]

γκρίνια κ **γρίνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ} (καθημ.) **1.** η συνεχής έκφραση δυσαρέσκειας με αρνητικά σχόλια. χαρακτηρισμούς, παράπονα: *δεν του φτάνει η κούραση. έχει και τη ~ τής γυναίκας του κάθε φορά που αργεί* ΣΥΝ μεμψιμοιρία, κλάψα. μουρμούρα **2.** (κυρ. για μωρά) ο διαπεραστικός ήχος σαν κλάμα. που εκφράζει ενόχληση, δυσαρέσκεια: *το μωρό τούς ξυπνούσε με τη ~ του μες στα άγρια μεσάνυχτα* **3.** η συνεχής διχόνοια, εριστική διάθεση: (παροιμ.) *«η φτώχια φέρνει γκρίνια».* — **γκρινιάζω** ρ {μεσν} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ μεσν < διαλεκτ ιταλ. grigna < γαλλ. grigne < φρανκον. grinān «τρίζω τα δόντια μου»].

γκρινιάρης, -α, -ικο κ. **γρινιάρης** {γκρινιάρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που αρχίζει εύκολα τη γκρίνια: *συνήθως όσο μεγαλώνουν οι άνθρωποι, γίνονται και πιο ~, καθώς όλα τούς ενοχλούν* ΣΥΝ μουρμούρης, παραπονιάρης, δύστροπος, ανάποδος, δύσκολος, γρουσούζης • **2.** *γκρινιάρης* (ο) δημοφιλές, επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι. — **γκρινιάρικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *γκρίνια* + παραγ επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παραπον-ιάρης*]

γκριφόν (το) {άκλ.} σκύλος ράτσας με τραχύ, συνήθ. γκρίζο τρίχωμα· τα σκυλιά τής ράτσας αυτής διακρίνονται σε κυνηγετικά, δρομείς και συνοδούς.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ griffon < παλ. γαλλ grif < λατ gryphus < αρχ *γρύψ, -πός* «γρυπαετός», παράλλ. τ τού επιθ *γρυπός*].

γκρο (το) {άκλ.} ύφασμα από βαρύ μετάξι
[ΕΤΥΜ < γαλλ gros «παχύς, φαρδύς» < δημώδ. λατ grossus].

γκροπλάν κ. **γκρο-πλαν** (το) {άκλ.} η σκηνοθετική τεχνική λήψης εικόνας από κοντινή απόσταση και εστίασης σε λεπτομέρεια ή τμήμα γενικότερου πλάνου *η ταινία ξεκινά με ~ στο πρόσωπο τής πρωταγωνίστριας* ΣΥΝ ζουμ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gros plan].

γκρόσο μόντο επίρρ. σε γενικές γραμμές, χωρίς αναφορά σε λεπτομέρειες: *η εργασία του κρίνεται ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ χοντρικά.
[ΕΤΥΜ < ιταλ grosso modo]

γκροτέσκος, -α, -ο **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου, τού εξαιρετικά περίεργου **2.** *γκροτέσκο* (το) το καλλιτεχνικό / αισθητικό είδος, που μέσα από τον συνδυασμό αταίριαστων στοιχείων προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου, τού γελοίου, συνήθ με σκοπό τη διακωμώδηση ή τη σάτιρα Επίσης **γκροτέσκ** {άκλ }
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ grotesque < παλ. ιταλ grottesca (pittura) «ζωγραφιά των σπηλαίων», θηλ τού επιθ grottesco «σπηλαιώδης» < grotta «σπηλιά» < λατ. crypta < αρχ *κρύπτη*].

γκρουμ (ο) {άκλ.} υπάλληλος ξενοδοχείου που μεταφέρει τις αποσκευές των πελατών και κάνει θελήματα.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. groom < μέσ. αγγλ. grom «αγώρι»].

γκρουπ (το) {άκλ } μικρή ομάδα ανθρώπων: *παραδίδει μαθήματα σε ~ των πέντε ατόμων* || *~ μαθητών / τουριστών / επιχειρηματιών / επενδυτών.* — (υποκ.) **γκρουπάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < γαλλ. groupe < ιταλ grupρο «κόμπος», < αρχ γερμ *kruppa, πβ αρχ. γερμ. kropf «λαιμός πτηνού». αγγλ craw].

γκρουπάρω ρ. μετβ {γκρούπ-αρα κ -άρισα} σχηματίζω γκρουπ· *γκρουπάρισε τους μαθητές σε τρία μικρά γκρουπ.*

γκρουπούσκουλο (το) (από το πολιτικό λεξιλόγιο τής Αριστεράς) μικρή ομάδα οργανωμένων στελεχών κόμματος, οργάνωσης, που λειτουργεί αυτόνομα (αποκλίνει συχνά από την επίσημη γραμμή) (γενικότ -μειωτ) ομαδούλα *πολιτικά ~* || *το κόμμα διαλύθηκε σε γκρουπούσκουλα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. gruppuscolo «ομαδούλα»]

γκυ (το) → γκι

γλαδιόλα (η) {χωρ γεν. πληθ.} καλλωπιστικό φυτό με όρθια, στητά φύλλα σε σχήμα σπαθιού, άνθη που αναπτύσσονται σε ταξιανθία και στάχυ με εξαιρετική ποικιλία χρωμάτων. Επίσης **γλαδίολος** (ο).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. gladiolus (με αλλαγή γένους κατά το *βιόλα*), υποκ τού λατ gladius «ξίφος»].

γλαρόνι (το) {γλαρον-ιού | -ιών} υδρόβιο και παρυδάτιο πουλί, που μοιάζει με τον γλάρο, αλλά είναι μικρότερο, πιο λεπτό, με διχαλωτή ουρά και νηκτική μεμβράνη στα πόδια κατά την περίοδο τής αναπαραγωγής έχει μαύρο κάλυμμα στο κεφάλι
[ΕΤΥΜ < *γλάρος* + παραγ. επίθημα *-όνι*, πβ κ. *ψαρ-όνι*]

γλαροπούλι (το) {γλαροπουλ-ιού | -ιών} ο γλάρος.

γλαρός, -ή, -ό **1.** (για μάτια, βλέμμα) αυτός που ακτινοβολεί ζωντάνια ή εκπέμπει ηδυπάθεια: *«μόν' κλαίω τα μάτια τα ~, το λυγερό κορμάκι»* (Β Ρώτας) ΣΥΝ φωτεινός, ακτινοβόλος, ζωηρός, ηδυπαθής **2.** αυτός που αποπνέει γαλήνη και ηρεμία. *~ φωνή / ματιά* ΣΥΝ γαλήνιος, ήρεμος — **γλαρά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ < **βλαρός* < **βλααρός* < μτγν *βλαδαρός* «αδύναμος, νωθρός, μαλακός»]

γλάρος (ο) υδρόβιο ή παρυδάτιο πουλί μικρού ή μετρίου μεγέθους, με μακριές μυτερές φτερούγες που έχουν λευκό, γκρίζο ή μαύρο φτέρωμα στο πάνω μέρος τους· ζει κυρ. σε βράχους και παραθαλάσσιες περιοχές ΣΥΝ γλαροπούλι ΦΡ (λαϊκ) (α) ***σαν γλάρος*** με εξαιρετική λαιμαργία και ταχύτητα. *τρώει ~* (β) ***μη φας, θα 'χουμε γλάρο*** οι προσπάθειές σου θα αποτύχουν, δεν θα έχεις αποτέλεσμα (επειδή ο γλάρος δεν τρώγεται)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *λάρος* < *la-ro- < I.E. *la-, ονοματοποιημένη ρίζα που αναπαριστάνει κραυγή, φωνή ή ομιλία, πβ. σανσκρ rāyati «φωνάζει», λατ. lallo «νανουρίζω τραγουδώντας», αγγλ lull «νανουρίζω», γερμ lullen κ.ά Ομόρρ. *λα-λῶ*, αρχ *λῆ-ρος* «ανοησία»].

γλαρώνω ρ. αμετβ. {γλάρω-σα, -μένος} **1.** πέφτω σε κατάσταση υπνηλίας: *από τις δώδεκα είχε αρχίσει να γλαρώνει και ήταν έτοιμος για ύπνο* **2.** (συνεκδ.) γίνεται το βλέμμα μου απλανές, κοιτάζω χωρίς νεύρο· *πολλές φορές με τα ηρεμιστικά που έπαιρνε γλάρωνε* || *την κοιτούσε γλαρωμένος, ήταν φανερό ότι την είχε ερωτευθεί* ΣΥΝ χαζεύω.
[ΕΤΥΜ < *γλαρός*]

γλασάρω ρ ➝ γλάσο

γλασέ επίθ. {άκλ.} **1.** (χαρτί) με λεία και γυαλιστερή επιφάνεια, συνήθ σε διάφορα χρώματα, κυρ για χρήση από παιδιά στο μάθημα τής χειροτεχνίας **2.** (α) ***ρύζι γλασέ*** ρύζι κατάλληλο για χρήση κυρ. σε σούπες και γεμιστά ΑΝΤ σπυρωτό (β) ***φρουί-γλασέ*** βλ.λ
[ΕΤΥΜ < γαλλ. glacé < glace «πάγος» < λατ. glacies].

Γλασκώβη (η) η μεγαλύτερη πόλη και λιμάνι τής Σκωτίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Glasgow < κελτ. Glas Ghu «πράσινο λαγκάδι»]

γλάσο κ **γκλάσο** (το) **1.** παχύρρευστο σιρόπι από ζάχαρη και ασπράδι αβγών, με το οποίο καλύπτονται διάφορα γλυκά ή τούρτες, αποκτώντας γεύση και χρώμα. *άσπρο ~ πάνω από κέικ και μπισκότα* || *~ σοκολάτα / καφέ / ρουαγιάλ* **2.** παχύρρευστη πηχτή σάλτσα, που παρασκευάζεται από τον ζωμό τού κύριου φαγητού και προσθήκη αλευριού ή αρωματικών για περισσότερη γεύση ΣΥΝ σάλτσα. — **γλασάρω** κ **γκλασάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *γκλασάρω* (υποχωρητ.) < γαλλ. glacer «παγώνω, μεταβάλλω σε πάγο» < glace «πάγος» < λατ. glacies].

γλάστρα (η) {γλαστρών} **1.** οποιοδήποτε δοχείο, κυρ. από πηλό, μέσα στο οποίο καλλιεργείται φυτό, συνήθ καλλωπιστικό: *η ~ με το γεράνι* || (συνεκδ.) *ποτίζω τις ~* (δηλ τα φυτά που είναι στις ~)· ΦΡ (παροιμ) ***κοντά στον / μαζί με τον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** για περιπτώσεις στις οποίες επωφελείται κανείς από κάτι καλό που τυχαίνει σε κάποιον άλλο **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο (συνήθ. όμορφη κοπέλα) που σε δημόσια εμφάνιση (κυρ. τηλεοπτικές εκπομπές ή επίσημες εκδηλώσεις) περιορίζεται σε διακοσμητική και συνοδευτική παρουσία και επίδειξη των εμφανισιακών του προσόντων: *σε κάθε τηλεπαιχνίδι βάζουν και δυο-τρεις ~, για ν' ανεβάζουν τη θεαματικότητα.* — (υποκ) **γλαστράκι** (το) κ **γλαστρούλα** (η) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*.
[ΕΤΥΜ < **γράστρα* (με ανομοίωση) < **γράστα* < αρχ. *γάστρα* (βλ.λ.)]

γλαύκα (η) {γλαυκών} (λόγ) η κουκουβάγια· ΦΡ (αρχαιοπρ) ***κομίζω γλαύκα ες / εις Αθήνας*** (*κομίζω γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας*, Αριστοφ. *Ὄρνιθες* 301) παρουσιάζω ως καινούργιο ή πρωτοποριακό κάτι ήδη γνωστό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **γλαυξ** [αρχ.] {γλαυκός}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλαῦξ, γλαυκός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το επίθ. *γλαυκός* (βλ.λ.) εξαιτίας τού σπινθηροβόλου βλέμματος τού πτηνού Η φρ *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, ήδη αρχ , οφείλεται στο γεγονός ότι τα νομίσματα τής αρχ Αθήνας ονομάζονταν *γλαῦκες* (επειδή έφεραν παράσταση γλαύκας, συμβόλου τής θεάς Αθηνάς) και, επομένως, το να τα φέρνει κανείς στην Αθήνα ήταν εντελώς άσκοπο και περιττό].

Γλαύκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) μία από τις Νηρηίδες (β) κόρη τού βασιλιά τής Κορίνθου Κρέοντα, δεύτερη σύζυγος τού Ιάσονα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν. < επίθ. *γλαυκή*, θηλ. τού *γλαυκός* με αναβιβασμό τού τόνου. βλ κ. *Γλαύκος*].

γλαυκός, -ή, -ό (λόγ.-λογοτ) **1.** ο αστραφτερά γαλάζιος, αυτός που έχει λαμπερό γαλάζιο χρώμα ΣΥΝ γαλανός, γαλαζωπός, κυανός, θαλασσής **2.** *γλαυκό* (το) το ίδιο το αστραφτερό γαλάζιο χρώμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γλαϜ-* < *g̥lF-, που ίσως συνδ με το επίθ. *ἀ-γλα(Ϝ)-ός* «λαμπρός» (< *a-g̥lF-ός)]

> **γλαυκός: η έννοια των χρωμάτων.** Η σύλληψη και η δήλωση των χρωμάτων, όπως δεν θα το περίμενε κανείς, αφού η αντίληψη τού χρώματος αποτελεί εμπειρικό γεγονός, διαφέρει όχι μόνον από γλώσσα σε γλώσσα, αλλά συχνά και μέσα στην ίδια γλώσσα, όταν τη δει κανείς διαχρονικά Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση τού **γλαυκός** Στην Αρχαία σήμαινε αρχικά «αστραφτερός, σπινθηροβόλος» έτσι η Αθηνά ονομάζεται *γλαυκῶπις* «με αστραφτερό βλέμμα, με μάτια που πετούν φωτιές». Αργότερα παίρνει τη σημ. χρώματος, δηλώνοντας διάφορες αποχρώσεις τού κυανού (μπλε) Ο Πλάτων (*Τίμαιος* 68c) περιγράφει το *γλαυκός «κυανοῦς λευκῷ κεραννύμενος»*, κάτι σαν «ασπρογάλανος» Σε άλλες χρήσεις όμως δήλωσε το «γαλαζοπράσινο» χρώμα, το «πράσινο» ή και το «γκρίζο». Προκειμένου για τα μάτια, δήλωσε το «ανοιχτό γαλάζιο» χρώμα, όπως δε αναφέρει ο Αριστοτέλης (*Περί γενέσεως ζώων* 5.1.20), η χρωματική κλιμάκωση τού γαλανού από το πιο σκούρο στο πιο ανοιχτό ήταν: *μέλας χαροπός - γλαυκός* Ας σημειωθεί ότι και η (ήδη αρχαία) ονομασία τής γνωστής οφθαλμικής πάθησης **γλαύκωμα** συνδέεται με το χρώμα που παίρνουν τα μάτια τού πάσχοντος από αυτή την ασθένεια

Γλαύκος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) γυιος τού Ποσειδώνα και μιας ναιάδας ή τού Ανθηδόνα και τής Αλκυόνης· γεννήθηκε θνητός αλλά κατά τύχη ανακάλυψε ένα φυτό που χάριζε την αθανασία έγινε θαλάσσιος θεός (β) εγγονός τού Βελλεροφόντη, εξάδελφος τού Σαρπηδόνα, πολέμησε μαζί του στην Τροία **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. *Γλαῦκος* (ομηρικό όν) < *γλαυκός* «λαμπρός, στιλπνός» (βλ λ.), πβ. *Λάμπρος* < *λαμπρός. Φαίδρα* < *φαιδρά*]

γλαύκωμα (το) {γλαυκώμ-ατος | -ατα, -άτων } ΙΑΤΡ ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενδοφθάλμια πίεση και προκαλεί τη σταδιακή απώλεια τής όρασης, αν δεν τύχει έγκαιρης θεραπείας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γλαυκοῦμαι (-όο-)* < *γλαυκός*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ αγγλ. glaucoma, γαλλ. glaucome, κ.ά]

γλαυξ (η) ➝ γλαύκα

γλαφυρός, -ή, -ό **1.** (για ύφος, κείμενο, ομιλία) αυτός που χαρακτηρίζεται από παραστατική, κομψή και λογοτεχνική διατύπωση: *~ γλώσσα / ύφος / περιγραφή / εξιστόρηση / έκφραση / ανάγνωσμα* ΣΥΝ κομψός, χαριτωμένος, ποιητικός ΑΝΤ ακαλαίσθητος, άκομψος **2.** (για ομιλητή, συγγραφέα) αυτός που εκφράζεται με άνεση και κομψότητα: *~ ρήτορας.* - **γλαφυρά** επίρρ , **γλαφυρότητα** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γλαφύς* < **γλυφυ-* (με ανομοίωση τού πρώτου -υ-) < I.E. *glubh- / *gleubh- «χαράσσω, ξύνω», πβ. λατ. glubō «αποφλοιώνω», αρχ. γερμ. klioban «σχίζω», βουλγ. glob «κοιλότητα τού ματιού», αγγλ cleave «σχίζω», γερμ Kluft «χαράδρα, βαθούλωμα» κ ά. Ομόρρ *γλύφω, γλυπτός* κ.ά Η λ. *γλαφυρός* απαντά αρχικώς με τη σημ. «βαθουλωμένος», προσδιορίζοντας οικιακά σκεύη, αλλά και πλοία ή λι-

μάνια Από τον Αριστοτέλη και μετά η λ χρησιμοποιήθηκε με τη σημ «γυαλισμένος, κομψός», αναφερόμενη σε αντικείμενα, αλλά και μτφ. σε προϊόντα τού πνεύματος]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Μερικοί χρησιμοποιούν το **γλαφυρός** με τη σημ τού «αστείος, φαιδρός», ήτοι με αρνητική έννοια Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση Το *γλαφυρός* αποτελεί θετικό, κολακευτικό σχόλιο για την ικανότητα κάποιου να διανθίζει τον λόγο του με ενδιαφέρουσες, ωραία δοσμένες πληροφορίες και, προπάντων, για την ικανότητα να εκφράζεται κανείς με καλλιέπεια, ευφράδεια και ευστοχία

Γ.Λ.Δ. (η) Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (παλαιότερη ονομασία τής Ανατολικής Γερμανίας)
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τής γερμ. ονομασίας Deutsche Demokratische Republik].

γλειφιτζούρι (το) {δύσχρ γλειφιτζουρ-ιού | -ιών} γλύκυσμα για παιδιά, που αποτελείται από σκληρό κομμάτι καραμέλας στερεωμένο σε ξυλάκι στη μια άκρη του, για να μπορούν τα παιδιά να το γλείφουν κρατώντας το στο χέρι — (υποκ) **γλειφιτζουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ < *γλείφω* (μέσω τ. *γλειφίτσης* / *-τζής* «αυτός που γλείφει») + παραγ επίθημα *-ούρι*, πβ κ *μνημ-ούρι*]

γλείφτης (ο) {δύσχρ γλειφτών}, **γλείφτρα** (η) {γλειφτρών} (μειωτ.) πρόσωπο που συστηματικά κολακεύει δουλοπρεπώς άλλους, για να κερδίζει την εύνοιά τους ΣΥΝ κόλακας, οσφυοκάμπτης. — (μεγεθ.) **γλειφτρόνι** (το).

γλείφω ρ μετβ. {έγλειψα, γλείφτηκα, γλειμμένος} **1.** περνώ, σύρω τη γλώσσα μου πάνω σε (κάτι), συνήθ για να το υγράνω ή να το γευθώ. *το σκυλί έγλειφε την πληγή του* || *~ το παγωτό μου* || *η γάτα έγλειφε στοργικά τα μικρά της* **2.** απομακρύνω (κάτι) με τη γλώσσα, κυρ. υπολείμματα φαγητού· *έγλειψε τη σαντιγί από τα χείλη του* • **3.** (μτφ για κύματα, φλόγες) κινούμαι πλησιάζοντας και αγγίζοντας ελαφρά και για λίγο μια επιφάνεια· *τα κύματα έγλειφαν τα βράχια τής ακτής* || *οι φλόγες άρχισαν να γλείφουν τις στέγες των σπιτιών*· ΦΡ (εκφραστ) ***να γλείφεις τα δάχτυλά σου!*** για φαγητό εξαιρετικά νόστιμο. *είναι εξαιρετική μαγείρισσα κάνει κάτι φαγητά ~!* ΣΥΝ μπουκιά και συχώριο • **4.** (μτφ -μειωτ) μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με κολακευτική δουλοπρέπεια, επιδιώκοντας την εύνοιά του: *γλείφει συνέχεια το αφεντικό, μήπως και πάρει προαγωγή!* ΣΥΝ κολακεύω ΦΡ (μειωτ) ***γλείφω εκεί όπου έφτυνα*** υποστηρίζω, εγκωμιάζω αυτόν που άλλοτε απέρριπτα, πολεμούσα· *Μην κοιτάς που τους βρίζει! Αν κερδίσουν τις εκλογές, με το μέρος τους θα 'ναι το συνηθίζει να γλείφει εκεί όπου έφτυνε*· (μεσοπαθ ***γλείφομαι***) **5.** περνώ τη γλώσσα μου πάνω από τα χείλη μου ή (για ζώα) και πάνω από το σώμα μου: *γλείφεται, γιατί έχει μείνει σιρόπι στα χείλη του* || *η γάτα ~, για να καθαριστεί* **6.** (μτφ) (α) εκδηλώνω την ανυπομονησία και την όρεξή μου (για φαγητό ή φαγώσιμο): *με το που θ' ακούσει για μουσακά, αρχίζει και γλείφεται* ΣΥΝ λιγουρεύομαι (β) (γενικότ.) αδημονώ για μελλοντική επιθυμητή εξέλιξη ή κατάσταση *Μη γλείφεσαι! Δεν πρόκειται να πάρετε πρωτάθλημα!* — **γλείψιμο** (το) [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω, ομόηχα*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἐκλείχω* (η μεταβολή *-χ-* > *-φ-* οφείλεται στην αναλογική επίδρ τού *ἀλείφω*) < *ἐκ* + *λείχω* «γλείφω» Το αρχ. *λείχω* < I E. *leigh-, πβ σανσκρ lihati, λατ. linguo, ιταλ. leccare, γαλλ. lécher, αγγλ. lick, γερμ. lecken κ ά , όλα με τη σημ «γλείφω» Ομόρρ. *λειχ-ήν (-ας), λειχ-ούδης* κ ά]

> **γλείφω ή γλύφω;** Η ετυμολογία τής λ. **γλείφω** από το αρχ. *εκλείχω* (*εκ* + *λείχω* πβ και *περι-λείχω*, **λειχούδης**, *λειχήν*) δείχνει ότι η ορθή γραφή είναι με *-ει- εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > **γλείφω** (το *-φ-* από αναλογική επίδραση ρημάτων όπως το *αλείφω*) Είναι προφανές ότι το *γλείφω* δεν συνδέεται με το ομόηχο **γλύφω** «λαξεύω, χαράσσω» (πβ *γλύπτης*), το οποίο ετυμολογείται από άλλη ρίζα (I E. *glubh- > ελλ *γλυφ-*). ‣ *γλύφω*

γλεντζές (ο) {γλεντζέδες}, **γλεντζού** (η) {γλεντζούδες} ο ανοιχτόκαρδος και κεφάτος άνθρωπος, που διασκεδάζει συχνά με γλέντια: *γεννημένος / γνήσιος ~* ΣΥΝ γλεντοκόπος, χαροκόπος, ξεφαντωτής. — **γλεντζέδικος**, -η, -ο, ***γλεντζέδικα*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ eğlence]

γλέντι (το) {γλεντ-ιού | -ιών} **1.** η αυθόρμητη και έντονη διασκέδαση, κυρ σε γιορτές με συνδυασμό φαγοποτιού, τραγουδιού και χορού· *~ τρικούβερτο στήσανε / έκαναν στον γάμο* || *το ~ άναψε / άρχισε* || *πάνω στο ~ τούς έκανε παρατήρηση η αστυνομία για τον θόρυβο* ΣΥΝ ξεφάντωμα, πανηγύρι **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε έντονη κατάσταση (πανηγυρισμοί, ευτράπελα, επεισόδια, καβγάς κ ά.): *τώρα να δεις ~ που 'χει να γίνει, όταν το μάθει η γυναίκα του* — (υποκ) **γλεντάκι** (το), **γλεντιστής** (ο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. eğlenti «διασκέδαση»]

> **γλέντι – λεβέντης – μεράκι.** Αξίζει, για την ιστορία των λέξεων, να παρατηρηθεί ότι μερικές λέξεις κατεξοχήν χαρακτηριστικές τής ελληνικής ζωής είναι δάνεια, που πέρασαν τόσο βαθιά στη γλώσσα, ώστε να μη φανταζόμαστε την ξενική τους προέλευση Έτσι το **γλέντι** παράγεται από το **γλεντώ / γλεντίζω**, που προέρχεται από το τουρκ. eğlenmek Το **μεράκι** είναι το τουρκ. merak Το ίδιο το **λεβέντης** πέρασε στην Ελληνική από το τουρκ. levend, το οποίο, με τη σειρά του, πλάστηκε από το ιταλ leventi. Leventi ονόμαζαν τους «τυφεκιοφόρους ναύτες», ενώ παλιότερα **λεβένται** ονομάστηκαν από τους Έλληνες «οι πειρατές από την Ανατολή» (Levante = Ανατολή) Η ανδρεία, η αλληλεγγύη, η ελευθεροφροσύνη και τα θετικά στοιχεία τού χαρακτήρα αυτών των πολεμιστών οδήγησαν στην «εύσημη» σημασία που απέκτησε η λ στην Ελληνική

γλεντοκοπώ (κ -άω) ρ. αμετβ {γλεντοκοπάς... | γλεντοκόπησα} περνώ τον καιρό μου με διασκεδάσεις: *επί τρεις μέρες γλεντοκοπούσαν για τη νίκη!* || *όλη μέρα μού γλεντοκοπάς, δεν κάθεσαι να δεις πώς βγαίνει το ψωμί!* ΣΥΝ ξεφαντώνω, γλεντώ. — **γλεντοκόπος** (ο), ***γλεντοκόπημα*** κ **γλεντοκόπι** (το)
[ΕΤΥΜ < *γλεντώ* + *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

γλεντώ (κ -άω) ρ αμετβ. κ μετβ. {γλεντάς | γλέντησα} ♦ **1.** (αμετβ) διασκεδάζω σε γλέντι: *γλέντησαν ώς τα ξημερώματα με τραγούδια και χορούς* ΣΥΝ ξεφαντώνω, διασκεδάζω, ξεσκάω ♦ (μετβ) **2.** περνώ όσο γίνεται πιο ευχάριστα (μια κατάσταση) *για να γλεντήσεις τη ζωή σου, πρέπει να έχεις λεφτά* || *~ τα νιάτα μου* **3.** διασκεδάζω με αφορμή συγκεκριμένο γεγονός: *~ τη νίκη μου* ΣΥΝ γιορτάζω· ΦΡ **το γλεντώ** (α) διασκεδάζω, γλεντώ· *κάθε Σάββατο βγαίνουμε έξω και το γλεντάμε* (β) διασκεδάζω, απολαμβάνω (τη δεδομένη περίσταση): *εγώ ~, όταν ο διευθυντής μού βάζει τις φωνές· χαίρομαι να τον βλέπω νευριασμένο!* **4.** ξοδεύω σε διασκεδάσεις· *όσα βγάζει τα γλεντά και γι' αύριο έχει ο Θεός!* (για πρόσ.) **5.** πηγαίνω κάποιον σε γλέντι, σε έντονη ψυχαγωγία· *θα σε πάω στα μπουζούκια, να σε γλεντήσω* **6.** αναπτύσσω ερωτικές σχέσεις με (κάποιον) χωρίς σοβαρό αίσθημα, αποκλειστικά για την πρόσκαιρη ευχαρίστηση. *θα τη γλεντήσει για λίγους μήνες κι ύστερα θα την παρατήσει* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γλέντι*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού τουρκ eğlenmek (πβ. αόρ eğlendim)]

γλεύκος (το) {γλεύκ-ους | -η, -ών} (λόγ) ο χυμός που βγαίνει από το πάτημα των σταφυλιών, ο μούστος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλεῦκος* < θ *gleuk-, τού οποίου η μηδενισμ βαθμ *gluk- απαντά στο επίθ *γλυκ-ύς* (βλ λ)].

γλήγορος, -η, -ο ‣ γρήγορος

γλίνα (η) {γλινών} **1.** (σπάν) το λίπος κρέατος, κυρ. χοιρινού, το οποίο με τον βρασμό αποβάλλεται ως ζωική, λιπαρή και γλοιώδης ουσία. *το κρέας έβγαλε πολλή ~ στο βράσιμο* || *η κατσαρόλα είχε ~* **2.** (κατ' επέκτ) κάθε λεκές ή συσσωρευμένη βρομιά ΣΥΝ λίγδα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλίνη* < θ. *gli-nä, μηδενισμ. βαθμ τού I.E. *glei- < *gelj- «κολλώ», πβ λατ. glus «κόλλα», γαλλ glu (> αγγλ glue), ισπ gluten, ρωσ glina «άργιλος», αρχ γερμ klenan «κολλώ», γερμ kleben, αγγλ. clammy «κολλώδης, γλοιώδης» κ ά Ομόρρ. *γλοι-ώδης, γλίσχρος* (βλ.λ.) κ.ά]

γλινί (το) εδώδιμο ψάρι τού γλυκού νερού με μαύρο χρώμα και μικρά λέπια
[ΕΤΥΜ < *γλίνα / -η* (βλ λ) στη σημ των στάσιμων υδάτων, τής λάσπης των λιμνών Ίσως συνδ με αρωμ kleni «κυπρίνος τής λίμνης»]

γλιστερός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να κάνει κάποιον να γλιστρήσει, αν πατήσει πάνω του: *το πάτωμα είναι ~, γιατί χύθηκαν νερά* ΣΥΝ ολισθηρός.
[ΕΤΥΜ < **γλιστρ-ερός* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-ρ-*) < *γλίστρα* < *γλιστρώ*]

γλίστρα (η) [μεσν.] {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ.) το γλίστρημα, οποιαδήποτε πτώση λόγω ολισθηρότητας τού εδάφους *πάτησα στα χυμένα λάδια κι έφαγα μια ~!*

γλιστρίδα (η) χαμηλό, αναρριχητικό φυτό με κίτρινα άνθη, τα φύλλα τού οποίου τρώγονται ως σαλατικό ΣΥΝ αντράκλα ΦΡ (σκωπτ) ***έφαγα γλιστρίδα*** μιλώ ακατάπαυστα, φλυαρώ· *γλιστρίδα έφαγες και δεν μπορείς να σταματήσεις.* ΣΥΝ δεν βάζω γλώσσα μέσα μου
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γλιστρῶ*]

γλιστρώ (κ -άω) ρ. αμετβ κ μετβ. {γλιστράς.. | γλίστρησα} ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω την ισορροπία μου λόγω τής ολισθηρότητας τού εδάφους: *γλίστρησε στο χιόνι κι έπεσε κάτω* ΣΥΝ ολισθαίνω ΦΡ (ειρων) ***φέξε μου και γλίστρησα*** για βοήθεια που προσφέρεται με καθυστέρηση: *~! Το δάνειο το ήθελα πριν μου κάνουν την κατάσχεση* **2.** κινούμαι διαρκώς (κυρ πάνω σε λεία ή υγρή επιφάνεια), χωρίς να αποσπώνται τα πόδια μου από το έδαφος· *ο πατινέρ γλιστρούσε με χάρη πάνω στον πάγο* || *η βάρκα γλίστρησε απαλά στη λίμνη* **3.** (τριτοπρόσ. ***γλιστράει***) (για επιφάνειες) έχει μεγάλη ολισθηρότητα: *το πάτωμα γλιστράει, γιατί το πέρασα με παρκετίνη* **4.** (απρόσ ***γλιστράει***) για ολισθηρό έδαφος. *πρόσεχε, γιατί γλιστράει εδώ έχουν χυθεί λάδια* ΦΡ. ***το έδαφος γλιστράει κάτω από τα πόδια μου*** για καταστάσεις ραγδαίας ανατροπής δεδομένων, μεγάλης αβεβαιότητας και ανασφάλειας *όταν έμαθε ότι έχασε τη δουλειά του ένιωσε το έδαφος να γλιστράει κάτω απ' τα πόδια του* • (μτφ) **5.** (α) διέρχομαι μέσα από πλαίσιο ή πλέγμα, που θα μπορούσε να σταματήσει ή να περιορίσει την κίνησή μου· *το φως γλίστρησε από τα παραθυρόφυλλα στη σκοτεινή κάμαρα* (β) ξεφεύγω από κάτι που με κρατάει ή με συγκρατεί: *το ποτήρι τής γλίστρησε μέσα από τα χέρια* **6.** κινούμαι ή μετατοπίζομαι (κυρ μπαίνω ή βγαίνω) χωρίς να γίνω αντιληπτός, με μυστικότητα. *γύρισε σιγά-σιγά το πόμολο τής πόρτας και γλίστρησε έξω από το δωμάτιο* || *το βλέμμα του γλίστρησε διακριτικά στον διπλανό του* **7.** (για πρόσ) ξεφεύγω επιτήδεια, με πονηριά *ως δικηγόρος καταφέρνει πάντα να γλιστρά ξέροντας τα παραθυράκια τού νόμου* || *~ σαν χέλι* ΦΡ ***γλιστρώ μέσ' από τα χέρια (κάποιου)*** ξεφεύγω από κάποιον, χάνομαι. *άφησε την ευτυχία να του γλιστρήσει μέσ' από τα χέρια* || *ενώ ήταν σίγουροι ότι δεν θα κατάφερνε να δραπετεύσει, αυτός τους γλίστρησε μέσ' από τα χέρια* ♦ **8.** (μετβ) χώνω κρυφά, επιδέξια: *ο πορτοφολάς γλίστρησε το χέρι του στην τσέπη τού επιβάτη.* — **γλίστρημα** (το), (υποκ) **γλιστρηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γλιστρῶ* < *ἐγλιστρῶ* < *ἐκλιστρῶ* < *ἐκ* + *λιστρῶ (-όω)* < αρχ *λίστρον* «ξέστρο, γυαλιστήρι», αβεβ ετύμου, πιθ. < **λίτ-τρον*, που συνδ. με το επίθ. *λιτός*].

γλίσχρος, -α, -ο (λόγ) **1.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που δεν επαρ-

κεί για την κάλυψη των δεδομένων αναγκών: ~ *μέσα / επίδομα / αποδοχές* ΣΥΝ ανεπαρκής, πενιχρός, ισχνός ΑΝΤ πλουσιοπάροχος, αδρός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, αφθονίας, από οικονομική στενότητα: ~ *γεύμα* ΣΥΝ λιτός. — **γλίσχρα** [αρχ.] επίρρ. **γλισχρότητα** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «κολλώδης, γλοιώδης», < *γλίσχω < *γλίχ-σκω, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -χ-) τού Ι.Ε. *glei- < *gel-j- «κολλώ», πβ. λατ. glus «κόλλα», αγγλ. clay «άργιλος», γερμ. kleben κ.ά. Ομόρρ. *γλί-νη (-να), γλοι-ώδης* κ.ά. Η λ. έλαβε αργότερα τη σημ. εκείνου που προσκολλάται επίμονα σε κάποιον ζητώντας χρήματα]

γλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η λιπαρή και γλοιώδης λάσπη από σκόνη ή καπνιά, που προσκολλάται ή σφηνώνεται ανάμεσα σε επιφάνειες: *το σύντομο ψιλόβροχο γέμισε ~ τους δρόμους, με αποτέλεσμα να είναι επικίνδυνα ολισθηροί* **2.** (γενικότ.) η βρόμα, η ακαθαρσία: *τα ρούχα του είναι μέσ' στη ~* ΣΥΝ. βρομιά, λίγδα. — **γλιτσερός**, -ή, -ό κ. **γλιτσιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < βουλγ. glinza ή < αρχ. *γλίνη* (βλ.λ.)].

γλιτσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γλίτσιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) βρομίζω (κάτι) με γλίτσα: *έτσι όπως γλίτσιασε τα ρούχα του, να δούμε πώς θα καθαρίσουν!* ΣΥΝ βρομίζω, λερώνω ♦ **2.** (αμετβ.) καλύπτομαι με γλίτσα, γεμίζω γλίτσα: *με τη σκόνη από τα φουγάρα και την υγρασία τού λιμανιού, έχουν γλιτσιάσει τα πεζοδρόμια!* ΣΥΝ βρομίζω, λερώνομαι, ρυπαίνομαι. — **γλίτσιασμα** (το).

γλιτωμός (ο) ▸ γλυτωμός

γλιτώνω ρ. ▸ γλυτώνω

γλοιώδης, -ης, -ες {γλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γλοιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που καλύπτεται από παχύρρευστη και κολλώδη ουσία και είναι αηδιαστικός στην αφή: *ο γυμνοσάλιαγκας είναι ~ στην αφή* ΣΥΝ κολλώδης **2.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται από δουλοπρέπεια και ανεντιμότητα, γενικότ. αηδιαστικά απεχθής: ~ *συμπεριφορά* || ~ *υποκείμενο!* ΣΥΝ αναξιοπρεπής, αηδιαστικός, χαμερπής. — **γλοιωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γλοιός* «κόλλα, λιπαρή ουσία» (βλ. λ.)].

γλοίωμα (το) {γλοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ κακοήθης όγκος που εμφανίζεται σε νευρικό όργανο ξεκινώντας από τον συνεκτικό ιστό των νευρικών κυττάρων (νευρογλοία) και που ποικίλλει ως προς τον ρυθμό τής ανάπτυξής του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glioma]

γλόμπος (ο) **1.** το γυάλινο περίβλημα φωτιστικής λάμπας: *χρωματιστοί ~* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) αυτός που στερείται μαλλιών, ο εντελώς καραφλός ή ο υπερβολικά κουρεμένος. — (υποκ.) **γλομπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. globo < λατ. globus «σφαίρα»]

γλουταμίνη (η) {γλουταμινών} ΧΗΜ ένα από τα βασικά αμινοξέα, με κρυσταλλική μορφή και ευδιάλυτο στο νερό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. glutamin < glut-en (< λατ. glus «κόλλα») + amine (βλ. κ. *αμινοξύ*)]

γλουτός (ο) η καθεμιά από τις σαρκώδεις προεξοχές που σχηματίζουν το κάτω και πίσω μέρος τού κορμού τού σώματος: *αριστερός / δεξιός* ~ ΣΥΝ (λαϊκ.) κωλομέρι. — **γλουτιαίος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ο συσχετισμός τής λ. είναι *γλουτός* (με επίθημα -τος), τότε πιθ. < *glou- / *glu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gla-u- «στρογγυλός», πβ. σανσκρ. glaus «σβώλος», λατ. globus «σφαίρα», γαλλ. globe, ισπ. globo, αγγλ. cloud «σύννεφο», γερμ. klumpen «σβώλος» κ.ά.]

γλύκα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (για τροφές, συστατικά) η ιδιότητα τού γλυκού: *βάλε και ντομάτα, για να πάρει το φαγητό λίγη ~* ΦΡ (ειρων.) (α) ***βλέπω / καταλαβαίνω τη γλύκα*** συνειδητοποιώ με προσωπική εμπειρία (μια άσχημη κατάσταση): *τώρα που θα μπει στην ανεργία, θα δει κι αυτός τη ~* ΣΥΝ μπαίνω στον χορό (β) ***μένω με τη γλύκα*** για αναπάντεχη ματαίωση προσδοκώμενων εξελίξεων: *πάνω που είχε πιστέψει πως θα πήγαινε εκδρομή, χάλασε ο καιρός κι έμεινε με τη γλύκα!* • **2.** (μτφ.) η ιδιότητα τού γαλήνιου και ευχάριστου, αυτού που προκαλεί αισθήματα τρυφερότητας, ηρεμίας, ευχαρίστησης: *η ~ τού ανοιξιάτικου καιρού || παραδόθηκε στη ~ τού ύπνου! || η μάννα του τον κοίταζε μ' απέραντη ~!* ΣΥΝ γαλήνη, τρυφερότητα, ζεστασιά **3.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο χαριτωμένος, αυτός που γεννά έντονα αισθήματα τρυφερότητας και συμπάθειας: *να δεις το μωρό τής Σούλας, μια ~ είναι || Δες το σκυλάκι μου! Δεν είναι ~*. **4.** (ειρων.) **γλύκες** (οι) τα καλοπιάσματα, η γεμάτη τρυφερότητα και ευγένεια συμπεριφορά: *στην αρχή ήταν όλο γλύκες μαζί μου, τις αγριάδες τις άρχισε μετά || αρχίζω τις ~* Επίσης (λαϊκ.) **γλυκάδα** [μεσν.] (σημ. 1).

γλυκάδι (το) [μεσν.] {δυσχρ. γλυκαδ-ιού | -ιών} **1.** ***γλυκάδια*** (τα) οι εσωτερικοί αδένες που έχουν τα αρνάκια και τα μοσχαράκια γάλακτος στον λαιμό και τα οποία μαγειρεμένα θεωρούνται εξαιρετικός μεζές ή ορεκτικό: *έβρεχε πάντα με ούζο τα ~ || τηγάνισε μερικά ~ για μεζέ* **2.** (ευφημ.) το ξίδι

γλυκαιμία κ. (ορθότ.) **γλυχαιμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ το επίπεδο παρουσίας τής γλυκόζης στο αίμα ενός οργανισμού, τα φυσιολογικά όρια τού οποίου βρίσκονται περίπου στο ένα γραμμάριο ανά λίτρο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glycaemia]

> **γλυκαιμία ή γλυχαιμία, υπογλυκαιμία ή υπογλυχαιμία;** Το ορθό είναι προφανώς το **γλυχ-αιμία** και **υπογλυχ-αιμία** λόγω τής δάσυνσης τού β' συνθετικού (*-αιμία < αἷμα*), όπως και **λευχ-αιμία** (*λευκός + αἷμα*), **αφαιμάσσω / αφαίμαξη** (*από + αἱμάσσω*). Οι ξένοι που έπλασαν τον όρο, δεν έλαβαν υπ' όψιν τη δάσυνση τής λ. *αἷμα*.

γλυκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {γλύκα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι/κάποιον) γλυκό: ~ *τον καφέ με ζάχαρη* || (μτφ.) ~ *τον τόνο τής φωνής μου* (μτφ.) **2.** (για καταστάσεις άγχους ή ψυχικού πόνου) καθιστώ πιο υποφερτό, πιο απαλό: *ο χρόνος γλύκανε σιγά-σιγά τον πόνο* ΣΥΝ καταπραΰνω, ανακουφίζω ♦ **3.** (αμετβ.) βελτιώνομαι, γίνομαι γλυκός, πιο ήπιος: *έκοψε ο βοριάς και ο καιρός γλύκανε* **4.** (μεσοπαθ. ***γλυκαίνομαι***) συνηθίζω (σε κάτι ευχάριστο), καλομαθαίνω: *γλυκάθηκε από το κέρδος και τώρα όλο στα λεφτά έχει τον νου του.* — **γλύκανση** (η) [μτγν.]

γλυκανάλατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αρκετά αλμυρή γεύση, που μοιάζει να είναι γλυκός, ενώ θα έπρεπε να είναι αλμυρός: *δεν έβαλε πολύ αλάτι στο φαΐ κι έγινε ~* (μτφ.) **2.** (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένο, κούφιο συναισθηματισμό: ~ *ταινία όλο πάθος και δάκρυ* ΣΥΝ μελό **3.** αυτός που είναι άχαρος στην προσπάθειά του να φανεί χαριτωμένος: ~ *ηθοποιός / χαμόγελο*

γλυκάνισο (το) {-ου κ. -ίσου | -ων κ. -ίσων} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό, οι αρωματικοί καρποί τού οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα (ιδίως στο ψωμί), στη φαρμακευτική (στην παρασκευή αντιβηχικών) και τα σπέρματά του ως αρωματικό στο ούζο, στη ρακή κ.α. **2.** (συνεκδ.) το συστατικό που προσδίδει σε φαγητά, ποτά ή ροφήματα άρωμα γλυκανίσου: *ορισμένοι συνηθίζουν να βάζουν στο ψωμί ~* Επίσης **γλυκάνισος** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γλυκάνισον* < *γλυκύς* + *ἄνισον*. Ο τ. *ἄνισον* προέρχεται (πιθ. με ιωτακισμό) από την αρχ. λ. *ἄν(ν)ηθον / ἄνησον* (βλ. κ. *άνηθο*). Πρόκειται πιθανώς για δάνειο]

γλυκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γλυκαίνει (κάτι) **2.** ***γλυκαντική ύλη*** φυσική ή συνθετική ύλη που χρησιμοποιείται για να προσδίδει γλυκιά γεύση σε τροφές, υποκαθιστώντας τη ζάχαρη, όπως η σακχαρίνη, η ασπαρτάμη, η φρουκτόζη, η γλυκόζη κ.ά.

γλυκάς (ο) (για άντρες) πολύ συμπαθητικός στην εμφάνιση και στους τρόπους

γλυκασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) το να γλυκαίνει κανείς (κάτι) (β) ΕΚΚΛΗΣ ***γλυκασμός των αγγέλων*** (ευχαρίστηση, αγαλλίαση των αγγέλων) ως προσφώνηση τής Θεοτόκου **2.** (κακόσ.) (για ύφος, έκφραση, διατύπωση) η υπερβολική και ανούσια συναισθηματολογία, ο ψεύτικος συναισθηματισμός: *η ουσία στην ποίηση δεν βρίσκεται στους περιττούς και εύκολους ~* ΣΥΝ γλυκερότητα

γλυκατζής (ο) {γλυκατζήδες}, **γλυκατζού** (η) {γλυκατζούδες} πρόσωπο που του αρέσουν πολύ και καταναλώνει πολλά γλυκά

Γλυκερία (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *γλυκερός*]

γλυκερία (η) [1889] πόα των εύκρατων περιοχών με λείο βλαστό και φύλλα πλατιά ή στριφτά
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλυκερός* (βλ. λ.)]

γλυκερίνη (η) [1875] {χωρ. πληθ.} άχρωμο υγρό που χρησιμοποιείται ως γλυκαντική ουσία (υποκατάστατο τής ζάχαρης για τους διαβητικούς) και συντηρητικό, καθώς και για την παρασκευή φαρμάκων, καλλυντικών, βερνικιών, ρητινών κ.ά.: *σαπούνι γλυκερίνης*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycérine].

γλυκερός, -ή, -ό (κακόσ.) **1.** υπερβολικά γλυκός **2.** (μτφ.) γεμάτος επιτηδευμένο και κούφιο συναισθηματισμό: *ένα ~ σενάριο όλο χωρισμούς και δάκρυα || ~ μουσική* ΣΥΝ μελό, γλυκανάλατος. — **γλυκερά** επίρρ., **γλυκερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλυκύς* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].

γλυκίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για ποτά, τροφές) έχω γεύση που τείνει προς το γλυκό.

γλύκισμα (το) ▸ γλύκυσμα

γλυκό (το) οποιοδήποτε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα έχει γλυκιά γεύση, μεγάλη δοσολογία γλυκαντικών ουσιών στη σύστασή του: *γλυκά είναι οι πάστες, οι τούρτες, τα αμυγδαλωτά, τα λουκούμια, οι σοκολάτες κ.ά.* || ~ *ταψιού* ΣΥΝ γλύκυσμα ΦΡ (α) ***τού γλυκού*** (ως χαρακτηρισμός) για μέρος σερβίτσιου (κουτάλι, μαχαίρι, πιρούνι, πιάτο) που χρησιμοποιείται στην προσφορά και κατανάλωση γλυκών και είναι μικρότερου μεγέθους από τα αντίστοιχα που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *κουταλάκι / πιατάκι ~* (β) (συνεκδ.) ***κουταλάκι / κουταλιά τού γλυκού*** η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στη χωρητικότητα μικρού κουταλιού, με το οποίο τρώει κανείς γλυκό: *ένα ~ ζάχαρη και δύο καφέ* ΑΝΤ κουτάλι τής σούπας (γ) ***έχω φάει κάτι με το κουτάλι / με το κουταλάκι τού γλυκού*** για δύσκολη περίσταση την οποία βιώνει κανείς πολύ έντονα ή για κάτι το οποίο το έχει γνωρίσει πάρα πολύ καλά: *έχει φάει τη θάλασσα με το κουταλάκι τού γλυκού || την έφαγα την ταλαιπωρία με το κουταλάκι τού γλυκού* (δ) ***γλυκό τού κουταλιού*** βλ. λ. *κουτάλι*. — (υποκ.) **γλυκάκι** [μεσν.] κ. **γλυκουλάκι** κ. **γλυκούλι** (το)

γλυκο- κ. **γλυκό-** κ. **γλυκ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** έχει γλυκιά γεύση: *γλυκο πατάτα, γλυκό-πιοτος, γλυκ-ανάλατος* **2.** (μτφ.) είναι όμορφο, τρυφερό, ευχάριστο, απαλό ή γαλήνιο: *γλυκόηχος, γλυκό-λογο*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *γλυκύς* (βλ. κ. *γλυκός*)]

γλυκοαίματος, -η, -ο (εκφραστ.) ιδιαίτερα ελκυστικός λόγω τής ευγενικής και γλυκιάς συμπεριφοράς του

γλυκογόνο (το) [1863] ΒΙΟΛ πολυσακχαρίτης που συντίθεται από μονομερή γλυκόζης και αποτελεί κατηγορία υδατάνθρακα, που εναποθηκεύεται στο σώμα των ζώων, κυρ. στο ήπαρ, και μετατρέπεται ανά πάσα στιγμή σε γλυκόζη, όταν απαιτείται χρήση ενέργειας ΣΥΝ ζωικό άμυλο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycogène]

γλυκόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ το πλέον διαδεδομένο σάκχαρο που παράγεται με φωτοσύνθεση και αποτελεί την πρωταρχική πηγή ενέρ-

γειας των ζωντανών οργανισμών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. glycose].

γλυκομίλητος, -η, -ο [μεσν.] (για πρόσ.) αυτός που μιλά με γλυκό τρόπο: *καλός άνθρωπος και ~*

γλυκόξινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γεύση γλυκιά και ξινή μαζί. *οι ~ σάλτσες συνηθίζονται στην κινέζικη μαγειρική*

γλυκοπατάτα (η) {χωρ γεν πληθ} **1.** πολυετές ποώδες φυτό που προέρχεται από τη Ν. Αμερική και καλλιεργείται για την εδώδιμη. βολβώδη και κονδυλόμορφη ρίζα του. η οποία έχει πλούσια αλευρώδη σύσταση **2.** ο εδώδιμος κόνδυλος τού παραπάνω φυτού
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sweet potato]

γλυκόπικρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει γεύση γλυκιά και πικρή μαζί: *~ σιρόπι / φάρμακο* **2.** (μτφ -εκφραστ.) αυτός που γεννά αντικρουόμενα. αντιφατικά συναισθήματα πόνου και χαράς, που εκφράζει ψυχική οδύνη και αγαλλίαση συγχρόνως. *διασκέδαζε πάντα το ~ βάρος τής ζωής.* — **γλυκόπικρα** επίρρ.

> **γλυκόπικρος: αντιθετικά σύνθετα.** Το **γλυκόπικρος** ανήκει στα αντιθετικά λεγόμενα σύνθετα. δηλ σε σύνθετα με σημασιολογικώς αντίθετα το α' και το β' συνθετικό τους. *γλυκός + πικρός >* **γλυκόπικρος**. *άσπρος + μαύρος >* **ασπρόμαυρος / μαυρόασπρος**, *ανεβαίνω + κατεβαίνω >* **ανεβοκατεβαίνω**. *πηγαίνω + έρχομαι >* **πηγαινοέρχομαι** κ τ ό

γλυκόπιοτος, -η, -ο (για ποτό) που έχει γλυκιά γεύση ή που πίνεται ευχάριστα *~ κρασί*

γλυκόρριζα (η) {χωρ γεν πληθ.} ποώδες φυτό τού οποίου οι ρίζες έχουν γλυκιά γεύση και χρησιμοποιούνται στη φαρμακοποιία. ζαχαροπλαστική, αρτοποιία κ α.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *γλυκύρριζα < γλυκύς + ῥίζα*].

γλυκός, -ιά, -ό {γλυκύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής ζάχαρης, που προκαλεί τη μία από τις τέσσερεις βασικές γεύσεις, η οποία δεν είναι αλμυρή. πικρή ή ξινή. *~ σαν μέλι* ‖ *μη βάζεις πολλή ζάχαρη στον καφέ θα γίνει πολύ ~!* (βλ κ λ *γλυκύς*)· ΦΡ (μτφ.) ***γλυκό ψωμί*** για κατάσταση ευτυχίας, ευδαιμονίας· *«να τον παντρευτείς, να νοικοκυρευτείς / ~, κορούλα μου, κοντά του να γευτείς»* (τραγ) **2.** αυτός τού οποίου η γεύση δεν πλησιάζει την αλμυρή. *το βούτυρο να είναι γλυκό, όχι αλατισμένο* ‖ *~ ψωμί / αμύγδαλο* ΣΥΝ ανάλατος ΦΡ (α) ***γλυκά νερά*** τα νερά πηγών. ποταμών. λιμνών, που δεν είναι γλυφά και (συνεκδ.) κάθε φυσική υδάτινη συγκέντρωση εκτός τής θάλασσας (β) (μτφ) ***τού γλυκού νερού*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για υδρόβιο οργανισμό που ζει και αναπτύσσεται σε ποτάμια και λίμνες. *ψάρι / φύκια ~* (ii) (μειωτ) για κάποιον/κάτι που δεν αξίζει την ιδιότητα που φέρει: *στρατηγός ~ δεν έχει βρεθεί ποτέ του σε μάχη!* ‖ *καπετάνιος ~!* ΣΥΝ τής πλάκας **3.** (για ποτά και ειδικότ. για κρασιά) αυτός που δεν είναι ξηρός. που περιέχει αζύμωτες γλυκαντικές φυσικές ύλες· *~ κόκκινο κρασί* ‖ *~ σαμπάνια*· (μτφ.) **4.** αυτός που μεταδίδει την αίσθηση τού ευχάριστου και απαλού. τού τρυφερού και γαλήνιου: *τραγουδούσε ένα ~ χαρμόσυνο σκοπό* ‖ *η ~ φθινοπωρινή δροσιά* ‖ *ανατρίχιασε στο ~ άγγιγμα τής θαλασσινής αύρας* ‖ *~ ησυχία / μελαγχολία* ΣΥΝ ευχάριστος, τερπνός. ευφραντικός. μειλίχιος· ΦΡ ***όνειρα γλυκά!*** ευχετ πριν από τον ύπνο: *καληνύχτα κι ~!* **5.** γεμάτος απολαύσεις *~ ζωή με διασκεδάσεις και ξενύχτια* **6.** αυτός που χαρακτηρίζεται από χάρη, ευγένεια. τρυφερότητα. που γεννά συναισθήματα τρυφερότητας: *~ παιδάκι / γατάκι / βλέμμα / φιλί / χαμόγελο* ‖ *«Το ~ πουλί τής νιότης»* (θεατρικό έργο τού Τ Ουίλλιαμς)· ΦΡ ***κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)*** προσπαθώ να προσελκύσω ερωτικά (κάποιον) με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ φλερτάρω. κορτάρω **7.** πολύ αγαπητός, συνήθ σε προσφωνήσεις. *γλυκέ μου!* ‖ *γλυκιά μου!* ‖ *η ~ πατρίδα.* — **γλυκά** κ. **γλυκούλικα** κ **γλυκούτσικα** επίρρ., (υποκ) **γλυκούλης,** -α, -ικο κ **γλυκούτσικος,** -η/-ια, -ο [μεσν].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *γλυκύς* (βλ.λ)].

γλυκοχαράζω ρ. αμετβ. {γλυκοχάραξα} (εκφραστ) **1.** (απρόσ. ***γλυκοχαράζει***) ξημερώνει. χαράζει (για να εκφραστεί το αίσθημα γαλήνης που νιώθει αυτός που το βλέπει) **2.** φωτίζομαι απαλά από το χάραμα· *«γλυκοχαράζουν τα βουνά / μα εγώ τα βλέπω σκοτεινά»* (λαϊκ. τραγ). — **γλυκοχάραμα** (το)

γλυκύ (το) (λαϊκ.-ευφημ.) παροξυσμική εκδήλωση ασθένειας, οφειλομένης κυρ. σε νευρική διαταραχή (π.χ. δυσκολία ούρησης, επιληψία. κοιλόπονος): *τον έπιασε το ~ του πάλι κι έχασε τελείως τον έλεγχο· ούτε ήξερε τι έλεγε*

γλυκύς, -εία, -ύ {γλυκ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ -ειών) γλυκύτερος, -ατος} (λόγ.) γλυκός ΦΡ (α) ***γλυκύς βραστός*** (καφές) με μεγάλη αναλογία ζάχαρης, γλυκός (β) ΕΚΚΛΗΣ ***ω γλυκύ μου έαρ*** *(ὢ γλυκύ μου ἔαρ)* «γλυκιά μου άνοιξη»· θρηνητική προσφώνηση τής Παναγίας προς τον νεκρό Χριστό (από τη γ' στάση των Εγκωμίων τής Μεγάλης Παρασκευής) — **γλυκύτητα** (η) [αρχ.] (βλ. λ *γλυκός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ αρχ < **δλυκ-ύς*. που συνδ. με το λατ. dulcis (> ισπ dulce. γαλλ. doux). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. θέματος *gluk-. που απαντά στη λ. *γλεῦκ-ος* (βλ. λ)].

γλύκυσμα (το) {γλυκύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (σχολ ορθ *γλύκισμα*) **1.** κάθε παρασκεύασμα με γλυκιά γεύση το γλυκό: *σπιτικά ~* **2.** (μτφ.) (φαγητό) που είχε ιδιαίτερη επιτυχία στην παρασκευή του *ένα ψωμί ~, όχι σαν αυτά τ' άνοστα τού φούρνου!*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γλυκύς*].

γλύπτης (ο) {γλυπτών}. **γλύπτρια** (η) [1889] {γλυπτριών} καλλιτέχνης που δημιουργεί έργα γλυπτικής. *μεγάλοι ~ τής κλασικής αρχαιότητας υπήρξαν οι Φειδίας. Πολύκλειτος, Πραξιτέλης, Σκόπας κ.ά.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γλύφω* «λαξεύω. σκαλίζω» (βλ λ)]

γλυπτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τού γλύπτη ή με τον ίδιο τον γλύπτη: *~ διάκοσμος* **2.** ***γλυπτική*** (η) η τέχνη τής απόδοσης των εμπνεύσεων τού δημιουργού σε σκληρό υλικό (συνήθ. μάρμαρο. πέτρα. ξύλο ή μέταλλο) με την παραγωγή τρισδιάστατου έργου (αναγλύφου ή αγάλματος): *η ζωγραφική και η ~ είναι εικαστικές τέχνες* ‖ *έκθεση γλυπτικής.*

γλυπτοθήκη (η) [1891] {γλυπτοθηκών} στεγασμένος χώρος που προορίζεται για τη φύλαξη ή έκθεση έργων γλυπτικής.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ Glyptothek]

γλυπτός, -ή, -ό **1.** αυτός τού οποίου η επιφάνεια έχει υποστεί επεξεργασία με μεθόδους τής γλυπτικής τέχνης *~ διάκοσμος με παραστάσεις ζώων. φυτών και πουλιών* ΣΥΝ ανάγλυφος. σκαλιστός **2.** ***γλυπτό*** (το) το τρισδιάστατο καλλιτέχνημα τού γλύπτη, κάθε έργο γλυπτικής τέχνης (ανάγλυφο. άγαλμα). — **γλυπτ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *γλύφω* (βλ.λ.)]

γλυσίνα (η) {γλυσινών} αναρριχώμενο φυτό με μοβ άνθη που σχηματίζουν τσαμπιά και έχουν ωραίο άρωμα.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, < γαλλ glycine < νεολατ glycina < αρχ. *γλυκύς*]

γλυστρώ ρ ▸ γλιστρώ

γλυτώνω κ. (εσφαλμ) **γλιτώνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλύτωσα} ♦ (αμετβ.) **1.** (+από) ξεφεύγω (από κίνδυνο. δυσάρεστη κατάσταση), αποτρέπω ή αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο ή επιβλαβές) *θα φύγουν τα παιδιά για την εξοχή και θα γλυτώσω για λίγο από τη φασαρία τους* ΣΥΝ απαλλάσσομαι **2.** σώζομαι *κανείς δεν γλύτωσε από την έκρηξη* **3.** (+με) ξεφεύγω, σώζομαι (με συγκεκριμένο τίμημα) *γλύτωσε από την έκρηξη με μερικά εγκαύματα* ‖ *~ με δύο μήνες* (καταδικάζομαι σε δύο μόνο μήνες φυλάκισης)· ΦΡ ***γλυτώνω παρά τρίχα / στο παρά πέντε / στο τσακ*** σώζομαι ή ξεφεύγω από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο την τελευταία στιγμή ♦ (μετβ.) **4.** βοηθώ αποφασιστικά κάποιον να αποφύγει, να απαλλαγεί (από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο): *η παρέμβασή σου με γλύτωσε από άσχημες καταστάσεις* ΣΥΝ σώζω, απαλλάσσω **5.** αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο) *αν συνεχίσει έτσι, δεν θα το γλυτώσει το ξύλο!* ‖ *όπου και να πας, δεν θα μου γλυτώσεις!* ΣΥΝ αποφεύγω· ΦΡ (α) ***τη γλυτώνω*** σώζομαι, απαλλάσσομαι από (κάτι δυσάρεστο. επικίνδυνο): *η σύγκρουση ήταν σφοδρή αλλά. ευτυχώς, τη γλυτώσαμε και δεν πάθαμε τίποτα* ‖ *ο διευθυντής έβαλε άλλον να κάνει αυτή τη δουλειά εγώ τη γλύτωσα!* (β) ***φθηνά τη γλύτωσα*** πέρασα ή απέφυγα μια δυσάρεστη κατάσταση χωρίς συνέπειες, χωρίς να πάθω κάτι κακό ή κάποια σημαντική ζημιά: *~! Έχασα μόνο λίγα χρήματα. ενώ μπορεί να είχα χάσει τη ζωή μου!* **6.** εξοικονομώ προς όφελός μου. κερδίζω *αν πας απ' αυτό το στενό, γλυτώνεις χρόνο και δρόμο!* — **γλυτωμός** (ο) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἐγλυτώνω < ἐκλυτώνω* < αρχ. *ἔκλυτος* «χαλαρός. ελεύθερος». Η γρ. με *-ι- (γλιτώνω)* είναι εσφαλμ και δεν έχει καμιά ετυμολογική στήριξη].

Γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος τής Περιφέρειας Πρωτευούσης στις ΝΔ υπώρειες τού Υμηττού.
[ΕΤΥΜ. < *γλυφός*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το συχνό τοπωνύμιο **Γλυφάδα** χρησιμοποιήθηκε πιθανώς αρχικά για τοποθεσίες με γλυφό νερό Το *γλυφάδα* προήλθε από το **γλυφός**. που ανάγεται σε αρχικό αμάρτυρο τύπο ***βλυχός** «γλυφός», συναγόμενο από το παράγωγό του *βλυχώδης*

γλυφαίνω ρ αμετβ κ μετβ {γλύφανα} ♦ **1.** (αμετβ) αποκτώ γλυφή γεύση ♦ **2.** (μετβ) προσδίδω γλυφή γεύση. κάνω (κάτι) γλυφό.

γλύφανο (το) {γλυφάν-ου | -ων} σφηνοειδές εργαλείο με κοφτερή κόψη στην άκρη τής λεπίδας του, που κατασκευάζεται από ατσάλι και χρησιμοποιείται για κόψιμο ή σμίλευση ξύλου. πέτρας κ.λπ ΣΥΝ. γλυφίδα, σμίλη Επίσης **γλύφανος** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλύφανος* < αρχ *γλύφω* (βλ λ.)].

γλυφή (η) **1.** η λάξευση σκληρής ύλης, η χάραξη σκληρής επιφάνειας, κυρ. για τη δημιουργία γλυπτής παράστασης **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γλυπτή παράσταση
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *γλύφω*].

γλυφίδα (η) αιχμηρό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη λάξευση ΣΥΝ γλύφανο. σμίλη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλυφίς, -ίδος < γλύφω*].

γλυφίζω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω γεύση που τείνει προς το γλυφό: *δεν πρέπει να πίνεις νερό που γλυφίζει*

γλυφός, -ή. -ό αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής θαλασσινής αλμύρας, που είναι ελαφρώς αλμυρός. *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ (λόγ) υφάλμυρος, (καθημ) αλμυρούτσικος. — **γλυφάδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Γλυφάδα*
[ΕΤΥΜ μεσν < **βλυχός* (όπως πιστοποιείται από το μτγν. *βλυχώδης*), αγν. ετύμου]

γλύφω ρ. μετβ. {έγλυψα} (αρχαιοπρ.) λαξεύω σε σκληρή ύλη (συνήθ με τις τεχνικές τής γλυπτικής τέχνης) ΣΥΝ σμιλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλείφω, μετοχή, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *glubh-, μηδενισμ βαθμ τού Ι.Ε *gleubh- «χαράσσω,

---

γλυκο- *α' συνθετικό*
γλυκόηχος, -η, -ο
γλυκοκελάηδημα (το)
γλυκοκελαηδώ ρ.
γλυκοκοίταγμα (το)
γλυκοκοιτάζω ρ
γλυκοκουβεντιάζω ρ
γλυκόλαλος, -η, -ο
γλυκολαλώ ρ
γλυκόλογο (το)
γλυκομιλώ ρ
γλυκοτραγουδώ ρ.
γλυκοφέγγει ρ
γλυκοφίλημα (το)
γλυκόφωνος, -η, -ο

ξύνω», πβ λατ. glūbō «αποφλοιώνω», γαλλ. glume «φλοιός», αγγλ. cleft «χαράδρα, σχισμή» κ ά. Ομόρρ. *γλυπτός, γλαφυρός* (< *γλυφ-) κ ά.].

γλώσσα (η) {γλωσσών} **1.** το ευκίνητο, σαρκώδες και μυώδες όργανο τού κάτω μέρους τής στοματικής κοιλότητας, που χρησιμεύει ως αισθητήριο όργανο για τη γεύση, το μάσημα και την κατάποση τής τροφής, καθώς και την παραγωγή ανθρώπινης ομιλίας κατά την άρθρωση των φθόγγων: *δαγκώνω / πλαταγίζω τη ~ μου·* ΦΡ (α) ***βγάζω τη γλώσσα μου (σε κάποιον / κάτι)*** κάνω κοροϊδευτική γκριμάτσα δείχνοντας τη γλώσσα μου (σε κάποιον)· (συνεκδ.) αντιμετωπίζω με κοροϊδευτικό και υποτιμητικό τρόπο, χωρίς σεβασμό (πρόσωπο ή κατάσταση): *η γενιά που τόλμησε να βγάλει τη γλώσσα σε πολλές προκαταλήψεις τού παρελθόντος* ΣΥΝ κοροϊδεύω, περιγελώ (β) ***μου βγαίνει η γλώσσα*** λαχανιάζω (μτφ.) κουράζομαι υπερβολικά: *μου βγήκε η γλώσσα από χθες να ετοιμάσω το σπίτι* || *~ στο τρέξιμο* ΣΥΝ ξεθεώνομαι (γ) ***δεν βάζω γλώσσα στο στόμα μου / μέσα μου*** μιλώ ασταμάτητα: *γλώσσα δεν έβαλε στο στόμα του απ' το πρωί με ζάλισε!* (δ) ***η γλώσσα μου πάει ροδάνι / ψαλίδι*** είμαι πολύ ή υπερβολικά ομιλητικός, με πιάνει φλυαρία· *η γλώσσα της πάει ροδάνι· ξέρει τα νέα ολονών* ΣΥΝ δεν βάζω γλώσσα μέσα μου (ε) ***κόβει και ράβει η γλώσσα (κάποιου)*** είμαι επιδέξιος στον χειρισμό τής ομιλίας μου, καταφέρνω να οδηγήσω τη συζήτηση εκεί όπου θέλω· *~ του και πάντα ξεγλιστράει απ' τα δύσκολα* (στ) ***βάζω χαλινάρι στη γλώσσα μου*** περιορίζομαι σε αυτά που λέω, μιλώ λιγότερο ή προσεκτικότερα: *δεν βάζει κι αυτή χαλινάρι στη γλώσσα της κι όλο παρεξηγείται!* (ζ) ***δεν πάει η γλώσσα μου να...*** δυσκολεύομαι να πω (κάτι), διστάζω να εκφράσω, να δηλώσω (κάτι): *~ πω κακό για τον Παναγιώτη, μου 'χει σταθεί τόσες φορές!* (η) ***έχω (κάτι) στην άκρη τής γλώσσας μου*** είμαι πολύ κοντά στο να πω ή να θυμηθώ ακριβώς (κάτι)· ετοιμάζομαι να το πω· *Περίμενε λίγο! Θα το θυμηθώ στην άκρη τής γλώσσας μου το 'χω!* (θ) (μτφ.) ***η γλώσσα (κάποιου) στάζει μέλι / φαρμάκι*** μιλώ με γλυκύτητα / κακεντρέχεια, εκφράζομαι με ήπια καλοσύνη / επιθετική εχθρότητα· *μέλι στάζει η γλώσσα της, όταν μιλά για τα παιδιά της* (ι) ***λύνεται / δένεται η γλώσσα μου*** γίνομαι ομιλητικός / μένω άφωνος (μετά από συγκεκριμένο ερέθισμα) *συνήθως δεν μιλάει καθόλου, αλλά όταν ακούσει για ποδόσφαιρο, του λύνεται η γλώσσα* || *με τους γονείς παρόντες, του είχε δεθεί η γλώσσα* (ια) (παροιμ.) ***η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει*** για τη μεγάλη δύναμη που έχουν τα λόγια, κυρ. ο κακόβουλος και κακεντρεχής σχολιασμός (ιβ) ***με τρώει η γλώσσα μου*** αισθάνομαι την επιθυμία να πω (κάτι): *~ να το πω, αλλά δεν ξέρω πώς θα το πάρει* (ιγ) ***γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει*** βλ. λ. *λανθάνω* (ιδ) ***κακές γλώσσες*** όσοι διαδίδουν αρνητικά ή ψεύτικα σχόλια εις βάρος άλλων: *οι ~ τούς θέλουν στα μαχαίρια* || *οι ~ λένε πως έφυγε μόνος του, για να μην τον διώξουν πρώτοι* (ιε) (μτφ.) ***δάγκωσε / φάε / κατάπιε τη γλώσσα σου!*** σταμάτα να μιλάς για όσους γίνονται δυσάρεστοι αναφέροντας ή προλέγοντας κακά: *–Κι αν πεθάνεις, τι θα γίνουν τα παιδιά σου, - ~, χριστιανέ μου, που θα πεθάνω!* ΣΥΝ κουνήσου από τη θέση σου (ιστ) ***καταπίνω τη γλώσσα μου*** βλ. λ. *καταπίνω* (ιζ) ***μπερδεύω τη γλώσσα μου*** χάνω τα λόγια μου, κάνω λάθη στην ομιλία μου, κυρ. μπερδεύοντας συλλαβές και φθόγγους (π.χ. *λεμωμένη παγονάδα* αντί *παγωμένη λεμονάδα*) **2.** οτιδήποτε έχει σχήμα παρόμοιο με τη γλώσσα (σημ. 1), αποτελώντας ανεξάρτητο, επίμηκες τμήμα κυρ. σώματος ή όγκου· κάθε επιμήκης προέκταση, προεξοχή· *η ~ τού παπουτσιού* || *πύρινες ~ φωτιάς* || *~ στεριάς που προχωρεί στη θάλασσα* **3.** ΑΡΧΙΤ αναλόγου σχήματος διακοσμητικό μοτίβο με διχαλωτή απόληξη ● **4.** οποιοδήποτε σύνολο ή σύστημα τυποποιημένων συμβόλων, σημείων, ήχων ή κινήσεων, που συνθέτει έναν κώδικα επικοινωνίας, που αποτελεί μέσο ανταλλαγής μηνυμάτων: *η ~ τής παντομίμας / των λουλουδιών / των ματιών / τού χορού / τού σώματος* || *η ~ των κωφαλάλων* || *η ~ τής αλήθειας / τής αλληλεγγύης / τής μαζικής πάλης / τού χρήματος* || *με τη ~ τού σπαθιού και τής φωτιάς* (με ένοπλη βία) **5.** (ειδικότ.) ο κατά ομάδες, κυρ. έθνη, καθιερωμένος κώδικας επικοινωνίας, που συνίσταται στην απόδοση συγκεκριμένων σημασιών με λέξεις και εκφράσεις (τόσο ως εσωτερικό οργανωμένο γραμματικό, συντακτικό και λεξιλογικό σύστημα, ως «λόγος», όσο και ως πράξη, εφαρμογή, δηλ. ως «ομιλία»): *ελληνική / ξένη ~* || *φυσική / μητρική ~* || *τεχνητή ~* (που επινοείται για συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς, όπως στη διεθνή επικοινωνία ή στον προγραμματισμό υπολογιστών, γλώσσα που δεν έχει φυσικούς ομιλητές) || *μεταφέρω / αποδίδω σε μια ~* (μεταφράζω κείμενο) || *κακοποιώ τη ~* (εκφράζομαι με πολλά λάθη) || *«Χυδαία ~ δεν υπάρχει, υπάρχουν μόνο χυδαίοι άνθρωποι»* (Λορέντζος Μαβίλης) **6.** (ειδικότ.) κάθε επιμέρους διάλεκτος (επαγγελματική, κοινωνική, γεωγραφική) ή μορφή (π.χ. βάσει δεδομένης ιστορικής εξέλιξης) αυτού τού κώδικα: *η ~ τής νομικής / τής ιατρικής / τής δημοσιογραφίας / των ναυτικών / των νέων / τού συρμού / τής εποχής / των πατέρων μας / τού κράτους* || *~ επίσημη / συνθηματική / δημοτική / τού λαού·* ΦΡ (μτφ.) ***μιλάμε άλλη γλώσσα*** δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε, να βρούμε τρόπο επικοινωνίας, έχουμε διαφορετικό τρόπο αντίληψης, προσέγγισης των πραγμάτων: *είναι φανερό πως μεγαλώσαμε διαφορετικά και ~* **7.** ΠΛΗΡΟΦ ***γλώσσα προγραμματισμού*** σύνολο κανόνων που καθορίζουν τον τρόπο δημιουργίας ακολουθιών συμβόλων, που ονομάζονται «εντολές», και μπορούν να εκτελεστούν στον Η/Υ **8.** (συνεκδ.) η γνώση ξένης γλώσσας: *οι ~ σήμερα είναι σημαντικό προσόν* || *ζητείται γραμματέας με τρεις τουλάχιστον ~* **9.** (κατ' επέκτ.) ο λόγος που διέπεται από θρασύτητα, έλλειψη λεπτότητας ή ευγένειας· *έχει μια ~, που ο Θεός να σε φυλάει* || *με τέτοια ~ πώς να είναι συμπαθής*, ΣΥΝ βρομόγλωσσα· ΦΡ (α) ***έχω μακριά / μεγάλη γλώσσα*** είμαι αυθάδης· *αυτό το πιτσιρίκι έχει μεγάλη γλώσσα!* (β) ***βγάζω γλώσσα*** γίνομαι αυθάδης, μιλώ με αγένεια· *ν' άκουγες μια γλώσσα που έβγαλε!* || *δεν ντράπηκε να βγάλει γλώσσα στον πατέρα του!* (γ) ***μάζεψε / κράτησε τη γλώσσα σου!*** πρόσεχε τι λες, μη γίνεσαι θρασύς: *σε παρακαλώ ~, μην τσακωθούμε* || *για μάζεψε τη γλώσσα σου!* ● **10.** ΦΙΛΟΛ η σπάνια και δύσχρηστη λέξη, που χρειάζεται εξήγηση, το γλώσσημα (βλ. λ.) ● **11.** μικρού μεγέθους ψάρι με χαρακτηριστικό αγκιστροειδές ρύγχος, που αλιεύεται για το άπαχο, εύπεπτο και νόστιμο κρέας του. — (υποκ.) **γλωσσάκι** (το) κ. **γλωσσίτσα** (η) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό, γλωσσάριο, γλωσσικός, διάλεκτος, διγλωσσία, έθνος, Έλληνας, κατάκτηση, λεξικό, μακεδονικός, ομιλία*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλῶσσα* < *γλῶχ-jă, όπως μαρτυρείται στο ουσ. *γλώξ* (πληθ. *γλῶχ-ες*) «το γένι τού σταχυού, το άγανο», το οποίο είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. glogŭ «αγκάθι». Με βάση τη λ. *γλῶσσα* έχουν δημιουργηθεί πολλοί ελληνογενείς ξέν. όρ., π.χ. αγγλ. gloss, γαλλ. glossaire, polyglotte κ.ά. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *δαγκώνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. se mordre la langue), *κρατώ τη γλώσσα μου* (< γαλλ. garder sa langue), *έχω κάτι στην άκρη τής γλώσσας μου* (< γαλλ. avoir quelquechose sur le bout de la langue), *καταπίνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. avaler sa langue), *βγάζω (τη) γλώσσα* (< γαλλ. tirer la langue), *γλώσσες φωτιάς* (< γαλλ. des langues de feu), *ξένη / μητρική / νεκρή / γραπτή γλώσσα* (< γαλλ. langue étrangère / maternelle / morte / écrite) κ.ά.]

> **γλώσσα – lingua – language – Sprache – jazyk** κ.λπ. Το **γλώσσα** τής Ελληνικής συνδέεται ετυμολογικά με τις αρχαίες λέξεις *γλωχίν* και *γλώξ*, που και τα δύο σήμαιναν κάτι μυτερό, αιχμηρό (*γλώξ* = το γένειο τού στάχυος, η άκρη τού σταχυού· *γλωχίν* = αιχμή, μυτερή απόληξη): **γλῶσσα / γλῶττα** < *γλῶχ-jă. Το σχήμα τής γλώσσας (ως ανατομικού οργάνου τού στόματος) φαίνεται ότι οδήγησε στη σύνδεση (μεταφορική ή εκφραστική) τής γλώσσας με την έννοια τής αιχμής, τού άγανου (γένι τού σταχυού), τής αιχμής τού βέλους κ.τ.ό. Από τη σημ. «γλώσσα τού στόματος» αναπτύχθηκε η σημ. «λόγος, γλωσσική επικοινωνία» ήδη στον Όμηρο. Και οι δύο σημασίες τής λ. *γλώσσα* χρησιμοποιούνται από τότε μέχρι σήμερα. Μια τρίτη σημ. τής λ. *γλώσσα*, «σπάνια, διαλεκτική λέξη», δεν σώζεται σήμερα. Από μια άλλη Ι.Ε. ρίζα (*dṇghwa) προήλθαν οι περισσότερες από τις λέξεις που δήλωσαν τη γλώσσα ως όργανο τού σώματος και, κατ' επέκταση, ως όργανο επικοινωνίας, όπως και στα Ελληνικά. Τέτοιες είναι η λατινική λ. lingua (από αρχικό τ. dingua, συνδεόμενη με το lingere «γλείφω»), από όπου τα ιταλ. lingua, γαλλ. langue και langage (από όπου και αγγλ. language), ισπ. lengua, ρουμ. limba, αγγλ. tongue, δαν. tunge, σουηδ. tunga, γερμ. Zunge, ολλ. tong και (με διάφορες μεταβολές τής ρίζας) λιθ. liežuvis, ρωσ. jazyk, πολ. język κ.ά. Στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, για τη γραπτή και προφορική γλωσσική επικοινωνία χρησιμοποιήθηκε η λ. **λόγος** (προφορικός – γραπτός λόγος), που δείχνει πως εξαρχής οι Έλληνες συνέλαβαν τον στενό σύνδεσμο νόησης και γλώσσας (πβ. Πλάτ. *Σοφιστής* 263e «*Οὐκοῦν διάνοια* [σκέψη, νόηση] *μὲν καὶ λόγος* [γλώσσα] *ταὐτόν· πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος* [...] *τὸ δὲ γ' ἀπ' ἐκείνης ῥεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου κέκληται λόγος*»). Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν το **oratio** «γλώσσα, λόγος» (από το oro «προσεύχομαι, παρακαλώ, επικοινωνώ με τον Θεό» ομόρριζο τού ελλην. **ἀρά** «ευχή, προσευχή – κατάρα») και το **sermo** (πιθ. από το sero «συνδέω, ενώνω, συνθέτω» ή από ρίζα *swer-, από όπου και το αγγλ. swear «ορκίζομαι»). Από ρίζες που σήμαιναν «μιλώ» ή «λέγω» προήλθαν: αγγλ. speech, γερμ. Sprache, ολλ. spraak, δαν. sprog, σουηδ. språk και γαλλ. parole (parler «μιλώ»), γερμ. Rede (reden «μιλώ»), σερβοκρ. govor, ολλ. taal, λιθ. ualba, ιρλ. urlabhra κ.ά.

γλωσσαλγία (η) {δυσχρ. γλωσσαλγιών} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ ο πόνος στη γλώσσα (συνήθ. από ασαφή και όχι σοβαρά αίτια) **2.** (μτφ.-σπάν.) η ενοχλητική, κουραστική και υπερβολική σε διάρκεια ομιλία, η περιττή πολυλογία: *αποφεύγει τη ~ των ατέρμονων και αδιέξοδων συνεδριάσεών τους!* ΣΥΝ φλυαρία — **γλωσσαλγικός**, -ή, -ό, **γλωσσαλγώ** ρ. [μτγν.] {-είς ...}.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γλῶσσα* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»]

γλωσσαμύντορας (ο/η) {γλωσσαμυντόρων} (ειρων.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του υπερασπιστή τής γλώσσας του, ειδικότ. ο μαχητικός υπερασπιστής τής καθαρεύουσας (πβ. λ. *δημοτικισμός*). Επίσης **γλωσσαμύντωρ** {γλωσσαμύντορος} — **γλωσσαμυντορισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *αμύντωρ* «βοηθός, υπερασπιστής» (< *αμύνω / -ομαι*)]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Στον «γλωσσικό εμφύλιο» τής χώρας μας, στην περίοδο δηλ. τού γλωσσικού ζητήματος, λόγιοι αλλά και απλοί άνθρωποι, χωρισμένοι σε γλωσσικά στρατόπεδα, εκτόξευαν ύβρεις και χαρακτηρισμούς οι μεν εναντίον των δε. Έτσι οι οπαδοί τής καθαρεύουσας ή και τής αρχαΐζουσας αποκαλούν αρχικώς τους υποστηρικτές τής δημοτικής ή τής απλούστερης γλώσσας **αγελαίους** (από το *αγέλη* «κοπάδι»). Λέει ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος («Γλωσσικαί παρατηρήσεις», περ. Αθηνά 2, 1890, σ. 114 κ.εξ.): «*Ἂν οἱ **Ἀγελαῖοι** δοξάζωσιν ὅτι μουσικώτερον ἢ ἐμμελέστερον διαλέγονται ἀποσκευαζόμενοι τὴν αὔξησιν καὶ τὸν ἀναδιπλασιασμὸν ἐπὶ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, οὐδὲν θαυμαστὸν διότι ἀθλιώτατοι οὗτοι ἄνθρωπίσκοι ὄντες διαφερόντως ἀρέσκονται πάσῃ ἀτοπίᾳ καὶ πάσῃ βδελυρίᾳ*»! Τους ονομάζουν, επίσης, **χυδαϊστές**, ως υποστηρικτές τής χυδαίας (απλής δημοτικής) γλώσσας. Γράφει ο φανατικός και ακραίος στις γλωσσικές απόψεις του Γ. Μιστριώτης: «*Ἂν ὀλιγωρήσωμεν καὶ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ἐπι-*

κρατήσωσιν οἱ **χυδαϊσταί**, ἡ μὲν γλῶσσα διασπᾶται εἰς διαλέκτους, ἡ δὲ φυλὴ εἰς κεχωρισμένας ὁμάδας καὶ τμήματα προκαλοῦντα νέους κατακτητάς»' (*Ρητορικοί Λόγοι*, τ Ε', 1911, σ 60 κ.εξ). Τους αποκαλούν, τέλος, **μαλλιαρούς** («από τα μακριά μαλλιά των πρώτων δημοτικιστών ποιητών» Ν Ανδριώτης, *Ετυμολ Λεξικό*, λ. *μαλλιαρός*). δηλ. ακραίους δημοτικιστές, προσδίδοντάς τους, κατά τον Μ. Τριανταφυλλίδη, πλήθος κατηγοριών «*Οἱ ὀπαδοὶ τῆς δημοτικῆς, οἱ* **μαλλιαροί**, *εἶναι ἢ μισοεῖναι ἄθεοι, ἀνήθικοι, προδότες, ἀναρχικοί, μασονοι. ὄργανα τοῦ πανσλαβισμοῦ, ποὺ διαστρέφουν ἐπίτηδες καὶ συστηματικὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους*» (*Νεοελλ. Γραμματική*. Ιστορική Εισαγωγή, Θεσ/νίκη 1938, σ 128-9) Τότε είναι που ο Κ Παλαμάς βγαίνει δημόσια να υπερηφανευτεί πως είναι μαλλιαρός. «*Ξέρω πως ο* **Μαλλιαρισμός** *βασιλεύει Ξέρω πως από τη στενοχώρια τού φαντασμένου καθαρευουσιάνου κι από την αλαφροσύνη τού ανίδεου* [.] **μαλλιαροί** *λέγονται όσοι. δέξια ή αδέξια, δυνατά ή αδύνατα*, [. .] *δεν περιορίζονται να τη μιλάνε* [..] *μα και τη γράφουνε πιο σπουδασμένα και πιο προσεχτικά τη ζωντανή μας τη γλώσσα, την κοινή. την εθνική* [.] *Κι απάνου απ' όλα ξέρω πως είμαι, στρογγυλά και χτυπητά.* **μαλλιαρός** *απολύτως. και πως, βλέποντας ποιοι σημαδεύονται με την ετικέτα τούτη, το θεωρώ έπαινό μου και το λογαριάζω δόξα μου* **μαλλιαρός** *να κράζωμαι. Και ο μαλλιαρισμός, το είπα και το ξαναλέω, είναι η αρετή μου*». Αντίθετα, οι δημοτικιστές αποκαλούν τους καθαρευουσιάνους **γλωσσαμύντορες**, απρόσκλητους υπερασπιστές τής γλώσσας (*γλώσσα* + αρχ *ἀμύντωρ* «υπερασπιστής, πρόμαχος»), αλλά και **σκοταδιστές, αρχαιόπληκτους, συντηρητικούς** κ ά.

γλωσσάριο (το) {γλωσσαρί-ου | -ων} **1.** σύντομος κατάλογος όρων εξειδικευμένης θεματολογίας ή κλάδου με συνοδευτικούς προσδιορισμούς ~ *τεχνικών όρων* **2.** κάθε συνοπτικό λεξικό (συνήθ στο λεξιλόγιο συγκεκριμένου βιβλίου ή συγγραφέα): *στο τέλος τής συλλογής δημοτικών τραγουδιών υπάρχει ~ με τις διαλεκτικές λέξεις* Επίσης (καθημ.) **γλωσσάρι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < λατ. glossarium < αρχ *γλῶσσα* «σπάνια λέξη» + παραγ επίθημα *-άριον* (λατ. -arium)]

γλωσσάριο – λεξικό. Η λ. **γλωσσάριο** δεν είναι το μτγν ελληνικό *γλωσσάριον*, υποκοριστικό τού *γλῶσσα* (*γλωσσάριον* = γλωσσίδι. μικρή γλώσσα). Ανάγεται στο λατινικό **glossarium** (από αρχ. *γλῶσσα* «σπάνια ή διαλεκτική λέξη» + λατ. κατάλ. -arium / -arius «-ικός»), που σήμαινε «συλλογή γλωσσών (= λέξεων σπάνιων ή διαλεκτικών)», όπως ήταν λ.χ. για την Ελληνική το περίφημο λεξικό τού Ησυχίου (5ος μ.Χ αι) Από το λατ glossarium πλάστηκαν το αγγλ glossary (15ος αι.), το γαλλ. glossaire (16ος αι) κ ά. από όπου και το ελλ **γλωσσάριο**, για το οποίο χρησιμοποιήθηκε αρχαία λέξη με νέα σημασία. Αντίθετα προς το *γλωσσάριο*, που αναφέρεται σε ειδικό (διαλεκτικό ή σπάνιο) λεξιλόγιο, το **λεξικό** αναφέρεται σε ολόκληρο το λεξιλόγιο μιας γλώσσας και γενικότ. σε κάθε συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για λέξεις Τέλος, ας σημειωθεί πως ό,τι ονομάστηκε στη Λατινική glossarium, οι αρχαίοι Έλληνες το αποκαλούσαν **λέξεις** (σε πληθυντικό) π.χ *Ῥοδιακαὶ λέξεις* («γλωσσάριο διαλεκτικών λέξεων → λεξικό από τη Ρόδο»).

γλωσσάς (ο) [μεσον] {γλωσσάδες}, **γλωσσού** (η) [μεσον] {γλωσσούδες} (εκφραστ -οικ.) **1.** πρόσωπο που φλυαρεί ασταμάτητα, ο κουραστικά ομιλητικός ΣΥΝ φλύαρος, πολυλογάς, φαφλατάς **2.** πρόσωπο που μιλά με αυθάδεια ΣΥΝ θρασύς **3.** ο κουτσομπόλης

γλώσσημα (το) {γλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λέξη που έχει περιπέσει σε αχρηστία ως παλαιά και δυσνόητη, που απαιτεί ερμηνεία **2.** ΓΛΩΣΣ η ελάχιστη γλωσσική μονάδα που είναι φορέας σημασίας. π χ *το θέμα τής λέξης. ο επιτονισμός* κ λπ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ημα* — **γλωσσηματικός**, -ή, -ό [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «πεπαλαιωμένη ή σπάνια λέξη» < *γλῶσσα* Ο γλωσσ όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. glosseme < αρχ *γλώσσημα*. που εισήχθη ως γλωσσ όρ. από τον Δανό γλωσσολόγο L Hjelmslev (1899-1965)]

-γλωσσία / -γλωττία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σχετίζονται με τη γλώσσα ή τον τρόπο ομιλίας *δι-γλωσσία, πολυ-γλωσσία, ομο-γλωσσία. βραδυ-γλωσσία. ευ-γλωττία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ μτγν *κακο-γλωσσία*, αρχ *παγ-γλωσσία*), που προέρχεται από σύνθ σε *-γλωσσος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ γαλλ di-glossie)]

γλωσσίδα (η) ▸ γλωττίδα

γλωσσίδι (το) {γλωσσιδ-ιού | -ιών} **1.** κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει σχήμα γλώσσας: *το ~ τής κλειδαριάς / τής καμπάνας / τού κεντήματος* **2.** (ειδικότ.) τμήμα πολλών αερόφωνων οργάνων, από το οποίο ρυθμίζεται και παράγεται ο ήχος: *ελεύθερο / μονό / διπλό ~* **3.** ΖΩΟΛ καθένα από τα δύο συμμετρικά στοματικά τμήματα συγκεκριμένων εντόμων, που βρίσκονται μπροστά στα χείλη και ενωμένα σχηματίζουν τη γλώσσα τους.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλωσσίδιον* κ. *γλωττίδιον*, υποκ τού *γλωττίς*]

γλωσσικός, -ή, -ό [1859] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα (βλ λ , σημ 5). *~ λάθη / πρόβλημα* (η κακή χρήση τής γλώσσας) / *μελέτες / στοιχείο / σύστημα / δομή / κατάρτιση / ιδίωμα / μαθήματα* (στο σχολείο. π.χ. τα Νέα Ελληνικά, τα Αρχαία Ελληνικά. η Έκθεση κ.λπ) **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***γλωσσικό ζήτημα*** το ζήτημα που απασχόλησε σε διάφορες ιστορικές περιόδους τους Έλληνες λογίους ως προς το ποια μορφή τής Ελληνικής θα πρέπει να χρησιμοποιείται· ειδικότ η διαμάχη μεταξύ των οπαδών τής δημοτικής και των οπαδών τής καθαρεύουσας (β) ***γλωσσικός άτλας*** η συλλογή χαρτών στους οποίους καταγράφονται οι γλώσσες. οι μορφές γλώσσας ή γενικότ κάθε είδους φαινόμενα σχετικά με τη γλώσσα, όπως εμφανίζονται και κατανέμονται ανά περιοχή. π χ ποιες διάλεκτοι ομιλούνται σε ποιες περιοχές (γ) ***γλωσσική γεωγραφία*** η γλωσσογεωγραφία (βλ λ) (δ) ***γλωσσική ικανότητα*** ο λόγος. ο μηχανισμός παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων που διαθέτει ο άνθρωπος (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) (ε) ***γλωσσική εφαρμογή*** η ομιλία, η εφαρμογή τής γλωσσικής ικανότητας (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) **3. γλωσσική** (η) (παλαιότ.) η γλωσσολογία: *ο γ' τόμος των Ακαδημεικών Αναγνωσμάτων τού γλωσσολόγου Γεωργίου Χατζιδάκι επιγράφεται «Γενική ~»* • **4.** αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ως ανατομικό όργανο: *~ μύες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία, τεχνητός*

γλωσσικό ζήτημα. Κατά το πρότυπο τού «ανατολικού ζητήματος» ονομάστηκε **«γλωσσικό ζήτημα»** τον 19ο αιώνα η διαμάχη για το ποια πρέπει να είναι η επίσημη (στον προφορικό και ιδ στον γραπτό λόγο) γλώσσα τού έθνους, η απλούστερη προφορική γλώσσα (η **δημοτική**) ή η γραφομένη λογιότερη γλώσσα (η **καθαρεύουσα**) Το θέμα ως διπλή γλωσσική επικοινωνία είναι πολύ παλιό· αρχίζει στην πραγματικότητα τον 1ο αιώνα π.Χ., όταν παράλληλα προς την απλούστερη Αλεξανδρινή Κοινή. που μιλούσαν και έγραφαν όλοι. ορισμένοι λόγιοι τής εποχής (οι αποκληθέντες «αττικιστές») άρχισαν να μιμούνται στον γραπτό και στον προφορικό τους λόγο την Αττική των κλασικών χρόνων Έκτοτε ξεκινά και παγιώνεται βαθμηδόν μια διάσχιση τής γλωσσικής επικοινωνίας των Ελλήνων σε προφορική απλούστερη γλώσσα (συνέχεια τής Αλεξανδρινής Κοινής) και σε λογιότερη. γραπτή κυρ . απομίμηση τής κλασικής Ελληνικής Η διάσχιση αυτή επί αιώνες γίνεται σιωπηρώς αποδεκτή ως διπλή παράδοση και χρήση και μόνον σποραδικά από τον 17ο αιώνα αρχίζει η αμφισβήτηση τής μιας ή τής άλλης μορφής και ανακύπτει το αίτημα για ενιαία μορφή επίσημης γλώσσας. Γλωσσική διαμάχη αρχίζει στην πράξη στα τέλη τού 18ου αιώνα ανάμεσα στον Ευγένιο Βούλγαρη (1716-1806), υποστηρικτή τής λόγιας παράδοσης. και μάλιστα τής αρχαΐζουσας. και τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800), υποστηρικτή τής απλούστερης προφορικής παράδοσης. Η αντιπαράθεση εδραιώνεται με τη διαμάχη Αδαμ Κοραή (1748-1833). υποστηρικτή τής κοινής προφορικής γλώσσας. με παράλληλο καθαρμό (καθαρεύουσα) από το πλήθος των ξένων λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων). αλλά και από τα «χυδαία» στοιχεία (τα πολύ λαϊκά και διαλεκτικά), και Παναγ Κοδρικά (1762-1867). που υποστήριζε τη λόγια φαναριώτικη γλώσσα τής Κωνσταντινούπολης. Η διαμάχη φουντώνει με τους υποστηρικτές τής δημοτικής Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρά, Σολωμό και τους υπέρμαχους τής καθαρεύουσας Σούτσους και λοιπούς Φαναριώτες. κορυφώνεται δε με τη διαμάχη δύο μεγάλων γλωσσολόγων. τού Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929). μαχητή υπέρ τής δημοτικής. και τού Γεωργίου Χατζιδάκι (1848-1941), ιδρυτή τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα και υπέρμαχου τής λόγιας γλώσσας. Την περίοδο 1888-1917. την ηρωική-μαχητική περίοδο τού δημοτικισμού. το γλωσσικό ζήτημα εξελίσσεται σε «γλωσσικό εμφύλιο» με ακραίες μορφές τις ταραχές (και αιματοχυσίες) με τα Ευαγγελι(α)κά (1901) –τη μετάφραση τού Ευαγγελίου στη δημοτική και τα Ορεστειακά (1903). τη μετάφραση και παράσταση τής *Ορέστειας* από το Εθνικό Θέατρο στη δημοτική Το 1917 διδάσκεται για πρώτη φορά στο σχολείο (στις πρώτες τάξεις τού Δημοτικού) η δημοτική γλώσσα και έκτοτε. ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση, διδάσκεται ή δεν διδάσκεται στην εκπαίδευση (στο Δημοτικό πάντοτε) η δημοτική γλώσσα Βασικό ρόλο στην προώθηση τής δημοτικής παίζει η τριάδα τού εκπαιδευτικού δημοτικισμού ο (μετριοπαθής έναντι τού Ψυχάρη) γλωσσολόγος Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959) και οι παιδαγωγοί Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και Δημήτριος Γληνός (1882-1943) Έτσι, από το 1918 περνούμε στον *κρατικό δημοτικισμό*, που υποστηρίζεται από έργα υποδομής. όπως είναι η (Μεγάλη ή Κρατική) Γραμματική τής δημοτικής τού Μ. Τριανταφυλλίδη Η διαμάχη συνεχίζεται μέχρι το 1976, οπότε επί κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη θεσπίζεται (Ν 309/1976) ότι «*γλῶσσα διδασκαλίας, ἀντικείμενον διδασκαλίας καὶ γλῶσσα τῶν διδακτικῶν βιβλίων εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς Γεν Ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1976-77 ἡ Νεοελληνική Ὡς Νεοελληνικὴ γλῶσσα νοεῖται ἡ διαμορφωθεῖσα εἰς πανελλήνιον ἐκφραστικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ Ἔθνους Δημοτική. συντεταγμενη ἄνευ ἰδιωματισμῶν καὶ ἀκροτήτων*» Το 1982, επί κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου και με υπουργό Παιδείας τον Ελευθ Βερυβάκη, καθιερώνεται (Π Δ. 207/1982) η χρήση τού μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση τής διάκρισης των τόνων –οξείας και περισπωμένης– και των πνευμάτων –ψιλής και δασείας– και η χρησιμοποίηση ενός μόνο τονικού σημείου –τής οξείας–. που δηλώνει τη θέση τού τόνου σε υπερμονοσύλλαβες λέξεις)

γλωσσίτιδα (η) [1837] ΙΑΤΡ φλεγμονή τής γλώσσας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ glossite]

γλωσσο- κ. **γλωσσ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που αναφέρονται **1.** στη γλώσσα ως όργανο τής στοματικής κοιλότητας. *γλωσσ-αλγία, γλωσσ-εκτομή* **2.** στη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας. στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο *γλωσσο-λογία, γλωσσο-μαθής, γλωσσο-γεωγραφία.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *γλωττο-ειδής*,

μτγν *γλωσσό-κομον*), που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* / *γλώττα* (βλ λ.)]

γλωσσογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ } ΓΛΩΣΣ ο κλάδος που ερευνά την κατανομή των διαφόρων διαλέκτων και γλωσσών κατά περιοχές μιας χώρας, την ταξινόμηση αυτής τής κατανομής και τη συσχέτισή της με την ιστορική εξέλιξη τής γλωσσικής κοινότητας τής χώρας ΣΥΝ γλωσσική γεωγραφία. — **γλωσσογεωγραφικός**, -ή, -ό. **γλωσσογεωγραφικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Sprachgeographie (νόθο σύνθ.)]

γλωσσογονία (η) [1893] {χωρ πληθ.} η γένεση μιας γλώσσας — **γλωσσογονικός**, -ή, -ό [1894]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ Glottogonie]

γλωσσογραφία (η) [1782] {δύσχρ. γλωσσογραφιών} **1.** η σύνταξη γλωσσαρίου, η συγκέντρωση και η ερμηνεία δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») **2.** η μελέτη για γλωσσικά ζητήματα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. glossographie]

γλωσσογράφος (ο/η) [μτγν] **1.** ο συλλέκτης και ερμηνευτής δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») **2.** ΦΙΛΟΛ πρόσωπο που υπομνηματίζει κείμενα διευκολύνοντας την κατανόησή τους ειδικότ. ο σχολιαστής χωρίων τού Ρωμαϊκού Δικαίου τον 12ο αι ΣΥΝ νομοδιδάσκαλος, υπομνηματιστής. — **γλωσσογραφικός**, -ή, -ό [1829].

γλωσσοδέτης (ο) {γλωσσοδετών} **1.** σύνθετη λέξη ή ακολουθία λέξεων, που είναι δύσκολο να προφερθούν. ειδικότ με ταχύτητα. λόγω παρηχήσεων ή ελαφρών παραλλαγών συμφώνων και φωνηέντων λεκτικό παιγνίδι. κυρ παιδικό. για εξάσκηση στη σωστή προφορά, π χ *άσπρη πέτρα ξέξασπρη κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη ή μια πάπια μα ποια πάπια* κ.ά. **2.** (μτφ.) κάθε δυσπρόφερτη λέξη ή φράση: *ο πρώην υπουργός Εξωτερικών τής Ε Σ Σ.Δ είχε ένα επώνυμο σκέτο ~· Μπεσμέρτνιχ* ΦΡ ***παθαίνω γλωσσοδέτη / με πιάνει γλωσσοδέτης*** για καταστάσεις στις οποίες σιωπά κανείς λόγω αμηχανίας ή άγνοιας. *μην ανησυχείς και δεν την πιάνει γλωσσοδέτης ποτέ της δεν τα χάνει!*
[ΕΤΥΜ < *γλωσσο-* + *-δέτης* < *δένω*]

γλωσσοδίφης (ο) {γλωσσοδιφών} πρόσωπο που μελετά επιστημονικά κάποια γλώσσα (πβ *γλωσσολόγος*)
[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *-δίφης* < αρχ *διφῶ (-άω)* «ερευνώ» (βλ κ *αρχαιοδίφης*)].

γλωσσοκοπάνα (η) (λαϊκ.-σκωπτ.) (για πρόσ. και ειδικότ γυναίκες) αυτός που φλυαρεί κουραστικά και ασταμάτητα· *Τι ~ είναι αυτή! Μας πήρε τ' αφτιά!* || *δεν βάζει γλώσσα μέσα, η ~* ΣΥΝ γλωσσού

γλωσσοκοπανώ (κ -άω) ρ αμετβ. {γλωσσοκοπανάς | γλωσσοκοπάνησα} γλωσσοκοπώ (βλ λ.). Επίσης **γλωσσοκοπανίζω**

γλωσσοκοπώ (κ -άω) ρ μετβ. {γλωσσοκοπάς | γλωσσοκόπησα} **1.** πολυλογώ, φλυαρώ **2.** κακολογώ, βρίζω κάποιον ΣΥΝ γλωσσοκοπανώ, γλωσσοκοπανίζω.
[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *-κοπώ* (< *κόπτω*), άσχετο από το μεσν. *γλωσσοκοπώ* «κόβω τη γλώσσα»]

γλωσσολαλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ το φαινόμενο που συνέβη την ημέρα τής Πεντηκοστής, όταν το κήρυγμα των Αποστόλων μετά την επιφοίτησή τους από το Άγ. Πνεύμα έγινε κατανοητό από τους συγκεντρωμένους αλλοεθνείς και αλλογλώσσους ως ομιλία στη γλώσσα τού καθενός **2.** (κατ' επέκτ) η παραγωγή συνήθ ακατάληπτου λόγου σε κατάσταση έκστασης. Επίσης **γλωσσολαλιά**.

γλωσσολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ } η επιστημονική σπουδή και έρευνα τής γλώσσας ως συστήματος («λόγος») και ως εφαρμογής τού συστήματος («ομιλία») σε προφορικό και γραπτό επίπεδο, καθώς και στη συγχρονική και διαχρονική της διάσταση ΦΡ (α) ***θεωρητική / γενική γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τη δομή, τις λειτουργίες, τις μεθόδους και τα προβλήματα αναλύσεως τής γλώσσας τού ανθρώπου (β) ***εφαρμοσμένη γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τους τρόπους, τις μεθόδους εφαρμογής των διδαγμάτων τής θεωρητικής γλωσσολογίας σε επιμέρους γλώσσες, στη διδασκαλία τής γλώσσας (μητρικής και ξένης), καθώς και σε διάφορους άλλους τομείς, όπως στη λεξικογραφία, τη μετάφραση κ α (γ) ***διακλαδική γλωσσολογία*** η επιστημονική σπουδή τής γλώσσας σε συνδυασμό με τα πορίσματα άλλων επιστημονικών κλάδων η οποία οδηγεί στη δημιουργία επιμέρους κλάδων τής γλωσσικής επιστήμης, όπως την ψυχογλωσσολογία, την κοινωνιογλωσσολογία, την εθνογλωσσολογία, τη φιλοσοφία τής γλώσσας, την υπολογιστική γλωσσολογία κ.ά (δ) ***ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*** η διαχρονική σπουδή επιμέρους εθνικών γλωσσών σε σχέση με την προέλευση (οικογένειες γλωσσών), τις μεταξύ τους σχέσεις και την ιστορία τους (βλ λ *ιστορικοσυγκριτικός*) (ε) ***λειτουργική γλωσσολογία*** βλ. λ. *λειτουργικός*
[ΕΤΥΜ Από τού γαλλ linguistique]

> **γλωσσολογία – γλωσσική – γλωσσολόγος.** Η λ **γλωσσολογία** ως δηλωτική τής αντίστοιχης επιστήμης εμφανίζεται ήδη (1809) στον Γρηγόριο Ζαλίκογλου, για να δηλώσει το ξένο (γαλλ) linguistique. Η λ **γλωσσολογία** (ως λόγος περί τής γλώσσας) είναι ήδη βυζαντινή Απαντά, όπως βρήκε ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή λέξεων αθησαυρίστων εν τοις ελληνικοίς λεξικοίς*, Αθήναι 1883), στον χριστιανό συγγραφέα και ρήτορα Προκόπιο τον Γαζαίο (περ 465-529). Στην Αγγλική χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για το *γλωσσολογία* ο όρος **glossology** (18ος αι) και **glottology** (19ος αι). επικράτησε όμως ο όρος linguistics (19ος αι) από το ουσ linguist «γλωσσολόγος» (< λατ lingua «γλώσσα»). που απαντά από τον 16ο αι Αντιστοίχως στη Γαλλική το μεν linguiste «γλωσσολόγος» χρησιμοποιείται από το 1660, ενώ το linguistique «γλωσσολογία» είναι επίσης τού 19ου αι Προς απόδοση τού ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική το **γλωσσολογία**, ενώ ο Ι Χατζιδάκις έπλασε και τον όρο **γλωσσική** (ενν. *επιστήμη*. πβ. *φυσική, ιατρική, νομική* κ.τ.ό)· γράφει «*Γενική Γλωσσική*» αντί «*Γενική Γλωσσολογία*» Στη Γερμανική, αντί τού λατινογενούς όρου (linguisticus «γλωσσικός» < lingua «γλώσσα»), πλάστηκε το Sprachwissenschaft «επιστήμη τής γλώσσας» (1721) Το **γλωσσολόγος** πρωτοαπαντά στον Σπυρ Ζαμπέλιο το 1859

γλωσσολογικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη γλωσσολογία: *~ μελέτη / έρευνα / σχολή* — **γλωσσολογικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός, δομή*.
[ΕΤΥΜ Από τού γαλλ linguistique]

γλωσσολόγος (ο/η) [1859] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γλωσσολογία. — **γλωσσολογώ** ρ [1891] {-είς. } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γλωσσολογία*.
[ΕΤΥΜ Από τού γαλλ linguiste]

γλωσσομαθής, -ής, -ές [1843] {γλωσσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) γλωσσομαθέστ-ερος | -ατος} αυτός που γνωρίζει ξένες γλώσσες — **γλωσσομάθεια** (η) [1857] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

γλωσσοπλάστης (ο) [1890] {γλωσσοπλαστών}, **γλωσσοπλάστρια** (η) {γλωσσοπλαστριών} πρόσωπο που δημιουργεί νέες λέξεις· (γενικότ.) αυτός που επεμβαίνει στην εξέλιξη τής γλώσσας: *ο μεγαλύτερος ~ είναι ο λαός!* **γλωσσοπλαστία** [1861] κ **γλωσσοπλασία** (η), **γλωσσοπλαστικός**, -ή, -ό [1861]

> **γλωσσοπλαστία ή γλωσσοπλασία;** Και οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται ωστόσο, αν κρίνουμε από τους συναφείς σχηματισμούς. ορθότερο κρίνεται το **γλωσσοπλαστία**. *γλωσσοπλάστ-ης, γλωσσοπλαστ-ία*. όπως και αρχ *εύπλαστος – ευπλαστία*. αρχ *άπλαστος – απλαστία, παιδεραστής – παιδεραστία. κηδεστής - κηδεστία. άπληστος – απληστία* κ τ ό

-γλωσσος / -γλωττος, -η. -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν· **1.** πρόσωπο που ομιλεί συγκεκριμένη γλώσσα ή συγκεκριμένο αριθμό γλωσσών *ελληνό-γλωσσος, δί-γλωσσος, τετρά-γλωσσος. ξενό-γλωσσος* **2.** τον τρόπο ομιλίας ή το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου) *γλυκό-γλωσσος. κακό-γλωσσος, εύ-γλωττος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *πολύ-γλωσσος, εὔ-γλωττος*), που προέρχεται από τη λ. *γλῶσσα* / *-ττα*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθ (λ χ. γαλλ hétéro-glotte)]

γλωσσοτρώγω κ **γλωσσοτρώω** ρ. μετβ {γλωσσόφαγα} (λαϊκ.) **1.** προκαλώ κακό σε κάποιον μιλώντας γι' αυτόν, κάνοντας αρνητικά σχόλια *δεν μιλά και πολύ για τις επιτυχίες του από φόβο μην αρχίσουν να τον γλωσσοτρώνε* ΣΥΝ γρουσουζεύω, βασκαίνω, ματιάζω **2.** (γενικότ.) εκφράζομαι αρνητικά για κάποιον. *τον γλωσσοτρώει απ' το πρωί ώς το βράδυ με τη γκρίνια της* ΣΥΝ κακολογώ

γλωσσοϋφολογία (η) η υφολογία (βλ.λ)

γλωσσοφαγιά (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ) ο αρνητικός ή ζηλόφθονος σχολιασμός (κάποιου) (που στη λαϊκή αντίληψη θεωρείται ότι φέρνει κακοτυχία σε αυτόν που σχολιάζεται)

γλωττίδα κ **γλωσσίδα** (η) **1.** ΑΝΑΤ το άνοιγμα στο άνω τμήμα τού λάρυγγα, ανάμεσα στις φωνητικές χορδές **2.** (γενικότ) όλο το σύστημα παραγωγής φωνής τού λάρυγγα, που περιλαμβάνει τις γνήσιες φωνητικές χορδές και τη σχισμή που τις χωρίζει **3.** ΜΟΥΣ (κοιν. «καλάμι») λεπτή μακρόστενη πλάκα από καλάμι, ξύλο, ή μέταλλο που εφαρμόζεται στο στόμιο πνευστών οργάνων
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλωττίς, -ίδος*, υποκ τού αρχ *γλῶσσα* / *γλῶττα*].

γλωττιδικός, -ή, -ό **1.** ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τη γλωττίδα **2.** ΓΛΩΣΣ (φθόγγος) που παράγεται με το κλείσιμο τής γλωττίδας *τα ~ σύμφωνα τής Αραβικής*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ glottal].

Γ.Ν.Α. (το) Γενικό Νοσοκομείο Αεροπορίας

γνάθος (η) ΑΝΑΤ καθένα από τα δύο οστέινα τμήματα των σιαγόνων *άνω / κάτω ~* ΣΥΝ σιαγόνα. **γναθιαίος**, -α. -ο κ. **γναθικός**, ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *gṇə-dho-, μεταπτ βαθμ τού Ι.Ε. *genu- (δισύλλ ρίζα) «πιγούνι». πβ σανσκρ januh. γοτθ kinnus, αγγλ chin, γερμ Kinn κ ά. Ομόρρ. αρχ *γένειον* (> *γένι*)].

γναθοχειρουργός (ο/η) ΙΑΤΡ χειρουργός ειδικευμένος στις επεμβάσεις τής γνάθου — **γναθοχειρουργικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Από τού αγγλ maxillofacial surgeon]

γνάφαλλο κ **γνέφαλλο** (το) {γναφάλλ-ου | -ων} (συνήθ στον πληθ) τα υπολείμματα από τρίχες ή μαλλιά ζώων, που είναι ακατάλληλα για κλώσιμο και χρησιμοποιούνται για γέμισμα παπλωμάτων, μαξιλαριών, στρωμάτων κ λπ
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γνάφαλλον* < *γνάφω* / *γνάπτω* < αρχ. *κνάπτω* «τρίβω, ξύνω» < *knə-bh-, μεταπτωτ. βαθμ τού Ι Ε *ken- «ξύνω, τρίβω», πβ ουαλ. cnaif «πούπουλο», cneifio «κόβω σύρριζα», γερμ kneifen «τσιμπώ» κ.ά Ομόρρ. αρχ *κνίψ* (> *σκνίπα*). *κνίσα* κ ά]

γνέθω ρ. μετβ. {έγνεσα, γνέστηκα, γνε(σ)μένος} φτειάχνω κλωστή ή νήμα από τις ίνες οποιουδήποτε υλικού (κυρ μαλλιού, βαμβακιού κ ά.) τραβώντας, στρίβοντας και τυλίγοντάς τες *η γιαγιά έγνεθε το μαλλί στη ρόκα* ΦΡ (παροιμ.) ***η καλή νοικοκυρά με το κουτάλι γνέθει*** ο πραγματικά ικανός αντεπεξέρχεται σε κάθε δυσκολία, βρίσκει πάντα τρόπους να πετυχαίνει τον σκοπό του, ακόμα και με ελάχιστα μέσα. — **γνέσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των αρχ *νέω* «συσσωρεύω, γεμίζω» και *νήθω* «γνέθω, κλώθω» Το αρχ *νήθω* < *νέω* (πβ παθ αόρ *νηθῆναι*) Βλ. κ. *νήμα*].

γνέμα[1] (το) {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων} το νήμα, η κλωστή που παράγει κανείς γνέθοντας «*τώρα σου σπάω το γνέμα*» (Άγγ Σικελιανός) ΣΥΝ κλώσμα, νήμα

γνέμα[2] (το) [μεσν] {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το νεύμα (βλ λ.) ΣΥΝ γνέψιμο, γνεψιά.

γνέφω ρ. μετβ {έγνεψα} κάνω νόημα με το κεφάλι, το χέρι ή τα μάτια ΣΥΝ νεύω — **γνέψιμο** (το) κ. (λαϊκ.) **γνεψιά** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γνεύω* < **ἐγνεύω* < αρχ *ἐκνεύω* < *ἐκ* + *νεύω* (βλ λ). Ο ενεστ. *γνέφω* από τον αόρ. *έγνεψα* κατά το σχήμα *έκλεψα – κλέβω, έβαψα - βάφω*].

γνέφαλλο (το) ➝ γνάφαλλο

γνήσιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει πράγματι τη φύση, τον χαρακτήρα, την ποιότητα ή την προέλευση που του αποδίδεται ~ *χειρόγραφο / αντίκα / σφραγίδα / υπογραφή / δέρμα / μετάξι / χρυσάφι / έρωτας / δημοκρατία* ΣΥΝ αυθεντικός, πρωτότυπος, πραγματικός ΑΝΤ ψεύτικος, συνθετικός, πλαστός, (λαϊκ.) μαϊμού **2.** (για πρόσ.) αυτός που ανταποκρίνεται πλήρως στην ιδιότητα με την οποία είναι γνωστός· *με την αυτοθυσία του έδειξε ότι είναι ~ απόγονος τού ηρωικού του πατέρα || στάθηκε στο ύψος ενός ~ πνευματικού ανθρώπου || ~ ποιητής / επαναστάτης / δημοκράτης / καλλιτέχνης / Έλληνας* ΣΥΝ αληθινός, ακραιφνής **3.** απαλλαγμένος από υποκρισία, επιτήδευση ή προσποίηση *υπάρχουν ακόμη μέρη, όπου οι άνθρωποι παραμένουν ~ || ~ χιούμορ* ΣΥΝ πηγαίος, αγνός, ανεπιτήδευτος. — **γνήσια / γνησίως** [αρχ.] επίρρ . **γνησιότητα** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γνήτ-ιος* < **γνη-τός* «γεννημένος» (πβ *δημόσιος* < *δημότιος* < **δημότ-ης*) < δισύλλ. ρίζα **γενη-* τού Ι Ε. *gen-, πβ λατ gens «έθνος, γένος», gigno «γεννώ», σανσκρ. jánah «γένος», γαλλ. και ισπ. gentil «ευγενικός», αγγλ kind κ ά Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γέν-ος, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *genə-, δισύλλ. ρίζα), *γενέ-θλιος, γένε-σις* κ.ά.].

γνοιάζομαι ρ → νοιάζομαι

γνώθι σαυτόν *(γνῶθι σαυτόν)* γνώρισε τον εαυτό σου ρητό για την ανάγκη τής αυτογνωσίας
[ΕΤΥΜ < αρχ *γνῶθι σαυτόν*, φρ. που αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο (Διόδωρος Σικελιώτης Θ' 10)].

γνωμάτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η γνώμη που δίνεται από ειδικό σχετικά με ζητήματα τής ειδικότητάς του: ~ *από γιατρό / δικηγόρο / εμπειρογνώμονα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη.*

γνωματεύω ρ. μετβ. {γνωμάτευσα} εκφέρω άποψη επί θέματος ως ειδικός, αποφαίνομαι ως εμπειρογνώμων: *το συμβούλιο γνωμάτευσε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος κατάρρευσης τού κτηρίου* ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, αποφαίνομαι.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «διακρίνω, ξεχωρίζω». < *γνῶμα, -ατος* «γνώμη, κρίση» (βλ λ. *γνώμη*). Η σημερινή σημ είναι μτγν.].

γνώμη (η) {γνωμών} **1.** αυτό που πιστεύει, που νομίζει κανείς για συγκεκριμένο ζήτημα· *έχω τη ~ ότι. || θέλω ν' ακούσω μερικές ~ πριν αποφασίσω || κατά τη ~ μου, δεν υπάρχει πρόβλημα || η ~ μου είναι ότι... || εκφράζω / υποστηρίζω / επιβάλλω τη ~ μου || θέλω και τη ~ σου γι' αυτό το θέμα || αν δεν έχεις επαρκείς πληροφορίες, δεν μπορείς να διαμορφώσεις σαφή ~ για το πρόβλημα || ζήτησε τη ~ ενός ειδικού* ΣΥΝ άποψη, κρίση, θέση, στάση, εκτίμηση ΦΡ (α) ***έχω το θάρρος τής γνώμης μου*** εκφράζω χωρίς δισταγμούς ή φόβους την προσωπική μου άποψη (β) ***μια δεύτερη γνώμη*** γνώμη, άποψη που έρχεται να στηρίξει ή να αμφισβητήσει προηγούμενη *δεν θα αρκεστούμε στη διάγνωση αυτού τού γιατρού θα πάμε και σε άλλον, για να έχουμε ~* (γ) ***κοινή γνώμη*** βλ. λ *κοινός* (δ) ***είμαι τής γνώμης ότι / να...*** έχω την άποψη, πιστεύω ότι . **2.** ΝΟΜ η γνωμοδότηση (βλ. λ. *γνωμοδοτώ*) **3.** (αρχαιοπρ.-σπάν) η αποφθεγματική ρήση: *γνώμες αρχαίων φιλοσόφων* ΣΥΝ γνωμικό, απόφθεγμα, ρήση
[ΕΤΥΜ. αρχ < θ. *γνω-* (πβ ρ. *γι-γνώ-σκω*), όπου η μακρότητα τού φωνήεντος (*gnō-) για να αποφευχθεί η φωνητική σύμπτωση με το θ *gno- τού ρ. *γί-γνο-μαι* (προφύλαξη). Το θ *gnō- / gno- ανάγεται πιθ σε Ι Ε. δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ σανσκρ janati «γνωρίζει», λατ notio «γνώση», ισπ. conocer «γνωρίζω» (< λατ. cognoscere), γαλλ. ignorer «αγνοώ», αγγλ. know «γνωρίζω, ξέρω», γερμ kennen «γνωρίζω» κ.ά Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνῶσις (-η), ἄ-γνοια, γνωρ-ίζω* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. *γνώμη* δήλωνε τη γνώση, την άποψη και την απόφαση που λαμβάνεται με βάση αυτή τη γνώση. Η φρ *είμαι τής γνώμης* αποδίδει το γαλλ être d'avis, πβ. γερμ ich bin der Meinung]

γνώμη: συνώνυμα. Το τι σκέπτεται, πώς εκτιμά, πώς βλέπει κανείς κάτι ή κάποιον είναι μια συνήθης εκδήλωση στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που συνιστά το σημασιολογικό πεδίο τής «γνώμης». Ετυμολογικά η λ **γνώμη** συνδέεται με το **γι-γνώ-σκω** «γνωρίζω» έτσι δηλώνει υποκειμενική εκτίμηση, στηριγμένη σε γνώση (πραγμάτων και προσώπων) και γι' αυτό βαρύνουσα. Εφόσον η γνώμη στηρίζεται σε αυστηρά λογική θεμελίωση (με σκεπτικό και συμπέρασμα), συνιστά **κρίση**, αν δε, πέρα από τη λογική θεμελίωση, στηρίζεται και σε μια γενικότερη θεώρηση ή στάση, τότε αποτελεί **θέση** Εφόσον δε η θέση, η γνώμη ή η κρίση αποτελεί αμετακίνητη πίστη τού λέγοντος ως προς την ορθότητα ή την αξιοπιστία της, συνιστά **πεποίθηση**. Αν μια γνώμη διατυπώνεται από εντεταλμένους εμπειρογνώμονες (ειδική επιτροπή, οριζόμενα πρόσωπα που προβλέπονται θεσμικά κ.τ.ό.), τότε αποτελεί βαρύνουσα **γνωμάτευση**, που δεσμεύει, εν πολλοίς, όσους καλούνται να αποφασίσουν για κάτι Λιγότερο δεσμευτική είναι η **γνωμοδότηση**, η οποία στηρίζεται στη γνώση που έχουν για δεδομένα θέματα έγκριτοι ειδικοί (καθηγητές κ ά.), οι οποίοι βοηθούνται στη διαμόρφωση τής δικής τους γνώμης, εκτιμώντας κατά την κρίση τους όσα διαλαμβάνονται στη γνωμοδότηση Εφόσον μια γνώμη στηρίζεται σε εμπειρικά (όχι λογικώς επεξεργασμένα και θεμελιωμένα) δεδομένα, συνιστά απλή **αντίληψη** ή, εφόσον ο ομιλητής αποσκοπεί συνειδητά να δηλώσει την οπτική γωνία από την οποία βλέπει ο ίδιος –κατ' ανάγκην υποκειμενικά - τα πράγματα, πρόκειται για απλή **άποψη** Τελευταία, μάλιστα, από επίδραση τής αγγλικής φράσης «I have the feeling» πέρασε στην Ελληνική (από μεταφράσεις) η λ **αίσθηση**, που τείνει να αποτελέσει ευρύτατα χρησιμοποιούμενη (στον προφορικό κυρ. λόγο) λέξη, η οποία υπερκαλύπτει σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτές που δηλώνουν οι λέξεις *γνώμη, αντίληψη* και *εντύπωση* Η λ **εντύπωση**, η πιο ασθενής μορφή γνώμης, αφού στηρίζεται κανονικά σε εξωτερικά, εμπειρικά και συνήθ. επιφανειακά και λογικώς ανεπεξέργαστα δεδομένα, πήγε για ένα διάστημα να λειτουργήσει όπως σήμερα η *αίσθηση*, ως μια γενική έκφραση γνώμης, αλλά σήμερα έχει, κατά πολύ, επανέλθει στην πραγματική της σημασία.

γνωμικό (το) [μτγν.] η σύντομη και περιεκτική διατύπωση, με αποφθεγματικό και διδακτικό χαρακτήρα, π.χ. «*μέτρον ἄριστον*» (Κλεόβουλος ο Ρόδιος Ι, 63. 2) || *«όποιος πάει σιγά, φτάνει μακριά»* ΣΥΝ απόφθεγμα, ρήση. — **γνωμικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό, εισαγωγικά*

γνωμοδότης (ο) [μτγν.] {γνωμοδοτών}, **γνωμοδότρια** (η) {γνωμοδοτριών} πρόσωπο που έχει την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί

γνωμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πράξη διοικητικού οργάνου στο πλαίσιο τής άσκησης τής γνωμοδοτικής ή συμβουλευτικής του αρμοδιότητας με την οποία διατυπώνει την άποψή του (γνώμη) για το αν η διοικητική πράξη, την οποία μπορεί ή οφείλει να εκδώσει το διοικητικό όργανο που ασκεί την αποφασιστική αρμοδιότητα, είναι σκόπιμη ή νόμιμη διακρίνεται σε «απλή γνωμοδότηση», όταν δεν δεσμεύει το όργανο που έχει την αποφασιστική αρμοδιότητα, και σε «σύμφωνη γνωμοδότηση», όταν το δεσμεύει. (Βλ. κ λ. *πρόταση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, δίνω*

γνωμοδοτικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη γνωμοδότηση ή με τον γνωμοδότη: ~ *αρμοδιότητα*

γνωμοδοτώ ρ αμετβ. {γνωμοδοτείς.. | γνωμοδότησα} διατυπώνω έγκυρη και υπεύθυνη γνώμη για ζήτημα τής αρμοδιότητας, της ειδικότητάς μου: *εκλήθησαν και άλλοι εμπειρογνώμονες να γνωμοδοτήσουν* ΣΥΝ αποφαίνομαι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γνωμοδοτῶ (-έω)* < *γνώμη* + *-δοτῶ* < *δότης*]

γνώμονας (ο) {γνωμόνων} **1.** το γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ορθών γωνιών και κάθετων ευθειών ΣΥΝ γωνία **2.** (μτφ) το κριτήριο βάσει τού οποίου λαμβάνονται αποφάσεις ή γίνονται ενέργειες: *η κυβέρνηση ενεργεί με ~ την εξυπηρέτηση τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ αρχή **3.** ΜΟΥΣ άλλη ονομασία των κλειδιών τού πενταγράμμου Επίσης (λόγ.) **γνώμων** [αρχ] {γνώμονος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γνώμων*, αρχική σημ. «εκείνος που γνωρίζει, που εξετάζει». < θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω* Βλ κ. *γνώση*].

γνώρα (η) (διαλεκτ.-σπάν) η γνωριμία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γνωρίζω* (υποχωρητ.)].

γνωρίζω ρ. μετβ {γνώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ξέρω ~ *τα πάντα για τον πόλεμο τού '40 || ~ τρεις ξένες γλώσσες || τόσα χρόνια διπλωμάτης, γνωρίζει πώς να αποφεύγει τις κακοτοπιές στις συζητήσεις* ΑΝΤ αγνοώ **2.** είμαι πληροφορημένος, ενήμερος (για κάτι): *δεν ~ το περιεχόμενο των δηλώσεων τού υπουργού || –Η περίπτωση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον Το ~* • **3.** έρχομαι σε επαφή, αποκτώ γνώση για (κάτι): *στα ταξίδια του γνώρισε ξένους λαούς και πολιτισμούς* ΣΥΝ μαθαίνω **4.** (για πρόσ) κάνω γνωριμία, γίνομαι γνωστός (με κάποιον): *τον γνώρισε σε ένα ταξίδι και τρεις μήνες μετά τον παντρεύτηκε* **5.** βιώνω, αποκτώ εμπειρία (πράγματος, κατάστασης): ~ *προνομιακή μεταχείριση / ανάπτυξη / άνθηση / πίκρα / χαρά / απογοήτευση || το έργο γνώρισε πρωτοφανή επιτυχία* **6.** καταλαβαίνω την ταυτότητα (κάποιου), αναγνωρίζω. *τον γνώρισα εύκολα από το τρανταχτό γέλιο και το περίεργο περπάτημα || τον άνθρωπο τον γνωρίζεις στις δύσκολες στιγμές* **7.** έχω επίγνωση, συναισθάνομαι. ~ *την κρισιμότητα τής κατάστασης και είμαι πρόθυμος να βοηθήσω* • **8.** (καταχρ) παρέχω μια πληροφορία, γνωστοποιώ. *σας γνωρίζουμε ότι οι ποινές που ορίζει ο νόμος είναι αυστηρές* ΣΥΝ πληροφορώ **9.** (για πρόσ) κάνω (κάποιον) γνωστό σε (κάποιον άλλο), συστήνω *πότε θα μου γνωρίσεις τη μητέρα σου;* **10.** (μεσοπαθ **γνωρίζομαι**) (α) γίνομαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον) *γνωρίστηκαν σε ένα πάρτι* (β) είμαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): *γνωριζόμαστε εδώ και δέκα χρόνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γνῶ-ρον* < *gnō- / *gno-, πιθ. < Ι.Ε δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jajñaú «γνώρισα», λατ cognosco «γνωρίζω», γαλλ. connaître, ισπ conocer, αγγλ. know «ξέρω», can «μπορώ», γερμ. können κ ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη, γνῶ-σις, γνώ-μων, ἄ-γνο-ια* κ ά.].

γνωρίζω – ξέρω. Τρία βασικά ρήματα τής Αρχαίας που σήμαιναν «γνωρίζω», το **γιγνώσκω**, το **ἐπίσταμαι** και το **οἶδα**, δεν χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη Ελληνική, έχοντας αφήσει πίσω τους τρεις βασικές λέξεις τής Ελληνικής, τη λ. **γνώση** το *γιγνώσκω*, τη λ **επιστήμη** το *επίσταμαι* και τη λ **ιστορία** το *οίδα* (από τη ρίζα *ιδ- *ιδ-τωρ > ἵσ-τωρ* «γνώστης» > *ιστορία*). Ένα αρχαίο ρήμα, το **γνωρίζω** (που σήμαινε κυρ. «γνωρίζομαι με κάποιον, τον γνωρίζω, τον συστήνω σε άλλους»), και ένα νέο που δημιουργήθηκε, το **ξέρω** (< *ἐξεύρω* < *ἐξεῦρον* < *ἐξευρίσκω*) αποτελούν δύο συνώνυμα σήμερα ρήματα, που δηλώνουν όλες τις σημασίες τού «έχω γνώση (για κάποιον ή κάτι)» Η διαφορά ανάμεσα στα *γιγνώσκω / ἐπίσταμαι / οἶδα* και *γνωρίζω*, που υπήρχε στην Αρχαία («έχω γνώση» – «κάνω γνωριμία», αντίστοιχη με τη διαφορά μεταξύ «savoir» και «connaître» τής Γαλλικής), δεν υπάρχει σήμερα μεταξύ *ξέρω*

και *γνωρίζω* αντιστοίχως Ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*... λ. *γνωρίζω*) παρατηρεί· «*Τὸ ῥῆμα τοῦτο* [ενν. το *γνωρίζω*] *ὂν κοινὸν τῇ τε παλαιᾷ καὶ τῇ σημερινῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ κατὰ τὴν κυρίαν του σημασίαν, τὴν τοῦ Γαλλικοῦ* connaître, *ἀντικαθιστᾷ παρ' ἡμῖν, ἀπὸ δεκαετηρίδων τινῶν* [ο Κουμανούδης γράφει το 1900!], *ὡς δὲν ἔπρεπε. τὰ παλαιὰ* ***εἰδέναι*** *(οἶδα, εἰδώς),* ***ἐπίστασθαι***, *ἐπειδὴ ταῦτα μὲν μᾶς ἐφάνησαν, ὡς καὶ εἶναι, στρυφνὰ καὶ ἀρχαϊκότερα. οἱ δὲ πολλοὶ τῶν γραφόντων δὲν κατεδέχοντο τὸ κοινολαϊκὸν* ***ξέρω, ξεύρω*** *ἢ τὸ* ***ἐξεύρω, ἠξεύρω, εἰξεύρω, ἰξεύρω*** *τῶν γραμματισμένων, καὶ λέγουν λοιπὸν καὶ γράφουν ἀηδέστατοι· γνωρίζω γλῶσσαν, γράμματα, κολύμβι κ.τ.λ.».* Δύο σημασίες τού *γνωρίζω*, οι σημ «αναγνωρίζω» και «συνιστώ κάποιον σε άλλον», δηλώνονται αποκλειστικά και μόνον από το *γνωρίζω* («*Σε γνωρίζω από την κόψη τού σπαθιού την τρομερή*» – *Με γνώρισε στον διευθυντή τής εταιρείας).*

γνωριμία [μεσν] κ. (λαϊκ) **γνωριμιά** (η) {γνωριμιών} **1.** το να γνωρίσει κανείς ένα πρόσωπο άγνωστο ή ξένο (συνήθ στο πλαίσιο κοινωνικής συνάντησης) *δήλωσε γοητευμένος από τη ~* || *χάρηκα για τη ~!* (τυπικός αποχαιρετισμός σε πρόσωπο, με το οποίο μόλις γνωριστήκαμε) ΣΥΝ συνάντηση **2.** (συνεκδ) η σχέση που προκύπτει μεταξύ αυτών που έχουν γνωριστεί: *η ~ μας δεν κράτησε πολύ* ΣΥΝ σχέση, διασύνδεση, φιλία **3.** (μτφ) η οικειότητα (με γνωστικό χώρο): *η στενή ~ με τη σύγχρονη μεθοδολογία* ΣΥΝ εξοικείωση, τριβή **4.** το γνωστό πρόσωπο, ο γνώριμος: *έχει πολλές ~ ανάμεσα στους διπλωμάτες* || *σημαντική ~* ΣΥΝ γνωστός

γνώριμος, -η, -ο αυτός που είναι οικείος, που δεν είναι άγνωστος (σε κάποιον): *σ' αυτή την τάξη βλέπω ~ πρόσωπα πολλούς από σας τους είχα μαθητές και παλιότερα* || *~ φωνή, αλλά δεν μπορώ να καταλάβω τίνος είναι.* — **γνώριμα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *γνωρ(ίζω)* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ κ. *τρόφ-ιμος*].

γνώρισμα (το) [αρχ.] {γνωρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαρακτηριστικό και διαφοροποιητικό σημάδι, σημείο ή ιδιότητα: *ο έναρθρος λόγος είναι ~ τού ανθρώπου* ΣΥΝ χαρακτηριστικό, διακριτικό.

γνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γνωρίζει κανείς (κάτι), να είναι ενήμερος (για κάτι): *ούτε ~ ούτε ευθύνη είχε για τα δημοσιεύματα* || *έχω σαφή ~ τού προβλήματος* ΦΡ (α) (επίσ) ***φέρω εις γνώσιν (κάποιου)*** παρέχω πληροφορία, ενημέρωση, *φέρεται εις γνώσιν των ενδιαφερομένων ότι η είσοδος θα μείνει ελεύθερη* ΣΥΝ πληροφορώ, ενημερώνω (β) ***λαμβάνω γνώση*** (+γεν.) ενημερώνομαι (για κάτι), μου γνωστοποιείται (κάτι): *ο υπουργός δεν έλαβε ακόμα γνώση των δημοσιευμάτων* ΣΥΝ πληροφορούμαι (γ) ***είμαι / τελώ εν γνώσει*** (+γεν) είμαι γνώστης, είμαι ενήμερος (σχετικά με κάτι): *ο πρωθυπουργός τελεί εν γνώσει των προθέσεων τής τουρκικής κυβέρνησης* ΣΥΝ γνωρίζω (δ) ***εν γνώσει*** (+γεν.) με συνείδηση, επίγνωση *ενεργώ ~ των συνεπειών τού νόμου* || *οι μαζικές εκκαθαρίσεις Εβραίων γίνονταν ~ των πολιτικών ηγετών τής Γερμανίας* ΣΥΝ συνειδητά (ε) ***περιέρχομαι εις γνώσιν (κάποιου)*** υποπίπτω στην αντίληψη (κάποιου): *περιήλθαν εις γνώσιν τής αστυνομίας ύποπτες κινήσεις* (στ) (λόγ.) ***προς γνώση και συμμόρφωση / προς γνώσιν και συμμόρφωσιν*** για οτιδήποτε έχει χαρακτήρα παραδείγματος προς αποφυγήν, για αποτροπή τής συνέχισης ή τής επανάληψης εσφαλμένων επιλογών *αυτά τα ρεζιλίκια να τα βλέπουν οι υπόλοιποι ~* (ζ) (παροιμ) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** για πράγματα αυτονόητα· *Μα γίνεται να πας σε ξένο σπίτι χωρίς να ειδοποιήσεις πριν, ~, καημένε!* **2.** το σύνολο των πληροφοριών που αποκτά κανείς και των παραστάσεων που σχηματίζει μέσω των αισθήσεων και τής νοητικής επεξεργασίας των δεδομένων τους ό,τι γνωρίζει κανείς για τον κόσμο και τα πράγματα *με ταξίδια και διαβάσματα απέκτησε βαθιά ~ τής ανθρώπινης φύσης* || *βιωματική ~* (αυτή που βασίζεται στις άμεσες εμπειρίες και τις αισθήσεις) || *νοητική ~* (αυτή που θεμελιώνεται στην κρίση και προκύπτει από τις πολλές και αλλεπάλληλες εμπειρίες η λογική μορφή τής γνώσης) || *επιστημονική ~* (αυτή που παράγεται από την επιστημονική διαδικασία: παρατήρηση, έρευνα - πείραμα, επαλήθευση) || *ακριβής / βαθιά / ειδική / τεχνοκρατική / εμπειρική / πρακτική / αληθής ~* || *θεωρία τής ~* || *τα όρια τής ~* || *ο καρπός τής ~* (η ίδια η γνώση)· ΦΡ ***δέντρο τής γνώσεως*** βλ. λ *δέντρο* **3.** ***γνώσεις*** (οι) ό,τι γνωρίζει κανείς, οι πληροφορίες που έχουν εγγραφεί στον νου του: *έχει πολλές ~* || *εγκυκλοπαιδικές ~* **4.** ΦΙΛΟΣ (α) σύνολο έγκυρων προτάσεων, με τις οποίες κατανοείται και ερμηνεύεται η πραγματικότητα *(εμπειρική ~)* (β) η σύλληψη τής ουσίας και των αιτίων ενός συμβάντος *(ορθολογική ~): σκοπός τού φιλοσόφου είναι να φθάσει στη ~* **5.** (σπάν) οτιδήποτε γνωρίζει κανείς μέσα από την παιδεία ή/και τις εμπειρίες του **6.** (σπάν) το να είναι κανείς συνετός, φρόνιμος *γερόντου ~·* ΦΡ (α) ***βάζω γνώση*** (i) συνετίζομαι *γέρασες, αλλά γνώση δεν έβαλες!* (ii) (σε κάποιον) συνετίζω, *βάλε του γνώση, γιατί δεν συμπεριφέρεται σωστά* (β) (παροιμ) ***στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα*** για λανθασμένες επιλογές, που αναγνωρίζονται εκ των υστέρων *~ αν δεν είχα παρατήσει τότε τις σπουδές, τώρα θα ήμουν επιστήμονας* (γ) ***έχουν / έχουσι γνώσιν οι φύλακες*** (*ἔχουσιν γνῶσιν οἱ φύλακες*) για περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιοι, οι επιφορτισμένοι με ένα καθήκον έχουν λάβει τα μέτρα τους, είναι προετοιμασμένοι και ξέρουν πώς πρέπει να ενεργήσουν: *στις φήμες για ενδεχόμενο πραξικόπημα η υπεύθυνη ηγεσία απαντά: ~!* (δ) ***σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κόκορου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω, γνωστικός, ειδησεογραφία, εμπειρογνώμονας, ενόραση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γνῶσις* < *gnō-ti- < θ *gno- / gno- (για τη διτυπία βλ. κ. *γνώμη*), από δισύλλ. Ι.Ε ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ σανσκρ janati «γνωρίζει», λατ. nobilis «γνωστός, ευγενής», γαλλ connaissance «γνώση», ισπ. conocimiento, γερμ. Kunst «τέχνη», kennen «γνωρίζω» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη, γνώ-μων, γνωρ-ίζω, ἄ-γνο-ια* κ.ά Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι εξής φρ και συνταγματικές κατασκευές, *φέρω εις γνώσιν (σας)* (< γαλλ porter a votre connaissance), *λαμβάνω γνώσιν* (< γαλλ prendre connaissance), *εν γνώσει μου* (< γαλλ. à mon escient), *(περι)ήλθε εις γνώσιν μου* (< αγγλ it came to my knowledge)].

γνωσιολογία (η) [1879] ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που μελετά θέματα σχετικά με τη γνώση και ειδικότερα τις δυνατότητες, την πηγή και το αντικείμενό της — **γνωσιολόγος** (ο/η) [1889], **γνωσιολογικός,** -ή, -ό [1890], **γνωσιολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδησεογραφία, φρασεολογία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. *δάνειο* από αγγλ. epistemology, το οποίο μερικές φορές αποδίδεται εσφαλμένα ως *επιστημολογία*].

γνώστης (ο) {χωρ γεν. πληθ.}, **γνώστρια** (η) {γνωστριών} (+γεν.) πρόσωπο που κατέχει ένα ζήτημα, που έχει βαθιά γνώση ενός θέματος: *είναι μεγάλος ~ τής γυναικείας ψυχολογίας* || *βαθύς ~ τού Μπαχ* ΣΥΝ ειδήμονας, (λόγ) επαΐων ΑΝΤ ανίδεος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γνώ-σ-της* < αρχ. θ. *γνω-* τού ρ *γι-γνώ-σκω*, βλ. κ. *γνώση, γνωστός*].

γνωστικισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ φιλοσοφικοθρησκευτική κίνηση των πρώτων χριστιανικών χρόνων, προϊόν τού θρησκευτικού συγκρητισμού, που δεν δεχόταν την πραγματική αλλά τη φαινομενική ενανθρώπηση τού Θεού στον Ιησού Χριστό και έδινε έμφαση στη γνώση ως εσωτερική εμπειρία εις βάρος τής πίστης — **γνωστικιστής** (ο), **γνωστικίστρια** (η), **γνωστικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ gnosticisme].

γνωστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη γνώση: *~ διαδικασία / δύναμη / ενδιαφέρον / ικανότητα* || *~ ρήματα* (τα ρήματα που έχουν την έννοια τής γνώσης, π.χ. *ξέρω, γνωρίζω, μαθαίνω* κ λπ) || *εμπλουτίζει τις γνώσεις του σε νέα ~ αντικείμενα* (καθημ) **2.** (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από λογική και σύνεση: *πάντα μετρημένος και ~, απέφευγε τις ακρότητες και τις υπερβολές* ΣΥΝ συνετός, μυαλωμένος, φρόνιμος, εχέφρων, σώφρων ΑΝΤ απερίσκεπτος, άτακτος, άμυαλος **3.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που οι νοητικές του λειτουργίες δεν έχουν διαταραχθεί, που διατηρεί τη συνοχή τής σκέψης του *καιρός να ξεχωρίσουν οι τρελοί από τους ~* ΣΥΝ λογικός ΑΝΤ παλαβός, παράφρων, τρελός • **4.** ***γνωστικός*** (ο), ***γνωστική*** (η) οπαδός τού γνωστικισμού (βλ.λ.). — **γνωστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιωματικός.*

γνωστικός (cognitive). Με την εξέλιξη που έχουν πάρει οι σπουδές που αφορούν στη **γνώση** (cognitive studies), στο πώς γνωρίζουμε τον κόσμο γύρω μας, πώς η εμπειρική πληροφορία από τις αισθήσεις μας μετατρέπεται νοητικά σε γνώση, πώς γνωρίζουμε τη γλώσσα, το σημειακό σύστημα με το οποίο μιλάμε για τον κόσμο και μαθαίνουμε τον κόσμο κ τ ό, επέδωσε και η χρήση τού επιθ **γνωστικός**, για να δηλώνει ό,τι το αγγλ cognitive. Χρησιμοποιείται στην ψυχολογία, τη γλωσσολογία, την πληροφορική και τη γνωστική επιστήμη (cognitive science) Ιδιαίτερα στη γλώσσα χρησιμοποιείται συχνά, για να γίνει αντιδιαστολή μεταξύ **γνωστικής σημασίας** (cognitive meaning) και **βιωματικής σημασίας** (emotive meaning), ήτοι μεταξύ τής βασικής, κεντρικής, αντικειμενικής (ή «λογικής», όπως επίσης χαρακτηρίζεται) σημασίας και τής προσωπικής, υποκειμενικής, σχολιασμένης και εξατομικευμένης πλευράς τής σημασίας, που προσλαμβάνει σε κάθε άτομο σύμφωνα με τα βιώματα, τις εμπειρίες, την ψυχοσύνθεση και τη στάση του στον κόσμο τής πραγματικότητας Η **γνωστική ψυχολογία** (cognitive psychology), εξάλλου, ασχολείται συστηματικά με τη θεωρία τής γνώσης, όχι τόσο ως προς την υφή και την αντικειμενικότητα τής γνώσης (που απασχολεί τη **γνωσιολογία**, κλάδο τής φιλοσοφίας), όσο ως προς τη διαδικασία απόκτησης των γνώσεων μέσα από τη νόηση τού ανθρώπου. Τέλος, το **γνωστικό** τής ψυχής χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμο τού «λογικό», για να αντιπαρατεθεί προς το **θυμικό** (τα συναισθήματα) τού εσωτερικού κόσμου τού ανθρώπου, αντίθεση η οποία αντιστοιχεί προς την προαναφερθείσα διάκριση γνωστικής (ή λογικής) και βιωματικής (ή συναισθηματικής / υποκειμενικής) σημασίας.

γνωστοποιώ ρ. μετβ. [1851] {γνωστοποιείς .. | γνωστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) γνωστό *μας γνωστοποίησε τον αρραβώνα της* || *σας γνωστοποιούμε ότι η αίτησή σας θα συζητηθεί αύριο* ΣΥΝ κοινοποιώ, ανακοινώνω, δημοσιεύω — **γνωστοποίηση** (η) [1856] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδοποιώ.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. faire connaître]

γνωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ήδη κατακτηθεί ως γνώση, ως πληροφορία· *τα γεγονότα είναι ~ και δεν χρειάζεται να μας τα ξαναθυμίζετε* ΦΡ (λόγ.) ***ως γνωστό(ν)*** όπως είναι γνωστό, όπως όλοι ξέρουν, *η οικονομία αυτής τής χώρας, ~, διέρχεται κρίση* **2.** αυτός που τον γνωρίζουν πολλοί, που είναι εύκολα αναγνωρίσιμος και ανακλήσιμος στη μνήμη, *είναι γνωστοί αυτοί που προκαλούν τα επεισόδια* || *έγινε ~ με τη δεύτερη ταινία του* || *η ~ φωνή που συγκλόνιζε τα πλήθη* || *ο Ηρόδοτος, ~ και ως «ο πατέρας τής Ιστορίας»* ΣΥΝ γνώριμος, διάσημος ΦΡ ***γνωστός και μη εξαιρετέος*** (συνήθ. ειρων.) πασίγνωστος· συνήθ για γνωστά δημόσια πρόσωπα, τα οποία τα συναντά συχνά κανείς σε εκδηλώσεις· *στη δεξίωση ήταν και ο κ. Χ, ~!* **3.** ***γνωστός*** (ο), ***γνωστή*** (η) (+μου, σου,) αυτός με τον οποίο έχει κανείς σχέση γνωριμίας: *συνάντησα έναν ~ μου* || *έχω πάρα πολλούς ~, αλλά κανένα φίλο* ΣΥΝ γνωριμία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γνω-τός* (το -σ- κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *γνωστήρ* «γνώστης») < *gnō- / *gno- (για τη διτυπία βλ. λ. *γνώμη*) μεταπτωτ.

βαθμ. τού Ι.Ε. *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jnātá- «γνωστός», λατ. notus, γαλλ. connu «γνωστός» (< λατ. cognitus), ιταλ. cognito, αγγλ. acquaint «εξοικειώνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη, γνῶσις (-η), γνωρ-ίζω, ἄ-γνο-ια, ἀνα-γνώ-σ-της* κ.ά. Από τυπικές φρ. των συμβολαίων προήλθε η φρ. *γνωστός και μη εξαιρετέος*, αφού ο συμβολαιογράφος δηλώνει ότι ενώπιόν του προσήλθαν λ.χ. ο πωλητής και ο αγοραστής, οι οποίοι είναι *γνωστοί και μη εξαιρετέοι εκ τού νόμου*, δηλ. δεν υπόκεινται σε δικαστική αντίληψη ούτε είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία]

γόβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κλασικό, κλειστό γυναικείο παπούτσι: *ψηλοτάκουνη ~* || *~ στιλέτο* — (υποκ.) **γοβάκι** (το) κ. **γοβίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. goba]

γογγύζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {γόγγυξα} βγάζω βαθύ ήχο πόνου (σωματικού ή ψυχικού) ή δυσφορίας, βογγώ: *ο τραυματίας γόγγυζε από τον πόνο* || *κάνει όλες τις βαριές εργασίες χωρίς να γογγύζει*

γογγύλι (το) {γογγυλ-ιού | -ιών} **1.** η εδώδιμη σαρκώδης ρίζα (λευκή ή κίτρινη) των φυτών **2.** καθένα από τα φυτά που έχουν τέτοια ρίζα. Επίσης **γογγύλη** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γογγύλιν*, υποκ. τού μτγν. *γογγύλη* < αρχ. *γογγύλος* «στρογγυλός» < Ι.Ε. *gong- / *geng-, πβ. λατ. gingira «ούλο», αρχ. νορβ. kǫkkr «όγκος», γερμ. Kanker κ.ά.]

γογγυσμός (ο) **1.** ο βαθύς, άναρθρος ήχος που εκφράζει πόνο (σωματικό ή ψυχικό): *~ τού αρρώστου / τού τραυματία* ΣΥΝ. μουγγρητό, βογγητό **2.** (μτφ.) η έκφραση έντονης δυσφορίας και αντίθεσης, το βαθύ παράπονο για δυσβάσταχτη κατάσταση: *ο ~ σιγά-σιγά γινόταν επανάσταση*. Επίσης **γογγητό** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, -ίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *γογγύζω*, αβεβ. ετύμου, ηχομιμητική λ., που ίσως συνδ. με το ρ. *γαγγαίνω* «γελώ, εμπαίζω»]

Γ.Ο.Δ. (η) Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία
[ΕΤΥΜ. Αρχικοτ. τού γερμ. Bundesrepublik Deutschland]

γοερός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** (για θρήνο) ηχηρός και έντονα θρηνητικός: *το παιδί ξέσπασε σε ~ λυγμούς* || *~ κλάμα / παρακάλια / θρήνος* ΣΥΝ. δυνατός, θρηνητικός. — **γοερ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γόος* «θρήνος, σπαραγμός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*]

> **γοερός – κραυγαλέος.** Η λ. **γοερός** χρησιμοποιείται μερικές φορές λανθασμένα αντί τού **κραυγαλέος**, από το οποίο διαφέρει σημασιολογικώς. Δεν είναι σωστό να πούμε *γοερά αντίθεση* ή *με γοερό τρόπο* αντί «κραυγαλέα ή έντονη αντίθεση» ή «με κραυγαλέο ή έντονο τρόπο» κ.τ.ό. **Γοερός** σημαίνει «έντονα θρηνητικός» και χρησιμοποιείται για κραυγές θρήνου, για μεγάλο θρήνο. Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με γενική σημ. «έντονος, δυνατός» ή και «κραυγαλέος». Η εντύπωση αυτή γεννήθηκε πιθανόν από παρερμηνεία (λαϊκή ερμηνεία) των λόγων τού γνωστού τροπαρίου τής Μ. Πέμπτης: *«Σήμερον σὲ θεωροῦσα, ἡ ἄμεμπτος Παρθένος ἐν Σταυρῷ, Λόγε, ἀναρτώμενον, ὀδυρομένη μητρῷα σπλάγχνα, ἐτέτρωτο τὴν καρδίαν πικρῶς καὶ στενάζουσα ὀδυνηρῶς ἐκ βάθους ψυχῆς, παρειὰς σὺν θριξὶ καταξαίνουσα, κατετρύχετο· διὸ καὶ τὸ στῆθος τύπτουσα,* **ἀνέκραζε γοερῶς** *Οἴμοι, θεῖον τέκνον! Οἴμοι, τὸ φῶς τοῦ κόσμου [...]»*

γόης (ο) {γό-ητες κ. -ηδες, -ήτων}, **γόησσα** (η) [1869] {γοησσών} **1.** πρόσωπο που ασκεί γοητεία, που συναρπάζει τους άλλους: *Μην τον βλέπεις τώρα που γέρασε! Στα νιάτα του ήταν μεγάλος ~* || *ακαταμάχητος ~* **2.** πρόσωπο που επιδρά υπνωτιστικά στη βούληση των άλλων: *~ φιδιών* ΣΥΝ. γητευτής. Επίσης **γόητας** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γοῶ* «βγάζω κραυγή πόνου, θρηνώ» < *γοϝ-άω < Ι.Ε. *g^w ou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», αρχ. αγγλ. cīegan, ίσως και σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά» κ.ά. Στην Αρχ. η λ. *γόης* σήμαινε κυρ. τον μάγο, ο οποίος προσπαθεί να σαγηνεύσει το θύμα του ή να επικαλεστεί ένα πνεύμα με κραυγές και θρήνους. Η λ. χρησιμοποιείται με ιδιαιτέρως αρνητικό περιεχόμενο στην Κ.Δ., *Β' Τιμόθ.* 3, 13 *πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

γοητεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη δύναμη που εκπέμπει η ομορφιά, η ακτινοβολία προσώπου ή πράγματος και η έλξη που προκαλεί: *της προσέδιδαν μεγάλη ~ τα μαύρα εκφραστικά της μάτια* || *οι γκρίζοι κρόταφοι χαρίζουν ~* || *υποκύπτω στη ~ κάποιου* || *η ~ τής εξουσίας* ΣΥΝ. σαγήνη **2.** (συνεκδ.) κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα που χαρίζει αυτή τη δύναμη: *το εκτυφλωτικό λευκό είναι η ~ των Κυκλάδων!* ΣΥΝ. θέλγητρο **3.** (σπάν.) η πράξη που θεωρείται μαγική, που επιδρά στη βούληση των άλλων ΣΥΝ. γητειά, μάγεμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαγεία, σαγήνη», < *γόης* (βλ.λ.)]

γοητευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που με τα προσόντα του (ομορφιά, εξυπνάδα, στυλ) γοητεύει τους άλλους: *είναι ένας ιδιαίτερα ~ άνθρωπος* || *μια νεαρή με ~ παρουσία* || *διαθέτει ~ φωνή* || *~ βιβλίο / ομιλητής*. — **γοητευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

γοητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {γοήτ-ευσα (λαϊκ. -εψα), -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** ασκώ γοητεία σε (κάποιον), υποτάσσω στη γοητεία μου: *γοήτευε πάντα όσους τον γνώριζαν* ΣΥΝ. θέλγω, σαγηνεύω **2.** *γοητευμένος!* (γαλλ. enchanté) ως φιλοφρόνηση, όταν πρωτογνωρίζει κάποιος μια γυναίκα και συνήθ. προχωρεί σε χειροφίλημα.

γόητρο (το) [1888] {γοήτρου | χωρ. πληθ.} η φήμη, η ακτινοβολία που εκπορεύεται από επιτυχία, επίτευγμα, αξίωμα ή άλλο τιμητικό γνώρισμα: *το ~ του κλονίστηκε / επλήγη ανεπανόρθωτα από τις πρόσφατες κυβερνητικές ανακατατάξεις* || *αγώνας χωρίς βαθμολογικό ενδιαφέρον· οι ομάδες παίζουν μόνο για το ~* ΣΥΝ. αίγλη, κύρος, πρεστίζ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*
[ΕΤΥΜ. < *γόης* + *-τρο*, κατά τα *θέλγητρο, φόβητρο*]

Γ.Ο.Κ. (ο) Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός.

Γολγοθάς (ο) **1.** λόφος τής Ιερουσαλήμ, που από τους Ευαγγελιστές μαρτυρείται ως τόπος σταυρώσεως των καταδικασμένων σε θάνατο, όπου σταυρώθηκε και ο Ιησούς Χριστός **2.** (μτφ. ως προσηγορικό) κάθε πορεία μεγάλου πόνου ή εξευτελισμού: *όλη της η ζωή ήταν ένας ατέλειωτος ~*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γολγοθᾶς* < αραμ. Golgoltā < εβρ. Gulgoltā «κρανίο», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 33· *ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅ ἐστιν Κρανίου Τόπος* (= εβρ. Gulgolet) *λεγόμενος*]

γολέτα (η) {γολετών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο που διαθέτει πρωραίο και κεντρικό ιστό και πρωραία και πρυμναία πανιά ΣΥΝ. (επίσ.) ημιολία
[ΕΤΥΜ. < βεν. goleta < γαλλ. goélette < κελτ. gwelan «γλάρος»].

Γολιάθ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ο Φιλισταίος γίγαντας, τον οποίο σκότωσε ο Δαβίδ με πέτρα που του έριξε με σφεντόνα **2.** (μετωνυμ.) (α) ο γιγαντόσωμος (βλ. *Δαβίδ και Γολιάθ*, λ. *Δαβίδ*) (β) άμυαλος με κτηνώδη δύναμη
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Goljāth, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη Γαθ (Gath), μία από τις πέντε φιλισταϊκές πόλεις, από την οποία καταγόταν ο Γολιάθ]

γόμα (η) → γόμμα

γομαλάκα (η) → γομμαλάκα

γομάρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η γαϊδούρα **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα παχιά ή άξεστη, αναίσθητη.

γομάρι (το) {γομαρ-ιού | -ιών} **1.** (σπάν.) το φορτίο που φορτώνεται σε ζώο: *τρία ~ ξύλα* ΣΥΝ. φορτίο **2.** (συνεκδ.) ο γάιδαρος ή το μουλάρι (γενικότ.) το μεγαλόσωμο ζώο· (μτφ.-μειωτ.) **3.** ο μεγαλόσωμος άνθρωπος **4.** άνθρωπος χωρίς αγωγή και ευαισθησία ΦΡ. **γομάρι ξεκαπίστρωτο** (εμφατ.) για άξεστο και χωρίς ευαισθησία άνθρωπο ΣΥΝ. γαϊδούρι ξεσαμάρωτο — (υποκ.) **γομαράκι** (το)
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γομάριον*, υποκ. τού αρχ. *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω»]

γόμμα (η) (σχολ. ορθ. *γόμα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομμάτι από καουτσούκ επεξεργασμένο και τυποποιημένο, που διατίθεται στο εμπόριο σε μεγάλη ποικιλία για το σβήσιμο γραπτών από μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γομμολάστιχα, σβηστήρας, σβηστήρι **2.** κόλλα ή κολλώδης επικάλυψη από κόμμι — (υποκ.) **γομμίτσα** κ. **γομμούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gomma < λατ. gummi < αρχ. *κόμμι* (βλ.λ.)]

γομμαλάκα (η) **1.** ρητίνη που βρίσκεται σε κλαδιά δέντρων τής ΝΑ. Ασίας και κυκλοφορεί στο εμπόριο σε φύλλα και χρησιμοποιείται για την κατασκευή βερνικιών **2.** το βερνίκι που κατασκευάζεται διαλύοντας το παραπάνω υλικό σε οινόπνευμα ή παρόμοιο διαλυτικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gomma lacca]

γομμολάστιχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επεξεργασμένο κομμάτι καουτσούκ, που χρησιμοποιείται για να σβηστεί κάτι που έχει γραφτεί με μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γόμμα, σβηστήρας
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gomma elastica, βλ. λ. *γόμμα, ελαστικός*]

Γόμορρα (τα) → Σόδομα και Γόμορρα

γόμος (ο) (διάλεκτ.) **1.** οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γέμισμα: *~ φαγητού / όπλου / κλινοστρωμάτων / μαξιλαριών* ΣΥΝ. γέμιση **2.** κάθε είδους φορτίο (για υποζύγια ή πλοία) ΣΥΝ. φορτίο, βάρος
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γέμω* «γεμίζω»]

γομφίος (ο) καθένα από τα δόντια με στρογγυλεμένη ή επίπεδη επιφάνεια, που χρησιμεύουν στο μάσημα τής τροφής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γομφίος* (ενν. *ὀδούς*) < *γόμφος* (βλ.λ.)]

γόμφος (ο) (αρχαιοπρ.) το καρφί
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gombh-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gembh- «δαγκώνω», πβ. σανσκρ. jámbhah «δόντι», αρχ. γερμ. kamb «χτένα» (που έχει δηλ. δόντια), αγγλ. comb, γερμ. Kamm κ.ά.].

γόμφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η σύνδεση με γόμφους (βλ.λ.) **2.** ΑΝΑΤ. είδος συνάρθρωσης
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γόμφωσις* < αρχ. *γομφῶ (-όω)* < *γόμφος* (βλ.λ.)]

γομώνω ρ. μετβ. {γόμω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για όπλα) βάζω μέσα σφαίρα, τοποθετώ την απαιτούμενη ποσότητα εκρηκτικής ύλης ΣΥΝ. γεμίζω **2.** γεμίζω σκεύος ή άνοιγμα (σε φαγητό), κυρ. στοιβάζοντας μείγμα διαφόρων υλικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γομῶ (-όω)* «γεμίζω, φορτώνω» < αρχ. *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. charger]

γόμωση (η) [1871] {-ης κ. ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (για όπλα) το γέμισμα με εκρηκτική ύλη **2.** η εκρηκτική ύλη που απαιτείται για το γέμισμα όπλου
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γόμωσις* < *γομῶ (-όω)* (βλ. λ. *γομώνω*). Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. charge]

γομωτήρας (ο) όργανο για τη γόμωση (όπλου)
[ΕΤΥΜ. < *γομώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, απόδ. τού γαλλ. chargeur]

γόνα (το) → γόνατο

γονάδα (η) ΒΙΟΛ.-ΦΥΣΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) αδένας που παράγει τα αναπαραγωγικά κύτταρα των ζώων: *οι όρχεις είναι οι αρσενικές γονάδες και οι ωοθήκες οι θηλυκές*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gonade (< αρχ. *γονή* «το σύνολο των απογόνων»)].

γονοδοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. ορμόνη τής υπόφυσης που κινητοποιεί τους γεννητικούς αδένες για την έκκριση των ορμονών τους
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gonadotrop(h)in].

γονατιά (η) χτύπημα με το γόνατο

γονατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {γονάτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** λυγίζω το ένα ή και τα δύο πόδια, ώστε να ακουμπώ με το γόνατο στο έδαφος: *γονάτισε μπροστά στο εικονοστάσι και άρχισε να προσεύχεται* (μτφ.) **2.** υποκλίνομαι εκφράζοντας θαυμασμό ή σεβασμό· ~

μπροστά στη γυναικεία ομορφιά' || ~ *ευλαβικά μπροστά στον Θεό* **3.** λυγίζω, κλονίζομαι αδυνατώντας να αντεπεξέλθω, φθάνω στην ταπείνωση, την εξάντληση: *οι πρόσφυγες είχαν γονατίσει από την πείνα και τις κακουχίες* ΣΥΝ καταβάλλομαι, ηττώμαι ♦ (μετβ.) **4.** κάνω (κάποιον) να προσπέσει στα γόνατα **5.** (συνήθ μτφ.) οδηγώ στην εξάντληση ή την ταπείνωση, στην εξαθλίωση: *η οικονομική κρίση γονάτισε πολλές επιχειρήσεις* || *η αρρώστια δεν τον γονάτισε ακόμα, κρατάει γερά* ΣΥΝ καταβάλλω, νικώ — **γονάτισμα** (το) [μτγν]

γονατιστός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που έχει γονατίσει· *την ικέτευε* ~. — **γονατιστά** επίρρ [μεσν.].

γόνατο (το) {γονάτ-ου | -ων} **1.** η άρθρωση τού ανθρώπινου ποδιού μεταξύ μηρού και κνήμης, που επιτρέπει στο πόδι να λυγίζει ΦΡ ***πέφτω στα γόνατα*** (εμφατ.) παίρνω θέση ικεσίας, ικετεύω: *τον θερμοπαρακάλεσα, έπεσα στα γόνατα, αλλά αυτός τίποτα ανένδοτος'* **2.** (γενικότ.) η κεντρική περιοχή τού ποδιού ανάμεσα στον μηρό και στη γάμπα *η φούστα σταματούσε περίπου στο* ~ || *παίρνω το παιδί στα* ~ *μου* || *παίζω το μωρό στα* ~ *μου* (πάνω στα γόνατά μου) ΦΡ (μτφ) (α) ***λύνονται / κόβονται τα γόνατα (κάποιου)*** (*γούνατά τινος λύειν*, Όμηρος) για περιπτώσεις μεγάλης και καταλυτικής συγκίνησης ή κλονισμού (συνήθ. από είδηση απρόσμενη ή δυσάρεστη): *μου κόπηκαν τα γόνατα απ' την τρομάρα* (β) ***(γραμμένος) στο γόνατο / στο πόδι*** για περιπτώσεις που κάτι γίνεται με μεγάλη προχειρότητα ή βιασύνη: *αυτή η εργασία φαίνεται πως είναι γραμμένη* ~ ΣΥΝ στο πόδι (γ) ***μεγαλώνω (κάποιον) στα γόνατά μου*** αναλαμβάνω την επίβλεψη και τη φροντίδα (κάποιου) από πολύ μικρή ηλικία· *έχει μεγάλο δέσιμο με την αδελφή της, στα δικά της γόνατα μεγάλωσε!* **3.** (συνεκδ) (σε παντελόνια) το τμήμα τού υφάσματος που καλύπτει την περιοχή τού γονάτου: *το τζιν ξέβαψε στα* ~ Επίσης (λαϊκ) **γόνα** (υποκ) **γονατάκι** (το) (σημ 1).

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γόνατον*, από τον πληθ. *γόνατα* τού αρχ. *γόνυ, -ατος*, κατά το σχήμα *πρόβατα* – *πρόβατο*. Το αρχ *γόνυ, γόνατος* < *γόνF-ατος* < θ. *γονF-, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι.Ε *gen-u- «γόνατο», πβ σανσκρ. jānu, λατ genu, γαλλ. genou, γοτθ kniu, αγγλ knee, γερμ Knie κ.ά Η συνήθεια που είχαν οι αρχαίοι γεννήτορες να δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την πατρότητα τού νεογνού τοποθετώντας το στα γόνατά τους, οδήγησε στον σχηματισμό των λατ. genuinus «γνήσιος» (< genu «γόνατο»), εξού και ισπ. genuino. Ομόρρ. *γων-ία* (< *γον-F-ία*) Ο μεσν τ *γόνα*, από τον πληθ. *(τα) γόνατα*, όπου η κατάλ. *-τα* θεωρήθηκε άρθρο (κατά το *πρᾶγμα* – *πράγματα*)]

γόνδολα (η) {χωρ. γεν. πληθ} μακρόστενη με ανασηκωμένη πλώρη, αβαθής και με επίπεδο πάτο βάρκα, που χρησιμοποιείται για σύντομες μετακινήσεις στα κανάλια τής Βενετίας και οδηγείται από έναν κωπηλάτη που κινεί το κουπί όρθιος πάνω στην πρύμνη.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ. gondola, πιθ. < μεσν. *κοντούρα* «μικρό πλοίο που περιέπλεε τις ακτές», θηλ τού επιθ *κόντουρος* < *κοντός* + *-ουρος* < *οὐρά*].

γονδολιέρης (ο) {γονδολιέρηδες} ο κωπηλάτης γόνδολας.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. gondoliere].

γονέας (ο/η) {γον-είς, -έων} **1.** ο πατέρας ή η μητέρα παιδιού **2.** ***γονείς*** (οι) ο πατέρας και η μητέρα ενός παιδιού· *ενημέρωση γονέων και κηδεμόνων στο σχολείο* ΦΡ (α) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ *αμαρτία* (β) (εκφραστ.-λαϊκ) ***πείνα και των γονέων*** για περιπτώσεις πολύ μεγάλης φτώχιας και στέρησης· *εδώ δεν είχαν να φάνε ~!* Επίσης (λαϊκ) **γονιός** [μεσν]

[ΕΤΥΜ < αρχ *γονεύς* < θ. *gon-, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι Ε. *gen-, όπως εμφανίζεται στις λ *γεν-νῶ, γέν-ος* (βλ.λ.) Το μεσν. *γονιός* < *γονεός* (< *οἱ γονέοι*, μεταπλ. τ. από τη γεν πληθ. *γονέων*) < αρχ *γονεύς* Η φρ. *και των γονέων* προέρχεται από την επιμνημόσυνη ακολουθία (*μνήσθητι Κύριε ἀδελφῶν, πάππων, προπάππων καὶ τῶν γονέων*), όπου η τελευταία θέση εξασφάλιζε έμφαση]

γονεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γονέα (πβ λ. *γονικός*)

[ΕΤΥΜ Εσφαλμ. τ. που προέρχεται από απόσπαση τού *γονέ-* (αντί τού θ. *γον-*) από το ουσ *γον-έας*. Ο κανονικός σχηματισμός είναι *γον-ικός* (αρχ.), πβ κ *εισαγγελ-έας* – *εισαγγελ-ικός*]

γονεωνυμικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που ονομάζεται από το όνομα τού γονέα του **2.** ΓΛΩΣΣ ***γονεωνυμικά*** (τα) κατηγορία μετονοματικών ουσιαστικών σε *-ιδεύς, -όπουλο* κ λπ που δηλώνουν το νεογνό ζώου: *λέων - λεοντιδεύς, λύκος – λυκόπουλο, κότα - κοτόπουλο*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γονεύς* + *-ωνυμικός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ *ὄνυμα*, αιολ. τ τής λ *ὄνομα*]

γονή (η) {χωρ πληθ.} **1.** καθένας από τους απογόνους (κάποιου) ΣΥΝ παιδί, γέννημα **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των απογόνων (κάποιου): *όλοι τους είναι άτιμη φάρα,* ~ *τού αρχικλέφτη* ΣΥΝ γενιά, φύτρα· ΦΡ (μτφ) ***γονή διαβόλου*** (για πρόσωπα, γενιές) ο εξαιρετικά έξυπνος, πονηρός και πανούργος.

[ΕΤΥΜ αρχ. < θ *γον-*, ετεροιωμ βαθμ. τής ρίζας *γεν-* (Ι.Ε *gen-), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ λ.)].

-γονία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** γέννηση: *αρρενο-γονία, θηλυ-γονία* **2.** δημιουργία *κοσμο-γονία, ορεο-γονία* **3.** βιολογική εξέλιξη *φυλο-γονία*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *θεο-γονία, θηλυ-γονία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-γόνος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ γαλλ spermatogonie)]

γονίδιο (το) {γονιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ η βασική φυσική μονάδα κληρονομικότητας, που περιέχεται στα χρωμοσώματα, αποτελείται από D N A ή R N.A (βλ λ) και μεταδίδεται κληρονομικά στον απόγονο, καθορίζοντας τα εγγενή χαρακτηριστικά του ΣΥΝ γόνος — **γονιδιακός,** -ή, -ό, **γονιδιακά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ξίδι*.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ gonidium, αγγλ gene]

γονιδίωμα (το) {γονιδιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ το σύνολο των γονιδίων ενός οργανισμού ΣΥΝ γένωμα

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Genom, που αποσπάστηκε από το σύνθ Genotypus (βλ λ. *γενότυπος, γένωμα*)].

γονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους γονείς. *πήρε* ~ *άδεια από την εργασία του* **2.** αυτός που προέρχεται ή παρέχεται από τους γονείς: *το ένα σπίτι το έχτισε πρόσφατα· το άλλο είναι το* ~ *του* **3.** ΝΟΜ (α) ***γονική παροχή*** η μεταβίβαση ακίνητου περιουσιακού στοιχείου από γονέα στο παιδί του με συμβολαιογραφική πράξη (β) ***γονική μέριμνα*** βλ. λ *μέριμνα* **4.** ***γονικά*** (τα) (α) οι γονείς: *πριν παντρευτούν, έπρεπε να του γνωρίσει τα* ~ *της* (β) η κληρονομημένη από τους γονείς ακίνητη περιουσία *κάθε λίγο πηγαίνει στο χωριό του να επιθεωρήσει τα* ~ *του.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γονή* (βλ.λ)]

γονιμοποίηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΒΙΟΛ η ένωση δύο ειδικών αναπαραγωγικών κυττάρων (γαμετών) για τον σχηματισμό ενός ζυγωτού, τού πρώτου κυττάρου ενός νέου οργανισμού η βιολογική λειτουργία με την οποία παράγεται ένας νέος οργανισμός, *εξωσωματική* ~ (βλ λ *εξωσωματικός*) **2.** (ειδικότ.) (α) η βιολογική λειτουργία που οδηγεί στην παραγωγή καρπών (β) ***τεχνητή γονιμοποίηση*** (i) η πρόκληση εγκυμοσύνης με τεχνητά μέσα, κυρ. για την επίτευξη εκλεκτής ράτσας ζώων και τη διευκόλυνση τής μαζικής αναπαραγωγής ειδών που αποδίδουν οικονομικό όφελος (ii) ΙΑΤΡ (για ζευγάρια που αντιμετωπίζουν πρόβλημα τεκνοποίησης) μέθοδος γονιμοποίησης (σημ. 1) με τεχνητά μέσα που συνίσταται στην εισαγωγή σπέρματος (που προέρχεται από δότη) στον γυναικείο κόλπο ή στην κοιλότητα τής μήτρας (σπερματέγχυση) κατά τις ημέρες τής ωορρηξίας: *δεν μπορούσαν να κάνουν παιδί και κατέφυγαν στην* ~. — **γονιμοποιητικός,** -ή, -ό

γονιμοποιός, -ός, -ό [1856] αυτός που καθιστά (κάποιον/κάτι) γόνιμο: ~ *δύναμη / γύρη.*

γονιμοποιώ ρ μετβ [1845] {γονιμοποιείς | γονιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για ζώα και φυτά) καθιστώ (κάτι) γόνιμο· συντελώ έτσι, ώστε από κάτι να γεννηθεί / να παραχθεί κάτι άλλο συνήθ μέσω τής φυσικής διαδικασίας τής αναπαραγωγής· (για γεννητικά κύτταρα αντίθετου φύλου) *το σπερματοζωάριο (τού άνδρα) γονιμοποιεί το ωάριο (τής γυναίκας)* || *η γύρη των λουλουδιών γονιμοποιεί τα φυτά* ΣΥΝ (για φυτά) καρποφορώ ΑΝΤ στειρώνω **2.** (μτφ.) επηρεάζω ή επενεργώ σε (κάτι) με τρόπο που να λειτουργεί δημιουργικά, να παράγει νέα και πρωτότυπα στοιχεία (στον χώρο τής διανόησης, τής τέχνης κ.λπ): *ο Γαλλικός Διαφωτισμός γονιμοποίησε τη σκέψη πολλών Ελλήνων λογίων* || *η επαφή με διάφορα αισθητικά ρεύματα γονιμοποίησε την καλλιτεχνική φαντασία τού ζωγράφου.*

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. féconder]

γόνιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί και αποδίδει καρπούς: ~ *χωράφια / εκτάσεις / εδάφη* ΣΥΝ εύφορος, καρποφόρος, παραγωγικός ΑΝΤ άγονος, στείρος· ΦΡ (μτφ.) ***γόνιμο έδαφος*** οι ευνοϊκές συνθήκες *στην Αθήνα τού Περικλή οι φιλόσοφοι έβρισκαν* ~ *για να αναπτύξουν τις θεωρίες τους* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που ευνοεί τη δημιουργία ή την απόδοση άφθονων αποτελεσμάτων, που προσφέρει πολλά. ~ *συνεργασία / προβληματισμός / κριτική / σταδιοδρομία* ΣΥΝ δημιουργικός, αποτελεσματικός (β) αυτός που είναι κατάλληλος για αναπαραγωγή: *μια γυναίκα μπορεί να συλλάβει όταν βρίσκεται στις* ~ *μέρες της.* — **γόνιμα / γονίμως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*

[ΕΤΥΜ αρχ < *γόνος*].

> **γόνιμος: συνώνυμα.** Οι λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα πεδία όπου εμφανίζουν παραγωγικότητα υλικό, πνευματικό, κοινωνικό. Το **γόνιμος** έχει την ευρύτερη από όλα σημασία *γόνιμο έδαφος* (ύλη) – *γόνιμη φαντασία* (πνεύμα) – *γόνιμη συνεργασία* (κοινωνία). Στον αντίποδα βρίσκεται το **εύφορος**, που χρησιμοποιείται μόνο υλικά *(εύφορη γη)* Ενδιαμέσως χρησιμοποιούνται τα: **καρποφόρος** για ύλη (καρποφόρα δέντρα) και κοινωνικό πεδίο (*καρποφόρα συνεργασία / εργασία*)· **δημιουργικός** - στο πνευματικό και κοινωνικό πεδίο *(δημιουργική σκέψη / φαντασία - δημιουργικός διάλογος / αναζήτηση)* **παραγωγικός** στο υλικό και κοινωνικό πεδίο *(παραγωγικές περιοχές – παραγωγική εργασία / επιχείρηση / δυνάμεις)*

γονιμότητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ} **1.** η ιδιότητα τού γόνιμου, η ικανότητα απόδοσης καρπών ή αναπαραγωγής. *αρχαία θεά τής* ~ **2.** (μτφ) η ικανότητα για δημιουργία, για απόδοση ευνοϊκών αποτελεσμάτων. ~ *φαντασίας*

γονιός (ο) → γονέας

γονόκοκκος (ο) [1894] ΒΙΟΛ -ΙΑΤΡ βακτήριο που προκαλεί γονόρροια.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < *γόνος* + *κόκκος*, < νεολατ gonococcus].

γονόρροια (η) {χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ μεταδοτική, πυώδης φλεγμονή τής ουρήθρας ή τού κόλπου, που προκαλείται από βακτηρίδιο ΣΥΝ βλεννόρροια, γονοκοκκική ουρηθρίτιδα

[ΕΤΥΜ μτγν < *γόνος* + *-ρροια* < *ῥέω*]

γόνος (ο) (λόγ.) **1.** ο απόγονος (συνήθ οικογένειας με κύρος): ~ *καλής οικογενείας* || ~ *ξεπεσμένης αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ παιδί, τέκνο, απόγονος **2.** κάθε σπέρμα ικανό να δημιουργήσει ζωντανό οργανισμό ΣΥΝ σπέρμα, σπόρος

[ΕΤΥΜ αρχ. < θ *γον-*, ετεροιωμ βαθμ τής ρίζας *γεν-* (Ι Ε. *gen), που απαντά και στο ουσ *γέν-ος* (βλ.λ.)]

-γονος[1] λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν την καταγωγή ενός προσώπου, τη θέση του στη διαδοχή των γενεών: *από-γονος, επί-γονος, πρό-γονος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής.*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐπί-γονος,*

από-γονος). που προέρχεται από το θ *γον-* τού ρ. *γίγνομαι* (παρακ. *γέγον-α*) Βλ. κ. *γόνος*]

-γόνος², -α (λόγ -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών (σε ουδ) που δηλώνουν ότι κάτι παράγει ή προκαλεί κάτι: *σιελογόνος αδένας* || *καρκινογόνα τρόφιμα* || (κ. ως ουσ.) *η χρήση δακρυγόνων από την αστυνομία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *τεκνο-γόνος*, μτγν *τερατο-γόνος*), που προέρχεται από θ. τού ρ *γίγνομαι* (βλ λ *-γονος*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ χ. γαλλ. antigène «αντιγόνο» με εσφαλμ. χρήση τού -gène < *-γενής*, γαλλ oo-gone «ωογόνος» κ ά)]

γονότυπος κ **γενότυπος** (ο) {γονοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ το σύνολο των γονιδίων που μεταβιβάζονται από τον γονέα και καθορίζουν τα χαρακτηριστικά τού απογόνου — **γονοτυπικός**, -ή, -ό, **γονοτυπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Εσφαλμ απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Genotyp Ορθότ είναι η απόδ *γενότυπος*].

γόνυ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το γόνατο κυρ στη ΦΡ ***κλίνω το γόνυ*** (*ἐπὶ γόνυ κέκλιται*, Αισχύλ. *Πέρσαι* 931) (α) γονατίζω (β) (μτφ.) εκφράζω τον βαθύ μου σεβασμό: *~ στους ένδοξους νεκρούς*
[ΕΤΥΜ αρχ , βλ. λ. *γόνατο*]

γονυκλινής, -ής, -ές {γονυκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) γονυπετής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν < *γόνυ* «γόνατο» + *-κλινής* < *κλίνω*].

γονυκλισία (η) [μτγν] {γονυκλισιών} (λόγ.) το να πέφτει κανείς στα γόνατα για ικεσία ή ως ένδειξη ταπεινότητας: *τον ικέτευε με γονυκλισίες και κλάματα* ΣΥΝ γονάτισμα.

γονυπετής, -ής, -ές {γονυπετ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται πεσμένος στα γόνατα (για ικεσία ή λόγω ταπεινότητας): *προσευχήθηκε ~ μπροστά στην εικόνα* ΣΥΝ γονυκλινής, γονατιστός **2.** αυτός που εκδηλώνεται με γονυκλισία. *~ προσευχή / ικεσία* ΣΥΝ γονυκλινής. — **γονυπετώς** επίρρ., **γονυπετώ** ρ. [μτγν] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γόνυ* «γόνατο» + *-πετής* < *πίπτω* (πβ. απρφ αορ β' *πεσεῖν*)]

γόος (ο) (σπάν.) η θρηνητική και έντονη φωνή που βγάζει κανείς από έντονο ψυχικό πόνο. η σπαρακτική κραυγή ΣΥΝ οιμωγή, οδυρμός.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γοῶ* «βγάζω κραυγή πόνου, θρηνώ» < **γοϜ-άω* < Ι.Ε. *gʷou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», ίσως σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά». Ομόρρ. *γό-ης, γο-ερός, γο-ητεία, βο-ῶ* (βλ.λ.) κ.ά]

γόπα (η) ▸ γώπα

Γοργίας (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες σοφιστές και ρήτορες (5ος αι π.Χ) αμφισβητούσε τη γνωστική ικανότητα τού νου και την ύπαρξη τού αληθινού. τη θέση τού οποίου έπαιρνε το εύλογο· έδινε σημασία στην εύστοχη εκμετάλλευση τής κατάλληλης ευκαιρίας και στον λόγο του έδινε έμφαση στα σχήματα *(γοργίεια σχήματα)*
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < επίθ. *γοργός* (βλ λ.), πβ. κ. *Λυσ-ίας, Κριτ-ίας, Ἀγαθ-ίας*]

γοργο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ταχύτητα· *γοργο-τάξιδος, γοργο-κίνητος, γοργο-φτέρουγος, γοργο-πόδαρος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μεσν. και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ *γοργός* (βλ λ)].

γοργόν (το) ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που ανήκει στις «έγχρονες υποστάσεις», υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα (ως αποτέλεσμα, με όρους τής ευρωπαϊκής μουσικής, εάν ο μουσικός «χρόνος» αντιστοιχεί στο «τέταρτο», με τη χρήση τού «γοργού» εκτελούνται «όγδοα»)

γοργόνα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** μυθικό θαλασσινό πλάσμα με μορφή γυναίκας από τη μέση και πάνω (κεφάλι, χέρια, κορμός) και ψαριού από τη μέση και κάτω (ουρά): *στη λαϊκή παράδοση η ~ εμφανίζεται ως αδελφή τού Μεγαλέξαντρου* (βλ κ λ *βασιλεύω*) **2.** (συνεκδ.) ακρόπρωρο (βλ.λ.) με την παραπάνω μορφή, που πίστευαν πως προστάτευε το πλοίο από το κακό μάτι
[ΕΤΥΜ < αρχ *Γοργών*. από τον πληθ *Γοργόνες (αἱ)* τού ονόματος *Γοργώ* (βλ λ), το οποίο δήλωνε ένα τέρας τής ελλην μυθολ.].

γοργοπόδαρος, -η, -ο [μεσν] (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να τρέχει με μεγάλη ταχύτητα. που έχει γρήγορα πόδια ΣΥΝ (αρχαιοπρ) ωκύπους

Γοργοπόταμος (ο) ποταμός τής Α Στερεάς Ελλάδας που πηγάζει από την Οίτη και πριν από τις εκβολές του συμβάλλει στον Σπερχειό γνωστός για την ανατίναξη τής γέφυράς του (1942) από τις δυνάμεις τής Εθνικής Αντίστασης, η οποία συνέβαλε στην επιτυχή έκβαση τού αγώνα κατά των Γερμανών

γοργός, -ή, -ό (λαϊκ) γρήγορος, σβέλτος: *έφυγε με ~ βήματα* || *~ ρυθμοί* ΦΡ (παροιμ.) ***το γοργόν και χάριν έχει*** για τη χρησιμότητα τής λήψης ή επικύρωσης αποφάσεων ή τέλεσης πράξεως σε σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς καθυστέρηση· *μια και τ' αποφασίσαμε, ας υπογράψουμε και τα συμβόλαια ~!* ΣΥΝ στη βράση κολλάει το σίδερο — **γοργά** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φοβερός, τρομακτικός». < *Γοργώ* (βλ.λ.), τέρας τής μυθολ., σύμφωνα με την οποία όποιος την αντίκριζε κατά πρόσωπο γινόταν μάρμαρο Έτσι η λ *γοργός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως χαρακτηρισμός τού βλέμματος, τής όψης κάποιου, π.χ. *«ὄμμασι γοργός»* (Ευριπ. *Φοίνισσαι* 146), *«γοργότεροι ἰδεῖν»* (Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ* 4 4.3) κ ά Η σημερινή σημ «ταχύς» είναι μτγν]

Γοργώ (η) {-ως κ -ούς} ΜΥΘΟΛ η Μέδουσα μία από τις Γοργόνες (οι άλλες Σθενώ και Ευρυάλη)· αντίθετα από τις αδελφές της ήταν θνητή. είχε τερατώδη εμφάνιση και μεταμόρφωνε σε πέτρα όποιον την κοίταζε τη σκότωσε ο Περσέας Επίσης **Γοργόνα**

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., ομόρριζο τού επιθ. *γοργός* (βλ.λ.), αγν. ετύμου Ορισμένοι ανάγουν τις δύο λ. σε Ι Ε τ *garəĝ- «τρομακτικός, φρικαλέος» (πβ αρχ ιρλ garg «άγριος», αρχ. σλαβ. groza «φρίκη») ή τις συνδέουν με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *γέργερος· βρόγχος* Καμία από τις προτάσεις δεν ευσταθεί]

γόρδιος δεσμός (ο) **1.** ο άλυτος κόμπος που βρισκόταν στο Γόρδιο τής Φρυγίας και που, κατά τους χρησμούς, όποιος τον έλυνε θα κατακτούσε όλη την Ασία ο Μ. Αλέξανδρος, αντί να τον λύσει, τον έκοψε με το σπαθί του **2.** (μτφ.) κάθε πολύπλοκο και δυσεπίλυτο πρόβλημα, μπερδεμένη κατάσταση *ο ~ τής εθνικής οικονομίας απαιτεί δραστικές λύσεις* ΦΡ ***λύνω / κόβω τον γόρδιο δεσμό*** επιλύω τολμηρά και αποφασιστικά ένα περίπλοκο πρόβλημα: *χρειάζονται τολμηρές αποφάσεις για να λυθεί ο ~ των σημερινών αδιεξόδων.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γόρδιον*, πόλη τής Φρυγίας, < *Γόρδιος*, βασιλιάς και ιδρυτής τού φρυγικού κράτους, αγν ετύμου].

γορίλλας (ο) {γοριλλών} **1.** ο μεγαλύτερος ανθρωποειδής πίθηκος τής Αφρικής· βαρύ και δυνατό ζώο με μαύρο τρίχωμα και δέρμα, πλατιούς ώμους, μακριά δυνατά χέρια και κοντά πόδια, άτριχο στήθος και πρόσωπο **2.** (μτφ.) άνθρωπος με θηριώδη και πρωτόγονη εμφάνιση, που προκαλεί φόβο ή απαρέσκεια στους άλλους ΣΥΝ αγριάνθρωπος, ουρακοτάγκος **3.** (μτφ.-μειωτ.) ο σωματοφύλακας *έχει προσλάβει και δύο ~, για να κάθονται στην είσοδο* - (υποκ.) **γοριλλάκι** (το) (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γορίλλαι (αἱ)*, ονομασία φυλής δήθεν τριχωτών γυναικών (προφανώς πιθήκων) τής Αφρικής, αγν ετύμου]

Γ.Ο.Σ. (οι) Γενικοί Όροι Συναλλαγών· όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (συνήθ μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών)

γοτθικός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Γότθους· *~ αλφάβητο / γράμμα / επιδρομή / επίδραση* **2.** (για εικαστικές τέχνες, κυρ. αρχιτεκτονική) αυτός που σχετίζεται με την τεχνοτροπία που άνθησε και επικράτησε στη Δ Ευρώπη μεταξύ 1150 και 1500 και χαρακτηρίζεται από περίπλοκη και πλούσια διακόσμηση, οξυκόρυφα τόξα, θόλους με ραβδώσεις και προοδευτική εκλέπτυνση και ελάφρυνση τής κατασκευής **3.** ***γοτθικό μυθιστόρημα*** το μυθιστόρημα που χαρακτηρίζεται από σκοτεινή, μελαγχολική ή και απειλητική ατμόσφαιρα, γεμάτη μυστήριο και γεγονότα που προκαλούν φρίκη

Γότθος (ο) ΙΣΤ μέλος γερμανικού λαού, κλάδοι τού οποίου είναι οι Βησιγότθοι και οι Οστρογότθοι, γνωστοί για τις συγκρούσεις τους με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Βυζάντιο (κατά τους πρώιμους χρόνους τής σύστασής του).
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν λατ. Gothi < γοτθ gutōs, gutans, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν οι προσπάθειες συνδέσεως με αρχ γερμ got «θεός» ή με ρίζα *gaut- «ρέω»].

Γουαδελούπη (η) συστάδα νησιών των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, που υπάγεται στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Guadeloupe, που οφείλεται στον Χρ Κολόμβο, ο οποίος το 1493 έδωσε στα νησιά το όνομα τού ισπανικού μοναστηριού Santa María de Guadalupe (ποταμός τής Ισπανίας, < αραβ. wādī «ποταμός» + λατ. lupus «λύκος»)].

Γουατεμάλα (η) (ισπ República de Guatemala = Δημοκρατία τής Γουατεμάλας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τής Γουατεμάλας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κετζάλ.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Guatemala < quautemallan «χώρα τού αετού», λ των Αζτέκων, ή < uhatzmalha «βουνό με αναβλύζοντα νερά», που θα αναφερόταν στο ηφαίστειο Άγουα (Agua) δίπλα στην πρωτεύουσα τής χώρας].

γούβα (η) {δύσχρ γουβών} **1.** (λαϊκ.) κάθε μικρό κοίλωμα γήινης επιφάνειας ΣΥΝ λακκούβα, λάκκος **2.** (μτφ -συνήθ. κακόσ) κατοικημένη περιοχή που βρίσκεται χαμηλότερα από τις γύρω περιοχές· *η συνοικία τους ήταν μια ~.* — (υποκ) **γουβίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν, αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν *κύβη* «κεφάλι» (βλ. κ. *κυβίστηση*) ή < αλβ. guve]

γουβώνω ρ. αμετβ. {γούβω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (για επιφάνειες) σχηματίζω λακκούβα· *σ' αυτό το σημείο γουβώνει ο δρόμος* **2.** (για νερά) λιμνάζω σε λακκούβα. *εδώ έχει βαθούλωμα και τα νερά απ' τη βροχή γουβώνουν* ΣΥΝ λιμνάζω **3.** (μτφ) βγάζω από κάτι το περιεχόμενο, ώστε να σχηματιστεί κενό που θα το γεμίσω μετά *~ τις ντομάτες / τις μελιτζάνες για να μαγειρέψω γεμιστά* || *~ τη ζύμη, για να τη γεμίσω αμύγδαλα, μαρμελάδα κ ά* || *~ το χώμα, για να φυτέψω λουλούδια* Επίσης **γουβιάζω**. — **γούβωμα** κ **γούβιασμα** (το)

Γουδί (το) {Γουδίου κ Γουδιού} περιοχή τής Αθήνας, γνωστή από το κίνημα τού Στρατιωτικού Συνδέσμου (αποτελούμενου από κατώτερους αξιωματικούς τής Φρουράς των Αθηνών) για την ανανέωση τής πολιτικής ζωής (1909) και από την εκτέλεση των έξι καταδικασθέντων ως ενόχων για τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).

γουδί (το) {γουδ-ιού | -ιών} το κοίλο σκεύος από ανθεκτικό υλικό (συνήθ ξύλο ή μέταλλο), που χρησιμεύει για το κοπάνισμα υλικών πριν από τη μαγειρική ή ζαχαροπλαστική χρήση τους *κοπάνισε στο ~ το σκόρδο για τη σκορδαλιά·* ΦΡ (λαϊκ -σκωπτ.) ***το γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)*** για περιπτώσεις άσκοπης, κουραστικής και πεισματικής επανάληψης λόγων ή πράξεων: *μια ώρα τού εξηγούσα ότι το είδα με τα ίδια μου τα μάτια κι αυτός, ~. να επιμένει ότι το παιδί του δεν έκανε τίποτα* ΣΥΝ τον χαβά του, το βιολί του
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἰγδίον* (με σίγηση τού αρχικού *ἰ-* και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*, πβ και *γουλί* < **ἀγλίον* < *ἄγλις*), υποκ τού *ἴγδις -εως*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *ἴξ, ἰκός* «είδος εντόμου»]

γουδοκοπάνισμα (το) {γουδοκοπανίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ) **1.** το κοπάνισμα υλικών ή καρπών στο γουδί ΣΥΝ κοπάνισμα **2.** (μτφ) κάθε άσκοπη και κουραστική επανάληψη, που θεωρείται ανούσια

και βαρετή: *το ατελείωτο και στείρο ~ για τους ένδοξους «αρχαίους ημών προγόνους»*

γουδοχέρι (το) {δύσχρ γουδοχερ-ιού | -ιών} ο κόπανος τού γουδιού, το αμβλύ στη μία άκρη όργανο, με το οποίο λειώνουμε ή κονιορτοποιούμε διάφορα υλικά στο γουδί· ΦΡ **το γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)** βλ. λ. *γουδί* Επίσης **γουδόχερο**.

γουέστερν (το) {άκλ.} ταινία ή μυθιστόρημα, η υπόθεση τού οποίου εκτυλίσσεται στη Β. Αμερική τού προηγούμενου αιώνα και περιλαμβάνει περιπέτειες όπου πρωταγωνιστούν καουμπόηδες, Ινδιάνοι, παράνομοι κ.λπ ΣΥΝ (λαϊκ.) καουμπόικο ΦΡ **γουέστερν σπαγκέτι** βλ. λ *σπαγκέτι*.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. western «δυτικός»].

Γουιάνα (η) (αγγλ. Co-operative Republic of Guyana = Συνεργατική Δημοκρατία τής Γουιάνας) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Τζώρτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Γουιάνας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Guyana, λ. ινδιάν., που σημαίνει «γη των νερών» Κατ' άλλη άποψη, το τοπων προέρχεται από τις ινδιάν. λ. (Γκουαρανί) guai «γεννημένος» + ana «οικογένεια, συγγενολόι», που θα υποδήλωνε στενή συγγένεια μεταξύ των μελών τού λαού].

γουικέντ (το) {άκλ } το Σαββατοκύριακο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ week-end «τέλος εβδομάδας»]

Γουινέα (η) (γαλλ. République de Guinée = Δημοκρατία τής Γουινέας) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα το Κονακρύ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γουινέας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Guinée < Ghinea, ονομασία τού αρχ. (8ος αι. π.Χ.) αφρικανικού βασιλείου τού ποταμού άνω Νίγηρα, < aginaw «μαύροι άνθρωποι» (γλώσσα Ίουαρέγκ)].

Γουινέα Ισημερινή (η) → Ισημερινή Γουινέα

Γουινέα-Μπισάου (η) (πορτ. República da Guiné-Bissau = Δημοκρατία τής Γουινέας-Μπισάου) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπισάου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας
[ΕΤΥΜ < πορτ. Guiné-Bissau, βλ. λ *Γουινέα*. Η πρωτεύουσα Bissau ανάγεται στην ονομασία των ιθαγενών Bijuga. αγν. ετύμου]

γουίντ-σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλην *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία* ΑΘΛ θαλάσσιο άθλημα στο οποίο ο αθλητής ισορροπεί πάνω σε ιστιοσανίδα (βλ.λ.) εφοδιασμένη με εξαιρετικά ευλύγιστο πανί, κατευθύνοντας το σκάφος με αξιοποίηση τής δύναμης τού αέρα και κατάλληλους χειρισμούς τού πανιού.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. wind surfing < wind «άνεμος» + surfing «κυματοδρομία»].

γουλί (το) {γουλιού | χωρ. γεν πληθ.} **1.** (λαϊκότ.) (α) ο βλαστός των χορταρικών και κυρ. το κοτσάνι των λαχανικών ΣΥΝ μίσχος (β) σκελίδα σκόρδου (γ) αποφλοιωμένος καρπός (π.χ. αμυγδάλου) **2.** (συνήθ. μτφ.) ξυρισμένο ή πολύ κοντά κουρεμένο κεφάλι, ώστε να φαίνεται το δέρμα: *τον κούρεψε με την ψιλή και του 'κανε το κεφάλι ~* || (ως επίρρ.) *θα σε κουρέψω ~*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γουλίν* < **άγλίον* (με σίγηση τού αρχικού *ά-* και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*, πβ και *γουδί* < *ἰγδίον* < *ἴγδις*), υποκ. τού αρχ. *ἄγλις* «σκελίδα σκόρδου», που συνδ. με το συνώνυμο *γέλγις* < **γέλγλις* (με ανομοίωση). Βλ. κ. *γάγγλιο*].

γουλιά (η) το να ρουφά και να καταπίνει κανείς μικρή ποσότητα υγρού, η ρουφηξιά: *ένας ειδικός καταλαβαίνει το καλό κρασί με την πρώτη ~!* || *κατάπιε τον καφέ με δυο ~* || *βιαστική ~*· ΦΡ. **γουλιά-γουλιά** ρουφώντας λίγο-λίγο, μικρές ποσότητες. *πίνω το ουίσκι μου ~, για να το απολαμβάνω καλύτερα*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γούλα* < λατ. gula «οισοφάγος»].

γουλιανός (ο) μεγάλο σαρκοφάγο ψάρι των γλυκών νερών, το μεγαλύτερο στην Ευρώπη, με χαρακτηριστικά μουστάκια και μεγάλο πτερύγιο κάτω από την κοιλιά ώς την ουρά ΣΥΝ. σίλουρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλάνος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-* ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *γουλιά*). αγν ετύμου]

γούμενα (η) ΝΑΥΤ (λαϊκ) χοντρό σκοινί, καραβόσκοινο, παλαμάρι· ΦΡ. (παροιμ.) **τρώω καράβια με τις γούμενες** τρώω πολύ.
[ΕΤΥΜ < παλ ιταλ. gumena (σύγχρ gomena), πιθ. < αραβ ğummal (ίδια σημ.)]

γούμενος (ο) → ηγούμενος

γουμένισσα (η) → ηγουμένη

γούνα (η) {γουνών} **1.** το πλούσιο, μαλακό και παχύ τρίχωμα που καλύπτει το δέρμα ορισμένων θηλαστικών: *η γάτα έγλειψε τη ~ της!* || ~ *αρκούδας / αλεπούς / λύκου / ενυδρίδας / λαγού* ΣΥΝ τρίχωμα **2.** (συνεκδ) το δέρμα συγκεκριμένων ζώων (π.χ. τού βιζόν, τού κάστορα κ.λπ.), που καλύπτεται από τέτοιο τρίχωμα και χρησιμοποιείται για ενδύματα ή αξεσουάρ *το παλτό είχε ~ στο γιακά*· ΦΡ (μτφ.) (α) **τής γούνας / κάπας μου μανίκι** για κάτι εντελώς ξένο και αδιάφορο σε μένα, που δεν σχετίζεται άμεσα με μένα ούτε έχει επιπτώσεις πάνω μου *κι αυτός έμενε αδιάφορος, σαν να ήταν όλα αυτά τής γούνας του μανίκι* (β) **έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)** διαθέτω στοιχεία εις βάρος κάποιου ή γνωρίζω πράγματα που μπορούν να τον εκθέσουν. *το αρχείο του το τρέμουν όλοι· έχει, βλέπεις, ράμματα για τις γούνες ολονών* (γ) **καίω τη γούνα (κάποιου)** εκθέτω (κάποιον) δημοσίως, μειώνω (κάποιον), κυρ ηθικά: *του 'καψε τη γούνα αποκαλύπτοντας την ανάμειξή του στο σκάνδαλο!* **3.** (συνεκδ.) το παλτό που κατασκευάζεται από αυτό το επεξεργασμένο δέρμα (και το οποίο θεωρείται σύμβολο πλούτου και πολυτέλειας) *μέλη οικολογικών οργανώσεων πέταξαν αβγά στις ~ των κυριών, καθώς προσέρχονταν στην επίσημη εκδήλωση!* ΣΥΝ γουναρικό **4.** (συνεκδ) οποιοδήποτε υλικό ή ένδυμα μοιάζει στην κατασκευή του με φυσικό τρίχωμα: *συνθετική / οικολογική ~* — (υποκ.) **γουνάκι** (το) κ **γουνίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. gunna ή < σλαβ guna, αμφότερα κελτ. προελ.].

γουναράς (ο) [μεσν] {γουναράδες}, **γουναρού** (η) {γουναρούδες} πρόσωπο που εμπορεύεται ή κατασκευάζει γούνες. — **γουναράδικο** (το).

γουναρική (η) η τέχνη τής κατεργασίας δερμάτων για την κατασκευή γουνών.

γουναρικό (το) **1.** ένδυμα ή συμπλήρωμα ενδυμασίας από γούνα: *έμπορος γουναρικών* **2.** (περιληπτ.-εκφραστ.) σύνολο γουνών: *να δεις ~ και κακό στη δεξίωση!*

γουνεμπόριο (το) {γουνεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο γούνας ή γούνινων ενδυμάτων. — **γουνέμπορος** (ο).

γούνινος, -η, -ο (για ένδυμα) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από γούνα: ~ *παλτό / καπέλο* **2. γούνινο** (το) το γουναρικό (βλ.λ.)

γουνοποιία (η) {γουνοποιιών} **1.** η τέχνη τής κατεργασίας τής γούνας για την κατασκευή ενδυμάτων **2.** (κατ' επέκτ) το εργαστήριο ή η βιομηχανία κατασκευής γούνινων ενδυμάτων — **γουνοποιός** (ο/η).

γουόκι-τόκι (το) {άκλ.} καθεμιά από ένα ζεύγος μικρών φορητών συσκευών που επιτρέπει στους κατόχους τους να συνομιλούν σε μικρή απόσταση καθώς περπατούν
[ΕΤΥΜ < αγγλ walkie-talkie].

γουόκμαν (το) {άκλ } μικρό φορητό στερεοφωνικό κασετόφωνο ή ραδιοκασετόφωνο, που χρησιμοποιείται με ακουστικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. walkman (< walk «περπατώ» + man «άνθρωπος»), από τη μάρκα κατασκευής των πρώτων φορητών ραδιοκασετοφώνων].

γουοτεργκέιτ (το) {άκλ } (στον δημοσιογραφικό λόγο) κάθε σκάνδαλο κρατικής διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας, λ.χ. τηλεφωνικών υποκλοπών από την πλευρά τού κράτους *«στη Μαδρίτη η κρίση ξεσπά για ένα ~ αλά ισπανικά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αμερ. Watergate, ονομασία τού κτηρίου που στέγαζε τα γραφεία τού αμερ. Δημοκρατικού Κόμματος, στα οποία έγινε διάρρηξη το 1972 κατά την προεκλογική περίοδο από ανθρώπους τού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος εν γνώσει τού τότε προέδρου Ρ Νίξον το -gate ως β' συνθ. χρησιμοποιείται έκτοτε για να δηλώσει πολιτικό σκάνδαλο, λ.χ *Ιρανγκέιτ* (1986) κ.ά.].

γουότερ-πόλο (το) {άκλ.} ΑΘΛ η υδατοσφαίριση (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. water polo].

γούπατο (το) (λαϊκ) βαθούλωμα τής επιφάνειας, έκταση εδάφους που σχηματίζει κοίλωμα ΣΥΝ γούβα.
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *γούβα* και *πάτος* με απλολογία].

γουργουρίζω ρ. αμετβ {γουργούρισα} **1.** (για στομάχι, έντερα) παράγω χαρακτηριστικό ήχο λόγω τής μετακίνησης αερίων και υγρών, δηλωτικό συνήθ. πείνας ή χώνεψης: *γουργουρίζει η κοιλιά του* **2.** (μτφ.-για υγρά) ρέω διακεκομμένα, ακανόνιστα και με ανάλογο θόρυβο: *το ρυάκι γουργούριζε* **3.** (κυρ. για ζώα) παράγω σιγανό, παρατεταμένο και διακεκομμένο ήχο, εκφράζοντας συνήθ. ευχαρίστηση: *η γάτα γουργούριζε κάθε φορά που τη χάιδευαν* || *τα περιστέρια γουργούριζαν ερωτοτροπώντας*. — **γουργούρισμα** κ **γουργουρητό** (το).
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. από τον ήχο *γουρ-γουρ*].

γούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** η ευνοϊκή τύχη: *πόνταρε πάντα στο εφτά, γιατί πίστευε πως της έφερνε ~* ΣΥΝ καλοτυχία ΑΝΤ γρουσουζιά, γκαντεμιά, κακοτυχία **2.** (συνεκδ) οτιδήποτε πιστεύεται πως προμηνύει κάτι ευχάριστο, πως είναι ενδεικτικό καλής τύχης: *είναι, λένε, ~ όταν χύνεται ο καφές στο πιατάκι* ΣΥΝ καλό σημάδι, καλός οιωνός· ΦΡ (α) **μου πάει γούρι** μου φέρνει καλή τύχη από τη στιγμή που το αποκτώ ή (για γεγονότα) μου συμβαίνει: *ελπίζει η καινούργια δουλειά να του πάει γούρι και στα προσωπικά του* || *μακάρι να μας πάει γούρι αυτή η χρονιά* (β) **γύρισε το γούρι** σε περιπτώσεις που κανείς αρχίζει να φαίνεται τυχερός μετά από περιόδους ατυχίας: *μετά την τρίτη παρτίδα ~ του και άρχιζε να κερδίζει* **3.** το μικρό αντικείμενο που πιστεύεται ότι φέρνει καλή τύχη: *έχει πάντα μαζί του ένα λαγοπόδαρο για ~* || *το αρκουδάκι της είναι το ~ της.* — **γούρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άγούρι(ν)* < δημώδ λατ. agurium < λατ. augurium «(καλός) οιωνός», με την επίδρ και τού τουρκ. uğur «τύχη», που ίσως έχει την ίδια προέλευση].

γουρλήδικος, -η, -ο (για πράγματα) αυτός που θεωρείται πως φέρνει καλή τύχη· ~ *δαχτυλίδι / φόρεμα / μέρα / συνάντηση* ΣΥΝ τυχερός, ευοίωνος, ευνοϊκός, γούρικος ΑΝΤ γρουσούζικος, γκαντέμικος, δυσοίωνος. — **γουρλήδικα** *επίρρ.*
[ΕΤΥΜ. < *γουρλήδ(ες)* + παραγ. επίθημα *-ικος*]

γουρλής, -ού, -ίδικο {γουρλ-ήδες (θηλ. -ούδες)} (για πρόσ) αυτός που φέρνει καλή τύχη, που είναι γούρικος: *είναι λέει πολύ ~, γι' αυτό κάθε Πρωτοχρονιά τον καλούν να τους κάνει ποδαρικό* ΣΥΝ καλότυχος, γούρικος ΑΝΤ γρουσούζης, γκαντέμης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τύχη*.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. uğurlu, βλ. κ *γούρι*].

γουρλομάτης, -α, -ικο [μεσν.] {γουρλομάτηδες (θηλ. χωρ. γεν. πληθ)} αυτός τού οποίου τα μάτια γουρλώνουν και (συνεκδ) αυτός που έχει έντονο βλέμμα

γουρλώνω ρ. μετβ. {γούρλω-σα, -μένος} εντείνω το βλέμμα ανοίγοντας διάπλατα (τα μάτια) (από έκπληξη, φόβο) *ξαφνικά αντίκρισε το πιστόλι και γούρλωσε τα μάτια του από τρόμο* — **γούρλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ < **γρουλλώνω* < μεσν *γρυλλώνω* < αρχ *γρύλλος / γρῦλος* «γουρούνι»]

γουρλωτός, -ή, -ό (μάτι) που προεξέχει από την κόγχη του.

γούρνα (η) {γουρνών} (λαϊκ) **1.** φυσικό ή συνήθ. κτιστό κοίλωμα για τη συγκέντρωση νερού, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το πλύσιμο των ρούχων και για άλλες οικιακές εργασίες ΣΥΝ δεξαμενή **2.** (ειδικότ) ανάλογη κατασκευή σε ανοιχτό χώρο για συγκέντρωση πόσιμου νερού για ζώα. — (υποκ) **γουρνίτσα** (η) κ. **γουρνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γρώνη* «κοιλότητα, βαθούλωμα», παράλλ. τ. τού αρσ.

γρῶνος < **γρωσ-νος* < θ. *γρωσ-*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ τής ρίζας **γρεσ-* (< I.E. *gres-) «τρώγω, κομματιάζω» Βλ. κ. *γαστέρα*. *γάγγραινα*].

γουρούνα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (οικ.) **1.** το θηλυκό γουρούνι **2.** (μτφ.) η πολύ χοντρή ή εξαιρετικά αγενής και σκληρή γυναίκα, που στερείται ανθρώπινης ευαισθησίας: *σαν δεν ντρέπεται η ~. να μη μου δώσει μια βοήθεια!* ΣΥΝ. σκρόφα • **3.** (μτφ.-αργκό) μοτοσυκλέτα χαμηλού ύψους με τρεις μεγάλες χαρακτηριστικές ρόδες μεγάλου πάχους για μεγάλη σταθερότητα στη μετακίνηση — (υποκ.) **γουρουνίτσα** (η) (σημ. 1-2).

γουρουνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με γουρούνι: *~ μύτη / μυρωδιά* || (μτφ.) *~ συμπεριφορά* (χυδαία. αισχρή). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ήσιος, χοιρινός*

γουρούνι (το) {γουρουν-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ και το θηλ. ζώο) **1.** (καθημ.) ο χοίρος· ΦΡ (α) ***(αγοράζω) γουρούνι στο σακί*** (i) για απρόσεκτες αγορές, κατά τις οποίες αγοράζει κανείς κάτι, χωρίς να το έχει δει ή ελέγξει: *αγόρασε ~ έδωσε 50 000 ευρώ για ένα οικόπεδο, χωρίς να ξέρει αν ήταν στο σχέδιο πόλεως* (ii) (γενικότ.) για επιπόλαια δέσμευση *παντρεύεται έναν άνθρωπο που δεν τον ξέρει παίρνει ~* (β) (μειωτ.) ***όλα τα γουρούνια μία μύτη / την ίδια μούρη έχουν*** όλοι όσοι ανήκουν σε συγκεκριμένο χώρο (επαγγελματικό. πολιτικό. κοινωνικό κ λπ.) έχουν κοινούς τρόπους συμπεριφοράς· συχνά λέγεται από γυναίκες μειωτ. για τους άνδρες (γ) (εκφραστ.) ***σαν να σφάζουνε γουρούνι*** για ήχο ιδιαίτερα διαπεραστικό και δυσάρεστο: *Τραγούδι είναι αυτό; Αυτό είναι ~!* (δ) (παροιμ.) ***σαπουνίζοντας γουρούνι χάνεις κόπο και σαπούνι*** για τη ματαιότητα κάθε προσπάθειας να διδαχθούν σε κάποιον συνήθειες ή ιδιότητες αντίθετες στη φύση του ΣΥΝ τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς **2.** (μτφ.-υβριστ.) κακός άνθρωπος κυρ αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, αποκτηνωμένη συμπεριφορά, απανθρωπιά ή και λαιμαργία. βρομιά, χυδαιότητα, αλλά και υπερβολικό πάχος *Το όρθιο ~! Ακούς εκεί να με χτυπήσει!* ΣΥΝ κτήνος — (υποκ.) **γουρουνάκι** (το) [μεσν.] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γουρούνιον* < μτγν. **γρώνη*, το οποίο απαντά στη «γλώσσα» *γρωνάδες* τού Ησυχίου και σημαίνει «θηλυκό γουρούνι» (στους αρχ. Λάκωνες). Το **γρώ-νη* αποτελεί δυσερμήνευτο σχηματισμό (με εκφραστ. έκταση) τού αρχ. άκλιτου μορίου *γρῦ* «τίποτα. μηδέν», το οποίο χρησιμοποιήθηκε περιφρονητικά. επειδή το άκουσμά του [grū] έμοιαζε με την κραυγή των χοίρων].

γουρουνιά (η) (εκφραστ.) η πράξη που ταιριάζει σε άνθρωπο ανήθικο ή απολίτιστο. άξεστο: *πήγε στη δεξίωση και άρχισε τις ~: έτρωγε και έγλειφε τα δάχτυλά του μπροστά σ' όλους!*

γουρουνόπουλο (το) {μεσν.} **1.** ο μικρός χοίρος ΣΥΝ γουρουνάκι **2.** (συνεκδ.) κρέας γουρουνόπουλου ψημένο στη σούβλα

γουρουνοτόμαρο (το) το δέρμα, το πετσί τού γουρουνιού.

γουρουνότριχα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τρίχα τού γουρουνιού· ΦΡ ***παρά μία γουρουνότριχα!*** παρά λίγο!

γουρουνοτσάρουχο (το) τσαρούχι που κατασκευάζεται από δέρμα γουρουνιού.

γουρσουζεύω ρ. → γρουσουζεύω

γουρσούζης, -α, -ικο → γρουσούζης

γουρσουζιά (η) → γρουσουζιά

Γουστάβος (ο) (παλαιότ. ορθ *Γουσταύος*) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Gustave < σουηδ. Gustav / Gustaf, πιθ < αρχ. σουηδ. Gaut (όνομα φυλής ή πατριάς) + stafr «ράβδος»].

γουστάρω ρ μετβ κ αμετβ. {παρατ γούσταρα κ. γουστάριζα. αόρ. γουστάρισα} (αργκό) ♦ (μετβ.) **1.** μου αρέσει πολύ, θέλω πολύ (κάποιον/κάτι) *άλλαξε κύκλους και δεν γουστάρει πια την παρέα μας* || *εδώ βρίσκεις ό,τι γουστάρει η ψυχή σου!* ΣΥΝ τη βρίσκω **2.** αρέσω, είμαι επιθυμητός: *δεν της γουστάρει πια η παρέα μας / να βγαίνει μαζί μας* || *κάνω ό,τι μου γουστάρει* ♦ **3.** (αμετβ.) αισθάνομαι ικανοποίηση: *αν δεν γουστάρεις, φύγε· δεν σε κρατά κανείς!* || *έτσι γουστάρω και δεν αλλάζω!* || (και ως επιδοκιμαστικό σχόλιο) *–Τα 'μαθες; Αύριο δεν έχει δουλειά –~!* ΣΥΝ τη βρίσκω

[ΕΤΥΜ. < ιταλ gustare < gusto (βλ λ. *γούστο*)].

γουστέρα κ. **γκουστέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. — (υποκ.) **γουστερίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*

[ΕΤΥΜ < σερβοκρ. guster].

γούστο (το) **1.** η αισθητική αντίληψη (κάποιου). το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την προσωπική αντίληψη κάποιου για το τι είναι ωραίο ή για το τι πρέπει ή δεν πρέπει να γίνεται σε δεδομένη περίσταση: *δεν μπορώ να σου πω εγώ τι θα διαλέξεις αυτό είναι θέμα προσωπικού ~* || *ο τρόπος διακόσμησης των σπιτιών δείχνει το ~ των ανθρώπων αυτής τής περιοχής* || *λεπτό / ανεπτυγμένο / σύγχρονο / χοντροκομμένο ~* · ΦΡ ***είναι τού γούστου μου*** μου αρέσει. ταιριάζει στην αισθητική μου: *αυτή η μουσική δεν ~* **2. *γούστα*** (τα) οι προτιμήσεις, ό,τι αποτελεί κριτήριο προσωπικών επιλογών: *καθένας με τα ~ του* || *περίεργα ~* **3.** (ειδικότ.) η εξαιρετικά ανεπτυγμένη και καλλιεργημένη αισθητική: *είναι άνθρωπος με ~ ποτέ δεν θα φορούσε κάτι αντιαισθητικό* || *κόσμημα δουλεμένο με ~!* • **4.** ό,τι προκαλεί διασκέδαση. εύθυμη διάθεση, θυμηδία: *Έχει ~ αυτός ο παπαγάλος! Ό,τι ακούει το επαναλαμβάνει* ΦΡ ***έχει γούστο*** (i) για ανεπιθύμητο ενδεχόμενο. που μόλις αυτή τη στιγμή μάς περνά από το μυαλό: *~ τόση ώρα που τον κουτσομπολεύουμε. αυτός να μας ακούει από το διπλανό γραφείο!* ΣΥΝ έχει πλάκα (ii) για κάποιον/κάτι ευχάριστο, διασκεδαστικό: *ωραίος τύπος ο φίλος σου, ~* || *έχει πολύ γούστο όλη αυτή η κατάσταση που δημιουργούν οι κάτοικοι τού χωριού στο πανηγύρι* **5.** (συνεκδ.) η διασκέδαση. η εύθυμη διάθεση, η θυμηδία, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***χάριν γούστου / για γούστο*** για λόγους απλής ευχαρίστησης, διασκέδασης: *μα δεν το εννοούσα στα σοβαρά έτσι, ~ το είπα!* ΣΥΝ για πλάκα (β) ***κάνω γούστο*** ψυχαγωγούμαι, βρίσκω διασκεδαστικό. *δεν πειράζει κι αν δεν πετύχει το σχέδιο εμείς το γούστο μας το κάναμε μια φορά!* || *~ το μωρό σου τώρα που μαθαίνει να μιλάει!* (γ) (λαϊκ.) ***μη μου χαλάς τα γούστα*** μη μου χαλάς τη διάθεση ή το χατίρι: *έλα κι εσύ τώρα. κάνε αυτό που θέλει και μην του χαλάς τα γούστα.*

[ΕΤΥΜ < μεσν *γοῦστο* < βεν gusto < λατ gustus «γεύση»].

γουστόζικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση. που διασκεδάζει τους άλλους: *~ άνθρωπος / παράσταση / προσωπάκι / μπαράκι* ΣΥΝ διασκεδαστικός. Επίσης **γουστόζος**, -α, -ικο — **γουστόζικα** επίρρ

[ΕΤΥΜ < ιταλ. gustoso + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ *σκαμπρόζ-ικος*].

γουταπέρκα (η) {γουταπερκών} υποκίτρινη ή ανοικτού καστανού χρώματος ουσία. που προέρχεται από αποξήρανση τού γαλακτώδους χυμού ορισμένων τροπικών δέντρων. η οποία, όταν θερμαίνεται, γίνεται εύπλαστη και χρησιμοποιείται ως υλικό για τα μπαλάκια τού γκολφ. τις σόλες των παπουτσιών, ως μονωτικό υλικό σε καλώδια, σωλήνες κ λπ., στην οδοντιατρική για τα σφραγίσματα δοντιών κ.α.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. gutta-percha (οπτικό δάνειο) < gĕtah-pĕrcha (λ. μαλαϊκή) < gĕtah «χυμός δέντρου» + pĕrcha «είδος δέντρου τής Μαλαισίας»].

γούτος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι.

[ΕΤΥΜ Πιθ ηχομιμητ. λ.. που μάλλον ταυτίζεται με το μεσν. *γοῦτος* «είδος ληκύθου» εξαιτίας τής ομοιότητας τού ήχου (κατά την εκροή νερού από τη λήκυθο) με την κραυγή τού πτηνού].

γουώκμαν (το) → γουόκμαν

γοφάρι (το) είδος πελαγήσιου ψαριού με εύγευστο κρέας

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *γομφάριον*, υποκ τού αρχ. *γόμφος* (βλ λ.)].

γοφός (ο) {γοφών} ΑΝΑΤ (συνήθ στον πληθ.) καθένα από τα δύο τμήματα τού ανθρώπινου σώματος στα οποία συνδέονται τα πόδια με τη λεκάνη *τον πονάει ο δεξιός ~ του* || *σ' αυτό τον χορό έχει ιδιαίτερη σημασία η κίνηση των ~* ΣΥΝ ισχίο — **γοφικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ < αρχ *γόμφος* (βλ λ.). Η μετακίνηση τού τόνου πιθ. κατά το *μηρός*].

Γ.Π.Α. (το) Γεωργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

γρ. γραμμάριο. γραμμάρια αλλιώς *γραμμ*

γραβάτα (η) {γραβατών} διακοσμητικό στοιχείο τής ανδρικής κυρ. ενδυμασίας (κατά κανόνα τής επίσημης)· μακρόστενη έγχρωμη λωρίδα από μετάξι. βαμβάκι. δέρμα κ.ά.. η οποία τυλίγεται γύρω από τον λαιμό τού πουκαμίσου και δένεται με συγκεκριμένο τρόπο (κόμπος), ώστε το μεγαλύτερο τμήμα να κρέμεται κατακόρυφα μέχρι το ύψος τού παντελονιού ΣΥΝ. λαιμοδέτης. — (υποκ.) **γραβατούλα** κ **γραβατίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ cravatta < γαλλ cravate < Cravates «Κροάτες», επειδή οι Κροάτες συνήθιζαν να φορούν λωρίδες υφάσματος ως λαιμοδέτες]

γραβατοφορεμένος, -η, -ο αυτός που φοράει γραβάτα η οποία συνήθως δίνει έναν τόνο επισημότητας στο ντύσιμο

γραβατώνομαι ρ. αμετβ {γραβατώ-θηκα. -μένος} (εκφραστ.) φοράω γραβάτα για να προσδώσω επισημότητα ή ύφος στο ντύσιμό μου

Γραβιά (η) χωριό στον νομό Φωκίδας, όπου λίγοι Έλληνες με αρχηγό τον Οδυσσέα Ανδρούτσο αναχαίτισαν τις δυνάμεις τού Ομέρ Βρυώνη (8/5/1821) μαχόμενοι σε ένα πανδοχείο (το γνωστό «χάνι τής Γραβιάς»).

[ΕΤΥΜ Παρεφθαρμένη ονομασία τής αρχ. κωμόπολης *Καρφία* (< *κάρφος*), που βρισκόταν κοντά].

γραβιέρα (η) {δύσχρ γραβιερών} σκληρό κίτρινο τυρί που παρασκευάζεται στην Ελβετία και τη Γαλλία από αγελαδινό γάλα (ή και πρόβειο στην Ελλάδα), με μικρές οπές στην επιφάνειά του. έντονη γεύση και άρωμα. και διατίθεται σε μεγάλα στρογγυλά κεφάλια: *~ Κρήτης / Δωδώνης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, κύριος.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ groviera < γαλλ gruyère, από την ελβετική περιοχή Gruyère. όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού]

γραδάρω ρ. μετβ. {γραδάρισα} προσδιορίζω την πυκνότητα υγρού (κρασιού. οινοπνεύματος κ.λπ.) ή το βάθος των υδάτων με γράδο (βλ.λ.) *«σ' έστειλ' ο πρώτος τα νερά να πας για να γραδάρεις»* (Ν Καββαδίας).

[ΕΤΥΜ < *γράδο*].

γράδο (το) **1.** (λαϊκ.) όργανο μέτρησης τής πυκνότητας υγρού ή τού βάθους των υδάτων ΣΥΝ αραιόμετρο, πυκνόμετρο **2. *γράδα*** (τα) ο βαθμός πυκνότητας υγρού· *τα ~ τού κρασιού ήταν υψηλά*

[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ grado < λατ. gradus «βαθμός»]

γραία (η) → γριά

γραιγολεβάντες (ο) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και βορειοανατολικού ανέμου (βλ κ λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ. (επίσ.) μεσαπηλιώτης.

γραίγος (ο) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) ο βορειοανατολικός άνεμος (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) μέσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*

[ΕΤΥΜ Αντιδάν.. < μεσν. *γραῖγος* < βεν. grego < ιταλ. greco (vento) «ελληνικός (άνεμος). που πνέει από την Ελλάδα» Βλ. λ. *Γραικός*]

γραιγοτραμουντάνα (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) μεσοβορράς.

γραΐδιο(ν) {γραΐδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** η μικρόσωμη ηλικιωμένη γυναίκα, γριούλα **2.** (ειρων.) η παράξενη και κακότροπη γριά ΣΥΝ παλιόγρια.

[ΕΤΥΜ < αρχ *γραΐδιον*. υποκ τού *γραῦς*, παράλλ. τ τού *γραῖα*].

Γραικός (ο) ο Έλληνας· *«εγώ ~ γεννήθηκα. ~ θε να πεθάνω»* (δημοτ. τραγ για τον Αθανάσιο Διάκο) ΣΥΝ. Ρωμιός — **γραικικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έθνος, Έλληνας*.

[ΕΤΥΜ αρχ εθνωνύμιο. Κατά τον Γ Χατζιδάκι («Ἑλλὰς καὶ Ἕλληνες», *Γλωσσολ 'Ερευναι*, τ Β', Αθήναι 1977) «*Graii καὶ Graeci – Γραικοὶ ἀπὸ μικρᾶς τινὸς ὁμάδος Ἑλλήνων. Γραίων καὶ Γραικῶν καλουμενων, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Τανάγρας ἀπῴκησαν πάλαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγνωρίσθησαν πρῶτοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ἰταλούς*» Από τη λ *Γραικοί* προήλθε το λατ Graecus, όπου στηρίζονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών για την Ελλάδα και τους Έλληνες, λ.χ. αγγλ. Greek – Greece, γαλλ Grec – Grèce, γερμ Grieche Griechenland κ.ά.].

γραικυλισμός (ο) (μειωτ) συμπεριφορά που ταιριάζει σε γραικύλο

γραικύλος (ο) (μειωτ.) ο Έλληνας που είναι ανάξιος τής εθνικής του παράδοσης, ο ξεπεσμένος, παρηκμασμένος Έλληνας, συνήθ δουλοπρεπής προς τους ξένους.
[ΕΤΥΜ < λατ. Graeculus, επίθ, με το οποίο οι Ρωμαίοι χαρακτήριζαν ειρωνικά τον ελληνίζοντα συμπατριώτη τους, ο οποίος *προσπαθούσε* αδέξια να μιμηθεί τους Έλληνες]

γραμμ. → γρ

γράμμα (το) {γράμμ-ατος | -άτων} **1.** σύμβολο τού γραπτού λόγου που αντιστοιχεί σε έναν ή περισσότερους φθόγγους: *το ελληνικό αλφάβητο περιλαμβάνει είκοσι τέσσερα ~ || το ωμέγα είναι το τελευταίο ~ τού ελληνικού αλφαβήτου* ΣΥΝ ψηφίο· ΦΡ (α) ***κατά γράμμα*** επακριβώς, χωρίς τροποποιήσεις ή αλλοιώσεις *εφαρμόζει ~ τις εντολές που πήρε* ΣΥΝ πιστά (β) (μτφ) ***γράμμα τού νόμου*** ό,τι ακριβώς ορίζεται τυπικά από τον νόμο, κυρ η ερμηνεία μιας διάταξης με βάση το αυστηρό νόημα τής κυριολεκτικής του διατύπωσης, κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα τού νόμου· *μένει πιστός* στο ~ (γ) (μτφ.) ***νεκρό γράμμα*** για νομοθετική ρύθμιση, θεσμό, επαγγελία κ λπ που, ενώ ισχύει, μένει ανεφάρμοστο στην πράξη: «*η εγκαθίδρυση συστημάτων παρακολούθησης των νέων αναγκών επαγγελματικών προσόντων που απαιτούν οι επιχειρήσεις, παραμένει ~*» (εφημ) (δ) (μτφ) ***κενό γράμμα*** ρύθμιση, νόμος κ.λπ χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, που αναφέρεται σε καταστάσεις που πλέον δεν υπάρχουν «*καθώς εξέλιπαν οι συνθήκες που οδήγησαν στη δημιουργία του, ο νόμος αυτός έγινε πλέον γράμμα κενό*» (εφημ.) || «*χωρίς συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και μέτρα, η συζήτηση για την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία θα παρέμενε ~*» (εφημ.) (ε) ***κορώνα (ή) γράμματα*** οι δύο όψεις ενός κέρματος (κορώνα η μία όψη, όπου υπάρχει κεφαλή ανάγλυφη, και γράμματα η άλλη) τυχερό παιχνίδι στο οποίο κάθε παίκτης ποντάρει στη μία ή την άλλη όψη κέρματος, το οποίο ρίχνεται προς τα πάνω και αφήνεται να πέσει κερδίζει όποιος έχει στοιχηματίσει στην πλευρά που φαίνεται, όταν το κέρμα πέσει στο έδαφος (στ) ***παίζω (κάτι) κορώνα-γράμματα*** αφήνω (κάτι) στην τύχη, θέτω (κάτι) σε κίνδυνο, ριψοκινδυνεύω: *επενδύοντας εδώ παίζουμε το μέλλον τής εταιρείας ~ || παίζει το κεφάλι του ~* (ριψοκινδυνεύει τη ζωή του) **2.** η επιστολή· *έλαβα ~ από το εξωτερικό / από έναν φίλο μου || στέλνω ~ σε κάποιον || το ~ έφτασε γρήγορα / καθυστέρησε || ερωτικό ~* ***γράμματα*** (τα) **3.** το σύνολο τής λογοτεχνικής και επιστημονικής παραγωγής: *του αρέσουν οι τέχνες και τα ~* ΣΥΝ φιλολογία **4.** η μόρφωση· *μάθε, παιδί μου, ~ || δεν έμαθε ~, έμεινε αμόρφωτος || δεν παίρνει τα ~* (δεν καταλαβαίνει, υστερεί στο σχολείο) ΦΡ (α) (παροιμ) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ. λ. *γεράματα* (β) ***τα πρώτα γράμματα*** οι πρώτες, στοιχειώδεις γνώσεις που αποκτά κάποιος στο σχολείο **5.** ο γραφικός χαρακτήρας (κάποιου) *δεν μπορώ να βγάλω τα ~ του* (να καταλάβω τι γράφει) || *κάνει ωραία ~* **6.** (σε φιλμ που προβάλλεται) οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι *μόλις τελείωσαν τα ~, άρχισε η ταινία || τα ~ έμεναν πολύ λίγο στην οθόνη και δεν προλάβαινα να τα διαβάσω || στο τέλος τής ταινίας πέφτουν τα ~* — (υποκ) **γραμματάκι** (το), (μεγεθ.) **γραμματάρα** (η) (σημ 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γιώτα, γραμματική*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω*. Εκτός των άλλων σημ , η λ απέκτησε επίσης και τη σημ. των γραπτών (και θεσπισμένων) *κανόνων*, όπως φαίνεται από τις αρχ. φρ *κατὰ γράμματα ἄρχειν* (δηλ «εξουσιάζω κατά την κείμενη νομοθεσία»), *ἡ κατὰ γράμματα καὶ νόμους πολιτεία, οἱ κατὰ γράμμα νόμοι* (αντί των *κατὰ τὰ ἔθη*), που παραδίδονται από τον Πλάτωνα (*Πολιτεία* 293a) και τον Αριστοτέλη (*Πολιτικά* 1286a) Έτσι προέκυψαν οι σημερινές φρ. *κατά γράμμα* και *γράμμα τού νόμου*, που δηλώνουν την αυστηρή προσκόλληση σε ό,τι είναι γραπτό].

γραμμάριο (το) {γραμμαρί-ου | -ων} ΦΥΣ το ένα χιλιοστό τού χιλιογράμμου (κιλού) (συντομ γρ κ. γραμμ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *γραμμάριον*, υποκ. τού αρχ. *γράμμα*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ. αγγλ. και γαλλ. gramme κ ά].

γραμματέας (ο/η) {(θηλ γραμματέως) | -είς, -έων} **1.** (α) υπάλληλος που ασχολείται με γραφειοκρατικής φύσεως θέματα, σχετικά με την εξασφάλιση τής λειτουργίας οργανισμού ή συλλογικού οργάνου, λ χ συμβουλίου, *~ κοινότητος / δήμου / ινστιτούτου* (β) ***γενικός γραμματέας*** (συντομ Γ.Γ.) υψηλόβαθμο διοικητικό και εποπτικό στέλεχος οργανισμού ή κόμματος, *εξελέγη ο νέος ~ τού Ο Η Ε. || ακούστηκαν οι θέσεις τού ~ τού κομουνιστικού κόμματος* (γ) ***ιδιαιτέρα γραμματεύς*** (ή απλώς «ιδιαιτέρα») υπάλληλος που απασχολείται αποκλειστικά στην υπηρεσία υψηλόβαθμου συνήθ στελέχους (προέδρου, υπουργού, διευθυντή κ λπ) **2.** ΘΡΗΣΚ ***Γραμματείς*** (οι) θρησκευτική τάξη των Εβραίων, τα μέλη τής οποίας είχαν σκοπό την ερμηνεία και τη διδασκαλία τού Μωσαϊκού Νόμου· κυρ. στη ΦΡ ***Γραμματείς και Φαρισαίοι*** βλ. λ. *Φαρισαίος*. Επίσης (λόγ.) **γραμματεύς** {γραμματέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γραμματεύς* < *γράμμα*. Ο όρ *Γραμματεῖς* αναφέρεται στη θρησκευτική τάξη των Εβραίων λογίων Sopherim «Γραμματείς», το ερμηνευτικό έργο των οποίων περιελήφθη στο Ταλμούδ]

γραμματεία (η) {γραμματειών} **1.** ο χώρος όπου εργάζονται οι γραμματείς και εξυπηρετείται το κοινό, *πήγε στη ~ τής σχολής, για να πάρει πληροφορίες για τις εγγραφές* • **2.** (γενικά) το σύνολο των γραπτών μνημείων ενός έθνους (ειδικότ) το σύνολο των γραπτών μνημείων που αποτελούν εκδηλώσεις ανώτερης πνευματικής δημιουργίας (έντεχνα πεζά και ποιητικά κείμενα, επιστημονικά κ.ά.) *αρχαιοελληνική / λατινική / νεοελληνική / ρωσική ~* ΣΥΝ λογοτεχνία, φιλολογία, γράμματα (πβ λ. *γραμματολογία*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *γραμματεύω* < *γράμμα*]

γραμματειακός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη γραμματεία (βλ.λ.) *~ θέση / εργασία / υποστήριξη*

γραμματείον (το) ΑΡΧΑΙΟΛ η πινακίδα (βλ λ . σημ. 3).

γραμματιζούμενος, -η, -ο (λαϊκ -συχνά κ. ειρων) αυτός που έχει ανώτερη μόρφωση ΣΥΝ μορφωμένος, εγγράμματος, σπουδασμένος
[ΕΤΥΜ < μτγν *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα» < αρχ *γράμμα*, πβ *μελλούμενος, χρειαζούμενος* κ ά]

Γραμματική (η) γυναικείο όνομα

γραμματική (η) **1.** ΓΛΩΣΣ (γενικά) *η περιγραφή τής δομής μιας γλώσσας* (ή τής γλώσσας γενικά), η ανάλυση στα συστατικά της στοιχεία και η περιγραφή των σχέσεων και των λειτουργιών τους. *η ~ τής Ελληνικής·* (ειδικότ) **2.** (κατά την παραδοσιακή θεώρηση) η μελέτη μιας γλώσσας ως προς τους φθόγγους της, τις λέξεις (μέρη τού λόγου, κλίσεις) και την ετυμολογία (κατ' αντιδιαστολή προς τη μελέτη τής σύνταξης –συντακτικό και τού λεξιλογίου): *η παραδοσιακή-σχολική ~ περιλαμβάνει το φθογγολογικό, το τυπολογικό και το ετυμολογικό μέρος τής γλώσσας || η ~ διδάσκει πώς κλίνεται μια λέξη και το συντακτικό πώς συντάσσεται* **3.** το σύνολο των κανόνων που διέπουν τον ορθό σχηματισμό των λέξεων και των προτάσεων (μορφολογία-σύνταξη), γενικότ την ορθή χρήση τής γλώσσας· *τα Ελληνικά έχουν δύσκολη ~ || τα Γερμανικά έχουν πολλή ~* (πολλούς τύπους και κανόνες), *ενώ τα Ιταλικά λιγότερη || λέγεται ότι οι σημερινοί μαθητές δεν ξέρουν καλά ~ || η διδασκαλία τής ~* **4.** επιστημονικό έργο, στο οποίο περιγράφονται συστηματικά και τυποποιούνται τα δομικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας και οι κανόνες χρήσης της *για τα Ελληνικά δεν υπάρχουν πολλές επιστημονικές ~ || η ~ τού Μ Τριανταφυλλίδη / τού Α Ίσοπανάκη* **5.** η επιστημονική μελέτη μιας γλώσσας (α) ως προς τo θεωρητικό πρότυπο που ακολουθεί: *δομιστική / επικοινωνιακή / δομολειτουργική / γενετική-μετασχηματιστική ~* (β) ως προς τους στόχους τής περιγραφής αυτής: *ρυθμιστική ~* (που δίνει τους κανόνες για το τι πρέπει να λέμε, λ.χ. η σχολική γραμματική) || *περιγραφική ~* (που δεν ρυθμίζει ούτε ερμηνεύει) || *ερμηνευτική ~* (που ερμηνεύει τη δομή και τη λειτουργία τής γλώσσας) || *ιστορική ~* (που μελετά τη μορφή μιας γλώσσας και τους νόμους που διέπουν τις μεταβολές της) **6.** (συνεκδ) το βιβλίο που προορίζεται για διδασκαλία των συστατικών στοιχείων τής (μορφολογικής ιδίως) δομής μιας γλώσσας, κυρ. στο σχολείο: *τι λέει γι' αυτό το ρήμα η σχολική ~;* **7.** το γλωσσικό σύστημα που αποτελεί το προσωπικό ύφος ενός λογοτέχνη: *η ποιητική ~ τού Ελύτη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γράμμα* Η λ χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχ. ως συνοδευτικό των ουσ. *τέχνη* (Πλάτ. *Κρατύλος* 431e) και *ἐπιστήμη* (Αριστοτ *Τοπικά* 142b), ενώ το πρώτο βιβλίο με τέτοιο περιεχόμενο ήταν η *Τέχνη Γραμματική* τού Διονυσίου τού Θρακός (100 π Χ), όπου στηρίχθηκαν όλες οι σχολικές γραμματικές]

ΣΧΟΛΙΟ Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια και ο όρος **γραμματική** ξεκινά ως «μελέτη, σπουδή των **γραμμάτων**», δηλ τού γραπτού λόγου, των κειμένων και όχι τής ομιλίας τού ανθρώπου. Αυτό δηλώνει την έμφαση που δόθηκε αρχικά από την επιστήμη τής γλώσσας (και φιλολογίας τότε) στα γραπτά κείμενα Η **γραμματική τέχνη**, όπως ήταν αρχικά η πλήρης ονομασία, ήταν η συστηματική και λεπτομερής επιστημονική ανάλυση τής γλώσσας των **κειμένων** και τής γλώσσας γενικότερα στα συστατικά που την αποτελούν. Η γραμματική αυτή ανάλυση, που συνίστατο στην αναγνώριση τής μορφολογικής δομής και τής συντακτικής λειτουργίας κάθε λέξης (συστατικού) μέσα σε μια πρόταση, ήταν γνωστή (από τους Αλεξανδρινούς γραμματικούς που την άσκησαν συστηματικά) ως **τεχνολογία**. Αυτή είναι η πρώτη και κύρια, στους αρχαίους χρόνους, σημασία τού όρου *τεχνολογία* Επειδή δε η τεχνολογία δεν ήταν παρά η αναζήτηση και ένταξη των λέξεων σε «μέρη τού λόγου», σε «partes orationis», όπως τα μετέφρασαν οι Λατίνοι γραμματικοί, στην ανάλυση τού λόγου που γίνεται σήμερα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η σύγχρονη δηλ γραμματική τεχνολόγηση τού κειμένου ονομάζεται επίσης parsing (< partes orationis). Η γραμματική λοιπόν συνδέεται με τη λ ***γράμμα / γράμματα*** και αποτέλεσε τμήμα τής φιλολογικής επιστήμης κατά την περίοδο τού σχολιασμού και τής ανάλυσης των κειμένων, κατά την περίοδο των Αλεξανδρινών γραμματικών και φιλολόγων Ήδη στην Αρχαία, άρχισε η λ *γράμματα* να σημαίνει τα βιβλία, τη γνώση, όπως εν μέρει, και η λ **γραμματεία** (στους Εβδομήκοντα). Στη νεότερη Ελληνική τα *γράμματα* σήμαναν το αντίστοιχο των lettres (γαλλ) και letters (αγγλ), τη λογοτεχνία κυρίως αλλά και τη φιλολογία που τη μελετά. Το ίδιο και η λ. *γραμματεία*, που απέδωσε τόσο το γαλλ érudition (παιδεία, λογιότητα), όσο, κυρίως, τη λογοτεχνία (γαλλ littérature) Περιπετειώδης υπήρξε και η χρήση τής νέας λ **γραμματολογία**, που χρησιμοποιήθηκε με τρεις διαφορετικές σημασίες, αποδίδοντας αντίστοιχους ξένους όρους: (α) γραμματεία / λογοτεχνία (= γαλλ littérature / γερμ Literatur) (β) ιστορία των γραμμάτων / λογοτεχνίας (γαλλ histoire de littérature / γερμ Geschichte der Literatur) (γ) ιστορία τής φιλολογίας (γαλλ histoire littéraire / γερμ. Literaturgeschichte ή Literärgeschichte) Σήμερα η λ χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημ «ιστορία τής λογοτεχνίας»

γραμματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή γραμματικών σημασιών (προσώπου, χρόνου, ποιού ενεργείας, γένους, διάθεσης κ λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη λεξικοποίηση (βλ.λ), π.χ. *γράφω*, όπου το πρόσωπο δηλώνεται γραμματικοποιημένα με την κατάληξη -ω βλ. αγγλ. I write, όπου το πρόσωπο δηλώνεται με την αντων I «εγώ». — **γραμματικοποιώ** ρ {-είς. .}.
[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. grammaticalisation ή grammaticization]

γραμματικός (ο) [αρχ] **1.** ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης τα γραμματικά φαινόμενα: *οι αρχαίοι ~ μάς δίνουν σημαντικές πληροφορίες για παλαιότερες μορφές τής γλώσσας* • **2.** (παλαιότ.) αυτός που διεκπεραίωνε τη γραφική δουλειά δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού· *«Γραμματικέ με το χαρτί και με το καλαμάρι»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ γραμματέας.

γραμματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική, που αποτελεί αντικείμενο μελέτης της ή χρησιμοποιείται από αυτήν: ~ *κατηγορίες* (λ.χ. τα μέρη τού λόγου) || ~ *θεωρία / ανάλυση* **2.** (για γλωσσικές δομές όπως προτάσεις, φράσεις κ τ.ό.) αυτός που σχηματίζεται σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας και είναι γραμματικώς αποδεκτός. *η πρόταση «ο μαθητής έλυσε την άσκησή του» είναι* ~ ΑΝΤ αντιγραμματικός ΦΡ ***(γραμματικό) γένος*** βλ. λ. *γένος* — **γραμματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ

γραμματικοσυντακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική και το συντακτικό: ~ *φαινόμενο / έννοια*. — **γραμματικοσυντακτικ-ά / -ώς** επίρρ

γραμματικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συμφωνία με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας: *η ~ μιας πρότασης* ΑΝΤ αντιγραμματικότητα.
[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ. grammaticality].

γραμμάτιο (το) {γραμματί-ου | -ων} **1.** αξιόγραφο το οποίο συντάσσεται κατά ορισμένο νόμιμο τύπο και χαρακτηρίζεται ρητά ως «γραμμάτιο εις διαταγή», με το οποίο ένα πρόσωπο (εκδότης) υπόσχεται σε ένα άλλο πρόσωπο (λήπτη) να πληρώσει ορισμένο χρηματικό ποσό σε ορισμένο τόπο και χρόνο *τραπεζικό / πληρωτέο / ληξιπρόθεσμο / διαμαρτυρημένο* ~ **2. *έντοκο γραμμάτιο (Δημοσίου)*** τίτλος που εκδίδει το Δημόσιο, με τον οποίο συνάπτει δάνειο βραχυπρόθεσμο, για να καλύψει επείγουσες ανάγκες του, ο οποίος αποδίδει τόκο και παρέχει διάφορα προνόμια στον αγοραστή τού τίτλου (πβ. λ. *συναλλαγματική* κ. λ *αξιόγραφο*)
[ETYM < μτγν. *γραμμάτιον*, αρχική σημ «επιστολή», υποκ. τού αρχ. *γράμμα*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ billet].

γραμματισμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ξέρει γράμματα, που έχει σπουδάσει ΣΥΝ μορφωμένος, εγγράμματος.
[ETYM < μεσν. *γεγραμματισμένος*, μτχ παθ. παρακ. τού μτγν. *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα»].

γραμματο- κ. **γραμματό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με τα γράμματα τού αλφαβήτου: *γραμματοσειρά* **2.** με τα γραπτά μνημεία: *γραμματο-λογία* **3.** με τις ταχυδρομικές επιστολές· *γραμματό-σημο, γραμματο-κιβώτιο* **4.** με τα γραμματόσημα *γραμματο-σημαίνω, γραμματο-σημεμπορία.*
[ETYM Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ μτγν. *γραμματο-φόρος, γραμματο-φύλαξ*), που προέρχεται από το ουσ. *γράμμα, -ατος*].

γραμματοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {γραμματοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο δάσκαλος που δίδασκε στους μαθητές τις στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής και κατείχε στην εκπαιδευτική ιεραρχία θέση κατώτερη από τού δημοδιδασκάλου.

γραμματοθυρίδα (η) ενοικιαζόμενη θυρίδα σε ταχυδρομικό κατάστημα.
[ETYM Απόδ. τού γαλλ boîte postale].

γραμματοκιβώτιο (το) [1833] {γραμματοκιβωτί-ου | -ων} **1.** το κουτί που είναι τοποθετημένο έξω από τα ταχυδρομεία ή σε κεντρικά σημεία μιας περιοχής, μέσα στο οποίο ρίχνονται επιστολές, προκειμένου να συλλεγούν από τις υπηρεσίες των ταχυδρομείων προς διανομή **2.** το ιδιωτικό κουτί που βρίσκεται στην είσοδο σπιτιών ή εργασιακών χώρων, στο οποίο εναποθέτει ο ταχυδρόμος την αλληλογραφία: *βρήκα γράμμα στο ~ μου.*

γραμματοκομιστής (ο) [μτγν], **γραμματοκομίστρια** (η) {γραμματοκομιστριών} (λόγ.) **1.** ο υπάλληλος τού ταχυδρομείου που διανέμει την αλληλογραφία στους παραλήπτες της ΣΥΝ ταχυδρόμος, διανομέας **2.** (γενικότ.) κάθε πρόσωπο που μεταφέρει γραπτό μήνυμα

γραμματολογία (η) [1844] {γραμματολογιών} ΦΙΛΟΛ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά σε ιστορική βάση τα γραπτά μνημεία (δηλ. τη γραμματεία, βλ.λ., σημ. 2) ενός έθνους στο σύνολό τους *(εθνική ~)*, τις διεθνείς γραμματειακές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις *(συγκριτική ~)* ή γενικότερα γραμματειακά θέματα σε διεθνές επίπεδο *(γενική ~)* **2.** (συνεκδ.) το εγχειρίδιο ιστορίας τής γραμματείας: *η ~ τού Κ.Θ. Δημαρά / τού Λ. Πολίτη.* — **γραμματολόγος** (ο/η) [1831], **γραμματολογικός,** -ή, -ό [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γραμματική.*
[ETYM Απόδ. τού γερμ Literaturgeschichte].

γραμματοσειρά (η) σειρά γραμμάτων (οικογένεια τυπογραφικών χαρακτήρων) με όλα τα γράμματα τού αλφαβήτου, σε πεζά και κεφαλαία, που χρησιμοποιούνται για την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία των κειμένων βιβλίων κ.λπ εντύπων· τα γράμματα είναι ειδικά σχεδιασμένα και σε διάφορες ποικιλίες, ώστε κατά την εκτύπωση να αποδίδονται διάφοροι τόνοι έντασης και τύποι γραφής, π.χ. λευκά, μαύρα, όρθια, πλάγια κ λπ , και να επιτυγχάνεται η αρμονική και καλαίσθητη εμφάνιση των τυπωμένων κειμένων.
[ETYM Απόδ. τού αγγλ font].

γραμματοσημαίνω ρ. μετβ [1895] {γραμματοσήμα-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) κολλώ γραμματόσημο πάνω σε ταχυδρομικό φάκελο. — **γραμματοσήμανση** (η).

γραμματοσημεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο γραμματοσήμων, καθώς και των ειδών που σχετίζονται με τη συλλογή γραμματοσήμων.

γραμματόσημο (το) [1860] {γραμματοσήμ-ου | -ων} χάρτινο ένσημο μικρών διαστάσεων, το οποίο εκδίδεται από την Ταχυδρομική Υπηρεσία, στη μία επιφάνεια τού οποίου υπάρχει εικονογραφική παράσταση και στην άλλη κολλητική ουσία, ώστε να επικολλάται σε ταχυδρομικούς φακέλους, σε δέματα και έντυπα ως απόδειξη προπληρωμής τού ταχυδρομικού τέλους: *κυκλοφόρησε νέα σειρά ~* || *συλλέκτης γραμματοσήμων.*
[ETYM Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Briefmarke].

> **γραμματόσημο, χαρτόσημο, -σημο.** Η αρχαία λ **σήμα** ως σύνθετη δεν έδωσε μόνο γνωστά επίθετα τού τύπου **ά-σημος, επί-σημος** κ.τ ό , αλλά και μια σειρά σύνθετων ουσιαστικών (που ενίοτε ξεκίνησαν ως ουσιαστικοποιημένα ουδέτερα επιθέτων: **εύ-σημος – εύ-σημο**). Παραδείγματα: *παράσημο, διάσημο* (συνήθ. πληθ. *διάσημα*), *οδόσημο, ένσημο, χαρτόσημο, οικόσημο, εθνόσημο, ορόσημο, ιατρόσημο*, τελευταία και *Σπατόσημο* (για το αεροδρόμιο των Σπάτων). Φαίνεται ότι κατά καιρούς επιβλήθηκαν πολλά είδη χαρτοσήμων, δηλ έμμεσων φόρων για συγκεκριμένους σκοπούς, που αργότερα καταργήθηκαν Τέτοια ήταν: *αστυνομικόσημο, χωροφυλακόσημο, κληρικόσημο, αυτοκινητόσημο, δικηγορόσημο* κ ά

γραμματοσημολογία (η) {χωρ. πληθ } η εξειδικευμένη απασχόληση με τη μελέτη των γραμματοσήμων και κάθε σχετικού με αυτά στοιχείου (λ χ. ταχυδρομικών σφραγίδων)

γραμματοσυλλέκτης[1] (ο) {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} ταχυδρομικός υπάλληλος που συλλέγει τις επιστολές, οι οποίες έχουν ριχτεί μέσα στα γραμματοκιβώτια των ταχυδρομικών γραφείων. — **γραμματοσυλλεκτικός,** -ή, -ό.

γραμματοσυλλέκτης[2] (ο) [1893] {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} πρόσωπο που συλλέγει γραμματόσημα και τα συγκεντρώνει σε ιδιωτική συλλογή ΣΥΝ φιλοτελιστής. — **γραμματοσυλλεκτικός,** -ή, -ό.
[ETYM < **γραμματοσημοσυλλέκτης* (με απλολογία)].

γραμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει γραφτεί, σημειωθεί γραπτώς. *συνθήματα ~ στους τοίχους*· ΦΡ (α) ***γραμμένος στο γόνατο / στο πόδι*** βλ. λ. *γόνατο* (β) (!) ***έχω (κάποιον) γραμμένο*** αδιαφορώ (για κάποιον/κάτι), δεν του δίνω σημασία *τους έχω γραμμένους για ό,τι πουν εναντίον μου!* || *τον ~ κανονικά* || *με έχει γραμμένο στα παλιά του τα παπούτσια* **2.** αυτός τού οποίου το όνομα έχει καταχωριστεί σε κατάλογο: *διακόσιοι ~ στους εκλογικούς καταλόγους τού χωριού* ΣΥΝ εγγεγραμμένος • **3.** (λαϊκ.) αυτός που είναι σαν να έχει ζωγραφιστεί, που έχει ωραία γραμμή: *τα μάτια τα ~* **4.** (λαϊκ.) ***γραμμένο*** (το) / ***γραμμένα*** (τα) η μοίρα τού καθενός, το πεπρωμένο: *«όλοι έχουνε γραμμένο, που το λένε πεπρωμένο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ γραφτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ETYM μεσν. < αρχ *γεγραμμένος*, μτχ παθ παρακ. τού ρ. *γράφω*].

γραμμή (η) **1.** το συνεχές ίχνος που χαράσσεται με γραφική ύλη πάνω σε μια επιφάνεια και έχει διάφορα σχήματα ~ *ευθεία / τεθλασμένη / καμπύλη* ΦΡ ***τραβάω γραμμή*** χαράσσω ευθεία. *τραβούσε γραμμές στην τύχη* || *τράβηξε δυο γραμμές και διέγραψε ό,τι δεν του άρεσε* **2.** καθένα από τα ευθύγραμμα σημεία που χαράσσονται πάνω σε όργανο μέτρησης για τη δήλωση των βαθμών μιας κλίμακας. *οι ~ τού θερμομέτρου* **3.** καθεμιά από τις χαράξεις στο δέρμα τής παλάμης τού χεριού (που θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν την πορεία τής ζωής, τής υγείας κ.λπ.): *η ~ τής ζωής είναι μεγάλη· θα ζήσεις πολλά χρόνια* (πβ. λ. *χειρομαντεία*) **4.** (α) η ευθυγραμμισμένη σειρά από πρόσωπα ή όμοια πράγματα ή στοιχεία: *η ~ των δέντρων* (δεντροστοιχία) || *η ~ των μαθητών / των στρατιωτών που παρελαύνουν* || *μη χαλάτε τις ~ σας*· ΦΡ ***μπαίνω στη γραμμή*** (i) ευθυγραμμίζομαι με τους υπόλοιπους, ώστε ο ένας να βρίσκεται πίσω από τον άλλον, στοιχίζομαι (ii) παρατάσσομαι, τοποθετούμαι σε σειρά δίπλα σε άλλους (iii) παρεμβάλλομαι σε τηλεφωνική συνδιάλεξη· *κλείσε και ξαναπάρε με, γιατί κάποιος μπήκε στη γραμμή* (β) (ειδικότ.) κάθε διάταξη προσώπων εντός οργανωμένου συνόλου έτσι, ώστε να σχηματίζουν ένα διακριτό τμήμα τού συνόλου· *η αμυντική / μεσαία ~ μιας ομάδας* **5.** η σειρά γραπτού κειμένου: *η σελίδα έχει τριάντα ~* (αράδες) || *οι ~ τού ποιήματος* (στίχοι)· ΦΡ ***διαβάζω μέσα / κάτω από τις γραμμές*** καταλαβαίνω τι υπονοείται σε γραπτό κείμενο, τι κρύβεται πίσω από απλές, ουδέτερες ή επιδέξιες διατυπώσεις **6.** η στρατιωτική παράταξη, η διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων· *με μια γενική έφοδο διέσπασαν τις ~ τού εχθρού* ΦΡ (α) ***η πρώτη γραμμή*** (i) το πεδίο των πολεμικών συγκρούσεων, όπου μάχεται η εμπροσθοφυλακή των εμπολέμων: *τον έστειλαν στην ~, όπου μαίνονταν οι μάχες* (ii) (αγώνα ή κινήματος) στην πρωτοπορία, στην πρωτοκαθεδρία, στο μετερίζι: *ένα ιστορικό στέλεχος τού κόμματος, πάντοτε στην ~ των κοινωνικών αγώνων* (iii) (γενικότ) το επίκεντρο *το θέμα αυτό βρίσκεται στην ~ τής επικαιρότητας / τής ειδησεογραφίας / τού ενδιαφέροντος* (β) ***γραμμή μετώπου*** το μέτωπο, η εδαφική έκταση που κατέχουν τα στραμμένα προς τον εχθρό πρώτα στρατεύματα, όταν είναι σε ακινησία (γ) ***γραμμή πυρός*** η πρώτη γραμμή τής μάχης (βλ ΦΡ α) **7.** (μτφ.) η επιβαλλόμενη κατεύθυνση, η καθοδήγηση για την ακολουθητέα πορεία: *ο πρωθυπουργός χάραξε τη ~ που θα ακολουθηθεί στην εξωτερική πολιτική*· ΦΡ ***γραμμή πλεύσεως*** (i) (κυριολ.) η πο-

ρεία που ακολουθεί ένα πλοίο (ii) (μτφ.) η ενδεδειγμένη πορεία· *του εξέθεσε τη ~ που θα ακολουθούσαν στις διαπραγματεύσεις* **8.** (μτφ.) το σύνολο των κατευθυντήριων οδηγιών που δίνονται. *ήταν ~ τού κόμματος να μην απαντούν τα μέλη του σε χυδαία δημοσιεύματα* || *είχε πέσει ~ στις κομματικές οργανώσεις τής περιοχής να ψηφιστεί ο γυιος τού προέδρου* || *έχει δοθεί ~ από τη διεύθυνση να εξυπηρετούνται ορισμένοι πελάτες κατά προτεραιότητα* **9.** το καθορισμένο δρομολόγιο μεταφορικού μέσου *το πλοίο κάνει τη ~ Πειραιά-Σάμο δύο φορές την εβδομάδα* **10.** (γενικότ.) η νοητή πορεία την οποία ακολουθούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς κατά την εκτέλεση των δρομολογίων τους: *αεροπορικές ~* (βλ κ. λ *αερογραμμή*) || *ακτοπλοϊκή ~* || *πήρα το πλοίο τής ~* || *η ~ τού ηλεκτρικού που συνδέει την Αθήνα με τον Πειραιά* **11.** (συνήθ. στον πληθ) το σύστημα πάνω στο οποίο κινείται το τρένο, οι ράγες *έπεσε στις ~ τού τρένου, για να αυτοκτονήσει* || *γίνονται έργα στις ~* ΦΡ ***σιδηροδρομική γραμμή*** το σύστημα από διπλές σιδηροτροχιές (ράγες), πάνω στις οποίες κινούνται τα τρένα: *η κατασκευή / το μήκος τής ~* **12.** (περιληπτ) το σύνολο των καλωδιώσεων μέσω των οποίων μεταβιβάζεται ένα μήνυμα (τηλεφωνικό, τηλεοπτικό κ λπ)· ΦΡ (α) ***τηλεφωνική γραμμή*** το σύνολο των καλωδιακών συνδέσεων για τη μεταφορά τού τηλεφωνικού σήματος, καθώς και οι γραμμές που συνδέουν τηλεφωνικά περιοχές και δηλώνονται με συγκεκριμένο αριθμό (β) ***ανοικτή τηλεφωνική γραμμή*** η διαρκούσα τηλεφωνική επικοινωνία· η ελεύθερη τηλεφωνική γραμμή, που επιτρέπει την κλήση και συνομιλία (γ) (μτφ.) ***ανοιχτή γραμμή (επικοινωνίας)*** η ελεύθερη και συνεχής ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ δύο πλευρών **13.** (ειδικότ) η τηλεφωνική σύνδεση: *προσπαθώ να τον βρω στο τηλέφωνο. αλλά η γραμμή του είναι κατειλημμένη*· ΦΡ. (α) ***πιάνω γραμμή*** επιτυγχάνω τηλεφωνική σύνδεση (με κάποιον) *μία ώρα προσπαθούσα να πιάσω γραμμή, χωρίς αποτέλεσμα* (β) ***άναψαν οι γραμμές / τα τηλέφωνα / τα σύρματα*** βλ λ *ανάβω* (γ) ***πέφτει / κόβεται η γραμμή*** διακόπτεται η τηλεφωνική σύνδεση **14.** η διάταξη στοιχείων με ορισμένο τρόπο, ώστε το ένα να οδηγεί στο άλλο· ΦΡ (α) ***γραμμή παραγωγής*** η διάταξη μηχανών και προσώπων σε παραγωγική μονάδα (λ χ. εργοστάσιο), ώστε να εξασφαλίζεται αποδοτική παραγωγή προϊόντων (β) ***γραμμή μεταφοράς*** σύστημα από αγωγούς, καλώδια κ λπ. για τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας ή σημάτων μεταξύ δύο ή περισσοτέρων σημείων (γ) ***πρώτης γραμμής*** μεγάλης ικανότητας ή σπουδαίας ποιότητας· *κομματικά στελέχη ~* **15.** το σύνορο (πραγματικό ή ιδεατό) μεταξύ δύο εκτάσεων: *η ~ τού ορίζοντα / των συνόρων*· ΦΡ. ***πράσινη γραμμή / γραμμή Αττίλα*** βλ. λ. *Αττίλας* **16.** το περίγραμμα των μερών ενός όλου. *η ~ τού ανθρώπινου σώματος* || *έχει πολύ ωραία ~* (σιλουέτα) || (κ στον πληθ.) *οι ~ ενός τοπίου* ΦΡ. (α) ***σε γενικές γραμμές*** στα γενικά σημεία, αδρομερώς. *~ μού είπε τι ήθελε, αλλά μερικά πράγματα θα μου τα εξηγήσει αργότερα* (β) ***σε αδρές γραμμές*** χοντρικά ΣΥΝ αδρομερώς, γκρόσο μόντο ♦ (ως επίρρ.) **17.** κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *έφυγε ~ για το σπίτι* **18.** στη σειρά, το ένα πίσω από το άλλο: *πήρε ~ τα μαγαζιά και δοκίμαζε παντελόνια.* — (υποκ.) **γραμμούλα** (η) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμορφος*.

[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω* Οι σημ τής τηλεφωνικής, συγκοινωνιακής, στρατιωτικής και σχεδιαστικής *γραμμής* αποδίδουν πλήθος χρήσεων τού γαλλ. ligne (λ.χ. γαλλ. une ligne téléphonique, un avion de ligner, κ ά.) Γαλλική προέλευση έχουν επιπλέον οι φρ *στην πρώτη γραμμή* (< en première ligne), *διατηρώ τη γραμή μου* (ενν. σιλουέτα) (< garder ma ligne), *είμαι εκτός τής (κομματικής) γραμμής* (< être hors de ligne du parti), *σε γενικές γραμμές* (< dans les grandes lignes), *διαβάζω μεταξύ των γραμμών* (< lire entre les lignes) κ.ά.].

γραμμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις γραμμές ή απαρτίζεται από γραμμές· ΦΡ ***γραμμικό σχέδιο*** το σχέδιο που γίνεται με κανόνα και διαβήτη και τού οποίου φαίνεται μόνο η διαγράμμιση. *οι υποψήφιοι εξετάζονται στο ~* **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***Γραμμική (γραφή) Α*** γραφή που χρησιμοποιήθηκε στην Κρήτη από το 1700-1600 π.Χ., τής οποίας τα σύμβολα είναι συνδυασμοί γραμμών και δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί ακόμη (β) ***Γραμμική (γραφή) Β*** συλλαβογραφική γραφή με την οποία αποδόθηκε η ελληνική γλώσσα (Μυκηναϊκή) από το 1400-1150 π.Χ : *δείγματα τής ~ βρέθηκαν σε πήλινες πινακίδες στις Μυκήνες, στην Κνωσό, την Πύλο κ.α.* **3.** (α) αυτός που βρίσκεται σε ευθεία γραμμή με άλλον· συχνά για τη διάταξη σε γραμμή στοιχείων, συσκευών κ λπ : *εξαρτήματα / κινητήρες σε ~ διάταξη* (β) αυτός που κινείται ή εξελίσσεται ευθύγραμμα, χωρίς διακυμάνσεις και παρεμβολές *μερικοί πιστεύουν ότι η ιστορία έχει ~ εξέλιξη* ΦΡ (μτφ.) ***γραμμική αφήγηση*** η αφήγηση γεγονότων και περιστατικών (πραγματικών ή επινοημένων) κατά τη χρονολογική σειρά που έγιναν (ή υποτίθεται ότι έγιναν), χωρίς χρονικές αναδρομές ή παρεμβολές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο* — **γραμμικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **γραμμικότητα** (η) [1892]

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *γραμμή* Οι όροι *Γραμμική Α / Β* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ Linear A / B]

γραμμιστής (ο) ο σχεδιαστής (βλ.λ.)

γραμμο-[1] κ. **γραμμό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την ύπαρξη, τη χάραξη γραμμών: *γραμμο-γράφημα, γραμμο-γράφος, γραμμο-σκίαση*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γραμμοποίκιλος*), που προέρχεται από το ουσ. *γραμμή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ αγγλ. grammo-phone)].

γραμμο-[2] ΧΗΜ ΦΥΣ λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό όρων που δηλώνουν τα γραμμάρια ορισμένης ποσότητας μάζας: *γραμμο-μόριο, γραμμο-άτομο*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ελληνογενές επίθημα -gramme (< γαλλ gramme «γραμμάριο» < αρχ *γράμμα*), όπως απαντά στους γαλλ. όρους molécule-gramme «γραμμομόριο» και atome-gramme «γραμμοάτομο»]

γραμμοάτομο (το) {γραμμοατόμ-ου | -ων} ΧΗΜ μάζα ενός στοιχείου εκφρασμένη σε γραμμάρια, που είναι αριθμητικά ίση προς το ατομικό του βάρος.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gram atom (όπου gram < γαλλ. gramme < όψιμο λατ gramma «μικρό βάρος» < αρχ. *γράμμα*)].

γραμμογράφημα (το) [1890] {γραμμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η σχεδίαση, ιχνογράφηση ή απεικόνιση με γραμμές

γραμμογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χάραξη ενός χαρτιού με γραμμές, με τη χρησιμοποίηση γεωμετρικών οργάνων **2.** η σχεδίαση σχημάτων. Επίσης **γραμμογραφία** [1894] — **γραμμογραφικός,** -ή, -ό [1848], **γραμμογραφώ** ρ. [1896] {-είς...}.

γραμμογράφος (ο) [1871] **1.** αυτός που με ειδικά όργανα χαράζει γραμμές σε χαρτί **2.** το ειδικό όργανο με το οποίο οι σχεδιαστές χαράζουν με μελάνη γραμμές πάνω σε χαρτί ΣΥΝ γραμμοσύρτης.

[ΕΤΥΜ. Απόδ τού γαλλ. tire-ligne].

γραμμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γραμμοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τη μορφή γραμμής ΣΥΝ γραμμωτός, ραβδωτός

γραμμομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με το γραμμομόριο *~ όγκος*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ gram-molecular (νόθο σύνθ)].

γραμμομόριο (το) {γραμμομορί-ου | -ων} ΧΗΜ μάζα στοιχείου ή χημικής ένωσης εκφρασμένη σε γραμμάρια και ίση με το μοριακό τους βάρος

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. gram-molecule (ή συντομ. mole), νόθο σύνθ., < gram (βλ λ *γραμμοάτομο*) + molecule «μόριο» (< γαλλ. molécule < νεολατ molecula, υποκ. τού λατ. moles «όγκος, βάρος»)].

Γράμμος (ο) (ορθότ. *Γράμος*) όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς, στα σύνορα με την Αλβανία.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αλβ. gram-i «(το φυτό) άγρωστη», που γράφτηκε και *Γράμμος* κατά παρετυμολ. προς τη λ *γραμμή*].

γραμμοσκιά (η) ΤΥΠΟΓΡ σκιά που σχηματίζεται από λεπτές γραμμές σε γραμμικά ή εγχάρακτα σχέδια. Επίσης **γραμμοσκίαση** — **γραμμοσκιάζω** ρ.

γραμμοσύρτης (ο) [1870] {γραμμοσυρτών} ο γραμμογράφος (βλ λ , σημ 2).

γραμμόφωνο (το) {γραμμοφών-ου | -ων} παλιά μηχανική συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων, ο πρόγονος τού σημερινού πικάπ: *είχε στο σπίτι πλάκες γραμμοφώνου* (δίσκους των 78 στροφών) ΣΥΝ φωνόγραφος. — **γραμμοφωνάκι** (το)

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αμερ. gramophone, που σχηματίστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αγγλ phonogram «φωνόγραφος»]

γραμμοφωνώ ρ. μετβ. {γραμμοφωνείς. | γραμμοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (ήχο, τραγούδι) σε δίσκο γραμμοφώνου. — **γραμμοφώνηση** (η)

γραμμωτός, -ή, -ό [1837] αυτός που απαρτίζεται από γραμμές ή ραβδώσεις: *ο ~ κωδικός που αποτυπώνεται στη συσκευασία των προϊόντων* || *~ μύες* ΣΥΝ ριγωτός, ραβδωτός

Γράμος (ο) → Γράμμος

Γρανάδα κ. **Γρενάδα** (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας· σημαντικό μνημείο της η Αλάμπρα, συγκρότημα ανακτόρων εξαιρετικής αραβικής αρχιτεκτονικής.

[ΕΤΥΜ < ισπ. Granada < λατ. granatum «ρόδι», ονομασία λόφου τής πόλεως, όπου αφθονεί το φρούτο]

γρανάζι (το) {γραναζ-ιού | -ιών} **1.** καθεμία από τις προεξοχές και τις εγκοπές οδοντωτού τροχού μηχανικής κατασκευής: *έσπασαν τα ~ τής μηχανής* **2.** (κακόσ -μτφ.) ***γρανάζια*** (τα) ο τρόπος λειτουργίας ενός μηχανισμού, ενός συστήματος (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού ή γενικότ. τής ζωής), που θεωρείται ότι, λειτουργώντας απρόσωπα και μηχανικά, φθείρει τον άνθρωπο, τον οδηγεί σε συμβιβασμούς ή στην αλλοτρίωση: *μπήκε κι αυτός στα ~ τού συστήματος και ξέχασε ιδέες και ιδανικά* || *στα ~ τής γραφειοκρατίας / τού νόμου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γκαράζ*.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ engrenage < engrener < en + grain «κόκκος σίτου» (< λατ. granum)]

Γρανικός (ο) ποταμός τής ΒΑ. Μικράς Ασίας, όπου το 334 π.Χ. έγινε η πρώτη νικηφόρα μάχη τού Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά των Περσών

[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

γρανίτα (η) {δύσχρ. γρανιτών} παγωτό που παρασκευάζεται από χυμούς φρούτων και προσφέρεται σε παχύρρευστη ή ελαφρώς συμπυκνωμένη μορφή: *~ φράουλα / από λεμόνι*

[ΕΤΥΜ < ιταλ granita < grano «κόκκος, σπόρος» < λατ. granum].

γρανιτένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από γρανίτη: *~ πάγκος* **2.** (μτφ) αυτός που έχει τη σκληρότητα ή την ανθεκτικότητα τού γρανίτη *~ κατασκευή / ηθική / θέληση* ΣΥΝ χαλύβδινος, άκαμπτος. Επίσης **γρανίτινος,** -η, -ο.

γρανίτης (ο) [1856] {γρανιτών} **1.** το σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγενές πέτρωμα, που έχει κόκκους χονδρούς ή λεπτούς από χαλαζία και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό και υλικό πλακόστρωσης **2.** (συνεκδ.) κάθε κατασκευή από γρανίτη: *ο πάγκος τής κουζίνας είναι ειδικός ~* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ασυμβίβαστος στις ιδέες, στη συμπεριφορά και τη δράση του, που δεν ενδίδει σε πιέσεις *ήταν ~ στις αρχές του* ΣΥΝ άτεγκτος, αλύγιστος — **γρανιτικός,** -ή, -ό [1873].

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Granit < ιταλ. granito, ρ. granire «κρυσταλλοποιώ, κοκκοποιώ» < grano «κόκκος» < λατ granum]

γρανίτινος, -η, -ο ‣ γρανιτένιος

γρανιτοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός γρανίτη ή ανάλογου προς αυτόν πετρώματος

γρανιτώδης, -ης, -ες {γρανιτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει ομοιότητα στην όψη ή στα συστατικά με γρανίτη **2.** αυτός που

απαρτίζεται από γρανίτη: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ γρανιτένιος, γρανίτινος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και ανθεκτικότητα· ~ *δύναμη / θέληση / υπομονή* ΣΥΝ σκληρός, ανθεκτικός, σταθερός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

γραπτός, -ή, -ό κ (καθημ.) **γραφτός 1.** αυτός που έχει διατυπωθεί με τη γραφή, εγγράφως, κατ' αντιδιαστολή προς τον προφορικό: ~ *νόμοι / μνημεία / πηγές / μαρτυρίες / αναφορά / διαμαρτυρία* ΑΝΤ προφορικός, άγραφος **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που είναι δακτυλογραφημένος ή τυπωμένος και γενικότ. ο μη προφορικός **3.** ***γραπτό*** (το) (α) το χειρόγραφο κείμενο μαθητή ή σπουδαστή κατά τους διαγωνισμούς ή τις εξετάσεις: *είχε πολλά ~ να διορθώσει* (β) οι εξετάσεις στις οποίες γράφει κανείς τις απαντήσεις: *στα ~ πήγε καλά, στα προφορικά υστέρησε* (γ) τα κείμενα ενός συγγραφέα (χειρόγραφα ή τυπωμένα): *οι ιδέες τού ποιητή αποτυπώνονται στα ~ του* **4.** ***γραφτό*** (το) η ανθρώπινη μοίρα: *αυτό ήταν δυστυχώς το ~ του* ΣΥΝ γραμμένο, ριζικό, τύχη, πεπρωμένο, (λόγ) ειμαρμένη. — **γραπτ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μοίρα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω*].

γραπτός – γραφτός. Το ζεύγος αυτό με την αλλαγή *πτ > φτ* **(γραπτός > γραφτός)** είναι χαρακτηριστική περίπτωση «ανακύκλησης» των φαινομένων τής γλώσσας Συγκεκριμένα, σε όλες τις συναφείς λέξεις υπήρξε η ακόλουθη εξέλιξη **γράφ-ω: *γραφ-τός** (προελληνικό) > **γραπ-τός** (αρχαίο ελληνικό, με αφομοίωση τού **φτ** σε **πτ**) > **γραφ-τός** (νέο ελληνικό, με ανομοίωση τού **πτ** –πάλι!– σε **φτ**). Το φαινόμενο σημαίνει ότι σε διαφορετικούς χρόνους διέφερε το γλωσσικό αίσθημα των Ελλήνων έναντι τού ακούσματος ορισμένων συμφωνικών συμπλεγμάτων, γεγονός που οδηγούσε σε αντίστοιχες μεταβολές Προκειμένου, ειδικότερα, για το *γραπτός – γραφτός* υπήρξε και σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο τύπων το λαϊκότερο και γνήσια δημοτικό **γραφτό** εμφανίζεται με *-φτ-*, ενώ το λογιότερο **γραπτός** με *-πτ-* έχει παγιωθεί σε χρήσεις όπως *γραπτές εξετάσεις, γραπτό κείμενο, τα γραπτά* κ.ά.

γραπώνω ρ. μετβ {γράπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω (κάτι/κάποιον) με απότομη κίνηση τού χεριού, αρπάζω **2.** συλλαμβάνω (κάποιον) βίαια: *η αστυνομία γράπωσε τον κλέφτη* ΣΥΝ τσακώνω (μεσοπαθ ***γραπώνομαι***) **3.** αρπάζομαι από κάπου, πιάνομαι σε κάποιο σημείο, για να μην πέσω *πρόλαβε και γραπώθηκε στα πλαινά τού καικιού, πριν τον αρπάξουν τα κύματα* ΣΥΝ αγκιστρώνομαι **4.** (μτφ) στηρίζομαι ψυχολογικά και αποκλειστικά (σε κάποιον/κάτι): *γραπώθηκε πάνω του, για να ξεπεράσει το πρόβλημά της.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. grappare < grappa «γάντζος, άγκιστρο» < αρχ γερμ. kräpfo]

γρασαδόρος (ο) **1.** εργάτης που λιπαίνει με γράσο επιφάνειες μηχανών ΣΥΝ. λιπαντής **2.** ειδική συσκευή για τη λίπανση μηχανών
[ΕΤΥΜ. < *γράσο* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *τορνα-δόρος, καντα-δόρος, αβαντα-δόρος* κ ά]

γρασάρω ρ μετβ. {γρασάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ) αλείφω με ειδικό λίπος (λιπαντικό) μηχανές για λόγους συντηρήσεώς τους — **γρασάρισμα** (το)

γρασίδι (το) ➝ γρασσίδι

γράσο (το) **1.** το λιπαντικό λάδι μηχανών • **2.** (αργκό) ΣΤΡΑΤ (ειρων) ο νεοσύλλεκτος ή ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό ΣΥΝ στραβάδι, γκάβακας, ψάρι.
[ΕΤΥΜ < ιταλ grasso < λατ. crassus «παχύς, πυκνός»]

γρασσίδι (το) (σχολ. ορθ. *γρασίδι*) {γρασσιδιού | χωρ. πληθ } το χορτάρι, η χλόη: *κουρεύω το ~ τού κήπου* ΣΥΝ γκαζόν.
[ΕΤΥΜ < **γρασσίδιον*, υποκ. τού μτγν *γράσσις / γράστις* «χλόη» < αρχ. *γράω* (< **γράσ-ω*) «ροκανίζω, κατατρώγω». Βλ κ *γάγγραινα*].

γρασσίδι – γκαζόν – grass. Το ελλην. **γρασσίδι** δεν έχει καμιά ετυμολογική σχέση με το αγγλ. **grass**. Το *γρασσίδι* είναι η αρχ. ελληνική λ **γράσσις/γράστις** «χλόη», που παράγεται από το αρχ ρ. **γράω** «ροκανίζω, κατατρώγω, κόβω σε κομμάτια», ομόρριζο των αρχ. **γάγγραινα, γαστήρ, γράσος** «τράγος» Αντιθέτως, το αγγλ grass ανάγεται σε ρίζα *ghro-, που σήμαινε «πρασινίζω», από όπου τα λατ gramen «γρασσίδι», αγγλ. grass, καθώς και λέξεις που σημαίνουν «πράσινος» (αγγλ. green, γερμ. grun) και «αναπτύσσομαι» (αγγλ. grow) Το γαλλ. **gazon** (από όπου το **γκαζόν** στα Ελληνικά) είναι φραγκικής προέλευσης (waso > gason > gazon).

γρατζουνιά κ (σπανιότ) **γρατσουνιά** κ (λαϊκότ.) **τσαγκρουνιά** (η) το ελαφρό χάραγμα τού δέρματος από νύχι ή αιχμηρό αντικείμενο· *είχε μια ~ στο πόδι από σύρμα* ‖ *μετά το ατύχημα, ήταν θαύμα που βγήκε από το αυτοκίνητο χωρίς την παραμικρή ~!* ΣΥΝ αμυχή, εκδορά, νυχιά.

γρατζουνίζω κ (σπανιότ.) **γρατσουνίζω** κ (λαϊκότ.) **τσαγκρουνίζω** ρ. μετβ. {γρατζούν-ισ-α, -τηκα, -μένος} χαράζω, σχίζω ελαφρά την επιδερμίδα με κάτι αιχμηρό: *η γάτα τής γρατζούνισε το χέρι* — **γρατζούνισμα** κ. **γρατσούνισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν ηχομιμητ. λ., από τον ήχο *γρατς-γρατς*]

γραφέας (ο/η) {(θηλ γραφέως) | -είς, -έων} **1.** κατώτερος υπάλληλος υπηρεσίας, που διεκπεραιώνει γραφική εργασία· ~ *υποθηκοφυλακείου* **2.** κατώτατος βαθμός τής δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας: ~ *Α', Β'* ‖ *δόκιμος* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ ο στρατιώτης που απασχολείται στη σύνταξη και τη διεκπεραίωση τής στρατιωτικής αλληλογραφίας υπό τις διαταγές των ανωτέρων του των στρατιωτικών γραφείων· ΦΡ (ειδικότ.) ***τεχνικός γραφέας*** (i) ο στρατιώτης που υπηρετεί στο Γραφείο Κινήσεως των στρατιωτικών μονάδων (ii) στρατιωτική ειδικότητα. Επίσης (λόγ) **γραφεύς** {γραφέως} κ. (λαϊκ -μειωτ) **γραφιάς** [μεσν.] (ο) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γραφεύς < γράφω*].

γραφείο (το) **1.** το έπιπλο πάνω στο οποίο γίνεται γραφική δουλειά: *παλιό / μοντέρνο / πρόχειρο ~* **2.** (συνεκδ.) το δωμάτιο διαμερίσματος μέσα στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω έπιπλο. *πήγαν από το σαλόνι στο ~* **3.** (α) επιχείρηση ~ *μελετών / προώθησης προϊόντων / τελετών* (= κηδειών) ‖ *τουριστικό / ναυτιλιακό ~* (β) ο χώρος εργασίας επαγγελματία: *στο κτήριο υπάρχουν πολλά δικηγορικά και συμβολαιογραφικά ~* ‖ *περάστε αύριο από το ~ μου* ‖ *επίπλωση γραφείου* ΦΡ ***δουλειά γραφείου*** η εργασία σε γραφείο, η μη χειρωνακτική ή εξωτερική εργασία **4.** τμήμα υπηρεσίας με συγκεκριμένη αρμοδιότητα: ~ *Τύπου / Πληροφοριών* ‖ *στρατολογικό / επιτελικό ~* ‖ ~ *Ευρέσεως Εργασίας* ΦΡ **γραφείο αποκομμάτων** βλ. λ. *απόκομμα* **5.** ***γραφεία*** (τα) η γραμματεία ή οι κεντρικές υπηρεσίες (επιχείρησης, κόμματος κ λπ): *για περισσότερες πληροφορίες, απευθυνθείτε στα κατά τόπους ~ τής επιχείρησης* ‖ *βόμβα τοποθετήθηκε στα ~ τού κόμματος* **6.** (η γεν. ***γραφείου*** ως χαρακτηρισμός) για πρόσ ή δραστηριότητες που περιορίζονται σε χώρους κλειστούς (γραφείου), που δεν έχουν άμεση επαφή / σχέση με το αντικείμενό τους· *ιστορικός / λαογράφος / έρευνα ~* • **7.** η πολιτική επιτροπή με ειδική αρμοδιότητα *πολιτικό / εκτελεστικό ~ κόμματος.* — **γραφειακός,** -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ < αρχ *γραφεῖον*, αρχική σημ. «κάλαμος γραφής», < *γραφεύς < γράφω* Στη Μτγν Ελλην. η λ δήλωσε επίσης και το έπιπλο, πάνω στο οποίο γίνονταν εγγραφές ή τηρούνταν αρχεία]

γραφειοκράτης (ο) [1847] {γραφειοκρατών}, **γραφειοκράτισσα** (η) {γραφειοκρατισσών} **1.** μέλος τής γραφειοκρατίας (σημ. 1) **2.** (κακόσ) υπάλληλος με ιδιαίτερη σχολαστικότητα και προσήλωση στους τύπους, την τήρηση των οποίων ανάγει σε αυτοσκοπό, προκαλώντας ταλαιπωρία στους πολίτες και δυσλειτουργία στη διαδικασία εξυπηρέτησής τους *την υπόθεσή του καθυστερούν οι ~ τού υπουργείου*

γραφειοκρατία (η) [1851] {χωρ πληθ } **1.** η άσκηση τής δημόσιας διοίκησης μέσω γραφείων, στα οποία υπάρχει σαφής καταμερισμός εργασίας και αυστηρή ιεραρχική δομή **2.** (κακόσ) η διεκπεραίωση τής εργασίας μεταξύ γραφείων με τρόπο σχολαστικό και με προσκόλληση στις τυπικές διαδικασίες, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση και την ταλαιπωρία των πολιτών *αποτελεί πάγια πολιτική εξαγγελία η πάταξη τής ~* ‖ *η Λερναία Ύδρα τής ~* ‖ *πρέπει να απαλλαγεί ο πολίτης από τα εμπόδια τής ~* ‖ *λιγότερη ~ στο Δημόσιο* ‖ *κρατική ~* **3.** (ειδικότ.) η κυρίαρχη τάξη που δημιουργήθηκε στις πρώην κομουνιστικές χώρες και η οποία ασκούσε συγκεντρωτικά την εξουσία. *κράτος ολοκληρωτικό με τεράστια ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. bureaucratie (νόθο σύνθ) < bureau «γραφείο» + -cratie < ελλην. *-κρατία < κρατώ*]

γραφειοκρατικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφειοκρατία και τον γραφειοκράτη (σημ. 1): ~ *οργάνωση / δομή / διαδικασία* **2.** (κακόσ) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά τής γραφειοκρατίας ή τού γραφειοκράτη (σημ 2)· ~ *απαιτήσεις / ταλαιπωρία / προβλήματα / αντίληψη των πραγμάτων.* — **γραφειοκρατικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ

γραφή (η) **1.** η αποτύπωση τού λόγου πάνω σε μια επιφάνεια (μαρμάρινη, ξύλινη, μεταλλική, χάρτινη κ.λπ) με τη χρήση συμβόλων (γραμμάτων): *ιερογλυφική / σφηνοειδής* (βλ.λ.) / *συλλαβογραφική ~* ‖ *η ιστορία τής ~*· ΦΡ (α) ***ανάγλυφη γραφή*** βλ λ *ανάγλυφος* (β) ***Γραμμική (γραφή) Α*** βλ λ *γραμμικός* (γ) ***Γραμμική (γραφή) Β*** βλ λ *γραμμικός* **2.** το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται να αποτυπώνουν τις σκέψεις τους χρησιμοποιώντας συνδυασμούς γραμμάτων (το αλφάβητο) *έμαθε ~ και ανάγνωση* **3.** το γράψιμο, το να γράφει κανείς, *όργανα γραφής* (γραφίδες, στυλό, μολύβια κ.ά) ‖ *μελάνι γραφής* **4.** ο γραφικός χαρακτήρας· *ευανάγνωστη ~* ΦΡ ***δείγμα γραφής*** βλ λ *δείγμα* **5.** το προσωπικό ύφος συγγραφέα ή γενικότ. καλλιτέχνη, όπως προκύπτει από το έργο του: *πρωτότυπη / μοντέρνα ~* ‖ *«συνέθεσε ένα μουσικό έργο, με μια ~ που τη χαρακτηρίζει ο λυρισμός»* (εφημ) **6.** (λαϊκ -λογοτ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα: *«πιάνουν και γράφουν μια γραφή / βρίζουν τα γένια τού Κατή»* (δημοτ. τραγ.) • **7.** (στην παλαιογραφία) (σε αρχαίο χειρόγραφο) κάθε λέξη σε σχέση με άλλες που απαντούν αντί γι' αυτήν σε άλλα αντίγραφα τού ίδιου χειρογράφου *από τις διαφορετικές γραφές που παραδίδονται προτιμούμε εκείνη που βρίσκεται πιο κοντά στο ύφος τού συγγραφέα* **8.** ***Γραφές*** (οι) το σύνολο των ιερών κειμένων τής Αγίας Γραφής *οι ~ μιλούν για τη συντέλεια τού κόσμου* **9.** ***Αγία Γραφή*** το σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης **10.** ***Ιερές Γραφές*** τα ιερά (θρησκευτικά) κείμενα διαφόρων λαών, λ.χ. οι *Βέδες* • ΦΡ. ***στο κάτω-κάτω τής γραφής*** βλ. λ *κάτω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω* Στη σημ. τού ύφους γραφής η λ. αποδίδει το γαλλ écriture].

ΣΧΟΛΙΟ Γραφή είναι κάθε σημειολογικό σύστημα που επινόησε ο άνθρωπος, για να ξεπεράσει τα εμπόδια τής περιορισμένης (σε χρόνο, χώρο και αριθμό προσώπων) προφορικής επικοινωνίας Η μετάδοση μηνυμάτων σε περισσότερους ανθρώπους και σε άτομα που ζουν σε διαφορετικό και απομακρυσμένο χώρο, καθώς και η διατήρηση των πληροφοριών μέσα στον χρόνο, απαιτούν τη χρήση γραπτών σημείων (γραμμάτων ή γραφημάτων), που να δηλώνουν τα λεκτικά σημεία (φθόγγους, συλλαβές, λέξεις) τού προφορικού λόγου, απαιτούν τη χρήση τής γραφής. Πολιτισμοί και λαοί που δεν γνώρισαν γραφή καταδικάστηκαν στη λήθη και στην έμμεση ενίοτε επιβίωσή τους μέσα από γραπτές μνείες άλλων λαών ή από μόνα τα μνημεία που τυχόν κατέλιπαν Εξελιγμένα συστήματα γραφής μαρτυρούνται από το 4000 π.Χ (στους Βαβυλωνίους, τους

Ασσυρίους, τους Χετταίους) Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποιούν την εικόνα («ζωγραφίζουν», τρόπον τινά, τον ήλιο, τον άνθρωπο, το σπίτι, τα φυτά κ.ο κ. δημιουργώντας τα λεγόμενα «εικονογράμματα» και «λογογράμματα»), για να δηλώσουν τη σημασία μιας λέξης, βαθμηδόν όμως περνούν σε πιο αφηρημένες δηλώσεις (ιδεογράμματα, φωνογράμματα), για να καταλήξουν σε φωνολογικές δηλώσεις (συλλαβογράμματα, συμφωνογράμματα), που φθάνουν στο αποκορύφωμά τους με την ελληνική επινόηση τής δήλωσης των φωνηέντων και τη δημιουργία, με αυτό τον τρόπο, από τους Έλληνες τού πρώτου πραγματικού αλφαβήτου (βλ λ.). Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν πολλές γραφές η **ιερογλυφική** (περ. 2000-1750 π.Χ.) η **Γραμμική γραφή Α** (περ. 1700-1400 π Χ) η **Γραμμική γραφή Β** (περ. 1400-1200 π Χ.) **η κυπρομινωική γραφή** (περ. 1500-1100 π.Χ.)· το **κυπριακό συλλαβάριο** (περ 6ος-4ος αι. π.Χ.) και η ελληνική **αλφαβητική γραφή** (πιθ. 10ος αι. π Χ μέχρι σήμερα) Από τις γραφές αυτές δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί και δεν έχουν αναγνωσθεί η ιερογλυφική, η Γραμμική γραφή Α και η κυπρομινωική γραφή. Αντιθέτως, έχει αναγνωσθεί (από τους M Ventris και J Chadwick το 1953) η Γραμμική γραφή Β, η οποία αποτελεί συλλαβογραφικό σύστημα (κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές, γεγονός που προκαλεί δυσκολίες στην ανάγνωση). Ιερογλυφική, Γραμμική Α, Γραμμική Β και κυπρομινωική είναι γνωστές (από τον A. Evans) ως **μινωικές** γραφές. Η χρήση τής Γραμμικής γραφής Β αντικαταστάθηκε από την ελληνική αλφαβητική γραφή, την τελειότερη που επινοήθηκε, διαδόθηκε (μέσω τής Λατινικής, που έχει ελληνική προέλευση) και επικράτησε ευρύτερα

‣ *αλφάβητο*

γράφημα (το) {γραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ το σύνολο των διατεταγμένων ζευγών (χ, ψ) τα οποία συσχετίζονται σε μια απεικόνιση ή συνάρτηση ΓΛΩΣΣ **2.** το γράμμα **3.** (ειδικότ) μονάδα τού συστήματος γραφής μιας γλώσσας (πβ λ *φώνημα, λέξημα, μόρφημα*, βλ κ. λ *-ημα*). — **γραφηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ grapheme < μτγν. *γράφημα* «γράμμα» (< αρχ *γράφω*)]

-γραφία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** την επιστήμη η οποία ερευνά κάτι. *λαο-γραφία, γεω-γραφία, τοπο-γραφία, εθνο-γραφία* **2.** το γράψιμο, την εγγραφή ή την εκτύπωση με ορισμένο τρόπο ή μέσο *δακτυλο-γραφία, ξηρο-γραφία, χρωμο-γραφία, ακτινο-γραφία* **3.** (ειδικότ) την καλλιτεχνική αποτύπωση ή απεικόνιση με ορισμένο τρόπο ή με ορισμένο υλικό: *υδατο-γραφία, λιθο-γραφία, ιχνο-γραφία* **4.** τη ζωγραφική ή χαρακτική τεχνική πάνω σε συγκεκριμένο μέσο ή υλικό *τοιχο-γραφία, αγγειο-γραφία, χαλκο-γραφία* **5.** το ζωγραφικό ή χαρακτικό έργο με συγκεκριμένο θέμα *θαλασσο-γραφία, αγιο-γραφία, προσωπο-γραφία, ρωπο-γραφία* **6.** τον τρόπο με τον οποίο γράφει κανείς: *κακο-γραφία, καλλι-γραφία* **7.** την παραγωγή γραπτών ή έντυπων κειμένων σχετικών με ορισμένο θέμα: *βιο-γραφία, δημοσιο-γραφία, πορνο-γραφία* **8.** την παραγωγή κειμένων ορισμένου τύπου· *αρθρο-γραφία, επιφυλλιδο-γραφία, ιστοριο-γραφία, χρονικο-γραφία, γελοιο-γραφία* **9.** το έγγραφο που περιέχει στοιχεία σχετικά με κάτι *δικο-γραφία* **10.** την καταγραφή. *φιλμο-γραφία, βιβλιο-γραφία* **11.** ΙΑΤΡ την εξέταση ορισμένου σημείου ή οργάνου σώματος. *μαστο-γραφία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Νέας Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (π χ μτγν *βιβλιο-γραφία*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ γαλλ. photo-graphie, chromo-graphie)]

γραφιάς (ο) {γραφιάδες} (μειωτ) ο γραφέας. *το σινάφι των ~*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γραφέας* (με συνίζηση) < αρχ *γραφεύς*]

γραφίδα (η) **1.** το όργανο με το οποίο γράφουμε πάνω στο χαρτί. *~ από φτερό πτηνού* || *μεταλλική ~* ΣΥΝ πένα, στυλογράφος **2.** (συνεκδ) ο τρόπος γραπτής έκφρασης· *δημοσιογραφική ~* || *η ~ του καυτηριάζει τα κακώς κείμενα* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ μυτερό μεταλλικό όργανο με το οποίο χάραζαν σχέδια ή λέξεις σε επίπεδες και σκληρές επιφάνειες
[ΕΤΥΜ < αρχ *γραφίς, -ίδος* < *γράφω*].

γραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφή *~ χαρακτήρας* (ο τρόπος με τον οποίο γράφει κανείς, το μέγεθος, το σχήμα και η κλίση των γραμμάτων) || *~ ύλη* (χαρτικά, μολύβια κ.λπ) **2.** ***γραφικές τέχνες*** (α) (γενικά) η ζωγραφική, η χαρακτική και οι εφαρμογές τους (σε συνδυασμό συχνά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών) (β) (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη σχεδίαση, την καλλιτεχνική επιμέλεια, την εκτύπωση και την αναπαραγωγή κειμένων και εικόνων (τυπογραφία, φωτογραφία, εκτύπωση κ λπ.) **3.** ***γραφικά*** (τα) σχέδια ή εφαρμογές τής ζωγραφικής (με αδρές συνήθ γραμμές και έντονα χρώματα), που χρησιμοποιούνται στη διαφήμιση, την τηλεόραση, στον κινηματογράφο και στους υπολογιστές **4.** ***γραφική παράσταση*** βλ λ *παράσταση* • **5.** αυτός που έχει ιδιαίτερη, ιδιότυπη παρουσία, που είναι χαρακτηριστικός τού είδους του *~ τοπίο / λιμάνι / χωριουδάκι / ξωκκλήσι* • **6.** (για πρόσωπα) αυτός που έχει ιδιόρρυθμη συμπεριφορά, που αποκλίνει από τον συνήθη κοινωνικό τύπο, αξιοπερίεργος και (ειρων.) φαιδρός και διασκεδαστικός *αποτελούσε μια ~ φιγούρα τής πόλης* • **7.** (σπάν) αυτός που αναφέρεται στην Αγία Γραφή· *~ χωρίο / εδάφιο* • **8.** ΓΛΩΣΣ ***γραφικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας*. — **γραφικότητα** (η) (σημ. 5, 6) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γράφω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γραφή* Στις σημ. 3, 4 η λ αποδίδει το γαλλ pittoresque].

γραφίστας (ο) {σπάν γραφιστών}, **γραφίστρια** (η) {γραφιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις γραφικές τέχνες **γραφιστικός**, -ή, -ό, **γραφιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ graphiste].

γραφίτης (ο) [1889] {γραφιτών} **1.** ορυκτό σκούρου γκρι ή μαύρου χρώματος με μεταλλική λάμψη, που αποτελεί αλλοτροπική μορφή τού κρυσταλλικού άνθρακα και χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές διατάξεις και στην κατασκευή μολυβιών **2.** (συνεκδ.) το γκρι χρώμα τού γραφίτη: *-Τι χρώμα καλσόν θέλετε; –Γραφίτη.*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. graphite < ελλην. *γράφω*]

γραφο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη γραφή *γραφο-λόγος, γραφο-μηχανή.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μτγν και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν *γραφο-ειδής*, μεσν. *γραφο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ *γραφή*, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ γαλλ. grapho-logie)]

γραφολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ } η μέθοδος διακρίβωσης τής γνησιότητας μιας υπογραφής· (ειδικότ) η μελέτη τής σχέσης ανάμεσα στον γραφικό χαρακτήρα και στην ψυχοδιανοητική συγκρότηση ενός ατόμου — **γραφολογικός**, -ή, -ό [1886], **γραφολογικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologie].

γραφολόγος (ο/η) [1886] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη γραφολογία *πήγαν σε ~, για να διαπιστώσουν το γνήσιο τής υπογραφής* || (ειρων) *τα γράμματά του χρειάζονται ~ για να τα καταλάβεις*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologue].

γραφομηχανή (η) [1889] η μηχανική συσκευή με πληκτρολόγιο, με την οποία τυπώνουμε στο χαρτί χαρακτήρες γραμμάτων, πιέζοντας με τα δάκτυλα τα κατάλληλα πλήκτρα: *παλιά / ηλεκτρονική / ογκώδης ~* || *το πληκτρολόγιο / ο κύλινδρος τής ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schreibmaschine].

-γραφος λεξικό επίθημα που δηλώνει ότι κάποιος γράφει ή κάτι έχει γραφτεί κατά ορισμένο τρόπο *ανορθό-γραφος, ομό-γραφος*

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον επιστήμονα ή/και τον επαγγελματία που έχει ορισμένο αντικείμενο μελέτης ή εργασίας. *λαο-γράφος, συμβολαιο-γράφος, εθνο-γράφος* **2.** τον καλλιτέχνη που χρησιμοποιεί ορισμένο υλικό ή τρόπο δημιουργίας στα έργα του: *λιθο-γράφος, υδατο-γράφος* **3.** τον καλλιτέχνη που δημιουργεί πάνω σε ορισμένο υλικό ή μέσο: *αγγειο-γράφος, χαλκο-γράφος* **4.** τον καλλιτέχνη τού οποίου τα έργα έχουν ορισμένο θέμα: *θαλασσο-γράφος, προσωπο-γράφος, αγιο-γράφος* **5.** αυτόν που γράφει με ορισμένο τρόπο: *κακο-γράφος, καλλι-γράφος, ορθο-γράφος* **6.** όργανο γραφής. *κονδυλο-γράφος, στυλο-γράφος* **7.** το επιστημονικό όργανο που καταγράφει και απεικονίζει γραφικά στοιχεία γύρω από κάτι: *σεισμο-γράφος, καρδιο-γράφος, παλμο-γράφος* **8.** αυτόν που γράφει ή τυπώνει χρησιμοποιώντας ορισμένο μέσο ή τεχνική. *δακτυλο-γράφος, τυπο-γράφος, στενο-γράφος* **9.** αυτόν που γράφει κείμενα ορισμένου τύπου: *αρθρο-γράφος, επιφυλλιδο-γράφος, χρονικο-γράφος, ευθυμο-γράφος* **10.** αυτόν που γράφει σχετικά με κάτι *δημοσιο-γράφος, βιο-γράφος* **11.** τον λογοτέχνη που ασχολείται με ορισμένο είδος γραπτού λόγου· *πεζο-γράφος, ηθο-γράφος, διηγηματο-γράφος, μυθιστοριο-γράφος* **12.** τον υπάλληλο που καταγράφει κάτι *πρακτικο-γράφος.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (λ χ μτγν. *ίστοριο-γράφος, καλλι-γράφος*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή σύνθ. (λ.χ. γαλλ. photo-graphe, chromo-graphe)]

γραφτός, -ή, -ό → γραπτός

γράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ {μτχ ενεστ. γράφων, -ουσα | έγραψα, γράφ(τ)ηκα, γραμμένος} ♦ (μετβ) **1.** σχηματίζω γράμματα πάνω σε επιφάνεια χρησιμοποιώντας γραφική ύλη (μολύβι, στυλό, πένα, κιμωλία κ.λπ.): *~ ευανάγνωστα / καθαρά / καλλιγραφικά / αργά / γρήγορα* || *~ σε χαρτί / πίνακα / διαφάνεια / πάπυρο / περγαμηνή* **2.** χρησιμοποιώ σύμβολα γραφής (γράμματα, οικογένειες γραμμάτων-γραμματοσειρές) για τη σύνταξη κειμένου *~ ένα έγγραφο στη γραφομηχανή* || *~ μια εργασία στον υπολογιστή* **3.** κρατώ γραπτή σημείωση· *γράψε αυτά που θα σου υπαγορεύσω* **4.** παράγω ορισμένου είδους συγγραφικό έργο *έχει γράψει πολλά έργα / μελέτες / δοκίμια*· ΦΡ (μτφ.) ***γράφω ιστορία*** σημειώνω μοναδική επιτυχία, ανεπανάληπτη διάκριση, μοναδικό κατόρθωμα κ.λπ *έγραψε ιστορία ως υπουργός Οικονομικών, παίρνοντας τα πιο θαρραλέα φορολογικά μέτρα τής τελευταίας εικοσαετίας* **5.** (για εφημερίδα, έντυπο, βιβλίο) περιλαμβάνω (ειδήσεις, θέματα κ.λπ.): *δεν γράφουν τίποτα οι εφημερίδες για το θέμα που μας ενδιαφέρει* || *το περιοδικό γράφει κάτι αξιοπερίεργο* **6.** σχεδιάζω. *~ κύκλο / τετράγωνο* **7.** (για μετρητές τηλεφώνου, κατανάλωσης ρεύματος, νερού, πρατηρίου βενζίνης κ.λπ) δείχνω τις μονάδες κατανάλωσης ή την αξία τής ποσότητας που έχει καταναλωθεί: *τι έχει γράψει ο μετρητής;* **8.** σημειώνω (κάποιον) για παράβαση: *η τροχαία τον έγραψε για υπερβολική ταχύτητα* **9.** χρεώνω, εγγράφω σε κατάλογο οφειλετών: *δεν θα πληρώσω σήμερα, γράφ' τα και θα σ' τα δώσω αύριο* **10.** εγγράφω ως μέλος: *~ το παιδί μου στο σχολείο / στο φροντιστήριο / σε αθλητικό σύλλογο* **11.** καταχωρίζω. *~ στην πρώτη στήλη τα έσοδα και στην απέναντι τα έξοδα*· ΦΡ (α) ***γράφω (κάποιον) στα μαύρα (τα) κατάστιχα / στη μαύρη λίστα*** θεωρώ (κάποιον) στο εξής εχθρό μου· (για εγκληματίες) αποφασίζω τη δολοφονία κάποιου· *μετά την προσβολή που τους έκανε, τον έγραψαν στα μαύρα τα κατάστιχα* (β) ***γράφ' το καλά στο μυαλό σου*** (i) κράτησέ το σταθερά στη μνήμη σου, εμπέδωσέ το (ii) συνειδητοποίησέ το, θεώρησέ το πλέον δεδομένο: *ό,τι και να πεις, θα γίνει αυτό που σου λέω εγώ ~!* **12.** δηλώνω με συγκεκριμένη ορθογραφία. *πώς γράφεις το όνομά σου,* || *πώς γράφεις το «Χρίστος»: με -η- ή με -ι-;* **13.** (για διαθήκη) συντάσσω, κληροδοτώ (κάτι σε κάποιον): *τα έγραψε όλα στα παιδιά του* || *έγραψε το σπίτι στο όνομά της* (την έκανε ιδιοκτήτρια) **14.** (καθημ -οικ.) σε φράσεις που δηλώνουν αδιαφορία, ότι δεν δίνουμε σημασία (σε κάποιον/κάτι), π.χ. (α) ***γράφω (κάποιον)***: *εγώ του μιλάω κι αυτός με γράφει* (β) ***έχω (κάποιον) γραμμένο*** αδιαφορώ πλήρως για κάποιον (καθώς και για ό,τι προτίθεται να κάνει) *Τους έχω όλους τους γραμμένους! Ας κάνουν ό,τι θέλουν, δεν με νοιάζει!* (γ) (εμφατ) ***γράφω (κάποιον) στα παλιά μου τα παπούτσια / στα παλιά μου τα υποδήματα / κανονικά και με***

τον νόμο / εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι / (!) στ' αρχίδια μου απαξιώ να ασχοληθώ μαζί του **15.** έχω επάνω μου γράμματα, επιγραφή. *δεν βλέπω τι γράφει η ταμπέλα* **16.** (κάτι κάποιου/σε κάποιον) συντάσσω και στέλνω επιστολή: *μου έγραψε η φίλη μου από την Αμερική*· ΦΡ (α) ***αν με ξαναδείς, γράψε μου!*** δεν πρόκειται να με ξαναδείς ή φεύγω οριστικά: *Η συμπεριφορά σου ήταν αχαρακτήριστη! ~!* || (κ. ως προειδοποίηση) *Κακώς τον έδωσες τα λεφτά χωρίς απόδειξη Τώρα. αν τον ξαναδείς, γράψε μου'* (β) (στο τέλος τού λόγου) ***(και) να μας γράφεις*** (i) μη μας ξεχάσεις *στο καλό και ~* (ii) (ειρων.) ως αποχαιρετισμός προς κάποιον -κατά βάθος- ανεπιθύμητο *φύγε και ~'* **17.** αποτυπώνω (ήχο, εικόνα, δεδομένα) σε αποθηκευτικό μέσο, π.χ. δισκέτα, σιντί, βιντεοταινία: *~ μια ταινία στο βίντεο / τραγούδι σε σιντί* || (αμετβ.) *βάλε στο βίντεο μια κασέτα κι άσ' το να γράφει* ΣΥΝ εγγράφω **18.** συνθέτω: *~ μουσική για τον κινηματογράφο* **19.** (απρόσ. ***γράφει***) υπάρχει γραπτό κείμενο (λ.χ. ως επιγραφή): *τι γράφει στην πινακίδα;* || *πού το γράφει αυτό;* (πού το βρήκες γραμμένο, πού αναφέρεται;) ΦΡ ***ό,τι γράφει δεν ξεγράφει*** (i) κάτι που είναι μοιραίο να γίνει, δεν είναι δυνατόν να αποτραπεί (ii) ό,τι έγινε ήδη δεν μεταβάλλεται ♦ (αμετβ.) **20.** εκφράζομαι γραπτώς, με τη γραφή· *μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει* **21.** ασχολούμαι με τη συγγραφή ή δημοσιεύω κείμενα σε έντυπο. *το 'χε κρατήσει κρυφό ότι έγραφε* || *έγραφε σε έγκριτη εφημερίδα των Αθηνών* **22.** (για γραφικό υλικό) λειτουργώ σωστά, μπορώ να χρησιμοποιηθώ για γράψιμο: *δεν γράφει η πένα μου* **23.** έχω συγκεκριμένο τρόπο γραψίματος, γραφικό χαρακτήρα. *τι ωραία που γράφει!* || *γράφει ακατάστατα* **24.** παίρνω μέρος σε εξέταση, συμμετέχω σε διαγωνισμό: *πότε γράφεις*, (ενν. εξετάσεις) || *πού γράφεις;* (δηλ. πού βρίσκεται το εξεταστικό σου κέντρο;) **25.** ασκούμαι στον γραπτό λόγο· *αν δεν συνηθίσεις από μικρός να γράφεις, δεν θα μπορέσεις να τα πας καλά στο σχολείο* (μεσοπαθ. ***γράφομαι***) **26.** κάνω εγγραφή ως μέλος· *~ σε κόμμα / στο ταμείο ανεργίας* **27.** συντάσσομαι γραπτώς *αυτή η εργασία γράφεται με πολύ κόπο* • **28.** (ο αόρ. ***έγραψε!***) (προφορ , κυρ στη γλώσσα των νέων) ως επιδοκιμασία για εντυπωσιακή ενέργεια κάποιου, ως έκφραση θαυμασμού για κάτι: *Φοβερή απάντηση! ~'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χαράζω ελαφρά, ξύνω», < θ grbh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε *gerbh- «χαράζω», πβ γαλλ. gratin (βλ. λ. *γκρατινέ*), αγγλ. carve «χαράζω, σκαλίζω», scratch, γερμ kerben κ ά. Ομόρρ. *γράμμα, γραφή, γραπτός* κ ά Οι σημ «ορίζω κληρονόμο μέσω διαθήκης» και «ορίζω το πεπρωμένο» είναι μεσν.].

γράφω – γραφικός. Και οι δύο λέξεις έχουν σημασιολογικό ενδιαφέρον. Το **γράφω** (αρχαία, ομηρική λ.) ξεκινάει από τη σημ. «χαράζω, σκαλίζω» Από αυτήν εξελίσσεται προς δύο κατευθύνσεις: (α) στη σημ. «ιχνογραφώ, σχεδιάζω» και, ευρύτερα, «ζωγραφίζω» *(ζῷα γράφειν*, αρχ σημ. «σχεδιάζω ζώα» > **ζωγραφώ** / *ζωγραφίζω)* (β) στη σημ «σχεδιάζω σημεία, γράμματα, γράφω» Αντιστοίχως, το επίθ. **γραφικός**, αρχαίο και αυτό, έχει διπλή κατεύθυνση: (α) **γραφική** (ενν **τέχνη**) στον Πλάτωνα, σημαίνει τη ζωγραφική **γραφικός** είναι «ο ικανός στο σχέδιο και στη ζωγραφική», από όπου ήδη στην Αρχαία **γραφικός** «αυτός που παρουσιάζει ωραία εικόνα, ωραία όψη σαν ζωγραφιά, με ωραία εμφάνιση» *(γραφικό τοπίο)*· στα νεότερα χρόνια, το **γραφικός** (τύπος κ.ά.) σήμανε «τον αποκλίνοντα, τον ιδιόρρυθμο (από υπερβολές στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά του), που προκαλεί ειρωνικά σχόλια» (β) **γραφικός** «ο αναφερόμενος στη γραφή» (αρχαία και νέα σημ).

-γραφώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν ό,τι και το ρ. *γράφω*· *ηχο-γραφώ, αγιο-γραφώ, χαρτο-γραφώ*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *καλλιγραφῶ*, μτγν. *ὀρθο-γραφῶ*), που προέρχεται από το ρ *γράφω*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. choréo-graphier)].

γράψιμο (το) [μεσν.] {γραψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χάραξη με γραφική ύλη γραμμάτων πάνω σε χαρτί ΣΥΝ γραφή **2.** η συγγραφή κειμένων (βιβλίων, άρθρων κ λπ) *ασχολείται με το ~* **3.** (μτφ -οικ.) η περιφρονητική αδιαφορία. *με έχει στο ~, δεν μου δίνει σημασία'* || *έφαγε ~ κανονικό· ούτε που τον κοίταξε'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο*

γραώδης, -ης, -ες {γραώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (αρχαιοπρ -μτφ.) παμπάλαιος, ξεπερασμένος, ανώφελος: *άφησε κατά μέρος τους ~ μύθους* (πβ. *τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ*, Κ Δ. *Α' Τιμόθ.* 4. 7). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γραῦς*, βλ. κ. *γραία*].

Γρεβενά (τα) πόλη τής Δ Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Γρεβενών)*
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Greben «ράχη βουνού». Η πόλη κτίστηκε μετά τον 10ο αι στη θέση τής αρχ. *Ελιμαίας*, αλλά η σημερινή της ονομασία δεν μαρτυρείται πριν από την Τουρκοκρατία]

γρεγολεβάντες (ο) → γραιγολεβάντες

γρέγος (ο) → γραίγος

γρεγοτραμουντάνα (η) → γραιγοτραμουντάνα

γρέζι (το) {γρεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ανωμαλία στην επιφάνεια υλικού το οποίο έχει κοπεί.
[ΕΤΥΜ < ιταλ επιθ. greggio «ακατέργαστος» (για υλικό όπως απαντά στη φυσική του κατάσταση) < δημώδ λατ *gregius «αγελαίος» < λατ. grex, -cis «αγέλη»].

Γρενάδα (η) (αγγλ. State of Grenada = Κράτος τής Γρενάδας) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Α. Καραϊβική Θάλασσα, κοντά στις ακτές τής Βενεζουέλας, με πρωτεύουσα το Σαιντ Τζωρτζ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Grenada < ισπ. Granada, ονομασία ισπ. βασιλείου, < λατ granatum «ρόδι». Το 1498 ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο και ονομάστηκε Concepción, από ομώνυμη ρωμαιοκαθολική εορτή]

γρεναδιέρος (ο) **1.** (παλαιότ. στη Γαλλία) στρατιώτης επίλεκτων συνταγμάτων τού Πεζικού ειδικά εκπαιδευμένος στη ρίψη χειροβομβίδων **2.** φρουρός των βασιλικών ανακτόρων στην Αγγλία, με χαρακτηριστική κόκκινη στολή και ψηλό μαύρο καπέλο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grenadier < grenade «χειροβομβίδα» < λατ. granatum «ρόδι, είδος φρούτου»].

γρήγορα [μεσν.] κ. (λαϊκ -λογοτ) **γλήγορα** επίρρ. **1.** με μεγάλη ταχύτητα: *κινούμαι / γράφω / διαβάζω ~* ΣΥΝ (λόγ.) ταχέως ΑΝΤ αργά **2.** σύντομα: *τελειώνω μια δουλειά ~* ΑΝΤ αργά· ΦΡ ***αργά ή γρήγορα*** βλ. λ. *αργά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως*

γρηγοράδα (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η μεγάλη ταχύτητα. *η ~ τού δρομέα / τού αλόγου* ΣΥΝ σβελτάδα ΑΝΤ βραδύτητα.

Γρηγορία (η) γυναικείο όνομα

γρηγοριανός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με πρόσωπο που ονομάζεται Γρηγόριος κυρ. για το έργο παπών οι οποίοι έφεραν το παραπάνω όνομα **2.** ΜΟΥΣ ***γρηγοριανό μέλος*** το μονοφωνικό λειτουργικό άσμα που χρησιμοποιείται στη λειτουργία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στις άλλες ακολουθίες τού τελετουργικού της (από το όνομα τού Γρηγορίου Α' τού Μεγάλου, ο οποίος φρόντισε για την κωδικοποίησή του) **3.** ***γρηγοριανό ημερολόγιο*** το ημερολόγιο που χρησιμοποιείται στον δυτικό χριστιανικό κόσμο σήμερα (το οποίο προήλθε από μεταρρύθμιση τού πάπα Γρηγορίου ΙΓ' το 1582) και προς το οποίο συντονίστηκε στην Ελλάδα το 1923 το ιουλιανό ημερολόγιο με τη διόρθωση των 13 ημερών ΣΥΝ νέο ημερολόγιο (πβ κ. *ιουλιανό ημερολόγιο*, λ. *ιουλιανός*).

Γρηγόριος (ο) {Γρηγορίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (γνωστότεροι από τους οποίους είναι ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος ο Νύσσης και ο Γρηγόριος Παλαμάς), πατριαρχών, καθώς και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γρηγόρης**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γρηγόριος* «ο γρηγορών, ο άγρυπνος» < μτγν. *γρηγορῶ (-έω)* (βλ.λ.)].

γρήγορος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **γλήγορος** **1.** (ενεργ) (α) αυτός που κινείται με μεγάλη ταχύτητα. *~ άνθρωπος / αθλητής / αυτοκίνητο / μηχανάκι* ΣΥΝ ταχύς ΑΝΤ αργός, αργοκίνητος, βραδύς (β) αυτός που επεξεργάζεται δεδομένα και βγάζει αποτελέσματα με μεγάλη ταχύτητα και σε σύντομο χρονικό διάστημα: *~ υπολογιστής / επεξεργαστής / μυαλό* **2.** (παθ.) αυτός που γίνεται, που εκτελείται σε σύντομο χρονικό διάστημα, που για να γίνει δεν απαιτείται πολύς χρόνος. *~ υπολογισμός / ταξίδι / ενέργειες / συλλογισμός* ΦΡ ***γρήγορο φαγητό*** έτοιμο ή πρόχειρο φαγητό που καταναλώνεται σε ανάλογα καταστήματα (φαστφούντ). — **γρήγορα** επίρρ [μεσν] (βλ λ). **γρηγοράδα** κ (σπάν.) **γρηγοροσύνη** (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ἐγρήγορος* «άγρυπνος» < αρχ *ἐγρήγορα*. παρακ. τού ρ *ἐγείρω* Ο σχηματισμός τού παρακ. *ἐγρήγορα* < *ἐ-γή-γορ-α οφείλεται στην επίδραση τού αορ β' *ἐγρέσθαι*, που περιέχει και το βασικό θέμα. Η λ. *γρήγορος* με τη σημ «ταχύς» αντικατέστησε βαθμηδόν (μαζί με το *ταχύς*) τις αρχ. λ. *ὠκύς, ὀξύς, θοός*, ενώ το αρχ επίθ *γοργός*, που επιβίωσε, δεν χρησιμοποιείται συχνά]

γρηγορόσημο (το) (λαϊκ.) ποσό που απαιτούν παράνομα ορισμένοι δημόσιοι υπάλληλοι από πολίτες για να προωθήσουν γρήγορα μια υπόθεσή τους

γρηγορώ ρ αμετβ {γρηγορείς. · μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (λόγ) **1.** είμαι ξύπνιος, άγρυπνος: *φύλακες, γρηγορείτε· ο εχθρός πλησιάζει'* ΣΥΝ επαγρυπνώ ΑΝΤ υπνώττω **2.** (μτφ) βρίσκομαι σε συνεχή πνευματική εγρήγορση. *«γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *γρηγορῶ (-έω)* < αρχ. *ἐγρηγορῶ* < *ἐγρήγορα*, παρακ τού ρ. *ἐγείρω*. Βλ κ *γρήγορος*. Η φρ *«γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»* (Κ.Δ. Ματθ. 26, 41. Μάρκ 14, 38) ήταν η προτροπή τού Χριστού προς τους μαθητές του το βράδυ τής σύλληψής του].

γριά (η) **1.** ηλικιωμένη γυναίκα: *στη λουτρόπολη έβλεπε όλο γριές και γέρους* || (κ ως επιθ.) *η ~ κατσίκα / κότα* ΣΥΝ γερόντισσα· ΦΡ (α) ***μαλλί τής γριάς*** βλ. λ. *μαλλί* (β) ***η γριά η κότα έχει το ζουμί*** βλ. λ. *κότα* **2.** (λαϊκ.-οικ.) η μητέρα ή η ηλικιωμένη σύζυγος *πηγαίνω περιπάτους με τη ~ μου* Επίσης (λόγ) **γραία** [αρχ.] — (υποκ.) **γριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γραῖα*, με συνίζηση (πβ. κ. *ἐλαία* > *ἐλιά*) Το αρχ. *γραῖα* < *γραῖϝα < *γράϝ-jă < *γραῦς* < *γρᾱϝ-ς < *gr-ā-F, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ā-F) τού Ι.Ε *ger- «γέρος, ώριμος», πβ. σανσκρ. jarant- «γέρος», αρμ cer, αρχ. σλαβ. zirĕti «ωριμάζω», γερμ. Kerl «ανθρωπάκος» κ.ά. Ομόρρ. *γέρ-ων (-οντας), γερ-αρός, γῆρ-ας, Γερ-άσιμος* κ ά.].

γριβάδι (το) {γριβαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το ψάρι κυπρίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γρίβας*].

γρίβας (ο) {χωρ. γεν πληθ.} (διαλεκτ.) το ψαρό άλογο.
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ < γαλλ grive «κίχλη (με πιτσυλωτό χρώμα)» < παλ. γαλλ. griu «ελληνικός» (από υποθέσεις ότι η κίχλη διαχείμαζε στην Ελλάδα) ή < λατ. cirbrum «κόσκινο». Κατ' άλλη άποψη, < αρωμ γrivu «ψαρός», σλαβ. αρχής].

γριγρί κ **γρι-γρι** (το) {άκλ } πετρελαιοκίνητο μικρό αλιευτικό σκάφος, τού οποίου η μηχανή κάνει χαρακτηριστικό κρότο, είναι εξοπλισμένο με πυροφάνι και συνοδεύεται από μικρότερο βοηθητικό σκάφος με κυκλικά δίχτυα (δεύτεροκάικο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ girgir].

γρικώ ρ. → γροικώ

Γριλανδία (η) → Γροιλανδία

γρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ } καθένα από τα μικρά επιμήκη ξύλινα τεμάχια που γεμίζουν τα διαστήματα ανάμεσα στα ξύλινα πλαίσια από τα παραθυρόφυλλα και τις μπαλκονόπορτες και τα οποία είναι τοποθετημένα σε οριζόντια διάταξη με κλίση προς τα κάτω, χωρίς

όμως να εφάπτονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν πολλές μικρές διόδους (κενά), που επιτρέπουν στον αέρα και σε ελάχιστο φως να περνούν στον εσωτερικό χώρο· *κοιτάζουν τον κόσμο που περνά πίσω από τις ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. griglia < δημώδ. λατ. craticula, υποκ. τού λατ. crates «πλέγμα»].
γρίνια (η) → γκρίνια
γρινιάζω ρ. → γκρίνια
γρινιάρης, -α, -ικο → γκρινιάρης
γρίπη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ μεταδοτική ασθένεια τού αναπνευστικού συστήματος, η οποία εκδηλώνεται με πυρετό, καταρροή, αίσθημα αδυναμίας και μυϊκούς πόνους. *κυκλοφορεί ~ || ο ιός τής ~ || αρπάζω ~.* — **γριπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grippe < gripper «αρπάζω απότομα» < φρανκον. gripan].
γρίπιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΑΥΤ η έρευνα τού βυθού με μηχανικά μέσα για τον εντοπισμό και την περισυλλογή αντικειμένων που εξέχουν από τον πυθμένα: *~ ναρκών.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γριπίζω* < *γρῖπος* (βλ.λ.)].
γρίπος (ο) **1.** αλιευτικό μέσο παρόμοιο με την τράτα, που ρίχνεται σε μεγάλη έκταση σε λίμνες και θάλασσες με ομαλό βυθό και σέρνεται αργά-αργά από τη στεριά με σκοινιά **2.** (συνεκδ.) η βάρκα μαζί με την αλιευτική συσκευή τού γρίπου **3.** το σχοινί ή το σύρμα που χρησιμοποιείται στη γρίπιση
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γρῖπος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. άνω γερμ. krëbe «καλάθι» και αρχ. σκανδ. kiarf «δέμα», ενώ το ενδοσυμφωνικό -ι- *(γρ-ῖ-πος)* παραμένει ανερμήνευτο. Βλ. κ. *γρίφος*].
γριπώδης, -ης, -ες [1889] {γριπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ αυτός που εμφανίζει τα συμπτώματα τής γρίπης· *~ λοίμωξη*
γριπώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γριπώ-θηκα, -μένος} προσβάλλομαι από γρίπη: *έχει γριπωθεί για τα καλά || είναι πολύ γριπωμένος.* Επίσης **γριπιάζω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
γρίφος (ο) **1.** είδος αινίγματος στο οποίο λέξη ή φράση παριστάνεται με σχήμα, αριθμό ή εικόνα **2.** (μτφ.) αυτό που περιβάλλεται από μυστήριο, που είναι δύσκολο να εξηγηθεί ή να ερμηνευθεί λογικά ή με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία· *η υπόθεση δολοφονίας αποδείχθηκε πραγματικός ~* ΣΥΝ. μυστήριο. — **γριφοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] κ. **γριφώδης**, -ης, -ες [μτγν.], **γριφωδώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρῖφος*, αρχική σημ. «δίχτυ», από όπου μεταφορικώς «αίνιγμα, περίπλοκος λόγος». Η λ. είναι παράλλ. τ. τού μτγν. *γρῖπος* (βλ.λ.), αλλά το δασύ σύμφωνο *-φ-* χρησιμοποιείται μόνον όταν η λ. έχει τη σημ. τού αινίγματος (προφύλαξη)].
γροθιά (η) **1.** η παλάμη τού χεριού, όταν είναι κλειστή με ενωμένα προς τα μέσα τα δάχτυλα **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα που προέρχεται από κλειστή παλάμη στην παραπάνω μορφή· *του 'δωσε μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ. μπουνιά **3.** (μτφ.) κάθε πλήγμα εναντίον θεσμού, φορέα, πολιτικής κ.λπ.· *~ στο κατεστημένο || η κατάθεση τού μάρτυρα απετέλεσε ~ στο πρόσωπο τού παρακράτους.* Επίσης **γρό(ν)θος** (ο).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γρόθος* < μτγν. *γρόνθος*. Το *γρόνθος* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. krimman «σφίγγω» και αρχ. σκανδ. krumma «χέρι», λατ. gremium «αγκαλιά». Η λ. αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. συνώνυμο *πύξ* (πβ. *πυξ-λαξ*)].
γροθοκοπανιά (η) (εκφραστ.) το δυνατό χτύπημα με γροθιά. Επίσης **γροθοκοπάνημα** (το).
γροθοκοπώ ρ. → γρονθοκοπώ
γροθοπατινάδα (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) σειρά από διαδοχικά χτυπήματα με γροθιές
[ΕΤΥΜ < *γροθιά + πατινάδα*, εκφραστ. σχηματισμός από το ρ. *πατώ* (πβ. κ. *κλοτσο-πατινάδα*)].
γροικώ (κ. -άω) κ. **αγροικώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γροικάς... | γροίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (διαλεκτ.-λογοτ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ακούω: *είναι γέρος και δεν γροικά καλά || «και δε σαλεύεις, δε γροικάς τα που πικρά σού λέω»* (Γ. Ρίτσος) ♦ **2.** (μετβ.) καταλαβαίνω: *δεν γροικά αυτά που του εξηγώ* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, νογάω.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γροικῶ* < **ἀγροικός* < αρχ. *ἄγροικος* (< *ἀγρός + οἶκος*) «ανόητος, αγενής». Ο καταβιβασμός τού τόνου στο **ἀγροικός* οφείλεται στο γεγονός ότι το *ἀ-* (τού αρχ. *ἄγροικος*) θεωρήθηκε στερητ., οπότε η λ. **ἀγροικός* θα προσδιόριζε αυτόν που κατανοεί, που ακούει. Βλ. κ. *αγροίκος*].
Γροιλανδία (η) το μεγαλύτερο νησί τής Γης, που βρέχεται από τον Β. Ατλαντικό και τον Αρκτικό Ωκεανό, βρίσκεται Β. τής Ισλανδίας, ανήκει διοικητικά στη Δανία και έχει πρωτεύουσα το Γκότχομπ. — **Γροιλανδός** (ο), **Γροιλανδή** (η), **γροιλανδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **γροιλανδέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού δαν. Grønland «πράσινη γη»]
γρόμπος κ. **γρούμπος** (ο) (καθημ.) μικρό, συνήθ. στρογγυλού σχήματος εκβλάστημα τού οργανισμού κάτω από την επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. εξόγκωμα, όγκος, σβώλος. — (υποκ.) **γρουμπούλι** κ. **γρομπαλάκι** κ. **γρουμπουλάκι** κ. **γρομπαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. groppo, γερμ. αρχής < *kruppa, από όπου και γερμ. Kropf «πρόλοβος» κ.ά.].
γρονθοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γρονθοκοπείς... κ. -άς... | γρονθοκόπησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ (κάποιον) με γροθιές· *τον γρονθοκόπησαν άγρια.* — **γρονθοκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γρονθοκοπῶ (-έω)* < *γρόνθος + -κοπῶ* < *κόπτω*]
γρό(ν)θος (ο) → γροθιά
γρόσι (το) {σπάν. γροσ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα που ισοδυναμούσε με το 1/100 τής χρυσής λίρας ή με σαράντα παράδες **2.** (συνεκδ.) **γρόσια** (τα) τα χρήματα· ΦΡ (παροιμ.) ***έχεις γρόσια, έχεις γλώσσα*** όποιος έχει χρήματα μπορεί να μιλάει ελεύθερα, ακόμη και να αυθαδιάζει και να αυθαιρετεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γρόσιν* < βεν. grosso «πυκνός» < μεσν. λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος].
γρούζω ρ. αμετβ. {έγρου-ξα κ. -σα} (λαϊκ.) (για ζώα, όπως χοίρους, σκύλους, ή πτηνά, όπως περιστέρια κ.ά.) γρυλίζω: *τα γουρούνια γρούζουν ανήσυχα* — **γρούξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρύζω*, ηχομιμητ. λ. από την κραυγή *γρῦ*].
γρούμπος (ο) → γρόμπος
γρουσουζεύω κ. (σπάν.) **γουρσουζεύω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γρουσούζεψα} (καθημ.-εκφραστ.) ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ για την πιθανή αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου) ή γενικώς για πιθανή αρνητική εξέλιξη (κάτι που θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη ότι μπορεί να επιδράσει αρνητικά και να συμβεί τελικά το κακό)· *Πάψε να γρουσουζεύεις! Άσε να πάνε και μια φορά καλά τα πράγματα!* ♦ (μετβ.) **2.** προδικάζω την αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου): *~ έναν άνθρωπο, λέγοντας ότι θα του συμβεί κάτι κακό!* ΣΥΝ. γλωσσοτρώω, κακομελετώ **3.** φέρνω κακή τύχη, θεωρούμαι άθελά μου πρόξενος κακοτυχίας: *ήρθε πάλι ο κατσικοπόδαρος να μου γρουσουζέψει το σπίτι χρονιάρα μέρα!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαντεμιάζω. — **γρουσούζεμα** (το).
γρουσούζης, -α, -ικο κ. (σπάν.) **γουρσούζης** {γρουσούζηδες} **1.** αυτός που φέρνει κακοτυχία, γρουσουζιά ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκαντέμης • **2.** (ως χαρακτηρισμός) μίζερος, κακομοίρης άνθρωπος. — **γρουσούζικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη.*
[ΕΤΥΜ < *γουρσούζης* < τουρκ. uğursuz «δυσοίωνος, δυσμενής»].
γρουσουζιά κ. **γουρσουζιά** (η) (λαϊκ.) **1.** η έλλειψη τύχης, η κακή τύχη: *τι ~ είναι αυτή· μια φορά βγήκα βόλτα και άρχισε να βρέχει!* ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ. καλή τύχη **2.** οτιδήποτε θεωρείται (σύμφωνα με λαϊκές προλήψεις) κακό σημάδι ή πιστεύεται ότι προκαλεί κακοτυχία· *θεωρείται ~ να δεις μαύρη γάτα* ΑΝΤ. γούρι **3.** η μίζερη κατάσταση, η κακομοιριά: *τι ~ σ' αυτή την οικογένεια, όλοι κλαίγονται και παραπονούνται!*
γρυ (το) {άκλ.} η φωνή που βγάζουν τα γουρούνια· ΦΡ (α) ***δεν καταλαβαίνω / ξέρω / σκαμπάζω γρυ*** δεν αντιλαμβάνομαι τίποτε, ούτε κατ' ελάχιστο· *από Γερμανικά ~!* (β) ***δεν έβγαλε γρυ*** δεν ξεστόμισε λέξη ΣΥΝ. δεν έβγαλε άχνα / κιχ / τσιμουδιά
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρῦ*, ηχομιμητ. λ. από τη φωνή [grū] των χοίρων. Η προέλευση τής λ. συνέβαλε στο να χρησιμοποιείται περιφρονητικά με τη σημ. «τίποτα, ούτε συλλαβή, ούτε λέξη». Η λ. *γρῦ* αποτελεί τη βάση αρκετών λ., π.χ. *γουρούνι, γρύλος, γρύζω* (> *γρούζω*) κ.ά.].
γρυλίζω ρ. αμετβ. {γρύλισα} **1.** (για ζώα, κυρ. χοίρους) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τού ζώου **2.** (λογοτ.-μτφ.) βγάζω φωνή σαν τού χοίρου, μιλώ υπόκωφα και απειλητικά. — **γρυλισμός** (ο) κ. **γρύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρυλ(λ)ίζω* < **γρῦλ(λ)ος* < *γρῦ*, με μεταγενέστερο εκφραστικό διπλασιασμό τού *-λ-*]
γρύλος (ο) **1.** έντομο που έχει χρώμα καστανοκίτρινο ή μαύρο, μεγάλο κεφάλι, μακριές κεραίες, ψηλά πίσω πόδια και φτερά με κεράτινα καλύμματα (έλυτρα), τα οποία τρίβουν μεταξύ τους τα αρσενικά τη νύχτα, παράγοντας χαρακτηριστικό, παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. τριζόνι • **2.** μικρός μηχανισμός που λειτουργεί ως μοχλός για την ανύψωση βαριών αντικειμένων: *σήκωσε με τον ~ το αυτοκίνητο, για ν' αλλάξει λάστιχο* • **3.** σύρτης για το σφάλισμα των παραθύρων.
[ΕΤΥΜ Το όνομα τού εντόμου (μτγν. *γρύλος*) προήλθε ηχομιμητικά, όπως και το συνώνυμο *τριζόνι* (< *τρίζω*). Διαφορετική αντίληψη τού ήχου συνέδεσε πιθ. τη λ. πρώιμα με τον γρυλισμό *-(γ)κρ- (γ)κρ-* των χοίρων, όπως ηχομιμητική υπήρξε πιθ. η σύνδεση τού μηχανήματος / εργαλείου με τον ήχο τού εντόμου, αν δεν πρόκειται για ξένο δάνειο].
γρύπας (ο) {γρυπών} τέρας μυθολογικό με κεφάλι, φτερά και νύχια αετού και σώμα λιονταριού, το οποίο θεωρούσαν ως το ιερό ζώο τού Απόλλωνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρύψ*, *-πός*, παράλλ. τ. τού αρχ. *γρυπός* «κυρτός» (πβ. *γλαῦξ - γλαυκός*), αβεβ. ετύμου, πιθ. < θ. *gru-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *grew- «κάμπτω, κυρτώνω», πβ. αγγλ. crook «αγκίστρι», γερμ. krank «άρρωστος» (αρχική σημ. «κυρτωμένος») κ.ά.]
γρυπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει επιφάνεια κυρτή, γαμψή σαν γερακήσιο ράμφος: *~ μύτη.*
[ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ. τ. τού *γρύψ*. Βλ. λ. *γρύπας*].
Γ.Σ. **1.** (ο) Γυμναστικός Σύλλογος **2.** (η) Γενική Συνέλευση **3.** (το) Γενικό Συμβούλιο
Γ.Σ.Α.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Αυτοκινητιστών Ελλάδος.
Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών και Εμπόρων Ελλάδας.
Γ.Σ.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας.
Γ.Σ.Ν. (το) Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο.
Γ.Τ.Ε. (η) Γενική Τράπεζα Ελλάδας
γυάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο δοχείο πλατύ και στρογγυλό: *η ~ με τα χρυσόψαρα* **2.** (συνεκδ.-καθημ.) η θερμοκοιτίδα όπου τοποθετούν τα βρέφη **3.** (μτφ.) κάθε χώρος προστατευμένος από το περιβάλλον, στον οποίο αισθάνεται ασφαλής και απομονώνεται κανείς αποφεύγοντας την επαφή με τους άλλους: *τον έβαλαν στη ~* (τον απομόνωσαν από τον κόσμο) || *άλλο είναι να ζεις τη ζωή με τους κινδύνους της και άλλο να την περνάς μέσα στη ~ || βγαίνω απ' τη ~* (αρχίζω να γνωρίζω τη ζωή) **4.** (ειδικότ.-καθημ.) μεγάλο γυάλινο ή από ανάλογο υλικό περίβλημα, που χρησιμοποιείται σε βιολογικά ή άλλα πειράματα, για να εξασφαλίζονται συγκεκριμένες συνθήκες.
[ΕΤΥΜ < *γυαλί*, πβ. κ. *κανάτι - κανάτα*]
γυαλάδα (η) {χωρ. πληθ.} το να αστράφτει, να γυαλίζει κάτι ΣΥΝ. λάμψη, στιλπνότητα ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα
γυαλάκιας (ο) {γυαλάκηδες} (ειρων.-μειωτ.) πρόσωπο που φορά γυαλιά ΣΥΝ. (λόγ.) διοπτροφόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διοπτροφόρος.*

[ΕΤΥΜ < *γυαλί* + παραγ επίθημα *-άκιας*. πβ κ. *ματ-άκιας*]

γυαλί (το) {γυαλ-ιού | -ιών} **1.** υλικό εύθραυστο και διαφανές ή ημιδιαφανές, που αποτελείται από διοξίδιο τού πυριτίου, οξίδιο τού ασβεστίου και τού νατρίου σε διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κρυστάλλων, λαμπτήρων, φιαλών, δοχείων κ.ά. **2.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο που έχει ως βάση το υλικό αυτό, ειδικότ. το ποτήρι ή το κανάτι: *«η μια κερνάει με το ~»* (δημοτ. τραγ.) || *«ρίξε στο ~ φαρμάκι»* (λαϊκ. τραγ.) ΦΡ (μτφ.) ***σπάει / ραγίζει το γυαλί*** για σχέση που παύει να υπάρχει ή υφίσταται σοβαρό πλήγμα: *μετά τον πρόσφατο καβγά, οι σχέσεις τους πάγωσαν· ράγισε πια το γυαλί* || *«μια φορά μονάχα φτάνει να ραγίσει το γυαλί»* (λαϊκ. τραγ.)· *μετά δύσκολα ξανάρχονται κοντά δυο άνθρωποι* **3. γυαλιά** (τα) (i) τα κομμάτια τού παραπάνω υλικού: *πάτησε ~ και τραυματίστηκε* (ii) οι διορθωτικοί φακοί για όσους έχουν οφθαλμικές παθήσεις ή οι φακοί για προστασία από τον ήλιο, που προσαρμόζονται σε ειδικό σκελετό, με τον οποίο στερεώνονται μπροστά από τα μάτια: *~ ηλίου / μυωπίας / πρεσβυωπίας* || *φοράω ~* || *βάζω / βγάζω τα ~ μου* || *η θήκη των ~* ΣΥΝ ματογυάλια· ΦΡ (α) (συχν. μειωτ.) ***βάζω τα γυαλιά (σε κάποιον)*** ξεπερνώ (κάποιον), αποδεικνύομαι καλύτερος (κάποιου) (β) ***τα κάνω γυαλιά-καρφιά*** καταστρέφω, σπάζοντας τα πάντα: *ο άντρας της γύρισε στο σπίτι μεθυσμένος και τα 'κανε γυαλιά-καρφιά* • **4.** (μτφ. - μειωτ.) η τηλεόραση: *τους έχει αποβλακώσει το ~* || *βγαίνω στο ~* (βλ. λ. *χαζοκούτι*)· ΦΡ ***τον θέλει / τον πάει το γυαλί*** για κάποιον που έχει ωραία παρουσία, όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση: *«τον Βασίλη δεν τον θέλει το γυαλί, τι θέλει και τρέχει στις εκπομπές;»* (εφημ.) • **5.** (α) (για επίπεδες επιφάνειες) αστραφτερός, πεντακάθαρος: *με την καινούργια παρκετίνη έκανε το πάτωμα ~* (να γυαλίζει) (β) (για την επιφάνεια θαλασσών, λιμνών) ακύμαντος, γαλήνιος και διάφανος: *σήμερα δεν φυσάει και η θάλασσα είναι ~* • **6.** το βυθοσκόπιο, η διόπτρα των ψαράδων, με την οποία βλέπουν τον βυθό — (υποκ.) **γυαλάκι** (το), **γυαλάκια** (τα) (σημ. 3), **γυαλένιος**, -ια, -ιο [μεσν.] κ. **γυάλινος**, -η, -ο [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γυαλίν* < *ὑαλίν*, υποκ τού αρχ *ὕαλος (ἡ)*, λ. ήδη μυκ (we-a-re-ja), οπότε < **Fύαλος*, τεχν όρ., αγν. ετύμου, ίσως σκυθική λ.]

γυαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γυάλισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) γυαλιστερό: *~ το πάτωμα / το τραπέζι / τα τζάμια / τα παπούτσια* ΦΡ (α) (λαϊκ. -οικ.) ***μου γυαλίζει (κάτι)*** μου τραβά το ενδιαφέρον, επιθυμώ να το αποκτήσω (συχνά για ερωτικό ενδιαφέρον): *είδε τα κοσμήματα, του γυάλισαν και τα βούτηξε* || *του γυάλισε η μικρή κι από τότε την κυνηγάει* ΣΥΝ μου μπαίνει στο μάτι (β) (στην αθλητική αργκό) ***γυαλίζω (τον) πάγκο*** κάθομαι στον πάγκο των αναπληρωματικών στους αγώνες, δεν χρησιμοποιούμαι από τον προπονητή: *«την περασμένη αγωνιστική περίοδο γυάλιζε πάγκο στην ομάδα του»* (εφημ.) ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι λαμπερός, αστράφτω: *γυάλιζαν τα κρυστάλλινα βάζα στη βιτρίνα*· ΦΡ ***γυαλίζει το μάτι (μου)*** έχω άγρια όψη, δίνω την εντύπωση ταραγμένου ψυχικά ατόμου: *πρόσεχέ τον, γυαλίζει το μάτι του!* — **γυάλισμα** (το) (βλ. λ.)

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ὑαλίζω* < αρχ. *ὕαλος*]

γυαλικό (το) **1.** σκεύος κατασκευασμένο από γυαλί **2. γυαλικά** (τα) τα γυάλινα σκεύη που διαθέτει ένα σπίτι: *αλλού τοποθέτησε τα ~, αλλού τα ασημικά κι αλλού τα μπακίρια*

γυάλινος, -η, -ο ▸ γυαλί

γυάλισμα (το) {γυαλίσματος | χωρ. πληθ.} **1.** το να κάνει κανείς κάτι να γυαλίζει: *τα ασημικά / τα παπούτσια χρειάζονται ~* **2.** η λάμψη, το να γυαλίζει κάτι: *το ~ τού ματιού*.

γυαλιστερός, -ή, -ό αυτός που γυαλίζει, αστραφτερός, λαμπερός: *~ πάτωμα* ΣΥΝ στιλπνός ΑΝΤ θαμπός, σκοτεινός. — **γυαλιστερά** επίρρ.

γυαλοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γυαλοκοπάς...} έχω τη λάμψη τού γυαλιού: *το πάτωμα γυαλοκοπά από καθαριότητα* || *«δύο ολόχρυσα δόντια που γυαλοκοπούσαν στο χαμόγελό της»* (εφημ.) ΣΥΝ γυαλίζω, λάμπω ΑΝΤ θαμπώνω

[ΕΤΥΜ < *γυαλί* + *-κοπώ* < *κόπτω*]

γυαλοπωλείο (το) → υαλοπωλείο

γυαλόχαρτο κ. (λόγ.) **υαλόχαρτο** (το) [1898] {υαλοχάρτ-ου | -ων} χαρτί που έχει στην επιφάνειά του θραύσματα γυαλιού και χρησιμοποιείται στη λείανση τραχειών (ξύλινων ή μεταλλικών) επιφανειών: *ο μαραγκός έτριβε με ~ το έπιπλο* ΣΥΝ σμυριδόχαρτο. — **γυαλοχαρτίζω** ρ., **γυαλοχάρτισμα** (το)

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Glaspapier].

γυάλωμα (το) {γυαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επίστρωση υλικού που γυαλίζει **2.** η γυαλάδα (βλ.λ.)

Γυάρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ τής Σύρου και Α. τής Κέας· χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας μελών και οπαδών της Αριστεράς. Επίσης **Γιούρα**

[ΕΤΥΜ Αγν. ετύμου]

Γύθειο (το) {Γυθείου} κωμόπολη και λιμάνι τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας — **Γυθειάτης** (ο), **Γυθειάτισσα** (η), **γυθειάτικος**, -η, -ο

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Γύθειον*, αγν. ετύμου. Επί αρκετά χρόνια η πόλη ονομαζόταν *Μαραθονήσι*, επειδή ο μάραθος ήταν σε αφθονία κυρ. στη νησίδα Κρανάη, η οποία ενώθηκε με το κυρίως Γύθειο το 1898. Η αρχ. ονομασία *Γύθειον* δόθηκε και πάλι μετά την ίδρυση τού ελλην. κράτους]

γυιόκας (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (χαϊδευτ.) ο γυιος, ο κανακάρης: *καλώς τον ~ μου*.

γυιος (ο) (σχολ. ορθ. *γιος*) το αρσενικό τέκνο ΣΥΝ γόνος· ΦΡ ***γυιε μου*** (ως φιλική προσφώνηση από ηλικιωμένο σε αγόρι ή νεαρό άνδρα) (βλ. κ. λ. *υιός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*.

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *υἱός* (βλ.λ.), με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού [j-]]

> **γυιος ή γιος**: Από το αρχ. **υιός**, που από νωρίς προφερόταν ως /iós/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου *υι* σε *ι* είναι αρχαίος), πλάστηκε με συμπροφορά («συνίζηση») ο μονοσύλλαβος τύπος /jos/. Ο τύπος αυτός γράφτηκε και **γυιος**, αργότερα δε **γιος**. Πρόκειται για το ευρύτερο φαινόμενο τής Ελληνικής, που είναι γνωστό ως **συνίζηση**, κατά το οποίο ένα φωνήεν –συνήθ. το /i/ αλλά και το /e/– μπροστά από άλλο φωνήεν συμπροφέρεται σε μία συλλαβή, αποκτώντας συμφωνική (αντί φωνηεντικής) υπόσταση. Παραδείγματα: *ἰατρός > jατρός >* **γιατρός**, *διά > δjά (δγιά) >* **για**, *ἰῶτα > jώτα >* **γιώτα**, *ἴον > ιούλι > jούλι >* **γιούλι**, *Ιούλης > Jούλης >* **Γιούλης**, *έορτή > jορτή >* **γιορτή** κ.ά. Ομοίως και *ὕαλος > ὑαλί > jαλί >* **γυαλί**. Από όλα αυτά, και ιδ. από το τελευταίο, φαίνεται ότι έχουμε κανονικά και *υἱός* [iós] > *υἱός* [jos] > **γυιός** (όπως και *γυαλί*). Εντούτοις, στη σχολική ορθογραφία επικράτησε (αναλογικά προς τα *γιατρός, γιορτή* κ.ά.) η απλούστερη φωνητική γραφή **γιος**, η οποία είναι φωνητικά ορθή, αλλά δεν διατηρεί το ετυμολογικό ίνδαλμα τής λέξης, πράγμα που γίνεται στο **γυαλί**, που δεν γράφεται **γιαλί**. ▸ *συνίζηση*

γυλιός (ο) το στρατιωτικό σακίδιο που προσαρμόζουν οι στρατιώτες στους ώμους τους και περιέχει ατομικά είδη

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. kiulla «σάκος», αρχ. σκανδ. kýll, ίσως και με το αρχ. *γύαλον* «κοίλωμα»].

γύλος (ο) (λαϊκ.) πολύχρωμο μικρό ψάρι, που παρουσιάζει διμορφισμό και διαδοχικό ερμαφροδιτισμό

[ΕΤΥΜ < αρχ. **γύλ(λ)ος* (όπως μαρτυρείται στο μτγν. υποκ. *γυλ(λ)ίσκος*), αγν. ετύμου].

γυμνάζω ρ. μετβ. {γύμνασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω ασκήσεις για την ενδυνάμωση και βελτίωση τής φυσικής κατάστασης (σώματος ή μέλους σώματος): *~ το σώμα / τα πόδια / τους μυς* ΣΥΝ αθλώ, προπονώ **2.** (γενικότ.) αναπτύσσω (σε κάποιον) σωματική ή πνευματική δεξιότητα: *ο καθηγητής τούς γύμναζε στη φιλοπονία / στην πειθαρχία* || *«ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ εκγυμνάζω, εκπαιδεύω (μεσοπαθ. **γυμνάζομαι**) **3.** ασκούμαι (σε κάποιον τομέα κυρ. αθλητικό): *~ στο τρέξιμο / στην πάλη* **4.** (γενικότ.) κάνω γυμναστική, φροντίζω τακτικά για τη σωματική μου άσκηση: *η έρευνα δείχνει ότι λίγοι Έλληνες γυμνάζονται* **5.** (η μτχ. **γυμνασμένος**, -η, -ο) εξασκημένος, έμπειρος: *~ αθλητής / στρατιώτης / μυαλό / σκέψη* — **γύμναση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γυμνός*, εφόσον οι αθλητές στην αρχαιότητα προπονούνταν και ασκούνταν γυμνοί]

γυμνασιακός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το γυμνάσιο: *~ χρόνια / σπουδές / μαθήματα / βιβλία*

γυμνασιάρχης (ο/η) {(θηλ. γυμνασιάρχου) κλητ. γυμνασιάρχα | γυμνασιαρχών}, **γυμνασιάρχισσα** (η) {γυμνασιαρχισσών} πρόσωπο που διευθύνει γυμνάσιο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «γυμνασίαρχος, επόπτης γυμνικών αγώνων», < *γυμνάσιον* + *-άρχης* < *ἄρχω*]

γυμνασίαρχος (ο) {γυμνασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των αθλητικών κανονισμών στους γυμναστικούς αγώνες ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γυμνάσιον* + *-αρχος* < *ἄρχω*]

γυμνάσιο (το) {γυμνασί-ου | -ων} **1.** (α) (συνήθ. με κεφ.) σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που εκπαιδεύει μαθητές ηλικίας 12-15 ετών σε τρεις τάξεις (Α', Β', Γ' Γυμνασίου): *ημερήσιο / νυχτερινό ~* || *ο γυιος μου πηγαίνει στο ~* || *μαθητής Γυμνασίου* (β) το ίδιο το κτήριο στο οποίο λειτουργεί το παραπάνω σχολείο: *σε ποιο ~ πηγαίνεις;* || *αποχή μαθητών στο ~ τους* **2.** (παλαιότ.) και οι έξι τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για παιδιά 12-18 ετών (περιλάμβανε το σημερινό γυμνάσιο και το λύκειο) • **3. γυμνάσια** (τα) οι ασκήσεις στρατιωτικής ετοιμότητας: *πολεμικά αεροπλάνα έκαναν ~*· ΦΡ (μτφ.) ***κάνω γυμνάσια (σε κάποιον)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες: *την αγαπάει, αλλά της κάνει πολλά ~* ΣΥΝ κάνω καψώνι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γυμνάσιον*, αρχική σημ. «γυμναστήριο», < *γυμνάζω*].

> **γυμνάσιο – λύκειο**. Οι έννοιες **γυμνάσιο – λύκειο** συνδέονται με την έννοια και την ιστορία τής παιδείας και τής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. **Γυμνάσιο** στην αρχαία Ελλάδα ήταν το γυμναστήριο, ο τόπος όπου γυμνάζονταν οι νέοι, για να αποκτήσουν σωματική ρώμη και αθλητικές ικανότητες. Ήταν ο χώρος όπου γίνονταν τα **γυμνάσια**, οι γυμναστικές ασκήσεις, από όπου και ο ενικός **γυμνάσιο**, ως χώρος των γυμναστικών ασκήσεων. Όλα τα ομόρριζα (*γυμνάσια, γυμνάσιο, γυμνάζομαι, γυμναστήριο* κ.τ.ό.) συνδέονται με το **γυμνός**, αφού η άσκηση στα γυμναστήρια και οι αθλητικοί αγώνες γίνονταν με γυμνό το σώμα. Επί κεφαλής τού γυμνασίου ήταν ο **γυμνασιάρχης**, μέσα δε στις στοές τής αυλής τού γυμνασίου σύχναζαν φιλόσοφοι, ρήτορες, καλλιτέχνες, διανοούμενοι, οι οποίοι ανέπτυσσαν πνευματική και εκπαιδευτική δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή αυξάνεται όσο υποχωρεί η επιδίωξη τής άσκησης τού σώματος και τής δημιουργίας πολιτών-πολεμιστών, υπερασπιστών τής εδαφικής ακεραιότητας τής πόλεως-κράτους, η οποία μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο περνά κυρίως σε μισθοφόρους. Έτσι, τα γυμνάσια στους μεταγενέστερους ιδίως χρόνους εξελίσσονται σε παιδευτικά και πολιτιστικά κέντρα. Τέτοια ονομαστά γυμνάσια στην Αθήνα ήταν: (α) το γυμνάσιο στον Κολωνό, στο ιερό άλσος τού Ακαδήμου (ήρωα τής Αττικής), το οποίο ονομάστηκε γι' αυτό **Ακαδημία** (βλ.λ.) ή **Ακαδήμεια** και αναδείχθηκε από τον Πλάτωνα σε ανώτερο πνευματικό ίδρυμα (β) το γυμνάσιο

βορείως τού ναού τού Ολυμπίου Διός (σήμερα είναι γνωστός ως «στύλοι» τού Ολυμπίου Διός), που από τον παρακείμενο ναό τού Λυκείου Απόλλωνος ονομάστηκε **Λύκειον**· σε αυτό σύχναζε ο Σωκράτης, αλλά έγινε κυρίως γνωστό ως τόπος διδασκαλίας τού Αριστοτέλη (γ) το γυμνάσιο τού *Κυνοσάργους* ή *Κυνόσαργες*, έξω από την πόλη, αφιερωμένο στον Ηρακλή. Τα δύο πρώτα γυμνάσια εξελίχθηκαν αντιστοίχως στην **Πλατωνική Ακαδημία** και στο **Αριστοτελικό Λύκειο**, από όπου προήλθαν τα νεότερα **Ακαδημία** και **Λύκειο**. Στη μακρά ιστορία τής παιδείας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό οι όροι **Γυμνάσιο** (Gymnasium) και **Λύκειο** (Lyceum) δήλωσαν διάφορες βαθμίδες τής εκπαίδευσης, πριν καταλήξουν στη σημερινή χρήση τους, οπότε το Γυμνάσιο είναι οι τρεις πρώτες τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το Λύκειο οι τρεις τελευταίες τής ίδιας βαθμίδας. Ο όρος **γυμνασιάρχης**, ήδη αρχαίος (αλλά σε περιορισμένη χρήση έναντι τού **γυμνασίαρχος**, που επικράτησε στην αττική διάλεκτο βλ. λ. *-άρχης*), και ο νεότερος όρος **λυκειάρχης** (τού 1890) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τους διευθυντές των αντίστοιχων βαθμίδων.

γυμνασιόπαιδο (το) {γυμνασιοπαίδων} ο μαθητής τού γυμνασίου: *τα ~ έκαναν κατάληψη στο σχολείο τους* Επίσης (λόγ.) **γυμνασιόπαις** (ο/η) [1887] {γυμνασιόπαιδος}

γύμνασμα (το) [μτγν.] {γυμνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σωματική άσκηση *το καθημερινό ~ κάνει καλό στην υγεία* **2.** το πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο που συνιστά απόπειρα να μετρήσει κανείς τις ικανότητές του στην προσέγγιση ενός θέματος *ρητορικά / ποιητικά / σατιρικά ~* **3.** (ειδικότ. στη ζωγραφική) δοκιμαστικό σχέδιο που προηγείται τού τελικού πίνακα

γυμναστήριο (το) [μτγν.] {γυμναστηρί-ου | -ων} **1.** ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για άθληση *προπονούμαι σε ~* **2.** (συνεκδ.) το γήπεδο γυμναστικών συλλόγων στο οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες, συνήθ. μικρό και στεγασμένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*.

γυμναστής (ο) [αρχ.], **γυμνάστρια** (η) [1897] {γυμναστριών} **1.** επαγγελματίας ή ερασιτέχνης αθλητής τού αθλήματος τής γυμναστικής: *οι ~ τής εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής* **2.** (γενικότ.) υπεύθυνος για την προπόνηση των αθλητών ενός σωματείου **3.** (ειδικότ.) (α) πτυχιούχος καθηγητής τής σχολής Φυσικής Αγωγής (β) αυτός που διδάσκει σε σχολείο το μάθημα τής γυμναστικής

γυμναστική (η) [αρχ.] **1.** (γενικά) η άσκηση τού σώματος, που αποσκοπεί στη βελτίωση και την τελειοποίηση τής φυσικής κατάστασης: *έχει ως βασικό χόμπι τη ~ || το πρωί οι στρατιώτες έκαναν ~·* ΦΡ **επαναστατική γυμναστική** (ειρων.) ως χαρακτηρισμός τής τάσης ορισμένων αριστερών κομμάτων να οργανώνουν πορείες, διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, ακόμη και για μικρής σημασίας θέματα **2.** (ειδικότ.) (α) ΑΘΛ το άθλημα τής γυμναστικής, που περιλαμβάνει διάφορα αγωνίσματα, όπως την ενόργανη, την ανόργανη, τη ρυθμική γυμναστική, το μονόζυγο, τους ασύμμετρους ζυγούς, τους κρίκους κ.ά. *πρωταθλητής τής ~* (β) σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στη σωματική άσκηση των μαθητών ΣΥΝ φυσική αγωγή — **γυμναστικός, -ή, -ό** [αρχ.].

γύμνια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η κατάσταση κατά την οποία το σώμα δεν καλύπτεται από ενδύματα, είναι τελείως γυμνό ΣΥΝ γυμνότητα **2.** (μτφ.) η απουσία βασικών στοιχείων (από τον χώρο, το πνεύμα, τον λόγο, την ψυχή κ.λπ.) *η αδιαφορία μπροστά στο δράμα τού συνανθρώπου φανερώνει ψυχική ~ || λόγια χωρίς ουσία, που αποκαλύπτουν ~ πνευματική || η ~ τού καμένου τοπίου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, φτώχια*.

γυμνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στη γυμνότητα, την κατάσταση τού γυμνού: *~ εμφάνιση* **2.** ΙΣΤ **γυμνικοί αγώνες** οι αθλητικοί αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαία Ελλάδα και στους οποίους οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί

γυμνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** φυσιολατρικό κίνημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος που κυκλοφορεί γυμνός απαλλάσσεται από τα δεσμά τού πολιτισμού τον οποίο εκφράζουν τα ρούχα και αποκτά πάλι τη χαμένη επαφή με τη φύση και τον εαυτό του: *κέντρα / κατασκήνωση γυμνισμού* **2.** (γενικότ.) το να κυκλοφορεί κανείς (κάπου) χωρίς ρούχα, ιδ. στις παραλίες *κάνω ~* — **γυμνιστής** (ο), **γυμνίστρια** (η), **γυμνιστικός, -ή, -ό**

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nudism].

γυμνός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.-σπάν.) **γδυμνός** **1.** αυτός τού οποίου το σώμα ή μέρος τού σώματός του δεν καλύπτεται από ρούχα: *~ κορμί / ώμος / στήθος / μηρός || κυκλοφορούσε γυμνή, όπως τη γέννησε η μάννα της* ΣΥΝ τσίτσιδος, γδυτός, εν αδαμιαία περιβολή ΑΝΤ ντυμένος ΦΡ (λόγ.) **διά γυμνού οφθαλμού / (**καθημ.**) με γυμνό μάτι** χωρίς τη βοήθεια οπτικών μέσων, λ.χ. τηλεσκοπίου, μικροσκοπίου κ.λπ. **2.** αυτός που είναι ελαφρά ντυμένος, που δεν φορά πολλά ρούχα ή είναι τολμηρά ντυμένος, ώστε να εκτίθενται σε κοινή θέα σημεία τού σώματός του ΣΥΝ μισοντυμένος **3.** αυτός που περιέχει ή προβάλλει το σώμα χωρίς ρούχα: *~ φωτογραφία / σκηνή / πόζα || επεισόδια στη ~ διαδήλωση* (στην οποία οι διαδηλωτές ήσαν γυμνοί) **4.** **γυμνό** (το) (α) το σώμα σε κατάσταση γύμνιας και ειδικότ. η έκθεσή του σε κοινή θέα (από τον Τύπο, τα Μ.Μ.Ε. κ.λπ.): *το ~ άλλους τους συγκινεί και άλλους τους αφήνει αδιάφορους || το ~ προκαλεί / διεγείρει / σκανδαλίζει* (β) (στην τέχνη) καλλιτεχνικό έργο με θέμα το σώμα σε γυμνή κατάσταση *εκτίθεται ένα ~ τού Μοντιλιάνι* (πίνακας που απεικονίζει γυμνό σώμα) (γ) **γυμνά** (τα) (κακόσ.) οι γυμνές φωτογραφίες ή σκηνές έργου: *τα ~ κατακλύζουν τον Τύπο / την τηλεόραση / τον κινηματογράφο || δημοσιεύονται για πρώτη φορά τα ~ τής Μ. Μονρόε* (δηλ. οι γυμνές φωτογραφίες) **5.** αυτός που παρουσιάζεται όπως πραγματικά είναι, χωρίς να καλύπτεται ή να αποκρύπτεται καμιά πτυχή του· *η ~ αλήθεια* **6.** (μτφ.) αυτός που στερείται εξωτερικών αναγνωριστικών στοιχείων (συμβόλων εξουσίας, πλούτου κ.λπ.) τού κοινωνικού του ρόλου: *ο βασιλιάς χωρίς το στέμμα, το σκήπτρο και την ακολουθία του αισθανόταν ~ || αισθανόταν γυμνή χωρίς το άρωμά της* **7.** (μτφ.) ακάλυπτος· *~ βουνοπλαγιά* (χωρίς βλάστηση) *|| ~ ξίφος* (έξω από το θηκάρι) **8.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια. *έκαμε μια ομιλία γυμνή επιχειρημάτων.* — (υποκ.) **γυμνούλης, -α, -ι/-ικο**, **γυμνά** επίρρ., **γυμνότητα** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, γυμνάσιο, φτώχια*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < **νυμνός* (η μεταβολή τού αρχικού **ν-* > *γ-* ίσως οφείλεται σε ανομοίωση ενισχυθείσα από μια τάση τροποποιήσεως των λέξεων-ταμπού) < Ι.Ε. *nogʷ-no- «γυμνός», πβ. σανσκρ. nag-náḥ, λατ. nudus, γαλλ. nu, ισπ. nudo, γερμ. nackt, αγγλ. naked κ.ά. Ομόρρ. *γυμνάζω, γυμνάσιο(ν)*, κ.ά. Η φρ. *με γυμνό μάτι / διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει το αγγλ. with the naked eye].

γυμνοσάλιαγκας (ο) **1.** το σαλιγκάρι τού οποίου το σώμα δεν περιβάλλεται από όστρακο **2.** (ειρων.-μτφ.) ο γλοιώδης άνθρωπος, ο κόλακας Επίσης **γυμνοσάλιαγκος**.

γυμνόσπερμα (τα) [μτγν.] {γυμνοσπέρμων} ΒΟΤ μία από τις δύο μεγάλες ομάδες των σπερμ(ατ)οφύτων (των φυτών που παράγουν σπέρματα), που περιλαμβάνει σημαντικά από βιολογική άποψη φυτά, όπως τη λεύκη, τον κέδρο κ.ά., τα οποία αποτελούν κύριες πηγές ξυλείας και χρησιμοποιούνται για καλλωπιστικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς

γυμνόστηθος, -η, -ο αυτός που έχει ακάλυπτο το στήθος του *έκανε μπάνιο και ηλιοθεραπεία γυμνόστηθη* ΣΥΝ ξεστήθωτος.

γυμνότητα (η) ▸ γυμνός

γυμνώνω ρ. μετβ. {γύμνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου) ΣΥΝ γδύνω **2.** (μτφ.) κλέβω τα πολύτιμα αντικείμενα που υπάρχουν κάπου· *οι αρχαιοκάπηλοι γύμνωσαν μια εκκλησία από τα πολύτιμα κειμήλια* **3.** (μεσοπαθ. **γυμνώνομαι**) βγάζω όλα ή μερικά από τα ρούχα μου *Τι γυμνώθηκες έτσι; Θα κρυώσεις* — **γύμνωση** (η) [μτγν.] κ. **γύμνωμα** (το)

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γυμνῶ (-όω)* < *γυμνός*].

γυναίκα (η) {γυναικών} **1.** πρόσωπο θηλυκού φύλου κατ' αντιδιαστολή προς τον άνδρα (βλ. *ασθενές φύλο*, λ. *ασθενής* κ. *ωραίο φύλο*, λ. *ωραίος*) **2.** ενήλικο πρόσωπο κατ' αντιδιαστολή προς το κορίτσι και την έφηβο: *η κόρη του μεγάλωσε πια, σωστή ~ έγινε || αθλητικές ομάδες / αγωνίσματα γυναικών* (πβ. λ. *κορασίδα, νεανίδα*) *|| βρήκε τη ~ των ονείρων του* **3.** (καθημ.) η σύζυγος: *η ~ του είναι πολύ νέα / ωραία || την έκανε ~ του* (την παντρεύτηκε) *|| η πρώτη του ~* (από τον πρώτο του γάμο) ΣΥΝ συμβία **4.** το θηλυκό πρόσωπο που με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στον ρόλο ή στο στερεότυπο που η κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχήν γυναικείο. *πιστεύει ότι αν δεν κάνεις παιδί, δεν ολοκληρώνεσαι ως ~ || η σύγχρονη ~ είναι εργαζόμενη και οικονομικά ανεξάρτητη || εντυπωσιακή / εκρηκτική / κλασική / μοντέρνα ~·* ΦΡ. **κλείνω ως γυναίκα** (i) γερνώ (ii) παύω να ψάχνω για άνδρα: *μετά από σένα, έκλεισα ως γυναίκα* **5.** (καθημ.) η οικιακή βοηθός ή καθαρίστρια: *έχει μια ~ που τη βοηθά στις δουλειές τού σπιτιού* **6.** (μτφ.-ειρων. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που λιποψυχεί ή έχει γυναικεία φερσίματα. — (υποκ.) **γυναικάκι** (το) (βλ. λ.) κ. **γυναικούλα** (η) (βλ. λ.), (μεγεθ.) **γυναικάρα** (η) κ. **γυναίκαρος** (ο).

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γυναῖκα* < αρχ. *γυνή, -αικός* < Ι.Ε. *gʷenā- «γυναίκα» (*γυνή* < *gʷn-), πβ. σανσκρ. jani-, αρχ. σλαβ. žena (> πολ. żona «σύζυγος»), ιρλ. bean, αρχ. γερμ. quena, σουηδ. kvinna κ.ά. Η λ. *γυνή*, καθώς και άλλες παράλλ. λέξεις στις Ι.Ε. γλώσσες, χρησιμοποιήθηκαν τόσο με τη σημ. τού ανθρώπου θηλυκού φύλου όσο και με τη σημ. τής συζύγου, γνώρισαν δε ενδιαφέρουσα σημασιολ. μεταβολή. Στην Ελλην. η λ. *γυνή* εκτόπισε σύν τω χρόνω τις συνώνυμες *ἄλοχος* «παρακοιμώμενη, σύζυγος, ερωμένη» και *δάμαρ* «σύζυγος». Στην αρχ. Αγγλ. από τα δύο παράλλ. ομόρριζα cwen, cwene, που χρησιμοποιούνταν με τη σημ. «γυναίκα», προέκυψαν τα σύγχρονα αγγλ. queen «βασίλισσα» (< cwēn) και queān «πόρνη» (< cwene), ενώ στη Γερμ. το μειωτικώς χρησιμοποιούμενο Weib αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο Frau «γυναίκα, σύζυγος»].

γυναικαδέλφη (η) {γυναικαδελφών} η αδελφή τής συζύγου, δηλ. η κουνιάδα.

γυναικάδελφος (ο) [μεσν.] {γυναικαδέλφων} ο αδελφός τής συζύγου, δηλ. ο κουνιάδος.

γυναικάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικροκαμωμένη γυναίκα **2.** (μειωτ.) ασήμαντη, ανάξια λόγου γυναίκα ΣΥΝ γυναικούλα **3.** (οικ.) χαριτωμένη νεαρή γυναίκα: *ωραίο ~, συμφωνείς*. **4.** (χαϊδευτ.-οικ.) η νεαρή σύζυγος. *κι από 'δώ το ~ μου*

γυναικάκιας (ο) {γυναικάκηδες} ο γυναικάς (βλ. λ.).

γυναικάρεσκος, -η, -ο [1782] (λόγ.) αυτός που είναι θελκτικός και ευπρόσδεκτος στις γυναίκες. — **γυναικαρέσκεια** (η) [1782]

γυναικάς (ο) {γυναικάδες} ο μανιώδης γυναικοκατακτητής ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας.

γυναικείος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γυναίκα: *~ φύση / σώμα / στήθος / φύλο / χαρακτηριστικά / σπουδές* (για την ιστορία και τη θέση τής γυναίκας στην κοινωνία) */ κίνημα / θέματα* **2.** αυτός που προορίζεται για γυναίκα: *~ φόρεμα / καπέλο / παντελόνι / παπούτσια* **3.** (α) αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα, που παραδοσιακά θεωρείται χαρακτηριστικός τής γυναίκας (λ.χ. η λεπτότητα, η ευαισθησία, η κομψότητα κ.λπ.): *~ χέρια / δάχτυλα* (μαλακά και λεπτά) *|| ~ ύφος / συμπεριφορά* (με λεπτότητα, ευγένεια, χάρη) *||* (μειωτ.) *~ δουλειές* (οι οικιακές εργασίες, το νοικοκυριό) *|| ~ συζητήσεις* (λ.χ. για τη μόδα, την κοσμική ζωή κ.τ.ό.) (β) θηλυπρεπής: *ένα αγόρι με ~ φωνή* (λεπτή, ψιλή) *|| ~ περπάτημα / κινήσεις* **4.** αυτός που αποτελείται από γυναίκες ή απευθύνεται μόνο σε γυναίκες: *~ μοναστήρι / πληθυσμός*

/ *οργάνωση*. Επίσης (σπάν.) **γυναίκειος**, -εια, -ειο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας, ανδρικός, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γυναικείος* / *γυναικήιος* < *γυνή*].

γυναικείο γλωσσικό κίνημα. Τα τελευταία 30 χρόνια ξεκίνησε στον αγγλοσαξονικό χώρο (ιδίως στις Η Π Α.) μια κίνηση να εξισωθεί και **γλωσσικά** η γυναίκα με τον άνδρα και να καταργηθούν ανδροκρατικές δηλώσεις στη γλώσσα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *άνδρας*), που θεωρήθηκαν ότι μειώνουν τη γυναίκα, διαιωνίζοντας την εξάρτηση από τον άνδρα Η τάση αυτή εντάχθηκε στο γυναικείο κίνημα για την απελευθέρωση τής γυναίκας και κορυφώθηκε στην Αμερική τα τελευταία χρόνια μέσα στο ευρύτερο κίνημα τής «πολιτικής ευπρέπειας/ορθότητας» (political correctness), που αποσκοπούσε στην κατάργηση –και στη γλώσσα– των πάσης φύσεως διακρίσεων (φύλου, χρώματος, κοινωνικών ομάδων κ.λπ.). Η τάση στη γλώσσα και σε σχέση με την Αγγλική είναι να καταργηθεί η αποκλειστική δήλωση διαφόρων επαγγελματικών ονομάτων και τής ίδιας τής σημασίας «άνθρωπος» διά μόνης τής λ. **man** («άνδρας – άνθρωπος»). Οι προτεινόμενες λύσεις κινούνται προς δύο κατευθύνσεις: είτε να αντικατασταθεί η λ. man με μία άλλη γενική λέξη, π.χ. το person (π χ. chairperson = ο/η πρόεδρος αντί τού chairman, salesperson = ο/η πωλητής αντί τού salesman κ ο κ.) είτε να σχηματιστούν παράλληλοι τύποι με το woman (π.χ. businesswoman παράλληλα προς το businessman, policewoman παράλληλα προς το policeman «αστυνομικός») Προτείνονται επίσης και άλλες λύσεις· η χρήση τού human being «ανθρώπινη ύπαρξη» αντί τού man, όταν ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται να δηλώσει τη διάκριση φύλου (man – woman)· η χρήση ουδετέρων (ως προς τη δήλωση τού φύλου) όρων: police officer (αντί policeman – policewoman), headteacher ή head «ο/η διευθυντής σχολείου» (αντί headmaster – headmistress), firefighter «ο/η πυροσβέστης» (αντί fireman και firewoman) κ.ο.κ Στην Ελληνική δεν υπάρχει αντίστοιχη τάση παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη κλίμακα. Ήδη, λ χ., αντί τού **επανδρώνω** (μια επιχείρηση) προτιμάται ορθώς το **στελεχώνω**, όπου με τη λ. *στέλεχος*, δεν γίνεται διάκριση ανδρός και γυναικός Στην Ελληνική η διάκριση των γυναικείων επαγγελματικών ονομάτων σε σχέση με τα ανδρικά είναι «δημοκρατικότερη», αφού δεν χρησιμοποιείται ρητά στη δήλωσή τους η λ *άνδρας* όπως στην Αγγλική (chairman, salesman κ.λπ.) και αφού η διάκριση επιτυγχάνεται «ισότιμα» με τη χρήση διαφορετικού **άρθρου** *(ο / η πρόεδρος)* ή διαφορετικής **παραγωγικής καταλήξεως** *(ο πωλητής – η πωλήτρια, ο αθλητής – η αθλήτρια)*. Τελευταία μάλιστα καταλήξεις που αρχικώς δήλωναν ανδρωνυμικά ονόματα (*γιατρίνα* = η σύζυγος τού γιατρού, *δημαρχίνα* = η σύζυγος τού δημάρχου) τείνουν να δηλώσουν καθαρώς γυναικεία επαγγελματικά ονόματα (*γιατρίνα* = η γιατρός, *δημαρχίνα* = η δήμαρχος), έστω και σε λιγότερο τυπική μορφή λόγου (*η γιατρός, η δήμαρχος* θεωρούνται πιο «τυπικές» χρήσεις) → *άνδρας*

γυναίκειος, -εια, -ειο ▸ γυναικείος
γυναικήσιος, -ια, -ιο [μεσον] γυναικείος (βλ.λ.)
γυναικίστικος, -η, -ο (μειωτ) αυτός που θεωρείται ότι αρμόζει σε αναξιοπρεπή γυναίκα: ~ *καβγάς*
γυναικο- κ. **γυναικό-** κ. **γυναικ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με γυναίκα: *γυναικο-κρατία, γυναικο-παρέα, γυναικό-κοσμος, γυναικ-άδερφος* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με το αναπαραγωγικό σύστημα τής γυναίκας· *γυναικο-λόγος* **3.** (α) (μειωτ) ότι μία ενέργεια ή συμπεριφορά είναι θηλυπρεπής, ταιριάζει σε γυναίκα: *γυναικο-φέρνω, γυναικο-πρεπής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *γυναικο-κρατία*, μτγν. *γυναικο-μανής*), που προέρχεται από το ουσ *γυνή, -αικός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ γαλλ. gynéco-logie)].
γυναικοδουλειά (η) **1.** (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκούπισμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλειές* • **2.** ερωτική περιπέτεια με γυναίκα· *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση* ΣΥΝ τσιλημπούρδισμα, γκομενοδουλειά.
γυναικοθήρας (ο) [1868] {γυναικοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που προσπαθεί να κατακτά γυναίκες ΣΥΝ γυναικάς, κορτάκιας, καζανόβας, δονζουάν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].
γυναικοκαβγάς (ο) {γυναικοκαβγάδες} καβγάς μεταξύ γυναικών.
γυναικοκατακτητής (ο) πρόσωπο που κατακτά γυναίκες· *στα νιάτα του υπήρξε μεγάλος ~* ΣΥΝ γόης, εραστής, δονζουάν, καζανόβας.
γυναικόκοσμος (ο) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** πλήθος γυναικών **2.** το σύνολο των γυναικών, ο γυναικείος πληθυσμός τής Γης
γυναικοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** η κυριαρχία τού γυναικείου φύλου σε συγκεκριμένο τομέα: *στα φιλολογικά τμήματα υπάρχει ~* ΑΝΤ ανδροκρατία **2.** το έθιμο, κατά το οποίο τον κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική ζωή μιας περιοχής αναλαμβάνουν για σύντομο χρονικό διάστημα οι γυναίκες: *κατά το έθιμο τής ~ σε περιοχές τής Β. Ελλάδας μία φορά τον χρόνο οι γυναίκες αναλαμβάνουν την εξουσία και οι άνδρες κάνουν τις δουλειές των γυναικών.*
γυναικοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {γυναικοκρατείσαι... | γυναικοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από γυναίκες (συνήθ. για την αριθμητική υπεροχή των γυναικών σε έναν χώρο): *η Φιλοσοφική Σχολή γυναικοκρατείται* ΑΝΤ ανδροκρατούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
γυναικολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις νόσους και τις ανεπάρκειες τού γυναικείου γεννητικού συστήματος — **γυναικολόγος** (ο/η) [1880]. **γυναικολογικός**, -ή, -ό [1861]. **γυναικολογικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gynécologie]
γυναικολόι (το) {χωρ γεν. κ. πληθ } πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ γυναικομάνι.
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *-λόι* < *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»]
γυναικομάνι (το) {χωρ. γεν κ πληθ.} (καθημ) πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ γυναικολόι
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *-μάνι* < λατ. manus «πλήθος»].
γυναικομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική μανία για γυναίκες. — **γυναικομανής** (ο).
γυναικομαστία (η) ΙΑΤΡ η αύξηση τού μεγέθους των μαστών στον άνδρα, η οποία οφείλεται σε έλλειψη ορμονικής ισορροπίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ gynecomastia].
γυναικόμορφος, -η, -ο [μτγν] αυτός που έχει τη μορφή γυναίκας.
γυναικόπαιδα (τα) [μεσν.] {γυναικοπαίδων} οι γυναίκες και τα παιδιά (συνήθ. λέγεται σε πολεμικές περιόδους για τον βασικό κορμό τού άμαχου πληθυσμού).
γυναικοπαρέα (η) {δύσχρ. γυναικοπαρεών} παρέα που αποτελείται μόνο από γυναίκες ΑΝΤ. αντροπαρέα.
γυναικοπρεπής, -ής, -ές [μτγν.] {γυναικοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θηλυπρεπής (βλ.λ): ~ *συμπεριφορά / ύφος* ΑΝΤ ανδροπρεπής, αρρενοπρεπής — **γυναικοπρεπώς** επίρρ., **γυναικοπρέπεια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
γυναικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** (χαϊδευτ) η σύζυγος: *πήρα τη ~ μου και πήγαμε διακοπές* **2.** (μειωτ.) γυναίκα χαμηλού επιπέδου, ανάξια λόγου **3.** η απλοϊκή γυναίκα (συνήθ χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση ή πολλές γνώσεις) • **4.** (μειωτ ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που δείχνει δειλία ή έχει γυναικεία φερσίματα: *Τέτοιες ~ θα πολεμήσουν; Αυτοί φοβούνται και τη σκιά τους!* ΣΥΝ δειλός, άνανδρος.
γυναικουλίστικος, -η, -ο (καθημ -μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζει γυναίκα αναξιοπρεπή, που δεν σέβεται τη θέση της
γυναικοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (μειωτ για άνδρα) παρουσιάζω συμπεριφορά που αρμόζει σε γυναίκα — **γυναικοφέρσιμο** (το).
γυναικοφοβία (η) {χωρ. πληθ } ο φόβος για το γυναικείο φύλο.
γυναικωνίτης(ο) {γυναικωνιτών} το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο κάθονται οι γυναίκες.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γυναικωνίτις (ή)* < αρχ. *γυναικών (ό)* < *γυνή*]
γυναικωτός (ο) [μεσν] (μειωτ) θηλυπρεπής, αυτός που έχει γυναικείους τρόπους ή υιοθετεί γυναικεία φερσίματα και εμφάνιση ΣΥΝ θηλυπρεπής, γυναικοπρεπής
γυναιξί → γυνή
γύναιο (το) {χωρ. γεν πληθ.} (λόγ.-υβριστ) η διεφθαρμένη ή χαμηλού επιπέδου γυναίκα ΣΥΝ παλιογυναίκα, βρομοθήλυκο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύναιον*, ουδ. τού επιθ *γύναιος* < *γυνή* + *-ιος*].
γυνή (η) {γυναικ-ός, -α | -ες, -ών} (λόγ) η γυναίκα κυρ στις ΦΡ (α) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** (*πῦρ γυνὴ καὶ θάλασσα, δυνατὰ τρία·* Αίσωπος) για να δειχθεί ότι η γυναίκα ανήκει στα τρία μεγαλύτερα κακά τού κόσμου (β) ***η δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα*** (*ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα*. Κ.Δ *Εφεσ* 5, 33) η σύζυγος να δείχνει σεβασμό προς τον σύζυγό της (χαρακτηριστική φράση από το μυστήριο τού γάμου) (γ) ***συν γυναιξί και τέκνοις*** (*σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις*, Κ.Δ. *Πράξ*. 21, 5) λέγεται για τον άνδρα που παρευρίσκεται κάπου με ολόκληρη την οικογένειά του: *αφίχθη ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ *γυναίκα*].
γυπαετός (ο) μεγάλο αρπακτικό πτηνό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gypaète]
γύπας (ο) {γυπών} αρπακτικό μεγαλόσωμο πτηνό, με μακρουλό σχετικά κεφάλι, κυρτό και μακρύ λαιμό (γυμνό από φτερά), ράμφος κοφτερό και γαμψό, δάχτυλα με μαλακά και γαμψά νύχια, μεγάλες και πλατιές φτερούγες· τρέφεται με πτώματα και αποσυντεθειμένες τροφές ΣΥΝ (λαϊκ.) όρνιο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύψ, γυπός*, αβεβ ετύμου, ίσως συνδ με θ. *γυ-*, από όπου και αρχ. *γύη* «καμπύλη», εξαιτίας τού ράμφους τού πτηνού].
γύρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κυκλική συνήθ. πορεία από ένα σημείο σε άλλο: *κάνε μια ~ και ξαναέλα σε λίγο* ΣΥΝ βόλτα· ΦΡ ***βγαίνω στη γύρα*** περιφέρομαι (συνήθ ζητιανεύοντας): *η φτώχια τον ανάγκασε να βγει στη γύρα* **2.** η περιστροφή ή η κυκλική κίνηση στον χορό *έφερε / έκανε δυο ~ στην πίστα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γυρίζω* (υποχωρητ.)]
γυρεοθήκη (η) {γυρεοθηκών} ΒΟΤ. η θήκη τής γύρης των σπερματόφυτων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γῦρις, -εως* + *θήκη*].
γυρεύω ρ μετβ. κ. αμετβ {γύρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναζητώ (κάποιον): *τον γύρευα όλη την ημέρα* ΣΥΝ ψάχνω ΦΡ. (α) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** βλ λ. *άχυρο* (β) ***γύρευε τι θέλει πάλι*** για ενοχλητικό πρόσωπο που μας ζητάει συνεχώς κάτι (γ) ***τι τα θες, τι τα γυρεύεις!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει νόημα να συζητεί ή να ασχολείται κανείς με ένα θέμα (δ) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ *γη* (ε) ***τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** βλ λ. *αλεπού* (στ) ***τι γυρεύει (κάποιος) (κάπου);*** ερώτημα με το οποίο ο ομιλητής δηλώνει ότι κακώς κάποιος βρίσκεται ή δραστηριοποιείται κάπου **2.** επιδιώκω (κάτι), αποβλέπω: *γύρευε ν' αλλάξει τον κόσμο* ‖ *~ το δίκιο μου* ΣΥΝ σκοπεύω, επιδιώκω· ΦΡ ***πάω γυρεύοντας*** συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που εκλαμβάνεται ως προκλητικός ώστε να επιδιώκω να πάθω αυτό που θα μου συμβεί. *πάει γυρεύοντας να φάει ξύλο* ‖ *γι' αυτό που έπαθε πήγαινε γυρεύοντας* (ενν. να το πάθει) ♦ **3.** (αμετβ) ψάχνω ή διερωτώμαι (για κάτι)· ΦΡ ***τρέχα γύρευε (και Νικολό καρτέρει)*** για περιπτώσεις

στις οποίες θεωρούμε ότι είναι μάταιο πλέον να αναζητήσει κανείς κάτι, για οριστικά χαμένη υπόθεση ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκει κανείς άκρη. *έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, ~· δεν βγάζεις άκρη'* || (κ μετβ. + να) *το θέμα ήταν να μη γίνει το λάθος· τώρα, ~ να βρεις ποιος φταίει'* — **γύρεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «τριγυρνώ ψάχνοντας», < *γῦρος*]

γύρη (η) {χωρ. πληθ.} οι κόκκοι των λουλουδιών για τη γονιμοποίηση: *αλλεργία από τη ~ των λουλουδιών.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γῦρις, -εως*, αρχική σημ. «η άχνη από το αλεύρι», αβεβ ετύμου. ίσως συνδ. με το ουσ *γῦρος* «στρογγυλός». επειδή έπρεπε να γυρίζουν τον μύλο, για να αλεστεί το σιτάρι και να πάρουν το αλεύρι]

γυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρισ-α. -τηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ (κάτι) κυκλικά, περιστροφικά· ~ *το κλειδί στην πόρτα / τον διακόπτη / τη ρόδα* **2.** στρέφω (κάτι) προς ορισμένη κατεύθυνση σε σχέση με σταθερό σημείο: *γύρισε το όπλο προς το μέρος μου* **3.** (για ρολόι) ρυθμίζω στρέφοντας τους δείκτες: ~ *το ρολόι μπροστά / μια ώρα πίσω* **4.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη, μεταπείθω: *του γύρισε τα μυαλά·* ΦΡ (α) ***γυρίζω φύλλο / σελίδα*** μεταβάλλω φρονήματα, αλλάζω γνώμη ή συμπεριφορά: *έλεγε πως θα με παντρευτεί. αλλά τώρα το γύρισε το φύλλο* || *μη συνεχίσεις να μ' ενοχλείς. γιατί θα το γυρίσω το φύλλο!* || *σ' αυτές τις εκλογές θα γυρίσουμε σελίδα* (β) ***γυρίζω την πλάτη*** βλ. λ *πλάτη* (γ) ***γυρίζω (κάτι) στο αστείο / στο σοβαρό*** αλλάζω την τροπή συζήτησης προς το αστείο / προς το σοβαρό: *μόλις κατάλαβε ότι με πείραξε αυτό που είπε, το γύρισε στο αστείο* (δ) ***τα γυρίζω*** αθετώ τις υποσχέσεις που έχω δώσει ή ερμηνεύω αντίθετα το περιεχόμενο των λόγων μου: *μέχρι χθες άλλα μου έλεγες, σήμερα μου τα γυρίζεις* (ε) ***γυρίζω το κεφάλι (κάποιου)*** αλλάζω τις ιδέες (κάποιου). τον μεταπείθω: *είναι πολύ ισχυρογνώμων· δεν του γυρίζεις το κεφάλι με τίποτα!* **5.** (μτφ.) αλλάζω: ~ *κανάλι στην τηλεόραση* **6.** (οικ) περιφέρω. ξεναγώ (κάποιον) σε διάφορα μέρη ή χώρους· *τον γύρισε σε όλα τα αξιοθέατα τού νησιού του* || *θα σε γυρίσω σε όλα τα μπαρ τής παραλίας* **7.** (ειδικότ. για τόπους) επισκέπτομαι ταξιδεύοντας: *έχει γυρίσει όλο τον κόσμο* || *γύρισα χώρες και χώρες* **8.** διασχίζω (τόπο) ως τουρίστας ή για επαγγελματικούς λόγους: *έχει γυρίσει όλη την Ελλάδα με το αυτοκίνητο* || *γύρισα την πόλη με τα πόδια* **9.** (α) αναποδογυρίζω (κάτι), φέρνω το πάνω κάτω ή αντιστρόφως, το μέσα έξω. ~ *το παλτό ανάποδα* || ~ *το μέσα έξω στο παντελόνι* (β) (μτφ.) ανατρέπω μια κατά σταση, το εις βάρος μου αποτέλεσμα· *οι δύο αλλαγές τού προπονητή γύρισαν το παιχνίδι και μας χάρισαν τη νίκη* **10.** (για αρδευτικά νερά) εκτρέπω, παροχετεύω **11.** επιστρέφω (κάτι που έχω δανειστεί ή έχω λάβει): *μου γύρισε τα χρήματα που του είχα δώσει* || ~ *τον αρραβώνα* (επιστρέφω το δαχτυλίδι τού αρραβώνα, διαλύω τον αρραβώνα) || ~ *συναλλαγματική* (οπισθογραφώ συναλλαγματική) **12.** (για σελίδες) αλλάζω. πηγαίνω στην επόμενη **13.** (στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στο βίντεο) εγγράφω (τις σκηνές ενός έργου) σε φιλμ: ~ *ταινία / σκηνές ενός έργου* ΣΥΝ κινηματογραφώ ♦ (αμετβ.) **14.** κινούμαι κυκλικά. περιστροφικά: *η Γη είναι σφαίρα και γυρίζει* || (μτφ.) *ήπια πολύ κρασί και τώρα το κεφάλι μου γυρίζει / γυρίζει ο κόσμος γύρω μου* ΣΥΝ περιστρέφομαι ΦΡ ***γυρίζω σαν (τη) σβούρα*** για τους υπερβολικά δραστήριους, πολυάσχολους ή υπερκινητικούς ανθρώπους: *όλη μέρα γυρίζει σαν τη σβούρα· δεν ξεκουράζεται στιγμή* **15.** στρέφομαι προς ορισμένη κατεύθυνση· *γύρισε αμέσως μόλις τον φώναξα* || *για γύρνα να σε δω'* **16.** περιφέρομαι. τριγυρνώ (κάπου): *όλη τη νύχτα γύριζε στα μπαρ* || *πού γυρνάει και δεν μαζεύεται στο σπίτι.* **17.** επιστρέφω στο σημείο ή την κατάσταση από όπου ξεκίνησα ~ *στο σπίτι / στην πατρίδα / στη δουλειά μου* ΦΡ (α) (μτφ) ***όταν εσύ πήγαινες, εγώ γύριζα*** έχω περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες από εσένα ή έχω προηγηθεί στην εκτέλεση μιας εργασίας, μιας δραστηριότητας (γενικά) για πράγματα που ξέρουμε καλύτερα από άλλον είτε λόγω μεγαλύτερης ηλικίας είτε λόγω μεγαλύτερης εμπειρίας *Εσύ θα μου πεις τι θα κάνουμε, ~!* (β) ***να πας και να μη γυρίσεις!*** (ως κατάρα) για ανεπιθύμητο ή ενοχλητικό πρόσωπο **18.** (μτφ) αλλάζω γνώμη ή γενικότ ιδέες: *είναι φανατικός, δεν γυρίζει με τίποτα* || *γύρισε ο κόσμος και έριξε αλλού την ψήφο του* (δηλ μεταστράφηκαν οι ψηφοφόροι) ΣΥΝ μεταστρέφομαι **19.** (μτφ) μεταβάλλομαι: *γύρισαν τα πράγματα* (άλλαξε η πολιτική κατάσταση)· ΦΡ. ***γυρίζει ο τροχός*** μεταβάλλεται η κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων: *~ κι έρχονται τα πάνω κάτω.* Επίσης **γυρνώ** (κ. -άω) [μεσν.] {-άς. } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εργαστικός, υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *γῦρος* Στη σημ. «κινηματογραφώ» η λ. αποδίδει το γαλλ tourner. Το μεσν. *γυρνῶ* από τον αόρ. *(ἐ)γύρισα* κατά το σχήμα *ἐκέρασα – κερνῶ, ἐπέρασα περνῶ*].

γυρίνος (ο) το νεογνό βατράχι που δεν έχει ακόμη πόδια.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γύρινος / γυρῖνος < γυρός* «στρογγυλός» (βλ λ *γῦρος*)].

γύρισμα (το) {γυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιστροφή αντικειμένου γύρω από τον άξονά του: ~ *τροχού / μηχανής* **2.** η στροφή προς ορισμένη κατεύθυνση: *το ~ τού όπλου προς τα δεξιά* **3.** το σημείο στο οποίο στρίβει κανείς. η στροφή: *το ~ τού δρόμου* **4.** η επιστροφή σε τόπο: *το ~ στο χωριό* **5.** η επιστροφή ποσού: *το ~ των χρημάτων που χρωστούσε* **6.** η μεταβίβαση προς τα πίσω: *το ~ τής μπάλας στον τερματοφύλακα* **7.** το στρίφωμα των ρούχων ~ *παντελονιού* **8.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η διαδικασία εγγραφής των σκηνών ενός έργου σε φιλμ *δοκιμαστικό ~* || (στον πληθ) *εσωτερικά / εξωτερικά ~* (σε στούντιο / σε φυσικό περιβάλλον) **9.** οι αλλαγές στις κλίμακες στα τραγούδια: *δύσκολο τραγούδι, έχει πολλά ~* **10.** (συνήθ στον πληθ) η μεταβολή από μία κατάσταση σε άλλη: *τού χρόνου τα ~* || *έχει ο καιρός γυρίσματα'*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γυρίζω.* Η σημ. 8 αποδίδει το γαλλ tournage]

γυρισμός (ο) [μεσν.] **1.** η επιστροφή: *στον ~ από το χωριό θα σταματήσουμε για λίγο στα διόδια* || *στον ~ έμαθε τα δυσάρεστα νέα* **2.** η επάνοδος στην πατρίδα ο ~ *τού ξενιτεμένου* || *ταξίδι χωρίς ~* ΣΥΝ επιστροφή, (αρχαιοπρ) νόστος

γυριστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καμπυλωτό σχήμα: ~ *πόμολο / σίδερο* ΣΥΝ κυρτωμένος **2.** αυτός που έχει ελικοειδή σχηματισμό *ανέβηκαν στο επάνω πάτωμα από τις ~ σκάλες* ΣΥΝ. στριφτός **3.** ΑΘΛ (για βολή) αυτή που γίνεται με περιστροφή τού κορμού ή αλλαγή τής θέσης του: *ο παίκτης πραγματοποίησε ~ σουτ* **4.** αυτός που μπορεί να γυρίζει και από την αντίθετη πλευρά: *σακάκι με ~ γιακά* • ΦΡ (αργκό) ***την κάνω γυριστή σε κάποιον*** πληρώνω με το ίδιο νόμισμα, ανταποδίδω: *με εξαπάτησε άγρια, αλλά εγώ θα του την κάνω γυριστή'*

γυρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) γυναίκα που περνάει τον χρόνο της κάνοντας βόλτες ή επισκέψεις και συνήθ. παραμελεί τις υποχρεώσεις της. — (υποκ) **γυριστρούλα** (η).

γυρνώ ρ. → γυρίζω

γυροβολιά (η) η περιστροφική κίνηση (κάποιου)
[ΕΤΥΜ < μεσν *γυροβολῶ < γῦρος + -βολῶ < βάλλω*].

γύροθε επίρρ (διαλεκτ) από γύρω. ολόγυρα, πέριξ
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *γυρόθεν < γῦρος + -θεν*, επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

γυρολόγος (ο) ο πλανόδιος μικροπωλητής ΣΥΝ πραματευτής.
[ΕΤΥΜ < *γύρος + -λόγος < λέγω* «συλλέγω. συγκεντρώνω»].

γύρος (ο) **1.** η περιφέρεια. η περίμετρος ενός πράγματος: *ο ~ τού λιμανιού / τού χωραφιού* **2.** (κατ' επέκτ) κάθε αντικείμενο κυκλοτερές, που περιβάλλει (κάτι) ~ *βαρελιού* (η στεφάνη που συγκρατεί τις βαρελοσανίδες) / *φουστανιού* (το κέντημα που είναι ραμμένο σε όλη την έκταση τής περιφέρειας φουστανιού, το στρίφωμα γενικώς) / *καπέλου* (η κυκλική προεξοχή τού καπέλου) **3.** η κυκλική / περιστροφική κίνηση (γύρω από έναν άξονα): ~ *τού λεπτοδείκτη* **4.** η περιοδεία, το ταξίδι ή η βόλτα στα βασικότερα σημεία ενός χώρου: *δεκαήμερος ~ τής Ελλάδας* || *ο ~ τού κόσμου·* ΦΡ (μτφ) ***κάνω τον γύρο (π.χ. τού κόσμου)*** ακούγομαι, γράφομαι ή εμφανίζομαι παντού: *η είδηση τού θανάτου της έκανε τον γύρο τού κόσμου* || *«ο γάμος τους έγινε πρωτοσέλιδο κι έκανε τον γύρο των λαϊκών εφημερίδων ανά τον κόσμο»* (εφημ) **5.** (ειδικότ) το αθλητικό αγώνισμα που περιλαμβάνει την κάλυψη μιας απόστασης και την επιστροφή στην αφετηρία: *ποδηλατικός ~ τής Ιταλίας* **6.** καθεμιά από τις φάσεις μιας διαδικασίας, διοργάνωσης ή το τμήμα αθλητικού αγώνα: *ο δεύτερος ~ των εκλογών* || *νέος ~ συνομιλιών / διαπραγματεύσεων / διαβουλεύσεων* || *βγήκε νοκάουτ στον πρώτο ~* || *το πρωτάθλημα θα διεξαχθεί σε δύο ~* • **7.** χοιρινό κρέας που ψήνεται τοποθετημένο σε μεγάλες επάλληλες φέτες περασμένες σε κατακόρυφο μεταλλικό άξονα, ο οποίος περιστρέφεται μπροστά από μια εστία, και το οποίο σερβίρεται κομμένο σε μικρά κομμάτια: ~ *με πίτα / σκέτος* || *μια μερίδα ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γῦρος*, παράλλ. τ τού αρχ. *γυρός* «στρογγυλός» < θ. *γυ-*, από όπου και αρχ. *γύ-η* «καμπύλη». που συνδ. με αρμ kor «καμπύλος, κεκαμμένος», γερμ. kauern «κάθομαι οκλαδόν», ίσως και με λατ vola «κλείδωση» (< *g^welā) Ομόρρ *ἐγ-γύη*, πιθ και *γῦ-ρις (-η), γυλιός* κ.ά.]

γυροσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το γυροσκόπιο (βλ.λ.): ~ *πυξίδα* (που λειτουργεί με γυροσκόπιο και δείχνει τον αληθή βορρά)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gyroscopique].

γυροσκόπιο (το) [1853] {γυροσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ συσκευή που αποτελείται από έναν τροχό ο οποίος περιστρέφεται γρήγορα μέσα σε ένα πλαίσιο με τρόπο που να διατηρεί τον προσανατολισμό του ακόμη και όταν μεταβάλλεται η κλίση τού πλαισίου του· χρησιμοποιείται σε αεροπλάνα, πλοία κ α. για να διατηρεί σταθερή τη διεύθυνσή τους.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gyroscope, συσκευή που εφευρέθηκε από τον Γάλλο φυσικό L Foucault το 1852, προκειμένου να αποδείξει την ημερήσια περιστροφή τής Γης].

γυροφέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ {γυρόφερα} ♦ **1.** (αμετβ.) περιπλανώμαι ασκόπως· *γυρόφερνε από 'δώ κι από 'κεί* ♦ **2.** (μετβ) προσεγγίζω (κάποιον) με ύπουλους και ιδιοτελείς σκοπούς *γυρόφερνε τον θείο του για την κληρονομιά* **3.** (μτφ) *(κάτι με γυροφέρνει)* αισθάνομαι ότι θα πάθω κάτι, αισθάνομαι κάποια συμπτώματα: *με ~ γρίπη.*

γυροφούστανο (το) (λαϊκ) η περιφέρεια τής γυναικείας φούστας. ο γύρος τού φουστανιού ΣΥΝ ποδόγυρος.

γυρτός, -ή, -ό ▸ γειρτός

γύρω (ορθότ. *γύρο*) επίρρ. **1.** κατά κυκλική διάταξη, περιφερειακά: *κάθονταν όλοι ~ απ' το κασετόφωνο και άκουγαν μουσική* || *υπάρχουν ~ μας πολλοί εχθροί* (στο ευρύτερο περιβάλλον)· ΦΡ (α) ***τα γύρω*** τα προάστια μιας πόλης ή τα περίχωρα μιας περιοχής (β) ***έχω γύρω μου*** περιβάλλομαι από, διαθέτω: ~ *ανθρώπους ικανούς και φιλότιμους* ΣΥΝ *περιστοιχίζομαι* (γ) ***γύρω-γύρω*** απέξω-απέξω, όχι επί τής ουσίας: *του το 'φερε ~, για να μην τον πικράνει* (δ) ***γύρω-γύρω όλοι*** παιδικό παιχνίδι **2.** (+από) σχετικά με: ~ *από το θέμα που συζητούσαμε, τι αποφάσεις πήρατε,* **3.** (για χρονικό σημείο ή ποσοτικό μέγεθος) περίπου. κατά προσέγγιση· *θα επιστρέψω ~ στις τρεις το μεσημέρι* || *θα ήθελα ~ στο ένα κιλό φέτα* ΣΥΝ πάνω-κάτω
[ΕΤΥΜ μεσν (λ χ. *ὦ φίλτατε, κατέρχου γῦρο-γῦρο.* Παΐσιος. *Ἱστ Σινᾶ* 1710), από την αιτ. *τὸν γῦρο* τού μτγν. *γῦρος*. Η γρ. με *-ω* κατ' αναλογίαν προς τα *μέσω. λόγω* κ τ.ό.]

γύρωθε επίρρ. → γύροθε

Γ.Υ.Σ. (η) Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

Γυφτάκι (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ.) **1.** ο μικρός Γύφτος **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός μελαχρινού και βρόμικου παιδιού. Επίσης **Γυφτάκος** (ο).

γυφταρειό (το) (λαϊκ.) **1.** χώρος όπου ζουν Γύφτοι **2.** (μτφ -μειωτ) ο

χώρος στον οποίο επικρατεί μεγάλη ακαταστασία και βρομιά.
[ΕΤΥΜ < *γύφτος* + παραγ. επίθημα *-αρειό*. πβ. κ. *αλητ-αρειό*. *παππαδ-αρειό*]

γυφτιά (η) (λαϊκ) **1.** (περιληπτ. με κεφ.) το σύνολο των Γύφτων *μαζεύτηκε όλη η ~* (μειωτ) **2.** απρέπεια. συμπεριφορά που δεν ταιριάζει σε άτομα που ζουν σε εξελιγμένη κοινωνία (ειδικότ) η απουσία αξιοπρέπειας ή κοινωνικής διακριτικότητας ΣΥΝ μικροπρέπεια **3.** η έλλειψη τάξεως και καθαριότητας ΣΥΝ ακαταστασία, ρυπαρότητα **4.** (μτφ) πράξη που φανερώνει υπερβολική τσιγγουνιά ΣΥΝ φιλαργυρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πρωτιά*.

γύφτικος, -η, -ο **1.** (λαϊκ -μειωτ) αυτός που σχετίζεται με Γύφτο ή προέρχεται από αυτόν· *~ τσαντίρι* ΦΡ ***καμαρώνω σαν (το) γύφτικο σκεπάρνι*** καυχώμαι, καμαρώνω με τρόπο επιδεικτικό και γελοίο **2.** (μειωτ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακαταστασία, βρομιά και έλλειψη καλών τρόπων συμπεριφοράς **3.** ***γύφτικα*** (τα) η περιοχή που κατοικείται από Γύφτους· ΦΡ ***κάτι τρέχει στα γύφτικα*** για κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου *Με απειλεί ότι δεν θα μου ξαναμιλήσει' Σιγά. ~!* ΣΥΝ σιγά τ' αβγά - **γύφτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *αἰγύπτικος* < αρχ. *Αἴγυπτος*].

γυφτόκαρφο (το) (λαϊκ) χοντρό καρφί με κωνικό σώμα και τετράγωνο κεφάλι που χρησιμοποιείται στις ξύλινες στέγες

Γυφτόπουλο (το), **Γυφτοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) το παιδί τού Γύφτου και γενικότ μικρός Γύφτος ΣΥΝ Γυφτάκι, Τσιγγανόπουλο.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *γύφτος* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

Γύφτος (ο), **Γύφτισσα** (η) {Γυφτισσών} (λαϊκ.-μειωτ.) ο Τσιγγάνος και γενικότ κάθε μελαμψός νομάς. που ζει σε τσαντίρι, έξω από το πλαίσιο τής κοινωνικής οργάνωσης ΦΡ ***είδε / βρήκε ο Γύφτος τη γενιά του (κι αναγάλλιασε η καρδιά του)*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος χαίρεται πολύ, όταν συναντά κάποιον που του ταιριάζει ή του μοιάζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*, *Τσιγγάνος*, *τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *Αἰγύπτιος* (πβ αγγλ. gipsy < μέσ αγγλ. gypcian < Egyptian «Αιγύπτιος»). Η εξήγηση τής ετυμ. αυτής είναι ότι οι ίδιοι οι Γύφτοι υποστήριζαν κατά τον Μεσαίωνα ότι προέρχονται από μια χώρα που ονομαζόταν «μικρή Αίγυπτος», τής οποίας η ύπαρξη ουδέποτε επιβεβαιώθηκε Η σύγχρονη έρευνα απέδειξε ότι προέρχονται από την Ινδία και μετακινήθηκαν στην Ευρώπη μέσω τής Περσίας και τής Αρμενίας]

γύφτουλας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ -μειωτ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την αναξιοπρέπεια και την κακομοιριά του *Κοίτα τον ~' Οι άνθρωποι δεν έχουν να φάνε κι αυτός κάνει παζάρια μαζί τους για δυο δεκάρες παραπάνω'*
[ΕΤΥΜ < *γύφτος* + παραγ επίθημα *-ουλας*, πβ. κ. *δράκ-ουλας*]

γυφτοφάσουλα (τα) τα μαυρομάτικα φασόλια (βλ. λ *μαυρομάτικος*)

γυφτοχώρι (το) {γυφτοχωριού | -ιών} **1.** περιοχή που κατοικείται από Γύφτους **2.** (μτφ.) παραμελημένη ή φτωχική περιοχή. συνοικία.

γυψάδικο (το) (λαϊκ) το γυψοποιείο.

γυψαδόρος (ο) πρόσωπο που κατασκευάζει τα γύψινα. τις γύψινες διακοσμήσεις των σπιτιών.
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-δόρος* (βλ λ)].

γυψάς (ο) {γυψάδες} (λαϊκ) **1.** πωλητής γύψινων αντικειμένων **2.** ο γυψαδόρος (βλ λ)

γύψινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από γύψο: *~ διακόσμηση* **2.** ***γύψινα*** (τα) το σύνολο των γύψινων κατασκευών σε ένα σπίτι

γυψοειδής, -ής, -ές [μεσν] {γυψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γύψο.

γυψοκάμινος (η) [1883] {γυψοκαμίν-ου | -ων, -ους} ο φούρνος μέσα στον οποίο κατασκευάζεται γύψος

γυψόκολλα (η) {χωρ. γεν πληθ } μείγμα από γύψο και κολλητική ύλη που χρησιμεύει στη συγκόλληση γυαλιού και μετάλλων.

γυψοκονία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ο γύψος σε κατάσταση σκόνης, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο χτίσιμο μαζί με άλλα δομικά υλικά (τσιμέντο κ.ά.). Επίσης **γυψοκονίαμα** (το)
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-κονία* < *κόνις* «σκόνη»].

γυψομάρμαρο (το) {γυψομαρμάρ-ου | -ων} **1.** ο στόκος (βλ.λ.) **2.** το μάρμαρο που κατασκευάζεται από στόκο

γυψοποιία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η κατασκευή γύψου **2.** το εργαστήριο κατασκευής γύψου και γύψινων ειδών Επίσης **γυψοποιείο** (το) [1897] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-ποιία* < *ποιώ*]

γύψος (ο) **1.** ορυκτό ένυδρο θειικό ασβέστιο σε στερεή μορφή ή σκόνη, που χρησιμοποιείται στην αγαλματοποιία. την αγγειοπλαστική, τη διακοσμητική, την ιατρική κ α. **2.** (συνεκδ.) ο ιατρικός νάρθηκας που έχει κατασκευαστεί από την παραπάνω ύλη: *έβαλαν το σπασμένο χέρι του στον ~* **3.** (μτφ) η κατάργηση τής δημοκρατίας από ολοκληρωτικό καθεστώς *για εφτά χρόνια βρισκόταν η Ελλάδα στον ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύψος (ή)* < αραμ gassā (πβ. εβρ gir)]

γυψοσανίδα (η) βιομηχανικό προϊόν. επίπεδο ορθογώνιο δομικό στοιχείο που έχει ως βάση τον γύψο και επένδυση από ειδικό χαρτί για μεγαλύτερη αντοχή και καλύτερη επιφάνεια χρησιμοποιείται ευρέως για την κατασκευή ψευδοροφών, διαχωριστικών τοίχων, για κάλυψη κατασκευαστικών ατελειών και επενδύσεις τοίχων

γυψοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή εργασία με αντικείμενο την επεξεργασία τού γύψου.

γυψώνω ρ. μετβ [αρχ.] {γύψωσα} **1.** καλύπτω (κάτι) με γύψο: *~ την οροφή τού σπιτιού με διακοσμητικά σχέδια* **2.** τυλίγω με γύψινο επίδεσμο τραυματισμένο μέλος τού σώματος — **γύψωση** (η) [μτγν.] κ **γύψωμα** (το).

Γ.Χ.Κ. (το) Γενικό Χημείο τού Κράτους

γωβιός (ο) ‣ κωβιός

γωνία κ **γωνιά** (σημ. 6, 8, 9) (η) {γωνι-ών} **1.** (α) το διάστημα που προκύπτει μεταξύ δύο τεμνομένων ευθειών και μετριέται σε μοίρες. *η ορθή ~ έχει 90 μοίρες* || *οξεία / αμβλεία ~* (β) ΜΑΘ ***συμπλήρωμα γωνίας*** βλ λ *συμπλήρωμα* **2.** το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο επιφάνειες και η εξοχή που σχηματίζεται *χτύπησε στη ~ τού τραπεζιού* ΦΡ (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*** βλ. λ *ράβδος* **3.** το σημείο στο οποίο τέμνονται δύο δρόμοι: *τον περίμενε στη ~* || *Πατησίων και Σολωμού ~*· ΦΡ (α) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη γωνία*** θέτω στο περιθώριο, κάνω στην άκρη. καθιστώ ανενεργό ή άχρηστο (κάτι/κάποιον): *τον έβαλαν στη γωνία και ανέλαβαν οι ίδιοι όλες τις εξουσίες* ΣΥΝ βάζω στην άκρη / στη μπάντα (β) (αργκό) ***πήγαινε στη γωνία να δεις αν έρχομαι*** ως απάντηση σε κάποιον που παριστάνει τον έξυπνο ή μας λέει πράγματα που νομίζει ότι εμείς αγνοούμε **4.** (συνεκδ ως επίθ) ο γωνιακός. αυτός που βρίσκεται στη συμβολή. στη γωνία δύο δρόμων· *αγόρασε μαγαζί ~, πολλά λεφτά δηλαδή* (επειδή τα γωνιακά καταστήματα έχουν μεγάλη αξία) **5.** η θέση από την οποία βλέπει κανείς (κάτι) και (κυρ. μτφ) η τοποθέτηση, το πρίσμα μέσα από το οποίο κρίνει κανείς (κάτι): *είναι δύσκολο να υπάρξει μια αντικειμενική άποψη γι' αυτό το θέμα εξαρτάται από τη ~ από την οποία το βλέπει κανείς* ΦΡ ***οπτική γωνία*** η θέση από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα. ο προσωπικός τρόπος με τον οποίο συνηθίζει να κρίνει και να εκτιμά κανείς τις καταστάσεις. *από τη δική μου ~ δεν βλέπω να υπάρχει πρόβλημα* ΣΥΝ πρίσμα, θέση, άποψη **6.** (μόνον ο τ ***γωνιά***) το σπίτι, ο ιδιαίτερος προσωπικός χώρος. *θα βρούμε και μεις μια ~ να βολευτούμε*· ΦΡ (οικ) ***κάθομαι στη γωνιά μου*** δεν ανακατεύομαι, δεν ασχολούμαι. δεν αναμειγνύομαι σε υποθέσεις άλλων **7.** η άκρη ψωμιού ή γλυκού *του άρεσε να τρώει τη ~ τού ψωμιού* || (σκωπτ.) *η ουσία είναι μία και ο μπακλαβάς ~* **8.** το απομακρυσμένο τμήμα μιας περιοχής: *σε μια ~ τής Ελλάδας* • **9.** το τεχνικό εργαλείο που έχει σχήμα ορθής γωνίας — (υποκ) **γωνίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γον-F-ία* (με αντέκταση). ετεροιωμ βαθμ. τού Ι.Ε *genu- «γόνατα», πβ σανσκρ jānu, λατ genu, γαλλ. genou. αγγλ. knee, γερμ. Knie κ ά Ομόρρ αρχ. *γόνυ (γόνατο)* Η φρ. *οπτική γωνία* αποδίδει το γαλλ point de vue]

γωνιάζω ρ. μετβ. [μτγν] {γώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω το σχήμα γωνίας σε (κάτι), δημιουργώ γωνία: *γώνιασε το χωράφι, για να το χωρίσει σε οικόπεδα* **2.** (σπάν) τοποθετώ (κάτι) σε γωνιακή θέση· *γώνιασε τα έπιπλα που έπιαναν χώρο, για να καθίσουν άνετα* — **γώνιασμα** (το).

γωνιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ) γωνιακός (βλ.λ.).

γωνιακός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που βρίσκεται σε γωνία. *~ μαγαζί / σπίτι / διαμέρισμα*.

γώνιασμα (το) ‣ γωνιάζω

γωνιαστός, -ή, -ό αυτός που έχει γωνιαστεί (βλ λ *γωνιάζω*)

-γωνικός, -ή, -ό ‣ -γωνος

γωνιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γωνιοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει σχήμα γωνίας

γωνιοκόρυφος, -η, -ο **1.** αυτός που καταλήγει σε γωνιώδη κορυφή **2.** αυτός που έχει σχήμα γωνίας ως κορυφή.

γωνιόλιθος (ο) [1889] {γωνιολίθ-ου | -ων, -ους} (λόγ) το αγκωνάρι (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cornerstone]

γωνιόμετρο (το) [1870] {γωνιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση γωνιών σε διάφορες επιστήμες (ανθρωπολογία, γεωδαισία κ α.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. goniomètre].

γωνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γωνιώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} αυτός που έχει ή σχηματίζει γωνίες *~ αγκύλη / σχήμα προσώπου*

γωνιωτός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε γωνία **2.** αυτός που έχει γωνιώδες σχήμα.

-γωνος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γωνιών: *πεντάγωνος πύργος* || *τετράγωνη πισίνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τρίγωνο / ένα πολύγωνο* Επίσης **-γωνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ χ *τρί-γωνος*, *τετρά-γωνος*). που προέρχεται από το ουσ *γωνία*].

γώπα κ (εσφαλμ.) **γόπα** (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** ψάρι με επίμηκες σώμα. που συναντάται στις εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται πολύ (ιδιαίτ. στη Μεσόγειο) για την εύγευστη σάρκα του • **2.** το τμήμα τού τσιγάρου που μένει ακάπνιστο: *ο λοχίας έβαλε τους στρατιώτες να μαζέψουν τις ~* ΣΥΝ αποτσίγαρο.
[ΕΤΥΜ < **βῶπα* < μτγν *βῶξ* < αρχ *βόαξ*, αγν ετύμου]

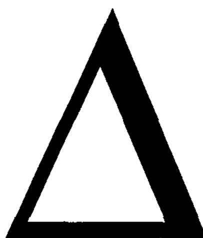

Δ, δ: δέλτα, το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όσο γνωρίζουμε από τη φωνολογία τής Αρχαίας Ελληνικής, το γράμμα *δ* αντιπροσώπευε ένα κλειστό οδοντικό σύμφωνο, το **-ντ-** (πβ. ξεν. d) και όχι το διαρκές οδοντικό σύμφωνο που προφέρουμε σήμερα. Η λ. **δῶρον**, λ.χ., προφερόταν ως /dôoron/ και όχι ως /δóro(n)/, όπως συνέβαινε και με την προφορά των *β* (ως *-μπ-*) και *γ* (ως *-γκ-*). Ωστόσο, ήδη στους χρόνους πριν από τον Χριστό, το *δ* άρχισε να προφέρεται ως διαρκές σύμφωνο με τη σημερινή προφορά. Στο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (αντίθετα με ό,τι ίσχυε για τα γράμματα *β* και *γ*) ιδιαίτερο συλλαβόγραμμα δήλωνε το *δ* και άλλο συλλαβόγραμμα τα *τ* και *θ* από κοινού (στο κυπριακό συλλαβάριο και τα τρία οδοντικά *τ* – *δ* *θ* δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα). Μορφικά, το τριγωνικού σχήματος Δ τής ελληνικής γραφής στο λατινικό λεγόμενο αλφάβητο (που είναι, στην πραγματικότητα, το δυτικό ελληνικό αλφάβητο τής Χαλκίδας) έλαβε τη μορφή τού D, με κύρτωση των δύο πλευρών τού τριγώνου. Τέλος, ως προς την ονομασία τού γράμματος, οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής συμφωνούν ότι προήλθε από το βορειοσημιτικό dālet (ή dāleth), που σήμαινε «θύρα». Από το d-, το πρώτο γράμμα τού dāleth, προήλθε ακροφωνικά ο συμφωνικός φθόγγος [d] (-ντ-).Ως προς την κατάληξη τού *δέλτα*, το *-α* (όπως στην περίπτωση των *άλφ-α, βήτ-α* και *γάμμ-α*) είναι κατάληξη που προστέθηκε στην Ελληνική, στην οποία οι λέξεις δεν μπορούσαν να λήγουν σε *-φ*, σε *-θ* κ.τ.ό.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο. γραφή*

Δ, δ δέλτα· το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ κ λ. *δέλτα, αριθμός*).

Δ. Δύση, δυτικά, δυτικός, -ή, -ό

Δ.Α. (ο) Δήμος Αθηναίων.

δα μόρ **1.** επιτατ σε κατάφαση ή άρνηση: *ναι ~!* || *όχι ~!* **2.** (ειδικότ) ***όχι δα*** λέγεται με ειρωνική, θαυμαστική ή ερωτηματική διάθεση: *–Δεν υπάρχει άνθρωπος που να αμφισβητήσει το ταλέντο της! –~!* **3.** ως επιτατικό υποκορισμού σε συνεκφορά με την αντων. *τόσος*: *ένας ανθρωπάκος τόσος ~ και να σας κάνει ό,τι θέλει!* **4.** ως μετριαστικό έντονης προσταγής ή βαριάς έκφρασης: *πήγαινε ~ εκεί που σου λέω* || *έλα ~, μην κάνεις έτσι!* **5.** ως προσδιοριστικό τόπου και χρόνου· *εδώ ~* || *τώρα ~*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *δή* (βεβαιωτ. μόριο), κατά τα επιρρ. σε *-α*].

Δαβίδ (ο) (παλαιότ. ορθ *Δαυίδ*) {άκλ.} **1.** ο δεύτερος (μετά τον Σαούλ) βασιλιάς τού Ισραήλ, συγγραφέας των περισσοτέρων από τους Ψαλμούς τής Π.Δ.· ΦΡ ***Δαβίδ και Γολιάθ*** για ζεύγος συνήθ. αντιπάλων, εκ των οποίων ο ένας είναι μικρόσωμος (Δαβίδ) και ο άλλος γιγαντόσωμος (Γολιάθ) ή ο ένας έχει περιορισμένες δυνάμεις και ο άλλος είναι πανίσχυρος **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Dawīd «αγαπητός»].

δάγκαμα (το) ‣ δάγκωμα

δαγκαματιά (η) ‣ δαγκωματιά

δαγκάνα (η) {δαγκανών} **1.** η λαβίδα των καρκινοειδών (αστακών, καβουριών), με την οποία συλλαμβάνουν την τροφή τους **2.** (μτφ.) η τανάλια, η τσιμπίδα: *ένα μηχάνημα με πελώριες ~* || (μτφ) *τον έπιασε η εφορία στις ~ της*.
[ΕΤΥΜ < *δαγκάνω*].

δαγκανιά (η) ‣ δαγκωνιά

δαγκανιάρης, -α, -ικο {δαγκανιάρηδες} αυτός που δαγκώνει συχνά: *~ γάτα / σκυλί*

δαγκάνω ρ ‣ δαγκώνω

δάγκειος (ο) [1894] {δαγκεί-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ μεταδοτική ασθένεια, κύρια συμπτώματα τής οποίας είναι ο υψηλός πυρετός και τα εξανθήματα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ dengue < σουαχίλι dinga, που παρασυσχετίστηκε προς το ισπ. dengue «ιδιοτροπία, σχολαστικότητα»].

δάγκωμα κ **δάγκαμα** (το) [μεσν.] {δαγκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να δαγκώνει κανείς (κάτι): *το ~ τού μήλου* **2.** (συνεκδ.) η δαγκωματιά (βλ.λ.)

δαγκωματιά [μεσν] κ (σπανιότ) **δαγκαματιά** (η) [μεσν.] το αποτύπωμα των δοντιών ή και το τραύμα που δημιουργούν αυτά, όταν δαγκώσει κανείς (κάτι/κάποιον): *είχε μια ~ στο πόδι από σκύλο* ΣΥΝ. δαγκωνιά.

δαγκωνιά κ. (σπανιότ.) **δαγκανιά** (η) η δαγκωματιά (βλ λ).

δαγκωνιάρης, -α, -ικο κ **δαγκανιάρης** αυτός που συνηθίζει να επιτίθεται και να δαγκώνει.

δαγκώνω κ. (σπανιότ.) **δαγκάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δάγκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω το στόμα και πιάνω δυνατά με τα δόντια κάτι, αποσπώντας συνήθ ένα κομμάτι του: *~ το μήλο / το καρπούζι / το κρέας* **2.** πληγώνω, τραυματίζω αρπάζοντας με τα δόντια ή μπήγοντάς τα στο δέρμα· *ένας σκύλος του δάγκωσε το πόδι* || *τον δάγκωσε ένα φίδι και πέθανε* ΦΡ (α) (οικ.) ***δαγκώνω τη λαμαρίνα*** ερωτεύομαι. *απ' ό,τι βλέπω, έχεις δαγκώσει για τα καλά τη λαμαρίνα* (β) ***δάγκωσε τη γλώσσα σου!*** μη λες πράγματα που απευχόμαστε να συμβούν: *- Λες να σκοτώθηκε; –~* **3.** δημιουργώ σημάδι στο δέρμα από παθιασμένο ερωτικό φιλί. *ποιος σε δάγκωσε στον λαιμό;* || *γύρισε σπίτι φιλημένη-δαγκωμένη* ♦ **4.** (αμετβ) είμαι επικίνδυνος: *πρόσεχέ τον, δαγκώνει* || (σε προειδοποιητικές πινακίδες σε σπίτια με σκύλο) *«Προσοχή! Ο σκύλος δαγκώνει»·* ΦΡ ***(μη φοβάσαι), δεν δαγκώνω!*** ως προτροπή σε κάποιον να ξεπεράσει τους δισταγμούς ή τις επιφυλάξεις του απέναντί μας: *έλα κοντά μου, ~!* **5.** (μεσοπαθ. ***δαγκώνομαι***) μαζεύομαι, αντιλαμβάνομαι σφάλμα, απρέπειά μου ή υπονοούμενο εναντίον μου: *μόλις αναφέρθηκα δήθεν τυχαία στις παράνομες δραστηριότητές του, δαγκώθηκε και δεν μίλησε.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *δακώνω* (η ηχηροποίηση τού *-κ-* υπό την επίδραση τού μτγν. *δαγκάνω*) < αρχ. *δάκος* «ζώο με επικίνδυνο δάγκωμα» < αόρ. β' *ἔ-δακ-ον* τού ρ. *δάκνω* < *dn̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε denk- «δαγκώνω», πβ. σανσκρ. dáśati «δαγκώνει», αγγλ. tough «σκληρός», γερμ Zange «λαβίδα» κ ά]

δαγκωτός, -ή, -ό αυτός που έγινε με δάγκωμα: *δαγκωτό φιλί*· ΦΡ ***ρίχνω δαγκωτό*** (ενν το ψηφοδέλτιο) ψηφίζω φανατικά συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο. — **δαγκωτά** επίρρ

δάδα (η) {σπάν. δαδών} **1.** δαυλός από εύφλεκτο ξύλο που χρησιμοποιείται για φωτισμό ΣΥΝ λαμπάδα, πυρσός **2.** (μτφ.) το μέσο εκπολιτισμού και διαφώτισης: *οι λόγιοι μετέφεραν από τη Δύση τη ~ τής ελευθερίας και τού γαλλικού Διαφωτισμού στην υπόδουλη Ελλάδα*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δᾴς, δᾳδός* < *δαίω* «καίω» < **δαί-ω* < **δαί-Fω* < **δάF-jω* < Ι.Ε *daw- «καίω», πβ. σανσκρ dunōti «καίει», λατ bellum «πόλεμος» (< duellum), ισπ. bélico «πολεμικός», γαλλ. rebeller (se) «επαναστατώ, εξεγείρομαι» (> αγγλ rebel) κ ά. Ομόρρ *δαυλός* (βλ λ.)].

δαδί (το) {δαδ-ιού | -ιών} το εύφλεκτο κομμάτι από δέντρο που έχει ρητίνη, το οποίο χρησιμεύει κυρίως ως προσάναμμα *άναψαν ~, για να βλέπουν μέσα στη νύχτα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δᾳδίον*, υποκ τού *δᾴς* / *δαΐς* «δάδα»].

δαδούχος (ο) [αρχ] πρόσωπο που κρατά (φέρει) δάδα ΣΥΝ λαμπαδοφόρος.

δαήμων, -ων, -ον {δαήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ -σπάν) αυτός που έχει γνώσεις και πείρα, ο ειδήμων *έμπειρος πολιτικός, ~ και ευγενής* ΣΥΝ επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ αδαής. — **δαημοσύνη** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *δαη-* (αόρ. *δαῆ-ναι*), παρεκτεταμένος τ. τού θ *δα-*, το οποίο απαντά στο ρ *δι-δά-σκω* (βλ λ)].

Δαίδαλος (ο) {Δαιδάλου} ΜΥΘΟΛ Αθηναίος γλύπτης και αρχιτέκτονας, απόγονος τού Ερεχθέα εξόριστος στην Κρήτη, φυλακισμένος τού Μίνωα κατασκεύασε τον Λαβύρινθο και τελικά δραπέτευσε με κέρινα φτερά που κατασκεύασε ο ίδιος για τον εαυτό του και τον γυιο του Ίκαρο.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν < επίθ *δαίδαλος* (βλ.λ.)].

δαίδαλος (ο) {δαιδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** περίπλοκη κατασκευή (διάδρομος, κτήριο κ ά.) που μοιάζει με λαβύρινθο **2.** (μτφ) η έλλειψη λύσης (διεξόδου) σε ένα πρόβλημα· *τελικά χάθηκε μέσα στους ~ των προβλημάτων, των μηχανορραφιών και τής γραφειοκρατίας*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «περίτεχνα δουλεμένος, κατάστικτος», αβεβ. ετύμου, πιθ < **δάλ-δαλ-ος* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού *-λ-*) < θ. **δαλ-* < *dl̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε *del- «σχίζω, κλαδεύω», πβ σανσκρ. dalam «κομμάτι», λατ dolare «πελεκίζω, κόβω», γαλλ. deuil «πένθος», ισπ. duelo, γαλλ. doloire «κλαδευτήρι» κ.ά]

δαιδαλώδης, -ης, -ες {δαιδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ) **1.** αυτός που έχει περίπλοκη κατασκευή. *~ κτήριο / διάδρομοι / δρομάκια* **2.** πολύπλοκος, πολυσύνθετος. *~ ζητήματα / θεωρίες* Επίσης **δαιδαλοειδής,** -ής, -ές [1889] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

δαίμονας (ο) {δαιμόνων} **1.** (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού· *τον πλάνεψε ο ~* ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς ΦΡ (α) ***έχει τον δαίμονα μέσα του*** (i) (εύσ) είναι δραστήριος, εφευρετικός, δημιουργικός (ii) (κακόσ.) φέρεται απρεπώς, με ασέβεια, εμφανίζει ροπή προς το κακό (β) ***ο δαίμονας / δαίμων τού τυπογραφείου / τής φωτοσύνθεσης*** ο δαίμονας που υποτίθεται ότι ευθύνεται για τα τυπογραφικά λάθη, τα οποία συχνά δημιουργούν παρεξηγήσεις: *ο ~ έκανε πάλι το θαύμα του, αντί τού ορθού «νίκη βλέπει ο υπουργός» γράφτηκε «δίκη βλέπει ο υπουργός»!* (γ) ***ο κακός δαίμονας (κάποιου)*** για αντίπαλο τον οποίο δεν

μπορεί να νικήσει κάποιος **2.** *δαίμονες* (οι) τα κακά πνεύματα, σε αντίθεση με τους αγγέλους ΦΡ (α) ***χορός δαιμόνων*** κατάσταση μεγάλου θορύβου, οχλοβοής και γενικού χάους ΣΥΝ πανζουρλισμός (β) ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** βλ. λ *απειλώ* **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παρενοχλεί ηθικά, που ωθεί στην αμαρτία. *ήταν ένας εικοσάχρονος ~ που κόλαζε ακόμη και άγιο* **4.** (μτφ) πρόσωπο που προκαλεί με τη συμπεριφορά του, που δημιουργεί προβλήματα ή προξενεί φόβο και ανησυχία *κάθε βράδυ οι ~ με τις μηχανές χαλούν τον κόσμο* ΣΥΝ ταραξίας ΑΝΤ άγγελος Επίσης (λόγ.) **δαίμων** {δαίμονος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος, έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δαίμων* < *δαί-ομαι* «μοιράζω, χωρίζω» < I.E. *dā(i)- «μοιράζω», πβ. σανσκρ dāti «μοιράζει, κόβει», γερμ. Zeit «χρόνος», αγγλ. time, tide «παλίρροια» κ ά. Ομόρρ. αρχ. *δατέομαι* «μοιράζομαι», *συνδαιτυμών (-όνας), παν-δαισία, εὐδαίμων, δῆμος* (βλ.λ) κ.ά Η ετυμ. φανερώνει ότι η λ. *δαίμων* δήλωνε αρχικώς τη θεότητα που «μοιράζει, κατανέμει» τη μοίρα Ως δαίμονες χαρακτηρίζονταν στην αρχαιότητα όλες οι θεότητες στις οποίες αποδιδόταν τιμή. Στην Κ Δ. η λ (ιδίως το υποκ. *δαιμόνιον*) περιορίστηκε στον χαρακτηρισμό των πονηρών πνευμάτων (εν αντιθέσει με τη λ. *ἄγγελος*), π χ Μάρκ. 1, 34· *καὶ ἐθεράπευσεν πολλοὺς* [.] *καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλεν καὶ οὐκ ἤφιεν λαλεῖν τὰ δαιμόνια..*]

δαιμονιακός, -ή, -ό [μτγν.] δαιμονικός (βλ.λ.).

δαιμονίζω ρ. μετβ [αρχ.] {δαιμόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) κάνω κάποιον να χάσει τον αυτοέλεγχό του, να παραφέρεται· *η συμπεριφορά του με δαιμόνισε* (β) (επιτατ) προκαλώ (κάποιον) με ερεθιστικά σχόλια, βάζω σε πειρασμό **2.** (μεσοπαθ. ***δαιμονίζομαι***) (α) καταλαμβάνομαι από το πνεύμα τού κακού, υφίσταμαι δαιμονοληψία ή σεληνιάζομαι (βλ.λ.) (β) θυμώνω, παραφέρομαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου **3.** (η μτχ. ***δαιμονισμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. — **δαιμόνισμα** (το).

δαιμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δαίμονα ΣΥΝ δαιμονιακός — **δαιμονικά** επίρρ.

δαιμόνιο (το) [αρχ] {δαιμονί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα άυλα πονηρά πνεύματα που θεωρούνται ότι εκπροσωπούν το κακό και επηρεάζουν αρνητικά την ανθρώπινη συμπεριφορά: *ο Χριστός απήλλασσε ανθρώπους από τα ~* **2.** (μτφ.) το άτακτο και ανυπάκουο παιδί: *δεν κάθεται καλά, το ~!* ΣΥΝ διαολάκι, ζιζάνιο, ταραξίας ● **3.** (μτφ) η ευφυΐα, η επιτηδειότητα που οδηγούν στην επιτυχία ή (ειρων.) σε επιτυχημένες παράνομες δραστηριότητες. *επιχειρηματικό / πολιτικό / αστυνομικό ~* || (ειρων.) *το ελληνικό ~ έκανε πάλι το θαύμα του συμπατριώτες μας είχαν βρει τον τρόπο να εξάγουν προϊόντα από άλλες χώρες και να εισπράττουν επιδοτήσεις γι' αυτά σαν ελληνικά* ΣΥΝ μεγαλοφυΐα, δεινότητα ● ΦΡ ***καινά δαιμόνια*** βλ. λ. *καινός*

δαιμονιόπληκτος, -η, -ο κ. **δαιμονόπληκτος** αυτός που έχει πληγεί, καταληφθεί από δαιμόνιο — **δαιμονιοπληξία** [μτγν.] κ. **δαιμονοπληξία** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν < *δαιμόνιον* + *-πληκτος* < *πλήττω*]

δαιμόνιος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει σχέση με τον διάβολο: *~ συμπαιγνία* ΣΥΝ σατανικός, διαβολικός, δαιμονικός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που δείχνει ξεχωριστή ικανότητα και εξυπνάδα σε ορισμένο τομέα: *ήταν ~ επιχειρηματίας / ντέτεκτιβ / δημοσιογράφος* - **δαιμονίως** επίρρ [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έξυπνος.*

δαιμόνισμα (το) → δαιμονίζω

δαιμονισμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που θεωρείται ότι κατέχεται από πονηρά πνεύματα (βλ. κ λ *δαιμονισμός*): *ο εξορκισμός μιας ~* **2.** (μτφ) πολύ έντονος και δυνατός: *~ θόρυβος* — **δαιμονισμένα** επίρρ.

δαιμονισμός (ο) [μτγν] η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς όταν δυνάμεις υπερφυσικές σχετιζόμενες με το πνεύμα τού κακού (δαιμόνια, πονηρά πνεύματα) θεωρούνται ότι ελέγχουν και κατευθύνουν τη βούληση και τις πράξεις του.

δαιμονιστής (ο), **δαιμονίστρια** (η) {δαιμονιστριών} πρόσωπο που λατρεύει τον Σατανά και τους δαίμονες ΣΥΝ σατανιστής. — **δαιμονιστικός,** -ή, -ό.

δαιμονιώδης, -ης, -ες [μτγν] {δαιμονιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δαιμονιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** (κυριολ) αυτός που μοιάζει με δαίμονα ή αρμόζει σε αυτόν: *~ συμπεριφορά* **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από εκρηκτικότητα, μεγάλη ένταση, παραφορά *χορεύουν με ~ ρυθμό* ΣΥΝ ασυγκράτητος, παράφορος **δαιμονιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

δαιμονοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση, η κυριαρχία τού Σατανά ή πονηρών πνευμάτων

δαιμονολάτρης (ο) {δαιμονολατρών}, **δαιμονολάτρισσα** (η) {δαιμονολατρισσών} πρόσωπο που λατρεύει τον Διάβολο ή πονηρά πνεύματα ΣΥΝ σατανιστής. — **δαιμονολατρία** (η) [1889], **δαιμονολατρικός,** -ή, -ό

δαιμονόληπτος, -η, -ο αυτός που έχει καταληφθεί από δαιμόνιο — **δαιμονοληψία** (η)
[ΕΤΥΜ < *δαίμονας* + *-ληπτος* < *λαμβάνω* (πβ. μέλλ. *λήψομαι* < *λήπσομαι*)].

δαιμονολογία (η) [1845] {δαιμονολογιών} **1.** η εξέταση των θρησκευτικών αντιλήψεων για τους δαίμονες **2.** (κυρ. στον πληθ) η ενασχόληση και αναφορά στους δαίμονες, το να μιλάει κανείς για δαίμονες **3.** (μτφ) λόγος που αποσκοπεί στη διαμόρφωση αρνητικής εικόνας για κάποιον. *«οι ~ και τα ψέματα συγκροτούν τη στρατηγική τής μαύρης προπαγάνδας»* (εφημ.) || *άσε τις ~ κι ας δούμε τα πράγματα πιο λογικά* — **δαιμονολόγος** (ο/η) [1897], **δαιμονολογικός,** -ή, -ό [1863], **δαιμονολογώ** ρ. {-είς ..}.

δαιμονομανής, -ής, -ές [1897] {δαιμονομαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που είναι προσκολλημένος στη λατρεία τού Διαβόλου ● **2.** αυτός που πιστεύει ότι η βούληση και οι πράξεις του ελέγχονται από δαίμονα ● **3.** (γενικότ) αυτός που ασχολείται με τους δαίμονες, που αφιερώνει πολύ χρόνο σε ό,τι έχει σχέση με αυτούς. — **δαιμονομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ < *δαίμονας* + *-μανής* < *μαίνομαι*]

δαιμονομαντεία (η) [1889] {δαιμονομαντειών} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια ή την επίκληση τού Σατανά ή των δαιμόνων.

δαιμονοπάθεια (η) [1888] {δαιμονοπαθειών} διανοητική διαταραχή κατά την οποία ο πάσχων νομίζει ότι κατέχεται από δαίμονα ΣΥΝ δαιμονομανία.

δαιμονοπαθής, -ής, -ές {δαιμονοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που υποφέρει από δαιμονοπάθεια (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ < *δαίμονας* + *-παθής* < θ *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάθ-ον*)].

δαιμονοπαρμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια δαίμονα, δαιμονισμένος.

δαιμονόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει στους δαίμονες

δαιμονόπληκτος, -η, -ο → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοπληξία (η) ▸ δαιμονιόπληκτος

δαιμονοποιώ ρ. μετβ {δαιμονοποιείς . | δαιμονοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ) γίνομαι δαίμονας, αποκτώ μορφή δαίμονα: *«παραδοσιακές μεταμφιέσεις τού αγροτικού καρναβαλιού θεωρείται ότι αναπαριστούν δαιμονοποιημένες ψυχές νεκρών»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αποδίδω σε κάποιον πολύ αρνητικές ιδιότητες, τον εμφανίζω ως υπαίτιο μιας δυσάρεστης κατάστασης, ως την πηγή των κακών: *η προπαγάνδα τους προσπαθεί να δαιμονοποιήσει τον αντίπαλό τους στα μάτια τής κοινής γνώμης* ΑΝΤ αγιοποιώ. — **δαιμονοποίηση** (η).

δαίμων (ο) → δαίμονας

Δ.Α.Κ.Ε. (η) Δημοκρατική Αγωνιστική Κίνηση Εργαζομένων.

δακοκτονία (η) η εξόντωση τού δάκου: *οι αγρότες έκαναν ~ με αεροψεκασμό*

δακοπαγίδα (η) (λαϊκ) δοχείο με δηλητηριώδες μείγμα που τοποθετείται στα ελαιόδεντρα για την εξόντωση τού δάκου ή για να ελεγχθεί στατιστικά αν πρέπει να γίνει αεροψεκασμός για δακοκτονία

δάκος (ο) {χωρ πληθ } δίπτερο παρασιτικό έντομο που καταστρέφει κυρίως τον καρπό τής ελιάς κοινώς «μύγα τής ελιάς»
[ΕΤΥΜ < αρχ *δάκος (τό)* < αόρ β' *ἔ-δακ-ον*, ρ *δάκνω* «δαγκώνω», βλ. κ. *δαγκώνω*].

δάκρυ (το) {δακρύ-ου | -ων} **1.** υγρό διαυγές και υφάλμυρο, που εκκρίνεται από τους δακρυϊκούς αδένες (βλ.λ.) και εμφανίζεται στα μάτια υπό την επίδραση εξωτερικών ερεθισμών ή ισχυρών συγκινησιακών καταστάσεων (πόνου, λύπης, χαράς κ λπ)· *τα μάτια μου πλημμυρίζουν / γεμίζουν δάκρυα* || *αναλύομαι / ξεσπώ σε δάκρυα* || *χύνω δάκρυα* || (εκφραστ) *καυτά ~* || *έτρεχε το δάκρυ της κορόμηλο* (έκλαιγε πολύ) || *ένα ~ κύλησε στο μάγουλό της* ΦΡ (α) (μειωτ.) ***κροκοδείλια δάκρυα*** βλ. λ. *κροκοδείλιος* (β) ***μαύρο δάκρυ*** βλ. λ *μαύρος* (γ) (σκωπτ.) ***έχω τα δάκρυα στην τσέπη*** είμαι ευσυγκίνητος, κλαίω με το παραμικρό **2.** (μτφ -λογοτ) η σταγόνα, η στάλα. *τα ~ τής βροχής* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***δάκρυα*** (τα) οι έξι μικροί κόλουροι κώνοι, που βρίσκονται κάτω από το δωρικό τρίγλυφο Επίσης **δάκρυο** [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δάκρυ* / *δάκρυον* < I.E. *dakreu-, πβ σανσκρ. áśru, λατ. lacruma (< dacruma), ιταλ lacrima, γαλλ larme, ισπ. lágrima, αγγλ. tear, γερμ. Zähre (ποιητ) κ.ά.].

δακρύβρεχτος, -η, -ο κ. **δακρύβρεκτος** [1839] βρεγμένος με δάκρυα· (κυρ. ειρων. για καλλιτεχνικό έργο) αυτός που έχει έντονο μελοδραματισμό, που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα, για να προκαλέσει συγκίνηση *~ ταινία / σενάριο / μυθιστόρημα* ΣΥΝ μελοδραματικός.

δακρυγόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που εκκρίνει δάκρυα: *~ αδένες* **2.** αυτός που προκαλεί δάκρυα: *~ αέρια / βλήμα* (ειδικότ.) ***δακρυγόνα*** (τα) (ενν. αέρια) χημικές ουσίες που προκαλούν ερεθισμό των ματιών και ακατάσχετη ροή δακρύων· χρησιμοποιούνται ως μέσο καταστολής για τη διάλυση συγκεντρώσεων: *οι αστυνομικοί έριξαν ~, για να διαλύσουν τους διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάκρυ* + *γόνος* Τα *δακρυγόνα αέρια* αποτελούν μεταφρ. δάνειο από γαλλ lacrymogène]

δακρύζω ρ. αμετβ {δάκρυσ-α, -μένος} **1.** εμφανίζονται στα μάτια μου δάκρυα, χύνω δάκρυα *~ από συγκίνηση* **2.** (για τα μάτια) γεμίζω δάκρυα: *δάκρυσαν τα μάτια μου από τον καπνό / από τα γέλια* **3.** (λογοτ) βγάζω υγρό σταγόνα-σταγόνα σαν δάκρυ αποστάζω υγρό σε μορφή δακρύων *δακρύζει το πεύκο* (τρέχει ρετσίνι από το πεύκο). — **δάκρυσμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ μεσν , από τον αόρ *ἐ-δάκρυσα* τού αρχ *δακρύω* < *δάκρυ*]

δακρυϊκός, -ή, -ό ΑΝΑΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με το δάκρυ **2.** ***δακρυϊκός αδένας*** ο αδένας στην άκρη τού ματιού, ο οποίος εκκρίνει δάκρυα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ lacrymal].

δακρύρροια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκροή δακρύων **2.** ΙΑΤΡ η ακατάσχετη εκροή δακρύων από τα μάτια. Επίσης **δακρυόρροια**
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δακρύρροος* < *δάκρυ* + *-ροος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ* εν συνθέσει) < *ῥοῦς*]

δακτυλήθρα (η) → δαχτυλήθρα

δακτυλίδι (το) ▸ δαχτυλίδι

δακτυλικός, -ή, -ό [μτγν] κ. **δαχτυλικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δάκτυλα: *~ αποτυπώματα* **2.** (στην ποίηση) αυτός που αποτελείται από μετρικούς δακτύλους: *~ εξάμετρος / στίχος.*

δακτυλιοειδής, -ής, -ές [1812] {δακτυλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα δακτυλίου **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***δακτυλιοειδής έκλειψη τού Ήλιου*** η έκλειψη κατά την οποία ο δίσκος τής Σελήνης δεν σκεπάζει εντελώς τον δίσκο τού Ηλίου, αλλά αφήνει γύρω του φωτεινό δαχτυλίδι **3.** ΑΝΑΤ ***δακτυλιοειδής χόνδρος*** ο κατώτερος από τους χόνδρους που αποτελούν τον σκελετό τού λάρυγγα. **δακτυλιοειδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. annulaire].
δακτυλιόλιθος (ο) [1833] {δακτυλιολίθ-ου | -ων, -ους} κάθε πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος που τοποθετείται σε δαχτυλίδι ΣΥΝ. δαχτυλιδόπετρα.
δακτύλιος (ο) {δακτυλί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** το δαχτυλίδι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα δακτυλιδιού ΣΥΝ κρίκος **3.** (ειδικότ.) (α) η περίμετρος που σχηματίζει κυκλική ή σχεδόν κυκλική περιφέρεια: ~ *τής πόλης* (β) ***(κυκλοφοριακός) δακτύλιος*** (ειδικότ. στην οδική κυκλοφορία) η κεντρική περιοχή πόλεως, όπου επιτρέπεται η κίνηση ορισμένων οχημάτων εκ περιτροπής (συνήθ βάσει τού αριθμού κυκλοφορίας τους), με σκοπό τον περιορισμό τής μόλυνσης τής ατμόσφαιρας και τη διευκόλυνση τής κυκλοφορίας· ο *μικρός και ο μεγάλος* ~ *τής πρωτεύουσας* **4.** ΑΣΤΡΟΝ φωτεινή ζώνη (με διαφορετική σε κάθε περίπτωση σύσταση) που περιβάλλει ορισμένους πλανήτες: ο ~ *τού Κρόνου / τού Δία / τού Ουρανού* **5.** ΑΝΑΤ (α) δίοδος σε διάφορες περιοχές τού σώματος με κυκλικό ή ωοειδές σχήμα: *μηριαίος* ~ ‖ *δακτύλιοι τής καρδιάς* (β) (ειδικότ.) ο σφιγκτήρας τού πρωκτού **6.** ΒΟΤ ***δακτύλιος ετήσιος*** καθένας από τους ομόκεντρους κύκλους που φαίνονται, όταν ο κορμός, ο μίσχος ή η ρίζα ενός ξυλώδους φυτού κοπεί κάθετα, και που φανερώνουν την ηλικία τού φυτού **7.** ΒΙΟΛ καθένα από τα τμήματα που έχουν σχήμα δακτυλίου και που αποτελούν το σώμα σκωλήκων και εντόμων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάκτυλος*. Οι σημ. 3-5 αποδίδουν το γαλλ. anneaux].
δακτυλισμός (ο) ΜΟΥΣ η τοποθέτηση των δακτύλων πάνω σε μουσικό όργανο και η μετακίνησή τους κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. doigté].
δακτυλίτιδα (η) ποώδες φυτό με μεγάλα φύλλα και κίτρινα, κόκκινα ή λευκά άνθη που σχηματίζουν ταξιανθίες, γνωστό για τις θεραπευτικές του ιδιότητες
δακτυλίωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΖΩΟΛ η τοποθέτηση δακτυλίου από ελαφρό μέταλλο στο πόδι ή σε άλλο σημείο τού σώματος αποδημητικού ζώου, με σκοπό την αναγνώριση και παρακολούθησή του από τους επιστήμονες
δάκτυλο (το) → δάχτυλο
δακτυλοβάμων, -ων, -ον [1873] {δακτυλοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που βαδίζει στα δάχτυλα **2.** ΖΩΟΛ (κάθε θηλαστικό) που βαδίζει στηριζόμενο στα δάχτυλα (λ.χ. ο αίλουρος, ο σκύλος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ < *δάκτυλο* + *-βάμων* < *βαίνω*]
δακτυλοβρεκτήρας κ. **δαχτυλοβρεχτήρας** (ο) μικρό σκεύος που περιέχει βρεγμένο σφουγγαράκι, στο οποίο βρέχονται τα δάκτυλα για τη διευκόλυνση τής φυλλομέτρησης, τού μετρήματος χαρτονομισμάτων ή μουσκεύεται στο πίσω μέρος γραμματοσήμου για επικόλληση κ λπ.
[ΕΤΥΜ < *δακτυλο* + *βρεκτήρας* < *βρέχω* + παραγ επίθημα *-τήρας*]
δακτυλογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πληκτρολόγηση κειμένου σε γραφομηχανή ή Η/Υ
δακτυλογραφία (η) {χωρ πληθ.} η τεχνική τής πληκτρολόγησης κειμένων σε γραφομηχανή ή Η/Υ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographie].
δακτυλογράφος (ο/η) πρόσωπο τού οποίου το επάγγελμα είναι η δακτυλογράφηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographe (παλαιότ.), σύγχρονο γαλλ dactylo]
δακτυλογραφώ κ **δαχτυλογραφώ** ρ μετβ. {δακτυλογραφείς... | δακτυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω σε γραφομηχανή ή Η/Υ, πληκτρολογώ κείμενο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ dactylographier].
δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο αυτός που επισύρει την προσοχή των άλλων, που έχει κακή φήμη. *μετά τα τελευταία κουτσομπολιά έγινε ~ στη γειτονιά του.*
δακτυλοδεικτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {δακτυλοδεικτείς .. μόνο σε ενεστ κ. παρατ., μεσοπαθ. μτχ δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο} **1.** δείχνω με το δάκτυλο **2.** (μτφ.) στρέφω την προσοχή όλων σε (κάποιον/κάτι). εντοπίζω· *«η εφημερίδα στον πρωτοσέλιδο τίτλο της δακτυλοδεικτεί τρεις "κηλίδες" στον πολιτικό χάρτη τής Γαλλίας»* (εφημ) **3.** (η μτχ ***δακτυλοδεικτούμενος***, *-η, -ο*) βλ.λ
[ΕΤΥΜ < μτγν *δακτυλοδεικτῶ (-έω)* < *δάκτυλος* + *-δεικτῶ* < αρχ. *δείκ-νυ-μι*]
δακτυλολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ } η επικοινωνία με κωφούς μέσω κατάλληλων κινήσεων των δακτύλων, οι οποίες αντιστοιχούν σε σημεία ενός απλού κώδικα επικοινωνίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ dactylologie].
δάκτυλος (ο) {δακτύλ-ου | -ων, -ους} **1.** (επιστημ.) το δάχτυλο (βλ λ) **2.** η κρυφή επέμβαση και υποκίνηση: *ο Τύπος υποστηρίζει ότι πίσω από τους εμπρησμούς δασών στα ακριτικά νησιά κρύβεται ξένος ~* **3.** (στην αρχαία μετρική) πους, που αποτελείται από μία μακρά και δύο βραχείες συλλαβές (-υυ).
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αιχμή, άκρη», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ με γοτθ. tekan «αγγίζω», αρχ. σκανδ taka «παίρνω», γερμ. Zahn «δόντι», λατ digitus «δάχτυλο» (> γαλλ doigt) κ.ά]
-δάκτυλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό δακτύλων *πεντα-δάκτυλος, εξα-δάκτυλος.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ χ. αρχ *πεντα-δάκτυλος, ἑξα-δάκτυλος*), που προέρχεται από το ουσ. *δάκτυλος*].
δακτυλοσκοπία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} **1.** η διακρίβωση τής ταυτότητας κάποιου από τα δακτυλικά του αποτυπώματα **2.** ΙΑΤΡ. η εξέταση διά τής εισαγωγής των δακτύλων στον κόλπο ή τον πρωκτό τού/τής ασθενούς για τη διάγνωση παθολογικής κατάστασης (π χ προστάτη στους άνδρες) Επίσης **δακτυλοσκόπηση** — **δακτυλοσκοπικός,** -ή, -ό. **δακτυλοσκοπικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dactyloscopie].
Δαλάι Λάμα (ο) {άκλ } ο θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης των βουδιστών τού Θιβέτ.
[ΕΤΥΜ < μογγολ. dalai lama < dalai «ωκεανός» + (b)lama «άγαμος ιερέας»].
Δαλιδά (η) **1.** Π Δ εταίρα που εξαγόρασαν οι Φιλισταίοι, για να συνδεθεί ερωτικά με τον Σαμψών και να του αποσπάσει το μυστικό τής δύναμής του (που ήταν τα μακριά μαλλιά του, τα οποία και έκοψε), ώστε να τους τον παραδώσει **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Delilāh «ευχαρίστηση, χάρις»].
Δαλματία (η) (σερβοκρ. Dalmacija) περιοχή τής Κροατίας, που εκτείνεται σε μία στενή παραλιακή λωρίδα και μία σειρά νησιών κατά μήκος των ακτών τής Αδριατικής Θάλασσας· ΦΡ ***σκυλί Δαλματίας / δαλματικό σκυλί*** ευφυέστατος σκύλος ράτσας, μήκους περίπου μισού μέτρου, με κοντό λευκό τρίχωμα και πολλές μαύρες ή σκουροκάστανες κηλίδες — **Δαλματός** (ο), **Δαλματή** (η), **δαλματικός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν. αβεβ. ετύμου, ίσως από την ονομασία Dalmata ενός ιλλυρικού φύλου].
δαλτονισμός (ο) [1894] (συνήθ. ορθ *δαλτωνισμός*) **1.** ΙΑΤΡ. μορφή αχρωματοψίας, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να διακρίνει το πράσινο από το κόκκινο χρώμα (πβ λ. *αχρωματοψία*) **2.** (μτφ) η αδυναμία διάκρισης και αξιολόγησης διαφορετικών καταστάσεων: *πολιτικός ~.* — **δαλτονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ daltonism, από το όνομα τού Άγγλου φυσικοχημικού John Dalton, ο οποίος έπασχε από την ασθένεια και το 1794 δημοσίευσε το πρώτο σχετικό σύγγραμμα]
δαμάζω ρ. μετβ {δάμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ζώα) υποτάσσω, τιθασεύω, αναγκάζω (ζώο) να εκτελεί παραγγέλματά μου, *~ λιοντάρια / άγρια άλογα / άγρια θηρία* **2.** (για πρόσ.) επιβάλλω πειθαρχία σε (κάποιον), περιορίζω την ατίθαση φύση (κάποιου): *στη «Στρίγγλα που έγινε αρνάκι» τού Σαίξπηρ ο ήρωας κατορθώνει να δαμάσει τη δυναμική γυναίκα του* **3.** θέτω υπό έλεγχο, καταστέλλω: *~ συναίσθημα / πάθη / τη φωτιά* ‖ *ο άνθρωπος με την τεχνολογία κατάφερε να δαμάσει τα στοιχεία τής φύσης* ΣΥΝ κατανικώ, συγκρατώ — **δάμασμα** (το) [μεσν.] κ **δαμασμός** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ < θ *δαμα-* (δισύλλαβη ρίζα που απαντά στον αόρ *ἐ-δάμα-σα* τού ρ. *δάμνημι*), μεταπτωτ βαθμ τού Ι.Ε *demә- «δαμάζω, εξημερώνω», πβ σανσκρ damitā «δαμαστής», λατ. domare «τιθασεύω, δαμάζω», γαλλ. dompter, ισπ. domar, αγγλ tame, γερμ zähmen κ ά. Ομόρρ *ἀ-δάμας* «διαμάντι», *δάμα-λις, παν-δαμά-τωρ* κ.ά].
δαμάλα (η) {χωρ γεν. πληθ.} νεαρή και μεγαλόσωμη αγελάδα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ *δαμάζω* (βλ.λ)]
δαμάλι (το) [μτγν] {δαμαλ-ιού | -ιών} **1.** νεαρός ταύρος ή μοσχάρι **2.** (συνεκδ.) το κρέας τού δαμαλιού — (υποκ.) **δαμαλάκι** (το), **δαμαλήσιος,** -ια, -ιο
δαμαλίδα (η) **1.** η δαμάλα (βλ λ.) **2.** η ασθένεια των βοδιών *δαμαλίτιδα* (βλ.λ) **3.** ο ορός για τον εμβολιασμό κατά τής ευλογιάς ΣΥΝ βατσίνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάμαλις, -εως* < θ. *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ. *δαμάζω*]
δαμαλιδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δαμαλίδα (κυρ. σημ. 3) **2.** ***δαμαλιδική ροδάνθη*** εξάνθημα που προκαλείται από το εμβόλιο τής δαμαλίδας
δαμαλισμός (ο) [1826] ο εμβολιασμός κατά τής ευλογιάς με ορό δαμαλίτιδας - **δαμαλίζω** ρ [1864]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ vaccination < νεολατ. vaccinus < λατ. vacca «αγελάδα»].
δαμαλίτιδα (η) [1831] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η λοιμώδης νόσος που προσβάλλει τις αγελάδες και τα άλογα και τής οποίας ο ορός (από τις φυσαλλίδες τής νόσου) χρησιμοποιήθηκε ως μέσο καταπολέμησης τής ευλογιάς.
δαμασκηνής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου **2.** ***δαμασκηνί*** (το) το ίδιο το σκούρο χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*
δαμασκηνιά (η) ΒΟΤ το φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με ζωηρή βλάστηση και ύψος 6-10 μέτρων, που καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το δαμάσκηνο.
δαμάσκηνο (το) ο εδώδιμος καρπός τής δαμασκηνιάς (δρύπη με σφαιρικό, ωοειδές ή ελλειψοειδές σχήμα και χρώμα που ποικίλλει από το ανοιχτό κίτρινο ώς το βαθύ μπλε), με μακρόστενο κουκούτσι, που τρώγεται συνήθ αποξηραμμένος και χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη ζαχαροπλαστική
[ΕΤΥΜ < μεσν *δαμάσκηνον* < μτγν. *δαμασκηνόν* < *Δαμασκός* (βλ λ.), από όπου το δέντρο εισήχθη στην Ελλάδα].
δαμασκηνός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πόλη Δαμασκό **2.** αυτός που κατασκευάστηκε στη Δαμασκό ή σύμφωνα με την τεχνική που εφάρμοζαν οι τεχνίτες τής Δαμασκού *~ σπαθί / χάλυβας* ΦΡ ***δαμασκηνό ύφασμα*** το δαμάσκο (βλ λ).
δαμασκηνουργός (ο) ο τεχνίτης που κάνει δαμασκηνώσεις. — **δαμασκηνουργία** (η) [1881]. **δαμασκηνουργείο** (το)
[ΕΤΥΜ < *δαμασκηνός* + *-ουργός* < *έργο*].
δαμασκήνωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνική τής διακόσμησης μεταλλικών αντικειμένων με ένθεση, με σφυρήλάτηση συρμάτων χρυσού, αργύρου ή χαλκού στις αυλακώσεις των σχεδίων που έχουν χαραχτεί πάνω στα αντικείμενα αυτά. Επίσης **δαμάσκωση** κ **δαμασκήνωμα** (το) — **δαμασκηνώνω** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. damascenosis < Damascus «Δαμασκός»].
δαμασκής, -ιά, -ί ο δαμασκηνής (βλ λ) ΦΡ ***δαμασκί (σπαθί)*** σπαθί κατασκευασμένο από δαμασκηνό χάλυβα και διακοσμημένο με δα-

μασκήνωση

δαμάσκο (το) πολυτελές ύφασμα με χρυσόχρωμη ή αργυρόχρωμη διακόσμηση στην ύφανση ΣΥΝ δαμασκηνό ύφασμα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *δαμάσκον* < ιταλ. damasco, από το τοπων *Δαμασκός*].

Δαμασκός (η) η πρωτεύουσα τής Συρίας, μία από τις αρχαιότερες πόλεις τού κόσμου -- **Δαμασκηνός** (ο), **Δαμασκηνή** (η), **δαμασκηνός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αραβ. Dimašq, αγν ετύμου].

δαμαστής (ο) [μτγν.], **δαμάστρια** (η) {δαμαστριών} πρόσωπο που δαμάζει (συνήθ άγρια ζώα) (βλ. λ *θηριοδαμαστής*)

Δαμιανός (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. *οι Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και* ~ **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πιθ συνδ. με το αρχ *Δάμων*]

δαμόκλειος σπάθη (η) {δαμοκλείου σπάθης | χωρ. πληθ.} ο κίνδυνος που διαρκώς επικρέμαται *χιλιάδες λαθρομετανάστες βρίσκονται διαρκώς υπό τη δαμόκλειο σπάθη τής απέλασης.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. ανάγεται στον κόλακα Δαμοκλή (< αρχ. *Δαμοκλῆς* «ο ένδοξος τού δήμου» < *δᾶμος* / *δῆμος* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα»), που ζούσε στο ανάκτορο τού τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου. Επειδή ο Δαμοκλής μακάριζε διαρκώς τη βασιλική ζωή, ο τύραννος τού παραχώρησε τον θρόνο του για μία ημέρα, όταν όμως ο Δαμοκλής κάθισε στο βασιλικό τραπέζι, ανακάλυψε έντρομος ότι πάνω από το κεφάλι του κρεμόταν μία σπάθη (η οποία συμβόλιζε τους κινδύνους τής βασιλικής εξουσίας)].

Δάμων (ο) {Δάμων-ος, -α} **1.** μέλος των πυθαγορείων, γνωστός για τη φιλία του με τον Φιντία, τη θέση τού οποίου θέλησε να πάρει όταν αυτός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον τύραννο Διονύσιο **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας Επίσης **Δάμωνας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δάμων* / *Δήμων* < *δῆμος* (βλ.λ.), πβ κ. *Φαίδ-ων, Πλάτ-ων*]

Δ.Α.Ν. (οι) Δίαυλοι Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας

Δανάη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά τού Άργους Ακρισίου, που γέννησε τον Περσέα μετά την ένωσή της με τον Δία, ο οποίος την πλησίασε με τη μορφή χρυσής βροχής **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *Δαναή* < *Δαναός* (με αναβιβασμό τού τόνου· πβ. *φαιδρός* > *φαιδρά* > *Φαίδρα*) < *Δαναοί*, εθνωνύμιο που χρησιμοποιείται ήδη στον Όμηρο, για να δηλώσει όλους τους Έλληνες].

Δαναΐδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ οι πενήντα κόρες τού Δαναού, οι οποίες, επειδή σκότωσαν τους άνδρες τους την πρώτη νύχτα τού γάμου τους, καταδικάστηκαν να γεμίζουν αιωνίως στον Άδη ένα πιθάρι χωρίς πυθμένα (βλ λ. *πίθος*)

Δαναοί (οι) ΜΥΘΟΛ **1.** αρχαία ελληνική φυλή που κατοίκησε στο Άργος και σε άλλες περιοχές τής Πελοποννήσου **2.** οι Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο· ΦΡ ***φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντας*** (*φοβοῦμαι τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας* < λατ timeo Danaos et dona ferentes, Βιργίλιος *Αινειάδα* II 49 φράση τού Λαοκόοντα προς τους Τρώες, για να μη δεχτούν τον Δούρειο Ίππο που τους άφησαν οι Έλληνες) να φοβάσαι τους Δαναούς, ακόμη και όταν σου φέρνουν δώρα· για ανθρώπους απέναντι στους οποίους πρέπει να είναι κανείς πολύ επιφυλακτικός παρά τη φιλική διάθεση που δείχνουν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Έλληνας*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Οι *Δαναοί* ήταν αρχικώς υποτελείς στον βασιλιά τής Σκυθίας Tanaus, από όπου τον 15 αι. π.Χ. κινήθηκαν προς την Ελλάδα, και στον οποίο, κατά μία άποψη, οφείλουν την ονομασία τους]

Δαναός (ο) ΜΥΘΟΛ δίδυμος αδελφός τού Αιγύπτου και βασιλιάς τής Λιβύης, ο οποίος με προτροπή τής Αθηνάς μετανάστευσε και βασίλευσε στο Άργος
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., που συνδ με το εθνωνύμιο *Δαναοί* (βλ.λ.), ίσως σκυθ. προέλ. Βλ. κ. *Δανάη*].

δανδής (ο) {δανδήδες} άνδρας με επιτηδευμένη κομψότητα στην ενδυμασία και στον τρόπο συμπεριφοράς του ΣΥΝ κομψευόμενος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. dandy, αβεβ ετύμου, πιθ. χαϊδευτ. τού ον. Andrew]

δανέζικος, -η, -ο ▸ Δανία

δανειακός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με δάνεια: ~ *οικονομική πολιτική* (που στηρίζεται στα δάνεια) || ~ *σύμβαση* / *ανάγκες*.

δανείζω ρ. μετβ {δάνεισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω χρηματικό ποσό σε (κάποιον) με τη συμφωνία να μου το επιστρέψει, το ίδιο ή επαυξημένο με τόκο: *ήταν πρόθυμος να δανείζει χρήματα και οι φίλοι του τον εκμεταλλεύονταν* || ~ *με τόκο 15%* **2.** (γενικότ.) δίνω (κάτι δικό μου) υπό τον όρο να μου επιστραφεί *του δάνεισα μερικά βιβλία για την εργασία του* (μεσοπαθ. ***δανείζομαι***) **3.** (α) παίρνω χρηματικό δάνειο: ~ *από την Τράπεζα 10 000 000* (β) παίρνω (κάτι) με την υποχρέωση να το επιστρέψω: ~ *βιβλία από τη Βιβλιοθήκη* **4.** (μτφ. συνήθ. για καλλιτέχνες) αντλώ, λαμβάνω ως πηγή έμπνευσης: *στους πίνακές του δανείζεται θέματα από τη φύση* — **δάνεισμα** (το) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάνειον*]

δανεικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δοθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα με τη συμφωνία να επιστραφεί μετά το πέρας αυτού τού διαστήματος. *δεν είναι δικό μου, είναι* ~ || *πήρα δανεικό το κλαδευτήρι τού γείτονα* || *ο παίκτης δόθηκε* ~ *για έναν χρόνο σε ομάδα τού εξωτερικού* **2.** (καθημ) ***δανεικά*** (τα) τα χρήματα που δανείζεται κανείς· *ζητώ* ~ ΦΡ ***δανεικά κι αγύριστα*** βλ. λ. *αγύριστος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάνειο, ομόηχα*

δάνειο (το) {δανεί-ου | -ων} **1.** χρηματικό ποσό που δίνει ή παίρνει κανείς με τη συμφωνία να το επιστρέψει με ή χωρίς τόκο (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (δανειοδότης) μεταβιβάζει στον άλλον (δανειολήπτη) κατά κυριότητα χρήματα ή άλλα αντικαταστατά πράγματα και αυτός έχει υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα τής ίδιας ποσότητας και ποιότητας *συνάπτω* / *χορηγώ* / *εξοφλώ* / *παίρνω* ~ || *χαμηλότοκο* / *παραγωγικό* / *ομολογιακό* ~ || *στεγαστικό* / *επαγγελματικό* / *τραπεζικό* / *μακροπρόθεσμο* / *μεσοπρόθεσμο* / *βραχυπρόθεσμο* ~ (β) ***εξωτερικό δάνειο*** το ποσό που δανείζεται ένα κράτος από άλλο (γ) ***εσωτερικό δημόσιο δάνειο*** το δάνειο που συνάπτει το κράτος με φορείς τής χώρας, για να καλύψει ελλείμματα τού προϋπολογισμού του **2.** ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό στοιχείο που εισάγεται και ενσωματώνεται στο σύστημα μιας γλώσσας προερχόμενο από άλλη γλώσσα, π.χ οι λέξεις *καπέλο, ραντάρ, κομπιούτερ.* ~ *αφομοιωμένο* (που έχει προσαρμοστεί στο κλιτικό σύστημα τής γλώσσας) / *μεταφραστικό* (απόδοση ξένου όρου) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο, -ίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάνειον* < *δάνος* «δάνειο», πιθ συνδ. με τη ρίζα *dō-, που απαντά στο ρ. *δί-δω-μι* «δίνω». Η φρ *μεταφραστικό δάνειο* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. calque (phraséologique) < ιταλ. calco < ρ calcare «πιέζω με το πόδι – αντιγράφω, ξεπατικώνω» < λατ. calcare < calx, -cis «φτέρνα»].

> **δάνειο – δάνειος – δανεικός.** Η αρχαία λ. **δάνειο** θεωρείται παράγωγο τής αρχ. λ. **δάνος** (το) και ίσως είναι ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο ενός αμάρτυρου επιθέτου. *(*δάνειος)* Το επίθ **δάνειος** είναι νεότ. λόγια λ., που πλάστηκε από το *δάνειο*, και χρησιμοποιήθηκε κυρίως με τη σημασία «προερχόμενος από έξω, από το εξωτερικό, από τους ξένους» ως συνώνυμο τού *ξένος* / *ξενικός* (*δάνεια λέξη, δάνειες συνήθειες* κ λπ.) Ως επίθ για τη λ. *δάνειο* (με οικονομική σημ.) είναι το **δανεικός** (*δανεικά κεφάλαια, δανεικά χρήματα*), που σημαίνει «προϊόν δανείου, δανεισμένος».

δανειοδότης (ο) {δανειοδοτών}, **δανειοδότρια** (η) {δανειοδοτριών} ΟΙΚΟΝ αυτός που χορηγεί δάνειο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Kreditgeber]

δανειοδότηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ η χορήγηση δανείου ΣΥΝ πιστοδότηση — **δανειοδοτικός**, -ή, -ό, **δανειοδοτώ** ρ {-είς }. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ < *δανειοδοτώ* < *δάνειο* + *-δοτώ* < *δοτός*]

δανειολήπτης (ο) [1863] {δανειοληπτών}, **δανειολήπτρια** (η) {δανειοληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει δάνειο.

δανειοληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λήψη δανείου ΦΡ ***δανειοληπτική ικανότητα*** η σχέση αξιοπιστίας μεταξύ δανειστή και οφειλέτη, που επιτρέπει τη σύναψη δανείου

δανειομεσίτης (ο) [1888] {δανειομεσιτών}, **δανειομεσίτρια** (η) {δανειομεσιτριών} μεσολαβητής κατά τη διαπραγμάτευση δανείων μεταξύ ιδιωτών ΣΥΝ μεσίτης.

δάνειος, -α, -ο αυτός που έχει ξένη προέλευση, αλλά έχει καταστεί οικείος ~ *πνεύμα* / *λέξη* / *γλωσσικό στοιχείο* ΣΥΝ αλλότριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάνειο*
[ΕΤΥΜ Εσφαλμ σχηματισμός απευθείας από το ουσ *δάνειο*].

δανεισμός (ο) [αρχ.] **1.** η παραχώρηση σε κάποιον και για ένα χρονικό διάστημα (λ.χ. με ειδική σύμβαση) χρηματικού ποσού, κεφαλαίου ή γενικότ. πράγματος με δέσμευση τού οφειλέτη να το επιστρέψει στον δανειστή: *η χώρα θα αναγκαστεί να καταφύγει σε εξωτερικό* ~ **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο, κυρ το χρηματικό ποσό που δίδεται ως δάνειο / που λαμβάνει κανείς ως δάνειο: *ο εξωτερικός* ~ *τής χώρας ανέρχεται σε πολλά δις* **3.** (σπάν.) το δάνεισμα, το να παίρνει ή να δίνει κανείς (κάτι) ως δανεικό *ο* ~ *ενός αυτοκινήτου* / *ενός βιβλίου* / *ενός δίσκου* **4.** ΓΛΩΣΣ η εισαγωγή και η υιοθέτηση ξένου γλωσσικού στοιχείου (συνήθ. λέξεως) σε μια γλώσσα

δανειστής (ο) [μτγν], **δανείστρια** (η) {δανειστριών} **1.** (καθημ.) πρόσωπο που δανείζει χρήματα (εντόκως ή ατόκως) ΣΥΝ τοκιστής, πιστωτής ΑΝΤ οφειλέτης, χρεώστης **2.** ΝΟΜ το πρόσωπο το οποίο μπορεί να απαιτήσει από άλλον (οφειλέτη) ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη) (δεν πρέπει να συγχέεται ο δανειστής με τον δανειοδότη, το πρόσωπο δηλαδή που δίδει κάποιο δάνειο)

δανειστήριο (το) [1856] {δανειστηρί-ου | -ων} ίδρυμα ή γραφείο στο οποίο χορηγούνται δάνεια.

δανειστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με δάνειο ή με δανειστή: ~ *συμβόλαιο* **2.** αυτός που λειτουργεί μέσω δανεισμού ~ *βιβλιοθήκη*

Δανία (η) (δαν Kongeriget Danmark = Βασίλειο τής Δανίας) κράτος τής Β Ευρώπης με πρωτεύουσα την Κοπεγχάγη, επίσημη γλώσσα τη Δανική και νόμισμα την κορώνα Δανίας. - **Δανός** κ (λαϊκ) **Δανέζος** (ο), **Δανή** κ (καθημ) **Δανέζα** (η), **δανικός**, -ή, -ό κ (καθημ) **δανέζικος**, η, -ο, **Δανικά** κ. (καθημ) **Δανέζικα** (τα)
[ΕΤΥΜ < *Δανός*, μεταφορά ξέν όρου, πβ αγγλ Dane < αρχ γερμ. Danen «Δανοί», αγν ετύμου. Η δαν. ονομασία Danmark –που είχε αποδοθεί παλαιότ και ως *Δαν(ι)μαρκία* πιθ προέρχεται από αρχ. σκανδ. Danmork «το δάσος των Δανών» ή «το σύνορο των Δανών» (δεν έχει εξακριβωθεί η αρχική σημ τού β' συνθ -mork, ίσως < αρχ γερμ marka «όριο, σύνορο», εξού και γερμ Mark, ίδια σημ). Το α' συνθ έχει επίσης συνδεθεί με το γερμ. tanar «αμμουδιά»].

Δανιήλ (ο) [άκλ.] **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π Δ **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Daniyêl «κριτής μου (είναι) ο Θεός»]

Δανιμαρκία (η) (παλαιότ) η Δανία (βλ λ) ● ΦΡ ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** (αγγλ something is rotten in the state of Denmark, Άμλετ τού Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ή η διαπίστωση ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό: *«μια πολιτική ελίτ [...] εδώ και δύο δεκαετίες κατεδάφισε αρχές και πρότυπα και στη θέση τους έβαλε διαδρομές χωρίς αρχές και ψεύτικα είδωλα.*

Έτσι που όλα πια δείχνουν σήμερα πως "~" (εφημ.)

δαντέλα (η) {δαντελών} είδος διάτρητου υφάσματος από λεπτή κλωστή, που είναι διακοσμημένο με αδιαφανή σχέδια, κυρ. ως διακοσμητικό τελείωμα άλλων υφασμάτων. Επίσης (λαϊκ.) **ντάντελα**.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. dentelle «οδοντωτή» < dent «δόντι»]

δαντελένιος, -ια, -ιο 1. (ύφασμα) διακοσμημένο με δαντέλες ή αποτελούμενο από δαντέλες· ~ *μαντήλι* **2.** (μτφ.) λεπτός και διαφανής σαν δαντέλα ~ *τέχνη* / *ιστός αράχνης* ΣΥΝ φίνος.

δαντελωτός, -ή, -ό 1. στολισμένος με δαντέλα· ~ *κουρτίνα* / *φόρεμα* / *σεντόνι* **2.** αυτός που μοιάζει με δαντέλα, που έχει περίγραμμα όμοιο με την οδοντωτή πλευρά τής δαντέλας: ~ *ακρογιάλια*.

δαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Δάντη· ~ *ποίηση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που θυμίζει την Κόλαση από το έργο τού Δάντη *Θεία Κωμωδία* ζοφερός, φοβερός: ~ *δράμα* / *φρίκη*. Επίσης (λόγ.) **δάντειος**, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού ποιητή Dante Alighieri (1265-1321), ο οποίος έγραψε τη *Θεία Κωμωδία (La Comedia Divina)*].

δαπάνη (η) {δαπανών} **1.** η ανάλωση χρημάτων ή είδους: *αμυντική* / *περιττή* / *υπέρογκη* / *έκτακτη* ~ || *αναλαμβάνω* / *περικόπτω* / *περιορίζω τις* ~ || *οι* ~ *τού προϋπολογισμού*· ΦΡ (α) ***δημοσία δαπάνη*** βλ. λ. *δημόσιος* (β) ***ιδία δαπάνη / ιδίαις δαπάναις*** με προσωπικά έξοδα **2.** το χρηματικό ποσό που ξοδεύεται: *η δαπάνη για την ανέγερση τού νοσοκομείου θα καλυφθεί με δάνεια* ΣΥΝ έξοδο **3.** η διάθεση και η ανάλωση (προσπάθειας): ~ *χρόνου* / *κόπου* / *δυνάμεων* ΣΥΝ ξόδεμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < θ. *δαπ-* (< *δάπ-τω* «καταβροχθίζω, φθείρω») + επίθημα -ano- (θηλ.). Το *δάπτω* < Ι.Ε. *da-p- «καταβροχθίζω, κατατρώγω», πβ. λατ. daps «ευωχία, συμπόσιο», damnum «δαπάνη», ισπ. daño «ζημιά», γαλλ. dommage «απώλεια, κρίμα», αγγλ. damage «ζημιά, καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *δαψιλής* (βλ. λ.)].

δαπανηρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που απαιτεί μεγάλες δαπάνες, πολλά έξοδα. ~ *σχέδιο* / *θεραπεία* / *έργο* ΣΥΝ ακριβός, πολυέξοδος, πολυδάπανος ΑΝΤ φθηνός, οικονομικός — **δαπανηρά** επίρρ., **δαπανηρότητα** (η) [1893].

δαπανώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δαπανάς... | δαπάν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω (χρήματα ή άλλα αγαθά), καταναλώνω: *δαπανήθηκαν τεράστια ποσά για την ανέγερση αυτού τού κτηρίου* || *για την επίτευξη τού σκοπού αυτού δαπάνησε πολύ χρόνο και κόπο* ΣΥΝ (λόγ.) αναλίσκω, καταναλίσκω, (καθημ.) χαλάω, (οικ.) τρώω — **δαπάνηση** (η) [μτγν.].

> **δαπανώ: συνώνυμα.** Για υλικά αγαθά (χρήματα, περιουσία κ.λπ.) και για χρόνο χρησιμοποιούνται δύο αντίθετης σημασίας ρήματα, το ένα με καλή σημασία (εύσημο), το **δαπανώ**, και το άλλο με κακή σημασία (κακόσημο), το **σπαταλώ** *(Λαπάνησε την περιουσία του, για να σπουδάσει τα δυο παιδιά του – Σπατάλησε την περιουσία του σε άχρηστες αγορές, σε γλέντια και σε γυναίκες)*. Ουδέτερο (με καλή και κακή σημ. ανάλογα με το περιβάλλον) είναι το **ξοδεύω**. Με αρνητική σημασία χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές το **καταναλώνω** και το λογιότερο **αναλίσκω** (στη μεσοπαθ. φωνή, *Αναλίσκεται στην επιδίωξη ανέφικτων σκοπών*), ενώ το **χαλώ** και το **τρώω** χρησιμοποιούνται σε προφορικότερο ύφος με αρνητικές επίσης σημασίες.

δάπεδο (το) {δαπέδ-ου | -ων} **1.** η επίπεδη, εξομαλισμένη επιφάνεια (κλειστού) χώρου, η οποία καλύπτεται, επιστρώνεται με πλακάκια, μάρμαρο, ξύλο ή άλλο υλικό: *επιστρώσεις δαπέδων* || *πλακάκια δαπέδου* (και όχι τοίχου) || *ανισόπεδο* ~ (σε διαφορετικά επίπεδα) || *τάπητας δαπέδου* ΣΥΝ πάτωμα **2.** (συνεκδ.) το υλικό που αποτελεί την επίστρωση τής παραπάνω επιφάνειας *ξύλινο* / *ψηφιδωτό* ~ || *καθαρίζω* / *γυαλίζω τα* ~ *τού σπιτιού* **3.** (γενικά) έκταση εδάφους ειδικά διαμορφωμένη, ώστε να είναι επίπεδη *το* ~ *τού πεζοδρομίου* / *τού εξώστη*. — **δαπέδωση** (η), **δαπεδώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάπεδον* < Ι.Ε. *dṃ-pedom, αρχαιότατη σύνθ. λ., όπου το α' συνθ. *dṃ- αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dem- «χτίζω, κατασκευάζω» τού ρ. *δέμ-ω* (βλ. κ. *δόμος*), ενώ από το β' συνθ. *pedom προέρχεται το ουσ. *πέδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πεδίο*)].

δαπίτης (ο), **δαπίτισσα** (η) {δύσχρ. δαπιτισσών} μέλος τής Δ.Α.Π. – Ν.Δ.Φ.Κ. — **δαπίτικος**, -η, -ο.

Δ.Α.Π. – Ν.Δ.Φ.Κ. (η) Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση.

δαρβίνειος, -ος, -ο [1865] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεωρία τού Κ. Δαρβίνου. Επίσης **δαρβινικός**, -ή, -ό [1874].

δαρβινισμός (ο) [1874] **1.** η θεωρία τού Κ. Δαρβίνου για την καταγωγή και εξέλιξη των ζωντανών οργανισμών ΣΥΝ δαρβίνειος θεωρία **2.** (κακόσ.) η αντίληψη κατά την οποία ο ισχυρότερος είναι προορισμένος να υπερισχύει εις βάρος τού ασθενεστέρου κατά τον νόμο τής φυσικής επιλογής *ο κοινωνικός* ~ (θεωρία που δημιουργήθηκε στα τέλη τού 19ου αι. σύμφωνα με την οποία οι κοινωνίες, όπως και τα βιολογικά είδη, υπόκεινται στον νόμο τής φυσικής επιλογής) — **δαρβινιστής** (ο) [1874], **δαρβινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. darwinism, από τον Άγγλο φυσιολόγο Charles R. Darwin (1809-1882), ο οποίος το 1859 στο βιβλίο του *On the Origin of Species (Επί τής καταγωγής των ειδών)* διατύπωσε τη θεωρία τής εξέλιξης].

Δαρδανέλια κ. **Δαρδανέλλια** (τα) {Δαρδανελίων} πορθμός τής Μικράς Ασίας στο στενό τού Ελλησπόντου *(τα στενά των Δαρδανελίων)*.
[ΕΤΥΜ Από την ομηρική ονομ. *Δαρδανία (γῆ)*, με την οποία προσδιοριζόταν η Τροία, αφού ο μυθικός *Δάρδανος* ήταν ο ιδρυτής της. Η τουρκ. ονομ. Çanakkale σημαίνει «οχυρό, φρούριο των πήλινων αγγείων», που κατασκευάζονταν εκεί].

δάρθηκα ρ. ▸ δέρνω

δαρμός (ο) **1.** το δάρσιμο· *άγριος* ~ (βλ. λ. *ξυλοδαρμός*) **2.** η εκδήλωση πόνου και οδύνης με κλάματα και χειρονομίες απελπισίας θρήνος ΣΥΝ οδυρμός.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δέρω* «δέρνω»]

δάρσιμο (το) {δαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (για πρόσ.) η πρόκληση σωματικού πόνου ή κάκωσης από χτύπημα με το χέρι ή με όργανο ΣΥΝ ξυλοκόπημα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δάρσις* < αρχ. *δέρω* «δέρνω»]

δασάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό δάσος ΣΥΝ δασύλλιο

δασαρχείο (το) [1833] **1.** η τοπική κρατική αρχή που εποπτεύει τις δασικές εκτάσεις οι οποίες βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία της και μεριμνά για τη νόμιμη διαχείριση και εκμετάλλευσή τους **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.

δασάρχης (ο) [1836] {δασαρχών} ο προϊστάμενος δασαρχείου
[ΕΤΥΜ < *δάσος* + *-άρχης* < *άρχω*].

Δ.Α.Σ.Ε. (η) Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

δασεία (η) {δασειών} το σημείο (ʽ) που κατά το πολυτονικό σύστημα σημειώνεται πάνω από το αρχικό φωνήεν τής λέξης, εφόσον η προφορά του στην Αρχ. Ελληνική ήταν δασεία (βλ. λ. *δασύς*), συνοδευόταν δηλαδή από δασύ φθόγγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δασύνω*, *πνεύμα*, *απόστροφος*, *τρέφω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δασεῖα*, θηλ. τού επιθ. *δασύς* (βλ.λ.). Η σημ. τού τονικού σημείου είναι μτγν.]

δασικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με το δάσος. ~ *έκταση* / *πυρασφάλεια* / *υπάλληλος* / *πλούτος* / *προστασία* / *προϊόν* / *υπηρεσία* / *τεχνολογία* **2.** (ως ουσ.) ο υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας.

δασκάλα (η) ▸ δάσκαλος

δασκαλάκος (ο), **δασκαλίτσα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο δάσκαλος / η δασκάλα· (ειδικότ.) δάσκαλος / δασκάλα χωρίς σημαντικές γνώσεις και ικανότητες.

δασκαλεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {δασκάλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κακόσ.) δίνω (σε κάποιον) οδηγίες σχετικά με το πώς να φερθεί: *την είχε δασκαλέψει ο θείος της πώς να μιλήσει στους συγγενείς* || *οι απαντήσεις της έδειχναν πως ήρθε δασκαλεμένη* ΣΥΝ καθοδηγώ, νουθετώ, (λαϊκ.) ορμηνεύω. — **δασκάλεμα** (το)

δασκαλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το επάγγελμα τού δασκάλου *περιφρονούσε το* ~. *αλλά τελικά έγινε και ο ίδιος δάσκαλος* **2.** νουθετική και αυταρχική συμπεριφορά· *σταμάτα πια το* ~
[ΕΤΥΜ < *δάσκαλος* + παραγ. επίθημα *-ίκι*].

δασκαλισμός (ο) [1892] η νοοτροπία ή η συμπεριφορά που αρμόζει σε σχολαστικό δάσκαλο ΣΥΝ στενοκεφαλιά, σχολαστικισμός.

δασκαλίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός τού σχολαστικού δασκάλου και γενικότ. τού ανθρώπου που αγαπά να παριστάνει τον αυθεντία· ~ *ύφος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*

δασκαλίτσα (η) ▸ δασκαλάκος

δασκαλοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} το παιδί δασκάλου. Επίσης **δασκαλόπαιδο** κ. **δασκαλόπουλο**

δάσκαλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων, -ους κ. -άλους}, **δασκάλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά, που έχει ως επάγγελμα τη διδασκαλία: ~ *οδήγησης* / *χορού* ΣΥΝ φροντιστής, προγυμναστής ΦΡ (α) ***απ' τ' αφτί και στον δάσκαλο*** για αυστηρή τιμωρία που επιβάλλεται αμέσως, χωρίς χρονοτριβή (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** βλ. λ. *διδάσκω* (γ) (παροιμ.) ***μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*** η συμπεριφορά, οι πράξεις, οι ικανότητες, το ποιόν ενός ανθρώπου επηρεάζονται καθοριστικά από αυτόν που τον διδάσκει, τον καθοδηγεί **2.** (ειδικότ.) εκπαιδευτικός τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέλος τού διδακτικού προσωπικού δημοτικού σχολείου *ανακοινώθηκαν οι μεταθέσεις των δασκάλων* ΣΥΝ παιδαγωγός, εκπαιδευτικός **3.** (κατ' επέκτ. για πρόσ., συνθήκες, γεγονότα, περιστάσεις κ.λπ.) αυτός που καθοδηγεί και διδάσκει *ο Σωκράτης υπήρξε* ~ *τού Αλκιβιάδη* || *οι δώδεκα Απόστολοι αναγνώριζαν τον Χριστό ως δάσκαλό τους* || *μεγάλος* ~ *ο πόλεμος* **4.** (εύσημο ή κακόσ.) έμπειρος και επιτήδειος (σε συγκεκριμένη πρακτική): *έχει αποδειχθεί* ~ *στις δικαιολογίες* || *είναι δασκάλα στην απάτη* ΣΥΝ δεξιοτέχνης, μάστορας, αυθεντία, (οικ.) μανούλα ΦΡ ***βρίσκω τον δάσκαλό μου*** βλ. λ. *βρίσκω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος* / *ξε-*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διδάσκαλος* (με απλολογία, πβ. *τετράπεζα* > *τράπεζα*) < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα *-αλος* (πβ. κ. *πάσσ-αλος*)]

δασκαλοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.-κακόσ.) θυμίζω στην εμφάνιση ή στη συμπεριφορά μου δάσκαλο, κυρ. μιλώντας με τρόπο επιδεικτικό, διορθώνοντας τους άλλους ή κάνοντας υποδείξεις

δασμολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός και η επιβολή δασμού για εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται από μια χώρα. Επίσης **δασμολογία** [μτγν.]

δασμολογητέος, -α, -ο (εμπόρευμα) που σύμφωνα με το δασμολόγιο υπόκειται σε πληρωμή δασμού

δασμολόγιο (το) [1882] {δασμολογί-ου | -ων} **1.** πίνακας ή κατάλογος όπου αναγράφονται κατά κατηγορίες ή αλφαβητικώς τα διάφορα εμπορεύματα και ο εισαγωγικός ή εξαγωγικός δασμός που αντιστοιχεί στο καθένα **2.** (α) το σύστημα δασμολόγησης (β) (ειδικότ.) ***προστατευτικό δασμολόγιο*** το σύστημα που προστατεύει την εγχώρια βιομηχανία με την επιβολή υψηλών δασμών στα εισαγόμενα εμπορεύματα. — **δασμολογικός**, -ή, -ό

δασμολογώ ρ. μετβ. {δασμολογείς... | δασμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για εμπόρευμα) **1.** επιβάλλω δασμό, προσδιορίζω τον δασμό που πρέπει να καταβληθεί (για εισαγωγή ή εξαγωγή) **2.** (μεσο-

παθ. **δασμολογούμαι**) καταχωρίζομαι στο δασμολόγιο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δασμολογῶ (-έω)* < *δασμός* + *-λογῶ* < *λέγω*].

δασμός (ο) η έμμεση φορολογία που επιβάλλεται στα εισαγόμενα ή εξαγόμενα προϊόντα και εισπράττεται από το τελωνείο· *έκτακτος / υψηλός / προστατευτικός / τελωνειακός / εισαγωγικός / εξαγωγικός ~ || επιβολή / καταβολή / μείωση / κατάργηση / άρση δασμών || ~ κατ' αξία / κατ' είδος* ΣΥΝ τέλος, φόρος
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δασ-σμός* (με απλοποίηση τού -σσ-) < **δατ-σμός* (με προληπτική αφομοίωση τού -τ- προς το -σ-) < *δατ-έομαι* «μοιράζω, χωρίζω», όπου το *δᾰ-τ-έομαι* (το -τ- παρεκτείνει τη ρίζα), πιθ. < θ. dă-, συνεσταλμ. βαθμ τού ΙΕ *dā «μοιράζω, χωρίζω», το οποίο απαντά με διαφορετικές ριζικές παρεκτάσεις στις λ. *δαπάνη, δαψιλής, δῆμος, δαίμων, δακτυμών* κ.ά.]

δασόβιος, -α, -ο [1865] (για ζώα και φυτά) αυτός που ζει μέσα στο δάσος.

δασοκομία (η) [1854] {χωρ πληθ} ο κλάδος τής δασικής επιστήμης ο οποίος ασχολείται με τη δημιουργία, την ανάπτυξη και τη φροντίδα των δασών. Επίσης **δασοκομική** — **δασοκόμος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < *δασοκόμος* < *δάσος* + *-κόμος* < αρχ *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)]

δασοκομικός, -ή, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δασοκομία **2.** ***δασοκομική*** (η) (ενν επιστήμη) η δασοκομία

δασολογία (η) [1843] {χωρ πληθ} η επιστήμη που ασχολείται με την εξασφάλιση των οικονομικών πόρων που προέρχονται από τα δάση. — **δασολόγος** (ο/η) [1895], **δασολογικός, -ή, -ό** [1890]

δασονομεία (το) [1836] **1.** η τοπική δασική αρχή που ελέγχει την εφαρμογή τής δασικής νομοθεσίας και υπάγεται υπηρεσιακώς στο δασαρχείο **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω αρχή

δασονομία (η) [1897] {χωρ. πληθ} η εποπτεία και η προστασία των δασικών εκτάσεων. — **δασονομικός, -ή, -ό** [1836].

δασονόμος (ο) [1836] κατώτερος δασικός υπάλληλος που ασκεί διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα σε περιφέρεια τού δασαρχείου.

δασοπονία (η) [1891] {χωρ. πληθ} κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με την εφαρμογή των πορισμάτων της για τη διαχείριση και εκμετάλλευση των δασικών εκτάσεων προς όφελος τού ανθρώπου — **δασοπόνος** (ο/η) [1892], **δασοπονικός, -ή, -ό** [1892].
[ΕΤΥΜ < *δάσος* + *πονία* < *πόνος* < αρχ. *πένομαι* «ασχολούμαι, φροντίζω», απόδ. τού γερμ Forstwissenschaft].

δασοπροστασία (η) {χωρ. πληθ} σύνολο μέτρων και ενεργειών για την προστασία των δασικών εκτάσεων

δασοπυροσβέστης (ο) {δασοπυροσβεστών}, **δασοπυροσβέστρια** (η) {δασοπυροσβεστριών} πυροσβέστης / πυροσβέστρια για την κατάσβεση πυρκαγιών στα δάση - **δασοπυροσβεστικός, -ή, -ό**

δάσος (το) {δάσ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε έκταση, η οποία καλύπτεται ολικά ή σποραδικά από άγρια ξυλώδη φυτά οιωνδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, τα οποία λόγω αποστάσεως και αλληλεπιδράσεων αποτελούν οργανική ενότητα η οποία προσφέρει προϊόντα των φυτών αυτών, συμβάλλει στη βιολογική και φυσική ισορροπία και εξυπηρετεί τη διαβίωση τού ανθρώπου μέσα στο φυσικό περιβάλλον· *πυκνό / παρθένο / τροπικό / αδιαπέραστο ~* ΣΥΝ δασότοπος, (αρχαιοπρ.) δρυμός· ΦΡ (μτφ) ***βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος*** εμμένω στα επιμέρους και αδυνατώ να δω το γενικότερο νόημα, την ουσία *πολλοί σημερινοί επιστήμονες βλέπουν το δέντρο και χάνουν το δάσος με το να ασχολούνται αποκλειστικά με το ειδικότερο αντικείμενό τους* **2.** (κατ' επέκτ.) έκταση γης πυκνοφυτεμένη με δέντρα, άγρια ή ήμερα: *~ από ελιές* **3.** (μτφ.) πυκνό πλήθος (από ψηλά ή όρθια αντικείμενα) *~ από λόγχες / από χέρια* — (υποκ) **δασάκι** κ. (λόγ) **δασύλλιο** (το) [1888] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δασύς* «πυκνός» (βλ λ). Η λ. *δάσος* αντικατέστησε συν τω χρόνω τις αρχ λ *ὕλη* και *ἴδη*, οι οποίες χρησιμοποιούνταν με τη σημ τής πυκνόδενδρης περιοχής Η φρ *βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος* αποδίδει την αγγλ I am unable to see the wood for the trees].

δάσος: συνώνυμα. Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν για το δάσος τη λ **ύλη**, που σήμαινε παράλληλα το ξύλο και την ξυλεία και που εξελίχθηκε να δηλώνει γενικά την ύλη, το υλικό, αφού το ξύλο ήταν βασική μορφή υλικού. Το ίδιο συνέβη με τις λατινικές λέξεις **silva** «ξύλο - δάσος – ύλη/υλικό» και, ιδίως, με το **materia** (από το mater «μητέρα»!) «ύλη που γεννά τα πάντα, μητρική» – ξύλο, ξυλεία (πβ **μαδέρι** < βεν. madero < λατ. materia) – ύλη, υλικό (πβ. ματεριαλισμός, ματεριαλιστής = υλισμός / υλιστής), με το αγγλ **wood(s)** «ξύλο – ξυλεία – δάσος» κ.ά Στην Αρχαία χρησιμοποιήθηκαν επίσης οι λ. **δάσος, δρυμός, άλσος** και **λόχμη** με παρεμφερή με τη σημερινή σημασία Σήμερα το **δάσος** (από το **δασύς**) σημαίνει «μεγάλη έκταση με πυκνή βλάστηση κυρ. από άγρια αυτοφυή δέντρα, αλλά και από ήμερα και από θάμνους» είναι η κατεξοχήν λ. που χρησιμοποιείται για το δάσος, πρωτοεμφανιζόμενη στους μεταγενέστερους χρόνους με τη σημ τής θαμνώδους περιοχής, τής λόχμης **Δρυμός** είναι το δάσος με μεγάλα δέντρα και πυκνή βλάστηση, που προστατεύεται συνήθ από το κράτος, πβ. **εθνικός δρυμός** (ίσως και το λατ. forestis [silva], από όπου τα γαλλ forêt, αγγλ forest «δάσος», να προέρχεται από το forum «αγορά, δικαστήριο», άρα δάσος προστατευμένο από το κράτος, αν δεν προέρχεται από το foris «εξωτερικός», για δάσος έξω από την πόλη). Η λ *δρυμός* στην Αρχαία σήμαινε «δάσος από δρυς», άρα μεγάλο δάσος, η λέξη δε ανάγεται στη ρ. *dreu-, από όπου και οι λ. **δένδρο, δόρυ**, σανσκρ dru «ξύλο», αλβ. dru «ξύλο, δέντρο» κ ά. Το «πυκνό δάσος με πολλή σκιά» σημαίνει και το ξέν προελεύσεως νεοελλ **ρουμάνι** (από τουρκ orman) (πβ. Ν Καζαντζάκης «*σε σκοτεινό πλανέθηκα ρουμάνι*»). Την πυκνή θαμνώδη περιοχή από άγριους θάμνους, όπου έχουν την κοίτη και την κρύπτη τους άγρια ζώα και θηράματα, δηλώνει η λ **λόχμη**. Η λ είναι αρχαία με την ίδια σημασία, ετυμολογικά δε ανάγεται στη ρίζα *λεχ-*, από όπου τα **λέχος** «κρεβάτι», **λέχομαι** «πλαγιάζω» (αρχ. σημασία τού **λόχμη** «ο τόπος όπου πλαγιάζουν, ξαπλώνουν, ζουν τα άγρια ζώα») Το **άλσος**, που σήμερα σημαίνει «μικρό δάσος, φυσικό ή τεχνητό, το οποίο χρησιμοποιείται δημόσια για ανάπαυση ή ψυχαγωγία», ξεκίνησε με τη σημ τού «ιερού δενδρόφυτου χώρου» (συνδέεται ετυμολογικά με το **Άλτις**, το ιερό τής Ολυμπίας) Τέλος, το **πάρκο** είναι περιφραγμένος δενδροφυτευμένος κήπος μέσα στην πόλη για την αναψυχή των πολιτών (μπήκε στην Ελληνική από το ιταλ. parco, που ανάγεται σε μεσν λατ paricus από γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος», που είναι και η αρχική σημ. τού περσ. pairidaesa «περιφραγμένος κήπος», από όπου το ελλην *παράδεισος*).

δασοσκέπαστος, -η, -ο [μεσν.] (για τόπο) αυτός που είναι καλυμμένος με δάση Επίσης **δασοσκεπής, -ής, -ές** [1854].

δασοτεχνικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την τεχνική διαχείρισης των δασών: *~ έργο.* -- **δασοτεχνικά** επίρρ, **δασοτέχνης** (ο/η) [1889]

δασότοπος (ο) [1836] {-ου κ -όπου | -ων κ. -όπων, -ους κ -όπους} τόπος πυκνοφυτεμένος με δασική βλάστηση ΣΥΝ δάσος. Επίσης (λαϊκ) **δασοτόπι** (το)

δασόφιλος, -η, -ο [1887] αυτός που αγαπά τα δάση

δασοφύλακας (ο) [1856] {δασοφυλάκων} ο κατώτερος υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας που επιτηρεί και ελέγχει ορισμένη δασική περιοχή.

δασοφυλακείο (το) [1897] το κτήριο όπου στεγάζονται οι δασοφύλακες κατά την υπηρεσία τους.

δασοφυλακή (η) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη φύλαξη των δασών **2.** το σώμα των δασοφυλάκων

δασοφυτεία (η) [1891] {δασοφυτειών} η φυτεία άγριων δέντρων (πεύκων, βαλανιδιών κ ά) που θα εξελιχθεί σε δάσος

δασόφυτος, -η, -ο [1854] (τόπος) αυτός που καλύπτεται από δάση: *~ περιοχή / πλαγιά* ΣΥΝ δασοσκεπής, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος, γυμνός.

δασύλλιο το [1888] {δασυλλί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό δάσος ΣΥΝ δασάκι
[ΕΤΥΜ < *δάσος* + υποκ. επίθημα *-ύλλιο* (βλ λ)]

δασυντικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση δασέος πνεύματος στην προφορά ή τη γραφή φθόγγου: *η αττική διάλεκτος μέχρι τον 3ο αι. μ Χ ήταν ~*

δασύνω ρ. μετβ. {δάσυν-α, -θηκα} **1.** γράφω ή προφέρω φθόγγο με δασύ πνεύμα **2.** (μεσοπαθ. **δασύνομαι**) (για φωνήεν ή λέξη) παίρνω δασεία *οι λέξεις που αρχίζουν από ύψιλον δασύνονται* — **δάσυνση** (η) [1860] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δασύς*]

δασυνόμενες λέξεις. Έτσι χαρακτηρίζονται οι λέξεις τής Ελληνικής οι οποίες στο (αρχαίο και σύγχρονο) πολυτονικό σύστημα αρχίζουν από φωνήεν με δασεία (στην κλασική Ελληνική ένα τέτοιο φωνήεν συνοδευόταν κατά την εκφώνησή του από την εκφορά μιας άχνας, μικρής ποσότητας εκπνεόμενου αέρα). Τέτοιες λέξεις είναι. (α) Τα **άρθρα**: *ὁ, ἡ, οἱ* (β) Όλα τα **αριθμητικά** και τα παράγωγά τους (πλην των *ὀκτώ, ἐννέα* και *εἴκοσι*, που παίρνουν ψιλή) *ἕνας, ἕνα (ἕνδεκα, ἑνδέκατος, ἑνικός, ἑνώνω), ἕξι (ἑξήντα, ἑξακόσια, ἕκτος, ἑξαπλάσιος), ἑπτά (ἕβδομος, ἑβδομάδα, ἑβδομήντα, ἑπτακόσια), ἑκατό (ἑκατοστός, ἑκατομμύριο, ἑκατονταετία)* (γ) **Αντωνυμίες** *ὁποῖος, -α, -ο, ὅσος, -η, -ο, ὅ,τι, ἕκαστος, ὅλος, -η, -ο, ἅπας, ἅπασα, ἅπαν/ἅπαντα, ἑαυτός -ή* (δ) **Επιρρήματα**: *ἅμα, ἅπαξ, ἑξῆς, ὅθεν, ὁμοῦ, ὅπου, ὁσάκις, οὕτως (ἤ ἄλλως), ὡς* (ε) **Σύνδεσμοι**: *ἕως, ὅμως, ὅπως, ὅταν, ὁπότε, ὅτι, ὁπόταν, ὥστε* (στ) **Προθέσεις**. *ἕνεκα, ἕως, ὡς.*

Πίνακας δασυνόμενων λέξεων

Α

ἁβρ-ός / -ότητα	*ἅλτης (ἐφ-αλ-τήριο)*
ἅγι-ος / -άζω (καθ-αγιάζω)	*ἁλυκή*
ἁγν-ός / -ότητα	*ἁλυσίδα*
Ἅδης	*ἁλωνίζω*
ἁδρός / -ότητα	*ἅλωση*
ἁθροίζω	*ἅμαξα*
ἁθρόος	*ἁμαρτ-άνω / -ία, -ωλός*
αἷμα (ἀφ-αίμαξη, λευχ-αιμία)	*ἅμιλλ-α /-ῶμαι (ἐφ-άμιλλος)*
Αἷμος	*ἁπαλός / -ότητα*
αἵρεση (ἀφ-αίρεση)	*ἁπλός / -ότητα*
αἱρετός (αὐθ-αίρετος)	*ἅπτομαι (ἐφ-)*
αἱρῶ (καθ-, ἀφ-)	*ἅρμα*
ἁλάτι (ἀφ-αλάτωση)	*ἁρμό-ζω (ἐφ-)*
Ἁλιάκμων	*ἁρμόδιος*
Ἁλικαρνασσός	*ἁρμονία*
ἁλι-εύω / -εία (ὕφ-αλος)	*ἁρμός*
ἅλμα	*ἁρπάζω (ὑφ-)*
ἅλμ-η / -υρός (ὑφ-άλμυρος)	*ἁψύς (ἁψί-κορος)*
ἁπλώνω (ἐφ-άπλωμα)	

Ε

Ἑβραῖος	*ἕλξη*
Ἕβρος	*ἑλονοσία (ἀνθ-ελονοσιακός)*

έδ-ρα / -ώλιο (καθ-έδρα)	*έλος*
είλωτας	*έξής*
είμαρμένη	*έξις (καθ' έξιν)*
είρκτή (κάθ-ειρξη)	*έορτ-ή / -άζω (μεθ-εόρτια)*
Έκάβη	*έπομαι (μεθ-επόμενος)*
Έκάτη	*έπτά*
έκατό	*έρμα*
έκούσιος	*έρμαιο*
έκών	*έρμαφρόδιτος*
έλλανοδίκης	*έρμηνεύω (μεθ-ερμηνεύω)*
Έλλάς	*Έρμής*
Έλένη	*έρμητικός*
Έλλη	*έρπω (ύφ-)*
Έλληνας (άφ-ελληνίζω)	*έσμός*
έλληνικός (άνθ-ελληνικός)	*έσπέρα*
έλικα (έλιξ)	*έστία (έφ-έστιος)*
Έλικών	*έστιατόριο*
έλί-σσομαι / -γμός	*έταίρ-ος / -εία*
έλκηθρο	*έτοιμ-ος / -άζω*
έλκος	*εύρίσκω (έφ-)*
έλκύω (καθ-ελκύω)	

Η

Ήβη (έφ-ηβος)	*ήπαρ*
ήγ-ούμαι (άφ-) / -εμών, -έτης	*Ήρα*
ήδονή	*Ήρακλής*
Ήλιαία	*Ήρόδοτος*
ήλικία	*Ήρώ*
ήλιος (υφ-)	*ήρωας (άνθ-ηρωικός)*
ήλος (καθ-ηλώνω)	*Ήρώδης*
ήμέρα (καθ-ημερινός. έφ-ήμερος, πενθ-ήμερο, αύθ-ημερόν)	*Ήσίοδος*
ήμερ-ος / -εύω	*ήσυχ-ος / -άζω (καθ-ησυχάζω, έφ-ησυχάζω)*
ήμι-	*ήττ-α / -ώμαι*
ήνίο (άφ-ηνιάζω)	*Ήφαιστ-ος / ήφαίστειο*

Ι

ίδρύω (καθ-ιδρύω)	*ίμάτιο*
ίδρω-νω / -τας (κάθ-ιδρος)	*ίνα*
ίέραξ	*ίππος (έφ-ιππος)*
ίερός (καθ-ιερώνω, άφ-ιερώνω)	*ίπταμαι*
ίκαν-ός / -ότητα	*ίσταμαι (ύφ-, άνθ-)*
ίκέτ-ης / -εύω (καθ-)	*ίστ-ίο / -ός*
ίλαρ-ός / -ότητα	*ίστορία*
ίμάντας	

Ο

όδηγώ (καθ-)	*όπλή*
όδός (έφ-, κάθ- μέθ-)	*όποίος*
όλκή	*όραμα*
όλμος	*όραση*
όλόκληρος (καθ' όλοκληρίαν)	*όρατός*
όμάδα	*όρίζω (καθ-)*
όμαλ-ός / -ύνω	*όρι-ο (μεθ-όριος) / -ακός*
όμήγυρις	*όρκ-ος / -ίζω*
όμηρ-ος / -ία	*όρμόνη*
όμιλος	*όρμώ (έφ-)*
όμιλώ (καθ-ομιλουμένη)	*όρος, ό (έφ' όρου ζωής)*
όμοι-ος / -άζω	*όσιος (άφ-οσιώνομαι)*
όπλ-ο / -ίζω (έφ-οπλιστής)	

Υ

όλες οι λέξεις που αρχίζουν από *ύ-*. *ύπό, ύλη. ύπνος* κ.λπ

Ω

ώρα	*ώριμ-ος / -άζω*
ώραίος	

δασύπους, -ους. -ουν {δασύπ-οδος, -οδα | -οδες. -όδων} (λόγ -σκωπτ.) αυτός που έχει μαλλιαρά πόδια
[ΕΤΥΜ αρχ < *δασύς + πούς* «πόδι»]

δασύς, -ιά (λόγ. -εία). -ύ {δασ-ιού κ -έος | -ιοί κ -είς (ουδ -ιά κ -έα). -ιών κ -έων (θηλ κ -ειών)} **1.** πυκνός· ~ *τρίχωμα / φύλλωμα* • **2.** ΓΛΩΣΣ (για φθόγγους) αυτός που προφέρεται με τη συνοδία εκπνεόμενου αέρα (άχνας), ήχου ανάλογου περίπου προς το λατινικό h (όπως προφέρεται στο αγγλ. have): *τα σύμφωνα φ* (p^h). *θ* (t^h) *και χ* (k^h). *το ῥ και το ὑ στην αρχή λέξεως στην Αρχαία Ελληνική, το ι πριν από φωνήεν στην Αγγλική είναι δασείς φθόγγοι* **3. δασεία** (η) βλ.λ. · **δασέως** επίρρ [αρχ], **δασύτητα** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ύς, δάσος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dn̥s-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι Ε *dens- «πυκνός». πβ. λατ. densus, γαλλ dense (> αγγλ. dense), ιταλ. denso κ ά. Ομόρρ. *δάσος* (βλ.λ) Από τους γραμματικούς τής ελληνιστικής περιόδου, αλλά και ήδη από τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε η συνεκφορά *δασύ πνεῦμα* δηλώνοντας τον φθόγγο h-. που από τους μεταγενέστερους χρόνους δεν σημειωνόταν στη γραφή]

δασύτριχος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που έχει πυκνές τρίχες. ο μαλλιαρός. ~ *στήθος* ΣΥΝ πυκνόμαλλος. δασύμαλλος ΑΝΤ άτριχος
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δασύθριξ, -τριχος < δασύς + θρίξ, τριχός*].

δασύφυλλος, -η. -ο αυτός που έχει πυκνό φύλλωμα, φουντωτός ΣΥΝ πυκνόφυλλος.

δασώδης, -ης. -ες [μτγν] {δασώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (τόπος) που καλύπτεται από δάση ή από πυκνή βλάστηση: ~ *περιοχή* ΣΥΝ δασόφυτος. δασοσκεπής Επίσης **δασωτός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*. -*ες*.

δασώνω ρ μετβ. κ αμετβ [μεσν] {δάσω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) δενδροφυτεύω περιοχή, για να γίνει δάσος ΑΝΤ αποψιλώνω ♦ (αμετβ) **2.** (για τόπους) γίνομαι δασώδης, γεμίζω αγριόχορτα και θάμνους **3.** (για δέντρα ή θάμνους) αποκτώ πυκνό φύλλωμα **4.** (μτχ. **δασωμένος,** -*η*, -*ο*) (α) (για τόπο) δασώδης (β) (μτφ.) με πυκνό τρίχωμα, δασύτριχος: ~ *στέρνο.* **δάσωση** (η) [1887] κ **δάσωμα** (το) [1892].

δασωτός, -ή. -ό → δασώδης

Δ.Α.Τ. (το) Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας.

δατισμός (ο) η χρήση σε παθητικό τύπο ρημάτων που απαντούν κανονικά μόνο σε ενεργητικό τύπο.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Δᾶτις*, όν τού Μήδου αρχηγού στη μάχη τού Μαραθώνα, ο οποίος μιλούσε ελληνικά με λάθη, όπως όταν χρησιμοποίησε τον μέσο τ. *χαίρομαι* αντί τού ορθού κλασικού *χαίρω*].

Δ.Α.Υ.Ε. (η) Διεύθυνση Αγορών Υπουργείου Εμπορίου

Δαυίδ (ο) → Δαβίδ

δαυλί (το) {δαυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** μικρός δαυλός **2.** το καυσόξυλο.

δαυλιά (η) (λαϊκ) **1.** το χτύπημα με δαυλό **2.** η ανακίνηση των δαυλιών. των ξύλων στο τζάκι. για να αναζωπυρωθεί η φωτιά.

δαυλίζω ρ μετβ. {δαύλισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** βάζω ξύλα στη φωτιά **2.** μετακινώ τα ξύλα. τα δαυλιά (κρατώντας τη φωτιά δυνατή, ώστε να μη σβήσει) (πβ. λ *υποδαυλίζω*)

δαυλός (ο) **1.** επίμηκες κομμάτι ξύλου. η μία άκρη τού οποίου καίγεται και χρησιμοποιείται για να φέγγει ΣΥΝ δάδα. πυρσός, λαμπάδα, δαυλί **2.** (μτφ.) το έναυσμα, ό,τι υπάρχει ως το αίτιο που δημιουργεί ή συντηρεί μια (συνήθ. αρνητική) κατάσταση: ~ *διχόνοιας / μίσους* ΣΥΝ θρυαλλίδα.
[ΕΤΥΜ μεσν < **δαϝ-ελ-ός* < αρχ. *δαίω* «καίω» (< **δάϝ-jω*) Ήδη στον Ησύχιο απαντά το ουδ *δαυλον· δασύ ἡμίφλεκτον ξύλον* Βλ κ. *δάδα*]

δαύτος, -η, -ο (προηγείται πρόθεση) (συχνά μειωτ.) αυτός: *τι καλό να περιμένεις από δαύτον;*
[ΕΤΥΜ < μεσν *δαῦτος* < *ἐδαῦτος*, από τη συνεκφορά των λ. *ἔδε* «να, ιδού» και *αὐτός*]

δαφνέλαιο (το) [μτγν] {δαφνελαί-ου | -ων} λιπαρή ουσία που παίρνουμε από τους καρπούς τής δάφνης με συμπίεση και βρασμό Επίσης **δαφνόλαδο** [μεσν.].

Δάφνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ νύμφη των δασών, κόρη τής Γαίας· γοήτευσε τον Απόλλωνα και για να σωθεί από την καταδίωξή του, μεταμορφώθηκε στο φερώνυμο φυτό **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Το αρχ *δάφνη* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ήδη στην αρχ. μυθολ ως κύριο όνομα].

δάφνη (η) {δαφνών} **1.** αειθαλές δέντρο, με κιτρινωπά ή πρασινωπά, σκληρά δερματώδη και αρωματικά φύλλα ωοειδούς σχήματος και σκουρόχρωμους καρπούς. τα κλαδιά τού οποίου είναι σύμβολο τής δόξας *στέφανος δάφνης* **2.** (συνεκδ) το φύλλο τού παραπάνω δέντρου. που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη μαγειρική *βάζουμε λίγη ~ στις φακές* **3.** (μτφ) η επιτυχία, ο θρίαμβος. η δόξα *ποιητικές / πολεμικές* ~ ΣΥΝ τρόπαιο. τιμή· ΦΡ (α) **δρέπω δάφνες** (*δάφναν μὴ δρέπε*. αρχ. επιγραφή) διακρίνομαι, σημειώνω επιτυχίες, θριαμβεύω: *έδρεψε δάφνες στην ποίηση* (β) ***αναπαύομαι στις δάφνες μου*** επαναπαύομαι σε προηγούμενες επιτυχίες μου και δεν καταβάλλω περαιτέρω προσπάθεια
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάφνη / λάφνη / δαυχμός / δαῦχνα*, αγν. ετύμου, δάνειο (όπως και το αντίστοιχο λατ laurus) προελλην. Η φρ *αναπαύομαι στις δάφνες μου* αποδίδει το γαλλ. je me repose sur mes lauriers].

δαφνηφόρος, -ος, -ο [αρχ] **1.** στεφανωμένος θριαμβευτικά με φύλλα δάφνης ΣΥΝ δαφνοστεφανωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που φέρνει τιμή και δόξα: ~ *πόλεμος* Επίσης **δαφνοφόρος,** -ος, -ο. — **δαφνηφορώ** ρ [μτγν.] {-είς .}

Δαφνί (το) {-ίου κ. (λαϊκ) -ιού)} **1.** περιοχή τού δήμου Χαϊδαρίου, όπου βρίσκεται βυζαντινή μονή τού 11ου αι , καθώς και το Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο **2.** (μετωνυμ.) το φρενοκομείο· *είναι για το* ~ (είναι τρελός)
[ΕΤΥΜ Για την ονομασία τής περιοχής έχουν προταθεί διάφορες εκδοχές, όπως: (α) Οφείλεται στις πολλές δάφνες που φύτρωναν εκεί (β) Προέρχεται από τη Μονή Δαφνίου. η οποία μεταφέρει την ονομασία ομώνυμου ναού τής Κων/πόλεως (γ) Ανάγεται στην εποχή τής Φραγκοκρατίας και αποδίδει το γαλλ. Dauphiné (Δελφινάτο), τύπο αυτοδιοικούμενης επαρχίας].

δάφνινος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που είναι φτειαγμένος από φύλλα δάφνης· ~ *στεφάνι.*

δαφνοκερασιά (η) αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος που έχει ύψος πέντε μέτρα. σκούρα πράσινα. λογχοειδή, σκληρά φύλλα και λευκά, κόκκινα ή ροζ άνθη η ροδοδάφνη (βλ.λ). Επίσης (λόγ) **δαφνοκέρασος** [1853] {δαφνοκεράσ-ου | -ων, -ους}.

δαφνόκουκκο (το) [μεσν.] ο καρπός τής δάφνης Επίσης (λόγ.) **δαφνόκοκκος** (ο) κ (λαϊκ) **δαφνοκούκουτσο** (το).

δαφνόλαδο (το) [μεσν] το δαφνέλαιο

δαφνοστέφανο (το) το δάφνινο στεφάνι — **δαφνοστεφανώνω** ρ. [1896].

δαφνοστεφής, -ής. -ές [1846] {δαφνοστεφ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) στεφανωμένος με δάφνες. Επίσης **δαφνοστεφάνωτος,** -η, -ο [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*. -*ης*, -*ες*

δαφνοφόρος, -ος. -ον → δαφνηφόρος

δαφνόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο δάφνης.

δαφνώνας (ο) [μτγν] τόπος κατάφυτος από δάφνες

Δαχομέη (η) το Μπενίν (βλ λ)

δαχτυλάκι κ. **δακτυλάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό δάκτυλο: *τα ~ τού μωρού* **2.** το πιο μικρό από τα πέντε δάχτυλα τού χεριού ή τού ποδιού· ΦΡ ***δεν φτάνω (κάποιον) / μοιάζω σε (κάποιον) ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι*** δεν μπορώ σε τίποτα να συγκριθώ με κάποιον. υστερώ σε όλα απέναντί του (ακόμα και στα σημεία εκείνα στα οποία δεν διακρίνεται. δεν ξεχωρίζει ιδιαίτερα)

δαχτυλήθρα κ. (λόγ) **δακτυλήθρα** (η) {δαχτυληθρών} **1.** μικρή κλειστή στη βάση της στεφάνη. μεταλλική ή κοκκάλινη, που εφαρμόζεται στην άκρη τού δαχτύλου και το προστατεύει από τρυπήματα κατά το ράψιμο **2.** (συνεκδ.) μικρή ποσότητα ρευστού που χωράει σε μία δαχτυλήθρα *μια ~ μέλι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δακτυλήθρα* < *δάκτυλος* + παραγ. επίθημα *-ήθρα* (πβ *κολυμβ-ήθρα, ούρ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ ά.)].

δαχτυλιά (η) το ίχνος ή το αποτύπωμα λερωμένου δακτύλου. *έπιασαν τον τοίχο με λερωμένα χέρια και τον γέμισαν δαχτυλιές.*

δαχτυλιδένιος, -ια, -ιο (μτφ) τόσο λεπτός που μπορεί να χωρέσει σε δαχτυλίδι· εξαιρετικά λεπτός: *~ μέση.*

δαχτυλίδι κ **δακτυλίδι** (το) {δαχτυλιδ-ιού | -ιών} **1.** κόσμημα σε σχήμα κρίκου από μέταλλο ή από άλλη ύλη, που φοριέται σε δάχτυλο τού χεριού **2.** (ειδικότ.) το δαχτυλίδι τού αρραβώνα: *αλλάζω / βάζω δαχτυλίδια* (αρραβωνιάζομαι) ΣΥΝ βέρα **3.** οτιδήποτε έχει το σχήμα δαχτυλιδιού ΦΡ ***μέση δαχτυλίδι*** πολύ λεπτή μέση. δαχτυλιδένια (βλ.λ). — (υποκ.) **δαχτυλιδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δακτυλίδιον*, υποκ τού *δάκτυλος*]

δαχτυλιδόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } ο δακτυλιόλιθος (βλ.λ)

δαχτυλικός, -ή, -ό ‣ δακτυλικός

δάχτυλο κ. (λόγ.) **δάκτυλο** (το) {δαχτύλ-ου | -ων} **1.** καθένα από τα πέντε αρθρωτά οστέινα τμήματα τού σώματος. στα οποία καταλήγουν τα άνω και τα κάτω άκρα τού ανθρώπου και πολλών ζώων ΦΡ (α) ***παίζω (κάτι) στα δάχτυλα*** κατέχω (κάτι) πολύ καλά. ώστε να μπορώ να το χειρίζομαι με άνεση: *~ την ύλη των εξετάσεων* (β) ***μετριούνται στα δάχτυλα (τού ενός χεριού)*** είναι ελάχιστοι *~ οι φορές που ήρθε να με επισκεφθεί* (γ) ***κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου*** προσπαθώ να κρύψω κάτι προφανές. που οι περισσότεροι γνωρίζουν *χρόνια τώρα η διοίκηση κρύβεται πίσω από το δάχτυλό της και αρνείται να αναγνωρίσει την ύπαρξη τού προβλήματος* (δ) ***κουνάω το μικρό μου δάχτυλο / δαχτυλάκι*** καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια *έχει τόσες γνωριμίες. που αρκεί να κουνήσει το μικρό του δάχτυλο, για να πετύχει αυτό που θέλει* (ε) ***βάζω το δάχτυλό μου*** ενεργώ παρεμβατικά σε μια κατάσταση. χωρίς να είμαι το αρμόδιο πρόσωπο (στ) (παροιμ.) ***όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα*** δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι ή δεν έχουν όλοι την ίδια αξία (ζ) (παροιμ) ***όποιο δάχτυλο κι αν κόψεις, πονεί*** οι γονείς αγαπούν εξίσου όλα τα παιδιά τους (η) ***να γλείφεις τα δάχτυλά σου!*** βλ λ *γλείφω* (θ) ***(κάτι) γλιστράει μέσα από τα δάχτυλά μου / τα χέρια μου*** χάνω (κάτι) την τελευταία στιγμή. ενώ το είχα σίγουρο. *η ευκαιρία γλίστρησε μέσ᾽ απ᾽ τα δάχτυλά του* **2.** (συνεκδ.) (α) ποσότητα με ύψος όσο το πάχος ενός δαχτύλου: *δεν ήπιε περισσότερο από ένα ~ κρασί* (β) ύψος όσο το πάχος ενός δακτύλου. *κονταίνω τη φούστα ένα ~*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δάκτυλον* < αρχ. *δάκτυλος* (βλ λ.) Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ δάνεια, λ χ. *μετριούνται στα δάχτυλα* (< γαλλ. on les compte sur les doigts), *(η ευκαιρία) γλίστρησε μέσα από τα δάχτυλά του* (< γαλλ. la occasion lui a glissé entre les doigts), *δεν κουνάω ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι* (< γαλλ ne pas remuer le petit doigt)].

δαχτυλοβρεχτήρας (ο) ‣ δακτυλοβρεκτήρας

δαχτυλογραφία (η) → δακτυλογραφία

δαχτυλογράφος (ο/η) → δακτυλογράφος

δαχτυλογραφώ ρ. ‣ δακτυλογραφώ

δαψιλής, -ής, -ές {δαψιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δαψιλέστ-ερος, -ατος} άφθονος, πλουσιοπάροχος: *προσφέρω / παρέχω ~ βοήθεια* ΣΥΝ πολύς, πλούσιος ΑΝΤ ισχνός, πενιχρός. — **δαψιλώς** επίρρ [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ *δαψ-*, από τον αόρ. *ἔ-δαψ-α* τού ρ. *δάπτω* «καταβροχθίζω. κατατρώγω», που έχει παράγωγο και τη λ. *δαπάνη* (βλ λ.)].

Δ.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Γεωργικών Ερευνών.

Δ.Δ.Κ. (η) Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων.

δε[1] σύνδ.· χρησιμοποιείται **1.** στη ΦΡ ***μεν... δε*** (ο μεν ο δε. αυτός μεν.. εκείνος δε. άλλος μεν... άλλος δε, εδώ μεν .. εκεί δε. άλλοτε μεν άλλοτε δε κ.ά), με αντιθετική ή εναντιωματική σημασία, όταν ο ομιλητής θέλει να προβάλει μια δισκελή αντίθεση ή να αντιδιαστείλει έντονα μεταξύ τους δύο όρους: *δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε κανέναν, γιατί ο μεν ένας τα παρουσιάζει όλα ωραία και εύκολα, ο ~ άλλος φέρνει την καταστροφή και την απελπισία* **2.** (συμπλεκτικά) για τη μετάβαση (μεταβατική χρήση τού *δε*) σε μια νέα πληροφορία, την οποία συνδέει με τα προηγούμενα: *[ ] θα προσέθετα δε και το εξής* || *αποφασίστηκε η λήψη μέτρων για τον αυστηρότερο έλεγχο των καυσαερίων, από τού χρόνου ~ θα απαγορευθεί εντελώς η κυκλοφορία αυτοκινήτων σε ορισμένους κεντρικούς δρόμους* **3.** (με άλλους συνδέσμους χρονικούς. αιτιολογικούς, υποθετικούς) ως εμφατικός δείκτης, που επιτείνει την επιρρηματική σημασία των αντίστοιχων συνδέσμων: *πάντα τον φοβόταν, επειδή ~ τώρα τελευταία ήταν ιδιαίτερα απειλητικός, θεώρησε καλό να πάρει τα μέτρα της* || *καλό είναι να μην πίνεις. εάν ~ πρόκειται να οδηγήσεις, ακόμα περισσότερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεν.*
[ΕΤΥΜ αρχ. μόριο, που χρησιμοποιείται κυρ ως ανταποδοτικό τού *μέν* Προέρχεται από βράχυνση τού βεβαιωτ. μορίου *δή* (προφορά [dē]), προφανώς επειδή συμπροφερόταν σε ταχύ λόγο με άλλα στοιχεία και επειδή η ίδια η σημ. εξασθένησε]

δε[2] μόρ → δεν

Δ.Ε.Α. (ο) Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός

Δ.Ε.Α.Σ. (η) Δημοτική Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών

Δεββώρα (η) **1.** προφήτισσα και Κριτής τού Ισραήλ **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Debōrāh «μέλισσα.»]

δεδηλωμένος, -η. -ο αυτός που έχει καταστήσει γνωστή. που έχει δηλώσει τη στάση του *~ μαρξιστής / δεξιός / ομοφυλόφιλος* ● ΦΡ ΝΟΜ -ΠΟΛΙΤ ***αρχή τής δεδηλωμένης*** η αρχή σύμφωνα με την οποία μια κυβέρνηση πρέπει να έχει την εκπεφρασμένη («δεδηλωμένη») εμπιστοσύνη τής Βουλής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ. τού ρ. *δηλῶ (-όω).* Ως πολιτικός όρ. η λ *δεδηλωμένη* εισήχθη το 1875 από τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος εισήγαγε στην Ελλάδα την αρχή τής άσκησης εξουσίας από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία].

δεδικαίωται ρ. έχει δικαιωθεί· μόνο στη ΦΡ ***ο αποθανών / ο τεθνεώς / ο νεκρός δεδικαίωται*** βλ λ. *αποθανών*
[ΕΤΥΜ Γ' εν. πρόσ. παθ παρακειμένου τού αρχ. *δικαιῶ (-όω)* (< *δίκαιος*)]

δεδικασμένο (το) ΝΟΜ **1.** η δεσμευτική ενέργεια που απορρέει από τη δικαστική κρίση για την ισχύ ή τη μη ισχύ ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης που αφορά καταρχήν στους διαδίκους και σημαίνει ότι η διαφορά που κρίθηκε δεν μπορεί να κριθεί πάλι σε νέα δίκη μεταξύ των ίδιων διαδίκων και. εννοείται, με το ίδιο αντικείμενο **2.** ***τυπικό δεδικασμένο*** το απρόσβλητο δικαστικής απόφασης με τα τακτικά ένδικα μέσα (δηλ. ανακοπή ερημοδικίας και έφεση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ τού αρχ. *δικάζω.* Ο νομικός όρ. αποδίδει το λατ. (res) judicata].

δεδομένο (το) (συνήθ στον πληθ.) **1.** (α) αυτό που έχει δοθεί (κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που ζητείται): *διακρίνω δεδομένα και ζητούμενα σε ένα πρόβλημα* (β) το αδιαμφισβήτητο στοιχείο (γ) καθετί το οποίο ισχύει μέχρι τώρα *η ανάληψη τής πρωθυπουργίας έγινε ομαλά για τα ~ αυτής τής χώρας* (δηλ θα περίμενε κανείς το αντίθετο) || *με τα μέχρι στιγμής ~ κάτι τέτοιο πρέπει να αποκλειστεί* (δ) το στοιχείο που λειτουργεί ως βάση για περαιτέρω σκέψεις ή ενέργειες. *είναι ~ ότι η κατάσταση είναι δύσκολη* || *επιστημονικά ~* || *με τα σημερινά ~. το κεφάλαιό σας σε 15 χρόνια θα έχει διπλασιαστεί* **2.** (περιληπτ) πεπερασμένη ακολουθία χαρακτήρων, που παριστά κάποια πληροφορία και μπορεί να αξιοποιηθεί από Η/Υ *συλλογή / επεξεργασία δεδομένων* ΦΡ (α) ***βάση δεδομένων*** συλλογή πληροφοριών, κατάλληλα οργανωμένων, που χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων με τη βοήθεια Η/Υ· συνήθ. αποθηκεύονται σε δισκέτα ή σκληρό δίσκο (β) ***αρχείο δεδομένων*** βλ. λ. *αρχείο* (γ) ***τράπεζα δεδομένων*** ο χώρος αποθήκευσης στοιχείων σχετικών με ορισμένο θέμα (συνήθ ένας υπολογιστής): *~ για την παραγωγή βιβλίων / για καταζητούμενα πρόσωπα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεδομένος, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ donnée, ενώ η σημ. 2 το αγγλ data (λ χ *βάση δεδομένων* < αγγλ. data base, *τράπεζα δεδομένων* < αγγλ data bank)]

δεδομένος, -η, -ο **1.** αυτός που υπάρχει, που δεν μπορεί να αγνοηθεί, να αμφισβητηθεί. *τα σχέδια για το μέλλον θα πρέπει να βασίζονται στις ~ συνθήκες* || (λόγ) *δεδομένης τής οικονομικής αστάθειας, οι ξένοι επενδυτές δεν προτίθενται να επενδύσουν στην περιοχή* || *θεωρώ δεδομένη την υποστήριξή του* || *με δεδομένη την αρνητική στάση τής διεύθυνσης στο θέμα, δεν έχει νόημα να συνεχιστεί η συζήτηση* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, σίγουρος. βέβαιος ΦΡ (λόγ) ***δεδομένου ότι...*** εξαιτίας τού γεγονότος ότι. καθώς. επειδή. *δεν πρέπει να περιμένετε βοήθεια, ~ κι εμείς βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ δοθέντος ότι **2.** **δεδομένο** (το) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ τού αρχ *δίδωμι* Η φρ *δεδομένου ότι* αποδίδει το γαλλ étant donné que (πβ. αγγλ given that)]

> **δεδομένο / δεδομένα, όχι δεδόμενο / δεδόμενα.** Συχνά ακούγεται ο τ. **δεδόμενο / δεδόμενα** αντί τού ορθού **δεδομένο / δεδομένα**, που είναι ο κανονικός τύπος τού παρακειμένου τής μεσοπαθητικής φωνής (*συγκεκριμένος. πεπαιδευμένος, καταβεβλημένος* κ.τ ό.). Το λάθος προέρχεται από το στοιχείο *-ο- (-ομενος).* που δίνει την εντύπωση ότι η μετοχή είναι χρόνου ενεστώτα. όπως οι ενεστωτικές μετοχές σε **-όμενος** (*γραφόμενος. παιζόμενος, οριζόμενος. πιεζόμενος* κ.λπ). Ωστόσο. ο διπλασιασμός *(δε-δομένος)* και το θέμα *δο- (δό-ση. δο-τός)* δείχνουν ότι δεν πρόκειται για ενεστώτα αλλά για παρακείμενο

δεδουλευμένος, -η, -ο [1890] **1.** ΟΙΚΟΝ (α) αυτός που επιτελέσθηκε με εργασία *~ έργο* (β) ***δεδουλευμένο εισόδημα*** το εισόδημα που προέρχεται από εργασία (μισθοί, αμοιβές. κέρδη. προμήθειες) κατ' αντιδιαστολή προς το μη δεδουλευμένο. που προέρχεται από ενοίκια, μερίσματα. τόκους ή φυσικό πλούτο **2.** ***δεδουλευμένα*** (τα) τα χρήματα που δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την εργασία του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ. τού αρχ *δουλεύω,* με τη σημ. «εργάζομαι», που σχηματίστηκε στη νεότερη Ελληνική ως απόδ τού γαλλ. travaillé].

Δ.Ε.Ε. (η) **1.** Διεύθυνση Εξαγωγικού Εμπορίου **2.** Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου **3.** Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (βλ λ *δυτικοευρωπαϊκός*)

Δ.Ε.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού.

Δ.Ε.Η. (η) Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.

δέηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η παρακλητική προσευχή που απευθύνεται στον Θεό με συγκεκριμένο κάθε φορά αίτημα: *κατανυκτική / ευχαριστήρια ~* || *τελώ / αναπέμπω ~* || *στην αρχή τής*

τελετής εψάλη επιμνημόσυνος ~ ΣΥΝ ικεσία, παράκληση, προσευχή **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ εικονογραφική παράσταση στην οποία εικονίζεται ο Χριστός ένθρονος, ενώ δεξιά και αριστερά στέκονται η Παναγία και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος με τα χέρια υψωμένα σε στάση ικεσίας **3.** επιγραφή πάνω σε αγιογραφίες (τοιχογραφίες ή εικόνες σε εκκλησίες, μοναστήρια κ.λπ.) με το όνομα αυτού που προσέφερε τα χρήματα για να γίνει η αγιογραφία *δέηση οικογενείας* . / *τού* / *τής* . — **δεητικός**, -ή, -ό [αρχ.]. **δεητικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δέησις* < *δέω* / *-ομαι* «έχω ανάγκη, χρειάζομαι» (βλ. λ. *δεῖ*)]

Δ.Ε.Θ. (η) Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης

δει ρ. απρόσ. {εδέησε} στις ΦΡ (α) ***δει δη χρημάτων*** (*δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων*. Δημοσθ. *Ολυνθ.* 20) λέγεται όταν ο ομιλητής θέλει να τονίσει την ανάγκη να εξευρεθούν χρήματα για κάτι: *όλοι συμφωνούν ότι το έργο αυτό θα αναβαθμίσει την πόλη, αλλά* ~ (β) ***πολλού (γε και) δει*** (*πολλοῦ γε καὶ δεῖ*) δεν γίνεται ., με κανέναν τρόπο: *Να εκλεγεί βουλευτής και πάλι:* ~*!* (είναι σχεδόν αδύνατον)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεῖ*, απρόσ χρήση τού ρ *δέω* / *-ομαι* «έχω ανάγκη, χρειάζομαι», που απαντά ήδη στον Όμηρο και ανάγεται σε θ *δευ(σ)-* (πβ. αρχ *ἐπι-δευής*) με αρχική σημ «απώλεια, κατωτερότητα», οπότε συνδ. με σανσκρ. dosa «απώλεια» και ίσως με το επίθ. *δεύ-τερος* (βλ λ)].

δείγμα (το) {δείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μικρή ποσότητα ή μέρος (εμπορεύματος, φαρμακευτικού παρασκευάσματος), βάσει τού οποίου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να σχηματίσει εικόνα για το σύνολο. ~ *υφάσματος* / *χρωμάτων* ΣΥΝ έκθεμα· ΦΡ (α) ***δείγμα γραφής*** (i) απόσπασμα γραπτού κειμένου, με το οποίο αποδεικνύεται η γνησιότητα εγγράφου ή κρίνεται η ικανότητα κάποιου (ii) (κατ' επέκτ.) ενέργεια ή απόφαση ενδεικτική τής γενικότερης συμπεριφοράς ατόμου ή ομάδας: *η κυβέρνηση τον τελευταίο καιρό έδωσε πολλά* ~ *ότι θα ενδώσει στα αιτήματα των εφοριακών* (β) ***δείγμα άνευ αξίας*** για ταχυδρομικό φάκελο ή δέμα, που περιέχει δείγμα μόνο τού εμπορεύματος, ώστε να μην του επιβληθεί δασμός **2.** ό,τι προβάλλεται ως παράδειγμα ή απόδειξη ιδιότητας, κατάστασης, συμπεριφοράς κ.λπ . ~ *ευγνωμοσύνης* / *προόδου* / *αισθητικής* / *κακής πολιτικής* ‖ *αντιπροσωπευτικό* / *χαρακτηριστικό* ~ ΣΥΝ ένδειξη, σημάδι· ΦΡ ***δείγματος χάριν*** (λόγ) παραδείγματος χάριν **3.** (ειδικότ.) τμήμα πληθυσμού που επιλέγεται ως αντικείμενο παρατηρήσεως σε στατιστική έρευνα: *η δημοσκόπηση έγινε σε* ~ *δέκα χιλιάδων ψηφοφόρων* ‖ «*οι ψυχολόγοι τής διαφημιστικής εταιρείας πειραματίστηκαν σε ανθρώπινο* ~» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεῖγμα* < *δείκνυμι* «δείχνω»].

δειγματίζω ρ. μετβ [μτγν.] {δειγμάτισ-α, -τηκα, -μένος} παρουσιάζω αντιπροσωπευτικό κομμάτι ή ποσότητα εμπορεύματος σε πελάτη, για να αποφασίσει αν θα το αγοράσει: ~ *την καινούργια σειρά μικροσυσκευών* — **δειγματισμός** (ο) [μτγν]

δειγματικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα, που αξιοποιείται ως αντιπροσωπευτικό δείγμα.

δειγματολήπτης (ο) {δειγματοληπτών}, **δειγματολήπτρια** (η) {δειγματοληπτριών} **1.** πρόσωπο που κάνει δειγματοληψία **2.** ΝΑΥΤ μικρό μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη λήψη δειγμάτων βυθού ή νερού με σκοπό την ποιοτική εξέτασή τους
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ sampler].

δειγματοληπτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με δειγματοληψία (βλ λ): ~ *έλεγχος*. — **δειγματοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

δειγματοληψία (η) {δειγματοληψιών} **1.** η λήψη δείγματος από εμπόρευμα για δοκιμή ή έλεγχο ή για καθορισμό τής τιμής, τού φόρου του κ λπ. **2.** η επιλογή χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, που καθιστά δυνατή τη συναγωγή συνολικών συμπερασμάτων **3.** ΝΑΥΤ η λήψη δείγματος θαλάσσιου βυθού ή νερού για την ποιοτική τους εξέταση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. sampling].

δειγματολόγιο (το) {δειγματολογί-ου | -ων} συλλογή δειγμάτων από εμπορεύματα για επίδειξη σε υποψήφιους αγοραστές
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. échantillonage]

δεικνύω ρ. ➝ δείχνω

δείκτης κ (καθημ) **δείχτης** (ο) {δεικτών} **1.** οτιδήποτε δείχνει κάτι· ΦΡ ***οδικός δείκτης*** πινακίδα σε διασταύρωση, όπου δηλώνονται με βέλη οι κατευθύνσεις των δρόμων, καθώς και οι χιλιομετρικές τους αποστάσεις **2.** (ειδικότ) το δεύτερο στη σειρά δάχτυλο τού χεριού, αμέσως μετά τον αντίχειρα **3.** η βελόνα που δηλώνει σε βαθμονομημένη κλίμακα συγκεκριμένο βαθμό ποσότητας, χρόνου, θερμοκρασίας κ λπ.. ~ *ζυγαριάς* / *πυξίδας* ‖ *οι δείκτες τού ρολογιού* (ωροδείκτης, λεπτοδείκτης κ.ά.) **4.** η ενδεικτική τιμή που δηλώνει σημείο σε εξελικτική πορεία ή τον βαθμό στον οποίο εμφανίζεται ή λειτουργεί κάτι. ο ~ *βιομηχανικής παραγωγής* / *ζήτησης* / *αποδοτικότητας* / *τιμών καταναλωτή* / *ποιότητας* / *ανεργίας* / *εγκληματικότητας* ‖ *οι* ~ *τής οικονομίας* ‖ *ο Γενικός Δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου παρουσίασε άνοδο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες*· ΦΡ (α) ***δείκτης ευφυΐας / νοημοσύνης*** ο αριθμός που εκφράζει την αναλογία ανάμεσα στην ευφυΐα κάποιου, όπως αυτή μπορεί να ελεγχθεί με βάση την επίδοσή του σε μια σειρά ειδικών τεστ (τεστ νοημοσύνης) και τη βιολογική του ηλικία· το I Q : *υψηλός* / *χαμηλός* ~ (β) ***δείκτης προστασίας*** ο βαθμός προστασίας τον οποίο προσφέρει ένα αντηλιακό από την ηλιακή ακτινοβολία *αντηλιακό με υψηλό δείκτη προστασίας για ευαίσθητες επιδερμίδες* **5.** ΧΗΜ (α) η χημική ένωση (π χ. βάμμα ηλιοτροπίου) που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε διάλυμά της προστίθεται κατά την ανάμειξη διαλυμάτων ουσιών που αντιδρούν, με σκοπό τον προσδιορισμό τού τέλους τής αντίδρασης (β) ο αριθμός που αναγράφεται κάτω και δεξιά τού συμβόλου κάθε στοιχείου στον μοριακό τύπο μιας ένωσης και δείχνει τον αριθμό ατόμων τού στοιχείου αυτού που περιέχονται στο μόριο τής ένωσης **6.** ΜΑΘ (α) ο αριθμός ή το σύμβολο που βάζουμε δίπλα και κάτω δεξιά από ένα γράμμα, όταν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε το ίδιο σύμβολο για περισσότερα αντικείμενα λ.χ α (δείκτης το 1), f. (δείκτης το α) (β) ο αριθμός που αναγράφεται πάνω στο ριζικό μιας ρίζας και δηλώνει την τάξη τής ρίζας (τετραγωνική, κυβική κ ά.) **7.** ΓΛΩΣΣ ονομασία διαφόρων γλωσσικών στοιχείων (*να, ας, θα, ως, σαν* κ ά.) που δεν έχουν δική τους σημασία, αλλά χρησιμεύουν στο να «δείχνουν», να δηλώνουν μια γλωσσική λειτουργία στην παραδοσιακή σχολική γραμματική συνήθως οι δείκτες χαρακτηρίζονται ως *μόρια* (βλ.λ): *το «ως» στην πρόταση «μιλάει ως ειδικός» είναι δείκτης τής λειτουργίας τού κατηγορουμένου* **8.** ΠΛΗΡΟΦ ο κέρσορας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δείκνυμι* «δείχνω». Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες τού αγγλ indicator Ο επιστ όρ. *δείκτης νοημοσύνης* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. intellectual quotient Ομοίως και ο όρ *οδικός δείκτης* (< αγγλ. traffic indicator)]

δεικτικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που χρησιμεύει για να δείχνει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***δεικτική αντωνυμία*** η αντωνυμία που χρησιμοποιείται, για να δείξει πρόσωπο ή πράγμα, να το ξεχωρίσει από πλήθος ή σύνολο *οι* ~ *στη Ν Ελληνική είναι οι «αυτός», «(ε)τούτος», «εκείνος», «τέτοιος», «τόσος»* (β) ***δεικτικά*** (τα) τα γλωσσικά στοιχεία που δηλώνουν δείξη (βλ.λ.)· π.χ. *εγώ* *εσύ, εδώ – εκεί, τώρα – τότε* κ.τ.ό

δείλι (το) ➝ δειλινό

δειλία (η) [αρχ] {χωρ πληθ.} η συμπεριφορά τού δειλού (βλ λ.), η έλλειψη θάρρους, τόλμης. *επέδειξε χαρακτηριστική* ~ *κατά την κρίση* ΣΥΝ ατολμία, φόβος.

δειλιάζω ρ. αμετβ. {δείλιασα} καταλαμβάνομαι από αισθήματα φόβου και δισταγμού: *την τελευταία στιγμή δείλιασε* ΣΥΝ λιποψυχώ, φοβούμαι, (λαϊκ.) κιοτεύω - **δείλιασμα** (το) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δειλιῶ (-άω)* (από τον αόρ *ἐ-δειλίασα*) < αρχ. *δειλία* < *δειλός* (βλ λ.)]

δειλινό (το) **1.** το χρονικό διάστημα λίγο πριν ή λίγο μετά τη δύση τού ηλίου ΣΥΝ σούρουπο, απόβραδο, γέρμα **2.** το θέαμα τής δύσης τού ηλίου ● **3.** το νυχτολούλουδο (βλ.λ.). Επίσης (λογοτ) **δείλι** (σημ 1 κ 2) [μεσν]. -- **δειλινός**, -ή, -ό [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δειλινόν*, ουδ. τού επιθ. *δειλινός* < αρχ. *δείλη*, παράλλ. τ τού *δείελος* «δειλινό» < **δέελος* (μετρική έκταση), πιθ < **δεύσ-ελος* < I.E. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. σανσκρ doṣā «βράδυ», περσ. dōš «η περασμένη νύχτα» κ ά.].

δειλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αυτοπεποίθηση και θάρρος, που στερείται τόλμης και γενναιότητας: *ήταν* ~ *και σιωπούσε* ΣΥΝ φοβητσιάρης, λιπόψυχος, (λαϊκ) κιοτής ΑΝΤ θαρραλέος **2.** αυτός που συντελείται με δισταγμό, με φόβο: ~ *εμφάνιση* / *ματιά* / *στάση* / *συζήτηση* / *φιλί* ‖ *έκανε τα πρώτα* ~ *βήματα τής σταδιοδρομίας του* ΑΝΤ θαρραλέος, αποφασιστικός — **δειλά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεινός*, *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δϝει-λός* < *δείδω* «φοβούμαι», πβ. αρχ. παρακ. *δέδοικα* (< **δέ-δϝοι-κα*) Για την ετυμ τού *δείδω* βλ λ. *δέος*].

δείνα αντων {ακλ } κ. (λαϊκ.) **δείνας** (για πρόσ. ή πράγμα που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε): *δεν μιλάω μόνο για τους γνωστούς αυτό θα μπορούσε αύριο να λεχθεί για τον κύριο* ~ ‖ *μην ακούς τι λέει ο τάδε και ο δείνας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τάδε*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεῖνα*, αβεβ. ετύμου Μη πειστική παραμένει η ερμηνεία *δεῖνα* < **τάδε ἕνα* (από όπου **ταδεῖνα* και αναλογικά *ὁ δεῖνα*), όπως και η υπόθεση ότι προήλθε από το αρνητ *δέν* (γεν. *δενός*)].

δεινοπαθώ ρ αμετβ. [αρχ] {δεινοπαθείς, . μτχ δεινοπαθών, -ούσα, -ούν | δεινοπάθησα} **1.** υποφέρω, βασανίζομαι *δεινοπάθησε μέχρι να φτάσει στον προορισμό του* ‖ *δεινοπάθησαν μέχρι να τον κάνουν ν' αλλάξει γνώμη* ΣΥΝ ταλαιπωρούμαι, κακοπερνώ, τυραννιέμαι, παιδεύομαι ΑΝΤ καλοπερνώ, ευτυχώ, ευημερώ **2.** (η μτχ. ενεστ **δεινοπαθών**, -ούσα, -ούν) (συνήθ στον πληθ) αυτός που ταλαιπωρείται, που δυστυχεί: *η Ελλάδα απέστειλε τρόφιμα και σκηνές στους δεινοπαθούντες πρόσφυγες τού Κοσσυφοπεδίου.* — **δεινοπάθημα** (το) [1890].

δεινός, -ή, -ό **1.** ιδιαίτερα δυσάρεστος ~ *θέση* / *δοκιμασία* / *ήττα* ΣΥΝ. φρικτός, φρικιαστικός, τρομακτικός ΦΡ ***δεινόν / σκληρόν προς κέντρα λακτίζειν*** βλ. λ λακτίζω **2.** **δεινά** (τα) μεγάλα βάσανα, συμφορές. *επαπειλούμενα* / *επερχόμενα* ~ ‖ *πολλά* ~ *μαστίζουν την ανθρωπότητα* ΣΥΝ ταλαιπωρίες, κακουχίες, δυστυχίες **3.** εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος· ~ *κολυμβητής* / *σκόρερ* / *ξιφομάχος* / *ρήτορας* ΣΥΝ άξιος, επιδέξιος, δαιμόνιος. — **δεινά** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δϝει-νός* < *δείδω* «φοβούμαι», πβ. παρακ. *δέδοικα* (< **δέ-δϝοι-κα*). Η λ. αρχικώς δήλωνε τον «φοβερό, αυτόν που προκαλεί φόβο», από όπου εξελίχθηκε στις σημ «ισχυρός» και «ικανός, επιδέξιος» Βλ. κ. *δέος*, *δειλός*]

> **δεινός – δειλός – φοβερός – τρομερός.** Τα **δειλός** και **δεινός** είναι παραδείγματα πώς μία και η αυτή ρίζα, εν προκειμένω η ρ **δει-** «φοβούμαι, φόβος», εξελίχθηκε προς δύο διαφορετικές σημασίες: αυτού που αισθάνεται φόβο *(δειλός)* και αυτού που προκαλεί φόβο *(δεινός)*, δηλ με παθητική και ενεργητική σημασία αντίστοιχα. Περαιτέρω, η λ *δεινός* εξελίχθηκε στη σημ «ικανότατος, ανυπέρβλητος» (*δεινός ρήτορας, δεινός κολυμβητής* κ λπ), πράγμα που συνέβη στη σύγχρονη Ελληνική και με άλλες λέξεις αντίστοιχης σημασίας, με το **φοβερός** *(φοβερός ομιλητής, φοβερός παίκτης)* και το **τρομερός** *(τρομερό έργο, τρομερή απόδοση)*.
> ➝ *απίθανος*

δεινόσαυρος (ο) [1867] {-ου κ -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύρους} **1.** γιγαντιαίο σαυροειδές ζώο που έζησε πριν από χιλιάδες χρό-

νια **2.** (μτφ.-ειρων. κυρ. για πολιτικούς) πρόσωπο που, παρότι η εποχή του έχει παρέλθει προ πολλού, εξακολουθεί, ωστόσο, να είναι στα πράγματα και να ρυθμίζει τις εξελίξεις: *είναι καιρός να αποσυρθούν οι γνωστοί ~ και να έρθουν στα πράγματα οι σαραντάρηδες.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < *δεινός* + αρχ. *σαῦρος* «σαύρα», < νεολατ dinosaurus].

δεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η ιδιαίτερη, ξεχωριστή ικανότητα *η ρητορική ~ κάποιου* || *χειρίστηκε την κατάσταση με εξαιρετική ~ στους διπλωματικούς ελιγμούς* ΣΥΝ επιτηδειότητα, ταλέντο.

δείξιμο (το) ➝ δείχνω

δείξη (η) {-ης κ -εως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το δείξιμο, το να δείχνει κανείς κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ η γλωσσική λειτουργία καθώς και κάθε γλωσσική πληροφορία που «δείχνει», που αναφέρεται δηλ. σε πρόσωπα, χρόνο και τόπο και που συνάγεται από τους σταθερούς άξονες τής γλώσσας (πρόσωπο = ο ομιλητής, χρόνος = ο χρόνος τού ομιλητή, τόπος = ο τόπος τού ομιλητή) π.χ. στην πρόταση *«ο Γιάννης έφυγε»* η δείξη τού προσώπου είναι ότι δεν πρόκειται για τον ομιλητή ή τον ακροατή, αλλά για ένα τρίτο πρόσωπο· η δείξη τού *«έφυγε»* είναι παρελθοντική σε σχέση με το παρόν τού ομιλητή και η δείξη τού τόπου είναι απομάκρυνση από το εδώ, τον χώρο τού ομιλητή
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. deixis < αρχ. *δεῖξις* (στον Αριστοτέλη) < *δείκνυμι*· τον όρο έπλασε ο K. Bühler στη δεκαετία τού 1930].

δεῖξος (ο) → ποίσος

δειπνίζω ρ. → δειπνώ

δείπνο (το) το βραδινό φαγητό: *επίσημο / λιτό / φιλικό ~* || *προσκαλώ σε ~* || *παρέθεσε ~ προς τιμήν τού ξένου πρεσβευτή* ΦΡ ***θυέστεια δείπνα*** βλ. λ. *θυέστειος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεῖπνον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ. προελ.]

δείπνος (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) το δείπνο· κυρ. στη ΦΡ ***Μυστικός Δείπνος*** βλ. λ. *μυστικός.*

δειπνώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δειπνείς | δείπνησα} παίρνω το βραδινό μου φαγητό. Επίσης **δειπνίζω** [αρχ.].

δείρω (να/θα) ρ. ➝ δέρνω

δεισιδαιμονία (η) [μτγν.] {δεισιδαιμονιών} **1.** η παράλογη πίστη σε υπερφυσικές και μυστηριώδεις δυνάμεις **2.** (συνεκδ.) κάθε αντίληψη ή πράξη χαρακτηριστική τής παραπάνω πίστης (μάγια, ξόρκια, φόβοι για πράγματα που υποτίθεται ότι φέρνουν κακοτυχία, φαντάσματα κ.τ.ό.) ΣΥΝ πρόληψη. — **δεισιδαιμονικός,** -ή, -ό.

δεισιδαίμων, -ων, -ον {δεισιδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} αυτός που κατέχεται από δεισιδαιμονίες ΣΥΝ προληπτικός. Επίσης (καθημ.) **δεισιδαίμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεισι-* (< *δείδω* «φοβούμαι», πβ. ομηρ. αόρ. *ἔδδεισε*) + *δαίμων*]

δείχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έδειξα, δείχ-τηκα (λόγ. -θηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** εντοπίζω μια θέση, ένα σημείο, ή προσανατολίζω προς (μια κατεύθυνση): *δείξε μου πού ακριβώς πονάς* || *για δείξε μου πού είσαι εσύ στη φωτογραφία* || *του έδειξε το σπίτι / τον δρόμο* ΦΡ (α) ***δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)*** ζητώ (από κάποιον) να φύγει, τον διώχνω (β) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τα αμπελοχώραφά σου*** βλ. λ. *αμπελοχώραφα* **2.** εμφανίζω (σε κάποιον κάτι): *για να μπεις, δείχνεις την πρόσκληση / το εισιτήριο / την ταυτότητά σου* || *του έδειξε το σημάδι που είχε στο μπράτσο·* ΦΡ ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** βλ. λ. *δόντι* **3.** παρουσιάζω, επιδεικνύω: *~ σε κάποιον τη συλλογή μου / έναν πίνακά μου* || *στην εκπομπή έδειξαν και ρούχα γνωστών σχεδιαστών·* ΦΡ ***δείχνω τον καλύτερο εαυτό μου*** αποδίδω στον μέγιστο βαθμό ΣΥΝ βάζω τα δυνατά μου **4.** καταδεικνύω, αποδεικνύω: *η στάση του δείχνει άνθρωπο με ήθος* || *η επιχειρηματολογία του δείχνει ότι κατέχει το θέμα καλά* || *τώρα θα δείξεις αν μπορείς να τα καταφέρεις / αν τον αγαπάς πραγματικά* ΣΥΝ πιστοποιώ **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: *η τηλεόραση τους δείχνει όλους πιο παχουλούς απ' όσο είναι* || *αυτό το χτένισμα τον δείχνει πιο νέο* **6.** εξηγώ (κάτι σε κάποιον) ώστε να είναι κατανοητό, να γίνει γνωστό: *ο τεχνικός τής εταιρείας τούς έδειξε πώς λειτουργεί το πλυντήριο* || *θα σου δείξω πώς να ξεχωρίζεις το καλό κρασί* || *αν του δείξεις πώς γίνεται, θα τα καταφέρει* || *δείξε μου πώς ανοίγει* ΣΥΝ μαθαίνω, επεξηγώ· ΦΡ ***θα σου δείξω (εγώ)*** (ως απειλή) θα σε τιμωρήσω, θα σε κάνω να το μετανιώσεις, θα σε βάλω στη θέση σου: *αν σε πιάσω στα χέρια μου, ~* ΣΥΝ θα σε μάθω (εγώ) **7.** εκφράζω, εκδηλώνω: *δεν ήξερε πώς να δείξει τη χαρά της που μας έβλεπε* || *πρέπει να δείξεις ψυχραιμία* || *~ μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτική / το θέατρο / τις τέχνες* ΦΡ (α) ***δείχνω πυγμή*** ενεργώ με αποφασιστικότητα (β) ***δείχνω χαρακτήρα*** δεν υποκύπτω, μένω σταθερός, επιμένω σε κάτι που ζητώ ή υποστηρίζω **8.** (για όργανα μετρήσεως χρόνου, βάρους, ταχύτητας, θερμότητας κ.λπ.) προσδιορίζω σε συγκεκριμένη τιμή, εμφανίζω μια ένδειξη ως αποτέλεσμα μετρήσεως (μεγέθους): *τι ώρα δείχνει το ρολόι σου;* || *αυτή η ζυγαριά με δείχνει πιο βαρύ κατά δύο κιλά!* || *το θερμόμετρο δείχνει 30°C* || *όταν προγραμματίζεις τα τραγούδια που θέλεις, μια φωτεινή ένδειξη δείχνει τη σειρά με την οποία θα ακουστούν* ♦ (αμετβ.) **9.** (ειδικότ.) τείνω τον δείκτη· ξεχωρίζω από μακριά το πρόσωπο/πράγμα στο οποίο αναφέρομαι με χειρονομία, νεύμα κ.λπ.: *δεν είναι ευγενικό να δείχνεις με το δάχτυλο* (πβ. λ. *δακτυλοδεικτούμενος*) **10.** φαίνομαι (με συγκεκριμένο τρόπο): *τη νύχτα η πόλη δείχνει πιο μυστηριώδης, πιο γοητευτική* || *με αυτό το φόρεμα δείχνεις πολύ αδύνατη / πιο νέα* **11.** συμπεριφέρομαι με τρόπο που δημιουργεί συγκεκριμένη εντύπωση: *δείχνεις πολύ ανυπόμονος / νευρικός / ήρεμος / σίγουρος / αδιάφορος* || *δείχνει να το έχει πάρει αψήφιστα / να τον απασχολεί πολύ η γνώμη των άλλων* **12.** (τριτοπρόσ. **δείχνει**) (οικ.) φαίνεται: *η κατάσταση ~ να ξεκαθαρίζει σιγά-σιγά* ΦΡ (οικ.) ***θα δείξει*** (απρόσ.) θα φανεί, θα αποδειχθεί, θα ξεκαθαρίσει (οριστικά): *~ ποιος θα κερδίσει μέχρι στιγμής όλα είναι πιθανά* || *του το είπα τόσες φορές, του το εξήγησα, τώρα ~ αν το κατάλαβε τελικώς* (ενν. κρίνοντας τις ενέργειές του). — **δείξιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, διώχνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἔ-δειξα* (κατά το σχήμα *έριξα* – *ρίχνω*, *έψαξα* – *ψάχνω* κ.τ.ό.), αόρ. τού αρχ. *δείκ-νυ-μι* < I.E. *deik- «δείχνω»». πβ. σανσκρ. diçáti «δείχνει», λατ. dico «λέγω», dictator «δικτάτορας», γαλλ. dire «λέγω» (< λατ. dicere), ισπ. decir, αρχ. γερμ. zīhan «δείχνω, κατηγορώ», αγγλ. teach «διδάσκω» (αρχική σημ. «δείχνω πώς»), γερμ. zeigen «δείχνω», zeihen «κατηγορώ» κ.ά. Ομόρρ. *δεῖγμα, δεῖξις* (-η), *δίκ-η* (βλ. λ.), *δείκ-της* κ.ά.].

> **δείχνω, αλλά... δεικνύω.** Σε αντίθεση με το απλό ρήμα **δεικνύω** (από **δείκνυμι**), το οποίο μεταπλάστηκε σε **δείχνω** (από τον αόριστο *έδειξα*, κατά το σχήμα *έφερα – φέρνω, έκαμα – κάμνω*), ο τύπος **δεικνύω** διατηρήθηκε σε σύνθετα *αποδεικνύω, αναδεικνύω, υποδεικνύω, επιδεικνύω* και (το λογιότ.) *καταδεικνύω*

δείχτης (ο) ➝ δείκτης

Δ.Ε.Κ. (το) Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

δέκα (το) {άκλ.} **1.** εννέα συν ένα, ο αριθμός των δαχτύλων δύο χεριών ή δύο ποδιών, ο αριθμός 10 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) ΦΡ (α) ***Δέκα Εντολές*** βλ. λ. *εντολή* (β) ***δέκα πληγές τού Φαραώ / τής Αιγύπτου*** βλ. λ. *πληγή* **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 10: *~ μήνες / μέρες / λεπτά* **3.** ο ανώτατος βαθμός με τον οποίο βαθμολογούνται οι φοιτητές τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι μαθητές τής πρωτοβάθμιας: *πήρε ~ στο διαγώνισμα / στο μάθημα* || *έβγαλε ~ στο πτυχίο·* ΦΡ ***δέκα με τόνο*** (i) βαθμολογία «άριστα» με διάκριση, με έπαινο (ii) (μτφ.) ως επιβράβευση για κάτι που ξεπερνά το άριστο, που γίνεται καλύτερα κι από το προσδοκώμενο: *~ δίνουν όλοι στη δημοτική αρχή για τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις*
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *dekm̥ «δέκα», πβ. σανσκρ. dáśa, λατ. decem, γαλλ. dix, ισπ. diez, ιταλ. dieci, αγγλ. ten, γερμ. zehn κ.ά.]

Δ.Ε.Κ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Κινητών Αξιών

δεκα- κ. **δεκά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δέκα (10) *δεκα-ήμερο, δεκα-ετής, δεκάτομος, δεκα-σύλλαβος* **2.** είναι δέκα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *δεκα-πλάσιος*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκά-μηνος, δεκα-ετής*), που προέρχεται από το αριθμητ. *δέκα* (βλ.λ.)].

δεκάβαθμος, -η, -ο ➝ δεκα-, βαθμος

δεκάδα (η) το σύνολο δέκα ομοειδών μονάδων: *χώρισε τα μολύβια σε δεκάδες* || *παραταχθείτε σε δεκάδες*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεκας, -άδος* < *δέκα*]

δεκαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει στη δεκάδα ή αποτελείται από δεκάδες **2.** ΜΑΘ (α) ***δεκαδικός αριθμός*** αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και δεκαδικό μέρος, όπου το δεκαδικό μέρος παριστάνει τα μέρη μιας μονάδας, αν διαιρεθεί σε υποπολλαπλάσια τού δέκα π.χ. *0,6* ή *4,7* (β) ***δεκαδικό σύστημα*** σύστημα αρίθμησης και γραφικής παράστασης αριθμών, που βασίζεται στη χρήση των δέκα συμβόλων 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 (γ) ***δεκαδικό μετρικό σύστημα*** σύστημα μέτρων και σταθμών, στο οποίο όλες οι μετρικές μονάδες (μήκους, επιφανείας, ύψους, βάρους κ.λπ.) έχουν δεκαδική σχέση με τις μονάδες ανώτερης ή κατώτερης τάξης, π.χ. ένα εκατοστό αποτελείται από 10 χιλιοστά, ένα μέτρο από 100 εκατοστά, ένα χιλιόμετρο από 1.000 μέτρα — **δεκαδικά** επίρρ., **δεκαδικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δεκάς, -άδος*. Οι σημερινές σημ. περιλαμβάνουν αποδόσεις τού γαλλ. décimal]

δεκάδραχμο (το) [αρχ.] {δεκαδράχμ-ου | -ων} μεταλλικό νόμισμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ δεκάρικο

δεκαεννέα [μτγν.] κ. (καθημ.) **δεκαεννιά** (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** δεκαοκτώ συν ένα, ο αριθμός 19 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 19

δεκαεννιάρης (ο) {δεκαεννιάρηδες}, **δεκαεννιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεννέα ετών ΣΥΝ δεκαεννιάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ < *δεκαεννιά* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].

δεκαεξαβάλβιδος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ **1.** αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες **2.** (αυτοκίνητο) που έχει δεκαέξι βαλβίδες, τέσσερεις σε καθέναν από τους κυλίνδρους τού κινητήρα (δύο εισαγωγής και δύο εξαγωγής καυσίμου) αυτό επιτρέπει τον καλύτερο καθαρισμό τού κυλίνδρου από τα καυσαέρια και την εισροή καθαρού μείγματος βενζίνης και αέρα για την καλύτερη καύση και απόδοση τού κινητήρα.

δεκαεξάκτινος, -η, -ο αυτός που έχει δεκαέξι ακτίνες

δεκαεξάρης (ο) {δεκαεξάρηδες}, **δεκαεξάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαέξι ετών ΣΥΝ δεκαεξαετής, δεκαεξάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ < *δεκαέξι* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)]

δεκαεξασέλιδος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαέξι σελίδες: *~ φυλλάδιο / προκήρυξη* **2.** **δεκαεξασέλιδο** (το) το τυπογραφικό φύλλο που διπλώνεται σε δεκαέξι σελίδες

δεκαεξασύλλαβος, -η, -ο [1852] ΜΕΤΡ αυτός που αποτελείται από δεκαέξι συλλαβές: *~ στίχος*

δεκαέξι (το) {άκλ.} **1.** δεκαπέντε συν ένα, ο αριθμός 16 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 16: *~ μαθητές.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *δεκαέξ* < *δέκα* + *ἕξ*].

δεκαεπτά κ. **δεκαεφτά** (το) [μτγν.] {άκλ.} **1.** δεκαέξι συν ένα, ο αριθμός 17 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 17.

δεκαεπτασύλλαβος, -η, -ο κ. **δεκαεφτασύλλαβος** **1.** αυτός που

έχει δεκαεπτά συλλαβές **2.** ΜΕΤΡ (ως ουσ.) ο στίχος που αποτελείται από δεκαεπτά συλλαβές

δεκαετηρίδα (η) → δεκα-, -ετηρίδα

δεκαετής, -ής, -ές → δεκα-, -ετής

δεκαετία (η) ‣ δεκα-, -ετία

δεκαεφτάρης κ. **δεκαεπτάρης** (ο) {δεκαεφτάρηδες}, **δεκαεφτάρα** κ **δεκαεπτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεπτά ετών ΣΥΝ δεκαεπταετής, δεκαεπτάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαεφτά* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ λ.)].

δεκάζω ρ. μετβ {δέκασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα)} δίνω χρήματα ή δώρα. κυρ. σε δικαστή ή μάρτυρα, για να τους εξαγοράσω· δωροδοκώ (πβ. λ. *αδέκαστος*) ΣΥΝ εξαγοράζω, διαφθείρω – **δεκασμός** (ο) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ αρχ. εφετικός τ τού ρ. *δέκομαι* (διαλεκτ παραλλαγή τού *δέχομαι*) με τη σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο», συνεπώς «τον δωροδοκώ». Η σύνδεση τής λ. με το αριθμητ. *δέκα* οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία. Βλ κ *αδέκαστος*].

δεκαήμερος, -η, -ο → δεκα-, -ήμερος

δεκαθέσιος, -α, -ο → δεκα-, -θέσιος

δέκαθλο (το) {δεκάθλου | χωρ. πληθ.} σύνθετο αθλητικό αγώνισμα στίβου, που περιλαμβάνει δέκα αθλήματα· δρόμο 100, 400, 1 500 μέτρων, 110 μέτρων μετ' εμποδίων, ακόντιο, δίσκο, σφαίρα, σφύρα, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος (πβ λ. *πένταθλο*). — **δεκαθλητής** (ο).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. decathlon. Εν αντιθέσει προς το αρχ. *πένταθλον*, το δέκαθλο είναι νεότερο αγώνισμα].

δεκάκιλος, -η, -ο → δεκα-, -κιλος

δεκάκις επίρρ. ‣ δεκα-, -άκις

δεκάκλινος, -η, -ο → δεκα-, -κλινος

δεκάλεπτο (το) [1833] {δεκαλέπτ-ου | -ων} **1.** χρονικό διάστημα δέκα λεπτών τής ώρας· *θ' αρχίσουμε σε ένα ~* ● **2.** (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής, δεκάρα.

δεκάλεπτος, -η, -ο → δεκα-, -λεπτος

δεκάλιτρος, -η, -ο ‣ δεκα-, -λιτρος

δεκάλογος (ο) [μτγν] {δεκαλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** ΘΡΗΣΚ ***Δεκάλογος*** (ο) ο κατάλογος των Δέκα Εντολών, που αποκαλύφθηκαν από τον Θεό στον Μωυσή (βλ. λ. *εντολή*, ΠΙΝ) ΣΥΝ Δέκα Εντολές **2.** (κατ' επέκτ) κάθε κανόνας που περιλαμβάνει δέκα διατάξεις, οδηγίες, συμβουλές κ λπ.. *ο ~ τής ευτυχίας / τής υγείας.*

δεκαμελής, -ής, -ές → δεκα-, -μελής

δεκαμερής, -ής, -ές ‣ δεκα-, -μερής

δεκάμετρος, -η, -ο → δεκα-, -μετρος

δεκάμηνος, -η, -ο ‣ δεκα-, -μηνος

δεκανέας (ο/η) [1833] {δεκαν-είς, -έων} κατώτερος βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκανεύς* < μτγν *δεκανός* (λ. τής μακεδονικής στρατιωτικής ορολογίας) < αρχ. *δέκα* Βλ κ. *δεκανίκι*.

δεκανίκι (το) {δεκανικ-ιού | -ιών} **1.** ψηλό ραβδί με οριζόντιο στήριγμα στο πάνω μέρος, όπου στηρίζουν τη μασχάλη τους οι ανάπηροι και γενικότ. αυτοί που χρειάζονται υποστήριγμα κατά το βάδισμα ΣΥΝ πατερίτσα **2.** (μτφ) αυτός που προσφέρει βοήθεια, υποστήριξη: *οι σοσιαλιστές κατηγόρησαν το κόμμα αυτό ως ~ τής Δεξιάς* **3.** ΕΚΚΛΗΣ (λαϊκ.) η ποιμαντορική ράβδος τού επισκόπου.
[ΕΤΥΜ < μεσν *δεκανίκι(ο)ν* < μτγν *δεκανός* «ο επί κεφαλής δέκα ανδρών» < αρχ *δέκα* Σύμφωνα με τα ετυμ στοιχεία, ως *δεκανίκι* χαρακτηριζόταν αρχικώς η ράβδος των *δεκανών*, ενώ μεσν. είναι η σημ «υποστήριγμα, μπαστούνι αναπήρου»]

δεκαοκτώ (το) [μτγν.] {άκλ } **1.** δεκαεπτά συν ένα, ο αριθμός 18 (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 18

δεκαοχτάρης (ο) {δεκαοχτάρηδες}, **δεκαοχτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαοκτώ ετών ΣΥΝ δεκαοκταετής, δεκαοκτάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαοχτώ* + παραγ επίθημα *-άρης*].

δεκαοχτούρα (η) ‣ δεκοχτούρα

δεκαπενθημερία (η) [1888] {δεκαπενθημεριών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών, το δεκαπενθήμερο (βλ λ.).

δεκαπενθήμερο (το) [1816] {δεκαπενθημέρ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών *οι υπάλληλοι έλαβαν τις αποδοχές τού δεκαπενθημέρου* ΣΥΝ δεκαπενθημερία

δεκαπενθήμερος, -η, -ο [1853] **1.** αυτός που έχει διάρκεια δεκαπέντε ημερών. *~ διακοπές* **2.** (για έντυπα. περιοδικά κ.λπ) αυτός που εκδίδεται κάθε δεκαπέντε ημέρες **3.** ***δεκαπενθήμερο*** (το) βλ.λ

δεκαπενταετία (η) [1816] {δεκαπενταετιών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ετών. *έκλεισε ~ στη δουλειά και έφυγε με μειωμένη σύνταξη* — **δεκαπενταετής**, -ής, -ές

δεκαπενταμελής, -ής, -ές [1843] {δεκαπενταμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη **2.** ***δεκαπενταμελές*** (το) μαθητικό συμβούλιο γυμνασίου ή λυκείου, που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη, τα οποία εκλέγονται κάθε χρόνο από το σύνολο των μαθητών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες

δεκαπεντάρης (ο) {δεκαπεντάρηδες}, **δεκαπεντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαπέντε ετών ΣΥΝ δεκαπενταετής, δεκαπεντάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε* + παραγ επίθημα *-άρης*].

δεκαπενταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά δεκαπενταριά*** περίπου δεκαπέντε. *ήταν ~ καλεσμένοι* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

δεκαπεντασύλλαβος, -η, -ο [1835] **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές **2.** ΜΕΤΡ ***δεκαπεντασύλλαβος*** (ο) ο στίχος που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές, ο εθνικός στίχος τής νεοελληνικής ποίησης ΣΥΝ πολιτικός στίχος.

Δεκαπενταύγουστος (ο) η εορτή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου

δεκαπέντε (το) [μτγν] {άκλ.} **1.** δεκατέσσερα συν ένα, ο αριθμός 15 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 15· *~ άνθρωποι / πέτρες / μήλα*

δεκαπλασιάζω ρ. → δεκα-, -πλασιάζω

δεκαπλασιασμός (ο) ‣ δεκα-, -πλασιασμός

δεκαπλάσιος, -α, -ο → δεκα-, -πλάσιος

δεκαπλάσια / -ίως επίρρ ‣ δεκα-, -πλάσια / -ίως

δεκαπλός, -ή, -ό ‣ δεκα-, -πλός

δεκάρα (η) {δύσχρ. δεκαρών} **1.** (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής **2.** (ειρων.) ασήμαντο χρηματικό ποσό· *διέρρηξε το ταμείο, αλλά δεν βρήκε ~* ΦΡ (α) ***δεν δίνω δεκάρα*** αδιαφορώ εντελώς: *~ αν θα έρθει μαζί μας ή όχι* ΣΥΝ δεν μου καίγεται καρφί (β) ***τής δεκάρας*** χωρίς αξία. ασήμαντος· *ρούχο / έργο ~* (γ) (εμφατ.) ***δεκάρα τσακιστή*** καθόλου χρήματα· *δεν έχω ~* (βλ κ λ. *πεντάρα*) — (υποκ.) **δεκαρούλα** κ **δεκαρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

δεκάρης (ο) → δεκα-, -άρης

δεκάρι (το) {δεκαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) το δεκάρικο ΣΥΝ δεκάδραχμο **2.** το χαρτί τής τράπουλας που αντιστοιχεί στον αριθμό 10: *έχω δύο ~ κι έναν άσο* **3.** ο βαθμός 10 στην αξιολόγηση τής επίδοσης μαθητών, σπουδαστών, αθλητών κ λπ., το άριστα (στη δεκάβαθμη κλίμακα).

δεκαριά (η) {χωρ πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά δεκαριά*** περίπου δέκα: *θα λείψω για ~ μέρες* (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ μεσν < *δέκα* + παραγ επίθημα *-αριά* (βλ.λ)].

δεκάρικο (το) (καθημ) κέρμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ δεκάδραχμο. — (υποκ.) **δεκαρικάκι** (το)

δεκάρικος, -η, -ο **1.** (παλαιότ.) αυτός που είχε αξία μίας δεκάρας, δηλ. δέκα λεπτών τής δραχμής: *~ ποτό / καφές* **2.** ***δεκάρικο*** (το) βλ λ **3.** ***δεκάρικος*** (ο) ανούσιος, ανόητος λόγος· *εκφώνησε έναν ~ || έβγαλε έναν πανηγυρικό ~*
[ΕΤΥΜ Η σημ *δεκάρικος (λόγος)* οφείλεται στον Αθηναίο Βδελόπουλο, ο οποίος στις αρχές τού 20ού αι. κήρυττε το ευαγγέλιο στις πλατείες, ζητώντας ως αμοιβή ή ελεημοσύνη ένα νόμισμα των 10 λεπτών από τους ακροατές].

δεκαρολόγος [1895] **1.** πρόσωπο που χρηματίζεται με αναξιοπρεπή τρόπο και για ευτελή ποσά ΣΥΝ αναξιοπρεπής, μικροπρεπής **2.** πρόσωπο που στις συναλλαγές του είναι εξαιρετικά φειδωλός, τσιγγούνης — **δεκαρολογία** (η) [1889], **δεκαρολογώ** ρ [1891] {-είς }

δεκασέλιδος, -η, -ο ‣ δεκα-, -σέλιδος

δεκασμός (ο) ‣ δεκάζω

δεκάστιχος, -η, -ο → δεκα-, -στιχος

δεκασύλλαβος, -η, -ο ‣ δεκα-, -σύλλαβος

δέκατα (τα) [μτγν.] {δεκάτων} **1.** (για θερμομετρική κλίμακα) οι γραμμές που φέρει η πλάκα τού θερμομέτρου **2.** (συνεκδ.) λίγος πυρετός, που ανεβάζει τον υδράργυρο τού θερμομέτρου κατά μερικές γραμμές· *ευτυχώς δεν έχει πολύ πυρετό, αλλά έχει ανεβάσει ~ || έχει ~ και δεν αισθάνεται καλά*

δεκατεσσάρης (ο) {δεκατεσσάρηδες}, **δεκατεσσάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκατεσσάρων ετών ΣΥΝ δεκατετραετής, δεκατετράχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκατέσσερα* + παραγ επίθημα *-άρης*]

δεκατέσσερα (το) [μεσν.] {άκλ.} δεκατρία συν ένα, ο αριθμός 14 (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ)

δεκατέσσερεις, -εις, -α {δεκατεσσάρων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 14 ΦΡ (α) (μτφ) ***τα μάτια σου δεκατέσσερα!*** να είσαι σε εγρήγορση, να είσαι πολύ προσεκτικός. *~ μ' αυτούς, γιατί κλέβουν!* (β) ***περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** βλ. λ *γενεά*. Επίσης (λαϊκ.) **δεκατέσσεροι**, -ες, -α
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεκατέσσαρες* < *δέκα* + *τέσσαρες*]

δεκατετράστιχο (το) [1891] το ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερεις στίχους, λ χ. το σονέτο (που περιλαμβάνει δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές).

δεκατημόριο (το) [αρχ] {δεκατημορί-ου | -ων} καθένα από τα δέκα ίσα μέρη ενός συνόλου

δεκατιανό (το) ελαφρύ γεύμα μεταξύ τού πρωινού και τού μεσημεριανού, κολατσιό.

δεκατίζω ρ μετβ {δεκάτισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σωρεία θανάτων, μεγάλες απώλειες και καταστροφές *οι κάτοικοι τής περιοχής δεκατίστηκαν από την επιδημία || η αστυνομία δεκάτισε τη συμμορία* (βλ κ λ *αποδεκατίζω*) – **δεκατισμός** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *δέκατον* (ουδ τού αρχ. επιθ *δέκατος*). Το μεσν. ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «προσφέρω στον Θεό το δέκατο των υλικών αγαθών που παράγω», με αφετηρία ανάλογη διευθέτηση τού Μωσαϊκού Νόμου].

δεκατόμετρο (το) [1869] το ένα δέκατο τού μέτρου ΣΥΝ παλάμη, υποδεκάμετρο

δεκάτομος, -η, -ο ‣ δεκα-, -τόμος

δέκατος, -η (λόγ. *δεκάτη*), -ο (επίσης γράφεται 10ος στην αραβική αρίθμηση, Ι' ή ι' στην ελληνική και Χ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα (10): *βρισκόμαστε στο δέκατο μάθημα τού βιβλίου* **2.** ***δέκατος*** (ο) {δεκάτου} ο δέκατος μήνας τού έτους, ο Οκτώβριος· *θα συναντηθούμε από 1/10 (πρώτης δεκάτου)* **3.** ***δεκάτη*** (η) (α) η δέκατη ημέρα κάθε μήνα: *προ τής 10ης Αυγούστου δεν θα φύγουμε για διακοπές* (β) το ένα δέκατο εισοδήματος, παραγωγής, προϊόντων ή άλλων αγαθών (γ) (παλαιότ.) *(φόρος τής δεκάτης)* σύστημα φορολογίας που συνίστατο στην υποχρεωτική εισφορά τού ενός δεκάτου τής παραγωγής ή τού εισοδήματος **4.** ***δέκατο*** (το) {δεκάτ-ου | -ων} το ένα δέκατο καθένα από τα δέκα ίσα μέρη, στα

οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *dekm-to-s < dekm «δέκα», πβ. σανσκρ. daśáṫ, αρχ. σλαβ. desetŭ, γοτθ. taihunda κ.ά.]

δέκατος έβδομος, -η (κ. λόγ. *εβδόμη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεπτά (17) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δέκατος έκτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαέξι (16) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δέκατος ένατος, -η (κ. λόγ. *ενάτη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεννέα (19) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δέκατος όγδοος, -η (κ. λόγ. *ογδόη*), -ο, αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαοκτώ (18) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δέκατος πέμπτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαπέντε (15) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δέκατος τέταρτος, -η (κ. λόγ. *τετάρτη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατέσσερα (14) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δέκατος τρίτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατρία (13) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δεκατρείς, -είς, -ία [αρχ.] {δεκατριών} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 13: ~ *άνδρες* / *παιδιά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δεκατρία (το) [μτγν.] {άκλ.} δώδεκα συν ένα, ο αριθμός 13 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δεκατριάρης (ο) {δεκατριάρηδες}, **δεκατριάρα** (η) (σημ. 1) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας δεκατριών ετών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. δεκατριάχρονος • **2.** αυτός που έχει δεκατρείς επιτυχίες (δεκατριάρι) στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *βρέθηκαν δύο ~, που κερδίζουν από 2 000.000 δρχ.*
[ΕΤΥΜ. < *δεκατρία* + παραγ. επίθημα *-άρης*]

δεκατριάρι (το) {χωρ. γεν.} σύνολο από δεκατρείς σωστές προβλέψεις σε διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δεκαχίλιαρο (το) χαρτονόμισμα αξίας δέκα χιλιάδων δραχμών

δεκάχρονος, -η, -ο → δεκα-, -χρονος

δεκάωρος, -η, -ο → δεκα-, -ωρος

δεκαώροφος, -η, -ο → δεκα-, -ώροφος

δεκεμβριανός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που συμβαίνει ή συνέβη τον Δεκέμβριο: ~ *χιόνι* / *κρύο* / *καιρός* **2.** ΙΣΤ. ***Δεκεμβριανά*** (τα) η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων τού Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και στρατιωτικών δυνάμεων τής ελληνικής κυβέρνησης και των Άγγλων τον Δεκέμβριο τού 1944 (πβ. *Απριλιανά*, λ. *απριλιανός*, κ. *Ιουλιανά*, λ. *ιουλιανός*). Επίσης **δεκεμβριάτικος**, -η, -ο (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*.

Δεκέμβριος (ο) {Δεκεμβρίου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους και ο πρώτος τού χειμώνα (μαζί με τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Δεκέμβρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*, *Οκτώβριος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δέκατος», < λατ. December < decem + επίθημα -ber· «ο δέκατος μήνας» (τού ρωμαϊκού ημερολογίου), ο οποίος διατήρησε την ονομασία του ακόμη και όταν πέρασε στη δωδέκατη θέση το 1564, οπότε ορίστηκε ο Ιανουάριος και όχι ο Μάρτιος ως πρώτος μήνας τού έτους].

Δ.Ε.Κ.Ο. (οι) Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί· δημόσια νομικά πρόσωπα τα οποία διέπονται καταρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο, ιδρύονται με περιουσιακά στοιχεία τού Δημοσίου για την επιδίωξη σκοπών με ανάπτυξη επιχειρηματικής (δημόσιες επιχειρήσεις) ή παραγωγικής δραστηριότητας (ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΛΤΑ, ΟΣΕ, ΕΥΔΑΠ, ΗΛΠΑΠ)

δεκοχτούρα κ. **δεκαοχτούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγριοπερίστερο με χαρακτηριστική κραυγή, που ακούγεται σαν «δεκοχτώ».
[ΕΤΥΜ. < *δεκοχτώ* (< *δεκαοχτώ*) + -ούρα, από παρετυμολ. σύνδεση με την κραυγή τού πτηνού].

δέκτης (ο) {δεκτών} **1.** (α) (γενικά) αυτός που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών παραπόνων* || *ο ~ τού γλωσσικού μηνύματος κατά την επικοινωνία δύο ομιλητών* ΣΥΝ. λήπτης, αποδέκτης, παραλήπτης ΑΝΤ. δότης, πομπός (β) (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα και την ευαισθησία να αντιλαμβάνεται ιδέες, μηνύματα κ.λπ.: *οι μεγάλοι ποιητές είναι δέκτες των μηνυμάτων τής εποχής τους* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή διάταξη κατάλληλη για να λαμβάνει σήματα μέσω ραδιοκυμάτων και να τα μετατρέπει στην αρχική ή την επιθυμητή μορφή πληροφορίας (ήχο, εικόνα κ.λπ.): *ο τηλεοπτικός ~* ΑΝΤ. πομπός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέχομαι*. Ο τεχνολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. receiver].

δεκτικός, -ή, -ό {χωρ. πληθ.} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που μπορεί να δεχθεί ή να γίνει δεκτός, που δεν αποκλείει (κάτι): ~ *νους* / *ψυχή* (ευαίσθητη σε μηνύματα και ιδέες) || *γενικά, είναι ~ νέων απόψεων και τάσεων* ΣΥΝ. επιδεκτικός ΑΝΤ. ανεπίδεκτος
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέκτης*]

δεκτικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η ετοιμότητα αποδοχής (στοιχείων) χωρίς απόρριψη ή αποδοκιμασία: *απαιτείται ~ εκ μέρους των πολιτών, για να περάσουν τα νέα μέτρα*

δεκτός, -ή, -ό κ. (λαϊκότ.) **δεχτός 1.** αυτός που τον δέχεται κανείς, που δεν απορρίπτεται: *η πρόταση* / *άποψη* / *αίτηση* / *παραίτηση* / *προσφορά έγινε ~* || *η διοίκηση έκανε δεκτό το αίτημα των εργαζομένων* ΣΥΝ. αποδεκτός, ευπρόσδεκτος ΑΝΤ. απαράδεκτος, απορριπτέος **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ.) αυτός τον οποίο δέχεται σε ακρόαση προϊστάμενη αρχή: *η αντιπροσωπία* / *επιτροπή θα γίνει ~ από τον πρωθυπουργό* **3.** ***δεκτή*** (η) ως ένδειξη σε συναλλαγματικές, που τοποθετείται στο τέλος τού κειμένου και πάνω από την υπογραφή τού αποδέκτη **4.** ως καταφατική απάντηση για κάτι που έγινε αποδεκτό: *–Προτείνω, λοιπόν, την αλλαγή στο σύστημα επιλογής προσωπικού –Δεκτόν!*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δέχομαι*].

δελεάζω ρ. μετβ. {δελέασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (μτφ.) παρασύρω με ελκυστικά μέσα: *τα χρήματα τον δελέασαν και τελικά υποχώρησε στις προτάσεις τους* || ~ *κάποιον με υποσχέσεις* ΣΥΝ. σαγηνεύω, πλανεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέλεαρ*]

δέλεαρ (το) {δελέατος συνήθ. μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} θελκτικό μέσο με το οποίο παρασύρεται κανείς: *η προοπτική τού εύκολου κέρδους αποτέλεσε το ~ για την προσέλκυση πολλών μικροεπενδυτών στο χρηματιστήριο* ΣΥΝ. θέλγητρο, δόλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (γεν. *δελέα-τος*) < **δέλεϝαρ* < θ. **δελεϝ-*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *gʷel- «καταπίνω», πβ. λατ. gula «λάρυγγας», ισπ. gula «λαιμαργία», γερμ. Kehle «λάρυγγας», ρωσ. glot «γουλιά» κ.ά. Η σύνδεση με το ουσ. *δόλος* οφείλεται σε παρετυμολογία]

δελεασμός (ο) [αρχ.] ο επηρεασμός (κάποιου) με ελκυστικά μέσα: *ο ~ των ψηφοφόρων με υποσχέσεις* ΣΥΝ. σαγήνευση.

δελεαστικός, -ή, -ό [μτγν.] ικανός ή κατάλληλος να παρασύρει και να εξαπατά: ~ *πρόταση* / *υπόσχεση* / *όρος* / *προσφορά* ΣΥΝ. ελκυστικός, θελκτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, πλάνος ΑΝΤ. απωθητικός — **δελεαστικ-ά** / **-ώς** [μτγν.] επίρρ., **δελεαστικότητα** (η) [1894].

δελής (ο) → ντελής

δέλτα (το) {άκλ.} Δ, δ **1.** το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα κεφαλαίου δέλτα, δηλ. ισόπλευρου ή ισοσκελούς τριγώνου **3.** έκταση γης στις εκβολές ποταμού, που σχηματίζει τρίγωνο: *το ~ τού Νείλου* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σημιτ. dālet / délet «θύρα»]

δελτάριο (το) {δελταρί-ου | -ων} μικρό λεπτό έντυπο που αποστέλλεται συνήθ. χωρίς ταχυδρομικό φάκελο. *ταχυδρομικό* / *επιστολικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δελτάριον*, υποκ. τού αρχ. *δέλτος*, βλ. κ. *δελτίο*].

δελτίο (το) **1.** (γενικά) έντυπο που παρέχει οδηγίες ή πληροφορίες για ορισμένο σκοπό: *ενημερωτικό ~* **2.** (α) συνοπτική έκθεση που προορίζεται για ανακοίνωση: *μετεωρολογικό ~* || ~ *Τύπου* (β) (ειδικότ.) η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή στην οποία μεταδίδονται ειδήσεις ή ειδικές πληροφορίες: *το κεντρικό ~ ειδήσεων τού σταθμού* || *η μετάδοση τού ~ καιρού* / *τού μετεωρολογικού ~* **3.** τίτλος άρθρων εφημερίδας ή περιοδικού που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *οικονομικό* / *εμπορικό ~* **4.** περιοδικό ή εφημερίδα που εκδίδεται από σωματείο ή σύλλογο και πραγματεύεται ειδικό θέμα: ~ *Εκπαιδευτικού Ομίλου* **5.** (α) (γενικά) ορθογώνια διαγραμμισμένη κάρτα ή ειδικά κομμένο λευκό χαρτί, στο οποίο καταγράφονται πληροφορίες (β) (ειδικότ.) ειδικό έντυπο το οποίο πιστοποιεί κάτι: *η έκδοση δελτίου εγγραφής τού αθλητή στην ομοσπονδία* || *το ~ και το συμβόλαιο τού παίκτη είναι έτοιμα* || ~ *αστυνομικής ταυτότητας* ΦΡ. (α) ***δελτίο τροφίμων*** / ***βενζίνης*** ειδική κάρτα που επιτρέπει στον κάτοχο να αγοράζει αγαθά που δεν πωλούνται ελεύθερα στην αγορά ή βρίσκονται σε έλλειψη (β) (μτφ.) ***με το δελτίο*** με φειδώ, πολύ μετρημένα: *τους έδιναν ψωμί ~* (γ) ***δελτίο εισόδου*** το εισιτήριο (δ) ***δελτίο εξόδου*** το εξιτήριο (ε) ***δελτίο παροχής υπηρεσιών*** (συντομ. Δ.Π.Υ.) μπλοκ με σφραγισμένα στελέχη τα οποία συμπληρώνει και κόβει όποιος παρέχει υπηρεσίες (ελεύθερος επαγγελματίας)· (συνεκδ.) το στέλεχος που κόβεται από το μπλοκ: *πληρώνεται με ~* || *εκδίδει* / *κόβει ~* (στ) ***τεχνικό δελτίο*** δελτίο με ανάλυση στοιχείων για τους συντελεστές και τα στάδια υλοποίησης ερευνητικού προγράμματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δελτίον*, υποκ. τού *δέλτος* «πίνακας για γράψιμο», αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δαιδάλλω* «επεξεργάζομαι με τέχνη» (βλ. λ. *δαίδαλος*) σε συσχετισμό με το λατ. dolo «πελεκώ, κόβω» δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ομόρρ. γερμ. λ. σημαίνουν «σκηνή», πβ. αρχ. γερμ. zelt, αρχ. αγγλ. teld κ.ά. Πιθανότερη φαίνεται η άποψη ότι η λ. (όπως και το γράμμα *δέλτα* τού αλφαβήτου) είναι σημιτικό δάνειο από εβρ. delet «θύρα», αλλά και «πινακίδα» (πβ. φοιν. dlt). Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. bulletin].

δελτιογράφηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή βιβλίων ή άλλου υλικού σε δελτία ΣΥΝ. αποδελτίωση.

δελτιογράφος (ο) [1878] **1.** αυτός που καταγράφει υλικό σε δελτία **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος τής Βουλής που συντάσσει το περιληπτικό δελτίο των πρακτικών της, το οποίο διανέμεται στον Τύπο

δελτιοθήκη (η) {δελτιοθηκών} ειδική θήκη για τη φύλαξη δελτίων.

δελτοειδής (ο) {δελτοειδ-ούς | -είς} ΑΝΑΤ. μυς τής περιοχής τού ώμου που έχει σχήμα δέλτα
[ΕΤΥΜ. μτγν. (πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό) < *δέλτα* + *-ειδής*].

δέλτος (η) **1.** πίνακας για γράψιμο: *οι δώδεκα ~ τής ρωμαϊκής νομοθεσίας* (η δωδεκάδελτος, βλ.λ.) || *μυστικαί ή ιεραί ~* (κώδικες που χρησιμοποιούσε η Εκκλησία) **2.** γραπτό μνημείο με ιστορική αξία. *οι χρυσές ~ τής ιστορίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *δελτίο*].

δελφινάριο (το) {δελφιναρί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος που περιλαμβάνει δεξαμενή για επιδείξεις εκπαιδευμένων δελφινιών
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Delphinarium, άσχετο από το μτγν. *δελφινάριον* «μικρό δελφίνι»]

δέλφινας (ο) [μεσν.] μεγαλόσωμο αρσενικό δελφίνι.

δελφίνι (το) {δελφιν-ιού | -ιών} **1.** μεγαλόσωμο και ογκώδες θαλάσσιο κήτος, που θεωρείται από τα εξυπνότερα θηλαστικά (λόγω τής ανάπτυξης τού εγκεφάλου του) και χαρακτηρίζεται από φιλικότητα προς τον άνθρωπο· έχει σώμα σχήματος που του επιτρέπει να κολυμπά εξαιρετικά γρήγορα, ισχυρά πτερύγια στον θώρακα, στενό μέτωπο και μυτερό ρύγχος **2.** (συνεκδ.) διακοσμητικό μοτίβο (ζωγραφικό, γλυπτό, εγχάρακτο κ.λπ.) που παριστάνει το δελφίνι ή κεφαλή δελφινιού **3.** (μτφ.) αυτός που κολυμπά γρήγορα και με χάρη • ΦΡ. ***ιπτάμενο δελφίνι*** βλ. λ. *ιπτάμενος*, *υδροπτέρυγο*. — (υποκ.) **δελφινάκι** (το), **δελφινοειδής**, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δελφίν*, -ῖνος < αρχ. *δελφίς* (ίσως αρχική σημ. «γουρουνάκι τής θάλασσας»), που συνδ. με το ουσ. *δέλφαξ* «γουρουνάκι», πιθ. εξαιτίας τής μορφής του. Τόσο το *δελφίν* όσο και το *δέλφαξ* ανάγονται στο ουσ. *δελφύς (-ύος)*, το οποίο προσδιορίζει κάθε νεογέννη-

το ζώο, αλλά και γενικά τη «μήτρα» (βλ. κ λ *ἀδελφός*)]

δελφίνος (ο) **1.** (παλαιότ.) (α) ηγεμόνας παλαιάς γαλλικής επαρχίας (δελφινάτου) (β) (από τον 14ο αι.) ο διάδοχος τού γαλλικού θρόνου **2.** (συνήθ) κάθε επίδοξος διάδοχος ή διεκδικητής ανώτερων πολιτικών ή άλλων αξιωμάτων *πόλεμος δελφίνων για τη διαδοχή στο κόμμα.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dauphin (< λατ. delphinus < μτγν. *δελφίν* «δελφίνι»). Τον τίτλο τού *δελφίνου* απέδιδαν στους διαδόχους τού γαλλ. θρόνου από το 1350 ώς το 1830. Η ιστορία τού τίτλου αρχίζει από τον 12ο αι , όταν ένας φεουδάρχης χρησιμοποίησε το δελφίνι ως σύμβολο τής εξουσίας του στην περιοχή του, η οποία ονομάστηκε *δελφινάτο* (γαλλ Dauphiné) Όταν ο Κάρολος Ε' τής Γαλλίας. ηγεμόνας εκείνης τής περιοχής, ανακηρύχθηκε βασιλιάς το 1364. παραχώρησε στον γυιο και διάδοχό του το δελφινάτο του. δίνοντάς του συγχρόνως την ονομασία *δελφίνος*. η οποία επικράτησε έκτοτε σε όλους τους διαδόχους]

Δελφοί (οι) πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας, στη ΝΑ. πλευρά τού Παρνασσού κατά την αρχαιότητα σημαντικότατο πολιτικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο, ονομάστηκαν «ομφαλός τής Γης» και απετέλεσαν την έδρα περίφημου μαντείου τού Απόλλωνα: *το μαντείο των ~.* – **δελφικός,** -ή. -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο. Υποστηρίζεται βάσιμα ότι η περιοχή ονομαζόταν αρχικώς **Δελφύς* «μήτρα, κοιλιά» (πιθ. λόγω τού σχήματός της ή επειδή εκεί λατρευόταν κατά τη μυκηναϊκή εποχή η μητέρα-θεά Γη). οπότε η λ *Δελφοί* (< **ΔελφFoί*) θα προσδιόριζε αρχικά τους κατοίκους τής περιοχής].

Δελχί (το) {λόγ. Δελχίου} η πρωτεύουσα τής Ινδίας
[ΕΤΥΜ. < *αγγλ.* (New) Delhi (οπτικό δάνειο) < χίντι Delhī «κατώφλι», πιθ. λόγω τής θέσεώς του μεταξύ των ποταμών Ινδού και Γάγγη].

δέμα (το) {δέμ-ατος | -ατα, -άτων} αντικείμενο ή σύνολο αντικειμένων συσκευασμένων και δεμένων με κορδέλα, σχοινί κ λπ έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο σύνολο: *ανοίγω / ξετυλίγω ~ || πολύτιμο / πρόχειρο / ταχυδρομικό ~ || συσκευάζω σε ~* ΣΥΝ πακέτο (υποκ) **δεματάκι** (το), (μεγεθ.) **δεματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δέω / δῶ* «δένω». πβ κ. *ῥέω – ῥεῦμα*]

δέμας (το) (αρχαιοπρ) η εξωτερική μορφή τού ανθρώπου. το σώμα και κυρ. το παράστημα και το ανάστημά του μόνο στη ΦΡ ***μικρός το δέμας*** (Ομήρ. *Ιλ.* Ε 801 *Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας. ἀλλὰ μαχητής*) μικρόσωμος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δομή.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *demə-s, μεταπτωτ. βαθμ. I.E. δισύλλ *demā- «χτίζω – κατοικία», πβ. γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ με ξύλο)», *αγγλ.* timber «ξυλεία», γερμ Zimmer «δωμάτιο», zimmern «ξυλουργώ» κ.ά. Ομόρρ αρχ *δέμ-ω* «χτίζω», *δῶ-μα, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ ά.].

δεματάς (ο) {δεματάδες} (λαϊκ) εργάτης ειδικευμένος στο δέσιμο των αποξηραμμένων φύλλων καπνού

δεμάτι (το) {δεματ-ιού | -ιών} σύνολο από διάφορα πράγματα (ξύλα, στάχυα κ.λπ) σφιχτά δεμένα μεταξύ τους ΣΥΝ δέμα, δέσμη. μάτσο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δεμάτιον*, υποκ. τού *δέμα*]

δεματιάζω ρ. μετβ [μεσν] {δεμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω δεμάτια, συσκευάζω σε δεμάτια ή δέματα *~ χόρτα / ξύλα / στάχυα.* – **δεμάτιασμα** (το).

Δ.Ε.Μ.Δ. (η) Διεύθυνση Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας

δεν αρνητ μόρ **1.** (πριν από ρηματικούς τύπους σε οριστική) χρησιμοποιώντας την άρνηση *δεν* ο ομιλητής δεσμεύεται ότι είναι αλήθεια γι' αυτόν ότι δεν ισχύει (δεν συμβαίνει. δεν γίνεται, δεν υπάρχει κ.λπ.) αυτό που λέγεται στην πρόταση *ο Μιχάλης ~ είναι ανόητος. είναι έξυπνος || ~ παίρνω ποτέ ταξί || ~ έφαγε ακόμη || ~ είδα τίποτε* **2.** (σε απλή παράθεση δύο προτάσεων με το ίδιο ρήμα, από τις οποίες η πρώτη είναι καταφατική και η δεύτερη αποφατική) σημαίνει (α) με μεγάλη δυσκολία. μόλις και μετά βίας (γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα): *βγάζει ~ βγάζει τη νύχτα ο θείος του || περνούσε ~ περνούσε μέσα από τη στενή πόρτα!* (β) είτε το ένα είτε το άλλο (σε σχέση διάζευξης που υποκρύπτει ωστόσο ισχυρή εναντίωση) *μπορώ ~ μπορώ, πρέπει να πάω!* (δηλ σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρέπει να πάω) || *θέλω ~ θέλω, θα αποδεχθώ την πρότασή τους* **3.** (καθημ) (μπροστά από τις ρηματικές φρ λέ(γ)ω, κάθομαι κ ά στην αρχή τού λόγου) για τον σχηματισμό ερωτηματικών φράσεων που δηλώνουν παραίνεση, προτροπή. παράκληση κ.ά : *~ μου λες, τι έγινε χθες;* (δηλ. πες μου, τι έγινε χθες) || *~ κάθεσαι.* (δηλ. κάθισε, σε παρακαλώ) **4.** (ως στοιχείο τού προφορικού λόγου) ***αμ' δε*** (βλ. λ. *αμ*) **5.** (σε ρητορικές ερωτήσεις) για επιβεβαίωση όσων λέμε *θα έρθετε μαζί μας. έτσι ~ είναι.* || *~ σου το 'λεγα ότι θα γίνουν έτσι τα πράγματα,* || *ακριβό ~ είναι:* (είναι ακριβό) **6.** (σε σχήμα λιτότητας) για τη δήλωση θετικής έννοιας μέσω τής αρνήσεως τής αντίθετής της ή για την αναίρεση μιας ήδη αρνητικής έννοιας· *~ είναι ανόητος να πιστέψει ότι μπορεί να συμβαίνουν τέτοια πράγματα* (είναι αρκετά έξυπνος να καταλάβει ότι δεν μπορεί να συμβαίνουν. .) || *~ είναι καθόλου μικρό πράγμα να πετύχεις σε μια τέτοια σχολή* (είναι σπουδαίο πράγμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άρνηση.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *οὐδέν* (ουδ. τού *οὐδείς*, βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως αρνητικό μόριο]

δεν – δε. Στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική, ακολουθώντας κυρίως μια φωνητική διαφοροποίηση που υπάρχει στην εκφώνηση τού *δεν*, γίνεται διάκριση δύο τύπων: (α) **δεν** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή από άηχο κλειστό / «στιγμιαίο» σύμφωνο *(κ, π, τ)* ή από άηχο προστριβές σύμφωνο *(τσ)* ή από τα συμφωνικά συμπλέγματα ξ (= *κσ*) και *ψ* (= *πσ*): *δεν αγαπάει δεν έρχεται, δεν καταλαβαίνει δεν πεινάει – δεν τρώει, δεν τσίμπησε, δεν ξέρει δεν ψήσαμε* (β) **δε** σε όλες τις άλλες περιπτώσεις· *δε γελάει – δε βλέπει δε δίνει – δε μιλάει δε νοείται – δε χρησιμοποιεί – δε φεύγει - δε θέλει – δε λέει – δε ρέει δε συμβαίνει – δε ζητάει* Στις περιπτώσεις *δε μπαίνει – δε ντύνεται δε γκρινιάζει*, δηλ μπροστά από τα ηχηρά κλειστά *μπ. ντ, γκ*, η σχολική γραμματική υπαγορεύει τη χρήση τού *-ν*: *δεν μπαίνει – δεν ντύνεται – δεν γκρινιάζει*, αντίθετα προς τα φωνητικώς ισχύοντα στις περιπτώσεις αυτές.
Στο παρόν λεξικό ακολουθείται μια τάση που υπάρχει στον γραπτό λόγο από πολλούς χρήστες τής Ελληνικής, να διατηρείται το *-ν* τού *δεν* σε όλες τις περιπτώσεις. ασχέτως δηλ. περιβάλλοντος (τού τι σύμφωνο ακολουθεί) Γράφουμε δηλ. πάντοτε **δεν** *δεν γελάει, δεν βλέπει. δεν θέλει, δεν χρησιμοποιεί, δεν φεύγει. δεν λέει, δεν συμβαίνει, δεν ζητάει* κ λπ Έτσι ξεπερνιέται η δυσκολία να γνωρίζει κανείς (πράγμα που δεν συμβαίνει με τον απλό χρήστη τής γλώσσας) μπροστά από ποια σύμφωνα θα πρέπει να παραλείπει το *-ν*! Παράλληλα. ανταποκρίνεται κανείς σε μια γενικότερη φωνητική τάση πολλών ομιλητών να προφέρουν (περισσότερο ή λιγότερο ευκρινώς) το *-ν* και στα «απαγορευμένα» περιβάλλοντα. Επίσης. μπορεί να αξιοποιήσει ακώλυτα στην επικοινωνία του τον σύνδεσμο **δε** *([.] Δεν βλάπτει δε να υποστηρίζει κανείς ότι...)* και να στοιχίσει προς την ανάλογη διατήρηση τού *-ν* στο άρθρο *(τον)*, στην αντωνυμία *(τον)* και στον δείκτη *σαν*.

δένδρο (το) → δέντρο

δενδρόβιος, -ος. -ο [1889] (για ζώα) αυτός που ζει πάνω στα δέντρα.

δενδρογαλή (η) → δεντρογαλιά

δενδροειδής, -ής. -ές [μτγν.] {δενδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με δέντρο κατά το σχήμα και τη μορφή ΣΥΝ δενδρώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δενδροκαλλιέργεια (η) {δενδροκαλλιεργειών} η συστηματική καλλιέργεια δέντρων (κυρ οπωροφόρων) για εμπορικούς σκοπούς ΣΥΝ δενδροκομία — **δενδροκαλλιεργητής** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. arboriculture].

δενδροκομείο (το) [1843] έκταση γης, όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές προδιαγραφές δέντρα που προορίζονται για μεταφύτευση

δενδροκομία (η) {χωρ. πληθ } ΒΟΤ κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη, την επιστημονική έρευνα και καλλιέργεια καρποφόρων και καλλωπιστικών δέντρων και θάμνων — **δενδροκόμος** (ο/η) [μτγν], **δενδροκομικός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δενδροκόμος* < *δένδρον* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι»]

δενδρολίβανο [μτγν.] κ. **δεντρολίβανο** (το) είδος αρωματικού, θαμνώδους φυτού που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική

δενδροστοιχία [1833] κ **δεντροστοιχία** (η) {δενδροστοιχιών} απλή ή διπλή σειρά δέντρων κατά μήκος ενός δρόμου, στο άκρο κήπου, γύρω από πλατεία κ λπ. για προστασία από τον άνεμο, τον ήλιο ή/και για διακόσμηση ΣΥΝ αλέα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ < *δέντρο* + *-στοιχία* < *στοίχος* «σειρά, παράταξη», απόδ τού γαλλ allée. Βλ κ *αλέα*]

δενδροτομώ ρ. μετβ {δενδροτομείς. | δενδροτόμ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα} κόβω δέντρα — **δενδροτόμηση** [1895] κ. **δενδροτομία** (η) [μτγν.]. **δενδροτόμος** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δενδροτομῶ (-έω)* < *δένδρον* + *-τομῶ* (< *τέμνω*)]

δενδροφυτεία [1836] κ **δεντροφυτεία** (η) {δενδροφυτειών} φυτεία δέντρων, τόπος φυτεμένος με (νεαρά κυρ.) δέντρα.

δενδροφυτεύω [1833] κ. **δεντροφυτεύω** ρ μετβ. {δενδροφύτευσα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} φυτεύω με δέντρα. — **δενδροφύτευση** [1884] κ. **δεντροφύτευση** (η).

δενδρόφυτος [μτγν] κ **δεντρόφυτος,** -η, -ο αυτός που έχει πολλά δέντρα, φυτεμένος με δέντρα: *~ τόπος / περιοχή* ΣΥΝ κατάφυτος, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος, (μτφ.) γυμνός. φαλακρός

δενδρύλλιο (το) [1835] {δενδρυλλί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό δέντρο.
[ΕΤΥΜ < *δένδρο* + υποκ επίθημα *-ύλλιο*, πβ. κ *αλσ-ύλλιο*].

δενδρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {δενδρώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει πολλά δέντρα. γεμάτος δέντρα: *~ περιοχή* ΣΥΝ δενδρόφυτος, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος. γυμνός. ψιλός **2.** αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή δέντρου· *~ τριανταφυλλιά* ΣΥΝ δενδροειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*

δεντρί (το) {δεντρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ -λογοτ.) το δέντρο
[ΕΤΥΜ < μτγν *δενδριον*. υποκ. τού αρχ *δένδρον*]

δεντρικός, -ή. -ό κ **δενδρικός** [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δέντρα ή προέρχεται από αυτά **2.** (λαϊκ.) ***δεντρικά*** (τα) τα δέντρα αγροκτήματος (κατ' αντιδιαστολή λ.χ προς τα λαχανικά) Επίσης **δένδρινος,** -η. -ο [μτγν.] κ. **δέντρινος** (σημ. 1).

δέντρο κ **δένδρο** (το) **1.** κάθε πολυετές, ξυλώδες φυτό. μεγάλου συνήθ. μεγέθους. που έχει κύριο, σταθερό και αυτοστηριζόμενο κορμό, ο οποίος διακλαδίζεται αρκετά ψηλά επάνω από το έδαφος· *οπωροφόρο / διακοσμητικό / αιωνόβιο / γέρικο / θεόρατο / καταπράσινο / ξερό / αειθαλές* (διατηρεί τα φύλλα του όλες τις εποχές) / *φυλλοβόλο* (ρίχνει τα φύλα του ορισμένες εποχές) *~ || συστάδα δέντρων || «τα δέντρα πεθαίνουν όρθια»* (τίτλος θεατρικού έργου τού Α Κασόνα)· ΦΡ (α) ***χριστουγεννιάτικο δέντρο*** φυσικό ή τεχνητό έλατο ή κλαδί ελάτου στολισμένο με διακοσμητικά αντικείμενα. πολύχρωμα φωτάκια και δώρα, που τοποθετείται στο σπίτι ή και σε δημόσιους χώρους κατά την περίοδο των Χριστουγέννων (β) ***δένδρο τής γνώσεως*** (τού καλού και τού κακού) (i) το δέντρο που αναφέρεται στην Π Δ., στη *Γένεση* (κεφ. 2 και 3). από τους απαγορευμένους από τον Θεό καρπούς τού οποίου έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι με αποτέλεσμα να εκδιωχθούν από τον Παράδεισο (ii) (μτφ.) η ίδια η γνώση **2.** (συνεκδ) κάθε σχηματική παράσταση που παριστάνει φυτό με κορμό και κλαδιά: *τα*

παιδιά ζωγραφίζουν με πράσινα κραγιόνια δέντρα ΦΡ (α) **γενεαλογικό δέντρο** βλ. λ. γενεαλογικός (β) **οικογενειακό δέντρο** το γενεαλογικό δέντρο, αλλά και γενικότ οποιαδήποτε παράθεση και απαρίθμηση των προγόνων μιας οικογένειας (γ) ΓΛΩΣΣ **δέντρο, το διάγραμμα** η σχηματική παράσταση τής δομής μιας πρότασης με τη μορφή δέντρου (κόμβων και διακλαδώσεων / κλάδων), ώστε να δηλώνεται παραστατικά η συνάρτηση και οι σχέσεις εξαρτήσεως των (συντακτικών) συστατικών τής πρότασης, η φραστική δομή της (βλ. λ. *φραστικός*) **3.** (+ γεν. αφηρ έννοιας) το περιεχόμενο τής έννοιας θεωρούμενο ως δέντρο που για να ριζώσει και να ευδοκιμήσει χρειάζεται φροντίδα κ λπ : *το ~ τής ειρήνης* (η ειρήνη) || *το ~ τής ευτυχίας* (η ευτυχία) || *στον τόπο μας δεν ευδοκίμησε ακόμη το ~ τής ομόνοιας!* — (υποκ) **δεντράκι** κ. (λόγ) **δενδρύλλιο** (το) [1835] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δένδρον* < *δένδρεον* < *dér-dreF-ov (με εκφραστικό αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού πρώτου -ρ- σε -ν-) < I.E. *drew- / *derw- «ξύλο», πβ σανσκρ drumáḥ, αγγλ. tree, γερμ Teer «πίσσα», αγγλ. true «αληθινός» (αρχικώς «σταθερός, πιστός»), γερμ. treu «αξιόπιστος» κ.ά. Ομόρρ. *δρῦ-ς* (βλ.λ.), *δορυ* Το *οικογενειακό δέντρο* αποδίδει το αγγλ. family tree, το δε *γενεαλογικό δέντρο* αποδίδει το γαλλ. arbre généalogique].

δεντρογαλιά (η) φίδι χωρίς δηλητήριο, που αναρριχάται στα δέντρα. Επίσης **δενδρογαλή**.
[ΕΤΥΜ < *δενδρογαλή* < *δένδρο* + *γαλή* «γάτα»]

δεντρόκηπος (ο) κήπος με οπωροφόρα κυρ. δέντρα ΣΥΝ. περιβόλι.

δεντρολίβανο (το) → δενδρολίβανο

δεντροστοιχία (η) → δενδροστοιχία

δεντροφυτεία (η) → δενδροφυτεία

δεντροφυτεύω ρ. → δενδροφυτεύω

δεντρόφυτος (ο) → δενδρόφυτος

δεντρώνω ρ μετβ. κ αμετβ. {δέντρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) φυτεύω δέντρα, καλύπτω με δέντρα (μια περιοχή): *ο δήμος προτίθεται να δεντρώσει τις καμένες πλαγιές* ΣΥΝ δενδροφυτεύω, (ανα)δασώνω ♦ (αμετβ) **2.** (για έδαφη, τοποθεσίες κ.λπ.) καλύπτομαι από δέντρα, είμαι γεμάτος δέντρα *λίγα χρόνια μετά τη φωτιά δέντρωσαν πάλι τα βουνά και τα φαράγγια* **3.** (ειδικότ. για φυτά) μεγαλώνω όπως το δέντρο, αναπτύσσομαι σε μέγεθος και ύψος δέντρου *δέντρωσανε οι βουκαμβίλιες και ξεπέρασαν τον φράχτη* — **δέντρωμα** (το) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δενδρῶ (-όω)* < αρχ. *δένδρον*].

δένω ρ. μετβ. κ. αμετβ {έδεσα, δέθηκα, δεμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περιβάλλω (κάποιον/κάτι) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ τ.ό (για να τον/το συγκρατήσω ή να τον/το ακινητοποιήσω): *~ κάποιον από τον λαιμό / με αλυσίδες / γύρω-γύρω / πισώπλατα / πισθάγκωνα / σφιχτά / χαλαρά* ΑΝΤ ξεδένω, λύνω· ΦΡ (α) **λύνω και δένω** βλ. λ. λύνω (β) **δένω (κάτι) κόμπο** θεωρώ (κάτι) δεδομένο, σίγουρο: *μην το δέσεις κόμπο δεν είναι σίγουρο ότι θα έρθω* (γ) **δέσε το κόμπο / δέσε κόμπο** (ενν. στο μαντήλι σου) προσπάθησε να μην ξεχάσεις κάτι, λ.χ. βάζοντας σημάδι. *~ να το θυμηθείς οπωσδήποτε* (δ) (μτφ) **δένω τα χέρια (κάποιου)** περιορίζω ή εμποδίζω τις ενέργειες κάποιου *μας έχουν δέσει τα χέρια δεν μπορούμε τίποτε να κάνουμε χωρίς την έγκρισή τους* ΣΥΝ αχρηστεύω **2.** στερεώνω αντικείμενο με σχοινί, ταινία, κλωστή, σύρμα κ λπ έτσι, ώστε να σχηματιστεί πακέτο *δέσε καλά τους μπόγους με τα ρούχα* ΣΥΝ συσκευάζω, δεματιάζω, πακετάρω ΑΝΤ ανοίγω, αποσυσκευάζω, ξεπακετάρω **3.** (μτφ για χέρια) τα ενώνω μεταξύ τους σφιχτά *έδεσε τα χέρια του πάνω στο στήθος και προσευχήθηκε* ΣΥΝ σταυρώνω ΑΝΤ λύνω, ξεσταυρώνω· ΦΡ **δένω τα χέρια** παραιτούμαι από προσπάθεια: *μη δένεις τα χέρια· κινήσου αν θες να βρεις το δίκιο σου!* ΣΥΝ σηκώνω τα χέρια **4.** προσαρμόζω (κάτι) σε σταθερό και ακίνητο σημείο και (το) στερεώνω εκεί. *~ τον γάιδαρο στο δέντρο* || *~ τη βάρκα στον μόλο* ΣΥΝ προσδένω ΑΝΤ λύνω· ΦΡ **δένω τον γάιδαρό μου** βλ. λ *γάιδαρος* **5.** (σπάν.-μτφ) τοποθετώ σε κάποιον δεσμά: *συνέλαβαν τους λαθρεμπόρους και τους δέσανε* ΑΝΤ ελευθερώνω **6.** τυλίγω με ειδικές κινήσεις τα άκρα μακρόστενου και εύκαμπτου πράγματος, έτσι ώστε να σχηματίσω κόμπο: *~ τα κορδόνια / τη γραβάτα* ΑΝΤ λύνω· ΦΡ **δένω κόμπο την καρδιά μου** παραμερίζω τα αισθήματά μου, προκειμένου να αποφασίσω ή να πράξω κάτι δυσάρεστο, αλλά απαραίτητο ΣΥΝ κάνω πέτρα την καρδιά μου **7.** (για τραύματα, κατάγματα κ λπ) περιτυλίγω με επίδεσμο για προστατευτικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς· *δέσαμε πρόχειρα τις πληγές του και φροντίσαμε να μεταφερθεί αμέσως στο νοσοκομείο* ΣΥΝ επιδένω, τυλίγω • **8.** συνδέω τα μέλη συνόλου και τα προσαρμόζω μεταξύ τους έτσι, ώστε να σχηματιστεί ακέραιο το αντικείμενο *~ μηχανή / βιβλίο* ΣΥΝ συναρμολογώ **9.** συνταιριάζω πράγματα, κάνω κάτι να αποκτήσει συνοχή, ομοιογένεια: *ο γραφίστας προσπαθούσε να δέσει το σύνολο των διαφορετικών εικόνων* **10.** (για πολύτιμους λίθους, πρώτες ύλες κοσμημάτων κ λπ) τοποθετώ σε κόσμημα, προσαρμόζω στην κατάλληλη υποδοχή: *έδωσα να μου δέσουν το διαμάντι στην καρφίτσα* || *τα σκουλαρίκια μου έχουν ρουμπίνια δεμένα σε λευκόχρυσο* ΣΥΝ στερεώνω, ενθέτω • **11.** εξασφαλίζω δέσμευση ή ρητή υποχρέωση εκ μέρους προσώπου, ασκώντας νομική, ηθική, συναισθηματική κ λπ. πίεση· *~ με όρκο / λόγο τιμής / συμβόλαιο / διαθήκη* • **12.** (μτφ.-λαϊκ.) κάνω μάγια σε κάποιον, ώστε να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι: *τον είχαν δέσει για να μην πάει καλά ο γάμος του* ♦ (αμετβ) **13.** (για υγρά διαλύματα ζάχαρης, σάλτσα, ζύμη γλυκών κ.λπ.) γίνομαι πυκνότερος, παχύτερος με βρασμό, ανατάραξη ή ανάμειξη με άλλα υλικά: *το σιρόπι / το γλυκό / η κρέμα έδεσε* ΣΥΝ πήζω, πυκνώνω ΑΝΤ αραιώνω, νερουλιάζω. (μτφ.) κόβω ΦΡ (μτφ.) **ήρθε κι έδεσε** (θετικά ή αρνητικά) για κάτι που ταιριάζει απόλυτα με κάτι άλλο τη στιγμή ακριβώς που συμβαίνει ή που αποτελεί το στοιχείο που ολοκληρώνει κάτι (θετικό ή αρνητικό): *είχα που είχα πρόβλημα οικονομικό, έφθασε και το εκκαθαριστικό τής εφορίας για να πληρώσω φόρο· ~ που λέμε!* **14.** ΝΑΥΤ (για πλοία ή θαλάσσια σκάφη) (α) τίθεμαι εκτός λειτουργίας, ακινητοποιούμαι: *έχουν δέσει τα καΐκια εδώ και μία βδομάδα λόγω κακοκαιρίας* ΦΡ **τώρα, δέσαμε!** για αρνητική εξέλιξη ή για ξαφνικό γεγονός που εμποδίζει τα σχέδια κάποιου (β) αράζω στο λιμάνι. *μόλις έδεσε το καράβι, άνοιξε ο καταπέλτης κι οι τουρίστες ξεχύθηκαν στο νησί* (γ) παροπλίζομαι (κυρ στη μτχ. **δεμένος** παροπλισμένος) *η Ελευσίνα γέμισε από δεμένα καράβια* (δ) (μτφ) εγκαθίσταμαι κάπου για μεγάλο χρονικό διάστημα ή για πάντα **15.** (για άνθη και φυτά) σχηματίζω καρπό ή μεταβάλλομαι σε καρπό *έδεσαν τα μήλα / τα σταφύλια / οι ελιές* **16.** (για πρόσ) αποκτώ σωματική ωριμότητα· *έδεσε πια, έχει γίνει ολόκληρος άντρας* **17.** (μτφ) αποτελώ ταιριαστό συμπλήρωμα ή απαραίτητη προσθήκη: *ο χορός δένει με τον ρυθμό τής μουσικής σε μια απόλυτη αρμονία* ΣΥΝ ταιριάζω, αρμόζω, συμφωνώ ΑΝΤ διαφέρω **18.** (μεσοπαθ **δένομαι**) (μτφ) αποκτώ ψυχικούς δεσμούς και εξαρτήσεις προς πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συναισθήματα κ λπ. *έχω δεθεί μαζί σου / με αυτή την πόλη* || *~ με δεσμούς συγγενείας / φιλίας / με τα δεσμά τού γάμου με κάποιον* ΣΥΝ συνδέω, συνδέομαι· ΦΡ **μου δένεται η γλώσσα** δεν μπορώ να μιλήσω (συνήθ. από τρακ, φόβο, άγχος κ τ ό) ΣΥΝ μου πιάνεται η φωνή.
[ΕΤΥΜ μεσν (μεταπλασμένος τ. σε *-νω*) < αρχ *δέω / δῶ* (από τον αόρ. *ἔ-δησα*, πβ *ἔψησα - ψήνω, ἔσβησα - σβήνω, ἔστησα – στήνω*). < *δέjω < I E. *dē «δένω», πβ σανσκρ. dy-ati «δένει», dā-man «δεσμός, σχοινί», αλβ. duai «δεμάτι» Ομόρρ *δεσμός, δέσμη, ὑπό-δημα* (βλ λ) κ ά]

δεξαμενή (η) **1.** (α) χώρος για την αποθήκευση νερού· μεγάλη τεχνητή υδατοστεγής κατασκευή για την υδροδότηση περιοχών, κτημάτων κ.λπ.: *κτιστή / υπόγεια / μεγάλη / βαθιά ~* (β) κάθε τέτοια κατασκευή για την αποθήκευση διαφόρων υγρών ή αερίων: *~ πετρελαίου / καυσίμων* (γ) δοχείο συνήθ. κυλινδρικό με ανθεκτικά τοιχώματα για την αποθήκευση υγρών ή αερίων· ντεπόζιτο: *~ γκαζιού* (η φιάλη υγραερίου) **2.** (ειδικότ) ιδιωτική ή δημόσια εγκατάσταση, ειδικά διαμορφωμένη για κολύμπι ή κολυμβητικούς αγώνες ΣΥΝ πισίνα, κολυμβητήριο • **3.** (α) τεχνική εγκατάσταση ναυπηγείου, ναυστάθμου ή λιμανιού, όπου επισκευάζονται, βάφονται ή καθαρίζονται τα πλοία (β) **πλωτή δεξαμενή** ειδική χαλύβδινη εγκατάσταση που επιπλέει σε νερά λιμένος ή ναυπηγείου και διευκολύνει τις εργασίες επισκευής πλοίων (γ) **μόνιμη δεξαμενή** εγκατάσταση από σκυρόδεμα για επισκευές πλοίων **4.** (α) ο ειδικός χώρος στο κύτος πλοίου, που προορίζεται για αποθήκευση υγρών καυσίμων (β) (κατ' επέκτ.) κάθε αποθηκευτικός χώρος στο εσωτερικό πλοίου **5.** (μτφ) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή από όπου αντλείται κάτι: *~ ψηφοφόρων / οπαδών* || *αντλούμε διδάγματα από τη ~ τής αρχαίας σοφίας* ΦΡ **δεξαμενή σκέψης** βλ. λ *σκέψη* **6.** ΑΝΑΤ σχηματισμός μεταξύ παρεγκεφαλίδας και νωτιαίου μυελού, που φέρει εγκεφαλονωτιαίο υγρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. μτχ τού αορ. *ἐ-δεξάμην* (ρ. *δέχομαι*), όπου διατηρείται ο αρχαιότατος τονισμός στη λήγουσα (αντί τής παραλήγουσας, *δεξαμένη*· πβ κ *Ορχομενός* αντί τής μτχ *Ἐρχόμενος*)]

δεξαμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ είσοδος και παραμονή σκάφους σε δεξαμενή ναυπηγείου με σκοπό την εκτέλεση επισκευής, ελαιοχρωματισμού, ελέγχου κ.λπ

δεξαμενόπλοιο (το) φορτηγό πλοίο ειδικά εφοδιασμένο με μεγάλες δεξαμενές για τη μεταφορά υγρού φορτίου (κυρ πετρελαίου) ΣΥΝ τάνκερ, (λαϊκ) γκαζάδικο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. tanker].

δεξής, -ιά, -ί → δεξιός

Δεξιά (η) ΠΟΛΙΤ **1.** (α) ο συντηρητικός πολιτικός χώρος τα μέλη τού οποίου αποδίδουν προτεραιότητα στη διαφύλαξη τού κύρους τής εξουσίας και στο σεβασμό τής ιεραρχίας και τής τάξεως (β) το σύνολο των συντηρητικών πολιτικών κομμάτων και οι οπαδοί τους *παράγων / ψηφοφόρος / εφημερίδα τής ~* ΑΝΤ Αριστερά **2. άκρα Δεξιά** ο ακραίος συντηρητικός πολιτικός χώρος.
[ΕΤΥΜ Η λ. *Δεξιά* χρησιμοποιήθηκε ως πολιτ όρος για πρώτη φορά στις 11/9/1789, όταν κατά τη διάρκεια τής συνεδρίασης τής Συντακτικής Συνελεύσεως (μετά τη Γαλλική Επανάσταση) οι μοναρχικοί κατέλαβαν τα δεξιά ως προς τον πρόεδρο έδρανα. Ο τ *δεξής* είναι μεταπλ τύπος τού αρχ. *δεξιός* κατά τα επίθ. σε *-ύς* (π.χ. *βαρύς, πλατύς, φαρδύς*), πράγμα που υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ με *-υ- (δεξύς)*]

δεξιά επίρρ [μεσν.] **1.** προς ή από την πλευρά τού δεξιού (βλ.λ.) χεριού *πηγαίνω / στρέφομαι / κινούμαι / οδηγώ ~* || *κλίνω επί ~* ΑΝΤ αριστερά, (λαϊκ) ζερβά ΦΡ **δεξιά κι αριστερά** προς ή από όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ παντού • **2.** προς κατεύθυνση συντηρητική ως προς τα πολιτικά φρονήματα: *κινείται όλο και πιο ~ στις επιλογές του* • **3.** (μτφ) κατά τρόπο ευνοϊκό και βολικό *δεν θα έχει πάντοτε τύχη, δεν θα του έρχονται όλα ~* || ο *Θεός να τα φέρει ~* ΣΥΝ ευνοϊκά, βολικά, κατ' ευχήν ΑΝΤ ανάποδα, στραβά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*

δεξίμι (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ) **1.** δώρο σταλμένο από μακριά, που λαμβάνεται από μακριά **2. δεξίμια** (τα) αυτά που δεχόμαστε (βλ κ λ. *δέξιμο*) ΣΥΝ δεξίματα.
[ΕΤΥΜ < *δεξ-* (πβ. μεσν *δέξιμον*, βλ.λ). ρ. *δέχομαι*].

δέξιμο (το) (λαϊκ.) η διαδικασία υποδοχής οικείου ή φιλικού προσώπου που επιστρέφει έπειτα από μακρά απουσία ΣΥΝ καλωσόρισμα, προϋπάντηση, υποδοχή ΑΝΤ ξεπροβόδισμα, αποπομπή, διώξιμο· ΦΡ (ευχετ) **καλά δεξίματα** με το καλό να δεχθείτε το πρόσωπο που περιμένετε Επίσης (λαϊκότ.) **δεξιμιό**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δέξιμον*, ουδ. τού μτγν επιθ. *δέξιμος* < *δεξ-* (πβ. αόρ. *ἐδεξάμην*) τού αρχ. ρ. *δέχομαι*].

δεξιόθεν επίρρ [μεσν.] (αρχαιοπρ) από τα δεξιά ΑΝΤ αριστερόθεν.

δεξιόπλοκος, -η, -ο [1858] (λόγ για κάθε είδους νήμα, κλωστή κ.λπ.) αυτός που έχει στριφτεί προς τα δεξιά *~ σχοινί* ΑΝΤ αριστερόπλοκος.
[ΕΤΥΜ < *δεξιός* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

δεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στο μισό μέρος τού σώματος, το οποίο χωρίζεται με νοητή γραμμή από το μέρος όπου βρίσκεται η καρδιά (δηλ. από το αριστερό): ~ *μάτι / αφτί / πόδι / χέρι / πλευρό* ΑΝΤ αριστερός· ΦΡ ***το δεξί χέρι (κάποιου)*** ο έμπιστος βοηθός ή σύμβουλος κάποιου *ο Τζωρτζ Στεφανόπουλος υπήρξε το ~ τού προέδρου Κλίντον* **2. δεξιός** (ο), **δεξιά** (η) αυτός που χρησιμοποιεί συστηματικά το δεξί του χέρι πολύ περισσότερο από το αριστερό ΣΥΝ δεξιόχειρ(ας) ΑΝΤ αριστερός, αριστερόχειρ(ας), (λαϊκ) ζερβοχέρης **3.** (κατ᾽ επέκτ.) αυτός που βρίσκεται κάθε φορά προς την πλευρά τού δεξιού χεριού τού παρατηρητή: ~ *πεζοδρόμιο / διμοιρία / όχθη / πόρτα / θύρα / τμήμα / παράθυρο* || ~ *ψάλτης / κέρας / πτέρυγα* ΑΝΤ αριστερός **4. δεξί** (το) (α) το δεξιό χέρι *γράφω με το ~* || *τον χτύπησε με το ~* (β) το δεξιό πόδι· ΦΡ ***μπαίνω / ξεκινώ με το δεξί*** (ενν. πόδι) για την είσοδο κάποιου σε έναν χώρο πατώντας μέσα πρώτα το δεξί του πόδι, κάτι που σύμφωνα με λαϊκή δοξασία θεωρείται καλό σημάδι, ότι φέρνει γούρι, καλή τύχη (μτφ) ξεκινώ (κάτι) με καλούς οιωνούς, έχω καλό ξεκίνημα **5.** (αρχαιοπρ) **δεξιά** (η) το δεξί χέρι: *ασπάζομαι τη ~ σας*· ΦΡ ***δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του*** βλ λ *αριστερός* **6.** ***Δεξιά*** (η) βλ.λ. **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται ή εμφορείται από τις θεωρούμενες ως συντηρητικές πολιτικές αρχές και κατά συνέπεια τηρεί επιφυλακτική στάση ως προς τις θεωρούμενες ως προοδευτικές πολιτικές ιδέες, τις καινοτομίες, τα ριζοσπαστικά μέτρα κ.λπ : ~ *πολιτική / κόμμα / νοοτροπία / ψηφοφόρος / νίκη* ΣΥΝ συντηρητικός ΑΝΤ αριστερός. Επίσης (λαϊκ) **δεξής**, -ιά, -ί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεξι-Fός* (που απαντά σε μυκ ανθρωπωνύμιο de-ki-si-wo) < I.E *deks-wo- «δεξιός», πβ σανσκρ dakṣiṇa-, λατ dexter, ιταλ destro, ισπ diestro, ιρλ deas, σερβοκρ desni κ.ά. Ομόρρ. όπως *δεξίωσις*, *δεξιοῦμαι* έχουν οδηγήσει στην πιθ. υπόθ. ότι το επίθ. *δεξιός* συνδ ετυμολογικά με το ρ. *δέχομαι* (πβ αόρ. *ἐδεξάμην*) Η λ *δεξιός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει το δεξί χέρι και επειδή αυτό είναι συνήθως πιο δυνατό και επιδέξιο, κατέληξε να εξεικονίζει τη θέση ευνοίας τόσο στην αρχ. οιωνοσκοπία όσο και στη γλώσσα τής Βίβλου (κατ᾽ αντιδιαστολή προς το *ἀριστερός*)].

δεξιός: συνώνυμα. Από I E. ρίζα *dek'(i)- σχηματίστηκαν το ελλην. **δεξιός** (< *δεξι-Fός* στην Αρχαία και **δεξιτερός** όπως **αριστερός**), λατ dexter (ενν *χειρ*) σήμαινε ήδη στον Όμηρο το «δεξί χέρι», το δε **δεξιός** (ομηρικό και αυτό, όπως και το *αριστερός*) «τον ευρισκόμενο στη μεριά τού δεξιού χεριού» Δοθέντος ότι το δεξί χέρι ήταν το «καλό χέρι» (το ρυθμισμένο βιολογικά στους περισσότερους ανθρώπους, ώστε να χρησιμοποιείται για τις περισσότερες και δυσκολότερες κινήσεις και ενέργειες), πρώιμα το **δεξιός** απέκτησε «εύσημες» (meliorative) σημασίες: ευοίωνος (στην οιωνοσκοπία· και σήμερα ευχόμαστε «να πάνε όλα δεξιά»), επιδέξιος, ικανός, (στην Αρχαία και) έξυπνος, ευγενής Τη σημ «δεξιός – ικανός» πήρε στην Αρχαία και το επίθ **επιδέξιος** (αρχ σημ. «από τα αριστερά προς τα δεξιά»), το οποίο βαθμηδόν περιορίστηκε στη σημ. «ικανός». Το **δεξιός** στη λόγια γλώσσα διατήρησε τη σημ «επιδέξιος» (*«δεξιός χειριστής τού λόγου»* – το παράγωγο **δεξιότητα** σημαίνει την «επιδεξιότητα» και χρησιμοποιείται πολύ στην παιδαγωγική σε σχέση με τις **δεξιότητες** που αποκτά ο μαθητής στο σχολείο, π.χ *«η δεξιότητα τής γραφής»*), αλλά περιορίστηκε κυρίως στη σημ. «ευρισκόμενος στη μεριά τού δεξιού χεριού». Ήδη στην αρχαία εποχή (Αρριανός, Λουκιανός) πλάστηκε και το αντίθ τού *δεξιός*, το **αδέξιος**, με τη σημερινή σημ. «ο στερούμενος επιδεξιότητος, ο μη επιδέξιος» (αρχικά «ο αριστερόχειρ»). Η θετική (εύσημη) αντίληψη των ανθρώπων για το δεξί χέρι και κατ᾽ επέκταση για το δεξιός οδήγησε ορισμένες γλώσσες να εκφράσουν το «δεξιός» με την ίδια λ. που δήλωσαν το «ορθός» (πβ αγγλ. right = (α) δεξιός (β) ορθός, σωστός· ομοίως γερμ. recht, πολ. prawy) ή το «ίσιος, ευθύς» (λατ. derectus > directus «ευθύς» > γαλλ droit «δεξιός», ισπ derecho «δεξιός», ρουμ. drept «δεξιός») ή το «καλός» (λιθ. labas λετ labs = (α) καλός (β) δεξιός) Η αντίθεση προς το δεξί χέρι έκανε το αριστερό να θεωρείται αρνητικό, κακόσημο, πράγμα που οδήγησε σε ευφημιστικές δηλώσεις: το αποκάλεσαν **άριστο** > **αριστερός** και (στην Αρχαία) **ευώνυμο** (< *ευ* + *όνομα* «καλονόματο», πβ. **Εύξεινος Πόντος** = η θάλασσα που καταδέχεται τους ξένους, ευφημιστική ονομασία τού «Μαύρη Θάλασσα»). Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν με τη σημ. «αριστερός» και το **σκαιός**, το οποίο απέκτησε διάφορες αρνητικές σημασίες, για να καταλήξει στη σημερινή «απρεπής, επιθετικός, αγροίκος» *(σκαιή συμπεριφορά).* Σε νεότερους χρόνους, πιθ. από το **ζαβός** (< μτγν *Σάβος / Σαβός* «ο υπηρετών τον Βάκχο, ο εκτός εαυτού, τρελός», σχηματίστηκε το **ζερβός** «αριστερός» (*ζερβός < ζαρβός < ζαβρός < ζαβός*), περνώντας ίσως μέσα από τη σημ. τού «αδέξιος».
Πολιτική σημασία απέκτησαν οι λ. **δεξιός** και **αριστερός** εντελώς συγκυριακά στα χρόνια και εξ αφορμής τής Γαλλικής Επανάστασης, όταν οι μοναρχικοί κατέλαβαν στη Συντακτική Συνέλευση (1789) το δεξιό μέρος των εδράνων τής αίθουσας (εξού «δεξιοί») και οι δημοκράτες το αριστερό (εξού «αριστεροί») σε σχέση με τη θέση τού προέδρου τής Συνέλευσης. Η θέση στο Κοινοβούλιο δημιουργεί και σήμερα ακόμη πολιτικού περιεχομένου διακρίσεις. Έτσι, λ χ στο Βρετανικό Κοινοβούλιο γίνεται διάκριση ανάμεσα σε frontbenchers και backbenchers, στους αξιωματούχους πολιτικούς (μέλη κυβερνήσεως, αρχηγούς κομμάτων, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους) που καταλαμβάνουν τα μπροστινά έδρανα (frontbenchers) και σε απλά μέλη κυβερνώντος κόμματος ή αντιπολίτευσης) που καταλαμβάνουν τα πίσω έδρανα (backbenchers).

δεξιόστροφος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που έχει δεξιά κατεύθυνση, που στρέφεται προς τα δεξιά: ~ *κοχλίας* ΑΝΤ αριστερόστροφος • **2.** αυτός που στρέφεται προς συντηρητικές πολιτικές αντιλήψεις: ~ *πολιτική*. — **δεξιόστροφα** επίρρ

δεξιοσύνη (η) ➝ δεξιότητα

δεξιοτέχνης (ο) {δεξιοτεχνών}, (λόγ.) **δεξιοτέχνις** (η) {δεξιοτέχνιδος} τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασκεί την τέχνη του με ιδιαίτερη επιδεξιότητα: *απαράμιλλος ~* || ~ *τού πιάνου / τού βιολιού / τής μπάλας / στον χειρισμό τού λόγου* ΣΥΝ αριστοτέχνης, βιρτουόζος ΑΝΤ. ανίκανος, ανεπιτήδειος Επίσης **δεξιοτέχνισσα** (η). — **δεξιοτεχνία** (η), **δεξιοτεχνικός**, -ή, -ό, **δεξιοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δεξιός* + *-τέχνης* < *τέχνη*, απόδ. τού ιταλ. virtuoso]

δεξιότητα (η) [αρχ] {δεξιοτήτων} ό,τι χαρακτηρίζει τον ικανό και τον επιδέξιο, η ιδιότητα τού επιτηδείου *συγγραφική / στιχουργική ~* || *με τη γυμναστική αναπτύσσονται οι σωματικές και πνευματικές ~ των μαθητών* || *πρέπει κανείς να επιλέγει το επάγγελμα που ταιριάζει στις κλίσεις και τις ~ του* ΣΥΝ επιδεξιότητα, ικανότητα, επιτηδειότητα, δεινότητα ΑΝΤ αδεξιότητα, ανικανότητα, ανεπιτηδειότητα, ανεπάρκεια Επίσης **δεξιοσύνη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*

δεξιόχειρας (ο/η) {δεξιοχείρων} πρόσωπο που χρησιμοποιεί περισσότερο και ευχερέστερα το δεξί χέρι σε κάθε του ενέργεια (λ.χ. εργασία, δραστηριότητα, γράψιμο, φαγητό, παιχνίδι κ λπ.) ΣΥΝ. δεξιός ΑΝΤ αριστερόχειρ(ας), αριστερός, (λαϊκ) ζερβοχέρης Επίσης (λόγ.) **δεξιόχειρ** (ο/η) [1891] {δεξιόχειρος} — **δεξιοχειρία** (η).

δεξιώνομαι ρ μετβ. αποθ. {δεξιώθηκα} υποδέχομαι και περιποιούμαι (καλεσμένους), έχοντας προετοιμάσει (συνήθ. επίσημη) τελετή: *το πρωθυπουργικό ζεύγος θα δεξιωθεί το βράδυ στο μέγαρο Μαξίμου τους επίσημους προσκεκλημένους* ΣΥΝ καλωσορίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεξιοῦμαι (-όο-)* < *δεξιός*, επειδή ήδη από την ομηρική εποχή έτειναν το δεξί χέρι, προκειμένου να καλωσορίσουν έναν επισκέπτη].

δεξίωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} κοσμική εκδήλωση, στην οποία προσκαλούνται πολλά πρόσωπα σε μεγάλο χώρο (αίθουσα ξενοδοχείου, σαλόνι μεγάρου ή μεγάλης κατοικίας, σε μεγάλο κήπο έπαυλης) και τους προσφέρονται ποικίλα φαγητά και ποτά, συχνά με τη συνοδία μουσικής *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας παρέθεσε ~ για την επέτειο τής αποκαταστάσεως τής Δημοκρατίας* || *τη γαμήλια τελετή ακολούθησε ~ σε γνωστό ξενοδοχείο.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεξίωσις* < αρχ. *δεξιοῦμαι (-όο-)* < *δεξιός*]

δέομαι ρ. αμετβ. αποθ {δεήθηκα (λογιότ. εδεήθην, -ης, -η...)} (αρχαιοπρ.) ΘΡΗΣΚ απευθύνω παράκληση, ικεσία, προσευχή προς τον Θεό, κάνω δέηση: *εδεήθη υπέρ διασώσεως τού πληρώματος* || ~ *προς τον Κύριον* ΣΥΝ ικετεύω, προσεύχομαι, παρακαλώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, παρακαλώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ , τ μέσης φωνής τού ρ. *δέω / δεύω* «χρειάζομαι, έχω ανάγκη», άρα και «ικετεύω, παρακαλώ» < **δέF-ω* ή **δεύσ-ω*, πιθ < I.E. *douso- «έλλειψη», πβ. σανσκρ. dosa-. Ομόρρ αρχ *δεῖ* (βλ.λ.), *ἐν-δεής*, *δεύ-τερος* (βλ.λ.) κ ά.]

δέον (το) ➝ δέων

δέοντα (τα) ➝ δέων

δεοντικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (στη θεωρία τής γλώσσας) για τη δήλωση τής δέσμευσης τού ομιλητή ως προς την αναγκαιότητα ή επιθυμία του να γίνει κάτι (δηλώνεται κατεξοχήν στη γλώσσα με την προστακτική έγκλιση και άλλες μορφές τροπικότητας) *προτάσεις όπως «πες του να μου τηλεφωνήσει» ή «να πάει νωρίς για να προλάβει» ή «πρέπει να φύγω αύριο» δηλώνουν δεοντική δέσμευση τού ομιλητή απέναντι στο μήνυμα* ΑΝΤ επιστημικός.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ deontic < *δέον*, *-οντος* (βλ.λ *δέων*) + *-ικός*].

δεοντολογία (η) [1887] {χωρ πληθ } **1.** σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται κανείς, ιδ. τη συμπεριφορά και τις επιτρεπόμενες μεθόδους κατά την άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων: *ιατρική / επαγγελματική / επιστημονική ~* || *κώδικας δημοσιογραφικής ~* || *τηρώ / παραβιάζω τη ~* || *πράττω αντίθετα προς τη ~* **2.** διδασκαλία ή υπόδειξη των δεόντων, δηλ. τού τι πρέπει να γίνεται ή να λέγεται ΣΥΝ καθηκοντολογία — **δεοντολογικός**, -ή, -ό, **δεοντολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < *δέον* + *-λογία* < *λόγος*, < αγγλ. deontology. Τον όρο έπλασε ο Άγγλος δικαστής J Bentham (1784-1832) και απαντά στον τίτλο τού μεταθανάτιου έργου του *Deontology or the Science of Morality (Δεοντολογία ή επιστήμη τής ηθικής)*]

δεόντως επίρρ (λόγ.) όπως είναι αναγκαίο, όπως ταιριάζει, όπως πρέπει να γίνει, *ο κάθε αρμόδιος θα επιληφθεί ~ τού θέματος* || *οι πιθανότητες αποτυχίας δεν εξετάσθηκαν ~ και ιδού τα αποτελέσματα!* ΣΥΝ προσηκόντως, καταλλήλως, αρμοδίως
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέον*].

δέος (το) {δέους | χωρ πληθ.} συναίσθημα που συνδυάζει φόβο και θαυμασμό ή βαθύ σεβασμό (για κάποιον/κάτι) *~ ενώπιον τού εχθρού* || *παρακολουθούσε με ~ τη σκληρή αναμέτρηση των αντιπάλων* || *στη θέα τού πανύψηλου όρους αισθάνθηκαν ~* ΦΡ **αντίπαλον δέος** (*τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν*, Θουκ 3, 11) ο φόβος που προκαλεί ένας αντίπαλος, συνήθ. εξίσου ισχυρός. *οι Η Π Α κινούνται ανενόχλητες στην παγκόσμια σκακιέρα από τότε που εξέλιπε το ~ τής Σοβιετικής Ένωσης.*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δFέ-ος* < *δείδω* «φοβούμαι» < **δFεί-δω* < I.E. *dwei- «φοβούμαι», πβ αρμ. erkiwl «φόβος», σανσκρ. dvésti «μισώ» κ ά. Ομόρρ. *δει-λός, δει-νός, δεισι-δαίμων* κ.ά Η λ. αρχικώς αποτελούσε γενικό όρο εκφράσεως τού φόβου, εν αντιθέσει προς τον *φόβο*, ο οποίος προσδιόριζε την αντίδραση έναντι συγκεκριμένου και άμεσου ερεθίσματος. Η διάκριση αυτή αρχίζει να αμβλύνεται ήδη στον Όμηρο και στους αττικούς συγγραφείς, ενώ στη Ν. Ελληνική εκφρά-

ζει τον βαθύ σεβασμό που εμπνέεται από κάποιον ή κάτι].
δέουσα (η) ➝ δέων
Δ.Ε.Π. **1.** (η) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου **2.** (το) Διδακτικό Επιστημονικό Προσωπικό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*
Δ.ΕΠ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Αερίου
Δ.Ε.Π.Α.Θ.Α. (η) Διεύθυνση Εφέδρων Πολεμιστών, Αγωνιστών, Θυμάτων, Αναπήρων
Δ.Ε.Π.Ο.Σ. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης.
δέρας (το) {δέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** το δέρμα που προέρχεται από ζώο ΣΥΝ προβιά, τομάρι **2.** ΜΥΘΟΛ ***χρυσόμαλλο δέρας*** (α) το δέρμα με το χρυσό τρίχωμα τού φτερωτού κριαριού, που μετέφερε τον Φρίξο και την Έλλη στην Κολχίδα και για το οποίο έγινε η Αργοναυτική Εκστρατεία (β) (μτφ) καθετί που μπορεί να δώσει μεγάλο πλούτο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» Βλ. λ. *δέρνω*]
δερβέναγας (ο) {δερβεναγάδες} **1.** (κατά την Τουρκοκρατία) ο αρχηγός τού σώματος ενόπλων που φρουρούσαν τους δημόσιους δρόμους, και κυρ τις διαβάσεις των βουνών **2.** (κυρ. μτφ.) άνθρωπος με τυραννική συμπεριφορά, που ασκεί αυθαίρετη και απόλυτη εξουσία: *όσο απουσίαζε ο διευθυντής, αυτοδιορίστηκε γενικός ~ εδώ μέσα* || *συμπεριφέρομαι σαν ~* ΣΥΝ σατράπης, γκιουλέκας.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. derbent ağasi].
Δερβενάκια (τα) {Δερβενακίων} χωριό τής ΒΑ Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Θ. Κολοκοτρώνη πέτυχαν καθοριστικής σημασίας για την έκβαση τής επανάστασης νίκη κατά των Τούρκων (1822)
[ΕΤΥΜ Υποκ (σε πληθ) τού ουσ. *δερβένι* «στενό πέρασμα» (βλ λ)].
δερβένι (το) {δερβεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε βουνά ΣΥΝ κλεισούρα, διάσελο, (λόγ.) στενωπός - (υποκ) **δερβενάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ derbent < περσ darband (ίδια σημ.)].
δερβενοχώρι (το) (λαϊκ) χωριό που βρίσκεται κοντά ή γύρω από στενό πέρασμα βουνού.
δερβίσης κ. **ντερβίσης** (ο) {δερβίσ-ηδες (λαϊκότ. -άδες)} (λαϊκ.) **1.** μουσουλμάνος μοναχός που έχει απαρνηθεί τα εγκόσμια και ζει με υποχρεωτική πενία και αγαμία σε ασκητικά κέντρα (τεκέδες) ή και μέσα στον κόσμο *χορός δερβίσηδων* || *περιστρεφόμενοι ~* **2.** (κατ' επέκτ.) υπερήφανος και λεβέντης: *γεια σου, Μάρκο μου, δερβίση!* (πβ λ *ασίκης*) — **δερβίσικος**, -η, -ο, **δερβίσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ντερβίσης* < τουρκ derviş < περσ. därweš «επαίτης»]
δερβισόπαιδο κ. **ντερβισόπαιδο** (το) (λαϊκ) το πολύ καλό παιδί, που το θαυμάζουν για τον χαρακτήρα και τη λεβεντιά του. *καλώς το ~* ΣΥΝ λεβέντης, μάγκας
δέρμα (το) {δέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το φυσικό, μαλακό περίβλημα τής επιφάνειας τού σώματος ανθρώπων και ζώων, που προστατεύει τα εσωτερικά όργανα και αποτελεί τον φορέα τής αισθήσεως τής αφής σε ορισμένα σημεία είναι δυνατόν να φέρει πρόσθετα όργανα και εκφύματα (τρίχες, νύχια, φτερά, λέπια, φολίδες κ.λπ): *ευαίσθητο / λεπτό / μελαμψό / λευκό / χιονάτο / όμορφο / καθαρό / υγιές / άγριο / τραχύ / φρέσκο / βελούδινο / ηλιοκαμένο / ανοιχτό / σκούρο / ρυτιδωμένο / λείο / δροσερό / σοκολατένιο ~* || *χαλάρωση / πόρος / φλεγμονή / καρκίνος τού ~* **2.** (ειδικότ.) το περίβλημα τού σώματος που έχει αφαιρεθεί από γδαρμένο ζώο και προορίζεται για κατεργασία: *πολύτιμο / μαλακό / παλαιό / φυσικό / τεχνητό / ακατέργαστο / κατεργασμένο ~* || *κατεργασία / τεμάχιο δέρματος* ΣΥΝ (λόγ.) δορά, (λαϊκ.) προβιά, τομάρι **3.** (συνεκδ) το κατεργασμένο περίβλημα σώματος ζώου. *παπούτσι / τσάντα / σάκος / γάντι / βαλίτσα από ~* ΣΥΝ πετσί - (υποκ) **δερματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ < *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (βλ. λ *δέρνω*)].

> **δέρμα – επιδερμίδα – πετσί.** Η λ **δέρμα** είναι η γενική λ. που χρησιμοποιείται για κάθε μορφή δέρματος, ζώων ή ανθρώπων Η **επιδερμίδα** χρησιμοποιείται για το ανθρώπινο δέρμα. ειδικότερα για την επιφάνεια τού ανθρώπινου δέρματος και μάλιστα των γυναικών που δείχνουν ιδιαίτερη φροντίδα. *λεπτή / απαλή επιδερμίδα - τα καλλυντικά διατηρούν την επιδερμίδα φρέσκια και νεανική* κ.λπ **Πετσί** (< ιταλ pezzo) είναι το δέρμα των ζώων, ακατέργαστο και κατεργασμένο. Μεταφορικά χρησιμοποιείται σπανιότερα και για ανθρώπους με αρνητική συνήθως σημασία: *χοντρόπετσος - Θα το αισθανθεί στο πετσί του*

δερματαλοιφή (η) αλοιφή για τη θεραπεία δερματικών παθήσεων.
δερματεμπορία (η) {χωρ πληθ } η εμπορική δραστηριότητα που σχετίζεται με τα δέρματα το εμπόριο δερμάτων. Επίσης **δερματεμπόριο** (το) — **δερματέμπορος** (ο/η) [1869].
δερματικός, -ή, -ό [αρχ.] κ (σπάν) **δερμικός** αυτός που σχετίζεται με το δέρμα: *~ πάθηση.*
δερματίνη (η) {χωρ πληθ } συνθετικό δέρμα (απομίμηση τού φυσικού δέρματος): *η ~ χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσαντών, ρούχων κ ά.*
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ < *δέρματ-* (γεν. τού *δέρμα*) + παραγ. επίθημα *-ίνη* (< γαλλ. -ine. που χρησιμοποιείται για λέξεις οι οποίες δηλώνουν απομίμηση φυσικού προϊόντος)]
δερμάτινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα. *~ παπούτσι / τσάντα / ζώνη / σακάκι / ασπίδα / σημειωματάριο* ΣΥΝ πέτσινος **2.** **δερμάτινο** (το) γυναικείο ή ανδρικό ένδυμα από κατεργασμένο δέρμα *το κατάστημα αυτό πουλάει δερμάτινα.* Επίσης **δερματένιος**, -ια, -ιο
δερματίτιδα (η) ΙΑΤΡ οξεία φλεγμονή τού δέρματος (βλ λ.), που προκαλείται από διάφορες αιτίες (λ.χ. *παρατεταμένη έκθεση σε ακτινοβολία, προσβολή από μικρόβια, χημικές ουσίες* κ.λπ) Επίσης (λόγ.) **δερματίτις** [1876] {δερματίτιδος | δύσχρ. δερματιτίδων}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dermatite].
δερματο- κ **δερματό-** κ. **δερματ- / δερμο-** κ. **δερμό-** κ. **δερμ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει δέρμα: *δερματό-βια (ζώα)* || *δερμό-πτερα, δερμό-φυτα* **2.** (ειδικότ.) το ανθρώπινο δέρμα (κυρίως στην ιατρική): *δερματο-λόγος, δερματο-πάθεια, δερματο-γόνος* || *δερμο-γραφισμός, δερμο-επιδερμίτιδα* **3.** το κατεργασμένο ή μη δέρμα των ζώων. *δερματό-κολλα, δερματό-δετος, δερματ-εμπορία, δερματ-ουργία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. *δερμ(ατ)ό-πτερος*), που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ χ. γαλλ. dermato-logie, dermo-graphie].
δερματόδετος, -η, -ο [1851] (για βιβλία) δεμένος με δέρμα, αυτός που έχει δερμάτινο εξώφυλλο, οπισθόφυλλο και ράχη.
δερματοειδής, -ής, -ές [1842] {δερματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δέρμα. που έχει την υφή ή τη σύσταση τού δέρματος Επίσης **δερματώδης**, -ης, -ες [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*
δερματόκολλα (η) {χωρ γεν πληθ.} ΧΗΜ κόλλα που παρασκευάζεται με παρατεταμένο βρασμό τεμαχίων δέρματος και άλλων ζωικών υλών και χρησιμοποιείται στη συγκόλληση ξύλινων αντικειμένων.
δερματολογία (η) [1891] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη. θεραπεία και περιγραφή των δερματικών παθήσεων. — **δερματολόγος** (ο/η) [1876], **δερματολογικός**, -ή, -ό [1890], **δερματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ dermatologie]
δερματοπάθεια (η) [1885] {δερματοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ dermatose]
δερματοστιξία (η) [1890] {χωρ. πληθ } η μόνιμη χάραξη σχεδίων, εικόνων κ λπ στο δέρμα τού ανθρώπου για διακοσμητικούς λόγους (βλ. κ. λ. *τατουάζ*).
[ΕΤΥΜ < *δέρμα* + *-στιξία* < *στίζω*, απόδ τού διεθνούς όρου *τατουάζ* (βλ.λ.)]
δερματουργία (η) {χωρ. πληθ } βυρσοδεψία (βλ.λ.). — **δερματουργός** (ο), **δερματουργικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < *δερματουργός* < *δέρμα*, -τος + *-ουργός* < *έργο*].
δερματώδης, -ης, -ες ➝ δερματοειδής
δερμικός, -ή, -ό ➝ δερματικός
δερμογραφισμός (ο) ΙΑΤΡ η αντίδραση τού δέρματος ορισμένων ατόμων, κατά την οποία, αν ερεθιστεί το δέρμα με αμβλύ αιχμηρό όργανο, εμφανίζει σε λίγα λεπτά λόγω υπερευαισθησίας ανάγλυφο σχήμα ανάλογο με αυτό τού αντικειμένου που προκάλεσε τον ερεθισμό ΣΥΝ προκλητή κνίδωση. Επίσης **δερμογραφία** (η). — **δερμογραφικός**, -ή, -ό [1844].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. dermographism].
-δερμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν **1.** υφή, χρώμα ή άλλο χαρακτηριστικό τού δέρματος: *ερυθρό-δερμος, παχύ-δερμος, λεπτό-δερμος* **2.** (για οικογένεια ζώων) κοινό χαρακτηριστικό τού δέρματος. *οστρακό-δερμο.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παχύ-δερμος*), που προέρχεται από το ουσ *δέρμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν όρους (λ.χ. γαλλ. échino-dermes)].
δερνοκοπιέμαι ρ αμετβ. αποθ. {δερνοκοπήθηκα} (λαϊκ.) θρηνώ έντονα, χτυπιέμαι από απελπισία. *«τι έπαθες, μπρε, και δερνοκοπιέσαι;»* (Α. Καρκαβίτσας) ΣΥΝ στηθοκοπιέμαι, κόπτομαι, θρηνώ, δέρνομαι, οδύρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < *δέρνω* + *-κοπιέμαι* < *-κοπώ* (< *κόπτω*)].
δέρνω ρ μετβ. {έδειρα, (να/θα δείρω), δάρ-θηκα (λόγ εδάρην, -ης, -η. .), -μένος} **1.** δίνω χτυπήματα (σε άνθρωπο ή ζώο) με το χέρι ή με άλλο όργανο: *~ κάποιον αλύπητα / με την ψυχή μου / για λογαριασμό άλλου / αδίστακτα / άγρια / μέχρι αναισθησίας / μέχρι θανάτου* || (ως απειλή) *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε δείρω!* || *δεν τη δείρατε ποτέ την κόρη σας. γι' αυτό βγήκε τόσο κακομαθημένη!* ΣΥΝ χτυπώ. βαρώ. ξυλοκοπώ. καταχερίζω. ξυλοφορτώνω. (ευφημ) χειροτονώ· ΦΡ. ***(φεύγω) σαν δαρμένο σκυλί*** με τρόπο ταπεινωτικό, σαν να με έδιωξαν εξευτελιστικά **2.** πέφτω πάνω σε κάτι με ορμή: *ένα χαμόσπιτο που το 'δερνε αγέρας και βροχή* || *το κύμα έδερνε αλύπητα το καράβι* ΣΥΝ ριπίζω **3.** (μτφ.) ταλαιπωρώ. κάνω (κάτι) να δεινοπαθεί, να υποφέρει· *την ψυχή του τη δέρνει θλίψη μεγάλη* || *με δέρνει η πείνα / η δίψα / μια κατάρα / η φτώχια / μαύρο χάλι / η ατυχία / η συμφορά / αμάθεια / γρουσουζιά / μοναξιά / κακομοιριά / κακοδαιμονία* ΣΥΝ βασανίζω, ταλαιπωρώ, τυραννώ, παιδεύω. (λόγ) κατατρύχω **4.** (για ιδιότητα) χαρακτηρίζω (κάποιον) *τι βλακεία / τρέλα / μεγαλομανία τον δέρνει!*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (κατά το σχήμα *φέρω-έφερνα* (αντί *έφερα*) - *φέρνω, σύρω - έσερνα* (αντί *έσυρα*) - *σέρνω*) < Ι.Ε *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ σανσκ. dar-ti, λατ. tirer, ισπ tirar, αγγλ. tear «σχίζω», γερμ trennen «χωρίζω» κ.ά Ομόρρ *δέρ-ας, δέρ-μα, δορ-ά, δρ-έπω* κ ά. Η σημερινή σημ είναι μεσν.].
Δ.Ε.Σ. (ο) Διεθνής Ερυθρός Σταυρός.
δεσίδι (το) {δεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μέσο που χρησιμοποιούμε για να δέσουμε κάτι **2.** το δέσιμο
[ΕΤΥΜ < θ *δεσ-* (ρ. *δένω*, αόρ. *έ-δεσ-α*) + επίθημα *-ίδι*].
δέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (κυριολ) το δέσιμο και (γενικότ.) η δημιουργία συνδέσμου, η προσαρμογή ενός στοιχείου σε άλλο. *η ~ πολύτιμου λίθου σε δαχτυλίδι* ΣΥΝ δέσιμο, σύνδεση, συνένωση ΑΝΤ λύση **2.** (μτφ.) ΦΙΛΟΛ τα στοιχεία που διαμορφώνουν τον αφηγηματικό ιστό διηγήματος, μυθιστορήματος, θεατρικού έργου κ.λπ (ο όρος χρησιμοποιείται κυρ στην αρχ τραγωδία) ΣΥΝ πλοκή ΑΝΤ. λύση Επίσης

(λαϊκ.) **δεσιά** (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέσις* < *δέω* / *δῶ* «δένω»]

δέσιμο (το) [μεσν.] {δεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τύλιγμα (αντικειμένου) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ τ ό, για να συγκρατείται ή για να μένει σταθερό ή ακίνητο *το ~ τού αλόγου σε έναν πάσσαλο* || *το ~ των χεριών των αιχμαλώτων με αλυσίδες* || *το ~ τού σκύλου με λουρί για να μη φύγει* || *το ~ των βιβλίων με σπάγκο για να μη σκορπιστούν κατά τη μεταφορά τους* ΦΡ ***για δέσιμο*** για το τρελοκομείο *δεν είναι καλά ο άνθρωπος· είναι ~!* || *τρελός ~!* **2.** ο σχηματισμός κόμπου με το κατάλληλο πλέξιμο σχοινιών, κορδονιών κ λπ.. *το ~ τής γραβάτας* ΑΝΤ λύσιμο **3.** το τύλιγμα (πληγής, τραύματος) με επίδεσμο ΣΥΝ επίδεση **4.** η συρραφή *το ~ των φύλλων τού βιβλίου* **5.** (λαϊκ) η μαγική πράξη που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό (*κάποιου να κάνει κάτι*): *λύνω το ~* (τα μάγια) **6.** το πήξιμο (διαλύματος γλυκού, σάλτσας κ.τ ό.): *το ~ τού σιροπιού / τής κρέμας / τής σάλτσας* **7.** (για άνθος / φυτό) ο σχηματισμός καρπού. *το ~ των σταφυλιών* **8.** ο (επιτυχής) συνδυασμός διαφορετικών στοιχείων *το ~ δύο διαφορετικών ρυθμών σε μια αρχιτεκτονική σύνθεση* **9.** η δέση (βλ λ., σημ 1).

δεσμευμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν δεσμεύσει *~ κεφάλαια* **2.** αυτός που αισθάνεται ηθικούς ή συναισθηματικούς περιορισμούς **3.** (κατ᾽ επέκτ) αυτός που είναι παντρεμένος ή αρραβωνιασμένος

δέσμευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ανάληψη υποχρέωσης, η υπόσχεση (για κάτι): *ο υπουργός συζήτησε τα αιτήματα, χωρίς να αναλάβει ωστόσο καμία ~* || *πολιτική / οικονομική / διεθνής / ρητή ~* || *θα θέλαμε να συνεργαστείτε μαζί μας χωρίς καμία ~ αν δεν μείνετε ικανοποιημένος, μπορείτε να αποχωρήσετε* **2.** ΝΟΜ η απαγόρευση χρήσεως ιδιοκτησίας ή αναλήψεως χρημάτων από τράπεζα *~ καταθέσεων* || *η ~ πόρων από το Κοινοτικό Ταμείο* ΣΥΝ περιορισμός, απαγόρευση, παρεμπόδιση **3.** ο περιορισμός που προέρχεται από την ανάληψη υποχρεώσεως ή που επιβάλλεται από άλλον: *ήθελε να ζήσει μια ζωή χωρίς δεσμεύσεις* ΣΥΝ υποχρέωση **4.** (συνεκδ.) καθετί το οποίο περιορίζει, δεν επιτρέπει να κινηθεί κανείς ελεύθερα, όπως επιθυμεί *πολλοί λένε ότι ο γάμος αποτελεί ~* **5.** μερική ή ολική συγκράτηση (δράσης, επίδρασης, ενέργειας κ λπ): *η ~ τής θερμότητας τού Ηλίου από το στρώμα φυσικών αερίων τής ατμόσφαιρας κοντά στην επιφάνεια τής Γης.*

δεσμευτικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που δεσμεύει (κάποιον ως προς κάτι). - **δεσμευτικ-ά / -ώς** επίρρ., **δεσμευτικότητα** (η)

δεσμεύω ρ. μετβ {δεύσμευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** θέτω περιορισμούς και εμπόδια, περιορίζω την ελευθερία δράσεως και επιλογών: *οι προεκλογικές εξαγγελίες τής κυβέρνησης τη δεσμεύουν απέναντι στο εκλογικό σώμα* || *η υπόσχεση που σου έδωσα με δεσμεύει ηθικά απέναντί σου* **2.** επιβάλλω ηθικούς ή νομικούς περιορισμούς. *~ κάποιον με συμβόλαιο / με ρήτρα* **3.** (ειδικότ.) δεν επιτρέπω τη χρήση ιδιοκτησίας ή την ανάληψη καταθέσεων *το κράτος δεσμεύει τις καταθέσεις σε καιρό πολέμου* **4.** συγκρατώ, δεν επιτρέπω τη διέλευση *τα φυσικά αέρια τής ατμόσφαιρας δεσμεύουν την ηλιακή θερμότητα·* (μεσοπαθ ***δεσμεύομαι***) **5.** αναλαμβάνω υποχρέωση: *~ ενώπιον τού συμβουλίου να κάνω ό,τι μπορώ για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τής εταιρείας* **6.** υπόκειμαι σε δέσμευση, περιορίζομαι ή εμποδίζομαι στις ενέργειές μου από κάτι: *~ από το δημοσιογραφικό απόρρητο και δεν μπορώ να αποκαλύψω τις πηγές μου*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεσμός* Το ρ είχε αρχικώς τη σημ «φυλακίζω, αλυσοδένω». Η σημερινή σημ αποδίδει το αγγλ bind]

δέσμη (η) {δεσμών} **1.** σύνολο πολλών ομοειδών αντικειμένων, που είτε είναι δεμένα μεταξύ τους είτε συγκρατούνται χαλαρά με περιτύλιγμα, λαβή, κλωστή, σπάγκο κ λπ.. *~ χαρτιών / λουλουδιών / εγγράφων* ΣΥΝ δέμα, δεμάτι, δεσμίδα, (λαϊκ.) μάτσο **2.** οτιδήποτε εμφανίζεται ή αντιμετωπίζεται ως σύνολο ομοειδών πραγμάτων με κοινή πηγή, προέλευση ή με κοινό *στόχο. ~ μέτρων / προβλημάτων / προτάσεων / φωτεινών ακτίνων / ευθειών / ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων* ΣΥΝ πακέτο • **3.** (ειδικότ.-παλαιότ) καθεμιά από τις ομάδες μαθημάτων που όφειλαν να παρακολουθήσουν και στα οποία εξετάζονταν στο τέλος τής σχολικής περιόδου για την εισαγωγή τους στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα οι μαθητές τής τελευταίας τάξης τού λυκείου και που καθεμιά αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες ανώτερες και ανώτατες σχολές *μάθημα δέσμης* || *οι βάσεις στις ~ διαμορφώθηκαν φέτος σε υψηλά επίπεδα*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «δεμάτι», < *δέω* / *δῶ* «δένω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ bundle].

δεσμίδα (η) μικρή δέσμη ή σύνολο μικροαντικειμένων, συνδεδεμένων μεταξύ τους *~ χαρτονομισμάτων / εισιτηρίων / φυσιγγίων*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεσμίς, -ίδος* < *δέω* / *δῶ* «δένω»].

δέσμιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δεθεί, που φέρει ή συγκρατείται με δεσμά *ο επί κεφαλής των τρομοκρατών εμφανίστηκε ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* ΣΥΝ δεμένος, δεσμώτης ΑΝΤ λυτός, ελεύθερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεσμεύεται (από κάποιον/κάτι), που δεν μπορεί να δράσει ελεύθερα λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών περιορισμών: *η κυβέρνηση είναι ~ των προεκλογικών της εξαγγελιών* || *~ των παθών / των υποσχέσεων / των συνθηκών / τού παρελθόντος / τής μοίρας* ΣΥΝ δούλος, όργανο, υποχείριος ΑΝΤ λυτρωμένος **3.** ΝΟΜ ***δέσμια αρμοδιότητα*** βλ. λ *αρμοδιότητα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεσμός*]

δεσμός (ο) {πληθ δεσμοί κ δεσμά (τα)} **1.** σχέση που προϋποθέτει ή συνεπάγεται ηθικό, νομικό ή συναισθηματικό σύνδεσμο: *κατά την ομιλία του ο ξένος πρέσβης εξήρε τους παραδοσιακούς ~ φιλίας μεταξύ των δύο λαών* || *~ αγάπης / συγγενείας / έρωτος / εκτιμήσεως* || *ισχυρός / ακατάλυτος / συγγενικός / πνευματικός / φιλικός / ερωτικός / εξωσυζυγικός / συναισθηματικός / άρρηκτος / εγκάρδιος / κοινωνικός / παράνομος ~* ΣΥΝ σχέση, συναναστροφή ΦΡ (α) ***δεσμός αίματος*** βλ. λ *αίμα* (β) ***γόρδιος δεσμός*** βλ.λ **2.** (ειδικότ) η ερωτική σχέση: *έχει ~ με μια φοιτήτρια* || *ο ~ τους χάλασε* || *δεν έχω ~ αυτή την περίοδο* || *έχουν σοβαρό ~* (πηγαίνουν για γάμο) **3. *δεσμά*** (τα) (α) (κυριολ) τα όργανα με τα οποία δένουν τα χέρια και τα πόδια των κρατουμένων, των καταδίκων και των αιχμαλώτων: *σπάω / θραύω / αποτινάσσω τα ~* || *απαλλάσσω τον σκλάβο από τα ~ του* ΣΥΝ αλυσίδες, σχοινιά (β) (μτφ) ο καταναγκασμός (που επιβάλλει μια κατάσταση ή ένα φαινόμενο): *τα ~ τού γάμου / τής δουλείας / τής σκλαβιάς / τής αμαρτίας* ΣΥΝ ζυγός **4.** (κατ᾽ επέκτ.) η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας *καταδίκη σε ισόβια ~* ΣΥΝ φυλάκιση, κάθειρξη **5.** ΧΗΜ η αλληλεπίδραση ή σύνδεση με διαφόρους τρόπους ατόμων ομοίων ή διαφορετικών, που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των χημικών ενώσεων: *ομοιοπολικός / ετεροπολικός / μεταλλικός / απλός / διπλός ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέω* / *δῶ* «δένω» Η λ. ήδη από την Αρχ παρουσίαζε διπλό πληθ. για σημασιολ. διαφοροποίηση· έτσι *οἱ δεσμοί* (ήδη μυκ.) είχαν γενική χρήση, ενώ *τὰ δεσμά* αναφέρονταν κυρ. στις αλυσίδες, στα όργανα με τα οποία έδεναν κάποιον Ο χημ όρ αποδίδει το αγγλ bond]

δεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {δεσμοφυλάκων} πρόσωπο που φρουρεί τους κρατουμένους σε σωφρονιστικό κατάστημα και επιβλέπει τις δραστηριότητές τους – **δεσμοφυλακείο** (το) [1873]

δεσμώ ρ. μετβ {δεσμείς .· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) δένω μόνο στη ΦΡ ***δεσμείν και λύειν*** (i) η εξουσία που δόθηκε από τον Χριστό στους Αποστόλους (και κατ᾽ επέκτ στους επισκόπους) να χορηγούν ή όχι άφεση αμαρτιών (ii) (σπάν -μτφ.) η εξουσία να αποφασίζει κανείς και να ενεργεί όπως θέλει. *αυτός έχει το ~ εδώ μέσα*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεσμῶ (-έω)* < αρχ. *δεσμός* Στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά με διάφορες παραλλαγές η φρ. *δεσμεῖν καὶ λύειν* (πβ. *σὺ δὸς ἐξουσίαν . λύειν ἃ δεῖ λύειν καὶ δεσμεῖν ἃ δεῖ δεσμεῖν*, Κλήμης, *Ὁμιλίαι* 3, 72), ώστε να αποδοθεί η φράση τού Χριστού· *ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν οὐρανῷ* (Κ.Δ. Ματθ 18, 18)]

δεσμωτήριο (το) [αρχ.] {δεσμωτηρί-ου | -ων} (λόγ) **1.** ειδικός χώρος σε αστυνομικό τμήμα ή στρατιωτική μονάδα, όπου κρατούνται προσωρινά υπόδικοι, ύποπτοι ή ανακρινόμενοι ΣΥΝ κρατητήριο **2.** (παλαιότ) το κτίσμα όπου εξέτιναν την ποινή τους οι καταδικασμένοι σε ποινή φυλάκισης ΣΥΝ φυλακή, (λόγ) ειρκτή, (λαϊκ) μπουντρούμι

δεσμώτης (ο) [αρχ.] {δεσμωτών}, **δεσμώτρια** (η) {δεσμωτριών} **1.** πρόσωπο που έχει ριχτεί στα δεσμά, που στερείται τής προσωπικής του ελευθερίας. «*Προμηθέας ~*» (τραγωδία τού Αισχύλου) ΣΥΝ φυλακισμένος, δέσμιος **2.** (μτφ) πρόσωπο που βρίσκεται υπό τη γοητεία, υπό την ολοκληρωτική επίδραση προσώπου ή πράγματος. *~ τού έρωτα / τού πάθους* ΣΥΝ δέσμιος, αιχμάλωτος, δούλος, υποχείριος
[ΕΤΥΜ αρχ < *δεσμός*]

δεσοξυριβοζονουκλεϊ(νι)κό οξύ (το) το Ντι-Εν-Έι / D.N.A. (βλ.λ.)

Δ.Ε.Σ.Π.Α. (η) (παλαιότ.) Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών.

δεσπόζουσα (η) ΜΟΥΣ **1.** στην τροπική μουσική (βλ. λ. *τρόπος*), ο φθόγγος ο οποίος ακούγεται συχνότερα σε ένα τροπικό μέλος χρησιμεύοντας ως πόλος έντασης, σε αντίθεση προς την τονική η οποία χρησιμεύει ως πόλος ηρεμίας· στο τροπικό σύστημα η θέση του εντοπίζεται, ανάλογα με τον τρόπο, σε διάφορες θέσεις ψηλότερα από την τονική (μια τρίτη, μια τέταρτη, μια πέμπτη), ενώ στο τονικό σύστημα (σύστημα μείζονος – ελάσσονος) η θέση τής δεσπόζουσας έχει σταθεροποιηθεί σε απόσταση πέμπτης ψηλότερα από την τονική *~ βαθμίδα* || *η μελωδία κινείται προς την ~* **2.** στη διατονική αρμονία, η τρίφωνη συγχορδία η οποία σχηματίζεται πάνω στη δεσπόζουσα βαθμίδα. *η συγχορδία τής ~* (βλ λ *τονικός, υποδεσπόζουσα*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ dominante]

δεσπόζω ρ. μετβ {δέσποσα} (+σε) **1.** (σπάν.-κυριολ.) έχω απόλυτη εξουσία, κυριαρχώ ολοκληρωτικά σε πρόσωπο ή πράγμα ΣΥΝ εξουσιάζω, δυναστεύω **2.** (συχνότ μτφ) κυριαρχώ, ξεχωρίζω από τους υπολοίπους, κατέχω τη σπουδαιότερη θέση: *η ηγετική του φυσιογνωμία δέσποζε στο πολιτικό σκηνικό των αρχών τού αιώνα* ΣΥΝ κυριαρχώ, επικρατώ **3.** (μτφ) βρίσκομαι ψηλότερα και ως εκ τούτου γίνομαι ορατός από όλες τις πλευρές. *σε ολόκληρη την περιοχή δέσποζε το βενετσιάνικο κάστρο* ΣΥΝ ξεχωρίζω **4.** (μτφ.) επιβάλλομαι με τον όγκο, γενικότ. με τις διαστάσεις μου, στον χώρο: *στην είσοδο τού λιμανιού τής Νέας Υόρκης δεσπόζει το άγαλμα τής Ελευθερίας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεσπόδ-* / *δεσπότ-jω* < *δεσπότης*]

δεσπόζων, -ουσα, -ον **1.** αυτός που ξεχωρίζει, επιβάλλεται ή κυριαρχεί: *~ μορφή των ελληνικών γραμμάτων* || *κατέχει ~ θέση στα πολιτικά δρώμενα τής χώρας μας* ΣΥΝ εξέχων, επικρατών **2. *δεσπόζουσα*** (η) βλ λ
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ τού αρχ *δεσπόζω* (βλ λ.), μεταφρ δάνειο από γαλλ. dominant].

Δέσποινα (η) {-ας κ. (λόγ) -οίνης} **1.** η Παναγία (ως βασίλισσα τού κόσμου) «*σώπασε κυρά-Δέσποινα και μην πολυδακρύζεις*» (δημοτ τραγ) **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *δέσποινα* (βλ.λ) χρησιμοποιήθηκε (ήδη στη μυθολ.) ως προσφώνηση τής θεάς Δήμητρας και τής Περσεφόνης]

δέσποινα (η) {σπάν δεσποινών} **1.** η κυρία τού σπιτιού, αυτή που διοικεί τον οίκο ΣΥΝ οικοδέσποινα, (λαϊκ.) αφέντρα, κυρά **2.** (λογοτ - επίσ.) τιμητική προσφώνηση για κυρία, ιδ ευγενούς καταγωγής και υψηλής κοινωνικής θέσης *Ρωμαία ~* ΣΥΝ αριστοκράτισσα
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεσπότνια* < **δεσ-πότν-jα*, θηλ. τού *δεσπότης*, εφόσον το β' συνθ *πότνια* αποτελεί θηλ τού *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος τού σπιτιού» Βλ. λ *δεσπότης*]

δεσποινίς (η) {δεσποιν-ίδας κ (λόγ) -ίδος | -ίδες, -ίδων} **1.** (γενικά-

παλαιότ.) γυναίκα μικρής ηλικίας ΣΥΝ κορίτσι, κοπέλα **2.** (συνήθ.) η ανύπαντρη γυναίκα οποιασδήποτε ηλικίας *δεσποινίς, ελάτε να σας πω κάτι!* || *Να σας συστήσω: από εδώ η ~ Ελένη* ΣΥΝ άγαμη, ελεύθερη ΑΝΤ. κυρία. Επίσης (καθημ.) **δεσποινίδα** — (υποκ.) **δεσποινιδούλα** (η) κ. (λόγ.-παλαιότ.) **δεσποινάριο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δεσποινίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *δέσποινα*].

δεσποσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η κόρη τού δεσπότη, δηλ. τού άρχοντα • **2.** (επίσ.) η ανύπαντρη γυναίκα, νεαρής συνήθ. ηλικίας ΣΥΝ δεσποινίς **3.** αντί τού «δεσποινίς» ως προσφώνηση με ειρωνικό ή πειρακτικό χαρακτήρα: *τι επιθυμεί πάλι η ~ σας;*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *δεσπόσυνος* «ο ανήκων στον δεσπότη, στον κύριο» < *δεσπότης*]

δεσποτάκι (το) {χωρ. γεν.} αρκετά σκληρό και βαρύ ανοιχτόχρωμο ξύλο που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, την κατασκευή σκελετών αεροπλάνων, αυτοκινήτων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dişbudak, με παρετυμολογία προς τη λ. *δεσπότης*]

δέσποτας (ο) ▸ δεσπότης

δεσποτάτο (το) [μεσν.] (από τον 13ο αι. κ.εξ.) περιοχή τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που κυβερνιόταν από ανεξάρτητο άρχοντα, τον δεσπότη (βλ. λ.), ο οποίος συχνά ήταν μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας: *το ~ τού Μυστρά / τής Ηπείρου*

δεσποτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόλυτη εξουσία, η μορφή διακυβέρνησης κατά την οποία ένα πρόσωπο (μονάρχης) κυβερνά με τρόπο αυθαίρετο (χωρίς να δεσμεύεται από κανενός είδους δίκαιο) και αυταρχικό: *η ~ τής τσαρικής Ρωσίας* ΣΥΝ δεσποτισμός, απολυταρχία ΑΝΤ. δημοκρατία **2.** ΙΣΤ ***(πε)φωτισμένη δεσποτεία*** (γερμ. aufgeklarte Monarchie) (κατά την εποχή τού Διαφωτισμού) η ηπιότερη άσκηση τής μοναρχικής εξουσίας (σε σχέση με την απόλυτη μοναρχία), η συνύπαρξη τής μοναρχίας με τις πολιτικές ιδέες που αναπτύχθηκαν από τους φιλοσόφους τού Διαφωτισμού, αποσκοπώντας στη βελτίωση τής ζωής των υπηκόων (μέσω τής ανάπτυξης τής παιδείας, τής τέχνης, τής βελτίωσης τής οικονομικής τους κατάστασης κ.λπ.): *η ~ τού Φρειδερίκου Β΄ τής Πρωσίας* **3.** (κατ' επέκτ.) η επιβολή τυφλής υπακοής και πλήρους υποταγής: *βρίσκομαι υπό τη ~ κάποιου.*

δεσπότης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου (κλητ. δέσποτα) | -ες (κ. λαϊκ. -άδες), -ών (λαϊκ. -άδων)} **1.** (καθημ.) ο επίσκοπος: *την ευλογία σου, δέσποτα* ΣΥΝ μητροπολίτης, αρχιερέας· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***καλά είναι τα φαρδομάνικα, μα είν' για δεσποτάδες*** για όσους έχουν φιλοδοξίες ανώτερες των δυνατοτήτων τους (β) ***λέω τον δεσπότη Παναγιώτη*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος σαστίζει, τα χάνει ή παθαίνει κάτι και υποφέρει: *Το τι τράβηξα μ' αυτή την υπόθεση δεν λέγεται! Είπα τον δεσπότη Παναγιώτη!* **2.** αυτός που έχει απόλυτη εξουσία, άρχοντας που κυβερνά αυθαίρετα και απολυταρχικά: *αμείλικτος / τυραννικός / στυγνός ~* ΣΥΝ. δυνάστης, άρχοντας, αυθέντης, εξουσιαστής, ηγεμόνας, βασιλιάς, κυβερνήτης, κυρίαρχος • **3.** (ως προσφώνηση) ο Θεός: *ευλόγησον, δέσποτα!* ΣΥΝ Κύριος • **4.** ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) (α) ο αυτοκράτορας (β) μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας (πρώτος στην ιεραρχία τού παλατιού) (γ) (κατά τον 13ο αι.) καθένας από τους ανεξάρτητους ηγεμόνες τής Ηπείρου και τού Μυστρά (βλ. κ. λ. *δεσποτάτο*) • **5.** ο αρχηγός τής οικογένειας και κύριος τού οίκου και (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχει απόλυτα, που έχει την πλήρη κυριότητα πράγματος ΣΥΝ. οικοδεσπότης, νοικοκύρης, σπιτονοικοκύρης, αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) **δέσποτας** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, κύριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δεμ-σ-πότης*, σύνθ. λ. που ταυτίζεται με το σανσκρ. dámpati «οικοδεσπότης». Είναι αβέβαιο αν το α' συνθ. (**δεμ-σ-*) προέρχεται από Ι.Ε. *dem- (από όπου και *demā- «χτίζω – κατοικία», βλ. λ. *δέμας, δόμος*) με ριζική παρέκταση -s- ή αν πρόκειται για γενική πτώση αρχ. λ. με τη σημ. «σπίτι». Το β' συνθ. είναι η λ. *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος (τού σπιτιού)», που προέρχεται από Ι.Ε. *poti-s, πβ. σανσκρ. pátiḥ «κύριος, ο σύζυγος», λατ. potis, γαλλ. pouvoir «ισχύς», αγγλ. power κ.ά. Από τη σημ. τού οικοδεσπότη η λ. χαρακτήρισε αργότερα τον αυτοκράτορα τού Βυζαντίου και, επί Τουρκοκρατίας, τον χριστιανό διοικητή ενός *δεσποτάτου*. Η εκκλησ. χρήση τής λ. ως προσφωνήσεως τού επισκόπου είναι μεσν. Από την κλητ. *δέσποτα* σχηματίστηκε και τ. ονομαστικής *ὁ δέσποτας*, πβ. *πατήρ* - κλητ. *πάτερ*, ονομαστική *ὁ πάτερ*]

δεσποτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή αρμόζει σε απόλυτο άρχοντα, σε κυρίαρχο και (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απολυταρχικές τάσεις, που στερείται δημοκρατικότητας και ελευθερίας: *~ καθεστώς / επιθυμία / χαρακτήρας / κυβέρνηση / συμπεριφορά* ΣΥΝ. τυραννικός, απολυταρχικός, δυναστευτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος • ΕΚΚΛΗΣ. **2.** αυτός που αναφέρεται ή αφιερώνεται στον Χριστό: *~ τροπάρια* ΦΡ ***δεσποτικές εορτές*** οι εορτές που τελούνται προς τιμήν τού Χριστού, κατά τις οποίες μνημονεύονται τα σπουδαιότερα γεγονότα τού βίου του (λ.χ. Χριστούγεννα, Θεοφάνια κ.λπ.) **3.** αυτός που σχετίζεται με ανώτερο κληρικό: *~ θρόνος / άμφια* ΣΥΝ. αρχιερατικός, επισκοπικός **4. δεσποτικό** (το) (α) θρόνος στα δεξιά τού ναού, όπου στέκεται ο αρχιερέας, όταν χοροστατεί στις ακολουθίες ΣΥΝ. αρχιερατικός / επισκοπικός θρόνος (β) (σπανιότ.) η κατοικία τού επισκόπου, το επισκοπικό μέγαρο ΣΥΝ. (αρχι)επισκοπή, μητρόπολη — **δεσποτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

δεσποτισμός (ο) [1782] {χωρ. πληθ.} **1.** η δεσποτεία (βλ. λ.): *ο τσαρικός ~* || *ο ~ ασιατικού τύπου* **2.** (γενικότ.) η αυταρχική συμπεριφορά, οι τυραννικοί τρόποι ΣΥΝ. αυταρχικότητα, σατραπισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. despotisme]

δέστρα (η) {σπάν. δεστρών} ΝΑΥΤ. σιδερένια στήλη, στερεωμένη στην προκυμαία ή στο κρηπίδωμα τού λιμανιού, για να δένονται εκεί τα σχοινιά των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < θ. *δεσ-* (ρ. *δένω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, άσχετο προς το μτγν. *δέστρον* «τμήμα τού τροχού» < αρχ. *δέω / δῶ*]

δετικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για το δέσιμο **2. δετικά** (τα) το χρηματικό ποσό που δίδεται σε βιβλιοδέτη ως αμοιβή για την εργασία του ΣΥΝ. βιβλιοδετικά.

Δ.Ε.ΤΟ.Ρ.Σ. (η) Διαρκής Επιτροπή Τοπικών Ραδιοφωνικών Σταθμών.

δετός, -ή, -ό αυτός που έχει δεθεί ή που μπορεί να δεθεί: *~ μαλλιά, κορδόνια* ΣΥΝ. δεμένος, δέσμιος ΑΝΤ. λυμένος, λυτός. — **δετά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέω / δῶ* «δένω»]

Δ.Ε.ΤΡΟ.Π. (η) Διεθνής Έκθεση Τροφίμων - Ποτών.

Δευκαλίων (ο) {Δευκαλίων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Προμηθέα μαζί με τη σύζυγό του Πύρρα ήταν οι δύο άνθρωποι που έσωσε ο Δίας από τον κατακλυσμό με τον οποίο θέλησε να καταστρέψει το ανθρώπινο γένος. Επίσης **Δευκαλίωνας**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Δευκ-αλ-ίων*, ομόρριζο τού *Πολυ-δεύκης* (βλ.λ.), όπου και λεπτομερής ανάλυση].

δεύρο επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** προς την κατεύθυνση όπου βρίσκεται ο ομιλητής ΣΥΝ. εδώ, προς τα εδώ **2.** (ειδικότ. στην Κ.Δ., εμφατικό στοιχείο που ισοδυναμεί προς το νεότ. *εμπρός* και συνοδεύεται συχνά από προστακτική: *δεῦρο ἀκολούθει μοι*, Ματθ. 19, 21)· μόνο στη ΦΡ ***(Λάζαρε), δεύρο έξω!*** (*Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*, Ιωάν. 11, 43) **3.** (ενίοτε σήμερα καταχρ. -σκωπτ.) έλα έξω, βγες έξω
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεῦρο* «εδώ» < **δε-αῦρο*, όπου το α' συνθ. πιθ. αποτελεί το επιθηματικό στοιχείο *-δε* (π.χ. *οἶκα-δε*), ενώ το β' συνδ. με λιθ. aurè και αρμ. ur «προς τα εδώ»]

δεύτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) εμπρός, ελάτε, προσέλθετε· κυρ. σε εκκλησιαστικές φρ., όπως (α) ***δεύτε λάβετε φως*** ελάτε να λάβετε φως (λέγεται πριν από την Ανάσταση) (β) ***δεύτε προσκυνήσωμεν*** ελάτε να προσκυνήσουμε (γ) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** βλ. λ. *ασπασμός*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεῦτε*, από συνεκφορά τής φρ. *δεῦρο ἴτε* «εδώ ελάτε»]

Δευτέρα (η) η δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας (μετά την Κυριακή που θεωρείται πρώτη)· ΦΡ (α) ***Καθαρή / Καθαρά Δευτέρα*** βλ. λ. *καθαρός* (β) ***Μεγάλη Δευτέρα*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας — **δευτεριάτικος, -η, -ο, δευτεριάτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *δεύτερος*, που αποδόθηκε στη δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας κατά την εβραϊκή αρίθμηση και συνήθεια. Στις λατινογενείς γλώσσες αντιστοιχεί με την «ημέρα τής σελήνης» (λατ. lunae dies > γαλλ. lundi, ισπ. lunes κ.ά.), όπως ακριβώς και στις γερμανικές γλώσσες (αρχ. γερμ. mānatag > γερμ. Montag, αγγλ. Monday, πβ. moon «σελήνη» + day «ημέρα»)].

δευτεραγωνιστής (ο) [αρχ.], **δευτεραγωνίστρια** (η) {δευτεραγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει δευτερεύοντα ρόλο (σε θεατρικό / κινηματογραφικό / λογοτεχνικό έργο) ΑΝΤ. πρωταγωνιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν συμβάλλει αποφασιστικά σε ζήτημα, υπόθεση κ.λπ., που δεν έχει πρωταρχική σημασία ΑΝΤ. πρωταγωνιστής.

δευτεραθλητής (ο) [1896], **δευτεραθλήτρια** (η) {δευτεραθλητριών} αθλητής που καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση σε αγώνες.

δευτεράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι χαμηλής αξίας ή ποιότητας (αισθητικής κ.λπ.). *αυτός πουλάει όλο δευτεράντζες* || *αυτή η κοπέλα δεν έχει καθόλου αισθητική, είναι πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < *δεύτερος* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (βλ. λ.)]

δευτερεία (τα) (αρχαιοπρ.) **1.** το δεύτερο βραβείο σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ. ΑΝΤ. πρωτεία **2.** (σπάν.) η δεύτερη θέση σε σειρά ή κατάταξη. *κατέχω / καταλαμβάνω τα ~* ΑΝΤ. πρωτεία
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δευτερεῖα* (ενν. *ἆθλα*) < *δεύτερος*]

δευτερεύων, -ουσα, -ον {δευτερεύ-οντος (θηλ. -ας κ. λόγ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που δεν έχει καθοριστική σημασία ή αξία, που δεν διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, που βρίσκεται σε δεύτερη, λιγότερο σημαντική θέση: *~ θέση / μοίρα / θέμα / ζήτημα / αιτία / ρόλος / σημασία / πρόβλημα / συνέπεια / περιστατικό / πράγμα* ΣΥΝ. επουσιώδης, ήσσονος σημασίας ΑΝΤ. πρωτεύων, κύριος· ΦΡ ***δευτερεύον μάθημα*** σχολικό μάθημα που θεωρείται λιγότερο σημαντικό στο σχολικό πρόγραμμα, λ.χ. τα καλλιτεχνικά ή η ξένη γλώσσα (σε αντίθεση π.χ. με τα μαθηματικά ή τα Ελληνικά, που θεωρούνται πρωτεύοντα) **2.** αυτός που συμπληρώνει κάποιον/ κάτι κύριο, που διαδραματίζει βοηθητικό ρόλο: *~ στοιχείο / όρος / υπηρεσία* ΣΥΝ. (επι)βοηθητικός, επικουρικός, πρόσθετος ΑΝΤ. κύριος **3.** ΓΛΩΣΣ. ***δευτερεύουσα πρόταση*** η πρόταση που προσδιορίζει επιρρηματικά (δηλώνοντας χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.) ή συμπληρώνει (προτάσεις με *ότι* ή *να*) το περιεχόμενο άλλης πρότασης ή όρου, ο οποίος ανήκει σε άλλη πρόταση, π.χ. στην περίοδο *«οι τουρίστες έφυγαν από το νησί, όταν άνοιξαν τα σχολεία»* η πρόταση που εισάγεται με το *όταν* είναι δευτερεύουσα, εξαρτημένη από την κύρια πρόταση (*«Οι τουρίστες έφυγαν από το νησί»*): *η εισαγωγή / η εκφορά των δευτερευουσών προτάσεων* ΣΥΝ. εξαρτημένη πρόταση ΑΝΤ. κύρια / ανεξάρτητη πρόταση — **δευτερευόντως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μτγν. *δευτερεύω* «είμαι δεύτερος» < αρχ. *δεύτερος*]

δευτέριο (το) {δευτερίου} ΧΗΜ. ισότοπο τού υδρογόνου (γνωστό και ως «βαρύ υδρογόνο»), τού οποίου ο πυρήνας αποτελείται από ένα πρωτόνιο και ένα νετρόνιο· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις θερμοπυρηνικές αντιδράσεις
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. deuterium].

δευτερο- κ. **δευτερό-** κ. **δευτερ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι γίνεται για δεύτερη φορά: *δευτερο-λογώ* **2.** (α) ότι κάτι καταλαμβάνει σε σειρά τη δεύτερη θέση: *δευτερο-τοκος, δευτερ-αγωνιστής, δευτερό-κλιτος* (β) ότι κάτι προκύπτει ως επακόλουθο: *δευτερο-γενής, δευτερο-παθής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δευτεροτόκος*, μτγν. *δευτερο-λογία*), που προέρχεται από το αριθμητ. επίθ. *δεύτερος* (βλ.λ.)]

δευτεροβάθμιος, -α, -ο [1833] **1.** αυτός που ανήκει στον δεύτερο

βαθμό ιεραρχίας ή στη δεύτερη σειρά, τάξη κ.λπ.· ~ *εκπαίδευση* (Γυμνάσιο - Λύκειο) **2.** αυτός που εξετάζει μια υπόθεση για δεύτερη φορά (σε δεύτερο βαθμό), αφού δηλ. έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό (από πρωτοβάθμιο όργανο): ~ *επιτροπή / απόφαση* || ~ *δικαστήριο* (που δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

δευτερογαμία (η) [μτγν.] {δευτερογαμιών} η τέλεση δεύτερου γάμου μετά τη λύση τού πρώτου (λόγω θανάτου ή διαζυγίου).

δευτερογενής, -ής, -ές {δευτερογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** (α) υτός που προκύπτει ως επακόλουθο άλλου, που έρχεται ως συνέπεια άλλου: ~ *αιτία / συνέπεια* ΣΥΝ υστερογενής ΑΝΤ πρωτογενής (β) ΙΑΤΡ ***δευτερογενή συμπτώματα / φαινόμενα*** συμπτώματα ή παρενέργειες που εμφανίζονται μετά την πάροδο τής οξείας φάσης ασθενείας **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που γίνεται αργότερα, σε δεύτερη φάση. — **δευτερογενώς** επίρρ. [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δεύτερος* + *-γενής* < *γένος*]

δευτεροετής, -ής, -ές [1852] {δευτεροετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο δεύτερο έτος των σπουδών του σε Ανώτερη ή Ανώτατη Σχολή: ~ *φοιτητής τής Ιατρικής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

δευτεροκάικο (το) το καΐκι που συνοδεύει το γριγρί (βλ.λ.)

Δευτεροκανονικά (τα) ΕΚΚΛΗΣ κατηγορία βιβλίων τής Π.Δ. (τού «δευτέρου κανόνος», όπως λέγονται), τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη σημερινή μορφή τής εβραϊκής Βίβλου, αλλά αναγνωρίζονται από την Ορθόδοξη και από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. deuterocanonical]

δευτεροκλασάτος, -η, -ο αυτός που από άποψη σπουδαιότητας ανήκει σε δεύτερη κατηγορία, που δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός· ~ *κομματικά στελέχη* ΣΥΝ δευτερεύων ΑΝΤ πρωτοκλασάτος

δευτερόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά τη δεύτερη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π χ *ο δρόμος, η έξοδος, το τετράδιο, καλός, -ή, -ό* κ ά

δευτερόλεπτο (το) [μτγν.] {δευτερολέπτ-ου | -ων} **1.** μονάδα μέτρησης τού χρόνου, η οποία ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής ώρας (σύμβολο: 1″) **2.** μονάδα μέτρησης τόξου ή γωνίας που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής μοίρας (ή με το 1/3.600 τής μοίρας) **3.** (κατ' επέκτ.) ελάχιστο χρονικό διάστημα, σε ΦΡ όπως (α) ***ήταν υπόθεση δευτερολέπτων*** πολύ σύντομη (β) ***σε κλάσμα δευτερολέπτου*** ταχύτατα, στο πει και φει.

δευτερολεπτοδείκτης (ο) {δευτερολεπτοδεικτών} ο δείκτης των δευτερολέπτων, δηλ ο βραχίονας τού ρολογιού που δείχνει τα δευτερόλεπτα τής ώρας.

δευτερολογία (η) [μτγν.] {δευτερολογιών} η αγόρευση για δεύτερη φορά για το ίδιο θέμα: *η ~ τού υπουργού στο θέμα των τηλεφωνικών υποκλοπών* || *η ~ τού κατηγορουμένου στο δικαστήριο δεν μπορεί να υπερβαίνει τη μισή ώρα* ΑΝΤ πρωτολογία.

> **δευτερολογία – πρωτολογία.** Τελευταία χρησιμοποιείται, ιδίως στον προφορικό λόγο, ο νεολογισμός **πρωτολογία** *(Όπως υποστήριξα στην πρωτολογία μου .)* που πλάστηκε αναλογικώς προς το **δευτερολογία**. Η λ. *πρωτολογία* αντικαθιστά τον γενικότερο όρο «ομιλία» ή «λόγος» και αποτελεί χρήσιμη αντιδιαστολή προς τη λ *δευτερολογία*, οσάκις ο ομιλητής χρειάζεται την αντιδιαστολή

δευτερολογώ ρ αμετβ. [μτγν.] {δευτερολογείς... | δευτερολόγησα} αγορεύω για δεύτερη φορά στο ίδιο θέμα σε επίσημη περίσταση (συνήθ στη Βουλή ή στο δικαστήριο), με σκοπό να συμπληρώσω την προηγούμενή μου αγόρευση ή να αντικρούσω επιχειρήματα που προέβαλαν άλλοι ομιλητές: *ο πρωθυπουργός δευτερολόγησε κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τον κρατικό προϋπολογισμό* ΣΥΝ ανταπαντώ.

δεύτερον επίρρ. [αρχ] {άκλ.} **1.** σε απλή απαρίθμηση, δηλώνει στοιχείο που ακολουθεί το πρώτο. κι *άρχισε να μου εξηγεί: πρώτον αυτό, ~ εκείνο, τρίτον το άλλο* . **2.** για την εισαγωγή στη συνέχεια τού λόγου σκέψης, συμπεράσματος, σχολίου κ.λπ. που ακολουθεί προηγούμενη σκέψη, συμπέρασμα, σχόλιο κ λπ.. *πρώτον. δεν είμαστε σίγουροι αν τα πράγματα έγιναν έτσι· ~. και να έγιναν έτσι, θα ήταν προτιμότερο να μη δώσουμε ιδιαίτερη σημασία.*

Δευτερονόμιο (το) {Δευτερονομίου} ΘΡΗΣΚ το τελευταίο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* (βλ.λ.) και το πέμπτο κατά σειρά στον βιβλικό κανόνα περιλαμβάνει ανακεφαλαίωση και ερμηνεία τής διδασκαλίας τού Μωυσή.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δευτερονόμιον* < *δεύτερος* + *-νόμιον* < *νόμος*. Τον τίτλο αυτόν χρησιμοποίησαν στην ελληνική μετάφραση τής Π Δ οι Εβδομήκοντα, θεωρώντας το πέμπτο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* ως εξήγηση ή συμπλήρωση τού Νόμου Ο τίτλος τού βιβλίου στην πρωτότυπη εβρ. είναι Devarím «Λόγοι» και προέρχεται από τη φρ. *«οὗτοι οἱ λόγοι»*, με την οποία αρχίζει το κείμενο].

δευτεροπαθής, -ής, -ές [1879] {δευτεροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ ***δευτεροπαθής νόσος*** αυτή που εκδηλώνεται ως δεύτερο στάδιο ή επιπλοκή ή επακόλουθο προηγούμενης νόσου (τής πρωτοπαθούς), ιδ. όταν η άμυνα τού οργανισμού έχει εξασθενήσει (λ.χ η πνευμονία μετά από γρίπη ή ο μεταστατικός καρκίνος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*
[ΕΤΥΜ < μτγν *δευτεροπαθῶ* (υποχωρητ) < *δεύτερος* + *-παθῶ* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ β' *ἔ-παθον* τού ρ. *πάσχω*].

δεύτερος, -η (λόγ. *δευτέρα*), -ο (επίσης γράφεται 2ος στην αραβική αρίθμηση, Β' ή β' στην ελληνική και II στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δύο (2). που έρχεται κατά σειρά (ή κατά τοπική ή χρονική ακολουθία) αμέσως μετά τον πρώτο: *τα «Άπαντά» του γνωρίζουν δεύτερη και τρίτη έκδοση* || ~ *φάση / μέρος / ημίχρονο / γάμος / σημείο / φορά / απόπειρα / αίτημα / σφάλμα / γύρος συνομιλιών / παιδί / μήνας / χρόνος* || *αναδεικνύομαι / κατατάσσομαι* ~ ΣΥΝ επόμενος ΑΝΤ πρώτος, προηγούμενος· ΦΡ (α) ***δεύτερο φύλο*** το γυναικείο φύλο· απηχεί καθιερωμένα κοινωνικά στερεότυπα και για μερικούς ομιλητές έχει και ειρωνική χροιά (β) ***δεύτερη κατανομή*** βλ. λ *κατανομή* (γ) ***κάθε δεύτερη ημέρα (μήνα / χρόνο κ.λπ.)*** μέρα παρά μέρα (μήνα παρά μήνα, χρόνο παρά χρόνο κ λπ.) (δ) ***έρχομαι δεύτερος*** με προλαβαίνει άλλος σε πράξη, ενέργεια, επίτευγμα ΣΥΝ καθυστερώ (ε) (μτφ) ***χωρίς δεύτερη κουβέντα / δεύτερο λόγο*** (i) χωρίς καμία καθυστέρηση ή χρονοτριβή ΣΥΝ αμέσως (ii) χωρίς καμία αντίρρηση ή αντίλογο, με απόλυτη συμφωνία (στ) ***κατά δεύτερο λόγο*** για να δηλωθεί κάτι που ακολουθεί λογικά ή δεν είναι εξίσου σημαντικό σε σχέση με αυτό που δηλώνεται πρώτο (πβ κατά πρώτο λόγο, λ *λόγος*) (ζ) ***Δευτέρα Παρουσία*** βλ. λ *παρουσία* (η) ***δεύτερη φύση*** βλ λ *φύση* (θ) ***δεύτερο χέρι*** (i) (για ελαιοχρωματισμούς, οικοδομικές ή άλλες εργασίες κ λπ) επανάληψη τού βαψίματος πάνω από το πρώτο βάψιμο *ο τοίχος χρειάζεται και ~* ΣΥΝ πέρασμα (ii) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) αυτές που λαμβάνονται όχι από άμεση αντίληψη, αλλά έμμεσα, με τη μεσολάβηση τρίτων (iii) (για εμπορεύματα) αυτός που είναι μεταχειρισμένος, που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί και επιστραφεί: *βιβλία / αυτοκίνητα / μηχανές από ~* **2.** (ειδικότ. για μέλη ιεραρχίας) αυτός που κατέχει τον αμέσως επόμενο (κατώτερο) από τον πρώτο βαθμό και είναι επιφορτισμένος με τα ανάλογα καθήκοντα: ~ *γραμματέας / βιολί* ΑΝΤ πρώτος ΦΡ (α) ***συγγένεια δευτέρου βαθμού*** η σχέση που συνδέει πρόσωπο με τους συγγενείς που βρίσκονται εκτός τού πλαισίου τής στενότερης οικογένειάς του (δηλ. εκτός από γονείς, αδέλφια και τέκνα) (β) ***δεύτερος εξάδελφος / δεύτερη εξαδέλφη*** ο γυιος / η κόρη τού εξαδέλφου / τής εξαδέλφης τού πατέρα ή τής μητέρας κάποιου **3.** (για ηγεμόνες, βασιλείς, αρχιερείς κ.λπ. που έχουν το ίδιο όνομα) ο νεότερος στην ηλικία, αυτός που διαδέχεται τον πρώτο με το ίδιο όνομα ή έχει το ίδιο όνομα με προηγούμενο ηγέτη (σύμβολο Β'). *Θεοδόσιος ο Β'* || *Αικατερίνη η Β'* (η δευτέρα) **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται πρόσθετα ή εναλλακτικά (σε κάτι άλλο): *υπάρχει και μια ~ λύση στο πρόβλημά μας* || *άκουσε και μια ~ γνώμη* || *εμφανίστηκε μια ~ περίπτωση ενδιαφερομένου αγοραστή* || *η ~ σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ πρόσθετος, εναλλακτικός, άλλος **5.** (μτφ) ο όμοιος (όχι ο ίδιος) με άλλον, αυτός που συγκρίνεται με άλλον και παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά: *στάθηκε ~ πατέρας για μένα* || *~ Μέγας Αλέξανδρος δεν γεννήθηκε μέχρι τώρα* **6.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει κατώτερη ποιότητα ή αξία σε σύγκριση με άλλον· *είναι πολύ εκλεκτικός ~ πράγμα δεν αγόρασε ποτέ'* ΣΥΝ ευτελής, κατώτερος ΑΝΤ ανώτερος, πρώτος· ΦΡ. ***βάζω / θέτω σε δεύτερη μοίρα*** θεωρώ λιγότερο σημαντικό και λιγότερο επείγον **7.** ΓΛΩΣΣ (α) ***δεύτερο πρόσωπο*** το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται ο ομιλητής· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις β' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-εις, έτρεχ-ες)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες *(εσύ, εσείς)*. όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή *(εσύ φταίς – εσείς κάνατε διακοπές όσο εμείς δουλεύαμε)* (β) ***δεύτερη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ος (στρατός, ἔξοδος)* και *-ον (δῶρον)* σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση. τρίτη κλίση*) **8. δεύτερος** (ο) {δευτέρου} (α) ΝΑΥΤ ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον καπετάνιο τού πλοίου (β) ο δεύτερος όροφος (πολυ)κατοικίας. *μένει στον ~ και ανεβαίνει πάντα με τα πόδια* (γ) ο δεύτερος μήνας τού έτους, ο Φεβρουάριος: *έπιασε δουλειά στις 15/2 (δεκαπέντε δευτέρου)* **9. δευτέρα** (η) (α) ταχύτητα οχήματος. *βάζω ~* (β) η δεύτερη ημέρα κάθε μήνα *η 2α Ιανουαρίου δεν είναι αργία* (γ) η δευτέρα τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *τελειώνει τη ~ Γυμνασίου* (δ) **Δευτέρα** (η) βλ.λ. **10.** ΜΑΘ (α) ***(ένα) δεύτερο*** (το) {(ενός) δευτέρου} το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (σύμβολο: 1/2): *το ~ τού 4 είναι το 2* (β) **δεύτερο λεπτό** μονάδα μετρήσεως τόξων ή γωνιών που ισούται με το 1/360 τής μοίρας (1°) **11. δεύτερο** (το) {δευτέρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού χρόνου, που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού και το 1/3.600 τής ώρας (σύμβολο: 1″)· το δευτερόλεπτο. *έχετε ακόμη δέκα λεπτά και τριάντα δύο ~ μέχρι τη λήξη τού χρόνου* (βλ. κ λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ αρχ , συγκρ βαθμός τού θ. *δεύ-* τού ρ. *δεύομαι*, παράλλ. τ. τού ρ *δέω / -ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη». Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *δεύτερος* θα πρέπει αρχικώς να προσδιόριζε τον υποδεέστερο, εκείνον που ακολουθεί. πράγμα που αιτιολογεί την παρετυμολ. σύνδεση με το αριθμητ *δύο* Η φρ *δεύτερο χέρι* αποδίδει το αγγλ. second-hand]

δευτερότερος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία, ποιότητα

δευτερότοκος, -η, -ο (παθ.) αυτός που γεννήθηκε δεύτερος κατά σειρά. μετά τον πρωτότοκο: ~ *υιός / κόρη / τέκνο* ΣΥΝ δεύτερος, δευτερογενής ΑΝΤ πρωτότοκος, πρώτος (βλ. κ λ *πρωτότοκος*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δεύτερος* + *τόκος* «γέννηση»].

δευτερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δευτέρω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) πράττω κάτι ή ενεργώ με τον ίδιο τρόπο για δεύτερη φορά: ~ *την προσπάθεια / τον λόγο / τη νίκη* ΣΥΝ επαναλαμβάνω, ξανακάνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι για δεύτερη φορά με τον ίδιο τρόπο: *πρόσεξε μη δευτερώσει το κακό* ΣΥΝ επαναλαμβάνομαι, ξαναγίνομαι, επανεμφανίζομαι, ξανασυμβαίνω. — **δευτέρωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δευτερῶ (-όω)* < αρχ. *δεύτερος*].

Δ.Ε.Φ.Α. (η) Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθήνας.

δεφτέρι (το) → τεφτέρι

δέχομαι ρ. μετβ. αποθ {μτχ. ενεστ. λαϊκ. δεχούμενος, -η, -ο, δέχθηκα (καθημ -τηκα)· όταν το *δέχομαι* έχει ενεργ σημ , χρησιμοποιείται ως παθητικό του η περίφραση *γίνομαι δεκτός*} **1.** λαμβάνω (κάτι που μου προσφέρεται, που μου αποστέλλεται κ λπ.): *η πόλη μας δέχεται πολ-*

λές και μεγάλες δωρεές για την ανέγερση τού νέου δημαρχιακού μεγάρου || ~ *δώρα / πρόσκληση / προσφορά / τη μπάλα* (σε παιχνίδι) / *αιτήσεις / επίσκεψη / βοήθεια / εγγραφές / ευεργεσία / συμβουλές / κέρασμα* ΣΥΝ παραλαμβάνω, παίρνω ΑΝΤ αποκρούω, διώχνω **2.** (ειδικότ.) λαμβάνω (κάτι που προέρχεται από αλλού), γίνομαι δέκτης: *τον έπεισε να δεχθεί τις υπηρεσίες τής εταιρείας του* || *«οι υπεύθυνοι δέχονται πολλές καταγγελίες για την έλλειψη καθαριότητας στις παραλίες»* (εφημ.) || ~ *επιδράσεις από κάποιον* || *η θάλασσα δέχεται τα νερά των ποταμών* ΣΥΝ (λόγ.) εισδέχομαι **3.** υφίσταμαι κάτι εις βάρος μου: *δέχθηκε φραστική επίθεση από βουλευτές τής αντιπολίτευσης* || ~ *επικρίσεις / πλήγμα / σφαίρα / ράπισμα / χτύπημα* || *η δραχμή δέχεται πιέσεις* || *η ομάδα μας δέχθηκε δύο γκολ σε πέντε λεπτά* **4.** (+ αιτ. προσ.) επιτρέπω (σε κάποιον) την είσοδο στο σπίτι μου ή στον επαγγελματικό μου χώρο και συμπεριφέρομαι σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς και φιλοξενίας *ο πρόξενος δέχθηκε φιλοφρόνως τους ξένους επισήμους* || ~ *καλεσμένους / αντιπροσωπία / τον πρόεδρο / πελάτες / το προεδρείο* || ~ *κάποιον με ανοιχτές αγκάλες* ΣΥΝ υποδέχομαι, δεξιώνομαι ΑΝΤ διώχνω, εκδιώκω, αποπέμπω· ΦΡ (α) (ευχετ.) ***καλώς να δεχτείς (κάποιον)*** για ασφαλή και χαρούμενη άφιξη αγαπημένου προσώπου: ~ *τον γυιο σου* || *καλώς να τα δεχτείς τα παιδιά σου* (β) (ευχετ.) **καλώς τα δέχτηκες!** προς κάποιον που υποδέχθηκε *αγαπημένο* πρόσωπο **5.** (ειδικότ. για σημαίνοντα πρόσωπα ή επαγγελματίες που διατηρούν επαγγελματικό γραφείο, λ.χ. δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές κ.ά.) βρίσκομαι στη διάθεση όσων θέλουν να με επισκεφθούν (συγκεκριμένες ημέρες και ώρες): *ο γιατρός δέχεται Τρίτη και Πέμπτη 5-9 μ.μ.* ΣΥΝ υποδέχομαι **6.** εκφράζω την αποδοχή μου (για πράξη / ενέργεια / πρόθεση / σκέψη / άποψη κ.λπ. άλλου αναγνωρίζω την ορθότητα ή τη σπουδαιότητά της) *δέχθηκα να προσφέρω τη βοήθειά μου στην προσπάθειά τους* || ~ *πρόταση / σχέδιο / λύση* || *δεν θα μπορούσα ποτέ να δεχθώ τέτοιο πράγμα* || *δέχομαι αυτά που είπες, αλλά όχι ανεπιφύλακτα* ΣΥΝ παραδέχομαι, επιδοκιμάζω, εγκρίνω ΑΝΤ αποκρούω, απορρίπτω, αρνούμαι, αποποιούμαι **7.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) έχω την άποψη, εκφράζω τη γνώμη, τη θέση κ.λπ. *στο έργο του δέχεται ότι η τεχνολογική ανάπτυξη και η οικολογική ισορροπία είναι ασύμβατες* ΣΥΝ πιστεύω **8.** υιοθετώ στάση ανοχής (απέναντι σε πράξη / ενέργεια / κατάσταση κ.λπ. που μου είναι δυσάρεστη): ~ *την κριτική των άλλων / την αμφισβήτηση* || *τα δέχεται τα πειράγματα χωρίς να παρεξηγείται* || ~ *ύβρεις / περιορισμούς / αστεία εις βάρος μου / συζήτηση*· ΦΡ ***δεν δέχομαι κουβέντα*** δεν ανέχομαι καμία απολύτως αντίρρηση. *αυτό θα γίνει και ~!* **9.** (μτφ. για τόπους) είμαι ευνοϊκός για την εγκατάσταση, την ομαλή προσαρμογή ή/και για τη βελτίωση τής υγείας κάποιου. *τον δέχθηκε καλά το βουνό* **10.** (για στοιχείο τού λόγου) συνδυάζομαι με τρόπο αποδεκτό στον λόγο με άλλο στοιχείο. *ποια ρήματα δέχονται αντικείμενο σε γενική,* ΣΥΝ συντάσσομαι **11.** (η μτχ. ***δεχούμενος,*** *-η, -ο*) αυτός που γίνεται δεκτός ή ανεκτός ΣΥΝ ευπρόσδεκτος· ΦΡ (παροιμ.) ***και τα καλά δεχούμενα και τα κακά δεχούμενα*** πρέπει να αποδέχεται κανείς και τις καλές και τις άσχημες στιγμές τής ζωής και να υπομένει αγόγγυστα τις συμφορές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δωροδοκία, εντέλλομαι.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέχομαι / δέκομαι* < Ι.Ε. *dek- «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι», πβ. σανσκρ. dásati «τιμά, αναγνωρίζει», λατ. doceo «διδάσκω», dignus «άξιος» (> γαλλ. digne, ισπ. digno) κ.ά. Ομόρρ. *δέκτης, δεξαμεν-ή, δοκ-ός, δοχ-εῖο(ν)*, πιθ. κ. *δόκ-ιμος, δόξ-α, δοκ-ῶ* κ.ά. Η σημ. «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι» τής Ι.Ε. ρίζας σώζεται στο ομόρρ. λατ. decet (απρόσ.) «πρέπει, αρμόζει», από όπου προήλθε το ουσ. decus «κόσμημα» (> γαλλ. décor «διάκοσμος, ντεκόρ») Ο συσχετισμός τού ρ. *δέχομαι* με ομόρρ. τόσο ευρέος σημασιολογικού φάσματος οφείλεται στη σύνδεσή του με τις νοητικές και πνευματικές λειτουργίες, με τις αρετές που αποδίδονται στον ευδίδακτο και ευπροσάρμοστο άνθρωπο. Η ετυμολογική σχέση με το επίθ. *δεξιός* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

δεχτός, -ή, -ό → δεκτός

δέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η κύρια εργασία τού βυρσοδέψη, η μετατροπή τής δοράς σε δέρμα

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέφω* «τρίβω, κατεργάζομαι» (πβ. κ. *βυρσο-δέψης*), αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. *διφθέρα* «κατεργασμένο δέρμα»].

δέων, -ουσα, -ον {δέ-οντος (θηλ. -ας κ. λογιότ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που ταιριάζει, αρμόζει, είναι αναγκαίος στην περίσταση ή επιβάλλεται από αυτή: *αντιμετωπίζω ένα θέμα με τη δέουσα προσοχή / σοβαρότητα / υπευθυνότητα* || *λαμβάνω τα δέοντα μέτρα* ΣΥΝ αναγκαίος, πρέπων, σωστός, προσήκων, ορθός, κατάλληλος· ΦΡ (α) (ως επίρρ.) **πέρα(ν) τού δέοντος / *υπέρ το δέον*** (λατ. ultra quam oportet) περισσότερο από όσο αρμόζει ή επιβάλλεται, σε υπερβολικό βαθμό *υπήρξες υπέρ το δέον αυστηρός μαζί του* ΑΝΤ υπερβολικά (β) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει: *πέρα από τις διαπιστώσεις πρέπει να αποφασίσουμε και ~* || *τι δέον γενέσθαι,* (τι πρέπει να γίνει;) **2. *δέοντα*** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που γίνονται και των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση (δυσάρεστου) γεγονότος ή κατάστασης *ενεργούνται τα ~ για τη σύλληψη τού δράστη* || *πράττω τα ~* (ό,τι πρέπει) (β) οτιδήποτε απευθύνεται ως χαιρετισμός: *τα ~ στη μητέρα σας, αγαπητέ μου!* ΣΥΝ χαιρετίσματα, σέβη.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *δέω / -ομαι* με τη σημ. τού απροσ. *δεῖ* (βλ.λ.)].

υπέρ το δέον όχι «υπέρ τού δέοντος». Συχνά χρησιμοποιείται εσφαλμένα η φράση *«υπέρ τού δέοντος»* αντί τής ορθής **υπέρ το δέον**. Το **υπέρ**, όταν δηλώνει «υπέρβαση» ή «υπερβολή», συντάσσεται με αιτιατική, ενώ με γενική δηλώνει «υπεράσπιση» *(Μίλησε υπέρ τού κατηγορουμένου)* Οι ομιλητές παρασύρονται στη λανθασμένη χρήση από την (ορθή) φράση *«πέρα τού δέοντος»*, που έχει την ίδια σημασία με το *«υπέρ το δέον»*

δη μόρ. (λόγ.) βεβαίως, κυρ. σε αρχαίες ή λόγιες φράσεις, π.χ. ***δει δη χρημάτων*** υπάρχει ανάγκη βεβαίως για χρήματα επίσης (εμφατ.) ***και δη (και)*** και επιπλέον, και μάλιστα: *όταν ακούει κανείς τέτοιες εκφράσεις από τα χείλη πολιτικών, ~ καταξιωμένων, δεν μπορεί παρά να ανησυχεί.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *dē, ίσως οργανική πτώση δεικτικού μορίου, που χρησιμοποιήθηκε εμφατικώς (πβ. κ. λατ. dē), καθώς και στον σχηματισμό συνθέτων, π.χ. *ἤ-δη, δῆ-θεν, ἐπει-δή* κ.ά.]

και δη ή και δη και; Η φράση είναι αρχαία και στον πεζό λόγο τη χρησιμοποιούσαν κατά κανόνα με το **και** να προηγείται και να έπεται τού **δη**· **και δη και** (*«καὶ δὴ καὶ νῦν τί φῄς;»* και τώρα μάλιστα τι λες;) Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει επίταση: *Όλοι πρέπει να βοηθήσουν* ***και δη και*** (= και μάλιστα, και ιδιαίτερα) *αυτοί που ωφελούνται περισσότερο από το έργο*

ΔΗ.ΑΝΑ. (η) Δημοκρατική Ανανέωση

δήγμα (το) {δήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ το δάγκωμα: ~ *όφεως / σκύλου* || *θανατηφόρο / δηλητηριώδες* ~ ΣΥΝ δαγκωνιά, δαγκωματιά **2.** (κατ' επέκτ.) το τσίμπημα από έντομα: ~ *από σφήκα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆγμα* < *dāk-ma, εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω». Βλ. κ. *δαγκώνω*]

δήθεν επίρρ. **1.** (ειρων.) για να δηλώσουμε ότι κάτι είναι ψευδές, προσποιητό και όχι αληθινό: *πέταξε τη λέξη αυτή ~ τυχαία, χωρίς να δείξει ότι υπονοούσε κάτι άλλο* ΣΥΝ τάχα ΑΝΤ όντως, πράγματι **2.** (ως επίθ.) αυτός που υποτίθεται ότι έχει μια ιδιότητα, ενώ στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο: *ο ~ φίλος* || *η ~ ξαδέλφη μου* ΑΝΤ πραγματικός, αληθινός **3.** (ως άκλ. ουσ. ειρων.-μειωτ.) αυτός που δεν είναι αυθεντικός, αλλά συμπεριφέρεται επιτηδευμένα, που παριστάνει κάποιον/κάτι σπουδαίο· *σ' αυτό το κέντρο μαζεύονται όλοι οι ~ και σχολιάζουν τους πάντες και τα πάντα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆθεν* < *δή* (βλ.λ.) + επίθημα *-θεν*]

ΔΗ.Κ.ΚΙ. (το) Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα πολιτικό κίνημα που ίδρυσε το 1995 ο Δημήτρης Τσοβόλας.

δηκτικός, -ή, -ό (μτφ.) αυτός που θίγει, που πειράζει, που προκαλεί λόγω τής οξύτητάς του: ~ *λόγος / υπαινιγμός / παρατήρηση / σημείωση / σάτιρα* ΣΥΝ δριμύς, ειρωνικός, καυστικός, πικρόχολος, σαρκαστικός, φαρμακερός ΑΝΤ θωπευτικός, κολακευτικός. — **δηκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **δηκτικότητα** (η) [1871].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δήκτης*, εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω»]

δηλαδή σύνδ. **1.** (επεξηγηματικός) δηλώνει ότι τα συμφραζόμενά του διασαφούν αυτά που ειπώθηκαν προηγουμένως *προτείνω να ζητήσουμε τη γνώμη τού λαού, ~ να γίνει δημοψήφισμα* ΣΥΝ δηλονότι, ήγουν, ήτοι, τουτέστιν, με άλλα λόγια, σαν να λέμε, πάει να πει, με άλλες λέξεις • **2.** (συμπερασματικός) επομένως, είναι προφανές, είναι φανερό: *άλλα μου λες κι άλλα κάνεις, ~ με κοροϊδεύεις* ΣΥΝ λοιπόν, ήτοι, ήγουν **3.** (ειδικότ.) ενισχύει και τονίζει το περιεχόμενο ερώτησης. ~ *τι νομίζεις,* || ~ *τι θες να κάνω,* ΣΥΝ λοιπόν

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῆλά δη* < *δῆλα* (πληθ. τού επίθ. *δῆλος* «φανερός, σαφής») + *δή* (βλ.λ.)]

δηλαδή: συνώνυμα. Ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται στην αρχή μιας φράσης ή πρότασης, όταν θέλει κανείς να επεξηγήσει κάτι που έχει πει *Ισχυρίζονται ότι θα μειώσουν το κόστος,* ***δηλαδή*** *ότι θα πουλούν φθηνότερα.* Στη θέση τού **δηλαδή** θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εδώ το **ήτοι** ή το **τουτέστι(ν)**, καθώς και οι φράσεις **με άλλα λόγια, με άλλες λέξεις, *που θα πει***. Σε λογιότερο ύφος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το **ήγουν**, ενώ σε προφορικό απλούστερο ύφος η φράση ***σαν να λέμε*** Το **δηλονότι** και το ***πάει να πει*** χρησιμοποιούνται παρενθετικώς, το πρώτο σε λογιότερο ύφος, το δεύτερο στην απλούστερη προφορική ομιλία (επίσης στη λογοτεχνία, σε διαλέκτους κ.τ.ό.): *Όποιος υποστηρίζει,* ***δηλονότι***, *πως θα αυξηθεί ο τιμάριθμος, πρέπει να εξηγήσει... – Κάνουν παρέα από τα σχολικά τους χρόνια είναι,* ***πάει να πει***, *κολλητοί.* Ορισμένες φορές, σε ρητορικό ιδίως ύφος, συνήθιζαν παλαιότερα να συσσωρεύουν τέτοιες επεξηγηματικές φράσεις, γεγονός που προκάλεσε ειρωνικά σχόλια για την κενολογία που υποκρύπτουν τέτοιες σωρευτικές χρήσεις: *«Εν άλλοις λόγοις, δηλαδή, ήγουν, τουτέστιν, ήτοι, η Αφροδίτη είσαι συ, εσύ 'σαι η Αφροδίτη»*! (Γιάννης Μαυρομιχάλης). Το **δηλαδή** προέρχεται από την αρχ. φράση *«δῆλά δη ὅτι...»* (είναι φανερά λοιπόν ότι..., **δήλος** = φανερός, σαφής), το ίδιο και το **δηλονότι** = *δῆλον ὅτι*. Και τα δύο, ωστόσο, ήδη στην αρχαία γλώσσα αποτελούσαν αντιστοίχως μία λέξη. Το **τουτέστι(ν)** (< *τοῦτό ἐστι*) εμφανίζεται από τους χρόνους τού Ευαγγελίου και ισοδυναμεί προς το επεξηματικό **i.e.** (= id est: τούτο εστί) τής Λατινικής, που πέρασε από αυτήν και σε άλλες σύγχρονες γλώσσες (Αγγλική, Γαλλική κ.ά.). Το **ήγουν** (< *ἦ γε οὖν*), αρχαίο και αυτό, χρησιμοποιήθηκε συχνά στην Αρχαία σε μονολεκτικές ή βραχύλογες επεξηγήσεις Αρχαίο είναι και το **ήτοι** (< *ἤτοι*) Τα άλλα είναι νεότερα, ενίοτε και μεταφραστικά δάνεια.

δηλητηριάζω ρ. μετβ. [1876] {δηλητηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω δηλητήριο σε (κάτι), καθιστώ (κάτι) δηλητηριώδες. *δηλητηρίασαν το νερό, για να αναγκάσουν τους πολιορκημένους να παραδοθούν* ΣΥΝ φαρμακώνω **2.** (ειδικότ.) προκαλώ σκοπίμως τον θάνατο (ανθρώπου, ζώου) χρησιμοποιώντας δηλητήριο (συνήθ. στην τροφή τού θύματος):

δηλητηρίασε τον άντρα της, επειδή την απατούσε ΣΥΝ φαρμακώνω. δίνω φαρμάκι, (για ζώα) ρίχνω φόλα **3.** (μτφ.) δημιουργώ στον οργανισμό επιβλαβείς ουσίες (δηλητήρια) *το νέφος δηλητηριάζει τους κατοίκους τής πρωτεύουσας* || *ο καπνός δηλητηριάζει τους πνεύμονες* ΣΥΝ βλάπτω, ζημιώνω **4.** (μτφ) έχω αρνητική επίδραση, προκαλώ λύπη, στενοχώρια ή διαταράσσω την ισορροπία: *οι αμφιβολίες δηλητηριάζουν τη σχέση τους* || *παρόμοια περιστατικά δηλητηριάζουν το καλό κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ καταστρέφω, υπονομεύω — **δηλητηριαστής** (ο) [1863]. **δηλητηριασμός** (ο)

δηλητηρίαση (η) [1866] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) η εισαγωγή δηλητηρίου σε ζωντανό οργανισμό ή σε τρόφιμα και στο νερό, με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών βλαβών ή θανάτου ΣΥΝ φαρμάκωμα **2.** (ειδικότ. για έμψυχα) σοβαρή πάθηση τού οργανισμού ανθρώπων και ζώων, που προκαλείται από την επιβλαβή δράση δηλητηριωδών ουσιών: *υφίσταμαι* / *πεθαίνω από ~* || *οξεία* / *βραδεία* / *ομαδική* / *τοξική* / *τροφική* / *ελαφρά ~* **3.** (ειδικότ) η φθοροποιός και παθολογική έξη που αποκτά ο οργανισμός από τη συχνή χρήση τοξικών ουσιών: *~ από νικοτίνη* / *ηρωίνη* **4.** (μτφ) η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων ή η μετάδοση αρνητικών ιδεών *η ~ μιας σχέσης λόγω κακής συμπεριφοράς ενός μέλους* || *η ~ τής νεολαίας από τον καταναλωτισμό* ΣΥΝ φθορά, διαφθορά, υπονόμευση

δηλητήριο (το) {δηλητηρί-ου | -ων} **1.** φυσική ή χημική ουσία, η οποία, όταν εισαχθεί στον οργανισμό ανθρώπου ή ζώου σε ικανή ποσότητα, προκαλεί σωματικές διαταραχές, σοβαρές βλάβες ή/και θάνατο· *δραστικό* / *πικρό* / *άγνωστο* / *φοβερό* / *επικίνδυνο ~* || *πίνω* / *παίρνω ~* || *~ φιδιού* ΣΥΝ φαρμάκι (μτφ) **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε προξενεί ή είναι δυνατόν να προξενήσει φθορά στον οργανισμό τού ανθρώπου *ο καπνός* / *τα ναρκωτικά* / *το υπερβολικό αλκοόλ είναι ~* **3.** οτιδήποτε έχει πικρή γεύση *αυτός ο καφές είναι ~* ΣΥΝ κινίνο, χολή **4.** αυτός που είναι γεμάτος επιθετικότητα, μίσος ή κακία, που προκαλεί φόβο: *βλέμμα ~* || *τα λόγια του ήταν ~* ΦΡ **στάζω δηλητήριο** είμαι γεμάτος κακεντρέχεια, επιθετικότητα ή μίσος *τα λόγια του στάζουν δηλητήριο* **5.** το περιεχόμενο έργων, λόγων, θεωριών, προπαγάνδας κ.λπ που προκαλεί μεγάλη θλίψη, στενοχώρια ή ψυχική και ηθική φθορά: *το ~ τής συκοφαντίας* / *τού μίσους* / *τού φθόνου* / *τής διχόνοιας* / *τής αγνωμοσύνης* || *τα θεάματα αυτά είναι ~ τής ψυχής.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δηλητήριον* (ενν *φάρμακον*). ουδ τού επιθ. *δηλητήριος* < *δηλέομαι* «βλάπτω, καταστρέφω», αβεβ ετύμου. πιθ. συνδ με λατ dolo «πελεκίζω, κόβω», dolor «πόνος» (> γαλλ douleur), πράγμα που οδηγεί σε Ι Ε. *del- «σχίζω, κλαδεύω» (βλ λ. *δαίδαλος*). Το επίθημα *-τήριον* οφείλεται πιθ. στην αντίθεση προς τη φρ. *σωτήριον (φάρμακον)*].

δηλητηριώδης, -ης, -ες [μτγν] {δηλητηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλεί δηλητηρίαση· *~ αέριο* / *οξύ* / *ουσία* / *δήγμα* / *αναθυμιάσεις* / *πνοή* || *~ φίδι* (που το δάγκωμά του προκαλεί δηλητηρίαση και θάνατο) / *φυτό* ΣΥΝ τοξικός, φαρμακερός **2.** (μτφ.) αυτός που περιέχει αυστηρή κριτική, επιθετικότητα ή ειρωνεία, που θίγει την υπόληψη προσώπου: *~ επιθέσεις* / *σχόλια* / *προπαγάνδα* / *άρθρο* (εφημερίδας) / *θεωρία* ΣΥΝ δηκτικός. — **δηλητηριωδώς** επίρρ. [1847] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δήλιος, -ία, -ιο(ν) αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Δήλο, που προέρχεται από αυτήν ΦΡ (α) **δήλιος κολυμβητής** ο άριστος, ο έμπειρος κολυμβητής (β) **δήλιον πρόβλημα** άλυτο πρόβλημα ή κατάσταση χωρίς διέξοδο Επίσης **δηλιακός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Δῆλος*. Η φρ. *δήλιον πρόβλημα* έχει την εξής ιστορία Σύμφωνα με την παράδοση, όταν το 430 π.Χ ενέσκηψε λοιμός στη Δήλο, το μαντείο χρησμοδότησε ότι η επιδημία θα αναχαιτιζόταν, αν μπορούσαν να κατασκευάσουν έναν κύβο διπλάσιο σε όγκο από δεδομένο κύβο Με το δυσεπίλυτο αυτό γεωμετρικό πρόβλημα ασχολήθηκαν (χωρίς αποτέλεσμα) πολλοί αρχαίοι μαθηματικοί Η φρ. *δήλιος κολυμβητής* οφείλεται στην άποψη των αρχαίων ότι οι Δήλιοι ήταν δεινοί κολυμβητές].

δηλονότι επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** (κυρ. παρενθετικώς) κατά τρόπο σαφή και φανερό *επιχειρηματολογούσε ακατάπαυστα ήταν ~ πεπεισμένος ότι μπορούσε να επιβάλει την άποψή του* ΣΥΝ σαφώς, φανερά **2.** (σπανιότ με επεξηγηματική σημασία) για τη διασάφηση όσων προαναφέρθηκαν *πήρε απολυτήριο με γενικό βαθμό άριστα. ~ δεκαεννέα και δέκα δέκατα τέταρτα* ΣΥΝ δηλαδή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*
[ΕΤΥΜ αρχ < φρ *δῆλόν (ἐστιν) ὅτι* «είναι φανερό ότι» Βλ. λ *δῆλος*]

δηλοποιώ ρ μετβ {δηλοποιείς .. | δηλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (αρχαιοπρ) καθιστώ (κάτι) φανερό, γνωστοποιώ: *~ πρόθεση* / *στόχο* ΣΥΝ φανερώνω, κοινοποιώ, ανακοινώνω ΑΝΤ αποκρύπτω, αποσιωπώ. – **δηλοποίηση** (η) [1856]. **δηλοποιητικός,** -ή, -ό [1840]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δηλοποιῶ (-έω)* < *δῆλος* + *ποιῶ*].

Δήλος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ τής Μυκόνου γενέτειρα τής Αρτέμιδος και τού Απόλλωνα, αποτελούσε σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. — **Δήλιος** (ο) [αρχ.]. **Δήλια** κ. (λόγ) **Δηλία** (η). **δήλιος,** -α, -ο (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δῆλος*, αγν. ετύμου. πιθ προελλην τοπωνύμιο (όπως μαρτυρείται από το σπάνιο *Δήλησσος*), που συνδέθηκε παρετυμολ με το επίθ *δῆλος* «φανερός» εξαιτίας ενός αρχ. μύθου, κατά τον οποίο το νησί εμφανίστηκε *(«δῆλον»)* ξαφνικά]

δήλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ) **1.** αυτός που φαίνεται, που διακρίνεται, που είναι ορατός ΣΥΝ φανερός, καταφανής, ευδιάκριτος ΑΝΤ άδηλος **2.** ΝΟΜ **δήλη ημέρα** η ορισμένη ημέρα κατά την οποία έχει συμφωνηθεί ότι ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆλος* < **δέα-λος*, ρηματικό επίθ. τού σπάνιου ρ *δέατο* «φαινόταν» (παρατατικός) < Ι Ε. *dej-ə «λάμπω», πβ. σανσκρ. dideti «φαίνεται»]

δηλωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που δημόσια δηλώνει με παρρησία τις (πολιτικές, κοινωνικές, ηθικές κ.ά) πεποιθήσεις του *~ αριστερός* / *δεξιός* / *εχθρός* ΣΥΝ κηρυγμένος, φανερός ΣΥΝ κρυφός **2. δηλωμένη** (η) η ιερόδουλος που ασκεί το επάγγελμά της εν γνώσει και υπό την εποπτεία των αστυνομικών αρχών

δηλώνω ρ. μετβ {δήλω-σα, -θηκα (λόγ μτχ. δηλωθείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ δεδηλωμένος)} **1.** καθιστώ (κάτι) φανερό, κάνω (κάτι) γνωστό σε (άλλον) *πολλοί δήλωσαν ευχαριστημένοι από τα κυβερνητικά μέτρα* || *~ την πρόθεσή μου να συμμετάσχω στις εκλογές* || *~ την προτίμησή μου υπέρ ενός υποψηφίου* || *~ τη δυσαρέσκειά μου για τη στάση που τήρησε* ΣΥΝ φανερώνω, ανακαλύπτω, γνωστοποιώ, εκδηλώνω, κοινοποιώ ΑΝΤ κρύβω, αποκρύπτω ΦΡ **δηλώνω συμμετοχή** εκφράζω προφορικώς ή/και γραπτώς την πρόθεσή μου να συμμετάσχω σε εκδήλωση, διαγωνισμό κ.λπ **2.** αναφέρω, κάνω επίσημη ανακοίνωση: *ο υπουργός δήλωσε ότι υπάρχει ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *~ τελεσίδικα* / *προκαταβολικώς* / *κατ᾽ επανάληψιν* / *σαφώς* / *επίσημα* / *κατηγορηματικώς* / *υπεύθυνα* / *άνευ περιστροφών* / *πανηγυρικά* / *επιγραμματικά* / *απερίφραστα* / *λακωνικά* / *ρητώς* / *ευθαρσώς* / *δημοσίως* / *ορθά-κοφτά* / *επανειλημμένως* / *εγκαίρως* ΣΥΝ ανακοινώνω, αναφέρω, εκθέτω, λέγω ΑΝΤ αποσιωπώ, αποκρύπτω **3.** ομολογώ: *~ άγνοια* / *συμπαράσταση* / *αδυναμία* / *πίστη* / *υποταγή* / *μετάνοια* **4.** (ειδικότ.) αναφέρω κάτι στις αρμόδιες αρχές: *~ τα εισοδήματά μου στην εφορία* || *~ το όνομά μου* / *την ιδιότητά μου* / *τα στοιχεία μου στην αστυνομία* || *η καταγγελία αφορά σε μη δηλωθέντα ενοίκια* || *~ εμπορεύματα στο τελωνείο* ΣΥΝ αναφέρω **5.** (ειδικότ τριτοπρόσ. **δηλώνει**) έχει την έννοια, το νόημα, τη σημασία *ο μύθος* / *η παροιμία* / *η λέξη* / *η φράση δηλώνει.* ΣΥΝ σημαίνει, φανερώνει, δείχνει **6.** (η μτχ **δηλωμένος**, -η, -ο) βλ.λ Επίσης (λόγ) **δηλώ** [αρχ.] {-οίς, -οί .. μτχ δηλών, -ούσα, -ούν} — **δήλωμα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δηλῶ (-όω)* < *δῆλος* (βλ.λ.)]

δήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η φανέρωση: *για τη ~ τής αιτίας χρησιμοποιούνται καταχρηστικές προθέσεις, επιρρήματα κ ά.* ΣΥΝ ένδειξη **2.** η πράξη με την οποία κάτι γίνεται ευρέως γνωστό, ανακοινώνεται, φανερώνεται *σύμφωνα με υπουργική ~, η κυβέρνηση προτίθεται να αποσύρει το επίμαχο νομοσχέδιο* || *προβαίνω σε ~* || *διαψεύδω* / *κάνω* / *αποκρύπτω* / *ανακαλώ* / *ανασκευάζω ~* || *βαρυσήμαντη* / *ειλικρινής* / *κατηγορηματική* / *πρωτάκουστη* / *επίμαχη* / *εμπρηστική* / *επιθετική* / *ανακριβής* / *πρωθυπουργική* / *συμπληρωματική* / *ερμηνευτική* / *επώνυμη* / *διευκρινιστική* / *σοβαρή* / *επιπόλαιη* / *επίσημη* / *τολμηρή* / *εκτενής* / *αντιφατική* / *σιβυλλική* / *ψευδής* / *αποκαλυπτική ~* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση **3.** (ειδικότ) η έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς κρατική αρχή με υπεύθυνο και επίσημο χαρακτήρα, καθώς και το σχετικό έγγραφο: *φορολογική ~* || *~ γεννήσεως* / *γάμου* / *θανάτου* / *φόρου ακίνητης περιουσίας* || *υποβάλλω* / *υπογράφω ~·* ΦΡ (α) **δήλωση συμμετοχής** προφορική ή/και γραπτή έκφραση τής πρόθεσης να συμμετάσχει κανείς σε αγώνα, διαγωνισμό ή εκδήλωση, καθώς και το σχετικό έγγραφο (αν υπάρχει) (β) **δήλωση μετανοίας** η επίσημη δήλωση που εξαναγκάζονταν να υπογράψουν πολίτες αριστερών φρονημάτων κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο, με την οποία αποκήρυσσαν τα φρονήματά τους (γ) **προγραμματικές δηλώσεις** η έκθεση τού προγράμματος κάθε νέας κυβέρνησης, η οποία γίνεται προφορικά στη Βουλή από τον πρωθυπουργό κατά τις πρώτες συνεδριάσεις μετά τις εκλογές και την οποία ακολουθεί ψηφοφορία για την παροχή ή όχι ψήφου εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση (δ) **υπεύθυνη δήλωση** (i) έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς τις κρατικές αρχές για οποιοδήποτε θέμα, υπό την προϋπόθεση ότι ο δηλών φέρει στο ακέραιο την ευθύνη για το περιεχόμενό της και τιμωρείται με φυλάκιση χωρίς αναστολή, αν αυτή αποδειχθεί ψευδής (ii) (συνεκδ.) το έντυπο που περιέχει τυποποιημένο το κείμενο τής υπεύθυνης δήλωσης αλλιώς *δήλωση τού νόμου 105* ή *τού νόμου 1599/86* (ε) ΝΟΜ **δήλωση βουλήσεως** η εξωτερίκευση ορισμένης βούλησης, έτσι ώστε να καταστεί γνωστή **4.** ΓΛΩΣΣ η σχέση ανάμεσα στη λέξη και στο πράγμα που δηλώνει η σχέση τής λέξης με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται («αντικείμενο αναφοράς»). π χ το δέντρο, τον άνθρωπο, τη θάλασσα, όταν πρόκειται για τις λ. *δέντρο, άνθρωπος, θάλασσα*· η «εξωτερική» αυτή σχέση αντιδιαστέλλεται προς την «εσωτερική» σχέση που συνδέει το σημαινόμενο (σημασία) και το σημαίνον (μορφή) μέσα σε κάθε λέξη *(γλωσσικό σημείο)*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δήλωσις* < *δηλῶ (-όω)* Η γλωσσ. σημ είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. denotation < λατ. denotatio, που αποδίδει το αρχ *ἡ τῶν ὄντων λόγῳ δήλωσις*, Πλάτ. *Πολ* 287α].

δήλωση – συνδήλωση – συμπαραδήλωση – συνυποδήλωση – υποδήλωση. Ο όρος **δήλωση** (denotation) σημαίνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη σημασία μιας λέξης και σε αυτό που δηλώνει, στο *δηλούμενο* ή *αντικείμενο αναφοράς* π χ. η δήλωση τής λέξης *δέντρο* είναι το δέντρο. το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται, για την ακρίβεια μάλιστα, όλα τα *δηλούμενα* (denotata), κάθε είδους δέντρο Ό,τι ανακαλεί στη μνήμη τού ομιλητή η χρήση τής λέξης *δέντρο* και ειδικότερα η σημασία της, η σκιά που προσφέρει το δέντρο, το θρόισμα των φύλλων του, η ομορφιά στο περιβάλλον όπου υπάρχει κ.λπ., είναι οι **συνδηλώσεις** (connotatio) τής σημασίας «δέντρο», ό,τι συνδηλώνεται μαζί με τη σημασία τής λέξης, ιδίως σε βιωματικό, συγκινησιακό επίπεδο Το ίδιο δηλώνουν, στην πράξη, και οι όροι **συμπαραδήλωση** και **συνυποδήλωση**, οι οποίοι όμως ως όροι δεν έχουν τη δηλωτική διαφάνεια τής λ. *συνδήλωση* Τέλος, η λέξη **υποδήλωση** (implicatio) αναφέρεται περισσότερο στο «τι αφήνει να εννοηθεί η χρήση μιας λέξης, ό,τι δεν λέγεται ρητά αλλά υπονοείται, υποδηλώνεται, λανθάνει στη σημασία τής λέξης, συνήθως από το περιβάλλον τής χρήσης της». *Το δέντρο μέ-*

σα στο λεκτικό περιβάλλον τού ποιήματος είναι η υποδήλωση τής φύσης.

δηλωσίας (ο/η) {δηλωσιών} (μειωτ.) πρόσωπο που δήλωσε εγγράφως ότι αποκηρύσσει τις πολιτικές του πεποιθήσεις, που έκανε δήλωση μετανοίας (βλ. λ. *δήλωση*. σημ. 3).
[ΕΤΥΜ < *δήλωση* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ *επιδειξ-ίας*. Η λ. πλάστηκε στον Εμφύλιο για να χαρακτηρίσει υποτιμητικά τον κομουνιστή, ο οποίος υπέβαλε στις αρχές δήλωση μετανοίας για τις πεποιθήσεις του].

δηλώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να δηλωθεί: ~ *εισόδημα στην εφορία* ΣΥΝ δηλωτέος.

δηλωτή (η) χαρτοπαίγνιο που παίζεται από ζυγό αριθμό παικτών με τράπουλα από την οποία έχουν αφαιρεθεί τα μπαλλαντέρ.
[ΕΤΥΜ < *δηλώνω*, επειδή κάθε παίκτης πρέπει να *δηλώνει* φανερά την κατηγορία χαρτιών που κατεβάζει στο τραπέζι]

δηλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει ή διά τού οποίου δηλώνεται, φανερώνεται (κάτι): *πρόκειται για ενέργεια δηλωτική των προθέσεών του* ΣΥΝ ενδεικτικός, χαρακτηριστικός, σημαντικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δηλώνει κάτι με τρόπο σαφή και ευρύτερα κατανοητό: ~ *λέξη* / *σημασία* / *όρος* || *η λέξη Διαδίκτυο είναι σημασιολογικά περισσότερο δηλωτική αυτού που σημαίνει η λέξη Ίντερνετ* — **δηλωτικότητα** (η).

δημαγωγία (η) [αρχ.] {δημαγωγιών} **1.** η προσπάθεια παραπλάνησης και απόσπασης τής εύνοιας τού λαού με αθέμιτους τρόπους (κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, σκόπιμη συγκινησιακή φόρτιση κ.ά.): *η ~ χαρακτηρίζει πολλούς πολιτικούς* **2.** (συνεκδ.) λόγος που αποσκοπεί στην παραπλάνηση τού λαού και την απόσπαση τής εύνοιάς του: *κάλεσε τον αντίπαλό του να εγκαταλείψει τις ~ και να τοποθετηθεί ουσιαστικά στο θέμα*

δημαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παραπλάνηση τού λαού, προκειμένου να κερδηθεί η εύνοια και η εμπιστοσύνη του: ~ *λόγος* / *υποσχέσεις* / *τακτική* / *νοοτροπία* / *εξαγγελίες* — **δημαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

δημαγωγός (ο) (κακόσ.) πολιτευτής ή πολιτικός, ο οποίος προσπαθεί με απατηλά, αθέμιτα μέσα (λ.χ. κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, συγκινησιακή διέγερση τού ακροατηρίου) να παραπλανήσει τον λαό και να αποσπάσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη του, προκειμένου ο ίδιος να αποκομίσει πολιτικά και προσωπικά οφέλη: *επικίνδυνος* / *αδίστακτος* / *ασύστολος* / *ανεύθυνος* ~ ΣΥΝ. δημοκόπος, λαοπλάνος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δήμος* + *ἀγωγός* < *ἄγω* «οδηγώ», ήδη από την Αρχ. με αρνητικό περιεχόμενο].

δημαγωγώ ρ. αμετβ [αρχ.] {δημαγωγείς...· μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} μιλώ ως δημαγωγός, ασκώ δημαγωγία: *οι πολιτικοί που δημαγωγούν προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό* — **δημαγώγηση** (η) [1897].

δημαιρεσία (η) {δημαιρεσιών} (παλαιότ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών αρχόντων ΣΥΝ δημοτικές εκλογές. — **δημαιρεσιακός**, -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ < *δήμος* + *-αιρεσία* < αρχ. *αἱροῦμαι* «εκλέγω»].

δημαρχείο (το) [1832] η έδρα τού δήμου, το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ δημαρχία.

δημαρχεύω ρ αμετβ. [1871] (σπάν.) **1.** αναπληρώνω τον δήμαρχο, ασκώντας τα καθήκοντά του, χωρίς ωστόσο να κατέχω το δημαρχικό αξίωμα: *όταν απουσιάζει ο δήμαρχος, δημαρχεύει ένας από τους αντιδημάρχους*· συχνά κ. στη μτχ **δημαρχεύων, -ουσα**: *επειδή είχε παραιτηθεί ο δήμαρχος, μιλήσαμε με τον δημαρχεύοντα* **2.** (σπανιότ.) είμαι δήμαρχος.

δημαρχία (η) [αρχ.] {δημαρχιών} **1.** το αξίωμα τού δημάρχου: *ανήλθε στη ~ με το 60% των ψήφων των δημοτών* **2.** η εξουσία τού δημάρχου και η άσκηση των καθηκόντων που αυτή συνεπάγεται· *τον τελευταίο μήνα ο αντιδήμαρχος ασκεί τη ~, διότι ο δήμαρχος απουσιάζει στο εξωτερικό* **3.** η χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος είναι δήμαρχος: *επί δημαρχίας Σπ. Μερκούρη εξωραΐσθηκε η Αθήνα* **4.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ δημαρχείο — **δημαρχιακός**, -ή, -ό.

δημαρχικός, -ή, -ό → δήμαρχος

δημαρχιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-ειρων) το αξίωμα τού δημάρχου και η εξουσία που αυτό συνεπάγεται: *πήραν τα μυαλά του αέρα με το ~ και καβάλησε το καλάμι* ΣΥΝ δημαρχία.

δημαρχίνα (η) [1893] {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ) **1.** η γυναίκα που εξελέγη δήμαρχος • **2.** η σύζυγος τού δημάρχου: (παροιμ.) *«να με πούνε ~ κι ας ψοφάω από την πείνα»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

δήμαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ -άρχων, -ους κ. -άρχους} πρόσωπο που εκλέγεται με καθολική και μυστική ψηφοφορία κάθε τέταρτο χρόνο, την πρώτη Κυριακή μετά τη 10η Οκτωβρίου, για να ασκεί τη διοίκηση τού δήμου, ο άρχων τού δήμου· ΦΡ (α) ***από δήμαρχος κλητήρας*** για κάποιον που χρεωκόπησε ή ξέπεσε ή υποβιβάστηκε στην ιεραρχία τού κλάδου του ΣΥΝ απ' τα ψηλά στα χαμηλά (β) ***τα παράπονά σου στον δήμαρχο*** βλ. λ. *παράπονο*. — **δημαρχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος* + *-αρχος* < *ἄρχω*. *Δήμαρχος* απεκαλείτο στην αρχ Αθήνα ο καθένας από τους αρχηγούς των *δήμων*, ενώ σε άλλες πόλεις δήλωσε και τους αρχιδικαστές. Η λ απέδωσε επίσης τον λατ τίτλο tribunus plebis, όπου έχει την αφετηρία της και η σημερινή χρήση].

δημεγέρτης (ο) {δημεγερτών} (λόγ.) αυτός που παρακινεί τον λαό σε εξέγερση, που υποδαυλίζει στάση ΣΥΝ ταραχοποιός, στασίαρχος ΑΝΤ ειρηνοποιός. — **δημεγερσία** (η) [1824], **δημεγερτικός**, -ή, -ό [1824], **δημεγερτικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν < *δῆμος* + *ἐγέρτης* < *ἐγείρω*].

δήμευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ η αφαίρεση τής κυριότητας κινητού ή ακινήτου προς όφελος τού Δημοσίου, η οποία επιβάλλεται με δικαστική απόφαση ως παρεπόμενη ποινή ή ως μέτρο ασφαλείας σε περιπτώσεις τελέσεως αξιοποίνων πράξεων

δημεύσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που πρέπει ή μπορεί να δημευθεί. ~ *περιουσιακό στοιχείο*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. confiscable].

δημεύω ρ μετβ {δήμευ-σα, -θηκα / -τηκα, -μένος} ΝΟΜ αφαιρώ την κυριότητα κινητού ή ακίνητου περιουσιακού στοιχείου ιδιώτη προς όφελος τού Δημοσίου κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, το ανακηρύσσω κτήμα τού Δημοσίου: *η επαναστατική κυβέρνηση δήμευσε τα αγροκτήματα των αριστοκρατών* — **δημευτής** (ο), **δημεύτρια** (η), **δημευτικός**, -ή, -ό [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος*].

δημηγορία (η) {δημηγοριών} **1.** (επίσ.) πολιτική αγόρευση, ομιλία πολιτικού σε συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ λόγος • **2.** (ειδικότ.) συμβουλευτικός ρητορικός λόγος, που εκφωνούσαν σημαίνουσες πολιτικές, στρατιωτικές και πνευματικές προσωπικότητες ενώπιον τής Εκκλησίας τού Δήμου ως είδος άνθησε τον 5ο αι π.Χ. στην αθηναϊκή δημοκρατία έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του την έντεχνη διάταξη των επιχειρημάτων· οι ~ *τού Αλκιβιάδη, όπως τις παραθέτει* ο Θουκυδίδης. — **δημηγορικός**, -ή, -ό [αρχ.], **δημηγορώ** ρ [αρχ.] {-είς .}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δημηγόρος* < *δῆμος* + *-ηγόρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*]

Δήμητρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, θεά τής γης, των καλλιεργειών (κυρ. των σιτηρών) και τής υλικής αφθονίας μέσω των δημιουργικών δυνάμεων τής γης **2.** γυναικείο όνομα (βλ. λ. *δωδεκάθεο*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δημήτηρ* / *Δαμάτηρ* / *Δωμάτηρ*, αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το β' συνθ. τού ονόματος περιέχει τη λ *μήτηρ* / *ματηρ*, ενώ ως προς το α' συνθ η αληθοφανέστερη άποψη το ταυτίζει με το αρχαιότατο ουσ. *δᾶ* «γη», οπότε το όνομα θα εσήμαινε «η μητέρα γη» Βλ. κ. *Δημήτριος*].

δημητριακά (τα) ετήσια ή διετή φυτά διαφόρων οικογενειών, που καλλιεργούνται συστηματικά σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη και των οποίων οι σπόροι, συνήθ. αλεσμένοι, αποτελούν βασική τροφή τού ανθρώπου και πολλών ζώων. λ χ το σιτάρι, το κριθάρι, ο αραβόσιτος, η βρόμη, η σίκαλη κ.λπ. ΣΥΝ σιτηρά, γεννήματα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *Δήμητρα*, η οποία ήταν θεά τής γεωργίας].

δημήτριο (το) [1840] {δημητρίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ce) που βρίσκεται σε αφθονία στη γη και χρησιμοποιείται στη βιομηχανία οπτικών ειδών, τη φωτογραφία, την υφαντουργική και αλλού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ. cerium, που οφείλεται στον αστεροειδή *Δήμητρα* (Ceres), ο οποίος είχε ανακαλυφθεί λίγα χρόνια πριν από το χημικό στοιχείο]

Δημήτριος (ο) {Δημητρίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο αυτόν που μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη τον 3ο αι **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Δημήτρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. επίθ. *δημήτριος* «ο σχετιζόμενος με τη (θεά) Δήμητρα», που ήδη από την αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα]

δήμιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ -ίων, -ους κ -ίους} **1.** πρόσωπο που εκτελεί τους καταδικασμένους σε θάνατο. ο ~ *τού Άουσβιτς* || ο ~ *πέρασε τη θηλιά στον λαιμό τού καταδίκου* ΣΥΝ εκτελεστής. (λαϊκ.) μπόγιας **2.** (μτφ) πρόσωπο που σκοτώνει με το ίδιο του το χέρι ή μεθοδεύει τον θάνατο άλλων, χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος *υπήρξε ο ~ των μειονοτήτων τού κράτους του* ΣΥΝ φονιάς, δολοφόνος, εκτελεστής **3.** (μτφ -γενικότ.) πρόσωπο που κυβερνά τυραννικά, που καταργεί τις πολιτικές ελευθερίες: ~ *των ελευθεριών τού λαού* / *των δικαιωμάτων* ΣΥΝ βασανιστής, στραγγαλιστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (< *δῆμος*), που προσδιόριζε αρχικώς τον σχετιζόμενο με τον δήμο, τον δημόσιο σε αντίθεση με τον ιδιωτικό, επομένως και τον *δήμιον δοῦλον* (Αριστοφάνης), που ήταν επιφορτισμένος με τις εκτελέσεις των θανατικών ποινών]

δημιούργημα (το) [μτγν.] {δημιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί, το αποτέλεσμα τής δημιουργίας (βλ λ.): *καλλιτεχνικό* / *σημαντικό* / *αξιόλογο* / *τέλειο* / *ανθρώπινο* / *θείο* / *κλασικό* / *πνευματικό* ~ || ~ *τής τέχνης* / *τού λόγου* / *τού πνεύματος* ΣΥΝ. έργο, κατασκεύασμα, κατασκευή, πλάσμα, πλαστούργημα **2.** γενικά ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα συνδυασμού δημιουργικών δυνάμεων, επιδράσεων, συντελεστών κ.λπ : *η Γαλλική Επανάσταση υπήρξε το αναγκαίο ~ των ιστορικών δεδομένων* **3.** (γενικότ.) το προϊόν τής ενέργειας ή τής επίδρασης φαινομένου, καταστάσεως, λειτουργίας κ.λπ.: *ο καταναλωτισμός είναι ~ τού τεχνικού πολιτισμού* || ~ *τής φαντασίας* / *τού μυαλού κάποιου* (μη πραγματικό, φανταστικό) ΦΡ ***είμαι δημιούργημα (κάποιου)*** (για πρόσ) οφείλω την εξέλιξη και την επιτυχία μου (αλλά και πιθανή αποτυχία) στην προεργασία, τη δράση ή/και την προσπάθεια άλλου: ~ *των γονιών* / *των δασκάλων* / *τού εαυτού μου*

δημιουργία (η) [αρχ] {δημιουργιών} **1.** (γενικά) η διαδικασία κατασκευής ενός πράγματος ή υλοποίησης μιας ιδέας ή σχεδίου *η ~ τού νέου οδικού δικτύου* || *η ~ θέσεων εργασίας* / *κέντρου άθλησης* ΣΥΝ κατασκευή, γένεση, γενεσιουργία, επιτέλεση, σχηματισμός, παραγωγή, επινόηση, εκπόνηση, πλάσιμο, ίδρυση, θεμελίωση ΑΝΤ εξόντωση, εκμηδένιση, αφανισμός **2.** το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας, το δημιούργημα (ειδικότ.) ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα έμπνευσης και προσπάθειας, ιδ. ό,τι χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία στη σύλληψη και την εκτέλεση: *το ανέβασμα τής «Δωδεκάτης Νύχτας» τού Σαίξπηρ αποτελεί την κορυφαία καλλιτεχνική ~ τού θεάτρου μας* || *οι τελευταίες ~ των Γάλλων σχεδιαστών* || *ποιητική* /

ανθρώπινη / νέα / εκπληκτική / μουσική / κλασική / δραματική / ρομαντική / πρωτοποριακή / δυναμική / πνευματική / περίλαμπρη / αρχιτεκτονική ~ **3.** (ειδικότ. για τον Θεό, τη θεία δύναμη) ***Δημιουργία*** (η) η κτίση τού κόσμου, τού σύμπαντος· το σύνολο των δημιουργημάτων τού Θεού, ο κόσμος: *ο άνθρωπος θεωρείται το κόσμημα τής* ~ || *οι επτά ημέρες τής* ~ ΣΥΝ. πλάση, γένεση, κοσμογονία.

δημιουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να δημιουργεί, να παράγει νέες και πρωτότυπες μορφές (γενικότ.) αυτός που παράγει έργο, που είναι αποτελεσματικός. ~ *καλλιτέχνης / φαντασία / ικανότητα / οίστρος / πνοή / χρόνια / ορμή / στιγμή / διάθεση / περίοδος / πρωτοβουλία / προσπάθεια / ημέρα / συνεργασία / πορεία / σκέψη / φάση* ΣΥΝ επινοητικός, εφευρετικός, παραγωγικός, γόνιμος ΑΝΤ εξοντωτικός, εκμηδενιστικός, διαλυτικός **2.** αυτός που παρέχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει κανείς τις δυνατότητες και τις ιδέες του: ~ *ρόλος / εργασία / δραστηριότητα / ζωή / προοπτική* **3. *δημιουργικό*** (το) τμήμα διαφημιστικής εταιρείας στο οποίο συλλαμβάνονται και αναπτύσσονται πρωτότυπες ιδέες. — **δημιουργικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **δημιουργικότητα** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.

δημιουργός (ο/η) **1.** πρόσωπο που δημιουργεί (κάτι): *ο ~ τής επιτυχίας / τής νίκης / μιας επιχείρησης* **2.** (ειδικότ.) (α) καλλιτέχνης, παραγωγός καλλιτεχνικού έργου: *συχνά οι ~ αισθάνονται πικρία για τις κριτικές που τους επιφυλάσσουν οι εφημερίδες* (β) ***κινηματογράφος (ή σινεμά) τού δημιουργού*** η δημιουργία κινηματογραφικών έργων σύμφωνα με το ύφος και την οπτική που επιθυμεί ο σκηνοθέτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον εμπορικό κινηματογράφο, όπου τον πρώτο λόγο έχει ο παραγωγός ή ο χρηματοδότης) **3. *Δημιουργός*** (ο) ο Θεός ως δημιουργός τού κόσμου: *ο πάνσοφος* ~ ΣΥΝ Πλάστης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δημιο-Fοργός* < *δημιο-* (< *δῆμος*) + *-Fοργός* < *ἔργον* (< **Fέργον*) Αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που δουλεύει για τον δήμο, σε εργασίες κοινής ωφέλειας, ο τεχνίτης, ο χειρώναξ, ο εργαζόμενος (από ζαχαροπλάστης και μάγειρος έως πρακτικός γιατρός). Η έννοια τού «δημόσιου ενδιαφέροντος» διατηρήθηκε επίσης στη χρήση τής λ. «δημιουργός» ως τίτλου για τους άρχοντες πολλών αρχαίων πόλεων-κρατών. Η λ. δήλωσε επίσης αυτόν που για πρώτη φορά συλλαμβάνει και κατασκευάζει ή προτείνει κάτι, τον δημιουργό με τη σημερινή έννοια. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στο να εγκαταλειφθεί βαθμηδόν (ήδη στην Αρχαία) η αρχική σημ., η οποία δηλώθηκε υποτιμητικά με τη λ. *βάναυσος* (βλ.λ.)].

δημιουργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δημιουργείς.. | δημιούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** παράγω κάτι, φτειάχνω (κατασκευάζω, υλοποιώ ιδέα / έμπνευση κ.λπ.): *η τεχνική πρόοδος δημιούργησε πολλά νέα επαγγέλματα || ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο || τα παιδιά μου μεγάλωσαν και δημιούργησαν δική τους οικογένεια ||* ~ (θεατρική, κινηματογραφική, μουσική κ.λπ.) *παράδοση / φήμη* ΑΝΤ χαλάω, καταστρέφω **2.** (καταχρ.) γίνομαι αίτιος να προκύψει κάτι, προκαλώ: *οι δηλώσεις τού υπουργού δημιούργησαν σύγχυση* || ~ *πανικό* / (ευχάριστη, δυσάρεστη κ.λπ.) *ατμόσφαιρα / ανωμαλίες / σάλο / αμφιβολίες / εμπόδια / δυσαρέσκεια / ψευδαίσθηση / εντύπωση / υποψίες / ρήγμα / αναστάτωση / σκάνδαλο / δίλημμα / επεισόδιο / ενδιαφέρον / οξύτητα / υπόνοιες / θόρυβο / προϋποθέσεις / ευκαιρία / ψυχρότητα* || ~ *κλίμα ευφορίας / φανατισμού* ΣΥΝ προξενώ, γεννώ ♦ **3.** (αμετβ.) (ειδικότ. για καλλιτέχνες) βρίσκομαι στο στάδιο υλοποιήσεως μιας έμπνευσης, μιας ιδέας, παράγω καλλιτεχνικό έργο· *μην απασχολείτε τον μετρ, τώρα δημιουργεί!* **4.** (η μτχ. **δημιουργημένος,** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει κατασκευαστεί ή διαμορφωθεί (από κάποιον) (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει αποκατασταθεί οικονομικά και κοινωνικά: *είναι άνθρωπος ~ με λεφτά και υπόληψη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*

> **δημιουργώ (προβλήματα, καταστροφές, εχθρούς κ.τ.ό)!** Η λ. **δημιουργώ** χρησιμοποιείται τελευταία καταχρηστικά με συμπληρώματα που δηλώνουν αρνητικές καταστάσεις (*προβλήματα, δυσκολίες* κ.τ.ό.) Από έλλειψη προσοχής στις σημασιολογικές αποχρώσεις των ρημάτων παρατηρείται η τάση να χρησιμοποιείται το *δημιουργώ* σχεδόν αντί τού **κάνω** (*δημιουργώ θόρυβο, φασαρία* κ.ά.), αντί τού **προκαλώ** (*δημιουργώ δυσάρεστες εντυπώσεις, μεγάλες καταστροφές, αντιδράσεις* κ.τ.ό.), αντί τού **γεννώ** (*δημιουργώ προβλήματα, δυσκολίες* κ.ά.) κ.λπ. Το *δημιουργώ* είναι κατεξοχήν εύσημο (meliorative) ρήμα, έχει δηλ. καλή σημασία, δηλώνοντας κάτι νέο και καλό: *Δημιούργησαν αθάνατα έργα τέχνης / πολιτισμό / πρότυπα* κ.λπ. Όχι όμως «*δημιούργησε εχθρούς*»!

δημο- κ. **δημό-** κ. **δημ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** το σύνολο τού λαού *δημο-φιλής, δημο-ψήφισμα, δημο-σκόπηση, δημο-κράτης* **2.** τον δήμο (ως τοπική αρχή): *δημο-γέροντας, δημ-αιρεσία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *δῆμος*]

δημογέροντας (ο) {δημογερόντων} (κατά την Τουρκοκρατία) αιρετός άρχοντας τής ελληνικής κοινότητας με διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα ΣΥΝ προεστός, πρόκριτος, προύχοντας, κοτζάμπασης

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δημογέρων* < *δῆμος* + *γέρων*. Με τη δημιουργία νέων θεσμών και αξιωμάτων κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο αναβίωσαν διάφοροι αρχαίοι όροι, όπως *δημογέρων / δημογέροντες*, που δήλωνε τους σεβάσμιους ευγενείς γέροντες, οι οποίοι ασκούσαν συμβουλευτικό ή διοικητικό έργο (πβ. κ. *γερουσία*)]

δημογεροντία (η) [1829] {χωρ. πληθ.} (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού δημογέροντα (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των δημογερόντων, η ομάδα που αποτελείται από δημογέροντες **3.** (κατ' επέκτ.) η έδρα των δημογερόντων, ο τόπος όπου συγκεντρώνονταν για να συνεδριάσουν. — **δημογεροντικός,** -ή, -ό [1833].

[ΕΤΥΜ. Η λ. πλάστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή με βάση το αρχ. *δημογέρων (δημογέροντες)*]

δημογραφία (η) [1855] επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική μελέτη τού πληθυσμού, δηλ. τη διάρθρωση (λ.χ. κατά ηλικία, κατά φύλο κ.λπ.) και τη δυναμική του (γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι, μεταναστευτικά ρεύματα κ.λπ.). — **δημογράφος** (ο/η)

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. démographie].

δημογραφικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη δημογραφία (βλ.λ.): ~ *μελέτες / έρευνες / στοιχεία / ανάπτυξη* ΣΥΝ πληθυσμιακός· ΦΡ ***δημογραφικό πρόβλημα*** οι δυσχέρειες και οι δυσκολίες που προκύπτουν (στην οικονομία, τα εθνικά θέματα, τη μετανάστευση κ.λπ.) από τη δυσανάλογη αύξηση ή κυρ. τη μείωση τού πληθυσμού. — **δημογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

δημοδιδάσκαλος (ο) [1833] {δημοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους}, **δημοδιδασκάλισσα** (η) [1833] {δημοδιδασκαλισσών} (παλαιότ.) δάσκαλος τού δημοτικού σχολείου, δηλαδή τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, πρόσωπο που διδάσκει στα παιδιά τα πρώτα γράμματα. — **δημοδιδασκαλικός,** -ή, -ό [1877].

δημοκόπος (ο/η) πρόσωπο που προσπαθεί με κάθε τρόπο να κερδίσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη τού λαού, για να αποκομίσει πολιτικό και προσωπικό όφελος: *ο λαός βρέθηκε στο έλεος των* ~ ΣΥΝ δημαγωγός, λαοπλάνος. — **δημοκοπία** (η) [μτγν.], **δημοκοπικός,** -ή, -ό [αρχ.], **δημοκοπώ** ρ. [μτγν.] {-είς ..}.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δῆμος* + *-κόπος* < *κόπτω*].

δημοκράτης (ο) {δημοκρατών}, **δημοκράτισσα** (η) {δημοκρατισσών} **1.** οπαδός τού δημοκρατικού πολιτεύματος, αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα πολιτικής διακυβέρνησης ΣΥΝ δημοκρατικός **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις αρχές τής δημοκρατίας (που υπερασπίζεται την ελευθερία τού λόγου, τη λήψη συλλογικών αποφάσεων, την αρχή τής πλειοψηφίας κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αξιωματούχος των Πρασίνων ή των Βένετων». < *δημο-* + *-κράτης* < *κρατῶ*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. démocrate].

> **δημοκράτης ή δημοκρατικός; αριστοκράτης ή αριστακρατικός;** Οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* αποτελούν παραδείγματα για το πώς η χρήση μπορεί και επιβάλλει τύπους που δεν είναι γραμματικώς ορθοί. Το **δημοκράτης** πρωτοεμφανίζεται μόλις στο Βυζάντιο (αναφέρεται από τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο –*Έκθεσις βασιλείου τάξεως*, σ. 12, 13 κ.α.– ως αξίωμα των Πράσινων και των Βένετων, αντιδιαστελλόμενο προς το αξίωμα τού δημάρχου), ενώ η **δημοκρατία** είναι θεμελιώδης λέξη-θεσμός τής κλασικής αρχαιότητας. Τόσο το *δημοκράτης* όσο και το **αριστοκράτης** (απαντά άπαξ στην Αρχαία σε σχολιαστή τού Αριστοτέλη, 1ος αι. μ.Χ.) θα σήμαιναν αντιστοίχως λόγω τού σχηματισμού τους, «ο κρατών τού δήμου» και «ο κρατών των αρίστων», δηλ. το αντίθετο αυτού που πραγματικά σημαίνουν! Οι ορθές λ. αντιστοίχως θα ήταν: **δημοκρατικός** και **αριστοκρατικός** (χρησιμοποιούνται και οι δύο στην Αρχαία). Ωστόσο, στη χρήση επικράτησαν οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* (πιθ. για να επιτευχθεί διάκριση ανάμεσα στο επίθ. *δημοκρατικός / αριστοκρατικός* και το ουσιαστικό *δημοκράτης / αριστοκράτης*), οι οποίες μάλιστα αποτέλεσαν το πρότυπο για τον σχηματισμό και άλλων τέτοιων συνθέτων, οδηγώντας σε υποσύστημα *λαοκράτης, θεοκράτης, κεφαλαιοκράτης, γραφειοκράτης, αποικιοκράτης, φαυλοκράτης, τρομοκράτης, τεχνοκράτης, στρατοκράτης, πλουτοκράτης* κ.ά. Όλα τα σύνθετα αυτού τού τύπου έχουν σχηματιστεί (αντί επιθ. σε *-ικός*) από τα αντίστοιχα αφηρημένα ουσιαστικά: *γραφειοκρατία – γραφειοκράτης* (αντί *γραφειοκρατικός*), *τρομοκρατία – τρομοκράτης* (αντί *τρομοκρατικός*) κ.τ.ό. Ειδικότερα, οι λέξεις **αριστοκράτης** και **δημοκράτης**, με τη σημερινή τους σημασία, είναι αντιδάνεια από τη γαλλική γλώσσα, στην οποία το 1550 πλάστηκαν οι λ. aristocrate και démocrate, αρχικά με αναφορά στην αρχαιότητα, ενώ στους χρόνους τής Γαλλικής Επανάστασης απέκτησαν το πολιτικοκοινωνικό περιεχόμενο που έχουν και σήμερα.

δημοκρατία (η) {δημοκρατιών} ΠΟΛΙΤ **1.** (α) πολίτευμα με διαφορετικές μορφές κατά κοινωνίες και ιστορικές περιόδους, σύμφωνα με το οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελός του, βασικές δε αρχές του αποτελούν η ισονομία, η ισοπολιτεία, η κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αρχή τής πλειονοψηφίας κ.λπ.. *αρχές / όρια / υπονόμευση / ανατροπή / σεβασμός / στήριξη / εδραίωση τής* ~ || *ζηλωτής / υπέρμαχος / αγωνιστής τής* ~ ΑΝΤ τυραννία, απολυταρχία, ολιγαρχία, μοναρχία, δεσποτισμός, δικτατορία, φασισμός (β) ***άμεση δημοκρατία*** το πολιτικό σύστημα κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες, χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων (όπως λ.χ. στην αρχαία Αθήνα), κατ' αντιδιαστολή προς την έμμεση, την κοινοβουλευτική δημοκρατία (γ) ***έμμεση / αντιπροσωπευτική δημοκρατία*** η συνηθέστερη μορφή σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, κατά την οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από τον λαό έμμεσα, μέσω αιρετών αντιπροσώπων κατά το Σύνταγμα (δ) ***μικτή δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα αντιπροσωπευτικού τύπου, στο οποίο όμως υπάρχουν θεσμοί που επιτρέπουν στον λαό να ασκεί απευθείας πολιτική εξουσία σε ορισμένες περιστάσεις (ε) ***βασιλευομένη δημοκρατία*** το δημοκρατικό πολίτευμα στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς, κατ' αντιδιαστολή προς την προεδρευομένη δημοκρατία (στ) ***αβασίλευτη δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα, κατά το οποίο ο ανώτατος άρχοντας (πρόεδρος τής Δημοκρατίας) εκλέγεται από τον λαό είτε άμε-

σα είτε έμμεσα (δηλαδή από τους αντιπροσώπους του) (ζ) ***προεδρική δημοκρστία*** κοινοβουλευτικό δημοκρατικό πολίτευμα. στο οποίο ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται απευθείας από τον λαό και είναι το κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας: ~ *είναι το πολίτευμα των Η Π Α. και τής Γαλλίας* (η) ***προεδρευομένη δημοκρατία*** η μορφή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, στο οποίο κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση που εξαρτάται από την εμπιστοσύνη τής Βουλής, ενώ ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή και δεν ασκεί ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες: *το πολίτευμα τής Ελλάδας είναι* ~ (θ) ***λαϊκή δημοκρατία*** το καθεστώς των χωρών. στις οποίες, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. κυβερνούσε το κομουνιστικό κόμμα (ι) ***δημοκρατία τής μπανάνας*** η μπανανία (βλ λ.) **2.** (συνεκδ) (α) έθνος ή κράτος που κυβερνάται με δημοκρατικό πολίτευμα: *η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη* ~ || *η Γαλλική / η Ελληνική / η Ισπανική* ~ (β) ***ομοσπονδιακή δημοκρατία*** κρατικός οργανισμός που αποτελείται από περισσότερες τής μίας δημοκρατικές πολιτείες, τις οποίες διοικεί κεντρική (ομοσπονδιακή) κυβέρνηση. όπως λ χ. στη Γερμανία **3.** (σε φρ. όπως *Α', Β'* κ.λπ *Δημοκρατία*) η περίοδος δημοκρατικής διακυβέρνησης που αρχίζει από την ψήφιση ή αναθεώρηση ενός Συντάγματος: *ο Ντε Γκωλ υπήρξε πρόεδρος τής Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δῆμος* + *-κρατία* < *κράτος*. Ορισμένοι πολιτικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *λαϊκή / ομοσπονδιακή δημοκρατία* (πβ. γαλλ. république populaire / fédérale)]

Δημοκρατία τού Κονγκό (η) το Ζαΐρ (βλ.λ.).

δημοκρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο εκδημοκρατισμός (βλ.λ) — **δημοκρατικοποιώ** ρ {-είς .}.

δημοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δημοκρατία και τον δημοκράτη, αυτός που αρμόζει στις αρχές τής δημοκρατίας: ~ *ιδεώδη / ιδέες / αντιλήψεις / πεποιθήσεις / διοίκηση / νομιμότητα / λειτουργία / πολίτευμα / θεσμοί / σύστημα / χώρα / κίνημα / ψηφοδέλτιο / πορεία / φρονήματα / παιδεία / νομοθεσία / σύνταγμα / ελευθερίες / χαρακτήρας / Τύπος / αίσθημα / λύση / συνείδηση / δικαιώματα / ήθος / κυβέρνηση / καθεστώς / μανδύας / πολιτική / συνέδριο / κόμμα* || *το ~ έλλειμμα μιας χώρας* ΣΥΝ λαοκρατικός ΑΝΤ. αυταρχικός, απολυταρχικός, μοναρχικός, δυναστικός. δεσποτικός, δικτατορικός. φασιστικός **2.** (ειδικότ για πρόσ) ο υπέρμαχος και οπαδός τής δημοκρατίας. αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης. ~ *άνθρωπος / πολίτης / λαός / κόσμος / νεολαία* ΑΝΤ μοναρχικός, φασίστας **3.** (καταχρ. στο λεξιλόγιο τού αντιδεξιού πολιτικού χώρου) αυτός που δεν ανήκει σε δεξιό (συντηρητικό) πολιτικό κόμμα ΣΥΝ προοδευτικός· ΦΡ ***δημοκρατική παράταξη*** το σύνολο των μη δεξιών πολιτικών δυνάμεων, οι κεντρώες και οι αριστερές πολιτικές δυνάμεις **4.** (ειδικότ.) αυτός που εφαρμόζει και υπερασπίζεται τις βασικές δημοκρατικές αρχές (όπως την ελευθερία τού λόγου, την αρχή τής πλειονοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων, την ισότητα κ.λπ.) *υπήρξε πάντοτε ~ πολιτικός, σεβόμενος έμπρακτα τις διαφορετικές απόψεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ. φιλελεύθερος, προοδευτικός **5.** ***Δημοκρατικοί*** (οι) ***/ Δημοκρατικό Κόμμα*** ένα από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα στις Η Π Α. **6.** μέλος ή οπαδός των Δημοκρατικών στις Η Π Α.: ~ *γερουσιαστής / υποψήφιος.* — **δημοκρατικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **δημοκρατικότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης*

δημοκρατισμός (ο) [1836] **1.** η έννοια και η ιδεολογία τής δημοκρατίας, καθώς και η πίστη στα ιδεώδη της ΣΥΝ. δημοκρατικότητα **2.** (κακόσ.) η καπηλεία τής δημοκρατικής ιδεολογίας για την εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ républicanisme].

Δημόκριτος (ο) {-ου κ -ίτου} **1.** ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τα Άβδηρα τής Θράκης (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος έμεινε γνωστός ως θεμελιωτής τής ατομικής θεωρίας **2.** ονομασία τού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών τής Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας **3.** ανδρικό όνομα. — **δημοκρίτειος**, -α. -ο [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «ο κριτής τού δήμου». < *δῆμος* + *-κριτος* < *κρίνω*].

δημοπρασία (η) [1840] {δημοπρασιών} **1.** η δημόσια εκποίηση κινητών ή/και ακινήτων αντικειμένων ή περιουσιακών στοιχείων, τα οποία κατακυρώνονται τελικώς σε όποιον προσφέρει το υψηλότερο χρηματικό αντίτιμο: *διενεργείται / προκηρύσσεται / κατακυρώνεται / διεξάγεται / λαμβάνει χώρα* ~ || *εκθέτω / πωλώ / βγάζω σε* ~ ΣΥΝ πλειστηριασμός **2.** (α) ***μειοδοτική δημοπρασία*** διαδικασία που διεξάγεται δημόσια και κατά την οποία περιέρχεται περιουσιακό στοιχείο ή ανατίθεται δημόσιο έργο σε όποιον προσφέρει το χαμηλότερο χρηματικό κόστος ΣΥΝ μειοδοτικός διαγωνισμός (β) ***μυστική δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) βρίσκονται μέσα σε σφραγισμένους φακέλους (γ) ***φανερή δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) γίνονται προφορικά την ώρα τής διαδικασίας. — **δημοπρατικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δημοπράτης* < *δῆμος* + *-πράτης* < αρχ *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο*)].

δημοπρατήριο (το) [1833] {δημοπρατηρί-ου | -ων} **1.** ο ανοιχτός ή κλειστός χώρος που προορίζεται για τη διενέργεια δημοπρασιών **2.** (κατ' επέκτ.) ανοικτός χώρος ή κατάστημα, όπου πωλούνται μεταχειρισμένα είδη σε χαμηλή τιμή

δημοπράτης (ο) {δημοπρατών} αυτός που πουλά σε δημοπρασία.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δῆμος* + *-πράτης* < ρ *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ λ. *πρατήριο*)].

δημοπρατώ ρ μετβ. [1840] {δημοπρατείς... | δημοπράτ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκθέτω σε δημοπρασία. βγάζω σε πλειστηριασμό κινητό ή ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ΣΥΝ εκπλειστηριάζω. (καθημ) βγάζω στο σφυρί **2.** προκηρύσσω μειοδοτική δημοπρασία για την εκτέλεση δημόσιου έργου *οι μελέτες ανατίθενται, μόνον οι κατασκευές έργων δημοπρατούνται.* — **δημοπράτηση** (η)
[ΕΤΥΜ < μτγν *δημοπράτης* < *δῆμος* + *-πράτης* < αρχ. *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ *πρατήριο*)].

Δήμος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** ως χαϊδευτ. των ον *Δημήτρης, Δημοσθένης* κ ά
[ΕΤΥΜ Συγκεκομμ. τ τού ον. *Δημήτρης*. χρησιμοποιήθηκε όμως και ως συγκεκομμ τ άλλων ονομάτων, όπως *Δημοσθένης, Νικόδημος*]

δήμος (ο) **1.** διοικητική περιφέρεια που κατοικείται από πέντε χιλιάδες κατοίκους και άνω (ή που έχει χαρακτηριστεί ως λουτρόπολη. ιστορική περιοχή κ.λπ.) και η οποία διοικείται από αιρετό άρχοντα. τον δήμαρχο (βλ λ.) και από δημοτικό συμβούλιο μαζί με την κοινότητα (βλ λ) αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης ~ *Αθηναίων / Θεσσαλονίκης* || *εκπρόσωποι / συνέδριο δήμων και κοινοτήτων* || (συνεκδ) *υπηρεσίες / έσοδα / έξοδα τού* ~ **2.** (κατ' επέκτ) το σύνολο των κατοίκων διοικητικής περιφέρειας που ορίζεται ως δήμος· ΦΡ (παροιμ.) ***τα εν οίκω μη εν δήμω*** *(τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ)* τα οικογενειακά προβλήματα ή μυστικά δεν πρέπει να κοινολογούνται ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιδημία*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆμος* (ήδη μυκ da-mo) < Ι Ε. *dā- «μοιράζω. διανέμω». πβ. ιρλ. dām «πλήθος. ομάδα» κ ά Η ρίζα απαντά με διαφορετικές παρεκτάσεις στις λ *δαπάνη, δασμός, δαψιλής, δαίμων* κ ά Η λ (στον Όμηρο) αναφερόταν στους κατοίκους μιας περιοχής, ιδίως δε στους πλούσιους και ισχυρούς πολίτες που ασκούσαν επιρροή και (αργότερα) εξουσία].

Δημοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** ο επιφανέστερος και σημαντικότερος αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (384-322 π Χ.) και ένας από τους αξιολογότερους πολιτικούς τής εποχής του **2.** ανδρικό όνομα — **δημοσθένειος**, -α, -ο [μτγν] κ. **δημοσθενικός**, -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «το σθένος τού δήμου», < *δῆμος* + *-σθένης* < *σθένος*].

δημοσία επίρρ (αρχαιοπρ) σε δημόσια εμφάνιση, μπροστά σε όλο τον κόσμο, ενώπιον ακροατηρίου: *το σωματείο μας διακήρυξε ~ τους στόχους του* ΑΝΤ ιδιωτικώς, εμπιστευτικώς, κεκλεισμένων των θυρών· ΦΡ ***ιδία και δημοσία*** *(ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ)* τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο βίο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δημοσίᾳ*, δοτ. ενικού τού θηλ. τού επιθ. *δημόσιος*. που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς]

δημοσιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) μεγάλος. δημόσιος δρόμος που διασχίζει την ύπαιθρο (όχι πόλεις ή κατοικημένες περιοχές).

δημοσίευμα (το) [1894] {δημοσιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί το οποίο δημοσιεύεται (σε εφημερίδα ή περιοδικό). *σύμφωνα με πρόσφατο ~ αμερικανικής εφημερίδας. ο κίνδυνος πολέμου απομακρύνεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μελέτη*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ publication]

δημοσίευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία γίνεται κάτι ευρέως γνωστό διά τού Τύπου *επειδή ο χώρος δεν το επιτρέπει, είναι αδύνατη η ~ τόσο εκτενών επιστολών* || *δίνω προς / προβαίνω σε* ~ || *αναστέλλω / αποφεύγω / επισπεύδω τη* ~ || *η ~ γυμνών φωτογραφιών μεγάλης ηθοποιού προκάλεσε σκάνδαλο* || *απαγορεύεται η ~ και ανατύπωση μέρους ή όλου τού κειμένου χωρίς την άδεια τού συγγραφέα* ΣΥΝ γνωστοποίηση. ανακοίνωση, δημοσιοποίηση **2.** (ειδικότ.) η καταχώριση σε έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ) πληροφοριών. ειδήσεων. αγγελιών κ.λπ.. αλλά και μικρών μελετών. άρθρων ή λογοτεχνημάτων. *οι εκλαϊκευμένες ~ περί των εθνικών θεμάτων αποπροσανατολίζουν τον λαό* || *εκτός από τα βιβλία του έχει να παρουσιάσει και πολλές ~ σε επιστημονικά περιοδικά* || *η ~ τής μελέτης του θα γίνει στο επόμενο τεύχος* ΣΥΝ δημοσίευμα, μελέτη. συνεργασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση. μελέτη.*

δημοσιεύσιμος, -η. -ο [1890] αυτός που είναι δυνατόν ή που αξίζει να δημοσιευθεί: *η εργασία αυτή δεν είναι ακόμη ~· χρειάζεται περισσότερη τεκμηρίωση.*

δημοσιεύω ρ. μετβ {δημοσίευ-σα. -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ευρύτερα γνωστό διά τού Τύπου καταχωρίζω (κάτι) στον Τύπο (εφημερίδες. περιοδικά κ λπ): ~ *αγγελία / είδηση / άρθρο / μελέτη / δοκίμιο / επιφυλλίδα / φωτογραφία* **2.** (ειδικότ.) κυκλοφορώ σε βιβλίο το προϊόν διανοητικής εργασίας: *φέτος δημοσίευσε τον πρώτο τόμο των απομνημονευμάτων του* ΣΥΝ εκδίδω, βγάζω, τυπώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έκδοση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δημόσιος* Το αρχ. ρ. *δημοσιεύω* σήμαινε κυρίως· (α) «φέρω κάτι σε κοινή (δημόσια) γνώση ή χρήση» (π.χ. βιβλίο «δεδημοσιευμένα» λέγονταν τα ρητά που αποτελούσαν κοινό κτήμα) και (β) «προσφέρω τις υπηρεσίες μου. υπηρετώ στο Δημόσιο επ' αμοιβή»]

Δημόσιο (το) {-ου κ -ίου | χωρ. πληθ.} **1.** το νομικό πρόσωπο τού Κράτους το οποίο αποτελείται από τα ενταγμένα σε αυτό διοικητικά όργανα και τις εξαρτημένες και αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες και είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων περιουσιακής φύσεως *το ~ ζημιώθηκε πολλά δισεκατομμύρια από μη καταβολή τού Φ Π Α από διαφόρους επαγγελματίες* || *χρέη / οφειλές στο* ~ || *το ελληνικό* ~ ΣΥΝ πολιτεία, αρχές **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων κατ' αντιδιαστολή προς τις αντίστοιχες ιδιωτικές: *διαγωνισμός για προσλήψεις στο* ~ || *μάχη για μια καρέκλα* (θέση υπαλλήλου) *στο* ~

δημοσιογραφία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} **1.** η συγκέντρωση ειδήσεων πολιτικής. κοινωνικής, πνευματικής κ.λπ. φύσεως και η διάδοσή τους διά τού Τύπου και διά των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης με στόχο την πληροφόρηση τού πολίτη **2.** (ειδικότ.) το επάγγελμα τού δημοσιογράφου (βλ λ) και το έργο που αυτός επιτελεί: *άσκησε τη* ~

επί σαράντα συναπτά έτη || *μάχιμη* ~ **3.** (συνεκδ) το σύνολο των επαγγελματιών δημοσιογράφων: *η ζώσα* ~ **4.** (κατ' επέκτ) το σύνολο των οργάνων. με τα οποία διαδίδονται οι ειδήσεις, δηλ. οι εφημερίδες. τα περιοδικά, τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ.. *έντυπη / ηλεκτρονική* ~ **5.** (κατ' επέκτ) ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται από τον Τύπο ή από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης θέματα και γεγονότα: ~ *τής σκανδαλοθηρίας* || *σχολιαστική / ερευνητική* ~

δημοσιογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τη δημοσιογραφία ή τον δημοσιογράφο: ~ *επάγγελμα / όργανο / πληροφορίες / αποστολή / καθήκον / αργκό / έρευνα / ταυτότητα / αποκαλύψεις / κάλυψη γεγονότος* || *από έγκυρες ~ πηγές πληροφορήθηκα ότι ..* ΦΡ (α) ***δημοσιογραφικοί κύκλοι*** οι δημοσιογράφοι που αποτελούν την πηγή τής πληροφόρησης κάποιου (συνήθ όταν κάποιος επικαλείται ανωνύμως τις πηγές πληροφοριών του): *σύμφωνα με δημοσιογραφικούς κύκλους, ο υπουργός έχει ήδη υποβάλει την παραίτησή του* (β) ***δημοσιογραφικό ύφος*** το απλό και λιτό ύφος. που βασίζεται στη συντομία και την αποφυγή σύνθετου ή μακροπερίοδου λόγου (γ) ***δημοσιογραφικός χάρτης*** το χαρτί στο οποίο εκτυπώνονται οι εφημερίδες (δ) ***δημοσιογραφικό απόρρητο*** το δικαίωμα τού δημοσιογράφου να μην κατονομάζει τους πληροφορητές του. να μην αποκαλύπτει τις πηγές του -- **δημοσιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

δημοσιογράφος (ο/η) [1826[πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία ΣΥΝ ανταποκριτής. ρεπόρτερ. συντάκτης, αρθρογράφος. ειδησεογράφος. επιφυλλιδογράφος — (υποκ) **δημοσιογραφίσκος** (ο) [1884], (μεγεθ.) **δημοσιογραφάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πολυγράφος. ρεπόρτερ*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. publiciste[

δημοσιογραφώ ρ αμετβ. [1839] {δημοσιογραφείς . | δημοσιογράφησα} ασχολούμαι με τη δημοσιογραφία

δημοσιολογία (η) [1862] {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ η επιστημονική μελέτη και ενασχόληση με το Δημόσιο Δίκαιο και γενικότ. με τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα **2.** λόγος για τα δημόσια πράγματα. — **δημοσιολόγος** (ο/η) [1836]. **δημοσιολογικός,** -ή, -ό [1891], **δημοσιολογώ** ρ [1844] {-είς .} (σημ. 2).

δημοσιονομία (η) [1873] ΟΙΚΟΝ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των δημοσίων οικονομικών και συγκεκριμένα με την εξεύρεση τρόπων και μεθόδων για την καλύτερη δυνατή διαχείριση των οικονομικών τού κράτους — **δημοσιονόμος** (ο/η) [1881]

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γερμ. Finanzwissenschaft].

δημοσιονομικός, -ή. -ό [1881] ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση των οικονομικών τού κράτους ~ *ελλείμματα / τομέας* **2.** ***δημοσιονομική πολιτική*** η χρησιμοποίηση τής φορολογίας και των δαπανών τού κράτους για την επίτευξη οικονομικών στόχων (αύξησης τής ζήτησης, ανάπτυξης. πλήρους απασχόλησης κ.ά) *η κυβέρνηση ακολουθεί σφιχτή* ~ (αύξηση τής φορολογίας. μείωση των δημοσίων δαπανών) **3.** ΝΟΜ ***Δημοσιονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο απόκτησης και διαχείρισης των οικονομικών μέσων που χρειάζεται το κράτος. — **δημοσιονομικ-ά / -ώς** [1881] επίρρ

δημοσιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η γνωστοποίηση στο κοινό (πληροφορίας, αγγελίας, γεγονότος κ.λπ): *η ~ τού πλήρους κειμένου τού νομοσχεδίου* || *η ~ τής ιδιωτικής ζωής σε τηλεοπτικές εκπομπές* ΣΥΝ δημοσίευση, κοινολόγηση • **2.** (α) η απόκτηση εκ μέρους τού κράτους ακίνητων περιουσιακών στοιχείων (β) η ολική ή μερική μετατροπή ιδιωτικής επιχείρησης σε δημόσια ΣΥΝ εθνικοποίηση, κρατικοποίηση — **δημοσιοποιώ** ρ [1893] {-είς .} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έκδοση*

δημόσιος, -α, -ο {-ου κ. -ίου (θηλ. -ας κ. -ίας) | -ων κ -ίων, -ους κ -ίους} **1.** αυτός που σχετίζεται με το κοινό, με τον λαό, που υπάρχει για το σύνολο τού λαού ~ *χώρος / βιβλιοθήκη / λουτρά / υγεία / ασφάλεια / δρόμος / νοσοκομείο / σχολείο / εκπαίδευση* || *η πολιτική μας λαμβάνει υπ' όψιν το ~ συμφέρον* ΣΥΝ κοινός, κοινόχρηστος ΑΝΤ ιδιωτικός, ατομικός ΦΡ (α) ***δημόσιος άνδρας*** πολιτικός ή αξιωματούχος με υψηλή θέση στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος ασχολείται με τα κοινά (β) ***δημόσιο πρόσωπο*** πρόσωπο ευρέως γνωστό (λόγω τής θέσης, τού κύρους ή τής προβολής του σε κάποιον τομέα δραστηριότητας) (γ) ***δημόσιο έργο*** (συνήθ στον πληθ) κάθε έργο υποδομής μιας χώρας που καλύπτει βασικές ανάγκες τού κοινωνικού συνόλου, συμβάλλει στην αύξηση τού εθνικού προϊόντος, στην ασφάλεια τής χώρας και γενικά αποσκοπεί στη βελτίωση τής ποιότητας ζωής, η εκτέλεσή του δε εποπτεύεται από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (δ) ***δημόσια τάξη*** η ομαλή κοινωνική συμβίωση. τής οποίας η προστασία έχει ανατεθεί στις αρμόδιες αρχές (Αστυνομία) σύμφωνα με τους νόμους τού κράτους *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (ε) ***δημόσιες σχέσεις*** (i) το σύνολο των πράξεων και των ενεργειών στις οποίες προβαίνει πρόσωπο, σύλλογος. σωματείο, επιχείρηση, κρατική υπηρεσία κ λπ., προκειμένου να διαμορφωθεί ευνοϊκή υπέρ αυτού άποψη στην εγχώρια ή διεθνή κοινή γνώμη ή στους πελάτες με τους οποίους συναλλάσσεται. ενημερώνοντας με δελτία Τύπου ή παρέχοντας κάθε δυνατή πληροφορία στο κοινό κ.λπ. (ii) η ειδική υπηρεσία (επιχείρησης, υπηρεσίας κ λπ) που έχει ως έργο της την υλοποίηση των παραπάνω στόχων· *τηλεφώνησα στις ~ τού Υπουργείου* (iii) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τρόπων για την επίτευξη των παραπάνω στόχων (iv) (μτφ.) οι κοινωνικές δραστηριότητες που αναπτύσσει κανείς για την κοινωνική και επαγγελματική του προβολή και εξέλιξη *γυρίζει από δεξίωση σε δεξίωση και κάνει* ~ (στ) ***δημόσια υγιεινή*** η επιστήμη και η πρακτική τής προλήψεως ασθενειών και τής βελτίωσης τής ζωής. όπως ασκείται από την οργανωμένη πολιτική κοινότητα (ζ) ***δημόσιος κίνδυνος*** (i) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε θεωρείται επικίνδυνο για το κοινωνικό σύνολο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) κάθε πρόσωπο αδέξιο ή επιπόλαιο, τού οποίου οι ενέργειες προκαλούν προβλήματα: *όταν πιάνει το τιμόνι. γίνεται* ~ (η) ***δημόσια αιδώς*** βλ. λ. *αιδώς* (θ) ***δημόσια ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη* (ι) ***δημοσίας χρήσεως*** (συντομ. Δ Χ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που διατίθεται για χρήση από το κοινωνικό σύνολο ή για την εξυπηρέτησή του *αυτοκίνητο / τουαλέτες* ~ ΑΝΤ ιδιωτικής χρήσεως (Ι.Χ) **2.** αυτός που διεξάγεται ενώπιον τού λαού, που γίνεται ανοιχτά και το κοινό έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει (ή και να λάβει μέρος): ~ *συζήτηση / ομιλία / διάλογος / τελετή / εκδήλωση / διαγωνισμός / κριτική / εμφάνιση / δραστηριότητα / δήλωση / ανακοίνωση / εικόνα κάποιου* ΣΥΝ ανοιχτός ΦΡ (α) ***δημόσιος βίος*** η πολιτική ζωή, οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο τρόπος ασκήσεως των κρατικών λειτουργημάτων (β) ***δημόσιο θέαμα*** (i) κάθε θέαμα που απευθύνεται στο κοινό και για τού οποίου την οργάνωση και παρουσίαση μεσολαβεί κάποιος επιχειρηματίας (ii) καθετί που εκτίθεται δημόσια, που το βλέπουν ή μπορούν να το δουν όλοι: *καβγαδίσαμε στη μέση τού δρόμου και γίναμε* ~ **3.** (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που αποτελεί περιουσία του και ελέγχεται από αυτό: ~ *περιουσία / έγγραφο / ταμείο / χρήμα / πλούτος / θέση / κτήριο / αρχή / χρέος / λειτουργός* ΣΥΝ κρατικός. πολιτειακός, δημοτικός, κοινοτικός ΑΝΤ ιδιωτικός (β) ***δημόσιος υπάλληλος*** ο υπάλληλος που υπηρετεί σε τομέα τής δημόσιας διοίκησης και μισθοδοτείται από το κράτος (γ) ***δημόσια διοίκηση*** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και των διοικητικών υπαλλήλων τους, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές διοικούνται και λειτουργούν (δ) (ειδικότ.) ***δημόσια επιχείρηση / δημόσιος οργανισμός*** βλ. λ *επιχείρηση* (ε) ***δημόσια έσοδα / οικονομικά*** οι αναγκαίοι χρηματικοί πόροι που εισπράττει ή οφείλει να εισπράττει το κράτος, για να αντεπεξέλθει στα έξοδά του (προέρχονται από τη φορολογία, αλλά και από χορήγηση προνομίων. έκδοση επαγγελματικών αδειών κ.λπ) (στ) ***δημόσια οικονομία*** η διαχείριση των οικονομικών τού κράτους (ζ) ***δημόσιες δαπάνες*** η διάθεση των χρημάτων που εισπράττει το κράτος (των δημοσίων εσόδων) για την κάλυψη των αναγκών του και την υλοποίηση των στόχων του (η) ***δημόσιες επενδύσεις*** επενδύσεις κρατικών χρημάτων που αποσκοπούν στη διατήρηση τής οικονομικής σταθερότητας και την εξυπηρέτηση τής ανάπτυξης (θ) ***δημόσιο χρέος*** το χρέος τού κράτους από τη σύναψη δανείων (ι) ***δημόσια υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία ή αυτή που υπάγεται σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ια) ΝΟΜ ***δημόσιος κατήγορος*** το πρόσωπο (βαθμοφόρος τής Αστυνομίας, τού Λιμενικού, δασάρχης, επόπτης γεωργικών συνεταιρισμών κ ά.) στο οποίο ανατίθεται από τον νόμο η άσκηση τής ποινικής δίωξης στα πταισματοδικεία και το οποίο έχει καθήκοντα ανάλογα με τού εισαγγελέα στα ποινικά δικαστήρια (ιβ) ***δημοσία δαπάνη*** *(δημοσίᾳ δαπάνῃ)* με έξοδα τού κράτους ή τού δήμου για λόγους τιμητικούς: *η κηδεία τού αποθανόντος πρώην πρωθυπουργού θα γίνει* ~ (ιγ) ΝΟΜ ***Δημόσιο Δίκαιο*** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία των κρατικών οργάνων και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π Δ.Δ.) *Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου* (ιδ) ***δημόσιος τομέας*** το Δημόσιο (βλ. παρακάτω): *ο ευρύτερος* ~ **4. *Δημόσιο*** (το) βλ λ. — **δημόσια / δημοσίως** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ. < **δημότ-ιος* < *δημότης*. Η σημ. 4 είναι ήδη αρχ., ενώ πολλοί όροι και φρ είναι μεταφρ. δάνεια. λ χ *δημόσιο ταμείο / συμφέρον / Δίκαιο* (< γαλλ. trésor / intérêt / droit public), *δημόσιος τομέας* (< γαλλ la fonction publique), *δημόσιος κίνδυνος* (< γαλλ. danger public), *δημόσιες σχέσεις* (< αγγλ public relations). *δημόσιος κατήγορος* (< αγγλ public prosecutor), *δημόσια έργα / έσοδα / χρέη* (< αγγλ. public works / revenues / debts), *δημόσιος υπάλληλος / βίος* (< αγγλ. public servant / life) κ.ά.].

δημοσιοσυντήρητος, -η, -ο [1833] **1.** (για κοινωφελή ιδρύματα) αυτός που συντηρείται από το Δημόσιο: ~ *νοσοκομείο / σχολείο* **2.** (συχνά σκωπτ. για πρόσωπα) ο δημόσιος υπάλληλος: *υπάρχουν εκατοντάδες ~ που υποαπασχολούνται στο Δημόσιο.*

δημοσιοσχετίστας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο ικανό στις δημόσιες σχέσεις. τις οποίες χρησιμοποιεί για τα συμφέροντά του. Επίσης **δημοσιοσχεσίτης** (ο). **δημοσιοσχεσίτισσα** (η).

[ΕΤΥΜ. Σύνθετο εκ συναρπαγής από τη φρ. *δημόσιες σχέσεις* + παραγ. επίθημα *-ίστας* (πβ *πιανίστας*), αντί τού *δημοσιοσχεσίστας* από επίδρ. τού ρ *σχετίζομαι*]

δημοσιότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία πράξη. ενέργεια, δήλωση κ.λπ. γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό, περιέρχεται στην κοινή αντίληψη: *ευρεία / μεγάλη / περιορισμένη / έντονη / καθημερινή* ~ ΦΡ (α) ***δίνω / φέρνω στη δημοσιότητα*** δημοσιοποιώ, καθιστώ ευρύτερα γνωστό: *το πλήρες κείμενο τής συνθήκης θα δοθεί στη ~ αύριο* (β) ***έρχομαι στη / παίρνω / λαμβάνω δημοσιότητα*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός, διαδίδομαι: *το θέμα πήρε δημοσιότητα και σύντομα προκλήθηκε σκάνδαλο* (γ) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός διά τού Τύπου ή των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης *πολλά αποτρόπαια εγκλήματα είδαν πρόσφατα το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ δημοσιεύομαι (δ) ***υπό το φως τής δημοσιότητας*** υπό το πρίσμα όσων αποκαλύφθηκαν από τη δημοσιοποίηση στοιχείων, δεδομένων κ λπ. (ε) ΝΟΜ ***αρχή τής δημοσιότητας*** θεμελιώδης αρχή τής διαδικασίας τής δίκης με συνταγματική κατοχύρωση στο ελληνικό δίκαιο, η οποία συνίσταται στη δυνατότητα των τρίτων να παρακολουθούν ελεύθερα τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων στο ακροατήριο και μάλιστα είτε παριστάμενοι οι ίδιοι είτε μέσω τής ραδιοτηλεοπτικής ή γενικότ τής δημοσιογραφικής κάλυψης τής δίκης· η δημοσιότητα εγγυάται τον έλεγχο τού δικαιοδοτικού έργου από τη λαϊκή κυριαρχία και εμπε-

δώνει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. publicité Η φρ. *φως τής δημοσιότητας* αποδίδει το αγγλ. limelight, λ.χ. bring something in the limelight «φέρνω κάτι στο φως τής δημοσιότητας»].

δημοσιοϋπαλληλίκι (το) {χωρ γεν. κ. πληθ.} το επάγγελμα τού δημοσίου υπαλλήλου.

δημοσιοϋπαλληλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους δημοσίους υπαλλήλους: ~ *κλάδος / κόσμος / ιεραρχία / νομοσχέδιο / μονιμότητα / τάξη / μισθολόγιο / κώδικας / καθήκοντα / νοοτροπία* — **δημοσιοϋπαλληλικά** επίρρ

δημοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έρευνα που γίνεται στην κοινή γνώμη για οποιοδήποτε θέμα και η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων τής έρευνας· *πρόσφατη ~ έδειξε ότι το 80% των Ελλήνων συμφωνεί με τα μέτρα* ΣΥΝ σφυγμομέτρηση, γκάλοπ. — **δημοσκόπος** (ο/η), **δημοσκοπώ** ρ {-είς. }.
[ΕΤΥΜ < *δημο-* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», απόδ. τού διεθνούς όρου *γκάλοπ*, βλ λ.]

δημότης (ο) {δημοτών}, **δημότισσα** (η) {δημοτισσών} πολίτης κάποιου δήμου, αυτός που ανήκει σε δήμο και είναι εγγεγραμμένος στα μητρώα του ~ *τής Αθήνας / τής Θεσσαλονίκης / τής Πάτρας* || *ανακηρύσσομαι επίτιμος ~*. Επίσης (λόγ.) **δημότις** (η) {δημότιδος}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δήμος*]

δημοτική (η) [1818] ΓΛΩΣΣ η απλή, εξελιγμένη απευθείας από την Αρχαία, μορφή τής ελληνικής γλώσσας, την οποία χρησιμοποίησαν φυσικά και αβίαστα οι περισσότεροι ομιλητές στην προφορική τους επικοινωνία και η οποία παλαιότερα θεωρήθηκε υποτιμητικά από τους αρχαϊστές και τους καθαρολόγους σαν χυδαίο γλωσσικό ιδίωμα των αμορφώτων μετά από έντονη διαμάχη, που κράτησε δύο περίπου αιώνες και έμεινε γνωστή ως «γλωσσικό ζήτημα», καθιερώθηκε (το 1976) η δημοτική (ή «Νεοελληνική») ως επίσημη γλώσσα (στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, την επιστήμη, στα Μ Μ Ε. κ.λπ., πέρα από τη λογοτεχνία όπου είχε από νωρίς επικρατήσει): *αμιγής / στρωτή / σωστή / απλή / τρίτη* (= καλλιεργημένη, λόγια) / *ακραία / εξεζητημένη ~* || *καλλιέργεια / καθιέρωση / γραμματική / έρευνα / περιγραφή / γνώση / οπαδός / αντίπαλος / υπέρμαχος / εχθρός / υποστηρικτής / μελετητής / γνώστης / χειριστής τής ~* ΣΥΝ δημώδης, κοινή, καθομιλουμένη, (σκωπτ.) μαλλιαρή ΑΝΤ καθαρεύουσα, λόγια, αρχαΐζουσα ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα*, λ. *γλωσσικός*.

δημοτικίζω ρ αμετβ. [1897] (παλαιότ) **1.** χρησιμοποιώ στον προφορικό ή/και στον γραπτό λόγο δημοτική γλώσσα ή τύπους και εκφράσεις αυτής ΑΝΤ αρχαΐζω **2.** (ειδικότ) εκδηλώνω συμπάθεια ή κλίνω προς την κίνηση υποστήριξης τής δημοτικής, δηλ τον δημοτικισμό (βλ.λ.) • **3.** (κακόσ) εκχυδαΐζω την ελληνική γλώσσα, χρησιμοποιώντας τύπους τής δημοτικής ΣΥΝ μαλλιαρίζω.

δημοτικισμός (ο) {χωρ πληθ } ΓΛΩΣΣ γλωσσικό κίνημα που απέβλεπε στη χρησιμοποίηση τής δημοτικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα τού λόγου, ιδ στην επίσημη γραπτή γλώσσα και κατ' επέκτ. στην καθιέρωσή της ως επίσημης γλώσσας τού κράτους: *πρωτεργάτης / οπαδός τού ~* || *μαχητικός / εκπαιδευτικός / ορθόδοξος ~* ΑΝΤ καθαρευουσιανισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα*, λ *γλωσσικός*

δημοτικιστής (ο) [1893], **δημοτικίστρια** (η) ΓΛΩΣΣ ο οπαδός τού δημοτικισμού (βλ λ) — **δημοτικιστικός**, -ή, -ό.

δημοτικό (το) το σχολείο στο οποίο παρέχεται η εξάχρονη στοιχειώδης εκπαίδευση περιλαμβάνει έξι τάξεις και απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών· αλλιώς *πρωτοβάθμια εκπαίδευση πάει στην πρώτη τάξη τού ~* || *έβγαλε / τέλειωσε το ~* (αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο) || *είναι τού ~* (έχει γνώσεις δημοτικού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο*.

δημοτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση και η εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων ή επιχειρήσεων εκ μέρους τού δήμου, των δημοτικών αρχών. ~ *των αστικών συγκοινωνιών*.

δημοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δήμο ως διοικητική υποδιαίρεση, που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού δήμου: ~ *βιβλιοθήκη / θέατρο / οδός / φόρος / τέλη / σύμβουλος / άρχοντες / κύκλοι / νοσοκομείο / κατασκήνωση / υπάλληλος / ιατρείο / υπηρεσίες / εκλογές / έργα / δραστηριότητα / αστυνομία / επιχείρηση / αίθουσα / οργανισμός / λουτρά* ΣΥΝ κοινοτικός ΑΝΤ δημόσιος, ιδιωτικός· ΦΡ (α) ***δημοτικό συμβούλιο*** αιρετό συμβουλευτικό και διοικητικό όργανο τού δήμου· αποτελείται από έντεκα έως σαράντα ένα μέλη, ανάλογα με τον πληθυσμό τού δήμου (β) (περιληπτ.) ***δημοτική αρχή*** το σύνολο των αιρετών αρχόντων ενός δήμου ή κοινότητας (ο δήμαρχος/κοινοτάρχης και το δημοτικό/κοινοτικό συμβούλιο) (γ) ***δημοτικός και κοινοτικός κώδικας*** το σύνολο των διατάξεων που ρυθμίζουν όσα σχετίζονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση **2.** (ειδικότ) αυτός που σχετίζεται με ή προέρχεται από τον λαό: ~ *λόγος / μουσική / παράδοση / ποίηση / δημιουργία* ΣΥΝ λαϊκός, κοινός ΦΡ ***δημοτικό (τραγούδι)*** (i) είδος λαϊκού τραγουδιού, κυρ τής υπαίθρου (κατ' αντιδιαστολή προς το λαϊκό τραγούδι των πόλεων), που διαδιδόταν προφορικά και σε διάφορες παραλλαγές και το οποίο αναφέρεται σε όλα τα θέματα τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο, πόλεμο, ξενιτειά κ.λπ) και εκφράζει τις αντιλήψεις και τα αισθήματα τού λαού για όλες τις εκφάνσεις τού ιδιωτικού και δημόσιου βίου (ii) καθένα από τα τραγούδια τού παραπάνω είδους *μας τραγούδησε ένα ~ από τη Ρούμελη* **3.** (α) ***δημοτική εκπαίδευση*** η στοιχειώδης, πρωτοβάθμια εκπαίδευση (β) ***δημοτικό σχολείο*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (για παιδιά 6-12 ετών). - **δημοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δημότης*]

δημοτικότητα (η) [1836] {χωρ πληθ.} η απήχηση που έχει κάποιος στον λαό, το να έχει αποκτήσει την εύνοια και την αγάπη του: *διαπιστώνεται μείωση τής ~ τής κυβέρνησης, σύμφωνα με τις τελευταίες σφυγμομετρήσεις* ΑΝΤ αντιδημοτικότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. popularité].

δημοτολόγιο (το) [1891] {δημοτολογί-ου | -ων} το μητρώο δήμου ή κοινότητας, στο οποίο εγγράφονται όλοι οι δημότες και των δύο φύλων (κατ' αντιδιαστολή προς το μητρώο αρρένων, το οποίο περιλαμβάνει μόνο τους άρρενες δημότες): *αριθμός δημοτολογίου*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. matricule municipale]

δημοφιλής, -ής, -ές [μτγν] {δημοφιλ-ούς | -είς (ουδ -ή)· δημοφιλέστερος, -ατος} **1.** αυτός που τον αγαπά ο λαός, που έχει την εύνοια και τη συμπάθειά του: ~ *πρωταγωνίστρια / τραγουδιστής / ποδοσφαιριστής / συγγραφέας / συνθέτης / ηθοποιός / πολιτικός / καλλιτέχνης / περιοδικό / αθλητής / συγκρότημα / μέσο συγκοινωνίας / πρόσωπο / ομάδα / έκφραση* ΣΥΝ λαοφιλής, κοσμαγάπητος ΑΝΤ αντιλαϊκός, αντιδημοτικός **2.** (καταχρ) διάσημος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δημοψήφισμα (το) [1883] {δημοψηφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο θεσμός κατά τον οποίο εκφράζεται η θέληση και η απόφαση τού λαού για σοβαρότατο εθνικό, πολιτειακό κ λπ θέμα με γενική και καθολική ψηφοφορία («ναι» ή «όχι»), με το σκεπτικό ότι μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για κρισιμότατη απόφαση, χωρίς την άμεση έγκριση τού εκλογικού σώματος: *διενέργεια δημοψηφίσματος* || *λύση σοβαρού εθνικού θέματος με ~* || *έγινε προσφυγή στη λαϊκή βούληση υπό μορφήν δημοψηφίσματος* || *το ~ τού 1974 για τον χαρακτήρα τού πολιτεύματος τής Ελλάδος* (βασιλευόμενη ή αβασίλευτη δημοκρατία)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού διεθνούς λατ. όρου referendum «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (ενν. στον λαό)» < ρ. referre].

δημώδης, -ης, -ες [αρχ] {δημώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δημωδέστερος, -ατος} αυτός που αναφέρεται στον λαό ή προέρχεται από αυτόν· ~ *ποίηση / τραγούδια / άσματα / μουσική / γλώσσα / τύπος* (γλωσσικός) / *λογοτεχνία / γραμματεία / παράδοση* ΣΥΝ δημοτικός, λαϊκός ΑΝΤ λόγιος — **δημωδώς** επίρρ [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, αστείος*

δηνάριο (το) {δηναρί-ου | -ων} νομισματική μονάδα πολλών χωρών, λ χ τής Αλγερίας, τής Τυνησίας, τής Ιορδανίας, τού Ιράν, τής Νέας Γιουγκοσλαβίας κ.ά.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δηνάριον* < λατ. denarius «νόμισμα που περιείχε δέκα ασσάρια» < dēni «ανά δέκα»]

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. (το) Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο

-δήποτε παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αναφορικών αντωνυμιών και επιρρημάτων με αοριστολογική σημασία: *οποιοσ-δήποτε, οσοσ-δήποτε, οπου-δήποτε*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ. *οίοσ-δήποτε*), που προέρχεται από τη συνεκφορά *δή ποτε* (γράφεται και ως μία λ), αρχική σημ «κάποτε, μια φορά». Ήδη αρχ. η σημερινή χρήση (πβ. αρχ *ότι-δήποτε*)]

δηώνω ρ. μετβ {δήω-σα, -θηκα (λογιότ εδηώθην, -ης, -η..., μτχ δηωθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ. για εισβολέα, στράτευμα κ λπ.) καταστρέφω και λεηλατώ χώρα, περιοχή (στην οποία έχω εισβάλει), κατοικία κ.λπ. ΣΥΝ ρημάζω. Επίσης (αρχαιοπρ) **δηώ** {-οίς, -οί...}. — **δήωση** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ *δηῶ (-όω)* < *δήιος*, αβεβ. ετύμου. πιθ < *δᾱ́F-ιος*, οπότε η λ. συνδ. με το ρ. *δαίω* «καίω» (< **δάF-jω*, βλ κ. *δαυλός*)]

δι (το) {άκλ } φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σολ τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *πα*]

δι- κ. **δί-** κ **δισ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δύο (2): *δι-κέφαλος, δί-κωπος, δι-σύλλαβος, δι-ώροφος, δι-ετής, δι-φωνία, δί-κλιτος, δισ-διάστατος* **2.** είναι δύο φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *δι-πλάσιος, δισ-εκατομμύριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. αρχ *δί-δυμος*, μεσν *δισ-έγγονος* < μτγν. *δισ-έκγονος*), που προέρχεται από το αριθμητ *δίς*].

διά (*δι-ά*) κ. **δι'** (πριν από φωνήεν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** διέλευση από τόπο (διά μέσου) (+γεν): *ταξίδι ~ θαλάσσης* || ~ *ξηράς προέλαση των στρατευμάτων* **2.** χρονική διάρκεια (+γεν.) *στο δηλώνω άπαξ ~ παντός* (μια για πάντα) || ~ *βίου* (εφ' όρου ζωής, για όλη τη ζωή) *εκπαίδευση* || ~ *νυκτός* (στη διάρκεια τής νύχτας) *απόδραση* || *απόφαση που πάρθηκε ~ μιας* (αμέσως, ξαφνικά) **3.** όργανο / μέσο / τρόπο με τα οποία γίνεται κάτι (+γεν.) *τα υπόλοιπα θέματα θα διευθετηθούν ~ τής διπλωματικής οδού* || *η απόφαση ελήφθη δι' ανατάσεως τής χειρός* (υψώνοντας το χέρι) / ~ *βοής* (με φωνές) || *φαινόμενο ορατό ~ γυμνού οφθαλμού* (με γυμνό μάτι, χωρίς μικροσκόπιο ή τηλεσκόπιο) || ~ *τής βίας συγκατάθεση* || *έλαμψε ~ τής απουσίας του* || ~ *νόμου* (με νόμο) || *περάσαμε ~ πυρός και σιδήρου* (μέσα από μεγάλες ταλαιπωρίες) || *τα στρατεύματα πέρασαν την κατακτημένη περιοχή ~ πυρός και σιδήρου* (πολεμώντας και σφάζοντας) || ~ *ροπάλου* (με τη βία) *απαγόρευση ενός πράγματος* || *διορισμοί ~ τής τεθλασμένης* (με τρόπο αθέμιτο) || *επίτευξη στόχων ~ τής πλαγίας οδού* (με τρόπο ανορθόδοξο) || *εικόνα ~ χειρός Γενναδίου* (φτειαγμένη από το χέρι τού Γενναδίου) || ~ *βραχέων* (με λίγα λόγια) || ~ *μακρών* (διεξοδικά) || *δι' ευχών των αγίων ημών* (με τις ευχές των αγίων μας) **4.** για (+αιτ.): *έργο ακατάλληλο δι' ανηλίκους* || ~ *παν ενδεχόμενον, έχε μαζί σου και κάποια χαρτόσημα* || *φόνος δι' ασήμαντον αφορμήν* || ~ *τούτο* / ~ *ταύτα* (=γι' αυτό) • **5.** ΜΑΘ το σύμβολο τής διαίρεσης (+αριθμητ. ή γεν.): *έξι ~ δύο ίσον τρία.* (Βλ λ *πρόθεση*, ΠΙΝ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, μέσα*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δισ-ά* (κατ' αναλογίαν προς τα *μετά, παρά*) < Ι Ε. *di-, μόρφημα που εξέφραζε διαχωρισμό, πβ. λατ di-s- (π.χ. difficilis «δύσκολος» < dis + facilis), αρχ. γερμ. zi-, ze- (από όπου, με συμφυρμό

προς το er, προήλθε το γερμ. zer-, *π.χ.* zer-stören «καταστρέφω») κ.ά Το *διά* χρησιμοποιήθηκε εξαρχής με ευρύτητα σημασιών, οι οποίες περιελάμβαναν τον χρόνο, τον τόπο, το μέσον και την αιτία Οι χρήσεις αυτές αποτυπώνονται στα σύνθετα (βλ. λ. *δια-*) το νεοελληνικό *για* (βλ λ) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού αρχ. *διά*].

διά (το) {δι-ά· άκλ } (λεκτική απόδοση για) το **σ**ύμβολο τής διαίρεσης (:) ή (–), λ.χ 4:2 ή 4/2, τέσσερα διά δύο).

δια- κ. **διά-** κ. **δι-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** διανομή: *δια-μοιράζω, δια-νέμω* **2.** χωρισμό· *δι-αιρώ, δια-χωρίζω, δια-κρίνω* **3.** διασκορπισμό *δια-χέω, δια-σπαθίζω, δια-σπείρω* **4.** διαφορά, ασυμφωνία. *δια-φωνώ, δια-φέρω, διά-σταση* **5.** άμιλλα: *δι-αγωνίζομαι* **6.** εναντιότητα, διαμάχη: *δια-πληκτίζομαι, δια-μάχομαι* **7.** αμοιβαιότητα: *δια-λέγομαι, διά-λογος* **8.** επίταση (τής έννοιας τής λέξεως) *δια-φθείρω, δια-στρέφω, δια-στρεβλώνω* **9.** υπεροχή: *δια-πρέπω, δια-κρίνομαι, διά-σημος* **10.** κίνηση μέσα από τόπο *δι-έρχομαι, δια-βαίνω, δια-σχίζω, δί-οδος* **11.** χρονική διάρκεια: *δια-μονή* **12.** διακοπή: *διά-λειψη, δια-κόπτω* **13.** έμμεσα εξαγόμενη γνώση ή συμπέρασμα· *δια-γιγνώσκω, διά-γνωση* **14.** σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων (προσώπων, κρατών, τομέων κ.λπ): *δια-κρατικός, δι-επιστημονικός, δια-προσωπικός, δια-φυλικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεσολαβώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *διά*].

διάβα (το) {άκλ.} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** η διέλευση: *το ποτάμι φούσκωσε και παρέσυρε τα πάντα στο ~ του* ΣΥΝ διάβαση, πέρασμα **2.** η παρέλευση: *στο ~ τού χρόνου / των αιώνων* ΣΥΝ κύλισμα, πέρασμα.
[ΕΤΥΜ μεσν προστ. τού ρ. *διαβαίνω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως ουσιαστικό].

διαβάζω ρ. αμετβ κ μετβ {διάβασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** μπορώ να αναγνώσω, ξέρω ανάγνωση: *δεν πήγε σχολείο και δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει* **2.** μελετώ (για το σχολείο, το πανεπιστήμιο κ λπ) *αν δεν διαβάζεις, πώς θα περάσεις την τάξη;* || *έχω πονοκέφαλο και δεν μπορώ να διαβάσω* ♦ (μετβ.) **3.** κατανοώ γραπτό κείμενο με ανάγνωση. *~ βιβλίο / περιοδικό / εφημερίδα / φυλλάδιο / υποτίτλους / μυθιστόρημα / αγγελία / είδηση / γράμμα / ποίημα* || *~ δύσκολα / σιγά / δυνατά / φωναχτά / μηχανικά / σωστά / άσχημα / αδιάκοπα / εντατικά / προσεκτικά* **4.** αναγιγνώσκω με προσοχή, μελετώ (κάτι): *~ τα μαθήματα τού σχολείου* ΣΥΝ. προετοιμάζομαι, μαθαίνω **5.** (ειδικότ) βοηθώ κάποιον να μελετήσει και να εμπεδώσει τα μαθήματά του *στη φυσική με διαβάζει ο αδελφός μου* • **6.** (μτφ.) κατορθώνω να διαβλέψω γεγονότα, σκέψεις, συναισθήματα, αναγνωρίζοντας τα εξωτερικά τους στοιχεία ή συμπτώματα: *~ την αλήθεια στα μάτια σου* || *~ τη μοίρα κάποιου στο χέρι του* || *~ τη σκέψη / την αγωνία / τη λαχτάρα* || *~ τον πόνο στο βλέμμα / στην όψη / στην καρδιά / στο πρόσωπο* ΣΥΝ μαντεύω • **7.** ΕΚΚΛΗΣ (για ιερέα) απαγγέλλω λειτουργικό κείμενο κατά τη διάρκεια ακολουθίας: *τη Μ Πέμπτη ο παππάς διαβάζει τα Δώδεκα Ευαγγέλια* **8.** (για ιερέα) απαγγέλλω ευχές για άνθρωπο δυστυχή, ετοιμοθάνατο κ.λπ. ή κάνω εξορκισμό για να τον απαλλάξω από κακά δαιμόνια: *ήρθε ο παππάς να διαβάσει τον άρρωστο* ΣΥΝ ευλογώ, εξορκίζω • **9.** (η μτχ. ***διαβασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *διαβιβάζω* (με απλολογία)]

διαβάζω: συνώνυμα. Η έννοια τού «διαβάζω» εκφράστηκε διαφορετικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες· άλλοτε μέσα από την έννοια τού «αναγνωρίζω – γνωρίζω», όπως στην περίπτωση τού *αναγιγνώσκω / ανάγνωση* άλλοτε από την έννοια τού «περνώ μέσα από», όπως το *διαβάζω* (< *δια-βιβάζω*) και το *διεξέρχομαι* (ένα κείμενο) ή τα αγγλ run through και γαλλ. parcourir «διαβάζω γρήγορα» άλλοτε μέσα από την έννοια «συλλέγω, μαζεύω, βάζω μαζί» και «λέγω», όπως το λατ. legere, από όπου ιταλ. leggere, γαλλ. lire, ισπ leer «διαβάζω» ή τα αγγλ. read «διαβάζω», που συνδέεται με τα γερμ raten «συμβουλεύω» και reden «μιλώ» Στη σημερινή Ελληνική τα **διαβάζω / διάβασμα** δηλώνουν σιωπηρή ανάγνωση (από μέσα μας), το **ανάγνωση** εκφώνηση τού κειμένου που να παρακολουθείται από άλλους, το **διεξέρχομαι** γρήγορη αλλά και επιμελημένη ανάγνωση, τα **εκφωνώ** και **απαγγέλλω** ανάγνωση πεζού και ποιητικού κειμένου αντιστοίχως, προοριζόμενη να ακουστεί από ακροατές, το δε **αποδίδω** καλλιτεχνική επαγγελματική ανάγνωση ενός κειμένου

διαβαθμίζω ρ. μετβ. [1892] {διαβάθμισ-α, -τηκα, -μένος} κατατάσσω (πρόσωπα, πράγματα, αφηρημένες έννοιες κ λπ) σε σειρά, ιεραρχώ με βάση κλίμακα, κατατάσσω σε βαθμίδες: *στο σύγγραμμά του επινοεί ειδική κλίμακα και διαβαθμίζει τη νοητική καθυστέρηση* || *~ έγγραφα ως προς τον βαθμό απορρήτου / πληροφορίες* ΣΥΝ ταξινομώ, τακτοποιώ. — **διαβάθμιση** (η) [1838].
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. graduer]

διαβαίνω ρ μετβ. κ. αμετβ. {διάβηκα (λόγ. διέβην, -ης, -η..., μτχ. διαβάς, -άσα, -άν)} ♦ **1.** (μετβ) περνώ από τόπο/περιοχή κ.λπ. ή από το ένα μέρος στο άλλο, πηγαίνω απέναντι. *~ τα σοκάκια τού χωριού* || *διάβηκε περιχαρής το κατώφλι τού σπιτιού* || *οι στρατιώτες διάβηκαν το ποτάμι και πέρασαν στην αντίπερα όχθη* || *διαβήκαμε άνυδρες πεδιάδες και ψηλά βουνά, μέχρι να φθάσουμε στη θάλασσα* || *διαβήκαμε ολόκληρη την απόσταση από το κέντρο τής πόλης μέχρι το κάστρο* || ΣΥΝ διέρχομαι, διασχίζω, διατρέχω, διαπερνώ· ΦΡ ***διέβη τον Ρουβίκωνα*** βλ. λ *Ρουβίκων* ♦ (αμετβ) **2.** κινούμαι από ένα σημείο σε άλλο, περνώ, διέρχομαι· *ένας λεβέντης διάβαινε* || *«ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος / κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε»* (Κ Καβάφης) || *«Μέριασε βράχε να διαβώ»* (Α. Βαλαωρίτης)· ΦΡ (παροιμ) ***αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*** όσοι έχουν την τύχη με το μέρος τους επιτυγχάνουν **3.** (μτφ. για τον χρόνο) φεύγω, περνώ *οι μέρες διαβαίνουν αργά και μονότονα* ΣΥΝ παρέρχομαι, κυλώ **4.** (μτφ. για συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) παύω να υπάρχω, περνώ: *κάνε υπομονή και οι πόνοι θα διαβούν* || *διαβαίνουν οι χαρές, διαβαίνουνε κι οι λύπες, όλα περνούν και φεύγουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαβήτης.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *βαίνω*].

διαβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που υφίσταται, διεξάγεται ή λαμβάνει χώρα μεταξύ των βαλκανικών χωρών: *~ σχέσεις / σύνοδος / συμφωνία / συνεργασία / διάσκεψη.*

διαβάλλω ρ μετβ. {διέβαλα, διαβλήθηκα (λόγ διεβλήθην, -ης, -η.... μτχ διαβληθείς, -είσα, -έν), διαβεβλημένος} διατυπώνω κατηγορίες ανυπόστατες, προσπαθώ να θίξω την υπόληψη (κάποιου) συκοφαντώντας τον: *πολλοί έσπευσαν να τον διαβάλουν, για να χάσει την εύνοια τού υπουργού* ΣΥΝ δυσφημώ, συκοφαντώ, διασύρω, κακολογώ ΑΝΤ επαινώ, συνηγορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *βάλλω.* Το ρ σήμαινε αρχικώς «διασχίζω – περνώ κάτι πάνω ή μέσα από άλλο» και απαντά σε πολλές τεχνικές χρήσεις. Ήδη αρχ είναι η σημ. «προκαλώ δυσφήμηση σε κάποιον, εγείροντας υποψίες γι' αυτόν», από όπου προέκυψε η γενική σημ. «συκοφαντώ»]

διάβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διέλευση από χώρα, περιοχή κ λπ , από τον έναν τόπο στον άλλον, από ένα σημείο σε άλλο. *η ~ τής Ερυθράς Θαλάσσης* || *~ πορθμού / ποταμού / όρους* || *παρεμπόδιση / παρακώλυση τής ~* ΣΥΝ πέρασμα, διέλευση, διάπλους (για θάλασσα, ποταμό κ.τ ό) **2.** (συνεκδ.) τόπος, γέφυρα, στενός δρόμος κ.λπ . ο οποίος επιτρέπει το πέρασμα κατασκευή διά τής οποίας περνά κάποιος: *υπόγεια / επικίνδυνη / ορεινή / ισόπεδη / ανισόπεδη / σιδηροδρομική / θαλάσσια / αφύλαχτη ~* || *~ πεζών* ΣΥΝ πέρασμα
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάβασις* < *διαβαίνω*]

διάβασμα (το) [μεσν] {διαβάσμ-ατος | -ατα, -ατων} **1.** η ανάγνωση: *το ~ τού κειμένου* || *προσεκτικό / βιαστικό / αργό ~* **2.** η μελέτη: *το ~ τού μαθήματος* || *θέλει πολύ ~ για να περάσεις την τάξη* || *έριξε πολύ ~ για να πάρει το πτυχίο* **3.** (α) η ανάγνωση ευχής, συνήθ. από ιερέα, σε κάποιον ο οποίος πάσχει από κάτι ΦΡ ***κάποιος θέλει διάβασμα*** (ειρων.) για κάποιον που δεν συμπεριφέρεται φυσιολογικά (β) το ψάλσιμο τής νεκρώσιμης ακολουθίας.

διαβασμένος, -η, -ο **1.** (παθ) αυτός που έχει αναγνωσθεί· *~ βιβλίο* **2.** (ενεργ. για μαθητές) αυτός που έχει μελετήσει τα μαθήματά του: *πήγε καλά ~ στο σχολείο* ΑΝΤ αδιάβαστος **3.** αυτός τον οποίον έχουν συμβουλεύσει ή προετοιμάσει καλά (για κάτι): *ο μάρτυρας ήρθε ~ στο δικαστήριο* ΣΥΝ δασκαλεμένος, ορμηνεμένος **4.** (α) αυτός για τον οποίο έχει ψαλεί η νεκρώσιμη ακολουθία (κατ' επέκτ) ο νεκρός ΑΝΤ. αδιάβαστος (β) αυτός για τον οποίο έχει διαβάσει ο ιερέας μια ευχή.

διαβαστερός, -ή, -ό (οικ.) **1.** (ενεργ.) αυτός που διαβάζει, που μελετά πολύ. *είναι καλός και ~ μαθητής* ΣΥΝ μελετηρός, επιμελής **2.** (παθ) αυτός που διαβάζεται εύκολα και ευχάριστα: *~ βιβλίο / μυθιστόρημα / λεξικό.*

διαβατάρης (ο) ‣ διαβάτης

διαβατάρικος, -η, -ο (λαϊκ -λογοτ.) **1.** αυτός που δεν είναι μόνιμα εγκατεστημένος (κάπου): *~ φυλή* ΣΥΝ νομαδικός ΑΝΤ μόνιμος, οριστικός **2.** (ειδικότ για τα πτηνά) αυτός που αποδημεί κάθε άνοιξη και φθινόπωρο, ακολουθώντας συγκεκριμένο δρομολόγιο και, κατά συνέπεια, αυτός που περνά ανά τακτά χρονικά διαστήματα από περιοχή. *«πουλιά μου διαβατάρικα, που στα ψηλά πετάτε»* (δημοτ τραγ.) ΣΥΝ αποδημητικός **3.** (μτφ.) αυτός που διαρκεί λίγο, που ξαφνικά έρχεται και γρήγορα χάνεται *τα χρόνια τής νιότης τα ~* || *αύρες ~* ΣΥΝ πρόσκαιρος, εφήμερος, παροδικός, περαστικός ΑΝΤ μόνιμος, διαρκής. Επίσης **διαβατικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν *διαβατάρης* < αρχ. *διαβάτης* + παραγ επίθημα *-άρης*].

διαβατήριο (το) {διαβατηρί-ου | -ων} δημόσιο έγγραφο υπό μορφήν βιβλιαρίου, που πιστοποιεί την ταυτότητα και την εθνικότητα τού προσώπου που το φέρει και με το οποίο επιτρέπεται η μετάβαση και παραμονή σε χώρα τού εξωτερικού: *έκδοση / θεώρηση / ανανέωση διαβατηρίου* || *βγάζω / παίρνω ~* || *ατομικό / οικογενειακό / έγκυρο / πλαστό / νόμιμο ~* ΣΥΝ (λαϊκ) πασαπόρτι, (πληθ.) χαρτιά· ΦΡ (μτφ.) ***παίρνω διαβατήριο*** μου ανοίγεται ο δρόμος ή ετοιμάζομαι να αναχωρήσω (για κάπου): *~ για το υπουργείο* (πρόκειται να γίνω υπουργός) || *η εθνική ομάδα πήρε το διαβατήριο για τον τελικό τής διοργάνωσης* (προκρίθηκε) — **διαβατηριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβατήριον*, ουδ. τού επιθ. *διαβατήριος* < *διαβάτης* < *διαβαίνω.* Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε ως μέρος τής φρ. *ἱερὰ διαβατήρια*, η οποία αναφερόταν στις θυσίες, τις ιερές προσφορές που έπρεπε να τελεσθούν, προτού κανείς διαβεί τα σύνορα. Ως ονομασία τού επίσημου εγγράφου η λ. αποδίδει το γαλλ passeport].

διαβατήριος, -α, -ο ΛΑΟΓΡ αυτός που συνδέεται με τη μετάβαση από μια φυσική ή κοινωνική κατάσταση σε άλλη, κυρ με τους τρεις σημαντικότερους σταθμούς τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο): *~ έθιμα / τελετές.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαβατήριος*, βλ.λ. *διαβατήριο*].

διαβάτης (ο) {διαβατών}, **διαβάτισσα** (η) {δύσχρ. διαβατισσών} πρόσωπο που περνά, που διαβαίνει από κάπου, χωρίς να σταθεί ή να σταματήσει: *ελάχιστοι ~ υπήρχαν στους παγωμένους δρόμους* ΣΥΝ περαστικός, οδοιπόρος. Επίσης **διαβατάρης** [μεσν.] {διαβατάρηδες}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβαίνω*].

διαβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** διαβατάρικος (βλ.λ) **2.** ΜΟΥΣ στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά συνδέει, με διαστήματα δευτέρας, δύο φθόγγους, από τους οποίους ο προηγούμενος ανήκει στην προηγούμενη συγχορδία και ο επόμενος στην επόμενη.

διαβατός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κάποιος να περάσει, που επιτρέπει τη διάβαση: *με την τελευταία ξηρασία ο ποταμός έγινε ~*

σε πολλά σημεία ΣΥΝ βατός, ευκολοδιάβατος ΑΝΤ αδιάβατος, απέραστος, άβατος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβαίνω*]

διαβεβαιώνω ρ μετβ {διαβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βεβαιώνω ρητά και με πειστικότητα, υποστηρίζω (άποψη, συμβάν κ λπ) ως βέβαιο και αναμφισβήτητο· *τον διαβεβαίωσε ότι το αίτημά του θα ικανοποιηθεί* ΣΥΝ επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, εγγυώμαι **2.** (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση με έμφαση και κατηγορηματικότητα *ο δήμαρχος επιθυμεί να διαβεβαιώσει την κοινή γνώμη ότι το έργο έχει προγραμματιστεί για την επόμενη άνοιξη* ΣΥΝ υπόσχομαι, δίνω τον λόγο μου. Επίσης (λόγ.) **διαβεβαιώ** [αρχ.] {-οίς, -οί .}.

διαβεβαίωση (η) [μτγν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έκφραση πλήρους βεβαιότητας, η ρητή και υπεύθυνη υπόσχεση (για κάτι) *τον τελευταίο καιρό οργιάζουν φήμες για ανασχηματισμό παρά τις επίσημες ~ τής κυβέρνησης περί τού αντιθέτου* || *περιμένουμε την κατασκευή ικανού αριθμού νέων σχολικών κτηρίων μετά τη σχετική ~ τού υπουργού* ΣΥΝ πιστοποίηση, εγγύηση, επιβεβαίωση • **2.** ΕΚΚΛΗΣ (ειδικότ. για ιερείς) (α) ο ειδικός όρκος των κληρικών ενώπιον τού δικαστηρίου, καθόσον αυτοί δεν ορκίζονται στο Ευαγγέλιο, όπως οι λαϊκοί, αλλά τοποθετούν το δεξί χέρι στο στήθος και «διαβεβαιώνουν πάνω στην ιεροσύνη τους» (β) επίσημη υπόσχεση που δίνει μητροπολίτης πριν από την ενθρόνιση και την ανάληψη των καθηκόντων του ενώπιον τού ανώτατου άρχοντα τής χώρας (δηλ τού προέδρου τής Δημοκρατίας) ότι θα εκτελεί τα καθήκοντά του σύμφωνα με τους κανόνες τής Εκκλησίας και τους νόμους τού κράτους. — **διαβεβαιωτικός,** -ή, -ό [μτγν], **διαβεβαιωτικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

διάβηκα ρ. → διαβαίνω

διάβημα (το) {διαβήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αποφασιστική διπλωματική ενέργεια που επιχειρείται από την κυβέρνηση ή το Υπουργείο Εξωτερικών μιας χώρας προς την κυβέρνηση άλλου κράτους και αφορά σε σπουδαιότατο ζήτημα ή σκοπό ζωτικής σημασίας· συνήθ. έχει τη μορφή αίτησης, διαμαρτυρίας ή πρότασης για έγκριση: *στον πρέσβη έγινε εντονότατο ~ διαμαρτυρίας για τις παραβιάσεις τού εθνικού εναέριου χώρου από αεροπλάνα τής χώρας του* ΣΥΝ διακοίνωση, νότα **2.** σημαντική, κρίσιμη ενέργεια στην οποία προβαίνει κάποιος ΦΡ ***απονενοημένο διάβημα*** πράξη που γίνεται σε στιγμή απελπισίας, απόγνωσης (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αυτοκτονίας): *τα συσσωρευμένα χρέη τον οδήγησαν στο ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «βήμα», < *δια-* + *βῆμα* Με την πολιτική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ démarche].

διαβήτης (ο) {διαβητών} **1.** γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό κύκλων και τη μέτρηση διαστημάτων, το οποίο αποτελείται από δύο κινητά, αρθρωτά σκέλη (από τα οποία το ένα έχει αιχμηρό άκρο, ώστε να σταθεροποιείται σε ένα σημείο και το άλλο έχει στην άκρη μολύβι, ώστε να γράφει) ενωμένα σε ένα κοινό σημείο, με ρυθμιζόμενο άνοιγμα ΦΡ ***τα λογαριάζω / τα πάω όλα με τον διαβήτη*** ενεργώ, κατευθύνω τη ζωή μου με περίσκεψη και ακρίβεια, ενεργώ προγραμματισμένα **2.** (μτφ ως επίθ) ο απολύτως ακριβής, αυτός που είναι υψηλής ακριβείας: ΑΘΛ *μπαλιά / σέντρα ~* • **3.** ΙΑΤΡ σοβαρή διαταραχή τού μεταβολισμού, χαρακτηριζόμενη από την εμφάνιση υψηλών τιμών γλυκόζης στο αίμα και στα ούρα· *σακχαρώδης ~* (με χαρακτηριστικά συμπτώματα τη μεγάλη δίψα, τη συχνή ούρηση, τις κράμπες στα πόδια και το στομάχι, απώλεια βάρους, κόπωση και εμετό) ΣΥΝ ζάχαρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαβαίνω* Η σημ τού γεωμετρικού οργάνου είναι ήδη αρχ., ενώ μτγν. είναι η χρήση τής λ προς δήλωση τής ομώνυμης ασθένειας (από όπου και αγγλ diabetes, γαλλ diabète κ.ά)]

> **διαβήτης: γεωμετρικό όργανο και ασθένεια!** Η λ **διαβήτης** από το ρ **διαβαίνω** χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική με δύο διαφορετικές σημασίες τού γεωμετρικού οργάνου για τη χάραξη κύκλων και τής γνωστής και σήμερα ασθένειας, που φέρει το όνομα *διαβήτης*. Η α' σημ οφείλεται στα δύο απομακρυσμένα μεταξύ τους σκέλη τού οργάνου, που ανταποκρίνονται στη βασική σημ τού ρήματος *διαβαίνω* «περπατώ ή στέκομαι με ανοιχτά (απέχοντα μεταξύ τους) τα πόδια». Η β' σημ , που μέσω τού λατ diabetes, πέρασε στις διάφορες γλώσσες ως ιατρικός όρος (γαλλ. diabète, αγγλ diabetes), οφείλεται σε μια βασική σημ τής λ διαβήτης, τη σημ «σιφώνι» (αυλός διοχετεύσεως υγρών), που μεταφορικά χαρακτήρισε την ασθένεια τού διαβήτη, κατά την οποία παρατηρείται συχνή ροή ούρων, σαν να πρόκειται για σιφώνι!

διαβητικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τού διαβήτη· *κώμα / σύμπτωμα* **2. διαβητικός** (ο), **διαβητική** (η) πρόσωπο που πάσχει από διαβήτη: *ειδικές τροφές για διαβητικούς*

διαβητολογία (η) ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και τη θεραπεία τού σακχαρώδη διαβήτη. — **διαβητολόγος** (ο/η), **διαβητολογικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ diabétologie]

διαβιβάζω ρ. μετβ. {διαβίβασ-α (λογιότ διεβίβασα), -τηκα / -θηκα, -μένος} (λόγ.) (+ σε/προς) **1.** μεταφέρω (κάτι) από ένα σημείο σε άλλο μέσω ενδιάμεσου φορέα (προσώπου, γραφειοκρατικής διαδικασίας, μέσου μεταβιβάσεως κ λπ) *διεβίβασε τον φάκελό του στην Εισαγγελία Εφετών / τη δικογραφία στον ανακριτή* ΣΥΝ αποστέλλω **2.** μεταφέρω ως ενδιάμεσος φορέας (μήνυμα) προς τον τελικό αποδέκτη του. *~ τις ευχαριστίες / τα συλλυπητήρια / τις απόψεις / τις ευχές / τους χαιρετισμούς / την επιθυμία / το αίτημα / την έκκληση για βοήθεια κάποιου* ΣΥΝ μεταδίδω, μεταβιβάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δια-* + *βιβάζω*, βλ. λ. *βάζω*]

διαβίβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μεταβίβαση ή μεταφορά από ένα σημείο σε άλλο **2.** ΣΤΡΑΤ. ***Διαβιβάσεις*** (οι) όπλο τού Στρατού Ξηράς με αποστολή την εξασφάλιση των στρατιωτικών επικοινωνιών *υπηρετώ στις ~* || *κατετάγη στις ~* || *αξιωματικός / στρατιώτης των ~*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. transmission].

διαβιβαστής (ο), **διαβιβάστρια** (η) {διαβιβαστριών} **1.** ΣΤΡΑΤ στρατιώτης που υπηρετεί στο όπλο των Διαβιβάσεων **2.** πρόσωπο που μεταφέρει ή μεταβιβάζει πληροφορίες ή μηνύματα
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. transmetteur]

διαβιβαστικός, ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο για τη μεταφορά μηνυμάτων. *~ έγγραφο / γράμμα*

διαβιβρώσκω ρ → διαβρώνω

διαβιώ ρ αμετβ. {διαβιοίς, -οί. . | διαβίωσα} (λόγ) περνώ τη ζωή μου, ζω. *διαβιούν υπό άθλιες συνθήκες σε πλήρη ένδεια*. Επίσης **διαβιώνω**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβιῶ (-όω)* < *δια-* + *βιῶ* < *βίος*]

διαβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ } ο συγκεκριμένος τρόπος ζωής, το σύνολο των συνθηκών υπό τις οποίες ζει κανείς *πολυτελής ~* || *υψηλό επίπεδο διαβιώσεως* || *χαμηλοί όροι διαβίωσης* ΣΥΝ ζωή, βίος

διαβλέπω ρ. μετβ. [αρχ] {διέβλεψα κ διείδα (να/θα διίδω)} **1.** συμπεραίνω από συγκεκριμένα δεδομένα ή ενδείξεις, κάνω προβλέψεις (βάσει αυτών) για μελλοντικές εξελίξεις. *ο Τύπος διαβλέπει νέα κρίση στις σχέσεις εργοδοτών και συνδικάτων εν όψει των διαπραγματεύσεων για το ασφαλιστικό* ΣΥΝ μαντεύω, συμπεραίνω, συνάγω, εικάζω, προβλέπω **2.** (ειδικότ) έχω την ικανότητα να δω συγκεκριμένη κατάσταση στην πραγματική της διάσταση, να διαισθανθώ (κάτι που δεν είναι εύκολα αντιληπτό) *~ τις προθέσεις / τους σκοπούς κάποιου / τον κίνδυνο* ΣΥΝ διαισθάνομαι, διακρίνω, (μτφ) οσμίζομαι, συλλαμβάνω.

διαβλήθηκα ρ. → διαβάλλω

διαβλητός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για πράξεις ή καταστάσεις) αυτός που μπορεί να κατηγορηθεί (για κάτι): *~ κατάθεση / μαρτυρία / εκλογικό αποτέλεσμα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που περιέχει σφάλματα, παρατυπίες ή παραλείψεις, μη αντικειμενικός: *~ διαδικασίες* ΑΝΤ αδιάβλητος — **διαβλητότητα** (η).
[ΕΤΥΜ < *διαβάλλω*, κατά το αντώνυμο *αδιάβλητος* (βλ λ.)].

διαβόητος, -η, -ο (κακόσ) αυτός που είναι πολύ γνωστός για την κακή του φήμη και την αρνητική εικόνα που έχει για αυτόν η κοινή γνώμη: *ο ~ απατεώνας / ληστής / φονιάς / εγκληματίας / δικτάτορας* ΣΥΝ περιβόητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *περιβόητος, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *διαβοῶ* < *δια-* + *βοῶ*]

διαβολάκι (το) {χωρ γεν } **1.** (κυριολ.) ο μικρότερης σημασίας ή δύναμης Διάβολος **2.** (συνήθ. οικ.-χαϊδευτ.) παιδί πολύ ζωηρό και έξυπνο, που δεν αφήνει κανέναν σε ησυχία: *πραγματικό ~, ησυχία δεν έχει* ΣΥΝ πειραχτήρι, ζιζάνιο. Επίσης **διαβολάκος** (ο)

διαβολάνθρωπος (ο) {διαβολανθρώπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ) άνθρωπος πανούργος και ραδιούργος, που μηχανορραφεί εις βάρος των άλλων ΣΥΝ σατανικός, μοχθηρός, καταχθόνιος

διαβολέας (ο/η) {διαβολ-είς, -έων} πρόσωπο που διατυπώνει διαβολές εναντίον άλλων ΣΥΝ κακόβουλος, συκοφάντης. Επίσης (λόγ.) **διαβολεύς** {διαβολέως}.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαβολεύς* < αρχ *διαβάλλω*].

διαβολεμένος, -η, -ο [μεσν] κ (λαϊκ.) **διαολεμένος 1.** (κακόσ.) αυτός που στην πανουργία μοιάζει με τον Σατανά, που έχει τον Διάβολο μέσα του: *~ γυναίκα / άνθρωπος* ΣΥΝ πανούργος, σατανικός **2.** (με θετική σημ) αυτός που διακρίνεται ως εξαιρετικός, ως χαρακτηριστικός ιδιαίτερης ικανότητας: *~ εξυπνάδα / ικανότητα* ΣΥΝ τετραπέρατος **3.** (επιτατ) αυτός που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση. *~ κρύο / ζέστη / πόνος / ταχύτητα / όρεξη / τύχη / θόρυβος / φασαρία / κέφι* ΣΥΝ τρομερός, ανυπόφορος — **διαβολεμένα** επίρρ κ (λαϊκ) **διαολεμένα** (σημ. 3)

διαβολή (η) η διατύπωση ανυπόστατης κατηγορίας (εις βάρος κάποιου): *σύντομα θα αποκρούσει τις ~ που εκτοξεύθηκαν από τα χείλη των αντιπάλων του* ΣΥΝ. συκοφαντία, δυσφήμηση, κατηγορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαβάλλω*]

διαβολιά κ (λαϊκ) **διαολιά** (η) **1.** (σπάν) πράξη με πανουργία και πονηριά, που αποσκοπεί στην εξαπάτηση τού άλλου ΣΥΝ κατεργαριά, μηχανορραφία **2.** (ειδικότ. για μικρά παιδιά) η μικροαταξία. *δεν μας αφήνει να ησυχάσουμε με τις ~ του*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβολία* < *διάβολος*, βλ. κ *ζαβολιά*]

διαβολικός, -ή, -ό [μτγν.] κ (λαϊκ.) **διαολικός 1.** (κυριολ.-σπάν) αυτός που σχετίζεται με τον Διάβολο και τις ενέργειές του ΦΡ ***διαβολική / σατανική σύμπτωση*** βλ λ *σύμπτωση* **2.** (συνήθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πονηριά, δόλο, μοχθηρότητα, που μηχανορραφεί και χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα. *~ άνθρωπος· δεν έχει ούτε ιερό ούτε όσιο* ΣΥΝ σατανικός **3.** αυτός που περιέχει ειρωνεία, σαρκασμό, πονηριά ή χαιρεκακία, που εμπνέει ανησυχία ή φόβο *~ έκφραση / χαμόγελο* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευφυΐα και πονηριά ως προς τη σύλληψη και την εκτέλεση *~ σχέδιο / συνωμοσία / ενέργεια / σύλληψη* ΣΥΝ πανούργος, μεγαλοφυής, σατανικός.

διαβολικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ } η διαβολικά ύπουλη διάθεση ή συμπεριφορά.

διαβόλισσα (η) {διαβολισσών} **1.** γυναίκα με διαβολικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) γυναίκα πανέξυπνη και πανούργα ΣΥΝ διαβολογυναίκα, δαιμόνισσα

διαβολο- κ. **διαβολό-** κ. **διαβολ- /** (λαϊκ.) **διαολο-** κ **διαολό-** κ. **διαολ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** χαρακτηρίζεται (α) από πανουργία, σατανικότητα, κατεργαριά *διαβολο-κόριτσο, διαβολο-γυναίκα, διαβολ-άνθρωπος* (β) από μεγάλη έντα-

ση, σφοδρότητα: *διαβολό-καιρος. διαβολό-κρυο* **2.** (σε ρήματα και ρηματικά ουσ) γίνεται με έντονα αρνητική διάθεση ή με τρόπο που θα ταίριαζε στον διάβολο: *διαβολο-στέλνω, διαβολο-σκορπίσματα.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ *διάβολος* (βλ λ.)].

διαβολογυναίκα κ. (λαϊκ.) **διαολαγυναίκα** (η) {διαβολογυναικών} γυναίκα πανούργα και τετραπέρατη, που μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ δια(β)ολοθήλυκο. Επίσης **δια(β)ολογύναικο** (το).

διαβολοθήλυκο κ (λαϊκ.) **διαολοθήλυκο** (το) η διαβολογυναίκα (βλ λ).

διαβολόκαιρας κ (λαϊκ) **διαολόκαιρος** (ο) πολύ άσχημος καιρός που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ανέμους και καταιγίδες: *μ' αυτό τον ~ δεν είναι να ξεμυτάει κανείς* || *κάνει έναν ~!* ΣΥΝ παλιόκαιρος, βρομόκαιρος.

διαβολοκόριτσο κ (λαϊκ.) **διαολοκόριτσο** (το) κοπέλα νεαρής ηλικίας και πολύ έξυπνη, με ζωηρό και πανούργο χαρακτήρα, που φέρνει σε δύσκολη θέση τους άλλους με τη συμπεριφορά της.

διαβολόπαιδο κ. (λαϊκ.) **διαολόπαιδο** (το) μικρής ηλικίας παιδί άτακτο, ατίθασο και ζωηρό, που παιδεύει και παρενοχλεί τους άλλους: *σε χλωρό κλαρί δεν μας αφήνουν με τις φωνές τους κάθε μεσημέρι τα ~* ΣΥΝ άτακτο, κακότροπο, κακοαναθρεμμένο.

διαβολόπαππας κ. (λαϊκ) **διαολόπαππας** (ο) {διαβολοπαππάδες} (μειωτ -υβριστ) ο πονηρός παππάς που εξαπατά και εκμεταλλεύεται τους πιστούς

διάβολος κ (λαϊκ.) **διάολος** κ (σπανιότ -λαϊκότ.) **διάλος** (ο) {διαβόλ-ου | -ων, -ους} **1.** (συχνά με κεφ) το πνεύμα τού κακού, η προσωποποιημένη δύναμη των πονηρών πνευμάτων που απομακρύνει τον άνθρωπο από τον δρόμο τού Θεού και του δημιουργεί πειρασμούς και προβλήματα *ο ~ βάζει σε πειρασμό τον άνθρωπο* ΣΥΝ Σατανάς, Βεελζεβούλ, Εωσφόρος, Μεφιστοφελής, τρισκατάρατος, δαίμονας, (λαϊκ.) εξαποδώς ΦΡ (α) ***βάζει ο διάβολος την ουρά του*** για μπέρδεμα που ανατρέπει την αναμενόμενη πορεία των πραγμάτων (β) ***σπάει ο διάβολος το ποδάρι του*** για κάτι που γίνεται απροσδόκητα, αντίθετα προς ό,τι περιμένουμε. *Πες πως ~ και δεν έρχονται τα πράγματα όπως τα σχεδιάσαμε Τι κάνουμε τότε.* (γ) ***βρίσκω τον διάβολό μου*** βρίσκομαι μπλεγμένος εκεί όπου δεν το περίμενα, βρίσκω τον μπελά μου *πήγε να βοηθήσει και βρήκε τον διάβολό της* (δ) ***τραβάω τον διάβολό μου*** υφίσταμαι δυσκολίες και μαρτύρια *~ κάθε μέρα, για να βρω θέση να παρκάρω* (ε) ***πουλάω την ψυχή μου στον διάβολο*** (μεσν φρ) δεν διστάζω να κάνω αθέμιτες συμφωνίες, για να πετύχω τον σκοπό μου (στ) ***παίρνει (κάποιον) ο διάβολος (και τον σηκώνει)*** (μεσν. φρ) για κάποιον που παθαίνει μεγάλη συμφορά, δυστυχεί: (συνήθ. υβριστ) *που να σε πάρει ο διάβολος και να σε σηκώσει!* (ζ) ***να πάρει ο διά(β)ολος!*** ως έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλης απογοήτευσης: *~, έχασα το τρένο την τελευταία στιγμή!* || *Που ~! Δεν υπάρχει κανείς υπεύθυνος σ' αυτή την υπηρεσία;* (η) ***όπως ο διάβολος το λιβάνι*** με τόση αντιπάθεια ή φόβο, όση υποτίθεται ότι δείχνει ο Διάβολος για το λιβάνι: *αποφεύγει το αλκοόλ ~* (θ) ***κάνω τον συνήγορο / δικηγόρο τού διαβόλου*** (λατ advocatus diaboli) εκφράζω επιχειρήματα ή σκέψεις τής αντίθετης ή αντίπαλης πλευράς (κυρ σε συζήτηση, για την προώθηση τού διαλόγου) (ι) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος...*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιώδη ή εξεζητημένα ενοχλώντας τους άλλους (συνήθ. επειδή δεν έχει τι άλλο να κάνει) **2.** (ως επιφών.) ***διά(β)ολε!*** (μεσν επιφών) για δήλωση μεγάλου θυμού, αγανάκτησης ή έκπληξης. *~! Πού ήσουν χθες όλη νύχτα και σε γυρεύαμε,* || *δεν θα του κάνουμε κάθε φορά τα χατίρια, ~!* **3.** (συνεκδ) ο τόπος όπου βρίσκεται ο Διάβολος και γενικότ. κάθε μακρινός τόπος ή μέρος όπου επικρατούν άσχημες συνθήκες· ΦΡ (α) ***στον διά(β)ολο*** (i) (υβριστ) στην κόλαση: *να πας / (άι) ~* || *να πάνε όλα ~ κι ακόμη παραπέρα* (ii) για την έκφραση έντονης έκπληξης: *άι ~ είπε τέτοιο πράγμα η αθεόφοβη:* ΣΥΝ ε, όχι!, αν είναι δυνατόν!, μη μου πεις! (β) ***στέλνω (κάποιον) στον διά(β)ολο*** (i) του λέω «άι στον διάβολο», τον βρίζω με αυτή τη βρισιά, τον διαολοστέλνω (ii) απορρίπτω (κάποιον/κάτι), απαξιώ να ασχοληθώ (με κάποιον/κάτι): *στείλ' τους στον διάολο και κάνε ό,τι εσύ νομίζεις!* (μην τους ακούς, αγνόησέ τους) || *θα τα στείλω όλα στον διάολο και θ' αρχίσω καινούργια ζωή!* (γ) ***γράφω στού διαβόλου το κατάστιχο*** αδιαφορώ, δεν δίνω σημασία: *«στού διαβόλου τα 'γραψα όλα το κατάστιχο και γλεντώ τα νιάτα μου πριν με πιάσει λάστιχο!»* (λαϊκ. τραγ.) (δ) ***κατά δια(β)όλου*** από το κακό στο χειρότερο, βαδίζοντας προς την ολοκληρωτική καταστροφή· *μετά την τελευταία πτώση των μετοχών, η επιχείρησή του πάει ~* (ε) ***στού διαόλου τη μάννα*** (μεσν φρ.) πάρα πολύ μακριά, όπου δεν είναι εύκολο να πάει κανείς. *πήγαμε ~, για να βρούμε διανυκτερεύον φαρμακείο* (μτφ.) **4.** άτομο που με ύπουλους τρόπους μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ πανούργος, μοχθηρός, κακεντρεχής, καταχθόνιος· ΦΡ (α) ***διάβολος μεταμορφωμένος / με κέρατα*** πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από πανουργία και μοχθηρία (β) ***έχει τον διάβολο μέσα του*** για άνθρωπο που φέρεται με ανάρμοστο τρόπο ή για άνθρωπο πολύ ευφυή και δραστήριο **5.** πρόσωπο ή πράγμα που προκαλεί ενόχληση ή αναστάτωση, που διαταράσσει την ηρεμία και δημιουργεί προβλήματα· *ήρθε αυτός ο ~ και μας έκανε άνω-κάτω* || *πότε θα σταματήσει αυτός ο ~ στον δρόμο να κάνει φασαρία,* **6.** πρόσωπο που κατορθώνει με την εξυπνάδα του να τα βγάζει πέρα και να ξεμπλέκει από κάθε είδους δυσκολία *είναι ~, δεν τον γελάς με τίποτα* ΣΥΝ. ατσίδα, τετραπέρατος, σπίρτο, πανέξυπνος, αετός ΦΡ ***δια(β)όλου κάλτσα*** άνθρωπος τετραπέρατος και πανούργος **7.** εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος· *στα ηλεκτρονικά είναι ~* || *είναι ~ με τις γυναίκες*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «συκοφάντης», < *διαβάλλω.* Από τη μετάφραση των Εβδομήκοντα (3ος αι. π.Χ) η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τής εβρ λ *Σατανᾶς* (βλ.λ.), ενώ στην Κ Δ και οι δύο λ. χρησιμοποιούνται σχεδόν εξίσου. Μέσω τού λατ diabolus (< *διάβολος*) η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ χ. γαλλ. diable, αγγλ devil, γερμ Teufel, ισπ. diablo κ.ά. Η φρ *διαβόλου κάλτσα* οφείλεται σε μεσαιωνικές προλήψεις, κατά τις οποίες τα πόδια τού νεογέννητου παιδιού έμπαιναν σε μια μαύρη κάλτσα (που πιστευόταν ότι προέρχεται από τον Διάβολο), για να γίνει έξυπνο και τυχερό].

διάβολος: συνώνυμα. Η έννοια τού κακού, τού άρχοντα των κακών πνευμάτων που ενσαρκώνει ο **Διάβολος**, έκανε ώστε να χρησιμοποιηθούν περισσότερα ονόματα / χαρακτηρισμοί για να αποδώσουν τις ιδιότητές του. Οι Εβραίοι τον ονόμασαν **satan**, που σημαίνει «εναντιούμενος, εχθρός» (ενν. τού Θεού και τού ανθρώπου). Στη μετάφραση τής Π. Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα το satan αποδόθηκε ελληνικά ως **Σατανάς** αλλά και (με ελληνική λέξη) ως **διάβολος**, δίσημη λέξη που σήμαινε και «εχθρός» (*διαβάλλομαι* = εχθρεύομαι, συγκρούομαι, *διαβολή* = έχθρα) και «συκοφάντης» (*διαβάλλω* = συκοφαντώ, *διαβολή* = συκοφαντία) Δοθέντος ότι ο Διάβολος είναι και εχθρός τού ανθρώπου και εχθρός τού Καλού (τού αγαθού που στην απόλυτη μορφή του είναι ο Θεός), αλλά και συκοφάντης τού Θεού προς τον άνθρωπο (τον οποίο προσπαθεί να παραπείσει και να οδηγήσει στην αμαρτία μέσω διαφόρων πειρασμών), η λ **διάβολος** έγινε η κύρια λ. δηλώσεως τού «πεπτωκότος» από τον ουρανό και την τάξη των αγγέλων πονηρού πνεύματος. Ο χαρακτηρισμός του ως **Πονηρού**, δηλώνει ακριβώς ότι αποτελεί το πονηρό πνεύμα, το πνεύμα τού κακού (*«ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ»*, Κυριακή Προσευχή) Η λ. **Βεελζεβούλ**, που μεταπλάστηκε και σε **βελζεβούλ(ης)**, ανάγεται στο σημιτικό Baalzebub και δήλωνε τον «θεό των μυγών» (πβ τα ελλην *Μύαγρος* ή *Ζεύς Απόμυιος*) ή τον «θεό τής κόπρου» (*κοπρόθεον*), ο οποίος ταυτίστηκε με τον άρχοντα των κακών πνευμάτων, τον Σατανά. Στην Π.Δ. (*Ησαΐας* 14, 12) αναφέρεται *«πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων;»*. **Εωσφόρος**, δηλ. φωτοφόρος, ήταν ο Διάβολος όσο ήταν και αυτός άγγελος, δηλ. προτού τιμωρηθεί με πτώση από τον ουρανό για την αλαζονεία του να υποκαταστήσει τον Θεό, οπότε κατά τη ρήση τού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 10, 18) *«ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα»*. Η ήδη ομηρική ελληνική λ. *ἑωσφόρος* δηλώνει τον φέροντα την *ἕω* (την αυγή, το φως τής αυγής), που δεν ήταν άλλος από τον πλανήτη Αφροδίτη, τον γνωστό ως *Αυγερινό.* Ο Σατανάς, λοιπόν, από «φωτοδότης» (*έωσφόρος*) εξέπεσε σε «άρχοντα τού σκότους», με την ονομασία *εωσφόρος* να δηλώνει την προτέρα του φύση Η ονομασία **δαίμονας** από το αρχ. *δαίμων*, που, ως μέση λέξη, είχε και καλή σημασία (Θεός) και κακή (πονηρό πνεύμα), προκειμένου περί τού Διαβόλου σήμανε το κακό πνεύμα, τον πονηρό Το όνομα **Μεφιστοφελής** έχει λογοτεχνική προέλευση: ήταν το κακό πνεύμα, ο διάβολος (mephisto) που λειτουργούσε ως πειρασμός τού Φάουστ, στον παλαιότατο μύθο τού Φάουστ, που έγινε πολύ γνωστός με το ομώνυμο έργο τού Γκαίτε. Μολονότι **αντίχριστος** για την Εκκλησία σημαίνει τον εχθρό τής χριστιανικής πίστης και, ειδικότερα, το μοιραίο πρόσωπο που θα αποτελέσει την έσχατη ύβριν προς τον Θεό πριν από τη συντέλεια τού κόσμου, οπότε ο Χριστός θα παραδώσει τον αντίχριστο στη γέεννα τού πυρός, εντούτοις στην κοινή αντίληψη (και γλώσσα) το *αντίχριστος* ως «εναντίος τού Χριστού» καθιερώθηκε να δηλώνει τον Διάβολο. Οι ονομασίες **εξαποδώς** (< *έξω από εδώ*) και **τρισκατάρατος** (ο πολύ και από όλους καταραμένος) αποτελούν «αρατικά» ονόματα τού Διαβόλου, που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι «καταρώμενοι», τρόπον τινά, τον Διάβολο ή αποφεύγοντας ευφημιστικά να κατονομάσουν τον Διάβολο με το όνομά του (πβ. **εξορκιαμένος** = ονομασία τού καρκίνου)

διαβολοσκορπίσματα κ. (λαϊκ.) **διαολοσκορπίσματα** (τα) βλ. λ *ανεμομάζωμα*

διαβολοστέλνω κ (λαϊκ) **διαολοστέλνω** ρ. μετβ {δια(β)ολόστειλα} στέλνω (κάποιον) στον διάβολο (βλ.λ., σημ. 3).

διαβουκολώ ρ {διαβουκολείς... | διαβουκόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ) παραπλανώ με ψεύτικες ελπίδες, δημιουργώντας ψευδείς εντυπώσεις. *«τον διαβουκόλησαν να επιτεθεί εναντίον τού νησιού υποσχόμενοι ανταλλάγματα...»* (εφημ.). — **διαβουκόληση** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διαβουκολῶ (-έω)* < *δια-* + *βουκολῶ* (< *βουκόλος*, βλ.λ.)].

διαβουλεύομαι ρ αμετβ. αποθ. [αρχ] {διαβουλεύθηκα} συσκέπτομαι με άλλους ανταλλάσσοντας απόψεις *οι υπουργοί Εξωτερικών της Κοινότητας διαβουλεύονται για το μέλλον τής πρώην Γιουγκοσλαβίας* ΣΥΝ διασκέπτομαι.

διαβούλευση (η) [1782] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (επίσ.) (συνήθ. στον πληθ) συνεννοήσεις και επιμέρους διαπραγματεύσεις για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου αποτελέσματος *οι ~ για την υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας συνεχίζονται* || *στη Νέα Υόρκη ξεκινά νέος γύρος διαβουλεύσεων μεταξύ των εμπλεκομένων μερών* || *υπήρξαν / έγιναν διαβουλεύσεις μεταξύ των ομολόγων υπουργών* ΣΥΝ συζητήσεις, διαπραγματεύσεις. — **διαβουλευτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ consultation(s)].

διαβούλιο (το) {διαβουλί-ου | -ων} **1.** μυστικό συνέδριο για τη λήψη αποφάσεων ΣΥΝ κονκλάβιο **2.** ***διαβούλια*** (τα) μηχανορραφίες και δολοπλοκίες που εξυφαίνονται (εις βάρος κάποιου): *τα ~ κατά των επαναστατημένων εθνών τής Ευρώπης στις αρχές τού 19ου αι* · ΦΡ ***συμβούλια και διαβούλια*** άσκοπες διαδοχικές συζητήσεις και φλυαρίες χωρίς αποτέλεσμα *αφήστε τα συμβούλια και τα διαβούλια και πάρτε μια απόφαση τώρα.*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαβούλιον* < *δια-* + *-βούλιον* < *βουλή*].

διαβρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέβρεξα} διαπερνώ με υγρό, μουσκεύω ΣΥΝ διαποτίζω — **διαβροχή** (η) [μτγν.].

διάβροχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο διαπερνά το νερό ή που έχει ήδη μουσκέψει ΑΝΤ αδιάβροχος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβρέχω*]

διαβρώνω ρ μετβ {διέβρωσα, διαβρώ-θηκα, -μένος} **1.** (για πέτρωμα, δομικό υλικό κ.λπ.) επενεργώ σιγά-σιγά προκαλώντας φθορές στη σύσταση των στοιχείων *το νερό διαβρώνει τα πετρώματα* || *ο μολυσμένος αέρας τής Αθήνας διαβρώνει τα αρχαία μάρμαρα* **2.** (μτφ.) επιφέρω σταδιακά φθορά σε κάτι, καθιστώντας το πιο ευάλωτο ή αλλοιώνοντάς το: *πράκτορες τού εχθρού είχαν διαβρώσει τις μυστικές υπηρεσίες τής χώρας* || *ιδέες που διαβρώνουν τα θεμέλια τού κοινωνικού συστήματος* ΣΥΝ υπονομεύω, υποσκάπτω
[ΕΤΥΜ. < *διάβρωση* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *βεβαίωση – βεβαιώνω, μείωση - μειώνω* κ.τ.ό.].

διάβρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΓΕΩΛ (α) το σύνολο των διεργασιών οι οποίες συντελούν στη μεταφορά τού υλικού τής αποσάθρωσης των πετρωμάτων η μεταφορά τού υλικού γίνεται με τη δράση των ανέμων, των ποταμών, των κυμάτων και των πάγων (β) η επιφανειακή αλλοίωση ενός σώματος (μετάλλου ή πετρώματος) υπό την επίδραση τής υγρασίας, τού οξυγόνου τού αέρα, των οξέων ή άλλων χημικών ενώσεων. *~ σιδήρου / τού εδάφους* ΣΥΝ (καθημ.) φάγωμα (γ) ***αιολική διάβρωση*** βλ. λ. αιολικός **2.** (μτφ.) φθορά που συντελείται σταδιακά, χωρίς να γίνεται αμέσως αντιληπτή, και επιφέρει την αποσύνθεση και αλλοίωση (των συστατικών στοιχείων ή αυτού που την υφίσταται): *~ αξιών / τής κοινωνίας* ΣΥΝ καταστροφή.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διάβρωσις* < αρχ. *διαβιβρώσκω*, βλ. κ. *βρώση*].

διαβρωσιγενής, -ής, -ές [1888] {διαβρωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκύπτει από διάβρωση *~ όρη / κοίλωμα*.
[ΕΤΥΜ < *διάβρωση* + *-γενής* < *γένος*].

διαβρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να προκαλεί διάβρωση **2.** (μτφ.) αυτός που επενεργεί ύπουλα, χωρίς να γίνεται αντιληπτός, προκαλώντας αλλοίωση και αποσύνθεση· *η ~ επίδραση τής τηλεόρασης / τής προπαγάνδας*. — **διαβρωτικά** επίρρ.

διαγγελέας (ο) [1856] {διαγγελ-είς, -έων} (σπάν.) **1.** πρόσωπο που μεταφέρει μηνύματα ΣΥΝ αγγελιαφόρος **2.** ΣΤΡΑΤ αξιωματικός ή υπαξιωματικός επιφορτισμένος με την ευθύνη τής μεταβίβασης διαταγών των ανωτέρων του στους άνδρες που έχει υπό τις διαταγές του ή των αναφορών των ανδρών του προς τους ανωτέρους τους.

διάγγελμα (το) [μτγν.] {διαγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} επίσημο μήνυμα το οποίο απευθύνεται από τον ανώτατο άρχοντα ή από την κυβερνητική ηγεσία στον λαό ή στους αντιπροσώπους του στη Βουλή και περιέχει σημαντικές αποφάσεις για κρίσιμα ζητήματα τής χώρας εξ αφορμής σημαντικής επετείου ή εκτάκτων περιστάσεων: *βαρυσήμαντο / πρωτοχρονιάτικο ~*

διάγγελος (ο) [αρχ.] {διαγγέλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο διαγγελέας (βλ. λ.) **2.** ΣΤΡΑΤ (σπάν.) υπασπιστής στρατηγού που διαβιβάζει τις διαταγές του **3.** διπλωματικός αντιπρόσωπος τού Πάπα (λατ. Internuntius).

διαγιγνώσκω ρ. μετβ. {διέγνωσ-α, -θην, -ης, -η... (μτχ. διαγνωσθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε συμπεράσματα με βάση διάφορες ενδείξεις: *διέγνωσε ορθώς ότι επιβαλλόταν η επιδίωξη μιας νέας οικονομικής πολιτικής* ΣΥΝ συμπεραίνω, εικάζω **2.** (στους άλλους χρόνους πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) ΙΑΤΡ κάνω διάγνωση (βλ.λ., σημ. 1)· *ο καρκίνος τής μήτρας θεραπεύεται, αν διαγνωσθεί εγκαίρως*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *γιγνώσκω*, βλ κ. *γνώση*]

διαγκωνίζομαι ρ. αμετβ αποθ. {διαγκωνίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) προσπαθώ σπρώχνοντας με τους αγκώνες μου να ανοίξω πέρασμα **2.** (μτφ.) ανταγωνίζομαι έντονα άλλους που διεκδικούν ό.τι κι εγώ: *μεγάλες ξένες εταιρείες διαγκωνίζονται, για να αναλάβουν την κατασκευή τού μετρό* || *«πόλεις που διαγκωνίζονται για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «στηρίζομαι στον αγκώνα μου», < *δι(α)-* + *ἀγκωνίζομαι* < *ἀγκών*].

διαγκωνισμός (ο) [1888] (λόγ.) **1.** η προσπάθεια να ανοιχτεί πέρασμα ανάμεσα σε πλήθος με σπρωξίματα **2.** (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ συνδιεκδικητών *ο ~ χιλιάδων υποψηφίων για την εισαγωγή τους στα Α.Ε.Ι*
[ΕΤΥΜ Το μτγν. *διαγκωνισμός* σήμαινε «σπρώξιμο με τους αγκώνες»].

διάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ (α) η διαδικασία προσδιορισμού τής φύσης συγκεκριμένης ασθένειας μέσω τού ιστορικού, τής φυσικής εξέτασης και των εργαστηριακών εξετάσεων· *έγκαιρη / επιτυχής ~* (β) (συνεκδ.) η απόφαση ή το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τέτοιου είδους εξέταση: *κάνω / βγάζω / προβαίνω σε ~* **2.** η ανάλυση τής αιτίας ή τής φύσης προβλήματος ή κατάστασης και η συναγωγή συμπερασμάτων για την αντιμετώπισή τους. *~ τού κινδύνου*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάγνωσις* < *διαγιγνώσκω* < *δια-* + *γιγνώσκω*, βλ. κ. *γνώση* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diagnosis, γαλλ. diagnose κ.ά.].

διαγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται, χρησιμεύει ή συντελεί στη διάγνωση (κυρ. ασθένειας): *~ σύμπτωμα / μέθοδος / κέντρο / διαδικασία / τεστ* **2.** ΙΑΤΡ ***διαγνωστική*** (η) κλάδος που ασχολείται με τον καθορισμό των ασθενειών μέσα από τη σύντομη και σαφή έκθεση των χαρακτηριστικών τους συμπτωμάτων

Διαγόρας (ο) **1.** πυγμάχος από τη Ρόδο (5ος αι. π.Χ.), νικητής σε πολλούς αγώνες, που, σύμφωνα με την παράδοση, πέθανε ευτυχής ενώ τον μετέφεραν στους ώμους θριαμβευτικά οι τρεις ολυμπιονίκες γυιοί του **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *διαγορεύω* «δηλώνω δημοσίως, εκθέτω λεπτομερώς» < *δι(α)-* + *ἀγορεύω*].

διαγουμίζω ρ. μετβ. {διαγούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) λεηλατώ, αρπάζω πράγματα που δεν μου ανήκουν ως λάφυρα: *οι εχθροί διαγούμισαν την πόλη* ΣΥΝ αρπάζω. — **διαγούμισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *διαγουμᾶς* < τουρκ. yağma «διαρπαγή» Κατά μία άποψη, το ίδιο το τουρκ yağma < **διαγωμίζω* < **διάγωμα* < αρχ. *διάγω*, οπότε πρόκειται για αντιδάνειο. Δεν ευσταθεί η ετυμ από το αρχ. *διακομίζω*].

διαγουμιστής (ο) πρόσωπο που λεηλατεί αρπάζοντας (ξένα πράγματα) ΣΥΝ άρπαγας.

διάγραμμα (το) [αρχ.] {διαγράμμ-ατος | -ατα -άτων} **1.** σχηματική απεικόνιση που προβάλλει και επεξηγεί τα διάφορα τμήματα ή τον τρόπο λειτουργίας αντικειμένου: *το ~ μηχανής* || *~ οικίας* ΣΥΝ σκαρίφημα, σχέδιο, πλάνο **2.** γραμμική αναπαράσταση τής πορείας ενός φαινομένου *~ σεισμού* || *~ τού τιμαρίθμου* **3.** ΜΑΘ γραφική απεικόνιση (παράσταση) που χρησιμοποιούμε για να μελετήσουμε ένα μαθηματικό θέμα ή μια μαθηματική έννοια λ χ *~ τού Venn* (για τα σύνολα). *~ συνάρτησης* • **4.** ο εννοιολογικός σκελετός, στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη ενός θέματος, η διατύπωσή του σε γενικές γραμμές: *~ ομιλίας / έκθεσης / θεατρικού έργου* ΣΥΝ περίληψη, σύνοψη.

διαγραμμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαγράμμισ-α, -τηκα, -μένος} χωρίζω μια επιφάνεια με το τράβηγμα γραμμών, τραβώ διαχωριστικές γραμμές: *τα συνεργεία τού δήμου διαγράμμισαν την Πανεπιστημίου και την Πατησίων* ΣΥΝ χαρακώνω.

διαγράμμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η χάραξη ή ο σχεδιασμός γραμμών για τη διαίρεση μιας επιφάνειας *η ~ των δρόμων / τετραδίου / γηπέδου* **2.** (συνεκδ.) οι γραμμές που χαράσσουμε ή σχεδιάζουμε: *μονή / διπλή ~* || *φύλλο με διαγραμμίσεις* • **3.** (στις επιταγές) η προσθήκη διαγωνίως δύο παράλληλων γραμμών για ασφάλεια.

διαγραφή (η) [αρχ.] **1.** η ακύρωση τής ύπαρξης ή τής ισχύος *η ~ μιας διάταξης / λέξης* || *~ χρεών* ΣΥΝ (καθημ.) σβήσιμο, εξάλειψη, απαλοιφή **2.** (για πρόσ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση (κάποιου) από θέση (που κατείχε): *η ~ του από το κόμμα θεωρείται σίγουρη έπειτα και από τις τελευταίες προκλητικές του δηλώσεις* **3.** ο σχεδιασμός. *η ~ ενός κύκλου* **4.** (μτφ.) η σχηματική ή σε γενικές γραμμές περιγραφή ή απόδοση: *η ~ των χαρακτήρων τού έργου με ζωντάνια και φυσικότητα* || *η ~ των προθέσεών του* ΣΥΝ. σκιαγράφηση

διαγράφω ρ. μετβ. {διέγρα-ψα, διαγρά-φτηκα (λόγ. διεγράφην, -ης, -η., μτχ. διαγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. διαγεγραμμένος)} (+από) **1.** σβήνω, ξεγράφω: *~ μια λέξη από το κείμενο* **2.** ακυρώνω την ύπαρξη ή την ισχύ: *~ τα χρέη* || *~ μια νομική διάταξη* ΣΥΝ εξαλείφω, απαλείφω **3.** (για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) απομακρύνοντάς τον από τη θέση που κατείχε: *~ κάποιον από κόμμα για ανάρμοστη συμπεριφορά* **4.** (κυριολ. κ. μτφ.) σχηματίζω γραμμές, ένα σχέδιο πάνω σε επιφάνεια: *~ κύκλους πάνω στο χαρτί* || *το αεροπλάνο διέγραψε μία καμπύλη στον ουρανό* || *«η Ρωσία διέγραψε μια αξιόλογη τροχιά στα διαστημικά πράγματα»* (εφημ.) ΣΥΝ σχεδιάζω ΦΡ ***διαγράφω πορεία*** έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή παρουσία σε κάποιον χώρο *πιστεύεται ότι αυτός ο πολιτικός θα διαγράψει λαμπρή πορεία* || *η εταιρεία αυτή έχει διαγράψει σπουδαία πορεία στο χρηματιστήριο* **5.** (μτφ.) δίνω σε πολύ γενικές γραμμές ή απεικονίζω σχηματικά με αδρές γραμμές *διαγράφει τους θεατρικούς χαρακτήρες του με μεγάλη καθαρότητα* || *η εναρκτήρια ομιλία τού πρωθυπουργού διαγράφει τις βασικές γραμμές τής κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ σκιαγραφώ, απεικονίζω **6.** (μεσοπαθ **διαγράφομαι**) (μτφ.) διαφαίνομαι· *διαγράφεται ο κίνδυνος διάσπασης τού κόμματος* || *το μέλλον του διαγράφεται λαμπρό / ευοίωνο / ζοφερό*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *γράφω* Η σημ. «αποδίδω τη γενική εικόνα, το σχήμα κάποιου» αποδίδει ανάλογη σημ. των αγγλ. outline, γαλλ décrire, ενώ το μεσοπαθ. *διαγράφομαι* στη σημ. «διαφαίνομαι» αποδίδει το αγγλ. be delineated]

διάγω ρ. αμετβ. {παρατ διήγα, αόρ. διήγαγα (να/θα διαγάγω)} (λόγ.) περνώ τη ζωή μου ή τον καιρό μου υπό ορισμένες συνθήκες, με συγκεκριμένο τρόπο διαβιώσεως: *~ βίον τρυφηλόν* || *διήγαγε τα τελευταία έτη τής ζωής του με προσευχή και νηστεία* ΣΥΝ. διαβιώ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)-* + *ἄγω*]

διαγωγή (η) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος συμπεριφοράς υπό συγκεκριμένες συνθήκες απέναντι στους άλλους· *~ κοσμία* (βλ. λ. *κόσμιος*) / *κακή / άριστη* || *δείχνω σωστή ~* || *πρόσωπο αμέμπτου διαγωγής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διάγω*].

διαγωνίζομαι ρ αμετβ. αποθ [αρχ.] {διαγωνίστηκα} αγωνίζομαι μαζί με άλλους και προσπαθώ να τους ξεπεράσω για την απόκτηση συγκεκριμένης διάκρισης και την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου· λαμβάνω μέρος σε διαγωνισμό (βλ.λ.): *~ για υποτροφία / για το πρώτο βραβείο / για μια θέση στο Δημόσιο* || *~ στο άθλημα τού ακοντισμού / τής σφαιροβολίας* || *~ για μετάλλιο* || *πολλοί αθλητές θα διαγωνιστούν στο τελευταίο παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου* ΣΥΝ αναμετρούμαι, ανταγωνίζομαι, διεκδικώ, συναγωνίζομαι. — **διαγώνιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*.

διαγώνιος (η) {διαγωνί-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο μη διαδοχικές (προσκείμενες) γωνίες ή κορυφές πολυγώνου ή πολυέδρου: *~ τριγώνου / τετραπλεύρου* || *φέρ(ν)ω τη ~ με χάρακα και μολύβι*.

διαγώνιος, -α (λόγ. -ος), **-ο** [μτγν.] **1.** αυτός που συνδέει δύο μη διαδοχικές γωνίες: *~ κατεύθυνση* **2.** ΓΕΩΜ ***διαγώνιος*** (η) βλ.λ. — **διαγώνια / διαγωνίως** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος*.

διαγώνισμα (το) [1880] {διαγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. για μαθητές) γραπτή (ή προφορική) εξέταση για έλεγχο και αξιολόγηση των γνώσεων σε συγκεκριμένο μάθημα. *~ τριμήνου* || *~ στην ιστορία*

ΣΥΝ γραπτή δοκιμασία, εξετάσεις (πβ. λ. *τεστ*).
[ΕΤΥΜ Τη λ. έπλασε ο Αδ. Κοραής, προκειμένου να αποδοθεί το γαλλ. concours]

διαγωνισμός (ο) [μτγν.] **1.** αναμέτρηση για την κατάκτηση διακρίσεως (βραβείου), η διαδικασία ανάδειξης τού καλυτέρου ανάμεσα στους μετέχοντες σε συγκεκριμένο τομέα: *~ ομορφιάς / φωτογραφίας / ζωγραφικής / τραγουδιού* ΣΥΝ αγώνας, συναγωνισμός **2.** (ειδικότ.) διαδικασία παροχής προσφορών για την εκτέλεση ενός έργου, η οποία αποβλέπει στην επιλογή τής πιο συμφέρουσας: *προκήρυξη διεθνούς μειοδοτικού ~ για την κατασκευή τής σήραγγας* ΣΥΝ ανταγωνισμός ● **3.** (ειδικότ. για μαθητές) γραπτή δοκιμασία που διενεργείται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους για την προαγωγή στην επόμενη τάξη ή για την αποφοίτηση *περίοδος διαγωνισμών* ΣΥΝ διαγώνισμα, εξετάσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*

διαγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαγωνισμό: *στο ~ τμήμα τού Φεστιβάλ επιλέχθηκαν τριάντα πέντε ταινίες* ‖ *~ βραβείο.*

διαδεδομένος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία διάδοση: *~ άθλημα / ιδέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διαδίδωμι*].

διαδερμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που συντελείται διά μέσου τού δέρματος: *~ βιοψία / χολαγγειογραφία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. percutaneous].

διαδέτης (ο) {διαδετών} ΝΑΥΤ σχοινί με το οποίο προσδένονται μεταξύ τους τα άκρα άλλων σχοινιών
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δια-* + *-δέτης* < αρχ. *δέω / δῶ* «δένω»].

διαδέχομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ.] {διαδέχθηκα} **1.** ακολουθώ χρονικά κάποιον στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε, γίνομαι ο διάδοχός του: *ήθελε να τον διαδεχθεί ο γιος του στην επιχείρηση* ‖ *~ κάποιον στην εξουσία / στον θρόνο / στην πρωθυπουργία* ΣΥΝ. ακολουθώ, έπομαι **2.** (ειδικότ. για καταστάσεις ή ενέργειες) έρχομαι μετά από (κάτι άλλο στη σειρά, σαν τους κρίκους μιας αλυσίδας): *οι ατυχίες διαδέχονται η μία την άλλη* ΣΥΝ εναλλάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θετικός, αποθετικός.*

διαδηλώνω ρ μετβ {διαδήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (τη στάση και τα αισθήματά μου απέναντι σε κάποιον/κάτι) ευρύτερα γνωστά, προσδίδω δημοσιότητα: *~ την πίστη / την αφοσίωση / τη συμπαράσταση / την απόφαση / την αντίθεσή μου σε κάτι* ΣΥΝ αναγγέλλω, διαλαλώ, διατυμπανίζω, κοινοποιώ, δημοσιοποιώ, διακηρύσσω, φανερώνω, εκθέτω **2.** μετέχω ενεργά σε δημόσια εκδήλωση εκφράσεως τής κοινής γνώμης, σε συλλαλητήριο, κάνω διαδήλωση: *οι φοιτητές διαδηλώνουν εναντίον τής κυβερνητικής πολιτικής σε θέματα παιδείας*
[ΕΤΥΜ <μτγν *διαδηλῶ (-όω)* < αρχ *διάδηλος* «ευδιάκριτος, σαφής» < *δια-* + *δῆλος* (βλ.λ.)].

διαδήλωση (η) [1848] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δημόσια γνωστοποίηση των αισθημάτων και τής στάσης (κάποιου) απέναντι σε μια κατάσταση: *~ λαϊκής οργής και αγανάκτησης* **2.** συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας (για κάποιο ζήτημα): *εργατική / φοιτητική ~* ‖ *οργανώνω / διαλύω ~* ‖ *λαμβάνω μέρος σε ~* ‖ *~ σπουδαστών έξω από το Υπουργείο Παιδείας* ‖ *ο όγκος / το μέγεθος τής ~* ‖ *στη ~ συμμετείχαν όλοι οι συνδικαλιστικοί φορείς* ‖ *κάνω / κατεβαίνω σε ~* ‖ *στα αντιλαϊκά μέτρα τής κυβέρνησης οι εργαζόμενοι απάντησαν με διαδηλώσεις* ‖ *ογκώδης / μεγάλη ~* ΣΥΝ συλλαλητήριο, κινητοποίηση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. manifestation].

διαδηλωτής (ο) [1889], **διαδηλώτρια** (η) [1886] {διαδηλωτριών} πρόσωπο που μετέχει σε διαδήλωση: *οι ~ φώναζαν συνθήματα κατά τής κυβέρνησης* ‖ *αστυνομικές δυνάμεις επιχείρησαν να διαλύσουν τον κύριο όγκο των ~*

διάδημα (το) {διαδήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητική ταινία ή κάλυμμα τής κεφαλής από πολύτιμα μέταλλα ή πετράδια, που φοριέται από βασιλείς, ηγεμόνες ή τον Πάπα ως σύμβολο εξουσίας ΣΥΝ κορώνα, στέμμα, τιάρα
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαδέω* «περιδένω» < *δια-* + *δέω / δῶ* «δένω»]

διαδημοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερους δήμους ή τον διαχειρίζονται από κοινού περισσότεροι τού ενός δήμοι: *~ επιχείρηση συγκοινωνιών / ραδιοφωνικός σταθμός / συμφωνία / συνεργασία.*

διαδίδω ρ μετβ {διέδωσα, διαδόθηκα, διαδεδομένος} **1.** κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό, γνωστοποιώ (κάτι) σε ευρύτερες μάζες: *διέδωσαν τον χριστιανισμό σε όλη τη Γη* ‖ *~ ένα νέο* **2.** (μτφ.) θέτω σε κυκλοφορία ανυπόστατες ειδήσεις και φήμες: *ποιος διέδωσε ότι θα παραιτηθεί από την αρχηγία τού κόμματος;* ΣΥΝ διασπείρω· (μεσοπαθ **διαδίδομαι**) **3.** αποκτώ μεγάλες διαστάσεις, επεκτείνομαι *η αρρώστια διαδόθηκε γρήγορα και πήρε διαστάσεις επιδημίας* ΣΥΝ μεταδίδομαι **4.** (ειδικότ. για ειδήσεις, φήμες κ.λπ.) αποκτώ μεγάλη δημοσιότητα: *η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία* **5.** (απρόσ **διαδίδεται**) κυκλοφορεί ως φήμη: *~ ότι θα παραιτηθεί* ΣΥΝ φημολογείται, λέγεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαδίδωμι* < *δια-* + *δίδωμι* «δίνω»].

διαδικασία (η) {διαδικασιών} **1.** συστηματική σειρά ενεργειών που καταλήγουν σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα. *~ έκδοσης εκλογικών αποτελεσμάτων / εκλογής Προέδρου / χορήγησης αδειών* ‖ *ψήφιση νομοσχεδίου με τη ~ τού κατεπείγοντος* ‖ *ανακριτική / διοικητική / ακροαματική / συνοπτική / αποδεικτική ~* **2.** σύνολο διεργασιών ή μεταβολών, που διεξάγονται σε διαδοχικές, προκαθορισμένες ή μη, φάσεις και με συγκεκριμένο τρόπο. *θα ήθελα να σας εξυπηρετήσω, αλλά η ~ επιβάλλει να κάνετε αίτηση πρώτα* ‖ *~ αποσύνθεσης των πτωμάτων* ‖ *~ φθοράς* **3.** (μτφ) κοπιαστική προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, πολύπλοκη σειρά ενεργειών: *πού να κάθεσαι να φτιάξεις μουσακά, είναι ολόκληρη ~!*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «η σειρά διαδοχικών ενεργειών που προηγούνται δικαστικής αποφάσεως», < *διαδικάζω* «εκφέρω κρίση (ως δικαστής)» < *δια-* + *δικάζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. procédure, γερμ. Prozess].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **διαδικασία** είναι αρχαία και σήμαινε κυρίως τη δίκη, αλλά και την παραπομπή σε δίκη, καθώς και τη δικαστική απόφαση. Σε νεότερους χρόνους η λ. χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις τυπικές ενέργειες που απαιτεί η διεξαγωγή μιας δίκης και, κατ' επέκταση, κάθε πορεία ενεργείας για την επίτευξη ενός σκοπού. Στη χρήση αυτή αποτελεί απόδοση ξένων όρων, των process και procedure, που απαντούν στην Αγγλική μέσω Γαλλικής ή άλλων συναφών γλωσσών (πβ γερμ Prozess), οι οποίες ανάγονται στο λατ. pro-cedo «προχωρώ». Το γερμ. Prozess (προφερόμενο ως **προτσές**) έδωσε και την ξενική λ. **προτσές**, «τη διαδικασία εξελίξεων στον πολιτικοκοινωνικό χώρο», που χρησιμοποιείται στον πολιτικό λόγο αντί τής λ. *διαδικασία* ή **εξελικτική διαδικασία**

διαδικαστικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την εφαρμογή συγκεκριμένης διαδικασίας (και όχι λ.χ με τα θέματα ουσίας τα οποία η διαδικασία επιλύει): *~ ζήτημα / πρόβλημα* Επίσης **διαδικασιακός, -ή, -ό.**

διάδικος (ο/η) {διαδίκ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ υποκείμενο τής έννομης σχέσης τής δίκης· είναι είτε το πρόσωπο το οποίο επιδιώκει υπέρ αυτού την παροχή δικαστικής προστασίας (ενάγων) είτε το πρόσωπο έναντι τού οποίου επιδιώκεται η παροχή δικαστικής προστασίας (εναγόμενος).
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + *-δικος* < *δίκη*].

Διαδίκτυο (το) {Διαδικτύου | χωρ. πληθ.} ΠΛΗΡΟΦ παγκόσμιο δίκτυο μέσω τού οποίου συνδέονται υπολογιστές και δίκτυα υπολογιστών που είναι εγκατεστημένα σε πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, επιχειρήσεις, ιδρύματα και οργανισμούς και επιτυγχάνεται η μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς και η παροχή στον χρήστη διαφόρων υπηρεσιών (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο)· το Ίντερνετ — **διαδικτυακός, -ή, -ό, διαδικτυακά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Internet].

διαδικτυώνομαι ρ. αμετβ {διαδικτυώ-θηκα, -μένος} συνδέομαι με το Διαδίκτυο (βλ.λ.). – **διαδικτύωση** (η).

διάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η γνωστοποίηση σε ευρεία κλίμακα: *~ φαρμάκου / ιδεών* **2. διαδόσεις** (οι) ανυπόστατες, ψευδείς ή ανεξακρίβωτες φήμες *πολλά περίεργα ακούγονται για τις σχέσεις τους, αλλά μάλλον είναι ~* ‖ *δεν μπορείς να δίνεις βάση σε ~ τέτοιου είδους* ΣΥΝ ψευδολογήματα, κουτσομπολιά, φημολογίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάδοσις* < *διαδίδωμι*].

διαδοσίας (ο/η) {διαδοσιών} πρόσωπο που διασπείρει ανυπόστατες ειδήσεις και ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες με αποτέλεσμα συνήθ την πρόκληση αναστάτωσης, ανησυχίας.
[ΕΤΥΜ < *διάδοση* + παραγ επίθημα *-ίας*, πβ κ. *δηλωσ-ίας*].

διαδοχή (η) **1.** η ανάληψη από κάποιον αξιώματος ή θέσης, μετά την αποχώρηση (π.χ. λόγω παραίτησης, λήξεως θητείας κ.λπ.) εκείνου που τα κατείχε: *αγώνας για τη ~ στην ηγεσία τού κόμματος* ‖ *μέτρα για την ομαλή ~ στην προεδρία / στον θρόνο* **2.** η σειρά γεγονότων κατά την οποία το ένα ακολουθεί χρονικά το αμέσως προηγούμενο: *η ~ των γεγονότων που οδήγησαν στον πόλεμο* ‖ *η ~ των εποχών τού χρόνου* ΦΡ ***κατά διαδοχήν*** με διαδοχική σειρά, διαδοχικά **3.** ΝΟΜ (α) η μεταφορά δικαιώματος από ένα πρόσωπο σε άλλο, συνήθ. με την εκφρασμένη θέληση των ενδιαφερομένων (β) ***εξ αδιαθέτου διαδοχή*** η κτήση τού συνόλου ή μέρους τής περιουσίας προσώπου που πέθανε χωρίς να αφήσει διαθήκη (αδιάθετος) από τους κληρονόμους του με τη σειρά που ορίζει ο νόμος (συγγενείς, σύζυγος, κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαδέχομαι*].

διαδοχικός, -ή, -ό [1833] **1.** (για πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που ακολουθεί κατά σειρά ή σε αδιάσπαστη συνέχεια τον προηγούμενο, χωρίς διακοπή ή με πολύ μικρή χρονική διαφορά: *~ εκρήξεις βομβών αναστάτωσαν το κέντρο τής πόλης* ‖ *~ συσκέψεις / συνομιλίες / επισκέψεις / νίκες / ήττες / δονήσεις / πλήγματα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη διαδικασία διαδοχής ή με το πρόσωπο που καταλαμβάνει τη θέση τού προκατόχου του: *~ βασιλεία / δικαιώματα / ζεύγος.* — **διαδοχικ-ά / -ώς** [1843] επίρρ., **διαδοχικότητα** (η) [1891].

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διαδέχεται άλλο στη θέση ή στο αξίωμά του σύμφωνα με νόμιμη διαδικασία: *πριν αποχωρήσει από την επιχείρηση, θα ορίσει τον ~ του* **2.** (ειδικότ.) (α) (σε μοναρχίες) πρόσωπο που φέρει το δικαίωμα να διαδεχθεί τον μονάρχη σε περίπτωση θανάτου ή εκούσιας απομάκρυνσής του από την εξουσία, π.χ. ο γιος του: *ο ~ τού αγγλικού θρόνου* ΣΥΝ. πρίγκιπας (β) (το αρσ.) ο πρωτότοκος γιος μιας οικογένειας ως τυπικός συνεχιστής τού πατρικού ονόματος. *να σας ζήσει ο ~!*

διάδοχος, -η (λόγ. -ος), **-ο** (λόγ.) αυτός που ακολουθεί, διαδέχεται στη σειρά κάποιον/κάτι, ο οποίος βρισκόταν στην ίδια θέση προηγουμένως: *προετοιμάζεται η ~ κατάσταση μετά την αποχώρηση τού ιδρυτή τού κόμματος* ‖ *το ~ πολιτικό σχήμα στην εξουσία τής χώρας*

διαδραματίζω ρ. μετβ {διαδραμάτισ-α, -τηκα} **1.** έχω ενεργό συμμετοχή σε υπόθεση ή κατάσταση, συντελώ ενεργά στην εξέλιξή της: *~ αποφασιστικό / σημαντικό / πρωτεύοντα ρόλο* **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***διαδραματίζεται / διαδραματίζονται***) λαμβάνει / λαμβάνουν χώρα, εκτυλίσσεται / εκτυλίσσονται (συνήθ. με τρόπο δραματικό ως προς την πλοκή και την εξέλιξη): *η ιστορία των δύο νέων διαδραματίζεται στο Παρίσι τής δεκαετίας τού '60* ‖ *σκηνές απείρου κάλλους διαδραματίστηκαν μπροστά στα έκπληκτα βλέμματα των ξένων επισήμων.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + *δραματίζω* < *δρᾶμα*].

διαδραματίζω: συνώνυμα. Δράμα, τραγωδία, κωμωδία. έννοιες οικείες στον Έλληνα, ήταν φυσικό να περάσουν και στη γλωσσική του επικοινωνία. Η λ. **δράμα** έδωσε δύο αρχαίες ήδη λέξεις: το **δραματοποιώ** και το **διαδραματίζω**. Το *δραματοποιώ* σήμαινε «δίνω μορφή δράματος» (πρωτοεμφανίζεται στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη), «μετατρέπω ένα κείμενο σε δράμα με τη χρήση δραματικών διαλόγων», και σε νεότερη μεταφορική σημασία «παρουσιάζω τα πράγματα τραγικά, σοβαρά και επικίνδυνα, παραποιώντας την πραγματική κατάσταση» *(Δεν χρειάζεται να δραματοποιείς την αποτυχία σου στις εξετάσεις, σαν να έφτασε το τέλος τού κόσμου)* Το *διαδραματίζω* στη μεταγενέστερη Ελληνική σήμαινε «τελειώνω να παίζω σε ένα δραματικό έργο», ενώ σήμερα ως ενεργ. ρ σημαίνει «παίζω» *(Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις τής εποχής του)* και ως μέσο «γίνομαι, συμβαίνω» *(Όλον αυτό τον καιρό διαδραματίζονται πολύ σοβαρά γεγονότα στη Ρωσία)*. Η λ. **κωμωδία** έδωσε το **διακωμωδώ**, το οποίο είναι επίσης αρχαίο, σημαίνοντας από παλιά μέχρι σήμερα «σατιρίζω». Τέλος, η λ. **τραγωδία** έδωσε το **διεκτραγωδώ**, το οποίο είναι νεότερη λ., που φαίνεται ότι πρωτοχρησιμοποίησε ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης το 1888.

διάδραση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διεπίδραση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interaction]

διαδραστικός, ή, -ό αλληλεπιδραστικός (βλ λ) **διαδραστικά** επίρρ.

διαδρομή (η) **1.** η πορεία που ακολουθείται για τη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο. *ακολουθούσε καθημερινά την ίδια ~ από το σπίτι στο γραφείο του* || *απολαμβάνουμε τη ~ προς το χωριό* ΣΥΝ δρόμος, δρομολόγιο ΦΡ ***ειδική διαδρομή*** (σε αγώνες αυτοκινήτων σε φυσικές πίστες) το ορισμένης δυσκολίας δρομολόγιο υπό συγκεκριμένες συνθήκες, το οποίο πρέπει να ακολουθήσουν οι συμμετέχοντες οδηγοί (συνήθ. περιλαμβάνει χωματόδρομο και στροφές) **2.** ΠΛΗΡΟΦ (στην αποθήκευση αρχείων) ο δρόμος τον οποίο ακολουθεί το λειτουργικό σύστημα διά μέσου των καταλόγων, προκειμένου να εντοπίσει, να ταξινομήσει ή να ανακτήσει αρχεία τού δίσκου **3.** (συνεκδ.) το διάστημα που καλύπτει τοπικά ή χρονικά την απόσταση δύο σημείων: *~ μίας ώρας με τα πόδια* || *η ~ Αθηνών-Κορίνθου είναι 80 χλμ* ΣΥΝ απόσταση **4.** (μτφ) η χρονική ακολουθία γεγονότων ή καταστάσεων· *στη ~ τής ζωής μου / τής ιστορίας / των αιώνων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-δρομή*, βλ. λ *δρόμος* Στην πληροφορική η λ αποδίδει το αγγλ. path].

διαδρομιστής (ο) {διαδρομιστών} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ *λόμπι*) ΣΥΝ λομπίστας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αμερ lobbyist (βλ κ. *λόμπι*)].

διάδρομος (ο) [αρχ.] {διαδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** η επιμήκης δίοδος που διευκολύνει την πρόσβαση, τη σύνδεση και την επικοινωνία ανάμεσα σε χώρους που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (δωμάτια διαμερίσματος, τμήματα τού ίδιου ορόφου, κτηρίου, βαγόνια τρένου ή καμπίνες πλοίου κ λπ.): *οι ~ τού νοσοκομείου / τής πολυκατοικίας* **2.** (ειδικότ) το ειδικά διαμορφωμένο δάπεδο τού αεροδρομίου, πάνω στο οποίο κινούνται τα αεροπλάνα κατά την προσγείωση ή την απογείωσή τους. *~ προσγειώσεως / απογειώσεως* || *βοηθητικός ~* **3.** (ειδικότ. στον στίβο) καθεμιά από τις παράλληλες σειρές, διαχωρισμένες μεταξύ τους με λευκές γραμμές, στις οποίες τρέχουν οι δρομείς **4.** (συνεκδ.) μακρόστενο χαλί ή μοκέτα που στρώνεται κυρ σε διαδρόμους (σημ. 1) **5.** όργανο γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από έναν πλατύ ιμάντα που κινείται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα και πάνω στον οποίο βαδίζει με ανάλογη ταχύτητα το πρόσωπο που γυμνάζεται.

διαζευγμένος, -η, -ο (λόγ) (για συζύγους) αυτός που έχει πάρει διαζύγιο ΣΥΝ χωρισμένος
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαζεύγνυμι* < *δια-* + *ζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη*].

διαζευγνύω ρ μετβ {διέζευξα, διαζευγμένος} (λόγ) χωρίζω πρόσωπα ή πράγματα που ήταν ενωμένα
[ΕΤΥΜ Μτγν τ τού αρχ *διαζεύγνυμι* < *δια-* + *ζεύγνυμι* (βλ. λ. *ζεύω*, *ζεύξη*)]

διαζευκτήριο (το) [1879] {διαζευκτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ επίσημο έγγραφο που πιστοποιεί τη λύση ενός γάμου.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ *διαζευκτήριος*. Βλ. λ. *διαζευτικός*, *διάζευξη*].

διαζευκτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη διάζευξη όρων ή προτάσεων: *~ σύνδεση / σύνδεσμος* (ή, είτε-είτε) — **διαζευκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη*].

διάζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** ο διαχωρισμός δύο πραγμάτων που ήταν ενωμένα η διάκριση και αντιδιαστολή, π χ δύο εννοιών· *~ σχέσεων / μεταξύ θεωρίας και πράξης* ΑΝΤ σύζευξη **2.** (ειδικότ.) η διάλυση τού γάμου ΣΥΝ. διαζύγιο (πβ. λ. *διάσταση*) **3.** ΓΛΩΣΣ παρατακτική σύνδεση όρων ή προτάσεων, κατά την οποία δύο (ή περισσότερες) πληροφορίες αλληλοαποκλείονται ή αντιδιαστέλλονται. λ.χ. θα έρθεις εσύ ή θα έρθω εγώ, να μείνω ή να φύγω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάζευξις* < *διαζεύγνυμι*. βλ κ. *ζεύξη*].

διαζύγιο (το) {διαζυγί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ η δικαστική απόφαση τής διάλυσης ενός γάμου και τής οικογένειας που προέκυψε από αυτόν. *υποβάλλω αγωγή διαζυγίου* || *παίρνω / δίνω ~* (συναινώ στην έκδοσή του) || *αυτόματο / συναινετικό ~* **2.** (συνεκδ) η διάλυση ενός γάμου ΣΥΝ χωρισμός **3.** (μτφ) η οριστική διάσταση στις σχέσεις προσώπων, ομάδων ή κρατών: *το ~ Τσετσενίας – Ρωσίας φαίνεται αναπόφευκτο* ΦΡ ***παίρνω διαζύγιο (από κάτι)*** εγκαταλείπω κάτι, παύει να με απασχολεί. *οι περισσότεροι νέοι έχουν πάρει πλέον διαζύγιο από την πολιτική αδιαφορούν πλήρως γι' αυτή.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαζύγιον* < αρχ. *διαζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη*, *ζυγός*].

διάζωμα (το) {διαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ το τμήμα των ναών που βρίσκεται ανάμεσα στο επιστύλιο και το γείσο και είναι διακοσμημένο με μετόπες και τριγλύφους ή με ζωφόρο **2.** (σε θέατρα ή στάδια) ημικυκλικός διάδρομος, παράλληλος προς την ορχήστρα, που χρησιμοποιείται από τους θεατές για να φθάνουν στις θέσεις τους, και τέμνει τον χώρο των θέσεων ή κερκίδων σε ζώνες διαφορετικού ύψους: *άνω / κάτω / μεσαίο ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαζώννυμι* / *-ύω* < *δια-* + *ζώννυμι*, βλ. κ *ζώνη*].

διαθερμαίνω ρ μετβ [αρχ.] {διαθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} θερμαίνω εξ ολοκλήρου. - **διαθέρμανση** (η) [1876].

διαθερμία (η) {διαθερμιών} ΙΑΤΡ θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παραγωγή θερμότητας μέσω ηλεκτρικού ρεύματος που διοχετεύεται στους ιστούς — **διαθερμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diathermie]

διάθεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η χρησιμοποίηση και αξιοποίηση χώρου ή χρόνου για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου *~ ελεύθερου χρόνου στο διάβασμα* **2.** η παραχώρηση τής δυνατότητας χρήσεως (πράγματος) σε άλλον *θέτω το αυτοκίνητό μου στη ~ σας* || *το σπίτι του είναι στη ~ μας* ΦΡ (α) ***είμαι / τίθεμαι στη διάθεση (κάποιου)*** είμαι έτοιμος ή εύκαιρος να δεχθώ ή να εξυπηρετήσω (κάποιον): *περίμενε λίγο, γιατί είμαι απασχολημένος· σε δύο λεπτά θα ~ σου* (β) ***έχω στη διάθεσή μου*** έχω τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσω κάτι· *πόσο χρόνο έχω στη διάθεσή μου για ν' αποφασίσω.* || *έχει στη διάθεσή του πολλούς ετοιμοπόλεμους άνδρες* **3.** η προώθηση στην αγορά και η κατανάλωση: *~ αμοιβαίων κεφαλαίων* || *ημερομηνία έναρξης διαθέσεως των μετοχών* || *άμεση ~ των προϊόντων* || *η κεντρική ~ τού περιοδικού είναι στην οδό...* **4.** (για περιουσιακά στοιχεία) η κληροδότηση και μοιρασιά στους κληρονόμους **5.** (για χρήματα) η διανομή στους δικαιούχους. *~ των κερδών* || *~ των πιστώσεων τού προϋπολογισμού / των κονδυλίων* **6.** (α) η ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς· *σήμερα έχει πολύ άσχημη ~ από το πρωί* (β) (ειδικότ) η καλή ψυχική διάθεση, η όρεξη, το κέφι *δεν έχω ~ για κουβέντα* || *χαλάω τη ~ κάποιου* || *ξαναβρίσκω τη ~ μου* ΣΥΝ ευθυμία, ευδιαθεσία **7.** το σύνολο των συναισθημάτων (θετικών ή αρνητικών) που τρέφει κανείς για τους άλλους· *με εχθρική / μελαγχολική / καλή / κακή / απαισιόδοξη ~* **8. διαθέσεις** (οι) οι βαθύτεροι σκοποί, οι προθέσεις που κινούν κάποιον στην εκτέλεση των πράξεών του· ΦΡ ***άγριες διαθέσεις*** η τάση για διαπληκτισμό ή η μεγάλη επιθυμία για κάτι *μην τον πηγαίνεις κόντρα σήμερα έχει έρθει με ~* || *μόλις ήρθε ζήτησε ποτά, φαγηρό, μουσική. έχει ~!* • **9.** ΓΛΩΣΣ σημασιολογική κατηγορία τού ρήματος, η οποία φανερώνει πώς διατίθεται το υποκείμενο τού ρήματος απέναντι στην ενέργεια ή κατάσταση που δηλώνει το ρήμα επικοινωνιακά, ο ομιλητής χρησιμοποιεί την ***ενεργητική διάθεση,*** για να τονίσει ό,τι δηλώνει το υποκείμενο τού ρήματος (δράστη, αιτία, όργανο, βιώνοντα μια κατάσταση). ενώ με την ***παθητική*** υποβαθμίζει τον ρόλο τού δράστη και προβάλλει το αντικείμενο (δέκτη) *ο υπουργός υπέγραψε την απόφαση* (ενεργ.) *η απόφαση υπογράφηκε* (παθητ.) η ***μέση*** διάθεση χρησιμοποιείται, για να δηλωθεί ότι ο δράστης και ο δέκτης τής ενέργειας τού ρήματος ταυτίζονται: *η Μαρία ντύνεται*· η σημασία τής ενεργητικής διάθεσης δηλώνεται κανονικώς με τους μορφολογικούς τύπους τής ενεργητικής φωνής, ενώ η σημασία τής παθητικής διάθεσης με τους τύπους τής μεσοπαθητικής φωνής· η μεσοπαθητική φωνή δηλώνει και τη σημασία τής μέσης διάθεσης· ωστόσο, τύποι τής μεσοπαθητικής φωνής –ιδίως στα αποθετικά ρήματα (βλ λ)- μπορούν να δηλώνουν ενεργητική διάθεση: *δέχεται τους φίλους στο σπίτι εισηγήθηκαν τον βομβαρδισμό τής Γιουγκοσλαβίας* (βλ κ λ. *φωνή*, *έγκλιση*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάθεσις* < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω» Η λ. σήμαινε αρχικώς «την εν σειρά τοποθέτηση, την τακτοποίηση πραγμάτων ή υποθέσεων», από όπου προέκυψε η σημ «κατανομή περιουσιακών στοιχείων διαθήκη». Ήδη αρχ είναι οι σημ τής σωματικής ή ψυχικής κατάστασης κάποιου, ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Η φρ. *στη διάθεσή σας* αποδίδει το γαλλ. à votre disposition]

διαθέσιμος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε δέσμευση, που μπορεί να διατεθεί ελεύθερα και να χρησιμοποιηθεί κατά βούληση: *είμαι ~* || *~ εμπορεύματα / χρόνος* ΣΥΝ ελεύθερος, εύκαιρος, χρησιμοποιήσιμος **2.** ΟΙΚΟΝ **διαθέσιμα** (τα) {διαθεσίμων} αξίες ρευστοποιήσιμες ή εμπορεύματα παραδοτέα αμέσως κατόπιν αιτήσεως.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ disponible]

διαθεσιμότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ } η προσωρινή απομάκρυνση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού από την οργανική του θέση λόγω παραπτώματος, αμέλειας στην εκτέλεση των καθηκόντων του ή άλλης αιτίας: *ετέθη σε ~ μέχρι την έκδοση τού πορίσματος τής ανακριτικής επιτροπής* || *θέτω σε ~* || *είμαι σε ~*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ disponibilité]

διαθεσμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με περισσότερους τού ενός θεσμούς.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interinstitutional]

διαθέτης (ο) {διαθετών}, **διαθέτρια** (η) {διαθετριών} ΝΟΜ πρόσωπο που ρυθμίζει με διαθήκη πώς θα διατεθεί η περιουσία του.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω»]

διαθέτω ρ μετβ {διέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. διατίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ παρατ. διετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. διατέθηκα (λόγ διετέθην, -ης, -η.. μτχ διατεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. διατεθειμένος} **1.** έχω (κάτι) στην κατοχή μου με τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσω, όπου αυτό απαιτείται ~ *πλειοψηφία / χρήματα / μέσα / γνωριμίες / χρόνο / πείρα / αντίληψη* ΣΥΝ έχω, έχω στη διάθεσή μου / διαθέσιμο • **2.** κάνω άμεση χρήση

(πράγματος) σε συγκεκριμένο τομέα. *διαθέτει τα χρήματά του για επενδύσεις* || ~ *τον χρόνο μου σε επωφελείς δραστηριότητες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, τοποθετώ, επενδύω **3.** προσφέρω, αφιερώνω: *έχει διαθέσει μεγάλο μέρος τής ζωής του στην τέχνη* **4.** (για διαθήκη) μεταβιβάζω τα περιουσιακά μου στοιχεία. *διέθεσε όλη του την περιουσία σε κοινωφελή ιδρύματα* ΣΥΝ καταλείπω, κληροδοτώ, αφήνω **5.** παραχωρώ (σε κάποιον) την ευχέρεια ή το δικαίωμα χρησιμοποιήσεως (στοιχείου που μου ανήκει): *σας ~ το σπίτι μου, για να μείνετε* || *μπορείς να μου διαθέσεις λίγο από τον χρόνο σου:* ΣΥΝ δίνω **6.** προορίζω (κάτι) για την πραγματοποίηση ορισμένου σκοπού: *ο χώρος έχει διατεθεί για την ανέγερση σχολείου* || *τα χρήματα τής συναυλίας θα διατεθούν για τα παιδιά των εμπόλεμων περιοχών* **7.** (ειδικότ. για εμπορεύματα) πουλώ *διαθέτει τα προϊόντα του σε πολύ χαμηλές τιμές* || *τα είδη μας διατίθενται σε ποικίλα σχέδια και χρώματα* **8.** (+αιτ προσώπου +επίρρ) δημιουργώ θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση): *με τα λόγια του μας διέθεσε εχθρικά απέναντί σου* ΣΥΝ προδιαθέτω (μεσοπαθ ***διατίθεμαι***) **9.** έχω την επιθυμία, την όρεξη (να κάνω κάτι) ~ *να βοηθήσω* **10.** τρέφω θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε κάποιον/κάτι): ~ *ευνοϊκώς απέναντί του* **11.** (η μτχ. ***διατεθειμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλασμ. τ τού αρχ *διατίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

διαθήκη (η) {διαθηκών} **1.** έγγραφη διατύπωση τής επιθυμίας κάποιου για τον τρόπο διαθέσεως των περιουσιακών του στοιχείων μετά τον θάνατό του: *συντάσσω / γράφω / εκτελώ / προσβάλλω τη ~* || *δημόσια / ιδιόχειρη / μυστική ~* ΦΡ ***ρίχνω τη διαθήκη*** προσβάλλω δικαστικώς μια διαθήκη και επιτυγχάνω να θεωρηθεί άκυρη **2.** (μτφ.) παραινέσεις, συμβουλές και νουθεσίες προς τους μεταγενεστέρους ως κληροδότηση τής πείρας των μεγαλυτέρων τους: *η πολιτική ~ τού Ελευθερίου Βενιζέλου* || *η πνευματική ~ των προγόνων μας* ΣΥΝ παρακαταθήκη, υποθήκη **3.** ΘΡΗΣΚ συμφωνία – υπόσχεση (α) ***Παλαιά Διαθήκη*** (συντομ Π.Δ.) βλ λ. *παλαιός* (β) ***Καινή Διαθήκη*** (συντομ Κ.Δ.) βλ λ. *καινός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω» Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως μετάφραση τού εβρ όρου berith «συνθήκη, συμφωνία», περιγράφοντας αρχικώς την ειδική σχέση τού Θεού με τον (λαό) Ισραήλ. Βλ. κ *καινός*].

διάθλαση (η) [1861] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ η αλλαγή τής κατεύθυνσης μιας ακτίνας φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ. κατά την πλάγια πρόσκρουσή τους στη διαχωριστική επιφάνεια δύο μέσων, στα οποία η ταχύτητα διάδοσης τού φωτός ή των κυμάτων είναι διαφορετική: ~ *φωτός / ήχου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. réfraction].

διαθλαστικός, -ή, -ό [1840] αυτός που μπορεί να προκαλέσει διάθλαση ή να γίνει μέσω διαθλάσεως: ~ *πρίσμα / επιφάνεια / τηλεσκόπιο* — **διαθλαστικότητα** (η) [1861]

διαθλώ ρ. μετβ. {διαθλάς | διέθλασα, διαθλ-ώμαι, -άται.. . -άστηκα, δια(τε)θλασμένος} **1.** (κυριολ) σπάζω σε δύο σημεία, χωρίζω στη μέση **2.** ΦΥΣ προκαλώ τη διάθλαση μιας δέσμης φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ : *το νερό διαθλά το φως*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαθλῶ (-άω)* < *δια-* + *θλῶ* «σπάζω», αγν ετύμου].

διαθρέψω (να/θα) ρ ▸ διατρέφω

διαθρυλώ ρ. μετβ. [αρχ] {διαθρυλείς... | διαθρυλούμαι} κυρ τριτοπρόσ. μεσοπαθ. ***διαθρυλείται*** · φημολογείται, λέγεται με μεγάλη ένταση, διατυμπανίζεται. *διαθρυλούνται σενάρια επικείμενων εκλογών*

διαϊδρυματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες μεταξύ ιδρυμάτων: ~ *συνεργασία*

διαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κατάτμηση ενός όλου σε δύο ή περισσότερα μέρη: *η ~ τής χώρας σε διοικητικές περιφέρειες* || *κοινωνική ~ τού λαού σε τάξεις* || ~ *τού έργου σε τρία μέρη* ΣΥΝ διαχωρισμός, διαμερισμός **2.** (μτφ.) η διάσπαση ενός συνόλου ανθρώπων σε μικρότερες ομάδες λόγω διαφωνιών, αντιθέσεων κ.λπ · ~ *μιας οικογένειας* || ~ *τής Εκκλησίας* ΣΥΝ διάσταση, διχασμός **3.** ΜΑΘ η αντίστροφη προς τον πολλαπλασιασμό μαθηματική πράξη, με την οποία σε δύο αριθμούς (ή δύο πολυώνυμα) αντιστοιχεί ένας τρίτος που πολλαπλασιαζόμενος με τον δεύτερο δίνει τον πρώτο: *τέλεια / ατελής ~* **4.** ΒΙΟΛ βασικός μηχανισμός πολλαπλασιασμού των κυττάρων ή ολόκληρων των οργανισμών, ο οποίος βασίζεται στην ανάπτυξη τμημάτων που αποκόπτονται από το γονικό κύτταρο ή το σώμα τού γονέα ΣΥΝ μίτωση **5.** (στη Λογική) η ανάλυση μιας έννοιας γένους στα είδη της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

διαιρέσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ διαιρετός.

διαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να διαιρεθεί: ~ *περιουσία* **2.** ΜΑΘ ***διαιρετέος*** (ο) το πρώτο μέλος τής διαιρέσεως, ο αριθμός που πρόκειται να διαιρεθεί σε ίσα μέρη, ο αριθμητής κλάσματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*.

διαιρέτης (ο) [μτγν.] {διαιρετών} ΜΑΘ ο αριθμός με τον οποίο πρέπει να διαιρεθεί ο διαιρετέος ο παρονομαστής κλάσματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

διαιρετικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που μπορεί να προκαλέσει διαίρεση· ~ *μηχανισμός* **2.** αυτός που γίνεται με διαίρεση: ~ *διαδικασία*

διαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ διαιρέσιμος, τμητός **2.** ΜΑΘ ο αριθμός που διαιρείται ακριβώς από έναν άλλον και έχει μηδενικό υπόλοιπο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

διαιρετότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα των σωμάτων να υπόκεινται σε διαίρεση: *η ~ τής ύλης* **2.** ΜΑΘ (α) η ιδιότητα ενός αριθμού να υπόκειται σε τέλεια διαίρεση (με μηδενικό υπόλοιπο) (β) (στη θεωρία των αριθμών) το κεφάλαιο που πραγματεύεται τις ιδιότητες τής διαίρεσης αριθμών.

διαιρώ ρ μετβ. {διαιρείς... | διαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος (λόγ. διηρημένος)} **1.** χωρίζω ένα όλον (σε δύο ή περισσότερα μέρη): ~ *το μάθημα σε ενότητες* || ~ *το ποσό σε 10 μηνιαίες δόσεις* ΣΥΝ κατανέμω, διαχωρίζω, μοιράζω **2.** ΜΑΘ (α) χωρίζω έναν αριθμό σε ίσα μέρη με τη μαθηματική πράξη τής διαίρεσης (β) είμαι διαιρέτης, χωρίς να αφήνω υπόλοιπο *το 4 διαιρεί το 16* **3.** (μτφ) προκαλώ διασπαστικές κινήσεις, διαταράσσω την ενότητα και την ομόνοια ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας *η κατάργηση τής θανατικής ποινής τείνει να διαιρέσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ διχάζω, διασπώ ΦΡ ***διαίρει και βασίλευε*** (λατ divide ut regnes) να προκαλείς διχασμό στους αντιπάλους ή τους εξουσιαζομένους, διότι έτσι τους διοικείς ευκολότερα, ασκείς χωρίς φόβο την εξουσία σου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαιρῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *αἱρῶ*, βλ κ. *αίρεση*]

διαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαισθάνθηκα (λόγ μτχ. διαισθανθείς, -είσα, -έν)} νιώθω, προαισθάνομαι (κάτι), παρά το γεγονός ότι δεν είναι άμεσα αντιληπτό: ~ *τον κίνδυνο* || ~ *ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ εννοώ, καταλαβαίνω, προβλέπω, νιώθω, διαβλέπω, (οικ.) παίρνω μυρωδιά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση, αποθετικός*

διαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} η αντίληψη ή κατανόηση χωρίς τη συμβολή τής λογικής ή των δεδομένων των αισθήσεων: *αλάνθαστη / γυναικεία ~* || *ακολουθώ / εμπιστεύομαι τη ~ μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση*

διαισθησιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ θεωρία σύμφωνα με την οποία η αληθινή γνώση για τον κόσμο επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ΣΥΝ διαισθητισμός.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ intuitionalisme]

διαισθητικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ή που προκύπτει από αυτήν ~ *ερμηνεία / γνώση* ΣΥΝ ενορατικός **2.** (για πρόσ) αυτός που είναι προικισμένος με διαίσθηση ~ *άτομο.* — **διαισθητικ-ά / -ώς** επίρρ., **διαισθητικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intuitif].

διαισθητισμός (ο) η διαισθησιαρχία (βλ.λ.).

Δίαιτα (η) (ορθότ *δίετα*) το συμβούλιο, η συνέλευση τοπικών ηγεμόνων, εκκλησιαστικών αξιωματούχων και αντιπροσώπων πόλεων (κυρ. Γερμανών) στα μεσαιωνικά και, σπανιότ , σε μερικά νεότερα κράτη, όπως το νομοθετικό σώμα στην Ιαπωνία ΣΥΝ εθνοσυνέλευση, βουλή
[ΕΤΥΜ < μεσν λατ. dieta «ταξίδι ή συγκέντρωση διάρκειας μιας ημέρας, ημερήσια συνεδρίαση» < λατ. dies «ημέρα»].

δίαιτα (η) {-ας κ (λόγ.) -αίτης | -ών} **1.** ο τρόπος διατροφής τον οποίο ακολουθεί κανείς: ~ *πλούσια σε βιταμίνες / σε υδατάνθρακες* || *προσέχω τη ~ μου, δεν κάνω καταχρήσεις* **2.** το ειδικό πρόγραμμα διατροφής το οποίο ακολουθεί κανείς, για να επιτύχει συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. ~ *αδυνατίσματος / για αθλητές* || *ο γιατρός τού συνέστησε ειδική ~ για λόγους υγείας* || *ακολουθώ / κάνω αυστηρή ~* || *υποβάλλω κάποιον σε ~* || *σπάω / χαλώ / διακόπτω / παραβιάζω τη ~* || *αρχίζω ~* || *είμαι σε ~* **3.** (ειδικότ.) το πρόγραμμα διατροφής που ακολουθεί κανείς, για να χάσει τα περιττά κιλά και το οποίο κυρ. βασίζεται στον περιορισμό τής τροφής που καταναλώνει και των θερμίδων που προσλαμβάνει· *αποτελεσματική / εξαντλητική / εύκολη / σύντομη ~* || *χημική ~* (με βάση τα συστατικά των τροφών και τον συνδυασμό τους) || *θερμιδική ~* (με βάση τις θερμίδες που έχει κάθε τροφή) || ~ *αστραπή' Χάνετε πέντε κιλά σε μία βδομάδα* || ~ *συντήρησης* (για να σταθεροποιηθεί κανείς σε συγκεκριμένο βάρος) **4.** (συνεκδ) φυλλάδιο ή βιβλίο που περιέχει προγράμματα όπως τα παραπάνω με πληροφορίες για τη δοσολογία, τους ενδεικνυόμενους ή επιτρεπτούς συνδυασμούς τροφών, τον αριθμό των θερμίδων κ.λπ. **5.** (η γεν. **διαίτης** ως χαρακτηρισμός) διαιτητικός (βλ.λ.): *ψωμί / γιαούρτι / ζάχαρη ~*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τρόπος ζωής». < *διαιτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ), υποχωρητ. Με τη σημ 3 η λ. πέρασε σε ξέν. γλώσσες, λ.χ αγγλ. diet, γαλλ. diète, γερμ Diät κ.ά.].

δίαιτα – διαιτητής: ομόρριζα! Τόσο το **διαιτώμαι** όσο και το (υποχωρητικό παράγωγό του) **δίαιτα** είχαν στην Αρχαία δύο διαφορετικές σημασίες, μία ιατρική (αυτή που διατηρείται και σήμερα *δίαιτα* = τρόπος διατροφής – *διαιτώμαι* = διατρέφομαι, περνώ τη ζωή μου) και μία δικαστική (*δίαιτα* = κρίση από τρίτον, διαιτησία – *διαιτώμαι* = κρίνω, χρησιμεύω ως διαιτητής, από όπου και η λ **διαιτητής** «κριτής», επίσης αρχαία λέξη). Άρα πρόκειται πράγματι για ομόρριζες λέξεις, που συνδέονται ετυμολογικά και διαφοροποιούνται σημασιολογικά στη Ν Ελληνική, όπου το *δίαιτα* και το *διαιτώμαι* κράτησαν μόνο την ιατρική σημασία και το *διαιτητής* μόνο τη δικαστική Αβέβαιο παραμένει αν η λέξη ξεκινάει ετυμολογικά από την έννοια τού «πηγαίνω» **διά + ι-τός > διαιτῶ(μαι)* (το *ἰτός*, ρηματικό επίθετο τού αρχ. *εἶμι* «πηγαίνω», το βρίσκουμε στα *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο, ιτ-αμός* κ ά.) ή, όπως φαίνεται πιθανότερο, από την έννοια τού «αίτιος»: *διά + αἰτῶ* > **διαιτῶ(μαι)**. Στην α' περίπτωση, από τη σημ. «πηγαίνω» περάσαμε στη σημ «περνώ» και στη σημ. τού «κρίνω» (αρχικά «τον τρόπο ζωής»;) στη β' περίπτωση, από τη σημ «αναζητώ τον αίτιο, τον υπεύθυνο» άρα «κρίνω», πέρασε η λ. στη σημ. «περνώ τη ζωή μου», πιθ μέσω τής σημ «παρεμβαίνω στον τρόπο ζωής των άλλων, κρίνοντάς τους». «Τρίτη λύση», λιγότερο πιθανή, θα ήταν οι δύο λέξεις να έχουν αρχικά διαφορετική ετυμολογική προέλευση (το ένα από το *εἶμι*, το άλλο από το *αἶσα > αἴτιος*) και να συνέπεσαν εκ των υστέρων στη σημασιολογική τους εξέλιξη

διαιτησία (η) [1871] {διαιτησιών} **1.** (α) η επίλυση διαφορών και η διευθέτηση εκκρεμοτήτων μεταξύ μεμονωμένων ατόμων ή κρατών από τρίτους που επιλέγονται κατόπιν κοινής συμφωνίας. *παραπέμπω /*

υποβάλλω στη ~ || *επιτροπή διαιτησίας* ΣΥΝ κρίση (β) ΝΟΜ η δεσμευτική διάγνωση τής ισχύος ή τής μη ισχύος μίας έννομης σχέσης, όχι από τακτικό δικαστήριο κατά τη διαδικασία που ορίζει η πολιτική δικονομία αλλά από τρίτα πρόσωπα στα οποία οι διάδικοι συμφώνησαν εγγράφως να υποβάλουν τη διαφορά τους **2.** (συνεκδ.) η διαδικασία που ακολουθείται σύμφωνα με τον παραπάνω τρόπο επίλυσης των διαφορών: *παραπομπή τού θέματος σε ~* **3.** ΑΘΛ η επίβλεψη και εφαρμογή των κανονισμών αθλητικού αγώνα από πρόσωπα επιφορτισμένα με αυτό τον ρόλο, τους διαιτητές: *κακή / ικανοποιητική / επιτυχής / άψογη ~* ΦΡ ***παρατηρητής διαιτησίας*** πρόσωπο που αξιολογεί τους διαιτητές ενός αγώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίαιτα*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. arbitrage]

διαιτητεύω ρ. μετβ. {διαιτήτευσα} **1.** συμμετέχω στη μεσολάβητική διαδικασία επιλύσεως διαφορών κατ' απαίτηση των αντιμαχόμενων πλευρών **2.** ΑΘΛ εποπτεύω αθλητικό αγώνα ως διαιτητής.

διαιτητής (ο), **διαιτήτρια** (η) [1892] {διαιτητριών} **1.** πρόσωπο ή φορέας εξουσιοδοτημένος από τις αντιμαχόμενες πλευρές για την επίλυση τής μεταξύ τους διαφοράς ΣΥΝ κριτής, μεσολαβητής **2.** ΑΘΛ πρόσωπο που επιβλέπει την ορθή διεξαγωγή των αγώνων με την πιστή τήρηση των προβλεπόμενων κανονισμών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίαιτα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίαιτα*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. referee].

διαιτητική (η) {αρχ.} η επιστήμη που ασχολείται με θέματα διατροφής και την προσαρμογή τους στις ειδικές ανάγκες των ασθενών.

διαιτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διαιτητή ή με την όλη διαδικασία τής διαιτησίας: *~ απόφαση / δικαστήριο* • **2.** αυτός που σχετίζεται με τη δίαιτα: *~ κανόνες / αγωγή*

διαιτολόγιο (το) [1889] {διαιτολογί-ου | -ων} **1.** συγκεκριμένο πρόγραμμα δίαιτας ανάλογα με τις επιβαλλόμενες ανάγκες **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει συγκεντρωμένες τις ειδικές κατά περίπτωση δίαιτες ΣΥΝ δίαιτα **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των φαγητών που καταναλώνονται με μεγαλύτερη συχνότητα και χαρακτηρίζουν τη διατροφή πληθυσμιακών συνόλων ή ατόμων: *το γιαπωνέζικο ~ στηρίζεται στο ρύζι και στα ψάρια.*

διαιτολόγος (ο/η) [1889] ειδικός που καθορίζει συγκεκριμένο τρόπο διατροφής για την απώλεια βάρους ή τη διατήρηση τής καλής φυσικής κατάστασης αθλητών, ασθενών ή άλλων ατόμων, που αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη διατροφή τους. — **διαιτολογικός**, -ή, -ό

διαιτώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαιτάσαι ... μτχ. διαιτώμενος, -η, -ο μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) έχω συγκεκριμένο τρόπο διατροφής, ακολουθώ δίαιτα: *~ σωστά* ΣΥΝ διατρέφομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δίαιτα, υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαιτῶμαι (-άο-)*, αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η πρόθ. *διά*, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν το β' συνθ. προκύπτει από *δια-ιτάω* (θέμα *-ι-τος*, πβ. *προσ-ιτός, εισιτήριο*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω») ή αν συνδ. ετυμολογικά με το επίθ. *αἴτιος*, το ρ. *αἰτῶ* (βλ.λ.) κ.τ.ό., οπότε το ρ. *διαιτῶ / -ῶμαι* θα σήμαινε αρχικώς «διανέμω, διαμοιράζω», από όπου προέκυψαν αργότερα οι υπόλοιπες σημασίες]

διαιωνίζω ρ. μετβ. {διαιώνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατηρώ (κάποιον/ κάτι) στην αιωνιότητα, αποτρέποντας την εξαφάνιση ή την καταστροφή: *~ το είδος / το γένος (μου)* **2.** (μτφ.-κακόσ.) συντηρώ επ' άπειρον αρνητική κατάσταση: *~ το πρόβλημα / την εκκρεμότητα / το μίσος ανάμεσα σε δύο λαούς*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *-αιωνίζω* < *αἰών*].

διαιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί αιώνια, ο ατελεύτητος: *~ φύση.*

διαιώνιση (η) [1862] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση στην αιωνιότητα, η αποτροπή τής εξαφάνισης ή τής καταστροφής: *η ~ τού είδους / τού γένους* ΣΥΝ συνέχιση **2.** (μτφ.-κακόσ.) η συντήρηση αρνητικής κατάστασης χωρίς αντιμετώπιση ή ανατροπή της: *η ~ ενός προβλήματος / μιας παρεξήγησης / τής βεντέτας / τού μίσους μεταξύ των δύο λαών*

διακαής, -ής, -ές {διακα-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διακαέστ-ερος, -ατος} (συνήθ. μτφ. για συναισθήματα) αυτός που είναι ιδιαίτερα θερμός, ώστε να βιώνεται με πολύ έντονο τρόπο: *~ πόθος / επιθυμία / πάθος* ΣΥΝ. ακατανίκητος, έντονος, σφοδρός, φλογερός. — **διακαώς** επίρρ. [μτγν.], **διακαίομαι** ρ. αμετβ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια-* + *-καής*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάην* τού ρ. *καίω*].

Διακαινήσιμος (η) {Διακαινησίμου} ΕΚΚΛΗΣ η εβδομάδα από την Κυριακή τού Πάσχα ώς την Κυριακή τού Θωμά.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δια-* + *καινός* «νέος, καινούργιος», κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *νηστήσιμος*. Η εβδομάδα αυτή ονομάστηκε έτσι, ίσως επειδή θεωρήθηκε η πρώτη εβδομάδα τού εκκλησιαστικού έτους ή επειδή ήταν η πρώτη εβδομάδα μετά το βάπτισμα των κατηχουμένων (το Μεγάλο Σάββατο)]

διακανονίζω ρ. μετβ. [1887] {διακανόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ρυθμίζω τις εκκρεμότητες (υπόθεσης, ζητήματος κ.λπ.), δίνω λύση: *~ τους λογαριασμούς / τις διαφορές / την υπόθεση / τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ τακτοποιώ, διευθετώ, κανονίζω.

διακανονισμός (ο) [1844] η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων (μιας υπόθεσης), η διευθέτηση: *ο ~ ενός λογαριασμού / των διαφορών δύο πλευρών* ΣΥΝ τακτοποίηση

διακατέχω ρ. μετβ. [μτγν.] {διακατείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** (συνήθ. για συναισθήματα) κυριεύω την ψυχή (κάποιου), δημιουργώ συγκεκριμένη συναισθηματική διάθεση (σε κάποιον): *αγωνία διακατέχει όλο τον κόσμο λόγω τού πυρηνικού ατυχήματος* **2.** (μεσοπαθ. ***διακατέχομαι***) (+από) αισθάνομαι, κυριεύομαι από (συναίσθημα): *διακατέχεται από βαθύ αίσθημα ιστορικής ευθύνης μπροστά στις προκλήσεις των καιρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω*

διάκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {ενεστ. διάκ-ειμαι, -εισαι, -ειται, -είμεθα, -εισθε, -εινται, μτχ. διακείμενος, -η, -ο, δύσχρ. παρατ. διεκ-είμην, -εισο, -ειτο, -είμεθα, -εισθε, -ειντο} (λόγ.) (+επίρρ.) **1.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση, αντιμετωπίζω με ορισμένο τρόπο πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *~ ευνοϊκά / ευμενώς / δυσμενώς / εχθρικώς / φιλικά απέναντι σε κάποιον* ΣΥΝ είμαι διατεθειμένος **2.** (η μτχ. ***διακείμενος****, -η, -ο*) αυτός που έχει συγκεκριμένη στάση / διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ευνοϊκά ~ απέναντί μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διακειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ-ΓΛΩΣΣ η σχέση που υπάρχει μεταξύ ενός κειμένου (λογοτεχνικού ή μη) προς άλλα συναφή κείμενα *(εξωκειμενική ~)* ή ανάμεσα στα στοιχεία ενός και τού αυτού κειμένου *(ενδοκειμενική ~)*· στην πράξη, η διακειμενικότητα συνίσταται στις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις, στη μίμηση (συνειδητή ή υποσυνείδητη) προτύπων, στη σύγκλιση επιλογών από κοινές λογοτεχνικές ή άλλες πεποιθήσεις κ.ά. — **διακειμενικός**, -ή, -ό, **διακειμενικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intertextuality].

διακείμενο (το) {διακειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ κάθε κείμενο που συνδέεται με άλλο με σχέση άμεσης ή έμμεσης επίδρασης
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intertext].

διακεκαυμένη (η) (ενν. ζώνη) το τμήμα τής γήινης σφαίρας που περιλαμβάνεται ανάμεσα στους δύο τροπικούς κύκλους (τού Καρκίνου και τού Αιγόκερω) κατά μήκος τού Ισημερινού και χαρακτηρίζεται από θερμές κλιματολογικές συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακαίω*. Η φρ. *διακεκαυμένη ζώνη* απαντά στον Στράβωνα (2.1.1)].

διακεκομμένος, -η, -ο αυτός που δεν είναι συνεχής, που παρουσιάζει διακοπές: *~ γραμμή* || *~ συνουσία* (κατά την οποία ο άνδρας πριν από την εκσπερμάτιση αποσύρει το πέος του από τον γυναικείο κόλπο) ΣΥΝ ασυνεχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακόπτω* ως απόδ. τού γαλλ. interrompu].

διακεκριμένος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που διακρίνεται από το(ν) αντίστοιχό του, που ξεχωρίζει (από κάτι άλλο): *δύο σαφώς ~ μεταξύ τους θέματα* **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την προσφορά και το έργο του σε συγκεκριμένο τομέα, που έχει αποκτήσει πολύ καλή φήμη και βρίσκεται σε περίοπτη θέση: *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης / μέλος / προσωπικότητα / ομιλητής* || *μετάλλιο διακεκριμένων υπηρεσιών* ΣΥΝ διαπρεπής, ονομαστός, διάσημος. — **διακεκριμένως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακρίνω*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. distingué]

> **διακεκριμένος με ένα ή δύο -μ-;** Η γραφή με δύο *μ (διακεκριμμένος)* είναι εσφαλμένη και οφείλεται στο ότι οι γράφοντες θεωρούν ότι το ρ. **κρίνω** ως έρρινο πρέπει να γράφεται στη μετοχή του με δύο *μ (οξύνω – οξυμμένος, αισχύνομαι – κατησχυμμένος, αποξηραίνω – απο(ε)ξηραμμένος)*! Το σωστό είναι *δια-κεκριμένος (συγκεκριμένος, εγ-κεκριμένος)*, διότι ο αόρ. και ο παρακ. τού αρχ. ρ. *κρίνω* σχηματίζονταν από θέμα **κρι-** *(ἐ-κρί-θην – κρι-θῶ, κέ-κρι-μαι – κε-κρι-μένος)* και όχι *κριν-*

διάκενο (το) {διακέν-ου | -ων} **1.** το κενό διάστημα μεταξύ δύο επιφανειών ή σημείων· κυρ. ΤΥΠΟΓΡ το κενό διάστημα ανάμεσα σε δύο στήλες: *μεγάλο ~* || *ποιητικό ~* (ο κενός χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στις στροφές ή τις ενότητες στίχων ποιήματος που διακρίνονται μεταξύ τους τυπογραφικά) **2.** ΜΟΥΣ ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (συνήθ. εσφαλμ. ονομάζεται «διάστημα», βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *διάκενος* < *δια-* + *κενός*].

διάκεντρος (η) ΜΑΘ. η ευθεία που ενώνει τα κέντρα δύο κύκλων ή δύο σφαιρών

διακήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη δημόσια εξαγγελία (θέσεων και αποφάσεων): *~ διαμαρτυρίας* || *προεκλογική / ιδρυτική / πολιτική / ιδεολογική ~* ΣΥΝ ανακοίνωση, γνωστοποίηση, κοινοποίηση, προκήρυξη **2.** (ειδικότ.) η επίσημη καταγραφή και κοινοποίηση θεμελιωδών αρχών: *η ~ τής Ανεξαρτησίας / των Δικαιωμάτων τού Ανθρώπου και τού Πολίτη* || *~ των ιμπρεσιονιστών* ΣΥΝ μανιφέστο **3.** διεθνής σύμβαση που γνωστοποιεί και επικυρώνει τη συμφωνία μεταξύ κρατών σε διάφορα θέματα: *~ φιλίας και συνεργασίας.*

διακηρύσσω κ. **διακηρύττω** ρ. μετβ. [μτγν.] {διακήρυ-ξα κ. λόγ. διεκήρυξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (α) εξαγγέλλω επισήμως και δημοσίως (θέση, απόφαση): *διακήρυξε την πλήρη διαφωνία του με την απόρριψη τού ειρηνευτικού σχεδίου* (β) γνωστοποιώ ευρέως (απόφαση, είδηση κ.λπ.): *~ την απόφασή μου / την αντίθεσή μου / την πίστη μου* ΣΥΝ αναγγέλλω, ανακοινώνω, εξαγγέλλω **2.** (ειδικότ.) καταγράφω και κοινοποιώ επισήμως (κάτι): *διεκήρυξαν την ανεξαρτησία τους* — **διακηρυκτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

διακινδυνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διακινδύνευσα} **1.** θέτω σε κίνδυνο, εκθέτω σε κίνδυνο: *~ τη ζωή μου / τη θέση μου / τα πάντα* ΣΥΝ διακυβεύω, ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω **2.** αποτολμώ δημόσια τοποθέτηση σε συγκεκριμένο θέμα με βάση στοιχεία που δεν είναι επαρκή ή ασφαλή, που δεν επιτρέπουν την απόλυτη βεβαιότητα: *~ σχόλιο / πρόβλεψη / εκτίμηση* ΣΥΝ ρισκάρω. — **διακινδύνευση** (η) [1834]

διακίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μεταφορά (προσώπων ή πραγμάτων προς τον τελικό τους προορισμό): *η ~ επιβατών / εμπορευμάτων / βιβλίων / κεφαλαίων* ΣΥΝ μετακίνηση, κυκλοφορία **2.** (μτφ.) η διάδοση, η κυκλοφορία πνευματικών και πολιτισμικών

αγαθών από περιοχή σε περιοχή ή από άτομο σε άτομο ΦΡ ***διακίνηση ιδεών*** η διάδοση των ιδεών που αναπτύσσονται σε πνευματικούς χώρους: *ελεύθερη / απαγορευμένη ~ || το πανεπιστήμιο είναι κατεξοχήν χώρος διακίνησης ιδεών || μια χώρα δεν μπορεί να αναπτυχθεί πνευματικά αν δεν υπάρξουν χώροι ελεύθερης ~* **3.** η διανομή (κυρ κατά παράνομο τρόπο), η διάθεση στην αγορά *η ~ ναρκωτικών στα σχολεία έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις || παράνομη ~ όπλων*

διακινώ ρ. μετβ {διακινείς... | διακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταφέρω (πρόσωπα ή πράγματα) προς τον τελικό προορισμό *~ επιβάτες / εμπορεύματα || «τα χρήματα διακινούνται μέσω ενός μυστικού δικτύου επιχειρήσεων»* (εφημ.) **2.** θέτω στην κυκλοφορία, διανέμω: *~ έντυπα / ναρκωτικά* **3.** (μτφ) (για σκέψεις, ιδέες, γνώσεις) διαδίδω· *τα κόμματα έχουν το συνταγματικό δικαίωμα να διακινούν ισότιμα τις ιδέες και τις θέσεις τους* — **διακινητής** (ο), **διακινήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διακινῶ (-έω)*, με διαφορετική σημ. («θέτω σε κίνηση» - «επιφέρω σύγχυση» κ.ά.), < *δια- + κινῶ*]

διακλαδίζομαι ρ αμετβ. αποθ [1858] {διακλαδίσ-τηκα, -μένος} **1.** (για δέντρα) αποκτώ κλαδιά **2.** (μτφ.) χωρίζομαι σε δύο ή περισσότερες κατευθύνσεις ή επιμέρους τμήματα: *ο δρόμος / ο ποταμός / η σιδηροδρομική γραμμή διακλαδίζεται* ΣΥΝ διασπώμαι, χωρίζομαι, σχίζομαι. Επίσης **διακλαδώνομαι** [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. verzweigen].

διακλαδικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην εξάρτηση και τη σχέση διαφορετικών κλάδων μεταξύ τους *τέτοια σύνθετα θέματα τής επιστήμης απαιτούν ~ θεώρηση || ~ σύνδεση / σχέση / προσέγγιση || ~ διάσκεψη / συνεργασία / έρευνα* — **διακλαδικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interbranch].

διακλάδωση (η) [1843] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους τμήματα ή κατευθύνσεις *~ δρόμου / ποταμού / αρτηρίας* ΣΥΝ διαχωρισμός, διάσχιση **2.** (συνεκδ.) τμήμα που προκύπτει από τη διάσπαση συνόλου· ένας κλάδος κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχικό κορμό ΣΥΝ παραβλάσταρο, παρακλάδι.

διακλαδωτήρας (ο) εξάρτημα σε σχήμα Τ, σταυρού ή γωνίας, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση σωλήνων στα σημεία διακλάδωσης

διακοινοβουλευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερες εθνικές κοινοβουλευτικές ομάδες *~ συνεργασία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ interparlementaire].

διακοινοτικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που διεξάγεται μεταξύ κοινοτήτων: *οι ~ συνομιλίες στην Κύπρο* **2.** αυτός που γίνεται μεταξύ των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης (παλαιότ. Ευρωπαϊκής Κοινότητας) *~ προγράμματα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intercommunautaire].

διακοίνωση (η) [1848] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** επίσημο διπλωματικό έγγραφο που αποστέλλεται στην ανώτατη αρχή χώρας ή διπλωματικού φορέα για τη γνωστοποίηση κρίσιμων θέσεων και αποφάσεων: *~ τής ελληνικής κυβέρνησης / διαμαρτυρίας* **2.** ΠΟΛΙΤ ***ρηματική διακοίνωση*** ρητά, δηλ. προφορικά αλλά επίσημα, διατυπωμένη θέση μιας χώρας (δήλωση, εξήγηση, διαμαρτυρία κ.λπ) σε μιαν άλλη διά τής διπλωματικής οδού· *«ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα προέβη σε ~ τής Ελλάδος για το θέμα των δηλώσεων τού υπουργού Εξωτερικών τής Τουρκίας»* (εφημ) ΣΥΝ διάβημα. **διακοινώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *διακοινώνω < δια- + -κοινώνω < κοινός*, απόδ. τού διεθνούς όρου note (πβ. κ *ρηματική διακοίνωση* < αγγλ verbal note)]

διακομίζω ρ. μετβ [αρχ.] {διακόμισ-α, -τηκα, -μένος} μεταφέρω (ασθενή ή τραυματία) σε χώρο νοσηλείας: *οι τραυματίες διακομίστηκαν στο πλησιέστερο νοσοκομείο* — **διακομιδή** [αρχ.] κ **διακόμιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κομίζω.*

διακομιστής (ο) **1.** αυτός που διακομίζει κάτι **2.** (ειδικότ) εταιρεία μέσω τής οποίας συνδέεται κανείς στο Διαδίκτυο.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «ταχυδρόμος, αγγελιαφόρος», < αρχ *διακομίζω* (< *δια- + κομίζω*). Ο ηλεκτρον. όρος αποτελεί απόδ τού αγγλ carrier].

διακομματικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τη συμμετοχή όλων των πολιτικών κομμάτων: *~ διάλογος / κοινοβουλευτική επιτροπή / έλεγχος / συμφωνία.* — **διακομματικά** επίρρ.

διακόνεμα (το) → διακονιά

διακονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ {διακόνεψα} βγαίνω στη γύρα και ζητιανεύω με παρακάλια ΣΥΝ (λόγ) επαιτώ, (λαϊκ) ψωμοζητώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ*
[ΕΤΥΜ < *διάκονος*, βλ κ. *διακονιά*]

διακόνημα (το) [αρχ.] {διακονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΕΚΚΛΗΣ η υπεύθυνη εργασία που αναθέτει ο ηγούμενος τής μονής σε κάθε μοναχό τού μοναστηριού ΣΥΝ διακονία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.*

διακονητής (ο) ο μοναχός που εκτελεί διακόνημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ο διάκονος ηλικιωμένου μοναχού (γέροντα) σε μοναστήρι», < αρχ. *διακονῶ* (βλ. λ. *διάκονος*)].

διακονιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ζητιανιά, η επαιτεία *έπεσε στη ~* **2.** (συνεκδ.) η ελεημοσύνη που δίνεται σε ζητιάνο Επίσης **διακόνεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διακονώ*
[ΕΤΥΜ Ο συνιζημένος τ *διακονιά* με τη σημ «επαιτεία» είναι μεσν. και οφείλεται στη συνήθεια των μοναχών (που απεκαλείτο «διακονία») να γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας χρήματα και άλλες προσφορές για τα μοναστήρια τους].

διακονία (η) {διακονιών} **1.** η υπηρεσία, η αφοσίωση σε συγκεκριμένη αποστολή *αφιέρωσε τη ζωή του στη ~ τού λαού του* ΣΥΝ υπηρέτηση **2.** (συνεκδ.) ίδρυμα με φιλανθρωπική δράση και αποστολή: *Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* **3.** ΕΚΚΛΗΣ το λειτούργημα και ο βαθμός τού διακόνου ΣΥΝ διακόνημα· ΦΡ ***η εν Χριστώ διακονία*** *(ἡ ἐν Χριστῷ διακονίᾳ)* (i) το σύνολο των διακόνων (ii) το σύνολο των πιστών που είναι αφιερωμένοι στην υπηρεσία τού Κυρίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διακονώ*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διάκονος*]

διακονιάρης (ο) [μεσν] {διακονιάρηδες κ. διακοναραίοι}, **διακονιάρα** (η) **1.** (λαϊκ -συχνά μειωτ.) πρόσωπο που ζει ζητιανεύοντας, που παρασιτεί εις βάρος άλλων: *τι κάθεσαι και τους παρακαλάς σαν ~ αντί να απαιτήσεις τα δικαιώματά σου,* ΣΥΝ ζητιάνος, (λόγ) επαίτης, ζήτουλας, ψωμοζήτης **2.** (κατ' επέκτ) πολύ φτωχός, πρόσωπο που στερείται ακόμη και τα προς το ζην ΣΥΝ θεόφτωχος, αξιολύπητος. Επίσης **διακονιάρισσα** (η) {διακονιαρισσών}. — **διακονιάρικος,** -η, -ο, **διακονιάρικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζητιάνος*

διακονικός, -ή, -ό [αρχ.] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διάκονο ή που ανήκει σε αυτόν *~ άμφια / εκπαίδευση* **2.** **διακονικό** (το) (α) το μέρος τού Αγίου Βήματος όπου στέκεται ο διάκονος κατά τη Θεία Λειτουργία (β) το σκευοφυλάκιο που βρίσκεται στο Άγιο Βήμα (γ) (στον πληθ.) οι δεήσεις που εκφωνεί ο διάκονος

διακόνισσα (η) [μεσν] {διακονισσών} **1.** γυναίκα επιφορτισμένη με τη φροντίδα τού ναού **2.** η σύζυγος τού διακόνου **3.** (στον πληθ.) ΕΚΚΛΗΣ τάξη γυναικών τής αρχαίας Εκκλησίας με ιδιαίτερα ποιμαντικά καθήκοντα (που απευθύνονταν κυρ. σε γυναίκες).

διάκονος (ο) {διακόν-ου | -ων, -ους} **1.** ΕΚΚΛΗΣ ιερωμένος τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας που κατέχει τον κατώτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης (οι άλλοι δύο είναι ο πρεσβύτερος και ο επίσκοπος) ΣΥΝ (λαϊκ.) διάκος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει αφοσιωθεί σε ένα έργο, που υπηρετεί έναν σκοπό: *~ τής ειρήνης και τής αγάπης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *διακονῶ* (υποχωρητ.). Αν το *δια-* θεωρηθεί α' συνθ . τότε ίσως η λ. συνδ. με το ρ *ἐγκονῶ* «υπηρετώ με προθυμία», για το οποίο υποστηρίζεται ότι < *ἐν + -κονῶ* < θ *κον-*, που συνδ. με λατ. conor «επιχειρώ, προσπαθώ» Οι παραδοσιακές απόψεις που συνδέουν ετυμολογικά τη λ *διάκονος* με το ουσ *κόνις* «σκόνη» ή με το ρ. *διήκω* «φθάνω» δεν στηρίζονται επαρκώς Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, αφού στην Κ.Δ προσδιορίζει τόσο τον εκκλησιαστικό βαθμό υπηρεσίας (πβ *Α' Τιμόθ* 3, 8-10, όπου καθορίζονται σαφώς τα προσόντα τους) όσο και γενικότερα κάθε πιστό (π χ. Μάρκ. 10, 43: *ἀλλ' ὃς ἂν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν ἔσται ὑμῶν διάκονος*). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ αγγλ. deacon, γαλλ diacre, γερμ Diakonus κ.ά]

διακονώ ρ μετβ. {διακονείς.. | διακόνησα} **1.** προσφέρω υπηρεσίες, αφοσιώνομαι (σε κάποιον/κάτι): *~ την υπόθεση τής ειρήνης / την επιστήμη* ΣΥΝ υπηρετώ **2.** ΕΚΚΛΗΣ έχω τον βαθμό τού διακόνου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ *διακονῶ (-έω)* Βλ. λ *διάκονος*].

> **διακονώ – διακονεύω, διακονία – διακονιά.** Τα ζεύγη αυτών των λέξεων διαφέρουν σημασιολογικά: το **διακονώ** σημαίνει «υπηρετώ, προσφέρω τις υπηρεσίες μου», ενώ το **διακονεύω** σημαίνει «ζητιανεύω, επαιτώ» Αντίστοιχα διαφέρουν τα **διακονία** «υπηρεσία» και **διακονιά** «ζητιάνεμα, επαιτεία». Παρόμοια σημασιολογική διαφορά υπάρχει και ανάμεσα στα **διακόνημα** «υπηρεσία, καθήκον – απασχόληση κάθε μοναχού / μοναχής στα κοινόβια μοναστήρια» και **διακόνεμα** «ζητιάνεμα», καθώς, βεβαίως, και ανάμεσα στο **διάκονος** «υπηρέτης - εκκλησιαστικός βαθμός» και **διακονιάρης** «ζητιάνος». Η *διακονία* μετέπεσε στη *διακονιά* από τους μοναχούς τού Μεσαίωνα, που γύριζαν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας βοήθεια (χρήματα, τρόφιμα, υλικά) για τα μοναστήρια
>
> ‣ *ζητιάνος*

διακοπή (η) **1.** προσωρινή ή οριστική αναστολή στη συνέχεια και την ομαλή διεξαγωγή ενέργειας ή δραστηριότητας που είχε ήδη ξεκινήσει και βρίσκεται σε εξέλιξη *~ τής κυκλοφορίας / των συγκοινωνιών / των εργασιών / τής κίνησης / των διπλωματικών σχέσεων / τού ταξιδιού* **2.** το σύντομο διάστημα που παρεμβάλλεται στις διαδοχικές φάσεις μιας δραστηριότητας· *~ μίας ώρας για ξεκούραση || δουλεύει χωρίς ~ || κάνω μία ~* ΣΥΝ παύση, διάλειμμα **3.** (ειδικότ.) προσωρινή επιπλοκή στην ομαλή ροή τού ηλεκτρικού ρεύματος ή γενικότ στη λειτουργία μηχανημάτων: *πολύωρη / ολιγόλεπτη ~ τού δικτύου* **4.** (ειδικότ σε συζητήσεις) παρεμβολή στην ομαλή ροή τής ομιλίας και παρενόχληση τού ομιλητή με ερωτήσεις ή άσχετες με το θέμα διαπιστώσεις **5.** ***διακοπές*** (οι) (α) οι ημέρες κατά τις οποίες αναστέλλουν τις εργασίες τους δημόσιες υπηρεσίες, εκπαιδευτικά ιδρύματα κ λπ για ξεκούραση, κυρ. με τη συμπλήρωση συγκεκριμένου κύκλου δραστηριοτήτων ή με αφορμή μεγάλη γιορτή: *οι ~ των Χριστουγέννων / τού Πάσχα || χειμερινές / θερινές / καλοκαιρινές ~* ΦΡ ***τμήμα (θερινών) διακοπών τής Βουλής*** τμήμα τής Βουλής με περιορισμένο αριθμό βουλευτών που συνέρχεται κατά την περίοδο τού καλοκαιριού (β) το χρονικό διάστημα το οποίο αξιοποιείται με διαφόρους τρόπους από τους εργαζομένους κατά την ετήσια άδειά τους: *περνάω τις ~ μου || είμαι σε ~ || έχω / κάνω ~* ΣΥΝ άδεια
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διακόπτω*]

διακόπτης (ο) [1851] {διακοπτών} **1.** ειδική διάταξη που χρησιμοποιείται για τη διακοπή ή την αποκατάσταση τής ροής ενός κυκλώματος· *ανοίγω / κλείνω / ανεβάζω / κατεβάζω / πατάω τον ~* **2.** (συνεκδ.) το εξάρτημα στην εξωτερική επιφάνεια συσκευής ή μηχανής ή στην επιφάνεια τοίχου, το οποίο με ένα πάτημά του θέτει σε λειτουργία τη συσκευή, τη μηχανή (ή επιμέρους λειτουργία της), ανοιγοκλείνει το φως κ λπ . *επάργυροι / πλαστικοί / μοντέρνοι / φτηνοί ~ || δεν πρέπει να αγγίζουμε τους ~ με βρεγμένα χέρια*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ interrupteur]

διακόπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέκοψα, διακόπηκα (λόγ. διεκόπην, -ης, -η .), διακεκομμένος} **1.** τερματίζω (οριστικά ή προσωρινά) ενέργειες ή δραστηριότητες που έχουν ήδη ξεκινήσει και βρίσκονται σε εξέλι-

ξη. ~ *ένα ταξίδι / τις συνομιλίες / τις διαπραγματεύσεις / την κυκλοφορία / τον αγώνα / μια σχέση / την ηλεκτροδότηση* ΣΥΝ αναστέλλω, παύω, σταματώ **2.** (ειδικότ. για συζητήσεις) παρεμβάλλομαι σε συνομιλία και διαταράσσω την ομαλή ροή τού λόγου τού ομιλητή *μην τον διακόπτεις, πριν ολοκληρώσει τη σκέψη του* ΣΥΝ κόβω, σταματώ **3.** (η μτχ. **διακεκομμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*

διακορευτής (ο) **1.** αυτός που διακορεύει (γυναίκα) • **2.** (λαϊκ.) μικρή συσκευή γραφείου που ανοίγει τρύπες σε χαρτιά· διατρητική μηχανή ΣΥΝ. περφορατέρ.
[ΕΤΥΜ < *διακορεύω* (βλ λ.). Στη σημ τής συσκευής η λ αποδίδει το γαλλ perforateur]

διακορεύω ρ. μετβ. {διακόρευσα} προκαλώ ρήξη τού παρθενικού υμένα (μέσω συνουσίας), κάνω μια γυναίκα να χάσει την παρθενιά της ΣΥΝ (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω. — **διακόρευση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-κορεύω* < *κόρη*]

διάκος (ο) ο διάκονος (βλ λ. σημ. 1)
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *διάκων* (κατά το σχήμα *δράκων – δράκος, γέρων – γέρος* κ.τ.ό), μεταπλασμ. τ. τού αρχ. *διάκονος* κατά τα τριτόκλιτα σε *-ων*]

διακοσάρης (ο) {διακοσάρηδες}, **διακοσάρα** (η) {χωρ γεν. πληθ } **1.** ΑΘΛ δρομέας που τρέχει σε αγώνες διακοσίων μέτρων **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή διακοσίων κυβικών εκατοστών (β) βιντεοκασέτα διάρκειας διακοσίων λεπτών (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: *παίρνει μια ~ τον μήνα* (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ επίθημα *-άρης*].

διακοσάρι (το) {δύσχρ. διακοσαρ-ιού | -ιών} **1.** χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ διακοσάρικο **2.** αγώνας δρόμου διακοσίων μέτρων **3.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών *η επισκευή τού αυτοκινήτου τού κόστισε ένα ~* (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο*, βλ.λ.)].

διακοσαριά (η) {χωρ πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά διακοσαριά*** περίπου διακόσιοι, -ιες, -ια. *ήταν ~ άνθρωποι* (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

διακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ διακοσάρι (σημ. 1) (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

διακόσια (το) {άκλ } εκατόν ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 200 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

διακοσιαπλάσιος, -α, -ο διακόσιες φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *διακόσιοι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

διακοσιετηρίδα (η) [1881] **1.** χρονικό διάστημα 200 ετών **2.** επέτειος για τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από σημαντικό γεγονός και (συνεκδ) η γιορτή για την επέτειο αυτή

διακόσιοι, -ιες, -ια {διακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 200 (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* (< *δις*, κατά το *τρια-κόσιοι*) + *-κόσιοι* αντί *-κάτιοι* (< *έκατόν*, βλ λ), όπου το *-ο-* τού *-κόσιοι* οφείλεται στην επίδρ. των *τριά-κοντα, -κοστός* κ.τ.ό].

διακοσιομέδιμνος (ο) [1889] {διακοσιομεδίμν-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής τρίτης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των διακοσίων μεδίμνων· αλλιώς *ζευγίτης* (βλ κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*)

διακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν] (επίσης γράφεται 200ός στην αραβική αρίθμηση, Σ΄ ή σ΄ στην ελληνική και CC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό διακόσια (200) (βλ. κ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).

διακόσμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία στολισμού ενός χώρου, ο τρόπος διατάξεως των διαφόρων στοιχείων του για τη δημιουργία ενός αισθητικά αρμονικού συνόλου. *η ~ τής βιτρίνας / τού σπιτιού / τού δωματίου* ΣΥΝ εξωραϊσμός, καλλωπισμός, στόλισμα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τού αισθητικού αποτελέσματος *πρόσεχε, μη χαλάσεις τη ~* ΣΥΝ διάκοσμος.

διακοσμητής (ο) [1844], **διακοσμήτρια** (η) [1894] {διακοσμητριών} πρόσωπο ασχολούμενο επαγγελματικά με τη διακόσμηση χώρων και κυρ. των εσωτερικών ΣΥΝ ντεκορατέρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. décorateur, λ που πλάστηκε από τον φιλόσοφο Π. Αρμένη-Βράιλα Το θηλ. πρωτοαπαντά στον Α Παπαδιαμάντη].

διακοσμητική (η) η τέχνη και η τεχνική τής διακόσμησης.

διακοσμητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση, που συντελεί στο αισθητικά επιθυμητό αποτέλεσμα *~ φυτά / παραστάσεις / εικόνα / μοτίβο* ΣΥΝ εξωραϊστικός, καλλωπιστικός· ΦΡ ***διακοσμητικές τέχνες*** οι τέχνες και οι επιμέρους ειδικότητες που ασχολούνται με την αισθητική διαμόρφωση ενός χώρου όπως η αγγειοπλαστική, η υφαντουργία, η μεταλλοτεχνία, η επιπλοποιία **2.** (μτφ.-συνήθ. για πρόσ) αυτός που παίζει ρόλο μη ουσιαστικό και δευτερεύοντα, χωρίς καμία σημαντική λειτουργία· *στις συνελεύσεις είναι ~ στοιχείο* — **διακοσμητικά** επίρρ.

διάκοσμος (ο) [αρχ] {διακόσμου | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση ενός χώρου ΣΥΝ στολίδια, ντεκόρ **2.** το ύφος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν μια διακοσμητική σύνθεση *αποκριάτικος / εορταστικός / φαντασμαγορικός / εντυπωσιακός / χριστουγεννιάτικος / πένθιμος ~* **3.** (στο θέατρο) ***σκηνικός διάκοσμος*** ο ειδικός τρόπος διάταξης τής σκηνής, ο φωτισμός και τα υπόλοιπα τεχνικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση για την πιστότερη απόδοση τού αναπαριστώμενου χώρου ΣΥΝ σκηνογραφία

διακοσμώ ρ. μετβ. {διακοσμείς . | διακόσμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διατάσσω τα στοιχεία ενός χώρου ή μιας επιφάνειας κατάλληλα για την επίτευξη αισθητικώς αρμονικού αποτελέσματος ΣΥΝ καλλωπίζω, στολίζω
[ΕΤΥΜ < αρχ *διακοσμῶ (-έω)* < *δια-* + *κοσμῶ*]

διακρατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ κρατών: *~ συμφωνία / συνεργασία / διένεξη*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interstate].

διακρατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διακρατείς. | διακράτησα} διατηρώ (κάτι) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην κατοχή μου *«προτροπές να αγοράσουν, να πωλήσουν ή να διακρατήσουν μετοχές»* (εφημ.). — **διακράτηση** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interstate]

διακριβώνω ρ. μετβ [αρχ] {διακρίβω-σα, -θηκα, -μένος} πιστοποιώ τη γνησιότητα ή την πλαστότητα ύστερα από αυστηρώς λεπτομερή έλεγχο ΣΥΝ εξακριβώνω — **διακρίβωση** (η) [μτγν.]

διακρίνω ρ μετβ. [αρχ] {διέκρινα, διακρίθηκα, διακεκριμένος} **1.** βρίσκω τις διαφορές, τα ιδιαίτερα στοιχεία που διαφοροποιούν τις σχέσεις μεταξύ προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, που ανήκουν στην ίδια κατηγορία *αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα είναι η λογική* || *~ το καλό από το κακό / το σωστό από το λάθος / τον απατεώνα από τον έντιμο* ΣΥΝ ξεχωρίζω, διαχωρίζω **2.** (τριτοπρόσ. ***διακρίνει, διακρίνουν***) (για χαρακτηριστικές ιδιότητες) αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάποιου, του προσδίδει ένα ιδιαίτερο στοιχείο *τον διακρίνει το ήθος / η εργατικότητα / η φιλοτιμία / η πολιτική δεξιοτεχνία / η ευγένεια των τρόπων / το χιούμορ* ΣΥΝ χαρακτηρίζει, ξεχωρίζει, διέπει **3.** αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) με τις αισθήσεις ή με τη λογική μου, σχηματίζω την οπτική ή ακουστική του παράσταση στη σκέψη μου. *~ μια φιγούρα στο σκοτάδι / μια λάμψη στο βλέμμα της / τη φωνή τους* || *ήταν αδύνατο να τον ~ μέσα στο πλήθος*· (μεσοπαθ ***διακρίνομαι***) **4.** γίνομαι αντιληπτός από τις αισθήσεις των άλλων και ειδικότ. γίνομαι ορατός· *το πλοίο μόλις που διακρινόταν στον ορίζοντα* || *η αυλή έχει κλείσει και δεν διακρίνεται σχεδόν καθόλου* ΣΥΝ φαίνομαι, παρατηρούμαι, επισημαίνομαι **5.** (α) κερδίζω διάκριση: *κατάφερε να διακριθεί στον διαγωνισμό, παίρνοντας την τρίτη θέση* (β) υπερέχω των άλλων σε συγκεκριμένο τομέα ή ως προς συγκεκριμένες ιδιότητες· *~ στις σπουδές / στον πόλεμο / στη δουλειά μου / ως ποιητής* ΣΥΝ ξεχωρίζω **6.** έχω ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μου: *~ για την ευθύτητα τού χαρακτήρα μου / για το ήθος μου / για τη φαντασία και την ειλικρίνειά μου* || *διακρίνεται για τον πρωτότυπο χαρακτήρα τού έργου του* ΣΥΝ χαρακτηρίζομαι, διέπομαι, ξεχωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω, μετοχή*.

διάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διαφοροποίηση μεταξύ ομοειδών προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων: *~ μεταξύ πτυχιούχων και μη* || *~ ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη* || *η ~ των εξουσιών* (η άσκηση από διαφορετικά πρόσωπα ή φορείς των τριών εξουσιών, τής νομοθετικής, τής εκτελεστικής και τής δικαστικής) ΣΥΝ διαφορά, διαχωρισμός, διαστολή **2.** η ικανότητα (κάποιου) να ξεχωρίζει τις λεπτές διαφορές, να κρίνει σωστά και ανάλογα με την περίπτωση, αποφεύγοντας τις άστοχες γενικεύσεις και εξισώσεις *η σημασιολογική ~ των συνωνύμων λέξεων είναι λεπτή διεργασία και απαιτεί ειδικές γνώσεις* **3.** ***διακρίσεις*** (οι) (α) η ευνοϊκή αντιμετώπιση και μεταχείριση (κάποιου) εις βάρος άλλων· *κάνει ~ ανάμεσα στους μαθητές* || *ανάμεσα στους φίλους δεν γίνονται ~* ΣΥΝ εύνοια (β) (ειδικότ.) η πολιτική προκαταλήψεων εις βάρος ορισμένων ανθρώπων ή κοινωνικών ομάδων που αποκλίνουν από την πλειοψηφία (ως προς το χρώμα τού δέρματος, την καταγωγή, την κοινωνική θέση, τη θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά): *φυλετικές / κοινωνικές / θρησκευτικές / ταξικές ~* || *οι ~ των ανθρώπων σε ανώτερους και κατώτερους είναι ανεπίτρεπτες σε μια δημοκρατία* ΣΥΝ ρατσισμός **4.** ειδική τιμή που απονέμεται (σε κάποιον) ως αναγνώριση τής προσφοράς (του): *τιμητική / υψηλή ~* || *δέχθηκε πολλές ~* • **5.** (στη γλώσσα των μοναχών) η διακριτικότητα, η διανοητική λεπτότητα και ταπεινοσύνη η ενέργεια με διακριτικό τρόπο, ώστε να μη θίγει κανείς αλλά και να μη δίνει την αίσθηση ότι ξεχωρίζει από τους άλλους: *ο γέροντας Παΐσιος μπορούσε να συμβουλεύει και να αναπαύει τις ψυχές των προσκυνητών με μεγάλη διάκριση*.

διακριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι ικανός να διακρίνει, να εισχωρεί σε βάθος για την ανεύρεση των διαφορών ή που αναφέρεται στην ικανότητα αυτή· *~ βλέμμα / σκέψη / λειτουργία* ΣΥΝ διεισδυτικός· ΦΡ ***διακριτική ευχέρεια / εξουσία*** (i) η δυνατότητα που παρέχεται σε κάποιον να επιλέγει και να κρίνει ανάμεσα στις προσφερόμενες εναλλακτικές λύσεις *το θέμα αυτό ανήκει στη ~ τού προέδρου* || *είναι στη ~ τού υπουργού να επιλέγει ποια ημερομηνία εξυπηρετεί την κατάθεση τού νομοσχεδίου* (ii) ΝΟΜ διακριτική ευχέρεια έχει το διοικητικό όργανο, όταν οι κανόνες που διέπουν την αρμοδιότητά του δεν καθορίζουν εκ των προτέρων δεσμευτικά τη δράση του, αλλά του αναγνωρίζουν μικρότερη ή μεγαλύτερη ελευθερία κυρίως ως προς το περιεχόμενο τής διοικητικής πράξης ή τη σκοπιμότητα έκδοσής της ΑΝΤ δέσμια αρμοδιότητα **2.** αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), διακρίνοντάς το(ν) από τα ομοειδή του: *~ γνώρισμα / χαρακτηριστικό / σήμα* ΣΥΝ δηλωτικός, χαρακτηριστικός **3.** (ειδικότ.) ***διακριτικά*** (τα) τα χαρακτηριστικά σημεία των διαφόρων βαθμών συνήθ. στη στρατιωτική ιεραρχία • **4.** αυτός που δεν προκαλεί την ιδιαίτερη προσοχή ή τα σχόλια των άλλων, που δεν είναι φανταχτερός, προκλητικός ή εκκεντρικός: *~ ντύσιμο / βάψιμο / παρουσία / ζωή / φωτισμός* • **5.** αυτός που δεν προσβάλλει με τη συμπεριφορά του ή με τα λόγια του. — **διακριτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διακρίνω*. Στη σημ. τής ευγενικής και λεπτής συμπεριφοράς η λ. αποδίδει το γαλλ discret, όπως συμβαίνει και με το παράγ. *διακριτικότητα* (< γαλλ discrétion)]

διακριτικότητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η λεπτότητα τρόπων που χαρακτηρίζει μια συμπεριφορά η οποία δεν προκαλεί και δεν θίγει. *από ~ δεν ρώτησε την ηλικία της* || *χειρίζομαι μια υπόθεση με ~* ΣΥΝ τακτ, ευγένεια

διακριτός, -ή, -ό [1881] αυτός που μπορεί να τον διακρίνει κανείς, να γίνει εύκολα αντιληπτός, ευδιάκριτος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. distinct].

διακυβέρνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } η άσκηση τής ανώτατης εξουσίας σε συγκεκριμένο τομέα, ο τρόπος με τον οποίο κυβερνάται, διευθύνεται (κάποιος/κάτι) *η ~ τής χώρας / τού σκάφους* || *οικονομική / καταπιεστική / νοικοκυρεμένη / κακή / συνετή ~* ΣΥΝ διεύθυνση, διοίκηση — **διακυβερνώ** ρ. [αρχ] {-άς...}

διακυβερνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε δύο ή περισσότερες κυβερνήσεις χωρών: *~ συνάντηση κορυφής* (σε επίπεδο λ χ. πρωθυπουργών) / *διάσκεψη* **2. *Διακυβερνητική*** (η) (ενν *σύσκεψη*) (στην Ε.Ε) σύσκεψη σε επίπεδο κυβερνήσεων με τη συμμετοχή πρωθυπουργών (ή εκπροσώπων τους).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ intergouvernemental].

διακύβευμα (το) {διακυβεύμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που μπορεί να κερδίσει ή να χάσει κανείς σε ένα εγχείρημα ή επιχείρηση· αυτό το οποίο επιδιώκει να πετύχει, να κερδίσει κ.λπ. κανείς σε ανταγωνισμό: *«το βασικό ~ τής επόμενης εκλογικής μάχης θα είναι "ποιος" και "πώς" θα διαχειριστεί τη μετά-ΟΝΕ εποχή»* (εφημ.) || *πολιτικό / οικονομικό / κοινωνικό / πολιτιστικό ~* ΣΥΝ (μτφ.) στοίχημα.
[ΕΤΥΜ < *διακυβεύω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ enjeu].

διακυβεύω ρ μετβ {διακύβευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ) **1.** θέτω (κάτι) σε κίνδυνο μπροστά στο αβέβαιο αποτέλεσμα γεγονότος ή εγχειρήματος· τα παίζω όλα για όλα: *~ τα συμφέροντά μου / τη ζωή μου / την ειρήνη / τα πάντα* ΣΥΝ ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω, διακινδυνεύω **2.** (μεσοπαθ. ***διακυβεύομαι***) εκτίθεμαι σε κίνδυνο, απειλούμαι: *διακυβεύεται η ασφάλεια και η σταθερότητα τής χώρας* || *διακυβεύονται σημαντικά ποσά* — **διακύβευση** (η) [1852]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + *κυβεύω* «παίζω ζάρια – διακινδυνεύω» < *κύβος* «ζάρι»].

διακυμαίνομαι ρ αμετβ. αποθ [μτγν.] {διακυμάνθηκα} υφίσταμαι συνεχείς μεταβολές προς τα πάνω ή προς τα κάτω, παρουσιάζω κυματοειδή κίνηση, αυξάνομαι ή μειώνομαι ΣΥΝ. αυξομειώνομαι, (μτφ.) κινούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

διακύμανση (η) [1880] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) η συνεχής εναλλαγή στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, οι αυξομειωτικές μεταβολές: *~ τιμών / τού κόστους τής ζωής / τού σκορ / τού εδάφους* || *η ~ τής δημοτικότητας τού προέδρου* ΣΥΝ ανεβοκατέβασμα, αυξομείωση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ fluctuation]

διακωμωδώ ρ. μετβ [αρχ] {διακωμωδείς .. | διακωμώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται γελοίο(ς), κοροϊδεύω: *~ την πολιτική ζωή / τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ γελοιοποιώ, σατιρίζω, περιγελώ, εμπαίζω, εκθέτω, χλευάζω. — **διακωμώδηση** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία, διαδραματίζω*

διαλαλητής (ο) [μεσν] **1.** (παλαιότ) πρόσωπο που διαλαλεί μια είδηση, που κάνει (κάτι) ευρύτερα γνωστό ΣΥΝ ντελάλης **2.** (ειδικότ) πρόσωπο που δημοσιοποιεί μυστικά και διασπείρει φήμες.

διαλαλώ ρ. μετβ. [αρχ] {διαλαλείς .. | διαλάλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (μια είδηση, ένα γεγονός ή μυστικό) ευρύτερα γνωστό στην κοινή γνώμη με έντονο και ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο: *οι εφημερίδες διαλαλούν το νέο οικονομικό σκάνδαλο* || *άρχισε να διαλαλεί το ευχάριστο νέο σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ διατυμπανίζω, κοινολογώ, διακηρύσσω, δημοσιοποιώ, (οικ.) κάνω βούκινο, βγάζω στη φόρα **2.** (για εμπορεύματα) διαφημίζω μεγαλοφώνως *οι μικροπωλητές διαλαλούσαν την πραμάτεια τους.* — **διαλάλημα** (το) [μεσν.] κ. **διαλαλημός** (ο) [μεσν] κ **διαλάλησι** [μτγν.] κ. **διαλαλιά** (η) [μτγν.]

διαλαμβάνω ρ. μετβ {διέλαβα} (λόγ.) περιλαμβάνω, μιλώ εκτενώς, πραγματεύομαι. *η συμφωνία / ανακοίνωση διαλαμβάνει τα εξής* || *περί τού θέματος αυτού δεν διαλαμβάνει στο έργο του ο συγγραφέας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποκτώ, αρπάζω – διαιρώ, διαχωρίζω», < *δια-* + *λαμβάνω*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα, δηλώνοντας τον συλλογισμό που βασίζεται σε διακεκριμένες σκέψεις και ταξινομημένα επιχειρήματα]

διαλάμπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέλαμψα, μτχ. διαλάμψας, -ασα, -αν)} (μτφ) διακρίνομαι, ξεχωρίζω: *διέλαμψαν στις τέχνες και στα γράμματα* || *άνδρες διαλάμψαντες στην παιδεία.*

διαλανθάνω ρ μετβ. [αρχ.] {διέλαθα} (λόγ.) στη ΦΡ ***διαλανθάνει / διέλαθε την προσοχή μου*** διέφυγε την προσοχή μου· *διαλανθάνει την προσοχή σας, όμως, και η κοινωνική διάσταση τού θέματος* || *η στάση του δεν διέλαθε την προσοχή μου*

> **διαλανθάνω την προσοχή.** Τόσο στην αρχαία γλώσσα, απ' όπου προέρχεται η λέξη, όσο και στη λόγια παράδοση, η ορθή χρήση τού **διαλανθάνω** «ξεφεύγω, μένω απαρατήρητος» είναι με αιτιατική (και όχι με γενική): *Το γεγονός αυτό διέλαθε την προσοχή των υπευθύνων* (και όχι: *διέλαθε τής προσοχής.*) Το ίδιο συντάσσεται και το **διαφεύγω**: *Δεν πρέπει να διαφύγει την προσοχή μας ότι. .* όχι: *Να διαφύγει τής προσοχής μας..*

διάλεγμα (το) [μεσν.] {διαλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** η επιλογή από ένα σύνολο: *το ~ των φρούτων / των λαχανικών* **2.** το ξεχώρισμα των επιθυμητών στοιχείων από τα άχρηστα *το ~ των γερών καρπών από τους χαλασμένους*

διαλέγομαι ρ αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαλέχθηκα (λογιότ. διελέχθην, -ης, -η..., μτχ διαλεχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (+με) συζητώ λογικά (με κάποιον), συμμετέχω σε συζήτηση: *πρόκειται για αυταρχικούς ανθρώπους που ουδέποτε διαλέγονται αποφασίζουν και διατάσσουν* ΣΥΝ. κουβεντιάζω, συνδιαλέγομαι, συνομιλώ, κάνω διάλογο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, ντιμπέιτ.*

διαλέγω ρ. μετβ [αρχ] {διάλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κάνω μια επιλογή από ένα σύνολο δυνατών περιπτώσεων, ανάλογα προς τις προτιμήσεις μου· *~ τον δρόμο μου / τους φίλους μου / έναν τρόπο ζωής / ένα επάγγελμα* || *διάλεξε τη μέρα / την ώρα / την κατάλληλη στιγμή να έρθει!* ΣΥΝ επιλέγω, ξεχωρίζω, βρίσκω **2.** ξεχωρίζω σε σύνολο τα χρήσιμα από τα άχρηστα: *~ καρπούς / τα καλά από τα σκάρτα* ΣΥΝ ξεδιαλέγω, ξεσκαρτάρω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκλέγω.*

διάλειμμα (το) {διαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύντομη διακοπή που παρεμβάλλεται στα διαδοχικά στάδια εξελίξεως συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή καταστάσεως: *ένα ~ ειρήνης μεταξύ δύο πολέμων* || *καιρός βροχερός με διαλείμματα λιακάδας* || *ευχάριστο ~* || *αρκετά δουλέψεις, κάνε ένα ~* ΣΥΝ παύση, διακοπή· ΦΡ (α) ***κατά διαλείμματα*** όχι συνεχόμενα, αλλά κατά μικρά χρονικά διαστήματα: *ο καιρός θα είναι ~ νεφελώδης* (β) ***φωτεινό διάλειμμα*** (i) σύντομο διάστημα προσωρινής αποκατάστασης τής μνήμης ή τής λογικής διαύγειας σε πάσχοντες από αμνησία ή διανοητικές διαταραχές ΣΥΝ έκλαμψη (ii) (γενικότ) διάστημα με βελτίωση, μιας άσχημης, δυσάρεστης κατάστασης **2.** (στο σχολείο) το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο διδακτικές ώρες για την ανάπαυση διδασκομένων και διδασκόντων. *χτυπάει (το κουδούνι για) ~* ΣΥΝ ανάπαυλα **3.** (σε θεάματα) το διάστημα διακοπής τής δράσης, που χωρίζει στο μέσον μια παράσταση (θεάτρου), κινηματογραφική προβολή, τηλεοπτικό πρόγραμμα για λειτουργικούς λόγους και για ξεκούραση των θεατών ΦΡ (α) ***μουσικό διάλειμμα*** σύντομη διακοπή προγράμματος στη διάρκεια τής οποίας ακούγεται μουσική ή παρουσιάζονται μουσικά κομμάτια (β) ***διαφημιστικό διάλειμμα*** σύντομη διακοπή στη ροή (συνήθ. τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος) για τη μετάδοση διαφημίσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλείπω*].

διαλείπων, -ουσα, -ον [αρχ] (για φυσικά ή ιατρικά φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται περιοδικά, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, που σταματά και διαδοχικά επανέρχεται. *διαλείπων σφυγμός* || *διαλείποντες πυρετοί* || *διαλείπουσα μανία / χωλότης* || *διαλείπον φως.*

διάλειψη (η) {-ης κ -είψεως | -είψεις, -είψεων} ΙΑΤΡ (συνήθ. στον πληθ.) η προσωρινή διαταραχή τής κανονικής λειτουργίας οργάνου και ειδικότ. το διανοητικό κενό στην επεξεργασία των ερεθισμάτων που προσλαμβάνει ο εγκέφαλος λόγω παθολογικών ή ψυχολογικών αιτιών *παθαίνει συχνά ~ τής μνήμης και δεν θυμάται τίποτε* || *υποφέρει από ~ τής καρδιάς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάλειψις* < *διαλείπω*].

διαλεκτική (η) {χωρ. πληθ } ΦΙΛΟΣ **1.** μέθοδος αναζήτησης τής αλήθειας μέσω μιας διαδικασίας συνεχών ερωταποκρίσεων, είτε γενικά μέσω τού διαλόγου, είτε μέσω τού συστηματικού διαλόγου ως μεθόδου ευρέσεώς της **2.** (στην εγελιανή και μαρξική φιλοσοφία) η ιδέα τής ενότητας των αντιθέτων στο ιστορικό γίγνεσθαι αλλά και στη σκέψη **3.** (γενικότ.-καταχρ) η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν ένα σύνολο, μια κατάσταση: *στις ανθρώπινες σχέσεις υπάρχει ~, καθένας επηρεάζεται από τον άλλον αλλά και τον επηρεάζει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γερμ. Dialektik < αρχ *διαλεκτική* (ενν *τέχνη*) < *διαλεκτικός* < *διαλέγομαι*].

διαλεκτικός[1], -ή, -ό ΦΙΛΟΣ **1.** αυτός που αναφέρεται στη διαλεκτική ή έχει τα χαρακτηριστικά της *η ~ κίνηση τού κόσμου* || *~ αλληλεπίδραση των ιδεών / σκέψη / διαδικασία / μέθοδος / κριτική* **2.** (ειδικότ.) ***διαλεκτικός υλισμός*** το μαρξικό σύστημα σκέψης που συνδυάζει τον φιλοσοφικό υλισμό με τη διαλεκτική μέθοδο τού Χέγκελ χωρίς το ιδεαλιστικό της υπόβαθρο
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλέγομαι*. Ο όρ. *διαλεκτικός υλισμός* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ dialektischer Materialismus].

διαλεκτικός[2], -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με μια διάλεκτο (βλ.λ.): *~ στοιχεία / διαφορές / τύπος / σύνταξη / φαινόμενα*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. dialectique < αρχ *διαλεκτικός*]

διαλεκτολογία (η) [1893] ΓΛΩΣΣ κλάδος τής γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των διαλέκτων, την περιγραφή τους σε όλα τα γλωσσολογικά επίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό), τις σχέσεις μεταξύ τους και με την κοινή, καθώς και τις συνθήκες γένεσης και εξέλιξής τους — **διαλεκτολόγος** (ο/η) [1890], **διαλεκτολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ dialectologie].

διάλεκτος (η) {διαλέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ **1.** (α) κάθε γεωγραφική διαφοροποίηση στη χρήση μιας γλώσσας (β) (ειδικότ) γλωσσική ποικιλία ομιλητών συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής που διαφέρει από την επίσημη μορφή τής γλώσσας (νόρμα) σε στοιχεία φωνολογίας, γραμματικής και λεξιλογίου. *κρητική / αττική / δωρική ~* ΣΥΝ γλώσσα, ιδίωμα, ντοπιολαλιά **2.** (ειδικότ) η γλώσσα και συνήθ. το ειδικό λεξιλόγιο που χαρακτηρίζει ορισμένη επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί τον δικό της συνθηματικό κώδικα για την επικοινωνία των μελών της: *τεχνική / δημοσιογραφική / ποδοσφαιρική ~*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλέγομαι*. Η λ *διάλεκτος* απαντά αρχικώς με τη σημ «συνομιλία, συζήτηση», αντιτιθέμενη προς το ουσ. *έρις*. Ο Αριστοτέλης έχει ακόμη κατά νου την ετυμολογική αρχή της, όταν τη χρησιμοποιεί με τη σημ τού «κοινού λόγου, που εξυπηρετεί την επικοινωνία». Η σημ. τού τοπικού ιδιώματος ως ποικιλίας μιας κυρίαρχης γλώσσας πρωτοαπαντά στον Πολύβιο (2ος αι π.Χ.) Η λ. πέρασε και

σε ξέν. γλώσσες. π.χ αγγλ. dialect. γαλλ dialecte, γερμ. Dialekt κ ά.].

διάλεκτος – κοινόλεκτος – ιδιόλεκτος – κοινωνιόλεκτος – ιδίωμα – ντοπιολαλιά – κοινή – αργκό. Κάθε εθνική γλώσσα υπόκειται σε ευρεία διαφοροποίηση *ατομική* ή *υφολογική* (διαφορετικά χρησιμοποιεί τη γλώσσα κάθε ομιλητής μιας γλώσσας). *κοινωνική* (οι ομιλητές συχνά διαφοροποιούνται κατά ηλικιακές. κοινωνικές, επαγγελματικές, ιδεολογικές κ ά. ομάδες) και *γεωγραφική* (τα Ελληνικά τής Κρήτης. τής Θεσσαλίας, τού Πόντου, των Δωδεκανήσων κ λπ) Με τον όρο **διάλεκτος** οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν τη γεωγραφική διαφοροποίηση ευρύτερων περιοχών, ιδ αυτήν που εμφανίζει έντονες αποκλίσεις από την κοινή γλώσσα σε όλα τα επίπεδα (προφορά, γραμματικοσυντακτική δομή, λεξιλόγιο) και σε βαθμό που οι ομιλητές τής διαλέκτου να μην είναι εύκολα κατανοητοί από τους ομιλητές τής κοινής γλώσσας. Άρα ο όρος *διάλεκτος* είναι υπερκείμενη διάκριση. Αντίθετα. ο όρος **ιδίωμα** δηλώνει μικρότερη γλωσσική διαφοροποίηση. που δεν εμποδίζει την κατανόηση από τους ομιλητές τής κοινής Μια διάλεκτος μπορεί να έχει περισσότερα από ένα ιδιώματα Διάλεκτοι τής Αρχαίας Ελληνικής είναι η *δωρική*, η *αχαϊκή*, η *ιωνική* και η *αττική*. Στη νεότερη Ελληνική διακρίνονται οι εξής **διάλεκτοι**: *τσακωνική*, *ποντι(α)κή*, *καππαδοκική*, *κατωιταλική* και (καταχρηστικώς) *κυπριακή* και *κρητική*. Όλες οι λοιπές διαφοροποιήσεις αποτελούν τα **ιδιώματα** Αυτά, ανάλογα με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, ομαδοποιούνται στα λεγόμενα *βόρεια ιδιώματα* (Στερεά Ελλάδα εκτός Αττικής, Β Εύβοια, Ήπειρος, Θεσσαλία. Μακεδονία, Θράκη. νησιά τού Β Αιγαίου και Πόντος), που χαρακτηρίζονται από κωφώσεις (προφορά τού *ο* ως *ου*. τού *ε* ως *ι* και σίγηση των ατόνων *ι* και *ου* *ου Νίκους*, *τού πιδί*, *σκλί*. *αλών'*. *κβαλάου*) και στα *νότια ιδιώματα* (τα υπόλοιπα) Ως ιδιώματα που διαφέρουν μεταξύ τους θεωρούνται τα *δωδεκανησιακά*, τα *κυκλαδίτικα*. τα *επτανησιακά*. τα *πελοποννησιακά*. τα *βορειοελλαδικά*. τα *ημιβόρεια* (Σκύρου. Μυκόνου, Καστοριάς, Λευκάδας κ ά.). τα *δυτικά μικρασιατικά*, τής *Χίου*, τής *Ικαρίας*, των *Κυθήρων*. τής *Μάνης*, καθώς και τής ομάδας *Κύμης*, *Μεγάρων*, *Αίγινας* και *παλαιάς Αθήνας*. (Ας σημειωθεί ότι για τη δήλωση των γλωσσικών ιδιωμάτων πλάστηκε. τα νεότερα χρόνια και υπό το κλίμα τής απόδοσης των λόγιων όρων στη δημοτική, και ο όρος **ντοπιολαλιά**) Αντίθετη προς τις διαλέκτους και τα ιδιώματα είναι η **κοινόλεκτος** (ενν γλώσσα) ή **κοινολεκτούμενη**, δηλ η **κοινή** γλώσσα που μιλιέται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα. και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιωματικά). Ως **ιδιόλεκτος** χαρακτηρίζεται από τους γλωσσολόγους. ο τρόπος (γνώση και πράξη) με τον οποίο χρησιμοποιεί ο καθένας τη γλώσσα. Τέλος, ως **κοινωνιόλεκτος** χαρακτηρίζεται η διαφοροποιημένη χρήση τής γλώσσας κατά κοινωνικές ομάδες (ομιλία των νέων, των στρατιωτών, των φοιτητών. τής Αριστεράς, των πολιτικών νεολαιών κ.τ.ό.). Συχνά για τις κοινωνιολέκτους χρησιμοποιείται ο όρος **συνθηματική γλώσσα** ή **αργκό**
→ *αργκό*

διαλεκτός, -ή. -ό → διαλεχτός

διαλελυμένος, -η, -ο ▸ διαλύω

διάλεξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις. -έξεων} **1.** η ομιλία που γίνεται μπροστά σε ακροατήριο για τη διδασκαλία πανεπιστημιακού μαθήματος σε φοιτητές ή γενικότ. για την πραγμάτευση συγκεκριμένου θέματος. *δίνω δημόσια ~* ‖ *σειρά διαλέξεων για τη μοντέρνα τέχνη* ‖ *επιστημονική ~* ΣΥΝ ομιλία. λόγος. παράδοση (ειδικότ για πανεπιστημιακές διαλέξεις) **2.** (ειρων.) λόγος μακροσκελής και με σύνθετο περιεχόμενο, πολυλογία ή επιδεικτική φλυαρία· *εντάξει, σε καταλάβαμε. άφησε τη ~!*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάλεξις* < *διαλέγομαι* «συζητώ. κάνω διάλογο»].

διαλευκαίνω ρ μετβ. [μτγν.] {διαλεύκαν-α, -θηκα} προσπαθώ να εξιχνιάσω σε όλη του την έκταση ένα ζήτημα που εμφανίζει ασάφειες. *~ το μυστήριο / μια σκοτεινή υπόθεση / το έγκλημα*

διαλεύκανση (η) [1895] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η εξιχνίαση (ζητήματος), η άρση όλων των ασαφειών, των σκοτεινών σημείων του. ώστε να είναι πλέον ξεκάθαρο. σαφές· *η ~ ενός εγκλήματος / τής υπόθεσης*.

διαλεχτός, -ή. -ό [μεσν.] κ. **διαλεκτός** [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που συγκεντρώνει την κοινή προτίμηση και ξεχωρίζει για την καλή του ποιότητα: *~ φρούτα / εμπορεύματα / αποσπάσματα* ΣΥΝ εκλεκτός, εξαιρετικός, ξεχωριστός **2.** (για πρόσ) αυτός που έχει πολύ καλή φήμη, που ξεχωρίζει μεταξύ των ομοίων του: *~ συνάδελφος / καλλιτέχνης / συμπατριώτης* ΣΥΝ. ξεχωριστός, εξαιρετικός, διακεκριμένος, εκλεκτός.

διαλλαγή (η) [αρχ] (λόγ.) η τήρηση συμφιλιωτικής ή συμβιβαστικής στάσης απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση. *η ~ των εμπολέμων επιτεύχθηκε με παρέμβαση τού Ο Η.Ε.* ΣΥΝ συμφιλίωση, συνδιαλλαγή. — **διαλλάσσομαι** ρ [αρχ.]

διαλλακτικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από πνεύμα συμβιβασμού και συμφιλίωσης: *~ πολιτικός / στάση / διάθεση* ΣΥΝ συμβιβαστικός, συμφιλιωτικός. συναινετικός. ΑΝΤ αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, άκαμπτος — **διαλλακτικώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαλλακτής* < *διαλλάσσω / -ομαι* < *δι(α)-* + *ἀλλασσω*]

διαλλακτικότητα (η) [1868] {χωρ πληθ.} διάθεση συμφιλιώσεως και συμβιβασμού, ώστε να αποφεύγονται οι εντάσεις, οι συγκρούσεις. οι διαφωνίες: *η Ελλάδα αντιμετώπισε το θέμα με ~ και με φανερή προσπάθεια επίλυσης τού προβλήματος* ΑΝΤ αδιαλλαξία

διαλογή (η) η διαδικασία κατά την οποία ταξινομούνται τα στοιχεία ενός συνόλου και ξεχωρίζονται ορισμένα από αυτά βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων: *η ~ δελτίων τού ΠΡΟ-ΠΟ* (δηλ. αυτών που κερδίζουν) ‖ *~ ψηφοδελτίων* (ο διαχωρισμός των εγκύρων από τα άκυρα και η ταξινόμηση των εγκύρων) ‖ *η ~ φρούτων* (των γερών από τα χαλασμένα) ‖ *προϊόντα πρώτης / δεύτερης διαλογής* (δηλ ποιότητας) — **διαλογέας** (ο/η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλέγω*].

διαλογίζομαι ρ. αμετβ κ μετβ αποθ. [αρχ.] {διαλογίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι: *~ ελεύθερα, απερίσπαστος από τις καθημερινές ενασχολήσεις* ΣΥΝ στοχάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) επεξεργάζομαι με τη σκέψη, αναλύω (κάτι) νοητικώς: *συζητούσαν επί ώρες και διαλογίζονταν για την πραγματική έννοια τής ελευθερίας* ΣΥΝ συλλογίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

διαλογικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που φέρει τα τυπικά χαρακτηριστικά τού διαλόγου. που βασίζεται στην εναλλαγή απόψεων. επιχειρημάτων κ λπ ανάμεσα στους συνομιλητές: *~ συζήτηση / ποίημα σε ~ μορφή* — **διαλογικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.. **διαλογικότητα** (η).

διαλογισμός (ο) **1.** (συχνότ στον πληθ) η νοητική διαδικασία για την παραγωγή κρίσεων (σχετικά με σημαντικό θέμα). καθώς και το προϊόν αυτής τής διαδικασίας *«Αφορισμοί και Διαλογισμοί»* (Κ. Τσάτσος) ΣΥΝ στοχασμός **2.** σκέψη εις βάθος γύρω από πνευματικά συνήθ θέματα και ειδικότ μέθοδος ορισμένων ανατολικών θρησκειών για την ανάπτυξη ψυχοπνευματικών ικανοτήτων.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλογίζομαι*, αρχική σημ «εξισώνω λογαριασμούς – υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη». < *δια-* + *λογίζομαι*. Η σημ. 2 είναι ήδη αρχ]

διάλογος (ο) {διαλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για την επίλυση προβλήματος. την ανταλλαγή πληροφοριών κ λπ) *οξύτατος ~ διεξήχθη στο αμφιθέατρο μεταξύ φοιτητών και καθηγητή* ‖ *γόνιμος / εποικοδομητικός / απροκατάληπτος / ειλικρινής / σπινθηροβόλος ~* ΣΥΝ συζήτηση. κουβέντα. στιχομυθία, συνομιλία· ΦΡ (α) ***διάλογος μεταξύ κωφών*** για πλήρη ασυνεννοησία. όταν οι συνομιλητές εμμένουν στις θέσεις τους και αρνούνται να ακούσουν τους άλλους (β) ***ανοίγω διάλογο (με κάποιον)*** ξεκινώ συζητήσεις (με κάποιον) για ένα θέμα **2.** η ανταλλαγή ιδεών ή απόψεων σχετικά με συγκεκριμένο θέμα για την επίτευξη συμφωνίας και τη γεφύρωση των αντιθέσεων: *ο ~ κυβέρνησης και εργαζομένων κατέληξε σε ναυάγιο* ‖ *τα προβλήματα επιλύονται με ~* ‖ *διεξαγωγή γόνιμου ~ μεταξύ των παραγωγικών τάξεων για την οικονομική πολιτική* ‖ *ελληνοτουρκικός ~* ‖ *δημόσιος ~ για την εθνική άμυνα* ΣΥΝ συνομιλίες. διαπραγματεύσεις **3.** κάθε συνομιλία μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων: *τον συνάντησα τυχαία στον δρόμο και είχαμε έναν σύντομο ~* **4.** (ειδικότ) η συζήτηση ανάμεσα στα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος, ενός θεατρικού έργου κ.λπ ως δραματουργικό στοιχείο. *γρήγοροι / αργοί / ζωηροί / έξυπνοι / πνευματώδεις ~ τής ταινίας* ΣΥΝ στιχομυθία. ερωταποκρίσεις **5.** (συνεκδ.) φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη τού θέματος, όπου η έκθεση των απόψεων τού συγγραφέα παρουσιάζεται ως πόρισμα συζητήσεως: *οι ~ τού Πλάτωνα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντιμπέιτ*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλέγω / -ομαι* «συζητώ». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ αγγλ. και γαλλ. dialogue, γερμ. Dialog κ.ά].

διάλος (ο) ▸ διάβολος

διάλυμα (το) {διαλύμ-ατος | -ατα. -άτων} ΧΗΜ ομογενές μείγμα που σχηματίζεται με την ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών και παρουσιάζει την ίδια σύσταση και τις ίδιες ιδιότητες σε όλη του την έκταση *υγρό / στερεό / αέριο ~*· ΦΡ (α) ***ακόρεστο διάλυμα*** βλ. λ *ακόρεστος* (β) ***κορεσμένο διάλυμα*** βλ λ. κορεσμένος (γ) ***αλκαλικό διάλυμα*** βλ. λ. *αλκαλικός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ μεσν . αρχική σημ. «ερμηνεία. εξήγηση», < αρχ *διαλύω*. Ο χημικός όρ. είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ solution].

διάλυση (η) [αρχ] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** (γενικά) ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους κομμάτια, η ανάλυση ενός όλου στα μέρη του: *η ~ μιας μηχανής* ΣΥΝ αποσυναρμολόγηση, αποσύνδεση. ξεμοντάρισμα **2.** (οικ) η έντονη φθορά, εξάντληση (υλική. ψυχοπνευματική)· *βρίσκομαι σε κατάσταση διάλυσης απ' την κούραση*. **3.** η διάσπαση τής συνοχής. αποδιοργάνωση, διασκόρπισμα· *η ~ τού στρατεύματος / τού κράτους / τής οικονομίας / τού κόμματος / τής συγκέντρωσης / μιας οικογένειας* **4.** η παύση τής λειτουργίας και η επίσημη κατάργηση: *~ επιχείρησης με απόφαση τού πρωτοδικείου* ‖ *~ τής Βουλής και προκήρυξη εκλογών*· ΦΡ ***βαράω διάλυση*** βλ. λ. *βαράω* **5.** (για δεσμεύσεις, συμφωνίες) η ματαίωση ή ακύρωση· *η ~ τού αρραβώνα / τής συμφωνίας* **6.** η ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών, ώστε να σχηματιστεί διάλυμα. *η ~ τού αλατιού στο νερό* **7.** (μτφ) η κατάρριψη (άποψης, εντύπωσης κ λπ. ως ανυπόστατης) *~ μιας υποψίας / αμφιβολίας / των φόβων κάποιου*

διαλυτήριο (το) {διαλυτηρί-ου | -ων} ειδικές εγκαταστάσεις για την αποσυναρμολόγηση μεγάλων κατασκευών: *~ πλοίων / αεροσκαφών*
[ΕΤΥΜ < *διαλύω* + παραγ επίθημα *-τήριο*, πβ κ. *στιλβω-τήριο*].

διαλύτης (ο) {διαλυτών} ΧΗΜ το σώμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη αναλογία σε ένα διάλυμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλύω*. Ο χημικός όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dissolvent]

διαλυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να διαλύει μια ουσία: *~ υγρό / ουσία* **2.** (μτφ) αυτός που επιφέρει διάλυση τού χώρου στον οποίο ανήκει *~ πολιτική / στοιχείο* **3.** ΧΗΜ ***διαλυτικό*** (το) οργανικός διαλύτης που χρησιμοποιείται για τη διάλυση διαφόρων ουσιών ή για την αραίωση χρωμάτων ή άλλων πυκνών διαλυμάτων: *αραιώνω το διορθωτικό με ~* **4.** ΓΛΩΣΣ ***διαλυτικά*** (τα) οι δύο τελείες που τίθενται πάνω από τα φωνήεντα ι και υ. για να δηλώσουν ότι δεν συμπροφέρονται με το προηγούμενο φωνήεν *παϊδάκια*. *καταπραΰνω*. — **διαλυ-**

τικ-ά / -ώς [αρχ.] επίρρ , **διαλυτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλύτης* < *διαλύω* Το *διαλυτικό (υγρό)* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. solvant (liquide)]

διαλυτότητα (η) [1802] **1.** (γενικά) η ιδιότητα ενός σώματος να διαλύεται μέσα σε διαλύτη (βλ λ)· η δυνατότητα μιας ουσίας να διαλύεται σε κάποια άλλη (υγρή, στερεά ή αέρια) ΣΥΝ ευδιαλυσία, ευτηξία **2.** ΧΗΜ η ποσότητα τού σώματος που μπορεί να διαλυθεί σε ορισμένη ποσότητα διαλυτικού υγρού και σε ορισμένη θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. solubilité]

διαλυτός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που μπορεί να διαλυθεί μέσα σε άλλο σώμα· *ουσίες ~ στο πετρέλαιο*

διαλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλυσα κ (λόγ) διέλυσα, διαλύ-θηκα, -μένος κ. (λόγ) διαλελυμένος} **1.** χωρίζω ένα σύνολο στα επιμέρους κομμάτια από τα οποία αποτελείται, αναλύω ένα όλον στα μέρη του. *~ μηχανή / παλιό πλοίο* ΣΥΝ αποσυναρμολογώ, αποσυνδέω, ξεμοντάρω **2.** προκαλώ φθορά (υλική ή ψυχοπνευματική) *~ παπούτσια / ρούχα / έπιπλα / το σπίτι* || *με διέλυσε η γρίπη* || *τα νέα για τον χαμό τού παιδιού του τον διέλυσαν* ΣΥΝ ξεχαρβαλώνω (για υλική φθορά), ξηλώνω, κάνω κομμάτια, συντρίβω (ψυχικά), προκαλώ κατάρρευση (συναισθηματική) **3.** διασπώ τη συνοχή, αποδιοργανώνω ή διασκορπίζω. *~ το στράτευμα / το κράτος / την οικονομία / τον κρατικό μηχανισμό / μια παρέα / το κόμμα / μια οικογένεια / διαδήλωση / πορεία / συγκέντρωση* || *σήμερα, ένας στους τέσσερεις γάμους διαλύεται* || *διαλυμένη οικογένεια / διαλυμένο σπίτι* (με διαζευγμένους γονείς) ΣΥΝ διασπώ, καταστρέφω **4.** διακόπτω τη λειτουργία (καταστήματος, οργανισμού, σωματείου, επιχείρησης) και καταργώ επισήμως: *με απόφαση τού πρωτοδικείου διαλύεται η επιχείρηση / ο σύνδεσμος / το κατάστημα* || *εντός δεκαημέρου διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές* ΣΥΝ εκποιώ (για επιχειρήσεις), καταλύω· ΦΡ ***το διαλύουμε*** (i) χωρίζουμε, διακόπτουμε τις μεταξύ μας σχέσεις (ii) σταματούμε το γλέντι ή διακόπτουμε μια συνάθροιση και αποχωρούμε. *το διαλύσαμε γύρω στα μεσάνυχτα* ΣΥΝ φεύγω **5.** (για δεσμεύσεις ή συμφωνίες) παίρνω πίσω τον λόγο μου, ματαιώνω ό,τι θα επακολουθήσει ή ακυρώνω όσα έχουν ήδη προηγηθεί. *~ αρραβώνα / γάμο / δεσμό / συμφωνία* ΣΥΝ καταργώ, ακυρώνω, λύνω, διακόπτω **6.** αναμειγνύω δύο ή περισσότερες ουσίες με σκοπό τη δημιουργία διαλύματος. *~ αλάτι σε νερό / μέλι σε ζεστό γάλα* || *το απορρυπαντικό διαλύει τους λεκέδες / τα λίπη* **7.** (μτφ για απόψεις, εντυπώσεις ή συναισθήματα) αναιρώ μια ήδη σχηματισμένη εικόνα ή ιδέα, αποδεικνύοντας ότι είναι ανυπόστατη: *~ τις υποψίες / τις αμφιβολίες / τις αμφισβητήσεις / τους φόβους / τον θυμό / τους δισταγμούς / την παρεξήγηση / τον μύθο / το μυστήριο / τη σύγχυση / την υπόνοια / κάθε σκιά στις μεταξύ μας σχέσεις* ΣΥΝ εξαλείφω, εκμηδενίζω, εξουδετερώνω. Επίσης (λαϊκότ) **διαλώ** {-άς. }

διαμαντέ επίθ {άκλ.} (για κρύσταλλο) αυτός που έχει κατεργασμένες άκρες: *~ καθρέφτης / δίσκος*
[ΕΤΥΜ < *διαμάντι* + καταλ. επίθημα *-έ* (βλ.λ)].

διαμαντένιος, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που αποτελείται ή είναι διακοσμημένος με διαμάντια: *~ δαχτυλίδι / περιδέραιο* ΣΥΝ αδαμάντινος, αδαμαντοκόλλητος

Διαμαντής (ο) • Αδαμάντιος

διαμάντι (το) {διαμαντ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος, που εμφανίζεται στη φύση με διαφανή κρυσταλλική μορφή ως αλλοτροπική μορφή τού άνθρακα **2.** ΤΕΧΝΟΛ εργαλείο με διαμαντένιο αιχμηρό άκρο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ή κοπή σκληρών επιφανειών για πρακτικούς ή διακοσμητικούς σκοπούς *οι διαρρήκτες έκοψαν με ~ το τζάμι τού παραθύρου* **3.** (μτφ. για πράγματα) οτιδήποτε έχει τη στιλπνότητα, την καθαρότητα και τη διαύγεια τού διαμαντιού *νερό / κρασί ~* **4.** (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που διακρίνεται για την ακεραιότητα τού χαρακτήρα του *παιδί / γυναίκα ~* ΣΥΝ ηθικός, ενάρετος, αδιάφθορος, έντιμος **5.** (μτφ) αυτός που παρουσιάζει μια ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό *το ~ τής αρετής / τού πνεύματος* ΣΥΝ κορυφή Επίσης **αδάμας** {αδάμαντος} κ **αδάμαντας** (ο).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *διαμάντι(ν)* < ιταλ. diamante < μτγν. λατ diamas < αρχ *ἀ-δάμας*].

διαμαντικό (το) **1.** κόσμημα ποικιλμένο με διαμάντι **2. *διαμαντικά*** (τα) κοσμήματα στολισμένα με διαμάντια ή άλλους πολύτιμους λίθους.

διαμαντόπετρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} κατεργασμένο διαμάντι δαχτυλιδιού ή ακατέργαστο διαμάντι στο φυσικό του μέγεθος.

διαμαντόσκονη (η) {χωρ γεν. πληθ } σκόνη από διαμάντι

διαμαρτία (η) {διαμαρτιών} ΙΑΤΡ ανωμαλία στη διάπλαση μερών ή οργάνων τού σώματος, που εμφανίζεται κατά την ενδομήτρια ζωή τού νεογνού.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαμαρτάνω* «αποτυγχάνω παταγωδώς» < *δι(α)-* + *ἁμαρτανω* Ο ιατρ όρ. *διαμαρτίες (διαπλάσεως)* αποτελεί απόδ τού αγγλ malformations].

διαμαρτύρηση (η) [1856] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ (για γραμμάτια, συναλλαγματικές κ.λπ) η σύνταξη συμβολαιογραφικής πράξης, που γνωστοποιεί τη λήξη τής προθεσμίας εξόφλησής τους ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ protestation].

διαμαρτυρία (η) {διαμαρτυριών} **1.** προφορική ή γραπτή έκφραση ένστασης, αποδοκιμασίας ή διαφωνίας ως αντίθεση σε ενέργεια (την οποία κάποιος δεν έχει τη δύναμη να προλάβει ή να αποφύγει) *ψήφισμα / φωνή / υπόμνημα / συγκέντρωση / κίνημα διαμαρτυρίας* || *θύελλα διαμαρτυριών* **2.** η αντίρρηση, η γκρίνια *δέχεται πάντα ό,τι του πεις χωρίς καμία ~* ΣΥΝ δυσανασχέτηση, μεμψιμοιρία, μουρμούρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαμαρτυρῶ (-έω)* < *δια-* + *μαρτυρῶ*].

διαμαρτυρικό (το) [1833] συμβολαιογραφικό έγγραφο που κοινοποιεί στους αποδέκτες του τη μη αποδοχή ή τη μη εμπρόθεσμη εξόφληση συναλλαγματικής ή γραμματίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. protêt].

διαμαρτύρομαι ρ. αμετβ αποθ {διαμαρτυρή-θηκα, -μένος} **1.** εκφράζω προφορικά ή γραπτά τις αντιρρήσεις, ενστάσεις ή τη διαφωνία μου για λόγια ή ενέργειες: *~ για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / για τα νέα οικονομικά μέτρα* ΣΥΝ ενίσταμαι, παραπονούμαι **2.** (καθημ.) αντιδρώ με γκρίνια, εκφράζω δυσαρέσκεια. *τώρα που του έπεσε όλη η δουλειά μαζεμένη, διαμαρτύρεται* ΣΥΝ εξανίσταμαι, εξεγείρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *μαρτύρομαι* < *μάρτυς*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «επικαλούμαι θεούς και ανθρώπους ως μάρτυρες», ενώ στην Κ.Δ απαντά κυρίως η σημ «δίνω εκτεταμένη μαρτυρία, δημόσια διακήρυξη» (πβ. *Πράξ.* 20, 21 *διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησιν τὴν εἰς Θεὸν μετάνοιαν καὶ πίστιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν*)].

> **διαμαρτύρομαι – διαμαρτυρώ, διαμαρτυρία – διαμαρτύρηση.** Προκειμένου για οικονομικές συναλλαγές (γραμμάτια, συναλλαγματικές) χρησιμοποιούμε το ρ. **διαμαρτυρώ** και το παράγωγο ουσ. **διαμαρτύρηση** *(Η τράπεζα του διαμαρτύρησε τρία γραμμάτια - Διαμαρτυρούνται / διαμαρτυρήθηκαν πολλά γραμμάτια αυτή την εποχή – Η διαμαρτύρηση τόσων συναλλαγματικών από την τράπεζα τον καθιστά αφερέγγυο)* Αντιθέτως, το **διαμαρτύρομαι** και το ουσ. **διαμαρτυρία** χρησιμοποιούνται με τη γενικότερη σημ. «υποβάλλω ένσταση, αντιτίθεμαι, δηλώνω την αντίθεσή μου» - «αντίθεση, δήλωση τής αντίθεσης» Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία το *διαμαρτύρομαι* σήμαινε αρχικά «επικαλούμαι τη μαρτυρία», το *διαμαρτυρία* την «εξώδικο διαμαρτυρία», ή «εξώδικο έγγραφο», το δε *διαμαρτυρώ* «την υποβολή εξωδίκου» (διαμαρτυρίας). Η λ *διαμαρτύρηση* είναι νεότερη και, προτού προσλάβει τη σημερινή οικονομική σημασία, σήμανε επίσης την έντονη και έγγραφη δήλωση αμφισβητήσεως τής ορθότητας ορισμένων εκκλησιαστικών αποφάσεων περίφημη είναι η *διαμαρτύρηση* (= *διαμαρτυρία*) των Λουθηρανών (1529) κατά των αποφάσεων τού Πάπα, η οποία κατέληξε στο θρησκευτικό δόγμα των **διαμαρτυρομένων** (ή **προτεσταντών**) και τής **Διαμαρτυρομένης Εκκλησίας** Οι διαμαρτυρόμενοι, μάλιστα, απεκλήθησαν και **διαμαρτυρηταί** (Κ. Ασώπιος), χαρακτηρισμός που τελικά δεν επικράτησε.

διαμαρτυρόμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {διαμαρτυρομέν-ου (θηλ. -ης) | -ων, -ους} **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προτεστάντες και το δόγμα τους· *~ Εκκλησία* **2. *διαμαρτυρόμενος*** (ο), ***διαμαρτυρομένη*** (η) οπαδός τού δόγματος τού προτεσταντισμού, προτεστάντης / προτεστάντισσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ ρ. *διαμαρτύρομαι*, απόδ τού ξέν *προτεστάντης* (βλ.λ.)]

διαμαρτυρώ ρ μετβ {διαμαρτυρείς . | διαμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΟΙΚΟΝ (για συναλλαγματικές ή γραμμάτια) θέτω σε λειτουργία διαδικασία διαμαρτυρήσεως (βλ.λ) για τη μη αποδοχή ή τη μη έγκαιρη εξόφλησή τους **2.** ΝΟΜ ***διαμαρτυρημένο γραμμάτιο / διαμαρτυρημένη συναλλαγματική*** γραμμάτιο / συναλλαγματική που δεν έχουν εξοφληθεί μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαμαρτυρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «προβαίνω σε νομικές ενέργειες, προκειμένου να μη φθάσει μια υπόθεση στο δικαστήριο», < *δια-* + *μαρτυρῶ* < *μάρτυς* Η οικον σημ αποδίδει το γαλλ. protester]

διαμάχη (η) [αρχ] {διαμαχών} **1.** έντονη αντιπαράθεση αντιτιθέμενων ομάδων ή των ιδεών που αντιπροσωπεύονται από αυτές: *~ εργατών και εργοδοσίας* || *η συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση τού κειμένου θα αποτελέσει αντικείμενο οξείας επιστημονικής ~* ΣΥΝ διαπάλη, ανταγωνισμός **2.** αντιπαράθεση που καταλήγει σε μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης διένεξη και προστριβή *οικογενειακές / πολιτικές / θρησκευτικές / κομματικές / δικαστικές ~* ΣΥΝ έριδα, φιλονικία, σύγκρουση, τσακωμός, καβγάς. — **διαμάχομαι** ρ [αρχ.]

διαμείβομαι ρ. αμετβ αποθ. {κυρ στον λόγ. αόρ. διημείφθην, -ης, -η. , μτχ διαμειφθείς, -είσα, -έν} **1.** ανταλλάσσομαι: *κανείς δεν γνωρίζει τι ακριβώς διημείφθη μεταξύ τους* **2. *διαμειφθέντα*** (τα) οι συζητήσεις που έγιναν, τα λόγια που ειπώθηκαν, που ανταλλάχθηκαν σε συζήτηση. *τα ~ μεταξύ των δύο πλευρών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ανταλλάσσω», < *δι(α)-* + *ἀμείβομαι*].

διαμελίζω ρ. μετβ {διαμέλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω σε κομμάτια: *διαμελισμένα πτώματα* ΣΥΝ τεμαχίζω, κομματιάζω **2.** (μτφ) κατακερματίζω ένα όλον, λ χ. ένα κράτος. - - **διαμελιστής** (ο) [1860].
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + *μελίζω* < *μέλος*]

διαμελισμός (ο) [μτγν] **1.** η κοπή, ο τεμαχισμός σε μικρότερα κομμάτια: *ο ~ ενός σώματος* **2.** (μτφ.) η αποσύνθεση, η (βίαιη) διάσπαση σε κομμάτια: *ο ~ τής Γιουγκοσλαβίας* Επίσης **διαμέλιση** (η) [1812].

διαμελιστικός, -ή, -ό [1866] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ενέργειες κατακερματισμού ενός συνόλου: *~ σχέδια / πολιτική*

διαμένω ρ αμετβ [αρχ] {διέμεινα} μένω για μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο μέρος, έχω το σπίτι μου (κάπου) *διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα* || *πολυμελής οικογένεια διαμένει σε τρώγλη 25 τετραγωνικών* ΣΥΝ κάθομαι, κατοικώ, ζω, μένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*

διαμερίζω ρ μετβ. {διαμέρι-σα, -τηκα / -θηκα, -μένος} (λόγ) χωρίζω και μοιράζω σε μερίδια ΣΥΝ διαμοιράζω, διανέμω ΦΡ. (μτφ.) ***διεμερίσαντο τα ιμάτια αυτού*** (*διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*, Κ.Δ. Ματθ. 27, 35) για περιπτώσεις ανθρώπων που εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία ή τον θάνατο κάποιου σπεύδουν να μοιραστούν τα υπάρχοντά

του. -- **διαμερισμός** (ο) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, διαμέρισμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *μερίζω* < *μέρος* Η φρ. «*διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*» προέρχεται από την Κ.Δ και περιγράφει την πράξη που έκαναν οι Ρωμαίοι στρατιώτες, οι οποίοι έβαλαν κλήρο για να μοιραστούν τα ενδύματα τού Ιησού, ενώ εκείνος ήταν πάνω στον σταυρό (πβ Ματθ 27, 35· *σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βαλόντες κλῆρον*)].

διαμέρισμα (το) [1871] {διαμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αυτόνομο τμήμα πολυκατοικίας που αποτελείται από επιμέρους δωμάτια και χρησιμοποιείται ως κατοικία ή εργασιακός χώρος· *ιδιόκτητο / πολυτελές / διαμπερές / ευάερο / ευρύχωρο / άνετο ~* **2.** τμήμα μιας γεωγραφικής περιοχής (χώρας, επαρχίας, πόλης, κωμόπολης κ λπ.), συνήθ. με διοικητική αυτοτέλεια: *ψηφίζω για συμβούλους στο Ε' ~ Αθηνών* || *γεωγραφικό ~* — (μεγεθ.) **διαμερισματάρα** (η) (σημ. 1), (υποκ.) **διαμερισματάκι** (το) (σημ. 1), **διαμερισματικός**, -ή, -ό (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ < *διαμερίζω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ appartement].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαμέρισμα** είναι νεότερη και εμφανίζεται στον Άγγελο Βλάχο (1871) Η λ *διαμέρισμα* (από το *διαμερίζω*) είναι μεταφραστικό δάνειο τού γαλλ. appartment (από όπου και το αγγλ apartment με ένα -p-) που προέρχεται από μεσν. λατ appartimentum, παράγωγο τού ρ. appartire «διαιρώ, διαμερίζω».

διαμεσολαβητής (ο), **διαμεσολαβήτρια** (η) {διαμεσολαβητριών} **1.** πρόσωπο που διαμεσολαβεί, που βοηθά στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών (συνήθ. αντίπαλων) μερών: *ο ειδικός ~ τού Ο.Η.Ε για το Κυπριακό* **2.** πρόσωπο που ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και παραλαμβάνει τις καταγγελίες όλων των πολιτών τής Ε.Ε για οποιαδήποτε περίπτωση κακής διοίκησης στο πλαίσιο τής δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών· διεξάγει έρευνες και, αν οι καταγγελίες είναι βάσιμες, διαβιβάζει εκθέσεις προς το Κοινοβούλιο ή προς το οικείο όργανο • **3.** ερμηνευτής ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ ά.), ο φιλόλογος, κριτικός τής λογοτεχνίας ή τού θεάτρου κ.ά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. (inter)mediator]

διαμεσολαβώ ρ. αμετβ. {διαμεσολαβείς... | διαμεσολάβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεσολαβώ, βοηθώ στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών μερών **2.** (ειδικότ) παρεμβάλλομαι ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη για να βοηθήσω τον δεύτερο στην ερμηνεία και την κατανόηση ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.λπ.) *ο θεατρικός κριτικός διαμεσολαβεί στο θεατρικό κείμενο για να διευκολύνει την πρόσληψή του* — **διαμεσολάβηση** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεσολαβώ.*

διάμεσος, -ος/-η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στο μεταξύ διάστημα (τοπικώς, χρονικώς ή εννοιολογικώς): *~ διάστημα / κενό / απόσταση / στρώμα / έννοια* ΣΥΝ ενδιάμεσος ΑΝΤ ακραίος, ύστατος **2.** ΓΕΩΜ **διάμεσος** (η) {διαμέσ-ου | -ων, -ους} (α) *(~ τριγώνου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει την κορυφή τριγώνου με το μέσο τής απέναντι πλευράς (β) *(~ τραπεζίου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει τα μέσα των μη παράλληλων πλευρών **3.** **διάμεσο** (το) {διαμέσ-ου | -ων} (α) το ιντερμέτζο (βλ λ) (β) το μέντιουμ (βλ.λ).

διά μέσου πρόθ [αρχ] (+γεν.) δηλώνει: **1.** τη διέλευση από τόπο *πήγε στο χωριό του ~ Τριπόλεως* **2.** τον τρόπο: *~ τής διπλωματικής οδού.*

διαμετακομίζω ρ. μετβ {διαμετακόμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα) -μένος} μεταφέρω (εμπορεύματα) μέσω τρίτης χώρας, που συνιστά συγκοινωνιακό κόμβο. — **διαμετακόμιση** (η) [1833].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transiter]

διαμετακομιστικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαμετακόμιση **2.** ***διαμετακομιστικό εμπόριο*** η εισαγωγή εμπορευμάτων σε αποθήκες τελωνείου με σκοπό τη μελλοντική διοχέτευσή τους σε επιμέρους αγορές ΣΥΝ τράνζιτ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού διεθνούς όρου transit < λατ. transitus, ρ transire «περνώ, διασχίζω»].

διαμέτρημα (το) [1886] {διαμετρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μήκος τής διαμέτρου (συνήθ. κάννης όπλου) **2.** (μτφ για πρόσ) η αξία, το κύρος, *επιστήμονας μεγάλου ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ calibre].

διαμετρικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τη διάμετρο.

διαμετρικώς επίρρ στη ΦΡ ***διαμετρικώς αντίθετος*** εντελώς αντίθετος, στο άλλο άκρο· *το καλό και το κακό είναι διαμετρικώς αντίθετες έννοιες* Επίσης **διαμετρικά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάμετρος.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. *διαμετρικώς αντίθετοι* αποδίδει τη γαλλ diamétralement opposés].

διάμετρος (η) [αρχ] {διαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που διέρχεται από το κέντρο κύκλου, συνδέοντας δύο σημεία τής περιφέρειάς του ΦΡ ***εκ διαμέτρου αντίθετος*** (*ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενος*, παπυρικό απόσπ) εντελώς αντίθετος, ευρισκόμενος στο άλλο άκρο. *οι ομιλητές υποστήριξαν ~ απόψεις.* -- **διαμετρώ** ρ. [αρχ.] {-είς }. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβέλεια.*

εκ διαμέτρου αντίθετος – διαμετρικώς αντίθετος. Διάμετρος (ενν. *γραμμή*) είναι αυτή που, περνώντας μέσα από το κέντρο ενός κύκλου, ενώνει δύο απέναντι σημεία τής περιφέρειας τού κύκλου Τα δύο αυτά σημεία βρίσκονται σε πλήρη «εκ διαμέτρου» αντίθεση, είναι απολύτως ή «**εκ διαμέτρου αντίθετα**» ή «**διαμετρικώς αντίθετα**». Η σχέση αυτή ήταν ιδιαιτέρως αισθητή στα ουράνια σώματα (πλανήτες), που χαρακτηρίζονταν ως *«εκ διαμέτρου αντικείμενοι»*

διαμήκης, -ης, διάμηκες [1898] {διαμήκ-ους | -εις (ουδ -η)} **1.** αυτός που εκτείνεται σε όλο το μήκος κάποιου πράγματος. *~ τομή* ΑΝΤ. εγκάρσιος **2.** ΝΑΥΤ ***διάμηκες*** (το) η τομή ενός κατακόρυφου επιπέδου που διέρχεται από την πλώρη και την πρύμνη διαιρώντας το πλοίο σε δεξιό και αριστερό τμήμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *δια-* + *-μήκης* (πβ *ουρανο-μήκης*) < *μήκος*]

διαμηνύω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαμήνυ-σα (λόγ. διεμήνυσα), -θηκα (λόγ. διεμηνύθην, -ης, -η ..)} (επίσ.) διαβιβάζω (προφορικό ή γραπτό μήνυμα) *ο εισαγγελέας τού Αρείου Πάγου διεμήνυσε στον αρμόδιο ανακριτή να διενεργήσει προκαταρκτική εξέταση* || *διεμήνυσε την πρόθεσή του να οδηγήσει την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.* — **διαμήνυση** (η)

διαμιάς επίρρ. χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, αμέσως: *σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουμε καιρό για σκέψη οι αποφάσεις λαμβάνονται ~.*

διαμοιράζω ρ. μετβ. [μεσν] {διαμοίρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** χωρίζω σε μερίδια, τα οποία διανέμω *διαμοίρασε τα υπάρχοντά του στους φτωχούς* **2.** (μεσοπαθ **διαμοιράζομαι**) παίρνω μερίδιο από (κάτι) μαζί με άλλους: *οι συγγενείς διαμοιράστηκαν την περιουσία του.* — **διαμοίραση** (η) [μεσν] κ **διαμοιρασμός** (ο) [1782] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*

διαμονή (η) {χωρ. πληθ } η παραμονή και διαβίωση σε συγκεκριμένο τόπο (συνήθ. για περιορισμένο χρονικό διάστημα): *η ~ σε ξενοδοχείο* || *αναλαμβάνω τα έξοδα διαμονής και διατροφής των φιλοξενουμένων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαμένω*].

διαμονητήριο (το) [1871] {διαμονητηρί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) η άδεια παραμονής **2.** η άδεια που εκδίδεται από την κοινότητα τού Αγίου Όρους και με την οποία επιτρέπεται σε κάποιον να επισκεφθεί τις μονές εντός τής επικράτειάς του.

διαμορφώνω ρ μετβ. {διαμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) δίνω σχήμα και μορφή σε (κάτι): *μας αρέσει να διαμορφώνουμε με το δικό μας γούστο τον χώρο όπου ζούμε* (β) τροποποιώ τη μορφή ή τη λειτουργία. *~ μια αποθήκη σε στούντιο* **2.** (α) επιδρώ καθοριστικά στην τελική μορφή που κάτι λαμβάνει: *οι γονείς και οι δάσκαλοί μας μας διαμόρφωσαν ως προσωπικότητες* || *~ τις συνθήκες / τον χαρακτήρα / την εξέλιξη / τις αντιλήψεις* ΣΥΝ καθορίζω, μορφώνω (β) δίνω την τελική μορφή σε κάτι: *διαμόρφωσαν το πρόγραμμα τού σταθμού / την εξωτερική πολιτική τής χώρας* || *αυτός ο παίκτης διαμόρφωσε το τελικό σκορ με δύο δικά του γκολ* || *διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις μιας γόνιμης συνεργασίας* || *στη χώρα αυτή έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο υγιούς ανταγωνισμού* **3.** καθορίζω την αξία: *~ τα μισθώματα / τις τιμές προϊόντων / τα ενοίκια* || *«το δολάριο διαμορφώθηκε στα χαμηλότερα επίπεδα των τελευταίων εβδομάδων έναντι τού μάρκου»* (εφημ) || *«οι τιμές των ενοικιαζομένων δωματίων διαμορφώνονται ελεύθερα»* (εφημ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *διαμορφῶ (-όω)* < *δια-* + *-μορφῶ* < *μορφή*]

διαμόρφωση (η) [μτγν] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) το να δίνει κάποιος συγκεκριμένο σχήμα και μορφή σε κάτι· *~ εσωτερικού χώρου / εδάφους* || *η ~ πλατείας / χώρου άθλησης* (β) η τροποποίηση τής μορφής και τής λειτουργίας (συνήθ. χώρου, οικήματος). *~ τού νεοκλασικού κτηρίου σε θέατρο* **2.** (α) ο καθορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών *~ χαρακτήρα / γούστου / συνειδήσεων* || *εργάζονται για τη ~ ενός πλαισίου συνεργασίας* || *η ~ άποψης / γνώμης / πολιτικού προσανατολισμού* ΣΥΝ διάπλαση (β) ο καθορισμός τής τελικής μορφής. *η ~ του σκορ ενός αγώνα* **3.** ο καθορισμός τής αξίας: *η ~ τής τιμής μιας μετοχής στο τέλος τής συνεδρίασης* || *η ~ των ενοικίων σε μια περιοχή*

διαμορφωτής (ο) [1888], **διαμορφώτρια** (η) {διαμορφωτριών} **1.** πρόσωπο που δίνει σχήμα και μορφή σε (κάτι): *~ χώρων / αποφάσεων / πολιτικής* ΣΥΝ δημιουργός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διαπλάθει ηθικά και πνευματικά: *ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε ~ τού προεπαναστατικού κλίματος.* -- **διαμορφωτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **διαμορφωτικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

διαμπερής, -ής, -ές {διαμπερ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που φθάνει από το ένα άκρο στο άλλο: *~ τραύμα / διαμέρισμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δι(α)-* + *-αμπερής* < *ἀμπείρω*, ποιητ. τ. τού *ἀναπείρω* «διαπερνώ» (με συγκοπή) < *ἀνα-* + *πείρω*. Βλ. κ *πόρπη*].

διαμφισβητώ ρ μετβ. [αρχ.] {διαμφισβητείς.. | διαμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ) αμφισβητώ. *διαμφισβητούνται τα λεγόμενά του* **2.** προβάλλω διεκδικήσεις (σε κάτι): *διαμφισβητεί την κυριότητα ενός οικοπέδου τού πατέρα του* ΣΥΝ διεκδικώ, διαφιλονικώ — **διαμφισβήτηση** (η) [αρχ.].

διάνα επίρρ. (καθημ) κυρ στις ΦΡ ***κάνω / πετυχαίνω διάνα*** (i) βρίσκω με ακρίβεια τον στόχο· και ως επιφών ***διάνα!*** (βρήκα στόχο, πέτυχα) (μτφ.) (ii) βρίσκω τη σωστότερη λύση, κάνω τη σωστότερη επιλογή: *Έκανε διάνα! Πούλησε το κτήμα λίγο πριν πέσει η τιμή του* (iii) μαντεύω σωστά· *Έκανες διάνα! Πράγματι αυτός ήταν ο ένοχος!*
[ΕΤΥΜ < ισπ. diana Πιθ. από το λατ όνομα Diana «Άρτεμις», η θεά τού κυνηγιού, τής οποίας την εικόνα συνήθιζαν να χρησιμοποιούν ως δείκτη που δήλωνε το κέντρο τού στόχου Κατ' άλλους, < ισπ. diana «εγερτήριο σάλπισμα» < día «ημέρα, πρωί»]

διαναφορά (η) η αμοιβαία αναφορά μεταξύ στοιχείων τού ίδιου κειμένου *με συνεχείς ~ συνδέει μεταξύ τους στοιχεία τού ποιήματος που, διαφορετικά, θα διέφευγαν την προσοχή τού αναγνώστη*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. cross-reference].

διανεμητής (ο) [μτγν.], **διανεμήτρια** (η) {διανεμητριών} (σημ 1) **1.** πρόσωπο που κάνει διανομή **2.** γεωργικό μηχάνημα που διανέμει το λίπασμα σε καλλιέργειες

διανεμητικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διανομή **2.**

ΓΛΩΣΣ ***διανεμητικά αριθμητικά*** τα αριθμητικά που εκφέρονται εμπροθέτως (ανά + απόλυτο αριθμητικό), π.χ *ανά ένας*, ή με διπλασιασμό τού απόλυτου αριθμητικού, π χ *τρεις-τρεις*, και εκφράζουν χωρισμό ή κατανομή· *μπείτε στη σειρά ανά δύο* || *ένας-ένας παρακαλώ. μη σπρώχνετε'*

διανέμω ρ μετβ. {αρχ.} {διένειμα, διανεμή-θηκα, -μένος} δίνω στον καθένα αυτό που του αντιστοιχεί από ένα σύνολο ομοειδών πραγμάτων *ο ταχυδρόμος διένειμε την αλληλογραφία* || ~ *φυλλάδια / φαγητό για το σπίτι* || *τα συνεργεία τού Υπουργείου διένειμαν τρόφιμα στους σεισμοπαθείς* || *οι αγρότες ζήτησαν να διανεμηθεί ξανά η γη με πιο δίκαιο τρόπο* ΣΥΝ μοιράζω, κατανέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*

διανεύω ρ αμετβ. {διένευσα} (λαϊκ.) κάνω νεύμα ΣΥΝ. γνέφω — **διάνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *νεύω* (βλ λ)].

διανθίζω ρ. μετβ. {μτγν } {διάνθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** στολίζω με καλολογικά στοιχεία *συνήθιζε να διανθίζει την ομιλία του με αποφθέγματα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ καλλωπίζω **2.** ποικίλλω (λόγο, καλλιτεχνικό έργο) με στοιχεία που επηρεάζουν τον αισθητικό του χαρακτήρα: *ποιητική ταινία διανθισμένη με ιδιότυπο χιούμορ.*

διανθρώπινος, -η, -ο αυτός που πραγματοποιείται ανάμεσα σε ανθρώπους· ~ *επικοινωνία / σχέσεις / κατανόηση*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interhuman]

διανόημα (το) [αρχ] {διανοήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που στοχάζεται (κάποιος): *αυτό το φιλοσοφικό βιβλίο εκφράζει υψηλά* ~ || *οι μαθητές πρέπει να μάθουν να εκφράζουν με σαφήνεια τα διανοήματά τους* ΣΥΝ σκέψη, στοχασμός

διανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** η πνευματική λειτουργία τής σύνδεσης εννοιών με κρίσεις **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων, των διανοουμένων: *το μοντέλο τής σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας χτυπήθηκε πολύ από την προοδευτική ~ τής Ευρώπης* || *η υψηλή* ~ ΣΥΝ άνθρωποι των γραμμάτων / τού πνεύματος, πνευματική ηγεσία, ιντελιγκέντσια.

διανοητής (ο) [μτγν.], **διανοήτρια** (η) {διανοητριών} άνθρωπος που καταπιάνεται με τη μελέτη γενικότερων πνευματικών προβλημάτων *θεωρούσε τον Ευάγγελο Παπανούτσο ως έναν από τους οξυδερκέστερους Έλληνες ~ τού καιρού του* ΣΥΝ στοχαστής, διανοούμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουλτουριάρης*

διανοητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διανόηση. ~ *λειτουργία / ισορροπία / υγεία / εγρήγορση / διαύγεια* **2.** ΙΑΤΡ (α) ***διανοητική καθυστέρηση / ανεπάρκεια*** η ανάπτυξη τής νοημοσύνης σε επίπεδα χαμηλότερα από τα φυσιολογικά για την ηλικία τού συγκεκριμένου ατόμου (β) ***διανοητική κατάπτωση*** η ανίατη βλάβη των γνωστικών λειτουργιών, η οποία εκδηλώνεται με νευροψυχικές διαταραχές (γ) ***διανοητική σύγχυση*** βλ. λ. *σύγχυση* **3.** αυτός που έχει αναπτύξει κυρ. τον τομέα τής προσωπικότητάς του που αφορά στη σκέψη: *λειτουργεί εγκεφαλικά είναι καθαρά ~ τύπος* ΣΥΝ εγκεφαλικός ΑΝΤ συναισθηματικός. -- **διανοητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

διανοητικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα τού σκεπτόμενου ανθρώπου **2.** ο βαθμός διανοητικής ανάπτυξης. *υψηλή* ~ ΣΥΝ ευφυΐα.

διάνοια (η) {-ας κ (λόγ.) -οίας | -ών} **1.** η λειτουργία τής σκέψης που κωδικοποιεί σε έννοιες και παραστάσεις τα δεδομένα των αισθήσεων ΣΥΝ νους, πνεύμα ΦΡ (α) ***προϊόντα τής διανοίας*** τα πνευματικά δημιουργήματα που υπόκεινται στην προστασία των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας (β) ***ούτε κατά διάνοια*** ούτε να το διανοηθείς, να μη σου περάσει καν από το μυαλό· *Να αντιγράψω στις εξετάσεις; ~!* || *Να την αφήσω να πάει μόνη της διακοπές, ~!* **2.** η πνευματική ικανότητα: *ανεπτυγμένη / υψηλή* ~ ΣΥΝ μυαλό **3.** (συνεκδ για πρόσ -καθημ.) αυτός που έχει πνευματικές ικανότητες ανεπτυγμένες σε πολύ υψηλό βαθμό *τον θεωρούν ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ μεγαλοφυΐα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδιάθετος*, *έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διανοοῦμαι*].

διανοίγω ρ μετβ [αρχ] {διάνοι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** κατασκευάζω (δρόμο, διώρυγα, τούνελ). *διανοίχθηκε ο νέος περιφερειακός δρόμος* **2.** (μεσοπαθ. ***διανοίγομαι***) (μτφ.) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι: *με την τεχνολογική πρόοδο διανοίγονται νέες προοπτικές για το ανθρώπινο γένος.* -- **διάνοιγμα** (το) [1831]

διάνοιξη (η) [μτγν.] {-ης κ -οίξεως | -οίξεις, -οίξεων} **1.** η κατασκευή (δρόμου ή περάσματος): *η ~ οδού σε δύσβατη ορεινή περιοχή* || ~ *διώρυγας* **2.** η διαπλάτυνση: *δόθηκαν αποζημιώσεις για τη ~ αγροτικών δρόμων* ΣΥΝ πλάτεμα, φάρδεμα, διεύρυνση

διανομέας (ο/η) {διανομ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει έργο του να πηγαίνει και να παραδίδει πράγματα ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται ΣΥΝ διανεμητής ΦΡ (επίσ.) ***ταχυδρομικός διανομέας*** ο ταχυδρομικός υπάλληλος που διανέμει επιστολές και δέματα στους παραλήπτες ΣΥΝ ταχυδρόμος, γραμματοκομιστής **2.** το ντιστριμπιτέρ (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < μτγν *διανομεύς* < αρχ *διανέμω*. Η ηλεκτρ. σημ. στα αυτοκίνητα αποδίδει το γαλλ distributeur]

διανομή (η) **1.** (α) η παράδοση των αντικειμένων ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται: ~ *των σχολικών βιβλίων στους μαθητές* || ~ *συσσιτίου / επιστολών / γαιών στους ακτήμονες* || *κάνω ~ διαφημιστικών εντύπων* || ~ *φαγητών κατ' οίκον* (β) η παροχή (κυρ. ενέργειας) σε διαφορετικούς αποδέκτες *η ~ ρεύματος / αερίου* (γ) η διαίρεση ενός συνόλου σε μέρη σύμφωνα με κάποια κριτήρια και η παράδοση τού κάθε μέρους σε καθέναν από αυτούς που το δικαιούται: *οι αγρότες ζητούν δικαιότερη ~ τής αγροτικής γης* ΣΥΝ μοίρασμα **2.** (συνεκδ.) η υπηρεσία που έχει ως αρμοδιότητα την κατανομή επιστολών και δεμάτων στους κατά τόπους ταχυδρόμους, καθώς και ο χώρος στον οποίο στεγάζεται **3.** η διάθεση στο κοινό: ~ *ταινιών τού Δημοσίου* ΣΥΝ παροχή **4.** ΚΙΝΗΜ (α) το στάδιο που μεσολαβεί από την ολοκλήρωση τής παραγωγής μιας ταινίας μέχρι την προβολή της στο κοινό· περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που είναι αναγκαίες για να εξασφαλιστεί η προβολή τής ταινίας σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό κινηματογραφικών αιθουσών: *οι ελληνικές ταινίες έχουν πρόβλημα στη ~ τους* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αιθουσών στις οποίες προβάλλεται μια ταινία *καλή ~ στις μέρες μας θεωρείται αυτή που περιλαμβάνει προβολή τής ταινίας τουλάχιστον σε δύο πολυκινηματογράφους* **5.** (για ρόλους στο θέατρο) ο καθορισμός των ρόλων που πρόκειται να υποδυθούν τα μέλη θεατρικού θιάσου, οι ηθοποιοί ταινίας ή οι τραγουδιστές όπερας. *ταινία που ξεχωρίζει για τη ~ της, καθώς συμμετέχει μια πλειάδα καλών ηθοποιών*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διανέμω*]

διανοούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ αποθ. {διανοήθηκα} ♦ **1.** (μετβ) βάζω με τον νου μου, κάνω συγκεκριμένη σκέψη (μόνο αρνητ. ή σε ερώτηση): *δεν ~ καν ότι ο γιος μου θα μπει στο Πανεπιστήμιο δεν έχω τέτοιες ελπίδες* || *πώς διανοήθηκες τέτοιο πράγμα.* ♦ **2.** (αμετβ) στοχάζομαι: *στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν πολλοί που μπορούσαν να διανοούνται ελεύθερα και δημιουργικά* ΣΥΝ σκέφτομαι, φιλοσοφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διανοοῦμαι (-έο-)* < *δια-* + *νοοῦμαι* < *νοῦς*].

διανοουμενίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που μιμείται τα χαρακτηριστικά διανοουμένου, αυτός που χαρακτηρίζεται από επίφαση κουλτούρας ~ *ύφος / λόγος* ΣΥΝ κουλτουριάρικος.
[ΕΤΥΜ < *διανοούμενος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ *λαϊκ-ίστικος*].

διανοούμενος (ο) {διανοουμέν-ου | -ων, -ους}, **διανοουμένη** (η) πνευματικός άνθρωπος που ασχολείται με τα γράμματα, τις τέχνες ή την επιστήμη, παρεμβαίνοντας και στην κοινωνική και πολιτική ζωή με το ιδιαίτερο βάρος που έχει η άποψή του ΣΥΝ άνθρωπος των γραμμάτων / τού πνεύματος, διανοητής (Βλ. κ. λ. *λόγιος*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουλτουριάρης*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ intellectuel].

διάνος (ο) το πουλί γάλος· η αρσενική γαλοπούλα (βλ λ) ΣΥΝ ινδική όρνιθα, κούρκος.
[ΕΤΥΜ < *ινδιάνος* (βλ λ.)].

διανυκτέρευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η παραμονή σε συγκεκριμένο τόπο κατά τη νύχτα: *θα ξεκινήσουμε στις 8 00 το πρωί, η ~ θα γίνει στην Καβάλα και την άλλη μέρα θα περάσουμε στην Τουρκία* **2.** ΣΤΡΑΤ η άδεια να περάσει ο στρατιώτης τη νύχτα του εκτός στρατοπέδου: *ο επιλοχίας τού έδωσε έξοδο με ~.*

διανυκτερεύω ρ αμετβ. {μτχ. ενεστ διανυκτερεύων, -ουσα, -ον | διανυκτέρευσα} **1.** περνώ τη νύχτα σε συγκεκριμένο τόπο: *θα διανυκτερεύσουμε σε κοντινό χωριό* ΣΥΝ καταλύω, σταθμεύω **2.** (η μτχ. ενεστ. ***διανυκτερεύων***, *-ουσα, -ον*) μένω ανοικτός, λειτουργώ τη νύχτα *διανυκτερεύοντα νοσοκομεία / φαρμακεία / βενζινάδικα* || *διανυκτερεύων ιατρός* || *διανυκτερεύουσα (νοσοκόμος)*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *νυκτερεύω* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός*]

διάνυσμα (το) {διανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ το προσανατολισμένο ευθύγραμμο τμήμα στο οποίο έχουμε ορίσει διεύθυνση, φορά και μέτρο ΣΥΝ άνυσμα. — **διανυσματικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «καλυφθείσα απόσταση», < αρχ. *διανύω*. Η μαθ σημ. αποδίδει το γαλλ. vecteur].

διανύω ρ. μετβ {διάνυσα κ. (λόγ.) διήνυσα, διανύθηκα, -μένος} **1.** διατρέχω (συγκεκριμένη απόσταση): ~ *πολλά χιλιόμετρα* || *ένα σώμα διανύει τροχιά γύρω από άλλο σώμα* ΣΥΝ καλύπτω **2.** (κατ' επέκτ) (i) βρίσκομαι σε μια συγκεκριμένη χρονική φάση, περίοδο: *η εβδομάδα / ο μήνας / ο χρόνος που διανύουμε* || ~ *το 18ο έτος τής ηλικίας μου* (ii) αντιμετωπίζω, περνώ: *διανύσαμε μια μεγάλη περίοδο κρίσης* || *έχουμε ακόμη πολλά στάδια να διανύσουμε πριν από το τελικό* — **διάνυση** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)-* + *ἀνύω* «φέρω εις πέρας, πραγματοποιώ», παράλλ τ τού ρ *ἄ-νυ-μι* < **ἄ-νυ-μι* < Ι.Ε. *sn̥-nu-. Ομόρρ. *αὐθ-έντης* < *αὐτο-* + **ἕντης* < Ι Ε. *sen- (απαθής βαθμ τής ρίζας με συνεσταλμ. βαθμίδα το sn- του *ἄ-νυ-μι*, πβ. σανσκρ. sanóti «κερδίζει») Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

διαξιφισμός (ο) **1.** (σπάν) η ανταλλαγή χτυπημάτων με ξίφη ΣΥΝ ξιφομαχία **2.** (συνήθ. μτφ) η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ συνομιλητών *από την αρχή τής συζήτησης εμφανίστηκαν ιδεολογικοί ~* || *εμπλέκομαι σε έντονους* ~ ΣΥΝ σύγκρουση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διαξιφίζομαι* < *δια-* + *ξιφίζομαι* < *ξίφος*]

διαξονικός, -ή, -ό → δι-, -αξονικός

διαολεμένος, -η, -ο → διαβολεμένος

διαολιά (η) → διαβολιά

διαόλια (τα) {χωρ. γεν.} (οικ) η οργίλη διάθεση, η οργή· κυρ. σε φράσεις, λ.χ *έχω τα ~ μου* (έχω τα νεύρα μου) || *μ' έπιασαν τα ~ μου* (εξοργίστηκα).

διαολίζω ρ. μετβ {διαόλισ-α, -τηκα, -μένος} (οικ) εκνευρίζω πολύ, εξοργίζω κάποιον: *μη με διαολίζεις με τις βλακείες σου!* || (συνήθ. μεσοπαθ) *τέτοια ακούω και διαολίζομαι*

διαολικός, -ή/-ιά, -ό → διαβολικός

διαολογυναίκα (η) → διαβολογυναίκα

διαολοθήλυκο (το) → διαβολοθήλυκο

διαολόκαιρος (ο) → διαβολόκαιρος

διαολοκόριτσο (το) → διαβολοκόριτσο

διαολόπαιδο (το) → διαβολόπαιδο

διάολος (ο) → διάβολος

διαπαιδαγώγηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } ο τρόπος με τον οποίο ανατρέφεται και εκπαιδεύεται κανείς *οικογενειακή / σε-*

ξουαλική / στρατιωτική / ηθική / θρησκευτική ~ ΣΥΝ αγωγή, καθοδήγηση, παιδεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*

διαπαιδαγωγώ ρ μετβ. [αρχ.] {διαπαιδαγωγείς | διαπαιδαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαμορφώνω, διαπλάθω τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά (κάποιου) με παιδευτικές μεθόδους· *πολλοί είναι οι φορείς που διαπαιδαγωγούν τους νέους: σχολείο, πολιτεία, Εκκλησία, οικογένεια* ΣΥΝ εκπαιδεύω, καθοδηγώ.

διαπάλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έντονη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων ~ *μεταξύ κρατών* || *ταξική / ιδεολογική / κοινωνική / κομματική* ~ ΣΥΝ ανταγωνισμός, πάλη.

διά παντός επίρρ [αρχ.] (λόγ) για πάντα συνήθ στη ΦΡ ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα ΑΝΤ προσωρινά, στιγμιαία.

διαπασών (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ (α) το διάστημα μουσικής κλίμακας ΣΥΝ ογδόη (β) η έκταση μιας φωνής ή ενός οργάνου (από τον χαμηλότερο μέχρι τον οξύτερο φθόγγο) ΦΡ ***στη διαπασών*** (i) (για ήχο οργάνου ή ανθρώπινη φωνή) στο μεγαλύτερο ύψος τής κλίμακας, με τη μεγαλύτερη οξύτητα (ii) (κατ' επέκτ.) στη μεγαλύτερη δυνατή ένταση: *το ραδιόφωνο έπαιζε όλη μέρα ~ και αναστατώθηκε η πολυκατοικία* **2. διαπασών** (το) (i) μικρό κρουστό χαλύβδινο όργανο με στέλεχος που απολήγει σε δύο άκρα, η κρούση των οποίων παράγει τον φθόγγο λα και χρησιμοποιείται στο κούρδισμα των οργάνων (ii) μικρό πνευστό όργανο, που θυμίζει σφυρίχτρα, με προορισμό ανάλογο με τον παραπάνω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπασῶν*, από τη φρ *ἡ διὰ πασῶν χορδῶν συμφωνία* (Πλάτ. *Πολιτεία* 432a) Στη σημ 2 η λ προέρχεται από το γαλλ. αντιδάν diapason (< λατ diapason < αρχ. *διαπασῶν*)].

διαπεπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπεραιώνω ρ μετβ {διαπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ) μεταφέρω από τη μια όχθη στην άλλη, από ένα λιμάνι σε άλλο· *βάρκες διαπεραίωναν τους πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια στα ελληνικά νησιά* ΣΥΝ. διαπορθμεύω · **διαπεραίωση** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαπεραιῶ* < *δια-* + *περαιῶ (-όω)* < *πέρας*].

διαπεραστικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση ότι διαπερνά, ότι τρυπά πέρα ώς πέρα· ~ *κρύο* (που «τρυπά τα κόκκαλα») || ~ *πόνος / βλέμμα* (έντονο βλέμμα που δίνει την αίσθηση ότι διεισδύει στις σκέψεις των άλλων) **2.** (ειδικότ. για ήχους) δυσάρεστα οξύς, που «τρυπά τα αφτιά» *στριγγή ~ φωνή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ pénétrant].

διαπερατός, -ή, -ό (σώμα) που είναι δυνατόν να διαπεραστεί από φως, υγρά, αέρια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπερῶ (-άω)* (βλ.λ *διαπερνώ*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perméable].

διαπερατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα σώματος να είναι διαπερατό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perméabilité].

διαπερνώ ρ μετβ {διαπερνάς. | διαπέρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τρυπώ από τη μια άκρη ώς την άλλη: *τον διαπέρασε με το σπαθί του* ΣΥΝ διατρυπώ **2.** διεισδύω σε (σώμα), διέρχομαι μέσα από (σώμα): *το φως διαπερνά το ημιδιαφανές γυαλί* || (μτφ.) *ογκούμενο κύμα ξενοφοβίας διαπερνά το κοινωνικό σώμα* || (μτφ.) *όταν άκουσε την φωνή του στο τηλέφωνο, ένα ρίγος διαπέρασε το σώμα της*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαπερνῶ* < αρχ. *διαπερῶ (-άω)* < *δια-* + *περῶ* < *πέρας*].

διαπίδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (επιστημ.) η εκροή υγρού από τους πόρους τού σώματος **2.** ΦΥΣ η αμοιβαία διείσδυση υγρών ή αερίων μέσα από τις οπές πορώδους φράγματος που τα διαχωρίζει **3.** (μτφ.) η αμοιβαία διείσδυση στοιχείων από έναν χώρο σε άλλον. «*ο Χ Κ θέτει το ζήτημα των επιβιώσεων και των διαπιδύσεων των θρησκευτικών στοιχείων μέσα στον θαυμαστό καινούργιο κόσμο τής εικονικής πραγματικότητας*» (εφημ)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπίδυσις* < *διαπιδύω* «διυλίζω, διηθώ» < *δια-* + *πιδύω* < *πῖδαξ* (βλ.λ.)].

διαπίστευση (η) [1886] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο επίσημος διορισμός πρεσβευτή

διαπίστευμα (το) [1887] {διαπιστεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λειτουργεί ως εγγύηση, που παρέχει εμπιστοσύνη

διαπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπιστευτήρια (τα) [1856] {διαπιστευτηρίων} το επίσημο κυβερνητικό έγγραφο με το οποίο δηλώνεται ο διορισμός του διπλωματικού αντιπροσώπου σε μια άλλη χώρα· *σύμφωνα με το διπλωματικό πρωτόκολλο, κάθε νέος πρεσβευτής επισκέπτεται τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και του επιδίδει τα ~ του* || (μτφ) *το νέο απόκτημα τής ομάδας κατέθεσε τα ~ του από την αρχή τού πρωταθλήματος* (έδειξε τι αξίζει).
[ΕΤΥΜ < *διαπιστευτήριο (γράμμα)*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ (lettre) créditive / de créance].

διαπιστεύω ρ. μετβ. {διαπίστευ-σα, -θηκα, -μένος κ (λόγ) διαπεπιστευμένος} (συνήθ. μεσοπαθ. ***διαπιστεύομαι***) ορίζομαι (από την κυβέρνηση) διπλωματικός εκπρόσωπος σε ξένο κράτος *τρεις νέοι πρέσβεις διαπιστεύθηκαν στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία* || *είναι διαπιστευμένος στην πρεσβεία μας στο Παρίσι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπιστώνω, έμπιστος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «θέτω εμπιστοσύνη σε κάποιον», < *δια-* + *πιστεύω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. accréditer].

διαπιστώνω ρ. μετβ [1766] {διαπίστω-σα, -θηκα, -μένος} ανακαλύπτω ή επιβεβαιώνω (συγκεκριμένο γεγονός) με προσωπική παρατήρηση, εμπειρία και συνάγω συμπεράσματα *από τα αποτελέσματα των εξετάσεων διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αγνοούν στοιχειώδη πράγματα* || *δεν πίστευα ότι έπινε, μέχρι που το διαπίστωσα και ο ίδιος βλέποντάς τον μια μέρα μεθυσμένο*
[ΕΤΥΜ < *δια-* + *πιστώνω* < *πιστός*, άσχετο προς το αρχ. *διαπιστῶ (-έω)* «δυσπιστώ»]

διαπιστώνω: ομόρριζα. Το **διαπιστώνω** (όπως και το **διαπίστωση**) είναι νεότερη λ. που πλάστηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806) Δεν έχει σχέση με το **διαπιστῶ** *(-εῖς, -εῖ.)* τής Αρχαίας, το οποίο προέρχεται από τα *διά* + *ἀπιστῶ* και σημαίνει «δυσπιστώ». Αντίθετα, το **διαπιστεύω / διαπιστεύομαι** (για πρέσβεις) είναι το αρχαίο *διαπιστεύω* με νέα, εξειδικευμένη σημασία το αρχ. *διαπιστεύω* σήμαινε «εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη», το νέο *διαπιστεύω* σημαίνει «ορίζω ως πρέσβη», δηλ ως έμπιστο εκπρόσωπο τής χώρας. Τέλος, το **δυσπιστῶ** (συνώνυμο τού *διαπιστῶ* στην Αρχαία) από την αρχαία γλώσσα (Πλούταρχος) μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται με τη σημ «δεν εμπιστεύομαι, δεν έχω εμπιστοσύνη». Τής ίδιας εποχής (μεταγενέστερης Ελληνικής) είναι και το αντίθετο τού *δυσπιστῶ*, το **εμπιστεύομαι** (και *εμπιστεύω*)

διαπίστωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διαπιστώνει κανείς (κάτι): *αρκούνται στη ~ τού προβλήματος και δεν κάνουν τίποτε για την επίλυσή του* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαπιστώνει κανείς. *μια θλιβερή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπιστώνω*.

διαπλάθω ρ. → διαπλάσσω

διαπλακώ (να/θα) ρ → διαπλέκω

διαπλανητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο των πλανητών, με το διάστημα ~ *ταξίδι*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interplanetary (νόθο σύνθ.)].

διάπλαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διαμόρφωση τού ηθικοπνευματικού κόσμου (τού ατόμου) *η ηθική ~ των νέων* || *η ~ τού χαρακτήρα* ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση, ανατροφή· ΦΡ ***σωματική διάπλαση*** η διαμόρφωση των μερών τού σώματος *η γυμναστική βοηθά στη σωστή ~* || *έχει καλή ~* ΣΥΝ δέσιμο
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάπλασις* < αρχ *διαπλάσσω*].

διαπλάσσω ρ. μετβ. {διέπλασα, διαπλάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (εύπλαστη ύλη) ΣΥΝ πλάθω, σχηματοποιώ **2.** (μτφ.) διαμορφώνω (τον χαρακτήρα, τον ηθικό και πνευματικό κόσμο κάποιου) *το σχολείο ~ τον χαρακτήρα και διαμορφώνει την προσωπικότητα των μαθητών* ΣΥΝ διαπαιδαγωγώ, ανατρέφω, καλλιεργώ. Επίσης (προφορ) **διαπλάθω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπλάσσω / -ττω* < *δια-* + *πλάσσω / -ττω* (βλ.λ.)]

διαπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή συμβάλλει στη διάπλαση **2.** ΝΟΜ ***διαπλαστική αγωγή*** η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση τής υπάρξεως ενός διαπλαστικού δικαιώματος και η αντίστοιχη προς το περιεχόμενο αυτού τού δικαιώματος μεταβολή (σύσταση, κατάργηση, αλλοίωση) μιας έννομης σχέσης διά τής δικαστικής απόφασης.

διάπλατα επίρρ. εντελώς ανοιχτά, σε όλο το πλάτος: *άνοιξε ~ την πόρτα, για να χωρέσει το πιάνο* || *άνοιξε ~ την αγκαλιά της* ΣΥΝ ορθάνοιχτα, φαρδιά-πλατιά

διάπλατος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ανοιχτός, σε όλο του το πλάτος *άφησε διάπλατες τις πόρτες, να μπει όλος ο κόσμος μέσα* ΑΝΤ κατάκλειστος, θεόκλειστος
[ΕΤΥΜ < *διαπλατύνω* (υποχωρητ)]

διαπλάτυνση (η) [1833] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η αύξηση τού εύρους επιφανείας (κυρ δρόμου, πλατείας κ λπ) — **διαπλατύνω** ρ. [αρχ].

διαπλέκω ρ. μετβ [αρχ.] {διέπλεξα, διαπλέχθηκα (λόγ. διεπλάκην, -ης, -η , να/θα διαπλακώ), διαπεπλεγμένος} συνδέω (αλληλεξαρτώμενα στοιχεία) (μεσοπαθ ***διαπλέκομαι***) (συχνά κακόσ.) εξαρτώμαι αμοιβαία (με κάποιον/κάτι): *διαπλεκόμενα συμφέροντα μεταξύ εκδοτών πολιτικών*

διαπλεκόμενα συμφέροντα. Τη δεκαετία τού '80 πλάστηκε (από τον πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη) και καθιερώθηκε βαθμηδόν ο όρος **διαπλεκόμενα συμφέροντα** ή απλώς **διαπλεκόμενα** Με αυτόν δηλώνονται τα αθέμιτα αλληλεξαρτώμενα συμφέροντα, που αναπτύσσονται παρασκηνιακά μεταξύ πολιτικών και διαφόρων επιχειρηματιών, π χ. αυτών που δραστηριοποιούνται στον χώρο τής ενημέρωσης (ως εκδότες εφημερίδων ή ιδιοκτήτες ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών), ώστε να εξυπηρετούνται αμοιβαία οι πολιτικές και επιχειρηματικές τους σκοπιμότητες (προβολή και προπαγάνδα από την πλευρά των πολιτικών και οικονομικά οφέλη από την πλευρά των επιχειρηματιών).

διαπλεύσω (να/θα) ρ. → διαπλέω

διαπλέω ρ αμετβ. [αρχ.] {διέπλευσα (να/θα διαπλεύσω)} (για πλοίο ή για επιβάτες του) πλέω, ταξιδεύω διασχίζοντας θάλασσα, ποταμό ή λίμνη. — **διάπλευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*

διαπληκτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ {διαπληκτίσ-τηκα (λόγ -θηκα)} (+με) συγκρούομαι λεκτικά με κάποιον, μαλώνω· *οι οδηγοί των αυτοκινήτων που συγκρούστηκαν διαπληκτίζονταν για πολλή ώρα* ΣΥΝ. λογοφέρνω, φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι. — **διαπληκτισμός** (ο) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + *πληκτίζομαι* < *πλήκτης* < *πλή-σσω / -ττω*].

διαπλοκή (η) [αρχ] (λόγ.) η στενή αλληλεξάρτηση (συχνά κακόσ.) η αμοιβαία εξάρτηση: *παρασκηνιακές ~* || «*σκάνδαλο διαπλοκής πολιτικών – μαφιόζων*» (εφημ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπλέκω*.

διαπλοκολογία (η) λόγος ή συζήτηση για διαπλοκή συμφερόντων, για διαπλεκόμενα συμφέροντα. **διαπλοκολόγος** (ο).
[ΕΤΥΜ < *διαπλοκή* + *-λογία*].

διάπλους (ο) {διάπλου | χωρ πληθ.} (λόγ) το πέρασμα θάλασσας. ποταμού ή λίμνης με σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαπλεω*]

διαπνέω ρ μετβ αποθ [αρχ.] {μόνο σε ενεστ κ. παρατ } αποτελώ χαρακτηριστικό στοιχείο (κάποιου): *τον διαπνέει αλτρουιστικό πνεύμα* || (συνήθ μεσοπαθ +από) *οι στρατιώτες πρέπει να διαπνέονται από φιλοπατρία* || *το έργο του διαπνέεται από απαισιοδοξία.*

διαπνοή (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ) η αποβολή υδρατμών από τους πόρους και την επιφάνεια των φύλλων των φυτών. — **διαπνευστικός**, -ή. -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αναπνοή*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαπνέω*]

διαποίμανση (η) [1888] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η άσκηση τής πνευματικής αρχής και τής διοίκησης τής επισκοπής από αρχιερέα κατά τη διάρκεια τής αρχιερατείας του — **διαποιμαίνω** ρ [μτγν.], **διαποιμαντικός**, -ή. -ό.

διαπολιτισμικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με διάφορους πολιτισμούς ή που συνδυάζει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών *η ~ διάσταση τού μαθήματος* || *~ εκπαίδευση / επαφή / σχέση*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ intercultural]

διαπομπεύω ρ μετβ. {διαπόμπευ-σα, -θηκα, -μένος} εξευτελίζω δημοσίως ΣΥΝ διασύρω, (λαϊκ) πομπεύω — **διαπόμπευση** (η) [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πομπή.*
[ΕΤΥΜ *αρχ. < δια- + πομπεύω < πομπη*]

διαπορθμεύω ρ μετβ [αρχ.] {διαπόρθμευ-σα. -θηκα, -μένος} μεταφέρω στην αντίπερα ακτή ή όχθη ΣΥΝ διαπεραιώνω - **διαπόρθμευση** (η) [μτγν.]

διαπορώ ρ αμετβ. {διαπορείς . μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (+για) βρίσκομαι σε έντονη απορία: *«ενεός, πανικόβλητος και διαπορών από τα γεγονότα αυτής τής εβδομάδας»* (εφημ.) — **διαπόρηση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπορῶ (-έω) < δι(α)- + ἀπορῶ* (βλ.λ.)].

διαποτίζω ρ μετβ. [μεσν.] {διαπότισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** μουσκεύω (κάτι) σε όλη του την έκταση: *~ το βαμβάκι με οινόπνευμα* **2.** (συνήθ μτφ) επηρεάζω καταλυτικά (για ιδέες ή συναισθήματα)· (συνήθ μεσοπαθ.) αφομοιώνω. οικειοποιούμαι πλήρως ιδέες και συναισθήματα: *στη Δύση διαποτίστηκε* ο *Κοραής από τα ιδανικά των φιλελεύθερων επαναστάσεων.* - **διαπότιση** (η).

διαπραγματεύομαι ρ μετβ κ αμετβ αποθ. {διαπραγματεύ-θηκα (καθημ -τηκα)} ♦ **1.** (μετβ.) διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση θέματος ή για την επίλυση διαφοράς: *το κράτος διαπραγματευόταν την πώληση τής προβληματικής επιχείρησης* || *~ τους όρους συνεργασίας / συμφωνίας / συμβολαίου* **2.** καταχρ αντί τού πραγματεύομαι ♦ (αμετβ.) **3.** (+για): *η κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τους τρομοκράτες για την απελευθέρωση των ομήρων* **4.** καταχρ. αντί τού «τυγχάνω διαπραγμάτευσης», π χ *οι μετοχές διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο.* αντί *οι μετοχές τυγχάνουν διαπραγμάτευσης στο Χρηματιστήριο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «εξετάζω λεπτομερώς». < *δια- + πραγματεύομαι.* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. négotier].

> **διαπραγματεύομαι – πραγματεύομαι.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία Η χρήση τού **διαπραγματεύομαι** αντί τού **πραγματεύομαι** είναι λανθασμένη. Συγκεκριμένα. *πραγματεύομαι* (με αιτιατική ή *περί* + γεν.) σημαίνει «εξετάζω λεπτομερώς. αναλύω διεξοδικά» *(Στη διδακτορική διατριβή του πραγματεύεται το θέμα των ελληνοτουρκικών διαφορών – Είναι πολύ χρήσιμο βιβλίο Ο συγγραφέας του πραγματεύεται περί των θεσμών τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας)* Αντιθέτως, το *διαπραγματεύομαι* (+αιτ.) σημαίνει «διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση ενός θέματος, συζητώ για την επίλυση ενός προβλήματος» *(Οι δύο εταιρείες διαπραγματεύονται με το Δημόσιο την ανάληψη μεγάλων κατασκευαστικών έργων σε συνεργασία με ξένες εταιρείες).* Είναι λάθος να πούμε: *Στο βιβλίο του διαπραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας* (!) αντί *Στο βιβλίο του πραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας* Το ίδιο ισχύει αντιστοίχως και για τα παράγωγα: το **πραγμάτευση** διαφέρει από το **διαπραγμάτευση** (πβ. και **διαπραγματεύσιμος, διαπραγματευτής, διαπραγματευτικός**).

διαπραγμάτευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η διεξαγωγή συνομιλιών για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς: *ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα μπορούν να γίνουν αντικείμενα διαπραγμάτευσης, αλλά στα βασικά παραμένουμε ανυποχώρητοι* || *το θέμα είναι υπό ~* (δεν έχει ληφθεί απόφαση) || (συνήθ. στον πληθ.) *οι δύο πλευρές οδηγούνται σε διαπραγματεύσεις* || *διεξάγονται διαπραγματεύσεις* || *η έναρξη των ~ για την ένταξη τής Κύπρου στην Ε.Ε* || *διμερείς ~* **2.** η αγορά και η πώληση μετοχών ή ομολόγων στο Χρηματιστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπραγματεύομαι*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. négotiation].

διαπραγματεύσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης· *ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι τα εθνικά μας δίκαια δεν είναι ~* || *οι μετοχές θα είναι από σήμερα ~ στο Χρηματιστήριο.*

διαπραγματευτής (ο) [1840], **διαπραγματεύτρια** (η) {διαπραγματευτριών} ΠΟΛΙΤ ΟΙΚΟΝ πρόσωπο που εκπροσωπεί μία πλευρά στις συνομιλίες με μέλη τής άλλης πλευράς για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς (πβ λ. *διαμεσολαβητής*): *ο Έλληνας ~ στις συνομιλίες για το Κυπριακό* || *συνάντηση των ~ για την επίλυση τής κρίσης* || *~ ομολόγων*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ negotiator].

διαπραγματευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαπραγμάτευση· *~ αντικείμενο / ικανότητες / αντιπροσωπία* ΦΡ ***διαπραγματευτικό χαρτί*** το στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς σε διαπραγματεύσεις για την ενίσχυση των θέσεών του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπραγματεύομαι*

διαπράττω ρ μετβ [αρχ] {διέπραξα. διαπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} τελώ, κάνω (κάτι κακό) *~ αδίκημα / έγκλημα / αδικία εις βάρος κάποιου / σφάλμα / αμάρτημα* — **διάπραξη** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*

διαπρεπής, -ής, -ές {διαπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει διακριθεί σε τομέα κοινωνικής δραστηριότητας, αυτός που έχει κύρος και υπόληψη: *~ επιστήμονας* ΣΥΝ επιφανής. φημισμένος. — **διαπρεπώς** επίρρ. [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες. φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαπρέπω*].

διαπρέπω ρ αμετβ. [αρχ.] {διέπρεψα} διακρίνομαι (σε συγκεκριμένο τομέα), έχω μεγάλη επιτυχία. δημιουργώ σημαντικό έργο. *~ στην πολιτική / στη ζωγραφική / στα γράμματα* || (κ. ειρων) *νεαροί που διαπρέπουν στην αγένεια.*

διαπροσωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαφορετικά πρόσωπα. που αναφέρεται συγχρόνως σε σχέσεις, καταστάσεις κ.λπ. μεταξύ προσώπων· *~ σχέσεις / επαφή* ΣΥΝ διανθρώπινος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interpersonal]

διαπρύσιος, -α. -ο (λόγ) στη ΦΡ ***διαπρύσιος κήρυκας*** πρόσωπο που διακηρύσσει κάτι με ιδιαίτερη θέρμη, με ένταση και παλμό: *έγινε ~ τής αδελφοσύνης των λαών*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δια-πρύ-τιος*, πιθ. < *δια-πρό* «διαμπερώς, πέρα ώς πέρα», όπου η μεταβολή *-υ- < -ο- (-πρυ- < -προ-)* οφείλεται μάλλον σε αιολικό φωνηεντισμό (πβ αιολ *ὄνυμα*, από όπου *επώνυμος, ανώνυμος, συνώνυμος* κ λπ . αντί τού *ὄνομα*)].

διάπυος, -ος. -ο(ν) (λόγ.) γεμάτος πύον.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + πύον*].

διαπυούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαπυείσαι... | διαπυήθηκα} (λόγ) (για πληγή) μαζεύω πύον. *το τραύμα διαπυήθηκε.* — **διαπύηση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαπυῶ (-έω) < δια- + πυῶ < πύον*].

διάπυρος, -η, -ο **1.** (για υλικά) αυτός που έχει κοκκινίσει από τη θερμότητα. αυτός που βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία. *~ ύλη / μέταλλο* ΣΥΝ πυρωμένος, πυρακτωμένος, καυτός **2.** (μτφ.) πολύ έντονος, ένθερμος. *ο ~ πόθος του να γυρίσει στην πατρίδα* **3.** σε στερεότυπη ευχή με την οποία κλείνουν έγγραφα ή επιστολές ανωτέρων εκκλησιαστικών *~ ἐν Χριστῷ / πρὸς Θεόν εὐχέτης* ΣΥΝ διακαής. φλογερός, σφοδρός.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + -πυρος < πῦρ*]

διαρθρώνω ρ. μετβ. {διάρθρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** συνδέω (στοιχεία) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελέσουν οργανωμένο σύνολο ΣΥΝ συναρθρώνω. συναρμόζω **2.** (μτφ., κυρ για κείμενα) διατάσσω με λογική σειρά (έννοιες και ιδέες). δομώ και διαπλέκω (επιμέρους θεματικές ενότητες) ΣΥΝ διατάσσω, διαπλέκω. συνθέτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δομή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαρθρῶ < δι(α)- + ἀρθρῶ (-όω) < ἄρθρον*].

διάρθρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η δόμηση και σύνδεση των επιμέρους μελών σε οργανωμένο σύνολο: *η ~ ενός θεατρικού έργου* || *η κοινωνική ~ μιας εποχής* || *η ~ τού χώρου* ΣΥΝ δομή. υφή, σύνθεση **2.** (ειδικότ. για κείμενα) η διαπλοκή των επιμέρους θεματικών ενοτήτων: *η ~ ενός ποιήματος / μυθιστορήματος / άρθρου* ΣΥΝ δόμηση, οργάνωση **3.** ΑΝΑΤ η κλείδωση, η άρθρωση των οστών

διαρθρωτικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάρθρωση **2.** (ειδικότ) αυτός που προχωρεί σε βάθος. που αγγίζει την ίδια τη δομή, την οργάνωση συστήματος· *για να καταπολεμηθεί η γραφειοκρατία. χρειάζονται ~ αλλαγές* || *~ παρεμβάσεις / μέτρα / Ταμείο*

διάρκεια (η) [μτγν] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ } **1.** το συνεχές χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται κάτι: *κατά τη ~ τού ταξιδιού* (κατά τον χρόνο τού ταξιδιού) || *κατά τη ~ τής προσγείωσης απαγορεύεται το κάπνισμα* **2.** (συνεκδ) η έκταση τού παραπάνω χρονικού διαστήματος: *η ταινία έχει ~ τρεις ώρες* || *μεγάλη ~* || *γάλα μακράς διαρκείας* || *μουσικό έργο συνολικής ~ τεσσάρων ωρών* **3.** η ιδιότητα τού διαρκούς: *τα κλασικά έργα έχουν ~* **4.** (η γεν **διαρκείας** ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια. συνήθ. κατ᾽ αντιδιαστολή προς κάτι που διαρκεί στιγμιαία ή που ισχύει για μία μόνο φορά: *εισιτήριο ~* (που ισχύει για πολύ καιρό, όχι για μία μόνο φορά) || *στυλό ~* (στο οποίο δεν ανανεώνεται το μελάνι και αχρηστεύεται όταν τελειώσει το σωληνάριο μελάνης που είναι ενσωματωμένο στην κατασκευή του) || *απεργία / άδεια / αγώνας ~* || *ενεστώτας ~*

διαρκής, -ής. -ές [αρχ.] {διαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από χρονική συνέχεια: *τα κατάφερε χάρη στις ~ του προσπάθειες* ΣΥΝ αδιάκοπος. ακατάπαυστος, αδιάλειπτος ΑΝΤ στιγμιαίος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μονιμότητα και σταθερότητα *η ~ Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας* || *~ Κοινοβουλευτική Επιτροπή* ΣΥΝ μόνιμος, σταθερός — **διαρκώς** επίρρ. [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

διαρκώ ρ. αμετβ. {διαρκείς... | διήρκεσα} **1.** γίνομαι, συντελούμαι σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *κάθε μάθημα διαρκεί 45 λεπτά* **2.** (συνεκδ) έχω μεγάλη ή απεριόριστη διάρκεια, αντέχω στον χρόνο: *υπάρχουν οι επιπόλαιες φιλίες και οι φιλίες που διαρκούν* **3.** βρίσκομαι σε εξέλιξη, σε συνέχεια: *όσο διαρκεί ο καύσωνας, αποφεύγετε να βγαίνετε έξω!* || *η απεργία θα διαρκέσει μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των εργαζομένων* ΦΡ (λόγ.) ***διαρκούντος τού / διαρκούσης τής...*** όσο διαρκεί (κάποιος/κάτι) *διαρκούσης τής εκεχειρίας δεν σημειώθηκαν κρούσματα βίας* (πβ. λ *μεσούντος*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαρκῶ (-έω) < δι(α)- + ἀρκῶ* Η φρ. *διαρκούντος τού....* όπου το ρήμα εμφανίζεται σε γενική απόλυτη μετοχή. αποδίδει το γαλλ durant le/la].

διαρπάζω ρ μετβ. [αρχ] {δι-ήρπασα, -αρπάχθηκα. -ηρπασμένος} (λόγ) καταληστεύω, λεηλατώ. *«η έρευνα έδειξε ότι κάποιοι διήρπασαν τεράστιας έκτασης υλικό προοριζόμενο για τους σεισμοπαθείς»* (εφημ.) — **διαρπαγή** (η) [αρχ.]

διαρρέω ρ. μετβ κ αμετβ. [αρχ] {διέρρευσα} ♦ **1.** (μετβ.) (για ποταμό) διασχίζω, ρέω μέσα από (έκταση γης): *ο Δούναβης διαρρέει την Ουγγαρία* ♦ (αμετβ.) **2.** (για υγρά ή αέρια) διαφεύγω ρέοντας μέσα από άνοιγμα· *διέρρευσε υγραέριο από τον αγωγό* **3.** (για χρόνο) παρέρχομαι, κυλώ: *διέρρευσε αρκετός καιρός από τότε που πρωτοσυναντηθήκαμε* ΣΥΝ περνώ **4.** (για πληροφορία μυστική, απόρρητη κ.λπ.) δημοσιοποιούμαι (διοχετευόμενη σε τρίτους): *χθες διέρρευσε (η είδηση) ότι θα παραιτηθεί ο υπουργός.* — **διάρρευση** (η) [1892].

> **διαρρέω: παράγωγα.** Το **διαρρέω** με τη σημ. 4 χρησιμοποιείται κανονικά ως αμετάβατο ρήμα, δηλ. χωρίς αντικείμενο *(Διέρρευσε η πληροφορία ότι.).* Ως μεταβιβαστικό χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη φράση **αφήνω (κάτι) να διαρρεύσει** *(Από το Υπουργείο Χωροταξίας άφησαν να διαρρεύσει ότι η νομιμοποίηση των αυθαιρέτων θα αρχίσει εντός των επομένων μηνών).* Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το *διαρρέω* άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικώς (αντί τού **διοχετεύω**) και ως μεταβατικό ρήμα *(Κυβερνητικά στελέχη διέρρευσαν την πληροφορία ότι ετοιμάζονται σαρωτικές αλλαγές στην οικονομία)* Παράγωγο τού *διαρρέω* με αμετάβατη και μεταβατική σημ είναι η λ **διαρροή** Τελευταία, με μεταβατική ιδίως σημασία, χρησιμοποιείται και το **διάρρευση** (= διάδοση) πληροφοριών. Τελείως διαφορετική είναι η σημ. τού άλλου παραγώγου, τού **διάρροια**, που χρησιμοποιείται από τον Ιπποκράτη μέχρι σήμερα

διαρρηγνύω ρ. μετβ. {διέρρ-ηξα, -ήχθην (κ. -άγην, -ης, -ης.), -ηγμένος} (λόγ) **1.** δημιουργώ ρήγμα σε (συμπαγή επιφάνεια. συμπαγές σώμα), σχίζω βίαια: *σε σεισμούς μεγάλων μεγεθών η ζώνη που διαρρηγνύεται έχει μήκος αρκετών δεκάδων χιλιομέτρων* ΣΥΝ σπάζω • ΦΡ ***διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*** (σχίζω τα ρούχα μου) διαμαρτύρομαι έντονα, κυρ υποστηρίζοντας την αθωότητα ή το δίκιο μου, συχνά ειρων.: *πολλοί από εκείνους που κατηγορήθηκαν για εγκλήματα πολέμου διερρήγνυαν τα ιμάτιά τους ότι εκτελούσαν διαταγές άλλων* **2.** ανοίγω βίαια, παραβιάζω (κλειστό χώρο): *δύο ληστές διέρρηξαν το χρηματοκιβώτιο / την τράπεζα / το σπίτι* **3.** (μτφ.) διακόπτω απότομα ή βίαια (σχέση, δεσμό κ.λπ.): *«το εκλογικό σώμα σύντομα θα διαρρήξει τούς παραδοσιακούς πολιτικούς δεσμούς του με τα μεγάλα κόμματα»* (εφημ) || *η ανάπτυξη τής μηχανής τείνει να διαρρήξει την άμεση σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τα μέσα παραγωγής*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαρρήγνυμι < δια- + ῥήγνυμι*, βλ κ *ρήγμα.* Η φρ *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου* απαντά με διάφορες μορφές τόσο στην Π Δ. όσο και στην Κ.Δ., αποτελούσε δε ιδιαίτερο εμφατικό τρόπο, με τον οποίο οι Ισραηλίτες εξέφραζαν αγανάκτηση (π.χ. Ματθ. 26. 65· *τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*)].

διαρρήδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές *υποστήριξε ~ τις διεκδικήσεις του* ΣΥΝ ρητά, κατηγορηματικά, απερίφραστα. αναφανδόν.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + -ρή-* (< *θ -ρη-*. πβ. παθ αόρ. *ἐρ-ρή-θην*. βλ. κ *ρήση*) + επιρρ. επίθημα *-δην*].

διαρρήκτης (ο) {διαρρηκτών}, **διαρρήκτρια** (η) {διαρρηκτριών} πρόσωπο που διαπράττει διάρρηξη (βλ.λ.. σημ. 2) — **διαρρηκτικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ. λ. *διαρρηγνύω*)].

διαρρηκτός, -ή, -ό ΝΟΜ αυτός που είναι δυνατόν να ακυρωθεί: *~ δικαιοπραξία / σύμβαση.*

διάρρηξη (η) {-ης κ -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** η παράνομη παραβίαση κλειστού χώρου: *έκαναν ~ στο σπίτι και έκλεψαν όλα τα κοσμήματα* **2.** (λόγ) το βίαιο σχίσιμο (πβ. ΙΑΤΡ *~ σπληνός / μήτρας*) **3.** η δημιουργία ρωγμής σε τοίχο ή μέλος οικοδομικού έργου ή σε πέτρωμα. η ρηγμάτωση: *στον σεισμό τής Ρόδου η ~ των πετρωμάτων έγινε σε υποθαλάσσιο σημείο τής περιοχής* **4.** (λόγ.-μτφ.) η απότομη διάσπαση τής ενότητας. η βίαιη διακοπή τής συνέχειας. *η ~ τής ενότητας τού κόμματος* || *επήλθε ~ τής σχέσεώς του με το υφιστάμενο κομματικό σύστημα* **5.** ΝΟΜ η ακύρωση. η διακοπή τής ισχύος: *~ των όρων τού συμβολαίου.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάρρηξις* < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ λ *διαρρηγνύω*)]

διαρροή (η) **1.** η διαφυγή. η απώλεια υγρού ή αερίου μέσα από ανοίγματα *~ νερού / γκαζιού / ραδιενέργειας / τοξικών ουσιών στο περιβάλλον·* (μτφ.) **2.** η γνωστοποίηση μη ανακοινώσιμων στοιχείων: *~ πληροφοριών / μυστικών / θεμάτων εξετάσεων* **3.** εγκατάλειψη ενός χώρου από πρόσωπα που ανήκαν σε αυτόν. *~ ψηφοφόρων τού κυβερνώντος κόμματος προς τα κόμματα τής αντιπολίτευσης* || *στις μυστικές ψηφοφορίες υπάρχει συχνά ~ ψήφων* (= ψηφοφόρων) **4.** η απώλεια που παρουσιάζεται κάπου προς όφελος άλλου: *η φυγή χιλιάδων νέων στο εξωτερικό για σπουδές, επιφέρει ~ πολύτιμου συναλλάγματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαρρέω. -ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αγωγός - ροή νερού», < *διαρρέω.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. leak].

διάρροια (η) {διαρροιών} η συνεχής αποβολή από το έντερο κοπράνων σε ρευστή κατάσταση· *τον έπιασε / έπαθε ~* ΣΥΝ ευκοιλιότητα, (λαϊκ) τσιρλιό — **διαρροϊκός,** -ή. -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαρρέω. άγνοια.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαρρεω.* Η λ πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diarrhoea. γαλλ diarrhée ή ως μεταφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Durchfall].

διαρρυθμίζω ρ. μετβ. [μτγν] {διαρρύθμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} διευθετώ την επίπλωση και τη διακόσμηση σε (εσωτερικό χώρο): *διαρρύθμισαν με μοντέρνο τρόπο το σαλόνι τους.* — **διαρρύθμιση** (η) [1888], **διαρρυθμιστικός,** -ή, -ό [1862]

διαρχία (η) [1887] {διαρχιών} **1.** η άσκηση τής εξουσίας από δύο πρόσωπα ή φορείς **2.** ΦΙΛΟΣ το φιλοσοφικό σύστημα, θεμελιώδης θέση τού οποίου είναι ότι ο κόσμος κυριαρχείται από τις αντίδρομες δυνάμεις τής ύλης και τού πνεύματος ΣΥΝ δυϊσμός ΑΝΤ μονισμός. — **διαρχικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις* «δύο φορές») + *-αρχία* < *άρχω*].

Δίας (ο) {Δία κ. Διός} **1.** ΜΥΘΟΛ ο βασιλιάς και πατέρας των θεών τού Ολύμπου (βλ κ λ *Ζευς*) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ ο μεγαλύτερος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, ο οποίος κινείται ανάμεσα στον Άρη και τον Κρόνο.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *Ζεύς*].

διασάλευση (η) [μτγν] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναστάτωση. η διατάραξη μιας κατάστασης *τους συνέλαβαν για ~ τής τάξης* ΣΥΝ κλονισμός.

διασαλεύω ρ. μετβ. {διασάλευ-σα, -θηκα. -μένος} αναστατώνω, διαταράσσω μια κατάσταση *τιμωρούνται όσοι διασαλεύουν την κοινωνική ειρήνη* ΣΥΝ κλονίζω. — **διασαλευτής** (ο) [1891].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + σαλεύω < σάλος* (βλ λ)]

διασαλπίζω ρ. μετβ. [μτγν] {διασάλπισ-α, -τηκα. -μένος} διαλαλώ, διατυμπανίζω (βλ λ)

διασαφηνίζω ρ. μετβ {διασαφήνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} δίνω διευκρινίσεις (για κάτι) κάνοντάς το σαφές. *~ τη θέση μου* ΣΥΝ ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω — **διασαφήνιση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια- + -σαφηνίζω < σαφηνής* < επίρρ. *σάφα* (βλ λ. *σαφής*)]

> **διασαφηνίζω / διασαφώ, αποσαφηνίζω / αποσαφώ.** Από το αρχ. επίρρ **σάφα** «σαφώς» σχηματίστηκε το αρχ επίθ **σαφ-ηνής** «αυτός που εμφανίζεται κατά τρόπο σαφή, καθαρό» (πβ. **απ-ηνής, προσ-ηνής** [το τέρμα *-ηνής* < **άνος* «πρόσωπο» είναι κάτι ανάλογο προς το τέρμα *-ειδής. ευ-ειδής, δυσ-ειδής*]). Από αυτό παρήχθη το αρχ. ρ **σαφηνίζω** «εξηγώ σαφώς – εκφράζομαι καθαρά» και τα σύνθετα **απα-σαφηνίζω** και **δια-σαφηνίζω** με τα παράγωγά τους Από το **σάφα**, εξάλλου, παρήχθη το **σαφής**. από το οποίο σχηματίστηκε ρ **σαφῶ**, εμφανιζόμενο κυρίως ως σύνθετο (στο σπάνιο σήμερα ρήμα) **αποσαφῶ** και **διασαφῶ** (με τα παράγωγά τους).
> → *αδιευκρίνητος*

διασάφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή διευκρινίσεων για κάτι, ώστε να γίνει σαφές, ξεκάθαρο: *η ~ των βασικών θέσεων τού δοκιμίου γίνεται με τη χρήση παραδειγμάτων* **2.** (ειδικότ.) η γραπτή δήλωση τής προέλευσης και τού προορισμού εμπορευμάτων στο τελωνείο. *«καθετί που περνούσε τα σύνορα έπρεπε να περάσει τη διαδικασία των διασαφήσεων. γι' αυτό από τα χαράματα συνέρρεαν στα τελωνεία οι εκτελωνιστές»* (εφημ). — **διασαφητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

διασαφώ ρ μετβ {διασαφείς . | διασάφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παρέχω διευκρινίσεις σε (συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ διασαφηνίζω, ξεκαθαρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διασαφῶ (-εω) < δια- + -σαφῶ < σαφής*].

διάσειση (η) {-ης κ -είσεως | -είσεις. -είσεων} **1.** το δυνατό τράνταγμα ΣΥΝ κλονισμός **2.** ΙΑΤΡ ***διάσειση εγκεφάλου / εγκεφαλική διάσειση*** η πρόσκαιρη τραυματική παράλυση των εγκεφαλικών λειτουργιών.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διάσεισις* < αρχ *διασείω.* Η ιατρ. σημ. αποδίδει το αγγλ. concussion].

διασείω ρ. μετβ. [αρχ] {διέσεισ-α. διασείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (σπάν.) τραντάζω. σείω δυνατά ΣΥΝ κλονίζω

διάσελο (το) (λαϊκ.) **1.** το μονοπάτι που αποτελεί δίοδο μεταξύ βουνών ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένι **2.** (μτφ -λογοτ) το μεταίχμιο: *«στής Ιστορίας το ~ όρθιος ο γυιος πολέμαγε»* (Ν. Βρεττάκος).
[ΕΤΥΜ < *δια- + -σελο < σελί* < μεσν. *σελίον*, υποκ τού *σέλα*]

διάσημος, -η, -ο **1.** γνωστός στο ευρύ κοινό, περίφημος: *~ πιανίστας / ηθοποιός* || *~ για τις εκκεντρικές του συνήθειες* ΣΥΝ φημισμένος, ξακουστός ΑΝΤ άσημος **2.** ΣΤΡΑΤ ***διάσημα*** (τα) {διασήμων} τα διακριτικά στρατιωτικού βαθμού. *τα ~ τού στρατηγού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *περιβόητος, φημισμένος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + -σημος < σῆμα* Η σημ 2 αποδίδει το γαλλ. insigne(s)]

διασημότητα (η) [1858] {διασημοτήτων} **1.** η καλή φήμη που έχει κάποιος στο ευρύ κοινό ΑΝΤ ασημότητα **2.** (συνεκδ) ***διασημότητα*** η ευρύτατα γνωστή προσωπικότητα: *στο φεστιβάλ συγκεντρώνονται πολλές διασημότητες* ΣΥΝ (καθημ.) φίρμα, βιπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ Στη σημ. 2 η λ αποδίδει το αγγλ celebrity]

διασκεδάζω ρ. αμετβ. κ μετβ {διασκέδασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ) ενεργώ ώστε να έρθω σε κατάσταση ευθυμίας, ευχάριστης διάθεσης. *πάμε κάπου να διασκεδάσουμε* || *~ σε μπαρ / σε ντίσκο / σε πάρτι / σε γλέντι* || *~ με τα αστεία του / κάνοντας φάρσες* ΣΥΝ γλεντώ, το ρίχνω έξω ♦ (μετβ.) **2.** κάνω (κάποιον) να έρθει σε κατάσταση ευθυμίας, σε ευχάριστη διάθεση *μας διασκέδαζε με τα έξυπνα αστεία του* || *δεν με διασκεδάζουν οι ταινίες βίας* • **3.** διασκορπίζω, απομακρύνω (δυσάρεστο συναίσθημα): *προσπάθησε να διασκεδάσει τις κακές εντυπώσεις από την αγενή συμπεριφορά του* || *~ τους φόβους / τις ανησυχίες κάποιου* ΣΥΝ διαλύω
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διασκεδάννυμι* «διασκορπίζω» (κατά τα ρ σε -άζω) < *δια- + σκεδάννυμι < *σκεδάσ-νυ-μι* (από τον αόρ *ἐσκέδασα* κατά το σχήμα *πετάννυμι – ἐπέτασα, κεράννυμι – ἐκέρασα*), πιθ. < I.E *sq(h)n̥d- / *sq(h)en-d- «σχίζω, καταστρέφω», πβ. σανσκρ skhadate

«σχίζω», αγγλ. scatter «διασκορπίζω», shatter «θραύω», γερμ. Schindel «σχίζα» κ ά]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική εξέλιξη τής λ **διασκεδάζω** (αρχαιότερος τ τού *διασκεδάννυμι*) Αρχική σημ τής λ ήταν το «σκορπίζω, διασκορπίζω», που παρέμεινε και σήμερα μέσα από τη λόγια παράδοση («*διασκεδάζω τις ανησυχίες*» = διασκορπίζω. διαλύω) Από χρήσεις όπως «*διασκεδάζω τη θλίψη μου*» ή «*διασκεδάζω την ανία / πλήξη μου*» κατά παράλειψη τού ουσιαστικού (*θλίψη / ανία / την πλήξη* κ.τ ό), έφθασε το **διασκεδάζω** στη σημ. «ευχαριστιέμαι, κάνω κάτι που με ευχαριστεί, περνώ την ώρα / τον καιρό μου ευχάριστα» Γενικότερα. η έννοια τής απλής διασκέδασης προϋποθέτει την απόσπαση τού ανθρώπου από την υποχρεωτική ασχολία και τη στροφή του σε ευχάριστες απασχολήσεις (έτσι δημιουργήθηκαν τα **ξεδίνω, το ρίχνω έξω** [πβ τα γαλλ distraire, γαλλ divertir από λατ distrahere «διασπώ. κομματιάζω», αγγλ. divert από λατ divertere «αποσπώ, αποστρέφω», από όπου κ ά.])

διασκέδαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς ευθυμία και περνάει ευχάριστα: *καλή είναι η δουλειά, αλλά χρειάζεται και η ~* || *το έριξε στο ποτό και στις ~* ΦΡ (α) ***καλή διασκέδαση!*** (ευχετ.) σε κάποιον που πηγαίνει να διασκεδάσει (σε γλέντι, χορό, βραδινή έξοδο κ.λπ.) ΣΥΝ να περάσεις καλά! (β) ***κέντρο διασκεδάσεως*** κατάστημα στο οποίο πηγαίνει ο κόσμος για να διασκεδάσει (π χ. ακούγοντας τραγούδια, χορεύοντας κ λπ) **2.** (συνεκδ) ο τρόπος με τον οποίο διασκεδάζει κανείς *η μόνη ~ που του έμεινε είναι η τηλεόραση.*

διασκεδασμός (ο) **1.** ο άτακτος διασκορπισμός **2.** ΟΠΤ ***διασκεδασμός τού φωτός*** η διάθλαση τού λευκού φωτός σε ακτινοβολίες άλλων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ μτγν. < *διασκεδάζω*. Ο επιστ όρ. είναι μεταφρ δάνειο, πβ αγγλ. dispersion]

διασκεδαστής (ο). **διασκεδάστρια** (η) {διασκεδαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να διασκεδάζει άλλους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ entertainer. Το μτγν. *διασκεδαστής* σήμαινε «διασκορπιστής»]

διασκεδαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί ευθυμία, γέλιο: *~ ταινία / θέαμα / παιχνίδι / καταστάσεις* || *τα ~ κόλπα των γελωτοποιών* ΣΥΝ αστείος, ευτράπελος, τερπνός **2.** (μειωτ) αυτός που στερείται σοβαρότητας. *τους τρόμαξε όλους με τις απειλές του. αλλά προσωπικά τον βρήκα μάλλον διασκεδαστικό* ΣΥΝ φαιδρός, αστείος. γελοίος — **διασκεδαστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ divertissant Το μτγν *διασκεδαστικός* σήμαινε «διασκορπιστικός»]

διασκελιά (η) ▸ δρασκελιά

διασκελίζω ρ. μετβ {διασκέλισ-α, -τηκα, -μένος} δρασκελίζω (βλ λ). — **διασκέλισμα** (το) [μεσν]
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *διασκελίζομαι* < *δια-* + *-σκελίζομαι* < *σκέλος*].

διασκελισμός (ο) **1.** το άνοιγμα των σκελών κατά το βάδισμα ή το τρέξιμο. η δρασκελιά: *περπατούσε με μεγάλο ~* • **2.** ΦΙΛΟΛ (στην ποίηση) η μη ολοκλήρωση τού νοήματος σε έναν στίχο και η συνέχισή του στον επόμενο, π χ *«Φαιδρόν τον ουρανόν / Έχεις, και από τα δένδρα σου / Πολλή πάντοτε κρέμεται / Καρποφορία»* (Α. Κάλβος).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ enjembée].

διασκέπτομαι ρ. αμετβ αποθ [μτγν.] {διασκέφθηκα} (για επίσημα ή θεσμικά πρόσωπα, π.χ υπουργούς, δικαστές κ ά) συνεδριάζω για τη λήψη αποφάσεων *οι ηγέτες τής Ευρώπης διασκέπτονται στις Βρυξέλλες* ΣΥΝ συσκέπτομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

διασκευάζω ρ μετβ {διασκεύασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} επιφέρω τροποποιήσεις σε (καλλιτεχνικό έργο λόγου ή μουσικής) *διασκεύασαν την «Ειρήνη» τού Αριστοφάνη. για να την παρουσιάσουν σε παιδικό κοινό* || *την ορχηστρική απόδοση των «Ουγγρικών Ραψωδιών» την έχει διασκευάσει ο ίδιος ο Λιστ* — **διασκευαστής** (ο) [μτγν.], **διασκευάστρια** (η), **διασκευαστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «προετοιμάζω, παρέχω», < *δια-* + *σκευάζω* < *σκευή* Ήδη μτγν η σημ «αναθεωρώ. διορθώνω (βιβλίο προς έκδοση)»].

διασκευή (η) **1.** το να διασκευάζει κανείς (κάτι): *η ~ λογοτεχνικών έργων για την τηλεόραση είναι κάτι ιδιαίτερα απαιτητικό* **2.** (συνεκδ.) το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας, η νέα μορφή διασκευασμένου έργου· *το σενάριο είναι μια ~ τού ομώνυμου μυθιστορήματος* (πβ. λ. *ριμέικ*)
[ΕΤΥΜ. μτγν , αρχική σημ. «εφοδιασμός (με προμήθειες), κατασκευή», < αρχ. *διασκευάζω* (βλ.λ.). Ήδη μτγν η σημ. «νέα έκδοση (έργου) με διορθώσεις»].

διάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η συνάθροιση προσώπων. συνήθ ανώτερων κυβερνητικών παραγόντων ή εκπροσώπων κρατών, προκειμένου να συζητήσουν και να αποφασίσουν επί ειδικών ζητημάτων: *~ κορυφής* (όπου συμμετέχουν αρχηγοί κρατών) **2.** ΝΟΜ το στάδιο τής διαδικασίας στα πολυμελή δικαστήρια, μετά από τη δημόσια συζήτηση στο ακροατήριο, κατά το οποίο ο εισηγητής δικαστής, αναπτύσσει τις θέσεις του και πραγματοποιείται μυστική συζήτηση μεταξύ των δικαστών τού πολυμελούς δικαστηρίου προκειμένου αυτό να καταλήξει στην απόφασή του
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάσκεψις* < *διασκέπτομαι*].

διασκόπιο (το) {διασκοπί-ου | -ων} το επιδιασκόπιο (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. diascope].

διασκορπίζω ρ. μετβ [μτγν.] {διασκόρπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω εδώ και εκεί **2.** (μτφ.) ξοδεύω απερίσκεπτα, κατασπαταλώ. *διασκόρπισε την περιουσία της.* — **διασκόρπιση** (η) [μεσν] κ. **διασκορπισμός** (ο) [μτγν.].

διασπαθίζω ρ μετβ. {διασπάθισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} (κακόσ.) κατασπαταλώ, ξοδεύω απερίσκεπτα και χωρίς φειδώ: *μέλη τής κυβέρνησης κατηγορήθηκαν ότι διασπάθισαν το δημόσιο χρήμα* — **διασπάθιση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + *σπαθίζω* < *σπάθη*].

διάσπαρτος, -η, -ο διασκορπισμένος σε πολλά διαφορετικά μέρη, απ᾽ άκρου εις άκρον *υπάρχουν Έλληνες ~ σε όλη την οικουμένη* ΣΥΝ διεσπαρμένος, εγκατεσπαρμένος.
[ΕΤΥΜ < *διασπείρω*].

διάσπαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο απότομος ή βίαιος διαχωρισμός ενός όλου στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα. *η ~ ενός πολυεθνικού κράτους σε κρατίδια / ενός κόμματος* ΣΥΝ διαμελισμός **2.** (μτφ.) η ρήξη που προκύπτει σε κάτι συμπαγές, ενιαίο: *η ~ τού μετώπου από τον εχθρό* || *η ~ τής αμυντικής γραμμής* ΣΥΝ διάλυση • **3.** ΦΥΣ ***διάσπαση (τού) ατόμου*** η μετατροπή ατομικού πυρήνα σε δύο άλλους με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τον αρχικό, κατά την οποία σημειώνεται εκπομπή ή απορρόφηση ενέργειας • **4.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία μια χημική ένωση λύεται σε απλούστερες ενώσεις ή στα στοιχεία που την αποτελούν.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάσπασις* < *διασπῶ* Οι σημ τής πυρηνικής φυσικής και τής χημείας αποτελούν απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ désintégration].

διασπαστής (ο) [1840], **διασπάστρια** (η) {διασπαστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που προκαλεί διάσπαση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. disruptionist].

διασπαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση. κυρ αυτός που επιφέρει διάσπαση: *ο αρχηγός τού κόμματος κατήγγειλε τις ~ πρωτοβουλίες* || *~ κινήσεις* ΣΥΝ σχισματικός, αποσυνθετικός — **διασπαστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. disruptif]

διασπείρω ρ μετβ. [αρχ] {διέσπειρα, διασπάρθηκα κ. (λόγ) διεσπάρην (να/θα διασπαρώ), διεσπαρμένος} **1.** (λόγ.) σκορπίζω ή τοποθετώ εδώ κι εκεί: *έχουν διασπείρει ελεύθερους σκοπευτές σε διάφορα σημεία τής πόλης* || *το καθεστώς είχε διασπείρει τις πυρηνικές κεφαλές σε όλη την έκταση τής αχανούς χώρας* **2.** (μτφ.) διαδίδω (συνήθ. κάτι ψευδές): *~ τερατώδη ψέματα / ανυπόστατες φήμες / ψευδείς ειδήσεις*

διασπορά (η) [μτγν.] {χωρ πληθ } **1.** (λόγ.) το σκόρπισμα εδώ κι εκεί· *η ~ των θραυσμάτων μιας βόμβας / ναρκών σε μια περιοχή* ΣΥΝ διασκορπισμός **2.** η ύπαρξη ή τοποθέτηση σε πολλά διαφορετικά σημεία. *ο έλεγχος τής διασποράς των πυρηνικών όπλων σε χώρες τού Τρίτου Κόσμου* || *απαιτείται ~ των χώρων στάθμευσης* **3.** η μετανάστευση σε διάφορες χώρες τού κόσμου μέρους μιας εθνικής ομάδας. ενός έθνους (αρχικώς προκειμένου για την εγκατάσταση των Εβραίων σε διάφορα μέρη τού κόσμου): *Έλληνες / Εβραίοι τής ~* **4.** η διάδοση (συνήθ για κάτι αναληθές) ΦΡ ***διασπορά ψευδών ειδήσεων*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες. ικανές να επιφέρουν ανησυχία ή φόβο στους πολίτες ή να ταράξουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη τού κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις Ένοπλες Δυνάμεις τής χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις της.

διασπορέας (ο) [μτγν.] {διασπορ-είς, -έων} **1.** αυτός που διασπείρει, που σκορπίζει (κάτι) προς διάφορες κατευθύνσεις **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που διαδίδει κάτι ψευδές *~ ψευδών ειδήσεων.*

διασπώ ρ. μετβ {διασπάς .. | διέσπασα, διασπώμαι, -άται .., διασπάστηκα (λόγ. -θηκα), διασπασμένος (λόγ. διεσπασμένος)} **1.** διαχωρίζω απότομα ή βίαια ένα όλο στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα ΣΥΝ κομματιάζω, διαμελίζω, διαλύω **2.** προκαλώ ρήξη σε (σε κάτι ενιαίο): *με τις ενέργειές τους επιχειρούν να διασπάσουν το μέτωπο κατά τού αντιπάλου* ΣΥΝ διχάζω. διαιρώ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διασπῶ (-άω)* < *δια-* + *σπῶ* «σπάζω», βλ κ *σπάζω*].

διαστάλθηκα ρ ▸ διαστέλλω

διασταλτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που μπορεί να προκαλεί διαστολή ή να διαστέλλεται • **2.** ΝΟΜ ***διασταλτική ερμηνεία*** ερμηνεία κατά διαστολή, ευρύτερη ερμηνεία μιας διάταξης, σύμφωνα με το γενικό πνεύμα και όχι με το στενό γράμμα τού νόμου.

διασταλτικότητα (η) [1871] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΥΣ η διασταλτική ιδιότητα: *η ~ τής θερμότητας* **2.** η ιδιότητα των σωμάτων να διαστέλλονται με τη θερμότητα. διατηρώντας τη μάζα τους αναλλοίωτη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dilatabilité]

διασταλτός, -ή, -ό [1861] αυτός που μπορεί να διασταλεί.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dilatable]

διάσταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** κάθε μέγεθος που καθορίζει πόσο μεγάλο είναι ένα αντικείμενο (μήκος, πλάτος. ύψος, βάθος. όγκος κ λπ) *οι ~ τού δωματίου είναι 4x5* (4 μέτρα μήκος και 5 πλάτος) || *η τέταρτη ~* (ο χρόνος κατά τη θεωρία τής σχετικότητας)· ΦΡ (στις εικαστικές τέχνες) ***τρίτη διάσταση*** το βάθος. η προοπτική **2.** η (μτφ.) πλευρά συγκεκριμένου θέματος. *η τελευταία ομιλία προέβαλε μια ~ τού ζητήματος. η οποία δεν έχει συζητηθεί αρκετά* ΣΥΝ πτυχή, παράμετρος. άποψη **3. διαστάσεις** (οι) (α) οι σωματικές αναλογίες. *άψογες ~* || *οι ~ τής Μις Υφήλιος είναι 92-55-92* (β) (μτφ.) τα όρια, η έκταση που έχει ή λαμβάνει ένα θέμα: *θα ήταν καλύτερα να αφήσουμε τις υπερβολές και να δούμε το ζήτημα στις πραγματικές του ~* || *το φραστικό επεισόδιο δεν πήρε μεγάλες ~* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ η στάση κατά την οποία τα πόδια είναι ανοιχτά και τεντωμένα: *με τα πόδια σε ~* **5.** (μτφ) η σημαντική διαφορά, το ασυμβίβαστο: *υπήρξε ~ απόψεων μεταξύ των συνομιλητών* ΣΥΝ ρήξη ΑΝΤ συμφωνία **6.** (για ανδρόγυνα) η χωριστή διαβίωση, συνήθ. πριν από την έκδοση διαζυγίου *βρίσκονται σε ~ / εν διαστάσει*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάστασις* < *διίσταμαι*].

διαστατός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ *διαστατές έννοιες* οι έννοιες που δεν μπορούν να υπαχθούν από κοινού σε γενικότερη κατηγορία, δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση συναλληλίας ή υπαλληλίας ούτε έχουν κοινό γνώρισμα.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διίσταμαι*]

-διάστατος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι έχει συγκεκριμένο αριθμό διαστάσεων. *μονο-διάστατος, τρισ-διάστατος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *διάσταση* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ χ αγγλ three-dimentional «τρισδιάστατος»)].

διασταυρούμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που διασταυρώνεται (με κάποιον/κάτι)· στη ΦΡ *διασταυρούμενα πυρά*
[ΕΤΥΜ Μτχ μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ *διασταυροῦμαι* (βλ λ. *διασταυρώνω*)].

διασταυρώνω ρ. μετβ {διασταύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (αντικείμενα) έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό· ΦΡ (μτφ.) ***διασταυρώνω το ξίφος*** (με κάποιον) συγκρούομαι (με κάποιον). *οι δύο πολιτικοί διασταύρωσαν τα ξίφη τους στη χθεσινή συνεδρίαση τής Βουλής* • **2.** πραγματοποιώ επιμιξία (ποικιλιών φυτών ή ζώων διαφορετικής ράτσας) με σκοπό να δημιουργήσω νέα ποικιλία • **3.** εξακριβώνω την εγκυρότητα (πληροφορίας), ανατρέχοντας και σε άλλες πηγές. *ο δημοσιογράφος διασταύρωσε τις πληροφορίες που είχε πριν τις μεταδώσει* ‖ *αυτό που σου λέω ισχύει, είναι διασταυρωμένο* (μεσοπαθ. ***διασταυρώνομαι***) **4.** (για δρόμους, γραμμές κ λπ) τέμνομαι· *στο ύψος τής Νομικής η οδός Σόλωνος διασταυρώνεται με την οδό Σίνα* **5.** συναντώμαι τυχαία *διασταυρωθήκαμε καθώς περπατούσα εγώ στην Τσιμισκή κι εκείνος έστριβε από την Αγίας Σοφίας* ‖ (μτφ.) *διασταυρώθηκαν τα βλέμματά τους* — **διασταύρωμα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *διασταυροῦμαι (-όο-)* «οχυρώνω με όρθιους πασσάλους» < *δια-* + *σταυροῦμαι* < *σταυρός* «πάσσαλος». Η σημερινή σημ απαντά από το 1853 ως απόδ τού γαλλ croiser]

> **διασταυρώνω – διασταύρωση**. Το πλήθος των σημασιών που εμφανίζει η λ **διασταυρώνω** είναι νέες, ενώ το αρχαίο ρ. **διασταυρῶ** είχε μία μόνο και μάλιστα διαφορετική σημασία («οχυρώνω με περίφραξη από πασσάλους») Οι νέες σημασίες πρωτοεμφανίζονται τον 19ο αιώνα (πρώτη μαρτυρία από τον Γαβριήλ Σοφοκλέους, 1853) και αποδίδουν μεταφραστικά σημασίες που δηλώθηκαν με το γαλλ. croiser ή το αγγλ cross Ο όρος **διασταύρωση** δεν είναι αρχαίος· πρωτοαπαντά το 1861 στον Βασίλειο Λάκωνα

διασταύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διασταυρώνεται (κάτι με κάτι άλλο): *η ~ των ξιφών* **2.** (ειδικότ.-συνεκδ) (α) η ποικιλία (φυτού ή ζώου), που προκύπτει ως αποτέλεσμα σκόπιμης επιμιξίας ΣΥΝ (επιστημ. για φυτά) υβρίδιο (β) (γενικότ.) η επιμιξία: *«προέρχομαι από ~ γονιών δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών»* (εφημ.) **3.** το σημείο όπου τέμνονται δύο δρόμοι *στη ~ (των οδών) Μεσογείων και Κατεχάκη* **4.** η εξακρίβωση τής εγκυρότητας (πληροφορίας) μέσω διαφόρων πηγών: *~ στοιχείων / πληροφοριών / ειδήσεως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασταυρώνω*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ croisement]

διαστέλλω ρ μετβ. {διέστειλα, διαστάλθηκα (λόγ. διεστάλην, -ης, -η...), διεσταλμένος} **1.** αυξάνω τις διαστάσεις (ενός πράγματος), διευρύνω: *παρακολουθούσε με διεσταλμένους τους μυς τού προσώπου από την ένταση* ‖ *οι διεσταλμένες κόρες των ματιών* ΑΝΤ. συστέλλω **2.** ΦΥΣ. (για τη θερμότητα) αυξάνω τον όγκο (σώματος): *το καλοκαίρι οι σιδηροδρομικές ράγες διαστέλλονται λόγω ζέστης* ΑΝΤ συστέλλω **3.** αντιδιαστέλλω (βλ λ.): *στο άρθρο του διαστέλλει τις έννοιες τού εθνισμού και τού εθνικισμού.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *στέλλω*, βλ κ *στέλνω*]

διάστημα (το) {διαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το συγκεκριμένο τοπικό ή χρονικό μέγεθος, η τοπική ή χρονική απόσταση. *είναι αρκετό το ~ που πέρασε από τότε που έχω να τον δω* ‖ *το τελευταίο ~ συμπεριφέρεται περίεργα* ‖ *όταν γράφουμε, καλό είναι να αφήνουμε ανάμεσα στις λέξεις ένα μικρό ~* **2.** ο άπειρος χώρος, ο οποίος βρίσκεται πέρα από την ατμόσφαιρα τής Γης. *η εξερεύνηση τού ~* ‖ *ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Η.Π.Α και Σοβιετικής Ένωσης επεκτάθηκε και στο ~* ΣΥΝ άπειρο, χάος **3.** ΜΟΥΣ (α) ακουστικώς, η διαφορά τού τονικού ύψους ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που εκφράζεται ως λόγος των συχνοτήτων των φθόγγων αυτών, λ.χ. διάστημα 2/1 (ογδόης), διάστημα 3/2 (πέμπτης) κ.λπ. (β) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται κατά μήκος μιας κλίμακας, λ.χ διάστημα δευτέρας, τρίτης, ογδόης (ή οκτάβας) κ.λπ (γ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται σε τόνους και ημιτόνια, λ.χ διάστημα δύο τόνων, διάστημα ενός τόνου και ενός ημιτονίου (δ) ***αυξημένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με την επαύξησή του κατά ένα, συνήθ., ημιτόνιο (ε) ***ελαττωμένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με τη σμίκρυνσή του κατά ένα συνήθως ημιτόνιο: *ελαττωμένη τετάρτη* (ένας τόνος, δύο ημιτόνια) / *ελαττωμένη πέμπτη* (δύο τόνοι, δύο ημιτόνια) (στ) ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (ορθότ. *διάκενο*, βλ.λ.) (ζ) ***διάφωνο διάστημα*** η διαφωνία (βλ λ).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-στῆ-ναι*, απρφ αορ β' τού ρ *διΐστημι* «διαχωρίζω (χρονικά ή τοπικά)» Η σημ 2 αποδίδει το γαλλ. espace].

διαστημάνθρωπος (ο) {διαστημανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο αστροναύτης **2.** ο εξωγήινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. space-man].

διαστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το διάστημα (βλ λ . σημ 2) *~ λεωφορείο / έρευνα*. — **διαστημικά** επίρρ.

> **διαστημικός ή διαστηματικός;** Τα ουσιαστικά σε **-μα** σχηματίζουν κανονικώς παράγωγα επίθετα σε **-ικός** από το θέμα τής γενικής· *σύστημα – συστημάτ-ικός* (γεν *συστήματ-ος*), *μάθημα - μαθηματικός* (γεν. *μαθήματ-ος*). *επαγγελματικός, συνθηματικός, πραγματικός, κομματικός* κ.ά. Άρα, κανονικά θα έπρεπε να πούμε *διάστημα – διαστήματ-ος* - **διαστηματικός**, όπως λέμε (από την ίδια ρίζα *-στη-*) *συστηματικός* και *αποστηματικός* Το **διαστημικός** πλάστηκε απευθείας από το θέμα τής ονομαστικής· *διάστημα – διαστημικός* (όπως και τα σύνθετα, *διαστημόπλοιο, διαστημάνθρωπος* αντί *διαστηματόπλοιο* και *διαστηματάνθρωπος*), πιθανόν για να αποφευχθούν οι υπερβολικά πολυσύλλαβες λέξεις Ομοίως, πλάστηκε πρόσφατα και ο επιστημονικός (γλωσσολογικός) όρος *συστημικός*, για να αποφευχθεί ίσως ο (διαφορετικής σημασίας) παλαιότερος όρος *συστηματικός*.

διαστημόμετρο (το) [1896] {διαστημομέτρ-ου | -ων} μικρός μεταλλικός κανόνας ή όργανο σε σχήμα διαβήτη για τη μέτρηση μικρών αποστάσεων κατά τη σχεδίαση ή τη χάραξη γραμμών

διαστημόπλοιο (το) {διαστημοπλοί-ου | -ων} το σκάφος με το οποίο πραγματοποιείται πτήση στο διάστημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάστημα*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ spaceship]

διαστίζω ρ. μετβ. [αρχ] {διέστι-ξα, -γμένος} **1.** τοποθετώ σε (κείμενο) σημεία στίξεως ΣΥΝ στίζω **2.** γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα *διέστιξαν το κορμί του με πυρωμένο σίδερο* ΣΥΝ καταστιγματίζω. — **διάστιξη** (η) [μτγν.]

διαστικός, -ή, -ό (για μεταφορικό μέσο) αυτός που εκτελεί δρομολόγια μεταξύ πόλεων με ελάχιστες ή καθόλου ενδιάμεσες στάσεις
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. intercity].

διάστικτος, -η, -ο γεμάτος στίγματα ΣΥΝ κατάστικτος.
[ΕΤΥΜ < *διαστίζω*, πβ. κ *στίζω – στικτός*].

διάστιχο (το) [μεσν.] {διαστίχ-ου | -ων} **1.** το τυπογραφικό διάστημα που παρεμβάλλεται ανάμεσα σε δύο αράδες **2.** η ειδική πλάκα που χρησιμοποιείται στη στοιχειοθεσία, για να μεγαλώνει το διάστημα ανάμεσα σε δύο τυπογραφικές σειρές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *στοίχος*

διάστιχος, -η, -ο [1857] αυτός που γίνεται ανά στίχο: *~ μετάφραση* Επίσης **διαστιχικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interlinéaire]

διαστολέας (ο) {διαστολ-έα | -έων} ΙΑΤΡ το ιατρικό εργαλείο για τη διάνοιξη των τοιχωμάτων σωματικής κοιλότητας (τραχήλου τής μήτρας, οισοφάγου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαστολεύς* < αρχ *διαστέλλω* Η σημ τού ιατρικού εργαλείου είναι ήδη μτγν και απαντά στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. μ Χ.)].

διαστολή (η) **1.** η αύξηση των διαστάσεων σώματος· *συστολή και ~ τής καρδιάς* ΣΥΝ μεγέθυνση, διόγκωση, πλάτυνση ΑΝΤ συστολή **2.** ΦΥΣ το φυσικό φαινόμενο τής αύξησης τού όγκου ή των διαστάσεων γενικά σώματος λόγω αύξησης τής θερμοκρασίας ΑΝΤ συστολή • **3.** ΜΟΥΣ η κάθετη γραμμή που χωρίζει τα μέτρα στο πεντάγραμμο.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαστέλλω*]

διαστολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαστολή, και ειδικότ. με τη διαστολή τής καρδιάς. *~ πίεση / ήχος*.

διαστράφηκα ρ → διαστρέφω

διαστρεβλώνω ρ. μετβ. {διαστρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} παραποιώ το περιεχόμενο (λόγων, κειμένων): *διαστρέβλωνε συστηματικά την αλήθεια, για να κάνει προπαγάνδα* ‖ *~ τα λεγόμενα / τις απόψεις κάποιου* ΣΥΝ διαστρέφω, αλλοιώνω - **διαστρεβλωτής** (ο) [1889], **διαστρεβλώτρια** (η), **διαστρεβλωτικός**, -ή, -ό [1895].
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαστρεβλῶ* < *δια-* + *στρεβλῶ (-όω)* < *στρεβλός*].

διαστρέβλωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (για λόγια, πράξεις κ.λπ.) η παρουσίαση με ψευδή ή αλλοιωμένη μορφή *η ~ τής ιστορικής αλήθειας / τής πραγματικότητας / των απόψεων / των λόγων κάποιου* ‖ *σκόπιμη / συστηματική / απαράδεκτη ~* ΣΥΝ αλλοίωση, παραποίηση

διάστρεμμα (το) {διαστρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η εξάρθρωση, το στραμπούληγμα *σοβαρό ~* ‖ *~ στον αστράγαλο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαστρέφω*. Η ιατρ. σημ. ήδη στον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.)].

διαστρέφω ρ. μετβ. [αρχ] {διέστρεψα, διαστράφηκα, διεστραμμένος} **1.** διαστρεβλώνω (βλ λ): *~ την πραγματικότητα / τα λόγια (κάποιου)* **2.** (η μτχ. ***διεστραμμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

διαστροφή (η) **1.** η διαστρέβλωση, εσκεμμένη παραποίηση λόγου ή κειμένου, για να προκύψει συμπέρασμα που δεν υπήρχε στις προθέσεις τού ομιλητή ή τού συγγραφέα· *«η ερμηνεία του αυτή αποτελεί δείγμα δημαγωγίας. ~ τού πολιτικού λόγου»* (εφημ) ΣΥΝ αλλοίωση, νόθευση • **2.** η σεξουαλική ικανοποίηση με τρόπους που θεωρούνται ανώμαλοι ΣΥΝ ανωμαλία, σεξουαλική παρέκκλιση **3.** (συνεκδ) κάθε τρόπος σεξουαλικής ικανοποίησης που θεωρείται ανώμαλος. — **διαστροφέας** (ο) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαστρέφω*].

διαστρωμάτωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάταξη σε στρώματα, το να χωρίζεται κάτι σε επιμέρους στρώματα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ η διάρθρωση μιας κοινωνίας σε κοινωνικά στρώματα, κατηγορίες και τάξεις, που βρίσκονται σε ιεραρχική σχέση μεταξύ τους ΣΥΝ στρωματοποίηση, δομή, επιπεδοποίηση
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stratification].

διάστρωση (η) [1856] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ η διαδικασία κατά την οποία ένα υλικό στρώνεται, απλώνεται ομοιόμορφα πάνω σε μια επιφάνεια ή μέσα σε καλούπι κ.α , καθώς και τα

επάλληλα στρώματα των υλικών που αποτελούν την επικάλυψη επιφανειών: ~ *πλακών / ασφάλτου / χλοοτάπητα / νωπού σκυροδέματος.* [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. revêtement].

διασυλλογικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ δύο ή περισσότερων συλλόγων: ~ *διοργάνωση / αγώνες.* — **διασυλλογικά** επίρρ [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interclub]

διασυμμαχικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ συμμάχων: ~ *ασκήσεις / συμφωνίες / διασκέψεις* [ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. inter-allied].

διασύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (α) η σύνδεση μεταξύ στοιχείων, γεγονότων κ.λπ. *«αυτό το πυραυλικό σύστημα έχει δυνατότητα διασύνδεσης με τις υπάρχουσες συστοιχίες πυραύλων»* (εφημ) || *υπάρχει ~ μεταξύ των γεγονότων* (β) ***Γραφείο Διασύνδεσης*** (στα Α.Ε.Ι.) Γραφείο που συνδέει φοιτητές ή πτυχιούχους με χώρους εργασίας **2.** (συνήθ. κακόσ.) η σχέση γνωριμίας ή συναλλαγής μεταξύ προσώπων ή ομάδων προσώπων, που αποσκοπεί στην αλληλοεξυπηρέτηση και το αμοιβαίο όφελος· *«διαπιστώνεται ~ τής παράνομης διακίνησης ναρκωτικών με την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα»* (εφημ) || (κυρ. στον πληθ) *έχει διασυνδέσεις με σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες τής χώρας.* — **διασυνδέω** ρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. connection(s)].

διασυνοριακός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στα σύνορα δύο ή περισσότερων κρατών: ~ *συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών κατά τής τρομοκρατίας* || ~ *ζώνη ελέγχου.* — **διασυνοριακά** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interfrontier].

διασύρω ρ. μετβ [αρχ.] {διέσυρα, διασύρ-θηκα, -μένος} γελοιοποιώ δημοσίως, βλάπτω την καλή φήμη και υπόληψη (κάποιου): *μήνυσε τον δημοσιογράφο επειδή τον διασύρει μέσω τηλεοράσεως* || *οι εθνικιστικές υστερίες διασύρουν τη χώρα διεθνώς* || *η ομάδα του διασύρθηκε στο ντέρμπι τής Κυριακής* (υπέστη ταπεινωτική ήττα) ΣΥΝ εκθέτω, εξευτελίζω, διαπομπεύω — **διασυρμός** (ο) [μτγν]

διασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξασφαλίζω, εγγυώμαι την ασφάλεια: *η πολιτική μας διασφαλίζει τα εθνικά μας συμφέροντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ασφαλής*

διασφάλιση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξασφάλιση, η παροχή εγγυήσεων για την ασφάλεια *η ~ τής ειρήνης / των συμφερόντων τής χώρας / ίσων ευκαιριών στους πολίτες*

διασχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσχισα, διασχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), διεσχισμένος} **1.** διατρέχω επιφάνεια εδάφους από τη μία άκρη στην άλλη ΣΥΝ διέρχομαι, περνώ **2.** (ειδικότ.) τέμνω (επιφάνεια γης) διερχόμενος διά μέσου αυτής: *ο Πηνειός διασχίζει τον θεσσαλικό κάμπο.* — **διάσχιση** (η) [μτγν.].

διασώζω ρ. μετβ. [αρχ] {διέσω-σα, διασώ-θηκα (λόγ. διεσώθην, -ης, -η,... μτχ διασωθείς, -είσα, -έν), -(σ)μένος} **1.** γλυτώνω (κάποιον) από κίνδυνο: *ένα καΐκι διέσωσε τους ναυαγούς* ΣΥΝ σώζω, περισώζω **2.** προφυλάσσω (κάτι) από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή άλλες καταστροφές. *διέσωσε αρκετά χειρόγραφα από την πυρκαγιά* || *στο έργο του διέσωσε πολλές σπάνιες λέξεις* ΣΥΝ διατηρώ, κρατώ **3.** (για Η/Υ-σπάν.) αποθηκεύω (βλ. κ λ. *σώζω*) — **διασωστικός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σώζω*

διασωλήνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η εισαγωγή ελαστικού σωλήνα σε όργανο ή φυσική κοιλότητα τού σώματος, λ.χ η εισαγωγή αναπνευστικού σωλήνα στην τραχεία, για να διατηρηθούν ανοιχτές οι αεροφόροι οδοί (σε διάφορες περιπτώσεις, όπως σε οίδημα τού λάρυγγα) — **διασωληνώνω** ρ. [1895]. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ intubation]

διασωματειακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ σωματείων ή που σχετίζεται με το σύνολο των σωματείων. ~ *μέτωπο / συλλαλητήριο.*

διάσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** σειρά ενεργειών που αποσκοπούν στη σωτηρία (κάποιου), στο να γλυτώσει από τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται: *η ~ εγκλωβισμένων / των ναυαγών* **2.** η προφύλαξη από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή εσκεμμένες καταστροφές· ~ *αρχαίων μνημείων* **3.** (για Η/Υ-σπάν) η αποθήκευση δεδομένων ΣΥΝ σώσιμο.

διασώστης (ο) {διασωστών}, **διασώστρια** (η) {διασωστριών} πρόσωπο που ανήκει σε ομάδα διάσωσης [ΕΤΥΜ < *διασώζω,* πβ μτγν. *διασωστής* «αστυνομικός»]

διάτα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.) η διαταγή: *«έβγαλε ~ ο Κρούταγος, τής Βουλγαριάς ο τσάρος»* (Κ. Παλαμάς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός* [ΕΤΥΜ μεσν < *διατάζω* (υποχωρητ)]

διαταγή (η) **1.** η παραγγελία από υπερκείμενη αρχή (συνήθ σε σώματα στρατιωτικού χαρακτήρα), που είναι δεσμευτική ως προς την εκτέλεσή της για το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται: *βγάζω / εκτελώ ~* || *ήρθε ~ από το επιτελείο* ΣΥΝ προσταγή, εντολή· ΦΡ (α) ***(είμαι) στις διαταγές / (λόγ.) υπό τας διαταγάς (κάποιου)*** είμαι υπό την εξουσία (κάποιου), εκτελώ τις διαταγές (κάποιου): *είχε δέκα άνδρες υπό τας διαταγάς του* (β) ***στις διαταγές σας!*** (i) ΣΤΡΑΤ απάντηση κατωτέρου προς ανώτερο, που δηλώνει ότι θα εκτελεστούν οι διαταγές του (ii) (γενικότ.) ως δήλωση ευπείθειας σε κάποιον, ότι θα κάνουμε ό,τι μας λέει (γ) ***ανωτέρα διαταγή*** βλ. λ *ανώτερος* (δ) ***βασιλική διαταγή και τα σκυλιά δεμένα*** βλ λ. *βασιλικός* **2.** (α) το έγγραφο στο οποίο περιγράφεται η παραπάνω παραγγελία. *έχω εδώ μια ~. σύμφωνα με την οποία* || *εκδίδω ~* (β) ΝΟΜ ***διαταγή πληρωμής*** εκτελεστός τίτλος εκδιδόμενος από τον ειρηνοδίκη ή τον δικαστή τού μονομελούς πρωτοδικείου για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων ή απαιτήσεων παροχής χρεωγράφων οι οποίες αποδεικνύονται εγγράφως, δεν εξαρτώνται από αίρεση, προθεσμία, όρο ή αντιπαροχή και το οφειλόμενο ποσό χρημάτων ή χρεωγράφων είναι ορισμένο (γ) ΣΤΡΑΤ. ***ημερήσια διαταγή*** βλ. λ. *ημερήσιος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμβουλή* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *διατάσσω*]

διάταγμα (το) {διατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) έγγραφη εντολή από υψηλά ιστάμενη αρχή **2.** ΝΟΜ πράξη τού Προέδρου τής Δημοκρατίας στο πλαίσιο άσκησης τής εκτελεστικής λειτουργίας, στην οποία, κατά κανόνα, συμπράττει ο αρμόδιος υπουργός. *νομοθετικό / προεδρικό / κανονιστικό ~* [ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *διατάσσω*]

διατάζω ρ μετβ κ αμετβ {διέταξα, διατάχ-τηκα (λόγ. -θηκα), διατεταγμένος} ♦ **1.** (μετβ) δίνω διαταγή σε (κάποιον). *ο λοχίας διέταξε τους στρατιώτες να ετοιμαστούν για την πορεία* ΣΥΝ προστάζω· ΦΡ. ***διατεταγμένη υπηρεσία*** βλ λ *διατάσσω* ♦ (αμετβ) **2.** δίνω διαταγές / διαταγή. *μόνο να διατάζει ξέρει* ΣΥΝ προστάζω **3.** (προστ **διατάξτε**) είμαι έτοιμος να εκτελέσω διαταγή: *διατάξτε, κύριε λοχαγέ!* (Βλ. κ. λ. *διατάσσω*). [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διατάσσω* (από τον αόρ. *διέταξα,* που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-άζω*), βλ λ]

> **διατάζω – διατάσσω.** Χαρακτηριστική περίπτωση διτυπίας, που ο μεν νεότερος τύπος **(διατάζω)** έχει νέα μορφή *(-ζω)* και σημασία («προστάζω»), ενώ ο διατηρημένος αρχαίος τύπος **(δια-τάσσω)** έχει και τη μορφή *(-σσω)* και τη σημασία («βάζω σε τάξη, σε σειρά») τού αρχικού ρήματος, καθώς και (λογιότ.) τη σημ «διατάζω».
> → *υποχωρητικός*

διατακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με διάταγμα ή διαταγή **2. *διατακτική*** (η) η ειδική έγγραφη άδεια για είσπραξη, παραλαβή ή αποθήκευση *ο πελάτης ζήτησε από τον έμπορο να του κόψει μια ~* **3.** ΝΟΜ ***διατακτικό*** (το) το μέρος τής δικαστικής απόφασης, στο οποίο καταγράφεται η αποδοχή ή απόρριψη των αιτημάτων των διαδίκων και επιτάσσεται η εκτέλεση όσων έχουν αποφασιστεί (κατ' αντιδιαστολή προς το αιτιολογικό) ΣΥΝ (το) διά ταύτα. — **διατακτικώς** επίρρ [μτγν.] [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διατάσσω.* Το *διατακτικό* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ dispositif]

διάτανος (ο) {χωρ. γεν. κ πληθ.} (λαϊκ) ο διάβολος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *διάβολος* και *σατανάς*].

διάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε τάξη ή σειρά. *η ~ αντικειμένων στον χώρο / κτισμάτων / πλοίων / χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ διευθέτηση, τακτοποίηση, νοικοκύρεμα **2.** (συνήθ. μτφ) η τοποθέτηση σε λογική σειρά έτσι, ώστε να προκύπτει συνοχή και αλληλουχία· *τον συμβουλεψε να προσέξει στην έκθεσή του τη ~ των ιδεών* ΣΥΝ ταξινόμηση • **3.** ΝΟΜ τμήμα νόμου ή κανονισμού με ακέραιο νόημα, που αναφέρει όσα επιβάλλονται για συγκεκριμένο θέμα: *θεμελιώδεις ~ τού ποινικού κώδικα* || *συμφώνως προς τις κείμενες ~* • **4.** ΤΕΧΝΟΛ διάφορα στοιχεία / όργανα τοποθετημένα με καθορισμένη σειρά • **5. *ημερήσια διάταξη*** βλ λ. *ημερήσιος* [ΕΤΥΜ < αρχ. *διάταξις* < *διατασσω*].

διαταξικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ διαφόρων τάξεων, που σχετίζεται με το σύνολο των τάξεων ~ *συναίνεση*

διατάραξη (η) [1840] {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} το να διαταράσσει κανείς (κάτι), η αναταραχή, η αναστάτωση *συνελήφθη για ~ τής κοινής ησυχίας / τής οικιακής ειρήνης* ΣΥΝ διασάλευση.

διαταράσσω [αρχ] κ. **διαταράζω** ρ μετβ. {διατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} **1.** προκαλώ αναταραχή σε (κάτι): *οι τελευταίες προκλήσεις διαταράσσουν το κλίμα ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *μια συνεργασία* ΣΥΝ διασαλεύω, ταράζω **2.** (ειδικότ.) προκαλώ ανωμαλίες (στον οργανισμό): *οι γιατροί φοβούνταν μήπως το τραύμα διαταράξει την ακοή του* **3.** (η μτχ. **διαταραγμένος,** -η, -ο) αυτός που έχει διαταραχθεί· ~ *προσωπικότητα / σχέση / πλανητική ισορροπία / συνταγματική τάξη / ενότητα*

διαταραχή (η) [μτγν] **1.** η αναταραχή που προκαλείται (κάπου) **2.** η απώλεια τής οργανικής ή ψυχικής ισορροπίας. ~ *ψυχική / διανοητική* || ~ *τής προσωπικότητας / τής όρασης*

διάταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** (α) το τέντωμα (β) ΙΑΤΡ. ***διάταση τού στομάχου*** η παθολογική έκταση και χαλάρωση των τοιχωμάτων τού στομάχου (γ) ***διάταση μυών / τενόντων / συνδέσμων*** το υπερβολικό τέντωμα των μυϊκών ινών, είτε μερικώς (διάστρεμμα) είτε ολικώς (ρήξη), που οφείλεται σε απότομη κίνηση ή τραυματισμό **2. *διατάσεις*** (οι) το τέντωμα όλων των μυών τού σώματος με τη βοήθεια ειδικών ασκήσεων (ή και οργάνων), για να επανέλθουν στην κανονική τους μορφή ή ν' αποφευχθεί το «πιάσιμο» [ΕΤΥΜ < αρχ. *διάτασις* < *διατείνω*].

διατάσσω ρ μετβ {διέταξα, διατάχθηκα, δια(τε)ταγμένος} **1.** τοποθετώ (σύνολο) σε τάξη: *στρατιώτες καλώς διατεταγμένοι* ΣΥΝ τακτοποιώ, διευθετώ • **2.** (λόγ.) διατάζω (βλ.λ.) ΦΡ ***διατεταγμένη υπηρεσία*** η υπηρεσία που προκύπτει από διαταγή προϊστάμενης αρχής. *εκείνη την ώρα το αστυνομικό όργανο βρισκόταν σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διατάζω* [ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *τάσσω.* Η φρ. *διατεταγμένη υπηρεσία* αποδίδει το γαλλ. service commandé]

διατατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που προκαλεί διάταση, τέντωμα: ~ *ασκήσεις* (ασκήσεις για το τέντωμα των μυών χωρίς κίνηση). — **διατατικ-ά / -ώς** επίρρ

διατεθειμένος, -η, -ο **1.** (+να) αυτός που έχει τη διάθεση ή την προθυμία να προχωρήσει σε συγκεκριμένη ενέργεια *είναι ~ να κάνει υποχωρήσεις προκειμένου να μην οδηγηθούν στο διαζύγιο* **2.** (+επίρρ) αυτός που εκδηλώνει συγκεκριμένη διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι *είναι ~ εχθρικά / φιλικά / ευνοϊκά απέναντί σου.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διατίθημι* (βλ. κ *διαθέτω*). Η φρ. *είμαι διατεθειμένος να..* αποδίδει τη γαλλ être disposé à.., η δε φρ *εί-*

μαι ευμενώς / δυσμενώς διατεθειμένος έναντι αποδίδει τη γαλλ être bien / mal disposé envers...].

διατείνομαι ρ μετβ. αποθ {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (+ότι) προβάλλω τον ισχυρισμό: *καθένας από τους εμπολέμους διατεινόταν ότι είχε δίκιο* || *διατείνεται ότι του ανήκει η κυριότητα τής ιδέας* ΣΥΝ υποστηρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ Μέση φωνή τού αρχ. *διατείνω* «τεντώνω ώς το τέρμα» (< *δια-* + *τείνω*), τού οποίου η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., έχοντας ως αφετηρία τις σημ «αγωνίζομαι να πείσω για την ειλικρίνειά μου, υποστηρίζω έντονα»]

διατελώ ρ {διατελείς... | διετέλεσα} **1.** βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση: *ισχυρίστηκε ότι διατελούσε εν αγνοία τού γεγονότος* ΣΥΝ τελώ, είμαι ΦΡ (παλαιότ.) ***διατελώ μετά τιμής / μεθ' υπολήψεως*** ως τυποποιημένη έκφραση για κλείσιμο επιστολής, αίτησης **2.** έχω συγκεκριμένη ιδιότητα (θέση, αξίωμα): *είχε διατελέσει υπουργός Προεδρίας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διατελῶ (-έω)* «υπάρχω με ορισμένη ιδιότητα», συνήθ συντάσσεται με κατηγορηματική μτχ. *διατελοῦσι καθεύδοντες* (= κοιμώμενοι), < *δια-* + *-τελῶ* < *τέλος*]

διατεταγμένος, -η, -ο → διατάσσω

διατήρηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ} **1.** το να παραμένει κάτι στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα ~ *τής κοινωνικής γαλήνης / τής δημόσιας τάξης / τής θερμοκρασίας / των τιμών* **2.** (ειδικότ. για τρόφιμα) η συντήρησή τους, για να μην αλλοιωθούν: *η ~ των λαχανικών στην κατάψυξη* **3.** (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) η συνέχιση *η ~ τού θετικού κλίματος / τού ενδιαφέροντος τού κοινού* **4.** (+ άναρθρο αντικείμενο) η ύπαρξη: *η ~ στενών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών / φιλικών δεσμών* **5.** ΦΥΣ ***διατήρηση τής ενέργειας*** αρχή σύμφωνα με την οποία η συνολική ενέργεια ενός συστήματος παραμένει ποσοτικά αμετάβλητη (ασχέτως τού αν αλλάζει μορφές, π.χ. από κινητική γίνεται δυναμική, από μηχανική θερμική κ.λπ.) **6.** ΧΗΜ ***διατήρηση τής μάζας*** (ή *νόμος τού Λαβουαζιέ* ή *νόμος τής αφθαρσίας τής ύλης*) νόμος σύμφωνα με τον οποίο, σε κάθε χημική αντίδραση που γίνεται σε κλειστό σύστημα, η μάζα των σωμάτων που αντιδρούν είναι ίση με τη μάζα των προϊόντων τής αντίδρασης.

διατηρήσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που είναι δυνατόν να διατηρηθεί, να προστατευθεί από την αλλοίωση *αυτά τα τρόφιμα είναι ~ στο ψυγείο* — **διατηρησιμότητα** (η)

διατηρητέος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι επιβεβλημένο να συντηρηθεί, να διασωθεί από τη φθορά: *το νεοκλασικό κτίσμα κρίθηκε ~ από το Υπουργείο Πολιτισμού* **2.** ***διατηρητέο*** (το) κτίσμα που έχει κηρυχθεί ως μνημείο τής πολιτιστικής κληρονομιάς με αποτέλεσμα να απαγορεύεται η κατεδάφισή του και να επιβάλλεται η συντήρησή του· *η Πλάκα είναι η περιοχή με τα περισσότερα ~ στην Αθήνα.*

διατηρώ ρ μετβ. {διατηρείς . | διατήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φροντίζω ώστε κάτι να παραμένει στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: *ήθελε να διατηρήσει σε καλή κατάσταση το πατρικό του σπίτι* || *~ τη φόρμα μου / τη σιλουέτα μου* || *~ τις τιμές σε χαμηλά επίπεδα* || *~ τις αρμόζουσες ισορροπίες* || *~ χαμηλούς τόνους στις συζητήσεις μου* || *~ κάποιον στη ζωή* **2.** (ειδικότ. για τρόφιμα) συντηρώ για να μην αλλοιωθούν: *προϊόν σε ειδική συσκευασία, ώστε να μπορεί να το διατηρήσεις στο ψυγείο για πολύ καιρό* **3.** (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) συνεχίζω να έχω κάτι, δεν το χάνω: *~ τις αποστάσεις / το φρόνημά μου ακμαίο / την αισιοδοξία μου / την ψυχραιμία μου / το ενδιαφέρον μου για κάτι* **4.** (+ άναρθρο αντικείμενο) έχω: *~ στενές σχέσεις / δεσμούς με κάποιον* • **5.** έχω στην κατοχή μου: *~ βίλα στην Κηφισιά / επιχείρηση / κατάστημα / γραφείο* ΣΥΝ διαθέτω, κατέχω· (μεσοπαθ. ***διατηρούμαι***) **6.** παραμένω αναλλοίωτος, δεν μεταβάλλομαι. *~ ακμαίος* || *το γάλα διατηρείται στο ψυγείο σε θερμοκρασία 4-6°C* **7.** βρίσκομαι σε καλή κατάσταση υγείας σε σχέση με την ηλικία μου: *οι γονείς του διατηρούνται καλά* ΣΥΝ κρατιέμαι **8.** (η μτχ ***διατηρημένος**, -η, -ο*) (α) αυτός που παραμένει σε ορισμένη κατάσταση (β) (για τρόφιμα) αυτός που συντηρείται στο ψυγείο ή στην κατάψυξη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διατηρῶ (-έω)* < *δια-* + *τηρῶ* (βλ.λ.)]

διατίθεμαι ρ ▸ διαθέτω

διατίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προκαθορισμός και έλεγχος τού ανώτερου ορίου τιμής εμπορευμάτων (κυρ τροφίμων πρώτης ανάγκης) ή αμοιβής από τον αρμόδιο κρατικό φορέα· *αγαθά που το Υπουργείο Εμπορίου συμπεριέλαβε στη ~ είναι το ψωμί, η φέτα, το ελαιόλαδο κ.ά.*

διατιμώ ρ. μετβ [αρχ.] {διατιμάς. . | διατίμ-ησα, -ώμαι, -άται .. -ήθηκα, -ημένος} προκαθορίζω το ανώτερο όριο (τιμής ή αμοιβής): *προϊόντα που υπάγονται στην κατηγορία των διατιμημένων ή ελεγχόμενων για υπερβολικό κέρδος*

διατμηματικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ή αφορά σε δύο ή περισσότερα τμήματα κάποιου τομέα δραστηριότητας. *~ πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών.* — **διατμηματικά** επίρρ.

διάτμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ είδος παραμόρφωσης ενός στερεού σώματος, η οποία συνίσταται στη μεταβολή τού σχήματος χωρίς ταυτόχρονη μεταβολή τού όγκου ενός στρώματος τού υλικού — **διατμητικός**, -ή, -ό [1766].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Durchschnitt].

διατοίχω ρ. αμετβ {διετοίχησα} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ (λαϊκ) μποτζάρω ΑΝΤ προνευστάζω, προνεύω, (λαϊκ.) σκαμπανευάζω. Επίσης **διατοιχίζομαι**. — **διατοίχηση** (η) [1895] κ **διατοιχισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διατοιχῶ (-έω)* < *δια-* + *τοιχῶ* < *τοῖχος*].

διατομή (η) **1.** το σχήμα που προκύπτει από την εγκάρσια τομή ενός σώματος, π χ *η ~ σανίδας* (σχήματος παραλληλογράμμου), *η ~ σωλήνα* (σχήματος κύκλου) **2.** (κατ' επέκτ) το εμβαδόν τού παραπάνω σχήματος (π.χ. το πάχος επί το πλάτος τής τομής τής σανίδας)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατέμνω*].

διατομικός, -ή, -ό ΧΗΜ (για μόριο) αυτός που αποτελείται από δύο άτομα τού ίδιου ή διαφορετικών στοιχείων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. diatomic].

διατονικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ **1.** ***διατονικό γένος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το *χρωματικό* και το *εναρμόνιο*), το οποίο κινείται κατά τόνους και ημιτόνια (λόγω τής απλότητάς του επικράτησε στη Δύση και εξελίχθηκε στο *σύστημα μείζονος – ελάσσονος* τής δυτικής μουσικής) **2.** μουσική που χρησιμοποιεί ως επί το πολύ τους φθόγγους των διατονικών κλιμάκων (μείζονος – ελάσσονος), χωρίς υπερβολικές αλλοιώσεις, γιατί τότε μεταπίπτει στον χρωματισμό (βλ. λ. *χρωματικός*).
[ΕΤΥΜ μτγν < *διάτονος* < αρχ *διατείνω* Το διατονικό γένος ονομάστηκε έτσι, επειδή *«σφοδρότερον ἡ φωνὴ κατ' αὐτὸ διατείνεται»*. Ο μουσικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. diatonique].

διάτονος, -ος (καθημ. -η). -ο αυτός *τού οποίου* η έκταση φθάνει από τη μία μεριά στην άλλη: *~ τοίχος / δοκός / πλινθοδομή* (διπλόκτιστος τοίχος, μπατικό χτίσιμο)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διατείνω*].

διάτορος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που είναι τρυπημένος πέρα ώς πέρα ΣΥΝ διάτρητος **2.** (μτφ.) διαπεραστικός (βλ λ): *~ κραυγή* ΣΥΝ οξύς. — **διατόρως** επίρρ [1895].
[ΕΤΥΜ *αρχ.* < *δια-* + *-τορος* < *τείρω* «τρυπώ, καταπονώ, προκαλώ οδύνη», βλ λ *τρίβω, διά-τρη-τος*].

διατραγωδώ ρ. μετβ. [αρχ] {διατραγωδείς | διατραγώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διεκτραγωδώ (βλ.λ.)

διατρανώνω ρ. μετβ {διατράνω-σα, -θηκα, -μένος} εξωτερικεύω με κατηγορηματικό τρόπο: *με το δημοψήφισμα τού 1974 ο λαός διατράνωσε την αντίθεσή του στον θεσμό τής βασιλείας* ΣΥΝ διακηρύττω. — **διατράνωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατρανῶ* < *δια-* + *τρανῶ (-όω)* < *τρανής*, βλ. λ. *τρανός*].

διατραπεζικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με συναλλαγές μεταξύ τραπεζών: *~ επιτόκια* **2.** ***διατραπεζική (αγορά)*** το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ τραπεζών. *πτώση τού δείκτη τιμών στη ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interbank].

διατρέφω ρ. μετβ [αρχ] {διέθρεψα (να/θα διαθρέψω), δια-τράφηκα, -τεθραμμένος} προσπορίζω σε (κάποιον) τα μέσα προς το ζην: *ο πρώτος γυιος, αφότου πέθανε ο πατέρας του, διέτρεφε όλη την οικογένεια* ΣΥΝ συντηρώ, (οικ.) ταΐζω, τρέφω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.

διατρέχω ρ. μετβ. {διέτρεξα} **1.** διανύω απόσταση τρέχοντας ή με γρήγορο βηματισμό **2.** διασχίζω κάποια περιοχή, περνώ από μέσα: *~ την πεδιάδα* **3.** (για χρόνο) διανύω, διάγω *διατρέχει το εικοστό έτος τής ηλικίας του* **4.** (μτφ.) διαδίδομαι με ταχύτητα, απλώνομαι παντού. *ρίγη συγκίνησης τον διέτρεξαν* || *φήμες περίεργες διέτρεχαν το χωριό*· ΦΡ ***διατρέχω τον κίνδυνο*** (+να) / ***διατρέχω κίνδυνο*** αντιμετωπίζω συγκεκριμένο ή μη κίνδυνο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δια-* + *τρέχω*. Η φρ. *διατρέχω κίνδυνο* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. courir un danger]

διάτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διάνοιξη οπής ΣΥΝ. διατρύπηση, τρύπημα **2.** ΙΑΤΡ η ρήξη τοιχώματος οργάνου στα σπλάχνα λόγω αλλοίωσης των ιστών του: *~ στομάχου*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάτρησις* < *διατετραίνω* «διατρυπώ» (πβ. αόρ *διέτρησα*). Βλ. κ. *διάτρητος*].

διατρητής (ο), **διατρήτρια** (η) (σημ. 1) {διατρητριών} **1.** χειριστής διατρητικής μηχανής **2.** [1887] όργανο με το οποίο γίνεται διάτρηση.

διατρητικός, -ή, -ό [1897] αυτός που χρησιμοποιείται για διάτρηση: *~ μηχανή*.

διάτρητος, -η, -ο **1.** γεμάτος τρύπες ΣΥΝ κατατρυπημένος **2.** (μτφ.) αυτός που επισύρει πολλαπλή κριτική, στον οποίο βρίσκει κανείς πολλά ελαττώματα: *το σκεπτικό τής δικαστικής απόφασης είναι ~, καθώς στερείται παντελώς τόσο νομικής όσο και ανθρωπιστικής βάσεως* || *~ κατηγορητήριο*
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + δισύλλ. ρίζα *τερη-* < I.E. *terē- «σχίζω, διατρυπώ», πβ. λατ. terere «τρίβω, λειαίνω», γερμ. drucken «πιέζω, σφίγγω», drehen «στρέφω», αγγλ throw «ρίχνω», thrash «ραβδίζω, αλωνίζω», thread «κλωστή, νήμα» κ ά. Η λ εμφανίζει τη μηδενισμένη (ως προς το α' φωνήεν) βαθμίδα *τρη-* τής ρίζας (πβ. κ. *διά-τρη-σις*)· από άλλες βαθμίδες σχηματίστηκαν τα *τερη-δών, τρω-τός* και το αρχ. *τέρε-τρον* «τρυπάνι». Από τη μονοσύλλαβη μορφή *τερ-* προέρχονται λ όπως τα αρχ. *τείρω* «τρυπώ, τυραννώ» (< **τέρ-jω*), *τόρ-νος, διά-τορ-ος* κ ά.].

διατριβή (η) η επιστημονική πραγματεία *διδακτορική ~* (ειδική και πρωτότυπη επιστημονική μελέτη που υποβάλλεται σε Α.Ε.Ι για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος) || (παλαιότ.) *~ επί υφηγεσία* || *εναίσιμος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εναίσιμος, μελέτη.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «κατανάλωση χρόνου, ενασχόληση με κάτι», < *διατρίβω* «ξοδεύω χρόνο». Η σημ. «επιστημονική πραγμάτευση θέματος» είναι ήδη αρχ (πβ. Πλάτ *Θεαίτητος* 172c *τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ τοιᾷδε διατριβῇ τεθραμμένους*»). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (π.χ. αγγλ. και γαλλ. diatribe, με τη σημ «οξεία κριτική επί ενός θέματος»)].

διατρίβω ρ αμετβ [αρχ.] {διέτριψα} (λόγ.) περνώ τον χρόνο μου σε συγκεκριμένο χώρο: *εσχάτως διατρίβει σε κοσμικές ταβέρνες* ΣΥΝ συχνάζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος*

διατροφή (η) {χωρ. πληθ } **1.** η συντήρησή τού οργανισμού με τη λήψη τροφής: *η υγιεινή διαβίωση βασίζεται στη σωστή ~* || *τα έξοδα διαμονής και διατροφής* ΣΥΝ τροφή, σίτιση **2.** (κατ' επέκτ.) η παρα-

κολούθηση των διατροφικών συνηθειών (κάποιου) από ειδικό γιατρό (συνεκδ.) το διαιτολόγιο: *το πρόγραμμα περιλαμβάνει υγιεινή ~ και γυμναστική παράλληλα* **3.** ΣΤΡΑΤ ο εφοδιασμός με τρόφιμα ΣΥΝ επισιτισμός, τροφοδοσία **4.** ΝΟΜ η υποχρέωση παροχής σε χρήμα ή είδος που έχει ο υπόχρεος σύμφωνα με τον νόμο ή τη σύμβαση, για την κάλυψη των εν γένει βιοτικών αναγκών τού δικαιούχου (τροφή, ένδυση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.ά.), π.χ. *παλαιότ.* η υποχρέωση διατροφής μεταξύ των συζύγων που πήραν διαζύγιο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατρέφω*. Η νομ. σημ. αποδίδει το γαλλ. pension alimentaire].

διατροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διατροφή· *~ συνήθειες / έθιμα*

διατρυπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διατρυπάς | διατρύπ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} τρυπώ πέρα ώς πέρα ΣΥΝ διαπερνώ. — **διατρύπηση** (η).

διάττων μτχ. {διάττ-οντος, -οντα | -οντες, -οντων} μόνο ΑΣΤΡΟΝ ***διάττων αστήρ / διάττοντας αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* Επίσης **διάττοντας**.
[ΕΤΥΜ μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *διάττω / διαΐσσω* «εκτινάσσομαι, αναπηδώ» < *δι(α)-* + *άίσσω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αἰF-ίκ-jω*, που συνδ. με τη λ. *αἰόλος* (< **Fαί-Fολ-ος*, βλ.λ.), ίσως και *αἰών* (< *αἰF-ών*, βλ. λ.)].

διατυμπανίζω ρ. μετβ. [1896] {διατυμπάνισ-α, -τηκα, -μένος} γνωστοποιώ θορυβωδώς: *πάλι διατυμπανίζει τις επιτυχίες του!* ΣΥΝ διαλαλώ, κάνω βούκινο. — **διατυμπάνιση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. tympaniser]

διατυπώνω ρ. μετβ. {διατύπω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω γλωσσικά κάτι: *~ άποψη / επιφύλαξη / ερώτημα / αντίρρηση* ΣΥΝ δηλώνω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατυπῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σχηματίζω, δίνω μορφή», < *δια-* + *τυπῶ* < *τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γερμ. ausdrücken].

διατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίον εκφράζεται γλωσσικά κάτι: *~ απόψεων / θέσεων / επιφυλάξεων / αιτήματος / αντιρρήσεων / προτάσεων / ερωτήματος* ‖ *προσεκτική / πρόχειρη / λιτή / περίτεχνη / διπλωματική / περιοριστική / γενική ~* **2.** η ποιότητα τού λόγου από πλευράς γλώσσας, ύφους και σαφήνειας: *οι εκθέσεις του είναι πλούσιες σε σκέψεις και φαντασία, αλλά υστερούν στη ~* • **3.** ***διατυπώσεις*** (οι) οι τυπικές ενέργειες με τις οποίες διεκπεραιώνεται και επικυρώνεται (κάτι): *στο τελωνείο είχαμε πολλές ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατύπωσις* «πλήρης, τελική μορφή – σύστημα» < *διατυπῶ* (βλ.λ.). Οι σημ. 1, 2 αποδίδουν το γερμ. Ausdruck, ενώ η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. formalités]

διαύγεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού διαυγούς (βλ.λ.) ΦΡ ***πνευματική διαύγεια*** η ικανότητα να σκέπτεται κανείς σωστά, η καθαρότητα τού νου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.

διαυγής, -ής, -ές {διαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαυγέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και καθαρότητα ΣΥΝ διαφανής, καθαρός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει σύννεφα: *~ ατμόσφαιρα / ορίζοντας* ΣΥΝ ανέφελος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ακρίβεια: *~ λόγος / κατάσταση / κείμενο* ΣΥΝ εύληπτος, κατανοητός, ευκρινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διαφανής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *-αυγής* < *αὐγή*].

δίαυλος (ο) {διαύλ-ου | -ων, -ους} **1.** η στενή δίοδος που συνδέει δύο θάλασσες ΣΥΝ πορθμός, κανάλι ΦΡ (μτφ.) ***δίαυλος επικοινωνίας*** μέσο, τρόπος επικοινωνίας: *οι δύο αντίπαλες πλευρές αναζητούν δίαυλο επικοινωνίας* **2.** (α) οι τεχνικές εγκαταστάσεις εκπομπής ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων ΣΥΝ κανάλι (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *αὐλός* (διάφορο τού επίσης αρχ. *δίαυλος* «αυλός με δύο σωλήνες» < *δι-* < *δίς* «δύο φορές» + *αὐλός*)]

διαφαίνεται, διαφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαφάνηκε (λόγ. διεφάνη)} (συνήθ. μτφ.) **1.** διακρίνομαι αμυδρά, όχι πλήρως, μόλις που φαίνομαι: *στα λόγια του διαφαίνεται πρόθεση υποχώρησης* ‖ *διαφαίνεται η αλήθεια / η ελπίδα / ο κίνδυνος / η λύση / μια πιθανότητα* ΣΥΝ υπολανθάνω ΑΝΤ καταφαίνομαι **2.** αρχίζω να φαίνομαι (ως πιθανότητα): *στον ορίζοντα διαφαίνεται η επίλυση τού προβλήματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

> **διαφαίνομαι = καταφαίνομαι;** Συχνά χρησιμοποιείται το **διαφαίνεται** εσφαλμένα με τη σημ. «φαίνεται καθαρά, φαίνεται καλώς» (*Μετά τις δηλώσεις τού Αμερικανού προέδρου διαφαίνεται η περιπόθητη λύση τού Κυπριακού*, με τη σημ. «είναι φανερή, φαίνεται καθαρά.»!). Η σημ. αυτή δηλώνεται στην Ελληνική με το **καταφαίνεται**, ενώ το *διαφαίνεται* σημαίνει το αντίθετο «φαίνεται αμυδρά, μόλις που φαίνεται, αρχίζει να φαίνεται». Το *διαφαίνεται* δηλ. είναι συνώνυμο τού *(υπο)λανθάνει*

διαφάνεια (η) {διαφανειών} **1.** η ιδιότητα σώματος να επιτρέπει στο φως να το διαπερνά, με αποτέλεσμα να μπορεί να δει κανείς μέσα από αυτό: *η ~ τής ατμόσφαιρας / τού νερού / τού ορίζοντα* ‖ *έλλειψη διαφάνειας* ΣΥΝ διαύγεια, καθαρότητα ΑΝΤ θολούρα, αδιαφάνεια, θαμπάδα **2.** (μτφ.) (α) η απουσία μυστικών, παράνομων ή και δόλιων μέσων και διαδικασιών: *η σωστή λειτουργία τού χρηματιστηρίου απαιτεί διαδικασίες διαφάνειας* (β) (ειδικότ. στην πολιτική) ο έλεγχος των κυβερνητικών διαδικασιών από την κοινωνία, η υπέρβαση των κλειστών διαδικασιών (λ.χ. τής κομματικής γραφειοκρατίας) και των μυστικών και παράνομων αποφάσεων κομματικής ηγεσίας (βλ. κ. λ. *γκλάσνοστ*): *~ στην πολιτική / στις προσλήψεις / στις αναθέσεις δημοσίων έργων / στη χρηματοδότηση των κομμάτων / στις κρατικές προμήθειες* ΑΝΤ αδιαφάνεια • **3.** διαφανής επιφάνεια από ειδικό υλικό που, όταν τη διαπερνά το φως προβολέα, προβάλλονται τα κείμενα, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κ.λπ., που είναι τυπωμένα πάνω της, σε κατακόρυφο και λείο επίπεδο (οθόνη, πίνακα, τοίχο): *κείμενο γραμμένο σε ~* ‖ *προβάλλω / δείχνω διαφάνειες στο κοινό* ΣΥΝ σλάιντ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφανής*. Η σημ. τής διαφανούς εικόνας που τοποθετείται σε προβολέα, αποδίδει το αγγλ. slide]

διαφανής, -ής, -ές {διαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαφανέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπερνά: *~ ρούχα / γυαλί / νερά / κρύσταλλο / επιφάνεια / πόρτα / ύφασμα* ΣΥΝ διαυγής ΑΝΤ σκοτεινός, θαμπός, θολός, αδιαφανής **2.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται καθαρά, εμφανής· *~ κίνητρα / προθέσεις / προσπάθεια / σκοπός* ΣΥΝ καθαρός, προφανής, πρόδηλος ΑΝΤ αδιαφανής, μυστικός **3.** αυτός που γίνεται φανερό ή δεν έχει ύποπτο χαρακτήρα: *~ διαδικασίες / διαχωρισμός / πολιτική / διαχείριση* ΣΥΝ καθαρός, τίμιος, (μτφ.) κρυστάλλινος ΑΝΤ αδιαφανής, μυστικός. Επίσης **διάφανος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, άβαφος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφαίνω / -ομαι*]

> **διαφανής – διαυγής – διαφάνεια.** Οι λέξεις αυτές δηλώνουν την καθαρότητα υλικών και, κατ' επέκταση, άυλων στοιχείων σε σχέση με δύο έννοιες: το «διά μέσου» (η πρόθ. **διά**) και το «φως» (*αυγή* και *φαίνω* «φέρω στο φως, κάνω να φανεί κάτι»). Έτσι πλάστηκαν οι (ήδη αρχαίες) λέξεις **δι-αυγής / διαύγεια** και **δια-φανής / διαφάνεια**, για να δηλώσουν τον έχοντα την ιδιότητα τού καθαρού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορείς να βλέπεις διά μέσου αυτού. Οι Ρωμαίοι μετέφεραν από τα Ελληνικά τις δύο λέξεις αντιστοίχως ως trans-lucens (ρ. translucere) και trans-parent (ρ. transparere), από όπου πέρασαν και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. translucent και transparent). Η έννοια τής *διαφάνειας* καταλαμβάνει καίρια θέση στην ποίηση και την ποιητική θεωρία τού Ελύτη: *«Σίγουρα θα πρέπει να 'ταν μια σταγόνα καθαρού νερού / στην παιδική του ηλικία ο ήλιος* [...]. *Αφήνω τη* ***διαφάνεια****. Που έτσι και το φέρει η τύχη ν' αγαπήσεις μια κοπέλα, βλέπεις μέσα της. Όπως στα ποιήματα Εάν υπάρχει ένας τρόπος να πεθάνεις χωρίς ν' αφανίζεσαι – / είναι αυτός· μια* ***διαφάνεια*** *όπου τα ύστατα συστατικά σου / –δρόσος, φωτιά– όντας ορατά για όλους, έτσι κι αλλιώς, / θα υπάρχεις κι εσύ εσαεί»* («Ο Μικρός Ναυτίλος», σ. 116) και *«Το δύσκολο* [...] *είναι να την κατεβάσουμε –τη* ***διαφάνεια*** *εννοώ πάντοτε– από 'κεί ψηλά και να την εφαρμόσουμε στα αισθήματά μας, στις αισθήσεις μας, στις ιδέες μας να βλέπουμε άσχετα, κάποτε κι εναντίον τού κατασκευασμένου μας υπερεγώ, μέσα απ' το πρώτο και το δεύτερο και το τρίτο επίπεδο, ποιοι πραγματικά είμαστε και κατ' ακολουθίαν ποιοι θα μπορούσαμε να είμαστε»* (*Αναφορά στον Εμπειρίκο*, σ. 18-19). Η έννοια τής *διαφάνειας* πέρασε, τέλος, στον πολιτικό λόγο, όπου γίνεται συχνά λόγος για «διαφανή διαχείριση των δημοσίων πόρων», για «διαφάνεια στην πολιτική», με αποκορύφωμα τη «glasnost», τη διαφάνεια, βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής τού Γκορμπατσόφ στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

διάφεγγος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που μπορεί να τον διαπεράσει το φως ΣΥΝ διαφανής, διάφανος, διαυγής ΑΝΤ σκοτεινός, θολός, θαμπός, αδιαφανής.

διαφέγγω ρ. αμετβ. {διέφεγγα} φαίνομαι μέσα από κάτι άλλο, μόλις που φαίνομαι ΣΥΝ υποφώσκω, αχνοφέγγω ΑΝΤ φαίνομαι (καθαρά).

διαφεντεύω ρ. μετβ. {διαφέντ-ευσα (λαϊκότ. -εψα), -εύτηκα, -εμένος κ. -ευμένος} (λαϊκ.) **1.** έχω υπό την εξουσία μου: *να διαφεντεύεις ο ίδιος την περιουσία σου* ‖ *~ τα υπάρχοντά τους* ΣΥΝ ορίζω, εξουσιάζω, κυβερνώ, διαχειρίζομαι **2.** προβάλλω αντίσταση και δεν επιτρέπω να αφαιρεθεί (κάτι δικό μου): *~ το κάστρο* ΣΥΝ υπερασπίζομαι, προστατεύω — **διαφέντεμα** (το) κ. **διαφέντευση** (η) [μεσν.], **διαφεντευτής** (ο), **διαφεντεύτρα** (η)
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαφεντεύω / διαυθεντεύω / δηφενδεύω* < λατ. defendo «υπερασπίζομαι», με την παρετυμολ. επίδραση των λ. *ἀφέντης, αὐθέντης*].

διαφερόντως επίρρ. [αρχ.] (σπάν.-λόγ.) κατά τρόπο εξαιρετικό: *~ σημαντικό επίτευγμα*

διαφέρω ρ. αμετβ. {διέφερα} (+από) **1.** είμαι ανόμοιος, δεν μοιάζω: *τα χρώματα τού δείγματος διαφέρουν από τα πραγματικά* ‖ *οι απόψεις τους διαφέρουν* ‖ *το καινούργιο αυτοκίνητο διαφέρει κατά πολύ από τα προηγούμενα* ‖ *αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το θέμα διαφέρει* (αλλάζει, αποκτά άλλο ενδιαφέρον) ΣΥΝ είμαι διαφορετικός, έχω διαφορά ΑΝΤ μοιάζω, είμαι ίδιος **2.** είμαι ξεχωριστός, υπερέχω συγκρινόμενος με άλλους: *διέφερε από τους συνομηλίκους του και τελικά διέπρεψε* ΣΥΝ υπερέχω, διακρίνομαι, πλεονεκτώ, ξεχωρίζω ΑΝΤ μειονεκτώ, υστερώ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *φέρω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «μεταφέρω στην άλλη πλευρά, φέρω εις πέρας», ενώ ήδη αρχ. είναι οι σημ. «διασπείρω (φήμες), διατέμνω, διαλύω». Από την Αρχ. το ρ. χρησιμοποιείται (ως αμετβ.) και με τη σημερινή σημ. «ξεχωρίζω, διακρίνομαι»].

> **διαφέρω: συνώνυμα.** Η έννοια τής διαφοράς όπως και τής ομοιότητας είναι βασική στην ανθρώπινη επικοινωνία. Η διαφορά ως κατάσταση δηλώνεται με το ρ. **διαφέρω** (*«οι χαρακτήρες των ανθρώπων διαφέρουν»*). Με το *διαφέρω* διαπιστώνεται μια κατάσταση (αμετάβατο ρήμα). Με τα **διακρίνω** και **ξεχωρίζω** (*Μπορεί και διακρίνει / ξεχωρίζει αμέσως τους χαρακτήρες των ανθρώπων*) περιγράφεται μια ενέργεια (μεταβατικά ρήματα), δηλ. τα ρήματα αυτά δέχονται «αντικείμενο». Το **διαφοροποιώ** είναι νεότερο μεταβιβαστικό ρ. και σημαίνει «κάνω κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό» (*Διαφοροποίησε τη θέση του από αυτή των άλλων συνδι-*

καλιστών). Το ίδιο και το νεότερο ρ. **διαφορίζω**, που πλάστηκε υποχωρητικά από το **διαφορισμός** και αποτελεί ακόμη νεολογισμό τής Ελληνικής. Στη συνείδηση των ομιλητών και το *διαφοροποιώ* και το *διαφορίζω* συνδέονται με το **διάφορος** και δηλώνουν την ενέργεια τού «να κάνεις κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό».

διαφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν, να/θα διαφύγω)} **1.** απομακρύνομαι εντέχνως (από τόπο ή κατάσταση), χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *οι ληστές διέφυγαν στο εξωτερικό* ΣΥΝ ξεφεύγω **2.** καταφέρνω να αποφύγω (κάτι αρνητικό για μένα): *ο δράστης διέφυγε τη σύλληψη* || *~ τις κυρώσεις / τις συνέπειες / την τιμωρία / τον θάνατο*· ΦΡ ***διαφεύγω την προσοχή (κάποιου)*** δεν γίνομαι αντιληπτός από κάποιον, δεν με προσέχει. *το γεγονός διέφυγε την προσοχή μου* ΣΥΝ (λόγ.) διαλανθάνω (την προσοχή) **3.** (για υγρό / αέριο που είναι κλεισμένο κάπου) διαρρέω, διαχέομαι: *διέφυγε ραδιενέργεια από τον πυρηνικό σταθμό* || *διέφυγαν δηλητηριώδη αέρια* **4.** (+ γεν προσ. αντων) (α) (κάτι) δεν γίνεται αντιληπτό, δεν κατανοείται η σημασία του: *σας διαφεύγει μια λεπτομέρεια σημαντική* (β) ***μου διαφεύγει (κάτι)*** δεν θυμάμαι *~ αυτή τη στιγμή το όνομά του*

διαφεύγει τής προσοχής; Λανθασμένη χρήση Το σωστό: **διαφεύγει την προσοχή**· *Δεν διαφεύγει την προσοχή μας η δυσκολία που παρουσιάζει η επίλυση τού θέματος.* Ήτοι το **διαφεύγω** συντάσσεται με αιτιατική (πβ. *διαφεύγω τον κίνδυνο, τη σύλληψη* κ.λπ.)

διαφημίζω ρ μετβ {διαφήμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** παρουσιάζω στο κοινό (προϊόν, υπηρεσία ή και τρόπο συμπεριφοράς), προβάλλοντας τα πλεονεκτήματά του και την αναγκαιότητα απόκτησης ή υιοθέτησής του, με σκοπό να αυξήσω την κατανάλωσή του ή να οδηγήσω το κοινό στην αποδοχή του: *~ από την τηλεόραση / από το ραδιόφωνο / από τις εφημερίδες και τα περιοδικά / με επιδείξεις / με μηνύματα / με γιγαντοαφίσες* || *~ αποτελεσματικά / με χιούμορ / έξυπνα* || *~ ένα νέο προϊόν / ένα κόμμα / την αιμοδοσία / μια συναυλία / ένα βιβλίο* ΣΥΝ λανσάρω, προωθώ ΑΝΤ δυσφημώ **2.** (σπανιότ.-συνήθ. με άρνηση) μιλώ επαινετικά (για κάποιον) προβάλλοντας τα προσόντα του: *δεν έχει ανάγκη να τον διαφημίσεις· όλοι στην υπηρεσία τον εκτιμούν* ΑΝΤ δυσφημώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «διαδίδω, διακηρύττω δημόσια» (πβ Κ.Δ Μάρκ. 1. 45. *ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον*), < *δια-* + *φημίζω*].

διαφήμιση (η) [1887] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η δημοσιοποίηση και η προβολή των ιδιοτήτων προϊόντος ή προσώπου με σκοπό οικονομικά ή άλλα οφέλη ή την προβολή μηνυμάτων για κοινωφελείς σκοπούς, την προστασία των πολιτών κ.λπ.: *χωρίς ~ δεν μπορεί να κινηθεί ένα προϊόν στην αγορά* || *ο υπεύθυνος για τη ~ τής εταιρείας* || *οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές / τα υπέρ και τα κατά τής ~* || *~ για την καταπολέμηση των ναρκωτικών* || *~ τού αντικαρκινικού αγώνα* **2.** τομέας και τεχνική τής εμπορικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας για τη διάδοση πληροφοριών (για προϊόντα, κόμματα, ιδέες κ.ά.), που απευθύνονται σε ομάδα ανθρώπων (υποψήφιοι καταναλωτές), με σκοπό να επηρεάσουν την καταναλωτική συμπεριφορά τους. *δουλεύει χρόνια στη ~* || *η ~ αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους τής οικονομίας* || *η ~ συνιστά μορφή οικονομικού ανταγωνισμού* **3.** (συνεκδ.) καταχώριση σε έντυπο, σύντομη τηλεοπτική / ραδιοφωνική / κινηματογραφική παρεμβολή στη ροή τού προγράμματος ή ποικίλου μεγέθους αφίσα για την προβολή προϊόντος, ιδέας, κόμματος κ.ά *το τηλεοπτικό πρόγραμμα διακόπτεται συχνά για διαφημίσεις* || *διασκεδαστική / ελκυστική / ενοχλητική / έξυπνη / εκτεταμένη / πομπώδης / πρωτότυπη / προκλητική / πολιτική / σαχλή ~* ΣΥΝ ρεκλάμα ΑΝΤ δυσφήμηση· ΦΡ (α) ***γκρίζα διαφήμιση*** η συγκεκαλυμμένη διαφήμιση, η προβολή προϊόντος όχι στον προβλεπόμενο διαφημιστικό χώρο ή χρόνο, αλλά κατά τη διάρκεια τής κανονικής ροής ενός προγράμματος ως στοιχείο τού σκηνικού ή τού σεναρίου: *όταν η κάμερα δείχνει τη μάρκα τού ποτού που πίνει ο ηθοποιός, έχουμε ~* ΣΥΝ έμμεση διαφήμιση (β) ***αρνητική / μαύρη διαφήμιση*** βλ. λ. *αρνητικός* **4.** (μτφ.) ο έπαινος, η προβολή των προτερημάτων (κάποιου) ή των πλεονεκτημάτων (πράγματος): *δεν χρειάζεται να μου κάνεις ~, όλοι ξέρουν ποιος είμαι* || *κάνει ~ στο καινούργιο της σπίτι*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ réclame].

ΣΧΟΛΙΟ Το **διαφήμιση** είναι νεότερη λ., που πλάστηκε στην Ελληνική τον 19ο αι (1887) για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. κ **ρεκλάμα**), από το λατ reclamare «αναφωνώ». Η λ. σχηματίστηκε από το αρχ (μτγν.) **διαφημίζω**, που σημαίνει «κάνω γνωστό, εξαπλώνω», γι' αυτό και γράφεται κανονικά με *-ι- (διαφήμιση)*. Αντιθέτως, το αρχ. **δύσφημος** (< *δυσ-* + *φήμη*, αντίθ τού **εὔφημος** «εύφημος μνεία»), ως σύνθετο έδωσε παρασύνθετο ρ. σε -ώ, -είς, -εί. , το ρ **δυσφημώ** (πβ *φιλόσοφος – φιλοσοφώ, άγρυπνος – αγρυπνώ, οικοδόμος – οικοδομώ*), σύμφωνα με τον κανόνα τού σχηματισμού παρασύνθετων ρημάτων από σύνθετα (όχι με προθέσεις) ονόματα, που είναι γνωστός ως «χρυσούς κανών τού Scaliger» (praeceptum aureum Scaligeri) Από το ρ. *δυσφημώ* το παραγόμενο ουσιαστικό είναι η **δυσφήμηση** με *-η-* (πβ *κινώ - κίνηση, αμφισβητώ – αμφισβήτηση, δυσανασχετώ – δυσανασχέτηση* κ τ.ό.), το οποίο είναι και το ορθό Αναλογικά προς το *διαφημίζω – διαφήμιση* πλάστηκαν και τύποι *δυσφημίζω – δυσφήμιση*, παράλληλοι και νεότεροι από τους τ. *δυσφημώ – δυσφήμηση* Οπωσδήποτε, προτιμότεροι -και ορθότεροι– παραμένουν οι αρχικοί τύποι: **δυσφημώ – δυσφήμηση**.

διαφημιστής (ο) [1894], **διαφημίστρια** (η) {διαφημιστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη διαφήμιση, που ασχολείται με την προβολή προϊόντος ή υπηρεσίας στο κοινό: *επιτυχημένος / ευρηματικός / ταλαντούχος ~*.

διαφημιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που γίνεται για διαφήμιση ή σχετίζεται με αυτή. *~ φυλλάδιο / γιγαντοαφίσα / μήνυμα / εκπομπή / πρόγραμμα / δαπάνη / λόγοι / υλικό / εκστρατεία / σλόγκαν / χρόνος / γραφείο / εταιρεία / διάλειμμα.* — **διαφημιστικά** επίρρ.

διαφθείρω ρ μετβ [αρχ.] {διέφθ-ειρα (λόγ. διεφθάρην, -ης, -η , να/θα διαφθαρώ, μτχ. διαφθαρείς, -είσα, -έν), -αρμένος} **1.** ωθώ ή οδηγώ στη διαφθορά (βλ.λ.): *οι κακές συναναστροφές διαφθείρουν* || *~ την κοινωνία / τον χαρακτήρα / την ψυχή* ΣΥΝ εξαχρειώνω, εκμαυλίζω, εκφαυλίζω **2.** παρασύρω σε ανήθικες πράξεις ΣΥΝ ατιμάζω, αποπλανώ **3.** (ειδικότ.) εκπαρθενεύω: *τον κατηγορούν ότι διέφθειρε μιαν ανήλικη* ΣΥΝ διακορεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.

διαφθείρω: συνώνυμα. Όλες οι σχολιαζόμενες λέξεις δηλώνουν ηθική φθορά. Από αυτές το **διαφθείρω** και το **εκφυλίζω** αναφέρονται περισσότερο στα ήθη, στον χαρακτήρα, στην ηθική υπόσταση *(Με τα λόγια, τις πράξεις και το παράδειγμά του έχει διαφθείρει τα ήθη των νέων τής μικρής πόλης – Έχει πια εκφυλισθεί σ' αυτή τη χώρα κάθε έννοια ηθικής και αξιοπρέπειας)* Τα **εκμαυλίζω, εξαχρειώνω** (αχρείος) και **εκφαυλίζω** (φαύλος) κυριολεκτούνται για πρόσωπα: *Κατηγορείται ότι εκμαύλισε τις γυναίκες τού περιβάλλοντός του και τις οδήγησε στην πορνεία – Η φτώχια, η αθλιότητα και η έλλειψη παιδείας έχουν εξαχρειώσει τους κατοίκους πολλών περιοχών τής χώρας – Με δωροδοκίες, χρηματισμούς και αθέμιτα μέσα έχει εκφαυλίσει τους υπαλλήλους τής υπηρεσίας και του εγκρίνουν τα πάντα*

διαφθορά (η) **1.** η φθορά των ηθών, η εξαχρείωση, η ανηθικότητα (ειδικότ) η κατάσταση στην οποία χρησιμοποιούνται αθέμιτα μέσα, για να παραβιάζονται οι νόμοι (με δωροδοκίες, εξυπηρετήσεις, προσφορές κ.λπ.) για ιδιωτικό όφελος. *η ~ των ανώτερων αξιωματούχων ενός καθεστώτος* || *η ~ στη δημόσια διοίκηση* || *κοινωνική / πολιτική / ηθική / ψυχική ~* ΣΥΝ. σήψη, εκμαυλισμός, φαυλότητα, εκφυλισμός, ατιμία ΑΝΤ ηθικότητα, τιμιότητα **2.** (ειδικότ.) η κατάσταση κατά την οποία δεν τηρούνται οι ηθικοί κανόνες στη σεξουαλική συμπεριφορά: *η πορνεία είναι ~* || *νέοι που βουλιάζουν στη ~* ΣΥΝ ακολασία, προστυχιά, έκλυση ηθών ΑΝΤ ηθικότητα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφθείρω*]

διαφθορέας (ο) {διαφθορ-είς, -έων} πρόσωπο που προκαλεί ή ωθεί στη διαφθορά. *~ των νέων* ΣΥΝ εκμαυλιστής
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφθορεύς* < *διαφθείρω*].

διαφθορείο (το) [1890] (λόγ.) το μέρος όπου συντελείται εξαχρείωση ηθών· (ειδικότ.) το πορνείο.

διαφιλονικώ ρ [αρχ.] {διαφιλονικείς | διαφιλονίκ-ησα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. διαφιλονικούμενος, -η, -ο} θέτω υπό αμφισβήτηση: *~ τα κυριαρχικά δικαιώματα / την ηγεσία* || *διαφιλονικούμενα εδάφη* ΣΥΝ διεκδικώ, αμφισβητώ. — **διαφιλονίκηση** (η) [1825]

διαφορά (η) **1.** η έλλειψη ομοιότητας· *~ αξίας / απόψεων / γραμμής / θερμοκρασίας / μεγέθους* || *αριθμητική / αισθητή / απειροελάχιστη / βασική / ειδοποιός* (βλ λ) */ ιδεολογική / κοινωνική / ποσοτική / ποιοτική / ριζική / ουσιώδης ~* || *εντοπίζεται / διαπιστώνεται /* εξαλείφεται */ καταργείται μια ~* ΣΥΝ ανομοιότητα, απόκλιση, απόσταση ΑΝΤ ομοιότητα· ΦΡ ***με τη (μόνη) διαφορά ότι...*** αποκλίνοντας ως προς: *ακολούθησε το αρχικό σχέδιο, ~ ξεκίνησε πέντε λεπτά νωρίτερα* **2.** (συνεκδ.) το να ξεχωρίζει (κάτι) από τα όμοιά του, επειδή υπερέχει: *η αισθητή ~ τού νέου προϊόντος από τα ήδη υπάρχοντα ανέβασε τις πωλήσεις του* ΣΥΝ υπεροχή, ανωτερότητα ΑΝΤ μειονεξία • **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αντιδικία (προς κάτι): *ο Ο Η Ε έχει ως στόχο του την ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών* || *αγεφύρωτες / διπλωματικές / ιδεολογικές / κτηματικές / συνοριακές / συζυγικές / χρηματικές / υφιστάμενες ~* || *λύνω / επιλύω / ρυθμίζω / διευθετώ τη ~* ΣΥΝ αντίθεση, ασυμφωνία, διαφωνία, διένεξη, φιλονικία ΑΝΤ ομοφωνία, ομόνοια, συμφωνία **4.** ΝΟΜ η αμφισβήτηση από την πλευρά των διαδίκων τής ισχύος ή μη ισχύος ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης τού ουσιαστικού δικαίου, η οποία αίρεται με τη δεσμευτική διάγνωση τού δικαστηρίου (πβ. λ *υπόθεση, αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*): *επίδικος ~* (για την οποία γίνεται η δίκη) • **5.** ΜΑΘ (μεταξύ δύο αριθμών / ποσών) το εξαγόμενο τής πράξης τής αφαίρεσης ή ο αριθμός που πρέπει να προστεθεί στον μικρότερο, για να γίνει ίσος με τον μεγαλύτερο: *η ~ τού 6 από το 4 είναι 2* || *θα πληρώσω τη ~* ΣΥΝ υπόλοιπο **6.** (γενικότ) η απόσταση μεταξύ μεγεθών που εκφράζονται αριθμητικά: *πήρε το πρωτάθλημα με ~ τερμάτων* || *πρώτος και με (μεγάλη) ~* || *~ εδρών / ψήφων* || *η ~ τής ώρας μεταξύ δύο χωρών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδοποιώ*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφέρω*].

διαφορετικά επίρρ. **1.** με τρόπο διαφορετικό: *έλυσε το πρόβλημα ~* ΣΥΝ αλλιώς, αλλιώτικα ΑΝΤ όμοια, ομοίως, ίδια **2.** σε αντίθετη περίπτωση: *πρέπει να έρθεις μαζί μας ~ θα μείνεις μόνος σου* ΣΥΝ αλλιώς, ειδεμή, ειδάλλως.

διαφορετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαφέρει· *~ άποψη / ερμηνεία / οπτική* ΣΥΝ αλλιώτικος ΑΝΤ ίδιος, όμοιος **2.** (μτφ.) αυτός που διαφέρει από ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό: *ο σεβασμός τού άλλου, τού διαφορετικού από τους πολλούς, χαρακτηρίζει τις ανεκτικές κοινωνίες* ΣΥΝ περιθωριακός, αποκλίνων ΑΝΤ συνηθισμένος, κανονικός, νορμάλ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάφορος, όμοιος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *διαφορετικός / διαφορητικός* < αρχ. *διαφορῶ (-έω)* «διασπείρω» (κατά την εξέλιξη και την επίδρ τού ρ. *διαφέρω*) < *διά-*

φορος]

διαφορετικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ } το να διαφέρει (κάποιος) από τους άλλους (συνήθ τους πολλούς) ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, την καταγωγή, τις επιλογές του κ ά *υπερασπίζομαι το δικαίωμα στη ~* || *η ~ δεν πρέπει να θεωρείται απειλή* ΑΝΤ ομοιότητα, ταυτότητα, ομοιογένεια (πβ λ. *ιδιαιτερότητα*).

διαφορίζω ρ. μετβ. {διαφόρισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ΜΑΘ εκτελώ υπολογισμούς, για να βρω το διαφορικό μιας συνάρτησης (βλ. λ. *διαφορικός*, σημ. 2) **2.** διαφοροποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*. [ΕΤΥΜ Το μεσν. *διαφορίζω* (< αρχ. *διάφορον*) έχει τη σημ «έχω όφελος, κέρδος» Η μαθ. σημ αποδίδει το γαλλ. différencier].

διαφορικός, -ή, -ό **1.** (λόγ -σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τη διαφορά: *~ ψυχολογία* (κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις διαφορές στη συμπεριφορά των ατόμων υπό ανάλογες συνθήκες) **2.** ΜΑΘ αυτός που συσχετίζει μεταβλητούς αριθμούς και ποσότητες, που βοηθούν στον υπολογισμό τής πορείας μαθηματικής καμπύλης *~ λογισμός / εξισώσεις* (που συνδέουν μια συνάρτηση με τις παραγώγους διαφόρων τάξεων) **3.** ***διαφορικό*** (το) σύστημα από γρανάζια στον άξονα κινήσεως τού αυτοκινήτου, που κατευθύνει με τέτοιον τρόπο την κινητήρια δύναμη, ώστε να επιτρέπει τη γρηγορότερη κίνηση ορισμένων τροχών (πρόσθιων ή οπίσθιων), ανάλογα με το σύστημα μετάδοσης ● ΦΡ ***διαφορικός αναλυτής*** βλ. λ *αναλυτής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληροφορική*. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διαφορά*. Ο όρ. *διαφορικές εξισώσεις* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. differential equations. Ομοίως και ο *διαφορικός λογισμός* (< γαλλ. calcul différentiel), καθώς και το ουδ. *διαφορικό* (< γαλλ. différentiel)].

διαφορισμός (ο) (λόγ.) ο εντοπισμός τής διαφοράς, τής απόκλισης μεταξύ συναφών εννοιών ή πραγμάτων ΣΥΝ διαφοροποίηση. Επίσης **διαφόριση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαφέρω*.

διάφορο (το) ▸ διάφορος

διαφοροποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται κάτι διαφορετικό από άλλα όμοια: *ολοκληρωτική / σημαντική* || *η ~ τού υπουργού από την κυβερνητική πολιτική οδήγησε στην απομάκρυνσή του* ΑΝΤ εξομοίωση **2.** ΒΙΟΛ (α) το σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με τη δημιουργία των διαφορετικών ιστών ενός οργανισμού με τη μεταβολή αρχικώς όμοιων κυττάρων αδιαφοροποίητων ως προς τη δομή και τη λειτουργία τους (β) ***σεξουαλική / φυλετική διαφοροποίηση*** το στάδιο κατά το οποίο το έμβρυο αποκτά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τού αρσενικού ή τού θηλυκού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή* [ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. differentiation]

διαφοροποιητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τη δυνατότητα να κάνει κάτι διαφορετικό από τα άλλα, να επιφέρει μεταβολή **2.** ΓΛΩΣΣ ***διαφοροποιητική αξία*** η ιδιότητα ορισμένων φθόγγων τής γλώσσας, των φωνημάτων (βλ.λ.), να δίνουν διαφορετικές σημασίες, όταν βρεθούν στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον, π χ. π(όνος) – τ(όνος) – φ(όνος) – μ(όνος). [ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. differentiative]

διαφοροποιώ ρ. μετβ {διαφοροποιείς... | διαφοροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) να διαφέρει από (κάτι άλλο): *στη νέα του δήλωση, ο υπουργός διαφοροποίησε τη θέση του για τα εξοπλιστικά προγράμματα* || *~ βαθμιαία / οριστικώς τις απόψεις μου* ΣΥΝ αλλάζω, μεταβάλλω ΑΝΤ συντηρώ, διατηρώ **2.** (μεσοπαθ ***διαφοροποιούμαι***) τοποθετούμαι διαφορετικά ως προς άλλον, υιοθετώ διαφορετική άποψη: *αρκετοί βουλευτές τού κόμματος διαφοροποιήθηκαν από τις θέσεις τού προέδρου τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαφέρω*. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ differentiate].

διάφορος, -η, -ο {διάφορων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) αυτός που εμφανίζει ποικιλία, παντός είδους. *ασχολείται με ~ μικροζητήματα* || *~ αιτίες / διατυπώσεις / εκδηλώσεις / ερωτήσεις / εκδοχές / λάθη / λύσεις / κίνδυνοι / φήμες* || (ως αντων.) *διάφοροι υποστηρίζουν αυτή την εκδοχή* ΣΥΝ ποικίλος, παντοειδής ΑΝΤ συγκεκριμένος· ΦΡ ***πολλά και διάφορα*** για ανόμοια πράγματα, με διαφορετικό περιεχόμενο: *ακούγονται ~ για τον γείτονα* || *~ έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τον συγγραφέα αυτού τού έργου* **2.** (λαϊκ.) ***διάφορο*** (το) (α) αυτό που καρπώνεται κανείς ως κέρδος: *συμφώνησαν στο ~ και κλείσανε τη δουλειά* ΣΥΝ συμφέρον, όφελος ΑΝΤ ζημιά, (λαϊκ) χασούρα (β) (συνεκδ.) ο τόκος, τα επιπλέον χρήματα που παίρνει ο δανειστής με την επιστροφή τού κεφαλαίου: *το ~ ήταν αβάσταχτο*. [ΕΤΥΜ αρχ < *διαφέρω*].

> **διάφορος – διάφοροι – διαφορετικός.** Το επίθ. **διάφορος** τής Αρχαίας, που είχε περίπου τις χρήσεις τού σημερινού **διαφορετικός**, στη Ν. Ελληνική υποχώρησε βαθμηδόν στο να χρησιμοποιείται σχεδόν μόνο στον πληθυντικό με τη λειτουργία αοριστολογικής (επιθετικής) αντωνυμίας (*Τον απασχολούν διάφορα προβλήματα – Θα συναντήσεις διαφόρους ανθρώπους, που θα προσπαθήσουν να σε εκμεταλλευτούν – Διάφοροι υποστηρίζουν ότι το κλίμα έχει αλλάξει*). Χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής δεν θέλει να κατονομάσει και να προσδιορίσει επακριβώς τα λεγόμενα, αλλά θέλει να δηλώσει «πλήθος» και «ποικιλία». Σε αυτές τις περιπτώσεις το **διάφοροι**, -ες, -α αντιστοιχεί στο (αοριστολογικό) **πολλοί** «ποικίλης υφής». Στον ενικό η λ. υποκαταστάθηκε από το μεσν. *διαφορετικός*, το οποίο είναι πιθανόν να ανάγεται στο αρχ. *διαφορῶ* (< *διάφορος*), που δεν σώζεται στη Ν Ελληνική (πβ κ αρχ. επίθ. *διαφορητικός* από το *διαφορῶ* με χρήση ιατρικού όρου).

διαφοροτρόπως επίρρ. [1847] (λόγ) **1.** με διαφορετικό τρόπο: *καθένας εκφράζεται ~* **2.** με διάφορους, ποικίλους τρόπους· *έσπευσε να του εκφράσει την ευγνωμοσύνη του ~* ΣΥΝ ποικιλοτρόπως.

διάφραγμα (το) {διαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ ο κύριος αναπνευστικός μυς, θολοειδής και μεμβρανώδης, που χωρίζει τη θωρακική από την κοιλιακή κοιλότητα **2.** κάθε λεπτό τοίχωμα που διαχωρίζει δύο κοιλότητες ή μάζες μαλακού ιστού στο σώμα. *~ τής γλώσσας / τού εγκεφάλου / τής λεκάνης / τής καρδιάς / τού οσχέου* ● **3.** ΦΩΤΟΓΡ το ρυθμιζόμενο άνοιγμα φακού, το οποίο ελέγχει την ποσότητα φωτός που περνά από αυτόν· *η φωτογραφία βγήκε πολύ φωτεινή, γιατί χρησιμοποίησα πολύ ανοιχτό ~* ● **4.** ΙΑΤΡ κολπική συσκευή, από ελαστική ή πλαστική ύλη, που εφαρμόζεται στον τράχηλο τής μήτρας και λειτουργεί ως αντισυλληπτικό μέσο. — **διαφραγματικός**, -ή, -ό [1783] [ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφράσσω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diaphragm, γαλλ diaphragme, από τις οποίες προήλθαν ως μεταφρ δάνεια οι σημερινοί επιστημ. όροι]

διαφυγή (η) [αρχ] **1.** η απομάκρυνση (κάποιου) από (ένα σημείο). συνήθ. κατά τρόπο κρυφό ή όχι συνηθισμένο: *οι ληστές αναζητούσαν τρόπο διαφυγής* ΣΥΝ δραπέτευση **2.** (ειδικότ) η διαρροή αερίου ή υγρού μέσα από τον χώρο στον οποίο είναι κλεισμένο: *η ~ τοξικών αερίων από εργοστάσιο χημικών* **3.** ΜΟΥΣ είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.). ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά προκύπτει από την κίνηση ενός συγχορδιακού φθόγγου κατά διάστημα δευτέρας.

διαφύγω (να/θα) ρ. → διαφεύγω

διαφυγών, -ούσα, -όν {διαφυγ-όντος. -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που έχει διαφύγει (βλ. λ. *διαφεύγω*) ΦΡ. ***διαφυγόν κέρδος*** το κέρδος που δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας κάποιου λόγου: *τα διαφυγόντα κέρδη τής εταιρείας από την ξαφνική ματαίωση των πτήσεων ανέρχονται σε πολλά εκατομμύρια*. [ΕΤΥΜ Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *διαφεύγω*]

διαφύλαξη (η) [1825] {-ης κ. -άξεως | χωρ πληθ.} η διατήρηση (πράγματος) με επιμέλεια και προσοχή· *η ~ των εθνικών κειμηλίων / τής εθνικής κληρονομιάς / των εργασιακών συμφερόντων* ΣΥΝ διάσωση ΑΝΤ παραμέληση.

διαφυλάσσω ρ μετβ. [αρχ.] {διαφύλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} φροντίζω ώστε να προστατευθεί και να διατηρηθεί (κάτι): *~ το απόρρητο / την πίστη μου / τη σωματική μου ακεραιότητα / τις παραδόσεις / την ανεξαρτησία* ΣΥΝ συντηρώ, περισώζω, προστατεύω, προασπίζω ΑΝΤ. παραμελώ, καταστρέφω.

διαφυλικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στα δύο φύλα (σε άνδρες και γυναίκες): *~ σχέσεις / προβλήματα*.

διάφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ το μεσαίο τμήμα κάθε μακρού οστού [ΕΤΥΜ < αρχ *διάφυσις* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *διαφύομαι* < *δια-* + *φύω / -ομαι*].

διαφωνία (η) [αρχ.] {διαφωνιών} **1.** η διάσταση απόψεων, η ασυμφωνία γνωμών: *εξέφρασε ανοιχτά τη διαφωνία του με τη γραμμή τού κόμματος* || *υπάρχει ένα βασικό σημείο διαφωνίας μεταξύ τους* ΣΥΝ. αντιγνωμία, διχογνωμία ΑΝΤ ομοφωνία, ομογνωμοσύνη **2.** [μτγν.] ΜΟΥΣ. στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική, το μουσικό διάστημα που, λόγω τής μεγάλης εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει τραχύ άκουσμα και τείνει να «λυθεί» προς ένα άλλο διάστημα «σύμφωνο» (βλ.λ) (ακουστικά, αντιστοιχεί σε πολύπλοκη αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν· η μουσική πρωτοπορία τού 20ού αι. προχώρησε σε «χειραφέτηση τής διαφωνίας» με την κατάργηση τής απαίτησης για «λύση» τού διάφωνου διαστήματος) ΣΥΝ διάφωνο διάστημα

διαφωνώ ρ αμετβ. {διαφωνείς... | διαφώνησα} (με κάποιον σε κάτι) εκφράζω διαφωνία σχετικά με κάτι. *τα κόμματα διαφωνούν ως προς τα οικονομικά* || *~ ριζικά / εμπράκτως* || *~ μαζί σου σε όλα τα θέματα* || *~ με όλους τους ομιλητές* ΣΥΝ αντιλέγω. αντιτίθεμαι ΑΝΤ συμφωνώ. ομογνωμώ. [ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφωνῶ* < *δια-* + *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*].

διαφωνών, -ούσα, -ούν {διαφων-ούντος (θηλ. -ούσης) | -ούντες (ουδ. -ούντα). ούντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που είναι αντίθετος, συνήθ. σε επίπεδο ιδεολογίας: *οι ~ συνδικαλιστές απεχώρησαν* || (κ. ως ουσ) *οι ~ διεγράφησαν από το κόμμα* ΣΥΝ αντιφρονών [ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *διαφωνῶ (-έω)*]

διαφωτίζω ρ. μετβ [μτγν.] {διαφώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω σαφείς πληροφορίες, ενημερώνω σωστά ή γενικότ. παρέχω παιδεία σε (κάποιον): *πρέπει να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής* ΣΥΝ κατατοπίζω **2.** αποκαλύπτω την αλήθεια. ξεκαθαρίζω, εξιχνιάζω: *η αστυνομία / η ανάκριση διαφωτίζει πλήρως την υπόθεση / το μυστήριο / το έγκλημα / την εξαφάνιση* ΣΥΝ διαλευκαίνω ΑΝΤ συσκοτίζω. — **διαφώτιση** (η) [μτγν.], **διαφωτιστικός**, -ή, -ό [1861]

διαφωτισμός (ο) [1887] {χωρ πληθ } **1.** η παροχή γνώσεων, ενημέρωσης ή γενικότ. παιδείας **2.** ΙΣΤ (α) ***Διαφωτισμός*** (ο) πνευματική κίνηση που εκδηλώθηκε τον 18ο αι. και απέβλεπε στην απαλλαγή τού ανθρώπου από τις προλήψεις και τις αυθεντίες και στη διάδοση τής επιστημονικής γνώσης με την καλλιέργεια τού ορθού λόγου (βλ κ λ *διαφωτιστής* κ *αιώνας των Φώτων*) *ο αιώνας τού ~* (β) ***Νεοελληνικός Διαφωτισμός*** η πνευματική κίνηση που από τα μέσα τού 18ου αι. μέχρι τα πρώτα χρόνια τής ύπαρξης τού ελληνικού κράτους προσπάθησε να μεταδώσει τα φώτα τού ευρωπαϊκού πνεύματος (Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός) στον υπόδουλο ελληνισμό, συμβάλλοντας στην εθνική αφύπνιση και την καλλιέργειά του. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. Enlightenment, γαλλ Lumières, γερμ. Aufklarung].

διαφωτιστής (ο) [1897], **διαφωτίστρια** (η) {διαφωτιστριών} **1.** κα-

θένας από τους πνευματικούς ανθρώπους, που συμμετείχαν στην κίνηση τού Διαφωτισμού (βλ.λ., σημ 2): *διαπρεπείς διαφωτιστές ήταν ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ντιντερό, ο ντ' Αλαμπέρ κ.ά.* **2.** (ευφημ.) προπαγανδιστής (κυρ. σε κομματική ιδεολογία). πρόσωπο που αναλαμβάνει να μυήσει κάποιον στις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της.

διάφωτος, -η, -ο [1896] αυτός που δέχεται φως από παντού ΣΥΝ κατάφωτος.

διαχαράσσω ρ [μτγν.] {διαχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) **1.** καθορίζω (τα όρια) χαράσσοντας γραμμές *τα όρια των δύο νέων κρατών διαχαράχθηκαν από ειδική συνθήκη* ΣΥΝ οριοθετώ, χωρίζω, οροθετώ **2.** (μτφ.) καθορίζω τον τρόπο ή την πορεία δράσεως: ~ *πολιτική* ΣΥΝ προγραμματίζω, ρυθμίζω. — **διαχάραξη** (η) [μτγν.].

διαχειμάζω ρ. αμετβ {διαχείμασα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα (κάπου): *συχνά οι κάτοικοι ορεινών περιοχών διαχειμάζουν σε πεδιάδες* ΣΥΝ ξεχειμωνιάζω. — **διαχείμαση** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *χειμάζω* (βλ. λ. *χειμάζομαι*)]

διαχειρίζομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ.] {διαχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω τις απαραίτητες ενέργειες για (κάτι που υπάγεται στην αρμοδιότητά μου), αποφασίζω τι πρέπει να γίνει για κάθε περίπτωση ~ *τα κοινά / την εξουσία / μυστικά κονδύλια / την τύχη τής χώρας / τα εθνικά ζητήματα / τα οικονομικά τού κράτους / περιουσία / ποσά* || ~ *κάτι υπεύθυνα / προσωπικώς / εν λευκώ* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός

> **διαχειρίζομαι: σύνταξη.** «*Τα κονδύλια τής Ε.Ο.Κ θα διαχειριστούν από ειδική επιτροπή, που συγκροτήθηκε στο υπουργείο Οικονομικών*». Η χρήση αυτή είναι λανθασμένη. Το σωστό είναι *Η διαχείριση των κονδυλίων τής Ε.Ο.Κ. θα γίνει από..* Το **διαχειρίζομαι** ως αποθετικό ρήμα (δηλ. μόνο σε -ομαι, αφού δεν υπάρχει *διαχειρίζω!*) σχηματίζει την παθητική φωνή του με περίφραση *(Η διαχείριση γίνεται από..).* Αλλιώς, μπορεί να μετατρέψει κανείς τη σύνταξη σε ενεργητική: *ειδική επιτροπή που θα διαχειριστεί τα κονδύλια τής Ε.Ο.Κ* → *αποθετικός*

διαχείριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ενεργειών που κάνει κανείς, για να τακτοποιήσει, να επιλύσει ή να προωθήσει θέματα τής αρμοδιότητάς του, ο τρόπος με τον οποίο τα χειρίζεται ~ *κρατικών υποθέσεων / προβλημάτων* **2.** (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ ο συνδυασμός υλικών και πνευματικών μέσων μιας επιχείρησης για την επίτευξη τής μέγιστης απόδοσης: *η ~ τού δημοσίου χρήματος / πόρων / περιουσίας / κονδυλίων* ΣΥΝ διεύθυνση, διοίκηση **3.** (συνεκδ.) υπηρεσία αρμόδια για οικονομικές κυρ. υποθέσεις (πληρωμές, εισπράξεις κ.λπ.) *το γραφείο τής ~ βρίσκεται στον πρώτο όροφο* **4.** ΠΛΗΡΟΦ η διαδικασία με την οποία μεταφέρει, αντιγράφει, διαγράφει, οργανώνει, μετασχηματίζει κανείς δεδομένα ή αρχεία σε Η/Υ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι.*

> **διαχείριση: ορθογραφία.** Με *-ι-* ή με *-η-*; Επειδή προέρχεται από ρ. σε *-ίζω (-ίζομαι)*, γράφεται με *-ι- (διαχείρ**ι**ση)*. Συχνά γράφεται εσφαλμένα με *-η- (διαχείρ**η**ση!)* από παρασύνδεση με το *επιχείρ**η**ση*, το οποίο γράφεται σωστά με *-η-* ως παράγωγο ρήματος σε *-ώ*: *επιχειρώ – επιχείρ**ηση***, όπως *επινοώ - επινό**ηση**, κινώ – κίν**ηση**, συζητώ – συζήτ**ηση***. Αλλά: *διαχειρίζομαι - διαχείρ**ιση**, μεταχειρίζομαι - μεταχείρ**ιση***. Για το πρόβλημα τής ορθογραφίας τού **εγχείρηση** βλ.λ.

διαχειριστής (ο) [1856], **διαχειρίστρια** (η) {διαχειριστριών} **1.** πρόσωπο που διευθετεί υποθέσεις για λογαριασμό άλλων και ειδικότ. αυτός που ρυθμίζει τις οικονομικές υποθέσεις (λ.χ. εταιρείας): *ο ~ τής οικογενειακής περιουσίας / κεφαλαίου* || *«οι πολιτικοί κατάλαβαν ότι έχουν γίνει απλοί ~ των αποφάσεων και των παιχνιδιών χρηματιστών και τραπεζιτών»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που φροντίζει για τη σωστή λειτουργία πολυκατοικίας: ~ *γίνεται εκ περιτροπής ένας από τους ενοίκους τής πολυκατοικίας*

διαχειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση ή τον διαχειριστή: ~ *έλεγχος / ατασθαλίες / περίοδος* — **διαχειριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

διαχέω ρ μετβ. {διέχυσα, διαχύ-θηκα, -μένος} σκορπίζω τριγύρω: ~ *φως / οσμή* ΣΥΝ εκπέμπω, αναδίδω. Επίσης **διαχύνω** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *χέω*, βλ. λ. *χύνω*].

διαχρονία (η) {διαχρονιών} **1.** η μελέτη των φαινομένων μέσα στον χρόνο **2.** ΓΛΩΣΣ (α) η μελέτη των δομών και των λειτουργιών τής γλώσσας μέσα στον χρόνο, δηλ. ως προς την προέλευση, την εξέλιξη και τις μεταβολές τους (β) (ειδικότ.) η σύγκριση μεταξύ δύο τουλάχιστον συγχρονικών συστημάτων μιας γλώσσας· π.χ. τής μυκηναϊκής και τής κλασικής ελληνικής γλώσσας ΑΝΤ συγχρονία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronie]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η προέλευση τής λέξης είναι ενδιαφέρουσα. Τη λ. **διαχρονία**, ως γλωσσολογικό όρο στην αρχή, έπλασε ο ιδρυτής τής μοντέρνας γλωσσολογίας, ο Ελβετός γλωσσολόγος Ferdinand de Saussure (1857-1913). Η λ. **διαχρονία** (γαλλ. diachronie) επινοήθηκε από τον Saussure, για να δηλώσει τον αντίποδα τής **συγχρονίας** (γαλλ. synchronie). Με τον όρο *συγχρονία* ο Saussure δήλωσε την κατάσταση τής γλώσσας, το πώς είναι μια γλώσσα σε δεδομένο χρόνο, υποστηρίζοντας ότι οι γλωσσολόγοι πρέπει να περιγράφουν τη γλώσσα με τη μορφή που έχει το σύστημά της σε ορισμένο χρόνο (**συγχρονική** θεώρηση). Το αντίθετο τής *συγχρονίας* είναι, κατά τον Saussure, η **διαχρονία**, η εξέλιξη τής γλώσσας μέσα στον χρόνο. Μιλάμε για *διαχρονία* και *διαχρονική* θεώρηση, όταν μελετά και συγκρίνει κανείς δύο ή περισσότερες συγχρονίες, δύο ή περισσότερες χρονικές καταστάσεις μιας γλώσσας (π.χ. την Αρχ. και τη Ν. Ελληνική), δηλ. την εξέλιξη και μεταβολή τής γλώσσας μέσα στον συγκεκριμένο χρόνο. Αυτή είναι η σημασία και η αρχική χρήση τού **διαχρονικός**. Από τη γλωσσολογία η λέξη *διαχρονικός* πέρασε (από τη δεκαετία τού '80 κυρίως) σε ευρύτερη χρήση, σημαίνοντας (α) «εξελικτικός» (β) (νέα σημ.) «ο υπάρχων μέσα στον χρόνο, ο διανύων την πορεία του μέσα στον χρόνο, αυτός που ξεπερνά ή δεν περιορίζεται μόνο στο παρόν, από παλιά μέχρι σήμερα» *(Η διαχρονική πορεία τού κόμματος αποδεικνύει τη συνοχή των στελεχών του – Αυτές οι αρχές έχουν διαχρονική αξία).*
> Ο συνδυασμός συγχρονικής και διαχρονικής θεώρησης συνιστά τη λεγόμενη **παγχρονική** θεώρηση τής γλώσσας, την πληρέστερη, αφού μέσα στην **παγχρονία** (συγχρονία και διαχρονία) τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται χωριστά μεν, αλλά συνδυαστικά σε ένα δισδιάστατο επίπεδο.

διαχρονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διατηρεί τη σημασία ή την αξία του κατά το πέρασμα τού χρόνου, που ξεπερνάει τον χρόνο και ισχύει σε διάφορες εποχές: *έργο με ~ αξία* || *διδασκαλία που περιέχει ~ μηνύματα* ΣΥΝ υπερχρονικός **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη διαχρονία (βλ. λ.): ~ *γλωσσολογία / μορφολογία* || *η ~ εξέταση τής λειτουργίας τού παρακειμένου στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική Ελληνική.* — **διαχρονικ-ά / -ώς** επίρρ., **διαχρονικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονία.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. diachronique]

διάχρυσος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι στολισμένος με χρυσό: ~ *ύφασμα / κόσμημα* ΣΥΝ χρυσοΰφαντος, χρυσοποίκιλτος.

διαχρωμία (η) {διαχρωμιών} τεχνική για τη μετατροπή τού ασπρόμαυρου φιλμ σε έγχρωμο. — **διαχρωματικός,** -ή, -ό

διαχύνω ρ. ▸ διαχέω

διάχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ο διασκορπισμός προς όλες τις κατευθύνσεις: ~ *αερίων / φωτός / υγρών / θερμότητας* ΣΥΝ εκπομπή, έκλυση **2.** ΦΥΣ η διείσδυση ενός υγρού ή αερίου σε ένα άλλο • **3. διαχύσεις** (οι) η έντονη έκφραση συναισθημάτων: *ερωτικές / τρυφερές / επιδεικτικές ~* || *διαχύσεις χαράς / ευθυμίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάχυτος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάχυσις* < *διαχέω*. Ο φυσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diffusion, ενώ η σημ. 3 αποδίδει (στον πληθ.) το γαλλ. effusions].

διαχυτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματά του: *οι ~ άνθρωποι συχνά παρεξηγούνται ως υπερβολικοί* ΣΥΝ εκδηλωτικός, εγκάρδιος ΑΝΤ μαζεμένος, κλειστός, συγκρατημένος — **διαχυτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «διαλυτός», < *διαχέω*. Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. effusant]

διαχυτικότητα (η) [1887] {χωρ. γεν. πληθ.} η έντονη εκδήλωση φιλικών συναισθημάτων προς άλλους με χειρονομίες, λόγια, εκφράσεις προσώπου, έντονες κινήσεις γενικά: *άρχισε τις ~ μπροστά σε όλους.*

διάχυτος, -η, -ο αυτός που έχει διασκορπιστεί, που έχει διαδοθεί σε μεγάλη έκταση: *είναι ~ η εντύπωση ότι σύντομα θα έχουμε εκλογές* || ~ *αγανάκτηση / γαλήνη / ανησυχία / ευωδιά / ερωτισμός / ενθουσιασμός / ερωτήματα / δυσπιστία / λύπη / φήμη / φόβος* || ~ *φως* (που ανακλάται προς όλες τις κατευθύνσεις, όταν προσκρούει σε τραχείες επιφάνειες). — **διάχυτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαχέω*].

> **διάχυτος – διαχυτικός.** Και τα δύο συνδέονται με το **διαχέω**. (το **διαχυτικός** μέσω τού *διάχυση*). **Διάχυτος** (ευθυμία, φως, πνευματικότητα, αγάπη κ.λπ.) σημαίνει «σκορπισμένος και υπάρχων παντού – φανερός παντού, ολοφάνερος». Το *διαχυτικός (Ο χ είναι πολύ διαχυτικός)*, συνδεόμενο με το *διαχύσεις*, σημαίνει «εκδηλωτικός, αυτός που φανερώνει ανοιχτά τα συναισθήματά του»

διαχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαχώρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χωρίζω στα δύο ή ξεχωρίζω δύο όμοια πράγματα: *το αυλάκι διαχωρίζει τα χωράφια ως φυσικό όριο* || ~ *το σαλόνι με πρόσθετο τοίχο* ΣΥΝ διαιρώ, χωρίζω ΑΝΤ συνενώνω • **2.** διακρίνω σε χωριστή κατηγορία: ~ *τη δημόσια από την ιδιωτική ζωή / το μαύρο από το λευκό / τη φαντασία από την πραγματικότητα* || ~ *τις ευθύνες μου / τη θέση μου / την τύχη μου* (δεν δέχομαι να είμαι συνυπεύθυνος) ΣΥΝ ξεχωρίζω • **3.** ΤΥΠΟΓΡ ***διαχωρίζω χρώματα*** αναλύω στα τέσσερα βασικά χρώματα τής τετραχρωμίας εικόνα για την εκτύπωση — **διαχώριση** (η) [αρχ.], **διαχωριστής** (ο) [μτγν.], **διαχωριστικός,** -ή, -ό [μτγν.]

διαχωρισμός (ο) [μτγν.] **1.** η διάκριση, ο χωρισμός ενός (στοιχείου, προσώπου) από άλλο: *ο ~ των αρμοδιοτήτων* || *φυλετικός ~* (ρατσισμός) **2.** μέθοδος απομάκρυνσης ενός στοιχείου από άλλο· (ειδικότ.) μέθοδος απομάκρυνσης ενός ή περισσοτέρων συστατικών από αρχικό μείγμα, προκειμένου για τον καθαρισμό ουσιών από άλλες, την εξαγωγή μετάλλων από μετάλλευμα κ.λπ. **3.** ΤΥΠΟΓΡ ***διαχωρισμός χρωμάτων*** η εργασία ανάλυσης των χρωμάτων μιας έγχρωμης εικόνας στα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο και μαύρο) για εκτύπωση στο σύστημα όφσετ.

διαχωριστικός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός που χωρίζει κάτι στα δύο ή από τα όμοιά του ΦΡ (α) ***διαχωριστική γραμμή*** (i) το φυσικό ή τεχνητό όριο που χωρίζει δύο περιοχές: *ο Δούναβης είναι η ~ μεταξύ Ρουμανίας και Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) το νοητό όριο: *η ~ ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα* (iii) (κακόσ.) το όριο που χωρίζει δύο αντίπαλους χώρους: *οι ~ υπονομεύουν την ενότητα τού κόμματος* (β) ***διπλή διαχωριστική*** (ενν *γραμμή*) διπλή γραμμή στο οδόστρωμα που δηλώνει απαγόρευση προσπέρασης (γ) ***διαχωριστική νησίδα***

κατασκευή (συνήθ. από τσιμέντο ή μέταλλο) ή επιμήκης σειρά φώτων (θάμνων ή δέντρων) στο μέσο τού οδοστρώματος εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας των οχημάτων, ώστε να αποφεύγονται τα τροχαία δυστυχήματα. — **διαχωριστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διαχωρίζω*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι φρ. *διαχωριστική γραμμή* (< γαλλ. ligne disjonctive), *διαχωριστική νησίδα* (< αγγλ. traffic island)].

διαψεύδω ρ μετβ. [αρχ] {διέψευσα, διαψεύσ-τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** δηλώνω ή/και αποδεικνύω ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται ~ *το δημοσίευμα / τις διαδόσεις / τον ισχυρισμό / την κατηγορία / την καταγγελία* || ~ *κατηγορηματικά / μετ' αγανακτήσεως κάποιον* ΑΝΤ επαληθεύω, επιβεβαιώνω • **2.** δεν επιβεβαιώνω, δεν πραγματοποιώ κάτι, τού οποίου αναμένεται η πραγματοποίηση: ~ *τις ανησυχίες / την αισιοδοξία / τα προγνωστικά / τις προσδοκίες / τις προβλέψεις / τις ελπίδες* **3.** (μεσοπαθ **διαψεύδομαι**) αποδεικνύεται ότι έχω άδικο, ότι κάνω λάθος: *οι προβλέψεις του διαψεύστηκαν παταγωδώς*.

διάψευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** δήλωση που αποδεικνύει ή επιχειρεί να αποδείξει ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται: ~ *δημοσιεύματος / διαδόσεων / καταγγελιών* || *επίσημη / ρητή / τυπική / έμπρακτη* ~ || *ο υπουργός προέβη σε* ~ *των φημών για υποτίμηση τής δραχμής* ΑΝΤ επαλήθευση, επιβεβαίωση **2.** η μη επαλήθευση ή η μη πραγματοποίηση (προσδοκίας, πρόβλεψης κ.λπ) *η* ~ *των προσδοκιών του τον οδήγησε στην αποτρόπαιη πράξη* || *η* ~ *των ελπίδων / των υποψιών / των προβλέψεων* || *άμεση / απότομη / θλιβερή / ξαφνική* ~ ΑΝΤ επαλήθευση **3.** (ειδικότ.) η απογοήτευση από τη μη πραγματοποίηση προσδοκίας: *είχε έντονο το αίσθημα τής διάψευσης*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάψευσις* < αρχ. *διαψεύδω*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ τού αγγλ. frustration].

διαψευσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να αποδειχθεί κάτι ψευδές.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο. πβ αγγλ. falsifiability]

διαψύχω ρ. μετβ [αρχ] {διέψυξα, διαψύχθηκα, διεψυγμένος} (λόγ) χαμηλώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ ψυχραίνω, δροσίζω ΑΝΤ θερμαίνω

διβάνι (το) {χωρ. πληθ } ΙΣΤ **1.** (παλαιότ) η αίθουσα συνεδριάσεων τής κυβέρνησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία **2.** (συνεκδ) η κυβέρνηση τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. *συνεδριάζει το* ~. Επίσης (λόγ.) **διβάνιο(ν)**.
[ΕΤΥΜ μεσν., βλ. λ. *ντιβάνι*]

διβάρι (το) {διβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το βιβάρι (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ. μεσν < *βιβάριον* (με προληπτική ανομοίωση) < λατ vivarium < vivo «ζω»]

διβολίζω ρ. μετβ {διβόλισ-α, -τηκα, -μένος} οργώνω (χωράφι) για δεύτερη φορά, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. — **διβόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διβολώ (-έω)* < αρχ. *δίβολος* < *δι-* (< *δίς*) + *-βολος* < *βάλλω*]

δίβολος, -η. -ο (για χωράφι) αυτός που έχει οργωθεί για δεύτερη φορά μέσα σε έναν χρόνο, για να καταστραφούν τα ζιζάνια.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ *διβολίζω*].

δίβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία άποψη ~ *πελάτης* ΣΥΝ δίγνωμος, αναποφάσιστος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ αποφασισμένος, σίγουρος, σταθερός **2.** αυτός που παρουσιάζει στους άλλους γνώμη αντίθετη από την πραγματική· *τους ξεγέλασε η πανουργία τού* ~ *συμβούλου τους* ΣΥΝ δόλιος, απατεώνας, υποκριτής — **διβουλία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< *δίς*) + *-βουλος* < *βουλή*]

διγαμία (η) → δίγαμος

δίγαμμα (το) [μτγν.] {άκλ.} το έκτο γράμμα τού πρώιμου ελληνικού αλφαβήτου *(F)*, το οποίο παρίστανε φθόγγο προφερόμενο παρόμοια με το σημερινό «β».

ΣΧΟΛΙΟ Ονομάστηκε έτσι από το σχήμα τού γράμματος *(F)*, που είναι δύο γάμμα (το ένα πάνω στο άλλο). Ήταν κανονικός φθόγγος τής Αρχ. Ελληνικής, που σε άλλες διαλέκτους (Ιωνική και Αττική) σιγήθηκε νωρίς, ενώ σε άλλες (Δωρική) διατηρήθηκε έως και τους ελληνιστικούς χρόνους. Το δίγαμμα ήταν παράγωγο ενός ημιφώνου *(w)* τής ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, το οποίο στην Ελληνική εμφανίζεται ως φωνήεν (είναι το υ) και ως σύμφωνο (είναι το δίγαμμα), ήτοι ως /u/*(υ)* και ως /v/*(F)* Παραδείγματα· Ι Ε. *werg-, ελλην. *Fέργον* (που σιγήθηκε στα Ελληνικά, αλλά σώζεται στα αγγλ., γερμ. κ.α). αγγλ work (το w είναι το ελλην. δίγαμμα), γερμ. Werk· Ι Ε. *weid-. ελλην. *Fεῖδος*, αρχ. *Fοῖδα* «γνωρίζω», *εFιδον* > *εἶδον/εἶδα*, λατ. videre «βλέπω», γαλλ. voir, σανσκρ veda «Βέδαι, γνώσεις, σοφία», αγγλ wise «σοφός», γερμ wissen «γνωρίζω», αγγλ. view, γαλλ vue «θέα» κ.ά. Έτσι εξηγούνται στην Ελληνική και γλωσσικές σχέσεις όπως **ρέω – ρεύμα – ρυάκι** *(ρεF-ω > ρέ-ω, ρεύ-μα, ρυ-άκι*, όπου φαίνεται η σχέση *F* υ)

δίγαμος, -η, -ο αυτός που έχει συνάψει δεύτερο γάμο, ενώ ισχύει ακόμη νομικά ο πρώτος *οι* ~ *διώκονται ποινικά*. — **διγαμία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν < *δι* (< *δίς*) + *γάμος*]

Δ.Ι.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Γενικής Εκπαίδευσης

διγενής, -ής, -ές {διγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (σπάν) αυτός που προέρχεται από δύο διαφορετικά γένη, φυλές ή εθνότητες • **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που διαθέτει και τα δύο φύλα, ερμαφρόδιτος ΣΥΝ αρσενικοθήλυκος **3.** ΓΛΩΣΣ (όνομα) που έχει δύο γένη (αρσ κ. θηλ.) και τα δηλώνει με τον ίδιο μορφολογικό τύπο, π.χ *ο-η σαφής, ο-η πρόεδρος*. ~ *επίθετα / ουσιαστικά*. — **διγένεια** (η) [1860] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ «ερμαφρόδιτος - διπλής καταγωγής», < *δι-* (< *δίς*) + *-γενής* < *γένος*].

δίγλυφος, -η. -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει διπλό σκάλισμα: ~ *αρχιτεκτόνημα* **2.** *δίγλυφο* (το) αρχιτεκτονικό κόσμημα με δύο γλυφές
[ΕΤΥΜ μεσν < *δι-* (< *δίς*) + *-γλυφος* < *γλύφω* «σκαλίζω»]

διγλωσσία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ (α) η χρήση στο εσωτερικό ομάδας ή λαού δύο διαφορετικών γλωσσών (β) (καταχρ) η χρήση, στο εσωτερικό ομάδας ή λαού, μορφών τής ίδιας γλώσσας, οι οποίες συνήθ. εξυπηρετούν διαφορετικούς επικοινωνιακούς σκοπούς και έχουν άλλο κύρος ορθότ. *διμορφία* (βλ λ) **2.** το να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί κανείς δύο γλώσσες ως μητρικές ~ *παιδιών που προέρχονται από μικτούς γάμους* • **3.** (μτφ -κακόσ.) η υποκριτική έκφραση διαφορετικών απόψεων αναλόγως προς την περίσταση: *η* ~ *μιας κυβέρνησης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής*
[ΕΤΥΜ Η σημ. «διμορφία» από ελληνογενή ξένο όρο (< γαλλ diglossie), ενώ η σημ τής χρήσης διαφορετικών γλωσσών (κατεξοχήν διγλωσσία) αποδίδει το αγγλ bilingualism]

διγλωσσία – διμορφία. Ο όρος **διγλωσσία** χρησιμοποιήθηκε σε σχέση με το γλωσσικό ζήτημα, για να δηλώσει τη χρήση δύο γλωσσών (!) στην Ελλάδα, τής καθαρεύουσας και τής δημοτικής. Η χρήση τού όρου είναι προφανώς εσφαλμένη, διότι η καθαρεύουσα και η δημοτική υπήρξαν δύο *μορφές* τής ίδιας γλώσσας (δεν διέθεταν δύο εντελώς διαφορετικά φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά συστήματα, ούτε δύο εντελώς διαφορετικά λεξιλόγια!) Άρα το σωστό θα ήταν να μιλάμε για **διμορφία** στην περίπτωση τής Ελληνικής, αφήνοντας τον όρο *διγλωσσία* για περιπτώσεις που σε μια χώρα (π.χ. στο Βέλγιο, στην Ελβετία κ α) μιλούν δύο διαφορετικές γλώσσες (στο Βέλγιο μιλούν Φλαμανδικά [Ολλανδικά] και Γαλλικά, στην Ελβετία μιλούν Γαλλικά, Γερμανικά και Ιταλικά κ.ο.κ) Στη γλωσσολογία χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικοί όροι για τις διαφορετικές αυτές περιπτώσεις: οι όροι bilingualism (δύο διαφορετικές γλώσσες) και diglossia (δύο μορφές τής ίδιας γλώσσας). Ο όρος bilingualism αποδίδεται στην Ελληνική με το *διγλωσσία*, ενώ ο όρος diglossia με το *διμορφία*

δίγλωσσος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί για τις επικοινωνιακές του ανάγκες δύο γλώσσες. *οι Βλάχοι είναι* ~ *Έλληνες, μιλούν δηλ τα Βλάχικα και τα Ελληνικά* ΑΝΤ μονόγλωσσος **2.** αυτός που συντάσσεται σε δύο γλώσσες ~ *κείμενο / συνθήκη / επιγραφή / έκδοση* • **3.** (κακόσ.) αυτός που εκφράζει διαφορετικές απόψεις αναλόγως προς την περίσταση: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ υποκριτής

διγλώχιν (ο/η) {διγλώχ-ινος | -ίνων} **1.** αυτός που έχει δύο γλωσσίδια, άκρα **2.** ΑΝΑΤ *διγλώχιν βαλβίς* {διγλώχινος βαλβίδος} η κολποκοιλιακή βαλβίδα τής αριστερής κοιλίας τής καρδιάς.

δίγνωμος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο γνώμες για το ίδιο θέμα, που δεν εκφέρει σταθερή άποψη ΣΥΝ δίβουλος, δίγλωσσος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ αποφασιστικός, σταθερός, σίγουρος — **διγνωμία** (η) [μεσν.].

δίγραμμος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από δύο γραμμές **2.** *δίγραμμη επιταγή* τραπεζική επιταγή που έχει διπλή διαγράμμιση και μπορεί να εισπραχθεί μόνον σε τράπεζα («γενική διαγράμμιση») ή από την τράπεζα που αναγράφεται σε αυτήν («ειδική διαγράμμιση»)

δίδαγμα (το) {διδάγμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμπέρασμα που συνάγεται από διδασκαλία ή εμπειρία και που έχει πρακτική χρησιμότητα για τη ζωή τού ανθρώπου, υποδεικνύοντας τι πρέπει να γίνεται σε κάθε περίπτωση *αποκομίζω / εξάγω / αντλώ / συνάγω / βγάζω / ενστερνίζομαι ένα* ~ || *βαθύτερο / σοφό / πολύτιμο* ~ || ~ *τής πείρας / τού μαθήματος / τής Ιστορίας / τού Ευαγγελίου* || *το ηθικό* ~ *αυτού τού παραμυθιού είναι ότι «όποιος ζητάει τα πολλά, χάνει και τα λίγα»*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω*].

διδακτέος, -α, -ο [αρχ] αυτός που πρέπει να διδαχθεί ~ *ύλη*.

διδακτήριο (το) {διδακτηρί-ου | -ων} το κτήριο στο οποίο γίνονται μαθήματα, διδασκαλία· *το νέο* ~ *χτίστηκε με τα λεφτά τού κληροδοτήματος* || *ιδιωτικό / δημόσιο / σπουδαίο* ~ ΣΥΝ σχολείο, σχολή. — **διδακτηριακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *διδάσκω* (μέσω ρηματ. επιθ *διδακτός*). Το αρχ. *διδακτήριον* είχε τη σημ. «απόδειξη»]

διδακτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία: ~ *μέθοδος / όργανα και μέσα / εγχειρίδια / βιβλία* (αυτά που έχουν εγκριθεί από το κράτος για διδασκαλία στα σχολεία) / *ανάγκες / σκοπός / εμπειρία / προσωπικό / ώρα / έργο* **2.** **διδακτική** (η) ο κλάδος τής παιδαγωγικής επιστήμης, που ασχολείται με τη μεθοδολογία και τα προβλήματα τής διδασκαλίας: *γενική / ειδική* ~ • **3.** αυτός που διδάσκει, που οδηγεί σε διδάγματα: ~ *ιστορία / παραμύθι / ταινία / πάθημα / ποίηση*. — **διδακτικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

διδακτισμός (ο) {χωρ πληθ } η τάση κάποιου να θέλει να διδάξει, να δίνει διδάγματα, συνήθ. με τρόπο απόλυτο, δογματικό ή με ρητορισμό και υπεροψία *ρηχός / στείρος* ~ || *ο* ~ *των ποιημάτων του τα καθιστά απωθητικά*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. didactisme]

διδάκτορας (ο/η) {(θηλ διδάκτορος) | διδακτόρων} (συντομ. δρ) το πρόσωπο στο οποίο απονεμήθηκε τίτλος μεταπτυχιακός για πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία (διδακτορική διατριβή), η οποία εγκρίθηκε από επιτροπή καθηγητών πανεπιστημιακής σχολής: *αναγορεύω / ανακηρύσσω σε διδάκτορα* || *επίτιμος* ~ *τής Φιλοσοφικής Σχολής* ΣΥΝ δόκτορας Επίσης (λόγ) **διδάκτωρ** [1833] {διδάκτ-ορος | -όρων}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Doktor < λατ. doctor]

διδακτορία (η) [1833] ο τίτλος τού διδάκτορα *διατριβή επί* ~

διδακτορικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διδάκτορα ή τη διδακτορία: ~ *διατριβή* / *δίπλωμα* **2.** ***διδακτορικό*** (το) (α) η διδακτορική διατριβή, η πρωτότυπη επιστημονική μεταπτυχιακή εργασία, που οδηγεί στον τίτλο τού διδάκτορα: *κάνω το ~ μου* || *έχω αρχίσει ~* || *υποβάλλω* / *υποστηρίζω το ~ μου* (β) ο τίτλος τού διδάκτορα, η διδακτορία: *έχει ~*.
[ΕΤΥΜ Το *διδακτορικό (δίπλωμα)* αποδίδει το γαλλ. doctorat].

διδακτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διδαχθεί ο *Σωκράτης υποστήριζε ότι η αρετή είναι ~*

δίδακτρα (τα) [μτγν.] {διδάκτρων} τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για να διδαχθεί (κάτι): *ακριβά* / *ετήσια ~* || *αυξήσεις στα ~ των ιδιωτικών σχολείων* || *πληρώνω* / *καταβάλλω τα ~*.

διδάξας, -ασα, -αν {διδάξ-αντος (θηλ. -άσης), -αντα | -αντες (θηλ. -ασαι, ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) στη ΦΡ. ***πρώτος διδάξας*** πρόσωπο που πρώτο εφαρμόζει κάτι καινούργιο στο είδος του, το οποίο αποτελεί το πρότυπο που ακολουθούν και άλλοι στη συνέχεια *υπήρξε ο ~ στην οργάνωση λογιστηρίων* || (κ. ειρων.) *ήταν οι πρώτοι διδάξαντες στις απάτες αυτού τού είδους*.
[ΕΤΥΜ Μτχ αορ. τού αρχ *διδάσκω*].

διδασκαλείο (το) [αρχ] **1.** η σχολή για την κατάρτιση ή επιμόρφωση δασκάλων ή καθηγητών: ~ *Μέσης Εκπαίδευσης* **2.** ο χώρος στον οποίο γίνεται διδασκαλία· εκπαιδευτήριο: ~ *ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ (λαϊκ.) δασκαλειό.

διδασκαλία (η) [αρχ.] {διδασκαλιών} **1.** η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή ~ *εποπτική* / *υποδειγματική* / *συστηματική* / *με ηλεκτρονικούς υπολογιστές* || *κατ' οίκον ~* (μέσω ιδιαιτέρων μαθημάτων και όχι μέσω σχολείου) || *αίθουσα* / *μέθοδος* / *αρχές* / *τρόπος διδασκαλίας* || ~ *χορού* / *μουσικής* ΣΥΝ μάθημα, παράδοση, διδαχή (πανεπιστημιακή) **2.** (συνεκδ) η υπόδειξη αυτού που θεωρείται σωστό ή που πρέπει να γίνει: *με ηθικοπλαστικές διδασκαλίες δεν τον φέρνεις στον σωστό δρόμο* ΣΥΝ νουθεσία, δασκάλεμα, καθοδήγηση, διδαχή • **3.** το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: *χριστιανική ~* || *η ~ τού Σωκράτη* ΣΥΝ διδαχή • **4.** η όλη διαδικασία που αποσκοπεί στην παρουσίαση θεατρικής παράστασης και περιλαμβάνει την ερμηνεία τού έργου και την καθοδήγηση των ηθοποιών και των υπολοίπων συνεργατών από τον σκηνοθέτη *έγινε διάσημος για την υποδειγματική και πρωτοποριακή ~ τού αρχαίου δράματος* • **5.** ***διδασκαλίες*** (οι) (στην αρχαιότητα) τα επίσημα πρακτικά των δραματικών αγώνων, που περιείχαν τα ονόματα των τριών ποιητών που συμμετείχαν στους αγώνες, των χορηγών και των πρωταγωνιστών, τους τίτλους των δραμάτων και το αποτέλεσμα τής κρίσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*

διδασκαλικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία ή τον διδάσκαλο: ~ *έργο* || *Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος*

διδάσκαλος (ο) {διδασκάλ-ου | -ων, -ους}. **διδασκάλισσα** (η) [μεσν.] {διδασκαλισσών} (λόγ.) **1.** δάσκαλος (βλ.λ), πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ΦΡ ***άνευ διδασκάλου*** χωρίς δάσκαλο· συνήθ για μεθόδους εκμάθησης ξένης γλώσσας με προσωπική οργάνωση τής μελέτης και ελέγχου τής προόδου μόνο από τον ενδιαφερόμενο **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που διδάσκει, ερμηνεύει ή διαφωτίζει· *οι διδάσκαλοι τού Νόμου* / *τής Εκκλησίας* / *τού Γένους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα *-αλος* (πβ. κ. *πάσσ-αλος*)]

> **διδάσκαλος: συνώνυμα.** Οι λέξεις που δηλώνουν στις (ινδο)ευρωπαϊκές γλώσσες τη σημ. «διδάσκω – δάσκαλος» προέρχονται, κατά κανόνα, είτε από λέξεις που σημαίνουν «μαθαίνω» (πβ. *δι-δά-σκω* – ομηρ *ἐ-δάην* «έμαθα» - *ἀ-δαής* «αμαθής» – λατ. disco «μαθαίνω» (< di-da-sco), doc-eo «διδάσκω», doctor «διδάσκαλος») είτε από λέξεις που σημαίνουν «δείχνω πώς» (πβ. αγγλ. teach, ομόρρ. γερμ. zeigen «δείχνω», σανσκρ upa-dic «δείχνω – διδάσκω», όλα από την ίδια ρ με το ελλην. *δείκ-νυ-μι*) ή «οδηγώ, δείχνω τον δρόμο» (πβ. *καθηγοῦμαι* «οδηγώ» > *καθηγητής* «οδηγός» και «δάσκαλος») ή «διατάσσω, είμαι κύριος» (πβ αγγλ. master «κύριος» και «δάσκαλος» –headmaster, schoolmaster από λατ. magister «κύριος, αρχηγός» και «δάσκαλος», από όπου γαλλ maître «δάσκαλος» κ.ά). Το **διδάσκαλος** (< *διδάσκω*) είναι η αρχαιότερη λ. από όλη την ομάδα και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, συχνότερα με τον τ. **δάσκαλος**, που προήλθε με απλολογία (πβ. *τετράπεζα < τράπεζα, ἀμφιφορεύς > ἀμφορεύς*). Τον 19ο αι. έγινε ιδιαίτερα γνωστή η λ με τη διαφωτιστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι περίφημοι **Διδάσκαλοι τού Γένους** (Ευγ. Βούλγαρις, Ανθ Γαζής, Νεόφ Δούκας κ.ά.). Η λ. **καθηγητής** («καθοδηγητής, οδηγός», «δάσκαλος») αναπτύχθηκε στους χρόνους περί τον Χριστό και χρησιμοποιείται στο Ευαγγέλιο τού Ματθαίου (23, 8 κ εξ.): «*ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί* [εβρ λ = διδάσκαλος]· *εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστὸς* [...] *μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί, εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός*» Από την αρχαία λ. **διδαχή** «διδασκαλία» σχηματίστηκε το νεοελλ **διδάχος** «δάσκαλος» Νεόπλαστη (τού 19ου αι.) είναι και η λ. **διδάκτωρ**, που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. doctor (< doceo) «διδάσκαλος» και «ο έχων άδεια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο, δόκτωρ (τίτλος πανεπιστημιακός)». Επειδή τέτοια άδεια διδασκαλίας απαιτείτο ειδικά για τους γιατρούς, το doctor (δόκτωρ) σήμαινε και «γιατρός». Τελευταία, άρχισε να χρησιμοποιείται και ο όρος **διδάσκων** ως γενική λ. για οποιαδήποτε βαθμίδα και με ουδέτερο, περιγραφικό περιεχόμενο, αντίθετα προς το βιωματικό περιεχόμενο και την παιδευτική βαρύτητα που απέκτησε η λ *δάσκαλος*, που έφθασε να είναι προσφώνηση και προσφορά τιμής στον προσφωνούμενο.

διδάσκω ρ. μετβ. κ αμετβ. {δίδα-ξα (μτχ. διδάξας, -ασα, -αν), -χθηκα (λόγ μτχ. διδαχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταφέρω (γνώσεις), μαθαίνω (κάτι) σε (κάποιον): ~ *Ελληνικά* / *τραγούδι* || *από μάννα σε κόρη διδάσκεται η τέχνη τού κεντήματος* || (μτφ) *η Ιστορία μάς διδάσκει για το παρόν και το μέλλον* || *διδαχθείσα ύλη* (τα μαθήματα που διδάχθηκαν οι μαθητές) ΦΡ. (α) ***πρώτος διδάξας*** βλ. λ *διδάξας* (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** για όποιον υποδεικνύει ή επιβάλλει σε άλλους πράγματα που ο ίδιος δεν τηρεί: *Μετά από τόσα αντικαπνιστικά κηρύγματα που μας έκανε, τον βρήκαν να καπνίζει στα κρυφά! ~!* • **2.** διακηρύσσω αυτό που θεωρώ σωστό σε μεγάλο κοινό: ~ *μια νέα θρησκεία* / *ένα φιλοσοφικό σύστημα* / *μια θεωρία* • **3.** (για το αρχαίο δράμα) ανεβάζω (θεατρική παράσταση): *δίδαξε τους «Όρνιθες» στην Επίδαυρο* ♦ **4.** (αμετβ) ασκώ το επάγγελμα τού δασκάλου ή τού καθηγητή· *φέτος ~ σε ένα επαρχιακό σχολείο* || *έχω διδάξει σε όλες τις τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-δά-σκω*, ενεστ αναδιπλασιασμός τού θ *δα-*, το οποίο μαρτυρείται στο απρφ. παθ. αορ. β' *δα-ῆναι* (πβ. *ἀ-δα-ής*) < *δασ-ῆναι < *dn̥s-, που ίσως συνδ με λατ. disco «μαθαίνω», γαλλ. discipline «επιστήμη, μάθηση» κ.ά Ομόρρ *ἀ-δαής* (βλ λ), *ἀδημονῶ* (βλ.λ.), *δίδακ-τρα* κ ά.].

διδάσκων (ο) {διδάσκ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **διδάσκουσα** (η) {διδασκ-ούσης | -ουσών} (λόγ.) πρόσωπο που διδάσκει· κυρ εκπαιδευτικός που στελεχώνει σχολικό ίδρυμα: *η αναλογία διδασκόντων διδασκομένων στα σχολεία τού νομού είναι ένας προς δεκαπέντε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ *διδάσκω*]

διδαχή (η) **1.** η διδασκαλία, η προτροπή, που αποβλέπει στη νουθεσία: *το παράδειγμα είναι η πιο πειστική ~* ΣΥΝ καθοδήγηση, κήρυγμα, δασκάλεμα **2.** το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας. *οι ~ τού Χριστού* / *των Αποστόλων* || *οι «Διδαχές» τού Κοσμά τού Αιτωλού* ΣΥΝ διδασκαλία, δόγμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω* (παρακ. *δεδίδαχα*)].

διδάχος (ο) (σπάν) πρόσωπο που υποδεικνύει ή διδάσκει τους άλλους, ο δάσκαλος: *«πάλι τους είδα κυκλικά ωσάν ο αρχαίος ~»* (Α Σικελιανός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ < *διδαχή* (υποχωρητ.)].

δίδραχμο (το) {διδράχμ-ου | -ων} (παλαιότ.) το νόμισμα που αξίζει δύο δραχμές ΣΥΝ δίφραγκο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίδραχμο* < *δι-* (< *δίς*) + *δραχμή*].

δίδραχμος ▸ δι-, -δραχμος

διδυμία (η) → δίδυμος

διδυμογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η γέννηση διδύμων.

δίδυμος, -η, -ο **1.** καθένα από τα δύο παιδιά που κυοφορούνται μαζί και γεννιούνται κατά την ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ *αδελφοί* / *αδελφές* || *μοιάζουν σαν ~* (κ. ως ουσ.) ***δίδυμοι / δίδυμες*** (οι), ***δίδυμα*** (τα) • **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει συμμετρία και ομοιότητα με άλλον: ~ *μύες* / *αδένες* (οι όρχεις) / *κρύσταλλο* **3.** (συνήθ στον πληθ.) διπλός ή δύο όμοια πράγματα μαζί: ~ *πυροβόλα* / *πύργοι* (σε κάστρο) || ~ *τείχος* • **4. *δίδυμο*** (το) {διδύμ-ου | -ων} (α) δύο άνθρωποι που συνηθίζουν να εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται στενά για την επίτευξη κοινού στόχου: *το επιθετικό ~ τής ομάδας* || *γνωστό ~ τού ελληνικού κινηματογράφου* || *όταν είναι αυτοί οι δύο μαζί, φτειάχνουν ένα αχτύπητο χιουμοριστικό ~!* ΣΥΝ ντουέτο (β) στοίχημα στον ιππόδρομο σε δύο άλογα • **5. *Δίδυμοι*** (οι) {Διδύμ-ων, -ους} (α) ΑΣΤΡΟΝ αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ το τρίτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 21/5-21/6 (γ) (συνεκδ.-στον εν) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου – **διδυμία** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δί-δυ-μος*, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό τού *δύο*]

Διδυμότειχο (το) {Διδυμοτείχου} κωμόπολη τού νομού Έβρου, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Διδυμότειχον* < *δίδυμον τεῖχος*, εξαιτίας τού διδύμου τείχους που περιέβαλλε την πόλη κατά τους βυζαντινούς χρόνους].

Διδώ (η) {-ώς κ -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ πριγκίπισσα τής Τύρου· μετά τη δολοφονία τού συζύγου της από τον αδελφό της Πυγμαλίωνα κατέφυγε στην Αφρική όπου ίδρυσε την Καρχηδόνα **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ Dido, αβεβ ετύμου, πιθ. φοιν αρχής]

δίδω ρ. ▸ δίνω

διεγείρω ρ. μετβ. {διήγειρα, διεγέρ-θηκα, -μένος} εξάπτω, ερεθίζω: ~ *το ενδιαφέρον* / *τα ένστικτα* / *τα πάθη* *και τα μίση* / *την προσοχή* / *τη φαντασία* || ~ *σεξουαλικά* / *ψυχικά κάποιον* || *πολιτικοί λόγοι που διεγείρουν τα πλήθη* || *φάρμακα που διεγείρουν τα νεύρα* || *τον διεγείρουν τα αισθησιακά θεάματα* (τον εξάπτουν σεξουαλικά) ΑΝΤ κατευνάζω, καταπραΰνω, ηρεμώ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἐγείρω*].

διέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} **1.** η αντίδραση σε εξωτερικό ερέθισμα, που συνοδεύεται από ένταση, έξαψη, ερεθισμό κ.λπ ~ *των νεύρων* / *καταθλιπτική* / *των οργάνων τού σώματος* **2.** (ειδικότ.) ο σεξουαλικός ερεθισμός (των γεννητικών οργάνων) *βρίσκομαι σε ~* **3.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο προκαλεί ή διεγείρει δημόσια άλλους σε απείθεια κατά των νόμων ή των διαταγμάτων ή εναντίον άλλων νόμιμων διαταγών τής Αρχής: ~ *σε διάπραξη εγκλήματος*.

διεγερσιμότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ η ικανότητα των κυττάρων ή των οργανισμών να αντιδρούν σε εκείνες τις αλλαγές τού περιβάλλοντος, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως ερέθισμα ΣΥΝ ερεθιστικότητα.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excitabilité]

διεγέρτης (ο) [1887] {διεγερτών}, **διεγέρτρια** (η) {διεγερτριών} πρόσωπο που μπορεί να ερεθίσει, να μεταδώσει έξαψη ή να τονώσει κάποιον ή κάτι.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excitant].

διεγερτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί διέγερση τού νευρικού συστήματος: ~ *χάπια* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί σεξουαλική διέγερση: ~ *σταγόνες* ΣΥΝ αφροδισιακός **3.** ***διεγερτικό*** (το) καθετί το οποίο προκαλεί σεξουαλική διέγερση. — **διεγερτικά** επίρρ.

διεγκέφαλος (ο) {διεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ένα από τα τμήματα τού εγκεφάλου, που περιλαμβάνει τους οπτικούς θαλάμους, την επίφυση, την υπόφυση και τον υποθάλαμο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. diencephalon].

διεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που εφαρμόζεται ή εκτελείται κατά τη διάρκεια εγχείρησης: ~ *χολαγγειογραφία* / *ακτινογραφία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intraoperative].

διεδρικός, -ή, -ό → δι-, -εδρικός

δίεδρος, -η, -ο → δι-, -εδρος

διέδωσα ρ. → διαδίδω

Δ.Ι.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

διεθνής, -ής, -ές [1853] {διεθν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που αναφέρεται σε περισσότερες από μία χώρες ή στο σύνολο των εθνών ~ *αναγνώριση* / *απομόνωση* / *δίκαιο* / *δύναμη* / *προσκήνιο* / *διαγωνισμός* / *Τύπος* / *προσανατολισμός* / *θέματα* / *εξελίξεις* / *σύμβαση* / *επίπεδο* / *σχέσεις* / *φεστιβάλ* / *έκθεση βιβλίου* / *πρακτορείο* / *σύνορα* / *εμπόριο* / *κατακραυγή* / *πτήσεις* / *κοινή γνώμη* / *νομιμότητα* / *σταυροφορία* / *συνέδριο* || *Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || *οι εκλογές διεξήχθησαν υπό την παρουσία ~ παρατηρητών τού Ο.Α.Σ.Ε.* ΣΥΝ παγκόσμιος ΑΝΤ. εθνικός ΦΡ (α) ***Διεθνής Αμνηστία*** βλ. λ. *αμνηστία* (β) ***Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*** βλ. λ. *Δ.Ν.Τ.* (γ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** βλ. λ. *δικαστήριο* (δ) ***διεθνής οργανισμός*** βλ. λ. *οργανισμός* (ε) ***διεθνής κοινότητα*** το σύνολο των κρατών με διακρατικές μεταξύ τους σχέσεις • **2.** ***διεθνής*** (ο/η) αθλητής ομαδικού αθλήματος, που έχει συμμετάσχει έστω και μία φορά σε επίσημο αγώνα εθνικής ομάδας. *η ομάδα περιλαμβάνει στις τάξεις της τρεις ~* • **3.** ***Διεθνής*** (η) (α) καθεμιά από τις τέσσερεις παγκόσμιες οργανώσεις των κομουνιστικών κομμάτων (1864, 1889, 1919, 1937): *απόφαση τής Γ' Διεθνούς* (β) *ο παγκόσμιος* ύμνος των κομουνιστικών κομμάτων («Εμπρός, τής γης οι κολασμένοι...») (γ) (κακόσ.) κάθε οργάνωση με παγκόσμια επιρροή και δράση *η ~ των ναρκωτικών* / *τής τρομοκρατίας* — **διεθνώς** επίρρ. [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + *-εθνής* < *έθνος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. international].

διεθνικός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διεθνισμό (βλ. λ.): ~ *θεωρία* / *τάση* / *στάση* ΣΥΝ διεθνιστικός ΑΝΤ εθνικιστικός **2.** αυτός που σχετίζεται με περισσότερες από μία χώρες ή με το σύνολο των εθνών: ~ *δίκτυα πληροφοριών*. — **διεθνικώς** επίρρ., **διεθνικότητα** (η).

> **διεθνικός – διεθνής.** Το **διεθνικός** δεν δημιουργήθηκε εξαρχής ως σύνθετο των *διά* + *εθνικός*, αλλά ήταν αποτέλεσμα μεταπλασμού τού **διεθνής** «επί το δημοτικότερον», για να αποφευχθεί δηλ. ο (τριτόκλιτος) τύπος σε -*ης*, γεν. -*ους*, που την περίοδο τής έξαρσης τού γλωσσικού τον θεωρούσαν καθαρευουσιάνικο. Είναι δηλ. περισσότερο προϊόν τεχνητού μεταπλασμού, σε αντίθεση με άλλους μεταπλασμούς (*διαφανής – διάφανος, ανωφελής – ανώφελος, πολυπαθής – πολύπαθος* κ.ά.) → *άβαφος*

διεθνισμός (ο) [1893] **1.** η θεωρία σύμφωνα με την οποία πρέπει να επιδιώκεται η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των λαών και η κατάργηση των επιμέρους εθνικών συμφερόντων ΑΝΤ εθνικισμός **2.** (στον μαρξισμό) δόγμα το οποίο πρεσβεύει την ένωση όλων των λαών και την κατάργηση των συνόρων («προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε») ΦΡ ***προλεταριακός διεθνισμός*** η ενδεδειγμένη στάση τού κομουνιστή, όταν υπήρχε η Σοβιετική Ένωση, να υποτάσσει την πολιτική τού τοπικού του κόμματος και τής πατρίδας στις ανάγκες τής εξωτερικής πολιτικής τής Σοβιετικής Ένωσης — **διεθνιστής** (ο), **διεθνίστρια** (η), **διεθνιστικός**, -ή, -ό, **διεθνιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. internationalisme].

διεθνολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, με το διεθνές δίκαιο (βλ. λ. *διεθνής*). — **διεθνολογία** (η), **διεθνολογικός**, -ή, -ό

διεθνοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΠΟΛΙΤ η απόπειρα χειρισμού ενός θέματος ή προβλήματος ως ζητήματος με ευρύ διεθνές νομικό ή πολιτικό ενδιαφέρον και όχι με περιφερειακή ή περιορισμένη εμβέλεια: *η ~ τού Κυπριακού*. — **διεθνοποιώ** ρ {-είς }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisation].

διεθνώς επίρρ → διεθνής

διέθρεψα ρ. → διατρέφω

διείδα ρ → διαβλέπω

διείσδυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (α) η εισχώρηση σε κάτι (β) (για διάφορες ουσίες) (κυριολ.) το να διαπερνά και να εισχωρεί σε κάτι *η διείσδυση τού υγρού στο ύφασμα* (μτφ) • **2.** το να φτάνει κάποιος σε βάθος ή στην ουσία: *η ~ στις σκέψεις και στα συναισθήματα αυτού τού ανθρώπου δεν είναι δυνατή* ΣΥΝ εμβάθυνση **3.** το να εισχωρεί κάποιος/κάτι σε έναν χώρο και να επιβάλλεται με έμμεσο πολλές φορές αλλά και συστηματικό τρόπο: *η ~ τής αμερικανικής κουλτούρας στην ελληνική κοινωνία* || *η ~ τής πληροφορικής στην καθημερινή ζωή* || *η οικονομική ~ τής Ελλάδας στα Βαλκάνια* **4.** το να εισχωρεί κάποιος τεχνηέντως σε χώρο που δεν είναι τής δικαιοδοσίας του ή στον οποίο κινείται ένας κλειστός κύκλος ανθρώπων: *η ~ τής μαφίας στην εξουσία* || *η ~ νεόπλουτων στον χώρο τής αριστοκρατίας* || *η ~ ξένων πρακτόρων στις κρατικές μυστικές υπηρεσίες*

διεισδυτικός, -ή, -ό [1887] αυτός που έχει την ικανότητα να διεισδύει, να εμβαθύνει: ~ *ανάλυση* / *βλέμμα* / *ματιά* / *κριτική*. — **διεισδυτικά** επίρρ.

διεισδυτικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα διείσδυσης: *η ~ μιας ξένης κουλτούρας στην εγχώρια ζωή* || *η ~ μιας θρησκείας σε μια περιοχή* || *η ~ τής ανάλυσης* / *τής ματιάς κάποιου*

διεισδύω ρ. αμετβ. {διείσδυσα} (+σε) **1.** διαπερνώ (κάτι) και εισχωρώ σε (αυτό): *το φως διεισδύει στο δωμάτιο μέσ' από τις γρίλιες* ΣΥΝ τρυπώνω, χώνομαι, μπαίνω· (μτφ.) **2.** εισχωρώ στην ουσία, πηγαίνω στο βάθος: *η ματιά του προσπαθούσε να διεισδύσει στα βάθη τής ψυχής της* ΑΝΤ. μένω στην επιφάνεια **3.** εισχωρώ σε χώρο που δεν είναι στη δικαιοδοσία μου. *μεγάλες δυτικές εταιρείες διεισδύουν οικονομικά στην Α Ευρώπη* || ~ *στις τάξεις τού εχθρού* / *στα παρασκήνια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*
[ΕΤΥΜ μτγν < *δι(α)-* + *εισδύω* (βλ λ.)].

διεκδίκηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αξίωση ικανοποίησης αιτήματος, κυρ. με προσφυγή στη Δικαιοσύνη· (γενικότ.) η απαίτηση για απόκτηση, η προσπάθεια να κάνουμε δικό μας (κάτι που ώς τώρα δεν μας ανήκε): *εδαφικές ~* || *οι ~ των εργαζομένων* (για καλύτερες εργασιακές συνθήκες ή αμοιβές)

διεκδικητής (ο) [μεσν.], **διεκδικήτρια** (η) {διεκδικητριών} πρόσωπο που αξιώνει να ικανοποιηθούν τα δικαιώματά του ή να καταλάβει θέση ή αξίωμα· ~ *περιουσίας* / *τίτλου* / *θρόνου*.

διεκδικητικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με διεκδίκηση (πράγματος, δικαιώματος, αξιώματος κ.λπ.): ~ *αγωγή* **2.** αυτός που ξέρει να διεκδικεί (τα δικαιώματά του), που ζητεί ό,τι του ανήκει: *πρόκειται για ~ άτομο* || ~ *πολιτική*

διεκδικώ ρ μετβ. {διεκδικείς.. | διεκδίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ και αγωνίζομαι να επιτύχω ή να αποκτήσω (κάτι) ή να το διατηρήσω στην κατοχή μου: ~ *τη νίκη* / *την ικανοποίηση αιτημάτων* / *την εξουσία* / *τίτλο* / *τα πρωτεία* / *εδάφη* / *βραβείο* / *κληρονομιά* / *ελευθερία* / *ίση μεταχείριση* / *μια θέση εργασίας* || ~ *με πείσμα* / *θαρραλέα* / *δικαστικά* / *με κάθε τρόπο τα δικαιά μου* || *διεκδικεί επάξια μια θέση στις σελίδες τής ιστορίας τού αιώνα μας*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διεκδικῶ*, αρχική σημ. «εκδικούμαι», < *δι(α)-* + *ἐκδικῶ* < *ἐκ* + *δικῶ* (-*έω*) < *δίκη* Η σημερινή σημ πρωτοαπαντά στον Ιουστινιάνειο Κώδικα (6ος αι μ.Χ.) ως απόδ. τού λατ. vindicare].

διεκπεραιώνω ρ μετβ. {διεκπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περατώνω, ολοκληρώνω εργασία με σειρά ενεργειών μου: ~ *εντολή* / *εργασία* / *αποστολή* / *έργο* / *συναλλαγή* / *καθήκοντα* / *συμφωνία* ΣΥΝ. φέρω εις πέρας, εκτελώ **2.** (ειδικότ.) ταξινομώ, οργανώνω και αποστέλλω: ~ *έγγραφα* / *αλληλογραφία*. — **διεκπεραιωτής** (ο) [1833], **διεκπεραιώτρια** (η), **διεκπεραιωτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. < μτγν *διεκπεραιοῦμαι* < *δι(α)-* + *ἐκπεραιοῦμαι* < *ἐκ* + *περαιῶ* / -*οῦμαι* (βλ λ.)].

διεκπεραίωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ολοκλήρωση μιας εργασίας ~ *έργου* / *αποστολής* **2.** (ειδικότ.) η ταξινόμηση, οργάνωση και αποστολή (εγγράφων, αλληλογραφίας, εντύπων κ.ά) **3.** (συνεκδ.) υπηρεσία που εκτελεί την παραπάνω εργασία.

διεκτραγωδώ ρ. μετβ. [1888] {διεκτραγωδείς... | διεκτραγωδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διηγούμαι με δραματικό τρόπο: ~ *με μελανά χρώματα τη ζωή μου* || ~ *μια άθλια κατάσταση* / *την οικτρή οικονομική θέση* / *τα μαρτύρια* / *τη μοίρα μου* — **διεκτραγώδηση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαδραματίζω*.
[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + μτγν. *ἐκτραγῳδῶ* (-*έω*) < *ἐκ* + *τραγῳδῶ* < *τραγῳδός*].

διέλαβα ρ → διαλαμβάνω

διέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ } μέθοδος κατεργασίας μετάλλων, από την οποία παράγονται σωλήνες ή ράβδοι
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διέλασις*, αρχική σημ. «επέλαση», < *διελαύνω* (< *δι(α)-* + *ἐλαύνω*) Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διελέγχω ρ μετβ [αρχ] {διήλεγξα} (λόγ.) υποβάλλω σε λεπτομερή έλεγχο

διέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το πέρασμα μέσα από (κάτι) *επιτρέπω* / *εμποδίζω* / *απαγορεύω τη ~* || ~ *ζώων* / *αμαξοστοιχιών* / *οχημάτων* / *πεζών* || *άδεια διελεύσεως* **2.** ΝΟΜ ***αβλαβής διέλευση*** βλ λ *αβλαβής* **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το μέρος, μέσα από το οποίο περνά κανείς *επικίνδυνη* / *ελεύθερη* / *προβληματική* / *αδύνατη* ~ || *Προσοχή! ~ πεζών* ΣΥΝ διάβαση, δίοδος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διέλευσις* < *δι(α)-* + *ἔλευσις*].

διελκυστίνδα (η) {διελκυστινδών} **1.** παιχνίδι με σχοινί ή άλλο μηχανισμό, στα άκρα τού οποίου βρίσκονται αντίπαλα άτομα ή ομάδες, που προσπαθούν τραβώντας το σχοινί ή τον μηχανισμό να παρασύρουν τον αντίπαλο προς το μέρος τους **2.** (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ δύο αντιπάλων για την επικράτηση σε κάποιον χώρο: *«~ Η.Π.Α. και Γερμανίας για την επιρροή στις χώρες τής Κ. και Α. Ευρώπης»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *διελκυστός* (< αρχ. *διέλκω*) + παραγ. επίθημα *-ίνδα*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. ως προσδιοριστικό παιχνιδιών (π χ *κρυπτ-ίνδα, κυνηγητ-ίνδα* κ.ά.].

διεμβολίζω ρ. μετβ {διεμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατρυπώ με έμβολο **2.** (μτφ) (α) διεισδύω κάπου από τα πλάγια: *ο παίκτης διεμβόλισε από τα αριστερά την αντίπαλη άμυνα* (β) πλήττω κάποιον με πλάγιο τρόπο ή μέσω τρίτου **3.** εισχωρώ σε χώρο επιρροής τρίτων: *«επιδίωξη τού νέου κόμματος είναι να διεμβολίσει το δικομματικό σύστημα»* (εφημ.). — **διεμβόλιση** (η).

[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + *εμβολίζω* (βλ.λ.)].
διένειμα ρ. → διανέμω
διένεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} έντονη αντιπαράθεση: *εσωτερική / διεθνής / εδαφική / οξύτατη / κομματική / μακροχρόνια / τοπική / φυλετική ~ || η ~ οξύνεται / αμβλύνεται || διευθετώ / προκαλώ / τερματίζω / επεκτείνω τη ~ || σημεία / θύμα / αφορμή διενέξεως* ΣΥΝ σύγκρουση, τσακωμός, διαμάχη
[ΕΤΥΜ < μτγν *διένεξις* < *διενεγκεῖν*, απρφ. αορ β' τού αρχ. ρ *διαφέρω*].
διενέργεια (η) {χωρ. πληθ } η οργάνωση και ολοκλήρωση έργου από αρμόδιο πρόσωπο ή φορέα· *η ~ εκλογών / ανακρίσεων* ΣΥΝ πραγματοποίηση, διεξαγωγή.
[ΕΤΥΜ < *διενεργῶ*]
διενεργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διενεργείς. . | διενήργ-ησα, διενεργ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ) οργανώνω και φέρω εις πέρας στο πλαίσιο τής αρμοδιότητάς μου: *~ ανάκριση / αρχαιρεσίες / προανάκριση / διαγωνισμό / έρευνα / έλεγχο / εκλογές* ΣΥΝ διεξάγω, εκτελώ, πραγματοποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.
διεξάγω ρ. μετβ {διεξήγαγα (να/θα διεξαγάγω), διεξήχθην, -ης, -η.... (μτχ. διεξαχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ) **1.** ξεκινώ και προωθώ μια διαδικασία, (προσπαθώ να) τη φέρω εις πέρας: *~ εκστρατεία κατά τού καπνίσματος || ~ αγώνα / ανακρίσεις / δίκη / έρευνα / έλεγχο / εκλογές / ασκήσεις / ανασκαφές / πειράματα / συζήτηση / διαγωνισμό / διαπραγματεύσεις || ~ (κάτι) κανονικά / με απόλυτη τάξη / με μυστικότητα / αποτελεσματικά / υπό δραματικές συνθήκες* ΣΥΝ διενεργώ, επιτελώ, πραγματοποιώ **2.** (μεσοπαθ. ***διεξάγομαι***) γίνομαι, βρίσκομαι σε: *η κυκλοφορία στους δρόμους διεξάγεται με δυσκολία || η δίκη διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *ἐξ* + *ἄγω*].
διεξαγωγή (η) [μτγν.] **1.** η έναρξη, προώθηση και ολοκλήρωση μιας διαδικασίας *η ~ εκλογών / συνεδρίου / δίκης / στρατιωτικής επιχείρησης || απρόσκοπτη ~ έρευνας* ΣΥΝ διενέργεια **2.** ΝΟΜ η εξέταση μαρτύρων ενώπιον εισηγητή δικαστή πολιτικών δικαστηρίων
διεξέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ] {διεξ-ήλθα (μτχ. διεξελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ) πραγματεύομαι ή ομιλώ διεξοδικά για (κάτι): *~ ένα θέμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω, αποθετικός*
διεξήγαγα ρ → διεξάγω
διεξοδικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει όλες τις λεπτομέρειες *~ απάντηση / ανάλυση / ανάπτυξη / αναφορά / διαπραγμάτευση / εξέταση / έρευνα / εξήγηση / εργασία / συζήτηση / διαδικασία* ΣΥΝ εκτενής, λεπτομερής, εξαντλητικός, εξονυχιστικός ΑΝΤ συνοπτικός, γενικός. — **διεξοδικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **διεξοδικότητα** (η) [1873] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διέξοδος*].
διέξοδος (η) [αρχ.] {διεξόδ-ου | -ων, -ους} **1.** το σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να βγει: *η περίπολος βρήκε ~ ανάμεσα στα βουνά και ξέφυγε από τον ασφυκτικό κλοιό των εχθρών* ΣΥΝ δίοδος, πέρασμα ΑΝΤ αδιέξοδο **2.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο μπορεί κανείς να ξεπεράσει ένα πρόβλημα: *δεν διαφαίνεται ~ από την κρίση || αναζητώ / ψάχνω για ~ στα προβλήματά μου || βρίσκω ~ στο διάβασμα / στη γυμναστική || πολλοί νέοι αναζητούν ~ στα ναρκωτικά και στη βία* ΣΥΝ. λύση, διαφυγή ΑΝΤ αδιέξοδο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιέξοδο, οδός*
διεπαφή (η) **1.** ΤΕΧΝΟΛ κύκλωμα που επιτρέπει τη σύνδεση δύο συσκευών που δεν είναι συμβατές μεταξύ τους **2.** (μτφ.) το επίπεδο επαφής στο οποίο συναντώνται μεταξύ τους διαφορετικά πράγματα, στοιχεία, έννοιες *η ~ των σχέσεων.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. inteface].
διεπίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αμοιβαία επίδραση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα στοιχεία (ενός συνόλου), πρόσωπα, συστήματα πληροφορικής και χρήστες κ.λπ · *η ~, η οποία υφίσταται μεταξύ φτώχιας και εγκληματικότητας* ΣΥΝ διάδραση — **διεπιδραστικός**, -ή, -ό, **διεπιδρώ** ρ. {-άς...}.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interaction].
διεπιστημονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε περισσότερους από έναν επιστημονικούς κλάδους: *~ έρευνα / τμήμα / αντικείμενο / πρόβλημα / συζήτηση* ΣΥΝ διακλαδικός **2.** αυτός που αποτελείται από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων: *~ συμβούλιο / επιτροπή.* — **διεπιστημονικ-ά / -ώς** επίρρ , **διεπιστημονικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interdisciplinary].
διεπιφάνεια (η) {διεπιφανειών} η διεπαφή (βλ.λ)
διέπλεξα ρ → διαπλέκω
διέπλευσα ρ → διαπλέω
διέπω ρ μετβ. {δύσχρ. παρατ. διείπον· μόνο σε ενεστ κ. παρατ } καθορίζω, ρυθμίζω, κανονίζω *γραφειοκρατική νοοτροπία διέπει την υπαλληλική συμπεριφορά* || (κ. μεσοπαθ.) *τα φυσικά φαινόμενα διέπονται από αιώνιους και σταθερούς νόμους || ~ από αρχές / ήθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἕπω* «ασχολούμαι, φροντίζω για κάτι» (άσχετο προς το ρ *ἕπομαι* «ακολουθώ») < Ι Ε. *sep- «φροντίζω, επιμελούμαι», πβ. σανσκρ sápati, λατ sepelio «ενταφιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δί-οπος* (βλ.λ.)].
διεργασία (η) [1872] {διεργασιών} σειρά ενεργειών που εκτυλίσσονται βαθμιαία προς συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος για την ανάδειξη νέου προέδρου συνεχίζονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζύμωση (πβ. λ. *διαδικασία*)
διερεύνηση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσεκτική έρευνα (για την εξακρίβωση στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.). *η ~ μιας υπόθεσης / των προθέσεων (κάποιου)*
διερευνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη λεπτομερή έρευνα για την εξακρίβωση (στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): *~ προσπάθεια / ερώτηση / εντολή* (η εντολή που δίνεται από τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας στον αρχηγό τού κόμματος που ήρθε πρώτο στις εκλογές, χωρίς να έχει πάρει απόλυτη πλειοψηφία, προκειμένου να ερευνήσει κατά πόσον μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση, που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή) — **διερευνητικ-ά / -ώς** επίρρ.
διερευνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διερευνάς.. | διερεύν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} εξετάζω με προσοχή και σε βάθος: *~ τα αίτια τού ατυχήματος || ~ τις καταγγελίες / το θέμα / το μυστήριο / τις προθέσεις / τα στοιχεία || ~ τη δυνατότητα / το ενδεχόμενο να γίνει κάτι* ΣΥΝ ερευνώ, ψάχνω, ανιχνεύω — **διερευνητής** (ο) [αρχ.], **διερευνήτρια** (η) {διερευνητριών}
διερμηνέας (ο/η) [1819] {(θηλ διερμην-έως) | -είς, -έων} ειδικός που βοηθεί να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα, μεταφράζοντας τα λεγόμενα τού ενός στη γλώσσα τού άλλου · *η παρεξήγηση οφείλεται σε λάθος τού ~ || οι επίσημοι ~ τού Υπουργείου Εξωτερικών* || (μτφ) *ο ένας παρεξηγεί τα λόγια του άλλου· χρειάζονται ~, για να μην τσακώνονται!* Επίσης (λόγ) **διερμηνεύς** (ο/η) {διερμηνέως}. — **διερμηνεία** (η) [1808]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταφραστής*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interprète].
διερμηνεύω ρ. μετβ [μτγν] {διερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μιλώ εκφράζοντας τη διάθεση ή τις επιθυμίες άλλων *ο εκπρόσωπος τής μειοψηφίας, διερμηνεύοντας το λαϊκό αίσθημα, απαίτησε εκλογές* ΣΥΝ μεταφέρω, εκφράζω • **2.** (ειδικότ) μεταφράζω, εξηγώ κάτι σε άλλη γλώσσα, συνήθ. προφορικά ΣΥΝ είμαι διερμηνέας. — **διερμήνευση** (η) [αρχ.], **διερμηνευτής** (ο) [αρχ.], **διερμηνεύτρια** (η), **διερμηνευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]
διέρρευσα ρ. → διαρρέω
διέρρηξα ρ. → διαρρηγνύω
διέρχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {διήλθα (μτχ. διελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) **1.** περνώ μέσα από, διά μέσου. *ο ποταμός διέρχεται από τις πεδιάδες τού Βορρά || σκοτώθηκε από διερχόμενο όχημα* ΣΥΝ διανύω, διαβαίνω· ΦΡ ***κέντρο διερχομένων*** (i) ΣΤΡΑΤ στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις οποίες φιλοξενούνται προσωρινά οι στρατιώτες που μεταβαίνουν στις μονάδες τους για να καταταγούν ή κατά τις μετακινήσεις τους από μονάδα σε μονάδα (ii) (μτφ -μειωτ.) χώρος στον οποίο πηγαινοέρχεται συνεχώς κόσμος: *τι έκανες το σπίτι μας, ~;* **2.** περνώ, ζω: *η χώρα διέρχεται κρίσιμες ώρες || ~ κρίση / κίνδυνο / κάμψη / στιγμές αγωνίας* ΣΥΝ διανύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
διερωτώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διερωτάσαι. (μτχ διερωτώμενος, -η, -ο) | διερωτήθηκα} (λόγ) εκφράζω απορία και προβληματισμό: *~ αν αξίζει όλη αυτή η προσπάθεια || ~ ειλικρινά / εναγωνίως* ΣΥΝ αναρωτιέμαι, απορώ. — **διερώτηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
δίεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΜΟΥΣ η αλλοίωση και το σημείο αλλοιώσεως που δηλώνει ότι ο φθόγγος που ακολουθεί πρέπει να εκτελεσθεί κατά ένα ημιτόνιο υψηλότερα· η λέξη συνοδεύει την ονομασία τής νότας· *κουαρτέτο σε ντο δίεση μινόρε*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < γαλλ dièse < αρχ *δίεσις* «το συντομότερο διάστημα στη μουσική κλίμακα – ημιτόνιο» < *διίημι* «αφήνω, επιτρέπω» < *δι(α)-* + *ἵημι* «ρίχνω»]
διεσπάρην ρ. → διασπείρω
διεσπαρμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διασκορπιστεί: *τσιγγάνικα φύλα είναι ~ σε όλη την Ευρώπη* ΣΥΝ σκόρπιος ΑΝΤ συγκεντρωμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ. τού αρχ. *διασπείρω*].
διεστάλην ρ. → διαστέλλω
διέστειλα ρ. → διαστέλλω
διεστραμμένος, -η, -ο αυτός που αποκλίνει από ό,τι θεωρείται ορθό, ηθικό, φυσιολογικό (κυρ. ο σεξουαλικά ανώμαλος): *~ ορέξεις / ευχαρίστηση / πάθος / ψυχή / παιχνίδια / μυαλό / δολοφόνος* ΣΥΝ ανήθικος, διεφθαρμένος, έκλυτος, έκφυλος ΑΝΤ. ηθικός, φυσιολογικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ τού αρχ *διαστρέφω*].
διεστώτα (τα) (λόγ.) οι διαφορές συνήθ. στη ΦΡ ***συμβιβάζω τα διεστώτα*** βρίσκω τρόπο επίλυσης των διαφορών.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διεστῶτα* (ως αντώνυμο τού *ἡνωμένα*), πληθ. ουδ. τού τ *διεστώς, -ῶτος*, μτχ παρακ. τού ρ. *διίσταμαι* (βλ λ)].
διετής, -ής, -ές → δι-, -ετής
διετία (η) → δι-, -ετία
διευθέτηση (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η τακτοποίηση, η ρύθμιση (προβλήματος, θέματος κ.λπ): *~ εκκρεμοτήτων / πολιτικής διένεξης / κρίσεως / διαφορών*
διευθετώ ρ. μετβ {διευθετείς . | διευθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τακτοποιώ, βάζω τάξη και, κατ' επέκτ , επιλύω: *~ διαφορά / διένεξη / ζήτημα / κρίση / κατάσταση / πρόβλημα || ~ ειρηνικά / δίκαια / οριστικά / ομαλά / προσωρινά* ΣΥΝ εξομαλύνω, ρυθμίζω, διακανονίζω.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διευθετῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *εὐθετῶ* < *εὔθετος* «κατάλληλος, τακτοποιημένος, διατεταγμένος»].
διεύθυνση (η) [1833] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η συστηματική οργάνωση και επίβλεψη (έργου, επιχείρησης, προσωπικού κ.λπ.) από πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που τίθενται επί κεφαλής: *~ ορχήστρας / θεάτρου / σχολείου / εφημερίδας / παραγωγής || αναλαμβάνω από σήμερα τη ~ τού οργανισμού* ΣΥΝ διοίκηση, διακυβέρνηση **2. *Διεύθυνση*** (η) υπηρεσιακός κλάδος οργανισμού, υπεύθυνος για τη λειτουργία τομέα· *~ Αγροτικών Ασφαλίσεων / Αγορανομίας / Αλλοδαπών || ΙΖ' Διεύθυνση τού Υπουργείου Εσωτερικών* **3.** (συνεκδ.) ο χώρος, το γραφείο στο οποίο βρίσκονται όσοι ασκούν τη διοίκηση και, κατ' επέκτ., ο ίδιος ο επί κεφαλής. *η ~ τού καταστήματος σας ευχαριστεί θερμά || εκ τής διευθύνσεως* (συνήθ. σε εγκυκλίους ή άλλα επίσημα έγγραφα που περιέχουν οδηγίες από τους διευθυντές) || *~ σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) ΣΥΝ διευθυντής, διοίκηση • **4.** ΦΥΣ η ευθεία

γραμμή, ο άξονας πάνω στον οποίο κινείται αντικείμενο ή βρίσκεται κάποιο διανυσματικό φυσικό μέγεθος: *η ~ τής δύναμης F είναι ο άξονας xx΄* **5. σύστημα διευθύνσεως** ο μηχανισμός που επιτρέπει στον οδηγό να κατευθύνει το όχημα χρησιμοποιώντας τιμόνι (σε αυτοκίνητο). πηδάλιο (σε αεροπλάνο) κ ο κ • **6.** ο τόπος διαμονής (κάποιου). όπως καθορίζεται από την περιοχή, την οδό και τον αριθμό τού σπιτιού του: *μου δίνετε τη ~ σας:* || *κατάλογος τηλεφώνων και διευθύνσεων* || *η ~ ήταν λανθασμένη, με αποτέλεσμα να μη βρω το σπίτι του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεγέθυνση.*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. direction. ενώ η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. adresse].

διευθυναιογράφος (ο) πρόγραμμα σε Η/Υ που τυπώνει στοιχεία διευθύνσεων σε ετικέτες.

διευθυνσιολόγιο (το) {διευθυνσιολογί-ου | -ων} κατάλογος (συνήθ σε ψηφιακή μορφή) που περιέχει τις διευθύνσεις, π.χ. πελατών, στελεχών επιχείρησης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ address book].

διευθυντήριο (το) [1782] {διευθυντηρί-ου | -ων} **1.** ο χώρος που στεγάζει τη διεύθυνση/διοίκηση ΣΥΝ γραφείο διευθύνσεως • **2.** (α) ΙΣΤ ***Διευθυντήριο*** (το) η περίοδος 1795-99 τής Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία την εξουσία είχε πενταμελής επιτροπή (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ολιγοπρόσωπη και αυταρχική διοίκηση με υπερβολική εξουσία *έχει εγκαταστήσει ~ και δεν επιτρέπει σε κανέναν να αυτενεργήσει* || *το ~ των Βρυξελλών*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Directoire].

διευθυντής (ο) [μτγν.] {-ή κ (λόγ.) -ού. κλητ. διευθυντά}, **διευθύντρια** (η) [1867] {διευθυντριών} πρόσωπο που διευθύνει. που ασκεί τη διεύθυνση (βλ.λ.): *ο ~ σχολείου / εταιρείας / γραφείου / σπουδών / πωλήσεων / εφημερίδας / προσωπικού / ορχήστρας / σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) || *οικονομικός / γενικός ~.*

διευθυντικός, -ή. -ό [1826] αυτός που σχετίζεται με τον διευθυντή ή τη διεύθυνση: *~ θέση / στέλεχος επιχειρήσεως / καθήκοντα / αρμοδιότητες / γραφείο / αποφάσεις / χειρισμοί*

διευθύνω ρ μετβ. {μτχ ενεστ διευθύνων, -ουσα, -ον | διηύθυνα, διευθύνθηκα} **1.** οργανώνω συστηματικά και επιβλέπω την εκτέλεση έργου. την πορεία συνόλου δραστηριοτήτων, ασκώ τη διεύθυνση (βλ.λ.): *~ θίασο / επιχείρηση / εμπορική αντιπροσωπία* ΣΥΝ διοικώ, κυβερνώ, (οικ) κουμαντάρω· ΦΡ ***διευθύνων / διευθύνουσα σύμβουλος*** μέλος τού διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας. με απόφαση τού οποίου εκπροσωπεί την εταιρεία και διαχειρίζεται τις υποθέσεις της **2.** (ειδικότ. για ορχήστρα) συντονίζω (ως διευθυντής ορχήστρας): *τη Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Νέας Υόρκης διηύθυνε επί δεκαετίες ο Δ. Μητρόπουλος* • **3.** οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση. κινώ προς συγκεκριμένο σημείο: ~ το *βλέμμα* / το *πλοίο* ΣΥΝ. κατευθύνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *εὐθύνω* < *εὐθύς*].

διευκόλυνση (η) [1815] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η εξυπηρέτηση (μιας διαδικασίας). η χρήση μέσων. μεθόδων κ.λπ., ώστε να γίνει (κάτι) πιο εύκολο: *η ~ τής κυκλοφορίας μέσω παρακαμπτήριων οδών* || *η ~ τής αγοράς συναλλάγματος* **2. διευκολύνσεις** (οι) οι οικονομικές εξυπηρετήσεις (π.χ η δυνατότητα πληρωμής με δόσεις): *παρέχω ~* ΣΥΝ ευκολίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεγέθυνση*

διευκολύνω ρ μετβ [1857] {διευκόλυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** καθιστώ πιο εύκολη μια διαδικασία: *~ την κυκλοφορία / τη συγκοινωνία / την επικοινωνία / την παραγωγή / το εμπόριο / την πληρωμή / τα σχέδια / την κατάσταση / τη συνάντηση / τις εκλογές / το αγοραστικό κοινό / την πέψη / τον εργαζόμενο* || *~ κάποιον με κάθε τρόπο* ΣΥΝ βοηθώ, προσφέρω. κάνω εκδούλευση ΑΝΤ δυσχεραίνω **2.** (ειδικότ) παρέχω οικονομική εξυπηρέτηση: *του ζήτησε να τον διευκολύνει με την έγκριση ενός άτοκου δανείου* ΣΥΝ ενισχύω ΑΝΤ επιβαρύνω — **διευκολυντικός,** -ή, -ό [1854].

διευκρινίζω ρ. μετβ. [1892] {διευκρίνισ-α, -τηκα. -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές· *ζητήθηκε από τον πρέσβη να διευκρινίσει τις θέσεις τής χώρας του* || *~ τα κίνητρα / τους λόγους / μια έννοια / τη θέση μου / τη στάση μου / δηλώσεις / προθέσεις* || *~ αρμοδίως / πλήρως / περαιτέρω* ΣΥΝ ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω, διαφωτίζω, εξηγώ. ξεδιαλύνω ΑΝΤ συσκοτίζω Επίσης (αρχαιοπρ.) **διευκρινώ** [αρχ] {-είς. }
[ΕΤΥΜ < *διευκρινώ*, κατά τα ρ. σε *-ίζω*. Το αρχ. *διευκρινῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *εὐκρινῶ* < *εὐκρινής*].

διευκρίνιση (η) [1892] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** το να γίνει (κάτι) πιο σαφές, να διαφωτίζεται περισσότερο η σημασία του (ώστε να σχηματίζουμε ακριβή εικόνα για αυτό)· *αυτό το σημείο τού κειμένου χρειάζεται ~* ΣΥΝ διασάφηση, αποσαφήνιση, εξήγηση **2.** (συνεκδ , συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε συμβάλλει στο να γίνει κάτι σαφέστερο *ζητήθηκαν από τους εξεταστές διευκρινίσεις σχετικά με το θέμα* ΣΥΝ διασάφηση, αποσαφήνιση.

διευκρινιστικός, -ή. -ό αυτός που διευκρινίζει, που καθιστά κάτι σαφές· *~ ερώτηση / σχόλιο / δήλωση* — **διευκρινιστικά** επίρρ.

διεύρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού εύρους· *η ~ τού δρόμου / τού ορύγματος* ΣΥΝ διαπλάτυνση ΑΝΤ στένεμα **2.** η επέκταση σε περισσότερους χώρους ή πεδία: *η ~ τού πνεύματος / τής εκλογικής βάσης ενός κόμματος / ενός γνωστικού αντικειμένου* || *η ~ μιας περιφέρειας* || *η ~ των αρμοδιοτήτων / των εργασιών / των επιχειρήσεων / τής Ευρωπαικής Ένωσης με την εισδοχή νέων χωρών-μελών* ΑΝΤ. συρρίκνωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

διευρύνω ρ. μετβ. {διεύρυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** ενεργώ ώστε να αυξηθεί κάτι σε πλάτος, να αποκτήσει περισσότερο εύρος: *~ δρόμο / κύκλο / εδαφικό χώρο* || (μτφ.) *το χάσμα μεταξύ πλούσιου Βορρά και φτωχού Νότου συνεχώς διευρύνεται* ΑΝΤ στενεύω, περιορίζω **2.** (μτφ.) κάνω κάτι ευρύ. να εκτείνεται σε περισσότερους χώρους ή πεδία: *~ τους ορίζοντες / τον κύκλο εργασιών / τις σχέσεις μου / μια συνεργασία / το πνεύμα μου / τις αρμοδιότητες / την επιρροή / τη βάση δεδομένων* || *παρέχει στη μειονότητα διευρυμένη αυτονομία* ΣΥΝ ευρύνω, πλαταίνω. αυξάνω ΑΝΤ στενεύω, συρρικνώνω, περιορίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δι(α)-* + *εὐρύνω* < *εὐρύς*].

διεφθάρην ρ. → διαφθείρω

διεφθαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί (ηθική κυρ) διαφθορά ή συμβάλλει σε αυτήν· ανήθικος: *~ πολιτικός / κράτος / φύση / καθεστώς* ΣΥΝ έκφυλος. ακόλαστος ΑΝΤ ηθικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ παρακ τού αρχ *διαφθείρω*]

διέφυγα ρ. → διαφεύγω

διέχυσα ρ. → διαχέω

δίζυγο (το) ΓΥΜΝΑΣΤ όργανο γυμναστικής που αποτελείται από δύο οριζόντιες, παράλληλες μεταξύ τους και ισοϋψείς δοκούς, οι οποίες στηρίζονται σε τέσσερεις στύλους ΦΡ. ***ασύμμετρο δίζυγο*** οι ασύμμετροι ζυγοί (βλ λ *ζυγός*)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ *δίζυγος*]

διζωνικός, -ή. -ό αυτός που αποτελείται από δύο (γεωγραφικές) ζώνες ή σκοπεύει στην ύπαρξη δύο ζωνών: *~ ομοσπονδία.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ bizonal (νόθο σύνθ)].

διήγημα (το) [μτγν.] {διηγήμ-ατος | -ατα. -άτων} πεζογράφημα μικρής σχετικά έκτασης. το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη αφήγηση περιστατικού ή ιστορίας· *αστυνομικό / σατιρικό ~* || *συλλογή διηγημάτων* || *ήρωας / πλοκή / υπόθεση / δομή / έκταση / είδος / συγγραφή / ανάγνωση / ερμηνεία / τέχνη / τεχνική διηγήματος.* — (υποκ) **διηγηματάκι** (το), **διηγηματικός**, -ή, -ό [αρχ.], **διηγηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηγούμαι*

διηγηματογράφος (ο/η) [1883] συγγραφέας διηγημάτων. — **διηγηματογραφία** (η) [1895], **διηγηματογραφώ** ρ. [1892[{-είς...}.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ nouvelliste]

διήγηση (η) [αρχ] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξιστόρηση γεγονότος. περιστατικού, η αναλυτική περιγραφή συμβάντων: *προφορική / γραπτή ~* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που περιέχει την αναλυτική περιγραφή γεγονότων. «*Διήγησις των συμβάντων τής ελληνικής φυλής*» (τα *Απομνημονεύματα* τού Θ Κολοκοτρώνη) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

διηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {διηγείσαι... | διηγή-θηκα. -μένος} περιγράφω (γεγονός ή περιστατικό) σε προφορικό ή γραπτό λόγο *~ ένα παραμύθι / μια ιστορία / τα καθέκαστα / τη ζωή μου* ΣΥΝ αφηγούμαι, περιγράφω, εκθέτω, εξιστορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διηγοῦμαι (-έο-)* < *δι(α)-* + *ἡγοῦμαι* «είμαι αρχηγός – πιστεύω. νομίζω»].

διήθημα (το) [μτγν] {διηθήμ-ατος | -ατα. -άτων} το καθαρό υγρό που μένει. αφού φιλτράρουμε αιώρημα στερεού σε υγρό (ενώ αυτό που μένει επάνω στο φίλτρο ονομάζεται *ίζημα*).

διήθηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** η διοχέτευση αιωρήματος (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ διύλιση, φιλτράρισμα. σούρωμα • **2.** ΙΑΤΡ η επέκταση μιας παθολογικής αλλοίωσης κατά συνέχεια ιστού. λ χ διήθηση τού ορθού από καρκίνο τής κύστης

διηθώ ρ. μετβ. {διηθείς... | διήθ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} διοχετεύω αιώρημα (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο. το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ διυλίζω, φιλτράρω, σουρώνω. — **διηθητικός,** -ή, -ό, **διηθητός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διηθῶ* < *δι(α)-* + *ἠθῶ (-έω)* « φιλτράρω» < *se-tho (η έλλειψη δασύτητας λόγω ανομοιώσεως προς το *-θ-*) < I.E. *sē «διυλίζω», πβ αλβ. shosh «κοσκινίζω» κ ά. Ομόρρ *ἠθ-μός* (βλ λ)].

διήκω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ -σπάν.) φθάνω από ένα σημείο σε άλλο: *η παρουσία τέτοιων λέξεων διήκει όλους τους αιώνες από τους τραγικούς ώς τη σύγχρονη γλώσσα μας*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα» (βλ. λ. *αν-ήκω*)].

διηλεκτρικός, -ή. -ό αυτός που δεν είναι καλός αγωγός τού ηλεκτρικού ρεύματος: *~ μέσο* ΣΥΝ μονωτικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dielectric]

διήλθα ρ. → διέρχομαι

διημερεύω ρ. αμετβ [αρχ.] {μτχ. ενεστ. διημερεύων, -ουσα, -ον | διημέρευσα} (λόγ.) **1.** περνώ την ημέρα *οι εκδρομείς διημέρευσαν στα Τέμπη* **2.** (για κατάστημα) μένω ανοιχτός όλη την ημέρα: *διημερεύον φαρμακείο / νοσοκομείο* ΑΝΤ διανυκτερεύω - **διημέρευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

διημερίδα (η) εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα δύο ημερών: *~ ποίησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο*

διήμερος, -η. -ο → δι-. -ήμερος

διηνεκής, -ής, -ές {διηνεκ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για πάντα, χωρίς διακοπή· *~ αναζήτηση / προβληματισμός / κόποι / προσπάθειες* ΣΥΝ διαρκής, ακατάπαυστος. αιώνιος ΑΝΤ στιγμιαίος, σύντομος, ακαριαίος· ΦΡ ***εις το διηνεκές*** χωρίς διακοπή *του φαινόταν ότι η προσπάθεια θα συνεχιζόταν ~.* — **διηνεκώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *-ενεκ-ής*, τού οποίου το θ. **ενεκ-* μαρτυρείται στον αόρ β΄ *ἐνεγκεῖν* τού ρ *φέρω*]

διηπειρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε δύο ή παραπάνω ηπείρους. *~ μεταφορές / σχέσεις / κύπελλο* (αθλητική διοργάνωση μεταξύ των πρωταθλητριών ομάδων τής Ευρώπης και τής Αμερικής) **2.** αυτός που διασχίζει μια ήπειρο: *~ πύραυλοι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ intercontinental].

διηρημένος, -η, -ο → διαιρώ

διήρκεσα ρ → διαρκώ

διθέσιος, -α. -ο → δι-. -θέσιος

διθύραμβος (ο) {διθυράμβ-ου | -ων, -ους} **1.** ΦΙΛΟΛ εορταστικό τραγούδι και στη συνέχεια είδος τής χορικής ποίησης, με ενθουσιώδη χαρακτήρα, που τραγουδιόταν από χορευτές (άνδρες ή αγώρια) στο πλαίσιο τής διονυσιακής λατρείας με τη συνοδία αυλού αρχικά περιείχε θέματα από τη ζωή τού Διονύσου και αποτέλεσε τον πρόδρομο τής τραγωδίας **2.** (συνεκδ.) ιδιαιτέρως επαινετική κριτική: *γράφτηκαν διθύραμβοι από τους κριτικούς για την ερμηνεία της στον ρόλο τής Μήδειας* ΣΥΝ εγκώμιο ΑΝΤ ψόγος, μομφή, λοιδορία. — **διθυραμβικός,** -ή, -ό [αρχ.], **διθυραμβικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ.. αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. (μη Ι.Ε.) λ.. όπως και οι ομοιοκατάληκτες *θρίαμβος*, *ἴαμβος*, που ανήκουν στο λεξιλόγιο τού τραγουδιού και τού χορού Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η υπόθεση ότι πρόκειται για Ι.Ε. λ που συνδ. με σανσκρ. áṅga- «μέλος, μελωδία» (ως προς το *-αμβος*). η οποία αφήνει ανερμήνευτο το α' συνθ. *διθυρ*-]

δίθυρος, -η. -ο ‣ δι-. -θυρος

διίδρωμα (το) [1879] {διιδρώμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ παθολογικό βιολογικό υγρό με χαμηλή περιεκτικότητα σε λεύκωμα ΑΝΤ εξίδρωμα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transsudat].

διίδω ρ → διαβλέπω

διίσταμαι ρ αμετβ. αποθ {διίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε. -νται (μτχ. διιστάμενος, -η, -ο)· παρατ. διιστ-άμην. -ασο. -ατο, -άμεθα, -ασθε. -αντο} (λόγ.) παρουσιάζω διαφορές. διαφωνίες: *οι γνώμες στο συμβούλιο διίστανται* || *διιστάμενες απόψεις* ΣΥΝ διαφέρω, αποκλίνω ΑΝΤ. συγκλινώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)]

διισχυρίζομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ] {διισχυρίστηκα} (λόγ) ισχυρίζομαι (κάτι) παρουσιάζοντας αναλυτικά τη σκέψη μου. — **διισχυρισμός** (ο) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

δικάζω ρ. μετβ {δίκασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξετάζω (κάτι/κάποιον) ως προς τη νομιμότητά του, εφαρμόζω τον νόμο ως δικαστής, ρυθμίζω διαφορές και κρίνω το αξιόποινο πράξεων: *δικάζει πολλές υποθέσεις κάθε μέρα* || *θα με δικάσουν αύριο* ΣΥΝ απονέμω δικαιοσύνη· ΦΡ ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς* • **2.** (μεσοπαθ. ***δικάζομαι***) (α) περνώ από δίκη, κρίνομαι από δικαστήριο: *~ ως ηθικός αυτουργός / για εγκληματική δράση / για εσχάτη προδοσία / ερήμην* (χωρίς να παρίσταμαι στο δικαστήριο) (β) (καταχρ. αντί τού *καταδικάζομαι*): *δικάστηκε ισόβια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίκη*].

δίκαια επίρρ. **1.** σύμφωνα με τους νόμους και τους κανόνες, με το δίκαιο· *γι' αυτό που έκανε ~ τιμωρήθηκε* **2.** όπως έπρεπε να συμβεί. δικαιολογημένα *με τόσα που του είπες ~ αγανάκτησε* ΣΥΝ ευλόγως, σωστά Επίσης (λόγ) **δικαίως** [αρχ.].

δικαιικός, -ή, -ό κ. (ορθότ) **δικαϊκός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το δίκαιο — **δικαιικά** κ. **δικαϊκά** επίρρ.

δίκαιο (το) [αρχ] {δικαί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν αναγκαστικά τις σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας, ορίζοντας τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθενός και προβλέποντας κυρώσεις για τη μη τήρηση των κανόνων. *Εμπορικό / Κληρονομικό / Οικογενειακό / Συνταγματικό / Σωφρονιστικό / Αστικό* (που ρυθμίζει τις βασικές σχέσεις τής ιδιωτικής ζωής και των ιδιωτικών συναλλαγών) / *Δημόσιο / Ιδιωτικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις οι οποίες αναφέρονται στα ιδιωτικά συμφέροντα) / *Διοικητικό / Διεθνές* (που ρυθμίζει τις σχέσεις των κρατών) / *Εκκλησιαστικό / Εμπράγματο* (που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των προσώπων προς τα πράγματα) / *Ενοχικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ δύο προσώπων, από τα οποία το ένα δικαιούται να αξιώσει από το άλλο πράξη ή παράλειψη) / *Κοινοτικό* (οι νόμοι τής Ευρωπαϊκής Ένωσης) / *Εργατικό ~* || *αποκατάσταση / επικράτηση / παράβαση τού δικαίου* || *κανόνας δικαίου* || *~ γραπτό* (οι γραπτοί νόμοι) / *άγραφο* || *εθιμικό δίκαιο* (κοινωνικά ήθη, κοινωνικές συνήθειες. κανόνες ευπρέπειας κ.λπ., που δεν έχουν όμως αναγκαστικότητα)· ΦΡ (α) ***το δίκαιο των πολλών / τής πυγμής / τού ισχυροτέρου*** οι πολλοί / οι ισχυρότεροι επιβάλλουν τη θέλησή τους (β) ***το δίκαιο τής ζούγκλας*** όπου επικρατεί η βούληση τού δυνατού. όπου δεν προστατεύεται ο αδύνατος **2.** (α) ***θετικό δίκαιο*** που ισχύει σε ορισμένο χρόνο και σε ορισμένη πολιτεία (β) ***φυσικό δίκαιο*** η αιώνια. αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα τού ορθού σύμφωνα με το καλό. το αγαθό (γ) ***κράτος Δικαίου*** κράτος, τού οποίου τη λειτουργία καθορίζει το δίκαιο, σύστημα νόμων, και όχι ένα πρόσωπο αυθαίρετα. λ.χ μονάρχης **3.** (με κεφ.) η νομική επιστήμη· *σπουδάζει ~* • **4.** η νόμιμη αξίωση. ό,τι δικαιούται κανείς σύμφωνα με τον νόμο ή με το περί δικαίου αίσθημα: *θα υπερασπιστούμε τα δίκαια τού λαού μας* ΣΥΝ απαίτηση, δικαίωμα ΑΝΤ υποχρέωση • **5.** ό,τι θεωρείται σωστό, η ιδανική αντίληψη για το δίκαιο, η ιδέα τής δικαιοσύνης (πβ. *φυσικό δίκαιο*, σημ. 2): *δεν είναι ~ άλλοι να ευημερούν και άλλοι να πεινούν* ΣΥΝ ορθό. πρέπον, δέον, επιτρεπτό ΑΝΤ άδικο, ανεπίτρεπτο· ΦΡ ***περί δικαίου αίσθημα / αίσθημα δικαίου*** βλ. λ. *αίσθημα* **6. *δίκαια*** (τα) οι διεκδικήσεις που απορρέουν από το ορθό, την ιδέα τής δικαιοσύνης: *αγωνίζεται για τα ~ τού έθνους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο*

δικαιόγραφο (το) [1833] {δικαιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ το έγγραφο με το οποίο αποδεικνύεται το νόμιμο δικαίωμα (κάποιου) ΣΥΝ τίτλος. πιστοποιητικό.

δικαιοδοσία (η) {δικαιοδοσιών} ΝΟΜ **1.** η περιορισμένη σε καθορισμένο πλαίσιο εξουσία. που παραχωρείται σε κρατικά όργανα ή πολίτες από τον νόμο: *το θέμα σας υπάγεται στη ~ άλλης υπηρεσίας* || *επεκτείνω / διευρύνω τη ~ κάποιου* || *περιέρχομαι στη ~* || *άμεση / έκτακτη / αναγνωρισμένη / απεριόριστη / διοικητική / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ εξουσία. αρμοδιότητα **2.** (ειδικότ.) (α) η εξουσία των οργάνων τού κράτους για απονομή δικαιοσύνης (β) ***αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*** η εξουσία των πολιτικών δικαστηρίων να δικάζουν ιδιωτικές διαφορές, διαφορές δηλαδή όπου αντικείμενο δίκης αποτελεί ένα δικαίωμα ή μία έννομη σχέση ρυθμιζόμενη από το ιδιωτικό δίκαιο (γ) ***εκούσια δικαιοδοσία*** όπου το δικαστήριο δεν κρίνει επί τής ισχύος ή μη ιδιωτικών δικαιωμάτων ή εννόμων σχέσεων. αλλά διατάζει κυρίως ρυθμιστικά μέτρα διαπλαστικού ή διαπιστωτικού χαρακτήρα (δ) ***διεθνής δικαιοδοσία*** η εξουσία των δικαστηρίων ενός κράτους να εκδικάζουν διαφορές με στοιχεία αλλοδαπότητας, π.χ. όταν κάποιος ή και οι δύο διάδικοι είναι αλλοδαποί. — **δικαιοδοτικός,** -ή, -ό. **δικαιοδοτώ** ρ. [μτγν.] {-είς.. }.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δικαιοδοτῶ* < *δίκαιο* + *-δοτῶ (-έω)* < *δότης*]

δικαιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζονται τα δικαιώματα άλλου ΑΝΤ δικαιοπάροχος
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

δικαιοκρισία (η) [μτγν.] {δικαιοκρισιών} η δίκαιη δικαστική απόφαση: *ουδέποτε αμφισβητήθηκε η ~ του, η ικανότητά του να κρίνει σωστά και να αποδίδει δικαιοσύνη*

δικαιοκρίτης (ο) [μτγν.] {δικαιοκριτών} πρόσωπο που αποφασίζει αμερόληπτα. ο δίκαιος κριτής: (ως επίθ.) *ο ~ Θεός*.

δικαιολόγηση (η) ‣ δικαιολογώ

δικαιολογήσιμος, -η, -ο [1843] αυτός που μπορεί να δικαιολογηθεί, για τον οποίον μπορεί να διατυπωθούν δικαιολογίες.

δικαιολογητικός, -ή. -ό [1833] **1.** αυτός που μπορεί να δικαιολογήσει: *~ στάση* || *η ~ βάση τής δικαστικής απόφασης* **2. *δικαιολογητικά*** (τα) έγγραφα ή στοιχεία που χρειάζεται κάποιος για να προβεί σε νόμιμες ενέργειες: *συγκεντρώνω / επισυνάπτω τα απαραίτητα ~* || *υποβάλλω τα ~ μου για την έκδοση ταυτότητας / διαβατηρίου* || *~ για την έγκριση δανείου*

δικαιολογία (η) [αρχ.] {δικαιολογιών} **1.** ό,τι λέει κανείς για να εξηγήσει ή να καλύψει σφάλμα ή παράλειψη: *πού τη σκαρφίστηκες αυτή τη ~,* || *γελοία / πρωτότυπη / απαράδεκτη / απίστευτη / εύκολη / κοινή / πρόχειρη ~* || *βρίσκω ~* ΣΥΝ πρόφαση, αφορμή ΑΝΤ αιτία **2.** ο ισχυρισμός με τον οποίο αποδεικνύεται το δίκιο (κάποιου): *προτού τον δικάσεις. άκουσε προσεκτικότερα τη ~ του* || *σοβαρή / ακατανόητη / αβάσιμη / λογική / ανεπαρκής / νόμιμη / ικανοποιητική / παράξενη / αστήρικτη ~* || *προβάλλω ~* ΣΥΝ επιχείρημα. λόγος. αιτιολογία. αιτία **3.** (ειρων.) ***δικαιολογίες*** (οι) για περιπτώσεις στις οποίες αμφισβητούμε την ειλικρίνεια κάποιου: *~.. · αντί να πει ότι δεν ήθελε να έρθει, λέει ότι δεν μπόρεσε, ότι κάτι έτυχε και τα γνωστά...* || *άσε τις ~ και πες μου την αλήθεια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιτία*.

δικαιολογώ ρ. μετβ {δικαιολογείς. | δικαιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** θεωρώ ότι (κάποιος) δρα ή ότι (κάτι) συντελείται με τρόπο ορθό και σύμφωνα με τους κανόνες· *~ απολύτως τις πράξεις του* || *~ (κάποιον) πλήρως / εν μέρει* || *δικαιολογημένες απουσίες από το σχολείο* || *~ τις διαμαρτυρίες κάποιου που αδικήθηκε* ΣΥΝ δικαιώνω, κρίνω σωστό ΑΝΤ καταδικάζω, αμαυρώνω **2.** προβάλλω ελαφρυντικά ή προφάσεις. για να υπερασπιστώ (κάποιον) *προσπαθεί να δικαιολογήσει στον διευθυντή την απουσία των συναδέλφων του* || *μην προσπαθείς να τον δικαιολογήσεις. είναι αδικαιολόγητος* • **3.** αποτελώ την αιτία. *η καθημερινή έκθεση στην ακτινοβολία δικαιολογεί την πάθηση στα μάτια του* || *η ξενοφοβία των πολιτών δικαιολογεί την έξαρση ρατσιστικών φαινομένων* ΣΥΝ αιτιολογώ. εξηγώ. — **δικαιολογημέν-α / -ως** επίρρ., **δικαιολόγηση** (η) [1843].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δικαιολογῶ* (πβ. αρχ. *δικαιολογοῦμαι*) < *δικαιο-* + *-λογῶ (-εω)* < *λόγος*].

δικαιοπάροχος (ο/η) [1864] {δικαιοπαρόχων} ΝΟΜ πρόσωπο που μεταβιβάζει δικαιώματά του σε άλλον ΑΝΤ δικαιοδόχος.
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-πάροχος* < *παρέχω*]

δικαιοπρακτικός, -ή, -ό ΝΟΜ αυτός που σχετίζεται με τη δικαιοπραξία (βλ λ.): *~ αποτελέσματα / ικανότητα*.

δικαιοπραξία (η) [1890] {δικαιοπραξιών} ΝΟΜ το πραγματικό (νομοτυπική μορφή, αντικειμενική υπόσταση), το οποίο περιέχει αναγκαία δήλωση βουλήσεως και το οποίο αναγνωρίζεται στον νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών: *ικανός / ανίκανος για ~* || *μονομερής / διμερής / εν ζωή ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ acte judiciaire]

δικαίος (ο) ο επί κεφαλής σκήτης στο Άγ. Όρος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δικαῖος* «τοποτηρητής θρησκευτικού ηγέτη», πιθ. από τη δοτ. *δικαίῳ* (αρχ *δίκαιος*)]

δίκαιος, -η. -ο **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τους νόμους και τους κανόνες, που συμφωνεί με το δίκαιο: *διεθνής πρωτοβουλία για τη ~ επίλυση τού Κυπριακού* || *~ αίτημα / ικανοποίηση / πράξη / αξίωση / αγώνας* ΣΥΝ νόμιμος, ορθός. σωστός ΑΝΤ άδικος ΦΡ ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ. λ *άδικος* **2. *δίκαιο*** (το) βλ.λ. • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη μεροληψίας. αντικειμενικός: *~ κριτής / συμπεριφορά / παρατήρηση / εξέταση / διαγωνισμός / νόμοι / πολιτικός* ΣΥΝ αμερόληπτος ΑΝΤ άδικος, μεροληπτικός ΦΡ (α) ***κοιμάται τον ύπνο τού δικαίου*** για αφελή άνθρωπο. που δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει γύρω του ή ότι τον εξαπατούν (β) ***ο ύπνος τού δικαίου*** με ήσυχη συνείδηση. για άνθρωπο χωρίς ενοχές ή έγνοιες • **4.** αυτός που έχει λόγους να συμβεί: *η παρανομία επέσυρε τη ~ οργή τού πλήθους* || *~ δυσφορία / παράπονο / πόθος / χειροκρότημα / αναγνώριση* ΣΥΝ δικαιολογημένος ΑΝΤ αδικαιολόγητος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο συμμορφούμενος προς τους θεσμούς, τις δικανικές αποφάσεις», < **δίκα-ιος* < *δίκα / δίκη*].

δικαιοστάσιο (το) {δικαιοστασί-ου | -ων} ΝΟΜ προσωρινή αναστολή τής εκδίκασης υποθέσεων και ταυτόχρονη αναστολή προθεσμιών, παραγραφών κ λπ
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-στάσιο* < *στάσις*, απόδ τού διεθνούς νεολατ. όρου

justitium].

δικαιοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** η τήρηση και εφαρμογή των νόμων με τρόπο αντικειμενικό, αμερόληπτο. *αρχές ισοτιμίας και δικαιοσύνης* || *αποκαθιστώ / αποδίδω / απονέμω / εφαρμόζω / εδραιώνω τη ~* || *η έννοια / το αίσθημα τής ~* || *παρωδία δικαιοσύνης* ΣΥΝ δίκαιο, νομιμότητα ΑΝΤ αδικία **2.** (συνεκδ., συνήθ με κεφ.) το νομικό σύστημα με το οποίο ένα κράτος εφαρμόζει το Δίκαιο και οι συνακόλουθοι θεσμοί και λειτουργοί (δικαστήρια, δικαστές κ.λπ): *η λειτουργία / ο πέλεκυς / η ανεξαρτησία / ο υπουργός τής Δικαιοσύνης* || *καταφεύγω / παραπέμπω / έχω εμπιστοσύνη στη ~*· ΦΡ ***ναός τής Δικαιοσύνης*** το δικαστήριο ΣΥΝ ναός τής Θέμιδος **3.** (καταχρ) η κοινή αντίληψη περί δικαίου, αυτό που οι πολλοί θεωρούν δίκαιο, σωστό να γίνεται· (ειδικότ) η απόδοση στον καθένα αυτού που του αξίζει, η αντιμετώπισή του με σωστό και δίκαιο τρόπο: *μεταχειρίζομαι κάποιον με ~* || *δεν υπάρχει ~ στον κόσμο· άλλοι πεινάνε, ενώ άλλοι δεν ξέρουν τι να κάνουν τα λεφτά τους* **4.** (γενικότ.) η απουσία αδικίας, ανισοτήτων κ.λπ.. *κοινωνική ~*

ΒΑΘΜΟΙ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Α. Πολιτικά δικαστήρια

Ειρηνοδικείο	→ Ειρηνοδίκης
Πρωτοδικείο	→ (α) Δικαστικός Πάρεδρος
	(β) Πρωτοδίκης
	(γ) Πρόεδρος Πρωτοδικών
Εφετείο	→ (α) Εφέτης
	(β) Πρόεδρος Εφετών
Άρειος Πάγος	→ (α) Αρεοπαγίτης
	(β) Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου
	(γ) Πρόεδρος Αρείου Πάγου

Β. Ποινικά δικαστήρια

Πταισματοδικείο	→ Πταισματοδίκης (Ειρηνοδίκης)
Μονομελές Πλημμελειοδικείο	→ Πλημμελειοδίκης (Πρωτοδίκης)
Τριμελές Πλημμελειοδικείο	→ 3 Πλημμελειοδίκες (Πρωτοδίκες)
Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων	→ 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Πλημμελημάτων	→ 5 Εφέτες
Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων	→ 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων	→ 5 Εφέτες
Ποινικά τμήματα Αρείου Πάγου	→ Αρεοπαγίτες

Γ. Διοικητικά δικαστήρια

Ελεγκτικό Συνέδριο	→ (α) Εισηγητής (Πρωτοδίκης)
	(β) Πάρεδρος (Εφέτης)
	(γ) Σύμβουλος (Αρεοπαγίτης)
	(δ) Αντιπρόεδρος
	(ε) Πρόεδρος
Συμβούλιο Επικρατείας	→ Οι ίδιοι βαθμοί

δικαιούμαι ρ. μετβ. αποθ {δικαιούσαι, -ούται... | παρατ. δικαιούμουν κ (λόγ.) εδικαιούμην, -ούσο, -ούτο...} **1.** έχω νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *δικαιούται ίσο μερίδιο απ' την κληρονομιά* **2.** έχω δίκιο να κάνω (κάτι), ενεργώ δικαιολογημένα: *δικαιούται να υπερηφανεύεται για την επιτυχία του* || *δεν δικαιούται να ομιλεί για νομιμότητα αυτός που την κατήργησε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικαιοῦμαι (-όο-) < δίκαιος*].

δικαιούχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *οι δικαιούχοι των μεριδίων εισέπραξαν το ποσό που τους αναλογούσε* || *το επίδομα θα καταβληθεί στους ~ σύντομα.*
[ΕΤΥΜ < *δίκαιο* + *-ούχος* < *έχω*]

δικαιόχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ-ΟΙΚΟΝ μορφή εμπορικής συνεργασίας, βάσει τής οποίας μια μεγάλη εταιρεία παραχωρεί σε μια άλλη (συνήθως μικρή) το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την επωνυμία της, το σήμα, τις τεχνικές μεθόδους ή ακόμη και τις μεθόδους διοικήσεως έναντι χρηματικής αμοιβής.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. franchising (βλ. λ *φραντσάιζινγκ*)]

δικαίωμα (το) {δικαιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ η ελευθερία που αναγνωρίζεται από τον νόμο σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να ενεργεί για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του: *~ ελευθερίας / αυτοδιάθεσης / έκφρασης / απεργίας* || *ασκώ / αφαιρώ / διασφαλίζω / στερώ / προστατεύω / υπερασπίζω / διεκδικώ / παραχωρώ / αποκτώ ~* || *εκλογικά / πολιτικά / συνταγματικά / κοινωνικά / ατομικά / εμπράγματα / κεκτημένα / κληρονομικά / κυριαρχικά ~* || *αναφαίρετο / απαράγραπτο / αποκλειστικό / θεμελιώδες ~* ΣΥΝ απαίτηση ΑΝΤ υποχρέωση ΦΡ (α) ***ανθρώπινα δικαιώματα / δικαιώματα τού ανθρώπου*** βλ. λ. ανθρώπινος (β) ***αμεταβίβαστο δικαίωμα*** βλ. λ. *αμεταβίβαστος* (γ) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον τού δικαστηρίου τούς ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς **2. *δικαιώματα*** (τα) (α) το νόμιμο ποσοστό που εισπράττει ο δημιουργός ενός έργου από την εμπορική εκμετάλλευση τού έργου του: *συγγραφικά ~*· ΦΡ ***πνευματικά δικαιώματα*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) η δυνατότητα εμπορικής εκμετάλλευσης προϊόντος *αυτός ο εκδοτικός οίκος εξασφάλισε τα ~ τού μυθιστορήματος για να το εκδώσει στα Ελληνικά* || *η κρατική τηλεόραση έχει τα ~ αναμετάδοσης τού διαγωνισμού τραγουδιού τής Γιουροβίζιον* **3.** η δυνατότητα που αναγνωρίζεται σε κάποιον να κάνει κάτι· *έχω κάθε ~ να απαιτώ εξηγήσεις για τη συμπεριφορά σου* || *δεν έχεις το ~ να μου μιλάς έτσι για ποια με πέρασες;* || *είναι ~ τού καθενός / καθένας έχει το ~ να ρυθμίζει όπως θέλει την προσωπική του ζωή* || *ποιος σου έδωσε / πού βρήκες το ~ να μας μιλάς έτσι,* || (+σε) *όλοι έχουν ~ στο όνειρο / στην ελπίδα / σε ένα καλύτερο αύριο / στη ζωή / στον έρωτα* ΦΡ (α) ***δίνω δικαιώματα (σε κάποιον)*** με τη στάση μου επιτρέπω σε κάποιον να με κατακρίνει: *ήταν πάντα άψογος στη συμπεριφορά του· ποτέ δεν έδωσε δικαιώματα στους άλλους* || *αν δίνεις δικαιώματα, λογικό είναι να σε σχολιάζουν* (β) ***δικαίωμά μου (να...)*** προσωπικό μου ζήτημα, δικό μου θέμα *~ να κάνω ό.τι νομίζω εσένα τι σε νοιάζει;* || *άσ' τον να πάει όπου θέλει δικαίωμά του!* (γ) ***με ποιο δικαίωμα*** με ποια άδεια, ποιος (σου) επιτρέπει να. .: *~ μου μιλάς με αυτό τον τρόπο;* || *~ διαδίδεις τέτοια ψεύδη,*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δικαιῶ (-όω) < δίκαιος*].

δικαιωματικά επίρρ· με την αξία (κάποιου), επάξια, δίκαια: *του ανήκει ~* || *κέρδισε τη νίκη ~*. Επίσης (λόγ.) **δικαιωματικώς** [1833]

δικαιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δικαίωμα, νόμιμη αξίωση ή δικαιολογημένη απαίτηση ή παροχή

δικαιώνω ρ. μετβ {δικαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για αρμόδιο όργανο) αποφαίνομαι ότι (κάποιος) έπραξε ορθά ή ότι (κάτι) είναι σωστό: *το δευτεροβάθμιο δικαστήριο τον δικαίωσε και δέχθηκε την προσφυγή του* **2.** αποδεικνύω σωστό, επιβραβεύω: *οι μετέπειτα εξελίξεις δικαίωσαν τις επιλογές του* ΑΝΤ διαψεύδω **3.** αποδεικνύω ότι δικαίως υπάρχει ή γίνεται κάτι: *στο ρεσιτάλ ο διάσημος πιανίστας δικαίωσε τη φήμη του / το όνομά του / τα όσα λέγονται γι' αυτόν* || *με τη θαυμάσια εμφάνισή του δικαίωσε την παρουσία του στον τελικό τού αθλήματος*· ΦΡ ***δικαιώνω τις προσδοκίες / ελπίδες*** ανταποκρίνομαι στις προσδοκίες / ελπίδες· *η λαμπρή εμφάνιση τής ομάδας άρσης βαρών στην Ολυμπιάδα δικαίωσε τις προσδοκίες όλων μας* **4.** (μεσοπαθ. ***δικαιώνομαι***) μου αναγνωρίζουν ότι έχω δίκιο, βρίσκω το δίκιο μου: *δικαιώθηκε μετά από πολύχρονο δικαστικό αγώνα* || *«ο αγώνας τώρα δικαιώνεται»* (πολιτικό σύνθημα τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικαιῶ (-όω) < δίκαιος*]

δικαίως επίρρ → δίκαια

δικαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αναγνώριση *(από αρμόδιο όργανο)* ότι κάποιος έχει δίκιο σε ό,τι ζητεί, διεκδικεί, υποστηρίζει κ.λπ.. *η ~ ενός πολίτη σε αντιδικία του με το Δημόσιο* || *η απόφαση τού δικαστηρίου αποτελεί ~ των προσπαθειών του* **2.** (μτφ) η αναγνώριση τής αξίας. *ο δημόσιος έπαινος αποτελεί τη ~ αγώνων μιας ζωής* || *η σημερινή διπλωματική επιτυχία συνιστά ~ τής πολιτικής του στο υπουργείο* || *οι προειδοποιήσεις του βρήκαν θλιβερή ~ στις φετινές καταστροφές* ΣΥΝ επιβεβαίωση ΑΝΤ διάψευση **3.** ΕΚΚΛΗΣ η απολύτρωση τού ανθρώπου από την προπατορική αμαρτία με το έργο τού Ιησού Χριστού και ο εξαγιασμός του με την ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος και την προσωπική του πίστη.

δικανικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε δίκη ή δικαστήριο: *~ κλάδος / πάλη / σταδιοδρομία / ύφος / λόγος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίκη*, όπου ο μορφολ. σχηματισμός (σε *-ανικός*) παραμένει ασαφής Η λ είχε αρχικώς υποτιμητική χρήση, αναφερόμενη στην ευγλωττία και τη φλυαρία τού ρήτορα, ο οποίος έγραφε και εκφωνούσε λόγους σε δίκη]

δίκαννο (το) [1866] κυνηγετικό όπλο με δύο χαλύβδινους σωλήνες (κάννες), μέσω των οποίων εκτοξεύονται τα βλήματα.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-καννο* < *κάννη*]

δικάσιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που μπορεί να περάσει από δίκη **2.** (συνήθ.) ΝΟΜ ***δικάσιμος /*** (καθημ.) ***δικάσιμη*** (ενν *ημέρα*) (η) η ημέρα κατά την οποία ορίζεται να διεξαχθεί δίκη *η υπόθεση παραπέμφθηκε σε τακτική δικάσιμο*

δικαστηριακός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το δικαστήριο: *~ πρακτική.*

δικαστήριο (το) {δικαστηρί-ου | -ων} ΝΟΜ **1.** (περιληπτ.) οι δικαστές που εκδικάζουν υποθέσεις με ποικίλο περιεχόμενο: *~ πρωτοβάθμιο / αναθεωρητικό / αρμόδιο* || *δευτεροβάθμιο / έκτακτο / λαϊκό* (βλ. λ. *λαϊκός*) / *τακτικό* (με τακτικούς δικαστές, βλ. λ *δικαστής*) / *ορκωτό / μικτό ~* ΦΡ (α) ***πολιτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που κατά κανόνα ρυθμίζει τις ιδιωτικές διαφορές (λ.χ τον γάμο, το διαζύγιο, την κληρονομιά, τη σύσταση εταιρείας κ.λπ.) (β) ***ποινικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει αξιόποινες κατά τον νόμο πράξεις ή παραλείψεις (πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα) (γ) ***διοικητικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που ασχολείται με τις διαφορές μεταξύ τής διοίκησης (τού κράτους) και των πολιτών (δ) ***ειδικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που συγκροτείται για την αντιμετώπιση ειδικών θεμάτων (λ χ των ενστάσεων κατά τού κύρους εκλογών, την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου κ λπ.) (ε) ***στρατιωτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει στρατιωτικά αδικήματα σύμφωνα με τις διατάξεις τού Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα (στ) ***εκκλησιαστικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει τα παραπτώματα των κληρικών (ζ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** προαιρετικό και αυτόνομο δικαιοδοτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών με έδρα τη Χάγη (η) ***Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*** βλ λ. *ευρωπαϊκός* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των δικαστών που εκδικάζουν μια υπόθεση, η σύνθεση τού δικαστηρίου: *το ~ απαλλάσσει τον κατηγορούμενο* || *το ~ κρίνει / αποφασίζει / δείχνει επιείκεια / καταδικάζει / συνεδριάζει / επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως / διακόπτει τις εργασίες του / δηλώνει αναρμόδιο / προχωρεί στην εξέταση μαρτύρων* || *ο πρόεδρος / ο γραμματέας τού ~* ΦΡ ***Οργανισμός Δικαστηρίων*** το σύνολο των κανόνων Δικαίου, που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία των δικαστηρίων **3.** (συνεκδ.) ο τόπος και το κτήριο όπου διεξάγονται οι δίκες: *η μετα-*

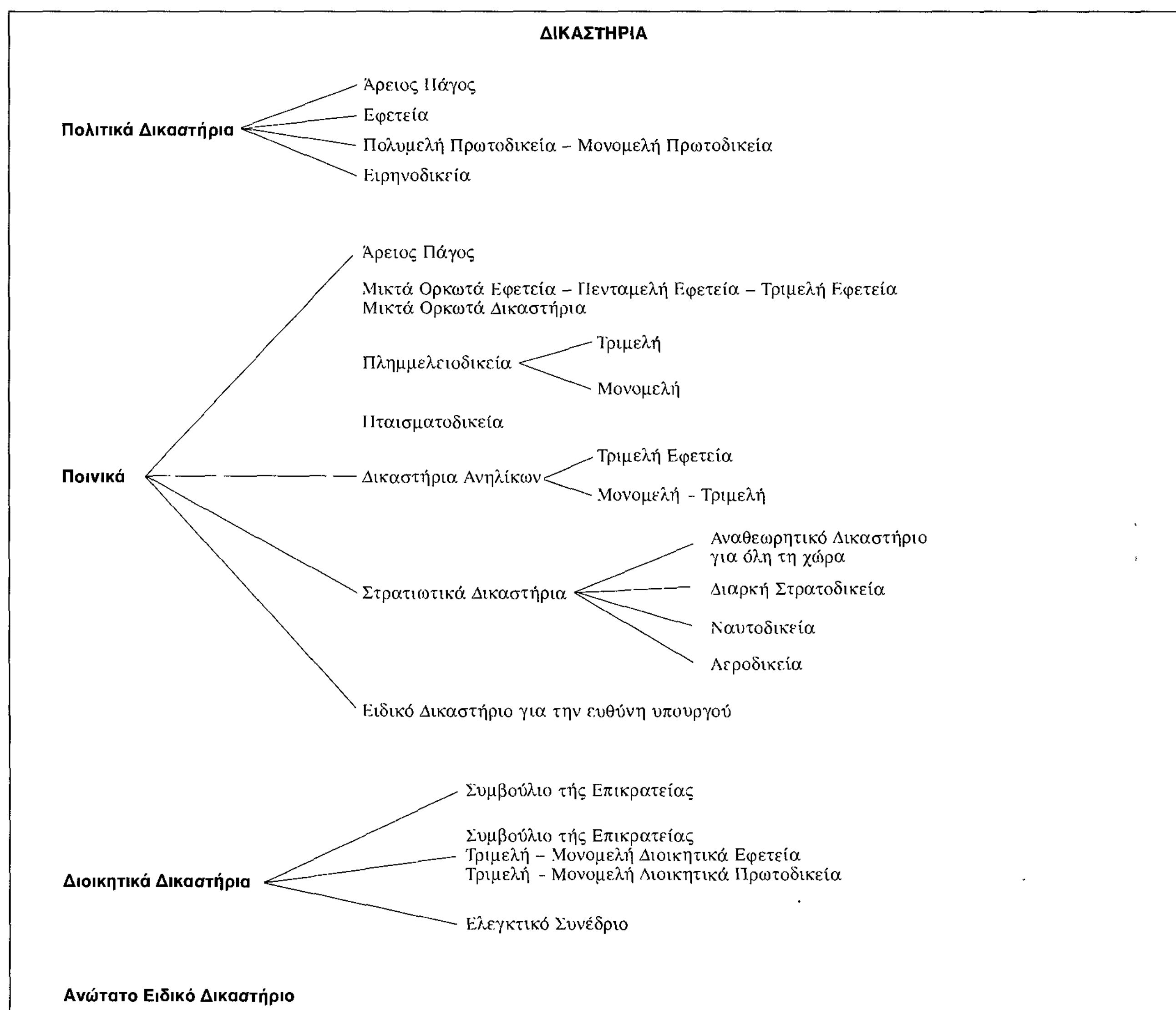

φορά των δικαστηρίων στην περιφέρεια τής πόλης διευκόλυνε τη συγκοινωνία || *οδηγούμαι στο ~* (δικάζομαι) ΣΥΝ ναός τής Δικαιοσύνης / τής Θέμιδος **4.** (συνεκδ.) η εκδίκαση υποθέσεως. η διεξαγωγή δίκης *οι δικηγόροι απέχουν από τα ~* || *η υπόθεση έφθασε στα ~* || *έχω ~ αύριο* ΦΡ ***πηγαίνω / σέρνω / τραβάω / στέλνω / τρέχω κάποιον στα δικαστήρια*** οδηγώ την υπόθεση κάποιου σε δικαστικό αγώνα, τον φέρνω στη θέση τού κατηγορουμένου σε δίκη: *μας τρέχει στα δικαστήρια δυο χρόνια τώρα γι' αυτή την υπόθεση* || *τον πήγε στα δικαστήρια για κάποια κτηματική διαφορά.*
[ΕΤΥΜ < αρχ.· *δικαστήριον* < *δικάζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

δικαστής (ο/η) {θηλ δικαστού· κλητ. δικαστά} **1.** δημόσιος λειτουργός ο οποίος συνδέεται με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση και συγκροτεί το δικαστήριο είτε μόνος του είτε από κοινού με άλλους δικαστές. απολαύει δε λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας. *αδέκαστος / αμείλικτος / αμερόληπτος / αυστηρός / επιεικής / δίκαιος / σκληρός ~* || *~ τακτικός* (πρόσωπο με κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας) / *ειδικός* (που δεν έχει ως κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας, λ.χ. ένας μουφτής (βλ.λ.) σε υποθέσεις Ελλήνων μουσουλμάνων) **2.** (α) ***αθλητικός δικαστής*** βλ λ. *αθλητικός* (β) ***φυσικός δικαστής*** ο δικαστής ο οποίος προσδιορίζεται από τον νόμο με αντικειμενικά κριτήρια πριν ακόμη υποβληθεί η αίτηση δικαστικής προστασίας για τη συγκεκριμένη διαφορά ή υπόθεση. Επίσης (καθημ.) **δικαστίνα** (η) {χωρ γεν πληθ }.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δικάζω*].

δικαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους δικαστές. τη δίκη ή το δικαστήριο *~ απόφαση / εξουσία / αρχές / μέγαρο / πλάνη / διαμάχη / υπηρεσίες / έρευνα / έξοδα / προστασία / προσφυγή* || *~ αγώνας* (η δίκη) / *σώμα* (οι δικαστές) / *λειτουργοί* (δικαστές και εισαγγελείς) / *αντιπρόσωπος* (συνήθ δικηγόρος που αποστέλλεται σε εκλογικό τμήμα για τις βουλευτικές. δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές) / *έξοδα* (που κάνει ο διάδικος για τη δίκη) / *υπάλληλοι* (κυρ οι γραμματείς ή υπάλληλοι γραμματείας δικαστηρίων και εισαγγελιών κ ά.) / *επιμελητής* (βλ λ) / *πληρεξούσιος* (βλ.λ) / *όρκος* (βλ.λ.) || *θα ακολουθήσουν τη ~ οδό για την επίλυση τής διαφοράς τους* || *~ συμπαράσταση* (βλ.λ) **2. δικαστικός** (ο/η) δικαστής ή εισαγγελέας: *οι προαγωγές των ~.* — **δικαστικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

δικατάληκτος, -η, -ο [μτγν] ΓΛΩΣΣ (για επίθ τριγενές) που έχει δύο καταλήξεις, δηλ όμοια κατάληξη στο αρσ και θηλ γένος, λ χ *ο/η νοσογόνος*, το *νοσογόνο.*

δικάταρτος, -η, -ο [1888] ΝΑΥΤ **1.** (για πλοίο) αυτός που έχει δύο κατάρτια **2. *δικάταρτο*** (το) πλοίο με δύο κατάρτια.

ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. (το) Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής

δικέλλα (η) {δικελλών} εργαλείο για σκάψιμο, που έχει τη μία άκρη διχαλωτή Επίσης **δικέλλι** (το) [μεσν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκελλα* < **δι(σ)-κελ-ja*, αβεβ ετύμου, πιθ < *δι-* (< *δίς* «δύο») + *-κελ-*, που συνδ με το ουσ. *κελεΐς* «αξίνα» και με το ρ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ λ. *κλάσμα*), οπότε η λ. *δίκελλα* θα είχε τη σημ. τού εργαλείου που διαθέτει δύο σκαπτικές αιχμές. *αξίνες*].

δικέρατας, -η, -ο [μτγν.] **1.** *αυτός* που έχει δύο *κέρατα* ή που χωρίζεται σε δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα **2.** διχαλωτός (βλ.λ) **3. *δικέρατο*** (το) έντομο με δύο κεραίες.

δικέρι (το) κηροπήγιο με δύο κεριά επίσης το ανάλογο εκκλησιαστικό σκεύος. Επίσης **δίκερο**
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δικέριον* < *δι-* (βλ λ) + *κερί(ον)*].

δίκερος, -η, -ο αυτός που έχει δύο *κέρατα* ή που αποτελείται από δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκερως, -ωτος* (με μεταπλασμό κατά τα δευτερόκλιτα σε *-ος*) < *δι-* (βλ λ) + *-κερως* < *κέρας, -ατος*].

δικέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δύο κεφάλια *~ αετός* (σύμβολο τού Βυζαντίου. που κοιτάζει και προς την Ανατολή και προς τη Δύση. όπου και η επικράτεια τής αυτοκρατορίας) • **2. *Δικέφαλος*** (ο) {δικεφάλ-ου | -ων, -ους} ονομασία αθλητικών ομάδων που έχουν ως σύμβολό τους τον δικέφαλο αετό (Α Ε Κ . Π Α.Ο Κ , επειδή ιδρύθηκαν από πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου) *ο ~ ενισχύθηκε με τις τελευταίες μεταγραφές* || *ο ~ τού Βορρά* (ο Π.Α.Ο Κ.) • **3.** ΑΝΑΤ μυς που βρίσκεται στην πρόσθια πλευρά τού βραχίονα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*

Δίκη (η) ΜΥΘΟΛ κόρη τού Δία και τής Θέμιδος. θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής δικαιοσύνης συχνά λατρευόταν μαζί με τις αδελφές της Ευνομία και Ειρήνη· ΦΡ ***έστι Δίκης οφθαλμός (ας τα πάνθ' ορά)*** βλ. λ *οφθαλμός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *δίκη* (βλ λ.)]

δίκη (η) {δικών} **1.** η εκδίκαση υποθέσεως ενώπιον δικαστηρίου **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) (με τυπική έννοια) η διαδικασία για την παροχή τής ζητούμενης δικαστικής προστασίας (β) (με ουσιαστική έννοια) η έννομη σχέση τού δικονομικού δικαίου η οποία συνδέει τους διαδίκους και το δικαστήριο: *διεξάγω / κερδίζω / αναβάλλω / διακόπτω τη ~* || *καταθέτω / παραπέμπω σε ~* || *ατελείωτη / ερήμην / ιστορική / κεκλεισμένων των θυρών* (που δεν επιτρέπεται να την παρακολουθήσει το κοινό) / *πολύκροτη ~* || *περνώ από ~* (δικάζομαι) ΣΥΝ ακροαματική διαδικασία ΦΡ (α) ***θεία δίκη*** η (θεϊκής προελεύσεως) τιμωρία (λέγεται για όσους υφίστανται δεινά. αφού έχουν διαπράξει αδικίες): *η αρρώστια που βρήκε τον παιδοκτόνο ήταν ~* ΣΥΝ νέμεση (β) ***ανακοίνωση δίκης*** βλ. λ *ανακοίνωση* (γ) ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδικασία, δωσίλογος*.
[ΕΤΥΜ αρχ.. μηδενισμ. βαθμ. τού θ *δεικ-* (πβ. *δείκ-νυ-μι* «δείχνω») Η λ *δίκη* χρησιμοποιήθηκε στον Όμηρο με τη σημ. «κανόνας, συνήθεια», παράλληλα με τη λ. *θέμις*. Ωστόσο, ενώ η *δίκη* αναφερόταν αποκλειστικά στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, η *θέμις* περιέγραψε επίσης τη θεία δικαιοσύνη. τον τρόπο εφαρμογής των θεϊκών αποφάσεων Έτσι, ήδη στον Όμηρο η λ. *δίκη* χαρακτήριζε πολλές φορές την κρίση. ορθή ή εσφαλμένη. η οποία εκφερόταν εις βάρος κάποιου. Ως νομικός όρ. η λ. απαντά στους Αττικούς συγγραφείς]

δικηγοράκος (ο) (υποκ -μειωτ.) ο δικηγόρος που δεν έχει να επιδείξει (ακόμα) σημαντική σταδιοδρομία και επιτυχίες, συνήθ. νέος δικηγόρος ΑΝΤ μεγαλοδικηγόρος. Επίσης (λόγ.) **δικηγορίσκος**

δικηγορία (η) {χωρ. πληθ } το επάγγελμα τού δικηγόρου: *ασκεί τη ~ επί τριάντα έτη* || *μαχόμενη ~*

δικηγορίστικος, -η, -ο (κακόσ) δικολαβίστικος (βλ λ.). — **δικηγορίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δικηγόρος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ κ *κοριτσ-ίστικος*].

δικηγόρος (ο/η) **1.** ειδικός επιστήμονας (πτυχιούχος Νομικής) που επαγγελματικά παρέχει νομικές συμβουλές και παρίσταται στα δικαστήρια ή στις αρχές για λογαριασμό άλλων· *διάσημος / έγκριτος / ικανός / πετυχημένος / έξυπνος / εύγλωττος / ετοιμόλογος / διακεκριμένος / πληρεξούσιος ~* || *δεν μιλώ χωρίς τον ~ μου* || *να απευθυνθείς στον ~ μου* || *ασκούμενος ~* (που δεν έχει αναλάβει ακόμη υποθέσεις, βοηθός παλιού δικηγόρου) ΣΥΝ συνήγορος, (κακόσ.) δικολάβος • **2.** αυτόκλητος υπερασπιστής *ευχαριστώ για την υπεράσπιση, αλλά δεν χρειάζομαι ~*. Επίσης (καθημ) **δικηγορίνα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} — **δικηγορικός,** -ή. -ό [1856], **δικηγοριλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μτγν *δικήγορος* < *δίκη* + *-ηγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

δικηγορόσημο (το) {δικηγοροσήμ-ου | -ων} ΝΟΜ ειδικό ένσημο που επικολλούν οι δικηγόροι στα δικαστικά έγγραφα.

δικηγορώ ρ αμετβ. [μεσν.] {δικηγορείς. . | δικηγόρησα} ασκώ τη δικηγορία, το επάγγελμα τού δικηγόρου

δίκην επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) όπως ακριβώς. σαν *αν και υπάλληλος, συμπεριφερόταν στο κατάστημα ~ ιδιοκτήτου* || *«ορισμένοι δημοτικοί άρχοντες κατηγορούνται ότι διαχειρίζονται το δημοτικό και δημόσιο χρήμα ~ φεουδάρχου»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ αιτ. τού ουσ. *δίκη*, που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Αρχική σημ. τής λ. **δίκη** ήταν «συνήθεια, χρήση. τρόπος, κανόνας» (πβ. το ομηρικό *αὕτη δίκη ἐστὶ βροτῶν* «αυτός είναι ο τρόπος των θνητών. έτσι συνηθίζουν οι θνητοί»). Η σημ αυτή χρησιμοποιήθηκε και στη μεταγενέστερη πεζογραφία. από όπου το **δίκην** σε επιρρηματική χρήση έφθασε να σημαίνει «κατά τον τρόπο. όπως».

δίκηρο (το) → δίκιο

δικηροτρίκηρα (τα) [1819] ΕΚΚΛΗΣ κηροπήγια από τα οποία το ένα έχει δύο κεριά (δίκηρο) και το άλλο τρία κεριά (τρίκηρο).

δίκιλος, -η, -ο → δι-, -κιλος

δικινητήριος, -α, -ο → δι-, -κινητήριος

δίκιο (το) (λαϊκ.) ό,τι είναι ορθό και σύμφωνο προς τους ηθικούς κυρ. και τους κοινωνικούς κανόνες, προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα: *το ~ είναι να μοιραστούν τα λεφτά οι δυο τους, αφού και οι δύο ήταν ιδιοκτήτες τού διαμερίσματος* || *έχεις απόλυτο ~* ΑΝΤ άδικο· ΦΡ (α) ***για να λέμε / για να πούμε και τού στραβού το δίκιο*** βλ. λ. *στραβός* (β) ***δίνω (σε κάποιον) δίκιο*** θεωρώ ότι (κάποιος) έπραξε ορθά. *δεν δίνω δίκιο σε κανέναν από τους δύο· φταίνε εξίσου* ΣΥΝ δικαιώνω ΑΝΤ καταδικάζω (γ) ***παίρνω το δίκιο μου πίσω*** παίρνω εκδίκηση από κάποιον: *περίμενε είκοσι χρόνια, μέχρι να πάρει το δίκιο του πίσω* ΣΥΝ παίρνω το αίμα μου πίσω. εκδικούμαι (δ) ***με το δίκιο μου*** δικαιολογημένα: *με το δίκιο τους διαμαρτύρονται· τους υποσχέθηκαν τόσα και δεν έκαναν τίποτα* (ε) ***με πνίγει το δίκιο (μου)*** για δικαιολογημένη αγανάκτηση: *φωνάζω, γιατί ~* (στ) ***βρίσκω το δίκιο μου*** δικαιώνομαι, μου δίνουν δίκιο: *πού να βρεις το δίκιο σου αν δεν έχεις κάποιον να σε βοηθήσει!* (ζ) ***έχω δίκιο / έχω το δίκιο με το μέρος μου*** αυτά που λέω ή έχω κάνει είναι τα σωστά. *~. γι' αυτό και δεν φοβάμαι κανέναν'* (βλ. κ. λ *δίκαιο* κ *δίκαιος*).
[ΕΤΥΜ μεσν, συνιζημένος τ. τού αρχ. *δίκαιον*]

> **δίκιο ή δίκηρο;** Ο τύπος **δίκιο** έγινε με συνίζηση (συμπροφορά) του *-αι-* με το ακόλουθο φωνήεν Στη συμπροφορά το **-αιο** προφέρθηκε ημιφωνικά ως [-yo]. γι' αυτό και γράφεται με τον απλούστερο τρόπο (ως **-ι-**). ήτοι *δί-και-ο* > *δί-καιο* > **δί-κιο** (το *-η-* θα σήμαινε ότι το *-αι-* ετράπη σε *-η-*, πράγμα που δεν είναι σωστό) (πβ. *παλαιός* > **παλιός**, *ελαία* > **ελιά**. *ωραίος* > **πανώριος**). → *συνίζηση*

δικλίδα κ (εσφαλμ.) **δικλείδα** (η) η βαλβίδα που ρυθμίζει την κίνηση υγρού ή αερίου προς μία διεύθυνση, χωρίς να του επιτρέπει να αντιστρέψει πορεία· ΦΡ ***ασφαλιστική δικλίδα / δικλίδα ασφαλείας*** (i) η βαλβίδα που ρυθμίζει την ασφαλή και βαθμιαία έξοδο τού ατμού από τον λέβητα (ii) (μτφ.) καθετί που προστατεύει από κίνδυνο, από δυσάρεστες εξελίξεις *«η μόρφωση δεν αποτελεί από μόνη της την ~ για να αποφευχθεί η εκδήλωση βίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικλίς, -ίδος* < *δι-* (< *δίς*) + *-κλίς* < *κλίνω* Η φρ. *ασφαλιστική δικλίδα* αποδίδει το γαλλ. soupape de sûreté].

> ***δικλίδα ή δικλείδα;*** Το **δικλίδα** *ετυμολογικά* ανάγεται στο αρχ **δικλίς**. *-ίδος*, που συνδέεται με το ρ. **κλίνω** και σημαίνει τη «δίφυλλη πόρτα». άρα τη στερεή, τη δυνατή, την απαραβίαστη θύρα. Δεν έχει σχέση δηλ. με το ρ *κλείνω*. αλλά με το *κλίνω*, γι' αυτό και γράφεται με **-ι-** Ωστόσο, παραδίδεται και τ. **δίκλεις** (από τον Ιπποκράτη), που σημαίνει τον «διπλοκλεισμένο» Η λέξη αυτή. αν έχει διασωθεί σωστά. θα έδινε τ. **δίκλειδα** (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα), που δεν υπάρχει. Άρα, είναι ασφαλέστερο να ακολουθήσουμε την παραδεδομένη λ **δικλίδα**, ορθογραφημένη με *-ι-*.

δικλινής, -ής, -ές **1.** (για επιφάνεια) αυτός που έχει δύο κλίσεις προς τα έξω και κάτω εκατέρωθεν ενός μεσαίου άξονα **2.** ΑΡΧΙΤ η «δίριχτη» στέγη, με κλίση από τον κορυφαίο άξονα προς τις δύο πλευρές τού κτηρίου.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-κλινής* < *κλίνω*]

δίκλινος, -η, -ο → δι-, -κλινος

δίκλιτος, -η, -ο → δι-, -κλιτος

δίκλωνος, -η, -ο [1896] **1.** αυτός που έχει δύο κλώνους. κλαδιά: *το D N.A. έχει ~ σχήμα* • **2.** αυτός που έχει υφανθεί με δύο κλωστές *~ μετάξι*

δικογραφία (η) [αρχ.] {δικογραφιών} το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με την εκδίκαση μιας υπόθεσης *ογκώδης / πολυσέλιδη / κουραστική ~* || *μελετώ / εξετάζω τη ~*.

δικόγραφο (το) [1833] {δικογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ έγγραφο το οποίο συντάσσεται από τους διαδίκους ή τους δικαστικούς τους πληρεξουσίους και με το οποίο είτε πραγματοποιείται είτε πιστοποιείται μία διαδικαστική πράξη: *~ αγωγής / εφέσεως* || *επίδοση δικογράφου*.

δίκογχος, -η, -ο → δι-, -κογχος

δικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο κοινότητες: *~ ομοσπονδία*.

δικολαβίστικος, -η, -ο (για επιχειρήματα, δικαιολογίες) αυτός που γίνεται με σκοπό να παρουσιάσει τα πράγματα όπως εξυπηρετούν κάποιον και όχι σύμφωνα με την αλήθεια *~ επιχειρήματα*. — **δικολαβίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δικολάβος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *ακαταλαβ-ίστικος, νομικ-ίστικος*]

δικολάβος (ο) **1.** ΝΟΜ (παλαιότ.) πρακτικός δικηγόρος που δεν είχε πτυχίο και μπορούσε να δικηγορεί μόνο σε κατώτερα δικαστήρια **2.** (μτφ -κακόσ.) πρόσωπο που προσπαθεί με διάφορους τρόπους να παρουσιάσει τα πράγματα όπως το εξυπηρετούν, να εμφανιστεί ότι έχει δίκιο (ακόμη και παραποιώντας την αλήθεια) ΣΥΝ στρεψόδικος — **δικολαβισμός** (ο). **δικολαβία** (η), **δικολαβικός,** -ή. -ό. **δικολαβικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *δίκη* + *-λάβος* (θ *-λαβ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*)].

δικομανία (η) [1868] {χωρ πληθ } η μανία για δίκες, η υπερβολική επιθυμία να παρακολουθεί κανείς δίκες ή να προσφεύγει συχνά στη δικαιοσύνη ακόμη και για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ δικοφιλία — **δικομανής,** -ής, -ές [1888].

δικομματισμός (ο) [1895] ΠΟΛΙΤ η κυριαρχία δύο κομμάτων στην πολιτική ζωή ενός τόπου· η εναλλαγή στην εξουσία δύο μόνο κομμάτων (λ.χ. στις Η Π Α , το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό). — **δικομματικός,** -ή, -ό, **δικομματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. bipartisanism]

δικονομία (η) [1833] {δικονομιών} ΝΟΜ η κωδικοποίηση των νομοθετικών κειμένων που ρυθμίζουν τα όργανα, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία παροχής έννομης προστασίας: *πολιτική / ποινική ~* ΣΥΝ δικονομικό δίκαιο. — **δικονομικός,** -ή, -ό [1890], **δικονομικ-ά / -ώς** [1856] επίρρ
[ΕΤΥΜ < *δίκη* + *-νομία* < *νόμος*].

δίκοπος, -η, -ο (κυριολ) (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις: *~ μαχαίρι* ΣΥΝ αμφίστομος, δίστομος· ΦΡ (μτφ.) ***δίκοπο μαχαίρι*** λόγος, πράξη, ενέργεια. κατάσταση κ λπ που χρησιμοποιείται εναντίον κάποιου, αλλά που μπορεί να στραφεί και εναντίον αυτού που το χρησιμοποιεί: *η ευημερία αποτελεί ~ για τον σύγχρονο άνθρωπο* || *«αγάπη που 'γινες ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ μπούμερανγκ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, -η, -ο*.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-κοπος* < *κόπτω*].

δίκορφος, -η, -ο → δι-, -κορφος

δικός, -ή/-ιά, -ό αντων κτητική (+ μου, σου, του, μας κ.λπ) **1.** για να δηλωθεί σχέση ιδιοκτησίας με έμφαση στο πρόσωπο που κατέχει κάτι και το οποίο δηλώνει η γεν τής προσ. αντων.· *το ~ μου σπίτι / αυτοκίνητο* || *η ~ σας επιχείρηση* **2.** για να δηλωθεί ότι κάτι σχετίζεται αποκλειστικά με το πρόσωπο που δηλώνει η προσ. αντων: *η ~ μας γιορτή* || *ο ~ σας γάμος* || *ο ~ μας κόσμος* **3.** για πρόσωπο με το οποίο συνδέεται στενά κάποιος· για συγγενή, οικείο, στενό φίλο, ομοϊδεάτη: *είχε δικούς του ανθρώπους μέσα στο υπουργείο και εξυπηρετήθηκε αμέσως* || *θα πάω να δω τους δικούς μου* (τους συγγενείς μου) || *κάθε κυβέρνηση εξυπηρετεί τους δικούς της* (τους οπαδούς της) **4.** (διαλεκτ.) ***δικοί*** (οι) συγγενείς, οικεία πρόσωπα: *το σπίτι του είναι ανοι-*

χτό για ξένους και δικούς ΦΡ (α) (αργκό) **ο δικός σου / η δικιά σου** αντί τού «εγώ / εμένα» ή τού «αυτός / αυτή». *Να δεις τη δικιά σου* (= αυτή για την οποία μιλάμε) *πώς χόρευε!* || *Πήγα ο δικός σου* (= εγώ) *να του ζητήσω τον λόγο.* (β) **τα θέλω όλα δικά μου** έχω υπερβολικές και παράλογες απαιτήσεις (γ) **λέω τα δικά μου** (i) συζητώ για θέματα καθαρά προσωπικού ενδιαφέροντος *είχαν καιρό να συναντηθούν και να πουν τα δικά τους* (ii) λέω αυτά που συνηθίζω να λέω και που με χαρακτηρίζουν: *ο Νίκος άρχισε να λέει τα δικά του και μας ζάλισε* (iii) λέω πράγματα άσχετα με το θέμα, αποφεύγω να μπω στο θέμα: *μόλις τον ζορίσεις λίγο, αρχίζει να λέει τα δικά του και δεν βγαίνει συμπέρασμα* (δ) (σε ευχάριστα γεγονότα, όπως αρραβώνα, γάμο κ.λπ.) **και στα δικά σου / σας!** ευχή από εγγάμους σε αγάμους να συνάψουν και αυτοί γάμο (ε) **τα δικά μου δικά μου και τα δικά σου δικά μου** ειρων για άνθρωπο πλεονέκτη, που τα θέλει όλα δικά του (στ) (αργκό) **δικέ μου!** ως προσφώνηση φίλου *Μπράβο ~! Καλά τα λες!* (ζ) **το δικό μου** (ενν. *θέλημα*) οι επιθυμίες μου, αυτό που εγώ θέλω: *θέλω πάντα να γίνεται / να περνάει / να κάνω ~.* Επίσης (λόγ.) **ιδικός**.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἰδικός* < αρχ. *ἴδιος*].

δικοτυλήδονας, -η, -ο [1873] ΒΟΤ **1.** αυτός που έχει δύο κοτυληδόνες (βλ.λ.) **2. δικοτυλήδονα** (τα) αγγειόσπερμα φυτά, των οποίων το έμβρυο φέρει δύο κοτυληδόνες Επίσης **δικότυλος**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dicotylédones (πληθ)].

δικοφιλία (η) {χωρ. πληθ } η τάση να προσφεύγει κανείς στη δικαιοσύνη για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ δικομανία

δίκοχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο γωνιώδεις προεξοχές, δηλ κόχες **2. δίκοχο** (το) στρατιωτικό πηλήκιο χωρίς γείσο, με δύο προεξοχές εμπρός και πίσω.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δίς*) + *-κόχος* < *κόχη* < *κόγχη*]

δικράνι (το) {δικραν-ιού | -ιών} γεωργικό εργαλείο το οποίο αποτελείται από ξύλινο στέλεχος που απολήγει σε διχαλωτό άκρο· χρησιμοποιείται σε διάφορες γεωργικές εργασίες (μάζεμα χορταριών, παλαιότ στο λίχνισμα των σιτηρών κ.λπ) ΣΥΝ. δίκρανο, διχάλα, φούρκα.
[ΕΤΥΜ μεσν. υποκ. τού μτγν *δίκρανον* < αρχ. *δίκρανος* < *δι-* (< *δίς*) + *-κρανος*, βλ. λ. *κρανίο*].

δίκρανο (το) [μτγν] {δικράν-ου | -ων} **1.** το δικράνι (βλ.λ.) **2.** (σπάν) στενό πέρασμα μεταξύ δύο απόκρημνων βράχων ΣΥΝ δίοδος **3.** μονάδα μεταβολών τού βεληνεκούς στις βολές πυροβολικού ΦΡ **διέρχομαι / περνώ από καβδιανά δίκρανα** βλ. λ. *καβδιανός*

δίκροκος, -η, -ο [μεσν.] κ **δίορκος** [μεσν] (συνήθ. στο ουδ. για το αβγό) αυτός που έχει δύο κρόκους

δίκταμο (το) {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} ΒΟΤ θεραπευτικό αρωματικό φυτό που ευδοκιμεί στο κρητικό όρος Δίκτη· (συνεκδ) το αφέψημα που παρασκευάζεται από αυτό. Επίσης **δίκταμνο** κ **δίχταμο** (το) κ. **δίκταμνος** (η)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίκταμνον*, πιθ. < *Δίκτη*, όνομα βουνού τής Κρήτης, όπου φύτρωνε το δίκταμνο. Το επίθημα *-αμνον* πιθ προελλην.]

δικτάτορας (ο) {δικτατόρων} **1.** ΠΟΛΙΤ πολιτικός ή στρατιωτικός που κατέλαβε την εξουσία με βίαιο συνήθ. τρόπο, επωφελούμενος από κρίσιμες (πολιτικές / κοινωνικές) καταστάσεις, συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του (επίσημα ή παρασκηνιακά) όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες, ασκώντας τις βίαια και με περιορισμό ή κατάργηση των δημοκρατικών ελευθεριών **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή ενεργεί αυταρχικά και αυθαίρετα, χωρίς να υπολογίζει τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ τύραννος, σατράπης, δυνάστης. Επίσης (λόγ.) **δικτάτωρ** [μτγν.] {δικτάτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος, φασισμός.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δικτάτωρ, -ορος* < λατ dictator < dicto «διατάσσω, παραγγέλλω», θαμιστικό τού ρ dico «λέγω»].

> **δικτάτορας – δικτάκτορας, δικτατορία – δικτακτορία.** Πολύ συνηθισμένο λάθος –που ακούγεται και από μορφωμένους– είναι η χρήση τύπων με **-κ-** (μπροστά από το *-τορ-*): *δικτάκτορας, δικτακτορία.* Η λέξη, προερχόμενη από το λατ. **dictator**, δεν έχει **-κ-** ίσως να παροδηγεί το ομόηχο **διδάκτορας** (και το **διδακτορία**), αφού παράγεται από το **διδάσκω** (*διδακτός / διδακτικός* κ.λπ), για να αποδώσει το λατ. doctor

δικτατορία (η) [μτγν.] {δικτατοριών} ΠΟΛΙΤ **1.** καθεστώς που προκύπτει συνήθ. μετά από βίαιη κατάληψη τής εξουσίας (συχνά κατόπιν πραξικοπήματος), η οποία ασκείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα κατά παράβαση των κανόνων Δικαίου (κατάργηση ατομικών ελευθεριών, πολιτικών δικαιωμάτων, απαγόρευση τής αντιπολίτευσης, λογοκρισία κ λπ.) **2.** η εξουσία τού δικτάτορα: *η ~ τού Φράνκο διήρκεσε σχεδόν σαράντα χρόνια·* ΦΡ (στον μαρξισμό) **δικτατορία τού προλεταριάτου** μεταβατικό πολιτικό σύστημα, πριν από την εγκαθίδρυση τής σοσιαλιστικής αταξικής κοινωνίας, σύμφωνα με το οποίο η εργατική τάξη θα αναλάβει την εξουσία μετά την κατάλυση τού καπιταλιστικού συστήματος και τού αστικού κράτους **3.** (μτφ.) η επιβολή προτύπου, θεσμού, συνήθειας κ ά. σε έναν χώρο με ιδιαίτερα αισθητό τρόπο: *η ~ τού γκρι στις φετινές κολεξιόν / των Μ.Μ.Ε / τού κορσέ τον προηγούμενο αιώνα.* – **δικτατορικός**, -ή, -ό [1877], **δικτατορεύω** ρ , **δικτατορικ-ά / -ώς** [1853] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικτάτορας, φασισμός.*

δικτατορίσκος (ο) (μειωτ.) **1.** ασήμαντος δικτάτορας **2.** (μτφ) πρόσωπο ασήμαντο ή μικρό σε ηλικία, που καταπιέζει τους άλλους με τις απαιτήσεις του.

Δίκτη (η) όρος τής Κρήτης στον νομό Λασιθίου.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δίκτη / Δίκτον*, αιγαιακής προελ , αγν. ετύμου]

δικτυακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με δίκτυο (τηλεπικοινωνιακό, συγκοινωνιακό κ.λπ) **2.** (καταχρ.) αυτός που σχετίζεται με το διαδίκτυο, διαδικτυακός· *~ χρήστης / έντυπο / περιοδικό* || *εταιρεία παροχής ~ υπηρεσιών* – **δικτυακά** επίρρ.

δίκτυο (το) {δικτύ-ου | -ων} **1.** (λόγ) το δίχτυ (βλ λ.) **2.** ΤΕΧΝΟΛ σύνολο πολύπλοκων κυκλωμάτων ή συστημάτων τηλεπικοινωνίας, ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας κ.λπ : *τηλεπικοινωνιακό / αποχετευτικό / συγκοινωνιακό ~* || *~ πληροφοριών / μεταφορών / αεράμυνας* **3.** ΠΛΗΡΟΦ (α) το σύνολο των μέσων για τη διασύνδεση Η/Υ έτσι, ώστε να επικοινωνούν μεταξύ τους για τη μεταφορά πληροφοριών και την τηλεπεξεργασία πληροφοριών: *συνδέομαι σε ~* || *είμαι στο ~* || *μπαίνω / βγαίνω στο ~* (β) το Διαδίκτυο (βλ.λ.) **4.** (μτφ.) οργανωμένη ομάδα προσώπων και μέσων, που συνδέονται με πολύπλοκο τρόπο για την επίτευξη κοινού στόχου, θεμιτού ή αθέμιτου: *~ κατασκοπών / επιχειρήσεων / κατασκόπων / διακίνησης ναρκωτικών*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκτυον*, πιθ. υποκ. τού **δίκτυς* «ρίψη, βολή», αγν ετύμου, προελλην μη Ι.Ε λ Οι σημ 2-4 αποτελούν μεταφρ δάνειο από αγγλ. net]

δικτυοπειρατής (ο) μη εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, συνήθ. ταλαντούχος ερασιτέχνης, που χειρίζεται με επιδεξιότητα τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ιδιαίτερα τους μικροϋπολογιστές, και προσπαθεί να αποκτήσει παράνομα πρόσβαση στο περιεχόμενο των αρχείων υπολογιστή, σπάζοντας τους κωδικούς ασφαλείας ΣΥΝ κυβερνοπειρατής, χάκερ. — **δικτυοπειρατεία** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ hacker < ρ. hack «τεμαχίζω – αποκτώ παράνομη πρόσβαση σε δίκτυο υπολογιστών»]

δικτύωμα (το) {δικτυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ μεταλλική κατασκευή που μοιάζει με δίχτυ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. reticulation]

δικτυώνω ρ. μετβ {δικτύω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ εντάσσω (κάποιον) σε δίκτυο. *θα δικτυώσουν τις εταιρείες κοινής δραστηριότητας* **2.** (μτφ.) εντάσσω (κάποιον) σε οργανωμένη ομάδα ατόμων με κοινά συμφέροντα και επιδιώξεις· (μεσοπαθ **δικτυώνομαι**) **3.** αποκτώ γνωστούς, που μπορούν να μου φανούν χρήσιμοι **4.** συνδέομαι με δίκτυο (υπολογιστών, ραδιοτηλεοπτικό κ λπ): *έχει δικτυωθεί στο Ίντερνετ* **5.** (η μτχ. **δικτυωμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει κύκλο γνωστών, που μπορούν να του φανούν χρήσιμοι: *αυτός είναι καλά ~ στον πολιτικό χώρο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δικτυοῦμαι (-όο-)* «συλλαμβάνομαι σε δίχτυ» < αρχ *δίκτυον* Οι σημερινές σημ. απευθείας από το νεοελλ. *δίκτυο*]

δικτύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ η σύνδεση με δίκτυο (ραδιοτηλεοπτικό, υπολογιστών): *τεχνολογία δικτύωσης υπολογιστών* || *«η ~ των υπουργείων με τράπεζες πληροφοριών διεθνών οργανισμών»* (εφημ) **2.** (μτφ) η σύναψη γνωριμιών που μπορούν να φανούν χρήσιμες *έχει εντυπωσιακή ~ στον πολιτικό κόσμο* **3.** (καταχρ.) η σύνδεση με το διαδίκτυο, η διαδικτύωση

δικτυωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **διχτυωτός** **1.** αυτός που έχει σχήμα διχτυού, που μοιάζει με δίχτυ: *~ κάλτσες* **2. δικτυωτό** (το) πλέγμα από λεπτές ξύλινες ή μεταλλικές ράβδους, που διασταυρώνονται μεταξύ τους, σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα και χρησιμεύει ως χώρισμα ή παραπέτασμα ΣΥΝ καφάσι, καφασωτό, πέργκολα. — **δικτυωτά** επίρρ.

δικυκλιστής (ο) [1891]. **δικυκλίστρια** (η) {δικυκλιστριών} ο οδηγός δίτροχου οχήματος (ποδηλάτου, μοτοσυκλέτας).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bicycliste (νόθο σύνθ.)].

δίκυκλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο κύκλους (τροχούς): *~ όχημα* ΣΥΝ δίτροχος **2. δίκυκλο** (το) {δικύκλ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς, το ποδήλατο ή η μοτοσυκλέτα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< αρχ. *δίς*) + *κύκλος* Το *δίκυκλο* αποδίδει το γαλλ. bicycle].

δικύλινδρος, -η (λόγ -ος), -ο [1888] ΤΕΧΝΟΛ (για μηχανή) αυτός που έχει δύο κυλίνδρους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bicylindrical (νόθο σύνθ)].

δίκωπος, -η, -ο → δι-, -κωπος

δίλεπτος, -η, -ο → δι-, -λεπτος

δίλημμα (το) {διλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΣ (στη Λογική) συλλογισμός που συνίσταται σε δύο αντιθετικές προτάσεις, από τις οποίες όποια και αν επιλεγεί θα έχει εξίσου θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα **2.** (κατ' επέκτ) η κατάσταση αμηχανίας που προκαλείται από την ανάγκη επιλογής μεταξύ δύο κρίσιμων, εξίσου επιθυμητών ή επώδυνων λύσεων. *κρίσιμο / εκβιαστικό / πολιτικό ~* || *βρέθηκε σε ~ ποια από τις δύο προτάσεις να δεχθεί·* ΦΡ **τεχνητό δίλημμα** ο εξαναγκασμός για την επιλογή μεταξύ δύο λύσεων, οι οποίες παρουσιάζονται δήθεν ως οι μόνες δυνατές. — **διλημματικός**, -ή, -ό [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αμφισβητούμενη πρόταση», < *δι-* (< *δίς*) + *λῆμμα*, με τη σημ «λογική πρόταση λαμβανομένη ως αληθής, προϋπόθεση» (Αριστοτέλης) < *λαμβάνω* Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, π χ αγγλ. dilemma, γαλλ dilemme κ.ά , από όπου προέκυψε (τον 17ο αι.) η συνήθης σημερινή σημ.].

δίλιτρος, -η, -ο → δι-, -λιτρος

δίλοβος, -η, -ο → δι-, -λοβος

δίλοφος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει δύο λόφους ● **2.** (κυρ για πτηνά) αυτός που έχει δύο λοφία.

διμελής, -ής, -ές → δι-, -μελής

διμερής, -ής, -ές → δι-, -μερής

διμεταλλικός, -ή, -ό [1894] **1.** ΤΕΧΝΟΛ αυτός που αποτελείται από δύο διαφορετικά μέταλλα με διαφορετικό συντελεστή διαστολής· *~ έλασμα που χρησιμοποιείται στους θερμοστάτες* **2.** ΟΙΚΟΝ αυτός που σχετίζεται με τον διμεταλλισμό (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bimétallique (νόθο σύνθ.)].

διμεταλλισμός (ο) [1848] ΟΙΚΟΝ νομισματικό σύστημα που ίσχυσε μέχρι το τέλος τού 19ου αι. και βασιζόταν σε διπλό μεταλλικό νομισματικό κανόνα, δηλ. στην παράλληλη χρήση χρυσού και αργύρου

ως μέσων συναλλαγής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. bimetallisme (νόθο σύνθ.)].

δίμετρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διαστάσεις (μήκος, ύψος. πλάτος) δύο μέτρων • **2.** ΜΕΤΡ (στίχος) που είναι γραμμένος σε δύο μέτρα • **3.** ΜΟΥΣ αυτός που εκτείνεται σε δύο μέτρα· ~ *παύση*.

διμέτωπος, -η. -ο [μτγν] (μτφ.) αυτός που έχει δύο μέτωπα, που είναι στραμμένος προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: *εξαπέλυσε ταυτόχρονα ~ επίθεση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*

διμήνι (το) {διμηνιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος σιταριού που θερίζεται δύο μήνες μετά τη σπορά του. Επίσης (διαλεκτ.) **διμηνιό**.

διμηνία (η) → δι-. -μηνία

διμηνιαίος, -α, -ο → δι-, -μηνιαίος

διμηνίτικος, -η. -ο αυτός που είναι δύο μηνών

δίμηνος, -η, -ο → δι-. -μηνος

δίμιτος, -η. -ο **1.** (ύφασμα) υφασμένο με δύο κλωστές, που έχει πυκνή ύφανση **2.** ***δίμιτο*** (το) το ύφασμα τζιν (βλ λ)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δι-* (< *δίς*) + *μίτος* «κλωστή, νήμα»].

διμοιρία (η) {διμοιριών} στρατιωτικό (ή αστυνομικό) σώμα που αποτελείται συνήθ από είκοσι τέσσερεις άνδρες: ~ *των Μ.Α.Τ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ αρχ , στη μτγν σημ. «ημιλόχιο», < *δι-* (< *δίς*) + *-μοιρία* < *μοῖρα*].

διμοιρίτης (ο) [μτγν.] {διμοιριτών} ΣΤΡΑΓ ο αρχηγός διμοιρίας.

διμορφία (η) [1895] {διμορφιών} **1.** η ύπαρξη δύο μορφών ή η εμφάνιση με δύο μορφές **2.** ΧΗΜ η ιδιότητα χημικών ενώσεων να παρουσιάζονται σε δύο διαφορετικές κρυσταλλικές καταστάσεις **3.** ΓΛΩΣΣ η παράλληλη χρονικά χρήση δύο μορφών τής ίδιας γλώσσας (λ.χ στη Ν Ελληνική, τής δημοτικής και τής καθαρεύουσας) Επίσης **διμορφισμός** (ο) [1888]. — **δίμορφος,** -η, -ο [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διγλωσσία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dimorphic. Ο γλωσσ όρ. αποδίδει το αγγλ diglossia, που μερικές φορές μεταφέρεται εσφαλμένα ως *διγλωσσία* (βλ.λ.)]

δίνη (η) {δινών} **1.** περιστροφική κίνηση νερού ή ανέμου, που οφείλεται συνήθ. στη συνάντηση αντίθετων ρευμάτων ΣΥΝ στρόβιλος, (λαϊκ.) ρούφουλας. ανεμοστρόβιλος, ρουφήχτρα **2.** (μτφ.) συναίσθημα, κατάσταση ή σειρά γεγονότων που προκαλούν ανωμαλία ή αναστάτωση: *η ~ τού πολέμου / τού πάθους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δί-νϜ-ᾱ,* αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δίεμαι* «κυνηγώ. καταδιώκω» δεν ευσταθεί ούτε από μορφολογικής ούτε από σημασιολογικής πλευράς Αν το ρ. *δινέω* (< **δῑ-νέϜ-ω < δίνη)* θεωρηθεί ότι προέρχεται από χειλοϋπερωικό θέμα *qʷi-, τότε, παρά τις φωνητικές δυσκολίες, θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *βῑνέω* «οχεύω. συνουσιάζομαι» (με υβριστική χρήση)].

δίνω κ (λόγ.) **δίδω** [μτγν.] κ (διαλεκτ.) **δώνω** ρ. μετβ. {έδωσα (σπάν. έδωκα· να/θα δώσω), δόθηκα (να/θα δοθώ..., λόγ. μτχ δοθείς, -είσα, -έν), δοσμένος} **1.** μεταβιβάζω (κάτι) από το χέρι μου στο χέρι (κάποιου άλλου): *δώσε μου τις φωτογραφίες που κοίταζες πριν* ‖ *δώσε μου το αλάτι* ΣΥΝ (λόγ) εγχειρίζω ΑΝΤ παίρνω· ΦΡ (α) ***δίνω πίσω*** επιστρέφω (β) (μτφ.) ***δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι*** τον διώχνω με τον πλέον εξευτελιστικό τρόπο, τον αποπέμπω **2.** (γενικά) προσφέρω. χορηγώ: *η εκδήλωση αυτή μας δίνει την ευκαιρία να σας ευχαριστήσουμε* ‖ *δεν του έδωσε άδεια να λείψει για λίγες μέρες* **3.** παρέχω, παραχωρώ (κάτι που μου ανήκει σε άλλον με ή χωρίς αντάλλαγμα): *θα μου δώσεις το φόρεμά σου για σήμερα το βράδυ,* ‖ (παροιμ.) *αλλού τρως, αλλού πίνεις κι αλλού πας και το δίνεις* (για γυναίκα που απατά τον άνδρα ο οποίος τη συντηρεί, συνήθ. τον σύζυγό της)· ΦΡ. (α) ***δίνω ένα χέρι*** (μεσν φρ.) ***/ ένα χεράκι*** προσφέρω τη βοήθειά μου: *θα μας δώσεις ένα χέρι στη μετακόμιση;* (β) ***δίνω στη δημοσιότητα*** γνωστοποιώ, ανακοινώνω (γ) ***(κάτι) δίνει και παίρνει*** (μεσν. φρ.) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη έκταση, που γνωρίζει μεγάλη διάδοση *τα ναρκωτικά δίνουν και παίρνουν στην περιοχή μας* (δ) ***δίνω το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *αίμα* (ε) ***δίνω και το βρακί μου για κάτι*** προσφέρω τα πάντα για να αποκτήσω ή να μου συμβεί κάτι **4.** (ειδικότ) αφήνω κληρονομιά, κληροδοτώ: *ο θείος του δεν είχε παιδιά και του έδωσε όλη του την περιουσία* **5.** (για κηδεμόνες) επιτρέπω (στον κηδεμονευόμενο) να παντρευτεί ή αποφασίζω ποιον θα παντρευτεί: *έδωσαν την κόρη τους σ' ένα κακομαθημένο πλουσιόπαιδο* **6.** πουλώ σε ορισμένη τιμή: *πόσο θα μου (το) δώσεις τελικά το αυτοκίνητο,* **7.** απονέμω: *τα βραβεία μάς έδωσε ο πρόεδρος τής Σχολής* **8.** αναθέτω: *τι δουλειά θα μου δώσεις να κάνω;* **9.** πληρώνω, καταβάλλω (αμοιβή ή μισθό): *πόσα σου δίνει τον μήνα,* ΦΡ ***δεν δίνω δεκάρα / δεκάρα τσακιστή / δυάρα*** αδιαφορώ εντελώς **10.** προσπορίζω, αποφέρω: *πόσο τόκο δίνει το κεφάλαιό σου;* ‖ *αυτή η περιοχή δίνει καλούς καρπούς* ‖ *μια δουλειά που σου δίνει πολλά* **11.** παρουσιάζω δημόσια, εκτελώ· διοργανώνω· ~ *ρεσιτάλ / συναυλία / παράσταση* ‖ (μτφ.-ειρων) ~ *σόου / παράσταση* (γίνομαι θέαμα σε άλλους, διασκεδάζουν οι άλλοι μαζί μου) **12.** (+ουσ.) σε φράσεις που δηλώνουν ό,τι και το αντίστοιχο ουσ., λ.χ. ~ *όρκο* (ορκίζομαι) / *υπόσχεση* (υπόσχομαι) / *δάνειο* (δανείζω) / *προσοχή* (προσέχω) κ λπ. **13.** (στην προστ ***δώσε***) βάλε δύναμη: ~ *κι άλλο και τα καταφέραμε!* (μεσοπαθ. ***δίνομαι***) **14.** παρέχομαι, μεταβιβάζομαι (σε κάποιον): *μου δίνεται η ευκαιρία να πετύχω τους στόχους μου* ‖ *δίνονται δάνεια* ‖ (λόγ) *δίδονται τα εξής στοιχεία* **15.** (μτφ.) αφιερώνομαι σε κάτι με ζήλο *δόθηκε ολόψυχα στην επιστήμη του* **16.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι στις ερωτικές επιθυμίες κάποιου *του δόθηκε χωρίς αναστολές* • ΦΡ (α) ***δίνω σημεία ζωής*** γνωστοποιώ την ύπαρξή μου: *ανησυχούν οι συγγενείς, γιατί δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (αγνοείται η τύχη του) (β) ***δίνω τον λόγο μου / τον λόγο τής τιμής μου*** βλ λ. *λόγος* (γ) ***δίνω τόπο στην οργή*** (μεσν φρ) συγκρατώ τον θυμό μου, υποχωρώ. *μη θυμώνεις, δώσε τόπο στην οργή!* (δ) ***δίνω δρόμο / πόδι (σε κάποιον)*** διώχνω, απορρίπτω (κάποιον): *του 'δωσε δρόμο* (ε) ***δίνω ξύλο / ένα χέρι ξύλο (σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον): *κάθισε ήσυχος, γιατί θα σου δώσω ξύλο* (στ) ***δίνω (σε κάποιον) να καταλάβει*** βλ λ *καταλαβαίνω* (ζ) ***του δίνω και καταλαβαίνει*** βλ. λ. *καταλαβαίνω* (η) ***μου τη δίνει*** τρελαίνομαι, χάνω τα λογικά μου: *από τη στενοχώρια τού την έδωσε και δεν ήξερε τι έλεγε* (θ) ***(κάποιος / κάτι) μου τη δίνει*** (i) (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ *η φάτσα του* (ii) μου αρέσει υπερβολικά: *Μου τη δίνει αυτή η μουσική! Με φτειάχνει!* (ι) ***(κάποιος / κάτι) μου τη δίνει στα νεύρα*** (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ *στα νεύρα αυτός ο θόρυβος* (ια) ***δίνω μια (σε κάποιον)*** τον χτυπώ: *του 'δωσε μια που δεν ήξερε από πού του 'ρθε!* ‖ (απειλητικά) *να σου δώσω μια. να μάθεις!* (ιβ) (αργκό) ***του δίνω*** φεύγω αμέσως, ***δίνε του!*** φύγε αμέσως!. *να του δίνουμε όσο είναι καιρός!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *δίδω* < αρχ. *δί-δω-μι* (με ενεστ αναδιπλασιασμό) < θ. **δω-* < Ι.Ε *dō- «δίνω», πβ. σανσκρ da-dā-mi, λατ dare. donum «δώρο», γαλλ. donner «δίνω» (< λατ. donare «δωρίζω»). ισπ. dar, ρουμ da, ιταλ. donare, πολ dać, αλβ dhanė κ.ά. Ομόρρ. *δό-σις (-η), δό-της, δο-τήρ (-ας), δῶ-ρο(ν)* κ ά Το μεσν. *δώνω* < αρχ. *δίδωμι*, από τον αόρ. *ἔδωσα*. που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-ώνω*, πβ. *πλήρωσα – πληρώνω, ύψωσα – υψώνω* κ.τ.ό. Η φρ *δίνω τόπο στην οργή* (ήδη μεσν) απαντά και στην Κ.Δ. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ,* Ρωμ. 12.19]

> **δίνω – δίδω.** Το αρχ. ρ. **δίδωμι** μεταπλάστηκε από ρ. σε **-μι** *(δίδωμι)* σε βαρύτονο ρ. σε **-ω (δίδω)** ήδη τον 3ο αι μ Χ , ενώ σε νεότερους χρόνους μεταπλάστηκε εκ νέου από ρ σε ***-ω*** *(δίδω)* σε ρ σε **-νω (δίνω)**, σύμφωνα με μια γενικότερη τάση των ενεστωτικών τύπων τής Ελληνικής (πβ *κλείω > κλείνω, δέω > δένω. λύω > λύνω, ενδύω > ντύνω, φέρω > φέρνω, σπείρω > σπέρνω. στέλλω > στέλνω, πτύω > φτύνω* κ.ο.κ. κατά τα ρήματα σε **-νω**: *έφθασα – φθάνω* και ιδίως τα πολλά ρ τού τύπου *έζωσα – ζώνω, ίδρωσα - ιδρώνω·* σύμφωνα με τα τελευταία, σχηματίστηκε και προφορ.-διαλεκτ. τ. **δώνω** (από το **έδωσα**) Το *δίδωμι / δίδω* είχε δύο θέματα. ένα ισχυρό (μακρό) **δω-** και ένα ασθενές (βραχύ) **δο-**. Από το θ. **δω-** σχηματίστηκαν τα. **δώρο**, **δωρεά, δωρίζω, δωρητής, δωσίλογος** (όχι δοσίλογος!) κ ά. Από το θ **δο-** προήλθαν τα: **δόση** *(δόσις)*, **δοτήρ** *(δότειρα)*, **δοτός, δοτική, δότης**, (δανειο)**-δοτώ**, (δανειο)**-δότηση**. **δοσοληψία** κ ά.
> Ενώ το απλό ρ. **δίδω** μεταπλάστηκε σε **δίνω**. τα περισσότερα σύνθετα διατήρησαν τον τ. **-δίδω** (πβ και *δείχνω* αλλά *υπο-δεικνύω, ρίχνω* αλλά *απορρίπτω* κ τ.ό) Παραδείγματα· **εκ-δίδω** *(έκδοση, εκδότης, εκδοτικός)*, **παραδίδω** *(παράδοση, παραδοτέος)*, **δια-δίδω** *(διάδοση)*, **κατα-δίδω** *(καταδότης, κατάδοση)*, **(ανα)μετα-δίδω** *(μετάδοση)*. **προ-δίδω** *(προδότης, προδοσία, προδοτικός)*, **επι-δίδω** *(επίδοση, επίδομα)*, **εν-δίδω** *(ενδοτικός)*, **(αντ)απο-δίδω** *(απόδοση, αποδοτικός)*, **προσ-δίδω**. Σύνθετα με το *δίνω*. **αναδίνω, παραδίνω / παραδίνομαι, ξεδίνω, προδίνω**.
> Από τα παράγωγα *δότης / δοτός* σχηματίστηκαν επίσης πολλά σύνθετα σε **-δοτώ: επι-δοτώ** *(επιδότηση)*, **λογο-δοτώ** *(λογοδοσία)*. **μισθο-δοτώ** *(μισθοδοσία)*. **πλειο-δοτώ** *(πλειοδοσία, πλειοδότης)*, **εξουσιο-δοτώ** *(εξουσιοδότηση)*, **συνταξιο-δοτώ** *(συνταξιοδότηση)*, **προικο-δοτώ** *(προικοδότηση)*, **γνωμο-δοτώ** *(γνωμοδότηση)*. **κληροδοτώ** *(κληροδοσία)*, **πυρο-δοτώ** *(πυροδότηση)*, **χρηματο-δοτώ** *(χρηματοδότηση, χρηματοδότης)*, **ηλεκτρο-δοτώ** *(ηλεκτρο-δότηση)*, **σηματο-δοτώ** *(σηματοδότηση. σηματοδότης)*, **τροφο-δοτώ** *(τροφοδοσία, τροφοδότης)*.
> Όλοι οι τύποι τού ρήματος σχηματίζονται από τρία θέματα: **διν-** *(δίν-ω, έδινα, δίνομαι, δινόμουν)*, **δωσ-** *(δώσω, έδωσα. έχω δώσει, δώσε/δώστε)* και **δοθ-** *(δοθώ. δόθηκα, έχω δοθεί, δόσου, δοσμένος)*

διό επίρρ. (αρχαιοπρ.) γι' αυτό, συνεπώς. *η ανάγκη λήψεως ενός τέτοιου μέτρου ήτο προφανής, ~ και εγένετο* ΣΥΝ κατά συνέπεια, γι' αυτό τον λόγο.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι' ὅ < διά + ὅ*, ουδ. τής αντωνυμίας *ὅς, ἥ, ὅ*].

Διογένης (ο) {-η κ -ους} **1.** *ο Απολλωνιάτης* αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π Χ.), μαθητής τού Αναξιμένη **2.** *ο Λαέρτιος·* αρχαίος Έλληνας ιστορικός τής φιλοσοφίας (3ος αι μ.Χ.) **3.** *ο Σινωπεύς* ο αποκαλούμενος «Κύων» (400-325 π.Χ.)· ο γνωστότερος κυνικός φιλόσοφος **4.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διογενής* «ο γεννημένος από τον Δία» < *Ζεύς* (γεν. *Διός*, βλ. λ. *Ζεύς*) + *-γενής* < *γένος*]

διογκώνω ρ. μετβ {διόγκ-ωσα, -ώθηκα, -ωμένος} **1.** μεγαλώνω τον όγκο (πράγματος) ΣΥΝ εξογκώνω, φουσκώνω **2.** αυξάνω (κάτι) πέρα από το κανονικό: *διογκώνει ακόμη περισσότερο την ήδη μεγάλη σπατάλη* ‖ *«ο εργολάβος διόγκωσε τον προϋπολογισμό των έργων του»* (εφημ) **3.** (μτφ.) προσδίδω σε κάτι μεγαλύτερη σημασία από όση έχει στην πραγματικότητα *απελπίζεται εύκολα, γιατί συνηθίζει να διογκώνει τα προβλήματά του* ‖ *τα Μ.Μ Ε. διόγκωσαν το περιστατικό και δημιούργησαν πανικό* **4.** (μεσοπαθ ***διογκώνομαι*** κ. λόγ. ***διογκούμαι***) αυξάνω σε όγκο, αριθμό ή ένταση: *τα συνεχώς διογκούμενα οικονομικά εσωτερικά προβλήματα* ‖ *ο αδένας διογκώνεται* ‖ *η διογκούμενη οικολογική και κοινωνική κρίση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διογκῶ < δι(α)- + ὀγκῶ (-όω) < ὄγκος*].

διόγκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } **1.** η αύξηση σε όγκο· ~ *αδένα / κύστης / χρέους* ΣΥΝ αύξηση **2.** (μτφ) η παρουσίαση (γεγονότος, προσώπου, φήμης) σε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις πραγματικές ΣΥΝ μεγέθυνση

διόδια (τα) {διοδίων} **1.** τα τέλη που καταβάλλονται (κυρ. από τους οδηγούς μεταφορικών μέσων) για τη διέλευση από συγκεκριμένα οδικά σημεία (από γέφυρα, σήραγγα. διώρυγα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) οι θυρίδες όπου καταβάλλονται τα παραπάνω τέλη: *έλεγχος τής Τροχαίας*

στα ~ των εθνικών οδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ Πληθ. τού μτγν *διόδιον* «πέρασμα, διάβαση» < αρχ. *δίοδος.* Η σημ. «τέλη χρήσεως εθνικών οδών» αποδίδει το αγγλ. tolls]

δίοδος (η) {διόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (σπάν.) η διάβαση, το πέρασμα από τόπο σε τόπο ΣΥΝ διέλευση **2.** (συνήθ. συνεκδ.) το μέρος από όπου μπορεί κανείς να περάσει από έναν τόπο σε άλλον· διάδρομος· *στενή / υπόγεια / θαλάσσια ~ || διάνοιξη διόδου* ΣΥΝ μονοπάτι **3.** (ειδικότ.) στενός δρόμος ή πέρασμα **4.** ΦΥΣ ηλεκτρονικό εξάρτημα αποτελούμενο από δύο ημιαγωγούς που επιτρέπει τη διέλευση ρεύματος προς μία μόνο κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *οδός*]

Διόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** *ο Σικελιώτης·* αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (περ. 90-20 π.Χ.) **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δώρο τού Δία», < *Ζεύς* (γεν. *Διός,* βλ. λ. *Ζεύς*) + *-δωρος* < *δῶρον*].

δίοικα (τα) [1859] {διοίκων} ΒΟΤ κατηγορία φυτών τα οποία έχουν ξεχωριστά (σε άλλο άνθος) τα αρσενικά από τα θηλυκά όργανα.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ. dioeca (πβ. γαλλ. dioïque) < di- (< *δι-*) + -oeca < *-οικα* < αρχ. *οἶκος*]

διοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διεύθυνση, η διαχείριση, ο τρόπος με τον οποίο διοικείται (κάποιος/κάτι): *η ~ στρατιωτικής μονάδας / σωματείου / κράτους / εταιρείας / επιχειρήσεων* ΣΥΝ διακυβέρνηση **2.** το δικαίωμα ή η εξουσία κάποιου να διοικεί· *ασκώ / αναλαμβάνω / παραχωρώ τη ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που διοικούν υπηρεσία, οργανισμό, ίδρυμα, επιχείρηση, σωματείο κ.λπ.: *νέα προσωρινή ~ διορίστηκε από τον πρόεδρο Πρωτοδικών || συνήλθε εκτάκτως η ~ τού ιδρύματος* ΣΥΝ προϊσταμένη αρχή ΦΡ ***δημόσια διοίκηση*** βλ. λ. *δημόσιος* **4.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται αυτοί που διοικούν· διοικητήριο **5.** υποδιαίρεση μιας χώρας για την καλύτερη άσκηση τής κρατικής εποπτείας: *~ Μακεδονίας*

διοικητήριο (το) [1856] {διοικητηρί-ου | -ων} το κτήριο όπου εδρεύει ο διοικητής και άλλα διοικητικά όργανα.

διοικητής (ο) [μτγν.] {-ή κ. -ού, κλητ. διοικητά}, **διοικήτρια** (η) [μτγν.] {διοικητριών} πρόσωπο που διευθύνει αρχή, υπηρεσία, οργανισμό κ.λπ.· ανώτατος προϊστάμενος: *ο ~ τής Αστυνομίας / τής Εθνικής Τράπεζας || ο στρατιωτικός ~ των μονάδων τού Έβρου.*

διοικητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον διοικητή ή τη διοίκηση· *~ υπηρεσία / ικανότητες / καθήκοντα / τομέας / στέλεχος* (β) ***διοικητικό συμβούλιο*** το διαχειριστικό και εκπροσωπευτικό όργανο τής ανώνυμης εταιρείας, τού οποίου οι πράξεις κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του θεωρούνται πράξεις τού νομικού προσώπου τής εταιρείας **2.** (α) ***Διοικητικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δημοσίου Δικαίου στο οποίο κατατάσσονται συστηματικά οι ειδικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται στη δημόσια διοίκηση (β) ***διοικητική αρχή*** (i) (υπό στενή έννοια) διοικητικό όργανο το οποίο ανήκει στο Δημόσιο και έχει αρμοδιότητα άσκησης δημόσιας εξουσίας (ii) (υπό ευρεία έννοια) κάθε διοικητικό όργανο που ανήκει σε οποιοδήποτε δημόσιο νομικό πρόσωπο (γ) ***διοικητική πράξη*** είναι η δήλωση βουλήσεως τού διοικητικού οργάνου με την οποία θεσπίζεται μονομερώς ένας κανόνας δικαίου, θεσπίζεται δηλ. μία νομική ρύθμιση με μόνη τη βούληση τού διοικητικού οργάνου (δ) ***διοικητική σύμβαση*** ιδιαίτερο είδος σύμβασης στο οποίο αθροιστικά: (i) τουλάχιστον ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη είναι δημόσιο νομικό πρόσωπο (ii) το αντικείμενο τής σύμβασης έχει σχέση με την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας με λειτουργική έννοια ή εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό που καθορίζεται από τις σχετικές διατάξεις (iii) η κατάρτιση και η εκτέλεση τής σύμβασης διέπονται, έστω μερικά, από κανόνες τού Διοικητικού Δικαίου ή η σύμβαση περιέχει όρους που δημιουργούν για το συμβαλλόμενο δημόσιο νομικό πρόσωπο ένα εξαιρετικό συμβατικό καθεστώς (ε) ***διοικητικό όργανο*** είναι τα δημόσια όργανα τα οποία ασκούν δημόσια εξουσία θεσπίζοντας μονομερώς κανόνες δικαίου υποχρεώνοντας τα πρόσωπα στα οποία αυτοί απευθύνονται χωρίς τη βούλησή τους και εναντίον της **3.** (ειδικότ.) ***διοικητικός*** (ο), ***διοικητική*** (η) αυτός που αναφέρεται στις μη τεχνικές υπηρεσίες, ο υπάλληλος γραφείου: *μια υπηρεσία τού Ο.Τ.Ε. που απασχολεί δέκα διοικητικούς και πέντε τεχνικούς* **4.** ***Διοικητικό*** (το) το συμβούλιο που διοικεί μια υπηρεσία *για το αίτημά σου είναι αρμόδιο το ~ || Διεύθυνση Διοικητικού* **5.** ***Διοικητική*** (η) η διοίκηση επιχειρήσεων, το μάνατζμεντ (βλ. λ.). — **διοικητικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ.

διοικώ ρ. μετβ. {διοικείς . μτχ. διοικών, -ούσα, -ούν | διοίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διευθύνω, διαχειρίζομαι και ρυθμίζω συλλογικές υποθέσεις: *αύριο θα εκλεγεί η νέα διοικούσα επιτροπή || διοίκησε με σύνεση τον οργανισμό* ΣΥΝ διευθετώ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διοικῶ,* αρχική σημ. «φροντίζω τα τού οίκου μου», < *δι(α)-* + *οἰκῶ (-έω)* < *οἶκος*]

διολισθαίνω ρ. αμετβ. {διολίσθησα} (λόγ.) **1.** γλιστρώ και ξεφεύγω από την πορεία μου: *η οικονομία διολισθαίνει επικίνδυνα || «διολίσθησε σε πολύ διαλλακτικότερες θέσεις»* (εφημ.) **2.** ΟΙΚΟΝ μειώνομαι σε αξία: *η δραχμή διολισθαίνει έναντι τού δολαρίου.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διολισθάνω* < *δι(α)-* + *ὀλισθάνω* (βλ. κ. *ολισθαίνω*)].

διολίσθηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** το γλίστρημα, η παρέκκλιση από την πορεία: *«οδηγεί την Ελλάδα σε ~ από τις κατοχυρωμένες θέσεις της»* (εφημ.) **2.** (συνήθ.) ΟΙΚΟΝ η βαθμιαία μείωση τής αξίας νομίσματος, που προκαλείται από τις αλλαγές στις ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή χρηματαγορά: *~ τής δραχμής.*

διόλου επίρρ. καθόλου, εντελώς: *~ απίθανο να τον συναντήσουμε || δεν έχασε ~ καιρό.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δι' ὅλου* < *δια* + *ὅλος*].

Διομήδης (ο) **1.** βασιλιάς τού Άργους, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «η σκέψη τού Δία», < *Ζεύς* (γεν. *Διός,* βλ.λ.) + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (πβ. *Μήδεια*)].

διομολόγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυρ. στον πληθ.) καθεστώς που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και που αφορούσε στην παροχή δικαιωμάτων και προνομίων σε πολίτες και προξένους ξένων χωρών, οι οποίοι ζούσαν στην Τουρκία· το καθεστώς αυτό επεκτάθηκε αργότερα στις χώρες τής Άπω Ανατολής — **διομολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

Διονυσία (η) γυναικείο όνομα.

Διονύσια (τα) [αρχ.] {Διονυσίων} γιορτές στην αρχαία Αθήνα προς τιμήν τού θεού Διονύσου (με έντονο θρησκευτικό αλλά και δραματικό χαρακτήρα)· από αυτές θεωρείται ότι προήλθε και το αρχαίο ελληνικό θέατρο: *τα εν άστει / τα κατ' αγρούς ~.*

διονυσιάζομαι ρ. αμετβ. [μτγν.] {διονυσιάσ-τηκα, -μένος} βακχεύω, οργιάζω, μεθοκοπώ.

διονυσιακός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στον θεό Διόνυσο ή στα Διονύσια: *~ λατρεία / πνεύμα / τελετή* **2.** (συνεκδ.) ενθουσιώδης, οργιαστικός κατ' αντιδιαστολή προς τον απολλώνιο (βλ.λ.): *~ γλέντι / έκσταση*

διονυσιασμός (ο) η έξαψη των αισθήσεων που συνοδεύεται από ερωτικό οίστρο, η μανία για απολαύσεις ΣΥΝ βακχεία, ερωτομανία. — **διονυσιαστής** (ο) [μτγν.].

Διονύσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Αλικαρνασσεύς* ρήτορας και ιστορικός που διέπρεψε στη Ρώμη (1ος αι. μ.Χ.) **2.** *ο Θραξ* Αλεξανδρινός γραμματικός και κριτικός (2ος αι. π.Χ.) **3.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας *Άγιος ~ ο Αρεοπαγίτης, πολιούχος των Αθηνών* **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Διονύσης**.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Διόνυσος* (βλ. λ.)]

Διόνυσος (ο) {Διονύσου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Δία και τής Σεμέλης, θεός τού κρασιού, τού γλεντιού και τής γονιμότητας
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Διόνυσος / Διόννυσος / Ζόννυσος* < **Διόσ-νυσος,* αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το α' συνθ. τού ονόματος προέρχεται από το *Ζεύς,* γεν. *Διός.* Ως προς το β' συνθ. έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις, από τις οποίες η πιο αληθοφανής το συνδέει με το *Νῦσα / Νῦσσα,* όνομα νυμφών οι οποίες θεωρούνταν από τη μυθολογία ως τροφοί τού Διονύσου. Η αναγωγή τού θεού σε θρακικές και λυδικές πηγές δεν ευσταθεί μετά τη διαπίστωση τής ύπαρξής του ήδη στη μυκηναϊκή εποχή (πβ. μυκ. di-wo-nu-so-jo, τ. γενικής)].

διοξίδιο (το) [1887] (συνήθ. ορθ. *διοξείδιο*) {διοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ η ένωση χημικού στοιχείου με δύο άτομα οξυγόνου· *~ τού άνθρακα / τού αζώτου / τού πυριτίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, ξίδι.*
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *οξίδιο* (βλ. λ.), απόδ. τού γαλλ. bi-oxyde]

διοξίνη (η) {διοξινών} ουσία εξαιρετικά τοξική και καρκινογόνος: *εντοπίστηκαν τροφές με διοξίνες* — **διοξινούχος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dioxine < di- (< λατ. di- < αρχ. *δύο / δι-*) + -ox- (< ox-ygène «οξυγόνο») + -ine].

δίοπος (ο) {διόπ-ου | -ων, -ους} υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διέπω*]

διοπτεύω ρ. αμετβ. {διόπτευσα} (λόγ.) **1.** παρατηρώ με διόπτρα **2.** (κατ' επέκτ.) κατασκοπεύω, παρατηρώ ΣΥΝ εξετάζω **3.** ΝΑΥΤ βρίσκω τη γωνία που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και ενός αντικειμένου (φάρου, κάβου κ.λπ.) και Βορρά (απόλυτη) ή πλώρης (σχετική) — **διόπτευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ὀπτεύω* < θ. *ὀπ-,* πβ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α* τού ρ. *ὁρῶ* (βλ. λ. *όψη*)].

δίοπτρα (τα) {διόπτρων} οι διόπτρες (βλ. λ. *διόπτρα*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίοπτρον* < *δι(α)-* + *-οπτρον* < θ. *ὀπ-,* πβ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α,* ρ. *ὁρῶ* (βλ. λ. *όψη*)]

διόπτρα (η) [μτγν.] {διοπτρών} **1.** οπτικό όργανο που αποτελείται από σύστημα ειδικών φακών για την παρατήρηση μακρινών αντικειμένων ΣΥΝ τηλεσκόπιο, κιάλι **2.** ΝΑΥΤ οπτικό όργανο λήψης διοπτεύσεων και το τηλεσκόπιο τού εξάντα (βλ.λ) **3.** (λόγ.) ***διόπτρες*** (οι) το ζεύγος των φακών που φορούν όσοι έχουν ελαττωματική όραση ή για την προστασία των ματιών από το φως τού ηλίου τα γυαλιά ΣΥΝ ματογυάλια. — **διοπτρικός, -ή, -ό** [μτγν.].

διοπτροφόρος, -ος, -ο [1883] (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει διόπτρα **2.** (ειδικότ.) αυτός που φοράει γυαλιά.

> **διοπτροφόρος – γυαλάκιας.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, η αντίθεση λόγιου (λόγιας προελεύσεως) και δημοτικού τύπου δημιουργεί υφολογική αντίθεση. Εν προκειμένω, το μεν **διοπτροφόρος** λειτουργεί ως ευσχημ. λ., ενώ το **γυαλάκιας** ως κακόσημη. Με την πρώτη περιγράφουμε μια κατάσταση (ότι κάποιος φοράει γυαλιά για να βλέπει), με τη δεύτερη σχολιάζουμε αρνητικά (ειρωνικά, υποτιμητικά κ.λπ.) την ίδια κατάσταση.

διόραμα (το) [1841] {διοράμ-ατος | -ατα, -άτων} θέαμα κατά το οποίο τα όσα παριστάνονται δίνουν την ψευδαίσθηση τού πραγματικού λόγω τού κατάλληλου φωτισμού

διόραση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ενορατική αντίληψη χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων

διορατικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει την έκβαση των πραγμάτων· οξυδερκής: *~ πνεύμα* ΣΥΝ ενορατικός ΑΝΤ κοντόφθαλμος — **διορατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διορῶ* < *δι(α)-* + *ὁρῶ* «βλέπω»]

διορατικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να προβλέπει κανείς την έκβαση των πραγμάτων.

διοργανικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα από ένα όργανα (σωματικά ή διοικητικά) ή οργανισμούς.

διοργανώνω ρ μετβ [μτγν] {διοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} μεριμνώ για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή (εκδήλωσης, δραστηριότητας κ.λπ.) ~ *αγώνα* / *εκδρομή* / *συλλαλητήριο* / *εκδήλωση* / *ημερίδα* / *φεστιβάλ* ΣΥΝ προετοιμάζω, επιμελούμαι.

διοργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προετοιμασία, η φροντίδα για τη διεξαγωγή, η ρύθμιση όλων των λεπτομερειών: ~ *αγώνων* / *συναυλίας* / *γιορτής* / *Ολυμπιάδας* || *έξοχη* / *φροντισμένη* / *πρόχειρη* ~ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων σχετικά με ένα θέμα, η ίδια η εκδήλωση που προετοιμάστηκε: *η ~ κλείνει απόψε με μικρή γιορτή* || *οι ομάδες μας διακρίθηκαν στη διεθνή ~* ΣΥΝ οργάνωση

διοργανωτής (ο) [1871], **διοργανώτρια** (η) [1895] {διοργανωτριών} πρόσωπο που διοργανώνει μια (συνήθ. ομαδική) δραστηριότητα. — **διοργανωτικός**, -ή, -ό [1886]

διόρθωμα (το) [αρχ.] {διορθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συχνά στον πληθ.) η μικρής εκτάσεως ή σημασίας επιδιόρθωση· *αν εξαιρέσω μερικά διορθώματα που πρέπει να γίνουν, το σπίτι βρίσκεται σε άριστη κατάσταση* ΣΥΝ επισκευή **2.** η διόρθωση (γραπτών, εργασιών κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

διορθώνω ρ. μετβ {διόρθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του καλή κατάσταση ή θέση, στο επιθυμητό σημείο· αποκαθιστώ: *ο τεχνικός προσπάθησε να διορθώσει τον ήχο στα μηχανήματα* || ~ *τα χρώματα στην τηλεόραση* || *προσπαθεί να διορθώσει τ' αδιόρθωτα* (για ανεπανόρθωτη ζημιά)· ΦΡ **διορθώνω το λάθος / σφάλμα** προβαίνω σε επανορθωτική πράξη, αποκαθιστώ (ζημιά) ή αναγνωρίζω (σφάλμα): *προσπάθησε να διορθώσει το λάθος του, υποπίπτοντας σε άλλο λάθος* ΣΥΝ ισοφαρίζω, εξισορροπώ, (λαϊκ.) πατσίζω **2.** βελτιώνω, καλυτερεύω: *δεν διορθώνονται όλα από τη μια μέρα στην άλλη* **3.** (για γραπτό κείμενο) (α) επισημαίνω τα λάθη και τις τυχόν παραλείψεις, σημειώνω το σωστό ~ *τυπογραφικά δοκίμια* (β) (καταχρ.) βαθμολογώ αφού σταθμίσω τα θετικά και αρνητικά στοιχεία κειμένου εξετάσεων. ~ *τα διαγωνίσματα* / *τα γραπτά* / *τις εκθέσεις των μαθητών* **4.** (για πρόσ.) σωφρονίζω χρησιμοποιώντας τιμωρία· συνετίζω: *έννοια σου και θα σε διορθώσω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση, κάνω*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *διορθῶ (-όω)* < *δι(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

διόρθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επισήμανση των ατελειών, σφαλμάτων και η αποκατάστασή τους. *η ~ των χρωμάτων σε ένα σχέδιο στον υπολογιστή* || *η ~ τής συμπεριφοράς κάποιου* || *η ~ τής θέσης των παρουσιαστών στο στούντιο* || *η ~ τής πορείας σκάφους* ΣΥΝ αποκατάσταση, επανόρθωση **2.** (σε γραπτό κείμενο) η εύρεση των λαθών και η αντικατάστασή τους με τον ορθό τύπο: *η ~ επιγραφής* / *ανακοίνωσης* **3.** (ειδικότ.) η σημείωση των λαθών και η βαθμολόγηση ενός γραπτού (άσκησης, τεστ, διαγωνίσματος): *κάνω ~* || *έχω πολλές εκθέσεις για ~* ΣΥΝ διόρθωμα **4.** ΤΥΠΟΓΡ (α) η εύρεση των σφαλμάτων κειμένου που έγιναν κατά τη δακτυλογράφηση: *κάνω την πρώτη* / *δεύτερη ~* (β) (συνεκδ.) το τυπογραφικό δοκίμιο πάνω στο οποίο έχουν σημειωθεί τα σφάλματα. *συγκεντρώνω τις ~ από τους διορθωτές* (γ) (συνεκδ.) **διορθώσεις** (οι) τα σφάλματα που επισημαίνει ο διορθωτής *υπάρχουν πολλές ~ σε αυτή τη σελίδα* **5.** (στην πλαστική χειρουργική) η επέμβαση για την αποκατάσταση δυσμορφιών ή για την επίτευξη τής επιθυμητής αισθητικά μορφής ~ *τής μύτης* — **διορθώσιμος**, -η, -ο [1858].

> **διόρθωση – διόρθωμα – επιδιόρθωση.** Η λ. **διόρθωση** χρησιμοποιείται για την πράξη τού **διορθώνω** και αναφέρεται γενικά σε επανορθωτικές παρεμβάσεις (διόρθωση σφαλμάτων, χαρακτήρων, μορφών συμπεριφοράς κ.λπ.), ιδιαιτέρως δε αναφέρεται στην αποκατάσταση τής ορθότητας και τη βελτίωση τής γλωσσικής έκφρασης γραπτών κειμένων (εξετάσεων, βιβλίων, τυπογραφικών δοκιμίων κ.τ.ό.). Το **διόρθωμα** (ιδίως σε πληθ.) αναφέρεται κυρίως σε επισκευές, για τις οποίες χρησιμοποιείται περισσότερο το **επιδιόρθωση (επιδιορθώσεις)**.

διορθωτής (ο) [μτγν.], **διορθώτρια** (η) {διορθωτριών} **1.** πρόσωπο που διορθώνει κάτι **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων

διορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διόρθωση ή τον διορθωτή: ~ *παρέμβαση* / *ρυθμίσεις* / *πρόγραμμα* / *ποσό* (που συμπεριλαμβάνεται στον μισθό εργαζομένου ως αντιστάθμισμα τού πληθωρισμού) || *λευκή ~ ταινία* **2. διορθωτικό** (το) ειδικό υγρό ή ταινία που χρησιμοποιεί κανείς κατά το γράψιμο, για να σβήνει τα λάθη **3. διορθωτικά** (τα) η αμοιβή τού διορθωτή τυπογραφικών δοκιμίων • **4.** ΦΩΤΟΓΡ **διορθωτικό φίλτρο** το αντισταθμιστικό φίλτρο (βλ. λ. *αντισταθμιστικός*) — **διορθωτικά** επίρρ.

διορία (η) → διωρία

διορίζω ρ. μετβ. {διόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τοποθετώ (κάποιον) επίσημα σε ορισμένη θέση (συνήθ. εργασιακή): *η κυβέρνηση διόρισε πολλούς εκπαιδευτικούς φέτος* || *ο υπουργός διόρισε επιτροπή για τη μελέτη τού θέματος* || *«ο Μπ. Γιέλτσιν διόρισε νέο πρωθυπουργό στη θέση τού Γ. Πριμακόφ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «διαχωρίζω, προσδιορίζω (αποσαφηνίζοντας τις διαφορές)». < *δι(α)-* + *ὁρίζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. désigner]

διορισμός (ο) [αρχ.] **1.** η επίσημη τοποθέτηση σε ορισμένη θέση· (ειδικότ.) η πρόσληψη στο Δημόσιο *ο υποψήφιος βουλευτής υποσχέθηκε διορισμούς σε πολλούς ψηφοφόρους του μόλις εκλεγεί* || *έγκριση διορισμού* || *καταγγέλθηκαν παράνομοι ~ στις Δ.Ε.Κ.Ο.* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο κοινοποιείται αυτή η τοποθέτηση: *ήρθε ο ~ μου*

διοριστήριο (το) {διοριστηρί-ου | -ων} το επίσημο έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ο διορισμός (στο Δημόσιο).

διόρυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η εκσκαφή, η διάνοιξη τάφρου, η κατασκευή διώρυγας. - **διορύσσω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διόρυξις* < αρχ. *διορύσσω* < *δι(α)-* + *ὀρύσσω* / *-ττω* (βλ. λ.)].

διοσημία (η) {διοσημιών} (λόγ.) φυσικό ή καιρικό φαινόμενο (λ.χ. ανεμοστρόβιλος, έκλειψη Ηλίου, βροντή, σεισμός κ.λπ.), που οι αρχαίοι αντιμετώπιζαν σαν μήνυμα από τους θεούς ή οιωνό που προανήγγελλε το μέλλον
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διο-* (< *Ζεύς*, γεν *Διός*) + *-σημία* < *σῆμα*].

Διοσκουρίδης κ **Διοσκορίδης** (ο) γνωστός γιατρός τής αρχαιότητας (1ος αι μ.Χ.), συγγραφέας τού έργου *Περί ύλης ιατρικής*.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *Διόσκουροι* (βλ. λ.)]

Διόσκουροι (οι) {-ων κ. -σκούρων, -ους κ. -σκούρους} **1.** ΜΥΘΟΛ ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης, δίδυμοι γυιοι τού Δία και τής Λήδας, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου· θεωρούνται προστάτες όσων κινδυνεύουν, κυρ. στη θάλασσα, αφότου ο Δίας τους μεταμόρφωσε σε αστερισμό (*Δίδυμοι*) **2.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) δίδυμοι ή στενοί, αχώριστοι φίλοι • **3.** ΑΣΤΡΟΝ ο αστερισμός των Διδύμων (βλ. κ. λ. *Κάστωρ, Πολυδεύκης, δίδυμος*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Διὸς κοῦροι* «οι γυιοι τού Δία» < *κοῦρος* (βλ. λ.)].

διότι σύνδ (λόγ.) γιατί, επειδή: *η αποτυχία του ήταν αναμενόμενη, ~ δεν είχε προετοιμαστεί επαρκώς* ΣΥΝ για τον λόγο ότι, καθότι, καθόσον, αφού, λόγω τού ότι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατί, αιτία*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ὅτι*, από φρ. όπως *διὰ (τοῦτο) ὅτι*..]

διούρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η απέκκριση ούρων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ diurèse]

διουρητικός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ αυτός που διευκολύνει την ούρηση **2.** ΦΑΡΜ **διουρητικά (φάρμακα)** ουσίες που ενεργούν στους νεφρούς και συντελούν στην αύξηση τής απέκκρισης ούρων από τον οργανισμό (συνήθ. έπειτα από πνευμονικό οίδημα ή αρτηριακή υπέρταση).
[ΕΤΥΜ αρχ < *διουρῶ* < *δι(α)-* + *οὐρῶ (-έω)*].

διόφθαλμος, -η, -ο [1886] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο μάτια **2. διόφθαλμη όραση** η ιδιότητα τής όρασης να παρουσιάζει τα αντικείμενα μονά, ενώ στα μάτια σχηματίζονται διπλά είδωλα. — **διοφθαλμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ (vision) binoculaire].

διοχετεύσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να διοχετευθεί μεταβιβάσιμος ΑΝΤ αδιοχέτευτος.

διοχετεύω ρ μετβ. {διοχέτευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω μέσω αγωγού. ~ *υγρό* / *αέριο* / *ηλεκτρικό ρεύμα* **2.** (μτφ.) μεταδίδω με έμμεσο και ελεγχόμενο τρόπο. ~ *ναρκωτικά* / *ειδήσεις* / *πληροφορίες σε (κάποιον)* || *τα κονδύλια θα διοχετευθούν προς χώρες τής Α. Ευρώπης* || ~ *την ενεργητικότητά μου στον αθλητισμό* **3.** (α) προωθώ ή διευκολύνω την κυκλοφορία ενός προϊόντος· *τα βαποράκια διοχετεύουν την ηρωίνη στις πιάτσες των ναρκομανών* (β) κατευθύνω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο ή τομέα: *το κράτος διοχετεύει τους άνεργους στα σεμινάρια εξειδίκευσης* || (κ μεσοπαθ.) *είναι μικρός ο αριθμός των πτυχιούχων που διοχετεύονται στα μεταπτυχιακά τού εσωτερικού.* - **διοχέτευση** (η)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι(α)-* + *ὀχετεύω* < *ὀχετός*]

διπαράλληλος (ο) ΝΑΥΤ όργανο μέτρησης και χάραξης των πορειών και διοπτεύσεων στον ναυτικό χάρτη

δίπατος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για οικοδομήματα) αυτός που έχει δύο πατώματα διώροφος· ~ *σπίτι* **2.** (για σκεύη κ.ά.) αυτός που έχει δύο πυθμένες, δύο πάτους. ~ *δοχείο* / *βαλίτσα*

διπίθαμος, -η, -ο ▸ δι-, -πίθαμος

δίπλα επίρρ. **1.** παραπλεύρως, πλάι. *κάθισε ~ στο τζάκι* || *προχωρούσαν δίπλα-δίπλα* (ο ένας πλάι στον άλλον, πολύ κοντά)· || (+γεν προσ. αντων.) *στάθηκε ~ μου* ΣΥΝ κοντά· ΦΡ (α) (μτφ.) **στέκομαι δίπλα (σε κάποιον)** συμπαραστέκομαι (σε κάποιον), υποστηρίζω (κάποιον): *ό,τι κι αν σου συμβεί, θα σταθώ δίπλα σου* (β) (αργκό) **(την) πέφτω (από) δίπλα (σε κάποιον)** πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους ή ανήθικους σκοπούς *τα βράδια σού την πέφτουν από δίπλα κάτι αλητόβιοι κι αρχίζουν το ψηστήρι* • **2.** (για σύγκριση) σε σχέση με: *η εργασία τους ~ στη δουλειά των άλλων ξεχωρίζει για την υψηλή της ποιότητα* ΣΥΝ εν συγκρίσει ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *διπλά*, από τον πληθ ουδ τού αρχ. επιθ. *διπλοῦς*].

δίπλα (η) {δύσχρ διπλών} **1.** η πτυχή υφάσματος, πτύχωση. *μια φούστα με πολλές ~* ΣΥΝ πιέτα, σούρα • **2.** γλύκυσμα από αβγά και αλεύρι, μελωμένο και πασπαλισμένο με τριμμένο καρύδι
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *διπλώνω* (υποχωρητ.)].

διπλανός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα, πλαϊνός ~ *δωμάτιο* / *τραπέζι* / *σπίτι* / *πόρτα* **2. διπλανός** (ο), **διπλανή** (η) (α) πρόσωπο τού οποίου η κατοικία βρίσκεται δίπλα στη δική μας: *επέστρεψαν οι ~ από τις διακοπές* (β) πρόσωπο που στέκεται ή κάθεται δίπλα μας: *ο μαθητής αντέγραφε από τον ~ του*
[ΕΤΥΜ. < *δίπλα* + παραγ. επίθημα *-νός*, πβ. κ. *πλαϊ-νός*].

διπλαρώνω ρ. μετβ {διπλάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους σκοπούς *με διπλάρωσε και μου ζητούσε δανεικά* ΣΥΝ πλευρίζω **2.** ΝΑΥΤ. φέρνω το πλοίο στο πλάι άλλου πλοίου ή κρηπιδώματος· πλευρίζω. *η βάρκα διπλάρωσε την αποβάθρα* ΣΥΝ. ακοστάρω — **διπλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **διπλάρω* (< *δίπλα*, επίρρ.) + *-ώνω*].

διπλασιάζω ρ. → δι-, -πλασιάζω

διπλασιασμός (ο) → δι-, -πλασιασμός

διπλάσιος, -α, -ο → δι-, -πλάσιος
διπλάσια / -ίως επίρρ. → δι-, -πλάσια / -ίως
δίπλευρος, -η, -ο → δι-, -πλευρος
διπλο- κ **διπλό-** κ **διπλ-** [μτγν] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται δύο φορές το ίδιο *διπλο-σάγονο, διπλο-γραφία, διπλο-κλειδώνω, διπλό-τυπο*
διπλοβάρδια (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** η διπλή βάρδια *σήμερα θ' αργήσει έχει ~ στο εργοστάσιο* **2.** (ειδικότ.) η διεξαγωγή μαθημάτων το πρωί και το απόγευμα που ισχύει σε ορισμένα δημόσια σχόλεια, προκειμένου να εξυπηρετηθεί διπλός αριθμός μαθητών (λόγω έλλειψης χώρου, υλικοτεχνικής υποδομής κ λπ)
διπλογενής, -ής, -ές [1889] {διπλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ (για όνομα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε δύο γένη με την ίδια σημασία, π χ *η έλικα – ο έλικας, ο σωλήνας – η σωλήνα, ο τζίτζικας – το τζιτζίκι, η μελάνη το μελάνι.*
διπλογραφία (η) [1846] {διπλογραφιών} η τήρηση λογιστικών βιβλίων με χρέωση ενός λογαριασμού και αντίστοιχη πίστωση άλλου — **διπλογραφικά** επίρρ, **διπλογράφος** (ο/η) [1849], **διπλογραφικός**, -ή, -ό [1892].
διπλόγραφο (το) [1833] {διπλογράφ-ου | -ων} (στη λογιστική) διπλό αντίγραφο
διπλοδοντικός, -ή, -ό συνήθ. στη ΦΡ ***διπλοδοντικά σύμφωνα*** τα συριστικά σύμφωνα.
διπλοεγγεγραμμένος, -η, -ο κ **διπλογραμμένος 1.** αυτός που έχει γραφεί δύο φορές. *~ σελίδα* **2.** (ως ουσ.) πολίτης που –είτε από λάθος είτε σκόπιμα– είναι γραμμένος σε δύο εκλογικούς καταλόγους, και στον τόπο καταγωγής και στον τόπο διαμονής του.
διπλοειδής, -ής, -ές {διπλοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΒΙΟΛ (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει τον συνολικό αριθμό χρωμοσωμάτων, δηλ ένα ζεύγος από κάθε είδος (πβ. λ *απλοειδής, πολυπλοειδής*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. diploïde].
διπλοθεσία (η) {διπλοθεσιών} η κατάληψη δύο θέσεων εργασίας, στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο, από τον ίδιο εργαζόμενο
διπλοθεσίτης (ο) {διπλοθεσιτών}, **διπλοθεσίτισσα** (η) {διπλοθεσιτισσών} δημόσιος υπάλληλος που, κατά παράβαση τού νόμου, κατέχει ταυτόχρονα δύο εργασιακές θέσεις.
διπλοκαθίζω ρ. αμετβ. {διπλοκάθισ-α, -μένος} **1.** κάθομαι με διπλωμένα τα πόδια **2.** στρογγυλοκάθομαι (βλ.λ.) ΣΥΝ καλοκάθομαι
διπλοκατοικία (η) {διπλοκατοικιών} κτίσμα που περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες κατοικίες: *στην περιοχή υπάρχουν κυρίως μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες*
διπλοκλειδώνω ρ. μετβ. {διπλοκλείδω-σα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω στρέφοντας το κλειδί δύο φορές στην κλειδαριά, συνεπώς κλείνω με ασφάλεια ΣΥΝ διπλομανταλώνω
διπλόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (ουσιαστικό) αρσενικού γένους, που στον πληθυντικό αριθμό αλλάζει γένος και ακολουθεί επομένως άλλη κλίση, ο *πλούτος τα πλούτη* || *ο βράχος – οι βράχοι / τα βράχια*
διπλοκράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κράτηση τής ίδιας θέσης (σε μέσο μεταφοράς, θέατρο κ λπ) για δύο διαφορετικά πρόσωπα
διπλομανταλώνω ρ. μετβ [μεσν.] {διπλομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} διπλοκλειδώνω (βλ λ)
διπλοπαρκάρισμα (το) {διπλοπαρκαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το παρκάρισμα οχήματος δίπλα σε ήδη σταθμευμένο όχημα έτσι, ώστε να σχηματίζεται διπλή σειρά, αντίθετα προς τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας
διπλοπενιά (η) **1.** τρόπος παιξίματος μουσικού κομματιού στο μπουζούκι, που συνδυάζει νότες πρίμο-σεκόντο: *«να σου παίξω μπουζουκάκι μ' όμορφη ~»* (λαϊκ τραγ) **2.** ο δεξιοτεχνικός τρόπος παιξίματος τού μπουζουκιού. *άσος τής ~.*
διπλοπόδι επίρρ. με σταυρωμένα πόδια, σταυροπόδι.
διπλοπρόσωπος, -η, -ο [1809] διπρόσωπος (βλ λ). — **διπλοπροσωπία** (η) [1879]
διπλός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από δύο όμοια μέρη: *~ πόρτα / κουρτίνα / τζάμι / διαφορικό* || *ξυριστική μηχανή με ~ λεπίδες* ΦΡ (α) (στον λόγ. τ. *διπλούν*) ***εις διπλούν*** (για έγγραφο) σε δύο όμοια αντίτυπα: *να έχεις μαζί σου την αίτηση ~* (β) ***τα βλέπω διπλά*** έχω μεθύσει και δεν βλέπω κανονικά τα πράγματα, βλέπω τα αντικείμενα με είδωλα: *μόλις πιω δυο ποτηράκια, αρχίζω να ~* **2.** δύο φορές μεγαλύτερος σε μέγεθος, ποσότητα, έκταση ή πάχος διπλάσιος: *~ μισθός / τιμή / έξοδα / λεωφορείο / μερίδα / τεύχος περιοδικού* (με περισσότερες, όχι κατ' ανάγκην διπλάσιες, σελίδες) || *έγινε ~* (πάχυνε υπερβολικά) || *καφές / ουίσκι / κονιάκ / μερίδα / σουβλάκι* (με δύο πίτες) || *~ δίσκος / CD / κασέτα* (που αποτελούνται από δύο δίσκους / C.D. / κασέτες με μουσική ή τραγούδια) **3.** κατάλληλος για δύο άτομα: *~ κρεβάτι / κουβέρτα / ποδήλατο·* ΦΡ (α) ***και τού χρόνου διπλός!*** ευχή σε άγαμο να παντρευτεί εντός τού έτους (β) ***και τού χρόνου διπλή!*** ευχή σε έγγαμη γυναίκα να αποκτήσει παιδί **4.** αυτός που αναφέρεται σε δύο θέματα ταυτόχρονα ή γίνεται παράλληλα με κάτι άλλο: *~ συνομιλίες, για το Κυπριακό και την υφαλοκρηπίδα τού Αιγαίου* || *διεξάγονται ~ εκλογές, εθνικές και ευρωεκλογές* **5.** (κυριολ κ. μτφ.) χωρισμένος στα δύο, διχασμένος. *~ δρόμος / προσωπικότητα* ΦΡ (α) ***δρόμος διπλής κατευθύνσεως*** δρόμος που επιτρέπει τη διέλευση οχημάτων σε δύο αντίθετες κατευθύνσεις (β) ***διπλή διαχωριστική (γραμμή)*** οδική σήμανση με τη μορφή δύο λευκών παράλληλων γραμμών που χωρίζουν στα δύο το οδόστρωμα δρόμων διπλής κατευθύνσεως, δηλώνοντας ότι απαγορεύεται η καταπάτησή τους από τα διερχόμενα οχήματα **6.** αυτός που εμφανίζεται με δύο διαφορετικές μορφές *~ αόριστος ενός ρήματος / μετοχή / σημασία* || *παίζω ~ παραλλαγή στο ΠΡΟ-ΠΟ* (σημειώνω δύο διαφορετικές προβλέψεις για το αποτέλεσμα ενός αγώνα, π χ. 1Χ, Χ2) **7.** (μτφ) διφορούμενος ή υποκριτικός. *κάνω ~ ζωή* || *παίζω ~ παιχνίδι* **8.** (εμφατ για συναισθήματα) πολύ έντονος, ισχυρός ή που προέρχεται από δύο πηγές: *~ χαρά / πόνος / πένθος* || *η επιτυχία του είναι για μας ~ χαρά, και γιατί είναι γυιος μας και γιατί δόξασε την Ελλάδα* **9.** διπλωμένος στα δύο: *κρύωνε κι έβαλε την κουβέρτα ~* **10. διπλό** (το) (α) ΑΘΛ αγώνας προπόνησης, κατά τον οποίο οι παίκτες μιας ομάδας χωρίζονται στα δύο και παίζουν σε όλη την έκταση τού γηπέδου ανάμεσα στις δύο εστίες (γενικότ.) αγώνας μεταξύ δύο ομάδων σε όλη την έκταση τού γηπέδου ΑΝΤ μονό (β) (στο ΠΡΟ-ΠΟ) το σημείο 2, που δηλώνει νίκη τής ομάδας που αναφέρεται δεύτερη (επειδή παίζει εκτός έδρας) στο δελτίο με τους αγώνες των προγνωστικών ποδοσφαίρου: *στο ΠΡΟ-ΠΟ ήρθαν πολλά ~ αυτή την Κυριακή* || *παίζω μια ομάδα / έναν αγώνα ~* (σημειώνω 2, ότι θα έρθει «διπλό», θα νικήσει η ομάδα που παίζει εκτός έδρας) ΣΥΝ δύο (γ) (στα ζάρια, στα χαρτιά) ο αριθμός δύο: *ρίχνω κάτω το ~* (το χαρτί με τον αριθμό «δύο») || *φέρνω διπλές* (ζαριά όπου τα δύο ζάρια δείχνουν στην επάνω επιφάνειά τους τον αριθμό «δύο») Επίσης (λόγ) **διπλούς**, -ή, -ούν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *διπλοῦς* < *δι-* (< *δίς*) + *-πλοῦς* < *-πλόος*, για το οποίο βλ. λ *ἁπλοῦς*].
-διπλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν (με έμφαση) πόσες φορές έχει αυξηθεί κάποιος/κάτι: *τετρά-διπλος, πεντά-διπλος*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ χ. μτγν. *τετρά-διπλος*), που προέρχεται από το αρχ. *διπλοῦς / διπλός* (βλ λ)]
διπλοσάγονο (το) η συσσώρευση πάχους κάτω από το κανονικό σαγόνι, που δίνει την εντύπωση δεύτερου σαγονιού ΣΥΝ προγούλι.
διπλοσκοπιά (η) η φύλαξη χώρου από δύο σκοπούς, έναν ακίνητο και έναν μετακινούμενο — **διπλοσκοπός** (ο)
διπλοτυπία (η) {διπλοτυπιών} ΓΛΩΣΣ η ύπαρξη δύο διαφορετικών τύπων στην ίδια λέξη: *χτυπώ – κτυπώ, σιτάρι – στάρι, κυβέρνησης – κυβερνήσεως* ΣΥΝ διτυπία
διπλότυπος, -η, -ο [1833] **1.** ΓΛΩΣΣ αυτός που έχει διπλό τύπο: *~ σύνθετα* (λ.χ. καρδιοχτύπι – χτυποκάρδι) • **2.** τυπωμένος σε δύο αντίτυπα. *~ απόδειξη* **3. διπλότυπο** (το) (α) βιβλίο έντυπων αποδείξεων πληρωμής ή παραλαβής, που αποτελείται από όμοια (ανά δύο) δελτία / φύλλα, το ένα από τα οποία παραμένει στο βιβλίο (β) (συνεκδ.) το φύλλο που παραμένει στο βιβλίο αποδείξεων· το στέλεχος.
διπλούς, -ή, -ούν → διπλός
διπλόφαρδος, -η, -ο αυτός που έχει φάρδος διπλάσιο από το κανονικό: *~ ύφασμα* ΑΝΤ μονόφαρδος
διπλοψηφίζω ρ. αμετβ [1892] {διπλοψήφισα} ψηφίζω, κατά παράβαση τού νόμου, δύο φορές στην ίδια εκλογική αναμέτρηση (συνήθ. σε διαφορετικά εκλογικά τμήματα). — **διπλοψηφία** [1840] κ. **διπλοψήφιση** (η) [1891] κ **διπλοψήφισμα** (το).
δίπλωμα (το) {διπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τσάκισμα (στα δύο, τέσσερα κ.λπ), ώστε η αρχική επιφάνεια να γίνεται κάθε φορά διπλή· *το ~ τού σεντονιού / των ρούχων / τού φύλλου τής πίτας* **2.** το περιτύλιγμα με διαδοχικά τσακίσματα. *χαρτί διπλώματος* (συνηθέστ περιτυλίγματος) ΣΥΝ τύλιγμα, αμπαλάζ • **3.** έγγραφο με το οποίο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλος επίσημος οργανισμός πιστοποιεί την επιτυχή ολοκλήρωση κύκλου σπουδών ή την επάρκεια υποψηφίου αντιστοίχως. *πήρε το ~ του από το Πολυτεχνείο* || *πήρα το ~ οδήγησης* || *διδακτορικό ~* || *έκανε επέκταση τού ~ οδήγησης, από ερασιτεχνικό σε επαγγελματικό* ΣΥΝ πτυχίο, άδεια ΦΡ (α) (ειδικότ.) ***παίρνω δίπλωμα*** κρίνομαι άξιος ή κατάλληλος για (κάτι), επιτυγχάνω σε σχετική εξέταση: *~ οδήγησης / μηχανικού / δασκάλου* (β) ***αναμνηστικό / τιμητικό δίπλωμα*** έγγραφο που αναγνωρίζει επίσημα ιδιότητα ή τίτλο τού υποψηφίου και δίνεται προς τιμήν του (γ) ***δίπλωμα ευρεσιτεχνίας*** προνομιακό έγγραφο που παρέχει το κράτος σε εφευρέτη για την κατοχύρωση και αποκλειστική εκμετάλλευση τής εφεύρεσής του • **4.** (στην παλαιογραφία) έγγραφο διπλωμένο ώστε να ασφαλίζεται το περιεχόμενό του και να βεβαιώνεται η γνησιότητά του με την επίθεση σφραγίδας
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διπλῶ* (-όω) < *διπλοῦς* Από τη μτγν. σημ. τού διπλωμένου εγγράφου η λ δήλωσε αργότερα και το πιστοποιητικό ορισμένης ικανότητας (π.χ. οδήγησης) ή το πτυχίο Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ. αγγλ diploma, γαλλ diplôme κ.ά].
διπλωμάτης (ο/η) [1851] {διπλωματών} **1.** επίσημος αντιπρόσωπος μιας κυβέρνησης σε ξένη χώρα· (συνήθ.) ανώτερος υπάλληλος τού Υπουργείου Εξωτερικών, που ασχολείται με τη διαχείριση εξωτερικών υποθέσεων τού κράτους: *~ καριέρας* **2.** (μτφ.) πρόσωπο επιτήδειο και επιδέξιο σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις **3.** (κατ' επέκτ.) πονηρός, διπρόσωπος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, < γαλλ diplomate < diplomatique < νεολατ. diplomatica (όπως μαρτυρείται σε τίτλο βιβλίου τού 1681: *De re diplomatica*) < λατ. diploma < αρχ *δίπλωμα* (βλ λ), επειδή οι διπλωμάτες επέδιδαν τα διαπιστευτήριά τους σε διπλωμένα έγγραφα]
διπλωματία (η) [1871] {διπλωματιών} **1.** το έργο και η ιδιότητα τού διπλωμάτη: *μυστική / διεθνής ~* || *τις πολεμικές επιχειρήσεις διαδέχθηκε η ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους: *επιτυχία τής ελληνικής ~* **3.** (μτφ) ικανότητα και επιδεξιότητα σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις *χρειάζεται υπομονή και ~, για να πειστεί* **4.** (μτφ.) ανειλικρίνεια, διπροσωπία
διπλωματικός, -ή, -ό [1814] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διπλωματία ή τους διπλωμάτες: *~ ασυλία / λύση / αντιπρόσωπος / επιτυχία / ήττα / κύκλοι / δραστηριότητα / πηγή / ρόλος / πρωτοβουλία / παρασκήνιο* || *το ζήτημα τακτοποιήθηκε διά τής ~ οδού·* ΦΡ ***Διπλωματικό***

ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
(από τον κατώτερο προς τον ανώτερο)

– Ακόλουθος Πρεσβείας
– Γραμματέας Πρεσβείας Γ'
– Γραμματέας Πρεσβείας Β'
– Γραμματέας Πρεσβείας Α'
– Σύμβουλος Πρεσβείας Β'
– Σύμβουλος Πρεσβείας Α'
– Πληρεξούσιος Υπουργός Β' }
– Πληρεξούσιος Υπουργός Α' } Πρεσβευτικές βαθμίδες
– Πρέσβης }

* *Πρέσβης επί τιμή* (πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει δοθεί τιμητικά ο βαθμός τού πρέσβη· εάν δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία, λέγεται *πρέσβης εκ προσωπικοτήτων*)
** *Πρεσβευτές* χαρακτηρίζονται μόνον οι Πληρεξούσιοι Υπουργοί Α' και Β' (τιμητικά προσφωνούνται *πρέσβεις*)
*** *Επιτετραμμένος*. οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης αντικαθιστά τον πρέσβη, όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει

Πρεσβεία – Προξενείο
Πρεσβείες υπάρχουν μόνο στις πρωτεύουσες των κρατών και οι πρέσβεις προΐστανται των πρεσβειών εκπροσωπώντας τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και την κυβέρνηση τής χώρας προέλευσης *Γενικά προξενεία* υπάρχουν σε πολλές μεγάλες πόλεις με αρμοδιότητες σχετικές με υποθέσεις πολιτών ενός κράτους σε ξένη χώρα (στην πόλη όπου διαμένουν, εμπορεύονται κ.λπ), καθώς και με θέματα τής ομογένειας.

Μόνιμες Αντιπροσωπίες
Υπάρχουν στις έδρες των Διεθνών Οργανισμών και σε αυτές προΐσταται διπλωμάτης πρεσβευτικής βαθμίδας (*Μόνιμος Αντιπρόσωπος*, λ.χ . στον Ο.Η.Ε.)

Σώμα (συντομ Δ Σ) / ***Διπλωματική Υπηρεσία*** το σύνολο των διπλωματών σε μια χώρα **2.** (μτφ) αυτός που ενεργεί με έξυπνο και προσεκτικό τρόπο ή με πονηριά: ~ *απάντηση* (που δεν φανερώνει σαφώς ποια είναι η άποψη. η θέση τού ομιλούντος, αλλά μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως) ΣΥΝ πανούργος • **3.** ΦΙΛΟΛ ***διπλωματική*** (η) κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ανάγνωση και ερμηνεία διπλωμάτων ή άλλων επίσημων εγγράφων, που έχουν σωθεί σε χειρόγραφα και παπύρους • ΦΡ ***διπλωματική εργασία*** η πτυχιακή εργασία σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα — **διπλωματικά** επίρρ.. **διπλωματικότητα** (η) [1896] (σημ. 1, 2)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. diplomatique].

διπλωματούχος, -ος, -ο [1853] κάτοχος διπλώματος ανώτατης ή ανώτερης σχολής· πτυχιούχος ~ *μηχανικός τού Πολυτεχνείου.*

διπλώνω ρ μετβ κ. αμετβ. {δίπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τσακίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *δίπλωσε την εφημερίδα και την έβαλε στην τσάντα του* ΣΥΝ μαζεύω, κάμπτω ♦ **2.** (αμετβ.) μαζεύομαι στα δύο: *πονούσε τόσο πολύ η κοιλιά της, που δίπλωσε στα δύο* — **δίπλωση** (η) [αρχ.], **διπλωτής** (ο) [1890], **διπλωτικός**, -ή, -ό κ **διπλωτός, διπλωτά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ *διπλῶ (-όω)*, αρχική σημ. «διπλασιάζω». < *διπλοῦς*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

διπλωπία (η) [1844] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η διαταραχή τής όρασης. κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα διπλά
[ΕΤΥΜ < *διπλός* + *-ωπία*. πβ παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (ρ. *ὁρῶ* «βλέπω»), ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. diplopie].

διποδίζω ρ. αμετβ. {διπόδισα} (για υποζύγια) κινούμαι με διποδισμό (βλ λ).

διποδισμός (ο) ρυθμικός βηματισμός τού αλόγου, που γίνεται με διαδοχική ανύψωση και στήριξη των διαγώνιων ποδιών του

δίποδος, -η, -ο **1.** αυτός που στηρίζεται σε δύο πόδια. που έχει δύο υποστηρίγματα: ~ *πτερωτό / βάση / σκεύος* **2.** ***δίποδο*** (το) {διπόδ-ου | -ων} (α) ο άνθρωπος (β) τα πόδια τού αλόγου θεωρούμενα ανά δύο: *πρόσθιο / οπίσθιο* ~ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δίπους, -οδος* < *δι-* (< *δίς*) + *πούς* «πόδι»]

διπολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει δύο πόλους: ~ *διακόπτης / μαγνήτης* **2.** αυτός που αποτελείται ή βασίζεται σε δύο αντιτιθέμενα στοιχεία: ~ *πολιτικό σύστημα* (όπου εναλλάσσονται στην εξουσία δύο αντίπαλα κόμματα) ΣΥΝ δίπολος. – **διπολικότητα** (η).

διπολισμός (ο) η ύπαρξη δύο πόλων, δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων, των οποίων η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός καθορίζει τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις ΣΥΝ δικομματισμός

δίπολος, -η, -ο [1882] **1.** διπολικός (βλ.λ.) **2.** ***δίπολο*** (το) {διπόλ-ου | -ων} σύστημα που αποτελείται από δύο μαγνητικούς πόλους με ίσες αλλά ετερώνυμες ποσότητες μαγνητικού φορτίου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ bipolaire]

δίποντο (το) (στην καλαθοσφαίριση) καλάθι δύο πόντων.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *πόντος*. ουδ. κατά το *καλάθι*]

δίπορτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο πόρτες. δύο εξόδους: ~ *αυτοκίνητο* ΣΥΝ δίθυρος **2.** (μτφ.) ***δίπορτο*** (το) διπλή διέξοδος καταφύγιο· ΦΡ ***το έχω δίπορτο*** (i) διατηρώ ταυτόχρονα δύο διαφορετικές ασχολίες (ii) διατηρώ ταυτόχρονα δύο ερωτικές σχέσεις.

δίπρακτος, -η. -ο → δι-. -πρακτος

διπρόσωπος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δείχνει δύο πρόσωπα, υποκριτικός: ~ *άτομο / πολιτική* ΣΥΝ διπλοπρόσωπος. – ***διπρόσωπα*** επίρρ., **διπροσωπία** (η) [μεσν.].

δίπτερος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο φτερά **2.** ΖΩΟΛ ***δίπτερα*** (τα) {διπτέρων} μεγάλη τάξη εντόμων που έχουν δύο φτερά • **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***δίπτερος ναός*** ναός με διπλή σειρά κιόνων και στις τέσσερεις πλευρές

δίπτυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο πτυχώσεις· διπλωμένος στα δύο **2.** (μτφ) καθετί αποτελούμενο από δύο μέρη ~ *προβλήματα / κινηματογραφικό αφιέρωμα* **3.** ***δίπτυχο*** (το) {διπτύχ-ου | -ων} (α) στρατιωτικό πηλήκιο με πτυχώσεις (κόγχες) στο πρόσθιο και το οπίσθιο άκρο του· δίκοχο (β) ΕΚΚΛΗΣ (i) βιβλίο ή χαρτόνι διπλωμένο στα δύο, όπου αναγράφονται τα ονόματα ζώντων και νεκρών. που μνημονεύει ο ιερέας στην προσκομιδή (βλ λ) (ii) μικρή εκκλησιαστική εικόνα αποτελούμενη από δύο ξύλινες πλάκες συνδεδεμένες σε σχήμα γωνίας, που απεικονίζουν θρησκευτικά. εκκλησιαστικά θέματα, μορφές αγίων (iii) (γενικότ) έργο ζωγραφικής ή γλυπτικής αποτελούμενο από δύο πετάσματα που μπορούν να διπλώνονται το ένα πάνω στο άλλο **4.** ΦΙΛΟΛ ***δίπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) δύο συνενωμένες πινακίδες (βλ λ), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ.. σημ. 6) (βλ. κ λ. *τρίπτυχα. πολύπτυχα*)

δίπτωτος, -η. -ο [μτγν] ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που έχει δύο μορφολογικά διακρινόμενες πτωτικές καταλήξεις (π.χ *ο πατέρ-ας, τού / τον πατέρ-α*) **2.** (για ρήμα) αυτό που συντάσσεται με δύο αντικείμενα. εκφερόμενα σε δύο διαφορετικές πτώσεις (π.χ. *δίνω τού φίλου μου νερό*).

δίπυλος, -η. -ο → δι-, -πυλος

διπύρηνος, -η, -ο [μτγν.] (για καρπούς) αυτός που έχει δύο πυρήνες, δύο κουκούτσια.

διπυρίτης (άρτος) (ο) {διπυριτών} άρτος που ψήθηκε δύο φορές, για να διατηρηθεί περισσότερο· παξιμάδι, γαλέτα
[ΕΤΥΜ < αρχ *διπυρίτης (ἄρτος)* < *δι-* (< *δίς*) + *-πυρίτης* < *πῦρ*].

δίριχτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει δύο κεκλιμένες πλευρές· ~ *σκεπή / στέγη* ΣΥΝ αμφικλινής
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *ριχτός*]

Δίρφη (η) όρος τής Εύβοιας μεταξύ Χαλκίδας και Κύμης. Επίσης **Δίρφυς** {Δίρφυος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δίρφυς, -υος*, προελλην προελ.. αγν ετύμου]

δις[1] (η) συντομ. {δίδος, δίδα} (επίσ. κυρ σε επιστολές, προσκλητήρια κ.λπ) η δεσποινίδα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ Συγκεκομ. τ τού *δ(εσποιν)ίς*, πβ. κ. αγγλ. miss < mi(stre)ss]

δις[2] (το) συντομ {άκλ.} το δισεκατομμύριο: *κόστισε δύο ~*.
[ΕΤΥΜ Συγκεκομμένος τ τού *δισ(εκατομμύριο)*]

δις[3] επίρρ. (λόγ) δύο φορές: ~ *εις θάνατον* || *το ~ εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού* (βλ. λ *εξαμαρτείν*)
[ΕΤΥΜ αρχ < **δϜίς* < Ι Ε *dwi- «δύο φορές», πβ. σανσκρ dviḥ, λατ. bis. bi- (α' συνθ.). π χ. γαλλ biscuit «μπισκότο» (< bis + cuit «ψημένο») κ.ά. Ομόρρ *δύο* (βλ λ). *διχο-* (α' συνθ). *δι-* (α' συνθ) κ ά.].

Δ.Ι.Σ. (η) Διαρκής Ιερά Σύνοδος

δισ- → δι-

δισάκι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ -παλαιότ) δύο μικροί σάκοι από ύφασμα ή δέρμα, ενωμένοι στο επάνω μέρος. που τους κρεμούσαν είτε στο σαμάρι ζώου από τη μια και την άλλη μεριά είτε από τον ώμο μπροστά και πίσω για να μοιράζεται το βάρος
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δισάκκιον* < *δι-* (< αρχ. *δίς*) + *σακκίον*, υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*]

δισαπόστακτος, -η, -ο (για ποτό) αυτός που έχει υποστεί διπλή απόσταξη: ~ *ούζο* (που θεωρείται και το καλύτερο).
[ΕΤΥΜ < *δις* + *-απόστακτος* < *αποστάζω*]

δισδιάστατος, -η, -ο → δι-. -διάστατος

δισέγγονος (ο) [μτγν], **δισέγγονη** (η) το παιδί τού εγγονού ή τής εγγονής σε σχέση με τον παππού ή τη γιαγιά τους η τρίτη γενιά Επίσης **δισεγγονός** (ο), **δισεγγονή** κ. (λαϊκ) **δισεγγόνα** (η) — **δισέγγονο** κ. **δισεγγόνι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*

δισεκατομμύριο (το) [1871] {δισεκατομμυρί-ου | -ων} το ποσό των χιλίων εκατομμυρίων, ο αριθμός 1.000 000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. billion]

ΣΧΟΛΙΟ Σωστά έχει παρατηρηθεί από τον λεξικογράφο Γ. Ζηκίδη ότι η νεόπλαστη αυτή λέξη *«δύναται νὰ σημαίνῃ μόνον δύο ἑκατομμύρια, πβ δισχίλιοι, δισμύριοι»* και ότι ορθότερο θα ήταν τα χίλια εκατομμύρια, που είναι το **δισεκατομμύριο**. να δηλώνονται με τον νεολογισμό **χιλιεκατομμύριο**.

δισεκατομμυριούχος, -ος, -ο [1891] **1.** αυτός που έχει περιουσία πάνω από ένα δισεκατομμύριο **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ πλούσιος, πάμπλουτος.

δίσεκτος, -η. -ο κ (καθημ.) **δίσεχτος** **1.** (έτος) που έχει 366 μέρες: ~ *χρόνος* **2.** (μτφ) χρόνος με πολλές δυσκολίες και συμφορές: *ήρθαν ~ καιροί* ΣΥΝ δυσοίωνος, (λαϊκ.) γρουσούζικος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δίς* + *ἕκτος*, απόδ. τού λατ. bissextilis / bissextus. Εφόσον δίσεκτα είναι τα έτη που έχουν 366 (αντί 365) ημέρες, κατά τη ρωμαϊκή εποχή αυτό συνέβη με την εισαγωγή μιας εμβόλιμης ημέρας μετά τις 24 Φεβρουαρίου. έξι ημέρες πριν από τις καλένδες τού Μαρτίου Δεισιδαιμονικές πεποιθήσεις που συνδέονται με τα δίσεκτα έτη (λατ anni bisexti). προέρχονται από την αρχ Ρώμη και οφείλονται πιθ στο γεγονός ότι ο Φεβρουάριος (όπου προσετίθετο η εμβόλιμη ημέρα) ήταν ο μήνας των νεκρών και οι Ρωμαίοι πίστευαν ότι τότε ήταν εξαιρετικά δυσοίωνο να συνάπτει κανείς γάμο ή εμπορικές

συμφωνίες]

δισέλιδος, -η, -ο → δι-, -σέλιδος

δισήμαντος, -η, -ο → δι-, -σήμαντος

δίσημος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δύο σημασίες ΣΥΝ δισήμαντος • **2.** ΜΟΥΣ ***δίσημος πους*** ρυθμική μονάδα τής βυζαντινής μουσικής που αποτελείται από δύο χρονικά σημεία – **δισημία** (η) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

> **δίσημος: συνώνυμα.** Τόσο το **δίσημος** όσο και το **δισήμαντος** δηλώνουν λέξεις με δύο σημασίες (π.χ **τάξη** = (α) ευταξία (β) κατηγορία **διάσταση** = (α) μήκος, πλάτος κ λπ. (β) διαφορά κ.ο κ.) Αντιθέτως, το **αμφίσημος** δηλώνει περισσότερο τη σημασιολογική αμφιβολία και ασάφεια που προκαλεί είτε μια δίσημη / δισήμαντη λέξη είτε και μια **μονόσημη / μονοσήμαντη** λέξη σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Το ίδιο ισχύει και για το **διφορούμενος**, που δηλώνει διπλή εκδοχή στον τρόπο κατανοήσεως μιας λέξης

δισθενής, -ής, -ές {δισθεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} **1.** ΧΗΜ. χημικό στοιχείο που έχει σθένος +2 ή -2 (που χρειάζεται ή προσφέρει δύο ηλεκτρόνια κατά τον συνδυασμό του με άλλο στοιχείο για τον σχηματισμό χημικής ένωσης βλ. κ λ. *σθένος*) **2.** ΓΛΩΣΣ (ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: ο *Πέτρος κοιτάζει τη θάλασσα* (ένα σθένος είναι το υποκείμενο *«ο Πέτρος»* και ένα το αντικείμενο *«τη θάλασσα»* βλ. κ. λ. *σθένος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, δύο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bivalent].

δισκάδικο (το) (καθημ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται δίσκοι μουσικής και γενικότ έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό γύρω από τη μουσική δισκοπωλείο

δισκάριο (το) [μεσν.] {δισκαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ λειτουργικό σκεύος, όπου τοποθετείται ο άγιος άρτος τής προσφοράς κατά την τέλεση τής Θείας Λειτουργίας.

δισκελής, -ής, -ές → δι-, -σκελής

δισκέτα (η) {δισκετών} ΠΛΗΡΟΦ εύκαμπτος φορητός δίσκος με μαγνητική επικάλυψη, που χρησιμεύει για την εγγραφή και αποθήκευση πληροφοριών *μεταφέρω / περνάω τα κείμενα σε* ~ (τα γράφω ή τα αντιγράφω) ΣΥΝ εύκαμπτος / μαλακός δίσκος ΑΝΤ σκληρός δίσκος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diskette].

δισκίο (το) μικρής ποσότητας φάρμακο, που έχει συμπιεστεί, ώστε να λάβει στερεά μορφή σε σχήμα μικρού δίσκου· χάπι ΣΥΝ ταμπλέτα· ΦΡ. ***αναβράζον δισκίο*** βλ. λ *αναβράζω*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. tablet]

δισκοβολία (η) {χωρ πληθ.} ΑΘΛ ολυμπιακό αγώνισμα τού κλασικού αθλητισμού, κατά το οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται στη ρίψη δίσκου κατασκευασμένου από ξύλο και μέταλλο (βλ. κ. λ *δίσκος*) — **δισκοβόλος** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δισκοβόλος* < *δίσκος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

δισκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) η εγγραφή ηχητικού υλικού σε δίσκους (βινυλίου ή ψηφιακούς), που αναπαράγουν σε ειδικό μηχάνημα (πικάπ ή σιντί) τον ήχο **2.** η αναπαραγωγή και διακίνηση τέτοιων δίσκων με μουσική και τραγούδια: *η ~ είναι ανεπτυγμένη στη χώρα μας* **3.** (συνεκδ) το σύνολο των δίσκων που παράγονται και διακινούνται: *η ελληνική ~ έχει να παρουσιάσει αξιόλογα μουσικά έργα.* — **δισκογραφικός**, -ή, -ό, **δισκογραφικά** επίρρ.

δισκοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {δισκοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει σχήμα δίσκου

δισκοθήκη (η) {δισκοθηκών} **1.** θήκη στην οποία τοποθετούνται (μουσικοί συνήθ.) δίσκοι και (συνεκδ) έπιπλο ή χώρος στον οποίο αυτοί φυλάσσονται **2.** η συλλογή μουσικών δίσκων ταξινομημένων κατά θέματα και κατά συνθέτες: *έχει πλούσια* ~ **3.** η ντισκοτέκ (βλ λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ discothèque].

δισκοπάθεια (η) {δισκοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση μεσοσπονδύλιων δίσκων τής σπονδυλικής στήλης τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. discopathy].

δισκοπότηρο (το) [μεσν] **1.** ΕΚΚΛΗΣ το άγιο ποτήριο τής Θείας Κοινωνίας (μαζί με το δισκάριο) **2.** (κατ' επέκτ) κάθε σκεύος που έχει το σχήμα αυτού τού ποτηριού **3.** ***δισκοπότηρα*** (τα) τα ποτήρια, τα φλιτζάνια και οι δίσκοι (σπιτιού ή καταστήματος) για σερβίρισμα.

δισκοπρίονο (το) φορητό ηλεκτροκίνητο πριόνι με ατσάλινο οδοντωτό δίσκο, ο οποίος περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα.

δισκοπωλείο (το) το δισκάδικο (βλ.λ)

δίσκος (ο) **1.** ΑΘΛ επίπεδο κυκλικό αντικείμενο από ξύλο ή μέταλλο, το οποίο ρίχνεται σε απόσταση στο αγώνισμα τής δισκοβολίας **2.** ΑΘΛ (συνεκδ.) το αγώνισμα τής δισκοβολίας: *πήρε χρυσό μετάλλιο στον* ~ **3.** (α) καθετί με κυκλικό και επίπεδο σχήμα: *~ για τον άγιο άρτο* (δισκάριο) ‖ *~ τής ζυγαριάς* (όπου τοποθετούνται τα προϊόντα ή τα ζύγια) ‖ *~ τού ρολογιού* (όπου αναγράφονται οι ώρες) ‖ (μτφ.) ο *~ τού ηλίου*· ΦΡ ***ιπτάμενος δίσκος*** ουράνιο σώμα σε σχήμα δίσκου, που κινείται σε μεγάλο ύψος και με υψηλή ταχύτητα, και πιστεύεται ότι προέρχεται από το διάστημα (βλ. κ λ. *ούφο*) (β) (ειδικότ.) συνήθ κυκλικό (αλλά και σε άλλα σχήματα), επίπεδο σκεύος για σερβίρισμα: *έφερε τον καφέ σε έναν παραδοσιακό* ~ **4.** ΑΝΑΤ ***μεσοσπονδύλιοι δίσκοι*** οστέινες συνδέσεις που επιτρέπουν την κίνηση ανάμεσα στα ζεύγη των σπονδύλων και εξουδετερώνουν τις πιέσεις που δέχεται η σπονδυλική στήλη (από τρέξιμο, πήδημα κ λπ.) **5.** (α) (ειδικότ.) το κυκλικό σκεύος που περιφέρεται για έρανο προς το τέλος τής Θείας Λειτουργίας· *βγαίνει / περνά* ~ ‖ *η περιφορά τού* ~ (β) (μτφ) έρανος για οποιονδήποτε σκοπό· κυρ στη ΦΡ ***βγάζω δίσκο*** κάνω έρανο. *τώρα που έχασε τη δουλειά του, θα βγάλουμε δίσκο να τον συντηρήσουμε* • **6.** επίπεδη, κυκλική πλάκα από βινύλιο ή μέταλλο, στην οποία έχει εγγραφεί με ειδική διαδικασία ηχητικό υλικό, το οποίο αναπαράγεται από κατάλληλο μηχάνημα (πικάπ για τους δίσκους βινυλίου, CD-player για τους ψηφιακούς δίσκους): *~ μικρής / μακράς διαρκείας / γραμμοφώνου* ‖ *βγάζω* ~ (κυκλοφορώ δίσκο με τραγούδια μου) ‖ *χρυσός / πλατινένιος* ~ (δίσκος μουσικής / τραγουδιών που ξεπέρασε σε πωλήσεις τα 30.000 ή 50.000 αντίτυπα αντιστοίχως) ‖ *κυκλοφόρησε ο πρώτος προσωπικός του* ~ ΦΡ ***ψηφιακός δίσκος*** (CD· συμπαγής δίσκος) μικρός δίσκος όπου εγγράφονται με ψηφιακό σύστημα δεδομένα, μουσική ή εικόνες και αναπαράγονται σε ψηφιακή συσκευή με ακτίνες λέιζερ **7.** ΠΛΗΡΟΦ επίπεδη κυκλική βάση, πλαστική ή μεταλλική, καλυμμένη με μαγνητικό υλικό, σκληρή σε ειδικό περίβλημα προστασίας (*σκληρός* ~), ή μικρή εύκαμπτη και φορητή (δισκέτα), που επιτρέπει την εγγραφή και αποθήκευση δεδομένων με ψηφιακή μορφή σε ομόκεντρους κύκλους (πίστες)· ΦΡ ***οπτικός δίσκος*** δίσκος όπου αποθηκεύονται δεδομένα σε ψηφιακή μορφή, όπως κείμενα, μουσική ή φωτογραφίες, και αναπαράγονται με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ. -- (υποκ.) **δισκάκι** (το) (κυρ σημ 6).
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δίκ-σκος* < θ **δικ-*, που απαντά στο απρφ αορ β' *δικεῖν* «ρίχνω, εκτοξεύω» (χωρίς ενεστ.), το οποίο πιθ. αποτελεί μηδενισμ βαθμ. τού θ *δεικ-* τού ρ *δείκ-νυ-μι* «δείχνω» Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ γαλλ. disque, αγγλ disc, γερμ. Diskus κ.ά Στην πληροφορική η λ. χρησιμοποιείται ως μεταφρ. δάνειο στους όρους *σκληρός δίσκος* (< αγγλ hard disc) και *εύκαμπτος δίσκος* (< αγγλ floppy disc), ενώ ο *ψηφιακός δίσκος* αποδίδει το αγγλ. compact disc].

δισκόφρενο (το) {δισκοφρένων} είδος φρένου, που περιλαμβάνει δύο τακάκια, τα οποία πιέζουν τον περιστρεφόμενο δίσκο τού τροχού, προκαλώντας με την τριβή επιβράδυνση.

δισταγμός (ο) [μτγν] η αναστολή κάποιου να προβεί σε ενέργεια ή να λάβει απόφαση λόγω αμφιβολίας για την ορθότητα ή την αποτελεσματικότητά τους ή και λόγω φόβου: *διακρίνω κάποιον ~ στα λόγια σου* ‖ (συχνότ στον πληθ.) *μίλα μου χωρίς δισταγμούς* ‖ *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disc brake]

διστάζω ρ αμετβ {δίστασα} καθυστερώ να προχωρήσω σε μια ενέργεια λόγω αβεβαιότητας ή φόβου σταματώ λόγω αμφιβολίας· *~ να μιλήσω / να συμμετάσχω σε μια εκδήλωση* ‖ *δίστασε για μια στιγμή, το ξανασκέφτηκε και τελικά έκανε πίσω* ‖ *δεν ~ μπροστά σε τίποτα* ‖ *μη διστάσεις να μας πεις ό,τι σε απασχολεί* ΣΥΝ δειλιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός
[ΕΤΥΜ αρχ < **δι-στ-ός* < *δι-* (< *δίς*) + *-στ-*, μεταπτωτ. βαθμ. θ που απαντά στο ρ *ἵ-στη-μι* (βλ λ. *ἵσταμαι*), οπότε η λ. *διστάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι μεταξύ δύο αποφάσεων, ταλαντεύομαι». Ο σχηματισμός τού **δι-στ-ός* αντιστοιχεί στο σανσκρ dvi-ṣṭh-a «αμφίγνωμος» (< Ι Ε *dwi-sth-o-)]

διστακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ (καθημ.) **δισταχτικός** αυτός που διστάζει: *~ στάση / ματιά / ύφος / φωνή* ΣΥΝ αμφιταλαντευόμενος, δίγνωμος ΑΝΤ αποφασιστικός. — **διστακτικά** επίρρ , **διστακτικότητα** (η) [1895].

δισταυρία (η) {χωρ. πληθ } ΠΟΛΙΤ σύστημα εκλογής υποψηφίων, κατά το οποίο επιτρέπεται, ανάλογα με την εκλογική περιφέρεια, η σημείωση σταυρού δίπλα στα ονόματα δύο μόνο υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο κάθε συνδυασμού.

δίστηλος, -η, -ο → δι-, -στηλος

δίστιγμα (το) [1834] ΓΛΩΣΣ τα διαλυτικά (¨)

δίστιγμο (το) [1761] ΓΛΩΣΣ η άνω και κάτω τελεία (:).

δίστιχος, -η, -ο → δι-, -στιχος

διστοιχία (η) [μτγν] {διστοιχιών} η παράταξη σε διπλή σειρά

διστομίαση (η) [1891] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ λοίμωξη τού ανθρώπου και των μηρυκαστικών, την οποία προκαλούν τα παρασιτικά σκουλήκια τα οποία ονομάζονται *δίστομα* και που εκδηλώνεται ανάλογα με την περίπτωση με διάρροια, φαγούρα, αναιμία, εμετό, διόγκωση τού ήπατος κ ά. ΣΥΝ (λαϊκ.) χλαπάτσα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. distomiasis < *δίστομος* < *δι-* + *-στομος* < *στόμα*].

Δίστομο (το) {Διστόμου} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, γνωστή για τις γερμανικές αγριότητες που υπέστησαν οι κάτοικοι και την πυρπόληση τής κωμόπολης (1944)
[ΕΤΥΜ < *δίστομος* (βλ λ.), πιθ επειδή η κωμόπολη βρίσκεται στην πεδιάδα που περικλείεται από δύο βουνά, τον Ελικώνα και τον Παρνασσό]

δίστομος, -η, -ο [αρχ.] (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις, δίκοπος *~ μαχαίρι* ΣΥΝ αμφίστομος.

δίστρατο (το) [μεσν] (λαϊκ) το σημείο όπου ένας δρόμος χωρίζεται στα δύο ή στο οποίο συναντιούνται δύο δρόμοι

δίστυλος, -η, -ο → δι-, -στυλος

δισύλλαβος, -η, -ο → δι-, -σύλλαβος

δισυπόστατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύο υποστάσεις διφυής.

δισχιδής, -ής, -ές {δισχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) αυτός που είναι σχισμένος στα δύο, διχαλωτός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *-σχιδής* < *σχίζω*].

δισχίλιοι, -ες, -α [αρχ.] {δισχιλίων} δύο χιλιάδες: *η έκθεση είχε τεράστια απήχηση, αφού τα στοιχεία μιλούν για δισχίλιους επισκέπτες, που θαυμάζουν καθημερινά τα εκθέματα.*

διτάξιος, -α, -ο → δι-, -τάξιος

δίτερμα (το) [μόνο σε ονομ. κ αιτ | χωρ. πληθ.} παιχνίδι ποδοσφαίρου που παίζεται από σύνολο παικτών, που έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, μεταξύ δύο εστιών (τερμάτων) ΑΝΤ μονότερμα.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *τέρμα*]

δίτομος, -η, -ο → δι-, -τομος

δίτροχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για οχήματα) αυτός που έχει δύο τροχούς

~ *άμαξα* **2. *δίτροχο*** (το) {διτρόχ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς (μοτοσυκλέτα, ποδήλατο) ΣΥΝ δίκυκλο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

διττογραφία (η) {διττογραφιών} ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) η αντιγραφή συλλαβής, λέξης ή φράσης δύο φορές από τον αντιγραφέα ενός κειμένου λόγω σφάλματος.
[ΕΤΥΜ < *διττός* + *-γραφία* < *γράφω*]

διττογραφούμαι ρ. αμετβ {διττογραφείται .. | διττογραφ-ήθηκα, -ημένος} γράφομαι με δύο τρόπους — **διττογράφημα** (το) [1887]
[ΕΤΥΜ < *διττός* + *-γραφώ* / *-ούμαι* (< *γράφω*)].

διττός, -ή, -ό (λόγ.) διπλός, αυτός που αποτελείται από δύο μέρη ή είναι δύο ειδών: *ο κίνδυνος είναι ~ || το όφελος απεδείχθη ~* — **διττ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δισσός* / *-ττός* < **διχ-jός* < *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*]

διτυπία (η) [1893] {διτυπιών} η διπλοτυπία (βλ λ).

διυλίζω ρ μετβ. {διύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το απαλλάξω από ξένες ουσίες· φιλτράρω ΣΥΝ στραγγίζω, διηθώ **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά: *μη διυλίζεις τόσο τα πράγματα, δες τα πιο απλά·* ΦΡ (μτφ.) ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλον*** βλ. λ. *κώνωψ.* — **διύλιση** (η) [μτγν] κ. **διύλισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *-υλίζω* < *ύλη*]

διυλιστήριο (το) [μτγν] {διυλιστηρί-ου | -ων} **1.** οι εγκαταστάσεις όπου γίνεται ο καθαρισμός ή ο εξευγενισμός διαφόρων ουσιών, καθώς και ο διαχωρισμός μιας ουσίας στα συστατικά της με απόσταξη: *~ πετρελαίου* **2.** η συσκευή με την οποία διυλίζονται υγρές ουσίες.

διυποκειμενικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα τού ενός υποκείμενα (*πρόσωπα*): *~ σχέσεις.* — **διυποκειμενικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intersubjectif].

διυπουργικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από διάφορους υπουργούς ή στελέχη υπουργείων: *~ συμβούλιο / επιτροπή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. interministériel]

διφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ ρεύμα που είναι συνδυασμός δύο εναλλασσόμενων μονοφασικών ρευμάτων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diphasé].

δίφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε δύο δρόμους.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (βλ.λ.) + *φάτσα*]

διφθέρα (η) {διφθερών} **1.** το κατεργασμένο δέρμα ΣΥΝ σκύτος, βύρσα **2.** (ειδικότ) κατεργασμένο δέρμα με επιφάνεια κατάλληλη για γραφή ΣΥΝ περγαμηνή.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **διψ-τέρα* < *δέφω* (πβ μέλλ. *δέψω*) «τρίβω, μαλακώνω, κατεργάζομαι» (με τροπή τού *-ε-* σε *-ι-*). αγν ετύμου]

διφθερίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ παιδική μεταδοτική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή ψευδομεμβρανών στους βλεννογόνους και μπορεί να οδηγήσει σε καρδιακές, νευρικές βλάβες, καθώς και σε ασφυξία — **διφθεριτικός,** -ή, -ό [1887]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ diphthérie < μτγν. *διφθερῖτις*. θηλ τού *διφθερίας* «αυτός που φοράει *διφθέρα*, κάπα από κατεργασμένο δέρμα» Η ονομασία τής ασθένειας οφείλεται στις λεπτές ψευδομεμβράνες, που σχηματίζονται στις ανώτερες αεροφόρους οδούς]

διφθογγοποίηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή δύο φωνηέντων σε δίφθογγο ή η ανάπτυξη ημιφώνου πλάι σε φωνήεν
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Diphthongisierung]

δίφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ **1.** (φωνήεν) που αποτελείται από δύο φθόγγους **2. *δίφθογγος*** (η, κ., σπανιότ., ο) {διφθόγγ-ου | -ων, -ους} δύο φωνήεντα που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή ή ένα και το αυτό φωνήεν που μεταβάλλει ποιόν κατά την εκφώνησή του (*αρχαία ει, οι, ου, αι* κ.λπ.· σύγχρονα *όι* στη λ. *ρόιδι, άι* στη λ. *αηδόνι* κ.λπ).

> **δίφθογγος – δίγραμμα (δίψηφο φωνήεν) – συνδυασμός – μονόφθογγος. Δίφθογγο** αποτελούν δύο φθόγγοι, για την ακρίβεια δύο φωνήεντα, που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή. Έτσι, στη Νέα Ελληνική δίφθογγοι είναι το /oi/ που προφέρουμε στη λ *κορόιδο (κο-ρόι-δο)* ή το /ai/ που προφέρουμε στη λ. *αηδόνι (αη-δό-νι)*. Δεν είναι δίφθογγοι (όπως γράφεται σε μερικές γραμματικές) τα **αι, ει, οι, αυ, ευ, ου** *και* **υι** τής Νέας Ελληνικής. Αυτά αποτελούσαν διφθόγγους (προφέρονταν ως δύο φθόγγοι) στην Αρχαία Ελληνική (λ.χ. το *και* προφερόταν ως /kai/, όχι ως /ke/), ενώ στη μετέπειτα Ελληνική και μέχρι σήμερα προφέρονται *μονοφθογγικά*, δηλ. ως ένας φθόγγος. Είναι δηλ. **μονόφθογγοι** και όχι *δίφθογγοι*. Επειδή γράφονται δε με δύο γράμματα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως **διγράμματα** ή ως **δίψηφα φωνήεντα**. Στη Ν Ελληνική υπάρχουν δίφθογγοι, νέες δηλ. δίφθογγοι, όπου δύο φωνήεντα συμπροφέρονται σε μία συλλαβή, όπως οι λ. *κορόιδο, αηδόνι, νεράιδα, καημένος, βούιζε, τσάι, λειμονάκι* κ.ά. Πρόκειται για τις κύριες διφθόγγους, αυτές που σχηματίζονται από τη συμπροφορά των a/e/o/u με το i (ai, ei, oi, ui, ασχέτως τού πώς γράφονται· το /ai/ λ.χ. μπορεί να γράφεται *αη* στο *αηδόνι* ή *αι* στο *γάιδαρος*) ή των a, e, o με το u (au, eu, ou). Περισσότερο, ωστόσο, χρησιμοποιούνται στη Ν Ελληνική οι λεγόμενες **καταχρηστικές δίφθογγοι**, αυτές στις οποίες προηγείται το i συμπροφερόμενο ως ημίφωνο (y) μαζί με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. ya· *καρ-**διά*** (ακούγεται καρδγιά) ye: *καρ-**διές*** yo: *καρ-**διών** πα-**λιά**, πα-**λιές**, πα-**λιών**, πα-**λιού*** κ.λπ. Ως προς τα **αυ** (= af / av) και **ευ** (= ef / ev), αυτά αποτελούν **συνδυασμούς** φωνήεντος και συμφώνου και δεν είναι ούτε δίφθογγοι ούτε δίψηφα φωνήεντα

δίφορος, -η, -ο **1.** (*για φυτά*) αυτός που καρποφορεί δύο φορές τον χρόνο· δίκαρπος: ~ *συκιά* **2.** (για καρπούς) αυτός που προέρχεται από δεύτερη καρποφορία τού δέντρου.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< *δίς*) + *-φορος* < *φέρω*].

διφορούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που επιδέχεται δύο ερμηνείες, που μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους αμφίσημος. *~ έννοια / νόημα / ύφος* **2.** (μτφ) *ασαφής*, αόριστος: *~ λόγος / απάντηση* ΣΥΝ αμφιλεγόμενος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος*.
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού μτγν *διφοροῦμαι* «προφέρομαι, εκφωνούμαι διττώς» < *δι-* (< *δίς*) + *φορῶ* / *-οῦμαι* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. απαντά αρχικώς στους στωικούς φιλοσόφους].

δίφραγκο (το) (παλαιότ.) μεταλλικό νόμισμα αξίας δύο δραχμών δίδραχμο· ΦΡ (οικ.) ***τέρμα τα δίφραγκα*** (i) τελείωσαν τα χρήματα (ii) (συνήθ μτφ.) για την έκφραση τής πρόθεσης (κάποιου) να δώσει οριστικό τέλος (σε κάτι) *Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο ώς εδώ! ~!* — (υποκ.) **διφραγκάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*

δίφρος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** κάθισμα χωρίς ράχη και βραχίονες **2.** αρχαίο πολεμικό άρμα και, κατ' επέκτ., κάθε τροχοφόρο όχημα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *-φρ-*, μηδενισμ βαθμ τού *φέρω*. Ονομαζόταν έτσι επειδή αρχικώς έφερε δύο αναβάτες, τον *ηνίοχο* και τον *παραιβάτη*].

διφυής, -ής, -ές {διφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει δύο μορφές, δισυπόστατος. — **διφυΐα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι-* (< *δίς*) + *-φυής* < *φύω*]

δίφυλλος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δύο φύλλα· *~ παράθυρο / κόλλα αναφοράς* **2.** ΒΟΤ ***δίφυλλα*** (τα) {διφύλλων} φυτά που τα φύλλα τους αποτελούνται από δύο τμήματα

διφωνία (η) {διφωνιών} ΜΟΥΣ η εκτέλεση τραγουδιού από δύο φωνές, ντουέτο ΣΥΝ *διωδία* — **δίφωνος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zweistimmigkeit].

διφωνικός, -ή, -ό → δι-, -φωνικός

δίφωνος, -η, -ο → δι-, -φωνος

διχάζω ρ. μετβ. {δίχασ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. μεσοπαθ.) **1.** χωρίζω σε δύο μέρη ή σε δύο πλευρές: *οι κριτικοί έχουν διχαστεί άλλοι επαινούν κι άλλοι απορρίπτουν την παράσταση || ο Τύπος εμφανίζεται διχασμένος στην περίπτωση εμπλοκής στον πόλεμο* **2.** (συνήθ μτφ.) προκαλώ διάσταση, φέρνω διχόνοια *αυτού τού είδους οι πολιτικές δηλώσεις διχάζουν τον λαό / την κοινή γνώμη* ΑΝΤ ενώνω, συμβιβάζω· ΦΡ ***διχασμένη προσωπικότητα*** (i) άτομο που εμφανίζει συμπτώματα σχιζοφρένειας ή άλλων ψυχοπαθειών (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν έχει ξεκαθαρίσει τις ιδέες και τα συναισθήματά του, που αμφιταλαντεύεται. — **διχαστής** (ο) [αρχ]. **διχαστικός,** -ή, -ό [1890], **διχαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*]

διχάλα (η) {δύσχρ. διχαλών} **1.** η απόληξη αντικειμένου σε δύο σκέλη: *η ~ τής σφεντόνας* **2.** η διακλάδωση σε δύο κατευθύνσεις: *στο σημείο αυτό ο δρόμος κάνει ~* **3.** (συνεκδ.) γεωργικό εργαλείο που απολήγει σε δύο μακρόστενες άκρες, οι οποίες συνήθ ενώνονται στη βάση τους· το δικράνι (βλ.λ.) **4.** κάθε αντικείμενο που έχει παρόμοια απόληξη: *υπήρχε μια ~ στον τοίχο, για να κρεμάει κανείς πράγματα*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δίχηλος* / *δίχαλος* (βλ. λ *δίχηλος*)]

δίχαλο (το) {διχάλ-ου | -ων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή εργαλείο καταλήγει σε δύο σκέλη, λ.χ. η σφεντόνα, το δικράνι κ ά.
[ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ. *δίχαλος* < *δίχηλος* (βλ.λ), από μεσν φρ. όπως *τὸ δικράνιν τὸ διχαλόν* (*'Ακολ. Σπανοῦ* Α 227)].

διχαλωτός, -ή, -ό [1867] αυτός που έχει το σχήμα τής διχάλας, που η άκρη του είναι χωρισμένη σε δύο μέρη: *~ πάσσαλος / γλώσσα (φιδιού).* — **διχαλωτά** επίρρ.

διχασμός (ο) [μτγν.] **1.** (κυριολ.-σπάν.) ο χωρισμός σε δύο μέρη **2.** (μτφ.) η διχόνοια, η διάσπαση *σε αντίθετα* μέρη: *ο ~ τής κοινής γνώμης / ενός κόμματος / τού λαού / τής προσωπικότητας* (στην ψυχιατρική) **3.** ΙΣΤ ***Διχασμός*** (ο) η διαίρεση τού ελληνικού λαού σε βενιζελικούς και βασιλικούς (κωνσταντινικούς) κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας τής διαφωνίας τους για τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα σε εκείνον τον πόλεμο.

διχαστής (ο) ‣ διχάζω

διχαστικός, -ή, -ό ‣ διχάζω

διχειλικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (φθόγγος) που αρθρώνεται με συμμετοχή και των δύο χειλιών (*τα π, μπ, μ*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bilabial]

δίχειλος, -η, -ο [μτγν] αυτός που έχει δύο χείλη ή δύο άκρες.

δίχειρος, -η, -ο **1.** (για τον άνθρωπο σε αντίθεση με τα ζώα) αυτός που έχει δύο χέρια **2.** (για αγγείο) που έχει δύο λαβές.

δίχηλος, -η, -ο **1.** (για ζώα) αυτός τού οποίου η οπλή είναι χωρισμένη στα δύο, έχει δύο χηλές **2.** ΖΩΟΛ ***δίχηλα*** (τα) {διχήλων} θηλαστικά των οποίων τα δύο μεσαία δάχτυλα είναι περισσότερο ανεπτυγμένα από τα δύο πλευρικά, που είναι ατροφικά και δεν αγγίζουν το έδαφος (λ.χ. τα βόδια και τα πρόβατα).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίχηλος* / *δίχᾱλος* < *δι-* (< *δίς*) + *-χηλος* < *χηλή* «οπλή» (βλ λ)].

διχο- κ. **διχό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν διαίρεση σε δύο μέρη ή στη μέση: *διχο-τόμηση, διχό-νοια*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *διχό-νοια, διχο-στασία*), που προέρχεται από το επίρρ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» (< *δίς*)]

διχογνωμία (η) [1856] {διχογνωμιών} η ύπαρξη αντίθετων γνωμών, η διάσταση απόψεων ΣΥΝ διαφωνία, αντιγνωμία ΑΝΤ συμφωνία, ομοφροσύνη. Επίσης (λαϊκ.) **διχογνωμοσύνη** [μτγν]. - **διχογνωμώ** ρ [μτγν] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διχογνωμῶ (-έω)* < *διχο-* (< αρχ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-γνωμῶ* < *γνώμη*].

διχόνοια (η) {διχονοιών} η κατάσταση δυσαρμονίας στις ανθρώπινες σχέσεις, η κατάσταση έχθρας και μίσους *προκαλώ / φέρνω / σπέρνω / καλλιεργώ τη ~* || *«η ομόνοια χτίζει / φτιάχνει σπίτια κι η διχόνοια τα γκρεμίζει / χαλάει»* (παροιμ.) ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-νοια* < *νοῦς*]

δίχορδος, -η, -ο → δι-, -χορδος

διχοστασία (η) {διχοστασιών} (λόγ.) η διάσταση απόψεων, συμφερόντων κ.λπ. ΣΥΝ διχόνοια ΑΝΤ ομόνοια, σύμπνοια
[ΕΤΥΜ αρχ < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-στασία* < *στάσις*].

διχοτόμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαίρεση σε δύο ίσα τμήματα *η ~ τής γωνίας / των κυττάρων* **2.** (κατ' επέκτ.) η διαίρεση σε δύο (άνισα) τμήματα: *η πραξικοπηματική ~ τής Κύπρου* || *η ~ τής Γερμανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* Επίσης **διχοτομία** [αρχ.]. – **διχοτομικός, -ή, -ό** [1887].

διχοτόμος (η) ΜΑΘ **1. *διχοτόμος γωνίας*** η ημιευθεία που ξεκινά από την κορυφή μιας γωνίας και τη χωρίζει σε δύο ίσα μέρη **2. *διχοτόμος τριγώνου*** το ευθύγραμμο τμήμα που χωρίζει μια γωνία ενός τριγώνου σε δύο ίσα μέρη και ορίζεται από την κορυφή έως την απέναντι πλευρά
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-τόμος* < *τομή*]

διχοτομώ ρ. μετβ [αρχ.] {διχοτομείς.. | διχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χωρίζω σε δύο ίσα μέρη

δίχρονα (τα) → δι-, -χρονα

δίχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΓΛΩΣΣ (για φωνήεντα) αυτός που έχει δύο προσωδιακούς χρόνους, άλλοτε μακρό και άλλοτε βραχύ, π.χ. η προφορά των φθόγγων που δήλωναν τα *α, ι* και *υ* τής Αρχαίας Ελληνικής • **2.** αυτός που έχει διάρκεια ή ηλικία δύο ετών ΣΥΝ διετής • **3.** ΜΗΧΑΝ αυτός τού οποίου ο κινητήρας παράγει έργο σε δύο χρόνους σε μία πλήρη στροφή, διαθέτει λιγότερα εξαρτήματα και δίνει μεγαλύτερη ιπποδύναμη από τον τετράχρονο: *~ εξωλέμβια μηχανή*. Επίσης **διχρονίτικος** (σημ. 2).

διχρωμία (η) {διχρωμιών} **1.** η ύπαρξη δύο χρωμάτων **2.** μέθοδος εκτύπωσης κειμένου ή εικόνας με δύο χρώματα.

δίχρωμος, -η, -ο → δι-, -χρωμος

δίχτυ (το) {δίχτ-υού | -υών (λόγ δικτύων)} **1.** πλέγμα από σχοινιά ή σύρματα, που διασταυρώνονται μεταξύ τους σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα: *το ~ τού ψαρά* (όπου παγιδεύονται τα ψάρια) || *θηρευτικό ~* (όπου παγιδεύονται θηράματα) || *το ~ τού τένις / τού βόλεϊ / τού καλαθιού* ΦΡ ***δίχτυ ασφαλείας*** (i) πλέγμα που τοποθετείται κάτω από το σημείο στο οποίο εκτελούνται επικίνδυνες ακροβασίες για την προστασία των ακροβατών σε περίπτωση πτώσης τους (ii) (μτφ.) καθετί που λειτουργεί προστατευτικά για κάποιους εντός ενός πλαισίου: *«η νέα ευρωπαϊκή Αριστερά δεν επιθυμεί να μετατρέψει το κράτος πρόνοιας σε απλό ~»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) καθετί που μοιάζει, αποτελείται ή περιέχει τέτοιο πλέγμα: *μεταφέρω τα ψώνια στο ~* (τσάντα από ~) || *ο ποδοσφαιριστής έστειλε τη μπάλα στα ~* (στο τέρμα που έχει δίχτυα) / *στο βάθος των ~ τής αντίπαλης ομάδας* || *βάζω ~ στο παράθυρο* (σήτα) || *βάζω το ~ στα μαλλιά* (φιλέ) || *τα ~ τής αράχνης* (ο ιστός της) **3.** (μτφ.) καθετί από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς, η παγίδα, *μπλέκομαι στα ~ ξεφεύγω από τα ~ κάποιου* || *με τύλιξε στα ~ του, χωρίς να το καταλάβω* || *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα* (ερωτεύτηκε σφόδρα) || *έπεσε στα ~ εμπόρων ναρκωτικών* (έγινε υποχείριό τους, παγιδεύτηκε) || *«η Μ Ντήτριχ στον ρόλο τής μοιραίας γυναίκας παρασύρει στα ~ της έναν μεσήλικο καθηγητή»* (εφημ.) ΣΥΝ τέχνασμα, ενέδρα
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *δίκτυον* (βλ.λ.)].

δίχως πρόθ. (λογοτ.) δηλώνει: **1.** στέρηση, έλλειψη, απουσία (= χωρίς) (+αιτ., +να..): *έφυγε ~ να πει λέξη* || *ήρθε μόνη της ~ τον άντρα της* || *διαμάχη ~ αιτία (κι αφορμή)* || *αγώνας ~ ελπίδα* **2.** εξαίρεση ή αναίρεση (= χωρίς) (+αιτ.. +να..): *η επιχείρηση αυτή χρωστά 1 δισ., ~ να λογαριάσουμε τους τόκους* || *πήραν διαζύγιο ~ να το μάθει κανείς* **3.** ***(το) δίχως άλλο*** εξάπαντος, οπωσδήποτε *αφού είναι τόσο σοβαρή η κατάσταση, πρέπει (το) ~ να συναντηθούμε!* (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των αρχ προθ *διχῶς* και *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά», που αμφότερες ανάγονται στο αριθμητικό *δίς*].

δίψα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα που δημιουργείται από την ανάγκη η την επιθυμία (κάποιου) να πιει (κάτι): *λόγω τής ζέστης αισθάνονταν μεγάλη ~* || *από τη ~ τούς είχε στεγνώσει το στόμα* **2.** (συνεκδ.) η έλλειψη νερού: *πέθαναν από την πείνα και τη ~* **3.** (μτφ.) έντονη επιθυμία, πόθος για κάτι: *~ για δόξα / διάκριση / χρήμα / εξουσία / μάθηση / εμπειρίες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. αγν. ετύμου].

διψαλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διψάει πολύ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δίψα* + *-αλέος* (βλ.λ.)].

δίψασμα (το) {διψάσματος | χωρ. πληθ.} το να αισθάνεται κανείς δίψα

διψήφιος, -α, -ο → δι-, -ψήφιος

δίψηφο (το) {διψήφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ δύο γράμματα μαζί που αντιστοιχούν σε έναν φθόγγο (π.χ αι, ου, μπ, γκ/γγ κ.λπ.): *~ φωνήεν / σύμφωνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.

διψομανία (η) [1893] ΨΥΧΙΑΤΡ η ανεξέλεγκτη τάση να πίνει κάποιος υγρά (νερό, οινοπνευματώδη κ.ά.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ dipsomanie].

διψώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ μετβ. [αρχ.] {διψάς.. | δίψασ-α, -μένος} (+για) ♦ **1.** (αμετβ.) έχω το αίσθημα τής δίψας: *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ Σεφέρης) || (μτφ.) *διψασμένο χωράφι / γη* (που θέλει πότισμα) ΑΝΤ ξεδιψώ, δροσίζομαι ♦ **2.** (μετβ) (μτφ) επιθυμώ έντονα, λαχταρώ *~ για χρήμα / δράση / έρωτα / εξουσία* ΣΥΝ ποθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.

διωγμός (ο) **1.** η βίαιη απομάκρυνση ατόμου από ορισμένο τόπο, η αποπομπή ΣΥΝ εκδίωξη, απέλαση **2.** (συνήθ. στον πληθ.) η συστηματική υποβολή σε ταλαιπωρίες, καθώς και οι διώξεις ή και η εξόντωση ατόμων που πρεσβεύουν αντιλήψεις αντίθετες με την ιδεολογία και τις πεποιθήσεις των κρατούντων· *οι ~ των χριστιανών* || *υφίσταμαι διωγμό* || *βρίσκομαι υπό διωγμόν*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διώκω*]

διωδία (η) {διωδιών} ΜΟΥΣ μελωδία που εκτελείται από δύο φωνές· ντουέτο ΣΥΝ διφωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-ωδία* < *άδω* (βλ. λ *ωδικός*), απόδ τού ιταλ duetto. Βλ. κ *ντουέτο*].

διώκτης (ο) [μτγν.] {διωκτών}, **διώκτρια** (η) {διωκτριών} πρόσωπο που διώκει (κάποιον) ΑΝΤ προστάτης, προασπιστής, υπερασπιστής.

διωκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη δίωξη, *~ αρχές* (η αστυνομία, τα σώματα ασφαλείας κ.λπ.).

διώκω ρ. μετβ {δίω-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) **1.** ενεργώ εναντίον ατόμων ή συνόλου με διαφορετικές (θρησκευτικές, πολιτικές κ.λπ.) πεποιθήσεις· *ο μακαρθισμός στις Η.Π.Α. δίωκε οποιαδήποτε φιλοκομουνιστική δραστηριότητα* **2.** καταζητώ (κάποιον για παράνομη δράση) **3.** (ειδικότ.) καταπολεμώ. *η αστυνομία διώκει το έγκλημα* **4.** ΝΟΜ κινώ την ποινική διαδικασία εναντίον κάποιου *διώκεται για σωρεία παραβάσεων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίεμαι* (με διαφορετικό επίθημα) «φεύγω γρήγορα – φοβούμαι», αβεβ. ετύμου πιθ. ο τ. *δίον* «φοβήθηκα» (αόρ. τού *δίεμαι*) να συνδ. με τα συνώνυμα *δείδω, δέδοικα* (βλ λ *δέος*)].

Διώνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας ή τού Ωκεανού και τής Τηθύος, λατρευόταν στη Δωδώνη ως σύζυγος τού Δία· κατά άλλη παράδοση ήταν κόρη τού Άτλαντα και απέκτησε από τον Τάνταλο τη Νιόβη και τον Πέλοπα **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν, πιθ < **Δάώνη* (όπου επέδρασαν τα κύρ. ονόματα με α' συνθ. *Διο-*, λ χ. *Διό-δωρος, Διο-τίμα*, που ανάγονται στο θεωνύμιο *Ζεύς, Διός*) < *Δηωΐνη / Δηώ*, υποκορ τού *Δη-μήτηρ* (βλ λ. *Δήμητρα*)]

διώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο ονόματα **2.** ΜΑΘ αλγεβρική παράσταση που αποτελείται από δύο όρους· συνήθ. αναφέρεται στο *διώνυμο τού Νεύτωνος*, δηλ στην παράσταση $(\alpha+\beta)^{\nu}$ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι-* (< *δίς*) + *ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ τ. τής λ *ὄνομα*. Ο μαθ. όρ. είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. binôme < νεολατ. binomium < λατ binominis < bi- (< bis «δις») + nomen, -inis «όνομα»].

δίωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} **1.** η καταπολέμηση από επίσημη αρχή (παράνομου προσώπου ή δραστηριότητας): *η ~ τού εγκλήματος / των ναρκωτικών* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κατατρεγμός, προσπάθεια για εξόντωση *υφίσταμαι ~* || *οι αντιφρονούντες υφίστανται συνεχείς ~ από το καθεστώς* ΣΥΝ διωγμός **3.** ΝΟΜ ***(ποινική) δίωξη*** οι ενέργειες τής δικαστικής αρχής που ξεκινούν κατόπιν εγκλήσεως ή αυτεπαγγέλτως εν ονόματι τής πολιτείας εναντίον προσώπου που παρέβη τον νόμο **4. *Δίωξη*** (η) υπηρεσία τής Αστυνομίας με συγκεκριμένο τομέα δράσεως (λ χ αρχαιοκαπηλία, ναρκωτικά κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ *δίωξις* < *διώκω*]

διώξιμο (το) → διώχνω

διωρία (η) {διωριών} το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο πρέπει να γίνει κάτι, η προθεσμία· *τους έδωσαν δέκα μέρες ~ για την αποπεράτωση τού έργου*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δι(α)-* + *-ωρία* < *ὥρα*].

> **διωρία ή διορία.** Η ορθογραφία τής λ. αμφισβητείται. Τα λεξικά τής Αρχ Ελληνικής παραδίδουν μόνο τον τ. **διωρία** με διττή σημασία: (α) «προσδιορισμένος τόπος» και (β) «προθεσμία» (προσδιορισμένος χρόνος)· το α' θα ήταν από το *ὅρος* (το *-ω-* θα οφείλεται στη σύνθεση)· το β' παράγεται ομαλά από το **ώρα** Άρα, το ορθό φαίνεται ότι είναι το *διωρία* με *-ω-* (πβ Ν. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό λεξικό τής Νέας Ελληνικής*, λ *διωρία*). Ωστόσο, στο (βυζαντινών χρόνων) λεξικό τού Ησυχίου αναφέρεται *«διωρία· διὰ τοῦ ω μεγάλου καιρὸν δηλοῖ, διορία δὲ = προθεσμία, διορία»*. Αυτό σημαίνει ότι στην αλεξανδρινή, πιθανότατα, παράδοση «επινοήθηκε» ετυμολογική διαφοροποίηση ενός **διορία** με *-ο-* (= προθεσμία) και ενός **διωρία** με *-ω-* (= δίωρο). Αλλά η λ. **προθεσμία** (από το *«προθεσμία ἡμέρα»*) είναι η κυρίως χρησιμοποιούμενη λέξη από την αρχαία γλώσσα μέχρι σήμερα, για την «προκαθορισμένη λήξη ενός χρονικού διαστήματος», επομένως το *διορία* με *-ο-* είναι νεότερη επινόηση από ετυμολογική επίδραση των *όρος, όριο*.

δίωρος, -η, -ο → δι-, -ωρος

διώροφος, -η, -ο → δι-, -ώροφος

διώρυγα (η) {διωρύγων} μεγάλη τεχνητή, συνήθ. πλωτή, δίοδος, που χρησιμεύει στη σύνδεση θαλασσών, λιμνών ή ποταμών, τα οποία σε αντίθετη περίπτωση θα χωρίζονταν από στενή λωρίδα ξηράς, και η οποία εξυπηρετεί συγκοινωνιακούς, αρδευτικούς, αποξηραντικούς κ.ά. σκοπούς *η ~ τού Σουέζ / τού Παναμά* || *αποξηραντική / αρδευτική ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διῶρυξ, -υχος / -υγος* < αρχ. *διορύσσω* (βλ κ. *διόρυξη*)]

διωστήρας (ο) ράβδος που μετατρέπει την παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική μεταξύ δύο εξαρτημάτων αρθρωμένων στα άκρα της με παράλληλους άξονες· η μπιέλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διωστήρ, -ῆρος* < αρχ *διωθῶ* < *δι(α)-* + *ὠθῶ*]

δίωτος, -η, -ο ΑΡΧΑΙΟΛ (αγγείο) που έχει δύο λαβές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *οὖς, ὠτός* «αφτί»]

διώχνω ρ. μετβ. {έδιωξα, διώ-χτηκα, -γμένος} **1.** ζητώ / απαιτώ (με τον τρόπο, τη συμπεριφορά ή τα λόγια μου) από (κάποιον) να φύγει. ~ *κάποιον με τις κλοτσιές / κακήν κακώς / με το ζόρι* (δηλ. με αγενή τρόπο ή χρησιμοποιώντας βίαια μέσα) **2.** απομακρύνω (κάποιον ή κάτι) από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται· ~ *τα γίδια απ' το χωράφι* **3.** απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει· *τον έδιωξαν απ' τη δουλειά / από το στράτευμα / από την υπηρεσία* ΣΥΝ απολύω, παύω, αποπέμπω, εκδιώκω **4.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από τον τόπο μόνιμης διαμονής του: *οι εχθροί τούς έδιωξαν από τα χωριά τους* ΣΥΝ εκτοπίζω **5.** απομακρύνω από τη σκέψη μου ή την ψυχή μου· ~ *τις υποψίες / τις αμφιβολίες / τις σκέψεις / τις κακές ιδέες / τις έγνοιες / τις ανησυχίες / τους καημούς / τις λύπες / τον θυμό* **6.** απομακρύνω κάποιον από τη χώρα διαμονής του, τον απελαύνω: ~ *τον πρεσβευτή μιας χώρας* **7.** απομακρύνω κάποιον από μισθωμένη κατοικία, τον κάνω έξωση: *δεν πλήρωνε το ενοίκιο και τον έδιωξαν από το σπίτι* **8.** δίνω αποβολή. *έδιωξαν τους ταραξίες για πάντα απ' το σχολείο* ΣΥΝ αποβάλλω **9.** ξεφορτώνομαι (κάποιον), απαλλάσσομαι από την παρουσία του: *τον έδιωξε από κοντά της* **10.** (μτφ.) προστατεύω ή απαλλάσσω (από κάποιον/κάτι): *σπρέι που διώχνει τα έντομα* || *σαμπουάν που διώχνει την πιτυρίδα.* — **διώξιμο** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διώκω* (βλ. λ.) από τον αόρ. *ἐδίωξα*, κατά το σχήμα *ἔδειξα* – *δείχνω*, *ἔριξα* – *ρίχνω* κ.ά.].

> **διώχνω - διώκω.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, το μεν απλό ρήμα μεταπλάστηκε (*διώκω* > **διώχνω**, όπως *δεικνύω* > **δείχνω**, *ρίπτω* > **ρίχνω** κ.λπ.), ενώ το σύνθετο με προθέσεις ρήμα διατηρεί την αρχική του μορφή. Έτσι λέμε **διώχνω**, αλλά **επι-διώκω** (όχι επιδιώχνω!) και **κατα-διώκω**.

Δ.Κ.Α.Σ. (ο) ΝΑΥΤ Διεθνής Κώδικας Αποφυγής Συγκρούσεων
Δ.Κ.Ε.Ο. (η) Διεύθυνση Κατασκευών Έργων Οδοποιίας.
Δ.Κ.Σ. (ο) ΝΑΥΤ Διεθνής Κώδικας Σημάτων.
Δ.Μ.Ε. (το) Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης

Δνείπερος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Dnieper (πβ. μεσν. *Δάναπρις*) < ρωσ. Dniepr, ίσως < αβεστ. dānu «ποταμός» + apara «μακριά». Βλ. κ. *Δνείστερος*].

Δνείστερος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Dniester (πβ. μεσν. *Δάναστρις*) < ρωσ. Dniestr, ίσως < αβεστ. dānu «ποταμός» + nazdjō «πλησίον» Βλ. κ. *Δνείπερος*].

Δ.Ν.Τ. (το) Διεθνές Νομισματικό Ταμείο· διεθνής οργανισμός με έδρα την Ουάσινγκτον, που αποσκοπεί στη διεθνή νομισματική συνεργασία, τη συναλλαγματική σταθερότητα, την καταπολέμηση τής ελλειμματικότητας των κρατικών ισοζυγίων πληρωμών κ.ά.

δοβλέτι (το) → ντοβλέτι

Δοβρουτσά (η) ιστορική περιοχή τής Α. Ευρώπης στον Εύξεινο Πόντο μεταξύ Βουλγαρίας και Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ < βουλγ. Dobrudža, από το όν. τού Βουλγάρου ηγεμόνα Dobrodžic, ο οποίος άσκησε εξουσία στην περιοχή μεταξύ των ετών 1350 και 1385].

δόγα κ. **δούγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κυρτή σανίδα βαρελιού **2.** η στεφάνη βαρελιού **3.** η ντούγια (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. doga < μτγν. λατ. doga «δοχείο», ετρουσκ. προελ.].

δόγης (ο) {δόγηδες}, **δογίσσα** (η) {δογισσών} τίτλος ανώτατου άρχοντα των παλαιών δημοκρατιών τής Βενετίας και τής Γένοβας. — **δογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν. doge < λατ. dux «οδηγός, ηγεμών»]

δόγμα (το) {δόγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΣ θεμελιώδης αρχή φιλοσοφικού συστήματος **2.** (γενικότ.) αξίωμα, αρχή *επιστημονικό / ιδεολογικό / στρατηγικό* ~ **3.** ΠΟΛΙΤ σύνολο θεμελιωδών αρχών που διατυπώνονται από πολιτικό ηγέτη ή κυβέρνηση και προτείνουν πολιτική, οικονομική, στρατιωτική κ.λπ. στρατηγική· ~ *Τρούμαν / Μονρόε* || *το ενιαίο αμυντικό ~ μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου* ~ ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ η αυθεντική περί πίστεως διδασκαλία, όπως διατυπώνεται από Οικουμενική Σύνοδο, η αλήθεια τής οποίας θεωρείται ότι έχει απόλυτο κύρος και γίνεται προσιτή μόνο με την πίστη: *τριαδικό / χριστολογικό / εσχατολογικό* ~ **5.** το σύνολο των βασικών πεποιθήσεων μιας θρησκείας· *προτεσταντικό / αγγλικανικό* ~
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «γνώμη, πεποίθηση – δικαστική απόφαση, κρίση», < *δοκῶ*. βλ. λ. *δοκούν*]

δογματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {δογμάτισα} **1.** αποφαίνομαι με τρόπο που δεν επιδέχεται αντίρρηση *δεν πρόκειται να πείσεις κανέναν, όταν δογματίζεις* **2.** αποφασίζω αυθαίρετα.

δογματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ένα δόγμα, με μια αρχή θρησκευτικής πίστης ή ιδεολογικοφιλοσοφικού συστήματος· ~ *συζήτηση / διαφορά / ζήτημα* **2.** αυτός που αποφαίνεται (για κάτι) με απόλυτο, αξιωματικό τρόπο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις: ~ *στάση / επιχείρημα / κριτική / απάντηση* || *είναι ~, δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του* **3.** ΘΕΟΛ **δογματική** (η) κλάδος τής θεολογίας που μελετά συστηματικά τα χριστιανικά δόγματα ως υποχρεωτικές αλήθειες τής πίστης. **δογματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **δογματικότητα** (η) [1851]

δογματισμός (ο) [μτγν.] η αξιωματική αποδοχή και διατύπωση απόψεων (χωρίς αιτιολόγηση ή απόδειξη), η αναγωγή μιας (προσωπικής συνήθ.) θέσης σε απόλυτη, αδιαμφισβήτητη αλήθεια (με παράλληλη απόρριψη κάθε αντίθετης άποψης και αντίρρησης): *πρέπει να πάψει ο ιδεολογικός ~ και ο φανατισμός.* — **δογματιστής** (ο) [μτγν.].

δογματολογία (η) [μτγν.] ΘΕΟΛ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τα δόγματα των θρησκειών· η δογματική.

δογματοφύλακας (ο) [1815] {δογματοφυλάκων} ο φύλακας, τηρητής των εκκλησιαστικών δογμάτων.

Δ.Ο.Ε. **1.** (ο) Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος **2.** (η) Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος **3.** (η) Διεθνής Οργάνωση Εργασίας **4.** (η) Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.

δοθείς, -είσα, -έν {δοθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -εισών)} (λόγ.) αυτός που έχει δοθεί ή που θεωρείται δεδομένος: *οι δοθείσες οδηγίες* || *τα δοθέντα σήματα* ΦΡ (α) **τούτου δοθέντος** έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: ~, *οι επιλογές μας στην εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να ξανασυζητηθούν* (β) **δοθέντος ότι** με δεδομένο ότι, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι ισχύει κάτι ~ *η διεθνής τιμή τού πετρελαίου δεν πρόκειται να υποχωρήσει σύντομα, εκφράζονται φόβοι για άνοδο τού πληθωρισμού* (γ) **δοθείσης τής ευκαιρίας / ευκαιρίας δοθείσης** αφού δόθηκε η ευκαιρία ή εφόσον δοθεί η ευκαιρία *σχεδιάζει με προσοχή τις επόμενες πολιτικές του κινήσεις, ώστε ~ να προβληθεί ως ο καταλληλότερος για την ηγεσία τού κόμματος* || *από καιρό ζητούσε αφορμή για να τον πλήξει· έτσι χθες ~, τού άσκησε δριμεία κριτική.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. αορ. τού αρχ. *δίδωμι*. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *δοθέντος ότι* (< étant donné que .)]

δόθηκα ρ. → δίνω

δοθιήνας (ο) ΙΑΤΡ φλεγμονώδες, πυώδες εξάνθημα τού δέρματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) καλόγερος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δοθιήν, -ῆνος*, αγν. ετύμου]

δοθιήνωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη ή διαδοχική εμφάνιση πολλών δοθιήνων (βλ. λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. furunculosis]

δοιάκι (το) {δοιακ-ιού | -ιών} **1.** μοχλός περιστροφής τού πηδαλίου στα πλοία ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) οίαξ **2.** (συνεκδ.) το πηδάλιο, το τιμόνι.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *οἰάκιον* (το αρχικό *δ-* οφείλεται στην επίδραση τού *διοικῶ*), υποκ. τού αρχ. *οἴαξ* < Ι.Ε. *oisā- / oiso-, πβ. σανσκρ. īṣā «τιμόνι», σλοβ. ojê κ.ά.]

Δοϊράνη (η) λίμνη στα σύνορα τού κράτους των Σκοπίων και τής Ελλάδας στον νομό Κιλκίς.
[ΕΤΥΜ Από το όν. τής αρχ. πόλεως *Δοβήρους* (αγν. ετύμου), πιθ. μέσω βαλκανικής γλώσσας, πβ. βουλγ. Dojransko (ezero)].

δόκανο (το) {δοκάνων} **1.** παγίδα για τη σύλληψη θηραμάτων (ζώων ή πουλιών): *πιάνομαι / πέφτω στο ~* || *στήνω ~* **2.** (μτφ.) παγίδα, η σύλληψη επ' αυτοφώρω. *οι λαθρέμποροι πιάστηκαν στο δόκανο τής Αστυνομίας* ΣΥΝ αρπάγη
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δόκανον* < μτγν. *δόκανα (τά)* < αρχ. *δοκός*].

δοκάρι (το) {δοκαρ-ιού | -ιών} **1.** μακρύ και χοντρό ξύλο τετράγωνης ή ορθογώνιας τομής, που χρησιμεύει για τη στήριξη στέγης, πατώματος κ.λπ. ΣΥΝ δοκός, (λαϊκ.) πάτερο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε επιμήκες υποστήριγμα από οποιαδήποτε ύλη (μέταλλο, μπετόν κ.λπ.) **3.** (στο ποδόσφαιρο) καθένας από τους τρεις ξύλινους στύλους που ορίζουν τον χώρο μέσα από τον οποίο πρέπει να περάσει η μπάλα, για να επιτευχθεί τέρμα (γκολ): *οριζόντιο / κάθετο* ~ **4.** (συνεκδ.) η πρόσκρουση τής μπάλας στο δοκάρι: *η Α Ε Κ είχε δύο ~ στο α' ημίχρονο*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δοκάριον*, υποκ. τού αρχ. *δοκός*].

Δ.Ο.Κ.Ε.Π. (το) Διεθνές Ολυμπιακό Κέντρο Ειρήνης και Πολιτισμού.

δοκησίσοφος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του σοφό, ο κατά φαντασίαν σοφός ΣΥΝ μωρόσοφος, κενόσοφος, ψευδόσοφος — **δοκησισοφία** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δόκησις* (< *δοκῶ*) + *σοφός*]

δοκητισμός (ο) ΘΕΟΛ χριστιανική αίρεση που βασίζεται στον δυϊσμό, κατά την οποία η ενανθρώπηση τού Χριστού ήταν φαινομενική
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δοκηταί* (< αρχ. *δοκῶ*), όπως αποκαλούνταν οι ακόλουθοι τού φερώνυμου θεολογικού συστήματος].

δοκίδα (η) (στην οικοδομική) μικρό δοκάρι.

δοκιμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δοκίμασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω την ποιότητα, τις ιδιότητες, την ενέργεια ή την αποτελεσματικότητα ενός πράγματος, κάνω δοκιμή. ~ *ένα απορρυπαντικό / ένα σαμπουάν* || ~ *τα λάστιχα τού αυτοκινήτου / τα φρένα* || ~ *την αντοχή ενός υλικού* || *ο προπονητής θέλει να δοκιμάσει δύο νέους παίκτες στον φιλικό αγώνα* || ~ *έναν υπάλληλο πριν τον προσλάβω* ΣΥΝ ελέγχω **2.** (ειδικότ.) (α) (για τροφές ή ποτά) γεύομαι για να εξακριβώσω τη νοστιμιά ή τη γευστικότητα: *η καρμπονάρα είναι εκπληκτική· τη δοκίμασες;* (β) (για ενδύματα ή υποδήματα) φοράω για να διαπιστώσω αν μου ταιριάζει το μέγεθος ή το χρώμα ΣΥΝ προβάρω **3.** ελέγχω την ύπαρξη ή τον βαθμό μιας ιδιότητας: ~ *τις δυνάμεις μου / την υπομονή μου / τις γνώσεις μου / τα νεύρα μου·* ΦΡ. **δοκιμάζω το χέρι / το πόδι μου** (στο μπάσκετ ή το ποδόσφαιρο) κάνω βολές / σουτ (πριν αρχίσει το παιχνίδι) για ζέσταμα ή για να ελέγξω την ευστοχία μου **4.** (ειδικότ.) προσπαθώ να εξακριβώσω (συναισθήματα, προθέσεις, ικανότητες κ.λπ. κάποιου) *αυτό το έκανα για να σε δοκιμάσω* || *ο Θεός δοκιμάζει την πίστη μας* ● **5.** καταβάλλω προσπάθεια να πετύχω κάτι, επιχειρώ, τολμώ: *δοκίμασε να δραπετεύσει* || *δοκίμασαν να κρύψουν την έκπληξή τους* ΣΥΝ προσπαθώ, αποπειρώμαι ● **6.** υφίσταμαι δυσάρεστη κατάσταση, υποφέρω: *ο λαός δοκίμασε όχι μόνο στερήσεις, αλλά και διώξεις* ● **7.** επιχειρώ να προσεγγίσω (κάτι, συνήθ. για πρώτη φορά): ~ *την τύχη μου στο θέατρο / στα χαρτιά* || ~ *τον έρωτα* ● **8.** αισθάνομαι, νιώθω· ~ *χαρά / λύπη / πικρία / ικανοποίηση / έκπληξη / συγκίνηση* ♦ **9.** (αμετβ.) προσπαθώ να πετύχω ή να εξακριβώσω (κάτι) *δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω, θα δοκιμάσω όμως* **10.** (μεσοπαθ. **δο-**

κιμάζομαι) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, δοκιμασίες. *στην Κατοχή οι Έλληνες δοκιμάστηκαν σκληρά* ‖ *δοκιμάζονται τα νεύρα των κατοίκων αυτής τής πόλης* **11.** (η μτχ. **δοκιμασμένος,** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποδειχθεί άξιος. κατάλληλος ή ικανός μετά από έλεγχο *~ μέθοδος / συνταγή / ελαστικά αυτοκινήτου* ‖ *θα ανεβάσουν ένα ~ έργο, που εγγυάται την εισπρακτική επιτυχία* (β) (κατ' επέκτ) έμπειρος και αξιόπιστος. *~ τεχνίτης / πολιτικός* - **δοκίμασμα** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δόκιμος*].

δοκιμασία (η) [αρχ] {δοκιμασιών} **1.** ο έλεγχος. η εξέταση για τη διαπίστωση, την εξακρίβωση (ιδιοτήτων, ικανοτήτων ή τής καταλληλότητας προσώπων και πραγμάτων): *το έργο του άντεξε στη ~ τού χρόνου* ‖ *οι υποψήφιοι υποβλήθηκαν σε πολύωρη ~, για να επιλεγούν οι καλύτεροι* ΣΥΝ δοκιμή, έρευνα, τεστ ΦΡ ***γραπτή / προφορική δοκιμασία*** εξέταση σε διδαγμένη και συγκεκριμένης έκτασης ύλη, για να κριθεί και να αξιολογηθεί η πρόοδος μαθητών ή φοιτητών ΣΥΝ τεστ **2.** υπέρμετρη καταπόνηση, κατάχρηση. ζόρισμα: *μη βάζεις σε ~ την υγεία σου* ‖ *ο πληθωρισμός έθεσε σε ~ την οικονομία τής χώρας* **3.** (γενικότ., συνήθ σε πληθ) κάθε δυσάρεστο. επώδυνο γεγονός ή κατάσταση που αντιμετωπίζει (κάποιος στη ζωή): *ο πόλεμος ήταν μεγάλη ~ για όλους μας* ‖ *υπομένει αγόγγυστα τις ~* ‖ *πέρασε μεγάλες ~ στη ζωή του* ΣΥΝ ταλαιπωρία, βάσανο, κακοτυχία, δεινοπάθημα

> **δοκιμασία – δοκιμή – δοκίμιο.** Οι λέξεις κινούνται σημασιολογικά ανάμεσα στη σημ. τού «ελέγχου» και τής «απόπειρας» **Δοκιμασία** και **δοκιμή** σημαίνουν τον «έλεγχο» στον οποίο υποβάλλω πρόσωπα ή πράγματα, για να εξακριβώσω την επάρκεια, την ικανότητα, τη λειτουργία, τις γνώσεις κ.λπ Έτσι, *δοκιμασία* φτάνει να σημαίνει την «εξέταση» (η λ. χρησιμοποιείται και για να αποδώσει το ξενικό **τεστ**) Εφόσον δε ο έλεγχος είναι σκληρός, φθάνει να σημαίνει και «βασανιστήριο» Στις λέξεις **δοκιμή** και **δοκίμιο** είναι εντονότερη η σημ. τής προσπάθειας. τής απόπειρας να προσεγγίσει κανείς ένα θέμα, να το αναλύσει ή να το ερμηνεύσει. Αυτή η αίσθηση τής απόπειρας. τού ανολοκλήρωτου αποτελέσματος στην πραγμάτευση ενός πνευματικού θέματος. οδήγησε τον μεγάλο Γάλλο στοχαστή και συγγραφέα Montaigne να αποκαλέσει «απόπειρες», essai (από το essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»). τα στοχαστικά κείμενά του (πβ. αγγλ. essay). έννοια η οποία στην Ελληνική αποδόθηκε με τη λ *δοκίμιο.* ενώ ο Σεφέρης το απέδωσε πιο πιστά ως *δοκιμή* (οι *Δοκιμές*, δηλ. τα **δοκίμια** τού Γ. Σεφέρη. είναι πολύ αντιπροσωπευτικά τής έννοιας και τού είδους τέτοιων κειμένων).

δοκιμαστήριο (το) [μτγν] {δοκιμαστηρί-ου | -ων} χώρος καταστήματος διαμορφωμένος για τη δοκιμή ρούχων από τους πελάτες

δοκιμαστής (ο) [αρχ.], **δοκιμάστρια** (η) {δοκιμαστριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που εξετάζει ή ελέγχει την ποιότητα. τις ιδιότητες κ.λπ. ενός αντικειμένου **2.** (ειδικότ. για τροφές και ποτά) πρόσωπο ειδικά εκπαιδευμένο, που πρώτο γεύεται μικρή ποσότητα (ποτών, φαγητών ή γλυκών). για να ελέγξει την ποιότητα και τη γευστικότητά τους ΣΥΝ γευσιγνώστης.

δοκιμαστικός, -ή. -ό **1.** αυτός που χρησιμεύει ή γίνεται για δοκιμή *~ σωλήνας / πτήση / πρόγραμμα* **2.** ***δοκιμαστικό*** (το) εξέταση τής καταλληλότητας υποψηφίου (για ρόλο. συμμετοχή σε εκπομπή, πρόσληψη σε επιχείρηση κ λπ.): *η νεαρή ηθοποιός έκανε / πέρασε από ~ για τον ρόλο* ‖ *ο υποψήφιος διορθωτής πέρασε από ~ πριν προσληφθεί* — **δοκιμαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δοκιμαστής* Το *δοκιμαστικό* αποδίδει το αγγλ. test]

δοκιμή (η) **1.** έλεγχος ή εξέταση για την εξακρίβωση ποιότητας. ιδιότητας. λειτουργίας κ.λπ. αντικειμένου: *~ προϊόντος πριν από την αγορά* ‖ *«μια ~ θα σας πείσει»* (διαφήμ. προϊόντος)· ΦΡ (λόγ) ***υπό δοκιμή(ν)*** με προσωρινή σύμβαση εργασίας, για να διαπιστωθεί η καταλληλότητα (κάποιου) σε εργασία. *είμαι ακόμη ~ στην υπηρεσία* **2.** (ειδικότ.) ο πειραματικός έλεγχος μηχανισμού, συσκευής, τεχνικού έργου κ λπ , για να διαπιστωθεί αν λειτουργεί σωστά. αν αποδίδει ικανοποιητικά, τι αποτελέσματα έχει κ.λπ. *η ~ ενός νέου μοντέλου αυτοκινήτου / όπλου / αεροσκάφους / βόμβας* ‖ *απαγόρευση των πυρηνικών ~* **3.** ΜΑΘ επαλήθευση τού εξαγομένου μαθηματικών πράξεων με συγκεκριμένες μεθόδους: *στη διαίρεση η ~ συνίσταται στον πολλαπλασιασμό τού πηλίκου επί τον διαιρέτη και πρόσθεση τού υπολοίπου* **4.** (για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) πρόχειρη εκτέλεση θεατρικής παράστασης, συναυλίας κ λπ., που σκοπεύει στην αρτιότερη προετοιμασία και στην εξασφάλιση τής επιτυχίας ΣΥΝ πρόβα **5.** το δοκίμιο: *οι «Δοκιμές» τού Σεφέρη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δόκιμος*]

δοκίμι (το) {δύσχρ. δοκιμ-ιού | -ιών} (αργκό των στρατιωτών) ο δόκιμος έφεδρος αξιωματικός (Δ.Ε.Α.) στον Στρατό Ξηράς.
[ΕΤΥΜ < *δόκιμος*. πβ. κ. *γερόντι.* Το μεσν. *δοκίμι(ον)* είχε τη σημ. «αγώνισμα»]

δοκίμιο (το) {δοκιμί-ου | -ων} **1.** (α) αρχικό σχεδίασμα κειμένου, δοκιμαστικό έργο (β) ΤΥΠΟΓΡ πρόχειρο αντίγραφο κειμένου, τυπωμένο σε μεγάλες ταινίες χαρτιού, που αντιπαραβάλλεται με το χειρόγραφο ή δακτυλόγραφο τού συγγραφέα, για να επισημανθούν και να διορθωθούν τα τυπογραφικά λάθη **2.** κείμενο, περιορισμένης συνήθ. εκτάσεως, που πραγματεύεται συγκεκριμένο θέμα (από διάφορους χώρους· κοινωνία. επιστήμη, πολιτική. τέχνη κ λπ.), χωρίς να το εξαντλεί, και το οποίο αποδίδει με σαφήνεια τις απόψεις τού γράφοντος: *ιστορικό / αισθητικό / λογοτεχνικό ~.* — **δοκιμιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δοκίμιον*, αρχική σημ. «δοκιμή, εξέταση», < αρχ. *δόκιμος* Η σημ τού γραπτού κειμένου απόψεων αποδίδει το γαλλ. essai (< ρ essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), λ που χρησιμοποίησε αρχικώς ο Γάλλος συγγραφέας M. de Montaigne το 1588 στο έργο του *Essais (Δοκιμές)*, για να δείξει ότι τα κείμενά του αποτελούσαν απλώς *προσπάθειες* προσεγγίσεως τού θέματος. Το *(τυπογραφικό) δοκίμιο* αποδίδει το γαλλ. épreuve]

δοκιμιογράφος (ο/η) [1867] αυτός που συγγράφει δοκίμια. — **δοκιμιογραφία** (η). **δοκιμιογραφικός**, -ή, -ό

δόκιμος, -η. -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου η αξία ή η ικανότητα έχει δοκιμαστεί και θεωρείται αναμφισβήτητη· δοκιμασμένος: *~ συγγραφέας* ΣΥΝ αναγνωρισμένος. ικανός, έγκριτος **2.** (για λέξεις. φράσεις, γραμματικούς τύπους κ λπ.) αυτός που έχει καθιερωθεί λόγω τής χρήσης του σε κλασικούς και αναγνωρισμένους συγγραφείς· *~ όρος* ΑΝΤ αδόκιμος **3.** (α) αυτός που βρίσκεται στο στάδιο τής προπαρασκευής ή τής δοκιμασίας, μαθητευόμενος· *~ μοναχός* (υποψήφιος μοναχός) ‖ *~ έφεδρος αξιωματικός* (β) ΣΤΡΑΤ **δόκιμος** (ο) απόφοιτος τής Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών (Δ Ε Α. = Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός) τού Στρατού Ξηράς (γ) ***Ναυτικός Δόκιμος*** ο σπουδαστής τής Σχολής Ναυτικών Δοκίμων. — **δόκιμα** επίρρ., **δοκιμότητα** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποδεκτός έπειτα από δοκιμασία – επιδοκιμασμένος», < *δοκῶ*, βλ. λ. *δοκούν.* Η αρχική σημ. απαντά επίσης στην Κ.Δ (πβ 2 *Τιμόθ.* 2, 15: *σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ* *Ρωμ* 14. 18 *εὐάρεστος τῷ θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις*)]

δοκός (η) (λόγ.) **1.** το δοκάρι **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ (ειδικότ) όργανο γυμναστικής πάνω στο οποίο εκτελεί κανείς ασκήσεις, κυρ. ισορροπίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέχομαι / δέκομαι*]

δοκούν (το) εύχρ. στη ΦΡ ***κατά το δοκούν*** (i) κατά τη γνώμη (κάποιου), όπως φαίνεται σωστό (σε κάποιον) *ως προς το ζήτημα τής επιλογής συνεργατών, έχετε το δικαίωμα να προχωρήσετε ~* (ii) (κατ' επέκτ.) αυθαίρετα: *ενεργεί ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δοκοῦν.* μτχ ενεστ τού ρ. *δοκῶ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ *δεκ-*, ρ *δέχομαι / δέκομαι* (βλ λ). Ομόρρ. *δόκησι(ς). δόξα, δόκιμος. δοκιμάζω* κ ά Το ρ *δοκῶ* χρησιμοποιήθηκε με πληθώρα σημασιών, η δε ετυμολογική του προέλευση (από το ρ. *δέχομαι*) οδηγεί στην άποψη ότι η λ. αρχικά σήμαινε «κάνω κάποιον να δεχθεί. διδάσκω» (πβ. λατ doceo) Ωστόσο, η βασική σημ τού ρ. *δοκῶ* ήταν «σκέφτομαι, νομίζω. πιστεύω»]

δόκτορας (ο/η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** ο διδάκτορας (βλ λ.) **2.** (α) (ειδικότ.) τίτλος γιατρού (β) (γενικότ.-προφορ.) κάθε γιατρός. Επίσης (λόγ.) **δόκτωρ** [μεσν] {δόκτορος} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ doctor < doceo «διδάσκω»].

δολάριο (το) {δολαρί-ου | -ων} **1.** νομισματική μονάδα των Η Π Α., τού Καναδά και άλλων κρατών **2.** (συνεκδ.-καθημ) η αμερικανική οικονομία *το ~ κυβερνά τον κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ dollar < μέσ. κάτω γερμ. daler < T(h)aler, σύντμηση τού Joachimsthaler, νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας (πβ *τάλιρο*)]

> **δολάριο – τάλιρο.** Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ tallero. που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. T(h)aler, συγκεκομμένο τ τού Joachimsthaler, αργυρό νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας Από το γερμ. T(h)aler προήλθε και το μεσν. γερμ daler, από όπου το αγγλ. dollar (1545).

δολερός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που χαρακτηρίζεται από δόλο, που εκφράζει ή χρησιμοποιεί δόλια μέσα πανούργος, ανειλικρινής: *~ άτομο / βλέμμα* ΣΥΝ επίβουλος, απατηλός, φθονερός, δόλιος, ύπουλος ΑΝΤ άδολος. — **δολερ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **δολερότητα** (η)

δολιεύομαι ρ. μετβ αποθ. [μτγν] {δολιεύθηκα} (λόγ) χρησιμοποιώ δόλο, για να εξαπατήσω (κάποιον) ΣΥΝ επιβουλεύομαι, υπονομεύω. — **δολίευση** (η), **δολιευτικός,** -ή. -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

δόλιος, -α, -ο **1.** αυτός που χρησιμοποιεί ή περιέχει δόλο: *χρησιμοποίησε ~ μέσα. για να τον κερδίσει* ‖ *~ τέχνασμα / επινόηση / πράξη* ΣΥΝ δολερός. επίβουλος, ύπουλος ΑΝΤ άδολος • **2.** (με συνίζηση –δόλιος-, για να δείξουμε συμπάθεια) αυτός που έχει υποστεί πολλές ταλαιπωρίες και δυστυχίες στη ζωή του *η ~ μάννα απέμεινε έρημη και πικραμένη* ΣΥΝ δύσμοιρος. ταλαίπωρος κακομοίρης. (λαϊκ.) καψερός, έρμος, φουκαράς — **δολιότητα** (η) [μτγν] (σημ. 1), **δόλια / δολίως** [αρχ] επίρρ. (σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δόλος*. Το επίθ. *δόλιος* απαντά με συνίζηση από τον Μεσαίωνα, οπότε και απέκτησε τη σημ «κακομοίρης, δύστυχος»]

> **δό-λι-ος και δό-λιος.** Χαρακτηριστική περίπτωση φωνολογικής διαφοροποίησης (διαφοράς στην προφορά) που δηλώνει και σημασιολογική διαφοροποίηση το **δό-λι-ος** (ασυνίζητος τύπος με προφορά τού *-ι-* σε χωριστή συλλαβή) δηλώνει τον «δολερό, αυτόν που ενεργεί δολίως», ενώ το **δό-λιος** (συνιζημένος τύπος, όπου το *-ι-* συμπροφέρεται με το *-ο-* σε μία συλλαβή) σημαίνει «δύστυχος, κακομοίρης»

δολιοφθορά (η) η προμελετημένη φθορά ή καταστροφή (εγκαταστάσεων, στρατιωτικού, βιομηχανικού υλικού κ λπ). προκειμένου να πληγεί ο αντίπαλος. *η καταστροφή τής αποθήκης πυρομαχικών αποδόθηκε σε ~* ΣΥΝ σαμποτάζ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ sabotage, βλ. κ *σαμποτάζ*].

δολιοφθορέας (ο/η) {δολιοφθορ-είς, -έων} (λόγ) πρόσωπο που προκαλεί δολιοφθορές (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. saboteur, βλ. κ. *σαμποτέρ*].

δολιχοδρομώ ρ. αμετβ [αρχ.] {δολιχοδρομείς . | δολιχοδρόμησα} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) αγωνίζομαι στον δόλιχο (βλ. λ.) **2.** (συνήθ μτφ.) διανύω μεγάλη απόσταση, καθυστερώ — **δολιχοδρόμος** (ο) [αρχ.]. **δολιχοδρόμηση** κ. **δολιχοδρομία** (η) [1885].

δολιχοκεφαλία (η) ΑΝΘΡΩΠΟΛ η ανάπτυξη τού ανθρώπινου κρανίου κατά τρόπον ώστε να είναι πολύ μακρύ σε σχέση με το πλάτος του ΣΥΝ δολιχοκρανία, μακροκεφαλία ΑΝΤ βραχυκεφαλία Επίσης **δολιχοκρανία** — **δολιχοκέφαλος**, -η, -ο [1890].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. dolichocéphalie]

δόλιχος (ο) {δολίχ-ου | -ων, -ους} **1.** το αμπελοφάσουλο • **2.** (στην αρχαιότητα) δρόμος αντοχής μεγάλων αποστάσεων και μονάδα μήκους που ισοδυναμούσε με δώδεκα στάδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dolig̑h-, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου θ. (που αποτελεί παρεκτεταμένο τ. τού I.E. *del- «μακρύς»), πβ. σανσκρ. dirgha-, σερβοκρ dug, πολ. długi, ρωσ dolgij κ.ά. Ομόρρ. *εν-δελεχής* (βλ.λ.)]

δολομίτης (ο) [1876] {δολομιτών} **1.** ανοιχτόχρωμο, συνήθ κιτρινωπό ή γκριζόλευκο ορυκτό, που αποτελείται από ανθρακικό ασβέστιο και μαγνήσιο και απαντά στη φύση κυρ σε μορφή μικρών συμπαγών κρυστάλλων, χρησιμοποιείται δε στην οικοδομική, τη γλυπτική, τη διακοσμητική και ως πυρίμαχο υλικό **2.** (συνεκδ.) πέτρωμα με μεγάλη περιεκτικότητα σε αυτό το ορυκτό. — **δολομιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. dolomite, από το όνομα τού Γάλλου γεωλόγου Déodat de Dolomieu].

δολοπλοκία (η) {δολοπλοκιών} ο σχεδιασμός ή/και η χρησιμοποίηση δόλιου τρόπου δράσης (εναντίον κάποιου): *πολιτικές ~* ΣΥΝ πλεκτάνη, μηχανορραφία, ραδιουργία, ίντριγκα. - **δολοπλόκος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δολοπλόκος* < *δόλος* + *-πλόκος* < *πλέκω*]

δολοπλοκώ ρ. αμετβ. [1896] {δολοπλοκείς. | δολοπλόκησα} κάνω δολοπλοκίες (βλ.λ.): *οι άνθρωποι τού στενού του περιβάλλοντος δολοπλοκούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ ραδιουργώ, μηχανορραφώ

δόλος (ο) **1.** ΝΟΜ η βούληση (κάποιου) να συντελέσει με τις πράξεις του ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στην παραγωγή παράνομου αποτελέσματος ή η γνώση (κάποιου) ότι οι πράξεις του είναι ενδεχόμενο να επιφέρουν παράνομο αποτέλεσμα και η αποδοχή τους: *καταλογίζω / διακρίνω / διαπιστώνω ~ στις πράξεις κάποιου* || *ενεργώ με ~ εναντίον κάποιου* || *άμεσος / ενδεχόμενος ~* (πβ. λ. *αμέλεια*) **2.** ο τρόπος ή το μέσον εξαπάτησης ή παραπλάνησης (κάποιου): *χρησιμοποιώ / εξυφαίνω ~ εναντίον κάποιου* || *επιτυγχάνω / αποκτώ με ~* ΣΥΝ δόλωμα, παγίδα, πλεκτάνη, κόλπο, τέχνασμα **3.** (συνεκδ) η εξαπάτηση ενός προσώπου ΣΥΝ κατεργαριά **4.** το δόλωμα: (παροιμ.) *«χωρίς ~, ψάρι δεν πιάνεται»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμπάθεια*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dol-, ετεροιωμ βαθμ. τού I.E. *del- «αποβλέπω, αποσκοπώ», πβ λατ. dolus «δόλος», ισπ dolo, γερμ. zahlen «πληρώνω». Zahl «αριθμός», αγγλ. tale «διήγηση, παραμύθι», tell «λέγω, αφηγούμαι» κ.ά. Η συσχέτιση με το ουσ. *δέλεαρ* οφείλεται σε παρετυμολογία].

δολοφονία (η) [αρχ.] {δολοφονιών} **1.** η σκόπιμη και προμελετημένη αφαίρεση τής ζωής ανθρώπου: *στυγερή / απάνθρωπη / βίαιη / ωμή / εν ψυχρώ / ανεξιχνίαστη / περίεργη ~* || *απόπειρα δολοφονίας* || *πολιτική ~* (από μυστική πολιτική ομάδα ή παράταξη εις βάρος πολιτικού αντιπάλου ή από τρομοκράτη) ΣΥΝ ανθρωποκτονία **2.** (μτφ.) πράξη που οδηγεί σε φθορά, κακομεταχείριση ή καταστροφή: *η ~ τής φύσης από ασυνείδητους καταπατητές* || *η ~ τής γλώσσας από απρόσεκτους ομιλητές*

δολοφονικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δολοφόνο ή με τη δολοφονία. *~ μέσα / όπλα / σύνεργα* ΣΥΝ φονικός **2.** αυτός που γίνεται με πρόθεση φόνου: *~ επίθεση / απόπειρα / ενέργεια / σχέδιο* **3.** αυτός που θέτει σε άμεσο κίνδυνο ανθρώπινες ζωές ή που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια ζωών: *~ αμέλεια / ανευθυνότητα* ΣΥΝ εγκληματικός **4.** (μτφ.) επιθετικός ή βίαιος, που θυμίζει δολοφόνο: *~ ύφος / βλέμμα / ένστικτο* — **δολοφονικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ.

δολοφόνος (ο/η), (λαϊκ.) **δολοφόνισσα** (η) **1.** πρόσωπο που διαπράττει δολοφονία. *ο ~ με το αγγελικό πρόσωπο* || *μανιακός / στυγερός / αποκρουστικός / σατανικός ~* || *κατά συρροήν ~* (βλ λ *σίριαλ κίλερ*) ΣΥΝ φονιάς **2.** (μτφ) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί τον βίαιο θάνατο ανθρώπου ή ανθρώπων: *ιός-δολοφόνος ευθύνεται για τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων* || *φάλαινα-δολοφόνος* (η όρκα) || *νταλίκα-δολοφόνος ξεκληρίζει οικογένεια στην εθνική* **3.** (μτφ.) ο καταστροφέας (συνήθ. πολύτιμου αγαθού) *ο άνθρωπος είναι ο ~ τής φύσης*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δόλος* + *φόνος*]

δολοφονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δολοφονείς . | δολοφόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω δολοφονία. *το αυταρχικό καθεστώς δολοφονούσε τους αντιφρονούντες* ΣΥΝ φονεύω, σκοτώνω **2.** (μτφ) καταστρέφω, κακοποιώ (κάτι), μεταχειρίζομαι (κάτι) με τον χειρότερο τρόπο: *~ ένα τραγούδι / ένα θεατρικό έργο / την τέχνη / τη γλώσσα* (μιλώ πρόχειρα ή κάνοντας πολλά λάθη) ΣΥΝ φονεύω, σκοτώνω.

δόλωμα (το) {δολώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μικρή ποσότητα τροφής που τοποθετείται σε αγκίστρι ή παγίδα (για να προσελκύσει και να συλλάβει κανείς ψάρια ή για να παγιδεύσει ζώα ή άγρια θηράματα): *βάζω τυρί στη φάκα για ~* || *καλό / ακριβό ~* || *τι ~ θέλει αυτό το ψάρι*, ΣΥΝ. δόλος **2.** (μτφ.) το πρόσωπο ή το μέσο που χρησιμοποιείται, για να παρασύρει κανείς (κάποιον) δελεάζοντάς τον: *έβαλαν ~ μια ωραία γυναίκα, για να καταφέρουν να τον συλλάβουν* ΣΥΝ δέλεαρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δολῶ (-όω)* < *δόλος*].

δολώνω ρ. αμετβ κ μετβ. {δόλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) τοποθετώ δόλωμα σε αγκίστρι ψαρέματος ♦ **2.** (μετβ) χρησιμοποιώ δόλο για να εξαπατήσω (κάποιον)
[ΕΤΥΜ < αρχ *δολῶ (-όω)* «εξαπατώ, ξεγελώ» < *δόλος* Η σημερινή σημ. είναι μεσν].

δομέστικος κ. **δομέστιχος** (ο) **1.** ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) έμπιστο πρόσωπο που κατείχε ανώτερο αξίωμα στη στρατιωτική, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση: *~ των Σχολών* (μικτών ταγμάτων πεζικού και ιππικού) **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους εξάρχοντες των δύο χορών των ψαλτών στους ναούς
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ domesticus < domus «οίκος»]

δομή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει φτειαχτεί, χτιστεί ή κατασκευαστεί (κάτι) *η ~ ενός κτηρίου* ΣΥΝ κατασκευή, χτίσιμο **2.** ο τρόπος με τον οποίο επιμέρους στοιχεία σχετίζονται και συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σύνολο ή σύστημα: *η ~ ποιήματος / οικογένειας / πρότασης / λήμματος / γλώσσας / υπουργείου / οργανισμού / τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *η νέα ~ τού ΝΑΤΟ* || *κοινωνική ~* (η διαφοροποίηση και ο χωρισμός μιας κοινωνίας σε κοινωνικές τάξεις και στρώματα ή ο τύπος και το σύστημα πεποιθήσεων, σχέσεων, θεσμών κ λπ μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας κοινωνίας) || *μοριακή ~* (ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα σε ένα μόριο, κυρ. όπως τον αναπαριστά η οργανική χημεία) || *οικονομική ~ μιας χώρας* || *απλή / πολύπλοκη ~* ΣΥΝ διάρθρωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δέμω* «χτίζω», βλ κ. *δέμας, δόμος* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. structure (< λατ. structura < ρ. struere «χτίζω, κατασκευάζω»)].

> **δομή – υφή – σύσταση – σύνθεση – διάρθρωση** Η λ. **δομή**, ως λέξη-κλειδί των κοινωνικών επιστημών, χρησιμοποιείται ευρύτατα τα τελευταία χρόνια. Η λέξη χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη νεότερη («μοντέρνα») γλωσσολογία και από τη γλώσσα. απ' όπου πέρασε και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο κύριος εισηγητής τής θεωρίας περί δομής τής γλώσσας, ο Ferdinand de Saussure, εισήγαγε τον **δομισμό**, χωρίς να χρησιμοποιήσει ο ίδιος τον όρο **structure** (δομή), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε αργότερα στην Ευρώπη με βάση τη διδασκαλία του και ανεξάρτητα από τον αμερικανικό γλωσσολογικό δομισμό (Bloomfield. Harris, Hockett κ.ά.). Ο Saussure αντί τού δομή χρησιμοποίησε τον όρο **σύστημα**, που είναι η ουσία και το κατεξοχήν χαρακτηριστικό τής δομής τής γλώσσας. Οι ξένοι χρησιμοποίησαν τον όρο structure, που προέρχεται από το λατ. **structura** (< μτχ structus τού ρ. struere «δομώ, κατασκευάζω»). Με βάση το **υφαίνω** πλάστηκε στην Ελληνική και η λ. **υφή**, που στην αρχαία γλώσσα σήμαινε την «ύφανση» (πέπλων κ.λπ.), ενώ στη Ν. Ελληνική σημαίνει ό,τι και το **δομή**, δηλ τη **σύσταση** ή τη **σύνθεση** (τής γλώσσας, τής κοινωνίας, των ομάδων, των ιδεών κ.λπ.). Ας σημειωθεί ότι και η λ *δομή* είναι αρχαία, σημαίνοντας (από το ρ **δέμω** «κτίζω») το «κτίσιμο» και κυρίως «το κτίσιμο τού σώματος, το σώμα» (αρχ. **δέμας**) Ως προς τις αποχρώσεις τής σημασίας των συνωνύμων, τα μεν *υφή, σύσταση* και *σύνθεση* τονίζουν περισσότερο την έννοια «των συστατικών, που απαρτίζουν κάτι», ενώ τόσο η *δομή* όσο και το **διάρθρωση** δηλώνουν «τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών» και μάλιστα η δομή δηλώνει «τις σχέσεις των συστατικών με αναφορά στο σύνολο» συστατικά, σχέσεις και σύνολο συνιστούν το **σύστημα** (γλώσσας, κοινωνίας, ομάδας κ λπ.), κατά τα διδάγματα τού δομισμού (στη γλωσσολογία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία κ α.).

δόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το χτίσιμο, η οικοδόμηση (ενός κτηρίου): *σφάλματα κατά τη ~* ΦΡ ***συντελεστής δόμησης*** ο συντελεστής που καθορίζει την οικοδομήσιμη επιφάνεια ενός κτηρίου σε σχέση με το εμβαδόν τού οικοπέδου μέσα στο οποίο αυτό οικοδομείται **2.** ο τρόπος με τον οποίο έχει δομηθεί (κάτι), η δομή του: *αριστοτεχνική ~* || *η ~ τής πρότασης*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δόμησις* < *δομῶ* (βλ.λ.)].

δομήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να δομηθεί, που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές· *~ λίθινα υλικά*.
[ΕΤΥΜ < *δομῶ* (από το θ. τού αορίστου *δόμησ-α*) + παραγ επίθημα *-ιμος*, πβ κ *μετρήσ-ιμος*]

δομικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη δόμηση, με την κατασκευή ή το χτίσιμο: *~ υλικά* (οι φυσικές ή τεχνητές ύλες που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κτηρίων. λ χ το τσιμέντο, οι πέτρες, τα ξύλα κ.λπ.) (β) ***δομικά έργα*** τεχνικά έργα θεμελιωμένα στο έδαφος - οικοδομές–, συγκοινωνιακά έργα –δρόμοι, γέφυρες, σήραγγες, λιμάνια–, έργα υδραυλικά –φράγματα, υδραγωγεία–, καθώς και άλλα ειδικά έργα –πυλώνες γραμμών μεταφοράς ενέργειας, ιστοί τηλεοράσεων κ.ά. (γ) ***δομικά στοιχεία*** τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένα τεχνικό έργο, λ.χ. οι τοίχοι, τα θεμέλια, τα δάπεδα, οι δοκοί κ ά (δ) ***δομικές μηχανές*** αυτοκινούμενα συνήθ μηχανήματα, που χρησιμοποιούνται σε κατασκευαστικά έργα, λ.χ. γερανοί, μπουλντόζες κ.ά **2.** αυτός που σχετίζεται με τη δομή, με τη διάρθρωση ενός συνόλου: *επισημάνθηκαν οι ~ αδυναμίες τής εθνικής οικονομίας* || *~ μεταρρύθμιση / ανάλυση* (η ανάλυση ενός κειμένου κατά τον δομισμό) **3. *δομική*** (η) η οικοδομική — **δομικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *δομή*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ structurel]

Δομινικανή Δημοκρατία (η) (ισπ República Dominicana) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών που καταλαμβάνει το Α τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα, στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα τον Άγιο Δομίνικο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ. República Dominicana, από το όνομα τού νησιού (και τής πρωτεύουσας) Santo Domingo «Άγιος Δομίνικος» (άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας)]

δομινικανός (ο), **δομινικανή** (η) **1.** μοναχός ή μοναχή τού χριστια-

νικού τάγματος τού Αγίου Δομίνικου **2.** ***Δομινικανοί*** (οι) χριστιανικό τάγμα που ίδρυσε ο Άγιος Δομίνικος και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην Ιερά Εξέταση.
[ΕΤΥΜ < μεσν. λατ Dominicanus < Domenicus < λατ. Dominus «Κύριος», τίτλος τού Θεού]

Δομινίκη (η) γυναικείο όνομα.

Δομίνικος κ **Δομένικος** (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. λατ. Domenicus, βλ. κ. *δομινικανός*].

δομισμός (ο) {χωρ. πληθ} **1.** (γενικά) κοινή θεωρία ορισμένων επιστημών τού ανθρώπου (γλωσσολογίας, ψυχολογίας, θεωρίας τής λογοτεχνίας κ.λπ.), η οποία προσεγγίζει τα ανθρώπινα πράγματα ως δομικά στοιχεία ενός όλου, που αλληλοπροσδιορίζονται με βάση συγκεκριμένους κανόνες ΣΥΝ στρουκτουραλισμός **2.** ΓΛΩΣΣ η μέθοδος ανάλυσης τής γλώσσας η οποία εστιάζεται στη μελέτη τής δομής τής γλώσσας με έμφαση: (α) στην έννοια τής γλώσσας ως συστήματος, που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία τα οποία επιτελούν ορισμένες λειτουργίες και συνδέονται μεταξύ τους σε ευρύτερα σύνολα σχέσεων με αναφορά πάντοτε στο γενικότερο σύστημα τής γλώσσας (β) στη συγχρονική εξέταση (γ) στον προφορικό λόγο (δ) στον καθορισμό των ελάχιστων μονάδων (φωνημάτων, μορφημάτων κ.λπ.) (ε) στη διάκριση σαφώς προσδιορισμένων επιπέδων δομής τής γλώσσας ΣΥΝ στρουκτουραλισμός **3.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ η έρευνα τής οργάνωσης και τής λειτουργίας των αρχαϊκών κοινωνιών με βάση την αρχή ότι οι κοινωνίες αυτές αποτελούν σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων (θεσμών, πεποιθήσεων, τεχνικών κ λπ.) **4.** ΨΥΧΟΛ η ανάλυση τής ψυχονοητικής δραστηριότητας τού ανθρώπου με βάση την ιεραρχική σχέση μεταξύ δομών, ιδεών, αντιλήψεων, αισθήσεων κ.λπ. — **δομιστής** (ο), **δομιστικός**, -ή, -ό, **δομιστικ-ά / -ώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. structuralisme]

Δόμνα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν., βλ λ. *δόμνα*]

δόμνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΙΣΤ (ως τιμητική προσαγόρευση) η σύζυγος αυθέντη στο Βυζάντιο ή στην Τουρκοκρατία **2.** (γενικότ.) κυρία, αρχόντισσα.
[ΕΤΥΜ μτγν < μτγν. λατ domna < λατ. domina «κυρία, οικοδέσποινα» < domus «οίκος»].

δομολειτουργικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη δομή και τη λειτουργία μιας γλώσσας, δηλ. με τις μορφολογικές (γραμματικές) δομές και τις συντακτικές λειτουργίες που αυτές δηλώνουν, προκειμένου να καλύψουν γλωσσικές επικοινωνιακές ανάγκες: ~ *γραμματική / περιγραφή / ανάλυση*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. structural-functional αντί τού *δομικολειτουργικός*].

δόμος (ο) **1.** η οροφή που έχει ημισφαιρικό σχήμα ΣΥΝ θόλος, τρούλος, ψαλίδωμα **2.** οριζόντιο στρώμα λίθων ή πλίνθων.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «οίκος», < *domo-, ετεροιωμ. βαθμ. ΙΕ δισύλλ. θ. *demā- «χτίζω κατοικία», πβ λατ. domus «οίκος», domesticus «οικιακός», γαλλ. domestique, αγγλ. timber «ξυλεία», γερμ Zimmer «δωμάτιο» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δέμ-ω* «χτίζω», *δῶμ-α, νεό-δμη-τος* κ.ά.].

δομώ ρ. μετβ. {δομείς | δόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οργανώνω, διαρθρώνω επιμέρους συστατικά με τρόπο που να αποτελούν ενιαίο και συνεκτικό σύνολο, ώστε να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και αλληλουχία: *η ομιλία του δομείται σε τρεις θεματικές ενότητες* || *το έργο έχει δομηθεί πάνω στους εξής άξονες*. . **2.** (η μτχ. ***δομημένος***, *-η, -ο*) συγκροτημένος, αυτός που έχει ευδιάκριτη διάταξη των μερών του, ώστε να γίνεται κατανοητός· ~ *λόγος / έργο / σκέψη*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δομῶ (-άω / -όω)* < αρχ *δόμος* (βλ λ.)]

Δον (ο) {άκλ.} ποταμός τής Α Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στην Αζοφική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ < ρωσ. Don < αβεστ. dānu «ποταμός»].

δον (ο) {άκλ} **1.** (παλαιότ. στην Ισπανία ως τιμητικός τίτλος) μέλος τού παπικού ιερατείου, ηγεμόνας ή αριστοκράτης: ο ~ *Κιχώτης* || ο ~ *Ζουάν* **2.** (ως προσφώνηση) για καθολικό ιερέα ~ *Καμίλο*
[ΕΤΥΜ < ισπ. don < λατ dominus «κύριος»]

δόνα (η) {χωρ. πληθ.} (στην Ισπανία, ως τιμητική προσαγόρευση) γυναίκα που ανήκε στην αριστοκρατική τάξη.
[ΕΤΥΜ < ισπ doña < λατ. domina «κυρία»]

δονάκιον (το) [1879] {δονακί-ου | -ων} ΒΙΟΛ αερόβιο βακτήριο που προκαλεί χολέρα: ~ *τού Κοχ*
[ΕΤΥΜ Υποκ τού αρχ *δόναξ, -ακος* «βλαστός, κοτσάνι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *δονῶ*]

δον Ζουάν (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) ο άνδρας που επιδιώκει να κατακτά γυναίκες *κάνω τον* ~ ΣΥΝ ερωτύλος, γυναικοκατακτητής, γυναικάς, καζανόβας. — **δονζουανισμός** (ο), **δονζουανικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ισπ Don Juán (ορθή προφ Δον Χουάν), θρυλικό πρόσωπο τής ισπ. λογοτεχνίας τού 16ου αι., όπου παρουσιάζεται ως ο χαρισματούχος τυχοδιώκτης και απατεώνας, που επιδιώκει διαρκώς ποικίλες ερωτικές περιπέτειες].

δόνηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παλμική κίνηση: *σεισμική / μετασεισμική* ~ || *ισχυρή / ανεπαίσθητη* ~ || *οι* ~ *των φωνητικών χορδών* || *κινητό τηλέφωνο με* ~ (που ειδοποιεί για εισερχόμενη κλήση) **2.** ΦΥΣ η μετακίνηση ενός σώματος από και προς τη θέση ισορροπίας του ΣΥΝ ταλάντωση **3.** (μτφ -λογοτ) ισχυρή συγκίνηση: *οι* ~ *τής καρδιάς και τού πνεύματος*. — **δονητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vibration]

δονητής (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ ηλεκτρομαγνητική συσκευή που μετατρέπει το συνεχές σε παλμικό ρεύμα προκαλώντας δονήσεις ~ *σκυροδέματος* (η συσκευή που αυξάνει την πυκνότητα και τη μηχανική αντοχή τού σκυροδέματος μέσω κατάλληλων δονήσεων) **2.** (ειδικότ.) επιμήκης κυλινδρική συσκευή, που πάλλεται και χρησιμοποιείται κυρ. για μασάζ ή για την ερωτική ικανοποίηση τού χρήστη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. vibrator]

δον Κιχώτης (ο) {-ες κ -ώτηδες} (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν έχει αίσθηση τής πραγματικότητας και παρασύρεται από ρομαντικές φαντασιοπληξίες (ειδικότ.) πρόσωπο που ξοδεύει τον χρόνο του σε αδιέξοδες, ουτοπικές διεκδικήσεις ΣΥΝ ονειροπαρμένος — **δονκιχωτικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ < *Δον Κιχώτης* (κύρ. όν.) < ισπ. Don Quijote, κεντρικός ήρωας τού μυθιστορήματος τού Μ. ντε Θερβάντες με τίτλο El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha («Ο ευγενής ιδαλγός Δον Κιχώτης τής Μάντσα»), που εκδόθηκε μεταξύ των ετών 1605-1615. Στο μυθιστόρημα αυτό ο γηραιός Δον Κιχώτης, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα που διάβαζε, ξεκινάει για περιπέτειες καθοδηγούμενος από τη χιμαιρική του φαντασία και από έκδηλο ψευτοπαλληκαρισμό].

δονκιχωτισμός (ο) η συμπεριφορά τού Δον Κιχώτη (βλ.λ.): *ο πολιτικός αναλυτής σημείωνε πως ο ~ τής κυβέρνησης στην εξωτερική πολιτική είναι εθνικά επιζήμιος* (εφημ.)

Δονούσα (η) νησί των Κυκλάδων Α. τής Νάξου
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δονοῦσ(σ)α*, αγν. ετύμου].

δοντάς (ο) {δοντάδες}, **δοντού** (η) {δοντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα δόντια

δόντι (το) {δοντ-ιού | -ιών} **1.** καθένα από τα οστεοειδή όργανα που είναι συμμετρικά διατεταγμένα μέσα στη στοματική κοιλότητα, στην άνω και κάτω γνάθο, και χρησιμεύουν τόσο στο μάσημα τής τροφής όσο και στην προφορική ομιλία: *πήγε στον οδοντίατρο, για να του βγάλει το χαλασμένο* ~ || *σφράγισμα / εξαγωγή δοντιού* || *πλένω τα* ~ *μου* ΦΡ (α) ***τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)*** βλ. λ. *τρίζω* (β) ***έξω από τα δόντια*** με πλήρη ειλικρίνεια, ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: *του μίλησα ~, για να μη νομίζει ότι τον κοροϊδεύω* || *αυτός μιλάει πάντα ~, δεν ξέρει από διπλωματίες* (γ) ***με νύχια και με δόντια*** με κάθε μέσο, με όλες τις δυνάμεις, καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια· *παλεύει ~, για να αποδείξει την αθωότητά του / για να σώσει την επιχείρησή του* (δ) ***πονάει το δοντάκι μου*** είμαι ερωτευμένος: *πονάει το δοντάκι του για μια μελαχρινή* (ε) ***(κάτι) δεν είναι για τα δόντια (κάποιου)*** για πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν μπορεί να το έχει ή να το απολαύσει (κάποιος), επειδή ξεπερνά τις δυνατότητές του *μην τρέφεις ελπίδες, η κοπέλα ~ σου* (στ) (για μωρά) ***βγάζω δόντια / σκάζουν τα δόντια μου*** για τα πρώτα δόντια που βγάζει ένα μωρό (ζ) ***αλλάζω δόντια*** (για μικρά παιδιά) πέφτουν τα δόντια τής πρώτης οδοντοφυΐας και φυτρώνουν τής δεύτερης (η) ***απ' τού Χάρου τα δόντια*** από τον θάνατο: *γλύτωσε / σώθηκε ~!* (θ) ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** φανερώνω (σε κάποιον) τη δύναμή μου, την ισχύ μου: *στο πρόσφατο στρατιωτικό επεισόδιο η χώρα έδειξε τα δόντια της σε όσους την επιβουλεύονται* (ι) ***μέσ' από τα δόντια*** χωρίς να ακούγονται καθαρά αυτά που λέω, χωρίς να ανοίγω πολύ το στόμα μου, χωρίς να αρθρώνω καθαρά τις λέξεις: *μη μιλάς ~ σου, δεν καταλαβαίνουμε τι λες!* (ια) ***σφίγγω τα δόντια*** (i) κάνω τις οδοντοστοιχίες μου να πιέσουν η μία την άλλη (ii) (μτφ.) κάνω υπομονή, συγκεντρώνω όλες μου τις δυνάμεις, για να αντέξω δύσκολες καταστάσεις: *στις συμφορές οι γενναίοι σφίγγουν τα δόντια και συνεχίζουν* (ιβ) ***σκονίζω τα δόντια μου*** βλ λ *ακονίζω* (ιγ) ***κάνω το χρυσό δοντάκι*** (για μικρά παιδιά) κοινωνώ, λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία (ιδ) ***οπλισμένος ώς τα δόντια*** ως χαρακτηρισμός για πάνοπλο άνθρωπο • **2.** (μτφ) η αιχμηρή προεξοχή σκεύους ή εργαλείου *χάλασαν τα ~ τού μαχαιριού* • **3.** (αργκό ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει εξυπηρετήσεις σε γνωστούς του, που χρησιμοποιεί την εξουσία του προς όφελος φίλων του· κυρ. στη ΦΡ ***έχω δόντι***: *έχει γερό δόντι στο υπουργείο και του κάνουν όποια εξυπηρέτηση ζητήσει* ΣΥΝ μέσον. Επίσης (αρχαιοπρ.) **οδούς** (ο) {οδόντος}. — (υποκ.) **δοντάκι** (το), (μεγεθ.) **δοντάρα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὀδόντιον*, υποκ τού *αρχ ὀδούς* (βλ.λ.) Ορισμένες φρ είναι μεταφρ. δάνεια, λ χ. *σφίγγω τα δόντια* (< αγγλ clench the teeth), *με νύχια και με δόντια* (< αγγλ fight tooth and nail), *τρίζω τα δόντια* (< γαλλ grincer les dents), *(μιλώ) μέσ' από τα δόντια* (< γαλλ. parler entre les dents), *δείχνω τα δόντια μου* (< γαλλ. montrer mes dents), *οπλισμένος ώς τα δόντια* (< γαλλ armé jusqu'aux dents) κ ά]

δοντιά (η) [μεσν.] το σημάδι ή το αποτύπωμα δοντιών που μένει πάνω στο δέρμα ή σε εδώδιμο προϊόν ύστερα από δαγκωματιά.

δονώ ρ. μετβ {δονείς . | δόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ παλμική κίνηση *ο αέρας από τους πνεύμονες δονεί τις φωνητικές χορδές* ΣΥΝ πάλλω **2.** σείω, τραντάζω μια στερεή επιφάνεια: *η πολυκατοικία δονήθηκε από τον σεισμό* ΣΥΝ ταρακουνώ, κλυδωνίζω **3.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρή συγκίνηση σε (κάποιον): *πατριωτικός ενθουσιασμός δονούσε τις καρδιές όλων των Ελλήνων*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δονῶ (-έω)*, αγν. ετύμου, ίσως πελασγική λέξη].

δόξα (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** ο θαυμασμός και η εκτίμηση που απολαμβάνει κανείς εκ μέρους των περισσότερων ανθρώπων: *οι μεγάλες προσωπικότητες περιβάλλονται από αθάνατη* ~ || *εφήμερη / μεγάλη* ~ ΣΥΝ αίγλη, φήμη ΑΝΤ αφάνεια, ασημότητα, ανωνυμία· ΦΡ (α) ***βασιλεύς τής δόξης*** ο Θεός (β) ***δόξα τω Θεώ / δόξα να 'χει ο Θεός / δόξα σοι ο Θεός*** για την έκφραση ικανοποίησης από υπόθεση που είχε ομαλή έκβαση ~, *όλα πήγαν καλά* (γ) ***στο απόγειο τής δόξας*** στο μέγιστο σημείο, στον κολοφώνα τής δύναμης, τής φήμης και τής επιτυχίας: *τον 5ο αι π.Χ. η Αθήνα βρισκόταν ~ της* (δ) ***μεγάλες δόξες*** σπουδαίες επιτυχίες και τιμές· *τον περίμεναν ~* ΣΥΝ μεγαλεία (ε) ***(είμαι) στις δόξες (μου)*** (i) είμαι σε πολύ χαρούμενη διάθεση, πολύ υπερήφανος· *τώρα πια που πέρασε στο πανεπιστήμιο, είναι στις δόξες*

του (ii) (είμαι) στην κορυφή τής επιτυχίας (μου): *εκείνη την εποχή ήταν ακόμα στις δόξες του και πλήθος θαυμαστριών τον κυνηγούσαν για ένα αυτόγραφο* (στ) ***προς δόξαν (κάποιου)*** (ειρων.) για να δοξαστεί (κάποιος/κάτι)· για κάποιον/κάτι που παίζει αρνητικό ρόλο σε μια κατάσταση: *όλα τα μέσα επιστρατεύονται για την προβολή τού προϊόντος. ~ τού οικονομικού ανταγωνισμού* (ζ) ***δόξα πατρί*** το σημείο στο μέτωπο μεταξύ των δύο φρυδιών και τής μύτης: *η σφαίρα τον βρήκε στο ~ || την έφαγε στο ~* (η) ***ιδού στάδιον δόξης λαμπρόν*** βλ. λ. *ιδού* (θ) ***(...) και ξανά προς τη δόξα τραβά*** (ειρων.) για αρνητική κατάσταση που συνεχίζεται εντονότερα μετά από σύντομη διακοπή της **2.** (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι φέρνει φήμη σε κάποιον αποτελώντας το καύχημά του: *Μέγας Αλέξανδρος, η ~ των Μακεδόνων* **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει δοξαστεί σε έναν τομέα *είναι από τις παλιές ~ τού ελληνικού μπάσκετ / κινηματογράφου* ΣΥΝ αστέρι • **4.** ΕΚΚΛΗΣ το διακοσμητικό χρυσό φωτοστέφανο, ωοειδούς συνήθ. σχήματος, των ιερών προσώπων στις αγιογραφίες • **5.** (αρχαιοπρ.) η υποκειμενική άποψη κάποιου ΣΥΝ γνώμη, δοξασία.
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ «γνώμη, άποψη», < *δοκῶ* (βλ. λ. *δοκούν*). Ενώ στον Όμηρο, τον Ηρόδοτο και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους η λ. σήμαινε κυρ την παραδεκτή άποψη, την προσωπική γνώμη, στην πλατωνική ορολογία η λ. *δόξα* περιέγραψε τόσο την προσωπική άποψη που μπορεί να είναι σωστή (εν αντιθέσει προς τη γνώση που εξέφραζε η λ *ἐπιστήμη*) όσο και τη γνώμη που κάποιος έχει για έναν άλλον, την υπόληψή του. Στη Βιβλική γλώσσα, ιδίως δε στην Π.Δ., η λ χρησιμοποιείται ως χαρακτηριστικό τού Θεού και τής παρουσίας Του, μεταφράζοντας το εβρ kavōdh, το οποίο προέρχεται από το επίθ. kavédh «βαρύς, εντυπωσιακός»]

δοξάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δόξασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξυμνώ (κάποιον/κάτι), αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *Έκαναν πράξη τις ελπίδες τού λαού μας! Δοξάστε τους!* ΣΥΝ. λατρεύω, τιμώ **2.** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει δόξα: *δόξασε με τον ηρωισμό του την πατρίδα* ΑΝΤ ντροπιάζω **3.** ευγνωμονώ, ευχαριστώ με θέρμη: *να δοξάζεις τον Θεό που βρήκες δουλειά!* — **δόξασμα** (το) [αρχ.]

δοξάρι (το) {δοξαρ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες όργανο (σαν βέργα), με το οποίο κρούονται οι χορδές ορισμένων μουσικών οργάνων (βιολιού, λύρας κ.λπ.) **2.** το τόξο
[ΕΤΥΜ < μεσν *δοξάριον* < μτγν *τοξάριον*, υποκ τού αρχ. *τόξον*]

δοξαριά (η) [μεσν.] **1.** η κρούση των χορδών μουσικού οργάνου (βιολιού, λύρας κ.λπ.) με δοξάρι και ο ήχος που παράγεται με αυτό τον τρόπο: *με την πρώτη ~ ο βιολιστής μάγεψε τον κόσμο* • **2.** (λογοτ.) η ρίψη σαΐτας ΣΥΝ σαϊτιά

δοξαρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει σχήμα δοξαριού.

δοξασία (η) {δοξασιών} αντίληψη που δεν θεμελιώνεται επιστημονικά, αλλά αποτελεί προϊόν υποκειμενικής σκέψης και συνδέεται συνήθ. με λαϊκές και πρωτόγονες (κυρ μαγικοθρησκευτικές) παραδόσεις και πρακτικές: *σε πολλά λαϊκά έθιμα επιβιώνουν πανάρχαιες ~ || ο εθνολόγος μάς περιγράφει τις ποικίλες ~ πρωτόγονων φυλών.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δοξάζω*, αρχική σημ. «πιστεύω, εκφέρω γνώμη»].

δοξαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποδίδει δόξα (σε κάποιον), που εξυμνεί· *~ ύμνος / ποίηση* ΣΥΝ υμνητικός, εγκωμιαστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***δοξαστικόν*** (το) το ιδιόμελο τροπάριο τού όρθρου, τής λιτής και τού εσπερινού, που εισάγεται με τον στίχο *«Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ...»*. — **δοξαστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

Δοξάτο (το) κωμόπολη τού νομού Δράμας, τής οποίας οι κάτοικοι υπέστησαν αγριότητες από τους Βουλγάρους κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1914) και κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δοξᾶτον* < *τυξᾶτον* «οικοδόμημα με τόξο» (πβ κ *δοξάρι*)].

δοξολογία (η) [μτγν.] {δοξολογιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ η ευχαριστία προς τον Θεό, ευχαριστήρια και δοξαστική προσευχή που αποτελείται από μια σειρά λόγων ή ύμνων, απευθύνεται προς τον Θεό ή την Αγία Τριάδα και αρχίζει με τη φρ *«Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι»* (μικρή δοξολογία) ή με τη φρ *«Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ»* (μεγάλη δοξολογία) **2.** (ειδικότ.) η εκκλησιαστική λειτουργία που γίνεται σε σημαντικές θρησκευτικές εορτές ή περιστάσεις: *στον μητροπολιτικό ναό εψάλη ~ για τη μεγάλη επέτειο.*

δοξολογώ ρ. μετβ [μτγν.] {δοξολογείς... | δοξολόγ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} απευθύνω δοξολογία προς τον Θεό ΣΥΝ υμνολογώ, υμνώ. — **δοξολόγημα** (το)

δοξομανής, -ής, -ές [μτγν.] {δοξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιδιώκει διαρκώς και με κάθε τρόπο την απόκτηση δόξας ΣΥΝ μεγαλομανής, φιλόδοξος ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων — **δοξομανία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

δορά (η) (λόγ.) το γδαρμένο δέρμα ζώου ΣΥΝ. τομάρι, πετσί, προβιά
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέρω* «γδέρνω», βλ. κ. *δέρνω*]

δοριάλωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που κατακτήθηκε με πόλεμο **2.** ο αιχμάλωτος πολέμου.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ*) + *-άλωτος* < *ἁλωτός*, ρηματικό επίθ. τού *ἁλίσκομαι* «κατακτώμαι» (βλ. λ. *άλωση*)]

δορίκτητος, -η, -ο κ. **δορύκτητος** (αρχαιοπρ.) αυτός που αποτέλεσε λάφυρο πολέμου ή έχει κυριευθεί με πόλεμο: *~ κόρη*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ*) + *-κτητος* < *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ»].

δορκάς (η) {δορκάδ-ος | -ων} (λόγ.) το ζαρκάδι.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δορκάς, -άδος* < *δόρξ*, που συνδ. με κελτ. iwrch, βρετον iourc'h (< I.E *jork-o). Η συσχέτιση με το ρ *δέρκομαι* «βλέπω» οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία]

-δόρος (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει **1.** αυτόν που ασχολείται με ανάξιες λόγου ή παράνομες δραστηριότητες *κομπινα-δόρος, λουφα-δόρος, τρακα-δόρος, σουλατσα-δόρος, σαλτα-δόρος* **2.** το πρόσωπο που έχει ιδιαίτερη ικανότητα σε αυτό που δηλώνει το θέμα· *μπαλα-δόρος, ντριπλα-δόρος, ταβλα-δόρος* **3.** το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης: *πρεσα-δόρος, τορνα-δόρος, πιτσα-δόρος, παρκα-δόρος* **4.** εξάρτημα ή μηχάνημα με το οποίο γίνεται κάτι: *πρεσα-δόρος, κοτσα-δόρος.*
[ΕΤΥΜ. < *-(α)δόρος* < βεν. παραγ. επίθημα -(a)dor < λατ. -(a)torem, αιτ. τού επιθήματος -ator (πβ. λατ saltator «χορευτής» > βεν. saltador > *σαλταδόρος*)]

δόρυ (το) {δόρ-ατος | -ατα, -άτων} αρχαίο όπλο από μακρύ ξύλινο στέλεχος (κοντάρι), το οποίο είχε στερεωμένη στην άκρη του μια σιδερένια ή ορειχάλκινη αιχμή ΣΥΝ κοντάρι· ΦΡ ***αιχμή τού δόρατος*** βλ. λ *αιχμή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «δέντρο, ξύλο», < I.E *dor-w-, ετεροιωμ βαθμ τού θ *drew- / *derw- «ξύλο», πβ. σανσκρ. dāru, αγγλ. tree «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ.ά. Ομόρρ. *δένδρο(ν)* (< **δέρ-δρεϜ-ον*), *δρῦ-ς, δρυ-μός* κ.ά. Ήδη στον Όμηρο η λ. *δόρυ* χρησιμοποιείται με τη σημ τού αιχμηρού όπλου, αντικαθιστώντας βαθμηδόν το αρχαιότατο ουσ. *ἔγχος*].

δορυφορικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δορυφόρο: *~ τεχνολογία / σταθμός / επικοινωνία / σύστημα / εικόνα·* ΦΡ (α) ***δορυφορική τηλεόραση*** (i) τηλεοπτικός δέκτης κατάλληλος για τη λήψη και αναπαραγωγή τηλεοπτικού σήματος, που αναμεταδίδεται από δορυφόρο (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των τηλεοπτικών δικτύων, των προγραμμάτων τους, καθώς και τα συστήματα εκπομπής σήματος, αλλά και οι τηλεοπτικές επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους για τη μετάδοση προγραμμάτων (β) ***δορυφορικό κανάλι*** τηλεοπτικός σταθμός που εκπέμπει το πρόγραμμά του μέσω δορυφόρου (γ) ***δορυφορικό πρόγραμμα*** το τηλεοπτικό πρόγραμμα δορυφορικού τηλεοπτικού σταθμού (καναλιού) (δ) ***δορυφορική λήψη*** η λήψη τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου. *λόγω κακοκαιρίας η ~ δεν είναι καλή* (ε) ***δορυφορική μετάδοση*** η μετάδοση γεγονότος (λ.χ. εκδήλωσης, αθλητικής συνάντησης κ.ά.) μέσω τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου (στ) ***δορυφορική κεραία /*** (προφορ.) ***δορυφορικό πιάτο*** ειδική κεραία σε σχήμα κατόπτρου («πιάτο») για τη λήψη σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. satellite (programme / transmission / channel κ.ά.) Το αρχ. *δορυφορικός* αναφερόταν στον σωματοφύλακα που έφερε δόρυ].

δορυφόρος (ο) **1.** ΑΣΤΡΟΝ το ουράνιο σώμα που περιστρέφεται γύρω από πλανήτη, λ.χ. η Σελήνη γύρω από τη Γη: *ο Φόβος και ο Δείμος είναι οι ~ τού Άρη* • **2.** η συσκευή που εκτοξεύεται (με πύραυλο κυρ.) στο Διάστημα και κινείται γύρω από την επιφάνεια τής Γης, υποβοηθώντας επιστημονικές παρατηρήσεις, στρατιωτικούς σκοπούς, τις τηλεπικοινωνίες κ.ά.. *εκτοξεύω ~ || θέτω ~ σε τροχιά || μετάδοση μέσω δορυφόρου || μετεωρολογικός / κατασκοπευτικός / τηλεπικοινωνιακός ~* • **3.** (στην αρχαιότητα) ο οπλισμένος με δόρυ φρουρός σημαντικού προσώπου ΣΥΝ ακόλουθος, σωματοφύλακας, υπασπιστής **4.** (μτφ.) πρόσωπο ή κράτος που εξαρτάται πολιτικώς από άλλο ισχυρότερο: *η Σοβιετική Ένωση και οι ~ της απείχαν από την Ολυμπιάδα τού Λος Άντζελες το 1984.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «ο σωματοφύλακας που φέρει δόρυ», < *δόρυ* + *-φόρος* < *φέρω*. Η σημ. τού ουράνιου σώματος που διαγράφει τροχιά γύρω από πλανήτη, είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ satellite].

δοσατζής (ο) {δοσατζήδες}, **δοσατζού** (η) {δοσατζούδες} (λαϊκ.) **1.** έμπορος που επισκέπτεται πελάτες και πουλάει με δόσεις **2.** εισπράκτορας των δόσεων. Επίσης **δοσάς** (ο) {δοσάδες}.
[ΕΤΥΜ < *δόση* + παραγ επίθημα *-ατζής*, πβ. κ *σουβλ-ατζής*].

δόση (η) {-ης κ -εως | -εις, -εων} **1.** καθεμιά από τις καθορισμένες ποσότητες (χρημάτων, φαρμάκων, ποτού κ.λπ.) στις οποίες είχε διαιρεθεί η αρχική ποσότητα, καθορισμένο μετρήσιμο μέρος ποσότητας: *καταβάλλω τη ~ τού μηνός Απριλίου || κάθε οχτώ ώρες θα παίρνετε μία ~ αντιβιοτικού || καταναλώνω κάτι σε μεγάλες ~·* ΦΡ ***δόση / ίχνος / κόκκος / μόριο αληθείας*** βλ. λ *αλήθεια* **2. δόσεις** (οι) τρόπος καταβολής τού ποσού για την αγορά πράγματος, σύμφωνα με τον οποίο ο αγοραστής δεν πληρώνει το σύνολο τού ποσού κατά την αγορά τού προϊόντος, αλλά συμφωνεί να καταβάλλει σε τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθ μηνιαίως) από ένα μέρος τού ποσού, ώσπου αυτό να πληρωθεί στο ακέραιο: *ισόποσες / άτοκες / μηνιαίες ~ || αγοράζω κάτι με δόσεις* ΑΝΤ τοις μετρητοίς **3.** (ειδικότ.) η συνήθ. μικρή ποσότητα ναρκωτικής ουσίας που λαμβάνει κάθε φορά ο χρήστης *παίρνω τη ~ μου || έκλεψε, για να βρει λεφτά για τη ~ του || πέθανε από υπερβολική ~ ηρωίνης* **4.** (μτφ.) ποσότητα από (κάτι): *μια ταινία με αρκετή ~ βίας και σεξ || είχε μια ~ ειρωνείας στο πρόσωπο* • **5.** ΦΥΣ το μέτρο τής έκτασης στην οποία κάποια ύλη έχει εκτεθεί σε ιοντίζουσα ακτινοβολία — (υποκ.) **δοσούλα** (η) (σημ 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δόσις*, συνεσταλμ βαθμ. τού θ *δω-* τού ρ *δί-δω-μι* «δίνω». Η σημ. τής ορισμένης ποσότητας, τού μερίσματος απαντά ήδη στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα), λ.χ. *Γένεσις* 47, 22: *..ἐν δόσει γὰρ ἔδωκεν δόμα τοῖς ἱερεῦσιν*].

-δοσία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή ή ενέργεια *λογο-δοσία, μισθο-δοσία, τροφο-δοσία, αιμο-δοσία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-δοσία, μισθο-δοσία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δότης* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

δοσιδικία (η) → δωσιδικία

δοσίδικος (ο) → δωσίδικος

δοσίλογος (ο) → δωσίλογος

δοσιμετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση με δοσίμετρο τής δόσης τής

ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. — **δοσιμετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimétric]

δοσίμετρο (το) {δοσιμέτρ-ου | -ων} η συσκευή η οποία μετρά τη δόση ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. *φορητό / βιολογικό / ατομικό ~.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimètre].

δόσιμο (το) {δοσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να δίνει, να προσφέρει κανείς (κάτι σε κάποιον) ΣΥΝ παροχή **2.** η πλήρης διοχέτευση τής ενεργητικότητας τού ατόμου σε κάποιον σκοπό, η αφιέρωσή του σε αυτόν: *αυτή η δουλειά θέλει ~* ΣΥΝ προσφορά, θυσία, αφοσίωση.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν επίθ *δόσιμος* < αρχ. *δίδωμι*, βλ. κ. *δόση*]

δοσμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δοθεί (σε κάποιον): *έχει το φουστάνι δοσμένο σε μια φίλη της* • **2.** αυτός που είναι αφιερωμένος σε (κάτι), που έχει δοθεί σε (κάτι): *~ στον αγώνα για την πατρίδα* || *~ στις σπουδές του.*

δοσοληψία (η) {δοσοληψιών} **1.** οικονομική συναλλαγή: *εμπορικές / καθημερινές ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρι **2.** (συνήθ. κακόσ.) ***δοσοληψίες*** (οι) οι αμοιβαίες σχέσεις και οι επαφές *στην Κατοχή είχε ~ με τους Γερμανούς* || *έχει ~ με ύποπτα πρόσωπα* ΣΥΝ (λαϊκ.) νταραβέρι, πάρε-δώσε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δοσο-* (< αρχ. *δόσις*) + *-ληψία* < αρχ. *λῆψις*].

δοσολογία (η) {δοσολογιών} ο καθορισμός των δόσεων (φαρμάκου) και (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί σε κάθε δόση· *η ~ που συνέστησε ο γιατρός ήταν δύο δισκία την ημέρα* || *ισχυρή / μικρή ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dosage (νόθο σύνθ.)].

δοσομετρητής (ο) μικρό σκεύος με βαθμονομημένη κλίμακα που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των δόσεων υγρών ή στερεών υλικών: *~ ρυζιού / νερού / γάλακτος.*

δότης (ο) {δοτών}, **δότρια** (η) {δοτριών} πρόσωπο που δίνει, που παρέχει ή προσφέρει (κάτι) *~ αίματος* || *~ σπέρματος* (άνδρας που δίνει έναντι αμοιβής σπέρμα σε τράπεζα σπέρματος) || *~ οργάνων για μεταμόσχευση* ΣΥΝ δωρητής ΑΝΤ λήπτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δοτήρ* < *δί-δω-μι* «δίνω»]

-δότης β' συνθετικό που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα που δίνει ή παρέχει αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης· *πληροφοριο-δότης, ρευματο-δότης, αιμο-δότης.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ *δότης* (πβ αρχ. *ἐργο-δότης*)]

-δότηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή, δόσιμο: *δανειο-δότηση, συνταξιο-δότηση, χρηματο-δότηση, εξουσιο-δότηση.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *προικοδότησις*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δοτώ* (βλ.λ.)].

δοτική (η) ΓΛΩΣΣ η πτώση των ονομάτων (ουσιαστικών και επιθέτων, π χ. *δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι*) τής Αρχαίας Ελληνικής, τής Λατινικής και άλλων γλωσσών (π.χ τής Γερμανικής), που δηλώνει κυρ τον αποδέκτη τής ενέργειας (έμμεσο αντικείμενο) και διάφορες επιρρηματικές σχέσεις ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ θηλ τού αρχ. επιθ. *δοτικός* < *δίδωμι*. Η σημ. τής πτώσης είναι μτγν (πβ κ. λατ. dativus < do «δίνω»), εφόσον η βασική τής αρχική λειτουργία ήταν τού προσώπου στο οποίο δίνεται κάτι]

δοτικοφανής, -ής, -ές {δοτικοφαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΓΛΩΣΣ αυτός που εμφανίζεται με τη μορφή δοτικής πτώσης, π χ. *αυτολεξεί: ~ επιρρήματα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *δοτικός* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάνην*)]

δοτός, -ή, -ό (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει δοθεί, που δεν τον παίρνει κανείς με δική του πρόθεση, αλλά του επιβάλλεται: *~ στοιχεία πολιτισμού* **2.** αυτός που διορίζεται σε θέση, κατ' αντιδιαστολή προς τον αιρετό: *~ διοίκηση / πρόεδρος* ΣΥΝ διορισμένος ΑΝΤ εκλεγμένος **3.** ΠΟΛΙΤ αυτός που καταλαμβάνει μια θέση κατά παράβαση των προβλεπόμενων ή συνταγματικά κατοχυρωμένων διαδικασιών, κυρ. ύστερα από την υπόδειξη ή την πίεση ισχυρού παράγοντα: *~ πρωθυπουργός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δίδωμι* «δίνω»].

-δοτώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν παροχή, δόσιμο· *δανειο-δοτώ, μισθο-δοτώ, συνταξιο-δοτώ*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *μισθοδοτῶ*, μτγν. *ἐργο-δοτῶ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δότης* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

Δ.Ο.Υ. (η) Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών· η κατά τόπους αρμόδια εφορία· *υπάγομαι στη Δ.Ο Υ. Ηλιούπολης*

Δουβλίνο (το) η πρωτεύουσα τής Δημοκρατίας τής Ιρλανδίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Dublin < ιρλ. Dubh Linn «μαύρη λίμνη», εξαιτίας τής βαλτώδους λίμνης που υπήρχε στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη, στις όχθες τού ποταμού Λίφεϊ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Δουβλίνο μνημονεύεται ήδη από τον Πτολεμαίο (2ος αι. μ Χ.) υπό την ονομασία *Ἔβλανα* Η ιρλ. ονομασία τής πόλεως είναι Baile Átha Cliath, που σημαίνει «πόλη τού ξύλινου περάσματος» και οφείλεται στα ξύλινα φράγματα που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για τον ποταμό Λίφεϊ]

δούκας (ο) {δουκών}, **δούκισσα** (η) [μτγν.] {δουκισσών} **1.** ΙΣΤ. ευγενής στη μεσαιωνική και νεότερη Δ. Ευρώπη και αξιωματούχος στο Βυζάντιο **2.** Βρετανός ευγενής που κατέχει τον ανώτερο κληρονομικό τίτλο (μετά τα μέλη τής βασιλικής οικογένειας), κατατάσσεται αμέσως κάτω από τον πρίγκιπα και πάνω από τον μαρκήσιο· (κατ' επέκτ) κάθε ευγενής άλλης χώρας, ο οποίος κατέχει ανάλογο τίτλο: *ο ~ τού Κεντ.* Επίσης **δουκέσα** (η) -- **δουκικός**, -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δούξ, -κός* < λατ. dux < duco «άγω, οδηγώ»].

δουκάτο (το) ΙΣΤ **1.** η περιοχή που διοικείται από δούκα: *η Θήρα ανήκε στο ~ τής Νάξου* (κατά τη Φραγκοκρατία) || *το ~ τής Ηπείρου* || *το Μέγα Δουκάτο τού Λουξεμβούργου* • **2.** χρυσό ή αργυρό νόμισμα διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών από τον 12ο ώς τον 19ο αι.
[ΕΤΥΜ μεσν < λατ. ducatum < dux, αρχική σημ «ηγεμών, αρχηγός»]

δούλα (η) ▸ δούλος

δουλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υβριστ -παλαιότ.) η μικρή υπηρέτρια ΣΥΝ δουλίτσα.

δουλειά (η) **1.** το βιοποριστικό επάγγελμα που ασκεί κανείς, η εργασία. *τι ~ κάνεις;* || *βρίσκω ~* || *χάνω τη ~ μου* (απολύομαι) || *επικερδής / πρωινή / νυχτερινή / δύσκολη ~* || *~ να υπάρχει κι όλα γίνονται* (για να δηλωθεί πόσο σημαντικό είναι να έχει κανείς μια εργασία) || *βρήκε ~ για τις ελεύθερες ώρες του* || *~ γραφείου* ΦΡ ***δουλειά ρουτίνας*** εργασία χωρίς απρόοπτα, τυποποιημένη **2.** (ειδικότ) η εργατικότητα, το να εργάζεται κανείς (με ζήλο, εντατικά)· ΦΡ (α) ***άνθρωπος τής δουλειάς*** (i) ο εργατικός και φιλόπονος (ii) (ειδικότ) αυτός που έχει πείρα σε συγκεκριμένη εργασία: *είναι ~ και ξέρει τα μυστικά της* (β) (παροιμ) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** βλ. λ. *αφέντης* (γ) ***στρώνω (κάποιον) στη δουλειά*** βάζω κάποιον να δουλεύει συστηματικά: *τον έστρωσε για τα καλά στη δουλειά και τώρα δεν σηκώνει κεφάλι* || (μεσοπαθ) *στρώθηκε στη δουλειά μήπως βγάλει τα λεφτά που χρωστάει* (δ) (παροιμ.) ***η δουλειά ντροπή δεν έχει*** δεν πρέπει να ντρέπεται κανείς για το είδος τής δουλειάς, σημασία έχει να εργάζεται κανείς **3.** έργο, κάτι που πρέπει να γίνει· *σου έχω μια ~ για αύριο* || *έχω πολλή ~ σήμερα* || *γυρίστε στις ~ σας·* ΦΡ (α) ***έχω δουλειά*** (i) είμαι απασχολημένος: *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα. ~!* (ii) εργάζομαι, δεν είμαι άνεργος, *όποιος έχει δουλειά σήμερα, είναι ευτυχής* (iii) βρίσκομαι (κάπου): *τι δουλειά έχεις εσύ εδώ;* (γιατί βρίσκεσαι εδώ;) (β) ***γίνεται δουλειά*** καταβάλλονται αξιόλογες και αποτελεσματικές προσπάθειες (γ) ***δουλειά τού ποδαριού*** (i) ευκαιριακή εργασία που αποφέρει μικρό κέρδος: *τον απέλυσαν από το εργοστάσιο και ζει κάνοντας δουλειές τού ποδαριού* (ii) το έργο που γίνεται πρόχειρα, χωρίς φροντίδα και επιμέλεια ΣΥΝ προχειροδουλειά, τσαπατσοδουλειά, πασσάλειμμα (δ) ***κάνω μισές δουλειές*** βλ λ *κάνω* **4.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής εργασίας, το δημιούργημα: *η νέα ~ ενός ζωγράφου παρουσιάζεται απόψε* || *καταπληκτική ~ το έργο που είδαμε* **5.** (συνεκδ) ο χώρος και ο χρόνος τής επαγγελματικής ενασχόλησης. *θα είμαι στη ~ μέχρι τις πέντε* || *θα περάσω απ' τη ~ του* || *πηγαίνω στη ~ κάθε πρωί* || *λείπει, είναι στη ~* **6.** (γενικά) η απασχόληση (με κάτι) ΣΥΝ ασχολία· ΦΡ (α) ***σε δουλειά να βρίσκομαι*** να ασχολούμαι με κάτι, για να περνώ τον καιρό μου (β) ***βάζω (κάποιον) σε δουλειά*** (i) απασχολώ (κάποιον), επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετη απασχόληση (ii) μεσολαβώ, για να βρει κάποιος εργασία (γ) ***ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει*** για περιττή δραστηριότητα, που γίνεται κυρ. για να μην κάθεται κανείς, για να γεμίζει τον χρόνο του ή για να δικαιολογεί την ύπαρξή του σε έναν χώρο δραστηριότητας (δ) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος (έδερνε τα παιδιά του)*** βλ. λ. *διάβολος* **7.** (συνεκδ.) η κοπιαστική προσπάθεια (που καταβάλλεται για την επίτευξη κάποιου σκοπού): *η επιτυχία απαιτεί πολλή ~* ΣΥΝ μόχθος, κούραση, ταλαιπωρία· ΦΡ (α) ***θέλω δουλειά (ακόμη)*** απαιτεί αρκετή προσπάθεια, επεξεργασία (ακόμη): *το διήγημά σου θέλει δουλειά ακόμη, για να ολοκληρωθεί* (β) ***(κάτι) έχει δουλειά*** πρέπει να ασχοληθεί κανείς αρκετά με αυτό· *~ ακόμη το τραπέζι, για να τελειώσει* **8.** (συνήθ στον πληθ.) υπόθεση που απαιτεί δαπάνη χρόνου και ταλαιπωρία ΦΡ (α) ***ανοίγω δουλειές (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αφιερώσει προσωπικό χρόνο ή και να διαθέσει πολλά χρήματα και γενικότ. να ταλαιπωρηθεί με κάτι που προέκυψε. *η εγκατάσταση κλιματιστικού μάς άνοιξε δουλειές στο σπίτι* (β) ***δουλειές με φούντες*** βλ λ *φούντα* **9.** η αγοραπωλησία, οι συναλλαγές, η εμπορική κίνηση: *δεν είχαμε ~ σήμερα στο μαγαζί* || *από ~ πώς πάμε;* ΣΥΝ. κίνηση, είσπραξη, έσοδα· ΦΡ ***κάνω δουλειά*** έχω αρκετά έσοδα από την εργασία μου, αποκομίζω κέρδη **10.** η αρμοδιότητα, ο χώρος ευθύνης. *μην ασχολείσαι, δεν είναι δική σου ~·* ΦΡ (α) ***δουλειά σου και δουλειά μου!*** για τη δήλωση ενόχλησης εξαιτίας τής ανάμειξης (κάποιου) σε θέματα που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητά του: *Να μη σε νοιάζει τι κάνω εγώ' ~!* (β) (λαϊκ) ***δουλειά σου / κάνε δουλειά σου!*** ως αυστηρή επίπληξη κάποιου που αναμειγνύεται σε υποθέσεις άλλου (γ) ***εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου!*** ως προτροπή, προσταγή ή επίπληξη προς κάποιον, προκειμένου να ασχολείται μόνο με τον δικό του χώρο ευθύνης και να μην ανακατεύεται σε υποθέσεις άλλων. *~, αυτό δεν σε αφορά!* || *κοίτα τη δουλειά σου και μην ασχολείσαι με το τι κάνουν οι άλλοι!* **11. δουλειές** (οι) η επιχειρηματική δραστηριότητα: *άνοιξε κι άλλες ~ με τους Γερμανούς* || *οι ~ ανοίγουν / κόβουν / πέφτουν / περιορίζονται* || *πώς πάνε οι ~.* **12.** (α) διαπραγμάτευση για το κλείσιμο συμφωνίας ή δραστηριότητα που έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή: *πάνω που είχαμε συμφωνήσει στο ποσό, χάλασε η ~* || *έκλεισε η ~· από αύριο ξεκινάμε* (β) (ειδικότ.) η απάτη, η παράνομη δραστηριότητα *τη ~ με τα πλαστά πεντοχίλιαρα την είχαν στήσει τρεις αλλοδαποί* || *είχαν σχεδιάσει να ληστέψουν την άδεια βίλα, αλλά επέστρεψαν οι ένοικοι και τους χάλασαν τη ~* ΣΥΝ κομπίνα • **13.** σχέση, αναφορά: *τι ~ έχω εγώ μ' αυτό,* •**14.** (ευφημ.-οικ) η σεξουαλική πράξη κυρ. στη ΦΡ ***της την έκανε τη δουλειά*** • ΦΡ (α) ***την κάνω τη δουλειά (κάποιου)*** προκαλώ σκόπιμα (σε κάποιον) πρόβλημα *παραπονέθηκε στον διευθυντή και μου την έκανε τη δουλειά* (β) (οικ) ***τη βλέπω τη δουλειά*** αντιλαμβάνομαι το πρόβλημα, τα δυσάρεστα μιας κατάστασης *τη βλέπω εγώ τη δουλειά θα μας κάνει ρεζίλι στους πάντες αν δεν τον μαζέψεις λιγάκι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, ξενιτειά, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δουλεία* Η σημ «εργασία, απασχόληση», ήδη μεσν., αποτελεί εξέλιξη τής αρχικής σημ «κατάσταση τού δούλου, σκλαβιά», εξαιτίας των καταναγκαστικών εργασιών με τις οποίες

επιβαρυνόταν ο δούλος]

> **δουλειά – δουλεία – εργασία.** Η μετάβαση από τη σημ. «δουλεία, κατάσταση τού δούλου» στη σημ «εργασία», από το **δουλεία** στο **δουλειά**, οφείλεται στην καταναγκαστική σκληρή εργασία που ανέθεταν στους δούλους. Έτσι, το *δουλεία* «σκλαβιά» στους μεσαιωνικούς χρόνους μεταπίπτει στο *δουλειά* «εργασία». Ο μεταπλασμός τού τ. σε *δουλειά* (**δου-λειά**, το **ει** συμπροφέρεται σε μία συλλαβή με το **α**) εξυπηρετεί, προφανώς, τη σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο λέξεων Αρχικά, το *δουλειά* σήμαινε βαριά, σκληρή εργασία, επιβαλλόμενη από άλλους, βαθμηδόν όμως πέρασε στη γενική έννοια τής εργασίας, ακόμη και τής πνευματικής, ιδεολογικής κ.λπ. Η λ **εργασία** (από το **εργάτης**) παρέμεινε από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα μια ευρείας χρήσεως λέξη (στην Αρχαία το *εργασία* σήμαινε και «κατεργασία», επεξεργασία διαφόρων υλικών και αντικειμένων), εντασσόμενη στον μεγάλο κύκλο των ομορρίζων τής εργασιακής δραστηριότητας (*εργασία, εργασιακός, εργάτης, εργοδότης, εργοδοσία* κ λπ.), ενώ το *δουλειά* δεν έδωσε παράγωγα. Αντίθετα τού *εργασία* στη μεν Αρχαία Ελληνική ήταν τα **αργία** και **αεργία**, σήμερα δε το **ανεργία** μετά την εξέλιξη τού *αργία* σε άλλη σημασία (*αργία* = επίσημη σχόλη) και την υποχώρηση τής λ *αεργία*. → *ανεργία*

δουλεία (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1-3} **1.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δούλος (βλ.λ.), η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας: *μακρά / πικρή / ατιμωτική ~ κάποιου* ‖ *ο ζυγός τής ~* (η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας κάποιου) ΣΥΝ σκλαβιά, υποτέλεια, (αρχαιοπρ) δουλοσύνη ΑΝΤ ελευθερία **2.** (ειδικότ.) κοινωνικός και οικονομικός θεσμός που επιτρέπει την κατοχή και τη χρησιμοποίηση δούλων ως μέσου παραγωγής: *ο Πρόεδρος Λίνκολν υπήρξε υπέρμαχος τής κατάργησης τής ~ στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ δουλοκτησία **3.** (μτφ.) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελευθερίας, από καταναγκασμό και εξάρτηση *αιώνες αμορφωσιάς τούς οδήγησαν σε πνευματική ~* ‖ *η ~ τού ανθρώπου στο κέρδος* ΣΥΝ υποδούλωση, υποταγή ΑΝΤ ανεξαρτησία (βλ λ *σκλαβιά*) **4.** ΝΟΜ (α) ***προσωπική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου υπέρ προσώπου (φυσικού ή νομικού), π.χ. επικαρπία (β) ***πραγματική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου, το οποίο παρέχει δικαίωμα στον ιδιοκτήτη γειτονικού ή παρακειμένου ακινήτου επί τού δουλεύοντος, π.χ. δουλεία διόδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, ξενιτειά, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δουλεύω*]

δούλεμα (το) [μεσν] {δουλέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λεπτομερής επεξεργασία. *αυτό το κείμενο θέλει ~* ‖ *το άρθρο / το κείμενο / το ύφος του χρειάζεται ~, για να είναι πιο στρωτό* ΣΥΝ κατεργασία **2.** (ειδικότ) το πλάσιμο μαλακής ύλης με τα χέρια: *η ζύμη θέλει κι άλλο ~, για να γίνει ομοιόμορφη* **3.** (μτφ) το πείραγμα (κάποιου) με αστεία: *παράτα / άρχισε το ~* ‖ *άγριο / χοντρό / ψιλό ~* ‖ (αργκό) *ρίχνω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ κοροϊδία — (υποκ) **δουλεματάκι** (το).

δουλεμένος, -η, -ο **1.** επεξεργασμένος, κατεργασμένος: *~ κείμενο / έκφραση* **2.** εξασκημένος, σκληραγωγημένος: *~ κορμί.*

δουλεμπορικό (το) [1890] το πλοίο δουλεμπόρου (κυρ σημ. 2).

δουλεμπόριο (το) [1865] {δουλεμπορί-ου | -ων} **1.** το εμπόριο, η αγοραπωλησία δούλων **2.** (καταχρ) η παράνομη έναντι αμοιβής μεταφορά λαθρομεταναστών σε προηγμένες οικονομικά χώρες. Επίσης **δουλεμπορία** (η) [1890] — **δουλεμπορικός,** -ή, -ό [1890].

δουλέμπορος (ο) [1844] {δουλεμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που αγοράζει και πουλάει δούλους **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την παράνομη μεταφορά οικονομικών μεταναστών (λαθρομεταναστών) σε προηγμένες οικονομικά χώρες.

δουλευταράς (ο) {δουλευταράδες}, **δουλευταρού** (η) {δουλευταρούδες} (λαϊκ) πολύ εργατικός άνθρωπος *τον πήρε στο μαγαζί, γιατί είναι ~* ΣΥΝ (λόγ) φιλόπονος, φίλεργος, εργατικός ΑΝΤ ακαμάτης, τεμπέλης, (λόγ) οκνηρός Επίσης **δουλευτάρης** (ο).
[ΕΤΥΜ < *δουλευτής* + μεγεθ επίθημα *-αράς*, πβ κ *χορευτ-αράς*].

δουλευτής (ο) [μτγν] {-ήδες κ. -άδες}, **δουλεύτρα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν πληθ.} **1.** πρόσωπο που εργάζεται (κυρ σε χειρωνακτική δουλειά), για να ζήσει ΣΥΝ εργάτης **2.** πρόσωπο που εργάζεται με ευσυνειδησία και προθυμία *τον προτιμά, γιατί είναι καλός τεχνίτης και ~* ΣΥΝ δουλευταράς ΑΝΤ ακαμάτης.

δουλεύω ρ. αμετβ. κ μετβ {δούλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ δεδουλευμένος)} ♦ (αμετβ) **1.** εργάζομαι (σωματικά ή πνευματικά), προκειμένου να εξασφαλίσω τα απαραίτητα προς το ζην: *~ σκληρά / χαλαρά / λίγο / σαν σκυλί / σαν σκλάβος* ‖ *~ νύχτα-μέρα / απ' το πρωί ώς το βράδυ / πενθήμερο / οχτάωρο / και τις αργίες* ‖ *~ σε τράπεζα / σε γραφείο* ΣΥΝ απασχολούμαι **2.** (+για) (α) είμαι στην υπηρεσία κάποιου: *~ για μια εταιρεία καυσίμων / για έναν όμιλο επιχειρήσεων* (β) ενεργώ προς όφελος κάποιου, για το συμφέρον του: *~ για τους Αμερικανούς / για μια ξένη δύναμη / για το καλό τού έθνους* ● **3.** μοχθώ, καταβάλλω κόπο· *δούλεψε πολύ, για ν' αποκτήσει όσα απολαμβάνει σήμερα* ‖ (+ πάνω σε κάτι) *~ εδώ και καιρό πάνω στην κοινωνιολογία τής δημοσιογραφίας* ΑΝΤ τεμπελιάζω ● **4.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κίνηση, σε λειτουργία *το ρολόι / ο ανελκυστήρας / το τηλέφωνο / το μυαλό δουλεύει* ‖ *αφήστε τη φαντασία σας να δουλέψει* ‖ *ο χρόνος δουλεύει εναντίον μας* ● **5.** αφήνω ικανοποιητικά κέρδη· *το εστιατόριό του δούλεψε καλά αυτό το καλοκαίρι* ♦ (μετβ.) **6.** κατεργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι): *~ τον αγρό* (καλλιεργώ) / *τον πηλό / τη ζύμη* (πλάθω) / *το σχέδιο / το κείμενο* (επεξεργάζομαι) ● **7.** (μτφ.-οικ.) (α) κοροϊδεύω (κάποιον): *τον δούλεψαν για το περίφημο όνομά του* ‖ *μη με δουλεύεις, μίλα μου σοβαρά!* ΦΡ ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** βλ. λ. *γαζί* (β) (μτφ -οικ.) ξεγελώ (κάποιον): *Σε δουλέψανε! Ούτε τα μισά λεφτά από όσα έδωσες δεν αξίζει!* ΣΥΝ εξαπατώ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι δούλος». < *δοῦλος*].

δούλεψη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εργασία· συνήθ. το να δουλεύει κανείς για (κάποιον άλλον): *έχω / παίρνω κάποιον στη ~ μου* ‖ *τους παρακάλεσε να μπει στη ~ τους.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δούλευσις* < αρχ *δουλεύω*].

δουλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δούλο ή τη δουλεία, που θυμίζει δούλο: *~ συμπεριφορά / νοοτροπία / ύφος* ΣΥΝ δουλοπρεπής ΑΝΤ υπερήφανος, αξιοπρεπής **2.** (μειωτ.) **δουλικό** (το) νεαρή γυναίκα που εργάζεται ως υπηρέτρια οικογένειας ΣΥΝ. δούλα — **δουλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ

δουλικότητα (η) [1897] {χωρ πληθ.} η συμπεριφορά τού δούλου, η απόλυτη υποταγή σε ανώτερο· *η ~ ενός υπαλλήλου προς τον διευθυντή του* ΣΥΝ δουλοπρέπεια.

δουλίτσα (η) {χωρ. πληθ } **1.** (α) η περιστασιακή, εύκολη ή πρόχειρη δουλειά: *βρήκα μια ~ για τις απογευματινές ώρες* (β) (οικ.) η εργασία κάποιου: *έχω τη ~ μου, το σπιτάκι μου, τι άλλο θέλω;* ● **2.** (μειωτ.) η μικρής ηλικίας υπηρέτρια ΣΥΝ δουλικό.

δουλοκτησία (η) **1.** η κατοχή και εκμετάλλευση δούλων **2.** οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα το οποίο στηρίζεται στην ύπαρξη και εκμετάλλευση των δούλων ως εργατικού δυναμικού
[ΕΤΥΜ < *δουλοκτήτης* < *δούλος* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ»]

δουλοκτητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύστημα τής δουλοκτησίας: *~ σύστημα / κοινωνία* — **δουλοκτητικ-ά / -ώς** επίρρ.

δουλοπαροικία (η) [1846] {δουλοπαροικιών} ΙΣΤ. (στη μεσν Ευρώπη) το σύστημα κατά το οποίο εκτάσεις γης που ανήκαν σε φεουδάρχη καλλιεργούνταν από δουλοπαροίκους (βλ.λ)

δουλοπάροικος (ο) [1819] ΙΣΤ (στη μεσν. Ευρώπη) ο καλλιεργητής γης που ανήκε σε γαιοκτήμονα ή φεουδάρχη μαζί με τη γη την οποία καλλιεργούσε και στην οποία ήταν μόνιμα και υποχρεωτικά εγκατεστημένος. *η τάξη των ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ serf de la glèbe].

δουλοπρεπής, -ής, -ές {δουλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· δουλοπρεπέστερος, -ατος} αυτός που γίνεται ή ενεργεί με τρόπο που ταιριάζει σε δούλο: *~ συμπεριφορά / υπάλληλος* ΣΥΝ δουλικός. Επίσης (σπάν.) **δουλόπρεπος,** -η, -ο. — **δουλοπρεπώς** επίρρ [μτγν], **δουλοπρέπεια** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δοῦλος* + *-πρεπής* < *πρέπω* «αρμόζω»].

δούλος (ο), **δούλα** κ. (λόγ) **δούλη** (η) **1.** πρόσωπο που έχει στερηθεί την ατομική του ελευθερία και αποτελεί ιδιοκτησία άλλου: *οι ~ στις φυτείες τού αμερικανικού Νότου* ‖ *εμπόριο δούλων* ΣΥΝ σκλάβος, υπόδουλος, δεσμώτης, ανδράποδο ΑΝΤ ελεύθερος **2.** (παλαιότ.) υπηρέτης (κάποιου κυρίου): *πρόσταξε τους ~ να οδηγήσουν τους ξένους στα δωμάτιά τους* ‖ (παροιμ.) *η καλή νοικοκυρά είναι δούλα και κυρά* ΣΥΝ θεράπων, υποτακτικός **3.** (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια ΣΥΝ δουλικός, αναξιοπρεπής **4.** (μτφ) ο εξαρτημένος (από κάτι): *~ τού χρήματος / τής εργασίας* ΣΥΝ υποχείριος, δέσμιος, όργανο ΦΡ (α) ***δούλος σας*** στις προσταγές σας, στη διάθεσή σας: *~. κύριε* ‖ *~. κυρία μου, ζητήστε ό,τι θέλετε* (β) ΕΚΚΛΗΣ ***δούλος τού Θεού / τού Κυρίου*** αυτός που οφείλει πλήρη υπακοή στον Θεό και πιστή τήρηση των εντολών του (γενικά) κάθε χριστιανός: *βαπτίζεται / αρραβωνίζεται / νυμφεύεται ο ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δοῦλος* < *δόε-λος* (πβ. μυκ do-e-ro), αγν. ετύμου, πιθ. καρικό ή λυδικό δάνειο, πράγμα που δεν εκπλήσσει, αφού η δουλεία προέρχεται από την Εγγύς Ανατολή]

> **δούλος – σκλάβος – ανδράποδο – υπηρέτης.** Τόσο η λ. **δούλος** όσο και η λ. **ανδράποδο** είναι αρχαίες, χαρακτηριστικές τής ανθρώπινης συμπεριφοράς και τής διαστρωμάτωσης στις αρχαίες κοινωνίες. Το *δούλος* σήμαινε κυρίως τον γεννημένο ως μέλος τής τάξης των δούλων και όχι τον δούλο από αιχμάλωτο πολέμου, που ήταν τα **ανδράποδα** Σε αντίθεση με μια υποτιμητική στάση που κρατούσαν απέναντι στα *ανδράποδα* (η ίδια η λέξη σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς τα **τετρά-ποδα**!), ο *δούλος*, είτε ως **οικέτης** («οικότροφος», μέλος τού σπιτιού) είτε ως **θεράπων / θεραπαινίδα** (ακόλουθος, συνοδός, υπηρέτης) είτε ως **υπηρέτης** (ακόλουθος, προσωπικός βοηθός), ήταν μέλος τού σπιτιού, αντιτιθέμενο προς τον **οικοδεσπότη** (αρχ **δεσπότης**) Η ίδια η λ. *δούλος*, που απαντά ήδη στους μυκηναϊκούς χρόνους ως **δόελος** (απ' όπου το *δούλος* με συναίρεση) είναι ξενικής προελεύσεως (κάπου από την περιοχή τής Μικράς Ασίας). Χαρακτηριστική είναι και η προέλευση τής λ. *υπηρέτης* από το **υπό + ερέτης** «κωπηλάτης», που ήταν οι δούλοι που εκτελούσαν το βαρύ έργο τής κωπηλασίας με την οποία κινούνταν τα πλοία Ως προς την αντίληψη περί δούλων θα χρειαστεί να φθάσουμε στον χριστιανισμό για να διακηρυχθεί από τον Απόστολο Παύλο (Κ Δ. *Γαλ.* 3, 26-28): «*Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» Τον 8ο αι μ Χ , στο Βυζάντιο, οι αιχμάλωτοι **Σλάβοι** έδωσαν αφορμή στη δημιουργία μιας νέας λέξης για το *δούλος*, τής λ **σκλάβος** (σλαβ Slovenin > *Σθλάβος* > *Στλάβος* > **Σκλάβος**, πιθ με επίδραση των *Σλαβηνός* > *Σκλαβηνός*, άλλη ονομασία των Σλάβων) Μέσω τού μεσν. λατ. sclavus η λ. πέρασε (με την ίδια σημ. «δούλος») και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. slave).

δουλοσύνη (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού δούλου

δουλόφρων, -ων, -ον {δουλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων}

(λόγ.) αυτός που έχει φρόνημα και τρόπο ζωής δούλου: *κατηγόρησε τους ~ πολιτικούς για εθνική μειοδοσία* ΣΥΝ δουλοπρεπής, δουλικός Επίσης **δουλόφρονας** (ο/η). — **δουλοφροσύνη** (η) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δούλος* + *-φρων*, μεταπτωτ. βαθμ. τού αρχ. *φρην*. *-ενός*].

Δούμα (η) **1.** το Κοινοβούλιο τής σημερινής Ρωσίας **2.** ΙΣΤ η νομοθετική συνέλευση τής Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1906-17).
[ΕΤΥΜ < ρωσ. Duma, γερμ. αρχής, πβ αρχ. αγγλ. dōm «κρίση» (> αγγλ. doom), γοτθ. domus κ.ά.].

Δούναβης (ο) {-η κ. -άβεως} ποταμός τής Κ. Ευρώπης, που πηγάζει από τον Μέλανα Δρυμό (Γερμανία) και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Dunav < κελτ. Danuvius, αγν. ετύμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ποταμός (ιδ. ο κάτω ρους) ήταν γνωστός ήδη στον Ηρόδοτο με το όνομα *Ἴστρος*. Ο ποταμός διασχίζει οκτώ χώρες, στις οποίες απαντά με τα εξής ονόματα: γερμ. Donau, τσεχ. Dunaj, σερβοκρ. Dunav, βουλγ. Dunav, ουγγρ. Duna, ρουμ. Dunărea, ρωσ. Dunay]

δούναι (το) {άκλ.} τό δόσιμο· στη ΦΡ. ***δούναι και λαβείν*** (το) *(δοῦναι καὶ λαβεῖν)* (αρχαιοπρ.) οι συναλλαγές, οι δοσοληψίες: *το ~ με την εφορία* ΣΥΝ (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δοῦναι* < **δοϜ-έναι*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *δί-δω-μι* «δίνω»]

Δουνκέρκη κ. **Δουγκέρκη** (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Γαλλίας στον Πορθμό τού Ντόβερ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Dunkerque < μέσ. ολλ. dune «αμμόλοφος» + kerke «ναός», ονομασία που αναφέρεται σε ναό κτισμένο στους παράλιους αμμολόφους τον 7ο αι.]

δούρειος ίππος (ο) **1.** το ξύλινο άλογο που επινόησε ο Οδυσσέας για την άλωση τής Τροίας **2.** (μτφ.) καθετί που χρησιμοποιείται ως παγίδα, ως μέσο εξαπάτησης, δημιουργώντας στον αντίπαλο καλή εντύπωση, λειτουργώντας όμως στην πράξη εναντίον του: *«πολλά συνδικάτα βλέπουν το 35ωρο ως ~ για τη γενίκευση τής μερικής απασχόλησης και τής ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων»* (εφημ.) || *«οι μειονότητες λειτουργούν συχνά [..] ως δούρειοι ίπποι για την αποσταθεροποίηση και τη μεταβολή τού στάτους κβο τής διεθνούς έννομης τάξης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξύλινος», < *δόρυ*]

δοχείο (το) το σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετούνται υγρά, λουλούδια, διακοσμητικά αντικείμενα ή τρόφιμα, για τη διατήρηση τού περιεχομένου τους ή για τη διακόσμηση χώρου: *πήλινο / γυάλινο / εύθραυστο / αρχαίο / συμμετρικό / κυλινδρικό ~* || *~ απορριμμάτων* ΦΡ (α) ***δοχείο νυκτός*** το ουροδοχείο ΣΥΝ (καθημ.) καθοίκι (β) (μτφ.-λόγ.) ***δοχείο πάσης ρυπαρότητος*** άνθρωπος με άθλιο χαρακτήρα ΣΥΝ λέρα, καθοίκι (γ) ***συγκοινωνούντα δοχεία*** (i) δοχεία που επικοινωνούν μεταξύ τους, κυρ. μέσω κάποιου σωλήνα: *ο νόμος των συγκοινωνούντων δοχείων* (ii) (μτφ.) για σύνολα μεταξύ των οποίων υπάρχει έντονη αλληλεπίδραση και συχνή ανταλλαγή μελών: *τα δύο κόμματα λειτουργούν ως ~* (iii) (μτφ.) υποθέσεις ή καταστάσεις που σχετίζονται στενά μεταξύ τους
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δοχεῖον* < αρχ. *δέχομαι*].

-δόχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτό ή αυτόν που δέχεται, αποδέχεται ή παραλαμβάνει, παίρνει (κάτι): *εντολο-δόχος, παραγγελιο-δόχος, καπνο-δόχος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *καπνοδόχος, χολη-δόχος*), που προέρχεται από τη μεταπτωτ. βαθμ. *-δόχος* τού ρ. *δέχομαι*].

δρ (ο/η) συντομ. τής λ. διδάκτορας (βλ. λ.)

δράγα κ. **ντράγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το δίχτυ που χρησιμοποιούν οι ψαράδες για να μαζεύουν κοράλλια, σφουγγάρια κ.λπ. από τον βυθό **2.** η βυθοκόρος (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. drague < αγγλ. drag «δίχτυ» < ρ. drag «σέρνω, τραβώ»]

δραγάτης (ο) {δραγατών}, **δραγάτισσα** (η) {δραγατισσών} (παλαιότ.-λαϊκ.) ο αγροφύλακας.
[ΕΤΥΜ μεσν., που αποσπάστηκε από αρχ. σύνθ. όπως *ἀρχι-δρα-γάτης*. Αν θεωρηθεί παλαιότ. ο τύπος *δεργάτης* τής τσακωνικής διαλέκτου, τότε πιθ. αποκόπηκε από σύνθ. όπως *ἀμπελι-δεργατης* (με εσφαλμ. χωρισμό)].

Δραγατσάνι (το) {Δραγατσανίου} πόλη τής Ν. Ρουμανίας, γνωστή από τη θυσία τού Ιερού Λόχου υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη κατά την Επανάσταση τού 1821
[ΕΤΥΜ < ρουμ. Drăgăsani, αγν. ετύμου]

δραγομάνος κ. **δραγουμάνος** (ο) ΙΣΤ ο διερμηνέας ή μεταφραστής στην αυλή τού σουλτάνου, συνήθ. μη τουρκικής καταγωγής
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. dragomano < αραβ. tarjuman «διερμηνέας»].

δραγόνος (ο) ΙΣΤ (στη Γαλλία κατά τους προηγούμενους αιώνες) πολεμιστής τού ελαφρού ιππικού, ο οποίος μαχόταν και ως στρατιώτης τού πεζικού.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. dragon, στρατιώτης τού ιππικού που έφερε την ομώνυμη κοντόκαννη καραμπίνα (πβ. αγγλ. dragoon), < λατ. draco < αρχ. *δράκων*].

δράκα (η) **1.** η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στη χούφτα του: *μια ~ μύγδαλα* **2.** (μτφ.-λογοτ.) πολύ μικρός αριθμός: *μια ~ αγωνιστών ξεκίνησε την επανάσταση*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δράξ, -κός*, < αρχ. *δράττομαι* (βλ. λ.)]

δράκαινα (η) {δύσχρ. δρακαινών} **1.** ο θηλυκός δράκοντας (βλ. λ., σημ. 1) **2.** ΛΑΟΓΡ (στα παραμύθια) η γυναίκα τού δράκου (βλ. λ., σημ. 1) **3.** (μτφ.) η πολύ κακιά, επικίνδυνη γυναίκα: *σωστή ~!* • **4.** ψάρι με μικρό πτερύγιο, που φέρει δηλητηριώδη αγκάθια και τού οποίου το δάγκωμα προκαλεί μεγάλο πόνο και αιμορραγία • **5.** δενδρώδες φυτό, που ευδοκιμεί κυρίως στα Κανάρια Νησιά, με φαρμακευτικές ιδιότητες (από τον κορμό του βγαίνει κόκκινη ρητίνη) Επίσης **δρακόντισσα** κ. **δράκισσα** (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ αρχ. θηλ. τού *δράκων*]

δράκοντας (ο) {δρακόντων} **1.** τέρας που υπάρχει στις παραδόσεις πολλών λαών (Ελλήνων, Αιγυπτίων, Ρωμαίων, Κινέζων κ.ά.) παριστάνεται ως ένα μεγαλόσωμο, φτερωτό, συνήθ. φολιδωτό ερπετό, με μεγάλα νύχια και δύναμη, που βγάζει από το στόμα και τα ρουθούνια φωτιά· στη χριστιανική τέχνη, συμβολίζει την αμαρτία και την ειδωλολατρία και γι' αυτό απεικονίζεται πεσμένο στη γη κάτω από τα πέλματα αγίων και μαρτύρων: *οι Σκανδιναβοί σκάλιζαν δράκοντες στις πλώρες των πολεμικών τους πλοίων* || *παλιότερα, ο ~ ήταν το σύμβολο τής κινεζικής σημαίας* || *η εικόνα δείχνει τον Άγιο Γεώργιο να σκοτώνει τον ~* (βλ. κ. λ. *δράκος*) **2.** (α) ονομασία διαφόρων ειδών μικρής σαύρας τής ΝΑ. Ασίας (β) γιγαντιαία σαύρα τής Ινδονησίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δράκων, -οντος* < *dṛk- *(δρακ-)* συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *derk- «βλέπω, κοιτάζω έντονα», πβ. σανσκρ. dadárśa «έχω δει», αρχ. γερμ. zoraht «ευκρινής», αρχ. αγγλ. torht, πιθ. κ. αλβ. dritë «φως». Ομόρρ. αρχ. *δέρκ-ομαι* «βλέπω, κοιτάζω», *ὀξυ-δερκής*. Η λ. *δράκων* αποδόθηκε στα ερπετά κυρ. εξαιτίας τού βλέμματός τους, με το οποίο πολλές φορές παραλύουν το θύμα τους. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά μόνο στην *Αποκάλυψη* προσδιορίζοντας τον Σατανά, π.χ. *Αποκάλ.* 12, 9: *καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς*]

δρακόντειος, -α, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα αυστηρός, σκληρός: *~ μέτρα ασφαλείας* (παρά πολύ αυστηρά) / *νόμοι* (πολύ σκληροί).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δράκων*. Η φρ. *δρακόντειοι νομοι* οφείλεται στον Αθηναίο νομοθέτη Δράκοντα (περ. 620 π.Χ.), στον οποίο αποδίδονταν πολύ σκληροί νόμοι, ώστε να γραφτεί αργότερα γι' αυτόν ότι *«δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν»*]

δρακοντιά (η) {δύσχρ. δρακοντιών} είδος φαρμακευτικού φυτού, το φιδόχορτο.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δρακοντία (βοτάνη)* < αρχ. *δράκων, -οντος*, στη σημ. «ερπετό»]

δράκος (ο) **1.** μορφή των νεοελληνικών παραμυθιών, εξέλιξη τού δράκοντα (οφιοειδούς όντος τής αρχαίας ελληνικής μυθολογίας), όμοιος με άνθρωπο στην εξωτερική του εμφάνιση αλλά με δαιμονική φύση (είναι ανθρωποφάγος, κατοικεί σε σπηλιές ή σε ένα είδος κάτω κόσμου) • **2.** (μτφ.) αυτός που διαπράττει κατά σύστημα και κατά συρροή βιασμούς σε συγκεκριμένη περιοχή, συχνά σκοτώνοντας τα θύματά του: *ο ~ των βορείων προαστίων* || *ο διαβόητος ~ ήταν έφεδρος ανθυπολοχαγός* • **3.** (παλαιότ.-λαϊκ.) το νεογέννητο αρσενικό παιδί που είχε ανεπτυγμένη τριχοφυΐα, ιδ. στην πλάτη, και που κατά τη λαϊκή αντίληψη θα γινόταν ανδρείος, γενναίος άνθρωπος • **4.** (μτφ.) άγρυπνος φύλακας ΣΥΝ κέρβερος • **5.** ο δράκοντας (βλ.λ., σημ. 1)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δράκων*, κατά το σχήμα *γέρων – γέρος, χάρων – χάρος* κ.ά.].

δράκουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} τρομακτικός βρικόλακας με μυτερά δόντια και μαύρη κάπα, ο οποίος παρουσιάζεται ως κόμης σε πύργο των Καρπαθίων και αποτελεί τον κεντρικό χαρακτήρα σε ταινίες και βιβλία τρόμου (πβ. λ. *βαμπίρ, βρικόλακας*). — **δρακουλήσιος**, -ια, -ιο, **δρακουλίστικος**, -η, -ο, **δρακουλίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Dracula, μυθικός ήρωας τού Ιρλανδού συγγραφέα B. Stoker, ο οποίος έγραψε τις περιπέτειές του το 1897 *(The story of Count Dracula)*]

Δράκων (ο) {Δράκοντ-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος νομοθέτης· οι νόμοι που θέσπισε (621 π.Χ.) θεωρήθηκαν πολύ αυστηροί, γι' αυτό οι αυστηροί νόμοι ονομάζονται «δρακόντειοι» Επίσης **Δράκοντας**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *δράκων, -οντος* (βλ. λ. *δράκοντας*)].

Δράμα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Δράμας)*. — **Δραμινός** (ο), **Δραμινή** (η), **δραμινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν., πιθ. < **Ὕδράμα* < αρχ. *ὑδρ-* (< *ὕδωρ*), λόγω των πολλών νερών τής περιοχής].

δράμα (το) {δράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ (στην αρχαιότητα) έμμετρο θεατρικό έργο βασισμένο στον διάλογο, στη μουσική και την όρχηση, καθώς και το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, στο οποίο υπάγονταν η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα (βλ. λ. *σατυρικός*) **2.** (γενικότ.) κάθε διαλογικό έργο: *ερωτικό / θρησκευτικό / μουσικό ~* (λ.χ. η όπερα) **3.** (ειδικότ.) θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο με έντονες συγκινήσεις, θλιβερό ή βίαιο περιεχόμενο: *ένα ερωτικό ~ στην Κρήτη τού 1880* **4.** (μτφ.) κάθε τραγικό, θλιβερό γεγονός· (γενικότ.) η δυστυχία: *ζούσε το προσωπικό της ~* || *οικογενειακό / δικαστικό / αβάσταχτο ~* **5.** (ως επίρρ.) άσχημα, χάλια: *Πώς τα πας; —~!* || *~ η κατάσταση με τον νέο διευθυντή!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρᾶμα* < *δρῶ*, που ήδη από την Αρχ. δήλωνε τη σκηνική και θεατρική πράξη, καθώς και το περιεχόμενό της, το δρώμενο. Η παράσταση τραγωδιών κατά την αρχαιότητα οδήγησε στη χρησιμοποίηση τής λ. *δράμα* με τη σημ. «τραγωδία, θλιβερό γεγονός»].

δραμαμίνη κ. **ντραμαμίνη** (η) {δύσχρ. δραμαμινών} ΦΑΡΜ αντιισταμινικό φάρμακο που χρησιμοποιείται κατά τής ναυτίας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Dramamine, εμπορική ονομασία]

δραματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το δράμα είτε ως θεατρικό έργο είτε ως λογοτεχνικό είδος: *~ ποίηση / πλοκή / σχολή / τέχνη / υπόθεση* ΣΥΝ θεατρικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί έντονη συγκινησιακή φόρτιση: *~ εξομολογήσεις ενός άστεγου μπροστά στην τηλεοπτική κάμερα* **3.** (ειρων.) αυτός που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων ΣΥΝ επιτηδευμένος, θεατρινίστικος, μελοδραματικός **4.** (μτφ.) δυσάρεστος, θλιβερός: *~ εξελίξεις στη Βοσνία· επίκειται επέμβαση τού ΝΑΤΟ* || *~ κατάσταση μητέρα κακοποίησε και εγκατέλειψε βρέφος* ΣΥΝ τραγικός. — **δραματικ-ά / -ώς** [μεσν.]

επίρρ., **δραματικότητα** (η) [*1819*] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*

δραματογράφος (ο/η) [1895] ο δραματουργός (βλ.λ.) ΣΥΝ θεατρογράφος. — **δραματογραφία** (η) [1869] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

δραματολογία (η) **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των δραματικών έργων **2.** η τέχνη που καταπιάνεται με τη σύνθεση και τη διδασκαλία δραμάτων – **δραματολογικός**, -ή. -ό

δραματολόγιο (το) [1871] {δραματολογί-ου | -ων} το σύνολο των θεατρικών έργων που έχει ανεβάσει ή πρόκειται να ανεβάσει σε ορισμένη χρονική περίοδο θεατρικός θίασος *το ~ τής φετινής περιόδου περιελάμβανε έργα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ ρεπερτόριο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ répertoire]

δραματοποιία (η) {χωρ πληθ } η δραματουργία (βλ.λ)

δραματοποιός (ο/η) [μτγν] ο δραματουργός (βλ.λ).

δραματοποιώ ρ μετβ [αρχ] {δραματοποιείς . | δραματοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ μύθο σε θεατρικό έργο ή διασκευάζω μύθο σε σενάριο *οι τρεις μεγάλοι τραγικοί τής αρχαιότητας δραματοποίησαν μύθους τής αρχαίας παράδοσης* **2.** δίνω διαλογική μορφή σε λογοτεχνικό έργο **3.** (μτφ) παρουσιάζω (γεγονός ή κατάσταση) με τραγικούς τόνους, κατά τρόπο υπερβολικό: *δεν ωφελεί σε τίποτε να δραματοποιείς τα πράγματα* ΣΥΝ τραγικοποιώ. — **δραματοποίηση** (η) [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαδραματίζω*.

δραματουργία (η) [μτγν] {δραματουργιών} **1.** η σύνθεση, η συγγραφή δραμάτων *σύγχρονη ~* ΣΥΝ δραματοποιία **2.** θεατρική διδασκαλία ΣΥΝ δραματολογία. — **δραματουργώ** ρ. αμετβ. [μτγν] {-είς. .}

δραματουργικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τη δραματουργία ή τον δραματουργό: *~ ικανότητα / επεξεργασία*.

δραματουργός (ο/η) πρόσωπο που συγγράφει δραματικά έργα: *ο Σαίξπηρ υπήρξε μεγάλος ~* ΣΥΝ δραματογράφος, δραματοποιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «μηχανευτής». < *δρᾶμα, -ατος* + *-ουργός* < *ἔργον*]

δράμι (το) {δραμ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ) μονάδα βάρους που ισοδυναμούσε με το ένα τετρακοσιοστό τής οκάς, περ. 3,203 γραμμάρια **2.** (μτφ) η πολύ μικρή ποσότητα: *δεν έχει ~ μυαλό μέσα στο κεφάλι του* ΣΥΝ σταλιά, κουκούτσι.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *δράμιον* < αραβ. dirhem < **δράχμιον*, υποκ. τού αρχ *δραχμή*].

δράνα (η) {δρανών} η φυτεμένη «σειρά» ενός χωραφιού ΣΥΝ ντάνα
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν. *δρᾶνος (τό)* «κατασκεύασμα» ή < *ἀναδενδράνα* (με απόσπαση τού *-δράνα*) < αρχ. *ἀναδενδράς, -άδος*]

δράξασθε παιδείας (το) → δράττομαι

δράπανο (το) {δραπάν-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ εργαλείο που φέρει τρυπάνι και ανοίγει τρύπες *ηλεκτρονικό / κρουστικό ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δράπανον / δρέπανον*, βλ. λ *δρεπάνι*].

δραπανοκατσάβιδο (το) μηχανικό εργαλείο που βιδώνει ή ανοίγει οπές ασκώντας πίεση (κρούση): *επαναφορτιζόμενο ~*

δραπετεύω ρ. αμετβ. {δραπέτευσα} **1.** καταφέρνω να ξεφύγω (από χώρο μέσα στον οποίο είμαι φυλακισμένος, αιχμάλωτος ή περιορισμένος): *δύο βαρυποινίτες δραπέτευσαν από τις φυλακές* ΣΥΝ διαφεύγω, (λαϊκ) το σκάω **2.** (μτφ) ξεφεύγω από δυσάρεστη κατάσταση: *~ από τη ρουτίνα / το άγχος τής πόλης* || *με τη μουσική ~ από τα τετριμμένα*. — **δραπέτευση** (η) [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *δραπέτης*].

δραπέτης (ο) {δραπετών}, **δραπέτισσα** (η) {δραπετισσών} πρόσωπο που έχει δραπετεύσει (από κάπου) ΣΥΝ φυγάς.
[ΕΤΥΜ αρχ < θ *δρα-π-* (όπου το *-π-* παραμένει δυσερμήνευτο) < *διδρά-σκω*, βλ λ. *απόδραση*].

Δραπετσώνα (η) δήμος τής Αττικής στην επαρχία Πειραιώς, απέναντι από τη νησίδα Ψυττάλεια.
[ΕΤΥΜ Πιθ από τη ρεματιά *Ντράπε Τσώνα*, που έδωσαν στην περιοχή αρβανιτόφωνοι ναυτικοί τής Σαλαμίνας (αρβ drape «ρέμα» + *Τσώνης*, επώνυμο ντόπιου κτηματία)].

δράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των πράξεων σε τομέα δραστηριότητας. *τον τίμησαν για την πλούσια ~ του στον σύλλογο* || *φιλανθρωπική / κυβερνητική / τρομοκρατική / πολιτική ~* || *η ~ αντεθνικών στοιχείων / ληστών* || *αναπτύσσω / αναλαμβάνω ~* || *έχω ελευθερία / άνεση δράσης* || *πεδίο δράσεως* (ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται κανείς)· ΦΡ ***εν δράσει*** την ώρα / τη στιγμή που δρα κανείς· *κινηματογραφήσαμε δύο τρομοκράτες ~* • **2.** η επίδραση, η επενέργεια. *η ~ ενός φαρμάκου* **3.** ΦΥΣ ***δράση-αντίδραση*** νόμος σύμφωνα με τον οποίο, αν ασκηθεί σε ένα σώμα κάποια δύναμη, αυτό ασκεί με τη σειρά του ίση αλλά αντίθετη δύναμη (την «αντίδραση») στο σώμα που προκάλεσε τη «δράση» • **4.** (σε ένα έργο) η διαπλοκή των στοιχείων (μοτίβων, θεμάτων, περιπετειών, αντιθέσεων) μιας υπόθεσης με τρόπο που να προκαλούν το ενδιαφέρον τού αναγνώστη, τού ακροατή ή τού θεατή: *προτιμώ τις σκηνές με έντονη ~* || *εσωτερική ~* (οι ψυχικές διακυμάνσεις και η σύγκρουση των προσώπων και των ιδεών τους) || *εξωτερική ~* (η κίνηση των προσώπων πάνω στη σκηνή, η είσοδος και έξοδός τους από τη σκηνή) **5.** (ειδικότ) η περιπέτεια, το σύνολο εντυπωσιακών πράξεων (βία, συγκρούσεις, μάχες, καταδιώξεις κ.τ.ό) *ένα φιλμ με πολλή / με καταιγιστική ~* • **6.** (κ ***πρόγραμμα δράσης / κοινή δράση***) σύνολο ενεργειών με χρονικό όριο για την εκπλήρωση στόχων, οι οποίοι αποφασίζονται από το Συμβούλιο Υπουργών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης: *στη ~ 1 είναι επιλέξιμες μόνο προτάσεις που αφορούν στην ανάπτυξη* • **7. *Άμεση / Άμεσος Δράση*** βλ λ. *άμεσος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *δρᾶσις* < αρχ *δρῶ*. Η φρ. *δράση-αντίδραση* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ action-reaction, ενώ η φρ. *εν δράσει* αποδίδει το γαλλ. en action].

δρασκελιά (η) (λαϊκ.) **1.** το άνοιγμα των ποδιών κατά τον βηματισμό *έκανε μεγάλες ~ για να τους προλάβει* ΣΥΝ διασκελισμός, διασκέλισμα, βήμα **2.** (συνεκδ) η απόσταση που διανύει κανείς με ένα βήμα: *στάθηκε δυο ~ πιο πέρα*

δρασκελίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δρασκέλισα} ♦ **1.** (μετβ.) υπερπηδώ (κάτι) περνώντας τα πόδια μου από πάνω του. *~ το χαμηλό συρματόπλεγμα* ♦ **2.** (αμετβ) περπατώ με δρασκελιές. Επίσης **δρασκελώ** (κ. -άω) {-άς ..}. — **δρασκέλισμα** (το) κ. **δρασκελισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ μεσν. (πιθ κατ' επίδρ τού μεσν *δράμω* «τρέχω») < μτγν *διασκελίζομαι* < *δια-* + *σκελίζομαι* < *σκέλος*]

δραστηριοποιώ ρ μετβ [1849] {δραστηριοποιείς . | δραστηριοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ωθώ (κάποιον) σε δράση, τον κάνω να ενεργοποιηθεί: *τα παραπάνω κίνητρα θα δραστηριοποιήσουν τους υπαλλήλους τής εταιρείας* **2.** (μεσοπαθ ***δραστηριοποιούμαι***) αναπτύσσω δράση, γίνομαι δραστήριος. *ο μεγάλος οίκος μόδας δραστηριοποιείται πλέον και στον χώρο των καλλυντικών* ΣΥΝ. ενεργοποιούμαι - **δραστηριοποίηση** (η).

δραστήριος, -α, -ο **1.** αυτός που αναπτύσσει δραστηριότητα, που ενεργοποιείται έντονα σε ορισμένο πεδίο δράσεως: *ήταν ένας εξαιρετικά ~ πολιτικός* || *~ λαός / στέλεχος* ΣΥΝ δυναμικός, ρέκτης ΑΝΤ αδρανής, νωθρός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δράση: *το έργο αποπερατώθηκε χάρη στις ~ πρωτοβουλίες λίγων ανθρώπων*. — **δραστήρια / δραστηρίως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρᾶσις* (πβ. κ. *δράσ-της*) < *δρῶ*].

δραστηριότητα (η) [μεσν.] {δραστηριοτήτων} **1.** το σύνολο των ενεργειών σε ορισμένο πεδίο δράσης: *επέδειξε έντονη συνδικαλιστική ~* || *στην Αττική παρατηρείται πτώση τής οικοδομικής ~* || *αναπτύσσω κοινωνική ~* **2. δραστηριότητες** (οι) οι ασχολίες: *έχει ποικίλες ~* || *οι ~ του δεν του αφήνουν ελεύθερο χρόνο* || *μαθητικές / σχολικές ~* (που αναπτύσσουν οι μαθητές στο σχολείο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια*.

δράστης (ο) {δραστών}, (λόγ.) **δράστις** (η) [αρχ.] {δράστ-ιδος | -ίδων} **1.** πρόσωπο που έχει προβεί σε πράξη η οποία διώκεται ποινικώς. *ο ~ τού εγκλήματος / τού φόνου / τής ληστείας* ΣΥΝ αυτουργός **2.** (ειρων) πρόσωπο που ευθύνεται (για κάτι αδέξιο, άσχημο ή αθέμιτο) *ο ~ τής φάρσας*. Επίσης **δράστιδα** κ **δράστρια** (η) {δραστριών}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρῶ* (θ *δρασ-* + παραγ. επίθημα *-της*)].

δραστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που έχει ισχυρή και άμεση επίδραση: *~ φάρμακο / απορρυπαντικό* **2.** πολύ αποτελεσματικός: *~ μέτρα για την καταπολέμηση τού νέφους* **3.** πολύ μεγάλος, καθοριστικός: *~ μείωση των δαπανών τού Δημοσίου* || *~ περικοπές των μισθών* — **δραστικά** επίρρ., **δραστικότητα** (η) [1761] (σημ *1*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

> **δραστικός – δραματικός.** Δύο αντιδάνειοι ξενισμοί που χρησιμοποιούνται πολύ στη δημοσιογραφική και πολιτική επικοινωνία ως εκφραστικές λέξεις Στην πραγματικότητα, οι ξένοι (ιδίως οι αγγλόφωνοι) χρησιμοποιούν τις λέξεις για να δηλώσουν παραστατικά, με λόγιο ύφος (χρησιμοποιώντας λέξεις ελληνικές) και με εκφραστικότητα τη σημ «μεγάλος, σημαντικός, βασικός, καίριος»· *Η Κυβέρνηση θα προβεί σε δραστικές αυξήσεις τής τιμής των καυσίμων – Από χτες μέχρι σήμερα σημειώθηκαν δραματικές εξελίξεις στο μέτωπο τού πολέμου*. Το *δραστικός* αντιστοιχεί στο αγγλ. **drastic** (< *δραστικός*), το δε *δραματικός* στο αγγλ **dramatic** (< *δραματικός*) και ξαναγύρισαν –με τη σημ αυτή– στην Ελληνική μέσω τής Αγγλικής. Είναι δηλ αντιδάνεια. Συχνό σφάλμα αποτελεί η χρήση τού *δραματικός* αντί τού *δραστικός* (*Δραματική μείωση των κονδυλίων για την Παιδεία*) → *αντιδάνειο*

δράσω (να/θα) ρ. → δρω

δράττομαι ρ μετβ. αποθ. (λόγ.) αρπάζω, επωφελούμαι ΣΥΝ αδράχνω· κυρ στη ΦΡ (α) ***δράττομαι τής ευκαιρίας*** επωφελούμαι από την ευκαιρία. *~, κύριοι βουλευτές, να σας θυμίσω το ιστορικό τής υπόθεσης* (β) ***δράξασθε παιδείας*** (*δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος*, Ψαλμ 2,12, «αρπάξτε τη σύνεση (συνετισθείτε), μήπως οργισθεί εναντίον σας ο Κύριος») αποκτήστε παιδεία, μορφωθείτε ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δράχ-jομαι* < *dr̥gh-, συνεσταλμ. βαθμ τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω», πβ. αρμ. trc-ak «δεμάτι», μέσ ιρλ dremm «ομάδα» κ.ά Ομόρρ *δραχ-μή, δράξ*]

δραχμή (η) η νομισματική μονάδα τής Ελλάδας μέχρι το 2002 (σήμερα είναι το ευρώ)· ΦΡ (α) ***μεταλλική δραχμή*** η θεωρητική νομισματική μονάδα που χρησιμοποιείται για την πληρωμή δασμών, προστίμων ή δημοσίων τελών (β) (παλαιότ.) ***πολιτική τής σκληρής δραχμής*** η οικονομική πολιτική που αποσκοπεί στη συγκράτηση τής υφιστάμενης νομισματικής αξίας τής δραχμής – - (υποκ) **δραχμούλα** (η), **δραχμικός**, -ή, -ό [1858]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dr̥gh-sma, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω» (οπότε η λ. *δραχμή* θα σήμαινε «κάτι που κρατάει κανείς στο χέρι»). Βλ κ. *δράττομαι*]

-δραχμο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν νόμισμα συγκεκριμένης αξίας σε δραχμές *δεκά-δραχμο, εικοσά-δραχμο, εκατοντά-δραχμο*.
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-δραχμον, τετράδραχμον*), το οποίο προήλθε από το ουσ *δραχμή*].

δραχμοβίοτος, -η, -ο δραχμοσυντήρητος (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-βίοτος* < αρχ. *βίοτος* «ζωή - πόροι, τα προς το ζην», παράλλ τ. τού *βίος* κατά το αντώνυμο *θάνατος*].

δραχμοβόρος, -ος, -ο αυτός που απαιτεί μεγάλες και συνεχείς δαπάνες
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-βόρος* < *βορά*].

δραχμοδίαιτος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο) ο δραχμοσυντήρητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-δίαιτος* < *δίαιτα*].

δραχμοποιώ ρ μετβ. {δραχμοποιείς .. | δραχμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω ξένο νόμισμα. επιταγή ή μετοχή σε δραχμές. — **δραχμοποίηση** (η).

δραχμοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που συντηρείται με πενιχρούς οικονομικούς πόρους. που μπορεί να εξασφαλίσει ένα ελάχιστα ανεκτό βιοτικό επίπεδο: ~ *υπάλληλος / συνταξιούχος* ΣΥΝ δραχμοβίοτος.

δραχμοφονιάς (ο) {δραχμοφονιάδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που είναι πάρα πολύ τσιγγούνης, φιλοχρήματος ΣΥΝ φραγκοφονιάς, εξηνταβελόνης, σπαγκοραμμένος ΑΝΤ απλοχέρης. γενναιόδωρος.

δράχνω ρ → αδράχνω

δρεπανηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει δρεπάνια ~ *άρμα* || *ο Ιούνιος αναπαριστάται συχνά ως νέος δρεπανηφόρος*

δρεπάνι (το) {δρεπαν-ιού | -ιών} κοφτερό θεριστικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη γεωργία για τον θερισμό χόρτου ή δημητριακών και το οποίο έχει ξύλινη ή μεταλλική χειρολαβή και κυρτή μεταλλική λάμα. Επίσης **δρέπανο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δρεπάνιον*, υποκ. τού αρχ. *δρέπανον* < *δρέπω* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-ανον*. πβ. κ. *δόκ-ανον*].

δρεπανίζω ρ μετβ [1878] {δρεπάνισα} θερίζω με δρεπάνι — **δρεπάνιαμα** (το) κ. **δρεπανισμός** (ο) [1878].

Δρέπανο (το) ακρωτήριο τής Χαλκιδικής, η κατάληξη τής χερσονήσου τής Σιθωνίας στο Β Αιγαίο Πέλαγος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δρέπανον*. ονομασία πολλών ακρωτηρίων τής αρχαιότητας (λ.χ. στον κόλπο Κοραλλίων τής Κύπρου, στη ΒΔ. Σικελία) λόγω τού σχήματός τους].

δρέπανο (το) → δρεπάνι

δρεπανοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {δρεπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δρεπάνι, που έχει ημικυκλικό σχήμα ΣΥΝ τοξοειδής

δρεπανοκυτταρικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ αυτός που σχετίζεται με τα δρεπανοκύτταρα ή τη δρεπανοκυττάρωση **2.** ΙΑΤΡ ***δρεπανοκυτταρική αναιμία*** βαριά και χρονία κληρονομική ασθένεια που οφείλεται σε απόφραξη των τριχοειδών αγγείων από δρεπανοκύτταρα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Η *δρεπανοκυτταρική αναιμία* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sickle cell anaemia].

δρεπανοκύτταρο (το) {δρεπανοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ερυθρό αιμοσφαίριο, τού οποίου το σχήμα έχει παραμορφωθεί τόσο, ώστε να μοιάζει με δρεπάνι λόγω τής ελάττωσης τού οξυγόνου τού περιβάλλοντός του
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ drépanocyte].

δρέπω ρ. μετβ {έδρεψα} **1.** αποκτώ, μαζεύω (κάτι) κόβοντάς το: ~ *άνθη / καρπούς* **2.** (μτφ.) ανταμείβομαι, κερδίζω, αποκτώ: ~ *τους καρπούς των μόχθων μου / τα επακόλουθα τής διαγωγής μου / δάφνες* (βλ. λ *δάφνη*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dr-ep. μηδενισμ. βαθμ τού Ι.Ε. *der- «γδέρνω. σχίζω», πβ. σανσκρ. dar-ti, ρωσ. drápaju, σερβοκρ. drápati, αγγλ tear «σχίζω», γερμ. zerren «τραβώ, σύρω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας*, *δορ-ά*, *δέρ-μα*. *δέρ-ω* (> *δέρ-νω*), *δρέπ-ανο(ν)* κ.ά.]

Δρέσδη (η) πόλη τής Α. (ενωμένης) Γερμανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Dresden < αρχ. σλαβ. drenzga «δάσος»].

δρίμες (οι) {δριμών} (λαϊκ.) **1.** οι δαίμονες που κατά τις λαϊκές προλήψεις κάνουν κακό στα ρούχα, στους λουομένους. στα αμπέλια κ.λπ **2.** το πρώτο εξαήμερο τού Αυγούστου. που. κατά τις λαϊκές δοξασίες, είναι επικίνδυνο, όταν έρχεται κανείς σε επαφή με το νερό. Επίσης **δρίματα** (τα) {δριμάτων}
[ΕΤΥΜ < μτγν *δρῖμαι* «ψύχος» < αρχ *δριμύς*].

δριμύς, -εία, -ύ {δριμ-ύ (λόγ -έος) | -είς (σπάν. ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· δριμύτ-ερος, -ατος} (λόγ) **1.** (α) αυτός που γίνεται αισθητός με ιδιαίτερη ένταση: ~ *πόνος* (β) (για φυσικά φαινόμενα) που παρουσιάζουν έντονη εκδήλωση των χαρακτηριστικών τους, προκαλώντας δυσκολίες στους ανθρώπους ~ *χειμώνας / ψύχος*· ΦΡ ***επανέρχομαι / επιστρέφω δριμύτερος*** ξαναγυρίζω κάπου ή ασχολούμαι ξανά με κάτι με μεγαλύτερη ένταση ή μεγαλύτερη οξύτητα από πριν: *οι άνεμοι προσωρινά κόπασαν· σύντομα θα επανέλθουν δριμύτεροι* || *ο δημοσιογράφος επανέρχεται δριμύτερος στο επίμαχο θέμα με νέο καυστικό άρθρο του* **2.** (μτφ) αυτός που είναι καυστικός, δηκτικός. έντονος ή αυστηρός. ~ *σχόλιο / κριτική* || *του απηύθυνε δριμύ «κατηγορώ»* — **δριμέως** επίρρ [αρχ], **δριμύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου Αν το επίθ. *δριμύς* < **δρισ-μύς* σήμαινε αρχικώς «αυτόν που ξεσχίζει, που κατακόβει», τότε ίσως η λ συνδ. με λετ. drīs-me «σχισμή. αμυχή, γρατζούνισμα». Ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το ρ *δέρω* (βλ λ. *δέρνω*) και τα ομόρριζά του].

δρόγη (η) {δρογών} η ζωική ή φυτική πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων· επίσης, χαρακτηρισμός φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. drogue < ολλ droog «ξηρός»]

δρόλαπας (ο) {δρολάπων} (λαϊκ) βροχή μαζί με σφοδρό αέρα ΣΥΝ. καταιγίδα, (λόγ.) λαίλαπα. Επίσης **δρολάπι** (το).
[ΕΤΥΜ < **δρολαιλάπι* (με απλολογία) < **υδρολαιλάπιον*, υποκ. τού **ὑδρολαῖλαψ* «καταιγίδα». Βλ κ *λαίλαπα*].

δρομάδα (η) η αφρικανική καμήλα (με μία καμπούρα) (βλ. κ λ. *βακτριανή*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρομάς*, *-άδος* < *δρόμος*].

δρομαίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) τρεχάτος, ταχύς: *έφυγε δρομαίος*. — **δρομαίως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.

δρομάκι (το) → δρόμος

δρομάκος (ο) → δρόμος

δρομέας (ο/η) {(θηλ. δρομ-έως) | -είς, -έων} **1.** ο αθλητής των αγωνισμάτων δρόμου • **2.** ΤΕΧΝΟΛ το στρεφόμενο μέρος μηχανής, συσκευής (στροβίλων, ανεμιστήρων, αξονικών ή φυγόκεντρων αντλιών κ.λπ) ΣΥΝ στροφείο. **3.** ΠΛΗΡΟΦ ο κέρσορας (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρομεύς* < *δρόμος*]

-δρομία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το άθλημα που διεξάγεται με συγκεκριμένο όχημα, τρόπο, μέσο ή σε συγκεκριμένο χώρο: *αρματο-δρομία*. *ιππο-δρομία*, *σκυταλο-δρομία*, *χιονο-δρομία*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ίππο-δρομία*, μτγν. *άρματο-δρομία*). που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δρόμος* (βλ λ.)].

δρομικός, -ή. -ό [αρχ] **1.** ΑΘΛ αυτός που σχετίζεται με το τρέξιμο: ~ *αγώνες* • **2.** ***δρομικός τοίχος*** ο τοίχος που χτίζεται έτσι, ώστε οι πέτρες ή οι πλίνθοι να τοποθετούνται με την πιο επιμήκη τους πλευρά (πβ. κ. λ. *μπατικό*)

-δρόμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ειδικές εγκαταστάσεις για την προσγείωση και απογείωση ιπτάμενων οχημάτων. *αερο-δρόμιο*. *ελικο-δρόμιο* **2.** αθλητικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή ορισμένου αθλήματος· *ποδηλατο-δρόμιο*, *ιππο-δρόμιο* **3.** τον δρόμο που προορίζεται για την κίνηση (κάποιου): *πεζο-δρόμιο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἱπποδρόμιον*), που προέρχεται από τα σύνθ σε *-δρόμος* (βλ λ.) και εμφανίζεται ως απόδοση σε ελληνογενή ή νόθα ξένα σύνθετα (λ χ γαλλ vélo-drome «ποδηλατοδρόμιο»)]

δρομολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** (για συγκοινωνιακό μέσο) η ένταξή του σε συγκοινωνιακή γραμμή. η είσοδός του στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίου: *έκτακτη ~ πλοίου για τη μεταφορά ετεροδημοτών* **2.** (μτφ) η ένταξη (π.χ. σχεδίου, έργου) σε πρόγραμμα. με σκοπό την υλοποίησή του: ~ *των μεγάλων έργων / θεσμικών αλλαγών*

δρομολόγιο (το) [1833] {δρομολογί-ου | -ων} **1.** η απόσταση ανάμεσα σε δύο σημεία. την οποία διανύει συγκοινωνιακό μέσο: *ανακοινώθηκε ότι δεν θα πραγματοποιηθεί το προγραμματισμένο ~ Πειραιά-Νάξου λόγω θαλασσοταραχής* || *αλλαγή δρομολογίου* || *σύνηθες / τακτικό / δύσκολο ~* **2.** (συνεκδ.) ο κατάλογος που αναφέρει ακριβείς αποστάσεις, ώρες αναχώρησης. ενδιάμεσες στάσεις, ώρες άφιξης και ό.τι άλλο συμπληρώνει την περιγραφή τής πορείας (συγκοινωνιακού μέσου) *ανακοινώθηκε το ~ τού πλοίου* **3.** (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κανείς για να φθάσει στον προορισμό του *το καθημερινό μου ~ για το σπίτι* || *το ~ τής χρηματαποστολής ήταν γνωστό στους ληστές*

δρομολογώ ρ. μετβ. [1889] {δρομολογείς.. | δρομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω νέες συγκοινωνιακές γραμμές. εντάσσω συγκοινωνιακό μέσο στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίων: *φέτος θα δρομολογηθούν στην πρωτεύουσα αρκετά λεωφορεία νέας τεχνολογίας* || *«ένα νέο οχηματαγωγό δρομολογήθηκε στις ακτοπλοϊκές γραμμές Πειραιά προς Κυκλάδες»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αρχίζω να υλοποιώ (π χ για κάποιο έργο): *έχουμε δρομολογήσει ως κυβέρνηση εκατό αρδευτικά έργα* **3.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***δρομολογούμαι***) αρχίζω να ακολουθώ μια πορεία (συνήθ. σύμφωνα με προβλεπόμενο τρόπο): *δρομολογούνται εξελίξεις στο κυβερνών κόμμα*.

δρομόμετρο (το) [1885] {δρομομέτρ-ου | -ων} όργανο μέτρησης τής ταχύτητας των πλοίων *κοινό / μηχανικό ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) παρκέτα
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ αγγλ (maritime) log].

δρομομετρώ ρ [1858] {δρομομετρείς. | δρομομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} μετρώ την ταχύτητα (πλοίου) με δρομόμετρο — **δρομομέτρηση** (η) [1886]

δρόμος (ο) **1.** η λωρίδα εδάφους που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα γεωγραφικά σημεία *πρόσφατα ανοίχτηκε ~ μέχρι το χωριό* || *οι ~ τής επαρχίας είναι σε κακή κατάσταση* || ~ *ευθύς / εθνικός* (που συνδέει τις πόλεις μιας χώρας) / *αστικός / ασφαλτοστρωμένος / κακοτράχαλος / φαρδύς / κεντρικός / κύριος / δευτερεύων / επαρχιακός / διπλής κατευθύνσεως* (βλ. λ. *διπλός*) ΣΥΝ οδός. αρτηρία ΦΡ (α) ***είμαι στον δρόμο*** (για κάπου) πηγαίνω (κάπου), είμαι καθ' οδόν (προς κάπου): ~ *προς την Αθήνα* (β) ***πετάω (κάποιον) στον δρόμο*** (i) διώχνω (κάποιον) από το σπίτι όπου κατοικεί, του κάνω έξωση: *δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι και ο σπιτονοικοκύρης τούς πέταξε στον δρόμο* (ii) στερώ από κάποιον τη δυνατότητα να ζει αξιοπρεπώς. αφήνω κάποιον χωρίς μέσα διαβίωσης: *έκλεισαν το εργοστάσιο και πέταξαν τόσες οικογένειες στον δρόμο* || *«άπονη ζωή, μας πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ) (γ) ***βρίσκομαι στον δρόμο*** απομένω άστεγος και χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο: *από τα πλούτη και τη δόξα, βρέθηκαν ξαφνικά στον δρόμο* (δ) ***μένω στον δρόμο*** μένω στη μέση τής διαδρομής (λόγω βλάβης τού οχήματός μου ή έλλειψης καυσίμων) (ε) ***βγαίνω στον δρόμο / στους δρόμους*** σε πορεία. σε διαδήλωση *μόλις μαθεύτηκαν τα νέα, όλοι, νέοι και γέροι, βγήκαν στον δρόμο* (στ) ***παίρνω δρόμο*** (i) φεύγω αμέσως. το βάζω στα πόδια: *μόλις είδαν τους ληστές, πήραν δρόμο* κ. στην προστ. ***(πάρε) δρόμο!*** φύγε, εξαφανίσου: *~! Δεν θέλω να σε βλέπω'* (ii) απολύομαι *αν δεν βγάλετε τη δουλειά εγκαίρως, θα πάρετε δρόμο!* (ζ) ***παίρνω τον δρόμο*** (i) (+ για / προς) κατευθύνομαι κάπου: *πήραν τον δρόμο για τη Λάρισα* (ii) (+γεν.) εισέρχομαι σε μια διαδικασία: *«η "Ολυμπιακή Αεροπορία" παίρνει τον δρόμο τής ιδιωτικοποίησης»* (εφημ) (η) ***παίρνω τον κακό (τον) δρόμο*** αρχίζω να ζω με ανάρμοστο τρόπο, να έχω κακές παρέες, να αναμειγνύομαι σε παρανομίες κ.λπ.. *από τότε που πέθανε ο πατέρας του. πήρε τον κακό δρόμο· έμπλεξε με ναρκωτικά και αλήτες* (θ) ***δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω*** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) διανύω μεγάλη απόσταση, οδοιπορώ: *δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, φτάνει σε μια μεγάλη πολιτεία...* (ι) ***αφήνω τα πράγματα να τραβήξουν / να πάρουν τον δρόμο τους*** αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν από μόνα τους, χωρίς να

εκβιάζω την έκβασή τους (ια) ***παίρνω τους δρόμους*** αρχίζω να περιπλανώμαι εδώ κι εκεί *πήρε τους δρόμους και τον γύρευε* (ιβ) ***τραβώ τον δρόμο μου*** (i) ασχολούμαι με τις δικές μου υποθέσεις. *εσύ τράβα τον δρόμο σου και μη σε νοιάζει τι κάνουν οι άλλοι!* (ii) ακολουθώ δική μου ξεχωριστή πορεία *μετά το Πανεπιστήμιο ο καθένας τράβηξε τον δρόμο του* (ιγ) ***βγαίνω από τον δρόμο μου*** (i) παρεκκλίνω από τη σωστή πορεία. *βγήκαμε λίγο από τον δρόμο μας κι επισκεφτήκαμε ένα κοντινό χωριό* (ii) εκτρέπομαι *το λεωφορείο βγήκε από τον δρόμο του κι έπεσε σε ένα χαντάκι* (iii) (μτφ) παρεκτρέπομαι: *έμπλεξε με κακές παρέες και βγήκε απ' τον δρόμο του* (ιδ) ***ανοίγω δρόμο*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιε) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** βλ. λ *ανοίγω* (ιστ) ***ανοίγω (νέους) δρόμους / ορίζοντες*** βλ λ *ανοίγω* (ιζ) ***κόβω δρόμο*** παρακάμπτω μιαν απόσταση, φθάνοντας γρηγορότερα στον προορισμό μου: *έκοψε δρόμο μέσ' από τα στενάκια και έφτασε πιο γρήγορα* (ιη) ***χαράζω δρόμο*** (i) (στην πολεοδομία) καθορίζω πού θα κατασκευαστούν δρόμοι σε μια πόλη (ii) (μτφ.) διαγράφω και οριοθετώ πορεία. *«εμπρός στον δρόμο που χάραξε ο Νοέμβρης!»* (σύνθημα που αναφέρεται στην εξέγερση τού Πολυτεχνείου το 1973) (ιθ) ***βρίσκω (κάτι) στον δρόμο*** βρίσκω, αποκτώ (κάτι) εύκολα ή τυχαία. *τα λεφτά δεν τα βρίσκεις στον δρόμο, πρέπει να τα εκτιμάς* (κ) (μτφ.) ***πάνω στον δρόμο*** στην άκρη, στο πλάι τού δρόμου *το μαγαζί του είναι ~* (κα) ***στα μισά τού δρόμου*** στη μέση τής διαδρομής ή (μτφ.) πριν ολοκληρωθεί μια διαδικασία, πριν φτάσει κάτι στο τέλος *~ μας έπιασε καταιγίδα || μας άφησε ~, πάνω που είχαμε πιστέψει ότι θα πετυχαίναμε τον στόχο μας* (κβ) **ο δρόμος είναι ανοιχτός** (ή ***βασιλική διαταγή***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ *βασιλικός* (κγ) ***τού δρόμου*** (για γυναίκα) ελευθερίων ηθών· *έχει μπλέξει με μια ~ || δεν είναι καμιά ~, είναι σοβαρή και μαζεμένη κοπέλα || γυναίκα ~* (πόρνη) || *γνώρισε μια ~* (κδ) ***εμπορικός δρόμος*** (i) η οδός στην οποία υπάρχουν πολλά εμπορικά καταστήματα (ii) μεγάλος δρόμος από τον οποίο διακινούνται (συνήθ. διεθνώς) εμπορεύματα (κε) ***ταινία δρόμου*** (αγγλ. road movie) κινηματογραφική ταινία τής οποίας η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μεγάλο βαθμό σε μεγάλους αυτοκινητοδρόμους, που περιέχει σκηνές όπου ο πρωταγωνιστής περιπλανάται σε αυτοκινητοδρόμους **2.** η οδός στην οποία βρίσκεται το σπίτι, η κατοικία (κάποιου) *σε ποιον ~ μένεις. || μένει δυο δρόμους παρακάτω* **3.** η απόσταση (από ένα σημείο σε άλλο) *είναι μακρύς ο ~ μέχρι τα Ιωάννινα* **4.** η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον με κάποιο μέσο συγκοινωνίας και η διάρκειά της *σε όλο τον ~ έλεγαν αστεία* || (ευχή) *καλό δρόμο!* || *κάνω πολύ ~ κάθε μέρα* ΣΥΝ διαδρομή· ΦΡ (α) ***ο δρόμος τής επιστροφής*** η επάνοδος: *ο ~ στην πόλη ήταν δύσκολος* || (μτφ) *για τον βουλευτή που αποχώρησε από το κόμμα του δεν υπάρχει πλέον δρόμος επιστροφής* (β) ***από δρόμο*** από ταξίδι. *κάτσε να ξεκουραστείς, είσαι ~* **5.** ΑΘΛ ο αγώνας τρεξίματος. *~ ταχύτητας / ημιαντοχής / αντοχής / επί ανωμάλου εδάφους / μετ' εμποδίων || μαραθώνιος ~* (μτφ.) **6.** (συνήθ +γεν.) ο τρόπος ζωής (σύμφωνα με αυτό που δηλώνει η γεν.): *ο ~ τού κακού || ο ~ τής αρετής || ο ~ τής Αρετής και τής Κακίας || ο ~ τού Θεού* **7.** η πορεία στη ζωή, τα χρόνια και οι εμπειρίες (κάποιου) *είσαι μικρός ακόμη έχεις πολύ ~ να διανύσεις* **8.** το σύνολο των ενεργειών που πρέπει να κάνει κανείς για να επιτύχει κάτι· *ο ~ προς τη δόξα / προς την κορυφή || ο ~ για τον τελικό είναι δύσκολος || ο ~ για την επιτυχία απαιτεί θυσίες* ΦΡ ***ο τρίτος δρόμος*** εναλλακτική πρόταση, λύση, που διαφοροποιείται από τις (συνήθ. δύο) επικρατούσες *«πολύς λόγος γίνεται για νέα ευρωπαϊκή "κεντροαριστερά", για έναν ~ που χάραξαν οι μοντέρνοι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες»* (εφημ.) **9.** η διέξοδος: *βρήκαν ~ μέσ' από τα βουνά και διέφυγαν* **10.** (μτφ.) η λύση, η δυνατότητα, η επιλογή· *στην περίπτωσή μας δεν υπάρχει άλλος ~ || «μες στη ζωή δρόμοι ανοίγονται σωρός»* (λαϊκ. τραγ) || *αναζητούσε νέους ~ έκφρασης / για το τραγούδι* **11.** ο προσανατολισμός, η σωστή πορεία: *έχασα τον ~ μου μέσα στο χιόνι || οι εργασίες βρίσκονται σε καλό ~* **12.** (συνεκδ) το δρομολόγιο: *κάθε πρωί ακολουθώ τον ίδιο ~ μέχρι τον σταθμό || θα περάσω από το σπίτι σου, είσαι στον ~ μου* — (υποκ.) **δρομάκι** (το) κ **δρομάκος** κ (λόγ.) **δρομίσκος** [1865] (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dr-om-. μηδενισμ. βαθμ τού I.E *der- «τρέχω», που απαντά με διάφορες βαθμίδες και παρεκτάσεις σε ξέν. γλώσσες, πβ. σανσκρ. drámati, αρχ γερμ trottōn, γαλλ trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ trample «ποδοπατώ», γερμ Tritt «βήμα», κ ά. Ομόρρ αρχ. *δι-δρά-σκω* «φεύγω, δραπετεύω», *δρα-π-έτης, δρομ-εύς (-έας)*, κ ά Η λ. απαντά πολύ συχνά ως β' συνθ *(-δρόμος)* ήδη στην Αρχ.]

δρόμωνας (ο) {δρομώνων} ΝΑΥΤ **1.** (στο Βυζάντιο) κωπήλατο και ιστιοφόρο πλοίο **2.** η κορβέτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δρόμων, -ωνος* < αρχ *δρόμος*]

δροσάτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που έχει δροσιά: *φύσηξε στα πρόσωπά μας δροσάτο το αγέρι* ΣΥΝ δροσερός **2.** (μτφ.-σπάν) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα: *ξύπνησε ~ και ευδιάθετος || ~ φιλί* ΣΥΝ φρέσκος.

δροσερεύω ρ αμετβ. [μεσν.] {δροσέρεψα} (λαϊκ.) γίνομαι δροσερός. *άρχισε και δροσερεύει ο καιρός δεν κάνει πια τόση ζέστη* ΣΥΝ. δροσίζω ΑΝΤ ζεσταίνω.

δροσερός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δροσιά: *~ ατμόσφαιρα / δωμάτιο / αεράκι* ΣΥΝ δροσάτος, ολόδροσος **2.** αυτός που προσφέρει δροσιά *ήπιαν ~ αναψυκτικά* ΣΥΝ δροσιστικός **3.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα *~ μάγουλα / χείλη* ΣΥΝ απαλός, μαλακός, τρυφερός — **δροσερότητα** [μεσν.] κ **δροσεράδα** [μεσν.] (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θερμότητα.*

δροσιά (η) **1.** το ήπιο ψύχος, ανάμεσα στο χλιαρό και το κρύο: *τις ημέρες τού καύσωνα αναζητούσαν τη ~ || τη ~ του να 'χεις!* (ευχή σε κάποιον που μας φέρνει κάτι δροσερό, για να ξεδιψάσουμε) ΣΥΝ δροσερότητα, δροσεράδα **2.** η υγρασία· *οι σταγόνες τής πρωινής ~* **3.** το μέρος στο οποίο υπάρχει σκιά. *κάθισαν κάτω από κάποια ~ να ξαποστάσουν* ΣΥΝ ήσκιος **4.** (μτφ.) η φρεσκάδα, το κάλλος. *η νεανική ~ τού προσώπου της.* Επίσης **δρόσος** (η) [αρχ] κ (λογοτ.) **δροσό** (το) [μεσν]. — (υποκ.) **δροσούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δροσία* < αρχ *δρόσος*, αγν ετύμου]

δροσίζω ρ μετβ. κ αμετβ. [αρχ] {δρόσισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** σταματώ τη δίψα (κάποιου) *τους δρόσισε με κρύα αναψυκτικά* **2.** φρεσκάρω, προσφέρω δροσιά *~ το πρόσωπό μου* **3.** (για καλλιέργειες) ραντίζω με νερό ΣΥΝ νοτίζω, υγραίνω, ποτίζω **4.** (για τρόφιμα) μειώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ ψύχω, κρυώνω, παγώνω ♦ **5.** (αμετβ) γίνομαι κάπως ψυχρός, δροσιστικός *από το απόγευμα δρόσισε ο καιρός.* — **δρόσισμα** (το) [μεσν.] κ **δροσισμός** (ο) [μτγν]. **δροσιστικός,** -ή, -ό.

δροσό (το) → δροσιά

δροσο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη δροσιά: *δροσο-σταλιά, δροσο-πηγή.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δροσο-πάχνη*), που προέρχεται από το ουσ. *δρόσος* (βλ λ.)].

δροσολογώ ρ αμετβ [μεσν.] {δροσολογείς... | δροσολόγ-ησα, -ούμαι κ -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ -λογοτ) δροσίζω κάποιον *καθόταν κάτω από ένα πλατάνι και δροσολογιόταν.* — **δροσολόγημα** (το).

δροσόπαγος (ο) [1897] η παγωμένη δροσιά, η πάχνη
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ gelée blanche]

δροσοπέταλο (το) [1892] (λογοτ) το δροσερό πέταλο λουλουδιού.

δροσοπηγή (η) η πηγή από την οποία τρέχει δροσερό νερό

δρόσος (η) → δροσιά

δροσοσταλιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λογοτ.) η σταγόνα δροσιάς Επίσης ***δροσοσταλίδα*** κ. **δροσοστάλα**

Δροσούλα (η) γυναικείο όνομα

δροσόφυλλα (τα) {δροσοφύλλων} ΒΟΤ γένος εντομοφάγων φυτών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < νεολατ drosophylla]

δρουγγάριος (ο) {δρουγγαρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος τού στρατού, τού στόλου ή τής δικαιοσύνης Επίσης **δρουγγάρης** (ο) {δρουγγάρηδες}
[ΕΤΥΜ μεσν < λατ drungarius < drungus (> *δροῦγγος* «στρατιωτικό σώμα στο Βυζάντιο»)]

Δρυάδες (οι) ΜΥΘΟΛ νύμφες των δασών. Επίσης **Αμαδρυάδες**.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δρυάς, -άδος* < αρχ *δρῦς* (βλ.λ) Στο μτγν. *Ἁμαδρυάδες* απαντά ως α' συνθ το αρχ *ἅμα*, δηλώνοντας τις νύμφες που εμφανίζονται τον καιρό που ανθούν οι *δρύες*]

δρυΐδης (ο) {δρυϊδών} ιερέας των Κελτών.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δρυΐδης* (ήδη στον Αριστοτέλη) < κελτ. druides, που συνδ. με αρχ ιρλ drui «μάγος», ουαλ. derwen «δρυς» κ ά., εφόσον οι δρυΐδες σύχναζαν σε δάση με βαλανιδιές].

δρύινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο βαλανιδιάς, από δρυ *~ καναπές / πάτωμα*

δρυμός (ο) **1.** δάσος από βαλανιδιές **2.** (γενικότ) περιοχή που είναι γεμάτη δέντρα ΣΥΝ δάσος ΦΡ ***εθνικός δρυμός*** η προστατευόμενη δασική έκταση· *το κράτος θα χαρακτηρίσει την περιοχή εθνικό δρυμό.* Επίσης **δρυμώνας** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δρῦς*]

δρυοκολάπτης (ο) {δρυοκολαπτών} ΖΩΟΛ πτηνό με μακρύ λαιμό και μεγάλο κεφάλι, ευθύ σκληρό ράμφος, με το οποίο τρυπά τον φλοιό των δέντρων, για να βρει έντομα και κάμπιες για τροφή, αλλά και για την κατασκευή τής φωλιάς του
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρῦς, -υός* + *κολάπτης* < *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ», βλ. κ. *εκκολάπτω*]

δρύπη (η) {δρυπών} είδος σαρκώδους καρπού με σκληρό ξυλώδες ενδοκάρπιο, όπως η ελιά, το κεράσι, το ρωδάκινο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ drupe < λατ. drupa «πολφός (καρπού)»]

δρυς (η) {δρυ-ός | -ες, -ών, δρυς} η βαλανιδιά (βλ λ.)· ΦΡ ***δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται*** *(δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται)* όταν χάσει κανείς τη δύναμή του, όλοι τρέχουν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία εις βάρος του: *τώρα που έχασε την εξουσία, άρχισαν όλοι να τον κατηγορούν βλέπεις, ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάσος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δρῦς* < *dr-u-, μηδενισμ βαθμ. τού I Ε. *drew- / *der-w- «ξύλο», πβ γοτθ. triu «ραβδί», αγγλ tree «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ ά Ομόρρ. *δένδρον* (< *δέρ-δρεϝ-ον*), *δόρ-υ, δρυ-μός* κ.ά]

δρύφρακτο (το) **1.** (σε σιδηροδρομικές διαβάσεις) κινητή ξύλινη ή μεταλλική δοκός που κατεβαίνει χειροκίνητα ή με ειδικό μηχανισμό, για να εμποδίσει την κίνηση αυτοκινήτων ή πεζών, όταν διέρχεται αμαξοστοιχία **2.** ΝΑΥΤ (λόγ.) το παραπέτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρύφακτος* / μτγν. *δρύφρακτος* (ο αρχ. τ. με ανομοίωση τού *-ρ-*) < *δρῦς* + *-φ(ρ)ακτος* < *φράσσω*]

δρχ. δραχμή, δραχμές.

δρω ρ αμετβ. {δρας , λόγ μτχ δρων, -ώσα, -ων | έδρασα (λόγ μτχ δράσας, -ασα, -αν, να/θα δράσω)} **1.** αναπτύσσω δράση, ενεργοποιούμαι. *~ άμεσα και αμέσως* (προσωπικά, ο ίδιος και χωρίς χρονοτριβή) */ συστηματικά / αποτελεσματικά / με σύνεση / με επιφύλαξη / ανεξέλεγκτα || συμμορίες ληστών δρουν στην περιοχή || τα δρώντα πρόσωπα τού δράματος* **2.** ασκώ επίδραση, επιρροή: *το νέο διεθνές περιβάλλον αναμένεται να δράσει καταλυτικά στις διακρατικές σχέσεις || το φάρμακο έδρασε ευεργετικά για τον οργανισμό* ΣΥΝ επιδρώ, επηρεάζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κάνω, σπάζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δρῶ* < *δρᾱ-ω* < I Ε *drā- «εργάζομαι» (πιθ. από δισύλλ. θέμα *der-ā-), πβ. λιθ. daraũ «κάνω, πράττω», λετ darît, πιθ. κ. σανσκρ. dhár-ma- «νόμος, διάταξη». Ομόρρ *δρᾶ-μα, δρᾶ-σις (-η), δρασ-τήριος, ἀ-δραν-ής* (βλ λ) κ.ά. Εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *πράττω*, το ρ. *δρῶ* εξέφραζε την ιδέα τής παρεχόμενης υπηρεσίας, καθώς και τής ευθύνης που συνεπαγόταν η πραγματοποίησή της]

δρώμενα (τα) [αρχ.] {δρωμένων} **1.** δραματοποιημένο ιερό θέαμα, θρησκευτική τελετή **2.** θεατρική παράσταση ή άλλο δημόσιο θέαμα·

λαϊκά ~ (λαϊκά, παραδοσιακά θεάματα) **3.** (μτφ.) κάθε κοινωνική δραστηριότητα: *τα πολιτικά* ~.

δρωτσίλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η εμφάνιση εξανθημάτων στο δέρμα, που οφείλεται στην υπερβολική εφίδρωση.
[ΕΤΥΜ < *(ι)δρωτ-ίλα*, με τσιτακισμό και σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος].

Δ.Σ. (το) **1.** Διπλωματικό Σώμα **2.** Διοικητικό Συμβούλιο.

Δ.Σ.Α. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών.

Δ.Σ.Ε. (ο) Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.

Δ.Σ.Θ. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Δ.Σ.Κ. (το) Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα.

Δ.Τ.Α. (το) Διεθνές Ταμείο Ανάπτυξης.

Δ.Τ.Α.Α. (η) Διεθνής Τράπεζα Ανόρθωσης και Ανάπτυξης

Δ.Τ.Κ. (η) Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

Δ.Τ.Υ. (η) Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών.

δυ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι ισούται με τον αριθμό δύο (2)· *δυ-αρχία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *δυ-αρχία*), που προέρχεται από το αριθμητ. *δύο*].

Δ.Υ. (η) Δημόσια Υπηρεσία.

δυάδα (η) [αρχ.] δύο όμοια πρόσωπα ή πράγματα. που θεωρούνται ενιαίο σύνολο: ~ *ποτηριών* / *αβγών* ΣΥΝ ζευγάρι ΑΝΤ μονάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δυαδικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στον αριθμό δύο: ~ *σύστημα αρίθμησης* / *ψηφίο* ΦΡ ΜΑΘ. ***δυαδικό σύστημα*** το σύστημα αρίθμησης και γραφής που χρησιμοποιούν οι Η/Υ για την παράσταση των πληροφοριών και την εκτέλεση των πράξεων· έχει ως βάση τον αριθμό και έτσι οι αριθμοί παριστάνονται ως άθροισμα δυνάμεων τού δύο, χρησιμοποιώντας δύο μόνο σύμβολα, το 0 και το 1, λ.χ. ο αριθμός 9 (τού δεκαδικού συστήματος) στο δυαδικό σύστημα γράφεται 1001 **2.** αυτός που απαρτίζεται από δύο μέρη: ~ *οικονομία* / *οργάνωση* / *θρησκευτικό σύστημα* (καλό – κακό. Θεός – Διάβολος κ.λπ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δύο*. Η σημ. που αναφέρεται στο δυαδικό σύστημα, αποδίδει το γαλλ. binaire].

δυαδισμός [μτγν.] κ. **δυαλισμός** (ο) ο δυϊσμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δυάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παλαιό ελληνικό νόμισμα αξίας δύο λεπτών, το δίλεπτο· ΦΡ ***δεν δίνω δυάρα*** δεν με απασχολεί τίποτε, αδιαφορώ πλήρως ΣΥΝ δεν δίνω δεκάρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, νόμισμα*.

δυάρι (το) [μεσν.] {δυαρ-ιού | -ιών} **1.** διαμέρισμα με δύο βασικά δωμάτια: *έμενε σ' ένα λιτό* ~ **2.** (συνεκδ.) το χαρτί τής τράπουλας που έχει τον αριθμό δύο **3.** (στο μπάσκετ) (α) συγκεκριμένη θέση παίκτη τής ομάδας (β) ο ίδιος ο παίκτης που παίζει στην παραπάνω θέση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δυαρχία (η) {δυαρχιών} ο δυϊσμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «η ύπαρξη δύο αρχών», < *δύ(ο)* + *-αρχία* < *ἀρχή*. Η σημ «δυϊσμός» αποδίδει το γαλλ dualisme]

δυϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από δύο, συνήθ. αντίθετα μεταξύ τους. στοιχεία: ~ *αντίθεση* (καλός – κακός κ.λπ.) **2.** ΓΛΩΣΣ ***δυϊκός (αριθμός)*** (για τον αριθμό των κλιτών μερών τού λόγου τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας) αυτός με τον οποίο δηλώνονται δύο (μόνο) πρόσωπα ή πράγματα (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *δύο*].

δυϊσμός (ο) [1891] η θεωρία, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα (κοσμολογική, θρησκευτική, κοινωνική κ.λπ.) διαμορφώνεται από δύο θεμελιακές και αντίμαχες μεταξύ τους ουσίες / δυνάμεις (λ.χ. καλό – κακό, Θεός – Διάβολος) ΣΥΝ δυαρχία, δυαδισμός ΑΝΤ μονισμός, ενισμός — **δυϊστής** (ο), **δυϊστικός**, -ή, -ό [1886] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dualisme].

-δυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των τέκνων που γεννήθηκαν μαζί: *δί-δυμος. τρί-δυμος* || *γέννησε τετράδυμα*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-δυμος*, μτγν. *τετρά-δυμος*), το οποίο προέρχεται από το θ. τού αριθμητ. *δύο* και το παραγ επίθημα *-μος*. Πρωτοαπαντά στο *δί-δυ-μος* (βλ.λ.), από όπου επεκτάθηκε και σε άλλες λ.]

δύναμαι ρ. μετβ αποθ. {δύν-ασαι. -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται κ. δύνεσαι. -εται. -όμαστε. -εστε, -ονται. δύσχρ. παρατ. εδυνάμην κ ηδυνάμην. -ασο. -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο κ δυνό-μουν. -σουν. -ταν, -μασταν, -σασταν, δύνονταν | δυνήθηκα (λόγ. ἐδυνήθην, -ης, -η.. , μτχ δυνηθείς. -είσα, -έν)} **1.** (λόγ.) έχω τη δυνατότητα (να πράξω κάτι): *ο νέος εκπαιδευτικός πρέπει να δύναται να ανταποκριθεί επάξια στην αποστολή του* ΣΥΝ μπορώ **2.** διαθέτω αντοχή. δύναμη: *«δύνεσαι, μαύρε μ', δύνεσαι, στο γαίμα για να πλέξεις;»* (ακριτικό τραγ.). Επίσης (σπάν.-λαϊκ.) **δύνομαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύ-ν-α-μαι* (με πρόσφυμα *-ν-*), αβεβ. ετύμου Πιθανόν να συνδέεται με το αρχ. *δηρός* «μακρόχρονος, διαρκής» (< **δFāρός*)].

δυναμάρης (ο) {δυναμάρηδες} (λαϊκ.) δυνατός, ανθεκτικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

δυναμάρι (το) {δυναμαρ-ιού | -ιών} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται προς ενίσχυση τής αντοχής και τής σταθερότητας αντικειμένου **2.** το φρούριο, το οχυρό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δυναμάρι(ν)* < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άριον*]

δυνάμει επίρρ (λόγ.) **1.** (+γεν) επί τη βάσει, σύμφωνα με: ~ *τού άρθρου 30 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας...* || ~ *νόμου* / *κανονισμού* • **2.** δυνητικά, χαρακτηρίζοντας αυτό που θα μπορούσε να υπάρξει ή να συμβεί: *«δημιουργούν την προοπτική μιας ~ μεγάλης και ελκυστικής αγοράς»* (εφημ.) || *«η χώρα αυτή δίνει την εικόνα ενός δύσκολου και ~ επικίνδυνου γείτονα»* (εφημ.) ΑΝΤ. ενεργεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*.
[ΕΤΥΜ Δοτ. εν. τού αρχ. *δύναμις*]

δύναμη (η) {-ης κ -άμεως | -άμεις, -άμεων} **1.** η σωματική ρώμη· *οι πολεμιστές διέθεταν φοβερή* ~ ΣΥΝ ρωμαλεότητα, αλκή. ισχύς ΑΝΤ αδυναμία **2.** το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν την καλή σωματική κατάσταση τού ατόμου. *δεν έχω πια τη ~ να συνεχίσω*· ΦΡ. (α) ***το κατά δύναμιν*** (*κατὰ δύναμιν*, Ηροδ 3. 142) όσο αντέχει και μπορεί κανείς: *θα κάνω ~ και ελπίζω να τα καταφέρω* (β) ***παίρνω δυνάμεις*** ενισχύω. τονώνω τον οργανισμό μου: *φάε καλά να πάρεις δυνάμεις!* ΑΝΤ εξασθενώ (γ) ***χάνω τις δυνάμεις μου*** (μεσν. φρ.) χάνω την αντοχή μου. δεν αισθάνομαι δυνατός, ικανός να αντεπεξέλθω βιολογικά (σε κάτι) (δ) ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βλ λ. *ανακτώ* (ε) ***φυλάω / κρατώ δυνάμεις*** χρησιμοποιώ με φειδώ τις σωματικές μου δυνατότητες. δεν εξαντλούμαι: *μην κουράζεσαι τόσο τώρα, κράτησε δυνάμεις για το τέλος* **3.** η μεγάλη πνευματική ικανότητα (ανάλυσης, διεισδυτικότητας. εύστοχων παρατηρήσεων κ.λπ.): *διακρίθηκε για τη ~ τού στοχασμού του* ΣΥΝ ευφυΐα **4.** η ικανότητα να παράγει (κανείς/κάτι) ορισμένο έργο. να επιτελεί ορισμένη λειτουργία. *μυϊκή* / *ελκτική* / *κινητική* ~ || *έχει αξιοσημείωτη ~ πειθούς* **5.** το ψυχικό σθένος, η ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς επιτυχώς τις αντιξοότητες ή να επιχειρεί κάτι δύσκολο: *έχει μεγάλη ~ και γι' αυτό ξεπέρασε γρήγορα την απογοήτευση από την αποτυχία στον διαγωνισμό* || *από πού αντλεί τόση ~ αυτός ο άνθρωπος;* ΦΡ ***βρίσκω τη δύναμη να...*** αποκτώ το κουράγιο, το σθένος (να κάνω κάτι) *στην αρχή είχε απογοητευθεί, αλλά στη συνέχεια βρήκε τη δύναμη να ξαναφτειάξει τη ζωή της* **6.** η ορμή σε συνδυασμό με το βάρος (κάποιου) η σφοδρότητα, η ισχύς: *η ~ μιας γροθιάς* / *ενός χτυπήματος* / *τού ανέμου* / *τής έκρηξης* ΦΡ ***με δύναμη*** (i) με μεγάλη ορμή και με όλο το βάρος· *έπεσε πάνω του ~ και τον τραυμάτισε* || *χτύπησε τη γροθιά στο τραπέζι* ~ || *τον χτυπούσε με όλη του τη δύναμη* (ii) η ένταση (με την οποία γίνεται / εκδηλώνεται κάτι): *το μπαλόνι έσκασε* ~ || *ο εκρηκτικός μηχανισμός εξερράγη* ~ **7.** η ικανότητα σε συγκεκριμένο τομέα. *έχω τη ~ να προβλέπω το μέλλον* / *να επιβάλλομαι στον εαυτό μου* ΦΡ (α) ***πάνω από τις δυνάμεις (κάποιου)*** για ό,τι ξεπερνάει τις δυνατότητες ή τις ικανότητες (κάποιου): *αυτές οι εξετάσεις ήταν ~ του* (β) ***με τις δικές μου δυνάμεις*** με τα προσωπικά μου εφόδια, με τις προσωπικές μου δυνατότητες *έφτασα σ' αυτή τη θέση* ~ ΑΝΤ με ξένες πλάτες, με μέσον **8.** (συνήθ. στον πληθ.) οργανωμένο σύνολο προσώπων, συνήθ. ενόπλων, καθώς και των υλικών μέσων που χρησιμοποιούν: *ένοπλες* / *στρατιωτικές* / *αστυνομικές* / *αεροπορικές* ~ || *δυνάμεις κατοχής* / *ασφαλείας* / *τής τάξης* (η Αστυνομία) || ~ *κρούσεως* (ομάδα που διενεργεί στρατιωτική επίθεση) || ~ *καταστολής* • **9.** (για φάρμακα) η δραστικότητα. η δυνατότητα επενέργειας στον οργανισμό **10.** η δυνατότητα επιρροής ή επιβολής: *είχε τη ~ να τους πείσει* || *έχω ~ στο διοικητικό συμβούλιο* || *η τηλεόραση έχει μεγάλη* ~ || *η ~ τής συνήθειας* / *τής πίστης στον Θεό* / *τής τεχνολογίας*· ΦΡ (α) ***χάνω τη δύναμή μου*** χάνω την επιρροή μου (β) ***εν δυνάμει*** για κάποιον/κάτι που, ενώ δεν είναι τώρα, είναι δυνατόν να γίνει ή να αποτελέσει κάτι στο μέλλον: *«το συγκεκριμένο ρεπορτάζ αποτελούσε ~ απειλή για την εθνική ενότητα τής χώρας»* (εφημ.) || *«αυτή τη στιγμή στο κυβερνών κόμμα υπάρχουν οκτώ ~ πρωθυπουργοί»* (εφημ.) **11.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε επιδρά σε άλλον ή ασκεί καθοριστική επίδραση ΦΡ (α) ***είμαι δύναμη*** έχω εξουσία που μπορεί να επηρεάσει και να επιβληθεί: *ο Τύπος σήμερα είναι δύναμη* (β) ***κινητήρια δύναμη*** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε θεωρείται απαραίτητος για να λειτουργήσει κάτι επιτυχώς: *το χρήμα είναι η ~ τής οικονομίας* || *ο Πέτρος είναι η ~ τής επιχείρησης* (γ) ***δημιουργική / ζωοποιός δύναμη*** ο Θεός **12.** κάθε κράτος από πλευράς ισχύος σε ορισμένο τομέα: *η Κίνα εξελίσσεται σε παγκόσμια* ~ || *η χώρα μας αποτελεί υπολογίσιμη ~ στη ΝΑ. Μεσόγειο* || *οι ΗΠΑ αποτελούν μεγάλη οικονομική* ~ || *η Βραζιλία είναι σπουδαία ποδοσφαιρική* ~· ΦΡ ***Μεγάλες Δυνάμεις*** βλ. λ *μεγάλος* • **13.** το κύρος αξίας, αλήθειας ή θεσμού *η ~ των νόμων* / *τού παραδείγματος* / *τής αρετής* • **14.** ΜΑΘ το σύμβολο τού πολλαπλασιασμού ενός αριθμού με τον εαυτό του τόσες φορές όσες δηλώνει ο εκθέτης: 3^5 = 3x3x3x3x3 και γενικότερα το σύμβολο $α^β$, όπου α, β κατάλληλοι αριθμοί ή παραστάσεις • **15.** ΦΥΣ το αίτιο τής μεταβολής τής κινητικής κατάστασης σώματος ή τής μορφής αυτού· είναι ανάλογο προς τη μάζα ενός σώματος και την επιτάχυνση και επηρεάζεται από την επιτάχυνση τής βαρύτητας: *κεντρομόλος* / *φυγόκεντρος* / *ηλεκτρομαγνητική* ~ • **16.** αόρατη υπερφυσική ουσία / υπόσταση: *οι ~ τού σκότους* / *τού κακού* (οι δαίμονες) / *τού καλού*· ΦΡ (α) ***ουράνιες Δυνάμεις*** τα τάγματα των Αγγέλων (β) ***Κύριε των Δυνάμεων!*** άρχοντα των Αγγέλων, Θεέ μου', για περιπτώσεις στις οποίες δοκιμάζει κανείς ισχυρή έκπληξη από κάτι παράδοξο, πρωτοφανές ή απαράδεκτο: *~! Έκανε τέτοιο πράγμα;* || *~! Τι λόγια είναι αυτά που ξεστόμισε*, ΣΥΝ έλα Χριστέ και Παναγιά!. έλα Παναγία μου!. (ο) Χριστός και (η) Παναγία!. Χριστός κι Απόστολος!. Θεέ και Κύριε! (γ) ***ανώτερη δύναμη*** κάθε ον ή ουσία που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα και θεωρείται ότι αποτελεί την αιτία τής αρχής και εξέλιξης τού κόσμου: *δεν ξέρω αν υπάρχει Θεός. πιστεύω όμως στην ύπαρξη μιας ~ που κινεί τα πάντα* **17.** ***Δυνάμεις*** (οι) ένα από τα τάγματα των Αγγέλων **18.** (στον πληθ.) οι πολιτικές παρατάξεις· *οι ~ τής συντήρησης* / *τής προόδου* / *τής αλλαγής* **19.** ΟΙΚΟΝ ***αγοραστική δύναμη*** βλ. λ *αγοραστικός* **20.** ***αναγνωστική δύναμη*** βλ. λ. *αναγνωστικός* • **21.** η τελευταία μπουκιά, κουταλιά, πιρουνιά κ.λπ. στο φαγητό (για την οποία υπάρχει η λαϊκή αντίληψη ότι δεν πρέπει να την αφήνει κανείς στο πιάτο του, γιατί, αν τη φάει κάποιος άλλος. θα του πάρει τη δύναμη!) *φάε την τελευταία κουταλιά σου· είναι η ~ σου!*

[ΕΤΥΜ. < αρχ *δύναμις* < *δύναμαι* (βλ λ.), λ. που αντικατέστησε το αρχ όνομα *(F)ίς* (πβ. λατ. vis) Ήδη αρχ είναι η σημ. τής στρατιωτικής ισχύος, τού στρατεύματος. Η φρ *Μεγάλες Δυνάμεις* αποδίδει το γαλλ. Grandes Puissances, ενώ η φρ. *(αυτό) υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* αποδίδει το γαλλ (cela) passe mon pouvoir]

> **δύναμη – ισχύς – ρώμη – σθένος.** Η γενική σημασία των πάσης φύσεως δυνατοτήτων που διαθέτει κανείς (σωματική και ψυχική δύναμη, αντοχή, ικανότητα, εξουσία, επιβολή κ.λπ.), η γενική έννοια τού «δύνασθαι» (ρ **δύναμαι**) δηλώνεται με τη λ. **δύναμη**. Έτσι μιλούμε για ψυχική και σωματική δύναμη, για οικονομικές και φυσικές δυνάμεις, για στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική δύναμη κ.ο κ Η σωματική δύναμη δηλώνεται καλύτερα με τη λ. **ρώμη** (πβ. **ρωμαλέος** και **ά-(ρ)ρωστος** «ο στερούμενος ρώμης, σωματικής δύναμης, υγείας». **ανάρρωση** κ.ά). Ας σημειωθεί ότι το λατ. **Ρώμη** είναι ετρουσκικής προελεύσεως και δεν έχει ετυμολογική σχέση με το **ρώμη**, μολονότι έδωσε γνήσια ελληνικές λέξεις, τα **Ρωμιός**, **ρωμιοσύνη**, **ρωμαίικος** κ ά Όταν αναφερόμαστε σε άσκηση εξουσίας, προτιμότερη είναι η λ. **ισχύς** (στρατιωτική, πολιτική) Προκειμένου περί ψυχικών δυνάμεων χρησιμοποιείται περισσότερο η λ. **σθένος** *(Δεν έχει το ψυχικό σθένος να τους αντιμετωπίσει)* (πβ. **σθεν-αρός**, **α-σθενής** κ.ά) Ωστόσο, μεταφορικώς και με επέκταση τής σημασίας τους όλες σχεδόν οι λέξεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες χρήσεις (*πνευματική ρώμη, ηθικές δυνάμεις* κ λπ.).

δυναμική (η) **1.** ΦΥΣ κλάδος τής μηχανικής, ο οποίος μελετά τις δυνάμεις και τις κινήσεις που αυτές προκαλούν **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο αλληλοπροσδιορισμός ή η σύγκρουση των στοιχείων ενός κοινωνικού όλου (τάξεων, θεσμών, προτύπων κ.λπ) που εξηγούν τον εξελικτικό μετασχηματισμό του *η ~ κοινωνικού συστήματος / των κοινωνικών ομάδων* **3.** (γενικότ.) η εξελικτική πορεία ενός φαινομένου: *ο ομιλητής ανέλυσε τα στοιχεία που συνιστούν τη ~ τής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. dynamique].

δυναμικό (το) {χωρ πληθ } **1.** το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες (σε κάποιον τομέα): *εργατικό / καλλιτεχνικό ~*· ΦΡ ***έμψυχο δυναμικό*** βλ. λ. *έμψυχος* **2.** ΦΥΣ το έργο τής δύναμης ενός πεδίου (βαρυτικού ή ηλεκτρικού) ανά μονάδα μάζας (στο βαρυτικό) ή φορτίου (στο ηλεκτρικό) κατά τη μεταφορά τής μάζας ή τού φορτίου από μια θέση τού πεδίου μέχρι το άπειρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ potentiel].

δυναμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΦΥΣ αυτός που σχετίζεται με τη δύναμη: *~ ενέργεια / πεδίο* ΣΥΝ στατικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δραστηριότητα και δημιουργική δράση: *~ επιχειρηματίας / πωλητής / προσωπικότητα* **3.** αυτός που επιτυγχάνεται με την χρήση δύναμης: *~ λύση / εξέγερση / επέμβαση* **4.** ΟΙΚΟΝ ***δυναμική οικονομική ανάλυση*** η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ στατική οικονομική ανάλυση. — **δυναμικά** επίρρ

δυναμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η μαχητικότητα και η αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζουν κάποιον ΣΥΝ δυναμισμός • **2.** η ανώτατη ικανότητα παραγωγής επιχειρηματικού κλάδου ή οικονομίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τονίστηκε η ανάγκη να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αύξηση τής ~ των επιχειρήσεων* ΣΥΝ αποδοτικότητα, παραγωγικότητα • **3.** το δικαίωμα που παραχωρείται σε μέλη τού εμποροβιομηχανικού κόσμου να εισάγουν περιορισμένο αριθμό εμπορευμάτων ή πρώτων υλών **4.** (συνεκδ.) το έγγραφο που παρέχει την άδεια εισαγωγής.

δυναμισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα. η αυτοπεποίθηση και η μαχητικότητα (με την οποία ενεργεί κάποιος): *θαύμαζε την εργατικότητα και τον ~ των νέων* ΣΥΝ. δυναμικότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamisme].

δυναμίτης (ο) {δυναμιτών} **1.** η ισχυρή εκρηκτική ύλη που αποτελείται κυρ. από νιτρογλυκερίνη: *απαγορεύεται το ψάρεμα με ~ || χρησιμοποίησαν δυναμίτη για την ανατίναξη πετρωμάτων* **2.** (μτφ) το γεγονός που έρχεται ξαφνικά να ανατρέψει ή να υπονομεύσει καταστάσεις· *~ στα θεμέλια τής Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δηλώσεις τού Γερμανού υπουργού* **3.** σε φραστικά ονόματα, δηλώνει: (α) εκρηκτικότητα χαρακτήρα, εντυπωσιακή εμφάνιση κ.λπ.. *γυναίκα-~* (β) ότι κάτι είναι πολύ δυνατό, προκαλεί έξαψη: *κοκτέιλ-~* Επίσης **δυναμίτιδα** κ. (λόγ.) **δυναμίτις** (η) [1889] {δυναμίτιδος}
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. dynamite, λ. που πλάστηκε (βάσει τού αρχ. *δύναμις*) από τον Σουηδό A. Nobel, ο οποίος εφεύρε το εκρηκτικό αυτό υλικό το 1866].

δυναμιτίζω ρ. μετβ [1887] {δυναμίτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω δυναμίτη **2.** (μτφ.) υπονομεύω μια κατάσταση, διασαλεύω: *η τρομοκρατική ενέργεια δυναμιτίζει τις συνομιλίες για ειρήνευση*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. dynamite]

δυναμιτιστής (ο) [1891] **1.** αυτός που ανατινάζει (κάτι) με δυναμίτη **2.** (μτφ.) αυτός που ανατρέπει θετικές καταστάσεις: *κατηγορήθηκε ως ~ τής εθνικής ενότητας*. — **δυναμιτιστικός,** -ή, -ό [1892].

δυναμό (το) {άκλ.} η συσκευή που παράγει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα και τροφοδοτεί μπαταρίες και ηλεκτρικές εγκαταστάσεις αυτοκινήτων ΣΥΝ γεννήτρια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., που αποσπάστηκε από το γαλλ. machine dynamoélectrique «δυναμοηλεκτρική μηχανή»]

δυναμογόνος, -ος, -ο [1892] αυτός που παράγει και τροφοδοτεί με δύναμη. — **δυναμογονία** (η) [1892]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamogène].

δυναμογράφος (ο) [1895] το όργανο καταγραφής τής μυϊκής ισχύος (είδος δυναμομέτρου)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamographe].

δυναμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον δυναμικό ηλεκτρισμό *~ ενέργεια / μηχανή*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamoélectrique]

δυναμόμετρο (το) [1855] {δυναμομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο για τη μέτρηση δυνάμεων και ροπών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dynamomètre]

δυναμώνω ρ. μετβ κ. αμετβ. {δυνάμω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αυξάνω τη δύναμη, ενισχύω: *οι παραινέσεις δυνάμωσαν το ηθικό των στρατιωτών* ΣΥΝ τονώνω, ισχυροποιώ ΑΝΤ εξασθενίζω, αποδυναμώνω **2.** αυξάνω την ένταση *δυνάμωσε το ραδιόφωνο, για να ακούμε καλύτερα* ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ μεγαλύτερη (μυϊκή) δύναμη, ισχυροποιούμαι: *έκανε βάρη για να δυναμώσει* **4.** παίρνω δυνάμεις ή αναρρώνω *φάε, για να δυναμώσεις* **5.** αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: *ο αέρας δυναμώνει* ΑΝΤ εξασθενώ **6.** αποκτώ ισχύ *όταν το νεαρό κράτος δυνάμωσε αρκετά, άρχισε επιθετικούς πολέμους*. — **δυνάμωμα** (το) [μεσν], **δυναμωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δυναμῶ (-όω)* < αρχ *δύναμις*].

δυναστεία (η) [αρχ.] {δυναστειών} **1.** το σύνολο ηγεμόνων (βασιλέων, αυτοκρατόρων κ.λπ.) που συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αίματος: *η δυναστεία των Αψβούργων* ΣΥΝ μοναρχία, ηγεμονία **2.** (μτφ) η οικογένεια που συγκεντρώνει στα χέρια της ιδιαίτερη πολιτικοοικονομική επιρροή • **3.** η άσκηση τυραννικής εξουσίας ΣΥΝ δυνάστευση, δεσποτισμός — **δυναστειακός,** -ή, -ό.

δυναστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ [αρχ.] {δυνάστευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) ασκώ καταπιεστική εξουσία. *ένας ηγεμόνας που δυναστεύει τους υπηκόους του* ΣΥΝ. καταπιέζω, τυραννώ ♦ **2.** (αμετβ) κατέχω την εξουσία, είμαι απόλυτος άρχοντας ΣΥΝ εξουσιάζω, κυβερνώ. — **δυνάστευση** (η), **δυναστευτικός,** -ή, -ό [αρχ]

δυνάστης (ο) {δυναστών}, **δυνάστρια** (η) {δυναστριών} **1.** πρόσωπο που ασκεί απολυταρχικά την εξουσία. ο απόλυτος άρχων **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει αυταρχική συμπεριφορά ΣΥΝ σατράπης, τύραννος — **δυναστικός,** -ή, -ό [αρχ.], **δυναστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύναμαι* (βλ λ.), όπου το -σ- τού *δυνά-σ-της* είναι δυσερμήνευτο Η λ. χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως δηλωτική πολιτικής ισχύος, χαρακτηρίζοντας τον Δία. τους ηγέτες ενός καθεστώτος, καθώς και τον βασιλιά. Ήδη αρχ. είναι η σημ. τού καταπιεστικού άρχοντα, τού τυράννου, ενώ στην Κ Δ. απαντά επίσης η σημ. «αξιωματούχος», προσδιορίζοντας τον υπεύθυνο τού θησαυροφυλακίου τής Αιθιοπίας (βλ. *Πράξ*. 8, 27)].

δυνατός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαθέτει (σωματική, πνευματική, ηθική κ.λπ) δύναμη: *~ μυαλό / προσωπικότητα / σώμα* ΑΝΤ αδύναμος ΦΡ ***βάζω τα δυνατά μου*** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις. *~, για να πραγματοποιήσω τα μελλοντικά μου σχέδια* **2.** αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε ορισμένο τομέα: *~ στα μαθηματικά / στα νομικά || ~ καθηγητής / δικηγόρος* ΣΥΝ. ικανός, αξιόλογος **3.** αυτός που έχει ανθεκτικότητα (στην καταπόνηση, στις δύσκολες συνθήκες) *~ όχημα / λαμαρίνα* ΑΝΤ εύθραυστος • **4.** αυτός που έχει υψηλή απόδοση: *~ μηχανή* **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση· *~ πυρετός / βροχή / φως / ήλιος / ζέστη / θόρυβος / γέλιο / ομιλία / συναίσθημα / πόνος / έκρηξη* **6.** αυτός που ασκεί πολύ έντονη επίδραση (σε κάποιον): *εικόνες τόσο ~, που προκαλούν σοκ!* **7.** (για ποτά) αυτός που περιέχει μεγάλη ποσότητα οινοπνεύματος: *~ κρασί* • **8.** αυτός που είναι εφικτός: *δεν είναι ~ η ικανοποίηση όλων των αιτημάτων* ΣΥΝ πραγματοποιήσιμος, κατορθωτός ΑΝΤ αδύνατος, ανέφικτος· ΦΡ. (α) (απρόσ) ***είναι δυνατόν*** μπορεί, είναι εφικτό να γίνει *~ να εξυπηρετηθώ κατά προτεραιότητα*. (β) ***πώς είναι δυνατόν!*** για την έκφραση έντονης έκπληξης (για κάτι πρωτοφανές, παράδοξο): *πώς είναι δυνατόν να πληρώνω δύο φορές τον ίδιο λογαριασμό*, (γ) ***κατά το δυνατόν / όσο είναι δυνατόν*** (*κατὰ τὸ δυνατόν*, Πλάτ. *Κρατύλος* 422d. *ὅσον δυνατόν*, Ευριπ *Ιφιγ εν Αυλίδι* 997) όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες που έχουμε (δ) ***το μέγιστο δυνατό*** το ανώτερο που μπορεί να γίνει: *έκανε ~ για να τον πείσει || πέτυχε ~ κέρδος* (ε) ***στο μέτρο τού δυνατού*** όσο μπορεί κανείς: *θα προσπαθήσουμε ~* (στ) ***κάνω τ' αδύνατα δυνατά*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα. προκειμένου να επιτύχω τον σκοπό μου — **δυνατά** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύναμαι* (βλ λ). Ήδη αρχ. είναι η σημ «πιθανό, εφικτό» στην απρόσ σύνταξη (λ χ. *οὐ δυνατὸν γενέσθαι*, Σαπφώ)].

δυνατότητα (η) [1876] {δυνατοτήτων} **1.** το να είναι κάτι εφικτό, το να μπορεί να πραγματοποιηθεί (υπό συγκεκριμένες συνθήκες): *υπάρχουν δυνατότητες επίτευξης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας* **2.** κάθε πιθανή προοπτική ή επιλογή. *το σχέδιο αυτό έχει πολλές ~ αξιοποίησης || δεν έχεις εξαντλήσει ακόμη όλες τις ~ που σου προσφέρονται || η θέση αυτή εξασφαλίζει δυνατότητες ανέλιξης || λοιπόν, σ' αυτή την περίπτωση έχεις δύο ~: ή να παραιτηθείς ή να ακολουθήσεις τις εντολές τους* **3.** κάθε αξιοποιήσιμη ιδιότητα ή γνώρισμα: *έχει μεγάλες φωνητικές ~, που, αν τις αξιοποιήσει σωστά, θα θριαμβεύσει στο τραγούδι || αν κρίνουμε από τις ~ του, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα || ηθοποιός περιορισμένων ~* **4.** τα μέσα (οικονομικά κ λπ.) που έχει κάποιος για να πετύχει κάτι, τα περιθώρια που έχει για να κάνει κάτι: *δυστυχώς δεν έχω την οικονομική ~ να σπουδάσω στο εξωτερικό || κάτι τέτοιο είναι πέρα από τις ~ μου || έχω τη ~ να ξοδεύω πολλά, γιατί κερδίζω πολλά || προς το παρόν, δεν υπάρχει η ~ να σας εξυπηρετήσουμε || θα θέλαμε να μας βοηθήσετε, στο μέτρο των ~ σας. βέβαια*.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια*.

δύνη (η) {δυνών} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής δύναμης που ασκείται σε μάζα ενός γραμμαρίου. προκειμένου να μετακινηθεί με επιτάχυνση

ένα εκατοστό ανά δευτερόλεπτο εις το τετράγωνο (1 cm/sec^2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dyne (< αρχ *δύναμις*)].

δυνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί. ~ *ερμηνεία* || *«οι δημοσκοπήσεις έχουν αξία αληθείας και το δυνητικό εκλαμβάνεται ως γεγονός»* (εφημ) ΣΥΝ πιθανός, ενδεχόμενος **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που εκφράζει το πιθανό, το ενδεχόμενο (να συμβεί κάτι), π.χ. η ρηματική δομή «θα τα κατάφερνε»· ~ *οριστική* / *ευκτική*. — **δυνητικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δύναμαι*].

δύνομαι ρ → δύναμαι

δύο κ. **δυο** (το) {άκλ.} **1.** ένα συν ένα. ίσος με τον αριθμό των χεριών ή των ποδιών τού ανθρώπου. ο αριθμός 2 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) ΦΡ (α) **στα δύο** στη μέση: *μοίρασε τα λεφτά ~* || *κόβω τη ντομάτα ~* (β) **ανά δύο** κατά δυάδες. *στοιχηθείτε ~!* (γ) **ένας-δυο / δυο-τρεις / κάνα δυο (τρεις)** για να δηλωθεί μικρός αριθμός ή ποσότητα: *δεν ήταν πολλοί δυο-τρεις παρέες όλες κι όλες'* || *κάνα δυο πιτσιρίκια μόνο έπαιζαν στην πλατεία* (δ) **χίλιοι δυο** για να δηλωθεί μεγάλος αριθμός *έχω χίλια δυο προβλήματα, δεν μπορώ ν' ασχολούμαι και με σένα!* (ε) **και μια και δυο** (+ρήμα) (συνήθ. σε αφηγήσεις) για να δηλωθεί η ταχύτητα και η προθυμία με την οποία κάποιος κάνει κάτι: *και μια και δυο ξεκίνησε να πάει να τον βρει* (στ) **ένα κι ένα κάνουν δύο** βλ. λ. *ένας* **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 2: ~ *πόρτες / αδέλφια* ΦΡ **δυο-δυο** κατά ζεύγη: *πηγαίνουν ~ σαν τους Χιώτες* (για δύο πρόσωπα που τους βλέπει κανείς συνήθως μαζί) **3.** (κυρ. στον τ. *δυο*) αντί των «κάποια». «μερικά»: *έλα να σου πω δυο κουβέντες* || *πες του δυο λόγια μήπως αλλάξει γνώμη* || ~ *πραγματάκια αγόρασα, τίποτα σπουδαίο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός, ενδοιασμός, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δύϜ-ο* (πβ. μυκ. d-wo) < I Ε. *duwo- «δύο», πβ. σανσκρ. duvā, λατ duo, γαλλ deux, ισπ. dos, αγγλ. two, γερμ. zwei, ρωσ. dva κ.ά., Ομόρρ. *δίς* (< **δϜ-ίς*), *δώδεκα* (βλ λ) κ.ά.].

δι(σ)- και δυ-. Τα σύνθετα τού αριθμητικού **δύο** σχηματίζονται όχι με το *δύο* αλλά με το επίρρ. **δι- / δια-** (*δι-* + σύμφ / *δισ-* + *ε*) Παραδείγματα: **δι-**: *δι-μερής, δι-κέφαλος, δι-μέτωπος, δί-σημος, δι-σθενής, δι-σέλιδος, δί-λημμα, δι-μοιρία, δί-πολο. δί-ποδο, δι-γενής, δί-τομος, δί-τροχο, δί-βουλος, δι-οξίδιο. δί-ωρος, δι-ώροφος* (το -ω- λόγω τής σύνθεσης). *δι-ώνυμο, δι-ωδία* («ντουέτο»)· **δισ-**. *δισ-έγγονος, δίσ-εκτος, δισ-εκατομμύριο* Ας σημειωθεί ότι, ενώ κανονικώς ο τ. *δισ-* θα έπρεπε να χρησιμοποιείται προ φωνήεντος, η χρήση του έχει περιοριστεί μόνο μπροστά από *ε-* (σπάνια είναι τα χημικά **δισόξινος** και **διαάνθραξ**) Σύνθετα όπως *δι-οξίδιο, δι-ώροφος, δί-ωρος* κ τ.ό. δείχνουν ότι το *δι-* και όχι το *δισ-* χρησιμοποιείται και μπροστά από αυτά τα φωνήεντα. ενίοτε και μπροστά από το *ε-* *(δί-εδρος)* Ως προς τη λ. **δισδιάστατος**, όπου εμφανίζεται *δισ-* μπροστά από σύμφωνο, προφανώς χρησιμοποιείται το *δισ-* αντί τού *δι-*, για να αποφευχθεί η κακοφωνία και το δυσπρόφερτο τού **διδιάστατος*. Με **δυ-** γράφονται τα *παράγωγα* (όχι σύνθετα) τού *δύο: δυ-άρα, δυ-άρι, δυ-άδα* (αρχ. *δυάς. δυάδος*, απ' όπου και *δυαδ-ικός, δυαδ-ισμός*). *δυ-ικός, δυ-ισμός* η γραφή των *δυ-αρχία* και *δυ-ανδρία* αμφισβητείται· ορθότερη είναι, σύμφωνα με όσα είπαμε, η γραφή *δι-αρχία* και *δι-ανδρία*. Τέλος, το **συν-δυ-άζω** (και τα παράγωγά του) γράφεται κανονικά με *-υ-*, γιατί παράγεται από το αρχ. *σύνδυο* («και οι δύο μαζί») -- *συνδυ-άζω* (*συνδυασμός, συνδυαστικός* κ.λπ.)

δυοίν θάτερον (αρχαιοπρ.) το ένα από τα δύο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυοῖν θἄτερον* < *δυοῖν* (γεν. τού *δύο*) + *θἄτερον* < *τό ἄτερον*, αιολ και δωρ. τύπος τού *ἕτερος*]

δυόμισι επίθ. {άκλ.} δύο και μισός. ~ *ώρες / κιλά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δυόμισυ* < *δύο* + *ἥμισυ*].

δυοσμαρίνι (το) {χωρ γεν } το δεντρολίβανο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *ροσμαρί* (βλ λ.) με παρετυμολ. επίδρ. τού *δυόσμος*].

δυόσμος (ο) αρωματικό φυτό με μικρά. πριονωτά και λογχοειδή φύλλα και μικρά άνθη, φύλλωμα με χαρακτηριστική, δυνατή αρωματική γεύση και μυρωδιά. το οποίο χρησιμοποιείται ως μυρωδικό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἡδύοσμος* < *ἡδύς* «ευχάριστος, τερπνός» + *-οσμος* < *ὀσμή*].

Δυρράχιο (το) {Δυρραχίου} (αλβ. Durrës) πόλη και λιμάνι τής Δ. Αλβανίας στην Αδριατική Θάλασσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δυρράχιον*, αγν ετύμου, λ. ιλλυρ. προελ. Η πόλη ιδρύθηκε από Έλληνες τον 7ο αι. π.Χ και ώς τη ρωμαϊκή κατάκτηση (168 π.Χ) έφερε δύο ονόματα. *Δυρράχιον* και *Ἐπίδαμνος*. Η τελευταία ονομασία εγκαταλείφθηκε από τους Ρωμαίους. ίσως επειδή θύμιζε το λατ. damnun «ζημία. απώλεια». και έτσι επικράτησε το *Δυρράχιον*, από όπου και το αλβ Durres].

δυσ- κ. **δύσ-** παραγωγικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει: **1.** κακή ιδιότητα: *δυσ-οσμία, δύσ-τυχος, δύσ-μορφος* **2.** δυσκολία για κάτι: *δυσ-εξήγητος, δυσ-καμψία, δύσ-πνοια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσεντερία*
[ΕΤΥΜ αρχ. αχώριστο μόριο < I.E. *dus- «κακό, έλλειψη», πβ. σανσκρ. duş-, γοτθ. tuz-. αρχ. αγγλ tor-. αρχ. γερμ zur-, πιθ κ στο λατ. difficilis «δύσκολος» (αν < *dus-facilis). Το μόριο *δυσ-* αντιτίθεται στο *εὐ-* (βλ.λ.) (π.χ. *εὐμενής – δυσμενής, εὔκολος – δύσκολος*) και χρησιμοποιείται ως στερητ. (π χ. *δυστυχής. δύσμοιρος*)].

δυσάγωγος, -η. -ο (λόγ) (ως χαρακτηρισμός, συνήθ. για παιδί) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί δύσκολα ΑΝΤ ευάγωγος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δυσ-* + *-άγωγος* < *ἄγω*]

δυσαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η κατάσταση κατά την οποία από συνηθισμένα ερεθίσματα προκύπτουν δυσάρεστα αισθήματα
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν , < αγγλ. dysesthesia < μτγν. *δυσαισθησία* «χαμηλό επίπεδο ευαισθησίας»].

δυσανάγνωστος, -η. -ο [μτγν] αυτός που είναι δύσκολο να διαβαστεί: ~ *γράμματα / κείμενο* ΑΝΤ ευανάγνωστος.

δυσανάλογος, -η, -ο [1842] αυτός που δεν βρίσκεται σε αρμονική σχέση με (κάτι): *φορολογούνται με ~ τρόπο εν συγκρίσει προς τα εισοδήματά τους* ΣΥΝ αταίριαστος ΑΝΤ ανάλογος. — **δυσανάλογα** επίρρ . **δυσαναλογία** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. disproportionné].

δυσαναπλήρωτος, -η, -ο [1863] αυτός που είναι τόσο χρήσιμος, ώστε δύσκολα αναπληρώνεται *με τον θάνατό της αφήνει ~ κενό στον χώρο τής τέχνης* ΣΥΝ. αναντικατάστατος ΑΝΤ αναπληρώσιμος. αντικαταστάσιμος.

δυσανασχετώ ρ. αμετβ. {δυσανασχετείς .| δυσανασχέτησα} εκφράζω τη δυσφορία ή την αγανάκτησή μου (για κάτι που θεωρώ αρνητικό ή άδικο): *δυσανασχέτησε με την καταδικαστική απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ δυσφορώ, αγανακτώ. — **δυσανασχέτηση** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυσανασχετῶ (-έω)* < *δυσ-* + *-ανασχετῶ* < θ. *ἀνασχ-*, πβ. αόρ β' *ἀνέσχον*, ρ. *ἀνέχω / -ομαι* Βλ κ. *ανάσχεση*].

δυσανεξία (η) {δυσανεξιών} ΙΑΤΡ η έντονη –ενίοτε και παθολογική– αντίδραση τού οργανισμού σε ουσίες που δεν μπορεί να αφομοιώσει και να μεταβολίσει φυσιολογικά
[ΕΤΥΜ < μτγν *δυσάνεκτος* < *δυσ-* + *ἀνεκτός*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intolérance].

δυσαπόδεικτος, -η, -ο [αρχ] αυτός που αποδεικνύεται δύσκολα.

δυσαπόκτητος, -η, -ο [1829] (λόγ.) αυτός που αποκτάται δύσκολα· *ένα πολυτελές σπίτι είναι ~ για έναν χαμηλόμισθο υπάλληλο* ΑΝΤ ευαπόκτητος

δυσαρέσκεια (η) [1782] {χωρ πληθ } το αρνητικό συναίσθημα που προκαλεί κάτι το οποίο δεν αρέσει ή ενοχλεί: *η αντίδρασή του υποδηλώνει ~* || *ο υπουργός εξέφρασε τη ~ του για τον χειρισμό τής υπόθεσης* || *μορφασμός / γκριμάτσα δυσαρέσκειας* || *ήταν φανερή η ~ του από το γεγονός ότι δεν πήρε προαγωγή* || *έντονη / απροκάλυπτη ~* ΑΝΤ. ευαρέσκεια, ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ mécontentement].

δυσαρέσκεια – ευαρέσκεια, δυσάρεστος – ευάρεστος. Οι λέξεις **δυσαρέσκεια** και **ευαρέσκεια** είναι νεότερες (είναι τού 19ου αι. η λ. *δυσαρέσκεια* πρωτοαπαντά στον Αδ. Κοραή) Είναι «περίεργοι» σχηματισμοί Ενώ δηλ. είναι αφηρημένα ουσ. σε **-εια** τού τύπου *ευγενής – ευγένεια, απρεπής – απρέπεια.* έχουν το στοιχείο **-κ-** τού ρήματος **αρέσκω** (!) και αντιστοιχούν όχι σε επίθετα σε **-ης** αλλά σε (ρηματικά) επίθετα σε **-ος**. **δυσάρεστος – ευάρεστος**. Τα επίθετα αυτά παρήγαγαν στην Αρχαία· (α) ρήματα: *δυσάρεστος* – **δυσαρεστώ** (χρησιμοποιείται και σήμερα). *ευάρεστος* – **ευαρεστώ** (από όπου και τα αρχαία ρηματικά ουσιαστικά: *δυσαρεστώ* – **δυσαρέστησις**, *ευαρεστώ* **ευαρέστησις**), και (β) ουσ. σε **-ία**· *δυσάρεστος* – **δυσαρεστία**. *ευάρεστος* – **ευαρεστία** Άρα, κανονικώς, αντί τού *δυσαρέσκεια* θα έπρεπε να λέμε **δυσαρεστία** και αντί τού *ευαρέσκεια* να χρησιμοποιούμε το **ευαρεστία**. Αλλά usus norma loquendi (η χρήση ρυθμίζει τον λόγο)...

δυσάρεστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, που ενοχλεί: ~ *αναπνοή / συναίσθημα / εμπειρία / νέο / γεύση / είδηση* ΑΝΤ ευχάριστος, ευάρεστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.

δυσαρεστώ ρ μετβ [αρχ.] {δυσαρεστείς . | δυσαρέστ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ (σε κάποιον) αρνητικά συναισθήματα κάνοντας κάτι που δεν του αρέσει ή τον ενοχλεί *η συμπεριφορά του μας δυσαρέστησε όλους* || *έφυγε δυσαρεστημένη από την απάντησή του* ΣΥΝ στενοχωρώ. κακοκαρδίζω ΑΝΤ ευχαριστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*

δυσαρθρία (η) {δυσαρθριών} ΙΑΤΡ η δυσχέρεια στην άρθρωση τού λόγου, ενώ υπάρχει πλήρης αντίληψή του· οφείλεται σε λήψη τοξικών ουσιών ή σε βλάβη τού κεντρικού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysarthria]

δυσαρμονία (η) [1867] {δυσαρμονιών} **1.** ΜΟΥΣ η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις φωνές που τραγουδούν ΣΥΝ παραφωνία, φάλτσο ΑΝΤ αρμονία **2.** (μτφ.) η απουσία αρμονίας σε πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις ~ *μεταξύ κυβέρνησης και λαϊκής βούλησης* || ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ ασυμφωνία. δυσαναλογία, ασυμμετρία ΑΝΤ αρμονία. — **δυσαρμονικός,** -ή, -ό [1874], **δυσαρμονικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dysharmonie]

δυσβασία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η διαταραχή στο βάδισμα, η οποία προκαλεί σημαντική αναστολή των βαδιστικών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ. dysbasia].

δυσβάστακτος, -η, -ο [μτγν] κ. (καθημ) **δυσβάσταχτος 1.** αυτός που είναι δύσκολο να τον κρατήσει και να τον μεταφέρει κανείς: ~ *φορτίο / βάρος* ΣΥΝ βαρύς, ασήκωτος, αβάσταχτος ΑΝΤ ελαφρύς • **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον υπομείνει ή να τον ανεχτεί κανείς: ~ *υποχρεώσεις* ΣΥΝ επαχθής, σκληρός.

δύσβατος, -η, -ο (για τόπους) αυτός στον οποίο περπατά κανείς με δυσκολία (επειδή υπάρχουν εμπόδια στο έδαφος): ~ *βουνά / χαράδρες / περιοχή* ΑΝΤ ευκολοδιάβατος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *βατός* (βλ λ)]

δυσβουλία (η) {δυσβουλιών} ΙΑΤΡ η διαταραχή τής λειτουργίας τής βούλησης ή και τής εκτέλεσης μιας απόφασης
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσ-* + *βουλία* < *βουλή*].

δυσγενεσία (η) {δυσγενεσιών} ΒΙΟΛ το φαινόμενο κατά το οποίο από τη διασταύρωση ατόμων διαφορετικών ειδών ή γενών παράγονται απόγονοι στείροι

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ dysgenesis]
δυσγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η δυσκολία στη γραφή (πολύ αργή, αδυναμία διατήρησης ίσιας γραμμής, επανάληψη γραμμάτων ή συλλαβών κ.ά). — **δυσγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dysgraphie].
δυσδιάγνωστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η διάγνωση γίνεται με δυσκολία ~ *νόσος*
δυσδιάκριτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δύσκολα διακρίνεται ΣΥΝ αμυδρός ΑΝΤ ευδιάκριτος.
δυσδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] ΧΗΜ αυτός που διαλύεται δύσκολα σε συγκεκριμένο διαλύτη (π.χ. το βούτυρο είναι δυσδιάλυτο στο νερό, αλλά ευδιάλυτο στην αλκοόλη) ΑΝΤ ευδιάλυτος
δυσειδής, -ής, -ές {δυσειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} δυσειδέστ-ερος, -ατος} (λόγ) αυτός που έχει άσχημη μορφή ΣΥΝ δύσμορφος. (λαϊκ.-εκφραστ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος ΑΝΤ ευειδής, όμορφος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*. -*ες*, *όμορφος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + -*ειδής* < *εἶδος* «μορφή»].
δυσεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δύσκολα πραγματοποιείται, που δεν εκπληρώνεται εύκολα ~ *αίτημα*
δυσεκτασία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ διαταραχή κατά τη διάνοιξη τού στομίου τής ουροδόχου κύστης
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < νεολατ. dysectasia]
δυσέλεγκτος, -η, -ο ▸ δυσεξέλεγκτος
δυσεντερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ οξεία λοίμωξη τού παχέος εντέρου, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του και εκδηλώνεται με έντονη διάρροια και αιματόρροια. — **δυσεντερικός**, -ή. -ό [αρχ.].

> **δυσεντερία ή λυσεντερία;** Η λ. **δυσεντερία** είναι αρχ λέξη που δηλώνει *ασθένεια (σύνθετα τού* **δυσ-**) Η λ **λυσεντερία** είναι νεότερη (μεσν) από παρετυμολογική (λαϊκή) σύνδεση τής σημασίας τής λ με το «**λύσις** (λύση) τού εντέρου»!

δυσεξακρίβωτος, -η, -ο [1844] αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί εύκολα.
δυσεξάλειπτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δύσκολα εξαλείφεται ή που δεν μπορεί να εξαλειφθεί **2.** (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεπεράσει, να ξεχάσει εύκολα: *η τραυματική παιδική του ηλικία τού άφησε ~ στίγμα* ΑΝΤ ευεξάλειπτος.
δυσεξέλεγκτος, -η, -ο [αρχ.] κ **δυσέλεγκτος** [μτγν.] αυτός που με δυσκολία μπορεί να ελεγχθεί ή να αναιρεθεί. ~ *απόφαση* / *κατηγορία* — **δυσεξέλεγκτα** κ. **δυσέλεγκτα** επίρρ.
δυσεξήγητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που εξηγείται με δυσκολία ~ *χωρίο κειμένου* ΣΥΝ δυσερμήνευτος, δυσνόητος ΑΝΤ ευεξήγητος, ευνόητος **2.** (μτφ.) αυτός που μας παραξενεύει, επειδή δεν μπορούμε να τον ερμηνεύσουμε ~ *φαινόμενο* / *σύμπτωση* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ αλλόκοτος, παράξενος, παράδοξος
δυσεξίτηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα ξεβάφει, που δύσκολα χάνεται· (μτφ) ~ *μνήμες* ΑΝΤ εξίτηλος
δυσεξιχνίαστος, -η, -ο **1.** αυτός που με δυσκολία εξιχνιάζεται, επιλύεται ~ *έγκλημα* / *μυστήριο* **2.** (μτφ.) αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται και γίνεται κατανοητός· ~ *συμπεριφορά* / *προθέσεις* ΣΥΝ δυσνόητος, δυσεξήγητος
δυσεπίλυτος, -η, -ο [1890] αυτός που με δυσκολία επιλύεται· ~ *διαφορά* / *πρόβλημα* ΑΝΤ ευεπίλυτος
δυσεπίσχετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία ανακόπτεται και συγκρατείται. ~ *αιμορραγία*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δυσ-* + -*επίσχετος* < *ἐπέχω* «σταματώ, συγκρατώ» (πβ αόρ β' *ἐπέσχον*). Βλ κ. *επίσχεση*]
δυσεπίτευκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός που με δυσκολία επιτυγχάνεται: ~ *αποτέλεσμα* / *κατόρθωμα*
[ΕΤΥΜ μτγν < *δυσ-* + -*επίτευκτος* < *ἐπιτυγχάνω* (πβ μελλ *ἐπιτεύξομαι*) Βλ κ *επίτευξη*]
δυσεπιχείρητος, -η, -ο [αρχ] αυτός τον οποίο δύσκολα επιχειρεί ή τολμά κανείς να πραγματοποιήσει ~ *σχέδιο*
δυσεπούλωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία επουλώνεται ~ *πληγή* / *τραύμα*.
δυσερεύνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο να ερευνηθεί: ~ *υπόθεση*
δυσερμήνευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται: ~ *κείμενο* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ δυσεξήγητος ΑΝΤ ευεξήγητος
δυσετυμολόγητος, -η, -ο [μτγν] (λέξη) που είναι δύσκολο να ετυμολογηθεί
δυσεύρετος, -η, -ο αυτός που δύσκολα μπορεί να βρεθεί, που εμφανίζεται σπάνια: *το λάδι ήταν ~ στην Κατοχή* || ~ *βιβλίο* / *γραμματόσημο* || (καταχρ. κ. για πρόσ) *με όλες αυτές τις ασχολίες έχει γίνει* ~ ΣΥΝ σπάνιος, λιγοστός, ακριβοθώρητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + -*εύρετος* < *εὑρίσκω*]
δυσεφάρμοστος, -η, -ο [1835] αυτός που με δυσκολία μπορεί να εφαρμοστεί ~ *διάταξη* / *μέτρα* / *πολιτική*.
δύση (η) {-ης κ -εως | -εις, -εων} **1.** η κάθοδος ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα. ο *ήλιος έγερνε στη ~, όταν έφτασε* ΣΥΝ βασίλεμα, λυκόφως ΑΝΤ ανατολή **2.** (συνεκδ) η ώρα κατά την οποία δύει ο ήλιος: *συνέβη λίγο πριν από τη ~ τού ηλίου* ΣΥΝ ηλιοβασίλεμα, (λογοτ) γέρμα, λιόγερμα **3.** (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό στο οποίο δύει ο ήλιος: *κοίταξε προς τη ~* (βλ κ λ. *δυσμάς*) **4.** (μτφ.) η πορεία προς την αποδυνάμωση, την τελική πτώση. *η ~ τής Βρετανικής Αυτοκρατορίας* || *η ~ τού αρχαίου κόσμου* || *ένας πολιτισμός που βρίσκεται* / *οδηγείται στη ~ του* ΣΥΝ παρακμή, εξασθένηση, κατάπτωση **5.** (μτφ για πρόσ.) τα τελευταία χρόνια από τη ζωή ή τη δραστηριότητα (κάποιου) *στη ~ τής ζωής του* / *τής καριέρας του* ΣΥΝ τέλος, στερνά ΑΝΤ αρχή (συνεκδ **Δύση**) **6.** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής. κατ' αντιδιαστολή κυρ προς την Ασία και την Α Ευρώπη· επίσης. οι λαοί που κατοικούν σε αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους, ο οποίος έχει τις ρίζες του στον αρχαίο ελληνορρωμαϊκό κόσμο, τον προτεσταντικό και ρωμαιοκαθολικό χριστιανισμό. κατ' αντιδιαστολή προς τον πολιτισμό των χωρών τής Ανατολής **7.** (περιληπτ.-παλαιότ) το σύνολο των μη κομουνιστικών χωρών τής Ευρώπης και τής αμερικανικής ηπείρου, που βρίσκονται, κατά πλειοψηφία, συνασπισμένες στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (ΝΑΤΟ) και έχουν ως πολίτευμα την κοινοβουλευτική δημοκρατία. *οι χώρες τής ~* || *πολλοί θεωρούν ότι η ~ πλούτισε εις βάρος τού Τρίτου Κόσμου* || «*ανήκομεν εις την Δύσιν*» (Κ. Καραμανλής) ΑΝΤ Ανατολή, ανατολικό μπλοκ **8.** η περιοχή που περιλαμβάνει τις δυτικές Η.Π Α. *η κατάκτηση τής ~* (η εξάπλωση των πρώτων αποίκων στα δυτικά τής αμερικανικής ηπείρου και η εγκατάστασή τους εκεί) ΦΡ **Άγρια Δύση** (i) οι δυτικές περιοχές των σημερινών Η.Π Α. προς τις οποίες κατευθύνθηκαν μαζικά τον περασμένο αιώνα οι λευκοί άποικοι τής Β Αμερικής και οι οποίες έγιναν γνωστές ευρύτερα από τις ταινίες γουέστερν, κυρ. ως χώροι σύγκρουσης αποίκων και στρατού με Ινδιάνους καθώς και δράσης παρανόμων: *μονομαχία στην ~* (ii) (μτφ.) (κ *Φαρ Ουέστ*) κάθε χώρος ή κατάσταση όπου υπάρχουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ παρανόμων ή μεταξύ αστυνομικών και παρανόμων και όπου υπάρχει κοινωνική αναστάτωση λόγω υψηλής εγκληματικότητας. «*Άγρια Δύση τρεις νομοί. πρωτοφανείς καταστάσεις με σκληρό ανθρωποκυνηγητό και ανταλλαγές πυρών*» (εφημ) (βλ. κ λ *Σικάγο, Τέξας, Φαρ Ουέστ*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δύσις* < *δύω*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. west].

> **δύση – ανατολή, δύω – ανατέλλω.** Στην Αρχ Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν σε σχέση με τα άστρα και ειδικότερα τον ήλιο δύο ρήματα με τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **τέλλω / ανατέλλω** και το **δύω** Μόνο του το **τέλλω / τέλλομαι** σημαίνει «ανυψώνομαι, ανεβαίνω πάνω από (ενν τον ορίζοντα)» Από το **ανατέλλω** πλάστηκε το ουσ. **ανατολή** (τού ηλίου) – στην Αρχαία και **αντολή**. Από το **δύω** το ουσ **δύση** *(δύσις)* και **δυσμή** Η καθημερινή επανάληψη τού φαινομένου τής ανατολής και τής δύσης έκανε ώστε το σημείο τού ορίζοντα όπου συμβαίνει το φαινόμενο, να δηλώνεται συχνά σε πληθ. **προς ανατολάς / δυσμάς – από ανατολών / δυσμών**

δυσηκοΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ δυσκολία στην ακοή. η κακή ακοή ΣΥΝ βαρηκοΐα — **δυσήκοος**, -ος (λαϊκ -η), -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δυσήκοος* < *δυσ-* + -*ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].
δυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που σφυρηλατείται δύσκολα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + -*ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ *ἐλατός*)].
δυσηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ κακός αγωγός τού ηλεκτρισμού· ~ *σώματα* ΑΝΤ ευηλεκτραγωγός.
δυσήλιος, -ος (λαϊκ -α), -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που δεν φωτίζεται από τον ήλιο, που δύσκολα τον βλέπει ο ήλιος· ~ *τόπος* ΣΥΝ ανήλιαγος ΑΝΤ ευήλιος.
δυσήνιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ) (για υποζύγια) αυτός που δύσκολα δέχεται χαλινάρι, αδάμαστος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + -*ήνιος* < *ἡνία* (βλ. λ *ηνίο*)]
δυσηχαγωγός, -ός, -ό ΦΥΣ αυτός που δεν επιτρέπει το πέρασμα τού ήχου από μια επιφάνεια σε άλλη μέσα από τη μάζα του ΣΥΝ ηχομονωτικός
[ΕΤΥΜ < *δυσ-* + *ηχαγωγός* (< *ἦχος* + *αγωγός*)].
δυσθανασία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατεταμένη και επώδυνη επιθανάτια αγωνία, ο αργός και βασανιστικός θάνατος ΑΝΤ ευθανασία.
δυσθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος** αυτός που δύσκολα θεραπεύεται ~ *ασθένεια* (πβ. λ *αθεράπευτος, ανίατος*) ΣΥΝ δυσίατος. Επίσης (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος**.
δυσθερμαγωγός, -ή, -ό [1870] ΦΥΣ αυτός που είναι κακός αγωγός τής θερμότητας, που δεν επιτρέπει στη θερμότητα να διαδοθεί εύκολα μέσα από τη μάζα του ~ *σώματα*
δυσθεώρητος, -η, -ο [αρχ] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να δει και να συλλάβει κανείς σε όλο του το μέγεθος ΦΡ (μτφ -εμφατ) **δυσθεώρητο ύψος** πολύ μεγάλος βαθμός (στον οποίο βρίσκεται ή εκδηλώνεται κάτι) *οι τιμές έχουν φθάσει σε ~ ύψη* || *σ' αυτούς τους κοινωνικούς κύκλους υπάρχει ~ φαρισαϊσμού και υποκρισίας*.
δυσθυμία (η) [αρχ] {δυσθυμιών} η κακή ψυχική διάθεση. η έλλειψη κεφιού και όρεξης για ζωή ΣΥΝ μελαγχολία. αδιαθεσία. ανορεξία, ακεφιά. κακοκεφιά ΑΝΤ ευθυμία
δύσθυμος, -η. -ο (λόγ) αυτός που έχει κακή. δυσάρεστη διάθεση: *κάτι τον απασχολεί τις τελευταίες μέρες και είναι κάπως* ~ ΣΥΝ κακόκεφος ΑΝΤ εύθυμος. — **δύσθυμα / δυσθύμως** [μτγν] επίρρ., **δυσθυμώ** ρ [αρχ.] {-είς }
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσ-* + *θυμός* (βλ λ)]
δυσίατος, -η, -ο δυσθεράπευτος (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *ιατός* (βλ.λ.)]
δυσιδρωσία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική κατακράτηση τού ιδρώτα μέσα στο δέρμα, που εκδηλώνεται με εξανθήματα τής επιδερμίδας Επίσης **δυσίδρωση**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dyshidrosis]
δύσκαμπτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που κάμπτεται. που λυγίζει με δυσκολία. ~ *μέταλλο* ΑΝΤ εύκαμπτος, ευλύγιστος **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα στις δυσκολίες. που δεν μπορεί εύκο-

λα κανείς να κάμψει το ηθικό του ΣΥΝ τραχύς, σκληρός, επίμονος **3.** αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα στις καταστάσεις, που δεν μπορεί να κάνει τους κατάλληλους ελιγμούς: ~ *χαρακτήρας / σύστημα / οικονομία* ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος

δυσκαμψία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην κάμπτεται (κάτι) εύκολα: *η ~ των μετάλλων* ΑΝΤ ευκαμψία, ευλυγισία (πβ. λ. *ακαμψία*) **2.** (μτφ.) η αδυναμία προσαρμοστικότητας, η τήρηση άκαμπτης, αδιάλλακτης στάσης. ~ *τού πνεύματος* ΑΝΤ προσαρμοστικότητα

δυσκατάληπτος, -η, -ο δυσνόητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *δυσ-* (βλ λ.) + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω*].

δυσκαταποσία (η) [μτγν.] {δυσκαταποσιών} ΙΑΤΡ η δυσκολία στην κατάποση (οφείλεται συνήθ. σε βλάβες τού οισοφάγου).

δυσκατέργαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να κατεργαστεί κανείς ~ *δέρμα* ΑΝΤ ευκατέργαστος

δυσκινησία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ } **1.** (γενικά) η δυσκολία στις κινήσεις ΣΥΝ βραδυκινησία ΑΝΤ ευκινησία **2.** ΙΑΤΡ δυσκολία ή ανωμαλία στην εκτέλεση εκούσιων μυϊκών κινήσεων ~ *τής μήτρας / των χοληφόρων οδών* **3.** (μτφ.) η έλλειψη ζωντάνιας, ετοιμότητας για δράση, η βραδύτητα στις ενέργειες *τον γραφειοκρατικό μηχανισμό χαρακτηρίζει η ~* ΣΥΝ νωθρότητα, οκνηρία, ραθυμία, τεμπελιά, νωχέλεια ΑΝΤ ταχύτητα, εγρήγορση, κινητικότητα.

δυσκίνητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που εκτελεί διάφορες κινήσεις με μεγάλη δυσκολία, μεγάλη βραδύτητα: *πλαδαρός και ~* ΣΥΝ αργός, αργοκίνητος, βαρύς, οκνηρός· (μτφ) **2.** αυτός που δεν παίρνει εύκολα την απόφαση να μετακινηθεί, γενικότ να ενεργήσει, να δράσει· *είναι τόσο ~ και οι δυο τους· ποτέ δεν προγραμματίζουν να κάνουν κάτι, όλο βαριούνται και δεν έχουν διάθεση για το παραμικρό* ΣΥΝ. νωθρός **3.** (για τον νου) αυτός που αργεί να καταλάβει, που έχει μειωμένη αντιληπτικότητα: ~ *μυαλό* ΣΥΝ αργόστροφος. — **δυσκίνητα** επίρρ

δυσκοίλιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (παθ.) αυτός που πάσχει από δυσκοιλιότητα **2.** (ενεργ.) αυτός που προκαλεί δυσκοιλιότητα: ~ *τροφή* ΑΝΤ ευκοίλιος.

δυσκοιλιότητα (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από τη δυσκολία και τη μικρή συχνότητα κενώσεως των εντέρων: *χρονία ~ || πάσχω από ~* ΣΥΝ ευκοιλιότητα.

δυσκολεύω ρ μετβ κ. αμετβ [μεσν] {δυσκόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) δύσκολο: *η στάση του δυσκολεύει την πραγματοποίηση τού σχεδίου* ΣΥΝ δυσχεραίνω, (λαϊκ.) ζορίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι δύσκολος: *με τις τελευταίες μεταβολές στο σύστημα των εξετάσεων, τα πράγματα δυσκόλεψαν* ΣΥΝ δυσχεραίνω· (μεσοπαθ **δυσκολεύομαι**) **3.** αντιμετωπίζω δυσκολίες, περιέρχομαι σε δυσχερή θέση: *αν δυσκολευτείς, ζήτα του βοήθεια* ΣΥΝ ζορίζομαι, στενοχωριέμαι, (οικ.) τα βρίσκω μπαστούνια **4.** (+να) μου είναι δύσκολο: ~ *να λύσω την άσκηση || δυσκολεύτηκα να βρω το σπίτι* **5.** (+να) διστάζω, δεν μπορώ να κάνω (κάτι) άνετα: ~ *να του μιλήσω μετά τον καβγά μας.* — **δυσκόλεμα** (το) [μεσν] (σημ. 1, 2)

δυσκολία (η) [αρχ.] {δυσκολιών} **1.** η κατάσταση ή το συγκεκριμένο σημείο που προκαλεί πρόβλημα, δυσχέρεια: *η ~ ήταν να παραδοθεί το έργο μέσα στα καθορισμένα χρονικά πλαίσια || το κείμενο δεν παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες || τα παράτησε με την πρώτη ~ || ο βαθμός δυσκολίας μιας άσκησης || με ~ τα βγάζω πέρα || προκαλώ / βρίσκω / συναντώ / αντιμετωπίζω δυσκολίες* ΣΥΝ δυσχέρεια **2.** (ειδικότ) **δυσκολίες** (οι) τα προβλήματα που έχει κανείς, η στενόχωρη κατάσταση, συνήθ. οικονομικής φύσεως: *αντιμετωπίζει πολλές ~ αυτό τον καιρό και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του.*

δυσκολο- κ **δυσκολό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται δύσκολα: *δυσκολο-χώνευτος, δυσκολο-πρόφερτος, δυσκολό-πιστος.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δυσκολό-πιστος, δυσκολο-πάτητος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *δύσκολος*].

δύσκολος, -η, -ο **1.** αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, δεξιότητες ή μόχθο για την επίτευξή του: ~ *δουλειά / αγώνας / υπόθεση / εγχείρηση || είναι ~ να ζεις σε ξένη χώρα || μου είναι ~ να δεχτώ κάτι τέτοιο* ΣΥΝ δυσχερής, επίπονος, (οικ.) ζόρικος ΑΝΤ εύκολος· ΦΡ ***κάθε αρχή και δύσκολη*** βλ. λ *αρχή* **2.** αυτός που δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: ~ *πρόβλημα / αντίπαλος* ΑΝΤ εύκολος **3.** αυτός που δεν γίνεται εύκολα κατανοητός· ~ *θεωρία / θέμα* ΣΥΝ δυσνόητος, περίπλοκος ΑΝΤ εύκολος, εύληπτος **4.** (για καταστάσεις) αυτός που δεν παρουσιάζει πλεονεκτήματα, αλλά δημιουργεί πρόσθετα εμπόδια και δυσχέρειες. *φέρνω κάποιον σε ~ θέση || το έργο πραγματοποιήθηκε υπό ~ συνθήκες* ΣΥΝ προβληματικός, χαλεπός, (οικ) ζόρικος ΑΝΤ ευνοϊκός **5.** (για χρονική περίοδο) αυτός που δεν είναι κατάλληλος, που είναι απρόσφορος για (κάποιον/κάτι): ~ *καιροί για πρίγκιπες || ~ εποχή για την οικονομία* ΣΥΝ χαλεπός, ακατάλληλος ΑΝΤ ευνοϊκός, εύκολος **6.** (γενικότ.) αυτός που είναι γεμάτος προβλήματα και δυσχέρειες. ~ *μέρες / στιγμές / χρόνια / ώρες / ζωή / δρόμος* **7.** αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί εύκολα: ~ *περίπτωση / αρρώστια* ΣΥΝ δυσθεράπευτος **8. *δύσκολα*** (τα) προβληματικές ενέργειες ή καταστάσεις. *θέλω / ζητώ / μου αρέσουν τα ~* ΑΝΤ εύκολα (τα) **9.** (για πρόσ.) αυτός που προξενεί προβλήματα, που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει κανείς εύκολα τον ιδιότροπο χαρακτήρα του ~ *άνθρωπος / πελάτης / παιδί / χαρακτήρας* ΣΥΝ δύστροπος, ζόρικος, ιδιότροπος, στρυφνός, ανάποδος, στριμμένος **10.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί εύκολα να ικανοποιηθεί με κάτι, που είναι πολύ λεπτολόγος σε κάθε επιλογή του: ~ *στο φαγητό / στις συναλλαγές του || κάνω τον ~ || για να κάνει τη ~, έμεινε στο ράφι* ΣΥΝ σχολαστικός, λεπτολόγος -- **δύσκολα / δυσκόλως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εύκολος*
[ΕΤΥΜ αρχ. επίθ. (από τα σύνθετα με πρόθεμα *δυσ-*), τού οποίου το β' συνθ. *-κολος* είναι αγν ετύμου και η σύνδεσή του με το θ $*k^we$l- τού ρ *πέλομαι* δεν είναι πειστική].

δυσκολοχώνευτος, -η, -ο (κυριολ. κ. μτφ) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία: ~ *τροφή* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ δύσπεπτος ΑΝΤ εύπεπτος, ευκολοχώνευτος.

δυσκρασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κακή κράση τού οργανισμού, η καχεξία **2.** ΙΑΤΡ η έλλειψη ισορροπίας των συστατικών τού αίματος ή τού μυελού των οστών, που προκαλεί χρόνια διαταραχή τής ομαλής λειτουργίας τού οργανισμού **3.** το κακό κλίμα ενός τόπου ΑΝΤ ευκρασία. — **δυσκρασικός,** -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-κρασία* < *κράσις*]

δυσλαλία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η δυσαρθρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dyslalia].

δυσλειτουργία (η) {δυσλειτουργιών} η μη ομαλή λειτουργία συστήματος ή στοιχείου του, η οποία προκαλεί τον αποσυντονισμό του: ~ *τού κρατικού μηχανισμού / τού εκπαιδευτικού συστήματος / ενός αδένα / ενός οργάνου.* — **δυσλειτουργικός,** -ή, -ό, **δυσλειτουργώ** ρ. αμετβ {-είς }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malfonction].

δυσλεκτικός, -ή, -ό → δυσλεξικός

δυσλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ μαθησιακή διαταραχή που συνίσταται στην ελαττωμένη ικανότητα τού ατόμου να ερμηνεύει τη σχέση μεταξύ των γραμμάτων και των λέξεων ενός κειμένου και να ενσωματώνει σε μία ενότητα τις προσλαμβάνουσες ακουστικές και οπτικές πληροφορίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexia]

δυσλεξικός, -ή, -ό κ. **δυσλεκτικός** ΨΥΧΟΛ (κ. ως ουσ) αυτός που σχετίζεται με τη δυσλεξία ή πάσχει από δυσλεξία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dyslexic].

δύσληπτος, -η, -ο **1.** (τροφή) που λαμβάνεται από το στόμα με δυσκολία: ~ *φάρμακο* • **2.** (έννοια) που δεν γίνεται εύκολα κατανοητή: ~ *έννοια / ιδέα / κείμενο* ΣΥΝ δυσνόητος ΑΝΤ εύληπτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-ληπτος* < *λαμβάνω* (βλ. κ *λήπτης*)].

δυσμάς (λόγ.) στις ΦΡ (α) ***προς δυσμάς*** στα δυτικά, προς τη δύση (β) (μτφ) ***εις τας δυσμάς τού βίου*** στο τέλος τής ζωής κάποιου.
[ΕΤΥΜ Αιτ. πληθ τού αρχ. *δυσμή* «δύση» (κυρ πληθ *δυσμαί*) < *δύω*].

δυσμένεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία δεν αντιμετωπίζεται κανείς θετικά, στερείται ευνοϊκής αντιμετωπίσεως: *λόγω των ακραίων θέσεών του βρίσκομαι / πέφτω / περιπίπτω σε ~ || προκαλώ τη ~ κάποιου || η ~ τής τύχης*

δυσμενής, -ής, -ές {δυσμεν-ούς | -είς (ουδ -ή)· δυσμενέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν έχει ευνοϊκή διάθεση, που στρέφεται εναντίον κάποιου: ~ *σχόλια / κριτική / αντιδράσεις / εξέλιξη / καιρικές συνθήκες* ΣΥΝ αρνητικός ΑΝΤ ευμενής, θετικός. -- **δυσμενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-μενής* < *μένος*]

δυσμηνόρροια (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ πόνος αισθητός κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας, καθώς και οι διαταραχές που εμφανίζονται κατά την έμμηνη ρύση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysménorrhée].

δυσμνησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή τής μνήμης κατά την οποία το άτομο εμφανίζει δυσκολία να ανακαλέσει συγκεκριμένες αναμνήσεις κατά την επιθυμητή στιγμή.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. dysmnesia].

δύσμοιρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει κακή τύχη, που όλα στη ζωή τού έρχονται ανάποδα ΣΥΝ κακότυχος, δύστυχος, άμοιρος, κακορίζικος ΑΝΤ καλότυχος, τυχερός, καλόμοιρος.

δυσμορφία (η) [αρχ] {δυσμορφιών} **1.** (γενικά) η ασχήμια ΑΝΤ ομορφιά, κάλλος, ευμορφία **2.** ΙΑΤΡ κάθε παραμόρφωση ή ανωμαλία που παρουσιάζεται σε τμήμα τού σώματος.

δύσμορφος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει από τη φύση του άσχημη όψη, κακοφτειαγμένος ΣΥΝ. άσχημος ΑΝΤ όμορφος, καλοφτειαγμένος — **δύσμορφα** επίρρ.

δυσνόητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται κατανοητός με δυσκολία: ~ *χωρίο / ταινία* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, στρυφνός, σκοτεινός ΑΝΤ ευνόητος, εύληπτος, σαφής Επίσης (καθημ.) **δυσκολονόητος** [1710] — **δυσνόητα** επίρρ.

δυσοίωνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προοιωνίζεται κακή έκβαση, που δεν αφήνει περιθώρια για θετικές εξελίξεις: ~ *προβλέψεις / προφητείες* ΣΥΝ ζοφερός, δυσμενής ΑΝΤ ευοίωνος. — **δυσοίωνα** επίρρ.

δυσοσμία (η) [αρχ.] {δυσοσμιών} **1.** η έντονα έως ανυπόφορα δυσάρεστη οσμή: *η ~ των σκουπιδιών / από τη σήψη τροφίμων / τού κλειστού δωματίου* ΣΥΝ δυσωδία, βρόμα, κακοσμία, (οικ.) μπόχα ΑΝΤ ευοσμία, ευωδία, άρωμα **2.** δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από τις φυσικές κοιλότητες (λ.χ. στόμα) ή ορισμένα τμήματα τού σώματος (μασχάλες, πόδια), η οποία οφείλεται συνήθ σε ελλιπή αγωγή υγιεινής: *η ~ τού ιδρώτα* ΣΥΝ κακοσμία. — **δύσοσμος,** -η, -ο [αρχ.].

δυσουρία (η) [αρχ] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ επώδυνη δυσχέρεια κατά την ούρηση.

δυσπαρευνία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η παθολογική κατάσταση κατά την οποία η συνουσία είναι επώδυνη ή δυσχερής για τη γυναίκα λόγω ψυχολογικών ή οργανικών αιτίων.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δυσπάρευνος* < *δυσ-* + *πάρευνος* «ομόκλινος, σύζυγος» < *παρ(α)-* + *-ευνος* < *εὐνή* «κρεβάτι». Η λ. είναι ελληνογενής ξέν. όρ ,

δυσκολο- / δυσκολό- α' συνθ

δυσκολο-απόδεικτος, -η, -ο	**δυσκολο-διάβαστος,** -η, -ο	**δυσκολο-νόητος,** -η, -ο	**δυσκολο-πρόφερτος,** -η, -ο
δυσκολο-βάσταχτος, -η, -ο	**δυσκολο-θεράπευτος,** -η, -ο	**δυσκολό-πιστος,** -η, -ο	**δυσκολο-χτένιστος,** -η, -ο

< νεολατ. dyspareunia].

δύσπεπτος, -η, -ο (τροφή) που χωνεύεται με δυσκολία ΣΥΝ δυσκολοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ εύπεπτος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *πεπτός* < *πέσσω* «χωνεύω». βλ. κ. *πέψη*].

δυσπεψία (η) [μτγν] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η κακή λειτουργία τού πεπτικού συστήματος και οι συνακόλουθες δυσχέρειες που προκαλεί κατά την πέψη ΑΝΤ ευπεψία.

δυσπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσκολία να πιστέψει κανείς (κάποιον), η επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζει κανείς (μια πληροφορία, ένα πρόσωπο, μια εξέλιξη κ.λπ.) *εκφράζω ~ για τις κυβερνητικές εξαγγελίες* **2. *πρόταση δυσπιστίας*** η πρόταση ορισμένου αριθμού βουλευτών (τής συμπολίτευσης, τής αντιπολίτευσης ή ανεξαρτήτων) για άρση τής εμπιστοσύνης από την κυβέρνηση συνολικά ή από ένα ή περισσότερα μέλη της ΣΥΝ πρόταση μομφής.

δύσπιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που με δυσκολία πιστεύει και εμπιστεύεται τους άλλους: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ καχύποπτος ΑΝΤ εύπιστος **2.** αυτός που φανερώνει επιφυλακτικότητα για την αλήθεια ή την ισχύ (ισχυρισμού, άποψης κ.λπ.): ~ *βλέμμα* ΑΝΤ εύπιστος — **δύσπιατα** επίρρ

δυσπιστώ ρ αμετβ [μτγν] {δυσπιστείς...· μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} (+σε) δυσκολεύομαι να πιστέψω και να εμπιστευθώ (κάποιον/ κάτι): ~ *στα λόγια των πολιτικών / στις διαφημίσεις* ΑΝΤ ευπιστώ

δυσπλασία (η) {δυσπλασιών} ΙΑΤΡ παραμορφωτική ανωμαλία στην ανάπτυξη κυττάρων, ιστών ή οργάνων λόγω διαταραχής τής εμβρυογένεσης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysplasia].

δύσπνοια (η) {χωρ πληθ} ΙΑΤΡ αίσθημα αναπνευστικής δυσφορίας, το οποίο συνοδεύεται από μεταβολές τής συχνότητας και τού ρυθμού των αναπνοών. — **δυσπνοϊκός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύσπνοος* < *δυσ-* + *-πνοος* < *πνοή*. Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ. αγγλ dyspnoea, γαλλ. dyspnée κ.ά]

δυσπραγία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη άνεσης και ευρωστίας στο βιοτικό επίπεδο, η κατάσταση στενότητας και δυσχερειών *οικονομική ~* — **δυσπραγώ** ρ [αρχ.] {-είς. .}
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δυσπραγῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *δυσ-* + *-πραγῶ* < θ. *πραγ-*, πβ παρακ. *πέ-πραγ-α* τού ρ. *πράττω*].

δυσπροσάρμοστος, -η, -ο αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα σε μια κατάσταση ΑΝΤ ευπροσάρμοστος

δυσπρόσβλητος, -η, -ο αυτός που προσβάλλεται με δυσκολία από εξωτερική επίδραση: ~ *στις ασθένειες* ΑΝΤ ευπρόσβλητος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-πρόσβλητος* < *προσβάλλω*]

δυσπρόσιο (το) {δυσπροσίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος, σκληρό, χημικά δραστικό και δύστηκτο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. dysprosium < μτγν *δυσπρόσιτος*, επειδή το στοιχείο αυτό δεν απομονώνεται εύκολα]

δυσπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η προσέγγιση είναι δύσκολη, που δεν γίνεται προσιτός με ευκολία. ~ *περιοχή* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ προσιτός.

δυσπρόφερτος, -η, -ο [1819] κ. (καθημ.) **δυσκολοπρόφερτος** (για φθόγγους, λέξεις, γλωσσικά στοιχεία) αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία στην προφορά του ~ *λέξη / σύμπλεγμα συμφώνων.* Επίσης (καθημ.) **δυσκολοπρόφερτος**.

δυσσέβεια (η) {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη σεβασμού (συνήθ προς τον Θεό) ΣΥΝ ασέβεια ΑΝΤ ευσέβεια — **δυσσεβής,** -ής, -ές {αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσσεβής* < *δυσ-* + *-σεβής* < *σέβας*].

δύστηκτος, -η, -ο αυτός που τήκεται με δυσκολία, που δεν λειώνει εύκολα: ~ *μέταλλα* ΑΝΤ εύτηκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσ-* + *-τηκτος* < *τήκω* «λειώνω»].

δύστηνος, -ος, -ο (αρχαιοπρ) δυστυχής, άτυχος: ~ *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δύσ-στᾶνος* «αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη θέση» < *δυσ-* + **στᾶνος* < θ *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι / ἵ-στη-μι*, βλ λ *ίσταμαι*]

δυστοκία (η) {δυστοκιών} **1.** ΙΑΤΡ δυσκολία κατά την πορεία τού τοκετού **2.** (μτφ) αργοπορία και δυσχέρεια δυσκολία στην πορεία ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας: *μεγάλη ~ στη λήψη αποφάσεων* || *φραστική ~.* — **δύατοκος,** -η, -ο [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύστοκος* < *δυσ-* + *τόκος* (βλ λ)].

δυστονία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ νευρολογική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ακούσιους μυϊκούς σπασμούς, οι οποίοι προκαλούν την επώδυνη καθήλωση τού σώματος σε ορισμένη στάση.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dystonia].

δυστροπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα στους άλλους, ο άσχημος τρόπος αντίδρασης σε κάτι ΣΥΝ κακοτροπία.

δύστροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που με τη συμπεριφορά του προκαλεί δυσκολίες και προβλήματα στο περιβάλλον του: ~ *χαρακτήρας / άνθρωπος / παιδί* || *μετά την αρρώστια έγινε πολύ ~* ΣΥΝ ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος, στριμμένος, στρυφνός ΑΝΤ καλότροπος, προσηνής, βολικός. — **δύατροπα / δυατρόπως** [μτγν.] επίρρ.

δυστροπώ ρ αμετβ {δυστροπείς . | δυστρόπησα} **1.** συμπεριφέρομαι με άσχημο τρόπο **2.** προβάλλω αντιρρήσεις, αντιδρώ αρνητικά: *δυστροπεί κάθε φορά που πρέπει να πληρώσει.*

δυστροφία (η) [1887] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή στην ανάπτυξη, που οφείλεται σε ελλιπή διατροφή ιστού, οργάνου ή και ολόκληρου τού οργανισμού, με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις — **δυστροφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ. dystrophia].

δυστύχημα (το) [αρχ.] {δυστυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε κακή στιγμή, απρόσμενη συμφορά ή δυσάρεστη εξέλιξη **2.** (ειδικότ.) σοβαρό και απρόοπτο συμβάν, συνήθ. με τα μέσα μεταφοράς, που έχει ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό και την απώλεια ανθρώπινων ζωών: *αυτοκινητικό / αεροπορικό ~* || *τραγικό ~* ΣΥΝ ατύχημα, κακό, συμφορά • **3.** η ιδιαίτερα δυσάρεστη, οδυνηρή πτυχή ενός γεγονότος· *το ~ είναι ότι με τον θάνατό του θα μείνουν αβοήθητοι η γυναίκα του και τα παιδιά του* || *τι ~ να πεθάνει τόσο νέος!* ΣΥΝ πλήγμα, συμφορά, χτύπημα ΑΝΤ ευτύχημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατύχημα.*

δυστυχής, -ής, -ές {δυστυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή) δυστυχέστ-ερος, -ατος} δυστυχισμένος (βλ λ.): ~ *και περίλυπος*. Επίσης **δύστυχος,** -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, συμπάθεια, τύχη, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσ-* + *-τυχής*, βλ. λ *δυστυχώ*].

δυστυχία (η) [αρχ] {δυστυχιών} **1.** το βαρύ πλήγμα, η συμφορά: *είναι ~ να ζεις σε μια χώρα όπου το κράτος δεν σέβεται τον πολίτη* ΣΥΝ. κακοτυχία, ατυχία, συμφορά, κακό **2.** (ειδικότ.) η στερημένη από χαρά και ευτυχία ζωή (λόγω οικονομικής ανέχειας, οδυνηρών συμβάντων κ λπ.): *έζησε μέσα στη ~* || *μέρες δυστυχίας* ΑΝΤ ευτυχία.

δυστυχισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που ζει μέσα στη δυστυχία, που στερείται κάθε χαρά και ευτυχία: ~ *άνθρωπος / ύπαρξη / πλάσμα* ΣΥΝ (λαϊκ.-εμφατ.) συφοριασμένος, (αρχαιοπρ.) δύστηνος, (λόγ.) δύσμοιρος, (λαϊκ.) κακορίζικος, κακόμοιρος ΑΝΤ ευτυχισμένος **2.** (για την έκφραση συμπάθειας) αυτός που προκαλεί λύπηση, που αξίζει συμπάθεια: *τι να σου κάνει ο ~ με όλα αυτά που του έτυχαν;* ΣΥΝ δυστυχής, καημένος, φουκαράς, κακομοίρης, (οικ.) καψερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μεσν *δυστυχίζω* < αρχ. *δυστυχῶ*].

> **δυστυχιαμένος – δυστυχής – δύστυχος, κακόμοιρος – κακομοίρης.** Παράλληλα προς το **δυστυχισμένος**, που χρησιμοποιείται διαπιστωτικά / περιγραφικά από τον ομιλητή για να δηλωθεί η κακή κατάσταση (συμφορά) κάποιου, τα **δυατυχής** (σε λογιότερο ύφος) και **δύστυχος** (σε απλό, καθημερινό ύφος) δηλώνουν τη **συμπάθεια** τού ομιλητή προς κάποιον που πάσχει Σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των λ **κακόμοιρος** και **κακομοίρης**: η πρώτη δηλώνει περιγραφικά την κακή κατάσταση (*κακόμοιρος* = δυστυχισμένος), ενώ η *δεύτερη* εκφράζει συμπάθεια (*κακομοίρης* = δύστυχος / δυστυχής) → *συμπάθεια*

δύστυχος, -η, -ο → δυστυχής

δυστυχώ ρ. αμετβ. [αρχ] {δυστυχείς... | δυστύχησα} **1.** υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, με βρίσκουν συμφορές ΣΥΝ κακοτυχώ, υποφέρω, πάσχω, βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι **2.** (ειδικότ.) στερούμαι των αναγκαίων, βρίσκομαι σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης ΣΥΝ (λόγ.) δυσπραγώ, πένομαι
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυστυχῶ (-έω)* < *δυστυχής* < *δυσ-* + *-τυχής*, από το θ. τού αορ β΄ *ἔ-τυχ-ον* (ρ *τυγχάνω*)]

δυστυχώς επίρρ [αρχ.] **1.** (για τον σχολιασμό γεγονότος) για κακή τύχη, αντίθετα προς το επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ *δεν κατάφερε να τελειώσει το σχολείο* ΑΝΤ ευτυχώς **2.** (ως ελλειπτική μονολεκτική απάντηση) προς μεγάλη μου λύπη, αντίθετα προς αυτό που θα ήθελα (να είχε συμβεί): – *Θα έρθεις μαζί μας;* – *~!* (δεν θα μπορέσω να έρθω) || *–Είναι αλήθεια ότι πέθανε,* - *~!* (είναι αλήθεια).

δυσφαγία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η δυσκολία στην κατάποση των τροφών
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysphagie].

δυσφήμηση [1871] κ. **δυσφήμιση** (η) [1782] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αμαύρωση τής εικόνας, τής φήμης, τής υπόληψης (κάποιου): *οι φήμες που κυκλοφόρησαν εις βάρος του είχαν ως αποτέλεσμα την επαγγελματική του δυσφήμηση* ΣΥΝ διασυρμός, κακολογία, διαβολή, διαπόμπευση, συκοφαντία **2.** ΝΟΜ το αδίκημα που συνεπάγεται η παραπάνω πράξη (βλ. λ *συκοφαντικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diffamation].

δυσφημίζω ρ. μετβ. [1782] {δυσφήμισ-α, -τηκα, -μένος} δυσφημώ (βλ.λ)

δυσφημιστικός, -ή, -ό αυτός που συνιστά δυσφήμηση ή αποσκοπεί σε αυτήν: ~ *διαδόσεις / σχόλια / άρθρα / δημοσιεύματα.* — **δυσφημιστικά** επίρρ.

δυσφημώ ρ. μετβ. {δυσφημείς... | δυσφήμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βλάπτω, αμαυρώνω την καλή εικόνα, το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου. *η κακή συμπεριφορά των μαθητών δυσφημεί το σχολείο τους* || *~ τη χώρα / την εταιρεία* ΣΥΝ εκθέτω, διασύρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυσφημῶ (-έω)* < *δύσφημος* < *δυσ-* + *-φημος* < *φήμη*].

δυσφορία (η) {χωρ πληθ } **1.** αίσθημα δυσαρέσκειας και έντονης ενόχλησης από συγκεκριμένη αιτία: *η αύξηση τής τιμής των καυσίμων προκάλεσε τη λαϊκή ~* || *αίσθημα / κύμα δυσφορίας* || *εκφράζω τη ~ μου* ΣΥΝ απαρέσκεια, δυσανασχέτηση ΑΝΤ ευφορία **2.** ελαφράς μορφής αδιαθεσία τού οργανισμού, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη νευρικότητα, δύσπνοια και ταραχή — **δυσφορώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσφορῶ (-έω)* < *δυσ-* + *-φορῶ* < *φέρω*].

δυσφράδεια (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ δυσχέρεια στην προφορά και την άρθρωση των λέξεων.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δυσφραδής* < *δυσ-* + *-φραδής* < *φράζω* «μιλώ, εκφράζομαι» (βλ. κ. *φράση*)].

δυσφωνία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή τής φυσιολογικής φωνητικής λειτουργίας κατά την παραγωγή τής φωνής.

δυσχεραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσχέραν-α, -θηκα} κάνω (κάτι) δυσχερές· *οι κακές καιρικές συνθήκες δυσχεραίνουν την έξοδο προς την*

ύπαιθρο || *η αδιαλλαξία τής μίας πλευράς δυσχεραίνει την πρόοδο των διαπραγματεύσεων* ΣΥΝ δυσκολεύω. — **δυσχέρανση** (η) [μτγν.], **δυσχεραντικός**, -ή, -ό [μτγν.]

δυσχέρεια (η) [αρχ.] {δυσχερειών} **1.** η διαταραχή τής ομαλής ροής των πραγμάτων. ~ *στην ομιλία / στην επίλυση προβλήματος* ΣΥΝ κώλυμα **2.** η δύσκολη κατάσταση *αντιμετωπίζει οικονομικές ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) ζόρι, στρύμωγμα ΑΝΤ ευχέρεια, ευκολία

δυσχερής, -ής, -ές {δυσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυσχερέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό δυσκολιών και προβλημάτων: *βρίσκεται σε ~ θέση / κατάσταση* ΣΥΝ δύσκολος, (οικ.) ζόρικος, (λόγ.) χαλεπός — **δυσχερώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εύκολος.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ < *δυσ-* + *-χερής* < *χείρ* «χέρι», αν και τα σύνθετα τής λ. *χείρ* εμφανίζουν θ. *-χειρ-*, π.χ. *πρό-χειρος, ἐπι-χειρῶ* κ.τ.ό. Στην περίπτωση αυτή η λ. *δυσ-χερής* θα σήμαινε αυτόν που είναι δύσκολο να χειριστεί κανείς].

δύσχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι εύκολος στη χρήση του: ~ *συσκευή / μηχάνημα* ΑΝΤ εύχρηστος **2.** αυτός που χρησιμοποιείται σπάνια, που δεν προσφέρεται για συχνή χρήση ~ *όρος / λέξη* ΑΝΤ εύχρηστος — **δύσχρηστα** επίρρ., **δυσχρηστία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *χρηστός* < *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

δυσχρωματοψία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ κάθε διαταραχή τής όρασης, που συνδέεται με δυσκολία στη διάκριση ορισμένων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dyschromatopsie].

δυσχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ανωμαλία στη χρωστική τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dyschromia].

δυσώδης, -ης, -ες {δυσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δυσωδέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσάρεστη οσμή· ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ δύσοσμος, βρομερός ΑΝΤ ευώδης, εύοσμος. — **δυσωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, οσμή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσ-* + *-ώδης* (βλ.λ.)].

δυσωδία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** άσχημη και ανυπόφορη μυρωδιά ΣΥΝ κακοσμία, δυσοσμία, αποφορά, (καθημ.) βρόμα, μπόχα· ΦΡ (εμφατ.) ***βρόμα και δυσωδία*** βλ. λ. *βρόμα* **2.** (μτφ.) ηθική βρομιά, εξαθλίωση των ηθών, ηθική κατάπτωση *η ~ μιας υπόθεσης κρατικής διαφθοράς* ΣΥΝ ανηθικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσώδης* (βλ.λ.)].

δυσώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει βγάλει κακό όνομα και φήμη, που προκαλεί αποτροπιασμό και στο άκουσμα μόνο τού ονόματός του· ~ *οίκος* ΣΥΝ κακόφημος. — **δυσωνύμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-ώνυμος* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*]

δύτης (ο) {δυτών}, **δύτρια** (η) {δυτριών} **1.** πρόσωπο που καταδύεται, που βουτάει κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας ΣΥΝ (λαϊκ.) βουτηχτής **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο ειδικευμένο σε υποβρύχιες καταδύσεις, το οποίο με τη βοήθεια ειδικής εξάρτυσης μπορεί να παραμείνει για αρκετό χρονικό διάστημα κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (για την αναζήτηση και ανάσυρση αντικειμένων από τον βυθό, για υποβρύχιες επιχειρήσεις, ωκεανογραφικές έρευνες κ.ά.): *ερασιτέχνης / επαγγελματίας* ~ || *σχολή δυτών* || *νόσος των* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύω*].

Δυτικές Ινδίες (οι) {Δυτικών Ινδιών} (αγγλ. West Indies) αρχιπέλαγος τού Δ. Ατλαντικού Ωκεανού, που εκτείνεται Α. από τον Κόλπο τού Μεξικού ώς τη Βενεζουέλα περικλείοντας την Καραϊβική Θάλασσα και περιλαμβάνει τις Μπαχάμες, τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες

Δυτική Γερμανία (η) (καθημ.-παλαιότ.) το τμήμα τής Γερμανίας που βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Αμερικανών, Βρετανών και Γάλλων μετά τον διαμελισμό της το 1949 και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ. Bundesrepublik Deutschland) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990 (βλ. κ. λ. *Γερμανία*). — **Δυτικογερμανός** (ο), **Δυτικογερμανή** κ. **Δυτικογερμανίδα** (η), **δυτικογερμανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Γερμανία*]

Δυτική Σαχάρα (η) (αραβ. Sahara al-garbiya) περιοχή τής ΒΔ. Αφρικής, πρώην ισπανικό προτεκτοράτο, που πέρασε στην κυριαρχία τού Μαρόκου και αποτελεί αντικείμενο σύγκρουσης τού Μαρόκου με το τοπικό ανταρτικό κίνημα Πολισάριο
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Σαχάρα*].

δυτικιστής (ο), **δυτικίστρια** (η) {δυτικιστριών} **1.** ο δυτικόφιλος (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ ο οπαδός ιστορικοφιλοσοφικού ιδεολογικού ρεύματος που διαμορφώθηκε στη Ρωσία στις αρχές τού 19ου αι., υποστηρίζοντας τη στροφή στον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό κατ' αντιδιαστολή προς τους σλαβόφιλους (βλ. λ.) — **δυτικισμός** (ο) [1831]

δυτικοευρωπαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Δυτική Ευρώπη: ~ *πολιτισμός / χώρες* **2.** ***Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)*** ένωση ευρωπαϊκών κρατών με κυριότερη αποστολή της την υποχρέωση παροχής βοήθειας σε περίπτωση επίθεσης κατά τής Ευρώπης και τη διατήρηση τής ειρήνης και τής ασφάλειας στην Ευρώπη. — **δυτικοευρωπαϊκά** επίρρ.

δυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στη δύση ή είναι προσανατολισμένος προς τη δύση: *τα Επτάνησα βρίσκονται στη ~ Ελλάδα* || *η ~ Μακεδονία / Θράκη* || *~ πτέρυγα / παράλια / επαρχίες / προάστια / συνοικίες* || *στα δυτικά* (στη δύση) ΑΝΤ ανατολικός· ΦΡ. ***Δυτική Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατ' αντιδιαστολή προς την Ορθόδοξη Ανατολική **2.** αυτός που προέρχεται από τη δύση· ~ *άνεμος / προέλευση* **3.** ΠΟΛΙΤ (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής Δύσης (που έχουν κοινοβουλευτική δημοκρατία, κατ' αντιδιαστολή προς τις κομουνιστικές) και τον πολιτισμό τους: ~ *πολιτισμός / κυβερνήσεις / πολιτική / τρόπος σκέψης* **4.** ***Δυτικοί*** (οι) οι κάτοικοι τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής ως οι περισσότερο οικονομικοκοινωνικά ανεπτυγμένοι κάτοικοι τού πλανήτη και οι κυβερνήσεις τους: *οι ~ συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις ιστορικές ρίζες των βαλκανικών προβλημάτων* — **δυτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ικανός να βυθιστεί, να βουτήξει». < *δύτης* < *δύω* Η σημερινή σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἀνατολικός*) είναι μτγν. και αντικατέστησε το αρχ. επίθ. *δυσμικός*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. western].

δυτικότροπος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τον δυτικοευρωπαϊκό τρόπο και ύφος ~ *μουσική σύνθεση / ζωγραφική* **2.** αυτός που θυμίζει τη Δυτική Ευρώπη και τους Δυτικοευρωπαίους: ~ *νοοτροπία* — **δυτικότροπα** επίρρ.

δυτικόφιλος, -η, -ο ο υποστηρικτής τού δυτικού τρόπου ζωής, σκέψης και διακυβέρνησης ΣΥΝ δυτικιστής — **δυτικοφιλία** (η).

δύω ρ. αμετβ. {έδυσα} **1.** (για τον Ήλιο και τα ουράνια σώματα) φαίνομαι να κινούμαι προς το δυτικό σημείο τού ορίζοντα, να παίρνω καθοδική κλίση: *ο ήλιος / το φεγγάρι δύει* ΣΥΝ βασιλεύω ΑΝΤ ανατέλλω **2.** (μτφ.) διαγράφω φθίνουσα πορεία, χάνοντας την αρχική μου λάμψη και ευρωστία· παρακμάζω: *το άστρο μου δύει* || *η δόξα τής Αθήνας έδυσε μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο* ΣΥΝ. φθίνω, (καθημ.) ξεπέφτω
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **δύσ-ω* (με αποβολή τού ενδοφωνηεντικού *-σ-*), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. σανσκρ upā-du- «εν-δύομαι», ίσως και dosā «βράδυ». Σε αυτή την περίπτωση το ρ. *δύω* πιθ. συνδ. με αρχ. *δείελος* «δειλινό» (βλ. λ. *δείλη*). Ομόρρ. *δύ-της, δυ-τικός, δύ-σις (-η), ἐν-δύω* κ.τ.ό.]

Δ.Χ. Δημοσίας Χρήσεως.

δω (να/θα) ρ. → βλέπω

'δώ επίρρ. ▸ εδώ

δώδεκα (το) {άκλ.} **1.** έντεκα συν ένα, ο αριθμός 12 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 12: ~ *Απόστολοι / ώρες / λεπτά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δFώ-δεκα* < **δFω-* (> *δύο*, βλ.λ.) + *δέκα*, με τη σημ. 2 + 10 = 12].

δωδεκάδα (η) [αρχ.] σύνολο αποτελούμενο από δώδεκα μέλη: *μια ~ ποτήρια / αβγά* ΣΥΝ (λαϊκότ.) ντουζίνα.

δωδεκαδακτυλίτιδα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού δωδεκαδακτύλου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. duodénite]

δωδεκαδάκτυλο (το) {δωδεκαδακτύλου | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ το πρώτο ακίνητο τμήμα τού λεπτού εντέρου σε σχήμα πετάλου, μήκους 25-30 εκατοστών, που συγκρατείται στο πίσω τοίχωμα τής κοιλιάς· *έλκος τού ~* — **δωδεκαδακτυλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δωδεκαδάκτυλος (ἔκφυσις)*, επειδή έχει μήκος δώδεκα δακτύλων, λ. που μαρτυρείται σε γιατρούς τής ελληνιστικής εποχής].

Δωδεκάδελτος (η) [μεσν.] {Δωδεκαδέλτου} η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου που έγινε το 451 π.Χ. σε δώδεκα δέλτους (πίνακες) με την οποία χειραφετήθηκαν οι πληβείοι.

δωδεκάεδρος, -η, -ο [αρχ.] ΜΑΘ **1.** αυτός που έχει δώδεκα έδρες **2.** ***δωδεκάεδρο*** (το) {δωδεκαέδρ-ου | -ων} το στερεό σώμα που έχει δώδεκα έδρες

δωδεκαετής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών: *ο Ιησούς ~ στον ναό* ΣΥΝ. δωδεκάχρονος, δωδεκάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, ης, -ες.*

δωδεκαετία (η) [μτγν.] {δωδεκαετιών} χρονικό διάστημα δώδεκα ετών.

δωδεκαήμερο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **δωδεκάμερο** (το) {δωδεκαημέρου | -ων} **1.** το χρονικό διάστημα των δώδεκα ημερών **2.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που χωρίζει τα Χριστούγεννα από τα Θεοφάνια. Επίσης ***Δωδεκάμερα*** (τα) (σημ. 2)

δωδεκάθεο (το) [μτγν.] {δωδεκαθέου | χωρ. πληθ.} ΜΥΘΟΛ (περιληπτ.) οι δώδεκα θεοί τού αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου

ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

Ελλάδα	Ρώμη	
Ζευς / Δίας	Jupiter	βασιλιάς των θεών, πατέρας θεών και ανθρώπων
Ήρα	Juno	σύζυγος τού Δία, προστάτιδα τού γάμου
Αθηνά	Minerva	θεά τής σοφίας και των τεχνών και προστάτιδα τής αρχαίας πόλεως των Αθηνών
Απόλλων	Apollo	θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής μαντικής και τής παγκόσμιας αρμονίας
Άρης	Mars	θεός τού πολέμου
Άρτεμις	Diana	θεά τής άγριας φύσης και τού κυνηγιού
Αφροδίτη	Venus	θεά τής ομορφιάς και τού έρωτα
Ποσειδών	Neptunus	θεός τής θάλασσας, των πηγών, των ποταμών και γενικότ. τού υγρού στοιχείου
Ήφαιστος	Vulcanus	θεός τής φωτιάς και τής μεταλλουργίας
Δήμητρα	Ceres	θεά των δημιουργικών δυνάμεων τής γης και προστάτιδα τής γεωργίας
Ερμής	Mercurius	αγγελιαφόρος των θεών, προστάτης τού εμπορίου και ψυχοπομπός
Εστία	Vesta	θεά τής οικογενειακής εστίας

δωδεκαμελής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός

που αποτελείται από δώδεκα μέλη: ~ *συμβούλιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

δωδεκαμερής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που απαρτίζεται από δώδεκα μέρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

δωδεκάμηνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί δώδεκα μήνες: ~ *θητεία* **2. *δωδεκάμηνο*** (το) {δωδεκαμήν-ου | -ων} χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών, ενός έτους.

Δωδεκάνησα (τα) {Δωδεκανήσων} **1.** νησιωτικό συγκρότημα στο ΝΑ. τμήμα τού Αιγαίου Πελάγους, το οποίο επανήλθε στην ελληνική επικράτεια από το 1948 **2. *νομός Δωδεκανήσου*** νομός τού ΝΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αστυπάλαια, Κάλυμνο, Κάρπαθο, Κάσο, Κω, Λειψούς, Λέρο, Μεγίστη (Καστελόριζο), Νίσυρο, Πάτμο, Ρόδο, Σύμη, Τήλο και Χάλκη με πρωτεύουσα τη Ρόδο — **Δωδεκανήσιος** (ο), **Δωδεκανήσια** (η), **δωδεκανησιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από το 1908, όταν το κίνημα των Νεοτούρκων επιχείρησε να αφαιρέσει από τα νησιά τα προνόμια που τους είχαν παρασχεθεί το 1522 από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Προηγουμένως τα νησιά αποκαλούνταν *Σποράδες* ή *Προνομιούχοι Νήσοι τού Αρχιπελάγους*]

δωδεκάρης (ο) [μεσν.] {δωδεκάρηδες}, **δωδεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** πρόσωπο που έχει δώδεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 500.000 δρχ.*

δωδεκάρι (το) [μεσν.] {δωδεκαρ-ιού | -ιών} σύνολο δώδεκα ομοίων πραγμάτων: *έπιασε ~ στο ΠΡΟ-ΠΟ* (δώδεκα σημεία σωστών προγνωστικών)

δωδεκαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά δωδεκαριά*** περίπου δώδεκα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *δώδεκα* + παραγ. επίθημα *-αριά*]

δωδεκατημόριο (το) {δωδεκατημορί-ου | -ων} **1.** το ένα δωδέκατο (1/12) ενός συνόλου **2.** ΟΙΚΟΝ. το ένα δωδέκατο των ετήσιων πιστώσεων τού προϋπολογισμού τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωδεκατημόριον* < *δωδέκατος* + *μόριον*].

δωδέκατος, -η (λόγ. -άτη), -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 12ος στην αραβική αρίθμηση, ΙΒ' ή ιβ' στην ελληνική και XII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δώδεκα (12) **2. *δωδέκατος*** (ο) {δωδεκάτου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους, ο Δεκέμβριος: *σύμπτωση να γεννηθεί στις 25/12 (εικοστιπέντε δωδεκάτου)* **3. *δωδεκάτη*** (η) (α) η δωδέκατη ημέρα κάθε μήνα: *η 12η Ιουνίου είναι η επέτειος τού γάμου τους* (β) το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα: ~ *βραδινή* / *μεσημβρινή* **4. *δωδέκατο*** (το) {δωδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα δώδεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δωδεκάφθογγος, -η, -ο ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το μουσικό σύστημα που πρότεινε ο συνθέτης Άρνολντ Σαίμπεργκ (A. Schönberg), το οποίο στηρίζει τη μουσική σύνθεση στην προεπιλογή μιας σειράς (βλ.λ.): ~ *μουσική* || *ο συνθέτης αυτός χρησιμοποίησε το ~ σύστημα* || *το έργο αυτό είναι ~.* Επίσης **δωδεκαφθογγικός**, -ή, -ό.

δωδεκάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάρης.

Δωδώνη (η) κωμόπολη τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων, στην οποία υπήρχε, κατά την αρχαιότητα, σημαντικό μαντείο αφιερωμένο στον Δία και όπου σώζεται αρχαίο θέατρο. — **Δωδωναίος** (ο), **Δωδωναία** (η), **δωδωναίος**, -α, -ο [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη Ι.Ε.)]

δώθε κ. **εδώθε** επίρρ. (για τόπο) από αυτό το μέρος, από εδώ ΣΥΝ. εδώθε, εντεύθεν· ΦΡ. (α) ***πέρα-δώθε*** από τη μία ώς την άλλη πλευρά, πάνω-κάτω: *άρχισε να κόβει βόλτες ~* (β) ***δώθε-κείθε*** από τη μία και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εδώθεν* < *εδώ* + *-θεν* (βλ.λ.)].

δώμα (το) {δώμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή κατασκευή που κτίζεται πάνω από τον τελευταίο όροφο οικοδομήματος (συνήθ. πολυκατοικίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῶμα* < θ. *dōm-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *demə- «χτίζω - κατοικία», πβ. αρμ. tun «σπίτι», γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», γερμ. Zimmer «δωμάτιο», αγγλ. timber «ξυλεία» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ.ά.]

δωμάτιο (το) {δωματί-ου | -ων} **1.** καθένας από τους χώρους στους οποίους χωρίζεται το εσωτερικό ενός σπιτιού **2.** (γενικότ.) διαίρεση τού χώρου στο εσωτερικό ενός κτηρίου, που περιβάλλεται ή απομονώνεται από τα υπόλοιπα τμήματά του: ~ *νοσοκομείου* ΣΥΝ. αίθουσα, χώρος **3.** ενιαίος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατάλυμα με την ανάλογη επίπλωση για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών: *ενοικιαζόμενα ~* || *το ~ 208 ξενοδοχείου* || *κλείνω / κρατάω ένα ~ σε ξενοδοχείο* ΦΡ. (α) ***μουσική δωματίου*** μουσική κατάλληλη για εκτέλεση σε χώρο μικρών διαστάσεων από ολιγάριθμο ορχηστρικό σύνολο: *το πρόγραμμα μουσικής δωματίου περιελάμβανε το «Κουιντέτο τής πέστροφας» τού Σούμπερτ* (β) ***ορχήστρα δωματίου*** ορχήστρα που παίζει μουσική δωματίου (γ) ***θερμοκρασία δωματίου*** η θερμοκρασία που κανονικά έχει ένα δωμάτιο και η οποία δεν είναι ούτε ιδιαίτερα υψηλή ούτε ιδιαίτερα χαμηλή: *τα φάρμακα να φυλάσσονται σε ~.* — (υποκ.) **δωματιάκι** (το), (μεγεθ.) **δωματιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωμάτιον*, αρχική σημ. «μικρό σπίτι», υποκ. τού *δῶμα* (βλ.λ.). Η *μουσική δωματίου* αποδίδει το γερμ. Kammermusik και η *ορχήστρα δωματίου* το γερμ. Kammerorchester]

δώνω ρ. ▸ δίνω

δωρεά (η) [αρχ.] **1.** η εκούσια αφιλοκερδής προσφορά ΣΥΝ. δώρο, χάρισμα **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων (σε χρηματικά ποσά, ακίνητα κ.λπ.), τα οποία παρέχονται ως χορηγία για την εκτέλεση κοινωφελών έργων: *κάνω ~ στο ελληνικό Δημόσιο / σε φιλανθρωπικό ίδρυμα* || *ο ναός χτίστηκε από δωρεές ιδιωτών* || *προσφέρω ως ~* **3.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (δωρητής) παρέχει στον άλλο συμβαλλόμενο (δωρεοδόχο) ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα

δωρεάν επίρρ. **1.** χωρίς πληρωμή ή αμοιβή: *δίνω / παίρνω κάτι ~* ΣΥΝ. τζάμπα **2.** (ως επίθ.) αυτός που παρέχεται, που διατίθεται χωρίς χρήματα, χωρίς να πληρώσει κανείς: ~ *εισιτήρια / εξυπηρέτηση / ταξίδι.*
[ΕΤΥΜ. αιτ. ενικού τού αρχ. *δωρεά*, που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη από τον Ηρόδοτο]

δωρεοδόχος (ο/η) [1854] πρόσωπο που δέχεται ή προς το οποίο απευθύνεται μια δωρεά.
[ΕΤΥΜ. < *δωρεά* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

δώρημα (το) [αρχ.] {δωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δωρίζεται, χαρίζεται· *θείο ~*

δωρητήριο (το) {δωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που πιστοποιεί μια δωρεά

δωρητής (ο) [μτγν.], **δωρήτρια** (η) {δωρητριών} πρόσωπο που κάνει δωρεά, προσφέρει ευεργεσία με τη βούλησή του ΣΥΝ. ευεργέτης, δωροδότης· ΦΡ. ***δωρητής σώματος / οργάνων*** αυτός που δηλώνει επισήμως ότι δέχεται να χρησιμοποιηθούν μετά τον θάνατό του όργανα τού σώματός του για μεταμοσχεύσεις

Δωριείς (οι) {Δωριέων} ελληνικά φύλα που κατέβηκαν από τον Βορρά γύρω στον 12ο αι. π.Χ., καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο τμήμα τής Πελοποννήσου, τής Δ. Ελλάδας και την Κρήτη
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δωριεῖς*, εθνωνύμιο σε *-εύς (Δωριεύς)*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *δόρυ*, δηλώνοντας τον πολεμικό λαό που το χρησιμοποιούσε στη μάχη, ενώ έχει προταθεί και η σύνδεση με το όν. τού μυθικού ιδρυτή τους *Δώρου* (βλ.λ.)]

δωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {δώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προσφέρω (κάτι) ως δώρο ή ως δωρεά: *δώρισε όλη την περιουσία του στο κράτος* ΣΥΝ. δίνω, χαρίζω, προσφέρω.

δωρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους Δωριείς: ~ *γη / διάλεκτος / αποικία / φύλα* **2.** (μτφ.) αυτός που ταιριάζει στο ύφος και στον χαρακτήρα των Δωριέων: ~ *λιτότητα / σκληρότητα / απλότητα* ΣΥΝ. σπαρτιάτικος **3.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα και απλότητα: ~ *μορφή* || *ο λόγος του λιτός, απέριττος,* ~ ΣΥΝ. λιτός, αυστηρός **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον έναν από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τής αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιωνικός, κορινθιακός*), που χαρακτηρίζεται από την αυστηρότητα και την απλότητά του (με λιτές αυλακωτές ραβδώσεις, χωρίς στολίδια): *ο ~ κίονας δεν έχει βάση* || ~ *κιονόκρανο.*

δώρο (το) **1.** οτιδήποτε δίνεται εκούσια χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: *δίνω ως ~* ΣΥΝ. δώρημα, (καθημ.) προσφορά (λαϊκότ.) μπουναμάς, (λαϊκότ.) πεσκέσι **2.** (ειδικότ.) οτιδήποτε χαρίζεται από ένα πρόσωπο σε άλλο (ως ένδειξη φιλίας, εύνοιας ή τιμής με συγκεκριμένη αφορμή, π.χ. γιορτή, γενέθλια): *χαρίζω / προσφέρω / φέρνω ~* || *σου έφερα ~ ένα πουκάμισο* || *προσωπικό / συμβολικό / αποχαιρετιστήριο ~* ΦΡ. (α) ***δώρο Θεού / εξ ουρανού*** για απρόσμενη, ξαφνική ευνοϊκή εξέλιξη μιας κατάστασης (β) ***δώρον άδωρον*** βλ. λ. *άδωρος* (γ) ***θείο δώρο*** θεϊκό χάρισμα, εξαιρετική αρετή ή ικανότητα, που θεωρείται έμφυτη στον άνθρωπο: *είχε το ~ να μιλάει πολύ ωραία* ΣΥΝ. χάρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγια / Τίμια Δώρα*** (από τον 4ο αι. μ.Χ.) οι προσφορές τού πιστού προς τον Θεό ως ένδειξη λατρείας ή χάριν συγχωρήσεως των αμαρτιών· *ο άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας* **4.** (για τους εργαζομένους) χρηματικό ποσό που δίνεται επιπλέον τής κανονικής πληρωμής σε περιόδους εορτών: ~ *Χριστουγέννων / Πάσχα* **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε αισθάνεται κανείς ότι του έχει χαριστεί, για να το απολαμβάνει: *το ~ τής ελευθερίας* ΣΥΝ. ευλογία, αγαθό. — (υποκ.) **δωράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῶρον* < θ. δω-, από όπου και ρ. *δί-δω-μι* «δίνω», βλ. κ. λ. *δίνω.* Ο άρτος και ο οίνος τής Θείας Ευχαριστίας λέγονται «δώρα», γιατί προσφέρονται ως δώρα στον Θεό από τους πιστούς, πβ. *τα σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν.* Χαρακτηρίζονται και «Τίμια», γιατί μετά τον καθαγιασμό τους μεταβάλλονται σε σώμα και αίμα Χριστού].

δωροδάνειο (το) {δωροδανεί-ου | -ων} καταναλωτικό δάνειο που χορηγεί τράπεζα για αγορές τις περιόδους των εορτών (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα)· βλ. κ. *εορτοδάνειο.*

δωρόδόκημα (το) [αρχ.] {δωροδοκήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δίνεται ως δώρο σε δωροδοκία

δωροδοκία (η) [αρχ.] {δωροδοκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί κάποιος (π.χ. υπάλληλος) που απαιτεί ή δέχεται ή προσφέρεται να δεχθεί δώρα ή άλλα ανταλλάγματα (τα οποία δεν δικαιούται) ή την υπόσχεση δώρων ή ανταλλαγμάτων για ενέργεια ή παράλειψή του μελλοντική ή ήδη τελειωμένη, η οποία είναι αντίθετη στα καθήκοντά του ή ανάγεται στην υπηρεσία του, καθώς και όποιος δίνει ή προσφέρει ή υπόσχεται τέτοια δώρα ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. εξαγορά, (λαϊκ.) λάδωμα ΑΝΤ. δωροληψία.

δωροδοκία - δωροληψία, δωροδοκώ - δωροληπτώ. Η ιστορία αυτών των λέξεων και μερικών άλλων συναφών (των αρχαίων *δωροδότης / δωροδοτῶ, δωροφόρος / δωροφορῶ, δωροξενία, δωροκόπος / δωροκοπῶ / δωροκοπία*) είναι ενδιαφέρουσα. Το αρχ. **δωρο-δοκῶ** (παραγόμενο από τα **δῶρον** + **-δοκῶ** < **δέκομαι** «δέχομαι») σήμαινε κυρίως το «δέχομαι δώρα» και ήταν συνώνυμο τού **δωροληπτῶ**. Το ίδιο και η **δωροδοκία**, που ήταν ό,τι το **δωροληψία**. Ωστόσο, ήδη στην αρχαιότητα, ιδίως στον πολιτικό λόγο των ρητόρων, το *δωροδοκῶ* (παρά την ετυμολογική του σύνδεση με το *δέχομαι*) σήμανε επίσης και «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων», δηλ. ό,τι αποτελεί σήμερα την αποκλειστική σημασία τού ρ. Επίσης, επειδή το *δωροληπτῶ* δεν είχε ακόμη τότε τη σημ. «δωροδοκούμαι», το παθητικό τού *δωροδοκῶ*, το ρ. **δωροδοκούμαι**, χρησι-

μοποιήθηκε με τη σημ. «δωροληπτώ, δωροδοκούμαι, διαφθείρομαι με την αποδοχή δώρων» Στους ελληνιστικούς χρόνους, τη σημ. «δωροδοκώ» δήλωσε, σε περιορισμένη μάλλον χρήση, το *δωροκοπώ* (και *δωροκόπος, δωροκοπία*), το οποίο όμως δεν επιβίωσε στους νεότερους χρόνους Καλή σημασία είχαν («εύσημα») και τα *δωροδοτώ / δωροδότης, δωροληπτώ / δωρολήπτης / δωροληψία* και *δωροφορώ / δωροφόρος / δωροφορία*. Όλα σήμαιναν «δίνω» – «λαμβάνω» δώρα χωρίς την έννοια τής δωροδοκίας. Ωστόσο, και οι λέξεις αυτές, με εξαίρεση το *δωροληπτώ / δωροληψία / δωρολήπτης*, δεν επιβίωσαν στην Ελληνική Γνωστή, εξάλλου, ήταν στην αρχαία Αθήνα η μήνυση για *δωροξενία*, ήτοι για δωροδοκία των κριτών από άτομα ανήκοντα στους ξένους, προκειμένου να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα τού Αθηναίου πολίτη. Στη σύγχρονη Ελληνική μπορούμε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις *δωροδοκώ / δωροδοκία* για τον δράστη τού αδικήματος τής δωροδοκίας και τα *δωροληπτώ / δωροληψία* για τον συνένοχο στο αδίκημα τής δωροδοκίας, τον αποδέκτη αξιόποινων δώρων. Η χρήση εκφράσεων όπως «παθητική δωροδοκία» αντί τού *δωροληψία* είναι τεχνητή και περιττή, αντιτιθέμενη στο περίεργο «ενεργητική δωροδοκία»!

δωροδόκος (ο/η) πρόσωπο που δωροδοκεί ή δωροδοκείται
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῶρον* + *-δόκος* < *δέχομαι / δέκομαι*].

δωροδοκώ ρ μετβ. [αρχ] {δωροδοκείς... | δωροδόκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω σε (κάποιον) υλικά αγαθά (συνήθ χρήματα) ή άλλες υπηρεσίες για την εξαγορά τής συνείδησής του, ώστε να παραβεί το καθήκον του και να μεροληπτήσει προς όφελός μου: ~ *δικαστή / μάρτυρα / πολιτικό* ΣΥΝ εξαγοράζω, διαφθείρω, (λαϊκ) λαδώνω.

δωροεπιταγή (η) επιταγή που εκδίδουν ορισμένα καταστήματα, την οποία έχει τη δυνατότητα να προσφέρει κάποιος αντί για δώρο σε άλλον, συμπληρώνοντας το χρηματικό ποσό που επιθυμεί και με το οποίο ο κάτοχος τής επιταγής μπορεί να αγοράσει από το συγκεκριμένο κατάστημα ό,τι ο ίδιος επιλέξει.

Δωροθέα (η) [μτγν] γυναικείο όνομα

Δωρόθεος (ο) {Δωροθέου} **1.** όνομα προσώπων τής ελληνικής αρχαιότητας **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν < *δῶρον* + *θεός*].

δωροθέτης (ο) {δωροθετών}, **δωροθέτρια** (η) {δωροθετριών} πρόσωπο ή εταιρεία που προσφέρει δώρα ως έπαθλα σε εκδηλώσεις, ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές κ λπ. - - **δωροθεσία** (η).
[ΕΤΥΜ < *δώρο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*), κατ' αναλογίαν προς τα *αγωνο-θέτης – αγωνο-θεσία*].

δωρολήπτης (ο) [μτγν.] {δωροληπτών}, **δωρολήπτρια** (η) {δωροληπτριών} πρόσωπο που έλαβε δώρο, για να παραβεί το καθήκον του

δωροληπτώ ρ. αμετβ. [μεσν] {δωροληπτείς...· μόνο σε ενεστ κ παρατ.} αποδέχομαι προϊόντα δωροδοκίας ΣΥΝ. δωροδοκούμαι.

δωροληψία (η) [μτγν.] {δωροληψιών} η λήψη δώρου από κάποιον, προκειμένου να παραβεί το καθήκον του.

Δώρος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Έλληνα, εγγονός τού Δευκαλίωνα και τής Πύρρας, γενάρχης των Δωριέων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δῶρος* < εθνωνύμιο *Δωριεῖς* (βλ.λ.), χάριν τού οποίου πλάστηκε, προκειμένου να χρησιμεύσει ως το όν. τού γενάρχη τους. Είναι αβεβ ετύμου, μολονότι το έχουν συνδέσει με το σύνθ. *Δωρί-μαχοι* από το αρχ. *δόρυ* (βλ λ.), καθώς και με το αρχ. *δορά* «τομάρι» (< ρ. *δέρω*), με την ερμηνεία ότι ο (**Δώριος) Ἀπόλλων* κατείχε τη χρυσή *δορά*. Το νεοελλ. *Δώρος* έχει αποσπασθεί από τα ον. *Θεό-δωρος* και (σπανιότ.) *Δωρό-θεος*].

δωρόσημο (το) {δωροσήμ-ου | -ων} ένσημο που επικολλάται στο ασφαλιστικό βιβλιάριο και που αντιστοιχεί στο δώρο των Χριστουγέννων ή τού Πάσχα *εργοδοτική εισφορά δωροσήμου*

δωσιδικία (η) {δωσιδικιών} ΝΟΜ η κατά τόπον αρμοδιότητα κάθε δικαστηρίου από τη σκοπιά τού διαδίκου ή τής επίδικης διαφοράς. — **δωσίδικος** (ο) [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δωσίλογος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δωσίδικος* < *δωσ-* (πβ απρφ. μέλλ *δώσ-ειν* τού ρ *δίδωμι* «δίνω») + *-δικία* < *δίκη*]

δωσίλογος (ο) [1840] **1.** πρόσωπο που υποχρεούται να λογοδοτήσει για τις πράξεις του, για τις παρανομίες που έχει διαπράξει ΣΥΝ υπόλογος, υπεύθυνος **2.** (ειδικότ) ΙΣΤ πρόσωπο που συνεργάστηκε με τον εχθρό την περίοδο τής Κατοχής. — **δωσιλογισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ < *δωσ-* (*δώσω*, μέλλ. τού *δίνω*) + *λόγος*, απόδ. τού ιταλ. renditore di conto (νομ. όρ.)]

δωσίλογος ή δοσίλογος; Η λ. είναι σύνθετη από τα **δώσω** + **λόγον**, και όχι από τα **δόσις** + **λόγον** (!), γι' αυτό και η σωστή γραφή είναι με -ω-: **δωσίλογος**. Το ίδιο ισχύει και για τη λ **δωσιδικία**, που επίσης παράγεται από **δώσω** + **δίκην**.

δώσω (να/θα) ρ → δίνω

Ε

Ε, ε: έψιλον, το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με την επινόηση τού **ε** και των λοιπών φωνηέντων *(α, η, ι, ο, υ, ω)* οι Έλληνες μπόρεσαν να δημιουργήσουν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, όπου κάθε γράμμα δήλωνε και έναν φθόγγο (σπανιότερα δύο ή και τρεις φθόγγους). Συγκεκριμένα, το γράμμα Ε χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 403 π.Χ. (εκτός από την ιωνική διάλεκτο) για να δηλώνει: (α) το βραχύ έψιλον (ĕ), π.χ *λέγομεν* = ΛΕΓΟΜΕΝ, (β) το μακρό ανοικτό έψιλον (ę̄), π.χ. μῆλον = ΜΕΛΟΝ, και (γ) το μακρό κλειστό έψιλον (ẹ̄), τη λεγόμενη «νόθο δίφθογγο» (γιατί μετά το 403 π.Χ. γραφόταν ως ΕΙ), που προέκυπτε από αντέκταση ή συναίρεση, π.χ. *εἰμί* = ΕΜΙ (με αντέκταση **εσ-μι > εἰμί)* και *κινεῖτε* = ΚΙΝΕΤΕ (με συναίρεση **κινεετε > κινεῖτε*). Από το 403 π.Χ. περιορίζεται στη δήλωση τού βραχέος *ε*. ενώ για το μακρό *ε* χρησιμοποιείται έκτοτε το Η (που μέχρι τότε δήλωνε το δασύ πνεύμα). Η ίδια η ονομασία τού γράμματος **ἒ ψιλόν** (από όπου το **έψιλον**) δήλωσε την αντίθεση τού Ε ως ψιλού *ε* έναντι τού δασέος φθόγγου Η. Αρχική ονομασία τού γράμματος *ε* ήταν η ονομασία **εἶ**, που αντικαταστάθηκε από το **ἒ ψιλόν**. Η μορφή δε τού γράμματος Ε –καθώς και η φωνητική του αξία (e)– ανάγονται, κατά τους μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής, στο βορειοσημιτικό γράμμα hē' «θυρίδα» (όπου το αρχικό δασύ ήταν αρθρωτικά ασθενές, αντίθετα προς το ισχυρό αρκτικό δασύ τού γράμματος hêt, που έδωσε λαβή στη δημιουργία τού Η). Ας σημειωθεί –για να γίνει αντιληπτή η σημασία τής επινόησης τού Ε– ότι στο παλαιότερο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.) χρησιμοποιούνταν 14 συλλαβογράμματα τού Ε (*πε, τε, κε, λε, ρε, με, νε* κ.λπ), χωρίς να δηλώνεται καν η διάκριση βραχέος και μακρού ε Στο δε κυπριακό συλλαβάριο χρησιμοποιούνταν 11 *ε*, αφού στα αλφάβητα αυτά δηλώνονταν οι συλλαβές τής λέξης και όχι τα μεμονωμένα γράμματα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ε, ε έψιλον· το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ κ. λ. *έψιλον, αριθμός*)

ε επιφών **1.** ως κλητικό: *~! Άγγελε, σ' εσένα μιλάω* || *~, εσύ, στάσου ένα λεπτό!* **2.** σε ερώτηση (α) για την επίμονη απόσπαση απάντησης *δεν θα έρθεις μαζί, ~,* (β) σε περίπτωση που κάτι δεν έγινε αντιληπτό, δεν ακούστηκε *~; Τι είπες, Μίλα πιο δυνατά!* **3.** για έκφραση επιθυμίας ή ευχής: *~. και να ήταν εδώ τώρα, τι θα γινόταν!* ΣΥΝ μακάρι, είθε **4.** (α) για την έκφραση εύλογης δυσαρέσκειας σε κατάσταση που δεν γίνεται πλέον ανεκτή: *~, δεν πας στον διάολο. λέω 'γώ!* || *~, άντε να χαθείς!* ΣΥΝ βρε (β) για την έκφραση ευχαρίστησης ή εντυπωσιασμού, σε φρ. τής μορφής: *~, ρε γλέντια!* || *~, ρε λεφτά να δουν τα μάτια σου!* • **5.** (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση δισταγμού, αμηχανίας *ε ε .., δεν ξέρω τι να σας πω*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. επιφών. αἴ / *αἶ*].

Ε (ως κωδική ένδειξη που αναγράφεται στη συσκευασία προϊόντων) για να δηλωθεί ότι αυτά περιέχουν χρωστικές ουσίες και συντηρητικά που έχουν λάβει έγκριση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και χρησιμοποιούνται νομίμως ως ασφαλείς ουσίες για τη δημόσια υγεία (λ.χ. το Ε 101, Ε 385 κ ά.) (βλ κ. *πρόσθετα*, λ *πρόσθετος*).

έ- ΓΛΩΣΣ μορφοφωνολογικό ρηματικό στοιχείο («συλλαβική αύξηση», βλ. κ. λ. *αύξηση*), που εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής α' συζυγίας, τα οποία αρχίζουν από σύμφωνο και σχηματίζουν δισύλλαβο τον ενεργητικό ενεστώτα των τριών προσώπων τού ενικού (π.χ. *λύ-νω, παί-ζω*)· λειτουργεί ως φορέας τού τόνου στην τρίτη συλλαβή (προπαραλήγουσα): *έ-λυσα / έ-λυνα* (αλλά: *λύ-σαμε / λύ-ναμε*), *έ-παιξα / έ-παιζα* (αλλά: *παί-ξαμε / παί-ζαμε*, όχι **ε-παίξαμε / *ε-παίζαμε*).
[ΕΤΥΜ Αρχ. μόρφημα συλλ. αυξήσεως (στη Ν. Ελληνική διατηρήθηκε η τονούμενη μορφή του), το οποίο απαντούσε σε όλα τα πρόσωπα των παρελθοντικών χρόνων τής Αρχαίας (*ἔ-λυσα, ἔ-λυσας, ἔ-λυσε, ἐ-λύσαμεν, ἐ-λύσατε, ἔ-λυσαν*) εμφανίζεται και σε μερικές άλλες Ι.Ε. γλώσσες (π.χ. Σανσκριτική, Αρμενική, Φρυγική). Αρχ.· *ἔ-λυσα, ἐ-λύσαμεν* Ν.Ε . *έ-λυσα, λύσαμε*].

-έ (λαϊκ) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό άκλιτων λέξεων που δηλώνουν κατάσταση, τρόπο, χαρακτηριστικό κ.λπ : *γυφτ-έ, αχουρ-έ, παντοφλ-έ, κουρελ-έ*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ *αμπιγέ* < habillé) και επεκτάθηκε στη συνέχεια και σε άλλες (λ.χ. *κουρελ-έ, παντοφλ-έ*].

Ε.Α. Ελληνική Αεροπορία.

ε.α. εν αποστρατεία. *ταξίαρχος ε.α*

έ.α. ένθα ανωτέρω. (βλ. λ *ένθα*).

Ε.Α.Α. (η) **1.** Ελληνική Αεροπορική Αστυνομία **2.** Ένωση Απόστρατων Αξιωματικών

Ε.Α.Β. (η) Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία.

Ε.Α.Ε. (η) Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών.

Ε.Α.Κ. (η) Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα.

εάλω η Πόλις (*ἑάλω ἡ Πόλις*, Γ. Σφραντζή, *Χρονικόν Γ'* 64) αλώθηκε, κυριεύτηκε η Πόλη (από τη φράση που ελέχθη ύστερα από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑάλω* «κυριεύθηκε», γ' εν. πρόσ αορίστου β' τού ρ. *ἁλίσκομαι* (βλ. λ. *άλωση*)]

Ε.Α.Μ. (το) **1.** Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο· ελληνική αντιστασιακή οργάνωση που ιδρύθηκε το 1941 με πρωτοβουλία τού Κ.Κ.Ε **2.** Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

εαμίτης (ο) {εαμιτών}, **εαμίτισσα** (η) {εαμιτισσών} μέλος τού Ε Α Μ (βλ.λ.). — **εαμίτικος,** -η, -ο κ **εαμικός,** -ή, -ό

Εαμοβούλγαρος (ο) (παλαιότ -υβριστ.) ως χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούσαν οι εθνικόφρονες για τους αριστερούς κυρίως ή και για τους εαμογενείς.

εαμογενής, -ής. -ές {εαμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από το Ε.Α Μ
[ΕΤΥΜ < *Ε.Α Μ* + *-γενής* (βλ λ.)]

εάν σύνδ → αν
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἐᾶν* < *εἰ ἄν* (με κράση), βλ λ *αν*].

Ε.Α.Π. (η) **1.** Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων **2.** Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ε.Α.Π.Ε.Τ. (η) Επικουρική Ασφάλιση Προσωπικού Εταιρειών Τσιμέντου.

έαρ (το) {έαρος | χωρ. πληθ } (αρχαιοπρ.) η άνοιξη. *«ω γλυκύ μου ~!»* (βλ λ *γλυκύς*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **Ϝέσαρ* < Ι.Ε. *wesr- «άνοιξη», πβ. λατ. ver, ιταλ. primavera, αρμ garun, αρχ. σλαβ vesna κ ά.].

εαρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΒΙΟΛ τεχνητή έκθεση νεαρών φυτών ή των σπερμάτων τους σε χαμηλές θερμοκρασίες, με σκοπό την ταχύτερη ανάπτυξή τους και την επιτάχυνση τού βιολογικού τους κύκλου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. vernalisation].

εαρινός, -ή. -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη· *~ ισημερία / περίοδος / εξάμηνο* ΣΥΝ ανοιξιάτικος ΑΝΤ φθινοπωρινός.

-έας παραγωγικό επίθημα επωνύμων μανιάτικης, κατά κανόνα, καταγωγής: *Μαυρ-έας, Μανιατ-έας, Χαριστ-έας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα επωνύμων (ήδη μεσν λ.χ. *Σπαν-έας, Καλαμ-έας*), το οποίο προήλθε από επαγγελματικούς ή τεχν. όρους σε *-εύς* / (μεσν.) *-έας* (λ.χ. *βαφ-έας, χαλκ-έας, κεραμ-έας*), και όχι από αρχ. κύρ ονόματα (λ.χ. *Φιλ-έας, Χαιρ-έας*), τα οποία είχαν περιπέσει σε αχρηστία].

Ε.Α.Σ. (η) Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών

Ε.Α.Σ.Α. (η) Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής.

Ε.Α.Τ. / Ε.Σ.Α. (το) (παλαιότ.) το Ειδικό Ανακριτικό Τμήμα τής Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας

εαυτός (ο) αυτοπαθής αντων ο καθένας, όπως υπάρχει ο ίδιος, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους συνήθ στη μορφή *ο εαυτός μου, σου, του / της / ο εαυτός μας, σας, τους* και, λιγότερο συχνά, *οι εαυτοί τους. μόνο τον ~ της σκέφτεται* || *ο καλύτερος φίλος σου είναι ο ~ σου* || *αντί να σχολιάζει τους άλλους, δεν κοιτάζει καλύτερα τον ~ του στον καθρέφτη!* || *έχει μεγάλη ιδέα για τον ~ της* || *είμαι ο ~ μου· δεν μιμούμαι κανέναν* || *δεν μπορεί να θεωρηθεί σπουδαίος ηθοποιός· παίζει πάντα τον ~ του* || *με την επιμονή σου δεν κερδίζεις τίποτε· τον ~ σου μόνο βλάπτεις* || *στον συγκεκριμένο αγώνα ήταν μακριά από τον καλό του ~ και απογοήτευσε τους οπαδούς του* ΦΡ (α) ***δίνω / δείχνω τον καλύτερό μου εαυτό*** αποδίδω ή συμπεριφέρομαι όσο καλύτερα μπορώ: *όλοι οι συντελεστές τής εκδήλωσης έδωσαν τον καλύτερό τους εαυτό* (β) ***ξεπερνώ τον εαυτό μου*** (i) αποδίδω καλύτερα από ό,τι συνήθως: *στο έργο αυτό ο ηθοποιός ξεπερνά τον εαυτό του* (ii) υπερβαίνω τα συνήθη όρια, συμπεριφέρομαι υπερβολικά, πολύ πιο άσχημα από άλλες φορές: *Αυτή τη φορά ξεπέρασε τον εαυτό του! Δεν θα τον αφήσω ατιμώρητο!* (γ) ***μιλάω με τον εαυτό μου*** παραμιλώ, μιλάω χωρίς να υπάρχει άλλος κοντά μου (δ) ***(ξανα)βρίσκω τον εαυτό μου*** συνέρχομαι μετά από ασθένεια ή ταλαιπωρία, γίνομαι πάλι όπως ήμουν παλιά: *μετά τον τραυματισμό του άργησε να ξαναβρεί*

τον εαυτό του || *προσπαθεί να βρει τον παλιό καλό εαυτό της* (ε) ***τα βρίσκω με τον εαυτό μου*** αποδέχομαι τον εαυτό μου, παύω να έχω αμφιβολίες για τις επιλογές, τις πράξεις, τις επιθυμίες μου κ.λπ. ξεκαθαρίζω τι θέλω, τι μου συμβαίνει κ.λπ.. *για να τα έχεις καλά με τους άλλους, πρέπει να τα έχεις βρει με τον εαυτό σου* (στ) ***καθ' εαυτόν***, -ήν, -ό κ. ***καθαυτόν***, -ήν, -ό ο ίδιος, αυτός ακριβώς (και όχι άλλος): *ασχοληθήκαμε με τις αιτίες, με τις συνέπειές του, αλλά ποτέ με το θέμα καθ' εαυτό* || *αυτή καθαυτήν η μετανάστευση συνεπάγεται προβλήματα* (ζ) **εκτός εαυτού** έξω φρενών, σε σημείο που είναι αδύνατον να συγκρατηθεί κανείς. *με τη συμπεριφορά του με έφερε ~* (η) ***ο σώζων εαυτόν σωθήτω*** βλ. λ. *σώζω* (θ) ***εαυτούς και αλλήλους*** τους εαυτούς τους και τους δικούς τους· *κοιτάζουν πάντα να βολεύτούν ~* (ι) ***αφ' εαυτού (του / της)*** από μόνος του, με τη θέλησή του, χωρίς πίεση: *το έκανε αφ' εαυτού της κανείς δεν την παρακίνησε* ΣΥΝ οικειοθελώς, εκούσια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἑαυτός*, από την αρχ. αντωνυμία *ἑαυτοῦ, -ῷ, -όν*, η οποία αποτελείται από το *ἕ* (γ' πρόσωπο προσ. αντωνυμίας) «αυτόν» και το *αὐτός*]

> **εαυτός – καθ' εαυτός / καθαυτός – καθ' εαυτό / καθαυτό – καθ' εαυτού / καθαυτού.** Η λ. **εαυτός** πλάστηκε υποχωρητικά από την κανονική χρήση τής λέξης ως αντωνυμίας σε πτώση αιτιατική. *Αγαπά μόνο τον εαυτό του – Κοιτάζει τον εαυτό της στον καθρέφτη* Πρόκειται για αυτοπαθή αντωνυμία, που χρησιμοποιείται με ρήματα σε (μέση) αυτοπαθή χρήση· *Βλέπουν τον εαυτό τους να ανέχεται τα πάντα* (σε αυτή τη χρήση απαντά, λιγότερο συχνά, και ο πληθυντικός τής αντωνυμίας· *Βλέπουν* ***τους εαυτούς τους*** *[των] να ανέχονται*.) Από τη χρήση αυτή σχηματίστηκε και ονομαστική **(εαυτός)** και γενική **(εαυτού)** τής αντωνυμίας, πάντα με άρθρο: *Τον ενδιαφέρει μόνο* ***ο εαυτός του*** *– Η φροντίδα των παιδιών και λιγότερο* ***τού εαυτού της*** *δεν της αφήνει χρόνο για άλλα.*
> Το **καθ' εαυτός / καθαυτός** (που είναι στην πραγματικότητα *κατά* + αιτ., *κατά εαυτόν* > **καθ' εαυτόν / καθαυτόν**, *κατά + εαυτούς* > **καθ' εαυτούς / καθαυτούς** κ.ά.) χρησιμοποιείται σε **αιτιατική πτώση**, που συμφωνεί σε γένος και αριθμό με τη λέξη στην οποία αναφέρεται *Η υπόθεση* ***καθ' εαυτήν*** *δεν ενδιαφέρει την εταιρεία – Τα πρόσωπα* ***καθ' εαυτά*** *είναι απολύτως σεβαστά, όμως... Τους επιχειρηματίες* ***καθ' εαυτούς*** *δεν τους συμφέρει να αντιδικήσουν με το Δημόσιο στην περίπτωση αυτή* Σε απλούστερη διατύπωση τέτοιες φράσεις μπορούν να αναδιατυπωθούν με την αντωνυμία **ο ίδιος ο...**: ***Η ίδια*** *η υπόθεση*.. ***Τα ίδια*** *τα πρόσωπα* – ***Τους ίδιους*** *τους επιχειρηματίες*.
> Αντί τής λογιότερης χρήσης τού **καθ' εαυτός** (σε αιτ.) μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο άκλιτος επιρρηματικός τύπος **καθ' εαυτό / καθαυτό** (μπροστά από το όνομα): *Τους* ***καθαυτό*** *επιχειρηματίες*. – *Η* ***καθαυτό*** *υπόθεση*. – *Τα* ***καθαυτό*** *πρόσωπα*. Είναι λανθασμένη η χρήση **καθαυτού** αντί τού **καθαυτό**: *«τους* ***καθαυτού*** *επιχειρηματίες»*

εαυτοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ σπάνια οπτική ψευδαίσθηση, κατά την οποία το άτομο νομίζει ότι βλέπει το είδωλο τού σώματός του όπως σε καθρέφτη.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heautoscopy].

εαυτούλης (ο) [1895] (ειρων.) ο εαυτός για περιπτώσεις στις οποίες ενδιαφέρεται κανείς μόνο για το άτομό του, αδιαφορώντας εγωιστικά για ό,τι συμβαίνει έξω από αυτόν: *αν κοιτάζεις μόνο τον ~ σου, μην περιμένεις να κάνεις φίλους'*

Ε.Β.Α. (η) Εθνική Βιβλιοθήκη Αθήνας

εβαζέ επίθ {άκλ.} (για γυναικείο ρούχο) αυτός που ανοίγει, που φαρδαίνει προς τα κάτω: *~ φόρεμα / φούστα*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. évasé, μτχ. τού ρ. évaser «ανοίγω, φαρδαίνω»].

έβαλα[1] ρ ▸ βάζω

έβαλα[2] ρ. → βάλλω

εβαπορέ επίθ {άκλ} (γάλα) το οποίο μετά την εξάτμιση ποσότητας νερού που περιέχει, συμπυκνώνεται και αποστειρώνεται σε συνθήκες υψηλής πιέσεως και θερμοκρασίας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. évaporé, μτχ. τού ρ. évaporer «εξατμίζω» < λατ vapor «ατμός»].

εβαπορίτης (ο) {εβαποριτών} ΓΕΩΛ. χημικό ίζημα το οποίο σχηματίζεται μετά την εξάτμιση τού διαλυτικού μέσου (νερού) και την απόθεση διαλυμένων αλάτων, όπως είναι ο γύψος, ο ανυδρίτης ή το ορυκτό άλας
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evaporites < evaporate «εξατμίζω», βλ λ *εβαπορέ*].

έβγα ρ βγες' (βλ λ *βγαίνω*)
[ΕΤΥΜ μεσν., προστ. τού ρ. *ἐβγαίνω / βγαίνω*]

έβγα (το) {άκλ} (λαϊκ.) **1.** το σημείο εξόδου από συγκεκριμένο σημείο, η έξοδος: *το έμπα και το ~ των καραβιών από το λιμάνι* ΑΝΤ έμπα **2.** το σημείο λήξεως χρονικής περιόδου: *στο ~ τού 20ού αιώνα* ΣΥΝ εκπνοή, τέλος, τέρμα
[ΕΤΥΜ μεσν., προστ τού ρ *βγαίνω*]

έβγα (η) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} (παλαιότ.) περίπτερο ή ψιλικατζήδικο που πουλά και γαλακτοκομικά προϊόντα τής Ε.Β.ΓΑ. (ή ενδεχομένως και άλλης εταιρείας): *παλιότερα, που ο περισσότερος κόσμος δεν είχε τηλέφωνο, τηλεφωνούσαμε από την ~ τής γειτονιάς*.
[ΕΤΥΜ < Ε Β ΓΑ., ακρωνύμιο τής εμπορικής ονομασίας *Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος*].

Ε.Β.ΓΑ. (η) Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος.

έβγαλα ρ ▸ βγάζω

εβδομάδα κ. (καθημ.) **βδομάδα** (η) περίοδος επτά διαδοχικών ημερών, που ημερολογιακά αρχίζει από την Κυριακή και τελειώνει το Σάββατο, στην καθημερινή όμως επικοινωνία υπολογίζεται από τη Δευτέρα ώς την Κυριακή. *τη δεύτερη ~ τού μήνα* || *κάθε ~* || *διανύουμε ~ σημαντικών εξελίξεων·* ΦΡ (α) ***την άλλη εβδομάδα*** (i) μετά από επτά ημέρες (ii) οποιαδήποτε ημέρα από την ερχόμενη Δευτέρα μέχρι την Κυριακή που ακολουθεί (β) ΕΚΚΛΗΣ ***Μεγάλη Εβδομάδα / Εβδομάδα των Παθών*** η τελευταία εβδομάδα τής Σαρακοστής, κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑβδομάς, -άδος < ἕβδομος*].

εβδομαδιαίος, -α, -ο [1856] **1.** αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται μία φορά την εβδομάδα ή κάθε εβδομάδα. *~ περιοδικό / έκδοση / εφημερίδα / πληρωμή / δημοσιογραφική επιθεώρηση / επαφή με τους δημοσιογράφους* **2.** αυτός που διαρκεί μία εβδομάδα ή υπολογίζεται με βάση το χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας: *~ ωράριο εργασίας* || *~ έξοδα*

εβδομήκοντα (το) {άκλ} **1.** (αρχαιοπρ.) εβδομήντα (βλ.λ.) **2.** ***Εβδομήκοντα*** (οι) (α) ΦΙΛΟΛ-ΘΡΗΣΚ οι 72 Ιουδαίοι φιλόλογοι, που υπό την επίβλεψη τού Πτολεμαίου Β' απέδωσαν στα Ελληνικά το κείμενο τής Π Δ., γνωστό και ως «Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Ο')» για τις ελληνόφωνες κοινότητες τού Ιουδαϊσμού τής Διασποράς (β) οι εβδομήντα μαθητές ή Απόστολοι τού Χριστού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑβδομήκοντα < ἕβδομος + -κοντα*, πληθ τού επιθήματος *-κατι*, για το οποίο βλ. λ. *είκοσι*. Στη φρ. *(Μετάφραση των) Εβδομήκοντα (Ο')* αντιστοιχεί το λατ Septuaginta]

εβδομηκοντα- κ. **εβδομηκοντά-** κ **εβδομηκοντ-** [μτγν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηκοντα-ετής, εβδομηκοντ-άκις* **2.** είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης *εβδομηκοντα-πλάσιος*

εβδομηκονταετηρίδα (η) → εβδομηκοντα-, -ετηρίδα

εβδομηκονταετής, -ής, -ές ▸ εβδομηκοντα-, -ετής

εβδομηκονταετία (η) ▸ εβδομηκοντα-, -ετία

εβδομηκοντάκις επίρρ. ▸ εβδομηκοντα-, -άκις

εβδομηκονταπλάσιος, -α, -ο → εβδομηκοντα-, -πλάσιος

εβδομηκοντούτης (ο) [μτγν.] {εβδομηκοντουτών}, **εβδομηκοντούτις** (η) [μτγν.] {εβδομηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ) πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ΣΥΝ εβδομηντάχρονος, εβδομηκονταετής.

εβδομηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 70ός στην αραβική αρίθμηση, Ο' ή ο' στην ελληνική και LXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εβδομήντα (70) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

εβδομήντα (το) {άκλ} **1.** εξήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 70 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό εβδομήντα: *~ άνθρωποι / μαθήτριες / θρανία*. Επίσης (λόγ) **εβδομήκοντα** (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἑβδομῆντα* < αρχ *ἑβδομήκοντα* (βλ.λ.)].

εβδομηντα - κ. **εβδομηντά**- κ **εβδομηντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηντά-χρονος* **2.** είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομηντα-πλάσιος*

εβδομηντάρης (ο) {εβδομηντάρηδες}, **εβδομηντάρα** (η) {χωρ γεν πληθ.} πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ή περίπου εβδομήντα ΣΥΝ εβδομηκονταετής, εβδομηντάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *εβδομήντα* + παραγ επίθημα *-άρης*]

εβδομηνταριά (η) {χωρ πληθ} στη ΦΡ ***καμιά εβδομηνταριά*** περίπου εβδομήντα: *θα είναι ~ πάνω-κάτω τόσο τους υπολογίζω με μια πρώτη ματιά* (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἑβδομηνταριά* < *ἑβδομῆντα* + παραγ επίθημα *-αριά*]

έβδομος, -η (λόγ. *εβδόμη*), -ο (επίσης γράφεται 7ος στην αραβική αρίθμηση, Ζ' ή ζ' στην ελληνική και VII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτά (7) ΦΡ (α) (εκφραστ.) ***στον έβδομο ουρανό*** σε πολύ μεγάλη ευφορία, απέραντη ευτυχία ΣΥΝ σε πελάγη ευτυχίας (β) ***έβδομη τέχνη*** ο κινηματογράφος **2.** ***εβδόμη*** (η) η έβδομη ημέρα κάθε μήνα *ήρθε στη δουλειά την 7η Ιανουαρίου 1990* **3.** ***έβδομος*** (ο) {εβδόμου} (α) ο έβδομος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έβδομος μήνας τού έτους, ο Ιούλιος *μετά τις 31/7 (τριάντα μία εβδόμου) οι περισσότερες υπηρεσίες κλείνουν για το καλοκαίρι* **4.** ***έβδομο*** (το) {εβδόμ-ου | -ων} καθένα από τα επτά ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ κ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἕβδομος* < *sebd-mos < Ι Ε *sept-mos (τα *β* και *δ* από ηχηροποίηση των *π* και *τ*) < *septṃ «επτά» Βλ κ *επτά*]

Ε.Β.Ε. (το) Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

εβενίδες (οι) θάμνοι και δέντρα τροπικών περιοχών με χαρακτηριστικό σκούρο ξύλο (βλ κ. λ *έβενος*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ Ebenaceae]

εβένινος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο εβένου *~ έπιπλα* **2.** (μτφ) μαύρος και στιλπνός *~ μαλλιά*

έβενος (ο/η) {εβέν-ου | -ων, -ους} **1.** σκληρό, ανθεκτικό, μελανού χρώματος ξύλο, από τροπικά δέντρα τής Αφρικής και τής Ασίας, που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, για την κατασκευή πατωμάτων, διακοσμητικών αντικειμένων κ.λπ **2.** κάθε δέντρο που δίνει τέτοιου είδους ξύλο **3.** (συνεκδ.-λογοτ.) το στιλπνό μαύρο χρώμα: *χαράζει πάνω στον ~ τής νύχτας*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < αρχ αιγυπτ hbnj (πβ κ εβρ. hovenim), πιθ. λ. νουβικής προελεύσεως].

εβενούργημα (το) {εβενουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο τέχνης κατασκευασμένο από έβενο.

εβενουργική (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού εβένου Επίσης **εβενουργία** [1891] — **εβενουργός** (ο) [1809].
[ΕΤΥΜ < *έβενος* + *-ουργία* / *-ουργός* < *έργο*]

Έβερεστ (το) {άκλ.} όρος τής Ν. Ασίας *στα σύνορα τού Νεπάλ με το Θιβέτ*, το ψηλότερο των Ιμαλαΐων και όλου τού κόσμου (8.848 μ.).
[ΕΤΥΜ. Το όρος ονομάστηκε έτσι το 1865 προς τιμήν τού Βρετανού γεωδαίτη και γεωγράφου Sir George Everest, ο οποίος εργάστηκε για την τοπογράφηση των Ινδιών. Η θιβετιανή ονομασία είναι Chomolungma και σημαίνει «θεά μητέρα τού κόσμου»].
εβίβα επιφών. (ως ευχή σε πρόποση) στην υγειά σου / σας, εις υγείαν. Επίσης **βίβα**.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *βίβα*].
Ε.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Όπλων.
εβολουσιονισμός (ο) η εξελιξιαρχία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evolutionism < evolution «εξέλιξη»].
εβονίτης (ο) {εβονιτών} ΧΗΜ. σκληρό πλαστικό που προέρχεται από την επεξεργασία τού καουτσούκ με την πρόσληψη μεγάλης ποσότητας θείου και χρησιμοποιείται στην κατασκευή μονωτικών υλικών για ηλεκτρικές συσκευές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ebonite < ebony (< αρχ. *ἔβενος*)].
εβραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, την ιστορία και τον πολιτισμό τους: ~ *αλφάβητο* / *γλώσσα* / *κοινότητα* / *συναγωγή*. Επίσης (λαϊκ.) **εβραίικος**, -η, -ο [μεσν.]. — **εβραϊκά** επίρρ., **Εβραϊκά** κ. (λαϊκ.) **Εβραίικα** (τα).
εβραιολογία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων. — **εβραιολόγος** (ο/η) [1880], **εβραιολογικός**, -ή, -ό.
εβραιομαχαλάς (ο) {εβραιομαχαλάδες} (λαϊκ.) συνοικία Εβραίων.
Εβραιόπουλο (το) [μεσν.], **Εβραιοπούλα** (η) μικρός Εβραίος.
Εβραίος (ο), **Εβραία** (η) μέλος τού σημιτικού έθνους που κατοικούσε στην αρχαία Παλαιστίνη και θεωρείται ότι προέρχεται από τους απογόνους των Πατριαρχών τής Βίβλου Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ ΣΥΝ. Ισραηλίτης, Ιουδαίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑβραῖος* < εβρ. 'Ibri. Για την ετυμολογία τής εβρ. λ. έχουν προταθεί οι εξής απόψεις: (α) < ρ. 'ābar «διαβαίνω, διασχίζω», ίσως δηλώνοντας τη διάβαση τού Ευφράτη Ποταμού από τον γενάρχη των Εβραίων Αβραάμ κατά θεϊκή εντολή (β) < όν. 'Eber, προγόνου τού Αβραάμ (γ) < ακκαδ. habiru / hapiru, λ. με την οποία προσδιορίζονταν λαοί και πολιτισμοί τής Αιγύπτου κατά την δεύτερη π.Χ. χιλιετία, όταν δηλ. οι Εβραίοι ήταν αιχμάλωτοι εκεί].

> **Εβραίος – Ιουδαίος – Ισραηλίτης – Ισραηλινός.** Η ονομασία **Εβραίος** δηλώνει το έθνος των Εβραίων, με ιδιαίτερη θρησκεία (πρώιμα μονοθεϊστική) και ιδιαίτερο, έντονα θρησκευτικό, πολιτισμό. Το ίδιο και η παλαιότερη ονομασία **Ιουδαίος**, που έχει εθνικό, θρησκευτικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιεχόμενο. Η ονομασία **Ισραηλίτης** αναφέρεται κυρίως στη θρησκεία των Εβραίων· δηλώνει το θρήσκευμα. Τέλος, η ονομασία **Ισραηλινός** δηλώνει τον πολίτη τού κράτους τού Ισραήλ, αναφερόμενο στην εθνική ταυτότητα των σύγχρονων Εβραίων.

εβραϊσμός (ο) [1809] **1.** η μίμηση *των τρόπων, τής γλώσσας ή τού χαρακτήρα των Εβραίων* **2.** το εβραϊκό έθνος ως συνολική οντότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïsme].
εβραϊστής (ο) [1848], **εβραΐστρια** (η) {εβραϊστριών} επιστήμονας ασχολούμενος με την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων ΣΥΝ. εβραιολόγος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïste].
εβραϊστί επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) στην εβραϊκή γλώσσα.
Εβρίδες (οι) συστάδα βρετανικών νησιών τού ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού ΒΔ. τής Σκωτίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Hebrides, αγν. ετύμου. Το ρωμαϊκό όν. των νήσων ήταν Ebudae (και με παρανάγνωση Ebridae)].
Έβρος[1] (ο) **1.** ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από τα όρη Ρίλα τής Βουλγαρίας και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος· τμήμα του αποτελεί το σύνορο τής Ελλάδας με την Τουρκία **2.** ***νομός Έβρου*** νομός τής Θράκης με πρωτεύουσα την Αλεξανδρούπολη. – **Εβρίτης** (ο), **Εβρίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕβρος*, αγν. ετύμου. Ο ποταμός, κατά μία εκδοχή, οφείλει την ονομασία του στον *Ἕβρο*, γυιο τού βασιλιά Κασσάνδρου, ο οποίος έπεσε και πνίγηκε στον ποταμό, προκειμένου να αποφύγει την εκδίκηση τού πατέρα του, αφού η μητέρα του τον είχε συκοφαντήσει για απόπειρα βιασμού].
Έβρος[2] (ο) ποταμός τής ΒΑ. Ισπανίας που πηγάζει από τα Κανταβρικά Όρη και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Ebro, από την ίδια ρίζα με το *Ἴβηρες* (βλ. λ. *Ιβηρική Χερσόνησος*)].
Ε.Γ. (το) Εκτελεστικό Γραφείο.
Ε/Γ επιβατηγό (ενν. πλοίο).
έγγαμος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει συνάψει γάμο ΣΥΝ. παντρεμένος, νυμφευμένος ΑΝΤ. άγαμος, ανύπαντρος, ανύμφευτος **2.** αυτός που σχετίζεται με τους παντρεμένους: ~ *βίος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γάμος*].
εγγαστρίμυθος (ο/η) πρόσωπο που μπορεί να μιλά με ελάχιστη ή χωρίς καθόλου κίνηση των χειλιών του, ώστε η φωνή να φαίνεται ότι παράγεται από άλλη πηγή και όχι από τον πραγματικά ομιλούντα. — **εγγαστριμυθία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής, από τη φρ. *ἐν γαστρὶ μῦθος*, εξαιτίας τής παλαιότερης άποψης ότι χρησιμοποιούνταν τα τοιχώματα τού στομάχου για την παραγωγή ήχων].
εγγεγραμμένος, -η, -ο → εγγράφω
εγγειοβελτιωτικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στη βελτίωση τής γεωργικής εκμετάλλευσης τής γης, στην αύξηση τής απόδοσης τού εδάφους: ~ *έργα* / *πρόγραμμα*. — **εγγειοβελτίωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < *έγγειος* (βλ.λ.) + *βελτιωτικός*. Ο όρ. *εγγειοβελτίωση* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. land reclamation].
έγγειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στη γη, που συνιστά ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ή προέρχεται από αυτό: ~ *ιδιοκτησία* / *πρόσοδος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*, -γγ-, *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγγειος* / *ἔγγαιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γαῖα* / *γῆ*].
εγγενής, -ής, -ές {εγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ενυπάρχει στην ίδια τη φύση, από την αρχή τής παρουσίας ενός ατόμου ή τής γένεσης μιας κατάστασης: ~ *ιδιότητα* / *αδυναμία* / *χαρακτηριστικό* ‖ ~ *δυσχέρειες τού θέματος* ΣΥΝ. έμφυτος ΑΝΤ. επίκτητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, -γγ, *σύμφυτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-γενής* < *γένος*].
εγγίζω ρ. → αγγίζω
έγγιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάρα πολύ κοντά· ΦΡ. ***ως έγγιστα*** κατά τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση, περίπου.
[ΕΤΥΜ. Υπερθ. βαθμός τού αρχ. επιρρ. *ἐγγύς*].
εγγλέζικος, -η, -ο (λαϊκ.) αγγλικός. — **εγγλέζικα** επίρρ., **Εγγλέζικα** (τα).

> **εγγλέζικος – αγγλικός.** Το **εγγλέζικος (Εγγλέζικα)** διαφέρει υφολογικά τού **αγγλικός (Αγγλικά)**. Το *εγγλέζικος* χρησιμοποιείται περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο *(Μαθαίνει Εγγλέζικα)*, ενώ το *αγγλικός* είναι ο εθνικός χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο και σε επίσημο ύφος *(Φροντιστήριο Αγγλικών – Η αγγλική κυβέρνηση εμφανίζεται επιφυλακτική σε ορισμένες κοινοτικές δραστηριότητες)*.

Εγγλέζος (ο), **Εγγλέζα** (η) **1.** (λαϊκ.) ο Άγγλος **2.** (μτφ.) ο συνεπής στην ώρα του, αυτός που δεν αργοπορεί: *είναι* ~ *στα ραντεβού του*. — **Εγγλεζάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *Ἀγγλέζος* < ιταλ. inglese, βλ. κ. *Αγγλία*].
έγγλυφος, -η, -ο χαραγμένος σε βάθος: *έγγλυφη σφραγίδα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγγλύφω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γλύφω*].
εγγονή (η) [μτγν.] η κόρη τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). Επίσης **εγγόνα** κ. (λαϊκ.) **αγγόνα**.
εγγόνι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αγγόνι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το παιδί (αγόρι ή κορίτσι) τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
εγγονός κ. **έγγονος** κ. (λαϊκ.) **αγγονός** (ο) ο γυιος τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγγονος* < *ἐγ-* (< *ἐκ-*) + *γόνος*. Ο καταβιβασμός τού τόνου πιθ. κατά τα *ἀνεψιός*, *υἱός* κ.ά.].

> **έγγονος – εγγονός ή έκγονος;** Η αρχική αρχαία λ., από την οποία προήλθε το ήδη αρχαίο **έγγονος**, είναι η λ. **έκ-γονος**. Και οι δύο τύποι *έγγονος* και *έκγονος* απαντούν στις αττικές επιγραφές μέχρι το 300 π.Χ. Ο τ. *έγγονος* δεν χρησιμοποιείται συχνά στην Ελληνιστική Κοινή· η χρήση του επιδίδει αργότερα, για να επικρατήσει τελικά ως μοναδικός τύπος. Από το *έκ-γονος* πλάστηκε το *έγ-γονος*, όπως συνέβη και με άλλα σύνθετα τής πρόθεσης **εκ-**: *έκ-δύ(ν)ω > εγ-δύνω >* **γδύνω** *- έκ-δέρ(ν)ω > εγδέρνω >* **γδέρνω** κ.λπ. Ο οξύτονος τ. **εγγονός** (αντί τού *έγγονος*) που επικρατεί σήμερα, σχηματίστηκε κατά τα συγγενικά ονόματα **γυιος, ανιψιός, γαμπρός, πεθερός** κ.ά.

έγγραμμα (το) {εγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. μνημονικό ίχνος, το οποίο κωδικοποιείται και εντυπώνεται στα εγκεφαλικά νεύρα, παρέχοντας τη βάση για τη συνέχιση και τη διατήρηση τής μνημονικής διαδικασίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < *εγγράφω*].
εγγράμματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γνωρίζει γράμματα, που έχει μόρφωση ΣΥΝ. (λαϊκότ.) γραμματισμένος, γραμματιζούμενος, μορφωμένος ΑΝΤ. αγράμματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
έγγραμμος, -η, -ο ΠΛΗΡΟΦ. (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα (βλ. λ. *ον-λάιν*).
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν*) + *-γραμμος* < *γραμμή*, απόδ. τού αγγλ. on line].
εγγραφέας (ο) [μτγν.] {εγγραφ-είς, -έων} όργανο που επιτρέπει τη συνεχή ή κατά διαστήματα καταγραφή τής πορείας ενός φυσικού μεγέθους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
εγγραφή (η) [αρχ.] **1.** η καταχώριση τού ονόματος και των στοιχείων (κάποιου), ενδεχομένως με την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών, σε κατάλογο προσώπων (π.χ. μελών υπηρεσίας, οργανισμού, σωματείου κ.λπ.): *εγγραφές νέων μελών* / *συνδρομητών* / *μαθητών* / *στα μητρώα των δημοτικών καταλόγων* ‖ *οι* ~ *για τα νέα τμήματα αρχίζουν στα μέσα τού επόμενου μήνα* ‖ *η* ~ *συμπεριλαμβάνει και προκαταβολή για τα δίδακτρα* (το ποσό που καταβάλλεται για την εγγραφή) **2.** (για εμπορικές ή λογιστικές πράξεις) η καταχώριση κάθε είδους συναλλαγής εμπορικής φύσεως στα ανάλογα λογιστικά βιβλία: *ενεργώ* / *ακυρώνω* / *διορθώνω μια* ~ ‖ *πιστωτική* / *χρεωστική* ~ **3.** (για ήχο ή εικόνα) μηχανική, οπτική και μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: *παλιά* / *κακή* ~ ‖ ~ *σε κασέτα* ‖ *κεφαλή εγγραφής* ΣΥΝ. ηχογράφηση / μαγνητοσκόπηση • **4.** ΓΕΩΜ. ο σχεδιασμός γεωμετρικού σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου, ώστε το εσωτερικό σχήμα να ικανοποιεί ορισμένες συνθήκες, λ.χ. για πολύγωνα, οι κορυφές τού εσωτερικού να ανήκουν στις πλευρές τού εξωτερικού, ή για κύκλο, να εφάπτεται στις πλευρές: ~ *τετραγώνου σε κύκλο* ‖ ~ *κύκλου σε τρίγωνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
έγγραφο (το) {εγγράφ-ου | -ων} **1.** γραπτό κείμενο επίσημου χαρα-

κτήρα: *απόρρητα / δημόσια / ιδιωτικά / εμπιστευτικά / συμβολαιογραφικά / διπλωματικά / δικαστικά* ~ **2.** ΠΛΗΡΟΦ. αρχείο δεδομένων που αποτελεί ολοκληρωμένη εργασία και που συνήθ. περιέχει κείμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έγγραφον*, ουδ. τού επιθ. *έγγραφος* < *έγ-* (< *έν-*) + *-γράφος* < *γράφω*. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. document].

έγγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παρέχεται σε γραπτή μορφή: ~ *οδηγία / άδεια / διαμαρτυρία / απολογία / διαταγή / εντολή* ΣΥΝ. γραπτός ΑΝΤ. προφορικός, άγραφος. — **εγγράφως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέγραψα, εγγράφηκα (λόγ. ενεγράφην, -ης, -η..., μτχ. εγγραφείς, -είσα, -έν), εγγεγραμμένος} **1.** καταχωρίζω σε κατάλογο, μητρώο, ειδικό πίνακα: ~ *μαθητή σε σχολείο* ‖ ~ *στους εκλογικούς καταλόγους / στη δραματική σχολή* ΣΥΝ. καταγράφω, αναγράφω **2.** καταχωρίζω (συγκεκριμένη πράξη) σε σειρά ανάλογων πράξεων: *η διάσημη ηθοποιός ενέγραψε στο ενεργητικό της τους περισσότερους από τους σημαντικότερους ρόλους τού παγκόσμιου ρεπερτορίου* **3.** κάνω μια μηχανική, οπτική ή μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: ~ *δίσκο / κασέτα* ΣΥΝ. ηχογραφώ, γράφω • **4.** ΓΕΩΜ. κάνω εγγραφή (σημ. 4) ενός σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου: ~ *τετράγωνο σε κύκλο* ‖ (λόγ. μεσοπαθ. μτχ. ***εγγεγραμμένος**, -η, -ο*) *κύκλος ~ σε τρίγωνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράψιμος, -η, -ο ΓΕΩΜ. (σχήμα) που μπορεί να εγγραφεί, να σχεδιαστεί μέσα σε άλλο σχήμα: ~ (σε κύκλο) *πολύγωνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < θ. *εγγραψ-* (ρ. *εγγράφω*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

εγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) επίσημη διαβεβαίωση, δέσμευση, με την παροχή εχεγγύων ως ασφάλεια, κυρ. για την εξόφληση χρεών (β) ΝΟΜ. σύμβαση μεταξύ δανειστή και τρίτου με την οποία ο τελευταίος αναλαμβάνει απέναντι στον δανειστή την ευθύνη ότι θα καταβληθεί η οφειλή τού αρχικού οφειλέτη (πρωτοφειλέτη) **2.** (μτφ.) πράξη ή κατάσταση που διασφαλίζει την πραγματοποίηση συγκεκριμένου αποτελέσματος: *ο πλούτος δεν αποτελεί ~ για την ευτυχία* **3.** (συνεκδ.) η επίσημη δέσμευση κατασκευάστριας εταιρείας ότι θα αποκαταστήσει τη βλάβη ή άλλη τυχόν ανωμαλία που ενδεχομένως θα παρουσιάσει το προϊόν της μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα από τη στιγμή τής αγοράς του: *το αυτοκίνητο καλύπτεται ακόμα από την ~* ‖ ~ *για δύο χρόνια* ‖ *η ~ ποιότητας* **4.** (σε περιπτώσεις αποφυλάκισης) χρηματικό ποσό που παρέχεται ως ασφάλεια ότι το άτομο που απαλλάσσεται από τη νόμιμη κράτησή του θα επιστρέψει για την έκτιση τής ποινής του σε ορισμένο χρόνο, εφόσον αποδειχθεί η ενοχή του: *αφέθηκε ελεύθερος με ~ 10.000.000 δραχμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγγύησις* < *ἐγγυῶ / -ῶμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. garantie].

εγγυητής (ο) [αρχ.], **εγγυήτρια** (η) [1756] {εγγυητριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις για την εξασφάλιση τής τήρησης συγκεκριμένων συμφωνιών: *ο Ο.Η.Ε. εμφανίζεται ως ~ για την τήρηση τής ειρήνης στην εμπόλεμη ζώνη* ‖ (κ. ως επίθ.) *εγγυήτρια δύναμη* **2.** ΝΟΜ. ***δικονομικός εγγυητής*** το πρόσωπο το οποίο σε περίπτωση ήττας τού εναγομένου θα έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει (π.χ. δικονομικός εγγυητής είναι η ασφαλιστική εταιρεία η οποία υποχρεούται να καλύψει τα χρήματα που θα αναγκαστεί ο εναγόμενος να καταβάλει ως αποζημίωση στον ενάγοντα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παροχή εγγυήσεων: ~ *επιστολή* **2.** **εγγυητικό** (το) το έγγραφο με το οποίο συμφωνείται η εγγύηση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Επίσης **εγγυητήριος, -α, -ο** [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυοδοσία (η) [1833] {εγγυοδοσιών} πράξη παροχής εγγυήσεων. — **εγγυοδότης** (ο) [1889]. **εγγυοδοτώ** ρ. [1889] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύς επίρρ. {εγγύτ-ερα, -ατα} (λόγ.) κοντά, σε πολύ μικρή απόσταση ΣΥΝ. πλησίον ΑΝΤ. άπω, μακράν· ΦΡ. (α) ***εγγύς μέλλον*** το άμεσο μέλλον, η πολύ κοντινή χρονική στιγμή: *οι συζητήσεις θα συνεχιστούν στο ~* ‖ *για το ~ δεν προβλέπω τίποτα διαφορετικό* (β) ***Εγγύς Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., επίρρ. σχηματισμός σε *-ύς*, πιθ. σύνθ. από την πρόθ. *ἐν* + αμάρτυρη λ. που σημαίνει «χέρι» (για την οποία βλ. λ. *ἐγγυῶμαι*). Εν προκειμένω το επίρρ. *ἐγγύς* θα σήμαινε «στο χέρι»].

εγγύτατος, -η, -ο [αρχ.] (υπερθ.) πάρα πολύ κοντινός: *το ~ παρελθόν* ΣΥΝ. πλησιέστατος ΑΝΤ. απώτατος. — **εγγύτατα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτερος, -η, -ο [αρχ.] (συγκρ.) αυτός που βρίσκεται πιο κοντά: (μτφ.) *οι ~ συγγενείς* ΣΥΝ. κοντινότερος, πλησιέστερος ΑΝΤ. απώτερος. — **εγγύτερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτητα (η) {χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται κάτι κοντά (σε κάτι άλλο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγγύτης, -ητος* < αρχ. *ἐγγύς*].

εγγυώμαι ρ. μετβ. αποθ. {εγγυάσαι... | εγγυή-θηκα, -μένος} **1.** παρέχω τις απαιτούμενες εγγυήσεις για (κάτι): ~ *την ανεξαρτησία μιας χώρας / την ασφάλεια των πολιτών / για την πληρωμή των χρεών / για το δάνειο* **2.** αναλαμβάνω δεσμεύσεις, υπόσχομαι την πραγματοποίηση συγκεκριμένων πραγμάτων: *σας ~ μιαν αξέχαστη βραδιά με γνωστούς καλλιτέχνες* ‖ *δεν μπορώ να σου εγγυηθώ ότι θα πετύχεις* ΣΥΝ. διαβεβαιώνω, υπόσχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγγυῶμαι (-άο-)*, μέση φωνή τού ρ. *ἐγγυῶ* < *ἐγγύη* «νυφικό τίμημα, εγγύηση» < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + **γύη* «χέρι, παλάμη» (που συνδ. με αβεστ. gava «χέρι», λιθ. gáunu «λαμβάνω, κρατώ»), οπότε η λ. *ἐγγύη* θα σήμαινε «κάτι που δίνεται στα χέρια». Το ρ. *ἐγγυῶ* στην αττ. διάλεκτο δήλωσε επίσης την παράδοση τής κόρης σε γάμο από τον πατέρα της, πράξη που συνοδευόταν απαραιτήτως από την καταβολή νυφικού τιμήματος ως εγγύησης].

έγδαρα ρ. → γδέρνω

Ε.Γ.Ε. (η) Ένωση Γυναικών Ελλάδας.

έγειρα ρ. → γέρνω

εγείρω ρ. μετβ. {ήγ-ειρα, -έρθην, -ης, -η... (μτχ. εγερθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) σηκώνω (κάτι) όρθιο, υψώνω: ~ *τη σημαία* **2.** (συνηθ. μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη νάρκη του: ~ *κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ. αφυπνίζω, ξεσηκώνω **3.** φέρνω στην επιφάνεια, κάνω (κάτι) φανερό: ~ *πρόβλημα / θέμα / ζήτημα / διεκδικήσεις / αξιώσεις* ΣΥΝ. προβάλλω, θέτω **4.** προκαλώ: ~ *αντιρρήσεις / την υπόνοια / τη δυσπιστία / ερωτήματα / αμφιβολίες / το ενδιαφέρον* **5.** ασκώ, αποδίδω: ~ *αγωγή εναντίον κάποιου / κατηγορία* ΣΥΝ. υποβάλλω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐ-γέρ-jω*, πιθ. < *ἐ-* πρόθεμ. + Ι.Ε. *ger-«ξυπνώ» πβ. σανσκρ. ja-gar-ti «ξυπνάει», αλβ. ngrë «σηκώνω», αρχ. σκανδ. kerskr «ζωηρός, ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. *ἐγερτήριο(ν), ἐγρήγορσις (-η), γρήγορος* (βλ.λ.), *γέρνω* (βλ.λ.) κ.ά.].

εγελιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα τού Εγέλου και των συνεχιστών του, που διέπεται από τις αρχές τής διαλεκτικής του: *ο ~ τού Δ. Σολωμού.* — **εγελιανός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Hegelianismus, από τον Γερμανό φιλόσοφο Georg W.F. Hegel (εξελληνισμένος τ. *Έγελος*)].

εγέρθητι / εγέρθητε ρ. (αρχαιοπρ.) σήκω όρθιος / σηκωθείτε όρθιοι· συνήθ. ως στρατιωτική διαταγή αλλά και ειρων.: *Εγέρθητι! Ακόμη είσαι στο κρεβάτι;*
[ΕΤΥΜ. Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *ἐγείρω* (βλ.λ.)].

έγερση (η) {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} (λόγ.) **1.** η άρση, η ύψωση· (ειδικότ.) το σήκωμα από το κρεβάτι, το ξύπνημα: *πρωινή ~* **2.** (μτφ.) η ενεργοποίηση (κάποιου), ώστε να μη βρίσκεται πια σε νάρκη, σε αδράνεια: *η ~ των εφησυχασμένων συνειδήσεων* ΣΥΝ. αφύπνιση **3.** η εκδήλωση (κάποιου πράγματος), κατά τρόπο ώστε (κάτι) να καθίσταται γνωστό: *η ~ προβλήματος / ζητήματος εκ μέρους ενός από τους διαπραγματευομένους καθυστερεί τις συνομιλίες* **4.** η πρόκληση: *η ~ αντιρρήσεων / υπονοιών* **5.** η άσκηση, η απόδοση: *η ~ αγωγής / κατηγορίας.* — **εγερτικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγερσις* < *ἐγείρω*].

εγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα των οργανισμών να αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχονται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. excitability].

εγερτήριο (το) {εγερτηρί-ου | -ων} **1.** πρωινό σάλπισμα για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες: *σήμανε ~* **2.** (μτφ.) αναγκαστικό ξύπνημα νωρίς το πρωί: *αύριο έχουμε ~ στις 6.30, για να πάμε να μαζέψουμε τις ελιές* **3.** (μτφ.) ποίημα ή τραγούδι που λειτουργεί ως μέσο ξεσηκωμού και αφύπνισης τού πλήθους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγερτήριον* < αρχ. *ἐγείρω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

εγερτήριος, -α, -ο αυτός που έχει τη δύναμη να αφυπνίζει και να ξεσηκώνει: ~ *σάλπισμα / δύναμη.*

έγια μόλα επιφών. (παρακελευσματικό) για να δίνει τον ρυθμό σε κωπηλάτες ή (μτφ.) για τον συντονισμό των κινήσεων κατά τη μετακίνηση βαριών αντικειμένων· ΦΡ. ***έγια μόλα, έγια λέσα*** (προς τους κωπηλάτες) μία μπρος, μία πίσω. (Πβ. λ. *μόλα*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. eïa (< αρχ. επιφών. *εἶα*) + *μόλα* < ιταλ. molla, προστ. τού mollare «αφήνω, λασκάρω»].

έγινα ρ. → γίνομαι

Εγίρα (η) η φυγή τού Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα το 622 μ.Χ., η οποία λαμβάνεται ως αφετηρία τού ισλαμικού συστήματος χρονολόγησης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. hegira < αραβ. hijrah «αναχώρηση, μετανάστευση»].

εγκάθειρκτος, -η, -ο έγκλειστος σε φυλακή ΣΥΝ. φυλακισμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κάθειρκτος*, βλ. κ. *καθείρξη*].

εγκάθετος (ο) {εγκαθέτ-ου | -ων, -ους}, **εγκάθετη** (η) {εγκαθέτων} πρόσωπο που σκόπιμα τοποθετείται κάπου, εκτελώντας πιστά συγκεκριμένες εντολές, συνήθ. για την επιδοκιμασία ή την αποδοκιμασία πολιτικών προσώπων: *εγκάθετοι τής κυβέρνησης συντάσσουν τα κρατικά δελτία ειδήσεων* ‖ *τραμπουκισμοί από εγκαθέτους τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κρυφά τοποθετημένος», < *ἐγκαθίημι* «αναθέτω - κατεβάζω» < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καθίημι*, βλ. κ. *κάθετος*].

εγκαθίδρυση (η) [1871] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ίδρυση σε συγκεκριμένο τόπο **2.** (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) η θεσμοθέτηση και η εφαρμογή: *η ~ ενός σύγχρονου επιχειρηματικού συστήματος* ‖ *η ~ τής δημοκρατίας μετά την ανατροπή ενός απολυταρχικού καθεστώτος* ΣΥΝ. θέσπιση.

εγκαθιδρύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαθίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ιδρύω (κάτι) σε συγκεκριμένο τόπο: ~ *μια επιχείρηση* ΣΥΝ. εγκαθιστώ **2.** (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) θεσμοθετώ και θέτω σε ισχύ: ~ *καθεστώς τρόμου / δημοκρατία / τυραννία.*

εγκαθιστώ ρ. μετβ. {εγκαθιστάς... | εγκατ-έστησα (να/θα εγκαταστήσω), εγκαθίσταμαι, εγκατ-αστάθηκα, -εστημένος} **1.** τοποθετώ (εγκαταστάσεις, ανθρώπους) σε συγκεκριμένο τόπο: *εγκατέστησαν πυρηνικά όπλα / πυραύλους* ‖ *οι κατακτητές εγκαθιστούν εποίκους στη νήσο* **2.** (ειδικότ.) τοποθετώ σε συγκεκριμένη θέση (ένα δίκτυο) και κάνω τις απαραίτητες συνδέσεις, ώστε να τεθεί σε λειτουργία: ~ *σύστημα αποχέτευσης / δεύτερη τηλεφωνική γραμμή* **3.** (για παραχώρηση δικαιώματος) υποδεικνύω και ορίζω συγκεκριμένο πρόσωπο, για να αναλάβει συγκεκριμένη ιδιότητα ή θέση (καθήκον, αξίωμα, δικαίωμα κ.λπ.): *τον εγκατέστησε κληρονόμο / διαχειριστή τής περιουσίας του* **4.** (για θεσμούς, πολιτειακά συστήματα) θέτω σε ισχύ μεταβάλλοντας την προϋπάρχουσα πολιτική κατάσταση: ~ *δημοκρατία*

/ *τυραννία* ΣΥΝ. εγκαθιδρύω **5.** (μεσοπαθ. ***εγκαθίσταμαι***) έρχομαι να διαμείνω μόνιμα ύστερα από αλλαγή τού τόπου μόνιμης διαμονής μου: *όταν τελείωσε τις σπουδές του, εγκαταστάθηκε στο εξωτερικό.* Επίσης (λαϊκ.) **εγκατασταίνω**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐγκαθιστῶ (-άω)*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἐγκαθίστημι* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. install].

εγκαίνια (τα) {εγκαινίων} ειδική τελετή κατά την έναρξη τής λειτουργίας εγκαταστάσεως, ιδρύματος ή έργου: ~ *νοσοκομείου / νέων γραφείων / θεάτρου / έκθεσης* || *η τελετή των ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-καίνια* < *καινός* «καινούργιος»].

εγκαινιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαινίασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** τελώ τα εγκαίνια: ~ *ζαχαροπλαστείο / ανθοπωλείο / βιβλιοθήκη* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ καινούργιο απόκτημα για πρώτη φορά: ~ *τα παπούτσια μου στον χορό / το καινούργιο μου αυτοκίνητο* **3.** θέτω σε εφαρμογή σχέδιο: *εγκαινίασε σκληρή τακτική έναντι των αντιπάλων του* || *η Εφορία εγκαινίασε νέα σειρά εξορμήσεων για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* **4.** πραγματοποιώ την επίσημη έναρξη μιας νέας φάσης, σημαίνω την απαρχή της: *οι συναντήσεις των δύο ανδρών εγκαινιάζουν μια νέα περίοδο επαφών μεταξύ των χωρών τους* || *το τέλος τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου εγκαινίασε την πυρηνική εποχή.* — **εγκαινίαση** (η) [1876] κ. **εγκαινιασμός** (ο).

έγκαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, χωρίς καθυστέρηση: ~ *διάγνωση / θεραπεία / επέμβαση / προειδοποίηση / ενημέρωση / παράδοση προϊόντος* ΑΝΤ. άκαιρος, καθυστερημένος. — **έγκαιρα** [μεσν.] / **εγκαίρως** [μτγν.] επίρρ., **εγκαιρότητα** (η) [1893].

εγκαιροφλεγής, -ής, -ές {εγκαιροφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αναφλέγεται εύκολα, στην κατάλληλη στιγμή **2.** (ειδικότ. στρατιωτικό βλήμα) που ρυθμίζεται κατάλληλα, ώστε να αναφλέγεται σε ορισμένο σημείο τής τροχιάς του: ~ *βολίδες / οβίδες.* Επίσης **εγκαιρόφλεκτος,** -η, -ο [1886].

εγκαλλώπισμα (το) [αρχ.] {εγκαλλωπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε για το οποίο μπορεί κανείς να καμαρώνει, να καυχάται ΣΥΝ. καμάρι, καύχημα, τιμή, κόσμημα, αγλάισμα.

εγκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαλείς... | ενεκάλεσα κ. εγκάλεσα} **1.** ΝΟΜ. ζητώ την τιμωρία κάποιου ενώπιον αρχής (αστυνομίας, εισαγγελίας) για αξιόποινη πράξη, η οποία δεν διώκεται αυτεπαγγέλτως ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω **2.** (γενικότ.) προσάπτω κατηγορία: *προκαλώ αυτούς που με εγκαλούν για αμέλεια, να μου υποδείξουν πώς θα ενεργούσαν εκείνοι σε ανάλογη κατάσταση.*

εγκάρδιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια αισθημάτων, ο από καρδιάς πραγματοποιούμενος: ~ *ευχές / χαιρετισμοί / υποδοχή / σχέσεις / συνεργασία / ατμόσφαιρα / φίλος* ΣΥΝ. ειλικρινής, θερμός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει με ειλικρίνεια τα αισθήματά του, που είναι ζεστός, προσιτός στις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. διαχυτικός, εκδηλωτικός, ανοιχτόκαρδος. — **εγκάρδια / εγκαρδίως** [μτγν.] επίρρ.

εγκαρδιότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση εγκάρδιας διάθεσης: *του μίλησε / τον δέχτηκε με μεγάλη ~* || *τα λόγια του έδειχναν ~* ΣΥΝ. διαχυτικότητα ΑΝΤ. ψυχρότητα, τυπικότητα.

εγκαρδιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαρδίω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω θάρρος (σε κάποιον), ενισχύω την αυτοπεποίθηση (κάποιου): *η επίσκεψή της τον εγκαρδίωσε* ΣΥΝ. εμψυχώνω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποκαρδιώνω, αποθαρρύνω. — **εγκαρδίωση** (η) [1835], **εγκαρδιωτικός,** -ή, -ό [1894].

εγκάρσιος, -α, -ο αυτός που τέμνει καθέτως· στη ΦΡ. ***εγκάρσια τομή*** τομή ενός στερεού με επίπεδο κάθετο στον κατακόρυφο άξονά του. — **εγκάρσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διασχίζει, που τέμνει καθέτως», < **ἔγ-καρ-τος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + θ. *καρ-* < *kr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)qer- «κόβω, τέμνω», πβ. λιθ. skeršas «καθέτως», αρχ. περσ. kirscha κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, κορ-μός, κουρ-εύς (-έας), ἀ-καρ-ιαῖος*, βλ.λ.].

εγκαρτέρηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} καρτερική, αδιαμαρτύρητη υπομονή και απάθεια: *δέχεται τη μοίρα του με ~* ΣΥΝ. καρτερία. — **εγκαρτερώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

έγκατα (τα) {εγκάτων} τα εσώτατα, τα κατάβαθα: *τα ~ τής γης* / (μτφ.) *τής ψυχής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για εμφατικό παράγωγο τού *ἐν* κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *ἔσχατος* (βλ.λ.), το οποίο παράγεται από το αντώνυμο *ἐξ*. Και στα δύο επίθ. δυσεξήγητος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός σε *-κα-τος*].

εγκαταβίωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** γενικά ο τρόπος ζωής, το πώς ζει κανείς (κάπου) **2.** (για μοναχό) η ζωή σε μονή, το να μονάζει, να ασκητεύει (κανείς). — **εγκαταβιώνω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγκαταβιῶ* «περνώ τη ζωή μου κλεισμένος μέσα» < *ἐγ-* (< *ἐν*) + *κατα-* + *βιῶ (-όω)*].

εγκαταλείπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εγκατέλ-ειψα, εγκαταλ-είφθηκα, -ειμμένος (λόγ. εγκαταλελειμμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) οριστικά και αμετάκλητα, αδιαφορώ για την τύχη του: ~ *την οικογένειά μου / ένα παιδί / το βυθιζόμενο σκάφος* || ~ *την πόλη στον εχθρό* || *το κράτος έχει εγκαταλείψει την περιοχή αυτή στην τύχη της* ΣΥΝ. παρατώ **2.** απομακρύνομαι από συγκεκριμένο τόπο, δεν γυρίζω πίσω: ~ *τη χώρα* || *εγκατέλειψε την Ελλάδα για πάντα* || ~ *τα εγκόσμια*· ΦΡ. ***εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο*** πεθαίνω **3.** παραιτούμαι από (σκέψεις, ενέργειες ή συναισθήματα), αφήνω κατά μέρος: ~ *μια προσπάθεια / ιδέα / απόφαση / τις φιλοδοξίες μου / τις απόψεις μου / κάθε ελπίδα / τις συνήθειές μου / την ενεργό δράση* ♦ **4.** (αμετβ.) παραιτούμαι, αφήνω στη μέση προσπάθεια που βρίσκεται σε εξέλιξη: *πολλοί αθλητές εγκατέλειψαν ήδη στη μέση τής διαδρομής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

εγκατάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να εγκαταλείπει κανείς (κάποιον/κάτι): *η ~ τής οικογένειας από τον σύζυγο / τού σκάφους από το πλήρωμα / μιας περιοχής από τους κατοίκους της* || ~ *θέσεως* (από στρατιώτη) ΑΝΤ. παραμονή **2.** το να μη συνεχίζει κανείς (προσπάθεια, διαδικασία): *η ~ τού αγώνα / τής διεκδίκησης μιας θέσης / τής προσπάθειας υλοποίησης ενός σχεδίου* ΑΝΤ. συνέχιση, ολοκλήρωση, (απο)περάτωση **3.** η απουσία μέριμνας, φροντίδας, το να αφήνει κανείς (κάποιον/ κάτι) στην τύχη του: *η ~ και ο μαρασμός τής υπαίθρου* || *η ~ των αναξιοπαθούντων από την πολιτεία* ΣΥΝ. παραμέληση, αδιαφορία.

εγκατασπείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκατέσπειρα, εγκατασπάρθηκα, εγκατεσπαρμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** σκορπίζω στον χώρο, εκτοξεύω προς όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. διασπείρω **2.** (μτφ.) υποθάλπω και διαδίδω προς όλες τις κατευθύνσεις (ειδήσεις, φήμες κ.λπ.): ~ *τη διχόνοια / ψεύδη* ΣΥΝ. διασπείρω, διασκορπίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εγκαταστάθηκα ρ. → εγκαθιστώ

εγκατασταίνω ρ. → εγκαθιστώ

εγκατάσταση (η) [1856] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μόνιμη τοποθέτηση και η σταθερή προσαρμογή (σε συγκεκριμένο σημείο): *η ~ συσκευών / εξοπλισμού* || *ο χώρος τού υπογείου προορίζεται για την ~ μηχανημάτων* || *η ~ πυραυλικών συστημάτων* ΣΥΝ. τοποθέτηση ΑΝΤ. μετατόπιση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τοποθετηθεί σε χώρο ή θέση: *πού βρίσκεται η ~ τού ηλεκτρικού / τού νερού / τής θέρμανσης:* || *θερμική / ψυκτική ~* **3.** (α) η επίσημη ανάληψη καθηκόντων (σε θέση εξουσίας, διοίκησης κ.λπ.): *η ~ του στο υπουργείο συνοδεύτηκε από αλλαγές στο προσωπικό* || *η ~ των επαναστατών στην εξουσία προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των δυτικών κυβερνήσεων* (β) ΝΟΜ. ***εγκατάσταση κληρονόμου*** ο ορισμός κληρονόμου εκ μέρους τού συντάκτη διαθήκης **4.** ***εγκαταστάσεις*** (οι) τα κτήρια και τα μηχανήματα και γενικότ. το σύνολο των ακίνητων και κινητών στοιχείων που συνθέτουν το πάγιο ενεργητικό επιχείρησης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.: *στρατιωτικές / σύγχρονες / ιδιόκτητες / βιομηχανικές / τουριστικές / υποτυπώδεις* ~ **5.** ο ερχομός ή η μεταφορά (ατόμων, πληθυσμών) σε συγκεκριμένο τόπο για παρατεταμένη ή μόνιμη διαμονή: *η ~ σλαβικών φύλων στα Βαλκάνια* || *μόνιμη ~ μεταναστών στην Ελλάδα* || *η ειρηνική / προβληματική ~ προσφύγων σε μια περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. < *εγκαθιστώ*, αποδ. τού γαλλ. établissement].

εγκαταστήσω (να/θα) ρ. → εγκαθιστώ

εγκατεσπαρμένος, -η, -ο → εγκατασπείρω

εγκατεστημένος, -η, -ο → εγκαθιστώ

εγκατέστησα ρ. → εγκαθιστώ

εγκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η κατοίκηση μέσα σε κάτι ή η εγκατάσταση σε έναν τόπο.

εγκατοικώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {εγκατοικείς... | εγκατοίκησα} (λόγ.) κατοικώ μέσα σε (κάτι): *«η μορφή του εγκατοικεί στην ψυχή μου...»* (εφημ.).

έγκαυμα (το) {εγκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} βλάβη στο δέρμα και στους ιστούς τού σώματος, που προκαλείται από τη φλόγα τής φωτιάς και γενικότ. από την επίδραση τής θερμότητας ή τη δράση φυσικών παραγόντων (λ.χ. τού ηλεκτρισμού, τής ραδιενέργειας κ.ά.) ή χημικών (λ.χ. οξέων, αλκαλίων κ.ά.): *υπέστη σοβαρά ~* || *καθολικά / ελαφρά ~* || ~ *πρώτου / δευτέρου / τρίτου βαθμού* (βλ. λ. *βαθμός*) ΣΥΝ. κάψιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγκαίω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καίω*].

εγκαυματίας (ο) {εγκαυματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έγκαυμα.
[ΕΤΥΜ. < *έγκαυμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, κατ' αναλογίαν προς το *τραυματ-ίας*].

εγκαυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την εγκαυστική: ~ *τεχνική / ζωγραφική* **2.** ***εγκαυστική*** (η) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνική τής αρχαίας ζωγραφικής που βασιζόταν στην τοποθέτηση με πυρακτωμένη λαβίδα χρωμάτων διαλυμένων σε κερί πάνω σε λείες επιφάνειες (λ.χ. από ξύλο, μάρμαρο, ελεφαντόδοντο κ.ά.): *οι προσωπογραφίες φαγιούμ βασίζονται στην ~ επί ξύλου.* ΣΥΝ. κηρογραφία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγκαυστής* < αρχ. *ἐγκαίω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καίω*].

έγκειται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο ενεστ.} (λόγ.) (+σε) βρίσκεται, ενυπάρχει (σε κάτι): *ο κίνδυνος ~ στην απειρία των στελεχών που ανέλαβαν την υλοποίηση τού σχεδίου* || *το παράλογο τής υπόθεσης ~ στο εξής...* || *η διαφορά τους ~ στην ποιότητα* ΣΥΝ. βρίσκεται, συνίσταται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εξαρτώ, συνίσταμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγκειμαι* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κεῖμαι*].

> **έγκειται – συνίσταται.** Λογιότερες χρήσεις που εμφανίζονται στον λόγο με τη σημ. υπαρκτικού / συνδετικού ρήματος (= *βρίσκεται, είναι, υπάρχει*). Τόσο το **έγκειται** όσο και το **συνίσταται** συντάσσονται με την πρόθ. **σε**: *–Πού έγκειται η διαφορά ανάμεσα στους δύο υποψηφίους; –Η διαφορά έγκειται / συνίσταται στο ότι ο ένας κατέχει διδακτορικό δίπλωμα και έχει πλήθος δημοσιεύσεων, ενώ ο άλλος διαθέτει μόνο το πτυχίο του – Η συμβολή του έγκειται / συνίσταται στις προδιαγραφές που έθεσε για την ασφαλή εκτέλεση τού έργου.* Ας σημειωθεί ότι, ενώ λέγεται (σε ερωτήσεις) «***πού** έγκειται...;*», δεν λέμε «*πού συνίσταται...;*» αλλά «***σε τι** συνίσταται...;*»

εγκεκριμένος, -η, -ο αυτός που έχει εγκριθεί, που έχει καταστεί έγκυρος με προφορική ή γραπτή δήλωση, πράξη κ.λπ. αρμόδιας αρχής, κρατικού ή άλλου επίσημου φορέα κ.λπ.: ~ *ενέργεια / σχέδιο / δαπάνη* || *βιβλίο ~ από το Υπουργείο Παιδείας* ΣΥΝ. επικυρωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος, μετοχή, κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐγκρίνω*].

Εγκέλαδος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο αρχηγός των Γιγάντων κατά τη Γιγαντο-

μαχία, τον οποίο φυλάκισε η Αθηνά κάτω από το ηφαίστειο Αίτνα, από όπου προσπαθώντας να απελευθερωθεί προκαλούσε σεισμούς **2.** (μετωνυμ.) ο σεισμός, η σεισμική δόνηση: *το χτύπημα τού ~* || *ο ~ χτύπησε μια περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θορυβώδης». < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κέλαδος* «θόρυβος», για το οποίο βλ. λ. *κελαηδώ*].

εγκεντρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκέντρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) μπολιάζω. — **εγκεντρισμός** (ο) [αρχ.].

εγκεφαλαλγία (η) [1889] {εγκεφαλαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού εγκεφάλου.

εγκεφαλικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο: *~ νεύρα / αρτηρίες / έλικες / κοιλίες / λοβοί / στέλεχος / φλοιός / κύτταρα* || *~ πάθηση / αιμορραγία / διαταραχή / προσβολή / θρόμβωση / συμφόρηση / αποπληξία / διάσειση / ανωμαλία / μαλάκυνση / βλάβη / παράλυση·* ΦΡ. (α) ***εγκεφαλικό (επεισόδιο)*** η απόφραξη ή η αιμορραγία αιμοφόρου αγγείου που οδηγεί στον εγκέφαλο, με συνέπεια την ανεπαρκή οξυγόνωσή του, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει βαρύτατες βλάβες, λ.χ. παράλυση σε ολόκληρο τμήμα τού σώματος, προβλήματα ή απώλεια τής ομιλίας, των αισθήσεων, τής διανοητικής λειτουργίας κ.ά.: *έπαθε εγκεφαλικό βαριάς μορφής* || (για κάτι δυσάρεστο) *μην του το πεις απότομα και πάθει κανένα εγκεφαλικό!* (β) ***εγκεφαλικός θάνατος*** η νέκρωση τού εγκεφαλικού στελέχους ύστερα από την οποία, σύμφωνα με ορισμένα κριτήρια, το άτομο θεωρείται οριστικά νεκρό **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βασίζεται ή θεμελιώνεται στη σκέψη και τη θεωρία, που απαιτεί διανοητική προσπάθεια: *~ εργασία / έργο* ΣΥΝ. διανοητικός ΑΝΤ. συναισθηματικός **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που βασίζεται στη λογική, που οι λόγοι και οι πράξεις του είναι προϊόν κυρ. λογικής σκέψης παρά συναισθημάτων ή παρορμήσεων: *~ παίκτης / καλλιτέχνης / τύπος* (πβ. λ. *συναισθηματικός, παρορμητικός*) (β) (ειδικότ.) αυτός που βασίζεται σε διανοητική επεξεργασία (και όχι σε βίωμα, στην προσωπική επαφή): *πρόκειται για ~ προσέγγιση· η καθημερινή εμπειρία όμως μας οδηγεί αλλού.* — **εγκεφαλικά** επίρρ., **εγκεφαλικότητα** (η) [1894] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cérébral].

εγκεφαλίτιδα (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προκαλείται από ιούς, βακτήρια, παράσιτα, μύκητες κ.λπ. ή επέρχεται ως δευτεροπαθές σύμπτωμα γενικής νόσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalite].

εγκεφαλογράφημα (το) {εγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα όπου απεικονίζονται και καταγράφονται οι διαφορές δυναμικού των εγκεφαλικών κυττάρων και το οποίο χρησιμεύει κυρ. για διαγνωστικούς σκοπούς ΣΥΝ. ηλεκτροεγκεφαλογράφημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalograph].

εγκεφαλοκήλη (η) [1839] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τού εγκεφάλου από τρύπα τού κρανίου (συνήθως από σοβαρό τραύμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalocèle].

εγκεφαλομυελίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προσβάλλει ταυτόχρονα και τον νωτιαίο μυελό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalomyelitis].

εγκεφαλονωτιαίος, -α, -ο [1836] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό συγχρόνως: *~ σύστημα / υγρό.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cérébro-spinal].

εγκεφαλοπάθεια (η) [1889] {εγκεφαλοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε οργανική πάθηση τού εγκεφάλου, που οφείλεται σε λόγους μεταβολικούς, στερητικούς (λ.χ. από έλλειψη τής βιταμίνης Β), τοξικούς (λ.χ. από επίδραση τού μολύβδου) κ.ά.· ΦΡ. ***σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια*** βλ. λ. *σπογγώδης.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalopathie].

εγκέφαλος (ο) {εγκεφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. το ανώτερο, ογκώδες τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, το οποίο περιέχεται στην κρανιακή κοιλότητα των σπονδυλωτών ζώων και συνιστά το κέντρο όπου ολοκληρώνονται και υφίστανται επεξεργασία όλες οι ζωτικές λειτουργίες τού οργανισμού· αποτελείται από μάζα νευρικών ιστών, οργανωμένων έτσι, ώστε να επιτρέπουν την αντίληψη των ερεθισμάτων των αισθήσεων, τον συντονισμό των κινητικών ωθήσεων και τη λειτουργία τής μνήμης, τής μάθησης και τής συνείδησης: *διάσειση / φλεγμονή / έλικες / κύτταρα / κάκωση τού ~* || *εγχείρηση για την αφαίρεση όγκου από τον ~* || *μαλάκυνση εγκεφάλου* || *τελικός ~* (βλ. λ. *τελικός*) ΣΥΝ. μυαλό **2.** ο νους, η διανοητική συγκρότηση (κάποιου), ο τρόπος σκέψεως· ΦΡ. (α) (οικ.-μειωτ.) ***(έχει) κάλο στον εγκέφαλο*** είναι ανόητος, ανισόρροπος ή ξεροκέφαλος: *πού να συζητήσεις μαζί του, αυτός έχει ~!* (β) ***πλύση εγκεφάλου*** η συνεχής προπαγάνδα που ασκείται υπέρ ή κατά προσώπου, κοινωνικής ομάδας ή πράγματος και η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης (θετικής ή αρνητικής) απέναντί τους: *η συνεχής επανάληψη ενός διαφημιστικού μηνύματος κάνει ~ στο καταναλωτικό κοινό* || *του 'χουν κάνει ~ στο κόμμα του και βλέπει τα πάντα μονόπλευρα* **3.** (μτφ.) αυτός που οργανώνει και κατευθύνει (δύσκολο εγχείρημα, επιχείρηση κ.λπ., συνήθ. χωρίς να λαμβάνει ο ίδιος μέρος), το πρόσωπο που συλλαμβάνει τις ιδέες και καθορίζει τον τρόπο δράσεως: *ο ~ τής συμμορίας* || *στρατιωτικός / οικονομικός / επιχειρηματικός / διπλωματικός / στρατηγικός ~* || *ο ~ τής επανάστασης / τού κινήματος / τής ληστείας* ΣΥΝ. ιθύνων νους **4.** (παλαιότ.) ***ηλεκτρονικός εγκέφαλος*** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομπιούτερ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< *εν-*) + *-κέφαλος* < *κεφαλή*. Η *πλύση εγκεφάλου* είναι αποδ. τού αγγλ. brainwashing].

εγκεφαλοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανατομική εξέταση τού εγκεφάλου. Επίσης **εγκεφαλοσκοπία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephaloscopy].

εγκεχυμένος, -η, -ο ▸ εγχέω

εγκιβωτίζω ρ. μετβ. [1889] {εγκιβώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) βάζω (κάτι) μέσα σε κιβώτιο και το κλείνω **2.** ΤΕΧΝΟΛ. διενεργώ εγκιβωτισμό (βλ.λ., σημ. 2) **3.** (λογοτ.) ενθέτω αφήγηση σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *-κιβωτίζω* < *κιβώτιο*, απόδ. τού γαλλ. encaisser. Ο λογοτ. όρ. αποδίδει το αγγλ. embed].

εγκιβωτισμός (ο) [1884] **1.** (λόγ.-σπάν.) η τοποθέτηση αντικειμένου σε κιβώτιο **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η απομόνωση τμήματος τού πυθμένα από το νερό κατά τη θεμελίωση τεχνικών έργων στον βυθό θάλασσας ή λίμνης, στην κοίτη ποταμού κ.λπ., που συνίσταται στη βύθιση τεράστιων κιβωτίων, με ορθογώνια ή κυκλική διατομή, τα οποία χρησιμοποιούνται ως κέλυφος για την κατασκευή τού υπόλοιπου έργου **3.** (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η ένθεση μιας αφήγησης («ενθηκευμένη» / «εγκιβωτισμένη» αφήγηση) σε μια άλλη· η τοποθέτηση ή η παρεμβολή αφηγήσεως στο εσωτερικό άλλης ευρύτερης, εξωτερικής («πλαισιωμένη» αφήγηση): *συχνοί είναι οι ~ στον Ηρόδοτο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. encaissement].

έγκλεισμα (το) {εγκλείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΡΥΚΤ. μικροσκοπικό σώμα σε στερεή, υγρή ή αέρια κατάσταση, που εγκλείεται στους κρυστάλλους διαφόρων ορυκτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. inclusion].

εγκλεισμός (ο) το κλείσιμο, ο περιορισμός κάποιου σε κλειστό χώρο (σωφρονιστικό κατάστημα, ίδρυμα κ.λπ.): *ο ~ κάποιου σε ψυχιατρείο / στη φυλακή / σε άσυλο.* Επίσης **έγκλειση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγκλείω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλείω*].

έγκλειστος, -η, -ο {εγκλείστ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων και που έχει περιοριστεί σε κλειστό χώρο: (συνήθ. ως ουσ.) *οι ~ των φυλακών Κορυδαλλού* ΣΥΝ. περιορισμένος, φυλακισμένος **2.** (στην οδοντιατρική) (για δόντι) που εμποδίστηκε να βγει από διπλανά δόντια ή από οστό τής γνάθου: *~ φρονιμίτης* || *εξαγωγή εγκλείστων* **3.** (παλαιότ. για έγγραφα, χαρτιά, χαρτονομίσματα κ.λπ.) αυτός που κλείνεται στον ίδιο φάκελο με επιστολή: *~ επιταγή / αναφορά* ΣΥΝ. εσώκλειστος. — **εγκλείστως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγκλείω*].

εγκλείστρα (η) [μτγν.] {εγκλειστρών} κάθε κλειστός χώρος, ιδ. σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ΣΥΝ. ερημητήριο. Επίσης **έγκλειστρο** (το) [μεσν.].

εγκλείω ρ. μετβ. {ενέκλεισα, εγκλείσθηκα (μτχ. εγκλεισθείς, -είσα, -έν), εγκεκλεισμένος} (λόγ.) **1.** κλείνω, περιορίζω (σε κλειστό χώρο, ειδικότ. σε σωφρονιστικό κατάστημα): *~ σε ίδρυμα* ΣΥΝ. φυλακίζω ● **2.** (ειδικότ. για έγγραφα, χαρτιά κ.λπ.) τοποθετώ μαζί με επιστολή, κλείνω σε φάκελο επιστολής: *~ επιταγή / αναφορά* ΣΥΝ. εσωκλείω **3.** (μτφ.) εμπεριέχω: *τα ποιήματά του εγκλείουν υψηλές ιδέες και ιδανικά* ΣΥΝ. περιέχω, εμπεριέχω, (συμ)περιλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλείω* «κλείνω»].

έγκλημα (το) {εγκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε πράξη άδικη, καταλογιστή, προβλεπόμενη και τιμωρούμενη με ποινή από τον νόμο: *ειδεχθές / στυγερό / ανεξιχνίαστο / πολιτικό / άγριο / αποτρόπαιο / σατανικό / προμελετημένο / σεξουαλικό ~* || *~ εσχάτης προδοσίας* || *δίωξη / εξιχνίαση / διαλεύκανση εγκλήματος* || *~ κατά τής ζωής / τής ιδιοκτησίας / τής τιμής / τής γενετήσιας ελευθερίας* || *~ με δόλο / από αμέλεια* || *αποδοχή προϊόντων εγκλήματος* ΣΥΝ. εγκληματική ενέργεια· ΦΡ. (α) ***σώμα τού εγκλήματος*** (λατ. corpus delicti) βλ. λ. *σώμα* (β) ***τόπος τού εγκλήματος*** ο χώρος στον οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα: *ο δολοφόνος γυρίζει πάντοτε στον ~* (γ) ***αναπαράσταση εγκλήματος*** βλ. λ. *αναπαράσταση* (δ) ***έγκλημα καθοσιώσεως*** βλ. λ. *καθοσίωση* (ε) ***έγκλημα και τιμωρία*** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα τού Φ. Ντοστογιέφσκι) για περιπτώσεις στις οποίες μια εγκληματική ή γενικότ. κακή πράξη βρίσκει τη δίκαιη τιμωρία της (στ) ***έγκλημα πολέμου*** βλ. λ. *πόλεμος* (ζ) ***οργανωμένο έγκλημα*** η παράνομη δράση των κυκλωμάτων τού υποκόσμου (η) ***διαρκές έγκλημα*** έγκλημα του οποίου η ενέργεια τής πράξης (τού εγκλήματος) συνεχίζεται και μετά την τέλεσή του (θ) ***στιγμιαίο έγκλημα*** έγκλημα το οποίο τελειώνει με την τέλεσή του, π.χ. ο φόνος **2.** (α) (καταχρ.) η ανθρωποκτονία (β) (καθημ.-εκφραστ.) πράξη που θεωρείται κακή, ανεπίτρεπτη: *είναι ~ να μην αφήνεις τα παιδιά σου να συνεχίσουν το σχολείο!* || *η φοροδιαφυγή αποτελεί ~ κατά τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ. σφάλμα, αδικία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εγκληματώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία», < *ἐγκαλῶ* «προσάπτω κατηγορία (σε κάποιον)». Ήδη αρχ. η σημ. «αξιόποινη πράξη»].

εγκληματίας (ο/η) [1826] {εγκληματιών} δράστης εγκλήματος: *στυγνός / αδίστακτος / παράφρων / κοινός ~* ΣΥΝ. κακούργος, κακοποιός· ΦΡ. ***εγκληματίας πολέμου*** πρόσωπο που διαπράττει εγκλήματα πολέμου (βλ. λ. *πόλεμος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εγκληματώ.*

εγκληματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έγκλημα: *~ σκοπός / κρούσμα / έργο / όργανο / ενέργεια* **2.** αυτός που δείχνει τάση για έγκλημα ή θυμίζει εγκληματία: *~ φυσιογνωμία / φύση / ένστικτο / πρόσωπο / τύπος* **3.** αυτός που οδηγεί σε μεγάλο κακό: *από ~ αμέλεια των κατασκευαστών κατέρρευσε τμήμα τής γέφυρας* || *~ αδιαφορία / σπατάλη / πολιτική / διαχείριση / παράλειψη.* — **εγκληματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

εγκληματικότητα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** η ροπή προς εγκληματικές πράξεις και η διάπραξή τους: *η ~ των ανηλίκων οφείλεται συχνά στην έλλειψη οικογενειακής καθοδήγησης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο: *ραγδαία αύξηση τής ~* || *παιδική / εφηβική ~* ΣΥΝ. παραβατικότητα· ΦΡ. ***δείκτης εγκληματικότητας*** ο δείκτης που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ τού πληθυσμού μιας χώρας και του αριθμού των εγκλημάτων που καταγράφονται επισήμως σε αυτήν σε ορισμένη χρονική περίοδο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. criminalité].

εγκληματογόνος, -ος/-α, -ο αυτός που ευνοεί την ανάπτυξη εγκληματικής δράσης: *«το μετρό, όπως δεν μπορεί να είναι ένας επιτηρούμενος και αστυνομοκρατούμενος χώρος, έτσι δεν πρέπει να μεταβληθεί σε ~ εστία»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *έγκλημα, -ατος* + *γόνος*, πβ. κ. *καρκινο-γόνος, νοσο-γόνος*].

εγκληματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή και η κατάταξη των εγκλημάτων.

εγκληματολογία (η) |1889| {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο το έγκλημα από νομικής και κοινωνιολογικής απόψεως, καθώς και τις μεθόδους πρόληψης και καταστολής του. — **εγκληματολόγος** (ο/η) |1840|, **εγκληματολογικός,** -ή, -ό |1887|, **εγκληματολογικώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. criminologie (νόθο σύνθ.)].

εγκληματώ ρ. αμετβ. |1864| {εγκληματείς... | εγκλημάτησα} **1.** διαπράττω έγκλημα **2.** (καθημ.-εκφραστ.) ενεργώ με τρόπο ανεπίτρεπτο, επιζήμιο (κυρ. για το κοινωνικό σύνολο): *εγκληματούν οι κατασκευαστές τέτοιων κακών δρόμων* || *αυτός ο γλύπτης εγκληματεί κατά τής αισθητικής!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, παρώνυμο*.

> **εγκληματώ – εγκληματίας – εγκληματικότης – εγκληματολόγος.** Μολονότι η λ. **έγκλημα** είναι αρχαία, τόσο το **εγκληματίας** όσο και το ρήμα **εγκληματώ** είναι νεότεροι σχηματισμοί, το πρώτο τού 1826, το δεύτερο τού 1864. Από το αρχαίο **εγκληματικός** πλάστηκε το 1840 η **εγκληματικότης** και συγχρόνως το **εγκληματολόγος**. Στην Αρχαία πλάστηκε και λ. **εγκληματίζω** με τη σημ. τού «εγκαλώ κάποιον στο δικαστήριο για τη διάπραξη αδικήματος». Με την ίδια σημ. πλάστηκε σε νεότερους χρόνους (1849) και ρ. **εγκληματοποιώ**. Με τη σημ. τού «διαπράττω έγκλημα» πλάστηκε από το *έγκλημα* το *εγκληματώ*, το οποίο, πάντως, δεν έχει σχηματιστεί σωστά, αφού από τα ουσιαστικά σε **-μα** παράγονται κανονικώς ρήματα σε **-ίζω**: *βήμα* – **βηματίζω**, *γεύμα* – **γευματίζω**, *ανάθεμα* – **αναθεματίζω**, *σχήμα* – **σχηματίζω**, *χρώμα* – **χρωματίζω** κ.λπ., άρα και *έγκλημα* – **εγκληματίζω**. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά η χρήση -έστω και εσφαλμένη- επικράτησε τού ορθού. Όλοι λένε και γράφουν **εγκληματεί** (ο τάδε).

έγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η καταγγελία αδικήματος από τον παθόντα με απαίτηση τιμωρίας τού δράστη· ΦΡ. ***κατ' έγκλησιν*** κατόπιν εγκλήσεως εκ μέρους τού παθόντος: *το αδίκημα αυτό διώκεται ~* ΑΝΤ. αυτεπαγγέλτως. — **εγκλητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έγκλησις* «κατηγορία, καταγγελία» < αρχ. *έγκαλῶ*].

εγκλητήριο (το) |1833| {εγκλητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που κοινοποιείται στον κατηγορούμενο πριν από τη δίκη και περιέχει συνοπτικά την κατηγορία που του αποδίδεται ΣΥΝ. κλητήριο θέσπισμα.

εγκλητικός, -ή, -ό → έγκληση

εγκλιματίζω ρ. μετβ. |1860| {εγκλιμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνηθίζω (ζωντανό οργανισμό) να επιβιώνει και να αναπτύσσεται σε ξένο (προς αυτόν) κλίμα: *επιστήμονες εγκλιμάτισαν μία εξωτική ποικιλία φυτού στο κλίμα τής Ευρώπης*· (μεσοπαθ. ***εγκλιματίζομαι***) (για πρόσ.) **2.** προσαρμόζομαι σε ξένο κλίμα, σε καινούργιες κλιματολογικές συνθήκες: *«το φυτό αυτό εισήχθη στην Ελλάδα τον 19ο αι. και εγκλιματίστηκε εύκολα και γρήγορα»* (εφημ.) || *ένας Νοτιοευρωπαίος δύσκολα εγκλιματίζεται στις συνθήκες τής Β. Ευρώπης* **3.** συνηθίζω σε νέο τρόπο ζωής, νέο περιβάλλον: *δεν έχει εγκλιματιστεί ακόμη στο καινούργιο του σχολείο* ΣΥΝ. εξοικειώνομαι, προσαρμόζομαι. — **εγκλιματισμός** (ο) |1857| κ. **εγκλιμάτιση** (η) |1868|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *ἐν-*) + *κλιματίζω* < *κλίμα*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acclimater (νόθο σύνθ.)].

εγκλίνομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αποβάλλω τον τόνο μου ή τον αναβιβάζω στην τελευταία συλλαβή τής προηγούμενης λέξης: *οι πλάγιοι τύποι τής προσωπικής αντωνυμίας (λ.χ. μου, σου, του κ.λπ.) τις περισσότερες φορές εγκλίνονται· π.χ. «ο άνθρωπός μου»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλίνω*].

έγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΛΩΣΣ. (α) (για ρήματα) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων τού ρήματος ανάλογα με τον σχηματισμό τους (ληκτικά μορφήματα, δείκτες), η οποία χρησιμοποιείται για τη δήλωση των διαφόρων τρόπων κατά τους οποίους διατίθεται ο ομιλητής απέναντι σε αυτό που δηλώνει το ρήμα· οι εγκλίσεις δηλ. είναι κύρια, γραμματικοποιημένη μορφή δήλωσης τής τροπικότητας (βλ.λ.)· πβ. και σχέση φωνής – διάθεσης ρημάτων (βλ.λ. *φωνή*): *οι ~ τής Ν. Ελληνικής είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική* (Γραμματική Μ. Τριανταφυλλίδη) (β) ***έγκλιση τόνου*** το φαινόμενο κατά το οποίο λόγω τής στενής συνεκφοράς δύο λέξεων ο τόνος τής δεύτερης αποβάλλεται και είτε αναβιβάζεται στη λήγουσα τής πρώτης (π.χ. *το αυτοκίνητό της*) είτε, εφόσον η προηγούμενη λέξη τονίζεται στη λήγουσα ή την παραλήγουσα, σιγάται (π.χ. *η ζωή μου, το χέρι σου, δώσ' το*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ευκτική, ίσως, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγκλισις* < *ἐγκλίνω*. Οι γλωσσ. σημ. απαντούν ήδη στους γραμματικούς τής Ελληνιστικής Περιόδου].

εγκλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την έγκλιση τού τόνου ή τις εγκλίσεις τού ρήματος: *~ τύπος* **2.** (α) ***εγκλιτική λέξη*** κ. ***εγκλιτικό*** (το) λέξη που σχηματίζει ενιαία τονική ενότητα με την προηγούμενή της και, ως εκ τούτου, αποβάλλει τον τόνο της, ο οποίος σιγάται ή αναβιβάζεται στη λήγουσα τής προηγούμενης· στη Ν. Ελληνική είναι κυρ. οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών και των κτητικών αντωνυμιών (μου, σου, του, με, σε, μας, σας, τον, την, το, των, τους), π.χ. *άκουσέ με* || *μίλα μου* || *βλέποντάς τον* ΑΝΤ. προκλιτική λέξη / προκλιτικό (βλ. λ. *προκλιτικός*) (β) ***εγκλιτική αντι-***
κατάσταση βλ. λ. αντικατάσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, προσωπικός, κλίνω*.

εγκλωβίζω ρ. μετβ. {εγκλώβισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κλείνω, περιορίζω σε πολύ μικρό χώρο: *εχθρικές δυνάμεις εγκλώβισαν συμμαχική περίπολο σε στενό πέρασμα και την αιχμαλώτισαν* || *αρκετοί ένοικοι πολυκατοικιών εγκλωβίστηκαν στους ανελκυστήρες λόγω τής ξαφνικής διακοπής ρεύματος* ΣΥΝ. εγκλείω, αποκλείω **2.** (μτφ.) οδηγώ κάποιον σε κατάσταση από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *οι υπερβολικές απαγορεύσεις εγκλωβίζουν το παιδί και του αφαιρούν τη διάθεση να αναλάβει πρωτοβουλίες* || *έχει εγκλωβιστεί στην καθημερινότητα και αδυνατεί να δει τα υπαρξιακά του προβλήματα* ΣΥΝ. αιχμαλωτίζω, παγιδεύω **3.** ***εγκλωβισμένοι*** (οι) (α) χαρακτηρισμός που αποδόθηκε στα τέλη τής δεκαετίας τού '90 στους μικροεπενδυτές που εισήλθαν στη χρηματιστηριακή αγορά όταν ο δείκτης τού Χρηματιστηρίου Αθηνών ήταν σε υψηλά επίπεδα και στη συνέχεια, λόγω τής πτώσης του και τής παρατεταμένης παραμονής του σε χαμηλά επίπεδα, απώλεσαν σημαντικό μέρος τού κεφαλαίου τους και αναγκάστηκαν να παραμείνουν προσδοκώντας την ανάκαμψη τού Χρηματιστηρίου (β) οι Έλληνες Κύπριοι οι οποίοι εγκλωβίστηκαν στις εστίες τους στη Β. Κύπρο, την οποία κατέλαβαν οι Τούρκοι εισβολείς το 1974.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *-κλωβίζω* < *κλωβός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. encager].

εγκλωβισμός (ο) **1.** το κλείσιμο, η παγίδευση σε πολύ μικρό χώρο: *~ σε ασανσέρ* || (μτφ.) *«ο ~ τού μικροαστού σε εγωιστικά μικροσυμφέροντα»* || *ο ~ των αυτοκινήτων στους δρόμους λόγω τής αυξημένης κίνησης* **2.** (μτφ.) ο περιορισμός χωρίς δυνατότητα διαφυγής, η παγίδευση κάποιου σε ανεπιθύμητη κατάσταση: *ο δημοσιογράφος μίλησε για ~ τής πολιτικής ζωής σε μια παρατεταμένη κρίση* || *«η παράδοση δεν πρέπει να είναι ~ σε σχήματα τού παρελθόντος»* (εφημ.) || *«η κυβέρνηση προσπαθεί να αποφύγει τον ~ της σε έναν διάλογο με προκατασκευασμένες λύσεις»* (εφημ.) || *ο ~ μικροεπενδυτών στο Χρηματιστήριο λόγω τής ξαφνικής και συνεχούς πτώσεως τού δείκτη*.

εγκόλλημα (το) → εγκολλώ

εγκόλληση (η) → εγκολλώ

εγκόλλητος, -η, -ο |1889| (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει κολληθεί, που έχει προσαρμοστεί με κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα / πετράδι* ΣΥΝ. συγκολλημένος.

εγκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκολλάς... | εγκόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσαρμόζω σταθερά (αντικείμενο) μέσα σε άλλο χρησιμοποιώντας κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα / πετράδι* ΑΝΤ. αποκολλώ. — **εγκόλληση** (η) [μτγν.] κ. ***εγκόλλημα*** (το) |1896|.

εγκόλπιο (το) {εγκολπί-ου | -ων} **1.** περιληπτικό βιβλίο μικρού συνήθ. σχήματος, που περιλαμβάνει βασικές και εκλαϊκευμένες γνώσεις, οδηγίες, κανονισμούς κ.λπ. για ορισμένη επιστήμη, τέχνη, διδασκαλία κ.λπ.: *το ~ τού ευέλπιδος / τού κηπουρού / τού μελισσοκόμου* ΣΥΝ. εγχειρίδιο **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι περιέχει βασικές οδηγίες για πράξη ή συμπεριφορά ● **3.** κόσμημα ή διακριτικό που κρέμεται με αλυσίδα από τον λαιμό και φθάνει μέχρι το στήθος: *απλό / πολύτιμο / περίτεχνο ~* || *αρχιερατικό ~* (που εικονίζει τον Χριστό, συμβολίζοντας την αρχιερατική εξουσία) **4.** το φυλαχτό ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκόλφι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐγκόλπιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κόλπιος* < *κόλπος*. Βλ. κ. *γκόλφι*].

εγκολπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {εγκολπώ-θηκα, -μένος} (λόγ.) αποδέχομαι, υιοθετώ: *~ αρχές / ιδέες / απόψεις / γνώμη / κηρύγματα* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, ασπάζομαι. — **εγκόλπωση** (η) |1874|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αγκαλιάζω, πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγκολποῦμαι (-όο-)*, αρχική σημ. «κλείνω μέσα μου, αγκαλιάζω», < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κολποῦμαι* < *κόλπος*].

εγκοπή (η) η εσοχή στην επιφάνεια αντικειμένου που προορίζεται για αντίστοιχη προεξοχή άλλου αντικειμένου: *για να συναρμολογήσετε το παιχνίδι, τοποθετήστε τα κομμάτια στις κατάλληλες ~ τής βάσης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγκόπτω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κόπτω*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «πρόσκομμα, εμπόδιο». *Α' Κορινθ.* 9, 12: *ἵνα μὴ τινα ἐγκοπὴν δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ*].

εγκόσμιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή ανήκει στον γήινο, υλικό κόσμο: *~ αγαθά / πειρασμός / ζωή / πράγματα* ΣΥΝ. επίγειος, κοσμικός ΑΝΤ. (επ)ουράνιος, υπερκόσμιος, υπερφυσικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που υπόκειται στη φθορά ΣΥΝ. εφήμερος, φθαρτός ΑΝΤ. αιώνιος, άφθαρτος **3.** ***εγκόσμια*** (τα) {εγκοσμίων} τα πράγματα τού κόσμου τούτου, γενικότ. η καθημερινή ζωή και ο κόσμος της· ΦΡ. ***εγκαταλείπω / απαρνούμαι τα εγκόσμια*** βλ. λ. *απαρνούμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ, -ης, -ης, -ες*.

εγκράτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ολιγάρκεια και η κυριαρχία στις επιθυμίες και στα πάθη: *τη ζωή του χαρακτηρίζει η ~* ΑΝΤ. ασωτία, φιληδονία, αποχαλίνωση.

εγκρατής, -ής, -ές {εγκρατ-ούς | -είς (ουδ.-ή)· εγκρατέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα, ολιγάρκεια και κυριαρχία στα πάθη του: *διάγω βίο ~* **2.** (ειδικότ.) αυτός που απέχει από τις υλικές απολαύσεις και ιδ. από τις σαρκικές ηδονές ΑΝΤ. άσωτος, έκδοτος, φιλήδονος ● **3.** αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που το κατέχει: *είναι ~ τής ελληνικής γλώσσας*. — **εγκρατεύομαι** ρ. αμετβ. [αρχ.] (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κρατής* < *κράτος*].

εγκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρινα, εγκρίθηκα (λόγ. ενεκρίθην, -ης, -η..., μτχ. εγκριθείς, -είσα, -έν), εγκεκριμένος} **1.** εκφράζω θετική κρίση (για κάποιον), αποδέχομαι: *η μάννα της δεν τον εγκρίνει για γαμπρό* || *τις προθέσεις του τις θεωρώ καλές, τις πράξεις του όμως δεν τις ~*

ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, επικροτώ ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, κατακρίνω, απορρίπτω **2.** (για επίσημο φορέα, αρμόδιο πρόσωπο, υπηρεσία κ.λπ.) δίνω συγκατάθεση σε (κάτι), επιτρέπω, καθιστώ (κάτι) έγκυρο και ενεργό: *το Πρωτοδικείο Αθηνών ενέκρινε σήμερα την ίδρυση τριών νέων σωματείων* || *οι σύνεδροι ενέκριναν σχετικό ψήφισμα* || *~ δαπάνες / κονδύλια / προσλήψεις / πρόταση / τον προϋπολογισμό* ΑΝΤ. ακυρώνω, απορρίπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εν-, μετοχή.*

έγκριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αποδοχή, η σύμφωνη γνώμη (προς κάτι): *τέτοιες ενέργειες δεν έχουν την ~ μου* **2.** η αποδοχή από αρμόδιο φορέα., η επίσημη συγκατάθεση (σε κάτι): *το θέμα τελεί υπό την ~ των αρμόδιων υπουργών* || *η πρότασή μας έλαβε ~ από την αρμόδια υπηρεσία* || *δίνω / ζητώ την ~ κάποιου* || *η ~ του προϋπολογισμού από τη Βουλή* ΑΝΤ. απόρριψη, ακύρωση **3.** (συνεκδ.) το ειδικό έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ότι εγκρίνεται (κάτι): *θα σας επιτρέψω να προχωρήσετε, μόλις λάβω την ~ του υπουργείου.* — **εγκριτικός**, -ή, -ό [1886].

έγκριτος, -η, -ο αυτός που έχει εγνωσμένο κύρος, αξία, που διακρίνεται για το καλό του όνομα, την καλή του φήμη: *~ εφημερίδα* || *~ δημοσιογράφος / αναλυτής / δικηγόρος / επιστήμονας / καθηγητής* ΣΥΝ. διακεκριμένος, διαπρεπής, επίλεκτος, επιφανής, εξαίρετος, ευυπόληπτος ΑΝΤ. ανυπόληπτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγκρίνω*].

εγκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρυψα, εγκρύφθηκα, εγκεκρυμμένος} (λόγ.-σπάν.) κρύβω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο).

εγκύκλιος (η) {εγκυκλί-ου | -ων, -ους} επιστολή, αγγελία ή διαταγή γενικού περιεχομένου, που απευθύνεται από δημόσια συνήθ. υπηρεσία σε πολλούς ταυτοχρόνως παραλήπτες, υφιστάμενα όργανα ή αρχές και αναφέρεται στην ερμηνεία των νόμων ή στην ενιαία αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων ή ζητημάτων: *με σχετική ~ το Υπουργείο Υγείας συνιστά στους γιατρούς να παρακολουθήσουν το διεθνές ιατρικό συνέδριο* || *στέλνω / αποστέλλω / συντάσσω / εκδίδω / κοινοποιώ ~* || *ερμηνευτική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, απανταχούσα.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἐγκύκλιος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circulaire (administrative)].

εγκύκλιος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απευθύνεται σε όλους, που έχει γενική σημασία ή παρουσιάζει καθολικό ενδιαφέρον: *~ διαταγή* ΣΥΝ. γενικός, καθολικός ΑΝΤ. ειδικός, μερικός· ΦΡ. (α) ***εγκύκλιος παιδεία / εγκύκλιες σπουδές / εγκύκλια γράμματα*** η γενική μόρφωση, αυτή που προσφέρει τις βασικές γενικές γνώσεις και προηγείται τής επιστημονικής εξειδίκευσης (β) ***εγκύκλια μαθήματα*** τα μαθήματα που ανήκουν ή αποτελούν μέρος τής εγκυκλίου παιδείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κύκλιος* < *κύκλος*].

εγκυκλοπαίδεια (η) {εγκυκλοπαιδειών} **1.** σύγγραμμα, συνήθ. σε περισσότερους τού ενός τόμους, που περιέχει συνοπτικώς και σε αλφαβητική σειρά το σύνολο τής ανθρώπινης γνώσης, δηλ. άρθρα για κάθε θέμα και τομέα τού επιστητού· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή / κινητή εγκυκλοπαίδεια*** πρόσωπο με ευρύτητα γνώσεων, παντογνώστης, πολύξερος **2.** (ειδικότ.) παρόμοιο συνοπτικό έργο, που αναφέρεται στις γνώσεις ορισμένης επιστήμης, ενός γνωστικού αντικειμένου, το οποίο και εξετάζει από όλες τις πλευρές: *ιατρική / φυσική / πολιτική / γεωγραφική / ιστορική ~.* Επίσης (παλαιότ.) **εγκυκλοπαιδεία** [1710]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. encyclopédie < νεολατ. encyclopaedia < μτγν. *ἐγκυκλοπαιδεία*, που θεωρείται εσφαλμ. γραφή αντί τού μτγν. *ἐγκύκλιος παιδεία*].

> **εγκυκλοπαίδεια ή εγκυκλοπαιδεία;** Από το **εγκύκλιος παιδεία** πρωτοαπαντά στον αρχαίο συγγραφέα Κοϊντιλιανό η λ. **εγκυκλοπαιδεία**, που θεωρείται από τους φιλολόγους εσφαλμένη γραφή αντί τού «εγκύκλιος παιδεία». Επειδή (στην Αρχ. Ελληνική) το *-α* στο **παιδεία** ήταν μακρό, ο κανονικός τονισμός τού συνθέτου *εγκυκλοπαιδεία* είναι στην παραλήγουσα (σύμφωνα με τον κανόνα ότι, όταν η λήγουσα είναι μακρά, δεν τονίζεται η τρίτη συλλαβή, η προπαραλήγουσα). Άρα, το σωστό είναι *εγκυκλοπαιδεία* (πβ. **προπαιδεία, υπνοπαιδεία**). Ωστόσο, αναλογικώς προς τα πολλά ουσιαστικά σε *-εια* τα οποία τονίζονταν στην προπαραλήγουσα (κυρίως ως παράγωγα επιθέτων σε *-ης* με βραχύ το *-α* τού *-εια*), σχηματίστηκε και τ. **εγκυκλοπαίδεια**, όπως **ευγένεια** (< *ευγενής*), **ασέβεια** (< *ασεβής*), **αμάθεια** (< *αμαθής*), **αντιπάθεια** (< *αντιπαθής*), **αλήθεια** (< *αληθής*), **κακοήθεια** (< *κακοήθης*), **συνήθεια** (< *συνήθης*) κ.τ.ό., ο οποίος τελικά επικράτησε.
> Η λ. *εγκυκλοπαιδεία*, έστω και ως εσφαλμένη ανάγνωση, μέσω τού λόγιου λατινικού encyclopaedia (1508), πέρασε στη Γαλλική (1532) ως encyclopédie και από αυτήν σε όλες τις γλώσσες τής Ευρώπης (16ος αι.). Το 1710 πρωτοαπαντά η λέξη και στην Ελληνική, στη *Φιλολογική Εγκυκλοπαιδεία*, έργο τού ιερωμένου και σχολάρχη τού Φλαγγινιανού Ελληνομουσείου τής Βενετίας Ιωάννη Πατούσα. Με τον όρο *«εγκύκλιος παιδεία»* νοείται «η παιδεία που περιλαμβάνει όλο τον κύκλο των γνώσεων». Κατά τον Βυζαντινό συγγραφέα Ζωναρά, *«ἐγκύκλιος: ἡ γραμματική, ἡ ποιητική, ἡ ρητορική, ἡ φιλοσοφία, ἡ μαθηματική καὶ ἁπλῶς πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη διὰ τὸ περιέναι ταῦτα τοὺς σοφοὺς ὡς διά τινος κύκλου».*
> Κατά το *εγκυκλοπαίδεια* σχηματίστηκε και τ. **προπαίδεια** αντί τού αρχαίου ήδη *προπαιδεία* «τα προπαρασκευαστικά μαθήματα που έπρεπε να διδαχθεί ο μαθητής προτού παρακολουθήσει τη διαλεκτική».

εγκυκλοπαιδικός, -ή, -ό [1659] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εγκύκλιο παιδεία, με γνώσεις από διάφορους χώρους: *~ μόρφωση / παιδεία / γνώσεις* || *στο μάθημα τής φυσικής οι μαθητές διδάσκονται τον νόμο τής βαρύτητας· για την ~ τους ενημέρωση μαθαίνουν και για τον Νεύτωνα, ο οποίος τον διατύπωσε* **2.** αυτός που σχετίζεται με την εγκυκλοπαιδεία (σημ. 1) και το περιεχόμενό της: *~ λήμμα / λεξικό* (συνοπτική εγκυκλοπαιδεία) **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με πληροφορίες γενικού και ειδικού ενδιαφέροντος αναφορικά με όρο, πράγμα κ.λπ. (κατ' αντιδιαστολή προς τη γλωσσική ερμηνεία του, την απόδοση τής σημασίας του): *το λεξικό αυτό περιέχει και ~ στοιχεία* **4. *εγκυκλοπαιδικοί*** (οι) οι εγκυκλοπαιδιστές (βλ.λ.). — **εγκυκλοπαιδικά** επίρρ., **εγκυκλοπαιδικότητα** (η) [1872] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédique].

εγκυκλοπαιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική και μέχρι υπερβολής προσπάθεια να αποκτήσει κανείς εγκυκλοπαιδικές γνώσεις (συχνά για λόγους επιδεικτικούς και χωρίς κριτική επεξεργασία τους): *τα κείμενά του μαρτυρούν έναν στείρο ~, μια ανούσια παράθεση γνώσεων* **2.** η οργανωμένη και συστηματική συγκέντρωση γνώσεων ορισμένου επιστημονικού κλάδου ή τομέα **3.** ΦΙΛΟΣ. η συσσώρευση γνώσεων χωρίς συνδετικό ιστό, που δεν απαρτίζουν οργανωμένο σύνολο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédisme].

εγκυκλοπαιδιστής (ο) [1858] ΙΣΤ. **1.** καθένας από τους συντάκτες τής Μεγάλης Γαλλικής Εγκυκλοπαιδείας, που εκδόθηκε από το 1751 ώς το 1772 από τους επιφανέστερους Γάλλους επιστήμονες, φιλοσόφους, λογοτέχνες κ.λπ. (επί κεφαλής ο Ντιντερό και ο Ντ' Αλαμπέρ) **2.** (κατ' επέκτ.) οι φιλόσοφοι, λόγιοι και καλλιτέχνες τού 18ου αι., που ασπάστηκαν και ανέπτυξαν το μεταρρυθμιστικό και επαναστατικό κίνημα τού Διαφωτισμού, κυρ. στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédiste].

εγκυμονικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. σχετικός με την εγκυμοσύνη.

εγκυμονώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εγκυμονείς... (λόγ. θηλ. μτχ. εγκυμονούσα)· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) έχω έμβρυο στη μήτρα, είμαι έγκυος ΣΥΝ. κυοφορώ, (για γυναίκα) είμαι σε ενδιαφέρουσα (ενν. κατάσταση) ♦ **2.** (μετβ.) κυοφορώ· (συχνότ. μτφ.) κλείνω μέσα μου, εμπεριέχω (κάτι κακό), που όμως δεν γίνεται φανερό στους πολλούς: *η κατάσταση εγκυμονεί κινδύνους.* — **εγκυμόνηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγκυμονῶ (-έω)* < αρχ. *ἐγκύμων* «έγκυος» < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κύμων* < *κῦμα* «έμβρυο» < *κυῶ* «κυοφορώ», βλ. λ. *κύηση*].

εγκυμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τής εγκύου: *ομαλή / κανονική / δύσκολη ~* ΣΥΝ. κύηση, κυοφορία.

έγκυος (η) {εγκύ-ου | -ων, -ους} αυτή που κυοφορεί, που φέρει έμβρυο στη μήτρα: *είμαι ~* || *~ οχτώ μηνών* || *μένω ~* (συλλαμβάνω παιδί) || *την άφησε* / (λόγ.) *κατέστησε έγκυο* ΣΥΝ. κυοφορούσα, εγκυμονούσα, (λαϊκ.) γκαστρωμένη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κυος* < *κυῶ* «κυοφορώ», βλ. κ. *κύηση*].

εγκύπτω ρ. αμετβ. {ενέκυψα} (λόγ.) (+σε) **1.** σκύβω και εξετάζω με προσοχή (αντικείμενο ή γεγονός, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.), προσηλώνω το ενδιαφέρον μου (σε κάτι): *η επιτροπή ενέκυψε στα δυσεπίλυτα προβλήματα τού σωφρονιστικού συστήματος* **2.** καταγίνομαι συστηματικά και με ζήλο: *~ στη γλωσσολογία / στην ιατρική* ΣΥΝ. επιδίδομαι, εμβαθύνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κύπτω* (βλ.λ.)].

> **εγκύπτω - ενσκήπτω.** Συχνά παρατηρείται το λάθος να συγχέονται οι δύο λέξεις, μολονότι δεν έχουν μεταξύ τους καμία ετυμολογική ή σημασιολογική συγγένεια. Το **εγ-κύπτω** (< *εν* + *κύπτω* «σκύβω») σημαίνει «σκύβω μέσα σε κάτι, μπαίνω μέσα» άρα «εξετάζω προσεκτικά, συστηματικά, με ενδιαφέρον». Το **εν-σκήπτω** (< *εν* + *σκήπτω* «επιπίπτω, ορμώ») σημαίνει «ορμώ μέσα, εισορμώ εναντίον, επιτίθεμαι με σφοδρότητα». Η ομοηχία των δύο λέξεων είναι πιθανόν αυτή που προκαλεί τη σύγχυση.

έγκυρος, -η, -ο [1892] **1.** αυτός που διαθέτει κύρος, βαρύτητα και αξιοπιστία: *~ πολιτική / οικονομική / στρατιωτική πηγή* || *~ γνώμη / παρατηρητής / ανακάλυψη / μαρτυρία / κύκλοι / εκπρόσωποι / σχολιαστής / άποψη / έκδοση / πληροφορία / εφημερίδα* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ισχύ (σύμφωνα με νόμο, κανονισμό κ.λπ.): *~ γάμος / διαθήκη / απόφαση / ορκωμοσία / εκλογή / ψήφος / αποτέλεσμα* ΑΝΤ. άκυρος. — **εγκυρότητα** (η) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *κύρος*].

εγκύστωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΒΙΟΛ. (στα Πρωτόζωα και σε κατώτερα Μετάζωα) η δημιουργία ανθεκτικού περιβλήματος (κύστης) από οργανισμό και η έγκλειση σε αυτό, που συνοδεύεται από ελάττωση των φυσιολογικών λειτουργιών του, προκειμένου ο οργανισμός να αντιμετωπίσει παροδικές δυσμενείς συνθήκες τού περιβάλλοντος **2.** ΙΑΤΡ. αμυντική αντίδραση οργανισμού, που συνίσταται στην ανάπτυξη συνδετικού ιστού γύρω από ξένο σώμα ή παθολογικό σχηματισμό, προκειμένου να απομονωθεί το παθογόνο σημείο και να καταστεί έτσι λιγότερο επιβλαβές για τη λειτουργία τού οργανισμού. — **εγκυστωμένος**, -η, -ο. **εγκυστώ** ρ. [1881] {-οίς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encystation].

εγκυτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση μέσα σε κυτίο: *η ~ αναψυκτικών.*
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *κυτίον* (βλ. λ. *κουτί*) + παραγ. επίθημα *-ωση*, κατά το *εμ-φιάλ-ωση*].

εγκωμιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκωμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαινώ με θέρμη, με ενθουσιασμό: *την καινούργια του ταινία εγκωμίασαν ανεπιφύλακτα οι κριτικοί κινηματογράφου* ΣΥΝ. (εξ)υμνώ, εκθειάζω ΑΝΤ. ψέγω. — **εγκωμιασμός** (ο) [1796], **εγκωμιαστής** (ο)

[μτγν.], **εγκωμιάστρια** (η).

εγκωμιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με εγκώμιο **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα εγκωμίου: ~ *κρίση / άρθρο / σχόλιο / κριτική* ΣΥΝ. (εξ)υμνητικός, εκθειαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός. - **εγκωμιαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εγκώμιο (το) {εγκωμί-ου | -ων} **1.** προφορικός ή γραπτός λόγος που εκθειάζει (πρόσωπα ή πράξεις και συμπεριφορά άξια τιμής), που εκφράζει θερμή και ενθουσιώδη επιδοκιμασία: *όλες οι εφημερίδες και οι τηλεοπτικοί σταθμοί έπλεξαν το ~ τού χρυσού ολυμπιονίκη* ΑΝΤ. επίκριση, ψόγος **2.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό έργο με επαινετικό περιεχόμενο (για πρόσωπο, ιδιότητα ή κατάσταση): *«Μωρίας ἐγκώμιον»* (τίτλος βιβλίου τού Εράσμου) ΑΝΤ. ψόγος· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***εγκώμια (τού) Επιταφίου*** τα 185 σύντομα τροπάρια με εγκωμιαστικό περιεχόμενο και πλούσια μελωδία, που ψάλλονται το βράδυ τής Μεγάλης Παρασκευής σε τρεις στάσεις πριν από την έξοδο και κατά την περιφορά τού Επιταφίου και αποτελούν τον επιτάφιο θρήνο για τον Εσταυρωμένο Χριστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγκώμιον*, ουδ. τού επιθ. *ἐγκώμιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κώμιος* < *κῶμος* «είδος τιμητικής εορτής» (βλ. λ. *κωμικός*), από φρ. όπως *ἐγκώμιος ὕμνος*, *ἐγκώμιον μέλος*, τα οποία ψάλλονταν προς τιμήν κάποιου. Η σημερινή γενικευμένη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έγνοια (η) → έννοια[2]

εγνωσμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα από κάθε αμφιβολία, που έχει αναγνωριστεί από όλες τις πλευρές: *ο εκλιπών υπήρξε επιστήμονας εγνωσμένου κύρους* ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, αναμφισβήτητος, πανθομολογούμενος, αδιαφιλονίκητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *γιγνώσκω*].

εγρήγορση (η) {-ης κ. -όρσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατάσταση και η ιδιότητα τού ανθρώπου που δεν κοιμάται, που έχει ξυπνήσει ή αγρυπνεί **2.** (συνήθ. μτφ.) η ετοιμότητα, το να βρίσκεται κανείς σε επαγρύπνηση, σε επιφυλακή, να μην εφησυχάζει, να μην επαναπαύεται: *οι καιροί απαιτούν το έθνος να βρίσκεται σε ~* || *ηθική / ψυχική / πνευματική / αδιάπτωτη ~*· ΦΡ. (λόγ.) ***εν εγρηγόρσει*** σε κατάσταση επαγρύπνησης, ετοιμότητας, επιφυλακής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγρήγορσις* < *ἐγρήγορα*, παρακ. τού ρ. *ἐγείρω* (βλ.λ.). Βλ. κ. *γρήγορος*].

Ε.Γ.Σ. (η) Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών.

Ε.Γ.Σ.Α.Θ.Π.Ε. (η) Εθνική Γενική Συνομοσπονδία Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος.

εγχάραγμα (το) → εγχαράσσω

εγχάρακτος, -η, -ο αυτός που έχει χαραχθεί σε πέτρα, ξύλο ή άλλο υλικό: *η επιτύμβια στήλη φέρει ~ παραστάσεις* ΣΥΝ. χαραγμένος.

εγχαράσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) χαράζω (κάτι) με οξύ όργανο σε επιφάνεια (από πέτρα, ξύλο, μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό), για καλλιτεχνικούς σκοπούς ΣΥΝ. χαράσσω, σκαλίζω. — **εγχάραξη** (η) [μτγν.], **εγχάραγμα** (το) [μτγν.].

εγχείρημα (το) {εγχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** ό,τι επιχειρεί κανείς **2.** (ειδικότ.) κάθε τολμηρή και δύσκολη επιχείρηση: *η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου αποτελεί σπουδαίας σημασίας ~* || *το ~ τής αναδιάρθρωσης τής οικονομίας με τα παρόντα μέσα είναι καθ' εαυτό εξαιρετικά δυσχερές* || *αμφίβολο / πολιτικό / επικίνδυνο / τυχοδιωκτικό / αποτυχημένο / πρωτοφανές ~* ΣΥΝ. απόπειρα, τόλμημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχειρῶ*].

εγχείρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. θεραπευτική ή επανορθωτική μέθοδος, που συνίσταται σε χειρουργική επέμβαση στο σώμα (ασθενούς ή τραυματία): *ο ασθενής υπεβλήθη χθες σε πολύωρη και δύσκολη ~* || *λεπτή / επιτυχημένη / αποτυχημένη / απλή / πλαστική / σοβαρή ~* || *~ χολής / σκωληκοειδίτιδας*· ΦΡ. ***εγχείρηση ανοικτής καρδιάς*** εγχείρηση για επαναιμάτωση τής καρδιάς (μπαϊπάς / αορτοστεφανιαία παράκαμψη) ή για αποκατάσταση των βαλβίδων, κατά τη διάρκεια τής οποίας η κυκλοφορία τού αίματος στο σώμα γίνεται εξωσωματικά με αντλία. — (υποκ.) **εγχειρησούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγχείρησις* < *ἐγχειρῶ*. Η φρ. *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. opération à cœur ouvert)].

> **εγχείρηση – εγχείριση.** Η «χειρουργική επέμβαση» είναι η **εγχείρηση** (αρχαία λ., πβ. *Ανατομικαί εγχειρήσεις*, έργο τού Γαληνού) και γράφεται κανονικά με *-η-*, γιατί παράγεται από το (αρχαίο ρήμα) **εγχειρώ** «χειρουργώ» (αρχική σημασία: «θέτω την χείρα», «επεμβαίνω σε περίπτωση που απαιτείται ιατρική αντιμετώπιση»)· πβ. *επεμβαίνω* - (χειρουργική) **επέμβαση** και την αρχαία λ. *χειρουργός*, *χειρ-ουργώ*. Έτσι έχουμε **εγχειρώ – εγχείρηση – εγχειρητικός – μετεγχειρητικός** και **εγχείρημα** (επέμβαση, προσπάθεια). Αρχαίο, χρησιμοποιούμενο μέχρι σήμερα, είναι και το ρ. **εγχειρίζω** «δίνω στα χέρια κάποιου» (εγχειρίζω επιστολή, δίπλωμα κ.λπ.) με παράγωγο το **εγχείριση** (τής επιστολής, τού διπλώματος κ.λπ.). Στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα το *εγχειρίζω* χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τού «χειρουργώ», έτσι μερικοί γράφουν *εγχείριση* με *-ι-* (ως παράγωγο ρήματος σε *-ίζω*, τού *εγχειρίζω*), λ. άγνωστη στην Αρχ. Ελληνική. Αφού προϋπάρχει το *εγχείρηση* (έστω και αν περιέπεσε σε αχρηστία το αρχ. *εγχειρώ*), η λ. πρέπει να εξακολουθεί να ορθογραφείται ως *εγχείρ**η**ση*. Έτσι επιτυγχάνεται και γραπτή διάκριση από το *εγχείριση* «την πράξη τού να δίνεις κάτι στα χέρια κάποιου ή να του απονέμεις μία διάκριση».

εγχειρήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι σε θέση να εγχειριστεί: ~ *ασθενής / όγκος* ΣΥΝ. χειρουργήσιμος.

εγχειρητής (ο) ο γιατρός που εκτελεί τη χειρουργική επέμβαση: *καλός ~* (ο επιδέξιος χειρουργός).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχειρῶ* (βλ.λ.)].

εγχειρητική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η χειρουργική, η θεραπεία με χειρουργική επέμβαση.

εγχειρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την εγχείρηση. — **εγχειρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εγχειρίδιο (το) {εγχειριδί-ου | -ων} **1.** μικρό σε μέγεθος μαχαίρι, που χρησιμοποιείται ως όπλο ΣΥΝ. στιλέτο, κάμα, μαχαιράκι • **2.** μικρό σε μέγεθος βιβλίο, που περιλαμβάνει περιληπτικώς τις κυριότερες γνώσεις και έννοιες επιστήμης ή τέχνης: *~ φυσικής / χημείας / βοτανικής* ΣΥΝ. εγκόλπιο **3.** (επίσ.) βιβλίο διδακτικού περιεχομένου, κυρ. σχολικό βιβλίο: *διδακτικό ~* || *~ εκμάθησης Ελληνικών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγχειρίδιον*, ουδ. τού επιθ. *ἐγχειρίδιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *χείρ* «χέρι». Η σημ. τού συνοπτικού βιβλίου είναι μτγν.].

εγχειρίζω ρ. μετβ. {ενεχείρισ-α, εγχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.-επίσ.) παραδίδω (κάτι) στα χέρια (κάποιου), το θέτω υπ' ευθύνη του: *του ενεχείρισε εμπιστευτική επιστολή* ΣΥΝ. επιδίδω • **2.** εκτελώ χειρουργική επέμβαση σε (ασθενή ή τραυματία). — **εγχείριση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χειρίζω* < *χείρ* «χέρι»].

έγχελυς (ο) {εγχέλ-υος | -εις, -ύων} (λόγ.) το χέλι (βλ.λ.).

εγχέω ρ. μετβ. {ενέχυσα, εγχύθηκα, εγκεχυμένος} (αρχαιοπρ.) χύνω (υγρό) μέσα σε (κάτι) ΑΝΤ. εκχέω, εκχύνω, ξεχύνω. Επίσης **εγχύνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *χέω* «χύνω»].

έγχορδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χορδές: *~ όργανο* **2.** ***έγχορδα*** (τα) {εγχόρδων} κατηγορία μουσικών οργάνων που περιλαμβάνει αυτά που διαθέτουν χορδές (λ.χ. την κιθάρα, την άρπα, το βιολί κ.λπ.), σε αντιδιαστολή προς τα πνευστά και τα κρουστά: *κουαρτέτο εγχόρδων*.

εγχρήματος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που προϋποθέτει χρήματα για τη λειτουργία του: *~ οικονομία* (σε αντιδιαστολή προς την ανταλλακτική οικονομία).
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *χρήμα*, *-ατος*, πβ. κ. *εμ-πράγματος*].

εγχρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσθήκη χρώματος (σε ασπρόμαυρη κινηματογραφική ταινία) με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. colourisation].

έγχρωμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χρώματα (συνήθ. περισσότερα από ένα): *~ εκτύπωση / έκδοση / τοιχογραφία / εικόνα* ΣΥΝ. χρωματισμένος, χρωματιστός ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωμάτιστος **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) αυτός που μπορεί να παράγει προϊόντα με χρώματα: *~ εκτυπωτής / φιλμ* (β) (για συσκευή) που μπορεί να αναπαράγει τα χρώματα: *~ οθόνη / τηλεόραση*· (ειδικότ. για κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι ασπρόμαυρος, που περιέχει όλα τα χρώματα • **3.** (κυρ. σε κράτη με πληθυσμό πολυεθνικής προέλευσης) αυτός που ανήκει σε οποιαδήποτε φυλή πλην τής λευκής (μαύρος, ερυθρόδερμος, κίτρινος κ.λπ.)· (κυρ.) ο μαύρος: *ένας ~ τραγουδιστής / ποδοσφαιριστής*. — **έγχρωμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. colour(ed)].

εγχύθηκα ρ. → εγχέω

εγχύλισμα (το) {εγχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χυμός που προέρχεται από σύνθλιψη καρπού **2.** ΦΑΡΜ. ειδικό ξηρό εκχύλισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγχυλίζω* «μετατρέπω σε χυλό» (πβ. κ. *εκ-χύλισμα*) < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χυλίζω* < *χυλός*].

έγχυμα (το) {εγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. υδατικό εκχύλισμα δρόγης (βλ.λ.) που λαμβάνεται όταν η ουσία αυτή περιχυθεί με βραστό νερό για μερικά λεπτά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχέω*].

εγχύνω ρ. → εγχέω

έγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επιστημ.) **1.** το να χύνει κάποιος υγρή ουσία σε αγγείο, δοχείο ή στον οργανισμό (με ένεση, για θεραπευτικούς λόγους) ΣΥΝ. χύσιμο ΑΝΤ. έκχυση **2.** (συνεκδ.) το υγρό που εγχέει κανείς **3.** ΙΑΤΡ. η ενδοφλέβια ή υποδόρια ενστάλαξη με ειδικές συσκευές μεγάλων ποσοτήτων υγρών σε ασθενή, προκειμένου να διατηρηθεί η θρέψη τού οργανισμού, ή φαρμάκων, για να εξασφαλιστεί η άμεση και ταχεία δράση τους ΣΥΝ. ορός, ένεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔγχυσις* < αρχ. *ἐγχέω*].

εγχυτήρας (ο) [1897] (λόγ.-σπάν.) η σύριγγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. seringue (βλ. κ. *σύριγγα*)].

εγχώριος, -α, -ο αυτός που ανήκει ή προέρχεται από το εσωτερικό μιας χώρας (κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι ανήκει ή προέρχεται από το εξωτερικό): *~ κτηνοτροφία / γεωργία / παραγωγή / προϊόν / κατανάλωση / βιομηχανία / ανταγωνισμός / αγορά / πρώτες ύλες / πηγές / ανάγκες / ζήτηση / εσοδεία* ΣΥΝ. επιχώριος, ντόπιος, τοπικός ΑΝΤ. ξένος, ξενικός. — **εγχωρίως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χώριος* < *χώρα*].

εγώ αντων. {εμένα / μου, εμένα / με, εμείς, εμάς / μας} ο τύπος τής ονομαστικής τού πρώτου προσώπου τής προσωπικής αντωνυμίας, με τον οποίο ο ομιλών ή ο γράφων ορίζει τον εαυτό του: *να 'μαι κι ~!* || *στη φωτογραφία είμαστε ~, η Ελένη και ο φίλος της ο Νίκος* || (εμφατ., για να τονιστεί η αντιδιαστολή προς άλλα πρόσωπα) *~ φταίω· το παραδέχομαι* || *~ και κανένας άλλος!* || *-Ποιος θα πάει; -Όχι ~ πάντως!* || *-Ποιος θέλει κρασί; - ~!* || *πάντα ~ πληρώνω τη νύφη!* || *~ βλάκας: Για πρόσεχε τα λόγια σου!* (βλ. λ. *εγκλιτικός*)· ΦΡ. ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** κανείς δεν δίνει προσοχή στα όσα λέω, δεν εισακούομαι: *τόσες φορές σας έχω πει να μαθαίνετε και τις εξαιρέσεις, αλλά*

~! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *egō «εγώ», πβ. σανσκρ. ahám, λατ. ego, γαλλ. je, ισπ. yo, γερμ. ich, αγγλ. I, πολ. ja κ.ά.].

εγώ – εδώ – τώρα. Η γλωσσική επικοινωνία τού ανθρώπου είναι δυνατή, με μεγάλη σχετικά οικονομία και ευκολία στην κατάκτηση (εκμάθηση) και στη χρήση της, επειδή –μεταξύ άλλων στηρίζεται σε ορισμένες σταθερές συντεταγμένες, οι οποίες είναι καθολικές στη γλώσσα. Οι σταθερές αυτές μπορούν βραχυλογικά να αποδοθούν με το τρίπτυχο **εγώ, εδώ** και **τώρα** (λατ. **ego, hinc** et **nunc**), που επισημάνθηκε από παλιά στον χώρο τής φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, η γλωσσική επικοινωνία έχει ως βάση και σημείο αναφοράς το *εγώ*, αυτό που ονομάζουμε α' πρόσωπο, και που δεν είναι άλλος από τον **ομιλητή** σε κάθε πράξη επικοινωνίας. Ο ομιλητής είναι το πρόσωπο που ως *εγώ* ρυθμίζει τα άλλα πρόσωπα (το β' που είναι ο ακροατής και το γ' που είναι κάθε άλλο πρόσωπο εκτός τού ομιλητή και τού ακροατή). Όταν λέμε λ.χ. **γράφεις** ή **φεύγει**, το β' πρόσωπο τού *γράφεις* ή το γ' τού *φεύγει* ορίζονται σε σχέση με το σταθερό α' πρόσωπο εμένα τού ομιλητή, που λέω το *γράφεις* ή το *φεύγει*. Επίσης, το **φεύγει** (ή το **έρχεται** κάποιος) ορίζεται σε σχέση με τον τόπο τού ομιλητή, που αποτελεί το *εδώ*, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται (και κατανοούνται) τα άλλα. Το **φεύγει** δηλώνει *απομάκρυνση* από *εδώ*, από τον τόπο τού ομιλητή, ενώ το **έρχεται** δηλώνει *προσέγγιση* προς τον τόπο τού ομιλητή (προς τα *εδώ*). Τέλος, ο χρόνος ρυθμίζεται με βάση τον χρόνο τού ομιλητή, που είναι σταθερά το *τώρα*. Έτσι, όταν λέω **έφυγε** ή **θα φύγει**, το **έφυγε** είναι παρελθόν σε σχέση με το *τώρα*, που είναι ο χρόνος τού ομιλητή με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, όπως και το **θα φύγει** είναι μελλοντικός χρόνος σε σχέση με το σταθερό παρόν (*τώρα*) τού ομιλητή. Άρα το τρίπτυχο *εγώ – εδώ – τώρα* ρυθμίζει και καθιστά κατανοητά στην επικοινωνία το **πρόσωπο**, τον **τόπο** και τον **χρόνο** των πράξεων, ενεργειών ή καταστάσεων που δηλώνει το ρήμα, το οποίο και αποτελεί τη βάση των λεγομένων.
εγώ – εγάκι! – εγούλι! – εαυτούλης. Στην ιστορία των χρήσεων τής Ελληνικής πλάστηκαν από λογίους (δημοσιογράφους τής εφημ. *Ακρόπολις*) τα υποκοριστικά **εγ-άκι** (1895) και **εγ-ούλι** (1897), για να δηλώσουν την εγωιστική αγάπη στον εαυτό μας (που ελέγχθη επίσης –και επικράτησε - ως **εαυτούλης**): *Ο καθένας με το εγάκι του, τις σχεσούλες, τους φιλαράκους και τα συμφεροντάκια του.*

εγώ (το) {άκλ.} **1.** η συνείδηση τού ανθρώπου για τον εαυτό του και την προσωπικότητά του ΣΥΝ. ο εαυτός μου· ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. ***το άλλο εγώ*** (λατ. alter ego) (i) το σύνολο των ιδιοτήτων, τάσεων, επιθυμιών κ.λπ. που συνιστούν έναν δεύτερο κατά κάποιον τρόπο εαυτό, ο οποίος συνήθ. αντιτίθεται ή και συγκρούεται με τον πρώτο (ii) (καθημ.) το πρόσωπο που λειτουργεί συμπληρωματικά προς κάποιο άλλο, που αντιπροσωπεύει ό,τι δεν είναι το άλλο πρόσωπο (με το οποίο έχει στενή σχέση) **2.** ο εγωισμός: *δεν την αφήνει το ~ της να παραδεχθεί το λάθος της*.

εγωισμός (ο) [1833] **1.** (κακόσ.) η ιδιοτελής προσήλωση στον εαυτό μας, το να σκέφτεται κανείς μόνο τον εαυτό του και να αδιαφορεί για τους άλλους: *ο ~ του τον κάνει να συμπεριφέρεται αλαζονικά* ‖ *υπερτροφικός / ανδρικός / γυναικείος / άκρατος / παθολογικός / πληγωμένος ~* ‖ *σπέρμα / δόση / ίχνος εγωισμού* ‖ *τραυματίζω / πληγώνω / τσαλαπατώ / θίγω / δαμάζω / κολακεύω τον ~ κάποιου* ‖ *κινούμαι από ~* ΣΥΝ. φιλαυτία, εγωκεντρισμός, εγωλατρία, εγωπάθεια ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός· ΦΡ. ***ο εγωισμός του θα τον φάει*** βλ. λ. *τρώ(γ)ω* • **2.** (καθημ.) το αίσθημα τής αξιοπρέπειας και τής προσωπικής αξίας: *Πώς επέτρεψες να σου μιλήσει έτσι; Δεν έχεις ~ μέσα σου;* ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, αυτοσεβασμός· ΦΡ. ***ρίχνω τον εγωισμό μου*** βλ. λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïsme].

εγωισμός ή εγωϊσμός; ηρωισμός ή ηρωϊσμός; Μετά το **-ω-** δεν χρειάζονται διαλυτικά (όταν ακολουθεί **-ι-**), γιατί δίφθογγος **-ωι-**, δηλ. κίνδυνος να διαβαστεί το *-ωι-* ως *-ω-* (!) δεν υπάρχει. Προφέρουμε **εγω-ισμός, εγω-ιστής, εγω-ιστικός, ηρω-ισμός, ηρω-ικός** (ποτέ *εγωσμός*! ή *ηρωκός*!).

εγωιστής (ο) [1805], **εγωίστρια** (η) {εγωιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που σκέφτεται μόνο τον εαυτό του, που ενεργεί με βάση μόνο το ατομικό του συμφέρον και αδιαφορεί για τους άλλους ΣΥΝ. φίλαυτος, εγωπαθής ΑΝΤ. αλτρουιστής. — (μεγεθ.) **εγωίσταρος** κ. (επιτατ.) **εγωισταράς** (ο), **εγωισταρού** (η), (υποκ.) **εγωιστάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïste].

εγωιστικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εγωισμό ή τον εγωιστή: *~ πολιτική / συμπεριφορά / ομολογία / χαρακτήρας / αντίληψη* ΣΥΝ. εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστικός **2.** αυτός που προέρχεται ή γίνεται από εγωισμό ή που στοχεύει στην ικανοποίησή του: *~ πράξη / ενέργεια / βλέψη / υπόδειξη / επιδίωξη / διάθεση / επιθυμία* ΑΝΤ. αλτρουιστικός. — **εγωιστικ-ά / -ώς** [1878] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïstique].

εγωκεντρικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό: *~ χαρακτήρας / συμπεριφορά*. — **εγωκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrique].

εγωκεντρισμός (ο) **1.** (καθημ.-κακόσ.) η τάση να θεωρεί κανείς τον εαυτό του κέντρο τού κόσμου και η επιδίωξή του να συγκεντρώνει την προσοχή των άλλων **2.** ΨΥΧΟΛ. χαρακτηριστικό τής παιδικής σκέψης, κατά την οποία όλα γίνονται αντιληπτά και ερμηνεύονται από προσωπική και μόνο σκοπιά: *ο ~ τού νηπίου είναι εμφανής στο γεγονός ότι, ενώ ξέρει π.χ. ότι ο Γιώργος είναι αδελφός του, δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι και ο Γιώργος έχει αδελφό* ΑΝΤ. αλλοκεντρισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrisme].

εγωλατρία (η) {χωρ. πληθ.} η λατρεία τού «εγώ», ο υπερβολικός και παθολογικός εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός, αυτοθαυμασμός ΑΝΤ. αυταπάρνηση, φιλαλληλία. — **εγωλάτρης** (ο) [1895], **εγωλάτρισσα** (η), **εγωλατρικά** επίρρ.

εγωμανής, -ής, -ές {εγωμαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} υπερβολικά εγωιστής ΣΥΝ. εγωπαθής. — **εγωμανία** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

εγωπαθής, -ής, -ές [1897] {εγωπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εγωπαθέστερος, -ατος} αυτός που αγαπά παθολογικά τον εαυτό του, που χαρακτηρίζεται από υπερβολικό εγωισμό και φιλαυτία ΣΥΝ. εγωλάτρης, εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστής. — **εγωπαθώς** επίρρ. [1897], **εγωπάθεια** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *εγώ* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *έ-πα-θον* τού ρ. *πάσχω*].

εγωτισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. η υπερβολική αυτοανάλυση και αυτοκαλλιέργεια τού ατόμου με σκοπό την ανάδειξη και την τελειοποίηση κάθε προσωπικού και πρωτότυπου στοιχείου του για την ατομική του τελειοποίηση **2.** (λογοτ.) η διάθεση να μιλάει κανείς για τον εαυτό του, να κάνει λεπτομερείς αναλύσεις τής προσωπικότητάς του και η αισθητική απόλαυση που συνδέεται με αυτές: *ο ~ τού Ρουσσώ* **3.** (κατ' επέκτ.) η λατρεία τού «εγώ», η αποκλειστική προσήλωση (κάποιου) στην προσωπική (του) μόνο ανάπτυξη και επιτυχία (πβ. λ. *εγωισμός, ναρκισσισμός*). — **εγωτιστής** (ο), **εγωτίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égotisme].

Ε.Δ. (οι) Ένοπλες Δυνάμεις.

Ε.Δ.Α. (η) Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά· ιδρύθηκε το 1951 ως συνασπισμός κομμάτων.

εδαφιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται, που φθάνει μέχρι το έδαφος. — **εδαφιαί-α / -ως** [μεσν.] επίρρ.

εδαφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έδαφος: *~ μεταβολές / καθίζηση / ποικιλία / έκταση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το έδαφος χώρας, την έκταση που καταλαμβάνει από πολιτικής και στρατιωτικής πλευράς: *~ διαφορές / αξιώσεις / διεκδικήσεις / ακεραιότητα / κυριαρχία*. — **εδαφικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

εδαφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. χωρικός περιορισμός τής κρατικής εξουσίας εντός τού εδάφους όπου ασκεί το κράτος κυριαρχικά δικαιώματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. territorialité].

εδάφιο (το) {εδαφί-ου | -ων} **1.** μικρό τμήμα, απόσπασμα κειμένου: *~ από την Αγία Γραφή* ΣΥΝ. χωρίο **2.** (ειδικότ. για νόμους και άλλα επίσημα έγγραφα συντεταγμένα κατά παραγράφους με αύξοντα αριθμό) μικρό τμήμα (κειμένου) ή υποδιαίρεση (παραγράφου), που διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα με αριθμητική ένδειξη (ψηφίο ή γράμμα): *~ άρθρου / καταστατικού / κανονισμού* ΣΥΝ. υποπαράγραφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εδάφιον*, υποκ. τού αρχ. *έδαφος*, στη μτγν. σημ. «κείμενο χειρογράφου»].

εδαφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, έσεων} ΓΕΩΛ. (στην εδαφολογία) ο τρόπος σχηματισμού και εξέλιξης των εδαφών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pedogenesis (< *πέδον* + *γένεσις*)].

εδαφολογία (η) [1892] ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη δημιουργία, τις ιδιότητες και τις μεταβολές τού εδάφους. — **εδαφολόγος** (ο/η), **εδαφολογικός,** -ή, -ό, **εδαφολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. pédologie (< péd- < αρχ. *πέδον* «έδαφος»)].

έδαφος (το) {εδάφ-ους | -η, -ών} **1.** (γενικά) το ανώτατο στρώμα τού φλοιού τής Γης, που αποτελείται κυρ. από θρυμματισμένα ή ακέραια πετρώματα και αποσυντεθειμένες οργανικές ουσίες **2.** (ειδικότ.) το υλικό που καλύπτει τη στερεή επιφάνεια τού πλανήτη από ποιοτική άποψη: *άγονο / γόνιμο / εύφορο / βραχώδες / λασπώδες / μαλακό / σκληρό / στερεό / πλούσιο / φτωχό / ολισθηρό / πεδινό ~* ΣΥΝ. χώμα, γη **3.** (καθημ.) ό,τι βρίσκεται κάτω από τα πόδια μας, η επιφάνεια πάνω στην οποία περπατούμε: *κυλίστηκε αιμόφυρτος στο ~* ‖ *ένιωσε το ~ να κουνιέται*· ΦΡ. (α) (για αεροπορικές εταιρείες) ***προσωπικό / πλήρωμα εδάφους*** το σύνολο των προσώπων που απασχολούνται εντός τού αεροδρομίου και όχι εν πτήσει (β) ***συνοδός εδάφους*** (ο/η) βλ. λ. *συνοδός* **4.** ΣΤΡΑΤ. (η γεν. **εδάφους** ως χαρακτηρισμός) για πυραυλικά συστήματα (α) ***πύραυλος εδάφους-αέρος*** πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στον αέρα, λ.χ. αεροπλάνο (β) ***πύραυλος εδάφους-εδάφους*** πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στο έδαφος **5.** γεωγραφική έκταση ή περιοχή που υπάγεται σε εθνικό, δημόσιο ή ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς: *ελληνικό / τουρκικό / γαλλικό ~* ‖ *μάχες επί ελληνικού ~* ‖ *πάτριο / εθνικό / ουδέτερο / φιλόξενο ~* ‖ *προστασία / προσάρτηση εδαφών* ΣΥΝ. τόπος, γη, περιοχή· ΦΡ. ***ανταλλαγή εδαφών*** βλ. λ. *ανταλλαγή* **6.** (μτφ.) η εκάστοτε προσφερόμενη βάση για την ανάπτυξη ή εκτέλεση πράξης, ενέργειας, δραστηριότητας, λειτουργίας κ.λπ.: *αυτή τη στιγμή υπάρχει ~ συνεννόησης μεταξύ των δύο χωρών* ‖ *φαίνεται ότι έχει αρχίσει να προετοιμάζεται το ~ για εκλογές* ‖ *προλειαίνω / (προ)παρασκευάζω το ~ για κάτι* ‖ *βρίσκω γόνιμο / ευνοϊκό / πρόσφορο ~ για δράση / επιχειρήσεις / εξέλιξη*· ΦΡ. (α) ***κερδίζω έδαφος*** (i) (σε αγώνα ταχύτητας) φθάνω σταδιακά αυτόν που προηγείται ή αυξάνω την απόσταση από όσους με ακολουθούν (ii) αποκτώ πλεονέκτημα, τείνω να επικρατήσω: *η πρόταση για απευθείας συνομιλίες μεταξύ των αντίπαλων πλευρών κερδίζει συνεχώς έδαφος* (β) ***χάνω έδαφος*** βλ. λ. *χάνω* (γ) (μτφ.) ***πατώ σε στέρεο έδα-***

φος διεξάγω δραστηριότητα με ασφάλεια και ευνοϊκούς όρους· αισθάνομαι ασφαλής (δ) (μτφ.) **το έδαφος φεύγει / τρίζει / υποχωρεί κ.λπ. κάτω από τα πόδια μου** χάνω την ασφάλεια και τη σιγουριά μου ή η θέση μου γίνεται επισφαλής ή επικίνδυνη (ε) **αφήνω το έδαφος ελεύθερο (για κάποιον)** αποσύρομαι από διεκδίκηση, επιτρέποντας σε άλλον να διεκδικήσει (κάτι): *η αποχώρηση τού γερουσιαστή από τη διεκδίκηση της προεδρίας τού κόμματος, άφησε το έδαφος ελεύθερο στον αντίπαλό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. μεμονωμένος σχηματισμός σε -(α)φος, που πιθ. συνδ. με το ρ. *έζομαι* «κάθομαι» (πβ. αρχ. *έδος* «διαμονή, εγκατάσταση»). Η έλλειψη δασύτητας στον τύπο *έδαφος* πιθ. οφείλεται σε ανομοίωση προς το -φ-: *sed-(a)phos > *έδ-αφος.* Βλ. λ. *έδρα.* Η σημ. 6 αποτελεί απόδ. ορισμένων χρήσεων τού γαλλ. terrain, ενώ γαλλική προέλευση έχουν και οι παρακάτω φράσεις: *κερδίζω / χάνω έδαφος* (< gagner / perdre du terrain). *προετοιμάζω το έδαφος* (< préparer le terrain), *πρόσφορο έδαφος* (< un terrain favorable), *αναγνωρίζω το έδαφος* (< reconnaître le terrain), *στερεό έδαφος* (< la terre firme)].

Ε.Δ.Ε. (η) Ένορκη Διοικητική Εξέταση.

Ε.Δ.Ε.Ε. (η) Ένωση Διαφημιστικών Επιχειρήσεων Ελλάδας.

εδέησα ρ. μετβ.· βρήκα τρόπο (να κάνω κάτι που όφειλα / έπρεπε), κατάφερα επιτέλους: *εδέησε να μου επιστρέψει το βιβλίο που του είχα δανείσει πριν από έξι μήνες.*
[ΕΤΥΜ. Αόρ. τού αρχ. *δέω,* βλ. λ. δέομαι].

έδειρα ρ. ▸ δέρνω

Εδέμ (η) {άκλ.} (ή ***κήπος τής Εδέμ***) Π.Δ. η ονομασία τού επίγειου παραδείσου, όπου κατοικούσαν ο Αδάμ και η Εύα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Édhen, αβεβ. ετύμου, πιθ. από ρίζα που σημαίνει «ευχαρίστηση, τρυφή», οπότε η συχνά επαναλαμβανόμενη (στην Π.Δ.) φράση «κήπος τής Εδέμ» (εβρ. gan-be Édhen) θα σήμαινε «κήπος τέρψεως, ευχαρίστησης». Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση τής λ. *Έδεμ* με τη σουμεριακή λ. eden «πεδιάδα»].

Ε.Δ.Ε.Μ.Ε.Δ. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Ειδών Μονοπωλίου Ελληνικού Δημοσίου.

Ε.Δ.Ε.Σ. (ο) Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση στην Κατοχή, που ιδρύθηκε στην Αθήνα τον Οκτώβριο τού 1941). — **Εδεσίτης** (ο), **εδεσίτικος**, -η, -ο.

έδεσμα (το) {εδέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε αποτελεί ανθρώπινη τροφή ΣΥΝ. φαγητό, φαΐ **2.** (ειδικότ.) οποιοδήποτε φαγητό (το οποίο μαγειρεύτηκε με φροντίδα και τέχνη): *γευστικό ~* ΣΥΝ. φαγώσιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, μενού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έδ-μα (κατά μεταπλασμό τού θ. τού παθ. αορ. *ηδέσθην*) < ρ. *έδω* «τρώγω» < Ι.Ε. *ed- «τρώγω», πβ. σανσκρ. ád-mi, λατ. edo, ισπ. comer (< λατ. com-edere «καταβροχθίζω»), αγγλ. eat, γερμ. essen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έσθίω* «τρώγω», *όδ-ούς* (γεν. *όδόντος*) «δόντι», πιθ. κ. *όδύνη* (βλ.λ.)].

εδεσματολόγιο (το) [1894] {εδεσματολογί-ου | -ων} κατάλογος φαγητών, αυτός που προσφέρεται σε εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ. ΣΥΝ. μενού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*

Έδεσσα (η) {-ας κ. -έσσης} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Πέλλας, γνωστή για τους καταρράκτες της. — **Εδεσσαίος** (ο), **Εδεσσαία** (η), **εδεσσαϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη ονομαζόταν *Βοδενά* (< σλαβ. voda «νερό», παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου που διαρρέει την πόλη), ενώ η αρχ. ονομασία επαναφέρθηκε στα τέλη τού 19ου αι.].

Ε.Δ.Ε.Τ. (η) Ένωση Δημιουργών Ελληνικού Τραγουδιού.

Ε.ΔΗ.Κ. (η) Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου.

Ε.ΔΗ.Ν. (η) Ένωση Δημοκρατικής Νεολαίας.

εδικός, -ή, -ό → δικός

έδικτον (το) {εδίκτ-ου | -ων} ΙΣΤ. **1.** (στους Ρωμαίους) διάταγμα που εκδιδόταν από άρχοντα (κυρ. πραίτορα, αγορανόμο ή διοικητή επαρχίας): *το ~ των Μεδιολάνων* (313 μ.Χ.) **2.** (κατά την Αναγέννηση και τους νεότερους χρόνους) ονομασία διαφόρων σημαντικών διαταγμάτων και αποφάσεων: *το ~ τής Νάντης* (1598).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έδικτον* < λατ. edictum «διάταγμα, παράγγελμα» < ρ. edico «εξαγγέλλω, κηρύττω»].

Εδιμβούργο (το) η πρωτεύουσα τής Σκωτίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Edinburgh «φρούριο τού Έντουιν», από τον βασιλιά Edwin (7ος αι. μ.Χ.), ο οποίος κατέλαβε το φημισμένο φρούριο τής πόλης. Την ίδια σημ. έχει και η ονομασία Dunedeann στην Κελτική τής Σκωτίας].

Ε.Δ.Μ.Ε. (οι) Εντολοδόχοι Διαχείρισης Μηχανικού Εξοπλισμού.

Ε.Δ.Ο.Σ.Α. (η) Ένωση Δωρητών Οργάνων Σώματος Ανθρώπου.

Ε.Δ.Π. (το) Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό (στα Πανεπιστήμια).

έδρα (η) {εδρών} **1.** βάθρο, ψηλότερο από το επίπεδο τού πατώματος μιας αίθουσας, πάνω στο οποίο τοποθετείται βήμα ομιλητή ή κάθισμα (δασκάλων, καθηγητών, δικαστών), ώστε ο ευρισκόμενος πάνω σε αυτό να βλέπει και να τον βλέπουν καλύτερα περισσότερα άτομα (μαθητές, ακροατήριο διάλεξης ή δικαστηρίου κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) κάθισμα τοποθετημένο πιο ψηλά από το επίπεδο τού πατώματος, που διαθέτει συνήθ. και αναλόγιο ή γραφείο, ίσως και κάποιο είδος περίφραξης, και διατίθεται ή προορίζεται για σημαίνοντα πρόσωπα: *η ~ τού δικαστηρίου / τού εισαγγελέα* ΣΥΝ. βήμα, θρόνος, θώκος, καθέδρα **3.** (α) ο τόπος μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας επίσημων αρχών, φορέων εξουσίας, δημόσιων και ιδιωτικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων, σωματείων κ.λπ.: *η ~ τής κυβέρνησης είναι η Αθήνα || η ~ τού Ο.Η.Ε. στη Ν. Υόρκη || η Φιλαρμονική τής Βιένης, μετά τις συναυλίες που έδωσε στη χώρα μας, επέστρεψε στην ~ της || ~ δήμου / κοινότητας / υπουργείου* (β) ΘΡΗΣΚ. ***Αγία Έδρα*** (ιταλ. Santa Sede) (επίσ.) το Βατικανό ως τόπος διαμονής τού θρησκευτικού αρχηγού τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (τού Πάπα), από όπου διοικούνται και συντονίζονται όλες οι δραστηριότητες των πιστών τού καθολικού δόγματος **4.** (κατ' επέκτ.) το τοπικό σημείο, από όπου ξεκινά και συντονίζεται η δράση προσώπου, ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *η σπείρα είχε την ~ της στην Πάτρα* ΣΥΝ. βάση, ορμητήριο, στρατηγείο **5.** ΑΘΛ. το γήπεδο που ανήκει σε μια ομάδα ή που το χρησιμοποιεί για να υποδέχεται τους αντιπάλους· ΦΡ. (α) **εντός έδρας / στην έδρα (κάποιου)** στη βάση τής δράσης ή στο σημείο τής μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *η Λίβερπουλ συνέτριψε εντός έδρας την Πάρμα || η Α.Ε.Κ. παίζει στην ~ της με τον Ολυμπιακό* (β) **εκτός έδρας** (i) σε μικρότερη ή μεγαλύτερη απόσταση από τη βάση δράσης ή από τον χώρο μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *αγωνίζεται ~ με δύσκολο αντίπαλο* (ii) (συνεκδ.) (*εκτός έδρας, τα*) το ποσό που πληρώνεται επιπλέον ο εργαζόμενος, επειδή τον στέλνει η υπηρεσία του σε εργασιακή αποστολή μακριά από τη βάση της: *μαζί με τον μισθό εισέπραξε και τα ~* **6.** (συνεκδ.) οι συνθήκες που επικρατούν σε ένα γήπεδο ομάδας (οι οπαδοί και η ατμόσφαιρα που δημιουργούν) και που επιδρούν στην έκβαση τού αγώνα: *θα αντέξουν οι παίκτες μας μέσα στην καυτή / σκληρή / δύσκολη ~ τού αντιπάλου;* **7.** (μτφ.) η θέση και το αξίωμα επίσημου προσώπου, που κατέχει συγκεκριμένες εξουσίες και αρμοδιότητες: *προεδρική / βουλευτική / εισαγγελική / επισκοπική / μητροπολιτική ~ || καταλαμβάνω / διεκδικώ / κερδίζω / χάνω την ~* **8.** (ειδικότ.) η θέση καθηγητή ανώτερης ή ανώτατης σχολής ή ακαδημίας: *~ γλωσσολογίας / κλασικής φιλολογίας / μεσαιωνικής ιστορίας || κατέχω / διεκδικώ μια ~ στο πανεπιστήμιο || κενή / χηρεύουσα / πληρωθείσα ~* **9.** (α) θέση βουλευτή που, σύμφωνα με το εκλογικό μέτρο, διαθέτει μια εκλογική περιφέρεια: *πόσες έδρες έχει η Α' Θεσσαλονίκης;* (β) η θέση βουλευτή την οποία κερδίζει σε εκλογική περιφέρεια ένα κόμμα: *το κυβερνών κόμμα διαθέτει 176 έδρες στην παρούσα Βουλή* **10.** ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) (α) ο πόρος που αποτελεί το εξωτερικό άκρο τού παχέος εντέρου, ο δακτύλιος τού πρωκτού ΣΥΝ. πρωκτός, σφιγκτήρας (β) (κατ' επέκτ.) το μέλος τού ανθρώπινου σώματος, πάνω στο οποίο ο άνθρωπος κάθεται ΣΥΝ. οπίσθια, πισινός, πυγή **11.** το σημείο τού ανθρώπινου σώματος, το οποίο αποτελεί το κέντρο ορισμένης φυσιολογικής λειτουργίας: *η ~ των διανοητικών λειτουργιών / των αντανακλαστικών κινήσεων / των οπτικών ερεθισμάτων ||* (μτφ.) *η καρδιά είναι ~ των αισθημάτων και των κινήτρων* • **12.** ΜΑΘ. (α) το κάθε ημιεπίπεδο δίεδρης γωνίας (β) καθένα από τα επίπεδα πολύγωνα, στα οποία περατώνεται ένα πολύεδρο γεωμετρικό σχήμα ή οποιοδήποτε στερεό σώμα: *ο κύβος έχει έξι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εδώλιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έδρα* < θ. *έδ-* < Ι.Ε. *sed- «καθίζω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. sid-ati «κάθεται», λατ. sedeo «κάθομαι», sedes «θέση», γαλλ. (s')asseoir «κάθομαι» (< ad + sedere), ισπ. ser «είμαι» (αρχικώς «είμαι καθισμένος σε συγκεκριμένη θέση»), αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έζομαι* «κάθομαι» (< *έδ-jομαι), *καθ-ίζω, έφ-εδρος, έδώλιο(ν), έδ-αφος* (βλ.λ.), *ίδ-ρύω* κ.ά. Στη σημ. τής κοινοβουλευτικής έδρας η λ. αποδίδει ανάλογη σημ. τού γαλλ. siège, ενώ η σημ. τής ακαδημαϊκής έδρας αποδίδει το γαλλ. chair].

έδρα – έδρανο – εδώλιο – καθέδρα. Όλα από την ίδια ρίζα, τη ρ. **έδ-** (< sed-, απ' όπου και τα **καθ-ίζω, έδ-αφος, ιδ-ρύω,** λατ. sedeo «κάθομαι», γαλλ. (s')asseoir, αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά.). Σημασιολογικά, και ιδίως στη σύγχρονη χρήση τους, οι λέξεις έχουν αρκετά διαφοροποιηθεί ως προς την έννοια τού καθίσματος. Το **έδρα** δηλώνει κυρίως το προβεβλημένο κάθισμα –πάνω σε βάθρο– που επιτρέπει να διακρίνεται ο καθήμενος (δάσκαλος, καθηγητής, δικαστής) από το ακροατήριο (μαθητές, φοιτητές, διαδίκους και ακροατές κ.λπ.). Το **έδρανο** χρησιμοποιείται κυρίως για καθίσματα μέσα σε επίσημους χώρους, κυρίως αμφιθεατρικούς και ιδίως σε σχέση με το πανεπιστήμιο ή τη Βουλή. Τέλος, το **εδώλιο** σήμερα έχει περιοριστεί κυρίως (στον χώρο και) στο κάθισμα στο δικαστήριο (συνήθως πάγκος μπροστά από την έδρα των δικαστών ή καθίσματα εντός περιφραγμένου χώρου απέναντι από τους δικαστές). Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε και ο όρος **καθέδρα** για πανεπιστημιακούς καθηγητές, βουλευτές, υπουργούς, δικαστές, δηλ. με τη σημ. τής επίσημης θέσης. Σήμερα με τη σημασία αυτή, ιδίως για υπουργούς, χρησιμοποιείται η λ. **θώκος** (πιθ. από το αρχ. *τί-θη-μι*).

εδράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) τοποθετώ σταθερά σε βάση ή θεμέλιο ΣΥΝ. στηρίζω, θεμελιώνω, βασίζω, εδραιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) (συνήθ. μεσοπαθ. **εδράζομαι**) (α) διαθέτω σταθερό στήριγμα, αμετακίνητη βάση: *τα αγάλματα εδράζονται σε μαρμάρινα βάθρα* ΣΥΝ. στηρίζομαι, ακουμπώ (β) (μτφ.) αποκτώ στήριξη, διαθέτω ισχυρά θεμέλια: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εδράζονται στην αρχή τής ισότητας και τού αμοιβαίου σεβασμού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στηρίζομαι, βασίζομαι.

εδραίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σταθερότητα, που δεν είναι δυνατόν να κλονιστεί ή να μετακινηθεί: *~ βάση || (μτφ.) ~ έξις / θέληση / πεποίθηση* ΣΥΝ. ακλόνητος, σταθερός ΑΝΤ. ασταθής • **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στην έδρα, στον πρωκτό· ΦΡ. ***εδραία θέση*** (στη γυμναστική) η στάση κατά την οποία ο γυμναζόμενος είναι καθιστός, με το σώμα του να σχηματίζει ορθή γωνία.

εδραιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εδραίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) σταθερό, αμετακίνητο ή μόνιμο ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, παγιώνω, μονιμοποιώ ΑΝΤ. κλονίζω **2.** καθιστώ (κάτι) περισσότερο ισχυρό και σίγουρο: *τα καινούργια στοιχεία που προέκυψαν εδραιώνουν την απαγγελθείσα κατηγορία || η νίκη αυτή εδραίωσε την πίστη μας στη δημοκρατία και στους θεσμούς || εδραιωμένη άποψη / πεποίθηση*

ΣΥΝ. ισχυροποιώ ΑΝΤ. εξασθενίζω. — **εδραίωση** (η) [μεσν.].

έδρανο (το) {εδράν-ου | -ων} **1.** κάθισμα (συνήθ. στο Κοινοβούλιο ή το πανεπιστήμιο): ~ *αμφιθεάτρου (πανεπιστημίου)* / *τής Βουλής* • **2.** ΜΗΧΑΝ. σταθερό τμήμα μηχανής για τη στήριξη ατράκτου ή περιστρεφόμενου άξονα: ~ *ολισθήσεως* / *κυλίσεως* ΣΥΝ. στήριγμα, έρεισμα, βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, εδώλιο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έδρανον*, ποιητ. τ. τού ουσ. *έδρα* (βλ.λ.)].

έδρασα ρ. → δρω

εδρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για αρχές, επιχειρήσεις, σωματεία κ.λπ.) έχω συγκεκριμένο τόπο ως έδρα (σημ. 3): *η διοίκηση τής μεραρχίας εδρεύει στην Τρίπολη* || *η πλοιοκτήτρια εταιρεία εδρεύει στον Πειραιά* **2.** βρίσκομαι σταθερά σε συγκεκριμένη θέση, συγκεκριμένο σημείο: *ο πόνος εδρεύει στο στομάχι*.

-εδρικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό εδρών: *ο κύβος είναι εξαεδρικός* || *μονοεδρική εκλογική περιφέρεια*.

-εδρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γεωμετρικών εδρών: *εξά-εδρος* || (το ουδ. ως ουσ.) *κατασκευάζω ένα οκτάεδρο*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *σύν-εδρος* – μτγν. *τετρά-εδρος*, *εξά-εδρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *έδρα*].

Ε.Δ.Τ.Π. (το) Ειδικό Διοικητικό Τεχνικό Προσωπικό (των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων).

Ε.Δ.Υ.Π. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Υπέγγυων Προσόδων.

εδώ κ. **'δώ** επίρρ. **1.** (τοπικό) σε αυτό τον τόπο, στο μέρος όπου βρισκόμαστε ή για το οποίο γίνεται λόγος: *ζω ~. στην Άρτα* || *έχω φίλους ~* || *θα συναντηθούμε ~* || *εγώ ~. εσύ εκεί* || *μέχρι ~ καλά ήρθαμε* || *έλα 'δώ* || *~ είμαι!* (να 'μαι, ήρθα)· ΦΡ. (α) **εδώ που τα λέμε** στην αρχή πρότασης, για να ομολογήσουμε ή απλώς να πούμε κάτι που έχει αντικειμενική αξία, μια αλήθεια: *~, έπρεπε να είχε πάρει το πρώτο βραβείο* || *~. δεν έχει κι άδικο!* (β) **εδώ κι εκεί / από 'δώ κι από 'κεί** σκόρπια, σε αταξία: *βρήκαμε το δωμάτιό μας ανοιχτό και τα πράγματά μας ~* **2.** κοντά, πλησίον, προς το μέρος όπου βρισκόμαστε ή στο οποίο αναφερόμαστε: *δεν έρχεσαι λίγο πιο ~;* **3.** σε αυτό το σημείο: *η ουσία τού ζητήματος δεν βρίσκεται ~* || *~ διαφωνούμε* || *ο συγγραφέας ~ περιγράφει προσωπικές στιγμές*· ΦΡ. **εδώ σε θέλω!** σε αυτή την περίσταση, σε αυτό το πρόβλημα θα φανεί τι αξίζεις (πβ. κ. ΦΡ. **εδώ σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα** βλ. λ. *κάβουρας*) **4.** το ανώτατο ανεκτό όριο, κυρ. στις ΦΡ. (α) **μ' έχει φέρει ώς εδώ!** (συνοδεύεται συνήθ. από χειρονομία που δείχνει το επίπεδο τού λαιμού ή τού μετώπου) κάποιος με έχει κάνει να φθάσω στα όρια τής ανοχής μου (β) **ώς εδώ και μη παρέκει!** φτάνει, δεν πάει άλλο· για συμπεριφορά ή κατάσταση που δεν μπορεί πλέον να γίνεται ανεκτή (γ) **ώς εδώ ήτανε!** ώς αυτό το σημείο, δεν αντέχω άλλο ή δεν έχω άλλη υπομονή ή ανοχή: *~! Δεν αντέχω άλλο περπάτημα!* || *~! Αν θες άλλα λεφτά, να πας να δουλέψεις!* **5.** (με τη δεικτική αντων. *αυτός, -ή, -ό*) για επίταση τής έννοιας τής δείξεως: *αυτό ~ είναι το σπίτι μου* || *αυτό ~ το παλιόπαιδο τα φταίει όλα!* **6.** (με τα τοπικά επιρρήματα *πάνω, κάτω, πέρα, χάμω*) για ακριβή προσδιορισμό τοπικού σημείου: *~ πάνω έχει φανταστική θέα!* ΦΡ. **εδώ και τώρα** (επιτακτικά) για την έκφραση έντονης προτροπής για άμεση ικανοποίηση αιτημάτων • (χρον.) **7.** (από ~) για τη δήλωση χρονικής αφετηρίας: *από ~ αρχίζουν τα δύσκολα*· ΦΡ. **από 'δώ κι εμπρός** για τη δήλωση χρονικής διάρκειας από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ θα δουλεύεις μόνος σου στο γραφείο* **8.** (+και) (α) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο ξεκίνησε και συνεχίζεται (κάτι): *~ και δέκα χρόνια μένει στο εξωτερικό* || *όλα αυτά δεν είναι καινούργια, ακούγονται ~ και καιρό* (β) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος που παρήλθε σε σχέση με συγκεκριμένο παρελθοντικό γεγονός: *μετακόμισε ~ και δυο χρόνια* **9.** (μετά τις προθέσεις μέχρι(ς), (έ)ως, ίσαμε κ.λπ.) για τη δήλωση τού ακριβούς χρονικού σημείου μέχρι το οποίο διαρκεί μια πράξη: *μέχρι ~ όλα πήγαν καλά* || *ώς ~ είχαμε προβλήματα· ας ελπίσουμε ότι στη συνέχεια θα βελτιωθεί η κατάσταση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εδώ* < αρχ. *ώδε* «έτσι» (με αντιμετάθεση), παρεκτετ. τ. τού επιρρ. *ώς*, που χρησιμοποιείται με οργανική και δεικτική σημ. Το επίρρ. *ώς* (που δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική) < *sō (το -ς τού *ώ-ς* είναι απλώς καταληκτικό επίθημα) συνδ. με λατ. sic «έτσι» (< sō-c)].

εδωδά επίρρ. (καθημ.) εδώ ακριβώς, σε αυτό ακριβώς το σημείο: *~ καθόταν κι έκλαιγε* ΑΝΤ. εκειδά. Επίσης (λαϊκ.) **εδωνά**.

εδωδιμοπωλείο (το) [1887] (λόγ.) εμπορικό κατάστημα στο οποίο πωλούνται τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο, παντοπωλείο. — **εδωδιμοπώλης** (ο) [1852].

εδώδιμος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που τρώγεται, ο κατάλληλος και προοριζόμενος για φαγητό: *~ καρπός* / *έλαιο* ΣΥΝ. φαγώσιμος, βρώσιμος **2. εδώδιμα** (τα) το σύνολο των φυτικών και ζωικών ουσιών που αποτελούν την τροφή τού ανθρώπου· τρόφιμα: *~ και αποικιακά* (παλαιότ. επιγραφή σε καταστήματα για τρόφιμα από τις αποικίες) ΣΥΝ. φαγώσιμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, μενού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ιμος*) < *εδωδή* «τροφή», αναδιπλ. τ. τού θ. *-ωδ-*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού ρ. *έδ-ω* «τρώγω». Βλ. κ. *έδεσμα*].

εδώθε επίρρ. → δώθε

έδωκα ρ. → δίνω

εδώλιο (το) {εδωλί-ου | -ων} (παλαιότ.) κάθισμα, συνήθ. για δύο ή περισσότερα πρόσωπα, που συναντάται κυρ. σε δημόσιους χώρους: *βουλευτικά* / *θεατρικά* / *κενά* / *κυβερνητικά* / *υπουργικά ~* ΣΥΝ. έδρα, έδρανο, θώκος· ΦΡ. **εδώλιο τού κατηγορουμένου** (i) (κυριολ.) η ειδική θέση στην οποία κάθεται ο κατηγορούμενος κατά τη διεξαγωγή τής δίκης (ii) (συνεκδ.) η θέση και η κατάσταση τού κατηγορουμένου ή η υπαγωγή προσώπου σε δίκη: *η κυβέρνησή μας θα σύρει στο ~ τους υπευθύνους των σκανδάλων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, ειδώλιο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εδώλιον* (συνήθ. πληθ.), παρεκτεταμένος τ. τού θ. *έδ-* < I.E. *sed-ōl- (για το οποίο βλ. λ. *έδρα*) τού ρ. *έζομαι* «κάθομαι» (< **έδ-jομαι*). Παρεκτεταμένοι τύποι απαντούν (με τη σημ. «κάθισμα») και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. sella (< *sed-la), γερμ. Sessel, ρωσ. sedlo «σέλα» κ.ά.].

εδωνά επίρρ. → εδωδά

έδωσα ρ. → δίνω

Ε.Ε. (η) **1.** Ευρωπαϊκή Ένωση **2.** Ετερόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *εταιρεία*) **3.** Εκτελεστική Επιτροπή.

Ε.Ε.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Δ.Δ.Α. (η) Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Δημοκρατικής Αλληλεγγύης.

Ε.Ε.Δ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Διοικήσεως Επιχειρήσεων.

Ε.Ε.Ε. (η) **1.** Ετερόρρυθμη Εμπορική Εταιρεία **2.** Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών.

Ε.Ε.Ε.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Επιχειρησιακών Ερευνών.

Ε.Ε.Ε.Η.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Ηλιακής και Αιολικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Ε.Λ. (η) Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Θ.Σ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων.

Ε.Ε.Λ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Ο.Σ.Ε. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Οργανισμών Συλλογικών Επενδύσεων.

Ε.Ε.Π. (η) Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιβάλλοντος

Ε.Ε.Σ. (ο) Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Ε.Ε.Τ. (η) **1.** Ένωση Εργατών Τύπου **2.** Ένωση Ελληνικών Τραπεζών.

Ε.Ε.Υ. (η) Ελληνική Εταιρεία Υδάτων.

Ε.Ζ.Ε.Σ. (η) Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών.

Ε.Ζ.Λ.Θ. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Θεσσαλονίκης.

Ε.Ζ.Λ.Π. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Πειραιά.

-έζος επίθημα εθνικών ονομάτων: *Καλαβρ-έζος, Γενοβ-έζος, Κιν-έζος, Βιεταμ-έζος, Γιαπων-έζος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. -ese, σε εθνωνύμια που αρχικώς οφείλονταν στη μεσολάβηση τής Ιταλικής, λ.χ. Inglese, Francese, Giapponese κ.ά.].

Ε.Η.Σ. (οι) Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι.

Ε.Θ.Ε. (η) Ένωση Θεσμικών Επενδυτών.

εθεάθην ρ. → θεώμαι

εθελόδουλος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκούσια υποτάσσεται, που θεληματικά γίνεται ή μένει δούλος, που ανέχεται τη δουλεία ΣΥΝ. δουλόφρων, δουλοπρεπής ΑΝΤ. ελευθερόφρων. — **εθελοδουλία** (η) [αρχ.], **εθελοδουλεύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εθέλω* + *δούλος*].

εθελοθυσία (η) [1883] {εθελοθυσιών} (λόγ.) η ηθελημένη θυσία, η εκούσια προσφορά τού εαυτού μας ή η θυσία των συμφερόντων μας για κάποιον σκοπό ΣΥΝ. αυτοθυσία, αυταπάρνηση.

εθελοντής (ο), **εθελόντρια** (η) {εθελοντριών} **1.** πρόσωπο που προσφέρεται με τη θέλησή του για συγκεκριμένο σκοπό: *χρέη τραυματιοφορέων εκτελούν οι ~ ερυθροσταυρίτες* || *~ αιμοδότης* || *με τα συνεργεία τού δήμου συνεργάζονται και πολλοί ~ για την αποκατάσταση των ζημιών* ΣΥΝ. εθελούσιος, αυτόβουλος **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατατάσσεται στις ένοπλες δυνάμεις εκουσίως και χωρίς να υπέχει στρατιωτική υποχρέωση: *πηγαίνω ~* || *ομάδα* / *λόχος* / *σύνταγμα εθελοντών*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *εθελοντ-* τής μτχ. *εθέλων*, ρ. *εθέλω*].

εθελοντικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που συντελείται, αναφέρεται ή προέρχεται από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου, χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς: *~ εργασία* / *συνδρομή* / *θητεία* / *υπηρεσία* / *εισφορά* / *προσφορά* / *βοήθεια* ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, προαιρετικός, οικειοθελής ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός, ακούσιος **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποτελείται από εθελοντές (βλ.λ.): *~ στρατός* / *σώμα* / *ομάδα*. — **εθελοντικ-ά / -ώς** επίρρ.

εθελοντισμός (ο) η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: *για την επιτυχία τής Ολυμπιάδας δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη τού ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volontarisme].

εθελοτυφλώ ρ. αμετβ. [1880] {εθελοτυφλείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προσποιούμαι ότι δεν βλέπω, δεν θέλω να δω και να παραδεχθώ (κάτι ολοφάνερο): *αν μια τόσο φανερά δυσμενής εξέλιξη δεν σας προβληματίζει, τότε μάλλον εθελοτυφλείτε* ΣΥΝ. παραβλέπω, παρορώ, κλείνω τα μάτια, κάνω τα στραβά μάτια, στρουθοκαμηλίζω. — **εθελοτυφλία** (η) [1888], **εθελότυφλος,** -η, -ο [1877].

εθελούσιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συντελείται με τη θέληση τού πράττοντος, που προκύπτει από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου: *~ δράση* / *κατάταξη* / *παραχώρηση* / *παράδοση* || *η ~ έξοδος από την υπηρεσία* ΣΥΝ. εθελοντικός, εκούσιος, αυτοπροαίρετος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος, αθέλητος, (εξ)αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — **εθελουσίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < μτχ. *εθέλ-ων* (ρ. *εθέλω*) κατά το συνώνυμο *εκούσιος*].

ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.

εθίζω ρ. μετβ. {εθίσ-τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει συγκεκριμένη συνήθεια, έξη: *πρέπει να εθίζουμε τα παιδιά να λένε την αλήθεια* || *πολλές τηλεοπτικές σειρές εθίζουν τους θεατές στη βία* ΣΥΝ. συνηθίζω, εξοικειώνω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. **εθίζομαι**) (+σε) δημιουργώ εξάρτηση (από κάτι) λόγω τακτικής πολύχρονης χρήσης: *έχω εθιστεί στα ναρκωτικά* || *εθισμένος στο αλκοόλ* || (μτφ.) *έχει εθιστεί στην τηλεόραση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έθος*].

εθιμικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα έθιμα: *~ τελετές* /

εκδηλώσεις· ΦΡ. ***εθιμικό δίκαιο*** το σύνολο των άγραφων νόμων, δηλ. των κανόνων που προκύπτουν από τα ήθη και τα έθιμα (από την παράδοση και την κοινωνική ζωή και όχι από τον νόμο, το γραπτό δίκαιο) και οι οποίοι καθορίζουν τις αξίες, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά των μελών μιας κοινότητας. — **εθιμικ-ά / -ώς** επίρρ.

έθιμο (το) {εθίμ-ου | -ων} **1.** παγιωμένη συνήθεια κοινωνικής ομάδας, που διαμορφώθηκε από μακρά παράδοση και επιβίωσε από γενιά σε γενιά: *το πρωτοχρονιάτικο ~ επιβάλλει το κόψιμο τής βασιλόπιτας* || *λατρευτικά / ειδωλολατρικά / οικογενειακά / βάρβαρα / πολεμικά / πανάρχαια / πατροπαράδοτα / ναυτικά / αποκριάτικα / τροφικά* ~ ΣΥΝ. συνήθεια, παράδοση, θέσμια· ΦΡ. ***ήθη και έθιμα*** το σύνολο των ενεργειών και των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς κάθε κοινωνικής ομάδας, που κληρονομούνται από την παράδοση **2.** ΝΟΜ. άγραφος κανόνας δικαίου ο οποίος διαμορφώνεται με τη μακρά, ομοιόμορφη και αδιάκοπη συμπεριφορά των κοινωνών (των μελών οργανωμένης κοινωνίας, των κρατών, των οργανισμών κ.λπ.) οι οποίοι έχουν την πεποίθηση ότι τηρώντας αυτή τη συμπεριφορά συμμορφώνονται προς τις επιταγές κανόνα δικαίου (opinio juris). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, ήθος, ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έθιμον* < αρχ. *έθος*. Η φρ. *τὰ ἔθιμα* με τη σημερινή σημ. απαντά ήδη στον Αθήναιο (4, 151c)].

εθιμολογία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των εθίμων (λαού ή περιοχής).

εθιμοτυπία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που έχουν επικρατήσει και εφαρμόζονται στις διάφορες εκδηλώσεις τής κοινωνικής ζωής (λ.χ. σε συνεστιάσεις, γάμους, κηδείες κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των τυποποιημένων και υποχρεωτικών κανόνων που εφαρμόζονται στις επίσημες πολιτικές και θρησκευτικές τελετές, στην υποδοχή και τη φιλοξενία ξένων ηγεμόνων κ.λπ.: *τηρώ / παραβιάζω / ακολουθώ την* ~ ΣΥΝ. πρωτόκολλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. étiquette].

εθιμοτυπικός, -ή, -ό [1887] αυτός που προβλέπεται ή ακολουθεί τους κανόνες τής εθιμοτυπίας: ~ *δεξίωση / συνάντηση / τελετή / επίσκεψη*. — **εθιμοτυπικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

εθισμός (ο) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} **1.** το να συνηθίζει (κάποιος κάτι), απόκτηση συνήθειας ΣΥΝ. έξη **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξοικείωση και έλλειψη αντίδρασης τού οργανισμού σε διάφορες τοξικές ουσίες λόγω συχνής λήψεως, έτσι ώστε να απαιτείται διαρκώς μεγαλύτερη ποσότητα των ουσιών αυτών, προκειμένου να επιτευχθεί η επιθυμητή δράση τους· σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και στερητικό σύνδρομο, αν διακοπεί η χρήση των ουσιών ΣΥΝ. τοξικομανία.

εθιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εθισμό: ~ *ουσία*.

εθναπόστολος (ο) [1889] {εθναποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο κήρυκας των εθνικών δικαίων, που συστηματικά και με πάθος διαδίδει ή προπαγανδίζει τα εθνικά ιδεώδη ΣΥΝ. απόστολος, κήρυκας • **2.** ΘΡΗΣΚ. (κ. *Απόστολος των Εθνών*) προσωνυμία του Αποστόλου Παύλου, που κήρυξε τον χριστιανισμό στα έθνη (δηλ. στους μη Ιουδαίους).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τής φρ. *(εἰμὶ ἐγὼ) ἐθνῶν ἀπόστολος* (Κ.Δ. *Ρωμ.* 11, 13)].

εθνάρχης (ο) [μτγν.] {εθναρχών} **1.** πολιτικός, πνευματικός ή/ και θρησκευτικός ηγέτης, ο οποίος εκφράζει και ενσαρκώνει τα εθνικά ιδανικά, διαθέτοντας κύρος σε ολόκληρο το έθνος και όχι σε μία μόνο πολιτική παράταξη **2.** (ειδικότ.) ο πολιτικός αρχηγός ενός Έθνους: *ο ~ τής Κύπρου* **3.** (ειδικότ. στην Ελλάδα ως προσωνυμία) καθένας από τους επιφανείς πολιτικούς τού εικοστού αιώνα· (ειδικότ.) ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), ο πρόεδρος τής Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ (1913-1977), καθώς και ο Κων/νος Καραμανλής (1907-1998). — **εθναρχικός, -ή, -ό** [1888].

εθναρχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού εθνάρχη: *η ~ Κύπρου* || *Γραφείο / Εκτελεστικό Σώμα Εθναρχίας* **2.** (συνεκδ.) η έδρα τού εθνάρχη **3.** το σύνολο των συμβούλων τού εθνάρχη.

εθνεγερσία (η) [1831] {εθνεγερσιών} η εξέγερση έθνους εναντίον κατακτητή, ο ξεσηκωμός του για την αποτίναξη τής δουλείας ΣΥΝ. επανάσταση ΑΝΤ. υποτέλεια, υποταγή. — **εθνεγέρτης** (ο) [1878], **εθνεγερτικός, -ή, -ό** [1848].
[ΕΤΥΜ. < *εθνεγέρτης* < *έθνος* + *εγέρτης* < *εγείρω*].

-εθνής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν είτε τον αριθμό των εθνών από τα οποία αποτελείται ένα κράτος είτε ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με έθνη: *μονο-εθνής, δι-εθνής, τρι-εθνές, πολυ-εθνής*. Επίσης **-εθνικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ὁμο-εθνής*, μτγν. *ἀλλο-εθνής*), που προέρχεται από το ουσ. *ἔθνος*].

έθνικ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φυλετικά χαρακτηριστικά (αλλά και με γλωσσικά ή θρησκευτικά γνωρίσματα), τα οποία διακρίνουν ένα σύνολο ανθρώπων από ένα άλλο **2.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, που είναι τυπικός ενός εθνικού συνόλου: ~ *μουσική / ντύσιμο / φαγητό*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ethnic < μτγν. *ἐθνικός*].

εθνικισμός (ο) [1859] **1.** (κακόσ.) υπερβολική και αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα τού έθνους και των εθνικών ιδεωδών, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάκριση των εθνών σε ανώτερα και κατώτερα και τη διάθεση επιβολής των πρώτων στα δεύτερα (πβ. λ. *σοβινισμός, πατριωτισμός*) ΑΝΤ. διεθνισμός, κοσμοπολιτισμός **2.** (ειδικότ.) η έντονη προβολή τής εθνικής ταυτότητας, κυρ. όταν συνδέεται με τάσεις απόσχισης ή επέκτασης **3.** ΙΣΤ. η ιδεολογία που εμφανίστηκε στο πλαίσιο αστικών επαναστάσεων και έθετε ως πολιτικό θεμέλιο τού κράτους την έννοια τού έθνους (εθνικό κράτος) και όχι, π.χ., τη θρησκεία ή τον βασιλιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalism].

εθνισμός – εθνικισμός – διεθνισμός – φιλοπατρία – πατριωτισμός – σοβινισμός. Το να αγαπά κανείς την πατρίδα του, η **φιλοπατρία** (λ. που πρωτοεμφανίζεται στον Αριστοφάνη), είναι το πιο φυσικό πράγμα. Στα τέλη τού 18ου αι.-αρχές τού 19ου αι., όταν η λ. *φιλοπατρία* δίνει την αίσθηση λογιότερης λέξης, αρχίζει να υποκαθίσταται από τις λέξεις **πατριωτισμός** (αντιδάνειο μέσω τού γαλλ. patriotisme), που πρωτοχρησιμοποιούν ο Ρήγας Φεραίος, ο Ευγένιος Βούλγαρις κ.ά., και **εθνισμός** (μαρτυρείται από τον Ν. Σπηλιάδη, 1826). Για λίγο μάλιστα φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν με την ίδια σημασία και τα **εθνικότης** και **εθνότης**, που γρήγορα όμως εξειδικεύθηκαν στη σημασία που έχουν και σήμερα. Η χρήση τής λ. *εθνισμός* με τη σημ. τού πατριωτισμού, τής φιλοπατρίας είναι τόσο έντονη τον 19ο αι., ώστε ο περίφημος δικαστής και συγγραφέας Αναστάσιος Πολυζωίδης, αναζητώντας (το 1859) μια λέξη ομόρριζη τού **εθνικός** (= ειδωλολάτρης) για να δηλώσει την ειδωλολατρία, τον παγανισμό, αποφεύγει τη λ. *εθνισμός* (= πατριωτισμός), για να μην προκαλέσει σύγχυση, και δημιουργεί τη λ. **εθνικισμός** με τη σημ. «ειδωλολατρισμός» (από το **εθνικός** «ειδωλολάτρης»), που είναι και η πρώτη σημ. τής λέξης! Βαθμηδόν η λ. *εθνισμός* υπεχώρησε· τη θέση της πήρε η λ. *εθνικισμός*, που σήμανε και τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα, αλλά και τις εδαφικές απαιτήσεις ενός έθνους εις βάρος άλλων εθνών, τον εθνικό επεκτατισμό, δήλωσε δηλ. και τη θετική και την αρνητική σημ. Τον φανατικό, με επεκτατικές-επιθετικές βλέψεις, πατριωτισμό δήλωσε και η ξενικής (γαλλικής) προελεύσεως λ. **σοβινισμός** (από το ήρωα θεατρικού έργου, τού αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα πατριώτη N. Chauvin). Με τις σαρωτικές αλλαγές που έγιναν στο παγκόσμιο πολιτικό σκηνικό από τη δεκαετία τού '80, με τους ποικιλώνυμους εθνικισμούς που εμφανίστηκαν μετά την πτώση των κομουνιστικών καθεστώτων, η διάκριση μεταξύ nationism και nationalism κατέστη και στην Ελλάδα αναγκαία και άρχισε να εκφράζεται αντιστοίχως με το σημασιολογικό-λεξικό ζεύγος *εθνισμός – εθνικισμός*, όπου το *εθνισμός* δηλώνει τον αγνό πατριωτισμό, το δε *εθνικισμός* τις εθνικιστικές επεκτατικές βλέψεις. Απέναντι σε αυτό το ζεύγος η λ. **διεθνισμός** παρέμεινε από παλιά να δηλώνει το ξεπέρασμα τής έννοιας τού έθνους και την υποκατάστασή της από τη δι-εθνική αντίληψη ότι δεν πρέπει να υπάρχουν όρια που να χωρίζουν τους λαούς, αντίληψη την οποία προέβαλε ο κομουνισμός, η κατεξοχήν διεθνιστική ιδεολογία.

εθνικιστής (ο) [1840], **εθνικίστρια** (η) {εθνικιστριών} **1.** πρόσωπο που πιστεύει στον εθνικισμό (σημ. 1): ~ *πολιτικός / διανοούμενος* **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που πιστεύει στα εθνικά ιδεώδη: *συχνά όσοι τρέφουν πατριωτικά αισθήματα χαρακτηρίζονται από τους διεθνιστές ως εθνικιστές*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalist].

εθνικιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον εθνικισμό: ~ *κόμμα / κυβέρνηση / πολιτική / προπαγάνδα*. — **εθνικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalistic].

εθνικοαπελευθερωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απελευθέρωση έθνους από ξένο κατακτητικό ζυγό: ~ *αγώνας / κίνημα / επανάσταση*.

εθνικοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι) εθνικό, το να υπάγεται στην ευθύνη τού κράτους **2.** ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των ενεργειών και των μέτρων με τα οποία οι παραγωγικές, βιομηχανικές, τραπεζικές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις που εδρεύουν σε μια χώρα μεταβιβάζονται στο κράτος ή συγχωνεύονται με τις αντίστοιχες κρατικές, καθώς και ολόκληροι τομείς τής οικονομίας που περιέρχονται στον έλεγχο τού Δημοσίου: ~ *μεταλλείων / εργοστασίων* ΣΥΝ. κρατικοποίηση ΑΝΤ. ιδιωτικοποίηση. — **εθνικοποιώ** ρ. μετβ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. nationalisation].

εθνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έθνος (ή τα έθνη): ~ *ευεργέτης / υπηρεσία / προϊόν / νόμισμα / ήρωας / ανάγκη / υπερηφάνεια / συμφέρον / αξιοπρέπεια / πολιτική / ασφάλεια / ενότητα / κίνδυνος / μειονότητα / τραγωδία / αναγέννηση / ανεξαρτησία / παράδοση / πένθος / αποκατάσταση / καταστροφή / επέτειος / χορός / κτήματα / υπόθεση / έργο* || *τα ~ χρώματα τής Ελλάδας είναι το γαλάζιο και το λευκό*· ΦΡ. (α) ***Εθνική Συνέλευση (Εθνοσυνέλευση)*** συνάθροιση των αντιπροσώπων τού έθνους: *η ~ τής Τροιζήνας* (β) ***Εθνική Αντιπροσωπία*** βλ. λ. *αντιπροσωπία* (γ) ΙΣΤ. ***Εθνική Αντίσταση*** βλ. λ. *αντίσταση* (δ) ***εθνική εορτή*** επέτειος γεγονότος μεγάλης σημασίας για ένα έθνος (κυρ. ανεξαρτησίας, απελευθέρωσης κ.λπ.), η οποία εορτάζεται με επίσημο τελετουργικό τρόπο (δοξολογίες, παρελάσεις κ.λπ.) και με την καθιέρωση αργίας (ε) ***εθνικός ύμνος*** βλ. λ. *ύμνος* (στ) ***εθνική ενδυμασία / φορεσιά*** παραδοσιακή στολή, συνήθως απλοποιημένη και τυποποιημένη, που αποτελεί ένα από τα σύμβολα ορισμένης χώρας (ζ) ***εθνική μειονότητα*** η μειονότητα τής οποίας τα μέλη κατάγονται από έθνος διαφορετικό από αυτό που κυριαρχεί σε ένα κράτος, π.χ. οι Έλληνες τής Αλβανίας (η) ***εθνική εκκαθάριση / κάθαρση*** η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) (θ) ***εθνικό κράτος*** η νομική συγκρότηση ομοιογενούς και αυτοτελούς κοινωνικού συνόλου σε εδαφική περιοχή με βάση την έννοια τού έθνους ΣΥΝ. έθνος-κράτος (ι) ***εθνική ομάδα*** (i) κοινωνική ομάδα ή κατηγορία πληθυσμού με κοινούς εθνικούς (φυλετικούς, γλωσσικούς και πολιτιστικούς) δεσμούς, που ζει και κινείται εντός ευρύτερης κοινωνίας (ii) ΑΘΛ. (κ. ως ουσ. ***Εθνική***) συγκρότημα αθλητών ομαδικού αθλήματος (λ.χ. ποδοσφαίρου), που αποτελείται από επιλεγμένους παίκτες διαφόρων ομάδων μιας χώρας, την οποία και εκπροσωπεί στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις:

η Εθνική Ελλάδος || *η εθνική ομάδα παίδων* (ια) ***εθνική οδός*** δημόσιος αυτοκινητόδρομος υψηλών ταχυτήτων. που διασχίζει μια χώρα και συνδέει τις βασικές πόλεις και συγκοινωνιακούς κόμβους (λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.) μεταξύ τους (ιβ) ***εθνικό πάρκο*** εκτεταμένη περιοχή χώρας. μέσα στην οποία διατηρούνται φυτά. ζώα ή τοπογραφικά χαρακτηριστικά στη φυσική τους κατάσταση με σκοπό τη δημόσια ψυχαγωγία (ιγ) ***εθνικός δρυμός*** γεωγραφική περιοχή, η οποία συγκεντρώνει σπάνια και απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ζώων και φυτών και γι' αυτό τον λόγο προστατεύεται από το κράτος με ειδικό νομικό καθεστώς (ιδ) ***εθνική οικονομία*** το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούνται εντός εθνικού κράτους και οι οποίες δημιουργούν το εθνικό προϊόν (ιε) ***εθνικό εισόδημα*** το σύνολο των εισοδημάτων που αποκτούν οι μόνιμοι κάτοικοι χώρας από την αμοιβή τους για τη συνεισφορά τους στην παραγωγική διαδικασία (ιστ) ***εθνικό κεφάλαιο / πλούτος*** όλα τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας χώρας και το καθαρό απόθεμα απαιτήσεων προς το εξωτερικό. αν αθροιστεί η αξία τους (ιζ) ***εθνική άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (ιη) ΙΣΤ. ***(Εθνική) Άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (ιθ) ***εθνικό ζήτημα*** (i) το πρόβλημα που δημιουργήθηκε με την έκρηξη εθνικών κινημάτων τον 19ο και τον 20ό αι. στην Ευρώπη κ.α. (ii) πρόβλημα ανεκπλήρωτων πόθων εθνικής ανεξαρτησίας ή ολοκλήρωσης κυρ. σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες (Αυστρο-Ουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία κ.ά.) ή πολυεθνικά κράτη (πρώην Σοβιετική Ένωση) (iii) οποιοδήποτε πολιτικό θέμα που λογίζεται ως μεγάλης εθνικής σημασίας (π.χ. το Κυπριακό για την Ελλάδα) (κ) ***εθνική κυριαρχία*** η κυριαρχία ενός έθνους-κράτους. η αποτελεσματική άσκηση τής πολιτικής ενός κράτους στο δικό του έδαφος, χωρίς ξένες παρεμβάσεις (κα) ***εθνική ολοκλήρωση*** η συμπερίληψη όλων των «αλύτρωτων» εδαφών στο έθνος-κράτος. ώστε τα όρια τού κράτους να συμπίπτουν ακριβώς με τα όρια τού έθνους **2.** αυτός που σχετίζεται με το ιδεώδες τού έθνους και τού πατριωτισμού: ~ *φρονήματα / συνείδηση / ιδέα / καλό / ιδεώδη* ΣΥΝ. πατριωτισμός ΑΝΤ. αντεθνικός • **3.** ΘΡΗΣΚ. **εθνικός** (ο) ο ειδωλολάτρης, κατά τους χριστιανούς των πρώτων χριστιανικών αιώνων **4.** ΓΛΩΣΣ. ***εθνικά*** (ενν. ονόματα) (τα) ονόματα. ουσιαστικά και επίθετα. παράγωγα τοπωνυμίων και εθνωνυμίων, που δηλώνουν τον κάτοικο πόλης. χωριού, αυτόν που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος ή τον καταγόμενο από εκεί. π.χ. *Αθηναίος, Βολιώτης, Περιστεριώτης* κ.λπ. — **εθνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, έθνος, Έλληνας.*

ΣΧΟΛΙΟ Εθνικά ονόματα ως ουσιαστικά ή επίθετα. Η περίπτωση που ένα εθνικό κύριο όνομα δίνει λαβή στον σχηματισμό μιας λέξης, η οποία δηλώνει πια. ανεξαρτήτως της αρχικής πηγής της, συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα. δεν είναι σπάνια. Έτσι από τη θρακική φυλή των **Αλαζώνων** γίνεται ο **αλαζόνας** (αρχ. *ἀλαζών*), ο υπερόπτης. Από τους **Βανδάλους** ο βάνδαλος, ο βάρβαρος καταστροφέας των έργων τού πολιτισμού και γενικότ. αυτός που επιδίδεται σε καταστροφές. Το όνομα των **Ούννων** χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον βάρβαρο και σκληρό επιδρομέα και μάλιστα τους Γερμανούς Ναζί για τις θηριωδίες τους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τους **Κάφρους**, τους ιθαγενείς διαφόρων φυλών τής Α. Αφρικής. προέρχεται ο **κάφρος**, ο απολίτιστος, ο άξεστος. Με την ίδια απαξιωτική σημασία χρησιμοποιήθηκαν λιγότερο και τα ονόματα **Ζουλού**. φυλής ιθαγενών τής Ν. Αφρικής. και **Μάο-Μάο**. φυλής τής Κένυας. ακόμη δε λιγότερο και το όνομα **Απάτσι**. φυλής Ινδιάνων τής Β. Αμερικής (απ' όπου προήλθε παλιότερα και η ονομασία «Απάχηδες»). Το εθνικό όνομα **Τούρκος**, όταν στην Ελληνική λέμε «έγινα Τούρκος». δηλώνει τον γεμάτο οργή, τον ασυγκράτητα εξαγριωμένο. Το **Βούλγαρος** δήλωσε παλιότερα τον αγροίκο και υπερβολικά σκληρό, ενώ χρησιμοποιήθηκε μειωτικά και υβριστικά κατά την περίοδο τού Εμφυλίου· χρησιμοποιήθηκε επίσης καταχρηστικά και υβριστικά στην ποδοσφαιρική αργκό. Το όνομα **Γύφτος** χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί η τσιγγουνιά, που φθάνει μέχρι μορφές αναξιοπρεπούς συμπεριφοράς (το ίδιο το **τσιγγούνης** είναι από το **Τσιγγάνος** μέσω τού τουρκ. çingene). Το **Εβραίος** χρησιμοποιήθηκε συχνά για να δηλώσει τη φιλαργυρία, την υπερβολική αγάπη για το χρήμα. Η συναφής όμως λέξη που καθιερώθηκε ευρύτερα στην Ελληνική είναι το **καρμοίρης** από το μεταγενέστερο αρχ. *Καρίμοιρος* «τιποτένιος – μισθοφόρος», που ανάγεται ετυμολογικά το εθνικό όνομα **Κάρες** (και *μοίρα*), τους οποίους οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά και χρησιμοποιούσαν ως δούλους. Η εργασιακή απασχόληση στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες γυναικών από τις Φιλιππίνες προσέδωσε στη λ. **Φιλιππινέζα** τη σημασία τής οικιακής βοηθού. αλλά και τού προσώπου που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσας σημασίας δουλειές. ενώ η μορφή εργασιακής απασχόλησης, συχνά και εκμετάλλευσης. οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία οδήγησε τα τελευταία χρόνια στη χρήση τής λ. **Αλβανός** με τη σημ. τού σκληρά εργαζομένου και υπαμειβομένου εργάτη. Ακόμη, το όνομα **Γερμανός** χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει άνθρωπο πειθαρχημένο. αυστηρό και σκληρό, ενώ το **Εγγλέζος / Άγγλος** στη φρ. *είναι Εγγλέζος / Άγγλος στα ραντεβού του* δηλώνει αυτόν που είναι ακριβής. στην ώρα του σε προκαθορισμένες συναντήσεις. Η λ. **Αμερικανάκι** χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αφελή άνθρωπο. που πιστεύει ό,τι του λένε *(για Αμερικανάκια μάς περνάς;)*. όπως και το **Κουτόφραγκος** για τον αφελή και εύπιστο Ευρωπαίο. Τέλος. το όνομα **Κινέζος** χρησιμοποιείται στη φρ. *κάνω τον Κινέζο* για να δηλώσει αυτόν που προσποιείται ότι δεν καταλαβαίνει αυτά που του λένε.

-εθνικός, -ή, -ό → -εθνής

εθνικοσοσιαλισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. το ακραίο ολοκληρωτικό κίνημα που αναπτύχθηκε στη Γερμανία υπό την ηγεσία τού Αδόλφου Χίτλερ (1889-1945). με κύρια χαρακτηριστικά τον εθνικισμό. τον ρατσισμό (κυρ. κατά των Εβραίων), την απόρριψη τής δημοκρατίας. την πίστη στον φίρερ (Führer = ηγέτης) και την εδαφική επέκταση ΣΥΝ. ναζισμός. — **εθνικοσοσιαλιστής** (ο). **εθνικοσοσιαλίστρια** (η), **εθνικοσοσιαλιστικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Nationalsozialismus (Nazi). Βλ. κ. *ναζισμός*].

εθνικότητα (η) [1833] {εθνικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού μέλους ενός έθνους. το να ανήκει κανείς σε ένα έθνος (λόγω γεννήσεως. καταγωγής ή υπαγωγής σε αυτό) **2.** η καταγωγή από συγκεκριμένο έθνος: *ελληνικής ~ Σουηδός βουλευτής* || *τι εθνικότητας είναι;* (πβ. λ. *υπηκοότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nationalité].

εθνικόφρων, -ων, -ον {εθνικόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει εθνικά φρονήματα. που πιστεύει στην ιδέα τού έθνους. την υποστηρίζει και την προβάλλει ΣΥΝ. πατριώτης **2.** (κακόσ.) ο φανατικά προσηλωμένος στο έθνος. στα εθνικά ιδεώδη και συμφέροντα. και συγχρόνως ιδεολογικά και πολιτικά συντηρητικός (κυρ. αντικομουνιστής): ~ *παράταξη / κόμμα* ΣΥΝ. εθνικιστής ΑΝΤ. διεθνιστής. αριστερός. Επίσης **εθνικόφρονας** (ο/η). — **εθνικοφροσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων.* -ον, *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. < *εθνικός* + *-φρων*. μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *φρέν-*, πβ. αρχ. *φρήν. φρενός*].

εθνισμός (ο) [1826] η συνείδηση ότι ανήκει κανείς σε συγκεκριμένο έθνος· επίσης, το πατριωτικό αίσθημα το οποίο προκύπτει από αυτήν ΣΥΝ. εθνική συνείδηση, πατριωτισμός, φιλοπατρία. — **εθνιστής** (ο). **εθνίστρια** (η), **εθνιστικός,** -ή. -ό. **εθνιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*

εθνο- κ. **εθνό-** κ. **εθν-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με ένα έθνος: *εθνο-γένεση. εθνο-μάρτυρας, εθνό-σημο. εθν-ωνύμιο. εθνο-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἐθν-άρχης, ἐθνο-φύλαξ*). που προέρχεται από το αρχ. *ἔθνος*].

εθνοβόρος, -ος. -ο [1850] (λόγ.) ο φθοροποιός ή/και καταστροφικός για το έθνος: ~ *πολιτική* ΣΥΝ. εθνοκτόνος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος. εθνωφελής.
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-βόρος* < *βορά* (βλ.λ.)].

εθνογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η δημιουργία ενός έθνους: *η ~ των Σέρβων τον Μεσαίωνα.* — **εθνογενετικός,** -ή, -ό.

εθνογλωσσικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ενός έθνους. — **εθνογλωσσικ-ά / -ώς** επίρρ.

εθνογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος που μελετά τη γλώσσα λαών οι οποίοι δεν διαθέτουν γραφή. καθώς και τις σχέσεις μεταξύ γλώσσας, κοινωνίας και πολιτισμού των λαών αυτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ethnolinguistics (νόθο σύνθ.)].

εθνογραφία (η) [1818] κλάδος τής εθνολογίας (βλ.λ.). που ασχολείται με την περιγραφή των στοιχείων και των εκδηλώσεων τού πολιτισμού σε διάφορους λαούς (κυρ. πρωτόγονους). — **εθνογράφος** (ο/η) [1833]. **εθνογραφικός,** -ή, -ό [1845]. **εθνογραφικ-ά / -ώς** [1845] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnographie].

εθνοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις. -άρσεων} η μαζική εκδίωξη των μελών μιας εθνότητας από μια περιοχή ή/και ο αφανισμός τους. με σκοπό συνήθ. τη βίαιη εξασφάλιση πληθυσμιακής ομοιογένειας σε μία γεωγραφική περιοχή για γεωπολιτικούς σκοπούς ΣΥΝ. εθνική εκκαθάριση / κάθαρση.

εθνοκαπηλία (η) {εθνοκαπηλιών} η εκμετάλλευση τής ιδέας τού έθνους για πολιτικά ή και προσωπικά οφέλη. — **εθνοκάπηλος** (ο/η).

εθνοκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η αναγωγή των πάντων στην ιδέα τού έθνους και στο ίδιο το έθνος **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. μορφή κοινωνικής αντίληψης που συνίσταται στην τάση να χρησιμοποιεί κανείς τους κανόνες και τις αξίες τής δικής του κοινωνικής ομάδας ως μέτρο για την κρίση και την αξιολόγηση των κανόνων και των αξιών άλλων κοινωνιών. — **εθνοκεντρικός,** -ή. -ό, **εθνοκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. ethnocentrism].

εθνοκτόνος, -ος. -ο [1845] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του καταστρέφει το έθνος: ~ *διχασμός / εμφύλιος / επινόηση / πολιτική* ΣΥΝ. εθνοβόρος, εθνοφθόρος ΑΝΤ. εθνωφελής. εθνοσωτήριος. — **εθνοκτονία** (η) [1874]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

εθνόλεκτος (η) {εθνολέκτ-ου | -ων. -ους} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα ομάδας ομιλητών (π.χ. των Τσιγγάνων) που διαφοροποιούνται μόνο γλωσσικά από τους λοιπούς πολίτες τής ίδιας χώρας· πρόκειται για γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από ορισμένους ομιλητές παράλληλα προς τη χρήση τής επίσημης εθνικής γλώσσας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnolect. Για τον μορφολ. σχηματισμό βλ. λ. *διάλεκτος*, που αποτέλεσε πρότυπο για τους όρους αυτούς (λ.χ. *ιδιό-λεκτος, κοινωνιό-λεκτος*)].

εθνολογία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που μελετά συγκριτικά τη δομή, την εξέλιξη και τις εκδηλώσεις πολιτισμού διαφόρων εθνών και κυρ. μικρών αυτοτελών κοινωνικών ομάδων που ζουν κατά φύση («πρωτόγονοι λαοί») ΣΥΝ. κοινωνική ανθρωπολογία, πολιτιστική ανθρωπολογία. — **εθνολόγος** (ο/η), **εθνολογικός,** -ή, -ό, **εθνολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. ethnologie].

εθνομάρτυρας (ο) {εθνομαρτύρων} αυτός που υπέστη μαρτύρια ή βρήκε μαρτυρικό θάνατο στον αγώνα υπέρ τού έθνους του: *ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ανακηρύχθηκε ~.* Επίσης (λογιότ.) **εθνομάρτυς** [1868] {εθνομάρτυρος}.

εθνομουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. ο τομέας τής μουσικολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη όλων των μουσικών παρα-

δόσεων. πλην τής δυτικοευρωπαϊκής· στην αρμοδιότητά του ανήκουν λαϊκές μουσικές κάθε έθνους, μουσικές πρωτόγονων ή αρχαίων λαών και κοινωνιών κ.λπ. — **εθνομουσικολόγος** (ο/η), **εθνομουσικολογικός**, -ή, -ό. **εθνομουσικολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnomusicologie].

εθνοπατέρας (ο) [1892] (συχνά ειρων.) ο πατέρας τού έθνους, ο βουλευτής.

εθνοπρεπής, -ής, -ές [1881] {εθνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εθνοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει στο έθνος, που είναι αντάξιος τής ιστορίας και των παραδόσεων τού έθνους: *πρέπει να διασφαλιστεί η υγιής και ~ μόρφωση των παιδιών των προσφύγων* ΑΝΤ. ξενοπρεπής, ξενότροπος. — **εθνοπρεπώς** επίρρ., **εθνοπρέπεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εθνοπρόβλητος, -η, -ο [1893] αυτός που προβάλλεται ή εκλέγεται από το έθνος σε ανώτατο αξίωμα: ~ *κυβερνήτης* ΣΥΝ. λαοπρόβλητος.

έθνος (το) {έθν-ους | -η, -ών} **1.** σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν, κοινά στοιχεία πολιτισμού, κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία, ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση τής διαφοράς τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων ΣΥΝ. φυλή, γένος· ΦΡ. **έθνος-κράτος** το εθνικό κράτος, το κράτος που έχει συγκροτήσει ένα έθνος στο έδαφος όπου διαβιοί: *τα σύγχρονα έθνη-κράτη προέκυψαν από τη διάλυση μεγάλων αυτοκρατοριών* **2.** ΘΡΗΣΚ. **έθνη** (τα) (α) (στην Π.Δ.) οι άλλοι λαοί τού κόσμου κατ' αντιδιαστολή προς τους Ισραηλίτες (β) (στην Κ.Δ.) οι ειδωλολάτρες και ειδικότ. οι Έλληνες (γ) το γένος των χριστιανών (*«έθνος άγιον»*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-nos < Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συνήθεια» (για το οποίο βλ. λ. *έθος*). Όπως φαίνεται από τη σημ. τής Ι.Ε. ρίζας, η λ. δήλωνε αρχικά *τα πρόσωπα που χαρακτηρίζονται από κοινά ήθη και έθιμα*].

έθνος – λαός – κράτος – φυλή – γένος. Όλες αυτές οι λέξεις δέχονται εθνικούς προσδιορισμούς: **το ελληνικό έθνος – ο ελληνικός λαός – το ελληνικό κράτος – η ελληνική φυλή / η φυλή των Ελλήνων – το γένος των Ελλήνων.** Η έννοια τού έθνους προσδιορίζεται ήδη από τον Ηρόδοτο ως το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή *καταγωγή* (το «όμαιμον»), κοινή *γλώσσα* (το «ομόγλωσσον»), κοινή *θρησκεία* και κοινά *ήθη* και *έθιμα*. Γενικότερα, από πολλούς επιστήμονες (ιδίως τής Γερμανικής Σχολής) ως χαρακτηριστικά τού έθνους προσδιορίζονται η (κοινή) καταγωγή, η (κοινή) γλώσσα και η (κοινή) παράδοση, πράγμα που ισχύει απολύτως για έθνη όπως οι Έλληνες. Ωστόσο, Αμερικανοί, Ρώσοι, Ελβετοί κ.ά. αποτελούν έθνη, χωρίς να διαθέτουν πλήρως αυτά τα χαρακτηριστικά (διαφέρουν στη γλώσσα, δεν έχουν κοινή παράδοση ή δεν έχουν κοινή καταγωγή). Γι' αυτό, άλλοι επιστήμονες (Γαλλική Σχολή) υποστηρίζουν ότι κύριο κριτήριο για τον προσδιορισμό τού έθνους είναι η *συνείδηση κοινότητας*, η συνείδηση των ίδιων των ανθρώπων ότι αποτελούν *εθνικό σύνολο*, *εθνική κοινότητα* και ο τρόπος με τον οποίο *αυτοπροσδιορίζονται*. Το **λαός**, αντίθετα προς τον αφηρημένο χαρακτήρα που έχει το *έθνος*, έχει πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο. *Λαός* είναι οι άνθρωποι, οι πολίτες, το έμψυχο υλικό, με έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό ενός έθνους. Νομική και πολιτειακή είναι η έννοια τού **κράτους**, που απαιτείται να είναι συντεταγμένο και να διέπεται από νόμους και ρυθμίσεις που θα ορίζουν τις λειτουργίες του και τις μεταξύ των πολιτών σχέσεις. Ενώ στην έννοια τού *έθνους* αντιστοιχεί ο *λαός* (ο λαός απαρτίζει ένα έθνος), στην έννοια τού *κράτους* αντιστοιχεί ο **πολίτης** (οι πολίτες μιας χώρας συνθέτουν το κράτος). Η λ. **φυλή** τονίζει περισσότερο το στοιχείο τής κοινής ιστορικής προέλευσης και εθνολογικής καταγωγής ενός λαού. Η φυλή των Ελλήνων, λ.χ., διαφέρει από τις ασιατικές φυλές που έχουν άλλη φυλετική καταγωγή. Τέλος, την κοινή καταγωγή τονίζει και η έννοια τού **γένους** (συχνά κεφαλαιογραφείται ως **Γένος**): το **Γένος των Ελλήνων** ή, κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους, το **Γένος των Γραικών**, τονίζει ακριβώς –στα χρόνια που δεν υπάρχει ακόμη ελληνικό κράτος και που το έθνος των Ελλήνων τελεί υπό τουρκικό ζυγό – την ανάγκη ενότητας των Ελλήνων εντός και εκτός Ελλάδος, την ανάγκη (δια)φωτισμού των Ελλήνων για την ιστορία και την καταγωγή τους και την ανάγκη ξεσηκωμού των Ελλήνων για να επανακτήσουν την ελευθερία τους.
Ετυμολογικά, είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *έθνος* ανάγεται σε ρίζα **εθ-** (< Ι.Ε. *swedh-), από όπου παράγονται και οι λέξεις **ήθ-ος / ηθικός** και **έθ-ος / έθ-ιμο**. Η λ. *λαός* τόνισε την έννοια τού ανθρώπου: άνδρες / στρατιώτες είναι οι **λαοί** (στον πληθ.) στην *Ιλιάδα* τού Ομήρου, άνδρες / άνθρωποι στην *Οδύσσεια*, συγκεντρωμένοι άνθρωποι / λαός στους μετέπειτα χρόνους, λαϊκοί (σε αντίθεση με τους ιερείς) στην Π. Διαθήκη, οι χριστιανοί (σε αντίθεση με τους εθνικούς / ειδωλολάτρες) στην Κ. Διαθήκη. Το *κράτος* σήμαινε εξαρχής την εξουσία, τη δύναμη του οργανωμένου έθνους με δικαιοδοσίες πάνω στους πολίτες. Η *φυλή* συνδέεται με το **φύλον** (sex), αναγόμενη στο **φύω / φύομαι**. Δηλώνει δεσμούς αίματος («όμαιμον»), κοινή καταγωγή ευρύτερη ή κατά ομάδες. Και η λ. **γένος** δηλώνει καταγωγή, τη **γενεά / γενιά**, από το επίπεδο τής οικογένειας ώς το επίπεδο τής φυλής. Τόσο η *φυλή* όσο και το *γένος* αντιστοιχούν στο ξέν. **ράτσα** (ιταλ. razza «φυλή» < αραβ. ra's «κεφαλή - καταγωγή»· από το ιταλ. τα ευρωπαϊκά γαλλ. race, αγγλ. race κ.λπ.). Την έννοια τής «καταγωγής» ως βάσης τού έθνους έδωσε και το λατ. **natio** «γέννηση, καταγωγή» (< nascor «γεννιέμαι»), από όπου τα ευρωπαϊκά γαλλ. nation, αγγλ. nation κ.λπ. Οι ξένοι χρησιμοποιούν, κατ' αντιδιαστολή προς τα nation / national, τον όρο ethnic(s) / ethnical από την Ελληνική για να δηλώσουν τις εθνικές μειονότητες (αλβανική στα Σκόπια, ελληνική στην Αλβανία) ή τις ομάδες που διαφέρουν ως προς την καταγωγή ή το θρήσκευμα (Τσιγγάνους, μουσουλμάνους) μέσα στο ίδιο έθνος.
Ας σημειωθεί τέλος ότι, όπως παρατηρεί ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων*... λ. *εθνωφελής*), σύνθετα και παράγωγα τής λ. *έθνος «ἐν τοῖς λεξικοῖς τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὑπάρχουσιν μόνον δεκατρεῖς* [λέξεις] *ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Συναγωγῇ ἀνεγράφησαν νέαι* [...] *ἑκατὸν εἰκοσιεννέα. Παρέχει, βέβαια, καὶ τοῦτο νύξιν σκέψεων εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα περὶ τὰς ἐκφάνσεις τῆς ἱστορίας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῶν ἐθνῶν»*.

εθνόσημο (το) [1856] {εθνοσήμ-ου | -ων} **1.** διακριτικό σύμβολο που χρησιμοποιείται ως έμβλημα έθνους **2.** (ειδικότ.) το σήμα ή σύμβολο τού έθνους που υπάρχει στη στολή ή στο πηλήκιο των στρατιωτικών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cocarde (βλ. λ. *κονκάρδα*)].

εθνοσυνέλευση (η) [1793] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συνέλευση των αντιπροσώπων ενός έθνους, που ενσαρκώνει τη λαϊκή κυριαρχία και εκφράζει τη θέληση τού λαού· συγκαλείται σε έκτακτες περιστάσεις και ασκεί συντακτική εξουσία (δηλ. ασχολείται με τη σύνταξη ή την τροποποίηση τού συντάγματος) ΣΥΝ. κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assemblée nationale].

εθνοσωτήρας (ο) [1878] ο σωτήρας τού έθνους.

εθνοσωτήριος, -α, -ο [1895] σωτήριος ή ευεργετικός για το έθνος: ~ *ιδέες / πολιτική* ΣΥΝ. εθνωφελής ΑΝΤ. εθνοφθόρος, εθνοκτόνος, εθνοβόρος.

εθνότητα (η) [1857] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των μελών μιας εθνικής ομάδας (εν ευρεία εννοία ταυτίζεται με το έθνος, ενώ υπό στενή έννοια δηλώνει μια πολιτιστικά (λ.χ. γλωσσικά) διακριτή ομάδα του ίδιου έθνους): *τα προβλήματα των ~ στα Βαλκάνια* || *συμπαγής / αναφομοίωτη* ~· ΦΡ. **αρχή των εθνοτήτων** η αρχή σύμφωνα με την οποία κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να συγκροτήσει κράτος στο έδαφος όπου διαβιοί (εθνικό κράτος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. nationalité, αγγλ. ethnicity].

εθνοτικός, -ή, -ό (καταχρ.) αυτός που ανήκει σε μια εθνότητα (κατ' αντιδιαστολή προς το έθνος), συνήθως μειονοτική, σε έναν ευρύτερο χώρο έθνους-κράτους, π.χ. οι Μαγυάροι (ουγγρικής καταγωγής) στη Ρουμανία. - **εθνοτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εθνότητα* + παραγ. επίθημα *-ικός*].

εθνοφθόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του φθείρει το έθνος: ~ *πολιτική / διχόνοια* ΣΥΝ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνωφελής.
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

εθνοφρουρά (η) [1833] **1.** η ένοπλη δύναμη τού έθνους, αυτή που έχει καθήκον να φρουρεί το έθνος **2.** οργάνωση ενόπλων πολιτών, που συγκροτείται σε έκτακτες περιστάσεις για την τήρηση τής τάξης (βλ. κ. λ. *εθνοφυλακή*). — **εθνοφρουρός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. garde nationale].

εθνοφυλακή (η) [1833] σώμα ενόπλων πολιτών στρατιωτικής φύσεως, που αναλαμβάνει δράση μόνο σε περίοδο πολέμου ή σε έκτακτα περιστατικά και το οποίο τηρεί επαφή με τη στρατιωτική εκπαίδευση σε καθορισμένες περιόδους. — **εθνοφύλακας** (ο) [μτγν.].

εθνοφυλετισμός (ο) [1872] η προσήλωση στα εθνικά ιδεώδη στο πλαίσιο τής πολιτικής των φυλετικών διακρίσεων.

εθνοψυχολογία (η) ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με την ψυχολογική μελέτη και έρευνα εθνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnopsychology].

εθνωνύμιο (το) {εθνωνυμί-ου | -ων} η ονομασία ενός έθνους.
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

εθνωφελής, -ής, -ές [1849] {εθνωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εθνωφελέστερος, -ατος} (λόγ.) ωφέλιμος για το έθνος, για το σύνολο των πολιτών: ~ *δράση / πολιτική* ΣΥΝ. κοινωφελής, εθνοσωτήριος ΑΝΤ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος, εθνοφθόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εθολογία (η) ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. κλάδος που εξετάζει και αναλύει θεωρητικά τη συμπεριφορά των ζώων στο φυσικό τους περιβάλλον (πβ. λ. *ηθολογία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethology].

έθος (το) {έθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) πράξη, ενέργεια ή συμπεριφορά που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη: *ο θρήνος και ο ολοφυρμός κατά την εκφορά των νεκρών αποτελεί πανάρχαιο ~ τού ελληνικού λαού* ΣΥΝ. έθιμο, έξη, συνήθεια· ΦΡ. **κατ' έθος** όπως ορίζει το έθιμο, σύμφωνα με τη συνήθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-os < Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συνήθεια», πβ. σανσκρ. svadhā-, γοτθ. sidus, λατ. sod-ālis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι» (< *swedh-skō), γαλλ. coutume «έθιμο» (> αγγλ. custom), γερμ. Sitte κ.ά. Ομόρρ. *έθ-ιμο(ν), εθ-ίζω, έθ-νος, ήθ-ος, ηθ-ικός* κ.ά.].

έθρεψα ρ. ▸ τρέφω

ει σύνδ. (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) **ει δυνατόν** αν γίνεται: *θα το ήθελα το συντομότερο, ~ και αύριο!* (β) **ει μη μόνον** παρά μόνο: *κανείς δεν ξέρει τι πραγματικά συνέβη, ~ ο Θεός!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Βασιζόμενοι στο γεγονός ότι η αρχική χρήση τής λ. ήταν επιφωνηματική, υποθέτουμε ότι πρόκειται πιθ. για αρχαιότατη τοπική πτώση (σε -i) δεικτικού μορίου *e- / *o-. Ως πρόθεμα απαντά σε λ. όπως *εάν, είθε, είτε* κ.ά. Η χρήση τής λ. ως υποθετικού και ως ερωτηματικού συνδέσμου, που είναι και η βασική, απαντά ήδη στον Όμηρο].

-εια κατάληξη θηλυκών προπαροξύτονων ουσιαστικών. συνήθ. από επίθετα σε -ης: *συνεχής – συνέχεια. ευγενής – ευγένεια. επιμελής – επιμέλεια·* αλλά και: *βοήθεια. καλλιέργεια. ωφέλεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κατάλ. ουσιαστικών που προέρχονταν αρχικώς από επίθ. σε *-ής (συνεπ-ής – συνέπεια)*, καθώς και από ρήματα που εμφάνιζαν συναίρεση *(βοηθῶ – βοήθ-εια)*].

> **-εια: ουσιαστικά σε -εια.** Τα ουσιαστικά σε /-ia/, εφόσον τονίζονται στην προπαραλήγουσα (στην τρίτη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με **ει (-εια)**. Παραδείγματα: *ευγέν-εια (ευγενής). ακρίβ-εια (ακριβής). διαύγ-εια (διαυγής). συνήθ-εια (συνήθης). αμάθ-εια (αμαθής). επιμέλ-εια (επιμελής), ασθέν-εια (ασθενής). συνέπ-εια (συνεπής). καλλιέργ-εια (καλλιεργώ). ωφέλ-εια (ωφελώ), βοήθ-εια (βοηθώ). προσπάθ-εια (προσπαθώ). ενέργ-εια (ενεργώ). υπώρ-εια (όρος, το), παν-άκ-εια* (αρχ. *ἄκος. τό*), *Αλεξάνδρ-εια (Αλέξανδρος), Αντιόχ-εια (Αντίοχος). Καισάρ-εια (Καίσαρ). Ορέστ-εια (Ορέστης). Οδύσσ-εια (Οδυσσεύς)* κ.ά. **Εξαιρούνται**: (α) Τα ουσιαστικά σε **-οια** από τα **νους, ρους, πλους, *πνους** (πνέω): *έν-νοια, πρό-νοια, διά-νοια, απόρ-ροια. διάρ-ροια, παλίρ-ροια, ά-πλοια, ά-πνοια, δύσ-πνοια* κ.τ.ό. (βλ. -οια), καθώς και τα *άγνοια, Βέροια. Εύβοια* (β) Τα προπαροξύτονα ουσ. σε **-τρια**: *φοιτήτρια. γεννήτρια, εργάτρια* κ.τ.ό. (γ) Τα κύρια ονόματα *Πολύμνια. Ερέτρια.*

είδα ρ. ▸ βλέπω

ειδάλλως επίρρ.· σε αντίθετη περίπτωση: *παρακαλώ να με ακολουθήσετε με το καλό. ~ θα σας εξαναγκάσω* ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά. Επίσης **ειδαλλιώς**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ δ' ἄλλως*].

ειδεμή σύνδ. (λόγ.) σε αντίθετη περίπτωση, διαφορετικά: *αν θέλεις να συμμετάσχεις στην προσπάθεια, μείνε· ~, φύγε και μην ξαναγυρίσεις!* ΣΥΝ. αλλιώς, αλλιώτικα. ειδάλλως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ δὲ μή*].

ειδεχθής, -ής, -ές {ειδεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειδεχθέστ-ερος. -ατος} αυτός που είναι αποκρουστικός στην όψη και τη θέα. αυτός που προκαλεί αηδία και αποτροπιασμό: *το έγκλημα χαρακτηρίστηκε από τον εισαγγελέα ιδιαζόντως ειδεχθές* || *~ πράξη / βιασμός / βιαστής / εγκληματίας / δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής. βδελυρός, μυσαρός, φρικιαστικός, ανατριχιαστικός. — **ειδεχθώς** επίρρ. [μεσν.]. **ειδέχθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἶδος* «μορφή» + *-εχθής* < *ἔχθος* «εχθρότητα. μίσος»].

ειδή (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η όψη και η έκφραση τού προσώπου ΣΥΝ. μορφή, φυσιογνωμία.
[ΕΤΥΜ. < *είδος* (βλ.λ.). με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο *μορφή*].

ειδήμων (ο/η) {ειδήμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) αυτός που κατέχει σε μεγάλο βαθμό επιστήμη ή τέχνη. ο ειδικός: *για την εκτίμηση των πολύτιμων λίθων να αποταθείτε στους ~* || *να ακούτε όχι τους πολλούς, αλλά τους ~* ΣΥΝ. γνώστης, επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής, ανίδεος. — **ειδημόνως** επίρρ. [μτγν.]. **ειδημοσύνη** (η) [1866].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *εἰδ-*. πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.)].

-ειδής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει τη μορφή που δηλώνει το α' συνθετικό τους: *ανθρωπο-ειδής. οστρακο-ειδής. ελικο-ειδής. τριγωνο-ειδής. χονδρο-ειδής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἶδος*. λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. το οποίο χρησιμοποιείται στον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν μορφή, σχήμα και. γενικότερα. προσδιοριστικά χαρακτηριστικά].

ειδησεογραφία [1888] κ. (ορθότ.) **ειδησιογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ανακοίνωση ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε. (έντυπος και ηλεκτρονικός Τύπος): *στη σχετική ~ δεν αναφέρεται αν ελήφθη απόφαση* || *κυβερνητική / πολιτική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ειδήσεων σε ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθ. μιας ημέρας): *επιλογές από τη διεθνή ~* || *καθημερινή ~.* — **ειδησεογράφος** (ο/η) [1892]. **ειδησεογραφικός,** -ή, -ό [1896]. **ειδησεογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

> **ειδησεογραφία ή ειδησιογραφία;** Τα σύνθετα από θηλ. ονόματα σε *-ση (-σις)* σχηματίζονται κανονικά με το θέμα τής ονομαστικής **ειδησι-** και όχι με το θέμα τής γενικής **ειδησε-**. Άρα, το σωστό θα ήταν **ειδησι-ο-γραφία** και όχι **ειδησε-ο-γραφία**, που επικράτησε ωστόσο στη χρήση (πβ. *φύση [φύσις] – φυσι-ο-λογία, γνώση [γνώσις] – γνωσι-ο-λογία, κίνηση [κίνησις] – κινησι-ο-λογία, περιπτωσι-ο-λογία. καυχησι-ο-λογία. φθισι-ο-λογία. αναισθησι-ο-λογία, κινησι-ο-γραφία. επιθεωρησι-ο-γραφία. φυσι-ο-γραφία* κ.ά.). Το ίδιο ισχύει και για το *φρασεολογία.* εσφαλμένο τύπο αντί τού *φρασιολογία.*

ειδησεολογία [1893] κ. (ορθότ.) **ειδησιολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η συλλογή ειδήσεων κοινού ενδιαφέροντος για δημοσίευση στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο ή για μετάδοση από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. — **ειδησεολογικός,** -ή, -ό [1894]. **ειδησεολογικ-ά / ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*

> **ειδησεολογία ή ειδησιολογία;** Το **ειδησι-ο-λογία** είναι ορθότερο από το **ειδησε-ο-λογία** (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*).
> Το *ειδησιολογία* είναι η λ. που θα μπορούσε να αποδώσει ελληνικά το ξένο **ρεπορτάζ** (γαλλ. reportage).

είδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** (γενικά) ό,τι αναγγέλλεται. οτιδήποτε πληροφορείται (κάποιος): *καλή / άσχημη / ευχάριστη / δυσάρεστη ~* ΣΥΝ. πληροφορία, νέο, (λαϊκ.) χαμπάρι· ΦΡ. (α) ***παίρνω είδηση*** αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *προσπάθησε να κρυφτεί. αλλά τον πήραν είδηση* || *δεν πήρες είδηση ότι παραιτήθηκε η κυβέρνηση;* ΣΥΝ. καταλαβαίνω (β) ***έχω είδηση / ειδήσεις*** λαμβάνω πληροφορίες. γνωρίζω την κατάσταση και τα νέα (προσώπου που με ενδιαφέρει): *είχες καμιά είδηση απ' τον γυιο σου;* ΣΥΝ. μαθαίνω νέα (γ) **φέρνω ειδήσεις** δίνω πληροφορία / πληροφορίες: *τι ειδήσεις μάς έφερες;* ΣΥΝ. πληροφορώ. γνωστοποιώ **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το συμβάν ή το γεγονός για το οποίο γίνεται αναγγελία ή δίδεται πληροφορία **3.** (ειδικότ. στον Τύπο) κάθε πληροφορία που ξεχωρίζει από το σύνολο λόγω ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. σπανιότητας ή πρωτοτυπίας και η οποία αξιολογείται ως σημαντική για να ανακοινωθεί στο κοινό: *ο αντίκτυπος τής ~ τού θανάτου τής διάσημης ηθοποιού στην κοινή γνώμη ήταν μεγάλος* || *ευχάριστη / τραγική / ψευδής / συκοφαντική / συνταρακτική / παράδοξη / φρικιαστική / συγκλονιστική / ανησυχητική / ανακριβής / επίκαιρη ~* || *εξωτερικές / εσωτερικές ~* || *μεταδίδω / διαψεύδω / λαμβάνω / διοχετεύω / ανακοινώνω / αποκρύπτω / χαλκεύω / επιβεβαιώνω ~* || *διασπορά ψευδών ~* ΣΥΝ. νέο· ΦΡ. (α) **ειδήσεις** (οι) ***/ δελτίο ειδήσεων*** η (συνοπτική ή αναλυτική) παρουσίαση των γεγονότων, των συμβάντων και των επίσημων ανακοινώσεων τής ημέρας (από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση): *οι ~ των εννέα* (που μεταδίδονται στις εννέα το βράδυ) || *έμαθα το γεγονός από τις ~* (β) ***πρακτορείο ειδήσεων*** δημοσιογραφικός οργανισμός που συλλέγει και καταγράφει ειδήσεις προερχόμενες από όλες τις περιοχές μιας χώρας ή και από ολόκληρο τον πλανήτη και στη συνέχεια τις διοχετεύει σε εφημερίδες. περιοδικά, ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς κ.λπ.. χωρίς να τις δημοσιεύει (γ) ***βγάζω είδηση*** εκμαιεύω σημαντική πληροφορία (μέσα από συζήτηση για άλλο θέμα): *από τη συνέντευξη βγάλαμε είδηση: ο διάσημος ηθοποιός σκοπεύει να πολιτευθεί.* - (υποκ.) **ειδησούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴδησις*. αρχική σημ. «γνώση». < θ. *εἰδ-* (< I.E. *weid- «γνωρίζω»). πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.). Οι φρ. *δελτίο / πρακτορείο ειδήσεων* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. news bulletin / agency. Η φρ. *παίρνω είδηση* απαντά αρχικώς σε μεσαιωνικά κείμενα με τη σημ. «παίρνω την άδεια, τη συγκατάθεση (κάποιου)» (λ.χ. *ἄνευ νὰ ἐπάρῃ εἴδησιν ἀπὲ τὸν ἀφέντη τῆς χώρας,* Ἀσσίζαι 472. 10)].

ειδησιογραφία (η) ▸ ειδησεογραφία

ειδησιολογία (η) → ειδησεολογία

ειδητικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που συνιστά το είδος (βλ.λ.), δηλ. τη μορφή. το εξωτερικό σχήμα **2.** (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. αυτός που αναφέρεται στην αισθητοποίηση των αναμνήσεων, ώστε αυτές να προβάλλονται ως πραγματικές εικόνες· ΦΡ. (α) ***ειδητική παράσταση*** αυτή που διατηρείται στη μνήμη με τόση ενάργεια και λεπτομέρειες, ώστε μπορεί να συγκριθεί με τις εικόνες τής άμεσης αντίληψης (β) ***ειδητικό άτομο*** το άτομο που έχει την ικανότητα να περιγράφει μια μνημονική παράσταση με τόση ζωντάνια και λεπτομέρεια. σαν να έχει άμεση αντίληψη αυτής την ώρα τής περιγραφής **3.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στη φιλοσοφία τού Αριστοτέλη) αυτός που σχετίζεται με το είδος. δηλ. τη μορφή (β) (στη φαινομενολογία) ό,τι χαρακτηρίζει τις ουσίες αυτές καθ' εαυτές. δηλ. κάτι το ολοκληρωτικά και οριστικά αληθινό ΑΝΤ. διαλεκτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *εἰδ-* < I.E. *weid- «γνωρίζω», πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.). Ως όρος τής ψυχολογίας η λ. αποτελεί αντιδάνειο. < γερμ. eidetisch].

ειδίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι γενικό) πιο ειδικό: *η ~ τού θέματος που συζητείται σε μία μόνο πτυχή του* **2.** (στον χώρο τής εργασίας. των σπουδών) η απόκτηση ειδικών γνώσεων. η εκπαίδευση (εργαζομένου. σπουδαστή) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *η ~ συμβάλλει στον καταμερισμό τής εργασίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialisation].

ειδικεύω ρ. μετβ. [1871] {ειδίκευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο συγκεκριμένο. ειδικό. περιορίζω (κάτι) σε μία μόνο περίπτωση. αναφορά, εφαρμογή κ.λπ.: *~ την ερώτηση* ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω **2.** (για πρόσ.) εκπαιδεύω μαθητευόμενο σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *οι γεωργικές σχολές ειδικεύουν το προσωπικό Συνεταιριστικών Οργανώσεων* ΣΥΝ. εξειδικεύω. καταρτίζω **3.** (μεσοπαθ. **ειδικεύομαι**) αποκτώ λεπτομερείς γνώσεις σε κλάδο επιστήμης ή τέχνης, γίνομαι ειδικός (βλ.λ.) σε γνωστικό αντικείμενο: *ειδικεύθηκε στην πυρηνική φυσική* || *οι ειδικευόμενοι γιατροί των νοσοκομείων Αθηνών και Πειραιώς* **4.** (η μτχ. **ειδικευμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει αποκτήσει ειδικές γνώσεις και ικανότητες (σε συγκεκριμένη πνευματική ή χειρωνακτική εργασία): *~ εργάτης / προσωπικό / ιατρός / συνεργάτης* ΑΝΤ. ανειδίκευτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εξειδικεύω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialiser].

ειδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένο είδος ή περίπτωση, που έχει ορισμένο σκοπό ή αποστολή: *~ όρος / μέτρα / μηχανισμοί / γνώσεις / δικαστήριο / απεσταλμένος / μηχάνημα / διαδικασία / σύμβουλος / κατάστημα / επιτροπή / φόρος / τεύχος / θεραπευτική αγωγή / μάθημα / σύστημα / έρευνα / μεταχείριση / διαγωνισμός / εκπαίδευση / δίαιτα / θέμα / προβολή (ταινίας)* ΣΥΝ. μερικός. επιμέρους ΑΝΤ. γενικός. καθολικός· ΦΡ. (ευφημ.) ***με ειδικές ανάγκες*** με προβλήματα σωματικής αναπηρίας ή διανοητικής διαταραχής (ως όρος χρησιμοποιείται για την αποφυγή τής γλωσσικώς στιγματισμένης χρήσης όρων. όπως ανάπηρος. σακάτης. παράλυτος κ.τ.ό.): *πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης για άτομα ~* || *αθλητικές δραστηριότητες για παιδιά ~* || *η «Ολυμπιάδα για άτομα ~» (Special Olympics) είναι πλέον θεσμός* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προορίζεται για περιορισμένη χρήση ή που ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές: *~ συσκευή / φάρμακο* ΣΥΝ. ιδιαίτερος. ξεχωριστός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει γνώσεις και πείρα σε ορισμένο κλάδο επιστήμης ή τέχνης: *κατόπιν διαβεβαιώσεως ειδικού γιατρού ανακοινώνεται ότι*

δεν υφίσταται κίνδυνος εξάπλωσης τής επιδημίας ΣΥΝ. ειδικευμένος ΑΝΤ. ανειδίκευτος **4. *ειδικός*** (ο). ***ειδική*** (η) πρόσωπο που κατά κοινή παραδοχή έχει ειδικευτεί σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή είναι έμπειρο σε μια τέχνη ή τεχνική και θεωρείται αυθεντία στη δουλειά του: *πρόκειται. λένε οι ~. για πραγματική επανάσταση στον τομέα των Η/Υ* || *είμαι ~ στο θέμα* ΣΥΝ. εξπέρ. μετρ. σπεσιαλίστας **5.** ΦΥΣ. ***ειδικό βάρος*** (σύμβολο **ε**) το βάρος σώματος ανά μονάδα όγκου **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ειδικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους με τους οποίους εισάγονται οι λεγόμενες ειδικές προτάσεις (*ότι. πως* και *που*) (β) ***ειδική πρόταση*** δευτερεύουσα ονοματική πρόταση. που ως συμπλήρωμα ρήματος «ειδικεύει», εξειδικεύει δηλ. το γενικό και αόριστο περιεχόμενο τής κυρίας πρότασης· εισάγεται με τους ειδικούς συνδέσμους και εξαρτάται από ρ. λεκτικά. γνωστικά. ειδικά κ.ά. (γ) ***ειδικό απαρέμφατο*** το απαρέμφατο που δηλώνει μια κρίση στην Αρχ. Ελληνική και επέχει θέση ειδικής πρότασης (στη Ν. Ελληνική εμφανίζεται αναλυμένο σε ειδική πρόταση, που εισάγεται με το *ότι* ή το *πως*, βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαρέμφατο*) **7.** ΙΑΤΡ. ***ειδικό νόσημα*** κάθε μη κοινό νόσημα· ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τη φυματίωση. τη σύφιλη και κάθε σεξουαλικώς μεταδιδόμενο νόσημα. — **ειδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰδος*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. spécifique, ενώ οι σημ. 3 και 4 αποδίδουν το γαλλ. spécialiste].

ειδικότητα (η) [1833] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} **1.** η ειδική γνώση σε επιστήμη ή τέχνη. που απαιτείται για την άσκηση επιστημονικής ή τεχνικής επαγγελματικής δραστηριότητας: *η ~ μου είναι παθολόγος* || *έχει αποκτήσει ~ ως χειριστής τόρνου* ΣΥΝ. (εξ)ειδίκευση **2.** (συνεκδ.) ο τομέας ειδίκευσης: *στην πανεπιστημιακή κλινική προστέθηκαν νέες ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των εκπαιδευτικών μεθόδων για την απόκτηση ειδικών γνώσεων σε επιστήμη ή τέχνη: *περίπου τριάντα νέοι γιατροί κάνουν την ~ τους στο νοσοκομείο μας*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialité].

ειδολογικός, -ή, -ό [1840] αυτός που αναφέρεται στο είδος. δηλαδή στη βασική μορφή των πραγμάτων (και όχι στο περιεχόμενό τους): *~ διαφορές* ΣΥΝ. μορφολογικός. — **ειδολογικώς** επίρρ. [1840].

ειδοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική ενημέρωση (κάποιου), η γνωστοποίηση (ενδιαφέρουσας πληροφορίας): *κατηγόρησαν τις αρχές ότι δεν είχαν προβεί στην έγκαιρη ~ τού πληθυσμού* ΣΥΝ. κοινοποίηση. ανακοίνωση, αναγγελία **2.** (ειδικότ.) η κλήση (συνήθ. αρμόδιας υπηρεσίας) για επέμβαση: *η ~ έφτασε αργά στην πυροσβεστική και κάηκε μεγάλο μέρος τού δάσους* **3.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση: *παρακαλούνται οι ενδιαφερόμενοι να προσέλθουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, μόλις λάβουν τη σχετική ~* || *έλαβα ~ από το ταχυδρομείο για την παραλαβή δέματος* ΣΥΝ. ειδοποιητήριο.

ειδοποιητήριος, -α. -ο [1833] (λόγ.) **1.** αυτός με τον οποίο γίνεται γνωστοποίηση ή διά τού οποίου ανακοινώνεται (κάτι): *~ επιστολή / τηλεγράφημα / πυροβολισμός* ΣΥΝ. ειδοποιητικός **2. *ειδοποιητήριο*** (το) {ειδοποιητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση ΣΥΝ. ειδοποίηση. αγγελτήριο.

ειδοποιητικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που ειδοποιεί.

ειδοποιός, -ός. -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζει ορισμένο είδος. που το κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα· κυρ. στη ΦΡ. ***ειδοποιός διαφορά*** (i) (λατ. differentia) ΦΙΛΟΣ. το χαρακτηριστικό γνώρισμα. αυτό που διαφοροποιεί ένα είδος από τα υπόλοιπα είδη τού ίδιου γένους (λ.χ. στη φρ. *μέλας ζωμός*, το επίθετο *μέλας* διαφοροποιεί τον συγκεκριμένο από τα υπόλοιπα είδη ζωμών, αποτελεί δηλαδή την *ειδοποιό διαφορά*) (ii) (καθημ.) η βασική. η κύρια διαφορά: *η ειδοποιός διαφορά τής πολιτικής μας είναι ότι εμείς δεν θεωρούμε την Ενωμένη Ευρώπη αυτοσκοπό αλλά μέσον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἶδος* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

ειδοποιώ ρ. μετβ. {ειδοποιείς... | ειδοποί-ησα. -ούμαι -ήθηκα. -ημένος} **1.** πληροφορώ προφορικώς ή γραπτώς (κάποιον) για (κάτι): *μόλις είδε τα εχθρικά αεροπλάνα. έσπευσε να ειδοποιήσει τον κυβερνήτη τού σκάφους* || *μόλις άκουσε το ευχάριστο νέο, έσπευσε να ειδοποιήσει τους συγγενείς του* ΣΥΝ. γνωστοποιώ, ανακοινώνω **2.** πληροφορώ (αρμόδια υπηρεσία για θέμα τής αρμοδιότητάς της), (την) καλώ (να επιληφθεί θέματος): *~ την αστυνομία για ένα έγκλημα* || *~ την πυροσβεστική για μια πυρκαγιά* ΣΥΝ. καλώ.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰδοποιῶ (-έω)*, αρχική σημ. «μορφοποιώ. απεικονίζω. περιγράφω». < αρχ. *εἰδοποιος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. informer].

> **ειδοποιώ – ειδοποιός.** Η αρχαία λ. **ειδοποιώ** σήμαινε «μορφοποιώ. προσδίδω μορφή» **(είδος)** και «απεικονίζω». Το επίσης αρχαίο **ειδοποιός**. χρησιμοποιούμενο όπως και σήμερα για να ορίσει τη «διαφορά» **(ειδοποιός διαφορά)**. σήμαινε «αυτόν που διαφοροποιεί. που εξειδικεύει. που γεννά διαφορά είδους» (*μερική διαφορά* και όχι *διαφορά γένους*). Αντίθετα προς το *ειδοποιός*, το *ειδοποιώ* χρησιμοποιήθηκε νεολογικά για να δηλώσει τη σημ. τού «γνωστοποιώ. καθιστώ γνωστό», αποδίδοντας κατά τον τύπο το γαλλ. informer (λατ. in-formare «μορφο-ποιώ. ειδο-ποιώ (με την αρχαία σημασία)», που μετέστη στη σημ. «πληροφορώ. γνωστοποιώ» από τη σημ. τού «*μορφοποιώ*». Ο Αδ. Κοραής αγανακτώντας με αυτές τις εξαλλαγές τής σημασίας μιας αρχαίας λ., χαρακτήρισε (*Επιστολ.* 3. 148) αυτά τα κατασκευάσματα (τού *ειδοποιώ* και των παραγώγων του με άλλη σημασία) «κακά και ψυχρά»!

είδος (το) {είδ-ους | -η. -ών} **1.** καθεμιά από τις επιμέρους μορφές υπό τις οποίες απαντά (κάτι γενικό)· καθένα από τα ομοειδή στοιχεία που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: *ποιητικό / λογοτεχνικό / θεατρικό / μυθιστορηματικό / μουσικό ~* || *~ διδασκαλίας / διαλόγου / εργασίας* || *ορισμένα ~ πτηνών απειλούνται με εξαφάνιση*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***εν είδει*** (*ἐν εἴδει*) (+γεν.) υπό μορφήν. σαν: *το Άγιο Πνεύμα εμφανίστηκε ~ περιστεράς κατά τη βάπτιση τού Χριστού* ΣΥΝ. δίκην (β) ***ειδών-ειδών*** με τη μέγιστη δυνατή ποικιλία: *εύρισκες ~ κρασιά* ΣΥΝ. κάθε λογής, λογιών-λογιών (γ) ***στο είδος (κάποιου)*** στην ιδιαίτερη κατηγορία, στον ιδιαίτερο τύπο με τον οποίο εμφανίζεται (κάποιος/κάτι): *είναι ο καλύτερος τεχνίτης ~ του* || *αυτό το βάζο είναι από τα ακριβότερα ~ του* (δ) **έκαστος εις το / στο είδος του** βλ. λ. *έκαστος* **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στην αριστοτελική Λογική) κάθε έννοια που περιλαμβάνεται ολοκληρωτικά στο πλάτος τής ευρύτερης έννοιας (που ονομάζεται *γένος*): *αν η έννοια «θηλαστικό» θεωρείται γένος. τότε η έννοια «ίππος» θεωρείται ~* (β) (στην αριστοτελική Μεταφυσική) η νοητή ενοποιητική και οντολογική αρχή των πραγμάτων **3.** το ποιόν. η ιδιαιτερότητα (προσώπου ή πράγματος). η ξεχωριστή ποιότητα (κάποιου): *τι είδους άνθρωπος είναι αυτός;* || *να αποφεύγετε αυτού τού ~ τις τροφές* || *άκουσα κάθε/παντός είδους απειλές* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση· προϊόν: *είδη ένδυσης / υπόδυσης* || *~ διατροφής / επιπλώσεως / νοικοκυριού* || *ανδρικά / γυναικεία / παιδικά / σχολικά / φαρμακευτικά ~* || *~ πρώτης ανάγκης* (βλ. λ. *πρώτος*) / *πολυτελείας*· ΦΡ. (α) ***είδος εν ανεπαρκεία*** αγαθό στο οποίο υπάρχει έλλειψη (β) ***πληρώνω σε είδος*** αγοράζω (προϊόν) δίνοντας άλλο (ίσης αξίας) προϊόν ως αντάλλαγμα (και όχι πληρώνοντας σε χρήμα την αξία του) **5.** ΒΙΟΛ. η βασική ταξινομική μονάδα διακρίσεως των ζωντανών οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. το σύνολο των ατόμων που μοιάζουν τόσο από γενετική άποψη μεταξύ τους, ώστε να μπορούν να καταχωριστούν με το ίδιο όνομα· συγγενικά είδη που ανήκουν στο ίδιο γένος δεν διασταυρώνονται στη φύση και δεν παράγουν γόνιμους απογόνους: *το λιοντάρι και η τίγρη είναι ~ αιλουροειδών* || *το γένος βαλανιδιά περιλαμβάνει δώδεκα ~*· ΦΡ. (α) ***αναπληρωματικά είδη*** βλ. λ. *αναπληρωματικός* (β) ***είδος υπό εξαφάνιση*** ζώο ή φυτό που κινδυνεύει να εξαφανιστεί (συνήθ. λόγω εκτεταμένης οικολογικής καταστροφής ή θήρευσης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, ειδοποιώ. ειδώλιο. όμορφος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἶδος*. αρχική σημ. «μορφή», < **Ϝεῖδ-ος* < I.E. *weid- «γνωρίζω. βλέπω», πβ. σανσκρ. védas- «απόκτηση. κατοχή», λατ. video «βλέπω», ισπ. ver. ιταλ. videre. γαλλ. voir. γερμ. wissen «ξέρω», αγγλ. wise «σοφός» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *οἶδ-α* «γνωρίζω καλά» (αρχική σημ. «έχω δει», βλ.λ.). *εἴδ-ησις, εἰδ-ήμων, εἰδο-ποιός. εἰδ-ύλλιο(ν), εἴδωλο(ν)*. αρχ. απρφ. *ἰδ-εῖν. ἰδ-έα. ἱσ-τορία* (βλ.λ.) κ.ά.].

ειδότες (οι) αυτοί που γνωρίζουν καλά τα πράγματα ΣΥΝ. επαΐοντες, ειδήμονες. ειδικοί.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. ρ. *οἶδα* (βλ.λ.)].

ειδυλλιακός, -ή. -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ειδύλλιο (ως λογοτεχνικό είδος): *~ ποίηση / ποιητής* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ομορφιά, ευχάριστη ατμόσφαιρα, ποιητικότητα, γενικότ. ο ιδανικός: *~ τοπίο / ζωή / τοποθεσία / εικόνα / ξωκκλήσι / έρωτας / χωριό / παραλία / πρωινό / ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. μαγευτικός, γραφικός ΑΝΤ. άσχημος. άχαρος. — **ειδυλλιακ-ά / -ώς** επίρρ.

ειδύλλιο (το) {ειδυλλί-ου | -ων} **1.** ΦΙΛΟΛ. σύντομο περιγραφικό ή διαλογικό ποίημα εξαιρετικής τεχνικής με θέμα από την αγροτική και κυρ. την ποιμενική ζωή, χαρακτήρα τρυφερό και ερωτικό, διανθισμένο και με μυθολογικά στοιχεία. το οποίο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο (μαζί με το επίγραμμα) λογοτεχνικό είδος τής Ελληνιστικής Εποχής, με σημαντικότερους εκπροσώπους τον Μόσχο. τον Βίωνα και κυρ. τον Θεόκριτο **2.** δράμα ή πεζογράφημα με αισθηματικό. ερωτικό περιεχόμενο **3.** (μτφ.) τρυφερή ερωτική σχέση ή ερωτικό επεισόδιο: *στην εκδρομή πλέχτηκε το ~ τους* **4.** (μτφ.) οι καλές σχέσεις. οι σχέσεις φιλίας και συνεργασίας (μεταξύ ανθρώπων. ομάδων, κρατών): *το νέο ~ Μόσχας-Ουάσινγκτον προαναγγέλλει εξελίξεις πολιτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰδύλλιον* < *εἶδος* + υποκ. επίθημα *-ύλλιον* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. τού μικρού βουκολικού ποιήματος. στα δε φημισμένα *Εἰδύλλιά* του ο ποιητής Θεόκριτος (3ος αι. π.Χ.) περιέλαβε και ερωτικά θέματα (με πρωταγωνιστές βοσκούς). Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (πβ. αγγλ. idyll. γαλλ. idylle), καταλήγοντας στη σημ. τού αισθηματικού δεσμού].

ειδώθηκα ρ. → βλέπω

ειδώλιο (το) {ειδωλί-ου | -ων} μικρού μεγέθους ομοίωμα, που αποδίδει με συγκεκριμένο ή αφηρημένο τρόπο τη μορφή (ανθρώπου. ζώου, φυτού ή αντικειμένου), κατασκευασμένο από διάφορα υλικά (πέτρα, πηλό. ξύλο, κόκκαλο. ελεφαντοστό. μέταλλο κ.ά.): *κυκλαδικό ~* ΣΥΝ. αγαλμάτιο, αγαλματίδιο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰδώλιον*, υποκ. τού αρχ. *εἴδωλον*].

> **ειδώλιο – εδώλιο.** Παλαιότερα γινόταν σύγχυση ανάμεσα στις δύο λέξεις, η οποία οδήγησε σε εσφαλμένη χρήση τής λ. **εδώλιο** με τη σημ. **ειδώλιο**. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και προέλευση: το *ειδώλιο* προέρχεται από το **είδ-ωλο** (επίσης από το **είδος**) και σημαίνει «ομοίωμα τής μορφής (είδους) τού ανθρώπου» (τα *είδωλα* συχνά χρησιμοποιήθηκαν στη λατρεία ποικιλώνυμων και ποικιλόμορφων θεών συνιστώντας ό.τι χαρακτηρίστηκε **ειδωλολατρία**). Το *εδώλιο* προέρχεται από τη ρίζα **εδ-** των **έδ-ρα, έδρανο** και σημαίνει τύπο καθίσματος (εδώλιο κατηγορουμένου). Άρα το *εδώλιο* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί τού *ειδώλιο*.

είδωλο (το) {ειδώλ-ου | -ων} **1.** απεικόνιση ή ομοίωμα λατρευομένης θεότητας σε άγαλμα, εικόνα κ.λπ.· (γενικότ.) λατρευτικό αντικείμενο: *ορισμένοι λαοί λατρεύουν ακόμη είδωλα* || *εχθρός / φίλος των ~* ΣΥΝ. άγαλμα, εικόνα, απείκασμα **2.** (μτφ.) πρόσωπο που γίνεται αντικείμε-

νο υπερβολικής αγάπης και εκδηλώσεων λατρείας: *πολλοί ηθοποιοί έχουν γίνει είδωλα και λατρεύονται από μυριάδες θαυμαστών* || *~ τής τηλεόρασης / τού κινηματογράφου* || *μουσικό / ποδοσφαιρικό ~* || *~ τής νεολαίας* ΣΥΝ. ίνδαλμα, θεός **3.** άυλη μορφή, πλάσμα τής φαντασίας: *μη στηρίζεις τις ελπίδες σου σε σκιές και ~* ΣΥΝ. φάντασμα • **4.** ΦΥΣ. η αναπαραγωγή τής εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμενα, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.: *οπτικό ~* **5.** (γενικότ.) η εικόνα που εμφανίζεται σε διάφορες επιφάνειες (γυαλί, καθρέφτη, νερό, τζάμι κ.λπ.), όταν σταθεί κανείς μπροστά, απέναντί τους: *η λίμνη ήταν τόσο ήρεμη, ώστε έβλεπε καθαρά το ~ του στα νερά της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο, ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴδωλον*, αρχική σημ. «ομοίωμα, απεικόνιση», < *εἶδος* «μορφή» + επίθημα *-ωλον*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «ομοίωμα» κυρ. ψευδών ή μη πραγματικών προσώπων και πραγμάτων (π.χ. Ομήρ. Οδ. λ 746 «*βροτῶν εἴδωλα*», Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 839 «*εἴδωλον σκιᾶς*» κ.ά.), ενώ στην Α.Γ. η λ. δηλώνει οποιοδήποτε ομοίωμα ή όργανο λατρείας, το οποίο συχνά αναφέρεται σε ψεύτικους θεούς και συνήθ. συνοδεύεται από επιτιμητικές εκφράσεις και απαγορεύσεις (βλ. λ.χ. *Έξοδος* 20, 4: *οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον...*). Με αυτή τη σημ. η λ. εισήχθη στο λατ. idolum, από όπου και στις υπόλοιπες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. αγγλ. idol, γαλλ. idole (από όπου προέκυψε η σημ. 4) κ.ά.].

ειδωλολατρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η λατρεία και γενικότ. οι θρησκευτικές εκδηλώσεις που αποδίδονται στα είδωλα **2.** κάθε λατρεία προς ψευδείς θεότητες και προς τα ομοιώματα αυτών, ιδ. στα πλαίσια πολυθεϊστικών θρησκειών ΣΥΝ. παγανισμός, πολυθεΐα **3.** (μτφ.) η υπερβολική αγάπη και αφοσίωση προς πρόσωπο, που αγγίζει τα όρια τής λατρείας. — **ειδωλολάτρης** (ο) [μτγν.], **ειδωλολάτρισσα** (η), **ειδωλολατρικός, -ή, -ό** [1814], **ειδωλολατρικ-ά / -ώς** [1883] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, ειδώλιο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰδωλολάτρης* < *εἴδωλον* + *λάτρης*. Η λ. εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Α΄ Κορινθ.* 10. 14: *Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας*)].

ειδωλολατρία ή ειδωλολατρεία; με -ι- ή με -ει-; Επειδή το σύνθετο δεν παράγεται από το **είδωλο + λατρεία**, αλλά είναι παρασύνθετο, παράγωγο τού συνθέτου **ειδωλολάτρης**, γράφεται κανονικώς με *-ι-* όπως όλα τα σε *-ία*: όπως *κακός – κακία* έτσι και **ειδωλολάτρης – ειδωλολατρία** (ενώ το **λατρεία** γράφεται με *-ει-* ως παράγωγο τού **λατρεύω**, όπως *μαγεύω – μαγεία*)· ομοίως **πορεία** με *-ει-* από το **πορεύομαι**, αλλά **αεροπορία** με *-ι-* από το σύνθετο **αεροπόρος**· **καπηλεία** από το **καπηλεύομαι**, αλλά **αρχαιοκαπηλία** και **βιβλιοκαπηλία** από τα σύνθετα **αρχαιοκάπηλος** και **βιβλιοκάπηλος**· επίσης **εικονολατρία** (και όχι *εικονολατρεία*) από το **εικονολάτρης**.

ειδωλοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ειδωλοποιείς... | ειδωλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω υπερβολική τιμή προς (πρόσωπο, ιδέα ή πράγμα), αφοσιώνομαι υπέρμετρα (σε αυτό), αγγίζοντας τα όρια τής λατρείας: *πολλοί έχουν ειδωλοποιήσει τον εαυτό τους* || *η τηλεοπτική πραγματικότητα ειδωλοποιεί το χρήμα, το σεξ και τη βία.* — **ειδωλοποίηση** (η) [μτγν.].

ειδωλοσκόπιο (το) [1873] {ειδωλοσκοπί-ου | -ων} συσκευή που αποτελείται από κάτοπτρα και με την οποία σχηματίζονται πέντε είδωλα αντικειμένου σε συμμετρική διάταξη (βλ. κ. λ. *καλειδοσκόπιο*).

Ε.Ι.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Ε.Ι.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

είθε μόρ.· δηλώνει ευχή και επιθυμία (συνήθ. να γίνει κάτι θετικό): *~ να πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου!* || *~ να γιατρευτεί!* ΣΥΝ. άμποτε, μακάρι, γένοιτο, ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί, ευχής έργον ΑΝΤ. Θεός φυλάξοι, ο Θεός να βάλει το χέρι του, ο μη γένοιτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰ* (βλ.λ.) + επίθημα *-θε* (< Ι.Ε. *-ghʷe, πβ. σανσκρ. gha, αρχ. σλαβ. že)].

είθισται ρ. απρόσ. (λόγ.) συνηθίζεται, υπάρχει η συνήθεια: *~ να προσφέρονται άνθη στους επιτυχόντες* || *ως ~* (όπως συνηθίζεται), *τον λόγο εξεφώνησε ο απερχόμενος πρόεδρος.*
[ΕΤΥΜ. Γ΄ ενικό πρόσ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εἰθίζω*, ποιητ. τ. τού ρ. *ἐθίζω*].

εικάζω ρ. μετβ. {είκασα} **1.** συμπεραίνω βάσει συγκεκριμένων δεδομένων ΣΥΝ. συνάγω **2.** (συνήθ.) διατυπώνω υπόθεση (για ορισμένο ζήτημα): *εικάζουν ότι η απόφαση αυτή τού υπουργού συνδέεται με πιθανή παραίτησή του* || *μόνο να εικάσω μπορώ τους λόγους που τον ώθησαν στην αυτοκτονία* ΣΥΝ. υποθέτω, μαντεύω **3.** (απρόσ. **εικάζεται**) λέγεται ως υπόθεση, ως πιθανή εκδοχή: *εικάζεται ότι είχε σχέσεις κατά τη διάρκεια τής παραμονής του στο εξωτερικό με τρομοκρατικές οργανώσεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fε-Fικ-άζω*, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. *Fικ-, το οποίο αποτελεί μηδενισμ. βαθμ. τού *Fεικ-, βλ. κ. *εικόνα*].

εικασία (η) [αρχ.] {εικασιών} αυτό το οποίο υποθέτει, φαντάζεται κανείς ως πιθανό: *πρόκειται για απλή ~, όχι για βέβαιη γνώμη* || *δεν μπορούμε να βασιζόμαστε σε εικασίες· χρειαζόμαστε ασφαλή στοιχεία* ΣΥΝ. υπόθεση, πιθανολογία.

εικαστικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει μορφή στην ύλη και να την απεικονίζει, να την παριστάνει ΣΥΝ. (απ)εικονιστικός, παραστατικός· ΦΡ. ***εικαστικές τέχνες*** βλ. λ. *τέχνη.* — **εικαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰκαστής* < *εἰκάζω*].

εική επίρρ. (αρχαιοπρ.) μόνο στη ΦΡ. ***εική και ως έτυχε*** στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή προοπτική ΣΥΝ. στα τυφλά, (καθημ.) στα κουτουρού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκῇ*, δοτικοφανές επίρρ., < *ἑ(F)εκῇ < *ἑκών* (< *Fεκών, βλ.λ.), οπότε το *εἰκῇ* θα είχε αρχικώς τη σημ. «σύμφωνα με τη θέληση (κάποιου), κατά βούληση»].

εικόνα (η) {-ας κ. (λόγ.) -όνος} **1.** (στην τέχνη) υλική αναπαράσταση πραγματικού ή φανταστικού αντικειμένου: *ποιος ζωγράφος μπορεί να φιλοτεχνήσει την ~ μιας γυναίκας με τέτοια καλλονή;* ΣΥΝ. ομοίωμα, απεικόνισμα, ζωγραφιά, προσωπογραφία, πορτρέτο· ΦΡ. ***έχω / κάνω (κάποιον) εικόνα / εικόνισμα*** βλ. λ. *εικόνισμα* **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. ζωγραφική παράσταση ιερής μορφής (τού Χριστού, τής Παναγίας και γενικά όλων των αγίων και ιερών προσώπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας), η οποία κατασκευάζεται με ειδική τεχνική και τεχνοτροπία και αποτελεί τμήμα τής αγιογράφησης ναού ή/και φορητό, εκκλησιαστικό ή οικιακό, λατρευτικό αντικείμενο: *λιτάνευση αγίας / ιερής / θαυματουργής ~* || *έκθεση φορητών ~* ΣΥΝ. εικόνισμα, αγιογραφία· ΦΡ. ***αναστήλωση των εικόνων*** βλ. λ. *αναστήλωση* **3.** (ειδικότ.) ο σχηματισμός τού ειδώλου αντικειμένου με τη βοήθεια τής ανάκλασης ή τής διάθλασης: *είδα ξαφνικά την ~ μου στον καθρέφτη και τρόμαξα* **4.** (ειδικότ.) η αναπαράσταση τού πραγματικού κόσμου ή η δημιουργία φανταστικών σκηνών μέσω τού κινηματογράφου και τής τηλεόρασης: *κινηματογραφικές / τηλεοπτικές ~* || *το ντοκιμαντέρ αυτό συνδυάζει αρμονικά λόγο και ~* || *οι σκηνές τής καταστροφής που πρόβαλε η τηλεόραση και συγκλόνισαν την κοινή γνώμη, φανερώνουν και πάλι τη δύναμη τής ~* || *«μια ~ αξίζει όσο χίλιες λέξεις»* **5.** (μτφ.) η εναργής και παραστατική αναπαράσταση (αντικειμένου, προσώπου, γεγονότος κ.λπ.) στη φαντασία ή τη σκέψη, καθώς και η περιγραφή διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου: *και εκείνη τη στιγμή πέρασαν απ' το μυαλό της ένα σωρό εικόνες τού παρελθόντος της* || *κατά την ομιλία τους οι ξένοι αντιπρόσωποι έδωσαν την ~ τής κατάστασης που επικρατεί στη γειτονική χώρα* || *στα βιβλία του δίνει εικόνες από τη ζωή τής προπολεμικής Αθήνας* **6.** (ειδικότ.-μτφ.) η συγκεκριμένη άποψη ή εντύπωση που σχηματίζεται από περιγραφή (προσώπου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ. διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου): *ζοφερή / ευχάριστη / ανάγλυφη / ζωντανή / συγκεκριμένη / γενική / αμυδρή / ολοκληρωμένη / ακριβής / συγκεχυμένη / θλιβερή / σαφής / λεπτομερής / φευγαλέα / αισιόδοξη / πλήρης ~* **7.** ΛΟΓΟΤ. (α) είδος εκτεταμένης παρομοίωσης, που απαντά κυρ. στον ποιητικό λόγο (ομηρικά έπη, Ερωτόκριτος κ.λπ.) και κατά την οποία τα λεγόμενα τού ποιητή παρομοιάζονται με ολόκληρες σκηνές τής αγροτικής, τής ποιμενικής και σπανιότ. τής αστικής ζωής (β) σύντομο (μικρό) τμήμα θεατρικού έργου, που αποτελεί υποδιαίρεση τής πράξης (βλ.λ.) **8.** ΘΕΟΛ. ***κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν*** βλ. λ. *ομοίωση.* — (υποκ.) **εικονίτσα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαλμα, ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκών* < *Fεικών* < θ. *Fεικ-*, τού οποίου η ετεροιωμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω» (< **Fέ-Fοικ-α*), ίσως από Ι.Ε. ρίζα *weik-. Ομόρρ. *εἰκ-άζω, εἰκ-ασία, ἐπι-εικ-ής* (βλ.λ.) κ.ά. Η σημ. τού λατρευτικού αντικειμένου μαρτυρείται από τον 3ο αι. μ.Χ.].

εικονίδιο (το) [μτγν.] {εικονιδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) μικρή εικόνα **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η οπτική αφαιρετική απεικόνιση με γράφημα ή σχήμα ενός προγράμματος Η/Υ ή αρχείου, η οποία χρησιμοποιείται ως τρόπος επικοινωνίας με τον χρήστη.

εικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εικόνισ-α, -τηκα, -μένος} παριστάνω (κάτι) με εικόνα, δίνω την εικόνα (αντικειμένου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *ο πίνακας αυτός εικονίζει τη μάχη στα Δερβενάκια* || (μτφ.) *στα βιβλία του ο Εμίλ Ζολά εικονίζει τα ήθη τής εποχής του* ΣΥΝ. απεικονίζω, εξεικονίζω, ζωγραφίζω. — **εικονισμός** (ο) [μτγν.].

εικονικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στις εικόνες ή περιλαμβάνει εικόνες: *~ τέχνη* ΣΥΝ. παραστατικός, (απ)εικονιστικός ΑΝΤ. ανεικονικός **2.** (συχνότ. μτφ.) αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, ψεύτικος: *~ γάμος / πώληση / ισολογισμός / διαμάχη / δωρεά / επίθεση / ενδιαφέρον / δίκη / εκτέλεση* (αναπαράσταση εκτέλεσης από εκτελεστικό απόσπασμα, που δεν οδηγεί στον θάνατο τού καταδίκου και γίνεται προκειμένου να καμφθεί το ηθικό του) ΣΥΝ. φαινομενικός, πλαστός, πλασματικός, ψευδής ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός· ΦΡ. ***εικονική πραγματικότητα*** περιβάλλον που δημιουργείται από σύνολο προγραμμάτων Η/Υ και το οποίο επιδρά μέσω ειδικών συσκευών σε όλες τις αισθήσεις τού χρήστη, δίνοντάς του την ψευδαίσθηση ότι είναι πραγματικό και το οποίο χρησιμοποιείται σε προγράμματα ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης ή προσομοίωσης (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.-μτφ.) αυτός που υφίσταται ως υπόθεση και όχι στην πραγματικότητα: *~ αντίπαλος* ΣΥΝ. υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός. **εικονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **εικονικότητα** (η) (κυρ. σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰκών*. Η φρ. *εικονική πραγματικότητα* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. virtual reality].

εικόνισμα (το) [αρχ.] {εικονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα (βλ.λ., σημ. 2): *άγιο / ιερό / σεπτό / θαυματουργό ~* || *προσκυνώ / φιλώ / ασπάζομαι το ~* ΣΥΝ. εικόνα· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω / κάνω (κάποιον) εικόνισμα / εικόνα*** τον σέβομαι και τον υπολήπτομαι πολύ (σαν πρόσωπο ιερό): *από τότε που του έσωσε τη ζωή χειρουργώντας τον, τον έχει κάνει εικόνισμα.* — (υποκ.) **εικονισματάκι** (το).

εικονιστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που περιγράφει (πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση, αντικείμενο κ.λπ.) με εικόνες ή εκφράζεται μέσω εικόνων: *~ τέχνη / διακόσμηση* ΣΥΝ. παραστατικός, εικονικός ΑΝΤ. ανεικονικός. — **εικονισμός** (ο) [μτγν.].

εικονίτσα (η) → εικόνα

εικονογράφημα (το) → εικονογραφώ

εικονογραφημένος, -η, -ο → εικονογραφώ

εικονογράφηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** διακό-

σμηση (εντύπου ή χώρου) με εικόνες ΣΥΝ. ζωγράφισμα, εικονογραφία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εικόνων (σκίτσα, ζωγραφιές, φωτογραφίες) που κοσμούν (χώρο ή έντυπο): *πλούσιο σε ύλη και ~ κυκλοφόρησε το νέο τεύχος τού περιοδικού.*

εικονογραφία (η) |μτγν.| {εικονογραφιών} **1.** (γενικά) η αναπαράσταση (έμψυχου ή άψυχου πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ.) με εικόνες ΣΥΝ. εικονισμός **2.** η διακόσμηση (χώρου ή εντύπου) με εικόνες ΣΥΝ. εικονογράφηση **3.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η σύμφωνα με την τεχνοτροπία και τους κανόνες τής ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης ζωγραφική απεικόνιση αγίων και ιερών μορφών και σκηνών για την αγιογράφηση των ναών, αλλά και για την κατασκευή φορητών εικόνων: *βυζαντινή / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ. αγιογραφία **4.** (ειδικότ.) η τέχνη και το επάγγελμα αυτού που φιλοτεχνεί ιερά εικονίσματα ή/και αγιογραφεί ναούς. — **εικονογράφος** (ο/η) |αρχ.|. **εικονογραφικός,** -ή, -ό |1766|. **εικονογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

εικονογραφώ ρ. μετβ. |αρχ.| {εικονογραφείς..., εικονογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φιλοτεχνώ εικόνες (προσώπων, ζώων, αντικειμένων, γεγονότων κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωγραφίζω, απεικονίζω, προσωπογραφώ, κάνω πορτρέτο **2.** διακοσμώ (χώρο ή έντυπο) με εικόνες **3.** (ειδικότ.) διακοσμώ με θρησκευτικές εικόνες (χώρο, εκκλησία) ΣΥΝ. ιστορώ **4.** (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με μεγάλη ενάργεια και παραστατικότητα, ώστε όποιος ακούει ή διαβάζει την περιγραφή να νομίζει ότι βλέπει τις αντίστοιχες εικόνες: *ο Κ. Κρυστάλλης εικονογραφεί στα ποιήματά του τη βουκολική ζωή* **5.** (η μτχ. ***εικονογραφημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που περιλαμβάνει εικόνες (είτε για διακοσμητικούς λόγους είτε ως συμπλήρωμα τού περιεχομένου του): *~ σελίδα / βιβλίο / ανάγνωσμα / περιοδικό / ημερολόγιο / έκδοση*· ΦΡ. ***κλασικά εικονογραφημένα*** βλ. λ. *κλασικός.* - **εικονογράφημα** (το) |μεσν.|.

εικονοκλασία (η) η εικονομαχία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*
|ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἰκών* + *-κλασία* < αρχ. *κλῶ* «σπάζω». Βλ. κ. *κλάση*|.

εικονοκλάστης (ο) |μεσν.| {εικονοκλαστών} ο εικονομάχος (βλ. λ. εικονομαχία).

εικονοκλαστικός, -ή, -ό |1884| **1.** ο εικονομαχικός, αυτός που σχετίζεται με την εικονομαχία **2.** (μτφ.) ο ριζοσπαστικός, ο ρηξικέλευθος: *~ αντίληψη τού χώρου και τής κίνησης στο θέατρο.* — **εικονοκλαστικά** επίρρ.

εικονολατρία (η) |1864| {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η λατρεία των ιερών εικόνων ΑΝΤ. εικονομαχία, εικονοκλασία (βλ. κ. λ. *εικονομαχία*). — **εικονολάτρης** (ο) |μεσν.|, **εικονολάτρισσα** (η), **εικονολατρικός,** -ή, -ό, **εικονολατρικά** επίρρ.

εικονολήπτης (ο) {εικονοληπτών}, **εικονολήπτρια** (η) {εικονοληπτριών} (στη σημ. 1) **1.** τεχνικός που χειρίζεται την κάμερα λήψης κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα-μαν, οπερατέρ **2.** η συσκευή λήψεως κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα. — **εικονοληπτικός,** -ή, -ό.
|ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cameraman|.

εικονοληψία (η) {εικονοληψιών} **1.** η λήψη κινούμενων εικόνων με κάμερα: *ο φωτισμός αυτός δυσχεραίνει την ~* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γίνεται η λήψη με κάμερα: *προς το τέλος τής ~ προέκυψε πρόβλημα.*

εικονολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την κατάταξη, τη μελέτη και την ερμηνεία των έργων μεγάλων ζωγράφων • **2.** η επιστήμη που ερευνά τα σύμβολα και τα εμβλήματα των θεών και των ηρώων τής αρχαιότητας, αλλά και τής τριαδικής θεότητας και των αγίων στον χριστιανισμό.
|ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. iconologie < αρχ. *εἰκονολογία* «συμβολική ομιλία»|.

εικονομαχία (η) |μεσν.| {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. ο αγώνας κατά τής τιμής των αγίων εικόνων και των ιερών λειψάνων και η μη αναγνώριση των θαυματουργών ιδιοτήτων τους στο Βυζάντιο (727-843), που κατέληξε στην επικράτηση τής εικονολατρίας (βλ.λ.) και στην αναστήλωση των αγίων εικόνων από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα (με την *παραδοχή ότι δεν αποδίδεται τιμή στην εικόνα, αλλά στο εικονιζόμενο* ιερό πρόσωπο και ότι η εικόνα αποτελεί μέσο και όχι αντικείμενο τιμής) ΣΥΝ. εικονοκλασία ΑΝΤ. εικονολατρία. — **εικονομάχος** (ο/η) |μεσν.|, **εικονομαχικός,** -ή, -ό |μεσν.|.

εικονομήνυμα (το) {εικονομηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα υπό μορφήν εικόνας που αποστέλλεται κατά την επικοινωνία μέσω κινητής τηλεφωνίας· αντιδιαστέλλεται στο *γραπτό μήνυμα.*
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. picture message|.

εικονοσκόπιο (το) {εικονοσκοπί-ου | -ων} ηλεκτρονική λυχνία τηλεοπτικής κάμερας, στην οποία μία δέσμη ηλεκτρονίων υψηλής ταχύτητας ανιχνεύει και αναλύει ένα εκπεμπόμενο φωτεινό σήμα (τηλεοπτικής εικόνας).
|ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iconoscope|.

εικονοστάσι (το) {εικονοστασ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ. σε κατοικία) η προθήκη ή κόγχη στην οποία τοποθετούνται εικονίσματα για λατρευτικούς σκοπούς: *το μικρό ~ με το καντήλι καίει μπρος στην εικόνα τού Αϊ-Γιώργη* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το χώρισμα, παραπέτασμα (κυρ. από ξύλο ή μάρμαρο) που χωρίζει το Ιερό Βήμα από τον κυρίως ναό και διακοσμείται με λατρευτικές εικόνες: *προσκύνησε μία-μία όλες τις εικόνες στο ~* ΣΥΝ. τέμπλο **3.** μικρό κτίσμα σε εξωτερικό χώρο για την τοποθέτηση συνήθ. μιας εικόνας για λατρευτικούς σκοπούς (κυρ. εις μνήμην ενός προσώπου): *τα ελληνικά νησιά είναι γεμάτα εικονοστάσια και εκκλησιές.* Επίσης **εικονοστάσιο** {εικονοστασίου}.
|ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἰκονοστάσιον* < *εἰκών* + *-στάσιον* < *στάσις*].

εικονοστοιχείο (το) ΤΕΧΝΟΛ. το πίξελ (βλ.λ.).

εικονοτηλέφωνο (το) {εικονοτηλεφών-ου | -ων} **1.** τηλέφωνο εφοδιασμένο με οθόνη, στην οποία μπορεί κανείς να βλέπει τον συνομιλητή του **2.** θυροτηλέφωνο που επιτρέπει την οπτική επαφή με τον χώρο τής εισόδου (κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας).
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. visiophone (νόθο σύνθ.)|.

εικονοτυπία (η) {εικονοτυπιών} η περιμετρική αποτύπωση εικόνας, κυρ. αγίου, με διάτρητο ανθιβόλιο (βλ.λ.), καθώς και η ίδια η τεχνική τής παραγωγής και τής αναπαραγωγής εικόνων, σχεδίων με υποδειγματικό ανθιβόλιο.
|ΕΤΥΜ. < *εικόνα* + *-τυπία* < *τύπος*|.

εικονόφιλος, -η, -ο |1864| (στην περίοδο τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο) υπέρμαχος τής λατρείας των εικόνων ΣΥΝ. εικονολάτρης ΑΝΤ. εικονομάχος.

εικός (το) {πληθ. εικότα} (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) ***ως εικός*** (*ὡς εἰκός*, Ηροδ. 1, 45) όπως είναι φυσικό, όπως φαίνεται (β) ***κατά το εικός / κατά τα εικότα*** όπως είναι εύλογο και κατά πάσα πιθανότητα αναμενόμενο ΣΥΝ. εικότως, ευλόγως, φυσικά (γ) ***κατά το εικός και το αναγκαίον*** σύμφωνα με τη φυσιολογική και αναγκαία πορεία των γεγονότων: *η δράση στην αρχαία τραγωδία εξελίσσεται ~.*
|ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *εἰκώς* (μτχ. τού ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω») < **Fε-Fικώς* < **Fικ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού **Fεικ-*, βλ. κ. *εικόνα*|.

εικοσάβαθμος, -η, -ο |1891| αυτός που έχει είκοσι βαθμίδες, είκοσι βαθμούς: *~ κλίμακα βαθμολόγησης.*

εικοσάδα (η) ομογενές σύνολο που συγκροτείται, απαρτίζεται από είκοσι μέλη: *μια ~ πιάτα.*
|ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰκοσάς, -άδος* < αρχ. *εἴκοσι*|.

εικοσάδραχμο (το) |1833| το κέρμα που αντιστοιχεί σε αξία είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάρικο, εικοσάρι.

εικοσαετηρίδα (η) |μτγν.| **1.** η εικοσαετία (βλ.λ.) **2.** εορταστική εκδήλωση ή επέτειος για τη συμπλήρωση εικοσαετίας.

εικοσαετής, -ής, -ές |αρχ.| {εικοσαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *τους ενώνει ~ φιλία* || *~ φοιτητής* ΣΥΝ. εικοσάχρονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

εικοσαετία (η) |μτγν.| {εικοσαετιών} περίοδος είκοσι ετών: *η ~ '60-'80 υπήρξε περίοδος σημαντικών αλλαγών στη δομή τής ελληνικής κοινωνίας.*

εικοσάλεπτο (το) |1894| {εικοσαλέπτ-ου | -ων} χρόνος είκοσι λεπτών: *περίμενε επί ένα ~.*

εικοσάλεπτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει διάρκεια είκοσι λεπτών: *~ συνάντηση / διάλειμμα / συζήτηση* || *~ τηλεοπτική καταχώριση / συνέντευξη* **2.** ***εικοσάλεπτο*** (το) (βλ.λ.).

εικοσαπλασιάζω ρ. μετβ. {εικοσαπλασίασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) είκοσι φορές περισσότερο, πολλαπλασιάζω επί είκοσι: *τα έξοδα τού κράτους την τελευταία δεκαετία έχουν εικοσαπλασιαστεί.*

εικοσαπλάσιος, -α, -ο αυτός που είναι είκοσι φορές μεγαλύτερος: *~ μέγεθος / βάρος / ύψος / αξία / ποσοστό.* — **εικοσαπλάσια / εικοσαπλασίως** επίρρ.
|ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἴκοσι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)|.

εικοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** νέα γυναίκα είκοσι ετών **2.** (αργκό) (α) ποινή φυλάκισης, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.ά. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ.*

εικοσάρης (ο) {εικοσάρηδες}, **εικοσάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας είκοσι ετών ή περίπου είκοσι ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) (αργκό) ποινή φυλακίσεως, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.λπ. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ* (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό είκοσι χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
|ΕΤΥΜ. < *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρης*|.

εικοσάρι (το) → εικοσάρικο

εικοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά εικοσαριά*** περίπου είκοσι: *ήταν ~ παιδιά κι έπαιζαν ποδόσφαιρο* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
|ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἴκοσι* + παραγ. επίθημα *-αριά*|.

εικοσάρικο κ. (λαϊκ.) **κοσάρικο** (το) **1.** κέρμα αξίας είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάδραχμο **2.** (ειρων.) πρόσωπο ηλικίας περίπου είκοσι ετών: *ήρθε και το ~ να μας δείξει τι πρέπει να κάνουμε.* Επίσης **εικοσάρι** κ. (λαϊκ.) **κοσάρι** (σημ. 1) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
|ΕΤΥΜ. *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρικο*|.

εικοσάχρονος, -η, -ο |μεσν.| αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *~ νέος / φοιτητής / πείρα* ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάρης.

είκοσι (το) {άκλ.} **1.** δύο φορές το δέκα, ο αριθμός 20 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 20: *~ στρατιώτες / μέρες / κιλά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός.*
|ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fείκατι / Fίκατι* < I.E. *wī-kmt-ī (όπου το θ. *wī- αντιστοιχεί στο *di-, *dwi- των αριθμητ. *δύο, δίς*, ενώ το *kmt- στο *dekmt- τού *δέκα*, οπότε η σύνθεση τής I.E. ρίζας για το *εἴκοσι* σημαίνει «δύο δεκάδες»), πβ. σανσκρ. vimśati-, λατ. viginti, γαλλ. vingt, ισπ. veinte, ιταλ. venti, αγγλ. twenty, γερμ. zwanzig κ.ά. Το -ο- στον κοινό τ. *εἴκοσι* οφείλεται στους τύπους των άλλων δεκάδων (π.χ. *τριά-κοντα, τεσσαρά-κοντα*)|.

είκοσι δύο (το) {άκλ.} **1.** είκοσι συν δύο, ο αριθμός 22 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 22: *~ άνθρωποι / στρατιώτες / αυτοκίνητα* **3.** ***Εικοσιδύο*** κ. ***Εικοσιδυό*** (το) (ή ***το '22***) το έτος 1922 και ειδικότ. το χρονικό διάστημα στο οποίο συνέβη η Μικρασιατική Καταστροφή: *ήρθε στην Ελλάδα το ~ με τους πρόσφυγες.*

είκοσι ένα (το) {άκλ.} **1.** είκοσι συν ένα, ο αριθμός 21 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) βλ. λ. *εικοσιένας* **3.** ***Εικοσιένα*** (το) (ή ***το '21***) το έτος κηρύξεως τής επανάστασης των Ελλήνων για την απελευθέρωση από τους Τούρκους και συνεκδ. όλη η επανάσταση και ο αγώνας των Ελλήνων για ελευθερία ώς την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους: *το ένδοξο ~ γιορτάζεται στις 25 Μαρτίου* || *τα ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων τού ~* || *«να 'τανε το '21, να 'ρθει μια βραδιά»* (λαϊκ. τραγ.)

4. χαρτοπαίγνιο που παίζεται όπως το «τριανταμία» (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά.*

εικοσιένας, εικοσιμία, εικοσιένα επίθ. {εικοσι-ενός (-μιάς)} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 21: ~ *άνδρες / χώρες / τριαντάφυλλα* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εικοσιτετράωρο (το) {εικοσιτετραώρ-ου | -ων} το διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, η διαδοχή ημέρας και νύχτας εντός τού ανάλογου χρονικού διαστήματος: *το πρατήριο είναι ανοικτό όλο το ~* || *σε δύο ~ θα γνωρίζουμε το αποτέλεσμα* || *αναμένονται περισσότερες πληροφορίες εντός του ~* ΣΥΝ. ημερονύκτιο.

εικοσιτετράωρος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: ~ *απεργία / προθεσμία / αναβολή / λειτουργία καταστήματος* ΣΥΝ. ολοήμερος.

εικοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 20ός στην αραβική αρίθμηση, Κ' ή κ' στην ελληνική και XX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό είκοσι (20): *ήρθε ~ στην παγκόσμια κατάταξη* || *ο ~ αιώνας* **2. εικοστή** (η) η εικοστή ημέρα κάθε μήνα: *την 20ή Μαΐου εορτάζεται η ανακομιδή των λειψάνων τού Αγίου Νικολάου* **3. εικοστό** (το) καθένα από τα είκοσι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εικοτολογία (η) {εικοτολογιών} (λόγ.) **1.** η αυθαίρετη διατύπωση εκδοχών και συμπερασμάτων, η διερεύνηση μέσω υποθέσεων και η συζήτηση χωρίς αποδείξεις: *η όλη επιχειρηματολογία του εκφυλίστηκε σε μιαν ανώφελη ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε επιμέρους έκφραση άποψης κατά συμπερασμό, χωρίς επαρκή στήριξη: *αυτό είναι απλή ~, δεν μπορεί να θεωρηθεί πειστικό επιχείρημα!* ΣΥΝ. πιθανολογία, υπόθεση. — **εικοτολογικός,** -ή, -ό [μτγν.]. **εικοτολογικά** επίρρ., **εικοτολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰκοτολογῶ (-έω)* < αρχ. μτχ. *εἰκώς, -ότος,* αττ. τ. τού *ἐοικώς,* ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω» (βλ. λ. *εικόνα*)].

εικότως επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατά λογικό και εύλογο τρόπο: *η ενόχλησή του συνάγεται ~ από το έντονο ύφος των δηλώσεών του* **2.** όπως πρέπει, δεόντως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. τής μτχ. *εἰκώς,* αττ. τύπος τού *ἐοικώς,* ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω», βλ. κ. εικόνα].

εικών (η) → εικόνα

Ειλείθυια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Ήρας, θεά προστάτιδα των επίτοκων γυναικών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εἰλείθυια / Ἰλείθυια* < *Ἐλεύθυια* (μυκ. e-re-u-ti-ja), που συνδ. με το ρ. *ἐλεύθω* «έρχομαι, φέρνω» (βλ. λ. *έλευση, ελεύθερος*)].

ειλεοκολικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το παχύ έντερο: ~ *πτυχή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iléocolique].

ειλεός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το τελευταίο, πιο επίμηκες τμήμα τού λεπτού εντέρου, που εκτείνεται ώς το παχύ έντερο **2.** ΙΑΤΡ. απόφραξη τού αυλού τού εντέρου, η οποία οφείλεται σε ανάπτυξη μάζας (πολύποδας, καρκίνος), σε ξένο σώμα (σπανιότ.) ή σε στραγγαλισμό εκ των έξω (συμφύσεις, διήθηση από νεόπλασμα)· προκαλεί έντονους εμέτους, κοιλιακούς πόνους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰλεός / ἰλεός* < *εἴλεω* «συστρέφω, τυλίγω» < **Fελ-νέ-ω* < Ι.Ε. *wel- «περιστρέφω, κυλώ», πβ. λατ. vol-vere «στρέφω, κυλώ», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», αγγλ. wallow, γερμ. wallen «κοχλάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀπ-ειλ-ῶ, ἕλ-ιξ (-κας), εἰλιγγος / ἴλιγγος, είλ-ητάριο(ν), ὅλ-μος* κ.ά.].

ειλεοστομία (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική δημιουργία εξόδου τού ειλεού στο πρόσθιο κοιλιακό τοίχωμα (σε περίπτωση αποφράξεως τού εντέρου μετά τον ειλεό).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ileostomy].

ειλεοτυφλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το τυφλό τμήμα τού παχέος εντέρου: ~ *βαλβίδα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. iléocæcal (νόθο σύνθ.)].

ειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ληφθεί: ~ *απόφαση* (βλ. λ. *λαμβάνω* κ. *ανειλημμένος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *λαμβάνω*].

ειλητάριο (το) {ειληταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. στενή και επιμήκης λωρίδα παπύρου ή και περγαμηνής που τυλιγόταν γύρω από τον κοντό (κυλινδρικό ξύλο), ώστε μπορούσε να ξεδιπλώνεται και να διπλώνεται, και που τη χρησιμοποιούσαν για την αναγραφή σε αυτήν τής Θείας Λειτουργίας και την ανάγνωση των Ευχών από τον ιερέα: *Ιεράς Μονής Πάτμου ~ Λειτουργίας Ιωάννου τού Χρυσοστόμου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰλητάριον,* αρχική σημ. «περιτύλιγμα», < *εἰλητός* < αρχ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. κ. *είλεός*].

ειλητό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ύφασμα που στρώνεται πάνω στην Αγία Τράπεζα και πάνω στο οποίο κατά τη Θεία Ευχαριστία τοποθετούνται τα Τίμια Δώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. λ. *είλεός*].

ειλικρίνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η γνήσια, χωρίς προσποίηση εσωτερική διάθεση κάποιου, ώστε η συμπεριφορά και τα λεγόμενά του να εκφράζουν αυτά που πραγματικά αισθάνεται και σκέφτεται: *θα σου μιλήσω με κάθε ~, αν και ξέρω ότι θα σε πληγώσω* || *είχε την ~ και την εντιμότητα να αναγνωρίσει το λάθος του* ΣΥΝ. ευθύτητα, ανυποκρισία, φιλαλήθεια ΑΝΤ. ανειλικρίνεια, ψέμα, προσποίηση.

ειλικρινής, -ής, -ές {ειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειλικρινέστ-ερος, -ατος} αυτός που διακρίνεται από γνησιότητα και αμεσότητα, ώστε να μην παραποιεί την αλήθεια, να μην υποκρίνεται: *είναι ευθύς και ~ χαρακτήρας· ποτέ δεν λέει ψέματα* || *δεχθείτε τα ~ μου συλλυπητήρια / συγχαρητήρια* || *~ ευχές / ευχαριστίες* || *το ~ ξέσπασμά του συγκίνησε ακόμα και τους αντιπάλους του!* || *τρέφει για μένα ~ αισθήματα* ΣΥΝ. αληθινός, γνήσιος, αυθόρμητος, ανυπόκριτος, αυθεντικός, ατόφυος ΑΝΤ. ανειλικρινής, υποκριτικός. — **ειλικριν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθετο, αρχική σημ. «αμιγής, αγνός», τού οποίου το β' συνθ. *-κρινής* προέρχεται από το *κρίνω.* Αβέβαιη παραμένει η ταυτότητα τού α' συνθ. *εἰλι-.* Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. ουσ. *εἵλη* «θερμότητα τού ήλιου», οπότε *εἰλικρινής* θα σήμαινε «ευδιάκριτος στον ήλιο» (πβ. και δωρ. τ. *Fέλā* «το φως τού ήλιου»). Η άποψη αυτή, ωστόσο, εμφανίζει σημασιολ. δυσκολίες, όπως και η σύνδεση με το ρ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», που δεν δίνει κανένα νόημα].

> **ειλικρινά – ειλικρινώς.** Αντίθετα προς τα ζεύγη επιρρημάτων όπου ο τύπος σε **-α** διαφέρει σημασιολογικά από τον τύπο σε **-ως** (πβ. λ.χ. **έκτακτα – εκτάκτως, απλά – απλώς**), η διτυπία **ειλικρινά – ειλικρινώς** ανήκει στην περίπτωση των παράλληλων τύπων χωρίς σημασιολογική διαφορά (πβ. και *βέβαια · βεβαίως, γενναία · γενναίως* κ.λπ.).
> Το **ειλικρινά** μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) δεν είναι σωστό, γιατί τα επίθ. σε *-ής,* από όπου προέρχεται, σχηματίζουν κανονικώς επιρρήματα σε *-ώς* και όχι σε *-ά·* πβ. *ευτυχής* · **ευτυχώς**, *αξιοπρεπής* – **αξιοπρεπώς**, *ευγενής* – **ευγενώς**, *ασφαλής* – **ασφαλώς** κ.ο.κ. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, η χρήση καθιέρωσε τον τύπο σε *-ά* **(ειλικρινά)** παράλληλα προς τον (κανονικό) τ. σε *-ώς* **(ειλικρινώς)**.

είλωτας (ο) {ειλώτων} **1.** ΙΣΤ. κάθε μέλος τής κατώτερης τάξης των δημόσιων δούλων τής αρχαίας Σπάρτης, ο δουλοπάροικος που ανήκε στο κράτος **2.** (μτφ.) κάθε άνθρωπος που εργάζεται σκληρά σαν δούλος· αυτός που τον εκμεταλλεύονται εργασιακά: *ήρθαν πάλι οι ~ για δουλειά απ' τα χαράματα* || *~ τής βιοπάλης / τού κεφαλαίου* ΣΥΝ. σκλάβος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δασύνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἵλως, -ωτος,* αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ελλάνικο τον Μυτιληναίο (5ος αι. π.Χ.), η ονομασία οφείλεται στη μικρή πόλη *Έλος* τής Λακωνίας, τής οποίας οι κάτοικοι είχαν υποδουλωθεί, άποψη φωνολογικώς αστήρικτη. Πιθανότερη φαίνεται η σύνδεση με το θ. τού αορ. β' *εἷλον* (ρ. *αἱρῶ* «καταλαμβάνω, κυριεύω»), ενώ η συσχέτιση με τον αόρ. β' *ἁλῶναι* (< **Fαλῶναι*) τού ρ. *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι», με την παρεμβολή υποθετικού τ. **ἑ-Fέλω-τες* (> *εἵλωτες*), δεν ερμηνεύει ούτε τη δασύτητα τής λ. ούτε τον φωνηεντισμό (θα αναμέναμε **εἵλωτες* με απουσία δασύτητας και συναίρεση)].

είμαι ρ. συνδετ. {ήμουν | για τους υπόλοιπους χρόνους δανείζεται τ. από άλλα ρήματα, π.χ. υπήρξα, έγινα, διετέλεσα, χρημάτισα} **1.** έχω ιδιότητα (μόνιμη ή προσωρινή): ~ *γιατρός / τουρίστας / καλλιεργημένος / ψηλός / ειρηνιστής / δημοκράτης / νέος / έτοιμος / ανέντιμος* **2.** βρίσκομαι (σε μια κατάσταση): ~ *σε απελπισία / σε αδιέξοδο / στις καλές μου / εκτός εαυτού / στο ζενίθ τής καριέρας μου / σε αδυναμία να απαντήσω / πυρ και μανία / στα τελευταία μου / σε πλεονεκτική θέση* **3.** βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη θέση)· εντοπίζομαι (σε συγκεκριμένο σημείο): *πού ακριβώς είναι η Ρουάντα;* || (μτφ.) *πού είναι το παράλογο σε αυτά που είπε;* || *εδώ είναι το πρόβλημα στις σχέσεις σας* **4.** (ως υπαρκτικό) υπάρχω: *είναι κάποιος που δεν κατάλαβε;* || *είναι κανείς εδώ;* || *ήταν μια φορά κι έναν καιρό ένας πρίγκιπας...* **5.** (+γεν.) (α) κατάγομαι από (κάποιον), έχω συγγενική σχέση με (κάποιον): *το παιδί είναι τού γείτονα* || *τίνος είσαι;* ΦΡ. **είμαι από** κατάγομαι, έχω καταγωγή, προέρχομαι από (κάπου): *αυτά τα υφάσματα είναι από την Ιταλία* || *είναι από πλούσια οικογένεια τής Αθήνας* || *~ την Ελλάδα* (β) ανήκω (σε κάποιον) ως περιουσιακό στοιχείο, κτήμα: *όλα αυτά τα χωράφια είναι τού Πέτρου* (γ) έχω ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *η φούστα αυτή δεν είναι τής μόδας* || *δεν είναι τού γούστου μου αυτή η ταινία* || *είναι άνθρωπος τής εμπιστοσύνης μας·* ΦΡ. **είμαι τής γνώμης ότι...** βλ. λ. *γνώμη* **6.** (+για) (α) προορίζομαι: *ποιος είναι για εξέταση;* || *αυτά είναι ιστορίες για μικρά παιδιά* || *αυτό είναι μόνο για να το βλέπεις!* (β) **είσαι για...** θέλεις, επιθυμείς (να κάνεις κάτι): *είσαι για μια βόλτα;* || *είσαι για μπίρα;* (να πιούμε μπίρα) **7.** αξίζω, είμαι ικανός, άξιος για (κάτι): *δεν είναι τώρα να στενοχωριέσαι για τέτοια!* || *δεν είναι αυτός για σαλόνια και δεξιώσεις* || *δεν είναι για πολλά, δεν του κόβει!* **8.** υποστηρίζω: *–Τι ομάδα είσαι; –Είμαι Ο.Φ.Η. λόγω καταγωγής από την Κρήτη* || *–Τι κόμμα είναι ο Θάνος; –ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά η γυναίκα του είναι Νέα Δημοκρατία!* ● ΦΡ. (οικ.) (α) **είσαι (μέσα);** θέλεις, αποδέχεσαι, αντέχεις; *θα πάμε εκδρομή αύριο, ~;* || *ξεκινάμε νέα δουλειά· εσύ ~ μέσα;* (β) **είμαι για να 'μαι** είμαι εντελώς έτοιμος, κατάλληλος για (κάτι): *τώρα πια ~!* || (ειρων.) *έτσι που καντάντησα ~!* (γ) **τι είναι;** τι συμβαίνει, για τι πρόκειται; τι (σε) απασχολεί: *~; Πάλι σε βλέπω κακόκεφη!* || (όταν μας φωνάζει κάποιος) *–Γιάννη! –~ πάλι;* (τι θέλεις πάλι;)
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἶμαι* < αρχ. *εἰμί* (κατά τα μέσα ρ. *κεῖμαι, κάθημαι,* από τον παρατατικό *ἐκαθή-μην* που συνέπιπτε φωνητικά με τον μεσν. τ. *ἤμην* τού ρ. *εἰμί*). Το αρχ. *εἰμί* < Ι.Ε. *es-mi «είμαι», πβ. σανσκρ. ás-mi, λατ. es «είσαι» (> γαλλ. es), ισπ. es «είναι», γερμ. ist, αγγλ. is κ.ά. Ομόρρ. *ἐσ-τί, εἶναι* (βλ.λ.), *ὤν, ὄν, οὐσία* κ.ά.].

ειμαρμένη (η) (λόγ.) αυτό που θεωρείται ότι έχει προκαθοριστεί να συμβεί στον καθένα, η μοίρα που επηρεάζει και διαμορφώνει καθοριστικά τις επιλογές στη ζωή (κάποιου): *όλοι υποκύπτουν στην ~* ΣΥΝ. ριζικό, τύχη, μοίρα, πεπρωμένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱμαρμένη,* ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. *εἵμαρμαι* τού ρ. *μείρομαι,* βλ. λ. *μοίρα*].

ειμή σύνδ. (λόγ.-συνήθ. με το *μόνο(ν)* και πάντα μετά από αρνητικές διατυπώσεις) παρά μόνο, εκτός από: *δεν ευελπιστώ για την έκβαση τής δίκης, ~ μόνον και ανατραπεί το δυσμενές κλίμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ μή*].

ειμί ρ. (είμι) (αρχαιοπρ.) είμαι· συνήθ. σε φρ. από το Ευαγγέλιο, λ.χ. *«ἐγώ ~ τὸ φῶς»* || *«ἐγώ ~ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα»* (βλ. λ. είμαι κ. εστί).

[ΕΤΥΜ. αρχ.. βλ. λ. *είμαι*].

είναι (το) {άκλ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η σταθερή και αμετάβλητη πραγματικότητα, ο ορίζοντας στον οποίο κινείται κάθε επιμέρους ύπαρξη, η ίδια η ύπαρξη. η παρουσία τού όντος στον κόσμο κατ' αντιδιαστολή προς το γίγνεσθαι και το φαίνεσθαι **2.** ο ψυχισμός. η ψυχοσύνθεση ενός προσώπου. καθώς και τα επιμέρους στοιχεία που τη συνθέτουν: *και μόνο στην ιδέα ενός συμβατικού γάμου επαναστατούσε όλο το ~ της* || *το έλεγε και το πίστευε με όλο του το ~!* ΣΥΝ. εαυτός **3.** (μτφ.) αυτό που ο καθένας αξιολογεί ως το κατεξοχήν σημαντικό και πολύτιμο στοιχείο τής ζωής του: *το παιδί αυτό ήταν όλο της το ~* || *το γράψιμο δεν ήταν απλώς η δουλειά του· ήταν το ίδιο του το ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *είναι* (απρφ. τού *εἰμί*) < *es-nai < I.E. *es- (βλ. λ. *είμαι*). Το σημερινό γ' εν. πρόσ. *είναι* δεν προέρχεται από το αρχ. απρφ. *εἶναι*, αλλά από το μεσν. *ἔναι* < αρχ. *ἔνι*, συγκεκομμένος τ. τού *ἔνεστι*. κατ' αναλογίαν προς το *είμαι, είσαι* κ.τ.ό.].

Ε.Ι.Ν.Α.Π. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας και Πειραιά.

Ε.Ι.Ν.Β.Ε.Θ. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Βόρειας Ελλάδας και Θεσσαλίας.

Ε.Ι.Ο. (η) Ελληνική Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία.

-ειό παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν τον τόπο, το κτήριο όπου γίνεται (κάτι): *καπηλ-ειό. κρασοπουλ-ειό, σχολ-ειό, μαγε(ι)ρ-ειό.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καπηλειό*), το οποίο προέρχεται με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση από το αρχ. επίθημα *-εῖον* (βλ.λ.)].

-είο [αρχ.] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τόπο, κτήριο: *δασαρχ-είο, βιβλιοπωλ-είο* **2.** (συνεκδ.) την υπηρεσία, την αρχή κ.λπ. που στεγάζεται στο συγκεκριμένο μέρος: *πήγε στο εφετ-είο / στο λιμεναρχ-είο / στο στρατοδικ-είο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-φυλάκιο.*

-ειος παραγωγικό επίθημα αρσ. λόγ. επιθέτων: *αριστοτέλ-ειος, ηράκλ-ειος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, γιγάντειος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από I.E. *-es-jo- / *-e-jo-].

Ε.Ι.Π.Α. (η) Ένωση Ιπταμένων Πολιτικής Αεροπορίας.

είπα ρ. → λέγω

ειπώθηκα ρ. → λέγω

είρα (η) → ήρα

ειργμός (ο) το εμπάργκο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱργμός* «φυλακή» < *εἵργω* «κλείνω, αποκλείω» (βλ. λ. *ειρκτή*)].

Έιρε (το) ▸ Ιρλανδία

ειρημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει λεχθεί· ΦΡ. ***κατά τα ειρημένα*** κατά τα λεχθέντα: *ενήργησε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ., βλ. λ. *ρήση*].

Ειρηναίος (ο) **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** κύριο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ρένος.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Εἰρηναῖος* < αρχ. *εἰρήνη* + παραγ. επίθημα *-ιος* (πβ. κ. *ἀρχή – ἀρχαῖος*)].

ειρήνευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η επίτευξη ειρήνης, η διακοπή των εχθροπραξιών: *μεσολαβητικές προσπάθειες βρίσκονται σε εξέλιξη για την ~ στην περιοχή* ΣΥΝ. ειρηνοποίηση ΑΝΤ. σύγκρουση **2.** (σπάν.) η συμφιλίωση, η αποκατάσταση τής γαλήνης, τής ηρεμίας ανάμεσα σε πρόσωπα που βρίσκονται σε προστριβή.

ειρηνευτής (ο) [μεσν.], **ειρηνεύτρια** (η) {ειρηνευτριών} πρόσωπο που προσπαθεί να οδηγήσει δύο ή περισσότερες εμπόλεμες πλευρές σε ειρήνη· (ειδικότ.) επίσημο πρόσωπο που έχει ως αποστολή του την ειρήνευση σε συγκεκριμένη περιοχή ΣΥΝ. ειρηνοποιός.

ειρηνευτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την ειρήνευση. που οδηγεί στην ειρήνη: *~ συνομιλίες / πρωτοβουλία / δυνάμεις / σχέδιο / αποστολή.* — **ειρηνευτικά** επίρρ.

ειρηνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ειρήν-ευσα (κ. καθημ. -εψα). -ευμένος (κ. καθημ. -εμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** ηρεμώ (αντιμαχόμενους ή αντιπάλους). εξασφαλίζω την ειρηνική τους συνύπαρξη: *προσπαθεί να ειρηνεύσει τις αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ. συμφιλιώνω ΑΝΤ. διχάζω. (καθημ.) ρίχνω λάδι στη φωτιά **2.** (ειδικότ.) αντιμετωπίζω αποτελεσματικά εξεγέρσεις ή συγκρούσεις σε ένα πεδίο, ώστε να διασφαλίσω την ειρήνη: *η έγκαιρη παρέμβαση τού στρατού ειρήνευσε την περιοχή* **3.** γαληνεύω, χαλαρώνω (κάποιον): *προσπάθησε να τους ειρηνέψει μετά τον τσακωμό τους. αλλά αυτοί δεν σήκωναν κουβέντα* ΣΥΝ. καταπραΰνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. ταράζω, εκνευρίζω ♦ (αμετβ.) **4.** ηρεμώ, παύω να έχω ένταση, επιθετικότητα: *με τα χρόνια γλύκανε και ειρήνεψε* **5.** (για καιρικά φαινόμενα) γίνομαι ήπιος, καλμάρω: *ειρήνεψε η θάλασσα, μόλις έπεσε ο άνεμος* ΑΝΤ. αγριεύω, ταράζομαι.

Ειρήνη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και ηγεμονίδων τού Βυζαντίου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα < ουσ. *εἰρήνη* (βλ.λ.)].

ειρήνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχουν εχθροπραξίες, συγκρούσεις ή αναταραχές μεταξύ κρατών ή στο εσωτερικό ενός κράτους: *επικρατεί ~ επί εικοσαετία* || *η διαφύλαξη τής ~ στα Βαλκάνια* || *διαδήλωση για την ~ και τον αφοπλισμό* || *«αν επιθυμείς ~. προετοίμαζε πόλεμο»* (λατ. si vis pacem, para bellum, Ιούλιος Καίσαρ) || *παγκόσμια / επισφαλής / μακρόχρονη / διαρκής ~* ΑΝΤ. πόλεμος. διένεξη. εχθροπραξίες, αναταραχή· ΦΡ. (α) ***κοινωνική ειρήνη*** η κατάσταση κατά την οποία απουσιάζουν οι αναταραχές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες ενός κράτους· η απουσία κοινωνικών αναταραχών (β) ***εργασιακή ειρήνη*** η απουσία συγκρούσεων ανάμεσα στους εργαζομένους και τους εργοδότες (γ) ΙΣΤ. ***Ρωμαϊκή Ειρήνη*** (λατ. Pax Romana) η περίοδος τής πλήρους επικράτησης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Μεσόγειο. με αποτέλεσμα την απουσία πολέμων ή εξεγέρσεων στην περιοχή (1ος-2ος αι. μ.Χ.) (δ) ***κίνημα ειρήνης*** το σύνολο των οργανώσεων που αγωνίζονται για την επικράτηση τής παγκόσμιας ειρήνης, που ακολουθούν τον ειρηνισμό (βλ.λ.): *το σύγχρονο ~ έχει παρακμάσει·* ΝΟΜ. (ε) ***κοινή ειρήνη*** η απουσία κοινωνικών αναταραχών. βιαιοπραγιών κ.λπ.: *διατάραξη τής ~* (με βιαιοπραγίες. παράνομη εισβολή σε ξένα σπίτια κ.λπ.) *από πλήθος ταραχοποιών* (στ) ***διατάραξη τής ειρήνης των πολιτών*** η πρόκληση ανησυχίας ή τρόμου στους πολίτες από τις απειλές κάποιου ότι θα προβεί σε επιβλαβείς για το κοινωνικό σύνολο πράξεις (ζ) ***διατάραξη τής οικιακής ειρήνης*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος εισέρχεται παράνομα ή παραμένει παρά τη θέληση τού δικαιούχου στην κατοικία άλλου ή στον χώρο που αυτός χρησιμοποιεί για την εργασία του ή σε χώρο περικλεισμένο τον οποίο αυτός (ο παθών) κατέχει **2.** ο τερματισμός των εχθροπραξιών. η ειρήνευση: *ελπίδες για ~ στην περιοχή μετά τις χθεσινές συνομιλίες* || *με στόχο την ~ ξεκινούν διαπραγματεύσεις* **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσημη συμφωνία που ορίζει τους όρους τερματισμού πολέμου. σύγκρουσης: *υπογράφω / συνάπτω / συνομολογώ ~* || *οι όροι τής ~ ήταν επαχθείς για τους ηττημένους* || *κλείνω ~ με κάποιον* (συμφωνώ για ~) ΣΥΝ. συνθήκη. σύμφωνο **4.** η εσωτερική κατάσταση γαλήνης και ηρεμίας. η απουσία παθών, εντάσεων και εσωτερικών συγκρούσεων: *έζησε με ~* || *αναπαύσου εν ~* (σε επιτάφια επιγραφή ως ευχή για τη μεταθανάτια ζωή) || *~ διανοίας / συνειδήσεως* || *ειρήνη υμίν* (*εἰρήνη ὑμῖν*) ως ευχή και προτροπή για ήσυχη ζωή. απουσία εντάσεων και ταραχών ΑΝΤ. ταραχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰρήνη / ἰρᾶνα / ἰρείνα*, αγν. ετύμου. Οι διαφορετικοί τύποι τής λ. στις διαλέκτους (που δεν ερμηνεύονται φωνητικώς) οδηγούν στην επικρατούσα άποψη ότι η λ. αποτελεί αρχ. δάνειο προελλην. καταγωγής. Η λ. χρησιμοποιείται στην Αρχ. κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *πόλεμος*. περιγράφοντας μια διαρκή κατάσταση. αργότερα δε και τη συνθήκη ειρήνης, καθώς και την αρμονική κατάσταση τής διάνοιας. Η φρ. *εἰρήνη ὑμῖν* ανάγεται σε χαιρετισμούς τής εβρ. γλώσσας. που περιέχουν τη λ. šālōm «ειρήνη», με την έννοια ότι η ειρήνη αποτελεί θεϊκό δώρο].

ειρηνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ειρήνη: *~ περίοδος / ζωή / παράδοση / ανάπτυξη / έργα / σχέσεις / συνύπαρξη* ΑΝΤ. πολεμικός **2.** αυτός που συμβάλλει στην επικράτηση τής ειρήνης, στην αποτροπή τού πολέμου: *η ~ διευθέτηση των διαφορών των δύο χωρών* || *η ~ πρόθεση εκδηλώνεται με ~ μέσα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ήρεμη και φιλική φύση και διάθεση. που αντιτίθεται στη βία και στον πόλεμο: *οι Έλληνες είναι ~ λαός* || *~ φυλή / γειτονιά* ΣΥΝ. φιλειρηνικός. ειρηνόφιλος ΑΝΤ. εχθρικός, πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος **4.** (λογοτ.) αυτός που διακρίνεται από γλυκύτητα και αρμονία. από γαλήνη: *τα ~ απομεσήμερα τού καλοκαιριού* || *~ πρόσωπο / βλέμμα* ΣΥΝ. γαλήνιος, ήρεμος γλυκός **5.** ΕΚΚΛΗΣ. **ειρηνικά** (τα) αιτήματα που εκφωνούνται κατά τη Θεία Λειτουργία, κυρ. ως προσευχή για ειρήνη. και αρχίζουν με την εισαγωγική φρ. *«ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».* — **ειρηνικά** επίρρ.

Ειρηνικός (Ωκεανός) (ο) ο μεγαλύτερος ωκεανός τής Γης· βρίσκεται μεταξύ τής Αμερικής. τής Ασίας και τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. Pacific Ocean].

ειρηνισμός (ο) η αντίθεση στον πόλεμο ή στη χρήση βίας ως μέσου επίλυσης διαφορών και ειδικότ. η άρνηση ανάμειξης σε στρατιωτικές. πολεμικές επιχειρήσεις λόγω προσωπικών αρχών ή πεποιθήσεων: *ο ~ κορυφώθηκε ως κίνημα στις Η.Π.Α. την εποχή τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ. πασιφισμός. ειρηνοφιλία. — **ειρηνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pacifisme].

ειρηνιστής (ο). **ειρηνίστρια** (η) {ειρηνιστριών} **1.** πρόσωπο που αγαπά την ειρήνη **2.** πρόσωπο που πιστεύει στον ειρηνισμό (βλ.λ.) και συμμετέχει σε κινήματα ειρήνης. ειρηνιστικές οργανώσεις κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pacifiste].

ειρηνοδικείο (το) [1833] ΝΟΜ. το κατώτερο πρωτοβάθμιο τακτικό πολιτικό δικαστήριο για εκδίκαση διαφορών οι οποίες έχουν αντικείμενο μικρής αξίας.

ειρηνοδίκης (ο/η) [(θηλ. ειρηνοδίκου) | ειρηνοδικών] τακτικός δικαστής σε ειρηνοδικείο (βλ. λ. *δικαιοσύνη.* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰρηνοδίκαι*. όρος που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. Fetiales «Ρωμαίοι ιερείς. διορισμένοι να επιβλέπουν τη σύναψη συνθηκών ειρήνης ή συμμαχίας και να διενεργούν την επίσημη τελετή»].

ειρηνοποιός (ο/η) [αρχ.] **1.** επίσημο πρόσωπο που ενεργεί για την κατάπαυση των εχθροπραξιών ή των ανταγωνισμών. που επιτυγχάνει τη σύναψη / επικράτηση ειρήνης ΣΥΝ. ειρηνευτής **2.** (γενικότ.) αυτός που κινείται από φιλειρηνική διάθεση: *ο υπουργός Εξωτερικών έφθασε ως ~ στη Βοσνία* || *υποδύεται τον ~ ωθώντας παρασκηνιακά στη σύγκρουση τις δύο πλευρές* ΣΥΝ. ειρηνευτής ΑΝΤ. ταραχοποιός. — **ειρηνοποιώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ειρηνόφιλος, -η. -ο [1839] αυτός που αγαπά την ειρηνική ζωή, που έχει ειρηνικά αισθήματα. που ενεργεί για την διατήρηση ή την επίτευξη ειρήνης: *~ λαός / χωριό / φυλή* || *~ χαρακτήρας / άνθρωπος / φύση / πολιτική / τάση* ΣΥΝ. πασιφιστής, ειρηνιστής, φιλειρηνικός ΑΝΤ. πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος. φιλόμαχος. — **ειρηνοφιλία** (η) [1812]. **ειρηνοφιλικός**, -ή, -ό.

ειρηνοφόρος, -α (λόγ. -ος). -ο [μεσν.] αυτός που φέρνει τη συμφιλίωση, την ειρήνευση: *~ χαμόγελο / μήνυμα* || *«ανοίξτε αγκαλιές ~»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ειρηνικός. ειρηνευτικός.

ειρήσθω εν παρόδω (*εἰρήσθω ἐν παρόδῳ*) (λόγ.) ας λεχθεί κατά τη ροή τού λόγου· χρησιμοποιείται για την προαναγγελία τής αναφοράς από τον ομιλητή στοιχείων συμπληρωματικών, παρενθετικών: *ο Περικλής, ο οποίος, ~. επί είκοσι συναπτά έτη ηγείτο των Αθηναίων, υπήρξε ο αρχιτέκτονας τού μεγαλείου τής αθηναϊκής ηγεμονίας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰρήσθω ἐν παρόδῳ*, όπου το ρ. *εἰρήσθω* αποτελεί το γ'

ενικό προστ. παθ. παρακ. τού ρ. *λέγω* (βλ. κ. *ρήση*)].

ειρήσθω εν παρόδω – εν τη ρύμη τού λόγου. Συχνά οι δύο λόγιες αυτές φράσεις συγχέονται στη χρήση και προκαλούν λάθη. Το **ειρήσθω εν παρόδω** χρησιμοποιείται παρενθετικώς, για να δηλώσει ο ομιλητής ότι πρόκειται να προσθέσει συμπληρωματικά ή διευκρινιστικά ορισμένες πληροφορίες: *Αυτά τα έξοδα, ειρήσθω εν παρόδω, δεν θα βαρύνουν τον προϋπολογισμό τού πανεπιστημίου, αλλά θα καταβληθούν από την Κοινότητα.* Το **εν τη ρύμη τού λόγου** έχει διαφορετική σημασία και χρήση. Με τη φράση αυτή, που έχει κατά κανόνα αρνητική (κακόσημη) υφολογική χροιά, σχολιάζεται και εξηγείται από τον ομιλητή η στάση κάποιου, τα λεγόμενά του κ.λπ.: *Ο υπουργός εν τη ρύμη τού λόγου του ομολόγησε ορισμένα βαριά λάθη που διέπραξε η κυβέρνησή του.* Εν ολίγοις, το *ειρήσθω εν παρόδω* σημαίνει χονδρικά «ας μου επιτραπεί να αναφέρω παρενθετικώς», ενώ το *εν τη ρύμη τού λόγου* σημαίνει αδρομερώς «στη ροή τού λόγου, μιλώντας».

ειρκτή (η) (λόγ.) **1.** το δημόσιο δεσμωτήριο, κάθε τόπος καταδίκης ή ακούσιας κράτησης για έκτιση ποινής ΣΥΝ. φυλακή **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο καταλήγει κανείς, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει: *μες στην υγρή του ~, στον βυθό* **3.** ΝΟΜ. (παλαιότ.) κάθε ποινή στερήσεως τής προσωπικής ελευθερίας για χρονικό διάστημα πέντε ώς είκοσι ετών: *εκτίει ~ επτά ετών* ΣΥΝ. πρόσκαιρος κάθειρξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱρκτή* / *εἰρκτή* < *εἵργω* / *εἴργω* < **ἐ-Fέρ-γ-ω* < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *wer-g- «περικλείω, φράζω», πβ. λατ. urgere «πιέζω», ισπ. urgir, γαλλ. urgent «επείγων, πιεστικός», γερμ. rächen «εκδικούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *κάθ-ειρξ-η (-η)*].

ειρμολογικό μέλος (το) (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους, κατά κανόνα σύντομου, όπου το υμνολογικό κείμενο μελοποιείται συλλαβικά· λέγεται έτσι, γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο μελοποιούνται οι ειρμοί των κανόνων (υπάρχουν, όμως, και το «αργόν ειρμολογικόν» μέλος και ο «καλοφωνικός ειρμός», στα οποία η μελωδία είναι πιο πλατιά και περίτεχνη). (Βλ. κ. *στιχηραρικό μέλος, παπαδικό μέλος*).

ειρμολόγιο (το) {ειρμολογί-ου | -ων} (στη βυζαντινή μουσική) λειτουργικό βιβλίο που περιέχει τους ειρμούς των κανόνων, κατά τους οκτώ ήχους (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἱρμολόγιον* < *εἱρμός* (στη σημ. «ιδιόμελο τροπάριο τής οκτωήχου, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται και τα υπόλοιπα») + *-λόγιον* (βλ.λ.)].

ειρμός (ο) **1.** η νοηματική συνοχή, η αλληλουχία σκέψεων, η εσωτερική σύνδεση και ροή λόγου: *ασυνάρτητο κείμενο χωρίς λογικό ~ || χάνει τον ~ των σκέψεών του, όταν διασπάται η προσοχή του* ΣΥΝ. συνοχή, σύνδεση, αλληλουχία, συνάρτηση ΑΝΤ. ανακολουθία, ασυναρτησία, ασυνέπεια **2.** ΜΟΥΣ. (στην υμνογραφία) το πρώτο τροπάριο καθεμιάς από τις εννέα ωδές τού κανόνα, που αποτελεί το πρότυπο για την ψαλμωδία των υπολοίπων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱρμός* < *εἴρω* «συνδέω, συναρμόζω» (που απώλεσε τη δασύτητα, πιθ. λόγω τής συχνής παρουσίας του εν συνθέσει) < **ἕρjω* < I.E. *ser- «τοποθετώ στη σειρά», πβ. λατ. sero «πλέκω, σειροθετώ», γαλλ. sermon «ομιλία, διάλεξη», ιρλ. sreth «τακτοποιημένος» κ.ά. Ομόρρ. *ὅρ-μος, ὁρ-μαθός* (βλ.λ.)].

είρων (ο/η) {είρων-ος, -α | -ες, ειρώνων} πρόσωπο που ειρωνεύεται, που χρησιμοποιεί συχνά την ειρωνεία: *ο γνωστός ~ κοσμικογράφος με το καυστικό χιούμορ*. Επίσης (καθημ.) **είρωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴρων*, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *εἴρομαι* (τού *ἐρῶ* «ρωτώ, ανακρίνω»), πράγμα που θα προϋπέθετε αρχική σημ. τού *εἴρων* «αυτός που ρωτά, που διερωτάται», αλλά το *ει-* στο *εἴρομαι* δεν είναι αρχικό. Ο συσχετισμός τού *εἴρων* με το ρ. *εἴρω* «λέγω, δηλώνω», μορφολογικά ορθός, παρουσιάζει σημασιολ. δυσχέρειες, παρότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως συνδετικό κρίκο τη σημ. «λέω κάτι χωρίς να το σκεφτώ» (τού ρ. *εἴρω*). Η σημερινή σημ. τού *εἴρων* «σκωπτικός, περιπαικτικός» είναι ήδη αρχ., αφού η λ. χρησιμοποιείται συχνά στον Αριστοτέλη ως αντίθετη τού επιθ. *ἀληθευτικός*].

ειρωνεία (η) [αρχ.] {ειρωνειών} **1.** η χρήση τού λόγου κατά τέτοιον τρόπο, ώστε το αποδιδόμενο νόημα να αντιτίθεται στο κυριολεκτικό: *με εμφανή ~ χαρακτήρισε πρωτότυπο τον δέκατο πανομοιότυπο αναπτήρα που της έκαναν δώρο || γνήσια / λεπτή / ανεπαίσθητη / διακριτική / κρυφή / σαρκαστική / έκδηλη / χλευαστική / κυνική ~* ΣΥΝ. σκώμμα, χιούμορ **2.** (κατ' επέκτ.) η κοροϊδευτική διατύπωση, το σχόλιο που ερμηνεύεται ως έμμεση προσβολή (κάποιου): *το κλίμα εδώ δεν σηκώνει ειρωνείες και εξυπνάδες! || πες του να συμμορφωθεί και ν' αφήσει την ~!* ΣΥΝ. σαρκασμός, χλεύη, χλευασμός, κοροϊδία· ΦΡ. (α) ***ειρωνεία τής τύχης / τής μοίρας*** για περιπτώσεις στις οποίες οι ενέργειες κάποιου ανατρέπονται αναπάντεχα (συνήθ. κατά όχι ευνοϊκό ή επιθυμητό τρόπο): *αυτό είναι ~, να τον σώσει ο άνθρωπος τον οποίο είχε απολύσει!* (β) ***τραγική ειρωνεία*** η άγνοια από τον ήρωα θεατρικού / μυθιστορηματικού / κινηματογραφικού έργου της τραγικής θέσης στην οποία βρίσκεται ή προς την οποία οδεύει, με αποτέλεσμα να ενεργεί με τρόπο που επιφέρει αρνητικά γι' αυτόν αποτελέσματα· κάτι το οποίο γνωρίζει ο αναγνώστης / θεατής (λ.χ. ο Οιδίποδας επιμένει να ανακαλύψει τον φονιά τού πατέρα του, αγνοώντας ότι είναι ο ίδιος, πράγμα που θα τον οδηγήσει στην καταστροφή) (γ) ***σωκρατική ειρωνεία*** η προσποίηση αφελούς άγνοιας σε μια συζήτηση ως μέσο εκμαιεύσεως θέσεων και προώθησης τού διαλόγου σε επιθυμητές κατευθύνσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.

ειρωνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ειρωνεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} εμπαίζω (κάποιον) μιλώντας με έμμεσο αλλά ξεκάθαρα υποτιμητικό τρόπο γι' αυτόν: *τον ειρωνεύεται για την αστεία προφορά του, ρωτώντας τον αν έχει κάτι η μύτη του! || ειρωνεύτηκε τον αντίπαλό του για τις δηλώσεις του, λέγοντας πως δεν κατάλαβε τι ακριβώς σήμαιναν!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ειρωνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειρωνεία, που κοροϊδεύει με τρόπο λεπτό και υπαινικτικό πρόσωπα ή καταστάσεις: *~ ύφος / μειδίαμα / αντιμετώπιση / υπαινιγμός / σχόλιο* ΣΥΝ. σαρκαστικός, σκωπτικός **2.** αυτός που χρησιμοποιεί την ειρωνεία, που εμπαίζει τους άλλους ή κοροϊδεύει καταστάσεις με τρόπο υπαινικτικό, όχι χονδροειδή: *είναι τόσο ~ απέναντί τους, όσο χρειάζεται για να τους πικάρει, χωρίς όμως να τους εξοργίζει* **3.** (ειδικότ.-λογοτ.) αυτός που φανερώνει την αποστασιοποίηση τού δημιουργού από τα πρόσωπα τού έργου του και την τύχη τους, αλλά και ενίοτε από το ίδιο του το δημιούργημα: *~ γραφή*. — **ειρωνικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

εις, μία, εν ➤ ένας, μία, ένα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἷς* < **ἕμ-ς* < I.E. *sem-s «ένας», πβ. σανσκρ. sámah, λατ. sem-el «άπαξ, μία φορά», γαλλ. simple «απλός», γοτθ. sama «ίδιος», αγγλ. same κ.ά. Ομόρρ. *μ-ία* (βλ.λ.), *ἕν(α), ἅ-μα, ἅ-παξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά.].

εις πρόθ. (λόγ.) (+αιτ.) (λόγ. τύπος τής καθημ. *σε*, χρησιμοποιείται κυρ. σε λόγ. παγιωμένες εκφράσεις) δηλώνει: **1.** κίνηση προς τόπο / προορισμό ή πρόσωπο ή (σπάν.) τον τόπο, το τοπικό σημείο στο οποίο αναφερόμαστε: *να προσέλθει ~ το εδώλιο ο μάρτυς || απευθύνθηκε ~ τους ανωτέρους του || ανέβηκε ~ το βήμα για να εκφωνήσει λόγο || βρίσκεται ~ τας Αθήνας || κατοικεί ~ τας Σέρρας ||* (κ. μτφ.) *δεν είμαι ~ θέσιν να εκφράσω άποψη*· ΦΡ. (α) ***(απεδήμησεν) εις τας αιωνίους μονάς*** (πήγε) στον άλλο κόσμο, δηλ. πέθανε (β) ***ες κόρακας*** (υβριστ.) στον διάβολο (γ) ***εις τόπον χλοερόν*** σε τόπο δροσερό (από την νεκρώσιμη ακολουθία) (δ) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι **2.** τρόπο: *~ βάθος έρευνα || ~ βάθος διερεύνηση τής υπόθεσης*· ΦΡ. (α) ***εις επήκοον*** φανερά μπροστά σε όλους: *τον πρόσβαλε ~ όλων των συναδέλφων* (β) ***εις μάτην*** μάταια: *προσπάθησα ~ να την πείσω* **3.** σκοπό: *~ απόδειξιν τής απόψεώς του έφερε όλα τα σχετικά επιχειρήματα || εξήλθε ~ αναζήτησιν τροφής || πολιτευόμενος ~ άγραν ψήφων || ~ άτοπον απαγωγή || άγαλμα ~ μνήμην των πεσόντων || επιταγή ~ εξόφλησιν χρέους || ~ άφεσιν αμαρτιών*· ΦΡ. (α) ***εις επίρρωσιν*** προς ενίσχυση: *~ τού επιχειρήματός του* (για να ενισχύσει το επιχείρημά του) *έφερε παράδειγμα* (β) ***(και) εις ανώτερα!*** ευχή σε επιτυχόντα σε διαγωνισμό, προαχθέντα, αποφοιτήσαντα / πτυχιούχο κ.λπ. για υψηλότερες διακρίσεις **4.** χρόνο· ΦΡ. (α) ***ες αύριον τα σπουδαία*** βλ. λ. *αύριο* (β) ***εις τας δυσμάς τού βίου*** στο τέλος τής ζωής (γ) ***εις το διηνεκές*** για πάντα (δ) ***ες αεί*** για πάντα (ε) ***εις τον αιώνα τον άπαντα*** αιώνια, για πάντα (στ) ***εις τους αιώνας των αιώνων*** αιώνια, για πάντα **5.** σε διάφορες λόγ. παγιωμένες εκφράσεις (στρατιωτικά παραγγέλματα, ευχές κ.λπ.): *~ έπαρσιν σημαίας || ~ τα όπλα || ~ παράταξιν || ~ το επανιδείν || ~ το επανακούειν || ~ υγείαν! || έγγραφο ~ διπλούν* (σε δύο αντίτυπα) *|| Πιστεύω ~ ένα Θεόν... || ~ πολλά έτη, δέσποτα!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). Επίσης (σπάν.-αρχαιοπρ.) **ες**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰς / ἐς* < *ἐνς*, όπου το *ἐν-* αποτελεί πιθ. τ. αιτιατικής ενός I.E. θέματος, πράγμα που αιτιολογεί τη χρήση τής προθ. *εἰς* ως δηλωτικής κατευθύνσεως. Η παρέκταση σε *-ς (ἐν-ς)* οφείλεται στην αναλογική επίδραση τού *ἐξ*. Το νεοελληνικό *σε* (βλ.λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού *εἰς*. Παράγωγά του αποτελούν επίσης τα *ἔσ-ω, ἐσώ-τερος, εσώ-τατος*].

εισ- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** κίνηση προς τα μέσα: *εισ-χωρώ, εισ-δύω, εισ-έρχομαι, εισ-άγω, εισ-ρέω* **2.** (μτφ.) αποδοχή ή ένταξη: *εισ-ακούω, εισ-δοχή*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *εἰς* (βλ.λ.)].

-είς, -είσα, -έν {-έντος (θηλ. -είσης) | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -εισών)} κατάληξη τής λόγιας μετοχής τού παθητικού αορίστου: *οι αποσπασθέντες εκπαιδευτικοί || οι διασωθέντες ναυαγοί || οι πληγείσες από τον σεισμό περιοχές || τα εκδοθέντα κείμενα || το άρτι συσταθέν σωματείο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. καταλ. < **-εντ-ς (> είς)*, όπως εμφανίζεται στη γενική].

εισαγάγω (να/θα) ρ. ➤ εισάγω

εισαγγελέας (ο/η) {(θηλ. εισαγγελ-έως) | εισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ. ισόβιος δικαστικός λειτουργός επιφορτισμένος με την άσκηση ποινικής δίωξης αξιόποινων πράξεων και τη διενέργεια των πράξεων που προβλέπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: *ακολούθησε η αγόρευση τού ~ τής έδρας* ΣΥΝ. εισαγγελική αρχή. Επίσης (λόγ.) **εισαγγελεύς** (ο/η) {-έως, κλητ. εισαγγελεύ}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσαγγελεύς*, αρχική σημ. «ο δικαστικός κλητήρας», < *εἰσ-* + *-αγγελεύς* < *ἀγγέλλω*. Η σημασία «κατήγορος» είναι μτγν.].

εισαγγελεύω ρ. αμετβ. [1890] {εισαγγέλευσα} ασκώ καθήκοντα εισαγγελέα.

εισαγγελία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το δικαστικό αξίωμα τού εισαγγελέα και το έργο του κατά την άσκηση των καθηκόντων του **2.** (συνεκδ.) το γραφείο τού εισαγγελέα και το κτήριο στο οποίο στεγάζεται, το δημόσιο κατάστημα στο οποίο εδρεύουν οι υπηρεσίες τής εισαγγελικής αρχής.

εισαγγελικός, -ή, -ό [1873] αυτός που σχετίζεται με τον εισαγγελέα ή την εισαγγελία: *~ παρέμβαση / λειτουργός / έρευνα / εξέταση / αρχή / εξουσία*.

εισάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισ-ήγαγα (να/θα εισαγάγω), -ήχθηκα (λόγ. εισήχθην, -ης, -η..., μτχ. εισαχθείς, -είσα, -έν), -ηγμένος} **1.** βάζω, τοποθετώ μέσα: *~ τον ασθενή στο χειρουργείο* **2.** (για προϊόντα, εμπορεύματα) φέρνω από ξένη χώρα: *~ αυτοκίνητα από τη Γερμανία || ~ πρώτες ύλες / ρούχα / πετρέλαιο / φυσικό αέριο* ΑΝΤ. εξάγω **3.** (η μτχ. ***εισαγόμενος***, -η, -ο) αυτός που δεν αποτελεί προϊόν εγχώριας παραγωγής, που προέρχεται από το εξωτερικό: *~ προϊόντα* **4.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) στη σταδιακή κατάκτηση γνώσης ή τέχνης, του παρουσιά-

ζω μεθοδικά σύνολο, σύστημα γνώσεων: *τον εισήγαγε στα μυστικά τής διπλωματίας* || *~ κάποιον στην τέχνη τού χορού / σε μια επιστήμη / στην κουλτούρα τής Ανατολής* ΣΥΝ. μυώ, μαθαίνω, διδάσκω **5.** φέρνω (προς συζήτηση, ψήφιση, επικύρωση) σε αρμόδιο συλλογικό όργανο: *ο πρόεδρος εισήγαγε προς συζήτηση δύο θέματα εκτός ημερησίας διατάξεως* || *~ ρυθμίσεις / προτάσεις / προσθήκες / μέτρα* || *~ προς επικύρωση* || *εισάγω σε δίκη* (φέρνω στο δικαστήριο, θέτω υπό δικαστική κρίση) || *η υπόθεση εισήχθη στο Εφετείο* **6.** συμβάλλω στη διάδοση, καθιερώνω: *~ μια μόδα / θεωρία / ιδεολογία / μέθοδο / αντίληψη / ορολογία / τεχνοτροπία / κουλτούρα* || *~ ένα διαφορετικό κλίμα / μια νέα οπτική / αισθητική* || *~ ξένα έθιμα / καινούργιες συνήθειες*· ΦΡ. ***εισάγω καινά δαιμόνια*** (*καινά δαιμόνια*, Πλάτ. *Απολ. Σωκρ.* 24 c) συμβάλλω στη διάδοση καινοφανών αντιλήψεων, που ανατρέπουν την καθιερωμένη τάξη **7.** (μεσοπαθ. ***εισάγομαι***) (α) εισέρχομαι (σε νοσοκομείο): *εισήχθη στον Ευαγγελισμό* (β) επιτυγχάνω σε εξετάσεις για την εισαγωγή μου (σε εκπαιδευτικό ίδρυμα): *εισήχθη στην Ιατρική Σχολή* ΣΥΝ. πετυχαίνω, μπαίνω **8.** (στο χρηματιστήριο) εντάσσω (μετοχές, τίτλους) στη διαδικασία τής διαπραγμάτευσης: *νέες μετοχές τού Ο.Τ.Ε. θα εισαχθούν στο χρηματιστήριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*

εισαγωγέας (ο/η) {-α κ. -έως | -είς, -έων} έμπορος που εισάγει προϊόντα από το εξωτερικό ΑΝΤ. εξαγωγέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσαγωγεύς*, αρχική σημ. (στην Αθήνα) «δικαστικός που εισηγείτο υποθέσεις, προκειμένου να εκδικαστούν», < *εἰσάγω*. Η γενική σημ. τής λ. είναι ήδη αρχ.].

εισαγωγή (η) **1.** η τοποθέτηση εντός: *η ~ νερού στη δεξαμενή* || *~ δισκέτας στον υπολογιστή* **2.** η προσθήκη, η ένταξη: *~ επιπλέον στοιχείων και παραγράφων στο άρθρο* || *~ επιμορφωτικών εκπομπών στο τηλεοπτικό πρόγραμμα* || *~ τού έντεχνου στοιχείου στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. ενσωμάτωση, εμπλουτισμός **3.** η μεταφορά και διάθεση προϊόντων στο εμπόριο από ξένη χώρα: *~ πρώτων υλών / πετρελαίου / αρωμάτων* || *~ συναλλάγματος / εργατικού δυναμικού* || *μείωση / αύξηση των ~* ΑΝΤ. εξαγωγή **4.** η νομοθετική ή μη καθιέρωση: *~ τής διδασκαλίας των Αρχαίων στα γυμνάσια* || *~ τής πληροφορικής στην εκπαίδευση* || *~ τής Νεοελληνικής ως επίσημης γλώσσας* ΣΥΝ. αναγνώριση **5.** η παρουσίαση και πρόταση για εκδίκαση: *~ τής υπόθεσης στο Εφετείο* ΣΥΝ. κατάθεση, παραπομπή **6.** η είσοδος (κάποιου) σε νοσηλευτικό ίδρυμα για απαραίτητη θεραπευτική αγωγή και παροχή ιατρικών υπηρεσιών: *ο γιατρός είπε πως πρέπει να γίνει αμέσως ~ στην καρδιολογική κλινική* **7.** η ένταξη (κυρ. κατόπιν δοκιμασίας ή βάσει κριτηρίων αξιολόγησης) σε εκπαιδευτικό ίδρυμα: *γιόρτασαν σε νυχτερινό κέντρο την ~ του στην αρχιτεκτονική* || *η ~ των ισοβαθμούντων γίνεται με σταθερά κριτήρια* ΑΝΤ. απόρριψη, αποτυχία, αποφοίτηση **8.** το προκαταρκτικό τμήμα (ή οτιδήποτε τίθεται προκαταρκτικά) βιβλίου, επιστημονικού έργου κ.λπ. ή η σύντομη τοποθέτηση, ομιλία που προτάσσεται διευκρινιστικά ή ως προϊδεασμός τού ακροατή, αναγνώστη, θεατή σχετικά με το κύριο μέρος: *πριν προχωρήσει στην κυρίως πραγμάτευση τού ζητήματος, έκανε μια ~ δίνοντας λίγες διευκρινιστικές πληροφορίες* || *η ~ στο έργο τού Καλβίνου «Διδασκαλία τής χριστιανικής θρησκείας» είχε θέση μαχητικού προπαγανδιστικού φυλλαδίου* **9.** (συνεκδ.) κάθε επιστημονικό έργο ή κύκλος παραδόσεων, μαθημάτων κ.λπ., που στοχεύει στη μετάδοση βασικών θεωρητικών γνώσεων για το αντικείμενο μελέτης ή επιστήμης: *~ στη φιλοσοφία / γλωσσολογία / ανατομία* **10.** (στο χρηματιστήριο) η έναρξη τής διαπραγμάτευσης στη χρηματιστηριακή αγορά: *~ τίτλων* **11.** ΜΟΥΣ. (α) τυπικό μέρος τής όπερας, εισαγωγικό κομμάτι που παίζεται από την ορχήστρα πριν από την έναρξη τής σκηνικής δράσης, στο οποίο κατά κανόνα παρουσιάζονται τα σπουδαιότερα θέματα τής όπερας· συμπίπτει μερικώς με το πρελούδιο (βλ.λ.): *η ~ στον (ή από τον) «Τανχόιζερ» τού Βάγκνερ* (β) αυτόνομη ορχηστρική φόρμα, συμφωνικό ποίημα που φέρει τον τίτλο «εισαγωγή»: *η ~ «Έγκμοντ» τού Μπετόβεν* ΣΥΝ. ουβερτούρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσάγω*. Ο μουσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. ouverture].

> **εισαγωγή – πρόλογος – προλεγόμενα.** Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν σύντομο κείμενο που προηγείται τού κυρίου μέρους τού βιβλίου. Η **εισαγωγή** καταλαμβάνει αρκετές σελίδες και σε αυτήν ο συγγραφέας δίνει σημαντικές πληροφορίες για το περιεχόμενο τού έργου του, τα κύρια προβλήματα που τον απασχόλησαν, τις γενικές θέσεις του κ.λπ. Από αυτή τη σημασία η λ. *εισαγωγή* χρησιμοποιείται συχνά και ως είδος βιβλίου που εισάγει σε θέμα, κλάδο ή επιστήμη (π.χ. *Εισαγωγή στην Πυρηνική Φυσική, Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία* κ.τ.ό.). Αντίθετα, ο **πρόλογος** είναι ένα πολύ σύντομο κείμενο, συχνά γραμμένο από πρόσωπο διαφορετικό από τον συγγραφέα (από τον εκδότη, από γνωστό ειδικό, από πρόσωπο συνδεόμενο προς τον συγγραφέα κ.λπ.). Ο *πρόλογος* γράφεται επίσης και από τον ίδιο τον συγγραφέα, για να περιλάβει σε αυτόν γενικότερες πληροφορίες, τεχνικά θέματα τού βιβλίου, ευχαριστίες κ.λπ. Εφόσον υπάρχει *εισαγωγή*, ο *πρόλογος* προηγείται τής εισαγωγής και διαφοροποιείται από αυτήν πλήρως. Αν δεν υπάρχει εισαγωγή, ο πρόλογος περιέχει συχνά στοιχεία που θα δίδονταν σε μία εισαγωγή και είναι εκτενέστερος. Τέλος, παλαιότερα ιδίως, στην Ελληνική χρησιμοποιούνταν τα **προλεγόμενα** ως συνδυασμός εκτενούς εισαγωγής και προλόγου. Περίφημα έχουν καταστεί τα **Προλεγόμενα** τού Αδαμαντίου Κοραή στις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων που εκπόνησε ο Κοραής με εκτενή σχόλια, προλεγόμενα όπου ο Κοραής προέτρεπε το Γένος «εις φωτισμόν», δηλ. στην απόκτηση παιδείας και στη γνωριμία με τη γραπτή παράδοση των ελληνικών κειμένων.

εισαγωγικά (τα) ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται για την αυτολεξεί παράθεση ευθέος λόγου («...») σε ένα κείμενο (π.χ. *ο Κώστας είπε: «καιρός να πηγαίνω»*) ή για την παράθεση λέξης ή φράσης η οποία βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης, η οποία εσωκλείεται ήδη με εισαγωγικά (π.χ. *είπε ο Γιάννης: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»*, οπότε λέγονται *άγκιστρα* ή *εσωτερικά* / *άνω* / *ανωφερή εισαγωγικά*), την αναφορά σε τίτλο άρθρου, κεφαλαίου, βιβλίου ή έργου τέχνης (*ο Αριστοτέλης στην «Ποιητική» του...*) ή, ως σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.), για τη δήλωση ειρωνείας και αμφισβήτησης (από πλευράς τού ομιλητή) συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, άποψης ή διατύπωσης: *τέτοιου είδους «φιλίες» κατέστρεψαν πολλούς*· ΦΡ. (προφορ.) **εντός εισαγωγικών** για κάτι που λέγεται κατ' ευφημισμόν ή με προφανή σκοπό τού ομιλητή να το αμφισβητήσει ή να εννοήσει το αντίθετο: *αυτή η ~ αγνή ψυχή είναι ο εγκέφαλος τής δολοπλοκίας* || *μας κατέστρεψαν οι ~ σωτήρες τού έθνους!*

> **εισαγωγικά** («...»). Τα **εισαγωγικά** ανήκουν στην κατηγορία των *σχολιαστικών σημείων στίξεως*, στα σημεία στίξεως δηλ., που -αντίθετα προς τα συντακτικά σημεία στίξεως (κόμμα, τελεία, άνω τελεία κ.ά.)- τα χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να *σχολιάσει* τα λεγόμενα κατά διάφορους τρόπους: (α) Δηλώνει ότι μεταφέρει αυτούσια τα λόγια άλλου (πρόκειται για τη μορφή των λεγομένων που χαρακτηρίζεται ως *ευθύς λόγος*: *(Ο Γιάννης μού είπε: «Δεν θα έρθει κανείς μαζί μου· θα χειριστώ το θέμα μόνος μου»)*. Πριν από τα εισαγωγικά χρησιμοποιείται δίστιγμο, μετά από εισαγωγικά και έξω από αυτά χρησιμοποιείται τελεία (β) Δηλώνει, γενικότερα, λόγια που έχουν λεχθεί από άλλους, είτε πρόκειται περί ρήσεων (ρητών) προερχομένων από γνωστές προσωπικότητες *(Ο Χαρίλαος Τρικούπης είπε μέσα στη Βουλή: «Η Ελλάς προώρισται να ζήσει και θα ζήσει»)* είτε περί παροιμιωδών φράσεων ή γνωμικών *(Όπως λέει κι ο λαός: «Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει»)* (γ) Δηλώνει τη χρήση τίτλων που ανήκουν σε βιβλία, σε θεατρικά ή κινηματογραφικά έργα κ.τ.ό. *(Στην Επίδαυρο παίχτηκε χθες το βράδυ η «Ηλέκτρα» τού Σοφοκλέους – Από τα πιο γνωστά βιβλία τού Ν. Καζαντζάκη είναι το «Βίος και πολιτεία τού Αλέξη Ζορμπά»)* (δ) Ο ομιλητής αναφέρεται σε λέξεις, φράσεις ή σημασίες, σχολιάζει δηλ. μεμονωμένα γλωσσικά στοιχεία *(Θέλω να δηλώσω ότι με τη λέξη «ευαισθησία» εννοώ ό,τι έχει σχέση με μια βαθύτερη συναισθηματική λειτουργία, που αντιτίθεται στη λογική – Το «θέλω» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και ότι «μπορώ» – Μία λέξη, η λέξη «ελευθερία» ακούστηκε από το στόμα τους)*. Η λειτουργία αυτή είναι γνωστή ως *μεταγλωσσική λειτουργία* στη γλώσσα (γλωσσικά σχόλια για την ίδια τη γλώσσα) (ε) Ο ομιλητής χρησιμοποιεί εντός εισαγωγικών και σχολιάζει δυσμενώς (ειρωνικά, μειωτικά, υποτιμητικά, με διάθεση αμφισβήτησης) έννοιες, ιδέες, σημασίες κ.τ.ό. *(Για άλλα φροντίζουν οι «πατέρες τού έθνους» – Τη στρατιωτική εισβολή τους στην Κύπρο και την κατάκτηση τού 37% τού κυπριακού εδάφους οι Τούρκοι την αποκαλούν «επέμβαση» – Να μας λείπουν τέτοιοι «φίλοι»)*.
> Τυπογραφικώς υπάρχουν δύο ειδών εισαγωγικά σημεία: τα (παλαιότερα) *γωνιώδη* («...») και τα (νεότερα) *άγκιστρα* ("...") ή *άνω* ή *ανωφερή* εισαγωγικά. Τα γωνιώδη χρησιμοποιούνται περισσότερο στον ευθύ λόγο, ενώ τα άγκιστρα σε μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις. Τα άγκιστρα χρησιμοποιούνται επίσης για να εγκλείσουν μία λέξη ή φράση, όταν αυτή βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης που εσωκλείεται ήδη με (γωνιώδη) εισαγωγικά (π.χ. *Ο Γιάννης είπε: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»*). Στην πραγματικότητα, τα γωνιώδη εισαγωγικά και τα άγκιστρα εναλλάσσονται στη χρήση κατά τη βούληση τού γράφοντος και τις τυπογραφικές δυνατότητες.

εισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την εισαγωγή (βλ.λ., σημ. 3): *~ εμπόριο / διαδικασία / ενδιαφέρον / συνάλλαγμα* ΑΝΤ. εξαγωγικός **2.** αυτός βάσει τού οποίου εισέρχεται κανείς κάπου ως νέο μέλος, στέλεχος κ.λπ.: *οι ~ εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση*· ΦΡ. **εισαγωγικός βαθμός** ο βαθμός με τον οποίο εισέρχεται στην ιεραρχία ενός κλάδου ένας πρωτοδιοριζόμενος δημόσιος υπάλληλος **3.** αυτός που αποτελεί την εισαγωγή στο κύριο μέρος ενός έργου (ομιλίας, βιβλίου κ.λπ.): *η ~ τοποθέτηση κάποιου πριν από την ανάπτυξη των θέσεών του με επιχειρήματα* || *~ μάθημα / παρουσίαση / σημείωμα* **4. εισαγωγικά** (τα) βλ.λ. — **εισαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εισαγώγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εισαχθεί ΑΝΤ. εξαγώγιμος.

εισακούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισάκουσα, εισακούσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ακούω με θετική διάθεση και ανταποκρίνομαι σε παράκληση, αίτημα: *ο Θεός εισάκουσε τις προσευχές του και τον βοήθησε* ΣΥΝ. ανταποκρίνομαι, αποδέχομαι, τείνω ευήκοον ους ΑΝΤ. αδιαφορώ, (λόγ.) κωφεύω **2.** (μεσοπαθ. ***εισακούομαι***) βρίσκω ανταπόκριση σε υπόδειξη ή αίτημα: *μέσα σε τέτοια σύγχυση σπανίως εισακούονται οι πιο συνετοί* || *δυστυχώς, δεν εισακούστηκα και τώρα είμαστε σε αδιέξοδο!* ΣΥΝ. λαμβάνομαι υπ' όψιν ΑΝΤ. αγνοούμαι.

εισακτέος, -α, -ο 1. αυτός που πρέπει να εισαχθεί (κάπου) **2. *εισακτέοι*** (οι) αυτοί που ετησίως εισάγονται με εξετάσεις ή άλλο σύστημα στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τής χώρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. < *εἰσάγω*].

εισβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέβαλα (να θα εισβάλω)} **1.** (για κράτη) παραβιάζω με στρατό τα σύνορα άλλου κράτους και εισέρχομαι στο έδαφός του: *οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο και κατέλαβαν το βόρειο τμήμα της* **2.** (μτφ.) εισέρχομαι αυθαίρετα ή αναιδώς, παραβιά-

ζω δικαίωμα ή ελευθερία: *η τηλεόραση εισβάλλει στα σπίτια και επιβάλλει νέα ήθη* || *ο ρεπόρτερ εισέβαλε στο διαμέρισμα με την κάμερα προκαλώντας αναστάτωση* **3.** (γενικότ.) εισέρχομαι με ορμή, ασυγκράτητα: *το πλήθος εισέβαλε στο γήπεδο, μόλις άνοιξαν οι πόρτες για τη συναυλία* ΣΥΝ. εφορμώ, χυμώ, (λαϊκ.) μπουκάρω **4.** (μτφ.) έρχομαι μαζικά, κατακλύζω: *κάθε καλοκαίρι χιλιάδες τουρίστες εισβάλλουν στα νησιά μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.*

εισβολέας (ο) [1894] {εισβολ-είς, -έων} αυτός που εισβάλλει (κάπου).

εισβολή (η) **1.** η παραβίαση από εχθρικό στρατό των συνόρων ενός κράτους και η είσοδος στο έδαφός του: *η ~ τής Γερμανίας στην Πολωνία το 1939* || *η ~ τής Τουρκίας στην Κύπρο* **2.** (μτφ.) κάθε ορμητική (και συχνά αυθαίρετη) είσοδος: *η ~ αγανακτισμένων απεργών στο γραφείο τού υπουργού* || *η ~ δημοσιογράφων στην ιδιωτική ζωή των πολιτών* **3.** καθετί που γνωρίζει μεγάλη εξάπλωση (προκαλώντας ανησυχία, προβληματισμό, αντιδράσεις κ.λπ.): *~ νέων ηθών σε μια παραδοσιακή κοινωνία* || *~ ξένων λέξεων σε μια γλώσσα* || *~ τής τηλεοπτικής βίας στο σπίτι κάθε τηλεθεατή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσβάλλω*].

> **εισβολή – επέμβαση.** Χαρακτηριστικό τής κύμανσης στη χρήση των λέξεων, ιδίως στον πολιτικό λόγο, είναι οι λέξεις **εισβολή** και **επέμβαση** σε σχέση με το κυπριακό ζήτημα. Οι Τούρκοι τον Ιούλιο τού 1974 εισβάλλουν στην Κύπρο και καταλαμβάνουν διά τής βίας το 37% τού κυπριακού εδάφους, χωρίζοντας την Κύπρο στα δύο με τη «γραμμή Αττίλα» (βλ. λ. *Αττίλας*). Έχουμε, λοιπόν, *εισβολή* των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, που αποτελεί καταφανή παραβίαση τού διεθνούς δικαίου και στυγνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Τούρκοι, ωστόσο, δεν μιλούν για *εισβολή* (invasion) αλλά για *επέμβαση* (intervention), προκειμένου να προστατεύσουν τους Τουρκοκυπρίους από τους Έλληνες! Τα κατεχόμενα από τους Τούρκους κυπριακά εδάφη, οι υπερχίλιοι αγνοούμενοι, η λεηλασία τής ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς χιλιετιών, η δημογραφική αλλοίωση με τη βίαιη εκδίωξη 200.000 Ελλήνων από τις πανάρχαιες προγονικές τους εστίες, την παράνομη μεταφορά χιλιάδων εποίκων από την Τουρκία και τον εξαναγκασμό των Τουρκοκυπρίων σε μαζική μετανάστευση μαρτυρούν ότι δεν πρόκειται για *επέμβαση* χάριν των Τουρκοκυπρίων αλλά για *εισβολή* και βίαιη κατοχή.

εισδοχή (η) η εισαγωγή ή η ένταξη κάποιου κάπου: *η ~ τής Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.* || *~ ενός κράτους στα Ηνωμένα Έθνη* || *~ νέων μελών σε λέσχη / σύλλογο / οργάνωση* ΣΥΝ. είσοδος. — **εισδέχομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσδέχομαι*].

εισδύω ρ. αμετβ. {εισέδυσα} (λόγ.) περνώ στο εσωτερικό, εισχωρώ απαρατήρητος ΣΥΝ. διεισδύω, τρυπώνω, χώνομαι. — **είσδυση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσ-* + *δύω* «βυθίζομαι» (βλ.λ.)].

εισέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εισήλθα (μτχ. εισελθών, -ούσα, -όν)} **1.** (λόγ.) έρχομαι μέσα, μπαίνω: *ο πρωθυπουργός εισέρχεται στο προεδρικό μέγαρο* || *εισερχόμενος στην αίθουσα Τύπου, ο γνωστός συνθέτης εξέφρασε τη συγκίνησή του για την υποδοχή* ΑΝΤ. εξέρχομαι **2.** (μτφ.) εντάσσομαι, εισάγομαι σε ομοειδές σύνολο: *~ στον δικαστικό κλάδο* ΣΥΝ. γίνομαι δεκτός **3.** περνώ σε άλλη κατάσταση, σε άλλη περίοδο ή χώρο: *~ στην ώριμη ηλικία* || *~ στον κόσμο των ενηλίκων* **4.** (α) ***εισερχόμενα*** (τα) {εισερχομένων} (i) τα έγγραφα που λαμβάνει και πρωτοκολλά μια υπηρεσία ΑΝΤ. εξερχόμενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία και στην κινητή τηλεφωνία) τα μηνύματα που λαμβάνει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (β) ***εισερχόμενες κλήσεις*** οι κλήσεις που δέχεται ένα κινητό (σε αντιδιαστολή με τις εξερχόμενες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσ-* + *ἔρχομαι*. Η σημ. 4 αποδίδει το αγγλ. incoming (documents)].

εισέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ακόμη, μέχρι τώρα: *η κυβέρνηση δεν έχει αντιληφθεί ~ τους κινδύνους από τη λήψη τόσο σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. μέχρι τούδε, ώς τώρα **2.** ακόμη, επιπλέον, επίσης: *πρέπει ~ να τονιστεί ότι τέτοιες ενέργειες μειώνουν το κύρος των ιθυνόντων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰσ-* + *ἔτι* «ακόμη» (βλ.λ.)].

εισέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σχηματίζω εσοχή ΑΝΤ. εξέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*

εισήγαγα ρ. → εισάγω

εισήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική διατύπωση πρότασης (προς τον αρμόδιο ή υπεύθυνο να αποφανθεί): *μετά από ~ τού νομικού συμβούλου ασκήθηκε μήνυση* || *στην ~ του υπάρχουν πολλά διαφωτιστικά σημεία* || *διατυπώνω / υποβάλλω / καταθέτω μια ~* ΣΥΝ. πρόταση **2.** (ειδικότ.) η ανακοίνωση σε συνέδριο, το σύνολο των θέσεων που παρουσιάζει κανείς ως εισηγητής σε συγκεκριμένο θέμα: *τολμηρή / τεκμηριωμένη ~* **3.** το εισαγωγικό τμήμα ψηφίσματος, συμβολαίου, νομοθετήματος ή άλλου επίσημου εγγράφου, στο οποίο δηλώνεται ο σκοπός του **4.** (κατ' επέκτ.) η προεισαγωγή: *πριν από την ομιλία τού υπουργού, έκανε μια μικρή ~ ο δήμαρχος* **5.** ΝΟΜ. ***αναιρετική εισήγηση*** η εισήγηση τού εισηγητή δικαστή στον Άρειο Πάγο με την οποία εκείνος προτείνει στο δικαστήριο να γίνει δεκτή η ασκηθείσα αναίρεση και να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση για κάποιον από τους λόγους που επικαλείται ο αναιρεσείων (ο εισηγητής ήταν αναιρετικός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσήγησις* < *εἰσηγοῦμαι*].

εισηγητής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **εισηγήτρια** (η) [1861] {εισηγητριών} **1.** πρόσωπο που διατυπώνει, καταθέτει ή παρουσιάζει μια εισήγηση (βλ.λ.): *ο ~ τού νομοσχεδίου* **2.** ΝΟΜ. ο δικαστής πολυμελούς δικαστηρίου στον οποίο ανατίθεται η εξέταση των μαρτύρων και η σύνταξη σχετικής εισήγησης, η οποία τίθεται εν συνεχεία στην κρίση ενώπιον των λοιπών δικαστών (χωρίς να έχει δεσμευτικό για αυτούς χαρακτήρα) **3.** δημόσιος υπάλληλος που βρίσκεται στην ιεραρχία μεταξύ τμηματάρχη Β' και γραμματέα Α' **4.** (σε συνέδριο) ο πρώτος ομιλητής, αυτός που πραγματοποιεί την πρώτη ανακοίνωση: *~ τού συνεδρίου θα είναι τιμής ένεκεν ο υπουργός* **5.** αυτός που κατεξοχήν συμβάλλει στη διάδοση και καθιέρωση (επιστήμης, ιδέας, θεωρίας, ρεύματος, τάσης κ.λπ.): *ο Γεώργιος Χατζιδάκις είναι ο ~ τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσηγοῦμαι*].

εισηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εισήγηση, που λειτουργεί ως εισήγηση ή αποτελεί εισήγηση: *~ τοποθέτηση / ομιλία / έκθεση.* — **εισηγητικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εισηγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εισαχθεί (κάπου): *μετοχές ~ στο χρηματιστήριο* || *~ προϊόντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εἰσάγω*].

εισηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {εισηγείσαι... | εισηγήθηκα} **1.** διατυπώνω πρόταση με την ιδιότητα τού επίσημου εισηγητή: *ο εισαγγελέας εισηγήθηκε την αναβολή τής δίκης* **2.** εκφράζω προσωπική ή συλλογική εκτίμηση και πρόταση, διατυπώνω άποψη: *ο πρόεδρος εισηγήθηκε τη συνέχιση τής απεργίας* ΣΥΝ. προτείνω, συμβουλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσηγοῦμαι (-έο-)* < *εἰσ-* + *ἡγοῦμαι* (βλ.λ.)].

εισήχθην ρ. → εισάγω

εισιτήριο (το) {εισιτηρί-ου | -ων} **1.** μικρό δελτίο που αποδεικνύει ότι καταβλήθηκε το καθορισμένο αντίτιμο, το οποίο είναι υποχρεωτικό για την είσοδο (σε μεταφορικό μέσο, εκδήλωση, θέαμα κ.λπ.): *προμηθεύομαι / βγάζω / εκδίδω / κόβω ~* || *μαθητικό / στρατιωτικό / φοιτητικό ~* || *ατομικό / ομαδικό ~* || *βρίσκω ~* (προμηθεύομαι) || *ακυρώνω το ~ μου·* ΦΡ. (α) ***εισιτήριο μετ' επιστροφής / με επιστροφή*** δελτίο που εξασφαλίζει στον κάτοχό του μεταφορά και δικαίωμα επιστροφής με το ίδιο μέσο σε ορισμένη ή ελεύθερη ημερομηνία ΣΥΝ. αλέ-ρετούρ (β) ***εισιτήριο διαρκείας*** δελτίο που για ορισμένο χρονικό διάστημα εξασφαλίζει δικαίωμα απεριόριστου αριθμού διαδρομών ή παρακολούθησης εκδηλώσεων στον κάτοχό του: *οι κάτοχοι εισιτηρίων διαρκείας για τους αγώνες μιας ομάδας μπάσκετ* (γ) ***μειωμένο / μισό εισιτήριο*** αυτό που αντιστοιχεί σε μειωμένη ή στη μισή τιμή τού κανονικού εισιτηρίου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άτομα συγκεκριμένων κοινωνικών ή επαγγελματικών ομάδων (φοιτητές, σπουδαστές, στρατιωτικούς, πολυτέκνους) βάσει τής ιδιότητάς τους αυτής (δ) ***κλείνω εισιτήριο*** εξασφαλίζω την απόκτηση εισιτηρίου αρκετό χρόνο πριν από τη χρήση του: *~ για μια συναυλία* (ε) ***απλό εισιτήριο*** βλ. λ. *απλός* (στ) ***κόβω εισιτήρια*** (για παράσταση, θέαμα) έχω εισπρακτική επιτυχία, σημειώνω εμπορική επιτυχία, είμαι εμπορικός: *έχει καλούς συντελεστές η παράσταση, αλλά δεν κόβει εισιτήρια* ΣΥΝ. πουλάω **2.** το χρηματικό αντίτιμο που καταβάλλεται για την αγορά τού παραπάνω δελτίου: *το ~ ήταν εβδομήντα πέντε δραχμές* || *τα ~ αυξήθηκαν πάλι!* **3.** (μτφ.) το μέσο που επιτρέπει σε κάποιον να μεταβεί σε μια επιθυμητή κατάσταση: *τα συγχωροχάρτια που πουλούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα, ήταν το ~ για την είσοδο των πιστών στον Παράδεισο!* || *με τη νίκη αυτή πήρε το ~ για τον επόμενο γύρο τής διοργάνωσης* (= προκρίθηκε).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *εἰσιτήριος* (βλ.λ.). Σε επιγραφή τού 2ου αι. μ.Χ. η λ. χρησιμοποιείται με τη σημ. τού εγγυητικού αντιτίμου που καταβαλλόταν, προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος].

> **εισιτήριο ή εισητήριο;** Συχνά συγχέονται στην ορθογραφία το δεύτερο και τρίτο /i/ τής λέξης και γράφεται λανθασμένα ως **εισητίριο* ή **εισητήριο* αντί τού ορθού **εισ-ιτήριο**. Μόνο η ετυμολογία μπορεί να βοηθήσει στο να θυμόμαστε το σωστό. Το θέμα τής λέξης είναι μόνο το **ι**, αυτό που βρίσκουμε στο αντίθ. *εξ-ι-τήριο* και σε ομόρριζα όπως *προσ-ι-τός, ι-ταμός, (ανεξ)-ί-τηλος, (εισ)-ι-τήριο.* Το (αρχαίο) ρήμα, από όπου προέρχεται η λ., είναι το ρ. **εἶ-μι** «έρχομαι» (πληθ. *ἴ-μεν, ἴ-τε, ἴ-ασι,* απρφ. *ἰ-έναι,* μτχ. *ἰών, ἰοῦσα, ἰόν*). Το ρημ. επίθετο είναι **ἰ-τός** (με μηδενισμένο το **ε** τού **ει-** και με μόνο το **ι-**, όπως και στα *ἴ-μεν, ἴ-τε* κ.λπ.), που βρίσκουμε στα *προσιτός (α-πρόσ-ιτος), εξ-ί-τηλος (αν-εξίτηλος), ι-ταμός* κ.λπ. Άρα: *εισι-τήριο < εισ + ι + τήριος.*

εισιτήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός με τον οποίο πιστοποιείται η ικανότητα ή αναγνωρίζεται η δυνατότητα εισόδου, εισαγωγής: *οι ~ εξετάσεις* || *~ έλεγχος* ΣΥΝ. εισαγωγικός ΑΝΤ. εξιτήριος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετικός με την είσοδο», < *εἰσ-* + *-ιτήριος* < θ. *-ι-* (+ επίθημα *-τήριος*), μηδενισμ. βαθμ. τού *εἶμι,* πβ. πληθ. *ἴ-μεν.* Για το αρχ. *εἶμι* βλ. λ. *ιταμός*].

εισοδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισόδευσα} (αρχαιοπρ.) (για λειτουργό, ιερέα) τελώ την είσοδο (βλ.λ., σημ. 9).

εισόδημα (το) {εισοδήμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των εσόδων κάποιου: *ατομικό / καθαρό / ακαθάριστο / εθνικό / ετήσιο / τεκμαρτό / κατά κεφαλήν ~·* ΦΡ. ***φόρος εισοδήματος*** ο φόρος που επιβάλλεται στο ετήσιο σύνολο αποδοχών, κερδών φυσικού ή νομικού προσώπου: *δήλωση φόρου εισοδήματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω, περιουσία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εἰσοδεύω* (το αντίθετο τού *ἐξοδεύω*) < αρχ. *εἴσοδος.* Το επίθημα *-ημα* πιθ. κατά το *γέννημα*].

εισοδηματίας (ο/η) [1886] {(θηλ. γεν. εισοδηματίου) | εισοδηματιών} πρόσωπο που έχει σταθερούς πόρους εισοδήματος (από υπάρχουσα περιουσία, κληρονομιά, ακίνητα κ.λπ.), ικανούς να του παρέχουν οικονομική εξασφάλιση χωρίς προσωπική εργασία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rentier].

εισοδηματικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τα εισοδήμα-

τα· συνήθ. στη ΦΡ. ***εισοδηματική πολιτική*** η πολιτική που ακολουθεί το κράτος σχετικά με τη διαμόρφωση των εισοδημάτων (μέτρα για τους μισθούς, την αποφυγή πληθωριστικών πιέσεων, τη δικαιότερη κατανομή τού εθνικού πλούτου κ.λπ.).

Εισόδια (τής Θεοτόκου) (τα) {Εισοδίων} **1.** ακίνητη θρησκευτική γιορτή (21 Νοεμβρίου) αφιερωμένη στη Θεοτόκο (σε ανάμνηση της εισόδου της στον ναό τού Σολομώντος, όπου την αφιέρωσαν στον Θεό οι γονείς της Ιωακείμ και Άννα) **2.** το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσόδιος* < αρχ. *εἴσοδος*. Η φρ. *εἰσόδια τῆς Θεοτόκου* είναι μεσαιωνική (7ος αι.), όπως και η ίδια η γιορτή].

εισοδικό (το) ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που ψάλλεται κατά τη «Μικρά Είσοδο» τής Θείας Λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσοδικόν* < επίθ. *εἰσόδιος* (< αρχ. *εἴσοδος*)].

είσοδος (η) [αρχ.] {εισόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από χώρο που νοείται ως εξωτερικός σε χώρο που νοείται ως εσωτερικός: *η ~ στο κτήριο / στο διαμέρισμα / στο γραφείο / στο κατάστημα / στον υπόγειο σιδηρόδρομο / στην πόλη* || *απαγορεύεται η ~* (σε προειδοποιητικές πινακίδες) || *η ~ των στρατευμάτων κατοχής στην Αθήνα το 1941* ΑΝΤ. έξοδος **2.** (συνεκδ.) το άνοιγμα ή το πέρασμα από το οποίο εισέρχεται κανείς κάπου: *η ~ τού σχολείου / τού δημαρχείου / τού νοσοκομείου / τής πολυκατοικίας / τής πόλης* || *φτωχική / μοντέρνα / λιτή ~* || *κύρια / δευτερεύουσα / βοηθητική ~* **3.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο εισέρχεται κανείς σε έναν χώρο: *καθυστέρησε να έρθει, για να κάνει εντυπωσιακή ~* || *μεγαλοπρεπής / θριαμβευτική / προκλητική ~* **4.** (συνεκδ.) το αντίτιμο που καταβάλλεται για την εξασφάλιση τής δυνατότητας (κάποιου) να εισέλθει (σε ορισμένο χώρο): *ακριβή / ελεύθερη / δωρεάν ~ στο θέατρο / στον κινηματογράφο / στα μέσα μεταφοράς* ΣΥΝ. εισιτήριο **5.** (συνεκδ.) η άδεια που παρέχεται σε κάποιον να εισέρχεται σε χώρο ή θέαμα χωρίς καταβολή αντιτίμου: *έχει μόνιμη ~ για την Επίδαυρο ως δημοσιογράφος* || *εξασφάλισε ~ σε όλα τα κέντρα λόγω των γνωριμιών του* **6.** η ένταξη (νέου μέλους) σε σύνολο, η εγγραφή (λ.χ. σε σύλλογο): *η ~ νέων μελών στη λέσχη* ΣΥΝ. εισδοχή **7.** κάθε έναρξη ή μετάβαση σε νέα κατάσταση, εποχή, περίοδο κ.λπ.: *η ~ στην ωριμότητα* **8.** ΤΕΧΝΟΛ. (αγγλ. input) (α) (σε ηλεκτρονικές συσκευές) το σημείο από το οποίο εισάγονται πληροφορίες σε ηλεκτρονικό σύστημα (το σημείο εισερχόμενου σήματος σε συσκευή βίντεο, σε ενισχυτή στερεοφωνικού συγκροτήματος κ.λπ.) ΑΝΤ. έξοδος (β) (περιληπτ.) τα δεδομένα, οι πληροφορίες που εισάγονται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή προς επεξεργασία ΣΥΝ. εισαγόμενα ΑΝΤ. εξαγόμενα (γ) το σημείο εισαγωγής, η διαδικασία κατά την οποία τα δεδομένα αυτά εισάγονται στην εσωτερική μνήμη ενός υπολογιστή κατ' αντιδιαστολή προς την έξοδο (αγγλ. output) (δ) (στην ηλεκτρολογία) το ένα από τα δύο άκρα κάθε ηλεκτρικής διάταξης, από το οποίο το ηλεκτρικό ρεύμα οδηγείται μέσα σε αυτή **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Μικρά Είσοδος*** η εν πομπή μεταφορά τού Ευαγγελίου από τον κυρίως ναό στο Ιερό Βήμα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας (β) ***Μεγάλη Είσοδος*** η εν πομπή μεταφορά των Τιμίων Δώρων τής Θείας Ευχαριστίας από την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 3β) στο θυσιαστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

εισορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισορμάς... | εισόρμησα} (λόγ.) εισέρχομαι ξαφνικά (κάπου), με επιθετική συνήθ. διάθεση ΣΥΝ. εισβάλλω, εφορμώ. — **εισόρμηση** (η) [1895].

εισπήδηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση λατρευτικών πράξεων ή η συμμετοχή σε αυτές κληρικών (επισκόπων, πρεσβυτέρων και διακόνων) σε άλλη μητρόπολη (οι επίσκοποι) ή ενορία (οι πρεσβύτεροι και διάκονοι), χωρίς προηγούμενη έγκριση τής επιχώριας εκκλησιαστικής αρχής. — **εισπηδώ** ρ. [αρχ.].

εισπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέπλευσα} (λόγ.) (για σκάφος) εισέρχομαι σε λιμάνι ΣΥΝ. πιάνω λιμάνι ΑΝΤ. εκπλέω, αποπλέω. — **είσπλους** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

εισπνέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εισέπνευσα} εισάγω αέρα ή αέριο στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: (αμετβ.) *εισπνεύστε και εκπνεύστε!* || (μετβ.) *απαγορεύθηκε το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους, για να μην εισπνέουν οι μη καπνίζοντες τον καπνό των άλλων*. — **εισπνευστικός**, -ή, -ό [1879].

εισπνοή (η) [αρχ.] **1.** η εισαγωγή αέρα στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: *πάρε βαθιές ~* ΣΥΝ. ανάσα ΑΝΤ. εκπνοή **2.** η εισαγωγή φαρμακευτικών ουσιών ή οξυγόνου στους πνεύμονες για τη θεραπεία ασθενούς: *ο γιατρός συνέστησε εισπνοές με ευκάλυπτο* || *συσκευή εισπνοών*.

εισπνοοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπεία με εισπνοές φαρμακευτικών ουσιών. — **εισπνοοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. inhalation therapy].

εισπρακτέος, -α, -ο αυτός που οφείλει να εισπραχθεί, να καταβληθεί για εισπρακτικούς λόγους: *~ ποσό / φόρος* ΑΝΤ. καταβλητέος.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού αρχ. *εἰσπράττω*, πβ. κ. *πρακτέος*].

εισπρακτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **εισπραχτικός** αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη (χρημάτων): *η παράσταση ήταν μεγάλη ~ επιτυχία* || *~ μέτρα φορολόγησης* || *~ πολιτική*. — **εισπρακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

εισπράκτορας (ο/η) {(θηλ. εισπράκτορος) | εισπρακτόρων} υπάλληλος που είναι αρμόδιος για την είσπραξη οφειλόμενων χρημάτων ή για την έκδοση των εισιτηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς ΣΥΝ. ταμίας. Επίσης (λόγ.) **εισπράκτωρ** (ο/η) [μτγν.] {εισπράκτορος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσπράκτωρ*, -ορος < αρχ. *εἰσπράττω*].

είσπραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η λήψη οφειλόμενων χρημάτων: *~ φόρου / προστίμου / εισφορών* ΑΝΤ. καταβολή, πληρωμή **2.** ***εισπράξεις*** (οι) τα έσοδα από πώληση (εισιτηρίων, εμπορευμάτων, λαχνών κ.λπ.): *οι ~ από το ΠΡΟ-ΠΟ ήταν αυξημένες* || *οι ~ τής συναυλίας ανέρχονται στο ποσό των είκοσι εκατομμυρίων* ΣΥΝ. έξοδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴσπραξις* < *εἰσπράττω*].

εισπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέπραξα, εισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. μτχ. εισπραχθείς, -είσα, -έν)} **1.** πληρώνομαι, λαμβάνω (χρήματα) που μου οφείλονται: *το κράτος θα εισπράξει σημαντικά ποσά από τους νέους φόρους* || *για την εμφάνισή του στην τηλεόραση εισέπραξε 500.000* ΑΝΤ. καταβάλλω, πληρώνω **2.** (μτφ.) γίνομαι αποδέκτης, δέχομαι τις επιπτώσεις μιας κατάστασης (που συνήθ. εγώ δημιούργησα ή προκάλεσα): *εισέπραξε το χειροκρότημα τού κοινού* || *~ την αποδοκιμασία / την ευγνωμοσύνη / τη δυσαρέσκεια* **3.** ερμηνεύω (λόγο / πράξη κ.λπ.) με ορισμένο τρόπο: *εισέπραξα το σχόλιό του ως αποδοκιμασία*.

εισρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέρρεα, εισέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για υγρά) ρέω μέσα (σε κάτι άλλο): *από τις ισχυρές βροχοπτώσεις νερά εισέρρευσαν σε ισόγειες κατοικίες και υπόγεια* ΑΝΤ. εκρέω **2.** (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) (α) εισέρχομαι στο ταμείο (κράτους, επιχείρησης κ.λπ.): *θα εισρεύσουν κοινοτικά κονδύλια στα ταμεία τού κράτους* (β) (για πρόσ.) εισέρχομαι σε μεγάλους αριθμούς: *κατά κύματα εισρέουν στη χώρα οι πρόσφυγες από την εστία τής πολεμικής αντιπαράθεσης*.

εισροή (η) **1.** η ροή υγρού προς τα μέσα: *~ υδάτων* ΑΝΤ. εκροή **2.** (α) (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) η συνεχής ροή προς το εσωτερικό (χώρας, επιχείρησης κ.λπ.): *η ~ ξένων επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα μας* || *~ συναλλάγματος* ΑΝΤ. εκροή, απώλεια (β) (για πρόσ.) η είσοδος, συνεχής ροή προς το εσωτερικό: *«η ελλιπής φύλαξη των συνόρων επιτρέπει την ανεξέλεγκτη ~ λαθρομεταναστών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰσρέω*].

εισρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διείσδυση υγρών ή στερεών ουσιών στις αναπνευστικές οδούς, κυρ. όταν δεν λειτουργούν τα λαρυγγικά αντανακλαστικά ή λόγω απότομης εισπνοής· (καθημ.-καταχρ.) η αναρρόφηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aspiration].

Ε.Ι.Σ.Φ. (η) Ένωση Ιπταμένων Συνοδών και Φροντιστών.

εισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέφερα} **1.** προσφέρω (ποσό) κυρ. μετέχοντας σε συλλογική προσπάθεια και στον βαθμό που μου αναλογεί: *~ στην ανέγερση τού ναού / στον έρανο* ΣΥΝ. συνεισφέρω **2.** (γενικότ.) προσφέρω ως βοήθεια: *θέλω και εγώ να ~ στην προσπάθειά σας τις λιγοστές μου δυνάμεις*.

εισφορά (η) [αρχ.] (επίσ.) **1.** η καταβολή χρημάτων ή οικονομικών αξιών (για σκοπό κοινής ωφέλειας): *~ για την κατασκευή αεροδρομίου* || *οι πάγιες ~ στα ασφαλιστικά ταμεία* || *~ σε φιλανθρωπικά ιδρύματα* || *~ σε χρήμα / σε είδος* || *έκτακτη / αντισταθμιστική* (βλ.λ.) */ μηνιαία / ασφαλιστική ~* ΣΥΝ. συμβολή, συνδρομή, (λαϊκ.) ρεφενές **2.** (συνεκδ.) το καταβαλλόμενο ποσό: *η πληρωμή των ~ γίνεται με επικόλληση στα ασφαλιστικά βιβλιάρια αντίστοιχης αξίας ενσήμων* || *αύξηση / καταβολή των ~* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε συμβολή σε κοινά έξοδα ή κοινή προσπάθεια: *πολύτιμη ~ σε ιδέες και προτάσεις* || *~ γνώσεων και εμπειριών* ΣΥΝ. συνεισφορά, συμμετοχή.

εισφοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {εισφοροδιέφυγα (λόγ. μτχ. εισφοροδιαφυγ-ών, -ούσα, -όν)} (κυρ. για εργοδότη) αποφεύγω την καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισφοροδιαφυγή (η) (κυρ. για εργοδότη) η μη καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισχώρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διείσδυση στο εσωτερικό, στο βάθος (ενός πράγματος): *η ~ των ξένων δυνάμεων στην ενδοχώρα* **2.** (μτφ.) η διάδοση, εξάπλωση (κάποιου πράγματος) σε έναν χώρο: *η ~ ξενόφερτων συνηθειών στην καθημερινή μας ζωή* || *η ~ πρακτόρων στην οργάνωση*.

εισχωρώ ρ. αμετβ. {εισχωρείς... | εισ(ε)χώρησα} **1.** κινούμαι προς το εσωτερικό ή το βάθος: *τα στρατεύματα εισχώρησαν στην ενδοχώρα* || || *κρέμα ημέρας που εισχωρεί στους πόρους και προσφέρει πλούσια ενυδάτωση* ΣΥΝ. εισέρχομαι, εισδύω, μπαίνω **2.** (μτφ.) εισδύω, βρίσκω πρόσφορο έδαφος να δράσω ή να αναπτυχθώ: *πράκτορες τής αστυνομίας είχαν εισχωρήσει στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης* || *στη νυχτερινή διασκέδαση έχουν εισχωρήσει ξενόφερτες συνήθειες* ΣΥΝ. διαδίδομαι, μεταδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*, *καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσχωρῶ (-έω)* < *εἰσ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*].

είτε σύνδ. για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων στοιχείων: *~ έρθεις ~ δεν έρθεις, το ίδιο μού κάνει*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰ* (βλ.λ.) + εγκλιτικό μόριο *τε*].

έιτζ (το) (αγγλ. A.I.D.S.) {άκλ.} ΙΑΤΡ. το σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας· ασθένεια τού ανοσοποιητικού συστήματος, χωρίς θεραπεία μέχρι σήμερα, με μακρά περίοδο επώασης, που προκαλείται από τους ιούς HIV και HIV-2, μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή, τη μετάγγιση αίματος ή τη χρήση μολυσμένης βελόνας και προσβάλλει τα κύτταρα τού ανοσοποιητικού συστήματος τού ανθρώπου, με αποτέλεσμα λοιμώξεις βαριάς μορφής, σπάνιους και κακοήθεις όγκους και τελικά θάνατο· χαρακτηρίζεται ως *μάστιγα τού αιώνα* λόγω τής εξάπλωσής της παγκοσμίως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. A.I.D.S., ακρωνύμιο τού Aquired Immune Deficiency Syndrome «σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας»].

Ε.Ι.Τ.Χ.Δ. (το) Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικών Χημικών Διεργασιών.

είχα ρ. → έχω

ειωθός (το) {ειωθότος} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνεται κατά σταθερή συχνότητα, η συνήθεια· εύχρ. στη ΦΡ. ***κατά το ειωθός / κατά τα ειωθότα*** (*κατὰ τὸ εἰωθός*, Θουκ. 4, 17 / *τὰ εἰωθότα*, Αριστοφ. *Βάτραχοι* 1, Θουκ. 2, 51) κατά πώς συνηθίζεται, κατά τον συνήθη τρόπο: *~, παιδική χορωδία έψαλε τα κάλαντα στον Πρόεδρο*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. τού αρχ. *εἴωθα* «έχω τη συνήθεια» (παρακ. με ενεστ. χρήση) < **σέ-σϝωθ-α*, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. **σϝωθ-* < *swōdh-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συ-

νήθεια», πβ. σανσκρ. svadhā-, λατ. sod-ālis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι», γαλλ. dé-suet «παπαλαιωμένος, απηρχαιωμένος», γερμ. Sitte «έθιμο» κ.ά. Ομόρρ. *έθ-ος, έθ-ιμο(ν), έθ-ίζω, έθ-νος, ήθ-ος, ηθ-ικός* κ.ά.].

εκ κ. (μπροστά από φωνήεν) **εξ** πρόθ. (λόγ.) (+γεν. = από +αιτ.) δηλώνει: **1.** τοπικό προσδιορισμό (το τοπικό σημείο στο οποίο προσδιορίζεται (κάποιος/κάτι), συγκεκριμένη τοποθεσία ή κατεύθυνση· ΦΡ. (α) **εκ δεξιών** στα / από τα δεξιά (β) **εξ αριστερών / ευωνύμων** στα / από τα αριστερά (γ) **εξ αποστάσεως** από απόσταση (δ) **εκ των ένδον** από μέσα, από το εσωτερικό: *η πληροφορία διέρρευσε* ~ (ε) **εκ τού μακρόθεν** από μακριά (στ) **εκ τού πλησίον** από κοντά (ζ) **εκ τού συστάδην** από κοντά (η) **εκ τού σύνεγγυς** από πολύ κοντά **2.** κίνηση από τόπο: *ήλθε ~ Παρισίων* **3.** προέλευση πραγματική ή μεταφορική / νοητή: τα *κέρδη ~ τής επιχειρήσεως είναι μεγάλα*· ΦΡ. (α) **(συγγένεια) εξ αίματος / εξ αγχιστείας** (συγγένεια) από γάμο (β) **εκ βάθρων / εκ θεμελίων** από τα θεμέλια, από τις ρίζες: *το κτήριο σείστηκε* ~ (γ) **εκ βάθους ψυχής / καρδίας** από τα βάθη τής ψυχής / τής καρδιάς (κάποιου)· για την έκφραση ειλικρινών συναισθημάτων (δ) **εκ τού μη όντος** από το τίποτα: *προκύπτουν προβλήματα* ~ **4.** καταγωγή: *επιστήμων ~ Νάξου* || *~ παλαιάς αριστοκρατικής οικογενείας* **5.** χρονικό προσδιορισμό· το χρονικό σημείο στο οποίο συμβαίνει ή τοποθετείται (κάτι): *γνώριζα το αποτέλεσμα τού αγώνα ~ των προτέρων* || *η ~ των υστέρων κριτική είναι εύκολη*· ΦΡ. (α) **εξ αρχής** από την αρχή, την έναρξη: *διαπιστώθηκε ~ το καλό κλίμα που υπήρχε στις συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών* (β) **εξ απαλών ονύχων** από μικρή ηλικία: *~ έμαθε στις στερήσεις* || *συνθέτει μουσική* ~ (γ) **εκ γενετής / (σπανιότ.) εκ κοιλίας μητρός** από γεννησιμιού, από τη στιγμή τής γέννησης: *το σημάδι αυτό το έχει εκ κοιλίας μητρός* || *τυφλός εκ γενετής* (δ) **εκ προοιμίου** από την αρχή: *ήταν ~ καταδικασμένο σε αποτυχία αυτό το εγχείρημα* **6.** τρόπο: *ασκεί κριτική ~ τού ασφαλούς* (από ασφαλή θέση χωρίς να κινδυνεύει ή να διακινδυνεύει κάτι)· ΦΡ. (α) **εξ απροόπτου** απρόοπτα, ξαφνικά (β) **εξ ακοής** έχοντας ακούσει για κάποιον/κάτι από έμμεση πληροφόρηση: *τον γνωρίζω ~, δεν τον έχω συναντήσει ποτέ μου!* (γ) **εξ αντικειμένου** βλ. λ. *αντικείμενο* (δ) **εκ βαθέων** από τα βάθη τής ψυχής κάποιου: *~ εξομολόγηση* (ε) **εκ διαμέτρου** εντελώς: *η άποψή σου με βρίσκει ~ αντίθετο* (στ) **εκ των ενόντων** με ή από αυτά ή αυτούς που ήδη υπάρχουν: *δεν θα προσλάβουμε άλλους υπαλλήλους· θα τελειώσουμε το έργο* ~ (ζ) **εξ αδιαιρέτου** χωρίς να έχει γίνει επίσημη μοιρασιά / διανομή: *είναι ιδιοκτήτης διαμερίσματος ~ με τη σύζυγό του* (η) **εξ επαφής** ακουμπώντας την κάννη του όπλου στο σώμα: *πυροβολισμός* ~ θ) **εξ ημισείας** από μισά ο καθένας: *κληρονόμησαν από τον πατέρα τους ένα σπίτι* ~ (ι) **εκ νέου** πάλι, ξανά: *η ~ εξέταση μιας υπόθεσης* (ια) **εκ περιτροπής** διαδοχικά, εναλλακτικά (ιβ) **εκ πρώτης όψεως** με μια πρώτη ματιά / θεώρηση: *~ φαίνεται καλή εργασία* (ιγ) **εκ τού προχείρου** πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία: *απάντηση* ~ (ιδ) **εξ ολοκλήρου** εντελώς, ολοκληρωτικά: *το κτήριο αυτό πρέπει να γκρεμιστεί και να χτιστεί* ~ (ιε) **εξ ορισμού** βλ. λ. *ορισμός* (ιστ) **εκ των πραγμάτων** όπως έχουν τα πράγματα, αντικειμενικά: *~ δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς* (ιζ) **εκ μέρους / εξ ονόματος** βλ. λ. *όνομα* (ιη) **εκ συστήματος** συστηματικά, για κάποιον που συνηθίζει να κάνει κάτι: *είναι ~ τρακαδόρος* (ιθ) **εξ όψεως** από την όψη, από το πρόσωπο: *τον γνωρίζω μόνο ~, δεν έχουμε ποτέ μιλήσει* (πβ. *εξ ακοής*) (κ) **εξ ιδίων (κρίνει τα αλλότρια)** με βάση τον ίδιο του τον εαυτό (κρίνει τους άλλους) (κα) **εξ όνυχος τον λέοντα** από μια μικρή ένδειξη μπορεί κανείς να καταλάβει το σύνολο: *από τις πρώτες κιόλας γραμμές τού βιβλίου κατάλαβα περί τίνος επρόκειτο· ~!* (κβ) **εξ άπαντος** οπωσδήποτε: *πρέπει να έχουμε τελειώσει μέχρι την Τρίτη* ~ **7.** αιτία: *είναι ~ πεποιθήσεως εργένης* || *φόνος εξ αμελείας* || *φόνος ~ προμελέτης* || *σου μιλάω ~ πείρας* || *δεν το έκανε ~ προθέσεως*· ΦΡ. (α) **εξ ανάγκης** επειδή είχε ανάγκη, αναγκαστικά (β) **εξ επαγγέλματος** βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) **εκ παραδρομής** από απροσεξία (δ) **εκ φύσεως** από φυσικού του: *ντροπαλός* ~ (ε) **ως εκ τούτου** όπως προκύπτει από αυτό που αναφέρθηκε: *είχε πιει και ~ ήταν εκτός εαυτού* (στ) **εξ οικείων** από τους δικούς του: *αυτή τη φορά η κριτική προήλθε* ~ (ζ) **εξ οικείων τα βέλη** για επίθεση που δέχεται κάποιος από δικούς του ανθρώπους **8.** ύλη: *κατασκευή ~ μετάλλου / σιδήρου* **9.** το σύνολο από το οποίο λαμβάνεται μέρος: *στον διαγωνισμό έλαβαν μέρος 5.000 υποψήφιοι ~ των οποίων πέτυχαν οι 500*· ΦΡ. (α) ΣΤΡΑΤ. **εξ εφέδρων** από αυτούς που είναι στην εφεδρεία: *αξιωματικός* ~ (β) **εκ των ων ουκ άνευ** βλ. λ. *άνευ*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκ / ἐξ* (όπου ο αρχικός πλήρης τ. είναι *ἐξ*, ενώ το *ἐκ* απαντά προ συμφώνου) < Ι.Ε. *eks, πβ. λατ. ex (> γαλλ. ex-, π.χ. externe «εξωτερικός»), ιρλ. ess-, αρχ. σλαβ. is/iz κ.ά. Ομόρρ. *ἔξ-ω, ἐκ-τός, ἐχθρός* (βλ.λ.) κ.ά. Η πρόθ. *ἐκ / ἐξ* στην Αρχ. έχει τη βασική σημ. «έξω από» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει την προέλευση πιο εξειδικευμένα από την πρόθ. *ἀπό*].

εκ – εξ. Η πρόθεση **εκ** εμφανίζεται με δύο παραλλαγές, την **εκ** + σύμφωνο και την **εξ** + φωνήεν: **εκ** *βαθέων* - **εξ** *ουρανού*, **εκ** *τού μηδενός* - **εξ** *ακοής*. Το ίδιο ισχύει και στις σύνθετες λέξεις: *εκ-τιμώ, εκ-πομπή, εκ-λέγω*, αλλά *εξ-ασφαλίζω, εξ-ετάζω, εξ-ορμώ*. Δυσκολία εμφανίζουν ρήματα *δισύλλαβα* σε -ω *σύνθετα (δί-δω, λέγω...)* με την πρόθεση εκ-, τα οποία παίρνουν τη λεγόμενη **εσωτερική αύξηση (ε-)**, πράγμα που επιφέρει και αλλαγή στην πρόθεση από **εκ-** σε **εξ-**. Μερικά ρήματα που εμφανίζουν τέτοια αύξηση είναι: *εκ-βάλλω* → **εξ-**έβαλα, *εκ-βράζω* → **εξ-**έβρασα, *εκ-δίδω* → **εξ-**έδωσα, *εκ-δράμω* → **εξ-**έδραμα, *εκ-θέτω* → **εξ-**έθεσα, *εκ-λέγω* → **εξ-**έλεξα, *εκ-λείπω* → **εξ-**έλειψα, *εκ-πέμπω* → **εξ-**έπεμψα, *εκ-πίπτω* → **εξ-**έπεσα, *εκ-πλέω* → **εξ-**έπλευσα, *εκ-πλήττω* → **εξ-**έπληξα, *εκ-πνέω* → **εξ-**έπνευσα, *εκ-σκάπτω* → **εξ-**έσκαψα, *εκ-τείνω* → **εξ-**έτεινα, *εκ-τρέπω* → **εξ-**έτρεψα, *εκ-τρέφω* → **εξ-**έθρεψα, *εκ-φέρω* → **εξ-**έφερα, *εκ-φράζω* → **εξ-**έφρασα. Προσοχή! Τα σύνθετα τής **εκ-** με ρήματα που (ως απλά) έχουν πάνω από δύο συλλαβές *(εκ-βιάζω, εκ-θρονίζω, εκ-κολάπτω, εκ-λαϊκεύω, εκ-μαιεύω* κ.τ.ό.) ή που τονίζονται σε -ώ *(εκ-τιμώ, εκ-μυζώ, εκ-τελώ, εκ-κενώ* κ.τ.ό.) δεν τρέπουν το *εκ-* σε *εξ-*, γιατί δεν παίρνουν εσωτερική αύξηση *(εκ-βιάζω* → **εκ-**βίασα, *εκ-θρονίζω* → **εκ-**θρόνισα, *εκ-τιμώ* → **εκ-**τίμησα, *εκ-τελώ* → **εκ-**τέλεσα).
Σύνθετες λέξεις με την **εκ** και με β' συνθετικό λέξη που αρχίζει από **κ-** γράφονται με δύο **-κκ-**. Τέτοιες λέξεις είναι: **εκ-**καθαρίζω *(-ιση, -ιστικός)*, **εκ-**κεντρικός *(-ότητα)*, **έκ-**κεντρος, **εκ-**κενώνω *(-ωση)*, **εκ-**κινώ *(-ηση)*, **έκ-**κληση, **εκ-**κλησία, **εκ-**κοκκίζω *(-ισμός, -ιστήριο)*, **εκ-**κολάπτω *(-αψη, -απτικός)*, **εκ-**κρεμές, **εκ-**κρεμής *(-ότητα)*, **εκ-**κρεμώ, **εκ-**κρίνω *(-ιση, -ιμα)*, **εκ-**κρούω, **έκ-**κρουση, **εκ-**κωφαντικός. Οι λέξεις αυτές συχνά προφέρονται με διπλό *κ* (μολονότι τα διπλά σύμφωνα προφέρονται στη Ν. Ελληνική ως απλά), όταν γίνονται αισθητές ως σύνθετα, οπότε προφέρονται έτσι όπως γράφονται ή, αλλιώς, προφέρονται «ετυμολογικά»: *εκ-κενώνω, εκ-κινώ, εκ-κεντρικός*, αλλά *εκ-κλησία* (με ένα *κ*), *εκ-κρεμές* (με ένα *κ*) κ.ο.κ.
Ενίοτε παρατηρείται το λάθος να σημειώνεται απόστροφος μετά το **εξ** (*εξ' ανάγκης!, εξ' απίνης!*), σαν να έχει σιγηθεί κάποιο φωνήεν, πράγμα που προφανώς δεν συμβαίνει.

εκ- / εξ- α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** διεργασία που οδηγεί σε μία κατάσταση: *εκ-γερμανισμός, εκ-δημοκρατισμός* **2.** αφαίρεση: *εκ-βραχισμός, εκ-θεμελίωση* **3.** επίταση, έμφαση: *εκ-καθάριση, έκ-λαμπρος, εκ-μηδένιση, εκ-πεσμός* **4.** φορά ή κατεύθυνση προς τα έξω: *εκ-σφενδονίζω, εκ-παραθυρώνω, εκ-βάλλω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζε-, εκ, γδύνω, εγγονός, εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ἐκ / ἐξ* (βλ.λ.)].

Ε.Κ. **1.** (το) Εθνικό Κτηματολόγιο **2.** (ο) Εμπορικός Κώδικας **3.** (η) Ένωσις Κέντρου *(Κόμμα τής Ενώσεως Κέντρου)*· κόμμα που ιδρύθηκε το 1961 με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου **4.** (το) Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ε.Κ.Α. **1.** (η) Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού **2.** (η) Εφορία Κλασικών Αρχαιοτήτων **3.** (το) Εργατικό Κέντρο Αθηνών.

Ε.Κ.Α.Β. (το) Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας.

Εκάβη (η) **1.** σύζυγος του Πριάμου, βασίλισσα τής Τροίας, μητέρα τού Έκτορα, τού Πάρη, τής Κασσάνδρας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Ε.Κ.Α.Μ. **1.** (ο) Ενιαίος Κωδικός Αριθμός Μητρώου **2.** (η) Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα.

έκανα/έκαμα ρ. ➝ κάνω

εκάρην ρ. ➝ κείρω

Ε.ΚΑ.Σ. (η) Ένωση Καλαθοσφαιρικών Σωματείων.

εκάς οι βέβηλοι ➝ βέβηλος

έκαστος, -άστη, -αστο(ν) {εκάστ-ου | -ων, -ους} αντων. (λόγ.) καθένας· συνήθ. σε τυποποιημένες εκφράσεις που δηλώνουν την ατομικότητα, την έμφαση στη μονάδα, κατ' αντιδιαστολή προς το σύνολο· ΦΡ. (α) **καθ' εκάστην** (ενν. ημέρα) κάθε ξεχωριστή μέρα, καθημερινά (β) **έκαστος εις το / στο είδος του** ο καθένας είναι καλός στον τομέα του, στην ειδικότητα ή στην κλίση του: *«~ και ο Αουμίδης στους καφέδες»* (διαφήμ.) (γ) **έκαστος εφ' ω ετάχθη** *(ἕκαστος ἐφ' ᾧ ἐτάχθη)* καθένας οφείλει να υπηρετεί αυτό στο οποίο είναι ταγμένος, το οποίο έχει αναλάβει ως αποστολή του (δ) **εις έκαστος** *(εἷς ἕκαστος, ενός εκάστου, ένα έκαστον)* (λόγ.) ο καθένας χωριστά: *ο δημοσιογράφος που επισκέφθηκε τους τραυματίες αναφέρθηκε στην υγεία ενός εκάστου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕκαστος*, πιθ. από συνεκφορά **ἑκάς τις* «ο καθένας χωριστά» μέσω των πλαγίων πτώσεων, δηλ. γεν. **ἑκάς τεο* > *ἑκάστου*, δοτ. **ἑκάς τῳ* > *ἑκάστῳ* κ.τ.ό. Λιγότερο πιθ. η άποψη *ἕκαστος* < *ἑκάς* «μακριά από» + -*τος* (τακτικό επίθημα). Για το αρχ. επίρρ. *ἑκάς*, βλ. λ. *εκάτερος, ανέκαθεν*].

εκάστοτε επίρρ. (λόγ.) σε κάθε περίπτωση, κάθε φορά: *ο ~ πρωθυπουργός* || *η ~ αντιπολίτευση αρνείται συνολικά το κυβερνητικό έργο* || *η ~ νεολαία αμφισβητεί την παλαιά τάξη πραγμάτων* || *συμπεριφέρεται αναλόγως των ~ περιστάσεων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκάστοτε* < *ἕκαστος* + επίθημα -*τε*].

εκατ. συντομ. τής λ. εκατομμύριο, εκατομμύρια: *βοήθεια ύψους 100 εκατ. δολαρίων*.

Εκαταίος (ο) ο *Μιλήσιος*· αρχαίος Έλληνας χρονογράφος (6ος αι. π.Χ.)· έργα του *Περίοδος Γής* ή *Περιήγησις* και *Γενεηλογίαι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑκαταῖος* < αρχ. *Ἑκάτη* (βλ.λ.)].

εκάτερος, -έρα, -ερον {εκατέρ-ου | -ων, -ους} αντων. (αρχαιοπρ.) καθένας από τους δύο χωριστά· στη ΦΡ. **έτερον εκάτερον** *(ἕτερον ἑκάτερον)* άλλο το ένα, άλλο το άλλο· για μη συγκρίσιμα ή σχετιζόμενα μεταξύ τους θέματα: *τον εκτιμώ ως επιστήμονα, όχι όμως και ως άνθρωπο· ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφότεροι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκάτερος*, από το θ. *ἑκα-* τού αρχ. επιρρ. *ἑκάς* «μακριά (από)» (το οποίο προήλθε από το γ' προσ. *ἑ* «αυτόν» τής αντωνυμίας και το επιμεριστικό επίθημα -*κας*, πβ. αρχ. *ἀνδρα-κάς* «κατά άνδρα») και το επίθημα -*τερος*, όπως παρουσιάζεται στα *ἕτερος, πότερος* κ.α.].

εκατέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από καθεμιά από τις δύο πλευρές χωριστά, και από τη μία πλευρά και από την άλλη χωριστά· η καθεμιά για τον εαυτό της: *κατά την εκδίκαση τού διαζυγίου διατυπώθηκαν ~ απειλές και κατηγορίες* || *δέχθηκαν πυρά* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκατέρωθεν* < *εκάτερος* + *-θεν*].

εκατέρωθεν – αμφοτέρωθεν. Λόγια επιρρήματα, εν χρήσει ιδίως στην επιστημονική γλώσσα. Και οι δύο λέξεις σημαίνουν «από τους δύο, από τις δύο πλευρές», αλλά το μεν **εκατέρωθεν** σημαίνει «από τους δύο, αλλά χωριστά από τον καθένα», ενώ το **αμφοτέρωθεν** σημαίνει «και από τους δύο μαζί»: *Οι αμφοτέρωθεν επιθέσεις έληξαν μετά τη συμφιλίωση που επετεύχθη* (οι επιθέσεις που γίνονταν και από τις δύο πλευρές μαζί) – *Αναγνωρίστηκε εκατέρωθεν η ισχύς τής υπογραφείσης συμβάσεως* (χωριστά από τον έναν και από τον άλλον). Εν ολίγοις, το *εκατέρωθεν* τονίζει το «χωριστά», το *αμφοτέρωθεν* το «μαζί». → *αμφότεροι*

Εκάτη (η) ΜΥΘΟΛ. χθόνια θεότητα τής μαγείας, των φαντασμάτων, τού σκότους και τής σελήνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑκάτη*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο *ἑκάς* «μακριά (από)», αν συνδεθεί με τα επίθ. *Ἑκηβόλος*, *Ἑκατηβόλος*, που αποδίδονταν στον Απόλλωνα].

εκατό (το) {άκλ.} **1.** ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 100 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 100: ~ *άνθρωποι / μαθήτριες / σπίτια*· ΦΡ. (α) **εκατό φορές** για κάτι που επαναλαμβάνεται πολλές φορές (συνήθ. χωρίς αποτέλεσμα ή εκνευριστικά): *σου έχω πει ~ να κλείνεις το φως όταν βγαίνεις!* || ~ *να του το θυμίσεις, αυτός πάλι θα το ξεχάσει* ΣΥΝ. (λόγ.) επανειλημμένως (β) **τοις εκατό / επί τοις εκατό / στα εκατό /** (προφ.) **τα εκατό** (σύμβολο %) (i) για δήλωση τού επιτοκίου: *η τράπεζα δίνει επιτόκιο έξι τοις εκατό* (ii) για ποσοστό σε κλίμακα εκατό μονάδων: *πήρε αύξηση είκοσι ~* || *το πενήντα ~ των ερωτηθέντων αντιτίθεται στα μέτρα τής κυβέρνησης* (γ) **εκατό τοις** (προφορ. κ. **τα**) **εκατό** (100%) για την έκφραση απόλυτης σιγουριάς, βεβαιότητας: *θα έρθουμε σίγουρα, να μας περιμένετε ~!* ΣΥΝ. αναμφίβολα, οπωσδήποτε **3.** (α) ο τηλεφωνικός αριθμός κλήσης τής υπηρεσίας Αμέσου Δράσεως και συνεκδ. η ίδια η υπηρεσία: *αν δεν σταματήσει τη φασαρία ο γείτονας, θα πάρω το ~* || *ας ειδοποιήσει κάποιος το ~!* ΣΥΝ. Άμεση Δράση, Αστυνομία (β) (συνεκδ.) το αστυνομικό όχημα: *ήρθε / έφτασε το ~* ΣΥΝ. αστυνομικό, περιπολικό. Επίσης **εκατόν** (σε αριθμητικά, όπως *εκατόν ένα, εκατόν είκοσι* κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόν*, πιθ. < **ἓν κατόν* «ένα εκατό» (πβ. αγγλ. one hundred)· το βασικό θ. **κατόν* < I.E. *kmt-om, πβ. σανσκρ. śatám, λατ. centum, γαλλ. cent, ισπ. ciento, αγγλ. hundred, γερμ. hundert κ.ά.].

εκατό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατό-φυλλος, εκατό-λιτρο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἑκατό-φυλλον*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑκατόν* (βλ.λ.). Βλ. κ. *εκατοντα-*].

εκατόγχειρ (ο/η) {εκατόγχ-ειρος | -ειρες, -είρων} **1.** αυτός που έχει εκατό χέρια **2.** ΜΥΘΟΛ. **Εκατόγχειρες** (οι) τερατώδη πλάσματα με πενήντα κεφάλια και εκατό χέρια, που παλαιότερα θεωρούνταν ως προσωποποίηση φυσικών δυνάμεων (σεισμών, τρικυμιών κ.λπ.)· στην τέχνη απεικονίζονται σαν τους Γίγαντες. Επίσης **εκατόγχειρος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἑκατόγχειρος* < *ἑκατόν* + *-χειρος* < *χείρ, χειρός*].

εκατόμβη (η) {εκατομβών} απώλεια μεγάλου αριθμού ζώων από βίαιο θάνατο (συνήθ. σε πολέμους, καταστροφές, ατυχήματα κ.λπ.): *κάθε Σαββατοκύριακο θρηνούμε εκατόμβες θυμάτων στην άσφαλτο* || *στον τελευταίο βομβαρδισμό υπήρξαν εκατόμβες αμάχων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόμβη* < **ἑκατόμ-βϜᾱ* < *ἑκατόν* + **-βϜᾱ* < *gʷā-, μεταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *gʷ-o-u- «βόδι» (**βῶυς* > αρχ. *βοῦς*). Βλ. κ. *βόδι*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στις θυσίες εκατό βοδιών προς τιμήν των θεών· ήδη στα Ομηρικά Έπη η λ. απέκτησε γενικό χαρακτήρα].

εκατομμύριο (το) [1805] {εκατομμυρί-ου | -ων} **1.** εννιακόσιες ενενήντα εννέα χιλιάδες συν ένα, ο αριθμός 1.000.000 **2.** (ως επίθ. **ένα εκατομμύριο**) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000: *ένα ~ πρόσφυγες / δραχμές / αντίτυπα*· ΦΡ. **εκατομμύρια / ένα εκατομμύριο φορές** αμέτρητες φορές: *ένα εκατομμύριο φορές του το 'χω πει κι αυτός τίποτα!* ΣΥΝ. άπειρες φορές, εκατό φορές **3.** ποσότητα χιλίων χιλιάδων: *δύο / τρία ~* || *εκατομμύρια άνθρωποι λιμοκτονούν* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ποσό χιλίων χιλιάδων οικονομικών μονάδων (λ.χ. δραχμών): *κερδίζει / βγάζει / κοστίζει εκατομμύρια* || *ζημιά εκατομμυρίων* || *«τα ~ των ονείρων σας!»* (διαφήμ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δισεκατομμύριο*.
[ΕΤΥΜ. < *εκατόν* + *-μύριο* < αρχ. *μυρίος* (με τον τόνο στην παραλήγουσα) «αναρίθμητος» (αλλά στον πληθ. ως προπαροξύτονο *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), οπότε το εκατομμύριο αποτελείται από εκατό μυριάδες (100 επί 10.000 = 1.000.000). Η λ. πλάστηκε από τον Αδ. Κοραή].

εκατομμυριοστός, -ή, -ό [1853] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 1.000.000 **2. εκατομμυριοστό** (το) καθένα από τα ένα εκατομμύριο ίσα μέρη στα οποία υποδιαιρείται ένα σύνολο.

εκατομμυριούχος (ο/η) [1853] πρόσωπο που έχει ποσό ενός εκατομμυρίου και άνω (συνήθ. περιουσία [πολλών] εκατομμυρίων): *κέρδισε τον πρώτο αριθμό τού λαχείου κι έγινε ~*.

εκατόν (το) → εκατό

εκατοντα- κ. **εκατοντά-** κ. **εκαντοντ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατοντά-δραχμο, εκατοντά-χρονη, εκατοντα-πυλιανή* **2.** είναι εκατό φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εκατοντα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑκατοντα-ετής, ἑκατόντ-αρχος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑκατόν* (βλ. λ. *εκατό*) κατ' αναλογίαν προς τα σύνθ. των υπολοίπων δεκάδων (λ.χ. *ἑξηκοντα-, τριακοντα-, πεντηκοντα-ετία* κ.τ.ό.)].

εκατοντάβαθμος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -βαθμος

εκατοντάδα (η) ‣ εκατοντα-, -άδα

εκατοντάδραχμο (το) νόμισμα με χρηματική αξία εκατό δραχμών: *μεταλλικό ~* || *~ σε κέρμα / σε χαρτονόμισμα* ΣΥΝ. κατοστάρικο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκατοντάδραχμος* «βάρους εκατό δραχμών» < αρχ. *ἑκατόν* (κατ' αναλογίαν προς τα αριθμ. *πεντήκοντα, ἑξήκοντα*) + *δραχμή*].

εκατονταετηρίδα (η) → εκατοντα-, -ετηρίδα

εκατονταετής, -ής, -ές ‣ εκατοντα-, -ετής

εκατονταετία (η) ‣ εκατοντα-, -ετία

εκατονταήμερος, -η, -ο → εκατοντα-, -ήμερος

εκατονταθέσιος, -α, -ο ‣ εκατοντα-, -θέσιος

εκατοντάκιλος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -κιλος

εκατοντάκις επίρρ. ‣ εκατοντα-, -άκις

εκατοντάκλινος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -κλινος

εκατονταμελής, -ής, -ές → εκατοντα-, -μελής

εκατοντάμετρος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -μετρος

εκατονταπλασιάζω ρ. → εκατοντα-, -πλασιάζω

εκατονταπλάσιος, -α, -ο → εκατοντα-, -πλάσιος

εκατονταπλός, -ή, -ό → εκατοντα-, -πλός

εκατονταρχία (η) [μτγν.] {εκατονταρχιών} ΙΣΤ. **1.** (στον ρωμαϊκό στρατό) (α) το αξίωμα και η θητεία τού εκατόνταρχου (β) υποδιαίρεση τής ρωμαϊκής λεγεώνας, ομάδα εκατό πεζών και δέκα ιππέων **2.** μονάδα πολιτικής υποδιαίρεσης των τάξεων τού ρωμαϊκού λαού από εκατό πρόσωπα ή οικογένειες με αναγνωρισμένο δικαίωμα ψήφου ανά υποδιαίρεση.

εκατόνταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΙΣΤ. αξιωματικός τού ρωμαϊκού στρατού, διοικητής εκατονταρχίας, ομάδας εκατό πεζών ανδρών και δέκα ιππέων καθεμιάς από τις τριάντα φατρίες τής Ρώμης ΣΥΝ. κεντυρίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόνταρχος* < *ἑκατόντ(α)* + *-αρχος* < *ἄρχω*. Το μτγν. *κεντυρίων* < λατ. centurio (ίδια σημ.)].

εκατοντάφυλλος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -φυλλος

εκατοντάχρονα (τα) ‣ εκατοντα-, -χρονα

εκατοντάχρονος, -η, -ο ‣ εκατοντα-, -χρονος

εκατονταψήφιος, -α, -ο → εκατοντα-, -ψήφιος

εκατοντούτης (ο) [μτγν.] {εκατοντουτών}, **εκατοντούτις** (η) {εκατοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εκατό ετών ΣΥΝ. εκατονταετής, εκατοντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκατοντούτης* < αρχ. *ἑκατονταετής* < *ἑκατοντα-* + *-ετής* < *ἔτος*].

εκατοστάρης (ο) → κατοστάρης

εκατοστάρι (το) ‣ κατοστάρι

εκατοσταριά (η) → κατοσταριά

εκατοστάρικο (το) → κατοστάρικο

εκατοστή (η) εκατό πρόσωπα ή πράγματα, στη ΦΡ. **καμιά εκατοστή** περίπου εκατό: *ήταν ~ συγκεντρωμένοι, που έκλεισαν τον δρόμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατοστή* «φόρος 1%», θηλ. τού επίθ. *ἑκατοστός*].

εκατοστημόριο (το) [1856] {εκατοστημορί-ου | -ων} το καθένα από τα εκατό ίσα ελάχιστα μέρη ενός συνόλου, καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις του ΣΥΝ. εκατοστό.

εκατοστιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κλάσμα που έχει παρονομαστή εκατό ή με αναλογίες που έχουν ως βάση το εκατό: *~ κλάσμα / αναλογία* || *οι σφυγμομετρήσεις δείχνουν πτώση κατά πέντε ~ μονάδες*.

εκατοστίζω κ. **κατοστίζω** ρ. μετβ. {(ε)κατόστισα} αυξάνω (κάτι) στον αριθμό των εκατό: *κατάφερε να εκατοστίσει τα γκολ που έχει πετύχει με αυτή την ομάδα*· ΦΡ. **να τα εκατοστίσεις** (ως ευχή για τα γενέθλια κάποιου) να φθάσεις στην ηλικία των εκατό χρόνων: *χρόνια πολλά, ~!*
[ΕΤΥΜ. < *εκατοστή* + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

εκατοστόγραμμο (το) [1883] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} μονάδα μέτρησης τής μάζας που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centigramme (νόθο σύνθ.)].

εκατοστόλιτρο (το) [1891] μονάδα μέτρησης τού όγκου (ή τής χωρητικότητας) που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού λίτρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centilitre].

εκατοστόμετρο (το) [1831] {εκατοστομέτρ-ου | -ων} καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου· μονάδα μήκους ίση προς το 1/100 τού μέτρου (cm) ΣΥΝ. πόντος, εκατοστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centimètre].

εκατοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 100ός στην αραβική αρίθμηση, Ρ' ή ρ' στην ελληνική και C στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εκατό (100) **2. εκατοστό** (το) (α) καθένα από τα εκατό ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο ΣΥΝ. εκατοστημόριο (β) καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου ΣΥΝ. πόντος, εκατοστόμετρο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εκατόφυλλο (το) [μτγν.] μεγάλο τριαντάφυλλο, που έχει περισσότερα πέταλα από τα συνηθισμένα.

εκατόφυλλος, -η, -ο ‣ εκατό-, -φυλλος

εκατοχρονίτης (ο) {εκατοχρονιτών}, **εκατοχρονίτισσα** (η) {εκατοχρονιτισσών} **1.** πρόσωπο που έχει ηλικία εκατό ετών ή μεγαλύτερη **2.** (γενικότ.) ο πολύ μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. εκατοντάχρονος, εκατονταετής. — **εκατοχρονίτικος**, -η, -ο.

εκατόχρονος, -η, -ο → εκατό-, -χρονος

έκατσα ρ. ‣ κάθομαι

Ε.Κ.Α.Χ. (η) Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα.

έκαψα ρ. ‣ καίω

εκβάθυνση (η) [1883] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού βάθους, η διαμόρφωση διαστάσεων μεγαλύτερου βάθους κυρ. σε επιφάνειες: ~ *θεμελίων* / *ορύγματος* / *πυθμένα διώρυγας* ΣΥΝ. σκάψιμο, βάθεμα **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα ανάλογης επέμβασης, ο χώρος που διαμορφώνεται: *πέτυχαν ~ δύο μέτρων επιπλέον* ΣΥΝ. βάθος, βαθούλωμα. — **εκβαθύνω** ρ. [1883].

εκβάλλω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εξέβαλα, εκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για ποταμούς) καταλήγω, χύνομαι σε : *ο Αξιός εκβάλλει στο Αιγαίο* ΣΥΝ. χύνομαι ♦ (μετβ.) **2.** ωθώ προς τα έξω, βγάζω έξω (κυρ. με βίαιο ή έντονο τρόπο): *εκφράστηκαν φόβοι ότι τα θαλάσσια ρεύματα θα εκβάλουν το αργό πετρέλαιο στις ακτές* **3.** (μτφ.-λογοτ.) εξωτερικεύω, βγάζω προς τα έξω, κυρ. με μεγάλη ένταση: *εξέβαλε κραυγή αγωνίας για το μέλλον τής ανθρωπότητας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *βάλλω*.

εκβαρβαρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβαρβάρω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βάρβαρο, εξαγριώνω: *η τηλεόραση εκβαρβαρώνει τα ήθη με την προβολή σκηνών βίας* ΣΥΝ. αποκτηνώνω, αποθηριώνω ΑΝΤ. εκπολιτίζω, εξανθρωπίζω, εξημερώνω. — **εκβαρβάρωση** (η) [μτγν.] κ. **εκβαρβαρισμός** (ο) [1843].

έκβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το αποτέλεσμα, η κατάληξη μιας υπόθεσης ή διαδικασίας: *ας ευχηθούμε μια θετική ~ των διαπραγματεύσεων* || *η ~ τής μάχης δικαίωσε τις επιλογές τού στρατηγού* || *αίσια* / *καταστροφική* / *ολέθρια* / *μοιραία* / *αβέβαιη* ~ ΣΥΝ. αποτέλεσμα, κατάληξη, απόληξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκβασις*, αρχική σημ. «αποβίβαση (από πλοίο)», < *ἐκβαίνω* < *ἐκ-* + *βαίνω*].

εκβεβλημένος, -η, -ο ▸ εκβάλλω

εκβιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβίασ-α (λόγ. εξεβίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εξαναγκάζω με απειλή (κάποιον) σε πράξη ή παράλειψη, ασκώ εκβιασμό (βλ.λ.): *έχοντας ενοχοποιητικά στοιχεία γι' αυτόν, τον εκβίαζαν για να του αποσπούν χρήματα* **2.** (μτφ.) προσπαθώ να επιτύχω κάτι με ανάρμοστο και πιεστικό τρόπο: *με θεαματικό πέσιμο στη μικρή περιοχή ο παίκτης προσπάθησε να εκβιάσει πέναλτι από τον διαιτητή* || *με παρακάλια και υποσχέσεις προσπάθησε να εκβιάσει τη συγκατάθεση των υπολοίπων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκβιασμός (ο) [μτγν.] η χρήση απειλής προκειμένου να εξαναγκαστεί κάποιος σε πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες ωφελούν αυτόν που ασκεί την απειλή ή τρίτον: *ωμός* / *συγκεκαλυμμένος* / *απαράδεκτος* / *πολιτικός* / *οικονομικός* ~ ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός. Επίσης ΝΟΜ. **εκβίαση** (η) [1840].

εκβιαστής (ο) [μτγν.], **εκβιάστρια** (η) [1897] {εκβιαστριών} πρόσωπο που ασκεί εκβιασμό: *στυγνός* / *αμείλικτος* ~ || *ο ~ απειλούσε ότι θα αποκάλυπτε στοιχεία εις βάρος του, αν δεν του έδινε χρήματα.*

εκβιαστικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με τον εκβιασμό, που λειτουργεί ως εκβιασμός: ~ *δίλημμα* / *κίνηση* / *τακτική.* — **εκβιαστικ-ά** / **-ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Το μτγν. *ἐκβιαστικός* είχε τη σημ. «καταπιεστικός, τυραννικός»].

εκβιομηχάνιση (η) [1894] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή και ανάπτυξη βιομηχανικών τεχνικών και μεθόδων παραγωγής σε ευρεία κλίμακα: *η ~ συνδέεται με τον τεχνολογικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό μιας χώρας* ΣΥΝ. βιομηχανοποίηση. Επίσης **εκβιομηχανισμός** (ο). — **εκβιομηχανίζω** ρ.

εκβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκβλάστησα} ΒΟΤ. (επίσ. για φυτά, σπόρους) αναπτύσσομαι βγάζοντας νέους βλαστούς, ακολουθώ τη φυσική διαδικασία εξέλιξης, φυτρώνω ΣΥΝ. βλαστάνω.

εκβλάστημα (το) {εκβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΟΤ. κάθε οργανική απόφυση φυτού ή ζώου, φυσιολογικό εξόγκωμα, προεξοχή ζωντανού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκβλαστάνω*].

εκβλάστηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΒΟΤ. (για σπέρματα, σπόρους, βολβούς) το σύνολο των σταδίων δραστηριοποίησης και ορατής αύξησης αναπαραγωγικού σώματος (υπό κατάλληλες συνθήκες): *η έκθεση σε ήλιο και υγρασία συμβάλλει στην έναρξη τής ~* **2.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία προεξοχή που προβάλλει ή διακλαδίζεται από το κύριο σώμα συγκεκριμένων, συγκριτικά απλών, οργανισμών (όπως τα σφουγγάρια, τα κοράλλια, τα παράσιτα κ.λπ.) και αναπτύσσεται χωρίς γονιμοποίηση, δίνει νέο, ξεχωριστό άτομο ΣΥΝ. βλαστογένεση, αγενής αναπαραγωγή **3.** ΙΑΤΡ. επιδερμικός σχηματισμός από υπερπλασία: *αδενοειδείς ~.*

εκβολή (η) **1.** το σημείο στο οποίο ένας ποταμός εκβάλλει στη θάλασσα (συνήθ. στον πληθ.): *στις ~ των ποταμών είναι συχνός ο σχηματισμός δέλτα* ΣΥΝ. στόμιο **2.** (σπάν.) η αποβολή: ~ *περιττωμάτων από τον πεπτικό σωλήνα* ΣΥΝ. απόρριψη, εξαγωγή **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. **εκβολή τού σκέλους** η μετάθεση τού δεξιού ή αριστερού ποδιού προς τη διεύθυνση των δακτύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκβάλλω*].

εκβράζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέβρασα, εκβράστηκα} (λόγ.) ξεβράζω (βλ.λ.).

εκβραχισμός (ο) [1887] η απόσπαση και απομάκρυνση τη σύνθλιψη και διάλυση των βράχων (για την εξομάλυνση εδάφους): ~ *οικοπέδου* || *για την ολοκλήρωση τού δρόμου απαιτήθηκαν χρονοβόρα έργα εκβραχισμού* ΣΥΝ. λατόμηση. — **εκβραχίζω** ρ. [1896].

εκβραχιστικός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τον εκβραχισμό: ~ *μηχανές* / *έργα.*

εκγλύφανο (το) [1870] {εκγλυφάν-ου | -ων} (επίσ.) περιστροφικό κοπτικό εξάρτημα από χάλυβα με ενσωματωμένη ή πρόσθετη οδόντωση, που σχηματίζει κοπτικές ακμές συμμετρικά γύρω από τον άξονα περιστροφής του και χρησιμοποιείται στην κατεργασία επιφανειών ΣΥΝ. φρέζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγλύφω* «αποξέω» < *ἐκ-* + *γλύφω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. fraise].

έκγονος (ο) {εκγόν-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) ο εγγονός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *γόνος*].

εκγυμνάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκγύμνασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γυμνάζω με μεθοδικό τρόπο, ασκώ συστηματικά με γυμναστική: *εκγυμνάζει τους πρωταθλητές για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. εξασκώ, προπονώ **2.** (για ζώα) ασκώ σε συγκεκριμένες ικανότητες, εκπαιδεύω για την εκτέλεση μηχανικών κινήσεων, γυμνασμάτων: *εκγυμνάζει άλογα για τις ιπποδρομίες* / *λιοντάρια για το τσίρκο.*

εκγύμναση (η) [1887] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η γύμναση με συστηματικό τρόπο: *η ~ των αθλητών* || *η σωστή ~ των μυών* ΣΥΝ. άσκηση **2.** (για ζώα) η άσκηση στην εκτέλεση (μηχανικών) γυμνασμάτων: ~ *αλόγων* / *σκύλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

εκδάσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απογύμνωση και καταστροφή δάσους (κυρ. από εκχερσώσεις, πυρκαγιές, υπερβόσκηση ή καταχρηστική εκμετάλλευσή του) ΣΥΝ. αποψίλωση **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά υλοτομημένης ξυλείας στο σημείο φορτώσεως για περαιτέρω διακίνησή της στον τόπο προορισμού της. - **εκδασώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deforestation].

εκδεδομένος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) κ. **εκδομένος** (κυρ. για βιβλία, έργα, έντυπα) αυτός που έχει εκδοθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίδω.*

εκδέρω ρ. μετβ. {εξέδειρα, εκδεδαρμένος} (λόγ.) **1.** αφαιρώ το δέρμα ή τον φλοιό **2.** προκαλώ εκδορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *δέρω* (βλ. λ. *δέρνω*)].

Ε.Κ.Δ.Ε.Σ. (το) Ελληνικό Κέντρο Διεθνούς Έρευνας και Συνεργασίας.

έκδηλος, -η, -ο (λόγ.) ολοφάνερος, ξεκάθαρος: ~ *συγκίνηση* / *απογοήτευση* / *χαρά* / *υπερηφάνεια* / *βελτίωση* / *αγωνία* / *διαφωνία* / *προσπάθεια* / *μεθόδευση* / *πρόθεση* ΣΥΝ. πρόδηλος ΑΝΤ. άδηλος. — **έκδηλα** / **εκδήλως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *δῆλος* «προφανής, φανερός» (βλ.λ.)].

εκδηλώνω ρ. μετβ. {εκδήλω-σα (λόγ. εξεδήλωσα), -θηκα, -μένος} **1.** εμφανίζω προς τα έξω, εξωτερικεύω: ~ *περιέργεια* / *συγκίνηση* / *πίκρα* / *ενθουσιασμό* / *ενδιαφέρον* / *αντίθεση* / *προτίμηση* / *αγάπη* / *προσήλωση* ΣΥΝ. εκφράζω, φανερώνω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω· (μεσοπαθ. **εκδηλώνομαι**) **2.** γίνομαι αντιληπτός ή αναγνωρίσιμος· δίνω το χαρακτηριστικό μου στίγμα: *η ασθένεια εκδηλώθηκε με έντονους πόνους* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, φαίνομαι **3.** φανερώνω τοποθέτηση ή ιδιότητά μου (που δεν είχα κοινοποιήσει): *αργά ή γρήγορα όλοι θα εκδηλωθούν μέχρι τις εκλογές* || *μόλις ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα, επιτέλους εκδηλώθηκε* **4.** εμφανίζομαι ξαφνικά: *εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πυρομαχικών* || *ανταρσία εκδηλώθηκε στις τάξεις τού εχθρού.* ΣΥΝ. ξεσπώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδηλῶ (-όω)* < αρχ. *ἔκδηλος*].

εκδήλωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εμφάνιση κατά τρόπο δηλωτικό και χαρακτηριστικό: *η ~ ασθένειας* / *επιδημίας* / *συμπτωμάτων* / *ενδείξεων* ΣΥΝ. σύμπτωμα, παρουσίαση, εμφάνιση **2.** η κοινοποίηση και γνωστοποίηση, σκόπιμη ή συνειδητή φανέρωση: ~ *χαράς* / *αμφιβολίας* / *γνώμης* / *αγάπης* / *λατρείας* / *διαμαρτυρίας* / *συμπαράστασης* / *σεβασμού* ΣΥΝ. εξωτερίκευση, έκφραση, φανέρωμα **3.** κάθε οργανωμένη δραστηριότητα (τελετή, γιορτή, επίδειξη, συζήτηση, διάλεξη κ.ά.) σχετικά με ορισμένο θέμα: *επίσημη* / *μουσική* / *χορευτική* / *πολιτική* ~ || *πολιτιστικές εκδηλώσεις.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manifestation].

εκδηλωτικός, -ή, -ό [1890] (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξωστρεφή και αυθόρμητη συμπεριφορά, που συνηθίζει να εξωτερικεύει την εσωτερική του κατάσταση ή διάθεση: ~ *χαρακτήρας* || ~ *φύση* / *προσωπικότητα* ΣΥΝ. εξωστρεφής ΑΝΤ. εσωστρεφής. — **εκδηλωτικά** επίρρ., **εκδηλωτικότητα** (η).

εκδημία (η) [αρχ.] {εκδημιών} (λόγ.) **1.** η αποδημία (σημ. 1) • **2.** ο θάνατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*

εκδημοκρατίζω ρ. μετβ. [1889] {εκδημοκράτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εισάγω και καθιερώνω δημοκρατικές αρχές και νόμους διακυβέρνησης **2.** (κατ' επέκτ.) εξασφαλίζω συνθήκες μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης: *θα εκδημοκρατιστούν τα σώματα ασφαλείας.*

εκδημοκρατισμός (ο) **1.** η εισαγωγή και καθιέρωση δημοκρατικού πολιτεύματος, δημοκρατικών αρχών και συστημάτων διακυβέρνησης: *ο ~ τής πολιτικής ζωής μιας χώρας δυσχεραίνεται από την απουσία δημοκρατικής παράδοσης και νοοτροπίας των πολιτών* **2.** (κατ' επέκτ.) η εξασφάλιση συνθηκών μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης (κυρ. εντός συγκεκριμένης διοικητικής, υπηρεσιακής, κρατικής δομής εξουσίας): *ο ~ των σωμάτων ασφαλείας* || *ο ~ τού πανεπιστημίου με φοιτητική συμμετοχή στα όργανα τής διοίκησης* || ~ *διαδικασιών* / *θεσμών* / *μέσων ενημέρωσης.*

εκδημοτικισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η προσαρμογή (γλωσσικού στοιχείου) στους κανόνες τής δημοτικής: ~ *λόγιων τύπων.* — **εκδημοτικίζω** ρ.

εκδημώ ρ. μετβ. {εκδημείς... | εξεδήμησα} **1.** φεύγω από τον τόπο καταγωγής μου και κατοικώ σε άλλη περιφέρεια ή χώρα ΣΥΝ. αποδημώ, ξενιτεύομαι ΑΝΤ. (λόγ.) ενδημώ **2.** (μτφ.) εγκαταλείπω τη ζωή, πεθαίνω· κυρ. στη ΦΡ. **εκδημώ εις Κύριον** (*ἐκδημῶ εἰς Κύριον*) ΣΥΝ. αποθνήσκω ΑΝΤ. γεννιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*, *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδημῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

εκδίδω ρ. μετβ. {εξέδωσα, εκδόθηκα (λόγ. εξεδόθην, -ης, -η,... μτχ. εκδοθ-είς, -είσα, -έν), εκδεδομένος κ. εκδομένος} **1.** είμαι εκδότης, έχω αναλάβει τα έξοδα και την ευθύνη μιας έκδοσης: ~ *εφημερίδα* / *περιοδικό* / *έντυπο* / *ποιητική συλλογή* / *απομνημονεύματα* **2.** (ειδικότ.) τυπώνω και θέτω σε κυκλοφορία: *το βιβλίο θα εκδοθεί σύντομα* || *θα*

εκδώσω τα άρθρα μου σε τόμο ΣΥΝ. δημοσιεύω, κυκλοφορώ **3.** (για νομίσματα, οικονομικούς τίτλους, χρηματικές αξίες) τυπώνω σε αριθμημένα αντίτυπα και θέτω σε κυκλοφορία (για επίσημη χρήση ή πώληση και κυρ. διακίνηση κεφαλαίων): *~ επιταγή / τσεκ / συναλλαγματική / φορτωτική / απόδειξη / ομόλογα / μετοχές / γραμματόσημα* ΣΥΝ. κόβω **4.** (για επίσημα έγγραφα ή πιστοποιητικά) συντάσσω και παρέχω για νόμιμη και προσωπική χρήση: *~ διαβατήριο / αστυνομική ή φοιτητική ταυτότητα / πιστοποιητικό* ΣΥΝ. βγάζω **5.** (για αποφάσεις, οδηγίες κ.λπ.) συντάσσω και δίνω στη δημοσιότητα προς ενημέρωση ή εφαρμογή: *~ ένταλμα / αποτελέσματα εξετάσεων / ταξιδιωτική οδηγία / ανακοίνωση* • **6.** οδηγώ (κάποιον) στην πορνεία και τον εκμεταλλεύομαι οικονομικά: *ένα κύκλωμα έφερνε παράνομα αλλοδαπές στη χώρα μας και τις εξέδιδε* ΣΥΝ. προάγω **7.** (μεσοπαθ. **εκδίδομαι**) εκπορνεύομαι • **8.** παραδίδω (καταζητούμενο) στις αρμόδιες αρχές άλλου κράτους (από το οποίο έχει γίνει σχετική αίτηση ή τού οποίου έχει την υπηκοότητα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, εκ, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδίδωμι* < *ἐκ-* + *δίδωμι* «δίνω». Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «παραδίδω κάτι χωρίς αντίσταση, χωρίς αντάλλαγμα», χρησιμοποιείται δε συχνά στους αρχ. συγγραφείς με τη σημ. «δίνω τη θυγατέρα μου σε γάμο / τον γυιο μου για υιοθεσία». Σε μεσν. δημώδη κείμενα απαντά η σημ. «δημοσιεύω», καθώς και η φρ. *εκδίδω απόφαση.* Από την ίδια χρονική περίοδο μαρτυρείται και η σημ. τής *εκδιδομένης* γυναίκας, τής πόρνης].

εκδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκδίκασ-α, -τηκα, -μένος} διεξάγω δίκη για την έκδοση απόφασης: *η έφεση που κατέθεσε θα εκδικαστεί τον Μάιο* || *το πρωτοδικείο είναι αναρμόδιο να εκδικάσει αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. κρίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εκδίκαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διεξαγωγή δίκης, η συζήτηση (υποθέσεως) ενώπιον δικαστηρίου για την έκδοση απόφασης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

εκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε σκόπιμη πράξη εναντίον κάποιου ως ανταπόδοση βλάβης ή ζημίας είτε από τον ίδιο τον παθόντα είτε εν ονόματι αυτού ΣΥΝ. ανταπόδοση, βεντέτα, (λαϊκ.) γδικιωμός· ΦΡ. (α) ***παίρνω εκδίκηση*** ανταποδίδω κακό που έχει γίνει σε μένα ή σε άλλον: *~ για την προσβολή τής τιμής μου* ΣΥΝ. παίρνω το αίμα μου πίσω (β) (παροιμ.) ***η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο*** εκδικείται κανείς πιο αποτελεσματικά, όταν το κακό που του έγινε έχει ξεχαστεί, όταν ο φταίχτης δεν περιμένει πια την αντίδρασή του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδίκησις* < αρχ. *ἐκδικῶ (-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» < *ἔκδικος* < *ἐκ-* + *-δικος* < *δίκη.* Η φρ. *η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο* είναι απόδ. τού γαλλ. la vengeance est un plat qui se mange froid].

> ***εκδίκηση: συνώνυμα.*** Το **εκδίκηση** είναι η κύρια λέξη τής Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα τού κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του στους δράστες ενός εγκλήματος εναντίον του με τη μορφή τής **αυτοδικίας**, χωρίς δηλ. να ζητεί την τιμωρία τους από την επίσημη Δικαιοσύνη. Στη λαϊκή και διαλεκτική γλώσσα με την ίδια σημασία χρησιμοποιούνται και τα **γδικιωμός** και **ξεγδικιωμός**. Η ανταπόδοση σε εκδικητική ενέργεια, η **αντεκδίκηση**, που είναι και αυτή πράξη αυτοδικίας, αποκαλείται σε ορισμένες περιοχές τής Ελλάδας (Κρήτη, Μάνη κ.α.) **βεντέτα** (< ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»). Η **νέμεση** (αρχ. **νέμεσις** < *νέμω* «μοιράζω») δηλώνει, από την αρχαία ήδη μυθολογία, τη θεία τιμωρία που επιβάλλεται για ηθικές κυρίως παραβάσεις· είναι κυρίως η εκδίκηση των θεών, η άνωθεν τιμωρία, που προσωποποιήθηκε στην αρχαία θεά **Νέμεση**. Όμοια είναι και η σημ. τού αρχ. **τίσις**, που έρχεται ως τιμωρία στην **ύβρι**, στις ηθικές παραβάσεις των ανθρώπων (αλαζονεία, πρόκληση, ανηθικότητα κ.τ.ό.).

εκδικητής (ο) [μτγν.], **εκδικήτρια** (η) [1835] {εκδικητριών} πρόσωπο που παίρνει εκδίκηση, που κάνει κακό σε κάποιον, για να ανταποδώσει βλάβη που ο ίδιος του έχει υποστεί· πρόσωπο που προβαίνει σε αυτοδικία: *σιωπηλός ~* || *αυτός έγινε ~ τού φόνου τού αδελφού του.*

εκδικητικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με πράξεις ή προθέσεις εκδικήσεως: *~ σκέψη / μανία / φύση / πράξη / διάθεση* **2.** αυτός που διακρίνεται από τάση να εκδικείται, που δεν συγχωρεί τις εις βάρος του πράξεις ΣΥΝ. φιλέκδικος, μνησίκακος ΑΝΤ. ανεξίκακος, αμνησίκακος. — **εκδικητικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

εκδικητικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η τάση να ανταποδίδει κανείς τις εις βάρος του πράξεις, η εκδικητική διάθεση.

εκδικούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εκδικείσαι... | εκδικήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω εκδίκηση: *εκδικήθηκα για τον φόνο τού αδελφού μου* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον) ανταποδίδοντας το κακό που έχω υποστεί: *εκδικήθηκε τον φονιά τού αδελφού του* || *κάποτε θα σε εκδικηθώ για τις προσβολές σου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού αρχ. *ἐκδικῶ (-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» < *ἐκ* + *-δικῶ* < *δίκη*].

εκδιπλώνω ρ. μετβ. [1890] {εξεδίπλωσα, εκδιπλώθηκα} (λόγ.) **1.** ξεδιπλώνω (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αναπτύσσω, ξετυλίγω: *όλα αυτά τα στοιχεία εκδιπλώνονται νοηματικά με τη βοήθεια των αφηγηματικών μέσων.* — **εκδίπλωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. déployer].

εκδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξεδίωξα, εκδιώ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (λόγ.) **1.** διώχνω κάποιον από τη θέση του, συνήθ. με επιθετικό και βίαιο τρόπο: *εξεδίωξε τους πολιτικούς του αντιπάλους με φυλακίσεις και εξορίες* || *εκδιώχθηκε από τη θέση του ύστερα από απαίτηση μεγαλομετόχων* ΣΥΝ. αποπέμπω **2.** αναχαιτίζω και απωθώ: *εξεδίωξαν τους εισβολείς.*

εκδίωξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} (λόγ.) **1.** η συνήθ. βίαιη απομάκρυνση κάποιου από τη θέση του: *η ~ των πολιτικών του αντιπάλων* || *η ~ κάποιου από τη θέση που κατείχε* ΣΥΝ. αποπομπή, διώξιμο **2.** (ειδικότ.) η αναχαίτιση και απώθηση (κάποιου): *η ~ των εισβολέων από τα εδάφη που είχαν καταλάβει.*

εκδομένος, -η, -ο ➝ εκδεδομένος

εκδορά (η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.) το γδάρσιμο τού δέρματος των ζώων για ποικίλες χρήσεις **2.** (κατ' επέκτ.) το γδάρσιμο, η γρατζουνιά στο δέρμα ή σε λεία επιφάνεια: *στο σώμα του υπήρχαν εμφανείς ~ και μώλωπες* || *στο έπιπλο δημιουργήθηκαν εκδορές κατά τη μεταφορά του* ΣΥΝ. γρατζούνισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκδέρω* < *ἐκ-* + *δέρω* «γδέρνω, σχίζω». Βλ. κ. *γδέρνω, δέρνω*].

εκδορεύς (ο) [1886] {εκδορ-έως | -είς, -έων} (επίσ.) πρόσωπο που αφαιρεί το δέρμα των ζώων στα σφαγεία ΣΥΝ. γδάρτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδέρω* < *ἐκ-* + *δέρω* «σχίζω, γδέρνω»].

εκδοροσφαγέας (ο) {εκδοροσφαγ-είς, -έων} πρόσωπο που σφάζει και γδέρνει ζώα σε σφαγείο.
[ΕΤΥΜ. < *εκδορέας* + *σφαγέας*].

έκδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η τύπωση και δημοσίευση πρωτότυπου ή παλαιότερου έργου σε πολλά αντίτυπα και η διάθεσή τους στην κυκλοφορία: *~ απομνημονευμάτων / μυθιστορήματος / μεταφράσεων / φυλλαδίων / αφισών / έργων κλασικών συγγραφέων* || *έτος / αριθμός έκδοσης* **2.** (συνεκδ.) το έντυπο που εκδίδεται: *περιοδική / μηνιαία / καθημερινή / εβδομαδιαία ~*· ΦΡ. ***ηλεκτρονική έκδοση*** εφημερίδα που διαβάζεται στο Διαδίκτυο **3.** (συνεκδ.) το εκδιδόμενο έργο (από απόψεως ποιότητας μορφής και περιεχομένου): *πολυτελής / καλαίσθητη ~* || *~ πλούσια σε υλικό αρχείου* **4.** το κείμενο, γενικότ. το υλικό (λ.χ. φωτογραφικό), που δημοσιεύεται ως έργο το οποίο κάποιος έχει συγγράψει, συνθέσει ή επεξεργαστεί (κυρ. επιστημονικά) με συμπληρώσεις, τροποποιήσεις παλαιότερου υλικού: *αναθεωρημένη / βελτιωμένη / επαυξημένη ~*· ΦΡ. (α) ***κριτική έκδοση*** βλ. λ. *κριτικός* (β) ***πρώτη έκδοση*** (λατ. editio princeps) κείμενο, κυρ. κλασικού συγγραφέα, στη μορφή στην οποία εκδίδεται για πρώτη φορά μετά από φιλολογική επεξεργασία (γ) (για εφημερίδες) ***δεύτερη έκδοση*** η επανατύπωση φύλλου με αναδιάρθρωση, εμπλουτισμό τής ύλης του αναλόγως των εξελίξεων, λόγω των εκτάκτων γεγονότων μιας ημέρας: *έβγαλαν δεύτερη ~, για να προλάβουν την παραίτηση τής κυβέρνησης* **5.** (καταχρ. για βιβλία) η ανατύπωση (λ.χ. λόγω εξαντλήσεως των αντιτύπων που είχαν διατεθεί στο εμπόριο): *τρίτη / τέταρτη ~* || *το μυθιστόρημα βγήκε / κυκλοφόρησε σε πολλές ~* **6.** (συνεκδ.) το σύνολο των τεχνικών εργασιών και η οικονομική τους στήριξη για τη δημιουργία και διάθεση εντύπων: *αντιμετωπίζουν προβλήματα στην ~ τού εντύπου* **7.** (ειδικότ.) ο συντονισμός των τεχνικών και δημιουργικών τμημάτων περιοδικού, εφημερίδας κ.λπ.: *ο υπεύθυνος εκδόσεως ενός εντύπου* **8.** εκτύπωση και διανομή (επίσημου εγγράφου) για προσωπική χρήση: *~ κάρτας / διαβατηρίου / ταυτότητας / πιστοποιητικού* || *πρέπει στην αίτηση να συμπληρώσεις και ημερομηνία έκδοσης τής ταυτότητας* **9.** η σύνταξη και κοινοποίηση εγγράφου: *~ ετυμηγορίας / εντάλματος / αποτελεσμάτων* **10.** η εκτύπωση αντιτύπων ορισμένης χρηματικής αξίας, οικονομικού αντιτίμου (για χρηματιστηριακή ή τραπεζική χρήση): *~ εισιτηρίων / ομολόγων / μετοχών / συναλλαγματικών / χαρτονομισμάτων* • **11.** η παράδοση αλλοδαπού καταζητουμένου στη χώρα στην οποία διώκεται: *~ των εμπόρων ναρκωτικών στη χώρα καταγωγής τους* || *γίνονται προσπάθειες να απλοποιηθούν οι διαδικασίες έκδοσης ατόμων που κατηγορούνται για τρομοκρατική δράση.* — **εκδόσιμος, -η, -ο** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση, δίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκδοσις*, αρχική σημ. «παράδοση – διακοπή», < *ἐκδίδωμι.* Ήδη μτγν. είναι η σημ. τής δημοσίευσης των έργων ενός συγγραφέα (λ.χ. *Ἀριστοφάνειος ἔκδοσις.* Ηφαιστίων *Περί ποιημάτων* 74 C)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **έκδοση** με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς. Το λατ. **editio** (από όπου τα γαλλ. édition, αγγλ. edition) είναι μεταφραστική απόδοση τού *έκδοση* (το λατ. **edo** «εκδίδω» αποδίδει το αρχ. **ἐκ-δίδωμι** «δημοσιεύω»). Η *έκδοση* αφορά στον επιστήμονα, ο οποίος συνέγραψε ένα έργο ή επεξεργάστηκε (αν πρόκειται για έργο άλλου) τη δημοσίευση ενός έργου. Η *έκδοση* δηλ. είναι διαδικασία καθαρώς επιστημονική. Αντίθετα, η διαδικασία τής δημόσιας εμφάνισης, τής δημοσίευσης ενός έργου είναι τεχνικό ζήτημα και καλείται **εκτύπωση**. (Οι ξένοι διακρίνουν τις δύο διαδικασίες ως **edition** την *έκδοση* και ως **publication** –από το λατ. publicatio «δημοσιοποίηση»– την *εκτύπωση* και τη *δημοσίευση* εν γένει). Στα Ελληνικά η λ. **δημοσίευση** αποδίδει τόσο το *έκδοση* (επιστημονική επεξεργασία) όσο και το *εκτύπωση* (τεχνική επεξεργασία). Τα ξένα (αγγλ.) editor «ο επιστημονικός εκδότης» και publisher «ο τεχνικός εκδότης / τυπογράφος» στην Ελληνική δεν διακρίνονται σαφώς, αφού το **εκδότης** σημαίνει τον «τεχνικό εκδότη / τυπογράφο» (τον publisher τής Αγγλικής!). Έτσι, προκειμένου να δηλωθεί στην Ελληνική το editor (τής Αγγλικής), χρησιμοποιούμε την περίφραση **επιστημονικός εκδότης** (που μπορεί να διαφέρει από τον **συγγραφέα** ενός έργου, όπως συμβαίνει λ.χ. στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου) ή, ενίοτε, το αδόκιμο **«επιμελητής εκδόσεως»**, που συγχέει τον επιστημονικό εκδότη με τον τεχνικό επιμελητή τής εμφάνισης ενός βιβλίου. ➝ *επανέκδοση*

εκδοτήριο (το) [1894] {εκδοτηρ-ίου | -ων} το γραφείο ή παράρτημα

γραφείου, από το οποίο προμηθεύεται κανείς εισιτήρια που έχουν εκδοθεί από τον αρμόδιο φορέα. λ.χ. για μεταφορικό μέσο. εκδήλωση.

εκδότης (ο) {εκδοτών}. **εκδότρια** (η) {εκδοτριών} πρόσωπο που καλύπτει οικονομικά και νομικά μια έκδοση ή εγγυάται τη χρηματική της απόδοση: ~ *εφημερίδας / περιοδικού* || ~ *συναλλαγματικής / εντάλματος / διαβατηρίου / εισιτηρίου* || *Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, δίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκδίδωμι*].

εκδοτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εκδότη ή την έκδοση: ~ *διαδικασία / έξοδα / επιχείρηση / προσπάθεια / παράδοση / πείρα*· ΦΡ. (α) ***εκδοτική τράπεζα*** η τράπεζα που έχει το προνόμιο εκδόσεως χαρτονομισμάτων: *η Τράπεζα Ελλάδος είναι* ~ (β) ***εκδοτικός οίκος*** επιχείρηση η οποία ασχολείται με εκδόσεις **2.** ***εκδοτικά*** (τα) το σύνολο των εξόδων που απαιτεί μια έκδοση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *εκδοτικός οίκος* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. publishing house].

έκδοτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παραδοθεί ολοκληρωτικά στις απολαύσεις, στην ικανοποίηση των αισθήσεων ή των παθών του: ~ *νέος / ζωή* ΣΥΝ. έκλυτος, ακόλαστος ΑΝΤ. εγκρατής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παραδεδομένος, προδομένος – δοσμένος εξ ολοκλήρου», < *ἐκδίδωμι*].

εκδούλευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) κάθε σκόπιμη πράξη που γίνεται χαριστικά για την εξυπηρέτηση (κάποιου): *του ζήτησε μια μικρή ~, αν θα μπορούσε να τον εξυπηρετήσει σε μια υπόθεση, για να μην τρέχει σε γραφεία και υπηρεσίες* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση, βοήθεια, χάρη.

εκδοχέας (ο) {εκδοχ-είς | -έων} ΝΟΜ. το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται, εκχωρείται, μια ενοχική απαίτηση από τον δικαιούχο της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδοχεύς* «πράκτορας μεταφορών, διαβιβαστής» < αρχ. *ἐκδέχομαι* (< *ἐκ* + *δέχομαι*)].

εκδοχή (η) **1.** η υποκειμενική ερμηνεία: *η δική του ~ είναι πιο αληθοφανής* || *πιθανή / τραβηγμένη / απίθανη / πρόσφατη / επίσημη / νέα* ~ ΣΥΝ. ερμηνεία, άποψη, εξήγηση **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος, η μορφή με την οποία εμφανίζεται κάτι: *το έργο παρουσιάστηκε σε τρεις διαφορετικές ~, από τις οποίες η δεύτερη είναι η πιο ικανοποιητική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παραλαβή, αποδοχή», < *ἐκδέχομαι* < *ἐκ-* + *δέχομαι*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. version].

έκδοχο (το) {εκδόχ-ου | -ων} ΦΑΡΜ. κάθε φαρμακολογικώς αδρανής ουσία, που χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με φάρμακο για επίτευξη επιθυμητού όγκου, πυκνότητας, σύστασης: *στις αλοιφές η εκλογή τού ~ ρυθμίζει τη δράση τού φαρμάκου.*
[ΕΤΥΜ. < *εκδέχομαι*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excipient].

εκδράμω ρ. αμετβ. {εξέδραμα} (λόγ.) πάω εκδρομή: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν πάλι κατά χιλιάδες το τριήμερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. υποτ. αορ. β' (απρφ. *ἐκδραμεῖν*), για το οποίο βλ. λ. *δρόμος*].

εκδρομέας (ο/η) [1854] {εκδρομ-είς, -έων} πρόσωπο που πηγαίνει εκδρομή: *χιλιάδες εκδρομείς κατακλύζουν κάθε Σαββατοκύριακο την Αράχοβα* || *οι ~ τού τριημέρου.*

εκδρομή (η) σύντομο ταξίδι, μικρής διάρκειας απομάκρυνση από την κατοικία για λόγους αναψυχής: *μονοήμερη / ετήσια / εκπαιδευτική / με αυτοκίνητο / με συνοδό / σχολική / οργανωμένη* ~· ΦΡ. ***πενθήμερη*** / (καθημ.) ***πενταήμερη εκδρομή*** το καθιερωμένο ετήσιο πενθήμερο ταξίδι αναψυχής των μαθητών τής Γ' Λυκείου σε τοποθεσία τής επιλογής τους, που οργανώνεται από το σχολείο και το δεκαπενταμελές μαθητικό του συμβούλιο και πραγματοποιείται με επίβλεψη συνοδών – καθηγητών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έφοδος», < *ἐκ* + *-δρομή*, για το οποίο βλ. λ. *δρόμος*].

εκδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκδρομή ή τους εκδρομείς: ~ *σακίδιο / ενδυμασία / εξοπλισμός / πούλμαν / σωματείο / όμιλος.*

εκδρομισμός (ο) η κίνηση για πραγματοποίηση οργανωμένων ομαδικών εκδρομών, κυρ. από ειδικά σωματεία ή ομοσπονδίες.

έκδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.) **1.** η απόθεση ή αφαίρεση τής ενδυμασίας: *ο κανονισμός τής λέσχης απαγόρευε την ~ των κολυμβητών εκτός των αποδυτηρίων* ΣΥΝ. γδύσιμο ΑΝΤ. ένδυση, ντύσιμο **2.** ΒΙΟΛ. (σε ορισμένα ζωικά είδη) η αποβολή φτερώματος, δέρματος και γενικότ. τής επιδερμίδας κατά τη διαδικασία τής ανανέωσης ή ανάπτυξης: *περιοδική / ετήσια* ~ || *η ~ τού φιδιού.* — **εκδύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκδυσις* < *ἐκδύω* < *ἐκ-* + *δύω* (βλ.λ.), κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *ἐνδύω* «ντύνω»].

εκδυτικισμός (ο) το γεγονός ή ο βαθμός προσαρμογής μιας ομάδας ή κοινωνίας στον δυτικό πολιτισμό. — **εκδυτικίζω** ρ.

Ε.Κ.Ε. (το) Ειδικό Κέντρο Εκπαίδευσης.

Ε.ΚΕ.ΒΙ. (το) Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.

εκεί κ. **'κεί** επίρρ. (με δεικτική κυρ. σημασία) για συγκεκριμένο χρονικό ή τοπικό σημείο ή υπόδειξη κατευθύνσεως τής κίνησης: *κοίτα ~ τον άνθρωπο με το κόκκινο* || ~ *γύρω στα πενήντα πρωτοφανή μόδα το ροκ* || *όταν πήγε ~, συνάντησε τον Κώστα* ΑΝΤ. εδώ· ΦΡ. (α) ***από εκεί*** δηλώνει από τόπο κίνηση ή καταγωγή, προέλευση: *αν πας ~ γλυτώνεις κόπο, γιατί είναι πιο γρήγορα* || *όσοι κατάγονται ~ έχουν άλλη φινέτσα!* (β) ***κατά 'κεί*** δηλώνει κίνηση προς τόπο ή κατεύθυνση: *τράβηξε ~, μήπως τον συναντήσει* (γ) ***εκεί που*** καθώς, τη στιγμή που, ενώ, πάνω που: ~ *μιλούσε, ξαφνικά σταμάτησε και με ρώτησε την ώρα* || *κι ~ όλα πήγαιναν κατ' ευχήν, ήρθε αυτός και τα χάλασε!* || ~ *μας χρωστούσε, μας βγήκε κι από πάνω* (δ) ***άκου / ακούς εκεί / κοίτα / είδες εκεί*** για έκφραση έντονου εκνευρισμού, για να δηλωθεί προεξαγγελτικά η αντίθεση και η απόλυτη απόρριψη από τον ομιλητή όσων ακολουθούν: ~ *ο παλιάνθρωπος να πει τέτοια πράγματα* || ~*! Πού ξαναείδες τέτοια ξετσιπωσιά!* (ε) ***από 'κεί / 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** βλ. λ. *πηγαίνω* (στ) ***(κι) αυτός εκεί*** για την επιμονή κάποιου: *Εγώ να του λέω πως δεν θέλω άλλο φαγητό κι ~! «Φάε, φάε!».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖ* < *ἐ-* (αρχ. δεικτικό μόριο, π.χ. *χθές* - *ἐχθές*) + *-κεῖ* (που απαντά ως *κεῖ* στον Αρχίλοχο) < Ι.Ε. δεικτικό μόριο *ke(i)-, πβ. λατ. hi-c «αυτός εδώ», ci-s «επί τάδε, εντεύθεν», χεττ. ki «αυτό» κ.ά. Ομόρρ. *ἐκεῖ-νος* (βλ.λ.)].

εκειδά επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) ακριβώς εκεί: ~ *κάτω σού δείχνω τόση ώρα· δεν βλέπεις;* ΑΝΤ. εδωδά (βλ. κ. λ. *δα*).

εκείθε [μεσν.] κ. **κείθε** επίρρ. (λαϊκ.-συνήθ. μετά την πρόθ. *κατά*) προς τα εκεί: *«εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο»* (Δ. Σολωμός) ΑΝΤ. εδώθε· ΦΡ. ***δώθε-κείθε*** από τη μια και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί (για συνεχόμενη και συνήθ. άσκοπη μετακίνηση): *μην τρέχεις ~!*

εκείθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από εκεί (σε τοπικούς – γεωγραφικούς προσδιορισμούς): *η ~ των Άλπεων Γαλατία* ΑΝΤ. εντεύθεν **2.** γι' αυτό τον λόγο ΣΥΝ. εξού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖθεν* < *ἐκεῖ* + *-θεν* (βλ.λ.)].

εκείνος, -η, -ο κ. (καθημ.) **κείνος** αντων. **1.** για υπόδειξη απομακρυσμένων (τοπικά ή χρονικά) προσώπων, αντικειμένων, γεγονότων ή καταστάσεων: *τα χρόνια ~ δεν ήταν εύκολο να σπουδάσει μια γυναίκα* || *θυμάσαι ~ το ατύχημα την προηγούμενη εβδομάδα:* || ~ *ο κύριος στο βάθος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται πιο μακριά, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς το «αυτός»: *τους είδα και τους δύο· αυτός χαρούμενος, ~ σκυθρωπός* **3.** (συνήθ. με αναφορικές προτάσεις) για να δηλώσει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, για να δηλωθεί ότι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος είναι σε απόσταση, απομακρυσμένο: *τι να γίνονται εκείνοι οι παλιόφιλοι!* || *του είπε κι εκείνο το αμίμητο, που δεν το κατάλαβε κανείς!* **4.** για να εκφραστεί θαυμασμός, σεβασμός ή περιφρόνηση, αποδοκιμασία (για κάτι): *για θυμήσου ~ την αντιπαθητική έκφραση που έπαιρνε όταν μας έβλεπε!* || ~ *η υπέροχη ψυχή, η δυνατή μα κι αγνή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖνος* / *κεῖνος* < *ἐ-* (αρχ. δεικτικό μόριο) + *κεῖνος* < Ι.Ε. *ke(i)- (βλ. λ. *ἐκεῖ*) + -eno-, επίθημα που χρησιμοποιείται για αντικείμενα απομακρυσμένα ως προς τον τόπο ή τον χρόνο. Παρόμοιοι σχηματισμοί, βάσει τού ιδίου Ι.Ε. θ., απαντούν και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. e-quidem «*ἔγωγε* (εγώ βέβαια)», ρωσ. é-toi «αυτός», σανσκρ. a-sáu «εκείνος» κ.ά. Ομόρρ. *ἐκεῖ*].

Ε.ΚΕ.Μ. (το) Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών.

Ε.ΚΕ.ΠΙΣ. (το) Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης.

Ε.Κ.Ε.Τ.Κ. (η) Ελληνική Κρατική Εταιρεία Τεχνικών Κατασκευών.

Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών.

εκεχειρία (η) {εκεχειριών} **1.** η αναστολή των εχθροπραξιών για συγκεκριμένη χρονική περίοδο βάσει αμοιβαίας συμφωνίας των εμπόλεμων μερών: *η ~ κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν θεσμός για τους αρχαίους* ΣΥΝ. ανακωχή, κατάπαυση εχθροπραξιών, ειρήνευση **2.** (συνεκδ.) η ίδια η συμφωνία ή συνθήκη για αναστολή των εχθροπραξιών: *η υπογραφή τής ~ γιορτάστηκε με ενθουσιασμό* || *επίτευξη / κλείσιμο / παραβίαση εκεχειρίας* **3.** (μτφ.) κάθε περίοδος διακοπής συγκρούσεων και αντιδικιών: *πολιτική* ~ || *η πρόσφατη ~ σωματείων και εργοδοσίας έφερε άνοδο στο χρηματιστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔχειν χεῖρας* (όπου το *ἔχω* σημαίνει «συγκρατώ, σταματώ»), με ανομοίωση τού πρώτου *-χ-* σε *-κ-* και καταλ. *-ία*].

έκζεμα (το) {εκζέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονώδης κατάσταση τού δέρματος, που συνοδεύεται από κνησμό και έκκριση ορού αίματος· η συχνότερη δερματοπάθεια. — **εκζεματώδης,** -ης, -ες [1839] κ. **εκζεματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκζέω* «βράζω, εκχέω» < *ἐκ-* + *ζέω* (βλ. λ. *ζέση*). Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρ. και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eczema, γαλλ. eczéma κ.ά.].

εκζήτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιδίωξη τής διαφοροποίησης, η σκόπιμη και επίμονη επιλογή ακραίων μορφών έκφρασης: ~ *λόγου / λέξεων / μορφών* || *ο φιλελευθερισμός και η επαναστατικότητά του ήταν απλή ~* || *ποιητής τής ~* **2.** η σκόπιμη μεθόδευση, η τυποποίηση στη συμπεριφορά: *τον κούραζε η υπερβολική ~ των τρόπων της, η τυπικότητά της* || ~ *κινήσεων / χειρονομιών / ομιλίας* ΣΥΝ. επιτήδευση, προσποίηση, πόζα ΑΝΤ. φυσικότητα, αυθορμητισμός.

εκζητώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εκζητείς..., μτχ. εκζητών, -ούσα, -ούν | εκζήτησα κ. (λογιότ.) εξεζήτησα, -θηκα, εξεζητημένος} (λόγ.) **1.** ζητώ επίμονα (κάτι), ώστε να (το) γνωρίσω (από όλες του τις πλευρές): *οι εκζητούντες τον Κύριον / τον Θεό / την αλήθεια* **2.** (η μτχ. ***εξεζητημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.

εκηβόλος, -ος, -ο (λόγ.) (όπλο) που βάλλει σε μεγάλη απόσταση ΑΝΤ. αγχέμαχος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκηβόλος* (επίθ. τού Απόλλωνος στην *Ιλιάδα*) < *ἑκη-* / *ἑκᾱ-* < *ἑκών* (βλ.λ., πβ. κ. *ἑκά-εργος*) + *-βόλος* (< *βάλλω*), με αρχική σημ. «αυτός που επιτυγχάνει τον στόχο του». Ήδη αρχ. η παρετυμολογική σύνδεση με το επίρρ. *ἑκάς* «μακριά»].

Ε.Κ.Η.Π.Ε.Δ. (το) Εκπαιδευτικό Κέντρο Ηλεκτρονικού Πολέμου Ενόπλων Δυνάμεων.

Ε.Κ.Θ. (το) **1.** Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Θεσσαλονίκης **2.** Εθνικό Κολυμβητήριο Θεσσαλονίκης.

έκθαμβος, -η, -ο βαθιά εντυπωσιασμένος και κυριευμένος από μεγάλο θαυμασμό ή απορία: *μένει κανείς ~ μπρος στα επιτεύγματα τής σύγχρονης τεχνολογίας* ΣΥΝ. έκπληκτος, θαμπωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *θάμβος* (βλ.λ.)].

εκθαμβώνω ρ. μετβ. {εκθάμβω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** θαμπώνω (κάποιον) με δυνατό φως, ώστε να μη μπορεί να δει **2.** (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ισχυρή έκπληξη, μεγάλη εντύπωση, ώστε δεν μπορεί να αντιδράσει: *εκθαμβώθηκαν από την ομορφιά και τη χάρη της.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκθαμβος* (βλ.λ.). Δεν προέρχεται από το μτγν. *εκθαμβώ (-έω)*, το οποίο δεν έχει ασυναίρετο τύπο *-όω*].

εκθαμβωτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που λάμπει, που ακτινοβολεί τόσο έντονα, ώστε ξεπερνά τη δυνατότητα τού ματιού να αντικρίσει το ανακλώμενο φως: ~ *ήλιος / ανατολή / δύση / λευκό / χρυσάφι* ΣΥΝ. θαμπωτικός **2.** (μτφ.) αυτός που θαμπώνει με την ακτινοβολία του, που εντυπωσιάζει: ~ *ομορφιά / εμφάνιση / γυναίκα / προσωπικότητα / ακτινοβολία* ΣΥΝ. εντυπωσιακός. — **εκθαμβωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εκθαμβώνω* (βλ.λ.), άσχετο προς το μεσν. *εκθαμβητικός* < μτγν. *εκθαμβέω*].

Ε.Κ.Θ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών.

εκθειάζω ρ. μετβ. {εκθείασ-α (λογιότ. εξεθείασα), -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) εγκωμιάζω με ιδιαίτερη έμφαση, εξαίρω: *εξεθείασε την προσφορά τής αρχαίας Αθήνας στον πολιτισμό* ΣΥΝ. εξυμνώ, επαινώ ΑΝΤ. κατηγορώ, υποβιβάζω. — **εκθειαστής** (ο) [1858].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εκ-* + *-θειάζω* < *θείος*].

εκθειασμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο υμνητικός εγκωμιασμός: *ο ~ τού ήθους και τής εργατικότητάς του* ΣΥΝ. έπαινος.

εκθειαστικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που εκθειάζει, που εξαίρει τιμητικά (κάποιον/κάτι): ~ *λόγια / αναφορά* ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός. — **εκθειαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

έκθεμα (το) {εκθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε εκτίθεται σε δημόσια θέα (συνήθ. σε κατάλληλη προθήκη), σε οργανωμένη πολιτιστική, καλλιτεχνική ή εμπορική έκθεση: *τα σπάνια ~ τού μουσείου προσελκύουν χιλιάδες τουρίστες* || *εκθέματα αγγειοπλαστικής / χειροπλαστικής / χρυσοχοΐας / χειροτεχνίας* **2.** ΝΟΜ. πλαίσιο στο οποίο αναγράφονται οι δικαστικές υποθέσεις που έχει ορισθεί να εκδικασθούν κάθε μέρα κατά σειρά εκδικάσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκτίθημι* «εκθέτω»].

εκθεμελιώνω ρ. μετβ. [1878] {εκθεμελίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για κτήρια, οικοδομήματα) καταστρέφω από τα θεμέλια, γκρεμίζω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω **2.** (μτφ.) καταστρέφω κάθε βάση στηρίξεως, καταλύοντας δομημένο σύστημα: *εκθεμελίωσαν με τον ορθό λόγο το οικοδόμημα τής δεισιδαιμονίας που στοίχειωνε την παραδοσιακή κοινωνία.* — **εκθεμελίωση** (η), **εκθεμελιωτής** (ο), **εκθεμελιωτικός, -ή, -ό.**

εκθεσάς (ο) {εκθεσάδες} (καθημ.) ο φιλόλογος καθηγητής, ο οποίος στο πλαίσιο τής φροντιστηριακής εκπαίδευσης διδάσκει το μάθημα τής έκθεσης, συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ΣΥΝ. εκθεσιολόγος.

έκθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η δημόσια παρουσίαση ή επίδειξη (κυρ. εμπορικών προϊόντων, επιστημονικών επιτευγμάτων ή καλλιτεχνικών δημιουργιών) σε ειδικά διαμορφωμένο ανοικτό ή στεγασμένο χώρο, με στόχο την προσέλκυση τού ενδιαφέροντος ή την ενημέρωση τού κοινού: *εμπορική / καλλιτεχνική / διεθνής / τοπική* ~ || ~ *βιβλίου / αυτοκινήτου / επίπλου / μηχανημάτων / ειδών εξοπλισμού γραφείου / φωτογραφίας* || *βιομηχανική / ανθοκομική / κτηνοτροφική* ~ **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο χώρος τής δημόσιας επίδειξης, παρουσίασης: *τα πρωινά βρίσκεται στην ~ και μετά πηγαίνει στο γραφείο* || *η ~ καταλαμβάνει χώρο χιλίων τ.μ.* **3.** (α) η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος ή κάτι) εκτίθεται, μένει ακάλυπτος ή απροστάτευτος (μπροστά σε κάτι): *απαγορεύεται η ~ τού προϊόντος σε υψηλές θερμοκρασίες* || *η ~ τού φιλμ στο φως κατέστρεψε τις φωτογραφίες* || *η πολύωρη ~ στον ήλιο προκαλεί εγκαύματα* || *η ~ τού πληθυσμού στη ραδιενέργεια* (β) η παρουσίαση (κάποιου) σε κοινή θέα: *η ~ τής προσωπικής ζωής κάποιων στα τηλεοπτικά σόου μετατρέπει την ιδιωτική τους ζωή σε τηλεοπτικό θέαμα* || *η ~ των σταρ στα φώτα τής δημοσιότητας* • **4.** κάθε έγγραφο που συντάσσεται από αρμόδια αρχή για πιστοποίηση πράξεων με λεπτομερή και ακριβή παράθεση δεδομένων: ~ *πεπραγμένων / ορκωτών λογιστών / αστυνομίας / ιατροδικαστή / πραγματογνώμονα* || *ο διευθυντής τού σχολείου κατέθεσε λεπτομερή ~ των ζημιών* • **5.** (α) σχολικό μάθημα που διδάσκει τον γραπτό λόγο από την πλευρά τής παραγωγής του, που στοχεύει στην εξάσκηση και βελτίωση τής ικανότητας παραγωγής γραπτού λόγου: *πάντα ήταν άριστος στην ~* ΦΡ. ***έκθεση ιδεών*** η γραπτή ανάπτυξη και πραγμάτευση θέματος, η κατάθεση τού προβληματισμού και τού σκεπτικού βάσει τού οποίου τοποθετείται κανείς σε δεδομένο θέμα (β) (συνεκδ.) το γραπτό κείμενο μαθητή σχετικά με δεδομένο θέμα: *μια ~ γεμάτη ασάφειες* || ~ *για / τού είκοσι (άριστη)* || ~ *εκτός θέματος* • **6.** η εγκατάλειψη (βρέφους και σπανιότ. άλλου αβοήθητου προσώπου) σε δημόσιο χώρο: *η ~ βρεφών στις πόρτες εκκλησιών ή ορφανοτροφείων αποτελούσε λύση απελπισίας για τις άγαμες μητέρες* • **7.** ΜΟΥΣ. το πρώτο τμήμα φούγκας ή σονάτας, στο οποίο συνήθ. εισάγονται τα κυρίαρχα θέματα τής σύνθεσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκθεσις* < *εκτίθημι*. Η σημ. τού γραπτού κειμένου στο οποίο αναπτύσσεται ένα θέμα, αποδίδει το γαλλ. (commentaire) exposé, ενώ η σημ. τής δημόσιας επίδειξης έργων ή αντικειμένων αποδίδει το γαλλ. exposition].

εκθεσιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την έκθεση (σημ. 2): ~ *χώρος / κέντρο* (όπου πραγματοποιούνται εκθέσεις).

εκθεσιολόγος (ο/η) φιλόλογος καθηγητής που διδάσκει συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση το μάθημα τής έκθεσης ΣΥΝ. (καθημ.) εκθεσάς.

εκθετήριο (το) [1870] {εκθετηρί-ου | -ων} κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τοποθέτηση εκθεμάτων, διοργάνωση εκθέσεων.

εκθέτης (ο) {εκθετών}, **εκθέτρια** (η) {εκθετριών} (σημ. 1) **1.** [1831] πρόσωπο που παρουσιάζει εκθέματα σε οργανωμένη εμπορική, ενημερωτική ή καλλιτεχνική έκθεση, λαμβάνοντας επίσημα μέρος σε αυτήν: *φιλοξενούμε εκθέτες από εβδομήντα χώρες* • **2.** [1761] ΜΑΘ. το σύμβολο ή ο αριθμός που σημειώνεται πάνω δεξιά από άλλο σύμβολο ή αριθμό σε μια δύναμη, δηλώνοντας τον αριθμό (ή το σύμβολο) στο οποίο είναι υψωμένος, π.χ. 2^3 (ο αριθμός 3 είναι ο ~) ΑΝΤ. βάση.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εξώστης, μπαλκόνι», < αρχ. *εκτίθημι*. Η λ. ως μαθ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exposant].

εκθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή δύναμης, δηλ. όρους τής μορφής $α^3$: ~ *κατανομή / συνάρτηση* **2.** (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται ραγδαία, με ταχείς και υψηλούς ρυθμούς: *η ~ ανάπτυξη τής τεχνολογίας.* — **εκθετικά** επίρρ.

έκθετος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκτεθεί ή εγκαταλειφθεί χωρίς προστασία ή κάλυψη σε αντίξοες γι' αυτόν (καιρικές ή κοινωνικές) συνθήκες: ~ *στο κρύο και στην αγωνία* || *μένει ~ στην κοινή γνώμη / στις επιθέσεις τού Τύπου / στην κριτική των αντιπάλων* || ~ *υπόληψη / πλευρά* ΣΥΝ. εκτεθειμένος, απροστάτευτος, ανυπεράσπιστος, αστέγαστος ΑΝΤ. προστατευμένος, προφυλαγμένος **2.** ***έκθετο*** (το) βρέφος, μικρό παιδί που έχει εγκαταλειφθεί από τους γονείς του σε δημόσιο χώρο: *βρέφος βρέθηκε ~ στην είσοδο πολυκατοικίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτίθημι*].

εκθέτω ρ. μετβ. {εξέθεσα· μεσοπαθ. ενεστ. εκτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εξ-ετιθέμην, -ετίθεσο, -ετίθετο, -ετιθέμεθα, -ετίθεσθε, -ετίθεντο, αόρ. εκτέθηκα (λόγ. εξετέθην, -ης, -η..., να/θα εκτεθώ, μτχ. εκτεθείς, -είσα, -έν), παρακ. εκτεθειμένος (βλ.λ.)} **1.** πραγματοποιώ έκθεση, παρουσιάζω δημοσίως (προϊόν ή έργο) σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (για εμπορικούς ή διαφημιστικούς λόγους): ~ *εμπορικά προϊόντα / καλλιτεχνικές δημιουργίες* || *εκθέτει έργα του στο Πνευματικό Κέντρο τού Δήμου* || *στο μουσείο εκτίθενται ευρήματα από τις ανασκαφές* ΣΥΝ. παρουσιάζω, επιδεικνύω **2.** αφήνω (κάποιον/κάτι) ακάλυπτο ή απροστάτευτο να έλθει σε άμεση επαφή με κάτι: *οι αρχές κατηγορούνται ότι σκοπίμως εξέθεσαν τον πληθυσμό τού χωριού στη ραδιενεργό ακτινοβολία, για να μελετήσουν επιστημονικά τις επιπτώσεις* || *μην εκθέτετε το σώμα σας για πολλή ώρα στον ήλιο* || *οι χειρισμοί του μας εξέθεσαν σε μεγάλο κίνδυνο* || *το προϊόν αυτό δεν πρέπει να εκτίθεται σε θερμότητα* **3.** (α) παρουσιάζω δημοσίως, σε κοινή θέα: *δεν μπορώ να εκθέσω την ιδιωτική μου ζωή σε τηλεοπτική εκπομπή* (β) αφήνω (κάποιον) έκθετο, ακάλυπτο ή αποκαλύπτω (εις βάρος του) στοιχεία φέρνοντάς (τον) σε δύσκολη θέση· πλήττω το κύρος, την υπόληψη (κάποιου): *οι αποκαλύψεις τού Τύπου τον εκθέτουν ανεπανόρθωτα στην κοινή γνώμη* || *οι λανθασμένοι χειρισμοί του εξέθεσαν τη χώρα διεθνώς* || *εκτέθηκε ο προϊστάμενος στη διοίκηση, διότι οι υπάλληλοι δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους* **4.** παρουσιάζω σε κάποιον γραπτώς ή προφορικώς (σκέψεις, απόψεις, περιστατικά κ.λπ.): *εξέθεσε τις απόψεις του με λιτότητα και σαφήνεια* || ~ *τη διαφωνία / τις θέσεις μου* || ~ *την κατάσταση με ακρίβεια σε έγγραφο που καταθέτω* ΣΥΝ. εκφράζω, καταθέτω **5.** (η μτχ. ***εκτεθειμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εκτίθημι* < *εκ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

εκθηλύνω ρ. μετβ. {εκθήλυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) προσδίδω (σε κάποιον) χαρακτηριστικά (εμφάνισης ή συμπεριφοράς) που θεωρούνται γυναικεία, κάνω (κάποιον) θηλυπρεπή. — **εκθήλυνση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *θηλύνω* < *θήλυς* «θηλυκός»].

έκθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} **1.** η εξαγωγή χυμού με συμπίεση και σύνθλιψη: ~ *των σταφυλιών / των ελιών / των πορτοκαλιών* ΣΥΝ. στείψιμο • **2.** ΓΛΩΣΣ. η σίγηση τελικού φωνήεντος λέξεως πριν από το αρχικό φωνήεν τής επόμενης λέξης στη γρήγορη εκφορά τού λόγου· στη γραφή, δηλώνεται με απόστροφο ('), π.χ. *το άφησε > τ' άφησε, από όλους > απ' όλους*, αντίθετο φαινόμενο, η αφαίρεση (*το έδωσε > το 'δωσε*). — **εκθλιπτικός, -ή, -ό** [1889], **εκθλίβω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, απόστροφος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκθλιψις* < *εκθλίβω*].

εκθρέψω (να/θα) → εκτρέφω

εκθρονίζω ρ. μετβ. [1826] {εκθρόνισ-α (λόγ. εξεθρόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** απομακρύνω (συνήθ. με βίαιο τρόπο) από τον θρόνο ή την εξουσία: *η επανάσταση εκθρόνισε τον βασιλιά* ΣΥΝ. καθαιρώ, ανατρέπω ΑΝΤ. ενθρονίζω **2.** (μτφ.) εκτοπίζω από την κορυφή (τής δημοσιότητας, τής βαθμολογίας κ.λπ.): *ο Π.Α.Ο. νίκησε την Α.Ε.Κ. και την εκθρόνισε από την κορυφή* || *η νεαρή ηθοποιός έχει εκθρονίσει πλέον την αντίζηλό της στο κινηματογραφικό στερέωμα.* — **εκθρονισμός** (ο) [1812] κ. **εκθρόνιση** (η) [1831]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. détrôner (νόθο σύνθ.)].

έκθυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εκφράζεται με θέρμη και προθυμία: ~ *αποδοχή / ανταπόκριση / ευχαριστία* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόθυμος, ειλικρινής, ολόψυχος. — **εκθύμως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εκ-* + *θυμός*].

έκθυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση δερματικού εξανθήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκθυσις* (όρ. τού Ιπποκράτη) < *εκθύω*, αρχική σημ. «θυσιάζω, καταπραΰνω μέσω θυσιών» (αργότερα επίσης «εμφανίζομαι ως φλεγμονή ή εξάνθημα»), < *εκ-* + *θύω* (βλ.λ.)].

εκιού (ECU) (το) {άκλ.} Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, το κοινό νόμισμα των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου European Currency Unit].

Ε.Κ.Κ. (το) Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

εκκαθαρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκκαθάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ξεκαθαρίζω, απαλλάσσω (κάτι) από τα περιττά, ανεπιθύμητα ή επικίνδυνα στοιχεία· (ειδικότ.) απομακρύνω (κυρ. ως αρχή ή ασκώντας εξουσία) τα μέλη ενός συνόλου που μου είναι ανεπιθύμητα: *αναλαμβάνοντας την προεδρία, υποσχέθηκε να εκκαθαρίσει την εταιρεία από τα στελέχη που βαρύνονταν με καταγγελίες για*

σκάνδαλα **2.** ΛΟΓΙΣΤ. ρευστοποιώ το ενεργητικό και εξοφλώ το παθητικό μιας εταιρείας κατά το κλείσιμο των υποθέσεων που αφορούν στη διαχείριση τής περιουσίας της **3.** τακτοποιώ τις οικονομικές υποχρεώσεις χρηματιστηριακής συναλλαγής με παράδοση τίτλων και καταβολή τού αντιτίμου **4.** (γενικότ.) ολοκληρώνω, διευθετώ πλήρως μια αποστολή, ένα καθήκον ή μια εργασία: *ανέλαβε να εκκαθαρίσει την υπόθεση διερευνώντας όλες τις καταγγελίες.* — **εκκαθαριστής** (ο) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαθάριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) **1.** κάθε ενέργεια που στοχεύει στο ξεκαθάρισμα, στην απομάκρυνση περιττών, ανεπιθύμητων ή επικίνδυνων στοιχείων: *η ~ των δασών από τους σωρούς απορριμμάτων* || *~ των αρχείων από περιττά έγγραφα* **2.** (α) (μτφ.) **εκκαθαρίσεις** (οι) η απομάκρυνση ή αποπομπή μελών (οργανωμένης ομάδας) με το σκεπτικό τής έλλειψης νομιμοφροσύνης (εκ μέρους τους) ή ως ανεπιθύμητων στοιχείων συχνά με συνοπτικές διαδικασίες και βίαιο τρόπο: *οι μαζικές ~ αντιφρονούντων* || *αφού ανέλαβε την ηγεσία, άρχισε τις ~ των εσωκομματικών του αντιπάλων* || (μτφ.) *στρατιωτικές δυνάμεις επιχειρούν εκκαθαρίσεις στις επαναστατημένες περιοχές* ΣΥΝ. διώξεις, διωγμοί (β) ***εθνική εκκαθάριση*** (η) η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) **3.** ΛΟΓΙΣΤ. η διαδικασία ρευστοποίησης τού ενεργητικού μιας εταιρείας και εξόφλησης τού παθητικού της κατά το κλείσιμο των υποθέσεων που αφορούν στη διαχείριση τής περιουσίας της **4.** (συνεκδ.) το αντίγραφο ή το απόσπασμα λογαριασμού, με το οποίο βεβαιώνεται η ορθότητα των δοσοληψιών μιας εταιρείας, το παραστατικό που απεικονίζει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε σε οικονομική δοσοληψία **5.** (στο χρηματιστήριο) η τακτοποίηση των οικονομικών υποχρεώσεων χρηματιστηριακής συναλλαγής, που συνίσταται στην παράδοση τίτλων (από τον πωλητή) και στην καταβολή τού αντιτίμου (από τον αγοραστή): *γραφείο εκκαθαρίσεως* **6.** (γενικότ.) η ολοκλήρωση (με διευθέτηση και των τελευταίων λεπτομερειών) αποστολής, καθήκοντος, εργασίας κ.λπ.: *χρειάζεται πολύς κόπος για την ~ τής υπόθεσης* ΣΥΝ. τακτοποίηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκκαθάρισις* < *ἐκ-* + *καθαρίζω*. Η λογιστική σημ. αποδίδει ανάλογη τού γαλλ. liquidation, το οποίο έχει επίσης αποδοθεί ως *ρευστοποίηση*].

εκκαθαριστικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με εκκαθάριση: *~ διαδικασία / ενέργεια* || *~ επιχειρήσεις τού στρατού* **2.** ***εκκαθαριστικό (σημείωμα)*** (το) το σημείωμα που αποστέλλει κάθε χρόνο η εφορία στους φορολογουμένους προς ενημέρωσή τους σχετικά με το ποσό που θα εισφέρουν ή που έχουν εισφέρει στον κρατικό προϋπολογισμό, αναλόγως αυτού που δηλώνουν στην προσωπική τους φορολογική δήλωση: *πιστωτικό / χρεωστικό ~.* — **εκκαθαριστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκαλείς... | εξεκάλεσα} ΝΟΜ. εφεσιβάλλω δικαστική απόφαση, ασκώ έφεση: *τόσον επιδικάζεται όσον εκκαλείται* (λατ. tantum devolutum quantum appellatum).

εκκαμινεύω ρ. μετβ. [1833] {εκκαμίνευσα} υπερθερμαίνω ορυκτό, μετάλλευμα ή πέτρωμα σε καμίνι, για να παραγάγω ορισμένο προϊόν, λ.χ. μέταλλο, κράμα κ.λπ. — **εκκαμίνευση** (η) [1868], **εκκαμινευτής** (ο) [1897].
[ΕΤΥΜ. < *εκ-* + *-καμινεύω* < *κάμινος*].

έκκαυμα (το) {εκκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι ξύλου που χρησιμοποιείται ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρύγανο **2.** ΣΤΡΑΤ. υλικό που χρησιμοποιείται για την πυροδότηση εκρηκτικής ύλης στο εσωτερικό ενός σωλήνα πυροβόλου: *μηχανικό / επικρουστικό / εμφραγματικό / ηλεκτρικό / απλό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκκαίω* < *ἐκ-* + *καίω*].

Ε.Κ.Κ.Ε. (το) **1.** Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών **2.** Επαναστατικό Κομουνιστικό Κίνημα Ελλάδας.

ecce homo λατ. (προφέρεται *έκε χόμο*) ελλην. *ίδε ο άνθρωπος* (βλ.λ.)· να (ποιος είναι) ο άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Λατ. απόδ. τού μτγν. *ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος* (Ιωάνν. 19, 5), φρ. τού Πόντιου Πιλάτου προς τους Ιουδαίους, όταν τους παρουσίασε τον Ιησού με τον ακάνθινο στέφανο και το πορφυρό ιμάτιο].

εκκεντρικός, -ή, -ό [1891] αυτός που αποκλίνει από τα αποδεκτά ή συνηθισμένα πρότυπα χαρακτήρα, συμπεριφοράς, πρακτικής κ.λπ., που διακρίνεται από αντισυμβατικότητα: *~ ντύσιμο / φέρσιμο / χτένισμα / θέση / τοποθέτηση* || *~ σκηνοθέτης / προσωπικότητα / μουσική / χρώμα* ΣΥΝ. ιδιότροπος, αλλόκοτος, παράξενος. — **εκκεντρικ-ά / -ώς** [1766] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. eccentricus < μτγν. *ἔκκεντρος* (για τροχιά αποκλίνουσα τού κέντρου)].

εκκεντρικότητα (η) [1891] {εκκεντρικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού εκκεντρικού: *η ~ τού ντυσίματος / τής συμπεριφοράς* ΑΝΤ. συμβατικότητα **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από αντισυμβατικότητα, που θεωρείται παράξενη ή ιδιόρρυθμη, ώστε να συγκρούεται με τα καθιερωμένα ή τα συνηθισμένα: *οι ~ του απασχολούν συχνά τις κοσμικές στήλες* || *οι ~ των εκατομμυριούχων* ΣΥΝ. ιδιορρυθμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ιδιαιτερότητα.*

έκκεντρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμπίπτει με το κέντρο κύκλου, που βρίσκεται έξω από αυτό **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει το ίδιο κέντρο (κυρ. για δύο κύκλους ή σφαίρες, που ο ένας ή η μία τουλάχιστον περιλαμβάνει τα κέντρα και των δύο) **3.** αυτός τού οποίου ο άξονας περιστροφής δεν περνά από το κέντρο του **4.** ΜΗΧΑΝ. ***έκκεντρο*** (το) δίσκος ή κύλινδρος ακανόνιστου σχήματος, τού οποίου η περιστροφή θέτει σε ασταθή ή παλινδρομική κίνηση κάθε εφαπτόμενο στέλεχος μηχανής. — **εκκεντρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ* + *-κεντρος* < *κέντρον*].

εκκεντροφόρος (ο) (ενν. *άξονας*) ΤΕΧΝΟΛ. άξονας μηχανών εσωτερικής καύσεως, στον οποίο είναι προσαρμοσμένα τα έκκεντρα (βλ.λ.), που με την κίνησή τους ανοίγουν και κλείνουν τις βαλβίδες.
[ΕΤΥΜ. < *έκκεντρο (το)* (βλ.λ.) + *-φόρος* (< *φέρω*)].

εκκενώνω ρ. μετβ. {εκκένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αδειάζω (κάτι), αφήνω άδειο: *~ δεξαμενή* ΑΝΤ. γεμίζω **2.** εγκαταλείπω (χώρο που κατέχω ή στον οποίο βρίσκομαι, ώστε να μείνει ελεύθερος, άδειος): *~ γραφείο / δωμάτιο / φρούριο / θέατρο / γήπεδο* || *η αστυνομία εκκένωσε το κτήριο ύστερα από τηλεφώνημα για βόμβα* || (μτφ.) *~ μία θέση.* — **εκκενωτικός, -ή, -ό** [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκενῶ* < *ἐκ-* + *κενῶ (-όω)* < *κενός*].

εκκένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το άδειασμα (χώρου, δοχείου κ.λπ., ώστε να μείνει άδειο): *η ~ τής δεξαμενής / τού βόθρου* ΑΝΤ. γέμισμα **2.** η εγκατάλειψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ., κυρ. για λόγους στρατηγικής, ασφαλείας): *διατάχθηκε η ~ τού κτηρίου ύστερα από προειδοποιητικό τηλεφώνημα για βόμβα* || *η ~ φρουρίου / πόλης* ΑΝΤ. κατάληψη • **3.** ΦΥΣ. η ξαφνική διέλευση ηλεκτρικού φορτίου από ένα αγώγιμο σώμα σε άλλο (όταν αυτά βρίσκονται σε διαφορετικά ηλεκτρικά δυναμικά)· ΦΡ. (α) ***λυχνία εκκενώσεως*** λαμπτήρας από διαφανές περίβλημα με αέριο στο εσωτερικό του, το οποίο υπό την επίδραση τάσεως ιοντίζεται και φωτοβολεί (β) ***ατμοσφαιρική εκκένωση*** η διέλευση ηλεκτρικών φορτίων μεταξύ δύο περιοχών τής ατμόσφαιρας με διαφορετικό δυναμικό, γενικότ. μεταξύ δύο νεφών ή μεταξύ νέφους και εδάφους (πβ. λ. *αστραπή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, κένωση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκκένωσις* < αρχ. *ἐκκενῶ*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το αγγλ. discharge].

εκκίνηση (η) [1839] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η έναρξη κίνησης, το ξεκίνημα: *άκυρη / γρήγορη ~* (σε αγώνες δρόμου)· ΦΡ. (στις δημοπρασίες) ***τιμή εκκίνησης*** η τιμή που ορίζεται σε δημοπρασία ως αρχική, με βάση την οποία ξεκινά η διαπραγμάτευση τής αξίας τού πωλούμενου τεμαχίου ΣΥΝ. αναχώρηση **2.** (συνεκδ.) το σημείο από το οποίο ξεκινούν ταυτόχρονα οι αθλητές αγώνα ταχύτητας: *οι αθλητές βρίσκονται ήδη στην ~, περιμένοντας τον πυροβολισμό τού αφέτη* ΣΥΝ. αφετηρία, αρχή **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η έναρξη τής λειτουργίας τού υπολογιστή με το λειτουργικό σύστημα στη θέση του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η μίζα (τού αυτοκινήτου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. starter (πβ. γαλλ. mise en marche)].

εκκινώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκινείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** ξεκινώ ΑΝΤ. σταματώ **2.** (μτφ.) έχω συγκεκριμένη λογική βάση ως αφετηρία στοχασμού: *τα επιχειρήματά του εκκινούσαν από εσφαλμένο θεωρητικό πλαίσιο* ΣΥΝ. εξικνούμαι, ξεκινώ, βασίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ξε.*

έκκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αίτηση (συνήθ. βοήθειας), το κάλεσμα (που απευθύνει κανείς σε συγκεκριμένους αποδέκτες για σημαντικό σκοπό): *απηύθυνε ~ σε όλους τους ισχυρούς τής Γης να στηρίξουν τη φτωχή χώρα του* ΣΥΝ. παράκληση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔκκλησις* < αρχ. *ἐκκαλῶ (-έω)*].

εκκλησία (η) {εκκλησιών} **1.** ο χριστιανικός ναός: *βυζαντινή / γοτθική / αγγλικανική ~* || *το τέμπλο / οι καμπάνες τής ~*· ΦΡ. ***πηγαίνω στην εκκλησία*** παρακολουθώ τακτικά τη Θεία Λειτουργία, εκκλησιάζομαι τακτικά: *–Εσείς πηγαίνετε στην εκκλησία; –Πηγαίνουμε, αλλά σπάνια· συνήθως κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα!* **2.** (συνεκδ.) η ακολουθία που τελείται σε χριστιανικό ναό: *σήμερα το πρωί έχει ~* || *πότε τελειώνει η ~;* **3.** (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ευπρέπεια, τάξη και ησυχία: *όταν διδάσκει αυτός ο καθηγητής, το αμφιθέατρο είναι ~!* **4.** **Εκκλησία** (η) (α) ΘΕΟΛ. το σύνολο των πιστών τής χριστιανικής θρησκείας, που συγκροτεί ένα ενιαίο σώμα πιστών και έχει ως κεφαλή τον Χριστό: *οι Μεγάλοι Πατέρες τής ~* || *στα χρόνια τού Διοκλητιανού η ~ βρισκόταν υπό διωγμόν* ΣΥΝ. χριστιανοσύνη (β) το σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος: *Ορθόδοξη / Ρωμαιοκαθολική ~* || *Προτεσταντικές ~* (γ) το οργανωμένο σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος σε συγκεκριμένο κράτος ή περιοχή: *η αυτοκέφαλη ~ τής Ελλάδος* || *ο προκαθήμενος* (ο αρχιεπίσκοπος) *τής ~ Βορείου και Νοτίου Αμερικής* || *Ιερά Σύνοδος τής ~ τής Ελλάδος* || *η μεγάλη τού Χριστού ~* (το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως) (δ) το σύνολο των κληρικών· (γενικότ.) το σύνολο των θεσμών και των άλλων στοιχείων που ανήκουν στην εκκλησιαστική παράδοση, στην εκκλησιαστική ζωή και οργάνωση: *μελετάται ο χωρισμός Εκκλησίας και Κράτους* • **5.** ΙΣΤ. ***Εκκλησία τού Δήμου*** (σε αρχαίες ελληνικές πόλεις με δημοκρατικό πολίτευμα) η λαϊκή συνέλευση κατά την οποία λαμβάνονταν αποφάσεις για τις δημόσιες υποθέσεις. Επίσης (λαϊκ.) **εκκλησιά** [μεσν.] (σημ. 1). — (υποκ.) **εκκλησάκι** (το) κ. **εκκλησίτσα** κ. **εκκλησούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, διαμαρτυρόμενοι, ναός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔκκλητος* < *ἐκκαλῶ* «καλώ έξω, συγκαλώ» < *ἐκ-* + *καλῶ*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στην Εκκλησία τού Δήμου, καθώς και στις συγκεντρώσεις των υπευθύνων μιας πόλης-κράτους, οι οποίες λειτουργούσαν ως νομοθετικά σώματα. Περιλαμβάνει γενικά τη σύγκληση (επίσημη ή ανεπίσημη) προσώπων για προκαθορισμένο σκοπό. Θρησκευτική σημ. απέκτησε η λ. στη βιβλική γλώσσα. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τις λ. *ἐκκλησία* και *συναγωγή* αποδίδοντας την εβρ. λ. qahál «συγκέντρωση, συνάθροιση» σε σχέση με τη συγκέντρωση τού Ισραήλ για θρησκευτικούς ή πολεμικούς σκοπούς. Στην Κ.Δ. *ἐκκλησία* ονομάζεται το σύνολο των χριστιανών (γενικά ή τοπικά), καθώς και το σύνολο των πιστών που αναγνωρίζουν τον Χριστό ως κεφαλή τους (πβ. *Κολ.* 1, 18: *καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας*)].

εκκλησιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκλησιάστηκα} συμμετέχω στη Θεία Λειτουργία. — **εκκλησιασμός** (ο) [μτγν.].

εκκλησ(ι)άρης (ο) {εκκλησ(ι)άρηδες}, **εκκλησ(ι)άρισσα** (η) {εκ-

κλησ(ι)αρισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται με το καθάρισμα και την ασφάλεια των εκκλησιών ΣΥΝ. νεωκόρος.

εκκλησιάρχης (ο) {εκκλησιαρχών} (στην υστεροβυζαντινή περίοδο) αξιωματούχος τής Εκκλησίας που είχε τη γενική επιμέλεια και φροντίδα μιας εκκλησίας· (ειδικότ.) ο διακονητής μοναχός, που φροντίζει για το καθολικό και γενικότ. υπηρετεί τον ναό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εκκλησία* + *-άρχης* < *άρχω*].

εκκλησίασμα (το) [1893] {εκκλησιάσματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των πιστών που παρακολουθούν στην εκκλησία τη Θεία Λειτουργία.

εκκλησιασμός (ο) → εκκλησιάζομαι

Εκκλησιαστής (ο) βιβλίο τής Π.Δ. με συγγραφέα τον βασιλιά Σολομώντα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκκλησιάζω* < *εκκλησία*. Το ομώνυμο βιβλίο τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα, αποδίδοντας την εβρ. ονομασία Qoheleth «συναθροιστής, συγκεντρωτής», που αναφέρεται στον ρόλο τού βασιλιά τού Ισραήλ να συγκεντρώνει το έθνος υπό την κατεύθυνση τού Θεού].

εκκλησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Εκκλησία (σημ. 1-4): ~ *τελετουργικό / κειμήλια / βιβλία / σκεύη / πνεύμα / εκπαίδευση / λύκειο / θεσμός / διενέξεις / σχίσματα / συμβούλιο* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη χριστιανική θρησκεία: ~ *γραμματεία / φιλολογία / ρητορική / αντιρρητική / απολογητική / μουσική / τέχνη / αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. χριστιανικός.

εκκλησιολογία (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που εξετάζει τα σχετικά με τη φύση, την ουσία, τις δομές, την ιερατική εξουσία και τα μυστήρια τής Εκκλησίας. — **εκκλησιολόγος** (ο/η), **εκκλησιολογικός,** -ή, -ό, **εκκλησιολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecclésiologie].

εκκλητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκλήτευ-σα, -θηκα} ΝΟΜ. προσάγω (μάρτυρα) στο δικαστήριο διά τής βίας.

έκκλητος, -ος, -ον ΝΟΜ. (για δικαστική απόφαση) που είναι δυνατόν να προσβληθεί με έφεση ενώπιον τού εφετείου από ανώτερο δικαστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιδιαιτητής», < *εκκαλώ*].

εκκοκκίζω ρ. μετβ. {εκκόκκισ-α, -τηκα, -μένος} ξεχωρίζω το σπέρμα (φυτού) από τις ύλες που το περιβάλλουν (μαζεύω τους σπόρους). — **εκκοκκιστικός,** -ή, -ό [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *-κοκκίζω* < *κόκκος*].

εκκόκκιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) ο αποχωρισμός τού σπέρματος (φυτού) από τις ύλες (ίνες) που το περιβάλλουν (μάζεμα των σπόρων). Επίσης **εκκοκκισμός** (ο) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκοκκιστήριο (το) [1871] {εκκοκκιστηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανική συσκευή εκκόκκισης **2.** το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται ο διαχωρισμός τού καρπού από το περίβλημά του: ~ *βάμβακος / αραβοσίτου / ρυζιού / λιναριού / καννάβεως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκολαπτήριο (το) [1897] {εκκολαπτηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανή εκκόλαψης (νεοσσών) **2.** ο χώρος στον οποίο γίνεται η εκκόλαψη (νεοσσών).

εκκολάπτω ρ. μετβ. {εκκόλα-ψα, -φθηκα} **1.** ΒΙΟΛ. κάνω (νεοσσό πουλιού) να βγεί από το αβγό, σπάζοντας το κέλυφος· (μτφ.-μεσοπαθ. ***εκκολάπτομαι***) **2.** (για πράξεις) φθάνω στο στάδιο τής πραγμάτωσης, υλοποιούμαι: *η συνεργασία των δύο χωρών εκκολάφθηκε στη συνάντηση των δύο Υπουργών Εξωτερικών* **3.** (συνήθ. η μτχ. ***εκκολαπτόμενος,*** *-η, -ο*) βρίσκομαι στο στάδιο τής διαμόρφωσης, πριν ολοκληρωθώ σε ορισμένο τομέα: ~ *δικηγόρος / γιατρός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ» < I.E. *qolə- «τρυπώ, σκάβω», πβ. λιθ. kalù «χτυπώ δυνατά», αρχ. σλαβ. koljǫ «σφάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δρυο-κολάπτης, κόλαφος* (βλ.λ.), *κολο-βός* (βλ.λ.), *δίκελ-λα* (βλ.λ.), *κλ-ώ* «σπάζω» (βλ. λ. *κλάσμα*)].

εκκόλαψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άψεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. (στα ωοτόκα ζώα: πτηνά, ψάρια, έντομα κ.λπ.) η έξοδος και η απελευθέρωση τού νεοσσού, που έχει μετατραπεί πλέον σε τέλειο οργανισμό, από το αβγό με σπάσιμο τού κελύφους, ή τού ολοκληρωμένου εντόμου από το βομβύκιο: *φυσική* ~ || *τεχνητή ~ με τη χρήση ειδικών λαμπτήρων* **2.** (μτφ. για κάτι που προετοιμάζεται) η εκδήλωση, η οριστική διαμόρφωση: «*η Ε.Ε. θα ενισχύσει την υπό ~ πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί για το Κυπριακό*» (εφημ.). — **εκκολαπτικός,** -ή, -ό.

εκκόλπωμα (το) {εκκολπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε μη φυσιολογική κοιλότητα που μοιάζει με σάκο και η οποία επικοινωνεί με κοίλο όργανο: ~ *κύστεως / παχέος εντέρου*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. diverticulum].

εκκολπωματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των εκκολπωμάτων τού παχέος εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. diverticulitis].

εκκολπωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παρουσία εκκολπωμάτων σε διάφορα όργανα (π.χ. στο παχύ έντερο).

εκκοσμίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταβολή τού θρησκευτικού χαρακτήρα ενός κοινωνικού θεσμού σε κοσμικό, η χειραφέτησή του από τη θρησκευτική αυθεντία και τον θρησκευτικό συμβολισμό: *οι ιδέες τού Διαφωτισμού συνέβαλαν αποφασιστικά στην ~ των κοινωνιών τής Δύσης*. — **εκκοσμικεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sécularisation].

εκκρεμές (το) {εκκρεμ-ούς | -ή} **1.** ΦΥΣ. το σώμα που κρέμεται από σταθερό σημείο και εκτελεί παλινδρομικές κινήσεις (ταλαντώσεις) ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: *φυσικό / σύνθετο / μαθηματικό* ~ **2.** (συνεκδ.) ρολόι τού τοίχου που λειτουργεί με ταλαντώσεις λεπτής, μεταλλικής ράβδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής συσκευής αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pendule < λατ. pendulus «κρεμαστός»].

εκκρεμής, -ής, -ές {εκκρεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί, διευθετηθεί: ~ *φορολογικές υποθέσεις* || ~ *ζήτημα / λογαριασμός* || *έχει αφήσει πολλά θέματα* ~ **2.** αυτός που δεν έχει γίνει ακόμη: ~ *δίκη* **3.** ΦΥΣ. ***εκκρεμές*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκκρέμαμαι* < *εκ* + *κρέμαμαι*, βλ. κ. *κρεμώ*].

εκκρεμοδικία (η) [1833] {εκκρεμοδικιών} ΝΟΜ. **1.** η δικονομική κατάσταση μιας υπόθεσης, η οποία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο τής εκδίκασής της, μεταξύ τής άσκησης τής αγωγής και τής έκδοσης αποφάσεως **2.** ***ένσταση εκκρεμοδικίας*** ένσταση η οποία εμποδίζει το δικαστήριο να κρίνει νεότερη αγωγή ανάμεσα στους ίδιους διαδίκους για την ίδια διαφορά όσο εκκρεμεί η αρχική αγωγή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. litispendance].

εκκρεμότητα (η) [1889] {εκκρεμοτήτων} **1.** το να μην έχει επιλυθεί, να μην έχει ρυθμιστεί (κάτι): *το πρόβλημα παραμένει σε* ~ **2.** (συνεκδ.) το ζήτημα που δεν έχει επιλυθεί ή ρυθμιστεί: *δεν μου αρέσει να αφήνω εκκρεμότητες* || *στην τελευταία φάση τής εργασίας θα τακτοποιήσουμε όλες τις* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκρεμώ ρ. αμετβ. {εκκρεμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δεν έχω ακόμη επιλυθεί ή διευθετηθεί: *χιλιάδες δικαστικές / φορολογικές υποθέσεις εκκρεμούν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκκριμα (το) [μτγν.] {εκκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} καθεμιά από τις ουσίες που εκκρίνουν διάφορα όργανα ή ιστοί τού οργανισμού (λ.χ. ιδρώτας, σάλιο, ορμόνες κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *ενδοκρινής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκκρίνω*].

εκκρίνω ρ. μετβ. {εξέκρινα, εκκρίθηκα} (για κύτταρα και αδένες) παράγω ουσίες που είτε αποβάλλονται είτε διοχετεύονται στο αίμα: *οι ιδρωτοποιοί αδένες εκκρίνουν ιδρώτα* || (γενικότ.) *τα πεύκα εκκρίνουν ρετσίνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *ενδοκρινής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρίζω, αποβάλλω», < *εκ-* + *κρίνω*].

έκκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η λειτουργία με την οποία ένας αδένας παράγει ουσίες και είτε τις διοχετεύει στην κυκλοφορία τού αίματος (όπως γίνεται με τις ορμόνες) είτε σε κοιλότητες τού σώματός του στο εσωτερικό του (όπως γίνεται με το γαστρικό υγρό στο στομάχι) είτε τις αποβάλλει (όπως γίνεται με τον ιδρώτα) **2.** (συνεκδ.) η ίδια η ουσία που παράγεται από την παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. έκκριμα **3.** ΒΟΤ. η αντίστοιχη λειτουργία των φυτών, που οδηγεί στην παραγωγή ουσιών, όπως το ρετσίνι, το κόμμι ή τα αιθέρια έλαια. — **εκκριτικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκκροτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. ***έκκροτα σύμφωνα / έκκροτοι φθόγγοι*** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*).

έκκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποβολή (σίγηση) φωνήεντος κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση, στο τέλος μιας λέξης και στην αρχή μιας άλλης, όπου το ισχυρό φωνήεν εκκρούει (= αποβάλλει) ασθενές ή ασθενέστερο φωνήεν (*το έδωσε > το 'δωσε, από αυτόν > απ' αυτόν*)· η θέση τού εκκρουομένου φωνήεντος δηλώνεται με την απόστροφο (')· το φαινόμενο τής έκκρουσης είναι γνωστό και ειδικότερα προσδιορισμένο ως *έκθλιψη* και *αντίστροφη έκθλιψη* ή *αφαίρεση* ΑΝΤ. ολολεξία. — **εκκρουστικός,** -ή, -ό [αρχ.], **εκκρουστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκκρουσις* < *εκκρούω* «εκδιώκω, εξωθώ» < *εκ-* + *κρούω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Aus-stoßen].

έκκρουση φωνήεντος. Κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση (τέλος μιας λέξης – αρχή μιας άλλης, π.χ. *αλλ**ά*** + ***ε****γώ*, ***το*** + ***έ****δωσε*) το πιο ισχυρό από τα δύο **εκκρούει**, δηλ. αποβάλλει ή, αλλιώς, κάνει να μην προφέρεται το λιγότερο ισχυρό ή αδύνατο φωνήεν και έτσι αποφεύγεται η **κακοφωνία** που γεννά η προφορά αλλεπάλληλων φωνηέντων. Ισχυρό φωνήεν είναι κατεξοχήν το **α** που εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα· ισχυρό είναι επίσης το **ου** (u) έναντι τού **ε** και τού **i**, το **ο** έναντι τού **ε** και τού **i** κ.ο.κ. Ανάλογα με τη θέση τού εκκρουομένου (σιγωμένου ή εκδιωκομένου) φωνήεντος, μιλάμε για **έκθλιψη** (όταν εκκρούεται το ληκτικό φωνήεν τής προηγούμενης από τις δύο λέξεις) και για **αφαίρεση** ή *αντίστροφη έκθλιψη* (όταν εκκρούεται το αρχικό φωνήεν τής λέξης που ακολουθεί): ***Μ' αγόρασε*** *τσιγάρα και γλυκά και* ***μ' επισκέφθηκε*** *στο νοσοκομείο* (έκθλιψη/έκκρουση τού *ου* (u) από το *α* και τού *ε* από το *ε*) – ***Τα 'δωσε*** *όλα στους φίλους του* (αφαίρεση / έκκρουση τού *ε* από το α) – ***Τ' άκουσες*** *αυτό προσεκτικά:* (έκθλιψη / έκκρουση τού *ο* από το *α*) – ***Του 'πε*** *ότι θα φύγει* (αφαίρεση / έκκρουση τού *ει* /i/ από το *ου* /u/). Λέξεις που υφίστανται κανονικώς έκκρουση στη γρήγορη ομιλία είναι οι προσωπικές αντωνυμίες που λήγουν σε φωνήεν και συνεκφέρονται («εγκλιτικά») με ρήματα, όπως τα: **με – μου, σε – σου, το – του – τα** και τα άρθρα (**το – τα**) με ουσιαστικά.
Το ποιο φωνήεν εκκρούει ή εκκρούεται (αποβάλλει το άλλο ή αποβάλλεται το ίδιο) έχει σχέση με τη «σχετική ισχύ» των φωνηέντων, με τα λεγόμενα «ισχυρά» και «αδύνατα» φωνήεντα. Η σχέση αυτή και η κλίμακα που ακολουθεί η σχετική ισχύς των φωνηέντων είναι η εξής:

(α)	α	εκκρούει	e	o	i	u	(**e** = ε/αι – **o** = ο/ω **i** = ι/η/υ/ει/οι – **u** = ου)
(β)	o	»	e		i	u	
(γ)	u	»	e		i		
(δ)	i	»	e				

Ήτοι: (α) το *α* είναι ισχυρότερο και εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα: ***τα έ****δωσε* > ***τα*** *'δωσε*, ***το ά****κουσε* > *τ' **ά**κουσε*, ***τα εί****πε* > ***τα*** *'πε*, *μο**υ α**γόρασε* > *μ' **α**γόρασε* (β) Το *ο* υπερισχύει των e, i και u: ***το έ****δωσε* > ***το*** *'δωσε*, ***το εί****πε* > ***το*** *'πε*, ***μου ό****ρισε* > *μ' **ό**ρισε* (γ) Το u υπερισχύει των e και i: ***του έ****δωσε* > ***του*** *'δωσε*, ***του εί****πε* > ***του*** *'πε* (δ) Το i υπερισχύει μόνο τού e: ***με εί****δε* > *μ' **εί**δε*. Γενικά τα οπίσθια φωνήεντα (α, ο, u) υπερισχύουν των προσθίων (e, i), ενώ από τα

πρόσθια φωνήεντα υπερισχύει το i τού e.
Όταν τα συναντώμενα μέσα στη φράση φωνήεντα είναι όμοια, συμβατικά θεωρείται ότι έχουμε **έκθλιψη**: *από όλους > απ' όλους, τα αγόρασε > τ' αγόρασε, με έπεισε > μ' έπεισε, τού ουρανού > τ' ουρανού, λίγα άφησε > λίγ' άφησε, πάντα ανοιχτά > πάντ' ανοιχτά, τα ακούει > τ' ακούει, μήτε εγώ > μητ' εγώ, μήτε εσύ > μήτ' εσύ.* Αναλογικά προς περιπτώσεις στις οποίες το ληκτικό φωνήεν τής λέξης **αλλά** εκκρουόταν κανονικά, επικράτησε να λειτουργεί η έκθλιψη στη λέξη *αλλά*, ασχέτως περιβάλλοντος: *αλλ' εγώ* (αντί *αλλά 'γώ*, που θα απαιτούσε η σχετική ισχύς των φωνηέντων).
Σε σχέση με τον **τόνο** κατά την **αφαίρεση**, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες τού μονοτονικού, «ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην προηγούμενη λέξη»: **το 'δωσε** (όχι *τό 'δωσε*), **μου 'φερε** (όχι *μού 'φερε*), **του 'πε** (όχι *τού 'πε*). Δηλαδή μαζί με το εκκρουόμενο φωνήεν φεύγει και ο τόνος του· δεν μετακινείται στην προηγούμενη συλλαβή. Ας σημειωθεί, εντούτοις, ότι η τονική αυτή ρύθμιση προσκρούει στον νόμο τής τρισυλλαβίας τής Ελληνικής (που δεν επιτρέπει ο τόνος να ξεπερνάει την γ' συλλαβή ή, αλλιώς, να μην υπάρχει σε μία από τις τρεις ληκτικές συλλαβές), αφήνοντας μια τονική ενότητα από 3 ή 2 συλλαβές (*μου 'φερε, του 'δωσαν, του 'πε, το 'δε, να 'θελε, τα 'δωσε* κ.τ.ό.) άτονη.
Συχνά παρατηρείται –ιδίως σε παλαιότερα κείμενα– το λάθος να εκλαμβάνεται η αφαίρεση ή και η έκθλιψη ως συναίρεση (!), με αποτέλεσμα να έχουμε εσφαλμένες γραφές τού τύπου: **τᾶδωσε, τοῦπε** (ή παλαιότερα **τοὖπε**, ακόμη και **τἆλλα** με περισπωμένη, γιατί το *α* εθεωρείτο μακρό από συναίρεση των δύο *α*!), **τöδε** κ.λπ. αντί των ορθών **τα 'δωσε, του 'πε, τ' άλλα, το 'δε.**
Η **απόστροφος** (') χρησιμοποιείται στην έκκρουση (έκθλιψη ή αφαίρεση) για να δηλώσει τη θέση τού φωνήεντος που αποβάλλεται: *το έδωσε > το 'δωσε, με αγαπούν > μ' αγαπούν, του είπε > του 'πε.*
Αποκοπή λέγεται η έκκρουση τού ληκτικού φωνήεντος μιας λέξης όχι μπροστά από φωνήεν, όπως είναι το κανονικό με την έκθλιψη, αλλά μπροστά από σύμφωνο: *φέρε το* > **φέρ' το**, *από τους πολλούς* > **απ' τους πολλούς**.

εκκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέκρουσα, εκκρούσθηκα} ΓΛΩΣΣ. αποβάλλω, προκαλώ τη σίγηση φωνήεντος: π.χ. στη φράση *«τα 'δωσε»* το *α* τού *τα* εκκρούει το *ε* τού *έδωσε* (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκύκλημα (το) {εκκυκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (στο αρχαίο θέατρο) σκηνικό μηχάνημα, ξύλινο τροχοφόρο δάπεδο, πάνω στο οποίο παρουσιάζονταν στη σκηνή τα αποτελέσματα ορισμένων πράξεων, που εθεωρείτο ασεβές να διαδραματιστούν ενώπιον των θεατών (λ.χ. τα πτώματα νεκρών από φονική πράξη).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκκυκλῶ (-έω) < ἐκ + κυκλῶ < κύκλος*].

εκκωφαντικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει πολύ δυνατή ένταση (που ξεκουφαίνει): ~ *θόρυβος / μουσική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκωφῶ (-έω)* «ξεκουφαίνω» < *ἐκ-* + *-κωφῶ < κωφός*].

εκλαϊκευτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που γίνεται με σκοπό να εκλαϊκεύσει (κάτι), να κάνει (κάτι σύνθετο, πολύπλοκο, δυσνόητο κ.λπ.) προσιτό στον απλό λαό: *συγγραφέας ~ βιβλίων γύρω από θέματα τής σύγχρονης φυσικής* || ~ *μαθήματα φιλοσοφίας*. — **εκλαϊκευτικά** επίρρ.

εκλαϊκεύω ρ. μετβ. {εκλαΐκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απλουστεύω, κάνω κάτι πιο απλό, ώστε να γίνεται κατανοητό από τον λαό, προσιτό και αφομοιώσιμο από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο: *σε μια σειρά δημοσιευμάτων προσπάθησε να εκλαϊκεύσει σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ. δυσκολεύω. — **εκλαΐκευση** (η), **εκλαϊκευτής** (ο), **εκλαϊκεύτρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. popularise].

εκλαίρ (το) → εκλέρ

εκλάκτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα ή τα δύο πόδια τεντώνονται προς τα πίσω από τη θέση τής συσπείρωσης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκλακτίζω < ἐκ + λακτίζω*].

εκλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλαβα, εξελήφθην, -ης, -η..., μτχ. εκληφθείς, -είσα, -έν} (λόγ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο, συχνά εσφαλμένο: *εξέλαβε τα λόγια του ως έμμεση απειλή* || *φοβάμαι μήπως η προσφορά σου εκληφθεί ως απόπειρα δωροδοκίας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

εκλαμπρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων: *η ~ σας*.

εκλαμπρότατος, -η, -ο (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων ΣΥΝ. εξοχότατος.
[ΕΤΥΜ. Υπερθ. βαθμ. τού μτγν. *ἔκλαμπρος*, μεταφρ. δάνειο από ιταλ. illustrissimo].

έκλαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** η αναλαμπή, η δέσμη φωτός που εκπέμπεται αιφνιδίως από κάπου ΣΥΝ. ακτινοβόλημα, λαμπηδόνα, μαρμαρυγή· ΦΡ. ***ηλιακή έκλαμψη*** καθένας από τους φωτεινούς σχηματισμούς που εμφανίζονται ξαφνικά στον ηλιακό δίσκο και διαρκούν ελάχιστα **2.** (μτφ.) η σωστή ή φυσιολογική αντίδραση ή εκδήλωση (κάποιου) που συνήθ. αντιδρά ή συμπεριφέρεται παράξενα, αφύσικα ή πάσχει από κάτι: *μες στην τρέλα του έχει και μερικές ~ λογικής* || (ειρων.) *σήμερα, είχε μια ~ εξυπνάδας!*

εκλαμψία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική διατάραξη τής εγκυμοσύνης των γυναικών, που εκδηλώνεται με σπασμούς και κώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éclampsie].

εκλάπη ρ. → κλέβω

εκλατινίζω ρ. μετβ. [1766] {εκλατίνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) λατινικό χαρακτήρα, μορφή κ.λπ. — **εκλατινισμός** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. latiniser < δημώδ. λατ. latinizare].

έκλαψα ρ. → κλαίω

εκλέγειν και εκλέγεσθαι (το) το συνταγματικό δικαίωμα κάθε πολίτη να μπορεί να ψηφίζει στις εκλογές και να μπορεί να εκλέγεται, να θέτει υποψηφιότητα.

εκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλεξα, εκλέχ-θηκα (καθημ. -τηκα, λόγ. εξελέγην, -ης, -η..., μτχ. εκλεγείς, -είσα, -έν), εκλεγμένος} **1.** αναδεικνύω με την ψήφο μου (κάποιον) ως αντιπρόσωπό μου (σε Κοινοβούλιο, σύλλογο κ.λπ.): *τον εξέλεξαν πρόεδρο τού Δικηγορικού Συλλόγου* • **2.** (λόγ.) διαλέγω μεταξύ περισσοτέρων: *μπορείτε να εκλέξετε μόνος σας το χρώμα τής αρεσκείας σας* ΣΥΝ. επιλέγω, διαλέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, μετοχή*.

εκλέγω – επιλέγω – διαλέγω. Το **εκλέγω** διαφέρει από τα **επιλέγω** και **διαλέγω** στη συνήθη χρήση (σε λογιότερη υφολογική χρήση μπορεί να χρησιμοποιηθεί όπως αυτά: *Θα εκλέξει μόνη της τον άνδρα των ονείρων της*). Το *εκλέγω* έχει περιοριστική σημασία· σημαίνει επιλέγω διά ψηφοφορίας αυτούς που θα με αντιπροσωπεύσουν στη Βουλή ή σε άλλα όργανα. Έχει δηλ. επίσημο και θεσμικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα *επιλέγω* και *διαλέγω* δηλώνουν προτίμηση αυτού ή εκείνου (τού προσώπου ή πράγματος) έναντι των άλλων. Από αυτά, το μεν *διαλέγω* χρησιμοποιείται στην καθημερινή γλώσσα, ενώ το *επιλέγω* είναι περισσότερο επίσημο και τυπικό και υποδηλώνει επιλογή που γίνεται κατόπιν προσοχής και, συχνά, κατόπιν προκαθορισμένης διαδικασίας: *Η Επιτροπή θα επιλέξει με διαγωνισμό και συνέντευξη τους καταλληλότερους για αξιωματικούς. Διάλεξε ό,τι σ' αρέσει και πάρ' το.*
Ας σημειωθεί ότι και τα τρία ρήματα είναι αρχαία: πρωτοεμφανίζονται στον Ηρόδοτο και σημαίνουν «επιλέγω» μαζί με συναφείς σημασίες, ιδίως τού «ταξινομώ». Και αυτό γιατί και τα τρία είναι σύνθετα με το ρ. **λέγω**, τού οποίου η αρχική σημ. είναι «συγκεντρώνω, μαζεύω, ταξινομώ, συγκαταλέγω, επιλέγω», από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «μετρώ, απαριθμώ», για να καταλήξει στη γνωστή σημ. τού «αναφέρω, διηγούμαι, λέγω». Την αρχική σημ. τού *λέγω* διασώζουν και τα επίσης αρχαία και σύγχρονα ***συλ-λέγω*** και **κατα-λέγω**.

έκλειγμα (το) {εκλείγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (α) φάρμακο το οποίο λειώνει στο στόμα, παστίλια (β) το ματζούνι (βλ.λ.) • **2.** το γλειφιτζούρι **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λέει κανείς καταχρηστικά: *η λέξη αυτή έχει καταντήσει ~ στο στόμα ορισμένων ερμηνευτών*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκλείχω* (βλ. λ. *γλείφω*)].

εκλειπτική (η) ΑΣΤΡΟΝ. ο μέγιστος κύκλος τής ουράνιας σφαίρας, που προκύπτει από την τομή της με το επίπεδο τής τροχιάς τής Γης γύρω από τον Ήλιο.

εκλειπτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έκλειψη • **2.** αυτός που σχετίζεται με την εκλειπτική.

εκλείπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέλιπα, μτχ. εκλιπών, -ούσα, -όν} (λόγ.) **1.** παύω να υφίσταμαι: *εξέλιπαν οι λόγοι διαφωνίας του* || *εξέλιπαν τα ανώτερα ηθικά πρότυπα που θα ενέπνεαν τη νεολαία* ΣΥΝ. παρέρχομαι, εξαφανίζομαι **2.** (η μτχ. ***εκλιπών, -ούσα***) πρόσωπο που έφυγε από τη ζωή: *ο εκλιπών ήταν αξιαγάπητος άνθρωπος* || *η εκλιπούσα μάς είχε συχνά συμπαρασταθεί* ΣΥΝ. μακαρίτης / μακαρίτισσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} **1.** (κυριολ.) η κατάσταση απουσίας, ανυπαρξίας προσώπου, πράγματος ή φαινομένου: *η ~ τής ηθικής* || *η ~ των κλασικών / διαχρονικών έργων* ΣΥΝ. εξαφάνιση • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο που παρατηρείται όταν τρία κινούμενα ουράνια σώματα βρεθούν σε ευθεία γραμμή, με αποτέλεσμα το ένα από αυτά να εισέλθει στη σκιά ενός εκ των δύο άλλων και να συσκοτισθεί μερικώς ή ολικώς: ~ *τού Ηλίου* (όταν η Σελήνη παρεμβληθεί ανάμεσα σε αυτόν και τη Γη) || ~ *τής Σελήνης* (όταν η Σελήνη εισέρχεται στη σκιά τής Γης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκλειψις < ἐκλείπω*].

εκλεκτικισμός (ο) [1886] **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνική τάση που προσπαθεί να συνδυάσει τους ρυθμούς τού παρελθόντος (στις πλαστικές τέχνες και στην Αρχιτεκτονική) και που εκδηλώνεται έντονα κυρ. στη δυτική τέχνη τού 19ου αι. **2.** ΦΙΛΟΣ.-ΘΕΟΛ. η τάση επιλογής από διάφορα συστήματα σκέψης των θεωριών που κρίνονται ορθότερες, χωρίς να υιοθετείται το όλο αρχικό σύστημα στο οποίο ανήκει η κάθε θεωρία· η επιλογή συνοδεύεται από την επιδίωξη να απαρτισθεί μία θεωρία με εσωτερική συνοχή και διαφέρει συνήθως από τον συγκρητισμό, που συμφύρει κατά τρόπο άκριτο ετερόκλιτα στοιχεία.
εκλεκτι(κι)-στικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eclecticism].

εκλεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι απαιτητικός και προσεκτικός στις επιλογές του, που επιζητεί το καλύτερο δυνατόν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις σχέσεις του με το άλλο φύλο*· ΦΡ. ***εκλεκτική συγγένεια*** η ύπαρξη κοινών στοιχείων ανάμεσα σε πρόσωπα, που οφείλεται στην καλλιέργειά τους ή στις προτιμήσεις τους: *υπήρχε μια ~ ανάμεσα στους δύο ποιητές* **2. εκλεκτικός** (ο), **εκλεκτική** (η) ο οπαδός τής θεωρίας τού εκλεκτικισμού (βλ.λ.). — **εκλεκτικότητα** (η) [1886].

εκλέκτορας (ο) [1792] {εκλεκτόρων} **1.** πρόσωπο που έχει επιφορτιστεί με το καθήκον τής εκλογής (προσώπου ή ανώτερης αρχής): *το νομοσχέδιο προσδιορίζει επακριβώς την ταυτότητα και τον αριθμό εκλεκτόρων των πρυτανικών αρχών* || *αυτός ο υποψήφιος συγκε-*

ντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό εκλεκτόρων στη διεκδίκηση τής προεδρίας τού κόμματός του **2.** αυτός που έχει την ευθύνη επιλογής κάποιων: *ο ~ τής εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου* (που επιλέγει τους παίκτες). — **εκλεκτορικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électeur].

εκλεκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία και φήμη: *ο δημοσιογράφος είχε καλέσει στην εκπομπή του ~ συνομιλητές* ΣΥΝ. διαλεχτός, διακεκριμένος, ξεχωριστός **2. *εκλεκτός*** (ο), ***εκλεκτή*** (η) πρόσωπο που τον έχει διαλέξει κανείς ανάμεσα σε πολλούς: *ο ~ τής καρδιάς μου* (ο αγαπημένος, το ταίρι μου) **3.** (εκφραστ.) αυτός που έχει προικιστεί με κάτι εξαιρετικό, που τον έχει επιλέξει κάποια ανώτερη δύναμη: *οι Εβραίοι πιστεύουν ότι είναι ο ~ λαός τού Θεού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκλέγω*].

εκλέξιμος, -η, -ο [1871] **1.** αυτός που μπορεί λόγω ηλικίας, ικανοτήτων ή άλλων νομικών προϋποθέσεων να εκλεγεί σε αξίωμα ΣΥΝ. εκλόγιμος **2.** αντί τού επιλέξιμος (βλ.λ.). — **εκλεξιμότητα** (η) [1874].

εκλεπτύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκλέπτυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** (για υλικά σώματα) εξομαλύνω την επιφάνεια ή ελαττώνω το πάχος • **2.** κάνω (κάτι) πιο ευγενικό, πιο αβρό και πολιτισμένο: *με τον καιρό οι τρόποι τους εκλεπτύνθηκαν και η συμπεριφορά τους ημέρεψε* ΣΥΝ. εξευγενίζω. — **εκλέπτυνση** (η) [μτγν.].

εκλεπτυσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αβρότητα, λεπτότητα, ευγένεια: *~ τρόποι / συμπεριφορά / ύφος.*

εκλέρ (το) (συνήθ. ορθ. *εκλαίρ*) {άκλ.} επίμηκες γλύκυσμα από μαλακή ζύμη με γέμιση σοκολάτας ή κρέμας και επικάλυψη γλάσου σοκολάτας στην πάνω πλευρά του. — (υποκ.) **εκλεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. éclair < ρ. éclairer «φωτίζω»].

εκλιπαρώ ρ. μετβ. {εκλιπαρείς... | εκλιπάρησα} παρακαλώ ικετευτικά: *εκλιπαρούσε να τον βοηθήσουν, αλλά όλοι αδιαφορούσαν* ΣΥΝ. ικετεύω. — **εκλιπάρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκλιπαρῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *λιπαρῶ* «επιμένω, παρακαλώ θερμά», που συνδ. με το ρ. *λίπ-τω* «επιθυμώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. liepiù «προστάζω». Η σύνδεση με το επίθ. *λιπαρός* προσκρούει στο βραχύ *-ι-* τού επιθ. (εν σχέσει με το ρ. *λῑπαρῶ*)].

εκλιπών, -ούσα, -όν → εκλείπω

εκλογέας (ο/η) [1831] {(θηλ. εκλογ-έως) | -είς, -έων} πολίτης που έχει δικαίωμα ψήφου για την εκλογή και την ανάδειξη εθνικών αντιπροσώπων και είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους ΣΥΝ. ψηφοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκλογεύς* «φοροσυλλέκτης» < *ἐκλέγω.* Το σημερινό προέρχεται απευθείας από το ουσ. *εκλογή / -ές*].

εκλογή (η) **1.** το να επιλέγει κανείς (κάτι/κάποιον): *η ~ τού καλυτέρου* || *δύσκολη ~* ΣΥΝ. επιλογή, προτίμηση • **2.** η ανάδειξη προσώπου σε ορισμένο αξίωμα διά ψηφοφορίας: *επίκειται η ~ προέδρου τής Δημοκρατίας* || *άμεση / έμμεση ~* || *~ διά βοής* **3.** (ειδικότ.) ***εκλογές*** (οι) η καθολική ψηφοφορία για την ανάδειξη των μελών σωματείου, συλλόγου, τής εθνικής αντιπροσωπίας κ.λπ.: *εθνικές / βουλευτικές / μαθητικές / νομαρχιακές / δημοτικές / τοπικές / τμηματικές / φοιτητικές / προεδρικές / πρόωρες ~* || *~ βίας και νοθείας* || *κερδίζω / χάνω τις ~* ΦΡ. (α) ***κατεβαίνω / κατέρχομαι στις εκλογές*** συμμετέχω ως υποψήφιος σε εκλογική αναμέτρηση (β) ***παίρνω τις εκλογές*** νικώ σε εκλογική αναμέτρηση, βγαίνω πρώτος: *το κόμμα του πήρε τις εκλογές με σημαντική διαφορά από το δεύτερο κόμμα* **4.** ΦΙΛΟΛ. η ανθολογία: «*Εκλογές από τα τραγούδια τού ελληνικού λαού*» (τίτλος συλλογής δημοτ. τραγουδιών από τον Ν.Γ. Πολίτη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκλέγω*].

εκλογίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. η παρουσίαση και ερμηνεία (ενός φαινομένου ενίοτε θεωρουμένου ως εξωλογικού) μέσα στο πλαίσιο τής ανθρώπινης λογικής· (γενικότ.) μηχανισμός άμυνας με τον οποίο το άτομο προσπαθεί να δικαιολογήσει μια στάση, συμπεριφορά, πράξη του με λογικά επιχειρήματα, όταν τα κίνητρά του δεν είναι φανερά ή δεν γίνονται κατανοητά ή θέλει να αποκρύψει από τους άλλους τα πραγματικά του κίνητρα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η υπαγωγή θεολογικών ή μεταφυσικών ερμηνειών των κοινωνικών φαινομένων σε ερμηνείες επιστημονικά, ορθολογικά τεκμηριωμένες: *η ~ στη θρησκεία εκφράζεται με την εξάλειψη κάθε μαγικού στοιχείου.* — **εκλογικεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation].

εκλογικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις εκλογές ή τον εκλογέα: *~ περιφέρεια / βιβλιάριο / δικαίωμα / κατάλογος / σώμα / αντιπρόσωπος / αναμέτρηση / συνδυασμός / αποτέλεσμα* **2.** (α) ***εκλογικό σύστημα*** το σύστημα υπολογισμού των εκπροσώπων από την καταμέτρηση ψήφων στις εκλογές (αναλογικό, πλειοψηφικό κ.λπ.) (β) ***εκλογικός νόμος*** ο εκάστοτε νόμος που ορίζει το εκλογικό σύστημα που ισχύει στις εκλογές.

εκλόγιμος, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί να εκλεγεί ΣΥΝ. εκλέξιμος. — **εκλογιμότητα** (η) [1840].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. éligible].

εκλογοδικείο (το) το δικαστήριο που εκδικάζει ενστάσεις για τη νομιμότητα εκλογικών αποτελεσμάτων.

εκλογολογία (η) {εκλογολογιών} η συζήτηση γύρω από τις εκλογές: *η ~ είχε αρχίσει πολύ πριν από την προκήρυξη των εκλογών.* — **εκλογολογικός**, -ή, -ό.

εκλογολόγος (ο/η) ο ειδικός αναλυτής που μελετά και αναλύει τις εκλογές.

εκλογομάγειρας (ο) {εκλογομαγείρων} (κακόσ.) πρόσωπο που μηχανεύεται τρόπους αλλοίωσης τού εκλογικού αποτελέσματος προς όφελος τού κόμματός του μέσω κατάλληλων ρυθμίσεων τού εκλογικού νόμου. — **εκλογομαγείρεμα** (το).

εκλογομαγειρείο (το) (κακόσ.) **1.** ο τόπος στον οποίο λαμβάνουν χώρα μεθοδεύσεις για νόθευση τής ψήφου τού λαού **2.** το σύνολο των προσώπων που μεθοδεύουν τη νόθευση τής ψήφου τού λαού.

έκλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η αποδέσμευση από κάτι (συνήθ. από ηθικές δεσμεύσεις), η (ηθική) χαλάρωση, και εκτροπή· ΦΡ. ***έκλυση ηθών*** η χαλάρωση των ηθών, ο ηθικός εκπεσμός ΣΥΝ. εξαχρείωση, ανηθικότητα, ακολασία **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) η αποδέσμευση και διάχυση στο περιβάλλον: *~ θερμότητας / ραδιενέργειας / χημικών ουσιών* ΣΥΝ. απελευθέρωση, διάχυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκλυσις* «απελευθέρωση – χαλάρωση» < *ἐκλύω*].

έκλυτος, -η, -ο αυτός που δεν σέβεται τους ηθικούς κανόνες και δεν χαλιναγωγεί τα πάθη του, ανήθικος: *~ νέος / βίος* ΣΥΝ. ανήθικος, ακόλαστος, διεφθαρμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ελαφρός – χαλαρός» < *ἐκλύω*].

εκλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκλύθηκα (λόγ. μτχ. εκλυθείς, -είσα, -έν)} **1.** απελευθερώνω (κάποιον) από δεσμά, κάνω (κάποιον/κάτι) χαλαρό **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) αποδεσμεύω και διαχέω στο περιβάλλον: *~ ραδιενέργεια.*

εκμαγείο (το) το κοίλο αποτύπωμα, μέσα στο οποίο στερεοποιείται και μορφοποιείται παχύρρευστο υλικό (κερί, γύψος, πηλός κ.λπ.) ΣΥΝ. καλούπι, μήτρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκμαγεῖον* < *ἐκμάσσω / -ττω* «σφογγίζω, αποτυπώνω» < *ἐκ-* + *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», βλ. κ. *μάζα*].

εκμαγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία παραγωγής εκμαγείου.

εκμάθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ολοκληρωμένη μάθηση, η τέλεια γνώση: *η ~ τής Γερμανικής απαιτεί κόπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάκτηση.*

εκμαιεύω ρ. μετβ. {εκμαίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να αποσπάσω (ομολογία, δήλωση, πληροφορία κ.λπ.), προσπαθώ με διάφορες ερωτήσεις να κάνω (κάποιον) να πει (κάτι το οποίο δεν θέλει να μαθευτεί ή δεν το έχει συνειδητοποιήσει): *ο δημοσιογράφος προσπαθούσε να εκμαιεύσει από τον υπουργό κάποια είδηση.* — **εκμαίευση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκμαιεύομαι* < *ἐκ-* + *μαιεύομαι* < *μαῖα* (βλ.λ.)].

εκμανθάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέμαθα (να/θα εκμάθω)} μαθαίνω κάτι καλά, ολοκληρωμένα: *δυσκολεύτηκε να εκμάθει Ελληνικά.*

εκμαυλίζω ρ. μετβ. {εκμαύλισ-α, -τηκα, -μένος} παρασύρω στη διαφθορά: *τρόποι διασκέδασης που εκμαυλίζουν τη νεολαία* ΣΥΝ. διαφθείρω. — **εκμαυλισμός** (ο) [1880]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ. < *εκ-* + *μαυλίζω* (βλ.λ.)].

εκμαυλιστής (ο) [1888], **εκμαυλίστρια** (η) [1887] {εκμαυλιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που παρασύρει στην πορνεία και σε κάθε μορφής διαφθορά: *το ανήλικο κορίτσι έγινε αντικείμενο σκληρής εκμετάλλευσης από αδίστακτο ~* ΣΥΝ. προαγωγός, μαστροπός, διαφθορέας.

εκμέκ (το) {άκλ.} σιροπιασμένο παντεσπάνι με κρέμα από πάνω: *~ παγωτό / κανταΐφι.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ekmek (kadayıfı) < ekmek «ψωμί»].

εκμεταλλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [1867] {εκμεταλλεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** χρησιμοποιώ (κάτι) προς όφελός μου: *~ δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου* || *~ μια ευκαιρία / τη γοητεία μου* || *~ κοιτάσματα / χρυσωρυχεία / μεταλλεία* || *~ τουριστικά μια περιοχή* **2.** (κακόσ.) χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) προς όφελός μου (με αθέμιτο τρόπο): *εκμεταλλευόταν την ανάγκη τους για δουλειά και τους υποχρέωνε σε επιπλέον εργασία* || *εκμεταλλεύθηκε την άγνοιά τους και τους πούλησε πλαστούς πίνακες για αυθεντικούς* || *με βρήκε στην ανάγκη και με εκμεταλλεύθηκε* **3.** καταχρώμαι: *~ την ανεκτικότητα κάποιου / την καλοσύνη του / την αδυναμία που μου έχει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκμεταλλεύω* «εξορύσσω μετάλλευμα» < *ἐκ* + *μεταλλεύω* < *μέταλλον.* Η μτφ. σημ. είναι νεότερη].

> **εκμεταλλεύομαι – αξιοποιώ.** Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν **αξιοποιώ** έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το **εκμεταλλεύομαι** και αρνητικό. Το *εκμεταλλεύομαι* υποδηλώνει όφελος με ιδιοτέλεια και πλησιάζει στη σημ. τού **καρπούμαι / καρπώνομαι** και τού **καπηλεύομαι**: *Εκμεταλλεύεται τους υπαλλήλους του – Εκμεταλλεύεται την καλοσύνη μας – Εκμεταλλεύεται τη θέση του για να πλουτίσει* κ.τ.ό. Ωστόσο, στην οικονομική και τη νομική επιστήμη χρησιμοποιείται με ουδέτερη σημασία: *Εκμεταλλεύονται το κοίτασμα χρυσού – Εκμεταλλεύεται το κατάστημα, το οικόπεδο, την αποθήκη* κ.λπ. Αντίθετα, το *αξιοποιώ* δηλώνει ανιδιοτελή ωφέλεια προερχομένη από την καλή χρήση προσφερόμενων δυνατοτήτων: *Αξιοποιεί όλους τους έμπειρους συνεργάτες του* (αντίθετο το: «*Εκμεταλλεύεται όλους τους έμπειρους...*») – *Αξιοποίησε το έμψυχο δυναμικό τής εταιρείας και όλους τους υπάρχοντες πόρους* (διαφέρει σημασιολογικά το: «*Εκμεταλλεύθηκε το έμψυχο δυναμικό...*») – *Να τον αξιοποιείς χωρίς να τον εκμεταλλεύεσαι – Αξιοποιεί τις ευκαιρίες· δεν τις εκμεταλλεύεται.*

εκμετάλλευση (η) [1858] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση προς όφελος (κάποιου): *η ~ των πλουτοπαραγωγικών πηγών τής χώρας / καταστήματος / οικοπέδου / κτήματος* || *η ~ των φυσικών προσόντων ενός αθλητή για καλύτερες επιδόσεις* || (κ. στον πληθ.) *γεωργικές / βιοτεχνικές ~* **2.** (κακόσ.) (α) η χρησιμοποίηση (κάποιου) για προσωπικό όφελος (συνήθ. με τρόπο αθέμιτο): *η ~ ανθρώπου από άνθρωπο* || *η εξαθλίωση χωρών τού Τρίτου Κόσμου συντηρεί τη στυγνή ~ των πληθυσμών τους από κερδοσκοπικούς μηχανισμούς* (β) ΝΟΜ. ***εκμετάλλευση πόρνης*** βλ. λ. *πόρνη* **3.** η κατάχρηση: *η ~ τής καλοσύνης / τής αφέλειας / τής εμπιστοσύνης κάποιου* **4.** ΟΙΚΟΝ. η ιδιοποίη-

ση μέρους τού προϊόντος τού εργάτη από άλλους· (ειδικότ. στον μαρξισμό) η ιδιοποίηση από μια κοινωνική τάξη τού πλεονάσματος που παράγεται από άλλη κοινωνική τάξη: *η ~ τής εργατικής τάξης από τους καπιταλιστές* || *η ~ τής εργατικής δύναμης ανηλίκων.*

εκμεταλλεύσιμος, -η, -ο [1891] αυτός που είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης: *~ πρώτες ύλες / ευκαιρίες / δυνατότητες.*

εκμεταλλευτής (ο) [1879], **εκμεταλλεύτρια** (η) [1894] {εκμεταλλευτριών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κερδοφόρες πηγές προς όφελός του: *~ επιχείρησης / κοιτάσματος / οικοπέδου* **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί τους άλλους με αθέμιτο τρόπο για προσωπικό του όφελος: *είναι ένας στυγνός ~.*

εκμεταλλευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την εκμετάλλευση: *~ μηχανισμοί / μεταχείριση / πολιτική.*

εκμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμετρείς... | εξεμέτρησα} (λόγ.) στη ΦΡ. ***εξεμέτρησε το ζην / τον βίον*** πέθανε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

εκμηδενίζω ρ. μετβ. [1829] {εκμηδένισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω: *το νέο σύστημα εκμηδενίζει τον κίνδυνο κλοπής* || *μια μέθοδος που εκμηδενίζει τις πιθανότητες λάθους* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον/κάτι) εντελώς ανίσχυρο, συχνά ταπεινώνοντάς τον: *δεν τον νίκησε απλώς, τον εκμηδένισε* || *στόχος τους ήταν να εκμηδενίσουν τον αντίπαλό τους, να τον σβήσουν από τον πολιτικό χάρτη.* — **εκμηδένιση** (η) [1871] κ. **εκμηδενισμός** (ο) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. annihiler].

> **εκμηδενίζω – μηδενίζω, εκμηδενισμός / εκμηδένιση – μηδενισμός – μηδένιση.** Το **εκμηδενίζω** είναι νεότερη λ. (1829). σημαίνει «οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω» και αποτελεί απόδοση αντίστοιχων ξένων λέξεων (αγγλ. annihilate, γαλλ. annihiler < εκκλησ. λατ. annihilare < ad «προς» + **nihil** «μηδέν»). Το **μηδενίζω**, νεότερη επίσης λ., σημαίνει κυρίως «βαθμολογώ με μηδέν» – «τοποθετώ (έναν μετρητή) στο μηδέν». Τα **εκμηδενισμός** και **εκμηδένιση** σημαίνουν ό,τι το *εκμηδενίζω*, ενώ το **μηδένιση** σημαίνει ό,τι το *μηδενίζω*. Ο όρος **μηδενισμός (μηδενιστής)** είναι φιλοσοφικός όρος, απόδοση τού ξεν. nihilismus (γαλλ. nihilisme), και σημαίνει «την άρνηση των πάντων (αξιών, προσώπων, θεσμών κ.λπ.)». Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Βενιαμίν Λέσβιο (1759-1824), ο οποίος και απέδωσε τον όρο, ενώ το *μηδενιστής* αποδίδεται στον Εμμ. Ροΐδη που μετέφρασε έτσι το γαλλ. nihiliste.

εκμηδενιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που οδηγεί στην εκμηδένιση.

εκμηχάνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή μηχανικού εξοπλισμού στην παραγωγική διαδικασία (εργοστάσια, βιοτεχνίες κ.λπ.): *~ τής παραγωγής.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanisation].

εκμισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} παραχωρώ έναντι μισθώματος, βάζω σε ενοίκιο: *~ ακίνητο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. νοικιάζω. — **εκμίσθωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

εκμισθωτής (ο) [1843], **εκμισθώτρια** (η) {εκμισθωτριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τη χρήση έναντι μισθώματος· ιδιοκτήτης ενοικιαζόμενου ακινήτου: *κατέβαλε τη νόμιμη εγγύηση στον ~* ΑΝΤ. ενοικιαστής, μισθωτής **2.** (στη μισθωτή εργασία) ο εργαζόμενος (ο οποίος παρέχει έναντι ανταλλάγματος την εργασία του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

εκμοντερνίζω ρ. μετβ. {εκμοντέρνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) μοντέρνο, σύγχρονο χαρακτήρα: *~ το ντυσιμό μου / τη ζωή μου / το σπίτι μου* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω. — **εκμοντερνισμός** (ο), **εκμοντερνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., απόδ. τού γαλλ. moderniser].

εκμυζώ ρ. μετβ. {εκμυζάς... | εκμύζ-ησα -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** βυζαίνω **2.** (μτφ.) αποσπώ χρήματα ή οφέλη εκβιάζοντας, εξαπατώντας ή εκμεταλλευόμενος την αδυναμία και την αφέλεια τού άλλου: *η σωρεία των υπεράριθμων διορισμένων υπαλλήλων εκμυζά τον προϋπολογισμό των Δ.Ε.Κ.Ο.* ΣΥΝ. (λαϊκ.) απομυζώ, αρμέγω. — **εκμύζηση** (η) [μτγν.], **εκμυζητικός**, -ή, -ό [1867].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκμυζῶ (-άω) < ἐκ- + μυζῶ* (βλ. κ. *απομυζώ*)].

εκμυστηρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εκμυστηρεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αναφέρω (κάτι κρυφό) σε έμπιστο πρόσωπο: *της εκμυστηρεύθηκε τα προβλήματα που είχε με τον άντρα της* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, εξομολογούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εκμυστήρευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εμπιστευτική αναφορά (μυστικού, προσωπικών στοιχείων σε κάποιον): *όταν πια είχαν γνωριστεί καλά, άρχισαν τις εκμυστηρεύσεις* || *η ~ περιστατικών τής ιδιωτικής μας ζωής σε κάποιον προϋποθέτει αμοιβαία εμπιστοσύνη.* — **εκμυστηρευτικός**, -ή, -ό [1888], **εκμυστηρευτικ-ά / -ώς** [1890] επίρρ.

εκναυλώνω ρ. μετβ. {εκναύλω-σα, -θηκα, -μένος} εκμισθώνω πλοίο. — **εκναύλωση** (η).

εκναυλωτής (ο), **εκναυλώτρια** (η) {εκναυλωτριών} πρόσωπο που εκμισθώνει πλοίο: *ο ~ τού πλοίου ζήτησε αποζημίωση από τους ναυλωτές* || (κ. ως επίθ.) *εκναυλώτρια εταιρεία.*

εκνευρίζω ρ. μετβ. {εκνεύρισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ νεύρα σε (κάποιον), τον κάνω να αρχίζει να θυμώνει, να χάνει την ψυχραιμία του: *προσπαθούσε να με εκνευρίσει με ειρωνικά σχόλια* ΣΥΝ. εξερεθίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απονευρώνω, εξασθενίζω», < *ἐκ- + -νευρίζω < νεῦρον*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. énerver].

εκνευρισμός (ο) [μεσν.] η κατάσταση στην οποία αρχίζει κανείς να χάνει την υπομονή, την ψυχραιμία και την αυτοκυριαρχία του και η οποία εκδηλώνεται με έντονη ανησυχία, νευρικές κινήσεις κ.ά.

εκνευριστικός, -ή, -ό [1871] αυτός που προκαλεί ψυχολογική ένταση, απώλεια τής ψυχραιμίας κ.λπ.: *~ παρατηρήσεις / ψιλόβροχο* ΣΥΝ. ενοχλητικός. — **εκνευριστικά** επίρρ.

έκνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν είναι σύμφωνος με τον νόμο: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. σύννομος, νόμιμος. — **έκνομα / εκνόμως** [αρχ.] επίρρ.

Ε.Κ.Ο. (τα) Ελληνικά Καύσιμα - Ορυκτέλαια.

Ε.Κ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Κομουνιστική Οργάνωση Νεολαίας.

εκόντως επίρρ. (λόγ.) εθελουσίως, χωρίς χρήση βίας: *~ αποφάσισε να θυσιαστεί για τις ιδέες του* ΣΥΝ. εκουσίως, οικεία βουλήσει, αυτοβούλως, αυτοπροαιρέτως, θεληματικά ΑΝΤ. ακόντως.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκόντως*, επίρρ. τού αρχ. *ἑκών* (βλ.λ.)].

ECU (το) ▸ εκιού

Εκουοδόρ (το) → Ισημερινός[2]

εκουαλάιζερ (το) {άκλ.} ελλην. *εξισωτής*· ηλεκτρονικό μηχάνημα που βρίσκεται σε σύστημα παραγωγής, μετάδοσης ή εγγραφής ήχου (π.χ. σε στερεοφωνικό συγκρότημα, σε ραδιόφωνο), το οποίο έχει σχεδιαστεί έτσι, ώστε να ελαττώνει την παραμόρφωση τού ήχου εξισώνοντας την ένταση στο σήμα σε όλο το φάσμα τής συγκεκριμένης ζώνης συχνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. equaliser < equalise «εξισώνω» < equal «ίσος»].

εκούσιος, -α, -ο αυτός που γίνεται με τη θέληση τού ενεργούντος, που δεν είναι προϊόν εξωτερικής επιβολής: *~ θυσία στον βωμό τής ελευθερίας τής πατρίδας* || *το πάθος τού Χριστού ήταν ~* ΣΥΝ. ηθελημένος, σκόπιμος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος. — **εκούσια / εκουσίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκούσιος < *ἑκόντ-ιος < ἑκών, ἑκόντος* (βλ.λ.)].

Ε.Κ.Ο.Φ. (η) **1.** (παλαιότ.) Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών **2.** Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία Φιλάθλων.

ΕΚΟΦΙΝ (το) (ECOFIN) το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας τής Ε.Ε.

εκοφίτης (ο) {εκοφιτών} (παλαιότ.) μέλος τής Ε.Κ.Ο.Φ. (βλ.λ., σημ. 1). — **εκοφίτικος**, -η, -ο.

Ε.Κ.Π. **1.** (το) Ελάχιστο Κοινό Πολλαπλάσιο **2.** (η) Επιτροπή Κρατικών Προμηθειών.

Ε.Κ.Π.Α. (το) Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

έκπαγλος, -η, -ο (λόγ.) εκθαμβωτικός: *κόρη εκπάγλου καλλονής* || *~ φως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἔκ-πλαγ-λος* (με ανομοίωση) < *ἐκπλήσσω*, πβ. απρφ. παθ. αορ. β' *ἐκ-πλαγ-ῆναι*].

εκπαίδευση (η) [1825] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *άρτια / ελλιπής ~* || *~ νεοσυλλέκτων / τού προσωπικού / των καινούργιων υπαλλήλων μιας επιχείρησης στην πληροφορική* **2.** (α) ο θεσμός που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων τού ανθρώπου μέσα από ειδικά ιδρύματα (σχολεία) και συγκεκριμένες μεθόδους· ο θεσμός στον οποίο υπάγονται κάθε είδους εκπαιδευτικά ιδρύματα: *δημόσια / ιδιωτική / στοιχειώδης / τεχνική / επαγγελματική / βασική ~* || *κατώτερη ή πρωτοβάθμια ~* (δημοτικό) || *μέση ή δευτεροβάθμια ~* (γυμνάσιο-λύκειο) || *ανώτερη ~* (Τ.Ε.Ι.) || *ανώτατη ~* || *εξ αποστάσεως ~* || *ηλεκτρονική εξ αποστάσεως ~* (αγγλ. e-learning, βλ. λ. *τηλεκπαίδευση*) (β) ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συμπληρώνουν ή αντικαθιστούν τα κανονικά σχολικά προγράμματα με σκοπό να αντισταθμίσουν, δηλ. να άρουν, τους αρνητικούς παράγοντες που επιβαρύνουν μερικούς μαθητές από κοινωνικές, μαθησιακές ή άλλες μορφές υστέρησης ή ανισότητας **3.** (γενικά) η διαδικασία με την οποία κάποιος μαθαίνει κάτι: *~ σκύλων* (άσκηση) || *η ~ ενός υπολογιστικού προγράμματος να αναγνωρίζει ορισμένα λάθη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*

εκπαιδεύσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εκπαιδευτεί **2.** ***εκπαιδεύσιμος*** (ο), ***εκπαιδεύσιμη*** (η) {εκπαιδευσίμ-ου | -ων, -ους} διανοητικώς καθυστερημένο άτομο, που έχει την ικανότητα, έπειτα από ειδική εκπαίδευση, να ενταχθεί μερικώς στην παραγωγική διαδικασία (πβ. λ. *ασκήσιμος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. educable].

εκπαιδευτήριο (το) [1833] {εκπαιδευτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση ΣΥΝ. σχολείο.

εκπαιδευτής (ο) [1865], **εκπαιδεύτρια** (η) {εκπαιδευτριών} πρόσωπο που μορφώνει ή εκγυμνάζει σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *για τα πυροβόλα ~ ήταν ένας ανθυπολοχαγός* || *~ σκύλων / υποψήφιων οδηγών / στρατιωτών.*

εκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκπαίδευση ή τους εκπαιδευτικούς (δασκάλους και καθηγητές): *~ θεσμός / λειτουργίες / σύστημα / ιδιότητα / αιτήματα / αναγέννηση / βαθμίδα / ίδρυμα* **2.** ***εκπαιδευτικός*** (ο/η) πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρ. ο δάσκαλος.

εκπαιδεύω ρ. μετβ. {εκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** διδάσκω συστηματικά, μεταδίδω (σε κάποιον) γνώσεις ή αναπτύσσω δεξιότητες σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *αναρωτιέται αν τα σημερινά πανεπιστήμια εκπαιδεύουν επιστήμονες ή επαγγελματίες* || *δεν έχουμε εκπαιδευθεί στις νέες τεχνολογίες* **2.** (ειδικότ.) ασκώ συστηματικά (κάποιον) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *εκπαιδευμένο προσωπικό / πλήρωμα* || *~ νεοσυλλέκτους / τους άνδρες τού λόχου στις μάχες σώμα με σώμα* || *~ σκύλους στην ανίχνευση ναρκωτικών* || *εκπαιδευμένες φώκιες τού τσίρκου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ- + παιδεύω* (βλ.λ.)].

έκπαλαι επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) από πολύ παλιά: *ήταν ~ έμπιστό του άτομο* ΣΥΝ. παλαιόθεν.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. *ἐκ πάλαι*. βλ. κ. *παλαιός*].

εκπαραθύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) το ρίξιμο (κάποιου) από το παράθυρο στο έδαφος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η εκδίωξη (κάποιου) από θέση / αξίωμα: *η ~ τού υπουργού προκαλεί εύλογες απορίες* ΣΥΝ. αποπομπή. — **εκπαραθυρώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. défenestration].

εκπαρθενεύω ρ. μετβ. {εκπαρθένευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) διαρρηγνύω με συνουσία τον παρθενικό υμένα γυναίκας ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω, διακορεύω. — **εκπαρθένευση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *παρθενεύω* < *παρθένος*].

εκπατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {εκπατρίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} φεύγω ή εκδιώκομαι από την πατρίδα μου: *με την αλλαγή τής πολιτικής καταστάσεως εκπατρίστηκαν αρκετοί αντιφρονούντες* ΑΝΤ. επαναπατρίζομαι. - **εκπατρισμός** (ο) [1831]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

Ε.Κ.Π.Ε. (το) Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις.

εκπέμπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεμψα (λόγ. μτχ. εκπεμφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** διαχέω προς τα έξω: *~ θερμότητα / ακτινοβολία / λάμψη* || *~ ρύπους / καυσαέρια* || (μτφ.) *αυτός ο άνθρωπος εκπέμπει μια ασυνήθιστη γοητεία* • **2.** μεταδίδω (ήχο και εικόνα) μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *τα προγράμματα που εκπέμπει η τηλεόραση·* ΦΡ. **εκπέμπω σήμα κινδύνου** (i) ζητώ βοήθεια μέσω ασυρμάτου: *το πλοίο, πριν βυθιστεί, εξέπεμψε σήμα κινδύνου* (ii) προειδοποιώ για ενδεχόμενο κίνδυνο ή για τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης: *οι διανοούμενοι εξέπεμψαν σήμα κινδύνου για τις διαστάσεις που λαμβάνει το φαινόμενο τής ξενοφοβίας* ♦ **3.** (αμετβ.) μεταδίδομαι μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *ο σταθμός μας εκπέμπει σε τρεις συχνότητες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκπεσμός (ο) [1861] (λόγ.) ο ξεπεσμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκπίπτω* (πβ. αόρ. β' *ἐξ-έ-πεσ-ον*)].

εκπεσών, -ούσα, -όν → εκπίπτω

εκπεφρασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εκφραστεί, έχει δηλωθεί: *η ~ θέληση τού λαού αντανακλάται στο εκλογικό αποτέλεσμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐκφράζω*].

εκπηγάζω ρ. αμετβ. [1854] {εκπήγασα} (+από) **1.** (κυριολ.) έχω την πηγή μου σε συγκεκριμένο σημείο ή τόπο **2.** (μτφ.) έχω την αφετηρία μου, την αρχή μου σε συγκεκριμένο φαινόμενο, γεγονός ή κατάσταση: *από τις καινοτόμους ιδέες τού Διαφωτισμού εκπήγασε η ανάπτυξη των επιστημών*.

εκπίπτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεσα (μτχ. εκπεσών, -ούσα, -όν), εκπεσμένος} (λόγ.) **1.** (+γεν. / +από +αιτ.) χάνω θέση ή αξίωμα που κατέχω: *~ τού προεδρικού αξιώματος / από το βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ. καθαιρούμαι· ΦΡ. **εκπεσών Άγγελος** ο Διάβολος **2.** (μτφ.) χάνω την ηθική μου υπόσταση, την προσωπική μου τιμή και αξιοπρέπεια· ξεπέφτω ΣΥΝ. εξαχρειώνομαι, διαφθείρομαι • **3.** απαλλάσσομαι από φόρο, αφαιρούμαι από το εισόδημα που δηλώνεται στην εφορία: *τα έξοδα ενδύσεως εκπίπτουν τού φόρου* || *οι τόκοι των στεγαστικών δανείων εκπίπτονται από το εισόδημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *ξε-*.

> **εκπίπτω ή εκπίπτομαι;** Επειδή η λέξη χρησιμοποιείται πολύ σε σχέση με τον φόρο εισοδήματος και την εφορία εν γένει, αξίζει να σημειωθούν τα εξής. Το **εκπίπτω**, αρχαία λέξη, χρησιμοποιήθηκε -όπως και στην αρχαία- ως μεταβατικό ρήμα με νέα σημασία, αυτή τού «υποτιμώ, κατεβάζω, αφαιρώ». Με αυτή τη σημασία σχημάτισε (όπως το *αφαιρώ*) και παθητικό τύπο **εκπίπτομαι** = αφαιρούμαι. Άρα, όχι μόνο δεν είναι λάθος να λέμε *«Εκπίπτεται το ποσό των 100.000 δρχ. κατά συντηρούμενο άτομο»*, αλλά είναι και το σωστό. Άρα: *Η εφορία εκπίπτει τα ποσά για ασφάλιση και σπουδές των τέκνων – Τα ποσά για ασφάλιση... εκπίπτονται από την εφορία.* Η σύνταξη τού *εκπίπτω* με τη σημ. «χάνω, στερούμαι» (κυριολεκτικά: «πέφτω από...») είναι είτε με **γενική** *(Εξέπεσε τού θρόνου / τού αξιώματος τού προέδρου)* είτε με εμπρόθετο **από** + αιτ. *(Εξέπεσε από τον θρόνο / το αξίωμα τού προέδρου).*

εκπλειστηριάζω ρ. μετβ. [1833] {εκπλειστηρίασα} θέτω (κάτι) προς πώληση σε πλειστηριασμό: *~ παλιά έργα τέχνης* ΣΥΝ. βγάζω στο σφυρί, δημοπρατώ.

εκπλειστηρίασμα (το) [1833] {εκπλειστηριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αξία αντικειμένου που εκποιείται σε πλειστηριασμό.

εκπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπλευσα} (λόγ.) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την παραλία: *το πλοίο εξέπλευσε στις έξι το πρωί από το λιμάνι τού Πειραιά* ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. εισπλέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *πλέω*.

εκπληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δημιουργεί έκπληξη **2.** θαυμάσιος, εξαιρετικός: *η ελληνική ομάδα σημείωσε ~ επιτυχίες στο μπάσκετ* ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, υπέροχος. — **εκπληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.

έκπληκτος, -η, -ο αυτός που ξαφνιάζεται, που αισθάνεται έκπληξη (από κάτι): *παρακολουθώ ~ όσα γίνονται μπροστά στα μάτια μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκπλήσσω* / *-ττω*].

έκπληξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** η συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς, όταν αντιμετωπίζει κάτι απροσδόκητο (συνήθ. ευχάριστο): *νιώθω / αισθάνομαι / δοκιμάζω ~* ΣΥΝ. ξάφνιασμα **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ξαφνικό γεγονός που προκαλεί το παραπάνω συναίσθημα: *μας ετοιμάζει πολλές ~ για απόψε* || *η αποτυχία του αποτέλεσε δυσάρεστη ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκπληξις* < *ἐκπλήσσω* / *-ττω*].

εκπληρώνω ρ. μετβ. {εκπλήρω-σα (λόγ. εξεπλήρωσα), -θηκα, -μένος} **1.** φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: *~ τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις* || *~ τους στόχους / τις φιλοδοξίες μου·* ΦΡ. **εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος** βλ. λ. *χρέος* **2.** τηρώ, πραγματοποιώ: *~ πάντα τις υποσχέσεις μου* ΑΝΤ. αθετώ. — **εκπλήρωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκπληρῶ* *(-όω)*, αρχική σημ. «συμπληρώνω ποσότητα μέχρι ορισμένου αριθμού», < *ἐκ* + *πληρῶ* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκπλήσσω κ. **εκπλήττω** ρ. μετβ. {εξέπληξα, (λόγ.) εξεπλάγην, -ης, -η... (μτχ. εκπλαγείς, -είσα, -έν)} προκαλώ (σε κάποιον) ξάφνιασμα, έκπληξη: *μας εξέπληξε με την ευρυμάθειά του* || *οι δικαστές εξεπλάγησαν από το θράσος τού κατηγορουμένου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *πλήσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

> **εκπλήσσω – καταπλήσσω, έκπληξη – κατάπληξη.** Τα **εκπλήσσω / έκπληξη** δηλώνουν ευχάριστο, θετικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Με εξέπληξε ότι μέσα σε ελάχιστο χρόνο κατάφερε να μάθει τη γλώσσα και να περάσει τις εξετάσεις – Η έκπληξη τής βραδιάς ήταν η εμφάνιση τού καλύτερού μας φίλου, που έλειπε τα τελευταία χρόνια στο εξωτερικό)*, ενώ τα **καταπλήσσω / κατάπληξη** δηλώνουν συνήθως δυσάρεστο, αρνητικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Μας κατέπληξε η απαράδεκτη συμπεριφορά του· ποτέ άλλοτε δεν είχε φερθεί έτσι – Προξενεί κατάπληξη το γεγονός ότι ένα τέτοιο ιστορικό κόμμα δεν κατάφερε καν να εκπροσωπείται στη Βουλή).*

έκπλους (ο) (λόγ.) η απομάκρυνση πλοίου από το λιμάνι ΣΥΝ. απόπλους ΑΝΤ. κατάπλους, είσπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκπλέω*].

εκπνέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπνευσα} **1.** αποβάλλω αέρα από τα αναπνευστικά μου όργανα: *εκπνεύστε αργά με ανοιχτό το στόμα* ΑΝΤ. εισπνέω • **2.** παύω να αναπνέω, ξεψυχώ: *ο τραυματίας, πριν οδηγηθεί στο νοσοκομείο, εξέπνευσε* ΣΥΝ. πεθαίνω • **3.** (για χρόνο) ολοκληρώνομαι, εξαντλούμαι: *η προθεσμία τού τελεσιγράφου έχει εκπνεύσει* ΣΥΝ. τελειώνω, λήγω. — **εκπνοή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *πεθαίνω*.

εκποδών επίρρ. (αρχαιοπρ.) έξω από τα πόδια των άλλων, μακριά από τους άλλους· μόνο στη ΦΡ. **θέτω εκποδών** απομακρύνω (κάτι/κάποιον ενοχλητικό), βγάζω από τη μέση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἐκ ποδῶν*. βλ. λ. *πόδι*].

εκποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η αναγκαστική πώληση, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) το ξεπούλημα: *η ~ τού εθνικού πλούτου σε ξένους επιχειρηματίες* **2.** ΝΟΜ. η μεταβίβαση, αλλοίωση, κατάργηση ή επιβάρυνση υφιστάμενου δικαιώματος. — **εκποιητής** (ο), **εκποιητικός**, -ή, -ό.

εκποιώ ρ. μετβ. {εκποιείς... | εκποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) πωλώ αναγκαστικά, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) ξεπουλώ: *οι αρχές και οι αξίες δεν είναι εμπορεύσιμα είδη και δεν εκποιούνται!* **2.** ΝΟΜ. ενεργώ εκποίηση (βλ.λ.) (δικαιώματος ή αντικειμένου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκποιῶ* *(-έω)*, αρχική σημ. «παραδίδω παιδί προς υιοθεσία», < *ἐκ-* + *ποιῶ*. Η λ. προσέλαβε στην Αρχ. και τη σημ. «επιτρέπω, δίνω άδεια». Η σημ. «απαλλοτριώνω» είναι ήδη αρχ.].

εκπολιτίζω ρ. μετβ. [1856] {εκπολίτισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** μεταδίδω τον πολιτισμό, καθιστώ (κάποιον) πολιτισμένο: *~ ανθρώπους / λαούς / φυλές* ΣΥΝ. εξανθρωπίζω, εκλεπτύνω ΑΝΤ. εκβαρβαρώνω **2.** συμβάλλω στην πολιτιστική πρόοδο ενός λαού ή μιας χώρας. — **εκπολιτισμός** (ο) [1873].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. civiliser].

εκπολιτιστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με το έργο τής μετάδοσης και τής προώθησης τού πολιτισμού: *~ σύλλογος / σωματείο / όμιλος / εκδήλωση / προσπάθεια / πρωτοβουλία / παρέμβαση.* — **εκπολιτιστικά** επίρρ.

εκπομπή (η) **1.** ΦΥΣ. η αποδέσμευση και διάχυση ενέργειας: *~ ακτινοβολίας / θερμότητας / καυσαερίων / ρύπων* **2.** η μεταβίβαση ήχου ή εικόνας μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *~ ραδιοτηλεοπτικών σημάτων / προγραμμάτων* **3.** (συνεκδ.) το τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό πρόγραμμα: *επιμορφωτική / πολιτική / καλλιτεχνική / αθλητική ~* || *~ λόγου / τέχνης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποπομπή, εκδίωξη», < *ἐκπέμπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. émission].

εκπονώ ρ. μετβ. {εκπονείς... | εκπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. εκπονηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ασχολούμαι συστηματικά και με ιδιαίτερη φροντίδα με την παραγωγή (πνευματικού συνήθ.) έργου: *~ μελέτη / διατριβή / σχέδιο* ΣΥΝ. επεξεργάζομαι, δουλεύω. — **εκπόνηση** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκπονῶ* *(-έω)*, αρχική σημ. «επεξεργάζομαι, τελειοποιώ», < *ἐκ* + *πονῶ* < *πόνος*].

εκπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {εκπορεύθηκα} (λόγ.) προέρχομαι από: *αναρωτιόταν από ποια κέντρα εξουσίας εκπορεύονταν οι συκοφαντίες εναντίον τής χώρας του* || *το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα (Θεό)* ΣΥΝ. εκπηγάζω. — **εκπόρευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εκπορθητής (ο) [1888] πρόσωπο που καταλαμβάνει ύστερα από μάχη οχυρωμένη πόλη ΣΥΝ. πορθητής, κατακτητής.

εκπορθώ ρ. μετβ. {εκπορθείς... | εκπόρθ-ησα (λογιότ. εξεπόρθησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κυριεύω οχυρωμένη πόλη ύστερα από πολιορκία ή μάχη ΣΥΝ. κατακτώ **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω στόχο μετά από μεγάλη προσπάθεια: *δεκάδες χιλιάδες φοιτητές κάθε χρόνο αγωνίζονται να εκπορθήσουν τις πύλες των Α.Ε.Ι.* — **εκπόρθηση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἐκπορθῶ (-έω) < ἐκ- + πορθῶ (βλ.λ.)].

εκπορνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκπόρνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** προωθώ (κάποιον) στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίζω, εκδίδω • **2.** (μτφ.) ανταλλάσσω (κάτι σπουδαίο, υψηλό ή ιερό) με παροχές, αξιώματα ή άλλα οφέλη· ευτελίζω, αμαυρώνω: *δεν ανέχεται να εκπορνεύουν κάποιοι δημοκόποι τα αγνά ιδεώδη, για τα οποία αγωνίστηκαν ολόκληρες γενιές.* **εκπόρνευση** (η).

εκπρόθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που άφησε να περάσει η καθορισμένη προθεσμία, αυτός που δεν διενεργείται εντός τής προθεσμίας: *είστε ~, δεν μπορείτε να υποβάλετε πλέον δικαιολογητικά* || *~ υποβολή φορολογικής δήλωσης* ΑΝΤ. εμπρόθεσμος.

εκπροσώπηση (η) → εκπροσωπώ

εκπρόσωπος (ο/η) [μεσν.] {εκπροσώπ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αντιπροσωπεύει κάποιον/κάτι (πρόσωπο, συγκεκριμένο αισθητικό ή ιδεολογικό ρεύμα, εταιρεία ή σύλλογο, πολιτικό κόμμα κ.λπ.): *κοινοβουλευτικός ~ κόμματος* || *~ τού κλασικισμού / τού ρομαντισμού / μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. αντιπρόσωπος, πληρεξούσιος.

εκπροσωπώ ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπροσωπείς... | εκπροσώπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ενεργώ για λογαριασμό (κάποιου): *την Εκκλησία εκπροσώπησε στα εγκαίνια τού μουσείου ο επίσκοπος* ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω **2.** αποτελώ τον βασικό εκφραστή φιλοσοφικής, πολιτικής ή αισθητικής θεωρίας: *ο Νόαμ Τσόμσκι θεωρείται ότι εκπροσωπεί το κίνημα τής Νέας Αριστεράς στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ. εκφράζω. **εκπροσώπηση** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιπροσωπεύω.*

έκπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το ποσό κατά το οποίο μειώνεται η τιμή πώλησης προϊόντος από τον πωλητή (συνήθ. για λόγους προσέλκυσης τού αγοραστικού κοινού): *κάνω ~ 20% επί των αναγραφόμενων τιμών* || *πουλάω / αγοράζω με ~* || (μτφ.) *δεν κάνω εκπτώσεις στις αρχές / στις ιδέες μου* (δεν υποχωρώ, δεν συμβιβάζομαι) **2. εκπτώσεις** (οι) η περίοδος κατά την οποία τα εμπορικά καταστήματα πωλούν τα προϊόντα τους νομίμως σε τιμές χαμηλότερες τής κανονικής περιόδου: *αρχίζουν πρόωρα φέτος οι ~* **3.** (ειδικότ.) η μείωση επί τοις εκατό τής τιμής αγοράς αγαθού που δικαιούται κανείς (λόγω ιδιότητας): *ως μαθητής δικαιούται ~ 50% στο εισιτήριο τού λεωφορείου* || *οι εργαζόμενοι στη Δ.Ε.Η. έχουν ~ στο ηλεκτρικό ρεύμα* • **4.** η απώλεια (πολιτικού ή κυρ. εκκλησιαστικού) αξιώματος: *~ από τον επισκοπικό θρόνο* || *~ από τη θέση τού υπουργού* ΣΥΝ. καθαίρεση **5.** (μτφ.) ο ξεπεσμός: *ο ομιλητής αναφέρθηκε στην ~ των κοινωνικών αξιών* ΣΥΝ. αποσάθρωση, παρακμή, εξαχρείωση • **6.** ΝΟΜ. η ακύρωση συμβάσεως λόγω ελλιπούς τηρήσεως των όρων τής συμφωνίας • **7.** ΙΑΤΡ. η μείωση τής λειτουργίας ενός συστήματος τού οργανισμού: *~ τής νεφρικής λειτουργίας* || *διανοητική ~* (η απώλεια τής νοητικής ικανότητας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἔκπτωσις, αρχική σημ. «εγκατάλειψη, απόδραση», < ἐκπίπτω. Η σημ. τής προσφοράς αγαθών με μειωμένη τιμή αποδίδει ξέν. όρο, πβ. αγγλ. discount, γαλλ. rabais].

εκπτωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που περιέχει έκπτωση ή παρέχει το δικαίωμα έκπτωσης: *~ τιμές / κουπόνι.* — **εκπτωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

έκπτωτος, -η, -ο **1.** αυτός που απώλεσε αξίωμα, εξουσία ή τη σημαντική θέση που είχε: *με την παλινόρθωση τής δημοκρατίας ο βασιλιάς κηρύχθηκε ~* || *ο Αδάμ και η Εύα υπήρξαν έκπτωτοι από τον Παράδεισο* **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχασε έπειτα από δικαστική απόφαση τα δικαιώματά του για έργο που είχε αναλάβει, επειδή δεν εκπλήρωσε απολύτως τους όρους τής εκτέλεσής του: *~ εργολάβος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ἐκπίπτω].

εκπυρσοκροτώ ρ. αμετβ. [1887] {εκπυρσοκροτείς... | εκπυρσοκρότησα} (για πυροβόλο όπλο) παράγω κρότο με πυροδότηση τής εκρηκτικής ύλης: *το όπλο εκπυρσοκρότησε καθώς το γυάλιζε και τον τραυμάτισε.* — **εκπυρσοκρότηση** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < *εκ* + *πυρσο-* (< *πυρ*, πβ. *πυρσός*) + *κροτώ*].

εκπώμαστρο (το) {εκπωμάστρ-ου | -ων} (λόγ.) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η αφαίρεση πώματος ΣΥΝ. ανοιχτήρι, τιρμπουσόν, αναπωμαστήρας. Επίσης **εκπωμαστήρας** (ο) [1888].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tire-bouchon. Βλ. λ. *τιρμπουσόν*].

εκπωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπωμάτισα} (λόγ.) αφαιρώ το πώμα: *~ φιάλη* ΣΥΝ. ξεβουλλώνω, αποσφραγίζω. — **εκπωμάτιση** (η).

εκραγώ (να/θα) ρ. → εκρήγνυμαι

εκράν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η οθόνη τού κινηματογράφου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écran < μέσ. ολλ. scherm «διαχωριστικό, κάλυμμα». Η λ. σήμαινε αρχικώς «προστατευτικό κάλυμμα από τη φωτιά», ενώ προς το τέλος τού 19ου αι. δήλωσε την επιφάνεια στην οποία αναπαράγεται η εικόνα ενός αντικειμένου].

εκρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για ποταμούς και υγρά) χύνομαι προς τα έξω ΑΝΤ. εισρέω **2.** (μτφ. για οικονομικά ποσά) μεταφέρομαι στο εξωτερικό, ξοδεύομαι προς όφελος άλλου: *συνάλλαγμα εκρέει στο εξωτερικό.*

εκρήγνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξερράγην, -ης, -η,... να/θα εκραγώ} (λόγ.) **1.** παθαίνω έκρηξη, ανατινάζομαι: *δύο βόμβες εξερράγησαν στο κέντρο τής πόλης προκαλώντας αναστάτωση* **2.** (μτφ.) ξεσπώ ξαφνικά και βίαια: *ο πόλεμος εξερράγη αιφνιδιάζοντας τις κυβερνήσεις των γειτονικών χωρών* **3.** (μτφ.) αφήνω θυμό, οργή ή καταπιεσμένα συναισθήματα να ξεσπάσουν: *μετά από πολλά ψευδή δημοσιεύματα ο υπουργός εξερράγη στρεφόμενος κατά μερίδας τού Τύπου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐκ- + ῥήγνυμαι, μέση φωνή τού ρ. ῥήγνυμι, βλ. κ. *ρήξη*].

εκρηκτικός, -ή, -ό [1885] **1.** αυτός που μπορεί να κομματιαστεί από έκρηξη ή να προκαλέσει έκρηξη: *~ ύλη* **2. εκρηκτικά** (τα) οι εκρηκτικές ύλες (μπαρούτι, δυναμίτης κ.λπ.) **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εξάρσεις, που αφήνει να εκδηλωθούν έντονα συναισθήματα (οργής, χαράς, λύπης κ.λπ.): *~ προσωπικότητα / ταμπεραμέντο* **4.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί, που εξάπτει και ερεθίζει: *~ καλλονή / ομορφιά / μελαχρινή.* — **εκρηκτικά** επίρρ., **εκρηκτικότητα** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. explosif].

έκρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** ο θρυμματισμός σώματος ή εξωτερικού περιβλήματος λόγω εκτόνωσης εσωτερικών πιέσεων ή ανάφλεξης (που συνοδεύεται από κρότο): *~ οβίδας / ηφαιστείου / φιάλης υγραερίου·* (μτφ.)· ΦΡ. ***(θεωρία τής) μεγάλης έκρηξης*** (αγγλ. big-bang theory) κοσμολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο χώρος, ο χρόνος, η ύλη και η ακτινοβολία δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα με μία ασύλληπτη «έκρηξη», που έγινε πριν από 10-20 δισ. χρόνια **2.** το ξέσπασμα, η απότομη εκδήλωση: *~ πολέμου / αναταραχών / επανάστασης / βίας* **3.** η απότομη και έντονη εκδήλωση (συναισθημάτων ή ορμών): *συναισθηματική ~* || *~ γέλιου / ενθουσιασμού / χαράς / οργής* **4.** (μτφ.) η απότομη άνοδος: *πληθυσμιακή / δημογραφική / πολιτιστική / καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. μπουμ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἔκρηξις «απότομο ρήγμα» < ἐκρήγνυμι < ἐκ- + ῥήγνυμι, βλ. κ. *ρήξη*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. explosion].

εκρηξιγενής, -ής, -ές [1873] {εκρηξιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκλήθηκε από έκρηξη: *~ πετρώματα.*
[ΕΤΥΜ. < *έκρηξη* + *-γενής* < *γένος*, απόδ. τού γαλλ. éruptif].

εκριζώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκρίζω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για φυτά ή δέντρα) αποσπώ από το έδαφος μαζί με τις ρίζες ΣΥΝ. ξεριζώνω **2.** (μτφ.) καταστρέφω ριζικά: *το αυταρχικό καθεστώς προσπάθησε με κάθε τρόπο να εκριζώσει τη θρησκευτική πίστη των ανθρώπων* ΣΥΝ. αφανίζω, ξεθεμελιώνω. — **εκριζωτικός,** -ή, -ό, **εκρίζωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-.*

εκριζωτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) γεωργικό μηχάνημα για το ξερίζωμα (φυτών, κυρ. ζιζανίων).

εκροή (η) **1.** (για ποταμό ή υγρό) η ροή προς τα έξω: *~ νερού από αγωγό* ΑΝΤ. εισροή • **2.** (για οικονομικά ποσά) η εξαγωγή από μια χώρα, η απώλεια: *με τη φοίτηση πολλών Ελλήνων σε ξένα πανεπιστήμια σημειώνεται μεγάλη ~ συναλλάγματος* ΑΝΤ. εισροή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐκρέω. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. outflow].

εκρού επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοικτό μπεζ (βλ.λ.) χρώμα: *~ πουλόβερ / πουκάμισο* **2. εκρού** (το) το ανοιχτό μπεζ χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écru «άχρωμος» < παλ. γαλλ. escru < es- (< λατ. ex-) + cru «ωμός» (< λατ. crudus)].

έκρυθμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα τής έκρηξης, που πρόκειται από στιγμή σε στιγμή να ξεσπάσει: *η κατάσταση τής χώρας πριν από το πραξικόπημα ήταν ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ. διαταραγμένος. **εκρύθμως** επίρρ., **εκρυθμία** (η) [1889].

εκσκαφέας (ο) {εκσκαφ-είς, -έων} μηχάνημα που χρησιμοποιείται για εκσκαφή και μεταφορά χωμάτων κατά τη διάνοιξη σηράγγων, αυλάκων κ.λπ.: *ερπυστριοφόρος ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. excavator].

εκσκαφή (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** η εξόρυξη, η εξαγωγή ενός πράγματος από το έδαφος με σκάψιμο **2.** η διάνοιξη με σκάψιμο (κοιλώματος, λάκκων, αυλακιών). — **εκσκάπτω** ρ. [μτγν.].

εκσλαβίζω ρ. μετβ. [1843] {εκσλάβισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Σλάβοι: *ζώντας μέσα σε σλαβικό στοιχείο επί αιώνες, σταδιακά εκσλαβίστηκαν.* — **εκσλαβισμός** (ο) [1872].

εκσπερματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εκσπερμάτισα} (για άνδρα) αποβάλλω σπέρμα από την ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύνω. Επίσης **εκσπερματώνω** [μτγν.].

εκσπερμάτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποβολή σπέρματος από την ανδρική ουρήθρα κατά τον οργασμό: *πρόωρη ~* (φαινόμενο κατά το οποίο ο άνδρας εκσπερματίζει πολύ νωρίς) ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύσιμο. Επίσης **εκσπερμάτωση** (η) κ. **εκσπερματισμός** (ο).

εκσπώ ρ. αμετβ. {εκσπάς... | ξέσπασα} (λόγ.) ξεσπώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἐκσπῶ (-άω) < ἐκ- + σπῶ, βλ. κ. *σπάζω*].

έκσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (στον μυστικισμό και σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές) η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βγαίνει από τον εαυτό του, ότι απελευθερώνεται από τα γήινα και επικοινωνεί με το θείο, κατά τη διάρκεια τής οποίας σημειώνεται έξαψη των αισθήσεων και τής φαντασίας, με παραισθήσεις, οράματα κ.λπ., πράγματα που δεν εξηγούνται φυσικά κ.ά.: *οι στροβιλιζόμενοι δερβίσηδες πέφτουν σε ~* || *η Πυθία χρησμοδοτούσε σε κατάσταση έκστασης* || *σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές χρησιμοποιούνται ναρκωτικές ουσίες για να περιέλθει κανείς σε ~* **2.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό) η ψυχική έξαρση, η απόσπαση από τον φυσικό κόσμο, που ακολουθείται από αίσθημα φωτισμού (βλέπει κανείς φωτεινά αντικείμενα) και στη συνέχεια από το αίσθημα τής μετάδοσης πνευματικών εμπειριών ΣΥΝ. μεταρσίωση **3.** το να καταλαμβάνεται ολοκληρωτικά κανείς από ένα πολύ ισχυρό συναίσθημα, συνήθ. υπό την επίδραση συγκεκριμένου ερεθίσματος: *πέφτω σε ~ υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών* || *θρησκευτική / ερωτική ~* **4.** η κατάσταση έντονου ενθουσιασμού, έντονης απόλαυσης και απορρόφησης (από κάτι): *άκουγε μέσα σε ~ τις υπέροχες μελωδίες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἔκστασις, αρχική σημ. «εκτόπιση, μεταβολή», < ἐξίστημι < ἐκ / ἐξ + ἵστημι, βλ. κ. *ίσταμαι*. Στον Ιπποκράτη μαρτυρείται η σημ. τής σύγχυσης τού μυαλού εξαιτίας τρόμου, θυμού, έκπληξης κ.λπ. Η κατάσταση τής ψυχικής έξαρσης, που συνοδεύεται από υπερφυσικό όραμα, εμφανίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 11,5: *καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα*), όπου απαντά και η γενικότερη σημ. (πβ. Μάρκ. 16,8: *εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις*). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. ecstasy, γαλλ. extase, γερμ. Ekstase κ.ά.].

έκστασι (το) {άκλ.} αμφεταμινική ναρκωτική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ecstasy].

εκστασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκστασιάσ-τηκα, -μένος} βρίσκομαι

σε έκσταση (βλ.λ.): *εκστασιάστηκε μπροστά στη συγκλονιστική ερμηνεία τού μεγάλου ηθοποιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εκστατικάς, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει εκστασιαστεί: *κοίταζε* ~. — **εκστατικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

εκστομίζω ρ. μετβ. [1876] {εκστόμισα (λογιότ. εξεστόμισα)} (λόγ.) βγάζω από το στόμα μου, προφέρω (συνήθ. ύβρεις, αγενείς φράσεις ή κατάρες) ΣΥΝ. ξεστομίζω. — **εκστόμιση** (η).

εκστρατεία (η) [μτγν.] {εκστρατειών} **1.** η ετοιμασία, ο πολεμικός εξοπλισμός στρατού και η έξοδός του από τη χώρα εναντίον εχθρού: *η ~ τού Ξέρξη κατά των Ελλήνων* || *η πανελλήνια ~ τού Αλεξάνδρου στην Ασία* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο συμμετέχει κανείς στην πολεμική έξοδο στρατού: *σκοτώθηκε στη Μικρασιατική ~* **3.** (μτφ.) οργανωμένη προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *προεκλογική / διαφημιστική / ενημερωτική / διαφωτιστική ~* || *~ λάσπης* (κατασυκοφάντησης) / *παραπληροφόρησης.*

εκστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκστράτευσα (λόγ. εξεστράτευσα)} οργανώνω και πραγματοποιώ εκστρατεία. — **εκστρατευτικός**, -ή, -ό.

εκσυγχρονίζω ρ. μετβ. {εκσυγχρόνισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προσαρμόζω στις σύγχρονες ανάγκες, καθιστώ (κάτι) σύγχρονο, μοντέρνο, απαλλάσσοντάς το από γνωρίσματα τού παρελθόντος που εμποδίζουν την εξέλιξή του: *~ το κράτος / την εκπαίδευση / τους θεσμούς / συστήματα / συμπεριφορές / νοοτροπίες* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moderniser].

εκσυγχρονισμός (ο) η διαδικασία προσαρμογής στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις· (ειδικότ.) η διαδικασία μεταβολών σε όλους τους τομείς τής ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό την προσαρμογή στα δεδομένα τής πραγματικότητας με την εφαρμογή νέων επιστημονικών αντιλήψεων, μεθόδων και τεχνολογιών, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη απόδοση (οικονομική, θεσμική, πολιτιστική κ.λπ.). — **εκσυγχρονιστής** (ο), **εκσυγχρονίστρια** (η), **εκσυγχρονιστικός**, -ή, -ό, **εκσυγχρονιστικά** επίρρ.

εκσφενδονίζω ρ. μετβ. {εκσφενδόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα **2.** (συνήθ. μτφ.) ρίχνω (κάτι) στον αέρα με δύναμη, απότομα ή βίαια: *οι πολιορκητικές μηχανές εκσφενδόνιζαν τεράστιες πέτρες εναντίον των τειχών τής πόλης* || (μεσοπαθ. **εκσφενδονίζομαι**) *κατά τη σύγκρουση ο μοτοσυκλετιστής εκσφενδονίστηκε και έπεσε στο οδόστρωμα με δύναμη.* — **εκσφενδόνιση** (η) [1858] κ. **εκσφενδονισμός** (ο) [1834].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκσφενδονῶ (-άω)* < *ἐκ-* + *σφενδονῶ* < *σφενδόνη*].

Ε.Κ.Τ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο **2.** (η) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

εκτάδην επίρρ. (λόγ.) σε ξαπλωτή στάση, φαρδιά-πλατιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτείνω* + επιρρ. επίθημα *-άδην*].

εκτάθηκα ρ. ▸ εκτείνω

έκτακτα επίρρ.· θαυμάσια, υπέροχα: *~ ήταν απόψε! Περάσαμε θαυμάσια* (βλ. κ. λ. *εκτάκτως*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extraordinairement].

> **έκτακτα – εκτάκτως.** Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν στη σημασία. Λανθασμένα χρησιμοποιείται ενίοτε το **έκτακτα** και με τη σημ. τού **εκτάκτως** ως δημοτικότερος (!) τύπος. Το *έκτακτα* σημαίνει «έξοχα, υπέροχα» *(Περάσαμε* **έκτακτα** *στο πάρτι τού Γιάννη· όλοι έχουν να το λένε)*· το εκτάκτως σημαίνει «ξαφνικά, απροσδόκητα» *(Οι γιατροί ειδοποιήθηκαν να λάβουν μέρος* **εκτάκτως** *σ' ένα συμβούλιο για έναν βαριά ασθενή).* Προφανώς είναι λάθος να πει κανείς *«Ανεχώρησε έκτακτα χθες το βράδυ ο πρωθυπουργός για τις Βρυξέλλες»!*

έκτακτος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που γίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: *η κυβέρνηση έλαβε ~ μέτρα για το νέφος* || *ακούσαμε το ~ δελτίο θυέλλης* || *~ παράρτημα (εφημερίδας)* || *κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* (βλ. λ. *ανάγκη*) ΑΝΤ. τακτός, κανονικός· ΦΡ. ***έκτακτος / έκτακτη υπάλληλος*** υπάλληλος που προσλαμβάνεται για να καλύψει προσωρινές ή εποχικές ανάγκες προσωπικού τού δημοσίου ή τού ιδιωτικού τομέα: *ο υπουργός εισηγήθηκε τη μονιμοποίηση πολλών εκτάκτων υπαλλήλων* ΑΝΤ. μόνιμος υπάλληλος **2.** αυτός που γίνεται εκτός προγράμματος, εκτός των όσων προβλέπονται κανονικά: *~ δικαστήριο / στρατοδικείο / εξουσίες* || *σε ~ εμφάνιση ένας δημοφιλής κωμικός* • **3.** θαυμάσιος, υπέροχος: *~ νέος ο ανιψιός σας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αποσπασμένος, κατειλημμένος (για ειδικό σκοπό)», < αρχ. *ἐκτάσσω / -ττω* «ξεχωρίζω, παρατάσσω» < *ἐκ-* + *τάσσω / -ττω* (βλ.λ.). Η σημ. «θαυμάσιος» αποδίδει το γαλλ. extraordinaire].

εκτάκτως επίρρ. [μτγν.] εκτός προγράμματος, χωρίς να προβλέπεται κανονικά: *~ θα προβληθεί απόψε η ταινία «Η τελευταία γυναίκα»· η προγραμματισμένη ταινία «Η έκλειψη» αναβάλλεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, έκτακτα, προηγουμένως.*

εκταμιεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκταμίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) λαμβάνω χρήματα από καταθέσεις (προσωπικών λογαριασμών σε τράπεζες, ταμεία κ.λπ.) ή κονδύλια (που έχουν εγκριθεί για συγκεκριμένο σκοπό): *ο κατηγορούμενος είχε εκταμιεύσει μικροποσά από διάφορους λογαριασμούς καταθέσεων* || *οι πιστώσεις για τα Μ.Ο.Π. δεν έχουν ακόμη εξ ολοκλήρου εκταμιευθεί.* — **εκταμίευση** (η).

εκτάριο (το) [1884] {εκταρί-ου | -ων} μονάδα επιφανείας που ισούται με δέκα χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hectare < αρχ. *ἑκατόν* + επίθημα *-are*].

έκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο χώρος που καταλαμβάνει (κάτι) ή στον οποίο συναντά κανείς (κάτι): *η ~ τού οικοπέδου* || *η ~ τής καλλιεργήσιμης γης* || *~ πολλών χιλιομέτρων έχει καλυφθεί από τα νερά τού ποταμού που ξεχείλισε* || *μια πόλη τεράστια σε ~* || *η ~ ενός γλωσσικού ιδιώματος·* ΦΡ. (λόγ.) **εν εκτάσει** αναλυτικά, διά μακρών: *στη διατριβή του πραγματεύεται ~ το ζήτημα των μειονοτήτων* **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) χώρος μεγάλης επιφάνειας: *διέθετε απέραντες ~ γης με αμπελοκαλλιέργειες* **3.** (μτφ. για γεγονότα) το εύρος και η σημασία: *από την έκρηξη τής βόμβας προκλήθηκαν μεγάλης ~ ζημιές σε καταστήματα* || *το ζήτημα έλαβε / πήρε ~* και *προκάλεσε πολλές αντιδράσεις* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντωμα: *~ χεριών* ΣΥΝ. άπλωμα ΑΝΤ. σύμπτυξη, μάζεμα • **5.** ΓΛΩΣΣ. (στα Αρχαία Ελληνικά) η μετατροπή βραχέος φωνήεντος σε μακρό (βλ. λ. *αντέκταση*) **6.** ΜΟΥΣ. η απόσταση ανάμεσα σε δύο άκρους φθόγγους: *~ φωνής / οργάνου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκτασις* < *ἐκτείνω*].

εκτατός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να εκταθεί, να λάβει έκταση: *~ κλίμακα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτείνω*].

εκταφή (η) [1887] **1.** η εξαγωγή των οστών νεκρού από τον τάφο του ύστερα από χρονικό διάστημα αρκετό για την αποσύνθεση τού σώματός του **2.** (ειδικότ.) η εξαγωγή πτώματος από τον τάφο για νεκροψία (ύστερα από ιατροδικαστική απόφαση) **3.** η εξαγωγή αντικειμένου θαμμένου, κρυμμένου στη γη: *~ αρχαίων σκευών / αγγείων / κτερισμάτων* ΣΥΝ. ξέθαμμα, ξέχωμα.

Ε.Κ.Τ.Ε. (η) Εθνική Κτηματική Τράπεζα Ελλάδας.

εκτεθειμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκτεθεί, που είναι σε κοινή θέα: *πλήθος εμπορευμάτων ήταν εκτεθειμένα πάνω σε πάγκους* **2.** αυτός που μένει απροστάτευτος, ακάλυπτος απέναντι σε (κάτι): *~ στο κρύο / στη χλεύη / στη βία / στην αθλιότητα / σε ανθυγιεινό περιβάλλον / σε θορύβους* ΑΝΤ. καλυμμένος **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εκτεθεί, τού οποίου έχει προσβληθεί η τιμή και η υπόληψη: *βγήκα ~ από την απρεπή συμπεριφορά τής γραμματέως μου προς πελάτη τής εταιρείας* • **4.** αυτός που έχει επωμιστεί κάποια υποχρέωση: *είμαι ~ απέναντι στον προϊστάμενό μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐκτίθημι*].

> **εκτεθειμένος, διατεθειμένος: ορθογραφία.** Οι λέξεις γράφονται με *-ει-*, ως παθητικές μετοχές παρακειμένου τού **τίθεμαι**. Ο παρακ. τού *τίθεμαι* στην Αρχαία ήταν **τέθειμαι** (παθητ. φωνή) και **τέθεικα** (ενεργητική)· οι τύποι αυτοί σχηματίζονται σε *-ει-* αναλογικά προς τους **είμαι** και **είκα**, παρακειμένους τού **ἵημι**.

εκτέθηκα ρ. ▸ εκθέτω

εκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτεινα, εκτάθηκα (λόγ. εξετάθην, -ης, -η..., μτχ. εκταθείς, -είσα, -έν), εκτεταμένος} **1.** απλώνω, τεντώνω: *~ τα χέρια·* (μεσοπαθ. **εκτείνομαι**) **2.** καταλαμβάνω χώρο, έχω συγκεκριμένη έκταση, διαστάσεις: *τα χωράφια του εκτείνονται μέχρι τη θάλασσα* || *η Βρετανική Αυτοκρατορία εκτεινόταν από το Γιβραλτάρ ώς τις Ινδίες* || (μτφ.) *εξετάθη σε επουσιώδη* (ξέφυγε από το θέμα) **3.** (η μτχ. **εκτεταμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **εκτατικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

Ε.Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Ενοποιημένο Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

εκτέλεση (η) [1840] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η πραγματοποίηση, η ολοκλήρωση (έργου που είχε αναληφθεί): *η ~ τής αποστολής / τού κατασκευαστικού έργου / υπηρεσίας* ΣΥΝ. υλοποίηση, επιτέλεση **2.** η εφαρμογή: *~ ποινής / απόφασης* **3.** ΝΟΜ. ***αναγκαστική εκτέλεση*** βλ. λ. *αναγκαστικός* **4.** (για κατάδικο) η υλοποίηση τής θανατικής καταδίκης, η θανάτωση: *η ~ των ενόχων εσχάτης προδοσίας* || *~ στην ηλεκτρική καρέκλα·* ΦΡ. ***εικονική εκτέλεση*** σκηνοθετημένη διαδικασία θανάτωσης που αποσκοπεί στο να πλήξει το ηθικό καταδίκου, κατά την οποία αυτός οδηγείται στον χώρο όπου θα εκτελεστεί, το εκτελεστικό απόσπασμα παρατάσσεται κανονικώς, δίνεται η εντολή εκτελέσεως, αλλά τα πυρά είναι άσφαιρα **5.** (γενικότ.) η θανάτωση, η δολοφονία: *μαζικές ~ αντιπάλων τού καθεστώτος* || *εν ψυχρώ ~ πολιτικού* • **6.** ΜΟΥΣ. η απόδοση ενός μουσικού έργου (κειμένου) με φωνή, όργανο ή και με τα δύο: *μοναδική / πιστή / συναρπαστική / κακή ~.*

εκτελεστέος, -α, -ο [1856] (λόγ.) αυτός που πρέπει να εκτελεστεί.

εκτελεστήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3).

εκτελεστής (ο) [1812], **εκτελέστρια** (η) [1892] {εκτελεστριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη να υλοποιήσει συγκεκριμένη εντολή **2.** ΜΟΥΣ. πρόσωπο που εκτελεί με όργανο μουσικό κομμάτι • **3.** δολοφόνος: *η τρομοκρατική οργάνωση χρησιμοποιεί πληρωμένους ~* || *ψυχρός ~* • **4.** ΝΟΜ. ***εκτελεστής διαθήκης*** ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία ανατίθεται από τον διαθέτη με τη διαθήκη του η εκτέλεση των διατάξεων αυτής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécuteur].

εκτελεστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3)· ΦΡ. (α) ***εκτελεστική εξουσία*** η μία από τις τρεις κύριες εξουσίες (εκτός από τη νομοθετική και τη δικαστική) τού δημοκρατικού πολιτεύματος, η οποία ασκείται από την κυβέρνηση (β) ***εκτελεστικό απόσπασμα*** το μικρό στρατιωτικό άγημα, το οποίο έχει ως έργο την εκτέλεση ατόμων που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (γ) ***εκτελεστικό γραφείο*** συλλογικό όργανο πολιτικού κόμματος (δ) ***Εκτελεστική Γραμματεία / εκτελεστικός γραμματέας*** γραμματέας, συνεργάτης τού διευθυντή και εκπρόσωπός του (ε) ***εκτελεστικό όργανο (τού κράτους)*** δημόσιος υπάλληλος που εργάζεται για την εφαρμογή των νόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécutif, λ.χ. *εκτελεστική εξουσία* < γαλλ. le pouvoir exécutif].

εκτελεστός, -ή, -ό [1833] αυτός που μπορεί να εκτελεστεί, να υλοποιηθεί: *η δικαστική απόφαση ήταν αμέσως ~* || *~ τίτλος.*

εκτελώ ρ. μετβ. {εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα κ. λογιότ. εξετελέσθην, -ης, -η.... μτχ. εκτελεσθείς, -είσα, -έν), -εσμένος} **1.** πραγματοποιώ, επιτελώ: ~ *εντολές / απόφαση / το καθήκον μου / αποστολή* || ~ *κατά γράμμα / πιστά* || *ο αξιωματικός ανέφερε στον διοικητή: «Αποστολή εξετελέσθη!»* ΦΡ. **εκτελώ χρέη** (+ γεν. ουσ.) ασκώ προσωρινά συγκεκριμένα καθήκοντα, συνήθ. χωρίς να είμαι άμεσα αρμόδιος: *κατά την απουσία τού προϊσταμένου του, χρέη διευθυντού εκτελούσε ο τμηματάρχης Α'* **2.** ενεργώ σύμφωνα με όσα επιτάσσει (σύμβαση, δεσμευτικό έγγραφο κ.λπ.): ~ *τους όρους διαθήκης / συμβόλαιο / συνταγή / οδηγίες* **3.** ερμηνεύω (μουσικό έργο): *η Φιλαρμονική τού Βερολίνου εκτέλεσε την Τρίτη Συμφωνία τού Μπετόβεν* ● **4.** θανατώνω (κατάδικο): ~ *δι' απαγχονισμού* **5.** δολοφονώ: *τρομοκρατική οργάνωση εκτέλεσε επιχειρηματία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκτελῶ (-έω)* «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω» < *ἐκ-* + *τελῶ* < *τέλος.* Η σημ. «αποδίδω μουσικό έργο» είναι ήδη μεσν., ενώ η σημ. «εκτελώ θανατική ποινή» είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécuter].

εκτελωνίζω ρ. μετβ. {εκτελώνισ-α, -τηκα, -μένος} περνώ από το τελωνείο (εμπορεύματα) καταβάλλοντας τους προβλεπόμενους δασμούς. — **εκτελώνιση** (η) [1888] κ. **εκτελωνισμός** (ο) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dédouaner].

εκτελωνιστής (ο) [1896]. **εκτελωνίστρια** (η) {εκτελωνιστριών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική απασχόληση τις γραφειοκρατικές διατυπώσεις για τη νόμιμη διακίνηση εμπορευμάτων από τελωνείο.

εκτελωνιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω τελωνείου: ~ *διατυπώσεις* **2.** *εκτελωνιστικό* (τα) το ποσό που καταβάλλεται στο τελωνείο για εξαγωγή εμπορευμάτων.

εκτενής, -ής, -ές {εκτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εκτενέστ-ερος, -ατος} αυτός που απλώνεται σε μεγάλη έκταση: ~ *μελέτη / αναφορά / έρευνα / περιγραφή / ανάλυση / παρουσίαση* ΣΥΝ. αναλυτικός, λεπτομερής, διεξοδικός ΑΝΤ. σύντομος. — **εκτενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, λεπτομερής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκτείνω*].

εκτεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση: ~ *περιφέρεια / λόγος / ανάλυση* || ~ *δίκτυο μέσων μεταφοράς* || *από τις πλημμύρες υπήρξαν ~ καταστροφές* ΣΥΝ. μακρός **2.** αυτός που διαρκεί αρκετό χρόνο: *είχαν ~ τηλεφωνική συνομιλία* **3.** αυτός που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις: *καταγγέλλεται ~ νοθεία στις εκλογές* **4.** ΓΛΩΣΣ. **εκτεταμένη βαθμίδα** η συλλαβή τής οποίας το φωνήεν παρουσιάζει έκταση (βλ.λ.) σε σχέση με αυτό τής ομόρριζης βασικής (απαθούς) συλλαβής (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ, λ. *μετάπτωση*). — **εκτεταμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐκτείνω.* Η *εκτεταμένη βαθμίδα* είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Dehnstufe].

εκτίθεμαι ρ. ▸ εκθέτω

εκτίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων | χωρ. πληθ. στις σημ. 1-4} **1.** η αξιολόγηση (προσδιορισμός τής αξίας, τής τιμής): ~ *έργου τέχνης / πολύτιμου πετραδιού / αντίκας* **2.** ο υπολογισμός (σε χρήμα): *η ~ των ζημιών από τους σεισμούς* || *η ~ τού εμπορεύματος* **3.** (γενικότ.) ο προσδιορισμός τής ποιότητας, τού πόσο αξίζει (κανείς/κάτι): *η ~ ενός κειμένου / μιας εργασίας / μιας μελέτης* || *η ~ τού επιστημονικού / πολιτικού / κοινωνικού έργου (κάποιου)* **4.** η υπόληψη (κάποιου), η αξία και ο σεβασμός που αποδίδεται (σε κάποιον): *τυγχάνει / χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως από τους συντοπίτες του* || *τρέφω μεγάλη ~ για το πρόσωπό του* || *δεν τον έχω σε ~· είναι παλιοχαρακτήρας!* **5.** η υποκειμενική αξιολόγηση (μιας κατάστασης) ή η πιθανολόγηση σχετικά με την εξέλιξή της: *δημοσιεύονται εκτιμήσεις διαφόρων πολιτικών αναλυτών για το μέλλον τής συμμαχίας* || *η ~ μου είναι ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί στη Βουλή.*

εκτιμητής (ο) [1851], **εκτιμήτρια** (η) {εκτιμητριών} **1.** πρόσωπο που εκτιμά την αξία προσώπου ή πράγματος, που αξιολογεί συγκεκριμένες καταστάσεις: ~ *τής πολιτικής ζωής / τού λογοτεχνικού ταλέντου* **2.** πρόσωπο που προσδιορίζει επακριβώς με βάση αντικειμενικά δεδομένα την αξία (αντικειμένου): ~ *έργων τέχνης / επίπλων.*

εκτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτιμάς... | εκτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για πρόσ.) αναγνωρίζω την αξία και τις ιδιαίτερες ικανότητες (κάποιου): *εκτιμούσε πολύ τους φίλους του* || *εκτιμώ τις ικανότητές της ως επιστήμονος* ΣΥΝ. υπολήπτομαι, σέβομαι **2.** υπολογίζω την αξία (κάποιου): *πήγαν σε ειδικό, ο οποίος θα εκτιμούσε τις αντίκες που κληρονόμησαν* ΣΥΝ. κοστολογώ **3.** κρίνω, αποδίδω σε (κάτι) τη σημασία που θεωρώ ότι έχει: *του ζητήθηκε να εκτιμήσει το αποτέλεσμα των εκλογών στη γειτονική χώρα* || *παράγοντες τού υπουργείου εκτιμούν πως το ποσό αυτό είναι δύσκολο να καλυφθεί* ΣΥΝ. αξιολογώ. — **εκτιμητικός, -ή, -ό** [1851]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, νομίζω.*

εκτίναξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** το τίναγμα εμπρός ή προς επάνω ώστε να βρεθεί κάποιος σε απομακρυσμένη σε ύψος ή μήκος θέση από αυτή που βρισκόταν: *η ~ βλήματος* || *η ~ τού τερματοφύλακα στη γωνία τής εστίας του απεσόβησε το γκολ* **2.** (μτφ.) η ξαφνική μεγάλη αύξηση: *η ~ των τιμών των υγρών καυσίμων στα ύψη* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ορμητική κίνηση των χεριών από την πρόπτυξη στην έκταση ή των ποδιών από το βαθύ κάθισμα με πήδημα στην ορθή θέση.

εκτινάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτίνα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** τινάζω μακριά με ορμή: ~ *βλήματα / όλμους* || (μεσοπαθ.) *ο πιλότος εκτινάχθηκε εγκαίρως με το κάθισμά του από το μαχητικό αεροσκάφος και γλίτωσε τη ζωή του* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω **2.** οδηγώ ξαφνικά σε μεγάλη αύξηση: *η βελτίωση τού πολιτικού κλίματος εκτίναξε στα ύψη τον δείκτη τιμών τού χρηματιστηρίου* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. πραγματοποιώ εκτίναξη (βλ.λ.).

εκτίνω κ. (εσφαλμ.) **εκτίω** ρ. μετβ. {εξέτισα} (κυριολ.) εξοφλώ (οφειλόμενο ποσό)· ΦΡ. (α) **εκτίνω ποινή** (για καταδίκους) υφίσταμαι την ποινή που μου επιβλήθηκε από το δικαστήριο: *εκτίνει ποινή φυλάκισης δέκα ετών* (β) (ευφημ.) **εξέτισε το κοινό χρέος** έφυγε από τη ζωή, πέθανε. — **έκτιση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποτίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκτίνω,* αρχική σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω», < *ἐκ-* + *τίνω* «πληρώνω (χρέος, λύτρα κ.τ.ό.)». Το αρχ. *τίνω* < **τι-νF-ω* < Ι.Ε. *kʷei- «κάνω (κάποιον) να πληρώσει», πβ. σανσκρ. cáyate «τιμωρώ», λιθ. káina «τιμή», αρχ. σλαβ. cěná κ.ά. Ομόρρ. *ποινή* (βλ.λ.)].

εκτομή (η) ο ευνουχισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτέμνω* < *ἐκ* + *τέμνω*].

εκτομίας (ο) {εκτομιών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτομή*].

εκτονώνω ρ. μετβ. {εκτόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μειώνω την ένταση ή τη φόρτιση: *προσπάθησε να εκτονώσει την κρίση* ΣΥΝ. αποφορτίζω, αμβλύνω· (μεσοπαθ. **εκτονώνομαι**) **2.** διοχετεύω την ενέργεια ή τον δυναμισμό μου σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *με τον αθλητισμό / με τον χορό* || *πολλοί νέοι εκτονώνονται στα γήπεδα* ΣΥΝ. ψυχαγωγούμαι **3.** αποφορτίζομαι, μειώνω την ψυχική πίεση, την ένταση ή το άγχος: *χόρεψα, τραγούδησα κι εκτονώθηκα* || *μερικοί νεαροί εκτονώνονται με πράξεις βίας.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκτονῶ* < *ἐκ* + *-τονῶ (-όω)* < *τόνος*].

εκτόνωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μείωση τής έντασης, τής πίεσης ή τού άγχους, η αποφόρτιση: *για ~ πηγαίνει στο γυμναστήριο* || *ο χορός προσφέρει ~ και διασκέδαση* **2.** ΦΥΣ. η αύξηση τού όγκου (αερίου) με αύξηση τής θερμοκρασίας ή ελάττωση τής πίεσης ΑΝΤ. συμπίεση. — **εκτονωτικός, -ή, -ό** [1891], **εκτονωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. détente].

εκτονωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ρυθμιστής πιέσεως σε ένα σύστημα (νερού, ατμού, αερίου).

εκτόξευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ρίψη με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερού με μάνικα* || ~ *βέλους / ακοντίου* **2.** η εκτίναξη στον αέρα (με προωθητικό μέσο): *η ~ πυραύλου / δορυφόρου* **3.** (μτφ.) η ξαφνική, απότομη άνοδος: ~ *των τιμών στα ύψη* **4.** (μτφ.) η εξαπόλυση, η επιθετική ενέργεια: ~ *ύβρεων / κατηγοριών.* — **εκτοξευτικός, -ή, -ό** [1891].

εκτοξευτήρας (ο) ΣΤΡΑΤ. η διάταξη εκτόξευσης πυραύλων ή ρουκετών. Επίσης **εκτοξευτής**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. launcher].

εκτοξεύω ρ. μετβ. {εκτόξευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ρίχνω (κάτι) με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερό με τη μάνικα / βέλος / ακόντιο* **2.** στέλνω με δύναμη σε ύψος (συνήθ. με ειδικό μηχανισμό), βάλλω: *οι Αμερικανοί εκτόξευσαν νέο δορυφόρο στο διάστημα* || ~ *ρουκέτες εναντίον εχθρικού στόχου* **3.** (μτφ.) αυξάνω απότομα: *στα ύψη εκτοξεύθηκαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* **4.** (μτφ.) εξαπολύω, ξεστομίζω: *εκτόξευσε φοβερές κατηγορίες εναντίον τού αντιπάλου του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *τοξεύω* < *τόξον*].

εκτοπία (η) {εκτοπιών} ΑΝΑΤ. η μη φυσιολογική θέση οργάνου στο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ectopia].

εκτοπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτόπισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από το σημείο στο οποίο βρίσκεται, καταλαμβάνοντας τον χώρο του: *κάθισε δίπλα μου ένας ογκώδης επιβάτης και με εκτόπισε* **2.** (μτφ.) καταλαμβάνω τη θέση που κατείχε άλλος: *η νεαρή τραγουδίστρια σημείωσε μεγάλη εμπορική επιτυχία και εκτόπισε από την κορυφή των πωλήσεων το ξένο συγκρότημα* || (κακόσ.) *εκτόπισε πολλούς ικανούς συναδέλφους του, για να γίνει διευθυντής* ΣΥΝ. υποσκελίζω **3.** διώχνω (μόνιμο κάτοικο) από την περιοχή του με βίαιο τρόπο: *αρκετοί πληθυσμοί τής Μ. Ασίας εκτοπίστηκαν από τους κατακτητές* **4.** εκδιώκω τις εχθρικές δυνάμεις από τις θέσεις τους **5.** (για πολιτικούς αντιφρονούντες) στέλνω στην εξορία: *συνελήφθη και εκτοπίστηκε στην Ικαρία* ΣΥΝ. εξορίζω **6.** (μτφ.) αφήνω στην άκρη, ξεπερνώ: *σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομία εκτοπίζουν παπαλαιωμένες και ατελέσφορες* ΣΥΝ. παραμερίζω. — **εκτόπιση** (η) [μτγν.] κ. **εκτοπισμός** (ο) [αρχ.], **εκτοπιστικός, -ή, -ό** [αρχ.].

εκτόπισμα (το) [1887] {εκτοπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣ. η ποσότητα τού υγρού που εκτοπίζει ένα σώμα, όταν εισέρχεται ή βυθίζεται σε αυτό: *το ~ ενός πλοίου* **2.** ο χώρος που καταλαμβάνει κάποιος χάρη στις διαστάσεις του: *ο γιγαντόσωμος μπασκετμπολίστας έχει μεγάλο ~ κάτω από το καλάθι* **3.** (μτφ.) η δύναμη επιβολής, το κύρος και η ικανότητα: *ένας υπουργός με σημαντικό ~ στο πολιτικό στερέωμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déplacement].

εκτόπλασμα (το) {εκτοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στην παραψυχολογία) η ουσία, η οποία υποτίθεται ότι εκπέμπεται από το σώμα κάποιων «μέντιουμ», όταν αυτά βρίσκονται σε ύπνωση κατά τη διάρκεια πνευματιστικής συγκέντρωσης, και από την οποία θεωρείται ότι σχηματίζονται είδωλα (προσώπων, ζώων ή πραγμάτων) **2.** ΖΩΟΛ. η εξωτερική επιφάνεια τού σώματος των μονοκύτταρων πρωτοζώων. — **εκτοπλασματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *εκτός* + *πλάσμα,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecto-plasme].

έκτοπος, -η, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. (για όργανα τού σώματος) αυτός που δεν βρίσκεται στη φυσιολογική του θέση.

εκτός πρόθ.· δηλώνει: **1.** εξαίρεση (= πλην) (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): *Ήρθαν όλοι ~ από σένα* || ~ *τής συνεδρίασης, έχω κι άλλες δουλειές* || ~ *από λίγες εξαιρέσεις, οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν θετικά·* ΦΡ. **εκτός απροόπτου** αν εξαιρεθεί κάτι το απρόβλεπτο και απροσδόκητο: *θα είμαστε στον γάμο την Κυριακή ~* **2.**

προσθήκη (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): *θα έρθουν ~ από σένα και άλλοι πέντε || ~ τού ότι είναι έξυπνος, είναι και επιμελής || είναι έξυπνος και ~ αυτού είναι εργατικός, άρα θα πετύχει || είναι ~ των άλλων και ευγενής* **3.** τόπο: απουσία από μία περιοχή (μακριά από) (+γεν.): *απουσιάζει ~ Ελλάδος || βρίσκεται ~ Αθηνών ||* (μτφ.) *είχε πιει και ως εκ τούτου ήταν ~ εαυτού ||* (μτφ.) *ο ασθενής νοσηλεύεται στο νοσοκομείο ~ κινδύνου || ~ νόμου οργάνωση || ~ τόπου και χρόνου || περιοχή ~ σχεδίου πόλεως || στις τελευταίες εκλογές βρέθηκε ~ Βουλής || υποψηφιότητα ~ συναγωνισμού || ~ έδρας αγώνας τής εθνικής ομάδας || η έκθεσή του ήταν ~ θέματος* ΑΝΤ. εντός· ΦΡ. (α) **εκτός νυμφώνος** έξω από ή χωρίς κάτι σημαντικό: *είχε τσακωθεί με τους γονείς του κι έτσι, όταν μοιράστηκε η κληρονομιά, εκείνος βρέθηκε ~* (β) **εκτός των τειχών** έξω / μακριά από την πόλη: *~ πέρασαν για μια ακόμη φορά το Πάσχα οι περισσότεροι Αθηναίοι* **4.** τον λόγο που αποκλείει / αναιρεί την πραγματοποίηση (κάποιου πράγματος) (ως περιφραστ. σύνδ. +αν, +και, +και αν): *Θα έρθουμε, ~ κι αν συμβεί κάτι απρόοπτο || θα σας δούμε στη γιορτή, ~ και αποφασίσετε να μην έρθετε* **5.** (κ. ως επίρρ.) σε εξωτερικό χώρο, έξω από την κατοικία (κάποιου) ή έξω από διαδικασία, επαγγελματικό ή άλλον χώρο: *ο Γιώργος δεν είναι στο σπίτι, είναι ~ || δεν μπόρεσε να περάσει στο πανεπιστήμιο, έμεινε ~·* ΦΡ. **εντός, εκτός και επί τα αυτά** βλ. λ. εντός. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + επιρρ. επίθημα -τος, πβ. κ. *ἐν-τός*].

έκτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 6ος στην αραβική αρίθμηση, ΣΤ΄ ή στ΄/ς΄ στην ελληνική και VI στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έξι (6): *ήρθε ~ στους πανευρωπαϊκούς αγώνες κλειστού στίβου·* ΦΡ. **έκτη αίσθηση** βλ. λ. αίσθηση **2. έκτος** (ο) (α) ο έκτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έκτος μήνας τού έτους, ο Ιούνιος: *μετά τις 15/6 (δεκαπέντε έκτου) οι μαθητές σκέπτονται τις καλοκαιρινές διακοπές* **3. έκτη** (η) (α) η έκτη ημέρα κάθε μήνα: *κάθε 6/9 (έκτη Σεπτεμβρίου) έχουμε ορίσει συνάντηση των παλιών συμφοιτητών* (β) η έκτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *η κόρη μου τελειώνει εφέτος την ~* (γ) ΜΟΥΣ. το διάστημα μεταξύ έξι φθόγγων τής μουσικής κλίμακας **4. έκτο** (το) καθένα από τα έξι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕκτος* < *ἕξ* «έξι» (βλ.λ.)].

έκτοτε επίρρ. (λόγ.) από εκείνη τη χρονική στιγμή, από τότε: *βρεθήκαμε τυχαία στο Παρίσι πέρυσι· ~ δεν τον ξανασυνάντησα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. *ἐκ τότε*].

εκτουρκίζω ρ. μετβ. [1866] {εκτούρκισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω σε Τούρκο, κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Τούρκοι. — **εκτουρκισμός** (ο) [1870].

εκτραχηλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκτραχηλίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} συμπεριφέρομαι με τρόπο ανάρμοστο, που δηλώνει πλήρη απομάκρυνση από τα ηθικώς αποδεκτά όρια: *οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κατηγορούν συχνά τη νεολαία ότι έχει εκτραχηλιστεί* ΣΥΝ. αποχαλινώνομαι. — **εκτραχηλισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. (για άλογα) «ρίχνω τον αναβάτη». < *ἐκ-* + *-τραχηλίζω* < *τράχηλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκτραχύνω ρ. μετβ. {εκτράχυν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (κάτι) τραχύ: *~ επιφάνεια* **2.** (μεσοπαθ. **εκτραχύνομαι**) οξύνομαι, επιδεινώνομαι: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών έχουν εκτραχυνθεί* ΑΝΤ. εξομαλύνομαι. — **εκτράχυνση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *τραχύνω* < *τραχύς*].

εκτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτρεψα, εκτράπηκα (λόγ. εξετράπην, -ης, -η..., μτχ. εκτραπείς, -είσα, -έν)} **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από την κανονική του πορεία: *το αυτοκίνητο εξετράπη και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας || αυτά τα σχόλια εκτρέπουν τη συζήτηση και μας βγάζουν από το θέμα* **2.** (στην τηλεφωνία) στέλνω με ειδική εντολή όλες τις τηλεφωνικές κλήσεις προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό της επιλογής μου: *~ τις κλήσεις από το τηλέφωνο τού σπιτιού μου στο τηλέφωνο τού γραφείου / στο κινητό μου* **3.** (μτφ.) (μεσοπαθ. **εκτρέπομαι**) συμπεριφέρομαι άσχημα, παρεκκλίνω από την ορθή συμπεριφορά ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παραφέρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκτρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέθρεψα (να/θα εκθρέψω), εκτράφηκα κ. (λόγ.) εξετράφην, -ης, -η...} **1.** (για ζώα) διατρέφω (κάποιον) για να μεγαλώσει: *~ αγελάδες* **2.** (μτφ.) καλλιεργώ, αναπτύσσω: *η περιθωριοποίηση των κατώτερων στρωμάτων του πληθυσμού εκτρέφει την εγκληματικότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *τρέφω*.

έκτροπα (τα) {εκτρόπων} βίαιες ενέργειες που αποτελούν παρέκκλιση από το σωστό, που διαταράσσουν την τάξη· πράξεις που στρέφονται κατά τής νομιμότητας και τής κοσμιότητας: *σημειώθηκαν ~ από διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού μτγν. *ἔκτροπος* < αρχ. *ἐκτρέπω*].

εκτροπή (η) **1.** το να βγαίνει (κάποιος/κάτι) από την κανονική πορεία: *~ ποταμού* (κατασκευή καναλιού, όπου διοχετεύονται τα νερά του, προκειμένου να αλλάξει ο ρους) **2.** (μτφ.) η παρέκκλιση από την ομαλή πορεία, τη σωστή κατεύθυνση: *~ τού πολιτεύματος από τη νομιμότητα || ~ τής συζήτησης* **3.** (στην τηλεφωνία) η αποστολή με ειδική εντολή όλων των κλήσεων προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό τής επιλογής μου: *έχω κάνει ~ κλήσεων από το σταθερό τηλέφωνο στο κινητό μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτρέπω*].

εκτροφή (η) [αρχ.] (για ζώο) η διατροφή (κάποιου) για να μεγαλώσει: *~ πουλερικών / χελιών.*

εκτροφείο (το) ειδικός χώρος όπου εκτρέφονται ζώα: *~ χοίρων / αλόγων / πεστροφών.*

εκτροχιάζω ρ. μετβ. [1887] {εκτροχίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκτρέπω από τις ράγες: *εκτροχιάστηκε τρένο / αμαξοστοιχία / συρμός / βαγόνι* **2.** (μτφ.) φέρομαι άπρεπα: *εκτροχιάστηκαν και προκάλεσαν επεισόδιο* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι. — **εκτροχίαση** (η) [1887] κ. **εκτροχιασμός** (ο) [1883].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dérailler].

έκτρωμα (το) {εκτρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) το έμβρυο που έχει θανατωθεί με έκτρωση ΣΥΝ. εξάμβλωμα **2.** (συνήθ. μτφ.) ό,τι είναι αποκρουστικά άσχημο: *η παράσταση ήταν ένα ~* ΣΥΝ. τερατούργημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση» < *ἐκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω» (βλ. κ. *τρωτός*)].

εκτρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αφύσικης (και βίαιης) επέμβασης, που προκαλεί αποτροπιασμό: *~ φυσιογνωμία / νομοθέτημα* ΣΥΝ. εξαμβλωτικός, τερατώδης, αποκρουστικός. — **εκτρωματικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

έκτρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η άμβλωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκτρωσις* < *ἐκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση - αποβάλλω (το έμβρυο)» < *ἐκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω». Βλ. κ. *τρωτός*].

εκτρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την έκτρωση, που προκαλεί έκτρωση: *~ φάρμακο.*

εκτυλίσσω ρ. μετβ. {εκτύλι-ξα, -χθηκα} **1.** (λόγ.) ξετυλίγω ΣΥΝ. ξεδιπλώνω **2.** (μεσοπαθ. **εκτυλίσσομαι**) (μτφ.) (για αλληλεξαρτώμενα γεγονότα) λαμβάνω χώρα, εξελίσσομαι: *η υπόθεση τού έργου εκτυλίσσεται σε μια επαρχιακή πόλη || συγκλονιστικές σκηνές εκτυλίσσονται μπροστά στα έκπληκτα μάτια των θεατών.* — **εκτύλιξη** (η) [1882].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *τυλίσσω*. Βλ. κ. *τυλίγω*].

εκτύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η αφαίρεση κάλων (τύλων). — **εκτυλωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκτύλωσις* < *ἐκτυλῶ (-όω)* < *ἐκ-* + αρχ. *τυλῶ* < *τύλος* (βλ.λ.)].

έκτυπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) ανάγλυφος (βλ.λ.) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. **έκτυπο** (το) {εκτύπ-ου | -ων} ανάγλυφο τού οποίου οι μορφές προεξέχουν έντονα από την υπόλοιπη επιφάνεια **3.** (μτφ.) προφανής, αυτός που ξεχωρίζει: *φέρει έκτυπα τα ίχνη τής επίδρασης από τον Νίτσε.*

εκτυπώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) έκτυπο **2.** πραγματοποιώ εκτύπωση (βιβλίου, εφημερίδας, φωτογραφίας κ.λπ.) **3.** κόβω (νόμισμα).

εκτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διαδικασία τυπογραφικής αναπαραγωγής πρωτότυπων κειμένων ή απεικονίσεων (εικόνων, σχεδίων, γραφημάτων κ.λπ.) σε σταθερή επιφάνεια (λ.χ. χαρτί): *~ χαρτονομίσματος / γραμματοσήμου / βιβλίου / αφίσας / περιοδικού || εμφάνιση και ~ φωτογραφιών σε 60΄ || μέθοδοι και τεχνικές εκτύπωσης* (λ.χ. όφσετ, φωτοστοιχειοθεσία) *|| η ρύθμιση τής προς ~ σελίδας συμπεριλαμβάνει τον καθορισμό τού μεγέθους τού σχεδίου, την τοποθέτησή του στη σελίδα, καθώς και τον ορισμό των αντιγράφων που θέλετε να εκτυπώσετε σε κάθε σελίδα* ΣΥΝ. τύπωμα **2.** (συνεκδ.) η παραπάνω διαδικασία ως (τελικό) στάδιο τυπογραφικής εργασίας (σε βιβλία, εφημερίδες, αφίσες, κ.λπ.) ή άλλης αντίστοιχης (σε υλικά όπως ύφασμα, πλαστικό, μέταλλο κ.λπ.): *δεν μπορεί ν' αλλάξει το άρθρο· η εφημερίδα είναι στην ~ || αύριο θα φύγουν οι κάρτες / τα μπλουζάκια για ~* **3.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας: *η τελευταία ~ δεν είναι καλή· χρειάζεται ρύθμιση ο εκτυπωτής || το περιοδικό έχει άριστη / κακή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.

εκτυπώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να εκτυπωθεί, που είναι έτοιμος για εκτύπωση: *~ σελίδα / αρχείο / χρώμα / κείμενο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. printable].

εκτυπωτής (ο) **1.** ΤΥΠΟΓΡ. ο τεχνίτης που τυπώνει χρησιμοποιώντας τυπογραφικές μεθόδους **2.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή με την οποία τυπώνονται σε χαρτί κείμενα, σχέδια, εικόνες κ.λπ., τα οποία προηγουμένως έχει επεξεργαστεί κάποιος σε Η/Υ· αλλιώς *πρίντερ: ~ λέιζερ / με υψηλή ανάλυση / ψεκασμού ή έκχυσης μελάνης / κρουστικός / ακίδων || φορητός ~* (β) κάθε συσκευή που τυπώνει κάτι, λ.χ. εικόνες από βίντεο ή από φωτογραφικό φιλμ σε χαρτί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. printer].

εκτυπωτικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: *~ μέθοδος / συσκευές* **2. εκτυπωτικά** (τα) τα έξοδα εκτυπώσεως **3.** αυτός που σχετίζεται με τα ανάγλυφα.

εκτυφλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (συνήθ. για δυνατό φως) θαμπώνω την όραση **2.** (μτφ.) συσκοτίζω τον νου (κάποιου), κάνω (κάποιον) να σαστίσει. — **εκτύφλωση** (η) [αρχ.].

εκτυφλωτικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή την ιδιότητα να εκτυφλώνει: *~ φως / λάμψη* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτεινός **2.** αυτός που προκαλεί ζωηρή οπτική εντύπωση· εκθαμβωτικός: *~ ομορφιά / εμφάνιση.* — **εκτυφλωτικά** επίρρ.

Έκτωρ (ο) {Έκτορ-ος, -α} **1.** γιος τού Πριάμου και τής Εκάβης, σύζυγος τής Ανδρομάχης, ήρωας τής *Ιλιάδας*, στρατιωτικός ηγέτης των Τρώων, τον οποίο σκότωσε ο Αχιλλέας εκδικούμενος τον θάνατο τού Πατρόκλου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Έκτορας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕκτωρ* (ήδη μυκ. E-ko-to), πιθ. < *ἔχω* (με ανομοίωση τού δασέος) + παραγ. επίθημα *-τωρ*, οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτός που κατέχει, που κρατάει» και, κατ' επέκταση, «αυτός που συνέχει και προστατεύει (ενν. την πόλη)», εφόσον το πρόσωπο που έφερε αυτό το όνομα, ήταν στενά συνδεδεμένο με την ιστορία τής Τροίας].

έκφανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) κάθε εκδήλωση σε συγκεκριμένο χώρο δραστηριοτήτων: *η νοοτροπία κάθε λαού φαίνεται στις ποικίλες ~ του* ΣΥΝ. έκφραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔκφανσις* < αρχ. *ἐκφαίνω* / *-ομαι* < *ἐκ-* + *φαίνω* / *-ομαι*].

εκφαντικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να φανερώνει, να αποκαλύπτει (κάτι). — **εκφαντικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έκφαντος* «αποκαλυμμένος» < αρχ. *εκφαίνω* «φέρω στο φως. φανερώνω»].

εκφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η σταδιακή προώθηση και εφαρμογή φασιστικών μεθόδων ή αντιλήψεων στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

εκφαυλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκφαύλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) φαύλο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαχρειώνω. **εκφαυλισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.

εκφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφερα} **1.** (για γνώμη, κρίση κ.λπ.) εκφράζω. διατυπώνω: *δεν μπορώ να ~ άποψη, χωρίς να γνωρίζω τα δεδομένα τού ζητήματος* • **2.** ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***εκφέρεται, εκφέρονται***) συντάσσεται. συντάσσονται (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *αρκετά ρήματα εκφέρονται σε δύο πτώσεις* || *οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται με / σε υποτακτική* • **3.** κηδεύω: *~ νεκρό*.

εκφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφυγα} (λόγ.) ξεφεύγω, διαφεύγω: *εξέφυγε τον κίνδυνο και επέζησε* || (+γεν.) *αυτές οι απόψεις εκφεύγουν των ορίων τής κοινής λογικής* || *κάτι εκφεύγει τού χώρου ελέγχου / των δυνατοτήτων κάποιου*.

εκφοβίζω ρ. μετβ. [1888] {εκφόβισα} προκαλώ φόβο (σε κάποιον): *η κινδυνολογία έχει στόχο να εκφοβίσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. τρομάζω. τρομοκρατώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβισμός (ο) η πρόκληση φόβου (σε κάποιον). κυρ. ως μέσο ελέγχου των αντιδράσεών του: *πυροβόλησε τρεις φορές στον αέρα για ~* || *λέει ό,τι λέει για ~* || *επιχειρεί τον ~ των μαρτύρων με απειλές* ΣΥΝ. τρομοκράτηση. Επίσης **εκφόβιση** [1888] κ. **εκφόβηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που προκαλεί φόβο, που αποσκοπεί στον εκφοβισμό: *~ ενέργεια / δήλωση*. — **εκφοβιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εκφορά (η) **1.** η απομάκρυνση προς τα έξω **2.** (μτφ.) η διατύπωση, η έκφραση: *η ελεύθερη ~ τού λόγου* **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η προφορά. η εκφώνηση, η άρθρωση: *~ φθόγγου* || *η σωστή ~ τού λόγου* (β) ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται μια λέξη ή μια πρόταση: *η ~ των βουλητικών προτάσεων με υποτακτική* • **4.** (κατ' επέκτ. για νεκρό) η μεταφορά με νεκρική πομπή, η κηδεία: *η ~ τού νεκρού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκφέρω*. αρχική σημ. «μεταφέρω έξω». από όπου προέκυψε πλήθος σημασιών: «παράγω, εκτελώ – γεννώ – εκπληρώνω · δηλώνω δημόσια τη γνώμη μου, εκδίδω (έργο)»].

εκφορητικός, -ή. -ό [1836] (για σωλήνες. αγωγούς κ.λπ.) αυτός διά μέσου τού οποίου μεταφέρονται λύματα. ακάθαρτα νερά προς τα έξω· αποχετευτικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκφορώ (-έω)* «μεταφέρω έξω». μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excréteur].

εκφορτίζω ρ. μετβ. {εκφόρτισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** απελευθερώνω ηλεκτρικό φορτίο από έναν πυκνωτή σε εξωτερικό κύκλωμα ΑΝΤ. φορτίζω **2.** αφαιρώ ή μεταφέρω αλλού (ηλεκτρικό) φορτίο, λ.χ. μετατρέποντας τη χημική ενέργεια ενός στοιχείου σε ηλεκτρική ΣΥΝ. εκκενώνω **3.** (ειδικότ.) εξισώνω τη διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων • **4.** ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη συνείδηση απωθημένες συναισθηματικές καταστάσεις (φόβους, επιθυμίες κ.λπ.). εκτονώνοντας την επίδραση που ασκούν. **εκφόρτιση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκφορτίζομαι* «ξεφορτώνω από πάνω μου. αποβάλλω». Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décharger].

εκφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ., συνήθ. για μεταφορικά μέσα. πλοία, φορτηγά κ.λπ.) αφαιρώ το φορτίο ή απαλλάσσομαι από φορτίο που έχω μεταφέρει: *το φορτηγό εκφόρτωσε άμμο και τσιμέντο στην οικοδομή* ΣΥΝ. ξεφορτώνω. — **εκφόρτωση** (η) [1833].

εκφορτωτήρας (ο) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την εκφόρτωση των εμπορευμάτων (από φορτηγά. βαγόνια κ.λπ.).

εκφορτωτής (ο) [1888] εργάτης που εκφορτώνει (πλοία. φορτηγά. βαγόνια σιδηροδρόμων κ.λπ.) από το φορτίο τους.

εκφορτωτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκφόρτωση: *~ μηχάνημα* **2.** ***εκφορτωτική*** (η) το έγγραφο στο οποίο περιέχονται τα στοιχεία για το είδος που εκφορτώνεται και τη διαδικασία τής εκφόρτωσης ΑΝΤ. φορτωτική **3.** ***εκφορτωτικά*** (τα) τα έξοδα εκφόρτωσης. η αμοιβή τού εκφορτωτή.

εκφράζω ρ. μετβ. {εξέφρασα, εκφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ φανερό κάτι εσωτερικό (σκέψη. συναίσθημα. επιθυμία. γενικά ψυχική κατάσταση): *~ ανησυχία / πεποίθηση / πικρία / φόβο / διαμαρτυρία / ευγνωμοσύνη / χαρά / τη γνώμη μου* || *στο τελευταίο εκλογικό αποτέλεσμα εκφράστηκε η λαϊκή δυσαρέσκεια* || *η εξωτερική του εμφάνιση εκφράζει τον ψυχικό του κόσμο* || *~ την άποψη ότι πρέπει να γίνουν πρόωρες εκλογές* || *~ την ευχή να πάνε όλα καλά* ΣΥΝ. εκδηλώνω, δείχνω. φανερώνω, εξωτερικεύω **2.** (ειδικότ.) εξωτερικεύω (κάτι) ως μήνυμα: *το έργο του εκφράζει την απόγνωση τού σύγχρονου ανθρώπου* **3.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι στην αισθητική, στις προσδοκίες, τις αντιλήψεις, τις θέσεις κ.λπ. (κάποιου): *αυτό το στυλ ντυσίματος δεν με εκφράζει* || *αυτή η θεωρία με εκφράζει απόλυτα* ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω **4.** (μεσοπαθ. ***εκφράζομαι***) (α) φανερώνω σκέψεις ή απόψεις με ορισμένο τρόπο: *~ κολακευτικά / ειρωνικά / με ψήφο / με χειρονομίες* || *εκφράσου ελεύθερα, μη φοβάσαι!* (β) εξωτερικεύω τον ψυχικό ή/και πνευματικό μου κόσμο: *ο καλλιτέχνης εκφράζεται μέσα από την τέχνη του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ. μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *φράζω* (βλ. λ. *φράση*)].

έκφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** το να εκφράζει κανείς (κάτι): *~ ανακούφισης / απελπισίας / πόνου* || *ψυχρή / μελαγχολική ~* || *ελευθερία έκφρασης* (τής γνώμης) || *η τέχνη του αποτελεί ~ των βιωμάτων του* ΣΥΝ. εκδήλωση, εξωτερίκευση. απεικόνιση **2.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται στα χαρακτηριστικά τού προσώπου (κάποιου) η εσωτερική του κατάσταση: *ήρεμη / θυμωμένη / πονηρή / ειρωνική / αστεία / χαρούμενη / ασυνήθιστη / τρομαγμένη ~* || *παίρνω / αποκτώ μια ~* || *είχε μια ~ ικανοποίησης στο πρόσωπό του* **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένα καλλιτεχνικό μήνυμα: *ο χορός ως μέσο έκφρασης* || *τα μέσα έκφρασης τού ηθοποιού* **4.** (συνεκδ.) το πρόσωπο ή το πράγμα με το οποίο εκφράζεται (κάτι): *αυτή η απεργία αποτελεί ~ τής λαϊκής δυσαρέσκειας* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο διατυπώνει κανείς αυτό που σκέπτεται ή αισθάνεται: *το περιεχόμενο είναι καλό. αλλά η ~ πάσχει* || *ωραία / άρτια ~* (β) λόγος (φράση ή λέξη) με συγκεκριμένη, συνήθ. μεταφορική, σημασία ή συγκεκριμένο ύφος: *«Μη μου πεις!» είναι μια ~ που χρησιμοποιούμε. για να δείξουμε την έκπληξή μας* || *υβριστικές / ακατονόμαστες / ποιητικές ~* (γ) **απρόσωπη έκφραση** βλ. λ. *απρόσωπος* **6.** ΜΟΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένας (μουσικός) φθόγγος, ανάλογα με τους σημειούμενους χαρακτήρες ποιότητας • **7.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος περιγραφής (οικοδομημάτων, καλλιτεχνημάτων. προσώπων κ.ά.) στη βυζαντινή και πρώιμη νεοελληνική γραμματεία: *~ τής Αγίας Σοφίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

εκφραστής (ο). **εκφράστρια** (η) {εκφραστριών} πρόσωπο που εκφράζει (κάποιον/κάτι): *χαρακτηριστικός / γνήσιος / κατεξοχήν / γνωστός ~ ενός καλλιτεχνικού ρεύματος* || *~ των συμφερόντων τής εργοδοσίας / τού παλαιοκομματισμού / τής Ρομαντικής Σχολής / μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. εκπρόσωπος.

εκφραστικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έκφραση: *~ τρόποι / μέσα / δύναμη / αρτιότητα* **2.** αυτός που μπορεί να εκφράζει (κάτι) με παραστατικό τρόπο. κυρ. να αντανακλά τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο (κάποιου): *~ βλέμμα / πρόσωπο / κίνηση / χορός / ύφος / τραγούδι / φωνή / λέξεις* **3.** ***εκφραστική*** (η) το σύνολο των μέσων έκφρασης που χρησιμοποιεί κάποιος (κυρ. καλλιτέχνης): *η υψηλή ~ ενός έργου*. — **εκφραστικ-ά / -ώς** επίρρ.

> **εκφραστικές λέξεις.** Στη γλώσσα χρησιμοποιούμε συχνά λέξεις που από τη φθογγική τους σύσταση παράγουν ένα ιδιαίτερα εκφραστικό ηχητικό και σημασιολογικό αποτέλεσμα. Τις λέξεις αυτές τις ονομάζουμε **εκφραστικές λέξεις** (expressive forms/words) και τις χρησιμοποιούμε κυρίως στον άτυπο και απλούστερο καθημερινό λόγο. στη βιωματική επικοινωνία που επιδιώκει την εκφραστικότητα. Μεταξύ πολλών άλλων. τέτοιες λέξεις στην ομιλουμένη είναι λ.χ. οι ξένης προέλευσης λέξεις **αχταρμάς** και **χαβαλές**, με εκφραστική. ευρύτερη και απροσδιόριστη σημασία. που τις καθιστά κατάλληλες για πολλές χρήσεις. αλλά και ελληνικές λέξεις όπως **ανακατωσούρα** ή **συνονθύλευμα** ή **χαμός**. Η παρουσία υγρών. έρρινων και λαρυγγικών συμφώνων στη λέξη φαίνεται ότι ενεργεί συναισθησιακά (με ανάλογους λεκτικούς συνειρμούς), προσδίδοντας μεγαλύτερη εκφραστικότητα στη χρήση των λέξεων.

εκφραστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να εκφράζει με επιτυχία συναισθήματα. ψυχικές καταστάσεις: *ο πιανίστας εκτέλεσε με μεγάλη ~ το μουσικό κομμάτι* || *το πρόσωπό της έχει μεγάλη ~*.

έκφρων, -ων. -ον {έκφρ-ονος | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού· παράφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

εκφυλίζω ρ. μετβ. [1812] {εκφύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** οδηγώ (κάποιον/κάτι) σε εκφυλισμό: *από την κατάχρηση αλκοόλ εκφυλίστηκε το ήπαρ τού ασθενούς* **2.** (συνήθ. μτφ. το μεσοπαθ. ***εκφυλίζομαι***) υφίσταμαι αρνητικές μεταβολές στη φύση μου, χάνω τα γνήσια. αξιόλογα και υγιή χαρακτηριστικά μου: *με τον τουρισμό η παραδοσιακή φιλοξενία εκφυλίστηκε σε πράξη εμπορίου* || *μερικοί ρατσιστές θεωρούν τους Νεοέλληνες εκφυλισμένους απογόνους των αρχαίων* || *ένας θεσμός που εκφυλίστηκε σε στείρα τυπολατρία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. < *έκφυλος*, απόδ. τού γαλλ. dégénérer].

εκφύλιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η αλλοίωση των κυττάρων ή τμήματος οργανισμού σε τέτοιο βαθμό. ώστε να εμποδίζεται η φυσιολογική λειτουργία του: *η ~ των κυττάρων τού εγκεφάλου* (κατά τη μαλάκυνση) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των σωματικών ή ψυχικών αλλοιώσεων που παρουσιάζει ένα άτομο κληρονομικά ή επίκτητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dégénérescence].

εκφυλισμός (ο) [1867] **1.** η ηθική κατάπτωση. διαφθορά. εξαχρείωση: *κλίμα εκφυλισμού και σήψης* || *ο ~ των ηθών* ΣΥΝ. έκλυση **2.** (μτφ.) η θεμελιώδης και αρνητική μεταβολή στη φύση. στον χαρακτήρα πράγματος, κατάστασης ή ενέργειας: *ο σταδιακός ~ τής Γαλλικής Επανάστασης σε τρομοκρατία* || *ο ~ τού λαϊκού τραγουδιού / ενός κινήματος / μιας απεργίας / μιας ιδεολογίας* ΣΥΝ. ξεπεσμός, κατάντημα • **3.** η μείωση τής οξύτητας τής εντάσεως (συνήθ. ασθένειας) **4.** η εκφύλιση (βλ.λ.). — **εκφυλιστικός**, -ή, -ό [1893]. **εκφυλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dégénération].

εκφυλόμουτρο (το) (μειωτ.) ο έκφυλος άνθρωπος (τού οποίου η διαφθορά θεωρείται ότι αποτυπώνεται και στο παρουσιαστικό του).

έκφυλος, -η. -ο **1.** αυτός που ρέπει προς την ακολασία. την ασέλγεια. που σχετίζεται με τον άνθρωπο ο οποίος ζει έκλυτα: *~ βίος / συμπεριφορά* || *~ ήθη / γούστα / συνήθειες* || (μτφ.) *~ χείλη* ΣΥΝ. ακόλαστος, ασελγής. έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός **2.** ***έκφυλος*** (ο), ***έκφυλη*** (η) πρόσωπο που ζει έκλυτο βίο ΣΥΝ. διεστραμμένος. διεφθαρμένος. — **έκφυλα** επίρρ., **εκφυλότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «ξένος. αλλόφυλος». < *εκ-* + *-φυλος* < *φῦλον*].

εκφυλόφατσα (η) (λαϊκ.-μειωτ.) το εκφυλόμουτρο (βλ.λ.).

εκφύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φυτρώνω από κάπου/κάτι: *εκφύονται ρίζες / βλαστοί / δόντια.* — **έκφυση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ* + *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

εκφώνημα (το) {εκφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η πρόταση σε σχέση με το γλωσσικό περιβάλλον της (συμφραζόμενα) μέσα στο κείμενο όπου εκφέρεται· η πρόταση «εν κειμένω» αντίθετα προς τη «συστηματική πρόταση» (ανεξαρτήτως κειμένου), όπως λ.χ. οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα στα συντακτικά εγχειρίδια. — **εκφωνηματικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. utterance].

εκφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεγαλόφωνη, δημόσια ανάγνωση, αναγγελία ή απαγγελία: *ο χρόνος των εξετάσεων ξεκινά από το τέλος τής ~ των θεμάτων* **2.** (καταχρ.-συνεκδ.) το κείμενο που εκφωνείται: *υπήρχε λάθος στην ~ των θεμάτων* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. **εκφωνήσεις** (οι) ευχές που απαγγέλλονται μελωδικά από τον ιερέα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας **4.** ΝΟΜ. ***εκφώνηση υποθέσεως*** η αναγγελία από τον πρόεδρο τού δικαστηρίου τής υποθέσεως που πρόκειται να εκδικαστεί.

εκφωνητής (ο), **εκφωνήτρια** (η) {εκφωνητριών} **1.** πρόσωπο που πραγματοποιεί εκφωνήσεις: *ο ~ των θεμάτων των εξετάσεων* **2.** πρόσωπο που εκφωνεί από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση κείμενο (κυρ. δελτίο ειδήσεων) ή περιγράφει γεγονός (κυρ. αθλητικό)· (ειδικότ.) ο παρουσιαστής των ειδήσεων ΣΥΝ. (αγγλ.) σπίκερ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. speaker].

εκφωνώ ρ. μετβ. {εκφωνείς... | εκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} λέω (κάτι) δημόσια, κάνω εκφώνηση: *~ λόγο / τον πανηγυρικό τής ημέρας / το δελτίο ειδήσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκφωνῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *-φωνῶ* < *φωνή*].

εκχειλίζω ρ. αμετβ. [1897] {εξεχείλισα} ξεχειλίζω (βλ.λ.). - **εκχείλιση** (η) [1852].

εκχερσώνω ρ. μετβ. {εκχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω τη χέρσα γη σε καλλιεργήσιμη, αφαιρώντας πέτρες, άγρια βλάστηση κ.λπ. ΣΥΝ. ξεχερσώνω. - **εκχέρσωση** (η) [1890]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκχερσῶ* < *ἐκ-* + *χερσῶ (-όω)* < *χέρσος*].

εκχέω ρ. μετβ. {εξέχεα} (λόγ.) εκχύνω (βλ.λ.) ΑΝΤ. εγχέω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *χέω* «χύνω»].

εκχιονισμός (ο) ο καθαρισμός περιοχής ή δρόμου από το χιόνι, κυρ. με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων. — **εκχιονίζω** ρ., **εκχιονιστικός**, -ή, -ό.

εκχιονιστήρας (ο) το ειδικό μηχάνημα ή όχημα, που μοιάζει με εκσκαφέα και χρησιμοποιείται για τον εκχιονισμό: *το χωριό είχε αποκλειστεί και χρειάστηκε ~ για να ξανανοίξει ο δρόμος.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. *snowplough*].

εκχριστιανίζω ρ. μετβ. [1889] {εκχριστιάνισ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χριστιανό. - **εκχριστιανισμός** (ο).

εκχυδαΐζω ρ. μετβ. [1782] {εκχυδάισα} καθιστώ (κάτι) χυδαίο: *ορισμένες εφημερίδες στο όνομα τής εκλαΐκευσης εκχυδαΐζουν τη γλώσσα* ΑΝΤ. εξευγενίζω. — **εκχυδαϊστικός**, -ή, -ό, **εκχυδαϊστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εκχυδαϊσμός (ο) [1868] (λόγ.) η μετατροπή τού ευγενικού και υψηλού σε χυδαίο και ευτελές: *ο ~ τού πολιτικού λόγου / των τηλεοπτικών εκπομπών* ΑΝΤ. εξευγενισμός. Επίσης **εκχυδάιση** (η) [1862].

εκχύλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εξαγωγή χυμού από φυτά ή καρπούς **2.** ΧΗΜ. διεργασία απομόνωσης ουσίας από στερεό ή υγρό της μείγμα μέσω τής διάλυσής της σε κατάλληλο διαλύτη, που έχει την ικανότητα να διαλύει μόνο αυτήν και όχι άλλα συστατικά τού μείγματος. - **εκχυλίζω** ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχυλίζω* < *ἐκ-* + *-χυλίζω* < *χυλός*].

εκχύλισμα (το) [1831] {εκχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ουσία (συνήθ. υγρή) που απομονώνεται από μείγμα της με εκχύλιση: *~ βοτάνων / βύνης.* - **εκχυλισματικός**, -ή, -ό [1836]. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extrait].

εκχύμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος στους ιστούς λόγω ρήξεως των αγγείων, που εκδηλώνεται με μελάνιασμα τού δέρματος (αιμάτωμα) **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το παραπάνω αιμάτωμα ΣΥΝ. μελανιά. Επίσης **εκχύμωμα** (το) [αρχ.]. — **εκχυμωτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχύμωσις* < *ἐκχυμῶ (-όω)* < *ἐκ-* + *-χυμῶ* < *χυμός*].

εκχυμωτής (ο) ο αποχυμωτής (βλ.λ.).

εκχύνω ρ. μετβ. {εξέχυσα, εκχύθηκα} (λόγ.) **1.** χύνω (κάτι) έξω (από κάτι) ΣΥΝ. εκχέω ΑΝΤ. εγχύνω **2.** (μεσοπαθ. ***εκχύνομαι***) (για ποταμούς) εκβάλλω. — **έκχυση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκχέω*, βλ. κ. *χύνω*].

εκχωματώνω ρ. μετβ. {εκχωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ χώμα από το έδαφος με σκοπό την ισοπέδωση, το άνοιγμα τάφρου κ.ά. ΑΝΤ. επιχωματώνω. Επίσης **εκχωματίζω**. — **εκχωμάτωση** (η) [1887] κ. **εκχωματισμός** (ο) [1889].

εκχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεταβίβαση σε κάποιον πράγματος που μου ανήκει, η παραχώρηση **2.** ΝΟΜ. δικαιοπραξία με την οποία κάποιος (ο δανειστής) εκχωρεί (μεταβιβάζει) την αξίωσή του εναντίον τρίτου (οφειλέτη) σε κάποιον άλλο **3.** (συνεκδ.) η ίδια η σύμβαση, με την οποία γίνεται η εν λόγω μεταβίβαση ΣΥΝ. εκχωρητήριο.

εκχωρητήριο (το) [1889] {εκχωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. **1.** η νομική πράξη με την οποία γίνεται η εκχώρηση αξιώσεως **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο τής εκχώρησης: *συντάσσω / υπογράφω ~.*

εκχωρητής (ο) [1890], **εκχωρήτρια** (η) [1891] {εκχωρητριών} το πρόσωπο που εκχωρεί, που μεταβιβάζει (σε κάποιον) δικαίωμα, περιουσιακό στοιχείο κ.λπ. ΣΥΝ. παραχωρητής. — **εκχωρητικός**, -ή, -ό.

εκχωρώ ρ. μετβ. {εκχωρείς... | εκχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταβιβάζω σε κάποιον κάτι που μου ανήκει, παραχωρώ: *δεν εκχωρούμε κυριαρχικά δικαιώματα τής χώρας μας* ΣΥΝ. παραχωρώ **2.** ΝΟΜ. μεταβιβάζω αξίωση μου εναντίον τρίτου σε κάποιον άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αναχωρώ, μεταναστεύω - αποσύρομαι», < *ἐκ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*].

εκών, -ούσα, -όν {εκ-όντος (θηλ. -ούσης) | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει (κάτι) με τη θέλησή του: *διατείνεται ότι τα σκάνδαλα διαπράχθηκαν εκόντος τού προέδρου* ΑΝΤ. άκων· ΦΡ. **εκών άκων** βλ. λ. *άκων.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκών*, μτχ. τ. τού οποίου το ρ. δεν μαρτυρείται στην Ελλην., < *Fεκών*, οπότε < ρ. **Fεκ-μι* < Ι.Ε. *wek- «θέλω, εύχομαι», πβ. σανσκρ. váś-mi «εύχομαι, απαιτώ», χεττ. wek-mi. Ομόρρ. *ἄκων* (βλ.λ.), *ἑκούσιος* κ.ά. Η δασύτητα τού τ. *ἑκών* οφείλεται στην επίδραση τού *ἕ*, αιτ. ενικού τής προσ. αντωνυμίας].

έλα / ελάτε ρ. ▸ έρχομαι

έλαβα ρ. → λαμβάνω

ελαία (η) {ελαιών} (λόγ.) η ελιά: *το Όρος των Ελαιών* (όπου ο Χριστός εμφανίστηκε μετά την ανάστασή του στους μαθητές του και από όπου ανελήφθη σαράντα ημέρες μετά την ανάστασή του)· ΦΡ. ***κλάδος ελαίας*** (i) κλαδί ελιάς ως σύμβολο ειρήνης και συμφιλίωσης (ii) (μτφ.) σε φρ. όπως *τείνω / προσφέρω κλάδον ελαίας* (εκδηλώνω τη διάθεση για συμφιλίωση, κάνω χειρονομία καλής θέλησης). — **ελαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκτυο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ελιά*].

ελαΐνη (η) [1849] {ελαϊνών} κύριο συστατικό των λιπαρών υλών, που βρίσκεται κυρ. στο αμυγδαλέλαιο και το ελαιόλαδο: *φυτική ~.*

έλαιο (το) {ελαί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το λάδι **2.** κάθε ρευστή, λιπαρή ουσία φυτικής, ζωικής ή ορυκτής προέλευσης: *ζωικό / φυτικό / πτητικό / αιθέριο / ορυκτό ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λάδι για ποικίλες εκκλησιαστικές χρήσεις: *άγιο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλαιον* < *ἐλαία* «ελιά»].

ελαιο- κ. **ελαιό-** κ. **ελαι-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με το δέντρο τής ελιάς: *ελαιο-φυτεία, ελαι-ώνας, ελαιό-καρπος, ελαιό-λαδο* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με το λάδι τής ελιάς: *ελαιο-δοχείο, ελαιο-παραγωγός, ελαιο-πιεστήριο* (πβ. κ. λ. *λιο-*) **3.** ότι κάτι σχετίζεται με ελαιώδεις ουσίες: *ελαιό-χρωμα.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐλαιο-κόμος*, μεσν. *ἐλαιό-λαδον*), που προέρχεται από τα ουσ. *ἐλαία* και *ἔλαιον* (αναλόγως σημ.)].

-έλαιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** το λάδι που παράγεται από φυτό / καρπό: *καλαμποκ-έλαιο, βαμβακ-έλαιο, σογι-έλαιο, σπορ-έλαιο* **2.** (α) υγρό καύσιμο: *πετρ-έλαιο* (β) προϊόντα απόσταξης τού πετρελαίου: *ορυκτ-έλαιο.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀμυγδαλ-έλαιον*), που προέρχεται από το αρχ. *ἔλαιον* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *ορυκτ-έλαιο* < αγγλ. mineral oil)].

ελαιοβερνίκι (το) {ελαιοβερνικ-ιού | -ιών} βερνίκι που παρασκευάζεται από έλαια και φυσικές ή τεχνητές ρητίνες.

ελαιογραφία (η) [1888] {ελαιογραφιών} **1.** η ζωγραφική που γίνεται με λαδομπογιές **2.** ζωγραφικός πίνακας κατασκευασμένος με λαδομπογιές: *η έκθεση θα περιλαμβάνει ελαιογραφίες και ακουαρέλες.* - **ελαιογραφικός**, -ή, -ό [1849], **ελαιογραφώ** ρ. [1847] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. peinture à l'huile].

ελαιόδεντρο κ. **(ε)λιόδεντρο** (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το δέντρο τής ελιάς.

ελαιοδιαχωριστήρας (ο) μηχάνημα των ελαιουργείων με το οποίο διαχωρίζεται το λάδι από το κατακάθι των ελιών (το υδατώδες μέρος, τη μούργα).

ελαιοδοχείο (το) [1888] δοχείο για τη φύλαξη λαδιού.

ελαιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελαιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ελαιώδης (βλ.λ.).

ελαιοκαλλιέργεια (η) [1894] {ελαιοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ελιών.

ελαιόκαρπος (ο) [1833] {-ου κ. -άρπου | -ων κ. -άρπων} **1.** ο καρπός τού ελαιόδεντρου **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των καρπών τού ελαιόδεντρου: *η συγκομιδή τού ~* ΣΥΝ. ελιά.

ελαιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική καλλιέργεια των ελαιοδέντρων **2.** ΓΕΩΠ. κλάδος τής δενδροκομίας που ασχολείται με την καλλιέργεια των ελαιοδέντρων. — **ελαιοκόμος** (ο/η) [αρχ.], **ελαιοκομικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐλαιοκομῶ* < *ἐλαία* + *κομῶ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία*].

ελαιόλαδο (το) [μεσν.] {-ου κ. -άδου | χωρ. πληθ.} το λάδι που προέρχεται από τον καρπό τής ελιάς (κατ' αντιδιαστολή προς άλλα είδη λαδιού φυτικής, ζωικής κ.λπ. προέλευσης): *παρθένο / αγνό ~.*

ελαιόμετρο (το) [1898] {ελαιομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής πυκνότητας τού λαδιού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oléomètre].

ελαιοπαραγωγή (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή λαδιού. — **ελαιοπαραγωγικός**, -ή, -ό [1898].

ελαιοπαραγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (τόπος) που παράγει ελιές και λάδι: *~ χώρα* **2.** ***ελαιοπαραγωγός*** (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή και πώληση λαδιού.

ελαιοπιεστήριο (το) [1888] {ελαιοπιεστηρί-ου | -ων} το πιεστήριο στο οποίο συνθλίβεται ο καρπός τής ελιάς δίνοντας το λάδι.

ελαιοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί σε λάδι: *ελιές ~.*

ελαιοπολτός (ο) το προϊόν τής συμπίεσης των ελιών σε ελαιοπιε-

στήριο.

ελαιοπυρήνας (ο) [1833] **1.** ο πυρήνας τής ελιάς. το κουκούτσι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λιοκούκουτσο **2.** τα στερεά υπολείμματα που απομένουν μετά την έκθλιψη τού ελαιοκάρπου για την παραγωγή λαδιού.

ελαιοτριβείο (το) το σύνολο των εγκαταστάσεων για την εξαγωγή τού ελαιολάδου με έκθλιψη από τον ελαιόκαρπο. Επίσης (λαϊκ.) **λιοτριβειό** κ. **λιοτρίβι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐλαιοτριβεῖον* < *ἐλαία* + *-τριβεῖον* < *τρίβω*].

ελαιουργείο (το) [αρχ.] εργοστάσιο επεξεργασίας και παραγωγής ελαιολάδου.

ελαιουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής τεχνολογίας τροφίμων, που ασχολείται με τη διαδικασία διαχωρισμού τού ελαιολάδου από τον ελαιόκαρπο, καθώς και με την επεξεργασία και παραγωγή λαδιού. — **ελαιουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ελαιουργός (ο/η) **1.** ο ιδιοκτήτης ελαιουργείου **2.** αυτός που ασχολείται με την ελαιουργία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλαιον* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ελαιοφοίνικας (ο) [1836] {ελαιοφοινίκων} φοίνικας που απαντά στην Αφρική και στα ανατολικά παράλια τής Ν. Αμερικής· από τους καρπούς του κατασκευάζονται σαπούνια, από τα σπέρματά του παράγεται λευκό λάδι, ενώ χρησιμοποιείται και στην Ευρώπη ως διακοσμητικό φυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. oil palm].

ελαιοφυτεία (η) [αρχ.] {ελαιοφυτειών} φυτεία ελαιοδέντρων.

ελαιόφυτος, -η, -ο [αρχ.] (για περιοχές, εκτάσεις) αυτός που είναι γεμάτος ελαιόδεντρα.

ελαιόχρους, -ους, -ουν {ελαιόχρ-ου | -όχροι (ουδ. -όχροα), -όχρων} (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα τού λαδιού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλαιον* + *-χροος* (βλ. λ. *χρώμα*)].

ελαιόχρωμα (το) [1862] {ελαιοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) χρώμα που παρασκευάζεται από χρωστικές ουσίες, λάδι (λινέλαιο κ.ά.), διαλυτικά και στεγανωτικά· χρησιμοποιείται για το βάψιμο τού εσωτερικού οικιών, σιδερένιων ή ξύλινων κατασκευών κ.ά. ΣΥΝ. λαδομπογιά.

ελαιοχρωματίζω ρ. μετβ. [1887] {ελαιοχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} χρωματίζω με ελαιόχρωμα.

ελαιοχρωματισμός (ο) [1833] το βάψιμο (συνήθ. τοίχων σπιτιών) με ελαιόχρωμα.

ελαιοχρωματιστής (ο) [1886] (επίσ.) τεχνίτης ειδικός στον ελαιοχρωματισμό.

ελαιοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} (στη ζωγραφική ή στα βαψίματα) η χρήση ελαιοχρωμάτων.

ελαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει στη σύστασή του (κυρ. ως προς το παχύρρευστο) με λάδι: ~ *ουσία* **2.** αυτός που περιέχει λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία: ~ *προϊόν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελαιώνας (ο) έκταση κατάφυτη από ελαιόδεντρα ΣΥΝ. λιοστάσι, λιόφυτο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐλαιών, -ῶνος* < αρχ. *ἐλαία*].

ΕΛ.ΑΣ. (η) Ελληνική Αστυνομία.

Ε.Λ.Α.Σ. (ο) Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός· αντιστασιακή οργάνωση που έδρασε κατά την Κατοχή (1941-44) ως στρατιωτικό σκέλος τού Ε.Α.Μ. (βλ.λ.).

έλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική κατεργασία μετάλλων ή κραμάτων είτε εν θερμώ είτε εν ψυχρώ, με συνεχή συμπίεσή τους ανάμεσα σε δύο παράλληλους κυλίνδρους, οι οποίοι περιστρέφονται με αντίθετη φορά, ώστε το υλικό να υφίσταται βαθμιαία μείωση τού πάχους· χρησιμοποιείται για την κατασκευή λαμαρινών, ελασμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλασις*, αρχική σημ. «εκδίωξη – εκστρατεία», < *ἐλαύνω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. laminage].

ελάσιμος, -η, -ο [1856] (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να τύχει κατεργασίας με έλαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *έλαση* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

ελασίτης (ο) {ελασιτών}, **ελασίτισσα** (η) {ελασιτισσών} μαχητής τού Ε.Λ.Α.Σ. (βλ. κ. λ. *αντάρτης, συμμορίτης*). — **ελασίτικος**, -η, -ο.

έλασμα (το) {ελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική πλάκα ή φύλλο μετάλλου, που σχηματίζεται με έλαση: *χαλύβδινο / ορειχάλκινο* ~ ● **2.** ΒΟΤ. το πλατύ μέρος τού φύλλου των φυτών. — (υποκ.) **ελασμάτιο** (το) [μτγν.], **ελασμάτινος**, -η, -ο, **ελασματοειδής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐλαύνω*].

ελασματοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία μετατροπής μετάλλου σε έλασμα. — **ελασματοποιώ** ρ. {-είς...}.

ελασματουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής ελασμάτων.

ελασματουργός, -ός, -ό [1847] (λόγ.) **1.** αυτός που κατεργάζεται ή κατασκευάζει ελάσματα: ~ *μηχανή* **2.** **ελασματουργός** (ο) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ελασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *έλασμα, -ατος* + *-ουργός* (< *έργο*)].

Ελασσόνα (η) πόλη στον νομό Λάρισας. · **Ελασσονίτης** (ο), **Ελασσονίτισσα** (η), **ελασσονίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για την Ομηρική *Ὀλοοσσόνα*, αγν. ετύμου].

ελάσσων, -ων, έλασσον {ελάσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** λιγότερος, μικρότερος ως προς τον αριθμό, το ποσό, τον όγκο, τον μέσο όρο κ.λπ. **2.** κατώτερος ως προς την αξία ή τη σημασία: *θέμα ελάσσονος σημασίας* || ~ *Αλεξανδρινοί συγγραφείς* ΣΥΝ. δευτερεύων, υποδεέστερος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***ελάσσων κλίμακα*** (γαλλ. gamme mineure) η μουσική κλίμακα (βλ.λ.) τής ευρωπαϊκής μουσικής, τής οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μικρότερο» (έλασσον) διάστημα (ενάμιση τόνο) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα τής «μείζονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μεγαλύτερο (μείζον, ίσο προς δύο τόνους) (β) ***ελάσσων συγχορδία*** συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι ενάμισης τόνος, δηλαδή «μικρότερο» (έλασσον), σε σχέση με εκείνο τής αντίστοιχης μείζονος, το οποίο είναι «μεγαλύτερο» (μείζον), δηλαδή δύο τόνοι (γ) ***ελάσσων τρόπος*** (γαλλ. mode mineur) το σύνολο των ελασσόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε ελάσσονα κλίμακα· ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακά του: *αυτό το κομμάτι είναι γραμμένο στη φα ελάσσονα* || *φούγκα σε ντο ελάσσονα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάσσων* / *-ττων* < **ἐλάχ-jων* < *ἐλαχύς* «μικρός» < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *lngh^{w}-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leng^{w}h- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. laghú- «ταχύς, ελαφρός, μικρός», αρχ. σλαβ. lĭgŭ-kŭ «ελαφρός», λατ. levis, γαλλ. léger, ισπ. leve, αγγλ. light, γερμ. leicht κ.ά. Ομόρρ. *ἐλάττωμα, ἐλάχιστος, ἐλαφρός* κ.ά.].

ελαστικός, -ή, -ό [1856] **1.** (α) αυτός που, αφού παραμορφωθεί προσωρινά υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης, στη συνέχεια επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις: ~ *υλικά* || ~ *καλσόν / φόρμα* (β) ***ελαστική παραμόρφωση*** η προσωρινή παραμόρφωση που υφίσταται ένα σώμα, το οποίο επανέρχεται στην αρχική του μορφή μόλις πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση (γ) ΑΝΑΤ. ***ελαστικός ιστός*** ο συνδετικός ιστός από τον οποίο απαρτίζονται συγκεκριμένοι σύνδεσμοι και τοιχώματα αρτηριών **2.** ***ελαστικό*** (το) (α) το καουτσούκ, το λάστιχο (β) (συνήθ. στον πληθ.) το λάστιχο τού τροχού τού αυτοκινήτου **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευλυγισία και ευκινησία: *οι γάτες έχουν ~ σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος **4.** (μτφ. κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αυστηρότητας, που μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με την περίπτωση: ~ *καθηγητής / συνείδηση / ωράριο εργασίας*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. élastique < νεολατ. elasticus < μτγν. *ἐλαστός* < αρχ. *ἐλαύνω*].

ελαστικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα (σώματος) να παραμορφώνεται υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις, όταν πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση: *το λάστιχο με τον καιρό χάνει την ~ του* **2.** η ευλυγισία και ευκινησία: *η ~ τού σώματος* **3.** (μτφ.) η επιεικής ανεκτικότητα, η έλλειψη αυστηρότητας και σταθερότητας: *η ~ στην τήρηση των κανόνων / νόμων ωθεί συχνά στην παρανομία* || *η ~ τής συνείδησης κάποιου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. élasticité].

ελαστίνη (η) {ελαστινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη που βρίσκεται στους ελαστικούς και συνδετικούς ιστούς των ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. elastin].

έλαστρο (το) {ελάστρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα για την έλαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλαστρον* < θ. *ἐλασ-* (τού αρχ. *ἐλαύνω*, βλ. κ. *ἔλασμα*) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκτρον*].

ελάτη (η) → έλατο

ελατήριο (το) {ελατηρί-ου | -ων} **1.** ελαστικό εξάρτημα μηχανών ή συσκευών, που θέτει σε κίνηση τον μηχανισμό τους και μπορεί να συμπτύσσεται με την άσκηση πίεσης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις όταν αυτή σταματήσει: *το ~ τού ρολογιού* || *ελικοειδές / σπειροειδές / τεντωμένο ~*· ΦΡ. ***πετάγομαι / τινάζομαι σαν ελατήριο*** αντιδρώ απότομα, γρήγορα, κάνω ξαφνική κίνηση: *μόλις χτύπησε το τηλέφωνο, τινάχτηκε σαν ελατήριο κι έτρεξε να το σηκώσει* **2.** το κίνητρο: *ταπεινό / ιδιοτελές / πολιτικό / κομματικό ~* || *τα ~ τής ενέργειάς του είναι δύσκολο να προσδιοριστούν*. — (υποκ.) **ελατηριάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ἐλατήριος* «αυτός που εκδιώκει, που απομακρύνει» < *ἐλαύνω* (πβ. *ἐλατός*). Η σημ. τού μηχανικού ελάσματος αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. spring].

ελάτινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο ελάτου: ~ *πλαίσιο / πόρτα / έπιπλο / δοκός / κατάρτι*. Επίσης **ελατένιος**, -ια, -ιο κ. **ελατήσιος**, -ια, -ιο.

έλατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} **1.** δασικό αιωνόβιο κωνοφόρο δέντρο, με ψηλό ίσιο κορμό και κλαδιά διατεταγμένα σε πυραμοειδές σχήμα: *τα Χριστούγεννα στολίζουμε ένα αληθινό ή ψεύτικο ~* **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού έλατου: *θα στρώσουμε το πάτωμα με ~*. Επίσης **έλατος** (ο) [μεσν.] κ. **ελάτη** (η) [αρχ.]. - - (υποκ.) **ελατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάτη*, με μετατροπή σε ουδ. γένος κατά τα ουσ. *πεύκο, δέντρο* κ.τ.ό. Το αρχ. *ἐλάτη* είναι αγν. ετύμου, όπως ισχύει γενικά για τα ονόματα των κωνοφόρων στις Ι.Ε. γλώσσες. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρμ. elew-in «κέδρος», ρωσ. jalov-ec, αρχ. γερμ. linta (> γερμ. Linde «δέντρο»), καθώς και με το αλβ. lëndë «ξύλο, υλικό»].

ελατοβούνι (το) {χωρ. γεν.} βουνό κατάφυτο από έλατα.

ελατόδασος (το) {ελατοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από έλατα.

ελατόξυλο (το) [1891] το ξύλο τού ελάτου.

ελατόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} το ρετσίνι τού ελάτου, που χρησιμοποιείται στις βρογχικές παθήσεις ΣΥΝ. ρητίνη.

ελατός, -ή, -ό (λόγ.) (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να αλλάζει σχήμα ή μορφή, χωρίς να σπάει, όταν του ασκηθεί εξωτερική δύναμη (π.χ. κατά τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). — **ελατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλαύνω*].

ελατοσίδηρος (ο) {ελατοσιδήρ-ου | -ων} ο σίδηρος που έχει μετατραπεί σε έλασμα με έλαση (βλ.λ.) ΑΝΤ. χυτοσίδηρος.

ελατοσκέπαστος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι σκεπασμένος από έλατα.

ελατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ενός μετάλλου να μπορεί να αλλάζει σχήμα και μορφή, χωρίς να σπάει, όταν επιδράσει επάνω

του εξωτερική δύναμη (π.χ. με τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.).

ελάττωμα (το) {ελαττώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (για πρόσ.) σωματική, ψυχική ή διανοητική ατέλεια, μειονέκτημα: *εγγενές / επίκτητο ~ || ~ στα αφτιά / στα χέρια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουσούρι **2.** (ειδικότ.) κάθε κακή πλευρά στον χαρακτήρα (κάποιου): *το ~ τής λαιμαργίας || ένα ~ του είναι η αναβλητικότητα* ΣΥΝ. ψεγάδι ΑΝΤ. προτέρημα, χάρισμα **3.** (για αντικείμενα) κάθε πρόβλημα στην κατασκευή ή τη λειτουργία: *το ~ αυτής τής τηλεόρασης είναι ότι δεν αποδίδει καλά τα χρώματα* **4.** (καταχρ.) μειονέκτημα: *η τακτική του έχει πολλά ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλαττῶ (-όω)* < *ἐλάσσων / -ττων* (βλ.λ.)].

ελαττωματικός, -ή, -ό [1761] αυτός που έχει κάποιο ελάττωμα, που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα (στη λειτουργία, την κατασκευή, την εμφάνιση κ.λπ.): *~ πλυντήριο / συσκευή / βιβλίο / μηχανισμός.* - **ελαττωματικότητα** (η) [1857].

ελαττώνω ρ. μετβ. {ελάττω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) λιγότερο, λιγοστεύω την ποσότητα: *~ την παραγωγή / τις πωλήσεις / το κάπνισμα / την ταχύτητα* ΣΥΝ. μειώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω, πολλαπλασιάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλασσῶ / -ττῶ (-όω)* < *ἐλάσσων / -ττων* (βλ.λ.)].

ελάττωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μείωση, ο περιορισμός τής εκτάσεως, τής ποσότητας: *η ~ των φόρων / των ελλειμμάτων / των εσόδων || σημαντική / αισθητή / δραστική ~* ΣΥΝ. (καθημ.) λιγόστεμα ΑΝΤ. αύξηση **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα κατά την οποία ελαττώνεται (κάτι): *η ~ τού αριθμού όσων δήλωσαν συμμετοχή ήταν γύρω στο 10% σε σχέση με τους περσινούς.*

ελαύνω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** θέτω σε κίνηση, οδηγώ **2.** (μεσοπαθ. **ελαύνομαι**) παρακινούμαι, παρασύρομαι: *ελαύνεται από ιδιοτελείς σκοπούς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, οδηγώ (άρμα, ποίμνιο, αγέλη, στρατό κ.ά.)», < **ἐλά-Fν-ω* (πβ. παράλλ. τ. *ἐλά-ω*), αβεβ. ετύμου. Συχνές είναι επίσης στην Αρχ. οι σημ. «οδηγώ στα άκρα, κατευθύνω κάποιον (ως κίνητρο ή συναίσθημα)». Φαίνεται πιθ. η σύνδεση με λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», αρχ. ιρλ. ad-ellaim «επισκέπτομαι» κ.ά., που θα οδηγούσε σε κοινή ρίζα *el-, για την οποία βλ. λ. *έλευση*. Από το ρ. *ελαύνω* έχουν προέλθει πολλές σημαντικές λ., όπως *έλασμα, ελατός, ελαστικός, ελατήριο(ν)* κ.ά., καθώς και η προστ. *έλα* (με τη σημ. τού ρ. *έρχομαι*)].

ελαφηβόλος (ο/η) (αρχαιοπρ.) κυνηγός ελαφιών: *~ θεά* (η Άρτεμις) ΣΥΝ. ελαφοκυνηγός. — **ελαφηβολία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἔλαφος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ελαφήσιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφήσιος** (σχολ. ορθ. *ελαφίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το ελάφι ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας / δέρμα* **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει ελάφι, κυρ. στη χάρη και την ταχύτητα: *~ τρέξιμο / κορμί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

ελάφι (το) κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λάφι** {ελαφ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκαστικό θηλαστικό με λεπτό σώμα, ψηλά πόδια και ανοιχτό καστανό τρίχωμα, που ζει σε βιοτόπους με άγρια βλάστηση· το αρσενικό έχει κέρατα. Επίσης (λόγ.) **έλαφος** (ο/η) [αρχ.] {ελάφ-ου | -ων, -ους}. — (υποκ.) **ελαφάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάφιον*, υποκ. τού *ἔλαφος* (< *eln̥-bhos), *παράλλ. τ.* (με επίθημα *-φος*) τού αιολ. *ἐλλός* «ελαφάκι» < **ἐλ-νος*, που συνδ. με αρχ. σλαβ. jeleni (> σερβοκρ. jelen), αγγλ. elk «τάρανδος» κ.ά. Δεν θεωρείται πιθανή η συσχέτιση με το αγγλ. lamb «αρνί»].

ελαφίνα κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφίνα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ελάφι.

ελαφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελαφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ελαφιού . ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ελαφοκυνηγός (ο) αυτός που κυνηγάει ελάφια.

Ελαφόνησος (η) {Ελαφονήσου} νησί κοντά στις Λ. ακτές τού Λακωνικού Κόλπου. Επίσης (λαϊκ.) **Ελαφονήσι** (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού βεν. ονόματος Cervi (πβ. ιταλ. cervo «ελάφι»), με το οποίο ήταν γνωστό το νησί κατά τη βενετοκρατία. Στη Μτγν. Ελληνική αποκαλείται –λόγω σχήματος– *Όνου Γνάθος*].

ελαφοπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει ταχύτητα ανάλογη με αυτή τού ελαφιού, που τρέχει γρήγορα.

ελαφόπουλο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφόπουλο** (το) [μεσν.] μικρό ελάφι ΣΥΝ. ελαφάκι.

έλαφος (ο/η) ➤ ελάφι

ελαφράδα κ. **αλαφράδα** (η) (λαϊκ.) **1.** η ελαφρότητα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η έλλειψη σύνεσης, η επιπόλαιη σκέψη και συμπεριφορά: *η ~ τής νιότης* ΣΥΝ. ελαφρότητα **3.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που δηλώνει έλλειψη σοβαρότητας ή προσοχής ΣΥΝ. επιπολαιότητα.

ελαφραίνω κ. (λαϊκ.) **αλαφραίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) ελαφρύ ή λιγότερο βαρύ (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελαφρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω από το βάρος μου ΑΝΤ. βαραίνω.

ελαφρόγνωμος, -η, -ο αυτός που σκέφτεται επιπόλαια ΣΥΝ. ελαφροκέφαλος.

ελαφροήσκιωτος, -η, -ο ➤ αλαφροήσκιωτος

ελαφροκέφαλος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αλαφροκέφαλος** αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με επιπολαιότητα ΣΥΝ. ελαφρόγνωμος, ελαφρόμυαλος. — **ελαφροκεφαλιά** (η).

ελαφροκοιμάμαι κ. (λαϊκ.) **(α)λαφροκοιμάμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ελαφροκοιμάσαι... | ελαφροκοιμήθηκα} κοιμούμαι ελαφρά, ώστε να ξυπνώ με τον παραμικρό θόρυβο ή κίνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ελαφροκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που θεωρείται πως έχει ελαφρύ σκελετό ΑΝΤ. βαρυκόκκαλος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μπορεί να κινείται με ταχύτητα, ο ευκίνητος.

ελαφρόμυαλος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **αλαφρόμυαλος** **1.** αυτός που σκέφτεται και ενεργεί επιπόλαια, απερίσκεπτα ΣΥΝ. (λόγ.) ελαφρόνους **2.** (κατ' επέκτ.) ανόητος άνθρωπος. — **ελαφρομυαλιά** κ. (λαϊκ.) **αλαφρομυαλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, τρελός.*

ελαφρόνους, -ους, -ουν [μτγν.] {ελαφρόν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) ελαφρόμυαλος. — **ελαφρόνοια** (η) [1809].

ελαφροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος ελαφρά, με λίγα ή λεπτά ρούχα: *βγήκε ~ και κρύωσε, γιατί είχε ψύχρα.*

ελαφροπατώ κ. (λαϊκ.) **αλαφροπατώ** ρ. αμετβ. {ελαφροπατάς... | ελαφροπάτησα} περπατώ ανάλαφρα: *προχώρησε ελαφροπατώντας, για να μην τους ξυπνήσει.*

ελαφρόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πέτρα ηφαιστειακής προέλευσης με πορώδη υφή, που της επιτρέπει να είναι ιδιαίτερα ελαφριά και να επιπλέει στο νερό, η οποία χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών, καθώς και ως πρώτη ύλη μονωτικών υλικών.

ελαφρόπιστος, -η, -ο αυτός που είναι ευκολόπιστος.

ελαφροποινίτης (ο) [1886] {ελαφροποινιτών} ο κατάδικος που εκτίνει μικρή ποινή, κατ' αντιδιαστολή προς τον βαρυποινίτη.

ελαφρός, -ιά (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που έχει μικρό βάρος: *~ αποσκευές / τσάντα / άνθρωπος* ΣΥΝ. αβαρής, λιγόβαρος, ανάλαφρος ΑΝΤ. βαρύς· ΦΡ. ***ας είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει!*** (αρχ. επιγραφή: *γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν*) ως ευχή σε νεκρό για αιώνια ανάπαυση **2.** (για ενδύματα, παπούτσια, σκεπάσματα ή υφάσματα) λεπτός, κατασκευασμένος από υλικό κατάλληλο για εποχές χωρίς κρύο: *~ ύφασμα / πουκαμισάκι* **3.** αυτός που δεν φέρει βαρύ οπλισμό ή εξοπλισμό: *~ ιππικό / άρμα* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δύναμης, πίεσης, απαλός: *~ άγγιγμα / χάδι / αεράκι || ~ χτύπημα στην πλάτη || ~ κύμα* ΑΝΤ. σφοδρός, δυνατός· ΦΡ. ***έχω ελαφρύ χέρι*** (κυρ. για γιατρούς, νοσοκόμους) δεν προκαλώ πόνο ή ενόχληση στον ασθενή: *έχει ελαφρύ χέρι· ούτε που κατάλαβα πότε μου έκανε την ένεση* **5.** (γενικότ.) αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα οξύς, έντονος στις αισθήσεις: *~ γεύση / άρωμα / πόνος* ΣΥΝ. ανεπαίσθητος **6.** (μτφ.) αυτός που μπορεί να γίνει υποφερτός, που δεν είναι ιδιαίτερα επαχθής και έντονος: *~ αδιαθεσία / γρίπη / φορολογία* **7.** (για τροφή) αυτός που χωνεύεται εύκολα: *ο γιατρός τού συνέστησε να τρώει ~ φαγητά* ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος **8.** (για ποτό στον τ. **ελαφρύς**) αυτός που έχει σχετικά μικρή αναλογία σε αλκοόλ: *~ κρασί* **9.** αυτός του οποίου η επίδραση στον οργανισμό είναι σχετικώς ήπια: *~ τσιγάρα / φάρμακα·* ΦΡ. ***ελαφρύς ύπνος*** (i) ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς εύκολα ΑΝΤ. βαρύς (ii) αναπαυτικός και ήρεμος ύπνος χωρίς εφιάλτες **10.** (α) αυτός που στερείται σοβαρού περιεχομένου, που αποβλέπει μόνο στη διασκέδαση: *~ θέατρο* ΣΥΝ. εύπεπτος (β) ***ελαφρά μουσική*** όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει μια περιοχή τής μουσικής με απλουστευμένο μουσικό περιεχόμενο, τραγούδι, χορό ή μουσική «γεμίσματος» ενός χώρου (εστιατορίου, ανελκυστήρα, κινηματογράφου κατά την ώρα των διαλειμμάτων κ.λπ.)· θεωρείται ότι παρακολουθείται εύκολα και χωρίς κόπο, αντιδιαστελλόμενη προς τη σοβαρή μουσική, η οποία απαιτεί προσήλωση **11.** (για πρόσ.) επιπόλαιος, απερίσκεπτος: *από τη συμπεριφορά της φαίνεται πολύ ~ κοπέλα* ΣΥΝ. ανόητος, ελαφρόμυαλος· ΦΡ. (α) ***ελαφρών ηθών*** για γυναίκα χωρίς αυστηρή ηθική (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός για πόρνη) (β) ***ελαφρά τη καρδία*** *(ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ)* / ***με ελαφριά καρδιά*** χωρίς συναίσθηση τής σημασίας, τού βάρους (λόγων ή ενεργειών), με επιπολαιότητα: *ομολόγησε το σφάλμα του ~* (γ) ***ελαφρά τη συνειδήσει*** *(ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει)* χωρίς ενοχές, τύψεις: *συκοφαντούσε ~ τους ανταγωνιστές του.* Επίσης **ελαφρύς, -ιά, -ύ** {κ. ελαφρ-ιού | -ιές κ. -ιοί (ουδ. -ιά)· ελαφρύτ-ερος, -ατος} κ. (λαϊκ.) **αλαφρός** κ. **αλαφρύς** κ. **αλαφριός**. — (υποκ.) **ελαφρούτσικος, -η/-ια, -ο**. **ελαφρ-ώς** [αρχ.] **/ -ά / -ιά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, -ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐλαχ-ρός* / **ἐλαχ-Fός* < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *l̥ngwh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *lengwh- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. laghú- «ταχύς, ελαφρός», αρχ. γερμ. lungar, αγγλ. lunge «ρίχνομαι απότομα» κ.ά. Ομόρρ. *ἐλάσσων* (βλ.λ.), *ἐλάττωμα, ἐλάχιστος, ἐλαττῶ (-όω)* κ.ά. Ο τ. *ελαφρύς* κατά το *βαρύς*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελαφρύς ύπνος* (< γαλλ. sommeil léger), *ελαφρών ηθών* (< γαλλ. des mœurs légères), *ελαφρά μουσική* (< γαλλ. musique légère) κ.ά.].

ελαφρότητα (η) [αρχ.] {ελαφροτήτων} **1.** το να έχει κάποιος/κάτι μικρό βάρος: *η ~ τού βαμβακιού* ΣΥΝ. ελαφράδα ΑΝΤ. βαρύτητα **2.** (μτφ.) η έλλειψη σοβαρότητας, η επιπολαιότητα: *για άνθρωπο τής δικής του ηλικίας συμπεριφέρεται με ανεπίτρεπτη ~* **3.** η έλλειψη αυστηρότητας ή εγκράτειας· (ειδικότ.) η ηθική χαλαρότητα: *η ~ των ηθών* **4.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που μαρτυρεί έλλειψη σοβαρότητας και απερισκεψίας: *τέτοιες ~ πλήττουν το κύρος του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

ελαφροχέρης (ο) {ελαφροχέρηδες} αυτός που έχει ελαφρύ χέρι· ως χαρακτηρισμός επιδέξιου κλέφτη: *«δεν αντιλήφθηκαν τον ~ ο οποίος, την ώρα που όλοι ήταν απασχολημένοι, άρπαξε τη βαλίτσα με τον μικρό θησαυρό»* (εφημ.).

ελάφρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ελάττωση, μείωση τού βάρους (σώματος) ΣΥΝ. ελάφρωση **2.** (μτφ.) η απαλλαγή από υποχρέωση (οικονομική, ηθικής κ.λπ. φύσεως): *θα ισχύσουν ειδικές φορολογικές ~ για τους πολυτέκνους.*

ελαφρυντικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που επιφέρει ελάφρυνση, ανακούφιση ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραϋντικός **2.** ***ελαφρυντικό*** (το) (α) ΝΟΜ. ειδική περίσταση που καθορίζεται από τον ποινικό νόμο και συνεπάγεται μετριασμό τής προβλεπόμενης ποινής: *το ~ τού προτέρου εντίμου βίου* (β) (κατ' επέκτ.) η αιτία που επιτρέπει ή επιβάλλει επιεική κρίση: *επικαλούμαι / αναγνωρίζω ελαφρυντικά || το φέρσιμό σου δεν έχει κανένα ~* ΑΝΤ. επιβαρυντικό. — **ελαφρυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

ελαφρύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ελάφρυνα} **1.** ελαφρώνω **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές: *η κατάργηση ορισμένων φόρων θα ελαφρύνει τη θέση των φορολογουμένων·* ΦΡ. ***ελαφρύνω τη θέση μου*** καθιστώ

δυνατή την επιεικέστερη για μένα κρίση (τού δικαστηρίου): *προσπάθησε να ελαφρύνει τη θέση του, ομολογώντας την πράξη του.*

ελαφρύς, -ιά, -ύ → ελαφρός

ελαφρώνω [μτγν.] κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **αλαφρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο ελαφρύ: *προσπάθησε να ελαφρώσεις τη βαλίτσα, γιατί είναι ασήκωτη* ΑΝΤ. βαραίνω· (μτφ.) **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές, δυσβάστακτο: *~ τη θλίψη / τον πόνο / την ψυχή κάποιου* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι πιο ελαφρός: *η βαλίτσα ελάφρωσε* **4.** ανακουφίζομαι, μου φεύγει ένα βάρος (ψυχικό): *πες μου τι σε βασανίζει να αλαφρώσεις || εξομολογήθηκε κι ελάφρωσε η καρδιά της.* — **ελάφρωμα** κ. **αλάφρωμα** (το).

έλαχε ρ. → λαχαίνω

ελαχιστοποιώ ρ. μετβ. {ελαχιστοποιείς... | ελαχιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιορίζω στο ελάχιστο: *η εταιρεία αποφάσισε να ελαχιστοποιήσει τις δαπάνες της || με τα νέα μέτρα έχουν ελαχιστοποιηθεί οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των επιβατών* ΑΝΤ. μεγιστοποιώ. **ελαχιστοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. minimiser].

ελάχιστο (το) [αρχ.] {ελαχίστ-ου | -ων} **1.** το μικρότερο δυνατό μέγεθος, ποσό, έκταση· το κατώτατο όριο: *έχει περιορίσει τα έξοδα του στο ~, για να τα βγάλει πέρα* **2.** (κατ' επέκτ.) η πιο ασήμαντη πράξη, συνεισφορά (εκ μέρους κάποιου): *το να ζητήσεις συγγνώμη είναι το ~ που μπορείς πια να κάνεις* **3.** (ως επίρρ.) **το ελάχιστο / (λόγ.) κατ' ελάχιστον** στο κατώτατο δυνατό όριο, όχι περισσότερο: *σε δύο χρόνια ~, τα πράγματα θα είναι τελείως διαφορετικά* ΣΥΝ. το λιγότερο ΑΝΤ. το πολύ (βλ. λ. *τουλάχιστον*).

ελάχιστος, -η, -ο {-ου κ. λόγ. -ίστου (θηλ. -ίστης) | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** πάρα πολύ λίγος ή πάρα πολύ μικρός: *θα λείψω για ~ χρονικό διάστημα || εντός ελαχίστου χρόνου η εργασία εκτελέσθηκε επιτυχώς || ~ θεατές είδαν την παράσταση* **2.** ΜΑΘ. ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** (Ε.Κ.Π.) (δύο ή περισσοτέρων φυσικών αριθμών) ο μικρότερος φυσικός αριθμός που διαιρείται (ακριβώς) με καθέναν από αυτούς: *το ~ των 2, 3 και 5 είναι το 30* **3. ελάχιστο** (το) βλ.λ. **4.** (για πρόσ.) (συνήθ. στον λόγο θρησκευομένων) κατώτερος από όλους, ασήμαντος· αμαρτωλός: *αξιώθηκα εγώ ο ~ να δω αυτό το θαύμα* ΣΥΝ. ταπεινότατος. — **ελάχιστα** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επίθ. *ἐλαχύς* (βλ. λ. *ἐλάσσων*), το οποίο πρακτικώς αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο *μικρός*].

ελαχιστότητα (η) [μτγν.] **1.** το να είναι κάτι πάρα πολύ λίγο ή μικρό **2.** (μτφ.) στη ΦΡ. ***η ελαχιστότητά μου*** η ταπεινότητά μου, για να δηλώσει κανείς την ταπεινοφροσύνη του.

Ε.Λ.Β. (η) Εταιρεία Λαϊκής Βάσης.

Έλβα (η) ιταλικό νησί μεταξύ τής Ιταλίας και τής Κορσικής, όπου εξορίσθηκε ο Μέγας Ναπολέων το 1814.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Elba < λατ. Ilva, ετρουσκ. τοπωνύμιο].

ΕΛ.Β.Α. (η) Ελληνική Βιομηχανία Αλουμίνας.

Έλβας (ο) ποταμός τής Β. Ευρώπης που πηγάζει από τα όρη τής Τσεχίας και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Elbe (τσεχ. Labe), πιθ. από την ίδια ρίζα με τα τοπωνύμια *Αλβιών, Άλπεις* (βλ.λ.)].

Ελβετία (η) (γαλλ. Confédération Suisse, γερμ. Schweizerische Eidgenossenschaft, ιταλ. Confederazione Svizzera = Ελβετική Ομοσπονδία) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βέρνη, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική, τη Γερμανική και την Ιταλική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο. — **Ελβετός** (ο), **Ελβετή** κ. **Ελβετίδα** [1890] (η), **ελβετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Helvetia < Helvetii (αγν. ετύμου), λαός κελτ. καταγωγής, που κατέλαβε την περιοχή τής σημερινής Ελβετίας το 58 π.Χ. Οι ξέν. ονομασίες (λ.χ. γερμ. Schweiz) ανάγονται στο Schwyz, ένα από τα καντόνια τής χώρας].

ΕΛ.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων.

ΕΛ.Γ.Α. (οι) Ελληνικές Γεωργικές Ασφαλίσεις· κρατικός φορέας για την ασφάλιση της αγροτικής παραγωγής και του κεφαλαίου από φυσικούς κινδύνους.

Ελγίνεια (τα) {Ελγινείων} τα γλυπτά τού Παρθενώνα, που απέσπασε από την Ακρόπολη ο Άγγλος Έλγιν, στις αρχές τού 19ου αιώνα.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου λόρδου Thomas B. Elgin ή Ελγίνου (1766-1841), διπλωμάτη και συλλέκτη έργων τέχνης. Η φρ. *ελγίνεια μάρμαρα* ανάγεται στην αγγλ. Elgin marbles].

> **Ελγίνεια;** Είναι λάθος να ονομάζουμε **Ελγίνεια** (σαν να ανήκαν... στον Έλγιν!) τα «μάρμαρα» ή, καλύτερα, τα «γλυπτά» τού Παρθενώνα που βρίσκονται κυρίως στο αρχαιολογικό μουσείο του Λονδίνου. Με αυτό τον τρόπο η *σύληση* θα νομιμοποιούσαν (γλωσσικά) ως *κτήση*!

ΕΛ.Δ.Α. (τα) Ελληνικά Διυλιστήρια Ασπροπύργου.

ΕΛ.ΔΑΠ. (το) Ελεγκτήριο Δαπανών.

Ελδοράδο (το) → Ελντοράντο

ΕΛ.ΔΥ.Κ. (η) Ελληνική Δύναμη Κύπρου.

Ελεάτης (ο) [αρχ.] {Ελεατών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την Ελέα (αρχαία ελληνική αποικία στη Ν. Ιταλία) **2.** καθένας από τους φιλοσόφους τής ελεατικής σχολής (βλ. λ. *ελεατικός*).

ελεατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που κατάγεται από την Ελέα **2.** ΦΙΛΟΣ. ***ελεατική σχολή*** φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Ελέα τής Ν. Ιταλίας ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, οι εκπρόσωποι τής οποίας *(Ελεάτες)* υποστήριξαν την ενιαία, απλή και αμετάβλητη φύση τού είναι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἐλέα*, πόλη τής ιταλ. Καμπανίας, αποικία των Φωκαέων].

ΕΛ.Ε.Β.Μ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Βιομηχανικών και Μεταλλευτικών Επενδύσεων.

ελεγεία (η) {ελεγειών} **1.** ΦΙΛΟΛ. αρχαίο ποίημα που γραφόταν σε δίστιχες στροφές αποτελούμενες από ένα εξάμετρο και ένα πεντάμετρο και αναφερόταν σε ποικίλα θέματα (πολεμικά, ερωτικά, πολιτικά κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) καλλιτεχνικό έργο με έντονα λυρικό και θρηνητικό χαρακτήρα: *η ταινία είναι μια ~ για τη χαμένη αθωότητα τού πολιτισμένου ανθρώπου.* Επίσης **ελεγείο** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἔλεγος (ὁ)* «θρήνος, θρηνητικό άσμα σε ελεγειακό δίστιχο», αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Ως παρετυμολ. πρέπει να εκληφθεί η παραδοσιακή άποψη ότι η λ. προέρχεται από τη φρ. *ἒ ἒ λέγειν*, όπως και οι συνδέσεις με το θρηνητικό επιφώνημα *ἐλελεῦ* και με το ρ. *ὀλολύζω*].

ελεγειακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ελεγεία: *~ ποίηση / δίστιχο* (από ένα δακτυλικό εξάμετρο και ένα δακτυλικό πεντάμετρο) **2.** (μτφ.) αυτός που έχει το μελαγχολικό ύφος τής ελεγείας: *~ ταινία* **3. ελεγειακός** (ο) ελεγειογράφος. — **ελεγειακά** επίρρ.

ελεγείο (το) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** η ελεγεία (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) θρηνητικό ποίημα ή επιτύμβιο σε ελεγειακά δίστιχα.

ελεγειογράφος (ο) [μτγν.] ποιητής που συνθέτει ελεγείες. Επίσης **ελεγειοποιός** [αρχ.].

ελεγκτήριο (το) [1887] {ελεγκτηρί-ου | -ων} το γραφείο όπου γίνεται έλεγχος.

ελεγκτής (ο), **ελέγκτρια** (η) {ελεγκτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ασκεί έλεγχο **2.** υπάλληλος αρμόδιος να ελέγχει την πληρότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών: *~ δημόσιας διοίκησης / εναέριας κυκλοφορίας* (υπάλληλος αεροδρομίου που ελέγχει την κίνηση των αεροπλάνων στον εναέριο χώρο ευθύνης τού αεροδρομίου, καθώς και κατά την προσγείωση και την απογείωσή τους) **3.** υπάλληλος τελωνείου που ελέγχει τα εισαγόμενα προϊόντα και καθορίζει ανάλογα τον δασμό τους: *τελωνειακός ~* **4.** υπάλληλος τής αστικής ή υπεραστικής συγκοινωνίας που ελέγχει τα εισιτήρια των επιβατών.
[ΕΤΥΜ. < *ελέγχω*, πβ. αρχ. *ἐλεγκτήρ*, *-ῆρος* «ερευνητής»].

ελεγκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αρμόδιος ή κατάλληλος να ελέγχει **2.** ΝΟΜ. ***Ελεγκτικό Συνέδριο*** το παλαιότερο συλλογικό όργανο τής κεντρικής διοίκησης, το οποίο λειτουργεί και ως διοικητικό όργανο (για τον έλεγχο τής είσπραξης των δημοσίων εσόδων με τη διενέργεια επιθεωρήσεων, τον έλεγχο των δαπανών τού κράτους, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, την απονομή συντάξεων από το δημόσιο ταμείο κ.λπ.) και ως διοικητικό δικαστήριο.

ελέγξιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ελεγχθεί. — **ελεγξιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ελέγχω* (θ. *ελεγξ-*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

έλεγχος (ο) {ελέγχ-ου | -ων} **1.** η έρευνα για την εξακρίβωση ή πιστοποίηση τής εγκυρότητας, τής ορθότητας, τής αλήθειας ή τής πραγματικής αξίας (στοιχείων, δεδομένων, λόγων, ενεργειών κ.λπ.): *ασκώ / ενεργώ / υπόκειμαι σε ~ || αυστηρός / αιφνιδιαστικός / τακτικός / πλήρης ~ || υγειονομικός / ιατρικός / βιολογικός / τελωνειακός / κοινοβουλευτικός ~ || σωματικός ~* (για να διαπιστωθεί αν κάποιος φέρει πάνω του απαγορευμένα αντικείμενα) || *~ εισιτηρίων* (λ.χ. στα λεωφορεία από τους ελεγκτές) || *~ στοιχείων ταυτότητας || ο πύργος ελέγχου των αεροδρομίων || ζώνη ελέγχου* (περιοχή στην οποία έχει κανείς εξουσία εποπτείας) || *κάνω ~ στα βιβλία μιας εταιρείας*· ΦΡ. (α) ***ποιοτικός έλεγχος*** σύστημα μεθόδων ελέγχου, προδιαγραφών, κανονισμών και διαδικασιών, με τις οποίες παρακολουθείται η ποιότητα (τροφίμων, ενδυμάτων, υλικών and κατασκευών κ.λπ.) (β) ***έλεγχος (προόδου)*** ατομικό δελτίο μαθητή/μαθήτριας στο οποίο καταγράφονται σε τακτά χρονικά διαστήματα οι βαθμοί προόδου, η διαγωγή, ο αριθμός απουσιών του/της κ.λπ. και το οποίο επιδίδεται στον μαθητή και τον κηδεμόνα συνήθ. κάθε τρίμηνο: *αύριο παίρνουμε ελέγχους || τι βαθμούς έχεις στον έλεγχό σου;* **2.** δημόσια ή επίσημα αναγνωρισμένη υπηρεσία, αρμόδια για την επίβλεψη τής ομαλής και άρτιας λειτουργίας άλλων υπηρεσιών: *ο ~ τού Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου* **3.** ο περιορισμός φαινομένου ή καταστάσεως, ώστε οι διαστάσεις και οι συνέπειες που έχει να προσεγγίσουν ή να φθάσουν το επιθυμητό, το ανεκτό: *μέτρα για τον ~ τού πληθωρισμού / τής ανεργίας / τής εγκληματικότητας || ο έγκαιρος ~ τής πυρκαγιάς || η κατάσταση βρίσκεται / έχει τεθεί υπό ~* (ελέγχεται) / *είναι εκτός ελέγχου* (δεν ελέγχεται)· ΦΡ. (α) ***έλεγχος (των) γεννήσεων*** το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος για τον περιορισμό τού αριθμού των γεννήσεων (πβ. λ. *μαλθουσιανισμός* κ. *οικογενειακός προγραμματισμός*, λ. *οικογενειακός*) (β) ***έλεγχος των εξοπλισμών*** τα μέτρα που λαμβάνονται από δύο ή περισσότερα μέρη, σιωπηρά ή επίσημα, για να περιορίσουν την ανάπτυξη ή τη δυνατότητα χρήσεως ορισμένων οπλικών συστημάτων **4.** η συγκράτηση, η πειθάρχηση: *ο ~ των παθών / των ορμών / των αντιδράσεων / των αισθημάτων κάποιου* **5.** (α) η επίβλεψη: *τα παιδιά χρειάζονται διαρκή ~, όταν είναι μικρά* ΣΥΝ. παρακολούθηση (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνικός έλεγχος*** διαδικασία συμπληρωματική τής διαδικασίας τής κοινωνικοποίησης, μέσω τής οποίας η κοινωνία ελέγχει αν οι τρόποι συμπεριφοράς που επιτάσσει υιοθετούνται από τα άτομα και επιβάλλει τη συμμόρφωση των ατόμων με αυτούς ΣΥΝ. κοινωνικός εξαναγκασμός **6.** η δυνατότητα χειρισμού μηχανής, συσκευής ή οχήματος κατά τρόπον ώστε να ελέγχεται ο τρόπος λειτουργίας, η κίνησή του κ.λπ.: *πάνω στη στροφή ο οδηγός έχασε τον ~ τού αυτοκινήτου και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα* || (μτφ.) *έχει πάντα τον ~ στο σπίτι του, όλοι κάνουν ό,τι τους λέει* **7.** η κυριαρχία: *οι συγκρούσεις θα δείξουν ποια από τις δύο χώρες θα έχει τον ~ τής περιοχής || ο πόλεμος έγινε για τον ~ αυτής τής ζώνης* **8.** η αναίρεση, η ανασκευή (θεωριών, απόψεων), συνήθ. μετά από έρευνα, με αναλυτική επιχειρηματολογία: *ο ~ ενός επιχειρήματος / μιας θέσεως / μιας απόψεως* **9.** η ενοχή, η συναίσθηση τύψεων: *ο ~ τής συνειδήσεως.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐλέγχω].

ελέγχω ρ. μετβ. {έλεγξα (λόγ. ήλεγξα), ελέγχθηκα, ελεγμένος κ. (λόγ.) ηλεγμένος} **1.** κάνω έλεγχο, ασκώ έλεγχο σε (κάτι/κάποιον), κυρ. ως αρμόδια αρχή: *η εφορία ελέγχει τα βιβλία των επιχειρήσεων* || *στα Κ.Τ.Ε.Ο. ελέγχουν την κατάσταση τού αυτοκινήτου* || *εκλήθη ειδικός γραφολόγος, για να ελέγξει τη γνησιότητα τής υπογραφής* || *ο καθηγητής έλεγξε αν έχω λύσει σωστά τις ασκήσεις* **2.** θέτω υπό έλεγχο (φαινόμενο ή κατάσταση), περιορίζω τις διαστάσεις ή τις συνέπειες (που έχει) στα επιθυμητά ή ανεκτά επίπεδα: *οι δυνάμεις τής πυροσβεστικής κατάφεραν να ελέγξουν τη φωτιά* || *η κυβέρνηση προσπαθεί να ελέγξει τον πληθωρισμό / την ανεργία / την αύξηση τής εγκληματικότητας* **3.** συγκρατώ, πειθαρχώ: *ο παρορμητικός άνθρωπος δεν μπορεί να ελέγξει τις αντιδράσεις του* || *η ωριμότητα έγκειται στον βαθμό κατά τον οποίο ελέγχει κανείς τις επιθυμίες του* **4.** (α) έχω τον έλεγχο (μηχανής, συσκευής, οχήματος κ.λπ.), ώστε να κατευθύνω την κίνησή του, να καθορίζω τη λειτουργία του: *αν δεν έχεις καλά λάστιχα, δεν ελέγχεις εύκολα το αυτοκίνητο σε βρεγμένο οδόστρωμα* (β) (μτφ.) επιβάλλομαι, κυριαρχώ σε (κάτι/κάποιον): *ο άπειρος δάσκαλος δεν μπορεί να ελέγξει εύκολα την τάξη* || *φύση ζωηρή και απείθαρχη, δεν μπορούσε να τον ελέγξει κανείς* **5.** έχω την κυριαρχία, καθορίζω τι θα γίνει: *και οι δύο χώρες ανταγωνίζονται για το ποια θα ελέγχει την περιοχή* **6.** επιπλήττω, αποδοκιμάζω (κάποιον): *η συνείδησή του τον ελέγχει για τα σφάλματά του* || *τον ήλεγξε για το φέρσιμό του* **7.** (για συλλογισμούς, λόγους, επιχειρήματα κ.λπ.) αξιολογώ, κρίνω κατόπιν έρευνας, διασταύρωσης: *η πληροφορία ελέγχεται ως ανακριβής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλέμφω < ἐ- προθεμ. + I.E. *lengʷh- «ελαφρός, ευκίνητος», ενώ το -χ- τού *ἐλέγχω* ερμηνεύεται κατά το ομόρρ. *ἐλαχύς* «μικρός» (βλ. κ. *ἐλάσσων*). Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι το ρ. *ἐλέγχω* απαντά στον Όμηρο αποκλειστικά με τη σημ. «ευτελίζω, μειώνω», το δε ουσ. *ἔλεγχος* χρησιμοποιείται στην επική γλώσσα ως συνώνυμο τού *ὄνειδος*. Παρόμοια σημασιολ. μεταβολή συναντούμε στο αρχ. γερμ. smahen «μειώνω» > μέσ. γερμ. smachen «περιφρονώ», που προέρχεται από το επίθ. smāhi «μικρός». Η σημ. (τού *ἐλέγχω*) «διακριβώνω, ερευνώ, εξετάζω» (κυριολεκτικά: «εξετάζω και το παραμικρό, εξετάζω ακόμη και τα μικρά και ευτελή») είναι ήδη αρχ. και απαντά στους τραγικούς ποιητές].

ελεεινολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ελεεινολογείς... | ελεεινολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** θεωρώ ή χαρακτηρίζω (κάποιον) άξιο λύπησης **2.** αποδοκιμάζω, κατακρίνω (κάποιον) ως άθλιο, ελεεινό. **ελεεινολογία** [αρχ.] κ. **ελεεινολόγηση** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι, οικτίρω.*

ελεεινός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί οίκτο, που είναι άξιος για λύπηση: *ζούσαν σε ~ συνθήκες* || *τον βρήκαν σε ~ κατάσταση* ΣΥΝ. αξιολύπητος, αξιοθρήνητος **2.** (κακόσ.-ιδ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί την αποδοκιμασία, την έντονη κατάκριση: *~ χαρακτήρας / συμπεριφορά / άνθρωπος* ΣΥΝ. άθλιος, φαύλος, ποταπός, τιποτένιος **3.** αυτός που έχει ιδιαιτέρως κακή ποιότητα: *έμειναν σε ένα ~ ξενοδοχείο με βρόμικα δωμάτια και ανύπαρκτες υπηρεσίες.* — **ελεειν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ελεεινότητα** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔλεος*].

> **ελεεινός – αξιολύπητος.** Αντίθετα προς την Αρχαία, όπου η λ. **ελεεινός**, προκειμένου για πρόσωπα, είχε κυρίως καλή σημασία «αυτός που προκαλεί λύπη, οίκτο», σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται ως κακόσημη, για να δηλώσει «τον άθλιο, τον αδιάντροπο, τον εξευτελισμένο»: *Όταν τον γνώρισα από κοντά, κατάλαβα ότι πρόκειται για ελεεινό άνθρωπο, που δεν μπορείς να του έχεις καμία εμπιστοσύνη.* Σήμερα για τη σημ. «αυτός που προκαλεί τη λύπη, τη συμπάθεια των άλλων» χρησιμοποιείται η λ. **αξιολύπητος** (και τα συνώνυμά της): *Με όσα του έτυχαν στη ζωή είναι πραγματικά αξιολύπητος· χρειάζεται τη βοήθεια όλων για να ξανασταθεί στα πόδια του.* ➤ αξιολύπητος

ελεημονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {ελεημονείς... | (δύσχρ. αόρ.) ελεημόνησα} δίνω ελεημοσύνη (σε κάποιον): *~ τους ζητιάνους.*

ελεημοσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ηθική και υλική συμπαράσταση προς τους φτωχούς και γενικότ. τους έχοντες ανάγκη: *ζητώ ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε δίνεται (συνήθ. χρήματα) σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη από υλική βοήθεια ή σε ζητιάνους: *ζει από τις ~ των συγχωριανών του.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐλεήμων*].

ελεήμων, -ων, -ον {ελεήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων | ελεημονέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει υλική ή ηθική βοήθεια σε φτωχούς και πάσχοντες ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, οικτίρμων ΑΝΤ. ανελεήμων **2.** (συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού) αυτός που έχει απέραντο έλεος, που συμπονεί τον άνθρωπο και είναι πρόθυμος να συγχωρεί ΣΥΝ. οικτίρμων. — **ελεημόνως** επίρρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλεῶ*].

ελέηση (η) → ελεώ

ελέησον ρ. → κύριος

ελεητικός, -ή, -ό ➤ ελεώ

ελεκτρίκ επίθ. {άκλ.} (χρώμα) πολύ ζωντανό, έντονο: *μπλε ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (bleu) électrique].

Ελένη (η) **1.** σύζυγος τού βασιλιά τής Σπάρτης Μενελάου, φημισμένη για την ομορφιά της· την έκλεψε ο Τρώας Πάρης, δίνοντας αφορμή για τον Τρωικό Πόλεμο **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η μητέρα τού Μ. Κωνσταντίνου, στην οποία αποδίδεται η ανεύρεση τού Τιμίου Σταυρού **3.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλένη*, αγν. ετύμου. Ήδη από τους αρχαίους είχαν διατυπωθεί πολλές παρετυμολ. εξηγήσεις (όπως λ.χ. η σύνδεση με το ουσ. *σελήνη*) επιστημονικώς αστήρικτες. Ενδιαφέρουσα φαίνεται η εκδοχή τού H. Grégoire, ότι *Ἑλένη* < **Fελένα* < **Fενένα* (με ανομοίωση), που συνδ. με το λατ. Venus «Αφροδίτη». Το όνομα έχει περάσει σε ξέν. γλώσσες μέσω τής ελλην. μυθολογίας, π.χ. αγγλ. Helen, γαλλ. Hélène κ.ά.].

Ελεονόρα (η) (συνήθ. ορθ. *Ελεονώρα*) **1.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. ξένης προελ., πβ. αγγλ. Eleanor, πιθ. < αρχ. γερμ. ali «ξένος», παρ' ότι είναι συχνές και οι παρετυμολ. συνδέσεις με το αρχ. *Ἑλένη*].

έλεος (το) {ελέ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ευσπλαχνία, η συμπόνια: *ζήτησε το ~ των αντιπάλων του* || *τον χτύπησε χωρίς έλεος* ΣΥΝ. λύπηση, οίκτος, συμπάθεια ΑΝΤ. ασπλαχνία· ΦΡ. (α) **στο έλεος τού Θεού** χωρίς βοήθεια από πουθενά: *εγκαταλείπομαι / αφήνομαι / βρίσκομαι ~* (β) **στο έλεος (κάποιου)** στην απόλυτη διάθεση ή κυριαρχία (κάποιου): *άφησε τη βάρκα στο ~ τού ανέμου* || *βρίσκομαι στο ~ τής τύχης / τού εχθρού* **2.** (ειρων. ως επιφών.) (ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που γίνεται σε υπερβολικό βαθμό) όχι άλλο! φτάνει!: *~, λυπηθείτε μας επιτέλους! Όχι κι άλλες σαπουνόπερες και ριάλιτι σόου στην τηλεόραση!* **3.** ΘΡΗΣΚ. η αγάπη και η ευσπλαχνία τού Θεού προς τους ανθρώπους **4.** η ελεημοσύνη, η υλική και ηθική συμπαράσταση, που εκδηλώνει κάποιος (προς τους άλλους) ΣΥΝ. συνδρομή· ΦΡ. **σδελφή τού ελέους** βλ. λ. *αδελφή* **5. ελέη** (τα) τα άφθονα αγαθά, ο πλούτος: *μοίρασε τα ~ του σε φτωχούς και αδικημένους* || *τα ~ τής θάλασσας·* ΦΡ. (α) ***τα ελέη τού Θεού / τού Αβραάμ και τού Ισαάκ*** αγαθά σε αφθονία: *δεν τους λείπει τίποτε· έχουν ~* (β) ***πλούσια τα ελέη!*** (μεσν. φρ.) (i) για περιπτώσεις αφθονίας αγαθών (ii) για πλούσια σωματικά χαρίσματα (συνήθ. για γυναίκα): *~ της!* **6.** (ως επιφών.) για αίτηση συγχώρησης, βοήθειας ή επιείκειας: *~! Μην μας εγκαταλείπετε!* **7. ελέω** (*ἐλέῳ*) χάρη σε κάποιον, επειδή κάποιος επέτρεψε, ευνόησε (κάτι): *~ υπουργού αναρριχήθηκε στις ανώτατες θέσεις τής δημόσιας διοίκησης·* ΦΡ. (για απόλυτους άρχοντες) **ελέω Θεού** (λατ. Dei gratia) με τη θέληση και την προστασία τού Θεού· φράση που δηλώνει πως η εξουσία αντλείται από τη χάρη και την ευσπλαχνία τού Θεού και δεν υπόκειται σε άλλους (ανθρώπινους) περιορισμούς: *~ βασιλιάς / μονάρχης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σύνθετος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αν και δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με θρηνητικά επιφωνήματα (λ.χ. *ἐλελεῦ*) και με ονοματοποιημένες λ. (πβ. *ὀλοφυρμός*). Ενώ το ρ. *σπλαγχνίζομαι* αναφερόταν στο συναίσθημα λύπης και οίκτου εξαιτίας των κακών περιστάσεων κάποιου, το *ἔλεος* δήλωσε κυρ. την έμπρακτη εκδήλωση αυτού τού συναισθήματος. Τη λ. *ἔλεος* χρησιμοποίησαν επίσης οι Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. rahamim «συμπάθεια, τρυφερότητα», που αποτελεί ιδιότητα τού Θεού].

Ελεούσα (η) → ελεώ

ΕΛ.Ε.Π.Α.Α.Π. (η) Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων.

ΕΛ.ΕΤ.ΗΛ.ΕΝ. (η) Ελληνική Εταιρεία Ηλιακής Ενέργειας.

Ελευθερία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

ελευθερία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **λευτεριά** κ. **ελευτεριά** (η) {ελευθεριών} **1.** (α) η δυνατότητα αυτόβουλης και απεριόριστης δράσης σύμφωνα με τις επιθυμίες (κάποιου), η απουσία εξαναγκασμού ή καταπίεσης: *συνθήκες ελευθερίας* || *ζω με ~* || *η αγάπη για την ~* || *απόλυτη ~* || *κατάχρηση ελευθερίας* ΑΝΤ. ανελευθερία, εξάρτηση, δέσμευση (β) ***προσωπική ελευθερία*** η δυνατότητα τού φυσικού προσώπου να κινείται ελεύθερα και να αναπτύσσει το πρόσωπό του ως προσωπικότητα· περιλαμβάνει όλες τις ειδικότερες εκφάνσεις ελευθερίας— σωματική, ψυχική, πνευματική, συνείδησης, βούλησης και έκφρασης, δημιουργίας, δράσης, επαγγελματική κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) κάθε επιμέρους δικαίωμα που συνδέεται με την ελευθερία: *ατομικές / θρησκευτικές / συνδικαλιστικές ~* || *~ γνώμης / έκφρασης / τού συνέρχεσθαι* (βλ. λ. *συνέρχομαι*) / *τού συνεταιρίζεσθαι* (βλ. λ. *συνεταιρίζομαι*)· ΦΡ. (α) **ελευθερία τού λόγου** το δικαίωμα τού ανθρώπου να εκφράζει ανεμπόδιστα τις σκέψεις, τις κρίσεις του (β) ***ελευθερία τού Τύπου*** η ελευθεροτυπία (βλ.λ.) (γ) ***ακαδημαϊκή ελευθερία*** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* **3.** (ειδικότ.) η απουσία καθεστώτος ξένης κατοχής ή τυραννίας, η εθνική ή πολιτική ελευθερία: *έπεσε μαχόμενος για την ~ τής πατρίδας του* || *~, ισότητα, αδελφότητα* (γαλλ. liberté, égalité, fraternité, το τρίπτυχο των ιδανικών τής Γαλλικής Επανάστασης) || *~ ή θάνατος!* (το σύνθημα τής Ελληνικής Επανάστασης τού 1821) **4.** η απουσία εμποδίων, η ευχέρεια: *~ κινήσεων / ελιγμών* ΣΥΝ. άνεση ● ΦΡ. ***καλή λευτεριά!*** (ως ευχή σε έγκυο) να γεννήσεις καλά!

ελευθεριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. ελευθεριάζων, -ουσα, -ον | ελευθερίασα} **1.** σκέφτομαι, εκφράζομαι ή ενεργώ κατά τρόπο ελεύθερο, παραβλέποντας καθιερωμένες αντιλήψεις: *ελευθεριάζοντα ήθη* || *ελευθεριάζουσα συμπεριφορά* **2.** (ειδικότ.) παραβαίνω τους ηθικούς νόμους, ζω έκλυτο βίο.

Ελευθέριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Λευτέρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *ἐλευθέριος* < *ἐλεύθερος*].

ελευθέριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντίκειται στους ηθικούς νόμους· ακόλαστος, έκλυτος: *γυναίκα ελευθερίων ηθών* || *~ συμπεριφορά* ● **2.** (α) ***ελευθέριο / ελεύθερο επάγγελμα*** το επάγγελμα που ασκείται από μεμονωμένα άτομα, δεν υπόκειται σε προκαθορισμένο ωράριο, μισθοδοσία κ.λπ. (β) ***ελευθέριες τέχνες*** βλ. λ. *τέχνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*

ελευθεριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ηθικών φραγμών, η ροπή προς τον έκλυτο βίο: *είναι μεγάλη η ~ των ηθών που επικρατεί στην εποχή μας.*

ελευθεροκοινωνία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η άδεια επικοινωνίας πλοίου με την ξηρά (που δίνεται μετά από υγειονομική εξέταση τού πληρώματος, τού φορτίου κ.λπ.): *απαγόρευση ελευθεροκοινωνίας τού πλοίου λόγω κρουσμάτων λοιμώδους νόσου στο πλήρωμα* ΣΥΝ. πράτιγο (βλ. κ. λ. *καραντίνα*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. libre pratique].

ελευθεροκοινωνώ ρ. αμετβ. [1871] {ελευθεροκοινωνείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. (για το πλήρωμα και τους επιβάτες πλοίου) επικοινωνώ ελεύθερα ύστερα από άδεια τής υγειονομικής αρχής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. communiquer librement].

ελευθεροπλοΐα (η) [1872] {χωρ. πληθ.} ο ελεύθερος διάπλους σε θάλασσα, ποταμό ή λίμνη.

ελεύθερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **λεύτερος** κ. (σπάν.) **ελεύτερος** [μεσν.] **1.** (γενικά) αυτός που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις ή περιορισμούς: ~ *κίνηση* / *έκφραση* || ~ *κι ωραίος* || *επιτέλους ελεύθεροι!* ΑΝΤ. δεσμευμένος, περιορισμένος, εξαρτημένος· ΦΡ. (α) **ελεύθερος σκοπευτής** (i) μαχητής τού πεζικού ή των καταδρομών, που δεν είναι ενταγμένος σε μονάδα τού τακτικού στρατού και που βάλλοντας εναντίον εχθρικών στόχων κρυμμένος σε θέσεις με καλό οπτικό πεδίο (συνήθ. σε ψηλό σημείο) πολεμά αυτόνομα: *ελάχιστοι τολμούσαν να κυκλοφορήσουν στους δρόμους τού Σαράγεβου φοβούμενοι τους μουσουλμάνους και Σέρβους* ~ (ii) (μτφ.) αυτός που έχει ελευθερία κινήσεων, που δεν έχει δεσμεύσεις, υποχρεώσεις και επιλέγει την καλύτερη ευκαιρία (β) **ελεύθερος χρόνος** ο χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κανείς και μπορεί να επιδοθεί σε ασχολίες που τον ευχαριστούν (γ) **ελεύθερο ωράριο** (i) το ωράριο που κάθε επιχειρηματίας διαμορφώνει μόνος του, χωρίς να του επιβάλλεται από το κράτος (ii) ωράριο εργασίας το οποίο επιτρέπει στον εργαζόμενο να προσέρχεται στην εργασία του τις ώρες που επιθυμεί **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει πολιτική ή/και εθνική ελευθερία: ~ *έθνος* / *χώρα* ΑΝΤ. υπόδουλος, εξαρτημένος, σκλαβωμένος, υποτελής **3.** αυτός που έχει απαλλαγεί από οτιδήποτε δεσμεύει τη σκέψη ή τη θέλησή του: ~ *από προκαταλήψεις* / *φόβους* / *πάθη* || ~ *σκέψη* / *φρόνημα*· ΦΡ. **σφήνω τον εαυτό μου ελεύθερο** φέρομαι αυθόρμητα και φυσικά: *Χαλάρωσε! Άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο να εκφραστεί!* **4. ελεύθερο** (το) η άδεια, το δικαίωμα: *δίνω* / *έχω το* ~ || *μου έδωσε το ~ να χρησιμοποιώ τη βιβλιοθήκη του* **5.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βρίσκεται υπό περιορισμό: *ο δράστης είναι ακόμα* ~ || *τον άφησαν προσωρινά ελεύθερο* **6.** (για μέλη τού σώματος) αυτός που μπορεί να κινείται με ευχέρεια, απαλλαγμένος από βάρη, δεσμά ή πιέσεις: *Έχεις ελεύθερα τα χέρια σου; Κράτησέ μου αυτό* **7.** αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *είστε ~ ή παντρεμένος;* ΣΥΝ. άγαμος, ανύπαντρος ΑΝΤ. έγγαμος, παντρεμένος **8.** διαθέσιμος, μη κατειλημμένος: *είναι ~ το κάθισμα;* || *είναι αδύνατον να βρω ~ ταξί* ΣΥΝ. αδειανός· ΦΡ. (α) **αφήνω το πεδίο ελεύθερο (σε κάποιον)** αποσύρομαι από διεκδίκηση, διευκολύνοντας (κάποιον) να ενεργήσει πιο άνετα: *απέσυρε την υποψηφιότητά του, αφήνοντας έτσι στον συνυποψήφιό του ελεύθερο το πεδίο* (β) **ελεύθερος χώρος** (i) ο χώρος στον οποίο μπορεί να κινηθεί κανείς χωρίς εμπόδια: *ο επιθετικός παίκτης βρήκε ~ και έκανε το σουτ* (ii) ΦΥΣ. περιοχή όπου δεν υπάρχει ύλη ούτε παρουσία ηλεκτρομαγνητικού πεδίου ή πεδίου βαρύτητας **9.** προσιτός σε όλους: *η είσοδος είναι* ~ (δωρεάν) **10.** (για περιουσιακά στοιχεία) μη υποθηκευμένος ή διεκδικούμενος από ανταπαιτητές: *το ακίνητο είναι* ~ **11.** απαλλαγμένος από υποχρεώσεις ή άλλου είδους ασχολίες: *είσαι ~ την Τρίτη;* || *δεν έχω ούτε μία ώρα ~ για να συναντηθούμε* **12.** επιτρεπόμενος από τον νόμο: *είναι ~ το κυνήγι σε αυτή την περιοχή:* || ~ *στάθμευση* **13.** αυτός που δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη πραγμάτων ή τους ισχύοντες νόμους: ~ *συμβίωση* (χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος) || *έχουν ~ σχέση* (λ.χ. χωρίς ο ένας να διεκδικεί από τον άλλο την αποκλειστικότητα, τη δέσμευση)· ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. **ελεύθερος στίχος** στίχος που δεν υπόκειται στους κανόνες τής παραδοσιακής μετρικής **14.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν υπόκειται σε κρατικό παρεμβατισμό: ~ *εμπόριο*· ΦΡ. (α) **ελεύθερη αγορά** αγορά που λειτουργεί με τους κανόνες τής ελεύθερης οικονομίας –με εξαιρέσεις σε θέματα υγείας, άμυνας κ.λπ.– ή κατά τα πρότυπα τής μικτής οικονομίας (β) **ελεύθερη οικονομία** βλ. λ. *οικονομία* (γ) **ελεύθερη ραδιοφωνία / τηλεόραση** η ιδιωτική ή δημοτική ραδιοφωνία / τηλεόραση κατ' αντιδιαστολή προς την κρατική (η οποία θεωρείται ελεγχόμενη από την κυβέρνηση) (δ) **ελεύθερη ζώνη** περιοχή λιμανιού ή αεροδρομίου, όπου τα εμπορεύματα είναι απαλλαγμένα από τελωνειακούς δασμούς και δεν απαιτούνται οι συνήθεις διατυπώσεις για τη διάθεσή τους **15.** αυτός που δεν ακολουθεί πιστά το πρωτότυπο, που αποδίδει το νόημα, αλλά όχι κατά λέξη: ~ *μετάφραση* / *διασκευή* **16.** ΑΘΛ. (σε αθλήματα με μπάλα) βολή που εκτελείται χωρίς να παρεμποδίζεται ο παίκτης που την εκτελεί: *εκτελώ ~ βολές στο μπάσκετ* || (ως ουσ.) *ο τερματοφύλακας εκτέλεσε το ελεύθερο.* — **ελεύθερα / ελευθέρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. e-re-u-te-ro) < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *leudh- «αυξάνω, αναπτύσσομαι» (που γνώρισε μεγάλη σημασιολ. ποικιλία), πβ. λατ. liber «ελεύθερος», γαλλ. libre κ.τ.ό. Από το ίδιο I.E. θέμα προέρχονται διάφορες λέξεις των γερμ. και σλαβ. γλωσσών με τη σημ. «λαός» (πιθ. με την έννοια τού συνόλου των ελεύθερων ανθρώπων, όχι των δούλων), πβ. αρχ. γερμ. liuti «λαός» (> γερμ. Leute), αρχ. σλαβ. ljudje, ρωσ. ljudi κ.ά. Η λ. *ἐλεύθερος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντίθετο τού *δοῦλος*, δηλώνοντας τον πολίτη με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και συνεκδ. τον άνθρωπο που ενεργούσε αυτόνομα και ανεξάρτητα. Η σημ. «άγαμος» είναι μεσν. Πλήθος φράσεων έχουν εισαχθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη οικονομία* (< αγγλ. free enterprise), *ελεύθερη ζώνη* (< αγγλ. free zone), *ελεύθερος στίχος* (< γαλλ. vers libre), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ. free market), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο* (< γαλλ. laisser le champ libre), *ελεύθερη είσοδος* (< γαλλ. entrée libre), *ελεύθερος σκοπευτής* (< γαλλ. franc tireur) κ.ά.].

> **ελεύθερος: σημασιολογική εξέλιξη.** Η λ. **ελεύθερος**, αναγόμενη σε μια I.E. ρίζα *leudh- (-*λευθ-*) που σήμαινε «αυξάνω, αναπτύσσομαι», απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (e-re-u-te-ro = *ἐλεύθερος*, e-re-u-te-ro-se = *ἠλευθέρωσε*) και στον Όμηρο. Ετυμολογικά συνδέεται περισσότερο προς λέξεις που σε άλλες I.E. γλώσσες δηλώνουν τον «λαό» (πβ. γερμ. Leut-e, ρωσ. ljud-i), παρά με το **ἐλεύσομαι** (και την παρετυμολογική μάλλον ερμηνεία τού *ελεύθερος* = «αυτός που μπορεί να έλθει/πάει όπου θέλει»). Το *ελεύθερος* σήμανε στην Αρχαία: (α) Ό,τι και το σημερινό *ελεύθερος (ελεύθερη χώρα, ελεύθερος άνθρωπος, ελεύθερη συνείδηση)* (β) Αυτό που αρμόζει σε ελεύθερο άνθρωπο, δηλ. ό,τι και το επίσης αρχ. **ἐλευθέριος**. Το *ἐλεύθερος* στην Ελληνική απέκτησε καθαρώς πολιτική σημασία: *ἐλεύθερος* = ο πολίτης με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (στα οποία ανήκε και η άσκηση ορισμένων τεχνών και έργων, δηλ. επαγγελμάτων, τα οποία χαρακτηρίζονταν ήδη στην Αρχαία ως **ἐλευθέρια ἔργα**, δηλ. έργα αρμόζοντα και επιτρεπόμενα μόνο σε ελεύθερους πολίτες). Με αυτή την έννοια αντετίθετο στο **δοῦλος**, επιδίωξη δε των δούλων ήταν να γίνουν **ἐλεύθεροι** (πολίτες). **ἀπελεύθεροι** όπως λέγονταν, αποκτώντας πλήρη πολιτικά δικαιώματα.
> Στη Ν. Ελληνική η λ. *ελεύθερος* εξελίχθηκε (φωνητικά) σε **λεύτερος** (σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τροπή τού -fθ- σε -ft-)· το *ελευθέριος* απέκτησε κυρίως κακή σημ. *(γυναίκα ελευθερίων ηθών)*, πλην τής χρήσης στη φρ. *«ελευθέρια επαγγέλματα»* (αυτά που δεν υπόκεινται σε πλήρως προκαθορισμένους όρους εργασίας)· το δε **απελευθερωμένος** (που δεν συνδέεται με το αρχ. **ἀπελεύθερος**), από το ρ. *απελευθερώνω*, χρησιμοποιείται κυρίως για γυναίκες ως συνώνυμο τού «χειραφετημένος». ➔ *άγαμος*

ελευθερόστομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που μιλά με θάρρος και παρρησία, ειλικρινής **2.** (κακόσ.) αυθάδης ή αθυρόστομος. — **ελευθερόστομα** επίρρ., **ελευθεροστομία** (η) [μτγν.].

ελευθεροτεκτονισμός (ο) → τεκτονισμός

ελευθεροτυπία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία τού Τύπου, το δικαίωμα κάθε πολίτη ή ομάδας πολιτών να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του μέσω τού Τύπου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liberté de la presse].

ελευθερόφρων, -ων, -ον [1807] {ελευθερόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** αυτός που σκέφτεται και εκφράζεται ελεύθερα **2.** αυτός που είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και δογματισμούς ΣΥΝ. φιλελεύθερος. — **ελευθεροφροσύνη** (η) [1812], **ελευθεροφρονώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < *ελεύθερος* + *-φρων* < αρχ. *φρήν, φρενός*].

ελευθερώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ελευθέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω την ελευθερία (σε κάποιον): *η νέα κυβέρνηση ελευθέρωσε τους πολιτικούς κρατουμένους* ΣΥΝ. λυτρώνω **2.** (γενικότ.) απαλλάσσω από οτιδήποτε δεσμεύει, περιορίζει, επιβαρύνει: *ελευθερώθηκε από τις φοβίες που τον βασάνιζαν* / *τα χρέη*· ΦΡ. **ελευθερώνω τις τιμές** παύω να ασκώ έλεγχο στις τιμές, τις αφήνω να διαμορφωθούν ελεύθερα, ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση **3.** (για τόπο) απαλλάσσω από ξενικό ζυγό ή επικυριαρχία: *θυσιάστηκαν για να ελευθερώσουν την πατρίδα τους* ΣΥΝ. λυτρώνω ΑΝΤ. σκλαβώνω, υποδουλώνω **4.** απαλλάσσω από οικονομικά βάρη ή οφειλές: *ελευθέρωσε το σπίτι του από την υποθήκη* **5.** απαλλάσσω από βάρη ή δεσμά: ~ *τα χέρια μου* (από τις τσάντες που κρατώ) **6.** (για χώρο) αδειάζω, απομακρύνω τα εμπόδια: *ελευθερώστε τον διάδρομο!* || *ζήτησα από τον ενοικιαστή μου να μου ελευθερώσει το σπίτι* **7.** (μεσοπαθ. **ελευθερώνομαι**) (για έγκυο) φέρνω στον κόσμο παιδί, γεννώ. Επίσης (λαϊκ.) **λευτερώνω** [μεσν.]. — **ελευθέρωση** (η) [αρχ.].

ελευθερωτής (ο) [μτγν.] αυτός που απελευθερώνει ΣΥΝ. απελευθερωτής, λυτρωτής ΑΝΤ. κατακτητής, υποδουλωτής.

ελευθερώτρια (η) [1886] {ελευθερωτριών} **1.** γυναίκα που ελευθερώνει από δουλεία, σκλαβιά **2.** (με κεφ.) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Θεοτόκου και συνεκδ. κάθε εικόνα της (τής νεότερης εποχής), στην οποία απεικονίζεται να συνδέεται με την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τους κατακτητές (κυρ. την περίοδο τής γερμανικής κατοχής).

έλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) η άφιξη, ο ερχομός: *η ~ τού Σωτήρος* ΣΥΝ. προσέλευση ΑΝΤ. αναχώρηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλευσις* < αρχ. *ἐλεύσομαι* (που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. τού ρ. *ἔρχομαι*) < **ἐλεύθ-σομαι* < *el-eu-dh-, παρεκτεταμένος τ. τού I.E. *el- «κινούμαι, πηγαίνω», πβ. αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρχ. ιρλ. luid «πήγε» κ.ά. Ομόρρ. *προσ-ήλυ-τος, ἤλ-θον* (> *ήλθα*), *ἐλαύνω* (< **ἐλά-Fν-ω*, βλ.λ.)].

Ελευσίνα (η) πόλη τής Αττικής, γνωστή κατά την αρχαιότητα λόγω τού ιερού τής Δήμητρας και τής Περσεφόνης (βλ. κ. λ. *Ελευσίνια Μυστήρια*). — **Ελευσίνιος** (ο) [αρχ.], **Ελευσίνια** (η), **ελευσινιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐλευσίς, -ῖνος*, πιθ. < *ἔλευσις* (βλ.λ.), με την έννοια ότι η περιοχή αποτελούσε τόπο συγκεντρώσεως εκείνων που τηρούσαν τα Ελευσίνια Μυστήρια. Στην ίδια λ. ανάγεται και το τοπων. *Ἠλύσια* (*πεδία*), το οποίο αποδόθηκε στα Γαλλικά ως (champs) Élysées].

Ελευσίνια Μυστήρια (τα) {Ελευσινίων Μυστηρίων} αρχαίες λατρευτικές τελετές προς τιμήν τής Δήμητρας και τής Περσεφόνης με κέντρο το ιερό τους στην Ελευσίνα.

ελευτεριά (η) ➔ ελευθερία

ελεύτερος, -η, -ο → ελεύθερος

ελέφαντας (ο) {ελεφάντων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο), **ελεφαντίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εξαιρετικά μεγαλόσωμο χορτοφάγο θηλαστικό, που ζει σε τροπικά δάση και στις σαβάνες τής

Αφρικής και τής Ασίας σε κοπάδια, με χαρακτηριστική μακριά προβοσκίδα (για να μαζεύει την τροφή του, για καταιονισμό κ.ά.) και δύο χαυλιόδοντες στην άνω σιαγόνα (το ελεφαντόδοντο)· ΦΡ. (α) **μνήμη ελέφαντα** η εξαιρετικά δυνατή μνήμη (β) (σκωπτ.) **να αποδείξω πως δεν είμαι ελέφαντας** να αποδείξω κάτι, ενδεχομένως αυτονόητο ή προφανές και το οποίο με αφορά, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί τυπικά: *πολλοί φοβούνται ότι η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατασκευαστούν ψεύτικα στοιχεία εις βάρος πολιτών για πράξεις που ουδέποτε έκαναν· οπότε, άντε μετά να αποδείξεις πως δεν είσαι ελέφαντας!* **2. θαλάσσιος ελέφαντας** φώκια με μακρύ ρύγχος που θυμίζει προβοσκίδα **3.** (μτφ.-σκωπτ.) ο ογκώδης, ο παχύς άνθρωπος. - (υποκ.) **ελεφαντάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλέφας, -αντος* (ήδη μυκ. e-re-pa), αγν. ετύμου, λ. που χρησιμοποιήθηκε τόσο με τη σημ. τού ζώου όσο και με τη σημ. «ελεφαντοστό». Τόσο η λ. *ἐλέφας* όσο και άλλες Ι.Ε. λ. με την ίδια σημ. (π.χ. χεττ. laḫpaš) αποτελούν πιθ. αρχαιότατα δάνεια (2000 π.Χ.), μάλλον από περιοχή τής Μ. Ασίας. Δεν πρέπει να αποκλειστεί ακόμη πιθανή σχέση με τις σημιτ. γλώσσες, πβ. χαμιτ. elu, αραβ. fīl κ.ά. Μέσω τού λατ. elephās (< αρχ. *ἐλέφας*) η λ. πέρασε στις περισσότερες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. γαλλ. éléphant, αγγλ. elephant κ.ά. Η φρ. *μνήμη ελέφαντα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (avoir) une mémoire d'éléphant].

ελεφαντένιος, -ια, -ιο → ελεφάντινος

ελεφαντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** διάχυτη, παθολογική υπέρμετρη πάχυνση τού δέρματος και τού υποδορίου ιστού λόγω υπερτροφίας, που έχει ως αποτέλεσμα την παραμόρφωση των περιφερειακών τμημάτων τού σώματος (κάτω και άνω άκρων, οσχέου, αιδοίου, μαστών) **2.** (στα άλογα) πάθηση τού δέρματος και τού υποδορίου συνδετικού ιστού των μελών και κυρ. των πίσω άκρων τού αλόγου.

ελεφάντινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ελέφαντα **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. φιλντισένιος **3.** αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση με ελεφαντόδοντο. Επίσης **ελεφαντένιος**, -ια, -ιο.

ελεφαντόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι διακοσμημένος με ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. ελεφαντοκόλλητος.

ελεφαντόδοντο (το) [1871] **1.** ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα ΣΥΝ. ελεφαντοστό, φίλντισι **2.** η σκληρή και λευκή ύλη από την οποία αποτελείται ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα και χρησιμοποιείται ως πολύτιμη ύλη στη γλυπτική.

ελεφαντοκόκκαλο (το) το ελεφαντοστό.

ελεφαντοκόλλητος, -η, -ο [μτγν.] ο ελεφαντόδετος (βλ.λ.).

ελεφαντοστό (το) [1886] **1.** το ελεφαντόδοντο (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντισι **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μικροτέχνημα κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο· ΦΡ. **χάρτης ελεφαντοστού** διακοσμητικό χαρτί που χρησιμοποιείται για ζωγραφικές μικρογραφίες. Επίσης (λόγ.) **ελεφαντοστούν** [1886].

Ελεφαντοστού Ακτή (η) → Ακτή Ελεφαντοστού

ελεφαντουργία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής επεξεργασίας τού ελεφαντόδοντου. Επίσης **ελεφαντουργική** [μτγν.]. — **ελεφαντουργός** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐλεφαντουργός* < *ἐλέφας, -αντος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ελέχθη ρ. → λέγω

ελεώ ρ. μτβ. {ελεείς..., μτχ. ελεών, -ούσα, -ούν | ελέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αισθάνομαι συμπόνια και συμπάθεια για (κάποιον): *ο Θεός να σε ελεήσει!* ΣΥΝ. συμπονώ, σπλαχνίζομαι, οικτίρω **2.** προσφέρω ελεημοσύνη ή βοήθεια: *ελεήστε τον φτωχό!* ΦΡ. ***Κύριε ελέησον!*** βλ. λ. *κύριος* (ο) **3.** ΕΚΚΛΗΣ. **Ελεούσα** (η) προσωνυμία τής Θεοτόκου· (συνεκδ.) κάθε εικόνα της στην οποία απεικονίζεται να μεσιτεύει στον Χριστό για τους πιστούς: *η Αγία ~.* — **ελέηση** (η), **ελεητικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλεῶ (-έω)* < *ἔλεος*].

ελεώ → έλεος

ελήφθην ρ. → λαμβάνω

έλθω (να/θα) ρ. → έρχομαι

Ε.Λ.Θ. (η) Εταιρεία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης.

ελιά (η) **1.** αιωνόβιο και αειθαλές δέντρο με πολυετή, στιλπνά φύλλα ωοειδούς σχήματος, κορμό συνήθ. στρεβλό, με γκρίζο, ξηρό φλοιό, καρπό ωοειδή με πράσινο και σκληρό περικάρπιο, το οποίο γίνεται μαύρο και μαλακό όταν ωριμάσει, και σκληρό, επιμήκη πυρήνα (κουκούτσι)· καλλιεργείται κυρ. στις μεσογειακές χώρες ΣΥΝ. ελαιόδεντρο **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού ελαιοδέντρου, ο οποίος γίνεται βρώσιμος με ειδική επεξεργασία ή χρησιμοποιείται ως βασική πηγή για το μαγειρικό λάδι· ΦΡ. ***τρώω / περνάω με ψωμί κι ελιά*** ζω με υπερβολική λιτότητα • **3.** (μτφ.) μελανόχρωμη κηλίδα τού δέρματος, που συνήθ. εξέχει και οφείλεται σε υπερβολική έκκριση μελανίνης. Επίσης (λόγ.) **ελαία** [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) **ελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαία* (ήδη μυκ. e-ra-wa) < **ἐλαίϝᾱ*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προέλ. Από την Ελλην. προέρχεται επίσης η αντίστοιχη λατ. λ. olīva, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. olive κ.ά. Το μεσν. *ἐλιά* < *ἐλαία* με συνίζηση (συμπροφορά) τού *-αι-* ως ημιφωνικού *-ι-*, εξού και η γραφή με *-ι-* (*ελιά* και όχι *ελ̆ηά*)· πβ. *παλαιός > παλιός*, *μηλέα > μηλιά* κ.τ.ό. Η σημ. 3 είναι μτγν.].

Ε.Λ.Ι.Α. (το) Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π. (το) Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής· τώρα ονομάζεται *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής*, αποτελεί δε μια διεθνολογική ελληνική δεξαμενή σκέψης (think tank).

ελιγμός (ο) **1.** κίνηση που διαγράφει ελικοειδή και περιστροφική τροχιά, με συνεχείς αλλαγές κατευθύνσεως: *οι ~ τού σκιέρ κατά την κατάβαση* || *το μηχανάκι έκανε συνέχεια ~ μέσα στην κίνηση* ΣΥΝ. (καθημ.) στριφογύρισμα **2.** (μτφ.) ο έμμεσος τρόπος δράσης, ο χειρισμός μιας κατάστασης, ώστε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να επιτευχθεί με επιδέξιο, πλάγιο τρόπο (και όχι λ.χ. με άμεση διεκδίκηση, αντιπαράθεση, σύγκρουση): *διπλωματικός / έξυπνος / πονηρός ~* || *ήταν ευθύς άνθρωπος· έλεγε πάντα αυτό που σκεφτόταν χωρίς ελιγμούς και περιστροφές* || *~ τακτικής* || *ήταν τέτοια η παρεξήγηση, ώστε έκανε πραγματικά απίστευτους ~ για να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα* **3.** (α) κίνηση στρατεύματος στα πλαίσια τακτικής (β) ΝΑΥΤ. μεταβολή τής πορείας πλοίου (λ.χ. με κίνηση τού πηδαλίου, των ιστίων ή έλικων) ΣΥΝ. μανούβρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλιγμός* < *ἑλίσσω / -ομαι* (βλ.λ.)].

Ελίζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eliza, συγκεκομμ. τ. τού ον. Elizabeth (βλ. λ. *Ελισάβετ*)].

έλικας (ο) {ελίκων} **1.** εξάρτημα προωθητικής μηχανής, το οποίο περιστρέφεται με τη βοήθεια κινητήρα και χρησιμοποιείται σε πλοία, τορπίλες και αεροσκάφη ΣΥΝ. προπέλα • **2.** ΒΟΤ. λεπτό και εύκαμπτο τμήμα τού βλαστού, με το οποίο στηρίζονται και αναρριχώνται τα αναρριχητικά φυτά • **3.** ΜΑΘ. σπειροειδής καμπύλη που βρίσκεται πάνω στην παράπλευρη επιφάνεια κυλίνδρου ή κώνου • **4.** ΑΡΧΙΤ. το σπειροειδές κόσμημα τού ιωνικού κιονοκράνου **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα έλικα. Επίσης **έλικα** (η) (βλ. λ. *διπλογενής*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλιξ (ἡ)* < **Ϝέλ-ικ-ς* < Ι.Ε. *(s)wel- «περιστρέφω, γυρίζω», πβ. λατ. vol-vere «στρέφω, κυλώ», vol-umen «ελιγμός βιβλίο», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», ισπ. volver «γυρίζω», αγγλ. well «κυλώ, αναβλύζω», γερμ. Welle «κύμα, κύλινδρος» κ.ά. Ομόρρ. *ἀπ-ειλ-ῶ, εἰλεός / ἰλεός, εἴλιγγος / ἴλιγγος, ὅλ-μος* κ.ά.].

ελικοδρόμιο (το) [1855] {ελικοδρομί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helidrome].

ελικοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα ή στην κίνηση με έλικα: *~ απόφυση.* — **ελικοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ελικόπτερο (το) [1888] {ελικοπτέρ-ου | -ων} αεροσκάφος που κινείται με μηχανοκίνητους έλικες περιστρεφόμενους σε κατακόρυφο άξονα: *πολεμικό / ιδιωτικό ~.* — (υποκ.) **ελικοπτεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helicopter].

ελικοπτεροφόρος, -ος, -ο αυτός που διαθέτει χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο για την προσγείωση και την απογείωση ελικοπτέρων: *~ πλοίο.*

ελικοφόρος, -ος, -ο (για θαλάσσιο ή εναέριο μεταφορικό μέσο) αυτός που κινείται με έλικες: *~ αεροπλάνο* (κατ' αντιδιαστολή προς το αεριωθούμενο).
[ΕΤΥΜ. < *έλικα(ς)* + *-φόρος* < *φέρω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-hélice (νόθο σύνθ.)].

ελικώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ελικώδ-ους | -εις (ουδ. -η) -ών} ελικοειδής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Ελικώνας (ο) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, κοντά στις ακτές τού Κορινθιακού Κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλικών, -ῶνος*. Η επικρατέστερη άποψη συνδέει τον Ελικώνα με τη λ. *ἑλίκη* «ιτιά» (πβ. λατ. salix, αρχ. αγγλ. welig κ.ά.), οπότε το τοπωνύμιο θα ερμηνευόταν ως «το βουνό με τις ιτιές»].

ελικωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με έλικα, ο ελικοειδής **2. ελικωτό** (το) σπειροειδές καρφί που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των σιδηροτροχιών στους ξύλινους στρωτήρες.

ελιξήριο (το) {ελιξηρί-ου | -ων} **1.** παρασκεύασμα αλχημιστών, στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες· ΦΡ. (α) ***ελιξήριο τής ζωής*** φάρμακο το οποίο υποτίθεται ότι δίνει την αθανασία (β) ***ελιξήριο τής νεότητας*** φάρμακο που υποτίθεται ότι διατηρεί τη νεότητα άφθαρτη (γ) ***ελιξήριο τού έρωτα*** παρασκεύασμα που υποτίθεται ότι συνδέει όσους το πιουν με δεσμά ακατάλυτου έρωτα, γνωστό κυρ. από τον μύθο τού Τριστάνου και τής Ιζόλδης **2.** ΦΑΡΜ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα, μείγμα φαρμακευτικών ουσιών και οινοπνεύματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία, αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. elixir < αραβ. al-iksīr < al «το» + iksīr < μτγν. *ξήριον* «ειδική σκόνη για την επούλωση τραυμάτων και την επίσχεση τής αιμορραγίας» < αρχ. *ξηρός*].

ελιοκούκουτσο (το) το κουκούτσι τής ελιάς.

ελιόψωμο (το) ψωμί που περιέχει ελιές.

Ελισάβετ (η) [άκλ.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερη τη σύζυγο τού Ζαχαρία και μητέρα τού Ιωάννη τού Προδρόμου **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Elišeḇa «ο Θεός μου είναι άφθονος», δηλ. ο Θεός είναι εκείνος που φέρνει την αφθονία].

ελισαβετιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βασίλισσα Ελισάβετ Α' τής Αγγλίας (1533-1603) και την εποχή της: *~ θέατρο.*

Ελισαίος κ. **Ελισσαίος** (ο) προφήτης τού Ισραήλ, εορτάζεται ως άγιος από την Ορθόδοξη Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἐλισαῖος / Ἐλισαιέ* < εβρ. Elišá «ο Θεός είναι σωτηρία»].

ελίσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ελίχθηκα} **1.** (κυριολ.) περιστρέφομαι γύρω από ένα κέντρο, έναν άξονα, ώστε να αλλάζω συνέχεια κατεύθυνση· παίρνω ελικοειδές σχήμα, κάνω ελικοειδή κίνηση: *ο καταδύτης ελίχθηκε αριστοτεχνικά στον αέρα πριν πέσει κατακόρυφα στο νερό* ΣΥΝ. περιστρέφομαι, κουλλουριάζομαι **2.** κινούμαι με συνεχείς ελιγμούς προς μια κατεύθυνση, κάνω ζιγκ-ζαγκ: *το μηχανάκι ελισσόταν ανάμεσα στα αυτοκίνητα* **3.** ενεργώ με τρόπο διπλωματικό, δείχνω ευελιξία στη συμπεριφορά, ώστε να αποφεύγω τις συγκρούσεις.

να τηρώ ισορροπία ανάμεσα σε αντίθετες καταστάσεις ή αμφίρροπες συνθήκες και να αποφεύγω να εμπλακώ σε υποθέσεις που μπορεί να με βλάψουν: *επιτυχημένη εξωτερική πολιτική σημαίνει να ξέρεις ως χώρα να ελίσσεσαι σωστά στο διεθνές διπλωματικό πεδίο* || *ήξερε πάντα πώς να ελιχθεί, για να πετύχει αυτό που ήθελε* **4.** ΣΤΡΑΤ. κάνω τους απαραίτητους αμυντικούς ή επιθετικούς ελιγμούς με σκοπό την απόκτηση τακτικού ή στρατηγικού πλεονεκτήματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλίσσω / -ομαι* < **ἑλίκ-jω* < *ἕλιξ, -ικος (ἡ)* (βλ. λ. *έλικας*)].

ελίτ (η) {άκλ.} ελλην. *αριστεία, αριστείς / άριστοι* **1.** το καλύτερο (κοινωνικά, οικονομικά ή πνευματικά) τμήμα ενός κοινωνικού συνόλου: *η ~ τής διανόησης* ΣΥΝ. εκλεκτοί, (μτφ.) αφρόκρεμα **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε εκλεκτό και ξεχωριστό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. élite «οι εκλεκτοί, οι διαλεχτοί» < ρ. élire < λατ. eligere «εκλέγω»].

ελιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το κοινωνικό σύστημα που υποστηρίζει την ελίτ εις βάρος των άλλων τάξεων **2.** (κακόσ.) η υπεροπτική συμπεριφορά των ανθρώπων που ανήκουν στην ελίτ μιας κοινωνίας. — **ελιτιστής** (ο), **ελιτίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. élitisme < élite].

ελιτίστικος, -η, -ο κ. **ελιτιστικός,** -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ελιτισμό, που φανερώνει ή προκύπτει από ελιτισμό: ~ *διάθεση / νοοτροπία*. **ελιτίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

Ε.Λ.Κ. (το) Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ. (το) Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας.

έλκηθρο (το) {ελκήθρ-ου | -ων} μικρό όχημα που αποτελείται από αμάξωμα στερεωμένο σε ολισθητήρες, ώστε να κυλά πάνω σε επιφάνειες καλυμμένες από χιόνι ή πάγο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἕλκηθρον* «δοκός ή σανίδα (κατά Α. Κοραή) τού αλετριού» < αρχ. *ἕλκω*. Η λ. επανήλθε ως μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traineau].

ελκοειδής, -ής, -ές {ελκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με έλκος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελκοπαθής, -ής, -ές {ελκοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από έλκος (κυρ. στομάχου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *έλκος* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

έλκος (το) {έλκ-ους | -η, -ών} **1.** ΙΑΤΡ. τραύμα τού δέρματος ή τού βλεννογόνου, που συνοδεύεται από διάλυση τού συνδετικού ιστού: ~ *στομάχου / δωδεκαδακτύλου* **2.** (μτφ.) νοσηρή κατάσταση που συνιστά αιτία προβλημάτων: *το ~ τής γραφειοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκος*, αρχική σημ. «τραύμα, πληγή», < **ἕλκος* (η δασύτητα οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *ἕλκω*)· συνδ. με λατ. ulcus «έλκος, πληγή» και με σανσκρ. árśas «αιμορροΐδες»].

ελκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την έλξη **2.** αυτός που έχει την ιδιότητα να έλκει ΑΝΤ. ωστικός, απωθητικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλκτικός* < *ἕλκω*].

ελκυσμός (ο) [μτγν.] **1.** η έλκυση (βλ. λ. *ελκύω*) **2.** η ροή των αερίων καύσεως από καπνοδόχο.

ελκυστήρας (ο) το τρακτέρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλκυστήρ, -ῆρος* «χειρουργικό εργαλείο» < *ἕλκω* (πβ. αρχ. *ἕλκυσις*). Η λ. επανήλθε ως απόδ. τού γαλλ. tracteur (βλ. λ. *τρακτέρ*)].

ελκυστικός, -ή, -ό [μτγν.] γοητευτικός, μαγευτικός, αυτός που ελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων: ~ *άνδρας / εμφάνιση / παρουσιαστικό / χαμόγελο* || *μια ~ πρόταση συνεργασίας* ΣΥΝ. σαγηνευτικός, θελκτικός ΑΝΤ. αποκρουστικός. — **ελκυστικά** επίρρ., **ελκυστικότητα** (η) [1786]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.

ελκύω ρ. μετβ. {παρατ. είλκυα, αόρ. είλκυσα, ελκύστηκα} (λόγ.) **1.** σέρνω, τραβώ προς το μέρος μου ΑΝΤ. απωθώ **2.** (μτφ.) γοητεύω, σαγηνεύω· συγκεντρώνω την προσοχή: ~ *τη συμπάθεια / τον θαυμασμό / το ενδιαφέρον / πελάτες*. — **έλκυση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑλκύω* < αρχ. *ἕλκω* (βλ.λ.), κατά το συνώνυμο *ἐρύ-ω*, με αφετηρία τον αόρ. *εἵλκυσα* τού *ἕλκω*].

> **ελκύω – έλκω – προσελκύω.** Το αρχ. **ἕλκω** «τραβώ κοντά μου, προσελκύω», από τον αόρ. **εἵλκυσα** και με επίδραση τού συνωνύμου αρχ. ρ. **ἐρύω**, έδωσε το **ελκύω**, που χρησιμοποιείται περισσότερο, και από αυτό προήλθε το σύνθετο **προσ-ελκύω** που κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα: *Κάτι τον έλκει προς την επιστήμη αυτή – Τον ελκύει περισσότερο η θάλασσα από το βουνό – Οι γιορτές, σωστά οργανωμένες, προσελκύουν πολύ κόσμο.*
> Ένα πλήθος παραγώγων τού **έλκω** χρησιμοποιούνται και σήμερα –με την αρχαία τους σημασία– χωρίς να έχουμε πάντοτε συνείδηση τής ετυμολογικής τους σχέσης με το *έλκω*: (α) θέμα **ἑλκ-**: *ἕλκος, ἕλξη* (β) θέμα **ἑλκη-**: *ἕλκη-θρο* (γ) θέμα **ἑλκυ-**: *ελκύω, προσ-ελκύω, εφ-ελκύω, ελκυ-στικός, αν-ελκυ-στήρας, δι-ελκυ-στίνδα.* Από την ετεροιωμένη μεταπτωτική βαθμίδα τής ρίζας *ελκ-*, από το θέμα **ολκ-**, έχουμε το **ολκή** «μεγάλη δύναμη έλξεως» και μτφ. «μεγάλη δύναμη, δυνατός» *(είναι παίκτης ολκής)* και το αρχ. **ολκός** («μηχανή έλξεως»), από όπου το **ρυμουλκός** (*ρυμός* «χαλινάρι» + *ολκός*), **εμβρυουλκός** κ.ά.

έλκω ρ. μετβ. {παρατ. είλκα} (λόγ.) ελκύω (βλ.λ.): *τα ετερώνυμα έλκονται, τα ομώνυμα απωθούνται*· ΦΡ. ***έλκω το γένος / την καταγωγή / τις ρίζες μου από*** κατάγομαι από.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκω* < I.E. *selk- / *swelk- «σύρω, τραβώ», πβ. αλβ. helq, λατ. sulcus «ολκός, αυλάκι», ισπ. surco, ιταλ. solco κ.ά. Ομόρρ. *ἕλξις (-η), ὁλκ-ή, ὁλκ-ός, ἕλκηθρο(ν)* κ.ά.].

ελκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με έλκος, που εμφανίζει συμπτώματα έλκους: ~ *πληγή* **2.** αυτός που προκαλεί έλκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

έλκωμα (το) [μτγν.] {ελκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πληγή που εξελίσσεται σε έλκος (βλ.λ., σημ. 1).

έλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός έλκους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκωσις* < *ἑλκῶ (-όω)* «τραυματίζω, προκαλώ ουλές» < *ἕλκος*].

Ελλάδα (η) **1.** κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα την Αθήνα, επίσημη γλώσσα την Ελληνική και νόμισμα το ευρώ· ΦΡ. (ειρων.) ***Ελλάς, το μεγαλείο σου!*** (επιφωνηματικά) για αρνητικά φαινόμενα τής ελληνικής κοινωνίας, δυσλειτουργίες τού ελληνικού κράτους **2.** ΙΣΤ. ο γεωγραφικός χώρος στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου, στα παράλια τής Μικράς Ασίας και αλλού ως κοιτίδα τού αρχαίου ελληνικού πολιτισμού· ΦΡ. ***Μεγάλη Ελλάδα*** βλ. λ. *μεγάλος*. Επίσης (λόγ.) **Ελλάς** {Ελλάδος}. — (υποκ.) **Ελλαδίτσα** κ. **Ελλαδούλα** (η), (μεγεθ.) **Ελλαδάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλάς, -άδος* «ο τόπος κατοικίας των *Ἑλλήνων*» χρησιμοποιούμενο και ως προσδιορισμός ουσ. όπως *Ἑλλὰς γῆ, Ἑλλὰς γλῶσσα, Ἑλλὰς πόλις* κ.τ.ό. Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν με σαφή περιορισμό στη θεσσαλική Φθία (κατοικία των Μυρμιδόνων, των βασιλέων Πηλέα και Αχιλλέα), στη δε *Οδύσσεια* ειδικότ. (αλλά και σε μεταγενέστερους συγγραφείς) ο όρος προσδιόριζε την κυρίως Ελλάδα εν αντιθέσει προς την Πελοπόννησο. Ο Αριστοτέλης, στηριζόμενος σε αρχαιότερη παράδοση, υποστήριξε ότι *Ἑλλὰς* ήταν αρχικώς το όνομα περιοχής κοντά στη Δωδώνη. Το όνομα ήδη από τον Ηρόδοτο άρχισε να αποκτά ευρύτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, δηλώνοντας όλες τις περιοχές που κατοικήθηκαν από Έλληνες, δηλ. τόσο την ηπειρωτική Ελλάδα όσο και την Ιωνία (Μ. Ασία). Βλ. κ. *Έλληνας*].

ελλαδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ελλάδα, δηλ. την ελληνική επικράτεια (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *ελληνικός*, που αναφέρεται σε ολόκληρο το ελληνικό έθνος): ~ *σύνορα* **2.** αυτός που προέρχεται από την Ελλάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

Ελλαδίτης (ο) {Ελλαδιτών}, **Ελλαδίτισσα** (η) {Ελλαδιτισσών} ο Έλληνας κάτοικος τής Ελλάδας κατ' αντιδιαστολή προς τους εκτός Ελλάδος Έλληνες (κυρ. τους Κυπρίους). — **ελλαδίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *Ελλάδα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *σημην-ίτης, πολ-ίτης*].

ελλαδογεννημένος, -η, -ο (στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών) (μετανάστης) που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα.

έλλαμψη (η) {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} (λόγ.) η λάμψη που γίνεται στο εσωτερικό κάποιου (ειδικότ.) ο φωτισμός τής ψυχής από τον Θεό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλλαμψις* < αρχ. *ἐλλάμπω* < *ἐλ-* (< *ἐν-*) + *λάμπω*].

Ελλάνικος (ο) {Ελλανίκου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλάνικος* < **Ἑλλᾱνό-νικος* (με απλολογία) < *Ἕλλην, -ηνος* + *-νικος* < *νίκη*].

ελλανοδίκης (ο) {ελλανοδικών} **1.** (στην αρχαιότητα) κριτής αγώνων, μέλος τής φερώνυμης επιτροπής **2.** (στον ιππόδρομο) ο κριτής των ιπποδρομιακών αγώνων: *δελτίο ελλανοδικών* (επίσημο έντυπο με τις αποφάσεις τους για κάθε ιπποδρομιακή ημέρα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλανοδίκαι*, τ. τής δωρ. διαλέκτου (αντί τού αττ. *Ἑλληνοδίκαι*), < *Ἕλλην* + *δίκη*].

ελλανόδικος, -ος (λαϊκ. -η), -ο [1893] κυρ. στη ΦΡ. ***ελλανόδικος επιτροπή*** επιτροπή τής οποίας τα μέλη εποπτεύουν τη διεξαγωγή αγώνων (αθλητικών, καλλιτεχνικών κ.λπ.), κρίνουν τους διαγωνιζομένους και ανακηρύσσουν τους νικητές: *η ~ επέβαλε στον αναβάτη ποινή σαράντα ημερών αποκλεισμού από τις κούρσες τού ιπποδρόμου*.
[ΕΤΥΜ. < *ελλανοδίκης* (βλ.λ.)].

Ελλάς (η) ▸ Ελλάδα

ελλέβορος (ο) {ελλεβόρ-ου | -ων} δηλητηριώδες φυτό που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλέβορος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»].

έλλειμμα (το) {ελλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χρηματικό ή άλλο ποσό που λείπει έναντι αυτού που προβλεπόταν ή έπρεπε να υπάρχει: *λογιστικό / εμπορικό ~* || ~ *ταμείου / αποθήκης* || *εμφανίζω / παρουσιάζω ~* || *καλύπτω τα ~* ΑΝΤ. πλεόνασμα, περίσσευμα· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα προϋπολογισμού*** το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν το σύνολο των εσόδων είναι μικρότερο από το σύνολο των δαπανών (β) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου*** το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν η αξία των εισαγόμενων εμπορευμάτων σε μια χώρα είναι μεγαλύτερη από την αξία των εξαγομένων **2.** (μτφ.) αυτό το οποίο λείπει από (κάτι), ώστε να είναι πλήρες: ~ *δημοκρατίας*. — **ελλειμματικός,** -ή, -ό [1894], **ελλειμματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έλλειψη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σφάλμα – έλλειψη», < *ἐλλείπω*].

ελλειπτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που δεν είναι πλήρης, που παρουσιάζει ελλείψεις: *έχει ~ λόγο / ύφος* (με βραχυλογία) ΣΥΝ. ελλιπής· ΓΛΩΣΣ. (β) ***ελλειπτικό όνομα*** το όνομα που απαντά είτε σε έναν μόνο από τους δύο αριθμούς και σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό) είτε σε έναν αριθμό και όχι σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό και κατά πτώση), π.χ. τα λόγια (δεν υπάρχει εν. **το λόγι*), *το δείλι* (δεν έχει πληθ. **τα δείλια*, αλλά *τα δειλινά*) (γ) ***ελλειπτικό / ελλιπές ρήμα*** κάθε ρήμα που δεν έχει ενεστ. όλους τους χρόνους (λ.χ. *αφορώ, έρπω* που απαντούν μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.)· ως ελλειπτικά θεωρούνται και ορισμένα ρήματα που κανονικά κατατάσσονται στα ανώμαλα, αφού συμπληρώνουν με άλλους τύπους αυτούς που δεν έχουν (φαινόμενο τού συμπληρωματισμού, βλ.λ.: *τρώω - έφαγα, βλέπω – είδα, λέω – είπα* κ.ά.) (δ) ***ελλειπτική πρόταση*** η πρόταση τής οποί-

ας παραλείπονται ένας ή περισσότεροι βασικοί όροι (υποκείμενο, ρήμα κ.λπ.), που εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: *–Θα πάρω μέρος στον διαγωνισμό. –Και εγώ.* (ενν. *θα συμμετάσχω*) • **2.** αυτός που έχει το γεωμετρικό σχήμα τής έλλειψης, ο ελλειψοειδής: ~ *τροχιά.* — **ελλειπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.. **ελλειπτικότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, αποσιωπητικά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐλλειπής*].

ελλείπω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** λείπω από ένα σύνολο. δεν υπάρχω ΣΥΝ. απουσιάζω, λείπω **2.** ***ελλείποντα*** (τα) οι ελλείψεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λείπω*].

ελλείψει επίρρ. (+γεν.) (λόγ.) λόγω τής έλλειψης (ενός πράγματος): ~ *επαρκούς χρηματοδότησης. το πρόγραμμα δεν ολοκληρώθηκε* || *απαλλάχθηκε ~ ενοχοποιητικών στοιχείων.*
[ΕΤΥΜ. Δοτ. εν. τού αρχ. *ἔλλειψις*. Το συντακτικό σχήμα *ελλείψει* + γεν. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. manque de...].

έλλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις. -είψεων} **1.** η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει (κάποιος/κάτι), η ανυπαρξία. η απουσία: ~ *εμπιστοσύνης / ψυχραιμίας / πείρας / ομαλότητας / απαρτίας / χρημάτων / χρόνου / χώρου / νερού / προσωπικού* **2.** (μτφ.) ατέλεια, ελάττωμα: *η εργασία σου έχει πολλές ~ ακόμη* ΣΥΝ. μειονέκτημα • **3.** ΓΛΩΣΣ. η παράλειψη στον λόγο ορισμένων συστατικών μιας πρότασης («ελλειπτική πρόταση». βλ.λ.), τα οποία συνήθ. εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: *η ~ είναι βασικό χαρακτηριστικό τού προφορικού λόγου, ιδίως τού διαλόγου* • **4.** ΜΑΘ. η επίπεδη καμπύλη που προκύπτει από την τομή κώνου με επίπεδο μη κάθετο και μη παράλληλο προς τον άξονά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλλειψις* < *ἐλλείπω* < *ἐν-* + *λείπω*. Η γλωσσ. και η γεωμ. σημ. είναι μτγν.].

έλλειψη – έλλειμμα. Υπάρχει μια γενικότερη αβεβαιότητα στη χρήση των δύο αυτών λέξεων. Κατ' αρχάς η λ. **έλλειμμα** σε χρήσεις όπως «*έλλειμμα δημοκρατίας*». «*έλλειμμα αξιοπιστίας τής κυβέρνησης*» αποδίδει το ξέν. deficit. το οποίο εμφανίζεται στο «γλωσσικό ιδίωμα» τής Ε.Ε. με ανάλογες χρήσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μεταφορική. και καταχρηστική κάπως. χρήση ενός οικονομικού όρου. τού όρου *έλλειμμα/ελλείμματα* (στον προϋπολογισμό. στο δημόσιο λογιστικό κ.λπ.). αντί τού οποίου θα μπορούσε στην Ελληνική να χρησιμοποιείται ο όρος **έλλειψη** (δημοκρατίας. αξιοπιστίας κ.τ.ό.). Προκειμένου για τη λ. *έλλειψη.* το πρόβλημα είναι διαφορετικό. Παρατηρούμε ότι η λ. *έλλειψη.* που κυριολεκτικά σημαίνει «μου λείπει κάτι, στερούμαι, δεν έχω κάτι που χρειάζομαι ή που είναι προς όφελός μου ή που είναι γενικότερα επιθυμητό και καλό να το έχει κανείς» (έλλειψη μέτρων. έλλειψη κύρους. έλλειψη καλοσύνης/αγάπης/εμπιστοσύνης κ.τ.ό.), χρησιμοποιείται λανθασμένα και με κακόσημες έννοιες (έλλειψη κακίας!, έλλειψη μίσους!. έλλειψη πολέμου!). Στις περιπτώσεις αυτές δεν μιλάμε για *έλλειψη* (σαν να ήταν κάτι που χρειαζόμαστε ή επιθυμούμε και μας λείπει...). αλλά για **απουσία** ή **ανυπαρξία** ή **μη εμφάνιση** ή **αποφυγή** ή άλλες λέξεις ανάλογα με τα λεγόμενα.

ελλειψοειδής, -ής, -ές [1854] {ελλειψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ελλείψεως (βλ.λ., σημ. 4). — **ελλειψοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ellipsoïde].

Έλλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αθάμαντα και τής Νεφέλης. αδελφή τού Φρίξου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕλλη.* αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το εθνωνύμιο *Ἕλλην*].

Έλλην (ο) [αρχ.] {Έλλ-ηνος | -ηνες. -ήνων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας. γυιος τού Λευκαλίωνα, γενάρχης των Ελλήνων **2.** (λόγ.) ο Έλληνας· ΦΡ. (παροιμ.) ***τού Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει / υπομένει*** οι Έλληνες δεν ανέχονται την τυραννία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*

ελληνάδικο (το) κέντρο διασκέδασης όπου παίζονται μόνο ελληνικά (κυρ. χορευτικά) τραγούδια. Επίσης **ελληνικάδικο**.
[ΕΤΥΜ. < *ελλην(ικά)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *σκυλ-άδικο*].

Ελληνάρας (ο) (σκωπτ.-μειωτ.) ο εθνικιστής Έλληνας. Επίσης **Ελληναράς** {Ελληναράδες}.

Έλληνας (ο) {Ελλήνων}. **Ελληνίδα** (η) {Ελληνίδων} **1.** ο πολίτης τού ελληνικού κράτους **2.** το πρόσωπο που ανήκει στο ελληνικό έθνος (ανεξάρτητα αν είναι Έλληνας πολίτης ή όχι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕλλην.* Το επίθημα *-ηνες* / *-ᾶνες* τής λ. *Ἕλληνες* / *Ἕλλᾶνες* απαντά επίσης και σε άλλα ονόματα λαών τής Β. Ελλάδος. π.χ. *Ἀθαμᾶνες. Αἰνιᾶνες. Ἀκαρνᾶνες* κ.ά. Παράλληλα με τον τ. *Ἕλληνες* απαντά και ο τ. *Ἕλλοπες.* ο οποίος προσδιόριζε κατοίκους τής Δωδώνης και τής Β. Εύβοιας. πράγμα που οδήγησε τον Αριστοτέλη να ορίσει τη Δωδώνη ως αρχική πατρίδα των Ελλήνων. Από μορφολογικής απόψεως θεωρείται ότι οι λ. *Ἕλλην* και *Ἑλλάς* αποτελούν παράγωγα τού ουσ. *Ἑλλοί / Ἕλλοι / Σέλλοι* (απαντά στον Όμηρο και τον Πίνδαρο). το οποίο ερμηνεύεται από τον Ησύχιο ως εξής: «*Ἑλλοί· Ἕλληνες οἱ ἐν Δωδώνῃ καὶ οἱ ἱερεῖς*». Όλοι αυτοί οι τύποι είναι αγν. ετύμου και σημασίας. Ως προς τη γεωγραφική επέκταση τής λ. *Ἕλληνες* έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές. Ενώ στον Όμηρο η λ. περιορίζεται τοπικά στους Θεσσαλούς τής Φθίας, η χρήση της στο αρχ. επίθ. *Ἑλλανοδίκαι* αύξησε το κύρος της λόγω τής σημασίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Θουκυδίδης εξηγεί τη γεωγραφική επέκταση τού όρου *Ἕλληνες* από τον μυθολογικό ήρωα *Ἕλληνα,* που ταξίδευε και δρούσε συχνά σε άλλες πόλεις, ενώ ο Ηρόδοτος πιστεύει ότι ο όρος *Ἕλληνες* χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει την κοινή προέλευση των διαφόρων φυλών τού ελληνικού χώρου. Ο Γ. Χατζιδάκις. τέλος, ανάγει την επέκταση τού όρου στην ισχυρή εθνική συνείδηση που διαμόρφωναν τα φημισμένα ιερά (Δωδώνη. Δελφοί, Ολυμπία), τα οποία βρίσκονταν στην τοπικά περιορισμένη –αρχικώς *Ἑλλάδα* (βλ.λ.). Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. το όν. *Ἕλλην* έλαβε τη σημ. τού ειδωλολάτρη. τού εθνικού (εν αντιθέσει με τον *Ἰουδαῖο*), αλλά μετά την άλωση τής Κων/πόλεως η λ. άρχισε να λαμβάνει πάλι την αρχική εθνολογική και πολιτιστική σημ., που οριστικοποιήθηκε με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους].

Έλληνες – Γραικοί – Ρωμιοί. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες τού μέχρι σήμερα βίου του. Οι Έλληνες ονομάστηκαν και *Γραικοί* και *Ρωμαίοι / Ρωμιοί.* **Έλληνες** ονομάζονταν αρχικά μόνον οι κάτοικοι μιας μικρής περιοχής τής Κ. Ελλάδας. τής Θεσσαλικής Φθίας. Αυτήν γνωρίζει ο Όμηρος ως **Ελλάδα**: «*οἵ τ' εἶχον Φθίην ἠδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα, / Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί*» (*Ιλ.* Β 683-4). **Αχαιοί, Παναχαιοί, Δαναοί, Αργείοι** είναι τα ονόματα που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες στον Όμηρο, καθώς επίσης και το όνομα **Πανέλληνες** (πβ. *Ιλ.* Β 530 «*ἐγχείῃ δ' ἐκέκαστο* [ο Αίας ο ηγεμόνας των Λοκρών] ***Πανέλληνας*** *καὶ Ἀχαιούς*»). Ο Θουκυδίδης, σχολιάζοντας την ποικίλη ονομασία των Ελλήνων. αναφέρει (Α', 3): «*πολλῷ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος* [ενν. *ο Όμηρος*] *οὐδαμοῦ τοὺς ξύμπαντας ὠνόμασεν* [ενν. *Έλληνες*] *οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος. οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργείους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ*». Τον 7ο αι. η ονομασία **Πανέλληνες** έχει επικρατήσει (Ησιόδ. *Έργ.* 528: «*βράδιον* ***Πανελλήνεσι*** *φαείνει* [ενν. *ο ήλιος*]» – Αρχίλοχος 52: «***Πανελλήνων*** *ὀιζὺς εἰς Θάσον συνέδραμον*»). Από το **Παν-έλληνες** αποσπάστηκε και γενικεύθηκε η ονομασία **Έλληνες / Έλλην**. εξού και ο τονισμός **Ἕλλην** αντί **Έλλήν / Έλλάν**, όπως θα υπαγόρευαν τα οξύτονα *Αινιάν (Αινία), Φοιτιάν (Φοιτιά). Αθαμάν(ες). Ακαρνάν(ες)* κ.ά. Κατά τον Γ. Χατζιδάκι, η δημιουργία των ονομασιών έγινε ως εξής: **Έλλοπία** > (με απλοποίηση) **Ἕλλα > Έλλοί > Έλλάς** (όπως *νομός – νομάς, φορός · φοράς* κ.τ.ό.). Από το **Έλλοί > *Έλλάν / *Έλλήν** > (και ως σύνθετο) **Παν-έλληνες** (τα σύνθετα ανεβάζουν τον τόνο) > **Ἕλληνες**. με απόσπαση από το σύνθετο και διατήρηση τού αναβιβασμένου τόνου. (Η σχέση τού **Έλλοί** με το **Ἕλληνες** διασώζεται και στον λεξικογράφο Ησύχιο: «***Έλλοί: Ἕλληνες*** *οἱ ἐν Δωδώνῃ, καὶ οἱ ἱερεῖς*»). Περαιτέρω, η γενίκευση τής ονομασίας Έλληνες (από τον 6ο αι.) έγινε μέσα από τους θεσμούς που ένωναν και χαρακτήριζαν όλους τους κατοίκους τής Ελλάδας. δηλ. μέσα από τα κοινά ιερά (Δελφών και Ολυμπίας) και τους πανελλήνιους αγώνες. ιδίως τους Ολυμπιακούς, μέσα από την αίσθηση τής κοινής για όλους τους Έλληνες γλώσσας. από την ενιαία ταύτιση των Ελλήνων στις πολυάριθμες αποικίες που ίδρυσαν εκτός Ελλάδος και, γενικά, μέσα από χαρακτηριστικά εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά. ηθικά, μορφωτικά. που ξεχώριζαν τους Έλληνες ως ενιαίο εθνικό σύνολο από άλλα έθνη. όπως ήταν οι λεγόμενοι *βάρβαροι.* Μέχρι τής επικρατήσεως τού χριστιανισμού το *Έλληνες* είναι απλό εθνικό όνομα. Με τον χριστιανισμό το *Έλληνες* παίρνει αρχικώς τη σημασία «ειδωλολάτρες. εθνικοί», αυτοί που πιστεύουν σε πολλούς θεούς, άρα οι μη (μονοθεϊστές) χριστιανοί και Ιουδαίοι. Αργότερα, το *Έλληνες* σημαίνει γενικότερα τους «μη χριστιανούς» (Έλληνες και άλλους), ενώ οι κάτοικοι τής Ελλάδας καλούνται **Ελλαδικοί**. Στους αλεξανδρινούς χρόνους **Έλληνες** και **Ελληνίζοντες** και **Ελληνιστές** ονομάζονται αυτοί που μιλούν την ελληνική γλώσσα και μάλιστα. από τον 1ο αι. π.Χ.. την απλοποιημένη Αλεξανδρινή Κοινή έναντι τής Αττικής (αττικισμός), που άρχισαν να γράφουν και να μιλούν τότε οι λόγιοι (αργότερα. στους χρόνους τού Κοραή και ήδη από τον 17ο αι., ως **Ελληνική** χαρακτηρίζεται η αρχαία αττικίζουσα γλώσσα. έναντι τής «κοινής» ή «χυδαίας» γλώσσας. που είναι η απλούστερη ομιλουμένη). Ας σημειωθεί ακόμη ότι με τον φανατισμό, που ήταν φυσικό να υπάρξει με την επικράτηση τής νέας θρησκείας, τού χριστιανισμού, καθετί το **ελληνικό** (κείμενο, τέχνη) θεωρείται ειδωλολατρικό ή αντιχριστιανικό και αποκηρύσσεται. και αυτοί που αναστρέφουν την κατάσταση αίροντας την καταδίωξη και αποκαθιστώντας τη σημασία των ελληνικών γραμμάτων και τής ελληνικής παιδείας είναι οι Τρεις Ιεράρχες, ιδίως ο Μ. Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος. οι οποίοι και συμφιλιώνουν τον Ελληνισμό με τον χριστιανισμό, θέτοντας τις βάσεις τής ελληνοχριστιανικής ή ελληνορθόδοξης παιδείας. Παρά ταύτα, οι Βυζαντινοί Έλληνες χριστιανοί, ιδίως ο κλήρος. τηρούν συχνά και για πολλούς αιώνες στάση καχυποψίας και δυσπιστίας προς την ελληνική παιδεία, που κατά βάθος τη θεωρούν αντιχριστιανική. Ωστόσο. ήδη στο Βυζάντιο, ιδίως από τον 7ο αι. κ. εξ. αρχίζει να χρησιμοποιείται σποραδικά ο όρος *Έλλην* (συχνά παράλληλα προς την άλλη σημασία του). ενώ από των χρόνων τού Ψελλού (11ος αι.) οι μαρτυρίες πυκνώνουν. ιδίως στους χρόνους πριν και μετά την Άλωση (*ἐσμὲν γὰρ οὖν ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἥ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ.* Πλήθων. 15ος αι.). Η ονομασία *Έλληνες* ως δηλωτική τού έθνους των Ελλήνων θα επανέλθει επισήμως μετά από αιώνες, με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους. Βεβαίως. ήδη επί των Κομνηνών (11ος αι.) στο Βυζάντιο γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή η ελληνικότητα των Βυζαντινών μέσα ιδίως από την ελληνική γλώσσα. Οπωσδήποτε, για πολλούς αιώνες, οι Έλληνες τής Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που από τον 16ο αι. είναι γνωστή ως **Βυζαντινή Αυτοκρατορία** ή απλώς **Βυζάντιο** (αρχικά *Βυζάντιο* ονομάστηκε, κατά τον Δ.

Ζακυθηνό, και η Κωνσταντινούπολις), αυτοπροσδιορίζονται ως **Ρωμαίοι**, από όπου και η μετέπειτα ονομασία **Ρωμιοί**. Η ονομασία *Ρωμιός*, στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας, χάνει την αίγλη τού «αυτοκρατορικού» *Ρωμαίος* και, με τις σκληρές συνθήκες τής υπό ζυγόν διαβίωσης, αποκτά επιπροσθέτως την υφολογική χροιά τού «καπάτσου», τού «καταφερτζή», τού «ξύπνιου». Από τις αρχές τού 20ού αι. και ιδίως μετά το 1930 το *Ρωμιός* χρησιμοποιήθηκε συχνά για να τονίσει (ως αντίδραση και αντίθεση πολιτισμική προς τον μιμητισμό των δυτικών ευρωπαϊκών χωρών) τη λαϊκή χριστιανική –βυζαντινή– ανατολική (αλλά όχι «ανατολίτικη») φυσιογνωμία τού Νεοέλληνα έναντι τής αστικότερης κλασικής –αρχαιοελληνικής, δυτικής– ευρωπαϊκής στροφής που σημειώθηκε με τον Διαφωτισμό (ιδίως τού Κοραή) και τις ευρύτερες τάσεις τής νεοελληνικής κοινωνίας.
Στην προεπαναστατική Ελλάδα αναβιώνει μια πανάρχαια ονομασία των Ελλήνων, οι ονομασία **Γραικοί**, που χρησιμοποιήθηκε, κατά την αρχαία παράδοση, πριν ακόμη καθιερωθεί το *Έλληνες*. Σε επιγραφή τού 4ου π.Χ. αι. αναφέρεται *«Έλληνες ὠνομάσθησαν, τὸ πρότερον Γραικοὶ καλούμενοι»*. Ο δε Αριστοτέλης (*Μετεωρολογικά* I, 352α) γράφει: *«ᾤκουν* [ενν. στην περιοχή τής Δωδώνης στην Ήπειρο] *οἱ Σελλοί* [πρόκειται για τους *Έλλούς*] *καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δὲ Ἕλληνες»*. Η πληροφορία τού Αριστοτέλη και η γενικότερη παράδοση τής αρχαιότητας συγκλίνουν στο ότι τόσο οι ονομασίες *Γραικοί* και *Έλληνες* όσο και η περιοχή τής αρχικής εγκατάστασης των Ελλήνων τοποθετείται στην περιοχή τής Ηπείρου γύρω από τη Δωδώνη και τα σημερινά Ιωάννινα. Στους αλεξανδρινούς χρόνους η ονομασία *Γραικοί* απαντά λιγότερο, αλλά παραλλήλως προς το *Έλληνες*. Στο Βυζάντιο παράλληλα με το *Ρωμαίοι* χρησιμοποιείται, σε περιορισμένη έκταση, και το *Γραικοί*, προσλαμβάνοντας την ειδικότερη σημ. «ελληνορθόδοξοι» κατ' αντιδιαστολή προς το *Έλληνες* (= ειδωλολάτρες, πολυθεϊστές) και το **Λατίνοι** (= χριστιανοί τής Δύσεως / ρωμαιοκαθολικοί). Τον 15ο αι. (στη Σύνοδο τής Φλωρεντίας) αναφέρεται *«συνελθόντες Λατῖνοί τε καὶ Γραικοί»*. Ο Κοραής και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Γένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: *«Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω»*. Με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους το *Γραικοί* αντικαθίσταται από το *Έλληνες*. Οι Γραικοί, είτε ως κάτοικοι (αργότερα) τής **Γραίας** στην Εύβοια και τής ευβοϊκής αποικίας Κύμης στην Κ. Ιταλία είτε απευθείας (παλαιότερα) από την περιοχή τής Ηπείρου, έγιναν γνωστοί στους Ιταλούς, που τους ονόμασαν **Graeci**, από όπου και οι ξενικές ονομασίες των Ελλήνων ως **Greek** (αγγλ.), **Grec** (γαλλ.), **Grieche** (γερμ.). Ωστόσο, οι ξένοι χρησιμοποιούν για το **Ελλάς** το **Hellas**, ως επίσημη ονομασία τής Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παράλληλα προς τα ονόματα **Greece** (αγγλ.), **Grèce** (γαλλ.) και **Griechenland** (γερμ.). Επίσης χρησιμοποιούν τα ονόματα hellenic, hellenism κ.ά. Αν η Ελλάδα ζητούσε, με το δικαίωμα τού αυτοπροσδιορισμού της, μια κοινή στις διεθνείς σχέσεις της ονομασία, θα μπορούσε να καθιερώσει τα **Hellene** *(Έλληνας)* και **Hellas** *(Ελλάς)*.
▸ *Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ελλήνισα} μιμούμαι τους Έλληνες (κυρ. τους αρχαίους) στη γλώσσα, στα ήθη, στον τρόπο ζωής κ.λπ.

ελληνικάδικο (το) → ελληνάδικο

ελληνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προέρχεται από τους Έλληνες (κυρ. τής αρχαίας ή τής νεότερης εποχής) ή την Ελλάδα: ~ *αλφάβητο / λαός / λογοτεχνία / γλώσσα / καταγωγή* || *αρχαίος ~ πολιτισμός*· ΦΡ. (α) (παλαιότ.) ***Ελληνικό Σχολείο*** παλαιός τύπος τριτάξιου σχολείου, που μεσολαβούσε μεταξύ τού Δημοτικού και τού Γυμνασίου και στο οποίο άρχιζε η συστηματική διδασκαλία τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας (β) ***ελληνικός καφές*** ο αλεσμένος καφές που ψήνεται σε μπρίκι· λέγεται και *βυζαντινός* και *τούρκικος* (γ) ***ελληνικό προφίλ / ελληνική κατατομή*** η κατατομή που χαρακτηρίζεται από την ίσια μύτη, όπως στα αγάλματα τής κλασικής τέχνης **2.** ***Ελληνική*** (η) / ***Ελληνικά*** (τα) η ελληνική γλώσσα **3.** ***Ελληνικά*** (τα) το μάθημα τής ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. — **ελληνικότητα** (η) [1851].

Ελληνικός ή ελληνικός; Το επίθετο **ελληνικός**, όπως και όλα τα εθνικά επίθετα (γαλλικός, αγγλικός κ.λπ.) στην κανονική του χρήση ως **επιθέτου** γράφεται με μικρό ε-: *η ελληνική γη, το ελληνικό τοπίο, η ελληνική σημαία* κ.τ.ό. Όταν όμως χρησιμοποιείται ως **ουσιαστικό**, γράφεται με κεφαλαίο Ε: *Η* ***Ελληνική*** *είναι μία από τις πιο παλιές γλώσσες στον κόσμο* *Διαβάζει* ***Ελληνικά*** *τρεις ώρες την ημέρα* (αλλά *η ελληνική γλώσσα είναι δύσκολη* με μικρό ε-, γιατί το *ελληνική* εδώ είναι επίθετο· *τα ελληνικά πλοία άραξαν στο λιμάνι*, επίσης με μικρό ε-, γιατί το *ελληνικά* εδώ είναι επίσης επίθετο). Το ίδιο, φυσικά, ισχύει για όλα τα εθνικά επίθετα.
→ *αγγλικός, Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) εξεζητημένη λόγια λέξη ή φράση: *κάπου-κάπου πετάει και καμιά ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ελληνικός* + μεγεθ. επίθημα *-ούρα*].

ελληνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλο τον κόσμο, το ελληνικό έθνος ΣΥΝ. ρωμιοσύνη **2.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε ορισμένη, εκτός τής Ελλάδος, γεωγραφική περιοχή: *απόδημος / μικρασιατικός ~* || *~ τής διασποράς / τής Κύπρου* **3.** ο ελληνικός πολιτισμός και το σύνολο των Ελλήνων ως φορέων αυτού τού πολιτισμού.

ελληνιστής (ο), **ελληνίστρια** (η) {ελληνιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με την ελληνική γλώσσα και φιλολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑλληνιστής* < αρχ. *ἑλληνίζω* «μιλώ Ελληνικά». Η λ. πρωτοεμφανίζεται στην Κ.Δ. δηλώνοντας τον ελληνόφωνο Εβραίο (λ.χ. *Πράξ.* 11, 20: *ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν ἐλάλουν καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνιστὰς εὐαγγελιζόμενοι τὸν κύριον Ἰησοῦν*). Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν., πβ. αγγλ. hellenist].

ελληνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην ελληνική γλώσσα.

ελληνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής ελληνικής ιστορίας από τον θάνατο τού Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ώς την επικράτηση των Ρωμαίων (31 π.Χ.): *~ περίοδος / γλώσσα / κοινή / ποίηση / χρόνοι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γερμ. hellenistisch].

ελληνο- κ. **ελληνό-** κ. **ελλην-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την Ελλάδα (αρχαία και νέα), τον πολιτισμό της, τη θρησκεία της και οτιδήποτε ελληνικό: *ελληνό-γλωσσος, ελληνο-λάτρης, ελληνο-πρεπής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Ἑλλανο-δίκαι*, μτγν. *ἑλληνό-φρων*), που προέρχεται από το αρχ. *Ἕλλην, -ηνος* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. Gréco-Romain «ελληνορρωμαϊκός»)].

Ελληνοαμερικανός (ο), **Ελληνοαμερικανή** (η) ελληνικής καταγωγής πολίτης των Η.Π.Α. Επίσης **Ελληνοαμερικανίδα** κ. **Ελληνοαμερικάνα** (η).

ελληνογενής, -ής, -ές [1898] {ελληνογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ελληνική προέλευση: *~ ξένος όρος* (λόγια λ. σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα, κυρ. Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική, από ελληνικά συνθετικά στοιχεία, π.χ. aérodynamique).

ελληνόγλωσσος, -η, -ο [1855] **1.** αυτός που έχει γραφτεί στην ελληνική γλώσσα: *~ έντυπο / μελέτη / λεξικό / περιοδικό* **2.** αυτός που ομιλεί την ελληνική γλώσσα ή γράφει σε αυτήν: *~ πληθυσμός*.

ελληνοδιδάσκαλος (ο) [1816] {ελληνοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) δάσκαλος που υπηρετούσε στο τριτάξιο Ελληνικό Σχολείο (βλ. λ. *ελληνικός*).

ελληνοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που έχει ως σημείο αναφοράς του την Ελλάδα και τους Έλληνες: *~ πολιτισμός / σκέψη*. — **ελληνοκεντρισμός** (ο).

ελληνόκτητος, -η, -ο (ιδίως για πλοία) ελληνικής ιδιοκτησίας.
[ΕΤΥΜ. < *ελληνο-* + *-κτητος* < αρχ. *κτῶμαι* (βλ. λ. *αποκτώ*)].

Ελληνοκύπριος (ο) {Ελληνοκυπρί-ου | -ων, -ους}, **Ελληνοκύπρια** (η) ο Έλληνας τής Κύπρου (σε αντιδιαστολή προς τον Τουρκοκύπριο). — **ελληνοκυπριακός**, -ή, -ό.

ελληνολάτρης (ο) {ελληνολατρών}, **ελληνολάτρισσα** (η) {ελληνολατρισσών} πρόσωπο που θαυμάζει υπερβολικά τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ή γενικά οτιδήποτε ελληνικό ΑΝΤ. μισέλληνας. — **ελληνολατρία** (η) [1864].

ελληνομαθής, -ής, -ές [1868] {ελληνομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για ξένους) αυτός που γνωρίζει τη (σύγχρονη) ελληνική γλώσσα **2.** (παλαιότ.) αυτός που έχει καλή γνώση τής ελληνικής γλώσσας, ιδ. τής λόγιας και τής αρχαίας. — **ελληνομάθεια** (η) [1846]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελληνομάχος (ο/η) [1859] πρόσωπο που με τις θέσεις ή τις ενέργειές του αντιμάχεται τους Έλληνες ή τα ελληνικά συμφέροντα· ο μισέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας, ελληνολάτρης.

Ελληνόπαις (ο) [1831] {Ελληνόπ-αιδος | -αιδες, -αίδων} (λόγ.) το Ελληνόπουλο (βλ.λ.): *η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων*.

ελληνοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να γίνεται κάτι ξένο ελληνικό· (ειδικότ.) η απόκτηση από αλλοδαπό τής ελληνικής υπηκοότητας: *καταγγέλλονται παράνομες ~ αλλοδαπών αθλητών*. — **ελληνοποιώ** ρ. [1890] {-είς...}.

Ελληνόπουλο (το), **Ελληνοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί Ελλήνων γονέων ΣΥΝ. (λόγ.) Ελληνόπαις.
[ΕΤΥΜ. < *Έλληνας* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

ελληνοπρεπής, -ής, -ές [1862] {ελληνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ελληνοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει σε Έλληνα, στις παραδόσεις και στα ιδεώδη των Ελλήνων. — **ελληνοπρεπώς** επίρρ. [1869], **ελληνοπρέπεια** (η) [1886]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελληνορθόδοξος, -η, -ο [1869] αυτός που σχετίζεται με τον ελληνισμό και την ορθοδοξία: *~ παράδοση / αξίες*.

ελληνορρωμαϊκός, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους: *~ πολιτισμός*· ΦΡ. ΑΘΛ. ***ελληνορρωμαϊκή πάλη*** άθλημα πάλης κατά το οποίο απαγορεύονται οι κλοτσιές, οι τρικλοποδιές και οι λαβές κάτω από τη μέση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Gréco-Romain].

ελληνοτουρκικός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες και τους Τούρκους συγχρόνως: *~ σχέσεις / κρίση*.

ελληνότροπος, -η, -ο [1865] αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα ελληνικά πρότυπα και ήθη: *~ αγωγή*. - **ελληνότροπα / ελληνοτρόπως** [1868] επίρρ.

ελληνόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

ελληνοχριστιανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που συνδυάζει στοιχεία από την ελληνική και τη χριστιανική παράδοση: *~ παιδεία / παράδοση / πολιτισμός*. — **ελληνοχριστιανικά** επίρρ.

ελληνοχριστιανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο συνδυασμός τού ελληνισμού και τού χριστιανισμού.

-έλ(λ)ης παραγωγικό επίθημα επωνύμων που δηλώνει καταγωγή, κατά κανόνα από τη Λέσβο: *Αλεπουδ-έλλης, Παπαδ-έλης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων, που προέρχεται από το υποκορ. επίθημα *-έλλι* (το οποίο κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται στη Λέσβο, λ.χ. *μωρ-έλλι, γαλατ-έλλι*). Βλ. κ. *-έλλι*].

Ελλήσποντος (ο) {-ου κ. -όντου} στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής Βαλκανικής Χερσονήσου και τής Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος με τη Θάλασσα τού Μαρμαρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλήσποντος* < *Ἕλλη* (βλ.λ.) + *πόντος* «θάλασσα». Βλ. κ. *Δαρδανέλλια*].

-έλλι **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδαρ-έλλι* **2.** παραγωγικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: *κοκκιν-έλλι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *τριβ-έλλιον, κρικ-έλλιον*), το οποίο προέρχεται είτε από υποκορ. λ. με θ. σε *-λ-* (λ.χ. *κρικέλλιον* < *κρίκελλος* < λατ. circellus) είτε απευθείας από λατ. λ. (λ.χ. *τριβέλλιον* / *τρεβέλλιον* < λατ. terebellum), από όπου στη συνέχεια γενικεύθηκε].

ελλιμενίζω ρ. μετβ. {ελλιμένισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** οδηγώ πλοίο μέσα σε λιμάνι ΣΥΝ. προσορμίζω, αράζω **2.** (μεσοπαθ. **ελλιμενίζομαι**) (για πλοία) μπαίνω στο λιμάνι, προσορμίζομαι ΣΥΝ. αγκυροβολώ ΑΝΤ. αποπλέω. — **ελλιμενισμός** (ο) κ. **ελλιμένιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λιμενίζω* < *λιμήν, -ένος*].

ελλιπής, -ής, -ές {ελλιπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ελλιπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις, που υστερεί: *~ μόρφωση / διεύθυνση / στοιχεία* ΑΝΤ. πλήρης **2.** (ΑΝΤ. επέκτ.) ανεπαρκής, ατελής: *~ προετοιμασία* **3.** αυτός που παρουσιάζει ασυνέχεια: *απέτυχε λόγω τής ελλιπούς παρακολούθησης των παραδόσεων* • **4.** ΓΛΩΣΣ. ***ελλιπή ρήματα*** βλ. *ελλειπτικό ρήμα*, λ. *ελλειπτικός* **5.** ΜΟΥΣ. ***ελλιπές μέτρο*** το πρώτο μέρος μουσικής σύνθεσης, από το οποίο λείπουν ένα ή περισσότερα μέρη. — **ελλιπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλλείπω* (< *ἐν-* + *λείπω*) από το θ. τού αορ. β' *ἔ-λιπ-ον*].

ελλιπής ή ελλειπής; Η λέξη γράφεται με *-ι-* **(ελλιπής)**, γιατί σχηματίζεται από το θέμα τού αορίστου (το ασθενές θέμα: αρχ. αόρ. β' **ἔ-λιπ-ον**) και όχι από το θ. τού ενεστώτα που είναι *-ει-* (*ἐλ-λείπ-ω, ἔλ-λειψη*). Έχουμε δηλ. *ελ-**λείπ**-ω* (θ. **λειπ-**) και *παράλειψη, λειψανδρία, έκλειψη*, και *ελ-**λιπ**-ής* (θ. **λιπ-**) *λιπ-όθυμος, λιπ-οτάκτης, ανελ-λιπ-ώς* κ.λπ., πβ. και ***πείθ**-ω* (*πειθώ, πειθήνιος, πειστικός, πειθαρχία*), αλλά ***πιθ**-ανός*, (****πιθ**-τος* >) **πιστός** κ.λπ.· ***μειγ**-νύω* και *μείξη*, αλλά ***μιγ**-άς, συμ-**μιγής*** (βλ. λ. *αναμειγνύω*).
Ας διασαφηθεί εδώ ότι το *ελλιπής* είναι τελείως διαφορετικό από το **ελλειπτικός** τόσο στη σημασία (*ελλειπτικός* είναι ο έχων έλλειψη ή ελλείψεις) όσο και στην παραγωγή (το *ελλειπτικός* παράγεται από το ισχυρό θ. **λειπ-** και όχι από το ασθενές **λιπ-** τού *ελλιπής*).

ελλιποβαρής, -ής, -ές λιποβαρής (βλ.λ.): *~ νεογνό*.
[ΕΤΥΜ. < *λιποβαρής* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τού *ελλιπής*].

ΕΛΛ.Κ.Α. (το) Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού.

ελλοβόκαρπος, -η, -ο ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου οι καρποί βρίσκονται μέσα σε λοβό (λ.χ. το κουκκί, ο αρακάς).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλλοβος* (< *ἐν-* + *λοβός*) + *καρπός*].

ελλόγιμος, -η, -ο (παλαιότ.) **1.** αυτός που διαπρέπει στα γράμματα, λόγιος, σοφός· επίσης για όσους έχουν ακαδημαϊκό τίτλο που δηλώνει διάκριση σε κάποιον τομέα ΣΥΝ. μορφωμένος, πολυμαθής ΑΝΤ. αγράμματος, αμαθής **2.** (στον υπερθ. **ελλογιμότατος**) ως τιμητική προσφώνηση σε ανθρώπους των γραμμάτων. — **ελλογίμως** επίρρ. [μτγν.], **ελλογιμότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευυπόληπτος – εύγλωττος». < *ἐν-* + *-λόγιμος* < *λόγος*].

έλλογος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τη λογική **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση και περίσκεψη ΣΥΝ. συνετός, λογικός, φρόνιμος ΑΝΤ. άλογος, παράλογος, αλλόκοτος. — **ελλόγως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λόγος*].

ελλοχεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) παραμονεύω για να επιτεθώ αιφνιδιαστικά, ενεδρεύω: (μτφ.) *στην εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής ελλοχεύει ο κίνδυνος τής αποσταθεροποίησης* ΣΥΝ. καραδοκώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλοχῶ (-άω)* < *ἐν-* + *-λοχῶ* < *λόχος*].

ελλύχνιο (το) {ελλυχνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το φιτίλι λυχναριού ΣΥΝ. (λόγ.) θρυαλλίς, (λαϊκ.) άφτρα· ΦΡ. (μειωτ.) ***όζει ελλυχνίου*** (*ὄζει ἐλλυχνίου*, Πλουτ. *Δημοσθ.* 8) μυρίζει (καμένο) φιτίλι λυχναριού· για κείμενο το οποίο στερείται πηγαίας εμπνεύσεως ή εκφραστικής ευχέρειας: *Η τελευταία του ποιητική συλλογή ~. Δεν έχει τη ζωντάνια των πρώτων του δημιουργιών.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλύχνιον* < *ἐν-* + *-λύχνιον* < *λύχνος*].

Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.

έλμινθα (η) {ελμίνθων} ονομασία κάθε είδους σκώληκα που ζει παρασιτικά στο έντερο τού ανθρώπου ή των ζώων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλμι(ν)ς, -ινθος*, για το οποίο βλ. λ. *ελμινθίαση*].

ελμινθίαση (η) [1897] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προκαλείται από παρασιτικούς σκώληκες στο έντερο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλμινθιῶ (-άω)* < *ἕλμινς / ἕλμις, -ινθος* «είδος παρασιτικού σκώληκα» < **Fέλμις* < Ι.Ε. *kʷrmi- (συνδ. με Ι.Ε. *wer- «στρέφω, λυγίζω»), που χρησιμοποιήθηκε για διάφορα είδη εντόμων, πβ. σανσκρ. kṛmi-, λατ. vermis, αρχ. ρωσ. vermie «ακρίδες», αλβ. krimp κ.ά. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ., < νεολατ. helminthiasis].

ελμινθοειδής, -ής, -ές [1836] {ελμινθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που μοιάζει με έλμινθα: *~ μυς* (μικρού μεγέθους μυς στα χέρια).

Ελντοράντο (το) (παλαιότ. *Ελδοράδο*) {άκλ.} **1.** μυθική περιοχή στη Ν. Αμερική, που θεωρήθηκε από τους Ισπανούς κατακτητές ως χρυσοφόρα **2.** (μτφ.) κάθε τόπος που αποτελεί το όνειρο, τη βαθύτερη επιθυμία κάποιου ως προς την επιδίωξη κέρδους: *για πολλούς επενδυτές το Χρηματιστήριο υπήρξε ένα ~, όπου νόμιζαν ότι σε λίγο χρόνο θα πλουτίζαν.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Eldorado < el dorado «ο επιχρυσωμένος – αυτός που χρυσίζει» (< μτγν. λατ. ρ. deaurare < λατ. de + aurum «χρυσός»)].

έλξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ΦΥΣ. η ιδιότητα των υλικών σωμάτων να ασκούν δυνάμεις που προκαλούν την προσέγγισή τους, καθώς και η δύναμη που προκαλεί αυτή την προσέγγιση: *ηλεκτρική / μαγνητική ~* || *η ~ τής Σελήνης στα ύδατα των θαλασσών προκαλεί την παλίρροια* || *η ~ τής Γης στα ουράνια σώματα* || *η παγκόσμια ~* **2.** (μτφ.) η γοητεία προσώπου ή πράγματος που έλκει προς το μέρος τους, που καθιστά κάποιον/κάτι επιθυμητό, θελκτικό: *φυσική ~ των δύο φύλων* || *ερωτική / σωματική / σεξουαλική / πνευματική / ψυχική ~* || *ασκώ σε κάποιον ~* || *αμοιβαία / ακατανίκητη ~* ΣΥΝ. σαγήνη· ΦΡ. (μτφ.) ***πόλος έλξεως*** βλ. λ. *πόλος* • **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία κάποιος πιάνεται από υπερυψωμένη δοκό και έλκει το σώμα του προς τα πάνω **4.** ΓΛΩΣΣ. το σχήμα κατά το οποίο όρος πρότασης αφομοιώνεται συντακτικά προς άλλον: *η ~ τού αναφορικού*, π.χ. *δόθηκαν τα ονόματα των φοιτητών όσων θα λάβουν μέρος στον διαγωνισμό* (η γενική «*όσων*» αντί τού ορθού «*όσοι*» οφείλεται σε έλξη τού αναφορικού από το ουσιαστικό «*φοιτητών*»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλξις* < *ἕλκω*].

ελόβιος, -α, -ο [1874] αυτός που ζει ή αναπτύσσεται στα έλη: *~ φυτό / πτηνό* ΣΥΝ. ελοχαρής.

ελογενής, -ής, -ές {ελογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δημιουργείται σε έλη, που υπάρχει λόγω των ελών: *~ πυρετός* (πβ. λ. *ελώδης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *έλος* + *-γενής*, πβ. μτγν. *ἑλειο-γενής*].

ελόγου (+ μου, σου, του) (λαϊκ.-προφορ.) αντί για τις αντων. εγώ, εσύ, αυτός κ.λπ.: *αλλά κι ~ σου δεν είπες τίποτε* ΣΥΝ. τού λόγου (μου, σου, του).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λόγου (μου, σου...)*. Το αρχικό *ε-* οφείλεται στην επίδραση των *εγώ, εσύ* κ.λπ.].

ελονοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από κρίσεις πυρετού, ρίγη και εφίδρωση και προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο, το οποίο εισβάλλει στην κυκλοφορία τού αίματος με το τσίμπημα κουνουπιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαλάρια. — **ελονοσιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *έλος* + *-νοσία* < *νόσος*, απόδ. τού γαλλ. paludisme (< palus «έλος, τέλμα»)].

ΕΛ.Ο.Π.Π. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Πιστοποιητικών Ποιότητας.

έλος (το) {έλ-ους | -η, -ών} περιοχή με ρηχά λιμνάζοντα νερά, ελάχιστη βλάστηση και αυξημένη υγρασία, που ευνοεί την παρουσία μολυσματικών παρασίτων και κουνουπιών ΣΥΝ. βάλτος, τέλμα, (λόγ.) τέναγος. — **ελώδης, -ης, -ες** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλος* < Ι.Ε. *sel-os, πβ. σανσκρ. sávas-. Η σύνδεση με το λατ. silva «δάσος» και με το ουσ. *ὕλη* δεν είναι βέβαιη].

ΕΛ.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ελοχαρής, -ής, -ές {ελοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για ζώα ή φυτά) αυτός που εμφανίζεται συνήθως σε έλη ΣΥΝ. ελόβιος.
[ΕΤΥΜ. < *έλος* + *-χαρής* < *χαίρω*].

Ε.Λ.Π.Α. (η) Ελληνική Λέσχη Περιήγησης και Αυτοκινήτου.

Ελπίδα (η) ▸ Ελπίς

ελπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος | -ων} **1.** η αίσθηση ότι θα υπάρξουν θετικές και επιθυμητές εξελίξεις, η προσδοκία ευχάριστων γεγονότων: *έχει την ~ ότι θα περάσει τις εξετάσεις* || *ακόμα και τις δύσκολες στιγμές αγωνιζόταν χωρίς να χάνει την ~ του* || *στήριζε μεγάλες ~ στις υποσχέσεις της* || *άρχισε με την ~ να τελειώσει γρήγορα* || *οι γιατροί δεν του έδωσαν πολλές ~* || *διαψεύδω τις ~ κάποιου* || *~ πρόκρισης / νίκης* || *μάταιη / φρούδη / αστήρικτη / παλιά / άσβεστη ~* ΣΥΝ. προσδοκία, προσμονή, απαντοχή, αναμονή ΑΝΤ. απελπισία, απόγνωση, αποθάρρυνση **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμπνέει πίστη ή δημιουργεί την προσδοκία ευχάριστων εξελίξεων και πραγματοποίησης επιθυμητών στόχων: *η έκθεση των εμπειρογνωμόνων ήταν η τελευταία ~ για την ανάκαμψη τής εταιρείας* || *το τρίτο άλμα ήταν και η μόνη ~ που είχε για πρόκριση* || *η νέα γενιά είναι η ~ τής χώρας για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. στήριγμα· ΦΡ. (λόγ.) ***παρ' ελπίδα / παρά πάσαν ελπίδα*** (*παρ' ἐλπίδα*, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 899) (για αρνητική εξέλιξη) πέρα από τα αναμενόμενα, πέρα από κάθε προσδοκία: *αν ~ κάτι ανατρέψει τα σχέδιά μας, θα σας ενημερώσουμε εγκαίρως* • **3.** η πιθανότητα: *δεν έχει καμιά ~ επιτυχίας* || *μετά τη βαριά ήττα δεν έχει ελπίδες πρόκρισης* • **4.** ΑΘΛ. ***Εθνική (ομάδα) Ελπίδων / Ελπίδες*** εθνική ομάδα που αποτελείται από παίκτες οι οποίοι πρόκειται να στελεχώσουν τη βασική εθνική ομάδα: *η εθνική ελπίδων ποδοσφαίρου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλπίς, -ίδος* < *ἔλπομαι* «αναμένω, ελπίζω» < **Fέλ-π-ομαι* < Ι.Ε. *wel- «θέλω, εκλέγω», πβ. λατ. vel-le «θέλω», γαλλ. vouloir, ιταλ. volere, γερμ. wollen, αγγλ. will (ουσ.) «θέληση», willing «πρόθυμος», αρχ. σλαβ. velěti «θέλω» κ.ά.].

ελπιδοφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** [μτγν.] αυτός που περιέχει ή δημιουργεί ελπίδα: *~ μήνυμα / εξέλιξη / μέλλον / νέος / αποτέλεσμα / προοπτική* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός, (για πρόσ.) φέρελπις ΑΝΤ. απογοητευτικός, απελπιστικός. — **ελπιδοφόρα** επίρρ.

ελπίζω ρ. αμετβ. {ήλπισα} **1.** έχω ελπίδα για κάτι, αναμένω με αισιοδοξία θετικές και ευχάριστες εξελίξεις: *~ να σας δούμε πριν φύγετε* || *~ όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. προσδοκώ, εύχομαι **2.** (γενικότ.) υπολογίζω ως πιθανό ενδεχόμενο, αναμένω (με θετική διάθεση) δεδομένη εξέλιξη: *~ να μην παρεξηγείς τα αστεία μου, έτσι;* || *~ να του αρέσει το χρώμα, αν και μπορεί να το αλλάξει* || *ποτέ δεν ελπίζαμε τέτοια ανταπόκριση τού κοινού* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **ελπίζεται**) «*τώρα με τα καινούργια βιβλία, ελπίζεται ότι κάτι μπορεί να αλλάξει στην*

εκπαίδευση» (εφημ.) ΣΥΝ. αναμένω, περιμένω. πιστεύω, φαντάζομαι **3.** (+σε) βασίζω την πραγματοποίηση προσδοκιών μου σε (κάτι): *ελπίζει στην ενίσχυση των γονιών του, για να τα βγάλει πέρα* || *ελπίζουν στην αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων για τη βελτίωση τής οικονομίας* || *τώρα πια ~ μόνο στον Θεό* ΣΥΝ. βασίζομαι, στηρίζομαι, εμπιστεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐλπίδ-jω* < *ἐλπίς, -ίδος*].

Ελπινίκη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλπίς* + *νίκη*].

Ελπίς (η) {Ελπίδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία. προσωποποίηση τής ελπίδας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ελπίδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐλπίς* (βλ. λ. *ελπίδα*)].

ελπιστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δικαιολογεί και ενισχύει την ελπίδα, που εμπνέει ελπίδα ΣΥΝ. ελπιδοφόρος, ενθαρρυντικός ΑΝΤ. απελπιστικός· ΦΡ. ***ελπιστικοί φιλόσοφοι*** οι φιλόσοφοι που αναγόρευαν την ελπίδα σε μοναδικό ηθικό στήριγμα τού ανθρώπου.

Ε.Λ.Σ. 1. (η) Εθνική Λυρική Σκηνή **2.** (το) Ενιαίο Λογιστικό Σχέδιο.

Ελ Σαλβαδόρ (το) {άκλ.} (ισπ. República de El Salvador = Δημοκρατία τού Ελ Σαλβαδόρ) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Σαλβαδόρ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Σαλβαδόρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. El Salvador «ο σωτήρας», επειδή ανακαλύφθηκε από τον Ισπανό εξερευνητή P. de Alvarad το 1524/25. την ημέρα τής Ρωμαιοκαθολικής εορτής τού Σωτήρος].

Ελσίνκι (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Φινλανδίας. σημαντικό λιμάνι τής Βαλτικής Θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. < φινλ. Helsinki. αγν. ετύμου. Η πόλη ιδρύθηκε το 1550 από τον βασιλιά τής Σουηδίας Γουστάβο Α΄].

ΕΛ.ΤΑ. (τα) Ελληνικά Ταχυδρομεία.

έλυτρο (το) {ελύτρ-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. μέρος ή σχηματισμός που περικλείεται στενά από μεμβράνη: *~ τού τένοντα ενός μυός* **2.** ΖΩΟΛ. η αποσκληρυμμένη και με υφή δέρματος φτερούγα εντόμου. καθώς και κάθε περίβλημα κυττάρων ή ιστών: *τα ~ των εντόμων* **3.** ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) κάθε κάλυμμα από καραβόπανο, κυρ. στα πολεμικά πλοία **4.** (γενικότ.) περικάλυμμα όπλου (π.χ. ασπίδας από δέρμα. ύφασμα κ.λπ.). — **ελυτροειδής**, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλυτρον* < **Fέλυ-τρον* < *εἰλύω* «κυλώ, τυλίγω» < **Fελνύ-ω* < I.E. *wel- «κυλώ, στρέφω», πβ. λατ. vol-v-ere, evolutio «κύληση» (> γαλλ. évolution «εξέλιξη»). ισπ. volver «γυρίζω», envolver «τυλίγω», γερμ. wälzen «κυλώ», αγγλ. wallow κ.ά. Ομόρρ. *ἄλυ-σις* (βλ.λ.). *εἰλεός, εἴλιγγος* / *ἴλιγγος* κ.ά.].

ελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (κυρ. για τοποθεσίες. περιοχές) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών ελών: *~ έκταση* ΣΥΝ. βαλτώδης **2.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός για περιοχές με έλη, που οφείλεται στην ύπαρξη ελών: *~ πυρετός / ασθένεια* (ελονοσία). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εμ[1] επιφών. για τη φυσική έκφραση ή διατύπωση συμπεράσματος, παρατήρησης που θεωρείται εύλογη, αυτονόητη, ειλικρινώς πηγαία και αυθόρμητη: *~ πώς να το κάνουμε! Αυτός είναι το μεγαλύτερο όνομα στον χώρο τού τραγουδιού. αυτός θα πάρει και τα περισσότερα λεφτά!* || *~ τόση φασαρία γίνεται, πώς να μην ξυπνήσει ο άνθρωπος;* || *–Πιστεύετε ότι ήταν αγένεια εκ μέρους του; –~, τι ήταν;*
[ΕΤΥΜ. < φρ. *ε μα...* από συνεκφορές όπως *ε μα τι να γίνει;, ε μα πώς να σε βοηθήσω;* κ.τ.ό.. στις οποίες το *ε μα* > *εμ* θεωρήθηκε παραχωρητικό μόριο].

εμ[2] σύνδ. συμπλεκτ. (προφ.) (για επιδοτική σύνδεση προτάσεων ή όρων) όχι μόνο... αλλά και: *~ έκανες το λάθος, ~ μιλάς κι από πάνω!* (βλ. κ. λ. *αμ*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hem].

Ε.Μ.Α. (η) Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.

εμαγέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για σκεύος) αυτός που έχει εφυαλωθεί (βλ.λ.): *~ λεκάνη / κατσαρόλα* ΣΥΝ. εφυαλωμένος, σμαλτωμένος **2. εμαγέ** (το) εφυαλωμένο σκεύος: *πήρε καινούργια ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émaillé, μτχ. τ. τού ρ. émailler «σμαλτώνω» < émail «σμάλτο» < φρανκον. smalt. βλ. κ. *σμάλτο*].

Ε.Μ.Α.Κ. (η) Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών.

εμάς αντων. → εγώ

εμβαδομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας: *ο τριγωνισμός τής προς ~ επιφάνειας διευκολύνει τους υπολογισμούς.* - **εμβαδομετρικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εμβαδόμετρο (το) {εμβαδομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. planimeter (νόθο σύνθ.)].

εμβαδόν (το) **1.** ΜΑΘ. η συνολική έκταση που καταλαμβάνει μια επιφάνεια (ή χώρος): *~ σπιτιού / γηπέδου / οικοπέδου / τετραγώνου* **2.** (συνεκδ.) το αριθμητικό αποτέλεσμα τής μέτρησης μιας επιφάνειας (σε τετραγωνικά μέτρα, εκατοστά κ.λπ.): *το συνολικό ~ τού διαμερίσματος είναι 300 μ.² και στους δύο ορόφους.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβαίνω* < *ἐν-* + *βαίνω*, πβ. κ. *βαίνω – βάδην – βαδίζω*].

εμβάζω ρ. μετβ. {έμβασα} στέλνω χρήματα με έμβασμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμβιβάζω* «τοποθετώ εντός» < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βιβάζω* (βλ. κ. *βιβάζω, ἔμβασμα*)].

εμβαθύνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εμβάθυνα} (λόγ.) (+σε) αναλύω εις βάθος, επιχειρώντας την κατανόηση εις βάθος ή την ερμηνεία: *δεν εμβαθύνει ποτέ στα μηνύματα ενός κειμένου. τα προσπερνά επιπόλαια.* — **εμβάθυναση** (η) [1886]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

εμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέβαλα, ενεβλήθην, -ης, -η..., εμβεβλημένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ (κάτι) εντός, ρίχνω μέσα ΣΥΝ. βάζω. ενθέτω ΑΝΤ. βγάζω, εξάγω. εκβάλλω **2.** (μτφ.) εισάγω σε δεδομένη κατάσταση: *η αδιαθεσία τού ηγέτη ενέβαλε σε φανερή ανησυχία τους οπαδούς του* || *~ σε σκέψεις / αμηχανία / πειρασμό* ΣΥΝ. εμπνέω, δημιουργώ. προκαλώ, εμποιώ, εμφυσώ, ενσταλάζω.

εμβαλλωματικός, -ή, -ό [1893] (λόγ.) αυτός που γίνεται με τρόπο πρόχειρο και έχει προσωρινά αποτελέσματα: *το πρόβλημα χρειάζεται ριζική αντιμετώπιση και όχι ~ λύσεις.*
[ΕΤΥΜ. < *εμβάλλωμα* (βλ. λ. *μπάλλωμα*)].

εμβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εμβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βυθίζω (κάτι) σε υγρό, ώστε να καλύπτεται πλήρως από αυτό: *~ τον δείκτη στο διάλυμα τού σωλήνα* || (μτφ.) *έχει εμβαπτιστεί στα νάματα τής ελευθερίας* ΣΥΝ. βυθίζω, βουτώ.

έμβασμα (το) {εμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εντολή μεταφοράς χρηματικών ποσών σε τραπεζικό λογαριασμό δικαιούχου: *~ προς πιστωτικό ίδρυμα* || *~ τηλεγραφικής επιταγής* || *~ για εξόφληση οφειλών προς το δημόσιο* ΣΥΝ. επιταγή **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αποστελλόμενο χρηματικό ποσό: *~ ενός εκατομμυρίου.*
[ΕΤΥΜ. < *εμβάζω* < αρχ. *ἐμβιβάζω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βιβάζω*, απόδ. τού αγγλ. remittance].

εμβατήριο (το) {εμβατηρί-ου | -ων} ρυθμικό μουσικό κομμάτι, κατάλληλο για τον συγχρονισμό τού βηματισμού ομάδας ανθρώπων στον ίδιο ρυθμό: *η μπάντα έπαιξε στρατιωτικά ~ κατά την παρέλαση* || *πένθιμο / γαμήλιο / πατριωτικό ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐμβατήριος* «κατάλληλος για πορεία, για παρέλαση» (π.χ. «*ἐμβατήριος παιάν*», Πλουτ. *Λυκοῦργος* 22) < αρχ. *ἐμ-βαίνω*].

εμβέλεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόσταση την οποία καλύπτει βλήμα πυροβόλου όπλου. η μεγαλύτερη δυνατή απόσταση βολής: *το πλοίο βρισκόταν έξω από την ~ των πυροβόλων τού λιμανιού* **2.** η ακτίνα εκπομπής (ραδιοτηλεοπτικού) σήματος: *ο σταθμός αγόρασε πομπούς μεγαλύτερης ~* **3.** (μτφ.) η έκταση επιρροής. απήχηση: *προσωπικότητα διεθνούς ~* ΣΥΝ. κύρος, αίγλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβελής* «σε απόσταση βολής βλήματος» < *ἐν-* + *-βελής* < *βέλος*].

> **εμβέλεια – βεληνεκές – διαμέτρημα.** Λέξεις από την ορολογία των όπλων χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς στην καθημερινή γλώσσα. Συγκεκριμένα, τόσο οι όροι που δηλούν «την απόσταση, το μήκος τού διαστήματος όπου μπορεί να φθάσει το βλήμα όπλου», δηλ. οι λ. **εμβέλεια** και **βεληνεκές**, όσο και ο όρος που δηλώνει «τη διάμετρο τής κάννης τού όπλου ή και τής σφαίρας (βλήματος)», η λ. **διαμέτρημα**, χρησιμοποιήθηκαν μεταφορικά για να δηλώσουν θετικά κυρίως (ή και αρνητικά) το μεγάλο (ή το μικρό) εύρος των δυνατοτήτων. ικανοτήτων. προοπτικής. απήχησης κ.λπ. προσώπων κυρίως ή και πράξεων, καταστάσεων κ.λπ. Παραδείγματα: *Είναι επιχειρηματίας μεγάλης εμβέλειας, που τον υπολογίζουν όλοι – Τέτοιες ιδέες έχουν πολύ μικρό βεληνεκές στη σημερινή κοινωνία – Πρόκειται για επιστήμονα μεγάλου διαμετρήματος, που η αξία του αναγνωρίζεται διεθνώς.* Ως προς την προέλευση των όρων σημειώνεται ότι το *εμβέλεια* είναι νεότερο παράγωγο (απαντά στον Άγγελο Βλάχο το 1897) τού αρχ. επιθέτου **εμβελής** (αναφέρεται σε τόπο ή διάστημα και μαρτυρείται από κείμενο τού ιστορικού Πολυβίου. 2ος αι. π.Χ.). Το *βεληνεκές* (ενν. *διάστημα*) πλάστηκε από τον δημιουργό τής στρατιωτικής ορολογίας Γρηγόριο Χαντσερή (μέσα 19ου αι.) αντί τού **εμβελές** (από το αρχ. *ἐμβελής*, εξού και η *εμβέλεια*). Σχηματίστηκε από το **βέλος** + **-ενεκής** (πβ. *δι-ηνεκής*. θέμα *ενεκ-* τού αρχ. αορ. τού ρ. *φέρω*: *φέρω – ἤνεγκον / ἠνέχθην*), πιθ. κατά το αρχ. **δουρ-ηνεκής** (το *-η-* αντί τού *-ε-* στο *-ενεκής* λόγω τής συνθέσεως). Η λ. *διαμέτρημα* είναι επίσης νεότερη (1886) και σχηματίστηκε ως παράγωγο τού **διάμετρος – διαμετρώ**, για να αποδώσει το γαλλ. calibre, το οποίο ανάγεται στο ελληνικό **καλαπόδι**: αρχ. **καλά-πους** «ξύλινο πόδι, ξύλινο πρότυπο ποδιού για την κατασκευή παπουτσιών» (< **κάλον** «ξύλο» + **πους** «πόδι») > αραβ. **qālib** > γαλλ. **calibre**. Έτσι. το ελλην. *διαμέτρημα* είναι μεταφραστικό δάνειο.

έμβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ζωή, που χαρακτηρίζεται από δραστηριότητα των ζωτικών λειτουργιών του: *~ όντα.*

έμβλημα (το) {εμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε συμβολική παράσταση ή σχέδιο, που αποτελεί το αναγνωρισμένο διακριτικό γνώρισμα (προσώπου. ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): *~ τής εταιρείας είναι τα ενωμένα σπαθιά* || *ο δικέφαλος αετός ήταν το ~ τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *στην έπαυλη κυμάτιζε η σημαία με το οικογενειακό ~* ΣΥΝ. σύμβολο, οικόσημο, διακριτικό **2.** κάθε ρητό ή επίσημο σύνθημα. που αξιοποιείται ως το σήμα κατατεθέν μιας ηθικής, πολιτικής κ.λπ.: *ως ~ τους είχαν το «αἰὲν ἀριστεύειν»* || *όλα τα κόμματα κατέβηκαν στις εκλογές με ~ την ανανέωση* ΣΥΝ. σύνθημα, διακήρυξη, (μτφ.) σημαία. — **εμβληματικός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβάλλω*].

εμβληματολογία (η) [1857] η επιστημονική μελέτη εμβλημάτων, κυρ. οικοσήμων ΣΥΝ. εραλδική.

εμβοή (η) [1876] το αίσθημα που δημιουργεί στα αφτιά ένας ήχος, λ.χ. το κουδούνισμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tinnitus].

εμβόλαιον (το) [1858] {εμβολαί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. εργαλείο ξύλινο. κυλινδρικό. συνήθ. μυτερό στο ένα άκρο. που χρησιμεύει για προσωρινή ένωση δύο σχοινιών ΣΥΝ. μουρέλο.
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο*, απόδ. τού γαλλ. mandrin].

εμβολή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η έμφραξη αιμοφόρου αγγείου από έμβολο (σημ. 3) • **2.** ΝΑΥΤ. (*παλαιότ.*) η επίθεση κατά εχθρικού σκάφους με πλεύρισμα ή πρόσκρουση, ύστερα από την οποία το πλήρωμα του επιτιθέμενου σκάφους εισορμούσε βίαια στο αντίπαλο σκάφος, για να το κυριεύσει (έκανε ρεσάλτο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάταξη οστού» (στον Ιπποκράτη). < *ἐμβάλλω*].

εμβολιάζω ρ. μετβ. [1833] {εμβολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. κάνω εμβόλιο σε (κάτι) **2.** ΓΕΩΠ. (ειδικότ.) προσαρμόζω τμήμα φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών: *εμβολιάζοντας τα δέντρα, βελτιώνεται η αντοχή τους στις ασθένειες* ΣΥΝ. κεντρώνω, μπολιάζω, ενοφθαλμίζω. — **εμβολιαστικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω.*
[ΕΤΥΜ. < *εμβόλιο* (βλ. κ. *μπολιάζω*). απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. vaccinate].

εμβολιασμός (ο) [1833] **1.** ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ειδικού παρασκευάσματος στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *προληπτικός / υποχρεωτικός* ~ || ~ *κατά τής ευλογιάς* (δαμαλισμός) || *ημερολόγιο εμβολιασμού* **2.** ΓΕΩΠ. η προσαρμογή τμήματος φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών ΣΥΝ. μπόλιασμα, ενοφθαλμισμός **3.** (μτφ.-λόγ.) η επιτυχής μετάδοση ιδεών, αρχών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination].

εμβολίζω ρ. μετβ. {εμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} πλήττω εχθρικό πλοίο με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιτίθεμαι.
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο*].

εμβόλιμος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεμβάλλεται, προστίθεται στα ήδη καθορισμένα ή γνωστά: ~ *συνάντηση / δήλωση / παρέμβαση* ΣΥΝ. ένθετος, παρεμβαλλόμενος, παρένθετος **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που έχει ενσωματωθεί εκ των υστέρων σε κείμενο (συνήθ. χωρίς την έγκριση ή παρέμβαση τού δημιουργού): ~ *στίχοι / σκηνή / παράγραφοι / έπη* ΣΥΝ. παρείσακτος, νόθος **3.** (στο θέατρο) ***εμβόλιμο*** (το) (α) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων χωρίς να έχει σχέση με την υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. ιντερμέτζο, ιντερμέδιο (β) χορικό που δεν έχει οργανική σχέση με τον μύθο τής τραγωδίας ή τής κωμωδίας. — **εμβόλιμα / εμβολίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο μήνας που προσετίθετο στο σεληνιακό έτος, για να αντιστοιχεί με το ηλιακό ημερολόγιο», < *ἐμβολή* < *ἐμβάλλω*].

εμβόλιο (το) {εμβολί-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. παρασκεύασμα που εισάγεται στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης τού ανοσοποιητικού συστήματος για την παραγωγή των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *αντιμικροβιακό / ενδοδερμικό / υποδόριο / στοματικό* ~ **2.** (συνεκδ.) ο εμβολιασμός, η εισαγωγή τού παραπάνω παρασκευάσματος στο σώμα: *σε περίπτωση τραύματος, καλό είναι να γίνεται ~ εντός δώδεκα ωρών* || *φοβόταν τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβόλιον* «δόρυ – στόμιο», υποκ. τού αρχ. *ἔμβολον.* Η ιατρική σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. vaccine].

εμβολιοθεραπεία (η) {εμβολιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση εμβολίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaccinotherapy (νόθο σύνθ.)].

εμβολιοθεραπευτική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που εξετάζει τους τρόπους και τις δυνατότητες θεραπείας μέσω τής χορήγησης εμβολίων, καθώς και τους τρόπους παρασκευής εμβολίων.

εμβολισμός (ο) [1897] η επίθεση εναντίον εχθρικού σκάφους και η διάτρησή του με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης **εμβόλιση** (η).

έμβολο (το) {εμβόλ-ου | -ων} **1.** ΜΗΧΑΝ. ο δίσκος ή ο στερεός κύλινδρος που κινείται εντός μεγαλύτερου κυλίνδρου, ασκώντας ή δεχόμενος πίεση από υγρό ή αέριο: ~ *απλής / διπλής ενέργειας* • **2.** ΝΑΥΤ. επιμήκης, οξεία προεξοχή τής πλώρης πολεμικού πλοίου για τη διάτρηση εχθρικών σκαφών ή την πρόκληση ρωγμών στα ύφαλα μέρη τους και τη βύθισή τους • **3.** ΙΑΤΡ. ημιστερεή μάζα πηγμένου αίματος, καθώς και κάθε αδιάλυτη ή ξένη ουσία ικανή να εμποδίσει την κυκλοφορία τού αίματος (π.χ. παράσιτο, φυσαλλίδα αέρα, λίπος, θρόμβος) προκαλώντας έμφραξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμβολον*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἔμβολος* < *ἐμβάλλω*].

εμβολοφόρος, -ος, -ο [1895] (για μηχανή) αυτός που έχει ως κύριο εξάρτημα έμβολο: ~ *αντλία.*
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο* + *-φόρος* < *φέρω*].

εμβριθής, -ής, -ές {εμβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών· εμβριθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για τη διεισδυτικότητα τού πνεύματος, τη βαθιά γνώση του, αυτός που έχει εντρυφήσει σε ορισμένο αντικείμενο: ~ *μελετητής / στοχαστής / εμπειρογνώμονας / πολιτικός αναλυτής / σχολιαστής* ΣΥΝ. περισπούδαστος, μελετημένος, βαθυστόχαστος, εμπεριστατωμένος ΑΝΤ. επιπόλαιος, επιφανειακός· ΦΡ. (σκωπτ.) ***εμβριθής βλαξ*** (ως οξύμωρη έκφραση) για άνθρωπο φαινομενικά περισπούδαστο και βαθυστόχαστο, που είναι στην πραγματικότητα ανόητος. — **εμβρίθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, βρίθω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-βριθής* < *βρίθω* (βλ.λ.)].

εμβροντησία (η) {εμβροντησιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένα άτομο λόγω ασθένειας, χρήσης ναρκωτικών, τοξικών ουσιών ή ως αντίδραση σε ψυχολογικά αίτια και η οποία χαρακτηρίζεται συνήθ. από πλήρη ακινησία, διακοπή ή μείωση τής αντιληπτικής του ικανότητας, αφωνία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβρόντητος*. Η ιατρ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. stupeur (< λατ. stupor «θάμβος, έκπληξη»)].

εμβρόντητος, -η, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνει τα συμπτώματα τής εμβροντησίας **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους αμηχανίας λόγω απρόβλεπτων εξελίξεων, αιφνίδιας αλλαγής δεδομένων: *η κοινή γνώμη έμεινε ~ μπροστά στο νέο σκάνδαλο* || ~ *άκουσε τον φίλο του να του ανακοινώνει τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* ΣΥΝ. άναυδος, κατάπληκτος, σαστισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμβροντῶ (-άω)* < *ἐν-* + *βροντῶ* «κεραυνοβολώ»].

εμβρόντητος: συνώνυμα. Η κατάσταση κατά την οποία μια ισχυρή συγκίνηση (φόβος, λύπη, απροσδόκητο γεγονός, κακή είδηση κ.λπ.) συγκλονίζει ψυχικά τον άνθρωπο, εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις σημασιολογικές περιοχές, τού «πλήγματος», τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως», και τής «έλλειψης φωνής». Η έννοια τού «πλήγματος» έδωσε τα **εμβρόντητος** (χτυπημένος από βροντή, κεραυνό), **κεραυνοβολημένος, κατάπληκτος** (κυριολεκτικά «χτυπημένος δυνατά», πβ. *πλήττω, πλήγμα*) και **αποσβολωμένος** (αυτός που έχει γίνει *ασβόλη*, καπνιά από ισχυρό πλήγμα κ.λπ.). Ας σημειωθεί εδώ ότι, επειδή όλες οι λέξεις που ανήκουν σε αυτό το σημασιολογικό πεδίο έχουν αρνητικό περιεχόμενο (δηλώνουν ισχυρή συγκίνηση από κάτι κακό), γι' αυτό λέξεις όπως **έκπληκτος, έκθαμβος** ή **εκστατικός** δεν μπορούν, από την άποψη αυτή, να θεωρηθούν συνώνυμες, αφού έχουν «καλή σημασία»: δηλώνουν γενικά συγκίνηση για κάτι καλό, θετικό, ωφέλιμο. Η έννοια τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως» έδωσε τα **στήλη άλατος** («κοκκαλωμένος, ακίνητος», από το πάθημα τής γυναίκας τού Λωτ, στην Π. Διαθήκη, που παρέβη την εντολή τού Θεού να μη γυρίσει να δει πίσω της), **σαστισμένος** (κυριολ. «ταραγμένος», τουρκ. şaşmak «τα χάνω, απορώ»), **χαμένος** (από τη φρ. «τα χάνω», πβ. κ. τη φρ. «χάνω το μυαλό μου») και **αμήχανος** (δεν έχω τρόπο να πράξω, δεν ξέρω τι να κάνω). Τέλος, η έννοια τής «απώλειας τής φωνής» έδωσε τα **ενεός** («άφωνος»), **άναυδος** (*αυδή* «φωνή, ομιλία», πβ. *απαυδώ*), **άλαλος** (*λαλώ* «μιλώ») και **άφωνος** (*φωνή*), καθώς και τη φρ. «με ανοιχτό το στόμα» (χωρίς να βγαίνει φωνή).

εμβροχή (η) [μτγν.] **1.** (γενικά) κάθε διαδικασία για την αποσκλήρυνση αντικειμένου ή υλικού ή τη διάλυσή του με βύθιση σε υγρό **2.** μέθοδος εκχύλισης φυτικού προϊόντος για την παραλαβή των δραστικών συστατικών του **3.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των αλλοιώσεων που υφίσταται το νεκρό πλέον έμβρυο στη μήτρα λόγω τής επίδρασης των αμνιακών υγρών στα οποία εκτίθεται.

εμβρυϊκός, -ή, -ό [1843] κ. (σπάν.) **εμβρυακός** [1879] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο: ~ *ζωή / λειτουργία / κύτταρο / ρυθμός / ανάπτυξη / κόμβος / χιτώνας / ιστός / σφαιρίνη* **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται ακόμη σε υποτυπώδες στάδιο ανάπτυξης, που δεν έχει κατασταλαγμένη, οριστική μορφή: *η ~ κατάσταση τής βιομηχανίας* || ~ *πειραματισμοί καλλιτεχνικής έκφρασης* ΣΥΝ. πρώιμος, αδιαμόρφωτος, στοιχειώδης.

έμβρυο (το) {εμβρύ-ου | -ων} **1.** κάθε έμβιος οργανισμός κατά τα πρώτα στάδια τής ανάπτυξής του· (ειδικότ. στους ανθρώπους) το γονιμοποιημένο ωάριο, κυρ. από τον τέταρτο μήνα τής κύησης ώς τον τοκετό **2.** (ειδικότ. για φυτά) το υποτυπώδες φυτό που σχηματίζεται κατά το πρώτο στάδιο ανάπτυξης τού γονιμοποιημένου σπόρου **3.** (μτφ.) οτιδήποτε βρίσκεται στην αρχή τής ανάπτυξής του, σε υποτυπώδες στάδιο. — **εμβρυοειδής,** -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμβρυον* < *ἐν-* + *βρύον* (βλ.λ.) < *βρύω* «ανθίζω, αφθονώ». Η λ. πέρασε και σε ξένν. γλώσσες, πβ. αγγλ. embryo, γαλλ. embryon κ.ά.].

εμβρυογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των διαδοχικών φάσεων σχηματισμού και ανάπτυξης εμβρύου, καθώς και οι διεργασίες με τις οποίες επιτυγχάνεται η δημιουργία ενός νέου ζωικού οργανισμού ΣΥΝ. εμβρυογονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryogenesis].

εμβρυογενής, -ής, -ές [1893] {εμβρυογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίζεται παράλληλα με το έμβρυο ή οφείλεται σε αυτό: ~ *όγκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénique].

εμβρυογονία (η) [1892] {εμβρυογονιών} η εμβρυογένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénie].

εμβρυοθυλάκιο (το) {εμβρυοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ο υμένας που περιβάλλει το έμβρυο, ο οποίος περιέχει αμνιακό υγρό για την ελεύθερη και προστατευμένη κίνηση τού εμβρύου, καθώς και την εξασφάλιση των απαραίτητων θρεπτικών συστατικών για την ανάπτυξή του. Επίσης **εμβρυοθύλακος** (ο) {εμβρυοθυλάκ-ου | -ων, -ους}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac embryonnaire].

εμβρυοκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση τού καρδιακού ρυθμού, που θυμίζει τους ήχους καρδιάς εμβρύου και χαρακτηρίζεται από ταχυκαρδία, εξομοίωση καρδιακών ιστών κ.λπ. ΣΥΝ. εμβρυϊκός ρυθμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryocardie].

εμβρυοκτονία (η) {εμβρυοκτονιών} η βίαιη και μη φυσική διακοπή τής κύησης ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση. **εμβρυοκτόνος,** -ος, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐμβρυοκτόνος* < *ἔμβρυον* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

εμβρυολογία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστημονική σπουδή των διαδοχικών φάσεων τού σχηματισμού τού εμβρύου και τής ανάπτυξής του. — **εμβρυολόγος** (ο/η). **εμβρυολογικός,** -ή, -ό [1890], **εμβρυολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryologie].

εμβρυομητρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο και την έγκυο, που αφορά στη μεταξύ τους βιολογική σχέση: ~ *ανταλλαγή / ασυμβατότητα.*

εμβρυοπάθεια (η) {εμβρυοπαθειών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική ανάπτυξη και ο ανώμαλος σχηματισμός εμβρύου λόγω νόσου που μεταδόθηκε σε αυτό από τη μητέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryopathie].

εμβρυοπλαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πορεία ανάπτυξης και σχηματισμού τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-πλαστία* < *πλάσσω*].

εμβρυόσακος (ο) [1889] {εμβρυοσάκ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. ομάδα εσωτερικών κυττάρων των αγγειόσπερμων (ανθοφόρων) φυτών, η οποία περιλαμβάνει το ωοκύτταρο και μέσα στην οποία γίνεται η γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryosac].

εμβρυουλκός (ο) ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις δύσκολου τοκετού για το πιάσιμο και τράβηγμα τού εμβρύου από το κεφάλι με ειδική επέμβαση τού μαιευτήρα. — **εμβρυουλκία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έμβρυον* + *-ουλκός* < *έλκω*].

εμβρυοφθόρος, -ος, -ο αυτός που διαπράττει εμβρυοκτονία (βλ.λ.) ΣΥΝ. εμβρυοκτόνος.
[ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

εμβρυώδης, -ης, -ες [1799] {εμβρυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με έμβρυο ή που φέρει έμβρυο: ~ *ασκός / ιστός / φυτό* ΣΥΝ. εμβρυϊκός **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, που στερείται ουσιώδους ανάπτυξης ή οργάνωσης: *τα σχέδια αυτά είναι ακόμα σε ~ κατάσταση. απέχοντας πολύ από την υλοποίησή τους* ΣΥΝ. πρώιμος, υποτυπώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Ε.Μ.Ε. (η) **1.** Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία **2.** Επιθεώρηση Μέσης Εκπαίδευσης.

έμεινα ρ. → μένω

εμείς αντων. → εγώ

έμελλε ρ. → μέλλω

εμ-εμ-ές (το) {άκλ.} (M.M.S.: Multimedia Message Service: Υπηρεσία Πολυμεσικών Μηνυμάτων) τεχνολογία που επιτρέπει την αποστολή και λήψη πολυμεσικών μηνυμάτων (π.χ. φωτογραφιών, ήχων ή κινούμενων εικόνων) μέσω κινητών τηλεφώνων.

εμένα αντων. → εγώ

έμενταλ (το) {άκλ.} κίτρινο ανάλατο τυρί με μεγάλες τρύπες.
[ΕΤΥΜ. < Emment(h)al (γερμ. Emmentaler käse «τυρί έμενταλ»), περιοχή τής γερμανόφωνης Ελβετίας].

έμεσμα (το) {εμέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σύνολο των ουσιών που αποβάλλονται ως εμετός ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξέρασμα, ξερατό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

εμετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (φάρμακο) που χορηγείται για την πρόκληση εμετού: *σε περιπτώσεις δηλητηριάσεων η κένωση τού στομάχου γίνεται με ~ φάρμακα* ΣΥΝ. εμετοκαθαρτικός **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που μπορεί να προκαλέσει εμετό, που προκαλεί αηδία, πρόστυχος ή χαμηλού επιπέδου: ~ *σκηνή βίας / περιγραφή / θέαμα / υπονοούμενο / χυδαιότητα / αστείο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. αηδιαστικός, σιχαμερός.

εμετοδοχείο (το) δοχείο για την αποβολή εμετού.

εμετοκαθαρτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που εξασφαλίζει την κάθαρση τού στομάχου με πρόκληση εμετού: ~ *φάρμακο / ουσία* ΣΥΝ. εμετικός.

εμετός κ. (επίσ.) **έμετος** (σημ. 1) (ο) **1.** αποβολή των περιεχομένων τού στομάχου από το στόμα μέσω συνεχών μυϊκών συσπάσεων λόγω ποικίλων διαταράξεων (λ.χ. ναυτίας, υπερβολικής κατανάλωσης οινοπνευματωδών, ανορεξίας κ.λπ.): *τάση προς* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) ξέρασμα **2.** (μτφ.) το αίσθημα έντονης αηδίας: *οι δολοπλοκίες και τα γλοιώδη ψέματά του μου προκαλούν* ~ ΣΥΝ. σιχαμάρα **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αυτό το αίσθημα αηδίας: *ο λόγος του πραγματικός ~. οχετός και βόρβορος* ΣΥΝ. αηδία, σιχαμάρα. Επίσης (επίσ.) **έμεση** (η) (στη σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έμετος* < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

> **εμετός ή έμετος;** Το σωστό είναι **έμετος**, λ. αρχαία από το επίσης αρχαίο ρ. **εμώ**, η οποία χρησιμοποιείται στην επίσημη ιατρική ορολογία. Κατά τα πολλά, όμως, ονόματα σε **-τός** (κυρίως ρηματικά επίθετα, αλλά και ουσιαστικά· πβ. *θετός, αρκετός, συνετός, αιρετός* - *πυρετός, σκελετός, τοκετός, παγετός* κ.ά.) μετακίνησε αναλογικά τον τόνο στη λήγουσα: **έμετος** > **εμετός**. Το φαινόμενο είναι νεότερο (μεσαιωνικό), αλλά ο τ. *εμετός* χρησιμοποιείται ευρύτατα.
> Κατά το *εμετός* πλάστηκε και το **ξερατό** (από την αιτ. **εμετό**), παράγωγο τού **ξερνώ**, που αντικατέστησε το *εμώ* (παρέμεινε μόνο το **εξεμώ** σε λογιότερη χρήση). Το *ξερνώ* ετυμολογείται από το **εξέρασα** τού **εξερώ** (αρχικά μέλλοντας τού **λέγω**) και από τη (μεταφορική) σημ. «θα τα βγάλω όλα, θα τα πω». Το *εξέρασα* - *ξερνώ* κατά τα *εγέρασα* - *γερνώ, επείνασα* – *πεινώ* κ.τ.ό.

εμιγκρές (ο) {εμιγκρέδες} ελλην. *αυτοεξόριστος*· μετανάστης που αυτοβούλως εκπατρίζεται καταφεύγοντας σε ξένη χώρα λόγω των διωγμών που υφίσταται στη χώρα του ή λόγω των πολιτικών συνθηκών που επικρατούν εκεί ΣΥΝ. πολιτικός φυγάς, εκπατριζόμενος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émigré, μτχ. τ. τού ρ. émigrer < λατ. emigrare «μετοικώ»].

εμιράτο (το) μουσουλμανικό αραβικό κράτος με ανώτατο άρχοντα τον εμίρη (π.χ. Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. emirate < emir (βλ. λ. *εμίρης*)].

εμίρης (ο) {εμίρηδες} οπλαρχηγός ή φύλαρχος, ηγεμόνας ή διοικητής πολιτείας σε ισλαμικές χώρες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. emir < αραβ. amir «ο διατάσσων, ο διοικητής»].

εμμανής, -ής, -ές {εμμαν-ούς | -είς} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μανία για κάτι ΣΥΝ. μανιώδης, παράφορος. — **εμμανώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μανής* < θ. *μαν-* τού ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ε-μάν-ην*)].

Εμμανουέλα (η) γυναικείο όνομα.

Εμμανουήλ (ο) {άκλ.} **1.** ονομασία τού Ιησού Χριστού κατά τον προφήτη Ησαΐα **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μανόλης** (συνήθ. ορθ. *Μανώλης*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Immánu El «μαζί μας (είναι) ο Θεός», προσωνυμία που στην Κ.Δ. αποδίδεται στον Ιησού, πβ. Ματθ. 1, 23: *ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός* (με παράθεση από τον *Ησαΐα* 7, 14)].

εμμέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η μελωδικότητα, η αρμονικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τραγικός χορός», < *εμμελής* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. μτγν.].

εμμελής, -ής, -ές {εμμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εμμελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει μελωδία, αρμονική και γλυκιά μουσική: ~ *απαγγελία τού Ευαγγελίου* ΣΥΝ. μελωδικός, αρμονικός. — **εμμελώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μελής* < *μέλος*].

εμμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέμεινα} (+σε) παραμένω σταθερός, αμετακίνητος, διατηρώ την ίδια στάση ή πίστη (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): ~ *στις απόψεις μου* ΣΥΝ. επιμένω ΑΝΤ. υπαναχωρώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

έμμεσος, -η, -ο αυτός που προκύπτει με παρέμβαση, μεσολάβηση ή τροποποίηση και όχι ως άμεση συνέπεια ή αποτέλεσμα: *το σχόλιο σαφώς περιείχε έναν ~ υπαινιγμό* || ~ *αναφορά / χαρακτηρισμός / απάντηση / προειδοποίηση* ΣΥΝ. πλάγιος ΑΝΤ. άμεσος, απευθείας· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έμμεσος φόρος*** ο φόρος επί των πωλήσεων ή η δασμολογική επιβάρυνση τής τιμής προϊόντος από το κράτος (υπό μορφήν φορολογίας που εισπράττεται από το κράτος): *η αύξηση τής τιμής των τσιγάρων, τής βενζίνης κ.λπ. αποτελεί* ~ (β) (στο ποδόσφαιρο) ***έμμεσο (φάουλ)*** το φάουλ που δεν επιτρέπεται να εκτελεστεί απευθείας προς το τέρμα (γ) ΓΛΩΣΣ. ***έμμεσο αντικείμενο*** (στη Ν. Ελληνική για ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο τού ρήματος που απαντά συνήθως σε γενική πτώση ή αυτό που δηλώνει πρόσωπο: *στη φράση «σου έδωσα νερό» ~ είναι το «σου»* (δ) ***έμμεση βολή*** η βολή που γίνεται κατά στόχου τον οποίο δεν βλέπουμε, αλλά υπολογίζουμε (ε) ΦΙΛΟΣ. ***έμμεση απόδειξη*** μέθοδος απόδειξης θέσεως μέσω τού ελέγχου τής αντίθετης προς αυτήν, η μέθοδος τής «εις άτοπον απαγωγής» ΣΥΝ. απόδειξις από τού εναντίου / εκ τού αντιθέτου (ad contrario). — **έμμεσα / εμμέσως** [μτγν.] επίρρ., **εμμεσότητα** (η) [1886] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ενδιάμεσος, μεσολαβών», < *εν-* + *μέσος*].

> **έμμεσος – άμεσος και άμμεσος!** Από τη μεσολάβηση ή μη τού **μέσος** προέκυψαν τα *εν* + *μέσος* > **έμ-μεσος** και *α-* (στερητ.) + *μέσος* > **ά-μεσος**. Το *έμ-μεσος* σημαίνει «ενδιάμεσος, με μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος», το *ά-μεσος* σημαίνει «χωρίς ενδιάμεσο, χωρίς μεσολάβηση κανενός». Οι λέξεις αντιστοιχούν προς τα ξένα (μέσω τής Λατινικής) mediatus «έμμεσος» (αγγλ. mediate) και inmediatus «α-μεσος» (αγγλ. immediate).
> Από σύγχυση παρατηρείται συχνά το ορθογραφικό λάθος *άμμεσος* (!) με δύο *-μμ-*, που αποφεύγεται, αν θυμάται κανείς την ετυμολογία τής λ.: **α** + **μέσος**, όπως **ά** + **-γευστος, ά** + **-μορφος, ά** + **-καρδος** κ.τ.ό.

εμμέσως επίρρ. [μτγν.] με έμμεσο τρόπο, όχι ευθέως: *μου εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του* ~· ΦΡ. ***εμμέσως πλην σαφώς*** με έμμεσο τρόπο, ο οποίος όμως δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για το τι εννοεί κάποιος: ~ *υπέδειξε ποιον θεωρεί κατάλληλο για διάδοχό του*.

έμμετρος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος σε μέτρο, που έχει συντεθεί με μουσικό ρυθμό: ~ *κείμενο / απόσπασμα / μετάφραση / απόδοση* ΣΥΝ. ρυθμικός, ποιητικός ΑΝΤ. πεζός. — **έμμετρα / εμμέτρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

έμμηνα (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έμμηνος*].

εμμηναγωγό (το) ΦΑΡΜ. ουσία ικανή να προκαλέσει αιμορραγία σε περιπτώσεις μη κανονικής εμφανίσεως έμμηνης ρύσης, χωρίς ωστόσο προηγούμενη ωορρηξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. emménagogue].

εμμηνοληξία (η) {χωρ. πληθ.} η εμμηνόπαυση (βλ.λ.).

εμμηνόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η φυσιολογική παύση τής εμμηνόρροιας λόγω ηλικίας, κυρ. σε γυναίκες σαράντα πέντε μέχρι πενήντα πέντε ετών **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία συμβαίνει η εμμηνόπαυση στη ζωή μιας γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνοληξία, κλιμακτήριος. Επίσης **εμμηνοπαυσία**. – **εμμηνοπαυσιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménopause].

εμμηνορραγία (η) [1847] {εμμηνορραγιών} ΙΑΤΡ. η πέραν των φυσιολογικών ορίων απώλεια αίματος σε κάθε έμμηνη ρύση.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ραγία* < αρχ. *ρήγνυμι* (βλ. κ. *ραγίζω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménorrhagie].

εμμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιοδική και κατά κανόνα μηνιαία εκροή αίματος και βλεννογόνου ιστού τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας· οφείλεται σε πτώση μη γονιμοποιημένου ωαρίου ΣΥΝ. έμμηνη ρύση, περίοδος, έμμηνη ροή, έμμηνα, εμμηνορρυσία. —

εμμηνορροϊκός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ροια* < *ρέω*. ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. menorrhoea].

εμμηνορροώ ρ. αμετβ. [1889] {εμμηνορροείς...} έχω έμμηνη ρύση.

εμμηνορρυσία (η) {εμμηνορρυσιών} η εμμηνόρροια (βλ.λ.). — **εμμηνορρυσιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ρυσία* < *ρύση* (βλ.λ.)].

έμμηνος, -ος (καθημ. -η), -ο **1.** αυτός που έχει ρυθμό περιοδικής επανάληψης ανά μήνα, που οφείλει να επέλθει, να συμβεί εντός μηνός ΣΥΝ. μηνιαίος **2.** ΙΑΤΡ. ***έμμηνη ρύση / ροή*** ή ***έμμηνα*** (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια, η μηνιαία εκροή αίματος, εκκρίσεων και βλεννογόνου τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνορρυσία, περίοδος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-μηνος* < *μήν, μηνός*].

εμμηνοστασία (η) ΙΑΤΡ. η διακοπή ή αναστολή τής εμμηνόρροιας. — **εμμηνοστασιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-στασία* < *στάσις* «επίσχεση, διακοπή»].

έμμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρέχεται έναντι οικονομικού αντιτίμου: ~ *υπηρεσία* / *εργασία* **2.** αυτός που αμείβεται με μισθό: ~ *θέση στην οργάνωση* || ~ *στέλεχος* / *επιμελητής* / *φύλακας* / *στρατιώτης* / *υπάλληλος* ΣΥΝ. μίσθιος, μισθωτός ΑΝΤ. άμισθος. — **έμμισθα / εμμίσθως** [μεσν.] επίρρ.

έμμισχος, -η, -ο [1876] (για λουλούδια) αυτός που έχει μίσχο.

εμμονή (η) [αρχ.] **1.** η σταθερή και αμετακίνητη προσήλωση σε πεποίθηση ή στάση (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): *έδειξε μεγάλη ~ στην υποστήριξη τής πρότασης αυτής* || *η ~ του στο θέμα καταντά παρεξηγήσιμη* ΣΥΝ. επιμονή ΑΝΤ. χαλαρότητα, αδιαφορία, υπαναχώρηση, διαλλακτικότητα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η πίστη ή στάση κ.λπ. στην οποία εμμένει κανείς: *δεν μπορεί να απαλλαγεί από τις ~ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμμένω*].

έμμονος, -η, -ο σταθερά ανυποχώρητος και επαναλαμβανόμενος: ~ *επανάληψη* / *αντίληψη* / *φόβος* / *παράκληση* / *διεκδίκηση* / *κακοκαιρία* ΣΥΝ. σταθερός, επίμονος· ΦΡ. (α) ΙΑΤΡ. ***έμμονη ιδέα*** ψυχική παράσταση παθολογικού χαρακτήρα, που εντυπώνεται στη συνείδηση ατόμου με επιμονή· η απόλυτη βεβαιότητα για κάτι, η οποία απασχολεί συνεχώς τη σκέψη: *του έγινε ~ ότι θα πάθει ατύχημα* / *ότι έχει κάποια αρρώστια* (β) ΧΗΜ. ***έμμονα αέρια*** τα αέρια που έχουν πολύ μικρή πτητικότητα. — **έμμονα / εμμόνως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμμένω*. Η φρ. *έμμονη ιδέα* αποδίδει το γαλλ. idée fixe].

έμμορφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μορφοποιηθεί, που έχει σχήμα: ~ *ορυκτό* || ~ *συστατικά τού αίματος* ΣΥΝ. διαμορφωμένος, διαπλασμένος, σχηματισμένος ΑΝΤ. άμορφος, αδιάπλαστος, αδιαμόρφωτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *-μορφος* < *μορφή*].

Ε.Μ.Ν.Ε. (η) Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

εμ-ντι-έφ (το) (MDF) {άκλ.} υλικό σε μορφή πεπιεσμένων φύλλων, που παράγονται από υποπροϊόντα ξύλου.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. ονομασίας Medium Density Fibres «ίνες μέσης πυκνότητας»].

εμορφιά (η) → ομορφιά

εμορφάδα (η) → ομορφιά

έμορφος, -η, -ο → όμορφος
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **έμμορφος* < αρχ. *εὔμορφος*, όταν η δίφθογγος *εὐ-* προφέρθηκε ως /ev-/].

εμουλσιόν (η) {άκλ.} **1.** η εξαιρετικά λεπτή φωτοευαίσθητη επίστρωση τής μιας πλευράς φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φιλμ, πάνω στην οποία εγγράφεται η εικόνα τού ειδώλου **2.** (γενικότ.) κάθε υγρό μείγμα που περιέχει φάρμακο αιωρούμενο σε μικροσκοπικά σφαιρίδια, το γαλάκτωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émulsion «γαλάκτωμα» (οπτικό δάνειο) < λατ. emulsus < emulgere «αρμέγω»].

Ε.Μ.Π. (το) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

έμπα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** η είσοδος (κάποιου) σε δεδομένο χώρο: *«στο ~ μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν πετρίτης»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έβγα (το)· ΦΡ. ***έμπα-ξέβγα*** για περιπτώσεις συνεχούς και άσκοπης μετακίνησης: *θα μας τρελάνει με το ~ του απ' το πρωί* ΣΥΝ. μπες-βγες **2.** (σπάν.) το σημείο εισόδου σε κλειστό ή ανοιχτό χώρο: ~ *σπηλιάς* / *κήπου* / *πλατείας* / *σπιτιού* / *χωριού* **3.** (μτφ.-λογοτ.) η έναρξη μεταβατικής περιόδου, η μετάβαση και προσαρμογή σε νέα δεδομένα (κλιματικά, χρονολογικά, κοινωνικά κ.λπ.): ~ *τής Άνοιξης* / *τής χρονιάς* / *τού νέου αιώνα* ΣΥΝ. ξεκίνημα, αρχή.

έμπα ρ. → μπαίνω

εμπάθεια (η) [μτγν.] {εμπαθειών} η έντονη αντιπάθεια (εναντίον κάποιου) που εμποδίζει την αντικειμενική κριτική, η έκφραση έντονου, αρνητικού συναισθήματος: *τα λόγια του αποκάλυπταν μεγάλη ~ και φανατισμό* || *τόση ~ δείχνει άνθρωπο μικρόψυχο και μοχθηρό* ΣΥΝ. μισαλλοδοξία, πώρωση, μοχθηρία ΑΝΤ. διαλλακτικότητα, ηπιότητα.

εμπαθής, -ής, -ές {εμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών | εμπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι γεμάτος εμπάθεια: ~ *δήλωση* / *τοποθέτηση* / *αντιπαράθεση* / *κριτική* / *χαρακτήρας* / *πολιτικός* / *άνθρωπος* ΣΥΝ. μισαλλόδοξος, φανατικός, κακιασμένος, μοχθηρός, φθονερός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ήπιος, μετριοπαθής. — **εμπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκινημένος – κινούμενος από πάθος». < *ἐν-* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*, ρ. *πάσχω*].

εμπαιγμός (ο) (λόγ.) **1.** η επίδειξη φαινομενικού ενδιαφέροντος για την υπόθεση κάποιου, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει αδιαφορία ή επιδίωξη τού αντίθετου αποτελέσματος ΣΥΝ. παραπλάνηση, εξαπάτηση **2.** η κοροϊδία, η γελοιοποίηση (κάποιου): *ο ~ κάποιου για σωματικό του ελάττωμα* ΣΥΝ. χλευασμός, περίπαιγμα, εξευτελισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδεύω, κοροϊδία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπαίζω*].

εμπαίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπαιξα, εμπαίχθηκα, εμπαιγμένος} **1.** δείχνω φαινομενικό ενδιαφέρον για την υπόθεση (κάποιου), ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορώ ή ενεργώ για το αντίθετο αποτέλεσμα: *είναι φανερό ότι μας εμπαίζουν· δεν έχουν σκοπό να μας εξυπηρετήσουν!* || *οι αρμόδιοι μας εμπαίζουν: κάθε φορά μάς βεβαιώνουν ότι μεριμνούν για την αντιπλημμυρική προστασία τής περιοχής και κάθε χρόνο, με την πρώτη νεροποντή, πλημμυρίζουμε* ΣΥΝ. παραπλανώ, εξαπατώ **2.** κοροϊδεύω, γελοιοποιώ κάποιον: *οι συμμαθητές του τον ενέπαιζαν εξαιτίας τής δυσμορφίας του.*

εμπαίκτης (ο) {εμπαικτών}, **εμπαίκτρια** (η) {εμπαικτριών} (λόγ.) πρόσωπο που εμπαίζει τους άλλους κατά συστηματικό τρόπο και με ιδιοτελή κίνητρα: ~ *τού λαού.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπαίζω*].

εμπαικτικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που συνιστά ή προκαλεί εμπαιγμό: ~ *σχόλιο* / *παρατήρηση* / *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, χλευαστικός, ειρωνικός, σκωπτικός **2.** αυτός που καταφεύγει συχνά στον εμπαιγμό ως τρόπο συμπεριφοράς ΣΥΝ. κυνικός, δεικτικός, είρωνας. — **εμπαικτικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

εμπάργκο (το) {άκλ.} ελλην. *ειργμός* (στο Διεθνές Δίκαιο) απαγόρευση οικονομικού χαρακτήρα, όπως η απαγόρευση εμπορίου, κινήσεως πλοίων, αγοραπωλησιών *συγκεκριμένων εμπορευμάτων, πωλήσεως* όπλων που επιβάλλεται από χώρα/χώρες σε άλλη· σκοπός τού εμπάργκο είναι η αποκατάσταση τής διεθνής ειρήνης και ασφάλειας είτε από το Συμβούλιο Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε. είτε μονομερώς: *επιβολή* / *άρση τού ~* || *διπλωματικό* / *εμπορικό* / *οικονομικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. embargo < ισπ. embargar «απαγορεύω, αποκλείω» < λατ. *imbarricare < in- + αρχ. λατ. *barra «αμπάρα»].

έμπαση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σημείο ή το όριο από όπου εισέρχεται κανείς: *η ~ τής αυλής* / *τής εκκλησίας* / *τού χωριού* ΣΥΝ. είσοδος **2.** μικρός ή στενός δρόμος που χρησιμεύει ως πέρασμα • **3.** ο χρόνος που απαιτείται για την επαναφορά των νερών τής θάλασσας στο αρχικό τους ύψος κατά τη διάρκεια τής παλίρροιας, καθώς και το ίδιο το φαινόμενο. Επίσης **εμπασιά** κ. **μπασιά**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἔμβασις* < αρχ. *ἐμβαίνω*].

εμπατή (η) (λαϊκ.) **1.** η είσοδος ενός χώρου ΣΥΝ. έμπαση **2.** η είσοδος υπογείου από το εσωτερικό κτηρίου, η καταπακτή **3.** όροφος που βρίσκεται κάτω από το επίπεδο τής επιφάνειας ΣΥΝ. υπόγειο.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού επιθ. *εμπατός* < μτγν. *ἐμβατός* < αρχ. *ἐμβαίνω*].

Εμπεδοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (493-433 π.Χ.), ο οποίος ήταν ο πρώτος που προσέγγισε συνδυαστικά την ηρακλείτεια και την ελεατική σκέψη **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐμπεδοκλῆς* «ο έχων *ἔμπεδον κλέος*, σταθερή δόξα, ο μόνιμα ένδοξος» < *ἔμπεδος* (βλ.λ.) + *-κλῆς* < *κλέος*].

έμπεδος, -ος, -ον (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιάσειστη σταθερότητα: ~ *φρονήματα* / *γνώση* / *πόνος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***έμπεδον*** (το) {εμπέδ-ου | -ων} στρατιωτική μονάδα (νεοσυλλέκτων), η οποία εν καιρώ πολέμου ή επιστράτευσης αντικαθιστά τα κέντρα εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος». βλ. κ. *πεδίο*].

εμπεδώνω ρ. μετβ. {εμπέδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ασφαλές, σίγουρο και σταθερό, οργανώνω σε πιο συμπαγή μορφή: *η δημοκρατία εμπεδώνεται στην πράξη με τη συμμετοχή του πολίτη* ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, εδραιώνω **2.** (μτφ.) κατανοώ (κάτι) πλήρως, κάνω κτήμα μου, αφομοιώνω: *με επαναλήψεις και εξάσκηση θα εμπεδώσει τις γνώσεις του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμπεδῶ (-όω)* «επιβεβαιώνω, επικυρώνω» < *ἔμπεδος*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τελευταία το **εμπεδώνω** χρησιμοποιείται με τη σημ. τού «μαθαίνω καλά, καταλαβαίνω πλήρως», ξεκινώντας πιθ. από μια μάλλον ειρωνική μεταφορά τής λ. από τον χώρο τής παιδαγωγικής επιστήμης, όπου το αίτημα τής εμπέδωσης είναι βασικό για την εκμάθηση των διδασκομένων.

εμπέδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να αποκτά (κάτι) σταθερό, μόνιμο χαρακτήρα: *η ~ τού συναδελφικού πνεύματος* / *τού πατριωτικού φρονήματος* / *τής αξιοκρατίας* / *τής ειρήνης* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, παγίωση, εδραίωση **2.** (καταχρ.) η πλήρης κατανόηση: *η ~ γνώσεων* / *τού μαθήματος* || *ασκήσεις για την ~ τής διδαχθείσης ύλης* • **3.** ΙΑΤΡ. η είσοδος τής κεφαλής τού εμβρύου στην πύελο τής γυναίκας πριν από τον τοκετό.

εμπειρία (η) [αρχ.] {εμπειριών} **1.** οτιδήποτε καταγράφεται ως προσωπικό βίωμα και εντυπώνεται ως γνώση, προσωπικά επεξεργασμένο ερέθισμα (κυρ. αισθητικό): *είναι οδυνηρή ~ η απώλεια ενός φίλου* || *η μοναδική ~ τής γέννησης ενός παιδιού* || *υπέροχη* / *συγκλονιστική* / *ανεπανάληπτη* / *καταλυτική ~* **2.** (συνεκδ.) το βίωμα που καταγράφεται ως σημαντικό στοιχείο προσωπικής γνώσης, ως ξεχωριστό γεγονός: *αυτή η έκθεση είναι μια ~* || *και μόνο η γνωριμία μιας τέτοιας προσωπικότητας ήταν για μένα ~* || *η πείρα αποτελείται από το σύνολο των ~ κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πείρα.*

εμπειρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκύπτει από την εμπειρία ή τον πειραματισμό (π.χ. ως αποτέλεσμα πειραμάτων, μετρήσεων): ~ *γνώση* / *κατανόηση* / *μέθοδος* / *κανόνας* / *τύπος* / *δεδομένο* / *εξέταση* || ~ *βεβαίωση μιας θεωρίας* ΑΝΤ. θεωρητικός, επιστημονικός **2.** (συνήθ. για πρόσωπα, επαγγελματίες κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζει μεθόδους χωρίς επιστημονική κατάρτιση, στηριζόμενος καθαρά σε πρακτικές γνώσεις και εμπειρίες: *η μαία τα παλιά χρόνια ήταν ένα είδος εμπειρικού μαιευτήρα* ΣΥΝ. πρακτικός, αυτοδίδακτος ΑΝΤ. επιστήμονας, σπουδασμένος **3.** ***εμπειρική σχολή*** (ι) η φιλοσοφική σχολή τού

εμπειρισμού (βλ.λ.) (ii) η αρχαία ιατρική σχολή που απέρριπτε τη διάγνωση βάσει θεωρητικών δεδομένων, ερευνώντας ξεχωριστά βάσει πειραματικών, πραγματικών δεδομένων κάθε αρρώστια. — **εμπειρικά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

εμπειριοκρατία (η) ο εμπειρισμός. — **εμπειριοκρατικός**, -ή, -ό, **εμπειριοκρατικά** επίρρ.

εμπειρισμός (ο) [1843] **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που πρεσβεύει ότι κάθε γνώση προκύπτει κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά από την εμπειρία μέσω των αισθήσεων και στηρίζεται σε αυτή ΣΥΝ. εμπειριοκρατία **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) η πρακτική γνώση που στερείται θεωρητικού υπόβαθρου. — **εμπειριστής** (ο) [1872].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. empirisme].

εμπειρογνώμονας (ο/η) [1883] {(θηλ. εμπειρογνώμονος) | εμπειρογνωμόνων} ειδικός και έμπειρος σε ορισμένο κλάδο ή θέμα, πρόσωπο που εκφέρει γνωμάτευση ως ειδικός και αρμόδιος: *η έκθεση των ~ κρούει τον κώδωνα τού κινδύνου για την εταιρεία* ΣΥΝ. πραγματογνώμονας, ειδικός, γνώστης, (λόγ.) ειδήμων, επαΐων, εξπέρ. Επίσης (λόγ.) **εμπειρογνώμων** {εμπειρογνώμονος}. — **εμπειρογνωμοσύνη** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. < *έμπειρος* + *-γνώμων* < *γνώμη*].

εμπειρογνώμων – εμπειροτέχνης. Οι λέξεις διαφέρουν πολύ σημασιολογικά, μολονότι ενίοτε συγχέονται. Ο **εμπειρογνώμων** είναι ο έμπειρος και ειδικός σε ορισμένα θέματα ή κλάδο, για τα οποία μπορεί να γνωμοδοτήσει με εγκυρότητα και βαρύνουσα γνώμη. Ο **εμπειροτέχνης**, αντιθέτως, είναι ο εμπειρικός τεχνίτης, ο οποίος στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα και λιγότερο στη θεωρητική γνώση.

εμπειροπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολεμικές εμπειρίες, που υπηρέτησε σε στρατιωτική δύναμη κατά τη διάρκεια πολέμου και έχει πείρα πολεμικής ζωής και τεχνικής: *~ στρατιώτης* ΣΥΝ. παλαίμαχος, βετεράνος ΑΝΤ. απειροπόλεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.

έμπειρος, -η, -ο αυτός που διαθέτει πείρα, που έχει προηγούμενη εμπειρία ως πρακτική γνώση: *~ διπλωμάτης / ρήτορας / οδηγός / επιχειρηματίας / μάγειρας* ΣΥΝ. πεπειραμένος ΑΝΤ. άπειρος, πρωτόβγαλτος, αρχάριος. — **εμπείρως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-πειρος* < *πεῖρα*].

εμπειροτέχνης (ο) [1833] {εμπειροτεχνών} ο εμπειρικός τεχνίτης, που στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα παρά στη θεωρητική γνώση ΣΥΝ. μάστορας, τεχνίτης. — **εμπειροτεχνία** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας*.

εμπεριέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμπεριείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} (κυριολ. κ. μτφ.) περιέχω (κάτι) ως τμήμα, ως επιμέρους κομμάτι μου, συμπεριλαμβάνω στη σύνθεσή μου: *η έκθεση εμπεριέχει όλα τα στοιχεία των πρόσφατων ερευνών || στην τιμή δεν εμπεριέχεται το κόστος μεταφοράς || το σχόλιό του εμπεριέχει ειρωνεία* ΣΥΝ. εμπερικλείω. — **εμπεριεκτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω*.

εμπερικλείω ρ. μετβ. [μεσν.] {παρατ. εμπεριέκλεια | εμπεριέκλεισα} κλείνω (κάτι) μέσα μου, περιλαμβάνω: *η πρόταση αυτή εμπερικλείει κινδύνους || η προειδοποίησή του εμπερικλείει απειλή* ΣΥΝ. εμπεριέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαμβάνω, κλείνω*.

εμπερίστατος, -η, -ο [1897] (λόγ.) **1.** εμπεριστατωμένος **2.** αυτός που έχει εμπλακεί σε εργασίες ή βρίσκεται σε δύσκολη θέση.

εμπεριστατωμένος, -η, -ο [1837] αυτός που έγινε με μεγάλη προσοχή και επιμονή στη λεπτομέρεια: *~ μελέτη* ΣΥΝ. συστηματικός, λεπτομερής, προσεκτικός, ακριβής ΑΝΤ. πρόχειρος. — **εμπεριστατωμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού **εμπεριστατώ* < *εν-* + *περι-* + *-στατώ* < *στατός* < αρχ. *ἵστημι*· η επιτατική σημασία οφείλεται στη σύνθεση με τη διπλή πρόθεση (πβ. τα παλαιότερα *εμπεριχαρής, εμπερισπούδαστος* κ.λπ.). Μεταφρ. δάνειο από γερμ. umständlich].

εμπέτασμα (το) {εμπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (επίσ.) η επικάλυψη επιφάνειας τοίχου από χαρτί· η ταπετσαρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κουρτίνα, παραπέτασμα», < αρχ. *ἐμπετάννυμι* «ξεδιπλώνω και σκορπίζω» < *ἐν-* + *πετάννυμι*, βλ. κ. *πετώ*].

εμπίπτω ρ. αμετβ. {παρατ. ενέπιπτα | ενέπεσα} (λόγ.) βρίσκομαι εντός καθορισμένων ορίων, αποτελώ μέρος αναγνωρισμένου πλαισίου: *η έκδοση αποφάσεως δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες τού συμβουλίου* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνομαι, ανήκω, περιέχομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πίπτω*].

εμπιστεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εμπιστεύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δείχνω εμπιστοσύνη σε (κάποιον): *τον ~ για τις δύσκολες υποθέσεις μου || δεν εμπιστεύεται τον τρόπο λειτουργίας τής δικαιοσύνης* ΣΥΝ. πιστεύω ΑΝΤ. δυσπιστώ, αμφιβάλλω· ΦΡ. ***εμπιστεύομαι (κάποιον) τυφλά / με κλειστά μάτια*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει: *του έχω αναθέσει την υπόθεση εν λευκώ, γιατί τον εμπιστεύομαι τυφλά* **2.** αξιοποιώ (κάτι) ως έρεισμα, βασίζομαι σε (κάτι): *~ πάντα το ένστικτό μου* ΣΥΝ. στηρίζομαι (σε) **3.** αναθέτω, αφήνω (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: *~ την αγωγή των παιδιών σε εξαιρετικό δάσκαλο || φεύγοντας για διακοπές τού εμπιστεύθηκε τα κλειδιά τού σπιτιού* **4.** εκμυστηρεύομαι (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: *στην καλύτερή της φίλη εμπιστευόταν όλα τα μυστικά της* ΣΥΝ. μοιράζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαπιστώνω*.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἐμπιστεύω* < *ἐν-* + *πιστεύω*].

εμπιστευτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που προϋποθέτει την ύπαρξη εμπιστοσύνης και λειτουργεί μέσα σε πλαίσιο καλής πίστης και αμοιβαίας εκτίμησης: *έχει ~ θέση λόγω τής αφοσίωσης και τής τιμιότητάς του* **2.** (ειδικότ.) αυτός που απαιτεί εχεμύθεια, που δεν είναι περαιτέρω ανακοινώσιμος: *~ πληροφορία / είδηση / επιστολή / αποστολή / έγγραφο / ανακοίνωση* ΣΥΝ. μυστικός, απόρρητος ΑΝΤ. δημοσιεύσιμος, ανακοινώσιμος. — **εμπιστευτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ., **εμπιστευτικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confidentiel].

έμπιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος εμπιστοσύνης: *~ συνεργάτης / φίλος / βοηθός / πληροφοριοδότης / σύμμαχος / πρόσωπο* ΣΥΝ. αξιόπιστος, εχέγγυος, πιστός ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2.** **έμπιστος** (ο), **έμπιστη** (η) πρόσωπο το οποίο εξυπηρετεί κάποιον στις εμπιστευτικές του υποθέσεις (και το οποίο ήταν, κυρ. παλαιότ., στην υπηρεσία τού προσώπου αυτού): *του το ανακοίνωσε ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπιστεμένος.

έμπιστος: συνώνυμα. Η έννοια τής «εμπιστοσύνης σε πρόσωπα» εκφράζεται με πολλές λέξεις, που ποικίλλουν στη σημασία τους ανάλογα με το αντικείμενο τής εμπιστοσύνης. Η γενικότερη στη σημασία της και αρχαιότερη συγχρόνως λ. (ανάγεται στον Πλάτωνα) είναι το **αξιόπιστος**, που δηλώνει γενικά «πρόσωπο / αντικείμενο άξιο εμπιστοσύνης» *(Είναι πολύ αξιόπιστος υπάλληλος· μπορείς να τον εμπιστευθείς με τυφλά μάτια – Η κυβέρνηση προσπαθεί να πείσει τον λαό ότι ακολουθεί αξιόπιστη πολιτική με μέγιστο μέλημα την οικονομική σταθεροποίηση)*. Μόνο για πρόσωπα πλάστηκε κατά τα μεσαιωνικά χρόνια η λ. **έμπιστος** (και **εμπιστοσύνη**): *Θα στηριχθούν σε ένα πολύ έμπιστό τους πρόσωπο.* Για πρόσωπα που τρέφει κανείς εμπιστοσύνη στις πράξεις και στη στάση τους χρησιμοποιούνται οι λ. **πιστός, (ε)μπιστεμένος** (< *εμπιστευμένος*) και **(μ)πιστικός** (το *μπιστικός* έφτασε να αποκτήσει πολύ συγκεκριμένη σημασία, αυτή του ανθρώπου στον οποίον –σε αγροτοκτηνοτροφικές κοινωνίες · εμπιστεύονται την κύρια περιουσία τους, τα ζώα, έφτασε δηλ. να σημαίνει τον «βοσκό»). Στη λόγια γλώσσα τής διοίκησης χρησιμοποιήθηκε το **δια(πε)πιστευμένος** (< *διαπιστεύω, διαπιστευτήρια*) για τα πρόσωπα που μια χώρα εμπιστεύεται να την εκπροσωπούν επισήμως σε μιαν άλλη, δηλ. για τους πρέσβεις. Έμπιστο πρόσωπο είναι και αυτός που δεν αποκαλύπτει τι του εμπιστεύονται οι άλλοι, ο **εχέμυθος**. *Εχέμυθος* είναι αυτός που μπορεί να κρατάει μυστικά που γνωρίζει, χωρίς να τα αποκαλύπτει και να εκθέτει αυτούς που του τα εκμυστηρεύθηκαν. Στην καθημερινή γλώσσα λέγεται χαρακτηριστικά και **τάφος** *(Είναι τάφος· δεν λέει λέξη από όσα τού λέει το αφεντικό του)*. Προκειμένου για εμπιστοσύνη σε θέματα οικονομικών και άλλων συναλλαγών, τα έμπιστα πρόσωπα χαρακτηρίζονται με τις λ. **φερέγγυος** και **εχέγγυος**, ο εγγυημένος από πλευράς οικονομικής αξιοπιστίας.

εμπιστοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πίστη στην αξιοπιστία, εντιμότητα ή ικανότητα, αξία κ.λπ. (κάποιου): *δείχνω / εμπνέω ~ σε κάποιον || χάνω / προδίδω / δικαιώνω / κερδίζω / ανακτώ / καταχρώμαι / έχω / διαψεύδω / αξίζω την ~ κάποιου || αίρω / αποσύρω την ~ μου από κάποιον/κάτι* ΑΝΤ. αμφισβήτηση· ΦΡ. (α) ***χαίρω / απολαύω τής (απολύτου) εμπιστοσύνης (κάποιου)*** θεωρούμαι (από κάποιον) ως πρόσωπο (απόλυτα) έμπιστό του και αξιόπιστο: *ο διαμεσολαβητής πρέπει να χαίρει τής εμπιστοσύνης και των δύο πλευρών* (β) ***έχω τυφλή εμπιστοσύνη (σε κάποιον)*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει (γ) ***ψήφος εμπιστοσύνης*** βλ. λ. *ψήφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*.

εμπλακώ (να/θα) ρ. → εμπλέκω

έμπλαστρο (το) {έμπλάστρ-ου | -ων} **1.** το στερεό ή ρευστό παρασκεύασμα που απλώνεται πάνω από ύφασμα ή άλλο υλικό και εφαρμόζεται στο σώμα για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. κατάπλασμα, (λαϊκ.) μπλάστρι **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα τυποποιημένα τεμάχια που περιέχουν αυτό το υλικό: *το κουτί περιέχει πέντε ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἔμπλαστρος* < αρχ. *ἐμπλαστός* < *ἐμπλάσσω / -ττω* < *ἐν-* + *πλάσσω / -ττω*].

εμπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπλ-εξα (να/θα εμπλακώ), -άκην, -ης, -η..., εμπλεγμένος} (λόγ.) **1.** αναμειγνύω (κάποιον) σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: *οι μάρτυρες εμπλέκουν στην ιστορία εκβιασμού και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα || τον ενέπλεξαν σε υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών || «ο υπουργός, στις αλλαγές που ετοιμάζει, εμπλέκει πολλούς οργανισμούς κοινής ωφελείας»* (εφημ.) || (συνήθ. μεσοπαθ.) *όσοι εμπλέκονται στον διάλογο προσπαθούν να επιβάλουν τις απόψεις τους || στην πρόσφατη κρίση ενεπλάκησαν όλες οι όμορες χώρες* ΑΝΤ. απεμπλέκω **2.** (ως νεολογισμός) βάζω (κάποιον) να συμμετέχει (σε κάτι), συμπεριλαμβάνω, εντάσσω: *στην αναβάθμιση τής περιοχής προγραμματίζουμε να εμπλέξουμε τα σχολεία τής περιοχής, την τοπική αυτοδιοίκηση και εθελοντές πολίτες || στη λήψη των αποφάσεων για το έργο δεν εμπλέκεται ούτε το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ούτε ο Δήμος.*

εμπλέκω – εμπλοκή. Τελευταία χρησιμοποιούνται ως νεολογισμοί από την Αγγλική (από τα involve και involvement), τα **εμπλέκω** και **εμπλοκή** με τη σημ. τού «βάζω κάποιον να συμμετέχει σε κάτι, συμπεριλαμβάνω, εντάσσω» (το *εμπλέκω*) και «συμμετοχή, το να συμπεριληφθεί κάποιος σε κάτι, ένταξη» (το *εμπλοκή*). Στην Ελληνική η συνήθης χρήση των *εμπλέκω / εμπλέκομαι* (και τού *εμπλοκή*) είναι με αναφορά σε παράνομες υποθέσεις *(Τον εμπλέκουν στην υπόθεση των ναρκωτικών – Εμπλέκεται στην εξαπάτηση τού Δημοσίου με πλαστά έγγραφα)*. Το εμπλέκομαι δηλ. σημαίνει κανονικώς ό,τι το *ενέχομαι (Ενέχεται στη ληστεία τού τρένου)* με την εξής σημασιολογική απόχρωση: το *εμπλέκομαι* αποτελεί δυσμενές σχόλιο και πιθανολόγηση τού ομιλητή, ενώ το *ενέχομαι* αποτελεί διαπίστωση ή περιγραφή, δηλ. γεγονός. Επομένως, χρήσεις όπως *«Η προσπάθεια τού υπουργείου είναι να εμπλακούν στην κατα-*

σκευή τού έργου όλα τα συναρμόδια υπουργεία. καθώς και ο δήμος τής περιοχής» ή *«Η εμπλοκή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις εκπροσώπου τής Κοινότητας θεωρείται εξαιρετικά χρήσιμη»* αποτελούν νεολογισμούς που παλαιότερα θα θεωρούνταν λανθασμένες χρήσεις και θα αποφεύγονταν. Αντ' αυτών στην α' περίπτωση θα χρησιμοποιούσαν τις λ. **συνεργαστούν** (*«Η προσπάθεια τού υπουργείου είναι να συνεργαστούν όλα τα συναρμόδια υπουργεία...»*) και **συμμετοχή** (*«Η συμμετοχή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις...»*).

έμπλεος, -ος, -ον (λόγ.) (+γεν.) αυτός που είναι γεμάτος (από κάτι), που συναισθάνεται κάτι σε όλη του την έκταση: ~ *ενθουσιασμού / χαράς / ευδαιμονίας* ΣΥΝ. πλήρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έμπλεος / έμπλεως* < *ἐμπίμπλημι* < *ἐν-* + *πίμπλημι* «γεμίζω, καθιστώ πλήρες», βλ. κ. *πλήρης, πλέον*].

εμπλοκή (η) **1.** η συμμετοχή, η ανάμειξη σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: *η ~ του στην υπόθεση λαθρεμπορίου δεν έχει αποδειχθεί ακόμη* || *υπήρξε ~ τού ονόματός του στο θέμα τής παράνομης χρηματοδότησης* || *η ~ διαφόρων φορέων στη διαδικασία επιμόρφωσης* || *«ως ειδικός έχει μακρά ~ στους τομείς τής παιδείας και τής υγείας»* (εφημ.) || *«είχε πολύπλευρη ~ στη διαμόρφωση τής εξωτερικής πολιτικής»* (εφημ.) ΑΝΤ. απεμπλοκή • **2.** η (κυρ. ένοπλη) σύγκρουση και η ανοιχτή αντιπαράθεση: *στρατιωτική ~ των δύο χωρών προβλέπει έκθεση τού Πενταγώνου* ΣΥΝ. συμπλοκή ΑΝΤ. απεμπλοκή • **3.** η αδυναμία περαιτέρω λειτουργίας (μηχανής) ή εξέλιξης (διαδικασίας): ~ *στο όπλο καθιστά αδύνατη την εκπυρσοκρότησή του* || *το αεροσκάφος παρουσίασε ~ στα φρένα* || ~ *στις συνομιλίες λόγω αδιαλλαξίας των δύο μερών* ΑΝΤ. απεμπλοκή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπλέκω*].

εμπλουτίζω ρ. μετβ. [1893] {εμπλούτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αυξάνω την αναλογία, την περιεκτικότητα ενός συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: *τα χημικά λιπάσματα εμπλουτίζουν το έδαφος με θρεπτικά συστατικά* || *γάλα εμπλουτισμένο με βιταμίνες* **2.** (στη μεταλλουργία) επεξεργάζομαι μετάλλευμα βελτιώνοντας τις ιδιότητές του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει **3.** (στις ιχθυοκαλλιέργειες) διασπείρω σκόπιμα και συστηματικά νέα γένη ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου, επιτυγχάνοντας την ταχύτερη αναπαραγωγή τους (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) **4.** ΙΑΤΡ. εφαρμόζω μέθοδο πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων, δημιουργώντας τεχνητά ειδικές ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξή τους **5.** βελτιώνω (κάτι) προσθέτοντας, εντάσσοντας σε αυτό νέα δεδομένα, ενσωματώνοντας σε αυτό περισσότερα στοιχεία: ~ *τις βιβλιοθήκες με νέα συγγράμματα* || ~ *τις εμπειρίες μου με νέες γνώσεις και ταξίδια*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enrichir].

εμπλουτισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** η αύξηση τής περιεκτικότητας συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: *χρήση λιπασμάτων για τον ~ τού εδάφους με θρεπτικά συστατικά* **2.** (στη μεταλλουργία) επεξεργασία μεταλλεύματος για τη βελτίωση των ιδιοτήτων του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει **3.** (στις ιχθυοκαλλιέργειες) η σκόπιμη διασπορά νέου γένους ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου για την ταχύτερη αναπαραγωγή του (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) **4.** ΙΑΤΡ. η μέθοδος πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων μέσω τής δημιουργίας ειδικών συνθηκών, ευνοϊκών για την ανάπτυξή τους **5.** η βελτίωση μέσω τής προσθήκης νέων δεδομένων, η ενσωμάτωση περισσότερων στοιχείων (σε ένα σύνολο): ~ *των βιβλιοθηκών με νέα συγγράμματα* || *ο ~ των εμπειριών κάποιου μέσα από νέες γνώσεις και ταξίδια*. — **εμπλουτιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enrichissement].

έμπνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ιδιαίτερη ψυχοσωματική και πνευματική κατάσταση, κατά την οποία οι δημιουργικές δυνάμεις τού ανθρώπου βρίσκονται σε έξαρση και εκδηλώνονται με πρωτότυπο και επιδέξιο τρόπο: *με τον καιρό στέρευε η ~ του, με αποτέλεσμα να δημιουργεί κοινότοπες συνθέσεις* || *ήταν αδύνατο να του έρθει ~* || *έχω ~* || *μου φεύγει η ~* || *θεία / ποιητική ~* **2.** η δημιουργικότητα, η πρωτοτυπία: *ένα κείμενο χωρίς ~, άνευρο, άτολμο, επίπεδο* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε προκαλεί την παραπάνω κατάσταση: *η γέννηση τού παιδιού του ήταν η βασική ~ αυτού τού κύκλου δημιουργίας* **4.** (συνεκδ.) ιδέα ή σκέψη που έρχεται στο μυαλό κάποιου σε συγκεκριμένη περίσταση: *τελικά, δεν ήταν καλή ~ να έρθουμε εδώ για φαγητό* || *κακή / περίεργη / ξαφνική ~* || *αν δεν είχε εκείνη τη στιγμή την ~ να ελέγξει τη μηχανή, θα είχαν πάθει σοβαρή ζημιά* || ~ *τής στιγμής* ΣΥΝ. επινόηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔμπνευσις*, αρχική σημ. «πνοή, φύσημα» (πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα, Π.Δ. *Ψαλμ.* 17, 16: *ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου*). < αρχ. *ἐμπνέω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspiration].

εμπνευσμένος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από ξεχωριστή κλίση και ταλέντο σε έναν χώρο: ~ *σχεδιαστής / καλλιτέχνης / δημιουργός / στοχαστής / καθηγητής* ΣΥΝ. χαρισματικός, ταλαντούχος **2.** αυτός που προϋποθέτει ή μαρτυρεί την ύπαρξη έμπνευσης, πηγαίας δημιουργικότητας: ~ *σχέδιο / πίνακας / σύνθεση / εκτέλεση / σκηνοθεσία / σχόλιο / ανάλυση* ΑΝΤ. τυποποιημένος. — **εμπνευσμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspiré].

εμπνέω ρ. μετβ. {ενέπνευσα, εμπνεύσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** λειτουργώ ως πηγή έμπνευσης, δημιουργώ σε (κάποιον) έμπνευση: *η μορφή της του ενέπνευσε ένα ποίημα* **2.** δημιουργώ συναισθήματα: *το πρόσωπο αυτό εμπνέει αμέσως εμπιστοσύνη και ασφάλεια* || *η κατάσταση δεν εμπνέει ανησυχία, είπαν οι γιατροί* || ~ *τον έρωτα / τη φιλία / το μίσος / τον σεβασμό* ΣΥΝ. προκαλώ, προξενώ • **3.** μεταδίδω (κάτι που κατέχω), εμφυσώ: *τους ενέπνευσε ανθρωπιστικές αξίες και αρχές* || *τους ενέπνευσε την πίστη στη νίκη*. **εμπνευστής** (ο) [1889], **εμπνεύστρια** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εν-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πνέω, φυσώ», < *ἐν-* + *πνέω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ΕΜ.Π.Ο. (ο) Εμπορικός Παρεμβατικός Οργανισμός.

εμποδίζω κ. (λαϊκ.) **μποδίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εμπόδισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) θέτω εμπόδιο, λειτουργώ αποτρεπτικά, παρακωλύω: *η απεργία των καθηγητών θα εμποδίσει την ομαλή διεξαγωγή των εξετάσεων* ΣΥΝ. κωλύω ♦ **2.** (αμετβ.) αποτελώ εμπόδιο: *ελπίζω να μην ~ εδώ που κάθομαι* ΣΥΝ. ενοχλώ, παρεμποδίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπόδιος* < επίρρ. *ἐμποδών* «αυτός που βρίσκεται μπροστά στα πόδια, που κλείνει τον δρόμο», κατ' αναλογίαν προς το αντίθετο *ἐκποδών* < φρ. *ἐκ ποδῶν*, βλ. λ. *εκποδών*].

εμπόδιο (το) [μτγν.] {εμποδί-ου | -ων} **1.** κάθε φυσικό ή τεχνητό φράγμα, που αποτρέπει ή καθιστά αδύνατη την κίνηση προς δεδομένη κατεύθυνση, πορεία: *ο δρόμος είναι γεμάτος εμπόδια, λόγω κατολισθήσεων* || *ο ποταμός είναι σοβαρό ~ για όποιον θέλει να περάσει απέναντι* **2.** (ειδικότ.) το φορητό ελαφρύ φράγμα που στήνεται σε τακτά διαστήματα και πάνω από το οποίο πρέπει να πηδήσουν οι διαγωνιζόμενοι σε ορισμένα αγωνίσματα δρόμων ταχύτητας· ΦΡ. ***μετ' εμποδίων*** (i) (κυριολ.) άθλημα στίβου στο οποίο οι δρομείς διαγωνίζονται στην υπερπήδηση με ταχύτητα φραγμάτων ορισμένου αριθμού και ύψους: *ήρθε πρώτη στα διακόσια μέτρα ~* (ii) (μτφ.) για οποιαδήποτε εξέλιξη, πορεία ή διαδικασία παρακωλύεται ή συναντά διαρκείς δυσκολίες: *η συζήτηση διεξήχθη ~ λόγω των συχνών διακοπών από το ακροατήριο* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει, παρακωλύει: *δεν άφησε κανέναν να σταθεί ~ στα επαγγελματικά της σχέδια* || *ο κρατισμός στέκεται ~ στην ανάπτυξη τού ιδιωτικού τομέα*.

εμποδισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να εμποδίζει κάποιος κάποιον/κάτι **2.** ΑΘΛ. αγώνας δρόμου μετ' εμποδίων: *κάνει ~*. Επίσης **εμπόδιση** (η) [μτγν.] κ. **εμπόδισμα** (το) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **μπόδισμα** (το) (σημ. 1).

εμποδιστής (ο) [μτγν.], **εμποδίστρια** (η) {εμποδιστριών} ΑΘΛ. δρομέας που έχει ειδικευτεί στα αγωνίσματα δρόμου μετ' εμποδίων.

εμποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμποιείς... | ενεποίησα} (αρχαιοπρ.) γεννώ συγκεκριμένο συναίσθημα, λειτουργώ ως ερέθισμα εντυπώσεως και προκλήσεως συναισθηματικών αντιδράσεων: ~ *φόβο στους αντιπάλους* ΣΥΝ. εμβάλλω, εμπνέω, δημιουργώ, ενσπείρω, εμφυσώ.

εμπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει εμπλακεί σε πόλεμο, που βρίσκεται σε πολεμική σύγκρουση: ~ *λαοί / χώρες / περιοχές* **2. εμπόλεμοι** (οι) {εμπολέμ-ων, -ους} οι πλευρές που εμπλέκονται σε μεταξύ τους πόλεμο: *οι ~ συμφώνησαν σε ανακωχή δέκα ημερών*.

έμπορας (ο) ▸ έμπορος

εμπορείο (το) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) το λιμάνι που αποτελεί εμπορικό κυρ. κόμβο, κέντρο ναυσιπλοϊκής διακίνησης εμπορευμάτων: *«να σταματήσεις σε ~ φοινικικά και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις...»* (Κ. Καβάφης).

εμπόρευμα (το) [αρχ.] {εμπορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε διακινούμενο φυσικό ή τεχνητό προϊόν, που αποτελεί είδος εμπορίου, αντικείμενο αγοραπωλησίας: *η μεταφορά των ~ γίνεται με ειδικά ψυγεία* || *εκτελωνισμός / φύλαξη / διακίνηση εμπορευμάτων* || *οι μικροπωλητές διαλαλούν τα ~ τους* ΣΥΝ. πραμάτεια· ΦΡ. ***ελεύθερο εμπόρευμα*** εμπόρευμα που παραδίδεται στον αγοραστή του απαλλαγμένο από τα έξοδα μεταφοράς του. **εμπορευματικός**, -ή, -ό.

εμπορευματοθήκη (η) [1889] {εμπορευματοθηκών} αποθήκη όπου φυλάσσονται εμπορεύματα.

εμπορευματοκιβώτιο (το) {εμπορευματοκιβωτί-ου | -ων} μεγάλο κιβώτιο συσκευασίας με μεταλλική ενίσχυση για την ασφαλή φύλαξη και μεταφορά εμπορευμάτων· τα μεγαλύτερα από αυτά χρησιμοποιούνται μερικές φορές για την προσωρινή διαμονή σεισμοπαθών, πλημμυροπαθών κ.λπ. ΣΥΝ. κοντέινερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. container].

εμπορευματολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος εμπορικών σπουδών που ασχολείται με την πληρέστερη γνώση των ιδιοτήτων, των μορφών μεταποίησης και τής προέλευσης των εμπορευμάτων. — **εμπορευματολογικός**, -ή, -ό.

εμπορευματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή πράγματος (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, η εμπορική εκμετάλλευσή του: *η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων / τής τέχνης / τού κινηματογράφου* **2.** η διάθεση στο εμπόριο, η συστηματική, τυποποιημένη πώληση ενός αρχικώς μη εμπορικού προϊόντος: *η ~ τής παραγωγής θα είναι συμφέρουσα για τον συνεταιρισμό*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. commercialisation].

εμπορευματοποιώ ρ. μετβ. {εμπορευματοποιείς... | εμπορευματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω πράγμα (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, το εκμεταλλεύομαι εμπορικά: ~ *την τέχνη / τον αθλητισμό / την ανθρώπινη δυστυχία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. commercialise].

εμπορεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εμπορευόμενος, -η, -ο | εμπορεύτηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με αγοραπωλησίες (εμπορευμάτων) επαγγελματικά και για την εξασφάλιση προσωπικού κέρδους: ~ *κρέατα / καπνά / μηχανές* **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εμπορικά, χρησιμοποιώ για κέρδος: *εμπορεύεται το ταλέντο του δημιουργώντας φτηνά και πρόχειρα έργα* ♦ **3.** (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα τού εμπόρου, αναπτύσσω εμπορική δραστηριό-

τητα: *ο πατέρας του εμπορεύεται με έδρα τη Θεσσαλονίκη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εμπορεύσιμος, -η, -ο [1851] αυτός που προσφέρεται για διάθεση στο εμπόριο, που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αγοραπωλησίας: *τα οικογενειακά της κειμήλια δεν αποτελούσαν γι' αυτήν ~ αντικείμενα* ΣΥΝ. εκμεταλλεύσιμος.

εμπορία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κάθε είδους εμπορική συναλλαγή, το εμπόριο: ~ *χρυσού / ξυλείας / ναρκωτικών* **2.** το επάγγελμα τού εμπόρου και η άσκησή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

εμπορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον έμπορο ή το εμπόριο: ~ *λιμάνι / πλοίο / συναλλαγή / συμφωνία / νοοτροπία / κέρδος / σύλλογος / σύμβουλος / αντιπροσωπία / αποκλεισμός / βιβλίο / σύμβαση / πράξη / αλληλογραφία / κώδικας / νόμος / επωνυμία / ιδιοκτησία / σχολή / ισοζύγιο / ναυτικό / σήμα·* ΦΡ. ***εμπορικό κέντρο*** (i) το τμήμα κατοικημένης περιοχής, στο οποίο συγκεντρώνεται η αγορά, τα περισσότερα καταστήματα ή επιχειρήσεις: *η Γλυφάδα έχει πολύ καλό ~ με ακριβά μαγαζιά* || *η απεργία στα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πλήξει το ~ τής Αθήνας* (ii) σύνολο εμπορικών καταστημάτων που στεγάζονται στο ίδιο οικοδομικό συγκρότημα με λειτουργική συνοχή: *χτίζεται ένα νέο ~ με είκοσι μαγαζιά, γυμναστήριο και κέντρα διασκέδασης* **2.** ΝΟΜ. ***Εμπορικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν το είδος των πράξεων και των σχέσεων μεταξύ εμπόρων **3.** ***εμπορικό*** (το) το κατάστημα πώλησης εμπορευμάτων (κυρ. υφασμάτων, ειδών νεωτερισμού κ.λπ.) **4.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που αποσκοπεί στο κέρδος, στην ευρεία κατανάλωση, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιοτικό ή τον αδιάφορο για το κέρδος: ~ *κινηματογράφος / βιβλίο* **5.** (ειδικότ.) αυτός που σημειώνει οικονομική επιτυχία: ~ *παράσταση*.

εμπορικότητα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** ο βαθμός ευκολίας στη διάθεση και ζήτηση στην αγορά: *η ~ τού δίσκου ενθουσίασε τους υπευθύνους τής εταιρείας* || *δεν μπορεί να θυσιάζεται η ποιότητα στον βωμό τής ~* **2.** η ικανότητα επίτευξης επικερδών αγοραπωλησιών, εμπορικών συμφωνιών και επιλογών.

εμπόριο (το) {εμπορίου | χωρ. πληθ.} η πράξη ή η διαδικασία αγοράς, πώλησης ή ανταλλαγής προϊόντων είτε χονδρικώς είτε λειανικώς με σκοπό το κέρδος: *λειανικό / χονδρικό / εσωτερικό / εξωτερικό / διεθνές / τοπικό / εισαγωγικό / εξαγωγικό / ελεύθερο / διαμετακομιστικό ~* || *~ κρεάτων / πετρελαίου / σιτηρών* || *ασχολούμαι με / παρατάω το ~·* ΦΡ. (α) ***εμπόριο βρεφών*** βλ. λ. *βρέφος* (β) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** η παράνομη επιχείρηση μεταφοράς, πώλησης και προαγωγής σε πορνεία, κυρ. γυναικών, ύστερα από αρπαγή τους ή με εκβιασμό και παρά τη θέλησή τους (γ) ***ηλεκτρονικό εμπόριο*** βλ. λ. *ηλεκτρονικός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ἐμπόριος* < *ἔμπορος* (βλ.λ.)].

-εμπόριο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν την εμπορική διακίνηση προϊόντος: *λαθρ-εμπόριο, καπν-εμπόριο.* Επίσης **-εμπορία**: *σωματ-εμπορία, φαρμακ-εμπορία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα αντίστοιχα σύνθ. σε *-έμπορος* (βλ.λ.)].

εμποριολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική διερεύνηση τής οργάνωσης τού εμπορίου και ο καθορισμός των αρχών των εμπορικών συναλλαγών. — **εμποριολόγος** (ο/η), **εμποριολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traité de commerce].

εμπορο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με: **1.** το εμπόριο, τους εμπόρους και τις εμπορικές δραστηριότητες: *εμπορο-δικείο, εμπορο-ϋπάλληλος* **2.** το Εμπορικό Ναυτικό: *εμπορο-πλοίαρχος, εμπορο-ναύτης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *ἔμπορος* (βλ.λ.)].

εμποροδικείο (το) [1833] (παλαιότ.) δικαστήριο για τη διευθέτηση, εκδίκαση εμπορικών διαφορών, παραβάσεων τής νομοθεσίας περί εμπορίου, ανταγωνισμού κ.λπ.

εμποροδίκης (ο) [1833] {εμποροδικών} (παλαιότ.) δικαστής εμποροδικείου.

εμποροκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ.-ΠΟΛ. η οικονομική και πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε μεταξύ τού 16ου-18ου αι., σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση διαχειρίζεται την εθνική οικονομία στοχεύοντας στη συσσώρευση χρυσού και αργύρου, παρεμβαίνοντας στο εμπόριο και δημιουργώντας πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο ΣΥΝ. εμποροκρατισμός, μερκαντιλισμός. Επίσης **εμποροκρατισμός** (ο). — **εμποροκράτης** (ο), **εμποροκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mercantilisme].

εμπορομεσίτης (ο) [1833] {εμπορομεσιτών} πρόσωπο που αναλαμβάνει ως μεσίτης τη διεκπεραίωση εμπορικών αγοραπωλησιών. — **εμπορομεσιτικός,** -ή, -ό.

εμπορομηχανικός (ο) μηχανικός τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμποροναύτης (ο) [1833] {εμποροναυτών} ναύτης τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμποροπανήγυρις (η) [1864] {εμποροπανηγύρ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) ο θεσμός τής διοργάνωσης υπαίθριων εκθέσεων για τη διάθεση ποικίλων εμπορευμάτων, με την ευκαιρία γιορτής επετειακού χαρακτήρα ή θρησκευτικού πανηγυριού: *στη σύγχρονη εποχή οι ~ εμφανίζονται με τη μορφή εμπορικών εκθέσεων* || *εμποροπανηγύρεις τής Χαλκίδας / τής Θήβας.*

εμποροπλοίαρχος (ο) [1826] {εμποροπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμπορορράπτης (ο) [1889] {εμπορορραπτών} (λόγ.) ο έμπορος υφασμάτων, που είναι συγχρόνως και ράφτης, κυρ. ανδρικών ενδυμάτων. — **εμπορορραφείο** (το) [1890], **εμπορορραπτικός,** -ή, -ό [1896].

έμπορος (ο/η) {εμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** κάθε φυσικό πρόσωπο που ασχολείται με το εμπόριο: ~ *δερμάτων / υφασμάτων / αυτοκινήτων / όπλων / έργων τέχνης* || ~ *λειανικής / χονδρικής* || *πλανόδιος ~* ΣΥΝ. μεταπράτης, μεταπωλητής **2.** (ειδικότ.) για πρόσωπο που ασχολείται με παράνομες αγοραπωλησίες: ~ *ναρκωτικών / λευκής σαρκός* **3.** (μτφ.) αυτός που εκμεταλλεύεται (κάτι μη εμπορεύσιμο) για προσωπικό όφελος: *ορισμένοι κομπογιαννίτες λειτουργούν ως έμποροι ελπίδας για απελπισμένους ασθενείς, υποσχόμενοι κάθε είδους θεραπεία έναντι αδρών αμοιβών.* Επίσης (λαϊκ.) **έμπορας** (ο), **εμπόρισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν πόρῳ (ὤν)* «αυτός που βρίσκεται στο πέρασμα», δηλ. «αυτός που διασχίζει τη θάλασσα ως επιβάτης πλοίου» (η λ. *πόρος* δήλωνε αρχικώς το μέσον με το οποίο μπορούσε κανείς να ταξιδέψει στη θάλασσα). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. Εξαιτίας των πολλών ταξιδιών του για λόγους εμπορικών συναλλαγών, ο *ἔμπορος* διακρινόταν από τον *κάπηλον*, δηλ. τον ντόπιο λειανοπωλητή].

-έμπορος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που αναφέρονται σε έμπορο: *ζω-έμπορος, χαρτ-έμπορος, λαθρ-έμπορος, χονδρ-έμπορος.* Επίσης (λαϊκ.) **-έμπορας**.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *οἰν-έμπορος*), που προέρχεται από το αρχ. *ἔμπορος*].

εμποροϋπάλληλος (ο/η) [1884] {εμποροϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} ο ιδιωτικός υπάλληλος που εργάζεται σε κατάστημα εμπορικής επιχείρησης: *οι ~ εκφράζουν τη διαφωνία τους με το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων.* — **εμποροϋπαλληλικός,** -ή, -ό.

εμποτίζω ρ. μετβ. [1861] {εμπότισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (κυριολ. για αντικείμενα και κυρ. ορυκτά, πετρώματα κ.λπ.) βυθίζω (αντικείμενο) σε διάλυμα, ώστε να καλυφθεί πλήρως από αυτό σε όλη του την επιφάνεια, αφήνοντας το διάλυμα να διεισδύσει στους πόρους ή στα κενά του ΣΥΝ. διαποτίζω, βρέχω, διαβρέχω **2.** (μτφ.) εθίζω (κάποιον) σε μορφές συμπεριφοράς και σκέψης, επιτυγχάνοντας να του υποβάλω δεδομένη συναισθηματική αντίδραση ή τρόπο αντίληψης, σκέψης: *από μικρός είχε εμποτισθεί με φανατική έχθρα για τους αντιπάλους* ΣΥΝ. υποβάλλω, εμφυσώ, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — **εμποτισμός** (ο) [1896] κ. **εμπότιση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imprégner].

εμπράγματος, -η, -ο [1848] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα πράγματα, κυρ. ακίνητα ή μόνιμα, όπως οικόπεδα ή κτήρια: ~ *ασφάλεια / αγωγή* **2.** ***εμπράγματο δικαίωμα*** το δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία πάνω σε ένα πράγμα· ως απόλυτη νοείται η «έναντι όλων» εξουσία **3.** ***Εμπράγματο Δίκαιο*** ο κλάδος τού Αστικού Δικαίου που καθορίζει κυρίως το περιεχόμενο των εμπράγματων δικαιωμάτων, τους τρόπους κτήσης, μεταβολής ή απώλειας των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και την προστασία τους.
[ΕΤΥΜ. Το *Εμπράγματο Δίκαιο* είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Dingliche Recht].

έμπρακτος, -η, -ο **1.** αυτός που εξωτερικεύεται με πράξεις, που επιβεβαιώνεται στην πράξη: ~ *αγάπη / πίστη / ενδιαφέρον* ΣΥΝ. απτός, αισθητός, χειροπιαστός ΑΝΤ. θεωρητικός **2.** ΝΟΜ. ***έμπρακτη μετάνοια*** κάθε περιστατικό ικανό να επιφέρει εξάλειψη τής ποινικής αξίωσης τής πολιτείας κατόπιν εγκλήματος, για το οποίο ο δράστης φανερά μετανοεί (π.χ. με απόπειρα αποζημίωσης, προσφορά ηθικής ικανοποίησης κ.λπ.). — **έμπρακτα / εμπράκτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν* + *-πρακτος* < *πράττω*].

εμπρέπει ρ. απρόσ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) συμφωνεί, ταιριάζει με όσα θεωρούνται αποδεκτά και καθορισμένα: *δεν ~ στους ήρωες να λιποψυχούν* ΣΥΝ. ταιριάζει, αρμόζει.

εμπρεσιονισμός (ο) ▸ ιμπρεσιονισμός

εμπρησμός (ο) η πρόκληση πυρκαγιάς για την καταστροφή αγαθών: *διαπράττω / προκαλώ ~* || *~ δασών / κτηρίου / γραφείου* || *βρέθηκε ένοχος εμπρησμού* ΣΥΝ. πυρπόληση. — **εμπρηστής** (ο) [μτγν.], **εμπρήστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπίμπρημι* < *ἐν-* + *πίμπρημπι* «καίω, φλέγω» < *πίμ-πρη-μι* < θ. *πρη-* < *prē, εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pre-us-, που χρησιμοποιήθηκε με διάφορες σημ. (το -us- αποτελεί θεματική παρέκταση), πβ. σανσκρ. prușnóti «καταβρέχω, ραντίζω», λατ. pruina «λευκός πάγος», αρχ. γερμ. friosan «παγώνω», αγγλ. freeze, γερμ. frieren, Frost «πάγος» κ.ά., που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το Ι.Ε. θ. περιέγραφε φυσικά φαινόμενα με μεγάλη ένταση].

εμπρηστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για την πρόκληση εμπρησμού: *η ~ ύλη χρησιμοποιείται κυρίως ως γόμωση βλημάτων και βομβών* || *~ βλήμα / βόμβα* ΣΥΝ. πυρπολικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ή στοχεύει στην πρόκληση βίαιων αντιδράσεων και αναταραχών, που φορτίζει εκρηκτικά καταστάσεις ή συναισθήματα: ~ *άρθρο / λόγος / δηλώσεις / αγόρευση.* — **εμπρηστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εμπριμέ επίθ. {άκλ.} (ρούχο, ύφασμα) με ποικιλόχρωμα σχέδια· που είναι βαμμένο με την τυποβαφική μέθοδο: ~ *φόρεμα / φούστα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. imprimé «έντυπο, ύφασμα με σχέδια», μτχ. τ. τού ρ. imprimer < λατ. imprimo «αποτυπώνω»].

εμπρόθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ολοκληρώνεται, καταβάλλεται ή εξελίσσεται εντός των χρονικών πλαισίων δεδομένης προθεσμίας: ~ *πληρωμή χρεών / αίτηση / εξόφληση / παραγγελία / κράτηση* ΣΥΝ. έγκαιρος ΑΝΤ. εκπρόθεσμος, ληξιπρόθεσμος, καθυστερημένος. — **εμπρόθεσμα / εμπροθέσμως** επίρρ.

εμπρόθετος, -η, -ο [1891] **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφέρεται με πρόθεση: *η φράση «με το μολύβι» είναι ~ προσδιορισμός* • **2.** σκόπιμος, εκ προθέσεως: *η δημιουργία ενός κειμένου σε όλα τα στάδια παραγωγής του προϋποθέτει την ~ στάση τού συγγραφέα απέναντι σε αυτό.* — **εμπρόθετα / εμπροθέτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός*.

εμπρός κ. (προφορ.) **μπρος** κ. (λαϊκ.) **ομπρός** επίρρ. **1.** μπροστά, εντός τού ορατού πεδίου ή σε προέκτασή του (για στάση ή κίνηση:

όρμησε ~ *στη μάχη με αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι, (λόγ.) ενώπιον· ΦΡ. (α) ***πηγαίνω μπρος / μπροστά*** (i) είμαι πρωτοπόρος: *πάντα αυτός πηγαίνει μπρος και τον ακολουθούν οι άλλοι* (ii) (μτφ.) ακολουθώ πιο προοδευτικές, εκσυγχρονιστικές κατευθύνσεις: *η νεολαία πηγαίνει πάντα μπρος* (β) ***βγαίνω εμπρός (σε κάποιον)*** ανακόπτω την πορεία (κάποιου), πετάγομαι μπροστά του: *πήγαινε με μεγάλη ταχύτητα και ξαφνικά του βγήκε εμπρός ένα φορτηγό* (γ) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** βλ. λ. *γκρεμός* • **2.** στο μέλλον· στη ΦΡ. ***από 'δώ κι εμπρός*** (μεσν. φρ.) από εδώ και στο εξής, στο μέλλον: *είπε ότι τον συγχωρεί, αλλά ~ πρέπει να είναι πιο προσεκτικός* • **3.** (κυρ. στον τ. ***μπρος*** +σε) σε σύγκριση με, λαμβάνοντας υπ' όψιν: *~ στη ζημιά που έπαθα εγώ, η δικιά σου δεν είναι τίποτα!* ΦΡ. (παροιμ.) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** (συνήθ. παρηγορητικά) προκειμένου να αποκτήσει κανείς την ποθητή εμφάνιση αξίζει να υποβληθεί σε ταλαιπωρίες, σε στερήσεις: *τη στενεύουν, λέει, τα ψηλοτάκουνα, αλλά ~!* • **4.** (ο τ. ***εμπρός*** ως απάντηση σε τηλεφωνική κλήση) ναι, λέγετε, ποιος είναι, ομιλείτε: *τόση ώρα φώναζα «~» στο τηλέφωνο και κανείς δεν μιλούσε!* • **5.** (προτρεπτικό, για έναρξη πράξης / δραστηριότητας) πάμε!, φύγαμε!: *~! Πάμε πιο γρήγορα* || *«~ για τη νίκη!» είπε στους παίκτες του* || *~, λοιπόν! Πες μας ό,τι ξέρεις* ΣΥΝ. άντε· ΦΡ. (α) ***παίρνω μπρος*** (i) (για μηχανές) τίθεμαι σε λειτουργία: *το αυτοκίνητο τον χειμώνα δεν παίρνει εύκολα μπρος* (ii) (για ανθρώπους) μπαίνω στο νόημα (συζήτησης ή διαδικασίας), αρχίζω να καταλαβαίνω: *αργεί που αργεί να πάρει μπρος, του τα λες και μπερδεμένα!* (β) ***βάζω μπρος*** (i) (για μηχανές) θέτω σε λειτουργία: *~ το αυτοκίνητο / τη μηχανή* (ii) (για σχέδια, προσπάθειες) αρχίζω: *μόλις έβαλε μπρος το καινούργιο της μυθιστόρημα κι έχει απορροφηθεί τελείως* || *έβαλε μπρος αυτή την υπόθεση και θα του πάρει τουλάχιστον τρεις εβδομάδες* (γ) ***βάζω (κάποιον) μπρος*** αποπαίρνω (κάποιον), αρχίζω φραστική επίθεση εναντίον (κάποιου): *τον έβαλε μπρος για τα χθεσινά του καμώματα* ΣΥΝ. αρχίζω κάποιον (δ) ***μπρος-πίσω*** (μεσν. φρ. *ὀμπρὸς ὀπίσω*) για περιπτώσεις παλινδρόμησης, έντονης αναποφασιστικότητας ή άσκοπης συνεχούς μετακίνησης: *~ απ' το πρωί, δεν βαρέθηκε να πηγαινοέρχεται!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. αποσπάστηκε από το αρχ. επίρρ. *ἔμπροσθεν* «μπροστά από...» με αναλογική επίδραση τού *προς* ή προήλθε από απευθείας σύνθεση < *ἐν-* + *πρός*. Από το *εμπρός* προήλθε το *εμπροστά* (> *μπροστά*), κατά τα *χωρίς – χωριστά* και το *ομπρός* αναλογικά προς το *οπίσω*].

έμπροσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** (από) μπροστά **2.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ή προηγείται • **3.** σε προηγούμενο χρόνο, πριν από. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πρόσθεν* (βλ.λ.)].

εμπρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ΣΥΝ. μπροστινός, πρόσθιος ΑΝΤ. οπίσθιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πρόσθιος* (βλ.λ.)].

εμπροσθογεμής, -ής, -ές [1858] {εμπροσθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (πυροβόλο όπλο) που γεμίζει από μπροστά.
[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *-γεμής* < *γέμω* (βλ. λ. *γεμάτος*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorderlader].

εμπροσθοφυλακή (η) [1825] **1.** ΣΤΡΑΤ. το προωθημένο τμήμα ή τακτικό συγκρότημα από ένα Όπλο (π.χ. Πεζικό) ή από συνδυασμό Όπλων και Σωμάτων που αποσκοπεί να εντοπίσει την εχθρική διάταξη και να συλλέξει τις απαιτούμενες πληροφορίες (αφορά μόνο στις επιθετικές επιχειρήσεις) **2.** (μτφ.) το τμήμα συνόλου που λειτουργεί ως φορέας των πλέον προωθημένων, προοδευτικών ή μαχητικών θέσεων και ιδεών: *η νεολαία αποτελεί την ~ τού κινήματος* ΣΥΝ. πρωτοπορία, αβανγκάρντ.
[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *φυλακή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-garde].

έμπρυμνος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πρύμνη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρωρος.

έμπρωρος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πλώρη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρυμνος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔμπρωρος* < *ἐν-* + *πρῷρα*].

εμπτυσμός (ο) (λόγ.) **1.** το φτύσιμο, κυρ. ως ένδειξη περιφρόνησης, αποστροφής και προσβολής: *άξιος εμπτυσμού* **2.** (συνεκδ.) η συνήθ. δημόσιου χαρακτήρα προσβολή, ο εξευτελισμός: *ο ~ τής πολιτικής ζωής μέσω κατευθυνόμενων και αβάσιμων δημοσιευμάτων*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐμπτύω* < *ἐν-* + *πτύω* «φτύνω»].

εμπύημα (το) {εμπυήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η συλλογή πύου σε προϋπάρχουσα κοιλότητα (πβ. λ. *απόστημα*): *~ χοληδόχου / θώρακα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπυῶ (-όω)* < *ἔμπυος*].

έμπυο (το) {εμπύου | χωρ. πληθ.} η περισσότερο ή λιγότερο παχύρρευστη κιτρινόλευκη ουσία, που βρίσκεται σε αποστήματα, πληγές κ.λπ. και αποτελείται από υγρό πλάσμα, στο οποίο αιωρούνται λευκά αιμοσφαίρια ΣΥΝ. πύο(ν).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἔμπυος* < *ἐν-* + *-πυος* < *πύον*].

εμπύρετος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από εκδήλωση συμπτωμάτων πυρετού.

εμπύρευμα (το) {εμπυρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ποσότητα εκρηκτικής ύλης ικανή να προκαλέσει ανάφλεξη· χρησιμοποιείται για ανατινάξεις και έναυση φυσιγγίων: *~ χάρτινο / φυσιγγίου / πυροβόλου όπλου* ΣΥΝ. καψούλι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπυρεύω* < *ἔμπυρος* (βλ.λ.)].

εμπύρηνος, -η, -ο (κύτταρο) που έχει πυρήνα ή πυρήνες (περισσότερους τού ενός).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. nucleated].

εμπύριο (το) [1858] {εμπυρί-ου | -ων} το υλικό που προκαλεί την ανάφλεξη εκρηκτικής ύλης.
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *-πύριο* < *πυρ*].

έμπυρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει παραδοθεί στη φωτιά, που καίγεται ΣΥΝ. καιόμενος, φλεγόμενος ΑΝΤ. άπυρος **2.** αυτός που κατασκευάζεται ή σχηματοποιείται με τη θέρμανσή του σε φωτιά: *~ τέχνη / κόσμημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-πυρος* < *πῦρ*].

Ε.Μ.Σ. (η) Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Ε.Μ.Σ.Ε. (η) Εταιρεία Μουσικοσυνθετών Στιχουργών Ελλάδας.

Ε.Μ.Υ. **1.** (η) Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία **2.** (ο) Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος.

εμφαίνω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) προβαίνω στη δήλωση, φανερώνω: *απαιτείται βεβαίωση που να εμφαίνει σε ποιον ανήκει η κυριότητα τού οικοπέδου* ΣΥΝ. δηλώνω, δείχνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *φαίνω* / *-ομαι*].

εμφανής, -ής, -ές {εμφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | εμφανέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που φαίνεται, που μπορεί να τον δει κανείς: *άφησα το βιβλίο σου σε ~ σημείο* ΣΥΝ. ορατός, φανερός **2.** αυτός που είναι άμεσα αντιληπτός, ξεκάθαρος: *είναι ~ οι λόγοι τής συμπεριφοράς του* || *~ θέση / πόρος / πρόθεση / σύγχυση / ικανοποίηση* ΣΥΝ. καταφανής, πρόδηλος, προφανής, φανερός ΑΝΤ. αφανής, αδιόρατος, άδηλος. — **εμφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφαίνω*].

εμφανίζω ρ. μετβ. {εμφάνισ-α, -τηκα (λόγ. ενεφανίσθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** ενεργώ ώστε να φανεί κάποιος/κάτι (που πριν δεν φαινόταν): *τράβηξε την κουρτίνα κι εμφάνισε τον φίλο τους που κρυβόταν πίσω της* || *ο ταχυδακτυλουργός εμφάνισε ένα περιστέρι μέσα από το καπέλο* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά τους μες στο σκοτάδι και τους τρόμαξε* ΣΥΝ. φανερώνω **2.** (ειδικότ.) παρουσιάζω, δείχνω (κάποιον/κάτι) τού οποίου η ύπαρξη δεν ήταν γνωστή: *εμφάνισε ένα συμβόλαιο, στο οποίο φέρεται ως ιδιοκτήτης τού ακινήτου* ΣΥΝ. φανερώνω **3.** (α) καθιστώ κάτι αντιληπτό, αναγνωρίσιμο: *η δημοσκόπηση εμφανίζει τις τάσεις τού εκλογικού σώματος* ΣΥΝ. παρουσιάζω, δείχνω (β) δείχνω ότι έχω (κάτι): *ο νέος ηθοποιός εμφανίζει μεγάλο ταλέντο* **4.** παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) με ορισμένη ιδιότητα: *ο ξένος Τύπος τον εμφανίζει ως αιμοσταγή τύραννο* || *προσπάθησαν να εμφανίσουν το περιστατικό ως μεμονωμένο και ανάξιο λόγου* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε στο συνέδριο ενωτικός και διαλλακτικός* || *ο υπουργός εμφανίστηκε συγκρατημένος σχετικά με την πορεία τού πληθωρισμού* **5.** για κάτι που προκύπτει (στην εξέλιξη μιας ενέργειας, διαδικασίας κ.λπ.): *η αγορά τού οικοπέδου εμφανίζει απρόβλεπτα εμπόδια* || *το άνοιγμα στη διεθνή αγορά εμφανίζει προβλήματα* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε κώλυμα την τελευταία στιγμή* **6.** ΦΩΤΟΓΡ. (για φιλμ) επεξεργάζομαι με χημικές ουσίες, για να γίνει ορατό το αφανές είδωλο τού αρνητικού: *~ ένα φωτογραφικό φιλμ* || (καταχρ.) *~ τις φωτογραφίες που έβγαλα* (μεσοπαθ. **εμφανίζομαι**) **7.** γίνομαι αντιληπτός διά τής οράσεως σε ορισμένο σημείο: *ένα λαμπρό αστέρι εμφανίστηκε στον ουρανό τής Βηθλεέμ* || *άγνωστα ιπτάμενα αντικείμενα εμφανίστηκαν στις Η.Π.Α.* || *στο βάθος εμφανίστηκαν τα πανιά τού πλοίου* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, φαίνομαι **8.** γίνομαι αντιληπτός κατά την εκδήλωσή μου, σημειώνομαι ή καταγράφομαι κάπου: *στη χώρα αυτή έχουν εμφανιστεί φαινόμενα ρατσισμού* || *εμφανίστηκαν κρούσματα χολέρας* || *ανά περιόδους εμφανίζονται ομάδες ταραχοποιών* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι **9.** δίνω το «παρών», έρχομαι (κάπου): *αν δεν εμφανιστεί ώς τις δέκα, θα φύγουμε* || *έχει χαθεί από προσώπου γης, δεν εμφανίζεται πουθενά* || *κοίταξε μην εμφανιστείς στον γάμο με τέτοιο φόρεμα!* **10.** έρχομαι στο προσκήνιο: *πολλοί καλοί τραγουδιστές έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι **11.** συμμετέχω (σε τηλεοπτική εκπομπή, εκδήλωση, πρόγραμμα κέντρου διασκέδασης): *εμφανίστηκε σε μια πολιτική εκπομπή στην τηλεόραση* || *δεν εμφανίζεται πια στο θέατρο* || *εμφανίζεται πού και πού σε γιορτές συλλόγων* || *πού εμφανίζεται φέτος αυτός ο τραγουδιστής;* **12.** συμπεριλαμβάνομαι στην ύλη (εντύπου), δημοσιεύομαι ή καταχωρίζομαι: *στο περιοδικό αυτό εμφανίζονται ανώνυμα και υβριστικά κείμενα* || *σε ορισμένες εφημερίδες εμφανίστηκαν ύποπτες αγγελίες για αλλοδαπούς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφανής*].

εμφάνιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρουσίαση και προβολή προς τα έξω, κατά τρόπο ικανό να πιστοποιήσει την ύπαρξη αυτού που παρουσιάζεται, να το καταστήσει ορατό, φανερό: *η ~ νέων συμπτωμάτων υποψίασε τους γιατρούς* || *η ~ του στη σκηνή συνοδεύτηκε από χειροκροτήματα* || *~ γραμματίων / συναλλαγματικής* || *η ~ νέων ιδεών αποτελεί ένδειξη δημοκρατικότητας και προόδου* ΣΥΝ. παρουσίαση, φανέρωση, εκδήλωση ΑΝΤ. εξαφάνιση, αφανισμός· ΦΡ. ***επί τη εμφανίσει*** (*ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει*) με την εμφάνιση, την επίδειξη: *στα παλαιότερα χαρτονομίσματα, κάτω από τον αριθμό τού ποσού σε δραχμές, αναγραφόταν «πληρωτέαι ~»* (βλ. λ. *πληρωτέος*) **2.** ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται κανείς (κάπου): *τέτοια ~ ερμηνεύεται ως προεκλογική κίνηση*· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***κάνω εμφάνιση*** εμφανίζομαι σε δημόσια εκδήλωση ή συγκέντρωση, επιτηδευμένα και κατορθώνοντας να γίνω το κέντρο τής προσοχής, συγκεντρώνω το δημόσιο ενδιαφέρον: *κάνοντας αρχηγικές εμφανίσεις, προσπαθεί να μονοπωλήσει τη δημοσιότητα* || *αγόρασε ειδική τουαλέτα, για να κάνει εμφάνιση* (β) ***κάνω την εμφάνισή μου (κάπου)*** εμφανίζομαι, πηγαίνω (κάπου): *στο πάρτι έκαναν την εμφάνισή τους και μερικοί περίεργοι τύποι* • **3.** το συνολικό παρουσιαστικό ενός ανθρώπου, η εξωτερική εικόνα που παρουσιάζει (κάποιος/κάτι): *προσέχει πάντα την ~ της και περιποιείται τον εαυτό της* || *βραδινή / επίσημη / εξωτερική / περιποιημένη / ατημέλητη / φυσική ~* || *η ~ τής πόλης / τής γειτονιάς / τού σπιτιού / τού δωματίου* • **4.** η διαδικασία χημικής επεξεργασίας

φωτογραφικού φιλμ για την αποτύπωση τής εικόνας τού αρνητικού σε χαρτί.
εμφανισιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση (κυρ. με την εξωτερική εμφάνιση κάποιου): *είχε μεγάλο ~ πρόβλημα και άρχισε σκληρή δίαιτα || από ~ πλευράς είναι άψογος.* — **εμφανισιακ-ά / -ώς** επίρρ.: *εμφανισιακά μου αρέσει, όχι όμως και ως χαρακτήρας.*
εμφανίσιμος, -η, -ο αυτός που διαθέτει ωραία εξωτερική εμφάνιση: *ζητούνται ~ κοπέλες για θέση γραμματέως* ΣΥΝ. ευπαρουσίαστος, όμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, ευπρόσωπος.*
εμφανιστήριο (το) [1840] {εμφανιστηρί-ου | -ων} χώρος που διαμορφώνεται κατάλληλα (ώστε να περιλαμβάνει σκοτεινό θάλαμο) και χρησιμοποιείται για την εμφάνιση φωτογραφικών φιλμ, κυρ. σε φωτογραφείο.
έμφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη σημασία ή προσοχή που αποδίδεται (κάπου), η εστίαση τής προσοχής σε (κάτι): *ιδιαίτερη ~ δίνεται στην ανάπτυξη τού τουρισμού || δίνει ~ στη σωστή απόδοση των λεγομένων του* ΣΥΝ. βαρύτητα **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος εστίασης τής προσοχής σε (κάτι), τα εκφραστικά μέσα προβολής ενός στοιχείου: *«δεν υποχωρούμε» τόνισε με ~ στην ομιλία του.* · **εμφατικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **εμφαντικός** [μτγν.], **εμφατικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. **εμφαντικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμφασις*, αρχική σημ. «αντανάκλαση - εμφάνιση». < *ἐμφαίνω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στη μετακλασική Ρητορική].
εμφιαλώνω ρ. μετβ. [1892] {εμφιάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βάζω και σφραγίζω (καθορισμένες ποσότητες υγρών) σε φιάλες, κυρ. κατά αυτόματο και ελεγχόμενο τρόπο (συνήθ. για διάθεση στην κατανάλωση): *~ νερό / κρασί / σαμπάνια / χυμούς* ΣΥΝ. μποτιλιάρω **2.** *εμφιαλωμένο* (το) νερό ή κρασί που διατίθεται στην κατανάλωση σε σφραγισμένες φιάλες, κατ' αντιδιαστολή προς το νερό τής βρύσης ή το κρασί «χύμα». — **εμφιάλωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. embouteiller].
εμφιαλωτήριο (το) {εμφιαλωτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η εμφιάλωση υγρών.
εμφιλοχωρώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εμφιλοχωρείς... | εμφιλοχώρησα} (για κάτι αρνητικό) διεισδύω (κάπου), παρεισφρέω, παρεμβάλλομαι (μεταξύ άλλων): *εμφιλοχώρησαν παρεξηγήσεις ανάμεσά τους / τυπογραφικά λάθη στο κείμενο / διαφωνίες ανάμεσα στις δύο πλευρές.* — **εμφιλοχώρηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμφιλοχωρῶ* < *ἐν-* + *φιλοχωρῶ (-έω)* «αρέσκομαι (σε κάτι), συχνάζω με ευχαρίστηση» < *φίλος* + *χωρῶ* < *χῶρος* και όχι *φυλλοχωρῶ* (< *φύλλο*), όπως γραφόταν παλαιότ.].
έμφοβος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο, από αίσθημα έντονης ανασφάλειας: *~ πολίτες / κάτοικοι* ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άφοβος. — **εμφόβως** [αρχ.] επίρρ.
εμφορούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εμφορείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (+από) διαπνέομαι από: *~ από υψηλά ιδανικά* ΣΥΝ. κατέχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἐμφορῶ (-έω)* «προκαλώ, γεννώ» < *ἐν-* + *φορῶ*].
έμφραγμα (το) {εμφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. κάθε ξαφνική ανεπάρκεια στην παροχή οξυγόνου στην καρδιά, η οποία επιφέρει βλάβη τού καρδιακού μυός, αλλά και κάθε ιστού ή οργάνου, προκαλώντας τη νέκρωσή του: *~ τού μυοκαρδίου / πνευμονικό / των νεφρών / τού ήπατος / εγκεφαλικό* ΣΥΝ. καρδιακή προσβολή • **2.** κάθε υλικό που τοποθετείται σε άνοιγμα για το φράξιμό του ΣΥΝ. φραγμός, τάπα, βούλλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφράσσω / -ττω* < *ἐν-* + *φράσσω / -ττω*. Ο ιατρ. όρ. αποτελεί απόδ. τού νεολατ. infarctus].
εμφραγματίας (ο) {εμφραγματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έμφραγμα.
[ΕΤΥΜ. < *έμφραγμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *τραυματ-ίας*].
εμφραγματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το έμφραγμα.
έμφραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εισαγωγή υλικού (αμαλγάματος, ρητίνης, κονίας κ.λπ.) στην κοιλότητα τερηδονισμένου δοντιού για λόγους θεραπευτικούς: *μόνιμη / προσωρινή ~* **2.** η διαδικασία τού σφραγίσματος δοντιού **3.** (γενικότ.) το βούλλωμα, καθετί που δημιουργεί φράγμα, που παρεμποδίζει τη λειτουργία **4.** ΙΑΤΡ. η παύση λειτουργίας αρτηρίας λόγω απόφραξής της από εμβολή ή άλλη αιτία. — **εμφράσσω** ρ. [αρχ.], **εμφρακτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμφραξις* < *ἐμφράσσω / -ττω* < *ἐν-* + *φράσσω / -ττω*].
έμφρων, -ων, -ον {έμφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: *ο ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εχέφρων ΑΝΤ. άφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-φρων* < *φρην. φρενός* (βλ.λ.)].
εμφυλιοπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εμφύλιο πόλεμο και ειδικότ. με τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): *~ κλίμα / κατάσταση / συνθήματα.*
εμφύλιος, -α, -ο **1.** αυτός που εντοπίζεται ή διεξάγεται μεταξύ ομοφύλων ή ομοεθνών, που αναφέρεται ή αφορά σε μέλη κοινής φυλής: *~ σπαραγμός / διαμάχη / σύγκρουση / αναταραχή* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε άτομα-μέλη οποιουδήποτε συνόλου, μιας ομάδας: *το κόμμα πλήττεται από ~ αντιδικίες και υπονομεύσεις* ΣΥΝ. εσωκομματικός, ενδοπαραταξιακός, εσωτερικός **3.** *εμφύλιος* (ο) {εμφυλί-ου | -ων, -ους} ο πόλεμος μεταξύ ομοφύλων, ομοεθνών: *ο αμερικανικός ~ έληξε με νίκη των Βορείων* **4.** *Εμφύλιος* (ο) η περίοδος 1946-1949, κατά την οποία διεξήχθη ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων (Εθνικός Στρατός) και κομουνιστικών ανταρτικών ομάδων (Δημοκρατικός Στρατός): *οι πληγές τού ~ ταλαιπώρησαν επί δεκαετίες τη μεταπολεμική Ελλάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔμφυλος* < *ἐν-* + *-φυλος* < *φῦλον*].

> **εμφύλιος - συμμοριτοπόλεμος.** Η κοινωνικοπολιτική διάσταση μεταξύ κομουνιστών και μη κομουνιστών (δεξιών, κεντρώων, φιλελευθέρων κ.ά.) κατέληξε σε πολεμική αναμέτρηση, σε έναν **εμφύλιο πόλεμο** Ελλήνων εναντίον Ελλήνων, που διήρκεσε από το 1946 έως το 1949, αλλά που οι συνέπειές του (διώξεις εναντίον των κομουνιστών από τους «εθνικόφρονες», εξορίες, φυλακίσεις, αποκλεισμοί από διορισμό στο δημόσιο κ.λπ.) ταλαιπώρησαν τη χώρα για πολλά χρόνια μετά. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η λ. που χρησιμοποιούσαν οι αντικομουνιστές για να χαρακτηρίσουν τους κομουνιστές ήταν η λ. **συμμορίτες** (< *συμμορία*), τον δε πόλεμο εναντίον τους ονόμασαν **συμμοριτοπόλεμο**. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν η λ. που χρησιμοποιούνταν ευρύτερα. Μόλις τα τελευταία 20 χρόνια, μετά τη νομιμοποίηση τού κομουνιστικού κόμματος στην Ελλάδα στα χρόνια τής μεταπολίτευσης (μετά τη δικτατορία των ετών 1967-1974), η πολιτικοκοινωνική σύγκρουση των Ελλήνων μεταξύ τους ονομάστηκε έτσι όπως πραγματικά ήταν, ένας **εμφύλιος** πόλεμος Ελλήνων εναντίον Ελλήνων. Συχνά μάλιστα σήμερα, για να γίνει διάκριση τού μεταπολεμικού ελληνικού εμφυλίου από άλλους (είτε από παλαιότερους ελληνικούς είτε από ξένους εμφύλιους πολέμους), δηλώνεται στον γραπτό λόγο ως **Εμφύλιος** (με Ε κεφαλαίο).

εμφύσημα (το) {εμφυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των πνευμόνων, που χαρακτηρίζεται από δυσκολία στην αναπνοή, οφειλόμενη σε μη φυσιολογική μεγέθυνση και απώλεια τής ελαστικότητας των κυψελίδων **2.** (γενικότ.) κάθε παθολογική διάταση οργάνου ή τμήματος οργάνου με αέρα ή αέρια: *πνευμονικό / κυστικό / υποδόριο / οξύ ~.* **εμφυσηματικός**, -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφυσῶ (-άω)*. Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. emphysema].
εμφυσώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμφυσάς... | εμφύση-σα (λόγ. ενεφύσησα), -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** εισάγω αέρα ή αέριο σε σωματική κοιλότητα για διαγνωστικό ή θεραπευτικό σκοπό: *~ τις σάλπιγγες* **2.** (μτφ.) μεταδίδω (κάτι) σε (κάποιον), δημιουργώντας κυρ. την επιθυμία ή την έμπνευση γι' αυτό: *ενεφύσησε σε αυτόν τη φλόγα και την πίστη για τη ζωή || του εμφύσησε το πάθος για τη μουσική* ΣΥΝ. εμπνέω, ενσταλάζω, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — **εμφύσηση** (η) [μτγν.].
εμφύτευμα (το) [μτγν.] {εμφυτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή υλικό (φυσικό ή τεχνητό) που εισάγεται στο σώμα με χειρουργική επέμβαση: *~ σιλικόνης.*
εμφύτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΙΑΤΡ. **1.** (α) η τοποθέτηση μοσχεύματος στο εσωτερικό μιας επιφάνειας (λ.χ. τριχών στο κεφάλι, για την ανάπτυξη τριχώματος που είχε χαθεί): *~ μαλλιών* (β) (στην οδοντιατρική) η τοποθέτηση τεχνητών δοντιών στα φατνία για αντικατάσταση δοντιών που υπέστησαν εξαγωγή: *~ οδοντοστοιχίας / δοντιού* (γ) η τοποθέτηση τεχνητού φακού στο μάτι, που αντικαθιστά φακό που προσεβλήθη από καταρράκτη **2.** η τοποθέτηση με τεχνητό τρόπο γονιμοποιημένου ωαρίου στο εσωτερικό τής μήτρας (ή σε επιφάνεια γεννητικού σωλήνα σε περιπτώσεις τεχνητής γονιμοποίησης) **3.** η εγκατάσταση μεταστατικών κυττάρων σε άλλο σημείο τού σώματος. — **εμφυτεύω** ρ. [αρχ.].
εμφυτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η διδασκαλία που αποδέχεται την ύπαρξη έμφυτων ιδεών, αρχών ή a priori μορφών, τις οποίες θεωρεί θεμελιώδεις για την κατάκτηση τής γνώσης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. innatismus < λατ. innascor «εμφύομαι»].
έμφυτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει από τη γέννηση και εγγενώς σε (κάποιον), που δεν είναι προϊόν αγωγής, επεξεργασίας ή καλλιέργειας: *το ταλέντο του στη μουσική είναι ~ || έχει ~ καλοσύνη και ευγένεια || από μικρός έδειχνε ~ τόλμη και αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. εγγενής ΑΝΤ. επίκτητος. — **έμφυτα / εμφύτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευδιάθετος, σύμφυτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφύω* < *ἐν-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].
εμφωλεύω ρ. αμετβ. {ενεφώλευσα} (λόγ.) (για ψυχικές καταστάσεις, συναισθήματα κ.λπ.) υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, υποκρύπτομαι, φωλιάζω (κάπου): *στην καρδιά του ενεφώλευε το μίσος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *φωλεύω* < *φωλεά*, βλ. κ. *φωλιά*].
Ε.Μ.Χ. (η) Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου.
έμψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι ζωντανός, που έχει ψυχή: *ο άνθρωπος είναι ~ ον* ΑΝΤ. άψυχος· ΦΡ. **έμψυχο υλικό / δυναμικό** το σύνολο τού ανθρώπινου δυναμικού ενός τομέα κατ' αντιδιαστολή προς το άψυχο υλικό, λ.χ. οι στρατιώτες στις Ένοπλες Δυνάμεις κατ' αντιδιαστολή προς τον εξοπλισμό τους, το σύνολο των εργαζομένων ή απασχολουμένων σε επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. κατ' αντιδιαστολή προς τις κτηριακές ή μηχανολογικές, ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις κ.λπ.
εμψυχώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ψυχικά, παρέχω υποστήριξη και συμπαράσταση, εμπνέω πίστη και αυτοπεποίθηση: *τα καλά νέα εμψύχωσαν το απογοητευμένο πλήθος || δεν σταμάτησε να εμψυχώνει τον άρρωστο* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, ενισχύω, υποστηρίζω, συμπαραστέκομαι, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — **εμψύχωση** (η) [μτγν.], **εμψυχωτής** (ο) [1894], **εμψυχώτρια** (η), **εμψυχωτικός**, -ή, -ό [1896], **εμψυχωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
εμώ ρ. → εξεμώ
Ε.Ν. (το) Εμπορικό Ναυτικό.
εν¹ πρόθ.· εύχρ. σε λόγ. κ. αρχαιοπρ. φρ. (+δοτ.) δηλώνει: **1.** στάση / παραμονή σε χώρο: *η ζωή ~ Αθήναις || η στρατιωτική ζωή ~ Ελλάδι* **2.** χρονικό πλαίσιο, διάρκεια (ενώ διαρκεί, εξελίσσεται κάτι): *ο πιλότος πήρε νέες οδηγίες ~ πτήσει || πυρκαγιά στο πλοίο ~ πλω (εν πλῷ) || το*

ατύχημα συνέβη ενώ ήμασταν ~ κινήσει || *θα τα πούμε ~ ευθέτω χρόνω (ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ* = σε κατάλληλο χρόνο) || *θα τακτοποιήσω το θέμα ~ καιρώ (ἐν καιρῷ* = κάποια στιγμή στο μέλλον) || *θα γράψω το γράμμα και ~ συνεχεία (ἐν συνεχείᾳ) θα το ταχυδρομήσω* || *~ αρχή (ἐν ἀρχῇ* = στην αρχή) || *το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε ~ τη γενέσει του*· ΦΡ. (α) ***εν τω άμα και τω θάμα*** βλ. λ. *άμα* (β) ***εν ριπή οφθαλμού*** βλ. λ. *ριπή* **3.** τρόπο με τον οποίο κάτι υπάρχει, γίνεται ή εξελίσσεται ή την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι· ΦΡ. (α) ***εν αγνοία*** *(ἐν ἀγνοίᾳ)* χωρίς κάποιος να (το) γνωρίζει: *~ των γονέων της παντρεύτηκε* (β) ***εν αναμονή*** *(ἐν ἀναμονῇ)* περιμένοντας: *~ εξελίξεων, δεν μπορούμε να πάρουμε αποφάσεις* (γ) ***εν ανεπαρκεία*** *(ἐν ἀνεπαρκείᾳ)* σε ανεπάρκεια / έλλειψη: *είδος ~* (δ) ***εν βρασμώ ψυχής*** βλ. λ. *βρασμός* (ε) ***εν διαστάσει*** (για συζύγους που πρόκειται να χωρίσουν) σε χωριστή διαβίωση: *τσακώνεται συνεχώς με τον ~ σύζυγό της* (στ) ***εν δράσει*** βλ. λ. *δράση* (ζ) ***εν εξάλλω*** *(ἐν ἐξάλλῳ)* σε έξαλλη κατάσταση: *τον βρήκα στο γραφείο του ~* (η) ***εν γνώσει*** (+γεν. προσ. αντωνυμ.) γνωρίζοντας: *~ του παραβίασε τον νόμο* (θ) ***εν ζωή*** βλ. λ. *ζωή* (ι) ***εν ισχύι*** σε ισχύ: *διάταγμα ~* (ια) ***εν μέρει*** κατά ένα μέρος: *είναι ~ υπεύθυνος για όσα συνέβησαν* (ιβ) ***εν ολίγοις*** με λίγα λόγια: *~, θέλεις να έρθεις μαζί μου ή όχι;* (ιγ) ***εν όψει*** βλ. λ. *όψη* (ιδ) ***εν προκειμένω*** *(ἐν προκειμένῳ)* στη προκειμένη περίπτωση: *~ ποια είναι η άποψή σου;* (ιε) ***εν πρώτοις*** βλ. λ. *πρώτος* (ιστ) ***εν σπέρματι*** βλ. λ. *σπέρμα* (ιζ) ***εν συντομία*** *(ἐν συντομίᾳ)* με συντομία: *~ θα σου εξιστορήσω πώς έχουν τα πράγματα* (ιη) ***εν σχέσει*** βλ. λ. *σχέση* (ιθ) ***εν τέλει*** βλ. λ. *τέλος* (κ) ***εν είδει*** βλ. λ. *είδος* (κα) ***εν ενεργεία*** βλ. λ. *ενέργεια* (κβ) ***εν λευκώ*** βλ. λ. *λευκός* (κγ) ***εν λόγω*** βλ. λ. *λόγος* (κδ) ***εν συγκρίσει*** σε σύγκριση (κε) ***εν συνόλω*** *(ἐν συνόλῳ)* συνολικά (κστ) ***εν χρήσει*** σε χρήση: *αυτός ο τύπος τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας είναι ακόμα ~ στη Ν. Ελληνική* (κζ) ***εν πλήρει συνειδήσει*** έχοντας πλήρη συνείδηση (των πράξεών του), πλήρως συνειδητά: *εκτέλεσε το έγκλημα ~* (κη) ***εν πάση περιπτώσει*** βλ. λ. *περίπτωση* (κθ) ***εν ονόματι*** βλ. λ. *όνομα* (λ) ***εν περιλήψει*** περιληπτικά: *αυτά είναι τα νέα ~* (λα) ***εν τάχει*** βλ. λ. *τάχος* (λβ) ***εν ψυχρώ*** βλ. λ. *ψυχρός* (λγ) ***εν θερμώ*** βλ. λ. *θερμός* (λδ) ***εν αποστρατεία*** βλ. λ. *αποστρατεία* (λε) ***εν στολή*** *(ἐν στολῇ)* φορώντας στολή: *μόλις πήρε την άδειά του από το στρατόπεδο, ήρθε και μας βρήκε ~* (λστ) ***εν αδίκω*** βλ. λ. *άδικος* (λζ) ***εν ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη* (λη) ***εν κρυπτώ και παραβύστω*** βλ. λ. *κρυπτός*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *en- (πρόθ. που δηλώνει στάση σε τόπο. εντοπισμό), πβ. λατ. in, γαλλ. en, ισπ. en, γοτθ. in, αγγλ. in, γερμ. in κ.ά. Ομόρρ. *ἐν-τός, ἐν-τόσθιος, ἔν-τερο(ν)* κ.ά. Από την Ελληνιστική Κοινή η πρόθ. αντικαταστάθηκε βαθμιαίως από τον συνδυασμό *εἰς* + αιτ.].

εν[2] (αρχαιοπρ.) ένα· στις ΦΡ. (α) ***εν-δύο / δυο*** ΣΤΡΑΤ.-ΓΥΜΝΑΣΤ. παράγγελμα για βάδισμα, όπου το «εν» αντιστοιχεί στην κίνηση τού αριστερού ποδιού και το «δύο» στού δεξιού (β) ΦΙΛΟΛ. ***εν διά δυοίν*** *(ἓν διὰ δυοῖν)* σχήμα λόγου κατά το οποίο μία έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται μεταξύ τους με «και», ενώ κανονικά η μία θα έπρεπε να προσδιορίζει την άλλη. π.χ. *«φύλλα και δέντρα»* αντί «φύλλα δέντρων».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕν*. βλ. λ. *ένας*].

εν- κ. **εμ-** (μπροστά από τα σύμφωνα μ, π, β, φ, ψ) κ. **εγ-** (μπροστά από τα σύμφωνα κ, γ, χ) κ. **ελ-** (μπροστά από τα σύμφωνα λ, ρ) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: **1.** (κυριολ. κ. μτφ.) ένταξη ή εισαγωγή: *εντοιχίζω, εμφυσώ* **2.** προσθήκη, απόκτηση ή επιπλέον κατοχή ή εκδήλωση αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό: *έγχρωμος, έμπειρος, έμπρακτος, εμπρόθετος* **3.** υπαγωγή σε ορισμένη κατάσταση: *έγκυος, έγγαμος, εμπόλεμος* **4.** ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό (από κάτι): *έν-θερμος, εμ-παθής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐν* (βλ.λ.), Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο, ανάλογα με τον αρχικό φθόγγο τού β' συνθ., απαντά ως εξής: (α) *ἐν-*, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, ζ, θ, ν, σ, τ* (λ.χ. *ἔν-οχος, ἔν-δυμα, ἐν-θύμιο(ν), ἔν-ζυμο(ν)*). (β) *ἐμ-*, προ τού *μ* και των χειλικών *π, β, φ, ψ* (λ.χ. *ἔμ-πορος, ἔμ-βολο(ν), ἐμ-φανής, ἔμ-ψυχος*). (γ) *ἐγ-*, προ των ουρανικών *κ, γ, χ* (λ.χ. *ἔγ-καιρος, ἔγ-γαμος, ἔγ-χρωμος*), (δ) αφομοιωμένο προς τα υγρά *λ, ρ* (λ.χ. *ἔλ-λειμμα, ἔρ-ρυθμος*)].

> **εν-: εμπνέω → εν-έπνευσα, εγγράφω ‣ εν-έγραψα** κ.τ.ό. Ρήματα σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) **εν-** παίρνουν εσωτερική αύξηση, όταν το ρήμα με το οποίο συντίθενται είναι δισύλλαβο: *εν + τείνω > εν-τείνω* ‣ **εν-έτεινα**. Στις περιπτώσεις αυτές, εφόσον η πρόθ. **εν-** έχει πάρει τη μορφή τού **εμ-** (+ *μ / π-β-φ-ψ*) ή τού **εγ-** (+ *κ-γ-χ*), μπροστά από το *ε-* τής εσωτερικής αύξησης ξαναγίνεται *εν-*: *εμβάλλω (εν + βάλλω)* ‣ **εν-έβαλα**, *εμπνέω (εν + πνέω)* ‣ **εν-έπνευσα** κ.λπ. - *εγ-γράφω (εν + γράφω)* ‣ **εν-έγραψα**. *εγκρίνω* (εν + *κρίνω*) ‣ **εν-έκρινα** κ.λπ.

ένα (το) {ενός} η μονάδα, ο πρώτος ακέραιος αριθμός, ο αριθμός 1 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. (α) ***γίνομαι ένα με κάποιον*** (i) (για άνδρα και γυναίκα) γίνομαι ζευγάρι (ii) συμμαχώ, έρχομαι σε συμφωνία, συμπίπτω με κάποιον: *όλοι οι εχθροί του έγιναν ένα εναντίον του* (β) ***ένα κι ένα κάνουν δύο*** για κάτι που θεωρείται απόλυτα βέβαιο, δεδομένο: *εδώ δεν χωρούν αμφιβολίες· ~!* (γ) ***ένα κι ένα*** το πιο κατάλληλο: *αυτό το φάρμακο είναι ~ για τον βήχα* ΣΥΝ. μοναδικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕν*, ουδ. τού αριθμητ. *εἷς* (βλ.λ. *ένας*)].

Ε.Ν.Α. (η) Ελληνική Ναυτική Αστυνομία.

εναβρύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μου αρέσει να, υπερηφανεύομαι, καυχώμαι: *εναβρύνεται να πιστεύει ότι μπορεί να καταφέρει τα πάντα* ΣΥΝ. καμαρώνω, κομπορρημονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *-αβρύνομαι* < *ἁβρός*].

εναγάγω (να/θα) ρ. ‣ ενάγω

εναγής, -ής, -ές {εναγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που φέρει πάνω του άγος, που βαρύνεται με ανόσια πράξη και τις συνέπειές της ΣΥΝ. καταραμένος, αφορισμένος, αναθεματισμένος, μυσαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-αγής* < *ἄγος*].

εναγκαλισμός (ο) [1880] **1.** η στενή και τρυφερή περίπτυξη: *ο ζεστός και συγκινητικός ~ μητέρας και κόρης* || *ενθουσιώδης ~ φίλων και αδελφών* ΣΥΝ. αγκάλιασμα, ασπασμός **2.** (μτφ.) κάθε κίνηση δέσμευσης, εγκλωβισμού: *για ασφυκτικό ~ τού ιδιωτικού τομέα από το κράτος παραπονέθηκαν οι επιχειρηματίες.* — **εναγκαλίζομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαλιάζω*.

ενάγω ρ. μετβ. {ενήγαγα (να/θα εναγάγω), ενήχθην, -ης, -η...} ΝΟΜ. **1.** ασκώ αγωγή **2.** (α) ***ενάγων*** (ο) {ενάγοντ-ος, -α | -όντων} / ***ενάγουσα*** (η) {-ας κ. -ούσης | -ουσών} διάδικος που ασκεί την αγωγή (β) ***πολιτικώς ενάγων*** αυτός που αξιώνει αποζημίωση από τον κατηγορούμενο σε ποινική δίκη **3.** ***εναγόμενος*** (ο) / ***εναγομένη*** (η) διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται αγωγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς, κατευθύνω, πείθω», < *ἐν-* + *ἄγω*. Οι μτχ. *ἐνάγων / ἐναγόμενος* μαρτυρούνται ως νομ. όροι ήδη τον 4ο αι. μ.Χ.].

εναγώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζει ή προκαλεί αγωνία: *~ ματιά / αναμονή* ΣΥΝ. αγωνιώδης ΑΝΤ. ψύχραιμος, ανακουφιστικός, ήρεμος, καθησυχαστικός. — **εναγώνια / εναγωνίως** [αρχ.] επίρρ.

ένα-ένα-τέσσερα (114) (το) κίνημα για την απόλυτη τήρηση τού Συντάγματος στην περίοδο τού Ανένδοτου Αγώνα (1961-63), διότι το ακροτελεύτιο (114ο) άρθρο τού τότε Συντάγματος έγραφε ότι η τήρησή του επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων: *η γενιά τού ~*.

εναέριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που εξελίσσεται, κινείται ή αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους, που βρίσκεται στον αέρα: *~ τρένο / διάδρομος / γέφυρα / αγωγός / καλώδιο / σύρμα* || *σημειώθηκαν παραβιάσεις τού ~ χώρου από ξένα αεροσκάφη* || *~ κίνηση / κυκλοφορία* || *Διεθνής Ένωση Εναερίων Μεταφορών* (αγγλ. I.A.T.A.)· ΦΡ. ***περιοχή εναέριας κυκλοφορίας*** ο χώρος που με βάση τις διεθνείς συνθήκες έχει καθοριστεί ως κυρίαρχος χώρος κάθε κράτους, καθώς και ο άμεσα παρακείμενος διεθνής χώρος, τού οποίου την εποπτεία (για τον έλεγχο των πτήσεων και συνολικά τής κυκλοφορίας των αεροσκαφών που διεξάγεται εντός του) αναλαμβάνει επίσης το κράτος. — **εναερίως** επίρρ. [μτγν.].

εναερίτης (ο) {εναεριτών} μέλος τού τεχνικού προσωπικού τής Δ.Ε.Η. που αναρριχάται σε στύλους και πυλώνες παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για τεχνικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < *εναέριος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

εναίσιμος (η) μόνο στη ΦΡ. ***εναίσιμος διατριβή*** η πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία, που επισήμως υποβάλλεται προς έγκριση από πτυχιούχο πανεπιστημίου (υποψήφιο διδάκτορα) στα αρμόδια όργανα ή πρόσωπα τού πανεπιστημίου με σκοπό την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος: *ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευοίωνος», < *ἐν-* + *-αίσιμος* < *αἶσα* «μοίρα», βλ. λ. *αίσιος*. Η φρ. *εναίσιμος διατριβή* αποδίδει το λατ. inauguralis dissertatio και μαρτυρείται από τής ιδρύσεως τού Πανεπιστημίου Αθηνών].

> **εναίσιμος (επί διδακτορία) διατριβή.** Η χρήση τής αρχ. λ. **εναίσιμος** (σήμαινε και «ευνοϊκός για οιωνούς, κατάλληλος, αρμόζων») για να χαρακτηρίσει την επιστημονική **διατριβή**, χρησιμοποιήθηκε ως απόδοση τού λατ. **inauguralis dissertatio**. Στη Λατινική το **inauguralis** (προς απόδοση τού οποίου χρησιμοποιήθηκε το *εναίσιμος*) σήμαινε την «επίσημη εναρκτήρια» τελετή τής ανάληψης νέων αρχών κ.λπ., που γινόταν με επίκληση των οιωνών (augur), δηλ. τής συγκατάθεσης των θεών (λατ. in-augurare «ζητώ χρησμούς, επικαλούμαι εύνοια των θεών»).
> Το *εναίσιμος* (από το αρχ. **αίσα** «μοίρα», πβ. **αίσ-ιος**) δεν έχει καμία σχέση προς το **αινέσιμος** «επαινετός, υμνήσιμος» (από το **αινώ** «υμνώ», πβ. **επ-αινώ**). Το δε *διατριβή* σημαίνει στην πράξη ό.τι το **διατρίβω** «βρίσκομαι κάπου και ασχολούμαι διαρκώς με ένα θέμα, το εξετάζω, το εξαντλώ».

εναιώρημα (το) {εναιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αιωρείται ή επιπλέει σε υγρό **2.** ΦΑΡΜ. κάθε διάλυμα στερεάς ουσίας, που τα μόριά του αιωρούνται, χωρίς να διαλύονται, εντός δεδομένης ποσότητας υγρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐναιωροῦμαι (-έο-)* < *ἐν-* + *αἰωροῦμαι*].

ενάλιος, -ιος/-ία, -ιον αυτός που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα, που ανήκει ή ζει σε αυτήν: *~ πλούτος / ζωή / βάθος / αρχαιότητες* || *«Κύπρος, γη εναλία»* (Γ. Σεφέρης) ΑΝΤ. χερσαίος, στεριανός· ΦΡ. ***ενάλια αρχαιολογία*** ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την έρευνα υποθαλάσσιων μνημείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-άλιος* < *ἅλς (ἡ)* «θάλασσα» βλ. κ. *αλάτι*].

εναλλαγή (η) η διαδοχική αλλαγή: *~ νύχτας και μέρας* || *~ των εποχών* || *~ πλημμυρίδας και αμπώτιδας* || *~ χαράς και λύπης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐναλλάσσω*].

εναλλακτήρας (ο) **1.** συσκευή για την παραγωγή εναλλασσόμενου ρεύματος, η οποία περιστρέφεται κατά τη λειτουργία της και χρησιμοποιείται για τη φόρτιση τής μπαταρίας (τής συστοιχίας συσσωρευτών) **2.** ΗΛΕΚΤΡ. γεννήτρια που παράγει εναλλασσόμενη τάση και ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. alternator].

εναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που διατίθεται για την εκ πε-

ριτροπής και διαδοχική αντικατάσταση κάποιου άλλου (προσώπου ή πράγματος): *η ~ λύση είναι εξίσου δαπανηρή* || *σε περίπτωση αποτυχίας έχει έτοιμο το ~ σχέδιο* || *~ μορφές ενέργειας* (προς αντικατάσταση κυρ. τού πετρελαίου) || *~ θηtεία* (βλ. λ. *θητεία*) ΣΥΝ. αναπληρωματικός **2.** αυτός που προκύπτει στο πλαίσιο τής αμφισβήτησης ή τής προσπάθειας διαφορετικής προσέγγισης καθιερωμένων, τυποποιημένων, παλαιών μορφών ή δομών: *~ τέχνη / κινηματογράφος / διαφήμιση* || *~ θεραπεία* (που δεν βασίζεται σε μεθόδους τής κλασικής ιατρικής) ΣΥΝ. πρωτοποριακός. — **εναλλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αλλαγμένος - ανώμαλος». < αρχ. *ἐναλλάσσω*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. alternatif].

εναλλάξ επίρρ.· με εναλλαγή: *οδηγούσαν ~, μία ο ένας, μία ο άλλος* ΣΥΝ. εκ περιτροπής ΑΝΤ. συνεχώς, αδιάκοπα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐναλλάσσω*].

εναλλάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εναλλάχθηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** αντικαθιστώ εκ περιτροπής, διαδοχικά: *ο σωστός παιδαγωγός λέγεται ότι εναλλάσσει την αυστηρότητα με την επιείκεια* || (κ. μεσοπαθ.) *τα τελευταία χρόνια δύο κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία* **2.** (η μτχ. **εναλλασσόμενος**) (α) ΦΥΣ. ***εναλλασσόμενο ρεύμα*** βλ. λ. *ρεύμα* (β) ΓΕΩΠ. ***εναλλασσόμενη καλλιέργεια*** η καλλιέργεια φυτών, που είτε σπέρνονται διαδοχικά είτε ωριμάζουν σε διαφορετικές εποχές για την αύξηση τής παραγωγής. - **εναλλακτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **εναλλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *ἀλλάσσω*. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια: *εναλλασσόμενο ρεύμα* (< γαλλ. courant alternatif), *εναλλασσόμενη καλλιέργεια* (< γαλλ. culture alternative)].

ενάμισης, μιάμιση, ενάμισι επίθ.· ένας και μισός. Επίσης (λαϊκ.) **ενάμισος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑνάμισυς* < *ἑνα-* (< *εἷς*) + *ἥμισυς*].

> **ενάμισης ή ενάμισυς – μιάμιση – ενάμισι ή ενάμισυ;** Νεότερο σύνθετο που σημαίνει «ένας και μισός». Ο αρχαίος τ. ήταν **ήμισυς – ημίσεια – ήμισυ**. Από μεταπλασμό τού *ήμισυς* σε **ήμισος** πλάστηκε, στα μεσαιωνικά χρόνια, ο τ. **μισός** (που τονίστηκε κατά τα συναφή επίθ. *απλός, διπλός, μονός* κ.λπ.), με θηλ. **μισή** και ουδ. **μισό**. Σε νεότερα χρόνια σχηματίστηκαν και σύνθετα: *ένας* + *ήμισυς* > **ενάμισυς**, *ένα* + *ήμισυ* > **ενάμισυ**. Άρα οι τύποι *ενάμισυς* και *ενάμισυ* είναι οι ετυμολογικώς ορθοί τύποι. Θα έπρεπε δε να κλίνονται (και να γράφονται) ως: ο *ενάμισυς*, τού *ενάμισυ*, τον *ενάμισυ* – το *ενάμισυ*, τού *ενάμισυ*, το *ενάμισυ*. Ωστόσο, επειδή στη Ν. Ελληνική δεν υπάρχουν αντίστοιχα ονόματα (ο **πέλεκυς** αντικαταστάθηκε από το ουδ. **πελέκι** ή από τη λ. **τσεκούρι** και ο **πρέσβης** έχει διπλή κλίση **πρέσβης – πρέσβη** / *πρέσβεως* · *πρέσβη – πρέσβεις*, αλλά και **πρεσβευτής**, *-τή, -τή, -τές*) και επειδή ήδη το θηλ. σχηματίστηκε διαφορετικά *(μιάμιση)*, είναι προτιμότερο να ακολουθήσουμε την ομαλότερη κλίση και γραφή, λέγοντας και γράφοντας: ο *ενάμισης* (χρόνος) – τού *ενάμιση* (χρόνου) – τον *ενάμιση* (χρόνο) – η *μιάμιση* (ώρα) · τής *μιάμισης* (ώρας) – τη *μιάμιση* (ώρα) – το *ενάμισι* (λεπτό) – τού *ενάμισι* (λεπτού) – το *ενάμισι* (λεπτό) (πληθυντικός δεν υπάρχει). Κατ' αυτό τον τρόπο, εντάσσουμε το *ενάμισης* στην κλίση των επιθέτων τού τύπου **-ής, -ιά, -ί** *(σταχτής, σταχτιά, σταχτί)*, μολονότι διαφέρει στην προέλευσή του και στο θηλυκό *(μιάμιση)*.
> Σύμφωνα με το ουδ. *ενάμισι*, γράφονται και «κλίνονται» (στην πραγματικότητα είναι άκλιτα) σε **-ήμισι** και **-μισι** οι τύποι τού πληθυντικού (δεν έχουν ενικό) όλων των άλλων αριθμητικών: *δυόμισι* μήνες, *δυόμισι* μέρες, *δυόμισι* κιλά, *τρεισήμισι* αιώνες, *τρεισήμισι* ώρες, *τριάμισι* κιλά, *τεσσερεισήμισι* αιώνες, *τεσσερεισήμισι* μέρες, *τεσσεράμισι* χρόνια.

ενάνθημα (το) {ενανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις λοιμωδών νοσημάτων) η εμφάνιση βλαβών στους βλεννογόνους τού στόματος ταυτόχρονα με την εμφάνιση εξανθήματος στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enanthema].

ενανθράκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επεξεργασία μεταλλικού αντικειμένου σε υψηλές θερμοκρασίες, προκειμένου να ενισχυθεί με ειδικές ιδιότητες μέσω τού εμπλουτισμού του σε άνθρακα. — **ενανθρακωτικός**, -ή, -ό, **ενανθρακώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. carburising].

ενανθρώπηση κ. (εσφαλμ.) **ενανθρώπιση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΘΕΟΛ. η ενσάρκωση τού Υιού και Λόγου τού Θεού, η απόκτηση υλικής, ανθρώπινης υπόστασης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνανθρώπησις* < *ἐνανθρωπῶ* (βλ.λ.)].

> **ενανθρώπηση ή ενανθρώπιση;** Το ορθό είναι με *-η-* **(ενανθρώπηση)** ως παράγωγο τού ρ. **ενανθρωπώ** (πβ. το Σύμβολο τής Πίστεως: *«τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα»*). Το *εν-ανθρωπώ* απαντά από τον Ηλιόδωρο (3ος αι. μ.Χ.), αλλά καθιερώνεται δογματικά ως όρος τον 4ο αι. (325) από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο, από όπου κανονικώς και το ουσ. *εν-ανθρώπηση*.

ενανθρωπώ κ. (εσφαλμ.) **ενανθρωπίζομαι** ρ. αμετβ. {ενανθρώπησα} ΘΕΟΛ. (στον αόρ.) (για τον Υιό και Λόγο τού Θεού) γίνομαι άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνανθρωπῶ (-έω)* < *ἐν-* + *-ανθρωπῶ* < *ἄνθρωπος*].

έναντι επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) **1.** στην απέναντι πλευρά: *η σχολή βρίσκεται ~ τού άλσους* ΣΥΝ. απέναντι • **2.** σε σχέση με, συγκρίνοντας με: *υστερεί σαφώς ~ των υπολοίπων υποψηφίων* ΣΥΝ. συγκριτικά, αναλογικά, σχετικώς με • **3.** για καταβολή μέρους ποσού που πρέπει να καταβληθεί αργότερα ή για καταβολή από πριν τού ποσού αγοράς και έκδοση αργότερα των παραστατικών: *πληρώθηκα ένα ποσό ~ για τα χρήματα που μου οφείλουν*· ΦΡ. ***έναντι αμοιβής*** βλ. λ. *αμοιβή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ενώπιον», < *ἐν-* + *ἀντί*].

ενάντια πρόθ.· πάντα ως σύνθετη πρόθ. *ενάντια σε* (+αιτ.)· αντιστοιχεί στην *εναντίον* (+γεν.), όμως δεν απαντά απολύτως (ως επίρρ.)· δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση: *πάλη ~ στο κατεστημένο* (αντί: *εναντίον τού κατεστημένου*) || *αγώνας ~ στον ιμπεριαλισμό* (αντί: *εναντίον τού ιμπεριαλισμού*). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

> **ενάντια – εναντίον.** Τύπος που πλάστηκε, σε συσχετισμό και με το επίθ. **ενάντιος** (< αρχ. **ἐναντίος**), αρχικά προκειμένου να αποφευχθούν στη δημοτική γλώσσα οι λόγιες λέξεις **εναντίον** και **κατά**, που συντάσσονται μάλιστα με γενική *(εναντίον τού εχθρού – κατά των αντιπάλων)*. Έτσι, αντί τού *εναντίον* (και τού *κατά*) σχηματίστηκε ο τ. *ενάντια* (+σε): *ενάντια στον εχθρό, ενάντια στους αντιπάλους*. Ο τ. ακολούθησε την κανονική κατάληξη των επιρρημάτων τής δημοτικής, την κατάληξη *-α*. Το ότι εξάλλου δεν λέμε **εναντία* δείχνει ότι συνδέθηκε –έστω υστερογενώς– με το επίθ. *ενάντιος*, που κανονικά δίνει επίρρημα *ενάντια*.

εναντιολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εναντιολογείς... | εναντιολόγησα} (λόγ.) αντιπαρατίθεμαι φραστικά σε ήδη διατυπωμένη θέση ή στάση ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιλέγω, αντιτείνω, αντιμιλώ ΑΝΤ. συμφωνώ. — **εναντιολογία** (η) [αρχ.], **εναντιολόγος** (ο/η).

εναντιομορφία (η) η ιδιότητα δύο σωμάτων, τα οποία, ενώ είναι ομοιόμορφα, είναι διατεταγμένα αντίθετα και τοποθετημένα σε αντίθετες πλευρές (λ.χ. τα χέρια, τα πόδια ή τα αφτιά στο ανθρώπινο σώμα). Επίσης **εναντιομορφισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorphie].

εναντιόμορφος, -η, -ο ομοιόμορφος με άλλον, αλλά κατ' αντίθετη φορά και διάταξη. — **εναντιόμορφα / εναντιομόρφως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorph].

εναντίον πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση (= κατά, αντίθετα)· κ. απολύτως ως επίρρ., βλ. κ. *ενάντια σε +αιτ.*: *συμμαχικά αεροπλάνα επέδραμαν ~ εχθρικών στόχων* || *αν εφαρμόσετε αυτή την πολιτική, θα με βρείτε ~*· ΦΡ. **το εναντίον / τουναντίον** αντιθέτως: *δεν είμαι καθόλου μισογύνης· ~, είμαι λάτρης τού γυναικείου φύλου*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ἐναντίος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως επίρρ. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «ενώπιον» (λ.χ. Λουκ. 24, 19: *δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ*)].

ενάντιος, -α, -ο κ. (λογιότ.) **εναντίος** {εναντί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που αντιτίθεται (σε πρόσωπο, ιδέα, άποψη, αφηρημένη έννοια κ.λπ.): *είμαστε ενάντιοι σε κάθε περιορισμό των δικαιωμάτων τού πολίτη* ΣΥΝ. αντίθετος, ασύμφωνος ΑΝΤ. σύμφωνος· ΦΡ. ***εν εναντία περιπτώσει*** *(ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει)* σε αντίθετη περίπτωση ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά **2.** ***ενάντιο*** (το) {εναντίου} το αντίθετο, κυρ. στη φρ. *ο καθένας θεωρείται αθώος μέχρις αποδείξεως τού ~* **3.** ΡΗΤΟΡ. ***εναντία*** (τα) οι αντιθέσεις ως σχήμα λόγου **4.** ΦΙΛΟΣ. ***εναντίες έννοιες*** (στη Λογική) οι έννοιες που έχουν μεταξύ τους τέτοια σχέση, ώστε όταν τίθεται η μία, να αίρεται η άλλη, όταν όμως αίρεται η μία, δεν τίθεται κατ' ανάγκην η άλλη, λ.χ. οι έννοιες «Κυριακή» και «Δευτέρα» είναι εναντίες: *αν είναι Κυριακή, δεν είναι Δευτέρα, αλλά, αν δεν είναι Δευτέρα, δεν είναι απαραίτητα Κυριακή· μπορεί να είναι οποιαδήποτε άλλη ημέρα τής εβδομάδας* **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εμφανίζεται διαμετρικώς αντίθετος, που διαφοροποιείται εντελώς: *~ γνώμη / χαρακτήρες* ΣΥΝ. διάφορος, διαφορετικός, ασύμφωνος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος, σύμφωνος **6.** (ειδικότ.) μη ευνοϊκός, αντίξοος: *τα πράγματα ήρθαν ~* || *~ άνεμος / καιρός* ΣΥΝ. δυσμενής, αντίθετος ΑΝΤ. ευμενής. — **ενάντια / εναντίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐναντίος* < *ἐν-* + *ἄντιος* < *ἀντί*. Ο αναβιβασμός τού τόνου *(ενάντιος)* είναι ήδη μεσν. και οφείλεται σε αναλογική επίδραση επιθ. σε *-ιος* (λ.χ. *ἄξ-ιος, γνήσ-ιος, πλούσ-ιος*)].

εναντιότητα (η) [αρχ.] {εναντιότητ-ας} **1.** η ριζική αντίθεση, η καθολική έλλειψη σύγκλισης και συμφωνίας μεταξύ εννοιών, απόψεων κ.λπ.: *~ ιδεών / γνωμών / αντιλήψεων* ΣΥΝ. αντίθεση, διαφορά, ασυμφωνία, ασυμβίβαστο ΑΝΤ. συμφωνία, σύμπτωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή προκαλεί προβλήματα, κάθε αντίξοη περίσταση: *κατόρθωσε να υπερνικήσει όλες τις ~ που συνάντησε στη ζωή του* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, πρόσκομμα, αντιξοότητα, αναποδιά ΑΝΤ. ευκολία, διευκόλυνση, ευχέρεια.

εναντιότροπος, -η, -ο (χημική ουσία) που απαντά υπό δύο διαφορετικές φυσικές μορφές (π.χ. ρομβική), η σταθερότητα των οποίων εξαρτάται από τη θερμοκρασία ή την πίεση. — **εναντιοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *εναντιοτροπία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. énantiotropie, άσχετο προς το μτγν. *ἐναντιοτροπία* «σύγκρουση χαρακτήρων»].

εναντιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που εμπεριέχει εναντίωση, που φανερώνει αντίθεση ΣΥΝ. αντιθετικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***εναντιωματικός σύνδεσμος*** ο υποτακτικός σύνδεσμος που εισάγει εναντιωματική πρόταση: *στη Νέα Ελληνική εναντιωματικοί σύνδεσμοι είναι οι: ενώ, μολονότι, μόλο που, και που, που, κι ας, ας, και αν / κι αν, και να, που να, ας... και, αν και* (β) ***εναντιωματική / ενδοτική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με εναντιωματικό σύνδεσμο και το περιεχόμενο τής οποίας εκφράζει αντίθεση ή παραχώρηση (παραχωρητική) προς αυτό που δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *μολονότι σπούδασε Αγγλικά, δεν μπορεί να τα μι-*

λήσει καλά ΣΥΝ. παραχωρητική/ενδοτική πρόταση (γ) ***εναντιωματική μετοχή*** μετοχή που εκφράζει αντίθεση προς το περιεχόμενο τού ρήματος τής πρότασης: *και μη συμφωνώντας, αναγκάζεσαι να υπογράψεις καμιά φορά τέτοιες συμβάσεις.* – **εναντιωματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

εναντιώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εναντιώ-θηκα, -μένος} (+σε) εκδηλώνω την αντίθεσή μου: *πολλοί στρατιωτικοί εναντιώνονται στην ιδέα αποστολής χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ. αντιτάσσομαι ΑΝΤ. συμφωνώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐναντιοῦμαι (-όο-)* < *ἐναντίος*].

εναντίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** λόγος, πράξη, άποψη κ.λπ., που εκφράζει άρνηση, αντίθεση ΣΥΝ. διαφωνία, αντίρρηση, αντίδραση ΑΝΤ. σύμπραξη, συνεργασία, συμφωνία **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) κάθε ζεύγος αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων (π.χ. αρσενικό – θηλυκό, φως – σκοτάδι), από τα οποία κατά τους Πυθαγορείους προέρχεται ο κόσμος (β) ειδική μορφή αντίθεσης που χαρακτηρίζει τις έννοιες και τις κρίσεις στο σύστημα λογικής τού Αριστοτέλη (βλ. κ. λ. *ενάντιος*, σημ. 4).

εναπόθεμα (το) [1890] {εναποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. η μάζα των υλικών που συγκεντρώνεται ως αποτέλεσμα μιας μετακίνησης, ροής κ.λπ.: *τα εναποθέματα στις όχθες των ποταμών μετά από πλημμύρα.*

εναπόθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η τοποθέτηση μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *υλικού* / (μτφ.) *ελπίδων* / *ευθυνών* **2.** (ειδικότ. στον πληθ.) οι ύλες και τα άλατα που επικάθονται στην εσωτερική επιφάνεια ατμολέβητα.

εναποθέτω ρ. μετβ. {εναπόθεσα (λόγ. εναπέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. εναποτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εναποτιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. εναποτέθηκα, μτχ. παρακ. εναποτεθειμένος} **1.** τοποθετώ μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: *οι μέλισσες εναποθέτουν το μέλι στις κηρήθρες* ΣΥΝ. (εν)αποθηκεύω **2.** (μτφ.) στηρίζω (προσδοκίες): ~ *τις ελπίδες μου στον Θεό.* — **εναπόθεμα** (το) [1890], **εναπόθετος**, -η, -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐναποτίθημι* < *ἐν-* + *ἀπο-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

εναποθηκεύω ρ. μετβ. [1884] {εναποθήκευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένο χώρο για αποθήκευση: ~ *τρόφιμα* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εναποθέτω. — **εναποθήκευση** (η) [1884].

εναπόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [μτγν.] {παρατ. εναπέκειτο} (+σε) εξαρτάται (από πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.), αφήνεται στη διάθεση ή την εξουσία (κάποιου): *αυτό ~ φυσικά στο προσωπικό σας γούστο* || *στους Έλληνες πολίτες ~ η τήρηση τού Συντάγματος* || ~ *στην κρίση τού καθενός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξαρτώ*.

εναπομένω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εναπέμεινα (μτχ. εναπομείνας, -ασα, -αν)} (λόγ.) απομένω, μένω ως υπόλοιπο: *η δικτατορία κατάργησε και τα τελευταία εναπομείναντα ίχνη συνταγματικής τάξης* ΣΥΝ. υπολείπομαι, παραμένω.

εναργής, -ής, -ές {εναργ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εναργέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που φαίνεται καθαρά, που είναι ορατός με ευκρίνεια, σαφήνεια και καθαρότητα: ~ *σχήμα* ΣΥΝ. φανερός, ευκρινής, διαυγής ΑΝΤ. δυσδιάκριτος, σκοτεινός, απροσδιόριστος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και αμεσότητα: ~ *ύφος* / *έκφραση* / *τεκμήριο* / *εντύπωση* || *κατά τρόπον εναργή* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός ΑΝΤ. δυσνόητος, αόριστος, συγκεχυμένος, ασαφής. — **εναργώς** επίρρ. [αρχ.], **ενάργεια** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-αργής* < *ἀργός* «λευκός, λαμπρός», βλ. κ. *άργυρος*].

εναργής – ενάργεια. Η ετυμολογική καταγωγή φωτίζει τη σημ. τής λ. **εναργής** και τού ουσ. **ενάργεια**. Προερχόμενο από το αρχ. **αργός** «λαμπρός, φωτεινός», δηλώνει συγχρόνως: (α) τον λαμπρό, φωτεινό, άρα διαυγή, καθαρό, ευδιάκριτο, σαφή, και (β) τον λαμπρό, φωτεινό σαν να τον βλέπεις μπροστά σου, άρα τον ζωντανό, τον άμεσο. Βαθμηδόν, μάλιστα, το βάρος έχει μετακινηθεί περισσότερο στη β' σημασία: *Ο συγγραφέας με τις περιγραφές και τους χαρακτηρισμούς των προσώπων πετυχαίνει να δώσει μια εναργή εικόνα των ανθρώπων τού Μεσοπολέμου, έτσι που ο αναγνώστης να αισθάνεται σαν ένας από αυτούς* · *Η ενάργεια με την οποία παρουσίασε ο ομιλητής το θέμα του, σκιαγραφώντας τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, τους αυλικούς και τον κλήρο που τους περιστοίχιζε, είναι σαν να τους έχει γνωρίσει ο ίδιος.*

ενάρετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που ζει με αρετή και χρηστότητα, που έχει ηθικές αρχές: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. ηθικός, έντιμος, χρηστός ΑΝΤ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος **2.** (για αφηρ. έννοιες) αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με την αρετή, που μαρτυρεί την ύπαρξη αρετής και χρηστότητας: ~ *βίος* ΣΥΝ. άμεμπτος, ηθικός ΑΝΤ. επιλήψιμος, ανάρμοστος, αχρείος. — **ενάρετα / εναρέτως** [μτγν.] επίρρ.

έναρθρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγος) που παράγεται με την άρθρωση και τη συνεκφορά των φθόγγων, έτσι ώστε να σχηματίζονται λέξεις και προτάσεις: *ο ανθρώπινος λόγος είναι* ~ ΑΝΤ. άναρθρος • **2.** ΓΛΩΣΣ. (τύπος) που εκφέρεται με άρθρο: ~ *απαρέμφατο* / *μετοχή* ΑΝΤ. άναρθρος. — **έναρθρα / ενάρθρως** [μτγν.] επίρρ.

εναρκτήριος, -α, -ο [1862] αυτός που τελείται κατά την έναρξη ή σηματοδοτεί την έναρξη: ~ *λόγος* / *παράσταση* / *τελετή* / *συνεδρίαση* / *σάλπισμα* ΑΝΤ. αποχαιρετιστήριος, καταληκτικός.

εναρκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη, που δηλώνει την έναρξη ΣΥΝ. αρχικός, εναρκτήριος ΑΝΤ. ληκτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***εναρκτικό ρήμα*** ρήμα που παράγεται από άλλο και δηλώνει την έναρξη τής πράξης που σημαίνει το αρχικό ρήμα, π.χ.: *στα Αρχαία Ελληνικά το «ἡβάσκω» (μπαίνω στην εφηβεία) είναι το ~ τού «ἡβῶ» (βρίσκομαι στην εφηβεία)* || *«αποκοιμιέμαι» είναι το ~ τού «κοιμάμαι»* (πβ. λ. *θαμιστικός* κ. *εφετικός*) (β) ***εναρκτικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.

εναρμονίζω ρ. μετβ. [1862] {εναρμόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** φέρνω σε συμφωνία (αντικείμενα, ιδέες, θέσεις κ.λπ.), φροντίζω για την προσαρμογή τού ενός στο άλλο ή στα άλλα: *η διάσκεψη έχει αποστολή να εναρμονίσει τις απόψεις των συμμάχων* || *χρώματα και σχήματα εναρμονίζονται σε ένα ταιριαστό σύνολο* ΣΥΝ. προσαρμόζω, (συν)ταιριάζω • **2.** (παλαιότ.) καθιστώ (μουσικό κομμάτι) αρμονικό, δηλ. προσαρμόζω σε μελωδικό θέμα την κατάλληλη μουσική αρμονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniser].

εναρμόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε αρμονία με κάποιον άλλον **2.** ΜΟΥΣ (α) ***εναρμόνιον μέλος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το χρωματικό) (β) (στην ευρωπαϊκή μουσική) ***εναρμόνιοι φθόγγοι / συγχορδίες*** οι φθόγγοι / οι συγχορδίες που γράφονται με διαφορετικό τρόπο, αλλά αντιστοιχούν στο ίδιο τονικό ύψος, λ.χ. το *ρε ύφεση* συμπίπτει εναρμονίως με το *ντο δίεση*.

εναρμόνιση (η) [1884] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία, η προσαρμογή κάποιου σε κάτι άλλο, ώστε να υπάρχει αρμονία, να ταιριάζουν: *η ~ των απόψεων των εμπλεκομένων μερών* || *η ~ χρωμάτων* / *διακοσμητικών στοιχείων με τον χώρο* || *η ~ των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών τής Ε.Ε.* || *η ~ τής τελωνειακής νομοθεσίας των κρατών τής Ε.Ε.* • **2.** (παλαιότ.) η προσαρμογή σε μελωδικό θέμα τής κατάλληλης μουσικής αρμονίας. Επίσης **εναρμονισμός** (ο) [1895].

εναρμονιστής (ο) **1.** πρόσωπο που προσαρμόζει την κατάλληλη μουσική αρμονία σε μελωδικό θέμα, ώστε αυτό να είναι αρμονικό **2.** ειδικός που κατά την κατασκευή εκκλησιαστικού οργάνου εναρμονίζει τα μέρη του, που διατάσσονται σε συστοιχίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniste].

έναρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} **1.** η πράξη με την οποία σηματοδοτείται η αρχή ενέργειας, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.: *αυτή τη στιγμή ο πρόεδρος τής Ολυμπιακής Επιτροπής κηρύσσει την ~ των αγώνων* ΣΥΝ. ξεκίνημα, εκκίνηση, αρχή ΑΝΤ. λήξη, περάτωση, τέλος **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό σημείο κατά το οποίο αρχίζει (κάτι): *η ~ των εργασιών τής Βουλής έχει προγραμματιστεί για την επόμενη εβδομάδα* ΣΥΝ. αρχή, εκκίνηση, ξεκίνημα ΑΝΤ. τελείωμα, τελειωμός **3.** (συνεκδ.) η τελετή με την οποία ξεκινά κάτι, αρχίζει μια διαδικασία, μια περίοδος: *κατά την ~ των εργασιών τής συνόδου, ο πρόεδρος θα εκφωνήσει βαρυσήμαντη ομιλία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔναρξις* < αρχ. *ἐνάρχομαι* «αρχίζω, ξεκινώ» < *ἐν-* + *ἄρχομαι*, μέσ. ενεστ. τού ρ. *ἄρχω* (βλ.λ.)].

εναρχειώνω ρ. μετβ. {εναρχείω-σα, -θηκα, -μένος} ΠΛΗΡΟΦ. εντάσσω (έγγραφα, φακέλους κ.λπ.) σε αρχείο, κατά τρόπον ώστε να είναι εύκολη η χρήση τους ή η παραπομπή σε αυτά ΣΥΝ. αρχειοθετώ. — **εναρχείωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. file].

ένας, μία κ. μια, ένα {εν-ός, -α(ν)} **1.** αυτός που αντιστοιχεί αριθμητικά στην έννοια τής μονάδας: *ο άνθρωπος έχει δύο μάτια και δύο αφτιά, ~ στόμα και ~ μύτη* **2.** (ειδικότ.) για την έκφραση τής μοναδικότητας με έμφαση και σε αντίθεση προς την έννοια τού πλήθους: *«πιστεύω εις ~ Θεόν»* (δηλ. όχι σε πολλούς) || *είναι ~ και μοναδικός* (δεν υπάρχει κανείς άλλος σαν αυτόν) || ~ *είναι η ομάδα!* (δεν υπάρχει καλύτερη) **3.** (ειδικότ. πριν από ονόματα) για επίταση τού πόσο σημαντικός, πόσο ιδιαίτερος είναι (κάποιος/κάτι): *πολλές φράσεις έμειναν ιστορικές, μόνο και μόνο γιατί ειπώθηκαν από ~ Σωκράτη, ~ Σαίξπηρ ή ~ Καντ* **4.** σε ΦΡ. τού τύπου ***είσαι ένας... εσύ!*** για να τονιστεί πόσο έντονα φέρει κανείς την ιδιότητα, για την οποία γίνεται λόγος· (συχνά κ. χαϊδευτ.) για να δηλωθεί πόσο διασκεδαστικός, χαριτωμένος είναι κανείς: *είσαι μια μουσίτσα εσύ!* || *είναι ένας γαλίφης αυτός!* **5.** ο ίδιος: *αδέλφια είμαστε· ~ μάννα μάς γέννησε!* **6.** (α) (ως αόριστο άρθρο) για πρόσωπα ή πράγματα που δεν προσδιορίζονται επακριβώς: *θέλεις ~ ποτό;* || *χρειάζομαι ~ αυτοκίνητο, κι ας είναι ό,τι μάρκα θέλει* || ~ *φορά κι ~ καιρό ήταν ~ βασιλιάς και ~ βασίλισσα...* (αρχή παραμυθιού) (β) κάποιος: *χρειάζεσαι έναν να σε συμβουλεύει*· ΦΡ. ***ένας κάποιος*** για επίταση τής έννοιας τής αοριστίας· χρησιμοποιείται αντί τού *κάποιος*, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην αοριστία: ~ *Αντωνίου σε ζητεί· τον ξέρεις;* **7.** (ειδικότ.) για επίταση τής ιδιότητας τού ουσιαστικού ή τού επιθέτου που ακολουθεί: *δεν μπορεί να με βλάψει ~ τιποτένιος!* **8.** ***μία / μια*** χτύπημα (κλοτσιά, σφαλιάρα κ.λπ.): *δώσ' του ~ να ησυχάσει!* • ΦΡ. (α) ***ο ένας (κι) ο άλλος*** βλ. λ. *άλλος* (β) ***ένας-ένας*** (μεσν. έκφραση) σε σειρά, κατά μονάδες, χωριστά ο καθένας: *να περνάτε ~, για να μη γίνει μπέρδεμα* || *μη ρωτάτε όλοι μαζί· ~ παρακαλώ!* (γ) ***έναν προς έναν*** με εμμονή στον καθένα χωριστά: *στο τελωνείο άνοιξαν όλες τις βαλίτσες και τις ήλεγξαν μία προς μία* (δ) ***ένας κι ένας*** ξεχωριστοί (με καλή ή κακή σημασία): *οι καλεσμένοι ήταν όλοι τους ~* || (ειρων.-κακόσ.) *καλά κουμάσια, όλοι τους είναι ~!* (ε) ***μια / μία ο ένας, μια / μία ο άλλος*** ο ένας τη μία φορά, ο άλλος την άλλη χωρίς σταματημό, πότε ο ένας πότε ο άλλος αδιάκοπα: *και ο άντρας της και ο γυιος της της δημιουργούν συνεχώς προβλήματα· ~ θα την πεθάνουν στο τέλος τη γυναίκα!* (στ) ***τη μία / μια... την άλλη*** πότε... πότε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε, τη μία φορά... την άλλη φορά: *τα λέει ~ έτσι και ~ αλλιώς* (τη μία φορά με τον έναν τρόπο, την άλλη με τον άλλον) || ~ *η αδελφή του δεν είχε να πληρώσει το νοίκι της, ~ η κόρη του χρειάστηκε φροντιστήριο, στο τέλος δεν του έμεινε δεκάρα* (ζ) ***με μιας / διά μιας*** αμέσως και ξαφνικά: *διά*

μιας εξαφανίστηκαν από μπροστά τους (η) (ως σύνδ.) **μια(ς) και** βλ.λ. (θ) **μια και καλή / μια κι έξω** τελειωτικά, χωρίς να χρειαστεί και δεύτερη φορά (ι) **μία σου και μία μου / ένα σου και ένα μου** για κάτι που κάνει ο ένας ανταποδοτικά στον άλλον: *πρώτα με κορόιδεψες εσύ, τώρα σε κοροϊδεύω εγώ· ~* (είμαστε πάτσι) (ια) (ως επίρρ.) **μια για πάντα** τελειωτικά, χωρίς παλινωδίες ή ανακλήσεις ΣΥΝ. άπαξ διά παντός, οριστικά (ιβ) **ούτε ένας** κανένας: *Πώς είναι δυνατόν; ~ να μη βρεθεί να τον βοηθήσει;* (ιγ) **ένας, δύο** λίγοι: *δεν περιμένουμε κόσμο· ~ φίλοι μόνο θα 'ρθουν* (ιδ) **ο ένας μετά τον άλλο** για να δηλωθεί διαδοχή, ακολουθία: *~ άρχισαν να φεύγουν* (ιε) **ένας Θεός ξέρει** για κάτι που είναι αδύνατον να γνωρίζει (κάποιος): *~ τι πέρασε αυτός ο άνθρωπος / πώς αντέχει* (ιστ) **ένας λόγος / μια κουβέντα είναι** για κάτι που λέγεται εύκολα, αλλά πραγματοποιείται δύσκολα: *~ είναι ν' αλλάξει η κατάσταση· αυτά τα πράγματα παίρνουν χρόνια* (ιζ) **ένα το κρατούμενο** βλ. λ. κρατούμενο (ιη) **ένα κι ένα κάνουν δύο** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι απλό και αυτονόητο: ~: *ο καθένας κοιτάει τον εαυτό του και συ πρέπει να μάθεις να κάνεις το ίδιο* (ιθ) **μια ζωή την έχουμε** για να δηλωθεί ότι πρέπει κανείς να απολαμβάνει τη ζωή του όσο μπορεί, επειδή δεν ξαναζεί: *«~, κι αν δε τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;»* (λαϊκ. τραγ.) (κ) **ένα και το αυτό** το ίδιο ακριβώς, δεν υπάρχει καμία διαφορά: *είτε εκλεγεί ο ένας είτε εκλεγεί ο άλλος είναι ~: θα ακολουθήσουν την ίδια οικονομική πολιτική* (κα) **ένας ίσον κανένας** ένα μόνο δεν έχει αξία, είναι σαν να είναι κανένα: *Ένα κουλλουράκι τι να μου κάνει: ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο, ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ένας* < αρχ. *εἷς* (βλ.λ.) από την αιτ. ενικού *ένα*. Το θηλ. *μία* είναι αρχ. και προέρχεται από τ. *sm-ia, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem-s > *εἷς*, πβ. σανσκρ. sámah, λατ. semel «άπαξ», γαλλ. simple «απλός», αγγλ. same «ίδιος» κ.ά. Ομόρρ. *μία* (βλ.λ.), *ἕν, ἅ-μα, ἅ-παξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά.].

ενασκώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ενασκείς... | ενάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω χρήση (νόμιμου δικαιώματος ή ιδιότητας) ΣΥΝ. ασκώ. — **ενάσκηση** (η) [1874].

ενασμενίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ενασμενίσθηκα} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1.** (αμετβ.) καμαρώνω για κάτι (που δεν έχω ή δεν πρέπει): *ενασμενίζεται για τις γνώσεις του στην ιστορία* (στην πραγματικότητα δεν έχει γνώσεις) ♦ **2.** (μετβ.) χαίρομαι, μου αρέσει: *ενασμενίζεται να πολιτικολογεί μεγαλοφώνως ενώπιον αγνώστων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν- + ἀσμενίζω* < *ἄσμενος* «χαρούμενος, ευχαριστημένος», βλ. κ. *ασμένως*].

έναστρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αστέρια, γεμάτος αστέρια: *~ ουρανός* ΣΥΝ. αστροφώτιστος ΑΝΤ. άναστρος.

ενασχόληση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ασχολία με την οποία καταγίνεται κανείς, κυρ. πέρα από την επαγγελματική του δραστηριότητα ή στο περιθώριο αυτής: *το ψάρεμα είναι μια ευχάριστη ~* ΣΥΝ. απασχόληση, ασχολία. — **ενασχολούμαι** ρ. [μτγν.] {-είσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ.*

ενατένιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η προσήλωση τού βλέμματος σε πρόσωπο, αντικείμενο, αλλά και σε γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: *η ~ τού έναστρου ουρανού* || (μτφ.) *ο καλλιτέχνης εκφράζει τη δική του ~ τού κόσμου και τής ζωής* ΣΥΝ. παρατήρηση. — **ενατενίζω** ρ. [αρχ.].

ένατος, -η (λόγ. *ενάτη*), **-ο** (επίσης γράφεται 9ος στην αραβική αρίθμηση, Θ' ή θ' στην ελληνική και IX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εννέα (9) **2. ένατος** (ο) {ενάτου} ο ένατος μήνας τού έτους, ο Σεπτέμβριος: *η 1/9 (πρώτη ενάτου) είναι η αρχή τού εκκλησιαστικού έτους* **3. ενάτη** (η) η ένατη ημέρα κάθε μήνα: *η εκδήλωση αναβάλλεται για την 9η Απριλίου* **4. ένατο** (το) {ενάτ-ου | -ων} καθένα από τα εννέα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο **5.** ΕΚΚΛΗΣ. **ένατα** (τα) {ενάτων} η ένατη ημέρα μετά την Κοίμηση τής Θεοτόκου και η εορτή που τελείται για να τιμηθεί η επέτειος αυτή ΣΥΝ. τα εννιάμερα τής Παναγίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα* κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔνϜα-τος < ἐννέα* (βλ.λ.)].

εναύλιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αυλή.

έναυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} άναμμα, ανάφλεξη, πυροδότηση· η πρόκληση τής έκρηξης μιας εκρηκτικής ουσίας με έναυσμα.

έναυσμα (το) {εναύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκαλεί διέγερση, εξέγερση, έξαψη παθών κ.λπ.: *το επίμαχο άρθρο αποτέλεσε το ~ για την έναρξη τής διαμάχης των φατριών* **2.** ΣΤΡΑΤ. το μέσο με το οποίο μεταδίδεται πυρ σε γόμωση εκρηκτικής ύλης ή ενισχύεται το ήδη μεταδιδόμενο πυρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐναύω* «ανάβω φωτιά, προκαλώ» < *ἐν- + αὔω* «παίρνω φωτιά» < **αὔσ-jω*, που συνδ. με λατ. haurio «αντλώ, παίρνω», αρχ. ισλ. ausa «αντλώ» κ.ά.].

ενδαγγειακός, -ή, -ό [1891] ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στα αγγεία: *διάχυτη ~ πήξη* (σοβαρή διαταραχή τής πήξης τού αίματος).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intravascular].

ένδακρυς, -υς, -υ {ενδάκρ-υος, -υ | -υες (ουδ. -υα), -ύων} (λόγ.) αυτός που έχει δάκρυα στα μάτια, δακρυσμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν + -δακρυς < δάκρυ*, πβ. κ. *ἄ-δακρυς*].

ενδαρθρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει σε μια άρθρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intra-articular].

ενδαρτηριακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στις αρτηρίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endarterial].

ενδαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται ή ανευρίσκεται μέσα στον αυλό ενός οργάνου: *~ όγκος τού εντέρου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intra-tubed].

ενδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που κρίνεται ως ο αναγκαιότερος ή ο καταλληλότερος για την περίσταση: *το υπουργείο αναζητεί ακόμη την ~ λύση για το πρόβλημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐνδείκνυμι*].

ενδεής, -ής, -ές {ενδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ενδεέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται, που έχει έλλειψη συγκεκριμένου πράγματος, που μειονεκτεί σε (κάτι): *~ αγωγής / καλλιέργειας / φρενών* (παράφρων) ΣΥΝ. στερούμενος ΑΝΤ. επαρκής, πλήρης **2.** αυτός που στερείται ακόμη και των αναγκαίων πόρων για τη ζωή, που του λείπουν και τα πλέον απαραίτητα ΣΥΝ. φτωχός, άπορος, πένης ΑΝΤ. εύπορος, πλούσιος. **ενδεώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια, -ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνδέω* «στερούμαι, έχω έλλειψη» < *ἐν- + δέω*, βλ. κ. *δει*].

ένδεια (η) [αρχ.] {ένδ-ειας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη, η στέρηση: *η ~ αγαθών πρώτης ανάγκης* || (μτφ.) *~ πνευματική / ηθική* ΑΝΤ. επάρκεια, πληρότητα, αφθονία **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη οικονομικών πόρων, η φτώχια: *ζει μέσα στην ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

ενδείκνυμαι ρ. αμετβ. {ενδείκνυ-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται (μτχ. ενεστ. ενδεικνυόμενος, -η, -ο, μτχ. παρακ. ενδεδειγμένος, -η, -ο)} **1.** υπαγορεύομαι από την ανάγκη ή επιβάλλομαι ως χρήσιμος και κατάλληλος: *οι σπασμωδικές ενέργειες δεν ενδείκνυνται για την αντιμετώπιση των κρίσεων* ΑΝΤ. αντενδείκνυμαι **2.** (συνήθ. τριτοπρόσ. **ενδείκνυται, ενδείκνυνται**) κρίνεται, θεωρείται αναγκαίο ή απαραίτητο (ή και απλώς χρήσιμο): *στην περίπτωση αυτή ενδείκνυται χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ. επιβάλλεται, χρειάζεται, απαιτείται ΑΝΤ. αντενδείκνυται **3.** (η μτχ. **ενδεικνυόμενος, -η, -ο**) αυτός που προτείνεται ως χρήσιμος, κατάλληλος ή/και αναγκαίος: *για την επιβολή των ~ κυρώσεων αρμόδιο είναι το Διοικητικό Συμβούλιο τού συλλόγου* || *~ ενέργειες / μέτρα / φάρμακα / μέθοδοι* **4.** (η μτχ. **ενδεδειγμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέσ. ενεστ. τού αρχ. *ἐνδείκνυμι* < *ἐν- + δείκνυμι* «δείχνω»].

ενδεικτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παρέχει ενδείξεις, που φανερώνει ή υποδηλώνει (κάτι): *οι χθεσινές δηλώσεις τού υπουργού είναι ~ των προθέσεών του* || *«ενδεικτικό τού τι συμβαίνει εκεί μπορεί να θεωρηθεί η παρακάτω είδηση...»* (εφημ.) ΣΥΝ. χαρακτηριστικός ● **2. ενδεικτικό** (το) το επίσημο σχολικό έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται ότι ο αναφερόμενος σε αυτό μαθητής προάγεται στην επόμενη τάξη με τον αναγραφόμενο σε αυτό βαθμό. — **ενδεικτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδείκνυμι*].

ένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** οτιδήποτε καταδεικνύει (κάτι) ή λειτουργεί ως επιβεβαίωση, επικύρωση (πράγματος, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *υπάρχουν σοβαρές ~ για μεταστροφή της πολιτικής των Η.Π.Α.* || *σαφείς / ανησυχητικές / αποχρώσες ~* ΣΥΝ. δείξη, κατάδειξη, δείγμα, σημείο ΑΝΤ. απόδειξη, φανέρωμα, βεβαίωση· ΦΡ. **σε ένδειξη / (λόγ.) εις ένδειξιν** (+γεν.) για να δειχθεί, για να δηλωθεί: *οι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό ~ διαμαρτυρίας* || *~ ενδιαφέροντος / συμπαράστασης / συμπάθειας / αλληλεγγύης / ευγνωμοσύνης / σεβασμού* **2.** ΙΑΤΡ. εκδήλωση συμπτώματος που επιβάλλει ορισμένη θεραπεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνδειξις* < *ἐνδείκνυμι*].

ένδεκα (το) ▸ έντεκα

ενδεκάδα (η) **1.** σύνολο που αποτελείται από ένδεκα μονάδες **2.** ΑΘΛ. οι ένδεκα παίκτες μιας ποδοσφαιρικής ομάδας: *οι δύο ~ παρατάχθηκαν στο γήπεδο* || *ο προπονητής άφησε τον παίκτη εκτός ενδεκάδας* || *η βασική ~ μιας ομάδας.*

ενδεκαμελής, -ής, -ές [1831] {ενδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από έντεκα μέλη: *~ επιτροπή / συμβούλιο.*

ενδεκασύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έντεκα συλλαβές.

ενδέκατος, -η (λόγ. *ενδεκάτη*), **-ο** [αρχ.] (επίσης γράφεται 11ος στην αραβική αρίθμηση, ΙΑ' ή ια' στην ελληνική και XI στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έντεκα (11) **2. ενδέκατος** (ο) {ενδεκάτου} ο ενδέκατος μήνας τού έτους, ο Νοέμβριος: *9/11 (εννέα ενδεκάτου) είναι τού Αγίου Νεκταρίου* **3. ενδεκάτη** (η) η ενδέκατη ημέρα κάθε μήνα: *θα βρίσκεται στην Ελλάδα μετά την 11η Μαΐου* **4. ενδέκατο** (το) {ενδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα έντεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

ενδελεχής, -ής, -ές {ενδελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ενδελεχέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη διάρκεια και αδιάπτωτη συνέχεια: *~ πυρ* ΣΥΝ. συνεχής, αδιάλειπτος, εξακολουθητικός, ακατάπαυστος ΑΝΤ. ακαριαίος, στιγμιαίος ● **2.** (συνήθ.) αυτός που συντελείται ή διεξάγεται με επιμέλεια και επιμονή: *~ εξέταση / έρευνα / μελέτη* ΣΥΝ. επιμελής, επίμονος, προσεγμένος. — **ενδελεχώς** επίρρ. [αρχ.], **ενδελέχεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, λεπτομερής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν- + -δελεχής* < **δέλεχ-ος*, δισύλλ. θέμα, τού οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στο επίθ. *δολιχός* «μακρύς» (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, ο *ἐνδελεχής* θα ήταν αρχικώς ο διαρκής, ο συνεχής, επομένως εκείνος που δείχνει ιδιαίτερη επιμέλεια].

ενδελεχής – εντελεχής. Συχνά ήδη από την αρχαία εποχή οι δύο λέξεις συγχέονται, πιθανότατα ως ομόηχες. Ωστόσο, διαφέρουν και σημασιολογικά και ετυμολογικά. Το αρχ. **ενδελεχής** παράγεται από **ἐν** + **δέλεχος*, ομόρρ. τού αρχ. **δολιχός** «μακρύς» και σήμαινε «μακρύς, διηνεκής, ακατάπαυστος, συνεχής», από όπου η κύρια σημερινή σημ. τής λ. «επιμελημένος, προσεκτικός, λεπτομε-

ρής». Το *εντελεχής* είναι ανύπαρκτος όρος, που προήλθε από σύγχυση προς το *ενδελεχής* με βάση το ουσ. **εντελέχεια**. Το *εντελέχεια* είναι γνωστός αριστοτελικός όρος (από το *εντελής* + *έχω*, «αυτός που έχει το «τέλος», τον σκοπό μέσα του», άρα «πλήρης, ολοκληρωμένος»), που δήλωσε την ολοκληρωμένη ενέργεια και την ολοκληρωμένη μορφή σε σχέση με την ύλη που «δυνάμει» δημιουργεί τη μορφή. Το *εντελέχεια* συγχύθηκε και αυτό προς το ουσ. τού *ενδελεχής*, προς την *ενδελέχεια*.

ενδέχεται ρ. απρόσ. [αρχ.] **1.** (+να) είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι): ~ *να βρέξει σήμερα, αλλά δεν μπορεί κανείς να είναι σίγουρος* ΣΥΝ. μπορεί, ίσως, πιθανόν **2.** (ως απάντηση) ίσως, πιθανόν, δεν αποκλείεται: -*Υπάρχει περίπτωση να συμφωνήσει;* -~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*.

ενδεχόμενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί (αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο): *η ασφάλιση καλύπτει κάθε ~ ζημιά* ΣΥΝ. πιθανός, δυνατός ΑΝΤ. απίθανος· ΦΡ. ***είναι ενδεχόμενο να...*** ενδέχεται (βλ.λ.): *είναι ~ να υπάρξει ισοψηφία* **2. ενδεχόμενο** (το) {ενδεχομέν-ου | -ων} (α) αυτό που μπορεί να συμβεί: *υπάρχει το ~ να προκληθεί έκρηξη* || *απέκλεισε το ~ πρόωρων εκλογών* || *άφησε ανοιχτό το ~ να μειωθεί η στρατιωτική θητεία*· ΦΡ. ***για κάθε ενδεχόμενο / (λόγ.) διά παν ενδεχόμενον*** για να καλύψουμε όλες τις πιθανές περιπτώσεις, για κάθε περίπτωση: *δεν πιστεύω να βρέξει, αλλά ~ πάρε και μια ομπρέλα!* (β) ΦΙΛΟΣ. κάθε φαινόμενο που θα μπορούσε και να μην υπάρχει ή να υπάρχει υπό διαφορετική μορφή.

ενδεχόμενος – πιθανός. Η λ. **ενδεχόμενος** δηλώνει ότι κάτι μπορεί να συμβεί, αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο. Η λ. **πιθανός** δίνει έμφαση στην πιθανότητα πραγματοποίησης, δηλώνοντας ότι κάτι, σύμφωνα με τα δεδομένα, αναμένεται ότι μάλλον θα συμβεί. Έτσι, η φράση «*η ενδεχόμενη αποχώρηση από τη συμμαχία*» σημαίνει ότι μπορεί να υπάρξει αποχώρηση, μπορεί και όχι, ενώ η φράση «*η αποχώρηση από τη συμμαχία είναι πιθανή*» σημαίνει ότι, σύμφωνα με τα δεδομένα, η αποχώρηση είναι η πλέον αναμενόμενη εξέλιξη και κατά πάσα πιθανότητα θα συμβεί.

ενδεχομένως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ίσως, είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι)· συχνά ως ελλειπτική απάντηση: -*Θα υπάρξουν εξελίξεις στο Κυπριακό;* -~! (μπορεί και ναι, μπορεί και όχι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*, *προηγουμένως*.

ενδημία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μόνιμη και συνεχής διαμονή σε τόπο ή χώρο ΣΥΝ. παραμονή ΑΝΤ. αποδημία, εκδημία ● **2.** ΙΑΤΡ. η σταθερή παρουσία μιας λοιμώδους νόσου σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε σποραδικών περιστατικών είτε και επιδημίας (λ.χ. η ελονοσία σε ελώδεις περιοχές). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδημῶ (-έω)* < *ἐν-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

ενδημικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός τού οποίου η παρουσία συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο, περιοχή: ~ *πρόβλημα / φαινόμενο* **2.** (ειδικότ. για ασθένεια) αυτός που εμφανίζεται μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή: ~ *νόσος* (βλ.λ.) / *νόσημα*. — **ενδημικ-ά / -ώς** επίρρ. [1897]. **ενδημικότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémique].

ενδημισμός (ο) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο τής παρουσίας συγκεκριμένων ζωικών ή φυτικών ειδών σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémisme].

ενδημοεπιδημία (η) {ενδημοεπιδημιών} ΙΑΤΡ. η εξέλιξη ενδημικής νόσου σε επιδημία. — **ενδημοεπιδημικός, -ή, -ό** [1895].

ενδημώ ρ. αμετβ. {ενδημείς..., μτχ. ενδημών, -ούσα, -ούν | ενεδή-μησα} (λόγ.) **1.** (α) διαμένω μόνιμα και συνεχώς σε τόπο ΑΝΤ. εκδημώ, αποδημώ (β) ***ενδημούσα Σύνοδος*** βλ. λ. *σύνοδος* **2.** (για νόσο, συχνά λοιμώδη) εμφανίζομαι μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε σποραδικών περιστατικών είτε και επιδημίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνδημῶ (-έω)* «διαμένω, κατοικώ (κάπου)» < *ἔνδημος* < *ἐν-* + *δῆμος*].

ενδιάθετος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται, συμβαίνει ή γίνεται μέσα μας: ~ *κλίση* ΣΥΝ. ενδόμυχος, μύχιος ΑΝΤ. εξωτερικός, εκπεφρασμένος· ΦΡ. ***ενδιάθετος λόγος*** (*ἐνδιάθετος λόγος*, Στωικοί) (α) ΦΙΛΟΣ. (κατά τον Πλάτωνα) ο εσωτερικός διάλογος, η σκέψη υπό μορφήν διαλόγου που κάνει κανείς με τον εαυτό του (β) ΓΛΩΣΣ. (i) ο λόγος (βλ.λ., σημ. 5), η γλώσσα ως εσωτερικευμένο σύστημα παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) (ii) η δυνάμει γλώσσα, η γλωσσική ικανότητα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από τη φύση· κατ' αντιδιαστολή προς τον επίκτητο, αυτόν που προκύπτει από επιδράσεις τού περιβάλλοντος: ~ *ικανότητα* ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής, φυσικός. — **ενδιάθετα / ενδιαθέτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνδιατίθεμαι* < *ἐν-* + *δια-* + *τίθεμαι*].

ενδιάθετος – ευδιάθετος. Το **ενδιάθετος** δεν έχει καμία σημασιολογική σχέση με το **ευδιάθετος**. Το *ευδιάθετος* δηλώνει αυτόν που έχει «καλή διάθεση», τον καλοδιάθετο, τον χαρούμενο: *φαίνεσαι πολύ ευδιάθετος σήμερα· τι συμβαίνει;* Το *ενδιάθετος*, αντιθέτως, σημαίνει τον «εν διαθέσει» υπάρχοντα, τον εσωτερικό, τον έμφυτο. Χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει τον *λόγο*, την εσωτερική πλευρά τής γλώσσας τού ανθρώπου, αντίθετα προς την *ομιλία*, τον φωνούμενο λόγο ή την εξωτερική πλευρά τής γλώσσας. Τη διάκριση τής γλώσσας σε λόγο (langue) και ομιλία (parole), που καθιέρωσε ο ιδρυτής τής σύγχρονης γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure (1857-1913), τη βρίσκουμε στον Πλάτωνα ως διαφορά ανάμεσα στη **διάνοια** και στον **λόγο**. Στους Στωικούς ο **ενδιάθετος λόγος** αντιπαρατίθεται στον **προφορικό λόγο**, στον δε νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) τα «*ἐν τῇ διαθέσει*» αντιτίθενται προς τα «*ἐν τῇ φωνῇ*». → λ. *ομιλία*

ενδιαίτημα (το) [μτγν.] {ενδιαιτήμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) η κατοικία, ο τόπος στον οποίο κατοικεί κανείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

ενδιαίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διαμονή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνδιαίτησις* < αρχ. *ἐνδιαιτῶμαι (-άο-)*, βλ.λ.].

ενδιαιτώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενδιαιτάσαι...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) έχω την κατοικία μου σε συγκεκριμένο χώρο ΣΥΝ. κατοικώ, διατρίβω, διαιτώμαι, διαμένω, ενδιατρίβω, διαβιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνδιαιτῶμαι (-άο-)* < *ἐν-* + *διαιτῶμαι* < *δίαιτα* «τρόπος ζωής»].

ενδιάμεσος, -η, -ο [1870] **1.** (τοπικώς) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χώρους, περιοχές: ~ *τοίχος / σταθμός / πόλη* ΣΥΝ. διάμεσος ΑΝΤ. ακρινός **2.** (χρονικώς) αυτός που παρεμβάλλεται μεταξύ γεγονότων, εξελικτικών φάσεων: ~ *στάδιο* || *στο ενδιάμεσο* (στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί) **3.** (μτφ. για αφηρ. έννοιες) αυτός που έχει χαρακτήρα ή ιδιότητες από δύο ή περισσότερα πράγματα: *σε σύγκριση με την απόλυτη φτώχεια και τα μεγάλα πλούτη, εγώ βρίσκομαι σε μια ~ κατάσταση* ΑΝΤ. ακραίος. — **ενδιάμεσα / ενδιαμέσως** [1864] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intermédiaire].

ενδιατρίβω ρ. αμετβ. {ενδιέτριψα} (λόγ.-σπάν.) **1.** μένω σε συγκεκριμένο τόπο ή χώρο συνεχώς ή για σημαντικό χρονικό διάστημα: *προσωρινώς το στράτευμα ενδιατρίβει πλησίον τής συνοριακής γραμμής* ΣΥΝ. παραμένω, ενδημώ **2.** (μτφ.) ασχολούμαι επίμονα με (κάτι): *στον λόγο του ενδιατρίβει σε επουσιώδη σημεία* ΣΥΝ. καταγίνομαι, επιμένω, εμμένω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *διατρίβω* «συχνάζω»].

ενδιαφέρον (το) {ενδιαφέρ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** η διάθεση για ξεχωριστή προσοχή, ξεχωριστή φροντίδα: *έδειξε μεγάλο ~ για τη δουλειά μου* || *η προσπάθειά του ήταν αξιόλογη, αλλά η πολιτεία δεν έδειξε κανένα ~* || *εκδηλώνω ~ για κάτι* || *ζωηρό / αμείωτο ~* ΣΥΝ. μέριμνα ΑΝΤ. αδιαφορία **2.** (ειδικότ.) η πνευματική προσήλωση, η έντονη και εξαιρετική προσοχή: *παρακολουθήσαμε με ιδιαίτερο ~ τη διάλεξη* || *κινώ / ξυπνώ / τονώνω / προκαλώ το ~* || *στρέφω το ~ μου* ΣΥΝ. προσοχή, αφοσίωση **3.** η ιδιαίτερη συμπάθεια προς πρόσωπο, η οποία περιλαμβάνει και το στοιχείο τού έρωτα: *της έδειξε το ~ του* **4.** (συνεκδ.) η ιδιότητα του να προσελκύει κανείς την προσοχή, να προκαλεί εντύπωση: *η χθεσινή διάλεξη είχε μεγάλο ~* || *η πρότασή σας παρουσιάζει ~* **5. ενδιαφέροντα** (τα) (α) το σύνολο των ιδιαίτερων κλίσεων και προτιμήσεων· (συνεκδ.) οτιδήποτε ενδιαφέρει (κάποιον): *το θέατρο και ο κινηματογράφος ανήκουν στα κυριότερα ~ του* || *έχουμε κοινά ~* (β) τα συμφέροντα, οι προσοδοφόρες κέρδους: *εργάζεται σε επιχειρήσεις ξένων ενδιαφερόντων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω, αγάπη*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intérêt].

ενδιαφέρω ρ. μετβ. [1833] {μτχ. ενεστ. ενδιαφέρων, -ουσα, -ον, ενδιέφερα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. ενδιαφερόμενος, -η, -ο, ενδιαφέρθηκα} **1.** προσελκύω την προσοχή ή/και τη φροντίδα, κινώ το ενδιαφέρον (κάποιου): *η ρύθμιση τού ζητήματος ενδιαφέρει σοβαρότατα την κυβέρνηση* || *αν πραγματικά τους ενδιέφερε η ειρήνη, θα υπέγραφαν τη συνθήκη*· ΦΡ. ***με ενδιαφέρει*** έχει σημασία, είναι σημαντικό για μένα: *δεν ~ η ποσότητα, αλλά η ποιότητα* **2.** (απρόσ. ***ενδιαφέρει***) έχει ενδιαφέρον: *εν προκειμένω ~ να μάθουμε τι ακριβώς συμβαίνει* ΣΥΝ. αξίζει **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) ασκώ έλξη σε (κάποιον): *δεν τον ενδιαφέρουν οι γυναίκες με μυαλό*· (μεσοπαθ. ***ενδιαφέρομαι***) (+για) **4.** δείχνω ιδιαίτερη φροντίδα και μέριμνα για (πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.): *οι δύο λαοί ενδιαφέρονται ζωηρώς για την περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεών τους* || *οι άνθρωποι ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για την υγεία τους* ΣΥΝ. φροντίζω, μεριμνώ ΑΝΤ. αδιαφορώ **5.** (ειδικότ.) στρέφω ζωηρά την προσοχή μου (σε κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): ~ *για την ποίηση / τη μουσική / το θέατρο / τον χορό* ΣΥΝ. μου αρέσει **6.** (ειδικότ.) έχω υλικό ή ηθικό συμφέρον, επιδιώκω να επωφεληθώ: *για τις τραπεζικές μετοχές ενδιαφέρονται πολλοί* **7.** (η μτχ. ***ενδιαφερόμενος, -η, -ο***) αυτός που εκδηλώνει ενδιαφέρον για κάτι ή που έχει συμφέρον από κάτι: *οι ~ να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό, να υποβάλουν τη σχετική αίτηση εντός τριών ημερών* **8.** (η μτχ. ***ενδιαφέρων, -ουσα, -ον***) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intéresser, κυρ. από το μεσοπαθ. *ενδιαφέρομαι για...* (< γαλλ. s'intéresser à...) και από το γ' πρόσ. *ενδιαφέρει*, λ.χ. «αυτό με ενδιαφέρει» < γαλλ. ça m'intéresse].

ενδιαφέρομαι – διαφέρω, ενδιαφέρον – διαφέρον. Είναι αξιοσημείωτο ότι η έννοια τού «ενδιαφέροντος» ξεκινάει από την έννοια τής «διαφοράς». Ό,τι **διαφέρει** για μένα, ό,τι ξεχωρίζει, ό,τι είναι διαφορετικό, με **εν-διαφέρει** κιόλας, ελκύει την προσοχή μου. Το ίδιο συνέβη σε άλλες γλώσσες· το λατ. inter-esse «βρίσκομαι μεταξύ, δι-ίσταμαι, διαφέρω» έδωσε λαβή στη δημιουργία των γαλλ. intéresser, αγγλ. interest, γερμ. interessieren κ.ά. Άρα το **διαφέρον** είναι και **εν-διαφέρον**, γι' αυτό παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε η λ. **τα διαφέροντα** με τη σημ. **τα ενδιαφέροντα**. Το **εν-** τής Ελληνικής πιθανόν να είναι απόδοση τού ξενικού inter-. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η λ. **ντιερέσο** *(τα ντιερέσα του)* και **ιντερέσο** «το συμφέρον» δεν είναι άλλο από το ιταλ. interesso, που ανάγεται στο λατ. interesse· εδώ το *διαφέρον* έγινε *ενδιαφέρον* και τελικά ***συμφέρον*** (και λαϊκ. **διάφορο**, πβ. παροιμ. *«το διάφορο* (ή *το αγώι*) *ξυπνάει τον αγωγιάτη»*).

ενδιαφέρων, -ουσα, -ον {ενδιαφέρ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα),

-όντων (θηλ. ουσών)} **1.** αυτός που αξίζει ιδιαίτερη προσοχή, που προσελκύει το ενδιαφέρον: *η Ελλάδα είναι πολύ ~ χώρα, γεμάτη αξιοθέατα και αντιθέσεις* || *~ βιβλίο / περίπτωση / προοπτική* || *θέλω πολύ να τον γνωρίσω· φαίνεται ~ άτομο·* ΦΡ. ***είμαι σε ενδιαφέρουσα*** (ενν. *κατάσταση*) είμαι έγκυος, περιμένω παιδί **2. ενδιαφέρον** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intéressant. Η φρ. *ενδιαφέρουσα κατάσταση* (των εγκύων) αποδίδει τις γαλλ. φρ. état intéressant, position intéressante (ήδη απηρχαιωμένες και σπάνιες στη Γαλλική)].

ενδίδω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέδωσα} (+σε) υποχωρώ, υποκύπτω: *η κυβέρνηση αναγκάστηκε να ενδώσει στις πιέσεις των απεργών* || *~ στον πειρασμό / στον εκβιασμό / στις αξιώσεις / στην επιθυμία / στην επίθεση / στις ορέξεις κάποιου* || *~ στις προτάσεις / στις ικεσίες / στις απειλές* ΣΥΝ. κάμπτομαι, λυγίζω, γονατίζω ΑΝΤ. ανθίσταμαι, αντιστέκομαι, αντιτάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

ένδικος, -η, -ο (γενικά) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δίκη **2.** ΝΟΜ. (α) ***ένδικο μέσο*** διαδικαστική πράξη με την οποία προσβάλλεται οριστική δικαστική απόφαση για λόγους που αφορούν είτε στην ουσιαστική είτε στη νομική ορθότητά της και με την οποία ζητείται είτε η εξαφάνιση είτε η μεταρρύθμιση τής προσβαλλόμενης απόφασης· ένδικα μέσα κατά τον ελληνικό Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας είναι η ανακοπή ερημοδικίας και η έφεση (τακτική) καθώς και η αναίρεση και η αναψηλάφηση (έκτακτη) (β) ***ένδικος διαφορά*** η υπόθεση που βρίσκεται σε εκκρεμή δίκη. — **ενδίκως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-δικος* < *δίκη*].

ενδο- κ. **ενδό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι: **1.** κάτι υπάρχει ή συμβαίνει στο εσωτερικό αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *ενδο-κυτταρικός, ενδο-κυβερνητικός, ενδό-μυχος* **2.** αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό συμβαίνει στο εσωτερικό, μέσα: *ενδο-σκόπηση*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *ένδον* (βλ.λ.)].

> **ενδο-: εσω-.** Και τα δύο χρησιμοποιούνται ως α' συνθετικά, για να δηλώσουν την έννοια τού «μέσα, στο εσωτερικό, εντός», αυτήν που δήλωνε παλαιότερα η πρόθεση **εν-** (*εμ-φυτεύω, εν-οικώ, εν-τάσσω, εμ-περιέχω* κ.λπ.). Ως α' συνθετικό και σε πολύ περιορισμένη κλίμακα οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν το **ενδο-** (< *ένδον*, πβ. *ἐνδο-γενής, ἐνδό-μυχος, ἐνδό-πυος, ἔνδ-ορχις* κ.ά.), ενώ το **εσω-** (< *εσ-ω*, από την πρόθεση *ες / εις* και την επιρρημ. κατάλ. *-ω·* πβ. *άν-ω, κάτ-ω*) δεν χρησιμοποιήθηκε σε σύνθετα. Σε νεότερους χρόνους, κυρίως με τη δημιουργία επιστημονικών όρων που σχηματίστηκαν από την Ελληνική σε ξένες γλώσσες (endo-cardial, endo-carp, endo-crine «ενδο-κρινής», endo-cytosis, endo-plasm, endo-gamy κ.λπ.), το **ενδο-** επέδωσε ως α' συνθετικό πολλών όρων (συνήθως αντιδανείων), δηλώνοντας το «μέσα σε, στο εσωτερικό». Από τη δεκαετία τού 1880 με την ίδια σημασία άρχισαν να σχηματίζονται και μερικά σύνθετα με το **εσω-** (*εσώ-κλειστος / εσω-κλείω, εσώ-ρουχα, εσω-κομματικός, εσω-στρεφής, εσω-στρέφεια, εσω-νάρθηκας* κ.ά.), μερικά για καθημερινές λέξεις που σώζονται και χωρίς το αρκτικό *ε-* (*εσώβρακο > σώβρακο, εσω-κάρδιον > σω-κάρδι, εσωφόριον > σωφόρι, εσωτρόπιον > σωτρόπι, εσώψυχος > σώψυχος* κ.ά.).

ενδοβολή (η) ΨΥΧΟΛ. μηχανισμός άμυνας κατά τον οποίο εσωτερικεύει κανείς ιδιότητες ή αξίες από το περιβάλλον του (πβ. λ. *προβολή, εσωτερίκευση*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Introjektion].

ενδοβρογχικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στους βρόγχους τού πνεύμονα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endobronchial].

ενδογαμία (η) {ενδογαμιών} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. έθιμο που επιτάσσει τη σύναψη γάμων μόνο μεταξύ των μελών τής ίδιας κοινότητας (εθνικής, θρησκευτικής, φυλετικής κ.λπ.) ΑΝΤ. εξωγαμία • **2.** ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή οργανισμών που έχουν στενή συγγένεια για τη διατήρηση επιθυμητών ή την απάλειψη ανεπιθύμητων χαρακτηριστικών, π.χ. αυτογονιμοποίηση (βλ.λ.). — **ενδογαμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-γαμία* < *γάμος*, ελληνογενής ξεν. όρ., < αγγλ. endogamy].

ενδογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή κυττάρων με ειδικό περίβλημα σε μορφή κάψας, κατά την οποία τα θυγατρικά κύτταρα που προκύπτουν παραμένουν μέσα στο μητρικό. Επίσης **ενδογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endogenesis].

ενδογενής, -ής, -ές {ενδογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που οφείλεται σε εσωτερικά αίτια, που δεν οφείλεται στην επίδραση εξωτερικών παραγόντων: *~ ψύχωση / ατέλεια* ΑΝΤ. εξωγενής **2.** αυτός που γεννιέται ή παράγεται μέσα στον ίδιο τον οργανισμό: *~ ουσία* ΑΝΤ. εξωγενής **3.** ΓΕΩΛ. (α) ***ενδογενής διεργασία / σχηματισμός*** οτιδήποτε συντελείται στο εσωτερικό τής γης και έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση φαινομένων όπως οι σεισμοί, οι εκρήξεις ηφαιστείων κ.λπ. (β) ***ενδογενές πέτρωμα*** το πέτρωμα που αποτελείται από υλικό προερχόμενο από τα βάθη τού γήινου φλοιού **4.** ΒΟΤ. ***ενδογενή*** (τα) τα όργανα ή τα ανατομικά στοιχεία τού φυτού, τα οποία γεννιούνται από τα κύτταρα που βρίσκονται στο βάθος των ιστών. — **ενδογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endogenous, άσχετο προς το μτγν. *ἐνδογενής* «αυτός που γεννήθηκε μέσα στο σπίτι»].

ενδογονία (η) → ενδογένεση

ενδοδαπέδιος, -α, -ο αυτός που υπάρχει ή τοποθετείται εντός τού δαπέδου.

ενδοεπικοινωνία (η) {χωρ. πληθ.} το αμφίδρομο τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που εξασφαλίζει την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών θέσεων ενός περιορισμένου χώρου (π.χ. μεταξύ των τμημάτων εργοστασίου).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. διεθνούς όρου intercom, συγκεκομμένος τ. τού intercommunication].

ένδοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέσα: *τέτοιες αντιδράσεις στον άνθρωπο πηγάζουν ~* ΣΥΝ. εκ των ένδον, έσωθεν ΑΝΤ. έξωθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔνδον* (βλ.λ.) + *-θεν*, επίθημα δηλωτικό προελ.].

ενδόθερμος, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που, ενώ συντελείται, απορροφά θερμότητα: *~ χημική αντίδραση*. Επίσης **ενδοθερμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endotherm].

ενδοθήλιο (το) {ενδοθηλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. υμένας που αποτελείται από πεπλατυσμένα κύτταρα και επενδύει τα εσωτερικά τοιχώματα των καρδιακών κοιλοτήτων, των αιμοφόρων και λεμφικών αγγείων, ενώ συνιστά και το ίδιο το τοίχωμα των τριχοειδών αγγείων. — **ενδοθηλιακός,** -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endothelium < *ένδο(ν)* + *(επι)θήλιο*. Βλ. κ. *επιθήλιο*].

ενδοιασμός (ο) (λόγ.) ο δισταγμός, η επιφυλακτικότητα, οι αναστολές που έχει κάποιος κατά τη λήψη σοβαρής απόφασης: *σοβαρός / ηθικός ~* || *έχω / γεννώ / εκφράζω ενδοιασμούς* ΣΥΝ. δισταγμός, επιφύλαξη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδοιάζω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από την ομηρική φρ. *ἐν δοιῇ* «διστακτικά – ανάμεσα σε δύο». Το αρχ. *δοιή / δοιά* (< *dwoi-jā) θηλ. τού *δοιός* «διπλός» < *dwoi-jo (< Ι.Ε. *duwo- / *dwo- «δύο»), πβ. αρχ. σλαβ. dŭvoji, σανσκρ. dvayá-, γερμ. zweifeln κ.ά. Βλ. κ. *δύο*].

> **ενδοιασμός: συνώνυμα. Ενδοιασμός** (συνήθ. σε πληθ. **ενδοιασμοί**) είναι η διστακτικότητα, οι επιφυλάξεις, οι φόβοι, οι αναστολές που έχω, προκειμένου να κάνω κάτι σοβαρό: *Η κυβέρνηση έχει σοβαρούς ενδοιασμούς, αν πρέπει η χώρα να βαδίσει προς εκλογές*. Σημασιολογικά, λέξεις όπως **επιφυλάξεις, φόβοι** (και τελευταία η ψυχολογικής προελεύσεως λ. **αναστολές**), όλες σε πληθυντικό, δηλώνουν ό,τι και το *ενδοιασμοί*. Ετυμολογικά αξίζει να σημειωθεί ότι μία σειρά από λέξεις, οι λ. *ενδοιασμός, διστάζω / δισταγμός / διστακτικότητα, αμφιβάλλω / αμφιβολία, αμφιταλαντεύομαι / αμφιταλάντευση* συνδέονται με την έννοια τού **δις / δύο** και τού **αμφί** «μεταξύ δύο»: *ενδοιασμός* < αρχ. *ἐνδοιάζω* < *ἐν δοιῇ* «ανάμεσα σε δύο»· *δισταγμός* < *διστάζω* < αρχ. *δίζω* «διστάζω, αμφιβάλλω» < *δις·* *αμφιβολία* < *αμφίβολος* < *αμφιβάλλω* < *αμφί* + *βάλλω* (αρχική σημ. «ρίχνω γύρω-γύρω», αργότερα «θέτω χωριστά, χωρίζω σε δύο» και «βρίσκομαι ανάμεσα σε δύο, αμφιβάλλω») –ομοίως και *αμφισβητώ* < *αμφίς* + *βαίνω* «πάω και στέκομαι χωριστά, διαφωνώ, διίσταμαι»· *αμφιταλάντευση* < *αμφιταλαντεύομαι* < *αμφί* + *ταλαντεύομαι* «ταλαντεύομαι, κυμαίνομαι ανάμεσα σε δύο».

ενδοιαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μαρτυρεί ενδοιασμό: *~ κρίση* ΣΥΝ. διστακτικός, αμφιταλαντευόμενος ΑΝΤ. αποφασιστικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ενδοιαστική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με καθένα από τα μόρια *μη(ν), μήπως, να μη(ν)* και εκφράζει φόβο για ενδεχόμενο δυσάρεστο ή ανεπιθύμητο γεγονός, π.χ. *φοβούμαι μήπως δεν έρθει* || *πρόσεξε μην το χάσεις*. — **ενδοιαστικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδοιάζω*, βλ. κ. *ενδοιασμός*].

ενδοκάρδιο (το) [1879] {ενδοκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. λεπτή μεμβράνη που επενδύει εσωτερικά τις καρδιακές κοιλότητες. — **ενδοκαρδιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endocardium].

ενδοκαρδίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού ενδοκαρδίου, που προκαλείται τις περισσότερες φορές από μικροβιακές λοιμώξεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endocarditis].

ενδοκάρπιο (το) [1873] {ενδοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. το εσωτερικό τμήμα τού καρπού και ειδικότ. το εσώτατο στρώμα τού περικαρπίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocarpe].

ενδοκοινοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών μιας κοινότητας: *~ προβλήματα / συζητήσεις* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης: *~ συμφωνίες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intercommunautaire].

ενδοκρινής, -ής, -ές {ενδοκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ΦΥΣΙΟΛ. αυτός

ενδ(ο)- *α' συνθετικό*

ενδο-αγγειακός, -ή, -ό
ενδο-αυχενικός, -ή, -ό
ενδο-δερμικός, -ή, -ό
ενδ-οδοντικός, -ή, -ό
ενδο-εγκεφαλικός, -ή, -ό
ενδο-ευρωπαϊκός, -ή, -ό
ενδο-ηπατικός, -ή, -ό
ενδο-θωρακικός, -ή, -ό
ενδο-καρδιακός, -ή, -ό
ενδο-κειμενικός, -ή, -ό
ενδο-κοιλιακός, -ή, -ό
ενδο-κομματικός, -ή, -ό
ενδο-κόσμιος, -α, -ο
ενδο-κρανιακός, -ή, -ό
ενδο-κρατικός, -ή, -ό
ενδο-κυβερνητικός, -ή, -ό
ενδο-κυτταρικός, -ή, -ό
ενδο-λεξικός, -ή, -ό
ενδο-μήτριος, -α, -ο
ενδο-μυελικός, -ή, -ό
ενδο-μυϊκός, -ή, -ό
ενδο-νοσοκομειακός, -ή, -ό
ενδο-οικογενειακός, -ή, -ό
ενδ-οφθάλμιος, -α, -ο
ενδο-πανεπιστημιακός, -ή, -ό
ενδο-παραταξιακός, -ή, -ό
ενδο-πνευμονικός, -ή, -ό
ενδο-σπερμικός, -ή, -ό
ενδο-σπλάγχνιος, -α, -ο
ενδο-στρατιωτικός, -ή, -ό
ενδο-συμμαχικός, -ή, -ό
ενδο-σχολικός, -ή, -ό
ενδο-φυλετικός, -ή, -ό

που σχετίζεται με εκκρίσεις στο εσωτερικό τού οργανισμού ΑΝΤ. εξωκρινής **2.** ***ενδοκρινείς αδένες*** όργανα τού ανθρώπινου σώματος, που αποτελούνται από αδενικό ιστό και ρυθμίζουν διά των εκκριμάτων τους (δηλ. των ορμονών) τις λειτουργίες τού νευρικού συστήματος, την αναπαραγωγή, την αντιμετώπιση των μεταβολών τού περιβάλλοντος κ.λπ.· κυριότεροι είναι ο θυρεοειδής και οι παραθυρεοειδείς αδένες, ο νεφρός, τα επινεφρίδια, το πάγκρεας, οι ωοθήκες (στις γυναίκες) κ.ά. — **ενδοκρινικός**, -ή, -ό, **ενδοκρινώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-κρινής* < αρχ. *κρίνω*, αρχική σημ. «διαλέγω, ξεχωρίζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocrine].

ενδοκρινής – εξωκρινής. Και οι δύο όροι πλάστηκαν από ξένους επιστήμονες σε νεότερους χρόνους, για να δηλώσουν έννοιες τής λειτουργίας (φυσιολογίας) τού ανθρώπινου οργανισμού. Α' συνθ. είναι αντιστοίχως τα επιρρ. **ένδον** και **έξω** και β' κοινό συνθ. το ρ. **κρίνω** στη βασική του σημ. «ξεχωρίζω, αποχωρίζω» με επίδραση τού αρχ. ρ. *εκ-κρίνω (έκ-κρισις, έκ-κριμα).* → *ενδο-*

ενδοκρινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των ενδοκρινών αδένων, καθώς επίσης και των εκκρίσεών τους. — **ενδοκρινολόγος** (ο/η). **ενδοκρινολογικός**, -ή, -ό, **ενδοκρινολογικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocrinologie].

ενδομήτριος, -α, -ο [1887] **1.** αυτός που συντελείται ή αναπτύσσεται στο εσωτερικό τής μήτρας: ~ *κύηση* / *θάνατος* ΑΝΤ. εξωμήτριος **2.** ΑΝΑΤ. ***ενδομήτριο*** (το) {ενδομητρί-ου | -ων} ο βλεννογόνος που καλύπτει εσωτερικά την κοιλότητα τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometrium].

ενδομητρίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ενδομητρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometritis].

ενδομητρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη στοιχείων ενδομητρίου στη λεκάνη έξω από τη μήτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometriosis].

ενδομητροσκόπιο (το) {ενδομητροσκοπί-ου | -ων} ιατρικό εργαλείο για την εξέταση τής κοιλότητας τής μήτρας.

ενδόμυχος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στα μύχια τού νου ή τής ψυχής, στα ενδότατα τής συνείδησης: ~ *σκέψη* / *ελπίδα* / *επιθυμία* ΣΥΝ. μύχιος, εσώτατος **2.** (ειδικότ. για συναισθήματα) αυτός που δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί ή που υπάρχει χωρίς να εκφράζεται: ~ *ζήλια* / *ανησυχία* / *μίσος* ΣΥΝ. ανομολόγητος ΑΝΤ. έκδηλος, φανερός. — **ενδόμυχα / ενδομύχως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ευρισκόμενος στο βάθος τού σπιτιού», < *ένδο-* + *μυχός* (βλ.λ.). Η σημ. «εσωτερικός, ύπουλος» πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό].

ένδον επίρρ. (αρχαιοπρ.) μέσα, στο εσωτερικό· στη ΦΡ. ***εκ των ένδον*** από μέσα, από το εσωτερικό ομάδας, συγκροτήματος, οργάνωσης κ.λπ.: *υπονομεύεται* ~ ΑΝΤ. έξωθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., που συνδ. με αντίστοιχα άλλων Ι.Ε. γλωσσών, π.χ. λατ. endo, indu- κ.ά. Ως προς την ετυμ. τού *ένδον*, έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την πρόθ. *έν* + *-δον*, το οποίο ανάγεται από ορισμένους σε ουσ. που σημαίνουν «σπίτι», λ.χ. *δόμ-ος* (πβ. κ. *δά-πεδον* < *dm̥-). Ωστόσο, αυτή η άποψη θα προϋπέθετε αρχική σημ. «μέσα στο σπίτι», ενώ οι αρχ. μαρτυρίες δείχνουν ότι το επίρρ. *ένδον* σήμαινε αρχικώς «στο εσωτερικό τού σώματος, τού εαυτού»].

ένδοξος, -η, -ο αυτός που περιβάλλεται από δόξα και φήμη: ~ *κατόρθωμα* / *ιστορία* / *παρελθόν* / *όνομα* / *πορεία* / *πόλη* / *ημέρες* / *σημαία* / *κληρονομιά* /*στρατηγός* / *πολιτικός* / *πρόγονοι* ΣΥΝ. δοξασμένος, ονομαστός, λαμπρός ΑΝΤ. άδοξος, αφανής, άσημος. — **ένδοξα / ενδόξως** {αρχ.} επίρρ., **ενδοξότητα** (η) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-δοξος* < *δόξα*].

ενδοπαράσιτο (το) {ενδοπαρασίτ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το παράσιτο που ζει στο εσωτερικό τού σώματος των ζωικών ή φυτικών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoparasite].

ενδόπλασμα (το) {ενδοπλάσματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η εσωτερική στιβάδα τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoplasme].

ενδοπλευρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στην κοιλότητα τού υπεζωκότα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intracostal].

ενδοπτικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που εντοπίζεται στο εσωτερικό τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoptique].

ενδόρρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο που συνίσταται στη βίαιη θραύση προς τα μέσα στερεού σώματος, συνήθ. ενός σωλήνα με κενό αέρος, όταν δέχεται εξωτερική πίεση ανώτερη από τα όρια μηχανικής αντοχής των τοιχωμάτων του.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *ρήξη* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. implo-sion].

ενδόσιμος, -η, -ο αυτός που έχει την τάση να υποχωρεί εύκολα, να ενδίδει ΣΥΝ. ενδοτικός, υποχωρητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ενδίδωμι*].

ενδοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. μέθοδος εξέτασης τού εσωτερικού κοιλότητας ή οργάνου τού σώματος, συνήθ. με τη βοήθεια ενδοσκοπίου: ~ *στομάχου* / *οισοφάγου* **2.** ΨΥΧΟΛ. μέθοδος, κατά την οποία το άτομο ερευνά με αυτοπαρατήρηση τα ψυχικά φαινόμενα και τις ψυχικές λειτουργίες τού ίδιου τού εαυτού του ΣΥΝ. αυτοπαρατηρησία **3.** (γενικότ.) το να εξετάζει, να ερευνά κανείς τον εαυτό του, η προσπάθεια για αυτογνωσία. Επίσης **ενδοσκοπία** (σημ. 1) [1891]. — **ενδοσκοπικός**, -ή, -ό, **ενδοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoscopie, ενώ η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. introspection].

ενδοσκόπιο (το) {ενδοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή με προσαρμοσμένο σύστημα φωτισμού στην άκρη της, που χρησιμεύει για να φωτίζεται και να εξετάζεται το εσωτερικό κοιλοτήτων τού σώματος που έχουν στενό στόμιο (λ.χ. τού οισοφάγου).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoscope].

ενδοσπέρμιο (το) {ενδοσπερμί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. η τροφή που είναι αποθηκευμένη μέσα στον ιστό τού σπόρου, για να τραφεί το έμβρυο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endosperme].

ενδοστρεφής, -ής, -ές {ενδοστρεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο εσωστρεφής (βλ.λ.). — **ενδοστρέφεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. introvertiert].

ενδοσυμφωνικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ συμφώνων: *το ~ -ι- στη λέξη «γρ-ί-πος»*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interconsonantique].

ενδοσυνεννόηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} τηλεφωνικό σύστημα ενδοεπικοινωνίας, λ.χ. μεταξύ των τμημάτων ενός γραφείου ή των δωματίων ενός σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. intercommunication].

ενδότατος, -η, -ο (λόγ.) **1.** απολύτως εσωτερικός ΣΥΝ. εσώτατος, μύχιος ΑΝΤ. εξώτατος **2.** ***ενδότατα*** (τα) {ενδοτάτων} τα τμήματα τόπου που βρίσκονται στη μεγαλύτερη δυνατή απόσταση από το κέντρο· ΦΡ. (μτφ.) ***τα ενδότατα τής ψυχής*** οι μύχιες, οι πιο κρυμμένες σκέψεις, διαθέσεις, συναισθήματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υπερθ. βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ένδον*].

ενδότερος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στις βαθύτερες περιοχές, τις πιο απομακρυσμένες από την είσοδο ή από το κέντρο: *οι ~ επαρχίες τής αυτοκρατορίας* ΣΥΝ. εσώτερος ΑΝΤ. εξώτερος **2.** (μτφ.) μη έκδηλος, αυτός που βρίσκεται στα βάθη τής ψυχής **3.** (συνήθ.) ***ενδότερα*** (τα) {ενδοτέρων} το εσωτερικό τμήμα (τόπου ή εσωτερικού χώρου): *αποσύρομαι* / *προχωρώ* / *φθάνω* / *κρύβομαι στα* ~ || (μτφ.) *τα ~ τής ψυχής*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., συγκρ. βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ένδον*].

ενδοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ενδίδει εύκολα, που έχει την τάση να υποχωρεί σε πιέσεις ή απαιτήσεις: *όταν διακυβεύονται τα συμφέροντά μας, δεν υπάρχει περιθώριο να φανούμε ενδοτικοί* ΣΥΝ. υποχωρητικός, παραχωρητικός ΑΝΤ. ανένδοτος, άκαμπτος, ακλόνητος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ενδοτική πρόταση*** βλ. *εναντιωματική πρόταση*, λ. *εναντιωματικός* **3.** ΝΟΜ. ***ενδοτικοί κανόνες δικαίου*** οι κανόνες δικαίου των οποίων η εφαρμογή μπορεί να αποκλεισθεί από την αντίθετη ιδιωτική βούληση ΑΝΤ. αναγκαστικός κανόνας δικαίου. — **ενδοτικ-ά / -ώς** {μτγν.} επίρρ., **ενδοτικότητα** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ενδίδωμι*].

ενδοτισμός (ο) η υποχωρητικότητα, το να ενδίδει κανείς.

ενδοτροπικός, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. ζώνη γύρω από τον Ισημερινό στην οποία συγκλίνουν οι αληγείς άνεμοι τού Β. και τού Ν. Ημισφαιρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intertropical (νόθο σύνθ.)].

ενδοφλέβιος, -α, -ο [1893] ΙΑΤΡ. αυτός που γίνεται μέσα στη φλέβα ή διά μέσου αυτής: ~ *ένεση* / *έγχυση*. Επίσης **ενδοφλεβικός**, -ή, -ό. — **ενδοφλεβίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intraveineux].

ενδοφωνηεντικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ φωνηέντων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intervocalique].

ενδοχώρα (η) {χωρ. πληθ.} τα εδάφη συγκεκριμένου τόπου (χώρας, νησιού κ.λπ.), που εκτείνονται βαθιά προς το εσωτερικό, δηλ. σε μεγάλη απόσταση από τα παράλια, τα σύνορα ή το διοικητικό κέντρο: *οι αντάρτες κρύβονται στα ορεινά τής ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hinterland].

ένδυμα (το) {ενδύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-επίσ.) **1.** (γενικά) καθετί το οποίο φοράει κανείς, κατασκευασμένο από οποιοδήποτε υλικό (μαλλί, βαμβάκι, μετάξι, συνθετικό κ.ά.) κατεργασμένο ή όχι και το οποίο χρησιμοποιείται για την κάλυψη, την προστασία (από τις καιρικές συνθήκες) τού σώματος ή για κοινωνικούς λόγους σε διάφορες περιστάσεις: *πρόχειρο* / *ελαφρό* / *φθαρμένο* / *ευτελές* ~ || *εμπόριο* / *κατάστημα* / *εργοστάσιο κατασκευής ετοίμων* ~ ΣΥΝ. ρούχο **2.** το σύνολο των ρούχων που φορά κανείς σε ορισμένη περίσταση, οτιδήποτε συνιστά την περιβολή του: *επίσημο* ~ || ~ *περιπάτου* / *γάμου* / *χορού* ΣΥΝ. ενδυμασία, αμφίεση **3.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποκρύψει δυσάρεστο ή αθέμιτο γεγονός, περιστατικό, πράξη κ.λπ., αλλάζοντάς του μορφή: *η κυβέρνηση προσπαθεί να περιβάλει τις αντισυνταγματικές ρυθμίσεις της με το ~ τού νόμου* ΣΥΝ. κάλυμμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ενδύω* < *έν-* + *δύω* (βλ.λ.)].

ενδυμασία (η) {μεσν.} {ενδυμασιών} (περιληπτ.) το σύνολο των ενδυμάτων που καλύπτουν το ανθρώπινο σώμα (και δηλώνουν συγκεκριμένη κατάσταση, περίσταση ή πολιτισμικές καταβολές): *λαϊκή* / *τοπική* / *εθνική* / *γραφική* / *πολυτελής* / *επίσημη* / *εορταστική* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) φορεσιά, περιβολή, αμφίεση, ρούχα, στολή.

ενδυμασία: ανδρικά – γυναικεία ενδύματα / ρούχα. Ο αρχαίος ελληνικός **ιματισμός** και τα συναφή **ενδύματα (χιτών, χλαμύς, μανδύας, επενδύτης, ιμάτιον** κ.λπ.) τού Βυζαντίου και τής προεπαναστατικής και μετεπαναστατικής Ελλάδας (ελληνική ενδυμασία) υποχώρησαν από τον 19ο αιώνα στον συρμό των **φράγκικων** ή **ευρωπαϊκών** ενδυμάτων. Έτσι σήμερα τα περισσότερα από τα ενδύματα που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα, φέρουν ξενικής προελεύσεως ονόματα. Στην Αρχαία (ήδη στον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε το ρ. **ενδύω** (και **ενδύνω**), από όπου το σημερινό **ντύνω** και το ουσ. **ένδυμα / ενδύματα**, που χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα. Ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806) έπλασε τη λ. **ενδυμασία**, που καθιερώ-

θηκε από τη λόγια γλώσσα. Στους μεσαιωνικούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. **ρούχον**, που θεωρείται ότι προήλθε από το σλαβικό ruho. Πιθανόν, ωστόσο, να πρόκειται για ευρύτερης χρήσης γερμανοκελτική λ., που διαδόθηκε στην Ευρώπη. Αυτό δείχνουν το αρχ. γερμανικό hroch/hroc, που έδωσε το αγγλ. frock, γαλλ. frac (από όπου και το **φράκο**) ή αρχ. ιρλ. (κελτικό) rucht «ζακέτα, σακάκι», γερμ. Rock «ένδυμα, φούστα», μεσν. λατ. roccus, αρχ. γαλλ. roc, με τα οποία συνδέεται ετυμολογικά το σλαβ. ruho. Ειδικότερα: (α) **Ανδρική ενδυμασία. Πανωφόρι, σακάκι** και **πουκάμισο** προέρχονται από λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα από παλιά: **πανωφόρι** < μεσν. *απανωφόριο* < *επανωφόριον* (πβ. μεσν. *επανωκαμηλλαύκιον* και *επανωκλίβανον* «το επιθωρακίδιο»)· **σακάκι** < αρχ. ελλην. *σάκ(κ)ος* «καθετί κατασκευασμένο από γιδήσιο μαλλί, χοντρόρουχο» < σημιτ. sak (ας σημειωθεί ότι και το **ζακέτα** -από γαλλ. jaquette, υποκ. τού jaques «κοντό εφαρμοστό ένδυμα με μανίκια»- ανάγεται επίσης στο αραβ. šakk και οι Γάλλοι το χρησιμοποίησαν αρχικά (1364) ως παρατσούκλι των χωρικών, τους οποίους αποκαλούσαν Jacques για τα χοντρά μάλλινα ρούχα τους)· **πουκάμισο** < μεσν. *πουκάμισον* < *ποκάμισον* < *ὑπο-κάμισον* < *ἐπι-κάμισον*, το οποίο προήλθε από το λατ. camisia («λινό ένδυμα με στενά μανίκια φερόμενο κατάσαρκα»), που το πήραν οι Ρωμαίοι στρατιώτες από τους Κέλτες, οι οποίοι το δανείστηκαν από τους Γερμανούς, αρχ. λ. *hamiþia (από την ίδια λ. το αγγλ. chemise «μεσοφόρι», το γερμ. Hemd «πουκάμισο» κ.ά.). Οι λοιπές ονομασίες τής ανδρικής ενδυμασίας είναι νεότερες και ξενικής προελεύσεως. Το **παντελόνι** είναι το γαλλ. pantalon, που μπήκε στην Ελληνική μέσω τού ιταλ. (πληθ.) pantaloni. Το γαλλ. pantalon χρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (1650) από το όνομα ενός χαρακτηριστικού τύπου τού βενετσιάνικου καρναβαλιού, τού Pantalon, ο οποίος φορούσε μακριές περισκελίδες. Η **γραβάτα**, από τα γαλλικά και αυτή (cravate) μέσω τού ιταλ. cravatta, ανάγεται στους Κροάτες! Ήταν ένα μαντήλι που φορούσαν γύρω στον λαιμό τους, μέρος τής εθνικής ενδυμασίας τους. Από το γερμ. διαλεκτικό krawat πέρασε στα Γαλλικά πιθ. μέσω των Γερμανών μισθοφόρων στρατιωτών. Ο Άγγελος Βλάχος (1838-1920) απέδωσε τη λ. στα Ελληνικά με το **λαιμοδέτης** (1871). Το **γιλέκο** ή **γελέκο** είτε προήλθε απευθείας από το τουρκ. yelek είτε μπήκε στην Ελληνική μέσω τού ισπανικού jileco, το οποίο πήραν οι Ισπανοί από τους Αλγερινούς Άραβες (jaleco, από το τουρκ. yelek, ήταν ένα είδος καζάκας που φορούσαν οι Χριστιανοί αιχμάλωτοι των Μαυριτανών). Το ισπ. jileco έδωσε και το γαλλ. gilet «πλεχτό γιλέκο», που και αυτό μπήκε στην Ελληνική ως **ζιλέ**. Πλεχτό για τη μέση κι επάνω ήταν και το **τρικό** (από το γαλλ. tricot, αρχ. σημ. «βελόνα για πλέξιμο»), που βαθμηδόν αντικαταστάθηκε από το αγγλ. **πουλόβερ** (< αγγλ. pull-over, αρχική σημ. «πλεχτό που φοριέται από πάνω, δηλ. από το κεφάλι»), ενίοτε και από το **αουέτερ** (< αγγλ. sweater < sweat «ιδρώνω»). Οι επίσημες ανδρικές ενδυμασίες, το **φράκο** «επίσημο σακάκι, που το πίσω μέρος του είναι μακρύτερο από το μπροστινό» και το **σμόκιν** «μαύρο επίσημο κοστούμι με μεταξωτούς γιακάδες», είναι επίσης ξενικής προελεύσεως. Το *φράκο* από γαλλ. frac, το οποίο από αγγλ. frack (-coat), το δε *σμόκιν* από αγγλ. smoking (-jacket), με αρχική σημ. «σακάκι για το σπίτι, για ώρες χαλάρωσης, όπως το κάπνισμα», πέρασε στη Γαλλική, Ελληνική κ.ά. να σημαίνει το επίσημο ένδυμα φαγητού (αγγλ. dinner-jacket). Η **καμπαρντίνα** (ή **γκαμπαρντίνα**) προήλθε από το ισπ. gabardina, που πρωτού να σημάνει το «αδιάβροχο παλτό», δήλωνε ένα είδος κάπας, αποτελώντας πιθ. προϊόν συμφυρμού των αραβ. gabā «κάπα» και tabardina (< γαλλ. tabard «φαρδύς, ριχτός, στρατιωτικός επενδύτης») (β) **Γυναικεία ενδυμασία**. Αν το **φόρεμα** είναι πανάρχαια ελληνική λέξη (από αρχ. **φόρημα** του **φορώ**, θαμιστικού τύπου τού ρ. *φέρω*, που σήμαινε ό,τι και το σημερινό *φορώ* ήδη στον Όμηρο!), οι άλλες ονομασίες είναι ξενικής προελεύσεως. Ο τρόπος ύφανσης στο Fustat, προάστιο τού Καΐρου, κατά μία άποψη, ή πιθανότερα το λατ. fustis «ξύλο», έδωσαν το μεσν. λατ. fustaneum «ξύλινο», από όπου το ιταλ. fustagno και από αυτό το ελλην. **φουστάνι** (μεσν. **φουστάνιον** και **φουστάνιν**). Πιθανόν, κατά το «ξύλινα λινά» τής Αρχαίας πλάστηκε το λατ. fustaneus, από όπου και το γαλλ. futaine (είδος υφάσματος), αγγλ. fustian, ιταλ. fustagno. Από το *φουστάνι* προήλθαν αργότερα το ελληνικότατο **φουστανέλα** (*φουστάνι* + κατάλ. *-έλα*) και το σύγχρονο **φούστα**, αναλογικά προς το ξενικής επίσης προελεύσεως **μπλούζα** (από τη συνεκφορά *φουστάνι – μπλούζα* > *φούστα – μπλούζα*). Το ίδιο το *μπλούζα*, από το γαλλ. blouse, είναι γερμανικής προελεύσεως (blot) και προέρχεται πιθ. από τη φράση vêtement de laine blouse «ένδυμα από καθαρό (blouse) μαλλί». Το **ταγέρ** είναι επίσης γαλλικής προελεύσεως (tailleur < costume tailleur (1913) < tailleur «ράφτης» < ρ. tailler < λατ. taliare), όπως και η **τουαλέτα** (< γαλλ. toilette < toile «πανί, ύφασμα» < αρχ. γαλλ. teile < λατ. tela < texere «υφαίνω») (γ) **Κοινά (ανδρικά-γυναικεία) ενδύματα**. Το **καπέλο**, από το ιταλ. capello (πβ. αρχ. γαλλ. chapel και σύγχρονο γαλλ. chapeau «καπέλο»), ανάγεται σε όψιμο λατ. capellus, υποκ. τού cappa «κουκούλα, σκέπασμα – ένδυμα» (από όπου και η ελληνική **κάπα**). Τα **υποδήματα** (από το αρχ. **υποδέω**) είναι αρχαία (και η **υπόδηση** και ο **υποδηματοποιός**, από όπου το νεότ. λόγιο **υποδηματοποιείο**), ενώ το όψιμο μεσν. **παπούτσι** είναι τουρκικό (pabuç) και μάλιστα αραβικής προελεύσεως. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν και τη λ. **καλ(λ)ίγιο** (από το μτγν. *καλίγιον* < λατ. caliga «στρατιωτικό υπόδημα»· πβ. και το κύριο όνομα **Καλλιγάς** και το ρ. **καλιγώνω** «πεταλώνω, παπουτσώνω»), η οποία δεν επέζησε. Από το ιταλ. calza προήλθε το **κάλτσα**, όπως από το ιταλ. calzone το γαλλ. caleçon, από όπου το **καλσόν** (και **καλτσόν** με επίδραση τού *κάλτσα*) τής γυναικείας ενδυμασίας. Το μεσν. αγγλ. paletok έδωσε το γαλλ. paletoc > paletot, από όπου το ιταλ. palto και δι' αυτού το ελλην. **παλτό**. Τέλος, το **αδιάβροχο** (**α-** στερητ. + αρχ. **διάβροχος** «βρεγμένος») είναι νεότ. μεταφραστικό δάνειο από το γαλλ. imperméable, ενώ σπανιότερα χρησιμοποιείται και το ξενικό **τρενς-κόουτ** (από το αγγλ. trench-coat).

ενδυματολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η συστηματική και συνήθ. κατ' επάγγελμα ενασχόληση με τον σχεδιασμό, την επιμέλεια ή/και την κατασκευή ενδυμασιών, κυρ. για το θέατρο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση. **ενδυματολόγος** (ο/η), **ενδυματολογικός**, -ή, -ό, **ενδυματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενδυματολόγιο (το) {ενδυματολογί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των ενδυμάτων που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση: *προσεγμένο / πρωτότυπο ~* **2.** το σύνολο των ρούχων που έχει και φορά κάποιος ΣΥΝ. γκαρνταρόμπα.

ενδυναμώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενδυνάμω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ισχυρό, του προσδίδω δύναμη: *μίλησε στους παρισταμένους, για να ενδυναμώσει την πίστη τους* ΣΥΝ. ενισχύω, ισχυροποιώ, τονώνω, δυναμώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενώ **2.** (μτφ.) δίνω θάρρος, ενισχύω ηθικώς: *οι συμβουλές σου με ενδυνάμωσαν και αποφάσισα να το τολμήσω* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, εγκαρδιώνω, εμψυχώνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — **ενδυνάμωμα** (το) [1887], **ενδυναμωτικός**, -ή, -ό [1856], **ενδυναμωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενδυνάμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να καθίσταται (κάποιος/κάτι) ισχυρότερος, το να ενδυναμώνεται: *~ τού φρονήματος* ΣΥΝ. ενίσχυση, ισχυροποίηση ΑΝΤ. αποδυνάμωση, εξασθένηση, αδυνάτισμα **2.** ΦΩΤΟΓΡ. η αύξηση τού βαθμού αμαυρώσεως στο αρνητικό τής φωτογραφίας με τη βοήθεια χημικών μέσων, έτσι ώστε στην κανονική φωτογραφία να αποδίδονται ζωηρότερα τα χρώματα.

ενδυναμωτής (ο), **ενδυναμώτρια** (η) (σημ. 1) {ενδυναμωτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ενδυναμώνει • **2.** ΦΩΤΟΓΡ. χημικό μέσο που χρησιμοποιείται για να καταστήσει ζωηρότερα τα χρώματα των φωτογραφικών προτύπων.

ενδυναμωτικός, -ή, -ό ▸ ενδυναμώνω

ένδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επίσ.) η περιβολή με ενδύματα, το να καλύπτει κανείς το σώμα του με ρούχα: *είδη ενδύσεως* || *η ~ τού νέου πατριάρχη με τα αρχιερατικά άμφια* ΣΥΝ. ντύσιμο, αμφίεση ΑΝΤ. έκδυση, γδύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνδυσις* < *ἐνδύω* < *ἐν-* + *δύω* (βλ.λ.)].

ενδύω ρ. ▸ ντύνω

Ε.Ν.Ε. (η) Ελληνική Νεφρολογική Εταιρεία.

ενέδρα (η) {σπάν. ενεδρών} **1.** το να παραμονεύει κανείς κάποιον, για να τον βλάψει με οποιονδήποτε τρόπο· η καλά σχεδιασμένη παγίδα: *η αστυνομία έχει στήσει ~ για τη σύλληψη των δραπετών* || *πέφτω σε ~* ΣΥΝ. καρτέρι **2.** (ειδικότ.) η εγκατάσταση μικρής στρατιωτικής ομάδας πεζικού σε σημείο όπου δεν διακρίνεται και κοντά στο σημείο από όπου αναμένεται να περάσει ο εχθρός, με σκοπό το αιφνιδιαστικό χτύπημά του. — **ενεδρευτής** (ο) [μτγν.], **ενεδρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **ενεδρεύω** ρ. αμετβ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέση, αναμονή», < *ἐν-* + *ἕδρα*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ενέδωσα ρ. ⇢ ενδίδω

ένειμα ρ. ▸ νέμω

ΕΝ.Ε.Κ. (το) Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα.

ένεκα πρόθ. (λόγ.) εύχρ. σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν.) δηλώνει: λόγο, αιτία (εξαιτίας, λόγω): *η κυκλοφορία διεκόπη ~ τής κακοκαιρίας* || (λαϊκ. +ονομ.) *δεν συνέχισα το σχολείο, ~ η φτώχια*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνεκα* / *ἕνεκεν* (ήδη μυκ. e-ne-ka), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἕν-Fεκα* < *ἕν* «ένα» + **Fεκα* < **Fεκών* > *ἑκών* «με τη θέλησή του, εκ προθέσεως», οπότε το *ἕνεκα* θα σήμαινε «θέλοντας ένα μόνο πράγμα». Ωστόσο, η αρχαιότερη θεωρούμενη μαρτυρία, το μυκ. eneka, δεν εμφανίζει δίγαμμα, πράγμα που έχει οδηγήσει ακόμη και στην αναζήτηση διαφορετικής ετυμ., όπως στην υπόθεση ότι το β' συνθ. *-εκα* συνδ. με τον αόρ. *ἤνεγκεῖν* τού ρ. *φέρω*, πβ. β' συνθ. *-ηνεκής* (π.χ. *διηνεκής*) < *ἐνεκ-* < Ι.Ε. *n-ek- «φθάνω, φέρω»].

ένεκεν πρόθ.· παράλληλος τ. τής πρόθ. *ένεκα* (βλ.λ.), κυρ. στη ΦΡ. **τιμής ένεκεν** (λατ. honoris causa) για να τιμηθεί (πρόσωπο, επέτειος κ.λπ.)· κ. σφραγίδα σε εκδόσεις που αποστέλλονται τιμητικά σε κάποιον: *ο εορτάζων θα καθήσει στην κεφαλή τού τραπεζιού ~* || *του έστειλε το καινούργιο βιβλίο του ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνεκεν*, βλ. λ. *ένεκα*].

ένεμα (το) {ενέμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό της, το κλύσμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (ήδη στους Διοσκουρίδη και Γαληνό) < αρχ. *ἐνίημι* «εγχέω» (βλ. λ. *ενεση*)].

Ε.Ν.Ε.Ν. (η) Ελληνική Νεφρολογική Ένωση Νοσηλευτών.

ενενήκαντα (το) ▸ ενενήντα

ενενηκοντα- κ. **ενενηκοντά-** κ. **ενενηκοντ-** [μτγν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενήντα (90): *ενενηκοντα-ετής, ενενηκοντ-άκις* **2.** είναι ενενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ενενηκοντα-πλάσιος*.

ενενηκονταετηρίδα (η) ▸ ενενηκοντα-, -ετηρίδα

ενενηκονταετής, -ής, -ές → ενενηκοντα-, -ετής

ενενηκονταετία (η) → ενενηκοντα-, -ετία

ενενηκοντάκις επίρρ. ▸ ενενηκοντα-, -άκις

ενενηκονταπλάσιος, -α, -ο ⇢ ενενηκοντα-, -πλάσιος

ενενηκοντούτης (ο) [μτγν.] {ενενηκοντουτών}, **ενενηκοντούτις** (η) {ενενηκοντούτιδος | ενενηκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ενενήντα ετών ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος.

ενενηκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 90ός στην αραβική αρίθμηση, Ϟ' στην ελληνική και XC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ενενήντα (90): *το ~ χιλιόμετρο τής εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνενήκοντα*].

ενενήντα (το) {άκλ.} **1.** ογδόντα εννέα συν ένα, εννέα δεκάδες, ο αριθμός 90 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 90. Επίσης (λόγ.) **ενενήκοντα** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐνενήκοντα* < **ἐνϜαν-ἄκοντα* < **ἐνϜαν-* (< *ἐννέα*, βλ.λ.) + συνδετικό φωνήεν -α- + *-κοντα*, ουδ. πληθ. τού β' συνθ. *-κάτι* (που δηλώνει τη δεκάδα), το οποίο απαντά στο *εἴκοσι* (βλ.λ.) < **Ϝί-κατι*. Το ίδιο το *-κάτι* πιθ. < *km̥t-i ή < *dkm̥t-i, που αποτελούν μεταπτωτ. βαθμ. των *έκατόν* και *δέκα* αντιστοίχως].

ενενηντα - κ. ενενηντά- κ. ενενηντ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενήντα (90): *ενενηντά-χρονος, ενενηντα-ήμερο* **2.** είναι ενενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ενενηντα-πλάσιος*.

ενενηντάρης (ο) {ενενηντάρηδες}, **ενενηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας ενενήντα ετών ή περίπου ενενήντα ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος **2.** (ειδικοτ. το θηλ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διαρκείας ενενήντα λεπτών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ενενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

ενενηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} ενενήντα, στη ΦΡ. ***καμιά ενενηνταριά*** περίπου ενενήντα: *το διαμέρισμά του θα είναι ~ τετραγωνικά μέτρα* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ενενήντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

ενεός, -ά, -ό (λόγ.) άφωνος (από κατάπληξη): *έμεινα ~ στο άκουσμα τής αναπάντεχης είδησης* ΣΥΝ. άναυδος, εμβρόντητος ΑΝΤ. απαθής, ψύχραιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

ενεπλάκην ρ. → εμπλέκω

ενέπλεξα ρ. → εμπλέκω

ενέπνευσα ρ. → εμπνέω

ενεπίγραφος, -η, -ο αυτός που φέρει επιγραφή: *~ στήλη* ΑΝΤ. ανεπίγραφος.

ενέργεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} **1.** (γενικά) οτιδήποτε πραγματοποιείται από κάποιον· η πράξη: *οι δράστες τής εγκληματικής ~ παραμένουν ασύλληπτοι* || *άστοχη / πολιτική / τρομοκρατική / θετική / έννομη / επιθετική / σωστή / σπασμωδική / επιβαλλόμενη / παρασκηνιακή / εχθρική / διπλωματική / προγραμματισμένη ~* || *προβαίνω στις δέουσες ~* ΣΥΝ. κίνηση, δραστηριότητα ΑΝΤ. αδράνεια, απραξία, ακινησία **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιόν ενεργείας*** βλ. λ. *ποιόν* **3.** το να ενεργεί (κάποιος/κάτι), το να αναπτύσσει δράση: *η ~ τού φαρμάκου θα αρχίσει σε μία ώρα·* ΦΡ. ***θέτω / βάζω σε ενέργεια*** ξεκινώ τη λειτουργία (για μηχανισμό, σχέδιο, πρόγραμμα, δραστηριότητα κ.λπ.), κάνω (κάτι) να ξεκινήσει να αποδίδει, να λειτουργεί, θέτω (κάτι) σε λειτουργία ΣΥΝ. ξεκινώ, αρχίζω **4.** ΦΥΣ. η ικανότητα για απόδοση έργου: *δυναμική / θερμική / μαγνητική / χημική / κινητική / ηλεκτρική / ηλιακή / ατομική / πυρηνική / αιολική ~* || *διατήρηση / απορρόφηση τής ~·* ΦΡ. ***πηγές ενέργειας*** οτιδήποτε στη φύση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή χρήσιμης στον άνθρωπο ενέργειας υπό μορφήν κίνησης, θερμότητας, φωτισμού κ.λπ., π.χ. το πετρέλαιο, ο άνθρακας, το νερό, ο ήλιος κ.ά.: *φυσικές ~* **5.** ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να ενεργεί, να δραστηριοποιείται: *εξαιρετικά δραστήριο άτομο με μεγάλα αποθέματα ενέργειας* ΣΥΝ. ενεργητικότητα, κινητικότητα, ζωντάνια· ΦΡ. ***(εν) ενεργεία*** (i) ΦΙΛΟΣ. για κατάσταση που βρίσκεται στην εξέλιξή της ή έχει ήδη εξελιχθεί· κατ' αντιδιαστολή προς το «(εν) δυνάμει» (ii) για στρατιωτικό ή υπάλληλο που ασκεί κανονικά τα καθήκοντά του, σε αντίθεση με αυτόν που έχει συνταξιοδοτηθεί ή βρίσκεται σε διαθεσιμότητα: *αξιωματικός εν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνεργός*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέτω σε ενέργεια* (< γαλλ. mettre à l'œuvre / en marche), *εν ενεργεία* (< γαλλ. en activité), *πηγές ενέργειας* (< γαλλ. sources d'énergie) κ.ά.].

ενέργεια – πράξη – δράση – δραστηριότητα. Η λ. **ενέργεια** υπήρξε, ήδη από την αρχαία γλώσσα, μια ιδιαίτερα σημαντική και σύνθετη έννοια. Εννοιολογικά αντιπαρατέθηκε σε μια σειρά από γλωσσικές σημασίες: ως δράση και δραστηριότητα, που οδηγεί σε πράξεις, αντιτέθηκε προς την απλή συνήθεια, που αναστέλλει τη δράση *(ενέργεια: ἕξις)*· ως δυναμική διαδικασία, που προηγείται και προϋποθέτει κάθε μορφή δράσης, αντιτέθηκε στη σημ. τής ήδη συντελεσμένης πράξης *(ενέργεια: ἔργον)*· ως πραγματική δραστηριότητα και δράση, που οδηγεί σε πράξη, αντιτέθηκε στην απλή δυνατότητα για δράση *(δύναμι: ενεργεία)*· ως εν εξελίξει δράση αντιτέθηκε στην ολοκληρωμένη δράση *(ενέργεια: εντελέχεια)*. Με αυτή τη σημασιολογική ιστορία η λ. *ενέργεια* στην προσεκτική χρήση της διαφέρει από τη λ. **πράξη**. Η *ενέργεια* είναι δράση θεωρούμενη από την πλευρά τής εξέλιξής της, τής δυναμικής εκδήλωσής της, ενώ στη λ. *πράξη* η σημασία εστιάζεται στην ολοκληρωμένη, τη συντελεσμένη δράση που αποτελεί πια έργο, αποτέλεσμα. Σήμερα, η διαφορά *ενέργειας* και *πράξης* τείνει να είναι ό,τι παλαιότερα η διαφορά *ενέργειας* και *έργου*, δράσης και συντελεσμένου γεγονότος. Τέλος, η λ. **δράση** έχει περιληπτική έννοια και δηλώνει το σύνολο των πράξεων που πραγματοποιεί κάποιος σε συγκεκριμένο χώρο («πεδίο δράσεως»). Έτσι μιλάμε για *εθνική, κοινωνική, φιλανθρωπική* κ.λπ. *δράση*. Η έννοια τού συνόλου ενεργειών ενυπάρχει και στη λ. **δραστηριότητα**, η οποία έχει επίσης περιληπτική έννοια. Η διαφορά –λεπτή διαφορά– είναι ότι η *δράση* αναφέρεται σε σειρά πράξεων, ενώ η *δραστηριότητα* σε σειρά ενεργειών.

ενεργειακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ενέργεια ως παραγωγική δύναμη: *~ πηγές / πλούτος / πρόβλημα·* ΦΡ. (α) ***ενεργειακή κρίση*** η κρίση στον χώρο τής παραγωγής και, κατά συνέπεια, τής οικονομίας λόγω ξαφνικής ελλείψεως ή ανόδου των τιμών των πηγών ενέργειας, κυρ. τού πετρελαίου (β) ***ενεργειακές τροφές*** οι τροφές που παρέχουν στον οργανισμό την αναγκαία ενέργεια. — **ενεργειακ-ά / -ώς** επίρρ.

ενεργειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) θεωρία που ανάγει τα πάντα στην ενέργεια, που θεωρεί την ενέργεια ως πηγή και υπέρτατο σκοπό όλων των πραγμάτων και των φαινομένων (β) ηθική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το ανώτατο αγαθό έγκειται όχι σε συναισθηματικές καταστάσεις, αλλά σε κάθε έμπρακτη εκδήλωση τής ζωής ΣΥΝ. ενεργητισμός **2.** ΨΥΧΟΛ. θεωρία κατά την οποία η ψυχή δεν είναι ουσία αλλά ενέργεια. **3.** ΦΥΣ. η ενεργητική (βλ. λ. *ενεργητικός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Energetik].

ενέργημα (το) → ενεργώ

ενεργητικό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των αγαθών ή των περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει ή που δικαιούται να λάβει πρόσωπο ή επιχείρηση ΑΝΤ. παθητικό **2.** (μτφ.) οι επιδόσεις κάποιου, οτιδήποτε φανερώνει πόσο δραστήριος είναι: *είναι ένας από τους καλύτερους αθλητές μας με πολλές διεθνείς διακρίσεις στο ~ του* ΣΥΝ. ιστορικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. actif].

ενεργητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ενεργεί, που δρα **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι πρόθυμος για δράση, αυτός που έχει την ικανότητα να ενεργεί αποτελεσματικά: *είναι μια από τις πιο ~ γυναίκες στον τομέα των επιχειρήσεων* ΣΥΝ. δραστήριος, δυναμικός, αποτελεσματικός, κινητικός ΑΝΤ. αδρανής, νωθρός, οκνηρός **3.** (ειδικότ.) αυτός που έχει τον ανδρικό ρόλο στη σεξουαλική πράξη: *~ ομοφυλόφιλος* ΑΝΤ. παθητικός **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ενεργητική φωνή*** γραμματική μορφολογική κατηγορία που δηλώνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που έχουν στο α' ενικό πρόσ. τής οριστικής ενεστώτα την κατάληξη -ω / -ώ ΑΝΤ. παθητική φωνή (β) ***ενεργητική διάθεση*** γραμματική σημασιολογική κατηγορία που δηλώνει τα ρήματα των οποίων το υποκείμενο εκτελεί κάποια ενέργεια ή πράξη: *~ έχουν π.χ. τα ρήματα κάνω, δίνω, εκμεταλλεύομαι κ.ά.* ΑΝΤ. παθητική διάθεση (γ) ***ενεργητικό ρήμα*** το ρήμα που ανήκει στην ενεργητική φωνή ή διάθεση ΑΝΤ. παθητικό ρήμα **5. *ενεργητικό*** (το) βλ.λ. • **6.** (για φάρμακα, τροφές κ.λπ.) αυτός που ομαλοποιεί και διευκολύνει την κένωση τού πεπτικού συστήματος: *για τη δυσκοιλιότητα είναι καλό να τρώει κανείς λαχανικά και φρούτα, που είναι ~* ΣΥΝ. ευκοίλιος ΑΝΤ. δυσκοίλιος • **7.** ΦΥΣ. ***ενεργητική*** (η) σύστημα μηχανικής που αποκλείει από τις αρχές του την ιδέα τής δύναμης, την οποία και αντικαθιστά με αυτήν τής ενέργειας ΣΥΝ. ενεργειοκρατία. — **ενεργητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ενεργητικότητα (η) [1842] {χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση για δράση, για κίνηση, για ζωή· (γενικότ.) η τάση για διοχέτευση ή εκτόνωση των φυσικών, ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων: *πολλοί νέοι διοχετεύουν άδικα την ~ τους σε ανούσιες δραστηριότητες* || *έφηβος γεμάτος ~, όρεξη για ζωή* || *ο δάσκαλος πρέπει να αξιοποιεί στο έπακρον την ~ των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία* ΣΥΝ. ζωντάνια, ζωτικότητα, σφρίγος, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα **2.** το να δραστηριοποιείται κανείς, το να ενεργεί με τον απαραίτητο δυναμισμό (σε διάφορους τομείς δράσης): *δεν έχει αρκετή ~, για να πετύχει σ' έναν τόσο απαιτητικό κλάδο* ΣΥΝ. κινητικότητα, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα.

ενεργητισμός (ο) η ενεργειοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. énergétisme].

ενεργοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να ενεργοποιείται (κάποιος/κάτι): *συνολική / μερική ~* || *η ~ ενός μηχανισμού* || *για την επίτευξη των στόχων μας, χρειάζεται ~ όλων των ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση ΑΝΤ. αδρανοποίηση **2.** (ειδικότ.) το να τίθεται (συσκευή, μηχανισμός) σε λειτουργία **3.** ΦΥΣ. η μετατροπή ατόμου ή ισοτόπου σε ραδιενεργό με τον βομβαρδισμό του με νετρόνια ή με άλλου τύπου σωματιδιακή ακτινοβολία **4.** ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση φαινομένων που είχαν υποχωρήσει ή εξαφανιστεί: *~ νόσου / συμπτωμάτων* **5.** ΨΥΧΟΛ. η διέγερση συγκεκριμένου τμήματος τού εγκεφαλικού φλοιού, έτσι ώστε να προκληθεί η αίσθηση τής εγρήγορσης και τής προσοχής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. activation].

ενεργοποιώ ρ. μετβ. [1840] {ενεργοποιείς... | ενεργοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βγάζω από την κατάσταση τής αδράνειας, τής ηρεμίας, καθιστώ ενεργό (βλ.λ.): *αυτό το φάρμακο ενεργοποιεί τα αδρανή κύτταρα* || *~ όλες τις ψυχικές μου δυνάμεις, για να επιτύχω τον σκοπό μου* **2.** θέτω σε λειτουργία, καθιστώ ενεργό: *~ το κινητό* (ενν. *τηλέφωνο*) ΑΝΤ. απενεργοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. activate].

ενεργός, -ός/-ή, -ό **1.** αυτός που ενεργεί, που εκδηλώνεται μέσα από πράξεις: *θέλει να έχει ~ συμμετοχή στα κοινά* (να πολιτεύεται, να συνδικαλίζεται κ.λπ.) || *~ ανάμειξη / συμπαράσταση / παρουσία* || *~ πληθυσμός* (που ασκεί παραγωγικό έργο) ΣΥΝ. ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. παθητικός, ανενεργός, αδρανής **2.** ΟΙΚΟΝ. ***ενεργό κεφάλαιο*** το κεφάλαιο που διατίθεται σε επιχειρήσεις ή επενδύσεις· κατ' αντιδιαστολή προς το *νεκρό* ή *αργό κεφάλαιο* **3.** ΓΕΩΛ. ***ενεργό ηφαίστειο*** το ηφαίστειο στο οποίο έχουν σημειωθεί εκρήξεις σε πρόσφα-

τα ή γενικότ. σε ιστορικά χρόνια. εκείνο από το οποίο εκλύονται θερμά αέρια και ατμοί **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***ενεργό παράθυρο*** το τμήμα τής οθόνης στο οποίο εργαζόμαστε σε δεδομένη στιγμή. — **ενεργ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-εργός* < *ἔργον*].

ενεργώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ενεργείς... | ενήργησα κ. ενέργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι σε δράση, αναπτύσσω δραστηριότητα, δεν μένω αδρανής και απαθής: *πρέπει να ενεργήσουμε, δεν μπορούμε να καθήσουμε με σταυρωμένα χέρια* ΣΥΝ. δρω, κινούμαι, δραστηριοποιούμαι ΑΝΤ. αδρανώ, απρακτώ, μένω αργός **2.** προβαίνω σε συγκεκριμένες πράξεις, αναπτύσσω δραστηριότητα με συγκεκριμένο τρόπο: *ο εισαγγελέας ενήργησε εξ ιδίας πρωτοβουλίας* || ~ *με περίσκεψη / επιπόλαια / βάσει σχεδίου / σωστά / αδέξια / δικαστικώς / αυτοβούλως / εγκαίρως / κατ' εντολήν κάποιου / από κοινού με κάποιον / πραξικοπηματικώς* ΣΥΝ. πράττω, δρω **3.** ασκώ την επίδρασή μου, επιφέρω αποτέλεσμα: *το δηλητήριο ενήργησε ακαριαία* ♦ (μετβ.) **4.** (λόγ.) κάνω, διεξάγω: *η Αρχαιολογική Υπηρεσία ενεργεί ανασκαφές στην περιοχή* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ, διεξάγω, πραγματοποιώ, επιτελώ, (καθημ.) κάνω **5.** (μειωτ.) **ενεργούμενο** (το) {ενεργουμ-ένου | -ένων} πρόσωπο ετεροκατευθυνόμενο, που δρα καθ' υπόδειξιν άλλων και όχι με δική του πρωτοβουλία • **6.** (μεσοπαθ. ***ενεργούμαι***) έχω κένωση, αποπατώ ΣΥΝ. τα κάνω, αφοδεύω, (!) χέζω. — **ενέργημα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνεργῶ (-έω)* < *ἐνεργός*].

ενέρτζικο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη: παιγμένο «ενεργητικά», με δυναμικότητα, δραστήρια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. energico < γαλλ. énergique < énergie < μτγν. λατ. energia < αρχ. *ἐνέργεια*].

ένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η έγχυση θεραπευτικού ή άλλου υγρού στον οργανισμό με ειδική συσκευή (σύριγγα ή ειδικό πιστόλι): *κάνω ~ σε ασθενή* || *υποδόριος / ενδομυϊκή / ενδοφλέβια* ~ || ~ *μορφίνης* **2.** (συνεκδ.) η σύριγγα (βλ.λ.) **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το φαρμακευτικό υγρό που εισάγεται στον οργανισμό: *ο γιατρός τής έγραψε ενέσεις για την καρδιά* (μτφ.) **4.** οτιδήποτε παρέχει ψυχολογική βοήθεια, ενισχύει ηθικώς: *σε αυτή την κατάσταση οι στρατιώτες χρειάζονται μια ~ θάρρους, για να αντιμετωπίσουν τον εχθρό* • **5.** ***ένεση τσιμέντου*** το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στη στερέωση τοίχων ή εδαφών με την εισαγωγή με πίεση στο εσωτερικό τους μάζας ρευστού τσιμεντοκονιάματος ή τσιμέντου σε σκόνη ΣΥΝ. τσιμεντένεση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνεσις*, αρχική σημ. «εμβολή, ένριψη», < *ἐνίημι* «εμβάλλω, ενρίπτω, εμφυτεύω» < *ἐν-* + *ἵημι* «ρίχνω» (βλ. λ. *αφήνω*). Κατά τον Μεσαίωνα η λ. *ἔνεσις* έλαβε τη σημ. «κλύσμα»].

ΣΧΟΛΙΟ Το αρχ. **ἐν-ίημι** (< *ἐν* + *ἵημι* «ρίχνω»), που σήμαινε –μεταξύ άλλων– «εμβάλλω, εγχέω, ενρίπτω» (μετάφραση τού *εν-ίημι* είναι το λατ. in-jicio, από όπου το αγγλ. inject κ.ά.), έδωσε το παράγωγο **έν-εση** «εμβολή, έγχυση, ένριψη» (για τον σχηματισμό πβ. *αφίημι – άφεση, ανίημι – άνεση* κ.τ.ό.). Το *ένεση* (που στα Βυζαντινά σήμαινε και το «κλύσμα») χρησιμοποιήθηκε στα νεότερα χρόνια, για να αποδώσει –υπό μορφήν αντιδανείου– το γαλλ. / αγγλ. injection, εξέλιξη τού λατ. injectio, που είναι μετάφραση τού αρχ. ελλην. **ένεσις** (χρησιμοποιείται ήδη στον Ιπποκράτη). Το **σύριγγα** (αρχ. **σῦριγξ**), μέσω τού όψιμου λατ. syringa, χρησιμοποιήθηκε από νεότερες γλώσσες (πβ. γαλλ. seringue, αγγλ. syringe / syrinx, γερμ. Syrinx), για να δηλώσει το όργανο για την *ένεση* υγρών (κυρίως φαρμάκων) στον οργανισμό τού ανθρώπου. Τον 19ο αιώνα χρησιμοποιήθηκαν το αρχ. **έγχυση** και το νεόπλαστο **εγχυτήρας (εγχυτήρ)**, για να δηλώσουν αντιστοίχως την *ένεση* και τη *σύριγγα*, μεταφράζοντας τα ξένα injection και injecteur, που απέδιδαν τα ελλην. *ένεση* και *σύριγγα*!

ενέσιμος, -η, -ο ΦΑΡΜ. αυτός που εισάγεται στον οργανισμό με ένεση, με σύριγγα: ~ *φάρμακο / σίδηρος* (πβ. λ. *πόσιμος*).
[ΕΤΥΜ. < *ένεση* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *πόσ-ιμος*].

ενεστώτας (ο) ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που τοποθετεί την ενέργεια ή την κατάσταση που δηλώνει το ρήμα στο παρόν τού ομιλητή και πιο συγκεκριμένα στη στιγμή τής εκφώνησης· υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να δηλώνει τόσο το παρελθόν όσο και το παρόν, αφού χρησιμοποιεί φαινομενικά τον ίδιο τύπο για τη δήλωση τόσο μιας μόνιμης κατάστασης όσο και μιας προσωρινής, π.χ. *αντιμετωπίζουμε σοβαρά οικογενειακά προβλήματα* (τώρα ή πάντα)· ΦΡ. (α) ***ιστορικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται αντί παρελθοντικού χρόνου στην αφήγηση, για να δοθεί έμφαση και ζωντάνια στον λόγο, π.χ. *και στέλνει* (αντί *έστειλε*) *τότε μήνυμα ο Μωάμεθ ο Πολιορκητής στον αυτοκράτορα και του λέει* (αντί *είπε*): ... (β) ***αποπειρατικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που προσπαθεί να κάνει το υποκείμενο, π.χ. *Τι μας λέει ετούτος; Μας κοροϊδεύει* (= προσπαθεί να μας κοροϊδέψει) (γ) ***βουλητικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που θέλει, που δέχεται ή που συγκατατίθεται να πράξει το υποκείμενο, π.χ. *θα πάμε σινεμά· έρχεσαι κι εσύ;* (= θέλεις να έρθεις κι εσύ;) (δ) ***εναρκτικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι τώρα αρχίζει να γίνεται, π.χ. *πάμε να φύγουμε, νυχτώνει* (= αρχίζει να πέφτει η νύχτα) (ε) ***αποτελεσματικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι που ισχύει στο παρόν ξεκίνησε στο παρελθόν: *γνωρίζω τον Γιάννη από τον στρατό* (= τον γνώρισα και εξακολουθώ να τον γνωρίζω) (στ) ***μελλοντικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει την απόλυτη βεβαιότητα εκείνου που ομιλεί ότι κάτι οπωσδήποτε θα συμβεί, π.χ. *φεύγω αύριο για Αμερική* (= θα φύγω οπωσδήποτε...) (ζ) ***γραφικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται αντί για παρατατικό (διότι με αυτόν μια παρελθοντική πράξη προβάλλεται κατά τη διήγηση στους ακροατές σαν σε «γραφή», ζωγραφιά), π.χ. *τρία πουλάκια κάθονται* (= κάθονταν). Επίσης (λόγ.) **ενεστώς** [αρχ.] {ενεστώτος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνεστώς* «παροντικός», μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἐνίσταμαι* «βρίσκομαι εδώ, ίσταμαι, στέκομαι» και κατ' επέκτ. «είμαι παρών»].

ενεστωτικός, -ή, -ό [1854] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ενεστώτα: ~ *θέμα*· ΦΡ. ***ενεστωτικός αναδιπλασιασμός*** φαινόμενο τής Αρχαίας Ελληνικής, κατά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρκτικό σύμφωνο τής ρίζας τού ρήματος με ένα -ι- για τον σχηματισμό τού ενεστώτα ορισμένων ρημάτων, π.χ. *δι-δάσκω, δί-δωμι, τι-τρώσκω* κ.ά.

ενετικός, -ή, -ό [μεσν.] ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Ενετούς ή/και την Ενετοκρατία: ~ *τείχη / φρούρια* ΣΥΝ. βενετικός, βενετσιάνικος· ΦΡ. ***ενετικοί φανοί*** πολύχρωμα χάρτινα φανάρια, που χρησιμοποιούνται σε γιορτές και πανηγυρισμούς.

Ενετοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. **1.** η κυριαρχία τής Βενετικής Δημοκρατίας σε ελληνικές ή και σε άλλες περιοχές τής Μεσογείου (π.χ. Δαλματία) **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία εκδηλώθηκε η παραπάνω κυριαρχία. — **ενετοκρατούμαι** ρ. [1867] {-είται...}.

Ενετός (ο), **Ενετή** (η) ΙΣΤ. ο πολίτης τής Δημοκρατίας τής Βενετίας ΣΥΝ. Βενετός, Βενετσιάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Venetus, βλ. κ. *Βενετία*].

ενεχυριάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενεχυρίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} παραχωρώ (κάτι) ως ενέχυρο, για να πάρω δάνειο ΣΥΝ. βάζω ενέχυρο. — **ενεχυρίαση** (η) [μτγν.], κ. **ενεχυριασμός** (ο) [μτγν.].

ενεχυριαστής (ο) [μτγν.], **ενεχυριάστρια** (η) {ενεχυριαστριών} **1.** πρόσωπο που δίνει αντικείμενο ως ενέχυρο, για να πάρει δάνειο **2.** πρόσωπο που κατ' επάγγελμα δανείζει χρήματα με ενέχυρο.

ενέχυρο (το) {ενεχύρ-ου | -ων} **1.** αντικείμενο συνήθ. μεγάλης αξίας, το οποίο δίνεται από τον δανειζόμενο στον δανειστή ως εγγύηση για την εξασφάλιση δανείου και έχει αξία μεγαλύτερη από το ποσό που δίνεται ως δάνειο **2.** ΝΟΜ. δικαίωμα προνομιακής ικανοποίησης τού δανειστή μίας απαίτησης από την αξία ενός κινητού πράγματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνέχυρον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν ἐχύρῳ* «εν ασφαλεία» < επίθ. *ἐχυρός* «σταθερός, ασφαλής» < Ι.Ε. *segh-ur- (παρέκταση σε -ur- τού Ι.Ε. θ. *segh- «έχω»), πβ. σανσκρ. sáhuri- «νικητήριος, ισχυρός», αρχ. γερμ. sigu- «νίκη», γερμ. Sieg κ.ά. Ομόρρ. *ὀχυρ-ός, ἔχ-ω* (βλ.λ.)].

ενεχυροδανειστήριο (το) [1833] {ενεχυροδανειστηρί-ου | -ων} πιστωτικό ίδρυμα ή γραφείο που χορηγεί έντοκα δάνεια, τα οποία εξασφαλίζονται με ενέχυρο. — **ενεχυροδανειστής** (ο) [1889], **ενεχυροδανείστρια** (η), **ενεχυροδανειστικός, -ή, -ό** [1890].

ενέχυσα ρ. → εγχέω

ενέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** φέρω ή κρύβω (κάτι) μέσα μου: *το τελευταίο προεδρικό διάγγελμα ενείχε αιχμές κατά τής κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ. περιέχω, εμπεριέχω, έχω **2.** (μεσοπαθ. ***ενέχομαι***) (+σε) έχω ανάμειξη (σε επιλήψιμη ή κολάσιμη πράξη): *κατά πάσα πιθανότητα στο σκάνδαλο ενέχονται και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα* ΣΥΝ. εμπλέκομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, έχω, απέχω, παρέχω, ένοχος*.

ενζενί επίθ. {άκλ.} (στο θέατρο) ο ρόλος τής αφελούς νεαρής κοπέλας: *στα νιάτα της έπαιξε ~ ρόλους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ingénue < λατ. ingenuus «έμφυτος – απλός, άδολος»].

ένζυμο (το) {ενζύμ-ου | -ων} ΧΗΜ. πρωτεΐνη που λειτουργεί ως καταλύτης σε βιοχημικές διεργασίες· τέτοιες ενώσεις έχουν και βιομηχανική χρήση (π.χ. στην παρασκευή τροφίμων, ποτών κ.λπ.). — **ενζυμικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Enzym < μεσν. *ἔνζυμος* (βλ.λ.)].

ενζυμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των ενζύμων και των ιδιοτήτων τους. — **ενζυμολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymologie].

ενζυμοπάθεια (η) {ενζυμοπαθειών} ΙΑΤΡ. διαταραχή ή νόσος που εκδηλώνεται στον οργανισμό λόγω τής απουσίας ή τής μη λειτουργίας ενζύμου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymopathie].

ένζυμος, -η, -ο **1.** (λόγ.) (ψωμί) παρασκευασμένο με προζύμι: ~ *άρτος* ΣΥΝ. ζυμωτός ΑΝΤ. άζυμος • **2.** ***ένζυμο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐν-* + *-ζυμος* < *ζύμη*].

ενζωοτία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} επιδημική νόσος που προσβάλλει ζώα σε περιορισμένη περιοχή (π.χ. αγρόκτημα). — **ενζωοτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzootie].

ενήγαγα ρ. ▸ ενάγω

ενήλικας (ο) ▸ ενήλικος

ενηλικιώνομαι ρ. αμετβ. [1897] {ενηλικιώ-θηκα, -μένος} φθάνω στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται ενήλικος (στο δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας) ΣΥΝ. ωριμάζω, μεγαλώνω. — **ενηλικίωση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ. < *ενήλικος*, με την επίδραση τού ουσ. *ηλικία*. Στη μεσν. γλώσσα μαρτυρείται ρήμα *ἐνηλικώνομαι*].

ενήλικος, -η, -ο {ενηλίκ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) αυτός που έχει φθάσει στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται σωματικά και ψυχικά ώριμος και αυτεξούσιος ΣΥΝ. (καθημ.) μεγάλος ΑΝΤ. ανήλικος (β) (για ζώα) αυτός που έχει εισέλθει στην αναπαραγωγική ηλικία ΑΝΤ. ανήλικος **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας του και, ως εκ τούτου, έχει αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα (όπως πλήρη ικανότητα για τέλεση δικαιοπραξίας, δικαίωμα τού εκλέγειν) και υποχρεώσεις **3.** (ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει ενη-

λικιωθεί: *η ταινία προορίζεται μόνο για ενηλίκους* || *τα παιδιά βιάζονται να εισέλθουν στον κόσμο των ενηλίκων.* Επίσης (προφορ.) **ενήλικας** (ο/η). — **ενηλικότητα** (η) |1861|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος, βρέφος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνῆλιξ* < *ἐν-* + *ἧλιξ* «συνομήλικος», βλ. κ. *ηλικία*].

ενήμερος, -η, -ο |1871| **1.** αυτός που γνωρίζει, που είναι πληροφορημένος (για συγκεκριμένο ζήτημα, γεγονός): *ο υπουργός ζήτησε να τηρείται ~ για την πορεία των ανακρίσεων* || *καθιστώ / κρατώ κάποιον ενήμερο* || (λογιότ.) *~ των γεγονότων* ΣΥΝ. ενημερωμένος ΑΝΤ. ανενημέρωτος, απληροφόρητος **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***ενήμερος λογαριασμός*** ο λογαριασμός στον οποίο έχουν καταχωριστεί όλες οι πράξεις και οι μεταβολές που έγιναν (β) (για κάτοχο πιστωτικής κάρτας) αυτός που εξοφλεί κανονικά τις δόσεις του καθ' όλη τη διάρκεια τού εξαμήνου.
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *ήμερος* < *ημέρα*, απόδ. τού γαλλ. à jour].

ενήμερος: παράγωγα. Το **ενήμερος** (< *ἐν* + *ἡμέρα*, πβ. **εφήμερος** < *ἐφ' ἡμέραν*, **υπερήμερος** < *ὑπὲρ ἡμέραν*) είναι νεότερη λ., που πλάστηκε για να δηλώσει «αυτόν που γνωρίζει τα συμβαίνοντα σε μια ημέρα, τον γνώστη των τρεχόντων». Από το *ενήμερος* παρήχθησαν, εν συνεχεία, τα **ενημερώνω – ενημέρωση** και το μετονοματικό ουσιαστικό **ενημερότητα (ενημερότης)**. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική πλάστηκε μόνο το **ενημερεύω** (τον 1ο αι. π.Χ.) με τη σημασία «περνώ τη μέρα μου σε κάτι» (πβ. *διημερεύω*). Το *ενήμερος* επικρίθηκε ως κακός σχηματισμός αντί τού «γνώστης των καθ' ημέραν» (Ζηκίδης), ωστόσο κάτι τέτοιο θα έδιδε μονολεκτικώς επίθ. ***καθήμερος** (< *καθ' ἡμέραν*), που θα συγχεόταν πιθανώς με το **καθημερινός**. Τα «*ἐν ἡμέρᾳ* (συμβαίνοντα)», από όπου το *ενήμερος*, εξασφαλίζουν στη λ. ετυμολογική διαφάνεια, που οδήγησε στην ευρύτατη χρήση τού επιθ. και των παραγώγων του.
Τα **ενημερότητα** και **ενημέρωση** διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Το *ενημερότητα* είναι «η ιδιότητα τού να είναι κανείς ενήμερος / ενημερωμένος» (*Η ενημερότητά του στα θέματα τής Αρχαιολογίας είναι εκπληκτική*) ή «να είναι ενήμερος, δηλ. τακτοποιημένος, και στις φορολογικές του υποχρεώσεις» (*Για είσπραξη χρημάτων από το Δημόσιο απαιτείται βεβαίωση φορολογικής ενημερότητας*). Αντίθετα, το *ενημέρωση* δηλώνει την ενέργεια τού ενημερώνω, το να ενημερώνω / ενημερώσω κάποιον ή κάτι (*Η ενημέρωση τού προέδρου για όσα συμβαίνουν καθημερινώς είναι απαραίτητη – Έχει αναλάβει την ενημέρωση των αρχείων τού Ιδρύματος*).

ενημερότητα (η) |1881| {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κανείς ενήμερος σχετικά με ορισμένο ζήτημα ή τομέα δραστηριότητας: *επιστημονική / πολιτική ~* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***φορολογική ενημερότητα*** έγγραφο με το οποίο η εφορία πιστοποιεί ότι κάποιος έχει τακτοποιήσει τυχόν εκκρεμείς λογαριασμούς του με την εφορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημερώνω ρ. μετβ. {ενημέρω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) ενήμερο, παρέχω πληροφόρηση: *ο υπουργός Εξωτερικών ενημέρωσε τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας για θέματα τής αρμοδιότητάς του* || *προτιμώ να ενημερώνομαι από τις εφημερίδες παρά από την τηλεόραση* ΣΥΝ. κατατοπίζω, πληροφορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημέρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να ενημερώνεται κανείς, το να καθίσταται κανείς ενήμερος, η παροχή πληροφόρησης: *κανένα τηλεοπτικό κανάλι δεν μπορεί να προσφέρει αντικειμενική / αξιόπιστη / σφαιρική ~* || *τα έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης* (βλ. λ. *Μ.Μ.Ε.*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημερωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην παροχή πληροφοριών για συγκεκριμένο ζήτημα: *~ συνάντηση / επισκόπηση / εκπομπή* **2.** αυτός που παρέχει ικανοποιητική πληροφόρηση: *Πολύ ~ αυτό το ντοκιμαντέρ! Έμαθα ένα σωρό πράγματα που δεν ήξερα* ΣΥΝ. πληροφορητικός.

ενήχθην ρ. → ενάγω

ένθα επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπου· ΦΡ. ***ένθα ανωτέρω*** (συντομ. *έ.α.*) όπου παραπάνω· χρησιμοποιείται για παραπομπή σε χωρίο που έχει μνημονευθεί προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔν-θα*. Ενώ το μόριο *-θα* αποτελεί αρχαϊκό τοπικό προσδιορισμό (πβ. κ. *ἰθα-γενής*, βλ.λ.), παραμένει δυσερμήνευτη η ταυτότητα τού α' συνθ. *ἐν-* (αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με την πρόθ. *ἐν*). Το επίρρ. *ἔνθα* συνδ. επίσης με αρμ. and «εκεί», αρχ. ιρλ. and κ.ά.].

ενθάδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε αυτό εδώ το μέρος· στη ΦΡ. ***ενθάδε κείται*** (σε επιτύμβιες επιγραφές) εδώ βρίσκεται θαμμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔνθα* + *-δε*, δεικτικό μόριο].

ενθαρρυντικός, -ή, -ό |1856| αυτός που εμπνέει θάρρος, που λειτουργεί εμψυχωτικά: *~ ένδειξη / γεγονός / πρόβλεψη* ΣΥΝ. εμψυχωτικός, εγκαρδιωτικός ΑΝΤ. αποθαρρυντικός, αποκαρδιωτικός. — **ενθαρρυντικ-ά / -ώς** |1889| επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

ενθαρρύνω ρ. μετβ. [1840] {ενεθάρρυνα (λόγ.) κ. ενθάρρυ-να | -νθηκα, -μένος} **1.** εμπνέω, εμφυσώ θάρρος σε (κάποιον), αναπτερώνω το ηθικό του: *τα λόγια τους τον ενθάρρυναν να συνεχίσει* ΣΥΝ. εμψυχώνω, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω, απογοητεύω **2.** δίνω κίνητρα, βοηθώ στην ανάπτυξη συγκεκριμένης δραστηριότητας: *ο δάσκαλος πρέπει να ενθαρρύνει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους μαθητές του* || *το κράτος ενθαρρύνει τον αγώνα των κοινοτήτων απεξάρτησης από τα ναρκωτικά* || *~ τις επενδύσεις / την ιδιωτική πρωτοβουλία.* — **ενθάρρυνση** (η) |1840|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, μεγέθυνση, -ρρ-, συμβουλή.*
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *θαρρύνω* < *θάρρος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. encourager].

ένθεμα (το) {ενθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αντικείμενο που τοποθετείται μέσα σε άλλο αντικείμενο **2.** εμβόλιο δέντρων, μπόλι **3.** κομμάτι ξύλου που αντικαθιστά φθαρμένο τμήμα άλλου ξύλου ή το επιμηκύνει ΣΥΝ. μάτισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντίθημι* «ενθέτω»].

ένθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου, όθεν· ΦΡ. ***ένθεν και ένθεν / ένθεν κακείθεν*** (*ἔνθεν καὶ ἔνθεν*, Ηροδ. 4, 175) από εδώ και από εκεί, από τη μία και από την άλλη πλευρά, από παντού: *παλαιότερα, όταν η κυβέρνηση συναντούσε αντίδραση από τα δεξιά, είχε υποστήριξη από τα αριστερά, τώρα όμως δέχεται κριτική ~* ΣΥΝ. αμφοτέρωθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* (βλ. λ. *ἔνθα*) + *-θεν*, επίθημα δηλωτικό προελ.].

ένθεος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εμπνέεται ή κατέχεται από το θείο, που παρουσιάζεται σαν να έχει τον Θεό μέσα του: *~ ζήλος / αγαλλίαση / μανία* ΣΥΝ. θεόπνευστος, θεόληπτος. — **ενθέως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *θεός*].

ένθερμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος, από έντονα συναισθήματα: *~ υπερασπιστής / υποστηρικτής / πατριώτης / παράκληση / συμπαράσταση* ΣΥΝ. θερμός, ολόψυχος. — **ένθερμα / ενθέρμως** [μεσν.] επίρρ.

ένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η τοποθέτηση αντικειμένου μέσα σε άλλο: *οι σωλήνες συναρμολογήθηκαν με ~ και ενσφήνωση* **2.** ΑΡΧΙΤ. η προσαρμογή υλικού, αντικειμένου, διακοσμητικού στοιχείου κ.λπ. σε τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνθεσις* < *ἐντίθημι*].

ενθετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ή θεωρείται κατάλληλος για να τοποθετηθεί εντός αντικειμένου, επιφανείας κ.λπ.: *~ υλικό*· ΦΡ. ***ενθετική διακόσμηση*** η διακόσμηση που συνίσταται στην προσαρμογή ποικιλμάτων από ελεφαντόδοντο, πορσελάνη, πολύτιμους λίθους κ.λπ. σε κατάλληλα διαμορφωμένες κοιλότητες υλικού (συνήθ. μετάλλου ή ξύλου).

ένθετος, -η, -ο **1.** (γενικά) αυτός που έχει τοποθετηθεί μέσα σε ένα αντικείμενο: *~ κόσμημα* ΣΥΝ. (παρ)εμβεβλημένος, εντεταγμένος **2. ένθετο** (το) {ενθέτ-ου | -ων} ειδικό φυλλάδιο, συνήθ. αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα, που παρεμβάλλεται στις σελίδες εφημερίδας ή περιοδικού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντίθημι*].

ενθέτω ρ. μετβ. [μεσν.] {ενέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. εντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρακ. εντιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. εντέθηκα (λόγ. ενετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. εντεθειμένος} (λόγ.) θέτω κάτι μέσα σε κάτι άλλο: *~ μια εικόνα μέσα σε κείμενο* || *~ μια αφήγηση μέσα σε άλλη αφήγηση.*

ένθημα (το) {ενθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα στο εσωτερικό τής ρίζας λέξεως, λ.χ. το *-μ-* στο *λαμβάνω* (*-μ-* < *-ν-*) από ρίζα *λαβ-*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντίθημι*].

ενθουσιάζω ρ. μετβ. {ενθουσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εμπνέω ενθουσιασμό σε (κάποιον): *το πλήθος είχε ενθουσιαστεί με τις πρωτοποριακές του προτάσεις* || *τον ενθουσιάζει η ιδέα να επιχειρήσει κάτι παράτολμο* || *ενθουσιασμένος με τη ζωγραφική / με τα ποιήματά της* ΑΝΤ. απογοητεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνθουσιάζω / ἐνθουσιῶ (-άω)* < *ἔνθους*, συνηρημένος τ. τού επιθ. *ἔνθεος*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «εμπνέομαι, κατέχομαι από θεϊκή έκσταση»].

ενθουσιασμός (ο) [αρχ.] **1.** η έξαρση ευχάριστων συναισθημάτων, ευχάριστης ψυχικής διάθεσης, που μπορεί να συνοδεύεται και από έντονες εκδηλώσεις: *κατά τη διάρκεια τής συγκέντρωσης το πλήθος παλλόταν από ~* || *έγινε δεκτός με ~* **2.** το έντονο και ορμητικό ενδιαφέρον ή/και ο θαυμασμός: *ο ~ του για την ξιφασκία έσβησε γρήγορα* || *δεν συμμερίζομαι τον ~ σου για τον νέο πρόεδρο.*

ενθουσιαστής (ο) [μτγν.], **ενθουσιάστρια** (η) {ενθουσιαστριών} (σπάν.) πρόσωπο που διακατέχεται από εκστατικό ενθουσιασμό: *οι ~ των διονυσιακών τελετών.*

ενθουσιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δημιουργεί ενθουσιασμό: *~ ποίημα / λόγια / σχόλια* ΑΝΤ. απογοητευτικός, αποθαρρυντικός. — **ενθουσιαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ενθουσιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ενθουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ενθουσιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που εμπνέεται από ενθουσιασμό, που είναι γεμάτος ενθουσιασμό: *~ υποδοχή / νεολαία / κοινό / εκδηλώσεις / επευφημίες* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πράττει ή αφοσιώνεται με πάθος και ενθουσιασμό (σε κάτι): *~ μαχητής / υποστηρικτής* ΣΥΝ. ένθερμος. — **ενθουσιωδώς** επίρρ. [αρχ.].

ενθρονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενθρόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκαθιστώ, ανεβάζω στον θρόνο και παρέχω τις ανάλογες εξουσίες ΑΝΤ. εκθρονίζω. — **ενθρόνιση** (η) κ. **ενθρονισμός** (ο) [μτγν.], **ενθρονιστικός,** -ή, -ό.

ενθυλακώνω ρ. μετβ. [1880] {ενθυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** βάζω στην τσέπη μου **2.** (ειδικότ.) ιδιοποιούμαι (κυρ. χρήματα) με παράνομο τρόπο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσεπώνω. — **ενθυλάκωση** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *θυλακώνω* < *θύλακος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. empocher].

ενθύμημα (το) [αρχ.] {ενθυμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το ενθύμιο (βλ.λ.): *ταξιδιωτικό / στρατιωτικό ~* ΣΥΝ. αναμνηστικό, θυμητάρι, σουβενίρ **2.** η ανάμνηση ΣΥΝ. στοχασμός, συλλογισμός • **3.** ΦΙΛΟΣ. ατελής στη διατύπωσή του λογικός συλλογισμός, στον οποίο παραλείπονται μία ή περισσότερες από τις προτάσεις που τον αποτελούν.

ενθύμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** νοητική διεργασία κατά την οποία κάποιος ανακαλεί κάτι στη μνήμη του **2.** (συνεκδ.) αυτό που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, η ανάμνηση: *έχει διατηρήσει μέσα του ζωντανή την ~ των νεανικών του χρόνων* ΣΥΝ. θύμηση.

ενθυμητικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που μπορεί να θυμίζει κάτι, που

προκαλεί ανάμνηση **2. ενθυμητικό** (το) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα και η ευχέρεια τού νου να διατηρεί αναμνήσεις. να θυμάται ΣΥΝ. μνήμη, μνημονικό.

ενθυμίζω ρ. [μτγν.] {ενεθύμισα} (λόγ.) θυμίζω (βλ.λ.).

ενθύμιο (το) {ενθυμί-ου | -ων} οτιδήποτε προορίζεται να ανακαλεί στη μνήμη (πρόσωπο, γεγονός, συμβάν, επέτειο κ.λπ.)· οτιδήποτε υπενθυμίζει (κάτι από το παρελθόν): *αυτές οι μάσκες είναι ~ από το ταξίδι μου στην Αφρική* || *κρατώ κάτι ως / για ~* ΣΥΝ. αναμνηστικό, ενθύμημα, σουβενίρ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐνθύμιος* < *ἐν-* + *-θύμιος* < *θυμός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη μεσν.].

ενθυμούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ενθυμείσαι... | ενθυμήθηκα} (αρχαιοπρ.) θυμάμαι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι (-έο-)*. αρχική σημ. «αντιλαμβάνομαι. αποκτώ βαθιά γνώση». < *ἐν-* + *-θυμοῦμαι* < *θυμός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

Ε.Ν.Ι. (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο.

ενιαίος, -α, -ο αυτός που αποτελεί μία ενότητα, ένα όλον: *τα κόμματα δεν συμφωνούν στη χάραξη ενιαίας οικονομικής πολιτικής* || *η Κύπρος πρέπει να είναι μία. ~ και αδιαίρετη* || *~ διοίκηση / μέτωπο / στάση* ΑΝΤ. διεσπασμένος, διηρημένος. — **ενιαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑνιαῖος* < *ἑνι-* (< αρχ. *ἕν* «ένα») + *-αῖος*].

ενιαύσιος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ζωή ή διάρκεια ενός έτους: *~ θητεία / φυτό / μίσθωση* ΣΥΝ. μονοετής, (λαϊκ.) χρονιάρικος **2.** αυτός που γίνεται κάθε χρόνο ΣΥΝ. ετήσιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνιαυτός* «έτος, επέτειος» (βλ.λ.)].

ενιαυτός (ο) (αρχαιοπρ.) το ημερολογιακό έτος ΣΥΝ. χρόνος, χρονιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ἐν-ιαυ-τός*. Το α' συνθ. *ἐν-* αποτελεί παράγωγο αρχαιότατου Ι.Ε. θ. *en-, που απαντά στο επίθ. *ἦνις* «ενός έτους» (πβ. και λιθ. pér-nai «περυσινός»). Δυσκολίες προκαλεί το β' συνθ. *-ιαυ-*, το οποίο συνήθ. ταυτίζεται με το ρ. *ἰαύω* «κοιμούμαι, αναπαύομαι» (το αρχ. *ἰαύω* αποτελεί αναδιπλασιασμένο τ. τού θ. που απαντά στο ουσ. *αὐλή*). Στην περίπτωση αυτή το ουσ. *ἐνιαυτός* θα δήλωνε αρχικώς την περίοδο τού ηλιοστασίου (δύο φορές το έτος), όπου ο ήλιος φαίνεται στάσιμος στα δύο άκρα τής ελλειπτικής του τροχιάς].

ενιαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε μερικούς τόπους, σε μερικά μέρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνιαχοῦ* < *ἔνιοι* «μερικοί, κάποιοι» (βλ.λ.)].

ενικανώνω ρ. → ικανώνω

ενικός, -ή, -ό {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. ***ενικός (αριθμός)*** γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνεται μορφολογικά στην Ελληνική με ποικιλία καταλήξεων· χρησιμοποιείται για να δείξουμε ότι η λέξη αναφέρεται σε ένα και όχι περισσότερα αντικείμενα αναφοράς (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, χώρο, κατάσταση κ.λπ.), π.χ. *άνθρωπ-ος, μήλ-ο, πόρτ-α – τρέχ-ω, γράφ-εις, λέ-ει* (βλ. κ. λ. *αριθμός*) ΑΝΤ. πληθυντικός (αριθμός) (βλ. κ. λ. *δυϊκός*)· ΦΡ. ***(μιλώ / γράφω κ.λπ.) στον ενικό*** απευθύνομαι σε κάποιον προφορικώς ή γραπτώς, χρησιμοποιώντας το «εσύ» (β' ενικό προσ.) αντί τού «εσείς» (β' πληθ. προσ.), συνήθ. όταν υπάρχει σχέση οικειότητας: *παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας μιλάμε μεταξύ μας στον ενικό, γιατί γνωριζόμαστε πολύ καλά* || *ας αφήσουμε τις τυπικότητες· μίλα μου στον ενικό* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον ενικό αριθμό: *δεύτερο ~ πρόσωπο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑνικός* < αρχ. *ἕν* «ένα»].

ένιοι, -ες, -α {ενίων} (αρχαιοπρ.) μερικοί, ορισμένοι: *«τότε, η άποψη για μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως μεγαλομανής ιδέα ενίων για τα αρχαία κλέη»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔνι οἵ*, όπου το *ἔνι* αποτελεί συγκεκομμένο τ. τού ρ. *ἔνεστι* «είναι δυνατόν». Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε θ. *ἕν-* (τού αριθμητ. *εἷς*) με ιωνική ψίλωση (πβ. γερμ. einige «μερικοί» < ein «ένα»)].

-ένιος, -ια, -ιο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που: **1.** είναι κατασκευασμένος από αυτό που σημαίνει το θέμα: *μαργαριταρ-ένιος, ασημ-ένιος, ζαχαρ-ένιος, μαλαματ-ένιος* **2.** έχει ορισμένο χρώμα: *χρυσαφ-ένιος, κεχριμπαρ-ένιος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντιμετάθεση και συνίζηση τού μεσν. επιθήματος *-ίνεος* (π.χ. *μηλίνεος, ἰτίνεος*) των ουσ. σε *-έα* (π.χ. *μηλέα, ἰτέα*)].

ενίοτε επίρρ. (λόγ.) μερικές φορές, σε ορισμένες περιπτώσεις: *προβλήματα υπήρχαν εξαρχής, αλλά ~ η κατάσταση έφθανε στο απροχώρητο* ΣΥΝ. καμιά φορά, κάποτε, αραιά και πού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἔνι ὅτε*, όπου το *ἔνι* αποτελεί συγκεκομμένο τ. τού ρ. *ἔνεστι* «είναι δυνατόν». Για το χρον. *ὅτε* βλ. λ. *όταν*].

ενισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μόνο μία ουσία των όντων, υλική ή πνευματική ΣΥΝ. μονισμός. — **ενιστικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. < *ένα*, απόδ. τού γαλλ. monisme].

ενίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) **1.** προβάλλω έντονη αντίρρηση, αντιδρώ έντονα ΣΥΝ. αντιτίθεμαι, εναντιώνομαι **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. υποβάλλω ένσταση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

ενίσχυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** το να καθιστά κανείς (κάτι/κάποιον) ισχυρότερο: *η ~ μιας κατασκευής / ενός κτηρίου* || (μτφ.) *η ~ προσπάθειας / αγώνα / κλίματος συνεργασίας* ΣΥΝ. ενδυνάμωση, ισχυροποίηση, τόνωση ΑΝΤ. αποδυνάμωση, εξασθένηση **2.** (συνεκδ.) η βοήθεια, η συνδρομή: *η κυβέρνηση θα παράσχει κάθε δυνατή ~ στους σεισμόπαθείς* ΣΥΝ. υποστήριξη **3.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να γίνει (κάτι) σταθερότερο, ισχυρότερο: *οι επιπλέον σανίδες είναι πρόσθετη ~* (β) οτιδήποτε προσφέρεται ως βοήθεια: *η χρηματική ~ που δίνει το ταμείο ανεργίας, δεν είναι παρά τυπική* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ΣΤΡΑΤ. (α) η αποστολή επικουρικών στρατιωτικών δυνάμεων, για να ενισχύσουν αυτούς που ήδη μάχονται, καθώς επίσης και ο ανεφοδιασμός σε πυρομαχικά: *οργάνωση και αποστολή ενισχύσεων* (β) (συνεκδ.) η στρατιωτική δύναμη, που προορίζεται να ενισχύσει τη γραμμή τού πυρός: *οι ~ έφθασαν εγκαίρως* **5.** ΦΥΣ. αύξηση τής τάσης, τής έντασης ή τής ισχύος τού ηλεκτρικού ρεύματος, που επιτυγχάνεται με ειδική συσκευή (τον ενισχυτή, βλ.λ.).

ενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** (στην ηλεκτρολογία) συσκευή που επιτυγχάνει την αύξηση τής τάσης, τής έντασης ή τής ισχύος των ηλεκτρικών σημάτων, χωρίς να αλλοιώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τους· ενσωματώνεται σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς δέκτες, στερεοφωνικά συγκροτήματα, ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.λπ. **2.** (στην ηλεκτρονική) ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στην ασύρματη τηλεγραφία και ενισχύει τα ασθενή σήματα κατά τη λήψη τους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. amplifier, γερμ. Verstärker].

ενισχυτικός, -ή, -ό [1898] αυτός που παρέχει ενίσχυση: *~ στήριξη / κατασκευή* || (μτφ.) *~ λόγος / πράξη / διδασκαλία* ΣΥΝ. τονωτικός, ενδυναμωτικός, επιβοηθητικός ΑΝΤ. αποδυναμωτικός, εξασθενητικός. — **ενισχυτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενισχύω ρ. μετβ. {ενίσχυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (πρόσωπο, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ.) περισσότερο ισχυρό, δυνατό: *η χώρα οφείλει με κάθε τρόπο να ενισχύσει την άμυνά της* || *τα πρόσφατα περιστατικά ενισχύουν τους φόβους μου* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, τονώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενίζω, αδυνατίζω **2.** παρέχω σε (κάποιον/κάτι) υλική βοήθεια: *το υπουργείο ενίσχυε με μυστικά κονδύλια φιλοκυβερνητικές εφημερίδες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν* + *ἰσχύω* < *ἰσχύς*. Στην Κ.Δ. υπάρχει και η αμετβ. σημ. «παίρνω δύναμη» (*Πράξ.* 9,19)].

εννέα κ. (καθημ.) **εννιά** (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** οκτώ συν ένα, ο αριθμός των μηνών τής εγκυμοσύνης στον άνθρωπο, ο αριθμός 9 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 9: *η εγκυμοσύνη διαρκεί ~ μήνες* || *~ μέρες / τόμοι / κιλά*· ΦΡ. ***εννιά έχει ο μήνας*** για κάποιον που δείχνει πλήρη αδιαφορία, που δεν νοιάζεται για τίποτε (κυρ. για τα μελλούμενα): *του λέμε να ψάξει για καμιά δουλειά, τίποτε αυτός· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-νέϜα (με διπλασιασμό *-νν-*) < *ἐ-νέϜα < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *newn̥- «εννέα», πβ. σανσκρ. náva, λατ. novem, γαλλ. neuf, ισπ. nueve, αγγλ. nine, γερμ. neun κ.ά. Ομόρρ. *ἔν-ατος, ἐνενήκοντα* κ.ά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το Ι.Ε. *newn̥- αποτελεί παρεκτεταμένο τ. τού θ. *new- «νέος», που ερμηνεύεται από τη θέση τού *ἐννέα* ως πρώτου αριθμού έπειτα από το *ὀκτώ*, δηλ. έπειτα από δύο τετράδες].

> **εννέα: παράγωγα.** Από το αρχ. **εννέα**, με συνίζηση (συμπροφορά), προήλθε το **εννιά** (*εννέα* > **εννεά* > **εννιά**· πβ. *μηλέα* > **μηλεά* > *μηλιά*, *η βαθεία* > *βαθέα* > **βαθεά* > **βαθιά** κ.λπ.). Τόσο το *εννέα* όσο και το *εννιά* και όσα σύνθετα αριθμητικά εμπεριέχουν τις δύο λέξεις γράφονται με δύο *-ν-*: *εννεαετής, εννεαετία, εννιακόσιοι* (ενώ το αρχ. *ἐνακόσιοι* επεκράτησε να γράφεται με ένα *-ν-* παρά την ύπαρξη και τύπου *ἐννακόσιοι* με δύο *-ν-*), *εννιάχρονος, εννιάρι, εννιάμερα* κ.ά. Με ένα *-ν-* γράφονται δύο λέξεις: το **ένατος** και το **ενενήντα**.

εννεα- / εννια- κ. **εννεά- / εννιά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εννέα (9): *εννιάωρο, εννια-ώροφος, εννεα-μελής* **2.** είναι εννέα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εννεα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἐννεά-μηνος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἐννέα* (βλ.λ.). Ο τ. *εννια-* είναι μεσν.].

εννεαετής, -ής, -ές ▸ εννεα-, -ετής
εννεαετία (η) ▸ εννεα-, -ετία
εννεαήμερος κ. **εννιαήμερος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -ήμερος
εννεαθέσιος κ. **εννιαθέσιος,** -α, -ο → εννεα-, -θέσιος
εννεάκιλος κ. **εννιάκιλος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -κιλος
εννεάκις επίρρ. → εννεα-, -άκις
εννεακόσιοι, -ιες, -ια ▸ εννιακόσιοι
εννεαμελής κ. **εννιαμελής,** -ής, -ές → εννεα-, -μελής
εννεαμερής κ. **εννιαμερής,** -ής, -ές → εννεα-, -μερής
εννεάμηνος κ. **εννιάμηνος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -μηνος
εννεαμηνία κ. **εννιαμηνία** (η) ▸ εννεα-, -μηνία
εννεαπλασιάζω κ. **εννιαπλασιάζω** ρ. → εννεα-, -πλασιάζω
εννεαπλάσιος κ. **εννιαπλάσιος,** -α, -ο ▸ εννεα-, -πλάσιος
εννεαπλός κ. **εννιαπλός,** -ή, -ό ▸ εννεα-, -πλός
εννεασύλλαβος κ. **εννιασύλλαβος,** -η, -ο → εννεα-, -σύλλαβος
εννεατάξιος κ. **εννιατάξιος,** -α, -ο ▸ εννεα-, -τάξιος
εννεάτομος κ. **εννιάτομος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -τομος
εννεάφυλλος κ. **εννιάφυλλος,** -η, -ο → εννεα-, -φυλλος
εννεάχρονα κ. **εννιάχρονα** (τα) ▸ εννεα-, -χρονα
εννεάχρονος κ. **εννιάχρονος,** -η, -ο → εννεα-, -χρονος
εννεαψήφιος κ. **εννιαψήφιος,** -α, -ο → εννεα-, -ψήφιος
εννεάωρος κ. **εννιάωρος,** -η, -ο → εννεα-, -ωρος
εννεαώροφος κ. **εννιαώροφος,** -η, -ο → εννεα-, -ώροφος
εννιά (το) ▸ εννέα

εννιακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} εννιακόσιοι, στη ΦΡ. ***καμιά εννιακοσαριά*** περίπου εννιακόσιοι, -ιες, -ια: *θα πάνε ~ χιλιάδες για το βάψιμο τού σπιτιού* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < εννιακόσια + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εννιακόσια (το) {άκλ.} οκτακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, εννέα

εκατοντάδες, ο αριθμός 900 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εννιακοσιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 900ός στην αραβική αρίθμηση, ͵Ϡ' στην ελληνική και DM στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εννιακόσια (900) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐννακόσιοι* / *ἐνακόσιοι* < **ἐνFα-κόσιοι* < **ἐνFα-* (< *ἐννέα*) + *-κόσιοι* (βλ. λ. *δια-κόσιοι*)].

εννιάμερα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το μνημόσυνο που τελείται κατά την ενάτη ημέρα από τον θάνατο (κάποιου): *χθες είχαμε / κάναμε τα ~ τού μακαρίτη*· ΦΡ. (!-λαϊκ.) ***τού κώλου τα εννιάμερα*** (ως σχόλιο για κάτι που λέγεται) ανοησίες, σαχλαμάρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.

εννιάρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) το τραπουλόχαρτο που φέρει τον αριθμό εννέα.

έννοια[1] (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | -οιών} **1.** η νοητική εικόνα για την ουσία, το περιεχόμενο συγκεκριμένου πράγματος, απτού ή αφηρημένου. η ιδέα που σχηματίζεται στον νου για το κάθε στοιχείο τού κόσμου (κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το στοιχείο): *η ~ τού ωραίου / τού όντος* || *νομική / φιλοσοφική / αφηρημένη ~* **2.** το περιεχόμενο. η σημασία. το νόημα: *η ~ τής λέξης* ΣΥΝ. σημασία **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένη πτυχή τής σημασίας. τού περιεχομένου· το νόημα, το περιεχόμενο από συγκεκριμένη σκοπιά: *η ~ τής ελευθερίας, όπως την αντιλαμβάνομαι εγώ, δεν αντιτίθεται στη νομιμοφροσύνη* || *με τη στενή / την ευρύτερη ~ τού όρου* **4.** ο σκοπός μιας ενέργειας και η ιδιαίτερη βαρύτητά της: *το διάβημα έχει την ~ τής προάσπισης των εθνικών συμφερόντων* ΣΥΝ. νόημα, σημασία **5.** ΦΙΛΟΣ. η γενική πνευματική εικόνα, η καθολική παράσταση που περιλαμβάνει τα κύρια γνωρίσματα ενός ή περισσοτέρων (ομοειδών) αντικειμένων, δηλ. αποτελεί την έκφραση τής ουσίας τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασία. συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκέψη, συλλογισμός», < *ἐννοῶ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

έννοια[2] (έν-νοια) κ. **έγνοια** (έγ-νοια) (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η γεμάτη φροντίδα και ενδιαφέρον σκέψη (π.χ. για οικείο πρόσωπο): *μην έχεις καμία ~ για το σπίτι· θα τα φροντίσω όλα εγώ* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που αποτελεί αντικείμενο τής παραπάνω σκέψης: *μοναδική μου ~ είσαι συ* **3.** η ανησυχία και η αγωνία ή ο προβληματισμός (για κάτι): *με τρώει η ~ να δω τι θ' απογίνεις* || *μη με σκοτίζεις με ξένες ~* ΣΥΝ. ανησυχία, προβληματισμός, σκοτούρα, περισυλλογή ΑΝΤ. αμέλεια, αμεριμνησία· ΦΡ. (α) ***έχω την έννοια (κάποιου)*** ανησυχώ (για κάποιον): *είχα την έννοια σου όλο το βράδυ και δεν μπόρεσα να κοιμηθώ* (β) ***έννοια σου...*** (i) (καθησυχαστικά) μη σε απασχολεί, μη σε νοιάζει: *~. θα μιλήσω εγώ στον διευθυντή για το θέμα σου* (ii) (απειλητικά) περίμενε (αυτό που θα σου συμβεί), έχε στο μυαλό σου (ως ανησυχία): *~. και θα δεις τι θα πάθεις!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, άγνοια, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἔννοια* (με συνίζηση) < αρχ. *ἔννοια*. Ο τ. *έγνοια* με ανομοίωση τού συμπλέγματος *-νν-* και συνιζημένη εκφορά τού *-οια*].

εννοιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που δέχεται ότι οι καθολικές έννοιες έχουν πραγματική υπόσταση, δηλ. ανεξάρτητη από τις λέξεις που τις εκφράζουν, μέσα στη συνείδηση τού ανθρώπου που τις συλλαμβάνει· αντιδιαστέλλεται προς τον νομιναλισμό και τον ρεαλισμό. — **εννοιοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. conceptualisme].

εννοιολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόδοση εννοιολογικού περιεχομένου, σημασίας σε κάτι: *η ~ ενός κοινωνικού φαινομένου*. — **εννοιολογώ** {-είς...} ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. conceptualisation].

εννοιολογικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τις έννοιες και τα γνωρίσματά τους: *~ κατάρτιση* (το να γνωρίζει κανείς το περιεχόμενο των εννοιών) / *απόχρωση* / *λεξικό*. — **εννοιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

έννομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο. που ακολουθεί τον νόμο ή καθορίζεται από αυτόν: *~ δικαίωμα / τάξη* ΑΝΤ. παράνομος, έκνομος, άνομος, αθέμιτος **2.** ΝΟΜ. (α) ***έννομη προστασία*** η προστασία που παρέχεται από τα δικαστήρια σύμφωνα με το νόμο (β) ***έννομο συμφέρον*** η ανάγκη παροχής έννομης προστασίας. — **έννομα / εννόμως** [αρχ.] επίρρ.

έννους, -ους, -ουν {έννου | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λογική ικανότητα. σύνεση ΣΥΝ. νοήμων, νουνεχής, λογικός, συνετός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *νοῦς*].

εννοώ ρ. μετβ. {εννοείς... | εννό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** (α) (για πρόσ. που μιλά ή γράφει) έχω την πρόθεση να εκφράσω, θέλω να πω: *–Τι εννοείς; Δεν σε καταλαβαίνω –Εννοώ ότι...* (β) (για λόγο, προφορικό ή γραπτό) έχω ως νόημα, ως βασικό μήνυμα: *για να καταλάβεις τι εννοεί αυτό το κείμενο. πρέπει να είσαι ειδικός* **2.** υποδεικνύω μέσω τού λόγου, αναφέρομαι σε (κάποιον/κάτι): *όταν λέω «οι δικηγόροι», δεν εννοώ εσένα προσωπικά. αλλά γενικά τους συναδέλφους σου* **3.** (λόγ.) έχω σαφή αντίληψη (ενός πράγματος): *δεν δύναμαι να εννοήσω τι συμβαίνει* || *πρέπει να εννοήσουν και οι ίδιοι οι απεργοί ότι δεν μπορεί να παραχωρηθεί τίποτε περισσότερο* || *δεν σας εννόησα πλήρως* ΣΥΝ. κατανοώ, καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, νιώθω. (καθημ.) παίρνω είδηση, παίρνω χαμπάρι **4.** (λόγ.) έχω ή βάζω στον νου μου, συλλαμβάνω στη σκέψη μου (έννοια, ιδέα, απόφαση κ.λπ.): *τι εννοείς να πράξεις;* ΣΥΝ. σκέπτομαι **5.** (+να) έχω την επιθυμία ή την αξίωση, προβάλλω έντονη απαίτηση: *~ να γίνει αυτό που λέω* ΣΥΝ. θέλω, επιθυμώ. αξιώνω· ΦΡ. ***δεν εννοώ*** (+να) είμαι προσκολλημένος (σε συγκεκριμένη πρακτική. συμπεριφορά), δεν έχω την πρόθεση να αλλάξω ή να διαφοροποιηθώ: *οι κάτοικοι τής σεισμόπληκτης περιοχής δεν εννοούσαν να εγκαταλείψουν τα ετοιμόρροπα σπίτια τους* ΑΝΤ. είμαι πρόθυμος να **6.** (μεσοπαθ. ***εννοούμαι***) γίνομαι αντιληπτός ως έννοια: *η οικογένεια, όπως εννοείται σήμερα, αποτελεί το βασικό κύτταρο τής κοινωνίας* ΣΥΝ. νοούμαι· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** όσα είναι ευνόητα. προφανή, δεν χρειάζεται να αναφέρονται: *δεν είπα ότι πρέπει να γράψετε το όνομά σας στο γραπτό σας, γιατί ~* **7.** (απρόσ. ***εννοείται***) είναι αυτονόητο ή προφανές: *αυτά που είπαμε, ~ ότι θα μείνουν μεταξύ μας* ΣΥΝ. εξυπακούεται.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐννοῶ (-έω)*. αρχική σημ. «σκέπτομαι. θεωρώ». < *ἐν-* + *νοῶ* < *νοῦς*. Το απρόσ. *εννοείται* αποδίδει το γαλλ. bien entendu].

ενοικιάζω κ. (καθημ.) **νοικιάζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ενοικίασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** (ως ενοικιαστής) χρησιμοποιώ ακίνητη ή κινητή ιδιοκτησία. καταβάλλοντας ορισμένο αντίτιμο στον ιδιοκτήτη της: *~ ένα μικρό διαμέρισμα* || *~ αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις μου* || *~ τηλεόραση / βιντεοκάμερα / βιντεοκασέτα από βιντεοκλάμπ* ΣΥΝ. μισθώνω, πιάνω • **2.** (ως εκμισθωτής) προσφέρω για χρήση (ακίνητο ή κινητό αντικείμενο που μου ανήκει) έναντι ορισμένου χρηματικού ποσού: *τα καλοκαίρια νοικιάζει το εξοχικό του σε μια οικογένεια Γερμανών* ΣΥΝ. (λόγ.) εκμισθώνω. — **ενοικίαση** (η) κ. (καθημ.) **νοίκιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

ενοικιαστήριο (το) [1833] {ενοικιαστηρί-ου | -ων} **1.** συμφωνητικό ή συμβόλαιο μίσθωσης ΣΥΝ. μισθωτήριο **2.** η έγγραφη ή έντυπη αγγελία σε εφημερίδες ή σε εξωτερικούς χώρους ή η πινακίδα που τοποθετείται σε εμφανές σημείο, με την οποία γνωστοποιείται ότι υπάρχει ακίνητο διαθέσιμο για μίσθωση **3.** (συνεκδ.) το κείμενο αυτής τής αγγελίας: *το ~ δεν αναφέρει την τιμή τού ενοικίου*.

ενοικιαστής (ο) [1854]. **ενοικιάστρια** (η) [1865] {ενοικιαστριών} πρόσωπο που έχει τη χρήση σπιτιού. καταστήματος ή άλλου χώρου με αντάλλαγμα ορισμένο χρηματικό ποσό (ενοίκιο). το οποίο καταβάλλει κατά τακτά χρονικά διαστήματα στον ιδιοκτήτη· αλλιώς (καθημ.) *νοικάρης* ΣΥΝ. μισθωτής, ένοικος ΑΝΤ. ιδιοκτήτης. σπιτονοικοκύρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

ενοίκιο (το) {ενοικί-ου | -ων} χρηματικό ποσό που καταβάλλεται άπαξ ή σε τακτά χρονικά διαστήματα και έναντι τού οποίου παραχωρείται ακίνητο περιουσιακό στοιχείο προς χρήση ή κατοίκηση: *υψηλό / ακριβό ~* || *καθυστέρηση / εξόφληση ενοικίων*. Επίσης (καθημ.) **νοίκι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνοίκιον* < *ἔνοικος*].

ενοικιοστάσιο (το) {ενοικιοστασίου | χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ειδική διάταξη στο πλαίσιο τού νόμου περί μισθώσεως αστικών κτημάτων, με την οποία επιβάλλεται παράταση τού χρόνου λήξεως των μισθώσεων ακινήτων με παράλληλο περιορισμό τής αύξησης τού ενοικίου για ορισμένο χρονικό διάστημα· μέτρο που υιοθετείται από την πολιτεία σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί στέγη για κατοικία ή για επαγγελματική δραστηριότητα. — **ενοικιοστασιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ενοίκιο* + *-στάσιο* < *στάση*].

ένοικος (ο/η) {ενοίκ-ου | -ων. -ους} πρόσωπο που κατοικεί, που διαμένει σε συγκεκριμένο οίκημα: *οι ~ τής πολυκατοικίας / τού σπιτιού / τού ξενοδοχείου*. — **ενοικώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *οἶκος*].

ενόντα (τα) ‣ ενών

ενόντες (οι) ‣ ενών

ένοπλος, -η. -ο **1.** αυτός που διεξάγεται ή συντελείται με όπλα: *~ σύρραξη / αγώνας / σύγκρουση / επιδρομή / αντίσταση / εξέγερση / ληστεία* **2.** (για πρόσ.) (α) αυτός που φέρει όπλο: *~ μασκοφόροι / συμμορίες* ΣΥΝ. οπλισμένος ΑΝΤ. άοπλος (β) ***ένοπλες δυνάμεις*** {ενόπλων δυνάμεων} το σύνολο των χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών στρατιωτικών δυνάμεων ενός κράτους. — **ενόπλως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-οπλος* < *ὅπλον*].

ενοποίηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να ενοποιούνται δύο ή περισσότερα πράγματα: *η ~ των δύο Γερμανιών* || *η ~ τής γενικής θεωρίας τής σχετικότητας και τής κλασικής θεωρίας τού ηλεκτρομαγνητισμού* || *ολοκληρώνεται η ~ των αρχαιολογικών χώρων τής Αθήνας*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. unification].

ενοποιός, -ός, -ό αυτός που ενοποιεί: *~ παράγοντας / στοιχείο / δύναμη* ΣΥΝ. ενωτικός. συνενωτικός ΑΝΤ. διασπαστικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑνοποιός* < *ἕν, ἑνός* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

ενοποιώ ρ. μετβ. {ενοποιείς... | ενοποί-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} κάνω δύο ή περισσότερα πράγματα ένα· επιφέρω ενότητα: *~ τις αντιμαχόμενες εθνότητες τής χώρας* || *πρέπει να ενοποιήσουμε τις δυνάμεις μας για την επίτευξη τού κοινού σκοπού* || *θα γκρεμίσω τον μεσαίο τοίχο. για να ενοποιήσω τους χώρους* || *η Ιταλία ενοποιήθηκε στα μέσα τού 19ου αι.* (έγινε ενιαίο κράτος) ΣΥΝ. ενώνω, συνενώνω, συγχωνεύω ΑΝΤ. χωρίζω, διαχωρίζω. διασπώ. — **ενοποιητικός,** -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑνοποιῶ (-έω)* < *ἕν, ἑνός* + *ποιῶ*].

ενόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η σε βάθος αντίληψη ή κατανόηση (ενός πράγματος) **2.** ΦΙΛΟΣ. είδος απευθείας, άμεσης γνώσης, που επιτρέπει τη σύλληψη τού αντικειμένου χωρίς την προσφυγή σε ενδιάμεσες (π.χ. συλλογιστικές) διαδικασίες **3.** η προσπάθεια να προσεγγιστεί με αυτοσυγκέντρωση το ιδεατό, ο μεταφυσικός κόσμος. — **ενορατικός,** -ή. -ό [μτγν.]. **ενορατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνόρασις* < αρχ. *ἐνορῶ* «διαβλέπω. διακρίνω, παρατηρώ σε βάθος» < *ἐν-* + *ὁρῶ*].

ενόραση – διαίσθηση – γνώση. Η γνώση που προέρχεται από το **ἐνορᾶν** (λατ. in-tueri), το «να βλέπεις μέσα σου», δηλ. η άμεση γνώση, η βιωματική, η υποκειμενική, είναι η **ενόραση** (λατ. in-tuitio). Η *ενόραση* αποκαλείται και **δι-αίσθηση** (από το **δι-αισθάνομαι**). Στην υποκειμενική, προσωπική, μέσα από ξαφνική, μη λογικά επεξεργασμένη σύλληψη, που είναι η *ενόραση / διαίσθηση*. αντιτίθεται η αντικειμενική *διά-μεση* (και όχι *ά-μεση*) γνώση, αυτή που βασίζεται

σε εμπειρικά δεδομένα, τα οποία έχουν τύχει προσεκτικής λογικής επεξεργασίας (συλλογισμών, κρίσεων, λογικών υποθέσεων, συμπερασμάτων, αποδεικτικής διαδικασίας). Ό,τι γνωρίζουμε από *διαίσθηση* / *ενόραση*, συχνά είναι προϊόν «εσωτερικού φωτισμού», στιγμιαίας έμπνευσης ή σύλληψης των αισθήσεων μάλλον παρά τής λογικής. Έτσι η **ενορατική** ή **διαισθητική** γνώση έχει, κατά κανόνα, αρνητική σημασία στην επιστήμη, αντιτιθέμενη στην αποδεικτική και αυστηρά λογική γνώση.

ενόργανος, -η, -ο [1854] **1.** ΜΟΥΣ. ***ενόργανη μουσική*** η μουσική που γράφεται για όργανα **2.** ΑΘΛ. ***ενόργανη γυμναστική*** η γυμναστική που εκτελείται με τη βοήθεια γυμναστικών οργάνων (π.χ. μονόζυγου, δοκού, κρίκων κ.λπ.) ΑΝΤ. ανόργανος ● **3.** ΧΗΜ. ***ενόργανη ανάλυση*** ο κλάδος τής αναλυτικής χημείας που μελετά τις μεθόδους χημικής ανάλυσης με χρήση μετρητικών διατάξεων.
[ΕΤΥΜ. Ο μουσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. instrumental].

ενορία (η) {ενοριών} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστική περιφέρεια που περιλαμβάνει το σύνολο των πιστών –κληρικών και λαϊκών– ορισμένης περιοχής (κοινότητας, τμήματος, κωμόπολης ή πόλης), οι οποίοι έχουν ως κοινό λατρευτικό κέντρο τον συγκεκριμένο ναό, από τον οποίο παίρνει και το όνομά της η περιοχή αυτή: ~ *Αγ. Γεωργίου* || *ο παππάς τής ~*. — **ενοριακός**, -ή, -ό [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «περιοχή πόλεως», θηλ. τού μτγν. *ενόριος* < *εν-* + *-όριος* < *όριον*. Η εκκλησ. σημ. μαρτυρείται από τον 5ο αι.].

ενορίτης (ο) [μεσν.] {ενοριτών}, **ενορίτισσα** (η) {ενοριτισσών} ΕΚΚΛΗΣ. λαϊκός πιστός που αποτελεί μέλος συγκεκριμένης ενορίας.

ένορκος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται ή επικυρώνεται με όρκο: ~ *προανάκριση* / *κατάθεση* / *μαρτυρία* **2.** ΝΟΜ. (συνήθ. στον πληθ.) καθένας από τους πολίτες που επιλέγονται με κλήρωση από ειδικούς καταλόγους και οι οποίοι απαρτίζουν, από κοινού με τους τακτικούς δικαστές, τα μέλη ορκωτού δικαστηρίου: *η ετυμηγορία των ~*. — **ενόρκως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

ενόρμηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΨΥΧΟΛ. δυνατή ώθηση τού οργανισμού για δράση, προκειμένου να καταργήσει μια κατάσταση εντάσεως, δηλ. να καλυφθεί μια έλλειψη (π.χ. τροφής) ή να αποφευχθεί ένας ενοχλητικός ερεθισμός (π.χ. πόνος): ~ *αυτοσυντήρησης* || *σεξουαλική ~*. — **ενορμητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pulsion. Στην Αρχ. το ρήμα *ενορμώ* είχε τη σημ. «καταλαμβάνω (κάποιον/κάτι), κυριεύω»].

ενορχηστρώνω ρ. μετβ. {ενορχήστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΜΟΥΣ. οργανώνω τον τρόπο με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο, γράφοντας τα μέρη των οργάνων, τα οποία, στο σύνολό τους καταρτίζουν την παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) συντονίζω πράξεις, ενέργειες κ.λπ. ή καθοδηγώ πρόσωπα για την επίτευξη σκοπού: *τις τελευταίες ημέρες διεξάγεται από τον Τύπο ενορχηστρωμένη επίθεση κατά τού Προέδρου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestrer].

ενορχήστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΜΟΥΣ. η οργάνωση τού τρόπου με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο· συνήθως γίνεται με την προετοιμασία των μερών των οργάνων και τη συγκεντρωμένη καταγραφή τους στην παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο συντονισμός ενεργειών για την επίτευξη σκοπών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestration].

ενορχηστρωτής (ο), **ενορχηστρώτρια** (η) {ενορχηστρωτριών} **1.** ο μουσικός που κάνει την ενορχήστρωση **2.** (μτφ.) ο εμπνευστής και κυρ. ο συντονιστής (πράξης, ενέργειας, έργου κ.λπ.): ~ *αυτού τού μοναδικού αθλητικού συνόλου υπήρξε ο νέος προπονητής* || (κακόσ.) *αυτός είναι ο ~ τής συκοφαντικής επίθεσης εναντίον μου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestrateur].

ενόσω σύνδ. (λόγ.) για όσο χρονικό διάστημα: ~ *εμείς συζητούσαμε, οι άλλοι έγραφαν τα πρακτικά* ΣΥΝ. όσον καιρό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ενόσῳ* < αρχ. φρ. *ἐν ὅσῳ*].

ενότητα (η) {ενοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αδιάσπαστου και τού ενιαίου, η έλλειψη διαίρεσης ή διαιρετότητας: *το αρχαίο δράμα χαρακτηρίζεται από ~ τόπου, χρόνου και δράσης* **2.** (ειδικότ.) η αίσθηση μεταξύ ανθρώπων ή ανθρώπινων ομάδων ότι αποτελούν ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο: *ο ομιλητής υποστήριξε την ανάγκη να υπάρξει αρραγής ~ μέσα στο κόμμα* || *εθνική ~* || *πνεύμα ενότητας* || *επιτυγχάνω* / *αποκαθιστώ* / *υπονομεύω* / *διατηρώ την ~* ● **3.** η αρμονική συμφωνία, ο σωστός συντονισμός: ~ *στόχων* / *επιδιώξεων* || ~ *δράσης* / *σκέψης* ● **4.** το τμήμα διδακτικής ύλης, καθένα από τα μέρη διδακτικού εγχειριδίου: *αυτή την εβδομάδα θα καλύψουμε την πέμπτη και την έκτη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑνότης, -ητος* < *εἷς, ἑνός* «ένας». Η σημ. τού τμήματος διδακτικής ύλης είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. unité].

ενούρηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια και ασυνείδητη ακράτεια ούρων κατά τη διάρκεια τού ύπνου, που παρατηρείται σε παιδιά άνω των τριών ετών και οφείλεται σε οργανική ή ψυχολογικά αίτια: *νυκτερινή ~*. — **ενουρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enuresis].

ενοφθαλμία (η) {ενοφθαλμιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική υποχώρηση τού βολβού τού οφθαλμού στο βάθος τής οφθαλμικής κόγχης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. énophthalmie].

ενοφθαλμισμός (ο) **1.** ΓΕΩΠ τρόπος εμβολιασμού των φυτών (κυρ. των δέντρων), για τον οποίο χρησιμοποιείται ειδικός οφθαλμός φυτού μαζί με τμήμα φλοιού ΣΥΝ. εγκεντρισμός, μπόλιασμα, μεταμόσχευση **2.** ΙΑΤΡ. η εισαγωγή μικροοργανισμού στον οργανισμό ζώου ή σε θρεπτικό υλικό για θεραπευτικούς ή πειραματικούς σκοπούς. — **ενοφθαλμίζω** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνοφθαλμίζω* «εμβολιάζω φυτό» < *ἐν-* + *ὀφθαλμίζω* < *ὀφθαλμός*. Η ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inoculation].

ενοχή (η) **1.** η ευθύνη για επιλήψιμη ή ποινικά κολάσιμη πράξη: *συνελήφθη ύποπτος ένοπλης ληστείας και ομολόγησε την ~ του* || *αρνούμαι* / *παραδέχομαι την ~ μου* ΣΥΝ. υπαιτιότητα ΑΝΤ. αθωότητα **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το δυσάρεστο συναίσθημα που βιώνει όποιος έχει συνείδηση ότι έχει διαπράξει κάτι κακό: *έχει ενοχές για τη βάναυση συμπεριφορά του* ΣΥΝ. τύψεις ● **3.** ΝΟΜ. η σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ευθύνη, υποχρέωση», < αρχ. *ἐνέχω* «κρατώ σταθερά – εμπλέκω»].

ενοχικός, -ή, -ό [1856] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς άλλο σε παροχή **2.** (α) ***Ενοχικό Δίκαιο*** ο κλάδος τού αστικού δικαίου που περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων, οι οποίοι ρυθμίζουν τα ενοχικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις (β) ***ενοχικό δικαίωμα*** το δικαίωμα τού δανειστή να απαιτήσει από τον οφειλέτη την εκπλήρωση τής παροχής (γ) ***ενοχική υποχρέωση*** η υποχρέωση τού οφειλέτη έναντι τού δανειστή να εκπληρώσει την παροχή (δ) ***ενοχική σχέση*** η σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στους συμβαλλομένους, στον δανειστή και τον οφειλέτη.

ενόχλημα (το) [μτγν.] {ενοχλήμ-ατος | -ατα, -άτων} δυσάρεστο σύμπτωμα, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία τού οργανισμού: ~ *τής καρδιάς* / *τού συκωτιού* || *όλο και για κάποιο ~ παραπονιέται τώρα τελευταία* ΣΥΝ. ενόχληση.

ενόχληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το να ενοχλεί κανείς (κάποιον): *ζητώ συγγνώμη για την ~* (β) η δυσαρέσκεια, η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, όταν διαταράσσεται η ηρεμία του: *η ~ του φαινόταν καθαρά στο πρόσωπό του* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ενοχλεί, προκαλεί δυσαρέσκεια: *οι γείτονες με τις φωνές τους είναι μια διαρκής ~* **3.** (ειδικότ.) το ενόχλημα (βλ.λ.).

ενοχλητικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, που ενοχλεί: *γίνομαι ~* || *~ συζήτηση* / *ερωτήσεις* / *κατάσταση* / *παιδιά* ΣΥΝ. οχληρός, δυσάρεστος. — **ενοχλητικά** επίρρ., **ενοχλητικότητα** (η) [1890].

ενοχλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ενοχλείς... | ενόχλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ δυσφορία ή δυσαρέσκεια σε (κάποιον), διαταράσσω την ψυχική ηρεμία (κάποιου): *το κάπνισμα* / *η ζέστη* / *ο θόρυβος με ενοχλεί* || *και μόνο η παρουσία του την ενοχλεί* **2.** πειράζω, φέρνω σε δύσκολη θέση: *φάνηκε ενοχλημένος από την αδιάκριτη ερώτηση* **3.** (σε ευγενική διατύπωση) απευθύνομαι σε (κάποιον) (για να τον ρωτήσω ή να του πω κάτι): *–Μπορώ να σας ενοχλήσω και αύριο; –Όποια ώρα θέλετε! Είμαι στη διάθεσή σας!* ♦ **4.** (αμετβ.) προκαλώ ενόχληση, είμαι δυσάρεστος, γίνομαι ενοχλητικός: *Αυτά τα θέματα ενοχλούν. Θίγουν πρόσωπα* || *Ενοχλώ;* (ευγενική ερώτηση, πριν απασχολήσουμε κάποιον ή μπαίνοντας στον χώρο κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνοχλῶ (-έω)* < *ἐν-* + *ὀχλῶ* < *ὄχλος*].

ενοχοποιητικός, -ή, -ό [1887] αυτός που συντελεί στο να χαρακτηριστεί (κάποιος) ένοχος, λειτουργώντας επιβαρυντικά εναντίον του: *υπάρχουν πολλά ~ στοιχεία εις βάρος του* ΑΝΤ. αθωωτικός.

ενοχοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ενοχοποιείς... | ενοχοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταλογίζω (σε κάποιον) ευθύνες, ενοχή για αξιόποινη πράξη, καθιστώ (κάποιον) ένοχο: *η κατάθεσή του ενοχοποίησε πολλά ανώτερα κυβερνητικά στελέχη* || *αυτό το στοιχείο δεν είναι αρκετό, για να σε ενοχοποιήσει* || *η σιωπή του και μόνο μπροστά σε τόσες κατηγορίες τον ενοχοποιεί.* — **ενοχοποίηση** (η) [1856].

ένοχος, -η, -ο **1.** αυτός που ευθύνεται για αξιόμεμπτη πράξη ή κατάσταση: *αισθάνεται ένοχη για την απαράδεκτη συμπεριφορά της* || *η κοινωνία μας είναι ~ για την περιθωριοποίηση τόσων νέων* **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχει διαπράξει αξιόποινο αδίκημα: ~ *ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως* / *εσχάτης προδοσίας* / *για υπέρβαση καθήκοντος* || *το δικαστήριο βρίσκει τον κατηγορούμενο ~* ΑΝΤ. αθώος **3.** (συνεκδ.) αυτός που φανερώνει, που δείχνει ενοχή: ~ *σιγή* / *βλέμμα* / *στάση* || *το ~ γέλιο της την πρόδωσε ότι τα γνώριζε όλα* **4.** αυτός που παραβιάζει τον γραπτό ή άγραφο νόμο: *διατηρεί ~ σχέσεις* || ~ *αγάπη* / *πρόθεση* / *πράξη* ΣΥΝ. παράνομος, αθέμιτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ενεχόμενος, εμπλεκόμενος, αναμεμιγμένος», < *ἐνέχω*].

ένοχος – αθώος – κατηγορούμενος. Οι λέξεις *ένοχος* και *αθώος* είναι και οι δύο αρχαίες. **Ένοχος** είναι αυτός που **ενέχεται** σε κάποιο αδίκημα, που έχει εμπλακεί σε πράξη επιφέρουσα ποινή, εφόσον αποδειχθεί και κριθεί από το δικαστήριο ότι πράγματι διέπραξε το αδίκημα για το οποίο έχει κατηγορηθεί. **Αθώος** (< *α-* στερητ. + *θωή* «ποινή») είναι ετυμολογικά «ο μη άξιος ποινής», αυτός που αποδεικνύεται και κρίνεται στο δικαστήριο ότι δεν διέπραξε αδίκημα που επιφέρει ποινή. Προτού κριθεί κανείς *ένοχος* ή *αθώος* με ανάλογη απόφαση τού δικαστηρίου, είναι απλώς **κατηγορούμενος**. Ωστόσο ο *κατηγορούμενος*, «ο τελών υπό κατηγορίαν», δεν είναι κατ' ανάγκην και ένοχος, όπως συχνά συγχέονται αντιδεοντολογικά οι δύο λέξεις!

εν όψει → όψη

ένρινος, -η, -ο → έρρινος

ενρίπτω ρ. μετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) ρίχνω (κάτι) πάνω ή μέσα σε (κάτι) ή (μτφ.) εναντίον (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένση*.

Ε.Ν.Σ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα **2.** (η) Εταιρεία Νοσηλευτικών Σπουδών.

ένσαρκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σάρκα ΑΝΤ. άυλος.

ενσαρκώνω ρ. μετβ. {ενσάρκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε (κάποιον) υλική υπόσταση ή ειδικότ. ανθρώπινη υπόσταση: *ο Ιησούς Χρι-*

στούς ενσαρκώθηκε για τη σωτηρία των ανθρώπων **2.** καθιστώ (αφηρημένη έννοια) αισθητή, μέρος τής πραγματικότητας, αποτελώ την ενσάρκωση, την αισθητή έκφραση: *~ μια ιδέα / ένα ιδεώδες / το πνεύμα τής εποχής / μια έννοια / έναν ρόλο* (τον ερμηνεύω) ‖ *η στάση του ενσαρκώνει τον πόθο μιας ολόκληρης γενιάς για δημοκρατία και ελευθερία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ένσαρκώ (-όω)* < μτγν. *ένσαρκος* < *έν-* + *-σαρκος* < *σάρξ, -κός*].

ενσάρκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να αποκτά κανείς υλική υπόσταση, σάρκα: *με την ~ του ο Ιησούς Χριστός ήρθε στον κόσμο για τη σωτηρία τού ανθρώπου* **2.** (συνεκδ.) η σαρκική υπόσταση που αποκτά μία πνευματική ύπαρξη: *ο Ιησούς Χριστός αποτελεί την ~ τού Λόγου τού Θεού* **3.** (μτφ.) το να γίνεται μία αφηρημένη έννοια αισθητή, μέρος τής πραγματικότητας, να υλοποιείται· (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί απεικόνιση, υλοποίηση μιας αφηρημένης έννοιας: *ο ήρωας αυτός είναι η ίδια η ~ τής γενναιότητας* ‖ *η ~ τής γλυκύτητας / τής καλοσύνης / τού κακού* ΣΥΝ. (για πρόσ.) προσωποποίηση, υποστασιοποίηση.

ένσημο (το) [1833] {ενσήμ-ου | -ων} μικρό κομμάτι χαρτιού σε σχήμα γραμματοσήμου με τυπωμένα πάνω του το επίσημο έμβλημα ή άλλα διακριτικά στοιχεία κρατικού οργανισμού, μαζί με την αντίστοιχη χρηματική του αξία, που χρησιμοποιείται ως απόδειξη καταβολής εισφορών σε φορολογικά ταμεία: *συμπληρώνω τα απαιτούμενα ~ για σύνταξη* ‖ *δικαστικό ~* ‖ *~ εκπαιδευτικών τελών·* ΦΡ. (για εργοδότη) ***κολλώ τα ένσημα (κάποιου)*** καταβάλλω στο αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο τις οφειλόμενες εισφορές (υπαλλήλου μου): *τον κατήγγειλε στο Ι.Κ.Α., γιατί δεν του είχε κολλήσει τριών μηνών ένσημα.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ένσημος* «σημαντικός, σπουδαίος» < *ένσημαίνω* «δηλώνω, φανερώνω» < *έν-* + *σημαίνω*. Η σημερινή σημ. είναι νεότερη].

ένσιγμος, -η, -ο [1860] **1.** αυτός που περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ. άσιγμος **2.** ***ένσιγμος αόριστος*** ο αόριστος που σχηματίζεται με σίγμα στην κατάληξη (λ.χ. *έδωσ-α, έχτισ-α, λέρωσ-α, χτύπησ-α*).

ενσκήπτω ρ. αμετβ. {ενέσκηψα} (για δυσμενή φαινόμενα) εμφανίζομαι αιφνιδιαστικά και πλήττω με ορμή: *θύελλα / επιδημία / δριμύ ψύχος ενέσκηψε στη χώρα μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκύπτω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *σκήπτω* «επιπίπτω, ενορμώ, πέφτω με ορμή». Βλ. λ. *σκήπτρο*].

ενσπείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενέσπειρα} προκαλώ τη διάδοση (αρνητικού συναισθήματος, κατάστασης) σε κοινωνικό σύνολο, ομάδα: *~ φόβο / τη διχόνοια / πανικό / ζιζάνια* (βλ. λ. *ζιζάνιο*) / *αμφιβολίες* ΣΥΝ. διαδίδω, διασκορπίζω, διασπείρω.

ένσπερμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (καρπός) που περιέχει σπέρμα ΑΝΤ. άσπορος. Επίσης **ενσπέρματος** [μτγν.].

ενσταλάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενστάλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** ρίχνω σταγόνα-σταγόνα (υγρό) μέσα σε δοχείο **2.** (μτφ.) κάνω κάτι να εισχωρήσει σιγά-σιγά στην ψυχή ή τον νου (κάποιου): *~ μίσος / φανατισμό / αμφιβολία / αγάπη / υγιείς αρχές / θάρρος.* — **ενστάλαξη** (η) [1839].

ενσταντανέ (το) {άκλ.} ελλην. *τής στιγμής* **1.** η φωτογραφική λήψη (προσώπου, πράγματος ή χώρου) σε συγκεκριμένη στιγμή ή φάση: *τραβάω ένα ~* **2.** (συνεκδ.) στιγμιαία σκηνή, στιγμιότυπο: *ένα χαρούμενο / τρυφερό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. instantané < instant «στιγμή» < λατ. instans «τωρινός, παρών»].

ένσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δήλωση αντίθεσης ΣΥΝ. εναντίωση, εναντιολογία **2.** (συνεκδ.) η αντίθεση, η αντίρρηση· το σημείο στο οποίο κανείς διαφοροποιείται: *η μόνη μου ~ στον σχεδιασμό που κάνετε, είναι ότι δεν θα μπορέσω να το έχω έτοιμο μέχρι αύριο* ‖ *έχω μόνο μία ~* **3.** ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη τού εναγομένου, η οποία αποσκοπεί στην απόκρουση της αγωγής του ενάγοντος με επίκληση κάποιου δικονομικού ή ουσιαστικού κανόνα ο οποίος είτε δεν επιτρέπει στο δικαίωμα το οποίο στηρίζει την αγωγή να γεννηθεί, είτε το καταλύει μεταγενέστερα είτε, τέλος, εμποδίζει την άσκησή του: *αντιτάσσω / υποβάλλω ~* ‖ *η πρόεδρος έκανε δεκτή την ~ τού διαδίκου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένστασις* < *ένίσταμαι* «βρίσκομαι τοποθετημένος, είμαι παρών, μπαίνω στον δρόμο (κάποιου)». Οι σημερινές σημ. ανάγονται στον Αριστοτέλη, ο οποίος χρησιμοποίησε τη λ. με τη σημ. «άρνηση, αντίθεση σε επιχείρημα»].

ενστερνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [1884] {ενστερνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} επιδοκιμάζω και αποδέχομαι με προθυμία, υιοθετώ, δέχομαι (ιδέα, φιλοσοφία κ.λπ.) σε όλο της το βάθος: *~ τις ιδέες / τις απόψεις / τις αρχές / τον χριστιανισμό* ΣΥΝ. ασπάζομαι, εγκολπώνομαι. — **ενστερνισμός** (ο) [1884]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαλιάζω, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αγκαλιάζω», < *έν-* + *-στερνίζομαι* < *στέρνον*].

ένστικτο κ. (λαϊκ.) **ένστιχτο** (το) [1849] {ενστίκτ-ου | -ων} **1.** η έμφυτη παρόρμηση, που υποκινεί τις αντιδράσεις των ζωντανών οργανισμών για τη διατήρησή τους στη ζωή και τη διαιώνιση τού είδους, χωρίς τη μεσολάβηση λογικών διεργασιών: *το ~ τής αυτοσυντήρησης / τής αναπαραγωγής* ΣΥΝ. ορμέμφυτο, ορμή· ΦΡ. (μτφ.) ***από ένστικτο*** / (λόγ.) ***εξ ενστίκτου*** αυθόρμητα, χωρίς σκέψη **2.** η εγγενής ορμή ή διάθεση τού ανθρώπου, που τον ωθεί σε συγκεκριμένες αποφάσεις, κρίσεις, πράξεις ή συναισθήματα, χωρίς τη μεσολάβηση τού λογικού του: *μητρικό / εγκληματικό / ζωώδες ~* ‖ (και στον πληθ., κακόσ.) *τα ταπεινά / κατώτερα ~ τού ανθρώπου* ‖ *άγρια ~* **3.** φυσικό δώρο ή κλίση σε (κάτι): *μουσικό / αστυνομικό / αλάνθαστο ~* ΣΥΝ. ταλέντο **4.** (μτφ.) η διαίσθηση, η ικανότητα να αναγνωρίζει κανείς (κάτι που δεν είναι εμφανές σε όλους, που δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό): *αυτός ο άνθρωπος έχει ~· αμέσως κατάλαβε την αξία τού έργου και έκλεισε τα δικαιώματα προβολής του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. instinct < λατ. instinctus, μτχ. τού ρ. instinguo «κεντρίζω, παρορμώ», ομόρρ. τού αρχ. *στίζω* (βλ.λ.)].

ενστικτώδης, -ης, -ες {ενστικτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προέρχεται από το ένστικτο, που γίνεται αυτομάτως, χωρίς σχέδιο ή λογική επεξεργασία: *απέφυγε το χτύπημα με μια ~ κίνηση* ‖ *~ αντίδραση.* — **ενστικτωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ένστολος, -η, -ο αυτός που φορά στολή: *οι στρατιώτες θεωρούνται ~ πολίτες* ‖ *~ αστυνομικοί.*

ενσυνείδητος, -η, -ο [1892] **1.** αυτός που γίνεται από κάποιον που έχει συνείδηση τής πράξης του: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. συνειδητός ΑΝΤ. ασυνείδητος **2.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει στο πεδίο τής συνείδησης: *~ γνώση.* — **ενσυνείδητα / ενσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*

ενσύρματος, -η, -ο αυτός που φέρει καλώδιο ΑΝΤ. ασύρματος· ΦΡ. ***ενσύρματη (τηλ)επικοινωνία*** η διαβίβαση ακουστικών συχνοτήτων, τηλεγραφικών μηνυμάτων, δεδομένων υπολογιστών και τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω διαφόρων τύπων γραμμών (όπως λ.χ. το γυμνό σύρμα, το καλώδιο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, π.χ. *ενσύρματη μετάδοση* (πβ. αγγλ. wire transmission)].

ένσφαιρος, -η, -ο [1897] αυτός που περιέχει σφαίρες: *~ πυρά* ΑΝΤ. άσφαιρος.

ενσφηνώνω ρ. μετβ. {ενσφήνω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) σφηνώνω (κάτι κάπου), το κάνω να εισχωρήσει σαν σφήνα: *οι σωλήνες ενσφηνώθηκαν* (το αρσενικό με το θηλυκό). — **ενσφήνωση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ένσφηνοῦμαι (-όο-)* < *έν-* + *σφηνοῦμαι* < *σφήν*, βλ. κ. *σφήνα*].

ενσφράγιστος, -η, -ο [1871] **1.** κλεισμένος σε ειδικό, σφραγισμένο περικάλυμμα: *~ προσφορές* ΣΥΝ. εσώκλειστος ΑΝΤ. ασφράγιστος **2.** αυτός που έχει σφραγιστεί: *~ φάκελος* ΣΥΝ. σφραγισμένος.

ενσώματος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που έχει σώμα, ο ένσαρκος: *στο πρόσωπο τού Χριστού ενώθηκε η θεία με την ανθρώπινη φύση· ο ασώματος Θεός έγινε και ~* (β) ΘΕΟΛ. ***η ενσώματη μετάσταση τής Θεοτόκου*** η χωρίς παρεμβολή θανάτου μετάσταση –ανάληψη– τής Θεοτόκου στους ουρανούς, δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας από το 1854 ΑΝΤ. ασώματος, άυλος **2.** ***ενσώματο πράγμα / αντικείμενο*** το πράγμα που έχει υλική υπόσταση.

ενσωματώνω ρ. μετβ. {ενσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ κάτι αδιάσπαστο μέρος συγκροτημένου συνόλου: *~ τις νέες ρυθμίσεις στον προϋπολογισμό* ‖ *κάθε νέο στοιχείο πρέπει να ενσωματώνεται στο σύστημα.* — **ενσωμάτωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ένσωματῶ (-όω)* «ενσαρκώνω» < *έν-* + *σωματῶ* < *σῶμα*. Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incorporer].

εντάθηκα ρ. → εντείνω

ένταλμα (το) {εντάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η έγγραφη άδεια ή εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης ενέργειας: *~ πληρωμής / προπληρωμής / εισπράξεως* ‖ *χρηματικό ~* ΣΥΝ. εντολή, διαταγή **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο τής άδειας ή τής εντολής **3.** ΝΟΜ. η έγγραφη εντολή αρμόδιας δικαστικής αρχής (για σύλληψη, βίαιη προσαγωγή, προφυλάκιση ή προσωποκράτηση υπόπτου κ.ά.): *εκδίδω ~ συλλήψεως / βίαιης προσαγωγής / φυλακίσεως / κατασχέσεως.* — **ενταλματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εντολή», < αρχ. *έντέλλω / -ομαι*].

ενταλτήριο (το) [1782] {ενταλτηρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. οποιοδήποτε εκκλησιαστικό έγγραφο το οποίο επιδίδεται από αρμόδια εκκλησιαστική αρχή και αναθέτει συγκεκριμένα καθήκοντα για αόριστο ή ορισμένο χρόνο σε κληρικό, μοναχό ή λαϊκό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έντέλλω / -ομαι* (πβ. κ. *ένταλμα*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, απόδ. τού γαλλ. mandat].

ένταμ (το) {άκλ.} κίτρινο μαλακό τυρί, που λειώνει εύκολα και μοιάζει με το τυρί γκούντα.
[ΕΤΥΜ. < ολλ. Edam, χωριό τής Ολλανδίας].

εντάξει επίρρ. **1.** (ως χαρακτηρισμός) σε καλή κατάσταση, όπως πρέπει ή είναι σωστό: *είσαι ~ ή έπαθες τίποτα:* ‖ *Είναι ~ η μητέρα σου; Την άκουσα λίγο στενοχωρημένη* ‖ *δέκα χρόνων αυτοκίνητο κι όμως είναι ακόμα ~!* **2.** (σε διαλόγους, συζητήσεις) προκειμένου ο ομιλητής να αλλάξει θέμα συζήτησης ή να αναφερθεί σε κάτι διαφορετικό: *~, λοιπόν, για να ρωτήσω και κάτι άλλο* ‖ *~, πες μου τώρα αυτό που ήθελες πριν* **3.** (για να επιβεβαιωθεί συμφωνία) ωραία, καλά, σύμφωνοι: *–Θα έρθεις το βράδυ, έτσι δεν είναι; –Ναι, ~, τα λέμε αργότερα εκεί* ‖ (ως ερώτηση) *θα το αγοράσετε, ~;* **4.** (για διακοπή, για να τερματιστεί συζήτηση ή για να εμποδίσουμε κάποιον να μας απασχολήσει περαιτέρω) τέλος, φτάνει, έχει καλώς: *~, σε άκουσα! Πήγαινε τώρα!* ‖ *~, κατάλαβα, κάνε ό,τι θέλεις, δεν θα βγάλουμε άκρη·* (ως επιθ.) **5.** (οικ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή κατάσταση: *αγόρασε ~ αμάξι, δεν έχει κανένα πρόβλημα* **6.** (κυρ. για πρόσ.) τίμιος και ειλικρινής, όπως πρέπει να είναι στις συναναστροφές και τις συνεργασίες του με τους άλλους: *ο αδελφός του είναι πολύ ~· αποκλείεται να σε ρίξει* ‖ *ο Άκης είναι ~ παιδί, δεν κάνει τέτοια πράγματα* ‖ *κοίτα να 'σαι ~ εσύ στη δουλειά σου κι άσε τα υπόλοιπα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *έν τάξει* (ήδη στον Πλάτωνα)].

ένταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} είσοδος (προσώπου, χώρας κ.ά.) σε ένα σύνολο, ώστε να αποτελεί οργανικό μέλος του: *η ~ τής Ελλάδας στον Ο.Ν.Ε.* ‖ *η ομαλή ~ των νέων στην κοινωνική ζωή.* **ενταξιακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ένταξις* < αρχ. *έντάσσομαι* (το ενεργ. *έντάσσω* μτγν.)].

ένταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) ο βαθμός τής

δύναμης ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): *η κακοκαιρία συνεχίζεται με αμείωτη ~ || οι μάχες διεξάγονται με την ίδια ~ σ' όλα τα μέτωπα* ΑΝΤ. ύφεση **2.** ΦΥΣ. μέγεθος μέτρησης και αριθμητικής απεικόνισης αφηρημένων φυσικών εννοιών: ~ *ηλεκτρικού πεδίου / κύματος / μαγνητικού πεδίου / ρεύματος / φωτεινής ακτινοβολίας / ήχου || ηλεκτρική / μαγνητική / ηχητική* ~ **3.** (ειδικότ. για τον ήχο) ο βαθμός στον οποίο ένας ήχος είναι ισχυρός: *μειώνω / αυξάνω την ~ τού ραδιοφώνου || χαμηλή* ~ **4.** κατάσταση αυξημένης συναισθηματικής φόρτισης: *η ~ των εξετάσεων || είμαστε σε ~ από την αναμονή* **5.** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έκδηλη ή λανθάνουσα εχθρότητα, από συγκρούσεις: *η ~ στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο || πολιτικές ~ || περίοδος διεθνούς ~ || προκαλώ νέα* ~ ΑΝΤ. ύφεση **6.** η επαύξηση τής δύναμης ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): ~ *των ανέμων από αύριο το πρωί || ~ των πολεμικών επιχειρήσεων / των ειρηνευτικών προσπαθειών* ΣΥΝ. (λόγ.) επίταση, ενίσχυση **7.** (σπάν.-λόγ.) το τέντωμα: ~ *των χορδών* ΑΝΤ. χαλάρωση, ξεσφίξιμο **8.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η ελαφρά κύρτωση που δινόταν στις πλευρές των ελληνικών κιόνων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντασις*, αρχική σημ. «τέντωμα, επίταση», < *ἐντείνω*. Πολλές σύγχρονες σημ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, π.χ. *ένταση ήχου* (πβ. αγγλ. sound intensity), *ένταση ηλεκτρικού ρεύματος* (πβ. γαλλ. intensité de courant électrique) κ.ά.].

εντάσσω ρ. μετβ. {ενέτα-ξα, εντά-χθηκα (κ. -χτηκα), -γμένος (λόγ. εντεταγμένος)} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) μέσα σε ευρύτερο σύνολο, καθιστώντας τον μέλος, τμήμα τού συνόλου: *το υπουργείο ενέταξε στην εξεταστέα ύλη και τα δύο τελευταία κεφάλαια τού βιβλίου || στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης θα ενταχθούν όλες οι σεισμόπληκτες περιοχές* ΣΥΝ. βάζω, συμπεριλαμβάνω, ενσωματώνω· (μεσοπαθ. **εντάσσομαι**) **2.** ανήκω, αποτελώ μέρος: *το φαινόμενο αυτό δεν εντάσσεται στις μέχρι τώρα γνωστές κατηγορίες || όλα αυτά τα περιστατικά είναι ενταγμένα σε σχέδιο αποσταθεροποίησης τής περιοχής* **3.** μετέχω στη λειτουργία (οργανωτικού, εκπαιδευτικού κ.λπ.) συστήματος: ~ *σε ένα κόμμα || το σεμινάριο θα ενταχθεί στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών || δεν είμαι ενταγμένος σε κανένα κόμμα, είμαι ανένταχτος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντάσσομαι*. Βλ. κ. *τάσσω / -ομαι*].

εντατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επιτάχυνση και η ενίσχυση τού ρυθμού τέλεσης μιας διαδικασίας: ~ *τής εργασίας / τής παραγωγής.* — **εντατικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intensification].

εντατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελείται με επίμονη προσπάθεια και ένταση: ~ *μελέτη / πρόγραμμα εργασίας / ρυθμός* **2.** ΙΑΤΡ. ***εντατική*** (η) η Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.), ειδικό τμήμα νοσοκομείου με πολύ έντονη και εξειδικευμένη ιατρονοσηλευτική παρακολούθηση βαρέως πασχόντων, πολυτραυματιών κ.λπ., με τη βοήθεια και ειδικού τεχνολογικού εξοπλισμού: *είναι στην ~ || βγήκε από την ~* **3.** αυτός που ολοκληρώνεται σε συντομευμένο χρόνο, που ακολουθεί ρυθμούς ταχύτερους από τους κανονικούς: *το καλοκαίρι θα κάνει εντατικά μαθήματα, για να ξαναδώσει εξετάσεις τον Σεπτέμβριο || ~ τμήμα* (τμήμα που καλύπτει διδακτική ύλη σε διάστημα συντομότερο από το συνηθισμένο). — **εντατικ-ά / -ώς** [1881] επίρρ., **εντατικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διεγερτικός, αφροδισιακός», < αρχ. *ἔντασις*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. intensif].

ενταύθα επίρρ. (λόγ.) στο ίδιο μέρος, εδώ, χωρίς αλλαγή τόπου (παλαιότ. σε επιστολές, στη διεύθυνση τού παραλήπτη, όταν αυτός βρισκόταν στην ίδια πόλη με τον αποστολέα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνταῦθα / ἐνθαῦτα* (με μετάθεση τής δασύτητας), σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔνθα αὐτά*].

ενταφιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενταφίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ (τον νεκρό) μέσα στον τάφο, θάβω **2.** (μτφ.) θέτω οριστικά τέρμα σε (κάτι), χάνω εντελώς: ~ *τις ελπίδες μου || η σύναψη συμφώνου ελληνοτουρκικής φιλίας το 1930 ενταφίασε τη Μεγάλη Ιδέα.* — **ενταφίαση** (η) [μτγν.] κ. **ενταφιασμός** (ο) [μτγν.], **ενταφιαστής** (ο) [μτγν.], **ενταφιαστικός, -ή, -ό** [μτγν.], **ενταφιαστικά** επίρρ.

εντάφιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής ταφής: ~ *σκεύη* (πβ. *επιτάφιος*).

εντείνω ρ. μετβ. {ενέτεινα, εντάθηκα, εντεταμένος} **1.** ενισχύω την ένταση σε ενέργεια, κατάσταση ή συναίσθημα, ώστε να αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη δύναμη ή σφοδρότητα: ~ *τις δυνάμεις / τις προσπάθειες / τον αγώνα / τις πιέσεις / την προσοχή / την έρευνα / τις ανησυχίες / την αδιαλλαξία || εντείνονται οι διώξεις φορομφυγάδων || εντείνεται το κύμα κακοκαιρίας / η αγωνία* ΣΥΝ. επιτείνω, ενισχύω, επαυξάνω **2.** (σπάν.-λόγ.) τραβώ και τεντώνω (κάτι) από ένα σημείο σε ένα άλλο: ~ *τη χορδή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εν-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τεντώνω, τανύω», < *ἐν-* + *τείνω*. Η σημερινή γενικότερη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έντεκα κ. (λόγ.) **ένδεκα** (το) {άκλ.} **1.** δέκα συν ένα, ο αριθμός 11 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 11: *μια ποδοσφαιρική ομάδα αποτελείται από ~ παίκτες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνδεκα* < *ἕν* + *δέκα*].

εντεκάρης (ο) {εντεκάρηδες}, **εντεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας έντεκα ετών ΣΥΝ. ενδεκαετής, ενδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** πρόσωπο που έχει έντεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 100.000 δρχ.*
[ΕΤΥΜ. < *έντεκα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

εντεκάρι (το) {δύσχρ. -ιού | -ιών} σύνολο έντεκα επιτυχιών στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ.
[ΕΤΥΜ. < *έντεκα* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

εντελβάις (το) {άκλ.} φυτό που ευδοκιμεί στις Άλπεις, στα Πυρηναία και τα Καρπάθια σε ύψος μεγαλύτερο των 1.700 μέτρων· έχει χαρακτηριστικά λευκοκίτρινα κεφάλια (ταξιανθίες), που περιβάλλονται από λογχοειδή φύλλα καλυμμένα με λευκό χνούδι, τα οποία διατάσσονται σε σχήμα αστεριού.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. edelweiß < edel «ευγενής, πολύτιμος» + weiß «λευκός»].

εντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η τελειότητα· συνήθ. στη ΦΡ. ***στην εντέλεια*** χωρίς το ελάχιστο ψεγάδι, εντάξει μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: *η μηχανή λειτουργεί / έγιναν όλα / ετοιμάστηκε / τα έχει όλα / έπαιξε τον ρόλο της* ~ ΣΥΝ. τέλεια, άψογα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντελής*].

εντελέχεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. (ως όρος τής αριστοτελικής φιλοσοφίας) **1.** η ζωτική δύναμη που ενυπάρχει μέσα σε κάθε ον και στρέφει κάθε ενέργειά του προς την επίτευξη τής πλήρους τελειότητας **2.** (κατ' επέκτ.) η ολοκλήρωση ή η πραγματοποίηση μιας κατάστασης, κατ' αντιδιαστολή προς τη «δυνάμει» εμφάνισή της **3.** (στη νεότερη φιλοσοφία) κάθε απλή υπόσταση ή δημιουργημένη μονάδα (εφόσον ενέχει ορισμένη τελειότητα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής, ενέργεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐντελὲς ἔχειν*. Το επίθ. *ἐντελεχής* και το επίρρ. *ἐντελεχῶς* σχηματίστηκαν αργότερα κατ' αναλογίαν προς τους τύπους *ἐνδελεχής, -ῶς*].

εντελεχής, -ής, -ές [μτγν.] {εντελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) πλήρης, αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα. — **εντελεχώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής, -ης, -ης, -ες.*

εντελής, -ής, -ές {εντελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εντελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι τέλειος, πλήρης **2.** αυτός που έχει ολοκληρωθεί: ~ *έλεγχος* **3.** αυτός που είναι απόλυτος, ολοσχερής: ~ *καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ολοκληρωτικός, πλήρης», < *ἐν-* + *-τελής* < *τέλος*].

εντέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) αναθέτω σε (κάποιον) την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: *ο υπουργός εντέλλεται τις αρμόδιες υπηρεσίες να τηρούν σχολαστικά τις κείμενες διατάξεις* ΣΥΝ. διατάζω, παραγγέλλω (βλ. κ. λ. *εντεταλμένος, -η, -ο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *τέλλω* «εγείρω – επιτάσσω» (βλ. κ. *ανατέλλω*)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **εντέλλομαι** χρησιμοποιείται εσφαλμένως, όπως και άλλα αποθετικά ρήματα (βλ. *αποθετικός*), με παθητική χρήση. Χρήσεις όπως «*Τα αρμόδια λιμενικά όργανα* ***εντέλλονται*** *να παρακολουθούν την τήρηση των κανονισμών*» ή «*Οι υπάλληλοι τού δήμου* ***εντέλλονται*** *να διενεργούν αυστηρό έλεγχο*» είναι εσφαλμένες, γιατί το *εντέλλομαι* σημαίνει «δίδω εντολή να...» και (ως αποθετικό) δεν μπορεί να σημάνει «μου δίδεται / παίρνω εντολή να...». Όπως είναι λάθος να πούμε «*Η αντιπροσωπία εδέχθη από τον πρωθυπουργό*» (!) αντί τού ορθού «*Η αντιπροσωπία έγινε δεκτή από τον πρωθυπουργό*» (το επίσης αποθετικό ρ. **δέχομαι** δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως παθητικό), έτσι και στα παραδείγματα που πήραμε, το *εντέλλομαι* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί παθητικά. Θα πρέπει είτε να λεχθεί περιφραστικώς («*Τα αρμόδια λιμενικά όργανα έχουν λάβει εντολή να...*» ή «*Στα αρμόδια λιμενικά όργανα έχει δοθεί εντολή να...*») είτε να αλλάξει η φράση («*Οι λιμενικές αρχές εντέλλονται τα αρμόδια λιμενικά όργανα να...*» και «*Ο δήμος εντέλλεται τους υπαλλήλους να...*»). ‣ *αποθετικός*

εντελώς επίρρ.· καθ' ολοκληρίαν, κατά τρόπον ολικό και πλήρη, σε όλη την έκταση: *γύρισε ~ διαφορετικός / αλλαγμένος / καλά / απελπισμένος / απογοητευμένος || καταστραφήκαμε* ~ ΣΥΝ. πλήρως, τελείως, εξ ολοκλήρου, όλως διόλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντελῶς* < *ἐντελής* < *ἐν-* + *-τελής* < *τέλος*].

> **εντελώς: συνώνυμα.** Το **εντελώς** ανήκει σε μια σειρά **προσδιοριστικών επιρρημάτων** (αγγλ. submodifiers), που προσδιορίζουν ποσοτικά κυρ. επίθετα και επιρρήματα, τα οποία δηλώνουν ποιότητα (ποιοτικά επίθετα· τύπος: *μεγάλος, ικανός, έτοιμος, έξυπνος* κ.τ.ό.): *Είναι* ***εντελώς*** *ανίκανος για οτιδήποτε - Θεωρείται* ***απολύτως*** *έμπιστο πρόσωπο – Είμαστε* ***πλήρως*** *ικανοποιημένοι από την απόδοσή του στην τάξη - Είναι* ***τελείως*** *αδύνατο να τον καταλάβεις όταν μιλάει Αγγλικά – Ο δάσκαλος τον χαρακτήρισε* ***παντελώς*** *αδιάφορο για τα μαθήματα τού σχολείου – Τον βρήκαμε* ***εξ ολοκλήρου*** *ανήμπορο να αντιδράσει στα εξωτερικά ερεθίσματα – Είναι* ***πέρα για πέρα*** *έτοιμος να παλέψει για να πετύχει.* Ας σημειωθεί ότι το **όλως διόλου** –και λιγότερο τα **εξ ολοκλήρου** και **καθ' ολοκληρίαν**– χρησιμοποιείται κυρ. με αρνητική χροιά: *Είναι όλως διόλου απροετοίμαστος / άχρηστος / ανίκανος / περιττός* (κ.λπ.). Δεν λέμε «*Είναι όλως διόλου έτοιμος / ικανός / χρήσιμος*» κ.τ.ό.

εντερεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μέρους τού εντέρου για θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterectomy].

εντερικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα έντερα: ~ *σωλήνας / νόσημα / διαταραχές / ανωμαλία / υγρό* **2.** ***εντερικά*** (τα) ασθένειες ή λοιμώξεις των εντέρων.

εντερίτιδα (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρονία φλεγμονή τού λεπτού κυρ. εντέρου, που εκδηλώνεται με διάρροια, πυρετό ή και επώδυνες κοιλιακές συσπάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enteritis].

εντεριώνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. το εσωτερικό μαλακό κυλινδρικό τμήμα τού βλαστού δικοτυλήδονων φυτών, μέσα στο οποίο γίνεται

αποταμίευση τροφών ΣΥΝ. (καθημ.) ψίχα, καρδιά **2.** το κεντρικό μαλακό τμήμα κορμού δέντρου ΣΥΝ. ψίχα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-τερ-*, επίθημα συγκρ. βαθμού. + παραγ. επίθημα *-ώνη*. Βλ. κ. *έντερο*].

έντερο (το) {εντέρ-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το τελευταίο τμήμα τού πεπτικού σωλήνα από το στομάχι ώς τον πρωκτό, που χωρίζεται σε δύο τμήματα, το λεπτό και το παχύ, μέσα στα οποία γίνεται η πέψη των τροφών: *λεπτό* (αποτελείται από το δωδεκαδάκτυλο, τη νήστιδα και τον ειλεό) / *παχύ ~* || *διάτρηση εντέρου*· ΦΡ. (μτφ.) ***στριμμένο άντερο*** βλ. λ. *άντερο* **2. έντερα** (τα) τα εντόσθια, το σύνολο των εσωτερικών οργάνων που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα (πβ. λ. *άντερο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντερον* (συνήθ. πληθ. *ἔντερα*) < *ἐν-* (< Ι.Ε. *en-) + *-τερο-*, επίθημα συγκρ. βαθμού (< Ι.Ε. *tero-), που δείχνει ότι η λ. δήλωνε εξαρχής τα εντόσθια, τα εσώτερα μέρη τού σώματος. Η λ. συνδ. με άλλες Ι.Ε. αντίστοιχες, που σημαίνουν κυρ. «εσωτερικός, εσώτερος», πβ. σανσκρ. ántara-, λατ. interior, interaneous, γαλλ. entrailles κ.ά.].

εντεροβακτήριο (το) {εντεροβακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. βακτήριο που ζει στο έντερο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterobacterium].

εντεροκήλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κήλη που προκαλείται από πτώση τμήματος τού εντέρου μέσα στο όσχεο.

εντεροκινάση (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο εκκρινόμενο από τον βλεννογόνο τού εντέρου, που συντελεί στη μετατροπή τού θρυψινογόνου σε θρυψίνη για τη διευκόλυνση τής πέψης των πρωτεϊνών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterokinase < entero- (< ελλην. *έντερο*) + kinase < kin(etic) «κινητικός» + επίθημα -ase (< ελλην. *-αση*)].

εντερόκοκκος (ο) {εντεροκόκκ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. στρεπτόκοκκος, συχνά παθογόνος, οπότε μπορεί να επιφέρει λοιμώξεις, όπως ουρολοίμωξη, σηψαιμία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterococcus].

εντεροκολίτιδα (η) [1887] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού λεπτού και τού παχέος εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. entérocolite].

εντερολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα έντερα και τη θεραπεία παθήσεων σχετικών με αυτά, συνήθ. σε συνδυασμό με παθήσεις τής κοιλίας (πβ. λ. *γαστρεντερολογία, γαστρεντερολόγος*). — **εντερολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterology].

εντεροπάθεια (η) {εντεροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enteropathy].

εντερορραγία (η) [1879] {εντερορραγιών} ΙΑΤΡ. τοπική ή διάχυτη αιμορραγία τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. < *έντερο* + *-ρραγία* (< αρχ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterorrhagia].

εντεροστομία (η) {εντεροστομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία ανοίγεται στην κοιλιά στόμιο στο έντερο, για να λειτουργήσει ως τεχνητός πρωκτός ΣΥΝ. κολοστομία, παρά φύση έδρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterostomy].

εντεροτομία (η) [1839] {εντεροτομιών} ΙΑΤΡ. η τομή στο εντερικό τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. entérotomie].

εντεροτοξιναιμία (η) ΙΑΤΡ. η ασθένεια που προκαλείται από την εντεροτοξίνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxaemia].

εντεροτοξίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα βακτήρια και προξενεί διαταραχή τής διαδικασίας τής πέψης με εμετούς και διάρροια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxin].

εντεταγμένος, -η, -ο ▸ εντάσσω

εντεταλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λάβει άνωθεν εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: *τα ~ όργανα τής κυβέρνησης* || *οι ~ για την προστασία των πολιτών* ΣΥΝ. αρμόδιος **2.** η αποστολή που εκτελείται σύμφωνα με άνωθεν εντολή: *~ υπηρεσία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐντέλλω* (βλ. κ. *εντέλλομαι*)].

εντεύθεν επίρρ. κ. πρόθ. (αρχαιοπρ.) **1.** (ως τοπικό) από το σημείο αυτό και εδώ ΑΝΤ. εκείθεν **2.** (ως πρόθ.) για προσδιορισμό τόπου, ο οποίος εκτείνεται από το σημείο που λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς και εδώ, προς το μέρος μας: *η ~ των Άλπεων Γαλατία* || *η ~ τού στενού τού Γιβραλτάρ θάλασσα* ΑΝΤ. εκείθεν **3.** (αρχαιοπρ.) όθεν, λοιπόν: *εντεύθεν συνάγεται*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντεῦθεν* / *ἐνθεῦτεν* (με μετάθεση τής δασύτητας) < *ἐνταῦθα* / *ἐνθαῦτα*, με την επίδραση τού *ἔνθεν*].

εντευκτήριο (το) [1856] {εντευκτηρί-ου | -ων} **1.** αίθουσα ιδρύματος, λέσχης κ.λπ., που χρησιμοποιείται για την αναμονή ή την αναψυχή των μελών ή των επισκεπτών **2.** (γενικότ.) χώρος ειδικά διαμορφωμένος για συναντήσεις: *το ~ τής Σχολής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντευξις* «συνάντηση» < *ἐντυγχάνω*, απόδ. τού γαλλ. salle de rendez-vous / de réunion «αίθουσα συναντήσεων»].

έντεχνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος σύμφωνα με τους κανόνες τής τέχνης, ο καλά επεξεργασμένος, ο καλοφτειαγμένος **2.** αυτός που έχει λόγια προέλευση, που είναι φτειαγμένος από άνθρωπο που έχει σπουδάσει την τέχνη και γνωρίζει και θεωρητικά τους κανόνες της· αντιδιαστέλλεται προς το λαϊκό, αυτό που είναι φτειαγμένο αυθόρμητα και με το ένστικτο· ΦΡ. (α) ***έντεχνη μουσική*** η λόγια μουσική, η γραμμένη από συνθέτη κατά κανόνα σπουδαγμένο και επώνυμο (β) ***έντεχνο τραγούδι*** το τραγούδι που έχει γραφτεί από σπουδαγμένο μουσικό (γ) ***έντεχνο λαϊκό τραγούδι*** το τραγούδι που γράφει σπουδαγμένος μουσικός, ακολουθώντας τους κανόνες που έχουν εκ των προτέρων διαμορφωθεί από λαϊκούς μουσικούς, συνήθ. αλλάζοντας και «εξευγενίζοντας» βασικά στοιχεία τού ύφους ή τής αισθητικής τού λαϊκού δημιουργού ● **3.** αυτός που γίνεται με επιδεξιότητα, που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων, που δεν είναι αποτέλεσμα λάθους ή αυθορμητισμού: *~ αδεξιότητες τού ηθοποιού για την πρόκληση γέλιου* || *~ διατύπωση* || *~ καλλιέργεια κλίματος αναταραχής* ΣΥΝ. κομψός, επιδέξιος ΑΝΤ. κακότεχνος, άτεχνος. — **έντεχνα / εντέχνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός*.

έντιμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευσυνειδησία, ειλικρίνεια, αξιοπρέπεια, αξιοπιστία, τιμιότητα, πίστη στις ηθικές αρχές κ.λπ.: *~ πολιτικός* / *δικαστής* || *ένας ~ υπάλληλος δεν θα δεχόταν ποτέ να δωροδοκηθεί* || *είναι ~ άνθρωπος και τηρεί πάντοτε τις υποσχέσεις του* ΣΥΝ. ηθικός, τίμιος ΑΝΤ. ανέντιμος **2.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τις παραπάνω ιδιότητες: *~ συμφωνία* / *συνεννόηση* / *συνθηκολόγηση* (συνθηκολόγηση χωρίς ταπεινωτικούς όρους) / *λύση τού προβλήματος* / *παρελθόν* || *οι δικαστές τού αναγνώρισαν το ελαφρυντικό τού προτέρου εντίμου βίου* ΣΥΝ. ηθικός, τίμιος. — **έντιμα / εντίμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τιμος* < *τιμή*].

εντιμότατος (ο) {εντιμοτάτ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ. ως προσφώνηση) ο ευυπόληπτος, ο αξιότιμος (για κυβερνητικούς αξιωματούχους ή ευγενείς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. honorable].

εντιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού έντιμου: *διακρίνεται για την ~ του* ΣΥΝ. ευσυνειδησία, τιμιότητα ΑΝΤ. ασυνειδησία, ανυποληψία **2.** (σπάν. ως τιμητική προσφώνηση) για πρόσωπο που κατέχει υψηλό αξίωμα: *η ~ σας*.

εντοιχίζω ρ. μετβ. {εντοίχισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ και προσαρμόζω (κάτι) στην επιφάνεια τοίχου: *~ αναμνηστική πλάκα* **2.** εγκλείω μέσα σε τοίχο: *εντοιχισμένα έπιπλα κουζίνας* || *εντοιχισμένη ντουλάπα*. — **εντοίχιση** (η) κ. **εντοιχισμός** (ο).

έντοκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδίδει τόκο: *~ γραμμάτια Δημοσίου* / *δάνειο* ΑΝΤ. άτοκος. — **έντοκα / εντόκως** επίρρ.

εντολέας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. *εντολέως*) | εντολ-είς, -έων} πρόσωπο που δίνει την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης ΣΥΝ. εντολοδότης ΑΝΤ. εντολοδόχος.

εντολή (η) **1.** (γενικά) η διαταγή ή η παραγγελία με επιτακτικό χαρακτήρα, η οποία δίνεται από προϊστάμενο σε υφιστάμενο για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης: *εκτελώ* / *δίνω* / *παίρνω ~* || *τα αστυνομικά όργανα έχουν την αυστηρή ~ να μην παραβιασθεί το άσυλο* || *έρευνα στα σπίτια των υπόπτων διενεργείται με ~ τού εισαγγελέα*· ΦΡ. (α) ***κατ' εντολήν / βάσει εντολών*** σύμφωνα με τις διαταγές: *ενεργώ ~ των προϊσταμένων μου* (β) ***κατόπιν εντολής*** μετά από εντολή: *~ τού Υπουργού κινήθηκαν οι σχετικές διαδικασίες* (γ) ΘΡΗΣΚ. ***Δέκα Εντολές*** ο δεκάλογος που, σύμφωνα με την Π.Δ., παραδόθηκε από τον Θεό στον Μωυσή και ενέπνευσε τόσο την ιουδαϊκή όσο και τη χριστιανική ηθική **2.** ΠΟΛΙΤ. εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής, που παρέχεται από το εκλεκτορικό σώμα ή από αυτόν που κατά το Σύνταγμα κατέχει την ανώτατη πολιτική εξουσία στα κόμματα και στους εκπροσώπους τους: *λαϊκή* / *διερευνητική ~* || *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας δίνει την ~ σχηματισμού κυβέρνησης στον νικητή των εκλογών* **3.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να διεξαγάγει χωρίς αμοιβή την υπόθεση που του ανέθεσε ο άλλος συμβαλλόμενος (εντολέας) **4.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω τής τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησής της από τον οφειλέτη ΣΥΝ. έμβασμα **5.** ΠΛΗΡΟΦ. οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή για την εκτέλεση συγκεκριμένης λειτουργίας· ΦΡ. ***αρχείο εντολών*** βλ. λ. *αρχείο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντέλλω* / *-ομαι*].

ΟΙ ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΕΣ

(Π.Δ. *Έξοδος* 20, 2-17)

1. *Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.*
2. *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς...*
3. *Οὐ λή(μ)ψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.*
4. *Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν αὐτήν. Ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου...*
5. *Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.*
6. *Οὐ μοιχεύσεις.*
7. *Οὐ κλέψεις.*
8. *Οὐ φονεύσεις.*
9. *Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.*
10. *Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ... οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.*

εντολοδότης (ο) [1836] {εντολοδοτών}. **εντολοδότρια** (η) {εντο-

λοδοτριών} ο εντολέας (βλ.λ.).

εντολοδόχος (ο/η) [1833] **1.** πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται συγκεκριμένη εντολή, ο αποδέκτης εντολής ΑΝΤ. εντολέας, εντολοδότης **2.** ΠΟΛΙΤ. ***εντολοδόχος πρωθυπουργός*** το πρόσωπο που ασκεί καθήκοντα πρωθυπουργού και σχηματίζει κυβέρνηση κατόπιν διερευνητικής εντολής τού αρχηγού τού κράτους, μέχρι να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. < *εντολή* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

εντομή (η) **1.** τομή, χάραγμα σε βάθος μιας επιφάνειας **2.** ΑΝΑΤ. κάθε σχισμή ή αύλακας που παρατηρείται σε οστά ή άλλα όργανα **3.** ΓΕΩΠ. κάθε τομή στον φλοιό φυτού, που αποβλέπει στην ενδυνάμωσή του: *εγκάρσια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντέμνω* < *ἐν-* + *τέμνω*].

έντομο (το) {εντόμ-ου | -ων} κάθε μικρού μεγέθους αρθρωτό ζώο με έξι πόδια, το σώμα τού οποίου χωρίζεται σε τρία βασικά μέρη (κεφάλι, θώρακα, κοιλιά): *στα ~ περιλαμβάνονται τα κολεόπτερα (σκαθάρια), τα λεπιδόπτερα (πεταλούδες), τα υμενόπτερα (π.χ. μέλισσες) και τα δίπτερα (π.χ. μύγες).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντομον* (ενν. *ζῷον*) < *ἐντομή* (βλ.λ.), που συμφωνεί με τον ορισμό τού Αριστοτέλη: *«καλῶ δὲ ἔντομα ὅσα ἔχει κατὰ τὸ σῶμα ἐντομάς»* (*Ἱστορία τῶν Ζῴων* 487a 33). Ο λατ. όρ. insectum (πβ. αγγλ. insect, γαλλ. insecte κ.ά.), μτχ. τού ρ. inseco «εντέμνω», αποτελεί μετάφρ. τού αρχ. *ἔντομον*].

εντομοαπωθητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που απομακρύνει τα έντομα: *~ ταμπλέτα / υγρό* **2.** ***εντομοαπωθητικό*** (το) (α) το ειδικό χημικό παρασκεύασμα, η οσμή τού οποίου απομακρύνει τα έντομα (β) (συνεκδ.) μικρή ηλεκτρική συσκευή, στην οποία τοποθετείται το παραπάνω χημικό παρασκεύασμα σε μορφή ταμπλέτας ή υγρού και η οποία χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα έντομα από εσωτερικό χώρο.

εντομοκτόνος, -ος, -ο [1889] **1.** αυτός που σκοτώνει έντομα: *~ φάρμακα / σπρέι* **2.** ***εντομοκτόνο*** (το) το (υγρό, αέριο ή σε σκόνη) χημικό παρασκεύασμα που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση των εντόμων: *ψεκάζω με ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. < *έντομο* + *-κτόνο* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. insecticide].

εντομολογία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής ζωολογίας, που πραγματεύεται τη μελέτη των εντόμων. - **εντομολόγος** (ο/η), **εντομολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. entomologie].

εντομοφάγος, -ος, -ο [1873] αυτός που τρέφεται με έντομα: *~ φυτά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. insectivorus].

εντομόφιλος, -η, -ο ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται με έντομα, που η γύρη του μεταφέρεται από έντομα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. entomophilus].

έντονος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, σε μεγάλη ισχύ, οξύτητα ή ποσότητα, που χαρακτηρίζεται από ένταση: *~ κίνηση στους δρόμους τής Αθήνας* || *~ θόρυβος / δράση / αποστροφή / συμπάθεια / ενδιαφέρον / ανησυχία / φόβος / ρυθμοί* ΑΝΤ. άτονος, ασθενής· ΦΡ. ***έντονη ζωή*** η ζωή που εξελίσσεται με ρυθμούς γεμάτους ένταση, που είναι γεμάτη δραστηριότητες **2.** ιδιαίτερα αισθητός, οξύς στις αισθήσεις: *~ πόνος / κόκκινο / γεύση* ΣΥΝ. δυνατός, ζωηρός ΑΝΤ. ήπιος, ανεπαίσθητος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύτητα, από επιθετικότητα: *αντέδρασε με ~ τρόπο* || *μίλησε με ~ ύφος* || *~ διαμαρτυρία* ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός, υποτονικός. — **έντονα / εντόνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντείνω*].

εντοπίζω ρ. μετβ. {εντόπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (+ έναρθρο αντικ.) προσδιορίζω τη θέση όπου βρίσκεται (κάποιος/κάτι) ή συμβαίνει (κάτι): *η αστυνομία εντόπισε και συνέλαβε τους ληστές σε προάστιο τής πόλης* || *οι σεισμολόγοι εντοπίζουν το επίκεντρο τού σεισμού στη θαλάσσια περιοχή δυτικά τής Πύλου* **2.** (+ άναρθρο αντικ.) βρίσκω σε συγκεκριμένο χώρο (κάτι/κάποιον): *το ελικόπτερο εντόπισε ναυαγούς σε μικρή απόσταση από το ναυάγιο* || *σκάφος τού Λιμενικού εντόπισε λαθρομετανάστες σε βραχονησίδα* || *εντόπισα μερικά λάθη στο κείμενο* || *οι ελεγκτές εντόπισαν πολλές παρατυπίες* **3.** περιορίζω κάτι σε ένα σημείο / έναν χώρο (συνήθ. μεσοπαθ.): *οι έρευνες εντοπίστηκαν στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τού θύματος* || *οι συνομιλίες εντοπίστηκαν στο πρόβλημα τής δημοσιονομικής σύγκλισης.* — **εντόπιση** (η) [1879] κ. **εντοπισμός** (ο) [1879].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἔντοπος* < *ἐν-* + *τόπος*].

εντόπιος, -α, -ο ‣ ντόπιος

εντοπιότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η διά νόμου σύνδεση προσώπου με ορισμένο τόπο λόγω καταγωγής ή δημοσιοϋπαλληλικής υπηρεσίας σε σχέση με τα δικαιώματα ή τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτήν (λ.χ. ως στοιχείο που δίνει μόρια για τον διορισμό καθηγητή στον τόπο μόνιμης κατοικίας του): *κώλυμα εντοπιότητας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. locality].

εντοπιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στον εντοπισμό: *~ μέτρα / ενέργεια.* — **εντοπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εντορμία (η) [1850] {εντορμιών} ΤΕΧΝΟΛ. (λόγ.) ειδικός τρόπος συνάρμοσης δύο ξύλινων δοκών υπό ορθή γωνία, κατά τον οποίο η κατάλληλα διαμορφωμένη άκρη τού ενός σφηνώνεται μέσα σε επίσης κατάλληλα διαμορφωμένη κοιλότητα τού άλλου (βλ. κ. λ. *τόρμος*).
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *-τορμία* < *τόρμος*].

εντός πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο (μέσα σε ορισμένη περιοχή, πραγματική ή νοητή): *το σουτ έγινε ~ τής μικρής περιοχής* || *παρατηρήθηκαν διενέξεις ~ τού κόμματος* || *~ των ορίων τής πρωτευούσης* || *~ τού πλαισίου* || *πέρασα τις διακοπές ~ των τειχών* || *το σπίτι είναι νόμιμο, γιατί χτίστηκε ~ σχεδίου πόλεως* || *~ έδρας παιχνίδι τού Ολυμπιακού με την ΑΕΚ* || *νιώθω ότι κάτι άλλαξε ~ μου* ΑΝΤ. εκτός **2.** χρόνο· στο χρονικό πλαίσιο, στη διάρκεια ορισμένου χρονικού διαστήματος: *~ τής ημέρας / ολίγων ημερών / των προσεχών μηνών*· ΦΡ. ***εντός ολίγου*** σε λίγη ώρα: *~ θα έρθει στο γραφείο* **3.** (κ. ως επίρρ.) μέσα· κυρίως σε επιγραφές καταστημάτων (π.χ. εστιατορίων): (ενν. υπάρχει) *κήπος ~*· ΦΡ. ***εντός, εκτός και επί τα αυτά*** (γωνίες) (i) ΓΕΩΜ. οι δύο γωνίες που σχηματίζονται όταν δύο ευθείες τέμνονται από τρίτη ευθεία και η μία γωνία είναι μεταξύ των παραλλήλων, η δεύτερη εκτός τής ζώνης των παραλλήλων και οι δύο είναι προς το ίδιο μέρος τής τέμνουσας (ii) στα ίδια πράγματα ή στα ίδια μέρη: *Πού θα πάτε στις γιορτές; —~* || *Τι θα κάνετε σήμερα; —~.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΧ.).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, μέσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τός* < Ι.Ε. επίθημα *-tos, με αφαιρετική αρχική σημ., πβ. λατ. intus. Βλ. κ. *εκτός*].

εντόσθια (τα) {εντοσθίων} **1.** τα εσωτερικά όργανα τού ανθρώπου ή των ζώων, που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. σωθικά, σπλάχνα **2.** (ειδικότ.) τα εδώδιμα σπλάχνα ζώων ή πουλιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουδ. πληθ. τού επιθ. *ἐντόσθιος* < επίρρ. *ἔντοσθεν* < *ἐντός* + *-θεν*, επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

εντούτοις επίρρ. (λόγ.) ωστόσο: *μελέτησε σκληρά όλη τη χρονιά, ~ απέτυχε στις εξετάσεις* ΣΥΝ. όμως, παρά ταύτα, μολοντούτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μολονότι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. φρ. *ἐν τούτοις* (ενν. *τοῖς πράγμασι*), αρχική σημ. «εν τω μεταξύ, ενώ συνέβαιναν αυτά»].

εντράδα (η) φαγητό από κρέας και λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «εισόδημα, σοδειά». < βεν. entrada «είσοδος» < λατ. intrata, μτχ. τού ρ. intro «εισέρχομαι»].

εντρέπομαι ρ. ‣ ντρέπομαι

εντριβή (η) θεραπευτική διαδικασία κατά την οποία τρίβεται το δέρμα με αλοιφή ή υγρό (π.χ. οινόπνευμα) για την πρόκληση υπεραιμίας ή την απορρόφηση τής θεραπευτικής ουσίας ΣΥΝ. μασάζ, μάλαξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντρίβω* «αλείφω με αρωματικά έλαια και καλλωπιστικές ουσίες (συνήθ. το πρόσωπο)» < *ἐν-* + *τρίβω*].

εντριβής, -ής, -ές {εντριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) έμπειρος, εξασκημένος: *~ περί τα μαθηματικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δοκιμασμένος ως προς την ανθεκτικότητα». < *ἐν-* + *-τριβής* < *τρίβω*].

έντρομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που βιώνει το συναίσθημα τού τρόμου: *έντρομοι ξεχύθηκαν οι κάτοικοι στους δρόμους μετά την πρώτη σεισμική δόνηση* ΣΥΝ. τρομαγμένος, περίτρομος ΑΝΤ. άτρομος, απτόητος, άφοβος.

εντροπαλός, -ή, -ό ‣ ντροπαλός

εντροπή (η) → ντροπή

εντροπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (σύμβολο S) (α) το μέτρο τής ενέργειας που δεν είναι διαθέσιμη, για να παράγει έργο σε θερμοδυναμικό σύστημα (β) το μέτρο αταξίας των μορίων σε ένα σύστημα, η οποία αυξάνεται όσο μεγαλώνει η κατάσταση αταξίας μέσα στο σύστημα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε κατάσταση ή ροπή τής κοινωνίας προς αταξία ή αποδιοργάνωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τροπία* < *τρέπω*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. entropy].

εντρύφημα (το) [μτγν.] {εντρυφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αντικείμενο ευχάριστης ενασχόλησης, που προσφέρει αισθήματα τέρψης ή ηδονής.

εντρυφώ ρ. αμετβ. (+σε) {εντρυφάς... | εντρύφησα} (λόγ.) ασχολούμαι σε μεγάλο βαθμό, εισχωρώ σε βάθος (σε γνωστικό χώρο): *~ στους αρχαίους συγγραφείς.* - **εντρύφηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντρυφῶ (-άω)* < *ἐν-* + *τρυφῶ* «ζω πολυτελώς, καλοπερνώ» < *τρυφή*].

έντυπο (το) {εντύπ-ου | -ων} **1.** ειδικό φυλλάδιο με τυπωμένα στοιχεία για την παροχή πληροφοριών ή χρησιμοποιούμενο ως υπόδειγμα για τη συμπλήρωση αιτήσεων ή άλλων εγγράφων: *διαφημιστικό ~* || *~ αιτήσεως* **2.** (ειδικότ.) περιοδικό ή εφημερίδα: *ανακοινώθηκε σε φιλοκυβερνητικό ~ η παραίτηση τού υπουργού.*

έντυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που παράγεται σε τυπογραφείο με εκτύπωση: *διανομή ~ υλικού* || *~ δημοσιογραφία* **2.** ***έντυπο*** (το) βλ.λ. **3.** ΤΥΠΟΓΡ. ***έντυπος χώρος*** η επιφάνεια ενός εντύπου που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων να καλυφθεί από κείμενα, εικόνες κ.λπ.

εντυπώνω ρ. μετβ. {εντύπω-σα, -θηκα, -μένος} αποτυπώνω μόνιμα στον νου, στη μνήμη: *προσπάθησε να εντυπώσει τους καινούργιους γλωσσικούς τύπους* || *αυτά που θα σου πω, να σου εντυπωθούν· είναι πολύ σημαντικά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντυπῶ (-όω)*, αρχική σημ. «εγχαράσσω», < *ἐν-* + *τυπῶ* < *τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

εντύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) ΨΥΧΟΛ. η εικόνα που αφήνει ένα εξωτερικό ερέθισμα (θέαμα, άκουσμα, πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.) στη συνείδηση, ο τρόπος με τον οποίο αξιολογεί η συνείδηση το ερέθισμα αυτό (β) η άποψη (για κάποιον/κάτι) που προκύπτει ως άμεση αντίδραση σε κάτι που βλέπει ή ακούει κανείς, η άποψη που δεν είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας: *απ' όσα άκουσα σχημάτισα την ~ ότι δεν έχουμε ξεκάθαρους στόχους* || *–Τι ~ σού έκανε / άφησε ο Στέλιος; –Πολύ καλή!* || *προκαλώ / ενισχύω μια ~* || *η πρώτη ~ έχει μεγάλη σημασία* || *κακή / αρνητική / αλγεινή / θετική / άριστη / βαθιά / έντονη / αμυδρή ~* || (κ. σε πληθ.) *ποιες είναι οι ~ σου από το Παρίσι;* || *συναντηθήκαμε για να ανταλλάξουμε εντυπώσεις από τα ταξίδια μας* || *προσπαθεί να διασκεδάσει / μετριάσει τις δυσάρεστες ~ τής προηγούμενης συμπεριφοράς του*· ΦΡ. (α) ***έχω την εντύπωση ότι...*** νομίζω, μου φαίνεται ότι... (β) ***δίνω την εντύπωση ότι...*** κάνω κάποιον να σχηματίσει μια άποψη για μένα: *μου έδωσε την εντύπωση ότι δεν του άρεσε το φαγητό* || *γενικά, δίνει την*

εντύπωση σοβαρού επιστήμονα (γ) **μένω με την εντύπωση ότι...** καταλήγω να έχω ορισμένη άποψη για (κάτι), να θεωρώ δεδομένο (κάτι): *είχα μείνει με την εντύπωση ότι ήταν πολύ αγαπημένοι· δεν μπορώ να πιστέψω ότι χώρισαν* || *εφόσον δεν παραπονιέσαι, ~ όλα πάνε καλά* **2.** η έντονη αλλά φευγαλέα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο επίδραση εξωτερικού ερεθίσματος στη συνείδηση: *οι προεκλογικοί λόγοι αποσκοπούν συνήθως στη δημιουργία εντυπώσεων* || *ποιο κόμμα θα κερδίσει τη μάχη των ~*: ΦΡ. ***κάνω εντύπωση (σε κάποιον)*** τραβώ την προσοχή (κάποιου), προκαλώ έκπληξη ή θαυμασμό (σε κάποιον): *σκυρπά επιδεικτικά τα λεφτά του, για να κάνει εντύπωση* || *μου κάνει εντύπωση που δεν ήρθε ακόμη· συνήθως είναι πολύ συνεπής* ΣΥΝ. εντυπωσιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εντύπωσις* «αποτύπωση, εγχάραξη» < αρχ. *ἐντυπῶ*. Η ψυχολογική σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. impression, όπως και οι φρ. *έχω την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. j'ai l'impression que/de...). *μου έκανε καλή / κακή εντύπωση* (< γαλλ. il m'a fait bonne / mauvaise impression), *μου δίνει την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. il me donne l'impression de...)].

εντυπωσιάζω ρ. μετβ. {εντυπωσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ έντονη αίσθηση: *ήθελε να μας εντυπωσιάσει με τις γνώσεις του* ΣΥΝ. κάνω εντύπωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. impressionner].

εντυπωσιακός, -ή, -ό αυτός που αφήνει ζωηρές εντυπώσεις, που προκαλεί έντονα αισθήματα: *οι εφημερίδες με τους ~ τίτλους προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναγνώστες τους* || *~ θέαμα / ομοιότητα / εμφάνιση / επιτεύγματα τής επιστήμης.* — **εντυπωσιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. impressive].

εντυπωσιασμός (ο) η καλλιέργεια και η πρόκληση έντονων και ζωηρών εντυπώσεων, το κυνήγι των εντυπώσεων και τής επίδειξης: *ντύνεται τόσο ακριβά μόνο για ~* || *κινήσεις εντυπωσιασμού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. impressiveness].

εντυπωτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αποτυπώνεται στη σκέψη, στη μνήμη.

εν τω μεταξύ επίρρ. ▸ μεταξύ

ενυδατικός, -ή, -ό (κυρ. κρέμα περιποίησης προσώπου ή σώματος) που ενυδατώνει το δέρμα: *~ λοσιόν* || *η ~ λειτουργία μιας κρέμας* || *~ προστασία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. hydratant].

ενυδατώνω ρ. μετβ. {ενυδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυρ. για κρέμες καλλυντικές, περιποίησης ή θεραπευτικές) ενισχύω τη φυσική υγρασία τού δέρματος, αυξάνω την ποσότητα τού νερού στα κύτταρα τού δέρματος: *η νέα κρέμα που ενυδατώνει και αναζωογονεί την ευαίσθητη επιδερμίδα* ΑΝΤ. αφυδατώνω **2.** (κυρ. το μεσοπαθ. **ενυδατώνομαι**) ΧΗΜ. προσθέτω νερό σε χημική ένωση, προκαλώντας τον σχηματισμό νέας ένωσης. — **ενυδάτωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *υδατώνω* < *ὕδωρ, ὕδατος*. απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. hydrater].

ενυδρείο (το) [1897] **1.** η γυάλινη δεξαμενή ή το ειδικά διαμορφωμένο δοχείο με γυάλινα τοιχώματα, όπου διατηρούνται ζωντανά ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι ζωικοί ή φυτικοί οργανισμοί **2.** το κτήριο ή το ειδικό ίδρυμα, όπου διατηρούνται ζωντανά και εκτρέφονται ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι οργανισμοί και παρουσιάζονται ως εκθέματα ή για ερευνητικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < *ένυδρος*, απόδ. τού λατ. aquarium < aqua «νερό, θάλασσα»].

ενυδρίδα (η) υδρόβιο ή ημιυδρόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη νυφίτσα και θηρεύεται για την εξαιρετικής ποιότητας γούνα του ΣΥΝ. βίδρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνυδρίς, -ίδος* < *ἔνυδρος*].

ένυδρος, -η, -ο (χημική ένωση) που συγκρατεί στο μόριό της ορισμένο αριθμό μορίων νερού: *~ άλατα / ενώσεις* ΑΝΤ. άνυδρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-υδρος* < *ὕδωρ*].

ένυλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται μέσα στην ύλη, στο σώμα.

ενυπάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενυπήρξα} υπάρχω μέσα στη βαθύτερη ουσία ενός πράγματος, περιέχομαι μέσα στη φύση του: *σε κάθε περίοδο ακμής ενυπάρχει και το σπέρμα τής παρακμής* || *ενυπάρχει ο κίνδυνος...* — **ενύπαρξη** (η) [μτγν.].

ενύπνιο (το) {ενυπνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το όνειρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνύπνιον* < *ἐν-* + *-ύπνιον* < *ὕπνος*].

ενυπόγραφος, -η, -ο [μεσν.] (έγγραφο) που φέρει υπογραφή: *~ δήλωση* ΣΥΝ. υπογεγραμμένος ΑΝΤ. ανυπόγραφος. — **ενυπόγραφα / ενυπογράφως** [1845] επίρρ.

ενυπόθηκος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (ακίνητο) που έχει τεθεί σε υποθήκη, που είναι υποθηκευμένο: *~ κτήμα / σπίτι* **2.** αυτός που εξασφαλίζεται ή προέρχεται από υποθήκη: *~ δάνειο / χρέος.*

ενυπόστατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει υπόσταση, που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. υπαρκτός, πραγματικός ΑΝΤ. ανυπόστατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *ὑπόστασις*].

ενώ σύνδ. **1.** (εναντιωματικά) αν και, παρά το γεγονός ότι, παρόλο που· για τη δήλωση πράξης ή γεγονότος που έρχεται σε αντίθεση με ένα άλλο: *~ δεν τους θέλεις, τους καλείς σπίτι σου* ΣΥΝ. μολονότι **2.** (χρονικά) τη στιγμή που· για τη δήλωση πράξης που συμβαίνει ενώ εξελίσσεται άλλη: *~ περπατούσα, τον βρήκα μπροστά μου* ΣΥΝ. όταν, καθώς **3.** (ειδικότ.) για πράξεις ή καταστάσεις που εξελίσσονται παράλληλα: *~ περπατούσαμε, μου μιλούσε συνέχεια για τα σχέδιά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐν ᾧ (χρόνῳ)*, όπου το *ᾧ* είναι δοτ. εν. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅς*. Η φρ. απαντά ως *ἐνῷ* ήδη κατά τον μεσν.].

ενωμοτάρχης κ. (λαϊκ.) **νωματάρχης** (ο) {ενωμοταρχών} (παλαιότ.) υπαξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνωμοτία* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ενωμοτία (η) {ενωμοτιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ομάδα 10-12 ανδρών πεζικού ή ιππικού **2.** ομάδα προσκόπων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομάδα ορκισμένων στρατιωτών, κυρ. τού σπαρτιατικού στρατού». < *ἐνώμοτος* < *ἐν-* + *-ώμοτος* < ρ. *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζομαι» (βλ. λ. *ομνύω*). Ήδη στα αρχ. και μτγν. κείμενα η λ. *ἐνωμοτία* απαντά με τη σημ. «το 1/4 τού λόχου»].

ενών, -ούσα, -όν {εν-όντος | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που υπάρχει (κάπου), που είναι διαθέσιμος σε δεδομένη στιγμή· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ των ενόντων*** (*ἐκ τῶν ἐνόντων*. Δημοσθ. *Περί στεφάνου 256,9*) από τα υπάρχοντα / από τους υπάρχοντες προς το παρόν, από όσα / όσους είναι διαθέσιμα / διαθέσιμοι: *δεν έχουμε τη δυνατότητα να προσλάβουμε τώρα άλλους υπαλλήλους, η δουλειά θα βγει ~.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἔνειμι* «βρίσκομαι εντός - είμαι παρών, διαθέσιμος» < *ἐν* + *εἰμί* «είμαι» (βλ. κ. *είμαι*)].

ενώνω ρ. μετβ. {ένω-σα, -θηκα, -μένος κ. (λόγ.) ηνωμένος} **1.** (γενικά) (α) συνδέω (διαφορετικά μέρη), ώστε να αποτελέσουν ένα όλο: *~ τα κομμάτια τού παζλ* || *~ δύο κομμάτια ξύλου* (β) συνδέω (κάτι) με ένα σώμα, ώστε να ενσωματωθεί σε αυτό και να αποτελέσουν ένα όλο: *~ το κομμάτι που έλειπε με τα υπόλοιπα* ΑΝΤ. χωρίζω **2.** κάνω (συνήθ. δύο πράγματα) να ακουμπήσουν, ώστε να αποκτήσουν ένα σχήμα: *ένωσε τα χέρια της με απελπισία / σε ικεσία* (μτφ.) **3.** φέρνω σε επαφή και ψυχική σύμπνοια για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *ενώνουμε τις δυνάμεις μας / τις προσπάθειές μας / τις τύχες μας* || *ενώθηκαν μπροστά στον κοινό εχθρό* || *ένωσε τη φωνή του με τις φωνές διαμαρτυρίας των άλλων* **4.** συνδέω με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, δημιουργώ σχέσεις αμοιβαιότητας: *τους ενώνει μια βαθιά και ειλικρινής φιλία* || *μας ενώνουν κοινοί αγώνες*· ΦΡ. **ενώνομαι (με κάποιον/κάποια) με τα δεσμά τού γάμου** (τον / την) παντρεύομαι **5.** (η λόγ. μτχ. **ηνωμένος, -η, -ο**) σε ονομασίες κρατών ή οργανισμών: *Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής* (Η.Π.Α.) || *Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλης Βρετανίας και Β. Ιρλανδίας)* || *Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα* || *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἑνώ (-όω)* < *εἷς, ἑνός*].

ενώπιον πρόθ. εύχρ. μόνο σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν. κ. γεν. τού αδύνατου τ. τής προσωπικής αντων.) δηλώνει: παρουσία πραγματική ή νοητή (μπροστά σε): *~ Θεού κι ανθρώπων της ορκίστηκε αιώνια πίστη* || *ο δράστης τής δολοφονίας οδηγήθηκε χτες ~ τής δικαιοσύνης* || *ομολόγησε όλη την αλήθεια ~ του* || *~ τού δικαστηρίου* || *αισθάνεται άγχος ~ τού κοινού.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. επίρρ. και πρόθ. από το ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐνώπιος* (βλ.λ.)].

ενώπιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον συνομιλητή του· κυρ. στη ΦΡ. **ενώπιος ενωπίω** (Π.Δ. *Έξοδος* 33, 11: *ἐνώπιος ἐνωπίῳ*) (i) πρόσωπο με πρόσωπο: *~ με την παραοικονομία και τη μαφία βρίσκεται ο νέος πρωθυπουργός τής γειτονικής χώρας* (ii) ανοιχτά, καθαρά, θαρραλέα: *τον κάλεσε σε μια συζήτηση ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-ώπιος* < *ὤψ* (γεν. *ὠπός*) «πρόσωπο»].

> **ενώπιος ενωπίω.** Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρραλέα συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία τού Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση τού Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «όπως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Έξοδος* 33, 11) έχει ως εξής: *«καὶ ἐλάλησεν Κύριος πρὸς Μωυσῆν ἐνώπιος ἐνωπίῳ, ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον».*

ενωρίς επίρρ. → νωρίς

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ΑΝΤ. χωρισμός, αποσύνδεση· ΦΡ. ***η ισχύς εν τη ενώσει*** βλ. λ. *ισχύς* **2.** το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων* ΣΥΝ. συμβολή **3.** (για πρόσ.) ο γάμος **4.** (για πρόσ.) η ερωτική συνεύρεση, η συνουσία **5.** (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθνές της κράτος: *η ~ των Δωδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* **6.** (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα **7.** (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γενικότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καταναλωτών / Συντακτών / Ελληνικών Βιομηχανιών / Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* **8.** ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση τού σχίσματος που διαιρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συνήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθοδόξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **9.** ΧΗΜ. σύνθετη ομοιογενής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξίδιο τού θείου, χλωριού-

χο νάτριο κ.ά.): *οργανική / ανόργανη / ακόρεστη* ~ **10.** ΗΛΕΚΤΡ. η διαπίδυση ηλεκτρικού ρεύματος από έναν αγωγό σε άλλον ως αποτέλεσμα τής κακής μεταξύ τους μονώσεως ΣΥΝ. βραχυκύκλωμα **11.** ΜΑΘ. σύνολο αποτελούμενο από τα στοιχεία των συνόλων που συνενώθηκαν για τον σχηματισμό τού συνόλου αυτού (σύμβολο U) ● **12.** (με κεφ.) το αθλητικό σωματείο Α.Ε.Κ. (Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνωσις* < *ἑνῶ* (βλ. λ. *ενώνω*)].

Ενωσίτης (ο) {ενωσιτών}, **Ενωσίτισσα** (η) {ενωσιτισσών} οπαδός τής Α.Ε.Κ. που αποκαλείται και *Ένωση* ΣΥΝ. ΑΕΚτζής. — **ενωσίτικος,** -η, -ο.

ενωτίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ενωτίσθηκα} (λόγ.) ακούω με προσοχή, αφουγκράζομαι: *ας ενωτισθούν οι αρμόδιοι τα προβλήματα των νέων και ας λάβουν τα κατάλληλα μέτρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν* + -*ωτίζομαι* (< *οὖς, ὠτός*)].

ενωτικό (το) ΓΛΩΣΣ. η μικρή οριζόντια παύλα (-) που τίθεται στο τέλος στίχου ή μετά τη συλλαβή στην οποία χωρίζεται μια λέξη, για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται στην παρακάτω γραμμή, ή συνδέει δύο λέξεις, οι οποίες συνεκφέρονται δημιουργώντας μια νέα λεξική μονάδα, λ.χ. στις λέξεις: *παιδί-θαύμα / κορίτσι-λάστιχο / γύρω-γύρω* ΣΥΝ. συνέχεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trait d'union].

ΣΧΟΛΙΟ Έτσι λέγεται (γιατί *ενώνει* ή *συνεχίζει*, εξού και *συνέχεια*) το σημείο στίξεως που είναι γνωστό ως «μικρή παύλα» και που χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις: 1) Στο τέλος τής αράδας (στίχου) για λέξεις που διακόπτονται ελλείψει χώρου και που με το ενωτικό δηλώνεται ότι συνεχίζονται στην επόμενη αράδα. 2) Στον χωρισμό των μερών μιας λέξης (συλλαβών, συνθετικών, καταλήξεων, προσφυμάτων κ.λπ.), για να δειχθούν τα συστατικά (φωνολογικά, μορφολογικά, λεξιλογικά) που την αποτελούν και, γενικότερα, η δομή της: *έ-τοι-μος, προ-τείνω, φίλ-ος / φίλ-ου, εν-υπ-άρχ-ει.* 3) Στην ένωση (σύνδεση) γλωσσικών στοιχείων (λέξεων, συνθέτων), για να δηλωθεί ότι υφίσταται κάποια διαφορετική σχέση μεταξύ τους, σχέση τονικής ενότητας (σύνθεσης, χαλαρής σύνθεσης, οιονεί λέξεως, φραστικής λέξης κ.λπ.): *κυρ-Γιώργος, ευρω-νόμισμα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, άνω-κάτω, σιγά-σιγά, λέξη-κλειδί.*

ενωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ένωση ή στοχεύει σε αυτήν: ~ *δεσμός / πολιτική* ΑΝΤ. χωριστικός, διασπαστικός, διχαστικός **2.** ΙΣΤ. ***ενωτικός*** (ο) (α) (στο Βυζάντιο) ο οπαδός τής ένωσης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για την προστασία τού κράτους από τον τουρκικό κίνδυνο ΑΝΤ. ανθενωτικός (β) ο Κύπριος που επιθυμεί την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα **3.** ***ενωτικό*** (το) βλ.λ.

ενώτιο (το) {ενωτί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το σκουλαρίκι· χρησιμοποιείται συνήθ. ως όρος στην Αρχαιολογία ή τη Λαογραφία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνώτιον* < *ἐν-* + -*ώτιον* < *οὖς* (γεν. *ὠτός*) «αφτί»].

εξ[1] πρόθ. → εκ

εξ[2] (το) → έξι

-έξ παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται: **1.** (α) σε εμπορικές επωνυμίες ή ονομασίες χημικών, φαρμακευτικών ή βιομηχανικών προϊόντων: *πλυντηρ-έξ, βετ-έξ, κλιν-έξ, Ρικομ-έξ* κ.ά. (β) για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ορισμένη κατηγορία προϊόντων: *λαστ-έξ, αφρολ-έξ* **2.** (μειωτ.) για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό, ή που παρομοιάζουν (κάτι με κάτι άλλο): *χωριατ-έξ, γυφτ-έξ.*
[ΕΤΥΜ. Ξέν. επίθημα (λ.χ. γαλλ. last-ex, από συμφυρμό των latex και élastique), που επεκτάθηκε σε εμπορικές ονομασίες (λ.χ. αγγλ. pyrex)].

εξ- [αρχ.] α' συνθετικό αντί τού *εκ-* σε λέξεις των οποίων το β' συνθετικό αρχίζει από φωνήεν: *εξ-αγοράζω, εξ-αργυρώνω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εξα- κ. **εξά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό έξι (6): *εξα-ώροφος, εξα-ετής, εξά-ωρος, εξα-μελής* **2.** είναι έξι φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εξα-πλάσιος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑξά-δραχμον*, μτγν. *ἑξα-ετία*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἕξ* (βλ.λ.) κατ' αναλογίαν προς τα *ἑπτα-, ἐννεα-*].

εξάβαθμος, -η, -ο → εξα-, -βαθμος

εξαγάγω (να/θα) ρ. → εξάγω

εξαγγελία (η) [αρχ.] {εξαγγελιών} δημόσια ανακοίνωση (ειδήσεων ή δηλώσεων για πράγματα που πρόκειται να συμβούν): *η κυβέρνηση θα προβεί στην ~ νέων οικονομικών μέτρων* || *με την κατάθεση τού συγκεκριμένου νομοσχεδίου η κυβέρνηση πραγματοποιεί τις προεκλογικές της ~.*

εξαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξ-ήγγειλα, -αγγέλθηκα (λόγ. μτχ. εξαγγελθείς, -είσα, -έν), -ηγγελμένος} ανακοινώνω δημόσια πληροφορίες, αποφάσεις ή γενικά ειδήσεις για πράγματα που πρόκειται να συμβούν: *η κυβέρνηση εντός των ημερών θα εξαγγείλει νέα μέτρα για την προστασία των καταναλωτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εξάγγελος (ο) {εξαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. (στο αρχ. δράμα) πρόσωπο που έχει ως ρόλο να διηγηθεί πάνω στη σκηνή όσα συνέβησαν ή συμβαίνουν μέσα στο ανάκτορο ή στον οίκο (σε εσωτερικό χώρο πάνω στη σκηνή)· κατ' αντιδιαστολή προς τον άγγελο (βλ.λ.), που διηγείται γεγονότα τα οποία συνέβησαν μακριά (π.χ. στην ύπαιθρο, στο λιμάνι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαγγέλλω*].

εξαγγελτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εξαγγέλλει, γνωστοποιεί ή θεωρείται αρμόδιος ή κατάλληλος για εξαγγελία. Επίσης **εξαγγελτήριος,** -α, -ο [1892].

εξαγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξαγίασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** (α) καθαγιάζω (β) αγιοποιώ **2.** (μτφ.) εξαγνίζω (βλ.λ.). — **εξαγιασμός** (ο).

εξαγνίζω ρ. μετβ. {εξάγνισ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} απαλλάσσω από το βάρος τής αμαρτίας, καθιστώ αγνό: *πίστεψε ότι ο υψηλός του σκοπός θα εξάγνιζε τις εγκληματικές του πράξεις* || *εξαγνίζομαι με τη βάπτιση* ΣΥΝ. (λόγ.) αποκαθαίρω, εξιλεώνω, (εξ)αγιάζω ΑΝΤ. μολύνω, διαφθείρω, σπιλώνω. — **εξαγνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *αγνίζω* < *αγνός*, απόδ. τού γαλλ. purifier].

εξαγνιστήριος, -α, -ο [1896] αυτός που συντελεί ή αποσκοπεί στον εξαγνισμό: ~ *τελετές* ΣΥΝ. εξιλαστήριος.

εξαγνιστικός, -ή, -ό [1867] αυτός που εξαγνίζει: ~ *θυσία* ΣΥΝ. εξαγνιστήριος. — **εξαγνιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξαγόμενο (το) {εξαγομέν-ου | -ων} **1.** αυτό που προκύπτει συμπερασματικά: *το ~ τής συζήτησης* ΣΥΝ. πόρισμα, συμπέρασμα **2.** ΜΑΘ. το αποτέλεσμα αριθμητικής πράξης ή μαθηματικού υπολογισμού.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. ενεστ. τού αρχ. *ἐξάγω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déduction].

εξαγορά (η) [μεσν.] **1.** η αγορά τού όλου ή μέρους διαιρετού ή αδιαιρέτου πράγματος: ~ *μεριδίου* **2.** η καταβολή χρηματικού ποσού για την απαλλαγή από υποχρέωση ή ποινή: ~ *μέρους τής ποινής / τής στρατιωτικής θητείας* **3.** (κακόσ.) η δωροδοκία (κάποιου) για την επίτευξη αθέμιτου σκοπού: ~ *δικαστών / πολιτικών / συνειδήσεων* **4.** η απελευθέρωση προσώπου ύστερα από καταβολή λύτρων: ~ *αιχμαλώτων / δούλου.*

εξαγοράζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξαγόρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καταβάλλω το αντίτιμο για την αγορά πράγματος στο ακέραιο: ~ *μερίδιο* **2.** (ειδικότ.) καταβάλλω το χρηματικό αντίτιμο (για υποχρέωση, από την οποία θέλω να απαλλαγώ): ~ *τη στρατιωτική μου θητεία / την ποινή μου* **3.** (κακόσ.) παίρνω με το μέρος μου δωροδοκώντας: ~ *συνειδήσεις / ψήφους / τη σιωπή των μαρτύρων / τους δικαστές* **4.** απελευθερώνω (από τη δουλεία, την αιχμαλωσία) καταβάλλοντας λύτρα: ~ *τους δούλους / τους αιχμαλώτους.* — **εξαγόραση** (η) [1859].

εξαγοράσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να εξαγοραστεί: *ποινή μη ~.*

εξαγριώνω ρ. μετβ. {εξαγρίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ την έντονη οργή (κάποιου): *η αδιαφορία των μεγαλυτέρων στην επίλυση ζωτικών προβλημάτων εξαγριώνει τη νέα γενιά* ΣΥΝ. εξοργίζω, κάνω έξω φρενών ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω. — **εξαγρίωση** (η) [μτγν.]. **εξαγριωτικός,** -ή, -ό [1761].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαγριῶ (-όω)* < *ἐξ-* + -*αγριῶ* < *ἄγριος*].

εξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. εξήγα | εξήγαγα (να/θα εξαγάγω), εξήχθην, -ης, -η... (να/θα εξαχθώ, μτχ. εξαχθείς, -είσα, -έν), εξηγμένος} **1.** πουλώ στο εξωτερικό: ~ *γεωργικά προϊόντα* ΣΥΝ. στέλνω έξω, κάνω εξαγωγή ΑΝΤ. εισάγω **2.** (λόγ.) βγάζω· σε συγκεκριμένες χρήσεις, λ.χ. ~ *αλάτι από τη θάλασσα / πολύτιμο μετάλλευμα / χαλασμένο δόντι* **3.** (ειδικότ.) βγάζω (κάτι) από τα όρια μιας χώρας: ~ *συνάλλαγμα παράνομα* **4.** (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) καταλήγω: *από τη μεταξύ μας συζήτηση εξήχθησαν χρήσιμα συμπεράσματα* || *από τα λόγια σου εξάγεται ότι δεν τρέφεις ιδιαίτερη συμπάθεια προς το πρόσωπό του* ΣΥΝ. συνάγω **5.** ΜΑΘ. καταλήγω σε (αποτέλεσμα) με συγκεκριμένους υπολογισμούς: ~ *την τετραγωνική ρίζα αριθμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*

εξαγωγέας (ο/η) [αρχ.] {εξαγωγ-είς, -έων} έμπορος που εξάγει προϊόντα στο εξωτερικό: ~ *λαδιού / αυτοκινήτων* ΑΝΤ. εισαγωγέας.

εξαγωγή (η) [αρχ.] **1.** (α) η αφαίρεση (πράγματος), η απόσπαση (μέρους από ένα σύνολο): *η ~ δοντιού* ΣΥΝ. (καθημ.) βγάλσιμο (β) η διοχέτευση προς τα έξω: *η ~ καυσαερίων από την εξάτμιση* **2.** (α) η πώληση στο εξωτερικό: ~ *γεωργικών προϊόντων* || *αύξηση / μείωση των ~* ΑΝΤ. εισαγωγή (β) (συνεκδ.) το εξαγόμενο προϊόν ή εμπόρευμα: ~ *υψηλής τεχνολογίας* **3.** (ειδικότ.) η μεταφορά εκτός των ορίων μιας χώρας: *παράνομη ~ συναλλάγματος* || (μτφ.) ~ *κουλτούρας / ιδεολογιών* **4.** (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) η κατάληξη: *αυθαίρετη ~ συμπεράσματος* || ~ *σωστού αποτελέσματος σε υπολογισμό.*

εξαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία εξαγωγής εμπορευμάτων: *ενίσχυση τής ~ προσπάθειας* || *ανάπτυξη ~ προγράμματος* || ~ *εμπόριο* || *αύξηση τής ~ κίνησης* || *μεγάλο ~ κέντρο* ΑΝΤ. εισαγωγικός **2.** αυτός που χρησιμοποιείται για να εξαχθεί (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: ~ *μηχανήματα.*

εξαγώγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για εξαγωγή: ~ *προϊόν.*

εξαγωνικός, -ή, -ό → εξα-, -γωνος

εξάγωνος, -η, -ο → εξα-, -γωνος

εξάδα (η) → εξα-, -άδα

εξαδακτυλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαπλαστική ανωμαλία, κατά την οποία εμφανίζεται είτε σε ένα είτε και στα δύο άνω ή κάτω άκρα έκτο δάκτυλο.

εξαδάκτυλος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **εξαδάχτυλος** αυτός που έχει έξι δάκτυλα.

εξαδέλφη κ. (καθημ.) **ξαδέλφη / ξαδέρφη** (η) η κόρη τού θείου ή τής θείας: *πρώτη / δεύτερη ~.* — (υποκ.) **ξαδελφούλα** (η).

εξάδελφος κ. (καθημ.) **ξάδελφος / ξάδερφος** (ο) {εξαδέλφ-ου | -ων, -ους} ο γυιος τού θείου ή τής θείας: *ο ~ μου* || *πρώτος / δεύτερος / τρίτος / μακρινός ~.* — (υποκ.) **ξαδελφούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ανεψιός, ο γυιος τού αδελφού», < *ἐξ-* + *ἀδελφός*. Αντίστροφη σημασιολ. πορεία παρατηρείται στη λ. *ἀνεψιός* (βλ.λ.)].

εξάεδρος, -η, -ο → εξα-, -εδρος

εξαερίζω ρ. μετβ. [1858] {εξαέρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τροφοδοτώ (κλειστό χώρο) με φρέσκο αέρα, του ανανεώνω τον αέρα ΣΥΝ.

αερίζω. — **εξαεριστικός**, -ή, -ό [1858].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. purger d'air, άσχετο προς το μτγν. *ἐξαερίζω* «εξαερώνω, μεταβάλλω σε αέρα»].

εξαερισμός (ο) **1.** η τροφοδοσία (κλειστού χώρου) με φρέσκο αέρα, η ανανέωση τού αέρα σε έναν χώρο μέσω ειδικών τεχνολογικών εγκαταστάσεων: *το κέντρο δεν έχει καλό ~ και γεμίζει καπνό* (πβ. λ. *κλιματισμός*) **2.** η συσκευή ή η εγκατάσταση για την τροφοδοσία κλειστού χώρου με καθαρό, φρέσκο αέρα: *ο ~ λειτουργεί στο φουλ* || *ο ~ έχει χαλάσει* ΣΥΝ. εξαεριστήρας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ventilation].

εξαεριστήρας (ο) το μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανανέωση και τον καθαρισμό τής ατμόσφαιρας σε κλειστό χώρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ventilateur].

εξαεριωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εξάρτημα των μηχανών εσωτερικής καύσης, το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάμειξη τής εξατμιζόμενης καύσιμης ύλης με τον ατμοσφαιρικό αέρα, ώστε να παραχθεί ένα εύφλεκτο μείγμα στην κατάλληλη αναλογία για την ενεργοποίηση τής μηχανής ΣΥΝ. καρμπιρατέρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. carburateur].

εξαερώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαέρω-σα, -θηκα, -μένος} (για στερεά ή υγρά σώματα που μεταπίπτουν σε αέρια κατάσταση) μετατρέπω σε αέρα ή αέριο. Επίσης **εξαεριώνω**. — **εξαερωτικός**, -ή, -ό.

εξαέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή σε αέρα ή αέριο • **2.** η αφαίρεση τού αέρα από συσκευή εσωτερικής καύσης, ώστε να κυκλοφορεί καλύτερα το νερό μέσα στις σωληνώσεις της: *η ~ των σωμάτων τού καλοριφέρ.*

εξαερώσιμος, -η, -ο [1886] αυτός που μπορεί να εξαερωθεί, να μετατραπεί σε αέριο.

εξαετής, -ής, -ές → εξα-, -ετής

εξαετία (η) → εξα-, -ετία

εξαήμερος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διάρκεια ή ισχύ έξι ημερών: *~ άδεια / ταξίδι* **2. εξαήμερο** (το) {εξαημέρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα έξι ημερών: *κρατήθηκε για ένα ~ στη ζωή με τεχνητά μέσα* **3.** ΘΡΗΣΚ. ***Εξαήμερος*** (η) {Εξαημέρου} οι έξι ημέρες τής δημιουργίας τού κόσμου, σύμφωνα με την Π.Δ. και με τη χριστιανική γραμματεία.

εξαθέσιος, -α, -ο → εξα-, -θέσιος

εξαθλιώνω ρ. μετβ. {εξαθλίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οδηγώ σε αθλιότητα: *τα νέα οικονομικά μέτρα έχουν εξαθλιώσει τις λαϊκές τάξεις* **2.** (ειδικότ.) εξαχρειώνω (βλ.λ.).

εξαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να εξαθλιώνεται (κάποιος/κάτι): *σταδιακή ~* **2.** η άθλια κατάσταση: *βρίσκομαι σε οικονομική ~* ΣΥΝ. αθλιότητα, μαρασμός, κατάπτωση. — **εξαθλιωτικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

εξαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η περίπτωση που δεν επιβεβαιώνει τον γενικό κανόνα, που αποκλίνει από το συνηθισμένο και γενικώς αποδεκτό: *κάθε κανόνας έχει και τις ~ του* || *χωρίς ~* (για κάτι που έχει απόλυτη ισχύ) || *είναι η ~ που επιβεβαιώνει τον κανόνα* || *αποτελώ ~·* ΦΡ. (α) ***φωτεινή εξαίρεση*** βλ. λ. *φωτεινός* (β) ***κατ' εξαίρεσ-η / -ιν*** έξω από τον κανόνα, πέρα από ό,τι γίνεται συνήθως: *ο γιατρός δεν δέχεται σήμερα, αλλά εσάς θα σας δεχθεί ~* (γ) ***κάνω εξαιρέσεις*** μεροληπτώ υπέρ ή εις βάρος (κάποιων): *δεν ~ στους μαθητές μου· όλοι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. η παρέκκλιση γλωσσικού στοιχείου από τον γενικό γλωσσικό κανόνα, ο οποίος διέπει τα ομοειδή στοιχεία **3.** (επίσ.) ο αποκλεισμός προσώπου από την εκτέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων ή από νομική διαδικασία: *~ δικαστή / μάρτυρα* || *αίτηση εξαιρέσεως* • **4.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση, λ.χ. *~ βασικοκυτταρικού καρκινώματος* ή *σπίλου* από το δέρμα κ.ο.κ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαίρεσις* < *ἐξαιρῶ*. Η ιατρ. σημ. ήδη αρχ.].

εξαιρέσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εξαιρεθεί ή έχει συγκεκριμένους λόγους που επιβάλλουν την εξαίρεσή του.

εξαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξαιρεθεί από συγκεκριμένη διαδικασία: *~ μάρτυρας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

εξαιρετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ξεφεύγει από τα πλαίσια τού συνηθισμένου, που αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα: *~ περίπτωση / ανάγκη* ΣΥΝ. έκτακτος, ιδιαίτερος, ειδικός, κρίσιμος **2.** πάρα πολύ καλός, μοναδικός: *~ φίλος / επιστήμονας / κοπέλα / ποιότητα / ικανότητες* ΣΥΝ. εξαίρετος, αξιόλογος, εκλεκτός, ξεχωριστός **3.** αυτός που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα όρια, που πλησιάζει την υπερβολή: *~ αυστηρότητα.* — **εξαιρετικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ., **εξαιρετικότητα** (η) [1852]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός, υπερβολικά.*
[ΕΤΥΜ. < *εξαίρετος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exceptionnel].

εξαίρετος, -η, -ο (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που ξεχωρίζει για τις αρετές του, ο πάρα πολύ καλός: *~ άνθρωπος / φίλος / επιστήμονας* ΣΥΝ. εκλεκτός, ξεχωριστός, λαμπρός. — **εξαίρετα / εξαιρέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρισμένος από σύνολο, επιλεγμένος, εκλεκτός», < *ἐξαιρῶ*].

εξαιρώ ρ. μετβ. {εξαιρείς... | εξαίρ-εσα, -ούμαι (μτχ. εξαιρούμενος, -η, -ο), -έθηκα, -εμένος} **1.** αποκλείω από, δεν συμπεριλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, διαδικασία, κατάσταση, ενέργεια κ.λπ.: *εξαίρεσαν από τον φόρο τούς πολύτεκνους·* (κυρ. το μεσοπαθ. ***εξαιρούμαι***): *~ από την υποχρέωση ψήφου / υποβολής φορολογικής δήλωσης* || *δεν υπάρχουν πια καλοί άνθρωποι· εξαιρούνται, φυσικά, οι παρόντες·* ΦΡ. ***μηδενός εξαιρουμένου*** χωρίς να εξαιρείται κανείς: *να είστε αύριο όλοι εδώ, ~!* **2.** ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. ***εξαιρούμαι***) αποκλίνω από τον γενικό γραμματικό κανόνα: *«η μακρόχρονη παραλήγουσα που τονίζεται παίρνει περισπωμένη, όταν η λήγουσα είναι βραχύχρονη: μήλο, ξύπνησε, αγαπιούνται, ὤμοι· εξαιρούνται οι λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἴθε»* **3.** (ειδικότ.-επίσ.) αποκλείω πρόσωπο από την εκτέλεση ορισμένων καθηκόντων, κυρ. στο πλαίσιο νομικής διαδικασίας: *εξαιρώ τον μάρτυρα* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *ζήτησαν να εξαιρεθεί ο συγκεκριμένος δικαστής από τη σύνθεση τού δικαστηρίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαιρῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *αἱρῶ* / -οῦμαι «προτιμώ, διαλέγω»].

εξαίρω ρ. μετβ. {εξήρα, εξήρθην, -ης, -η...} **1.** (α) κάνω (κάτι) να ξεχωρίσει από το σύνολο (β) δίνω ιδιαίτερη έμφαση σε (κάτι), το προτάσσω αξιολογικά σε σχέση με τα υπόλοιπα ΣΥΝ. τονίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) εξυψώνω με επαίνους και εγκώμια: *~ τα κατορθώματα / το θάρρος κάποιου* ΣΥΝ. εγκωμιάζω, εκθειάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανυψώνω κάτι, ώστε να φαίνεται, να προβάλλεται», < *ἐξ-* + *αἴρω*].

εξαίσιος, -α, -ο αυτός που προκαλεί τον υπέρτατο θαυμασμό, ο εξαιρετικά ωραίος: *~ βραδιά / μελωδία* || *~ γυναίκα* || *άνθρωπος με ~ παρουσιαστικό* ΣΥΝ. υπέροχος, εκπληκτικός, απίθανος, θεσπέσιος, θεϊκός, φανταστικός, θαυμάσιος ΑΝΤ. απαίσιος. **εξαίσια / εξαισίως** [μτγν.] επίρρ., **εξαισιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *αἴσιος*].

εξαιτίας πρόθ. (+γεν. κ. γεν. τού αδύνατου τ. τής προσωπικής αντων.) δηλώνει την αιτία δυσάρεστης εξέλιξης: *το ταξίδι αναβλήθηκε ~ τής κακοκαιρίας* || *όλα αυτά τα πάθαμε ~ σου!* || *τα επεισόδια δεν αποφεύχθηκαν ~ τού ότι τα μέτρα περιφρούρησης ήταν ανεπαρκή.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. à cause de].

εξαιτούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {εξαιτείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ζητώ με παρακλητικό τρόπο: *~ την επιείκειά σας* ΣΥΝ. επικαλούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εξαίφνης επίρρ. (αρχαιοπρ.) ξαφνικά, χωρίς να περιμένει κανείς ΣΥΝ. άξαφνα, έξαφνα, απροσδόκητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *αἴφνης* (βλ.λ.)].

εξάκιλος, -η, -ο → εξα-, -κιλος

εξάκις επίρρ. → εξα-, -άκις

εξακολούθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συνέχιση: *~ τής απεργίας* ΣΥΝ. παράταση· ΦΡ. ***κατ' εξακολούθησ-η / -ιν*** χωρίς διακοπή ή με συνεχείς επαναλήψεις: *έχω απευθυνθεί ~ στις αρχές, χωρίς ποτέ να βρω ανταπόκριση* ΣΥΝ. επανειλημμένως, συνεχώς.

εξακολουθητικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή: *~ προσπάθειες / ενέργειες* ΣΥΝ. διαρκής, συνεχής, ακατάπαυστος, αδιάκοπος ΑΝΤ. διακεκομμένος, ασυνεχής **2.** ΓΛΩΣΣ. ***εξακολουθητικός μέλλοντας*** ο ρηματικός χρόνος που φανερώνει κάτι που θα γίνεται συνεχώς (θα έχει διάρκεια) ή θα επαναλαμβάνεται ΣΥΝ. διαρκής (μέλλοντας) ΑΝΤ. στιγμιαίος (μέλλοντας). — **εξακολουθητικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

εξακολουθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εξακολουθείς... | εξακολούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) συνεχίζω, κρατώ (ενέργεια ή διαδικασία) χωρίς διακοπή, με τον ίδιο ρυθμό: *οι εργαζόμενοι θα εξακολουθήσουν την απεργία τους / να απεργούν, μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους* ♦ **2.** (αμετβ.) παρατείνομαι ως προς τη χρονική μου διάρκεια: *η ζέστη θα εξακολουθήσει και τις προσεχείς ημέρες* ΣΥΝ. διαρκώ, συνεχίζομαι, κρατώ, βαστώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξακολουθῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἀκολουθῶ*].

εξακοντίζω ρ. μετβ. {εξακόντισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ρίχνω με ορμή: *~ βέλη σε μεγάλη απόσταση* || *~ το νερό με πίεση* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτινάσσω, εκτοξεύω **2.** (μτφ.) ξεστομίζω εις βάρος (κάποιου), απευθύνω (επιθετικά λόγια): *~ μύδρους κατά τού κατηγορουμένου / ύβρεις / κατηγορίες / απειλές / φοβέρες* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτοξεύω. — **εξακόντιση** (η) [μτγν.] κ. **εξακοντισμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀκοντίζω*].

εξακοντιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που χρησιμεύει για να εξακοντίζει ποσότητες υγρών σε μεγάλη απόσταση: *~ συσκευή.*

εξακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή εξακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εξακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

εξακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} εξακόσιοι, στη ΦΡ. ***καμιά εξακοσαριά*** περίπου εξακόσιοι, -ιες, ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εξακόσια (το) ο αριθμός 600 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εξακόσιοι, -ιες, -ια {εξακοσίων} αυτοί που αντιστοιχούν ποσοτικά στον αριθμό εξακόσια (600).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξακόσιοι* < *ἕξ* + *-κόσιοι* (βλ. κ. λ. *διακόσιοι*), κατά τα *τρια-κόσιοι, τετρα-κόσιοι* κ.ά., όπου το -α- ανήκε στο α' συνθ.].

εξακοσιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 600ός στην αραβική αρίθμηση, Χ' ή χ' στην ελληνική και DC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξακόσια (600) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εξακριβώνω ρ. μετβ. {εξακρίβω-σα, -θηκα, -μένος} υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε λεπτομερή έλεγχο, για να διαπιστώσω και να προσδιορίσω την ακρίβειά του: *~ μια πληροφορία / μια είδηση* || *δεν εξακριβώθηκαν ακόμα τα στοιχεία τής ταυτότητας τού θύματος* || *εξακριβωμένη ενοχή* ΣΥΝ. ελέγχω, επαληθεύω, επιβεβαιώνω. — **εξακριβωτικός**, -ή, -ό [1840].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξακριβῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀκριβῶ* < *ἀκριβής*].

εξακρίβωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να εξακριβώνει κανείς (κάτι): *η ~ τής είδησης·* ΦΡ. ***εξακρίβωση στοιχείων*** η διαπίστωση τής ταυτότητας ενός πολίτη από την αστυνομία: *τον πήγαν στο τμήμα για ~.*

εξακύλινδρος, -η, -ο (μηχανή) που έχει έξι κυλίνδρους.

εξάκωπος, -η, -ο → εξα-, -κωπος

έξαλα (τα) {εξάλων} ΝΑΥΤ. το τμήμα πλοίου που βρίσκεται έξω από την επιφάνεια τής θάλασσας, πάνω από την ίσαλο γραμμή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έξαλος* < φρ. *ἐξ ἁλός* < *ἐξ-* + *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα»].

εξαλάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. μέθοδος αποχωρισμού ουσίας από διάλυμά της με την προσθήκη ουσίας που διαθέτει κοινό ιόν με αυτήν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relargage].

εξάλειπτρο (το) {εξαλείπτρ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. δοχείο στο οποίο τοποθετούνταν αλοιφές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξάλειπτρον* < *ἐξαλείφω*, αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως»].

εξαλείφω ρ. μετβ. {εξάλει-ψα, -φθηκα} **1.** καταστρέφω κάθε ίχνος τής ύπαρξης ενός πράγματος, καταστρέφω ολοσχερώς: *~ κάθε ίχνος ενοχής* || *οι πόλεμοι θα εξαλείψουν το ανθρώπινο γένος* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ.) (για συνθήκες που αντίκεινται στους κανόνες δικαίου) κάνω να εκλείψει μια κατάσταση: *~ τις φυλετικές διακρίσεις / τις κοινωνικές διαφορές* ΣΥΝ. αίρω, καταργώ. — **εξάλειψη** (η) [μτγν.], **εξαλειπτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.), < *ἐξ-* + *ἀλείφω*].

εξαλλαγή (η) **1.** η πλήρης αλλαγή, η αλλοίωση: *οι ~ τής σημασίας μιας αρχαίας λέξης* **2.** ΙΑΤΡ. η μετατροπή κυτταρικής δυσλειτουργίας (όγκου κ.λπ.) τού οργανισμού σε καρκίνο: *κακοήθης / καρκινική ~.* — **εξαλλάσσω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαλλάσσω* «μεταλλάσσομαι εξ ολοκλήρου (συνήθ. προς το κακό), εκφυλίζομαι» < *ἐξ-* + *ἀλλάσσω / -ττω*. Ο ιατρ. όρ. *κακοήθης / καρκινική εξαλλαγή* αποδίδει το γαλλ. dégénération].

εξαλλοίωση (η) [1881] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πλήρης αλλοίωση των συστατικών τροφίμων **2.** ΓΕΩΛ. οι χημικές διεργασίες που οδηγούν σε αλλοίωση και ολική αποσύνθεση τής ορυκτολογικής σύστασης ενός πετρώματος· προκαλείται από τη δράση υδροθερμικών διαλυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. altération].

έξαλλος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση εκτός εαυτού, χωρίς να μπορεί να συγκρατήσει και να κυριαρχήσει στον εαυτό του: *έγινε ~ από τον θυμό του* ΣΥΝ. αλλόφρων, έξω φρενών, εκτός εαυτού **2.** (συνεκδ.) (ψυχική κατάσταση ή συναίσθημα) που βιώνεται πάρα πολύ σφοδρά, οδηγώντας σε ανεξέλεγκτες αντιδράσεις: *~ χαρά / ενθουσιασμός / πανηγυρισμοί των φιλάθλων* ΣΥΝ. σφοδρός, ξέφρενος, φρενήρης **3.** (οικ.) αυτός που ξεπερνά τα όρια, που προκαλεί με τον πρωτοποριακό του χαρακτήρα: *~ ντύσιμο / χρώματα / σχέδια* ΣΥΝ. προκλητικός. — **έξαλλα** επίρρ., **εξαλλοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξεχωριστός, παράξενος, ασυνήθιστος» < *ἐξ-* + *ἄλλος*. Η ετυμ. δικαιολογεί επίσης τη σημ. «αυτός που μεταβάλλεται, που γίνεται άλλος, εκτός εαυτού»].

εξαλλότητα (η) [1895] {εξαλλοτήτων, σπαν. 2} **1.** η έλλειψη αυτοκυριαρχίας **2.** (συνήθ. σε πληθ.) για κάτι που ξεπερνά τα όρια: *άσε τις ~ και ντύσου σαν άνθρωπος!*

εξάλλου επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) στοιχείο μετάβασης σε άλλη πρόταση (πληροφορία) για τη συμπλήρωση πληροφορίας: *καλύτερα που έφυγε· ~ δεν μας είναι απαραίτητος* ΣΥΝ. άλλωστε.
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *άλλου* < *άλλος*].

εξάλφα (η) {άκλ.} **1.** σχήμα που αποτελείται από δύο ισόπλευρα τρίγωνα, τα οποία διασταυρώνονται σχηματίζοντας έξι άλφα **2.** ο ιουδαϊκός σταυρός.

εξαμαρτείν (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) μόνο στη ΦΡ. ***το δις εξαμαρτείν (ουκ ανδρός σοφού)*** (*τὸ δὶς ἐξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ*, Μένανδρος *Γνῶμαι*) το να διαπράττει κανείς το ίδιο σφάλμα δύο φορές, δεν είναι χαρακτηριστικό σοφού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαμαρτεῖν*, απρφ. αορ. β΄ τού ρ. *ἐξαμαρτάνω* «αποτυγχάνω – σφάλλω»].

εξάμβλωμα (το) {εξαμβλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έμβρυο που έχει πρόωρα αποβληθεί από τη μήτρα και παρουσιάζει γενετικές ανωμαλίες ΣΥΝ. έκτρωμα **2.** (μτφ.) κάθε κακότεχνο ή τερατώδες κατασκεύασμα, που προσβάλλει την αισθητική μας: *αυτό το ~ το λες εσύ τέχνη;*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «έκτρωση», < αρχ. *ἐξαμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού αγέννητου παιδιού, κάνω έκτρωση» < *ἐξ-* + *ἀμβλῶ*, βλ. κ. *άμβλωση*].

εξαμβλωματικός, -ή, -ό [1884] αυτός που μοιάζει με εξάμβλωμα, που προκαλεί με την τερατώδη εμφάνισή του ΣΥΝ. τερατόμορφος, εκτρωματικός.

εξάμβλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η πρόωρη διακοπή τής εγκυμοσύνης με την αποβολή τού εμβρύου με τεχνητά μέσα ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση **2.** (μτφ.) η βίαιη κακοποίηση: *~ τής αισθητικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξάμβλωσις*, αρχική σημ. «αποβολή», < *ἐξαμβλῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀμβλῶ*, βλ. κ. *άμβλωση*].

εξαμελής, -ής, -ές → εξα-, -μελής

εξαμερής, -ής, -ές → εξα-, -μερής

εξαμερικανίζω ρ. μετβ. [1844] {εξαμερικάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται όπως οι Αμερικανοί (ενν. των Η.Π.Α.) ή κάνω (κάτι) να λειτουργεί σύμφωνα με τα αμερικανικά πρότυπα. — **εξαμερικανισμός** (ο).

εξάμετρος, -η, -ο [αρχ.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έξι μετρικούς πόδες: *τα ομηρικά έπη είναι γραμμένα σε δακτυλικό ~* (ενν. στίχο).

εξαμηνία (η) → εξα-, -μηνία

εξαμηνιαίος, -α, -ο → εξα-, -μηνιαίος

εξαμηνίτικος, -η, -ο → εξα-, -μηνίτικο

εξάμηνο (το) [αρχ.] {εξαμήν-ου | -ων} **1.** χρονικό διάστημα έξι μηνών: *το πρώτο ~ τού 1997* **2.** (στην εκπαίδευση) ακαδημαϊκή περίοδος που συνιστά το μισό τού ακαδημαϊκού έτους και διαρκεί τυπικά από 15 έως 18 εβδομάδες: *τρίτο ~ σπουδών* || *αν οι φοιτητές συνεχίσουν τις κινητοποιήσεις τους, κινδυνεύουν να χάσουν το ~* **3. εξάμηνα** (τα) μνημόσυνο που γίνεται με τη συμπλήρωση έξι μηνών από τον θάνατο (κάποιου).

εξάμηνος, -η, -ο → εξα-, -μηνος

εξαναγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανάγκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ασκώ σε (κάποιον) πιέσεις, ώστε να ακολουθήσει αντίθετα προς τη θέλησή του τη δική μου επιθυμία: *τον εξανάγκασε να αποκαλύψει την αλήθεια* ΣΥΝ. αναγκάζω, πιέζω, καταναγκάζω, υποχρεώνω. — **εξαναγκασμός** (ο) [1880], **εξαναγκαστικός**, -ή, -ό [1880], **εξαναγκαστικά** επίρρ.

εξανάσταση (η) → εξανίσταμαι

εξανδραποδίζω ρ. μετβ. {εξανδραπόδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} στερώ από (κάποιον) την ελευθερία, τον κάνω δούλο, ανδράποδο ΣΥΝ. υποδουλώνω. — **εξανδραποδισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀνδραποδίζω* (βλ.λ.)].

εξανεμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξανέμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω δεξιά και αριστερά, κάνω (κάτι) να χαθεί ολοκληρωτικά: *εξανεμίστηκαν όλες οι ελπίδες για την ανεύρεση επιζώντων από το ναυάγιο* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ. για χρήματα) κατασπαταλώ, διασκορπίζω μέχρι τελευταίας δεκάρας: *σε δύο χρόνια εξανέμισε μια τεράστια περιουσία* ΣΥΝ. σπαταλώ, διασπαθίζω. — **εξανέμιση** (η).

εξανέστην ρ. → εξανίσταμαι

εξάνθημα (το) {εξανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική δερματική αλλοίωση με ή χωρίς πυρετό, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα αλλεργικής αντίδρασης ή ως εκδήλωση ορισμένων λοιμωδών νοσημάτων (ιλαρά, ανεμοβλογιά κ.λπ.): *~ κηλιδώδες / αιμορραγικό / φυσαλλιδώδες* ΣΥΝ. (καθημ.) σπυρί. — **εξανθηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξανθῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ανθώ, ανθοφορώ» και στη συνέχεια «εκφύομαι, εκβλαστάνω (στο δέρμα ως ουλή ή αλλοίωση)», < *ἐξ-* + *ἀνθῶ* < *ἄνθος*. Ο ιατρ. όρ. απαντά ήδη στον Ιπποκράτη].

εξανθηματικός, -ή, -ό [1831] (νόσος) που εκδηλώνεται με την εμφάνιση εξανθημάτων: *~ πυρετός / τύφος.*

εξανθρωπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανθρώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον/κάτι) ανθρώπινο χαρακτήρα, ανθρώπινο πρόσωπο: *οι συγκοινωνίες μας πρέπει κάποτε να εξανθρωπιστούν· δεν είναι κατάσταση αυτή!* ΣΥΝ. εκπολιτίζω, ημερώνω, εξευγενίζω. — **εξανθρωπισμός** (ο) [1896].

εξάνιο (το) [1884] {εξανί-ου | -ων} ΧΗΜ. καθεμία από τις άκυκλες οργανικές ενώσεις που είναι κεκορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριό τους έξι άτομα άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hexane].

εξανίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξανίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | παρατ. εξανιστ-άμην, -ασο, -ατο, -μεθα, -ασθε, -αντο | εξανέστην, -ης, -η... (να/θα εξαναστώ, μτχ. εξαναστάς, -άσα, -άν)} (λόγ.) εκφράζω έντονα τη διαμαρτυρία ή την αγανάκτησή μου: *ο συνήγορος εξανίσταται ενώπιον τού δικαστηρίου για την παραβίαση των δικαιωμάτων τού πελάτη του* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, εξεγείρομαι, διαμαρτύρομαι. — **εξανάσταση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνομαι (από τη θέση μου, τον τόπο μου κ.λπ.)», < *ἐξ-* + *ἀν(α)-* + *ἵσταμαι*. Στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο απαντά και με τη σημ. «εξεγείρομαι, στασιάζω»].

εξάντας (ο) **1.** αστρονομικό όργανο που χρησιμοποιείται κυρίως από ναυτικούς για τον προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων (γεωγραφικού μήκους και πλάτους) τής θέσης στην οποία βρίσκεται αυτός που το χρησιμοποιεί, με τη γωνιομετρική μέτρηση τού ύψους ουράνιων σωμάτων (κυρ. τού Ηλίου) και που σε αντίθεση με άλλα αστρονομικά όργανα δεν χρειάζεται στήριξη σε σταθερό βάθρο **2.** ΝΑΥΤ. γωνιομετρικό όργανο για τη μέτρηση από το κατάστρωμα τού ύψους των άστρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξᾶς, -ᾶντος* < λατ. sextans «το 1/6» (πβ. γαλλ. sextant), λόγω τού ότι ο εξάντας διαθέτει βαθμονομημένο κυκλικό τόξο, που καταλαμβάνει το 1/6 τής κυκλικής περιφέρειας].

εξάντληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μέχρι τέλους κατανάλωση: *~ τροφίμων / πρώτων υλών / προμηθειών / αποθεμάτων / κοιτασμάτων πετρελαίου* || *οι προσφορές στα είδη μας ισχύουν μέχρις εξαντλήσεως τού στοκ* **2.** η κατάσταση στην οποία δεν έχει κάποιος πλέον άλλο περιθώριο ή δυνατότητα (για κάτι): *~ τής υπομονής / τής αντοχής / τής ανοχής* || *μετά την ~ όλων των θεμιτών μέσων οδηγήθηκε στην παρανομία* **3.** (για έρευνα, μελέτη θέματος κ.λπ.) η πλήρης διερεύνηση, πραγμάτευση: *η ~ αυτού τού θέματος απαιτεί πολύμηνη εργασία* **4.** αποδυνάμωση σωματική ή ψυχική: *αισθάνθηκε ~ μετά την εντατική γυμναστική* || *η δίαιτα δεν πρέπει να οδηγεί σε ~ τού οργανισμού* || *η ~ των προσφύγων από τις κακουχίες και την απογοήτευση.*

εξαντλητικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που εξασθενίζει, αποδυναμώνει εντελώς έναν οργανισμό: *~ δουλειά / δίαιτα / ταξίδι* ΣΥΝ. κουραστικός **2.** αυτός που επιδιώκει τη διεξοδική και πλήρη ανάλυση, τη συνολική εποπτεία: *~ έρευνα / ανάκριση* ΣΥΝ. εξονυχιστικός, λεπτομερής, πλήρης, αναλυτικός. — **εξαντλητικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

εξαντλώ ρ. μετβ. {εξαντλείς... | εξάντλ-ησα (κ. λόγ. εξήντλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταναλώνω μέχρι τέλους, ξοδεύω εντελώς: *~ τα τρόφιμα / τις προμήθειες / όλα τα αποθέματα πετρελαίου* ΣΥΝ. αποσώνω, εξανεμίζω **2.** (για αφηρημένες έννοιες) δεν αφήνω άλλα

περιθώρια, φθάνω στα άκρα: *εξαντλήθηκε η υπομονή μου / η ανοχή μου* || *εξάντλησα όλα τα μέσα* (κατέβαλα κάθε δυνατή προσπάθεια) **3.** (σε ερευνητική διαδικασία) πραγματεύομαι εξονυχιστικά, με κάθε λεπτομέρεια: ~ *ένα θέμα* **4.** προκαλώ τη σωματική ή ψυχική αποδυνάμωση (οργανισμού), αναλώνω τα αποθέματα ενεργείας του: *η υπερβολική δουλειά / η αρρώστια τον εξάντλησε* || *είναι εξαντλημένος από την πεζοπορία* || (μτφ.) *η οικονομία τής χώρας είναι εξαντλημένη* ΣΥΝ. εξασθενίζω **5.** (μεσοπαθ. **εξαντλούμαι**) (για εμπορεύματα) τελειώνω, δεν διατίθεμαι προς πώληση: *η δεύτερη έκδοση τού βιβλίου εξαντλήθηκε σε λίγες μέρες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαντλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αντλώ ολόκληρο το περιεχόμενο» και, κατ' επέκταση, «ξοδεύω μέχρι τέλους». < *ἐξ-* + *ἀντλῶ*].

εξαντρίκ επίθ. {άκλ.} εκκεντρικός: *ντύσιμο πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. eccentricus < μτγν. *ἔκκεντρος* «αυτός που δεν βρίσκεται στο κέντρο»].

εξ άπαντος κ. **εξάπαντος** επίρρ. (λόγ.) ό,τι κι αν συμβεί, σε κάθε περίπτωση, οπωσδήποτε: *τα τιμολόγια πρέπει να βρίσκονται ~ στο γραφείο τού διευθυντή αύριο* ΣΥΝ. σίγουρα, χωρίς άλλο, ό,τι και να γίνει, ανυπερθέτως, το δίχως άλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξ ἅπαντος* < *ἐξ-* + *ἅπας, ἅπαντος*].

εξαπάτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να εξαπατήσει κανείς (κάποιον): *η ~ τής κοινής γνώμης με κατασκευασμένα ρεπορτάζ* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία.

εξαπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαπατάς... | εξαπάτ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} στήνω απάτη εις βάρος (κάποιου), (τον) ξεγελάω: *τον εξαπάτησε με ψεύτικα λόγια και του απέσπασε μεγάλα χρηματικά ποσά* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, παραπλανώ, (οικ.) πιάνω κορόιδο. — **εξαπατητικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη*.

εξαπίνης επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να το περιμένει κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***καταλαμβάνω (κάποιον) εξαπίνης***: *με κατέλαβε εξαπίνης και δεν ήξερα τι να του απαντήσω* ΣΥΝ. ξαφνικά, απροσδόκητα, αιφνίδια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, με μορφολ. σχηματισμό παρόμοιο προς το *ἐξαίφνης*].

εξαπλασιάζω ρ. ▸ εξα-, -πλασιάζω

εξαπλάσιος, -α, -ο ▸ εξα-, -πλάσιος

εξαπλός, -ή, -ό ▸ εξα-, -πλός

εξαπλώνω ρ. μετβ. {εξάπλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό: ~ *μια θεωρία / μια ιδέα* || *οι Απόστολοι εξάπλωσαν το κήρυγμα τού Χριστού σ' όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. διαδίδω, επεκτείνω, διευρύνω, απλώνω **2.** (μεσοπαθ. **εξαπλώνομαι**) αποκτώ διαρκώς μεγαλύτερες διαστάσεις, καλύπτω όλο και μεγαλύτερη έκταση: *η φωτιά εξαπλώθηκε αστραπιαία λόγω των θυελλωδών ανέμων* || *η αρρώστια εξαπλώνεται με δραματικούς ρυθμούς.* — **εξάπλωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξαπλῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἁπλῶ* < *ἁπλοῦς*].

εξαποδώς κ. **ξαποδώς** κ. **εξαποδός** κ. **οξαποδός** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που θέλουμε να ξορκίσουμε και να διώξουμε μακριά, ο Διάβολος, ο Σατανάς: *άντε στον ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *έξω από 'δώ*, η οποία χρησιμοποιήθηκε για τον Διάβολο].

εξαπολύω ρ. μετβ. [μεσν.] {εξαπέλυσα, εξαπολύθηκα} **1.** (συνήθ. για βλήματα, οβίδες κ.λπ.) εκτοξεύω σε μεγάλη απόσταση (εναντίον στόχου): *εξαπέλυσαν βόμβες / αντιαρματικά εναντίον των αντιπάλων τους* **2.** θέτω σε ενέργεια, σε κίνηση (επιχείρηση με επιθετικό χαρακτήρα): *τα συμμαχικά στρατεύματα εξαπολύουν νέα επίθεση* || *η αστυνομία εξαπέλυσε ανθρωποκυνηγητό για τη σύλληψη των δραστών* **3.** (μτφ.) για τις ενέργειες κάποιου που στρέφονται εναντίον άλλου στο πλαίσιο αντιπαράθεσης: ~ *ύβρεις / επίθεση εναντίον τού αρχηγού τού αντίπαλου κόμματος / λίβελλο / μύδρους* ΣΥΝ. εκστομίζω, (καθημ.) ξεστομίζω. — **εξαπόλυση** (η) [1899].

εξαποστειλάριο(ν) (το) {εξαποστειλαρ-ίου | -ίων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) ιδιόμελο τροπάριο τής ακολουθίας τού όρθρου, που αρχίζει με τη λέξη «εξαπόστειλον». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τροπάριο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαποστειλάριον (τροπάριον)* < θ. *ἐξαποστειλ-* (ρ. *ἐξαποστέλλω*, απρφ. αορ. *ἐξαποστεῖλ-αι*) + παραγ. επίθημα *-άριον*].

εξαπτέρυγο (το) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. καθένας από τους μεταλλικούς συνήθ. δίσκους, που εικονίζουν τα Σεραφείμ με τις έξι φτερούγες και προσαρμόζονται σε ειδικά κοντάρια, για να περιφέρονται στις θρησκευτικές τελετές, συνοδεύοντας τα Τίμια Δώρα, τον Σταυρό, το Ευαγγέλιο και τις εικόνες στις λιτανείες **2.** ο εξαπτέρυγος άγγελος **3.** (μτφ.-σκωπτ.) καθένας από τα πρόσωπα που περιβάλλουν ένα ισχυρό πρόσωπο, ο αυλοκόλακας: *τα γνωστά ~ τής ηγεσίας τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαπτέρυγον*, ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐξαπτέρυγος* < *ἕξ* + *-πτερυγος* < *πτέρυξ, -υγος*].

εξαπτέρυγος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει έξι φτερούγες: *τα ~ Σεραφείμ* **2. εξαπτέρυγο** (το) βλ.λ.

εξάπτω ρ. μετβ. {εξήψα, εξήφθην, -ης, -η... (μτχ. εξαφθείς, -είσα, -έν), εξημμένος} (λόγ.) **1.** (για φορτισμένες συναισθηματικές καταστάσεις) προκαλώ την έντονη συναισθηματική διέγερση κάποιου, ερεθίζω τα αισθήματα και τις αισθήσεις του: ~ *την αγάπη / το μίσος / τον θυμό / τη ζήλια / το ενδιαφέρον / τη φαντασία / την περιέργεια* ΣΥΝ. ανάβω, διεγείρω, παροξύνω, εξερεθίζω **2.** (μεσοπαθ. **εξάπτομαι**) θυμώνω εύκολα, νευριάζω και εξοργίζομαι ΣΥΝ. ανάβω, ερεθίζομαι, αρπάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δένω σφιχτά, κρεμώ» και αργότερα «ανάβω φωτιά». < *ἐξ-* + *ἅπτω* (βλ.λ.). Η σημ. «διεγείρω, προκαλώ» είναι μτγν.].

εξάπτωτος, -η, -ο ▸ εξα-, -πτωτος

εξαργυρώνω ρ. μετβ. {εξαργύρω-σα, -θηκα, -μένος}. **1.** μετατρέπω σε χρήματα την αξία (ακινήτου ή τίτλων): ~ *επιταγή / ομολογία / λαχείο* ΣΥΝ. ρευστοποιώ **2.** (μτφ.-συνήθ. κακόσ.) παίρνω υλικές απολαβές ως αντάλλαγμα τής προσφοράς μου: *εξαργύρωσε την υποστήριξή του στο κόμμα με έναν καλό διορισμό.* — **εξαργύρωση** (η) [1885].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαργυρῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀργυρῶ* < *ἀργυροῦς*].

εξαργυρώσιμος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εξαργυρωθεί: ~ *επιταγή* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι δυνατόν να ανταλλαγεί έναντι ωφελημάτων: *οι υπηρεσίες που προσφέρει κανείς στην πατρίδα του δεν είναι ~ με υψηλές κοινωνικές θέσεις.*

εξάρες (οι) {χωρ. γεν.} (σε παιχνίδια με ζάρια) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό έξι, η ζαριά έξι και έξι: *φέρνω ~.*

εξάρης (ο) {εξάρηδες} πρόσωπο το οποίο είχε έξι σωστές προβλέψεις στο ΛΟΤΤΟ: *ήταν ο μοναδικός ~ που κέρδισε 100 εκ.*

εξάρθρημα (το) [αρχ.] {εξαρθρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση των άκρων των οστών που σχηματίζουν άρθρωση, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται μόνιμα η σχέση τους: *τραυματικό ~* ΣΥΝ. εξάρθρωση.

εξαρθρώνω ρ. μετβ. {εξάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ εξάρθρωση, στραμπουλίζω: ~ *χέρι / αγκώνα / πόδι* **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω τη διάλυση (συνήθ. εγκληματικής ομάδας): *η Αστυνομία εξάρθρωσε πολυμελή σπείρα αρχαιοκαπήλων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαρθρῶ (-οω)* κ. *(-έω)* < *ἐξ-* + *ἀρθρῶ* < *ἄρθρον*].

εξάρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. το εξάρθρημα (βλ.λ.): *έπαθε ~ στον ώμο* ΣΥΝ. βγάλσιμο, διάστρεμμα **2.** (μτφ.) η διάλυση ομάδας (συνήθ. εγκληματικής) ή συστήματος: ~ *τής τρομοκρατικής οργάνωσης / σπείρας κακοποιών* || *η ~ των κοινωνικών δομών.* — **εξαρθρωτικός,** -ή, -ό [1864].

εξάρι (το) {εξαρ-ιού | -ιών} [μεσν.] **1.** διαμέρισμα με έξι δωμάτια **2.** (α) χρηματικό ποσό: *μάζεψα κάνα ~ εκατομμύρια* (β) ο βαθμός έξι (6): *του έβαλε ένα ~ στο γραπτό* (γ) (για προβλέψεις τού ΛΟΤΤΟ) σύνολο έξι αριθμών τους οποίους έπαιξε κάποιος και που κληρώθηκαν και οι έξι: *βρέθηκε μόνο ένα ~* **3.** χαρτί τράπουλας με τον αριθμό έξι **4.** το μέγεθος (ενός πράγματος): (κ. ως επίθ.) *εξάρια γράμματα.*

έξαρμα (το) {εξάρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** προεξοχή τού εδάφους (ύψωμα, λόφος κ.λπ.) **2.** το εξόγκωμα τού δέρματος από πρήξιμο ΣΥΝ. οίδημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαίρω* (βλ.λ)].

έξαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} **1.** η βίωση έντονων συναισθημάτων: *εθνική / πατριωτική ~* **2.** η (ψυχική ή πνευματική) ανάταση **3.** η έντονη κλιμάκωση κατάστασης, η αύξηση τής έντασης με την οποία εμφανίζεται: *προκαλείται / σημειώνεται / παρατηρείται ~ τής βίας / τού εθνικισμού / τής εγκληματικότητας* ΣΥΝ. επίταση, επιδείνωση **4.** το να εξαίρεται (κάτι), να τονίζεται (κάτι) ιδιαίτερα, να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση, κυρ. με εγκωμιαστική διάθεση: ~ *τού ηρωικού πνεύματος σε πανηγυρικό λόγο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξαρσις*, αρχική σημ. «απομάκρυνση», < *ἐξαίρω* (βλ.λ.)].

εξάρτημα (το) {εξαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αυτόνομο τμήμα μηχανικού συνόλου: ~ *μηχανής / τηλεόρασης / ραδιοφώνου / αυτοκινήτου* **2.** οποιοδήποτε αντικείμενο αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο ένδυσης ή καλλωπισμού, π.χ. τσαντάκι, ζώνη, ρολόι κ.λπ. ΣΥΝ. αξεσουάρ **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που εξαρτάται από άλλους, που είναι υποχείριο άλλων ΣΥΝ. όργανο, τσιράκι, δούλος, πιόνι **4.** ΑΝΑΤ. ***εξαρτήματα τής μήτρας*** οι σάλπιγγες και οι ωοθήκες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξαρτῶ*].

εξαρτηματίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των εξαρτημάτων τής μήτρας (βλ. λ. *εξάρτημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. appendicitis].

εξαρτημένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **εξηρτημένος** [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε εξάρτηση από (κάποιον/κάτι): *είναι οικονομικά ~ από τους γονείς του* || *οι φτωχές χώρες είναι ~ από τις πλούσιες* ΑΝΤ. ανεξάρτητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εθιστεί σε ναρκωτικές ή οινοπνευματώδεις ουσίες και δεν μπορεί να αποκοπεί από αυτές **3.** ΓΛΩΣΣ. ***εξαρτημένη πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση (βλ. λ. *δευτερεύων*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

εξάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σχέση κατά την οποία κάποιος/κάτι βρίσκεται υπό τον έλεγχο, την κυριαρχία άλλου, δεν μπορεί να δράσει ή να υπάρξει αυτόνομα: *η ~ του από τη μάννα του ήταν εμφανής* || *η ~ της από την οικογένεια δεν της επέτρεψε να πραγματοποιήσει τα όνειρά της* **2.** η σχέση υποταγής (προσώπου, ομάδας, χώρας) σε ισχυρότερους παράγοντες, που επιβάλλουν την εξουσία τους: *τα αρνητικά αποτελέσματα τής ~ τής χώρας από ξένες δυνάμεις* || *πολιτική τής ~* (η πολιτική στάση που νομιμοποιεί την υποταγή μιας χώρας σε υπερκείμενες οικονομικο-πολιτικές δυνάμεις) || *σχέσεις εξάρτησης των ασθενέστερων οικονομικά χωρών από τις ισχυρότερες* **3.** (ειδικότ.) η σχέση αιτίας-αποτελέσματος: *η βιομηχανική και η οικονομική ανάπτυξη βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας ~* **4.** ο παθολογικός εθισμός σε βλαβερές για τον οργανισμό ουσίες: ~ *από τα ναρκωτικά / από το αλκοόλ* || (κατ' επέκτ.) *έχει πάθει ~ από την τηλεόραση* • **5.** (κυριολ.-λόγ.) το κρέμασμα αντικειμένου σε σημείο που προεξέχει: ~ *βάρους από σταθερό σημείο* **6.** ΑΘΛ. η αιώρηση τού σώματος από μονόζυγο ή δίζυγο μόνο με τα χέρια ή και με τα σκέλη • **7.** ΓΛΩΣΣ. (α) η σχέση προσδιορισμού (προσδιορίζοντος / προσδιοριζομένου) μεταξύ των προτασιακών όρων (λ.χ. ουσιαστικό/επίθετο, ρήμα/επίρρημα) (β) η σχέση τού αντικειμένου προς το ρήμα τής έννοιας τού οποίου αποτελεί συμπλήρωμα. — **εξαρτησιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, ομόηχα*.

εξάρτηση – εξάρτυση – εξάρτιση Τα εξάρτ**η**ση (από το εξαρτώ), εξάρτ**υ**ση (από το αρχ. εξαρτύω) και εξάρτ**ι**ση (< εξαρτίζω) διαφέρουν κατά πολύ στη σημασία τους, αφού διαφέρουν και στην πα-

ραγωγή τους. Η **εξάρτηση** είναι «το να εξαρτάται κανείς από κάποιον/κάτι», **εξάρτυση** είναι «τα ατομικά είδη τού στρατιώτη, ιδίως αυτά που φέρει μαζί του σε εκστρατεία», ενώ **εξάρτιση** είναι «ο εφοδιασμός / εξοπλισμός πλοίου».

εξαρτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιστών και των κεραιών τού πλοίου, καθώς και των κάθε είδους σχοινιών και συσπάστων που απαιτούνται για τον χειρισμό των ιστίων των ιστιοφόρων πλοίων· τα άρμενα **2.** (γενικότ.) η παρασκευή και ο εφοδιασμός τού πλοίου με τα κατάλληλα όργανα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού *ἐξάρτιον* «ξάρτι» < *ἐξαρτίζω* / *-ομαι* «εφοδιάζω (κυρ. πλοίο)». βλ.λ.].

εξαρτίζω ρ. μετβ. {εξάρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εφοδιάζω, εξοπλίζω (πλοίο) με τα απαραίτητα για την πλεύση του ΣΥΝ. αρματώνω, εξοπλίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξ-* + *ἀρτίζω* < *ἄρτιος*].

εξαρτισμός (ο) [μτγν.] ΝΑΥΤ. **1.** ο εξοπλισμός τού πλοίου και των επιμέρους τμημάτων και μηχανημάτων του με τα απαραίτητα βοηθητικά τεχνικά εφόδια (αλυσίδες, σχοινιά, συρματόσχοινα, σύσπαστα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) οι κεραίες και οι ιστοί τού πλοίου **3.** το σύνολο των σχοινιών τού πλοίου. Επίσης **εξάρτιση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξάρτηση, ομόηχα.*

εξάρτυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ατομικών ειδών που φέρει στρατιώτης κατά την εκτέλεση πορείας εκστρατείας (ζωστήρας, φυσιγγιοθήκες, ατομικό σακίδιο, υδροδοχείο κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει κάποιος κατά την εκτέλεση συγκεκριμένης εργασίας: *η ~ των δυτών περιλαμβάνει μάσκα, αναπνευστήρα, φιάλη οξυγόνου κ.ά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξάρτηση, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξάρτυσις* < αρχ. *ἐξαρτύω* < *ἐξ-* + *ἀρτύω* «προετοιμάζω, διευθετώ, τακτοποιώ», ειδικότερα δε και «καρυκεύω», βλ. κ. *άρτυμα*].

εξαρτώ ρ. μετβ. {εξαρτάς... | εξάρτ-ησα, -ιέμαι / -ώμαι, -άται,... -ήθηκα, -ημένος} **1.** (μτφ.) βασίζω (κάτι) σε όρους και προϋποθέσεις: *εξαρτά την επιτυχία τού όλου εγχειρήματος από τη διάθεση όλων μας να συνεργαστούμε* ΣΥΝ. στηρίζω, βασίζω **2.** (σπάν.-κυριολ.) κρεμώ από κάπου· (μεσοπαθ. ***εξαρτώμαι***) **3.** στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι) (για πράγματα που δεν μπορώ να επιτύχω μόνος μου): *~ οικονομικά από τους γονείς μου* **4.** υπόκειμαι στην εξουσία (κάποιου), ορίζομαι από (κάποιον/κάτι): *τίποτε δεν εξαρτάται από μένα* (δεν έχω εξουσία για τίποτε, δεν μπορώ να κάνω τίποτε) ΣΥΝ. εναπόκειμαι **5.** (σε φρ. τού τύπου *το α εξαρτάται από το β*) το β αποτελεί προϋπόθεση για το α ή ορίζει το α: *το αν θα πάμε εκδρομή ή όχι εξαρτάται απ' τον καιρό* **6.** (απρόσ. **εξαρτάται**) είναι ενδεχόμενο υπό όρους: *-Θα έρθεις μαζί μας; —· πού λέτε να πάτε;* **7.** (μτχ. **εξαρτημένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, εξάρτηση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαρτῶ (-άω)* < *ἐξ-* + *ἀρτῶ* «προσδένω, κρεμώ» < **ἀϜερτάω* < *ἀείρω* (< **ἀϜέρ-jω*). Βλ. κ. *αρτηρία, αορτή*].

ΣΧΟΛΙΟ Δύο έννοιες, φαινομενικά συγγενείς, δηλώνονται αντιστοίχως από τα ρ. **εξαρτάται** και **εναπόκειται** αφενός και από τα **έγκειται** και **συνίσταται** αφετέρου. Η έννοια ότι «κάτι βρίσκεται στην εξουσία, τη διάθεση, την απόφαση κάποιου» δηλώνεται από το *εξαρτάται* και το *εναπόκειται*: *Τα χαρτιά σου έχουν ετοιμαστεί, η επιτροπή τα έχει εγκρίνει, τώρα από σένα μόνο εξαρτάται / σε σένα εναπόκειται να δεχθείς τη θέση που σου προσφέρουν – Οι Κύπριοι έχουν δίκιο· εξαρτάται από / εναπόκειται στα Ηνωμένα Έθνη να το αναγνωρίσουν και να προχωρήσουν σε αποφάσεις.* Η έννοια, εξάλλου, ότι «κάτι βρίσκεται, αποτελείται, η υφή και η σύστασή του είναι κ.λπ.» αποδίδεται με τα *έγκειται / συνίσταται σε*: *Η διαφορά ανάμεσα στις δύο προτάσεις έγκειται / συνίσταται στο ότι με την πρώτη επιτυγχάνεται πολύ χαμηλό κόστος, ενώ με τη δεύτερη το κόστος είναι πολύ υψηλό.*

εξαρχαΐζω ρ. μετβ. [1866] {εξαρχάισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι σύγχρονο) αρχαϊκή μορφή, μορφή που προσιδιάζει σε παρωχημένες εποχές. — **εξαρχαϊσμός** (ο) [1873].

εξαρχάτο (το) ΙΣΤ. καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίστηκαν διοικητικώς τα δυτικά εδάφη τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαρχᾶτον* < αρχ. *ἔξαρχος*].

εξαρχής επίρρ. (λόγ.) από την αρχή: *θέλω να σας επισημάνω ~ ότι η ομιλία μου δεν εξαντλεί το θέμα μου* ‖ *η διαδικασία θα επαναληφθεί ~*· ΦΡ. **ευθύς εξαρχής** από την πρώτη κιόλας στιγμή: *~ δήλωσα την άποψή μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ ἀρχῆς*].

εξαρχία (η) [μεσν.] {εξαρχιών} ΙΣΤ. **1.** η στρατιωτικοπολιτική δικαιοδοσία τού εξάρχου **2.** η διοικητική περιφέρεια, στην οποία ασκούσε ο έξαρχος τα καθήκοντά του **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Εξαρχία*** (η) (α) η διοικητική αρχή τής ανεξάρτητης Βουλγαρικής Εκκλησίας, όπως ορίστηκε με σουλτανικό φιρμάνι το 1870 και διήρκεσε μέχρι το 1915 (β) εκκλησιαστική περιφέρεια όπου εδρεύει αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως: *η ~ τού Παναγίου Τάφου στην Πλάκα.*

έξαρχος (ο) {εξάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. αξιωματούχος τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπεύθυνος για τη διοίκηση ενός εξαρχάτου, με απόλυτες πολιτικές, στρατιωτικές, δικαστικές και οικονομικές εξουσίες ● **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ο αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως σε εκκλησιαστική περιφέρεια με ειδική (διοικητική και εκκλησιαστική) αποστολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός (στρατού ή άλλης οργανωμένης ομάδας), επί κεφαλής τού χορού», < *ἐξάρχω* < *ἐξ-* + *ἄρχω*].

εξασθένηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατάπτωση των φυσιολογικών λειτουργιών, η μείωση τής ζωτικής δύναμης: *~ τού οργανισμού / τής όρασης / τής ακοής* ΣΥΝ. εξάντληση, αδυνάτισμα ΑΝΤ. δυνάμωμα, ενδυνάμωση **2.** η μείωση τής έντασης: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει για αύριο προοδευτική ~ των ανέμων / των βοριάδων / τής θύελλας* ‖ *~ ήχου* ΑΝΤ. δυνάμωμα **3.** (μτφ.) η μείωση, η συρρίκνωση τής ισχύος: *~ τής εθνικής άμυνας μιας χώρας / των ηθικών μας αντιστάσεων / τής θέσης κράτους στον γεωπολιτικό του χώρο / τής επιρροής / τής δύναμης κάποιου* ΑΝΤ. ενδυνάμωση.

εξασθενίζω ρ. μετβ. {εξασθένισ-α, -μένος} μειώνω τη δύναμη: *αποσκοπούσαν στο να εξασθενίσουν τις μαχητικές δυνατότητες των αντιπάλων τους* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. ενισχύω, δυναμώνω. — **εξασθένιση** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενώ.*
[ΕΤΥΜ. < *εξασθενώ* + *-ίζω*].

εξασθενώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξασθενείς... | εξασθέν-ησα, -ημένος} **1.** χάνω τις δυνάμεις μου, την έντασή μου ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. δυναμώνω **2.** (για καιρικά φαινόμενα) αποκλιμακώνομαι σε ένταση: *οι άνεμοι θα εξασθενήσουν σταδιακά στα πελάγη* ΣΥΝ. καταλαγιάζω, πέφτω ΑΝΤ. δυναμώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενώ.*

ΣΧΟΛΙΟ Το **εξασθενώ** διαφέρει στη χρήση (σύνταξη) από το **εξασθενίζω**: *«Η οικονομία τής χώρας εξασθενεί όλο και περισσότερο»*, αλλά *«Οι αλόγιστες δαπάνες τού Δημοσίου εξασθενίζουν την οικονομία τής χώρας»*. Το *εξασθενώ* δεν δέχεται συμπλήρωμα / αντικείμενο (είναι «αμετάβατο ρήμα»), ενώ το *εξασθενίζω* παίρνει αντικείμενο (είναι «μεταβατικό»). Ανάλογη διαφορά υφίσταται και μεταξύ των *εξασθένηση* (το να εξασθενείς) και *εξασθένιση* (το να εξασθενίζεις).

εξάσκηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η πρακτική εφαρμογή θεωρητικών γνώσεων, συνήθ. με σκοπό την εμπέδωσή τους: *προσπαθεί να γνωρίζει ξένους, για να κάνει ~ στα Αγγλικά του* **2.** (για επάγγελμα) η ενασχόληση με συγκεκριμένο επάγγελμα, που απαιτεί προαποκτημένες θεωρητικές γνώσεις: *η ~ τού ιατρικού επαγγέλματος.*

εξασκώ ρ. μετβ. {εξασκείς... | εξάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκπαιδεύω πρακτικά σε ορισμένο αντικείμενο: *~ τους μαθητές στο να αναπτύσσουν προφορικά τον προβληματισμό τους* ‖ *έχω εξασκηθεί στη νυχτερινή οδήγηση* ΣΥΝ. ασκώ, εκγυμνάζω, προπονώ **2.** εφαρμόζω στην πράξη (κάτι που έχω μάθει θεωρητικά): *έχει σπουδάσει κουκλοθέατρο, αλλά δεν έχει εξασκήσει ακόμη την τέχνη του* ‖ *~ τη δικηγορία / το δικηγορικό επάγγελμα* ΣΥΝ. ασκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξασκῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἀσκῶ*].

εξασκώ – ασκώ. Τα δύο ρήματα δεν συμπίπτουν σε όλο το εύρος τής σημασίας και τής χρήσης τους. Το *εξασκώ* σημαίνει «γυμνάζω, εκγυμνάζω» και, κατ' επέκταση, «διδάσκω, εκπαιδεύω»: *Η γυμνάστρια εξασκεί τις μαθήτριες στην κολύμβηση τρεις φορές την εβδομάδα – Ο φροντιστής εξασκεί τους υποψηφίους σε εικονικές εξετάσεις, για να προετοιμαστούν για τις γενικές εξετάσεις – Εξασκούνται καθημερινώς στη χρήση των νέων μηχανημάτων – Οι αθλητές εξασκούν το σώμα τους καθημερινώς με κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις.* Το *ασκώ* σημαίνει ό,τι και το *εξασκώ* (*Ασκούνται* [= εξασκούνται] *καθημερινώς στον στίβο - Ο δάσκαλος ασκεί* [= εξασκεί] *τους μαθητές του στη γραμματική και στο συντακτικό - Τους ασκεί στην κολύμβηση*), αλλά χρησιμοποιείται και σε άλλες περιπτώσεις, όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το *εξασκώ*. Αυτές είναι: (α) *ασκώ* = κάνω, ενεργώ, πράττω, εφαρμόζω (*Τα σχολεία αυτά ασκούν πολύ σημαντικό έργο – Ασκεί καθήκοντα αναπληρωτή υπουργού*) (β) *ασκώ* = *απολεξικοποιημένο ρήμα*, ήτοι ρήμα που δεν δηλώνει δική του σημασία, αλλά τη σημασία ενός άλλου ρήματος, που εκφέρεται περιφραστικά ως όνομα μαζί με το *ασκώ*· αντί τού *πιέζω* λέγεται *ασκώ πίεση*, αντί τού *επιδρώ*, *ασκώ επίδραση* κ.ο.κ. (*Ασκεί πίεση* [= πιέζει] *στον δήμαρχο, για να του επιτρέψει να κτίσει – Ασκεί δριμεία κριτική* [= κρίνει, επικρίνει, κριτικάρει] *κατά των υπευθύνων - Ασκεί άστοχη πολιτική* [= πολιτεύεται] *– Ασκεί τη δικηγορία* [= δικηγορεί]).

εξάστηλος, -η, -ο → εξα-, -στηλος

εξαστισμός (ο) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η αστικοποίηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. urbanisation].

εξάστιχος, -η, -ο → εξα-, -στιχος

εξάστυλος, -η, -ο → εξα-, -στυλος

εξασύλλαβος, -η, -ο → εξα-, -σύλλαβος

εξάσφαιρος, -η, -ο (όπλο) που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες: *~ πιστόλι.*

εξασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κατοχυρώνω την ασφάλεια (πράγματος ή προσώπου): *~ τα πολύτιμα αντικείμενα* ΣΥΝ. σιγουρεύω **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) κατοχυρώνω οικονομικά το μέλλον (κάποιου): *στη διαθήκη της δεν παρέλειψε να εξασφαλίσει τα ορφανά ανίψια της* ‖ *είμαι εξασφαλισμένος* (έχω εξασφαλίσει οικονομικά το μέλλον μου) ΣΥΝ. τακτοποιώ ● **3.** κατοχυρώνω την απόκτηση, καταφέρνω να κερδίσω, να αποκτήσω (κάτι): *δεν τα έχω πάρει ακόμη στα χέρια μου, τα έχω όμως ήδη εξασφαλίσει* ‖ *μια μικρή δουλίτσα, για να ~ τα προς το ζην* ‖ *~ την εύνοια κάποιου / τη συγκατάθεση / την άδεια / τα απαραίτητα κεφάλαια* ‖ (+ έμμεσο αντικείμενο) *θα σου εξασφαλίσω στέγη και τροφή* (θα σου βρω ή θα σου παράσχω) / *δουλειά* ‖ *~ την επιτυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

ασφαλής, εκ.

εξασφάλιση (η) [1836] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η κατοχύρωση τής ασφάλειας (πράγματος): *~ κοσμημάτων / πολύτιμων αντικειμένων* ΣΥΝ. σιγούρεμα **2.** (για πρόσ.) η οικονομική τακτοποίηση (κάποιου) στο μέλλον: *δούλευε για την ~ των παιδιών του* || *ο διορισμός στο δημόσιο αποτελεί ~* **3.** η απόκτηση (αγαθού): *~ τροφής / στέγης / χρημάτων / μιας θέσης στο δημόσιο* ΣΥΝ. εξοικονόμηση **4.** (μτφ.) η εγγύηση, η διασφάλιση (μιας κατάστασης): *η ~ τής ειρήνης / τής συνεργασίας* ΣΥΝ. κατοχύρωση ΑΝΤ. διακύβευση, διακινδύνευση. — **εξασφαλιστικός**, -ή, -ό [1854].

εξατάξιος, -α, -ο [1896] (σχολείο) που περιλαμβάνει έξι τάξεις: *έβγαλε το παλιό ~ γυμνάσιο.*

εξατμίζω ρ. μετβ. {εξάτμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μετατρέπω (υγρό) σε ατμό, σε αέριο: (συνήθ. το μέσ.) *το νερό εξατμιζόταν πέφτοντας στην καυτή λαμαρίνα* • **2.** (σπάν.) αφήνω να βγει ο ατμός (από κλειστό σκεύος)· (μτφ.) (μεσοπαθ. **εξατμίζομαι**) **3.** εξαφανίζομαι: *εξατμίστηκε η περιουσία του στις διασκεδάσεις* **4.** εξαφανίζομαι χάνοντας την ένταση μου: *ο θυμός του εξατμίστηκε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀτμίζω* < *ἀτμός*].

εξάτμιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μετατροπή σώματος από την υγρή στην αέρια κατάσταση, σε ατμό **2.** (μτφ.) η παντελής εξαφάνιση: *η ~ των προσδοκιών τους* ΣΥΝ. διάλυση **3.** (α) η εκπομπή καυσαερίων από όχημα (β) (συνεκδ.) το ίδιο το εκπεμπόμενο αέριο: *οι ~ των αυτοκινήτων μολύνουν σημαντικά την ατμόσφαιρα* (γ) (συνεκδ.) ο σωλήνας τού οχήματος, από τον οποίο διαφεύγουν τα καυσαέρια.

εξατομικεύω ρ. μετβ. {εξατομίκευ-σα, -θηκα, -μένος} προσαρμόζω (κάτι) σε κάθε ατομική περίπτωση: *είναι δύσκολο να εξατομικεύσω την παράδοση τού μαθήματος με βάση τις ανάγκες τού κάθε μαθητή.* — **εξατομίκευση** (η), **εξατομικευτικός**, -ή, -ό, **εξατομικευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. individualiser].

> **εξατομικεύω - ατομικεύω.** Το **ατομικεύω** σημαίνει ό,τι και το **προσωποποιώ**, δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο. Το **εξατομικεύω** σημαίνει δράση, ενέργεια, αναφορά σε επίπεδο ατόμων και όχι στο σύνολο **(εξατομικευμένη διδασκαλία)**· όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά. Από πλευράς παραγωγής και τα δύο παράγονται από το επίθ. **ατομικός**. Για τη γενικότερη σημ. τής *εκ- / εξ-* σε σύνθετα από **-ικός**, πβ. *λαϊκός* - **εκλαϊκεύω** *εκλαΐκευση, ειδικός* – **εξειδικεύω** – *εξειδίκευση, ιδανικός* – **εξιδανικεύω** – *εξιδανίκευση* κ.τ.ό.

εξάτομος, -η, -ο → εξα-, -τομος

εξάτροχος, -η, -ο ‣ εξα-, -τροχος

εξαϋλώνω ρ. μετβ. [1766] {εξαΰλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) άυλο **2.** ανάγω (κάτι) σε πνευματική οντότητα, αφαιρώ την υλική υπόσταση: *η έλλειψη υλικού βάρους και όγκου τονίζουν την πνευματικότητα και εξαϋλώνουν τις μορφές στη βυζαντινή αγιογραφία* **3.** (μεσοπαθ. **εξαϋλώνομαι**) γίνομαι άυλος, χάνω την υλική μου υπόσταση: *μέχρι να τελειώσουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε εξαϋλωθεί!* — **εξαΰλωση** (η) [1885].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immatérialiser].

εξαφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαφάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μη φαίνεται, να μην είναι ορατός: *ο ταχυδακτυλουργός εξαφάνισε με μια κίνηση τη γυναίκα μέσα από το κουτί* || *η ομίχλη εξαφάνισε το βουνό* || (μεσοπαθ.) *εξαφανίστηκε μέσα στο πλήθος* **2.** αποκρύπτω, κάνω (κάποιον/κάτι) να μην είναι δυνατόν να βρεθεί: *εξαφάνισε όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία / τα ίχνη τού εγκλήματος / τις αποδείξεις* **3.** (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) θεραπεύω, καταπολεμώ, βελτιώνω την όψη, την υγεία κ.λπ.: *αυτή η κρέμα εξαφανίζει τις ρυτίδες / την ακμή* **4.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μην υπάρχει πια: *απορρυπαντικό που εξαφανίζει τους λεκέδες* || *μέσα σε δευτερόλεπτα εξαφάνισε όλους τους μεζέδες* || (μεσοπαθ.) *πολλά σπάνια είδη ζώων θα έχουν εξαφανιστεί την επόμενη δεκαετία* || *τα πολύτιμα κοσμήματα εξαφανίστηκαν μυστηριωδώς* (σε περίπτωση κλοπής) || *μέσα σε μια νύχτα εξαφανίστηκε όλη του η περιουσία* || *δεν μπορεί να εξαφανίστηκε· κάπου εδώ γύρω θα βρίσκεται* **5.** καταστρέφω: *τα όπλα μαζικής καταστροφής εξαφανίζουν ολόκληρες πόλεις* ΣΥΝ. αφανίζω, εξαλείφω, εκμηδενίζω· (μεσοπαθ. **εξαφανίζομαι**) **6.** είμαι αγνοούμενος, δεν είναι γνωστό πού βρίσκομαι: *ψάχνουν πληροφορίες για πρόσωπα που έχουν εξαφανιστεί* || (μτφ. για πρόσ.) *όποτε σε χρειάζομαι, εξαφανίζεσαι* || *πήρε τα λεφτά και εξαφανίστηκε* || *Πού ήσουν τόσες μέρες; Εξαφανίστηκες* **7.** παύω να είμαι ορατός, αντιληπτός: *δεν βρίσκω τα παπούτσια μου, εξαφανίστηκαν* **8.** (μτφ.-εκφραστ. ο τ. τής προστ. **εξαφανίσου**) (α) για περιπτώσεις που ζητείται από κάποιον να φύγει αμέσως, γιατί έκανε κάτι ενοχλητικό ή κακό ΣΥΝ. χάσου από τα μάτια μου, στρίβε, ξεκουμπίσου (β) (ως προειδοποίηση, σε περιπτώσεις κινδύνου) φύγε, κρύψου: *έρχεται η αστυνομία, εξαφανίσου!* || *θα σε δει ο μπαμπάς μου, εξαφανίσου!*

εξαφάνιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να γίνεται κάποιος άφαντος, αόρατος: *η ~ τού κουνελιού μέσα στο καπέλο τού ταχυδακτυλουργού* **2.** η απόκρυψη πράγματος: *η ~ των ενοχοποιητικών στοιχείων* **3.** (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) η θεραπεία ή καταπολέμηση προβλημάτων υγείας, αισθητικής κ.λπ.: *κρέμα για την ~ τού τοπικού πάχους* **4.** το να πάψει (κάποιος/κάτι) να υπάρχει, να υφίσταται (κάπου): *η ~ των λεκέδων από τα ρούχα* || *είδη ζώων υπό ~* || *βαθμιαία ~ των διαφορών ανάμεσα στις δύο χώρες* || *~ πολύτιμων κοσμημάτων από το δωμάτιο* (λόγω κλοπής) **5.** η εκμηδένιση, η καταστροφή: *η ~ χώρας / λαού από προσώπου γης* || *επιδιώκει με κάθε τρόπο την ~ των αντιπάλων του* ΣΥΝ. εξάλειψη, αφανισμός **6.** η απομάκρυνση (κάποιου) από το οικείο του περιβάλλον, ώστε να μη μπορεί να τον βρει κανείς, να αγνοείται η τύχη του: *ξαφνική / μυστηριώδης / ανεξήγητη ~ τού βασικού μάρτυρα κατηγορίας* || *~ νεαρής γυναίκας* || *το δικτατορικό καθεστώς κατηγορείται για εξαφανίσεις αντιφρονούντων.*

έξαφνα κ. **άξαφνα** επίρρ. **1.** χωρίς να το περιμένει κανείς: *~ ακούσαμε έναν δυνατό θόρυβο* ΣΥΝ. ξαφνικά, αιφνιδίως, εξαίφνης, απροσδόκητα **2.** για παράδειγμα, ας πούμε: *αν ~ συμβεί σε σας το ίδιο, πώς θα αντιδράσετε;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατά τα επιρρ. σε *-α*) < *ἐξάφνης* < αρχ. *ἐξαίφνης* (βλ.λ.)].

εξ αφορμής κ. **εξαφορμής** → αφορμή

εξάφυλλος, -η, -ο ‣ εξα-, -φυλλος

εξαχθώ (να/θα) ρ. ‣ εξάγω

εξάχνωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετάπτωση ουσίας από τη στερεά στην αέρια κατάσταση, χωρίς τη μεσολάβηση τής υγρής κατάστασης (βλ. κ. λ. *εξαέρωση*).
[ΕΤΥΜ. < *εξαχνώνω* < *εξ-* + *-αχνώνω* < *αχνός*, απόδ. τού γαλλ. sublimation].

εξάχορδος, -η, -ο ‣ εξα-, -χορδος

εξαχρειώνω ρ. μετβ. {εξαχρείω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) αχρείο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαθλιώνω. — **εξαχρείωση** (η) [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξαχρειῶ* (*-όω*) «αχρηστεύω (κάτι/κάποιον), το(ν) καθιστώ άνευ αξίας» < *ἐξ* + *-αχρειῶ* < *ἀχρεῖος*].

εξάχρονα (τα) → εξα-, -χρονα

εξάχρονος, -η, -ο ‣ εξα-, -χρονος

εξάψαλμος (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. οι έξι ψαλμοί τού Δαβίδ (3ος, 37ος, 62ος, 87ος, 102ος και 132ος), οι οποίοι αναγιγνώσκονται στην αρχή τού όρθρου, εκτός από την εβδομάδα τής Διακαινησίμου και την Απόδοση τού Πάσχα (δηλ. την ακολουθία που τελείται την παραμονή τής Ανάληψης)· ΦΡ. (μτφ.-καθημ.) (α) ***ψέλνω / ψάλλω (σε κάποιον) τον εξάψαλμο*** βλ. λ. *ψέλνω* (β) ***ακούω τον εξάψαλμο*** βλ. λ. *ακούω.*

έξαψη (η) {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων} **1.** το κοκκίνισμα τού προσώπου και το αίσθημα ξαφνικής και παροδικής θερμότητας: *αισθάνθηκε μια δυνατή ~* **2.** η έντονη διέγερση (παθών, συναισθημάτων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξαψις* < *ἐξάπτω*].

εξαψήφιος, -α, -ο ‣ εξα-, -ψήφιος

εξάωρος, -η, -ο ‣ εξα-, -ωρος

εξαώροφος, -η, -ο → εξα-, -ώροφος

εξέβαλα ρ. ‣ εκβάλλω

εξεγείρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξήγειρα, εξεγέρ-θηκα, -μένος} **1.** παρακινώ σε επαναστατική δράση: *εξήγειρε όλους τους κατατρεγμένους, προκειμένου να διεκδικήσουν δυναμικά τα δίκαιά τους* ΣΥΝ. ξεσηκώνω **2.** (σπάν.-γενικότ.) διεγείρω την ενεργητικότητα (κάποιου)· (μεσοπαθ. **εξεγείρομαι**) **3.** επαναστατώ: *τα πεινασμένα πλήθη εξεγέρθηκαν κατά των αρχόντων τους* **4.** αντιδρώ έντονα, αγανακτώ: *μετά από μια τέτοια αδικία εξεγέρθηκα.*

εξέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} η μαζική και δυναμική κινητοποίηση εναντίον οποιασδήποτε αρχής: *η ~ τού Πολυτεχνείου* || *ξέσπασε ~* || *ένοπλη ~* || *δεν πρόκειται για επανάσταση, αλλά για μια τοπική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεσηκωμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.*

εξαγωνικός, -ή, -ό → εξα-, -γωνικός

εξέδρα (η) {εξεδρών} **1.** η επίπεδη, υπερυψωμένη επιφάνεια πάνω σε ειδική κατασκευή με υποστυλώματα: *στήθηκε ειδική ~, από την οποία θα μιλούσε ο πρωθυπουργός* || *η ~ των επισήμων για την παρέλαση* || *~ αντλήσεως πετρελαίου* (στη μέση τής θάλασσας) **2.** κλιμακωτή σειρά καθισμάτων που προορίζεται για θεατές, κυρ. σε στάδια, ιπποδρόμια κ.λπ.: *ο αγώνας διεξάγεται μπροστά σε άδειες / γεμάτες ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στην παραπάνω σειρά καθισμάτων: *όλη η ~ χειροκροτούσε τους παίκτες* ΣΥΝ. κερκίδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προθάλαμος ή στοά γυμναστηρίου», αργότερα και «εξέδρα θεάτρου», < *ἐξ-* + *ἕδρα*].

εξέδωσα ρ. ‣ εκδίδω

εξεζητημένος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, από υπερβολή (βλ. κ. λ. *εκζήτηση*): *~ ευγένεια / ύφος / τρόποι / ομιλία / συμπεριφορά / ντύσιμο / χτένισμα* ΣΥΝ. υπερβολικός, παρατραβηγμένος, επιτηδευμένος ΑΝΤ. φυσικός, ανεπιτήδευτος **2.** αυτός που δίνει υπερβολική έμφαση σε λεπτομέρειες ΣΥΝ. σχολαστικός. - **εξεζητημέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *ἐκζητῶ* (*-έω*), με αφετηρία το επίρρ. *ἐξεζητημένως* «επιτηδευμένα, υπερβολικά»].

εξέθεσα ρ. ‣ εκθέτω

εξέθρεψα ρ. ‣ εκτρέφω

εξειδικεύω ρ. μετβ. [1889] {εξειδίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σε (κάτι) ειδικότερο περιεχόμενο, καθιστώ (κάτι) πιο συγκεκριμένο: *το βιβλίο εξειδικεύει το φαινόμενο τής αλλοτρίωσης σε τρεις περιπτώσεις: ενός μετανάστη, ενός βιομηχανικού εργάτη και ενός υπαλλήλου γραφείου* **2.** δίνω σε (κάποιον) επαγγελματική ή/και επιστημονική ειδίκευση σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *μηχανικός αυτοκινήτων εξειδικευμένος σε ορισμένη μάρκα* **3.** (μεσοπαθ. **εξειδικεύομαι**) είμαι ειδικευμένος (σε κάτι): *η εταιρεία μας εξειδικεύεται στην κατασκευή ρολογιών ακριβείας.* — **εξειδίκευση** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. spécialiser].

ΣΧΟΛΙΟ Το **εξειδικεύομαι** δηλώνει μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης· ωστόσο, στην κοινή χρήση, αποτελεί εμφατική χρήση τού **ειδικεύομαι**, από το οποίο δεν διαφέρει σημασιολογικά. Το ίδιο και το **εξειδίκευση** έναντι τού **ειδίκευση** ωστόσο σε μια προσεκτική χρήση τής γλώσσας, τα *εξειδικεύομαι, εξειδίκευση* μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης, π.χ. *ειδικεύθηκε στη γλωσσολογία και εξειδικεύθηκε στη χρήση πολυμέσων για τη διδασκαλία τής γλώσσας.*

εξεικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξεικόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.-σπάν.) απεικονίζω, παριστάνω. — **εξεικόνιση** (η) [μτγν.], **εξεικονιστικός**, -ή, -ό [1887], **εξεικονιστικά** επίρρ.

εξέλαβα ρ. → εκλαμβάνω

εξέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η έλαση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξέλασις* «εκδίωξη – εκστρατεία» < *ἐξελαύνω* < *ἐξ-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

εξελεγκτικός, -ή, -ό [1865] αυτός που συμβάλλει στην εις βάθος εξέταση (προσώπου, υπόθεσης κ.λπ.): ~ *επιτροπή.*

εξελέγχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξήλεγξα, εξελέγχθηκα} (λόγ.) διερευνώ σε βάθος, προκειμένου να πιστοποιήσω στοιχεία, διεξάγω λεπτομερή έλεγχο. — **εξέλεγξη** (η).

εξέλεξα ρ. → εκλέγω

εξελιγμένος, -η, -ο κ. (σπάν.) **εξειλιγμένος** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει εξελιχθεί **2.** αυτός που έχει αναπτυχθεί, που έχει προοδεύσει οικονομικά, πολιτικά ή πολιτιστικά **3.** αυτός που έχει προσαρμοστεί σε μοντέρνες αντιλήψεις και τρόπους ζωής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εξελικτικός, -ή, -ό [1871] **1.** (α) αυτός που αναφέρεται στην εξέλιξη: ~ *θεωρίες / στάδιο* (β) αυτός που βρίσκεται σε εξέλιξη: ~ *πορεία* ΑΝΤ. στάσιμος **2.** ΨΥΧΟΛ. ***εξελικτική ψυχολογία*** ο κλάδος που εξετάζει τις μεταβολές στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου κατά τα διάφορα στάδια τής ζωής του **3.** ΒΙΟΛ.-ΦΙΛΟΣ. αυτός που αποδέχεται τη θεωρία τού Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. — **εξελικτικά** επίρρ.

εξέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης (συνήθ. από κατώτερο ή απλούστερο σε ανώτερο ή συνθετότερο επίπεδο): *η ~ τής γλώσσας / τής κοινωνίας / τού πολιτισμού* ‖ *σταδιακή / βαθμιαία / αργή / ταχεία ~* **2.** (ειδικότ.) η πρόοδος στον τομέα των γραμμάτων, των τεχνών και τού πολιτισμού με την πάροδο τού χρόνου: ~ *τής βιομηχανίας / τής γενετικής / τής τεχνολογίας* ‖ *εποχή τής ~* ΑΝΤ. οπισθοδρόμηση, παρακμή **3.** (για πρόσ.) η βελτίωση τής επαγγελματικής κατάστασης και, κατ' επέκτ., τού βιοτικού επιπέδου και τής κοινωνικής θέσης τού ατόμου: *ως γιατρός είχε θεαματική ~* **4.** η πορεία συγκεκριμένης κατάστασης: *η ~ τής υγείας / τής ασθένειας / τής συζήτησης / των διαπραγματεύσεων* **5. εξελίξεις** (οι) ακολουθία σημαντικών γεγονότων, που μεταβάλλουν την υπάρχουσα κατάσταση: *διεθνείς / τελευταίες ~* ‖ *αναμένονται ~ στο στρατιωτικό μέτωπο / στην πολιτική κονίστρα μιας χώρας* **6.** ΒΙΟΛ. (α) το σύνολο των διαδοχικών μεταβολών στα χαρακτηριστικά των έμβιων όντων, κατά τη θεωρία τής εξέλιξης, αφότου πρωτοεμφανίστηκε ζωή στη Γη μέχρι σήμερα (β) **θεωρία τής εξέλιξης** η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα έμβια όντα κατάγονται από προϋπάρχοντες, πιο πρωτόγονους οργανισμούς, οι οποίοι με την πάροδο των ετών μεταβλήθηκαν σε πιο σύνθετους ΣΥΝ. εξελιξιοκρατία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξέλιξις* < αρχ. *ἐξελίσσω.* Η σημ. τής βιολογικής θεωρίας αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. evolution].

εξελιξιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική, ανθρωπολογική και κοινωνιολογική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία όλα τα ανθρώπινα πράγματα (πολιτιστικά, κοινωνικά κ.λπ.) είναι αποτελέσματα εξελικτικής διαδικασίας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. evolutionism].

εξελιξιοκρατία (η) η εξελιξιαρχία (βλ.λ.).

εξελίξιμος, -η, -ο αυτός που επιδέχεται εξέλιξη.

εξελίσσω ρ. μετβ. {εξέλι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (σπάν.) επιφέρω εκσυγχρονιστικές αλλαγές σε (κάτι): ~ *τις παραγωγικές μεθόδους / τη στρατηγική·* (μεσοπαθ. **εξελίσσομαι**) **2.** βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής, μεταβάλλομαι σταδιακά ή περνώ από ένα στάδιο σε άλλο: *η γλώσσα εξελίσσεται με την πάροδο τού χρόνου* ‖ *δεν περίμενα να εξελιχθεί έτσι η συζήτηση* ‖ *η υγεία του εξελίσσεται ομαλά / ικανοποιητικά* ‖ *έτσι εξελίσσονται τα γεγονότα* ‖ *εξελίχθηκε γρήγορα σε μεγάλη οικονομική δύναμη* **3.** (ειδικότ.) βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης προς (κάτι καλύτερο, ανώτερο ή συνθετότερο): *η κοινωνία εξελίσσεται, δεν μπορούμε να μένουμε στα ίδια* ‖ *χώρες με εξελιγμένη τεχνολογία / οικονομία* **4.** προοδεύω, φτάνω σε ανώτερο επίπεδο με την πάροδο τού χρόνου: *οι θετικές επιστήμες εξελίσσονται θεαματικά στην εποχή μας* ΑΝΤ. παρακμάζω, οπισθοδρομώ **5.** (για πρόσ.) βελτιώνω την επαγγελματική και κοινωνική μου θέση: *εξελίχθηκε σε καθηγητή πρώτης βαθμίδας* **6.** ΒΙΟΛ. υφίσταμαι εξέλιξη, περνώ από στάδια εξέλιξης **7.** (η μτχ. **εξελιγμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξετυλίγω – κινούμαι γρήγορα σε κυκλική τροχιά», < *ἐξ-* + *ἑλίσσω / -ομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

εξελίσσομαι – ανελίσσομαι – μεταβάλλομαι. Η γενική σημασία τού **εξελίσσομαι** είναι ουδέτερη: *Πώς εξελίχθηκαν τα γεγονότα; – Η κατάσταση εξελίσσεται ομαλά / ανησυχητικά·* χρησιμοποιείται όμως και με τη σημ. «αναπτύσσομαι, μεταβάλλομαι προς κάτι καλύτερο», με ποιοτική δηλ. χροιά, δηλώνοντας μεταβολή προς το καλύτερο: *Ο πολιτισμός εξελίσσεται.* Το **ανελίσσομαι** σημαίνει «αναπτύσσω σε χώρο, απλώνω κάτι, ώστε να καταλάβει μεγαλύτερη έκταση»· κυριολεκτείται για στρατιωτικές δυνάμεις και αναφέρεται σε στρατηγικές μεθόδους: *Σύμφωνα με νεότερο σχέδιο, οι δυνάμεις πεζικού θα ανελιχθούν σε όλη την έκταση τού βόρειου μετώπου* (καταχρηστικά το *ανελίσσομαι* χρησιμοποιείται συχνά αντί τού *εξελίσσομαι!*). Το **μεταβάλλομαι** χρησιμοποιείται γενικά με τη σημασία «τής μετάβασης από μία κατάσταση σε μιαν άλλη» χωρίς να δηλώνεται ότι είναι προς το καλύτερο (εξέλιξη / βελτίωση) ή προς το χειρότερο (χειροτέρευση / επιδείνωση). Το ίδιο ισχύει και προκειμένου περί των ονοματικών παραγώγων **εξέλιξη** (ουδέτερη μεταβολή ή μεταβολή προς το καλύτερο), **μεταβολή** (ουδέτερη μεταβολή), **ανέλιξη** (ανάπτυξη σε χώρο).

εξέλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη έλκους στο δέρμα ή σε βλεννογόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξέλκωσις* < αρχ. *ἐξελκῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-ελκῶ* < *ἕλκος*].

εξελληνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξελληνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) Έλληνα, κάνω (κάποιον) να αφομοιωθεί πολιτιστικά από το ελληνικό έθνος (στη νοοτροπία, τη γλώσσα, στον τρόπο ζωής κ.λπ.) ΑΝΤ. αφελληνίζω **2.** προσδίδω σε (κάτι) ελληνικά χαρακτηριστικά: *οι εξελληνισμένες πόλεις τής Ανατολής στην ελληνιστική εποχή* **3.** (ειδικότ.) προσαρμόζω (λέξη ξενικής προελεύσεως) στο ελληνικό γραμματικό σύστημα (*η λέξη «δολάριο» είναι εξελληνισμένος τύπος τού αγγλικού* «dollar») ή χρησιμοποιώ μια ελληνική λέξη στη θέση ξένης. — **εξελληνισμός** (ο) [1782]. Βλ. ΠΙΝ. *εξελληνισμένων ξένων λέξεων* στην επόμενη σελίδα.

εξέμαθα ρ. → εκμανθάνω

εξεμώ ρ. μετβ. {εξεμείς... | εξέμεσα (λογιότ. εξήμεσα)} (λόγ.) **1.** βγάζω από το στόμα μου, κάνοντας εμετό: ~ *την τροφή* ΣΥΝ. ξερνώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) εκστομίζω: *εξέμεσε ακατονόμαστες ύβρεις / συκοφαντίες.* Επίσης **εμώ** [αρχ.]. — **εξέμεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξεμῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἐμῶ*, πιθ. < **Ϝεμ-έω* < Ι.Ε. *wem- «εμώ», πβ. σανσκρ. vámi-ti, λατ. vomo, γαλλ. vomir > αγγλ. vomit κ.ά. Ομόρρ. *ἔμ-ετος*].

εξ εναντίας επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) αντιθέτως, απεναντίας.

εξεπίτηδες [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ξεπίτηδες** επίρρ.· επίτηδες ΣΥΝ. εκ προθέσεως, ηθελημένα, σκόπιμα, εσκεμμένα.

εξεπιτούτου επίρρ. (λαϊκ.-προφορ.) εξεπίτηδες. Επίσης (λαϊκότ.) **ξεπιτούτου**. [ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *επι-* + *τούτου*, πιθ. από συμφυρμό των *εξεπίτηδες* + *επί τούτου* (πβ. κ. *επί τούτω*)].

εξεπλάγην ρ. → εκπλήσσω

εξέπλευσα ρ. → εκπλέω

εξέπληξα ρ. → εκπλήσσω

εξέπνευσα ρ. → εκπνέω

εξεργασία (η) [μτγν.] {εξεργασιών} **1.** η επεξεργασία: ~ *μετάλλων / δοκιμίων* ● **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση παθολογικών συμπτωμάτων **3.** ο όγκος: *κακοήθης ~.* — **εξεργάζομαι** ρ.

εξέργο (το) το τμήμα τού κέρματος όπου αναγράφεται η χρονολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exergue (αρχικώς «επιφάνεια νομίσματος, όπου ετίθετο ανάγλυφη επιγραφή») < νεολατ. exergum < αρχ. *ἐξ-* + *ἔργον*].

εξερεθίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερέθισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ερεθίζω, διεγείρω: ~ *τα πάθη* **2.** προκαλώ σε (κάποιον) αγανάκτηση: *με τα δηκτικά του λόγια τον εξερέθισε τόσο, που εγκατέλειψε την αίθουσα.* — **εξερέθιση** (η), **εξερεθιστικός**, -ή, -ό [1889].

εξερεύνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η προσεκτική επιτόπια έρευνα: *κάναμε μια ~ τού χώρου, πριν στήσουμε εκεί τη σκηνή μας* **2.** η περιήγηση σε άγνωστο τόπο με σκοπό τη μελέτη του ή τον εντοπισμό συγκεκριμένων στοιχείων: *η ~ τού διαστήματος / τού Ειρηνικού Ωκεανού από τον θαλασσοπόρο Κουκ* ‖ *υποβρύχια ~.* — **εξερευνητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εξερευνητής (ο), **εξερευνήτρια** (η) {εξερευνητριών} πρόσωπο που εξερευνά άγνωστα μέρη: *μεγάλοι ~ ήταν ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο Μαγγελάνος, ο Βάσκο ντα Γκάμα κ.ά.*

εξερευνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερευνάς..., εξερεύν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** ερευνώ πολύ προσεκτικά **2.** (ειδικότ.) περιηγούμαι (άγνωστες περιοχές), για να τις γνωρίσω, για να ανακαλύψω συγκεκριμένα πράγματα: ~ *τον Αμαζόνιο.*

εξερράγην ρ. → εκρήγνυμαι

εξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εξερχόμενος, -η, -ο, εξήλθα} (λόγ.) (+από) **1.** βγαίνω: *ο πρωθυπουργός εξήλθε από το προεδρικό μέγαρο και προέβη σε σύντομες δηλώσεις·* (+γεν.) στη ΦΡ. ***εξέρχομαι τής υπηρεσίας*** αποσύρομαι από υπηρεσία, παύω να κατέχω αξίωμα: *μετά από 40 χρόνια προσφοράς στο Δημόσιο εξήλθε πέρυσι τής υπηρεσίας* **2.** (α) **εξερχόμενα** (τα) {εξερχομένων} (i) τα έγγραφα που αποστέλλει μια υπηρεσία ΑΝΤ. εισερχόμενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία και την κινητή τηλεφωνία) τα μηνύματα που αποστέλλει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (β) **εξερχόμενες κλήσεις** οι κλήσεις που πραγματοποιούνται από ένα κινητό (σε αντιδιαστολή με τις εισερχόμενες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν → ασχημονώ

εξετάζω ρ. μετβ. {εξέτασ-α (λόγ. εξήτασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κοιτάζω ερευνητικά, για να καταλήξω σε συμπέρασμα· συνήθ. για γιατρούς: *πρέπει να έχεις πρόβλημα με τα μάτια σου· σ' έχει εξετάσει οφθαλμίατρος;* **2.** μελετώ προσεκτικά, για να καταλήξω σε συμπέρασμα: *εξέτασε πρώτα τα στοιχεία που διέθετε και ύστερα εξέφρασε την άποψή του* ‖ ~ *την ποιότητα των τροφίμων* ‖ ~ *προσεκτικά* **3.** υποβάλλω ερωτήσεις (σε κατηγορούμενο ή μάρτυρα): *ο ανακριτής εξέτασε τους δύο βασικούς μάρτυρες κατ' αντιπαράσταση* **4.** υποβάλλω (κάποιον) σε γραπτή, προφορική ή και πρακτική δοκιμασία,

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΟΡΩΝ ΠΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΤΗΚΑΝ Ή ΥΠΟΧΩΡΗΣΑΝ Ή Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΓΝΩΣΤΗ

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία	Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
αβτζής	«κυνηγός»	< τουρκ. avcı	μαξούλι	«σοδειά»	< τουρκ. mahsul
αβοκάτος	«δικηγόρος»	< ιταλ. avocato	μαρινέρος	«ναύτης»	< ιταλ. marinero
αζάς	«αιρετός δημογέροντας»	< τουρκ. aza	μαρσιάλης	«αρχιστράτηγος»	< αγγλ. marshal
αϊβάζης	«υπηρέτης»	< τουρκ. ayvaz	μασάλι	«παραμύθι»	< τουρκ. masal
αλικο(ν)τίζω	«εμποδίζω»	< τουρκ. alıkoymak	μασγάλι	«πολεμίστρα»	< τουρκ. mazgal
αλιμουργιάζω	«διαρπάζω, λεηλατώ»	< αρωμ. alimurä	μεζάτι	«δημοπρασία»	< τουρκ. mezat
αμιράλης	«ναύαρχος»	< γαλλ. amiral	μεϊντάνι	«αγορά»	< τουρκ. meydan
αμπασαδόρος	«πρεσβευτής»	< βεν. ambassador	μεσές	«δρυς»	< τουρκ. meşe
αντέτι	«έθιμο»	< τουρκ. adet	μινιστέριον	«υπουργείο»	< ιταλ. ministero
απτάλης	«ατημέλητος»	< τουρκ. aptal	μινίστρος	«υπουργός»	< ιταλ. ministro
αραρούτι	«άμυλο»	< αγγλ. arrow-root	μούλκι	«κτήμα»	< τουρκ. mülk
άρκλα	«ερμάριο»	< λατ. arcula	μουντάρω	«εφορμώ»	< ιταλ. montare
ασλάνι	«λιοντάρι»	< τουρκ. aslan	μουσλούκι	«δεξαμενή νερού»	< τουρκ. musluk
αχμάκης	«ηλίθιος, νωθρός»	< τουρκ. ahmak	μουχαλεμπί	«είδος γλυκύσματος»	< τουρκ. mahallebi
βελέσι	«φόρεμα»	< βεν. valessio	μουχτάρης	«επιστάτης, προεστός»	< τουρκ. muhtar
γαζέτα	«εφημερίδα»	< βεν. gazetta	μπαγιονέτα	«ξιφολόγχη»	< γαλλ. bayonette
γεμεκλίκι	«τροφεία, έξοδα διατροφής»	< τουρκ. yemeklik	μπαϊρακτάρης	«σημαιοφόρος»	< τουρκ. bayraktar
γέμελος	«δίδυμος»	< ιταλ. gemello	μπαΐρι	«πλαγιά»	< τουρκ. bayır
γεντέκι	«δοχείο (ζεστού νερού)»	< τουρκ. yedek	μπακράτσι	«χάλκινο αγγείο»	< τουρκ. bakraç
γιαρά	«πληγή»	< τουρκ. yara	μπαξεβάνης	«κηπουρός»	< τουρκ. bahçıvan
γιασάκι	«απαγόρευση»	< τουρκ. yasak	μπαρουτχανές	«πυριτιδαποθήκη»	< τουρκ. baruthane
γιάτσο	«παγωτό»	< ιταλ. ghiaccio	μπατάλης	«άχρηστος»	< τουρκ. battal
γιολντάσης	«σύντροφος»	< τουρκ. yoldas	μπατάλια	«μάχη»	< ιταλ. battaglia
γιολτζής	«ταξιδιώτης»	< τουρκ. yolcu	μπάχτι	«τύχη»	< τουρκ. baht
γιουρούκης	«άξεστος, βάρβαρος»	< τουρκ. yürük	μπεντένι	«έπαλξη»	< τουρκ. beden
γκενεράλης	«στρατηγός»	< ιταλ. generale	μπερατλής	«διερμηνέας»	< τουρκ. beratlı
γκιόλι	«λάκκος, τέλμα»	< τουρκ. göl	μπεσλεμές	«σιτευτό αρνί»	< τουρκ. besleme
γκιουζέλης	«όμορφος»	< τουρκ. güzel	μπιλετζίκι	«βραχιόλι»	< τουρκ. bilezik
γκιουλές	«οβίδα»	< τουρκ. gülle	μπινιάρης	«δίδυμος»	< λατ. binarius
γούλα	«οισοφάγος»	< λατ. gula	μπόζης	«φαιός, σταχτής»	< τουρκ. boz
γουλόζος	«λαίμαργος»	< ιταλ. goloso	μπόρτζι	«χρέος»	< τουρκ. borç
γρανάτα	«χειροβομβίδα»	< ιταλ. granata	μπουρμάς	«κρουνός»	< τουρκ. burma
εκμεκτσής	«ψωμάς»	< τουρκ. ekmekci	μπούρσα	«χρηματιστήριο»	< ιταλ. borsa
εσκιτζής	«παλαιοπώλης»	< τουρκ. eskici	μπούρτζι	«φρούριο, οχυρό»	< αραβ. burğ
ζάβαλης	«δυστυχής»	< τουρκ. zavallı	νιζάμι	«τάξη, ρύθμιση»	< τουρκ. nizam
ζαϊρές	«εφόδια, προμήθειες»	< τουρκ. zahire	νισαντίρι	«χλωριούχο αμμώνιο»	< τουρκ. nişadır
ζαΐφης	«αδύναμος»	< τουρκ. zayıf	νοτάριος	«συμβολαιογράφος»	< λατ. notarius
ζαπτιές	«χωροφύλακας»	< τουρκ. zaptiye	νουφούσι	«πιστοποιητικό»	< τουρκ. nüfus
ζαρίφης	«κομψός»	< τουρκ. zarif	νταμουζλούκι	«θρεφτάρι - επιβήτορας»	< τουρκ. damızlık
ζούπα	«φούστα»	< γαλλ. jupe	ντανάς	«νεαρός ταύρος»	< τουρκ. dana
ινκάντο	«δημοπρασία»	< ιταλ. incanto	ντέγκι	«ζυγαριά»	< τουρκ. denk
καβάσης	«φρουρός προξενείου»	< τουρκ. kavas	ντελής	«ιππέας»	< τουρκ. deli
καβάφης	«παπουτσής»	< τουρκ. kavaf	ντερμάνι	«δύναμη»	< τουρκ. derman
καβούλι	«λόγος, συμφωνία»	< τουρκ. kavil	ντονμές	«αρνησίθρησκος»	< τουρκ. dönme
καζάζης	«μεταξάς»	< τουρκ. kazaz	ντόρτσο	«γλυκό πορτοκάλι»	< ιταλ. dolzo
καζασκέρης	«στρατοδίκης»	< τουρκ. kazasker	ντοτόρος	«γιατρός»	< ιταλ. dottore
καμπαρντίζω	«φουσκώνω»	< τουρκ. kabardım	ντουλγκέρης	«ξυλουργός»	< τουρκ. dülger
καμπούλι	«συγκατάθεση»	< τουρκ. kabul	ντουρσέκι	«γωνιά δρόμου»	< τουρκ. dirsek
καούνι	«πεπόνι»	< τουρκ. kavun	ουζούνης	«ψηλός»	< τουρκ. uzun
καπάνι	«τόπος αγοράς»	< τουρκ. kapan	οφιτσιάλος	«αξιωματούχος»	< ιταλ. officiale
καρούτα	«σκάφη»	< αλβ. karrutë	παρλαμέντο	«κοινοβούλιο»	< ιταλ. parlamento
καρτάλι	«είδος αετού»	< τουρκ. kartal	πεχλιβάνης	«παλαιστής»	< τουρκ. pehlivan
κασαβέτι	«θλίψη»	< τουρκ. kasavet	πόστα	«ταχυδρομείο»	< ιταλ. posta
κατσάκης	«φυγάς»	< τουρκ. kaçak	ποτούρι	«χωριάτικο παντελόνι»	< τουρκ. potur
κατσαμάκι	«νάζι, υπεκφυγή»	< τουρκ. kaçamak	ρεΐζης	«πρόεδρος»	< τουρκ. reis
καφαλτί	«απογευματινό γεύμα»	< τουρκ. kahvaltı	ρεντζιπέρης	«γεωργός»	< τουρκ. rençber
καφαντάρης	«σύντροφος»	< τουρκ. kafadar	ρετσέλι	«κομπόστα από μούστο»	< τουρκ. reçel
κελεπτσές	«χειροπέδα»	< τουρκ. kelepçe	ριτιράτα	«υποχώρηση»	< ιταλ. ritirata
κεμέρι	«θήκη, ζώνη»	< τουρκ. kemer	ρόγα	«μισθός»	< μεσν. λατ. roga
κεπτσές	«τρυπητή κουτάλα»	< τουρκ. kepçe	ρούντος	«λεπτό (μαλλί)»	< σλαβ. ruda
κεράς	«ενοίκιο»	< τουρκ. kira	σαμντάνι	«κηροπήγιο»	< τουρκ. şamdan
κερεστές	«ξυλεία»	< τουρκ. kereste	σαμούρι	«νυφίτσα»	< τουρκ. samur
κιοσές	«σπανός»	< τουρκ. köse	σαραλίκι	«ίκτερος»	< τουρκ. sarılık
κιρατζής	«ενοικιαστής»	< τουρκ. kiracı	σαράτσης	«σελοποιός»	< τουρκ. saraç
κοκόζης	«φτωχός»	< τουρκ. kokoz	σασκίνης	«άμυαλος, αφηρημένος»	< τουρκ. şaşkın
κολτζής	«φύλακας»	< τουρκ. kolcu	σατίρι	«είδος μαχαιριού»	< τουρκ. satır
κομαντάντης	«διοικητής»	< ιταλ. commandante	σαψάλης	«άμυαλος»	< τουρκ. şapşal
κομπρεμετάρω	«διακινδυνεύω»	< ιταλ. compromettere	σελτές	«μαξιλάρα»	< τουρκ. şilte
κόνσολος	«πρόξενος»	< ιταλ. console	σεντζαφές	«άπιστος»	< ιταλ. senza fe
κονσουλάτο	«προξενείο»	< γαλλ. consulat	σερδάρης	«διοικητής»	< τουρκ. serdar
κοντόσης	«μαστροπός»	< τουρκ. kodoş	σιρίμι	«δερμάτινο κορδόνι»	< τουρκ. sırım
κοντότα	«διαγωγή»	< ιταλ. condotta	σολδάτος	«στρατιώτης»	< ιταλ. soldato
κοντράτο	«συμβόλαιο»	< ιταλ. contratto	σουλουμάς	«καλλυντικό»	< τουρκ. sulama
κουλαξίζης	«κουτσάφτης»	< τουρκ. kulaksız	σουρ(γ)ούνης	«εξόριστος»	< τουρκ. sürgün
κουντούρα	«είδος παπουτσιού»	< τουρκ. kundura	σούρλα	«αιχμηρή κορυφή»	< σλαβ. surla
κουρνάζης	«άθλιος, δόλιος»	< τουρκ. kurnaz	σουρμές	«βαφή»	< τουρκ. sürme
κουρσούνι	«σφαίρα»	< τουρκ. kurşun	σοφτάς	«ιεροσπουδαστής»	< τουρκ. softa
κρέντιτο	«πίστωση»	< ιταλ. credito	σπαχής	«ιππέας»	< τουρκ. sipahi
λατίφης	«χαριτωμένος»	< τουρκ. lâtif	σπετσέρης	«φαρμακοποιός»	< ιταλ. spezieri (πληθ.)
λεμπλεμπίδι	«στραγάλι»	< τουρκ. leblebi	σπετσερία	«φαρμακείο»	< ιταλ. spezieria
λίνια	«γραμμή»	< γαλλ. ligne	σταμπαρία	«τυπογραφείο»	< ιταλ. stamperia
μαμουτιές	«οθωμανικό νόμισμα»	< τουρκ. mahmudiye	ταζέτικος	«φρέσκος»	< τουρκ. taze

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
ταϊφάς	«πλήρωμα πλοίου»	< τουρκ. tayfa
τάμπια/ντάπια	«οχυρό»	< τουρκ. tabya
τάρα	«απόβαρο»	< ιταλ. tara
ταρατόρι	«είδος σάλτσας»	< τουρκ. tarator
τεμπίχι	«νουθεσία, προειδοποίηση»	< τουρκ. tembih
τερζής	«ράφτης»	< τουρκ. terzi
τεσκερές	«κοινοποίηση - άδεια»	< τουρκ. tezkere
τζανφές	«μεταξωτό ύφασμα»	< τουρκ. canfes
τζασίτης	«κατάσκοπος»	< τουρκ. çaşıt
τζατμάς	«σκελετός κτηρίου»	< τουρκ. çatma
τζελάτης	«δήμιος»	< τουρκ. cellat
τζελέπης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. celep
τζεπχανές	«πολεμοφόδια»	< τουρκ. cephane
τζιλβές	«ακκισμός, νάζι»	< τουρκ. cilve
τιτίζος	«λεπτολόγος»	< τουρκ. titiz
τιφτίκι	«λεπτό κατσικήσιο μαλλί»	< τουρκ. tiftik
τοκμάκι	«ξύλινο σφυρί»	< τουρκ. tokmak
τοπόλι	«λεύκα»	< σλαβ. topol
τοπούζι	«είδος ροπάλου»	< τουρκ. topuz
τούγια	«είδος κυπαρισσιού»	< γαλλ. tuya
τούζλα	«αλυκή»	< τουρκ. tuzla
τουζλούκι	«περικνημίδα»	< τουρκ. tozluk
τσαΐρι	«λιβάδι»	< τουρκ. çayır
τσάμι	«πεύκο»	< τουρκ. çam
τσαμπάζης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. cambaz
τσαπάρι	«είδος πετονιάς»	< τουρκ. çapari
τσαρσί	«αγορά»	< τουρκ. çarşı
τσατμάς	«ξύλινος τοίχος»	< τουρκ. çatma
τσελεμπής	«κύριος, άρχοντας»	< τουρκ. çelebi
τσελίκι	«ατσάλι»	< τουρκ. çelik
τσερτσεβές	«ξύλινο πλαίσιο παραθύρου»	< τουρκ. çerçeve
τσεσμές	«(πέτρινη) βρύση»	< τουρκ. çeşme
τσέτης	«αντάρτης»	< τουρκ. çete
τσιβερμές	«οβελίας»	< τουρκ. çevirme
τσιβί	«καρφί, τσιμπούρι»	< τουρκ. çivi
τσιλιγκίρης	«κλειδαράς»	< τουρκ. çilingir
τσιμσίρι	«δέντρο πύξος»	< τουρκ. şimşir
τσιπλάκης	«γυμνός»	< τουρκ. çıplak
τσορβάς	«σούπα»	< τουρκ. çorba
τσουμάκι	«ρόπαλο»	< τουρκ. çomak
φέτι	«κατάκτηση»	< τουρκ. fetih
φορτσέρι	«μπαούλο»	< ιταλ. forziere
χαζινές	«θησαυροφυλάκιο»	< τουρκ. hazine
χαΐνης	«ακαμάτης»	< τουρκ. hain
χαμούρι	«ζυμάρι»	< τουρκ. hamur
χαντούμης	«ευνούχος»	< τουρκ. hadım
χαραμής	«ληστής»	< τουρκ. harami
χάψη	«φυλακή»	< τουρκ. hapis
χούμελι	«υδρόμελι»	< σλαβ. hmel

Παρατηρήσεις

1. Πολλές από τις ξένες λέξεις τού πίνακα, τις οποίες συναντούμε εκτεταμένα σε παλαιότερα κείμενα (λ.χ. τού Μακρυγιάννη), αντικαταστάθηκαν επιτυχώς από τις αντίστοιχες ελληνικές χάρις στο κίνημα τού Κοραή και άλλων λογίων τού 18ου και 19ου αι. να «αποκαθάρουν» τη γλώσσα από ξένες λέξεις.
2. Στον επιλεκτικό πίνακα περιέχονται κυρίως λέξεις που δεν είναι εν χρήσει πλέον στη Νεοελληνική Κοινή, αλλά είναι πιθανόν να τις συναντήσει κανείς σε παλαιότερα κείμενα, σε διαλέκτους ή, σπανιότερα, στις ιδιολέκτους μερικών ηλικιωμένων κυρίως ατόμων.
3. Σε ορισμένες περιπτώσεις η σημασία του ξένου όρου δεν ταυτίζεται με τη σημασία τού προσαρμοσμένου δανείου, η οποία οφείλεται συνήθως σε σημασιολογική εξέλιξη εντός τής Ελληνικής ή σε άλλη επίδραση.
4. Σε ορισμένες διαλέκτους τής Νέας Ελληνικής ενδέχεται το προσαρμοσμένο δάνειο να έχει προσλάβει άλλη μορφή ή σημασία από αυτήν που δηλώνεται στον πίνακα.
5. Μερικές από τις λέξεις τού πίνακα απαντούν σε κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.τ.λ.).
6. Η ετυμολογική προέλευση που αναγράφεται εδώ αναφέρεται στην άμεση και όχι στην απώτερη αναγωγή των δανείων (λ.χ. αναφέρεται ότι μια λέξη προέρχεται από την Τουρκική και όχι αν η τουρκική λέξη είναι αραβικής, περσικής ή άλλης αρχής).

διερευνώντας κατά πόσον έχει κατακτήσει συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες: *ο καθηγητής εξέτασε τους μαθητές στο μάθημα τής ημέρας* || *τους υποψηφίους για τη θέση τού διευθυντή πωλήσεων θα εξετάσει τριμελής επιτροπή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐξ- + ἐτάζω «ελέγχω λεπτομερώς» < ἐτός «αληθής» (ιων. ψίλωση) < I.E. *se-to- «αληθής», πβ. σανσκρ. satya-, αρχ. σκανδ. sannr κ.ά. Δεν αποκλείεται σύνδεση με το θ. *es- «είμαι». Ομόρρ. *ἔτυμον* (< ἐτός «αληθής»)].

εξέταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η προσεκτική παρατήρηση και μελέτη: ~ *φαινομένου / προβλήματος / σκανδάλου* ΣΥΝ. έρευνα, αναζήτηση **2.** η ιατρική διερεύνηση τής κατάστασης τής υγείας (κάποιου): ~ *ασθενούς* || *κάνω* ~ *αίματος* || (κ. σε πληθ.) *κάνω εξετάσεις ούρων* **3. εξετάσεις** (οι) η δοκιμασία που αποσκοπεί στην αξιολόγηση των γνώσεων ή των δεξιοτήτων (κάποιου): *προφορικές / γραπτές / κατατακτήριες / τελικές / πτυχιακές / εισαγωγικές* ~ || *δίνω / έχω* ~ || *υποβάλλομαι / συμμετέχω / προβιβάζομαι / απορρίπτομαι / αποτυγχάνω / κόβομαι στις* ~ || *περνώ (σ)τις* ~ (επιτυγχάνω) || *περνώ από* ~ (υποβάλλομαι σε εξετάσεις) || ~ *για δίπλωμα οδήγησης / στην οδήγηση* || (κ. σε εν.) *προφορική* ~· ΦΡ. **απολυτήριες εξετάσεις** βλ. λ. *απολυτήριος* **4.** η ανάκριση μάρτυρα ή διαδίκου: *προκαταρκτική* ~ • **5.** ΙΣΤ. ***Ιερά Εξέταση*** (λατ. Inquisitio) (α) (από τον 12ο αι. ώς τον 18ο αι.) το συμβούλιο των καρδιναλίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ήλεγχε δογματικά τις αιρέσεις και τιμωρούσε τους αιρετικούς (β) (μτφ.) η αυστηρή δοκιμασία εξεταζομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία, ωρίμαση.*

εξεταστέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξεταστεί· ΦΡ. (ειδικότ.) **εξεταστέα ύλη** η ύλη (το σύνολο των γνώσεων) στην οποία πρόκειται κάποιος να εξεταστεί.

εξεταστήριο (το) [μτγν.] {εξεταστηρί-ου | -ων} ο τόπος στον οποίο διεξάγονται εξετάσεις.

εξεταστής (ο) [αρχ.]. **εξετάστρια** (η) {εξεταστριών} πρόσωπο που κρίνει την απόδοση των υποψηφίων σε εξετάσεις: *ο* ~ *απέρριψε / έκοψε / πέρασε τον υποψήφιο* || ~ *οδήγησης.*

εξεταστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που παρατηρεί, που χαρακτηρίζεται από ερευνητική διάθεση: ~ *βλέμμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με εξετάσεις: ~ *περίοδος / επιτροπή / σύστημα.* — **εξεταστικά** επίρρ.

εξέταστρα (τα) [1880] {εξετάστρων} το χρηματικό αντίτιμο τής συμμετοχής σε εξετάσεις: *καταβάλλω / πληρώνω* ~.

εξετέθην ρ. → εκθέτω

εξέτεινα ρ. → εκτείνω

εξέτισα ρ. → εκτίνω

εξετράπην ρ. → εκτρέπω

εξευγενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευγένισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω σε (κάποιον/κάτι) ευγενικό χαρακτήρα, προάγω πολιτιστικά: *η μουσική / το καλό βιβλίο εξευγενίζει τον νου / την ψυχή / τα ήθη τού ανθρώπου* ΣΥΝ. εκλεπτύνω, εκπολιτίζω ΑΝΤ. εκχυδαΐζω, αποβαρβαρώνω **2.** (α) κάνω (κάτι) πιο εκλεπτυσμένο, βελτιώνω την ποιότητά του: ~ *τη γλωσσική έκφραση* (β) βελτιώνω (ζωικό ή φυτικό οργανισμό ή ουσίες) με επιστημονικές μεθόδους: ~ *λιπαρές ουσίες που έχουν υποστεί αλλοίωση* ΣΥΝ. ραφινάρω. — **εξευγενισμός** (ο) [μτγν.] κ. **εξευγένιση** (η) [1835], **εξευγενιστικός,** -ή, -ό [1892].

εξευμενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευμένισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ευμενή απέναντί μου, μετριάζω τον θυμό του: *στην αρχαιότητα οι άνθρωποι, όταν πίστευαν ότι οι θεοί ήταν οργισμένοι, προσέφεραν θυσίες, για να τους εξευμενίσουν* ΣΥΝ. ημερώνω, (ειδικότ.) εξιλεώνω **2.** μετριάζω, απαλύνω (αισθήματα οργής) ΣΥΝ. καταπραΰνω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. διεγείρω, (εξ)ερεθίζω. — **εξευμενισμός** (ο) [μτγν.].

εξευμενιστικός, -ή, -ό [1790] αυτός που έχει σκοπό να εξευμενίσει (κάποιον): ~ *θυσίες.* — **εξευμενιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η εύρεση έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: ~ *εργασίας.*

εξευρίσκω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξευρέθην, -ης, -η... (μτχ. εξευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: *μέχρι τον Μάιο πρέπει να εξευρεθούν 2 δισ. δρχ.* || ~ *διπλωματική / πολιτική λύση.* — **εξευρετικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*

εξευρωπαΐζω ρ. μετβ. [1845] {εξευρωπάισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται σαν Ευρωπαίος· προσαρμόζω (κάτι) στα ευρωπαϊκά πρότυπα: *εξευρωπαϊσμένος τρόπος ζωής / εκπαιδευτικό σύστημα* **2.** (κατ' επέκτ.) εκσυγχρονίζω (βλ. λ. *Ευρωπαίος*, σημ. 3. κ. λ. *Ευρώπη*). — **εξευρωπαϊσμός** (ο) [1875].

εξευτελίζω ρ. μετβ. {εξευτέλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μειώνω (συνήθ. με τη συμπεριφορά μου) την αξία, εκμηδενίζω την αξιοπρέπεια (κάποιου): *τον εξευτέλισε μπροστά σε πολύ κόσμο* || *«κι αν δεν μπορείς να κάμεις τη ζωή σου όπως την θέλεις, τούτο προσπάθησε τουλάχιστον όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις»* (Κ.Π. Καβάφης) ΣΥΝ. ταπεινώνω, διασύρω, ατιμώνω. (Βλ. κ. *ξευτιλίζω*). — **εξευτελισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξευτιλίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ἐξ- + εὐτελίζω < εὐτελής].

εξευτελιστικός, -ή, -ό [1856] αυτός που εξευτελίζει, που οδηγεί στον εξευτελισμό, στην ανυποληψία: ~ *συμπεριφορά / τιμές* (πολύ χαμηλές τιμές) ΣΥΝ. ταπεινωτικός, ατιμωτικός, μειωτικός. — **εξευτελιστικά** επίρρ.

εξέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** αποτελώ προεξοχή σε επιφάνεια ή ευθεία: *από τις άκρες τού χαλιού εξέχουν τα κρόσσια* || *έκοψα μερικές κλωστές που εξείχαν* **2.** (η μτχ. **εξέχων,** *-ουσα, -ον*) αυτός που έχει σημαντικό ρόλο, που ξεχωρίζει για την υψηλή του θέση (κοινωνική, πολιτική, πνευματική κ.λπ.): *εξέχων συγγραφέας* || *εξέχουσα φυσιογνωμία* || *εξέχον μέλος τού κόμματος* || *συνάντηση εξεχουσών προσωπικοτήτων* ΣΥΝ. διακε-

κριμένος, διαπρεπής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

έξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή/και συνεχούς επίδρασης τού ίδιου παράγοντα: *η επιμέλεια τού έχει γίνει ~ από τα μαθητικά του χρόνια·* ΦΡ. (α) ***καθ' έξιν** (καθ' έξιν)* για κάτι που γίνεται επανειλημμένως, από συνήθεια· κατ' αντιδιαστολή προς το «κατά φύσιν»: *ψεύδεται ~* (β) ***έξις, δευτέρα φύσις** (έξις, δευτέρα φύσις)* για τη δύναμη τής συνήθειας **2.** ΙΑΤΡ. η ιδιαίτερη κατάσταση και όψη τού σώματος, όπως διαμορφώνεται από τη συνεχή επανάληψη ορισμένων πράξεων, από ασκήσεις κ.λπ. ή από κάποια πάθηση. Επίσης (λόγ.) **έξις** {-εως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕξις* < *ἑξ-*, πβ. *ἕξ-ω*, μέλλ. τού ρ. *ἔχω* (βλ.λ.). Η φρ. *ἕξις, δευτέρα φύσις* αποδίδει τη λατ. ρήση τού Κικέρωνος «consuetudo secunda natura (est)»].

εξήγαγα ρ. → εξάγω

εξήγγειλα ρ. → εξαγγέλλω

εξήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο καθορισμός τής σημασίας ή των αιτίων ενός πράγματος: *θέλω να μου δώσει μια ~ για την απαράδεκτη συμπεριφορά του || ~ λέξεως / φαινομένου* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διασάφηση, αιτιολόγηση **2.** (συνεκδ.) η μεταφραστική απόδοση αρχαίου ή ξενόγλωσσου κειμένου ΣΥΝ. μετάφραση, ερμηνεία **3. εξηγήσεις** (οι) οι δικαιολογίες που αφορούν σε πράξη ή ενέργεια που παρεξηγήθηκε από κάποιον, που έθιξε κάποιον: *δίνω / ζητώ ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι, μετάφραση.*

εξηγήσιμος, -η, -ο [1890] αυτός που μπορεί να εξηγηθεί ΣΥΝ. ερμηνεύσιμος.

εξηγητής (ο) [αρχ.] αυτός που αναλύει και ερμηνεύει (κάτι): *ήταν περίφημος ~ των ευαγγελικών περικοπών* ΣΥΝ. ερμηνευτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εξηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σκοπό να εξηγήσει (κάτι) ΣΥΝ. ερμηνευτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εξηγμένος, -η, -ο ▸ εξάγω

εξηγώ κ. (λαϊκ.) **ξηγώ** ρ. μετβ. {εξηγείς... | εξήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι) κατανοητό, βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει (κάτι): *του ~ μια δύσκολη έννοια / το κείμενο / μια δυσνόητη ταινία || προσπαθούσε με απλά λόγια να εξηγήσει τι ήθελε να πει || του εξήγησα ότι τα πράγματα δεν ήταν όπως νόμιζε || ~ στους μαθητές πώς να λύσουν την άσκηση* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, αποσαφηνίζω **2.** (ειδικότ.) προσδιορίζω τα αίτια για (κάτι): *δεν μπορώ να εξηγήσω την απότομη αλλαγή στη συμπεριφορά του || Στάσου, να σου εξηγήσω! Δεν φταίω εγώ για ό,τι έγινε! || τώρα εξηγούνται όλα!* (μεσοπαθ. **εξηγούμαι**) **3.** ξεκαθαρίζω τη θέση μου, για να αποφευχθούν παρεξηγήσεις: *νομίζω ότι σας εξηγήθηκα από την αρχή για τις απαιτήσεις μου* **4.** (μόνο λαϊκ. **ξηγιέμαι**) βλ.λ. **5.** (λαϊκ., η μτχ. **ξηγημένος**, *-η, -ο*) βλ. λ. *ξηγιέμαι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξηγῶ* < αρχ. *ἐξηγοῦμαι (-έο-)* «αρχηγεύω – ερμηνεύω» < *ἐξ-* + *ἡγοῦμαι* (βλ.λ.)].

εξήκοντα (το) ▸ εξήντα

εξηκοντα- κ. **εξηκοντά-** κ. **εξηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): *εξηκοντα-ετής, εξηκοντ-άκις* **2.** είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εξηκοντα-πλάσιος.*

εξηκονταετής, -ής, -ές → εξηκοντα-, -ετής

εξηκονταετία (η) → εξηκοντα-, -ετία

εξηκοντάκις επίρρ. ▸ εξηκοντα-, -άκις

εξηκονταπλάσιος, -α, -ο → εξηκοντα-, -πλάσιος

εξηκοντούτης (ο) {εξηκοντουτών}, **εξηκοντούτις** (η) {εξηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει ηλικία εξήντα ετών ΣΥΝ. εξηκονταετής, εξηντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἑξηκονταετής* < *ἑξήκοντα* + *-ετής* < *ἔτος*].

εξηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 60ός στην αραβική αρίθμηση, Ξ' ή ξ' στην ελληνική και LX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξήντα (60) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξηλεκτρισμός (ο) **1.** η χρήση τής ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορες εφαρμογές (αγροτοβιομηχανικές, οικιακές κ.λπ.) **2.** η παροχή, η τροφοδοσία ηλεκτρικού ρεύματος: *ο πλήρης ~ τής περιοχής έγινε μόλις το 1970* ΣΥΝ. ηλεκτροδότηση.

εξήλθα ρ. → εξέρχομαι

εξημερώνω ρ. μετβ. {εξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ ήμερο (άγριο και επιθετικό ζώο) ΣΥΝ. δαμάζω, τιθασεύω **2.** (μτφ.) επιφέρω ψυχική ηρεμία, καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευγενέστερο: *~ τα ήθη* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ηρεμώ, εξευγενίζω ΑΝΤ. εξαγριώνω, εκτραχύνω. — **εξημέρωση** (η) [μτγν.], **εξημερώσιμος, -η, -ο** [1889].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξημερῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἡμερῶ* < *ἥμερος*].

εξημερωτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που συντελεί στην εξημέρωση.

εξημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έξαψη ή υπερβολική ένταση: *εξήλθε ~ από την αίθουσα τού δικαστηρίου || ~ φαντασία || τις διαπραγματεύσεις δυσκόλεψαν πολύ τα ~ πνεύματα* ΣΥΝ. φορτισμένος, ερεθισμένος ΑΝΤ. ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐξάπτω*].

εξήντα (το) {άκλ.} **1.** πενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός των λεπτών μιας ώρας, ο αριθμός 60 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 60: *ένα λεπτό αποτελείται από ~ δευτερόλεπτα.* Επίσης (λόγ.) **εξήκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξήντα* < αρχ. *ἑξ-ή-κοντα* (όπου το *-η-* κατ' αναλογίαν προς το *πεντήκοντα*) < *ἕξ* + *-κοντα* (βλ. λ. *ενενήντα*)].

εξηντα- κ. **εξηντά-** κ. **εξηντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): *εξηντά-χρονος, εξηντ-άρης* **2.** είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εξηντα-πλάσιος.*

εξηνταβελόνης (ο) {εξηνταβελόνηδες}, **εξηνταβελόνισσα** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά παθολογικά το χρήμα, που προτιμά να ζει στη μιζέρια, προκειμένου να μην ξοδεύει χρήματα· λέξη γνωστή και από το ομότιτλο θεατρικό έργο τού Κ. Οικονόμου τού εξ Οικονόμων ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης, παραδόπιστος, σπαγκοραμμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*

εξήντα εννέα κ. (καθημ.) **εξήντα εννιά** (το) {άκλ.} **1.** εξήντα οκτώ συν ένα, ο αριθμός 69 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 69 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξηντάρης (ο) {εξηντάρηδες}, **εξηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που είναι ηλικίας εξήντα ετών ή περίπου **2.** (το θηλ. ως ουσ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας εξήντα λεπτών (μιας ώρας) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

εξηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} εξήντα, στη ΦΡ. ***καμιά εξηνταριά*** περίπου εξήντα: *μου χρωστάει ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑξηνταριά* < *ἑξήντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εξής επίρρ. **1.** στη συνέχεια: *θα βρείτε τα διαγράμματα στις σελίδες 35 και ~ (= στη σελίδα 35 και στις επόμενες·* συντομ. κ. εξ.)· ΦΡ. (α) ***ως εξής*** κατά τον τρόπο που έπεται: *θα δουλέψετε ~: θα χωριστείτε σε ομάδες εργασίας...* ΣΥΝ. ως ακολούθως (β) ***και ούτω καθεξής*** (συντομ. κ.ο.κ.) ομοίως και στη συνέχεια: *αυτό ισχύει στην πρώτη, τη δεύτερη περίπτωση ~* (γ) ***στο εξής / από 'δώ κι εξής / από τώρα και στο εξής*** από εδώ και πέρα, στο μέλλον: *~ θα επικοινωνούμε μόνο τηλεφωνικώς* **2.** (με άρθρο ως επίθ.) για να δηλώσουμε ότι ακολουθεί σειρά, παράθεση, απαρίθμηση στοιχείων· (γενικότ.) για να προεξαγγείλουμε (κάτι που πρόκειται να αναφερθεί): *οι Ευαγγελιστές είναι οι ~ τέσσερεις: ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης || έκανα την ~ σκέψη: ...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξῆς*, επιρρ. σχηματισμός ένσιγμου θ., το οποίο απαντά και στο ρ. *ἔχομαι* «προσκολλώμαι, ακολουθώ» (πβ. μέλλ. *ἕξεσθαι*)].

> **εξής – εφεξής – και ούτω καθεξής.** Το **εξής** (αρχ. **ἑξῆς**), παράγωγο τού **έχομαι** (*έχομαι των παραδόσεων* = κρατώ, τηρώ, ακολουθώ τις παραδόσεις), δηλώνει σειρά, ακολουθία, που αρχίζει από τον χρόνο ή και τον τόπο τού ομιλητή, για να συνεχιστεί με ορισμένη τάξη: *Η πομπή θα ακολουθήσει την εξής διαδρομή: πρώτα θα περάσει από την πλατεία Συντάγματος, εν συνεχεία θα διέλθει την οδό Μητροπόλεως, θα διασχίσει το Μοναστηράκι και θα τερματιστεί στην πλατεία τού Θησείου – Θα ακολουθήσει το εξής πρόγραμα... – Πέτυχαν στον διαγωνισμό οι εξής μαθητές* (ακολουθούν τα ονόματα). Με τη λ. *εξής* δηλ. ο ομιλητής προεξαγγέλλει ότι θα εκθέσει ακολούθως και σε ορισμένη σειρά ορισμένα στοιχεία, γεγονότα, πληροφορίες. Το *εξής* στις περιπτώσεις αυτές λειτουργεί ως (άκλιτο) επίθετο. Μπορεί επίσης να προηγείται το **ως (ως εξής)**: *Τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν ως εξής.* Ή και να χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό *(το / τα εξής): Θέλω να σας εξηγήσω το εξής, ότι δεν είναι απαραίτητο να καταβληθεί εξαρχής ολόκληρο το ποσό.* Το **εφεξής** χρησιμοποιείται ως επίρρημα χρονικής αναφοράς, για να δηλώσει συγκεκριμένο χρονικό (παρελθοντικό, παροντικό ή και μελλοντικό) σημείο, μετά το οποίο θα ακολουθήσει κάτι: *Εφεξής τα κείμενα δεν θα γράφονται σε γραφομηχανές, αλλά σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Συμφώνησαν την παύση τού πολέμου και τη διακοπή εφεξής των πυρηνικών δοκιμών.* Η φρ. **και ούτω καθεξής** (συντομογρ. **κ.ο.κ.**) χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής διακόπτει κάπου αυτά που λέει, αφήνοντας τον ακροατή να συμπληρώσει μόνος του τα ακολουθούντα ως ευκόλως εννοούμενα από όσα έχουν ήδη λεχθεί. Πρόκειται δηλ. για μια μορφή ελλειπτικού λόγου: *Στη δυναστεία αυτή βασίλευσαν κατά σειρά ο πατέρας, ο γυιος του, ο εγγονός του και ούτω καθεξής.* Με ελλειπτική χρήση βρίσκουμε και τη φρ. **και εξής** (συντομογρ. **κ.εξ.**), που χρησιμοποιείται συχνά σε παραπομπές: *«από τη σελίδα 32 κ.εξ.».*

εξήχθην ρ. ▸ εξάγω

έξι (το) {άκλ.} **1.** πέντε συν ένα, ο αριθμός 6 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 6: *η Πούλια έχει ~ άστρα* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). Επίσης (αρχαιοπρ.) **εξ**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἔξι* (το -ι πιθ. κατά το *εἴκοσ-ι*) < αρχ. *ἕξ* < *Fέξ* < Ι.Ε. *sweks- «έξι», πβ. σανσκρ. ṣáṣ-, λατ. sex, ισπ. seis, αγγλ. six, γερμ. sechs κ.ά. Ομόρρ. *ἕκ-τος, ἑξ-άς (-άδα), ἑξ-ῆς (-ἀντας), ἑξ-ή-κοντα* κ.ά.].

> **έξι ή έξη;** Το αρχαίο **ἕξ**, που έδινε την εντύπωση ότι στερείται καταλήξεως έναντι των άλλων αριθμητικών και ότι δεν διακρίνεται ακουστικά από την πρόθεση **ἐξ** *(εξ ανάγκης – εξάγω),* μεταπλάστηκε στον τ. **έξι**, λήγοντας έτσι σε φωνήεν. Το **-ι** αυτό είναι ίσως αναλογικώς προς τον μόνο υπάρχοντα σε -ι τύπο αριθμητικού (απολύτου), προς το *είκοσ-ι,* εξού και η γραφή *έξι.* Μερικοί έγραψαν το έξι με **-η (έξη)**, θεωρώντας ότι το *-η* τού έξι προέρχεται από το σύνθετο *εξ-ήμισυ.* Οπωσδήποτε, ορθότερη (και επικρατούσα) είναι η γραφή *έξι,* με την οποία –ας προστεθεί και αυτό– διαφορούται το *έξι* από το **έξη** (η) (< αρχ. *ἕξις*) «συνήθεια».

εξιδανικεύω ρ. μετβ. [1890] {εξιδανίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αφαιρώ τις αρνητικές πλευρές από (κάτι), αποδίδω χαρακτήρα ιδανικό, ιδεώδη: *έχει εξιδανικεύσει τα παιδικά του χρόνια, κι ας είχε ζήσει μέσα στη φτώχια* ΣΥΝ. μυθοποιώ. — **εξιδανίκευση** (η) [1887], **εξιδανικευτικός, -ή, -ό, εξιδανικευτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. idéaliser].

εξίδρωμα (το) [1876] {εξιδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. **1.** το αποτέλεσμα ή το προϊόν τής εξίδρωσης • **2.** η παθολογική συσσώρευση

υγρών πλούσιων σε λευκώματα σε κοιλότητες τού σώματος ΑΝΤ. διίδρωμα. — **εξιδρωματικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exsudat].

εξίδρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εφίδρωση (βλ.λ.) **2.** η παραγωγή εξιδρώματος (σημ. 2) **3.** η ύπαρξη μικρής ποσότητας (σταγόνων) νερού πάνω στην επιφάνεια των φυτών **4.** ΓΕΩΛ. το κομμάτιασμα ενός πετρώματος λόγω κρυσταλλώσεως νερού ή αλάτων στα διάκενα τής μάζας του. — **εξιδρώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξίδρωσις* < αρχ. *ἐξιδρῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἱδρῶ*, βλ. κ. *ιδρώνω*].

εξικνούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξικνείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) καταλήγω, φθάνω, έχω ως όριο: «... *όλη των η διανοητική ακτίς εξικνείται μέχρι τού πόκερ και μιας συζητήσεως [...] διά το βύσσινον το οποίον απέτυχε...*» (Στρ. Μυριβήλης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξικνοῦμαι* < *ἐξ-* + *ἱκνοῦμαι* «φθάνω» < *ἱκ-νέ-ομαι*, παρεκτεταμένος έρρινος τ. τού ρ. *ἵκω*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seik- «απλώνω, φθάνω», πβ. λιθ. siékiu «απλώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ἱκ-ανός, ἱκ-έτης, προ-ίξ (-ικα)* κ.ά. Βλ. κ. *αφικνούμαι*].

εξιλασμός (ο) **1.** η ανάσχεση τής οργής (κάποιου) και η συνακόλουθη καταπράυνσή (του) ΣΥΝ. εξευμένιση, μαλάκωμα **2.** η απόσπαση συγγνώμης με τον εξευμενισμό τού θυμού (κάποιου) ΣΥΝ. ιλασμός, εξιλέωση **3.** η θρησκευτική τελετή στην οποία γίνονται δεήσεις, για να εξασφαλιστεί η ευμένεια και ο κατευνασμός τού Θεού: *η εβραϊκή ημέρα εξιλασμού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξιλάσκομαι* < *ἐξ-* + *ἱλάσκομαι* (βλ. λ. *ιλασμός*). Η φρ. *ἡμέρα ἐξιλασμοῦ* (όπως και η λ. *ἐξιλασμός*) απαντά για πρώτη φορά στην Π.Δ. (*Λευϊτικόν* 23. 27), αποδίδοντας την εβρ. φρ. yōm (ha)kippūr(im), που είναι γνωστή διεθνώς ως Yom Kippur και είναι η μεγαλύτερη εβραϊκή εορτή με νηστεία και προσευχές μετανοίας].

εξιλαστήριος, -α, -ο αυτός που προσφέρεται για εξιλασμό: ~ *θυσία*· ΦΡ. ***εξιλαστήριο θύμα*** αυτός που, αν και είναι αθώος ή τουλάχιστον λιγότερο υπεύθυνος για κάτι, τιμωρείται, προκειμένου να απονεμηθεί τυπικά δικαιοσύνη, ενώ δεν λογοδοτούν οι πραγματικοί ένοχοι: *ο υπάλληλος ήταν το ~, ώστε να συγκαλυφθούν οι ευθύνες των προϊσταμένων του*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξιλάσκομαι* «εξευμενίζω, εξαγοράζω» < *ἐξ-* + *ἱλάσκομαι* (βλ. κ. *ιλασμός*)].

εξιλεώνω ρ. μετβ. {εξιλέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** απαλύνω την οργή (κυρ. θεού) με στόχο την ευμένειά του: *η πόλη προσπάθησε να εξιλεώσει τους θεούς με θυσίες* ΣΥΝ. εξευμενίζω **2.** (μεσοπαθ. **εξιλεώνομαι**) αποκαθαίρομαι ψυχικά από το φταίξιμό μου, από ηθικό βάρος, τυγχάνω συγγνώμης: *με την αυτοθυσία του θέλησε να εξιλεωθεί για τα εγκλήματά του*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξιλεῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-ιλεῶ* < *ἵλεως* (βλ.λ.)].

εξιλέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να κάνει κανείς (κάποιον) ευμενή απέναντί του καταπραΰνοντάς τον: *επεδίωκαν την ~ των θεών με θυσίες* ΣΥΝ. εξιλασμός **2.** η ψυχική κάθαρση (κάποιου) από αδικίες ή ηθικά παραπτώματα για τα οποία είναι υπεύθυνος: *γύρευε ~ για το έγκλημα που διέπραξε* || *αποζητούσε με αυτή την εκ βαθέων εξομολόγηση την ~ του* ΣΥΝ. εξαγνισμός. — **εξιλεωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

έξις (η) → έξη

εξισλαμίζω ρ. μετβ. [1884] {εξισλάμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προσδίδω σε (κάποιον/κάτι) στοιχεία που ανήκουν στον ισλαμικό πολιτισμό (θρησκεία, έθιμα, γλώσσα κ.λπ.) **2.** αναγκάζω (κάποιον) να ασπαστεί τον ισλαμισμό: *στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας πολλοί Έλληνες εξισλαμίστηκαν βίαια* (πβ. λ. *τουρκεύω*). — **εξισλαμισμός** (ο) [1865].

εξισορροπητικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στην ισορροπία: *ο ρόλος τού προέδρου τού κόμματος είναι ~, γιατί προσπαθεί να συμβιβάσει τις διαφορετικές τάσεις των στελεχών*.

εξισορροπώ ρ. μετβ. [1887] {εξισορροπείς... | εξισορρόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιφέρω την ισορροπία: *προσπάθησε με μια ευγενική διατύπωση να εξισορροπήσει το επιθετικό περιεχόμενο τού γράμματος* ΣΥΝ. ισοζυγιάζω **2.** ΦΥΣ. εξουδετερώνω αντίθετες δυνάμεις. — **εξισορρόπηση** (η) [1886].

εξίσου επίρρ.· σε ίση ποσότητα, στον ίδιο βαθμό: *αποδείχθηκε ~ δεινός ρήτορας με τον πατέρα του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίσης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ ἴσου*].

εξίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. εκπλήσσομαι, θαυμάζω, μόνο στη ΦΡ. ***απορώ και εξίσταμαι*** βλ. λ. *απορώ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποσύρομαι, αποχωρίζομαι – αποξενώνομαι (από χώρα, ιδέα, φύση κ.λπ.)», < *ἐξ-* + *ἵσταμαι*].

εξιστορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξιστορείς... | εξιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφηγούμαι (περιστατικό, ιστορία). — **εξιστόρηση** (η) [1856].

εξισώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξίσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιφέρω την ισότητα μεταξύ (άνισων μερών): ο υπουργός υποσχέθηκε *ότι θα εξισώσει αναλογικά τα φορολογικά βάρη των διαφόρων κοινωνικών ομάδων* || ~ *τους μεν με τους δε* **2.** ΜΑΘ. σχηματίζω ισότητα, τής οποίας τα δύο μέλη γίνονται ίσα, όταν ένα ή περισσότερα στοιχεία τους λάβουν ορισμένες τιμές.

εξίσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γίνονται άνισα μέρη ίσα, το να εξισώνεται (κάτι) με (κάτι άλλο): *οι νηπιαγωγοί διεκδικούσαν την ~ των μισθών τους με αυτούς των δασκάλων* **2.** ΜΑΘ. η ισότητα ανάμεσα σε δύο μαθηματικές εκφράσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν μία ή περισσότερες μεταβλητές (χ, ψ κ.λπ.), που πρέπει να λάβουν ορισμένη τιμή, προκειμένου η ισότητα αυτή να ισχύσει: *λύνει την ~* || ~ *δευτέρου βαθμού* || ~ *κύκλου* || *διαφορική / γραμμική / πρωτοβάθμια ~*. — **εξισωτικός**, -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξίσωσις* < αρχ. *ἐξισῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἰσῶ* (< *ἴσος*). Η μαθ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. équation].

εξισωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το εκουαλάιζερ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. equaliser].

εξισωτισμός (ο) η ισοπέδωση των διαφορών που διακρίνουν άτομα ή λαούς προς όφελος ενός ισχυροτέρου· η αφομοίωση και εξομοίωσή τους από τον ισχυρότερο: *η παγκοσμιότητα δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και γλωσσικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. egalitarianism].

εξιτάρω ρ. μετβ. {εξιτάρισ-α, -μένος} (αργκό των νέων) διεγείρω, ερεθίζω: *δεν είναι ο τύπος τής γυναίκας που με εξιτάρει*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. exciter < λατ. excito].

εξίτηλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (χρώμα) που γρήγορα ξεβάφει **2.** αυτός που εξαφανίζεται και σβήνει με την πάροδο τού χρόνου ΑΝΤ. ανεξίτηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-ιτός* (με παραγ. επίθημα *-ηλος*, πβ. *απατηλός, σφριγηλός* κ.ά.), στο οποίο απαντά η μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *ἔξειμι* «εξέρχομαι, βγαίνω». Βλ. κ. *εξιτήριο, ιταμός*].

εξιτήριο (το) {εξιτηρί-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί ότι ολοκληρώθηκε η θεραπεία ασθενούς και ότι αυτός μπορεί να βγει από το νοσοκομείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐξιτήριος* < αρχ. *ἐξιτός*, στο οποίο απαντά η μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *ἔξειμι* «εξέρχομαι». Βλ. κ. *εισιτήριο, ιταμός*].

εξιχνιάζω ρ. μετβ. {εξιχνίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ανευρίσκω ερευνώντας ίχνη **2.** (μτφ.) ανακαλύπτω την ερμηνεία, τη λύση (σκοτεινής υπόθεσης), διαλευκαίνω: *ο ανακριτής έκανε εξαντλητικές έρευνες, για να εξιχνιάσει μία περίπλοκη υπόθεση φόνου* ΣΥΝ. ξεδιαλύνω, βρίσκω την άκρη. — **εξιχνίαση** (η) [1817].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξ-* + *-ιχνιάζω* < *ἴχνος*].

ex cathedra λατ. (προφέρεται *εξ καθέντρα*) ελλην. *από καθέδρας* (βλ. λ. *καθέδρα*).

ex libris λατ. (προφέρεται *εξ λίμπρις*) ελλην. *εκ τής βιβλιοθήκης* (ως επιγραφή σε βιβλίο με τα στοιχεία ή το μονόγραμμα ή και κάποιο έμβλημα τού κατόχου).

ex nihilo nihil λατ. (προφέρεται *εξ νίχιλο νίχιλ*) ελλην. *εκ τού μηδενός μηδέν*· τίποτε δεν προκύπτει από το μηδέν.

εξοβελίζω ρ. μετβ. [1814] {εξοβέλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΦΙΛΟΛ. θέτω μεταξύ οβελών (φράση ή λέξη), συνήθ. αρχαίου κειμένου, και κατά συνέπεια την απορρίπτω, θεωρώντας την νόθο στοιχείο ή παρεμβλητη ΣΥΝ. αθετώ **2.** (μτφ.) αποβάλλω, διώχνω: *προσπάθησε να εξοβελίσει από το κόμμα οποιονδήποτε εξέφραζε αντίθετη άποψη*. — **εξοβελισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *οβελίζω* (βλ.λ.)].

εξόγκωμα (το) [αρχ.] {εξογκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε εξέχει σε μια επιφάνεια **2.** ΙΑΤΡ. η παθολογική προεξοχή τού δέρματος ΣΥΝ. εξοίδημα, (καθημ.) πρήξιμο.

εξογκώνω ρ. μετβ. {εξόγκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αυξάνω τον όγκο σε (κάτι)· (μτφ.) **2.** αυξάνω υπερβολικά: ~ *τα έξοδα* ΣΥΝ. διογκώνω **3.** δίνω σε (κάτι) μεγαλύτερη σημασία και έκταση από την πραγματική: *άκουσε ένα απλό κουτσομπολιό κι αυτή το εξόγκωσε με δικές της προεκτάσεις* ΣΥΝ. διογκώνω, μεγαλοποιώ. — **εξόγκωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξογκῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ὀγκῶ* < *ὄγκος*].

εξόδιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έξοδο ΣΥΝ. εξιτήριος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την έξοδο αρχαίου δράματος **3.** **εξόδιον** (το) {εξοδ-ίου | -ίων} (ενν. μέλος) το αυλητικό τραγούδι (μέλος) που εκτελούσαν κατά την έξοδο τού χορού, στο τέλος δραματικής παράστασης **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την εκφορά νεκρού: ~ *ύμνος* (β) **εξόδια / (λαϊκ.) ξόδια** (τα) {εξοδίων} τα εγκώμια που ψάλλονται κατά την ακολουθία τού επιτάφιου θρήνου τη Μεγάλη Παρασκευή **5.** (στη ρωμαϊκή εποχή) (κωμωδία) η οποία παιζόταν μαζί με δράμα ως παρωδία του.

έξοδο (το) {εξόδ-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που δαπανάται (συνήθ. σε πληθ.): *τώρα που ο γυιος του σπουδάζει, έχει πολλά ~* || *περιττά ~* || *περιορίζω τα ~ μου* || *κάνει έξοδα* (είναι σπάταλος) || *πρόκειται για μεγάλη επιχείρηση με τεράστια έσοδα και ~* || *προσωπικά / ατομικά ~* || *αναλαμβάνω τα ~ συντηρήσεως / διατροφής / διαμονής / μετακινήσεως / παραστάσεως* (βλ.λ.) || *η εγχείρηση θα γίνει με δικά μου ~ / με ~ τού δημοσίου* ΣΥΝ. δαπάνη ΑΝΤ. έσοδο· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) στα / σε έξοδα*** κάνω (κάποιον) να ξοδέψει για μένα πολλά χρήματα: *ο γάμος τού γυιου τους τους έβαλε στα έξοδα* (β) ***μπαίνω στα / σε έξοδα*** αναγκάζομαι να ξοδέψω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξοδο, ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἔξοδον* < αρχ. *ἔξοδος* (με αλλαγή γένους), το οποίο μαρτυρείται με τη σημ. «δαπάνη» ήδη σε ελληνιστικές επιγραφές].

> **έξοδα – έξοδο, έσοδα – έσοδο.** Τελευταία οι λ. **έξοδα – έσοδα**, που χρησιμοποιούνταν μόνο σε πληθυντικό, άρχισαν να χρησιμοποιούνται και σε ενικό. Φράσεις όπως «*από την πρόσθετη εργασία του έχει κάποιο έσοδο*» ή «*το καθημερινό αυτό έξοδο μαζεύεται σιγά-σιγά και φτάνει σε σημαντικό ποσό*» είναι σημασιολογικά και συντακτικά αποδεκτές. Η αντιπαράθεση μάλιστα ενικού και πληθυντικού γεννά και υφολογικές διαφορές: *έσοδα / έξοδα* = συνεχή, συχνά και συνήθως σημαντικά σε χρήματα έσοδα / έξοδα· *έσοδο / έξοδο* = ευκαιριακό και, συνήθως, όχι σημαντικό σε χρήματα ποσό.

έξοδος (η) {εξόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η πόρτα από την οποία μπορεί κανείς να βγει έξω, το άνοιγμα ή ο δρόμος που οδηγεί έξω: *η ~ τού κτηρίου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) έβγα (το) ΑΝΤ. είσοδος· ΦΡ. ***έξοδος κινδύνου*** έξοδος από την οποία μπορεί κανείς να διαφύγει σε περίπτωση κινδύνου **2.**

(συνεκδ.) η κίνηση από μέσα προς τα έξω, το να βγει κανείς από κάπου: *ο πρωθυπουργός κατά την ~ του από το προεδρικό μέγαρο προέβη σε δηλώσεις* || *του στέρησαν το δικαίωμα εξόδου από τη χώρα, αφαιρώντας του το διαβατήριο* || (μτφ.) ~ *από τη δύσκολη κατάσταση / από την κρίση* ΑΝΤ. είσοδος **3.** (ειδικότ.) το να βγει κανείς από το σπίτι του για ψυχαγωγία: *η βραδινή ~* || *αύριο έχουμε ~· θα πάμε σινεμά* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεπόρτισμα **4.** ΣΤΡΑΤ. η άδεια που παρέχεται σε στρατιώτη για να βγει από το στρατόπεδο μέχρι κάποια προκαθορισμένη ώρα **5.** η μαζική αναχώρηση (συνήθ. από την πόλη)· (ειδικότ.) η μαζική μετακίνηση (κατοίκων τής πόλης) προς την ύπαιθρο: *η πασχαλινή ~ των Αθηναίων* **6.** (α) η εξόρμηση πολιορκουμένων με στόχο τη διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών: *επιχειρώ ~* (β) ΙΣΤ. ***η Έξοδος τού Μεσολογγίου*** η διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών τού Μεσολογγίου από τους υπερασπιστές και τον πληθυσμό τής πόλης κατά τη διάρκεια τής Ελληνικής Επανάστασης στις 10 Απριλίου τού 1826 **7.** ΘΡΗΣΚ. ***Έξοδος*** (η) (α) Π.Δ. η απόδραση των Εβραίων από την Αίγυπτο και η μετάβασή τους στη Γη τής Επαγγελίας (β) το δεύτερο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* τής Π.Δ. **8.** η αποχώρηση, η απομάκρυνση από υπηρεσία: *εθελουσία ~* **9.** ΦΙΛΟΛ. το διαλογικό μέρος αρχαίας τραγωδίας μετά το τελευταίο στάσιμο **10.** η αποχώρηση τού καλλιτέχνη από τη σκηνή κατά τη διάρκεια παράστασης (θεατρικής, όπερας κ.λπ.) **11.** ΑΘΛ. (α) ο τρόπος με τον οποίο ο αθλητής (κυρ. γυμναστικής ή καταδύσεων) ολοκληρώνει την επίδειξή του: *έκανε καλή ~* || ~ *με διπλή στροφή και πιρουέτα* (β) η κίνηση τού τερματοφύλακα στο ποδόσφαιρο έξω από τον χώρο τής εστίας του (τέρμα), για να αποκρούσει τη μπάλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιέξοδος, οδός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὁδός*. Με τη λ. *Ἔξοδος* προσδιόρισαν οι Εβδομήκοντα το δεύτερο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* (που αναφέρεται στην έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο), ενώ η εβρ. ονομασία τού βιβλίου έχει ληφθεί από την εισαγωγική του φράση we'elléh šemōth (= «και αυτά είναι τα ονόματα...»)].

εξοδούχος (ο) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που έχει άδεια εξόδου.
[ΕΤΥΜ. < *έξοδος* + *-ούχος* < *ἔχω*].

εξοίδημα (το) {εξοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση που εμφανίζεται σε τμήμα τού σώματος και οφείλεται σε τοπική συσσώρευση υγρών ΣΥΝ. εξόγκωμα, οίδημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξοιδῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *οἰδῶ* «πρήζω», βλ. κ. *οίδημα*].

εξοίδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το πρήξιμο τμήματος τού σώματος από τοπική συσσώρευση υγρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοίδησις* < αρχ. *ἐξοιδῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *οἰδῶ* «πρήζω», βλ. κ. *οίδημα*].

εξοικειώνω ρ. μετβ. {εξοικείω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) οικείο με (κάτι), ώστε να το συνηθίσει: *ο καθηγητής προσπαθούσε να εξοικειώσει τους μαθητές του με τη φιλοσοφική σκέψη* || *είχε εξοικειωθεί πια με το νέο του περιβάλλον.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοικειῶ (-όω)*, αρχική σημ. «οικειοποιούμαι, προσεταιρίζομαι», < *ἐξ-* + *οἰκειῶ* < *οἰκεῖος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. familiariser].

εξοικείωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτήσει (κάποιος) οικειότητα με (κάτι), να συνηθίσει (κάτι): *η ~ με ένα θέμα / ζήτημα / πρόβλημα* || *η ~ με τις αντιλήψεις και τη νοοτροπία ενός ξένου λαού*· ΦΡ. ***έχω εξοικείωση με (κάτι)*** έχω οικειότητα με (κάτι), επειδή το χρησιμοποιώ, έχω γνώσεις γι' αυτό, αποτελεί μέρος τής επαγγελματικής μου ενασχόλησης ή μου αρέσει: ~ *τους υπολογιστές / τις μηχανές.*

εξοικονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εξοικονομείς... | εξοικονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βρίσκω, αποκτώ (κάτι που έχω ανάγκη): *με τα λεφτά αυτά μπορώ να εξοικονομήσω τα απολύτως απαραίτητα* **2.** αποταμιεύω ως απόθεμα: ~ *ενέργεια* **3.** καταφέρνω να προμηθεύσω, να βρω (σε κάποιον) (κάτι που έχει ανάγκη): *σου εξοικονόμησα μία κουβέρτα, αλλά για τα υπόλοιπα θα φροντίσεις μόνος σου.* — **εξοικονόμηση** (η) [μτγν.].

εξοκέλλω ρ. αμετβ. {εξώκειλα (λαϊκ. ξώκειλα)} **1.** (για πλοία και ναυτικούς) παρεκκλίνω από την ορθή πορεία τού πλου πέφτοντας στην ξηρά και ναυαγώ: *το καράβι είχε εξοκείλει πάνω σε μια ξέρα* ΣΥΝ. προσαράζω **2.** (μτφ.) παρασύρομαι στη διαφθορά, παίρνω κακό δρόμο στη ζωή ΣΥΝ. παραστρατώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὀκέλλω* «προσαράζω» < *ὀ-* προθεμ. + *κέλλω* «θέτω σε κίνηση» < **κέλ-jω* < I.E. *kel- «κινώ, ωθώ», πβ. σανσκρ. kalayati «σπρώχνω», λατ. celer «ταχύς», ισπ. celere, αλβ. qil «φέρε», γερμ. halten «κρατώ», αγγλ. hold κ.ά. Ομόρρ. *κελ-εύω, κέλευθος* (βλ.λ.) κ.ά.].

εξολιαθαίνω ρ. αμετβ. {εξολίσθησα} (λόγ.) γλιστρώ από τη θέση μου ΣΥΝ. ξεγλιστρώ. — **εξολίσθηση** (η) [μεσν.] κ. **εξολίσθημα** (το) [1870], **εξολισθητικός**, -ή, -ό [1870].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξολισθάνω* < *ἐξ-* + *ὀλισθάνω* «γλιστρώ» (βλ.λ.)].

εξολκέας (ο) [1870] {εξολκ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** εργαλείο με το οποίο τραβάει κανείς κάτι προς τα έξω **2.** (ειδικότ.) εργαλείο για την αφαίρεση συρραπτικών συρμάτων, το αποσυρραπτικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξέλκω* «τραβώ, σύρω» (πβ. κ. *ολκή*, αρχική σημ. «τράβηγμα»), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extracteur].

εξολοθρευτής (ο) [μτγν.], **εξολοθρεύτρια** (η) {εξολοθρευτριών} πρόσωπο που καταστρέφει ολοσχερώς, μαζικά ΣΥΝ. καταστροφέας, αφανιστής· ΦΡ. ***Άγγελος εξολοθρευτής*** ο Άγγελος που εξολόθρευσε όλα τα πρωτότοκα παιδιά και ζώα των Αιγυπτίων κατά την έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο για τη Γη τής Επαγγελίας.

εξολοθρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που οδηγεί στην εξολόθρευση, στη μαζική καταστροφή: ~ *μέθοδος / όπλα* ΣΥΝ. καταστροφικός. — **εξολοθρευτικά** επίρρ.

εξολοθρεύω ρ. μετβ. {εξολόθρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καταστρέφω (κάτι) ολοσχερώς, εξοντώνω (κάτι) μαζικά, ολοκληρωτικά: *τα χημικά όπλα μπορούν να εξολοθρεύσουν ολόκληρους πληθυσμούς* || ~ *είδη ζώων* ΣΥΝ. αφανίζω, εκμηδενίζω. — **εξολόθρευση** (η) [μτγν.] κ. **εξολόθρεμα** (το) [μεσν.] κ. **εξολοθρεμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξολεθρεύω* (με αφομοίωση τού -ε- προς το προηγούμενο -ο-) < *ἐξ-* + *ὀλεθρεύω* < *ὄλεθρος*].

εξ ολοκλήρου επίρρ. → ολόκληρος

εξομαλίζω ρ. μετβ. {εξομάλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ομαλό **2.** (μεσοπαθ. ***εξομαλίζομαι***) ΓΛΩΣΣ. γίνομαι ομαλός, ομαλοποιούμαι, προσαρμόζομαι στο σύστημα των ομαλών: *ο αόρ. «ἤνεγκα» τού ρήματος φέρω εξομαλίστηκε σε «έφερα».* — **εξομάλιση** (η) [μτγν.] κ. **εξομαλισμός** (ο) [1888].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λειαίνω», < *ἐξ-* + *ὁμαλίζω* < *ὁμαλός*].

εξομάλυνση (η) [1854] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** (για επιφάνειες) η λείανση, η απαλλαγή από τραχείες προεξοχές, η αφαίρεση των ανωμαλιών **2.** (μτφ.) η απάλειψη δυσκολιών, εντάσεων κ.λπ.· η τακτοποίηση, η διευθέτηση (κατάστασης): ~ *σχέσεων / διαφορών / αρνητικού κλίματος* ΣΥΝ. ομαλοποίηση ΑΝΤ. όξυνση, (λόγ.) εκτράχυνση **3.** (μτφ. για κείμενο) η άρση των δυσκολιών που παρουσιάζονται **4.** ΟΙΚΟΝ. ***επίδομα εξομάλυνσης*** επίδομα που δόθηκε στους δημοσίους υπαλλήλους, όταν ίσχυσε το ενιαίο μισθολόγιο, για να ισοσκελίσει διαφορές μισθών.

εξομαλύνω ρ. μετβ. [1892] {εξομάλυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ομαλό, ίσιο και λείο: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ. εξομαλίζω ΑΝΤ. εκτραχύνω **2.** (μτφ.) αποκαθιστώ την ισορροπία: *έκαναν πολλές προσπάθειες, για να εξομαλύνουν τις σχέσεις τους, που είχαν διαταραχθεί τελευταία* || ~ *το έδαφος πριν από τη συνάντηση των δύο αντιπάλων.* — **εξομαλυντικός**, -ή, -ό [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

εξομοιώνω ρ. μετβ. {εξομοίω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) όμοιο (με κάτι άλλο): ~ *τις διαφορετικές περιπτώσεις* || *προσπαθεί να εξομοιώσει τους θύτες με τα θύματα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξομοιῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ὁμοιῶ* < *ὅμοιος*].

εξομοίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η υπαγωγή σε κοινό καθεστώς, σε όμοια ρύθμιση: *μισθολογική ~ δασκάλων και καθηγητών* || ~ *πτυχίου* ΑΝΤ. διαφοροποίηση **2.** (συχνά αρνητικά) η τοποθέτηση στο ίδιο επίπεδο, στην ίδια αξιολογική βαθμίδα: *ο τίτλος τής εργασίας οδηγεί τον αναγνώστη σε ~ τού Σεφέρη με τον Κρυστάλλη* ΣΥΝ. (λόγ.) προσομοίωση ΑΝΤ. διαφοροποίηση. — **εξομοιωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εξομοιωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση τού εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο τής εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρομίων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulator].

εξομολόγηση [μτγν.] (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κ. (λαϊκ.) **ξομολόγηση 1.** η εμπιστευτική συνήθ. αποκάλυψη μυστικού: *μου έκανε ειλικρινείς ~* || *της έκανε ερωτική ~* (της αποκάλυψε τον έρωτά του) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το μυστήριο κατά το οποίο ο πιστός αποκαλύπτει με μετάνοια τις αμαρτίες του στον ιερέα, για να πάρει άφεση. — **εξομολογητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εξομολογητήριο (το) [1849] {εξομολογητηρί-ου | -ων} το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο λαμβάνει χώρα το μυστήριο τής εξομολόγησης.

εξομολογητής κ. (λαϊκ.) **ξομολογητής** (ο) ΕΚΚΛΗΣ. ο ιερέας, ο πνευματικός στον οποίο εξομολογούνται οι πιστοί τις αμαρτίες τους, για να πάρουν άφεση ΣΥΝ. πνευματικός. Επίσης **εξομολόγος**.

εξομολογώ κ. (λαϊκ.) **ξομολογώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {(ε)ξομολογείς... | (ε)ξομολόγ-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) ακούω την αποκάλυψη των αμαρτημάτων (κάποιου) κατά το μυστήριο τής εξομολόγησης **2.** (μεσοπαθ. ***(ε)ξομολογούμαι / ξομολογιέμαι***) (α) ΕΚΚΛΗΣ. εμπιστεύομαι τις αμαρτίες μου (σε πνευματικό), ζητώντας συγχώρηση (β) αποκαλύπτω ή ομολογώ εμπιστευτικά: *της εξομολογήθηκε τον δεσμό του με μιαν άλλη* || *(για) να σου ξομολογηθώ την αμαρτία μου, του είχα πει ψέματα* || *του εξομολογήθηκε τις μύχιες σκέψεις / τις προσδοκίες του*· ΦΡ. ***αμαρτία (ε)ξομολογημένη, αμαρτία ουκ έστι*** βλ. λ. *αμαρτία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξομολογῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ὁμολογῶ*].

εξόν επίρρ. (λαϊκ.) εκτός: *θα πάμε την Τετάρτη, ~ αν βρέχει* || *ήταν όλη η παρέα ~ (από) τον Νίκο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., ουδ. μτχ. τού αρχ. *ἔξεστι* «επιτρέπεται, είναι δυνατόν». Η λ. εμφανιζόταν αρχικώς σε αρνητικές μεσν. φρ., δηλώνοντας το μόνο επιτρεπτό στοιχείο ή πράξη (λ.χ. *ἄλλη γυνή μή σέ χαρῇ (...) ὀξόν ἐγώ ἡ ἐντέχεται νά ἔνι ἀμέριμνος (...) ἐξόν παρά ἔχει πόλεμον*)].

εξοντώνω ρ. μετβ. [1761] {εξόντω-σα, -θηκα, -μένος} (μόνο για έμψυχα) **1.** αφανίζω, επιφέρω (σε πλήθος) μαζική καταστροφή, σκοτώνω (πλήθος): *οι Ναζί επιχείρησαν να εξοντώσουν τους Εβραίους* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, εξολοθρεύω, καταστρέφω **2.** κάνω (κάποιον) να πάψει να υπάρχει: *ο δικτάτορας εξόντωσε όλους τους πολιτικούς του αντιπάλους* ΣΥΝ. εξουδετερώνω, εκμηδενίζω, βγάζω από τη μέση **3.** (κατ' επέκτ.) θέτω εκτός μάχης, καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να ενεργήσει: *η εταιρεία απέκτησε το μονοπώλιο, εξοντώνοντας όλους τους ανταγωνιστές της* ΣΥΝ. καταστρέφω, εξουδετερώνω **4.** κουράζω υπερβολικά, στερώ τη ζωτικότητα από (κάποιον): *οι εντατικοί ρυθμοί εργασίας με έχουν εξοντώσει* ΣΥΝ. εξουθενώνω, εξαντλώ.
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *-οντώνω* < *ον, όντος*, απόδ. τού γαλλ. anéantir].

εξόντωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο πλήρης αφανισμός, η ολοσχερής καταστροφή (λαού, έθνους κ.λπ.): *η ~ των Εβραίων από τους Ναζί* ΣΥΝ. εξολόθρευση, (λαϊκ.) ξεπάστρεμα **2.**

(μτφ.) η καταστροφή (κάποιου): *μεθόδευε την ~ των πολιτικών του αντιπάλων / των ανταγωνιστών του* || *σέρνοντάς τον στα δικαστήρια. αποσκοπούσαν στην πολιτική του ~* ΣΥΝ. εξουδετέρωση, εκμηδένιση **3.** (μτφ.) η υπερβολική, σωματική κυρ., καταπόνηση: *η ~ κάποιου στη δουλειά* ΣΥΝ. εξάντληση, εξουθένωση.

εξοντωτικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που λειτουργεί καταστρεπτικά, που οδηγεί στην εξόντωση: *τα ~ μέτρα για τους Έλληνες τής Κωνσταντινούπολης που επιβλήθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση* **2.** αυτός που προκαλεί υπερβολική σωματική κούραση, που εξαντλεί: *~ δουλειά / προετοιμασία* ΣΥΝ. εξαντλητικός, εξουθενωτικός. — **εξοντωτικά** επίρρ.

εξονυχίζω ρ. μετβ. {εξονύχισα} ερευνώ και μελετώ σε βάθος, μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **εξονύχιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δοκιμάζω κάτι με το νύχι – ερευνώ λεπτομερώς». < *ἐξ-* + *ὀνυχίζω* < *ὄνυξ, -χος* «νύχι»].

εξονυχιστικός, -ή, -ό αυτός που διεξάγεται με λεπτομερή και σχολαστικό τρόπο: *~ έρευνα / έλεγχος* ΣΥΝ. σχολαστικός, λεπτομερής. — **εξονυχιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

εξοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφοδιάζω με όπλα, με πολεμικό υλικό: *ορισμένες χώρες εξοπλίζουν με σύγχρονο πολεμικό υλικό τις αντιμαχόμενες παρατάξεις* || (κ. μεσοπαθ. **εξοπλίζομαι**) *εξοπλιζόμαστε για να αντιμετωπίσουμε την εξωτερική απειλή* ΑΝΤ. αφοπλίζω **2.** (μτφ.) εφοδιάζω με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: *~ εργαστήριο / σκάφος / γυμναστήριο / ξενοδοχείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.

εξοπλισμός (ο) [μεσν.] **1.** η ενίσχυση, ο εφοδιασμός με όπλα, με πολεμικό υλικό: *περιορίζω τους ~* ΑΝΤ. αφοπλισμός **2.** (μτφ.) ο εφοδιασμός με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: *~ εργαστηρίου / σκάφους / σταδίου / νοσοκομείου* **3.** τα διαθέσιμα οπλικά συστήματα, το σύνολο τού διαθέσιμου πολεμικού υλικού: *χώρες με πυρηνικό ~* **4.** το σύνολο των οργάνων, εξαρτημάτων, μηχανημάτων μιας εγκατάστασης: *ο ~ τού πλοίου / τού γυμναστηρίου / τού νοσοκομείου* || *ηλεκτρικός ~*. — **εξοπλιστικός,** -ή, -ό [1889].

εξοργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόργισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ σε (κάποιον) οργή ΣΥΝ. εξερεθίζω ΑΝΤ. εξευμενίζω, μαλακώνω, καταπραΰνω, ηρεμώ, κατευνάζω. — **εξόργιση** (η).

εξοργιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που προκαλεί οργή, αγανάκτηση: *~ αδιαφορία / συμπεριφορά.* — **εξοργιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξορθολογισμός (ο) η εφαρμογή των αρχών τού ορθολογισμού, π.χ. στην οργάνωση τής εργασίας, τη δομή μιας υπηρεσίας κ.λπ. — **εξορθολογίζω** ρ., **εξορθολογιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation].

εξορία (η) {εξοριών} **1.** η εξαναγκαστική, συνήθως εν είδει ποινής, αποπομπή από την πατρίδα: *ισόβια ~* || *στέλνω / πηγαίνω ~* || *παίρνω τον δρόμο τής ~* **2.** ο εκτοπισμός σε συγκεκριμένη και ελεγχόμενη περιοχή μέσα στα όρια τής χώρας: *πολλά νησιά χρησιμοποιήθηκαν ως τόποι εξορίας για τους αντικαθεστωτικούς* || *έχω ζήσει στην ~* **3.** (συνεκδ.) η κατάσταση τού να ζει κανείς μακριά από την πατρίδα του ως εξόριστος: *είμαι στην ~* **4.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο απομακρύνεται ή εκτοπίζεται κανείς: *ζω στην ~* ΦΡ. ***στην εξορία τού Αδάμ*** σε πολύ απομακρυσμένο και δυσπρόσιτο μέρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. θηλ. τού επιθ. *ἐξόριος* «εκτός των συνόρων» < *ἐξ-* + *-όριος* < *ὅρος* «τέρμα, όριο»].

εξορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποχρεώνω (κάποιον), συνήθ. ως ποινή, να εγκαταλείψει την πατρίδα του: *οι βρετανικές αρχές είχαν εξορίσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις Σεϋχέλλες* **2.** εκτοπίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη περιοχή μέσα στα όρια τής χώρας και τον θέτω υπό επιτήρηση: *μετά τον Εμφύλιο χιλιάδες αριστεροί εξορίστηκαν σε ξερονήσια.* — **εξορισμός** (ο) [μτγν.].

εξόριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ζει εκτοπισμένος στην εξορία, που έχει εξοριστεί: *~ αντιστασιακοί* || *ζω ~*.

εξορκίζω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ξορκίζω** ρ. μετβ. {εξόρκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. διώχνω μακριά (δαιμονικά πνεύματα) με ειδικές αποτρεπτικές προσευχές ή και τελετές • **2.** παρακαλώ ικετευτικά: *σ' εξορκίζω σ' ό,τι έχεις ιερό να μην πραγματοποιήσεις την απειλή σου!* — **εξορκιστικός,** -ή, -ό [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκισμός [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **ξορκισμός** (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η ειδική εκκλησιαστική πράξη, που αποσκοπεί μέσω τής ανάγνωσης ευχών στο να απομακρύνει την επήρεια πονηρών πνευμάτων **2.** η αποπομπή δαιμονικού πνεύματος με αποτρεπτικές ευχές ή και τελετές **3.** (συνεκδ.) η ευχή με την οποία απομακρύνεται το δαιμονικό πνεύμα. Επίσης **εξόρκιση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκιστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που τελεί εξορκισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξόρμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σφοδρή επίθεση: *η ~ τού στρατού* **2.** η οργανωμένη δράση, συνήθ. πολλών ατόμων, που αποτελούν μια ομάδα, για την επίτευξη κοινού σκοπού: *η ~ τής νεολαίας τού κόμματος για την εγγραφή νέων μελών* || *οικονομική ~ περιβαλλοντικής οργάνωσης για την κάλυψη των δαπανών της* **3.** η μετακίνηση, συνήθ. ομάδας, από ορισμένο σημείο στο οποίο εδρεύει προς ορισμένη κατεύθυνση, με σκοπό την ανάπτυξη ορισμένης δράσης: *αύριο θα πάμε με το σχολείο ~*.

εξορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξορμάς... | εξόρμησα} **1.** επιτίθεμαι με σφοδρότητα: *ο στρατός εξόρμησε με όλες του τις δυνάμεις* **2.** ξεκινώ προς ορισμένη κατεύθυνση, για να αναπτύξω δράση: *η θεατρική ομάδα ετοιμάζεται να εξορμήσει στην επαρχία.* — **εξορμητικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εξόρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** ΓΕΩΛ. η εκσκαφή που γίνεται σε ορυχείο για την απόσπαση και την εξαγωγή χρήσιμων ορυκτών ουσιών από το υπέδαφος (μεταλλευμάτων, πετρελαίου, άνθρακα κ.λπ.) • **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τού βολβού τού ματιού.

εξορύσσω ρ. μετβ. {εξόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** βγάζω από τη γη (ορυκτά) • **2.** ΙΑΤΡ. αφαιρώ χειρουργικά τον οφθαλμικό βολβό. — **εξορυκτικός,** -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὀρύσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

εξοστρακισμός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) η εξορία πολιτικού προσώπου, που επιβαλλόταν από τον λαό ύστερα από συνέλευση και ψηφοφορία τής Εκκλησίας τού Δήμου, κατά την οποία κάθε πολίτης έγραφε πάνω σε όστρακο (θραύσμα αγγείου) το όνομα εκείνου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοριστεί **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση. — **εξοστρακίζω** ρ. [αρχ.], **εξοστρακιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξοστρακίζω* < *ἐξ-* + *ὀστρακίζω* < *ὄστρακον*. επειδή οι Αθηναίοι πολίτες χάρασσαν σε όστρακα το όνομα τού προσώπου που ήθελαν να εξοριστεί].

εξού επίρρ. (λόγ.) **1.** από όπου: *«τήλε» στα Αρχαία σήμαινε «μακριά». ~ και «τηλεκατευθυνόμενος»* **2.** (+ και) γι' αυτό: *δεν ξέρει να κολυμπάει. ~ και ο φόβος του για τη θάλασσα* ΣΥΝ. ως εκ τούτου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ οὗ*, πβ. κ. *αφού*].

εξουδετερώνω ρ. μετβ. [1842] {εξουδετέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον/κάτι) τελείως ανενεργό: *~ τους πολιτικούς μου αντιπάλους / τον εχθρό / την αντίσταση* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, αποδυναμώνω, εξαλείφω **2.** (ειδικότ.) σκοτώνω, θανατώνω **3.** ΧΗΜ. μεταβάλλω όξινη ή αλκαλική ουσία σε ουδέτερη. — **εξουδετερωτικός,** -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *-ουδετερώνω* < *ουδέτερος*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutraliser].

εξουδετέρωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ματαίωση βλαπτικής ενέργειας (προσώπου/πράγματος) με αντίθετη ενέργεια ή κατάλληλη αντιμετώπιση: *~ τής προπαγάνδας τού εχθρού / τρομοκρατικής οργάνωσης / εκρηκτικού μηχανισμού / νάρκης* **2.** ΧΗΜ. η κατεργασία οξέος με βάση ή το αντίστροφο, ώσπου το διάλυμα να γίνει ουδέτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutralisation].

εξουθενώνω ρ. μετβ. {εξουθένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κουράζω υπερβολικά ΣΥΝ. εξαντλώ **2.** μειώνω την αξία (κάποιου): *επιχείρησε με δηκτικά σχόλια να τον εξουθενώσει* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, προσβάλλω, ταπεινώνω, εξευτελίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξουθενῶ* (που απαντά με δύο ασυναίρετους τύπους: *ἐξουθενέω / ἐξουθενόω*) < *ἐξ-* + *-ουθενῶ* < *οὐθέν*, παράλλ. τ. τού αρχ. *οὐδέν* (βλ.λ.), από τη συνεκφορά *οὔτε ἕν* με τροπή τού *-τ-* σε *-θ-* λόγω τής δασύτητας τού *ἕν*].

εξουθένωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική καταπόνηση: *η ~ των στρατιωτών από τις πολλές και κοπιαστικές ασκήσεις* ΣΥΝ. εξάντληση **2.** η καταρράκωση τού κύρους (κάποιου), η μείωση τής αξίας του: *η ~ του από τους ανταγωνιστές του* ΣΥΝ. εκμηδένιση, εξευτελισμός. — **εξουθενωτικός,** -ή, -ό [1815].

εξουσία (η) {εξουσιών} **1.** (α) η δυνατότητα, που πηγάζει από δικαίωμα ή από ισχύ, να επιβάλλει κάποιος τη θέλησή του σε άλλους, να ελέγχει (άτομο, ομάδα, κοινωνικό σύνολο, χώρα κ.λπ.): *όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερη ~ έχει ο πατέρας πάνω του* || *ο Λουδοβίκος ΙΔ' ήταν μονάρχης με απόλυτη ~* || *η διάκριση των ~ σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική* || *ασκώ / νέμομαι / σφετερίζομαι την ~* || *κρατώ τα ηνία τής ~* || *ανώτατη / κοσμική / κρατική / συγκεντρωτική / τοπική ~* || *υπόκειμαι / υποτάσσομαι στην ~ κάποιου* || *άνοδος / εγκατάσταση στην ~* || *κατάχρηση εξουσίας* || *ο νόμος / η λαϊκή ψήφος αποτελούν πηγή εξουσίας* ΣΥΝ. αρχή, κυριαρχία (β) (συνήθ. στον πληθ.) οι αρμοδιότητες που αντιστοιχούν σε ορισμένο αξίωμα: *οι ~ τής Βουλής / τού δημάρχου* || *αύξηση / μείωση / περιορισμός των ~ (κάποιου)* **2.** (συνεκδ.) (α) ο φορέας τής παραπάνω δυνατότητας: *η αστυνομία είναι ~* || *η τέταρτη ~* (ο Τύπος) ΣΥΝ. αρχή (β) πρόσωπο που είναι φορέας εξουσίας, κυρ. ο αστυνόμος: *κατέφθασε η ~!* || *ποιος είναι η ~ εδώ μέσα:* • **3.** ΘΡΗΣΚ. ***Εξουσίες*** (οι) τάξη αγγέλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔξεστι* «επιτρέπεται, είναι δυνατόν», από το θ. *ουσ-* τής μτχ. *ἐξ-οῦσ-α* (ρ. *ἔξειμι*)].

εξουσίαση (η) [1834] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση τής εξουσίας.

εξουσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {εξουσίασα} ♦ **1.** (μετβ.) ασκώ την εξουσία σε (κάποιον/κάτι): *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει τον λαό. χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν* || *ο Θεός εξουσιάζει το Σύμπαν* || *ο άνθρωπος επιχειρεί να εξουσιάσει τη φύση* || *~ τη χώρα / τον εαυτό μου* (είμαι κύριος τού εαυτού μου) ΣΥΝ. κυβερνώ, ελέγχω, είμαι κύριος (κάποιου) ♦ **2.** (αμετβ.) έχω εξουσία: *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει χωρίς περιορισμούς* || (μτφ.) *σ' αυτό τον τόπο εξουσιάζει η αυθαιρεσία* (κυριαρχεί). — **εξουσιαστής** (ο) [μτγν.], **εξουσιασμός** (ο) [μεσν.].

εξουσιαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εξουσία ή με αυτόν που την ασκεί: *~ μηχανισμός / στάση / αντίληψη.* — **εξουσιαστικά** επίρρ.

εξουσιοδότηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή εξουσίας ή δικαιώματος από κάποιον (εξουσιοδοτούντα) σε άλλον (εξουσιοδοτούμενο) έτσι, ώστε ο δεύτερος να ενεργεί νόμιμα με το όνομα και για λογαριασμό τού πρώτου: *παρέχεται γραπτή / εν λευκώ / νομοθετική / διοικητική ~ σε κάποιον* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο παρέχεται το παραπάνω δικαίωμα: *για να εισπράξετε τα χρήματα, πρέπει να προσκομίσετε ~ τού συζύγου σας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. autorisation].

εξουσιοδοτώ ρ. μετβ. [1840] {εξουσιοδοτείς... | εξουσιοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω (σε κάποιον) την άδεια (προφορική ή έγ-

γραφη) να με εκπροσωπήσει (κάπου) ή να ενεργήσει γενικά για λογαριασμό μου: *τον εξουσιοδότησε να πάρει αντ' αυτού τα χρήματα από την τράπεζα* || ~ *κάποιον εν λευκώ* (βλ. λ. *λευκός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *εξουσία* + *-δοτώ* < *δότης*, απόδ. τού γαλλ. autoriser].

εξουσιομανής, -ής, -ές [1890] {εξουσιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το πάθος να ασκεί εξουσία ΣΥΝ. φίλαρχος, αρχομανής. — **εξουσιομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εξοφθαλμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική προεξοχή τού οφθαλμικού βολβού έξω από την κανονική θέση στις κόγχες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. exophthalmia].

εξοφθαλμισμός (ο) ΓΕΩΠ. η αφαίρεση από τα οπωροφόρα δέντρα οφθαλμών για να αναπτυχθούν αυτοί που απομένουν.

εξόφθαλμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (συχνά κακόσ.) αυτός που γίνεται αμέσως αντιληπτός, καταφανής: ~ *αβλεψία* / *αδικία* ΣΥΝ. οφθαλμοφανής, ολοφάνερος • **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από εξοφθαλμία. — **εξόφθαλμα / εξοφθάλμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*, *οφθαλμός*.

ex officio λατ. (προφέρεται *εξ οφίκιο*) ελλην. *από θέσεως, εξ αξιώματος*· επειδή κάποιος κατέχει συγκεκριμένη θέση ή αξίωμα: *ο υπουργός θα συμμετάσχει στην επιτροπή* ~.
[ΕΤΥΜ. λατ. < ex «από, εξ» + officio, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. officium «αξίωμα»].

εξόφληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να εξοφλεί κανείς χρέος: *άμεση* ~ **2.** (συνεκδ.) η απόδειξη που πιστοποιεί ότι έχει εξοφληθεί χρέος: *έλαβα την* ~ *τού λογαριασμού* **3.** (μτφ.) η ανταπόδοση προηγούμενης, μη οικονομικής υποχρέωσης: ~ *εξυπηρέτησης* / *ευεργεσίας*.

εξοφλητέος, -α, -ο [1826] αυτός που πρέπει να εξοφληθεί: *η τράπεζα παρέχει δάνεια* ~ *σε δύο χρόνια*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *εξοφλη-* τού ρ. *εξοφλώ* (πβ. αόρ. *εξόφλη-σα*) + παραγ. επίθημα *-τέος* (βλ.λ.)].

εξοφλητήριο (το) [1887] {εξοφλητηρί-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί ότι πραγματοποιήθηκε η εξόφληση οφειλόμενου ποσού.

εξοφλητικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους ή που την πιστοποιεί: ~ *επιταγή* / *απόδειξη* **2. εξοφλητικό** (το) το εξοφλητήριο (βλ.λ.).

εξοφλώ ρ. μετβ. {εξοφλείς... | εξόφλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω απόσβεση χρέους: *εξόφλησε μέχρι τελευταίας δραχμής ό.τι του χρωστούσε* ΣΥΝ. αποπληρώνω· ΦΡ. **εξοφλώ / εκπληρώνω το κοινόν χρέος** βλ. λ. *χρέος* **2.** ανταποδίδω (χάρη, ευεργεσία): *μ' αυτό τον τρόπο εξοφλούσε την εξυπηρέτηση που του έκανε* (βλ. κ. λ. *ξοφλώ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος*, *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εξοφλῶ* < *ἐξ-* + *-οφλῶ (-έω)* < αρχ. *ὀφλεῖν*, απρφ. αορ. β', που ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια τού ρ. *ὀφείλω* (βλ.λ.). Ο αόρ. *ὀφλεῖν* είναι αρχαιότατος (πιθ. ήδη μυκηναϊκός) και από αυτόν σχηματίστηκε αργότερα το ρ. *ὀφλισκάνω*].

> **εξοφλώ – ξοφλώ.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, μολονότι το **ξοφλώ** παράγεται από το **εξοφλώ** με σίγηση τού αρκτικού *ε-* (πβ. *εξοδεύω* > *ξοδεύω*, *ερωτώ* > *ρωτώ*). Το *εξοφλώ* σημαίνει «αποπληρώνω χρέη, επιστρέφω χρήματα που χρωστώ», ενώ το **ξοφλώ** χρησιμοποιείται ιδίως στον αόριστο και στη μετοχή: *Αυτός πάει, ξόφλησε – Είναι πια ξοφλημένος*, και σημαίνει «τελειώνω, δεν με υπολογίζουν ότι υπάρχω ή ότι αξίζω».

εξοχή (η) **1.** κάτι που εξέχει σε σχέση με μια επιφάνεια ΣΥΝ. προεξοχή· ΦΡ. **κατ' εξοχήν / κατεξοχήν** κατά κύριο λόγο, περισσότερο από κάθε άλλο: *και άλλοι ασχολήθηκαν με το θέατρο, αλλά εκείνος ήταν* ~ *άνθρωπος τού θεάτρου* ΣΥΝ. προπάντων • **2.** υπαίθρια περιοχή έξω από πόλη, πρόσφορη για παραθερισμό: *ο καλός καιρός τούς παρακίνησε να πάνε στην* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προεξοχή, εξόγκωμα», < *ἐξέχω*. Η σημ. «ύπαιθρο (υπερυψωμένο τμήμα τού σπιτιού)» είναι μεσν., ίσως υπό την επίδραση τού επιρρ. *ἔξω*].

εξοχικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την εξοχή, την ύπαιθρο, αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην εξοχή: ~ *κέντρο* / *περίπατος* **2. εξοχικό** (το) (α) το σπίτι που βρίσκεται στην εξοχή, για να περνά κανείς εκεί τις διακοπές του (β) φαγητό από κρέας που ψήνεται στη σούβλα, τυλιγμένο σε αλουμινόχαρτο, και σερβίρεται ψιλοκομμένο.

έξοχος, -η, -ο πολύ καλός, πολύ ωραίος: ~ *επιστήμονας* / *δουλειά* / *καιρός* / *ιδέα* / *διάλεξη* / *έργο* ΣΥΝ. έκτακτος, εξαιρετικός, εξαίσιος, θαυμάσιος, περίφημος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξέχω*].

εξοχότατος (ο), **εξοχοτάτη** (η) ως τιμητική προσφώνηση επίσημου προσώπου (κυρ. για τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας): *εξοχότατε κύριε πρόεδρε*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοχώτατος*, αρχικώς προσφώνηση Ρωμαίου επάρχου (λατ. eminentissimus), υπερθ. βαθμός τού αρχ. *ἔξοχος*].

εξοχότητα (η) [μτγν.] {εξοχοτήτων} **1.** η αρετή τής υπεροχής, τής ανωτερότητας, η ιδιότητα τού να είναι κανείς έξοχος **2. εξοχότητα** (η) ως προφώνηση για πρόσωπο που κατέχει ανώτερο δημόσιο αξίωμα: *η* ~ *του ο κύριος πρέσβης*. Επίσης (λόγ.) **εξοχότης** {εξοχότητος}.

εξπέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *εμπειρογνώμων* – *έμπειρος* **1.** πρόσωπο που έχει βαθιές γνώσεις και πείρα, που είναι ειδικευμένο σε συγκεκριμένο ζήτημα: ~ *σε θέματα μοριακής βιολογίας* ΣΥΝ. ειδικός **2.** πολύ επιδέξιος και έμπειρος: *είναι* ~ *στην οδήγηση*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. expert < λατ. expertus «δοκιμασμένος, έμπειρος», μτχ. τού experior «δοκιμάζω, αποπειρώμαι»].

εξπρές (το) {άκλ.} ελλην. *ταχεία* (σημ. 1) – *κατεπείγον* (σημ. 3) **1.** το συγκοινωνιακό μέσο (συνήθ. τρένο), που διανύει μια διαδρομή πάρα πολύ γρήγορα, με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις· (ως επίρρ.) **2.** για γρήγορο ταξίδι, για ταξίδι με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις: *φεύγουμε* ~ **3.** (α) κατεπειγόντως· για αποστολή ταχυδρομικών επιστολών ή δεμάτων με την ένδειξη τού κατεπείγοντος, ώστε να φθάσουν στον παραλήπτη γρηγορότερα από το συνηθισμένο: *έστειλε το δέμα* ~ (β) (ως επίθ.) για επιστολή, δέμα κ.λπ.: *στέλνω ένα γράμμα απλό και ένα* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. express < αγγλ. express < μέσ. γαλλ. exprès < λατ. expressus «πεπιεσμένος, συμπιεσμένος», μτχ. τού ρ. exprimo «πιέζω, εξάγω - εκφράζω»].

εξπρεσιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} αισθητικό ρεύμα που επηρέασε τη ζωγραφική (Β. Καντίνσκυ, Π. Κλέε κ.ά.), το θέατρο (Γκ. Κάιζερ, Ευγένιος Ο' Νηλ κ.ά.), τη μουσική (Ά. Μπεργκ κ.ά.), τη λογοτεχνία (Φ. Κάφκα κ.ά.) και τον κινηματογράφο (Φ. Λανγκ κ.ά.) και έχει ως κύρια χαρακτηριστικά την υποκειμενική έκφραση τού καλλιτέχνη και την έμφαση σε έντονες συναισθηματικές ή συγκινησιακές καταστάσεις (πβ. λ. *ιμπρεσιονισμός*). — **εξπρεσιονιστής** (ο), **εξπρεσιονίστρια** (η), **εξπρεσιονιστικός**, -ή, -ό, **εξπρεσιονιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. expressionnisme < expression «έκφραση» < λατ. expressio].

ex silentio λατ. (προφέρεται *εξ σιλέν-τιο*) ελλην. *σιωπηρά*· χωρίς να εκφράζεται ρητώς (για έμμεση συναγωγή συμπεράσματος).

έξτρα κ. **εξτρά** επίρρ. **1.** επιπλέον: *αμείβεται* ~ *για τις υπερωρίες* ΣΥΝ. παραπάνω **2. εξτρά** (τα) {άκλ.} οτιδήποτε δίνεται ή λαμβάνεται επιπλέον: *πουλάω το αυτοκίνητό μου με όλα τα* ~ (κλιματισμό, ραδιοκασετόφωνο κ.λπ.) **3.** (λαϊκ. ως επίθ.) αυτός που διακρίνεται για την ξεχωριστή του ποιότητα: ~ *ελαιόλαδο* ΣΥΝ. εξαιρετικός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. extra < λατ. extra «έξω, εκτός», πβ. extra muros «εκτός των τειχών (τής πόλης)»].

εξτραφόρ (το) {άκλ.} βαμβακερή ίσια κορδέλλα για στριφώματα ενδυμάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. extra-fort < extra (βλ. λ. *έξτρα*) + fort «ισχυρός», εδώ «ανθεκτικός»].

εξτρέμ (ο) {άκλ.} ελλην. *ακραίος επιθετικός* (σημ. 1), *ακραίος* (σημ. 2) **1.** ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που παίζει στα άκρα τής επιθετικής γραμμής τής ομάδας **2.** (γενικά ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακραία στοιχεία (συμπεριφοράς, αντιλήψεων κ.λπ.): *είναι πολύ* ~ *άνθρωπος* || *εκφράζει* ~ *απόψεις*.

εξτρεμισμός (ο) η στάση που χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση ακραίων αντιλήψεων και βίαιων μεθόδων (κυρ. στην πολιτική). — **εξτρεμιστής** (ο), **εξτρεμίστρια** (η), **εξτρεμιστικός**, -ή, -ό, **εξτρεμιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. extrémisme < επίθ. extrême < λατ. extremus «έσχατος, άκρος», υπερθ. βαθμός τού επιθ. exter / exterus «εξωτερικός»].

εξυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξύβρισ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} (λόγ.) μιλώ προσβλητικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. (καθημ.) βρίζω, προσβάλλω.

εξύβριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να εξυβρίζει κανείς κάποιον **2.** ΝΟΜ. η προσβολή τής τιμής (κάποιου) με λόγια *(λόγω ~)*, έργα *(έργω ~)* ή άλλον τρόπο, που δεν αποτελεί συκοφαντία ή ψευδή καταμήνυση: *απλή* ~ || *μήνυση για* ~. — **εξυβριστικός**, -ή, -ό [1855].

εξυγιαίνω ρ. μετβ. {εξυγίαν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (έναν χώρο) υγιεινό, ώστε να πληροί τους κανόνες υγιεινής: *εξυγίαναν την ελώδη περιοχή με αποξηραντικά έργα* **2.** (συνήθ. μτφ.) επαναφέρω στην καλή κατάσταση καταπολεμώντας ό.τι προκαλεί προβλήματα, δυσλειτουργία κ.λπ.: ~ *την οικονομία* / *μια επιχείρηση* / *τον δημόσιο τομέα* / *τον χώρο τού ποδοσφαίρου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὑγιαίνω* (βλ.λ.), αρχική σημ. «αναρρώνω». Ο οικονομικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assainir].

εξυγίανση (η) [1896] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι υγιές, η αποκατάσταση τής υγείας **2.** (μτφ.) η επαναφορά στην καλή κατάσταση με καταπολέμηση τής διαφθοράς, των δυσλειτουργιών κ.λπ.: *η* ~ *τού δημοσίου τομέα* / *των προβληματικών επιχειρήσεων*.
[ΕΤΥΜ. Παλαιότ. χρησιμοποιήθηκε και τ. *εξυγίαση* (χωρίς *-ν-*), επειδή η λ. θεωρήθηκε παράγωγο από αρχ. μετβ. ρ. *ἐξυγιάζω* «εξυγιαίνω, θεραπεύω». Ωστόσο, η χρήση τού αρχ. αμετβ. ρ. *ἐξυγιαίνω* ως μετβ. («θεραπεύω») δικαιολογεί τους σχηματισμούς *εξυγίανση*, *εξυγιαντικός*].

εξυγιαντικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την εξυγίανση: ~ *μέτρα* / *προσπάθειες* / *έργα*. — **εξυγιαντικά** επίρρ.

εξύμνηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υπερβολικός έπαινος: *η* ~ *των αρετών κάποιου* || *η* ~ *τού καθεστώτος* / *τής επανάστασης* ΣΥΝ. εγκώμιο, εκθειασμός ΑΝΤ. καυτηρίαση, στηλίτευση.

εξυμνητικός, -ή, -ό [1890] αυτός που εξυμνεί ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, στηλιτευτικός. — **εξυμνητικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξυμνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εξυμνείς... | εξύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγκωμιάζω, επαινώ με ενθουσιώδη τρόπο: ~ *τις αρετές* / *τα κατορθώματα* / *το έργο κάποιου* / *ένα καθεστώς* ΣΥΝ. εκθειάζω ΑΝΤ. καυτηριάζω, στηλιτεύω.

εξυπακούεται, εξυπακούονται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [1860] {μόνο σε ενεστ.} εννοείται από τα προηγούμενα, προκύπτει λογικά, είναι ευνόητο: *εφόσον το γάλα ήταν μολυσμένο,* ~ *ότι και όλα τα παράγωγά του ήταν επίσης μολυσμένα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. être sous-entendu < ρ. sous-entendre «υπονοώ, υπαινίσσομαι»].

εξυπηρέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή υπηρεσίας, που αποσκοπεί στη διευκόλυνση, τη βοήθεια, την επίλυση προβλήματος: *παρέχεται άμεση τηλεφωνική* ~ *στους πελάτες τής εταιρείας* || *η* ~ *των επιβατών γίνεται από εκπαιδευμένο προσω-*

πικό || *μέτρα για την ταχεία ~ των πολιτών από τις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. εκδούλευση **2.** η ικανοποίηση (αναγκών, στόχων, επιδιώξεων κ.λπ.): *~ εθνικών συμφερόντων / πολιτικών σκοπών* **3.** (ευφημ.) η κατ' εξαίρεση και επιλεκτική διευκόλυνση ή ευνοϊκή ρύθμιση αιτήματος: *ο διευθυντής ήταν φίλος και μου έκανε μια ~* ΣΥΝ. ρουσφέτι.

εξυπηρετητής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. **1.** μονάδα παροχής υπηρεσιών σε ένα δίκτυο υπολογιστών **2.** *(εξυπηρετητής δικτύου)* υπολογιστής στον οποίο είναι συνδεδεμένοι οι υπόλοιποι υπολογιστές και ο οποίος εκτελεί τα διαχειριστικά προγράμματα τού δικτύου **3.** *(εξυπηρετητής αρχείων)* κεντρική μονάδα αποθήκευσης και διαχείρισης αρχείων σε ένα δίκτυο υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. server].

εξυπηρετικός, -ή, -ό [1895] αυτός που εξυπηρετεί, που συντελεί στην εξυπηρέτηση: *το μετρό είναι πολύ ~ μέσο συγκοινωνίας* || (κ. για πρόσ.) *οι υπάλληλοι προσπαθούν να είναι όσο το δυνατόν πιο εξυπηρετικοί* || (+γεν.) *μέτρα εξυπηρετικά των εθνικών μας συμφερόντων.* — **εξυπηρετικά** επίρρ.

εξυπηρετώ ρ. μετβ. {αρχ.} {εξυπηρετείς... | εξυπηρέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσφέρω σε (κάποιον) τις υπηρεσίες μου: *δεν επαρκούν οι υπάλληλοι που εξυπηρετούν το κοινό* || *μπορώ να σας εξυπηρετήσω σε κάτι;* || (μεσοπαθ.) *εξυπηρετείστε;* (ερώτηση υπαλλήλου σε πελάτη καταστήματος, για να δει αν τον εξυπηρετεί άλλος υπάλληλος) **2.** καλύπτω την ανάγκη (κάποιου), διευκολύνω: *~ σχέδια / ανάγκες / επιδιώξεις* || *αναρωτήθηκε ποια συμφέροντα εξυπηρετούν αυτές οι δηλώσεις* ΣΥΝ. βοηθώ.

εξυπνάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ανεπτυγμένη νοημοσύνη, η ιδιότητα τού έξυπνου: *μάτια γεμάτα ~* ΣΥΝ. οξύνοια, ευφυΐα ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία, ηλιθιότητα, κουταμάρα **2.** (ειρων.) ανόητο αστείο, ανοησία: *μου κάνεις τη χάρη ν' αφήσεις τις ~* || *σπουδαία ~ είπες!* **3. εξυπνάδες** (οι) λόγια ή πράξεις με τα οποία προσπαθεί κανείς να κάνει τον έξυπνο, να κάνει εντύπωση: *άρχισε τις ~ πάλι!* || *κάνω / πουλάω ~* **4.** πονηριά: *μην κάνεις καμιά ~, γιατί θα βρεις τον μπελά σου!*

εξυπνάκιας (ο) {εξυπνάκηδες} (μειωτ.) πρόσωπο που παριστάνει τον έξυπνο, που λέει εξυπνάδες. — **εξυπνακίστικος, -η, -ο, εξυπνακίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *έξυπνος* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *ματ-άκιας, γυαλάκιας*].

εξυπνοπούλι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για κάποιον που νομίζει ότι είναι έξυπνος, αλλά στην πράξη αποδεικνύεται αφελής.

έξυπνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σε βάθος τα πράγματα· ο ευφυής ΣΥΝ. οξύνους, πνευματώδης, τετραπέρατος ΑΝΤ. ανόητος, κουτός, χαζός, ηλίθιος, βραδύνους· ΦΡ. (α) ***κάνω τον έξυπνο*** προσποιούμαι, παριστάνω τον έξυπνο (β) (παροιμ.) ***το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται*** βλ. λ. *μύτη* **2.** (για λόγο, πράξη, ενέργεια κ.λπ.) αυτός που φανερώνει οξύτατη αντίληψη, εξυπνάδα: *~ λύση / κόλπο / σχέδιο / αστείο* ΑΝΤ. ανόητος, χαζός, κουτός **3.** (ειρων.) πονηρός, κυρ. αυτός που ενεργεί χωρίς να υπολογίζει τους άλλους (σαν να είναι οι άλλοι κορόιδα): *εγώ σηκώθηκα για να καθίσει ο ηλικιωμένος και ήρθε ο άλλος ο ~ και κάθισε αυτός!* || (με αγανάκτηση) *Κατάλαβες; Αυτός είναι ο ~ κι εμείς είμαστε τα κορόιδα!* **4.** (για μηχανισμό, συσκευή κ.λπ.) αυτός που μπορεί να επιλέγει τον τρόπο δράσης του ανάλογα με την περίσταση, ώστε να επιτελεί τη λειτουργία του με μεγάλη ακρίβεια και επιτυχία· ΦΡ. (α) ***έξυπνα όπλα*** (π.χ. βόμβες, πύραυλοι) όπλα στα οποία χρησιμοποιείται προηγμένη τεχνολογία, ώστε να εντοπίζουν τα ίδια και να πλήττουν με μεγάλη ακρίβεια τον στόχο τους (β) ***έξυπνη κάρτα*** πλαστική κάρτα, όπως η πιστωτική, που έχει ενσωματωμένο μικροκύκλωμα ικανό να αποθηκεύει δεδομένα για τις συναλλα-γές που γίνονται με την κάρτα (γ) ***έξυπνο σπίτι*** σπίτι στο οποίο όλες οι ηλεκτρικές συσκευές και τα ηλεκτρικά συστήματα ελέγχονται από έναν Η/Υ, ο οποίος προγραμματίζεται ώστε να ανταποκρίνε-ται αποτελεσματικά στις μεταβολές των συνθηκών, χωρίς τη συνεχή ανθρώπινη παρέμβαση. Επίσης **ξύπνιος, -ια, -ιο** (σημ. 1-3). — **έξυπνα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξύπνιος, αυτός που έχει ξυπνήσει», < ἐξ- + *ὕπνος*. Η αρχική σημ. στην Κ.Δ., πβ. Πράξ. 16, 27: *ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ...* (= και όταν ξύπνησε ο δεσμοφύλακας). Η σημ. «ευφυής» είναι μεσν. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *έξυπνη κάρτα* (< αγγλ. smart card), *έξυπνα όπλα* (< αγγλ. smart weapons)].

έξυπνος: συνώνυμα. Οι λέξεις που εξέφρασαν στην Ελληνική την έννοια τής εξυπνάδας είναι πολλές και συμβαδίζουν με τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες συνέλαβαν την έννοια αυτή. Χρησιμοποιήθηκε το αρχ. (μεταγενέστερο) **έξυπνος**, που δηλώνει «αυτόν που δεν βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου, που είναι εν εγρηγόρσει». Από το *έξυπνος* και τα νεότερα **ξύπνιος, ξυπνός** και **παν-έξυπνος**. Από το *φύομαι / φύσις* «αυτός που έχει καλή φυή», ο **ευ-φυής**. Ιδιαίτερα προικισμένη φύση σε ορισμένους τομείς είναι ο **ιδιο-φυής**, ενώ πολύ προικισμένη φύση με μεγάλη νοητική ικανότητα στην πρωτότυπη και δημιουργική σκέψη είναι ο **μεγαλο-φυής**. Από τον νου, τη νοητική ικανότητα, πλάστηκαν τα **οξύ-νους, αγχί-νους** και **ταχύ-νους**, καθώς και τα **νοήμων** και **εύ-στροφος**. Χαρακτηριστικό είναι το **τετραπέρατος**, που δηλώνει κυριολεκτικά τον κοσμογυρισμένο, που έχει βρεθεί στα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, δηλ. σε όλο τον κόσμο. Εξάλλου, μια σειρά από λέξεις εκφραστικές σε μεταφορική χρήση δηλώνουν επίσης τον έξυπνο: **μυαλό, διάνοια, κεφάλι – σπίρτο, σπίθα, φωστήρας – αετός, ξεφτέρι** (< λατ. accipiter «γεράκι»), **σαΐνι, ατσίδα** (< *ικτίδα* «νυφίτσα»), **τσακάλι, γάτα – δαίμονας, δαιμόνιος, τζίνι** (< τουρκ. cin «δαιμόνιο»).

εξυφαίνω ρ. μετβ. {αρχ.} {εξύφα-να, -νθηκα (λόγ. εξυφάνθην, -ης, -η...), -σμένος} (λόγ.) μηχανεύομαι (κάτι κακό), σχεδιάζω με δόλιο και ύπουλο τρόπο: *εξυφαίνουν σκευωρία / πλεκτάνη / συνωμοσία / προδοσία.* — **εξύφανση** (η) [1868].

εξυψώνω ρ. μετβ. {μτγν.} {εξύψω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ανώτερο ποιοτικά, τον βελτιώνω ηθικά, πνευματικά: *οι ανθρωπιστικές σπουδές εξυψώνουν τον άνθρωπο* ΣΥΝ. προάγω ΑΝΤ. υποβιβάζω • **2.** προσδίδω αίγλη, εγκωμιάζω: *προσπαθούσε να τον εξυψώσει στα μάτια τους* ΑΝΤ. εξευτελίζω, ταπεινώνω, μειώνω, υποβαθμίζω.

εξύψωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ηθική και πνευματική βελτίωση, η άνοδος τού επιπέδου (κάποιου): *η πνευματική καλλιέργεια συμβάλλει στην ~ τού ανθρώπου* ΣΥΝ. προαγωγή, βελτίωση ΑΝΤ. υποβιβασμός **2.** η τοποθέτηση (κάποιου) σε υψηλό επίπεδο (με λόγια, σχόλια κ.λπ.): *μετά το δυσφημιστικό δημοσίευμα ακολούθησαν άρθρα που επιχειρούσαν την ~ τού υπουργού.* — **εξυψωτικός, -ή, -ό** [1896], **εξυψωτικά** επίρρ.

έξω κ. (λαϊκ.) **όξω** επίρρ. **1.** στον χώρο που περιβάλλει έναν άλλο, στο εξωτερικό μέρος (ενός χώρου που νοείται ως εσωτερικός): *Δεν βαρέθηκες όλη μέρα στο δωμάτιο; Βγες και λίγο ~!* || *~ από το καφενείο στεκόταν ένας άντρας* || *άφησε την επιστολή ~ από την πόρτα μου* ΑΝΤ. μέσα· ΦΡ. (α) ***απ' έξω*** βλ. λ. *απέξω* (β) ***έξω απ' τα δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (γ) ***έξω-έξω*** στο πιο ακραίο σημείο, στο χείλος: *μη βάζεις το πιάτο ~ στο τραπέζι, γιατί θα σου πέσει κάτω* (δ) ***μέσα-έξω*** για κίνηση από το εσωτερικό προς το εξωτερικό μέρος ενός χώρου και αντίστροφα: *μια ώρα τώρα ~ σ' αυτό το δωμάτιο, με ζάλισες!* ΣΥΝ. μπες-βγες **2.** (ειδικότ.) εκτός σπιτιού: *ξέχασε τα κλειδιά του και έμεινε / κλείστηκε ~* (έκλεισε η πόρτα τού σπιτιού και δεν είχε τα κλειδιά μαζί του) || *τα παιδιά παίζουν ~* || *κοιμάμαι ~ τώρα το καλοκαίρι* || *απουσιάζει αυτή τη στιγμή, είναι ~*· ΦΡ. ***βγαίνω έξω*** βγαίνω από το σπίτι και πηγαίνω για διασκέδαση ΑΝΤ. μένω μέσα **3.** (με ρήματα που δηλώνουν κίνηση, ώστε να βρεθεί (κάποιος) σε εξωτερικό χώρο): *τον φώναξα ~* || *τον έστειλε ~*· ΦΡ. (α) ***πετάω (κάποιον) έξω*** (i) διώχνω (κάποιον) από το εσωτερικό ενός χώρου με βίαιο τρόπο: (ως απειλή) *αν δεν κάτσεις ήσυχος, θα σε πετάξω έξω!* (ii) κάνω έξωση σε (κάποιον) (χωρίς να δείξω ευαισθησία απέναντί του): *ήταν μια πολύ φτωχή οικογένεια, αλλ' αυτός τους πέταξε έξω* (β) ***βγάζω (κάποιον) έξω*** αποβάλλω (κάποιον) από έναν χώρο): *ο δάσκαλος έβγαλε έξω τους άτακτους μαθητές* (ενν. από την αίθουσα) || *ο διαιτητής έβγαλε έξω έναν παίκτη για αντιαθλητική ενέργεια* (γ) ***πέφτω έξω*** (i) αποτυγχάνω σε επιχείρηση, χάνω τα λεφτά μου: *άνοιξε μια βιοτεχνία δερμάτινων ειδών, αλλά έπεσε έξω* || (σε κάποιον που δείχνει πολύ απογοητευμένος) *κάνεις σαν να σου έπεσαν έξω τα καράβια!* ΣΥΝ. χρεωκοπώ (ii) κάνω λανθασμένη εκτίμηση ή αποτυγχάνω (σε πρόβλεψη): *τον θεωρούσα έμπιστο άνθρωπο, αλλά έπεσα έξω* || *δεν έπεσε έξω στις προβλέψεις του* (δ) ***το ρίχνω έξω*** (i) διασκεδάζω: *καλό είναι να το ρίχνει κανείς έξω πότε-πότε* ΣΥΝ. γλεντώ (ii) παραμελώ τα καθήκοντά μου: *οι βαθμοί σου φανερώνουν ότι μάλλον το 'χεις ρίξει έξω* (ε) ***μένω έξω*** αποτυγχάνω σε διαγωνισμό ή σε διεκδίκηση (θέσης, επάθλου κ.λπ.): *λέει ότι έγραψε καλά στις εξετάσεις, αλλά έμεινε έξω* || *αποκλείστηκε και έμεινε έξω από τη διεκδίκηση τού κυπέλλου Ευρώπης* **4.** στο εξωτερικό: *πήγε να σπουδάσει ~* **5.** (ως έναρθρο επίθ.) (α) αυτός που διαμένει στο εξωτερικό: *οι ~ Έλληνες* || *ο ~ ελληνισμός* (β) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή (κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωή στο σπίτι ή στον εσωτερικό μας κόσμο): *δεν έχει επικοινωνία με τον ~ κόσμο* **6.** (σε σύνθημα ή προσταγή) δηλώνει αίτημα για απομάκρυνση, εκδίωξη: *~ οι βάσεις!* (ενν. οι αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις) || *~ γρήγορα!* ΦΡ. ***έξω φτώχια!*** προτροπή για να ευθυμήσει, να διασκεδάσει κανείς, κυρ. μεταξύ ανθρώπων που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, ώστε να ξεχάσουν την κατάστασή τους: *~ και καλή καρδιά* (πβ. *η φτώχια θέλει καλοπέραση*) **7.** (για να δηλωθεί εξαίρεση) εκτός: *~ απ' όσα σας είπα, δεν γνωρίζω τίποτε άλλο* ΣΥΝ. πλην, εξόν, ξέχωρα **8. έξω** (το) η εξωτερική πλευρά ενός αντικειμένου: *το ~ τού σπιτιού / τού αυτοκινήτου*· ΦΡ. (συνήθ. για ρούχα) ***το μέσα έξω*** η εσωτερική πλευρά γίνεται εσωτερική: *φοράω / γυρίζω ~* • ΦΡ. (α) ***μια κι έξω*** με μία προσπάθεια ή χωρίς διακοπή: *τελειώσαμε το βάψιμο ~· δεν χρειάστηκε δεύτερο χέρι* (β) ***στα μέσα και στα έξω*** για κάποιον που γνωρίζει σημαντικά πρόσωπα ή όλα τα σημαντικά θέματα σε υπηρεσία, οργανισμό, κόμμα κ.λπ. και γι' αυτό μπορεί να επιτύχει πράγματα που οι άλλοι δεν μπορούν: *αυτός είναι ~ στο υπουργείο και μπορεί να σε εξυπηρετήσει* (γ) ***έξω φρενών*** (για πρόσ.) έξαλλος από θυμό και αγανάκτηση: *όταν το σκέφτομαι, γίνομαι ~* || *με έχει κάνει ~ με τα φερσίματά του* (δ) ***έξω καρδιά*** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο εκδηλω-τικό, εξωστρεφή, πρόσχαρο: *θα τον συμπαθήσεις αμέσως, είναι ~ άνθρωπος!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ* (βλ. λ. *ἐκ / ἐξ*) + -ω, πβ. *ἄν-ω, ἔσ-ω* κ.ά.].

εξω- κ. **εξώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών, που δηλώνουν αυτόν που υπάρχει ή γίνεται έξω από κάτι: *εξωγήινος* (που έρχεται έξω από τον πλανήτη Γη), *εξω-σχολικός, εξω-σωματικός, εξω-νοσοκομειακός, εξω-νάρθηκας* ΑΝΤ. εσω-, ενδο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (< αρχ. επίρρ. *ἔξω*), το οποίο απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. exosphere), καθώς και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. extra-corporeal «εξωσωματικός»)].

εξωαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται έξω από τον αυλό ενός οργάνου, λ.χ. *εξωαυλικός όγκος*, που πιέζει και αποφράσσει ένα κοίλο όργανο.

εξωβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η μελέτη των πιθανοτήτων ύπαρξης ζωής έξω από τη Γη, στο Σύμπαν ΣΥΝ. αστροβιολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. exobiology].

εξωγαμία (η) [1867] {εξωγαμιών} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο γάμος που συνάπτεται μεταξύ προσώπων, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικά γένη ή διαφο-

ρετικά κοινωνικά σύνολα ΑΝΤ. ενδογαμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogamie].

εξώγαμος, -η, -ο **1.** (παιδί) τού οποίου οι γονείς δεν έχουν συνάψει γάμο: ~ *τέκνο* || (κ. ως ουσ.) *έχει δύο εξώγαμα* ΣΥΝ. νόθος ΑΝΤ. γνήσιος **2.** (γενικά) αυτός που γίνεται έξω από τον γάμο: ~ *σχέσεις* ΣΥΝ. εξωσυζυγικός.

εξωγενής, -ής, -ές [1852] {εξωγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκαλείται από εξωτερικά αίτια: *οφείλεται σε ~ παράγοντες* || ~ *ασθένεια* (που οφείλεται σε αίτια έξω από τον οργανισμό) ΑΝΤ. ενδογενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogène].

εξωγήινος, -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από άλλον πλανήτη, ο μη γήινος **2. εξωγήινος** (ο), **εξωγήινη** (η) πλάσμα που υποτίθεται ότι ζει σε άλλον πλανήτη: *εισβολή εξωγήινων* (σε ταινία επιστημονικής φαντασίας) ΑΝΤ. γήινος (πβ. λ. *ούφο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extraterrestrial].

εξωδικαστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται εκτός δικαστηρίου, χωρίς δίκη: *οι αντίδικοι προσπάθησαν να βρουν μια ~ λύση στο πρόβλημά τους.* — **εξωδικαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξώδικος, -η (λόγ. -ος), -ο [1833] **1.** ΝΟΜ. αυτός που γίνεται εκτός δίκης: ~ *διαμαρτυρία / πρόσκληση* **2. εξώδικο** (το) {εξωδίκ-ου | -ων} έγγραφο που προέρχεται από ορισμένο πρόσωπο, κοινοποιείται με δικαστικό επιμελητή και περιέχει τους ισχυρισμούς τού συντάκτη αναφορικά με συγκεκριμένη έννομη σχέση, κατάσταση ή διαφορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-judiciaire].

εξωδίκως επίρρ. [1840] ΝΟΜ. εκτός δίκης ΑΝΤ. δικαστικά.

έξωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από το εξωτερικό ή από εξωτερικό παράγοντα: *το νέο κράτος έχει ανάγκη τής ~ βοηθείας* || *δεν πρόκειται να υποκύψει σε ~ πιέσεις* || ~ *κίνδυνος / επέμβαση* ΑΝΤ. έσωθεν, ένδοθεν, εκ των έσω, εκ των ένδον· ΦΡ. **έξωθεν καλή μαρτυρία** η καλή φήμη και η θετική γνώμη τού κόσμου για γνωστό πρόσωπο, κυρ. σε περίπτωση που αυτό τίθεται υπό κρίση: *οι δικαστές / οι ιερείς πρέπει να έχουν την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έξω* + *-θεν* (βλ.λ.). Η φρ. *έξωθεν καλή μαρτυρία* προέρχεται από την Κ.Δ. και προσδιορίζει ως ένα από τα προσόντα τού επισκόπου την καλή φήμη και υπόληψη (Κ.Δ. *Α' Τιμόθ.* 3, 7: *δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν...*)].

εξώθερμος, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που εκλύει θερμότητα: ~ *αντίδραση / διεργασία* ΑΝΤ. ενδόθερμος. Επίσης **εξωθερμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. exothermique].

εξώθηση (η) [μτγν.] **1.** η ώθηση προς τα έξω **2.** (μτφ.) ο εξαναγκασμός κάποιου να κάνει κάτι: *η ~ κάποιου σε αυτοκτονία / στο έγκλημα* **3.** ΙΑΤΡ. φάση τού τοκετού, κατά την οποία σπρώχνεται το κύημα έξω από τη μήτρα και τον κόλπο.

εξώθυρα κ. (λαϊκ.) **ξώθυρα** (η) {δύσχρ. εξωθυρών} (λόγ.) η πόρτα τής εισόδου, η εξώπορτα ΑΝΤ. εσώθυρα.

εξωθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξωθείς... | εξώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ωθώ προς τα έξω, διώχνω με βίαιο τρόπο **2.** (συνήθ. μτφ.) λειτουργώ πιεστικά, ώστε να οδηγηθεί (κάποιος) σε (αρνητική) πράξη, συμπεριφορά: *συζήτησαν τους λόγους που εξωθούν τους νέους στο έγκλημα* || *τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή εξωθούν τα δύο κράτη σε ένοπλη σύγκρουση.*

εξωκειμενικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ.-ΦΙΛΟΛ. αυτός που δεν ανήκει στο κείμενο, που βρίσκεται έξω από αυτό, που σχετίζεται με το εκτός του κειμένου περιβάλλον (πρόσωπα, πράγματα, συνθήκες κ.λπ.): ~ *στοιχεία* ΑΝΤ. κειμενικός, ενδοκειμενικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extra-textual].

εξωκκλήσι (το) ▸ ξωκκλήσι

εξωκοινοβουλευτικός, -ή, -ό αυτός που δεν εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο: ~ *Αριστερά* (το σύνολο των μικρών κομμάτων ή ομάδων τής Αριστεράς, κυρ. η άκρα Αριστερά) || ~ *αντιπολίτευση* (ομάδες που χρησιμοποιούν δυναμικούς τρόπους πίεσης, όπως διαδηλώσεις, καταλήψεις κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-parlementaire].

εξωκρινής, -ής, -ές {εξωκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. (για αδένα) αυτός που εκκρίνει τις ουσίες τις οποίες παράγει εκτός τής κυκλοφορίας τού αίματος: *οι ιδρωτοποιοί αδένες είναι ~* ΑΝΤ. ενδοκρινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ενδοκρινής.*
[ΕΤΥΜ. < *έξω* + *-κρινής* < *κρίνω* «ξεχωρίζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exocrine].

εξωλέμβιος, -α, -ο αυτός που προσαρμόζεται και λειτουργεί έξω από τη λέμβο: ~ *κινητήρας / μηχανή.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. outboard (motor)].

εξώλης και προώλης (αρχαιοπρ.) για άνθρωπο τελείως ξεδιάντροπο, ανήθικο: *τους θεωρούν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, κακήν κακώς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *-ώλης* < ρ. *ὄλ-λυ-μι* «καταστρέφω, διαφθείρω» (βλ. κ. *όλεθρος*). Όμοιος είναι και ο σχηματισμός τού επιθ. *προώλης*. Η φρ. *ἐξώλης καὶ προώλης* αποτελεί σήμερα άκλιτη επιρρηματική φρ. (πβ. κ. *κακήν κακώς*)· στην Αρχαία κλίνεται και απαντά τόσο με κυριολεκτική όσο και με μεταφορική σημ., π.χ. *«ἐξώλεις καὶ προώλεις ποιεῖν τινας ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάσσῃ»* (Δημοσθένης)].

εξωλογικός, -ή, -ό αυτός που συντελείται έξω από τη λογική διαδικασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, παράλογος.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. illogical (νόθο σύνθ.)].

εξωμερίτης (ο) → ξωμερίτης

εξωμήτριος, -α (λόγ. -ος), -ο [1849] ΙΑΤΡ. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται έξω από τη μήτρα: ~ *κύηση* (η ανάπτυξη γονιμοποιημένου ωαρίου έξω από την κοιλότητα τής μήτρας, σε ωοθήκη ή σε σάλπιγγα) ΑΝΤ. ενδομήτριος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-utérin].

έξωμος, -η, -ο [μτγν.] (για ενδύματα) αυτός που αφήνει ακάλυπτους τους ώμους: ~ *φόρεμα / τουαλέτα.*

εξωμοσία (η) [αρχ.] {εξωμοσιών} η επίσημη αποκήρυξη με όρκο τής θρησκευτικής πίστης ή πεποιθήσεων: *η ~ ήταν υποχρεωτική για τους αιρετικούς που μετανοούσαν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *-ωμοσία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζω». βλ. κ. *ομνύω*].

εξωμότης (ο) [1871] {εξωμοτών}, **εξωμότισσα** (η) {εξωμοτισσών} **1.** πρόσωπο που έκανε εξωμοσία: *ένας χριστιανός / μουσουλμάνος ~* ΣΥΝ. αποστάτης, αρνησίθρησκος **2.** πρόσωπο που δεν τήρησε τον όρκο του, ο προδότης: ~ *αξιωματικοί έκαναν πραξικόπημα* ΣΥΝ. αρνησίπατρις. Επίσης **εξωμότρια** (η). — **εξωμοτικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *εξωμοσία*, υποχωρητ. (πβ. *συνωμότης – συνωμοσία*)].

εξωνάρθηκας (ο) [μεσν.] {εξωναρθήκων} ΕΚΚΛΗΣ. το εξωτερικό τμήμα τού νάρθηκα εκκλησίας, κυρ. σε παλαιοχριστιανικούς και πρωτοβυζαντινούς ναούς (πβ. λ. *εσωνάρθηκας*).

εξωνεφρικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. (κυρ. για σωματικές λειτουργίες) αυτός που επιτελείται με τεχνητό τρόπο και όχι από τα νεφρά.

εξωνημένος, -η, -ο (λόγ.-μειωτ.) εξαγορασμένος, αυτός που με την υπόσχεση ή τη λήψη ανταλλαγμάτων δεν ενεργεί νόμιμα ή ηθικά ΣΥΝ. (λόγ.) αργυρώνητος. Επίσης **εξώνητος** [1885].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ἐξωνοῦμαι* «εξαγοράζω» < *ἐξ-* + *ὠνοῦμαι (-έο-)* «αγοράζω» < *ὦνος* «τιμή, αγοραστική αξία» < *Fōs-no- εκτεταμένη – ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wes-no «αγοράζω». πβ. σανσκρ. vasnám «αγοραστική αξία», λατ. venum «αγορά», vendo «πωλώ», γαλλ. vendre κ.ά. Ομόρρ. *ψώνια* (βλ.λ.)].

εξώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** (μειωτ.) η εξαγορά (κάποιου) με υποσχέσεις ή/και ανταλλάγματα, ώστε να μην ενεργήσει νόμιμα ή ηθικά • **2.** το δικαίωμα πωλητή να αγοράσει εκ νέου από αγοραστή το αγαθό που του πούλησε (συνήθ. μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα και σε ορισμένη τιμή). — **εξωνούμαι** ρ. {-είται..}.

εξώπορτα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής εξωτερικής εισόδου κτιρίου, εξωτερική πόρτα: *η ~ τού σχολείου* ΣΥΝ. εξώθυρα ΑΝΤ. εσώθυρα.

εξωπραγματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα: *παρουσιάζει τον ήρωά του με ~ διαστάσεις και ιδιότητες* **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν ισχύει: *οι ισχυρισμοί σου είναι ~* **3.** αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί· ανέφικτος: *τα σχέδιά σου είναι ~* ΣΥΝ. ουτοπικός ΑΝΤ. ρεαλιστικός. — **εξωπραγματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. irréel].

εξώπροικος, -η, -ο [μτγν.] (παλαιότ.) **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνεται στην προίκα: ~ *περιουσία* **2. εξώπροικο** (το) {εξωπροίκ-ου | -ων} ατομική περιουσία τής γυναίκας, που παραμένει στην κατοχή της μετά τον γάμο, χωρίς να περιλαμβάνεται στην προίκα.

εξωραΐζω ρ. μετβ. {εξωράϊσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (ευσ.) καθιστώ (κάτι) ωραίο· ομορφαίνω, καλλωπίζω: ~ *μια περιοχή / έναν αρχαιολογικό τόπο / τον λόγο* ΣΥΝ. ευτρεπίζω, στολίζω, διακοσμώ ΑΝΤ. ασχημαίνω **2.** (κακόσ.) κάνω (κάτι άσχημο) να φαίνεται ωραίο, εμφανίζω (κάτι αρνητικό) με θετικές ιδιότητες: *πρέπει να δούμε κατάματα την κατάσταση και όχι να προσπαθούμε να την εξωραΐσουμε.* — **εξωραϊσμός** (ο) [μτγν.], **εξωραϊστής** (ο) [1866], **εξωραϊστικός**, -ή, -ό [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομορφαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. (η μτχ. *ἐξωραϊσμένον* ήδη στον Ησύχιο) < *ἐξ-* + *ὡραΐζω* «κοσμώ, ομορφαίνω» < *ὥρα* + *-ίζω*, βλ. κ. *ωραίος*].

εξώρας επίρρ. (λόγ.-σπάν.) πέρα από την κατάλληλη ώρα, αργά: *επέστρεψε ~* ΣΥΝ. πάρωρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωρος* < *ἔξω* + *-ωρος* < *ὥρα*].

εξώρασο (το) το δεύτερο ράσο που φοριέται πάνω από το αντερί.

εξώραφος, -η, -ο κ. **ξώραφος** αυτός που είναι ραμμένος ή διακοσμημένος με εξωτερικές ραφές, με εξωτερικά γαζιά.

έξωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η βίαιη απομάκρυνση, η εκδίωξη **2.** (ειδικότ.) απομάκρυνση από τον θρόνο, εκθρόνιση: ~ *τού βασιλιά / τού Πατριάρχη* **3.** ΝΟΜ. η απομάκρυνση τού μισθωτή από μισθωμένο ακίνητο με δικαστική απόφαση: *αν δεν καταβάλει σύντομα τα ενοίκια που χρωστάει, θα του κάνω ~* || *αγωγή εξώσεως.* — **εξωστικός**, -ή, -ό [μτγν.], **εξωστικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωσις* < *ἐξωθῶ*].

εξώστεγο (το) {-ου κ. -έγου | -έγων} οτιδήποτε προεξέχει από τη στέγη και αποτελείται από το ίδιο υλικό με αυτή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *εξώστης* και *στέγη*].

εξώστης (ο) {εξωστών} **1.** (λόγ.) το μπαλκόνι (ανοιχτό ή κλειστό) (βλ. λ. *χαγιάτι*) **2.** (ειδικότ.) προεξοχή ορόφου ή ημιορόφου στο εσωτερικό τής αίθουσας θεάτρου ή κινηματογράφου: *τα εισιτήρια είναι φθηνότερα στον ~* (στις θέσεις που βρίσκονται σε αυτή την προεξοχή)

εξω- *α' συνθετικό*

εξω-αισθητικός, -ή, -ό	**εξω-δερμικός**, -ή, -ό	**εξω-καλλιτεχνικός**, -ή, -ό	**εξω-νοσοκομειακός**, -ή, -ό	**εξω-υπηρεσιακός**, -ή, -ό
εξω-αστικός, -ή, -ό	**εξω-εντερικός**, -ή, -ό	**εξω-κομματικός**, -ή, -ό	**εξω-πανεπιστημιακός**, -ή, -ό	**εξω-χριστιανικός**, -ή, -ό
εξω-ατμοσφαιρικός, -ή, -ό	**εξω-επιστημονικός**, -ή, -ό	**εξω-κρανιακός**, -ή, -ό	**εξω-παραταξιακός**, -ή, -ό	
εξω-γλωσσικός, -ή, -ό	**εξω-θωρακικός**, -ή, -ό	**εξω-κυβερνητικός**, -ή, -ό	**εξω-συνδικαλιστικός**, -ή, -ό	

από την πλατεία **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στον εξώστη: *κατά την απονομή των βραβείων κινηματογράφου, ο ~ αποδοκίμαζε την επιτροπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ωθεί προς τα έξω». < *ἐξωθῶ*].

εξωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η κατεύθυνση των ενδιαφερόντων και η έκφραση των συναισθημάτων ενός ατόμου προς τον εξωτερικό κόσμο, η εκδηλωτικότητα, η εξωτερίκευση των συναισθημάτων και των σκέψεων ΑΝΤ. εσωστρέφεια. - **εξωστρεφής,** -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. < *έξω + -στρέφεια < -στρεφής < στρέφω.* μεταφρ. δάνειο από γερμ. Extraversion, όρος τού Ελβετού ψυχολόγου C. Jung (1875-1961)].

εξωσυζυγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες εκτός τής συζυγικής ζωής: *~ σχέσεις / περιπέτειες / ζωή* ΣΥΝ. εξώγαμος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-conjugal].

εξώσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η εξώτατη περιοχή τής ατμόσφαιρας (σε απόσταση άνω των 500 περ. χλμ. από την επιφάνεια τής Γης), η οποία φθάνει μέχρι το κοσμικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. exosphere].

εξωσχολικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει ή δεν σχετίζεται με το σχολείο: *οι ~ δραστηριότητες των μαθητών* || *~ βιβλίο / διάβασμα* || (ως ουσ.) *οι καταληψίες μαθητές απέδωσαν τις καταστροφές στο λύκειό τους σε εξωσχολικούς.*

εξωσωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται ή συντελείται έξω από το σώμα **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***εξωσωματική κυκλοφορία*** η προσωρινή, παράπλευρη κυκλοφορία τού αίματος έξω από το σώμα κατά τη διάρκεια καρδιοχειρουργικών επεμβάσεων (β) ***εξωσωματική γονιμοποίηση*** μέθοδος γονιμοποίησης ωαρίου από σπερματοζωάριο έξω από το ανθρώπινο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extracorporeal].

εξώτατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελείως έξω, στο πιο ακραίο εξωτερικό σημείο ΣΥΝ. ακρότατος, έσχατος ΑΝΤ. εσώτατος, ενδότατος. — **εξώτατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἐξωτάτω*, υπερθ. βαθμός τού *ἔξω*].

εξωτερίκευση (η) [1859] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η έκφραση ενώπιον άλλων (όσων σκέφτεται ή αισθάνεται κανείς): *η ~ των σκέψεων / των επιθυμιών / των συναισθημάτων.*

εξωτερικεύω ρ. μετβ. [1884] {εξωτερίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκφράζω προς τα έξω, ενώπιον άλλων (κάτι που σκέφτομαι ή αισθάνομαι), φανερώνω: *~ σκέψεις / αισθήματα / συναισθήματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extérioriser].

εξωτερικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που βρίσκεται έξω: *~ πόρτα / είσοδος / σκάλα* ΑΝΤ. εσωτερικός (β) ***εξωτερικά ιατρεία*** κρατικά ιατρεία που στεγάζονται σε νοσοκομείο και δέχονται ασθενείς που δεν νοσηλεύονται μέσα στο νοσοκομείο **2.** αυτός που γίνεται έξω, όχι σε εσωτερικό χώρο: *τα ~ γυρίσματα τής ταινίας* (όχι σε στούντιο) || *~ πλάνα* **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με ό,τι μπορεί να δει κανείς σε κάποιον (όχι με τον χαρακτήρα του, τον εσωτερικό του κόσμο): *~ γνωρίσματα / εμφάνιση* (λ.χ. το ντύσιμο, το χτένισμα κ.λπ.) (β) αυτός που σχετίζεται με τη μορφή, κατ' αντιδιαστολή προς το περιεχόμενο: *τα ~ γνωρίσματα ενός κειμένου* ● **4.** αυτός που αφορά στις σχέσεις με ξένες χώρες: *~ πολιτική* (πολιτική που ασκεί ένα κράτος στις σχέσεις του με άλλα κράτη) || *Υπουργείο Εξωτερικών* ΑΝΤ. εσωτερικός **5. εξωτερικό** (το) (i) η έξω επιφάνεια κτηρίου, αντικειμένου κ.λπ.: *το ~ τού ναού / τού αγγείου* ΣΥΝ. (για κτήριο) πρόσωψη ΑΝΤ. εσωτερικό (ii) οι ξένες χώρες, η αλλοδαπή: *διαμένω / ταξιδεύω / σπουδάζω / δραπετεύω στο ~* || *εκδρομή στο ~* ΣΥΝ. τα ξένα **6.** αυτός που αναφέρεται σε ή προέρχεται από ξένες περιοχές ή χώρες: *~ ειδήσεις / εχθρός* **7.** αυτός που αναφέρεται σε ό,τι περιβάλλει το άτομο, κατ' αντιδιαστολή προς τον εαυτό του: *ο ~ και ο εσωτερικός κόσμος τού ανθρώπου* ● **8.** ΓΛΩΣΣ. ***εξωτερικό αντικείμενο*** το αντικείμενο τού ενεργητικού μεταβατικού ρήματος, που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο φθάνει ή το οποίο βρίσκει η ενέργεια τού υποκειμένου, π.χ. «το παιδί» στην πρόταση «η μητέρα λούζει το παιδί» (πβ. *εσωτερικό αντικείμενο* λ. *εσωτερικός*). — **εξωτερικ-ά / -ώς** επίρρ., **εξωτερικότητα** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξωτέρω*, επίρρ. συγκρ. βαθμού τού *ἔξω*. Η σημ. που αναφέρεται σε ξένες χώρες αποδίδει τα γαλλ. extérieur και étranger].

εξώτερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται έξω-έξω, στο πιο απομακρυσμένο σημείο: *~ διάστημα* ΑΝΤ. εσώτερος, ενδότερος· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***στο / εις το πυρ το εξώτερον (εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον)*** στην κόλαση: *οι αμαρτωλοί θα καταδικαστούν στο ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἐξωτέρω*, συγκρ. βαθμός τού *ἔξω*. Η φρ. *εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον* προέρχεται από συμφυρμό των φρ. τής Κ.Δ. *εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον* (Ματθ. 25,30) και *εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον* (Ματθ. 25,41)].

εξωτικός, -ή, -ό αυτός που προέρχεται από ή βρίσκεται σε μακρινά, συνήθ. τροπικά μέρη: *~ νησιά / φρούτα / φυτά / ζώα / χώρες* || *~ ομορφιά* (η ομορφιά που βρίσκει κανείς σε εξωτικές χώρες, π.χ. στα νησιά τού Ειρηνικού Ωκεανού).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. exotique < μτγν. *ἐξωτικός* «ξένος, μακρινός» < αρχ. *ἔξω*].

εξωτισμός (ο) [1892] **1.** ο χαρακτήρας τού εξωτικού **2.** καλλιτεχνική και λογοτεχνική τάση επιλογής εξωτικών θεμάτων και μοτίβων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exotisme].

εξώφθαλμος, -η, -ο ▸ εξόφθαλμος

εξωφρενικός, -ή, -ό [1894] αυτός που είναι εντελώς παράλογος: *~ σκέψεις / ενέργειες / απαίτηση / αξίωση / τόκος / κατάσταση* ΣΥΝ. ασυλλόγιστος ΑΝΤ. λογικός, συνετός. — **εξωφρενικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, παράλογος.*
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. *ἔξω φρενῶν* (που απαντά στον Πίνδαρο, *Ὀλυμπ.* 7, 47)].

εξωφρενισμός (ο) **1.** η τάση για παράλογα ή ακραία πράγματα **2.** (συνεκδ.) καθετί παράλογο και ακραίο: *στο δοκίμιό του καταδικάζει τους ~ από το εξωτερικό, που εισάγονται υπό μορφήν μόδας στη χώρα μας.*

έξω φρενών επίρρ. → έξω

εξώφτερνος, -η, -ο ▸ ξώφτερνος

εξώφυλλο (το) [1871] {εξωφύλλ-ου | -ων} **1.** το εξωτερικό φύλλο τετραδίου, βιβλίου, περιοδικού κ.λπ.: *σκληρό / μαλακό ~* ΑΝΤ. εσώφυλλο **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού εξωτερικού φύλλου, ό,τι γράφεται ή απεικονίζεται σε αυτό: *ωραίο / εντυπωσιακό / πρωτότυπο / σοβαρό / προκλητικό ~* **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο τού οποίου φωτογραφία καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος εξωτερικού φύλλου περιοδικού: *ως μοντέλο έχει γίνει πολλές φορές ~ σε γνωστά περιοδικά μόδας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. outpaper].

Ε.Ο.Α. (η) Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων.

Ε.Ο.Β. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Βάμβακος.

Ε.Ο.Δ. (η) Επιτροπή Ορισμού Διαιτητών.

Ε.Ο.Ε.Χ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Ελληνικής Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Κ. **1.** (η) (παλαιότ.) Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση) **2.** (η) Ελληνική Ομοσπονδία Καλαθοσφαίρισης **3.** (ο) Εθνικός Οργανισμός Καπνού.

Ε.Ο.Κ.Α. (η) Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών.

εοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση): *~ κονδύλια / υποδείξεις.*

Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Μεταποιητικών Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Ν. (η) Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας (Νεολαία τής δικτατορίας τού Ι. Μεταξά).

Ε.Ο.Π. (η) Εθνική Ομοσπονδία Πυγμαχίας.

Ε.Ο.ΠΕ. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Πετοσφαίρισης (βόλεϊ).

εορτάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εόρτασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) γιορτάζω (βλ.λ.).

εορτάζων, -ουσα, -ον {εορτάζ-οντος (θηλ. -ουσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (κ. ως ουσ.) για πρόσωπο που έχει την ονομαστική του γιορτή ή που γιορτάζει για κάποιον λόγο: *οι εορτάζοντες τού γραφείου έφεραν γλυκά* || *έχω πολλούς εορτάζοντες και εορτάζουσες σήμερα*· λέγεται συχνά και **εορταζόμενος** (ενν. *ο εορταζόμενος άγιος*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἑορτάζω*].

εορτάσιμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αρμόζει, που είναι κατάλληλος για γιορτή: *~ ενδυμασία / περιβολή / διακόσμηση* ΣΥΝ. γιορτινός, εορταστικός ● **2.** αυτός που αξίζει να τιμηθεί με γιορτή: *~ γεγονός / ημέρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

εορτασμός [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **γιορτασμός** (ο) η τέλεση εορτής: *λαμπρός / πανηγυρικός ~* || *~ εθνικής επετείου / επιτυχίας.*

εορταστής (ο) [μτγν.], **εορτάστρια** (η) [1823] {εορταστριών} (λόγ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή ΣΥΝ. γιορταστής, πανηγυριστής.

εορταστικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με γιορτή ή εορτασμό· πανηγυρικός: *~ εκδήλωση / πρόγραμμα / μήνυμα / λόγος* ΣΥΝ. γιορταστικός.

εορτή (η) (λόγ.) η γιορτή (βλ.λ.): *ονομαστική / εθνική ~*· ΦΡ. (α) ***κατόπιν εορτής*** βλ. λ. *κατόπιν* (β) ***(κατά τας) Κυριακάς και (τας) εορτάς*** (κατά τις) Κυριακές και (τις) γιορτές, δηλ. μόνο λίγες φορές, μόνο στις αργίες: *«οι φίλοι του είναι πολλοί, αλλά τον βλέπουν πλέον μόνο ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑορτή* < **Fε-Fορτά* (με ανομοιωτική αποβολή τού δεύτερου *-F-* και τροπή τού αρχικού *F-* σε δασεία), αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδ. με τη λ. *ἔρανος*. Το *εορτή*, με συνίζηση τού *-εο-* σε *-jo-*, μεταβλήθηκε σε *γιορτή* (πβ. *νέος > νιος, παλαιός > παλιός*)].

εορτοδάνειο (το) {εορτοδανεί-ου | -ων} το δωροδάνειο (βλ.λ.).

εορτοδρόμιο (το) [1836] {εορτοδρομί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** (α) το σύνολο των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών που διαβάζονται σε κάθε γιορτή τού έτους (β) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις παραπάνω περικοπές **2.** το εορτολόγιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *εορτή + -δρόμιο* (πβ. κ. *κυριακο-δρόμιο*), τίτλος βιβλίου τού Νικοδήμου τού Αγιορείτου].

εορτολόγιο (το) [μτγν.] {εορτολογί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κατάλογος των εορτών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **εορτολογικός,** -ή, -ό.

Ε.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Ε.Ο.Φ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκων.

Ε.Ο.Φ.Π. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Φιλάθλων Πάλης.

επ επιφών.· δηλώνει: **1.** ξάφνιασμα, έκπληξη: *~, εδώ είσαι τόση ώρα; Πώς και δεν σε είδα;* || *~, πού το βρήκες αυτό; Μια ώρα το ψάχνω!* **2.** (συνήθ. με αυστηρό ύφος) προειδοποίηση ή επίπληξη: *~, μην το κάνεις αυτό! Απαγορεύεται!* || *~! Για ησυχάστε λίγο!* || (και επαναλαμβανόμενο) *~ ~ ~! Τι συμβαίνει εδώ πέρα;* Επίσης **απ** κ. **οπ**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Ε.Π.Α. (η) Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης.

επαγγελία (η) {επαγγελιών} η υπόσχεση: *η κυβέρνηση δεν εκπλήρωσε πολλές από τις επαγγελίες της*· ΦΡ. ***Γη τής Επαγγελίας*** (i) η γη Χαναάν, την οποία υποσχέθηκε ο Θεός στους απογόνους τού Αβραάμ (ii) (μτφ.) κάθε εύφορη και πλούσια γη· (γενικότ.) η χώρα προορισμού ανθρώπων που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής ή νέα πατρίδα: *για πολλούς Ευρωπαίους η Αμερική ήταν η ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαγγέλλω* «δηλώνω, υπόσχομαι». Η ΦΡ. *γῆ τῆς ἐπαγγελίας* δεν προέρχεται από την Π.Δ. (διότι το εβρ. κείμενο δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε λ. με την σημ. «υπόσχεση»), αλλά από τις μτγν. αναφορές που απαντούν στην Κ.Δ. (λ.χ. Εβρ. 11, 9: *πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας...*)].

επαγγέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. {επαγγέλθηκα} **1.** υπόσχομαι: *η νέα κυβέρνηση επαγγέλλεται την οικονομική ανόρθωση τής χώρας* ΣΥΝ. τά-

ζω, υπόσχομαι • **2.** (επίσ.) ασκώ συγκεκριμένο επάγγελμα: *τι επαγγέλλεσθε;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαγγέλλω* / *-ομαι* «δηλώνω, υπόσχομαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἀγγέλλω*. Το μέσο *ἐπαγγέλλομαι* απέκτησε επίσης τη σημ. «ασκώ» (π.χ. *ἀρετήν, θεοσέβειαν*), αλλά η σημ. «ασκώ επάγγελμα, εργάζομαι» απαντά ή υπονοείται ήδη στον Πλάτωνα, π.χ. *«τοῦτό ἐστι τὸ ἐπάγγελμα ὅ ἐπαγγέλλομαι»* (*Πρωταγόρας* 319 a) ή *«τί ἐστιν ὅ ἐπαγγέλλεταί τε καὶ διδάσκει;»* (*Γοργίας* 447 c)].

επάγγελμα (το) {επαγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} η βιοποριστική απασχόληση: *επικερδές / προσοδοφόρο / ανθυγιεινό / ταπεινωτικό ~* || *το αρχαιότερο επάγγελμα* (η πορνεία) || *το ~ μου είναι επιπλοποιός* ΣΥΝ. εργασία, δουλειά· ΦΡ. (α) ***ελευθέριο / ελεύθερο επάγγελμα*** βλ. λ. *ελευθέριος* (β) ***κλειστό επάγγελμα*** επάγγελμα τού οποίου δικαίωμα άσκησης έχουν μόνο άτομα που ανήκουν σε ορισμένο σωματείο ή ένωση ή καλύπτονται από ορισμένους νόμους (γ) ***εξ επαγγέλματος*** (i) ΝΟΜ. αυτεπαγγέλτως (βλ.λ.) (ii) (μτφ.) επ' αμοιβή, σαν να ασκεί επάγγελμα: *είναι ~ ψευδομάρτυρας* (δ) ***κατ' επάγγελμα*** (i) έχοντας ως επάγγελμα, σύμφωνα με το επάγγελμα (που έχει κανείς) (ii) συστηματικά: *είναι ~ ψεύτης* (ε) ***κάνω (κάτι) επάγγελμα*** (κακόσ.) κάνω κάτι συστηματικά, με αποτέλεσμα να μου αποδίδεται ιδιοτέλεια ή κακή πρόθεση: *είπαμε, να του δανείσουμε χρήματα, αλλά αυτός το έχει κάνει επάγγελμα* (δηλ. να δανείζεται χρήματα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπόσχεση», < *ἐπαγγέλλω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

επαγγελματίας (ο/η) {(θηλ. γεν. επαγγελματίου) επαγγελματιών} **1.** πρόσωπο που ασκεί επάγγελμα: *είναι ~ φωτογράφος* || *ελεύθερος ~* ΑΝΤ. ερασιτέχνης **2.** πρόσωπο που κάνει σωστά τη δουλειά του, που εργάζεται σκληρά και μεθοδικά (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς τον ερασιτέχνη ή εμπειροτέχνη): *είναι πραγματικός ~, ό,τι φτειάχνει είναι εγγυημένο* **3.** πρόσωπο που κατά την άσκηση τού επαγγέλματός του δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς, που κοιτάζει μόνο το επαγγελματικό του συμφέρον: *ένας ψυχρός ~ επιλέγει πάντα τη συμφερότερη πρόταση* **4.** (μτφ.) πρόσωπο που κάνει κάτι (αθέμιτο) συστηματικά: *~ ψεύτης / κλέφτης / μάρτυρας σε δίκες* (ψευδομάρτυρας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερασιτέχνης*.

επαγγελματικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με επάγγελμα ή επαγγελματία: *~ τομέας / σταδιοδρομία / επιλογές / συνέπεια / δραστηριότητα / σχέσεις / μυστικό / προοπτικές / ταξίδι / απόρρητο / στέγη / αυτοκίνητο* || *είχαμε μια καθαρά ~ συνάντηση* || *αγωνιά για την ~ της αποκατάσταση* || *δεν μπορούμε να συναντηθούμε, γιατί έχω πολλές ~ υποχρεώσεις*· ΦΡ. (α) ***επαγγελματική συνείδηση*** η συνέπεια, η υπευθυνότητα, η τήρηση τής δεοντολογίας και η μεθοδικότητα κατά την άσκηση τού επαγγέλματος (β) ***επαγγελματικός προσανατολισμός*** η επιστημονική καθοδήγηση τού ατόμου για τη σωστή επιλογή τού επαγγέλματός του, ανάλογα με τον χαρακτήρα του, τα ενδιαφέροντά του, τις κλίσεις του και την αγορά εργασίας (γ) ***σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός*** (συντομ. Σ.Ε.Π.) σχολικό μάθημα που διδάσκεται στη μέση εκπαίδευση με αντικείμενο τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών (δ) ***επαγγελματική νόσος*** βλ. λ. *νόσος*. — **επαγγελματικ-ά / -ώς** [1816] επίρρ., **επαγγελματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*.

επαγγελματισμός (ο) **1.** η συνέπεια, η υπευθυνότητα και η συστηματικότητα κατά την άσκηση τού επαγγέλματος: *ο ~ χαρακτηρίζει κάθε του δουλειά* • **2.** η προσήλωση στην επαγγελματική επιτυχία, χωρίς συναισθηματικές ή ιδεολογικές επιρροές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. professionalism].

επάγεται, επάγονται ρ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (λόγ.) συνεπάγεται: *το αδίκημα τού βιασμού σε όλες τις χώρες ~ βαριά καταδικαστική ποινή* **2.** έπεται, προκύπτει, συνάγεται: *από τα λόγια του υπουργού ~ ότι οι τιμές δεν θα συγκρατηθούν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπάγω* «οδηγώ ως αρχηγός – ασκώ επιρροή – οδηγώ κάποιον στο δικαστήριο» < *ἐπ(ι)-* + *ἄγω*. Οι σημερινές χρήσεις πρωτοαπαντούν στη *Λογική* τού Αριστοτέλη].

επαγρυπνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {επαγρυπνείς... | επαγρύπνησα} (λόγ.) επιβλέπω άγρυπνα (κάτι), έχω διαρκώς στραμμένη την προσοχή μου σε (αυτό): *τα όργανα ασφαλείας δεν επαγρυπνούν επαρκώς.* — **επαγρύπνηση** (η) [μτγν.].

επαγωγέας (ο) {επαγωγ-είς, -έων} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. μαγνήτης ή σύστημα μαγνητών που προκαλεί επαγωγή σε ηλεκτρικές μηχανές.
[ΕΤΥΜ. < *επαγωγή*, απόδ. τού γαλλ. inducteur, άσχετο προς το μτγν. *ἐπαγωγεύς* «στρώση πηλού στον τοίχο»].

επαγωγή (η) **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις • **2.** ΦΥΣ. η παραγωγή ηλεκτρικής τάσεως σε κύκλωμα με τη μεταβολή τής μαγνητικής ροής που διέρχεται μέσα από το κύκλωμα αυτό: *ρεύμα εξ επαγωγής* • **3.** ΝΟΜ. (α) ***επαγωγή όρκου*** η απαίτηση διαδίκου από τον αντίδικο να βεβαιώσει με όρκο τους ισχυρισμούς του (β) ***επαγωγή κληρονομίας*** ο χρόνος κατά τον οποίο η κληρονομιά τίθεται στη διάθεση των κληρονόμων για την αποδεχθούν ή να την αποποιηθούν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπάγω*. Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. induction].

επαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις: *~ συλλογισμός / μέθοδος* ΑΝΤ. απαγωγικός, παραγωγικός • **2.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την επαγωγή (βλ.λ.): *~ φαινόμενο / ρεύμα / πηνίο / κύκλωμα.* — **επαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **επαγωγικός – απαγωγικός.** Δύο διαφορετικές, αντίθετες στην πορεία τους, προσεγγίσεις τής γνωστικής (επιστημονικής, διδακτικής κ.λπ.) διαδικασίας. Η **επαγωγική** βαίνει από τα ειδικά προς τα γενικά, από τα επιμέρους στο όλον, ενώ η **απαγωγική** προχωρεί από τα γενικά στα μερικά, σύμφωνα με την αρχή πως ό,τι ισχύει για το όλον ισχύει και για το μέρος που εμπεριέχεται σε αυτό. Η *επαγωγική* είναι επιστημολογικά η μέθοδος που κινείται από τα εμπειρικά δεδομένα προς τη συναγωγή μιας γενικής πρότασης που να ερμηνεύει τα πράγματα (κατά κύριο λόγο: από τα φαινόμενα στον νόμο).

επαγώγιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με επαγωγή **2.** ***επαγώγιμο*** (το) το μέρος ηλεκτρικής μηχανής, όπου παράγεται εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτική δύναμη, η οποία προκαλεί την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος.

επαγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ο κατανοητός, ο εύληπτος **2.** (συνεκδ.) αυτός που ελκύει· γοητευτικός, σαγηνευτικός: *~ διδασκαλία.* — **επαγωγώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπάγω*].

Ε.Π.Α.Ε. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών.

έπαθλο (το) {επάθλ-ου | -ων} το βραβείο που απονέμεται σε νικητή αγώνων ή διαγωνισμών: *τελετή απονομής επάθλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαθλον* < *ἐπ(ι)-* + *ἆθλον* «βραβείο» (βλ.λ.)].

επαινετικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που λέγεται ή γίνεται για έπαινο: *~ κριτικές / κρίσεις / σχόλια / λόγια* ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκωμιαστικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, αποδοκιμαστικός. — **επαινετικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

επαινετός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αξίζει έπαινο: *~ συμπεριφορά / προσπάθεια* ΣΥΝ. αξιέπαινος ΑΝΤ. αξιόμεμπτος, κατακριτέος, αξιοκατάκριτος. — **επαινετ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

επαινοθηρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η συνεχής επιδίωξη επαίνων. — **επαινοθήρας** (ο/η), **επαινοθηρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έπαινος* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θηρία*].

έπαινος (ο) {επαίν-ου | -ων, -ους} **1.** έκφραση επιδοκιμασίας· εγκώμιο: *απέσπασε πολλούς επαίνους* || *τους αξίζει κάθε έπαινος* ΑΝΤ. μομφή, επίκριση· ΦΡ. ***μετ' επαίνων*** (λατ. summa cum laude) με επαίνους, με εγκώμια· συχνά ειρων. στη φρ. ***απερρίφθη μετά πολλών επαίνων*** • **2.** μορφή ηθικής αμοιβής, βαθμίδα διάκρισης κατώτερη τού βραβείου: *η επιτροπή απένειμε τα βραβεία και τους επαίνους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *αἶνος*].

επαινώ ρ. μετβ. {επαινείς... | επαίν-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} κ. (λαϊκ.) **παινώ** επιδοκιμάζω, εκφράζομαι θετικά για (κάποιον/κάτι): *η πρόταση του επαινέθηκε ομόφωνα από την επιτροπή* ΣΥΝ. εγκωμιάζω ΑΝΤ. ψέγω, επικρίνω, κατηγορώ. Επίσης (καθημ.) **παινεύω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, εναίσιμος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαινῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)-* + *αἰνῶ*].

επαίρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επήρθην, -ης, -η..., επηρμένος} (λόγ.) καυχώμαι, υπερηφανεύομαι: *επαίρεται για τις επιτυχίες του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή, υπερηφάνεια, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *αἴρω* / *-ομαι* «υψώνω» (βλ.λ.). Βλ. επίσης *παίρνω*].

επαίσχυντος, -η, -ο [1894] αυτός για τον οποίο ντρέπεται κανείς· επονείδιστος: *~ διαγωγή / συμφωνία.* — **επαίσχυντα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαισχύνομαι* < *ἐπ(ι)-* + *αἰσχύνομαι*].

επαιτεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η παράκληση ή ικεσία προς οποιοδήποτε ξένο, άγνωστο πρόσωπο για την παροχή, υπό μορφήν ελεημοσύνης, χρημάτων ή αντικειμένων που έχουν χρηματική αξία με τη δικαιολογία τής ανέχειας ή τής μεγάλης ανάγκης ΣΥΝ. ζητιανιά, (λαϊκ.) διακονιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.

επαίτης (ο) {επαιτών}, **επαίτιδα** (η) {επαιτίδων} (λόγ.) πρόσωπο που επαιτεί, ζητιανεύει ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονιάρης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπαιτῶ*].

επαιτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {επαιτείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) ζητώ ελεημοσύνη, ζητιανεύω: *επαιτεί, για να ζήσει* ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονεύω ♦ **2.** (μετβ.) ζητώ (κάτι) με τρόπο επίμονο και ταπεινωτικό: *κατέληξε να επαιτεί την αγάπη των άλλων* ΣΥΝ. εκλιπαρώ. — **επαιτικός**, -ή, -ό, **επαιτικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαιτῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ζητώ επιπλέον», < *ἐπ(ι)-* + *αἰτῶ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

επαΐων (ο) {επαΐ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **επαΐουσα** (η) {επαΐούσης | -ουσών} (αρχαιοπρ.) καταρτισμένος σε έναν τομέα· ειδικός, γνώστης: *τον λόγο έχουν οι επαΐοντες* ΣΥΝ. ειδήμων.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπαΐω* «εισακούω, αντιλαμβάνομαι, γνωρίζω πολύ καλά» < *ἐπ(ι)-* + *ἀΐω* «ακούω προσεκτικά, καταλαβαίνω» < **ἀϝ-ίσ-ω* < I.E. *aus- «αφτί», πβ. σανσκρ. aviḥ «προφανώς», λατ. auris «αφτί», γαλλ. oreille, ισπ. oreja, ιταλ. orecchia, αγγλ. ear, γερμ. Ohr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *οὖς* «αφτί», *αἰσθάνομαι* (βλ.λ.) κ.ά.].

Ε.Π.Α.Κ. (ο) Ενιαίος Πανελλαδικός Αριθμός Κλήσης (για συνδέσεις με διακομιστή τού Διαδικτύου).

επακόλουθος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ακολουθεί ύστερα από κάτι άλλο, που επακολουθεί ΣΥΝ. παρεπόμενος **2.** ***επακόλουθο*** (το) αυτό που ακολουθεί ως αποτέλεσμα· συνέπεια: *σημειώθηκαν κινητοποιήσεις και αντιδράσεις, αλλά χωρίς σοβαρά επακόλουθα* ΣΥΝ. συνακόλουθο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση*.

επακολουθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {επακολουθείς... | επακολούθησα} **1.** γίνομαι ύστερα από κάτι άλλο (που προηγείται): *μετά την ομιλία επακολούθησε ενδιαφέρουσα συζήτηση* **2.** ακολουθώ ως συνέπεια ή αποτέλεσμα: *χρειάζεται προσοχή στις επιλογές, διότι δεν ξέρουμε τι θα επακολουθήσει* ΣΥΝ. παρέπομαι. — **επακολούθηση** (η) [μτγν.] κ. **επακολούθημα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.

επακριβώς επίρρ. [μτγν.] {επακριβέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με μεγάλη ακρίβεια: *δεν θυμάται ~ τα γεγονότα.* — **επακριβής**, -ής, -ές [μτγν.].

έπακρο (το) {χωρ. πληθ.} το ακρότατο σημείο· συνήθ. στη ΦΡ. ***στο***

έπακρο / (λόγ.) ***εις το έπακρον*** υπερβολικά, στον μέγιστο βαθμό: *οι σχέσεις των δύο χωρών οξύνθηκαν ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *έπακρος* «αυτός που έχει αιχμηρή απόληξη» (στον Ιπποκράτη) < *επ(ι)-* + *άκρος*. Η φρ. *στο έπακρο / εις το έπακρον* αποδίδει τα γαλλ. extrêmement, à l'extrême].

επακτή (η) η ηλικία τής Σελήνης την 1η Μαρτίου, που είναι ίδια με την ηλικία της την 1η Ιανουαρίου· χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των κινητών εορτών.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *έπακταί (ήμέραι)* απαντά τον 7ο αι. μ.Χ. στον γραμματικό Ισίδωρο. Βλ. λ. *επακτός*].

επάκτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στην ακτή ή κοντά στην ακτή: *~ πυροβόλο* ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

επακτός, -ή, -ό 1. αυτός που επιβάλλεται έξωθεν· συνήθ. στη ΦΡ. ***επακτός όρκος*** (*έπακτός όρκος*, Λυσίας) ΝΟΜ. ο όρκος που επιβάλλεται από τον έναν διάδικο στον αντίδικό του **2. *επακτή*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπάγω*].

έπαλα ρ. → πάλλω

επάλειμμα (το) [μτγν.] {επαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} η αλοιφή.

επάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το άλειμμα επιφάνειας με ρευστή ουσία: *για τη θεραπεία των εξανθημάτων απαιτείται ~ με ειδική κρέμα* ΣΥΝ. επίχριση. — **επαλείφω** ρ. [αρχ.].

επαλήθευση (η) [1867] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απόδειξη τής ορθότητας προβλέψεως: *η ~ των προβλέψεων* || *τα ποσοστά των δημοσκοπήσεων αναζητούν την ~ τους στα εκλογικά αποτελέσματα* ΑΝΤ. διάψευση **2.** ΜΑΘ. επιβεβαίωση τού αποτελέσματος αριθμητικής πράξης: *κάνω την ~* || *πώς γίνεται η ~ στον πολλαπλασιασμό;* ΣΥΝ. δοκιμή **3.** (γενικότ.) η επιβεβαίωση πληροφορίας: *για ~ θα ελέγξω αν η χρονολογία που μας είπε είναι η σωστή* ΣΥΝ. έλεγχος. — **επαληθευτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vérification].

επαληθεύσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να επαληθευτεί: *~ πληροφορίες.*

επαληθεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαλήθευ-σα, -θηκα, -μένος} αποδεικνύω (κάτι) αληθινό, ορθό ή ακριβές: *τηλεφώνησα στην εφημερίδα για να επαληθεύσω την είδηση* || *~ το αποτέλεσμα τού πολλαπλασιασμού* || *οι προβλέψεις του επαληθεύθηκαν από τα γεγονότα* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, αποδεικνύω, επικυρώνω.

επαλλάσσουσες έννοιες (οι) {επαλλασσουσών εννοιών} ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) έννοιες που συμπίπτουν μερικώς ως προς το εύρος τους· λ.χ. *νέος* και *μαθητής* (δεν είναι όλοι οι νέοι μαθητές ούτε κάθε μαθητής είναι κατ' ανάγκην νέος).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ρ. *έπαλλάσσω* < *έπ(ι)-* + *άλλάσσω*].

επαλληλία (η) [μτγν.] {επαλληλιών} η διαδοχική σειρά, η αλληλοδιαδοχή.

επάλληλος, -η, -ο {-ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη ή με διαδοχική σειρά: *σειρά ~ επιθέσεων* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, διαδοχικός· ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***επάλληλες έννοιες*** οι έννοιες που έχουν το ίδιο εύρος· αλλιώς *επικοινωνούσες έννοιες.* — **επάλληλα / επαλλήλως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *-άλληλος* < *άλλήλων* (βλ.λ.)].

έπαλξη (η) {-ης κ. -άλξεως | -άλξεις, -άλξεων} **1.** το ανώτερο μέρος των τειχών φρουρίου ή πύργου με οδοντωτά ανοίγματα, μέσα από τα οποία πολεμούσαν οι αμυνόμενοι **2.** (μτφ.) θέση αγωνιστικής ετοιμότητας, επαγρύπνησης: *βρίσκεται πάντα στις επάλξεις τού αγώνα*· ΦΡ. ***επί των επάλξεων*** σε ετοιμότητα (για την αντιμετώπιση κινδύνου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έπαλξις* < *έπαλέξω* «υπερασπίζω, φρουρώ» < *έπ(ι)-* + *άλέξω*, βλ. κ. *αλεξι-*].

επαμειβόμενος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει εναλλάξ από τον έναν στον άλλον· μόνο στη ΦΡ. ***επαμειβόμενο έπαθλο / κύπελλο*** το έπαθλο που απονέμεται στον νικητή μιας διοργάνωσης, ο οποίος μπορεί να το κρατήσει οριστικά μόνο αν το κερδίσει τρεις φορές συνεχώς.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *έπαμείβομαι* «επακολουθώ, έρχομαι ο ένας μετά τον άλλον σε συνεχή σειρά» < *έπ(ι)* + *άμείβω / -ομαι* (βλ.λ.)].

Επαμεινώνδας (ο) **1.** αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (420-362 π.Χ.), θεμελιωτής τής Θηβαϊκής Ηγεμονίας και οργανωτής τής «λοξής φάλαγγας» **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *άμείνων* «καλύτερος, ισχυρότερος» (χρησιμοποιήθηκε ως ένα από τα συγκριτικά επίθ. τού *άγαθός*, αναφερόμενο κυρ. στη μαχητικότητα και τη γενναιότητα) + δωρ. επίθημα *-δας* (πβ. *Λεωνί-δας, Πελοπί-δας*)].

επαμφοτεριζόντως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) με τρόπο διφορούμενο.

επαμφοτερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. επαμφοτερίζων, -ουσα, -ον} **1.** κλίνω άλλοτε προς το ένα και άλλοτε προς το άλλο μέρος, αμφιταλαντεύομαι: *επαμφοτερίζουσα στάση* || *η επαμφοτερίζουσα πολιτική μιας κυβέρνησης* **2.** (μτφ.) (α) επιδέχομαι διπλή ερμηνεία, είμαι διφορούμενος (β) (για λέξεις) έχω δύο τύπους **3.** εμφανίζω δύο αντίθετες ιδιότητες, άλλοτε τη μία και άλλοτε την άλλη, ανάλογα με τις συνθήκες: *επαμφοτερίζον χημικό στοιχείο* (με ιδιότητες μετάλλων και αμετάλλων) || *επαμφοτερίζουσα ουσία* (με ιδιότητες οξέος ή βάσεως) **4.** (η μτχ. ως ουσ.) (ειρων. για πρόσ.) **επαμφοτερίζων** (ο) ο αμφιφυλόφιλος. — **επαμφοτερισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *-αμφοτερίζω* < *άμφότεροι* (βλ.λ.)].

επανα- κ. **επανά-** κ. **επαν-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει επανάληψη αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *επανα-πρόσληψη, επανα-διορίζω, επαν-ιδρύω, επαν-εκτίμηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανα-*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τις προθέσεις *έπί* και *άνά* (λ.χ. *έπανα-λαμβάνω, έπανα-φέρω*) και εμφανίζεται (αντί τού απλού *ανά*) και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *επανασύνθεση* < αγγλ. reconstruction)].

επανάγω ρ. μετβ. {επανή-γαγα, -χθην, -ης, -η...} (λόγ.) **1.** φέρνω (κάτι) στην αρχική του θέση ή κατάσταση· επαναφέρω • **2.** ΝΟΜ. επαναφέρω (υπόθεση) στο δικαστήριο, κάνω έφεση ΣΥΝ. εφεσιβάλλω, εκκαλώ. — **επαναγωγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *άν(α)-* + *άγω*].

επαναδίπλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναδίπλωση (βλ.λ.).

επανακάμπτω ρ. αμετβ. {επανέκαμψα} (λόγ.) επιστρέφω, ξαναγυρίζω: *επανέκαμψε στην πατρίδα του προ τριετίας* || *~ στον πολιτικό στίβο.* — **επανάκαμψη** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *άνα-* + *κάμπτω*].

επανακτώ ρ. μετβ. {επανακτάς... | επανέκτ-ησα, επανακτ-ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) αποκτώ ξανά (κάτι που έχασα): *~ την ελευθερία / την εμπιστοσύνη / τις δυνάμεις μου* || *~ τα δικαιώματά μου* ΣΥΝ. ανακτώ. — **επανάκτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έπανακτώμαι (-άο-)* < *έπ(ι)-* + *άνα-* + *κτώμαι*, βλ. κ. *ανακτώ*].

επαναλαμβανόμενος, -η, -ο αυτός που επαναλαμβάνεται, που γίνεται κατ' επανάληψη: *~ διαμαρτυρίες / κινήσεις / θόρυβοι / συνομιλίες / χτυπήματα / κρούσματα βίας / εκρήξεις / λάθη.*

επαναλαμβάνω ρ. μετβ. {επαν-έλαβα, -αλήφθηκα, -ειλημμένος} **1.** λέω ή κάνω (κάτι) ο ίδιος για δεύτερη φορά: *του επανέλαβα το μήνυμα δυνατότερα* **2.** λέω ή κάνω ξανά, με τον ίδιο τρόπο (αυτό που είπε ή έκανε κάποιος άλλος): *~ το πείραμα / το ίδιο λάθος* ΣΥΝ. ξαναλέω, ξανακάνω • **3.** (ειδικότ.) ξαναδιαβάζω, κάνω επανάληψη (μαθήματος): *ο καθηγητής ζήτησε από τους μαθητές να επαναλάβουν το τελευταίο κεφάλαιο στο σπίτι* **4.** (η μτχ. ***επανειλημμένος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *άνα-* + *λαμβάνω*].

> **επαναλαμβάνω και ξαναεπαναλαμβάνω!** Συχνά ακούγεται τελευταία το **ξαναεπαναλαμβάνω** στη θέση τού απλού **επαναλαμβάνω**. Αλλά το α' συνθετ. **επανα-** δηλώνει ήδη «την επανάληψη», έτσι το *ξαναεπαναλαμβάνω* περιττεύει, εκτός σπανίων περιπτώσεων που συνειδητά (και κάπως εξεζητημένα) επιδιώκεται ιδιαίτερη έμφαση με την αλλεπαλληλία των όμοιων α' συνθετικών.

επαναληπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που επαναλαμβάνεται, που ξαναγίνεται: *~ ψηφοφορία* || *~ ψεκασμοί* **2.** αυτός που εκτελεί κάτι με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές, διαδοχικά: *~ όπλο / καραμπίνα* (με την οποία πυροβολεί κανείς κατ' επανάληψη, χωρίς να χρειαστεί να γεμίζει κάθε φορά) • **3.** αυτός που σχετίζεται με την επανάληψη μαθήματος, διδαχθείσης ύλης: *~ διαγώνισμα / ασκήσεις* **4.** ΓΛΩΣΣ. ***επαναληπτική αντωνυμία*** η αντωνυμία *αυτός, -ή, -ό*, η οποία έχει αναφορική λειτουργία, δηλ. δηλώνει όνομα που αναφέρθηκε προηγουμένως: *ο Τοσίτσας αγαπούσε πολύ την πατρίδα του, την Ελλάδα· αυτός είναι που έδωσε τα χρήματα, για να κτισθεί το Πολυτεχνείο.* — **επαναληπτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

επανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** το να γίνεται κάτι για δεύτερη ή πολλοστή φορά: *~ των επεισοδίων / τού αγώνα / των διαπραγματεύσεων / τού ίδιου λάθους* || *όσα εξήγγειλε αποτελούν ~ των εξαγγελιών των προκατόχων του*· ΦΡ. (α) ***κατ' επανάληψη / επανάληψιν*** πολλές φορές, επανειλημμένα: *του έχω κάνει παρατηρήσεις ~* (β) ***σε επανάληψη*** ξανά, όχι για πρώτη φορά: *η ταινία προβάλλεται ~* **2.** η εκ νέου διδασκαλία ή μελέτη των ήδη διδαγμένων (για να τα μάθουν καλύτερα οι μαθητές): *η ~ είναι μητέρα τής μαθήσεως* || *όταν ολοκληρωθεί η διδακτέα ύλη, θ' αρχίσουν οι ~*· ΦΡ. ***επανάληψις μήτηρ (πάσης) μαθήσεως*** (λατ. repetitio mater studiorum) η επανάληψη

επαν(α)- *ξανά, εκ νέου*

επαν-αγορά (η)
επαν-αγοράζω ρ.
επαν-αξιολόγηση (η)
επαν-αξιολογώ ρ.
επαν-απόκτηση (η)
επαν-αποκτώ ρ.
επανα-βεβαιώνω ρ.
επανα-βεβαίωση (η)
επανα-γεμίζω ρ.
επανα-γέμιση (η)
επανα-διαπραγματεύομαι ρ.
επανα-διαπραγμάτευση (η)
επανα-διάταξη (η)
επανα-διατάσσω ρ.
επανα-διατυπώνω ρ.
επανα-διατύπωση (η)
επανα-διευθέτηση (η)
επανα-διευθετώ ρ.
επανα-διορίζω ρ.
επανα-διορισμός (ο)
επανα-θεμελιώνω ρ.
επανα-θεμελίωση (η)
επανα-καθορίζω ρ.
επανα-καθορισμός (ο)
επανα-καλώ ρ.
επανά-κληση (η)
επανα-κυκλοφόρηση (η)
επανα-κυκλοφορώ ρ.
επανα-λειτουργία (η)
επανα-λειτουργώ ρ.
επανα-προσδιορίζω ρ.
επανα-προσδιορισμός (ο)
επανα-προσλαμβάνω ρ.
επανα-πρόσληψη (η)
επανα-σύνδεση (η)
επανα-συνδέω ρ.
επανα-συνιστώ ρ.
επανα-σύσταση (η)
επανα-τοποθέτηση (η)
επανα-τοποθετώ ρ.
επανα-φοίτηση (η)
επανα-φορτίζω ρ.
επανα-φόρτιση (η)
επαν-εγγραφή (η)
επαν-εγγράφω ρ.
επαν-εκλέγω ρ.
επαν-εκλογή (η)
επαν-εκπαίδευση (η)
επαν-εκπαιδεύω ρ.
επαν-εκτίμηση (η)
επαν-εκτιμώ ρ.
επαν-έλεγχος (ο)
επαν-ελέγχω ρ.
επαν-εμφανίζω ρ.
επαν-εμφάνιση (η)
επαν-ενεργοποίηση (η)
επαν-ενεργοποιώ ρ.
επαν-ένταξη (η)
επαν-εντάσσω ρ.
επαν-ενώνω ρ.
επαν-ένωση (η)
επαν-εξετάζω ρ.
επαν-εξέταση (η)
επαν-εύρεση (η)
επαν-ευρίσκω ρ.
επαν-ίδρυση (η)
επαν-ιδρύω ρ.
επαν-υπάγω ρ.
επαν-υπαγωγή (η)

συμβάλλει καθοριστικά στο να μαθαίνει κανείς κάτι καλά **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η επανεμφάνιση γλωσσικού στοιχείου στον λόγο (ως στοιχείο ύφους, για έμφαση, νοηματική συνοχή κ.ά.) (β) ***αντωνυμική επανάληψη*** (αγγλ. clitics) η επανάληψη τού αδύνατου τύπου τής προσωπικής αντωνυμίας πριν (πρόταξη ή πρόληψη) ή μετά (επίταξη) από το αντικείμενο: ***το*** *βρήκα, επιτέλους, το ρολόι που έψαχνα* || *τον καφέ* ***τον*** *πίνω σκέτο* || *πόσον καιρό* ***το*** *έχεις το αυτοκίνητο;* **4.** ΑΘΛ. το δεύτερο ημίχρονο ενός αγώνα: *στην ~ ο αγώνας ήταν συναρπαστικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *επανάληψις* < αρχ. *επαναλαμβάνω*].

επαναπατρίζω ρ. μετβ. {επαναπάτρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** φέρνω πίσω στην πατρίδα άτομα που είτε ηθελημένα είτε βίαια εκπατρίστηκαν ΑΝΤ. εκπατρίζω **2.** (μεσοπαθ. ***επαναπατρίζομαι***) επιστρέφω στην πατρίδα μου: *επαναπατρίστηκαν χιλιάδες πρόσφυγες* ΑΝΤ. εκπατρίζομαι. — **επαναπατρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. se repatrier].

επαναπαύομαι ρ. αποθ. αμετβ. [μτγν.] {επαναπαύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφησυχάζω, δεν δραστηριοποιούμαι: *μετά από μερικά καλά αποτελέσματα, επαναπαύθηκε* **2.** (κατ' επέκτ. +σε) στηρίζομαι κάπου και αδρανώ: *μην επαναπαύεσαι στα χρήματα που σου παρέχουν οι δικοί σου.* — **επανάπαυση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

επαναπροσέγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εκ νέου προσέγγιση **2.** ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.-ειδικότ.) επανέναρξη σχέσεων (διαλόγου) μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σε πολιτικό επίπεδο για την επίλυση τού Κυπριακού. — **επαναπροσεγγίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rapprochement].

επαναπροώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου προώθηση· συνήθ. για λαθρομετανάστες οι οποίοι μετά τη σύλληψή τους στέλνονται στα σύνορα για να προωθηθούν στις πατρίδες τους. — **επαναπροωθώ** ρ. {-είς...}.

επανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** λαϊκή εξέγερση, που αποσκοπεί στην αλλαγή τού πολιτικού ή/και τού κοινωνικού καθεστώτος και όχι απλώς των προσώπων που ασκούν εξουσία: *αναίμακτη / αιματηρή ~* || *πολιτική / κοινωνική ~* || *κηρύττω / οργανώνω / καταστέλλω μια ~* || *η Γαλλική / η Οκτωβριανή Επανάσταση* (πβ. λ. *στάση, εξέγερση, σηκωμός*)· ΦΡ. ***Βελούδινη Επανάσταση*** βλ. λ. *βελούδινος* **2.** ***Επανάσταση τού '21*** η ελληνική επανάσταση τού 1821 εναντίον των Τούρκων • **3.** απότομη ή/και θεαματική μεταβολή στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό τομέα: *βιομηχανική / αγροτική ~* || *μια ~ στην επιστήμη / στη ζωγραφική / στην τεχνολογία / στον τομέα τής παιδείας* || *η χρήση υπολογιστών έφερε ~ στις εκδόσεις βιβλίων*· ΦΡ. ***πολιτιστική / μορφωτική επανάσταση*** (i) βαθύτατη ανατάραξη των ηθικών ή πολιτιστικών αξιών μιας κοινωνίας (ii) (με κεφ.) μορφή πολιτικής δράσης που εγκαινιάστηκε από τον Μάο-Τσε-Τούνγκ στην Κίνα τη δεκαετία τού '60· αποσκοπούσε στην αλλαγή πνεύματος και τής δομής τής κινεζικής κοινωνίας και στην προσαρμογή των ιδεών και τής εκπαίδευσης στις ανάγκες τού λαού **4.** (μτφ.) η έντονη αντίδραση κάποιου σε ό,τι θεωρεί καταπιεστικό: *ο γυιος τους κήρυξε ~ και δεν τους ακούει σε τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *επανάστασις* < *επανίστημι* «ανεγείρω - ξεσηκώνω» < *επ(ι)-* + *αν(α)-* + *ίστημι* (βλ. κ. *στάση*)].

> **επανάσταση: συνώνυμα.** Οι λέξεις αυτές δηλώνουν ομαδική, ένοπλη συνήθ., κίνηση με διεκδικήσεις που αναφέρονται εναλλακτικά στην ελευθερία, στην εξουσία και σε ποικίλες αλλαγές (κοινωνικές, πολιτικές, θεσμικές, θρησκευτικές κ.λπ.). Η λ. **επανάσταση** δηλώνει ευρύτερη ένοπλη κίνηση ενός λαού με εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα *(Ελληνική Επανάσταση / η Επανάσταση τού '21)* ή και κοινωνικό χαρακτήρα *(Γαλλική Επανάσταση).* Η λ. **εξέγερση** χρησιμοποιήθηκε και με εθνικοαπελευθερωτική σημασία *(η εξέγερση των νήσων κατά των Τούρκων),* αλλά χρησιμοποιείται και με κοινωνικό περιεχόμενο *(λαϊκή εξέγερση)* και με τη σημασία τής αντίστασης εναντίον τής έννομης εξουσίας *(η εξέγερση των κρατουμένων στις φυλακές Κορυδαλλού).* Με την τελευταία σημασία τής (ένοπλης ή μη) σύγκρουσης με την έννομη εξουσία χρησιμοποιείται και η λ. **ανταραία**, που γι' αυτό έχει συχνά αρνητική χροιά *(η ανταρσία ομάδας αξιωματικών τού Ναυτικού - ανταρσία τού πληρώματος).* Ένοπλη εξέγερση κατά τού καθεστώτος με σκοπό την ανατροπή του και γενικά κατά τής έννομης εξουσίας έχει και η λ. **στάση** (εκτός από την ιστορική *«Στάση τού Νίκα»,* μιλάμε για *«στάση τού στρατού»,* ακόμη και για *«στάση των κρατουμένων στις φυλακές»*). Τέλος, η λ. **κίνημα** σημαίνει και *στάση* για ανατροπή τού καθεστώτος *(το κίνημα των λοχαγών)* και ευρύτερη αγωνιστική κίνηση για τη διεκδίκηση κοινωνικών και άλλων αλλαγών *(φοιτητικό κίνημα / συνδικαλιστικό κίνημα* κ.λπ.). Αντίθετα προς όλες τις προηγούμενες, η λ. **πραξικόπημα** έχει σαφώς αρνητική σημασία, δηλώνοντας είτε τη συνωμοτικά οργανωμένη ένοπλη ανταρσία *(στρατιωτικό πραξικόπημα),* για την κατάληψη τής νόμιμης εξουσίας, παραβιάζοντας το Σύνταγμα, και την εγκαθίδρυση ολοκληρωτικού καθεστώτος, είτε την αυθαίρετη υπέρβαση των συνταγματικών ορίων ασκήσεως τής εξουσίας από αυτούς που ήδη την ασκούν *(πολιτικό πραξικόπημα).*

επαναστάτης (ο) [1854] {επαναστατών}, **επαναστάτρια** (η) {επαναστατριών} **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε επανάσταση ΣΥΝ. στασιαστής **2.** υποστηρικτής και οπαδός ριζοσπαστικών ιδεών: *πνευματικός / κοινωνικός ~* **3.** πρόσωπο που διαρκώς προβάλλει αντιρρήσεις ή αμφισβητεί τα πάντα: *δεν ακούει κανέναν αυτός, είναι ~* ΣΥΝ. αντάρτης, απείθαρχος. Επίσης **επαναστάτισσα** (η) {επαναστατισσών}.

επαναστατικός, -ή, -ό [1841] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επανάσταση: *~ κίνημα / κλίμα / δράση / εκδήλωση / ιδέες / διάθεση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ριζοσπαστικές ή ανατρεπτικές ιδέες: *~ θεωρία / πνεύμα* || *νέα ~ μέθοδος θεραπείας τής ανδρικής στειρότητας.* — **επαναστατικά** επίρρ., **επαναστατικότητα** (η) [1890].

επαναστατώ ρ. αμετβ. [1856] {επαναστατείς... | επαναστάτη-σα, -μένος} **1.** εξεγείρομαι κατά τής εξουσίας πολιτικού ή κοινωνικού καθεστώτος ή γενικότ. εναντίον μιας κατάστασης· κάνω επανάσταση ΣΥΝ. ξεσηκώνομαι, (λαϊκ.) σηκώνω μπαϊράκι **2.** (μτφ.) αγανακτώ, εξεγείρεται η συνείδησή μου: *~ στη σκέψη ότι θανατώθηκαν τόσοι αθώοι.*

επανασύνθεση (η) [1852] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η εκ νέου σύνθεση, ο εκ νέου σχηματισμός **2.** ΓΛΩΣΣ. η αναγωγή σε αρχικό, υποθετικό ή αμάρτυρο λεξικό τύπο (λέξη, ρίζα, θέμα, κατάληξη, πρόσφυμα), στον οποίο φθάνουν οι γλωσσολόγοι διά τής ιστορικοσυγκριτικής μεθόδου, δηλ. με σύγκριση των αρχαιοτέρων από τους μαρτυρούμενους (σε μία ή περισσότερες συγγενείς γλώσσες) συναφείς τύπους· ο τύπος αυτός δηλώνεται με τη χρήση αστερίσκου πριν από την επανασυντεθειμένη λέξη· π.χ. *αμαρτάνω* < **ά-μαρτ-* < **ά-* στερητ. + **smr̥t* < Ι.Ε. **smer-* ΣΥΝ. αποκατάσταση, ανακατασκευή· ΦΡ. (α) ***εξωτερική επανασύνθεση*** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από συγγενείς γλώσσες (Ελληνική, Λατινική, Σανσκριτική, Γερμανική κ.λπ.), π.χ. Ι.Ε. **duwo-* με επανασύνθεση από ελλην. *δύο* (αρχ. ελλ. *δύϜ-ο*), σανσκρ. duwā, λατ. duo, γαλλ. deux, αγγλ. two, γερμ. zwei (β) ***εσωτερική επανασύνθεση*** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από μία μόνο γλώσσα (μόνο την Ελληνική ή μόνο τη Γερμανική κ.ο.κ.), π.χ. η επανασύνθεση των ρηματικών τύπων *έχω – έξω – έσχον* τής Αρχ. Ελληνικής οδηγεί σε αρχικό τ. **σέχω* (> *έχω* με ανομοίωση). — **επανασυνθέτω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμάρτυρος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

επανατάκτης (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα οπισθοδρόμησης και επανάταξης τού σωλήνα τού πυροβόλου.
[ΕΤΥΜ. < *επανατάσσω* (πβ. *τάσσω - τακτ-ικός*) < *επ(ι)* + *ανα-* + *τάσσω*].

επαναφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαν-έφερα, -αφέρθηκα} **1.** ξαναφέρνω: *~ το θέμα στο προσκήνιο* || *~ στη μνήμη / στον νου* (ξαναθυμάμαι) || *ο προπονητής επανέφερε τον παίκτη στην ενδεκάδα*· ΦΡ. ***επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)*** βλ. λ. *τάξη* **2.** αποκαθιστώ στην προηγούμενη θέση, κατάσταση ή ισχύ: *οι γιατροί κατόρθωσαν να τον επαναφέρουν στη ζωή* || *θα επαναφέρουν τον νόμο περί ασέμνων.*

επαναφορά (η) [αρχ.] **1.** το να φέρει κανείς ξανά (κάτι/κάποιον) εκεί όπου βρισκόταν, στη θέση ή την κατάσταση που βρισκόταν κάποτε: *η ~ τού σπονδύλου* || *η ~ τής μοναρχίας / των σχέσεων των δύο χωρών στην προ τού πολέμου κατάσταση / τής ειρήνης / τής ισορροπίας στις πολιτικές σχέσεις κάποιων* || *η ~ τού νεκρού στη ζωή* ΣΥΝ. επάνοδος **2.** το να επανέλθει κάτι σε ισχύ: *ζητούν την ~ τής επετηρίδας για τον διορισμό των εκπαιδευτικών* **3.** το να θέτει κανείς (κάτι, λ.χ. θέμα, πρόβλημα κ.λπ.) ξανά: *~ ενός θέματος για συζήτηση* **4.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη ή φράση στην αρχή διαδοχικών στίχων ή προτάσεων: *(η αγάπη) ...πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα υπομένει* (Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 13.7) **5.** ΦΥΣ. ***δύναμη επαναφοράς*** κάθε δύναμη που ξαναφέρνει σύστημα ή μέρος συστήματος στην αρχική του ισορροπία.

επανδρώνω ρ. μετβ. {επάνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ πλήρωμα (σε πλοίο, αεροπλάνο ή διαστημόπλοιο) **2.** (γενικότ.) παρέχω (σε υπηρεσία) το απαραίτητο προσωπικό ΣΥΝ. στελεχώνω. — **επάνδρωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *επανδρώ (-όω)* < *έπανδρος* «ανδρικός» < *επ(ι)-* + *-ανδρος* < *ανήρ, ανδρός*].

επανειλημμένα επίρρ. (λόγ.) κατ' επανάληψη: *του έχω πει ~ να μη βρίζει, αλλά δεν με ακούει* ΣΥΝ. ξανά και ξανά. Επίσης (λόγ.) **επανειλημμένως** [1821]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

επανειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη: *παρά τις ~ συστάσεις μου αδιαφορεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *επαναλαμβάνω*].

επανεκδίδω ρ. μετβ. [1892] {επαν-εξέδωσα, -εκδόθηκα} **1.** εκδίδω εκ νέου έντυπο, δημοσιεύω σε νέα έκδοση **2.** (ειδικότ.) εκδίδω πάλι έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ.), τού οποίου η κυκλοφορία είχε διακοπεί. — **επανέκδοση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rééditer].

> **επανέκδοση – επανεκτύπωση – ανατύπωση.** Η λ. **ανατύπωση** δηλώνει την –μετά ή άνευ διορθώσεων (κυρίως τυπογραφικών)– εκ νέου εκτύπωση ενός εντύπου (βιβλίου, σειράς κ.λπ.) κατά τρόπο που δεν διαφέρει (σε περιεχόμενο και σε εκδοτική εμφάνιση) από την προηγούμενη έκδοση. Η ***επανεκτύπωση*** δηλώνει την εκ νέου εκτύπωση, συνήθ. με μεταβολές στη μορφή τού κειμένου. Αντίθετα, η **επανέκδοση** προϋποθέτει συνήθ. μεγαλύτερες ή μικρότερες διαφορές ενός εντύπου από την προηγούμενή του έκδοση. Γι' αυτό και η *επανέκδοση* ή οι *επανεκδόσεις* ενός βιβλίου είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος και δηλώνονται πάντοτε βιβλιογραφικώς (συνήθ. με έναν δείκτη πάνω στη χρονολογία εκδόσεως· π.χ. 1978[3] ή 1990[4]), ενώ η *ανατύπωση* ή οι *ανατυπώσεις* μπορεί και να μη δηλώνονται.

επανεκκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου εκκίνηση (ειδικότ. ενός Η/Υ που βρίσκεται σε λειτουργία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restart].

επανεκτύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου εκτύπωση εντύπου (συνήθ. με μικρές μεταβολές στη μορφή τού κειμένου) ή φωτογραφίας. – **επανεκτυπώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση.*

επανέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επανήλθα} (+σε) **1.** επιστρέφω στην προηγούμενη θέση μου: *οι αδειούχοι επανήλθαν στις θέσεις τους* || *το*

(ηλεκτρικό) ρεύμα επανήλθε δύο ώρες μετά τη διακοπή || *η εικόνα επανήλθε στην τηλεόραση* ΣΥΝ. ξαναγυρίζω· ΦΡ. **επανέρχομαι / επιστρέφω δριμύτερος** γυρίζω κάπου ξανά (σε τόπο ή δραστηριότητα) με μεγαλύτερη όρεξη ή πιο έντονα ή πιο επιθετικά: *η εταιρεία επανέρχεται δριμύτερη στον χώρο τής ψηφιακής εικόνας με μια πρωτοποριακή βιντεοκάμερα* || *επανήλθε δριμύτερος στη Βουλή με δύο επερωτήσεις* || *μετά τον τραυματισμό του ο παίκτης επανήλθε δριμύτερος στους αγωνιστικούς χώρους σημειώνοντας τρία γκολ* || *ο αρθρογράφος επανέρχεται δριμύτερος με νέες αποκαλύψεις για το σκάνδαλο* • **2.** εξετάζω εκ νέου, ξανασυζητώ: *δεν πρόκειται να επανέλθω σε θέματα που ήδη συζητήθηκαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἀν(α)-* + *ἔρχομαι*].

επανιδείν (το) {άκλ.} (λόγ.) να ξαναδεί κανείς (κάποιον)· μόνο στη ΦΡ. (σε αποχαιρετισμό) **εις το επανιδείν** καλή αντάμωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποχαιρετισμός.*
[ΕΤΥΜ. < *επαν(α)-* + αρχ. *ἰδεῖν*, απρφ. αορ. β' τού *ὁρῶ*. Η φρ. *εις το επανιδείν* είναι απόδ. τού γαλλ. au revoir].

επάνοδος (η) {επανόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η επιστροφή, ο γυρισμός: *η ~ στη χώρα* || *η ~ στην εξουσία / στην ενεργό δράση / σε ένα καθεστώς / κάποιου στα πολιτικά πράγματα* • **2.** ΡΗΤΟΡ σχήμα λόγου κατά το οποίο λέξεις τής προηγούμενης πρότασης ή περιόδου επαναλαμβάνονται στην επόμενη, αλλά με αντίστροφη σειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἄνοδος*].

Επανομή κ. **Επανωμή** (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.

επανορθώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ με δικά μου μέσα λάθος, ζημιά κ.λπ. που προκλήθηκε με δικές μου ενέργειες: (μετβ.) *προσπάθησε να επανορθώσει το λάθος του και υπέπεσε σε δεύτερο* || *επανόρθωσε με δικά του χρήματα τις ζημιές που προκάλεσε στο σπίτι* || (αμετβ.) *συγγνώμη που ξέχασα τα γενέθλιά σου, θα επανορθώσω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπανορθῶ (-όω)* < *ἐπ(ι)-* + *ἀν(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

επανόρθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση με δικά μου μέσα λάθους, βλάβης κ.λπ.: *έχω να κάνω μια ~ σχετικά με τη δήλωση τού υπουργού* || *~ διά τού Τύπου* **2.** η αποζημίωση, η καταβολή τού ποσού στο οποίο ανέρχεται η ζημιά που προκάλεσε κάποιος· ΦΡ. **πολεμικές επανορθώσεις** οι αποζημιώσεις που αναγκάστηκε η Γερμανία και οι σύμμαχοί της να καταβάλουν στους νικητές των δύο παγκοσμίων πολέμων εξαιτίας των καταστροφών που τους προκάλεσαν.

επανορθώσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που είναι δυνατόν να επανορθωθεί: *~ λάθος / παράλειψη / βλάβη.*

επανορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συντελεί ή αποβλέπει στην επανόρθωση: *~ προσπάθεια / ποινή / ποσό* **2.** ΙΑΤΡ. **πλαστική επανορθωτική** βλ. λ. *πλαστικός.* · **επανορθωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

επάνω κ. **πάνω** (λαϊκ.) κ. **απάνω** επίρρ. **1.** (α) σε επιφάνεια ή σημείο που βρίσκεται ψηλότερα σε σχέση με σημείο αναφοράς, το οποίο ορίζει ο ομιλητής: *δεν κατέβηκε ακόμη· είναι ~ στο δωμάτιό του* (β) (με άρθρο ως επίθ.) για κάποιον/κάτι που βρίσκεται σε ψηλότερη θέση σε σχέση με τον ομιλητή: *ο ~ όροφος είναι ακατοίκητος* || *στην ~ γειτονιά·* ΦΡ. (α) **(ε)πάνω-(ε)πάνω** στο ψηλότερο σημείο: *έβαλα το βιβλίο σου ~, για να το βρεις εύκολα* (β) **από πάνω** (i) για τη δήλωση κίνησης από ψηλότερο τόπο ή σημείο: *κατέβα γρήγορα ~* (ii) (κυρ. σε περιπτώσεις διαμαρτυρίας ή αγανάκτησης) επιπλέον, επιπροσθέτως: *δεν φτάνει που τον βοηθήσαμε, έχει παράπονο κι ~* || *μας έφερε τόσα προβλήματα και ζητάει και τα ρέστα ~* (γ) (μτφ.) **(ε)πάνω απ' όλα** κυρίως, κατά κύριο λόγο: *εκείνο που μας ενδιαφέρει ~, είναι η ποιότητα* (δ) **πάνω-κάτω** (μεσν. φρ.) (i) (για κίνηση): *το ασανσέρ όλη μέρα κινείται ~* (ii) περίπου, σε γενικές γραμμές: *κατάλαβα ~ περί τίνος πρόκειται·* (με αριθμό) κατά προσέγγιση, δεν έχει σημασία η ακρίβεια: *είναι πάνω-κάτω τριάντα χρονών* || *πέντε πάνω πέντε κάτω, δεν χάθηκε ο κόσμος* || *βάλε μου μισό κιλό φέτα· τώρα, αν είναι εκατό γραμμάρια πάνω, εκατό κάτω, δεν πειράζει* (ε) **φέρνω / έρχονται τα πάνω κάτω** για πλήρη ανατροπή μιας κατάστασης: *οι ψήφοι αυτής τής επαρχίας έφεραν τα πάνω κάτω στα εκλογικά αποτελέσματα* || *μέσα σε μια βδομάδα ήρθαν τα πάνω κάτω στο Χρηματιστήριο* (στ) **παίρνω τα πάνω μου** (i) (για πρόσ.) ανακτώ και πάλι τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις: *από τότε που άλλαξε τη διατροφή της, πήρε τα πάνω της* || *μετά τα καλά αποτελέσματα στις εξετάσεις πήρε τα πάνω του* (ii) (μτφ. για επιχείρηση) ανασυγκροτούμαι οικονομικά, βελτιώνω την οικονομική μου κατάσταση: *τελευταία η επιχείρηση πήρε τα πάνω της* (ζ) **είμαι στα πάνω μου** είμαι σε πολύ καλή κατάσταση ή έχω μεγάλη επιτυχία σε κάτι (η) **το παίρνω επάνω μου** υπερηφανεύομαι για κάτι, επαίρομαι, καυχώμαι, αρχίζω να δείχνω σημεία αλαζονείας: *από τότε που κέρδισε στον διαγωνισμό, το 'χει πάρει απάνω του* (θ) **παίρνω (κάτι) (ε)πάνω μου** αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου ή διαχειρίζομαι προσωπικά μια υπόθεση: *πήρε επάνω του την ευθύνη για το ατύχημα* || *αφήστε την υπόθεση πάνω μου· θα το χειριστώ προσωπικά το ζήτημα* **2.** στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: *ακούμπησε τα ψώνια ~ στο τραπέζι* **3.** σε μια επιφάνεια, ούτως ώστε κάτι να στέκεται, να κρέμεται κ.λπ.: *ο πίνακας ήταν ~ στον τοίχο* || *άφησα το κλειδί ~ στην πόρτα* **4.** (+σε) πολύ κοντά, δίπλα: *οικόπεδο ~ στον δρόμο* || *σπίτι ~ στο κύμα* (ενν. στην ακτή) **5.** για τη δήλωση εχθρικής διάθεσης: *έπεσε ~ μου κι άρχισε να με χτυπάει·* ΦΡ. **πάνω του / τους!** (μεσν.) ας κινηθούμε εναντίον (του/τους): *μη φοβάστε, πάνω τους και θα νικήσουμε!* || (για επίθεση) *πάνω του και τους φάγαμε!* **6.** (με χρονική σημασία) (+σε) στην πιο κατάλληλη στιγμή: *ήρθες ~ στην ώρα που σε χρειαζόμουν* || *έφθασε στη γιορτή ~ στο καλύτερο·* ΦΡ. **πάνω που** (μεσν. φρ.) ακριβώς τη στιγμή που, μόλις συμβαίνει κάτι: *~ φεύγαμε, ήρθε ένας επισκέπτης* || *~ είχα αποκοιμηθεί, χτύπησε το τηλέφωνο* **7.** (α) (+ μου / σου / του...) (για κάτι που φέρει κανείς) μαζί μου / σου / του κ.λπ., στην τσέπη, την τσάντα, στο πορτοφόλι μου κ.λπ.: *πόσα χρήματα έχεις πάνω σου;* (στο πορτοφόλι, στην τσέπη σου κ.λπ.) || *δεν είχε την ατζέντα με τα τηλέφωνα πάνω της* (β) στα ρούχα μου / σου / του κ.λπ.· κυρ. στη ΦΡ. **τα κάνω πάνω μου** (i) αφοδεύω στα ρούχα μου: *το μωρό τα έκανε πάνω του* (ii) (μτφ.) φοβάμαι πολύ, τρομοκρατούμαι: *μόλις είδε τους ληστές, τα 'κανε πάνω του από τον φόβο* (πβ. λ. *χέζομαι*) **8.** (+από) (α) (σε μέτρηση ή υπολογισμό) περισσότεροι: *πρέπει να είναι ~ από 60 ετών* || *στη διάλεξη ήλθαν ~ από εκατό ακροατές* (β) σε ανώτερη θέση από κάποιον, σε υψηλότερο επίπεδο, σε καλύτερη θέση σε ιεραρχική ή αξιολογική κλίμακα: *~ από τον προϊστάμενο είναι ο διευθυντής* || *~ από εμάς είναι ο Θεός* || *~ απ' όλα η πατρίδα* || *η ευτυχία είναι ~ από τα χρήματα στη ζωή·* ΦΡ. **...και πάνω** (για ηλικία ή ποσότητα) πέρα από καθορισμένο όριο: *δεχόμαστε παιδιά από δέκα χρονών ~* **9.** (+ σε κάτι) (μεσν. χρήση) σχετικά / αναφορικά με (κάτι): *τι έχετε να μας πείτε ~ σ' αυτό;* (επ' αυτού) **10.** για τη διαδοχή γεγονότων ή τη συσσώρευσή τους· κυρ. στη ΦΡ. **ο ένας (η μία / το ένα) πάνω στον άλλον (στην άλλη / στο άλλο)** ο ένας μετά τον άλλον, όλοι μαζί: *του ήρθαν οι αναποδιές η μία πάνω στην άλλη* || *του έπεσαν όλα τα δυσάρεστα γεγονότα το ένα πάνω στο άλλο* **11.** για την άνοδο των τιμών, οι αυξήσεις: *δέκα τοις εκατό ~ τα δίδακτρα* || *όλα πάνε ~* (ακριβαίνουν) || *πόσο ~ θα πάνε τα τρόφιμα;* **12.** στον ψυχικό κόσμο, στην προσωπικότητα (κάποιου): *το έργο άσκησε ~ του σημαντική επίδραση* || *η αυταρχική συμπεριφορά των γονέων της επέδρασε ~ της αρνητικά* **13.** με τρόπο που να επέρχεται επαφή: *ένας ευτραφής κύριος είχε κολλήσει ~ της στο λεωφορείο* || *ένα μηχανάκι ~ στο αυτοκίνητό μου·* ΦΡ. **πέφτω πάνω (σε κάποιον / κάτι)** βλ. λ. *πέφτω* **14.** (για μεταφορικό όχημα, +σε) μέσα: *~ στο λεωφορείο ήταν πολλοί επιβάτες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἄνω* (βλ.λ.). Οι τ. *απάνω* (με προληπτική αφομοίωση) και *πάνω* (με σίγηση τού αρχικού *ε-*) είναι μεσν.].

επανωκαλύμμαυχο (το) ΕΚΚΛΗΣ. μαύρο κάλυμμα από ύφασμα, που τίθεται επάνω στον σκούφο μοναχών ή στο καμιλαύκι των ιερωμένων και φέρεται από τους άγαμους κληρικούς (ιερομονάχους, αρχιμανδρίτες, επισκόπους) ως διακριτικό τής μοναχικής τους ιδιότητας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *επανωκαμήλαυκον*, βλ. κ. *καμιλαύκι*].

επανωτός, -ή, -ό ▸ απανωτός

επανωφόρι (το) ▸ πανωφόρι

επάξιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή παρέχεται δίκαια ή σύμφωνα με την αξία (κάποιου): *~ συνεχιστής τού έργου των προκατόχων του* ΣΥΝ. αντάξιος, ισάξιος ΑΝΤ. ανάξιος, μηδαμινός, τιποτένιος. — **επάξια / επαξίως** [αρχ.] επίρρ.

επαπειλείται, επαπειλούνται ρ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχει ως απειλή ή κίνδυνος: *~ σύρραξη / συμπλοκή / κρίση.*

επάρατος, -η, -ο αυτός τον οποίο απεύχεται κανείς, διότι προκαλεί καταστροφή· καταραμένος ΣΥΝ. επικατάρατος, αναθεματισμένος· ΦΡ. **επάρατη νόσος** ο καρκίνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαρῶμαι (-άο-)* «καταριέμαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἀρῶμαι* «προσεύχομαι» < *ἀρά* «προσευχή – κατάρα, συμφορά» (βλ.λ.), πβ. κ. *καταρῶμαι*].

επάργυρος, -η, -ο [αρχ.] ο επικαλυμμένος με στρώμα αργύρου: *~ σκεύος / εικόνα* ΣΥΝ. ασημωμένος.

επαργυρώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επαργύρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (μεταλλική επιφάνεια) με στρώμα αργύρου ΣΥΝ. ασημώνω. — **επαργύρωση** (η) [1877].

επάρκεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη τής αναγκαίας ποσότητας ή ικανότητας: *~ αγαθών / τροφίμων / δυνάμεων* || *επαγγελματική / γνωστική ~* ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη, ένδεια· ΦΡ. **επάρκεια (διδασκαλίας)** η βεβαίωση ικανότητας διδασκαλίας, που χορηγείται από ανώτατο κρατικό φορέα (Υπουργείο Παιδείας) σε κατόχους ορισμένων διπλωμάτων σε ορισμένο γνωστικό αντικείμενο (λ.χ. ξένες γλώσσες) και είναι απαραίτητη για τη νόμιμη διδασκαλία τού αντικειμένου αυτού.

επαρκής, -ής, -ές {επαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επαρκέστ-ερος, -ατος} αυτός που επαρκεί, που ικανοποιεί πλήρως μια ανάγκη: *δεν έχει ~ γνώσεις για να διδάξει* || *δεν υπάρχουν ~ πόροι για τη συνέχιση τού έργου* ΣΥΝ. αρκετός ΑΝΤ. ανεπαρκής, λιγοστός. — **επαρκώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, αρκετά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπαρκῶ*].

επαρκώ ρ. αμετβ. {επαρκείς... | επήρκεσα} είμαι αρκετός, φθάνω: *τα τρόφιμα επαρκούν για μια εβδομάδα* || *δεν επαρκεί ο χρόνος για περισσότερη συζήτηση* ΣΥΝ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαρκῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)-* + *ἀρκῶ* (βλ.λ.)].

έπαρμα (το) {επάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) οτιδήποτε εξέχει από μια επιφάνεια· ύψωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαίρω* «εγείρω, υψώνω» < *ἐπ(ι)-* + *αἴρω* (βλ.λ.)].

έπαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) **1.** η ανύψωση: *~ σημαίας* ΑΝΤ. υποστολή, κατέβασμα **2.** (μτφ.) η υπερβολική και αδικαιολόγητη υπερηφάνεια, η αλαζονεία: *διακρίνω ~ στο φέρσιμό του* ΣΥΝ. οίηση, υπεροψία (πβ. λ. *επηρμένος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, υπερηφάνεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαρσις* < *ἐπαίρω / -ομαι* (βλ.λ.)].

επαρχείο (το) [μτγν.] δημόσιο οίκημα όπου εδρεύει ο έπαρχος.

επαρχία (η) {επαρχιών} **1.** καθεμία από τις διοικητικές περιφέρειες που αποτελούν τον νομό • **2.** κάθε περιοχή μιας χώρας εκτός από την πρωτεύουσα ή γενικότ. εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα: *δεν έβρισκε δουλειά στην ~ και θα ήρθε στην Αθήνα* ΣΥΝ. περιφέρεια, ύπαιθρος ΑΝΤ. πρωτεύουσα **3.** ΙΣΤ. καθεμιά από τις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται μία αυτοκρατορία: *μέχρι το*

1917 η Φινλανδία ήταν ~ τής Ρωσίας || *η ρωμαϊκή ~ τής Μακεδονίας.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔπαρχος*].

επαρχιακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την επαρχία: *~ συμβούλιο / πόλη / δρόμος / νοσοκομείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

επαρχιώτης (ο) [μτγν.] {επαρχιωτών}, **επαρχιώτισσα** (η) [1894] {επαρχιωτισσών} **1.** κάτοικος τής επαρχίας, ο καταγόμενος από επαρχία ΑΝΤ. πρωτευουσιάνος **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που δεν έχει λεπτούς τρόπους, τού οποίου τη συμπεριφορά χαρακτηρίζει η τραχύτητα, η ιδιαίτερη προφορά κ.ά. ΣΥΝ. χωριάτης, αγροίκος, άξεστος. — **επαρχιώτικος,** -η, -ο. **επαρχιωτόπουλο** (το) [1894], **επαρχιωτοπούλα** (η).

επαρχιωτισμός (ο) [1887] (μειωτ.) η έλλειψη λεπτών τρόπων ή πνευματικής καλλιέργειας ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωριατιά, χοντράδα. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. provincialisme].

έπαρχος (ο/η) {επάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** διοικητής επαρχίας **2.** ΙΣΤ. διοικητής αυτοκρατορικής επαρχίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής» (αργότερα απέδωσε το λατ. praefectus, Ρωμαίος κυβερνήτης επαρχίας), < *ἐπάρχω* < *ἐπ(ι)-* + *ἄρχω*].

επασφάλιστρο (το) {-ίστρου | -ίστρων} χρηματικό ποσό που προστίθεται στο σύνηθες ασφάλιστρο, εφόσον ειδικοί λόγοι το επιβάλλουν. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. extra premium].

έπαυλη (η) {-ης κ. -αύλεως | -αύλεις, -αύλεων} πολυτελής εξοχική κατοικία ΣΥΝ. βίλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαυλις*, αρχική σημ. «εξοχική οικία», < *ἐπ(ι)-* + *αὖλις* «κατασκήνωση» < *αὐλή*].

επαυξάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαύξη-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) μεγαλύτερο σε μέγεθος, ποσότητα ή περιεχόμενο· αυξάνω: *η πληροφορία αυτή επαυξάνει τις ανησυχίες μας* || *θα κυκλοφορήσει νέα έκδοση βελτιωμένη και επαυξημένη·* ΦΡ. ***εγκρίνω / επικροτώ / συμφωνώ και επαυξάνω*** θεωρώ όσα λες απολύτως ορθά ΑΝΤ. μειώνω, ελαττώνω, λιγοστεύω. — **επαύξηση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

επαύριον επίρρ. (λόγ.) **1.** αύριο ΑΝΤ. χθες **2.** ***επαύριον*** (η) (ενν. *ημέρα*) η αυριανή μέρα, η επομένη: *την 27η Οκτωβρίου άρχισαν οι προκλήσεις και την επαύριον κηρύχθηκε επίσημα ο πόλεμος* ΣΥΝ. επιούσα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *αὔριον* (βλ.λ.)].

επαφή (η) **1.** το άγγιγμα δύο επιφανειών ή η ψηλάφηση· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***εξ επαφής*** από πολύ κοντινή απόσταση: *τον πυροβόλησαν ~* (β) ***φακός επαφής*** βλ. λ. *φακός* **2.** η αντίληψη μέσω των αισθητήριων οργάνων: *από εδώ δεν έχουμε οπτική ~ με τη βάση μας* || *ακουστική ~·* ΦΡ. ***δεν έχω επαφή / χάνω την επαφή με την πραγματικότητα*** δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου: *φαίνεται πως λόγω ηλικίας δεν έχει πια επαφή με την πραγματικότητα* **3.** (μτφ.) η σχέση και η επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων ή μεταξύ ανθρώπου και ενός πράγματος: *δεν έχουμε επαφές* || *θα σου κάνει καλό η ~ με τη φύση·* ΦΡ. (α) ***έρχομαι σε επαφή*** (+μαζί +με) επικοινωνώ, γνωρίζω (κάποιον/κάτι): *ξένοι επιχειρηματίες ήρθαν σε επαφή μαζί του, για να αγοράσουν την επιχείρησή του* || *σκοπός μας είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με το βιβλίο* (β) ***είμαι / βρίσκομαι σε επαφή (με κάποιον)*** έχω επικοινωνία (με κάποιον): *θα είμαστε σε επαφή για οτιδήποτε προκύψει* (γ) ***κρατάω επαφή*** συνεχίζω την επικοινωνία: *να μη χαθούμε τώρα που θα φύγεις· να κρατήσουμε επαφή* (δ) ***φέρνω (κάποιον) σε επαφή (με άλλον)*** ενεργώ ώστε δύο άνθρωποι ή δύο πλευρές να επικοινωνήσουν, να γνωριστούν κ.λπ.: *ένας κοινός γνωστός μάς έφερε σε επαφή κι έτσι γνωριστήκαμε* || *αναζητήσαμε κάποιον που να μπορεί να μας φέρει σε επαφή με τους αντάρτες* **4.** ***επαφές*** (οι) οι επίσημες συναντήσεις, συνομιλίες: *ο πρωθυπουργός στο περιθώριο τής διάσκεψης είχε σειρά επαφών με ξένους επισήμους* || *άρχισαν επαφές για την επίλυση των διακρατικών διαφορών* **5.** (μτφ.) η κοινωνική σχέση· στενή επικοινωνία: *από τότε που έφυγε για σπουδές στο εξωτερικό, έχασα την ~ μαζί του* || *οι καθηγητές τού σχολείου διατηρούν τακτικές ~ με τους γονείς των μαθητών* **6.** η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία **7.** ΤΕΧΝΟΛ. (για ακροδέκτες και καλώδια) (α) η ένωση δύο αγώγιμων σωμάτων, ώστε να υπάρχει μεταξύ τους αγώγιμη σύνδεση (που να επιτρέπει την ηλεκτρική σύνδεση): *το ραδιόφωνο τού αυτοκινήτου δεν κάνει ~ με τη βάση του και δεν ακούγονται καλά οι σταθμοί* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, π.χ. διακόπτη, όπου γίνεται η επαφή με κάτι άλλο **8.** ΓΕΩΛ. η επιφάνεια σύνδεσης δύο γεωλογικών σχηματισμών **9.** ΣΤΡΑΤ. η προσέγγιση προς τον εχθρό με σκοπό την έναρξη μάχης είτε με την παρατήρηση των θέσεών του είτε με την ανταλλαγή των πρώτων πυροβολισμών: *λήψη επαφής με τα εχθρικά στρατεύματα* **10.** ΨΥΧΟΛ. η αμοιβαία προσέγγιση τού εσωτερικού κόσμου δύο ή περισσότερων ανθρώπων: *μεταξύ τους είχε αναπτυχθεί στενή ψυχική ~* || *στις μέρες μας απουσιάζει η ουσιαστική ~ μεταξύ των ανθρώπων·* ΦΡ. ***σημείο επαφής*** καθετί που αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό, που φέρνει δύο ή περισσότερους ανθρώπους ψυχικώς κοντά: *προσπαθούν να βρουν ~, για να συνεννοηθούν* || *δεν υπάρχει ~ μεταξύ τους* **11.** το σύνολο των πληροφοριών (ονοματεπώνυμο, αριθμοί τηλεφώνου, e-mail κ.λπ.) που καταχωρίζονται σε κινητό τηλέφωνο ή ηλεκτρονικό ταχυδρομικό κατάλογο (e-mail). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαφάω* «αγγίζω ελαφρά, επιφανειακά» < *ἐπ(ι)-* + *ἀφάω* (ομηρικός τ. με ψίλωση) < *ἀφή* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βρίσκομαι σε επαφή με...* (< γαλλ. être en contact avec...), *έχω επαφές* (< γαλλ. avoir des contacts), *χάνω την επαφή* (< γαλλ. perdre le contact), *σημείο επαφής* (< γαλλ. point de contact), *φέρνω σε επαφή* (< γαλλ. mettre en contact) κ.ά.].

επαφίεμαι ρ. μετβ. αποθ. {επαφίε-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· παρατ. επαφι-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επαφέθηκα} (λόγ.) (+σε) εμπιστεύομαι τον εαυτό μου ή υπόθεσή μου στην κρίση ή τη διάθεση (κάποιου): *~ στη δίκαιη κρίση σας και κυρίως στον ανθρωπισμό σας* || *η τήρηση τού παρόντος συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων* ΣΥΝ. αφήνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἀφίεμαι*, μέσος τ. τού ρ. *ἀφίημι*, βλ. κ. *αφήνω.* Το αρχ. *ἐπαφίημι* είχε τη σημ. «εκτοξεύω, ρίχνω», ενώ η σημ. «αναθέτω» είναι μτγν.].

επαφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την επαφή **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται σε ειδική λειτουργία τής γλωσσικής επικοινωνίας, κατά την οποία ομιλητής και ακροατής δημιουργούν κατά την έναρξη τής επικοινωνίας κατάλληλο κλίμα πρώτης επαφής μεταξύ τους, για να προχωρήσουν ομαλά στη διεξαγωγή τής συνομιλίας τους, π.χ. οι ποικίλες μορφές χαιρετισμού «*καλημέρα / χαίρετε* κ.λπ.» ή τυπικές φράσεις όπως «*τι κάνετε / πώς είστε / ωραίος ο καιρός σήμερα* κ.τ.ό.» ΣΥΝ. φατικός.

επαχθής, -ής, -ές {επαχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επαχθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που επιβαρύνει· δυσβάστακτος: *~ φορολογία / όρος / δάνειο* **2.** δυσάρεστος, ενοχλητικός: *~ συνθήκες εργασίας* ΣΥΝ. οχληρός. — **επαχθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-αχθής* < *ἄχθος* (βλ.λ.)].

Ε.Π.Ε. (η) Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (βλ. κ. λ. *εταιρεία*).

Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. (το) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης.

έπεα πτερόεντα (*ἔπεα πτερόεντα*, πβ. Ομήρ. *Ιλ.* Α 201) (αρχαιοπρ.) φτερωτά λόγια· (ως χαρακτηρισμός) λόγια χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα (που τα παίρνει ο άνεμος). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτερόν* + παραγ. επίθημα *-όεις*. Η ομηρική φρ. *ἔπεα πτερόεντα* έχει προκαλέσει πολλά ερμηνευτικά προβλήματα. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, η φρ. παραβάλλει τα λόγια *(ἔπεα)* με τα ακόντια (τα οποία στον Όμηρο προσδιορίζει συνήθ. το επίθ. *πτερόεις*), για να δείξει ότι εκφέρονται με δυνατή φωνή και βρίσκουν τον στόχο τους. Κατ' άλλους όμως, η ορθή ανάγνωση των ομηρικών χωρίων είναι **ἔπε' ἀπτερόεντα* (όπου χρησιμοποιείται το επίθ. **ἀπτερόεις* < *ἄπτερος*) με τη σημ. «μετέωρα λόγια, αβάσιμα, χωρίς αποδέκτες - λόγια τού αέρα», άποψη που ενισχύεται από τη χρήση τού επιθ. *ἄπτερος* στα χωρία «*τῇ δ' ἄπτερος ἔπλετο μῦθος*» (Όμηρος, συχνή φρ.) και «*ἄπτερος φάτις*» (Αισχύλ., *Ἀγαμέμνων* 278)].

επέβαλα ρ. → επιβάλλω

επέβην ρ. → επιβαίνω

επέδειξα ρ. → επιδεικνύω

επέδωσα ρ. → επιδίδω

επείγει, επείγουν ρ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ.} δεν επιδέχεται αργοπορία ή αναβολή, πρέπει να γίνει αμέσως: *ασχοληθείτε μόνο με όσα επείγουν!* || *η αποστολή βοήθειας σε τρόφιμα επείγει* || (ως απρόσ.): *~ να ληφθούν μέτρα για τη βία στα σχολεία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπείγω / -ομαι* (βλ.λ.). Η απρόσ. χρήση είναι μτγν.].

επείγομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. (κυρ. μεσοπαθ.) {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+να) βιάζομαι: (μετβ.) *~ να φύγω* || (αμετβ.) *δεν μπορώ να μείνω άλλο, ~.* [ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἐπείγω* «πιέζω, ωθώ», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐπ(ι)-* + *-είγω*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *οἴγ-νυ-μι* «ανοίγω» (βλ. κ. *ανοίγω*), οπότε το ρ. *ἐπείγω* θα σήμαινε «ανοίγω δρόμο, κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει»].

επειγοντολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ειδικεύεται στα επείγοντα περιστατικά. — **επειγοντολόγος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. < *επείγον, -οντος* + *-λογία* (βλ.λ.)].

επειγόντως επίρρ. [1895] χωρίς χρονοτριβή, όσο το δυνατόν γρηγορότερα: *μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο* || *συνήλθε ~ το συμβούλιο* ΣΥΝ. βιαστικά, γρήγορα ΑΝΤ. αβίαστα.

επείγων, -ουσα, -ον {επείγ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που δεν επιδέχεται χρονοτριβή ή αναβολή, που επείγει: *επείγουσα ανάγκη* || *επείγοντα θέματα* **2.** αυτός που πρέπει να αντιμετωπιστεί αμέσως· ΦΡ. ***επείγοντα περιστατικά*** (σε νοσοκομείο, ιατρείο) οι περιπτώσεις που πρέπει να τύχουν άμεσης ιατρικής αντιμετώπισης (π.χ. σοβαροί τραυματισμοί, εγκεφαλικά επεισόδια κ.λπ.) **3.** ***επείγον*** (το) (ως χαρακτηρισμός) για επιστολή, τηλεγράφημα ή δέμα, στην αποστολή των οποίων το ταχυδρομείο πρέπει να δώσει προτεραιότητα και να τα στείλει στον αποστολέα σε συντομότερο χρόνο: *πάνω στην επιστολή είχε σφραγίδα «~»* ΣΥΝ. εξπρές. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπείγω* (βλ. λ. *επείγομαι*)].

επειδή σύνδ. (για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης) διότι, γιατί, για τον λόγο ότι: *δεν σου τηλεφώνησα, ~ επέστρεψα στο σπίτι πολύ αργά* ΣΥΝ. γιατί, μια και, λόγω τού ότι· ΦΡ. ***κι επειδή;*** για να εκφραστεί αδιαφορία γι' αυτό που μόλις ειπώθηκε: *–Θα στενοχωρηθεί ο Αχιλλέας, αν το μάθει –; Τι έγινε:* (δηλ. δεν με νοιάζει, ας στενοχωρηθεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, γιατί.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπεί* + *δή* (βεβαιωτ. μόριο). Το αρχ. *ἐπεί* (< *ἐπ(ι)-* + υποθ. σύνδ. *εἰ*) χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με χρονική και αργότερα με αιτιολογική σημ. Το *ἐπειδή* απαντά κυρ. στην αρχ. πεζογραφία εκφράζοντας ευρεία ποικιλία χρονικοαιτιολογικών σχέσεων, ενώ συχνά εμφανίζεται συντεθειμένο με το υποθ. *ἄν (ἐπειδάν)*. Στη Ν. Ελληνική διατήρησε μόνο την αιτιολ. χρήση και ανήκει στους αιτιολογικούς συνδέσμους που μπορούν να τεθούν στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου (όπως και τα *εφόσον, αφού*) εν αντιθέσει με τους συνδέσμους *γιατί, διότι*].

επείσακτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από άλλη χώρα: *~ λέξεις* ΣΥΝ. αλλότριος, ξένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπεισάγω* < *ἐπ(ι)-* + *εἰσάγω*].

επεισοδιακός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, διαπληκτισμούς, βίαια γεγονότα κ.λπ.: *~ διαδήλωση / συνάντηση / αγώνας / συνέδριαση* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απρόοπτα: *ήταν μια ~ εμφάνιση· συνέβησαν ένα σωρό παράξενα πράγματα.*

επεισόδιο (το) {επεισοδί-ου | -ων} **1.** συμβάν, περιστατικό: *θα σας διηγηθώ ένα ~ από τον τελευταίο πόλεμο* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***καρδιακό επει-***

σόδιο η καρδιακή προσβολή. το έμφραγμα (β) **εγκεφαλικό επεισόδιο** βλ. λ. *εγκεφαλικός* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) φιλονικία ή βίαιη συμπλοκή διαφωνούντων ή αντιπάλων: *αιματηρά ~ οπαδών κατά τη διάρκεια ποδοσφαιρικού αγώνα* || *θλιβερά ~ σημάδεψαν τη συνεδρίαση τής Βουλής* • **4.** καθένα από τα αυτοτελή ή συνεχιζόμενα τμήματα ενιαίου έργου (λογοτεχνικού. κινηματογραφικού, τηλεοπτικού κ.λπ.): *σίριαλ σε είκοσι ~* **5.** ΦΙΛΟΛ. το διαλογικό μέρος τής αρχαίας τραγωδίας. που παρεμβάλλεται μεταξύ των χορικών (στασίμων) **6.** ΜΟΥΣ. τμήμα μουσικής σύνθεσης (τής φούγκας). που συνδέει διάφορες μουσικές φράσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπεισόδιον*, αρχική σημ. «το διαλογικό μέρος τής τραγωδίας. που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο χορικών». ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ἐπεισόδιος* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) «εισερχόμενος» < *ἐπ(ι)- + εἰσόδιος < εἴσοδος*. Οι σημ. 1, 2 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. incident].

έπειτα επίρρ. **1.** (με χρονική σημασία) κατόπιν. μετά: *διαβάσαμε κι ~ αρχίσαμε την κουβέντα* ΣΥΝ. ύστερα ΑΝΤ. πριν **2.** (+από) (α) ύστερα (βλ. κ. σημ. 1): *έπεσε να κοιμηθεί και ξύπνησε ~ από δέκα ώρες* (β) αν και. παρ' όλο. παρά: *~ από όσα έκανε. μας ζητάει και εξηγήσεις!* • **3.** επιπλέον. εξάλλου: *βρίσκω άσκοπη μια τέτοια ενέργεια· ~, δεν έχει και τη συγκατάθεση των αρμοδίων* ΣΥΝ. επιπροσθέτως, εκτός από αυτό. άλλωστε • ΦΡ. (α) ***(κι) έπειτα;*** για τη δήλωση ειρωνείας ή αδιαφορίας για κάτι: *με απειλεί πως θα με απολύσει· ~;* ΣΥΝ. ε. και: και λοιπόν; (β) ***κι έπειτα μου λες...*** στην αρχή φράσεων που σχολιάζουν αρνητικά κάποιον/κάτι: *Αθώωσαν έναν έμπορο ναρκωτικών και καταδίκασαν έναν χρήστη! ~ ότι υπάρχει δικαιοσύνη!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + εἶτα* (βλ.λ.), επίρρ. που ανέκαθεν εξέφραζε τη χρονική ακολουθία, η οποία δεν έχει σχέση με τον αιτιολ. παράγοντα].

επέκεινα επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** πέρα από (ορισμένο τόπο, χρόνο, ποσό κ.λπ.): *~ τού κόσμου τούτου* **2. *επέκεινα*** (το) ο άλλος κόσμος, η άλλη ζωή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἐπ' ἐκεῖνα* (με αναβιβασμό τού τόνου λόγω τής συνθέσεως), που αντετίθετο προς το *ἐπὶ τάδε*. Εκτός τής επιρρ. χρήσης του, το *ἐπέκεινα* μαρτυρείται στην Αρχ. τόσο ως ουδ. ουσιαστικό (συνοδευόμενο από άρθρο) όσο και συντασσόμενο με γεν.].

επέκειτο, επέκειντο ρ. → επίκειται

επέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η αύξηση σε έκταση: *~ σχεδίου πόλεως / δικτύου υδρεύσεως / του σιδηροδρομικού δικτύου / συνόρων / κτηρίου / φωτιάς* || *υπάρχει άμεσος κίνδυνος επέκτασης των εχθροπραξιών* ΣΥΝ. εξάπλωση **2.** ανάπτυξη, διεύρυνση: *οι υπουργοί των δύο χωρών συμφώνησαν στην ~ των εμπορικών σχέσεων* || *~ των δραστηριοτήτων τής επιχείρησης·* ΦΡ. ***κατ' επέκταση*** (i) περαιτέρω: *διευρύνονται οι αρμοδιότητες τού συμβουλίου και ~ όλης τής διοίκησης* (ii) με διεύρυνση τού σημασιολογικού πεδίου τής λέξης • **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (συνήθ. στον πληθ.) η προέκταση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπέκτασις < ἐπεκτείνω*].

επεκτατικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αποσκοπεί στην επέκταση (των ορίων μιας χώρας. μιας αγοράς. τής επιρροής κ.λπ.): *~ πολιτική / πόλεμος / τάσεις* ΣΥΝ. ιμπεριαλιστικός. — **επιτακτικά** επίρρ.

επεκτατισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** η συμπεριφορά ισχυρού κράτους που χαρακτηρίζεται από την τάση για εδαφική επέκταση και κατάκτηση ή οικονομική, πολιτική και πολιτιστική κηδεμονία (άμεση ή έμμεση) χωρών και λαών πέρα από τα σύνορά του: *οικονομικός ~* || *τουρκικός ~ στην Ανατολική Μεσόγειο* ΣΥΝ. ιμπεριαλισμός **2.** (στον μαρξισμό) το τελευταίο στάδιο τού καπιταλισμού. που χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία διεθνών μονοπωλιακών ενώσεων των καπιταλιστών. τον σχηματισμό χρηματιστικού κεφαλαίου από τη συγχώνευση τραπεζιτικού και βιομηχανικού κεφαλαίου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. expansionism].

επεκτείνω ρ. μετβ. {επεξέτεινα, επεκτάθ-ηκα (λόγ. μτχ. επεκταθείς. -είσα, -έν), επεκτεταμένος} **1.** μεγαλώνω (κάτι) σε έκταση: *~ τα σύνορα / το σιδηροδρομικό δίκτυο* ΑΝΤ. περιορίζω **2.** αναπτύσσω, διευρύνω: *~ την κυριαρχία μου / την επιρροή μου / τις δραστηριότητές μου* || *συζητήσαμε χωρίς να επεκταθούμε σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. εξαπλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἐκ- + τείνω*].

επέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η έφοδος, συνήθ. ιππικού **2.** (μτφ.) ορμητική επίθεση: *λίγα λεπτά μόνο άντεξαν οι αντίπαλοι στην ~ τής ομάδας μας.* — **επελαύνω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέλασις* < αρχ. *ἐπελαύνω < ἐπ(ι)- + ἐλαύνω*].

επελέγην ρ. → επιλέγω

επέλεξα ρ. → επιλέγω

επέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} ο ερχομός, η πραγματοποίηση (συνήθ. δυσάρεστου) γεγονότος: *η ~ τού θανάτου του δημιούργησε μεγάλα προβλήματα στην επιχείρηση* || *η ~ συνεπειών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέλευσις < ἐπ(ι)- + ἔλευσις* (βλ.λ.)].

επέλθω (να/θα) ρ. → επέρχομαι

επεμβαίνω ρ. αμετβ. {επενέβην. -ης. -η..., να/θα επέμβω} **1.** ενεργώ κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επιδράσω (σε κάτι): *ο πρόεδρος επενέβη και έθεσε τέρμα στη συζήτηση* || *η αστυνομία επενέβη για την αποκατάσταση τής τάξης* || *στα προβληματικά σημεία τού κειμένου επεμβαίνει ο διορθωτής* || *οι γενετιστές επεμβαίνουν στη δομή των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών* **2.** αναμειγνύομαι (με τρόπο ενοχλητικό ή προκλητικό): *ο ξένος παράγοντας επεμβαίνει στα εσωτερικά τής χώρας με απαράδεκτο τρόπο* || *μην επεμβαίνεις σε προσωπικά μου ζητήματα!* ΣΥΝ. ανακατεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἐν- + βαίνω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «ποδοπατώ – επιτίθεμαι», η δε σημ. «αναμειγνύομαι» αποδίδει το γαλλ. intervenir].

επέμβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) η μεσολάβηση ή η αυτόκλητη ανάμειξη σε μια υπόθεση: *με την ~ τρίτων αποφεύχθηκε η συμπλοκή* || *συχνές ~ συγγενών σε οικογενειακά ζητήματα* || *η επέμβαση τού Ο.Η.Ε. απέτρεψε κλιμάκωση τής έντασης* ΣΥΝ. παρέμβαση (β) ***ανθρωπιστική επέμβαση*** στρατιωτική επέμβαση ενός κράτους ή διεθνούς οργανισμού σε άλλο κράτος είτε για την προστασία ενός πληθυσμού από τον κίνδυνο γενοκτονίας είτε για την προστασία από ένα κράτος υπηκόων του που διατρέχουν κίνδυνο σε άλλο κράτος: *η ~ στη Σομαλία και τη Ρουάντα υπό την αιγίδα τού Ο.Η.Ε.* **2.** (ειδικότ.) η ανάμειξη κράτους ή διεθνούς οργανισμού σε ζητήματα που δεν περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητές τους: *οι δηλώσεις τού Γερμανού υπουργού Εξωτερικών συνιστούν ~ στα εσωτερικά τής χώρας μας* **3.** (ειδικότ.) η στρατιωτική ανάμειξη: *η ~ τής Τουρκίας έλαβε τελικά τη μορφή εδαφικής κατοχής* **4.** πράξη με την οποία κάτι μεταβάλλεται. αλλοιώνεται κ.λπ.: *~ στον γενετικό κώδικα τού ανθρώπου / στο κείμενο μιας συνθήκης / σε ένα γραπτό από τον διορθωτή* • **5.** ΙΑΤΡ. (α) η διεξαγωγή εγχειρήσεως: *θα κάνει ~ για την αφαίρεση τής χολής* (β) δραστική εφαρμογή θεραπευτικής μεθόδου: *σώθηκε χάρη στην άμεση επέμβαση των γιατρών* • **6.** ΑΘΛ. η ενέργεια που αποτρέπει κάτι: *ο τερματοφύλακας διασφάλισε τη νίκη με δύο καθοριστικές ~ (αποκρούσεις)* || *η γρήγορη ~ τού αμυντικού ανέκοψε την επίθεση των αντιπάλων παικτών.* — (υποκ.) **επεμβασούλα** (η) (σημ. 5α). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή, εγχείρηση, παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπέμβασις*. αρχική σημ. «επίθεση, έφοδος». < *ἐπεμβαίνω*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. inter-vention].

επεμβατισμός (ο) η χωρίς αρμοδιότητα πολιτική τής επέμβασης κράτους ή διεθνούς οργανισμού στα εσωτερικά ζητήματα ή στις διαφορές άλλων κρατών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interventionism].

Ε.Π.ΕΝ. (η) Εθνική Πολιτική Ένωσις.

επένδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** η επικάλυψη τής εσωτερικής ή εξωτερικής επιφάνειας ενός αντικειμένου με στρώμα άλλου υλικού για προφύλαξη. ενίσχυση ή διακόσμησή του: *~ τοίχου / πόρτας* || *μεταλλική / ξύλινη / χρυσή / πλαστική ~* **2.** (ειδικότ.) κάθε πρόσθετο υλικό στο εσωτερικό ενδύματος (π.χ. ύφασμα. γούνα, υαλοβάμβακας κ.ά.) για πρακτικούς ή αισθητικούς λόγους **3.** (μτφ.) το να γράφει κανείς μουσική για συγκεκριμένους στίχους, για ταινία κ.λπ.: *η μουσική ~ ενός κινηματογραφικού έργου* • **4.** ΟΙΚΟΝ. η διάθεση χρηματικών ποσών ή γενικότ. περιουσιακών στοιχείων για τη δημιουργία νέου παραγωγικού κεφαλαίου: *δημόσιες ~* || *η αύξηση των ~ οδηγεί και σε αύξηση τής απασχόλησης* || *έκανα επενδύσεις σε ακίνητα* || *ζημιογόνες / κερδοφόρες ~* **5.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να αποφέρει βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα όφελος: *ο υπολογιστής που αγόρασα αποτελεί ~.*
[ΕΤΥΜ. < *επενδύω*. Οι οικον. σημ. είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. investment].

επενδυτής (ο). **επενδύτρια** (η) {επενδυτριών} ΟΙΚΟΝ. πρόσωπο που κάνει επενδύσεις: *εγχώριος / ξένος / στρατηγικός ~* || *θεσμικός ~* (τράπεζα, ασφαλιστικό ταμείο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. investor].

επενδύτης (ο) {επενδυτών} (λόγ.) το πανωφόρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπενδύω*].

επενδυτικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τις χρηματικές επενδύσεις: *~ ενδιαφέρον / κοινό / τοποθέτηση / κλίμα / λύσεις / προϊόντα / κεφάλαια / οίκος / πολιτική / ενδιαφέρον / πρόγραμμα / σχέδιο / δραστηριότητα / ικανότητα / σύμβουλος / εταιρεία.* — **επενδυτικά** επίρρ.

επενδύω ρ. μετβ. {επένδυσα (λόγ. ενενέδυσα). επενδύθηκα, επεν(δε)δυμένος} **1.** καλύπτω την εσωτερική ή εξωτερική επιφάνεια αντικειμένου με στρώμα από υλικό για την ενίσχυση, προφύλαξη ή διακόσμησή του: *~ τους τοίχους με ξύλο* || *~ την πόρτα με ειδικό προστατευτικό υλικό* **2.** ενισχύω ένδυμα ή του προσθέτω εσωτερικά υλικό (ύφασμα, γούνα, υαλοβάμβακα κ.λπ.) για πρακτικούς ή αισθητικούς λόγους **3.** (μτφ.) γράφω μουσική για συγκεκριμένους στίχους, τηλεοπτικό ή κινηματογραφικό έργο κ.λπ. • **4.** ΟΙΚΟΝ. διαθέτω κεφάλαια για τη δημιουργία. την ανάπτυξη ή την επέκταση επιχειρήσεων: *~ στον χώρο των οικοδομικών κατασκευών* || *ξένοι επενδυτές επενδύουν στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις* || *~ κεφάλαια στο Χρηματιστήριο* **5.** πραγματοποιώ συμφέρουσες αγορές. τοποθετώ χρήματα σε αντικείμενα αξίας: *~ τα χρήματά μου στην αγορά γης / σε ομόλογα και μετοχές* || *αποκτώντας εξειδικευμένες γνώσεις, ~ στο μέλλον μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «φορώ εξωτερικό ένδυμα, ιμάτιο», < *ἐπ(ι)- + ἐνδύω* (βλ. κ. *ένδυμα, ένδυση*). Η οικον. σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. invest].

επενεργώ ρ. μετβ. [1797] {επενεργείς... | επενήργησα} (+σε) ασκώ επίδραση. επηρεάζω: *ο θόρυβος επενεργεί δυσμενώς στο νευρικό μας σύστημα* ΣΥΝ. επιδρώ. — **επενέργεια** (η) [1797].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. einwirken].

επένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} γλωσσικό φαινόμενο τής Αρχαίας Ελληνικής, κατά το οποίο το ημίφωνο j μετατίθεται στην προηγούμενη συλλαβή με αποτέλεσμα τον σχηματισμό διφθόγγου, *λ.χ. χαρ-jω > χαίρω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπένθεσις < ἐπεντίθημι* (πβ. *θέτω – τίθημι*)].

επεξεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {επεξεργάσ-τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** κατεργάζομαι με τη βοήθεια τεχνικών ή μηχανικών μέσων (πρώτες ύλες) για την παραγωγή αγαθών απαραίτητων στη ζωή τού ανθρώπου: *~ μέταλλο / μαλλί / βαμβάκι* **2.** ασχολούμαι συστηματικά με κάτι, για να το βελτιώσω ή να το τροποποιήσω: *~ υπόμνημα / καταστατικό / νομοσχέδιο / κείμενο / μυθιστόρημα / ποίημα / σχέδιο δράσης / ψηφιακά μια φωτογραφία* || *έχει επεξεργαστεί μια νέα θεωρία για την καταγωγή τού σύμπαντος* **3.** μελετώ, ελέγχω κάτι. συνήθ. με τεχνικά

μέσα, για να διαπιστώσω κάτι, να βγάλω κάποια συμπεράσματα κ.λπ.: ~ *τα οικονομικά στοιχεία μιας εταιρείας / τις φορολογικές δηλώσεις των φορολογουμένων / τα δεδομένα μιας έρευνας* ΣΥΝ. τελειοποιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἐξ-* + *ἐργάζομαι*. Το ρ. σήμαινε κυρίως «συνεπιδρώ – επιτελώ», αλλά ήδη στους μτγν. συγγραφείς απαντά η σημ. «ξαναδουλεύω, αναπτύσσω εκτενώς (ένα θεωρητικό σημείο)»].

επεξεργασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η διαδικασία κατά την οποία μεταβάλλει κανείς μερικώς ή ολικώς, συνήθ. με τη βοήθεια τεχνικών ή μηχανικών μέσων, τη μορφή ή τις ιδιότητες αντικειμένου: *η ~ τού μετάλλου / τού χαρτιού / τού μαλλιού / πρώτων υλών* || *υφίσταμαι ~* || *τυγχάνω επεξεργασίας* ΣΥΝ. κατεργασία **2.** η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνει κανείς κάτι, επιφέροντας αλλαγές, τροποποιήσεις, προσθήκες κ.λπ.: *η ~ ενός ποιήματος από τον ποιητή / τού νομοσχεδίου από την αρμόδια επιτροπή / ενός σχεδίου δράσης* || *η ψηφιακή ~ εικόνας / ήχου στον Η/Υ* || *ηλεκτρονική ~ κειμένου* **3.** η μελέτη ή ο έλεγχος, συνήθ. με τεχνικά μέσα, για τη συναγωγή συμπερασμάτων, τη διαπίστωση πραγμάτων κ.λπ.: *η ~ των προσωπικών δεδομένων / των φορολογικών στοιχείων / των δεδομένων μιας έρευνας / αρχειακού υλικού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπεξεργάζομαι*. Οι σημ. τής πληροφορικής χρησιμοποιούν τη λ. ως απόδ. τού αγγλ. (image / data / word) processing].

επεξεργάσιμος, -η, -ο αυτός τον οποίο μπορεί να επεξεργαστεί κανείς: ~ *υλικό*.

επεξεργαστής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. **1.** το κυριότερο μέρος ενός υπολογιστή, που ρυθμίζει και ελέγχει τη λειτουργία του· αλλιώς *Κεντρική Μονάδα Επεξεργασίας (Κ.Μ.Ε., C.P.U.)* **2.** πρόγραμμα που χρησιμοποιείται για επεξεργασία ορισμένου είδους: *μορφολογικός ~* (ή αναλυτής) || ~ *κειμένου*.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. processor].

επεξεργαστικός, -ή, -ό {μτγν.} αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην επεξεργασία: ~ *μέθοδος*.

επεξηγηματικός, -ή, -ό {μτγν.} αυτός που χρησιμεύει για επεξήγηση: ~ *κείμενο / φυλλάδιο / σύνδεσμος* ΣΥΝ. διευκρινιστικός, διασαφητικός. Επίσης **επεξηγητικός** [1891]. — **επεξηγηματικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

επέπλευσα ρ. → επιπλέω

επέπληξα ρ. → επιπλήττω

επεξήγηση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πληρέστερη ή λεπτομερής εξήγηση· διασάφηση: ~ *τίτλου* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διευκρίνιση ● **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος πρότασης που προσδιορίζει ομοιόπτωτα άλλον όρο και διασαφηνίζει τη γενική ή αόριστη σημασία του (συνήθ. στις περιπτώσεις που υπάρχει ή εννοείται το *δηλαδή*), λ.χ. «από την ανακάλυψη αυτή προήλθε το πιο καταστρεπτικό όπλο τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου, *η ατομική βόμβα*». — **επεξηγώ** ρ. {μτγν.} {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

επεξηγητικός, -ή, -ό → επεξηγηματικός

επέπρωτο ρ. απρόσ. (αρχαιοπρ.) (+να) ήταν πεπρωμένο: ~ *να μη γυρίσει στην πατρίδα του· έζησε και πέθανε στο Παρίσι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υπερσ. *πέπρωτο* (με αναλογική αύξηση *ἐ-*), ρήματος τού οποίου απαντά μόνον ο αόρ. β' *πορεῖν* «παρέχω, προσφέρω» (βλ. λ. *πεπρωμένο*)].

επέρειση (η) {-ης κ. -ίσεως | -είσεις, -είσεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ. στήριξη τού ασκουμένου σε κάποιο όργανο ή σε συνασκούμενο, για την εκτέλεση μεγάλης κάμψεως τού κορμού **2.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά «λύνεται» προς κάποιον συγχορδιακό φθόγγο, ο οποίος απέχει από την επέρειση διάστημα δευτέρας ΣΥΝ. αποτζιατούρα. Επίσης (λόγ.) **επέρεισις**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέρεισις* < αρχ. *ἐπερείδω / -ομαι* «στηρίζομαι σε κάτι» < *ἐπ(ι)-* + *ἐρείδω / -ομαι* (βλ. κ. *έρεισμα*)].

επέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αρχ.} {επήλθα (λόγ. μτχ. επελθών, -ούσα, -όν, να/θα επέλθω)} (λόγ.) **1.** συμβαίνω, εμφανίζομαι (συνήθ. απρόοπτα, αιφνίδια): *επήλθε ρήξη στις σχέσεις τους* ΣΥΝ. επισυμβαίνω, ενσκήπτω **2.** επακολουθώ, διαδέχομαι (ως αποτέλεσμα): *το χτύπημα ήταν τόσο δυνατό, που ο θάνατος επήλθε ακαριαία* || *μετά από μακρές συνομιλίες επήλθε συμβιβασμός* || *«η βελτίωση της συγκοινωνίας θα επέλθει με τη δημιουργία εκτεταμένου δικτύου μέσων σταθερής τροχιάς»* (εφημ.) **3.** (στη μτχ. ενεστ.) για κάτι που πρόκειται να συμβεί, να ακολουθήσει χρονικά: *η επερχόμενη κακοκαιρία* || *οι επερχόμενες γενεές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πεθαίνω*.

επερώτηση (η) {αρχ.} {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} γραπτή ερώτηση που κατατίθεται στη Βουλή από μέλος της και αφορά συνήθ. σε θέματα κυβερνητικών πράξεων ή παραλείψεων: *καταθέτω ~*. — **επερωτώ** ρ. {αρχ.} {-άς...}.

έπεσα ρ. → πέφτω

επέστη ρ. τριτοπρόσ. (λόγ.) (με χρονική σημ.) πλησίασε, έφθασε: ~ *η ώρα τής καταστροφής*.
[ΕΤΥΜ. Γ' ενικό πρόσ. αορ. β' τού αρχ. *ἐφίσταμαι* < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ἵσταμαι*].

επετέθην ρ. → επιτίθεμαι

επέτειος (η) {επετεί-ου | -ων, -ους} η ημέρα κατά την οποία συμπληρώνονται ένα ή περισσότερα χρόνια από τότε που συνέβη ένα σημαντικό γεγονός: ~ *γάμου / επανάστασης / απελευθέρωσης / θανάτου* || *εορτασμός επετείου* || *εθνική ~*. — **επετειακός, -ή, -ό**, **επετειακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-έτειος* < *ἔτος*].

επετηρίδα (η) [1876] **1.** ετήσια έκδοση επιστημονικού συλλόγου ή υπηρεσίας, που περιλαμβάνει επιστημονικές εργασίες ή δραστηριότητες κατά το έτος που πέρασε ● **2.** ονομαστικός κατάλογος τού προσωπικού μιας υπηρεσίας κατά σειράν αρχαιότητας: ~ *πανεπιστημιακών καθηγητών* **3.** (ειδικότ.) ο ονομαστικός κατάλογος των εκπαιδευτικών που προορίζονται για διορισμό στο Δημόσιο με σειρά προτεραιότητας, στον οποίο εγγράφονταν οι εκπαιδευτικοί (ανάλογα με το έτος λήψεως τού πτυχίου τους): *η ~ των μαθηματικών / των θεολόγων* || *κλείνει η ~* (δεν εγγράφονται πλέον άλλοι) || *κατάργηση τής ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έτος*.
[ΕΤΥΜ. < *επ(ι)-* + μτγν. *ἐτηρίς, -ίδος* < αρχ. *ἐτήρ, -ῆρος* «ενός έτους» < *ἔτος*, απόδ. τού γαλλ. annuaire].

επετράπη ρ. → επιτρέπω

επευφημία (η) [1873] {επευφημιών} ζητωκραυγή και χειρονομία που εκφράζει τον ενθουσιασμό και την αποδοχή (για κάποιον): *υποδέχθηκαν τον πρωθυπουργό με επευφημίες* ΑΝΤ. αποδοκιμασία.

επευφημώ ρ. μετβ. {επευφημείς... | επευφήμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} εκφράζω με ζητωκραυγές τον ενθουσιασμό, την επιδοκιμασία μου (για κάποιον): *το πλήθος επευφημούσε τον ομιλητή* ΣΥΝ. ζητωκραυγάζω ΑΝΤ. γιουχάρω, γιουχαΐζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπευφημῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)* + *εὐφημῶ* < *εὔφημος* (βλ.λ.)].

επέχω ρ. μετβ. {επείχα, επέσχον, -ες, -ε} (λόγ.) κατέχω, καταλαμβάνω· στη ΦΡ. **επέχω θέση** (+γεν.) εκτελώ υπηρεσίες ή καθήκοντα άλλου· αναπληρώνω ή ισοδυναμώ: *το έγγραφο αυτό επέχει θέση αποφάσεως* || *ένα επίθετο που επέχει θέση ουσιαστικού* ΣΥΝ. υποκαθιστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, έχω, απέχω, παρέχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (< *ἐπ(ι)-* + *ἔχω*), που μαρτυρείται με πλήθος σημασιών, όπως «κρατώ (σταθερά), συγκρατώ – παρέχω, κατευθύνω». Στη Μτγν. Ελληνική το ρήμα δήλωσε επίσης τις έννοιες «κατέχω (μτφ.), καταλαμβάνω» (λ.χ. *τὴν σκηνήν... τύπον ἐπέχουσαν τοῦ κόσμου*, Θεοδώρητος). Η σύνταξη *επέχω θέση* + γεν. είναι απόδ. τού γαλλ. tenir lieu].

επήκοος, -ος, -ον αυτός που ακούει κάτι με προσοχή, αυτός που ακούγεται· κυρ. στη ΦΡ. ***εις επήκοον (πάντων / όλων)*** (αρχ. φρ. *εἰς ἐπήκοον*) σε τέτοια θέση ή με τόση ένταση, ώστε να ακούγεται· (συνεκδ.) φανερά, ενώπιον όλων: *το διάβασε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω* (πβ. *υπ-ήκοος*)].

επήλθα ρ. → επέρχομαι

έπηλυς, -υς, -υ {επ-ήλυδος, -ηλυ(ν) | -ήλυδες, -ηλύδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που ήρθε από άλλη χώρα· αλλοδαπός: *οι ντόπιοι τον θεωρούσαν πάντοτε έπηλυ στο χωριό, ξένο σώμα* ΣΥΝ. ξένος ΑΝΤ. αυτόχθων, ιθαγενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ηλυς* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει, πβ. *προσ-ήλυτος*) < *el-u-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς τη β' συλλαβή) τού δισύλλαβου θ. *el-eu- τού ρ. *ἐλεύσομαι*. Βλ. κ. *έλευση*].

επηρεάζω ρ. μετβ. {επηρέασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ασκώ επίδραση σε (κάποιον/κάτι): *η πρόσφατη κρίση επηρέασε σοβαρά την οικονομία* || *ο θάνατος τού πατέρα της επηρέασε αρνητικά τη σταδιοδρομία της* || *η ποίηση τού Ελύτη είναι επηρεασμένη από τον υπερρεαλισμό* ΣΥΝ. επιδρώ **2.** (ειδικότ.) επιδρώ έμμεσα (με τις πράξεις, τα λόγια, τη στάση μου κ.λπ.) στη βούληση ή στα συναισθήματα (κάποιου): *επηρεάστηκε από τους φίλους του και έμπλεξε με τα ναρκωτικά* || *δεν έχει σταθερές αρχές και επηρεάζεται εύκολα* || *είναι ευαίσθητη και την επηρεάζουν αυτά που γίνονται γύρω της* || *δεν μας επηρέασε καθόλου το εχθρικό κλίμα που συναντήσαμε*. — **επηρεασμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπήρεια*].

επήρεια (η) {επηρειών} η επίδραση· κυρ. σε φρ. όπως: *υπό την επήρεια διεγερτικών / ναρκωτικών / αλκοόλ* ΣΥΝ. επηρεασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδραση, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κακή επιρροή – κακομεταχείριση». < **ἐπηρής*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐπ(ι)-* + *-αρής* < *ἀρειή* «κακομεταχείριση, βλάβη» (ομηρικό ουσ.) ή < *ἐπ(ι)-* + *-ερής* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει), που συνδ. με το ουσ. *ἔρις* «έριδα» (πβ. αρχ. *ἐρεσ-χηλῶ* «φλυαρώ, σκώπτω»). Στο σημασιολογικό πεδίο τής λ. πιθ. συνεπέδρασε (λόγω ιωτακισμού) το μτγν. *ἐπίρροια* «επιρροή»].

επηρμένος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος έπαρση, φαντασμένος, αλαζόνας ΣΥΝ. ξυπασμένος, καυχησιάρης, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπαίρω / -ομαι*].

επί κ. **εφ'** (πριν από φωνήεν) κ. **επ'** (πριν από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** τόπο (+γεν.): προσδιορισμό στον χώρο: ~ *Γης ειρήνη* || *συνελήφθησαν ~ ξένου εδάφους* || *χόκεϊ ~ πάγου* || *δρόμος ~ ανωμάλου εδάφους* || *όλος ο θίασος ήταν ~ σκηνής* || ~ *τόπου στροφή* || (ειδικότ. με τα ονόματα οδών) *η είσοδος είναι ~ τής οδού Σκουφά·* ΦΡ. (α) ***επί ξύλου κρεμάμενος*** βλ. λ. *ξύλο* (β) ***επί ξυρού ακμής*** βλ. λ. *ακμή* (γ) ***επί τάπητος*** βλ. λ. *τάπητας* (δ) ***επ' ώμου*** βλ. λ. *ώμος* (ε) ***πατώ επί πτωμάτων*** βλ. λ. *πτώμα* (στ) ***επί θύραις*** βλ. λ. *θύρα* (ζ) ***επί τού πιεστηρίου*** βλ. λ. *πιεστήριο* (η) ***επί ποδός*** βλ. λ. *πους* (θ) ***επί των επάλξεων*** βλ. λ. *έπαλξη* (ι) ***(άσκηση) επί χάρτου*** βλ. λ. *χάρτης* **2.** (+αιτ.) κατεύθυνση (κ. σε γυμναστικά / στρατιωτικά παραγγέλματα): *κλίνατε επ' αριστερά!* || ~ *δεξιά!* || ~ *σκοπόν!* (= σκοπεύστε!)· ΦΡ. (α) ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ. λ. *άδικος* (β) ***επί τον τύπον των ήλων*** βλ. λ. *ήλος* **3.** χρόνο: (α) (+γεν.) χρονική περίοδο (πότε συνέβη κάτι): ~ *Τουρκοκρατίας* || ~ *χούντας* || ~ *πρωθυπουργίας Καραμανλή* || ~ *μονίμου βάσεως παριστάνει τον άρρωστο* || ~ *τού παρόντος σωπαίνω* || ~ *των ημερών τού αειμνήστου πατρός μου* (β) (+γεν.) χρονικό σημείο ή διάστημα: ~ *τού παρόντος, δεν υπάρχουν νεότερα από το μέτωπο τής πυρκαγιάς·* ΦΡ. ***επ' εσχάτων*** (*ἐπ' ἐσχάτων*) τον τελευταίο καιρό, πριν από λίγο καιρό (γ) (+αιτ.) χρονικό διάστημα ή διάρκεια: ~ *τρία χρόνια προσπαθούσε να πάρει αυτή τη θέση* || ~ *τρεις βδομάδες προσπαθούσαν να βρουν το πέρασμα·* ΦΡ. (α) ***επ' άπειρον*** βλ. λ. *άπειρος*[2] (β) ***επί μακρόν*** βλ. λ. *μακρός* (γ) ***επί σειρά(ν) ετών*** βλ. λ. *έτος* (δ) ***επ' αόριστον*** βλ. λ. *αόριστος* **4.** (+γεν.) αναφορά· σε σχέση με, αναφορι-

κά προς: *μιλώ ~ τού θέματος*· ΦΡ. (α) **επί τής ουσίας** βλ. λ. *ουσία* (β) **επί παντός (τού) επιστητού** βλ. λ. *επιστητός* (γ) **εφ' όλης τής ύλης** βλ. λ. *ύλη* (δ) **επί τού πρακτέου** βλ. λ. *πρακτέος* (ε) **επί τής αρχής** βλ. λ. *αρχή* (στ) **επί τού προκειμένου** βλ. λ. *προκείμενος* **5.** (+γεν.) δήλωση αρμοδιότητας: *εγώ είμαι ~ τής υποδοχής* || *κυρία ~ των τιμών* **6.** (+αιτ. συγκριτικού βαθμού λόγ. επιθέτων) δήλωση τής τάσης για κάτι (προς): *αλλαγές στη φορολογία ~ το δικαιότερον* || *νομοθετικές μεταρρυθμίσεις ~ το αυστηρότερον*· ΦΡ. **επί τα βελτίω / επί τα χείρω** προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο: *η κατάσταση βαίνει ~ τα βελτίω* **7.** τρόπο (+δοτ.)· ΦΡ. (α) **επ' αυτοφώρω** βλ. λ. *αυτόφωρος* (β) **επί ίσοις όροις** βλ. λ. *ίσος* (γ) **επί λέξει** βλ. λ. *λέξη* (δ) **επί παραγγελία** βλ. λ. *παραγγελία* (ε) **επί πιστώσει** βλ. λ. *πίστωση* (στ) **επί πληρωμή** βλ. λ. *πληρωμή* (ζ) **επί τροχάδην** βλ. λ. *τροχάδην* (η) **επ' ουδενί** βλ. λ. *ουδείς* (θ) **επ' αμοιβή** βλ. λ. *αμοιβή* (ι) **επ' ονόματι** βλ. λ. *όνομα* (ια) **επί τη βάσει** βλ. λ. *βάση* (ιβ) **ζητώ την κεφαλή κάποιου επί πίνακι** βλ. λ. *ζητώ* (ιγ) (+γεν.) **επί πόνου** βλ. λ. *πόνος* **8.** τον λόγο για τον οποίο γίνεται κάτι (+δοτ.): *καταδικάστηκε εις θάνατον ~ εσχάτη προδοσία (εσχάτη προδοσία)* || *συνελήφθη ~ κατασκοπία (κατασκοπία)* **9.** την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: (+δοτ.) *φοιτητής ~ πτυχίω (πτυχίῳ)* || *πρέσβης ~ τιμή (τιμῇ)* || (+αιτ.) *η αστυνομία βρίσκεται ~ τα ίχνη των ληστών* || *παρακολούθησαν τους τεχνικούς ~ το έργον* **10.** τον σκοπό για τον οποίον λέγεται ή γίνεται κάτι (+δοτ.)· ΦΡ. (α) **επί παραδείγματι** παραδείγματος χάριν (β) **επί τούτω** *(τούτῳ)* **/ ad hoc** βλ. λ. *ad hoc* (γ) **(διατριβή) επί υφηγεσία** βλ. λ. *υφηγεσία* (δ) **επ' ωφελεία** βλ. λ. *ωφέλεια* (ε) **επ' αγαθώ** βλ. λ. *αγαθός* (στ) **επί χρήμασι** βλ. λ. *χρήμα* **11.** με αφορμή κάτι, μια και συμβαίνει ή προκύπτει κάτι: *~ τη ονομαστική σου εορτή* || *~ τη επετείω*· ΦΡ. **επ' ευκαιρία / επί τη ευκαιρία** βλ. λ. *ευκαιρία* **12.** αναλογία, ποσοστό: *(ως) ~ το πλείστον, οι διαδηλωτές προέρχονταν από τον εξωκοινοβουλευτικό χώρο* || *το ~ τοις εκατό ποσοστό των δαπανών* **13.** ΜΑΘ. δήλωση / σύμβολο τού πολλαπλασιασμού (x ή ·): *δύο ~ τρία ίσον έξι*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. e-pi) < I.E. *epi-. πβ. σανσκρ. ápi, αρχ. περσ. apiy, αρμ. ew. λιθ api-, λατ. ob «μπροστά» κ.ά. Ομόρρ. *όπι-σ-θεν, όπί-σ-ω*. πιθ. κ. *πι-έζω* (βλ.λ.)].

επι- κ. **επί-** κ. **επ- / εφ-** (λόγ.) α' συνθετικό που σημαίνει: **1.** επάνω: *επι-καλύπτω, επι-θέτω, επί-στρωση, επί-γειος* **2.** προσθήκη, το επιπλέον: *επι-πρόσθετος* **3.** κατόπιν, μετά: *επι-τάσσω* (τοποθετώ μετά από), *επι-γενόμενος, επι-δόρπιο* **4.** (σε στρατιωτικό βαθμό) την αμέσως ανώτερη βαθμίδα από αυτήν που δηλώνει το β' συνθετικό: *επι-λοχίας, επι-σμηναγός* **5.** το τέλος μιας διαδικασίας: *επι-σφραγίζω, επι-λέγω* **6.** σκοπό ή αιτία: *επί-δοξος, επι-βλαβής, επι-ζήμιος* **7.** εχθρική διάθεση: *επι-τίθεμαι, επι-φέρω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ἐπί* και απαντά με τις εξής μορφές: (α) *ἐπι-*, προ συμφώνου (π.χ. *ἐπι-δέξιος, ἐπι-θεωρῶ*), (β) *ἐπ-*, προ φωνήεντος (π.χ. *ἐπ-αγγέλλομαι, ἔπ-οικος*), (γ) *ἐφ-*, προ δασυνόμενου φωνήεντος (π.χ. *ἐφ-άπτομαι, ἐφ-ευρίσκω*)].

επίατρος (ο) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους} ΣΤΡΑΤ. γιατρός τού Υγειονομικού Σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη.

επιβαίνω ρ. αμετβ. (+σε) κ. μετβ. (+γεν.) [αρχ.] {επέβην, -ης, -η...} (λόγ.) είμαι επάνω ή μέσα σε (μεταφορικό μέσο): *~ σε μοτοσυκλέτα / σε αυτοκίνητο* || *στο λεωφορείο επέβαιναν 40 άτομα* || (+γεν.) *οι δράστες τής επίθεσης επέβαιναν οχήματος* || (μτχ.) *οι επιβαίνοντες αναγκάστηκαν να επιβιβαστούν σε άλλο λεωφορείο*.

επιβάλλον (το) [αρχ.] {επιβάλλοντος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ικανότητα και η δύναμη επιβολής σε άλλους: *ένα πρόσωπο χωρίς ~ δύσκολα θα κυριαρχήσει στο κόμμα* ΣΥΝ. επιβλητικότητα ΑΝΤ. ασημαντότητα, αδυναμία **2.** η ικανότητα να προκαλεί κανείς με το κύρος του τον σεβασμό των άλλων.

επιβάλλω ρ. μετβ. {επέβαλα, επιβλήθηκα (λόγ. επεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. επιβληθείς, -είσα, -έν), επιβεβλημένος} **1.** κάνω (κάτι) να επικρατήσει, να ισχύσει χρησιμοποιώντας τη δύναμη, την εξουσία ή το κύρος μου: *επέβαλαν τη θέλησή τους διά των όπλων* || *επέβαλε τους δικούς του όρους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων* || *το δικαστήριο του επέβαλε αυστηρή ποινή* || *~ κυρώσεις / πρόστιμο* || *~ την άποψή μου*· (μεσοπαθ. **επιβάλλομαι**) **2.** εμπνέω σεβασμό **3.** αποκτώ την εξουσία· (+σε / +γεν.) **4.** υπερισχύω (έναντι των ανταγωνιστών, των αντιπάλων μου): *επιβλήθηκε στην αντίπαλη ομάδα με μεγάλη διαφορά στο σκορ* || *η Αγγλία επεβλήθη τής Ισπανίας στη ναυμαχία τού Τραφάλγκαρ* **5.** αποκτώ τον έλεγχο: *επιβλήθηκε στην εταιρεία ως κύριος μέτοχος* || *ο καθηγητής πρέπει να επιβάλλεται στην τάξη* **6.** (ως απρόσ. **επιβάλλεται**) απαιτείται, είναι υποχρεωτικό, αναπόφευκτο: *~ να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για την καταπολέμηση τής ανεργίας* ΣΥΝ. χρειάζεται, ενδείκνυται, είναι αναγκαίο **7.** (η μτχ. **επιβαλλόμενος**, *-η* (λόγ. *-ένη*), *-ο*) αυτός που απαιτείται από τις περιστάσεις: *μιλά στον διευθυντή του με τον ~ σεβασμό* ΣΥΝ. προσήκων **8.** (η μτχ. **επιβεβλημένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βάλλω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ πάνω σε κάτι, στηρίζω, προσαρμόζω», < *ἐπι-* + *βάλλω*. Συχνές είναι επίσης οι αρχ. σημ. «ρίχνω, πέφτω πάνω σε κάτι / κάποιον - επακολουθώ». Ήδη μτγν. είναι η σημ. «επικρατώ, έχω τον έλεγχο», ενώ η σημ. τής επιβολής φόρων απαντά στον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη].

επιβάρυνση (η) [1805] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού βάρους **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αύξηση τού βάρους **3.** η αύξηση τής δαπάνης: *η παράδοση τού εμπορεύματος γίνεται χωρίς ~ του πελάτη* || *πρόσθετη ~* **4.** (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η δαπάνη: *η ~ ήταν 10.000 δρχ.* **5.** (μτφ.) η επιδείνωση: *η ~ τής υγείας* (κάποιου) || *η ~ τού περιβάλλοντος*.

επιβαρύνω ρ. μετβ. {επιβάρ-υνα, -ύνθηκα, -υμμένος κ. (λόγ.) επιβεβαρυμμένος} **1.** φορτώνω με πρόσθετο βάρος ΣΥΝ. επιφορτίζω, υπερφορτώνω **2.** βαρύνω οικονομικά, υποβάλλω σε δαπάνες: *δεν ήθελε να επιβαρύνει τους γονείς του με τα έξοδα των σπουδών του* || *οι φορολογούμενοι θα επιβαρυνθούν με νέους φόρους* **3.** (μτφ.) επιδεινώνω (μια κατάσταση): *προσπαθούσε να μην επιβαρύνει την ήδη εύθραυστη υγεία του* || *τα εργοστασιακά απόβλητα επιβαρύνουν το περιβάλλον*· ΦΡ. **επιβαρύνω τη θέση μου** (για πρόσωπο που κατηγορείται για κάτι) κάνω χειρότερη τη θέση μου, ενισχύω με τη στάση μου την ενοχή μου: *με την προκλητική σιωπή του επιβάρυνε πολύ τη θέση του* ΣΥΝ. ενοχοποιώ. — **επιβαρυντικός**, -ή, -ό [1833]. **επιβαρυντικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ασκώ πίεση στον εχθρό», < *ἐπι-* + *βαρύνω*. Οι σύγχρονες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. aggraver (λ.χ. il a aggravé son état «επιβάρυνε τη θέση του»)].

επιβατηγός, -ός, -ό **1.** αυτός που μετακινεί επιβάτες **2.** **επιβατηγό** (το) το πλοίο που μεταφέρει επιβάτες, κατ' αντιδιαστολή προς το εμπορικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός, πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιβατηγός* (ενν. ναῦς) < *ἐπιβάτης* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

επιβάτης (ο) {επιβατών}, **επιβάτιδα** (η) [1891] {επιβατίδων} πρόσωπο που επιβαίνει σε μεταφορικό μέσο· συχνά κατ' αντιδιαστολή προς τον οδηγό: *~ πλοίου / αεροπλάνου / λεωφορείου / τρένου / ταξί* || *στο δυστύχημα τραυματίστηκε ο οδηγός και τρεις επιβάτες*. Επίσης **επιβάτρια** [1876] {επιβατριών} κ. **επιβάτισσα** {επιβατισσών} (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ναύτης - στρατιώτης πλοίου, πεζοναύτης», < *ἐπιβαίνω*].

επιβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους επιβάτες: *~ αυτοκίνητο / αμαξοστοιχία / κοινό* || *η ~ κίνηση συνεχίστηκε αμείωτη* ΑΝΤ. φορτηγός.

> **επιβατικός – επιβατηγός.** Το **επιβατικός** αναφέρεται γενικά στους επιβάτες, χρησιμοποιείται για ό,τι έχει σχέση με επιβάτες: *επιβατικό κοινό – επιβατική κίνηση – επιβατικά μέσα συγκοινωνίας – επιβατικό αυτοκίνητο – επιβατικό πλοίο*. Το **επιβατηγός** δηλώνει ειδικότερα τη μεταφορά επιβατών και αναφέρεται κανονικά σε μέσα μεταφοράς: *επιβατηγό πλοίο – επιβατηγό αυτοκίνητο*. Στο *επιβατηγός* αντιτίθεται σημασιολογικά το **φορτηγός**: *φορτηγό πλοίο – φορτηγό αυτοκίνητο*. Τα *επιβατικός* και *επιβατηγός* συμπίπτουν στη χρήση, όταν αναφέρονται σε μέσα μεταφοράς / συγκοινωνίας: *επιβατηγό / επιβατικό αεροπλάνο, επιβατηγό / επιβατικό αυτοκίνητο* κ.ο.κ.

επιβεβαιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγνωρίζω, βεβαιώνω την αλήθεια (ενός πράγματος): *η κυβέρνηση επιβεβαίωσε τις πληροφορίες των δημοσιογράφων* ΑΝΤ. διαψεύδω **2.** εξακριβώνω με έλεγχο: *η εισαγγελική έρευνα επιβεβαίωσε τις καταγγελίες των πολιτών* ΣΥΝ. επαληθεύω, πιστοποιώ· (μεσοπαθ. **επιβεβαιώνομαι**) **3.** επαληθεύομαι, αποδεικνύεται ότι είχα δίκιο: *τώρα ~ στις προβλέψεις μου* **4.** αναγνωρίζομαι (ότι έχω αξία) από τους άλλους: *με τη στάση του επιβεβαιώθηκε ως πολιτικός* **5.** αποδεικνύω στον εαυτό μου ότι έχω αξία για αυτό που είμαι: *κυνηγώντας γυναίκες επιβεβαιώνεται ως άντρας*.

επιβεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πρόσθετη, επιπλέον βεβαίωση (για κάτι)· η εξακρίβωση ύστερα από έλεγχο (κάποιου πράγματος): *αναζήτησα και άλλες πηγές για ~ τής πληροφορίας* || *~ μιας υποψίας / των φόβων μου* || *έχω κάποιες ενδείξεις, αλλά πρέπει να διαθέτω και άλλα στοιχεία προς ~ τής ενοχής του* ΣΥΝ. διαβεβαίωση, πιστοποίηση, επαλήθευση. — **επιβεβαιωτικός**, -ή, -ό [1840], **επιβεβαιωτικά** επίρρ.

επιβεβλημένος, -η, -ο αυτός που επιβάλλεται (να γίνει): *είναι ~ η λήψη μέτρων για την ξηρασία*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιβάλλω*].

επιβήτορας (ο) {επιβητόρων} **1.** (αρσενικό ζώο) που χρησιμοποιείται ειδικά για την αναπαραγωγή (ταύροι ή άλογα) ΣΥΝ. (λόγ.) οχευτής, βατευτής ● **2.** (για ανθρώπους, ειρων.) ο άνδρας που έχει σημαντικές σεξουαλικές επιδόσεις και καυχάται για αυτές ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) γαμιάς **3.** (μτφ.) πρόσωπο που αθέμιτα κατέλαβε υψηλό αξίωμα: *~ τής εξουσίας / τού θρόνου* ΣΥΝ. σφετεριστής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιβήτωρ, -ορος* < *ἐπιβαίνω*].

επιβιβάζω ρ. μετβ. {επιβίβα-σα, -στηκα (λόγ. -σθηκα), -σμένος} (λόγ.) **1.** ανεβάζω (κάποιον) σε μεταφορικό μέσο ΑΝΤ. αποβιβάζω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. **επιβιβάζομαι**) εισέρχομαι σε μεταφορικό μέσο: *~ σε λεωφορείο / αεροπλάνο* ΑΝΤ. αποβιβάζομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *βιβάζω*. βλ. κ. *βάζω*].

επιβίβαση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η άνοδος σε μεταφορικό μέσο: (σε αεροδρόμιο) *η ~ θα γίνει από την έξοδο 3* ΑΝΤ. αποβίβαση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

επιβίωμα (το) {επιβιώμ-ατος | -ατα, -άτων} το μεμονωμένο στοιχείο που, σε αντίθεση με τα όμοιά του, έχει επιβιώσει, δεν έχει εξαφανιστεί: *πολιτισμικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. survival].

επιβιώνω ρ. αμετβ. {επιβίωσα} **1.** καταφέρνω να διατηρούμαι στη ζωή αντιμετωπίζοντας πάσης φύσεως αντιξοότητες: *αγωνιζόταν σκληρά, για να επιβιώσει αυτός και η οικογένειά του* **2.** (μτφ.) υπάρχω ακόμη: *σε πολλά επαρχιακά μέρη επιβιώνουν ακόμη πανάρχαια έθιμα και δοξασίες* ΣΥΝ. επιζώ, συντηρούμαι **3.** διαφεύγω θανάσιμο κίνδυνο, καταφέρνω να ζήσω, επιζώ: *κανείς δεν επιβίωσε μετά την έκρηξη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιβιῶ (-όω)* < *ἐπι-* + *βιῶ* < *βίος*].

επιβίωση (η) [1840] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να επιβιώ-

νει κανείς: *ο αγώνας για την ~* **2. επιβιώσεις** (οι) πολιτισμικά υπολείμματα τού παρελθόντος (έθιμα, παραδόσεις, αντιλήψεις, τρόποι ζωής κ.ά.).

επιβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {επιβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επιβλαβέστ-ερος, -ατος} αυτός που προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα: *το κάπνισμα είναι ~ για την υγεία τού ανθρώπου* || *~ παράγοντας* ΣΥΝ. βλαβερός, επιζήμιος, φθοροποιός. — **επιβλαβώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

επιβλέπω ρ. μετβ. {επέβλεψα} ελέγχω παρακολουθώντας αν κάτι γίνεται σωστά: *~ τους μαθητές / ανέγερση οικοδομής / στρατιωτικές ασκήσεις* ΣΥΝ. επιτηρώ, εποπτεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (< *ἐπι-* + *βλέπω*), αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επιβλέπων, -ουσα, -ον {επιβλέπ-οντος (θηλ. -ουσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που επιβλέπει, ελέγχει (κάτι): *ο ~ τής διδακτορικής διατριβής* || *ο ~ μηχανικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπιβλέπω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supervisor].

επίβλεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} ο έλεγχος, η παρακολούθηση για τη σωστή εκτέλεση (έργου, δραστηριότητας κ.λπ.): *η οικοδομή προχωρεί υπό την ~ μηχανικού* ΣΥΝ. επιτήρηση, εποπτεία.

επιβλήθηκα ρ. ▸ επιβάλλω

επιβλητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντύπωση με το μέγεθος ή τη μεγαλοπρέπειά του: *~ εκκλησία / πύργος / παράστημα* ΣΥΝ. μεγαλοπρεπής, εντυπωσιακός. — **επιβλητικά** επίρρ., **επιβλητικότητα** (η) [1884].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που καταλαβαίνει αμέσως, ο εύστροφος», < αρχ. *ἐπιβάλλω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imposant].

επιβοήθημα (το) [1797] {επιβοηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό βοήθημα που χορηγείται επιπροσθέτως.

επιβοηθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβοηθείς... | επιβοήθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χορηγώ επιπρόσθετη βοήθεια: *ιδιωτικοί φορείς ήλθαν να επιβοηθήσουν τους μαθητές στην αξιέπαινη πρωτοβουλία τους*. — **επιβοήθεια** (η) [αρχ.], **επιβοηθητικός**, -ή, -ό [1860], **επιβοηθητικά** επίρρ.

επιβολή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο καθορισμός (καταστάσεως) με τρόπο δεσμευτικό, αναγκαστικό για τον αποδέκτη της: *ο υπουργός δεσμεύθηκε ότι δεν θα υπάρξει ~ νέων φόρων* || *~ στον κατηγορούμενο τής ποινής τού θανάτου* || *~ ελέγχων στις τιμές* || *~ προστίμου* **2.** η εγκαθίδρυση, η εδραίωση με βίαιο τρόπο: *~ τού νόμου / τής τάξης / δικτατορίας* **3.** το να επιβάλλεται κανείς: *ασκεί ιδιαίτερη ~ στα παιδιά του* || *η ~ τού καθηγητή μέσα στην τάξη* • **4.** σιδηρουργική εργασία με την οποία συμπιέζεται ένα μέταλλο, ώστε να πάρει το σχήμα κοίλων καλουπιών (των «επιβολέων»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβάλλω* (βλ.λ.)].

επιβουλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {επιβουλεύθηκα} έχω κακές, ύπουλες προθέσεις για (κάποιον/κάτι): *μια ξένη δύναμη που επιβουλεύεται την ακεραιότητα τής χώρας* || *~ τη ζωή του / την τιμή του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *βουλεύω / -ομαι* «σκέπτομαι» < *βουλή*].

επιβουλή (η) εχθρικό και ύπουλο σχέδιο εναντίον κάποιου: *οι ένοπλες δυνάμεις είναι έτοιμες να απαντήσουν σε κάθε ξένη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβουλεύω / -ομαι*].

επίβουλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακές, ύπουλες προθέσεις εναντίον άλλων: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. δόλιος ΑΝΤ. ανεπίβουλος, άδολος. — **επίβουλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβουλεύω / -ομαι*].

επιβράβευση (η) [1844] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έμπρακτη αναγνώριση (τής αξίας, τής σπουδαιότητας ή των προσπαθειών κάποιου): *ο δημόσιος έπαινος για το έργο του από τον υπουργό υπήρξε μια ηθική ~ γι' αυτόν* || *~ των αγώνων / των θυσιών / των προσπαθειών κάποιου* || *η μέχρι τώρα ατιμωρησία τους αποτελεί ~ τής αυθαιρεσίας και τού θράσους τους!*

επιβραβεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράβευσ-α, -θηκα (κ. -τηκα), -μένος} αναγνωρίζω έμπρακτα (την αξία, τη σπουδαιότητα ή τις προσπάθειες κάποιου): *επιβράβευσαν τη φιλότιμη προσπάθειά του* || *με την τιμητική ομιλία του ήθελε να επιβραβεύσει την πολύχρονη προσφορά τού συλλόγου* || *οι τίμιοι πρέπει να επιβραβεύονται ηθικά και υλικά* || *τα εύκολα θέματα στις εξετάσεις επιβραβεύουν την ήσσονα προσπάθεια* ΣΥΝ. εξαίρω, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — **επιβραβευτικός**, -ή, -ό.

επιβράδυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ελάττωση τής ταχύτητας: *παρατηρείται ~ των ρυθμών / στους ρυθμούς εργασίας* || (κ. ως φυσικό μέγεθος) *η ~ στη φυσική θεωρείται αρνητική επιτάχυνση* ΑΝΤ. επιτάχυνση **2.** η χρονική καθυστέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιβραδυντής (ο) ΧΗΜ. το υλικό που χρησιμοποιείται για να επιβραδύνει φυσικές ή χημικές διαδικασίες: *~ διαβρώσεως / πυρηνικού αντιδραστήρα* ΑΝΤ. επιταχυντής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. retardateur].

επιβραδυντικός, -ή, -ό [1884] αυτός που προκαλεί επιβράδυνση, που καθυστερεί κάτι: *σύστημα ρίψης ~ αφρού στην πυρκαγιά*. — **επιβραδυντικά** επίρρ.

επιβραδύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράδυν-α, -θηκα} **1.** κάνω (κάτι) να έχει μικρότερη ταχύτητα: *~ την πτώση / το αυτοκίνητο* ΑΝΤ. επιταχύνω **2.** συντελώ ώστε να πραγματοποιηθεί (κάτι) αργότερα από το προβλεπόμενο χρονικό διάστημα: *οι απεργίες επιβράδυναν την ψήφιση τού επίμαχου νομοσχεδίου* ΣΥΝ. καθυστερώ, αργοπορώ, (καθημ.) τρενάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιγαμία (η) {επιγαμιών} **1.** η σύναψη συγγένειας μέσω τού γάμου, η σύναψη σχέσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων μέσω τού γάμου ατόμων που ανήκουν στις ομάδες αυτές **2.** (γενικότ.) ο γάμος μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες (κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίγαμος* < *ἐπι-* + *γάμος*].

επιγαστρικός, -ή, -ό [1843] αυτός που σχετίζεται με το επιγάστριο.

επιγάστριο (το) {επιγαστρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος τού σώματος από το κάτω μέρος τού θώρακα ώς το εφηβαίο, κυρ. το τμήμα πάνω από τον ομφαλό (πβ. λ. *υπογάστριο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιγάστριον* < *ἐπι-* + *-γάστριον* < *γαστήρ, -έρος* «κοιλιά»].

επιγάστριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται στο επιγάστριο.

επίγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πάνω στη γη: *~ μέσα μεταφοράς* || *~ δυνάμεις δασοπυρόσβεσης* || *τα ~ μέρη φυτού* ΣΥΝ. γήινος **2.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον υλικό, τον ορατό κόσμο, κατ' αντιδιαστολή προς τον πνευματικό, τον υπερβατικό κόσμο: *~ ζωή / παράδεισος / αγαθά* ΣΥΝ. γήινος, κοσμικός ΑΝΤ. ουράνιος, υπερκόσμιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-γειος* < *γῆ*].

επιγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η εμβρυολογική θεωρία σύμφωνα με την οποία τα όργανα και οι ιστοί τού σώματος σχηματίζονται «εκ νέου» κάθε φορά κατά το εμβρυϊκό στάδιο τής ζωής τού οργανισμού χάρη στις δυνάμεις που συνυπάρχουν μέσα στο ζωντανό κύτταρο· κατ' αντιδιαστολή προς τη θεωρία τού προσχηματισμού (βλ.λ.) ΣΥΝ. επιγονισμός ΑΝΤ. προσχηματισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigenesis].

επιγέννημα (το) [αρχ.] {επιγεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που γίνεται ή αναπτύσσεται πάνω σε κάτι • **2.** αυτό που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο.

επιγενόμενος, -η, -ο αυτός που χρονικώς τοποθετείται και σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο· κυρ. ως ουσ.: *άφησε στους ~ λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ. μεταγενέστερος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἐπιγίγνομαι* < *ἐπι-* + *γίγνομαι*].

επίγευση (η) [1894] {-ης κ. -εύσεως· χωρ. πληθ.} η γευστική εντύπωση που αφήνει έδεσμα ή ποτό μετά την κατάποση: *κρασί με έντονη γεύση και μακρά στυφή ~*.

επιγλωττίδα (η) ΙΑΤΡ. ένας από τους χόνδρους τού λάρυγγα, που αποφράσσει την είσοδό του κατά την κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιγλωττίς, -ίδος* < *ἐπι-* + *γλωττίς* < *γλῶττα / -σσα*].

επίγνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η σε βάθος συναίσθηση (μιας κατάστασης), η ακριβής γνώση: *έχει πλήρη ~ τής δυσκολίας τού εγχειρήματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση*.

επιγονατίδα (η) [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. το μικρό, στρογγυλό και πλατύ οστό, το οποίο βρίσκεται μπροστά στο γόνατο: *υπέστη κάταγμα στην ~* **2.** (συνεκδ.) το ειδικό περικάλυμμα που τοποθετείται γύρω από το γόνατο για την αποφυγή τραυματισμών: *ο ποδοσφαιριστής φορούσε επιγονατίδες* ΣΥΝ. επιγονάτιο. — **επιγονατιδικός**, -ή, -ό.

επιγονάτιο (το) [μεσν.] {επιγονατί-ου | -ων} **1.** η επιγονατίδα (βλ.λ., σημ. 2) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το χρυσοκέντητο ρομβοειδές άμφιο, το οποίο φορούν επίσκοποι ή τιτλούχοι ιερείς περασμένο από τη μέση, ώστε να πέφτει πλάι από το δεξί γόνατο.

επιγονισμός (ο) η επιγένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigonism].

επίγονος (ο) {επιγόν-ου | -ων, -ους} **1.** ο απόγονος **2.** (α) ο διάδοχος στην εξουσία (β) ΙΣΤ. ***Επίγονοι*** οι γιοι και οι απόγονοι των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου, βασιλείς των ελληνιστικών κρατών. — **επιγονικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

επίγραμμα (το) [αρχ.] {επιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συνήθ. έμμετρη επιγραφή που τίθεται πάνω σε μνημείο ή αντικείμενο τέχνης **2.** ποίημα ολιγόστιχο, που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη τέχνη, συντομία, απλότητα και μεστότητα στοχασμού: *ηρωικό / επιτύμβιο / επιδεικτικό / σατιρικό / ερωτικό ~*.

επιγραμματικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με το επίγραμμα: *~ στιχούργημα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συντομία και περιεκτικότητα: *περιορίστηκε σε ~ σχόλια* ΣΥΝ. λακωνικός, αποφθεγματικός. — **επιγραμματικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ., **επιγραμματικότητα** (η).

επιγραμματογράφος (ο) [μτγν.] ο επιγραμματοποιός (βλ.λ.).

επιγραμματοποιός (ο) [μτγν.] ο ποιητής που γράφει επιγράμματα.

επιγραφή (η) [αρχ.] **1.** ΦΙΛΟΛ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κείμενο που είναι χαραγμένο πάνω σε μάρμαρο, πέτρα ή άλλο σκληρό υλικό, για να θυμίζει σπουδαίο πρόσωπο ή γεγονός ΣΥΝ. επίγραμμα **2.** οτιδήποτε είναι γραμμένο σε πινακίδα (συνήθ. όνομα καταστήματος) και συνεκδ. η ίδια η πινακίδα: *ξενόγλωσση / φωτεινή ~* ΣΥΝ. ταμπέλα **3.** (σε επιστολή) τα στοιχεία τού παραλήπτη, όπως αναγράφονται στον φάκελο ή στο δέμα που αποστέλλεται ταχυδρομικώς.

επιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα επιγραφής, αυτός που σχετίζεται με επιγραφές (κυρ. αρχαίες): *~ μαρτυρίες / χαράγματα* **2. *επιγραφική*** (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την ανάγνωση και την ερμηνεία των επιγραφών **3. *επιγραφικός*** (ο) επιγραφολόγος.

επιγραφολόγος (ο/η) [1891] αρχαιολόγος που έχει ειδικευθεί στην επιγραφική ΣΥΝ. επιγραφικός.

επιγραφοποιός (ο) [1894] ο τεχνίτης που κατασκευάζει επιγραφές. — **επιγραφοποιία** (η).

επιγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέγραψα, (λόγ.) επεγράφην, -ης, -η..., (λόγ.) επιγεγραμμένος} **1.** χαράσσω πάνω σε (μνημείο ή έργο τέχνης) **2.**

(σπάν.) γράφω πάνω σε (κάτι) **3.** τιτλοφορώ (κείμενο): ~ *τη μελέτη μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

επιδαπέδιος, -α, -ο αυτός που υπάρχει ή είναι τοποθετημένος επάνω στο δάπεδο: ~ *φωτιστικό*.

Επίδαυρος (η) {Επιδαύρου} αρχαία πόλη τής Αργολίδας, γνωστή από το περίφημο για την ακουστική του θέατρο, που κτίστηκε γύρω στα μέσα τού 4ου αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

επιδαψιλεύω ρ. μετβ. {επιδαψίλευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) παρέχω χωρίς φειδώ, με αφθονία: *του επιδαψίλευσε υπερβολικούς επαίνους*. — **επιδαψίλευση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *δαψιλεύω* < *δαψιλής* (βλ.λ.)].

> **επιδαψιλεύω – δαψιλής.** Λογιότερες λέξεις, χρησιμοποιούμενες με τη σημ. τού «παρέχω πλουσιοπάροχα» **(επιδαψιλεύω)** και τού «πλουσιοπάροχος, άφθονος» **(δαψιλής)**: *Του επιδαψίλευσαν τιμές και διακρίσεις για την προσφορά του στην πόλη – Ο οργανισμός προσέφερε και προσφέρει δαψιλή βοήθεια στη συντήρηση.*

επιδεικνύω ρ. μετβ. {επέδειξα, επιδείχθηκα (λόγ. επεδείχθ-ην, -ης, -η...), (λόγ.) επιδεδειγμένος} **1.** προβάλλω (κάτι), για να προκαλέσω εντυπώσεις: *επεδείκνυε την πολυμάθειά του* || ~ *κάτι προκλητικά* ΣΥΝ. διαφημίζω, (λαϊκ.) μοστράρω **2.** (επίσ.) δείχνω, παρουσιάζω (σε κάποιον κάτι): *επέδειξε στον υπάλληλο τα απαραίτητα έγγραφα* **3.** (λόγ.) αντί τού «δείχνω στην πράξη»: *«επέδειξε μια ευσυνειδησία πέρα από το κοινό μέτρο»* (εφημ.) || *οι στρατιώτες επιδεικνύουν αξιοζήλευτη μαχητικότητα* || *επέδειξε ιδιαιτέρως φιλική διάθεση προς το πρόσωπό σου* || ~ *θάρρος / αποφασιστικότητα*· ΦΡ. ***έχω να επιδείξω (κάτι)*** είναι δυνατόν να παρουσιάσω, να δείξω (τι έχω κάνει): *ως υπουργός έχει να επιδείξει σημαντικό έργο* || *η περίοδος αυτή έχει να επιδείξει εξαιρετικά δείγματα τέχνης* **4.** (μεσοπαθ. **επιδεικνύομαι**) αυτοπροβάλλομαι προσπαθώντας να κερδίσω τον θαυμασμό, τις εντυπώσεις: *της αρέσει να επιδεικνύεται*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδείκνυμι* < *ἐπι-* + *δείκνυμι* «δείχνω»].

επιδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προβάλλεται έντονα, που αποσκοπεί στην επίδειξη, στον εντυπωσιασμό: ~ *ντύσιμο / αμφίεση / λόγος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που του αρέσει να αυτοπροβάλλεται, να προκαλεί τον θαυμασμό. — **επιδεικτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **επιδεικτικότητα** (η) [1840].

επιδεικτισμός (ο) η επιδειξιομανία.

επιδεινώνω ρ. μετβ. [1844] {επιδείνω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) χειρότερο από ό,τι ήταν: *η εσφαλμένη θεραπεία επιδείνωσε αντί να βελτιώσει την κατάσταση τού αρρώστου* || (μεσοπαθ.) *ο καιρός θα επιδεινωθεί με βροχές και καταιγίδες* ΣΥΝ. χειροτερεύω ΑΝΤ. βελτιώνω, καλυτερεύω. — **επιδεινωτικός, -ή, -ό** [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-δεινώνω* < *δεινός*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. verschlechtern].

επιδείνωση (η) [1890] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μεταβολή προς το χειρότερο: *η* ~ *τού καιρού / των σχέσεων / τής κατάστασης* ΣΥΝ. χειροτέρευση ΑΝΤ. βελτίωση.

επίδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η έκθεση σε κοινή θέα, η δημόσια παρουσίαση: ~ *μόδας / ηλεκτρονικού προγράμματος* **2.** (επίσ.) το να δείξει κανείς κάτι σε κάποιον: *οι Έλληνες πολίτες μπορούν να εισέρχονται με απλή ~ τής ταυτότητάς τους* || ~ *εγγράφου* (η εμφάνιση εγγράφου σε πρόσωπο που νομίμως δικαιούται να πληροφορηθεί το περιεχόμενό του) **3.** (λόγ.) το να δείξει κανείς κάτι εμπράκτως: *η* ~ *εύνοιας προς ομοϊδεάτες* || ~ *υψηλής τεχνικής από τον αθλητή* || ~ *αποφασιστικότητας / θάρρους / μαχητικότητας* **4.** η προβολή που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων: *του άρεσε να κάνει* ~ *των ικανοτήτων του* ΣΥΝ. δείξιμο, διαφήμιση· ΦΡ. (α) ***ναυτική επίδειξη*** η άσκηση σε ξένο κράτος με τον παράπλου πολεμικών πλοίων στις ακτές του (β) (παλαιότ.) ***(γυμναστικές) επιδείξεις*** η εκτέλεση γυμναστικών ασκήσεων από μαθητές σε δημόσιο χώρο κατά το τέλος τού σχολικού έτους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίδειξις* < *ἐπιδείκνυμι*].

> **επίδειξη – demo.** Συχνά στις μέρες μας ακούγεται και γράφεται (!) η ξένη λ. **demo**, όταν πρόκειται για δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινούργιων πραγμάτων, π.χ. ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος ή μιας ενδιαφέρουσας επίτευξης στον χώρο των ηλεκτρονικών υπολογιστών ή των καινούργιων τραγουδιών κάποιου τραγουδιστή. Έχει αρχίσει μάλιστα η λ. να υποκαθιστά ευρύτερα τη λ. **επίδειξη**. Ωστόσο, το *επίδειξη*, αρχαία και νέα ελληνική λ. με μεγάλη δηλωτικότητα, μπορεί να χρησιμοποιείται παντού, και για τους Η/Υ, αντί τού demo (συγκεκομμένος τύπος τού αγγλ. demo[nstration]): *Αύριο θα γίνει επίδειξη ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος για τη γλώσσα - Η επίδειξη τής νέας γενιάς των Η/Υ θα πραγματοποιηθεί την άλλη εβδομάδα στο Πανεπιστήμιο.*

επιδειξίας (ο/η) {επιδειξιών} **1.** πρόσωπο που πάσχει από επιδειξιομανία (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιδειξιομανής **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που του αρέσει να επιδεικνύει το σώμα του στους άλλους.
[ΕΤΥΜ. < *επίδειξη* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. *αντιρρησ-ίας, επιχειρηματ-ίας* κ.τ.ό., μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exhibitionniste].

επιδειξιομανής, -ής, -ές {επιδειξιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει την τάση να αυτοπροβάλλεται, να κάνει επίδειξη **2.** (συνήθ.) ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από επιδειξιομανία (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιδειξίας.
[ΕΤΥΜ. < *επίδειξη* + συνδετικό φωνήεν *-ο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

επιδειξιομανία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η επίμονη τάση για αυτοπροβολή, για επίδειξη ΣΥΝ. επιδεικτισμός **2.** ΙΑΤΡ. η σεξουαλική διαστροφή κατά την οποία διεγείρεται κανείς επιδεικνύοντας τα γεννητικά του όργανα χωρίς προσπάθεια για παραπέρα σεξουαλική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. exhibitionnisme].

επιδεκτικός, -ή, -ό (λόγ.) (+γεν.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να δεχθεί κάτι, δεκτικός: ~ *μαθήσεως* (αυτός που έχει τη δυνατότητα να μάθει κάτι) / *βελτιώσεως / τροποποιήσεως / αναμορφώσεως* ΑΝΤ. ανεπίδεκτος. — **επιδεκτικότητα** (η) [1833].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιδέχομαι*].

> **επιδεκτικός – ανεπίδεκτος – επιδέχομαι.** Το **επιδέχομαι** είναι αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση. Όχι «... δεν επιδέχεται λύσεως»!* Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι*. Αντίθετα, με γεν. συντάσσονται τα **επιδεκτικός** και **ανεπίδεκτος**: *Δεν είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι επιδεκτικός βελτιώσεως*. Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): *«ανεπίδεκτος μαθήσεως»*.

επιδένω ρ. μετβ. {επέδεσα, επιδέθηκα} τυλίγω με απολυμαντικό επίδεσμο (τραυματισμένη περιοχή τού δέρματος): *επέδεσα με αποστειρωμένη γάζα τις πληγές του*. — **επίδεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδέω* < *ἐπι-* + *δέω* «δένω»].

επιδέξιος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδειότητα, δεξιότητα, από ικανότητα να κάνει κάτι όπως πρέπει, με τον σωστό τρόπο: ~ *τεχνίτης* || *οι* ~ *κινήσεις τού ταχυδακτυλουργού* || ~ *πολιτική* || *κατάφερε με την* ~ *συμπεριφορά του να τον πάρει με το μέρος του* ΑΝΤ. αδέξιος. — **επιδέξια** επίρρ., **επιδεξιότητα** [αρχ.] κ. **επιδεξιοσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *δεξιός* (βλ.λ.). Τη σημασιολογική σχέση τής δεξιάς πλευράς με την ικανότητα παρατηρούμε επίσης στο γαλλ. επίθ. adroit «επιδέξιος»].

επιδερμίδα (η) [αρχ.] **1.** η εξωτερική επιφάνεια τού δέρματος: *λεπτή / σκληρή / φρέσκια / νεανική* ~ **2.** η διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την επιφάνεια των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα*.

επιδερμικός, -ή, -ό [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιδερμίδα: ~ *τραυματισμός* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βάθους, από επιπολαιότητα: ~ *σχέσεις / αναλύσεις / κρίσεις* ΣΥΝ. επιφανειακός, επιπόλαιος ΑΝΤ. ουσιαστικός, βαθύς. — **επιδερμικ-ά / -ώς** επίρρ.

επίδεση (η) → επιδένω

επίδεσμος (ο) {επιδέσμ-ου | -ων, -ους} η αποστειρωμένη ταινία (συνήθ. από ύφασμα), με την οποία περιβάλλεται πάσχον μέρος τού σώματος ή τραύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιδέω* «επιδένω»].

επιδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) μπορώ να δεχθώ: *το κείμενο επιδέχεται εκφραστικές βελτιώσεις* (διακριτική διατύπωση αντί τού «χρειάζεται εκφραστικές βελτιώσεις»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, επιδεκτικός*.

επιδημητικός, -ή, -ό [αρχ.] (πουλί) που παραμένει διαρκώς στον ίδιο τόπο, που δεν αποδημεί ΑΝΤ. αποδημητικός.

επιδημία (η) {επιδημιών} **1.** η διάδοση συγκεκριμένης μολυσματικής ασθένειας σε μεγάλο αριθμό ατόμων μιας περιοχής: *τελευταία έπεσε στο χωριό* ~ *γρίπης* || *ενέσκηψε* ~ *χολέρας* • **2.** (μτφ.) για δυσάρεστα γεγονότα που επαναλαμβάνονται σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τα κρούσματα δηλητηριάσεων τον τελευταίο καιρό έχουν πάρει διαστάσεις επιδημίας* || ~ *φόνων / αυτοκτονιών / διαζυγίων* **3.** (μτφ.) η γιγάντωση ενός αρνητικού συνήθ. φαινομένου: *τα τροχαία ατυχήματα έχουν λάβει διαστάσεις επιδημίας τα τελευταία χρόνια* • **4.** ***άδεια επιδημίας*** η άδεια που χορηγείται σε αρχαιολόγους τής αρχαιολογικής υπηρεσίας να μεταβούν και να εργαστούν επί ορισμένους μήνες ετησίως στις βιβλιοθήκες και στα ερευνητικά κέντρα τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης (κυρ. για επεξεργασία των ευρημάτων τους). — **επιδημώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιδημῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

> **επιδημία: ομόρριζα.** Λόγω τής σπουδαιότητας τής έννοιας «δήμος» στην Αρχαία πλάστηκαν από παλιά πολλά σύνθετα ρήματα και ουσιαστικά σε **-δημώ** (*απόδημος* > **αποδημώ**) και σε **-δημία** (*αποδημώ* > **αποδημία**). **Ενδημία** είναι η μόνιμη εμφάνιση μιας νόσου σε ορισμένη περιοχή (πόλη, χώρα), ενώ **επιδημία** είναι η προσωρινή εμφάνισή της (τελευταία λέγεται και για τις άδειες των αρχαιολόγων για μετάβαση στα ερευνητικά κέντρα και στις βιβλιοθήκες τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης). Ομοίως, **αποδημία** είναι η μόνιμη διαμονή κάποιου σε ξένη χώρα, ενώ **παρεπιδημία** η προσωρινή διαμονή σε ξένη χώρα. Τέλος, **εκδημία** είναι σπανιότερα μεν η απομάκρυνση κάποιου από την πατρίδα και η μετάβαση σε ξένη χώρα, συχνότερα δε η εγκατάλειψη τής γης και τής ζωής, δηλ. η μετάβαση κάποιου στον άλλο κόσμο, ο θάνατος. Κυριολεκτικά ή μεταφορικά χρησιμοποιούνται αναλόγως και τα αντίστοιχα ρήματα: *επιδημία* - **επιδημώ**, *ενδημία* - **ενδημώ**, *αποδημία* – **αποδημώ** (αλλά *«απεδήμησε εις Κύριον»* σημαίνει «πέθανε»!), *εκδημία* - **εκδημώ**.

επιδημικός, -ή, -ό κ. **επιδημιακός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την επιδημία: ~ *συμπτώματα*· ΦΡ. ***επιδημική νόσος*** βλ. λ. *νόσος*. — **επιδημικότητα** (η) [1894].

επιδημιολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (αρχικά) ο ιατρικός κλά-

δος που ασχολείται με τη μελέτη των επιδημιών· σήμερα, ο κλάδος ασχολείται γενικότερα με τη μελέτη και τις επιπτώσεις των νοσημάτων (λοιμωδών, φθοράς, νεοπλασματικών κ.λπ.). — **επιδημιολόγος** (ο/η) [1891], **επιδημιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. epidémiologie].

επιδιαιτητής (ο) [1856] ΝΟΜ. ο τρίτος διαιτητής ο οποίος διορίζεται από τους διαιτητές που έχουν ορίσει τα μέρη και ο οποίος, παρόλο που είναι ίσος με τους διαιτητές των μερών, έχει εξουσία και διευθύνει τη συζήτηση και τη διάσκεψη, ενώ σε περίπτωση που δεν σχηματίζεται πλειοψηφία υπερισχύει η γνώμη του. — **επιδιαιτησία** (η) [1893], **επιδιαιτητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surarbitre].

επιδιασκόπιο (το) {επιδιασκοπί-ου | -ων} συσκευή με την οποία προβάλλονται μέσω κατόπτρου σε μεγέθυνση εικόνες και κείμενα γραμμένα πάνω σε διαφάνειες, που τοποθετούνται οριζόντια πάνω στη συσκευή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epidiascope].

επιδιδυμίδα (η) ΑΝΑΤ. επιμήκης σχηματισμός που περιβάλλει από πάνω και πίσω καθέναν από τους όρχεις και στον οποίο αποθηκεύεται το σπέρμα μέχρι την έξοδό του από το πέος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιδιδυμίς*, *-ίδος* < *ἐπι-* + *-διδυμίς* < *δίδυμος*. Η λ. πέρασε και σε ξένες γλώσσες ως ιατρ. όρ., π.χ. αγγλ. epididymis, γαλλ. épididyme κ.ά.].

επιδιδυμίτιδα (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής επιδιδυμίδας από κοινά ή ειδικά μικρόβια: *φυματιώδης ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. épididymite].

επιδίδω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέδωσα, επιδόθηκα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) παραδίδω (επίσημο έγγραφο) στα χέρια (κάποιου): *ο νέος πρεσβευτής επέδωσε τα διαπιστευτήριά του στον πρόεδρο τής Δημοκρατίας* || *~ επιστολή / κλήση / ψήφισμα* ♦ **2.** (αμετβ.) αυξάνω, εξαπλώνομαι, κερδίζω έδαφος: *η χρήση τού νεολογισμού «χαμός» επιδίδει όλο και περισσότερο* ● **3.** ΝΑΥΤ. στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. ποδίζω ΑΝΤ. προσάγομαι, ορτσάρω **4.** (μεσοπαθ. **επιδίδομαι**) (+σε) καταπιάνομαι, ασχολούμαι εντατικά με (κάτι): *~ στη ζωγραφική / στο ψάρεμα / στον αθλητισμό* **5.** κάνω κάτι για πολλή ώρα ή κατ' επανάληψιν: *όλη την ώρα που εμείς μιλούσαμε, αυτοί επιδίδονταν σε τρυφερές περιπτύξεις* || *ο κύριος αυτός επιδίδεται συστηματικά στη γνωστή τακτική τής παραπλάνησης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδίδωμι* «δίνω επιπλέον, χαρίζω, χορηγώ» < *ἐπι-* + *δίδωμι*. Η σημ. «ασχολούμαι» είναι ήδη μτγν. (Ωριγένης)].

επιδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδίκασα κ. επιδίκασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ΝΟΜ. (για δικαστήριο) αναγνωρίζω με δικαστική απόφαση την ισχύ δικαιώματος ή αξιώσεως που αποτελεί τη βάση τής αγωγής: *το εφετείο τού επεδίκασε οικονομική αποζημίωση ενός εκατομμυρίου*. — **επιδίκαση** (η) [1858].

επίδικος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διεκδικείται δικαστικώς, τού οποίου η κυριότητα κρίνεται σε δίκη: *~ περιουσία / κτήμα / κληρονομιά* **2.** αυτός που βρίσκεται υπό την κρίση τού δικαστηρίου: *~ διαφορά*.

επιδιορθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιδιόρθω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ τη βλάβη (σε κάτι), επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του ακέραιη κατάσταση: *~ τη φούστα / την καρέκλα / ένα αυτοκίνητο* ΣΥΝ. επισκευάζω, φτειάχνω. — **επιδιορθωτής** (ο) [1809], **επιδιορθώτρια** (η), **επιδιορθωτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

επιδιόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση ζημιάς (σε κάτι), η επαναφορά στην αρχική του ακέραιη κατάσταση: *~ ενδυμάτων / υποδημάτων* || *«επιδιορθώσεις – μεταποιήσεις* (ενν. *ενδυμάτων*)*»* (επιγραφή σε καταστήματα) ΣΥΝ. επισκευή, φτειάξιμο. Επίσης **επιδιόρθωμα** (το) [1871].

επιδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδίωξα κ. επιδίω-ξα, -χθηκα} προσπαθώ επίμονα και συστηματικά να πραγματοποιήσω ή να επιτύχω (κάτι): *επιδιώκει με κάθε μέσο να υπερισχύσει των αντιπάλων του* || *~ την άνοδό μου στην εξουσία* ΣΥΝ. επιζητώ, αποσκοπώ, αποβλέπω.

επιδίωξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} **1.** η έντονη (συνήθ. επίμονη και μακροχρόνια) προσπάθεια, για να αποκτήσει ή να επιτύχει κανείς (κάτι): *η ~ προσωπικού οφέλους / κέρδους* **2.** (συνεκδ.) ο σκοπός, ο στόχος: (συνήθ. σε πληθ.) *είναι κι αυτό μέσα στις ~ μας*.

επιδοκιμάζω ρ. μετβ. {επιδοκίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου, την αποδοχή μου ως προς (κάτι): *επιδοκίμασε τις πρωτοβουλίες μας* ΣΥΝ. εγκρίνω, επικροτώ, ενστερνίζομαι, προσυπογράφω, συναινώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. approuver].

επιδοκιμασία (η) [1840] {επιδοκιμασιών} **1.** η αποδοχή, το να είναι σύμφωνος κανείς με (κάτι): *εκφράζω την ~ μου για τις προτάσεις του* **2.** (συνεκδ.) η έκφραση αποδοχής, ευμενών συναισθημάτων (με χειροκροτήματα, ενθαρρυντικές φωνές κ.τ.ό.). — **επιδοκιμαστικός**, -ή, -ό [1871], **επιδοκιμαστικά** επίρρ.

επίδομα (το) {επιδόμ-ατος | -ατα, -άτων} η πρόσθετη οικονομική ενίσχυση που δίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: *το κράτος έδωσε ~ στους πληγέντες από τις πλημμύρες* || *~ ανθυγιεινής εργασίας / τέκνου / πολυτέκνου* || *οικογενειακό ~*· ΦΡ. (α) **επίδομα ανεργίας** βλ. λ. *ανεργία* (β) **επίδομα αναπηρίας** βλ. λ. *αναπηρία*. — **επιδοματικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιδίδωμι*, βλ. λ. *επιδίδω*].

επιδοματούχος, -ος, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που παίρνει κάποιο επίδομα.

επιδομή (η) **1.** η οικοδόμηση πάνω σε κτίσμα **2.** (συνεκδ.) το οικοδόμημα που χτίζεται πάνω σε προϋπάρχον **3.** το μέρος των θεμελίων που εξέχει από την επιφάνεια τού εδάφους **4.** το σύνολο των τεχνικών εργασιών για τη θεμελίωση και την επίστρωση των σιδηροτροχιών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

επίδοξος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη φιλοδοξία ή αναμένεται (με καλή σημασία) ή αποπειράται (με αρνητική σημασία) να πραγματοποιήσει κάτι που επιθυμεί: *~ ηγέτης τού κινήματος* || (ειρων.) *ήταν πολλοί οι ~ σωτήρες τού έθνους* **2.** (συχνά καταχρ.) αυτός που προσπάθησε ανεπιτυχώς να κάνει ή να γίνει κάτι: *ο ~ ληστής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-δοξος* < *δόξα*].

> **επίδοξος – επίζηλος.** Οι λέξεις διαφέρουν πλήρως στη σημασία τους: **επίδοξος** είναι «αυτός που τρέφει φιλοδοξίες και επιδιώκει (με θεμιτά ή και με αθέμιτα μέσα) να αποκτήσει θέση, αξίωμα κ.λπ.»: *Είναι ο επίδοξος διάδοχος στη θέση τού προέδρου τής εταιρείας - Ο επίδοξος αρχηγός τού κόμματος προέβη σε δηλώσεις – επίδοξος ληστής*· **επίζηλος** σημαίνει «ζηλευτός, που αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης πολλών»: *Πολλοί μνηστήρες διεκδικούν την επίζηλη θέση τού διοικητή τής τράπεζας – Οι υποψήφιες θα διαγωνιστούν για τον επίζηλο τίτλο τής «Μις Κόσμος»*.

επιδόρπιο (το) {επιδορπί-ου | -ων } φαγώσιμο (φρούτο, γλυκό κ.λπ.) που σερβίρεται μετά το κύριο γεύμα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιδόρπιος* < *ἐπι-* + *δόρπιος* < αρχ. *δόρπον* «απογευματινό φαγητό», αρχαϊκό ομηρικό ουσ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. darkë «δείπνο, βράδυ»].

επίδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (επίσ.) (α) η παράδοση επίσημου εγγράφου στο πλαίσιο πρωτοκόλλου ή τελετής: *το πρωί θα γινόταν η ~ των διπλωμάτων τους* ΣΥΝ. παράδοση (β) ΝΟΜ. η κοινοποίηση ενός εγγράφου η οποία γίνεται από δικαστικό επιμελητή ή άλλο δημόσιο όργανο σύμφωνα με τη διαδικασία την οποία επακριβώς καθορίζει ο νόμος (τυπική κοινοποίηση) ● **2.** η πρόοδος και η επιτυχία σε ορισμένο τομέα: *είχε ιδιαίτερη ~ στα γράμματα* ΣΥΝ. προκοπή, ευδοκίμηση **3.** (α) το πόσο καλά ή άσχημα αποδίδει κανείς: *οι ~ των αθλητών μας στην Ολυμπιάδα τού 1996 ήταν ιδιαίτερα υψηλές* || *έχει χαμηλή ~ στα μαθηματικά* (β) ΑΘΛ. το συγκεκριμένο μετρήσιμο αποτέλεσμα που φέρνει αθλητής σε αγώνα· ρεκόρ: *νέα παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* **4.** η ένθερμη ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο: *είχε ιδιαίτερη ~ στο ψάρεμα / στη ζωγραφική* ΣΥΝ. προσήλωση ● **5.** ΝΑΥΤ. η στροφή τού πλοίου αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. πόδισμα ΑΝΤ. προσαγωγή, ορτσάρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίδοσις*, αρχική σημ. «εθελοντική συνεισφορά, επίδομα – αύξηση», < *ἐπιδίδωμι*].

επιδοτήριο (το) [1833] {επιδοτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που συντάσσεται από δικαστικό επιμελητή και πιστοποιεί την επίδοση εγγράφου.

επιδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η ενίσχυση που χορηγείται στις επιχειρήσεις από τις δημόσιες αρχές υπό τη μορφή άμεσης χρηματικής ενίσχυσης ή φορολογικών ελαφρύνσεων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων οικονομικής πολιτικής: *αγροτικές ~* (β) η κάλυψη από έναν φορέα μέρους τού κόστους προϊόντος, κοινωνικού αγαθού κ.λπ.: *~ τού εισιτηρίου των αστικών συγκοινωνιών* || *~ τού ενοικίου των σεισμοπλήκτων* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό τής οικονομικής βοήθειας, το χρηματικό επίδομα: *εισέπραξε την ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

επιδοτικός, -ή, -ό επιτατικός· ΓΛΩΣΣ. (α) **επιδοτική σύνδεση όρων / προτάσεων** παρατακτική σύνδεση κατά την οποία το δεύτερο μέρος φαίνεται να είναι πιο σημαντικό από το πρώτο: *δεν θα το περίμενε να συμβεί ούτε στα πιο τρελά όνειρά της* (β) **επιδοτική σημασία** (των συνδέσμων *και, ούτε, μήτε*) όταν χρησιμοποιούνται στην παραπάνω παρατακτική σύνδεση: *αυτές οι ασκήσεις είναι δυσκολότερες και από εκείνες που κάνουν στο πανεπιστήμιο* || *ούτε στο πανεπιστήμιο δεν κάνουν τόσο δύσκολες ασκήσεις*. — **επιδοτικά** επίρρ.

επιδοτώ ρ. μετβ. {επιδοτείς... | επιδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω (σε κάποιον/κάτι) οικονομική ενίσχυση (συνήθ. για την υλοποίηση έργου ή για κοινωνική προστασία): *η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδοτεί τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα* || (μτχ. **επιδοτούμενος**, -η, -ο) *~ σεμινάριο / κοινοτικό πρόγραμμα / δάνειο* || *το κράτος επιδοτεί το εισιτήριο των αστικών συγκοινωνιών, ώστε να έχει προσιτή τιμή* ΣΥΝ. ενισχύω, επιχορηγώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, χορηγώ*.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-δοτώ* < *δότης*].

επιδράμω ρ. αμετβ. {επέδραμα} (λόγ.) (κυρ. στον αόρ.) κάνω επιδρομή (κυρ. στον αόρ.): *ομάδες ατάκτων επέδραμαν στα πεδινά χωριά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. αόρ. β' *ἐπιδραμεῖν* (απρφ.) < *ἐπί* + *δραμεῖν* < θ. *δραμ-*, τού οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στη λ. *δρόμος* (βλ.λ.)].

επίδραση (η) [1834] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ενέργεια που ασκείται σε (κάποιον/κάτι), καθώς και οι μεταβολές που επιφέρει: *η ~ τού κλίματος* || *ασκώ θετική / βλαπτική / δυσμενή / ευεργετική / ισχυρή ~ σε κάποιον* || *δέχομαι ~ από κάποιον* || *ο πόλεμος αυτός θα έχει σοβαρή ~ στον διεθνή χώρο* || *η ~ των νέων ιδεολογικών ρευμάτων στη νεολαία* **2.** (ειδικότ.) **επιδράσεις** (οι) η ενέργεια που ασκείται σε καλλιτέχνη ή συγγραφέα από άλλον δημιουργό ή άλλα έργα: *οι ~ τού υπερρεαλισμού στο έργο τού Ελύτη* || *δέχθηκε ποικίλες ~*.

> **επίδραση – επιρροή – επήρεια.** Η λ. **επήρεια** δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά: *Τελεί υπό την επήρεια ναρκωτικών – Η επήρεια τού φαρμάκου έχει αλλοιώσει τον χαρακτήρα του και την όλη συμπεριφορά του*. Το **επιρροή** δηλώνει μια μορφή εξουσίας και γενικότερα την επιβολή που ασκούν σε κάποιον ορισμένα πρόσωπα: *Ασκεί μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους τής εκλογικής του περιφέρειας – Με τη διδασκαλία*

του είχε ιδιαίτερη επιρροή σε νεαρούς τότε φιλοσόφους, που τον πίστεψαν σαν προφήτη – Η επιρροή που ασκεί στους δημοσιογράφους, οι οποίοι δουλεύουν στην εφημερίδα του, είναι τεράστια. Η λ. **επίδραση** έχει ευρύτερη χρήση. Δηλώνει κάθε μορφή ενέργειας που ασκείται σε πρόσωπα ή πράγματα και τις μεταβολές που επιφέρει: *Η επίδραση τού περιβάλλοντος στον άνθρωπο είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση τού χαρακτήρα του – Δέχτηκε μεγάλη επίδραση στη ζωγραφική του από τους Γάλλους ζωγράφους.* Στον πληθ. το **επιδράσεις** δηλώνει συχνά την ενέργεια που ασκείται σε έργο τέχνης ή λογοτεχνίας ή σε συγγραφέα ή καλλιτέχνη από άλλα έργα ή συγγραφείς / καλλιτέχνες: *Ο Παλαμάς δέχτηκε στο έργο του πολλές ξένες επιδράσεις – Οι επιδράσεις που άσκησαν οι ζωγράφοι τής Ολλανδικής Σχολής σφράγισαν την τέχνη του.*
Συχνά συγχέεται η ορθογραφία τού **επήρεια** με το **επιρροή** και συναντούμε γραφές όπως ***επίρροια, *επήρροια** κ.ά. Τέτοιες ανορθογραφίες αποφεύγονται, αν θυμάται κανείς ότι το μεν *επιρροή* είναι από το **επί + ρέω**, όπως το *διαρροή* (*διά + ρέω*), με δύο -ρ- λόγω τής συνθέσεως), ενώ το επήρεια δεν έχει καμιά σχέση με το *ρέω* ή με το *επί*, παραγόμενο από ένα (αμάρτυρο) επίθ. **επηρής** (*επηρής – επήρεια*, όπως *ειλικρινής – ειλικρίνεια, αληθής – αλήθεια* κ.τ.ό.), από όπου και το **επηρεάζω**.

επιδράσω (να/θα) ρ. → *επιδρώ*

επιδρομέας (ο) [1870] {επιδρομ-είς, -έων} πρόσωπο που πραγματοποιεί επιδρομή ΣΥΝ. εισβολέας.

επιδρομή (η) **1.** η ένοπλη επίθεση συνήθ. για λεηλασία ή μικρής έκτασης εχθρική εισβολή (σε ξένη χώρα): *αεροπορική ~* ‖ *οι βαρβαρικές ~ στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία* ‖ *~ ανταρτών στα πεδινά χωριά* ‖ (μτφ.) *~ ακρίδων στα σπαρτά* **2.** (μτφ.) η ομαδική εξόρμηση: *~ τουριστών στα καταστήματα με αναμνηστικά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επι-* + *-δρομή*, με θ. που απαντά και στη λ. *δρόμος* (βλ.λ.)].

επίδρομος (ο) [αρχ.] {επιδρόμ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) η μπούμα (βλ.λ.).

επιδρώ ρ. αμετβ. {επιδράς... | επέδρασα, να/θα επιδράσω} (+σε) ασκώ επίδραση, ενεργώ έτσι, ώστε να μεταβληθεί (κάποιος/κάτι) ή να διαμορφωθεί με ορισμένο τρόπο: *το στενό του περιβάλλον επέδρασε καταλυτικά στην τελική επιλογή του* ‖ *~ δυσμενώς / ευνοϊκά / αρνητικά* ΣΥΝ. επενεργώ, ασκώ επίδραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιδρῶ (-άω)*, αρχική σημ. «ασκώ εξαγνιστικές τελετουργίες (σε κάποιον)», < *ἐπι-* + *δρῶ*. Η σύγχρονη σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. influer, influencer].

επιείκεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη αυστηρότητας, σκληρότητας ή αυστηρής αντικειμενικότητας κατά την κρίση κάποιου: *ζητώ την ~ τού δικαστηρίου* ΑΝΤ. αυστηρότητα.

επιεικής, -ής, -ές {επιεικ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιεικέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από επιείκεια: *ήταν ~ στη διόρθωση των διαγωνισμάτων* ‖ *υπήρξα ~ απέναντί του* ‖ *~ απόφαση* ΑΝΤ. αυστηρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-εικής* < θ. *Fεικ-*, τού οποίου η ετεροιωμένη βαθμ. απαντά στο ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω» (< **Fέ-Fοικ-α*), για το οποίο βλ. λ. *εικόνα*. Αρχική σημ. «αρμόζων, ταιριαστός, κατάλληλος για την περίσταση και σύμφωνος με τον νόμο». Η ομόρρ. απρόσ. έκφραση *εἰκός ἐστί(ν)* «είναι φυσικό, αρμόζει» συνετέλεσε ώστε το επίθ. *ἐπιεικής* να λάβει μετά τον Όμηρο τη σημ. τού μετριοπαθούς και τού λογικού, ο οποίος εκδηλώνει ανεκτικότητα και ηπιότητα στην κρίση].

επιεικώς επίρρ. [αρχ.] **1.** με επιεική τρόπο: *θα κριθεί ~* **2.** τουλάχιστον· σε φρ. όπως: *~ απαράδεκτο.*

επίζηλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο επιδιώξεων και διεκδικήσεων: *~ αξίωμα* ΣΥΝ. ζηλευτός, αξιοζήλευτος, πολυπόθητος. — **επιζήλως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδοξος.*

επιζήμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί ζημία ΣΥΝ. επιβλαβής ΑΝΤ. ωφέλιμος, εποικοδομητικός. — **επιζήμια / επιζημίως** [μτγν.] επίρρ.

επιζήσας, -ασα, -αν {επιζήσ-αντος (λόγ. θηλ. -άσης) | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που επέζησε (από ατύχημα, ναυάγιο, σεισμό κ.λπ.): *οι επιζήσαντες από το ναυάγιο / από τον καταστροφικό σεισμό / από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ‖ (+γεν.) *οι επιζήσαντες τού ολοκαυτώματος.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού αρχ. *ἐπιζῶ*].

επιζητώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιζητείς... | επιζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} πασχίζω να καταφέρω: *επιζητούσε να γράψει ένα σπουδαίο βιβλίο* ΣΥΝ. επιδιώκω. — **επιζήτηση** (η) [αρχ.].

επιζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {επιζείς... | επέζησα} **1.** (+από / +γεν.) διαφεύγω τον θάνατο, σώζομαι από θανάσιμα επικίνδυνη κατάσταση: *ελάχιστοι άνθρωποι επέζησαν από το φοβερό ναυάγιο / τού φοβερού ναυαγίου* **2.** (μτφ.) διαρκώ, παραμένω: *επιζούν ακόμη απομεινάρια αρχαίων πολιτισμών* ΣΥΝ. επιβιώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω.*

επιζών, -ώσα, -ών [αρχ.] {επιζ-ώντος (λόγ. θηλ. -ώσης) | -ώντες (ουδ. -ώντα) -ώντων (θηλ. -ωσών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που ζει (μετά από συμβάν στο οποίο άλλοι έχασαν τη ζωή τους): *οι επιζώντες τού αεροπορικού δυστυχήματος* ‖ *τα επιζώντα μέλη τού πληρώματος* ‖ (μτφ.) *οι επιζώσες προκαταλήψεις παλαιότερων εποχών.*

επιζωοτία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ λοιμώδης ή παρασιτική ασθένεια, που προσβάλλει συγχρόνως μεγάλο αριθμό κατοικίδιων ζώων και ορίζεται ως τέτοια από τον νόμο (π.χ. λύσσα, πανώλης των βοοειδών, αφθώδης πυρετός κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. < *επί-* + *-ζωοτία* < μτγν. *ζωότης (ἡ)* «η φύση των ζώων» < αρχ. *ζῷ*, ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. épizootie].

επιθαλάμιος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με γαμήλιο άσμα, που κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα τραγουδιόταν μπροστά στον νυφικό θάλαμο (παστάδα) την ημέρα τού γάμου: *~ ωδή / ύμνος* **2. επιθαλάμιο** (το) {επιθαλαμ-ίου | -ίων} (α) το παραπάνω άσμα (β) (γενικότ.) το γαμήλιο άσμα.

επιθανάτιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που συμβαίνει κατά τη στιγμή τού θανάτου: *~ ρόγχος / αγωνία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

επίθεμα (το) {επιθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως κάλυμμα (αντικειμένου ή επιφάνειας) ΣΥΝ. σκέπασμα, περικάλυμμα **2.** (ειδικότ.) το ύφασμα ή η γάζα που τοποθετείται πάνω σε τραυματισμένο σημείο τού σώματος ΣΥΝ. έμπλαστρο, κομπρέσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω»].

επίθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κίνηση με εχθρικές προθέσεις εναντίον (κάποιου): *δέχθηκαν αιφνιδιαστική / σφοδρή ~ από έναν λόχο τεθωρακισμένων* ‖ *κάνω / πραγματοποιώ / εκδηλώνεται ~ εναντίον των εχθρικών θέσεων* ‖ *αποκρούω / αντιμετωπίζω την ~ τού εχθρού* ΑΝΤ. άμυνα **2.** ΑΘΛ. (σε ομαδικά αθλήματα) (α) η κίνηση προς την περιοχή που υπερασπίζεται ο αντίπαλος (π.χ. στο ποδόσφαιρο με στόχο το γκολ) (β) (συνεκδ.) οι παίκτες ομάδας που αναλαμβάνουν το παραπάνω έργο: *η ~ τής Α.Ε.Κ. ήταν πολύ παραγωγική* ΑΝΤ. άμυνα **3.** (μτφ.) η έντονη εκδήλωση αντιθέσεως ή και έχθρας, η διατύπωση κατηγοριών εναντίον (κάποιου), η προσπάθεια να πληγεί (κάποιος): *φραστική / λεκτική ~* ‖ *η αντιπολίτευση περνάει στην ~ εγκαταλείποντας τη μετριοπαθή στάση της* ‖ *η καλύτερη άμυνα είναι η ~* ● **4.** (λόγ.) η τοποθέτηση πάνω σε (κάτι): *οι ιερείς χειροτονούνται δι' επιθέσεως τής χειρός τού επισκόπου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίθεσις*, αρχική σημ. «τοποθέτηση», < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω, τοποθετώ». Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) προέρχεται από το μέσο *ἐπιτίθεμαι* (βλ.λ.)].

επιθετικός[1], **-ή, -ό** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επίθεση (εναντίον κάποιου): *~ όπλο / τακτική / πόλεμος* ΑΝΤ. αμυντικός **2.** αυτός που δηλώνει αντιπαλότητα, εχθρική διάθεση: *~ συμπεριφορά / ύφος / πολιτική* ΑΝΤ. αμυντικός **3.** ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με την επίθεση μιας ομάδας: *~ παίκτης / γραμμή / προσπάθεια* ‖ *~ μέσος* (μεσοεπιθετικός) ‖ (ως ουσ.) *ο διεθνής ~ τής ομάδας.* — **επιθετικά** επίρρ.

επιθετικός[2], **-ή, -ό** [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το επίθετο· ΦΡ. (α) ***επιθετικός προσδιορισμός*** ο ομοιόπτωτος προσδιορισμός ουσιαστικού, ο οποίος αποδίδει σε αυτό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό κατά τρόπο μη εμφατικό (σε αντίθεση με τον κατηγορηματικό προσδιορισμό και τον ακόμη πιο εμφατικό τρόπο τής χρήσης κατηγορουμένου) (β) ***επιθετική μετοχή*** η αναφορική μετοχή (βλ. λ. *αναφορικός*).

επιθετικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού επιθετικού, η τάση τού να είναι κανείς επιθετικός: *εκδηλώνω / αναπτύσσω / εμφανίζω (έντονη) ~* ΑΝΤ. ηπιότητα, υποχωρητικότητα.

επίθετο (το) {επιθέτ-ου | -ων} **1.** το επώνυμο (βλ.λ.): *συμπλήρωσε στην αίτηση όνομα και ~* ● **2.** ΓΛΩΣΣ. το στοιχείο τής γλώσσας που χρησιμοποιούμε στην επικοινωνία, για να προσδιορίσουμε ιδιότητες ή χαρακτηριστικά των ουσιαστικών (προσώπων, πραγμάτων, ενεργειών κ.λπ.), εξειδικεύοντας μ' αυτό τον τρόπο τη σημασία τους, π.χ. *είναι καλός υπάλληλος – η Μαρία φοράει κόκκινο φόρεμα – το δωμάτιο είναι μικρό*· από τη συντακτική του λειτουργία το επίθετο χαρακτηρίζεται ως *προσδιορισμός* ή *κατηγορούμενο*, στην Ελληνική δε ανήκει στα ονοματικά στοιχεία τής γλώσσας (έχει γένος, αριθμό και πτώση όπως τα ουσιαστικά): *εύστοχο / χαρακτηριστικό / κοσμητικό / λόγιο ~* ‖ (ειρων.) *τον στόλισε με διάφορα ~* (= τον έβρισε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός, εντελώς, επιτατικός, -ιος, -ύς, ουσιαστικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίθετον*, ουδ. τού *ἐπίθετος* «επιπρόσθετος» < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω». Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

επιθέτω ρ. μετβ. [επέθεσα] (λόγ.) βάζω (κάτι) πάνω σε (κάτι άλλο): *ο ιερέας επέθεσε το χέρι στο κεφάλι του, για να τον ευλογήσει* ΣΥΝ. βάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτίθημι* < *ἐπι-* + *τίθημι* «θέτω»].

επιθεώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο έλεγχος (κυρ. εργασίας ή λειτουργίας μιας υπηρεσίας): *η ~ των εγκαταστάσεων τής κτηνοτροφικής μονάδας από τον υγειονομικό υπεύθυνο* **2.** (συνεκδ.) το ανώτερο διοικητικό όργανο, που ασκεί εποπτικό ρόλο σε υπηρεσίες υπαγόμενες στη δικαιοδοσία του: *~ Μέσης Εκπαίδευσης* **3.** ΣΤΡΑΤ. ο θεσμοθετημένος έλεγχος τού επιπέδου λειτουργίας και εκπαιδεύσεως των στρατιωτών και των μονάδων, που γίνεται από Υπαξιωματικό ή Αξιωματικό τής διοικητικής πυραμίδας: *αύριο έχουμε ~ από τον επόπτη τού στρατοπέδου* ● **4.** το περιοδικό που εξειδικεύεται στην παρακολούθηση και παρουσίαση θεμάτων ορισμένου γνωστικού πεδίου: *ιατρική / νομική ~* ● **5.** το λαϊκό θεατρικό είδος που αποτελείται από αυτοτελή και αυτόνομα σατιρικά σκετς (νούμερα) και μουσικοχορευτικά ιντερμέδια και που διακωμωδεί επίκαιρα γεγονότα και καταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιθεώρησις* < αρχ. *ἐπιθεωρῶ (-έω)*. Οι σημ. τού περιοδικού και τού θεατρικού είδους είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. revue].

επιθεωρησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θεατρικό είδος τής επιθεώρησης: *~ νούμερα / κείμενο.* — **επιθεωρησιακά** επίρρ.

επιθεωρησιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη συγγραφή θεατρικών επιθεωρήσεων.

επιθεωρητής (ο) [1840], **επιθεωρήτρια** (η) [1892] {επιθεωρητριών} υπάλληλος που κατέχει υψηλή διοικητική θέση και εποπτεύει τη λειτουργία υπηρεσιών: *γενικός / αστυνομικός ~* ‖ (παλαιότ.) *σχολικός ~* (ο σημερινός σύμβουλος) ‖ *Γενικός Επιθεωρητής Στρατού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspecteur].

επιθεωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιθεωρείς... | επιθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ελέγχω λεπτομερώς (κυρ. την εκτέλεση έργου ή τη λειτουργία υπηρεσίας): *ο εργολάβος επιθεωρούσε το χτίσιμο τής οικοδομής*

|| *ο Γενικός Επιθεωρητής Στρατού θα επιθεωρήσει τη μονάδα μας.*

επιθηλιακός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με το επιθήλιο (βλ.λ.): ~ *σχηματισμός / λειτουργία / κύτταρα / υμένας / ιστός.*

επιθήλιο (το) [1884] {επιθηλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. στρώμα κυττάρων που συνδέονται στενά το ένα με το άλλο, σχηματίζοντας συνεχείς υμένες, οι οποίοι επενδύουν τις εξωτερικές επιφάνειες και τις εσωτερικές κοιλότητές τους.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *θήλιο* < *θηλή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelium].

επιθηλίωμα (το) [1876] {επιθηλιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο επιθήλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelioma].

επίθημα (το) {επιθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα που τοποθετείται στο τέλος τής ρίζας λέξεως, λ.χ. μητερ-*ούλα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτίθημι*. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. τού νεολατ. suffixum].

επιθυμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που λαχταρά έντονα (κάτι): ~ *μαθήσεως / πλούτου / δόξας* **2.** ΦΙΛΟΣ. ***επιθυμητικό(ν)*** (το) το μέρος τού ψυχικού κόσμου, που, κατά την πλατωνική φιλοσοφία, αποτελεί την έδρα των επιθυμιών.

επιθυμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που γίνεται αντικείμενο επιθυμίας: *χρειάζονται πολλές προσπάθειες, μέχρι να φθάσουμε στο ~ αποτέλεσμα / στον ~ στόχο || επιπλέον προσόντα είναι ~* ΣΥΝ. ανεπιθύμητος.

επιθυμία (η) {επιθυμιών} **1.** το να θέλει κανείς (κάτι), η εσωτερική τάση τού ανθρώπου, που τον ωθεί στην απόκτηση ή την απόλαυση συγκεκριμένου αντικειμένου, εμπειρίας κ.λπ.: *ήταν ~ τού πατέρα του να γίνει γιατρός || ικανοποιούν κάθε ~ των παιδιών τους* ΣΥΝ. βούληση, διάθεση, όρεξη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε θέλει κανείς να αποκτήσει ή να απολαύσει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιθυμῶ*].

επιθυμώ κ. (λαϊκ.) **πεθυμώ** [μεσν.] ρ. μετβ. {επιθυμείς... | επιθύμησα} **1.** (λόγ.) θέλω: *τι επιθυμούν οι κύριοι;* (ερώτηση σερβιτόρου σε πελάτες) || *θα γίνουν όλα όπως επιθυμείτε* **2.** (λόγ.) εύχομαι: *το ίδιο ~ και για σας* **3.** θέλω πολύ: *ό,τι επιθυμεί η ψυχή σας, θα το βρείτε στο κατάστημά μας* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ **4.** (κυρ. το *πεθυμώ*) νοσταλγώ, μου λείπει: *επιθύμησε το χωριό του || έχω πεθυμήσει την παλιοπαρέα μας || σε πεθύμησα, μου λείπεις!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιθυμῶ (-έω)*, αρχική σημ. «θέτω την καρδιά μου σε κάτι, θέλω εκ βάθους», < *ἐπι-* + *-θυμῶ* < *θυμός* «καρδιά, το βαθύτερο είναι» (βλ.λ.)].

επικάθομαι κ. (λογιότ.) **επικάθημαι** ρ. αμετβ. αποθ. {επικάθισα} (λόγ.) καταλήγω, κατακαθίζω πάνω (σε κάτι): *κάποιο ίζημα επικάθισε στα τοιχώματα τού δοχείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικάθημαι* < *ἐπι-* + *κάθημαι* «κάθομαι» (βλ. κ. *κάθομαι*)].

επικαθορίζω ρ. μετβ. {επικαθόρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λόγ.) καθορίζω κάτι σε σημαντικό (αποφασιστικό) βαθμό: *ο κοινωνικός περίγυρος συχνά επικαθορίζει τις προσωπικές επιλογές.*

επικαιρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επικαιρότητα: ~ *άρθρο / τηλεοπτική εκπομπή.* – **επικαιρικά** επίρρ.

επικαιροποιώ ρ. μετβ. {επικαιροποιείς... | επικαιροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκσυγχρονίζω κάτι, το ενημερώνω με νέα στοιχεία ή το μεταβάλλω, ώστε να ανταποκρίνεται στο παρόν, να συμβαδίζει με τα σύγχρονα δεδομένα: ~ *το σχέδιο εκτελέσεως ενός έργου* **2.** Η/Υ καταχωρίζω νέα στοιχεία ή πληροφορίες σε ήδη υπάρχον αρχείο. — **επικαιροποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. update].

επίκαιρος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται την κατάλληλη στιγμή: ~ *επέμβαση* ΑΝΤ. άκαιρος, ανεπίκαιρος, παράκαιρος **2.** αυτός που σχετίζεται με το παρόν, με ό,τι συμβαίνει τώρα, με σύγχρονα γεγονότα: *αυτό το θέμα δεν είναι πια ~ || η αντιπολίτευση κατέθεσε ~ ερώτηση στη Βουλή* ΑΝΤ. ανεπίκαιρος **3.** (για τόπους) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *οι αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν ~ θέσεις* ΣΥΝ. καίριος, στρατηγικός, πρόσφορος **4.** ***επίκαιρα*** (τα) η ειδησεογραφική κάλυψη των γεγονότων τής επικαιρότητας: (παλαιότ.) *κινηματογραφικά ~* ΣΥΝ. ζουρνάλ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *καιρός*. Η σημ. 4 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. actualités].

επικαιρότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού επίκαιρου: *η ~ προβλήματος / είδησης* **2.** το σύνολο των γεγονότων που απασχολούν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *οι δημοσιογράφοι ασχολούνται με το κυνήγι τής ~ || βρίσκομαι στο κέντρο τής ~ || νέα από τη διεθνή ~.*

επικαλούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επικαλείσαι... | επικαλέσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** προβάλλω (κάτι) ως επιχείρημα, προκειμένου να στηρίξω γνώμη, δικαίωμα ή απαίτησή μου: «*ο υπουργός επικαλέστηκε ένα άρθρο τού Συντάγματος για να αιτιολογήσει την απόρριψη τής πρότασης*» (εφημ.) **2.** ζητώ (ως βοήθεια), προστρέχω σε: *στο παρελθόν επικαλέστηκε πολλές φορές τη συνδρομή του, χωρίς όμως ανταπόκριση* ΣΥΝ. καλώ σε βοήθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικαλοῦμαι (-έο-)*, μέση φωνή τού *ἐπικαλῶ* < *ἐπι-* + *καλῶ*].

επικάλυμμα (το) [αρχ.] {επικαλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε σκεπάζει το εξωτερικό τμήμα επιφάνειας ΣΥΝ. κάλυμμα, επένδυση **2.** ΖΩΟΛ. το κινητό εξωτερικό κάλυμμα των βραγχίων στα ψάρια.

επικαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {επικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} **1.** καλύπτω κάτι με κάτι άλλο: ~ *ένα έπιπλο με ύφασμα || ~ μια επιφάνεια με σμάλτο || ~ το κέικ με σοκολάτα* **2.** καλύπτω κάποιον/κάτι με την ισχύ ή την έντασή μου, π.χ. κάνω κάποιον/κάτι να μην ακούγεται, επειδή ακούγομαι εγώ πιο δυνατά: *ο θόρυβος των αυτοκινήτων που περνούν επικαλύπτει τις φωνές μας* **3.** (α) ως κάτι ευρύτερο, περιλαμβάνω κάτι πιο περιορισμένο, κάτι που αναφέρεται σε τμήμα μου: *το πρώτο κεφάλαιο τού βιβλίου επικαλύπτει το δεύτερο στο θέμα τής επανάστασης || οι αρμοδιότητές του επικαλύπτουν τις δικές μου* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) αναφέρομαι σε κάτι το οποίο ήδη αναφέρεται αλλού ή ρυθμίζω κάτι, το οποίο ρυθμίζεται και από άλλον· συμπίπτω μερικώς με κάτι άλλο ως προς κάτι: *τα δύο πρώτα κεφάλαια τού βιβλίου επικαλύπτονται, αφού πραγματεύονται τα ίδια θέματα || οι διατάξεις αυτές επικαλύπτονται στο θέμα τής αναγνώρισης των συντάξιμων ετών.* -- **επικαλυπτικός,** -ή, -ό κ. **επικαλυπτήριος,** -α, -ο [μτγν.].

επικάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** η κάλυψη ενός πράγματος με κάτι άλλο: *κέικ με ~ σοκολάτας / μαρμελάδας || ξύλινες / μεταλλικές / υφασμάτινες ~ αεροσκαφών || η ~ μιας επιφάνειας με σμάλτο* **2.** το να καλύπτει κάποιος/κάτι με την έντασή του ή την ισχύ του κάποιον/κάτι: *η ~ τής φωνής μας από τη μουσική που ακούγεται πολύ δυνατά* **3.** η μερική σύμπτωση τού περιεχομένου δύο διαφορετικών πραγμάτων (π.χ. ρυθμίσεων, αρμοδιοτήτων, νόμων, κεφαλαίων βιβλίου κ.ά.): *υπάρχουν περιττές ~ στα κεφάλαια τού βιβλίου || πρέπει να αποφεύγονται οι ~ στις αρμοδιότητες των υπηρεσιών || υπάρχει ένας βαθμός επικάλυψης σε αυτές τις διατάξεις.*

> **επικάλυψη – αλληλοεπικάλυψη.** Η λ. **επικάλυψη** σημαίνει από μόνη της «αλληλοπάθεια», ότι δηλ. δύο καταστάσεις, πράξεις, γεγονότα κ.λπ. καλύπτουν το ένα το άλλο, επικαλύπτονται, ταυτίζονται, συμπίπτουν. Επομένως, η χρήση τού **αλληλοεπικάλυψη** αποτελεί εξ ορισμού πλεονασμό, που καλό είναι να αποφεύγεται.

επικαρπία (η) {επικαρπιών} ΝΟΜ. περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο (επικαρπωτή) την εξουσία πλήρους χρήσεως και καρπώσεως ξένου αντικειμένου (κινητού πράγματος, ακινήτου, ανώνυμου τίτλου ή και δικαιώματος), διατηρώντας όμως ακέραιη την ουσία αυτού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-καρπία* < *καρπός*].

επικάρπιο (το) {επικαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. η μεμβράνη που καλύπτει εξωτερικά το περικάρπιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικάρπιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ἐπικάρπιος* > *ἐπι-* + *-κάρπιος* < *καρπός*].

επικαρπούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1858] {επικαρπούσαι... | επικαρπώθηκα} ΝΟΜ. διατηρώ ή έχω την επικαρπία (πράγματος). Επίσης **επικαρπώνομαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ.*

επικαρπωτής (ο) [1851], **επικαρπώτρια** (η) {επικαρπωτριών} ΝΟΜ. ο δικαιούχος τής επικαρπίας.

επικασσιτερώνω ρ. μετβ. [1885] {επικασσιτέρω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (μεταλλικά αντικείμενα) με κασσίτερο για την αποτροπή οξιδώσεως ΣΥΝ. γανώνω. — **επικασσιτέρωση** (η) [1885].

επικαταλλαγή (η) ΟΙΚΟΝ. **1.** η διαφορά μεταξύ τής επίσημης και τής πραγματικής αξίας ενός νομίσματος **2.** η αμοιβή που εισπράττει η τράπεζα για την ανταλλαγή νομισμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πληρωμή για ανταλλαγή νομισμάτων – έκπτωση», < *ἐπι-* + *καταλλαγή* (βλ.λ.)]

επικατάρατος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που είναι φορτωμένος κατάρες ΣΥΝ. καταραμένος, αναθεματισμένος, επάρατος **2.** αυτός που αξίζει να τον αναθεματίζει κανείς ΣΥΝ. επάρατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπικαταρῶμαι (-άο-)* < *ἐπι-* + *καταρῶμαι* < *κατάρα*].

επικείμενος, -η, -ο αυτός που πρόκειται σύντομα να συμβεί, ο αναμενόμενος: *όλα αυτά θα συζητηθούν κατά την ~ συνάντηση των δύο ηγετών* ΣΥΝ. προσεχής.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπίκειμαι* «είμαι τοποθετημένος πάνω σε κάτι – επικρέμαμαι, επαπειλούμαι»].

επίκειται, επίκεινται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {επέκειτο, επέκειντο} πρόκειται σύντομα να συμβεί: *επίκειται συνάντηση των δύο πρωθυπουργών || επίκεινται σαρωτικές αλλαγές στην ηγεσία τής Αστυνομίας* ΣΥΝ. αναμένεται.
[ΕΤΥΜ. Γ' πρόσ. ενικού τού αρχ. *ἐπίκειμαι* < *ἐπι-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

επίκεντρο (το) {επικέντρ-ου | -ων} **1.** το βασικό σημείο, το κεντρικό θέμα: *βρίσκεται στο ~ τής δημοσιότητας / τής προσοχής / τού ενδιαφέροντος / των εξελίξεων* ΣΥΝ. κέντρο **2.** ΓΕΩΛ. ***επίκεντρο σεισμού*** το σημείο τής επιφάνειας τής Γης, που βρίσκεται κατακόρυφα πάνω από την εστία των σεισμικών δονήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐπίκεντρος* < *ἐπι-* + *-κεντρος* < *κέντρον*].

επίκεντρος, -η, -ο [αρχ.] ΓΕΩΜ. (γωνία) που έχει ως κορυφή το κέντρο κύκλου και οι πλευρές της τέμνουν τον κύκλο.

επικεντρώνω ρ. μετβ. {επικέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στρέφω (κάτι) προς (ένα σημείο ή πρόσωπο), το οποίο θεωρώ ως το κέντρο, το βασικότερο σημείο, περιορίζω (σε κύρια και ουσιαστικά στοιχεία): ~ *το ενδιαφέρον μου στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα || επικέντρωσε την κριτική του στην ηγεσία τού κόμματος ||* (κ. μεσοπαθ.) *η συζήτηση επικεντρώθηκε στις αιτίες τής κρίσης* ΣΥΝ. εστιάζω **2.** ΤΕΧΝΟΛ. εντοπίζω και μετρώ τον κεντρικό άξονα κυλινδρικού σώματος. — **επικέντρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικεντροῦμαι (-όο-)* «καταλαμβάνω καίριο σημείο» (όρος τής αστρονομίας) < *ἐπι-* + *-κεντροῦμαι* < *κέντρον*].

επικερδής, -ής, -ές {επικερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επικερδέστ-ερος, -ατος} αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *επιχείρηση / επένδυση* ΣΥΝ. κερδοφόρος ΑΝΤ. επιζήμιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-κερδής* < *κέρδος*].

επί κεφαλής (συνήθ. ορθ. *επικεφαλής*) επίρρ. **1.** στην πρώτη θέση, στην κορυφή, στην αρχηγία: *ετέθη ~ τής ομάδας* **2.** (ως επίθ.) αυτός που κατέχει αρχηγική θέση: *ο ~ τής εκστρατείας / τής ομάδας / τής*

επιχείρησης ΣΥΝ. αρχηγός ΑΝΤ. ουραγός.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *επί κεφαλής*. απόδ. τού γαλλ. en tête].

ο επί κεφαλής, τού επί κεφαλής, τον επί κεφαλής... Το **επί κεφαλής**, είτε γραφεί ως μία λέξη **(επικεφαλής)** είτε ως δύο **(επί κεφαλής)**, αποτελεί επιρρηματική άκλιτη λέξη, αποτελούμενη από περίφραση («περιφραστική λέξη»). Αυτό σημαίνει, φυσικά, ότι δεν κλίνεται: *Συνελήφθησαν οι επί κεφαλής τής σπείρας* - *Οι ενέργειες τού επί κεφαλής των στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν είχαν αποτέλεσμα*. Χρήσεις όπως «*οι ενέργειες* ***τού επικεφαλή****...*» – «*συνέλαβαν* ***τον επικεφαλή****...*» είναι προϊόντα παρανοήσεων από ομιλητές οι οποίοι εκλαμβάνουν το επίρρημα *επί κεφαλής* (ή *επικεφαλής*) ως επίθετο σε *-ής* (όπως το *ασφαλής, επιμελής* κ.τ.ό.), κλίνοντάς το όπως τα επίθετα: *τού επικεφαλούς* (!), *τον επικεφαλή* (!) κ.λπ. Στην παρανόηση συνεργεί και η γραφή τού περιφραστικού επιρρήματος ως μίας λέξης: *επικεφαλής*. Γι' αυτό είναι καλύτερα να γράφεται **επί κεφαλής**, πράγμα που προλαμβάνει τις παρανοήσεις.

επικεφαλίδα (η) [1882] η φράση που γράφεται πάνω από κείμενο και συνοψίζει το περιεχόμενό του: *η ~ τού κεφαλαίου* ΣΥΝ. τίτλος.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-κεφαλίδα* < *κεφαλή*. απόδ. τού γαλλ. en-tête].

επικήδειος, -α, -ο 1. αυτός που συμβαίνει σε κηδείες, που σχετίζεται με κηδείες: *~ ωδή / τελετή* **2. επικήδειος** (ο) {επικηδεί-ου | -ων, -ους} ο λόγος που εκφωνείται προς τιμήν τού κηδευόμενου προσώπου: *εκφωνώ ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κήδειος* < *κῆδος* «φροντίδα, μέριμνα (ιδ. για τους νεκρούς)», βλ. κ. *κηδεία*].

επικήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η δημόσια ανακοίνωση ότι κάποιος καταζητείται από τις αρχές και προσφέρεται ορισμένη χρηματική αμοιβή σε όποιον συμβάλλει στη σύλληψή του: *η ~ τού ληστή για το ποσό των 50.000.000 δρχ.* || *η ~ τρομοκρατών / απαγωγέων / εγκληματιών πολέμου* **2.** (συνεκδ.) το ποσό που προσφέρεται ως αμοιβή για τη σύλληψη επικηρυγμένου προσώπου: *εισέπραξε την ~* || *πόσο είναι η ~;*

επικηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {επικήρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} ανακοινώνω την προσφορά χρηματικής αμοιβής για όποιον ανακαλύψει πρόσωπο που καταζητείται: *οι αρχές επικήρυξαν τον τρομοκράτη για 20.000.000 δρχ.*

επικίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που εγκυμονεί κινδύνους, που χαρακτηρίζεται από κίνδυνο: *~ αποστολή / πρωτοβουλία / εγχείρημα / παιχνίδι* ΣΥΝ. επίφοβος, απειλητικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να βλάψει άλλους: *~ κακοποιός*. — **επικίνδυνα / επικινδύνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.

επικινδυνότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς επικίνδυνος: *η ~ ενός εγχειρήματος / τής χρήσης φυτοφαρμάκων* || *υψηλός βαθμός επικινδυνότητας*.

επίκληρος (η) {επικλήρ-ου | -ων, -ους} (στην αρχαία Αθήνα) η μοναχοκόρη που έπειτα από τον θάνατο τού πατέρα της ήταν η μοναδική κληρονόμος τής περιουσίας και κατά τον νόμο έπρεπε να τη νυμφευθεί ο πλησιέστερος συγγενής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κλῆρος*].

επίκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έκκληση σε βοήθεια: *έκανε θερμή ~ προς τον Θεό να τη συντρέξει* || *τα αρχαία έπη ξεκινούσαν με ~ τής μούσας ή τής θεάς* ΣΥΝ. παράκληση. — **επικλητικός, -ή, -ό** [1879].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκλησις* < *ἐπικαλῶ* < *ἐπι-* + *καλῶ*].

επικλινής, -ής, -ές {επικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επικλινέστ-ερος, -ατος} αυτός που κλίνει προς τα κάτω ή προς τη μία πλευρά ΣΥΝ. γειρτός, κεκλιμένος, λοξός, κατηφορικός ΑΝΤ. ίσιος. — **επικλινώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπί-* + *-κλινής* < *κλίνω*].

επίκλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η υπερχείλιση, η πλημμύρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκλυσις* < *ἐπικλύζω* «πλημμυρίζω» (βλ. κ. *κατακλύζω*)].

επίκοινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κοινός σε πολλούς, που ανήκει σε πολλούς **2.** ΓΛΩΣΣ. ***επίκοινο όνομα*** όνομα που δηλώνει πρόσωπο ή ζώο, χωρίς να καθορίζει το φύλο του, π.χ. *άλογο, λαγός* (και το αρσ. και το θηλ. ζώο). *ποντίκι* (αλλά ο *ποντικός* και *η ποντικίνα*, όταν θέλουμε να προσδιορίσουμε επακριβώς το γένος).

επικοινωνία (η) [αρχ.] {επικοινωνιών} **1.** η αμοιβαία επαφή (συνάντηση, συνομιλία, κοινή δραστηριότητα κ.λπ.) μεταξύ ατόμων ή και ομάδων: *στην αρχαιότητα η ~ μεταξύ των λαών γινόταν συχνά μέσω τού εμπορίου* || *έχω ~ με κάποιον* || *άμεση / απευθείας ~* **2.** η αποστολή μηνυμάτων / πληροφοριών από κάποιον που νοείται ως πομπός προς κάποιον που νοείται ως δέκτης και αντίστροφα, μέσω κοινού συστήματος σημάτων, συμβόλων ή τρόπων συμπεριφοράς: *βασικό μέσο επικοινωνίας είναι η γλώσσα* || *η χρήση συγκεκριμένων συμβόλων από τους οπαδούς μουσικών ρευμάτων συνιστά μορφή επικοινωνίας* **3.** (συνεκδ.) (α) η μετάδοση και λήψη ακουστικών, οπτικών ή οπτικοακουστικών μηνυμάτων, δεδομένων κ.λπ. με τη βοήθεια τεχνολογικών μέσων (π.χ. τηλεφώνου, τηλεόρασης, ηλεκτρονικού υπολογιστή κ.ά.): *ενσύρματη / ασύρματη ~* || *η ~ μέσω δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών* || *ηλεκτρονικά συστήματα επικοινωνίας* (β) (ειδικότ.) η μετάδοση μηνυμάτων από κάποιον (π.χ. ένα τηλεοπτικό δίκτυο) προς πολλούς αποδέκτες (π.χ. το τηλεοπτικό κοινό) με τη βοήθεια τής τεχνολογίας: *μέσα μαζικής ~* (ραδιόφωνο, τηλεόραση) **4. επικοινωνίες** (οι) το σύνολο των μέσων με τα οποία γίνεται η αποστολή και λήψη μηνυμάτων: *μια χώρα προηγμένη στον τομέα των επικοινωνιών* || *τα βομβαρδιστικά αεροπλάνα έπληξαν τις ~ τού εχθρικού στρατού* **5.** (α) η ουσιαστική πνευματική και ψυχική επαφή και αμοιβαία κατανόηση: *η ~ είναι απαραίτητη για την οικογενειακή ευτυχία* (β) η συνεννόηση, η ικανότητα να μπορεί κανείς να συζητεί αποτελεσματικά με τους άλλους για την εξεύρεση λύσεων, την επίλυση προβλημάτων, τον τρόπο χειρισμού καταστάσεων κ.λπ.: *η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των συντελεστών τού έργου εμπόδισε την έγκαιρη ολοκλήρωσή του* **6.** (α) η διαδικασία με την οποία αναπτύσσεται η επαφή κάποιου με τον κόσμο, το κοινό (μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων, δημοσίων σχέσεων κ.λπ.), ώστε να μεταβιβάζεται στο κοινό ένα μήνυμα με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο: *η διαφήμιση ως κλάδος ανήκει στην ~* (β) ***πολιτική / στρατηγική επικοινωνίας*** το σύνολο των τεχνικών που χρησιμοποιούν εξειδικευμένοι συνήθ. επαγγελματίες, για να οργανώσουν τη μετάδοση μιας πληροφορίας ή ενός μηνύματος προς όφελος τού πελάτη τους, με τέτοιον τρόπο, ώστε κατ' αρχάς να υπάρξει διάδοση τού μηνύματος και στη συνέχεια να επιτύχουν την καλύτερη δυνατή υποδοχή του από πλευράς τού κοινού τους και τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή του (αν πρόκειται για προώθηση προϊόντος, γίνεται συνήθ. λόγος για διαφήμιση): *η στρατηγική επικοινωνίας τού κόμματος δεν απέφερε τα αποτελέσματα που ανέμεναν οι σχεδιαστές της* || *οφείλουν να βελτιώσουν την πολιτική επικοινωνίας τού οργανισμού, αν θέλουν να πείσουν τους πολίτες να απευθύνονται σε αυτούς* (γ) ***σύμβουλος επικοινωνίας*** ο εξειδικευμένος επαγγελματίας που παρέχει συμβουλές σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής για την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου ένα μήνυμα να φτάσει με επιτυχία στο κοινό του και να γίνει αποδεκτό στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: *προσέλαβαν σύμβουλο επικοινωνίας, για να βελτιώσουν την εικόνα τους στο κοινό*.

επικοινωνιακός -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επικοινωνία, τη μετάδοση και ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών κ.λπ.: *~ συστήματα* **2.** αυτός που σχετίζεται με την απήχηση που έχει κάποιος/κάτι στο κοινό: *~ τεχνικές / στρατηγικές* || *~ πολιτική μιας εταιρείας / ενός κόμματος* || *οι ~ σύμβουλοι ενός υποψηφίου δημάρχου* **3.** (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να πείθει και να αρέσει στους άλλους, που είναι αποτελεσματικός στην επικοινωνία: *είναι πολύ ~ πολιτικός* **4.** ΓΛΩΣΣ. μέθοδος θεώρησης (ανάλυσης, περιγραφής, διδασκαλίας) τής γλώσσας, κατά την οποία δίνεται μεγάλο βάρος στην περιγραφή τής χρήσης τής γλώσσας σε πραγματικές καταστάσεις επικοινωνίας καθώς και στον τρόπο που οι δομές και λειτουργίες μιας γλώσσας υπηρετούν τις χρηστικές ανάγκες τής επικοινωνίας: *~ μέθοδος / τεχνικές διδασκαλίας τής γλώσσας* || *~ γραμματική / προσέγγιση τής γλώσσας*. — **επικοινωνιακ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

επικοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο την επικοινωνία, κυρ. στην κοινωνική και την πολιτιστική της διάσταση. — **επικοινωνιολογία** (η). **επικοινωνιολογικός, -ή, -ό**.

επικοινωνώ ρ. αμετβ. {επικοινωνείς... | επικοινώνησα} (+με) **1.** έχω κάποιου είδους επαφή με κάποιον (προσωπική συνάντηση, συνομιλία, αλληλογραφία κ.λπ.): *από τότε που έφυγε, επικοινωνούμε τηλεφωνικά* || *δεν ήξερε ο ένας τη γλώσσα τού άλλου, κι έτσι επικοινωνούσαμε με χειρονομίες* **2.** (ειδικότ.) έχω πνευματική, ψυχική επαφή με κάποιον: *πολλοί γονείς προβληματίζονται, επειδή αισθάνονται ότι δεν επικοινωνούν με τα παιδιά τους* **3.** (για δωμάτια, χώρους, φυσικούς σχηματισμούς κ.ά.) συνδέομαι με άλλον χώρο (μέσω κοινού τμήματος, φυσικής ή τεχνητής διόδου κ.λπ.): *τα δύο δωμάτια επικοινωνούν μεταξύ τους με εσωτερική πόρτα* || *τα δύο κτήρια επικοινωνούν με υπόγειες στοές* **4.** (οικ.) σε φρ. του τύπου: *«καλά, επικοινωνείς;»*, *«δεν επικοινωνεί αυτός»* για την έκφραση απορίας για την αδικαιολόγητη ή ασυνάρτητη συμπεριφορά κάποιου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικοινωνῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *κοινωνῶ* < *κοινός*].

επικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.) η τοποθέτηση με κολλητική ουσία πάνω σε χαρτί: *~ γραμματοσήμου / φωτογραφίας / χαρτοσήμου* **2.** η επένδυση επίπλου με λεπτό φύλλο πολύτιμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλάντισμα **3.** (στην επεξεργασία κειμένου Η/Υ) η μεταφορά και ένταξη κειμένου ή εικόνας από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο. — **επικολλητικός, -ή, -ό** [1887].
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής ξυλουργικής αποτελεί απόδ. τού γαλλ. placage].

επικολλώ ρ. μετβ. {επικολλάς... | επικόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κολλώ (κάτι) πάνω (σε επιφάνεια), εφαρμόζω με κόλλημα **2.** επενδύω έπιπλο με λεπτό φύλλο πολύτιμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλαντίζω **3.** (στην επεξεργασία κειμένου σε Η/Υ) μεταφέρω και εντάσσω κείμενο ή εικόνα από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. paste].

επικολυρικός, -ή, -ό [1873] (ποιητική σύνθεση) που συνδυάζει τα χαρακτηριστικά τής επικής και τής λυρικής ποίησης.

επικονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η μεταφορά τής γύρης από τους στήμονες του ύπερο, προκειμένου να γίνει η αναπαραγωγή τού φυτού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικονιῶ (-άω)* < *ἐπι-* + *κονιῶ* < *κονία* < *κόνις* «σκόνη». απόδ. τού γαλλ. pollination].

επικοντιστής (ο). **επικοντίστρια** (η) {επικοντιστριών} αθλητής / αθλήτρια που ασχολείται με το άθλημα επί κοντώ.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *επί κοντώ* (*άλμα*)].

επικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έπος: *~ ποίηση / ποιητής / αφήγηση / τόνος* **2.** ΦΙΛΟΛ. ***επικός κύκλος*** ομάδα ποιημάτων, μεταξύ των οποίων η *Οιδιπόδεια*, η *Θεογονία*, η *Θηβαΐδα*, τα *Κύπρια Έπη* κ.ά., που αφηγούνται γεγονότα προγενέστερα και μεταγενέστερα τής *Ιλιάδας* και τής *Οδύσσειας* **3.** (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρεπές ύφος, υψηλά νοήματα ή και μεγάλη έκταση: *~ σύνθεση / γουέστερν* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρωισμό, που αξίζει να εξυμνηθεί: *η αυτοθυσία έδωσε στο κατόρθωμά του ~ διαστάσεις* || *~ αγώνας*.

επικούρειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο φιλόσοφο Επίκουρο και τη φιλοσοφία του: ~ *λογική / ηθική / φυσική / κοσμοθεωρία / αντίληψη / οπτική* **2. επικούρειοι** (οι) (κ. με κεφ.) {επικουρεί-ων, -ους} οι οπαδοί τής φιλοσοφικής σχολής τού Επικούρου **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κλίση προς τον ευδαιμονισμό, τις υλικές απολαύσεις: ~ *βίος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος, -ιος.*

επικουρία (η) [αρχ.] {επικουριών} **1.** η ενίσχυση, η παροχή βοήθειας ΣΥΝ. αρωγή, συνδρομή **2.** ΣΤΡΑΤ. η ενίσχυση αυτών που πολεμούν με πρόσθετα, βοηθητικά στρατεύματα, εφόδια και υλικά.

επικουρικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) βοηθητικός: ~ *στρατεύματα / επίδομα / ταμείο / κεφάλαιο / ασφάλιση.* — **επικουρικ-ά / -ώς** επίρρ.

επικουρικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η βοηθητική, όχι κύρια, δράση· αρχή *(αρχή τής επικουρικότητας),* σύμφωνα με την οποία η κεντρική αρχή επεμβαίνει μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τοπικές αρχές δεν μπορούν να επιλύσουν ικανοποιητικά ένα πρόβλημα· ειδικότ. προκειμένου για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία παραχωρεί διευρυμένες εξουσίες στα κράτη-μέλη και στις τοπικές τους αρχές και επεμβαίνει μόνο για να υποβοηθήσει τη δράση τους και όχι για να τις υποκαταστήσει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. subsidiarity].

Επίκουρος (ο) {-ου κ. -ούρου} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (341-270 π.Χ.), η σχολή τού οποίου υπήρξε από τις σημαντικότερες τής εποχής του, ενώ η ηθική του φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στην ψυχική αταραξία, την ευζωία και τη φιλία έναντι τού έρωτα και τής πολιτικής. — **επικουρισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *ἐπίκουρος* (βλ.λ.)].

επίκουρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει βοηθητικό ρόλο **2. *επίκουρος καθηγητής / επίκουρη καθηγήτρια*** ο καθηγητής / η καθηγήτρια *πανεπιστημίου που βρίσκεται ιεραρχικά δύο βαθμίδες κάτω από τον* καθηγητή πρώτης βαθμίδας και μία θέση πάνω από τον λέκτορα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐπί-κορσος.* Το β' συνθ. **-κόρσος* αποτελεί παράγωγο ενός ρ. που δεν μαρτυρείται στην Ελλην. και συνδ. πιθ. με Ι.Ε. *kers-ő, από όπου λατ. curro «τρέχω» (> γαλλ. courrir), κελτ. carros, αρμ. kar-k, πράγμα που φαίνεται λογικό, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι το επίθ. *ἐπίκουρος* αναφερόταν κυρ. στα συμμαχικά εφεδρικά στρατεύματα που προσέτρεχαν σε βοήθεια].

επικουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επικουρείς... | επικούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσφέρω βοήθεια ΣΥΝ. συντρέχω.

επικρανίτις (η) {-ιδος, -ιδα | -ιδες, -ίδων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. η επίστεψη των τοίχων αρχαίου οικοδομήματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικρανῖτις, -ιδος* < αρχ. *ἐπίκρανον* (βλ.λ.)].

επίκρανο (το) {επικράν-ου | -ων} **1.** η κουκούλα τής χλαίνης των στρατιωτικών **2.** ΑΡΧΙΤ. στοιχείο αντίστοιχο προς το κιονόκρανο· αρχιτεκτονικό μέλος που επιστέφει την παραστάδα ή τον πεσσό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκρανον* < *ἐπι-* + *-κρανον* < *κράνος* (βλ.λ.)].

επικράτεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ών} **1.** η έκταση εντός τής οποίας ασκείται η πολιτική εξουσία ενός κράτους: *το 1948 εντάχθηκαν στην ελληνική ~ τα Δωδεκάνησα* ΣΥΝ. κράτος **2.** (α) ***Συμβούλιο τής Επικρατείας*** το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο τής χώρας (βλ. κ. λ. *δικαστήριο,* ΠΙΝ.) (β) ***βουλευτής επικρατείας*** ο βουλευτής που εκλέγεται χωρίς σταυρό προτιμήσεως στο σύνολο τής χώρας και όχι σε μία εκλογική περιφέρεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπικρατής* < *ἐπι-* + *-κρατής* < *κρατῶ.* Το *Συμβούλιο τής Επικρατείας* αποδίδει το γαλλ. Conseil d'État, βάσει τού οποίου συγκροτήθηκε το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο στην Ελλάδα το 1835].

επικρατέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που επικρατεί έναντι των άλλων: *ήταν ο ~ υποψήφιος για την προεδρία || η ~ θεωρία || το ~ σενάριο για την έξοδο από την κρίση* **2.** αυτός που είναι περισσότερο συνήθης και διαδεδομένος: *η ~ περίπτωση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυρίαρχος.*
[ΕΤΥΜ. Συγκρ. βαθμός τού αρχ. επιθ. *ἐπικρατής* < *ἐπι-* + *-κρατής* < *κρατῶ*].

επικράτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η υπερίσχυση (σε αντιπαράθεση, μάχη, εκλογές κ.λπ.): *η ~ τού καλού / τού υποψήφιου στις εκλογές / των Ελλήνων στη μάχη / μιας άποψης / μιας ιδέας* **2.** η γενίκευση ενός φαινομένου, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: *η ~ τής βίας και τής εγκληματικότητας στα γήπεδα απωθεί τους φιλάθλους* **3.** η διάδοση (ενός πράγματος) σε μεγάλη έκταση: *η ~ μιας θεωρίας / μιας αντίληψης / των DVD έναντι των CD-ROM.*

επικρατώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επικρατείς... | επικράτησα (λόγ. επεκράτησα)} ♦ (αμετβ.) **1.** επιβάλλομαι: *στην εμφύλια διαμάχη επικράτησαν οι καθεστωτικές δυνάμεις || στο συνέδριο τού κόμματος επεκράτησαν οι ανανεωτικοί* ΣΥΝ. κυριαρχώ, υπερισχύω, νικώ **2.** (στο γ' πρόσ.) είμαι το κυρίαρχο στοιχείο: *στην πόλη επικρατεί χάος / κατάσταση πανικού || στην ηπειρωτική χώρα επικρατούν ακραία καιρικά φαινόμενα / ασυνήθιστα υψηλές για την εποχή θερμοκρασίες* ΣΥΝ. κυριαρχώ, βασιλεύω **3.** είμαι περισσότερο διαδεδομένος, έχω μεγαλύτερη ισχύ: *επικρατούσε η άποψη ότι οι κοπέλες έπρεπε να παντρεύονται σε μικρή ηλικία* ΣΥΝ. υπερισχύω ♦ **4.** (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) επιβάλλομαι (σε κάποιον), υπερισχύω: *στις εκλογές επεκράτησε τού αντιπάλου του με συντριπτική διαφορά ψήφων.*

επικρατών, -ούσα, -ούν {επικρατ-ούντος (θηλ. -ούσας κ. λόγ. -ούσης) | επικρατ-ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που επικρατεί, που υπερισχύει (κάπου): *το επικρατούν δόγμα / η επικρατούσα θρησκεία σε μια χώρα || οι επικρατούσες αντιλήψεις περί τής ισότητας των δύο φύλων.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπικρατῶ,* απόδ. τού αγγλ. prevalent].

επικρέμαται, επικρέμανται ρ. αμετβ. αποθ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ., μτχ. επικρεμάμενος, -η, -ο} (λόγ.) συνήθ. για κάτι απειλητικό που αναμένεται ή είναι δυνατόν να συμβεί: *στα Βαλκάνια ~ ο κίνδυνος τής αποσταθεροποίησης || ~ η απειλή πυρηνικού ατυχήματος* ΣΥΝ. επαπειλείται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *ἐπικρεμάννυμι* < *ἐπι-* + *κρεμάννυμι* «κρεμώ», βλ. κ. *κρεμώ*].

επίκριμα (το) {επικρίμ-ατος | -ατα, -άτων} απόφαση, διαταγή· ΝΟΜ. στη ΦΡ. ***κλητήριο επίκριμα*** έγγραφο με το οποίο γίνεται η κλήση κατηγορουμένου, τού οποίου ο τόπος διαμονής είναι άγνωστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπικρίνω.* Αρχικώς απέδιδε το λατ. decretum «ψήφισμα, διάταγμα»].

επικρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρινα, επικρίθηκα} σχολιάζω αρνητικά: *τον επέκριναν με δριμύτητα για την απαράδεκτη στάση του* ΣΥΝ. κατακρίνω, ψέγω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επικροτώ.

επίκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αρνητική κρίση (που εκφέρεται για κάποιον): *υπήρξαν σφοδρές ~ για τους πολιτικούς του χειρισμούς* ΣΥΝ. κατάκριση, αποδοκιμασία, μομφή ΑΝΤ. έγκριση, επιδοκιμασία, έπαινος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίκρισις* «προσδιορισμός, καθορισμός» < αρχ. *ἐπικρίνω*].

επικριτής (ο) [μτγν.], **επικρίτρια** (η) [1850] {επικριτριών} πρόσωπο που επικρίνει (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. (επι)τιμητής ΑΝΤ. εγκωμιαστής.

επικριτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δηλώνει επίκριση: ~ *σχόλια.* — **επικριτικά** επίρρ.

επικροτώ ρ. μετβ. {επικροτείς... | επικρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδοκιμάζω, εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου: ~ *τη θαρραλέα του απόφαση* ΣΥΝ. προσυπογράφω. — **επικρότηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικροτῶ (-έω)* «ηχώ, κροταλίζω – χειροκροτώ επιδοκιμαστικά» < *ἐπι-* + *κροτῶ* < *κρότος*].

επίκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** (λόγ.) το χτύπημα πάνω σε κάτι **2.** η πυροδότηση εκρηκτικής ύλης με χτύπημα πάνω στο καψούλι: ~ *όπλου* **3.** ΙΑΤΡ. μέθοδος φυσικής εξέτασης ασθενούς, κατά την οποία ο γιατρός χτυπά με τα δάχτυλά του κοίλα όργανα τού σώματος (πνεύμονες, κοιλιά, ουροδόχο κύστη) είτε αμέσως είτε με την παρεμβολή τής παλάμης ανάμεσα στο όργανο και τους δαχτύλους που επικρούουν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίκρουσις* < αρχ. *ἐπικρούω*].

επικρουστήρας (ο) [1897] ΣΤΡΑΤ. το εξάρτημα τού όπλου, που χτυπάει με δύναμη στο καψούλι τής γόμωσης ή τού φυσιγγίου και προκαλεί την εκπυρσοκρότηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. percuteur].

επικρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρουσα} **1.** (λόγ.) χτυπώ (κάτι) από πάνω **2.** ΙΑΤΡ. εξετάζω με τη διαγνωστική μέθοδο τής επίκρουσης. — **επικρουστικός,** -ή, -ό [1839].

επικτηνίατρος (ο) {επικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. κτηνίατρος τού Υγειονομικού Σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη.

Επίκτητος (ο) {-ου κ. -ήτου} αρχαίος Έλληνας στωικός φιλόσοφος (1ος αι. μ.Χ.), τού οποίου η πρακτική φιλοσοφία επηρεάστηκε από τον Σενέκα και το φιλοσοφικό του σύστημα συγγενεύει στο θρησκευτικό και ηθικό του μέρος με τη χριστιανική διδασκαλία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *ἐπίκτητος* (βλ.λ.)].

επίκτητος, -η, -ο **1.** αυτός που αποκτάται κατά τη διάρκεια τής ζωής και δεν προέρχεται από φυσική προδιάθεση: ~ *χαρακτηριστικά / παθήσεις* ΑΝΤ. έμφυτος **2.** αυτός που αποκτήθηκε μεταγενέστερα ή επιπροσθέτως: ~ *δεξιότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύμφυτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κτητός* < *κτῶμαι* «αποκτώ», βλ. κ. *κτήση*].

επικύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ. νέα κύηση, ενώ υπάρχει ήδη και άλλο κύημα στη μήτρα από προγενέστερη σύλληψη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικύησις* (ήδη στον τίτλο τού έργου τού Ιπποκράτη *Περί ἐπικυήσιος*) < *ἐπικυῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *κυῶ* (βλ. κ. *κύηση*)].

επικυριαρχία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία κράτους πάνω σε άλλο, κατά τρόπον ώστε το δεύτερο να βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης και υποτελείας προς το πρώτο. — **επικυρίαρχος,** -η, -ο [1849], **επικυριαρχικός,** -ή, -ό [1894].

επικυρώνω ρ. μετβ. {επικύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (επίσ.) πιστοποιώ την εγκυρότητα (πράγματος): *το εκλογοδικείο επικύρωσε τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών || επικυρωμένο φωτοαντίγραφο τίτλου σπουδών || ~ φωτοτυπία απολυτηρίου / αστυνομικής ταυτότητας || ~ καρτέλα ενσήμων* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, προσεπικυρώνω ΑΝΤ. ακυρώνω **2.** προσδίδω κύρος σε (κάτι) ΣΥΝ. επισημοποιώ. — **επικύρωση** (η) [αρχ.], **επικυρωτικός,** -ή, -ό [1856], **επικυρώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικυρῶ (-όω)* < *ἐπι-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

επίκυψη (η) {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. η βαθιά κάμψη τού σώματος προς τα εμπρός έτσι, ώστε τα δάχτυλα των χεριών να αγγίξουν το έδαφος, ενώ τα γόνατα παραμένουν τεντωμένα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκυψις* < *ἐπικύπτω* < *ἐπι-* + *κύπτω* «σκύβω»].

επίκωπος (ο) {επικώπ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ο πλησιέστερος στην πρύμνη κωπηλάτης ΑΝΤ. πρόκωπος.
[ΕΤΥΜ. < *ἐπί-* + *-κωπος* < *κώπη*].

επιλαμβάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {επιλήφθηκα (λόγ. επελήφθην, -ης, -η...)} (λόγ.) (+γεν.) αρχίζω να καταπιάνομαι (με κάτι): ~ *ενός θέματος || δεν επελήφθη ακόμη τής υποθέσεως* ΣΥΝ. αναλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

επιλαρχία (η) {επιλαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων που διοικείται από επίλαρχο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιλαρχία* «δύο ίλες ιππικού, αποτελούμενες από 128 ιππείς» < *ἐπ(ι)-* + *ἰλαρχία*].

επίλαρχος (ο) {επιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων με βαθμό αντίστοι-

χο τού ταγματάρχη (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *επ(ι)- + ίλαρχος*].

επιλαχών, -ούσα, -όν {επιλαχ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που ακολουθεί σε σειρά επιτυχίας τους τελευταίους επιτυχόντες (σε εκλογή, διαγωνισμό ή εξετάσεις): ~ *βουλευτής* || *ο πρώτος / δεύτερος / τελευταίος ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἐπιλαγχάνω* «διαδέχομαι – τυχαίνω» < *ἐπι- + λαγχάνω*].

επιλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλεξα, επιλέ-χθηκα (λόγ. επελέ-γην κ. -χθην, -ης, -η... κ. μτχ. επιλεγείς, -είσα, -έν ή επιλεχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} (λόγ.) **1.** διακρίνω αυτόν ή αυτό που προτιμώ από ένα σύνολο (βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων): ~ *το προσωπικό τού καταστήματος* || *τον επέλεξαν για να μας εκπροσωπήσει στο διεθνές συνέδριο* || *προς το παρόν επελέγη αυτή η λύση* || *η διάθεση των επώνυμων προϊόντων γίνεται από επιλεγμένα καταστήματα* • **2.** λέγω (κάτι) ως επίλογο των όσων προαναφέρθηκαν, λέγω επιπροσθέτως: *και επιλέγει ο στρατηγός: «Δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτε άλλο εκείνες τις ώρες»* **3.** (μεσοπαθ. **επιλέγομαι**) φέρω ως πρόσθετο όνομα: *ο Μωάμεθ ο Β' επιλεγόταν «Πορθητής»* || *Βασίλειος ο Β', ο επιλεγόμενος «Βουλγαροκτόνος»* ΣΥΝ. επονομάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

επιλεκτικός, -ή, -ό [1852] αυτός που επιλέγει, που ενεργεί κατ' επιλογήν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις αγορές ρούχων* || ~ *παρουσίαση βιβλίων / αποσπασμάτων από ελληνικές ταινίες* (και για την υποδήλωση τής έλλειψης αντικειμενικότητας) ~ *μέθοδος / μεταχείριση / εφαρμογή τού νόμου / χρήση ενός δικαιώματος / μνεία* || *έχει ~ μνήμη· θυμάται ό,τι τη συμφέρει*. — **επιλεκτικ-ά / -ώς** επίρρ.. **επιλεκτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sélectif].

επίλεκτος, -η, -ο αυτός που ξεχωρίζει ή έχει επιλεγεί για την αξία του: ~ *μαθητές / αθλητές / στρατιωτικές μονάδες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιλέγω*].

επιλέξιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να επιλεγεί: ~ *λύση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που επιτρέπεται να επιλεγεί, τού οποίου προβλέπεται η χρηματοδότηση από τον κανονισμό ενός προγράμματος: ~ *δαπάνες* (σε ερευνητικά προγράμματα) ΣΥΝ. εκλέξιμος. — **επιλεξιμότητα** (η).

επιλήνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ληνό, δηλ. το πατητήρι στο οποίο πατιούνται τα σταφύλια τού τρυγητού **2.** ΦΙΛΟΛ. **επιλήνια** (τα) {επιληνίων} τα τραγούδια που τραγουδούσαν κατά την αρχαιότητα με το πάτημα των σταφυλιών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι- + -λήνιος < ληνός*].

επιληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** σχετικός με την επιληψία: ~ *κρίσεις* **2.** (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από επιληψία.

επιλήσμων, -ων, -ον {επιλήσμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που ξεχνά ή έχει ξεχάσει: (συνήθ. μειωτ.) ~ *τού χρέους / των καθηκόντων* ΣΥΝ. αμνήμων ΑΝΤ. μνήμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι- + λήσμων*. βλ. κ. *λησμονώ*].

επιληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ασθένεια, κατά την εκδήλωση τής οποίας ο ασθενής χάνει τις αισθήσεις του και παθαίνει σπασμούς ΣΥΝ. σεληνιασμός, ιερή νόσος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίληπτος < ἐπιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω, επιτίθεμαι», που μεταξύ άλλων είχε και τη σημ. τής ασθένειας, η οποία επιτίθεται ξαφνικά στον οργανισμό. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. epilepsy, γαλλ. épilepsie].

επιλήψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι αξιοκατάκριτος: ~ *συμπεριφορά / διαγωγή* ΣΥΝ. κατακριτέος, αξιόμεμπτος, μεμπτός, επίμεμπτος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα και φαυλότητα: ~ *πράξη* ΣΥΝ. ανήθικος, ευτελής.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που μπορεί να συλληφθεί», < αρχ. *ἐπιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω – επιτίθεμαι»].

επιλογέας (ο) {επιλογ-είς, -έων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στις τηλεπικοινωνίες για τη ζεύξη τού κυκλώματος τού καλούντος με πλήθος κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. selector].

επιλογή (η) **1.** η διάκριση από ένα σύνολο με βάση συγκεκριμένα κριτήρια τού επιθυμητού / προτιμώμενου (προσώπου / πράγματος): *έκανε την ~ τού συντρόφου της επηρεασμένη από τους γονείς της* || *το δικαίωμα τής ~* ΣΥΝ. εκλογή· ΦΡ. (α) **κατ' επιλογή(ν)** με επιλογή: *οι μαθητές αυτού τού σχολείου γίνονται δεκτοί ~* (β) ***(τεστ/ερωτήσεις) πολλαπλών επιλογών*** βλ. λ. *πολλαπλός* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει επιλέξει (κάποιος): *ο δίσκος περιλαμβάνει δέκα ~ από το σύγχρονο ελληνικό τραγούδι* **3.** οτιδήποτε μπορεί κανείς να επιλέξει: *οι ~ σου είναι περιορισμένες* **4.** ΒΙΟΛ. ***φυσική επιλογή*** η φυσική διαδικασία που, σύμφωνα με τον δαρβινισμό, επιτρέπει την επιβίωση των οργανισμών που προσαρμόζονται καλύτερα στο περιβάλλον έναντι των λιγότερο προικισμένων και επιφέρει την εξέλιξη την εξέλιξη νέων ειδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιλέγω*. Ο βιολ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. natural selection].

επίλογος (ο) [αρχ.] {επιλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** το τελευταίο τμήμα κειμένου, λόγου ή αφηγηματικού έργου, που συγκεφαλαιώνει τα κύρια σημεία τού περιεχομένου και έχει καταληκτικό τόνο: *στον ~ τής έκθεσης συνοψίζονται τα συμπεράσματα* ΣΥΝ. κατακλείδα, κλείσιμο ΑΝΤ. πρόλογος **2.** (στο θέατρο) το τελευταίο μέρος έργου, κατά το οποίο ο ηθοποιός απευθύνεται στο κοινό ζητώντας την επιείκειά του ή καλώντας το να χειροκροτήσει ΣΥΝ. (καθημ.) φινάλε **3.** (μτφ.) το γεγονός με το οποίο τελειώνει (κάτι): *ο φόνος ήταν ο τραγικός ~ τής οικογενειακής διαμάχης* ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο. — **επιλογικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **επιλογικά** επίρρ.

επίλοιπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που υπολείπεται, που απομένει ΣΥΝ. υπόλοιπος, λοιπός.

επιλόχειος, -α/-ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τη λοχεία (βλ.λ.): ~ *πάθηση / πυρετός*.
[ΕΤΥΜ. < *επι- + -λόχειος < λοχεία* (βλ.λ.)].

επιλοχίας (ο/η) [1833] {επιλοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς: *έφεδρος / μόνιμος ~* (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επίλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η οριστική λύση: *η ειρηνική ~ των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών* || *η ~ ενός προβλήματος / θέματος*.

επιλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλυσα, επιλύ-θηκα, -μένος} δίνω οριστική λύση σε (κάτι): ~ *ένα πρόβλημα / θέμα* || *προσπάθησε να επιλύσει τις μακροχρόνιες διαφορές τους*. Επίσης **επιλύνω**.

επιμανίκια (τα) [μτγν.] {επιμανικίων} ΕΚΚΛΗΣ. κομμάτια υφάσματος κοσμημένα με σταυρούς ή άλλες παραστάσεις, με τα οποία περιβάλλουν οι ιερείς το κάτω μέρος των χειρίδων (μανικιών) τού στιχαρίου τους. Επίσης **επιμάνικα** [μεσν.].

επιμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμαρτυρείς... | επιμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βεβαιώνω επιπρόσθετα: *η διαπίστωσή μου επιμαρτυρείται και από άλλα στοιχεία*. — **επιμαρτυρία** (η) [αρχ.].

επίμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης και διαμάχης: ~ *διάταξη / τροπολογία / φράση / θέμα / ζήτημα / σημείο*.

επιμειξία (η) ▸ επιμιξία

επιμέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη προσοχή και μέριμνα (κατά την εκτέλεση έργου), ο ξεχωριστός ζήλος: *η ~ τού μαθητή στα μαθήματα* ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλοπονία ΑΝΤ. οκνηρία, φυγοπονία **2.** η φροντίδα για την άρτια (τεχνικά και αισθητικά) παρουσίαση, εμφάνιση έργου: *η ~ βιβλίου / έκδοσης / τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος* || *επιστημονική ~ ενός τόμου / μιας εκπομπής* **3.** η ανάληψη τής φροντίδας ανηλίκου ή ανίκανου προσώπου (κηδεμονία, διαχείριση τής περιουσίας του κ.λπ.) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως: *διεκδικώ / κερδίζω την ~ των παιδιών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.

επιμελημένος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή: ~ *έκδοση / έκθεση / ντύσιμο* ΣΥΝ. φροντισμένος, προσεγμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιμεμελημένος*, μτχ. παρακ. τού ρ. *ἐπιμέλομαι / ἐπιμελοῦμαι*].

επιμελής, -ής, -ές {επιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιμελέστ-ερος, -ατος} αυτός που δείχνει ιδιαίτερη προσοχή και ζήλο (σε αυτό με το οποίο ασχολείται): ~ *μαθητής* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος, μελετηρός, φιλομαθής ΑΝΤ. αμελής. — **επιμελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμελοῦμαι*].

επιμελητεία (η) [μτγν.] {επιμελητειών} υπηρεσία που μεριμνά για τη συντήρηση και τον εφοδιασμό ενός χώρου με τα αναγκαία: *το Γραφείο Επιμελητείας τού πανεπιστημίου*. — **επιμελητειακός**, -ή, -ό.

επιμελητήριο (το) [1871] {επιμελητηρί-ου | -ων} νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, που λειτουργεί σε τοπική, εθνική ή διεθνή κλίμακα για την εξυπηρέτηση ενός οικονομικού κλάδου και των αντίστοιχων επαγγελματικών τάξεων, έχει καθήκοντα διοικητικά και αποσκοπεί στην ενημέρωση των μελών του, την ανάπτυξη τού κλάδου κ.λπ.: *βιομηχανικό / εμπορικό / τεχνικό ~*. — **επιμελητηριακός**, -ή, -ό.

επιμελητής (ο), **επιμελήτρια** (η) [μτγν.] {επιμελητριών} **1.** πρόσωπο που έχει ως έργο του τη φροντίδα για την αρτιότερη (κυρ. τεχνικά και αισθητικά) παρουσίαση, εμφάνιση ορισμένου έργου: ~ *εκδόσεως / χειρογράφων / αρχαιοτήτων* **2.** (ειδικότ.) μαθητής που αναλαμβάνει να προσέχει την αίθουσα κατά το διάλειμμα: ~ *τής τάξης* **3.** (παλαιότ.) επιστημονικός συνεργάτης, βοηθός καθηγητή πανεπιστημίου **4.** γιατρός νοσοκομείου, ο οποίος έχει ασκήσει την ειδικότητά του επί συγκεκριμένο χρόνο και προΐσταται συγκεκριμένου τομέα: *ο ~ τής παιδοχειρουργικής κλινικής* **5.** ΝΟΜ. (α) πρόσωπο στο οποίο αναθέτει το δικαστήριο τη φροντίδα ανηλίκου ή ανίκανου προσώπου (β) ***δικαστικός επιμελητής*** άμισθος δημόσιος υπάλληλος ο οποίος αμείβεται από τον εκάστοτε πελάτη του, κυρίως για την επίδοση εγγράφων και την εκτέλεση εκτελεστών τίτλων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμελοῦμαι (-έο-)*. Στην αρχαιότητα η λ. δήλωσε διάφορα αξιώματα, όπως τού στρατιωτικού διοικητή, τού φυλάρχου (στην Αθήνα), τού οικονομικού επιτρόπου, καθώς και τού υπευθύνου σε ναυπηγείο, νεώριο ή λιμένα].

επιμελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επιμελείσαι... | επιμελή-θηκα (λόγ. επεμελήθην, -ης, -η...), -μένος} (λόγ.) **1.** φροντίζω με ιδιαίτερο ζήλο και μεράκι: *επιμελείται πάντα την εμφάνιση των γραπτών της· είναι πολύ σχολαστική σ' αυτά* **2.** (γενικότ.) ασκώ εποπτεία, μεριμνώ: ~ *έργο* || ~ *την έκδοση τού βιβλίου* || (+γεν.) *επεμελήθη τής συντάξεως / τού υπομνήματος* • **3.** ΝΟΜ. ασκώ επιμέλεια και κηδεμονία ΣΥΝ. εποπτεύω, επιβλέπω, κηδεμονεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιμελοῦμαι (-έο-) / ἐπιμέλομαι < ἐπι- + μέλω / -ομαι* «φροντίζω», βλ. κ. *μέλει*].

επίμεμπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι άξιος κατακρίσεως: ~ *συμπεριφορά / πράξη* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, μεμπτός ΑΝΤ. άψογος. — **επίμεμπτα / επιμέμπτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιμέμφομαι < ἐπι- + μέμφομαι* (βλ.λ.)].

Επιμενίδης (ο) αρχαίος Έλληνας ιερέας και μάντης από την Κρήτη· πραγματοποίησε καθαρμό τής πόλεως των Αθηνών μετά το «κυλώνειο άγος» και συνέγραψε *Θεογονία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., παρεκτεταμ. τ. τού ον. *Ἐπιμένης* (πβ. κ. *Εὐμένης – Εὐμενίδης*) < *ἐπι- + -μένης < μένος* (βλ.λ.)].

επιμένω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επέμεινα} ♦ (αμετβ.) **1.** (+σε) μένω σταθερός και αμετακίνητος (σε κάτι): *επέμενε στις απόψεις του / στις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ. εμμένω, είμαι ανυποχώρητος **2.** (μτφ.)

εξακολουθώ, παραμένω, δεν υποχωρώ: *ο πυρετός επέμενε* ♦ **3.** (μετβ.) συνεχίζω να προσπαθώ (παρά τις αντιδράσεις, τα προβλήματα κ.λπ.): *παρότι του είπα ότι δεν ενδιαφέρομαι, επέμενε να με εγγράψει μέλος* **4.** (η μτχ. ***επιμένων***, -ουσα, -ον) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

επιμένων, -ουσα, -ον αυτός που επιμένει· κυρ. στη ΦΡ. ***ο επιμένων νικά*** αυτός που δεν εγκαταλείπει τις διεκδικήσεις ή τις προσπάθειές του στο τέλος τα καταφέρνει: *ο επιμένων (ελλη)νικά* (διαφημ. για την ενίσχυση τής αγοράς ελληνικών προϊόντων).

επιμερίζω ρ. μετβ. {επιμέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διαχωρίζω σε μερίδια: ~ *οικόπεδο* / *περιουσία* ΣΥΝ. διαιρώ, διανέμω, διαμοιράζω **2.** (μτφ.) κατανέμω σε χωριστά μέρη, προς διαφορετικές κατευθύνσεις: *η ευθύνη δεν επιμερίζεται* ‖ ~ *το βάρος τής εργασίας*. — **επιμερισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *μερίζω* < *μέρος*].

επιμεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επιμερισμό· ΦΡ. ΓΛΩΣΣ. ***αόριστη επιμεριστική αντωνυμία*** η αντωνυμία που δηλώνει συμβατικά στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική καθένα από τα πρόσωπα στα οποία επιμερίζεται, δηλ. κατανέμεται μια ενέργεια, π.χ. *καθένας*. — **επιμεριστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. distributif].

επιμέρους επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με μέρος μόνο ενός συνόλου, που προκύπτει από επιμερισμό: *οι ~ τομείς μιας οργανωτικής δομής* ‖ *η συζήτηση περιορίστηκε σε ~ ζητήματα* **2.** **επιμέρους** (τα) τα δευτερεύοντα, τα επουσιώδη: *ας αφήσουμε τα ~ και ας ασχοληθούμε με τα ουσιαστικά θέματα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *ἐπὶ μέρους* (λ.χ. *τὰς ἐπὶ μέρους γράφειν πράξεις*, Πολύβιος)].

επιμεταλλώνω ρ. μετβ. [1870] {επιμετάλλω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω αντικείμενο με στρώμα μετάλλου ΣΥΝ. γαλβανίζω. — **επιμετάλλωση** (η) [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. métalliser].

επιμέτρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο υπολογισμός (π.χ. τού κόστους) που γίνεται μετά την ολοκλήρωση ενός έργου **2.** ΝΟΜ. ο καθορισμός τού ύψους τής ποινής από τον δικαστή.

επιμετρητής (ο) ο ειδικός (συνηθ. πολιτικός μηχανικός) που αναλαμβάνει τον υπολογισμό τού κόστους των έργων μιας οικοδομής.

επίμετρο (το) [μτγν.] {επιμέτρ-ου | -ων} (κυρ. σε μελέτες) προσθήκη, συμπλήρωμα με διευκρινίσεις, σχόλια ή χρήσιμα στοιχεία για το κυρίως έργο: *στο τέλος τής εργασίας υπάρχει ~ όρων, τόπων και πραγμάτων* ‖ *το ~ στη συλλογή διηγημάτων τού συγγραφέα υπογράφει γνωστός κριτικός τής λογοτεχνίας*· ΦΡ. (λόγ.) ***εις επίμετρον (πάντων)*** επιπροσθέτως, επιπλέον.

επιμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμετρ-είς κ. -άς... | επιμέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** μετρώ, υπολογίζω μετά την ολοκλήρωση ενός έργου ΣΥΝ. προσθέτω **2.** ΝΟΜ. (για δικαστήριο) καθορίζω επακριβώς την ποινή που θα επιβληθεί σε κατηγορούμενο.

Επιμηθέας (ο) {Επιμηθ-έα, -έων} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ιαπετού και τής Ωκεανίδας Κλυμένης, αδελφός τού Προμηθέα, ο οποίος πρώτα έπραττε και μετά αναλογιζόταν τις συνέπειες **2.** (μετωνυμ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προνοητικότητας και διαπιστώνει εκ των υστέρων εκείνο που έπρεπε να είχε ήδη πράξει ΣΥΝ. απερίσκεπτος ΑΝΤ. προβλεπτικός, προνοητικός. — **επιμήθεια** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐπιμηθεύς* < *ἐπι-* + *-μηθεύς* < θ. *μαθ-*, πβ. αόρ. β' *μαθεῖν* τού ρ. *μανθάνω*. Το μακρό *μηθ-* (*ἐπι-μηθεύς*) κατ' αναλογίαν προς το *Προ-μηθεύς* (βλ.λ.)].

επιμήκης, -ης, επίμηκες {επιμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που το μήκος του είναι μεγαλύτερο από το πλάτος του: ~ *ράβδος* ΣΥΝ. μακρόστενος, μακρουλός ΑΝΤ. φαρδύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-μήκης* < *μῆκος*].

επιμήκυνση (η) [1891] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τής διάστασης τού μήκους, το να γίνεται (κάτι) μακρύτερο **2.** (για χρόνο) η αύξηση τής διάρκειας: *η ~ τού χρόνου παραμονής του στο εξωτερικό* ‖ «*η ~ τής ζωής*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιμηκύνω ρ. μετβ. {επιμήκυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) **1.** αυξάνω το μήκος: ~ *γραμμή* ΣΥΝ. μακραίνω **2.** (για χρόνο) αυξάνω τη διάρκεια: *επιμηκύνεται ο χρόνος παραμονής τής ειρηνευτικής δύναμης στο Κόσοβο* ‖ «*διατηρώντας τα ρούχα σε καλή κατάσταση ~ τη διάρκεια ζωής τους*» (εφημ.). — **επιμηκυντικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *μηκύνω* < *μῆκος*].

επίμηλο (το) [1858] {επιμήλ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το ψηλότερο σημείο τού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) πόμολο.
[ΕΤΥΜ. < *ἐπι-* + *μῆλο*, απόδ. τού βεν. pomolo (βλ. κ. *πόμολο*)].

επιμιξία (η) {επιμιξιών} **1.** η μείξη (φυλών, λαών) μέσω επιγαμιών (βλ.λ.) ΣΥΝ. διασταύρωση, ανάμειξη **2.** (ειδικότ. για ζώα) η διαδικασία αναπαραγωγής, η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση ενός είδους και για την οποία χρησιμοποιούνται ζώα μιγάδες, τα οποία διαθέτουν τα επιθυμητά χαρακτηριστικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμείγνυμι* < *ἐπι-* + *μείγνυμι*, βλ. κ. *μείξη*].

επιμίσθιο (το) [1831] {επιμισθί-ου | -ων} η πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται ως συμπλήρωμα τού κυρίως μισθού.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιμίσθιος* < *ἐπι-* + *μίσθιος* < *μισθός*].

επιμνημόσυνος, -η, -ο [1893] αυτός που τελείται κατά την εκκλησιαστική τελετή τού μνημοσύνου: *εψάλη ~ δέηση στη μνήμη των πεσόντων στη Μάχη τής Κρήτης* ‖ ~ *τελετή* / *λόγος*.

επιμολύβδωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επικάλυψη επιφάνειας με μόλυβδο **2.** (συνεκδ.) το στρώμα μολύβδου με το οποίο καλύπτεται το εσωτερικό τής κάννης όπλου ύστερα από τον πυροβολισμό. — **επιμολυβδώνω** ρ.

επιμολύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόλυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) προκαλώ μόλυνση σε πληγωμένη περιοχή τού σώματος: *απολυμαίνω το τραύμα, για να μην επιμολυνθεί.* — **επιμόλυνση** (η).

επιμονή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να επιμένει κανείς (σε κάτι): *με υπομονή και ~ πάντα επιτυγχάνεις* ΣΥΝ. εμμονή **2.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση τής σταθερής προσήλωσης (κάποιου σε κάτι): *δεν περίμενα τέτοια ~ σε λεπτομέρειες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

επίμονος, -η, -ο **1.** (κυρ. για πρόσ.) αυτός που επιμένει (σε κάτι), που δεν υποχωρεί: *ήταν πολύ ~ στις ιδέες του* ‖ ~ *άνθρωπος* / *χαρακτήρας* ‖ (ως ουσ.) *οι ~ πάντα κερδίζουν* ΣΥΝ. σταθερός, ανένδοτος, ανυποχώρητος, πεισματάρης **2.** (μτφ.) αυτός που συνεχίζει με την ίδια ένταση: ~ *πυρετός* / *πόνος* / *βήχας* / *προσπάθεια* / *βλέμμα*. — **επίμονα / επιμόνως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμένω*].

επίμορτος, -η, -ο αυτός που καλλιεργείται με τη συμφωνία να καρπώνεται ο καλλιεργητής μέρος τής σοδειάς: ~ *χωράφι*· ΦΡ. ΝΟΜ. (α) ***επίμορτη αγροληψία*** το μίσθωμα αγροτικού κτήματος ως ποσοστό των καρπών, που προσδιορίζεται από το τι συνηθίζεται στην περιοχή (αν δεν έχει οριστεί κάτι άλλο) (β) ***επίμορτη καλλιέργεια*** η εκμετάλλευση αγροκτημάτων έναντι μισθώματος, που προσδιορίζεται σε σχέση με την ποσότητα τής παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-μορτος* < *μορτή* «αγρομερίδιο» (με παραγ. επίθημα *-τη*, πβ. κ. *ἄορ-τή*) < *μείρομαι* «μοιράζω, -ομαι»].

επιμορφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} παρέχω (σε κάποιον) επιπλέον γνώσεις, με σκοπό την καλλιέργεια ικανοτήτων: *οι επιχειρήσεις επιμορφώνουν με σεμινάρια τους υπαλλήλους τους, για να βελτιώσουν την απόδοσή τους* ‖ *οι καθηγητές τού σχολείου επιμορφώνονται σε ειδικά κέντρα.*

επιμόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παροχή πρόσθετων γνώσεων, επιστημονικής ή και επαγγελματικής κατάρτισης: ~ *εκπαιδευτικών* / *προσωπικού* ‖ *διαρκής* ~· ΦΡ. ***λαϊκή επιμόρφωση*** βλ. λ. *λαϊκός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση*.

επιμορφωτής (ο), **επιμορφώτρια** (η) {επιμορφωτριών} πρόσωπο που επιμορφώνει: ~ *δασκάλων* / *καθηγητών* / *υπαλλήλων*.

επιμορφωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επιμόρφωση: ~ *εκδήλωση* / *μαθήματα* / *προγράμματα* / *σεμινάρια*. — **επιμορφωτικά** επίρρ.

επίμοχθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που απαιτεί μόχθο (για να γίνει): ~ *εργασία* / *εγχείρημα* / *λειτούργημα* ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιαστικός, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, ξεκούραστος. — **επίμοχθα / επιμόχθως** [μτγν.] επίρρ.

επιμύθιο (το) {επιμυθί-ου | -ων} **1.** ο επίλογος ενός μύθου, που συμπυκνώνει ως δίδαγμα το περιεχόμενο τής διήγησης **2.** (γενικότ.) ο επίλογος ή το συμπέρασμα σε κείμενο, περιγραφή κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιμύθιος* < *ἐπι-* + *-μύθιος* < *μῦθος*].

επίναυλος (ο) [1838] {επιναύλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η συμφωνημένη προσαύξηση τού ναύλου.

επίνειο (το) {επινεί-ου | -ων} (λόγ.) λιμάνι ή πόλη γύρω από λιμάνι, από όπου εξυπηρετείται μεγαλύτερο αστικό κέντρο, μια μεσόγεια πόλη: *ο Πειραιάς είναι το ~ τής Αθήνας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίνειον* < *ἐπι-* + *-νειον* / *-νηιον* < *ναῦς* «πλοίο»].

επίνευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) η κάμψη τής κεφαλής προς τα εμπρός· ΦΡ. ΝΑΥΤ. ***επίνευση κεραιών*** η τοποθέτηση των κεραιών τού πλοίου σε χαμηλότερη θέση ως ένδειξη πένθους.

επινεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επένευσα} (λόγ.) δείχνω τη συγκατάθεσή μου (σε κάτι) με κλίση τής κεφαλής προς τα εμπρός ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, εγκρίνω, κατανεύω.

επινεφριδίνη (η) ➤ επινεφρίνη

επινεφρίδιο (το) {επινεφριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μικρούς τριγωνικούς αδένες, που βρίσκονται πάνω στους νεφρούς και συμβάλλουν στην αρμονική ισορροπία τού οργανισμού εκκρίνοντας πολλές ορμόνες: *δεξιό* / *αριστερό* ~. — **επινεφρίδιος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπινεφρίδιος* < *ἐπι-* + *-νεφρίδιος* < *νεφρός*].

επινεφριδίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των επινεφριδίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epinephritis].

επινεφρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η αδρεναλίνη (βλ.λ.). Επίσης **επινεφριδίνη**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epinephrine].

επινικελώνω ρ. μετβ. {επινικέλω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω μεταλλική επιφάνεια με λεπτή επίστρωση νικελίου. — **επινικέλωση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nickeler].

επινικελωτήριο (το) {επινικελωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο στο οποίο επινικελώνονται αντικείμενα. — **επινικελωτής** (ο).

επινίκιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: ~ *τρόπαιο* / *λόγος* / *πανηγυρισμός* / *ύμνος* (εκκλησιαστικός ύμνος θριαμβικού-δοξολογικού χαρακτήρα) ΣΥΝ. νικητήριος **2.** ΦΙΛΟΛ. ***επινίκιον*** (το) {επινικίου} αρχαία λυρική σύνθεση, που υμνεί νίκη στους πανελλήνιους αγώνες: *οι ~ τού Βακχυλίδη* **3.** ***επινίκια*** (τα) {επινικίων} οι εορταστικές εκδηλώσεις ύστερα από νίκη: *μετά τον θρίαμβο ακολούθησαν τα ~* ΣΥΝ. νικητήρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-νίκιος* < *νίκη*].

επίνικος (ο) [αρχ.] {-ίκου | -ίκων} το επινίκιο (βλ.λ., σημ. 2).

επινόημα (το) [αρχ.] {επινοήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που επινοεί κάποιος: *πονηρό* / *ατυχές* / *ιδιοφυές* ~ ΣΥΝ. εφεύρημα, επινόηση. — **επινοηματικός**, -ή, -ό [μτγν.].

επινόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** οτιδήποτε καινούργιο, πρωτότυπο συλλαμβάνει ο ανθρώπινος νους μέσω τής δημιουργικής σκέψης και φαντασίας: *τολμηρή* / *πρωτοποριακή* / *νέα* ~ ‖ *η ~ τού τροχού* / *τής γραφής* ΣΥΝ. σύλληψη, εφεύρεση, ιδέα, επινόημα

2. (ειδικότ.) η έμπνευση, η πρωτότυπη σύλληψη: *εντυπωσιακές ~ ενός ηθοποιού πάνω στη σκηνή* || *οι ~ τού παίκτη κατά τη διάρκεια τού αγώνα ξεσήκωσαν τους φιλάθλους* 3. (ειδικότ.-κακόσ.) καθετί φανταστικό, ψεύτικο, που προβάλλεται για την απόκρυψη τής αλήθειας: *οι δικαιολογίες που προέβαλε ήταν καθαρή ~* ΣΥΝ. τέχνασμα, σόφισμα, μεθόδευση.

επινοητής (ο) [μτγν.]. **επινοήτρια** (η) [μεσν.] {επινοητριών} (λόγ.) πρόσωπο που επινοεί: *~ ενός όρου / σχεδίου.*

επινοητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να επινοεί: *~ ζωγράφος / ηθοποιός* ΣΥΝ. εφευρετικός, ευρηματικός, γόνιμος, πολυμήχανος. — **επινοητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **επινοητικότητα** (η) [1880].

επίνοια (η) {επινοιών} 1. η ικανότητα να εφευρίσκει και να συλλαμβάνει κανείς νέα και πρωτότυπα πράγματα ΣΥΝ. επινοητικότητα, εφευρετικότητα, ευρηματικότητα 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνει ο άνθρωπος με τη δημιουργική του φαντασία και σκέψη ΣΥΝ. εφεύρεση, επινόημα, σύλληψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπινοῶ*].

επινοώ ρ. μετβ. {επινοείς... | επινό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. σκέφτομαι και δημιουργώ κάτι νέο, συνήθ. με σκοπό την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών: *~ εργαλεία / μηχανήματα / θεωρίες / τρόπους ζωής* ΣΥΝ. εξευρίσκω, ανακαλύπτω, εφευρίσκω 2. (μτφ.) μεθοδεύω έντεχνα κάτι, για να παραπλανήσω: *επινόησε πλαστά επιχειρήματα, για να συγκαλύψει τις ευθύνες του* ΣΥΝ. μηχανεύομαι, σκαρώνω, σοφίζομαι, κατασκευάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπινοῶ (-έω) < ἐπι- + νοῶ < νοῦς*].

επιορκία (η) [αρχ.] {επιορκιών} η αθέτηση όρκου. — **επιορκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

επίορκος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που καταπατεί, που αθετεί τον όρκο του ΣΥΝ. ψεύδορκος 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει προδώσει την πατρίδα του, καταπατώντας τον όρκο που έδωσε να την υπηρετεί ΣΥΝ. προδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*

επιούσα (η) {επιούσης | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μέρα μετά, η επομένη· κυρ. στη ΦΡ. ***τι τέξεται η επιούσα*** βλ. λ. *τι.*
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τής αρχ. μτχ. *ἐπιών* (< *ἔπειμι*). Βλ. κ. *ιόν*].

επιούσιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι αναγκαίος για την καθημερινή μας συντήρηση: *«τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον...»* (Κυριακή Προσευχή)· ΦΡ. **άρτος ο επιούσιος** το καθημερινό ψωμί, η στοιχειώδης ποσότητα τροφής, την οποία χρειάζεται ο άνθρωπος για να συντηρηθεί: *τον βγάλαμε και σήμερα τον άρτο τον επιούσιο* 2. ***επιούσιος*** (ο) {χωρ. πληθ.} τα χρήματα που χρειάζεται κανείς για να εξασφαλίσει τα προς το ζην: *εδώ βγάζει δεν βγάζει τον ~, για αγορά αυτοκινήτου συζητάει;*
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ τὴν οὖσαν (ἡμέραν)* «τη σημερινή (παρούσα) ημέρα». Η λ. απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. ως ένα από τα αιτήματα τής Κυριακής Προσευχής, πβ. Ματθ. 6, 11: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*].

επίπαγος (ο) [μτγν.] ΓΕΩΛ. (συνήθ. στον πληθ.) στρωματοειδής συσσώρευση ορυκτής ύλης πάνω στην επιφάνεια τής γης ή σε μικρό βάθος κάτω από αυτήν· προέρχεται από ηφαιστιακή δράση, από την καθίζηση των αλάτων τού νερού ή την αποσάθρωση πετρωμάτων.

επιπαλάμιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται στην παλάμη τού χεριού· συνήθ. για πολύ μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η /Υ τσέπης), που μπορεί να χωρέσει σε μια παλάμη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. palm σε φραστικές λ., λ.χ. palm computer].

επίπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το πασπάλισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιπάσσω < ἐπι- + πάσσω* «πασπαλίζω, ραίνω», για το οποίο βλ. λ. *παστός*].

επίπεδο (το) {επιπέδ-ου | -ων} 1. ΓΕΩΜ. η επιφάνεια πάνω στην οποία μια ευθεία γραμμή εφαρμόζει παντού: *εφαπτόμενα / κάθετα / κατακόρυφα / μεσοκάθετα / οριζόντια / παράλληλα ~* || *~ προβολής / συμμετρίας* 2. ΦΥΣ. ***κεκλιμένο επίπεδο*** βλ. λ. *κεκλιμένος* 3. οριζόντια επιφάνεια παράλληλη προς τον ορίζοντα: *~ εδάφους* 4. ΤΟΠΟΓΡ. τμήμα τού εδάφους παράλληλο προς τον ορίζοντα: *οι οικίες αναπτύσσονταν σε κλιμακωτά ~* ● 5. (μτφ.) το στάδιο, η βαθμίδα σε ορισμένη κλίμακα: *οι επιδόσεις του κυμαίνονται σε υψηλά ~* || *η θερμοκρασία θα διατηρηθεί σε χαμηλά ~* || *ερμηνεία υψηλού ~* || *συναναστρέφεται ανθρώπους τού αυτού (= τού ίδιου) επιπέδου* || *το ~ των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι χαμηλό* || *η ζέστη κυμάνθηκε σε ανεκτά ~* 6. ο τομέας, ο χώρος αναφοράς: *στο ~ τού πνεύματος συντελέστηκε σημαντική πρόοδος* || *υλικό / ηθικό / πολιτιστικό / κοινωνικό ~* || *«διεξήχθη συζήτηση σε ~ πολιτικών αρχηγών»* (εφημ.) || *το κείμενο αυτό μπορεί να μελετηθεί σε πολλά ~· σε ένα πρώτο, έχουμε μια ερωτική ιστορία, σε ένα δεύτερο ~, υπάρχει η κοινωνική κριτική...* ● 7. η ποιότητα, η σύγκρότηση (κάποιου): *είναι ρηχός άνθρωπος, δεν έχει ~* || *δεν μπορώ να κάνω παρέα μαζί του, γιατί δεν είμαστε τού αυτού επιπέδου* 8. (η γεν. ***επιπέδου*** ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον που υπερβαίνει τον μέσο όρο, που είναι ανώτερος, εξαιρετικός: *ήταν μια συζήτηση ~* || *παρακολουθήσαμε μια παράσταση ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐπίπεδος* (βλ.λ.). Ορισμένες σημερινές σημ. (ιδίως οι 5, 8) αποτελούν απόδοση ξέν. όρου, πβ. αγγλ. level, γαλλ. niveau].

επιπεδογράφηση (η) [1859] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε επίπεδο (λ.χ. σε χάρτη κατά τη χαρτογράφηση).

επιπεδογραφία (η) [1797] {επιπεδογραφιών} 1. ο τοπογραφικός καθορισμός και η αναπαράσταση με τη χρήση οργάνων μιας ζώνης τής γήινης επιφάνειας ή και ολόκληρης τής υδρογείου σε οριζόντιο επίπεδο 2. (ειδικότ.) η γραφική αναπαράσταση τού εδάφους σε προκαθορισμένη κλίμακα και με καθορισμό τής θέσης των διαφόρων σημείων που το χαρακτηρίζουν. — **επιπεδογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planigraphie (νόθο σύνθ.)].

επιπεδογράφος (ο) το όργανο που χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε χάρτη και ειδικότ. στη χαρτογράφηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planigraphe (νόθο σύνθ.)].

επιπεδόκοιλος, -η, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη, ενώ την άλλη κοίλη.

επιπεδόκυρτος, -η, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη και την άλλη κυρτή.

επιπεδομέτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μέτρηση επίπεδης επιφάνειας ή επίπεδου σχήματος 2. η ενασχόληση με την επιπεδομετρία.

επιπεδομετρία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} 1. ΓΕΩΜ. ο κλάδος που εξετάζει τα επίπεδα σχήματα και τις ιδιότητές τους 2. ΤΟΠΟΓΡ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις μεθόδους και τα όργανα που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση και σχεδίαση τμημάτων επίπεδου εδάφους τής γήινης επιφάνειας. — **επιπεδομετρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planimétrie (νόθο σύνθ.)].

επίπεδος, -η, -ο 1. αυτός που η επιφάνειά του δεν έχει εσοχές ή προεξοχές: *~ έκταση / χώρος / δρόμος / χωράφι* ΣΥΝ. ομαλός, λείος, στρωτός, ίσιος ΑΝΤ. ανώμαλος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διακυμάνσεις και εξάρσεις: *~ αφήγηση* || *~ έργο από σκηνοθετικής πλευράς* ΣΥΝ. μονότονος, πληκτικός, ισοπεδωτικός 3. ΓΕΩΜ. αυτός πάνω στον οποίο μπορούμε να εφαρμόσουμε απόλυτα μια ευθεία γραμμή: *~ σχήμα / επιφάνεια* || *τηλεόραση με ~ οθόνη*· ΦΡ. ***επίπεδη τέχνη*** η τέχνη που παριστάνει τα τοπία και τα πράγματα χωρίς προοπτική 4. ***επίπεδο*** (το) βλ.λ. — **επίπεδα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι- + -πεδος < πέδον* «έδαφος». Βλ. κ. *πεδίο*].

επιπεφυκίτιδα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού επιπεφυκότος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conjonctivité].

επιπεφυκώς (ο) {επιπεφυκότ-ος, -α | -ες, -ων} ο λεπτός διαφανής βλεννογόνος που σκεπάζει την εσωτερική επιφάνεια των βλεφάρων και την εξωτερική επιφάνεια τού οφθαλμικού βολβού.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιφύω*. Η λ. απαντά με τη σημερινή σημ. ήδη στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. μ.Χ.) ως μέρος τής φρ. *ὁ ἐπιπεφυκὼς ὑμήν*].

επιπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπεσα} (λόγ.) 1. πέφτω, προσκρούω πάνω σε (κάποιον/κάτι) με δύναμη, κυρ. κινούμενος απειλητικά ή εχθρικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. ορμώ, ρίχνομαι, επιτίθεμαι ● 2. (για ασθένεια) εκδηλώνομαι και εξαπλώνομαι αιφνίδια: *λοιμός επέπεσε στην πόλη* ΣΥΝ. ενσκήπτω, πέφτω.

επιπλάδικο (το) (λαϊκ.) το επιπλοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *έπιπλο* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

επιπλάς (ο) {επιπλάδες} (λαϊκ.) ο επιπλοποιός.

επίπλαστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, αληθοφάνεια: *~ χαμόγελο / ευγένεια / ειλικρίνεια / συμπεριφορά / αρετή* ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, τεχνητός, υποκριτικός ΑΝΤ. πραγματικός. **επίπλαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιπλάσσω < ἐπι- + πλάσσω / -ττω* «πλάθω»].

επιπλατινώνω ρ. μετβ. {επιπλατίνω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω την επιφάνεια αντικειμένου με λεπτό στρώμα πλατίνας.

επιπλέον επίρρ. 1. επιπροσθέτως, ακόμη: *προσθέσε ~ ότι οι αποφάσεις αυτές θα έχουν προσωρινή ισχύ* || *είναι αγενής και ~ αχάριστος* ΣΥΝ. επίσης, περαιτέρω 2. (ως επίθ.) ο παραπάνω, ο πρόσθετος: *η ~ φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι- + πλέον*].

επίπλευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΟΡΥΚΤ. μέθοδος για τον αποχωρισμό των ορυκτών από διάφορες προσμείξεις.

επιπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπλευσα} 1. πλέω πάνω στην επιφάνεια (υγρού): *~ στο νερό / στη θάλασσα / στη λίμνη / στο ποτάμι / στο πηγάδι* ΣΥΝ. (λόγ.) επιπολάζω ΑΝΤ. βυθίζομαι, βουλιάζω 2. (μτφ.) γλυτώνω, επιβιώνω, αποφεύγω δυσάρεστες συνέπειες: *κατόρθωσαν να επιπλεύσουν παρά το πολιτικό ναυάγιο* || *επέπλευσε στις εξετάσεις, ενώ άλλοι συνυποψήφιοί του καταποντίστηκαν!* ΣΥΝ. διασώζομαι ΑΝΤ. αφανίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

επιπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει επίπληξη: *~ λόγια.* — **επιπληκτικά** επίρρ.

επίπληξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} 1. το να επιπλήττει κανείς (κάποιον): *η ~ τού μαθητή από τον καθηγητή εξαιτίας τής αμέλειάς του* ΣΥΝ. επιτίμηση, μάλωμα, παρατήρηση 2. (συνεκδ.) η αυστηρή σύσταση που απευθύνει κανείς (σε κάποιον): *σκληρή ~* 3. η ελαφρότερη πειθαρχική ποινή, η οποία επιβάλλεται κυρ. προειδοποιητικά σε κάποιον που έχει υποπέσει σε παράπτωμα, χωρίς να συνεπάγεται άμεσες κυρώσεις: *έγγραφη ~.*

επιπλήττω ρ. μετβ. {επέπληξα, επιπλήχθηκα} (λόγ.) κάνω αυστηρές συστάσεις: *ο διευθυντής επέπληξε τον μαθητή για την ανάρμοστη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. επιτιμώ, μαλώνω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, επαινώ, επιβραβεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι- + πλήττω* (βλ.λ.)].

έπιπλο (το) {επίπλ-ου | -ων} κάθε κινητό αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών ή τη διακόσμηση τού σπιτιού ή άλλων χώρων και κατασκευάζεται συνήθ. από ξύλο, γυαλί ή μέταλλο (λ.χ. το τραπέζι, το κρεβάτι, ο καναπές, η καρέκλα κ.λπ.): *έπιπλα κουζίνας / κρεβατοκάμαρας / σαλονιού* || *παιδικά / εφηβικά ~* || *παλαιό / μοντέρνο / πρακτικό / αναπαυτικό / κλασικό / παραδοσιακό / σκαλισμένο / φινετσάτο / ρουστίκ / πτυσσόμενο ~* (βλ. λ. *πτυσσόμενος*). — (υποκ.) **επιπλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπιπλον* (συνήθ. στον πληθ. *ἔπιπλα*) < *ἐπιπέλομαι* «βρί-

σκομαι στην επιφάνεια, κινούμαι» < *επι-* + *πέλομαι* (βλ. λ. *περίπολος*). II λ. *έπιπλον* προσδιόριζε τα κινητά περιουσιακά στοιχεία (εν αντιθέσει προς την ακίνητη περιουσία, τα χωράφια), πράγμα που ενισχύεται από τη μορφή και τη σημ. των λ. για το *έπιπλο* σε ξέν. γλώσσες, π.χ. γαλλ. meuble / ισπ. mueble < λατ. mobilis «κινητός, αυτός που μπορεί να μετακινηθεί»].

επιπλοκή (η) **1.** το πρόβλημα που εμφανίζεται κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης και προκαλεί πρόσθετη δυσκολία: *υπήρξε ~ στη διαδικασία διευθέτησης τού ζητήματος* ΣΥΝ. μπλέξιμο, δυσχέρεια, εμπλοκή, περιπλοκή **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση άλλης πάθησης ή προβλήματος κατά την εξέλιξη μιας ασθένειας ή κατά τη διάρκεια θεραπευτικής αγωγής: *αιφνίδια / μετεγχειρητική / πνευμονική / καρδιακή ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιπλέκω*. II ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. complication].

επιπλοποιείο (το) [1897] το εργαστήριο ή το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται έπιπλα.

επιπλοποιία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή επίπλων: *από μικρός μαθήτευσε στην ~* **2.** (συνεκδ.) η βιοτεχνία ή βιομηχανία κατασκευής επίπλων και ο αντίστοιχος βιομηχανικός κλάδος: *ελληνική / σύγχρονη ~.*

επιπλοποιός (ο) [1890] ο κατασκευαστής επίπλων.

επιπλοπωλείο (το) [1880] το κατάστημα όπου πωλούνται έπιπλα. — **επιπλοπώλης** (ο).

επιπλώνω ρ. μετβ. [1889] {επίπλω-σα, -θηκα, -μένος} εξοπλίζω εσωτερικό χώρο με έπιπλα: *~ γραφείο* || *ενοικιάζεται επιπλωμένο δυάρι.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ameubler].

επίπλωση (η) [1883] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο εξοπλισμός ενός χώρου με έπιπλα: *το σπίτι είναι έτοιμο, μένει μόνο η ~ τού σαλονιού* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων με τα οποία είναι εφοδιασμένος ένας χώρος: *~ γραφείου / παιδικού δωματίου* || *κλασική / μοντέρνα / παραδοσιακή / λιτή ~* || *υφάσματα επιπλώσεων.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ameublement].

επίπνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η θεία έμπνευση.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-οια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επιπνέω* < *επι* + *πνέω*].

επιπολάζω ρ. αμετβ. {επιπόλασα} (λόγ.) **1.** επιπλέω: *στην επιφάνεια τής θάλασσας επιπόλαζε αργό πετρέλαιο* **2.** εμφανίζομαι συχνά, υπάρχω σε ορισμένο βαθμό ή έκταση: *η μόλυνση από τον ιό τής ηπατίτιδας C επιπολάζει ιδιαιτέρως στους χρήστες ηρωίνης.* — **επιπόλαση** (η) [αρχ.] κ. **επιπολασμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *επιπολῆς* «επιφανειακά, πάνω-πάνω», βλ. κ. *επιπόλαιος*].

επιπόλαιος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, απερισκεψία και βιασύνη, έλλειψη σοβαρότητας και ουσίας: *~ άνθρωπος / σκέψη / λόγια / συναισθήματα / σχέση / χειρισμός / ενέργεια / δήλωση* ΣΥΝ. απρόσεκτος, αστόχαστος, ελαφρός, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. προσεκτικός, συνετός, μυαλωμένος **2.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει βάθος, που βρίσκεται στην επιφάνεια: *~ τραύμα* ΣΥΝ. επιφανειακός ΑΝΤ. εσωτερικός, βαθύς. — **επιπόλαια / επιπολαίως** [αρχ.] επίρρ.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *επιπολῆς* «επιφανειακά, πάνω-πάνω» < **ἐπὶ πολῆς* < **πολ-ή*, ετεροιωμ. βαθμ. θέματος που απαντά στο ρ. *πέλ-ομαι* «κινούμαι, υπάρχω», βλ. κ. *περί-πολος, πυρ-πολῶ*].

επιπολαιότητα (η) [1816] {επιπολαιοτήτων} **1.** η έλλειψη σοβαρότητας και περίσκεψης, η ιδιότητα τού επιπόλαιου: *επέδειξε ασυγχώρητη ~* || *αντιμετωπίζει τα πάντα με μεγάλη ~* ΣΥΝ. ελαφρότητα, απερισκεψία, απροσεξία ΑΝΤ. σύνεση **2.** (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή ενέργεια: *μικρή / ασήμαντη ~* || *έκανε μια ~ σαν νέος που είναι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

επίπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί μόχθο, που γίνεται με κόπο: *~ προσπάθεια / έργο / έρευνα* ΣΥΝ. επίμοχθος, κοπιώδης, κοπιαστικός, κουραστικός ΑΝΤ. άκοπος. - **επίπονα / επιπόνως** [μτγν.] επίρρ.

επιπρόσθετος, -η, -ο [1873] αυτός που δίνεται ή γίνεται επιπλέον, που προστίθεται (σε κάτι το οποίο ήδη υπάρχει): *~ αμοιβή / δαπάνη / φορτία / διευκρινίσεις / αποζημιώσεις / αποδοχές / πληροφορίες / βελτιώσεις* ΣΥΝ. πρόσθετος, παραπανήσιος, επιπλέον, έξτρα· ΦΡ. ***για τον επιπρόσθετο λόγο ότι...*** για λόγο / αιτία που ισχύει επιπλέον, εκτός των άλλων που υπάρχουν: *αρνήθηκε να πουλήσει το κτήμα και ~ δεσμευόταν από την υπόσχεση που είχε δώσει σε άλλον.* — **επιπρόσθετα / επιπροσθέτως** [1888] επίρρ.

επίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (συνήθ. στον πληθ.) το (συνήθ. αρνητικό) αποτέλεσμα (σε κάτι/κάποιον): *αρνητικές / σοβαρές / δυσμενείς / ολέθριες ~* || *οικονομικές / πολιτικές / κοινωνικές / περιβαλλοντικές ~* || *οι ~ τού καπνίσματος στον οργανισμό* ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο, επενέργεια, επίδραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *επίπτωσις*, αρχικές σημ. «πτώση – επίθεση – σύμπτωση», < αρχ. *επιπίπτω*. Στη σημ. «συνέπεια, επακόλουθο» επέδρασαν και τα γαλλ. incidence, conséquence].

επίπτωση – αποτέλεσμα – απόρροια – συνέπεια – επακόλουθο. II ουδέτερη δήλωση για «κάτι που ακολουθεί ως προϊόν προηγηθεισών ενεργειών, πράξεων ή καταστάσεων» είναι η λ. **αποτέλεσμα**: *Η επιτυχής αντιμετώπιση των αλλεπάλληλων επιθέσεων τού εχθρού ήταν αποτέλεσμα των οχυρωματικών έργων που είχαν προηγηθεί.* Σε πιο λόγιο ύφος και συχνά στον γραπτό λόγο αντί τής λ. *αποτέλεσμα* χρησιμοποιείται, με την ίδια γενική σημασία, η λ. **απόρροια**: *Η επιτυχία του στον διαγωνισμό είναι ~ πολλού κι μακρού μόχθου.* Λιγότερο ουδέτερη δήλωση (με κλίση προς το αρνητικό αποτέλεσμα) γίνεται με τη λ. **επακόλουθα**, η οποία -όπως και οι *επιπτώσεις* και οι *συνέπειες*- εκφέρεται συνήθως σε πληθυντικό αριθμό: *Πληρώνει τώρα τα επακόλουθα των απερίσκεπτων πράξεών του.* Περισσότερο αρνητική γίνεται η δήλωση με τη λ. **συνέπειες**: *Αν εξακολουθήσουν την ίδια πολιτική στα Βαλκάνια, οι συνέπειες για τη χώρα θα είναι ολέθριες.* Τέλος, η λ. **επιπτώσεις** είναι η περισσότερο αρνητική δήλωση αποτελέσματος: *Οι επιπτώσεις των νέων σκληρών φορολογικών μέτρων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις θα είναι μοιραίες για το μέλλον αυτών των επιχειρήσεων.*

επιπυραγός (ο/η) ανώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επιπωματίζω ρ. μετβ. {επιπωμάτισα} (λόγ.) κλείνω με πώμα: *~ φιάλες / βαρέλια / υπονόμους* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, καπακώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επι-* + *πωματίζω* < *πώμα*].

επιπωματισμός (ο) (λόγ.) **1.** το κλείσιμο (π.χ. φιάλης) με πώμα **• 2.** ΙΑΤΡ. σύνολο παθολογικών εκδηλώσεων, όταν η καρδιά συμπιέζεται από παθολογικό υγρό που έχει σχηματιστεί στην περικαρδιακή κοιλότητα. Επίσης **επιπωμάτιση** (η) [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tamponade].

επιρρέπεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} (λόγ.) (+σε) η ροπή (προς κάτι): *~ στα ναρκωτικά / στο ποτό / στην εξαπάτηση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιρρεπής*].

επιρρεπής, -ής, -ές {επιρρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιρρεπέ-στ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει ροπή (προς κάτι, συνήθ. αρνητικό): *~ στις διασκεδάσεις / στο ποτό / στο κάπνισμα / στα ναρκωτικά / στις ηδονές / στο ψέμα / στην υποκρισία* ΣΥΝ. ευεπίφορος, προδιατεθειμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιρρέπω* «κλίνω προς» < *επι-* + *ρέπω*].

επίρρημα (το) {επιρρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η άκλιτη λέξη που φανερώνει τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό κ.ά., ένα από τα μέρη τού λόγου.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός, επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *επι-* + *ρῆμα*].

προτασιακά και κειμενικά επιρρήματα. Μαζί με τα συνήθη **επιρρήματα** (ή **επιρρηματικά**), που προσδιορίζουν την πληροφορία που δηλώνει το ρήμα (*τρέχω, φεύγω, κοιμάμαι, δίνω* κ.λπ.) τοπικά, χρονικά, τροπικά κ.λπ. (*τρέχει γρήγορα – έφυγε χτες – κοιμάται εδώ – δίνει χρήματα κάθε μήνα*), υπάρχουν και τα λεγόμενα **προτασιακά επιρρήματα** (sentence adverbs) ή **προτασιακά επιρρηματικά** (sentence adverbials) ή **προτασιακά προσαρτήματα** (sentence adjuncts) καθώς και τα **κειμενικά** επιρρήματα. Ως προτασιακά χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα τα οποία χρησιμοποιούνται στη θέση ενός σχολίου, που θα μπορούσε να εκφραστεί με ολόκληρη πρόταση (εξού και «προτασιακά επιρρήματα»), και τα οποία δηλώνουν τη στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, επισύροντας συγχρόνως την προσοχή τού ακροατή / αναγνώστη: ***Βεβαίως**, δεν χρειάζεται να συμφωνήσετε μαζί μου* (**βεβαίως** = *είναι βέβαιο ότι...*) – ***Πρακτικά**, η αναγνώριση δεν έχει ιδιαίτερη αξία* (**πρακτικά** = αν δει κανείς τι συμβαίνει στην πράξη) – ***Ευτυχώς**, άργησε να ξεκινήσει κι έτσι δεν ήταν εκεί την ώρα τού δυστυχήματος* (**ευτυχώς** = είναι ευτύχημα ότι...). Τέτοια **σχολιαστικά επιρρήματα** που λειτουργούν ως προτασιακά επιρρήματα είναι, μεταξύ άλλων, τα εξής: *ευτυχώς, δυστυχώς, ευχαρίστως, αληθινά, ομολογουμένως, συμπτωματικά, μυστηριωδώς, τυπικά, φυσικά, βεβαίως, παραδόξως, περιέργως, απροσδόκητα, χαρακτηριστικά, οπωσδήποτε, ορθώς, ανοήτως, καλώς, πρακτικά, φερ' ειπείν, στην πράξη, μέχρις ενός σημείου, προφανώς, απλώς, σαφώς, θεωρητικώς, επισήμως, ανεπίσημα, ενδεχομένως, πιθανώς, αναμφίβολα, ασυζητητί, ειλικρινώς, κατά τη γνώμη μου, λογικά, πολιτικά, γενικώς, οπωσδήποτε, κατά κανόνα, αναγκαστικά, κατ' ανάγκην, εξίσου, προηγουμένως, έκτοτε, εν τω μεταξύ,* κ.ά. Ως **κειμενικά** χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να προσδώσει στο κείμενό του συνοχή, συνδέοντας μεταξύ τους ευρύτερα πληροφοριακά σύνολα (περιόδους, παραγράφους κ.λπ.). Τα κειμενικά επιρρήματα λειτουργούν ως «κειμενικοί δείκτες» που παραπέμπουν τον αναγνώστη/ακροατή σε πληροφορίες που προηγούνται ή ακολουθούν. Τέτοια επιρρήματα είναι: *έτσι, λοιπόν, συμπερασματικά, συνεπώς, γι' αυτό, δηλαδή, ουσιαστικά, ωστόσο, όμως, εξάλλου, άλλωστε, τελικά, τέλος, αντίθετα, αργότερα, ακολούθως, ειδικότερα, συγκεκριμένα* κ.ά.

επιρρηματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με επίρρημα: *~ στοιχείο / σημασία / σύνολο* (β) ***επιρρηματικός προσδιορισμός*** προσδιορισμός τού ρήματος ή τού κατηγορουμένου (όταν είναι επίθετο), συνήθ. επίρρημα αλλά και πλάγια πτώση ονόματος ή εμπρόθετη ή απρόθετη φράση, που χρησιμοποιούνται για τη δήλωση τού χρόνου, τού τρόπου, τού τόπου, τής αιτίας, τού σκοπού κ.λπ. (γ) ***επιρρηματική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση που προσδιορίζει το ρήμα τής κύριας πρότασης, όπως ο επιρρηματικός προσδιορισμός (χρονική, αιτιολογική κ.λπ.) (δ) ***επιρρηματικό κατηγορούμενο*** το κατηγορούμενο που εκφράζει επιρρηματική σχέση (π.χ. τρόπο, κατάσταση, τάξη, χρόνο), συνήθ. με ρήμα κινήσεως που χρησιμοποιείται ως συνδετικό, π.χ. *ο Γιάννης ήρθε πρώτος, μας υποδέχθηκε όρθιος, έπεσε νεκρός* κ.ά. — **επιρρηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

επιρρηματικές σχέσεις. Τα **ουσιαστικά** δηλώνουν τα όντα, πρόσωπα και πράγματα (συγκεκριμένες ή αφηρημένες οντότητες), τα **ρήματα** δηλώνουν πράξεις, ενέργειες ή καταστάσεις των όντων (ουσιαστικών), τα **επίθετα** δηλώνουν ιδιότητες των όντων. Όλες οι

άλλες σχέσεις που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του, σχέσεις χώρου και χρόνου, τρόπου, αιτίας, σκοπού, αποτελέσματος κ.λπ. χαρακτηρίζονται ως **επιρρηματικές** και δηλώνονται από τα λεγόμενα **επιρρηματικά**. Πέντε είδη δομών λειτουργούν στην Ελληνική ως επιρρηματικά, δηλώνοντας επιρρηματικές σχέσεις: τα **επιρρήματα** (*σήμερα, καλά, γρήγορα, εκεί* κ.τ.ό.), οι **εμπρόθετοι προσδιορισμοί** (πρόθεση + ουσιαστικά, επίθ., αντων., επιρρήματα: *με το μολύβι, από το περίπτερο, προς τη Θεσσαλονίκη, από πού, για το καλό του, σ' αυτόν, με εκείνους* κ.τ.ό.), οι **απρόθετοι προσδιορισμοί** (*την ημέρα, τού χρόνου, το Πάσχα, χαμός, τής κακομοίρας, τού κάκου, ποιητική αδεία* κ.τ.ό.), **επιρρηματικές προτάσεις** (σύνδεσμος + πρόταση: *όταν ήλθε, επειδή νομίζει, ώστε να αποτελέσει, για να συναντήσει* κ.τ.ό.), **επιρρηματικές μετοχές** «*τρώγοντας* [= *ενώ έτρωγε*] *άκουσε...*», «*έχοντας υπογράψει* [= *αφού υπέγραψε*], *απαίτησε...*» κ.τ.ό.). Στην πραγματικότητα, με τα διάφορα μέσα που προσφέρονται, οι ομιλητές τής γλώσσας επιλέγουν κατά περίπτωση τον τρόπο που κρίνουν καλύτερο για να εκφραστούν. Έτσι λ.χ., προκειμένου να δηλώσει κανείς τον χρόνο στην Ελληνική, μπορεί να πει: *πέρυσι* (επίρρημα), *την περυσινή χρονιά* (απρόθετος προσδιορισμός), *στην περυσινή χρονιά* (εμπρόθετος προσδιορισμός)· *αφού υπέγραψε το συμβόλαιο* (επιρρηματική χρονική πρόταση), *υπογράφοντας το συμβόλαιο* [= *όταν υπέγραψε...*] (επιρρηματική χρονική μετοχή). Ας σημειωθεί ότι η πολλαπλότητα των δυνατών επιλογών δεν υπάρχει σε κάθε επιρρηματική σχέση και ότι ορισμένες επιλογές προσφέρουν δυνατότητες που δεν παρέχουν άλλες· π.χ. η φράση «*προσπαθεί επίμονα*» (με επίρρημα), δεν παρέχει τις ίδιες εκφραστικές δυνατότητες με την (εμπρόθετη) επιρρηματική φράση «*προσπαθεί με ανεξάντλητη και συγκινητική επιμονή*».

επιρρίπτω ρ. μετβ. {επέρριψα, επιρρίφ-θηκα (λόγ. επερρίφθην, -ης, -η...)} (λόγ.) καταλογίζω (σε κάποιον κάτι): *επέρριπτε στους άλλους τις δικές του ευθύνες* ΣΥΝ. αποδίδω, προσάπτω. — **επίρριψη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *ῥίπτω*].

επιρροή (η) **1.** η επίδραση σε πρόσωπο ή στη διαμόρφωση αποτελέσματος: *ήταν σημαντική η ~ τής οικογένειάς του στις επαγγελματικές του επιλογές* ‖ *ασκώ ~ σε κάποιον* ‖ *πολιτική / οικονομική / πνευματική* ~ ΣΥΝ. επηρεασμός, επήρεια, επενέργεια **2.** (ειδικότ.) η ικανότητα (κάποιου) να επιβάλλεται με το κύρος του και να εμπνέει σεβασμό (στους άλλους): *διέθετε μεγάλη ~ στην κυβέρνηση* ΣΥΝ. δύναμη, ισχύς, επιβολή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδραση, παρώνυμο, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εισροή υγρού» (βάσει τού οποίου πλάστηκε το λατ. influx), < *ἐπιρρέω* < *ἐπι-* + *ῥέω*. Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. χρησιμοποιείται και μεταφορικώς: *ἐπιρροαὶ κακῶν* (Ευριπ. *Ἀνδρομάχη* 349), *ἀνάμνησίς ἐστιν ἐπιρροὴ φρονήσεως ἀπολιπούσης* (Πλάτ. *Νόμοι* 732b). Ωστόσο, δεν μαρτυρείται με τέτοια σημ. στη Μτγν. Ελληνική και απουσιάζει από τα μεσν. κείμενα. Η επανενεργοποίησή της οφείλεται σε απόδ. τού γαλλ. influence].

επίρρωση {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ενδυνάμωση, η ισχυροποίηση (σε κάτι)· συνήθ. στη ΦΡ. **εις / προς επίρρωσιν** προς ενίσχυση: *τους διάβασε και ένα σχετικό χωρίο τού Πλάτωνα ~ των επιχειρημάτων του*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίρρωσις* < αρχ. *ἐπιρρώννυμι* «ενισχύω, ενδυναμώνω» < *ἐπι-* + *ῥώννυμι*, βλ. κ. λ. *ρώμη*].

επίσαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) η τοποθέτηση σαμαριού στη ράχη υποζυγίου ΣΥΝ. σαμάρωμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίσαξις* < αρχ. *ἐπισάττω* «σαμαρώνω» < *ἐπι-* + *σάττω*, βλ. κ. *σαγή*].

επισείω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσεισα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) κραδαίνω (κάτι) απειλητικά **2.** (συνήθ. μτφ.) προκαλώ φόβο ή απειλή λέγοντας (κάτι): *τους επέσειε τον κίνδυνο γενίκευσης τού πολέμου* ΣΥΝ. φοβερίζω, απειλώ.

επισείων (ο) {επισείοντ-ος, -α | -ες, -όντων} ΝΑΥΤ. (λόγ.) μακρόστενη ταινία ή μικρή σημαία, που χρησιμεύει ως διακριτικό στο κατάρτι των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπισείω* «πάλλω / κινώ εναντίον κάποιου». Το ουσιαστικοπ. αρσ. με τη σημερινή σημ. είναι μτγν.].

επίσημα (το) {επισήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διακριτική σφραγίδα που ξεχωρίζει ένα αντικείμενο και πιστοποιεί τη γνησιότητά του ή γενικότ. τις ιδιότητες που αποδεδειγμένα έχει (λ.χ. την αντοχή, τη σύστασή του): *~ χαρτοσήμου / χρυσού / λέβητα* **2.** η ετικέτα που επικολλάται σε βιβλίο με τα στοιχεία κατατάξεώς του σε βιβλιοθήκη: *~ βιβλίου / τόμου / περιοδικού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σῆμα*].

επισημαίνω ρ. μετβ. {επισήμα-να (λόγ. επεσήμανα), -νθηκα, -σμένος} **1.** (κυριολ.) βάζω διακριτικό ή αναγνωριστικό σήμα, σφραγίδα ή σημάδι, τοποθετώ ένα επίσημα (βλ.λ.): *~ βιβλίο / έγγραφο / αντικείμενο* ΣΥΝ. σημειώνω, μαρκάρω, σημαδεύω **2.** (συνήθ. μτφ.) δίνω έμφαση σε (κάτι), τονίζω (κάτι) που θεωρώ σημαντικό: *επισήμανε την ανάγκη εθνικής ενότητας* ‖ *οφείλω να σας επισημάνω τα αδύνατα σημεία τής μελέτης σας* ‖ *~ τους κινδύνους από μια τέτοια ενέργεια* ΣΥΝ. υπογραμμίζω, εφιστώ την προσοχή **3.** εντοπίζω (κάποιον/κάτι), διακρίνω: *~ τον στόχο* ‖ *~ το πρόβλημα και προχωρώ στη λύση του* **4.** ΝΑΥΤ. τοποθετώ πάσσαλο ή άλλο (ειδικό) σημάδι για την υπόδειξη στους ναυτιλλομένους επικίνδυνης θέσης ή σημείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σημαίνω*].

επισήμανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** (κυριολ.) η τοποθέτηση επισήματος, η σήμανση με ειδικό διακριτικό σημείο **2.** (συνήθ.) το να επισημαίνει κανείς (κάτι), ο εντοπισμός: *η έγκαιρη ~ λάθους / κινδύνου / αρνητικής εξελίξεως* **3.** η έμφαση στα σημεία που θεωρεί κανείς σημαντικά ΣΥΝ. υπόδειξη, υπογράμμιση **4.** (συνεκδ.) ό,τι επισημαίνει κανείς και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: *δραματική / υπαινικτική ~*.

επίσημο (το) [αρχ.] {επισήμ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. τετράγωνη κυανή σημαία με λευκό σταυρό (σημαία «ξηράς») που σηκώνουν τα πολεμικά πλοία στην πλώρη, όταν είναι στο λιμάνι.

επισημοποιώ ρ. μετβ. [1869] {επισημοποιείς... | επισημοποί-ησα, -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) κύρος και επισημότητα, το αναγνωρίζω ή αναγγέλλω επίσημα: *επισημοποίησαν τη σχέση τους* (παντρεύτηκαν) ‖ *επισημοποίησε την κάθοδό του στην πολιτική* ΣΥΝ. επικυρώνω. — **επισημοποίηση** (η) [1840].

επίσημος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το κράτος, με δημόσια αρχή ή με νόμιμο εκπρόσωπό του: *~ αξιωματούχος / απεσταλμένος / αντιπρόσωπος* ‖ *οι ~ διαπραγματεύσεις / συζητήσεις* ‖ *η είδηση διαψεύστηκε από ~ χείλη* ΑΝΤ. ανεπίσημος **2.** αυτός που έχει θεσπιστεί από την πολιτεία: *~ αργία / γιορτή* ‖ *η ~ γλώσσα / το ~ νόμισμα ενός κράτους* ΣΥΝ. δημόσιος, εθνικός **3.** αυτός που αντλεί το κύρος του από αξιόπιστη (συνήθ. δημόσια, κρατική) πηγή: *~ πληροφορίες / ανακοινωθέντα / έγγραφο / έκθεση / στοιχεία* ΑΝΤ. ανεπίσημος **4.** αυτός που είναι αξιοσημείωτος, που έχει κοινωνική αναγνώριση: *οι ~ καλεσμένοι* ‖ (ως ουσ.) *οι θέσεις / η εξέδρα των επισήμων* ΣΥΝ. επιφανής **5.** αυτός που έχει αυξημένο βαθμό τυπικότητας, που έχει υψηλό κοινωνικό γόητρο: *~ εκδήλωση / τελετή / δείπνο* **6.** αυτός που προορίζεται για δραστηριότητες με υψηλό βαθμό τυπικότητας: *φόρεσε ~ ρούχα για τη δεξίωση* ΣΥΝ. καθωσπρέπει, σοβαρός ΑΝΤ. πρόχειρος, καθημερινός **7.** πανηγυρικός, δημόσιος: *η ~ έναρξη των αγώνων* ‖ *η ~ ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των εκλογών* ‖ *η ~ τέλεση των γάμων τους* ΑΝΤ. ανεπίσημος **8.** αυτός που αποτελεί την αυθεντική, αναγνωρισμένη έκφραση κάποιου: *οι ~ κανονισμοί ενός αθλήματος* ‖ *η ~ θέση τού κόμματος για το περιστατικό* ΑΝΤ. ανεπίσημος. — **επίσημα / επισήμως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σημειωμένος (ιδ. για χρήματα που έφεραν ειδικό σήμα)», < *ἐπι-* + *-σημος* < *σῆμα*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επισημότητα (η) [μτγν.] {επισημοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού επισήμου, αυτού που προέρχεται από δημόσια αρχή: *η ~ τού εγγράφου* ΣΥΝ. αυθεντικότητα, κύρος **2.** (για εκδηλώσεις) ο πανηγυρικός και τελετουργικός χαρακτήρας: *τέλεσαν τον γάμο τους με κάθε ~* ‖ *με ~ και ευλάβεια έγινε η περιφορά τού Επιταφίου* ‖ *η επέτειος εορτάσθηκε με μεγάλη ~* ‖ *τα έργα του παρουσιάστηκαν με ιδιαίτερη ~* ‖ *η οικογένειά του ζήτησε να μην υπάρξει ~ στην κηδεία του και να μην αποδοθούν τιμές* **3.** επίσημο πρόσωπο: *πολλές επισημότητες έδωσαν το «παρών» στη δεξίωση*.

επίσης επίρρ. **1.** επιπλέον, επιπροσθέτως: *τόνισε ~ τη σημασία τής προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων στις σύγχρονες δημοκρατίες* ΣΥΝ. προσέτι, προς τούτοις **2.** σε ίδιο βαθμό: *Χαίρω πολύ! - ~!* **3.** (ειδικότ. ως απάντηση σε ευχή) εύχομαι ή αισθάνομαι το ίδιο: *—Να είστε καλά! —~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *ἐπ' ἴσης* (ενν. *μοίρας*) «εξίσου, ομοίως»].

επίσης - εξίσου. Αρχαίες ήδη φράσεις από το επίθ. **ἴσος** σε εμπρόθετες χρήσεις. Το **επίσης** προήλθε από τη φρ. **ἐπὶ ἴσης** ή **ἐπ' ἴσης** (ενν. *μοίρας*) που αρχικά σήμαινε «εξίσου, ίσα, το ίδιο» (κυριολ. σημασία: «στην ίδια μοίρα, ίσο κομμάτι, ίσα»). Γι' αυτό και παλαιότερα (στη λόγια γλώσσα) γραφόταν **ἐπ' ἴσης**. Το **εξίσου** προήλθε και αυτό από τη φρ. **ἐξ ἴσου** (ενν. *μέρους*) και σήμαινε και αυτό «ίσα, όμοια» (κυριολ. σημασία: «με ίσο μερίδιο»).

επισιτίζω ρ. μετβ. {επισίτισ-α, -τηκα, -μένος} προμηθεύω με τρόφιμα: *~ στράτευμα* ΣΥΝ. εφοδιάζω, τροφοδοτώ. — **επισιτισμός** (ο) [αρχ.], **επισιτιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπισιτίζομαι* < *ἐπι-* + *σιτίζομαι* (βλ.λ.)].

επισκεπτήριο (το) [1845] {επισκεπτηρί-ου | -ων} **1.** το καθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός τού οποίου επιτρέπεται να επισκεφθεί κανείς φυλακισμένους, ασθενείς, στρατευμένους κ.ά.: *πηγαίνω σε ~* ‖ *το νοσοκομείο έχει ~ κάθε απόγευμα από 17.00-20.00* • **2.** η μικρή ορθογώνια κάρτα, στην οποία αναγράφεται το ονοματεπώνυμο, η διεύθυνση, το επάγγελμα και το τηλέφωνο κάποιου· αλλιώς *επισκεπτήρια κάρτα*: *ο γιατρός έδωσε το ~ του, σε περίπτωση που κάποτε τον χρειάζονταν*.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *επισκεπτήρια κάρτα* αποδίδει το γαλλ. carte de visite].

επισκέπτης (ο) [μτγν.] {επισκεπτών}, **επισκέπτρια** (η) [1874] {επισκεπτριών} **1.** πρόσωπο που πηγαίνει σε σπίτι, συνήθ. καλεσμένος από τους ενοίκους του στο πλαίσιο φιλικών ή γενικότ. κοινωνικών σχέσεων: *έχουμε επισκέπτες το βράδυ* ‖ *απρόσκλητος / ανεπιθύμητος / ξαφνικός ~* **2.** πρόσωπο που επισκέπτεται ορισμένο χώρο, διοργάνωση, εκδήλωση κ.λπ., που παρευρίσκεται προσωρινά σε ένα μέρος: *οι ~ τού πλοίου παρακαλούνται να εξέλθουν* ‖ *οι ~ τής έκθεσης βιβλίου / ζωγραφικής* ‖ *~ μουσείου*· ΦΡ. (α) **επισκέπτης καθηγητής** ο πανεπιστημιακός καθηγητής που διδάσκει για ορισμένη περίοδο σε πανεπιστήμιο, στο οποίο δεν ανήκει οργανικά (β) **ιατρικός επισκέπτης** υπάλληλος φαρμακευτικής εταιρείας, ο οποίος επισκέπτεται φαρμακοποιούς, γιατρούς, κλινικές κ.λπ., προωθώντας τα προϊόντα τής εταιρείας και κλείνοντας τα σχετικά συμβόλαια **3.** (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκει και περιηγείται έναν διαδικτυακό τόπο: *αυτή η πύλη στο Διαδίκτυο έχει δεχθεί μέχρι σήμερα πάνω από δύο εκατομμύρια επισκέπτες*.

επισκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. {επισκέφτηκα (λόγ. επισκέφθηκα)} **1.** πηγαίνω στο σπίτι (κάποιου) στο πλαίσιο φιλικής ή γενικότ. κοινωνικής

επαφής, κάνω επίσκεψη: ~ *(κάποιον) στα γενέθλιά του / για καφέ* **2.** πηγαίνω σε ορισμένο μέρος κατά τη διάρκεια τού επισκεπτηρίου: ~ *(κάποιον) στο νοσοκομείο / στη φυλακή* **3.** πηγαίνω (κάπου) για ορισμένο χρονικό διάστημα (για ενημερωτικούς, επαγγελματικούς, τουριστικούς κ.λπ. σκοπούς): *πρόσφατα επισκέφθηκα τη Βενετία* || *~ το Εθνικό Μουσείο* || *λόγω τής δουλειάς του επισκέπτεται συχνά τη Θεσσαλονίκη* **4.** (μτφ.) βρίσκω και περιηγούμαι έναν διαδικτυακό τόπο: *πολλές χιλιάδες άτομα έχουν επισκεφθεί τη σελίδα μας στο Διαδίκτυο* **5.** (για γιατρό) εξετάζω ασθενή στο σπίτι του: *χρειάστηκε να τον επισκεφθεί γιατρός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιθεωρώ, επισκοπώ», < *ἐπι-* + *σκέπτομαι.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επισκευάζω ρ. μετβ. {επισκεύασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιδιορθώνω (κάτι) που έχει υποστεί βλάβη: ~ *τηλεόραση / ραδιόφωνο* ΣΥΝ. επιδιορθώνω **2.** (ειδικότ.) επαναφέρω στην αρχική μορφή, διορθώνω φθορές και ατέλειες: *επισκεύασαν ένα παλιό νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ. αναπαλαιώνω, ανακαινίζω. — **επισκευαστής** (ο) [αρχ.], **επισκευάστρια** (η). **επισκευαστικός, -ή, -ό** [1853]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαίωση, ανακαίνιση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-σκευάζω* < *σκευή* (βλ.λ.)].

επισκευάσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που μπορεί να επισκευαστεί.

επισκευή (η) η επαναφορά στην αρχική καλή κατάσταση αποκαθιστώντας τη βλάβη, η επιδιόρθωση φθαρμένου πράγματος: ~ *πολυθρόνας / τηλεόρασης* ΣΥΝ. φτειάξιμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σκευή* (βλ.λ.)].

επίσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η μετάβαση στο σπίτι ή στον χώρο όπου βρίσκεται (κάποιος), στο πλαίσιο φιλικών ή κοινωνικών σχέσεων: *πάω / κάνω ~ (επισκέπτομαι)* || *δέχομαι / έχω επισκέψεις* || *απρόοπτη / νυχτερινή / επίσημη / εθιμοτυπική ~* || *χρωστούσε μιαν ~ στους φίλους του* **2.** (συνεκδ.) η διάρκεια τής παραμονής των επισκεπτών και όσα συμβαίνουν στο διάστημα αυτό: ~ *μιας ώρας* || *σύντομη / σοβαρή / τυπική ~* || *αρμένικη ~* (βλ. λ. *βίζιτα*) **3.** ***(ιατρική) επίσκεψη*** η μετάβαση τού ιατρού στο σπίτι ασθενούς, για να τον εξετάσει: *πόσο κοστίζει η επίσκεψη;* || *δεν κόβει απόδειξη για την ~* **4.** (συνεκδ.) η αμοιβή τού γιατρού για την εξέταση ασθενούς είτε στο ιατρείο του είτε στο σπίτι τού ασθενούς **5.** (ειδικότ.) η περιήγηση ενός τόπου (συνήθ. λόγω ιστορικού ενδιαφέροντος και αξιοθεάτων): ~ *αρχαιολογικών χώρων* **6.** (μτφ.) η περιήγηση σε διαδικτυακό τόπο: *η ιστοσελίδα μας έχει δεχθεί μέχρι σήμερα δέκα χιλιάδες ~.* — (υποκ.) **επισκεψούλα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσκεψις*, αρχική σημ. «επιθεώρηση, επόπτευση», < *ἐπισκέπτομαι* (βλ.λ.)].

επισκεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο αριθμός ή το ποσοστό επί τού συνόλου των επισκεπτών ενός διαδικτυακού τόπου.

επισκιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισκίασ-α (λόγ. επεσκίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ρίχνω τον ίσκιο μου πάνω σε (κάτι) **2.** (συνήθ. μτφ.) ξεπερνώ τους άλλους, διακρίνομαι, ακτινοβολώ τόσο, ώστε αφήνω τους άλλους στη σκιά, στην αφάνεια: *η επιτυχία του επισκίασε κάθε προηγούμενη νίκη στο πεδίο των μαχών.* — **επισκίαση** (η) [μτγν.].

επισκοπάτο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η περιφέρεια που υπάγεται στη δικαιοδοσία ενός επισκόπου (πβ. λ. *επισκοπή*).

επισκοπεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. το αξίωμα τού επισκόπου και το σύνολο των αρμοδιοτήτων που απορρέουν από τη θέση του (πβ. λ. *επισκοπή*).

επισκοπείο (το) [μτγν.] η έδρα, η κατοικία τού επισκόπου (πβ. *επισκοπή*).

επισκοπή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το λειτούργημα τού επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπεία **2.** η έδρα ή η οικία τού επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπείο **3.** η εκκλησιαστική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο επίσκοπος: *η ~ Φιλίππων* ΣΥΝ. επισκοπάτο.

επισκόπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συνολική εξέταση ή η συνοπτική έκθεση: *η ~ των ειδήσεων* || *~ τής νεοελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. ανασκόπηση, επόπτευση **2.** (συνεκδ.) κείμενο ή εκπομπή όπου επιχειρείται τέτοια συνολική εξέταση: *αναλυτική / ιστορική / πολιτική / επιστημονική ~* || *~ τού Τύπου* || *~ τής χρονιάς που πέρασε.*

επισκοπικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο ή την επισκοπή: ~ *θρόνος / κατοικία / περιφέρεια.*

επίσκοπος (ο) {επισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που φέρει τον υψηλότερο βαθμό τής ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, πρεσβύτερος) ΣΥΝ. δεσπότης, μητροπολίτης· ΦΡ. **σχαλάζων επίσκοπος** βλ. λ. *σχολάζω* (βλ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρουρός, επιβλέπων, επιτηρητής», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ σκοπόν*. Η σημερινή σημ. ανάγεται στην Κ.Δ., όπου το επίθ. *ἐπίσκοπος* αποδίδεται στους πρεσβυτέρους κάθε τοπικής εκκλησίας, εναλλασσόμενο στη χρήση με τη λ. *πρεσβύτερος* (βλ.λ.)].

επισκοπώ ρ. μετβ. {επισκοπείς... | επισκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) κάνω επισκόπηση (βλ.λ.): ~ *τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις* ΣΥΝ. εξετάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπισκοπῶ (-έω)* < *ἐπίσκοπος*].

επισκοτίζω ρ. μετβ. {επισκότισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ρίχνω σκιά πάνω σε (κάτι) ΣΥΝ. σκιάζω, συσκοτίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ σύγχυση: *επισκοτίζει αντί να διασαφηνίζει το θέμα* ΣΥΝ. συγχέω. — **επισκότιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *σκοτίζω* < *σκότος*].

επισμάλτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εφυάλωση (βλ.λ.). — **επισμαλτώνω** ρ.

επισμηναγός (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επισμηνίας (ο/η) {επισμηνιών} ΣΤΡΑΤ. υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επισπεύδω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσπευσα, επισπεύσθηκα, επεσπευσμένος} (λόγ.) προσπαθώ να πραγματοποιήσω (κάτι) το ταχύτερο δυνατόν, νωρίτερα από τον προβλεπόμενο χρόνο: *επέσπευσε τις εκλογές* || *πρέπει να επισπευσθεί η ολοκλήρωση τού έργου* ΑΝΤ. καθυστερώ. — **επισπευστικός, -ή, -ό** [μεσν.].

επίσπευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η επιτάχυνση (π.χ. μιας διαδικασίας), η προσπάθεια να γίνει κάτι συντομότερα: *η ~ των εκλογών.*

επιστάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {επέστα-ξα, -γμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) στάζω υγρό πάνω σε (κάτι): ~ *κολλύριο* ΣΥΝ. σταλάζω ♦ **2.** (αμετβ.) πέφτω υπό μορφήν σταγόνας ΣΥΝ. στάζω.

επισταλίες (οι) {επισταλιών} ΝΑΥΤ. ο επιπλέον χρόνος, μετά τη συμπλήρωση των σταλιών, που απαιτήθηκε για τη φορτοεκφόρτωση πλοίου.

επιστάμενος, επισταμένη, -ο αυτός που γίνεται με προσοχή και σε βάθος: *διεξήχθη ~ έρευνα τής υποθέσεως* ΣΥΝ. προσεκτικός, εμπεριστατωμένος, λεπτομερής. — **επισταμένως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπίσταμαι* «γνωρίζω, κατανοώ επακριβώς, είμαι ικανός» < **ἐπι-ίσταμαι* (με πιθ. ιωνική ψίλωση) < *ἐπι-* + *ἵσταμαι*. Το ρ. είχε ιωνική προέλευση, διατήρησε δε την ψιλωτική (μη δασυνόμενη) μορφή του, προκειμένου να διακρίνεται από το ομηρικό *ἐφίσταμαι* («προφύλαξη»). Η λ. *ἐπίσταμαι* προσδιόριζε κυρ. την απόκτηση εξειδικευμένης και πρακτικής γνώσης, καθώς και την ικανότητα να χρησιμοποιήσει κανείς σωστά αυτή τη γνώση. Αρχική σημ. «το να βρίσκεται κανείς πάνω από κάτι» και, συνεπώς, «να καταγίνεται σχολαστικά με αυτό». Η λ. έδωσε πολύ σημαντικά παράγωγα: *ἐπιστήμη, ἐπιστητό(ν)* κ.ά.].

επίσταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} ΙΑΤΡ. η ρινορραγία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσταξις* < *ἐπιστάζω*].

επιστασία (η) [μτγν.] {επιστασιών} **1.** η ευθύνη και το έργο τού επιστάτη: *ανέλαβε την ~ τού σχολείου* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο ή το γραφείο τού επιστάτη: *η ~ ήταν κλειστή* **3.** ΝΑΥΤ. η επίβλεψη από αξιωματικό καθεμιάς από τις υπηρεσίες στα πολεμικά πλοία: ~ *ναυτιλίας / μηχανών / υφάλων / όπλων.*

επιστάτης (ο) [αρχ.] {επιστατών}, **επιστάτρια** (η) [1892] {επιστατριών} **1.** πρόσωπο που ελέγχει την ορθή εκτέλεση (έργου) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που επιβλέπει (έναν χώρο), που φροντίζει για την καλή λειτουργία του: *ο ~ τού σχολείου.* Επίσης **επιστάτισσα** (η) {επιστατισσών}.

επιστατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επιστατείς... | επιστάτησα} ♦ **1.** (μετβ.) ελέγχω την ορθή εκτέλεση (έργου): *επιστατούσε τις οικοδομικές εργασίες* ΣΥΝ. επιβλέπω, εποπτεύω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι φροντιστής ενός έργου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστατῶ (-έω)* < *ἐπιστάτης* < *ἐπι-* + *-στάτης* (< *ἵ-σταμαι*), τού ρ. *ἐφίσταμαι* «στέκομαι πάνω από κάτι, φροντίζω»].

επιστεγάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστέγασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (σε κάτι) στέγη: ~ *γκαράζ / αποθήκη* ΣΥΝ. σκεπάζω **2.** (μτφ.) (για έργο ή προσπάθεια) κάνω (κάτι) που (το) ολοκληρώνει, που αποτελεί το κορύφωμά (του): *το ανθρωπιστικό του έργο επιστεγάστηκε με αυτή τη δωρεά.* — **επιστέγαση** (η) [1894].

επιστέγασμα (το) {επιστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στέγη, η σκεπή οικοδομήματος **2.** (μτφ.) το γεγονός που ολοκληρώνει (ένα έργο, μια προσπάθεια κ.λπ.): *η εισδοχή του στην Ακαδημία ήταν το ~ μιας επιτυχούς επιστημονικής σταδιοδρομίας.*

επίστεγο (το) {επιστέγ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. (επίσ.) το πρυμναίο τμήμα τού πλοίου ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάσαρο ΑΝΤ. πρόστεγο.
[ΕΤΥΜ. < *επιστεγάζω* (υποχωρητ.), πβ. μτγν. επίθ. *ἐπίστεγον (οἴκημα)*].

επιστέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστεψα, επιστέφθηκα} **1.** τοποθετώ στεφάνι στο κεφάλι (κάποιου): *η ελλανόδικος επιτροπή των αγώνων επέστεψε τον νικητή* ΣΥΝ. στεφανώνω **2.** (μτφ.) επιστεγάζω, αποτελώ το επιστέγασμα (προσπάθειας, αγώνα κ.λπ.). — **επίστεψη** (η) (σημ. 1) [1898].

επιστήθιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πάνω στο (ανθρώπινο) στήθος: ~ *σταυρός / καδένα / φυλαχτό* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός με τον οποίο διατηρούμε πολύ στενές σχέσεις: ~ *φίλος* ΣΥΝ. αγαπημένος, προσφιλής, ακριβός, (οικ.) κολλητός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-στήθιος* < *στῆθος*].

Επιστήμη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ἐπιστήμη* (βλ.λ.)].

επιστήμη (η) {επιστημών} **1.** το σύνολο συστηματικών και επαληθεύσιμων γνώσεων, καθώς και η έρευνα αυστηρώς καθορισμένων πεδίων τού επιστητού με συγκεκριμένες και ορθολογικές μεθόδους, λ.χ. την παρατήρηση, το πείραμα, την υπόθεση, την επαγωγή: *θεωρητικές ~* || *τα θαύματα / οι πρόοδοι / τα άλματα τής ~·* ΦΡ. **ανθρωπιστικές επιστήμες / επιστήμες τού ανθρώπου** η φιλολογία, η ιστορία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς τις θετικές επιστήμες (μαθηματικά, φυσική κ.ά.) **2.** το σύνολο των κλάδων που αποτελούν επιστήμες, το σύνολο των επιστημών (κυρ. των θετικών): *η ~ κάνει θαύματα στις ημέρες μας* || *οι ~ και τα γράμματα* || *τι λέει η ~ γι' αυτό το θέμα;* || *δέχεται η ~ τέτοιες απόψεις;* **3.** κάθε επιμέρους επιστημονικός κλάδος: *ποια ~ έχεις σπουδάσει;* **4.** (συνεκδ.) κάθε επιστημονική ειδικότητα από επαγγελματικής πλευράς: *κερδίζει το ψωμί του από την ~ του* **5.** (ειρων.-καθημ.) η επισταμένη γνώση ενός πράγματος: *έχει κάνει την κοπάνα ~!* || *έχει αναγάγει την κλεψιά σε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*). Η λ. ξεκίνησε από τη σημ. «εξοικείωση με συγκεκριμένο γνωστικό χώρο ή αντικείμενο»,

από όπου ήδη στον Πλάτωνα προέκυψαν οι σημ. των κλάδων γνώσεως σε αντιδιαστολή με τις λ. *εμπειρία, τέχνη*. Το λατ. scientia (> γαλλ. science) είναι μετάφραση τού ελλην. όρου].

επιστημικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που χαρακτηρίζει τη δέσμευση τού ομιλητή ότι τα λεγόμενά του αληθεύουν. ανάλογα με τον κυμαινόμενο βαθμό γνώσης που έχει, πράγμα που καθορίζει τελικά και τη διατύπωση τής κρίσης του: *ίσως έρθει αύριο* || *θα είναι ακόμη στον δρόμο* || *ίσως να κατάλαβε το λάθος του* ΑΝΤ. δεοντικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epistemic].

επιστημολογία (η) [1878] επιστημονικός κλάδος. ο οποίος έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης του την ίδια την επιστήμη. δηλ. τον ακριβή καθορισμό των ερευνητικών πεδίων και των μεθοδολογικών εργαλείων. — **επιστημολόγος** (ο/η). **επιστημολογικός**, -ή. -ό, **επιστημολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wissenschaftslehre. Ορισμένες φορές η αγγλ. λ. epistemology (ελληνογενής) μεταφέρεται ως *επιστημολογία*, ενώ ορθή είναι η απόδοση *γνωσιολογία* (βλ.λ.)].

επιστήμονας (ο/η) {θηλ. επιστήμονος | επιστημόνων} **1.** πρόσωπο με υψηλή κατάρτιση σε έναν τομέα τού επιστητού, που ασχολείται ως ειδικός με την επιστημονική έρευνα: *γνωστός / διακεκριμένος / λαμπρός / αναγνωρισμένος / διεθνούς ακτινοβολίας / σοφός / πρωτοπόρος* ~ **2.** (γενικότ.) κάθε πτυχιούχος ανώτατης σχολής: *πήρε το πτυχίο του· τώρα πια είναι* ~ **3.** (μτφ.) πρόσωπο που γνωρίζει (κάτι) πολύ καλά, που είναι ειδικός σε (κάτι): ~ *στην οδήγηση* || (ειρων.) ~ *στις κομπίνες!* Επίσης (λόγ.) **επιστήμων** (ο/η) {επιστήμον-ος, -α}. **επιστημόνισσα** (η) {δύσχρ. επιστημονισσών}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστήμων* < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*)].

επιστημονικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη ή τον επιστήμονα: ~ *γνώση / μέθοδος / αλήθεια / δεξιότητα / έρευνα / πρόοδος / εξέλιξη / μελέτη / εργασία / ορίζοντας / αντίληψη / θέμα / συνεργάτης / εξήγηση / ανάλυση / πόρισμα / κατάρτιση / εργαστήριο / έργο / προβληματισμός / έκδοση / ύφος / πείραμα / επιτροπή / επίτευγμα*· ΦΡ. (α) ***επιστημονική φαντασία*** (i) το σύνολο των αληθοφανών ιστοριών (λογοτεχνικών. κινηματογραφικών. τηλεοπτικών κ.λπ.) που εκτυλίσσονται σε έναν φανταστικό χωρόχρονο (συνήθ. μελλοντικό) και αντλούν την αληθοφάνειά τους από τα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα τής εποχής μας, τα οποία αξιοποιούν θεματικά ή σεναριακά (ii) (μτφ.) κάθε απίστευτη, εξωπραγματική ιστορία: *Είναι δυνατόν να πιστέψει κανείς ότι γίνονται τέτοια πράγματα; Αυτά είναι ~!* (iii) (η γεν. ***επιστημονικής φαντασίας*** ως χαρακτηρισμός) για αφήγημα (μυθιστόρημα. ταινία κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών (β) ***επιστημονική κοινότητα*** οι επιστήμονες διεθνώς. — **επιστημονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **επιστημονικότητα** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιστήμων*. Η φρ. *επιστημονική φαντασία* είναι απόδ. τού αγγλ. (science) fiction].

επιστημονικοφανής, -ής. -ές {επιστημονικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτηριστικά τού επιστημονικού (χωρίς να είναι επιστημονικός): ~ *θεωρία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *επιστημονικός* + *-φανής* < *φαίνομαι*].

επιστημονισμός (ο) η επιστημονική τάση και θεώρηση, η οποία εκλαμβάνει ως επιβεβλημένη την εφαρμογή των μεθόδων των φυσικών επιστημών σε όλους τους τομείς έρευνας, συμπεριλαμβανομένης τής φιλοσοφίας, των ανθρωπιστικών και των κοινωνικών επιστημών· η άποψη. σύμφωνα με την οποία οι μέθοδοι αυτές αποτελούν τη μόνη πηγή αξιόπιστων γνώσεων: *ξηρός / στείρος / δογματικός / ακραίος* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. scientism].

επιστημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εντελής γνώση τού γνωστικού πεδίου και τής ειδικής μεθοδολογίας τής επιστήμης με την οποία ασχολείται κανείς.

επιστητό (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που μπορεί να προσεγγίσει ο άνθρωπος μέσω τής γνώσης και αποτελεί αντικείμενο τής επιστημονικής έρευνας: *κομμάτι / μέρος τού* ~· ΦΡ. ***επί παντός (τού) επιστητού*** για όλα όσα είναι γνωστά στον άνθρωπο· (συνήθ. ειρων.) για τα πάντα. για οτιδήποτε: *εκφέρει γνώμη* ~ ΑΝΤ. άγνωστο, απροσπέλαστο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστητόν* (ήδη στον Αριστοτέλη), ουδ. τού επιθ. *ἐπιστητός* < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*)].

επιστολέας (ο) ΣΤΡΑΤ. ο υπαρχηγός κάθε Επιτελικής Μονάδας στο Πολεμικό Ναυτικό.

επιστολή (η) (λόγ.) **1.** το γραπτό μήνυμα, που αποστέλλεται σε παραλήπτη μέσα σε ταχυδρομικό φάκελο: *φιλική / υπηρεσιακή / επίσημη / ανεπίσημη* ~ ΣΥΝ. γράμμα, γραφή **2.** ΦΙΛΟΛ. το γραπτό κείμενο που αποστέλλεται (σε κάποιον) ως λογοτεχνικό είδος **3.** (συνεκδ.) ο φάκελος μέσα στον οποίο τοποθετείται το γραπτό μήνυμα • **4.** ΘΡΗΣΚ. ***Επιστολή*** (η) πραγματεία με παραινετικό περιεχόμενο και οδηγίες σχετικά με θεολογικά και κοσμικά ζητήματα: *οι ~ τού Αποστόλου Παύλου*. — **επιστολικός,** -ή. -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιστέλλω* < *ἐπι-* + *στέλλω*].

επιστολιμαίος, -α. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρουσιάζεται υπό μορφήν επιστολής: ~ *διατριβή / πραγματεία / αφήγηση* **2.** (σπάν.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε επιστολές και δεν σχετίζεται με την πραγματικότητα: ~ *απειλές / ενισχύσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποβολιμαίος*.

επιστολογραφία (η) [1782] {επιστολογραφιών} **1.** η ανταλλαγή επιστολών ανάμεσα σε πρόσωπα ΣΥΝ. αλληλογραφία **2.** η τέχνη τού να συντάσσει κανείς επιστολές **3.** το βιβλίο που περιέχει υποδείγματα ποικίλων επιστολών και σχετικές οδηγίες για τη σύνταξη καλών επιστολών **4.** ΦΙΛΟΛ. (α) το σύνολο των επιστολών που έγραψαν έγκριτοι άνθρωποι των γραμμάτων. τής πολιτικής, τής τέχνης και τής επιστήμης (β) το σύνολο επιστολών ως αντικείμενο φιλολογικής μελέτης από απόψεως μορφής (πεζογραφικής, ποιητικής. γλωσσικής κ.λπ.), περιεχομένου (κοινωνικού, επαγγελματικού. ηθικού, φιλοσοφικού, θρησκευτικού. πολιτικού. λογοτεχνικού κ.λπ.). εποχής (βυζαντινής. νεοελληνικής κ.λπ.), αλληλογραφούντων προσώπων κ.λπ. — **επιστολογραφώ** ρ. [1880] {-είς...}.

επιστολογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που γράφει επιστολή: ~ *εφημερίδας* • **2.** πρόσωπο που ασχολείται με το λογοτεχνικό είδος τής επιστολογραφίας. — **επιστολογραφικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

επιστολόχαρτο (το) το χαρτί τής επιστολής. στο οποίο γράφει κανείς και το εσωκλείει στον φάκελο.

επίστομα κ. **πίστομα** επίρρ. • απίστομα

επιστόμιο (το) [μτγν.] {επιστομί-ου | -ων} **1.** η άκρη αντικειμένου, που έρχεται σε επαφή με τα χείλη τού ανθρώπου, λ.χ. μουσικού οργάνου, τσιγάρου, πίπας κ.λπ. • **2.** το πώμα που χρησιμοποιείται σε αγγείο ή σωλήνα • **3.** το μεταλλικό τελείωμα τού ανοίγματος κλειδαρότρυπας: *το επιστόμιο τού συρταριού τού γραφείου είναι πραγματικό κόσμημα*.

επιστράτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η πρόσκληση στον στρατό τού μάχιμου πληθυσμού σε περίοδο πολέμου: ~ *γενική* (όλων των μάχιμων ανδρών) / *μερική* (μέρους των μάχιμων ανδρών)· ΦΡ. ***πολιτική επιστράτευση*** βλ. λ. *πολιτικός* **2.** (συνεκδ.) η περίοδος τής επιστράτευσης: *λήξη τής* ~ **3.** (μτφ.) η ενεργοποίηση κάθε διαθέσιμου προσώπου ή μέσου για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *για να αντιμετωπιστούν τα κρίσιμα προβλήματα τής χώρας μας, απαιτείται ~ όλων των δημιουργικών δυνάμεων τού τόπου* ΣΥΝ. συσπείρωση, κινητοποίηση.

επιστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστράτευ-σα. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** καλώ στον στρατό επιστράτους, πολίτες που έχουν ήδη απολυθεί **2.** κινητοποιώ και καλώ στον στρατό όλο τον μάχιμο πληθυσμό σε περίπτωση πολέμου **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω ή συσπειρώνω, ενεργοποιώ: ~ *όλες μου τις δυνάμεις / τις ικανότητες / τις γνώσεις. για να επιτύχω τον στόχο μου* || *για την υλοποίηση τού σχεδίου επιστρατεύθηκαν όλοι οι υπάλληλοι τής εταιρείας* || ~ *τη φαντασία μου* ΣΥΝ. κινητοποιώ, εκμεταλλεύομαι **4.** αναγκάζω (με υπουργική απόφαση) εργαζομένους σε οργανισμούς κοινής ωφελείας, οι οποίοι απεργούν, να αναλάβουν υπηρεσία, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό: *λόγω τής παράτασης τής απεργίας αποφασίστηκε να επιστρατευθούν οι οδηγοί των αστικών λεωφορείων*. — **επιστρατευτικός,** -ή, -ό [1896].

επίστρατος (ο) [1895] {επιστράτ-ου | -ων. -ους} ο έφεδρος (στρατιώτης ή αξιωματικός) που επιστρατεύεται σε καιρό ειρήνης για μετεκπαίδευση στα νέα όπλα: *κλήθηκαν πολλοί ~ στην επιστρατευτική άσκηση*.

επιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστρεψα. επιστράφηκα} **1.** δίνω πίσω (κάτι που έχω πάρει): ~ *τα χρήματα που δανείστηκα* || ~ *προϊόν που αποδείχθηκε ελαττωματικό* || *η επιστολή επιστράφηκε από τα ΕΛ.ΤΑ.* • **2.** ανταποδίδω. συμπεριφέρομαι με τον ίδιο τρόπο: *του επέστρεψε την αδιαφορία του* || *σας επιστρέφω τις ύβρεις* ΣΥΝ. γυρίζω πίσω • **3.** (α) έρχομαι ξανά στο σημείο από όπου έφυγα ή ξεκίνησα: ~ *στην αρχή / στο μηδέν / στην αφετηρία* ΣΥΝ. επανέρχομαι (β) (ειδικότ.) ξαναγυρίζω (στον τόπο μου, στη χώρα ή την ιδιαίτερη πατρίδα μου): ~ *στο χωριό μου / στην πατρίδα* ΣΥΝ. παλιννοστώ, επανακάμπτω **4.** ξαναγυρίζω σε δραστηριότητα, θέμα, υπόθεση με τα οποία είχα ήδη ασχοληθεί: *ο δημοσιογράφος επιστρέφει στο θέμα τής μόλυνσης που είχε θίξει και παλιότερα* || *ο αθλητής επέστρεψε στην αγωνιστική δράση*· ΦΡ. ***επιστρέφω δριμύτερος*** βλ. λ. *επανέρχομαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

επιστροφέας (ο) {επιστροφ-είς. -έων} ΑΝΑΤ. ο πρώτος αυχενικός σπόνδυλος· αλλιώς *άτλας*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιστροφεύς. -έως* (στον επιγραμματοποιό Πολλιανό απαντά η ανατ. σημ.) < αρχ. *ἐπιστρέφω*].

επιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η απόδοση πράγματος (σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί): *η ~ των χρημάτων που δανείστηκα σε αυτόν που μου τα δάνεισε* || *η ~ των μαρμάρων τού Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο στην Ελλάδα* ΣΥΝ. γύρισμα· ΦΡ. ***δρόμος χωρίς επιστροφή*** η μοναδική επιλογή ή δυνατότητα που έχει κάποιος για κάτι: *η νίκη στον επόμενο αγώνα είναι ~· αν δεν νικήσουμε. ξεχνάμε οριστικά το πρωτάθλημα* **2.** (συνεκδ.) κάτι (π.χ. χρήματα) που δίδεται σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί: *οι ~ τής εφορίας* || *οι ~ εφημερίδων* (αυτών που δεν πουλήθηκαν) • **3.** (α) η επάνοδος σε ορισμένο τόπο: *η ~ των μεταναστών στις πατρίδες τους* || *η ~ των προσφύγων στον τόπο τους* || *τέλος των διακοπών και ~ των μαθητών στα θρανία / στα σχολεία* || ~ *στην αφετηρία* || *η ~ τού ασώτου υιού στην πατρική κατοικία* || *η ~ των παικτών στην άμυνα* ΣΥΝ. επάνακαμψη, γυρισμός ΑΝΤ. αναχώρηση· ΦΡ. ***μετ' επιστροφής / με επιστροφή*** ως χαρακτηρισμός εισιτηρίου που εκδίδεται για μετάβαση και επιστροφή: *αεροπορικό εισιτήριο μετ' επιστροφής* ΣΥΝ. αλε-ρετούρ (β) η επάνοδος σε προηγούμενη κατάσταση: *τέλειωσαν οι διακοπές, ~ στα ίδια και τα ίδια* || ~ *στη ρουτίνα / στη σκληρή καθημερινότητα* || *για αρκετό καιρό ήταν ήρεμος· εδώ και μία βδομάδα έχουμε ~ στα παλιά: ξανά ένταση, φασαρίες...* **4.** η διάρκεια τού γυρισμού: *στην ~ συναντήσαμε δυο φίλους* **5.** (μτφ.) η επαναφορά στην ίδια θέση: ~ *στο ίδιο θέμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.

επίστρωμα (το) [μεσν.] {επιστρώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η τελευταία στρώση υλικού σε επιφάνεια: *ένα ~ από άμμο προστάτευε το σπίτι από την υγρασία* || *ένα ~ λίπους προφυλάσσει τον οργανισμό από το ψύχος* ΣΥΝ. στρώση, επικάλυψη. άλειμμα **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται ως επικάλυμμα (λ.χ. χαλί, μοκέτα).

επιστρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {επίστρω-σα (λόγ. επέστρωσα). -θηκα, -μένος} καλύπτω (κάτι) με στρώση υλικού ΣΥΝ. επικαλύπτω.

επίστρωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τελευταία στρώση υλικού σε μια επιφάνεια.

επιστύλιο (το) {επιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το κατώτερο τμήμα τού θριγκού των αρχαίων οικοδομημάτων· το αποτελούσαν οι δοκοί, οι οποίες ένωναν τους κίονες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστύλιον* < *ἐπι-* + *-στύλιον* < *στῦλος*].

επισυμβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επισυνέβη (να/θα επισυμβεί)} (λόγ.) (συνήθ. τριτοπρόσ. ***επισυμβαίνει, επισυμβαίνουν***) συμβαίνω επιπλέον ή μετά (από κάτι): *«το αναμενόμενο δεν επισυνέβη»* (εφημ.) ΣΥΝ. επακολουθώ.

επισυνάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισυν-ήψα, -άφθηκα (λογιότ. -ήφθην, -ης, -η...), -ημμένος} (λόγ.) συνάπτω (έγγραφο) μαζί με άλλα: *στην αίτησή του επισυνάπτει όλα τα αποδεικτικά σπουδών του* ΣΥΝ. συνυποβάλλω. — **επισύναψη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.

επισύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσυρα} **1.** (κυριολ.) τραβώ (κάτι) προς το μέρος μου ΣΥΝ. *εφελκύω* **2.** (*συνήθ. μτφ.*) προκαλώ θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των άλλων (σε σχέση με εμένα): *~ τον φθόνο / την κακία / την αποδοκιμασία / την οργή / την αγανάκτηση / τον θαυμασμό / την εκτίμηση / τη μήνιν των άλλων·* ΦΡ. ΝΟΜ. (για ποινικά κολάσιμες πράξεις) **επισύρω ποινή** τιμωρούμαι: *αυτό το έγκλημα επισύρει ποινή κάθειρξης δέκα ετών.*

επισφάλεια (η) [μτγν.] {επισφαλειών} κατάσταση που εμπνέει κίνδυνο, αβεβαιότητα· (ειδικότ.) οφειλόμενο ποσό για την είσπραξη τού οποίου υπάρχει αβεβαιότητα: *«η εσωτερική ζήτηση κατέρρευσε και η μεγαλύτερη τράπεζα τής χώρας άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των επισφαλειών»* (εφημ.).

επισφαλής, -ής, -ές {επισφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επισφαλέστ-ερος, -ατος} **1.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αβεβαιότητα: *η κατάσταση τής υγείας του παρέμεινε ~* ΣΥΝ. αβέβαιος, άδηλος, ασταθής (β) αυτός για τον οποίο υπάρχει αβεβαιότητα (αν είναι δυνατόν να εισπραχθεί, εξοφληθεί κ.λπ.): *~ χρέος / απαίτηση / δάνειο* **2.** αυτός που ενέχει κινδύνους: *το πολιτικό κλίμα ήταν ακόμη ~* ΣΥΝ. επικίνδυνος, ανασφαλής, επίφοβος. — **επισφαλώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, -ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-σφαλής* < θ. *σφαλ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-σφαλ-ον* τού ρ. *σφάλλω*].

επισφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισφράγισ-α (λόγ. επεσφράγισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ολοκληρώνω μια ενέργειά μου με κάτι σημαντικό: *με την ίδρυση τής βιβλιοθήκης επισφράγισε την πολύχρονη προσφορά του στον τόπο του* ΣΥΝ. επιστεγάζω, επιστέφω **2.** (κατ' επέκτ.) προσδίδω κύρος και αναγνώριση (σε κάτι): *με τη δήλωσή του επισφράγισε την επιτυχή τους συνεργασία* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επικυρώνω, πιστοποιώ. — **επισφράγιση** (η) [μτγν.] κ. **επισφράγισμα** (το) [μτγν.], **επισφραγιστικός,** -ή, -ό [μεσν.].

επίσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η διακοπή μιας ενέργειας: *~ εργασίας* ΣΥΝ. σταμάτημα **2.** ΝΟΜ. ***επίσχεσης δικαίωμα*** δικαίωμα τού οφειλέτη να αρνηθεί την εκπλήρωση τής παροχής του για όσο χρονικό διάστημα δεν εκπληρώνει και ο δανειστής ληξιπρόθεσμη και συναφή υποχρέωση που έχει έναντί του • **3.** ΙΑΤΡ. η αναστολή τής αποβολής ενός βιολογικού υλικού από το όργανο μέσα στο οποίο είναι συγκεντρωμένο, συνήθ. λόγω οργανικού αιτίου: *~ ούρων / αερίων / κοπράνων.* — **επισχετικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσχεσις* < *ἐπέχω* (πβ. αόρ. β' *ἐπέσχον*), βλ.λ.].

επισωρεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επισώρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω σε σωρό: *~ δεινά / προβλήματα* ΣΥΝ. συσσωρεύω, μαζεύω. — **επισώρευση** (η) [μτγν.], **επισωρευτικός,** -ή, -ό [1876].

επιταγή (η) **1.** η έντυπη εντολή καταβολής χρηματικού ποσού σε τρίτον· έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και φέρει τον τίτλο «τραπεζική επιταγή», με το οποίο αυτός που υπογράφει δίνει εντολή σε τράπεζα να καταβάλει στον κομιστή τού εγγράφου το ποσό που αναγράφεται από τον προσωπικό του λογαριασμό: *κόβω / εκδίδω ~ || ταχυδρομική ~ || πληρώνω με επιταγές || μπλοκ επιταγών* ΣΥΝ. τσεκ· ΦΡ. (α) ***ακάλυπτη επιταγή*** βλ. λ. *ακάλυπτος* (β) ***ταξιδιωτική επιταγή*** βλ. λ. *ταξιδιωτικός* • **2.** καθετί που συνιστά προσταγή: *η προστασία τού φυσικού περιβάλλοντος είναι ~ των καιρών μας || ηθική ~* ΣΥΝ. διαταγή, αίτημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. *ἐπιτάσσω*. Η σημ. τού αξιογράφου είναι απόδ. τού γαλλ. mandat].

επιτάθηκα ρ. → επιτείνω

επιτακτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που περιέχει προσταγή, εντολή: *δεν άντεχε το ~ του ύφος* ΣΥΝ. διατακτικός, κελευστικός **2.** αυτός που είναι ή κρίνεται απαραίτητος: *ήταν ~ ανάγκη να συγκεντρωθούν χρήματα για τα θύματα τού πολέμου || ~ συμβιβασμός / υποχώρηση || «σημειώνει ότι είναι επιτακτικό να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων»* (εφημ.) *|| «καθίσταται επιτακτική η μεσολάβηση για την επίλυση τού προβλήματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. επιβεβλημένος. — **επιτακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτάσσω*].

επίτακτος, -η, -ο αυτός που τον έχουν επιτάξει, επιταγμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προκαθορισμένος» (ήδη αρχ. η σημ. «έφεδρος (για στρατ. δύναμη)», < *ἐπιτάσσω*].

επίταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1.** η διαταγή που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. προσταγή • **2.** η με μονομερή πράξη τής Διοίκησης στέρηση τής χρήσης και τής κάρπωσης τού πράγματος από τον ιδιοκτήτη του, η οποία έχει προσωρινό μόνον χαρακτήρα και γίνεται για την ικανοποίηση έκτακτης και άμεσης δημόσιας ανάγκης: *επίταξη ξενοδοχείων για τη στέγαση σεισμοπλήκτων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίταξις* < *ἐπιτάσσω*].

επίταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η αύξηση τής έντασης: *~ προβλήματος / κρίσης* ΣΥΝ. ενίσχυση, δυνάμωμα **2.** ΓΛΩΣΣ. η ενίσχυση τής σημασίας λέξεως ή φράσεως με τη χρήση πρόσθετων γλωσσικών στοιχείων: *δεν είναι απλώς ανόητος· είναι πολύ ανόητος· είναι η ίδια η ανοησία* ΑΝΤ. μετριασμός· ΦΡ. ***μετ' επιτάσεως*** έντονα, εμφατικά **3.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η επιδείνωση μιας ασθένειας ΣΥΝ. υποτροπίαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτασις* < *ἐπιτείνω*].

επιτάσσω ρ. μετβ. {επέταξα, επιτάχθηκα, επιταγμένος (λόγ. επιτεταγμένος)} (λόγ.) **1.** καθιστώ αναγκαίο, επιβεβλημένο· επιβάλλω: *οι καιροί επιτάσσουν θαρραλέες πρωτοβουλίες* • **2.** τοποθετώ (κάτι) δίπλα σε (κάτι άλλο) ή στο τέλος: *ο συγγραφέας επιτάσσει σκόπιμα το ουσιαστικό στο τέλος τής πρότασης* ΑΝΤ. προτάσσω • **3.** πραγματοποιώ επίταξη (βλ.λ., σημ. 2): *ο στρατός επέταξε τα ιδιωτικά οχήματα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τάσσω* / *-ττω*].

επιτατικός, -ή, -ό αυτός που δημιουργεί επίταση ή αναφέρεται σε αυτήν: *~ μόριο / επίρρημα / σημασία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτείνω*].

> **επιτατικά επιρρήματα.** Μια σειρά από επιρρήματα χρησιμοποιούνται για να επιτείνουν τη σημασία των επιθέτων ή επιρρημάτων, που ανήκουν στα λεγόμενα **ποιοτικά επίθετα / επιρρήματα**. Παράδειγμα: *Είναι **εξαιρετικά** χρήσιμο να μάθεις να κολυμπάς καλά – Του φάνηκε **αφάνταστα** δύσκολο να τα αποστηθίσει – Είναι **εξόφθαλμα** φανερό ότι ψεύδεται – Οι θέσεις τού κόμματος είναι **ριζικά** διάφορες από αυτές που γράφει στο άρθρο του.*
> Τέτοια επιτατικά επιρρήματα είναι: *αληθινά, ανέλπιστα, άπειρα / απείρως, απίθανα, απερίγραπτα, απίστευτα, ασυνήθιστα, ασύγκριτα, αφάνταστα, άφατα, εκπληκτικά, έντονα, εξαιρετικά, εξόφθαλμα, ιδιαίτερα, κάθετα (!), καταπληκτικά, πράγματι, πραγματικά, ριζικά, σοβαρά, τρομερά, τρομακτικά, φοβερά, χτυπητά,* καθώς και τα επιρρήματα που δηλώνουν κυρίως ποσότητα: *απολύτως / απόλυτα, εντελώς, εξ ολοκλήρου / καθ' ολοκληρίαν, παντελώς, πέρα για πέρα, πλήρως, τελείως / τέλεια* κ.ά.

επιταυτού επίρρ. (σπάν.) με σκοπιμότητα, με συγκεκριμένο σκοπό: *ενεργούσε έτσι ~* ΣΥΝ. επίτηδες, επί τούτω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπιταυτοῦ*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ*].

επιτάφιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: *~ στήλη / επίγραμμα·* ΦΡ. ***επιτάφιος θρήνος*** (α) η ακολουθία που ψάλλεται τη Μεγάλη Παρασκευή για την ταφή τού Χριστού και την περιφορά τού επιταφίου (σημ. 2) ΣΥΝ. εγκώμια, ξόδια (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **2.** ***επιτάφιος*** (ο) {επιταφί-ου | -ων, -ους} το κουβούκλιο μέσα στο οποίο τίθεται πάνω σε σινδόνη ξυλόγλυπτη ή ζωγραφική παράσταση τού σταυρωμένου σώματος τού Χριστού: *έγινε περιφορά τού ~ σε όλο το χωριό με ιδιαίτερη κατάνυξη || στολίζω / προσκυνώ τον ~ || μετέφεραν τον ~ στους ώμους.*

επιτάχυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. (α) η μεταβολή τής ταχύτητας κινητού στη μονάδα τού χρόνου κατά την οποία αυτή επήλθε (β) ***επιτάχυνση τής βαρύτητας*** η αύξηση τής ταχύτητας τής βαρύτητας στη μονάδα τού χρόνου (σύμβολο: g): *η ~ είναι 10 m/sec*[2] **2.** η αύξηση τής ταχύτητας (με την οποία γίνεται κάτι): *~ τού βήματος || η ~ των ρυθμών σύγκλισης τής ελληνικής με την ευρωπαϊκή οικονομία || η ~ των διαδικασιών πώλησης προβληματικών επιχειρήσεων σε ιδιώτες || ~ στην εκτέλεση των έργων για την Ολυμπιάδα* ΑΝΤ. επιβράδυνση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélération].

επιταχυνσιογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο που καταγράφει την επιτάχυνση υλικού σημείου ή σώματος κάθε χρονική στιγμή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélérographe (νόθο σύνθ.)].

επιταχυντής (ο) [1886] **1.** ΜΗΧΑΝ. ο μοχλός που ρυθμίζει τη ροή τού καυσίμου σε μηχανή εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. γκάζι • **2.** ΟΙΚΟΝ. ο λόγος κεφαλαίου – προϊόντος, που εξηγεί τις κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις • **3.** ΧΗΜ. η ουσία που πολλαπλασιάζει την ταχύτητα χημικής αντίδρασης • **4.** ΦΥΣ. η μηχανή που επιταχύνει φορτισμένα σωματίδια (ηλεκτρόνια, πρωτόνια κ.λπ.), αυξάνοντας την ταχύτητά τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélérateur].

επιταχύνω ρ. μετβ. {επιτάχυν-α, -θηκα} **1.** αυξάνω την ταχύτητα: *~ τον βηματισμό / τους ρυθμούς* ΣΥΝ. ταχύνω, εντείνω ΑΝΤ. επιβραδύνω • **2.** εκτελώ (κάτι) σε συντομότερο χρόνο: *~ τις διαδικασίες / τις εργασίες* ΣΥΝ. επισπεύδω, συντομεύω. — **επιταχυντικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *ταχύνω* < *ταχύς*].

επιτέθηκα ρ. → επιτίθεμαι

επιτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέτεινα, επιτάθηκα, επιτεταμένος} (λόγ.) **1.** αυξάνω την ένταση (σε κάτι): *~ τη σύγχυση / την αγωνία / το άγχος / τον πόνο / την αβεβαιότητα* ΣΥΝ. επαυξάνω, ενδυναμώνω ΑΝΤ. μικραίνω, αμβλύνω **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. δίνω έμφαση σε ορισμένη έννοια: *~ τη σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ. τονίζω, προβάλλω ΑΝΤ. μετριάζω.

επιτελάρχης (ο) [1889] {επιτελαρχών} ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τρίτος στην ιεραρχία διοικήσεως μεραρχίας (ύστερα από τον υποστράτηγο και τον ταξίαρχο) και με βαθμό συνήθ. συνταγματάρχη, που έχει επιτελικά καθήκοντα: *ο ~ επιθεώρησε στρατιωτικές μονάδες.*
[ΕΤΥΜ. < *επιτελείο* + *-άρχης* < *άρχω*].

επιτελείο (το) [1871] **1.** ΣΤΡΑΤ. η ομάδα αξιωματικών που πλαισιώνει στρατιωτικό διοικητή και τον στηρίζει στο διοικητικό του έργο· ΦΡ. ***Γενικό Επιτελείο*** το στρατιωτικό συγκρότημα που κατευθύνει και συντονίζει τους ανώτερους στρατιωτικούς σχηματισμούς (λ.χ. μεραρχίες, ταξιαρχίες, συντάγματα κ.λπ.): *~ Στρατού* (Γ.Ε.Σ.) / *Ναυτικού* (Γ.Ε.Ν.) / *Αεροπορίας* (Γ.Ε.Α.) **2.** (μτφ.) σύνολο προσώπων με υψη-

λή ιεραρχικά θέση που κατευθύνουν και συντονίζουν ένα έργο, μια επιχείρηση κ.λπ.: *το οικονομικό ~ τής κυβέρνησης* || *το ~ τού πρωθυπουργού* || *το επιστημονικό ~ μιας εγκυκλοπαίδειας* || *ένα ~ εκλεκτών συνεργατών* || *~ επιχείρησης / εφημερίδας*.
[ΕΤΥΜ. < *επιτελής*, με τη νεότ. σημ. τού στρατιωτικού αξιωματικού, απόδ. τού γαλλ. état-major].

επιτέλεση (η) → επιτελώ

επιτελεστικός, -ή, -ό ▸ επιτελώ

επιτελής (ο) {επιτελ-ούς | -είς} (λόγ.) το μέλος τού επιτελείου: *οι ~ τού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπληρωμένος, ολοκληρωμένος», < *ἐπι-* + *-τελής* < *τέλος*. Βλ. κ. *επιτελείο*].

επιτελικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με το επιτελείο (στρατού ή οργανισμού): *~ αξιωματικός / στέλεχος / χάρτης / σχέδιο / ομάδα / ρόλος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***επιτελικό γραφείο*** (συντομ. Ε.Γ.) μορφή στρατιωτικής οργάνωσης με ειδική αποστολή, που απαντά σε ανώτερες ιεραρχικά μονάδες (συντάγματα, ταξιαρχίες, στρατηγεία).

επιτέλους επίρρ. **1.** τελικά, στο τέλος: *τι γύρευε ~;* || *~, θα μου πείτε τι θέλετε;* **2.** (για κάτι που επιθυμούσε κάποιος πολύ να γίνει) ευτυχώς: *~, φάνηκες!* || *~, μόνοι!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enfin].

επιτελώ ρ. μετβ. {επιτελείς... | επιτέλ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -θηκα), -εσμένος} πραγματοποιώ (κάτι που μου ανατέθηκε), φέρω εις πέρας: *~ καθήκοντα / ρόλο / έργο / σκοπό* ΣΥΝ. εφαρμόζω. — **επιτέλεση** (η) [αρχ.], **επιτελεστικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω, τελώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτελῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *τελῶ* < *τέλος*].

επιτετραμμένος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο έχει ανατεθεί μια ειδική αποστολή ΣΥΝ. εντεταλμένος • **2.** οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης, που αντικαθιστά τον πρέσβη όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει ΣΥΝ. διαπιστευμένος (βλ. λ. *διπλωμάτης*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιτρέπω*. Απόδ. τού γαλλ. chargé (des affaires)].

επίτευγμα (το) {επιτεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} σπουδαία πράξη ως αποτέλεσμα μεγάλης προσπάθειας· κατόρθωμα: *θαύμαζε τα λαμπρά ~ τού πολιτισμού τους* ΣΥΝ. επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιτυγχάνω*].

επίτευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} η πραγμάτωση ενός σκοπού: *η ~ των προσδοκιών / στόχου* || *σχέδιο για την ~ ειρήνης* ΣΥΝ. εκπλήρωση, επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτευξις* < *ἐπιτυγχάνω*].

επιτεύχθηκα ρ. → επιτυγχάνω

επιτήδειος, -α, -ο **1.** (συνήθ. κακόσ.) αυτός που διαθέτει εξυπνάδα και πονηριά: *έπεσαν σε ~ τύπο, που τους ξεγέλασε* ΣΥΝ. έξυπνος, επιδέξιος, καταφερτζής • **2.** αυτός που είναι ενδεδειγμένος για την ανάληψη και εκτέλεση (ενός έργου): *η δουλειά αυτή ήθελε ~ άνθρωπο* ΣΥΝ. κατάλληλος, πρόσφορος. — **επιτήδεια / επιτηδείως** [αρχ.] επίρρ., **επιτηδειότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, αρμόζων», < *ἐπίτηδες*].

επίτηδες κ. **εξεπίτηδες** κ. **ξεπίτηδες** επίρρ.· σκόπιμα, ηθελημένα ΑΝΤ. άθελα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτηδες / ἐπιτάδές*, αβεβ. ετύμου. Η παλαιότερη ετυμ., που ανάγει τη λ. στη φρ. *ἐπὶ τάδε* (πληθ. ουδ. τής αντωνυμίας *ὅδε*), προσκρούει στο μακρό -ᾱ- (το -α- τού *τάδε* είναι κανονικά βραχύ) τού επιρρ. *ἐπίτᾱδες / ἐπίτηδες*].

επιτήδευμα (το) [αρχ.] {επιτηδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το επάγγελμα που ασκεί κάποιος για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών: *άσκηση / φόρος επιτηδεύματος*. — **επιτηδευματίας** (ο) [1833].

επιτηδευμένος, -η, -ο αυτός που στερείται φυσικότητας, προσποιητός: *~ ύφος / τρόποι* ΣΥΝ. εξεζητημένος, φτειαχτός.

επιτηδεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτηδεύ-θηκα, -μένος} (σπάν.) καταπιάνομαι επαγγελματικά (με κάτι) ΣΥΝ. επαγγέλλομαι, επιδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτήδειος*].

επιτήδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η έλλειψη φυσικότητας (στη συμπεριφορά), η προσποίηση.

επιτηρητής (ο) [μτγν.], **επιτηρήτρια** (η) [1889] {επιτηρητριών} **1.** πρόσωπο που επιβλέπει (την ορθή εκτέλεση έργου): *~ τής δημόσιας τάξης* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που επιτηρεί τους μαθητές κατά τη διεξαγωγή εξετάσεων.

επιτήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως· -ήσεις, -ήσεων} η παρακολούθηση για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων, η επίβλεψη: *η ~ μιας περιοχής από το Λιμενικό* || *τον έθεσαν υπό ~ επειδή κρίθηκε ύποπτος* || *η ~ των μαθητών στην τάξη από τον δάσκαλο* || *η οικονομία τής χώρας τελεί υπό την ~ τής Ε.Ε.*

επιτηρώ ρ. μετβ. {επιτηρείς... | επιτήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιβλέπω, παρακολουθώ στενά για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων: *η περιοχή επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις* || *~ μαθητές / οικοδομικές εργασίες* ΣΥΝ. εποπτεύω, επιστατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτηρῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *τηρῶ*].

επιτίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτίθε-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | παρατ. επετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επιτέθηκα (λόγ. επετέθην, -ης, -η..., μτχ. επιτεθείς, -είσα, -έν)} (+ γεν. / +σε +αιτιατ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. ενεργώ επίθεση εναντίον εχθρικής δυνάμεως, κράτους κ.λπ.: *περίμεναν τη στιγμή που θα επετίθετο ο εχθρός* || *πρώτα επιτέθηκε το Πεζικό / το Ιππικό* || *~ αιφνιδίως / από τα νώτα* ΣΥΝ. κάνω έφοδο, (λόγ.) επελαύνω ΑΝΤ. αμύνομαι, υπερασπίζω **2.** (για πρόσ.) εκδηλώνω βίαιη και εχθρική συμπεριφορά εναντίον (κάποιου), συνήθ. ορμώντας του, χτυπώντας τον ή απειλώντας τον με φονικό μέσο κ.λπ.: *ληστές επετέθησαν σε υπάλληλο τράπεζης και του έκλεψαν είκοσι εκατομμύρια* || *ομάδα αναρχικών επετέθη σε αστυνομικούς* || *του επετέθησαν και τον αφόπλισαν* ΣΥΝ. χτυπώ, (λόγ.) εφορμώ **3.** (μτφ.) μιλώ επικριτικά για (κάποιον), ασκώ σφοδρό έλεγχο εναντίον (κάποιου): *ο πρωθυπουργός επετέθη με βαρύτατους χαρακτηρισμούς κατά βουλευτών τής αντιπολίτευσης* || *του επετέθη ασκώντας του δριμεία κριτική* || *~ λεκτικά / φραστικά* ΣΥΝ. κατακρίνω, θίγω, προσβάλλω, ψέγω **4.** (η μτχ.) ***επιτιθέμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που επιτίθεται ΑΝΤ. αμυνόμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τίθεμαι* (βλ.λ.)].

επιτίμιο (το) {επιτιμί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποινή που επιβάλλεται από τον πνευματικό σε πιστό για σοβαρές αμαρτίες, λ.χ. η απαγόρευση μεταλήψεως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτίμιον* < *ἐπιτιμῶ*].

επίτιμος, -η, -ο αυτός που φέρει τιμητικό τίτλο, χωρίς να σχετίζεται με τα καθήκοντα που συνεπάγεται ο τίτλος αυτός ή παρίσταται κάπου τιμητικά: *~ πρόεδρος / καθηγητής / διδάκτωρ / δημότης* || *«η σύζυγος τού πρωθυπουργού θα μετάσχει ως ~ προσκεκλημένη στις εργασίες τού συνεδρίου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπί-* + *-τιμος* < *τιμή*].

επιτιμώ ρ. μετβ. {επιτιμάς... | επιτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} προσάπτω μομφή (σε κάποιον) για κάτι αρνητικό που διέπραξε: *~ κάποιον για την αδιαφορία του* ΣΥΝ. επιπλήττω, μαλώνω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **επιτίμηση** (η) [αρχ.], **επιτιμητικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτιμῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αποδίδω τιμή», < *ἐπι-* + *τιμῶ*. Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) προέρχεται από τη χρήση τού ρ. για να δηλώσει την πράξη των δικαστών, οι οποίοι όριζαν τη χρηματική ποινή που έπρεπε να πληρώσει ο καταδικασθείς].

επιτοίχιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται ή τοποθετείται επάνω σε τοίχο: *~ εκθέματα*.

επιτόκιο (το) {επιτοκί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ο τόκος που αποφέρει κεφάλαιο εκατό δραχμών για ορισμένο χρονικό διάστημα· το ποσοστό ή το μέτρο με βάση το οποίο υπολογίζεται το ύψος τού οφειλόμενου τόκου (βλ. λ. *τόκος*): *σταθερό / κυμαινόμενο / εξαμηνιαίο / μηνιαίο / υψηλό / χαμηλό ~* || *~ 12%* || *αύξηση / μείωση των ~* || *~ δανεισμού*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιτόκιον* < *ἐπι-* + *-τόκιον* < *τόκος*].

επίτοκος (η) {επιτόκ-ου | -ων, -ους} η γυναίκα που βρίσκεται κοντά στον τοκετό ΣΥΝ. ετοιμόγεννη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τόκος* (βλ.λ.)].

επιτολή (η) (λόγ.) η ανατολή άστρου στον ορίζοντα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτέλλω* «ανατέλλω» < *ἐπι-* + *τέλλω*, βλ. κ. *ανατέλλω*].

επιτομή (η) **1.** η σύνοψη και συγκεφαλαίωση ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη, σύντμηση **2.** (συνεκδ.) το πόνημα που αποτελεί περιληπτική απόδοση εκτενέστερου συγγράμματος ΣΥΝ. σύνοψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτέμνω* < *ἐπι-* + *τέμνω*].

επίτομος, -η, -ο αυτός που καταλαμβάνει έναν μόνο τόμο: *~ γραμματική / συντακτικό / λεξικό* ΑΝΤ. πολύτομος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιτέμνω*].

επιτονική (η) ΜΟΥΣ. η δεύτερη βαθμίδα τής διατονικής κλίμακας.

επιτόνιο (το) {επιτονί-ου | -ων} (λόγ.) ΜΟΥΣ. το κλειδί μουσικού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιτόνιον* < *ἐπι-* + *-τόνιον* < *τόνος*].

επιτόνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ο επιτονισμός (βλ.λ.). — **επιτονίζω** ρ.

επιτονισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. (κατ' αντιδιαστολή προς τον τόνο που ανήκει σε συλλαβή λέξεως) η αυξομειούμενη κύμανση τής φωνής που χαρακτηρίζει ολόκληρο εκφώνημα (μια σειρά λέξεων: φράση ή και ολόκληρη πρόταση), έχει ιδιαίτερη μορφή σε κάθε γλώσσα και υποδηλώνει τη στάση τού ομιλητή απέναντι στο μήνυμα και στον ακροατή (έκπληξη, απορία, θαυμασμό, αμφιβολία, αποδοκιμασία κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intonation].

επίτονος (ο) {επιτόν-ου | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (συνήθ. στον πληθ.) σχοινί ή συρματόσχοινο που δένεται από τον ιστό στις δύο πλευρές τού πλοίου για να τον στηρίζει ΣΥΝ. ξάρτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ενν. *ἱμάς*, ήδη στην *Οδύσσεια*), με τη σημ. «σχοινί που τεντώνει, σφίγγει», < *ἐπι-* + *-τονος* < *τείνω*].

επιτόπιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διεξάγεται στον ίδιο τόπο (όπου συνέβη κάτι): *οι αστυνομικές αρχές πραγματοποίησαν ~ έρευνα, για να διαπιστώσουν τα πραγματικά αίτια τού εγκλήματος* • **2.** αυτός που ανήκει στον τόπο (όπου αναφερόμαστε): *~ αξιοθέατα / λαϊκά συγκροτήματα / αρχές* ΣΥΝ. τοπικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.

επί τόπου επίρρ. ▸ τόπος

επιτραπέζιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που τοποθετείται πάνω στο τραπέζι ή προσφέρεται στο τραπέζι: *~ παιχνίδι / κρασί* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. ***επιτραπέζια έκδοση*** (αγγλ. desktop publishing, συντομ. DTP) η μέθοδος δημιουργίας και έκδοσης ολοκληρωμένου εντύπου σε Η/Υ.

επιτράπηκα ρ. ▸ επιτρέπω

επιτραχήλιο (το) {επιτραχηλί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το άμφιο που κρέμεται από τον τράχηλο ιερέων ΣΥΝ. πετραχήλι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπιτραχήλιον* < *ἐπι-* + *-τραχήλιον* < *τράχηλος*].

επιτρεπτός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται, που δικαιολογείται να υπάρχει ή να λειτουργεί (με ορισμένο τρόπο): *δεν ήξερε αν ήταν επιτρεπτό να μιλήσει σε τόσο σκληρή γλώσσα* ΣΥΝ. νόμιμος, αρμόζων, πρέπων ΑΝΤ. απαγορευμένος, αθέμιτος.

επιτρέπω ρ. μετβ. {επέτρεψα, επιτράπηκα (λόγ. επετράπην, -ης, -η...)} **1.** (α) χορηγώ (σε κάποιον) το δικαίωμα ή την άδεια να πράξει (κάτι): *~ την είσοδο / την έξοδο* || *τους επέτρεψε να παρακολουθήσουν τη συνεδρίαση* || (μτφ.) *η αγωγή μου δεν μου επιτρέπει να πέσω σε τέτοιο επίπεδο!* || *Πώς τολμάτε; Δεν σας ~!* || Θεού *θέλοντος* και καιρού *επιτρέποντος* (αν θέλει ο Θεός και αν το επιτρέπει και ο καιρός) ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. απαγορεύω (β) σε εκφράσεις ευγένειας για να ζητήσει

κανείς κάτι ή σε διάλογο για να παρέμβει ή γενικότ. για να ζητήσει από κάποιον την άδεια για κάτι που τον αφορά: *Μου επιτρέπετε να σας δείξω πώς λειτουργεί;* || *Αν μου επιτρέπετε* (ενν. *να παρέμβω*). *υπάρχει και μια άλλη πτυχή τού θέματος* || (προς επιβάτη που εμποδίζει) *Μου επιτρέπετε να περάσω;* / *να καθίσω;* || (κ. απρόσ.) *Επιτρέπεται το κάπνισμα στον διάδρομο;* || *δεν επιτρέπεται η είσοδος σε διανομείς φυλλαδίων* (επιγραφή σε είσοδο πολυκατοικίας) • **2.** δίνω τη δυνατότητα: *η οικονομική τους άνεση τους επέτρεψε να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους* • **3.** επιδέχομαι, αφήνω περιθώριο (για κάτι): *η διατύπωση τού κειμένου δεν επέτρεπε παρανοήσεις* ΣΥΝ. σηκώνω, δέχομαι, παίρνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τρέπω*].

επιτροπεία (η) [αρχ.] {επιτροπειών} ΝΟΜ. η ανάθεση τής διαχείρισης τής περιουσίας ανηλίκων, αρρώστων και γενικά προσώπων ανίκανων για δικαιοπραξία σε άλλους.

επιτροπεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιτρόπευ-σα, -τηκα} αναλαμβάνω την επιτροπεία (βλ.λ.). — **επιτρόπευση** (η) [αρχ.].

επιτροπή (η) **1.** το συμβούλιο που ορίζεται να επιτελέσει ορισμένο έργο: *διακομματική / εξεταστική / εφορευτική / εκτελεστική ~* || *~ Θεσμών και Διαφάνειας τής Βουλής* || *~ εμπειρογνωμόνων / αξιολόγησης υποψηφίων / συντονισμού απεργιακού αγώνα / διαπραγματεύσεων* || *η Κεντρική Επιτροπή τού κόμματος* || *η ~ Κεφαλαιαγοράς τού Χρηματιστηρίου* || (στην Ε.Ε.) *Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων τού Ο.Η.Ε.* **2. *Διαρκής Κοινοβουλευτική Επιτροπή*** (παλαιότ. ***Κοινοβουλευτική Επιτροπή*** και πριν από την τελευταία αναθεώρηση τού συντάγματος ***Διαρκής Επιτροπή τής Βουλής***) συλλογικό όργανο τής νομοθετικής διαδικασίας τής Βουλής το οποίο συγκροτείται από τον Πρόεδρο τής Βουλής κατ' αναλογίαν τής δύναμης των κοινοβουλευτικών ομάδων και που αντιστοιχεί σε έναν ευρύτερο κυβερνητικό τομέα υπουργείων (π.χ. Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, Οικονομικών Υποθέσεων, Παραγωγής και Εμπορίου κ.ά.)· έργο κάθε μιας επιτροπής είναι να επεξεργάζεται στην ουσία τους τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων πριν από τη συζήτηση και την ψήφισή τους, ενώ σήμερα, μετά την αναθεώρηση, έχει αποκτήσει αποφασιστική νομοθετική αρμοδιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διαιτησία, νομική απόφαση». < *ἐπιτρέπω* «εμπιστεύομαι, αφήνω στην κρίση». Η λ. *ἐπιτροπή* δήλωσε αργότερα και τα πρόσωπα που διαιτήτευαν, δηλ. τα μέλη τού νομικού οργάνου που επιτελούσε τη διαιτησία].

επιτροπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον επίτροπο: *~ καθήκοντα* **2. *επιτροπικόν*** (το) {χωρ. πληθ.} (α) το δικαιοδοτικό πλαίσιο τής εξουσίας τού επιτρόπου ΣΥΝ. εξουσιοδότηση, πληρεξουσιότητα (β) (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανατίθενται (σε κάποιον) τα καθήκοντα τού επιτρόπου. — **επιτροπικώς** επίρρ. [1871].

επίτροπος (ο/η) {επιτρόπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί ορισμένο διαχειριστικό καθήκον: *ορίστηκε ο Έλληνας ~ στην Ε.Ε.* || *κοινοτικός ~* ΣΥΝ. διαχειριστής, κομισάριος • **2.** ΝΟΜ. πρόσωπο που αναλαμβάνει επιτροπεία (βλ.λ.) • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) το μέλος τού ενοριακού συμβουλίου, που μεριμνά για τη σωστή λειτουργία τής εκκλησίας τής ενορίας του (β) ο διαχειριστής μονής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτρέπω*].

επιτυγχάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέτυχα, επιτεύχθηκα (λόγ. επετεύχθην, -ης, -η..., μτχ. επιτευχθείς, -είσα, -έν), επιτυχημένος (βλ.λ.)} (λόγ.) πετυχαίνω: *με την επιμονή του επέτυχε όλους τους σκοπούς του* || *όποιος αγωνίζεται, επιτυγχάνει* || *κατάφερε να επιτύχει στον διαγωνισμό* || *δεν επετεύχθη συμφωνία στη σύνοδο* || *έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στο θέμα αυτό* || (σκωπτ.) *η εγχείρηση επέτυχε, ο ασθενής απεβίωσε* (όταν κάτι εκτελείται σωστά, δεν έχει όμως το προσδοκώμενο αποτέλεσμα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βρίσκω τον στόχο». < *ἐπι-* + *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

επιτύμβιος, -α, -ο αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: *~ πλάκα / επίγραμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-τύμβιος* < *τύμβος*].

επιτυχημένος, -η, -ο (λόγ.) ο πετυχημένος: *~ ζωγραφικός πίνακας / φαγητό / εμφάνιση / δίσκος / παράσταση / επιχειρηματίας / καριέρα / παράδειγμα / συνεργασία*. — **επιτυχημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἐπιτυγχάνω* (αρχ. *ἐπιτετυχημένος*)].

επιτυχής, -ής, -ές {επιτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιτυχέστ-ερος, -ατος} **1.** (για ανθρώπινη ενέργεια) αυτός που πέτυχε τον στόχο του: *~ προσπάθεια* || *οι χειρισμοί του στην υπόθεση αυτή υπήρξαν επιτυχείς* ΣΥΝ. εύστοχος, επιτυχημένος ΑΝΤ. άστοχος, ατελέσφορος **2.** αυτός που εκτελέστηκε σωστά: *~ εγχείρηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-τυχής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-τυχ-ον* τού ρ. *τυγχάνω*].

επιτυχία (η) {επιτυχιών} **1.** η ομαλή έκβαση υποθέσεως, η θετική κατάληξη προσπάθειας: *στις εξετάσεις σημείωσε μεγάλη / θριαμβευτική ~* || *σου εύχομαι καλή ~* || *οι προσπάθειές του στέφθηκαν από ~* || *η μία ~ έφερε την άλλη* || *θριαμβεύει στο εξωτερικό· πηγαίνει από ~ σε ~* ΣΥΝ. ευόδωση ΑΝΤ. αποτυχία **2.** ο βαθμός στον οποίο κάτι γίνεται αποδεκτό από το κοινό, προκαλεί το ενδιαφέρον: *το έργο παίχθηκε στην Αθήνα με μέτρια ~* || *η ~ αυτού τού μυθιστορήματος ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *η θεαματική ~ μιας παράστασης* || *η εξαιρετική ~ μιας πρωτοβουλίας* **3.** (ειδικότ.) η τραγουδιστική επιτυχία, το σουξέ: *τα τραγούδια του έγιναν μεγάλες ~* || *τραγούδησε παλιές ~ του* **4.** η επίτευξη, η πραγματοποίηση: *η ~ ενός σκοπού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτυγχάνω*].

επιτυχών, -ούσα, -όν αυτός που πέτυχε (κυρ. σε διαγωνισμό): *ανακοινώθηκαν τα ονόματα των επιτυχόντων στα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἐπιτυγχάνω*].

επιφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {επεφάνην, -ης, -η...} (λόγ.) (για θεούς) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι απροσδόκητα ή/και αποκαλυπτικά ΣΥΝ. παρουσιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

επιφαινόμενο (το) {επιφαινομέν-ου | -ων} φαινόμενο συνοδευτικό ενός κύριου φαινομένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epiphenomenon].

επιφάνεια (η) {επιφανειών} **1.** η εξωτερική όψη, που δημιουργεί την πρώτη οπτική (ή άλλη) εντύπωση: *~ τού νερού / τής θάλασσας / τού δέρματος* || *λεία / τραχιά ~* ΑΝΤ. εσωτερικό, πυρήνας, βάθος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βγαίνω / έρχομαι στην επιφάνεια*** (μτφ.) αποκαλύπτομαι, έρχομαι στο φως, φανερώνομαι: *η εγκληματική τους δράση ήρθε στην επιφάνεια* || *βγαίνουν συνέχεια στην επιφάνεια νέα στοιχεία για την υπόθεση* (β) ***φέρνω (κάτι) στην επιφάνεια*** αποκαλύπτω, φέρνω στο φως: *οι εφημερίδες έφεραν στην επιφάνεια παλαιές οικονομικές ατασθαλίες τής επιχείρησης* **2.** (μτφ.) η φαινομενική (συχνά και επίπλαστη) εικόνα των πραγμάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το βάθος και την ουσία: *παρασυρόταν από την ~ των γεγονότων* || *έμενε στην ~ των πραγμάτων και δεν προχωρούσε σε βάθος* ΣΥΝ. επίφαση ΑΝΤ. βάθος, ουσία **3.** ΜΑΘ. το σύνολο των ακραίων σημείων ενός σώματος (ή γεωμετρικού σχήματος), τα οποία προσδιορίζουν τη μορφή τού σώματος: *επίπεδη / κυλινδρική / καμπύλη / κωνική ~* • **4.** ΟΙΚΟΝ. η έκταση τής οικονομικής δύναμης ατόμου ή οικονομικού οργανισμού: *επιχείρηση με μεγάλη (οικονομική) ~* • **5.** ΘΡΗΣΚ. (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η αποκαλυπτική εμφάνιση ενός θεού στους ανθρώπους: *η ~ τής θεάς Αθηνάς στον Τηλέμαχο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιφανής*. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «εμφάνιση» (*Β' Τιμόθ.* 4, 8: *πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ*). Η σημ. τής οικονομικής, κοινωνικής κ.λπ. επιφάνειας αποτελεί απόδοση τού γαλλ. surface].

επιφανειακός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην επιφάνεια: *~ όργωμα / τραύμα / καθάρισμα / σεισμός* **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που μένει στην επιφάνεια των πραγμάτων, που ασχολείται με πράγματα χωρίς βάθος, ουσία: *είναι πολύ ~ τύπος· δεν μπορείς να του μιλήσεις για κάτι σοβαρό και να σε καταλάβει* ΑΝΤ. ουσιαστικός (β) (για μελέτη, άρθρο κ.λπ.) αυτός που δεν καταφέρνει να αναλύσει σε βάθος (ένα θέμα, πρόβλημα κ.λπ.): *~ πολιτική ανάλυση / πραγμάτευση θέματος / προσέγγιση γεγονότος*. — **επιφανειακ-ά / -ώς** επίρρ.

επιφανής, -ής, -ές {επιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιφανέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται, που ξεχωρίζει, που είναι διάσημος σε ορισμένο τομέα: *~ χειρουργός / πολιτικός / καλλιτέχνης / επιστήμονας* ΣΥΝ. διάσημος, διαπρεπής, φημισμένος, σπουδαίος, ονομαστός· ΦΡ. ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** βλ. λ. *τάφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φημισμένος, Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιφαίνω / -ομαι*].

Επιφάνια (τα) {Επιφανίων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η ημέρα κατά την οποία βαπτίστηκε ο Χριστός στον ποταμό Ιορδάνη· η λ. αναφέρεται στην φανέρωση τού Ιησού Χριστού ως τού ενανθρωπήσαντος Λόγου τού Θεού για τη σωτηρία τού κόσμου και συνδέθηκε ειδικότ. με τη βάπτιση που εγκαινιάζει τη δημόσια δράση του **2.** (συνεκδ.) η 6η Ιανουαρίου, η ημέρα κατά την οποία εορτάζεται το παραπάνω γεγονός ΣΥΝ. Θεοφάνια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐπιφαίνω / -ομαι*. Για την προέλευση τού όρ., πβ. Ιωάνν. Χρυσοστόμου, *Περὶ τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ* 49, 11-14: *Τίνος οὖν ἕνεκεν αὕτη ἐπιφάνεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς*].

επίφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η φαινομενική και συχνά απατηλή μορφή (ιδιότητας, συμπεριφοράς κ.λπ.): *η συμπεριφορά του είχε μια ~ ευγένειας* ΣΥΝ. επιφάνεια· ΦΡ. ***κατ' επίφασιν*** επιφανειακά, μακριά από την αλήθεια και την πραγματικότητα: *είχε μόνον ~ τη συμπαράστασή του* ΣΥΝ. φαινομενικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίφασις* «εξωτερική εμφάνιση» < αρχ. *ἐπιφαίνω / -ομαι*].

επιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέφερα} (λόγ.) οδηγώ σε ορισμένο αποτέλεσμα: *η τεχνολογική επανάσταση επέφερε στις μέρες μας ραγδαίες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές* || *~ πλήγμα στον αντίπαλο* ΣΥΝ. προκαλώ, συνεπάγομαι, φέρνω.

επίφθονος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προξενεί φθόνο.

επίφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί φόβο και ανησυχία: *η κατάσταση τής υγείας του παρέμενε ~* || *~ αντίπαλος* ΣΥΝ. ανησυχητικός, επικίνδυνος, απειλητικός.

επιφοίτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επέμβαση τού θείου, η θεία φώτιση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***επιφοίτηση τού Αγίου Πνεύματος*** (i) ο πνευματικός φωτισμός των Αποστόλων από το Άγιο Πνεύμα κατά την ημέρα τής Πεντηκοστής (ii) (ειρων.) ο ξαφνικός φωτισμός τού πνεύματος, η ξαφνική απόκτηση σοφίας: *περιμένει με την ~ να πετύχει, όταν δεν έχει διαβάσει;* (β) ***δι' επιφοιτήσεως*** (ειρων.) με ξαφνικό φωτισμό τού πνεύματος, με ξαφνική απόκτηση σοφίας: *Χωρίς σπουδές πώς θα γίνει μηχανικός; Δι' επιφοιτήσεως;*

επιφοιτώ ρ. αμετβ. {επιφοιτάς... | επιφοίτησα} (για τού Άγιο Πνεύμα) φωτίζω πνευματικά εξ ουρανού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιφοιτῶ (-άω)*, αρχική σημ. «συχνάζω – καταλαμβάνω». < *ἐπι* + *φοιτῶ*].

επιφορτίζω ρ. μετβ. {επιφόρτισ-α, -θηκα, -μένος} αναθέτω (σε κάποιον τη διεκπεραίωση υπόθεσης): *τον επιφόρτισε με την ευθύνη τής αποπεράτωσης τού έργου* || *~ κάποιον με πολλά καθήκοντα* || *επιφορτισμένος με πολλή δουλειά* ΣΥΝ. παραγγέλλω, εξουσιοδοτώ. — **επιφόρτιση** (η) [1782].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «υπερφορτώνω». < *ἐπι-* + *φορτίζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. charger].

επιφυλακή (η) **1.** η συνεχής παρουσία στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων στους χώρους τους. για την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών: *όλο το στρατόπεδο τέθηκε σε ~ λόγω τής μεγάλης πυρκαγιάς* ΣΥΝ. επαγρύπνηση **2.** (μτφ.) η διαρκής ετοιμότητα για την αντιμετώπιση δυσάρεστων καταστάσεων: *όλη η οικογένεια ήταν σε ~, για να συμπαρασταθεί στον βαριά άρρωστο συγγενή της* ΣΥΝ. εγρήγορση.
[ΕΤΥΜ. < *επιφυλάσσω*, πβ. κ. *φυλακή – φυλάσσω*].

επιφυλακτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που έχει επιφυλάξεις, που χαρακτηρίζεται από διστακτικότητα ή ιδιαίτερη προσοχή: *ήταν ~ στις κρίσεις του για τους άλλους* || *~ κινήσεις / εκτιμήσεις / στάση*. — **επιφυλακτικά** επίρρ., **επιφυλακτικότητα** (η) [1877].

επιφύλαξη (η) [1859] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η επισήμανση δεδομένων που εγκυμονούν κινδύνους, στοιχείων που προκαλούν αμφιβολίες: *εκφράζω / διατυπώνω επιφυλάξεις* || *δέχομαι κάτι με κάθε ~* **2.** (συνεκδ., κυρ. στον πληθ.) ο ενδοιασμός, ο δισταγμός (για κάτι): *έχω / διατηρώ πολλές ~ για την πρότασή του* || *αποδέχομαι κάτι χωρίς επιφυλάξεις* (ανεπιφύλακτα) ΣΥΝ. περίσκεψη, αμφιβολία, σκεπτικισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réserve].

επιφυλάσσω ρ. μετβ. {επιφύλα-ξα (λόγ. επεφύλαξα), -χθηκα} **1.** προετοιμάζω (κάτι) κρατώντας το κρυφό, χωρίς να το φανερώνω εκ των προτέρων: *η εξέλιξη τής μάχης επιφυλάσσει πολλές εκπλήξεις* || *κανείς δεν ξέρει τι του επιφυλάσσει το μέλλον* ΣΥΝ. κρύβω **2.** (ειδικότ.-καθημ.) εκδηλώνω μετά από σχετική προετοιμασία: *οι οπαδοί τού επιφύλαξαν θερμή υποδοχή στο αεροδρόμιο* **3.** (μεσοπαθ. **επιφυλάσσομαι**) διατηρώ το δικαίωμά μου να ενεργήσω ή να αποφασίσω (για κάτι) σε μελλοντικό χρόνο: *επιφυλάχθηκε να μελετήσει την υπόθεση και να δώσει απάντηση σε μια εβδομάδα* || *επιφυλάσσεται να ασκήσει μήνυση σε περίπτωση αθέτησης τής συμφωνίας* || *~ παντός δικαιώματός μου* || (κ. απολύτως) *Σας ευχαριστώ για το δώρο σας. Επιφυλάσσομαι* (εννν. *να σας το ανταποδώσω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναμένω παρατηρώντας», < *ἐπι-* + *φυλάσσω*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. réserver].

επιφυλλίδα (η) [1846] **1.** τύπος γραπτού κειμένου που δημοσιεύεται σε εφημερίδα, με περιεχόμενο κατά κύριο λόγο μη ειδησεογραφικό, που αναφέρεται σε θέματα επιστημονικά, εγκυκλοπαιδικά, καλλιτεχνικά, φιλολογικά ή και πολιτικά και γράφεται από πρόσωπο ειδικό στο θέμα: *φιλολογική ~* • **2.** ΦΙΛΟΛ. λαϊκό ανάγνωσμα με ιδιαίτερη πλοκή, πλούσιο σε δράση, που εκτυλισσόταν μέσα από πολλά επεισόδια, τα οποία κρατούσαν το ενδιαφέρον τού κοινού και δημοσιεύονταν τμηματικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιφυλλίς, -ίδος* «μικρό τσαμπί σταφυλιού, αποστάφυλο» < *ἐπι-* + *-φυλλίς* < *φύλλον*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. feuilleton].

επιφυλλιδογραφία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η συγγραφή επιφυλλίδων (είτε με τη μορφή τής ανάπτυξης διαφόρων θεμάτων είτε με τη μορφή μυθιστορημάτων). — **επιφυλλιδογράφος** (ο/η) [1860], **επιφυλλιδογραφικός,** -ή, -ό [1888].

επίφυλλο (το) {επιφύλλ-ου | -ων} κακτοειδές διακοσμητικό φυτό με μακριούς βλαστούς και κοκκινωπά άνθη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epiphyllum].

επίφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. **1.** καθεμιά από τις δύο αυξανόμενες άκρες των μακρών οστών (βραχίονες, μηριαία κ.λπ.) **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το κωνάριο (βλ.λ.). — **επιφυσιακός,** -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίφυσις* < *ἐπιφύω / -ομαι* < *ἐπι-* + *φύω / -ομαι*].

επίφυτο (το) {επιφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. κάθε φυτό το οποίο αναπτύσσεται πάνω σε άλλο φυτό ή αντικείμενο, χωρίς να παρασιτεί σε αυτό αλλά χρησιμοποιώντας το για υποστήριξη· αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους και δεν έχει ρίζες στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. épiphyte].

επιφώνημα (το) {επιφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που εκφράζει εσωτερική κατάσταση, παρόρμηση ή φυσική αντίδραση σε φυσικό, εξωτερικό ή άλλο ερέθισμα· ένα από τα δέκα μέρη τού λόγου στην παραδοσιακή γραμματική (λ.χ. *αχ!, οχ!, όπα!, ζήτω!* κ.λπ.). — **επιφωνηματικός,** -ή, -ό [μτγν.], **επιφωνηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιφωνῶ*].

επιφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} έκφραση έντονης ψυχολογικής ή συναισθηματικής κατάστασης κατ' άμεσο και δηλωτικό τρόπο: *~ θαυμασμού / απογοήτευσης / αποδοκιμασίας* ΣΥΝ. αναφώνηση, κραυγή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιφώνησις* < αρχ. *ἐπιφωνῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *φωνῶ* < *φωνή*].

επιχαίρω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέχαιρα} (λόγ.) αισθάνομαι χαρά, βιώνω ικανοποίηση, κυρ. για δυσάρεστη εξέλιξη, που πλήττει αντίπαλο, πρόσωπο εχθρικό ή αντιπαθητικό: *~ για την αποτυχία των ανταγωνιστών μου* ΣΥΝ. χαιρεκακώ ΑΝΤ. συμπονώ, συμπάσχω.

επιχαλκώνω ρ. μετβ. [1858] {επιχάλκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επενδύω επιφάνεια με επίστρωση χαλκού (κυρ. μεταλλικές επιφάνειες): *~ σκεύη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπακιρώνω.

επιχάλκωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη (επιφάνειας) με χαλκό. Επίσης **επιχάλκωμα** (το).

επιχαλύβδωση κ. **επιχαλύβωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων με λεπτό επίστρωμα σιδήρου, προκειμένου να ενισχυθεί η μηχανική τους αντοχή. — **επιχαλυβ(δ)ώνω** ρ.

Επίχαρμος (ο) {-ου κ. -άρμου} αρχαίος Έλληνας κωμωδιογράφος από τη Σικελία (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐπι-* + *-χαρμος* < *χάρμα* (βλ.λ.)].

επιχείλιος, -α, -ο [1879] ΙΑΤΡ. (για νόσους, εξανθήματα) αυτός που εμφανίζεται πάνω στο χείλος: *~ έρπης*.

επίχειρα (τα) {επιχείρων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε προκύπτει ως τιμωρία (ή ερμηνεύεται αναλόγως) μιας άδικης πράξης: *πληρώνει / υφίσταται τα ~ τής κακίας του* ΣΥΝ. τιμωρία, πληρωμή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. πληθ. τού ουσ. *ἐπίχειρον* (που μαρτυρείται μόνον ως μτγν.) < *ἐπι-* + *-χειρον* < *χείρ* «χέρι». Μολονότι η λ. σήμαινε αρχικώς την αμοιβή για χειρωνακτική εργασία, η συχνότερη χρήση της είναι αυτή με την οποία απαντά σήμερα, λ.χ. *τῆς προπετείας πικρὰ κομίζονται τἀπίχειρα* (Φιλόδημος)].

επιχείρημα (το) {επιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε λογικός συλλογισμός ή σειρά συλλογισμών, που παρουσιάζεται για τη στήριξη ή την ανατροπή μιας θέσης (σε συζητήσεις, διαδικασίες διαλόγου, διαπραγμάτευσης, αντιπαράθεσης κ.λπ.) και καταλήγει σε αιτιολογημένο συμπέρασμα: *δυνατό / πειστικό / καταλυτικό / τεκμηριωμένο / πολιτικό / ψυχολογικό / τελικό ~* || *ανατρέπω / αντικρούω τα ~ κάποιου* || *προβάλλω ισχυρά ~ υπέρ μιας άποψης* || *δεν έχει επιχειρήματα, γι' αυτό μιλάει με συνθήματα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εγχείρημα, τόλμημα», < *ἐπιχειρῶ*. Η σημερινή σημ. ανάγεται στη *Λογική* τού Αριστοτέλη].

> **επιχείρημα – ισχυρισμός – σόφισμα.** Η σωστή γλωσσική επικοινωνία στηρίζεται στην *ειλικρίνεια* των λεγομένων και στην *αποτελεσματικότητα* τής επικοινωνίας σε σχέση με τις προθέσεις τού ομιλητή. Η αποτελεσματικότητα προϋποθέτει την *αξιοπιστία* και τη *χρηστικότητα* των λόγων μας, την **πειθώ**. Για να πείσουμε τον συνομιλητή για την ορθότητα και την αλήθεια όσων λέμε, χρειάζεται η **αποδεικτικότητα** των λόγων μας, η οποία επιτυγχάνεται με κατάλληλη **επιχειρηματολογία**. Χρειαζόμαστε δηλ. **επιχειρήματα**, τα οποία στηρίζονται σε ορθούς **συλλογισμούς**, σε **σκεπτικό** που καταλήγει σε **αιτιολογημένο** συμπέρασμα. Η **αιτιολόγηση** και η λογική υποστήριξη των λεγομένων μας εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα τής επικοινωνίας μας. Εφόσον τα λεγόμενά μας δεν στηρίζονται σε αποδεικτικά επιχειρήματα, αποτελούν απλούς **ισχυρισμούς**, υποκειμενικές δηλ. εκτιμήσεις, που δεν υποχρεώνουν τον άλλον να τις δεχθεί. Οι ισχυρισμοί στηρίζονται σε σαθρή επιχειρηματολογία, σε μη πειστικά επιχειρήματα. Στην περίπτωση δε που εσκεμμένα ο ομιλητής χρησιμοποιεί αναληθή επιχειρήματα, λογικούς φαινομενικά συλλογισμούς που παραποιούν την πραγματικότητα, τότε μιλούμε για *σοφίσματα*. **Σόφισμα** είναι κάθε σκόπιμα αναληθής συλλογισμός, που παραβιάζει την ειλικρίνεια τής επικοινωνίας. Το ίδιο γίνεται και με τους **δικολαβισμούς**, τις προχειρολογίες και τα δήθεν επιχειρήματα που συσκοτίζουν την αλήθεια. Γενικά στην επικοινωνία, κάθε **στρεψοδικία**, κάθε διαστροφή δηλ. τής αλήθειας των λεγομένων, ώστε να παραποιηθεί η πραγματική κατάσταση προς όφελος τού *στρεψοδίκου*, αποτελεί στρέβλωση τής επικοινωνίας.

επιχειρηματίας (ο/η) [1821] {(θηλ. επιχειρηματίου) | επιχειρηματιών} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις επιχειρήσεις, που φέρει την ευθύνη για την ίδρυση, λειτουργία και ανάπτυξη μιας επιχείρησης, συνήθ. ο ιδιοκτήτης της ή ο βασικός επενδυτής: *δυναμικός / μικρός / μικρομεσαίος ~* || *όμιλος επιχειρηματιών* ΣΥΝ. (αγγλ.) μπίζνεσμαν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entrepreneur].

επιχειρηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους επιχειρηματίες ή τις επιχειρήσεις, που είναι χαρακτηριστικός τους: *οι Έλληνες φημίζονται για το ~ τους πνεύμα* || *ο ~ κόσμος είναι αναστατωμένος* || *~ συμφέρον / σχέδιο / δάνειο / ανταγωνισμός / συνεργασία / πρωτοβουλία / δραστηριότητα / φορέας / όμιλος / δαιμόνιο / μυαλό / ενδιαφέρον / κίνδυνος* (ρίσκο) */ ένωση / εισόδημα* ΣΥΝ. εμπορικός. — **επιχειρηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρηματικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, την εισαγωγή νέων προϊόντων και τεχνολογιών και την αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών.

επιχειρηματολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η σειρά επιχειρημάτων, συλλογισμών, που συνδέονται λογικά μεταξύ τους για την απόδειξη, στήριξη ή ανατροπή μιας θέσης: *αναπτύσσω / διακόπτω / παρουσιάζω την ~ μου* ΣΥΝ. αιτιολογία. — **επιχειρηματολογικός,** -ή, -ό, **επιχειρηματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρηματολογώ ρ. αμετβ. [1893] {επιχειρηματολογείς... | επιχειρηματολόγησα} χρησιμοποιώ επιχειρήματα, για να στηρίξω τις θέσεις μου ή να ανατρέψω τα επιχειρήματα άλλου: *ο πρόεδρος επιχειρηματολόγησε υπέρ τής πρότασης, πείθοντας το συμβούλιο να την αποδεχθεί*.

επιχείρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** κάθε συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη ενός στόχου με αξιοποίηση και συνδυασμό επιμέρους στοιχείων, πρωτοβουλιών, κινήσεων: *η ~ διάσωσης των ναυαγών συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια τής νύχτας* || *η ~ σύλληψης τής υπόληψης του κατέρρευσε* || *η ~ κατάσβεσης τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ. απόπειρα, προσπάθεια **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών (στρατηγικός σχεδιασμός, μετακίνηση δυνάμεων, επίθεση, συγκρούσεις κ.λπ.) για εξουδετέρωση τού αντιπάλου: *ναυτική / αεροπορική ~* || *αποβατικές / εκκαθαριστικές / μεμονωμένες / συντονισμένες / συνδυασμένες* (βλ. λ. *συνδυάζω*) */ αμφίβιες ~* || *γραφείο / κέντρο / βάση / θέατρο / τόπος / ημερολόγιο επιχειρήσεων* **3.** ΟΙΚΟΝ. η οικονομική δραστηριότητα (παραγωγική ή εμπορική) που βασίζεται σε δεδομένα περιουσιακά στοιχεία και κεφάλαια και ασκείται υπό την ιδιοκτησία και διαχείριση φυσικού ή νομικού προσώπου για την επίτευξη τού μεγαλύτερου δυνατού κέρδους: *ιδιωτική / εμπορική / ελεύθερη / κρα-*

τική / κερδοσκοπική / τουριστική / οικοδομική / εκδοτική / τραπεζική / τοπική / μικρομεσαία / πολυεθνική ~ || ~ δημοσίου συμφέροντος / ελληνικών και ξένων συμφερόντων || σπούδασε διοίκηση επιχειρήσεων· ΦΡ. (α) **στέλεχος επιχείρησης** μισθωτός επιφορτισμένος με την προετοιμασία των αποφάσεων και την οργάνωση τής εκτελέσεώς τους σε εταιρεία (β) **δημόσια επιχείρηση / δημόσιος οργανισμός** νομικό πρόσωπο που ιδρύεται με πρωτοβουλία τού κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (δήμου, κοινότητας κ.λπ.) για την ικανοποίηση σημαντικής κοινωνικής ανάγκης (λ.χ. για την παραγωγή και διάθεση ρεύματος, την ύδρευση, τις τηλεπικοινωνίες) και λειτουργεί ως οργανισμός ιδιωτικού δικαίου (γ) **επιχείρηση μικτής οικονομίας / μικτή επιχείρηση** η συνεργασία και η συμμετοχή τού κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου στη διοίκηση και στο κεφάλαιο ιδιωτικής εταιρείας, τής οποίας η επιχειρηματική δραστηριότητα έχει δημόσιο ενδιαφέρον **4.** (μειωτ.) η δραστηριότητα που αποσκοπεί σε οικονομικά οφέλη, η στυγνή κερδοσκοπία: *οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν καταντήσει ~ || έχει μετατρέψει την ελεημοσύνη σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιχείρησις*, αρχική σημ. «εγχείρημα, προσπάθεια – καταδίωξη», < *ἐπιχειρῶ*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. entreprise].

επιχειρησιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις επιχειρήσεις ή τους επιχειρηματίες: *~ περιβάλλον / πρόγραμμα / σεμινάριο || ~ έρευνα* (η εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων στη διεύθυνση και διοίκηση οργανωμένων συστημάτων, λ.χ. στρατιωτικών, κυβερνητικών, εμπορικών και βιομηχανικών) **2.** αυτός που σχετίζεται με τις αστυνομικές ή στρατιωτικές επιχειρήσεις: *οι στρατιωτικές δυνάμεις βρίσκονται σε ~ ετοιμότητα || ο αξιωματικός είχε την ~ ευθύνη για τη σύλληψη των ληστών || ~ στρατηγείο.* — **επιχειρησιακ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επιχειρείς... | επιχείρ-ησα (λόγ. επεχείρησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** επιδιώκω να κάνω κάτι, προσπαθώ να επιτύχω κάτι: *οι κρατούμενοι επιχείρησαν να αποδράσουν χωρίς επιτυχία* || (ως απειλή) *μην το επιχειρήσεις!* ΣΥΝ. αποπειρώμαι, δοκιμάζω **2.** ασχολούμαι συστηματικά με την ολοκλήρωση σχεδίου, στόχου: *επιχειρεί την ανατροπή τής κυβέρνησης || επιχειρείται από ξένους παράγοντες η δημιουργία κλίματος αστάθειας || επιχειρεί να διαμορφώσει λαϊκό προφίλ* ΣΥΝ. καταπιάνομαι, αγωνίζομαι, επιδιώκω, καταβάλλω προσπάθεια, πασχίζω ♦ (αμετβ.) **3.** ΣΤΡΑΤ. δρω: *αεροσκάφη τού ΝΑΤΟ επιχειρούν στη Γιουγκοσλαβία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιχειρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τοποθετώ το χέρι μου πάνω σε κάτι», < *ἐπι-* + *-χειρῶ* < *χείρ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

επιχορήγηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταβολή από τον δημόσιο προϋπολογισμό χρηματικής ενίσχυσης προς δήμους, κοινότητες, δημόσια ιδρύματα (νοσοκομεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα), δημόσιες επιχειρήσεις για την κάλυψη ελλειμμάτων τους, αλλά και προς ιδιωτικές επιχειρήσεις, κυρ. για επιδότηση τού κόστους παραγωγής τους: *ανακοινώθηκαν οι ~ τού Υπουργείου Πολιτισμού προς τα θέατρα || έκτακτη / γενναία / ετήσια / κρατική ~.* Επίσης **επιχορηγία** [μτγν.].

επιχορηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {επιχορηγείς... | επιχορήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω πρόσθετη οικονομική κάλυψη και ενίσχυση, κυρ. από τον κρατικό προϋπολογισμό, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις: *το Υπουργείο Αθλητισμού επιχορηγεί τις ερασιτεχνικές ομάδες* ΣΥΝ. επιδοτώ, ενισχύω, βοηθώ οικονομικά. — **επιχορηγητικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χορηγώ.*

επίχρισμα (το) {επιχρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** η επάλειψη επιφάνειας (επίπεδης ή ανάγλυφης) με ρευστή ύλη (σοβά) για καλλωπιστικούς ή πρακτικούς λόγους (λ.χ. για προστασία από τις καιρικές μεταβολές): *απομένουν τα ~, για να τελειώσει το σπίτι* ΣΥΝ. σοβάντισμα **2.** (συνήθ. συνεκδ.) το ίδιο το υλικό με το οποίο επιχρίεται μια επιφάνεια: *στην αρχαιότητα τα ~ αποτελούσαν υπόστρωμα για ζωγραφική διακόσμηση* ΣΥΝ. σοβάς **3.** ΙΑΤΡ. κάθε λεπτό στρώμα λευκωπής ύλης, που καλύπτει ορατές επιφάνειες τού σώματος (λ.χ. τη γλώσσα, τα μάτια, τα δόντια, τα τραύματα) ή περιοχές προσιτές στην ιατρική εξέταση (λ.χ. αμυγδαλές): *το ~ τής γλώσσας οφείλεται κυρίως σε κάποιας μορφής υποσιτισμό* **4.** (μτφ.) κάθε επίκτητο και νόθο στοιχείο συμπεριφοράς, που υιοθετείται για λόγους εντυπωσιασμού ή σκοπιμότητας: *διέθετε ένα ~ ευγένειας και κομψών τρόπων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) λούστρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιχρίω*].

επιχρίω ρ. μετβ. {επέχρισα, επιχρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαλείφω επιφάνεια με ρευστή ουσία· (γενικότ.) καλύπτω (π.χ. με χρώμα, ασβέστη) ΣΥΝ. επικαλύπτω, σοβαντίζω. — **επίχριση** (η) [μτγν.], **επίχριστος, -η, -ο** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *χρίω* (βλ.λ.)].

επίχρυσος, -η, -ο [αρχ.] (για αντικείμενο, επιφάνεια) αυτός που έχει επικάλυψη χρυσού, που έχει επενδυθεί με χρυσό ή έχει βυθιστεί σε χρυσό, για να καλυφθεί πλήρως: *~ δαχτυλίδι / σταυρός / διακόσμηση.*

επιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιχρύσω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω επιφάνεια ή αντικείμενο με λεπτό φύλλο χρυσού, κάνω (κάτι) επίχρυσο: *επιχρυσωμένη καρφίτσα / κορνίζα || επιχρυσωμένο δαχτυλίδι* ΣΥΝ. χρυσώνω. — **επιχρύσωμα** (το) [1866] κ. **επιχρύσωση** (η) [1881], **επιχρυσωτής** (ο) [1889].

επιχρωμίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη μεταλλικής επιφάνειας ή αντικειμένου με στρώμα χρωμίου, για προστασία από τη διάβρωση ή για στιλπνότητα: *~ χειρουργικών εργαλείων / εξαρτημάτων αυτοκινήτων / οικιακών σκευών.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chromage].

επίχωμα (το) [μτγν.] {επιχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σωρός από χώμα ή/και άλλα υλικά, που συσσωρεύονται σε ένα σημείο για την ανύψωση τής επιφάνειας ή το γέμισμα κοιλώματος.

επιχωματώνω ρ. μετβ. [1887] {επιχωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} συσσωρεύω ποσότητες χωμάτων σε ένα σημείο για ανύψωση τής επιφάνειάς του ή για το γέμισμα φυσικής κοιλότητας: *επιχωματώνουν τα σημεία στα οποία έχει κλίση το έδαφος, για να κατασκευάσουν νέες λωρίδες κυκλοφορίας || ~ σκάμμα / έλος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαζώνω ΑΝΤ. εκχωματώνω. — **επιχωμάτωση** (η) [1887].

επιχωριάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (συνήθ. τριτοπρόσ. *επιχωριάζει*) (λόγ.) έχω μεγάλη συχνότητα εμφανίσεως σε μια περιοχή, αποτελώ χαρακτηριστικό της γνώρισμα: *το έθιμο τής πυροβασίας επιχωριάζει στη Θράκη || η ζωοκλοπή επιχωριάζει ως συνήθεια σε πολλά χωριά τής Κρήτης || σε χώρους χαμηλού δείκτη υγιεινής επιχωριάζει η ηπατίτιδα* ΣΥΝ. (για ασθένειες) ενδημώ.
[ΕΤΥΜ. < *ἐπιχώριος*].

επιχώριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει ή εμφανίζεται σταθερά σε έναν τόπο: *~ πληθυσμός / έθιμο* ΣΥΝ. (λόγ.) εγχώριος, εντόπιος, ιθαγενής, αυτόχθων, γηγενής, (καθημ.) ντόπιος ΑΝΤ. (λόγ.) ετερόχθων, αλλοδαπός, (καθημ.) ξένος. — **επιχωρίως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-χώριος* < *χώρα*].

επίχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΕΩΛ. η βαθμιαία κάλυψη ενός στρώματος τού εδάφους από άλλο νεότερο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίχωσις* < αρχ. *ἐπιχώννυμι*. βλ. λ. *χώμα, χώνω*].

επιψαύω ρ. μετβ. {επέψαυσα} (λόγ.) αγγίζω ανεπαίσθητα, με ανάλαφρο τρόπο: *~ με τις άκρες των δαχτύλων τα αγαπημένα χείλη* ΣΥΝ. ψηλαφώ. — **επίψαυση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *ψαύω* (βλ.λ.)].

επιψήφιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η νόμιμη κατοχύρωση με ψηφοφορία, η ψήφιση υπέρ (νομοσχεδίου, πρότασης, απόφασης κ.λπ.): *η ~ τού νομοσχεδίου έγινε με οριακή πλειοψηφία* ΣΥΝ. υπερψήφιση, έγκριση, επικύρωση ΑΝΤ. καταψήφιση, ακύρωση, απόρριψη. — **επιψηφίζω** ρ. [αρχ.].

έπλευσα ρ. → πλέω

επλήγην ρ. → πλήττω

έπληξα ρ. → πλήττω

έπλυνα ρ. → πλένω

έπνευσα ρ. → πνέω

Ε.Π.Ο. (η) Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία.

εποίει ρ. → ποιώ

εποικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εποίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για χώρες, κράτη, κυβερνήσεις) πραγματοποιώ εποικισμό (βλ.λ).

εποικισμός (ο) [μτγν.] **1.** η διαδικασία εγκατάστασης νέων κατοίκων σε ήδη κατοικημένο τόπο, κυρ. για βιοτικούς ή εργασιακούς λόγους: *ο ~ τού Καναδά από τους Γάλλους* ΣΥΝ. αποικισμός **2.** ΝΟΜ. (α) φαινομενικά εθελούσια μετακίνηση προσφύγων ή ακτημόνων από τα πάτρια εδάφη λόγω δυσχερών συνθηκών διαβίωσης, είτε σε πρόσφατα κατειλημμένα εδάφη είτε σε περιοχές που ενδείκνυνται για οικονομική εκμετάλλευση προς όφελος των εποίκων και τής χώρας τους: *αγροτικός ~ αποκαταστάσεως ακτημόνων καλλιεργητών || αστικός ~* (ομαδική μετακίνηση εργατών και ακτημόνων σε υπάρχοντα ή σχεδιαζόμενα αστικά - βιομηχανικά κέντρα) (β) η αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών που επιβάλλεται συνήθ. από την κεντρική εξουσία για την εξυπηρέτηση πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά. σκοπιμοτήτων· συμβαίνει συνήθ. ύστερα από προσάρτηση εδαφών με στρατιωτικά (εισβολή) ή συμβατικά μέσα (συνθήκες) και συνεπάγεται την ανατροπή τής κανονικότητας των καθημερινών βιοτικών σχέσεων, τόσο τού μετακινούμενου πληθυσμού όσο και τού πληθυσμού «υποδοχής»: *ο ~ τής κατεχόμενης Κύπρου από τους Τούρκους.*

εποικοδόμημα (το) {εποικοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα κτηρίου ή άλλης οικοδομικής κατασκευής, που αποτελεί τη συνέχεια των θεμελίων ή των υπογείων του (ή στηρίζεται σε προϋπάρχοντα θεμέλια και βάσεις) **2.** ΠΟΛΙΤ. (κατά τον ιστορικό υλισμό) το σύνολο των ιδεολογικών σχέσεων, αντιλήψεων και θεσμών κάθε κοινωνίας, που προέρχεται και καθορίζεται από τη βάση (βλ.λ.), δηλ. το σύνολο των σχέσεων παραγωγής που αποτελούν την οικονομική δομή τής κοινωνίας (κατά το σχήμα *βάση – εποικοδόμημα*, που αποτελεί και μέθοδο κοινωνικής ανάλυσης) ΣΥΝ. υπερδομή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Überbau, όρ. που πλάστηκε από τον K. Marx στη θεωρία τού ιστορικού υλισμού. Το μτγν. *ἐποικοδόμημα* σήμαινε «κτίσμα οικοδομημένο πάνω σε άλλο»].

εποικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η περαιτέρω οικοδόμηση πάνω σε δεδομένη βάση ή θεμελίωση κτηρίου, κατασκευής κ.λπ.: *η ~ των τειχών πάνω στα ερείπια τού αρχαίου φράγματος* ΣΥΝ. οικοδόμηση **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη πάνω σε επεξεργασμένες ή προϋπάρχουσες βάσεις, η περαιτέρω προώθηση και εμπέδωση: *η ~ συνθηκών διαλόγου προχωρεί με υπαναχωρήσεις συχνά και των δύο πλευρών* (πβ. λ. *οικοδόμηση*). — **εποικοδομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

εποικοδομητικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποικοδόμηση: *~ εργασίες* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που επιτυγχάνει να θέσει βάσεις ή να δημιουργήσει συνθήκες προσέγγισης και κατανόησης μεταξύ των πλευρών που εμπλέκονται σε μια υπόθεση, καθιστώντας πιθανότερη την επίτευξη σχεδίου, στόχου: *ο υπουργός χαρακτήρισε πολύ ~ τη συνάντηση με τους συνδικαλιστές || ~ διάλογος / κριτική / συνεργασία* ΣΥΝ. αποτελεσματικός, ωφέλιμος, δημιουργικός. — **εποικοδομητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. erbaulich].

έποικος (ο/η) {εποίκ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που εγκαθίσταται σε ξένη χώρα ή περιοχή, κυρ. για βιοτικούς ή εργασιακούς λόγους ΣΥΝ. άποικος **2.** ΝΟΜ. αυτός που εξαναγκάζεται να μετακινηθεί από τη χώ-

ρα του για πολιτικούς, οικονομικούς κ.λπ. λόγους (πβ. λ. *εποικισμός*): *μετά την εισβολή στην Κύπρο, οι Τούρκοι εγκατέστησαν εποίκους από την Ανατολία στο βόρειο τμήμα τού νησιού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *οίκος*].

έπομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** (+γεν.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι): *ο αδύνατος τύπος τής προσωπικής αντωνυμίας προηγείται ή έπεται τού ρήματος* ΑΝΤ. προηγούμαι ♦ (αμετβ.) **2.** έρχομαι μετά ή αργότερα, ακολουθώ: *μετά τα μηχανοκίνητα έπονται τα πεζοπόρα τμήματα τής παρέλασης* || *έπονται και άλλες εκπλήξεις* || *μη φύγετε· έπεται συνέχεια!* ΑΝΤ. προηγούμαι· ΦΡ. **ενός κακού μύρια έπονται** από τη στιγμή που θα συμβεί κάτι κακό, ακολουθούν και πολλά άλλα **3.** (απρόσ. **έπεται**) προκύπτει, απορρέει ως φυσικό συμπέρασμα: *από τις δηλώσεις του ~ ότι θα διεκδικήσει την προεδρία* ΣΥΝ. επακολουθεί, συμπεραίνεται, συνάγεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έπομαι* < **hέπ-ομαι* < Ι.Ε. *sek^{w}- «ακολουθώ», πβ. σανσκρ. sácate «ακολουθεί», λατ. sequor «ακολουθώ», γαλλ. suivre, ισπ. seguir, λατ. secundus «δεύτερος (ακολουθών)», socius «κοινωνός, σύντροφος», societas «κοινωνία» κ.ά. Ομόρρ. *επόμενος*].

επόμενος, -η, -ο 1. αυτός που έπεται, που ακολουθεί: *το θέμα αποφασίστηκε να συζητηθεί στην ~ συνεδρίαση* || *~ μήνας / χρόνος* || (ως ουσ.) *να περάσει ο ~!* || *θα κατέβω στην ~* (ενν. *στάση*) ΣΥΝ. κατοπινός, ακόλουθος, προσεχής ΑΝΤ. προηγούμενος· ΦΡ. (α) **επόμενη μέρα** για το χρονικό διάστημα που ακολουθεί ένα συμβάν: *τι φέρνει η ~ για τους νικητές και τους χαμένους των εκλογών* (β) **είναι επόμενο** είναι αναμενόμενο, είναι φυσιολογικό, λογική συνέπεια: *λόγω τής αναταραχής στα Βαλκάνια ήταν επόμενο να μειωθεί το τουριστικό ρεύμα προς τις εμπλεκόμενες χώρες* **2. επομένη** (η) η μέρα που ακολουθεί, η επαύριον: *την ~ ξανασυναντηθήκαν* ΣΥΝ. (λόγ.) επιούσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *επόμενος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *έπομαι*].

επομένως επίρρ. [αρχ.] όπως προκύπτει βάσει τής λογικής, όπως είναι λογικό βάσει προηγούμενων στοιχείων: *έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας· ~, δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας* || *παρά τις πιέσεις τού Τύπου οι αρμόδιοι σιωπούν· ~, κάποιο πρόβλημα υπάρχει* ΣΥΝ. κατά συνέπεια, συνεπώς, άρα, κατ' ακολουθίαν, ως εκ τούτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

Ε.Π.Ο.Ν. (η) Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων· αντιστασιακή οργάνωση νέων κατά την Κατοχή, η οποία υπαγόταν στο Ε.Α.Μ. (βλ.λ.). — **επονίτης** (ο), **επονίτισσα** (η), **επονίτικος**, -η, -ο.

επονείδιστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί όνειδος, ντροπή, αυτός που επισύρει την κατακραυγή, την απόρριψη ή τον στιγματισμό: *~ διαγωγή / συνθήκη ειρήνης* ΣΥΝ. (λόγ.) επαίσχυντος, αισχρός, εξευτελιστικός, αξιοκαταφρόνητος ΑΝΤ. αξιοθαύμαστος, αξιέπαινος, τιμητικός. — **επονείδιστα / επονειδίστως** [αρχ.] επίρρ.

επονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) πρόσθετο (συνήθ. πιο εκφραστικό ή χαρακτηριστικό) όνομα, αποκαλώ (κάποιον) με καινούργια ονομασία (βάσει γνωστού χαρακτηριστικού του): *ο Αττίλας επονομάστηκε «μάστιγα τού Θεού»* || *ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο επονομαζόμενος «Γέρος τού Μοριά»* ΣΥΝ. προσονομάζω. — **επονομασία** (η) [μτγν.].

εποποιία (η) {εποποιιών} (λόγ.) **1.** η σύνθεση έπους, η αφήγηση σπουδαίων κατορθωμάτων **2.** (συνεκδ.) η επική ποίηση ως λογοτεχνικό είδος: *η ~ φθίνει ως είδος* ΣΥΝ. έπος **3.** (συνεκδ.) κάθε καταγεγραμμένη πράξη και συλλογικό επίτευγμα άξιο εξυμνήσεως και επαίνου, ικανό να παραδειγματίσει και να εμπνεύσει: *η ~ τού '40 στα αλβανικά βουνά* || *η ~ τής Εθνικής Αντίστασης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπος* + *-ποιία* < *-ποιός* < *ποιώ*].

εποπτεία (η) {εποπτειών} **1.** κάθε επίβλεψη που ασκείται από ανώτερο ιεραρχικά διοικητικό όργανο ή θεσμό σε διαδικασία, αποστολή, απόδοση έργου οργάνου, που υπάγεται στις αρμοδιότητές αυτού: *οι εκλογές θα διεξαχθούν υπό την ~ διεθνούς επιτροπής* ΣΥΝ. επιτήρηση, επίβλεψη, έλεγχος **2.** ΝΟΜ. η αυτεπάγγελτη επίβλεψη δημόσιου οργανισμού από ανώτερο αρμόδιο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου για λόγους προστασίας τού δημοσίου συμφέροντος: *η διαχείριση τής εταιρείας γίνεται υπό την ~ τού υπουργείου* **3.** η συνολική αντίληψη, το να μπορεί να δει κανείς ένα θέμα από πολλές οπτικές γωνίες, να το αντιλαμβάνεται συνολικά: *χρειάζομαι περισσότερα στοιχεία, για να έχω ~ τού ζητήματος* ΣΥΝ. αντίληψη **4. *Εποπτεία*** (η) υπηρεσία υπεύθυνη για τη σωστή λειτουργία (οργανισμού, επιχείρησης, σχολείου κ.λπ.): *~ Αλιείας / Εμπορίου* || *η ~ των Αρσακείων Σχολείων* **5.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία **6.** ΨΥΧΟΛ. η ακριβής και έντονη παράσταση (βλ. λ. *παράσταση*) **7.** ΦΙΛΟΣ. (α) η άμεση αντίληψη των φυσικών ή ψυχικών φαινομένων μέσω των αισθήσεων ή τής συνείδησης (β) η άμεση συνειδητοποίηση σχέσεων (σαν να «φωτίζεται» ξαφνικά το πνεύμα), η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα προγενέστερης, μακροχρόνιας αλλά ασύνειδης διανοητικής αναζήτησης (λ.χ. το «εύρηκα» τού Αρχιμήδη) ΣΥΝ. ενόραση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εποπτεύω*].

εποπτεύω ρ. μετβ. {επόπτευ-σα, -θηκα} **1.** ασκώ εποπτεία, επιβλέπω ως ιεραρχικά ανώτερος και αρμόδιος (κάποιον/κάτι): *η διεθνής επιτροπή επόπτευσε τη διαδικασία εκλογής* || *οι αρμόδιοι εποπτεύουν την τήρηση τού κανονισμού* || *η εκτέλεση των έργων εποπτεύεται από το Υπουργείο* || *πολιτιστικός φορέας εποπτευόμενος από τον δήμο* ΣΥΝ. επιβλέπω, ελέγχω, επιστατώ **2.** παρατηρώ από θέση που επιτρέπει συνολική αντίληψη, που δίνει την ολοκληρωμένη εικόνα ενός αντικειμένου, χώρου κ.λπ.: *επόπτευσε τον χώρο των επιχειρήσεων* ΣΥΝ. κατοπτεύω. — **επόπτευση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επόπτης*].

επόπτης (ο) {-η κ. -όπτου | -ών}, **επόπτρια** (η) {εποπτριών} **1.** πρόσωπο που ως ιεραρχικά ανώτερο ή αρμόδιο ασκεί την εποπτεία μιας διαδικασίας: *ο ~ των Ηνωμένων Εθνών πιστοποίησε την εγκυρότητα τής εκλογής* || *ο ~ των εξετάσεων* (επιτηρητής) ΣΥΝ. ελεγκτής **2.** πρόσωπο το οποίο έχει την ευθύνη για τον έλεγχο τής σωστής και νόμιμης λειτουργίας (υπηρεσίας, οργανισμού, σχολείου κ.λπ.): *~ δημόσιας υγείας* **3.** ΑΘΛ. **επόπτης (γραμμών)** (στο ποδόσφαιρο, το τένις, το βόλεϊ) ένας από τους βοηθούς διαιτητές αγώνα, που ελέγχει συγκεκριμένη περιοχή τού γηπέδου, υποδεικνύοντας τις παραβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτήν (λ.χ. αν η μπάλα βγήκε εκτός των γραμμών τού αγωνιστικού χώρου) ΣΥΝ. (αγγλ.) λάινσμαν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπ(ι)-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-*, πβ. *όπ-ωπ-α*, παρακ. τού *ορώ* «βλέπω». Βλ. κ. *όψη*].

εποπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποπτεία ή το πρόσωπο, το όργανο που την ασκεί: *~ έργο / συμβούλιο* **2.** αυτός που εξυπηρετεί την αντίληψη παρέχοντας άμεσα ερεθίσματα, ώστε να είναι δυνατή η επί τόπου παρατήρηση: *~ όργανα* || *~ μέσα διδασκαλίας* (προβολή διαφανειών, βίντεο κ.λπ.) ΣΥΝ. οπτικοακουστικός. — **εποπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

έπος (το) {έπ-ους | -η, -ών} **1.** ποιητική σύνθεση μακρόπνοης έμπνευσης και μεγάλης έκτασης με διαπλεκόμενες ιστορίες, που εξυμνεί με θριαμβολογική, εγκωμιαστική και συχνά εξωραϊστική διάθεση γνωστά κατορθώματα ηρώων, θεών και ηγεμόνων: *τα Ομηρικά ~, η «Ιλιάδα» και η «Οδύσσεια»* || *το ~ τού Γκιλγκαμές* || *διδακτικό ~* (λ.χ. τού Ησιόδου *Έργα καί Ημέραι*) **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, κατ' αντιδιαστολή προς τη λυρική ποίηση και το δράμα: *κυριότερος εκπρόσωπος τού λατινικού ~ είναι ο Βιργίλιος* **3.** (γενικότ.) κάθε έργο (ποίημα, μυθιστόρημα, ταινία) που ανιστορεί ηρωικά κατορθώματα, που έχει επικό χαρακτήρα, λ.χ. η ταινία *Ιβάν ο Τρομερός* (τού Αϊζενστάιν), το μυθιστόρημα *Πόλεμος και Ειρήνη* (τού Τολστόι) **4.** (μτφ.) σύνολο σπουδαίων, συνήθ. ηρωικών κατορθωμάτων· θριαμβευτική πορεία, σκληρός αγώνας με νικητήρια έκβαση: *το ~ τού '21 / τής ελληνικής αντίστασης στην Κατοχή / τής Αλβανίας* ΣΥΝ. εποποιία ● **5.** (αρχαιοπρ.-κυριολ.) ο εκφερόμενος λόγος· συνήθ. στη ΦΡ. **αμ' έπος αμ' έργον** βλ. λ. *άμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fέπ-ος* < Ι.Ε. *wek^{w}- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. vácas- «λόγος», λατ. vox «φωνή», γαλλ. voix, ισπ. voz κ.ά. Ομόρρ. αόρ. β' *είπον* (< **έ-Fε-Fπ-ον*), *νήπιος* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. *έπος* χρησιμοποιείται στον Όμηρο περιγράφοντας το αποτέλεσμα τής εκφώνησης, την ενέργεια τής ομιλίας, εν αντιθέσει προς τον *μύθον*, που αναφερόταν στο περιεχόμενο των λόγων. Αργότερα περιορίστηκε στη σημ. «λέξη», κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το *έργον*. Με τη σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς μόνον ο πληθ. *έπεα*, με τον οποίο προσδιοριζόταν η επική (εν αντιθέσει προς τη λυρική) ποίηση].

εποστρακίζομαι ρ. αμετβ. [μτγν.] {εποστρακίσ-θηκα, -μένος} (για βλήμα) αναπηδώ προσκρούοντας κάπου και αλλάζω κατεύθυνση. — **εποστρακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **εποστράκισμα** (το).

επουλώνω ρ. μετβ. {επούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναπτύσσω νέο ιστό πάνω σε πληγή ή τραύμα, ο οποίος αργότερα συστέλλεται δημιουργώντας ουλή· βοηθώ να κλείσει ένα τραύμα: *θα χρειαστούν κάποιες εβδομάδες, μέχρι να επουλωθούν πλήρως τα τραύματά του* ΣΥΝ. γιατρεύω, θεραπεύω, (οικ.) κλείνω, θρέφω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ και ξεχνώ τραυματικές εμπειρίες, εξομαλύνω διαταραγμένες σχέσεις: *δύσκολα επουλώθηκαν οι πληγές τού εμφυλίου πολέμου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *επουλώ* (αρχ. *επουλούμαι*) < *έπ(ι)-* + *ουλώ (-όω)* < *ουλή*].

επούλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση τής βλάβης που έχει προκληθεί σε ιστό ή όργανο από τραυματισμό: *γρήγορη / πλήρης ~* || (μτφ.) *η ~ των πληγών τού χωρισμού / των ψυχικών τραυμάτων τής παιδικής ηλικίας*. — **επουλωτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **επουλωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

επουλώσιμος, -η, -ο (για πληγές, τραύματα) αυτός που μπορεί να επουλωθεί.

επουράνιος, -ος/-α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στον ουρανό: *τα ~ πνεύματα* || *η ~ βασιλεία* || *ο ~ πατέρας* (ο Θεός) ΑΝΤ. (λόγ.) επίγειος, υποχθόνιος **2.** (λογοτ.) **επουράνια** (τα) {επουρανίων} ο ουρανός.

επουσιώδης, -ης, -ες {επουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· επουσιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δεν είναι ουσιαστικής σημασίας, που αξιολογείται ως ελάχιστα σημαντικός ή υπολογίσιμος: *~ σημασία / λεπτομέρεια / διαφορά* ΣΥΝ. (λόγ.) δευτερεύων, άνευ σημασίας, ανάξιος λόγου, αμελητέος, ασήμαντος ΑΝΤ. βασικός, (λόγ.) πρωταρχικός. — **επουσιωδώς** επίρρ [1853]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έπ(ι)-* + *ουσιώδης*. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που «προστίθεται» στην ουσία και, επομένως, δεν αποτελεί μέρος της, δεν είναι *ουσιώδης*].

εποφθαλμιώ ρ. μετβ. {εποφθαλμιάς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) επιθυμώ έντονα την απόκτηση ξένου περιουσιακού στοιχείου, τίτλου κ.λπ., αναζητώ τρόπους για να γίνω κύριος ξένης ιδιοκτησίας: *~ τα λεφτά / την περιουσία / το αξίωμα κάποιου* || *εποφθαλμιά την ευτυχία των άλλων* || *η Τουρκία εποφθαλμιά τα νησιά τού Αιγαίου* ΣΥΝ. έχω βλέψεις, υποβλέπω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εποφθαλμιώ (-άω)* < *έπ(ι)-* + *-οφθαλμιώ* < *οφθαλμός*].

εποχή (η) **1.** καθεμιά από τις τέσσερεις υποδιαιρέσεις τού έτους (άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο, χειμώνας), όπως αυτές οριοθετούνται από τις ισημερίες και τα ηλιοστάσια: *η διαδοχή των ~* **2.** (γενικότ.) κάθε χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερες καιρικές συνθήκες: *η ~ των βροχών / τής ξηρασίας / των βοριάδων* **3.** η περίοδος τού έτους που είναι κατάλληλη ή προσφέρεται για κάτι, στην οποία συνηθίζεται να γίνεται κάτι (λ.χ. κατά παράδοση): *η ~ τού θερισμού / τού τρύγου / των διακοπών / τού κυνηγιού*· ΦΡ. (α) **τέλος**

εποχής οι τελευταίες μέρες πωλήσεως εποχικών προϊόντων. κυρ. ενδυμάτων, κατά τις οποίες ισχύουν ευκαιρίες, προσφορές σε χαμηλές τιμές: *προλάβετε. ~!* (β) ***εκτός εποχής*** για κάτι παλιομοδίτικο ή αταίριαστο με τις καιρικές συνθήκες: *τα φουρό και τα ομπρελίνα είναι πια ~! || είναι ~ το πέδιλο χειμωνιάτικα!* ΑΝΤ. στη μόδα (γ) ***λάθος εποχή*** για κάτι που συμβαίνει σε ακατάλληλη περίοδο. σε διαφορετική από αυτή που θα έπρεπε ή θα μπορούσε να είχε συμβεί: *δυστυχώς. ~ γνωριστήκαμε || ζούμε σε ~· εμείς, θα ταίριαζε να ζούσαμε τον 18ο αι.!* **4.** (η γεν. ***(τής) εποχής*** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάτι που ανήκει σε συγκεκριμένη εποχή τού έτους: *Τώρα είναι χειμώνας· οι ντομάτες δεν είναι τής εποχής || τρώω πάντα φρούτα εποχής || σαλάτα εποχής* (με λαχανικά που ευδοκιμούν την περίοδο τού έτους που διανύουμε) (β) (για κινηματογραφική ταινία, γενικά έργο) τού οποίου η υπόθεση αναφέρεται σε παλαιότερη χρονική περίοδο: *περιπέτεια / αισθηματικό δράμα εποχής || οι ηθοποιοί φορούσαν κοστούμια εποχής* **5.** ΓΕΩΛ. μονάδα γεωλογικού χρόνου (υποδιαίρεση τής γεωλογικής περιόδου). που αντιπροσωπεύει το χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε μία αλληλουχία πετρωμάτων: *νεολιθική ~* **6.** κάθε συγκεκριμένη περίοδος τής ζωής (κάποιου): *εκείνη την ~ αισθανόταν μοναξιά || αυτή την ~ είναι πνιγμένος στη δουλειά || ήταν η ~ τού μεγάλου τους έρωτα || η ~ των φοιτητικών του χρόνων* ΣΥΝ. διάστημα. καιρός· ΦΡ. ***στην εποχή μου / τής εποχής μου*** κατά τη διάρκεια τής νεότητάς μου ή και τής περιόδου μέχρι τα γηρατειά: *στην εποχή μου όλα ήταν αγνά και πολιτισμένα || Πού τα έμαθες αυτά τα τραγούδια; Αυτά είναι τής εποχής μου!* ΣΥΝ. στα χρόνια μου. στις μέρες μου. στον καιρό μου **7.** η χρονική περίοδος κατά την οποία καταγράφονται εξελίξεις και εμφανίζονται στοιχεία σημαντικά για την ιστορία: *η ~ τού Ρομαντισμού / τής Αναγέννησης / τής Βιομηχανικής Επανάστασης || βυζαντινή / κλασική / αρχαϊκή ~·* ΦΡ. **σφήνω εποχή** αποκτώ μεγάλη φήμη, χαρακτηρίζοντας (με τη δράση, το έργο μου) τη χρονική περίοδο στην οποία ζω ή λαμβάνω χώρα: *η πρώτη του ποιητική συλλογή άφησε εποχή στους καλλιτεχνικούς κύκλους || η «Καζαμπλάνκα» ήταν μια ταινία που άφησε εποχή || ηθοποιός / πολιτικός / ποδοσφαιριστής που θ' αφήσει εποχή* ΣΥΝ. γράφω ιστορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «στάση, συγκράτηση», < αρχ. *ἐπέχω.* Ήδη στον Πτολεμαίο και τον Πλούταρχο η λ. περιγράφει τη στάση των αστέρων και συγκεκριμένα τη θέση τους κατά την τροχιά τους. Έτσι με τη λ. *ἐποχή* προσδιορίστηκε επίσης και η περίοδος χρόνου, η οποία υπολογίζεται βάσει τής κινήσεως των αστέρων. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. epoch. γαλλ. époque κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αφήνω εποχή* (< γαλλ. faire époque). *στην εποχή μου* (< γαλλ. à mon époque), *εκτός εποχής* (< αγγλ. out of season) κ.ά.].

εποχικός, -ή. -ό κ. (εσφαλμ.) **εποχιακός 1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη εποχή τού έτους: *~ οπωροκηπευτικά / φρούτο / λαχανικά / θήραμα* • **2.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένη εποχή ή χρονική περίοδο, μικρότερη μιας πλήρους (ετήσιας) περιόδου: *~ προσωπικό / εργάτης / εργασίες / κατάστημα.* — **εποχικά** κ. (εσφαλμ.) **εποχιακά** επίρρ., **εποχικότητα** (η).

> **εποχικός ή εποχιακός;** Το σωστό είναι **εποχ-ικός** από το **εποχή**, όπως και τα *κατοχή* – **κατοχ-ικός**. *εξοχή* – **εξοχ-ικός**. συνοχή – **συνοχ-ικός**. *μετοχή* – **μετοχ-ικός** κ.ά. Επίθετο παράγωγο σε **-ιακός** αναμένεται κανονικά από ουσιαστικά σε *-ι-*: *ήλι-ος* – **ηλι-ακός**, *όρι-ο* – **ορι-ακός**. *θεμέλι-ο* – **θεμελι-ακός**. *κρανί-ο* – **κρανι-ακός**, *πτυχί-ο* – **πτυχι-ακός** κ.ο.κ.

εποχούμαι ρ. αποθ. {εποχείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) επιβαίνω σε όχημα ΑΝΤ. πεζοπορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐποχοῦμαι (-έο-) < ἐπ(ι)- + ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι», βλ. κ. *όχημα*].

έποψ (ο) {έπ-οπος, -οπα | -οπες, -όπων} (επιστημ.) ο τσαλαπετεινός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένη λ., από την κραυγή *ἐποποῖ, πόποπο* (όπως την καταγράφει ο Αριστοφάνης) τού πουλιού. Πβ. αρμ. popop. λατ. upupa, λετ. pupukis κ.ά.].

έποψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} (λόγ.) **1.** η θέα ευρύτερης περιοχής από απόσταση **2.** (συνήθ. μτφ.) ο ιδιαίτερος τρόπος θέασης και προσέγγισης των πραγμάτων: *υπό την έποψη αυτή θα μπορούσε να υποστηριχθεί και σήμερα η εν λόγω θέση των αρχαίων φιλοσόφων·* ΦΡ. **εξ επόψεως** από άποψη...: *κρινόμενο ~ φιλολογικής. το έργο εμφανίζει αδυναμίες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔποψις < ἐπ(ι) + ὄψις*].

Ε.Π.Σ. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων.

επτά κ. (καθημ.) **εφτά** [μεσν.] (το) {άκλ.} **1.** έξι συν ένα. ίσος με τον αριθμό των ημερών μιας εβδομάδας. ο αριθμός 7 (βλ. λ. *αριθμός.* IIIΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 7: *~ σπίτια / βουνά / βιβλία·* ΦΡ. (α) ***τα επτά θαύματα τού κόσμου*** βλ. λ. *θαύμα* (β) ***οι επτά σοφοί*** βλ. λ. *σοφός* (γ) ***επτά θανάσιμα αμαρτήματα*** βλ. λ. *αμάρτημα* (δ) ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) ***Ομάδα των Επτά*** βλ. λ. *ομάδα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑπτά* < Ι.Ε. *septm- «επτά», πβ. σανσκρ. saptá. λατ. septem. γαλλ. sept. ισπ. siete, αγγλ. seven. γερμ. sieben κ.ά. Ομόρρ. *ἕβδομος, ἑπτακόσιοι* κ.ά.].

επτα- / εφτα- κ. **επτά- / εφτά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό επτά (7): *επτα-σύλλαβος, εφτα-μηνίτικος, επτά-ωρος* **2.** είναι επτά φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *επτα-πλάσιος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *εφτά-ψυχος. επτα-σφράγιστο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑπτα-πλάσιος, ἑπτά-χορδος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑπτά* (βλ.λ.). Ο τ. *ἐφτα-* είναι μεσν.].

επτάβαθμος κ. **εφτάβαθμος,** -η. -ο → επτα-, -βαθμος

επτάγωνος κ. **εφτάγωνος,** -η, -ο → επτα-, -γωνος

επταετής, -ής. -ές → επτα-, -ετής

επταετία [αρχ.] κ. (καθημ.) **εφταετία** (η) {επταετιών} **1.** το χρονικό διάστημα επτά ετών: *η προσεχής ~ θα καθορίσει το μέλλον τής οικονομίας* **2.** (ειδικότ.) ***Επταετία*** (η) η δικτατορία τής περιόδου 1967-74 στην Ελλάδα: *κατά την ~ ανέπτυξε αντιστασιακή δράση || η περίοδος μετά την ~.*

επτάζυμο (το) → εφτάζυμο

επταήμερος κ. **εφταήμερος,** -η. -ο → επτα-. -ήμερος

επταθέσιος κ. **εφταθέσιος,** -α, -ο → επτα-, -θέσιος

έπταθλο (το) {επτάθλ-ου | -ων} ΑΘΛ. σύνθετο αγώνισμα για γυναίκες που αποτελείται από επτά διαφορετικά αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. < *επτ(α)- + -αθλο* (< *άθλος*), πβ. κ. *δέκ-αθλο, πέντ-αθλο*].

επτάκις επίρρ. → επτα-, -άκις

επτακόσια κ. (καθημ.) **εφτακόσια** (το) {άκλ.} εξακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ίσος με επτά εκατοντάδες, ο αριθμός 700 (βλ. λ. *αριθμός.* IIIΝ.).

επτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθημ.) **εφτακόσιοι,** -ιες, -ια {επτακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 700: *~ άνθρωποι / χιλιάδες / κιλά* (βλ. λ. *αριθμός,* IIIΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑπτακόσιοι < ἑπτά + -κόσιοι* (βλ. κ. *διακόσιοι*)].

επτακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **εφτακοσιοστός** (επίσης γράφεται 700ός στην αραβική αρίθμηση, Ψ' ή ψ' στην ελληνική *και DCC στη λατινική) αυτός που* αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτακόσια (700) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* IIIΝ.).

επτάλοφος, -η. -ο [μτγν.] **1.** (πόλη) χτισμένη πάνω σε επτά λόφους **2.** ***Επτάλοφος*** (η) {Επταλόφου} (α) η Ρώμη (β) η Κωνσταντινούπολη.

επταμελής κ. **εφταμελής,** -ής. -ές → επτα-, -μελής

επταμηνία κ. **εφταμηνία** (η) → επτα-, -μηνία

επταμηνίτικος κ. **εφταμηνίτικος,** -η, -ο → επτα-, -μηνίτικο

επτάμηνος κ. **εφτάμηνος,** -η. -ο → επτα-. -μηνος

Επτάνησα [1800] κ. (καθημ.) **Εφτάνησα** (τα) {Επτανήσων} νησιωτικό συγκρότημα στο Ιόνιο Πέλαγος, που περιλαμβάνει τα νησιά Ζάκυνθο. Ιθάκη, Κέρκυρα, Κεφαλλονιά. Κύθηρα. Λευκάδα. Παξούς· αλλιώς *Ιόνια Νησιά.* — **Επτανήσιος** (ο) [1849], **Επτανήσια** (η). **επτανησιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Πελοπόννησος.*

επταπλσσιάζω ρ. → επτα-, -πλασιάζω

επτανησιακός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Επτάνησα: *~ μουσική / παράδοση / τραγούδια* **2.** ΦΙΛΟΛ. ***Επτανησιακή Σχολή*** σημαντική, κυρ. ποιητική, σχολή τής νέας ελληνικής λογοτεχνίας, που ξεκινάει πριν από το 1800 και συνεχίζεται περίπου ώς τους Βαλκανικούς Πολέμους, με χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους τον Δ. Σολωμό, τον Αρ. Βαλαωρίτη. τον Λ. Μαβίλη, τον Ανδρ. Λασκαράτο κ.ά.

επταπλασιάζω κ. **εφταπλασιάζω** ρ. → επτα-, -πλασιάζω

επταπλάσιος κ. **εφταπλάσιος,** -α. -ο → επτα-. -πλάσιος

επταπλός, -ή. -ό → επτα-, -πλός

επτάπτωτος, -η. -ο → επτα-. -πτωτος

επτάσημος, -η, -ο → επτα-. -σημος

επτάστερος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από επτά αστέρες: *ο ~ αστερισμός των Πλειάδων.*

επτασύλλαβος κ. **εφτασύλλαβος,** -η, -ο → επτα-, -σύλλαβος

επτασφράγιστος, -η. -ο [1887] κ. (καθημ.) **εφτασφράγιστος** ερμητικά κλειστός ή πολύ καλά φυλαγμένος: *~ μυστικό.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. σχηματίστηκε βάσει τής αφηγήσεως τής *Αποκάλυψης* για *τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας* (κεφ. 5-8), τις οποίες ανοίγει ο Χριστός, για να αποκαλυφθούν σημαντικές προφητείες].

επτατάξιος κ. **εφτατάξιος,** -α. -ο → επτα-. -τάξιος

επτάτομος κ. **εφτάτομος,** -η. -ο → επτα-. -τομος

επτάφυλλος κ. **εφτάφυλλος,** -η, -ο → επτα-, -φυλλος

επτάφωτος, -η. -ο αυτός που έχει επτά φώτα· εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. ***επτάφωτος λυχνία*** ΘΡΗΣΚ. (i) η λυχνία που περιελάμβανε επτά επιμέρους λυχνίες. για την καθεμία από τις οποίες έκαιγε ξεχωριστό φιτίλι· σύμβολο τής εβραϊκής λατρείας, που άναβε στα Άγια των Αγίων τής Σκηνής τού Μαρτυρίου και τού ναού των Ιεροσολύμων (ii) η παράσταση τού παραπάνω συμβόλου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑπτάφωτος < ἑπτά + -φωτος < φῶς.* Η *ἑπτάφωτος λυχνία,* η οποία αναφέρεται στο σκεύος τής Σκηνής τού Μαρτυρίου (Π.Δ. *Έξοδος* 25, 31-40). αποδίδει το εβρ. menō-rāh «λυχνία»].

επτάχρονα κ. **εφτάχρονα** (τα) → επτα-, -χρονα

επτάχρονος κ. **εφτάχρονος,** -η, -ο → επτα-, -χρονος

επταψήφιος κ. **εφταψήφιος,** -α, -ο → επτα-, -ψήφιος

επτάωρος κ. **εφτάωρος,** -η, -ο → επτα-, -ωρος

επταώροφος κ. **εφταώροφος,** -η, -ο → επτα-. -ώροφος

Ε.Π.Υ. (ο) ΣΤΡΑΤ. Εθελοντής Πενταετούς Υποχρέωσης.

επύλλιο (το) {επυλλί-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. μικρό επικό ποίημα (κυρ. τής αλεξανδρινής και ρωμαϊκής περιόδου), όπως λ.χ. οι *Μεταμορφώσεις* τού Οβιδίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπύλλιον,* υποκ. τού *ἔπος* (βλ.λ.)].

επωάζω ρ. μετβ. {επώασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** (για πτηνά, ερπετά ή αμφίβια) δημιουργώ και διατηρώ σταθερές τις απαραίτητες συνθήκες, κυρ. θερμοκρασίας, για την εκκόλαψη αβγών. λ.χ. τοποθετώντας τα σε θερμό χώρο ή κάτω από το φτέρωμα τού σώματος ΣΥΝ. (για πτηνά) κλωσσώ **2.** (μεσοπαθ. ***επωάζομαι***) (για μικρόβιο, ιό) αναπτύσσομαι σε οργανισμό μέχρι την πρώτη εκδήλωση νόσου: *ο εχινόκοκκος επωάζεται στα έντερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳάζω < ἐπ(ι)- + -ῳάζω < ᾠόν* «αβγό»].

επώαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η χρονική περίοδος από την ωοτοκία ώς την εκκόλαψη τού αβγού, η οποία συμπίπτει

με την περίοδο τής εμβρυϊκής ανάπτυξης **2.** ΙΑΤΡ. η περίοδος που μεσολαβεί από τη στιγμή που ένας παθογόνος παράγοντας εισδύει στον οργανισμό ώς τη στιγμή που εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα τής νόσου, κατά τη διάρκεια τής οποίας δεν εκδηλώνεται καμία ενόχληση: *η περίοδος επωάσεως τού A.I.D.S. είναι συνήθως μακρόχρονη* **3.** ΦΥΣ. η μετατροπή ενός ατομικού πυρήνα σε σχάσιμο με εφαρμογές κυρ. στους πυρηνικούς αντιδραστήρες. Επίσης **επωασμός** (ο) [αρχ.]. — **επωαστικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῴασις* < *ἐπῳάζω* (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incubation].

επωαστήρας (ο) [1898] **1.** συσκευή για την τεχνητή επώαση των αβγών (κυρ. τής κότας), η οποία μπορεί να δημιουργεί τις κανονικές συνθήκες (θερμοκρασίας και υγρασίας) που επιτρέπουν την εκκόλαψη **2.** μικρό κιβώτιο ή φιάλη για την επώαση των αβγών των ψαριών. Επίσης **επωαστήριο** (το) [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incubateur].

επωδή (η) **1.** σειρά τυποποιημένων φράσεων **2.** (γενικότ.) το τραγούδι ή τα λόγια. για τα οποία πιστεύεται ότι η απαγγελία ή η απλή εκφώνησή τους επιτυγχάνει με μαγικό τρόπο την καταπολέμηση των κακών πνευμάτων. τη θεραπεία ασθενειών κ.λπ. ΣΥΝ. ξόρκι, μαγγανεία, γητειά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳδή* < *ἐπ(ι)-* + *ᾠδή*].

επωδός (η) **1.** το έμμετρο τμήμα ποιητικής σύνθεσης. που ακολουθεί τη στροφή και την αντιστροφή, λ.χ. στα χορικά άσματα των τραγωδιών **2.** κάθε φράση ή στίχος που επαναλαμβάνεται με σταθερό τρόπο στο τέλος στροφής, ποιήματος ή μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. μοτίβο, ρεφρέν **3.** (μτφ.) κάθε φράση που συνηθίζεται ή επαναλαμβάνεται με μεγάλη συχνότητα: *η απαίτηση εκλογών αποτελεί τη μόνιμη ~ των ομιλιών των αντιπολιτευόμενων βουλευτών.* — **επωδικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳδός* < *ἐπᾴδω* < *ἐπ(ι)-* + *ᾄδω*].

> **επωδός – επωδή.** Οι δύο λέξεις, μολονότι κοινής ετυμολογικής αρχής (**ᾄδω** «τραγουδώ». **ᾠδή** «τραγούδι»), έχουν διαφορετική σημασία: η **επωδός** είναι «το τμήμα τού τραγουδιού που επανέρχεται, επαναλαμβάνεται (ρεφρέν)». ενώ η **επωδή** είναι το «μαγικό τραγούδι, το ξόρκι».

επώδυνος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προκαλεί πόνο: ~ *τραύμα / εγχείρηση / επέμβαση* ΣΥΝ. οδυνηρός, (λογιότ.) αλγεινός ΑΝΤ. ανώδυνος, καταπραϋντικός· ΦΡ. ΙΑΤΡ. ***επώδυνα σημεία*** σημεία τής επιφάνειας τού δέρματος, που ακόμα και ελαφρώς πιεζόμενα προκαλούν πόνο λόγω συγκεκριμένης παθήσεως **2.** (μτφ.) αυτός που πληγώνει συναισθηματικά. που προξενεί αισθήματα οδύνης: ~ *εμπειρία / γνωριμία / ανάμνηση / αποχαιρετισμός* ΣΥΝ. τραυματικός, σκληρός, πονεμένος. — **επώδυνα / επωδύνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ώδυνος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀδύνη*].

επώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΓΕΩΛ. μεγάλης κλίμακας τεκτονική διεργασία κατά την οποία παρατηρείται αποκόλληση, μεταφορά και τοποθέτηση ενός γεωλογικού σχηματισμού πάνω σε έναν άλλον με διαφορετική γεωτεκτονική προέλευση.
[ΕΤΥΜ. < *επωθώ*, απόδ. τού αγγλ. upthrust].

επωμίδα (η) ΣΤΡΑΤ. λωρίδα υφάσματος που ράβεται εξωτερικά στον ώμο ενδύματος και φέρει πάνω της διακριτικό. το οποίο διαφοροποιείται ανάλογα με τον βαθμό τού αξιωματικού: *τον καθαίρεσαν και του ξήλωσαν τις ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωμίς. -ίδος* < *ἐπ(ι)-* + *-ωμίς* < *ὦμος*. Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. épaulette].

επωμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {επωμίσ-τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) τοποθετώ στους ώμους μου για μεταφορά, φορτώνομαι: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. αποθέτω **2.** (μτφ.) δέχομαι το βάρος μιας υποχρέωσης, αναλαμβάνω ευθύνη: *η νέα κυβέρνηση επωμίστηκε το δύσκολο έργο τής ανόρθωσης τής οικονομίας* ‖ ~ *το βάρος μιας διοργάνωσης* ‖ ~ *ευθύνες* ΣΥΝ. αναλαμβάνω, αποδέχομαι. παίρνω πάνω μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *-ωμίζομαι* < *ὦμος*].

επωνυμία (η) [αρχ.] {επωνυμιών} (για εταιρείες, σωματεία κ.λπ.) η διακριτική ονομασία νομικού προσώπου: *η εταιρεία με την ~ «Ερμής Α.Ε.».* Επίσης **επωνύμιο** (το) [αρχ.].

επώνυμο (το) [αρχ.] {επωνύμ-ου | -ων} το οικογενειακό όνομα, το όνομα τού ατόμου που δηλώνει την οικογένεια, την καταγωγή του, κατ' αντιδιαστολή προς το μικρό (κύριο) όνομα: *το όνομά του είναι Κυριάκος και το ~ του Πετρίδης* ‖ *πατρωνυμικό / μητρωνυμικό / ανδρωνυμικό ~* ‖ *οι γονείς προσδιορίζουν από κοινού το ~ των παιδιών τους* ΣΥΝ. επίθετο. — **επωνυμικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

επώνυμος, -η. -ο **1.** αυτός που φέρει το όνομα τού δημιουργού του ή που γίνεται με τη χρήση τού ονόματος κάποιου: *ο σταθμός δέχεται μόνο ~ καταγγελίες* ‖ ~ *κείμενο / δημοσίευμα* ‖ *το ~ ρούχο* (που φέρει ένδειξη με τη φίρμα τού κατασκευαστή) *έχει μεγάλη ζήτηση στις μέρες μας* ΣΥΝ. ενυπόγραφος ΑΝΤ. ανώνυμος, ανυπόγραφος· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***επώνυμος άρχοντας*** (i) (κυρ. στην αρχαία Αθήνα) ο άρχοντας με το όνομα τού οποίου αναφερόταν επισήμως το έτος κατά το οποίο άσκησε την εξουσία του· ο πρώτος από τους εννέα άρχοντες (ii) ΜΥΘΟΛ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένας από τους δέκα μυθικούς ήρωες, οι οποίοι είχαν δώσει τα ονόματά τους αντίστοιχα στις δέκα αττικές φυλές. των οποίων θεωρούνταν πρόγονοι **2.** ***επώνυμος*** (ο), ***επώνυμη*** (η) πρόσωπο που είναι γνωστό, διάσημο. που το όνομά του αναγνωρίζεται εύκολα από το κοινό: *οι κοσμικές στήλες ασχολούνται αποκλειστικά με τη ζωή των επωνύμων* ΣΥΝ. διασημότητα ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. — **επώνυμα / επωνύμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

επωτίδα (η) (επίσ.-συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. ξύλο ή σίδερο που εξέχει από τα πλαϊνά πλοίου για τη στερέωση ή ανάρτηση αντικειμένου: *επωτίδες λέμβων / άγκυρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπόνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωτίδες* (μόνο πληθ.) < *ἐπ(ι)-* + *-ωτίδες* < *οὖς. ὠτός*].

επωφελής, -ής, -ές {επωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επωφελέ-στ-ερος. -ατος} (λόγ.) αυτός που αποδίδει κέρδος, που γίνεται με συμφέρουσες συνθήκες και ευνοϊκούς όρους. που γίνεται προς όφελος (κάποιου): ~ *σύμβαση / διακανονισμός / επένδυση / συμφωνία* ΣΥΝ. ωφέλιμος, χρήσιμος, επικερδής, πρόσφορος ΑΝΤ. ανωφελής. επιβλαβής. επιζήμιος. — **επωφελώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες. σύνθετος, χρήσιμος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

επωφελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επωφελήθηκα} (λόγ.) (+από / +γεν.) εκμεταλλεύομαι προς όφελός μου δεδομένη κατάσταση: ~ *των ευκαιριών που μου παρουσιάζονται* ‖ *οι ανταγωνιστές μας επωφελήθηκαν από τα λάθη μας* ‖ *πολλοί Αθηναίοι επωφελήθηκαν από τον ωραίο καιρό και εγκατέλειψαν την πόλη* ΣΥΝ. κερδίζω. (λόγ.) προσπορίζομαι οφέλη ΑΝΤ. ζημιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, γαλλισμός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωφελοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «λαμβάνω βοήθεια», < *ἐπ(ι)-* + *ὠφελοῦμαι*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. ανάλογων χρήσεων των γαλλ. bénéficier και profiter].

εραλδικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα οικόσημα και γενικότ. τα εμβλήματα **2.** ***εραλδική*** (η) {χωρ. πληθ.} η κατά συστηματικό τρόπο μελέτη και ενασχόληση με τα εμβλήματα και ειδικότ. τα οικόσημα ΣΥΝ. εμβληματολογία, οικοσημολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. héraldique < αρχ. γαλλ. herau(l)t «αξιωματούχος επιφορτισμένος με τη διαβίβαση μηνυμάτων και την τήρηση τού πρωτοκόλλου» < φρανκον. *heriwald < αρχ. γερμ. heri «στρατός» + wald «διοικητής»].

ερανίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ερανίσ-θηκα. -μένος} (λόγ.) (εύχρ. μόνο μτφ.) δανείζομαι και παραθέτω επιλεγμένα, κυρ. μικρής εκτάσεως. χαρακτηριστικά αποσπάσματα λόγου από διάφορα κείμενα: ~ *περικοπές / αποσπάσματα / γνωμικά / γνώμες / χωρία* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, συλλέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔρανος*].

εράνισμα (το) {ερανίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (κυρ. σε πληθ.) τα αποτελέσματα συλλογής χωρίων, αποφθεγμάτων. γνωμών κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς.

ερανισμός (ο) [μτγν.] **1.** το να ερανίζεται κανείς **2.** σύνθεση συγγράμματος με αποφθέγματα. γνώμες, αποσπάσματα κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς. — **ερανιστής** (ο) [αρχ.]. **ερανίστρια** (η). **ερανιστικός,** -ή, -ό.

έρανος (ο) {εράν-ου | -ων, -ους} η συγκέντρωση χρημάτων ή άλλων αγαθών με εθελοντική και αυτοπροαίρετη συνεισφορά των μελών ενός συνόλου για την υποστήριξη, ενίσχυση κοινωφελούς ή φιλανθρωπικού σκοπού: *αντικαρκινικός ~* ‖ ~ *για την ενίσχυση των σεισμοπαθών* ‖ *κάνω ~*· ΦΡ. ***επιτροπή εράνου*** επιτροπή από πέντε τουλάχιστον μέλη που έχει σκοπό να συγκεντρώσει χρήματα ή άλλα αντικείμενα με εράνους, γιορτές ή άλλα παρόμοια μέσα. για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού. δημοσίου ή κοινωφελούς, και η οποία αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα. — **ερανικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τον αιολ. τ. *ἔροτις* «γιορτή» ή και με τη λ. *ἑορτή* (βλ.λ.)].

ερασιτέχνης (ο) [1887] {ερασιτεχνών}, (λόγ.) **ερασιτέχνις** (η) {ερασιτέχν-ιδος, -ιδα | -ίδων, -ιδες} **1.** αυτός που ασχολείται με έναν τομέα δραστηριότητας περισσότερο για ευχαρίστηση παρά για οικονομικό κέρδος. που δεν ασκεί μια τέχνη επαγγελματικά: ~ *φωτογράφος / χορευτής / ποδοσφαιριστής / αρχαιολόγος* ΑΝΤ. επαγγελματίας. τεχνοκράτης **2.** (κακόσ.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού. συστηματικότητας. ειδικών γνώσεων. που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα και ανευθυνότητα στον τρόπο εργασίας του.
[ΕΤΥΜ. < *ερασι-* (< *ἔραμαι* «αγαπώ», βλ. λ. *εραστής*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, απόδ. τού γαλλ. amateur].

> **ερασιτέχνης – επαγγελματίας – ντιλετάντης.** Το λατ. **amator** «εραστής» έδωσε λαβή στο να πλαστεί τον 15ο αι. η γαλλ. λ. amateur. που εξειδικεύθηκε στο φραστικό σύνθετο **amateur d'art** «εραστής τής τέχνης» (πβ. Chateaubriand: Les ruines d'Athènes ne sont bien connues que des amateurs des arts «τα ερείπια των Αθηνών δεν είναι γνωστά παρά μόνον στους εραστές τής τέχνης»). Από το φραστικό αυτό σύνθετο ο λογοτέχνης Γεώργιος Στρατήγης (1859-1938) έπλασε (το 1887) το **ερασιτέχνης** (κατά τα **καλλιτέχνης, λογοτέχνης** κ.λπ.). Τον 18ο αι. (1740) πλάστηκε στη Γαλλική η λ. **dilettante** «ερασιτέχνης, ασχολούμενος με την τέχνη» από την αντίστοιχη ιταλική λ.. που ανάγεται στο ρ. dilettare «τέρπομαι, διασκεδάζω». Όπως και το amateur, dilettante ήταν αρχικά «ο αφιερωμένος στην τέχνη από ευχαρίστηση, από αγάπη». Ωστόσο, και οι δύο λέξεις απέκτησαν βαθμηδόν κοντά στην αρχική σημ., και κατ' επέκτασιν αυτής, την αρνητική/μειωτική σημ. «ο ερασιτεχνικά ασχολούμενος με κάτι. με αγάπη. αλλά χωρίς τις απαιτούμενες γνώσεις». Η σημ. αυτή αντιτίθεται στη σημ. τού **επαγγελματία** «αυτού που ασχολείται με κάτι ως κύριο έργο του». άρα «τού σοβαρά, ενσυνείδητα και ευσυνείδητα ασχολουμένου με κάτι».

ερασιτεχνικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ερασι-

τέχνη ή την ερασιτεχνία: ~ *θεατρικός θίασος* || ~ *ενασχόληση με τη ζωγραφική* || *δίπλωμα ~ οδήγησης* || ~ *πρωτάθλημα ποδοσφαίρου* ΑΝΤ. επαγγελματικός **2.** (κακόσ.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας, που χαρακτηρίζεται από ανευθυνότητα: ~ *δουλειά, όλο προχειρότητες και λάθη* ΑΝΤ. ποιοτικός, εγγυημένος, αξιόπιστος. — **ερασιτεχνικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

ερασιτεχνισμός (ο) [1894] **1.** η ερασιτεχνική ενασχόληση (κάποιου με κάτι) **2.** (κακόσ.) η χωρίς σύστημα, οργάνωση και αξιοπιστία εργασία, που δεν παρέχει εχέγγυα ποιότητας: *η εκπαιδευτική πολιτική τής χώρας πάσχει από ~*. Επίσης **ερασιτεχνία** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. amateurisme].

Ερασμία (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἐράσμιος* (βλ.λ.)].

ερασμικός, -ή, -ό [1830] κ. (εσφαλμ.) **ερασμιακός** αυτός που αναφέρεται στον Έρασμο· συνήθ. στη ΦΡ. ***ερασμική προφορά*** η προφορά τής Αρχ. Ελληνικής στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών κειμένων στο εξωτερικό από τον 16ο αιώνα, αποδιδόμενη στον Έρασμο ΣΥΝ. ητακιστική προφορά. — **ερασμικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά, πληθυσμικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ερασμ-ικός* και όχι *ερασμιακός* (< *εράσμιος*), από το όνομα τού μεγάλου Ολλανδού φιλολόγου Εράσμου (Erasmus Desiderius), ο οποίος επισήμανε τη διαφορά προφοράς μεταξύ Αρχ. και Ν. Ελληνικής και διατύπωσε τις παρατηρήσεις του στο έργο του *Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione* (1528) (Διάλογος περί τής ορθής προφοράς τού Λατινικού και τού Ελληνικού λόγου)].

εράσμιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι αξιαγάπητος: ~ *μορφές αγαπημένων* || *εξευγενισμένοι, ~ τρόποι* ΣΥΝ. αξιέραστος ΑΝΤ. άχαρος, άκομψος. — **ερασμιότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔραμαι* «αγαπώ», βλ. κ. *εραστής*].

Έρασμος (ο) {Εράσμου} **1.** Ολλανδός ουμανιστής (1469-1536)· γνωστός από τις μελέτες του για την αρχαία ελληνική προφορά (ερασμική προφορά) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. Erasmus, από το θ. *ερασ-* τού ρ. *ἔραμαι* (πβ. *ἐρασ-τής, ἐράσ-μιος*), οπότε σημαίνει «αγαπητός», συμπληρώνοντας το λατ. Desiderius «επιθυμητός». Βλ. κ. *ερασμικός*].

εραστής (ο) **1.** ο ερωτικός σύντροφος: *τρυφερός / γοητευτικός / αιώνιος ~* || *λατίνος ~* (βλ. λ. *λατίνος*) || *ο Ρωμαίος και η Ιουλιέτα είναι το πιο γνωστό ζευγάρι εραστών από την κλασική λογοτεχνία* **2.** (ειδικότ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει κανείς (συνήθ.) παράνομη ερωτική σχέση: *κρυφός / παράνομος ~* || *«Ο ~ τής λέδης Τσάτερλι»* (μυθιστόρημα τού Ντ. Χ. Λόρενς) || *έχω / βρίσκω ~* **3.** (καταχρ.) αυτός που επιδιώκει συνεχώς τη σύναψη ερωτικών σχέσεων: *ο μικρός μάς προέκυψε ~* || *κάνει / παριστάνει / παίζει τον ~* ΣΥΝ. γυναικάς, (λαϊκ.) κορτάκιας, καμάκι **4.** (μτφ.) αυτός ο οποίος περιβάλλει με πάθος και λατρεία (κάτι): *υπήρξε πάντα ~ τής όπερας / τής τέχνης / τής ωραίας ζωής / τής ποίησης / τής ομορφιάς* ΣΥΝ. λάτρης, θαυμαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

ερατεινός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** ο εξαιρετικά αγαπητός και επιθυμητός: ~ *νεότητα / ευγένεια / χάρη* ΣΥΝ. αξιαγάπητος, ευάρεστος **2.** (σκωπτ.-λαϊκ.) ο καφές που σερβίρεται βαρύς γλυκός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρατός* < *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

Ερατοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Έλληνας φιλόλογος, μαθηματικός και γεωγράφος. έζησε στην Αλεξάνδρεια (3ος αι. π.Χ.)· διετέλεσε διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξανδρείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρατός* «αγαπητός, επιθυμητός» (< ρηματ. επίθ. τού *ἔραμαι*, βλ. κ. *έρωτας*) + *-σθένης* < *σθένος*].

Ερατώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής λυρικής ποίησης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐρατός* «αγαπητός, επιθυμητός», ρημ. επίθ. τού *ἔραμαι* (βλ. λ. *έρωτας*)].

έρβιο (το) [1890] {ερβίου} ΧΗΜ. μαλακό μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. erbium, από την πόλη Ytterby τής Σουηδίας, όπου εντοπίστηκε το μέταλλο αυτό].

εργάζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εργάστηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω έργο διοχετεύοντας τις πνευματικές ή σωματικές μου δυνάμεις σε δεδομένη δραστηριότητα: ~ *σκληρά / ευσυνείδητα / εξαντλητικά / εντατικά* || *ο αθλητής εργάστηκε συστηματικά με αυστηρό πρόγραμμα προπονήσεων* || *εργάστηκε μεθοδικά όλο τον χρόνο για τις εξετάσεις* ΑΝΤ. τεμπελιάζω, (λόγ.) οκνώ **2.** (ειδικότ.) ασκώ επάγγελμα, δουλεύω: ~ *σε ναυτιλιακή εταιρεία* || ~ *ως ηθοποιός / γιατρός / καθηγητής / έμπορος / αγρότης* || ~ *στον δήμο / στον Ο.Τ.Ε. / σε ιδιωτική επιχείρηση / ως ελεύθερος επαγγελματίας / ως μισθωτός* ΣΥΝ. υπηρετώ **3.** (α) απασχολούμαι επαγγελματικά, έχω επαγγελματική δέσμευση: *δεν ~, είμαι άνεργος* || *τις Κυριακές φυσικά δεν εργάζεται κανείς* || ~ *οκτάωρο / πενθήμερο / με ελεύθερο ωράριο* (β) (για μαγαζιά, υπηρεσίες κ.λπ.) λειτουργώ, εξυπηρετώ πελάτες ή το κοινό: *το κατάστημα (μπαρ) εργάζεται κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες* || *οι τράπεζες εργάζονται ώς τις 14.00* **4.** (γενικότ.) αγωνίζομαι για την επίτευξη δεδομένου σκοπού: ~ *για το κοινό καλό / για την επικράτηση των ιδεών μου* ΣΥΝ. αγωνίζομαι, (λαϊκ.) πασχίζω, κοπιάζω ♦ (μετβ.) **5.** (για υλικά) επεξεργάζομαι: *εργάζεται επιδέξια το μετάξι* **6.** (η μτχ. **εργαζόμενος,** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔργον*. Το ρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει την καλλιέργεια τής γης, καθώς και κάθε είδους χειρωνακτική και καλλιτεχνική εργασία].

εργαζόμενος, -η (λόγ. -ομένη), **-ο 1.** αυτός που εργάζεται, που έχει εργασία: ~ *νέος / μητέρα / γυναίκα* || (κ. ως ουσ.) *τα αιτήματα των ~* || *απεργούν οι ~ τού δημόσιου τομέα* ΣΥΝ. απασχολούμενος· ΦΡ. ***ο μη εργαζόμενος μηδέ εσθιέτω*** (*εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω*, Κ.Δ., *Β' Θεσσ.* 3, 10) όποιος δεν εργάζεται δεν πρέπει και να τρώει, δηλ. μερίδιο στα αγαθά πρέπει να έχει μόνον όποιος συμμετέχει στην παραγωγή τους· για την αξία τής εργασίας και ιδ. τον κοινωνικό της ρόλο **2.** (στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο) (α) ***μεθοριακός εργαζόμενος*** κάθε εργαζόμενος που ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο έδαφος ενός κράτους-μέλους και κατοικεί στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους, όπου επιστρέφει είτε καθημερινά είτε τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα (β) ***διακινούμενος εργαζόμενος*** αυτός που εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του, με ή χωρίς την οικογένειά του, για να κατοικήσει και να εργαστεί σε άλλη χώρα.

εργαλείο (το) **1.** κάθε αντικείμενο ή εξάρτημα κυρ. μικρών διαστάσεων, συνήθ. μεταλλικό, για την εκτέλεση ή διευκόλυνση διαφόρων εργασιών: *το σφυρί και το κατσαβίδι είναι από τα πιο γνωστά ~ καθημερινής χρήσεως* || ~ *κηπουρικής* || *γεωργικό / ξυλουργικό / χειρουργικό ~* || ~ *ακριβείας* || *χαλασμένο / υψηλής τεχνολογίας / πρωτόγονο / χειρός / αποξεστικό ~* ΣΥΝ. όργανο **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μηχανισμός ή αντικείμενο, τού οποίου η χρήση διευκολύνει τη ζωή τού ανθρώπου: *σπουδαίο ~ για τη νοικοκυρά το πλυντήριο* ΣΥΝ. βοήθημα **3.** (μτφ.) το βασικό μέσο, βοήθημα: *τα θεωρητικά ~ τής επιστήμης* || *για τον φιλόλογο, το λεξικό είναι πολύτιμο ~* **4.** (αργκό) αυτοκίνητο ή μηχανή: *ωραίο / δυνατό / γρήγορο ~*. — **εργαλειακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐργαλεῖον* < **Fέργ-α-λον* < *ἔργον*].

εργαλειοθήκη (η) [μτγν.] {εργαλειοθηκών} κάθε φορητή ή κρεμαστή θήκη (συνήθ. και με συρτάρια) για την προσωρινή ή μόνιμη φύλαξη εργαλείων.

εργαλειομηχανή (η) [1847] μηχανή που χρησιμοποιείται για τη διαμόρφωση αντικειμένων κατασκευασμένων από μέταλλο ή άλλα υλικά: *οι τόρνοι, οι πλάνες, οι φρέζες, τα μηχανικά πριόνια είναι εργαλειομηχανές που χρησιμεύουν στην αφαίρεση πλεονάζοντος υλικού από κάποιο αντικείμενο.*

εργασία (η) {εργασιών} **1.** η καταβολή σωματικών και πνευματικών δυνάμεων για την παραγωγή επιθυμητού ή επιβεβλημένου έργου: *πνευματική / χειρωνακτική / εθελοντική / μισθωτή / άμισθη ~* || ~ *στο γραφείο / στην ύπαιθρο* ΣΥΝ. έργο, ενασχόληση, ασχολία, απασχόληση ΑΝΤ. απραξία, φυγοπονία **2.** η επαγγελματική απασχόληση, η άσκηση επαγγέλματος: *επικερδής / δύσκολη / απαιτητική / εξειδικευμένη / εποχική / ελεύθερη / κατ' οίκον ~* || *ώρες / βιβλιάριο / συνθήκες / προσφορά / ζήτηση / οργάνωση / σύμβαση εργασίας* (βλ. λ. *σύμβαση*) || *γραφείο ευρέσεως εργασίας* || *η επιχείρηση μετέφερε το εργοστάσιό της στην Ανατολική Ευρώπη, γιατί εκεί υπάρχει φθηνή ~* (= φθηνή αμοιβή τής εργασίας) || *δημιουργία νέων θέσεων εργασίας* || *η προσφορά εργασίας εμφανίζεται μειωμένη* ΣΥΝ. επάγγελμα, δουλειά, τέχνη· ΦΡ. (α) ***καταμερισμός εργασίας*** βλ. λ. *καταμερισμός* (β) ΟΙΚΟΝ. ***αγορά εργασίας*** η προσφορά και η ζήτηση εργασίας ως πλαίσιο που καθορίζει τον τρόπο εκμίσθωσης τού χρόνου τού εργαζομένου σε εργοδότη ή ανάληψης εκ μέρους του τής υποχρέωσης να ολοκληρώσει ορισμένο έργο για λογαριασμό τού εργοδότη (γ) ***δείπνο / πρόγευμα / γεύμα εργασίας*** δείπνο / πρόγευμα / γεύμα που δίνεται στο πλαίσιο επίσημων επισκέψεων και επαγγελματικών συναντήσεων, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα ανεπίσημης και ανετότερης διαπραγμάτευσης ή και κλεισίματος συμφωνίας (δ) ***μονάδα εργασίας*** το μικρότερο, διοικητικά ή οργανωτικά, κλιμάκιο εργασίας (ε) ***σταθμός εργασίας*** κάθε Η/Υ στον οποίο εργάζεται κάποιος μέσα σ' έναν χώρο εργασίας **3.** το έργο που ανατίθεται (σε κάποιον): *ο καθηγητής εξηγούσε στους μαθητές τις ~ που θα είχαν για την επόμενη μέρα* || *του ανέθεσαν την ~ να βολιδοσκοπήσει ενδιαφερόμενους αγοραστές* ΣΥΝ. αποστολή, υποχρέωση, υπηρεσία **4.** το κείμενο που περιέχει τα αποτελέσματα μιας έρευνας: *έκανε μια εξαιρετική ~ για τους οδικούς κινδύνους* || *οι σπουδαστές ανέλαβαν μια ~ για τον Καβάφη* || *επιστημονική / υποχρεωτική / πτυχιακή ~* || *εκπονώ / γράφω / παρουσιάζω / αξιολογώ μια ~* ΣΥΝ. διατριβή, μελέτη ● **5. εργασίες** (οι) (α) το σύνολο των θεμάτων, τα οποία πρέπει να διεκπεραιωθούν από αρμόδιο συλλογικό όργανο: *οι ~ τού θερινού τμήματος τής Βουλής* || *κήρυξε την έναρξη των ~ τού συνεδρίου* (β) η ακτίνα δράσης μιας επιχείρησης (γ) ΟΙΚΟΝ. ***κύκλος εργασιών*** βλ. λ. *κύκλος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, μελέτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐργάτης*. Ορισμένες τυποποιημένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κύκλος εργασιών* (< γαλλ. chiffre d'affaires), *γεύμα εργασίας* (< αγγλ. working lunch), *μονάδα εργασίας* (< αγγλ. work unit), *καταμερισμός εργασίας* (< αγγλ. division of labour), *αγορά εργασίας* (< αγγλ. labour market). Η σημ. 5 αποδίδει το αγγλ. proceedings].

εργασιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εργασία: ~ *χώρος / περιβάλλον / συνθήκες / δυσκολίες / καθεστώς* || ~ *σχέσεις* (λ.χ. συλλογικές διαπραγματεύσεις, ο θεσμός τής διαιτησίας, οι διαδικασίες πρόσληψης, προαγωγής, απόλυσης, αποζημίωσης, συνταξιοδότησης). — **εργασιακ-ά / -ώς** επίρρ.

εργάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διατίθεται για εργασία: ~ *χρόνος / ημέρες* (κατ' αντιδιαστολή προς τις αργίες) / *ώρες*.

εργασιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος που αξιοποιεί χρήσιμες και δημιουργικές για τον άνθρωπο δραστηριότητες, κυρ. απλές χειρωνακτικές εργασίες, για ψυχολογικούς, παιδαγωγικούς σκοπούς, κυρ. για την επανακοινωνικοποίηση των ασθενών με την ομαδική εργασία. — **εργασιοθεραπευτής** (ο), **εργασιοθεραπεύτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. work therapy].

εργασιολογία (η) {εργασιολογιών} η επιστημονική μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν ή διαμορφώνουν την ποιότητα και το επίπεδο της εργασιακής απασχόλησης με στόχο τη διατύπωση προτάσεων βελτιώσεώς τους.

εργασιομανής, -ής, -ές {εργασιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εργάζεται με υπερβολικό ζήλο και αδιάκοπα, παραπάνω από ό,τι συνηθίζεται ή θεωρείται φυσιολογικό· ο παθιασμένος με τη δουλειά. — **εργασιομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *εργασία* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergomaniac].

εργαστηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το (επιστημονικό κυρ.) εργαστήριο: ~ *εξοπλισμός* / *έρευνα* / *πείραμα* || *τα ευρήματα υποβάλλονται σε ~ έλεγχο* ΑΝΤ. θεωρητικός. — **εργαστηριακ-ά / -ώς** επίρρ.

εργαστήριο (το) {εργαστηρί-ου | -ων} **1.** κάθε ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτέλεση επαγγελματικών εργασιών: ~ *επεξεργασίας ήχου* / *ζαχαροπλαστικής* / *φαρμακευτικής* **2.** αίθουσα ή κτήριο με εξοπλισμό που επιτρέπει τον επιστημονικό ή καλλιτεχνικό πειραματισμό, την εφαρμογή νέων τεχνικών και την εκμάθηση με εποπτικά μέσα ή έρευνα: ~ *ελευθέρων σπουδών* / *φυσικής* / *χημείας* || ~ *φωτογραφικό* / *θεατρικό* / *ανατομίας* / *ζωγραφικής* / *γλυπτικής* / *λαϊκής τέχνης* / *αγγειοπλαστικής* / *χειροτεχνίας* ΣΥΝ. στούντιο. (για καλλιτέχνες) ατελιέ **3.** (μτφ.) κάθε χώρος που χρησιμεύει για τη σωστή προετοιμασία και εξάσκηση σε οποιοδήποτε πεδίο γνώσης: *το σχολείο πρέπει να λειτουργεί ως ~ ελεύθερων πνευμάτων* **4.** (στις τεχνικές, ιατρικές, πολυτεχνικές κ.λπ. σχολές) το μάθημα που περιλαμβάνει πρακτική εξάσκηση σε χώρο εργαστηρίου **5.** (ειδικότ.) συνάντηση ενταγμένη στο πλαίσιο συνεδρίου, στην οποία συμμετέχουν λίγοι ειδικοί, οι οποίοι δεν κάνουν ανακοινώσεις, αλλά συζητούν τα πορίσματα των ερευνών τους με σκοπό την προώθησή τους μέσω τής δουλειάς που γίνεται επί τόπου. Επίσης (λαϊκ.) **εργαστήρι** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐργαστήριον* < θ. *ἐργασ-* (ρ. *ἐργάζομαι*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*. Η σημ. 5 αποδίδει το αγγλ. workshop].

εργαστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***εργαστικό ρήμα*** κατεξοχήν μεταβατικό ρήμα (π.χ. *ανοίγω, κλείνω, βράζω* κ.λπ.) το οποίο, χωρίς αλλαγή φωνής, χρησιμοποιείται και ως αμετάβατο, με το αντικείμενό του να προβάλλεται σε λειτουργία υποκειμένου και με τον δράστη τής ενέργειας τού ρήματος να παραλείπεται, π.χ. *ο θυρωρός άνοιξε την πόρτα - η πόρτα άνοιξε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ικανός να εργαστεί», < *ἐργάζομαι*. Η γλωσσ. σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. ergative (< αρχ. *ἐργάτης*)].

> **εργαστικά ρήματα.** Αρχικά ο όρος **εργαστικός** (απόδοση τού αγγλ. ergative, που σχηματίστηκε από το ελλην. *εργάτης*) χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει μια ιδιαίτερη πτώση, την **εργαστική**, που απαντά σε ορισμένες γλώσσες (Βασκική, Γεωργιανή κ.ά.) και σε προτάσεις τού τύπου «*η πόρτα άνοιξε*», όπου το πραγματικό (λογικό) *αντικείμενο* εμφανίζεται ως (επιφανειακό) υποκείμενο, δηλούμενο στις γλώσσες αυτές με *εργαστική πτώση* (στην Ελληνική δηλώνεται απλώς με *ονομαστική*). Σήμερα ο όρος *εργαστικός* χρησιμοποιείται ευρύτερα για να δηλώσει ρήματα που χρησιμοποιούνται τόσο ως αμετάβατα όσο και ως μεταβατικά, εναλλάσσοντας το υποκείμενο και το αντικείμενό τους· π.χ. *Το γάλα βράζει - Η Μαρία βράζει το γάλα, Οι θόρυβοι σταμάτησαν - Ο δάσκαλος σταμάτησε τους θορύβους, Η πόρτα έκλεισε - Ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα.* Στις περιπτώσεις των εργαστικών ρημάτων, δηλ. των αιτιατικών γλωσσών (βλ. λ. *αιτιατικός*), ο ομιλητής τής γλώσσας έχει τη δυνατότητα να δηλώσει το μήνυμα από διπλή προοπτική: είτε από την οπτική γωνία τού δράστη (μεταβατική χρήση τού ρήματος: *ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα*) είτε από την οπτική γωνία τού δέκτη (αμετάβατη χρήση τού ρήματος: *η πόρτα έκλεισε*). Τέτοια ρήματα στα Ελληνικά είναι: *ανάβω, σβήνω, σπάζω, χαλάω, αρχίζω, τελειώνω, αλλάζω, ανοίγω, κλείνω, γεμίζω, αδειάζω, σταματώ, στενεύω, καίω, αυξάνω, λιγοστεύω, καλυτερεύω, στεγνώνω, απλώνω, λειώνω* κ.ά.

εργάτης κ. (λαϊκ.) **αργάτης** (σημ. 5) (ο) {εργατών}, **εργάτρια** (η) [1883] {εργατριών} **1.** πρόσωπο που εργάζεται χειρωνακτικά, που απασχολείται σε εργασία, η οποία απαιτεί σωματική δύναμη και κατά κανόνα αμείβεται με ημερομίσθιο: ~ *σε οικοδομή* / *στο εργοστάσιο* / *σε χωράφι* / *στα δημόσια έργα* / *σε ανθρακωρυχείο* || *η βιομηχανία ανακοίνωσε την απόλυση πενήντα εργατών* || *εξειδικευμένος* / *ανειδίκευτος* / *αλλοδαπός* / *βιομηχανικός* / *ξένος* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) χειρώναξ, (λαϊκ.) δουλευτής **2.** (ειδικότ.) κάθε μέλος τής εργατικής τάξης: *τα δίκαια τού ~* ΣΥΝ. προλετάριος ΑΝΤ. αστός **3.** (μτφ.) πρόσωπο που κοπιάζει σε συγκεκριμένο τομέα, που ασχολείται με (θεωρητικό ή πρακτικό) αντικείμενο κατά τρόπο συστηματικό και συνεχή: ~ *τού θεάτρου* / *τού πνεύματος* / *τού λόγου* / *τού χρωστήρα* ΣΥΝ. τεχνίτης **4.** (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται ως ο κατεξοχήν υπαίτιος ή υπεύθυνος για κατάσταση ή γεγονός: *ο καθένας είναι ~ τού καλού του και τής προκοπής του* || *αυτός είναι ο ~ τής συμφοράς* ΣΥΝ. δράστης, υπεύθυνος, φταίχτης, πρόξενος, αίτιος, πρωταίτιος • **5.** ΝΑΥΤ. το βαρούλκο για την ανέλκυση και πόντιση των αγκυρών ΣΥΝ. μπόμπα • **6.** (ειδικότ. το θηλ.) καθεμιά από τις μέλισσες που συλλέγουν τη γύρη, κατασκευάζουν τις κηρήθρες κ.λπ. (πβ. λ. *βασίλισσα, κηφήνας*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. we-ka-ta) < *ἔργον*].

εργατιά (η) (περιληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο των εργατών, η εργατική τάξη: *η ~ είναι στο πόδι για το αντεργατικό νομοσχέδιο* ΣΥΝ. (εκφραστ.) φτωχολογιά, προλεταριάτο ΑΝΤ. αστική τάξη.

εργατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εργάτη: ~ *διεκδίκηση* / *νομοθεσία* / *Δίκαιο* / *αίτημα* / *απεργία* / *ζήτημα* / *κίνημα* / *συμβούλιο* / *κόστος*· ΦΡ. (α) ***εργατική τάξη*** το σύνολο των εργατών που μισθώνουν την εργατική τους δύναμη στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής· οι μισθωτοί εργάτες ΣΥΝ. προλεταριάτο, εργατιά ΑΝΤ. αστική τάξη, εργοδοσία, κεφάλαιο, μπουρζουαζία (β) ***εργατικό δυναμικό*** το σύνολο των ενεργών επαγγελματικώς πολιτών (ηλικίας 15-65 ετών), που διαμορφώνουν το συνολικό ποσοστό προσφοράς εργασίας: *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* (γ) ***εργατική κατοικία*** καθένα από τα ομοιόμορφα διαμερίσματα οικοδομικών συγκροτημάτων, που χορηγούνται έναντι ευνοϊκών έως χαριστικών οικονομικών όρων σε εργατικές οικογένειες για μόνιμη στέγαση: *Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.)* (δ) ***εργατική εστία*** βλ. λ. *εστία* (ε) ***εργατική Πρωτομαγιά*** βλ. λ. *Πρωτομαγιά* (στ) ***εργατικό ατύχημα*** το ατύχημα, το οποίο, σύμφωνα με νομοθετικό ορισμό, επισυμβαίνει σε εργάτη ή υπάλληλο από βίαιο συμβάν κατά την εκτέλεση τής εργασίας του ή με αφορμή αυτήν και προκαλεί ανικανότητα στον παθόντα να εργαστεί για διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων ημερών **2.** ***Εργατικοί*** (οι) το κόμμα των Εργατικών (Labour Party) στην Αγγλία, που ιδρύθηκε το 1906, με σοσιαλιστική κατεύθυνση **3.** (για πρόσ.) αυτός που είναι εξαιρετικά παραγωγικός, που εργάζεται με σταθερό και αποδοτικό τρόπο: ~ *μαθητής* / *υπάλληλος* ΣΥΝ. φιλόπονος, (λόγ.) επιμελής, φιλόμοχθος, φίλεργος, (λαϊκ.) προκομμένος, (λαϊκότ.) δουλευταράς **4.** ***εργατικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή εργάτη για την εργασία του: *τα υλικά μαζί με τα ~ τού κόστισαν μια περιουσία.* — **εργατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐργάτης*. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εργατική τάξη* (πβ. γαλλ. la classe ouvrière), *εργατικό δυναμικό* (πβ. αγγλ. workforce), *εργατική κατοικία* (πβ. αγγλ. workers house), *εργατική εστία* (πβ. αγγλ. workers home) κ.ά.].

εργατικότητα (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η αγάπη και η πρόθυμη διάθεση για εργασία: *διακρίθηκε για την ~ του* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλοπονία ΑΝΤ. οκνηρία, φυγοπονία.

εργατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θέση και γενικότ. άποψη, που αναγνωρίζει τους ίδιους τους εργάτες ως αποκλειστικώς αρμοδίους να ηγηθούν τού εργατικού κινήματος.

εργατολόγος (ο/η) νομικός ειδικευμένος στο Εργατικό Δίκαιο.

εργατόπαιδο (το) [1894] (καθημ.) **1.** το παιδί που γεννήθηκε από γονείς εργάτες **2.** το παιδί που εργάζεται για να ζήσει.

εργατοπατέρας (ο) (κακόσ.) ο συνδικαλιστής εκπρόσωπος εργατικού συνδικάτου ή γενικότ. τού εργατικού κινήματος, που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των εργατών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — **εργατοπατερισμός** (ο).

εργατόσπιτο (το) σπίτι όπου μένουν εργάτες.

εργατοτεχνίτης (ο) {εργατοτεχνιτών} εργάτης ο οποίος απασχολείται σε τεχνικές κατασκευές. — **εργατοτεχνικός**, -ή, -ό.

εργατοϋπάλληλοι (οι) {εργατοϋπαλλήλ-ων, -ους} υπάλληλοι και εργάτες ως σύνολο. — **εργατοϋπαλληλικός**, -ή, -ό.

εργατούπολη κ. (ορθότ.) **εργατόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη στην οποία κατοικεί μεγάλος αριθμός εργατών ή που ιδρύθηκε κοντά σε βιομηχανία ή εργοστάσιο για τη στέγαση των εργαζομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη.*

εργατοώρα (η) {εργατοωρών} η εργασία που παράγεται σε μία ώρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. working hour].

εργάτρια (η) → εργάτης

εργένης (ο) {εργένηδες}, **εργένισσα** (η) {εργενισσών} **1.** πρόσωπο που δεν έχει παντρευτεί: *γνωστός* / *περιζήτητος* / *συνειδητός* ~ || *το κλαμπ των ~* ΣΥΝ. ελεύθερος, άγαμος, (λαϊκ.) μπεκιάρης **2.** πρόσωπο που ζει εκτός οικογένειας, μόνος του: *ως ~ έκανε όλες τις δουλειές τού σπιτιού μόνος του.* — **εργένικος**, -η, -ο. **εργένικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ergen].

εργενιλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η ζωή τού εργένη, ο τρόπος διαβιώσεως χωρίς οικογένεια ή εκτός αυτής: *βαρέθηκε το ~ και θέλει να παντρευτεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπεκιαριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ergenlik].

έργο (το) **1.** η αποστολή που έχει ανατεθεί σε πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και η οποία απαιτεί οργανωμένες προσπάθειες για να ολοκληρωθεί: ~ *τού υπουργείου είναι η περιφρούρηση τής δημόσιας τάξης* || *έχει δύσκολο και ιερό ~* || *συνεχίζω* / *ολοκληρώνω* / *καταστρέφω* / *αναδεικνύω το ~ κάποιου* || *το ~ τού τροχονόμου* / *τού γιατρού* / *τού δημοσίου υπαλλήλου* / *τού μηχανικού* / *τού καλλιτέχνη* || ~ *ανάπλασης τής περιοχής* / *υποδομής* / *αποκατάστασης ζημιών* ΣΥΝ. χρέος, καθήκον, αποστολή, υποχρέωση· ΦΡ. (α) ***καταναγκαστικά έργα*** βλ. λ. *καταναγκαστικός* (β) (ειρων.) ***έργα και ημέρες*** (από το έργο τού Ησιόδου *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, το οποίο περιέχει παραινέσεις για έντιμη και παραγωγική εργασία) για τη γεμάτη περιπέτειες, ένταση και δράση ζωή (κάποιου): *τα ~ τού γνωστού επιχειρηματία απασχολούν τον Τύπο* ΣΥΝ. βίος και πολιτεία (γ) (λόγ.) ***εις / επί το έργον*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξεκινά ή εκτελεί ήδη διατεταγμένη αποστολή: *οι πυροσβέστες βρίσκονται ήδη επί το έργον τής κατασβέσεως* (δ) ***άμ' έπος άμ' έργον*** βλ. λ. *άμα* (ε) ***ευχής έργο(ν)*** (*εὐχῆς ἔργον*, Αριστοτ. *Πολιτικά* Η' 12) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται ευτυχής και επιθυμητή εξέλιξη, τροπή: *θα ήταν ~, αν μπορούσες να έρθεις αύριο μαζί!* || *ήταν ~ που βρέθηκε στον τόπο τού δυστυχήματος το ασθενοφόρο* ΣΥΝ. ευτύχημα **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής πνευματικής ή σωματικής ενασχόλησης, ό,τι προκύπτει ως προϊόν διαδικασίας ή δημιουργίας: *παράγω* / *αφήνω πίσω μου σπουδαίο ~* || *το ~ του επηρέασε σημαντικά τη μεταγενέστερη πεζογραφία* || *μνημειώδες* / *ιστορικό* / *λαμπρό* / *πλούσιο* / *συγγραφικό ~* || *κριτική τού κυβερνητικού ~* ΣΥΝ. παραγωγή, εργασία, δουλειά **3.** (ειδικότ.) κάθε καλλιτεχνικό δημιούργημα: ~ *γλυπτικής* / *ποίησης* / *ζωγραφικής* / *αρχιτεκτονικής* || *έργα τού γνωστού θεατρικού συγγραφέα θα ανεβάσει το Εθνικό Θέατρο*· ΦΡ. ***έργο τέχνης*** (i) κάθε δημιουργία που έχει υψηλή αισθητική αξία, που

ανήκει στην περιοχή τής τέχνης και αντανακλά την αισθητική αντίληψη τού δημιουργού του (ii) (μτφ.) κάθε δημιούργημα που χαρακτηρίζεται από κομψότητα, από επιμελημένη δουλειά: *καταπληκτικό ρολόι· πραγματικό ~* ΣΥΝ. κομψοτέχνημα **4.** (ειδικότ.) η κινηματογραφική ή θεατρική δημιουργία: *αντισυμβατικό / κλασικό / μοντέρνο / πολυπαιγμένο / άπαιχτο / βραβευμένο / πρωτότυπο ~ || αυτή τη βδομάδα προβάλλονται μερικά καλά ~ || ένα σύγχρονο ~ ανεβαίνει στην Κεντρική Σκηνή || διακόπτω / κόβω το ~ για διαφημίσεις* ΣΥΝ. ταινία, φιλμ, παράσταση· ΦΡ. **το έχω δει το έργο / αυτό το έργο το έχω ξαναδεί** κάτι (μου) έχει ξανασυμβεί και το ξέρω **5.** ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος το οποίο δηλώνει τη μεταβίβαση ή τη μετατροπή ενέργειας· παράγεται όταν η δύναμη, η οποία επενεργεί σε ένα σώμα, το μετακινεί και ισούται με το γινόμενο τού μέτρου τής δύναμης που ασκήθηκε επί το μέτρο τής μετατόπισης τού σημείου στο οποίο ασκήθηκε η δύναμη προς την κατεύθυνσή της (*τύπος* W = F · s) **6. έργα** (τα) (α) οι πράξεις με τις οποίες υλοποιούνται διακηρύξεις: *η Ελλάδα, τόνισε, δεν χρειάζεται άλλα λόγια, είναι ώρα να περάσουμε στα ~ || το παράδειγμα δεν λειτουργεί, όταν τα κηρύγματα των γονέων δεν συμβαδίζουν με τα ~ τους* ΣΥΝ. ενέργειες, δράση (β) οι κατασκευαστικές επεμβάσεις τεχνικού χαρακτήρα, που αποσκοπούν στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών διαβίωσης για το κοινωνικό σύνολο: *~ κατασκευής τής γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου || τα ~ τού μετρό || δημόσια / τεχνικά ~ || ~ διάνοιξης σήραγγας || ~ υδροδότησης τής περιοχής || ~ εκτροπής τού ποταμού* **7. έργω** (*έργῳ*) βλ.λ. — (υποκ.) **εργάκι** (το), (μεγεθ.) **εργάρα** (η) (σημ. 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, δίγαμμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔργον* < *Fέργον* < I.E. *werĝ-om «έργο», πβ. αρμ. gorc, γερμ. werk, αγγλ. work κ.ά. Ομόρρ. *ἐργάτης, ἐργαλεῖο(ν), ἐργάζομαι, ῥέκτης, ὄργανο(ν)* κ.ά. Η λ. γνώρισε ευρεία χρήση ως α' συνθ. (π.χ. *ἐργο-λάβος, ἐργό-χειρον*) και ως β' συνθ. (π.χ. *δημι-ουργός, ἐν-έργεια*). Η σημ. τής καλλιτεχνικής ή συγγραφικής δημιουργίας μαρτυρείται ήδη στα μεσν. κείμενα. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *επί το έργον* (< γαλλ. à l'œuvre), *έργο τέχνης* (< γαλλ. œuvre d'art), *καταναγκαστικά έργα* (< γαλλ. travaux forcés), *δημόσια έργα* (< γαλλ. travaux publics) κ.ά.].

εργοβιογραφία (η) {εργοβιογραφιών} χρονολογική καταγραφή των βιογραφικών στοιχείων και παράλληλα των έργων (λογοτεχνικών, επιστημονικών κ.λπ.) κάποιου.

εργογόνος, -α (λόγ. -ος), **-ο** ουσία που αυξάνει την παραγωγή μυϊκού έργου και τη βελτίωση τής σωματικής απόδοσης: *~ ουσίες* (ουσίες που αυξάνουν την παραγωγή τού μυϊκού έργου και βελτιώνουν τη σωματική απόδοση, π.χ. αναβολικά, βιταμίνες, καφεΐνη κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. ergogenic].

εργογραφία (η) **1.** το σύνολο των έργων (συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.): *βιογραφία και ~ τού Παλαμά* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το σύνολο τού έργου (κάποιου): *κυκλοφόρησε η ~ τού Γ. Ρίτσου*.

εργογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καταγραφή τής σωματικής ικανότητας κάποιου να αποδίδει έργο (εκτίμηση τού βαθμού κοπώσεως) ή τής ικανότητας ενός μυός ή ομάδας μυών να συστέλλεται.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergograph].

εργοδηγός (ο) [1897] **1.** αυτός που επιβλέπει ως αρμόδιος την πορεία των εργασιών κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, ώστε να ακολουθούνται οι οδηγίες κατασκευής ΣΥΝ. επιστάτης **2.** αυτός που σε εργοστάσιο προΐσταται των υπόλοιπων τεχνιτών, εργατών ΣΥΝ. αρχιεργάτης, αρχιτεχνίτης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur des travaux].

εργοδιάδρομος (ο) {εργοδιαδρόμ-ου | -ων, -ους} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο διάδρομος γυμναστικής (βλ. λ. *διάδρομος*, σημ. 5).

εργοδοσία (η) [μτγν.] {εργοδοσιών} **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των εργοδοτών ως ομάδας κοινών συμφερόντων και πρακτικών· (ειδικότ.) το συμβούλιο ή το πρόσωπο που λειτουργεί ως εργοδότης σε συγκεκριμένη επιχείρηση: *επετεύχθη συμφωνία μεταξύ τής εργοδοσίας και των σωματείων των εργαζομένων* **2.** ο εργοδότης: *στην καινούργια του δουλειά έχει πολύ καλή ~* **3.** η ανάθεση από εργοδότη (σε κάποιον) εργασίας προς εκτέλεση έναντι αμοιβής ΑΝΤ. εργοληψία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

εργοδότης (ο) [αρχ.] {εργοδοτών}, **εργοδότρια** (η) {εργοδοτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο που απασχολεί προσωπικό έναντι χρηματικής αμοιβής και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ΣΥΝ. αφεντικό, κύριος ΑΝΤ. εργολήπτης. Επίσης (λαϊκ.) **εργοδότισσα** (η) {εργοδοτισσών}. — **εργοδοτικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

εργοθεραπεία (η) {εργοθεραπειών} μέθοδος θεραπείας ψυχικών διαταραχών ή μυϊκών παθήσεων που συνίσταται στην απασχόληση σε ορισμένες εργασίες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergothérapie].

εργολαβία (η) [αρχ.] {εργολαβιών} η ανάληψη τής ευθύνης εκτελέσεως έργου ή παροχής υπηρεσιών βάσει συμφωνίας που προβλέπει την κατ' αποκοπήν πληρωμή τού εργολάβου: *όροι εργολαβίας || προκήρυξη διαγωνισμού για την ανάληψη εργολαβίας* ΣΥΝ. εργοληψία ΑΝΤ. εργοδοσία· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***αναλαμβάνω / παίρνω (κάτι) εργολαβία / εργολαβικά*** αναλαμβάνω αποκλειστικά μια κατηγορία υποθέσεων, εργασιών ή υποχρεώσεων: *έχει πάρει εργολαβία όλες τις νομικές υποθέσεις τού συλλόγου λόγω συγγένειας με τον πρόεδρο || ο νεοσύλλεκτος πήρε εργολαβία όλες τις αγγαρείες* (β) ***εργολαβία δίκης*** η μεταξύ δικηγόρου και πελάτη συμφωνία, που εξαρτά την αμοιβή τού πρώτου από την επιτυχή έκβαση τής δίκης. — **εργολαβικός, -ή, -ό** [1845], **εργολαβικά** επίρρ.

εργολάβος (ο) **1.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει την εκτέλεση ορισμένου έργου σε συμφωνημένη τιμή, αυτός που παίρνει μια εργολαβία: *~ οικοδομών / κατεδαφίσεων / δημοσίων έργων / διαλύσεως παλαιών πλοίων / κηδειών* ΣΥΝ. (λόγ.) εργολήπτης, ανάδοχος ΑΝΤ. εργοδότης • **2.** γλύκισμα από δύο κομμάτια αμυγδαλωτού (φτειαγμένα με αμυγδαλόψιχα και αβγό) ενωμένα με μαρμελάδα. — **εργολαβικός, -ή, -ό** [1845] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔργον* + *-λάβος*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*].

εργολήπτης (ο) [μτγν.] {εργοληπτών}, **εργολήπτρια** (η) {εργοληπτριών} εργολάβος (βλ.λ.)· (και ως επίθ.): *η εργολήπτρια εταιρεία*.

εργοληπτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τον εργολήπτη ή την εργοληψία. — **εργοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

εργοληψία (η) [1888] {εργοληψιών} η εργολαβία (βλ.λ.).

εργόμετρο (το) {εργομέτρ-ου | -ων} συσκευή, όπως λ.χ. ειδικός τύπος ποδηλάτου ή κυλιόμενος τάπητας, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού μυϊκού έργου, των φυσιολογικών επιπτώσεων που έχει μια χρονική περίοδος εργασίας ή άσκησης, λ.χ. των θερμίδων που καταναλώνονται κατά την ποδηλασία. — **εργομετρία** (η), **εργομετρικός, -ή, -ό**, **εργομετρικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergometer].

έργον (το) → έργο

εργονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τους νόμους οι οποίοι διέπουν την παραγωγή έργου και αξιοποιεί τα δεδομένα τής ανατομίας, τής ψυχολογίας και τής φυσιολογίας, προκειμένου να επιτύχει τον κατάλληλο συνδυασμό συσκευών, συστημάτων και συνθηκών εργασίας, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των εργαζόμενων και να δημιουργείται το καλύτερο δυνατό περιβάλλον εργασίας. — **εργονομικός, -ή, -ό**, **εργονομικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergonomie].

εργοστασιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το εργοστάσιο: *~ εγκαταστάσεις / παραγωγή / υποδομή || ~ αυτοκίνητο αγώνων* (αυτοκίνητο αγώνων που κατασκευάζεται από το εργοστάσιο με μετασκευασμένο κινητήρα πολύ υψηλότερης απόδοσης από το αντίστοιχο που κυκλοφορεί στην αγορά).

εργοστασιάρχης (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. εργοστασιάρχου) | εργοστασιαρχών} ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. βιομήχανος.

εργοστάσιο (το) {εργοστασί-ου | -ων} κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα, που είναι εφοδιασμένο με ειδικές εγκαταστάσεις και μηχανήματα για τη μεταποίηση και παραγωγή αγαθών σε βιομηχανικό επίπεδο: *~ σαπωνοποιίας / τσιγάρων / όπλων / χαρτοποιίας / υφαντουργίας || ~ παραγωγής ρεύματος / κατασκευής αυτοκινήτων / ατομικής ενέργειας / καθαρισμού λυμάτων*.

[ΕΤΥΜ. < *έργο* + *-στάσιο* < θ. *στα-* τού αρχ. ρ. *ἵ-στη-μι*, βλ. κ. *στάση*].

εργοτάξιο (το) {εργοταξί-ου | -ων} **1.** η προσωρινή κατασκευή εγκαταστάσεων για τα τεχνικά μέσα και το εργατικό προσωπικό στον χώρο όπου θα εκτελεστούν τεχνικά έργα· ΦΡ. ***βιομηχανικό / βιοτεχνικό εργοτάξιο*** το σχέδιο που εκπονείται για την αποδοτική ροή παραγωγής στην αντίστοιχη βιομηχανική / βιοτεχνική μονάδα **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο υπάρχει συστηματική προετοιμασία και παραγωγή έργου: *«η Ελλάδα μετατρέπεται σε ένα απέραντο ~ παραγωγής καλλιτεχνικών εκδηλώσεων»* (εφημ.). — **εργοταξιακός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. < *έργο* + *-τάξιο* < *τάξη*].

εργοφυσιολογία (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των βιολογικών προσαρμογών που προκαλεί το μυϊκό έργο και κατ' επέκτ. τη μεγιστοποίηση τής απόδοσης τού ανθρώπινου οργανισμού. — **εργοφυσιολογικός, -ή, -ό**, **εργοφυσιολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergophysiology. Ο όρ. επινοήθηκε από τον Β. Κλεισούρα το 1973 και πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλική].

εργόχειρο (το) {-ου κ. -είρου | -ων κ. -είρων} **1.** το χειροτέχνημα υφαντικής και κάθε ύφασμα (πλεκτό, υφαντό κ.λπ.), που φτειάχνεται ή στολίζεται στο χέρι και λιγότερο συχνά σε μηχανή: *χειροποίητο / τής μηχανής / βυζαντινό / κρητικό ~* **2.** (στον μοναστικό βίο) η εργασιακή απασχόληση του μοναχού (κατασκευή διαφόρων αντικειμένων, ζωγραφική εικόνων κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐργόχειρον* < *ἔργον* + *-χειρον* < *χείρ*].

έργω (*ἔργῳ*) επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** έμπρακτα, στην πράξη ΑΝΤ. λόγω **2.** ΝΟΜ. με πράξεις, χειρονομίες, όχι με λόγια: *~ εξύβριση*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔργῳ*, δοτ. εν. τού ουσ. *ἔργον*, χρήση συχνή στην Αττική πεζογραφία κατ' αντιδιαστολή προς το *λόγῳ*].

εργώδης, -ης, -ες [αρχ.] {εργώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· εργωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που απαιτεί αυξημένη ένταση δυνάμεων, που προκαλεί έντονη κόπωση: *~ προσπάθεια / προετοιμασία / εγχείρημα* ΣΥΝ. (λόγ.) κοπιώδης, δυσχερής, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, άνετος. — **εργωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Ε.Ρ.Ε. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις· κόμμα που ιδρύθηκε το 1956 από τον Κων/νο Καραμανλή.

ερέα (η) {ερεών} μάλλινο ύφασμα μεγάλης πυκνότητας και ανθεκτικότητας: *γκρίζα / παλιά / πρόχειρη ~* ΣΥΝ. τσόχα, μαλλί.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἶρος* «μαλλί» < *Fέρ-Fος, που συνδ. με λατ. vervex «κριάρι», αρχ. ιρλ. ferb «αγελάδα» και πιθ. με την αρχ. λ. *(F)αρήν* «αρνί». Ομόρρ. *ἔριο(ν)*].

ερέβινθος (ο) {ερεβίνθ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το φυτό ρεβιθιά και ο καρπός του.

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. τόσο με τη λ. *ὄροβος* «κύαμος» όσο και με λατ. ervum «φακή» και αρχ. γερμ. araweiz «μπιζέλι». Και οι τρεις λ. (όπως και ο *ἐρέβινθος*) αποτελούν δάνεια ανατολ. προελ., πράγμα που παρέχει ενδείξεις ότι το φυτό πρωτοεμφανίστηκε στη Μικρά Ασία ή στην Α. Μεσόγειο].

έρεβος (το) {ερέβ-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το βαθύ και απόλυτο σκοτάδι, η παντελής έλλειψη φωτός: *το απόλυτο ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. σκότος **2.** ΜΥΘΟΛ. (α) ο τόπος στον οποίο πήγαιναν οι νεκροί, κατοικούσαν οι Ερινύες και η Περσεφόνη και φυλακίζονταν οι ασεβείς (β) (κατά την ορφική διδασκαλία) το τρίτο στοιχείο τής κοσμογονίας. — **ερεβώ-**

δης, -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐ- προθεμ. + Ι.Ε. *regʷ-os «σκότος», πβ. σανσκρ. rájas- «σκόνη, σκότος», αρμ. erek «βράδυ», γοτθ. riqiz «σκοτεινότητα», αρχ. σκανδ. røkkr κ.ά.].

ερεθίζω ρ. μετβ. {ερέθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ έντονο εκνευρισμό, οργή: *η αναίδεια τού δημοσιογράφου ερέθισε τον ομιλητή* || *μην τον ερεθίζεις με τα πολιτικά, γιατί αντιδρά άσχημα!* ΣΥΝ. εξοργίζω, εκνευρίζω, εξάπτω **2.** προκαλώ ερεθισμό σε σημείο τού σώματος: *τα μάτια μου ερεθίστηκαν από τα καυσαέρια* || *ο λαιμός του ερεθίστηκε από το κάπνισμα* **3.** λειτουργώ ως έντονο ερέθισμα, προκαλώ ένταση λειτουργιών, διεγείρω: *ο καφές ερεθίζει τα νεύρα* || *η μουσική ερεθίζει τη φαντασία* **4.** (ειδικότ.) προκαλώ ερωτική διέγερση: *ερέθιζε τους άνδρες με τον προκλητικό της χορό* ΣΥΝ. διεγείρω, ανάβω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμ. τ. τού ρ. *ἐρέθω* < Ι.Ε. *er- «κινώ, εγείρω», για το οποίο βλ. λ. *ορμώ*].

ερέθισμα (το) [αρχ.] {ερεθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει διέγερση των αισθητηρίων νεύρων, ενεργοποιώντας αντίστοιχη αίσθηση (όραση, ακοή κ.λπ.): *εσωτερικό / εξωτερικό / σταθερό ~* || *οπτικό / ηχητικό ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές δυνάμεις (κάποιου), να ωθήσει σε δράση λειτουργώντας ως κίνητρο ή παρότρυνση: *ένα περιστατικό στον πόλεμο τού έδωσε το ~ να γράψει αυτό το βιβλίο* || *ο δάσκαλος δίνει τα ~ για την ενεργοποίηση τής παιδικής φαντασίας* ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα, αφορμή **3.** (μτφ.) ο ερεθισμός, η ευαισθητοποίηση περιοχής ή οργάνου τού σώματος: *~ στον λαιμό*.

ερεθισμός (ο) [αρχ.] **1.** η αντίδραση τού οργανισμού σε εξωτερική επίδραση μέσω τής ενεργοποίησης των αισθητηρίων νεύρων: *το αίσθημα τού φωτός προκαλείται από τον ~ τού οπτικού οργάνου* **2.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ευπάθειας, τής ευαισθησίας σημείου ή οργάνου τού σώματος για οποιονδήποτε λόγο: *~ τού λαιμού από το τσιγάρο και τις φωνές* || *~ των ματιών από τον καπνό ή το ξενύχτι* || *~ τού δέρματος από τσίμπημα μέλισσας* ΣΥΝ. (για πληγή) αφόρμισμα, φλεγμονή, φλόγωση **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο εμφανίζεται η παραπάνω ευπάθεια, κυρ. με μορφή πληγής: *έχω έναν ~ στο δέρμα* **4.** η πρόκληση έντονων αντιδράσεων, η συναισθηματική ενεργοποίηση (συνήθ. με εκδήλωση εκνευρισμού, ενόχλησης): *η παρουσία του και μόνο προκαλεί ~ στον ομιλητή* ΣΥΝ. εκνευρισμός, (λόγ.) έξαψη **5.** (ειδικότ.) η πρόκληση ερωτικής διέγερσης ΣΥΝ. (λόγ.) έξαψη.

ερεθιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ερωτική διέγερση: *~ φωτογραφία / ταινία / χορός* ΣΥΝ. διεγερτικός, προκλητικός **2.** αυτός που προκαλεί εκνευρισμό, ένταση, θυμό: *~ σχόλιο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. εκνευριστικός **3.** αυτός που προκαλεί αύξηση τού ενδιαφέροντος, τής διάθεσης κάποιου να μάθει κάτι ή να ασχοληθεί με κάτι: *μια ~ συζήτηση για τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα* || *~ διάλογος / αφήγηση / γραφή*. — **ερεθιστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ερεθιστικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. βασική ιδιότητα τής ζωντανής ύλης να αντιδρά στα εξωτερικά ή τα εσωτερικά ερεθίσματα **2.** η ικανότητα προκλήσεως ερωτικού ερεθισμού: *η ~ των κινήσεών της / των αρωμάτων*.

ερείδομαι ρ. αποθ. {εύχρ. κυρ. στον ενεστ. και στη μτχ. ερειδόμενος, -η, -ον} (λόγ.-μτφ.) (+σε. λογιότ. +επί) αποδέχομαι ως αξιόπιστο στήριγμα, χρησιμοποιώ ως σταθερό δεδομένο, στηρίζομαι: *ερειδόμενοι επί τής ειλικρινείας των συμμάχων* || *το συμπέρασμα ερείδεται σε ηλεγμένες πηγές* ΣΥΝ. βασίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρείδω*, αγν. ετύμου (ο νεοελληνικός μεσοπαθ. τ. οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των *βασίζομαι, στηρίζομαι*). Η σύνδεση με λατ. ridica «υποστήριγμα, πάσσαλος» δεν έχει επιστημονική βάση].

ερείκη (η) {ερεικών} το ρείκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ϝερείκα, που συνδ. με συνώνυμες λ., πβ. αρχ. ιρλ. froech, ουαλ. grug, λιθ. viržis κ.ά.].

Ερεικούσσα (η) νησί των Επτανήσων Β. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἐρεικοῦσσα* (ονομασία νησιού Β. τής Σικελίας) < αρχ. *ἐρείκη* (βλ.λ.)].

ερείπιο (το) {ερειπί-ου | -ων} **1.** τα υπολείμματα κατεστραμμένων ή κατεδαφισμένων κτηρίων: *τα ~ από τους βομβαρδισμούς στο Σαράγεβο* || *τα ~ τού ναού τής Αρτέμιδος στην Έφεσο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χάλασμα, συντρίμμι, ρημάδι **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εμφανή τα σημάδια τής φθοράς, τής γήρανσης, τής εξάντλησης ή τής πολυχρησίας: *ο θάνατός της τον έκανε ~* || *κυκλοφορεί μ' ένα αυτοκίνητο ~* || *μένουν σ' ένα παλιό, κατοχικό σπίτι, πραγματικό ~!* ΣΥΝ. σαράβαλο, ράκος, εξουθενωμένος, διαλυμένος **3.** (μτφ.) ***ερείπια*** (τα) οτιδήποτε απομένει μαρτυρώντας καταστροφή ή αποτυχία: *τα ~ μιας σχέσης* || *τα ~ από την εφαρμογή κακής πολιτικής* ΣΥΝ. απομεινάρια, χαλάσματα, συντρίμμια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρείπιον* < *ἐρείπω* < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *rei-p- «σχίζω, ρίχνω», πβ. αρχ. σκανδ. rīfa «καταστρέφω», λατ. rīpa «όχθη» (> γαλλ. rive, ισπ. riba), γαλλ. rivière «ποταμός» (< λατ. ripa-rius), αρχ. γερμ. rīga «σειρά, γραμμή», γερμ. Reihe, αγγλ. row κ.ά.].

ερειπιώνας (ο) [μτγν.] (λόγ.) έκταση γεμάτη ερείπια: *ο ~ τής Ευρώπης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*.

ερειπώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ερείπω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω (κάτι) σε ερείπια, καταστρέφω, διαλύω: *ο σεισμός ερείπωσε όλο το χωριό* || *οι ερειπωμένες πόλεις τής βομβαρδισμένης χώρας*. — **ερείπωση** (η) [μεσν.].

ερεισίνωτο (το) [1851] {ερεισινώτ-ου | -ων} (επίσ.) το μέρος τού καθίσματος (καρέκλας, καναπέ κ.λπ.), που χρησιμεύει για τη στήριξη τής πλάτης ΣΥΝ. (καθημ.) πλάτη, ράχη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔρεισις* «στήριξη» (< αρχ. *ἐρείδω*) + *νῶτο*].

έρεισμα (το) {ερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το υποστήριγμα, ό,τι τοποθετείται ή κατασκευάζεται σε δεδομένη θέση, για να προσφέρει στήριξη: *~ δρόμου / σιδηροδρομικής γραμμής / οικοδομήματος / γέφυρας* ΣΥΝ. στήριγμα, στύλος, υποστήριγμα, αντιστήριγμα, βάση **2.** (α) το πλευρικό τμήμα τού δρόμου (μεταξύ τού οδοστρώματος και τής τάφρου ή των ορίων τής εδαφικής έκτασης τού δρόμου) (β) το τμήμα τής σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ τής σιδηροτροχιάς και τής σκυρόστρωσης **3.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε μπορεί να προσφέρει υποστήριξη, λειτουργεί ως βάση θεμελίωσης και παρέχει τα εχέγγυα για εγχείρημα, θέση, απόφαση κ.λπ.: *δεν έχει ισχυρά ~ στο κόμμα και η παραμονή του στην ηγεσία είναι αβέβαιη* || *η απόφασή τους δεν έχει κανένα ηθικό ~* ΣΥΝ. (για πρόσ.) υποστηρικτής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρείδω* (βλ. λ. *ερείδομαι*)].

ερειστικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που εξασφαλίζει τη στήριξη, υποστήριξη: *~ ιστός*· ΦΡ. ***ερειστικό σύστημα*** σύστημα οστών και χόνδρων, που παρέχει στο σώμα το πλαίσιο στηρίξεώς του: *ο σκελετός αποτελεί το ~ τού ανθρωπίνου σώματος* ΣΥΝ. υποστηρικτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.

Ε.Ρ.Ε.Ν. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Νέων (η νεολαία τής Ε.Ρ.Ε.).

ερέτης (ο) {ερετών}, **ερέτρια** (η) {ερετριών} (αρχαιοπρ.) ο κωπηλάτης. — **ερετικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, δούλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *erə- «κωπηλατώ», πβ. σανσκρ. ari-tár- «κωπηλάτης», λατ. remus, γαλλ. rameur κ.ά. Ομόρρ. *τρι-ήρης* (βλ.λ.), *Ἐρέ-τρια, ὑπ-ηρέτης* κ.ά.].

Ερέτρια (η) πόλη τής Εύβοιας κοντά στη Χαλκίδα. — (λόγ.) **Ερετριεύς** (ο) {Ερετρι-έως | -είς}, **ερετριακός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέτης* (βλ.λ.), οπότε το όνομα τής πόλης θα σήμαινε «αυτήν που παράγει κωπηλάτες»].

ερευγμός (ο) (λόγ.) η ερυγή, το ρέψιμο. — **ερεύγομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρεύγομαι*, βλ. λ. *ρεύομαι*].

έρευνα (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -εύνης | -ευνών} **1.** η συστηματική εξέταση δεδομένων για την επιβεβαίωση, τον εμπλουτισμό ή την ανακάλυψη νέων στοιχείων: *κοινωφελής / δημόσια / ιδιωτική / ελεύθερη / εξονυχιστική / πολιτική / στρατιωτική ~* || *~ τού διαστήματος / τού εδάφους / τού υπεδάφους / των Γραφών* ΣΥΝ. (λόγ.) αναδίφηση, μελέτη **2.** (ειδικότ.) η συστηματική ενασχόληση με την επίλυση επιστημονικών προβλημάτων, την προώθηση μιας θεωρίας, την εύρεση δεδομένων κ.λπ., συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τη διδασκαλία: *ασχολούμαι με την ~* || *κάνω ~* || *βασική ~* (αυτή που γίνεται στα πανεπιστήμια, κατ' αντιδιαστολή προς την *εφαρμοσμένη ~*) **3.** η στατιστική καταγραφή και διερεύνηση δεδομένων, παραγόντων και διαπλεκομένων σχέσεων στο πλαίσιο ενός συνόλου ατόμων: *διαφημιστική / δημογραφική ~* || *~ τής οικονομικής κατάστασης τής χώρας / τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. σφυγμομέτρηση **4.** η συστηματική προσπάθεια εντοπισμού (αντικειμένου ή προσώπου): *~ για εξεύρεση χρυσού / πετρελαίου* || *ένταλμα / ομάδα / διεξαγωγή έρευνας* || *~ σωματική* (βλ.λ.) / *κατ' οίκον* || *διατάχθηκε ~ για τον εντοπισμό των δραπετών* || *η εμπροσθοφυλακή διεξάγει ~ για τον εντοπισμό εχθρικών πυροβολείων* ΣΥΝ. αναζήτηση, (καθημ.) ψάξιμο, (λόγ.) ανίχνευση.

ερευνητής (ο) [μτγν.], **ερευνήτρια** (η) (σημ. 1) [μεσν.] {ερευνητριών} **1.** πρόσωπο που ερευνά, που μελετά με τρόπο συστηματικό: *~ των Γραφών / τής νεότερης ιστορίας / των αρχαίων κειμένων* ΣΥΝ. μελετητής, εξερευνητής ● **2.** ΦΩΤΟΓΡ. το εξάρτημα τής φωτογραφικής μηχανής, που εντοπίζει και ρυθμίζει τη θέση τής εικόνας μέσα στον σκοτεινό θάλαμο.

ερευνητικός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έρευνα: *~ πρόγραμμα / έργο / κέντρο / ομάδα / φορέας / τμήμα / ίδρυμα* **2.** αυτός που είναι ικανός για έρευνα: *~ μυαλό* **3.** (μτφ.) διερευνητικός: *~ βλέμμα*. — **ερευνητικά** επίρρ., **ερευνητικότητα** (η) [1888].

ερευνώ ρ. μετβ. {ερευνάς... | ερεύν-ησα, -ώμαι, -άται.... -ήθηκα, -ημένος} **1.** ασχολούμαι με τη συστηματική διερεύνηση και μελέτη δεδομένων, προσπαθώντας να τα ερμηνεύσω ή να ανακαλύψω καινούργια: *~ σε βάθος / εξονυχιστικά την υπόθεση* || *ερευνά τα αίτια τού ατυχήματος* || *το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν δεν έχει ερευνηθεί* || *ερεύνησε τις Γραφές* || *πρέπει να ερευνηθούν οι παράγοντες που προκαλούν τέτοια φαινόμενα* ΣΥΝ. διερευνώ, εξετάζω, μελετώ, αναλύω, (λόγ.) εντρυφώ **2.** προσπαθώ να εντοπίσω (πρόσωπα ή αντικείμενα), ψάχνω να βρω: *η αστυνομία ερευνά την περιοχή για τον εντοπισμό των υπόπτων* || *ερευνήθηκε το δωμάτιο για αποτυπώματα* || *ερεύνησαν το πλοίο για ναρκωτικά* ΣΥΝ. (λόγ.) ανιχνεύω, (καθημ.) ψάχνω, ζητώ **3.** (ειδικότ.) προσπαθώ να προσεγγίσω (κάτι) ανακαλύπτοντας όλες του τις διαστάσεις και φωτίζοντάς το από κάθε πλευρά: *ερευνούσε τα μυστήρια τής ζωής, την αγάπη και τον έρωτα* ΣΥΝ. αναζητώ· ΦΡ. ***πίστευε και μη ερεύνα*** (συντομευμένη μορφή τού *πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα τὰ τῆς πίστεως*, φρ. τής πατερικής παράδοσης που δηλώνει ότι τα ζητήματα τής πίστεως δεν ερμηνεύονται με τον ορθό λόγο· η φρ. παρανοήθηκε και στη συντομευμένη της μορφή χρησιμοποιήθηκε ως δογματική απαγόρευση τής έρευνας γενικότερα) η πίστη δεν χρειάζεται αποδείξεις· (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες η πρόταξη τής λογικής κρίνεται μη απαραίτητη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρευνῶ (-άω)* < *ἐρεϜ-εν-άω* < *ἐρῶ* «ρωτώ, ζητώ» < *ἐρεϜ-έω*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. raun «έρευνα, αναζήτηση». Ομόρρ. *ἐρωτῶ* (βλ.λ.)].

Ερέχθειο (το) [μτγν.] {Ερεχθείου} ο οίκος τού Ερεχθέα, τού αυτόχθονα ήρωα τής Αθήνας, στην Ακρόπολη· από τα πλουσιότερα διακοσμημένα κλασικά κτήρια (τέλος 5ου αι. π.Χ.) στέγαζε τις συγγενείς λατρείες τής Αθηνάς Πολιάδος, τού Ποσειδώνα, τού Ερεχθέα, τού Κέκροπα και τού Βούτη.

Ερεχθεύς (ο) {Ερεχθέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. ήρωας και βασιλιάς τής Αθήνας, καθιέρωσε τη γιορτή των Παναθηναίων. Επίσης **Ερεχθέας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐρεχθεύς / Ἐριχθόνιος*, αγν. ετύμου, πιθ. αιγαιακής

προελ., που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *χθόνιος* και *ερέχθω* «σπάζω, καταστρέφω»].

ερήμην επίρρ. (+γεν.) **1.** ΝΟΜ. η δικαστική απόφαση η οποία εκδίδεται μετά από συζήτηση στο ακροατήριο κατά την οποία δεν είχαν μετάσχει όλοι οι διάδικοι: *καταδικάστηκε* ~ ΑΝΤ. κατ᾽ αντιμωλίαν **2.** (γενικότ.) χωρίς την παρουσία: *«το παρόν υπάρχει ~ τού παρελθόντος»* (εφημ.) **3.** χωρίς τη συγκατάθεση (κάποιου), χωρίς να λαμβάνεται υπ᾽ όψιν, εν αγνοία του: *το παρασκήνιο τής διαδοχής εξελίσσεται ~ τού προέδρου.*
[ΕΤΥΜ. Από την αρχ. φρ. *ἐρήμην δίκην* (ενν. *ἔδωκα* / *κατέγνων* / *ὦφλον* / *εἷλον*), όπου η αιτ. *ἐρήμην* (τού ουσ. *ἐρήμη*, παράλλ. τ. τού *ἔρημος*) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς. Ήδη αρχ. η σύνταξη με γεν. (λ.χ. *ἐρήμην τινός καταγνῶναι τὴν δίαιταν*, Δημοσθένης)].

ερημητήριο (το) [1871] {ερημητηρί-ου | -ων} **1.** ο τόπος στον οποίο μεταβαίνει κανείς ως ερημίτης ΣΥΝ. ησυχαστήριο, ασκητήριο, κάθισμα **2.** (γενικότ.) κάθε τόπος κατάλληλος για απομόνωση και διαλογισμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. ermitage (< ermite < μτγν. *ἐρημίτης*)].

ερημιά κ. (λόγ.) **ερημία** (η) [αρχ.] **1.** ο έρημος τόπος, αυτός που δεν κατοικείται από ανθρώπους και απέχει από κατοικημένη περιοχή: *δεν έβλεπες ψυχή ζώσα σε εκείνη την* ~ ΣΥΝ. ερημότοπος, (οικ.) τέρμα Θεού **2.** (ειδικότ.) ο τόπος στον οποίο υπάρχουν λίγοι άνθρωποι, απουσία ανθρώπων: ~ *το τριήμερο των γιορτών η Αθήνα* **3.** (μτφ.) η κατάσταση τής αποξένωσης, τής έλλειψης ανθρώπινης επαφής: *η ~ τής ξενιτειάς* **4.** η ψυχική γύμνια, η απουσία συναισθημάτων: *η ~ τής καρδιάς του* ΣΥΝ. απανθρωπιά, ψυχρότητα.

ερημικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έρημο: ~ *περιοχή* **2.** (για τόπους) ακατοίκητος, απομονωμένος, χωρίς ανθρώπους ή απομακρυσμένος και δυσπρόσιτος: ~ *παραλία* / *δρόμος* / *έκταση* || *εκκλησιά* ~ ΣΥΝ. έρημος **3.** (σπάν. για πρόσ.) αυτός που προτιμά τη μοναξιά ή έχει συνηθίσει σε αυτή: ~ *χαρακτήρας* / *ψυχή* ΣΥΝ. μοναχικός, αντικοινωνικός. — **ερημικά** επίρρ.

ερημίτης (ο) [μτγν.] {ερημιτών}, **ερημίτισσα** (η) {ερημιτισσών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός ο οποίος μεταβαίνει συνήθ. σε έρημους τόπους για την ολοκληρωτική αφιέρωσή του στον ασκητισμό, στην εκπλήρωση τού μοναστικού ιδεώδους ΣΥΝ. αναχωρητής **2.** (μτφ.) κάθε άτομο με τάσεις απομόνωσης, αποφυγής κοινωνικών συναναστροφών και εσωστρέφειας: *χωρίς φίλους και συναναστροφές κατάντησε* ~ ΣΥΝ. ακοινώνητος, μονόχνοτος, κλειστός, (καθημ.) μοναχικός, (λαϊκ.) μαγκούφης. **ερημιτικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ερημιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο ασκητισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eremitism].

ερημοδικία (η) [1871] {ερημοδικιών} ΝΟΜ. η εκδίκαση τής διαφοράς στο ακροατήριο κατά την οποία είτε ο ενάγων είτε ο εναγόμενος είναι δικονομικά απόντες ΑΝΤ. δίκη κατ᾽ αντιμωλίαν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jugement par contumace].

ερημοδικώ ρ. αμετβ. [1887] {ερημοδικείς...} δικάζομαι χωρίς να παρίσταμαι ως διάδικος στη δικαστική διαδικασία.

ερημοκκλήσι [μεσν] κ. (λαϊκ.) **ρημοκκλήσι** (το) {ερημοκκλησ-ιού | -ιών} εκκλησία μικρών διαστάσεων και συνήθ. πρόχειρης κατασκευής, που βρίσκεται σε εξοχική και ερημική τοποθεσία, χωρίς να εντάσσεται σε ενορία κοντινής περιοχής ΣΥΝ. εξωκκλήσι. Επίσης **ερημοκκλησιά** (η).

ερημονήσι (το) [μεσν.] {ερημονησ-ιού | -ιών} το μικρό, δυσπρόσιτο και άνυδρο νησί, που κατά κανόνα μένει ακατοίκητο ΣΥΝ. ξερονήσι. Επίσης **ερημόνησο** (το) κ. **ερημόνησος** (η) [μεσν.].

ερημοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξάπλωση των ερήμων λόγω αλλαγής τού κλίματος ή λόγω ανθρώπινων παρεμβάσεων (υπερβόσκηση, καταστροφή δασών και τού υποστρώματός τους, καταστροφή τής γονιμότητας με υπερεντατική καλλιέργεια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desertification].

έρημος (η) {ερήμ-ου | -ων, -ους} **1.** άνυδρη, αμμώδης περιοχή μεγάλης έκτασης με ελάχιστο δείκτη βροχοπτώσεων, που μπορεί να συντηρεί πολύ λίγες, κατάλληλα προσαρμοσμένες, μορφές ζωής: *η ~ Σαχάρα·* ΦΡ. (α) ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** βλ. λ. *βοώ* (β) ***αλεπού τής ερήμου*** βλ. λ. *αλεπού* **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο απουσιάζει η ανθρώπινη επαφή, όπου κυριαρχεί η μοναξιά και η αποξένωση: *στην ~ των μεγαλουπόλεων* / *των μεγάλων αστικών κέντρων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρῆμος* / *ἔρημος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. rté «χωρίς, εκτός», λατ. rarus «αραιός, σπάνιος» (> γαλλ. rare) κ.ά.].

έρημος, -η, -ο [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **έρμος 1.** (για τόπους) αυτός που δεν κατοικείται: ~ *νησί* / *βουνό* ΣΥΝ. ακατοίκητος, ασύχναστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εγκαταλειφθεί, που δεν εμφανίζει τη συνηθισμένη του κίνηση και ζωή: *οι ~ δρόμοι στην Αθήνα τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. ερημωμένος, άδειος, εγκαταλελειμμένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που ζει μοναχικά, που δεν έχει κοινωνικές επαφές ή διασυνδέσεις: *πέρασε ~ τα γεράματά του* ΣΥΝ. (λόγ.) μονήρης, (εκφραστ.) απομονωμένος, καταμόναχος, κατάμονος· ΦΡ. (α) ***μόνος κι έρημος*** εντελώς μόνος (β) (παροιμ.) ***ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα*** βλ. λ. *φόβος* **4.** (κυρ. στον τ. *έρμος*) (α) αυτός που έχει υποστεί βάσανα, ταλαιπωρίες: *κι αυτή η ~ η μάννα του τι έχει τραβήξει για να τον μεγαλώσει* ΣΥΝ. ταλαίπωρος, καημένος, κακόμοιρος (β) για κάτι που δυσκολεύεται πολύ κάποιος να το επιτύχει: *κατάφερε επιτέλους να πάρει αυτό το ~ το πτυχίο* **5.** αυτός που έχει αφεθεί χωρίς επιτήρηση ή φύλαξη: *έφυγε κι άφησε το σπίτι ~ και απροστάτευτο* ΣΥΝ. αφύλαχτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.

ερημοσπίτης (ο) {δύσχρ. ερημοσπιτών} αυτός που δεν καταφέρνει να στήσει νοικοκυριό, σπιτικό· κυρ. στη ΦΡ. ***πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης*** αυτός που λόγω τού πλήθους των ασχολιών του δεν καταφέρνει να στήσει νοικοκυριό.

ερημόσπιτο (το) σπίτι παλιό και, συνήθ., ακατοίκητο.

ερημότοπος (ο) [μεσν.] ο ερημικός τόπος, συνήθ. χωρίς νερό και βλάστηση ΣΥΝ. ξερότοπος, αγριότοπος, ερημιά.

ερημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) έρημο, χωρίς κατοίκους: *ο πόλεμος ερήμωσε την περιοχή για πολλά χρόνια* || *η μετανάστευση ερήμωσε την ύπαιθρο* ΣΥΝ. καταστρέφω, (λαϊκ.) ρημάζω, (λόγ.) εκκενώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εγκαταλείπομαι, μένω έρημος: *το χωριό με τα χρόνια ερήμωσε· μόνο κάποιοι γέροντες απέμειναν* || *οι παραλίες το καλοκαίρι γεμίζουν κόσμο, αλλά τον χειμώνα ερημώνουν* ΣΥΝ. αδειάζω. — **ερήμωση** (η) [μτγν.] κ. **ερήμωμα** (το).

έρθω (να/θα) ρ. → έρχομαι

-ερί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν το κατάστημα το οποίο πουλά ή σερβίρει ορισμένο είδος φαγητού: *κρεπ-ερί, σπαγγετ-ερί, πατισ-ερί, κρουασαντ-ερί.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ. crêperie > *κρεπ-ερί*, pâtisserie > *πατισ-ερί*)].

έριδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ιδος | -ίδων} η φιλονικία, η αντιπαλότητα, οι εντάσεις και οι προστριβές μεταξύ των μελών ενός συνόλου: *άρχισαν οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* || *ενδοπαραταξιακές* / *εμφύλιες* / *θρησκευτικές* / *πολιτικές* ~ ΣΥΝ. διχόνοια, προστριβή, διαπληκτισμός, διένεξη· ΦΡ. ***το μήλο(ν) τής Έριδος*** (i) ΜΥΘΟΛ. το μήλο στο οποίο η Έρις έγραψε «να δοθεί στην ωραιότερη» *(τῇ καλλίστῃ)* και το έριξε ανάμεσα στις θεές Αθηνά, Αφροδίτη και Ήρα, οι οποίες το διεκδίκησαν η καθεμία για τον εαυτό της (ii) (μτφ.) το αντικείμενο μιας διεκδίκησης, αυτό για το οποίο ερίζουν, αντιδικούν κάποιοι: *η περιφέρειά μας αποτελεί το ~ για τα δύο μεγάλα κόμματα στις εκλογές* || *ο Ευφράτης ποταμός είναι ~ μεταξύ Τουρκίας και Συρίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔρις, -ιδος*, αγν. ετύμου. Η ύπαρξη τού θ. *εριδ-* φέρνει στην επιφάνεια πιθ. αντιστοιχία με το ρ. *ερείδω* «στηρίζω, ακουμπώ» (σημασιολογικώς αναπόδεικτη), ενώ εξίσου αστήρικτη παραμένει η παλαιότ. άποψη για σύνδεση με το ρ. *ἐρέθω* (βλ. κ. *ἐρεθίζω*) και με τα σανσκρ. ári- / ari- «εχθρός»].

ερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) (+για / +περί) εμπλέκομαι σε έριδες, σε φιλονικίες, έχω εριστική διάθεση, συγκρούομαι (με κάποιον) διεκδικώντας (κάτι): *αδίκως ερίζουν για την ορθότητα ή μη των νέων μέτρων, εφόσον η καθιέρωσή τους είναι δεδομένη* || *ερίζουν οι υποψήφιοι για τη διαδοχή* || *επτά πόλεις ερίζουν περί τής καταγωγής τού Ομήρου* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλονικώ, λογομαχώ, (καθημ.) καβγαδίζω, μαλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐρίδ-jω* < *ἔρις, -ιδος*].

Ερινύες (οι) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυναικείες θεότητες (Τισιφόνη, Αληκτώ, Μέγαιρα) που τιμωρούσαν την αδικοπραγία, κυρ. τα εγκλήματα κατά στενών συγγενών **2.** (μετωνυμ.) οι τύψεις που επέρχονται ως συνέπεια κάθε άδικης πράξης: *τον κυνηγούν οι ~ τής προδοσίας* ΣΥΝ. ενοχές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐρινύς, -ύος*, αβεβ. ετύμου. Δεν αποδεικνύεται επιστημονικά η σύνδεση με τη λ. *ἔρις*, καθώς και με το σανσκρ. riṣyati «υφίσταμαι βλάβη»].

έριο (το) {ερί-ου | -ων} (λόγ.) το μαλλί τού προβάτου και ειδικότ. το κατεργασμένο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔριον*, υποκ. τού αρχ. *εἶρος* «μαλλί» < **Fέρ-Fος*, που συνδ. με λατ. vervex «κριάρι», αρχ. ιρλ. ferb «αγελάδα» και πιθ. με την αρχ. λ. *(F)αρήν* «αρνί», Ομόρρ. *ἐρέα*].

εριοπαραγωγός (ο) (λόγ.) αυτός που παράγει μαλλί· και ως επίθ. (-ός, -ός, -ό): ~ *χώρα.*
[ΕΤΥΜ. < *έριο* «μαλλί» (βλ.λ.) + *παραγωγός*].

εριουργείο (το) [μτγν.] εργαστήριο επεξεργασίας και ύφανσης μαλλιού ΣΥΝ. κλωστοϋφαντουργείο, κλωστοϋφαντήριο.

εριουργία (η) {χωρ. πληθ.} η βιοτεχνική επεξεργασία ερίου για τη μετατροπή του σε κλωστοϋφαντουργική ύλη, που προορίζεται για την κατασκευή μάλλινων υφασμάτων. Επίσης **εριουργική** [μτγν.]. — **εριουργός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐριουργός* < *ἔριον* «μαλλί» (βλ.λ.) + *-ουργός* < *ἔργον*].

εριστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντάσεις και φιλονικίες, που συχνά καταλήγει, ξεσπά σε καβγά: *ήρθε εκνευρισμένος με φανερά ~ διάθεση* || *είναι εκ φύσεως εριστικός και αρπάζεται εύκολα* ΣΥΝ. φιλόνικος, (καθημ.) καβγατζής, (για διάθεση, στάση) καβγατζήδικος, (αρχαιοπρ.) φίλερις ΑΝΤ. ήπιος, συμφιλιωτικός. — **εριστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **εριστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ερίζω*].

> **εριστικός – ερειστικός: ομόηχα.** Οι λέξεις ακούγονται το ίδιο («ομόηχα»), αλλά το μεν **εριστικός** είναι από το **ερίζω** «τσακώνομαι» (πβ. *έρις* / *έριδα*) και σημαίνει «καβγατζής, αυτός που όλο αρπάζεται και μαλώνει με τους άλλους», το δε **ερειστικός** είναι από το **ερείδομαι** «στηρίζομαι» και σημαίνει (ως τεχνικός όρος) «υποστηρικτικός».

ερίτιμος, -ος, -ο (λόγ.) (για γραπτές ή προφορικές προσφωνήσεις) ο εξαιρετικά σεβαστός και έντιμος· κυρ. για γυναίκα: *η ~ κυρία* ΣΥΝ. εντιμότατος, αξιότιμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρι-* (επιτατ. μόριο) + *-τιμος* < *τιμή*. Το εμφατικό πρόθεμα *ἐρι-* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τις λ. *ὄρνυμι* «ωθώ, σηκώνω, ξεσηκώνω», *ἐρέας* «παιδί»].

ερίφης (ο) {ερίφηδες}, **ερίφισσα** (η) {εριφισσών} (λαϊκ.) πονηρός άνθρωπος, που με υπολογισμούς προσπαθεί να ξεπεράσει τους υπολοίπους ΣΥΝ. κατεργάρης, εξυπνάκιας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. herif «άθλιος, ευτελής»].

ερίφιο (το) {εριφί-ου | -ων} (επίσ.) το κατσίκι: *χωρίζω τους αμνούς από τα ~* (πβ. *την ήρα από το στάρι*). Επίσης (διαλεκτ.) **ρίφι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐρίφιον*, υποκ. τού αρχ. *ἔριφος* < I.E. *erbhī- «δορκάς» (με αντιμετάθεση και σχηματισμό όπως στο *ἔλαφος*), πβ. αρμ. oroj «αρνί», erinj «μοσχάρι». λατ. aries «κριάρι» κ.ά.].

Εριφύλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τού Άργους Ταλαού, αδελφή τού Αδράστου, σύζυγος τού Αμφιαράου. τον οποίο ενέπλεξε στην εκστρατεία των Επτά κατά τής Θήβας· ο γυιος τους εκδικούμενος τον θάνατο τού πατέρα του τη σκότωσε μετά την εκστρατεία των Επιγόνων **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < εμφατ. πρόθεμα *ἐρι-* (για το οποίο βλ. λ. *ἐρί-τιμος*) + *-φύλη* < *φῦλον*].

έρκερ (το) {άκλ.} ΑΡΧΙΤ. κλειστός εξώστης ή προεξοχή δωματίου σε ελεύθερο χώρο (αυλή. δρόμο κ.λπ.) με ή χωρίς τζάμια. η οποία εφαρμόζεται σε ορόφους πάνω από το ισόγειο, κυρ. για την αύξηση τού εσωτερικού χώρου (πβ. λ. *σαχνισί*).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Erker < παλ. γαλλ. archiere «πολεμίστρα. αψιδωτό παράθυρο» < λατ. arcuarius < arcus «αψίδα»].

ερ-κοντίσιον (το) {άκλ.} ελλην. *κλιματισμός, κλιματιστικό (μηχάνημα)*· η ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται σε κλειστό χώρο για τη ρύθμιση τής θερμοκρασίας και τής υγρασίας τού αέρα σε επιθυμητά επίπεδα (βλ. λ. *κλιματιστικός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. air-condition].

έρκος (το) (λόγ.) φράγμα, φραγμός· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έρκος οδόντων*** ο φυσικός φραγμός που δημιουργούν οι οδοντοστοιχίες εμποδίζοντας την ομιλία (β) ***ποίον σ' έπος φύγεν έρκος οδόντων;*** (ομηρική φρ.. *ποῖόν σ' ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;*) (πώς ξεστόμισες τέτοιον λόγο;) για φράση, διατύπωση. λέξη που ξεφεύγει από το στόμα κάποιου αυθόρμητα ή χωρίς επαρκή λογική επεξεργασία: *«γινόταν μια επιθετική επικοινωνιακή πολιτική με εκφυγή από το έρκος των οδόντων υπερβολικών επών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. sarcio «αναπαράγω, επισκευάζω» και με χεττ. šarnink- «αποζημιώνω», ενώ έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *ὅρκος*].

έρμα (το) {έρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το συνολικό βάρος που προστίθεται σε σκάφος, για να ρυθμίζει την ισορροπία του: *~ πλοίου / αεροστάτου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαβούρα **2.** (μτφ.) το ηθικό σύστημα, το πλέγμα αξιών και κριτηρίων. βάσει τού οποίου διατηρεί κανείς την ηθική του ακεραιότητα και δεν παρεκκλίνει: *στερείται ηθικού ~* ΣΥΝ. αρχές. χαρακτήρας, ποιότητα· ΦΡ. ***αφετήριον έρμα*** οτιδήποτε σηματοδοτεί την αφετηρία, την έναρξη μιας πορείας, εξέλιξης: *το ~ τής αναζήτησης και όλων των ερευνών του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρμα* < I.E. *swer- «βαρύς», πβ. λιθ. svarùs «βαρύς», αρχ. γερμ. swār(i), γερμ. schwer «βαρύς. δύσκολος» κ.ά. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή τής αρχικής σημ. «πάσσαλος», που θα συνέδεε το *ἕρμα* με λ. όπως σανσκρ. sváru-, λατ. surus κ.ά. Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μικρασιατικά ή λυδικά τοπωνύμια. όπως το όνομα τού λυδικού ποταμού *Ἕρμοῦ*].

Ερμαί (οι) [αρχ.] οι ερμαϊκές στήλες (βλ. λ. *ερμαϊκός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.

ερμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ερμή: *~ κεφαλή / χαρακτηριστικά* **2. ερμαϊκή στήλη** (στην αρχαιότητα) τετράπλευρη στήλη με λαξευμένη πάνω της γενειοφόρο κεφαλή τού θεού Ερμή. που χρησίμευε ως οδοδείκτης.

έρμαιο (το) {ερμαί-ου | -ων} (πρόσωπο ή αντικείμενο) που δεν καθορίζει το ίδιο την πορεία που ακολουθεί, που παρασύρεται χωρίς να μπορεί να αντιδράσει: *το καράβι έγινε ~ των κυμάτων και των ανέμων* || *~ των παθών του οδηγήθηκε στο έγκλημα* || *η χώρα έγινε ~ τής διεθνούς κρίσης* ΣΥΝ. παίγνιο, θύμα. λεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρμαιον*, αρχική σημ. «δώρο τού Ερμή, απροσδόκητο θεϊκό δώρο». < *Ἑρμῆς*].

ερμάριο (το) {ερμαρί-ου | -ων} ράφι, θήκη ή ντουλάπι για ρούχα. τρόφιμα κ.ά. Επίσης **ερμάρι** κ. **αρμάρι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑρμάριον* < *ἀρμάριον* < λατ. armarium < arma «όπλα»].

ερματισμός (ο) [1858] η πρόσθεση βάρους στο κύτος σκάφους για την εξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας κατά την πλεύση. Επίσης **ερμάτιση** (η). — **ερματίζω** ρ. [αρχ.].

ερμαφροδιτισμός (ο) [1888] ΒΙΟΛ. η συνύπαρξη (ανατομική και λειτουργική) γεννητικών οργάνων και των δύο φύλων στο αυτό άτομο (παθολογική στον άνθρωπο): *ο ~ παρατηρείται σε ζωικές ομάδες. όπως τα παράσιτα.* Επίσης **ερμαφροδισία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. hermaphroditisme].

Ερμαφρόδιτος (ο) ΜΥΘΟΛ. ανθρώπινο πλάσμα θεϊκής καταγωγής (Ερμής και Αφροδίτη) με τα χαρακτηριστικά και των δύο φύλων. τού οποίου οι απεικονίσεις αποτελούσαν συχνό διακοσμητικό μοτίβο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑρμαφρόδιτος* < *Ἑρμῆς* + *Ἀφροδίτη*].

ερμαφρόδιτος, -η, -ο **1.** (για ζωντανούς οργανισμούς) αυτός που διαθέτει αναπαραγωγικά. γεννητικά όργανα και των δύο φύλων: *~ άνθος* ΣΥΝ. αυτογονιμοποιούμενος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι ξεκαθαρισμένος. που εμφανίζει χαρακτηριστικά αντιφατικά: *~ πολιτικό σκηνικό* ΣΥΝ. (λόγ.) ασαφής, αντιφατικός. αδιευκρίνιστος, απροσδιόριστος, αμφίρροπος. αόριστος ΑΝΤ. (λόγ.) σαφής, ευκρινής.

ερμηνεία (η) [αρχ.] {ερμηνειών} **1.** η εξήγηση, ανεύρεση κρυμμένων νοημάτων ή η ανάδειξη των αιτιών, των προθέσεων και των παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένου αποτελέσματος: *τέτοια ενέργεια επιδέχεται πολλές ~* || *η ~ μιας πολιτικής επιλογής / μιας περίεργης ενέργειας / ενός ανακοινωθέντος* || *πρωτότυπη / νέα / λογική / αντιφατική / αστήρικτη ~* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διασάφηση **2.** (ειδικότ.) η αποκατάσταση τής νοηματικής συνοχής ενός κειμένου μέσω τής διασάφησης φράσεων, λέξεων ή χωρίων: *η ~ ενός ποιήματος* ΣΥΝ. σχολιασμός, υπομνηματισμός, ερμήνευμα **3.** ΝΟΜ. η διαδικασία αποδόσεως τού αληθινού νοήματος μιας νομοθετικής διάταξης ή δικαιοπραξίας σε περίπτωση που υπάρχουν διαφωνίες ή ασάφειες ως προς τη δυνατότητα ή τις προϋποθέσεις εφαρμογής της. καθώς και το σχετικό πόρισμα: *~ άρθρων τού Ποινικού Κώδικα* || *~ νόμου* **4.** ο τρόπος με τον οποίο ένας καλλιτέχνης αποδίδει, ερμηνεύει καλλιτεχνικό έργο: *πήρε βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο του στην ταινία* || *η ~ της στον δύσκολο ρόλο τής μάννας ήταν μοναδική* || *αισθαντική ~ τραγουδιού* || *επιτυχημένη / επιφανειακή / ανεπανάληπτη / απαράδεκτη / κλασική ~* ΣΥΝ. εκτέλεση, παίξιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

ερμήνευμα (το) [αρχ.] {ερμηνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ερμηνεία (σημ. 1) λέξης ή χωρίου ΣΥΝ. εξήγηση. ερμηνεία **2.** (ειδικότ.) το τμήμα λήμματος στα λεξικά που περιέχει τη σημασία ή τις σημασίες του.

ερμηνευτής (ο) [αρχ.], **ερμηνεύτρια** (η) [μτγν.] {ερμηνευτριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την αποκατάσταση τής νοηματικής συνοχής ενός κειμένου, διασαφώντας φράσεις, λέξεις ή χωρία του: *~ αρχαίων κειμένων / των Γραφών* ΣΥΝ. μελετητής, ερευνητής **2.** πρόσωπο που μεταφράζει ένα κείμενο σε άλλη γλώσσα ΣΥΝ. μεταφραστής **3.** καλλιτέχνης που ερμηνεύει έργο. που υποδύεται ρόλο ή εκτελεί μουσικό κομμάτι κ.λπ.: *ο Κατράκης υπήρξε ένας από τους μεγάλους ~ τού αρχαίου θεάτρου* || *είναι συγχρόνως συνθέτης και ~ των τραγουδιών του.*

ερμηνευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ερμηνευτή ή την ερμηνεία, που επιχειρεί να διασαφήσει: *~ σχόλιο / ικανότητα / δύναμη / παρέμβαση / επιστήμη* ΣΥΝ. επεξηγηματικός, διασαφηνιστικός **2. *ερμηνευτική*** (η) ο κλάδος τής φιλολογίας που ασχολείται αποκλειστικά με την ερμηνεία κειμένων. — **ερμηνευτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ερμηνεύω ρ. μετβ. {ερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω ερμηνεία. εξηγώ: *~ κείμενο / δήλωση / χρησμό / πράξη / φαινόμενο / απόφαση* || *«ερμήνευσε τις εκλογικές απώλειες ως αποτέλεσμα λαϊκής δυσφορίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, καθιστώ σαφές **2.** εκτελώ καλλιτεχνικό έργο, το αποδίδω με τον ιδιαίτερο τρόπο μου (ως ηθοποιός, τραγουδιστής κ.λπ.): *~ δύσκολο ρόλο* || *ερμήνευσε με ευαισθησία ένα ερωτικό τραγούδι* ΣΥΝ. παίζω. τραγουδώ. — **ερμηνεύσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑρμηνεύω* < *ἑρμηνεύς* «εξηγητής. μεταφραστής», αγν. ετύμου. πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Έχει προταθεί η άποψη ότι *ἑρμηνεύς* < *Ἑρμῆς*. αν θεωρηθεί ότι ο θεός αυτός λειτουργούσε ως μεσολαβητής μεταξύ θεών και ανθρώπων. ως ερμηνευτής τού θελήματος των θεών στους θνητούς. Βλ. κ. *Ἑρμῆς*].

Ερμής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού} **1.** (α) ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου. γυιος τού Δία και τής Μαίας. αγγελιαφόρος των Θεών, ψυχοπομπός και θείος κήρυκας. προστάτης τού εμπορίου και τού κέρδους *(κερδώος)* (β) ***Ερμής (ο) Τρισμέγιστος*** ο θεός Θωθ των αρχαίων Αιγυπτίων. όπως ονομάστηκε από τους νεοπλατωνικούς λόγω των συγγενών ιδιοτήτων του προς τον Ερμή (θεωρείται ευρετής τής γραφής. των τεχνών και των γραμμάτων)· φέρεται ως συγγραφέας έργων μαγείας, αστρολογίας και αλχημείας • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο μικρότερος πλανήτης τού πλανητικού μας συστήματος και πλησιέστερος προς τον Ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑρμῆς* < **Ἑρμήας* < **Ἑρμάϝας*. αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ἕρμα* «σωρός λίθων». επειδή ο σωρός των λίθων οι οποίοι συγκεντρώνονταν πάνω από τους τάφους. εθεωρείτο σύμβολο τού ψυχοπομπού Ερμή. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί, ωστόσο, και η προελλην. αιγαιακή προέλευση τού Ερμή. Ο Ερμής Τρισμέγιστος (κατ' ουσίαν ο αιγυπτιακός θεός Θωθ) εθεωρείτο προστάτης των μυστικιστικών τεχνών και σε αυτόν αφιέρωσαν οι αλχημιστές τη μέθοδο στεγανοποιήσεως των μεταλλικών σκευών που είχαν εφεύρει (βλ. κ. *ερμητικός*)].

ερμητικός, -ή, -ό [1812] (λόγ.) **1.** εντελώς κλειστός. που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για διείσδυση ή παραβίαση: *~ κλείσιμο δοχείου* ΣΥΝ. αδιαπέραστος. στεγανός, (καθημ.) κατάκλειστος **2.** (α) αυτός που διαπνέεται από ένα πνεύμα αποκρυφισμού ΣΥΝ. (λόγ.) απόκρυφος (β) αυτός που σχετίζεται με συγγράμματα πάνω σε θέματα απόκρυφα, θεολογικά και φιλοσοφικά, που αποδίδονται στον Ερμή Τρισμέγιστο (βλ. λ. *Ερμής*) **3.** αυτός που δύσκολα αποκρυπτογραφείται και κατανοείται: *~ συγγράμματα / φιλοσοφία / ποίηση* ΣΥΝ. (λόγ.) δυσερμήνευτος. δυσνόητος. δυσεξήγητος. σκοτεινός. γριφώδης, σιβυλλικός ΑΝΤ. ευεξήγητος. ευνόητος, προσιτός. κατανοητός. — **ερμητικ-ά / -ώς** [1812] επίρρ., **ερμητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. hermétique < μεσν. λατ. hermeti-cus < αρχ. *Ἑρμῆς* (βλ.λ.).].

ερμητισμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} **1.** ποιητικό κίνημα των αρχών τού 20ού αι.. που χαρακτηριζόταν από έλλειψη ειρμού, υποκειμενική γλώσσα και ανορθόδοξη δομή. επηρεασμένο από την ποίηση και θεωρία των Νοβάλις. Πόε και με καθαρά φορμαλιστική τεχνική **2.** (μτφ.) η δυσνόητη μορφή ή διατύπωση, η δυσκολία ερμηνείας: *ο ~ των προφητειών / των χρησμών* **3.** η απόκρυφη διδασκαλία των αλχημιστών κατά τον Μεσαίωνα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. hermétisme < hermétique. Βλ. κ. *ερμητικός*].

ερμίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό **2.** γούνα από το παραπάνω ζώο: *παλτό από ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hermine < λατ. armenius (mus) «(ποντικός) τής Αρμενίας»].

Ερμιόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Μενελάου και τής Ελένης. σύζυγος τού Νεοπτολέμου, μετά τη δολοφονία τού οποίου παντρεύτηκε τον Ορέστη· παιδί τους ο Τισαμενός **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑρμιόνη* < *Ἑρμῆς* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-όνη* (πβ. κ. αρχ. *Ἑρμαι-ών*)].

έρμος, -η, -ο ➔ έρημος

Ερμούπολη (η) η πρωτεύουσα τής Σύρου και τού νομού Κυκλάδων. [ΕΤΥΜ. Η πόλη ιδρύθηκε το 1826 και οφείλει το όνομά της («πόλη τού Ερμού») στην αυξημένη εμπορική δραστηριότητα που της εξασφάλιζε το λιμάνι].

έρμπας (το) {άκλ.} το αερολεωφορείο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. air-bus].

Ερνέστος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Ernest (πβ. γερμ. Ernst) < αρχ. γερμ. eornost «σοβαρότητα – μάχη (μέχρι θανάτου)»].

-έρνω (λαϊκ.) παραλλαγή τού -άρω (βλ.λ.) *τρακ-άρω: τρακ-έρνω, τρατ-άρω: τρατ-έρνω, φουμ-άρω: φουμ-έρνω.*

-ερό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** σκεύος για τη φύλαξη ή το σερβίρισμα υγρού: *τσαγι-ερό, λαδ-ερό, μπιμπ-ερό* **2.** αντικείμενο ορισμένης χρήσης: *μπανι-ερό, φυσ-ερό.* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού παραγ. επιθήματος *-ερός* (βλ.λ.)].

-ερός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα, βασικό χαρακτηριστικό ή ικανότητα: *παγ-ερός, λαδ-ερός, σιχαμ-ερός, βλαβ-ερός, σκι-ερός, λυπητ-ερός, γλιστ-ερός.* [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τρομ-ερός,* μτγν. *θλιβ-ερός, παγ-ερός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- με επαύξηση -ε- (βλ. κ. *-αρός*). Το μεσν. επίθημα *-ερός* προέρχεται από το αρχ. *-ηρός* (βλ.λ.) με τροπή [i] ➝ [e] λόγω τού *-ρ-* (λ.χ. μεσν. *τυχερός* < αρχ. *τυχηρός*)].

ερπετό (το) **1.** καθένα από τα σπονδυλωτά, χερσόβια ζώα, που έχουν καρδιά διαχωριζόμενη σε δύο κοιλότητες, από αποκλειστικά οστέινο σκελετό και των οποίων το σώμα καλύπτεται από φολίδες ή κεράτινες πλάκες, λ.χ. τα φίδια, οι σαύρες, οι χελώνες, οι κροκόδιλοι **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο απεχθής και ανήθικος άνθρωπος ΣΥΝ. γλοιώδης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑρπετόν* < *ἕρπω*].

ερπετολογία (η) [1852] ΖΩΟΛ. ο κλάδος που μελετά τα ερπετά και τα αμφίβια. — **ερπετολόγος** (ο/η), **ερπετολογικός,** -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. herpétologie].

έρπης (ο) {έρπ-ητα | -ητες, -ήτων} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική ασθένεια από ιούς, που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση εξανθήματος με φουσκάλες στα χείλη, στο στόμα ή στα γεννητικά όργανα: ~ *απλός / επιχείλιος / των γεννητικών οργάνων / τού στόματος / ζωστήρας* (βλ. λ. *ζώνη,* σημ. 10). Επίσης (καθημ.) **έρπητας.** — **ερπητικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρπης, -ητος* < *ἕρπω*].

ερπυσμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΕΩΛ. η αργή κίνηση τού εδάφους από τα ψηλότερα προς τα χαμηλότερα τμήματα μιας πλαγιάς, η οποία καλύπτεται από χαλαρά συνδεδεμένα και αποσαθρωμένα υλικά **2.** (στη μεταλλουργία) η επιμήκυνση που προκαλείται στα μέταλλα όταν αυτά βρίσκονται σε υψηλή θερμοκρασία **3.** το φαινόμενο και η εξέλιξη, με τον χρόνο, τής παραμόρφωσης τού σκληρυμένου σκυροδέματος, που φορτίζεται με σταθερό φορτίο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἑρπύζω,* παραλλ. τ. τού *ἕρπω* (βλ.λ.)].

ερπύστρια (η) {ερπυστριών} καθεμιά από τις δύο συνεχείς, αρθρωτές, εύκαμπτες και εξαιρετικά ανθεκτικές αλυσίδες ή ταινίες, που περνούν πάνω από τους τροχούς, συνήθ. στρατιωτικού άρματος, επιτρέποντας την κίνησή του σε ανώμαλα εδάφη: *οι ~ των τανκς.* [ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μτγν. *ἑρπυστής* < αρχ. *ἑρπύζω* < *ἕρπω,* απόδ. τού γαλλ. chenille (αρχικώς «κάμπια»)].

ερπυστριοφόρος, -ος, -ο (όχημα) που φέρει ερπύστριες.

έρπω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} **1.** σέρνομαι στο έδαφος με την κοιλιά: *πέρασε την περίφραξη τού στρατοπέδου έρποντας κάτω από το συρματόπλεγμα* ΣΥΝ. κυλιέμαι, σέρνομαι **2.** (μτφ.) υιοθετώ δουλοπρεπή συμπεριφορά, κολακεύω: *κατάφερε έρποντας να προωθηθεί στην ιεραρχία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρπω* < Ι.Ε. *ser-p- «έρπω», πβ. σανσκρ. sárpati «έρπει», λατ. serpo «έρπω», γαλλ. serpent «ερπετό» κ.ά. Ομόρρ. *ἑρπ-ετό(ν), ἑρπυσμός, ἕρπ-ης* κ.ά.].

errare humanum est λατ. (Ιερώνυμος) (προφέρεται *εράρε χουμάνουμ εστ*) ελλην. *τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον·* το να κάνει κανείς λάθη είναι ανθρώπινο.

errata λατ. (προφέρεται *εράτα*) ελλην. *λάθη·* σφάλματα ή παροράματα (συνήθ. συγκεντρωμένα στο τέλος βιβλίου). [ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τής μτχ. erratus < ρ. erro «πλανώμαι»].

ερρέτω ρ. (αρχαιοπρ.) ας χαθεί, ας μην υπάρξει καθόλου, να λείπει: *νίκη κερδισμένη με συμβιβασμούς και μεθοδεύσεις, ~!* [ΕΤΥΜ. Γ' εν. προστακτικής ενεστ. τού αρχ. *ἔρρω* «βαδίζω σε κάτι που θα με βλάψει, προς την καταστροφή», αβεβ. ετύμου, ίσως < *Ϝέρσ-jω, οπότε η λ. συνδ. με λατ. verro «σκουπίζω, ακονίζω», αρχ. σλαβ. vrěšti «αλωνίζω, κοπανίζω»].

έρρευσα ρ. ➔ ρέω

Ερρίκος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Errico (πβ. αγγλ. Eric), αρχ. σκανδ. προελ. < einn «ένας» (πβ. ei «άπαξ») + rik «εξουσία, δύναμη»].

ερρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η έρρινη προφορά ορισμένων φθόγγων (των μπ, ντ, γκ/γγ κ.ά.): *η ~ τού [g] στη λέξη «εγγυώμαι».* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nasalisation].

έρρινος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. **1.** (για γλωσσικό ήχο) αυτός που αρθρώνεται με αντηχητικό χώρο όχι τη στοματική, αλλά τη ρινική κοιλότητα (τη μύτη)· σχηματίζεται, όταν ο αέρας που εξέρχεται από τους πνεύμονες διοχετεύεται προς τη ρινική κοιλότητα με κλείσιμο τής στοματικής κοιλότητας από το ιστίο τής υπερώας (σταφυλή) **2.** (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά των παραπάνω ήχων ή αποτελείται από τέτοιας ποιότητας φθόγγους: ~ *ομιλία / προφορά / φωνή / τόνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, -γγ-.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔρρινος* < *ἐν-* + *-ρινος* < *ῥίς, ῥινός* «μύτη»].

ερρίνωση (η) ΓΛΩΣΣ. {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ερρινοποίηση (βλ.λ.).

έρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ρυθμό: ~ *απαγγελία / λόγος / κείμενο* ΣΥΝ. ρυθμικός, έμμετρος ΑΝΤ. άρρυθμος. — **ερρύθμως** επίρρ.

ερρωμένως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με ανδρεία, δύναμη και αποφασιστικότητα: *αντέστησαν ~* ΣΥΝ. σθεναρώς, ρωμαλέως. [ΕΤΥΜ. αρχ., από τη μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ῥώννυμι* «είμαι ισχυρός». Βλ. λ. *ρώμη*].

Ε.Ρ.Σ. (το) Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο (άλλος τύπος τού συνήθους Ε.Σ.Ρ., βλ.λ.).

Έρση (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἔρση* < *ἐέρση* (επικ.) «δροσιά» < *ἐ-* προθεμ. + *Ϝερσᾱ,* που πιθ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη βροχή, πβ. σανσκρ. varsá-, ιρλ. frass].

Ε.Ρ.Τ. (η) Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (η κρατική Ραδιοτηλεόραση).

ερτζιανός, -ή, -ό **1.** *ερτζιανά (κύματα)* τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, η διάδοση των οποίων σε συχνότητα περίπου 3.000 γιγαχέρτς (GHz) αποτελεί τη βάση για τη λειτουργία των ραδιοεπικοινωνιών **2.** (συνεκδ.) το ραδιόφωνο ως επικοινωνιακό μέσο: *κάνω εκπομπή στα ~.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hertzien, από το όνομα τού Γερμανού φυσικού H. R. Hertz (1857-94)].

ερυγή (η) (επίσ.) ΦΥΣΙΟΛ. η έξοδος από το στόμα αερίων τού στομάχου· το ρέψιμο: *όξινες ~* (σε περιπτώσεις έλκους τού στομάχου). [ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *ἐρυγ-,* μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *ἐρεύγομαι* (βλ. κ. *ρεύομαι*)].

ερύθημα (το) {ερυθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό κοκκίνισμα τού δέρματος, που οφείλεται σε τοπική υπεραιμία, όπως στη φλεγμονή: *το ~ είναι πολύ συχνό φαινόμενο στις δερματοπάθειες* || *ηλιακό ~* || *~ των γλουτών τού βρέφους.* — **ερυθηματικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρυθαίνω* < *ἐρεύθω* «κοκκινίζω». Βλ. κ. *ερυθρός*].

ερυθηματώδης, -ης, -ες [1839] {ερυθηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με ερύθημα. [ΕΤΥΜ. < *ερύθημα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ώδης,* απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. erythémateux].

ερυθρά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης εξανθηματική νόσος με μεταδοτικό και επιδημικό χαρακτήρα, που εμφανίζεται κυρ. κατά την παιδική ηλικία. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. rubella < λατ. ruber «ερυθρός»].

Ερυθρά Θάλασσα (η) στενή υδάτινη λωρίδα μεταξύ τής Αραβικής Χερσονήσου και τής Α. ακτής τής Αφρικής. [ΕΤΥΜ. Η ονομασία είναι ήδη αρχ. (Ηρόδοτος) και απαντά τόσο στη λατ. (Mare Rubrum) όσο και στην αραβ. γλώσσα (Al-bahr Al-ahmar). Η εβρ. ονομασία είναι Yam Sūf «θάλασσα των καλαμιών». Δεν είναι σαφής ο λόγος για τον οποίο αποδίδεται στη θάλασσα ο προσδιορισμός «ερυθρά»· το πιθανότερο είναι ότι οφείλεται στο κοκκινωπό χρώμα που κατά καιρούς αποκτούν τα νερά της εξαιτίας συγκεκριμένης ποικιλίας μονοκύτταρων φυκών].

Ερυθραία (η) (τιγκριν. Hagere Ērtra, αραβ. Dawlat Irītrīyā = Κράτος τής Ερυθραίας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ασμάρα, επίσημες γλώσσες την Τιγκρίνια και την Αραβική και νόμισμα το νάφκα. — **Ερυθραίος** (ο), **Ερυθραία** (η), **ερυθραϊκός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Eritrea < ελλην. *ερυθρός,* αφού η χώρα βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα].

ερυθραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση τού αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων που οφείλεται σε πάθηση τού μυελού ή είναι δευτερογενής προκαλούμενη από άλλα νοσήματα (πνευμονοπάθειες, νεφροπάθειες). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythraemia].

ερυθραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερύθρηνα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) ερυθρό, κόκκινο ♦ (αμετβ.) **2.** είμαι ερυθρός, κόκκινος **3.** (μεσοπαθ. ***ερυθραίνομαι***) γίνομαι ερυθρός, κοκκινίζω.

ερυθρίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου ΣΥΝ. ερύθημα.

ερυθριώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ερυθριάς... | ερυθρίασα} (λόγ.) γίνομαι κόκκινος, κυρ. στο πρόσωπο, λόγω διευρύνσεως των δερματικών αγγείων (από παθολογικά ή συναισθηματικά αίτια): ~ *από οργή / αιδώ* ΣΥΝ. κοκκινίζω.

ερυθροβλάστη (η) {ερυθροβλαστών} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. το μητρικό κύτταρο των ερυθρών αιμοσφαιρίων, το οποίο βρίσκεται στον μυελό των οστών· οι ερυθροβλάστες είναι εμπύρηνα μονοπύρηνα, αρχικώς άχρωμα κύτταρα, που γεμίζουν αιμοσφαιρίνη (βλ.λ.)· στα θηλαστικά αποβάλλουν τον πυρήνα τους και μετατρέπονται σε απύρηνα ερυθρά αιμοσφαίρια (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *ερυθρός* + *βλάστη* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythroblast].

ερυθρογράφος (ο) [μεσν.] ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ο γραφέας που διακοσμούσε το αρχικό τμήμα κειμένου στους χειρόγραφους κώδικες, γράφοντας με κόκκινη μελάνη τα αρχικά κεφαλαία γράμματα και φιλοτεχνώντας άλλα διακοσμητικά σχέδια.

ερυθρόδερμος (ο) [1851] {-ου κ. -έρμου | -ων κ. -έρμων, -ους κ. -έρμους}, **ερυθρόδερμη** (η) ιθαγενής τής Αμερικής (κυρ. τής Β. Αμερικής) ΣΥΝ. Ινδιάνος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. των ονομασιών red-man και red-skin (αγγλ.), που χρησιμοποιήθηκαν για τους Ινδιάνους (ιθαγενείς) τής Αμερικής από τους λευκούς κατακτητές τής ηπείρου].

ερυθροκύτταρο (το) {ερυθροκυττάρ-ου | -ων} το ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythrocyte].

ερυθρόλευκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τα χρώματά του είναι το κόκκινο και το λευκό: ~ *σημαία* ΣΥΝ. ασπροκόκκινος.

ερυθρόμορφος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κόκκινη όψη ή μορφή **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός που έβαφε το βάθος τής παράστασης μαύρο και εξαιρούσε τις μορφές, αφήνοντάς τες στο κόκκινο χρώμα τού πηλού (βλ. λ. *μελανόμορφος*).

ερυθρός, -ά/-ή, -ό (λόγ.) **1.** κόκκινος: *όχημα ερυθρού χρώματος* || ~ *ορείχαλκος* / *αιμοσφαίρια* **2.** (α) ***Ερυθρός Σταυρός*** (γαλλ. Croix Rouge, αγγλ. Red Cross) διεθνής οργάνωση ανθρωπιστικού χαρακτήρα, που είχε στόχο αρχικά την περίθαλψη των τραυματιών πολέμου, ενώ σήμερα έχει επεκτείνει τη δραστηριότητά της και σε καιρό ειρήνης, αποβλέποντας στην παροχή πρώτων βοηθειών και γενικότ. στην περίθαλψη και νοσηλεία ασθενών, θυμάτων από ατυχήματα ή θεομηνίες, αναξιοπαθούντων κ.λπ.: *αναζητήσεις τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* (βλ. λ. *αναζήτηση*) (β) ***Ερυθρά Ημισέληνος*** βλ. λ. *ημισέληνος* (γ) ***Ερυθρά Θάλασσα*** βλ.λ. **3.** (α) (συνεκδ.-παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τον κομουνισμό: ~ *κίνδυνος* / *Τύπος* ΣΥΝ. κομουνιστικός (β) ***Ερυθρός Στρατός*** ο Κόκκινος Στρατός (βλ. λ. *κόκκινος*) (γ) ΠΟΛΙΤ. ***Ερυθροί Χμερ*** πολιτική παράταξη τής Καμπότζης • **4.** ΙΑΤΡ. **ερυθρά** (η) βλ.λ. — **ερυθρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐ*- προθεμ. + I.E. *rudh-ro-, μηδενισμ. βαθμ. τού *reudh- «κόκκινος» (πβ. αρχ. *ἐ-ρεύθ-ω*). σανσκρ. rudhirá- «ερυθρός», λατ. ruber, γαλλ. rouge, ιταλ. rubro, ισπ. rubio, γερμ. rot, αγγλ. red κ.ά. Ομόρρ. *ἐρύθ-ημα*, *ἐρυσί-βη* (βλ.λ.) κ.ά.].

ερυθροσταυρίτης (ο) {ερυθροσταυριτών}, **ερυθροσταυρίτισσα** (η) {ερυθροσταυριτισσών} μέλος τού Ερυθρού Σταυρού, το οποίο συμμετέχει στις δραστηριότητές του: ~ *νοσοκόμος* / *τραυματιοφορέας*. — **ερυθροσταυρίτικος**, -η, -ο.

ερυθροφρουρός (ο/η) το μέλος τής κομουνιστικής οργάνωσης νεολαίας στην Κίνα (1965-1971), που είχε συσταθεί για να διαδώσει την ιδεολογία τού κομουνιστικού καθεστώτος και να προετοιμάσει τη μορφωτική επανάσταση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Garde Rouge, για το οποίο βλ. λ. *πρασινοφρουρός*].

ερυθρωπός, -ή, -ό αυτός που το χρώμα του προσεγγίζει το κόκκινο ΣΥΝ. κοκκινωπός.
[ΕΤΥΜ. < *ερυθρός* + -*ωπός* < θ. *οπ*-, πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*, παρακ. τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω» (βλ. λ. *όψη*)].

Ερύμανθος (ο) {-ου κ. -άνθου} **1.** όρος τής Δ. Πελοποννήσου, που εκτείνεται στους νομούς Αχαΐας και Ηλείας • **2.** παραπόταμος τού Αλφειού. — **ερυμάνθιος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. όνομα καρικής προελ.].

ερυσίβη (η) {ερυσιβών} **1.** παρασιτικός μικρομύκητας πολλών φυτών, ιδ. τού σιταριού και τού κριθαριού, που τους προκαλεί διάφορες ασθένειες **2.** (συνεκδ.) γενική ονομασία των ασθενειών που προσβάλλουν τα φυτά εξαιτίας τού παραπάνω μύκητα ΣΥΝ. στάχτη, καπνιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., όπου το θ. *ἐρυ-σι-* αποτελεί παρέκταση τού I.E. *rudh- «ερυθρός» (βλ. λ. *ερυθρός*), πβ. λατ. russus «κοκκινόξανθος» (< *rudh-so-), αρχ. σλαβ. rusŭ, αρχ. γερμ. rost κ.ά.].

ερυσίπελας (το) {ερυσιπέλατος} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική πάθηση, που εκδηλώνεται κυρ. στο πρόσωπο και οφείλεται στο μικρόβιο στρεπτόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρυσι*- (βλ. λ. *ἐρυσίβη*) + -*πελας* < θ. *πελ*-, βλ. λ. *πέλμα*].

έρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ερχόμουν, ήλθα/ήρθα (να/θα έλθω/έρθω· προστ. έλα, ελάτε)} **1.** κινούμαι προς συγκεκριμένη κατεύθυνση πλησιάζοντας (τόπο ή πρόσωπο): *τον είδα να έρχεται προς το μέρος μου* ΑΝΤ. φεύγω **2.** (α) φθάνω (στον προορισμό μου, σε συγκεκριμένο σημείο χρονικό κ.λπ.): *θα έλθει με το τελευταίο τρένο* || *μη φοβάσαι, όπου να 'ναι έρχεται ο γιατρός* (β) σε φρ. για τη δήλωση αποτελέσματος, κατάληξης, επιβεβαίωσης κάποιου πράγμ. στο παρόν: *οι ειδικοί χρόνια τώρα διαμαρτύρονται για τη χρήση αυτής τής ουσίας· τώρα, έρχονται τα θλιβερά γεγονότα να δικαιώσουν αυτή τους τη στάση* || *δεν μπορεί να έρχεται τώρα και να μας λέει ότι δεν γνώριζε, αφού τον είχαμε ενημερώσει έναν χρόνο πριν* || *όλ' αυτά έρχονται ως αποτέλεσμα μιας επιπόλαιης πολιτικής* **3.** (+σε) καταλήγω σε (ορισμένη κατάσταση): ~ *σε ρήξη* / *συμβιβασμό* / *συμφωνία* / *σύγκρουση με κάποιον* || *ήρθε στο κέφι γρήγορα* ΣΥΝ. περιέρχομαι· ΦΡ. (α) ***έρχομαι στα χέρια (με κάποιον)*** (αρχ. *εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τινί*) καβγαδίζω με κάποιον και χειροδικώ (β) ***ήρθαμε στα λόγια (με κάποιον)*** (μεσν.) διαφωνήσαμε έντονα, λογοφέραμε (γ) ***έρχομαι στο φως*** αποκαλύπτομαι, δημοσιοποιούμαι, δεν μένω πια κρυφός (δ) ***έρχομαι σε ηλικία γάμου*** φτάνω σε ηλικία κατάλληλη για γάμο (ε) ***έρχομαι στα λόγια κάποιου*** καταλήγω να δέχομαι ή να υιοθετώ τις απόψεις κάποιου, ενώ προηγουμένως διαφωνούσα (στ) ***έρχομαι στα πράγματα*** ανέρχομαι στην εξουσία **4.** εμφανίζομαι σε δεδομένη χρονική στιγμή: *ήλθαν τα γεγονότα να διαψεύσουν τις προβλέψεις* || *«οι τραυματισμοί των παικτών ήρθαν σε μια κρίσιμη περίοδο»* (εφημ.) || *νέα στοιχεία για την υπόθεση έρχονται στο προσκήνιο* / *στο φως* **5.** μεταβαίνω από ένα σημείο σε άλλο: *ας έλθουμε τώρα σε ένα άλλο θέμα* || *ας αφήσουμε τις πολυλογίες και ας έλθουμε στο σημείο που μας ενδιαφέρει* ΣΥΝ. περνάω **6.** πηγαίνω (κάπου) τακτικά, εμφανίζομαι συχνά: *τον τελευταίο καιρό δεν έρχεται στο μαγαζί μου* ΣΥΝ. συχνάζω **7.** κατάγομαι, προέρχομαι: *ο εξωφρενισμός αυτός μάς έρχεται από το Παρίσι και δεν ταιριάζει καθόλου στις ελληνικές ενδυματολογικές συνήθειες* **8.** πλησιάζω, φθάνω από στιγμή σε στιγμή: *μεγάλη μπόρα έρχεται!* || *όλα δείχνουν ότι ο χειμώνας έρχεται* || *έρχεται πόλεμος στην περιοχή* || *ήρθε η ώρα τής κρίσεως* ΣΥΝ. επέρχομαι, ενσκήπτω, επίκειμαι, καταφθάνω **9.** (μτφ.) συνδυάζομαι (με κάτι) ταιριαστά, εφαρμόζω ωραία: *το φόρεμα μου ήρθε τέλεια* || *τα καινούργια γυαλιά δεν σου ήρθανε καλά* ΣΥΝ. ταιριάζω, κάνω, πάω· ΦΡ. ***μου έρχεται (κάτι) γάντι / κουτί*** (i) (για είδη ενδύσεως και υποδήσεως) μου ταιριάζει (κάτι) απόλυτα, έχει τέλεια εφαρμογή: *το φόρεμα έρχεται γάντι επάνω σου* || *το παντελόνι σού ήρθε κουτί* ΣΥΝ. εφαρμόζει (ii) πραγματοποιείται επιθυμία μου (ενώ δεν το περίμενα, είχα πάψει να ελπίζω σχετικά), μου συμβαίνει κάτι ευχάριστο και επιθυμητό ξαφνικά: *πάνω που αναρωτιόμουν πώς να πληρώσω τα χρέη, αυτό το λαχείο μού ήρθε κουτί!* **10.** κοστίζει: *πόσο έρχεται αυτό το οικόπεδο, αν το αγοράσω τοις μετρητοίς;* || *προτιμώ το μετρό για τις μετακινήσεις μου, μου έρχεται φθηνά*· ΦΡ. ***(μου) έρχεται μία η άλλη*** (συνήθ. για έξοδα) κοστίζει το ίδιο, δεν έχει διαφορά **11.** (προστ. ***έλα / ελάτε***) (α) (ως επιφών.) στην αρχή τού λόγου δηλώνει, ανάλογα με τον επιτονισμό, προτροπή, παράκληση, απορία, διαφωνία κ.λπ.: *ελάτε, είναι ώρα να φύγουμε* (προτροπή) || *έλα, δώσ' μου το μολύβι μου!* (παράκληση) || *έλα, τα παραλές!* (απορία - θαυμασμό) (β) (ως επιφών. ***έλα, δα! / έλα, τώρα!***) δηλώνει θαυμασμό, αμφιβολία ή ειρωνεία: *έλα δα, μη μας τα λες τόσο τραγικά!* || *Έλα, τώρα, που δεν μπορείς! Αφού ξέρω ότι, αν θέλεις, μπορείς να το κάνεις!* (γ) ***έλα που... / μα έλα που... / έλα όμως που... / αμ έλα που...*** δηλώνει αντίθεση προς τα συμφραζόμενα: *ήταν σπουδαία ευκαιρία τότε, έλα όμως που δεν είχα μυαλό να την αρπάξω!* **12.** (η μτχ. **ερχόμενος**, -η, -ο) (α) αυτός που πρόκειται να έλθει στο μέλλον, που ακολουθεί και μάλιστα σε άμεση διαδοχή: *ο ετήσιος χορός τής Ενώσεως Συντακτών θα δοθεί την ~ Τετάρτη* || ~ *μήνας* / *χρόνος* / *αιώνας* / *μάθημα* / *συνέλευση* ΣΥΝ. επόμενος, προσεχής, κατοπινός, ακόλουθος ΑΝΤ. προηγούμενος, προγενέστερος, περασμένος, παρελθών (β) (ειδικότ.-σπάν.) αυτός τού οποίου η έλευση αναμένεται **13.** (+ τακτικό αριθμητ.) καταλαμβάνω ορισμένη θέση ή συγκεκριμένη σειρά (σε αγώνα, διαγωνισμό, παιχνίδι κ.λπ.): ~ *πρώτος* / *δεύτερος* / *τρίτος* ΣΥΝ. κατατάσσομαι • ΦΡ. (α) ***μου έρχεται (κάτι)*** (i) αισθάνομαι να μου συμβαίνει, να παθαίνω (κάτι): ~ *ζάλη* / *λιποθυμία* / *τρέλα* / *καταπέλτης* / *κόλπος* / *κεραμίδα* / *ο ουρανός σφοντύλι* || *τι μου ήρθε ξαφνικά και του μίλησα έτσι;* || (ειρων.) *τι το θες το αυτοκίνητο εσύ, τρομάρα να σου 'ρθει!* (ii) ***(να κάνω κάτι)*** έχω την τάση, την έμπνευση, την ξαφνική επιθυμία (για κάτι): ~ *να τον σκοτώσω* || *μου 'ρθε να σηκωθώ και να φύγω* (iii) μου συμβαίνει κάτι με ορισμένο τρόπο: *όλα μού έρχονται ανάποδα τον τελευταίο καιρό* (β) ***μου έρχεται (κάτι) στον νου*** βλ. λ. νους (γ) ***το έλα να δεις*** για κατάσταση που ξεφεύγει από τα συνήθη πλαίσια και γίνεται ανεξέλεγκτη ΣΥΝ. τής τρελής (δ) ***(κάτι) πάει κι έρχεται*** γίνεται κάπως ανεκτό, είναι υποφερτό· θα μπορούσε κανείς να το δεχθεί υπό προϋποθέσεις: *αν το δεις το θέμα από αυτή την οπτική, κάτι* ~ (ε) ***όσα έρθουν κι όσα πάνε*** (κ. αντίστροφα ***όσα πάνε κι όσα έρθουν***) ό,τι είναι να γίνει ας γίνει· λέγεται για να δηλωθεί αδιαφορία για το μέλλον, για τις συνέπειες ή τις επιπτώσεις ΣΥΝ. δεν βαριέσαι, ό,τι βρέξει ας κατεβάσει (στ) ***πάω κι έρχομαι*** (μεσν. φρ. *ὑπάγω καὶ ἔρχομαι*) (σε περίπτωση σεισμού) ταρακουνιέμαι, σείομαι, πηγαίνω πέρα-δώθε: *στον σεισμό ο πολυέλαιος τού σαλονιού πήγαινε κι ερχόταν* (ζ) ***το πήγαιν' έλα / το σύρε κι έλα*** η συχνή και αδιάκοπη κίνηση ή μετακίνηση: *το ~ των ανθρώπων στην προκυμαία* (η) ***έρχονται τα πάνω κάτω*** ανατρέπεται πλήρως μια κατάσταση, αλλάζουν ριζικά τα πράγματα: *με την αλλαγή τού καθεστώτος ήρθαν τα πάνω κάτω στη χώρα* (θ) (παροιμ.) ***αν είναι να 'ρθει θε να 'ρθει, αλλιώς θα προσπεράσει*** αυτό που είναι προορισμένο να συμβεί, θα συμβεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, εισιτήριο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **hér-χο-μαι* (με ανομοίωση τού δασέος και επίθημα -*χο*-) < I.E. *ser-, από όπου και το ρ. *ἕρπω* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *ἔρχομαι* < **ἔρ-σκ-ομαι*, που συνδ. με σανσκρ. rcchati «κατορθώνω», χεττ. arsk- «επιτυγχάνω». Για τους τύπους *ἦλθα*, *ἦλθον* βλ. λ. *έλευση*. Ο τ. *έλα* αποτελεί αρχ. προστ. ενεστ. τού ρ. *ἐλαύνω* (από τον παράλλ. τ. *ἐλάω*), που χρησιμοποιήθηκε αντικαταστώντας την αρχ. προστ. *ἐλθέ* (ρ. *ἔρχομαι*) από τον Μεσαίωνα. Στη φρ. *κάτι πάει κι έρχεται* παρατηρούμε τη σύνδεση τής σημ. «ταιριάζω», που μοιράζονται τα δύο ρήματα (π.χ. *μου πάει το σακάκι, του έρχονται καλά τα παπούτσια*)].

ερχομός (ο) [μεσν.] το να έρχεται κανείς, η έλευση ΣΥΝ. άφιξη.

ερωδιός κ. (λαϊκ.) **ρωδιός** (ο) μεγαλόσωμο πτηνό που ζει στους βάλτους και τις ελώδεις περιοχές και τρέφεται με βατράχια, ψάρια και άλλα υδρόβια ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με λατ. ardea «ερωδιός» ή με σερβοκρ. róda «πελαργός»].

ερωμένη (η) [αρχ.] η γυναίκα με την οποία διατηρεί (κάποιος) ερωτικές σχέσεις (συνήθ. εξωσυζυγικές).

ερωμένος (ο) ο εραστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. (με τονισμό στην παραλήγουσα κατά το θηλ. *ἐρωμένη*) < αρχ. *ἐρώμενος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἐρῶμαι*, παράλλ. τ. τού *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

έρωντας (ο) το δίκταμο (βλ.λ.).

Έρως (ο) [αρχ.] {Έρωτ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. γιος τής Αφροδίτης, θεός τής αγάπης· παριστάνεται συνήθως ως παιδί με φτερά **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Έρωτας**.

έρως (ο) [αρχ.] {έρωτ-ος, -α | -ες, -ώτων} (λόγ.) ο έρωτας· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έρως ανίκατε μάχαν*** (*ἔρως ἀνίκατε μάχαν*, Σοφοκλ. *Ἀντιγ.* 781) έρωτα ανίκητε στη μάχη· έρωτα που σε εσένα δεν αντιστέκεται κανείς (β) (παροιμ.) ***ο έρως χρόνια δεν κοιτά*** ο έρωτας δεν εξαρτάται από την ηλικία των εραστών ή τη διαφορά ηλικίας τους.

ερωταπόκριση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ερώτηση και απόκριση, δηλ. ο τρόπος συζήτησης που προϋποθέτει ή περιλαμβάνει διάλογο.

έρωτας (ο) {ερώτων} **1.** έντονο συναίσθημα έλξης και επιθυμίας με-

ταξύ δύο προσώπων, που χαρακτηρίζεται και από πόθο για σεξουαλική επαφή: *θυελλώδης / κεραυνοβόλος / άτυχος / φλογερός / παράφορος / παθιασμένος / αμαρτωλός / γνήσιος / σφοδρός / παράνομος / αμοιβαίος / μοναδικός / κρυφός / αιώνιος / ιδανικός / δυνατός ~ || εξομολογούμαι / εκμυστηρεύομαι / εκδηλώνω τον ~ μου || δέχομαι / αποκρούω / ανταποδίδω τον ~ κάποιου || φλέγομαι / καταλαμβάνομαι από ~ || ~ με την πρώτη ματιά* ΣΥΝ. πόθος· ΦΡ. (α) ***πλατωνικός έρωτας*** έρωτας χωρίς σεξουαλική επαφή (βλ. κ. λ. *πλατωνικός*) (β) ***με χτυπούν τα βέλη τού έρωτα*** ερωτεύομαι ΣΥΝ. ερωτοχτυπιέμαι **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο τής ερωτικής έλξης ή επιθυμίας: *εσύ είσαι ο μεγάλος ~ τής ζωής μου || στάθηκα άτυχος στον πρώτο μου ~* **3.** η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των προσώπων, τα οποία αισθάνονται ερωτική έλξη και επιθυμία ο ένας για τον άλλον: *δεν αναγνώρισε ποτέ τον καρπό τού παράνομου ~ του || με τους ~ της σκανδάλισε την κοινωνία τής εποχής της* ΣΥΝ. σχέση, δεσμός, αίσθημα, περιπέτεια, (αργκό) νταραβέρι· ΦΡ. ***παιδαγωγικός έρωτας*** η ψυχική και πνευματική σχέση που γεννιέται από την αμοιβαία έλξη μεταξύ τού ώριμου και μορφωμένου παιδαγωγού και τού γεμάτου έφεση για μάθηση νέου, ο οποίος βλέπει στον παιδαγωγό την προσωποποίηση τής τελειότητας και με την οποία σχέση βοηθείται ουσιαστικά το έργο τής αγωγής **4.** κάθε ερωτική σχέση (από ηθικής, κοινωνικής απόψεως): *ελεύθερος ~* **5.** (ειδικότ.) η ίδια η σαρκική επαφή, η σεξουαλική πράξη: *φυσιολογικός / ανώμαλος / παρά φύσιν / στοματικός / πρωκτικός / βίαιος / τρυφερός ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω έρωτα*** συνευρίσκομαι, συνουσιάζομαι (β) ***αγοραίος / πληρωμένος έρωτας*** ο έρωτας με εκπορνευόμενο πρόσωπο (γ) ***ιέρεια τού έρωτα*** η ιερόδουλη, η πόρνη **6.** (μτφ.) η ιδιαίτερη αγάπη, το πάθος για (κάτι), η υπερβολική αφοσίωση σε κάτι: *τρέφω ~ για την τέχνη / την επιστήμη / τη δουλειά μου / τη μουσική / το θέατρο / το χρήμα / τη δόξα || ο ~ τού καλού* (για το καλό) ΣΥΝ. αφοσίωση, προσήλωση **7.** ΘΕΟΛ. ***θείος έρωτας*** η προσωπική, συνειδητή, ασίγαστη ροπή τού πιστού εξ όλης τής ψυχής και εξ όλης τής καρδίας του για την ένωσή του με τον Χριστό. Επίσης (λόγ.) **έρως** {έρωτος} (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη, τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔρως, -τος* < **ἔρασ-ος* < *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου. Η λ. *ἔρως* χρησιμοποιήθηκε ευθύς εξαρχής με τη σημ. τής αγάπης που στηρίζεται στη σαρκική έλξη, εξειδικευόμενη κατά περίπτωση (πβ. *παιδαγωγικός ἔρως*, Πλάτων). Η λ. διακρινόταν ανέκαθεν από την *ἀγάπη*, η οποία προσδιόριζε το συναίσθημα συνδέσεως μεταξύ προσώπων που διέπεται από αρχές, τη *φιλία*, η οποία αναφερόταν στην τρυφερότητα μεταξύ οικείων προσώπων, και τη *στοργή*, η οποία χαρακτήριζε κυρ. τη στενή συναισθηματική σχέση γονέων και παιδιών. Βλ. κ. *εραστής*].

ερωτεύομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {ερωτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι έρωτα, καταλαμβάνομαι από ερωτικό συναίσθημα: *μετά από χρόνια ερωτεύθηκα και πάλι και είμαι πολύ ευτυχισμένος || ερωτεύεται εύκολα* ΣΥΝ. αγαπώ, ερωτοχτυπιέμαι, (εκφραστ.) μου πονάει το δοντάκι ♦ (μετβ.) **2.** αισθάνομαι έρωτα (για συγκεκριμένο πρόσωπο), κυριεύομαι από ερωτικό συναίσθημα (για κάποιον): *την ερωτεύθηκα παράφορα || όλοι οι νέοι τής γειτονιάς την έχουν ερωτευθεί* ΣΥΝ. αγαπώ, (αργκό) δαγκώνω τη λαμαρίνα **3.** (μτφ.) αισθάνομαι έντονη έλξη, επιδεικνύω αφοσίωση και συμπάθεια (προς πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.): *επισκέφθηκα το νησί και ερωτεύθηκα τη θάλασσα και τις παραλίες του* **4.** (η μτχ. **ερωτευμένος**, -η, -ο) αυτός που βιώνει ερωτικά συναισθήματα για άλλο πρόσωπο, που αισθάνεται έρωτα για αυτό: *όταν είσαι ~, τα βλέπεις όλα ωραία || η 14η Φεβρουαρίου είναι η ημέρα των ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ερώτημα [αρχ.] κ. (σπανιότ.) **ρώτημα** (το) {ερωτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόταση που φανερώνει απορία ή άγνοια για ορισμένο ζήτημα και επιζητεί απάντηση ή διευκρίνιση: *παρά τις εξηγήσεις του, το βασικό ~ παραμένει αναπάντητο || ο βουλευτής που ανεξαρτητοποιήθηκε δεν θέλησε να απαντήσει στο ~ αν θα ενταχθεί σε άλλο κόμμα || μέγα / αγωνιώδες / αμείλικτο / εύλογο / ηθικό / βασανιστικό ~ || σειρά / πλήθος ερωτημάτων || υποβάλλω / διατυπώνω / θέτω / απευθύνω ~ σε κάποιον || γεννάται το ~* ΣΥΝ. ερώτηση, ερωτηματικό, απορία ΑΝΤ. απάντηση, απόκριση· ΦΡ. (α) ***θέλει (και) ρώτημα;*** για κάτι τού οποίου η απάντηση θεωρείται αυτονόητη, ώστε δεν χρειάζεται να δοθεί: *–Πάμε για χορό; · ~;* (β) (συνήθ. ειρων.) ***για να 'χουμε (το) καλό ρώτημα*** για να εξηγηθούμε, για να διευκρινιστεί το ζήτημα, για το οποίο συζητούμε: *~, πότε συνέβη αυτό το περιστατικό;* (γ) ***το μείζον ερώτημα*** το σημαντικότερο ερώτημα, συνήθ. σε φρ. τού τύπου: *και τώρα τίθεται ~: τι θα γίνει αν ο αντίπαλος αρνηθεί να συνθηκολογήσει; || ~ είναι αν η πολιτική που ακολουθούμε είναι συνεπής προς τις διακηρυγμένες αρχές μας* **2.** (καταχρ.) η απορία: *το ~ αυτό απασχολεί όλους τους πολίτες* **3.** (ειδικότ.) ζήτημα που πρέπει να απαντηθεί σε εξετάσεις: *απάντησα σε τρία από τα τέσσερα ~* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα, πρόβλημα.

ερωτηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που περιέχει ή εκφράζει ερώτηση: *~ πρόταση* **2.** αυτός που φανερώνει απορία ή εκφράζει αμηχανία και αμφιβολία: *~ βλέμμα / ύφος / τόνος* ΣΥΝ. απορηματικός ΑΝΤ. απαντητικός, αποκριτικός **3.** ***ερωτηματικό*** (το) (α) το σημείο στίξεως (;), που τίθεται στο τέλος πρότασης και φανερώνει ότι η πρόταση αυτή αποτελεί ερώτηση (β) (καταχρ.) το σημείο στο οποίο δεν έχει δοθεί απάντηση ή διευκρίνιση ή για το οποίο δεν έχει βρεθεί λύση, ερμηνεία κ.λπ.: *παραμένουν αναπάντητα τα ~ για τα αίτια τού ναυαγίου || άφησε μερικά ~ να πλανώνται || προέκυψαν ορισμένα ~ από την ανάκριση* ΣΥΝ. ερώτημα, απορία, αίνιγμα, μυστήριο, γρίφος (γ) χαρακτηριστικό, ιδιότητα, συμπεριφορά ή πρόσωπο, που προκαλεί απορία, μυστήριο: *αυτός ο άνθρωπος παραμένει ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. αίνιγμα, γρίφος.

ερωτηματικές προτάσεις. Στην ανθρώπινη επικοινωνία βασικό ρόλο παίζουν οι ερωτήσεις, η ανάγκη να ζητήσει κανείς πληροφορίες από τους άλλους για πρόσωπα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ. Η ερώτηση στην Ελληνική δηλώνεται με απλή κύμανση τής φωνής (**επιτονισμό**), ενίοτε και με τη σειρά των λέξεων στην πρόταση· δεν δηλώνεται με μορφολογικά μέσα (όπως λ.χ. στην Αγγλική: **do** you know? = *ξέρεις;*). Υπάρχουν δύο είδη ερωτήσεων/ερωτηματικών προτάσεων: αυτές στις οποίες απαντά κανείς με ναι ή όχι (ερωτήσεις «ολικής αγνοίας»): *–Τηλεφώνησες κι εσύ;* **-Ναι**. *–Πήγες μαζί τους;* **-Όχι**· κι αυτές όπου η ερώτηση εξειδικεύεται σε συγκεκριμένες πληροφορίες, που δεν μπορούν να απαντηθούν με *ναι/όχι*, αλλά χρειάζονται συγκεκριμένη πληροφορία (ερωτήσεις «μερικής αγνοίας»): *–**Ποιον** συνάντησες στον δρόμο; –Τη Μαρία. –**Πού** πηγαίνεις τα πρωινά; –Στη δουλειά μου. –**Τι** είδες; –Ένα έργο στην τηλεόραση. -**Πώς** αισθάνεσαι; –Καλά. -**Πότε** φεύγεις; ·Αύριο.* Οι ερωτήσεις «μερικής αγνοίας» εισάγονται με **ερωτηματικές αντωνυμίες** (*ποιος, πόσα, ποιο, τι, τίνος, πόσος* κ.τ.ό.) και **ερωτηματικά επιρρήματα** (*πού, πότε, πώς, γιατί* κ.λπ.). Συχνά, στις ερωτήσεις μερικής αγνοίας η εξειδίκευση διατυπώνεται με αόριστες αντωνυμίες: *Είδες **κανέναν;** –Ναι, τον Παύλο. –Πήγες **ποτέ** στο Εθνικό Θέατρο; –Ναι, κάμποσες φορές. –Άκουσες **τίποτε** για τις εκλογές; –Όχι, απολύτως τίποτε.* Και στα δύο είδη ερωτήσεως η απορία που εκφράζεται εκ μέρους τού ομιλητή για κάτι, σχετικά με το οποίο γίνεται και η ερώτηση, ενισχύεται με την πρόταξη τού **μήπως**. *–**Μήπως** τηλεφώνησες κι εσύ; –Όχι. –**Μήπως** είδες κανέναν χτες; –Ναι, τον Νίκο. -**Μήπως** βιάζεσαι; –Όχι.* Όταν μεταφέρουμε σε κάποιον την ερώτηση άλλου (**ευθεία ερώτηση**), τότε μιλάμε στη γραμματική ορολογία για **πλάγια** ή **έμμεση ερώτηση**: *Με ρώτησε **αν** ενδιαφέρομαι να δουλέψουμε μαζί – Ρωτάει **μήπως** θέλεις να έλθεις κι εσύ στο θέατρο. – Μας ρώτησε **ποιος** τηλεφώνησε αργά το βράδυ.* Στις πλάγιες ερωτήσεις δεν χρησιμοποιείται ερωτηματικό σημείο. Το **αν** (και όχι το **εάν**) εισάγει τις πλάγιες ερωτήσεις ολικής αγνοίας και οι συνήθεις ερωτηματικές λέξεις (*ποιος, τι, πότε* κ.τ.ό.) τις ερωτήσεις μερικής αγνοίας.

ερωτηματολόγιο (το) [1891] {ερωτηματολογί-ου | -ων} **1.** κατάλογος ερωτήσεων, που πρέπει να συμπληρωθεί από ένα δείγμα ατόμων στο πλαίσιο έρευνας για συγκεκριμένο ζήτημα **2.** (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο περιλαμβάνεται κατάλογος ερωτήσεων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. questionnaire].

ερώτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πρόταση (προφορική ή γραπτή), την οποία απευθύνουμε σε κάποιον, για να μάθουμε από αυτόν κάτι (πληροφορία, γνώμη κ.λπ.) ή για να εκφράσουμε απορία, αμφιβολία, αμηχανία κ.λπ. για συγκεκριμένο ζήτημα: *ο πρωθυπουργός απάντησε σε ερωτήσεις για οικονομικά θέματα || άκαιρη / απλή / αδιάκριτη / σύντομη / σχετική / σκληρή / αφελής / τυπική / ανόητη / ξαφνική ~ || θέτω / υποβάλλω ~ || απαντώ στις ~ των εξετάσεων || ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών* ΣΥΝ. ερώτημα, απορία ΑΝΤ. απάντηση, απόκριση **2.** (α) ***παραπειστική ερώτηση*** διφορούμενη ερώτηση που υποβάλλεται δολίως από συνήγορο ή άλλον παράγοντα τής δίκης σε εξεταζόμενο πρόσωπο, σε σκοπό να το εξαπατήσει και να στρέψει τη μαρτυρία του προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλει (β) ***ρητορική ερώτηση*** βλ. λ. *ρητορικός* (γ) ***ερώτηση κρίσεως*** ερώτηση που η απάντησή της προϋποθέτει κριτική σκέψη (κατ' αντιδιαστολή προς ερώτηση που απαιτεί απομνημόνευση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερωτηματικός*.

ερωτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που περιέχει ερώτηση **2.** ***ερωτητική*** (η) η τέχνη τής συναγωγής λογικών συμπερασμάτων από ερωτήσεις. · **ερωτητικώς** επίρρ. [μτγν.].

ερωτιάρης, -α, -ικο αυτός που ερωτεύεται εύκολα, ο επιρρεπής στον έρωτα ΣΥΝ. ερωτύλος, ερωτομανής. **ερωτιάρικος**, -η, -ο, **ερωτιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *έρωτας* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

ερωτιδεύς (ο) {ερωτιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) **1.** η παράσταση τού μικρού θεού Έρωτα ως διακοσμητικό μοτίβο: *την Αφροδίτη πλαισιώνουν τέσσερεις ~* **2.** (συνήθ. μτφ.) άνδρας που ερωτεύεται εύκολα, που αναζητεί συνεχώς ερωτικές συγκινήσεις ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτύλος, ερωτομανής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρωτιδεύς* < *ἔρως*, με συνδυασμό τού υποκ. επιθήματος *-ιδ-* και τής καταλ. *-εύς*].

ερωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον έρωτα: *~ διάθεση / επαφή / συνάντηση / σκηνή / σχέση / πάθος / επιθυμία / εκδήλωση / δράμα / ιστορία / δεσμός / ζωή / επιστολή / απογοήτευση / περιπέτεια / σκίρτημα / συγκίνηση / συναίσθημα / φωλιά / σκοπός / αποτυχία / έλξη / μέθη / παρελθόν / παιγνίδι / εξομολόγηση* ΣΥΝ. αισθηματικός **2.** (καταχρ.) αυτός που αναφέρεται στην ερωτική πράξη, στο σεξ: *~ ιστορίες / τέχνη / βοηθήματα / απόλαυση / εμπειρίες / επιδόσεις / περιπτύξεις / ηδονή / πράξη / ταινία || είχε πολλούς ~ συντρόφους* **3.** αυτός που είναι ερωτεύσιμος, που εκπέμπει ερωτισμό (βλ.λ., σημ. 2): *είναι πολύ ~ άνθρωπος || ~ πλάσμα*. — **ερωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ερωτισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** έντονη διάθεση και ροπή προς τις ερωτικές συγκινήσεις, η τάση για ερωτικές απολαύσεις και η συνεχής επιζήτηση ερωτικής ηδονής ΣΥΝ. αισθησιασμός **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής επίδρασης διαφόρων στοιχείων, που διαθέτουν ερωτικό περιεχόμενο ή φορτίζονται με αυτό: *ατμόσφαιρα γεμάτη ~ || ένας πίνακας που αναδίδει ~* **3.** η συμπεριφορά (πράξεις, ενέργειες, στάσεις, συναισθήματα) ατόμου που ανάγεται, άμεσα ή έμμεσα, στο γενετήσιο ένστικτο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. érotisme].

ερωτογενής, -ής, -ές {ερωτογεν-ούς | -είς, -ή} (λόγ.) αυτός που εύκολα διεγείρεται σεξουαλικά· κυρ. στη ΦΡ. ***ερωτογενής ζώνη / περιοχή*** ζώνη / περιοχή τού σώματος που διεγείρεται εύκολα ερωτικά. Επίσης **ερωτογόνος**, -ος, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. erogenous, erotogenic].

ερωτοδουλειά (η) (κακόσ.) ερωτική σχέση ή υπόθεση, συνήθ. με μυστικό ή παράνομο χαρακτήρα.

Ερωτόκριτος (ο) **1.** ήρωας τού ομώνυμου ηρωικού-ερωτικού ποιήματος που συνέθεσε ο Βιτσέντζος Κορνάρος **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *έρωτας* + *-κριτος* < *κρίνω*, οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτός που βασανίζεται από έρωτα»].

ερωτόληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καταληφθεί από έρωτα, που αισθάνεται σφοδρό έρωτα ΣΥΝ. ερωτευμένος, ερωτοχτυπημένος, ερωτομανής **2.** αυτός που ερωτεύεται επιπόλαια, ο επιρρεπής στις ερωτικές περιπέτειες ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτύλος, ερωτομανής. — **ερωτοληψία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έρως, έρωτος* + *-ληπτος* < *λήπτης*].

ερωτόλογο (το) [μεσν.] (στον πληθ.) λόγια που εκφράζουν έρωτα· τα λόγια που ανταλλάσσουν μεταξύ τους οι ερωτευμένοι: *τρυφερά / ψιθυριστά ~* ΣΥΝ. γλυκόλογα.

ερωτομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ερωτική μανία, ο σφοδρός και ασυγκράτητος έρωτας **2.** ΨΥΧΙΑΤΡ. σφοδρή παραληρηματική κατάσταση, κατά την οποία ο ασθενής κυριαρχείται από ερωτικές ή σεξουαλικές παραστάσεις, φαντάζεται ή βλέπει ερωτικές εικόνες και βιώνει ανάλογα συναισθήματα. — **ερωτομανής**, -ής, -ές [μτγν.].

ερωτοπαθής, -ής, -ές {ερωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λογοτ.) αυτός που ερωτεύεται πολύ εύκολα. — **ερωτοπάθεια** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. < *έρωτας* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *έ-παθ-ον*)].

ερωτόπληκτος, -η, -ο [1850] ο ερωτοχτυπημένος. — **ερωτοπληξία** (η) [1876].

ερωτοτροπώ ρ. αμετβ. [1846] {ερωτοτροπείς... | ερωτοτρόπησα} **1.** συμπεριφέρομαι με ερωτική διάθεση, μιλώ ή και ενεργώ ερωτικά: *στο πάρτι ερωτοτροπούσε με όλα τα κορίτσια* || *τους είδαν να ερωτοτροπούν στη μέση τού δρόμου* ΣΥΝ. φλερτάρω, κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια **2.** (μτφ.) εκδηλώνω την έντονη επιθυμία μου (για κάτι), επιδιώκω να το κατακτήσω: *ερωτοτροπεί με την εξουσία / με τη θέση τού διευθυντή*. — **ερωτοτροπία** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ερωτότροπος* «ερωτευμένος» < *έρως, -ωτος* + *τρόπος*].

ερωτοχτυπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ερωτοχτυπή-θηκα, -μένος} καταλαμβάνομαι από έρωτα, ερωτεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ερωτύλος (ο) (λόγ.) αυτός που επιδιώκει τις ερωτικές σχέσεις, που ερωτεύεται εύκολα και επιπόλαια ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτομανής, αγαπησιάρης, κορτάκιας, Δον Ζουάν.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έρως, -τος* + υποκ. επίθημα *-υλος*].

ερωτώ κ. (συχνότ.) **ρωτώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. {ερωτάς... | ερώτ-ησα, -ώμαι, -άται... (κ. ρωτιέμαι), -ήθηκα (λόγ. ερωτήθην, -ης, -η..., μτχ. ερωτηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} απευθύνω τον λόγο προς (κάποιον) ζητώντας πληροφορία ή γνώμη και περιμένω απάντηση: *ο δημοσιογράφος ρώτησε ποια μέτρα πρόκειται να ληφθούν για την καταπολέμηση τού νέφους* || *«τι ήθελες λοιπόν να κάνω;», με ρώτησε* ΣΥΝ. αποτείνομαι, θέτω ερώτημα, απευθύνω/υποβάλλω ερώτηση, ζητώ να μάθω ΑΝΤ. απαντώ, αποκρίνομαι· ΦΡ. (α) ***μην τα ρωτάς!*** ως απάντηση σε περιπτώσεις στις οποίες ζητείται (από κάποιον) να αναφερθεί σε ιδιαιτέρως δυσάρεστες ή κωμικές εξελίξεις: *- Και τι έγινε στη συνέχεια; -~! Θα τα δεις μόνος σου στο βίντεο που γυρίσαμε!* (β) (παροιμ.) ***ρωτώντας πας στην πόλη*** όποιος θέλει να μάθει κάτι, ρωτά και το μαθαίνει· για την αξία τού να μη διστάζει κανείς να ρωτά για πράγματα που αγνοεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρωτῶ* (-άω) < **ἐρϜ-ω-τῶ*, μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. **ἐρεϜ-*, που απαντά στο ρ. *ἐρευνῶ* < **ἐρεϜ-εν-άω*, αγν. ετύμου. Το *-ω-* τού ρ. *ἐρ-ω-τῶ* παραμένει ανεξήγητο].

Ε.Σ. (ο) **1.** Ελληνικός Στρατός **2.** Ερυθρός Σταυρός.

-εσα κατάληξη αορ. ρημάτων σε *-ώ*.

> **-εσα αντί -ησα (τύπος: φόρ-εσα).** Ορισμένα ρήματα σε *-ώ* («συνηρημένα» ή «περισπώμενα» ή «Β' συζυγίας»), αντί να σχηματίσουν τους λοιπούς (πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) χρόνους με το θέμα **-ησ-** *(αγαπώ: αγάπ-**ησα**, αγαπ-**ήσω**, έχω / είχα / θα έχω αγαπ-**ήσει**)* και **-ηθ-** *(αγαπ-**ήθ**η-κα, αγαπ-**ηθώ**, έχω / είχα / θα έχω αγαπ-**ηθεί**)*, σχηματίζονται με **-ε-** αντί *-η-*, δηλ. σε **-εσ-** *(φορώ: φόρεσα, φορ-έσω, έχω / είχα / θα έχω φορ-έσει)* και σε **-εθ-** *(φορ-**έθ**ηκα, φορ-**εθώ**, έχω / είχα / θα έχω φορ-**εθεί**)*. Τέτοια είναι κυρίως ρήματα που μπροστά από το *-ώ* έχουν υγρό σύμφωνο **(-ρώ, -λώ)** ή έρρινο **(-νώ)**. Αυτά τα ρήματα είναι: **-ρώ: αιρώ** *(αφ-αιρώ, δι-αιρώ, εξ-αιρώ, αν-αιρώ, συν-αιρώ, καθ-αιρώ, υπεξ-αιρώ)*, **βαρώ, μπορώ, φορώ, χωρώ** (συχνά και τα *συγ-χωρώ, στενο-χωρώ*, αλλά όχι τα υπόλοιπα σύνθετα *υπο-χωρώ, ανα-χωρώ* κ.λπ.)· **-λώ: τελώ** *(απο-τελώ, επι-τελώ, συν-τελώ, εκ-τελώ, δια-τελώ)*, **καλώ** *(παρα-καλώ, ανα-καλώ, απο-καλώ, συγ-καλώ, προ-καλώ, προσ-καλώ, μετα-καλώ, εγ-καλώ, επι-καλούμαι)*· **-νώ: αινώ** *(επ-αινώ, συν-αινώ, παρ-αινώ)*, **πονώ** *(συμ-πονώ, κοιλο-πονώ, ψυχο-πονώ*, αλλά όχι τα: *εκ-πονώ, κατα-πονώ, φιλο-πονώ, προ-πονώ)*· επίσης το **αρκώ** *(επ-αρκώ, δι-αρκώ)*.

-έσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τίτλο ευγενείας: *κοντ-έσα, πριγκιπ-έσα* **2.** (λαϊκ.) επάγγελμα: *γιατρ-έσα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *δουκέσα, κοντ-έσα*), το οποίο ανάγεται σε ιταλ. -essa < μεσν. λατ. -issa < αρχ. *-ισσα* (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α. **1.** (η) Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία **2.** (ο) Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών.

εσαεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) αιωνίως, πάντοτε: *δεν θα ασχολούμαστε ~ με τα ίδια προβλήματα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐς ἀεί*· το *ἐς* αποτελεί παράλλ. τ. τού *εἰς* (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α.Κ. (η) Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών.

Ε.Σ.Α.Κ.-Σ. (η) Ενιαία Συνδικαλιστική Αγωνιστική Κίνηση-Συνεργαζόμενοι.

εσάνς (η) {άκλ.} καθεμία από τις συνθετικές ουσίες με ευχάριστο άρωμα που χρησιμοποιούνται ως υποκατάστατα των φυσικών αιθέριων ελαίων για τον αρωματισμό γλυκυσμάτων ή ποτών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. essence < λατ. essentia «ουσία» (< απρφ. esse «είναι»)].

Ε.Σ.Α.Π. (ο) Εθνικός Σύνδεσμος Αναπήρων Πολέμου.

εσάρπα κ. **σάρπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τριγωνικό ή παραλληλόγραμμο κομμάτι υφάσματος, με κρόσσια συνήθ. στα άκρα, που τυλίγεται γύρω από τους ώμους και τη ράχη ως συμπλήρωμα τής γυναικείας ενδυμασίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écharpe < φρανκον. *skirpja «είδος σάκου από σχοίνο» < λατ. scirpus «σχοίνος»].

εσάς αντων. → εσύ

Ε.Σ.Α.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Αθηναϊκού Τύπου.

Εσατζής (ο) {εσατζήδες} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που ανήκε στην Ε.Σ.Α. (βλ.λ., σημ. 1), το μέλος τής Ε.Σ.Α., που παλαιότ. καταδίωκε ή και βασάνιζε πολίτες εξαιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων.

ες αύριον τα σπουδαία → αύριο

Ε.Σ.Δ.Κ.Ν.Α. (ο) Ενιαίος Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής.

Ε.Σ.Δ.Δ. (η) Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Ε.Σ.Ε. (η) Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία.

εσείς αντων. → εσύ

ες-εμ-ές (το) {άκλ.} (S.M.S.: Short Message Service: Υπηρεσία Σύντομων Μηνυμάτων) **1.** τεχνολογία που επιτρέπει την αποστολή και λήψη γραπτών μηνυμάτων μέσω κινητών τηλεφώνων **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το γραπτό μήνυμα.

εσένα αντων. → εσύ

Ε.Σ.Ε.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Επαρχιακού Τύπου.

Ε.Σ.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

Ε.Σ.Η.Ε.Μ. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας.

εσθήτα (η) (αρχαιοπρ.) είδος ενδύματος και κυρ. το γυναικείο φόρεμα: *νυφική / λευκή ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐσθής, -ῆτος* < **Ϝεσ-το-τατ-* < **Ϝεσ-τός*, ρηματικό επίθ. τού *ἕννυμι* «ενδύω, ντύνω» < **Ϝέσ-νυ-μι*. Βλ. κ. *ἱμάτιο*].

Εσθονία (η) (εσθον. Eesti Vabariik = Δημοκρατία τής Εσθονίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Τάλλιν, επίσημη γλώσσα την Εσθονική και νόμισμα την κορώνα Εσθονίας. — **Εσθονός** (ο), **Εσθονή** (η), **εσθονικός**, -ή, -ό, **Εσθονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Estonia < εσθον. Eesti, ονομασία των Εσθονών (ίσως απαντά ήδη στον Τάκιτο ως Aestii), αβεβ. ετύμου, πιθ. < aueist «(κάτοικοι) τής περιοχής των νερών». Ίσως η λ. συνδ. με το γερμ. Est «ανατολή» λόγω τής θέσης τής Εσθονίας ως προς τις γερμ. αυτοκρατορίες].

εσκαλόπ (το) {άκλ.} στρογγυλόσχημη φέτα κρέατος που τηγανίζεται αφού τυλιχθεί σε τριμμένη φρυγανιά με αβγό ΣΥΝ. σκαλοπίνι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. escalope < παλ. γαλλ. eschalope «καρυδότσουφλο» < escale «τσόφλι» < φρανκον. *skala].

εσκαμμένος, -η, -ο (λόγ.) σκαμμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***υπερβαίνω τα εσκαμμένα*** ξεπερνώ τα συνήθη ή τα επιτρεπτά όρια (τα χαραγμένα, σκαμμένα όρια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σκάπτω*. Ήδη στην Αρχ. απαντά η φρ. *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι* «πηδώ πέρα από το σκάμμα» (Πλάτ. *Κρατύλος* 413a)].

εσκεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται επίτηδες, με πρόθεση: *~ ενέργεια / κίνηση / προσβολή* ΣΥΝ. ηθελημένος, προμελετημένος, εμπρόθετος, εκούσιος, συνειδητός ΑΝΤ. τυχαίος. — **εσκεμμέν-α / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. τού ρ. *σκέπτομαι*].

Εσκιμώος (ο) [1854], **Εσκιμώα** (η) το μέλος λαού που ζει στις αρκτικές περιοχές από τον Β. Καναδά και την Αλάσκα ώς τη Γροιλανδία και τη Σιβηρία. — **εσκιμωικός**, -ή, -ό κ. **εσκιμώικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Esquimaux, λ. Αλεουτικής αρχής, < eskimants «τρώει ωμά» (< eski «ωμός» + mants «τρώει»). Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Inuit, που σημαίνει απλώς «άνθρωποι» (πληθ. τού inuk «άνθρωπος»)].

εσμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) μεγάλο πλήθος, μεγάλη συγκέντρωση οργανισμών τού ιδίου είδους: *~ μελισσών / σφηκών* ΣΥΝ. σμήνος, κοπάδι, σμάρι **2.** (συνήθ. μτφ.-κακόσ.) μεγάλο πλήθος ανθρώπων (ή και πραγμάτων): *τον υψηλό αξιωματούχο ακολουθούσε ~ κολάκων και παρασίτων* ΣΥΝ. συρφετός, κοπάδι, στίφος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑσμός* (κυριολ. σημ. «αυτοί που κάθονται μαζί») < *ἕζομαι* «κάθομαι», βλ. κ. *έδρα*].

έσο ρ. (αρχαιοπρ.) να είσαι· στη ΦΡ. ***έσο έτοιμος!*** να είσαι έτοιμος! (και προσκοπικό σύνθημα).
[ΕΤΥΜ. Β' εν. προστ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *εἰμί*].

εσοδεία (η) {εσοδειών} (επίσ.) η σοδειά (βλ.λ.): *προϊόντα φετινής εσοδείας*. — **εσοδεύω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἰσοδεία* < μτγν. *εἰσοδεύω* < αρχ. *εἴσοδος*].

εσοδεύω ρ. → εσοδεία

έσοδο (το) {εσόδ-ου | -ων} οτιδήποτε εισπράττει κάποιος από την

προσωπική του εργασία ή κερδίζει από την εκμετάλλευση τής ακίνητης και κινητής περιουσίας του (συνήθ. στον πληθ.): *το ενοίκιο που εισπράττω κάθε μήνα είναι ένα σημαντικό ~ || τα οικογενειακά ~ || αποκλειστική πηγή των ~ μου είναι η δουλειά μου || τα δημόσια ~* (το σύνολο των εισπράξεων τού Δημοσίου από φόρους, μισθώματα κ.λπ., προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες του) || *τα ~ τής επιχείρησης από την πώληση των προϊόντων της* ΣΥΝ. εισόδημα, πρόσοδος, απολαβές, πόροι ΑΝΤ. έξοδο, δαπάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξοδο, ξοδεύω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *έσοδον* < αρχ. *είσοδος*].

έσοπτρο (το) {εσόπτρ-ου | -ων} (λόγ.) ο καθρέφτης.
[ΕΤΥΜ. < *έσ(ω)* + *-οπτρο* < θ. *-οπ-*, βλ. κ. *κάτ-οπτρο*].

εσοχή (η) το σημείο μιας επιφάνειας, στο οποίο δημιουργείται κοιλότητα προς τα μέσα ΣΥΝ. βαθούλωμα, κοίλωμα ΑΝΤ. εξοχή, προεξοχή, εξόγκωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *είσοχή* < αρχ. *εἰσέχω*].

έσπειρα ρ. → σπέρνω

εσπέρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου μέχρι να πέσει τελείως το σκοτάδι, δηλ. το τέλος τής ημέρας και η αρχή τής νύχτας ΣΥΝ. βράδυ, σούρουπο, βράδιασμα, μούχρωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑσπέρα*, θηλ. τού επιθ. *ἕσπερος* (βλ.λ.)].

Εσπεράντο (η) {άκλ.} διεθνής τεχνητή γλώσσα με λεξιλόγιο από τις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, η οποία βασίζεται σε δεκαέξι απλούς γραμματικούς κανόνες χωρίς εξαιρέσεις.
[ΕΤΥΜ. Από το ψευδώνυμο Dr. Esperanto (< λατ. spero «ελπίζω») τού Πολωνού οφθαλμιάτρου L. Zamenhof, που εφεύρε αυτή τη γλώσσα και την παρουσίασε το 1887].

εσπέρας (το) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η εσπέρα, το βραδάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑσπέρας*, από τη γεν. εν. τού αρχ. ουσ. *ἑσπέρα*].

Εσπερία (η) (λόγ.) η Δ. Ευρώπη, οι χώρες της και ο πολιτισμός της: *οι εξ Εσπερίας σοφοί || η ~ και η καθ' ημάς Ανατολή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑσπερία* (ενν. *χθών*), αρχική σημ. «η χώρα που βρίσκεται προς δυσμάς (τής Ελλάδος), κυρ. η Ιταλία και η Ισπανία», < αρχ. *ἑσπέριος* < *ἕσπερος* (βλ.λ.)].

εσπερίδα (η) {-ας κ. -ίδος | -ίδες, -ίδων} **1.** η συγκέντρωση στο σπίτι φίλων ή φιλικών οικογενειών για βραδινή διασκέδαση: *αύριο το βράδυ είμαστε καλεσμένοι σε χορευτική ~* ΣΥΝ. βεγκέρα, σουαρέ **2.** (κατ' επέκτ.) επίσημη νυκτερινή χορευτική, θεατρική ή άλλη εορταστική εκδήλωση, που τελείται για φιλανθρωπικούς ή άλλους κοινωφελείς σκοπούς: *διεθνής ~ υπέρ των σκοπών τού αντικαρκινικού συλλόγου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑσπερίς, -ίδος* < αρχ. *ἑσπέριος* < *ἕσπερος*].

Εσπερίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. κόρες τής Νύχτας και τού Εσπέρου ή τού Άτλαντα, που κατοικούσαν στην άκρη τού Ωκεανού, τραγουδούσαν ωραία και φύλασσαν τα χρυσά μήλα, δώρο τής Γαίας στον γάμο τού Δία και τής Ήρας (τα γνωστά «μήλα των Εσπερίδων», τα οποία έκλεψε κατ' εντολή τού Ευρυσθέα ο Ηρακλής πραγματοποιώντας τον ενδέκατο άθλο του).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑσπερίδες* < *Ἑσπερία (χθών)* (βλ.λ.), προσδιορίζοντας τις θυγατέρες τής Νυκτός, οι οποίες ζούσαν στη μακρινή δύση].

εσπεριδοειδές (το) [1872] {εσπεριδοειδ-ούς | -ή, -ών} ΒΟΤ. (συνήθ. στον πληθ.) **1.** οικογένεια αειθαλών καρποφόρων θάμνων και δέντρων, που φύονται σε περιοχές με εύκρατο κλίμα και καλλιεργούνται κυρ. για τους καρπούς τους, αλλά και για την παραγωγή αιθέριων ελαίων (σε αυτά ανήκουν η πορτοκαλιά, η λεμονιά, η μανταρινιά, το γκρέιπ-φρουτ, η νεραντζιά κ.ά.) **2.** (συνεκδ.) οι καρποί των θάμνων και των δέντρων που ανήκουν στην οικογένεια αυτή, δηλ. τα πορτοκάλια, τα λεμόνια κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *εσπερίδα* + *-ειδή* < *είδος*, ελληνογενής ξέν. όρος, < γαλλ. hespéridées (στον πληθ.), που οφείλεται στον μυθικό κήπο των Εσπερίδων, όπου υπήρχαν τέτοιου είδους δέντρα].

εσπερινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *~ ώρα / παράσταση / ακολουθία / αύρα / διασκέδαση / μάθημα / εφημερίδα* ΣΥΝ. εσπέριος, βραδινός, μεταμεσημβρινός ΑΝΤ. πρωινός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Εσπερινός*** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} εκκλησιαστική ακολουθία που τελείται κατά τη δύση τού ηλίου και ανήκει στον λατρευτικό κύκλο τής επόμενης ημέρας· περιλαμβάνει τα τροπάρια και το απολυτίκιο τής εορτής τής επόμενης ημέρας: *μικρός / μέγας / πανηγυρικός / αρχιερατικός ~.*

εσπέριος, -ία, -ιον [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *«και όταν το ~ άστρον / ο ουρανός ανάπτει...»* (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. εσπερινός ΑΝΤ. πρωινός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται προς την πλευρά όπου δύει ο ήλιος, δηλ. στο δυτικό μέρος τού ορίζοντα ΣΥΝ. δυτικός ΑΝΤ. ανατολικός.

έσπερος (ο) {εσπέρου | χωρ. πληθ.} το αστέρι που γίνεται ορατό αμέσως μόλις σκοτεινιάσει (δηλ. ο πλανήτης Αφροδίτη), ο αποσπερίτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕσπερος* < **Fέσπερ-ος* < I.E. *vesper- «βράδυ», πβ. λατ. vesper, ιρλ. fescor, πολ. wieczór, σερβοκρ. večer κ.ά.].

εσπευσμένα επίρρ. **1.** γρήγορα και βιαστικά, με μεγάλη σπουδή: *οι τραυματίες διεκομίσθησαν ~ στο πλησιέστερο νοσοκομείο* ΣΥΝ. ταχέως, μετά σπουδής, επειγόντως, άρον-άρον ΑΝΤ. αργά, καθυστερημένα, βραδέως **2.** (κατ' επέκτ.) με τρόπο πρόχειρο και επιπόλαιο ΣΥΝ. βεβιασμένα, όπως-όπως ΑΝΤ. ενδελεχώς, επισταμένως. Επίσης (λόγ.) **εσπευσμένως** [μτγν.].

εσπευσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από βιασύνη, από μεγάλη σπουδή: *οι ~ κινήσεις στην πολιτική έχουν σοβαρές συνέπειες* ΣΥΝ. βεβιασμένος, επιπόλαιος, πρόχειρος ΑΝΤ. προσεκτικός, προμελετημένος, ενδελεχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *σπεύδω*].

εσπρέσο (το/ο) {άκλ.} ιταλικός καφές που παρασκευάζεται σε ειδική μηχανή με καυτό νερό, το οποίο διαποτίζει ποσότητα καφέ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. espresso < αγγλ. express].

Ε.Σ.Ρ. (το) Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (βλ. κ. *Ε.Ρ.Σ.*).

Ε.Σ.Σ.Δ. (η) Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Έσση (η) κρατίδιο τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Hesse < λατ. Hassi / Hatti, ονομασία φυλής που κατοικούσε στην περιοχή].

Ε.Σ.Σ.Ο. (η) Εκπαιδευτική Σειρά Στρατευσίμων Οπλιτών.

εστάλη ρ. → στέλνω

εσταυρωμένος, -η, -ο (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που έχει καρφωθεί πάνω στον σταυρό, που έχει σταυρωθεί **2.** ***Εσταυρωμένος*** (ο) ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος μαρτύρησε στον σταυρό **3.** (συνεκδ.) κάθε λατρευτική απεικόνιση τού Χριστού στον σταυρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σταυρῶ (-όω)* < *σταυρός*].

έστειλα ρ. → στέλνω

εστεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει στέμμα, μέλος βασιλικής οικογένειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *στέφω*].

εστέρας (ο) ΧΗΜ. στερεά ή υγρή οργανική ένωση που σχηματίζεται από επίδραση οξέος (οργανικού ή ανόργανου) σε αλκοόλη με ταυτόχρονη αποβολή νερού και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ester, συγκεκομμένος τ. τού es-sigäther (νόθο σύνθ.) < Essig «ξίδι» + äther < αρχ. *αἰθήρ*].

εστέτ (ο/η) {άκλ.} αισθητής (βλ.λ.). - **εστετίστικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. esthète < αρχ. *αἰσθητής*].

εστετισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αισθητισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. esthétisme < esthète (βλ. λ. *εστέτ*)].

εστί ρ. είναι, υπάρχει· μόνο σε λόγιες ΦΡ. όπως (α) ***έστι δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)*** βλ. λ. *οφθαλμός* (β) ***ων ουκ έστιν αριθμός*** βλ. λ. *αριθμός* (γ) ***άξιον εστί*** βλ. λ. *άξιος* (δ) ***τι εστί*** (σε ερωτημ. προτάσεις) (i) τι σημαίνει, πόσο σπουδαίο / δύσκολο / φοβερό κ.λπ. είναι (κάτι): *ξέρεις ~ δουλειά σε μηχανουργείο; || ξέρεις ~ να δουλεύεις και να πρέπει να φροντίσεις σπίτι και οικογένεια; || δεν ξέρεις ~ εμφύλιος· ρώτα κι εμάς που τον ζήσαμε!* (ii) τι λογής, ποιου χαρακτήρα, ποιας ηθικής ποιότητας είναι (κάποιος): *ρώτησε αυτόν που ήταν στην καταστροφή τής Σμύρνης να σου πει ~ Τούρκος!* (ε) ***τι εστί βερίκοκο*** βλ. λ. *βερίκοκο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., γ' πρόσ. εν. τού ρ. *εἰμί*].

Εστία (η) ΜΥΘΟΛ. θεά των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων, προστάτιδα τής οικίας και τού οικογενειακού βίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑστία* < *ἑστία* (βλ.λ.)].

εστία (η) {εστιών} **1.** χώρος στο εσωτερικό σπιτιού ή άλλου κτίσματος, ο οποίος χρησιμεύει για θέρμανση ή για μαγείρεμα ΣΥΝ. τζάκι, γωνιά, φωτιά, παραγώνι, παραστιά **2.** το τμήμα συσκευής οικιακής ή βιομηχανικής θέρμανσης, όπου καίγεται η καύσιμη ύλη ● **3.** το σπίτι και γενικότ. ο τόπος όπου διαμένει κανείς: *εγκαταλείπω την οικογενειακή ~ || συζυγική / πατρική ~* ΣΥΝ. κατοικία, οικία, οίκος· ΦΡ. (α) ***υπέρ βωμών και εστιών*** βλ. λ. *βωμός* (β) ***εργατική εστία*** συγκρότημα κατοικιών για εργάτες (γ) ***φοιτητική εστία*** συγκρότημα κατοικιών για φοιτητές **4.** (μτφ.) το σημείο όπου δημιουργείται κάτι και από το οποίο διαδίδεται και εξαπλώνεται· επίκεντρο: *η Αθήνα υπήρξε η ~ τού αρχαίου κλασικού πολιτισμού || η ~ τής νόσου / τού κακού / τής πυρκαγιάς / αναταραχής / μολύνσεως / κρίσεως / διενέξεως / εντάσεως / κινδύνου / διαφθοράς / ανωμαλίας / σκανδάλων / αντίδρασης* ΣΥΝ. σημείο, χώρος, αφετηρία ΑΝΤ. τέρμα, τέλος **5.** ΦΥΣ. το σημείο συγκεντρώσεως των ακτίνων φωτεινής δέσμης, αφού αυτές διέλθουν από φακό ή ανακλασθούν σε κοίλο ή κυρτό κάτοπτρο· το σημείο στο οποίο συγκλίνουν οι ακτίνες τού φωτός και στο οποίο σχηματίζεται με ευκρίνεια ένα είδωλο: *κύρια / δευτερεύουσα ~* ● **6.** (στο ποδόσφαιρο) το τέρμα καθεμιάς από τις δύο αγωνιζόμενες ομάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστία*, αρχική σημ. «τζάκι, βωμός», < **Fεστ-ία* < I.E. *wes- «καίω», πβ. λατ. Vesta «η θεά Εστία», αρχ. γερμ. wasal «φωτιά» κ.ά. Αν η λ. *ἑστία* δεν αναχθεί σε τύπο με αρχικό δίγαμμα *(*Fεστ-ία)*, τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί συγγενής προς λατ. sidus «αστέρας» και προς σλαβ. jestĕja «τζάκι», ίσως και προς το ρ. *ἕζομαι* «κάθομαι» ή προς τη λ. *ἐσχάρα*. Οι σημ. 4, 5 είναι αποδόσεις αναλόγων χρήσεων τού γαλλ. foyer].

> **εστία, εστιατόριο, συνεστίαση, εστιάζω – εσθίω, εδέσματα, εδώδιμα.** Εύκολα θα συνέδεε κανείς ετυμολογικά το αρχ. ρ. **ἐσθίω** με το **ἑστιατόριο** και τη ***συν-εστίαση*** λόγω τής παρεμφερούς σημασίας τους. Εντούτοις, οι λέξεις αυτές έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση. Από τη μια έχουμε το **ἑστία** «φωτιά, τζάκι σπιτιού» – «σπίτι, οίκος», που έδωσε τα **ἑστιάτωρ** (στην Αρχαία δήλωνε τον επί κεφαλής των συνεστιάσεων, των συμποσίων), *συνεστίαση* (< *ἑστίαση*) και *εστιατόριο* (στην Αρχαία δήλωνε την αίθουσα των συμποσίων) –όλα με δασεία από το *ἑστία–*, και από την άλλη έχουμε το ρ. *ἐσθίω* «τρώω» (με ψιλή, από τη ρίζα **ἐδ-**, που συνδέεται με το λατ. edo «τρώω», αγγλ. eat «τρώω», γερμ. essen «τρώω»), που έδωσε τα **ἔδεσμα** (πληθ. *ἐδέσματα*) «φαγητό» και **ἐδώδιμα** «τρόφιμα, φαγώσιμα». Άρα το *εστιατόριο* και το *συνεστίαση* είναι (ετυμολογικώς) άσχετα από το *εδέσματα* και το *εδώδιμα*. Ας σημειωθεί ότι από το *εστία* παράγονται και τα πολυχρησιμοποιούμενα σήμερα **εστιάζω** *(«~ το ενδιαφέρον μου σε κάτι»)* και **εστίαση** *(«~ τού ενδιαφέροντος σε κάτι»)* δεν έχει σχέση με το λόγιο **εστίαση** «παράθεση γεύματος», πβ. *συν-εστίαση*), που είναι νεολογισμοί, συνδεόμενοι προς τη μαθηματική (γεωμετρική) – φυσική έννοια τού **εστιακός** *(~ απόσταση, ύψος, επίπεδο, φακός).*

εστιάζω ρ. μετβ. {εστίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** θέτω ως κέντρο, κύριο σκοπό τού ενδιαφέροντός μου ή τής δράσης μου, επικεντρώνω: *η φιλανθρωπική οργάνωση εστιάζει τη δράση της στην πε-*

ρίθαλψη των αναξιοπαθούντων || ο βουλευτής εστίασε την κριτική του σε δύο θέματα || το νόημα τού κειμένου εστιάζεται στην τελευταία πρόταση ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εντοπίζω **2.** ΦΥΣ. εκτρέπω με κατάλληλα όργανα φωτεινή δέσμη ή ροή σωματιδίων προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και την αναγκάζω να συγκλίνει σε συγκεκριμένο σημείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. focalise].

εστιακός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εστία (βλ.λ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με το επίκεντρο: ~ *χώρος σεισμού* • **3.** ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την εστίαση (β) ***εστιακή απόσταση*** η απόσταση ανάμεσα σε φακό ή κοίλο κάτοπτρο και το είδωλο ενός πολύ μακρινού αντικειμένου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. focal].

εστίαση¹ (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επικέντρωση (σε κάτι), η σύγκλιση (τού ενδιαφέροντος ή τής δράσης σε κάτι): *η ~ τού ενδιαφέροντος τής οικονομικής πολιτικής στην πάταξη τής φοροδιαφυγής* **2.** ΦΥΣ. (α) η σύγκλιση φωτεινής δέσμης ή σωματιδίων προς συγκεκριμένο σημείο με κατάλληλα όργανα (β) ***αυτόματη εστίαση*** (σε μηχανές λήψεως εικόνων) ο μηχανισμός που ρυθμίζει αυτόματα μια φωτογραφική μηχανή, ώστε να τραβάει καθαρές φωτογραφίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, ωρίμαση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. focalisation].

εστίαση² (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) παράθεση γεύματος: *χώρος / αίθουσα εστιάσεων || ορισμένα ξενοδοχεία καλύπτουν συγχρόνως ανάγκες διαμονής, εστίασης και αναψυχής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστίασις* < *ἑστιῶ (-άω)* «παραθέτω γεύμα ως οικοδεσπότης» < *ἑστία* (βλ.λ.)].

εστιάτορας (ο/η) {(θηλ. εστιάτορος) | εστιατόρων} ο ιδιοκτήτης εστιατορίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστιάτωρ, -ορος* < *ἑστιῶ* < *ἑστία*].

εστιατορικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με το εστιατόριο ή στον εστιάτορα: ~ *είδη* **2.** ***εστιατορική*** (η) το σύνολο των θεμάτων που σχετίζονται με την οργάνωση και λειτουργία εστιατορίου.

εστιατόριο (το) [αρχ.] {εστιατορί-ου | -ων} **1.** κάθε κατάστημα που προσφέρει φαγητό έναντι αμοιβής (ταβέρνα, μαγειρείο, οινομαγειρείο)· ΦΡ. ***μερίδα εστιατορίου*** βλ. λ. *μερίδα* **2.** (ειδικότ.) αίθουσα ξενοδοχείου, ιδρύματος κ.λπ., που προορίζεται για παράθεση γευμάτων σε μεγάλο αριθμό προσώπων ΣΥΝ. τραπεζαρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία.

εστραγκόν (το) {άκλ.} **1.** φυτό που φέρει χαρακτηριστικές κηλίδες στον κολεό των φύλλων και τού βλαστού (που θυμίζει δέρμα φιδιού, εξού και οι λαϊκ. ονομασίες *φιδόχορτο, φιδοβότανο, δρακόντι, δρακοντιά*) **2.** (συνεκδ.) καρύκευμα που προέρχεται από τα φύλλα και τον μίσχο τού παραπάνω φυτού: *ρίχνω στο κρέας* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. estragon < (es)targon < λόγ. λατ. tarchon < αραβ. tarkhoun < μτγν. *δρακόντιον* «φιδόχορτο»].

έστω επίρρ. **1.** ας είναι, ας δεχθούμε ότι είναι ή ότι θα γίνει έτσι (κάτι): ~· *ας δεχθούμε ότι έτσι έγιναν τα πράγματα. Πώς εξηγείς, τότε, την αντίδρασή του;* **2.** τουλάχιστον: *αφού δεν μπορούμε να είμαστε έτοιμοι εγκαίρως, ας έχουμε έτοιμα ~ τα βασικά*· ΦΡ. ***έστω και*** ακόμη και: *ελάτε, ~ για λίγο || να επιμείνετε, ~ αν δεν εισακουσθείτε στην αρχή* • **3.** (στην αρχή μαθηματικών, φυσικών, χημικών κ.λπ. ασκήσεων και γενικότ. στη διατύπωση συλλογισμών) ας υποθέσουμε ότι υπάρχει, υποτίθεται: ~ *ένα ισοσκελές τρίγωνο*.
[ΕΤΥΜ. Γ' εν. προστ. τού αρχ. ρ. *εἰμί*. Η βασική σημ. είναι ήδη μτγν., λ.χ. *ἔστω τοῦτο ἀληθὲς εἶναι* (Διονύσιος Αλικαρν.), *ἔστω σοι τοῦθ' οὕτως* (Πλούταρχος)].

εσύ κ. **συ** αντων. {(ε)σένα / σου, (ε)σένα / σε | (ε)σείς, (ε)σάς} **1.** δηλώνει το β' πρόσωπο στην επικοινωνία, δηλ. τον συνομιλητή, τον ακροατή αυτού που ομιλεί ή τον αναγνώστη αυτού που γράφει, αυτόν στον οποίον απευθύνεται κανείς: ~ *μίλησες; || εγώ κι ~ θα μείνουμε πάντα φίλοι || ~ τι λες;* **2.** *(εσείς, εσάς/σας* σε πληθ. ευγενείας ή σεβασμού): *προσπαθήστε κι εσείς! || εσείς είστε, κύριε; || σας παρακαλώ, μη φωνάζετε! || σας έδωσαν το δέμα*· ΦΡ. ***με το σεις και με το σας*** με ευγενικούς τρόπους, με σεβασμό: *έχει καλή ανατροφή· όλο ~ απευθύνεται στους άλλους* **3.** (διαλεκτ. ο τ. **σε** αντί σου ως έμμεσο αντικείμενο): *να σε φτειάξω ντολμαδάκια για μεσημεριανό;* (αντί να σου φτειάξω) || *σε το λέγω καθαρά* (αντί σου το λέγω...) • ΦΡ. ***συ είπας*** (σὺ εἶπας, Κ.Δ. Ματθ. 26, 64) (ειρων.) ως επιβεβαίωση των λόγων τού συνομιλητή μας, που μειώνουν τον ίδιο τον εαυτό του: *–Εγώ να σε προδώσω; –~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύ* (το αρχικό *ε-* κατ' αναλογίαν προς το *ἐγώ*) < I.E. *tu «εσύ» (δωρ. *τύ*), πβ. λατ. tu (> γαλλ. tu, ισπ. tú), σανσκρ. tvā(m) «εσένα», γερμ. du, αγγλ. thou (αρχαιοπρ.) κ.ά. Ομόρρ. γεν. *σοῦ* (< I.E. *twesyo), αιτ. *σέ* (< I.E. *twe), με παρέκταση σε *-ν- (ἐ-σέ-ν-α)* ως χαρακτηριστικό τής αιτ. μτγν. ουσ.].

Ε.Σ.Υ. (το) Εθνικό Σύστημα Υγείας· το σύνολο των φορέων και των υπηρεσιών που σχετίζονται με τη δημόσια δωρεάν πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας στην Ελλάδα (θεσμοθετήθηκε με νόμο το 1983): *νοσοκομείο / γιατρός του ~*.

Ε.Σ.Υ.Ε. (η) Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.

Ε.ΣΥ.Π. (το) Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

έσυρα ρ. ▸ σέρνω

εσφαλμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει λάθη ή σφάλματα, που δεν θεωρείται ακριβής και ορθός (ή σωστός): ~ *σκέψη / υπολογισμός / διαταγή / αντίληψη / άποψη / εντύπωση / γνώμη / ενέργεια / κρίση / πληροφορία / εικόνα / απόφαση / απάντηση / εκτίμηση / λύση / πολιτική / αρχή / χειρισμός / βάση* ΣΥΝ. λανθασμένος, λαθεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **εσφαλμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *σφάλλω*].

εσχάρα (η) **1.** η σχάρα (βλ.λ.) • **2.** ΙΑΤΡ. πληγή που κλείνει δύσκολα και οφείλεται σε χρόνια παραμονή ασθενούς στο κρεβάτι: ~ *εκ κατακλίσεως* ΣΥΝ. κατάκλιση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. iskra «σπίθα». Η λ. είχε αρχικώς θρησκευτικό χαρακτήρα και αναφερόταν στο τραπέζι που υπήρχε δίπλα στους βωμούς και στο οποίο τοποθετούνταν οι προσφορές για τα ολοκαυτώματα. Αργότερα η λ. απέκτησε ποικίλες σημ., όπως «καυσόξυλο» (Θεόφραστος), «δίσκος» (Φίλων) και «πληγή εγκαύματος» (Ιπποκράτης)].

εσχατιά (η) **1.** το ακρότατο σημείο εκτάσεως ή περιοχής, το ύστατο όριο, το τελευταίο σύνορο ΣΥΝ. άκρη, άκρο, τέλος, τέρμα, όριο ΑΝΤ. αρχή **2.** ***εσχατιές*** (οι) τα σύνορα χώρας ή περιοχής: *έφερε τον ελληνικό πολιτισμό στις ~ τής Ασίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔσχατος*].

εσχατόγηρος (ο) {εσχατογήρων} (λόγ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε βαθύτατο γήρας, στο τέλος τής ζωής του ΣΥΝ. υπέργηρος, μπαμπόγερος ΑΝΤ. νεότατος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐσχατόγηρως* < *ἔσχατος* + *-γηρως* < *γῆρας*].

εσχατολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. κλάδος τής δογματικής (βλ.λ.), που περιλαμβάνει τη διδασκαλία σχετικά με τη συντέλεια τού κόσμου, καθώς και τον τελικό σκοπό τής Δημιουργίας, σύμφωνα με την κάθε θρησκεία (ο όρος κυρ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις ιουδαϊκές και χριστιανικές αντιλήψεις για τον θάνατο, τις σχέσεις ζώντων και νεκρών, το τέλος τού κόσμου, τη δευτέρα παρουσία κ.ά.). — **εσχατολογικός**, -ή, -ό, **εσχατολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eschatologie].

έσχατος, -η (λόγ. εσχάτη), -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο (τοπικώς ή χρονικώς) σημείο: *ακολούθησε τον Αλέξανδρο ώς τις ~ χώρες τής Ασίας || η ~ μέρα τής ζωής του* (η τελευταία μέρα τής ζωής του) ΣΥΝ. απώτατος, ακρότατος, ύστατος, στερνός ΑΝΤ. εγγύτατος, πλησιέστερος, πρώτος, αρχικός· ΦΡ. (α) ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** βλ. λ. *πλάνη* (β) ***επ' εσχάτων*** τον τελευταίο καιρό, τώρα τελευταία (γ) (λόγ.) ***μέχρις εσχάτων*** μέχρι τέλους, ώς την τελευταία στιγμή: *έμεινε σταθερός στην πίστη / στις ιδέες / στις αρχές του ~ || αγώνας ~* **2.** (για πρόσ.) τελευταίος (σε σειρά, αξία, ιεράρχηση)· ως ουσ. στη ΦΡ. ***οι έσχατοι έσονται πρώτοι*** (*εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται πρῶτοι*, Κ.Δ. Λουκ. 13. 30) οι τελευταίοι (οι θεωρούμενοι ως κατώτεροι από τον κόσμο, οι πιο ταπεινοί) θα γίνουν πρώτοι (στη βασιλεία των ουρανών) **3.** ***έσχατα*** (τα) {εσχάτων} (α) το τελευταίο σημείο (τοπικώς): *έφθασε ώς τα ~ τού κόσμου / τής Γης* (β) τα άκρα, η ακραία κατάσταση: *αφημένος στην τύχη του, έχει φθάσει στα ~ || εξωθώ κάποιον στα ~* (γ) το τέλος τής ζωής, ο θάνατος ΣΥΝ. τα τελευταία **4.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που βρίσκεται στο κατώτατο σημείο, στο τελευταίο επίπεδο: ~ *ανευθυνότητα / παραλογισμός / αγανάκτηση / απελπισία / ταπείνωση / απόγνωση || ~ πενία / ένδεια / φτώχια / όριο παρακμής / διαφθορά / κίνδυνος / γήρας || έφθασε στο ~ σημείο κατάπτωσης / εξαθλίωσης* **5.** ο τελευταίος (σε σειρά επιλογών) ή ο αναγκαστικός (επειδή απέτυχαν οι άλλες επιλογές): ~ *λύση / διέξοδος || αφού απέτυχαν όλες οι ειρηνικές προσπάθειες, κατέφυγαν στο ~ μέσο, τη βία*· ΦΡ. (α) ***εσχάτη των ποινών*** (i) η καταδίκη σε θάνατο: *του επεβλήθη η ~ || τιμωρήθηκε με την ~* (ii) (στο ποδόσφαιρο) το πέναλτι (β) ***εσχάτη προδοσία*** βλ. λ. *προδοσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἔχσ-κα-τος* / **ἐξ-κα-τος* < πρόθ. *ἐξ* (πβ. το αντώνυμο *ἔγ-κα-τος*) < I.E. *eghs. Βλ. κ. *εκ/εξ*].

εσχάτως επίρρ. τον τελευταίο καιρό, κατά το πρόσφατο παρελθόν: ~ *έχει σημειωθεί μεγάλη βελτίωση στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. τελευταία, πρόσφατα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. (< *ἔσχατος*), με αρχική σημ. «υπερμέτρως, στο έπακρο, άκρως». Η χρονική σημ. μτγν.].

έσω επίρρ. (λόγ.) εντός, μέσα· (συνήθ. με άρθρο) εσωτερικός, το εσωτερικό τμήμα: *είχε αμυχές στο ~ μέρος των μηρών || η κυβέρνηση βάλλεται εκ των ~* ΣΥΝ. εντός, ένδον, στο εσωτερικό ΑΝΤ. έξω, εκτός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔσω / εἴσω* < *εἰς*].

εσω- κ. **εσώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το εσωτερικό: *εσώ-θυρα, εσώ-κλειστος, εσώρουχο, εσω-στρεφής, εσω-κομματικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἐσώ-φωτον*, μεσν. *ἐσώ-θυρον*), που προέρχεται από το επίρρ. *ἔσω* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. eso-neuric) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Intro-version «εσωστρέφεια»)].

έσωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέσα, από το εσωτερικό προς τα έξω: *μεγάλη φωνή ακούγεται ~* ΣΥΝ. εκ των έσω, εκ των ένδον, ένδοθεν ΑΝΤ. έξωθεν, εκ των έξω, απέξω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔσω* + *-θεν* (βλ.λ.)].

εσώθυρα (η) {δυσχρ. εσωθυρών} (λόγ.) η εσωτερική πόρτα κατ' αντιδιαστολή προς την εξώθυρα.

εσώκλειστος, -η, -ο [1824] **1.** (για έγγραφο, επιστολή, χρηματικό ποσό κ.λπ.) αυτός που τοποθετείται μέσα σε κάτι (φάκελο, δέμα κ.λπ.), για να αποσταλεί μαζί ή ως συνοδευτικό: ~ *οδηγίες / επιταγή* **2.** (καταχρ. για πρόσ.) αντί τού *έγκλειστος* ή τού *εσωτερικός*. — **εσωκλείστως** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού *εσωκλείω* (βλ.λ.)].

εσωκλείω ρ. μετβ. [1871] {εσώκλεισ-α, -μένος} κλείνω (έγγραφο, χρηματικό ποσόν κ.λπ.) μέσα (σε κάτι – φάκελο, δέμα κ.λπ.): *σας ~ τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία* ΣΥΝ. επισυνάπτω, συμπεριλαμβάνω, εγκλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, κλείνω*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inclure].

εσωκομματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εσωτερικές υποθέσεις, διαδικασίες κ.λπ. πολιτικού κόμματος: ~ *διαμάχες / αμφισβήτηση / ισορροπίες / πειθαρχία / αντίπαλος / ενότητα || όσοι ασκούν*

κριτική στην ηγεσία τού κόμματος αποτελούν την ~ αντιπολίτευση ΣΥΝ. ενδοκομματικός ΑΝΤ. εξωκομματικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.

εσωνάρθηκας (ο) [1866] {εσωναρθήκων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο εσωτερικός νάρθηκας, το τμήμα τού χριστιανικού ναού που βρίσκεται ανάμεσα στον εξωνάρθηκα (βλ.λ.) και στον κυρίως ναό.

εσωράχιο (το) {εσωραχί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η κοίλη επιφάνεια τής αψίδας. τής καμάρας ή τού θόλου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intrados].

εσώρουχο (το) [1888] {εσωρούχων} ένδυμα που φοριέται εσωτερικά. σε άμεση επαφή με το σώμα. χωρίς να φαίνεται (λ.χ. φανελάκι. σλιπ κ.ά.) ΣΥΝ. ασπρόρουχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*. -ρρ.

εσώρουχο: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν εσώρουχα είναι για τη γλωσσική επικοινωνία ένα είδος απαγορευμένων λέξεων (taboo word). γι' αυτό και συχνά εκφράζονται με ξένες λέξεις που λειτουργούν ευφημιστικά. Έτσι, λ.χ. στα γυναικεία εσώρουχα. αντί τού στηθόδεσμου (αρχαίας λέξης. όπως και το **στηθοδέσμη**) χρησιμοποιήθηκε η γαλλική λ. **σουτιέν** (< γαλλ. soutien [-gorge]). Προκειμένου για τα εσώρουχα που καλύπτουν τα γεννητικά όργανα ανδρών και γυναικών στην αρχαία Ελλάδα, ο Ευστάθιος (12ος αι.) αναφέρει: *«Οὐ γὰρ ἔκειτο ἴσως μία λέξις, δηλωτικὴ τοῦ καλύμματος τῆς αἰδοῦς. ὅπερ Ῥωμαῖοι* (= Έλληνες, Βυζαντινοί) *μὲν* **βράκαν** *φασίν. ἕτεροι δὲ ἀναξυρίδα ἐκ τοῦ ἀνασύρεσθαι»* (Στ. Βυζάντιος. *Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου*. Αθήνα 1874. λ. *βρακί*). Στους μεταγενέστερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. (τα) **περισκελή** «εσώρουχα» (σπανιότ. το *περισκελές*) και **περισκέλια** (τα), πιθανώς δε και το **περισκελίς, -ίδες**, μολονότι κύρια σημ. αυτού ήταν το «βραχιόλι στο πόδι». Στους ρωμαϊκούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε το **βράκαι** (αι). από λατ. braccae, που προήλθε από αντίστοιχη λ. των Γαλατών. Από το *βράκαι* (είδος κοντού παντελονιού) προήλθε το ελλην. **βράκες** (κοντό φαρδύ παντελόνι που φορούν στην Κρήτη και σε άλλα νησιά) και από αυτό το **βρακί** (ανδρικό και γυναικείο εσώρουχο) και το **εσώβρακον > σώβρακο** (ανδρικό εσώρουχο). Το 1888 στο *Ημερολόγιο Κυριών* πρωτοαπαντά η λόγια λ. **εσώρουχα** (< *έσω* + *ρούχο* < σλαβ. ruho). πλασμένη ίσως κατά το δημ. **ασπρόρουχα** («λευκά εσώρουχα» και «λευκά είδη σπιτιού. τραπεζομάντηλα. μαξιλαροθήκες, σεντόνια κ.λπ.») ως γενική ονομασία των εσωτερικών ενδυμάτων τού επάνω και τού κάτω μέρους τού σώματος (σήμερα χρησιμοποιείται και στον ενικό **το εσώρουχο**, ιδίως για το γυναικείο εσώρουχο τού κάτω μέρους τού σώματος). Στη λόγια γλώσσα χρησιμοποιήθηκαν για τους άνδρες. αντί τού *(ε)σώβρακο* τής ομιλουμένης. το **εσωτερική περισκελίς** και το **σκελέα** (στη στρατιωτική ορολογία· το **περισκελίς** ήταν η ελληνική λ. για το παντελόνι ως **ανδρική περισκελίς** και ως **στρατιωτική περισκελίς** για το παντελόνι στον στρατό. όπου για τους εφίππους χρησιμοποιούσαν τη λ. **κυλόττα**). Για το γυναικείο κάτω εσώρουχο χρησιμοποιείται το γαλλ. **κιλότα** (παλαιότ. γραφή **κυλόττα** < γαλλ. culotte), ενώ τελευταία χρησιμοποιείται τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες και το **σλιπ** ή **σλιπάκι** (< αγγλ. slip).

εσωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τάση να στρέφεται κανείς προς τον εσωτερικό του κόσμο. να μην εκδηλώνεται προς τα έξω. να εσωτερικεύει κάθε συναίσθημα ΑΝΤ. εξωστρέφεια **2.** (ειδικότ.) (α) η τάση να αντλεί κανείς ενδιαφέροντα και συγκινήσεις από τον ίδιο του τον εαυτό. από τον εσωτερικό του κόσμο. και η ανάλογη συμπεριφορά (β) η συνεχής ενασχόληση κάποιου με τον εσωτερικό του κόσμο. με τα εσωτερικά του προβλήματα: *την ποίησή του χαρακτηρίζει η ~* || *ο πρόεδρος κάλεσε τα στελέχη τού κόμματός του να εγκαταλείψουν την ~ και να ανοιχτούν προς τον λαό* ΑΝΤ. εξωστρέφεια. — **εσωστρεφής**, -ής. -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.
[ΕΤΥΜ. < *εσωστρεφής* < *έσω* + *-στρεφής* < *στρέφω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. introversion].

εσώτατος, -η, -ο ▸ εσώτερος

εσωτερικεύω ρ. μετβ. {εσωτερίκευ-σα. -θηκα, -μένος} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. αφομοιώνω ή αποδέχομαι κοινωνικούς κανόνες. αρχές κ.λπ., ώστε να ταυτιστεί η κοινωνική μου συμπεριφορά με τα κοινωνικά πρότυπα και τις αρχές. — **εσωτερίκευση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. internalise].

εσωτερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται εντός. μέσα σε (κάτι): ~ *διακόσμηση / διαρρύθμιση / φωτισμός / αίθουσα / αυλή / τείχη / όργανο τού οργανισμού / χώροι ενός κτηρίου* || ~ *διαμάχες / διεργασίες / αντιθέσεις / αντιπολίτευση ενός κόμματος* ΣΥΝ. εσώτερος, ενδότερος ΑΝΤ. εξωτερικός· ΦΡ. (για φάρμακα) ***εσωτερική χρήση*** η κατανάλωση (χρήση) ουσίας από το στόμα. με πόση (κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική χρήση, επάλειψη κ.λπ.) **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με περιοχή εντός των συνόρων μιας χώρας (ή νομού, επαρχίας, δήμου κ.λπ.): ~ *προβλήματα / αγορά* (ειδικότ. η αγορά εντός τής Ε.Ε.) / *κρίση / πόροι* || ~ *πτήσεις / ταξίδια* || ~ *συγκοινωνία δημιουργείται στον δήμο* (β) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη διοίκηση και τις υποθέσεις μιας χώρας εντός των συνόρων της και με τις σχέσεις τού κρατικού οργανισμού με τους πολίτες: ~ *πολιτική / ανάπτυξη* || *οι ~ υποθέσεις μιας χώρας* || *Υπουργείο Εσωτερικών* || ~ *δίκαιο* ΑΝΤ. εξωτερικός· ΦΡ. ***για εσωτερική κατανάλωση*** για δηλώσεις, ενέργειες, κινήσεις εντυπωσιασμού. που, ενώ εκδηλώνονται σε σχέση με εξωτερικά, διεθνή θέματα. στην πραγματικότητα αποσκοπούν στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος υπέρ αυτού που τις κάνει στο εσωτερικό μιας χώρας: *οι απειλητικές δηλώσεις τού Τούρκου πρωθυπουργού κατά τής Ελλάδας έγιναν ~, εν όψει των επικείμενων εκλογών* **3.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου. στα συναισθήματα και στις σκέψεις του (κατ' αντιδιαστολή προς τις εξωτερικές εκδηλώσεις, τις χειρονομίες, τα λόγια κ.ά.): *από ~ ανάγκη ο ποιητής εκφράζει αυτά που αισθάνεται στους στίχους του* || ~ *κόσμος / ηρεμία / ομορφιά / φλόγα / δράμα / ανησυχία / πλούτος / πίεση / πρόβλημα / αγώνας / ένταση / δυσχέρεια / υπόσταση / ειρμός / πειθαρχία / ισορροπία / δρόμος* **4.** ***εσωτερικός*** (ο), ***εσωτερική*** (η) (α) μαθητής/μαθήτρια που διαμένει στο οικοτροφείο τού σχολείου στο οποίο φοιτά ΣΥΝ. οικότροφος (β) ο/η υπάλληλος για εργασίες εντός τού κτηρίου μιας επιχείρησης/υπηρεσίας ή μέλος τού υπηρετικού προσωπικού οικίας ΑΝΤ. εξωτερικός **5.** ***εσωτερικό*** (το) (α) το μέσα μέρος. τμήμα ή επιφάνεια. κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική όψη: *το ~ τής έπαυλης αντανακλά την αισθητική τού ιδιοκτήτη της* || *το ~ τού δέρματος / τού οργανισμού / τού ναού / τού θεάτρου* || *η κατάσταση που επικρατεί στο ~ τής κυβέρνησης* ΑΝΤ. εξωτερικό (β) η εντός των συνόρων χώρα και οι κάτοικοί της, κατ' αντιδιαστολή προς το εξωτερικό. τις άλλες χώρες έξω από τα σύνορα: *μεγάλο μέρος τής ελληνικής γεωργικής παραγωγής διοχετεύεται στο ~* || *πτήσεις εσωτερικού* ΣΥΝ. ημεδαπή, χώρα. πατρίδα ΑΝΤ. εξωτερικό (γ) το τμήμα χώρας ή περιοχής που βρίσκεται μακριά από τη θάλασσα. η ενδοχώρα: *ο Κολόμβος αποβιβάστηκε και προχώρησε προς το ~. βέβαιος ότι είχε φθάσει στις Ινδίες* **6.** (περιληπτ.) ***εσωτερικά*** (τα) οι δικές μου υποθέσεις, τα ιδιαίτερα ζητήματα. ό,τι αναφέρεται σε πρόσωπο, οργανισμό. κράτος κ.λπ. ως προς τη δομή του, την οργάνωσή του (κατ' αντιδιαστολή προς τις σχέσεις του με άλλα πρόσωπα. κράτη. οργανισμούς κ.λπ.): *οι δηλώσεις τού ξένου υπουργού Εξωτερικών αποτελούν παρέμβαση στα ~ τής χώρας μας* **7.** ΓΛΩΣΣ. ***εσωτερικό αντικείμενο*** το αντικείμενο σε πτώση αιτιατική, που χαρακτηρίζεται από στενότατη σχέση με το ρήμα τής πρότασης (συχνά προκύπτει σημασιοσυντακτικά ή/και μορφολογικά από αυτό) (βλ. κ. *εξωτερικό αντικείμενο*. λ. *εξωτερικός*)· διακρίνεται τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική σε δύο είδη: (α) ***εσωτερικό αντικείμενο τού αποτελέσματος*** το αντικείμενο που δηλώνει έννοια. η οποία δεν υπάρχει εξαρχής. αλλά δημιουργείται από την ίδια την ενέργεια τού υποκειμένου (λ.χ. *μαγειρεύω φαγητό. χτίζω σπίτι*) (β) ***κυρίως εσωτερικό*** (ή ***σύστοιχο***) ***αντικείμενο*** αντικείμενο που προέρχεται ετυμολογικώς από τη ρίζα τού ρήματος τής πρότασης ή συγγενούς ρήματος και γι' αυτό συχνά παραλείπεται ή αντικαθίσταται από επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *λέγω λόγους. τραγουδώ τραγούδια, ζω τη ζωή μου*) **8.** ΦΙΛΟΛ. ***εσωτερικός μονόλογος*** μοντερνιστική λογοτεχνική σχολή και τεχνική στον χώρο τής αφηγηματικής πεζογραφίας (κυρ. τού μυθιστορήματος). η οποία επιδιώκει να καταγράψει την πορεία τής σκέψης και τις διακυμάνσεις στον εσωτερικό κόσμο τού ήρωα. χωρίς να υπακούει σε προκαθορισμένες αισθητικές επιταγές (λογικός ειρμός, νοηματική συνέχεια. σαφής δομή. οικονομία κ.ά.). — **εσωτερικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐσώτερος*. Η σημ. τής εντός των συνόρων χώρας είναι απόδ. τού γαλλ. intérieur (λ.χ. ministère de l'intérieur «Υπουργείο Εσωτερικών»). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εσωτερικός μονόλογος* (< γαλλ. monologue intérieur), *για εσωτερική χρήση* (< αγγλ. for internal use). *για εσωτερική κατανάλωση* (< αγγλ. for internal consumption)].

εσωτερικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού εσωτερικού (βλ.λ.) και. κατά συνέπεια, η εσωτερική εμφάνιση, η εσωτερική όψη **2.** (συνήθ. μτφ.) η ύπαρξη πλούσιου διανοητικού. ψυχικού και πνευματικού κόσμου, καθώς και η ζωή που πηγάζει από αυτόν· το σύνολο των σκέψεων, αναμνήσεων, συναισθημάτων. προθέσεων, επιθυμιών κ.λπ.

εσωτερισμός (ο) [1893] **1.** διδασκαλία μυστικής και απόκρυφης γνώσης. η οποία είναι προσιτή μόνο σε μικρό αριθμό οπαδών **2.** ο μυστικός και αινιγματικός χαρακτήρας έργου (λογοτεχνικού. ζωγραφικού κ.λπ.): *ο ~ των σονέτων τού Σαίξπηρ*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. esotericism].

εσώτερος, -η. -ο (λόγ.-μτφ.) αυτός που βρίσκεται πιο μέσα σε σύγκριση με άλλους: *τα ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. ενδότερος ΑΝΤ. εξώτερος. — (υπερθ.) **εσώτατος,** -η. -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν.. συγκρ. βαθμός τού αρχ. *ἔσω*].

εσωτρόπιο (το) {εσωτροπί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. δεύτερη εσωτερική καρίνα που τοποθετείται για την ενίσχυση τής εξωτερικής καρίνας. Επίσης (λαϊκ.) **σωτρόπι** {σωτροπ-ιού | -ιών}.

εσώφυλλο (το) [1887] {-ου κ. -ύλλου | -ων κ. -ύλλων} **1.** το εσωτερικό μέρος τού εξωφύλλου: *«το ποσόν τής συνδρομής αναγράφεται στο ~ τού περιοδικού»* (εφημ.) **2.** (καταχρ.) το πρώτο μετά το εξώφυλλο εσωτερικό φύλλο τού βιβλίου, όπου αναγράφονται συνήθως διάφορα στοιχεία τού βιβλίου (ψευδότιτλοι) **3.** ***εσώφυλλα*** (τα) τα εσωτερικά φύλλα, το κύριο σώμα τού βιβλίου.

εσώψυχος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σώψυχος** **1.** (για συναισθήματα, τάσεις, επιθυμίες κ.λπ.) αυτός που ενυπάρχει στην ψυχή, αλλά δεν εκφράζεται. δεν εκδηλώνεται εξωτερικά: ~ *μίσος / αγάπη* ΣΥΝ. ενδόμυχος **2.** ***(ε)σώψυχα*** (τα) οι μύχιες. βαθύτερες και κρυμμένες σκέψεις ή επιθυμίες· ΦΡ. ***βγάζω τα (ε)σώψυχά μου*** μιλώ για ό,τι με απασχολεί βαθιά μέσα μου • **3.** αυτός που προέρχεται μέσα από την ψυχή, που εκφράζει ειλικρινείς προθέσεις: ~ *συμπόνια* ΣΥΝ. βαθύς, ειλικρινής. — **εσώψυχα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.

Ε.Τ. (η) Ελληνική Τηλεόραση.

ε.τ. επί τιμή *(ἐπὶ τιμῇ)* για κάποιον που έχει συνταξιοδοτηθεί από το επάγγελμά του αλλά τιμητικά φέρει τον τίτλο: *πρέσβης ε.τ.*

εταζέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έπιπλο τοίχου που φέρει οριζόντια ή κάθετα χωρίσματα για τοποθέτηση διακοσμητικών αντικειμένων και πιο σπάνια βιβλίων **2.** σανίδα ή σανίδες στερεωμένες στον τοίχο, που χρησιμοποιούνται ως ράφια.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. étagère < étage «ράφι, όροφος» < δημώδ. λατ. *staticum < λατ. status < ρ. sto «ίσταμαι, βρίσκομαι»].

εταίρα (η) [αρχ.] {εταιρών} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) πορνευόμενη γυναίκα με σημαντικό για την εποχή της βαθμό ανεξαρτησίας και αυτονομίας, όμορφη και συνήθ. καλλιεργημένη αισθητικώς και πνευματικώς (πβ. λ. *παλλακίδα*).

εταιρεία κ. (εσφαλμ.) **εταιρία** (η) {εταιρειών} **1.** ομάδα προσώπων που έχουν κοινούς στόχους και συνεργάζονται για την πραγματοποίησή τους: ~ *Θεατρικών Συγγραφέων* / *Ελλήνων Λογοτεχνών* || *επιστημονική* / *φιλεκπαιδευτική* / *φιλαρμονική* / *αρχαιολογική* / *μουσική* / *αντικαρκινική* / *μυστική* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. ένωση, σύνδεσμος, σύλλογος, σωματείο **2.** ***Φιλική Εταιρεία*** μυστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1816 στην Οδησσό από τους Ξάνθο, Σκουφά και Τσακάλωφ και με τη δράση της προετοίμασε την Επανάσταση τού 1821 **3.** ΟΙΚΟΝ.-ΝΟΜ. (α) η σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενώνονται για την επιδίωξη κοινού σκοπού, ιδίως οικονομικού (δηλ. για την απόκτηση θεμιτού κέρδους) με κοινές, ίσες ή άνισες εισφορές και η ίδια η ένωση που προκύπτει: *εμπορική* / *ασφαλιστική* / *μετοχική* / *κινηματογραφική* / *τηλεφωνική* / *αεροπορική* / *διαφημιστική* / *δισκογραφική* / *ξένη* / *εγχώρια* / *οικοδομική* / *εθνική* / *πολυεθνική* / *κρατική* / *επενδυτική* / *μητρική* / *θυγατρική* / *ιδιωτική* / *τεχνική* / *εργολαβική* / *πλοιοκτήτρια* ~ || *εθνικοποίηση* / *κρατικοποίηση εταιρείας* || *η* ~ *συστήνεται* / *χρεωκοπεί* / *ιδρύεται* / *διαλύεται* (β) ***ανώνυμη εταιρεία*** (συντομ. Α.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία η οποία έχει νομική προσωπικότητα και για τα χρέη που δημιουργεί με τη δραστηριότητά της ευθύνεται αποκλειστικά η ίδια με την περιουσία της και όχι οι μέτοχοι· το μετοχικό της κεφάλαιο είναι διαιρεμένο σε ίσα μερίδια, τις μετοχές (γ) ***ετερόρρυθμη εταιρεία*** (συντομ. Ε.Ε.) εμπορική προσωπική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, όπου ένας τουλάχιστον εταίρος ευθύνεται απεριόριστα και εις ολόκληρον για τις εταιρικές υποχρεώσεις, ενώ ένας ή ενδεχομένως και περισσότεροι (ετερόρρυθμοι) εταίροι δεν ευθύνονται καθόλου με την ατομική τους περιουσία ή ευθύνονται περιορισμένα μέχρις ενός ποσού εάν αυτό συμφωνηθεί (δ) ***ομόρρυθμη εταιρεία*** (συντομ. Ο.Ε.) προσωπική εμπορική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, για τις υποχρεώσεις τής οποίας ευθύνονται όλοι οι εταίροι απεριόριστα και εις ολόκληρον με την προσωπική τους περιουσία (ε) ***εταιρεία περιορισμένης ευθύνης*** (συντομ. Ε.Π.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία με νομική προσωπικότητα για τα χρέη τής οποίας ευθύνεται μόνον η ίδια με την περιουσία της και όχι και οι εταίροι της με την ατομική τους περιουσία· διακρίνεται από την ανώνυμη εταιρεία κυρίως γιατί η Ε.Π.Ε. μπορεί να προσλάβει τόσο προσωπικά όσο και κεφαλαιουχικά στοιχεία είτε απευθείας εκ τού νόμου, είτε με διατάξεις τού καταστατικού που επιτρέπονται από τον νόμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑταιρεία*, θηλ. τού επιθ. *ἑταιρεῖος* < *ἑταῖρος*. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. société. λ.χ. *ανώνυμη εταιρεία* (< société anonyme), *ομόρρυθμη* / *ετερόρρυθμη εταιρεία* (< société en nom collectif / en commandite). *εταιρεία περιορισμένης ευθύνης* (< société à responsabilité limitée)].

> **εταιρεία ή εταιρία;** Το **εταιρεία** γράφεται κανονικά με *-ει-*, αποτελώντας ουσιαστικοποιημένο θηλυκό τού αρχ. επιθ. **ἑταιρεῖος**: αρσ. *εταιρεῖος* – θηλ. **εταιρεία** (πβ. *φίλιος* **φιλία**, *ανδρείος* – **ανδρεία**). Το **εταιρία** (με *-ι-*) προϋποθέτει απευθείας παραγωγή από το **εταίρος**, πράγμα που δεν χρειάζεται, αφού το *εταιρεία* είναι ήδη αρχαίο. • *-ία*

εταιρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εταιρεία ή τους εταίρους: ~ *κεφάλαιο* / *κτήμα* / *σχέσεις* / *σχήμα* / *μερίδιο* / *ομόλογα* ΣΥΝ. συνεταιρικός **2.** ***εταιρικό(ν)*** (το) έγγραφο που δηλώνει τη σύσταση εμπορικής εταιρείας ΣΥΝ. καταστατικό ● **3.** (σπανιότ.) αυτός που αναφέρεται στις εταίρες (βλ.λ.) ή σχετίζεται με αυτές: ~ *φιλία* ΣΥΝ. πορνικός. — **εταιρικ-ά** / **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

εταιρισμός (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) η πορνεία και η άσκησή της.

εταίρος (ο) **1.** (αρχικά) πρόσωπο με το οποίο διατηρεί κάποιος φιλικές σχέσεις: *ο Ηφαιστίων ανήκε στους στενούς εταίρους τού Αλεξάνδρου* ΣΥΝ. φίλος, σύντροφος, οικείος ΑΝΤ. εχθρός **2.** αυτός που μετέχει από κοινού με άλλους σε εταιρεία, οργανισμό ή άλλη οργανωμένη δραστηριότητα: *οι* ~ *αποφάσισαν τη διάλυση τής εταιρείας* || *οι* ~ *τής χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση* ΣΥΝ. συνέταιρος, συνεργάτης, συνάδελφος, μέλος, μέτοχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑταῖρος* / *ἕταρος* < I.E. *se-t-aros (με παρέκταση -t- τού θ. *se-), πβ. αρχ. σλαβ. po-sětiti «επισκέπτομαι». Το θ. *se αποτελεί τη ρίζα τού *ἕ* «αυτόν», αιτ. γ' προσ. τής προσωπικής αντωνυμίας. Η σύνδεση τού *εταίρος* με τη λ. *έτης* / *Fέτης* «σύντροφος, συμπολίτης» δεν εξηγεί την απουσία τού δίγαμμα και, συνεπώς, δεν θεωρείται ικανοποιητική. Η σημ. 2 είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. partner].

έταμα ρ. → τέμνω

εταμίνα (η) λεπτό ύφασμα με αραιή ύφανση: ~ *για κέντημα* / *για κουρτίνες* || *ταγέρ από* ~.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. étamine < δημώδ. λατ. staminea < λατ. stamen «δίχτυ»].

ετασμός (ο) (λόγ.-σπάν.) το να εξετάζει κανείς (κάτι).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐτάζω* (βλ. λ. *εξετάζω*)].

εταστικός, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που εξετάζει, που διερευνά ή παρατηρεί σε βάθος και με προσοχή: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. εξεταστικός, διερευνητικός. — **εταστικ-ά** / **-ώς** επίρρ.

Ε.Τ.Β.Α. (η) Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

Ε.Τ.Ε. (η) **1.** Εθνική Τράπεζα Ελλάδος **2.** Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων **3.** Ένωση Τραγουδιστών Ελλάδος.

Ε.Τ.Ε.Β.Α. (η) Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

ετέθην ρ. → θέτω

Ε.Τ.Ε.Μ. (η) Ένωση Τεχνικών Εναερίων Μεταφορών.

Ετεοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Οιδίποδα και τής Ιοκάστης, αδελφός τού Πολυνείκη, τής Αντιγόνης και τής Ισμήνης· σε μονομαχία για τον θρόνο τής Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐτεοκλῆς* < *ἐτεός* «αληθινός, αυθεντικός» (βλ. λ. *έτυμον*) + *-κλῆς* < *κλέος* (βλ.λ.), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτός που έχει αληθινή δόξα»].

ετερο- κ. **ετερό-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού άλλου, τού διαφορετικού: *ετερό-γλωσσος*, *ετερο-γενής* **2.** τού αντιθέτου: *ετερο-φυλόφιλος* (αυτός που ελκύεται από το αντίθετο φύλο) **3.** τής απόκλισης από το κανονικό, το συνηθισμένο: *ετερόμορφος*, *ετερό-ρρυθμος*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἕτερος* (βλ.λ.)].

ετεροαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. η απασχόληση σε εργασία διαφορετική από εκείνη που αντιστοιχεί στα προσόντα (κάποιου). π.χ. όταν ένας πτυχιούχος πανεπιστημίου προσλαμβάνεται σε θέση εργασίας για την οποία δεν χρειάζεται πτυχίο ανώτατης σχολής **2.** (καθημ.) η απασχόληση και σε άλλη εργασία εκτός από την κύρια.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. side-line (occupation)].

ετεροβαρής, -ής, -ές [μεσν.] {ετεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου το βάρος κλίνει προς τη μία μόνο κατεύθυνση: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. ανισοβαρής, ετεροκλινής ΑΝΤ. αμφοτεροβαρής, ισομερής, ισοκλινής, ισόρροπος **2.** ΝΟΜ. ***ετεροβαρής σύμβαση*** η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων με την οποία αναλαμβάνονται από τον έναν υποχρεώσεις και δημιουργούνται στον άλλον δικαιώματα ΑΝΤ. αμφοτεροβαρής σύμβαση. — **ετεροβαρώς** επίρρ.

ετερογαμία (η) {ετερογαμιών} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής που συνίσταται σε ένωση δύο διαφορετικών γαμετών (δηλ. γαμετών από διαφορετικά άτομα).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterogamy, άσχετο προς το μεσν. *ἑτερογαμία* «δεύτερος γάμος»].

ετερογενής, -ής, -ές {ετερογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος: ~ *ζώα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ομοιομορφίας, που δεν έχει ομοιογένεια: ~ *πλήθος είχε συρρεύσει στην πλατεία* ΣΥΝ. ανομοιόμορφος, πολυειδής, ανόμοιος, ανομοιογενής, ποικίλος, ετερόκλιτος, αταίριαστος ΑΝΤ. ομοιόμορφος, ομοιογενής, ενιαίος. — **ετερογενώς** επίρρ. [μτγν.], **ετερογένεση** (η), **ετερογένεια** [1766] (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑτερογενής* < *ἑτερο-* + *-γενής* < *γένος*].

ετερόγλωσσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μιλάει άλλη, ξένη γλώσσα (και όχι τής χώρας στην οποία διαμένει) ΣΥΝ. αλλόγλωσσος, ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος. — **ετερογλωσσία** (η) [1761].

ετερογονία (η) ΒΙΟΛ. η ετερογένεση (βλ. λ. *ετερογενής*, *-ής*, *-ές*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterogony].

ετεροδημότης (ο) [1872] {ετεροδημοτών}, **ετεροδημότισσα** (η) {ετεροδημοτισσών} πρόσωπο που δεν ανήκει στον δήμο, στον οποίο διαμένει, που είναι γραμμένος στο δημοτολόγιο άλλου δήμου, όπου και ασκεί τα εκλογικά του δικαιώματα ΑΝΤ. συνδημότης, συμπολίτης, συντοπίτης. Επίσης (λόγ.) **ετεροδημότις** (η) {ετεροδημότ-ιδος | -ίδων}.

ετεροδικία (η) [1836] {ετεροδικιών} η διεξαγωγή δίκης στο έδαφος μιας χώρας με κατηγορούμενο υπήκοο ξένης χώρας σύμφωνα με το δίκαιο τής χώρας από την οποία κατάγεται.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. exterritorialité].

ετερόδοξος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα διαφορετικό από αυτό που επικρατεί στη χώρα διαμονής του ΣΥΝ. αλλόδοξος, αλλόθρησκος ΑΝΤ. ομόδοξος, ομόθρησκος. — **ετεροδοξία** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑτερόδοξος* < *ἑτερο-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, πίστη»].

ετεροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ετεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό είδος ή έχει άλλη μορφή ΣΥΝ. ανομοιόμορφος, ανομοιογενής ΑΝΤ. ομοειδής, ομοιόμορφος. — **ετεροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

ετεροθαλής, -ής, -ές {ετεροθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει με τον αδελφό ή την αδελφή του κοινό μόνο τον έναν από τους δύο γονείς, που προέρχεται από διαφορετικό πατέρα ή διαφορετική μητέρα ΑΝΤ. αυτάδελφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑτεροθαλής* < *ἑτερο-* + *-θαλής* < *θάλλω* «ακμάζω»].

ετερόθερμος, -η, -ο ποικιλόθερμος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterothermal].

ετεροίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. μορφή φωνολογικής μετάπτωσης, κατά την οποία το βασικό φωνήεν ή δίφθογγος τής ρίζας μεταβάλλεται σε άλλο ομόχρονο (δηλ. το βραχύ μετατρέπεται σε άλλο βραχύ και, σπανιότερα, το μακρό σε άλλο μακρό). λ.χ. *λέγω* – *λόγος*, *νέμω* – *νόμος*, *φέρω* – *φορά*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑτεροίωσις* < *ἑτεροιῶ (-όω)* < *ἑτεροῖος* «διαφορετικός» < *ἕτερος*. Η γλωσσ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. alternance].

ετεροκατευθύνομαι ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. ετεροκατευθυνόμενος, -η, -ο, ετεροκατευθύνθηκα} (κακόσ.) κατευθύνομαι στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης από άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που μου δίνουν άλλοι: *σε μια υγιή δημοκρατία οι πολίτες δεν ετεροκατευθύνονται, αλλά αποφασίζουν οι ίδιοι για το κοινό καλό* || *η γνώση και η κριτική σκέψη καθιστά τον άνθρωπο αυτόνομο και*

όχι ετεροκατευθυνόμενο ΑΝΤ. αυτενεργώ. — **ετεροκατεύθυνση** (η).

ετερόκεντρος, -η, -ο [1761] αυτός τού οποίου οι ακτίνες δεν τέμνονται σε κοινό κέντρο ούτε είναι παράλληλες μεταξύ τους: ~ *φως*.

ετεροκίνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κινείται από άλλον, που δεν μπορεί να κινηθεί από μόνος του: *η ανόργανη ύλη είναι* ~ ΑΝΤ. αυτοκίνητος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία, αλλά δρα κατά τη θέληση άλλου και σύμφωνα με τις εντολές του: ~ *πράξη* / *ενέργεια* ΣΥΝ. ξενοκίνητος, βαλτός.

ετερόκλητος, -η, -ο ➤ ετερόκλιτος

ετερόκλιτος, -η, -ο **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που παρουσιάζει ορισμένες ανωμαλίες κατά την κλίση, τού οποίου ο πληθυντικός αριθμός ακολουθεί διαφορετική κλίση από ό,τι ο ενικός *(το πυρ – τα πυρά)* **2.** (μτφ.) αυτός που αποτελείται από στοιχεία διαφορετικά μεταξύ τους: ~ *είδη* ΣΥΝ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, ανόμοιος, αταίριαστος, ετερογενής, διαφορετικός, ποικίλος ΑΝΤ. ομοιογενής, ομοιόμορφος, ομοειδής, όμοιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ετερόκλιτος* < *έτερο-* + *κλιτός* < *κλίνω*. Η σημ. 2 είναι αντιδάνειο από γαλλ. hétéroclite].

> **ετερόκλιτος ή ετερόκλητος;** Συνήθως γίνεται διάκριση ανάμεσα στο *ετερόκλιτος* και στο *ετερόκλητος*, λέγοντας ότι αυτό με *-ι-* είναι από το **κλίνω** και σημαίνει «με διαφορετική κλίση» (λέξεις που κλίνονται διαφορετικά, ανώμαλες λέξεις), ενώ το γραφόμενο με *-η-* το παράγουν από το **καλώ** *(κλητός, κλήση)* και το συνδέουν με τη σημ. «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η διάκριση, όπως έχει από παλιά παρατηρηθεί, είναι τεχνητή και εσφαλμένη και προήλθε από παρεξήγηση. Στους αρχαίους γραμματικούς απαντά η λ. **ετερόκλιτος** με τη σημ. «(λέξεις) με διαφορετική κλίση» (π.χ. *γυνή – γυναικός* αντί **γυνός*). Από αυτήν οι Γάλλοι έπλασαν το **hétéroclite**, που αρχικά είχε την ίδια σημασία, αργότερα όμως από το «διαφορετικός στην κλίση» δήλωσε, με διεύρυνση τής σημασίας του, γενικότερα «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η β' σημασία τής λ. θεωρήθηκε ότι ήταν και διαφορετική λέξη, η λ. **ετερόκλητος**, από άλλη ρίζα *(καλώ)*. Η άποψη αυτή δεν έχει καμία τεκμηρίωση. Το σωστό, άρα, είναι να χρησιμοποιούμε και στα Ελληνικά το *ετερόκλιτος* (με *-ι-*) και με τις δύο σημασίες (την κυριολεκτική και τη μεταφορική / διευρυμένη). Για την ιστορία, ας σημειωθεί ότι λ. *ετερόκλητος* πλάστηκε στην Ελληνική (το 1887), αλλά ως αντίθετο τού **αυτόκλητος** (*αυτόκλητος* = ο καλών τον εαυτό του, αυτοκαλούμενος – *ετερόκλητος* = ο καλούμενος από άλλους).

ετερομερής, -ής, -ές [μτγν.] {ετερομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποτελείται από μέρη τα οποία δεν είναι όμοια ή ανάλογα μεταξύ τους ΣΥΝ. ανομοιομερής, ανομοιόμορφος ΑΝΤ. ομοιομερής, ομοιόμορφος, ενιαίος. — **ετερομέρεια** (η) [μτγν.], **ετερομερώς** [1839] επίρρ.

ετερομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (για ζώα, φυτά και ορυκτά) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα τού ίδιου είδους εμφανίζονται με περισσότερες τής μιας μορφές ΣΥΝ. αλλοτροπία, αλλοτροπισμός. Επίσης **ετερομορφία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétéromorphisme].

ετερόμορφος, -η, -ο [μτγν.] (για ζώα, φυτά και ορυκτά) αυτός που παρουσιάζει μορφή διαφορετική από τη συνηθισμένη ή τη φυσιολογική για το είδος του ΣΥΝ. αλλότροπος.

ετερονομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παραδοχή ξένων νόμων ή η εξάρτηση από αυτούς και η υποταγή σε αυτούς ΑΝΤ. αυτονομία **2.** ΦΙΛΟΣ. ο καθορισμός τής ηθικής βούλησης τού ανθρώπου από εξωγενείς παράγοντες (λ.χ. τους νόμους, τη θρησκεία, την κοινωνία κ.λπ.). — **ετερόνομος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétéronomie].

ετεροπαρατηρησία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. μέθοδος έρευνας που βασίζεται στη μελέτη των εξωτερικών εκδηλώσεων τού ανθρώπου ΑΝΤ. αυτοπαρατηρησία.

ετεροπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. ***ετεροπολικός δεσμός*** ο δεσμός που σχηματίζεται όταν δύο αντίθετα φορτισμένα ιόντα έλκονται μεταξύ τους με δυνάμεις ηλεκτροστατικής φύσης λόγω τού αντίθετου φορτίου τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heteropolar].

ετεροπροσωπία (η) [1847] {ετεροπροσωπιών} ΓΛΩΣΣ. το συντακτικό φαινόμενο (τής αρχαίας Ελληνικής), κατά το οποίο το υποκείμενο τού απαρεμφάτου είναι διαφορετικό από το υποκείμενο τού ρήματος, οπότε και τίθεται σε πτώση αιτιατική, π.χ. *βούλομαι τὸν πατέρα ἐλθεῖν...* ΑΝΤ. ταυτοπροσωπία.

ετερόπτωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος τής πρότασης) που τίθεται σε διαφορετική πτώση από εκείνη τής λέξεως την οποία προσδιορίζει, π.χ. ο όρος *«τού παππού»* στη φράση *«το σπίτι τού παππού»*.

ετερόρρυθμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαθέτει ρυθμό διαφορετικό από τον συνηθισμένο ή διαφορετικό από τον ρυθμό τού άλλου ΑΝΤ. ομόρρυθμος **2.** ΝΟΜ. ***ετερόρρυθμη εταιρεία*** βλ. λ. *εταιρεία*.

έτερος, -έρα, -έρον αντων. {ετέρ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** ο ένας από τους δύο και συνήθ. αυτός που αναφέρεται δεύτερος: *σε λίγο θα μιλήσει ο ~ των κατηγορουμένων*· ΦΡ. (α) ***έτερον-εκάτερον*** άλλο το ένα και άλλο το άλλο, το ένα είναι πολύ διαφορετικό από το άλλο (β) ***το έτερον ήμισυ*** καθένας από τους δύο συζύγους ως προς τον άλλον (γ) ***(ο) έτερος Καππαδόκης*** (φράση τού Μ. Βασιλείου) και ο άλλος Καππαδόκης· (συνήθ. ειρων.) συμπατριώτης ή ομοϊδεάτης (κάποιου), πρόσωπο που βοηθεί ή υποστηρίζει συστηματικά (κάποιον): *δεν μας έφτανε ο ένας, άρχισε να διαμαρτύρεται και ο ~* **2.** (γενικότ.) άλλος: *οι τροποποιήσεις θα αποτελέσουν αντικείμενο ετέρου νομοσχεδίου*· ΦΡ. ***έτερος εξ ετέρου σοφός*** καθένας γίνεται σοφός από τους άλλους, μαθαίνει από τους άλλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕτερος* < *ἅτερος* (με προληπτική αφομοίωση) < *sm̥-tero-, όπου *sm̥- η συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem- «ένας» (πβ. αρχ. *εἷς* < *sem-s) και -tero-, το επίθημα *-τέρος* των επιθέτων. Η λ. *ἕτερος* παρουσιάζει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ουαλ. hanner «ήμισυ», γοτθ. sundro «κατ' ιδίαν», αρχ. γερμ. suntar κ.ά.].

ετερόσημος, -η, -ο [μεσν.] ΜΑΘ. (αριθμός) που έχει διαφορετικό πρόσημο από κάποιον άλλον ΑΝΤ. ομόσημος.

ετερότητα (η) [αρχ.] {ετεροτήτων} η έλλειψη ομοιότητας κατά το είδος, τη θέση, την τάξη κ.λπ.: *πολιτισμική* ~ ΣΥΝ. διαφορά ΑΝΤ. ταυτότητα, ομοιότητα.

ετερότροφος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που τρέφεται με οργανικές ουσίες ή άλλους οργανισμούς και τα προϊόντα τους· όλα τα ζώα, οι μύκητες και πολλά βακτήρια είναι ετερότροφα ΑΝΤ. αυτότροφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétérotrophe].

ετερόφυλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άλλο φύλο: ~ *έρωτας* / *σχέσεις* ΑΝΤ. ομόφυλος • **2.** αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος ή σε άλλη φυλή ΣΥΝ. αλλόφυλος, αλλοεθνής, ξένος ΑΝΤ. ομόφυλος, ομογενής, ομοεθνής. — **ετεροφυλία** (η) [1881].

ετεροφυλοφιλία (η) η σεξουαλική προτίμηση σε πρόσωπα τού άλλου φύλου ΑΝΤ. ομοφυλοφιλία.

ετεροφυλόφιλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα τού αντίθετου από το δικό του φύλου: ~ *σχέσεις* ‖ (ως ουσ.) *το άρθρο απηχεί τις απόψεις των ετεροφυλοφίλων* ΑΝΤ. ομοφυλόφιλος. — **ετεροφυλοφιλικός**, -ή, -ό, **ετεροφυλοφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. heterosexual (νόθο σύνθ.)].

ετερόφωτος, -η, -ο [1766] **1.** (για ουράνια σώματα) αυτός που φωτίζεται από άλλον, που αντλεί το φως από αλλού: *οι πλανήτες είναι σώματα ~, αντλούν το φως τους από τους αστέρες* ΑΝΤ. αυτόφωτος **2.** (μτφ.) αυτός που οφείλει τη λάμψη, την προβολή, τη φήμη του κ.λπ. σε άλλους, που δεν έχει αναδειχθεί με τις δικές του δυνάμεις ΑΝΤ. αυτόφωτος, αυτοδύναμος, αυτοδημιούργητος.

ετερόχθων, -ων, -ον [1838] {ετερόχθ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που κατάγεται ή προέρχεται από άλλη χώρα σε σχέση με τον τόπο κατοικίας ή προσωρινής διαμονής του: ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ. ξένος, πρόσφυγας, αλλοδαπός ΑΝΤ. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής, επιχώριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < *ετερο-* + *χθων* «γη, έδαφος» (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. heterochthonous].

ετεροχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση και ανάπτυξη ιστού, οργάνου κ.λπ. στον οργανισμό, σε χρονική περίοδο κατά την οποία συνήθ. και φυσιολογικώς αυτό δεν εμφανίζεται.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. heterochrony < αρχ. *ἑτεροχρονία* < *ἕτερος* + *χρόνος*].

ετεροχρονίζω ρ. μετβ. {ετεροχρόνισ-α, -τηκα, -μένος} μεταθέτω (κάτι) σε χρόνο μεταγενέστερο τού προβλεπόμενου ή τού κανονικού: *το συνέδριο τού κόμματος ετεροχρονίστηκε!* ‖ *ετεροχρονισμένες αυξήσεις στους δημοσίους υπαλλήλους*.

ετεροχρονικός, -ή, -ό ο ετερόχρονος. — **ετεροχρονικ-ά / -ώς** επίρρ.

ετεροχρονισμός (ο) η μετάθεση σε χρόνο μεταγενέστερο από τον κανονικό ή τον προσδοκώμενο, ρύθμιση σε μελλοντικό χρόνο: *θα υπάρξει ~ στην προθεσμία καταβολής των νέων φόρων*.

ετερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο διαφορετικός ως προς τον χρόνο, αυτός που συντελείται σε χρόνο διαφορετικό από τον συνηθισμένο, τον αναμενόμενο, τον κανονικό ή τον φυσιολογικό ΣΥΝ. ανισόχρονος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν γίνεται στον ίδιο χρόνο με άλλον ΣΥΝ. ασύγχρονος ΑΝΤ. ταυτόχρονος, σύγχρονος • **3.** αυτός που ανήκει σε άλλον χρόνο, σε άλλη εποχή (κυρ. προγενέστερη): ~ *συνήθεια* / *έθιμο* ΣΥΝ. αναχρονιστικός.

Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ. (το) Εθνικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυμοτομικών και Πολεοδομικών Σχεδίων.

ετερώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει διαφορετικό όνομα, που ονομάζεται διαφορετικά (από κάποιον άλλο) ΑΝΤ. ομώνυμος • **2.** ΜΑΘ. ***ετερώνυμα κλάσματα*** αυτά που έχουν διαφορετικό παρονομαστή ΑΝΤ. ομώνυμα κλάσματα • **3.** ΦΥΣ. αυτός που έχει διαφορετικό είδος ηλεκτρικού φορτίου από άλλον· ΦΡ. ***τα ετερώνυμα έλκονται (τα ομώνυμα απωθούνται)*** αντικείμενα με διαφορετικού είδους ηλεκτρικό φορτίο έλκονται, ενώ αυτά που έχουν όμοιο ηλεκτρικό φορτίο απωθούνται· (μτφ.) άνθρωποι με αντίθετο χαρακτήρα, διαφορετικοί μεταξύ τους, έλκονται. — **ετερωνυμία** (η) [μεσν.], **ετερωνύμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑτερώνυμος* < *ἑτερο-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

-ετηρίδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιόρτασαν την πεντηκονταετηρίδα τής εταιρείας* **2.** χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: *μπήκαμε στην εικοστή πρώτη εκατονταετηρίδα* (πβ. λ. *-ετία*).
[ΕΤΥΜ. < *-ετηρίς, -ίδος*, λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκα-ετηρίς*, μτγν. *χιλι-ετηρίς*), το οποίο προέρχεται από επίθ. σε *-έτηρος* (λ.χ. αρχ. *δεκα-έτηρος*), αναλυόμενο σε θ. *έτ-* (< *ἔτος*) + παραγ. επίθημα *-ηρος*].

-ετής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγ. λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: *δωδεκαετής μαθητής* **2.** αυτόν που έχει ή διαρκεί συγκεκριμένο αριθμό ετών: *πενταετές πρόγραμμα* ‖ *τετραετής φοίτηση* ‖ *πολυετής πείρα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρα-*

ετής), το οποίο προέρχεται από το ουσ. έτος].

ετησίαι (οι) {ετησίων} (επίσ.) βόρειοι περιοδικοί άνεμοι. που πνέουν το καλοκαίρι στην ανατολική λεκάνη τής Μεσογείου Θαλάσσης· τα μελτέμια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ετησίαι* (μόνο πληθ.) < *έτος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. etesian (wind)].

ετήσιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει ή διαρκεί (για) έναν χρόνο. ένα έτος: ~ *άδεια / πρόγραμμα / συμβόλαιο* ΣΥΝ. (λόγ.) ενιαύσιος **2.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που καταβάλλεται ή υπολογίζεται για ολόκληρο τον χρόνο: ~ *μισθός / εισόδημα / φόρος / συνδρομή / πρόσοδος / δόση / επιχορήγηση / κατανάλωση* **3.** αυτός που γίνεται κάθε χρόνο (συνηθ. μία φορά): ~ *μνημόσυνο / εξετάσεις / απογραφή / βραβείο / διαγωνισμός / σύνοδος / έκθεση / εορτασμός / χοροεσπερίδα / συνέδριο / απολογισμός / γενική συνέλευση / πανηγύρι.* — **ετησίως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έτος*].

έτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ακόμη ή μέχρι αυτού τού χρονικού σημείου: *δωδεκαετής ~ δημοσίευσε ποιητική συλλογή* ΣΥΝ. ήδη. μέχρι τούδε **2.** ακόμη (περισσότερο): *ενισχύεται ~ περαιτέρω η Πολεμική Αεροπορία* ΣΥΝ. προσέτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μόριο, που χρησιμοποιήθηκε με χρονική ή επιτατική σημ., < Ι.Ε. *eti-, πβ. σανσκρ. áti «ακόμη», λατ. et «και», γοτθ. ib «και. δε» κ.ά. Η λ. απαντά επίσης στα σύνθ. *προσ-έτι* και *ουκ-έτι, είσ-έτι*].

-ετία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: *με τη συμπλήρωση τριακονταπενταετίας θα πάρει σύνταξη* **2.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *για την εικοσαετία τού εκδοτικού οίκου εξέδωσαν επετειακό λεύκωμα* (πβ. λ. *-ετηρίδα*).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επταετία*). που προέρχεται από το ουσ. *έτος*].

-ετία: -ετηρίδα. Αρχαία παράγωγα τού **έτος** είναι τα σύνθετα σε **-ετής** (αρχικός τονισμός **-έτης**) και **-έτηρος**, π.χ. *τριετής* (αρχικά *τριέτης*) και *τριέτηρος*, τα οποία αρχικώς διέφεραν στη σημασία: **τριετής** = διαρκείας 3 ετών – *τριέτηρος* = ηλικίας 3 ετών – αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια. Αντίστοιχη ήταν αρχικώς η διαφορά και στα παράγωγα των συνθέτων **-ετία** και **-ετηρίς**: *τρι-ετία* = περίοδος / διάρκεια 3 ετών – *τρι-ετηρίς* = ηλικία 3 ετών – επανάληψη κάθε τρίτο έτος. Η διαφορά αυτή εξέλιπε σταδιακά ήδη στην κλασική Ελληνική και στα σύνθετα επίθετα (όπου το **τριετής** σήμαινε: (α) διαρκείας 3 ετών (β) ηλικίας 3 ετών (γ) αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια) και στα παράγωγα σε **-ετία** και **-ετηρίδα**: *εκατονταετία / εκατονταετηρίδα* = (α) περίοδος / διάρκεια 100 ετών (β) ηλικία 100 ετών (γ) επανάληψη κάθε 100 έτη, επέτειος 100 ετών. Επομένως, δεν είναι λάθος να χρησιμοποιούμε τη λ. **εκατονταετηρίδα** με τη σημ. «διάρκεια 100 ετών, ένας αιώνας» *(τα γεγονότα αυτά συνέβησαν την τρίτη εκατονταετηρίδα)*. θεωρώντας ότι αυτό λέγεται μόνον **«εκατονταετία»**· ούτε επίσης είναι λάθος να χρησιμοποιούμε το **εκατονταετία** με τη σημ. «επέτειος 100 ετών» *(Γιόρτασαν τη δεύτερη εκατονταετία από την ίδρυση τού πανεπιστημίου)*.

ετικέτα (η) {ετικετών} **1.** μικρή επιγραφή που επικολλάται ή προσαρμόζεται σε φιάλες, κιβώτια. σάκους. τετράδια κ.λπ. και στην οποία αναγράφεται το περιεχόμενο τού δοχείου ή τού αντικειμένου και ενίοτε η τιμή του: *οι καταναλωτές παρακαλούνται να μην αγοράζουν προϊόντα που δεν φέρουν την ενδεικτική ~ τού κατασκευαστή* ΣΥΝ. ταμπέλα, καρτέλα. φίρμα, μάρκα. σήμα **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα εμφιαλωμένα κρασιά που διαθέτει ένα εστιατόριο: *στο ρεστοράν του θα βρείτε πολλές ~. ακόμη και από τις πιο σπάνιες* **3.** (ειρων.) οι τύποι και η επιφάνεια, κατ' αντιδιαστολή προς την ουσία: *δεν τους ενδιαφέρει η πραγματικότητα, αλλά η ~* ΣΥΝ. εθιμοτυπία, πρωτόκολλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. étiquette < μέσ. γαλλ. estiquier «συνδέω» < μέσ. ολλ. steken «επικολλώ»].

Ε.τ.Κ. (η) Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως.

έτμησα ρ. → τέμνω

Ε.Τ.Μ.Λ.Ε. (το) Ειδικό Ταμείο Μηχανημάτων Λιμενικών Έργων.

Ε.Τ.Μ.Ο.Α. (το) Ειδικό Ταμείο Μονίμων Οδοστρωμάτων Αθήνας.

ετοιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ετοίμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθιστώ (κάτι/κάποιον) έτοιμο, κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: ~ *φαγητό / ρόφημα / εφόδια / λογαριασμό / σχέδιο* ΣΥΝ. παρασκευάζω. προπαρασκευάζω, καταρτίζω. οργανώνω, αποτελειώνω (β) (ειδικότ.) ΑΘΛ. προετοιμάζω (πρόσωπο ή ομάδα). για τη συμμετοχή σε αγώνες και τη βελτίωση των επιδόσεων: *ο ομοσπονδιακός προπονητής ετοιμάζει την εθνική ομάδα για τους αγώνες τού Μουντιάλ* ΣΥΝ. προπονώ **2.** (ειδικότ. για χώρους) καθαρίζω και τακτοποιώ: *ετοίμασες το σπίτι για την αυριανή γιορτή;* ΣΥΝ. ευτρεπίζω, συγυρίζω **3.** σχεδιάζω (κάτι). προγραμματίζω: ~ *γιορτή / απεργία / συνάντηση / εκδήλωση / έκπληξη / συγκέντρωση / επίθεση* **4.** (κακόσ.) μηχανορραφώ: *ποιος ξέρει άραγε τι ετοιμάζει;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.

ετοιμασία (η) [αρχ.] {ετοιμασιών} **1.** το να ετοιμάζει ή να προγραμματίζει κανείς (κάτι). να καθιστά πρόσωπο. πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: *η ~ των αποσκευών / τής εκδήλωσης / τής αποστολής* ΣΥΝ. οργάνωση. σχεδίαση. προπαρασκευή. προετοιμασία **2.** (ειδικότ.) το να καθαρίζεται και να τακτοποιείται χώρος: *η ~ τού σπιτιού για τη δεξίωση* || (κ. στον πληθ.) *αύριο γιορτάζει ο πατέρας μου και έχουμε ετοιμασίες στο σπίτι* ΣΥΝ. τακτοποίηση, συγύρισμα.

ετοιματζήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγοράζεται έτοιμος. που διατίθεται για κατανάλωση σε εμπορικά καταστήματα. που δεν ετοιμάζεται για συγκεκριμένο πελάτη: ~ *κοστούμι / φόρεμα* **2.** (για ιδέες. απόψεις, λόγια κ.ά.) (μειωτ.) αυτός που τον βρήκε κάποιος έτοιμο και τον χρησιμοποιήσε αυτούσιο, που τον ετοίμασαν άλλοι και του τον έδωσαν: *χρησιμοποιεί ~ συνθήματα* || *αυτές είναι ~ ιδέες.*
[ΕΤΥΜ. < *έτοιμος* + *-ατζήδικος* (< *-ατζής*) + *-ικος*].

ετοιμόγεννη (η) [μεσν.] (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) αυτή που είναι έτοιμη να γεννήσει. που πρόκειται πολύ σύντομα να γεννήσει ΣΥΝ. επίτοκος, στην ώρα της. στον μήνα της.

ετοιμοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πρόκειται σύντομα να πεθάνει, που βρίσκεται πολύ κοντά στον θάνατο: *η έκρηξη τραυμάτισε τρεις και ο ένας είναι ~* ΣΥΝ. μελλοθάνατος, (λαϊκ.) τού θανατά **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου πλησιάζει το τέλος. που φθίνει: ~ *κυβέρνηση / πολιτισμός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

ετοιμόλογος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει γρήγορα εύστοχες και πνευματώδεις απαντήσεις ΣΥΝ. έξυπνος, πνευματώδης ΑΝΤ. βραδύνους. αμβλύνους, αργόστροφος. — **ετοιμολογία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα. παρώνυμα.*

ετοιμοπαράδοτος, -η, -ο (για οικοδομές και εμπορεύματα) αυτός τού οποίου η κατασκευή έχει ολοκληρωθεί και κατά συνέπεια είναι έτοιμος προς παράδοση: *πωλούνται ~ διαμερίσματα των δύο ή τριών δωματίων κοντά στη θάλασσα.*

ετοιμοπόλεμος, -η. -ο 1. αυτός που είναι έτοιμος για πόλεμο. που είναι κατάλληλα προετοιμασμένος για τη διεξαγωγή πολέμου: ~ *στρατός / σκάφος* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι έτοιμος για αντιπαράθεση. για αγώνα κ.λπ.: *το κόμμα είναι ~ για τις εκλογές* || *οι δύο ποδοσφαιριστές είναι ~ για το ντέρμπι τής Κυριακής.*

ετοιμόρροπος, -η, -ο 1. (για κτίσματα) αυτός που είναι έτοιμος να καταρρεύσει: *ο σεισμός κατέστησε το ογδόντα τοις εκατό των οικιών ~* || ~ *σπίτι / οίκημα / οχυρό / τοίχος / κάστρο* ΣΥΝ. ξεχαρβαλωμένος, σαραβαλιασμένος. σάπιος. σαθρός ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που οδηγείται σε διάλυση ή σε χρεωκοπία: ~ *κράτος / κυβέρνηση / καθεστώς / δικτατορία / εταιρεία* ΑΝΤ. ανθεκτικός **3.** (σκωπτ. για υπερήλικα) αυτός που έχει κλονισμένη υγεία ή ταλαιπωρημένο παρουσιαστικό: *ένα ~ γεροντάκι, να το λυπάται η ψυχή σου!* ΣΥΝ. σαράβαλο ΑΝΤ. υγιής. γερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ετοιμόρροπος* < *έτοιμο-* + *-ροπος* < *ρέπω*].

έτοιμος, -η. -ο 1. αυτός που είναι κατάλληλος για συγκεκριμένο σκοπό, τού οποίου έχει ήδη ολοκληρωθεί η προπαρασκευή: *το φαγητό είναι ~* || *το διαμέρισμα είναι ~ προς κατοίκηση* || *η εργασία που μου ανέθεσες είναι ~* ΣΥΝ. παρασκευασμένος, ολοκληρωμένος. διαθέσιμος ΑΝΤ. ανέτοιμος, απαράσκευος· ΦΡ. (α) ***έτοιμη απάντηση*** εύστοχη απάντηση που δίδεται γρήγορα. αφήνοντας την εντύπωση ότι δεν είναι αυθόρμητη. αλλά προετοιμασμένη (β) ***τα θέλει όλα έτοιμα*** για οκνηρό πρόσωπο που δεν είναι πρόθυμο να εργαστεί για την υλοποίηση των επιθυμιών του (γ) ***τρώω από τα έτοιμα*** συντηρούμαι όχι από την εργασία μου. αλλά ξοδεύοντας εισοδήματα, οικονομίες, περιουσία κ.λπ. δική μου ή άλλων **2.** (+να) βρίσκομαι στο στάδιο πριν συμβεί κάτι, είμαι στα πρόθυρα: *από τον θυμό του έμοιαζε με ηφαίστειο ~ να εκραγεί* || *ήταν έτοιμος να σωριαστεί στο έδαφος από το μεθύσι* ● **3.** αυτός που είναι διατεθειμένος, πρόθυμος για (κάτι): *οξύθυμος και νευρικός, φαινόταν πάντοτε ~ για καβγά* **4.** αυτός που είναι αποφασισμένος, που δεν έχει αναστολές ή φόβους για (κάτι): *είμαστε ~ για όλα* ΑΝΤ. αναποφάσιστος. διστακτικός. αμφιταλαντευόμενος **5.** αυτός που έχει κατασκευαστεί, παρασκευαστεί από άλλους. συνήθ. μέσα από μια διαδικασία τυποποιήσεως για μαζική κατανάλωση, κατ' αντιδιαστολή προς ό.τι φτειάχνουμε οι ίδιοι: *παίρνω ~ φαγητό* || *βιοτεχνία ετοίμων ενδυμάτων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έτοῖμος / ἕτοιμος*, αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο των αρχ. ουσ. *ετός* «αληθής» (βλ. λ. *ετάζω*) και *οἶμος* «δρόμος» (βλ. κ. *προ-οίμιο*). Κατ' άλλη άποψη, εφόσον το επίθ. *ετός* φέρει ψιλ. ψίλωση. θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η λ. *έτοῖμος* προέρχεται από τον τ. **ετοῖ* (τοπική πτώση τού επιθ. *ετός*) και το επίθημα *-μος*. Η λ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «βέβαιος», όταν αναφέρεται στο μέλλον, και «πραγματοποιημένος». όταν αναφέρεται στο παρελθόν. Αργότερα. αναφερόμενη σε πρόσωπα, προσέλαβε επίσης τη σημ. «ενεργός, αποτελεσματικός»].

ετοιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα άμεσης αντίληψης των ερεθισμάτων και κατάλληλης αντίδρασης σε αυτά (ως αποτέλεσμα συνήθ. κατάλληλης προετοιμασίας): *η ~ των Ενόπλων Δυνάμεων βρίσκεται στον υψηλότερο δυνατό βαθμό* || *σε κατάσταση ετοιμότητας* || *αμυντική / πλήρης / στρατιωτική / διαρκής ~* || *άσκηση ετοιμότητας* ΣΥΝ. εγρήγορση **2.** η ευχέρεια για άμεση διατύπωση νοημάτων, ερωτήσεων. απαντήσεων: *ο δημόσιος κατήγορος επιτέθηκε με δύσκολες ερωτήσεις. αλλά ο συνήγορος τον απέκρουσε με ~* ΣΥΝ. ετοιμολογία.

ετόλ (η) {άκλ.} φαρδύ και μακρύ κομμάτι υφάσματος ή συνήθ. γούνας που φοριέται γύρω από τους ώμους.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. étole < λατ. stola < αρχ. *στολή*].

έτος (το) {έτ-ους | -η. -ών} **1.** η χρονική περίοδος που αντιστοιχεί στο διάστημα μιας πλήρους περιφοράς τής Γης γύρω από τον Ήλιο· χρονική μονάδα που περιλαμβάνει δώδεκα μήνες (από την πρώτη Ιανουαρίου ώς την τριακοστή πρώτη ημέρα τού επόμενου Δεκεμβρίου), ήτοι 365 ημέρες: *τρέχον / νέον / τελευταίο ~* || *η πάροδος των ετών* || *κατά τη διάρκεια τού ~* || *λήγοντος τού ~* || *από πολλών ~ μελετά τους αρχαίους* || *γνωριστήκαμε προ ετών* ΣΥΝ. (καθημ.) χρόνος, χρονιά. δωδεκάμηνο· ΦΡ. (λόγ.) ***επί σειρά(ν) ετών*** για πολλά χρόνια: *~ ήταν διευθυντής στο τμήμα πωλήσεων* **2.** η παραπάνω περίοδος ως μονάδα μέτρησης τής ηλικίας: *είμαι είκοσι τεσσάρων ετών* || *πόσων ετών είστε;* **3.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μία πλήρη περιφορά κάθε πλανήτη τού ηλιακού συστήματος γύρω από τον

Ήλιο: ~ *τού Διός / τού Ερμή / τής Αφροδίτης / τού Άρη·* ΦΡ. (α) ***δίσεκτο έτος*** αυτό που αποτελείται από 366 ημέρες και έρχεται κάθε τέσσερα χρόνια (β) ***έτος φωτός*** (i) μονάδα μετρήσεως των αποστάσεων στο σύμπαν, η οποία ισούται με την απόσταση που διανύει το φως σε ένα έτος, εφόσον κινείται με τη γνωστή ταχύτητά του (300.000 μέτρα ανά δευτερόλεπτο) (ii) (στον πληθ. ***έτη φωτός***) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά: *αυτή η χώρα απέχει έτη φωτός από την οργάνωση και τη λειτουργία των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών* (γ) ***σωτήριο(ν) έτος*** βλ. λ. *σωτήριος* (δ) ***ακαδημαϊκό / πανεπιστημιακό έτος*** η χρονική περίοδος κατά την οποία γίνονται οι πανεπιστημιακές παραδόσεις, δηλ. από αρχές Οκτωβρίου μέχρι τέλους Μαΐου περίπου (ε) ***σχολικό έτος*** ο χρόνος διάρκειας των μαθημάτων τής στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης, δηλ. από τις αρχές Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Μαΐου ή αρχές Ιουνίου (στ) ***οικονομικό έτος*** το χρονικό διάστημα για το οποίο συντάσσεται ο προϋπολογισμός τού κράτους, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, αλλά και των ιδιωτικών επιχειρήσεων· από το 1957 συμπίπτει στην Ελλάδα με το κανονικό, το ημερολογιακό έτος (ζ) (παλαιότ.) ***εις πολλά έτη!*** ευχή για τον καινούργιο χρόνο ή για την ονομαστική εορτή προσώπων (η) ***(αίσιον και) ευτυχές το νέον έτος!*** στερεότυπη ευχή για τον καινούργιο χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφέτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fέτος* < I.E. *wet- «έτος», πβ. σανσκρ. tri-vats-á- «τριετής», λατ. vetus «παλαιός», αλβ. vit «έτος» κ.ά. Ομόρρ. *έφ-έτος* (βλ.λ.), *έπ-έτειος*, κ.ά. Εν αντιθέσει με το ουσ. *ένιαυτός*, που δήλωνε το ολοκληρωμένο έτος, αυτό που έχει μόλις περάσει, η λ. *έτος* αναφερόταν εξαρχής στο τρέχον έτος].

ετούτος, -η, -ο → τούτος

Ε.Τ.Π.Α. (το) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

ετράπην ρ. → τρέπω

Ετρουρία (η) περιοχή τής αρχαίας Ιταλίας Β. τής Ρώμης, πατρίδα των Ετρούσκων.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Etruria, που συνδ. με το εθνωνύμιο Etruski (βλ. λ. *Ετρούσκοι*)].

Ετρούσκοι (οι) αρχαίος λαός που κατοίκησε την Ετρουρία τής Ιταλίας (βλ. Δ. και Ν. των Απεννίνων, ανάμεσα στους ποταμούς Τίβερη και Άρνο) και τού οποίου ο πολιτισμός έφθασε στην ακμή του τον 6ο αι. π.Χ.· κατόπιν κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους και βαθμηδόν αφομοιώθηκαν από αυτούς. — **ετρουσκικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Etruski / Tuski, για το οποίο βλ. λ. *Τυρρηνός*. Οι Ετρούσκοι (λαός μη I.E. καταγωγής) αυτοαποκαλούνταν Rasena, ενώ οι Έλληνες τους αποκαλούσαν *Τυρρηνούς*].

έτσι επίρρ. **1.** κατ' αυτό τον τρόπο, με τέτοιον τρόπο (δράσης ή ενέργειας): ~ *πρέπει να δουλεύεις και όχι όπως πριν* ‖ ~ *γράφεται αυτή η λέξη* ‖ *είναι δυνατόν να σκέφτεται* ~; ‖ ~ *γίνεται το γλυκό* ‖ ~, *πώς* ~; *Αλλιώς μου τα είχες πει!* ‖ *Ωραίες κουβέντες!* ~ *σε έμαθα εγώ να μιλάς;* ‖ «~ *είναι, αν* ~ *νομίζετε*» (τίτλος έργου τού Λ. Πιραντέλλο) ‖ ~ *κάνω, γιατί* ~ *μ' αρέσει!* ‖ ~ *σε θέλω, δυναμικό κι αποφασιστικό!* ‖ *Πώς είσαι* ~; *Κοιτάχτηκες στον καθρέφτη;* ΣΥΝ. τοιουτοτρόπως, ως ακολούθως, ως εξής ΑΝΤ. αλλιώς, αλλιώτικα, διαφορετικά· ΦΡ. (α) ***έτσι όπως*** με αυτό τον τρόπο με τον οποίο...: ~ *του μιλάει, λογικό είναι να αντιδρά* ‖ ~ *ήρθαν τα πράγματα, δεν είχε άλλη επιλογή* (β) ***έτσι μπράβο! / έτσι, ντε!*** για να δείξουμε ότι εγκρίνουμε κάτι που κάνει κάποιος ή για να τον ενθαρρύνουμε να συνεχίσει: *Έτσι μπράβο! Φόρεσες επιτέλους και κάτι μοντέρνο!* **2.** με τρόπο επιπόλαιο, χωρίς σοβαρό λόγο ή και χωρίς σκοπιμότητα: ~ *το είπε, χωρίς κακό σκοπό* ‖ *το έκανε* ~, *για πλάκα* ΑΝΤ. σοβαρά, σκόπιμα ● **3.** χωρίς χρηματικό ή άλλο αντάλλαγμα: *κι* ~ *να μου το δώσεις, δεν θα το δεχθώ* ‖ *είχε κάτι παλιές πλάκες γραμμοφώνου και τις έδωσε* ~ ΣΥΝ. δωρεάν, χάρισμα, τσάμπα ● **4.** (για ευχή συνδυασμένη με παράκληση) είθε, μακάρι, άντε μπράβο: *πήγαινε να του μιλήσεις,* ~ *να σε χαρώ!* ‖ *βοήθησέ με σε παρακαλώ,* ~ *να χαρείς τα παιδιά σου!* ● **5.** εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, γι' αυτό τον λόγο: *δεν πήγε να δώσει εξετάσεις κι* ~ *έχασε τη χρονιά του* ΣΥΝ. λόγω αυτού, εξαιτίας αυτού, ως εκ τούτου ● **6.** (αργκό) το πρόσωπο που υπονοείται, αυτός που ξέρουμε (αλλά δεν τον αναφέρουμε): *έφυγε με τον* ~, *τον κολλητό του* ‖ *βγήκε ραντεβού με τον* ~ *της* ● **7.** (ως επικοινωνιακός δείκτης τού προφορικού λόγου, πάντοτε στο τέλος τής φράσης) για να ζητηθεί η παρακολούθηση και συγκατάθεση τού ακροατή σχετικά με κάτι που ειπώθηκε: *θα δουλέψουμε και το Σαββατοκύριακο,* ~; ‖ *ό,τι σου λέω εγώ θα κάνεις,* ~; ΣΥΝ. κατάλαβες, σύμφωνοι ● ΦΡ. (α) ***με το έτσι θέλω*** χωρίς να δίνω λογαριασμό σε κανέναν: *μπήκε στην αίθουσα συνεδριάσεων* ~, *παρά την απαγόρευση εισόδου* ΣΥΝ. αυθαίρετα, με τον τσαμπουκά (β) ***έτσι κι έτσι*** ούτε καλά ούτε άσχημα, με τρόπο μέτριο: *–Πώς τα πήγες στη συνέντευξη:* ~ ΣΥΝ. μέτρια, καλούτσικα (γ) ***έτσι κι αλλιώς*** σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει το πράγμα: ~, *στο τέλος θα γίνει ό,τι πει εκείνος, οπότε γιατί να τσακωνόμαστε;* ‖ *οι εργαζόμενοι δεν επιστρέφουν στο* ~ *ακατάλληλο κτήριο* ΣΥΝ. ούτως ή άλλως, οπωσδήποτε (δ) ***ο έτσι ο αλλιώς*** ως χαρακτηρισμός προσώπου στο οποίο δεν θέλουμε να αναφερθούμε, για ανάξιο λόγου πρόσωπο ΣΥΝ. ο ποίσος ο δείξος (ε) ***έτσι και*** αν τυχόν, όταν: ~ *μιλήσεις, θα σου τις βρέξω* ‖ ~ *βγεις πρώτος, θα γίνει μεγάλο γλέντι!* ΣΥΝ. ευθύς ως, αμέσως μόλις (στ) ***(ώστε) έτσι λοιπόν!*** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που εισάγει συμπέρασμα και ανακεφαλαιώνει ό,τι προηγήθηκε: *Ώστε έτσι, λοιπόν! Αντί να τον ευγνωμονεί που τον βοήθησε, τον κατηγορεί κι από πάνω!* (ζ) ***έτσι που λες!*** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που δηλώνει συνόψιση ή εμφατική επανάληψη στοιχείου που προηγήθηκε: ~! *Δεν είναι να εμπιστεύεσαι κανέναν στις μέρες μας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < αρχ. *ούτωσ-ί* (β) < μεσν. *έτις* (πβ. *τίποτ-ις, σήμερ-ις*) < *έτ(σ)ου* < αρχ. *ούτω* (γ) < αρχ. *έτι* (με τσιτακισμό) (δ) λατ. etsi «αν και, μολονότι»].

ετσιδά επίρρ. [μεσν.] (εμφατ.) να, με αυτό τον τρόπο, έτσι ακριβώς.

ετσιθελικός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν συμβουλές, εντολές, κρίσεις κ.λπ., σύμφωνα μόνο με τη θέλησή του, με το έτσι θέλω (βλ. λ. *έτσι*): ~ *ενέργεια / αντίρρηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος. — **ετσιθελικά** επίρρ., **ετσιθελισμός** (ο).

Ε.Τ.Τ.Η.Π.Τ.Α. (η) Ένωση Τεχνικών Τύπου Ημερησίου Περιοδικού Τύπου Αθηνών.

ετυμηγορία (η) {ετυμηγοριών} **1.** η απόφαση κάθε δικαστηρίου και ιδ. τού ορκωτού ΣΥΝ. κρίση **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε σημαντική απόφαση, ειδικότ. το αποτέλεσμα των εκλογών: *η* ~ *τού λαού ήταν συντριπτική υπέρ τού κόμματός μας* ΣΥΝ. απόφαση, κρίση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ετυμηγόρος* «αυτός που λέει την αλήθεια» < *έτυμος* (βλ. λ. *έτυμον*) + *-ηγόρος* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγορεύω*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στη σύνδεση με το αγγλ./γαλλ. verdict < μεσν. λατ. veredictum (αρχικώς «αληθινός λόγος») < verus «αληθής» + dictum «λόγος»].

ετυμολόγημα (το) [1893] {ετυμολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκφραση γνώμης σχετικά με την ετυμολογία (βλ.λ.) λέξης.

ετυμολογία (η) {ετυμολογιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος τής γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο το έτυμον (βλ.λ.), δηλ. την αρχική μορφή και την αρχική σημασία κάθε λέξης· ειδικότ., μελετά τόσο την προέλευση των λέξεων όσο και την πιθανή γενετική συγγένειά τους με αντιστοίχους τύπους των γλωσσών κοινής καταγωγής, με απώτερο στόχο την αναγωγή στον αρχικό τύπο (ρίζα, θέμα κ.λπ.) και στην αρχική σημασία κάθε λέξης **2.** η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής επιστημονικής αναζητήσεως τής καταγωγής των λέξεων, δηλ. τής αρχικής ρίζας και τής πρώτης σημασίας τους, όπως προκύπτουν από τα ενδιαμέσως μαρτυρημένα ή επανασυντεθειμένα στάδια (βλ. λ. *επανασύνθεση*): *σε κάθε λήμμα τού παρόντος λεξικού παρέχεται και η* ~ *τής λέξης* ΣΥΝ. προέλευση, αρχή, καταγωγή, γένεση· ΦΡ. ***λαϊκή ετυμολογία*** η παρετυμολογία (βλ.λ.) **3.** (στη σχολική γραμματική) το ετυμολογικό (βλ.λ.). — **ετυμολόγος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η πρώτη (αληθής και αυθεντική) σημασία μιας λέξεως», < *έτυμολογώ* < *έτυμος* (βλ. λ. *έτυμον*) + *-λογώ* < *λόγος*].

ετυμολογικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ετυμολογία: ~ *μελέτη / έρευνα / λεξικό* **2. ετυμολογικό** (το) (ενν. *τμήμα, κεφάλαιο*) το μέρος τής παραδοσιακής σχολικής γραμματικής που ασχολείται με την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων, δηλ. μελετά συστηματικά τις παραγωγικές καταλήξεις, τα προσφύματα, καθώς και τους κανόνες τής συνθέσεως.

ετυμολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ετυμολογείς... | ετυμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω την ετυμολογία λέξης. - - **ετυμολόγηση** (η) [1859].

έτυμον (το) {έτύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η αρχική ρίζα κάθε λέξης και η αρχική σημασία, η οποία προκύπτει από τη ρίζα αυτή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έτυμον*, ουδ. τού επιθ. *έτυμος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *έτεός* «αληθινός, αυθεντικός». Εικάζεται ότι οι δύο λ. έχουν κοινό θ., αφού *έτυ-μος* < **έτF-mo-*, που παρουσιάζει μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. **έτεF-ός* > *έτεός*. Και οι δύο λ. εμφανίζουν ιων. ψίλωση, προέρχονται δε από την ίδια ρίζα με το ρ. *έξετάζω* (βλ.λ.)].

έτυχα ρ. → τυχαίνω

ευ επίρρ. (αρχαιοπρ.) καλά, σωστά, όπως αρμόζει, όπως πρέπει ΑΝΤ. κακώς· ΦΡ. (α) ***το ευ ζην*** βλ. λ. *ζην* (β) ***ουκ εν τω πολλώ το ευ*** *(ούκ έν τῷ πολλῷ τό εὖ)* το καλό δεν βρίσκεται στο πολύ, η ποσότητα δεν αποτελεί ασφαλές κριτήριο ποιότητας (γ) ΑΘΛ. ***ευ αγωνίζεσθαι*** (το) το να αγωνίζεται κανείς σύμφωνα με τους κανόνες τού αγωνίσματος, χωρίς να εξαπατά τον αντίπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖ*, ουδ. τού επιθ. *εΰς* «καλής ποιότητας, γενναίος» (με επιρρ. χρήση τού ουδ.) < *esu-s < I.E. *es-u- (όπου το θ. *es- «είμαι» παρεκτείνεται), πβ. χεττ. aššuš «καλός», σανσκρ. su-, πιθ. σύνδ. με το επιθ. *ύγιής* (βλ.λ.). Αν ωστόσο το επιθ. *έΰς* περιείχε δίγαμμα, τότε πιθ. συνδ. με σανσκρ. vásu- «καλός», ιρλ. feb «εξοχότητα» κ.ά.].

ευ- κ. **εύ-** α' συνθετικό λόγιων λέξεων τής Ν. Ελληνικής που δηλώνει: **1.** την καλή ιδιότητα αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-υπόληπτος, ευ-γενής, ευ-άερος, εύ-γλωττος* ΣΥΝ. καλο- **2.** την ευκολία ως προς τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-ανάγνωστος, ευ-άλωτος, ευ-απόδεικτος* ΣΥΝ. ευκολο- **3.** την ύπαρξη σε μεγάλο βαθμό ενός χαρακτηριστικού, μιας ιδιότητας κ.λπ.: *εύ-σωμος, ευ-τραφής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *εὖ* (βλ.λ.)].

Εύα (η) **1.** Π.Δ. η πρώτη γυναίκα, σύντροφος τού Αδάμ στον Παράδεισο, την οποία έπλασε, κατά τη *Γένεση*, ο Θεός από το πλευρό τού Αδάμ **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Εὔα / Εὕα* < εβρ. hawwāh «ζωντανή, ζώσα», πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 3, 20: *καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ζωή* (= εβρ. hawwāh), *ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων*].

ευ- δηλώνει ευκολία

ευ-ανάγνωστος, -η, -ο	**ευ-διάκριτος**, -η, -ο	**ευ-εξήγητος**, -η, -ο	**ευ-ερμήνευτος**, -η, -ο	**ευ-κατέργαστος**, -η, -ο
ευ-απόδεικτος, -η, -ο	**ευ-διάλυτος**, -η, -ο	**ευ-επίλυτος**, -η, -ο	**ευ-εφάρμοστος**, -η, -ο	**ευ-προσάρμοστος**, -η, -ο
ευ-απόκτητος, -η, -ο	**ευ-εκπλήρωτος**, -η, -ο	**ευ-επίτευκτος**, -η, -ο	**ευ-θεράπευτος**, -η, -ο	**ευ-πρόσβλητος**, -η, -ο
ευ-διάγνωστος, -η, -ο	**ευ-εξαπάτητος**, -η, -ο	**ευ-επούλωτος**, -η, -ο	**ευ-κατάληπτος**, -η, -ο	**ευ-πρόφερτος**, -η, -ο

Ευαγγελία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαγγελιώ**.

ευαγγελίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ευαγγελίσθηκα} **1.** (κυριολ.) φέρνω ευχάριστες ειδήσεις, αναγγέλλω ευχάριστα μηνύματα **2.** (μτφ.) δίνω ευχάριστες υποσχέσεις: *όλα τα κόμματα ευαγγελίζονται οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, πόσα όμως είναι ικανά να πραγματοποιήσουν κάτι τέτοιο;* ΣΥΝ. υπόσχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ευαγγελικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει, αναφέρεται ή περιέχεται στο Ευαγγέλιο: ~ *περικοπή / ρήση* || (κ. ως ουσ.) *κατά το Ευαγγελικόν...* (ενν. ρητό) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι σύμφωνος, που ταιριάζει στις επαγγελίες και στα διδάγματα τού Ευαγγελίου: ~ *φωνή / υπομονή* • **3.** (α) ***Ευαγγελικοί*** (οι) κλάδος των Διαμαρτυρομένων, οι οποίοι παραδέχονται το Ευαγγέλιο ως τη μόνη και αποκλειστική (sola scriptura) πηγή τής χριστιανικής θρησκείας (δηλ. απορρίπτουν εντελώς την Ιερά Παράδοση) (βλ. κ. λ. *ευαγγελιστής*, σημ. 2) (β) ***Ευαγγελικές Εκκλησίες*** οι Εκκλησίες που προέκυψαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση, για να δηλωθεί η εμμονή τους στο Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή τής θρησκείας • **4.** ***Ευαγγελικά*** (τα) (ορθότ. *Ευαγγελιακά*) τα αιματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1901 με αφορμή τη μεταγλώττιση τού Ευαγγελίου στη δημοτική από τον Α. Πάλλη.

> **Ευαγγελι(α)κά – Ορεστειακά.** Με τις ονομασίες αυτές είναι γνωστά τα αιματηρά επεισόδια που συνέβησαν από τη διαμάχη «δημοτικής–καθαρεύουσας» στην αιχμή τού «Γλωσσικού Εμφυλίου» μας (αρχές τού 20ού αιώνα). Τα **Ευαγγελικά** ή ορθότ. **Ευαγγελιακά** (*Ευαγγέλιο* > **Ευαγγελιακός**, όπως *στάδιο* > *σταδιακός*, *επεισόδιο* > *επεισοδιακός* κ.ά.) είναι τα επεισόδια που έγιναν στις 8 Νοεμβρίου τού 1901 με αφορμή τη μετάφραση τού Ευαγγελίου στη δημοτική. Η μετάφραση, με πρωτοβουλία τής βασίλισσας Όλγας, έγινε από τον Αλέξανδρο Πάλλη και άρχισε να δημοσιεύεται σε συνέχειες από τις 9 Σεπτεμβρίου στην εφημ. *Ακρόπολις*. Στις 8 Νοεμβρίου τού 1901 πραγματοποιήθηκε μεγάλο φοιτητικό και λαϊκό συλλαλητήριο στους Στύλους τού Ολυμπίου Διός, κατά το οποίο σημειώθηκαν αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία, που είχαν θύματα 8 νεκρούς και 70 τραυματίες! Ακολούθησε πτώση τής κυβερνήσεως Θεοτόκη και παύση τού μητροπολίτη Αθηνών Προκοπίου, ο οποίος είχε ταχθεί υπέρ τής μεταγλώττισης τού Ευαγγελίου. Στο Σύνταγμα τού 1911 όχι μόνο προστέθηκε ειδικό άρθρο (το 107) για τη γλώσσα (*«Επίσημος γλώσσα τού Κράτους είναι εκείνη, εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και τής ελληνικής νομοθεσίας τα κείμενα»*), αλλά στο άρθρ. 2 προβλέφθηκε ειδικά, λόγω των Ευαγγελιακών, ότι *«Το κείμενον των Αγίων Γραφών τηρείται αναλλοίωτον· η εις άλλον γλωσσικόν τύπον απόδοσις τούτου, άνευ τής προηγουμένης εγκρίσεως και τής εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τού Χριστού Εκκλησίας, απαγορεύεται απολύτως»*. Δύο χρόνια μετά τα Ευαγγελιακά –και την ίδια ημερομηνία (8 Νοεμβρίου)- έλαβαν χώρα τα **Ορεστειακά**: συλλαλητήριο πάλι φοιτητών και άλλων πολιτών, σύγκρουση με την αστυνομία στην οδό Σταδίου, με θύματα 2 νεκρούς και 7 τραυματίες! Αυτή τη φορά αιτία ήταν η μετάφραση (από την αρχαία σε απλούστερη γλώσσα) τής τριλογίας τού Αισχύλου *Ορέστεια*, για την παράσταση τού έργου στο Βασιλικό Θέατρο. Η μετάφραση (από τον καθηγητή τής αρχαιολογίας Γ. Σωτηριάδη) θεωρήθηκε «βεβήλωση» τού αρχαίου κειμένου και οδήγησε στα αναφερθέντα επεισόδια.

ευαγγέλιο κ. (λαϊκ.) **βαγγέλιο** (το) {ευαγγελί-ου | -ων} **1.** ***Ευαγγέλιο*** (το) καθένα από τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Καινής Διαθήκης, στα οποία περιλαμβάνονται ο βίος, τα θαύματα και η διδασκαλία τού Ιησού Χριστού: *το κατά Ματθαίον / κατά Μάρκον / κατά Λουκάν / κατά Ιωάννην* ~· ΦΡ. (α) ***απόκρυφο Ευαγγέλιο*** καθένα από τα κείμενα που γράφτηκαν κατ' απομίμηση των κανονικών Ευαγγελίων και φέρουν ψευδείς επιγραφές επιφανών εκκλησιαστικών ονομάτων, λ.χ. το καθ' Εβραίους Ευαγγέλιο, το Πρωτευαγγέλιο Ιακώβου, το Ευαγγέλιο των Δώδεκα Αποστόλων κ.λπ.· σώζονται κυρ. σε αποσπάσματα και η Εκκλησία δεν τα αναγνωρίζει ως κανονικά (β) ***συνοπτικά Ευαγγέλια*** βλ. λ. *συνοπτικός* **2.** (γενικότ.) τα παραπάνω βιβλία θεωρούμενα ως σύνολο και ως πηγή τής χριστιανικής πίστης: *το ~ κηρύσσει την αγάπη προς τον πλησίον* **3.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό βιβλίο, που περιλαμβάνει τις περικοπές από τα τέσσερα Ευαγγέλια που αναγιγνώσκονται στη Θεία Λειτουργία καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους: *παλιό / χρυσόδετο / χειρόγραφο* ~ **4.** (ειδικότ.) περικοπή ενός από τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Καινής Διαθήκης, η οποία αναγιγνώσκεται σχεδόν σε κάθε Ιερά Ακολουθία από τον ιερέα ή τον διάκονο: *το ~ τής Κυριακής περιλαμβάνει την παραβολή τού ασώτου*· ΦΡ. (α) ***Δώδεκα Ευαγγέλια*** οι δώδεκα περικοπές των Ευαγγελίων, που αναγιγνώσκονται κατά τον εσπερινό τής Μεγάλης Πέμπτης (όρθρος τής Μεγάλης Παρασκευής) (β) (λαϊκ.-καθημ.) ***(κάτι) είναι αλλουνού παπά ευαγγέλιο*** βλ. λ. *άλλος* (γ) ***σύνοψη Ευαγγελίων*** βλ. λ. *σύνοψη* **5.** (κατ' επέκτ.) η Καινή Διαθήκη και το αντίστοιχο βιβλίο: *είχε μαζί του πάντα το* ~· ΦΡ. ***βάζω το χέρι μου στο Ευαγγέλιο*** (ενν. το βιβλίο) (i) δίνω όρκο ιερό και απαραβίαστο (ii) (κατ' επέκτ.) είμαι τόσο σίγουρος (για κάτι), ώστε να μπορώ να ορκιστώ (γι' αυτό): *για το τι έγινε μετά, δεν* ~ **6.** (μτφ.) κάθε κήρυγμα που ευαγγελίζεται την ευτυχία και τη σωτηρία των ανθρώπων ή τού κόσμου: *το ~ τής ελευθερίας / τής κοινωνικής ισότητας / τής αδελφοσύνης* ΣΥΝ. διδασκαλία· ΦΡ. ***χαράς ευαγγέλια*** (i) χαρμόσυνη αγγελία, ευχάριστη είδηση (ii) η αντίδραση στο άκουσμα ευχάριστης είδησης **7.** (μτφ.) οι θεμελιώδεις αρχές κάθε φιλοσοφίας, ιδεολογίας κ.λπ., που οφείλουν να τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια και οι οποίες συχνά περιλαμβάνονται σε σχετικό εγχειρίδιο: *χρησιμοποίησε τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, για να κηρύξει το ~ τού κόμματος* ΣΥΝ. πιστεύω (τα) **8.** (μτφ.) το ειδικό εγχειρίδιο που περιλαμβάνει τις βασικές και θεμελιώδεις αρχές ιδεολογίας, κοσμοθεωρίας, φιλοσοφίας κ.λπ.: *το «Κεφάλαιο» τού Μαρξ αποτέλεσε το ~ κάθε κομουνιστή* ΣΥΝ. Βίβλος **9.** (μτφ.) για κάποιον/κάτι που θεωρείται από άλλον αυθεντία, που δεν αμφισβητείται: *τον θεωρώ / τον έχω για ~! Ό,τι μου πει κάνω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *παραπομπή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐαγγέλιον* «καλή είδηση, αγγελία» < *εὐάγγελος* «ο φορέας καλών ειδήσεων» < *εὐ-* + *ἄγγελος*. Κατά τη χριστιανική εποχή η λ. απέκτησε τη βασική σημ. τού χαρμόσυνου μηνύματος τής σωτηρίας τού ανθρώπου και τής βασιλείας τού Θεού που δίδαξε ο Χριστός. Αργότερα (μεσν.) η λ. δήλωσε επίσης και καθεμιά από τις τέσσερεις θεόπνευστες αφηγήσεις τής ζωής και τής διδασκαλίας τού Ιησού, που γράφτηκαν από τους μαθητές του Ματθαίο, Μάρκο, Λουκά και Ιωάννη, και αποτελούν τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Κ.Δ.].

Ευαγγελισμός (ο) **1.** ΘΕΟΛ. η αναγγελία στην Παρθένο Μαρία από τον αρχάγγελο Γαβριήλ ότι από αυτήν ευδόκησε ο Θεός να γεννηθεί και να σαρκωθεί ο Υιός τού Θεού ως κέντρο τής θείας οικονομίας για τη σωτηρία τού κόσμου **2.** (συνεκδ.) η εκκλησιαστική (θεομητορική) γιορτή που τελείται σε ανάμνηση τού παραπάνω γεγονότος την 25η Μαρτίου κάθε χρόνου **3.** (συνεκδ.) το ανάλογο εικονογραφικό θέμα στη χριστιανική τέχνη, κυρίως στην αγιογραφία.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η αναγγελία χαρμόσυνης είδησης», < αρχ. *εὐαγγελίζομαι*. Βλ. λ. *ευαγγέλιο*].

ευαγγελιστάριο (το) {ευαγγελισταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο που περιέχει με τη σειρά τα Ευαγγέλια, τα αυτοτελή αποσπάσματα, που διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες και ιδ. κατά τη Θεία Λειτουργία.

[ΕΤΥΜ. < *ευαγγελιστ(ής)* + παραγ. επίθημα *-άριο*, πβ. κ. *προσευχητάριο*].

Ευαγγελιστής (ο) [μτγν.] **1.** ο καθένας από τους συγγραφείς των τεσσάρων Ευαγγελίων, που περιέχονται στον κανόνα τής Καινής Διαθήκης, δηλ. ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης • **2.** (καταχρ.) ο Ευαγγελικός (βλ.λ., σημ. 3).

> **Ευαγγελιστές – Ευαγγελικοί.** Η λ. **Ευαγγελιστές** δηλώνει τους τέσσερεις συγγραφείς των Ευαγγελίων: τον Ματθαίο, τον Μάρκο, τον Λουκά και τον Ιωάννη. Καθένας από αυτούς χαρακτηρίζεται ως **Ευαγγελιστής**. **Ευαγγελικοί** είναι οι πιστοί που ανήκουν στις **Ευαγγελικές Εκκλησίες**, τις Εκκλησίες που προήλθαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση και που θεωρούν το Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή τής Πίστεως. Ο όρος *Ευαγγελικοί* καθιερώθηκε προς αποφυγή των όρων **Προτεστάντες** ή **Διαμαρτυρόμενοι**.

Ευαγγελίστρια (η) [μεσν.] {-ας κ. -ίας} ΘΕΟΛ. προσωνυμία τής Παρθένου Μαρίας, η οποία δέχθηκε πρώτη την «καλή αγγελία» (ευαγγέλιο) και έγινε συνεργός για τη σάρκωση τού Ιησού Χριστού, έγινε δηλαδή η ίδια φορέας τής καλής αγγελίας για τη σωτηρία τού ανθρώπινου γένους· ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου είναι η απαρχή και η προτύπωση τού Ευαγγελισμού στον κόσμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) Βαγγελίστρα.

Ευάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) ***Βαγγέλης***.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐάγγελος* «ο φορέας καλών ειδήσεων» < *εὐ-* + *ἄγγελος*].

ευαγής, -ής, -ές {ευαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευαγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και καθαρότητα ΣΥΝ. αγνός, καθαρός, άψογος, ανεπίληπτος· ΦΡ. ***ευαγές ίδρυμα*** αυτό που έχει ιδρυθεί και λειτουργεί για ευσεβείς και φιλανθρωπικούς σκοπούς (συχνά και ειρων. για ιδρύματα με ύποπτους σκοπούς και δραστηριότητες). — **ευαγώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άμωμος, απαλλαγμένος από το άγος». < *εὐ-* + *-αγής* < *ἄγος* (βλ.λ.). Η φρ. *ευαγές ίδρυμα* αποδίδει το γαλλ. établissement pieux].

Ευαγόρας (ο) **1.** όνομα δύο αρχαίων βασιλέων τής Κύπρου (5ος κ. 4ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «καλός αγορητής», < *εὐ* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ.λ.)].

ευάγωγος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός) (λόγ.) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί εύκολα: ~ *παιδί* ΑΝΤ. δυσάγωγος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-άγωγος* < *ἄγω* (πβ. κ. *ἀγωγή*)].

ευάερος, -η, -ο [μτγν.] (για κατοικήσιμο χώρο) αυτός που αερίζεται καλά ή που έχει δροσερό αέρα: ~ *σπίτι / δωμάτιο*.

Ε.Υ.Α.Θ. (η) Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

ευαισθησία (η) [αρχ.] {δύσχρ. ευαισθησιών} **1.** η αυξημένη ικανότητα πρόσληψης των εξωτερικών ερεθισμάτων και αντίδρασης σε αυτά: *η ~ των καινούργιων σεισμογράφων είναι τέτοια, ώστε να καταγράφουν και την παραμικρή δόνηση* **2.** (ειδικότ.) η υπερβολική λεπτότητα και ευπάθεια (προσώπου, πράγματος, αντικειμένου κ.λπ.) στην προσβολή από τα ερεθίσματα αυτά: *από μικρός έχω μεγάλη ~ στο ψύχος και κρυολογώ εύκολα* || *η ~ τού δέρματος* || *η ουσία αυτή παρουσιάζει εξαιρετική ~ στο φως* ΣΥΝ. ασθενικότητα, ευθραυστότητα ΑΝΤ. αναισθησία, αμβλύτητα, απάθεια **3.** (για πρόσ.) συναίσθηση και συμπόνια για τα προβλήματα τού συνανθρώπου ή ενός χώρου: *η ~ τής κοινής γνώμης στο πρόβλημα τής παιδικής εγκληματικότητας είναι δεδομένη* || *είναι άνθρωπος με αυξημένες* ~ || *κοινωνική / πολιτική* ~ ΑΝΤ. αναισθησία, απάθεια.

ευαισθητοποιώ ρ. μετβ. [1887] {ευαισθητοποιείς... | ευαισθητοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευαίσθητο, τον κάνω να αισθάνεται εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα: *ευαισθητοποιείται στα ερεθίσματα τού εξωτερικού περιβάλλοντος* ΑΝΤ. αναισθητοποιώ, αμβλύνω **2.** δημιουργώ ευαισθησία (για κάτι), προκαλώ

αντίδραση (για κάποιο ζήτημα): *τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη γύρω από το θέμα των ναρκωτικών.* — **ευαισθητοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sensibiliser].

ευαίσθητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται πολύ εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα και να αντιδρά σε αυτά: *ένα μηχάνημα με ~ όργανα, που συλλαμβάνουν κάθε ήχο* || *~ ακοή* **2.** (ειδικότ.) αυτός που επηρεάζεται εύκολα από συγκεκριμένα ερεθίσματα: *~ στο ψύχος / στη ζέστη* ΣΥΝ. ευεπηρέαστος **3.** εξαιρετικά λεπτός, ευπαθής, εύθραυστος: *έχει ~ δέρμα και δεν κάνει να εκτίθεται στον ήλιο* || *τα ~ σημεία / περιοχές τού σώματος* || *έχει πολύ ~ χαρακτήρα και πληγώνεται εύκολα* || *~ υγεία* ΣΥΝ. λεπτεπίλεπτος, ευπρόσβλητος, ντελικάτος **4.** αυτός που πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή, γιατί εύκολα μπορεί να αποτελέσει πηγή προβλημάτων: *είναι μια εξαιρετικά ~ περιοχή λόγω των μειονοτικών προβλημάτων της*· ΦΡ. ***ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*** τα προσωπικά δεδομένα (βλ. *προσωπικά δεδομένα*, λ. *προσωπικός*) που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τον σχηματισμό τής εικόνας τής προσωπικότητας κάποιου (λ.χ. φυλετική προέλευση, θρησκεία, πολιτικές πεποιθήσεις κ.λπ.) και γι' αυτό προστατεύονται με ειδικές διατάξεις **5.** (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται από λεπτότητα αισθημάτων, που συγκινείται εύκολα **6.** αυτός που δείχνει ενδιαφέρον ή συμπόνια: *μια ψυχή τρυφερή και ~* || *η κοινή γνώμη είναι πάντοτε ~ σε ζητήματα προστασίας ανηλίκων* ΑΝΤ. αναίσθητος, αδιάφορος. — **ευαίσθητα / ευαισθήτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανταποκρίνεται γρήγορα στα ερεθίσματα». < *εὐ-* + *αἰσθητός* < *αἰσθάνομαι*].

ευαλλοίωτος, -η, -ο [μτγν.] (για τρόφιμα, υλικά κ.λπ.) αυτός που αλλοιώνεται εύκολα.

ευάλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που προσβάλλεται εύκολα (από νόσο ή άλλη παθολογική κατάσταση): *~ οργανισμός* || *είμαι ~ στο ψύχος / στις αρρώστιες* ΣΥΝ. ευπρόσβλητος ΑΝΤ. απρόσβλητος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει αδύναμο χαρακτήρα, που εύκολα παρασύρεται, παραπλανάται ή υποκύπτει σε πιέσεις ΣΥΝ. τρωτός (β) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει κάτι: *το εθνικό νόμισμα έπαψε πια να είναι ευάλωτο στις χρηματιστηριακές κρίσεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἁλωτός* < *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι, κυριεύομαι», βλ. κ. *άλωση*].

ευανάγνωστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αναγιγνώσκεται εύκολα, που δεν παρουσιάζει δυσκολία στην ανάγνωση: *~ γράμματα / γραφικός χαρακτήρας / γραφή* ΣΥΝ. ευκολοδιάβαστος ΑΝΤ. δυσανάγνωστος. — **ευανάγνωστα / ευαναγνώστως** [1888] επίρρ.

εύανδρος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) (για πόλεις, χώρες, έθνη) αυτός που διαθέτει πολλούς ενάρετους και γενναίους άνδρες: *η ~ Σπάρτη.* — **ευανδρία** (η) [αρχ.].

Ευανθία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η Οσία ~* **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐανθής* «λουλουδιασμένος, ανθηρός» < *εὐ-* + *-ανθής* < *ἄνθος*].

ευαπόδεικτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδεικνύεται εύκολα, που υποβάλλεται εύκολα σε έλεγχο: *~ υπόθεση / συλλογισμός / σκέψη* ΣΥΝ. απτός, χειροπιαστός ΑΝΤ. δυσαπόδεικτος, αναπόδεικτος.

ευαπόκτητος, -η, -ο [1858] αυτός που αποκτάται εύκολα: *~ προνόμιο / συνήθεια* ΑΝΤ. δυσαπόκτητος.

ευαρέσκεια (η) [1866] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ευμενής διάθεση, η ευχαρίστηση: *θα ήθελα να σας εκφράσω την ~ μου για την ευγενική σας πρωτοβουλία* || *έκφραση / εκδήλωση ευαρέσκειας* ΑΝΤ. δυσαρέσκεια **2.** η ηθική αμοιβή που απονέμεται από προϊσταμένη αρχή στους υφισταμένους της διοικητικούς υπαλλήλους στον δημόσιο τομέα για εξαιρετική επίδοση κατά την άσκηση τής υπηρεσίας τους. — **ευάρεσκα / ευαρέσκως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.

ευαρέστηση (η) → ευαρεστώ

ευάρεστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση, που γίνεται ευμενώς αποδεκτός: *~ είδηση / άνθρωπος* ΣΥΝ. ευχάριστος, αρεστός, τερπνός ΑΝΤ. δυσάρεστος. — **ευάρεστα / ευαρέστως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *ἀρεστός* < *ἀρέσκω*].

ευαρεστώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ευαρεστείς... | ευαρέστ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** προκαλώ ευαρέσκεια, ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω ΑΝΤ. δυσαρεστώ **2.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***ευαρεστούμαι***) έχω την καλοσύνη, αναλαμβάνω τον κόπο να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο, να πραγματοποιήσω το περιεχόμενο αιτήματος κ.λπ.: *ευαρεστηθείτε, παρακαλώ, να απαντήσετε στην επιστολή μου.* — **ευαρέστηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.

ευάριθμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μπορεί εύκολα να μετρηθεί, μικρός στον αριθμό, ολιγάριθμος: *το ~ ακροατήριο τής διάλεξης* ΑΝΤ. πολυάριθμος, πολυπληθής.

> **ευάριθμος – πολυάριθμος.** Συχνά η λ. **ευάριθμος** χρησιμοποιείται εσφαλμένα αντί τού **πολυάριθμος**: *Παρά τα πενιχρά μέσα που διέθεταν, κατάφεραν να απωθήσουν τις ευάριθμες δυνάμεις τού εχθρού!* (ορθό: *τις πολυάριθμες δυνάμεις...*). Το **ευάριθμος**, ωστόσο, σημαίνει ακριβώς το αντίθετο: «αυτόν που μπορεί εύκολα να μετρηθεί», άρα «τον λίγο»: *Ευάριθμα τυπογραφικά λάθη, όχι παραπάνω από τρία, βρήκαμε μέσα σ' ένα σύγγραμμα χιλίων και πλέον σελίδων – Δεν μπορεί να εκλεγεί σε τέτοιο αξίωμα, γιατί είναι ευάριθμοι οι οπαδοί που τον υποστηρίζουν.*

ευάρμοστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε ένα σύνολο ΣΥΝ. ευπροσάρμοστος, ευκολοταίριαστος ΑΝΤ. δυσπροσάρμοστος **2.** αυτός που ταιριάζει σε ένα σύνολο, ο ταιριαστός, ο αρμονικός ΑΝΤ. δυσάρμοστος, ανάρμοστος. — **ευαρμόστως** επίρρ. [αρχ.], **ευαρμοστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἁρμοστός* < *ἁρμόζω*].

Εύβοια (η) {-ας κ. -οίας} **1.** το δεύτερο σε μέγεθος (μετά την Κρήτη) νησί τής Ελλάδας Α. τής Στερεάς Ελλάδας **2.** ***νομός Ευβοίας*** νομός που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα. — **Ευβοεύς** (ο) [αρχ.] {Ευβοέως}, **ευβοϊκός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *εὐ-* + *-βοια* < *βοῦς* «βόδι», οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή με πλούσιες βοσκές βοοειδών. Προτού επικρατήσει η ονομασία *Εὔβοια*, το νησί ονομαζόταν επίσης *Μακρίς* και *Δολίχη* λόγω τού σχήματός του, καθώς και *Ἀβαντίς* και *Ἑλλοπία* από τα ονόματα των αρχαιοτάτων κατοίκων του].

Ευβοϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής Εύβοιας και τής Στερεάς Ελλάδας.

εύβουλος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει την ικανότητα να σκέπτεται ορθά και με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, σώφρων, νουνεχής ΑΝΤ. ασύνετος, άφρων, άκριτος, απερίσκεπτος. — **ευβούλως** επίρρ. [μτγν.], **ευβουλία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-βουλος* < *βουλή* «σκέψη, απόφαση»].

εύγε επιφών.· μπράβο!, άριστα!, έξοχα! (έκφραση επιδοκιμασίας, αποδοχής, ενθάρρυνσης κ.ά.): *~ ! Είσαι αξιέπαινος!* || *~ σε αυτή την έξοχη πρωτοβουλία τής αντικαπνιστικής εκστρατείας* || *για το έργο σας αυτό ένα μεγάλο ~ σάς αξίζει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖγε* < *εὖ* (βλ.λ.) + βεβαιωτ. μόριο *γε* (βλ. λ. *γάρ*)].

ευγένεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ειες, δύσχρ. -ειών} **1.** η λεπτότητα και αβρότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά, το σύνολο των κανόνων σωστής συμπεριφοράς, που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις: *με υποδέχθηκαν με καλοσύνη και ~* || *λίγο περισσότερη ~ δεν βλάπτει!* || *στοιχειώδης / αυθόρμητη / τυπική / εξεζητημένη / επαγγελματική / προσποιητή / διακριτική / περισσή / ψυχική / εξαιρετική / φυσική / επιτηδευμένη ~* ΣΥΝ. ευπρέπεια, διακριτικότητα, καλοί τρόποι, κοσμιότητα ΑΝΤ. αγένεια **2.** (ειρων.) ***ευγένειες*** (οι) η συμπεριφορά που ακολουθεί τους τύπους, το πρωτόκολλο, χωρίς να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο: *και τώρα ας αφήσουμε τις ~ και ας συζητήσουμε επί τής ουσίας* ΣΥΝ. τυπικότητα, τα «σεις» και τα «σας» **3.** η καταγωγή από αριστοκρατική γενιά σε συνδυασμό συνήθ. με γενναία και υψηλά φρονήματα: *από καμία πλευρά δεν αμφισβητείται η ~ τού διακεκριμένου ευπατρίδη* ΣΥΝ. αριστοκρατικότητα, αρχοντιά, υψηλοφροσύνη, γενναιοφροσύνη· ΦΡ. ***τίτλος ευγενείας*** (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.λπ.) τίτλος που δηλώνει θέση σε ιεραρχία βάσει αριστοκρατικής καταγωγής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

ευγενής, -ής, -ές {ευγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευγενέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια: *~ νέος / προσωπικό / υπάλληλος* ΣΥΝ. ευγενικός, κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. αγενής, άξεστος, χυδαίος **2.** αυτός που διαπνέεται από υψηλά αισθήματα, φρονήματα, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: *~ προσπάθεια / μεταχείριση / αγώνας / φιλοδοξία / επιδίωξη* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναιόφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός **3.** ***ευγενής*** (ο/η) πρόσωπο που κατάγεται από υψηλή και διακεκριμένη οικογένεια και που συνήθ. φέρει τίτλο ευγενείας (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.ά.). καθένα από τα μέλη τής κοινωνικής τάξης που διαμορφώθηκε σε διαφόρους τόπους και ιστορικές περιόδους και τής οποίας τα μέλη απολάμβαναν από τη γέννησή τους προνόμια βασισμένα στην καταγωγή, την εξουσία, την ιδιοκτησία και συχνά σε πολεμικά κατορθώματα· η τάξη αυτή ήταν συνήθ. κλειστή, είχε αναπτύξει αυστηρή ταξική συνείδηση και ιδιαίτερο, χαρακτηριστικό τρόπο ζωής: *η κατάργηση των προνομίων των ευγενών* || *τα εμβλήματα των ευγενών* ΣΥΝ. αριστοκράτης ΑΝΤ. πληβείος **4.** αυτός που έχει λεπτότητα, ευγένεια τρόπων, όπως οι ευγενείς ΣΥΝ. ευγενικός **5.** (κατ' επέκτ. για ζώα και για φυτά) αυτός που ανήκει σε καλή ράτσα ή είναι καλής ποιότητας ΣΥΝ. καθαρόαιμος, εκλεκτός **6.** ΧΗΜ. (α) ***ευγενές μέταλλο*** καθένα από την κατηγορία μετάλλων που χαρακτηρίζονται από αξιοσημείωτη αντοχή στην οξίδωση, ακόμη και στις υψηλές θερμοκρασίες και η οποία περιλαμβάνει πολλά από τα λεγόμενα πολύτιμα μέταλλα, λ.χ. τον χρυσό, τον άργυρο, τον λευκόχρυσο κ.ά. (β) ***ευγενές αέριο*** βλ. λ. *αέριο*. — **ευγενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υψηλής καταγωγής». < *εὐ-* + *-γενής* < *γένος*. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συμπεριφέρεται με λεπτότητα και καλούς τρόπους. Οι φρ. *ευγενές μέταλλο / αέριο* είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. noble metal / gas].

Ευγενία (η) [μτγν.] **1.** οσιομάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

ευγενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία ευγένειας, καλής συμπεριφοράς: *~ χαμόγελο / υπόκλιση / κίνηση / τρόπος* **2.** αυτός που διαπνέεται από υψηλά και αξιόλογα αισθήματα, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: *~ προσπάθεια / φιλοδοξία / σχέδιο / χειρονομία / παραχώρηση* || *προσέφερε την περιουσία της για ~ σκοπούς* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναιόφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, φινέτσα, αριστοκρατικότητα: *~ φυσιογνωμία / πρόσωπο / σιλουέτα* || *οι ~ ήχοι τού πιάνου* ΣΥΝ. ευγενής, αριστοκρατικός, αρχοντικός ΑΝΤ. ταπεινός, άξεστος. — **ευγενικ-ά / -ώς** επίρρ., **ευγενικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐγενής*].

Ευγένιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*, *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐγενής* «ο έχων αρχοντική, υψηλή καταγωγή»].

εύγευστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη γεύση: ~

φαγητό / ποτό ΣΥΝ. γευστικός, νόστιμος, (λόγ.) τερψιλαρύγγιος ΑΝΤ. άγευστος, άνοστος, ανούσιος.

ευγηρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ευτυχές γήρας, η άνετη διαβίωση και η καλή κατάσταση ηλικιωμένου ατόμου· ΦΡ. **οίκος ευγηρίας** ίδρυμα για τη στέγαση ή την περίθαλψη ηλικιωμένων ατόμων ΣΥΝ. γηροκομείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-γηρία* < *γῆρας*].

εύγλωττος, -η, -ο 1. αυτός που χειρίζεται τον λόγο με ευχέρεια και δεινότητα, που εκφράζεται με σαφήνεια, ακρίβεια και πειστικότητα: ~ *ρήτορας / ομιλητής* ΣΥΝ. ευφραδής, γλαφυρός, καλλιεπής **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τέτοια σαφήνεια και καθαρότητα, ώστε δεν χρειάζεται ερμηνεία, ολοφάνερος: ~ *απόδειξη / μήνυμα / απάντηση / στοιχείο / εικόνα / βλέμμα / παράδειγμα / αντίδραση / χειρονομία* ΣΥΝ. πειστικός, σαφής, ξεκάθαρος, αψευδής. — **εύγλωττα / ευγλώττως** επίρρ., **ευγλωττία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-γλωττος* < *γλῶσσα / -ττα*].

ευγνωμονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ευγνωμονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αναγνωρίζω χάρη ή ευεργεσία που μου έγινε και εκφράζω τις ευχαριστίες μου γι' αυτήν, επιθυμώντας παράλληλα να ανταποδώσω το καλό: *θα σας ~ πάντα για το ενδιαφέρον και τη βοήθειά σας* ΣΥΝ. είμαι ευγνώμων, είμαι υπόχρεος, ευχαριστώ, χρωστώ χάρη ΑΝΤ. είμαι αγνώμων.

ευγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αναγνώριση τής ευεργεσίας και η έκφραση ευχαριστίας γι' αυτήν: *χρωστώ / οφείλω ~ σε κάποιον για το καλό που μου έκανε* || *εκφράζω την ~ μου* ΣΥΝ. χάρη ΑΝΤ. αγνωμοσύνη, αχαριστία.

ευγνώμων, -ων, -ον {ευγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που αναγνωρίζει χάρη ή ευεργεσία που του έγινε και αισθάνεται υπόχρεος γι' αυτό: *σας είμαι ~ για τη βοήθεια που μου προσφέρατε* ΣΥΝ. υποχρεωμένος ΑΝΤ. αγνώμων, αχάριστος. — **ευγνωμόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που σκέφτεται λογικά και εκφράζει καλή γνώμη», < *εὐ-* + *-γνώμων* < *γνώμη*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ευγονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απόκτηση πολλών υγιών και καλών απογόνων: *ευχή υπέρ ευγονίας* ΣΥΝ. γονιμότητα • **2.** η ευγονική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔγονος* < *εὐ-* + *γόνος*].

ευγονική (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους βελτίωσης τού ανθρώπινου γένους και των κατοικίδιων ζώων, κυρ. σε σωματικό επίπεδο, με εφαρμογή των νόμων τής γενετικής και τής κληρονομικότητας. Επίσης **ευγονισμός** (ο). — **ευγονιστής** (ο), **ευγονίστρια** (η), **ευγονικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eugenics].

ευδαιμονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου που αισθάνεται ευνοημένος από την τύχη, η ευτυχία και η μακαριότητα: *ανείπωτη / απόλυτη / απροσμέτρητη / υπέρτατη* ~ ΣΥΝ. καλοτυχία, ολβιότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία, κακοδαιμονία, συμφορά **2.** (ειδικότ.) η υλική ευημερία, η ευτυχία που πηγάζει από την αφθονία αγαθών ΣΥΝ. ευημερία, ευμάρεια, ευζωία ΑΝΤ. δυστυχία, ένδεια, φτώχια. — **ευδαιμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐδαίμων* (βλ.λ.)].

ευδαιμονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ευδαιμόνισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) θεωρώ ή ονομάζω (κάποιον) ευτυχισμένο ΣΥΝ. μακαρίζω, καλοτυχίζω ΑΝΤ. κακοτυχίζω, οικτίρω, ελεεινολογώ.

ευδαιμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ευδαιμονία (βλ.λ.): ~ *πράξη / ενέργεια* **2. ευδαιμονικοί** (οι) (ενν. φιλόσοφοι) αυτοί που ασπάζονται το φιλοσοφικό δόγμα τού ευδαιμονισμού (βλ.λ.), που θεωρούν δηλαδή υπέρτατο αγαθό την ευδαιμονία. — **ευδαιμονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ευδαιμονισμός (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία που θεωρεί την ευδαιμονία ως το υπέρτατο αγαθό για τον άνθρωπο και, κατά συνέπεια, ορίζει ότι ο ύψιστος σκοπός τού ανθρώπου είναι η επιδίωξη ατομικής ή/και κοινωνικής ευδαιμονίας **2.** (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάση και πρακτική που συνίσταται στη συσσώρευση των αγαθών ως μέσο για την κατάκτηση τής ευδαιμονίας. — **ευδαιμονιστής** (ο), **ευδαιμονίστρια** (η), **ευδαιμονιστικός, -ή, -ό** [1878], **ευδαιμονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ευδαιμονώ ρ. → ευδαιμονία

ευδαίμων, -ων, -ον {ευδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που θεωρείται ευνοημένος από την τύχη και δοκιμάζει αισθήματα ευτυχίας και μακαριότητας ΣΥΝ. ευτυχισμένος, μακάριος, καλότυχος ΑΝΤ. δυστυχής, δυστυχισμένος, κακότυχος **2.** (ειδικότ.) αυτός που ευημερεί, που απολαμβάνει υλική ευτυχία: ~ *χώρα / βασίλειο / περιοχή* ΣΥΝ. ευκατάστατος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, ενδεής. — **ευδαιμόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ευλογηθεί ή ευνοηθεί από θεό ή τύχη», < *εὐ-* + *δαίμων* «θεός, τύχη» (βλ.λ.)].

Ε.ΥΔ.Α.Π. (η) Εταιρεία Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως Πρωτευούσης.

ευδία (η) {ευδιών} (λόγ.) ο αίθριος και γλυκός καιρός, οι καλές καιρικές συνθήκες: *ανοιξιάτικη* ~ ΣΥΝ. αιθρία, καλοκαιρία / καλοκαιριά, καλοσύνη ΑΝΤ. κακοκαιρία, παλιόκαιρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *δία* < **-διFα*, αρχαιότατη λ. με τη σημ. «ημέρα», πβ. σανσκρ. su-div-á- «ωραία μέρα», βλ. κ. *Ζεύς*].

ευδιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ.} γίνομαι αίθριος· συνήθ. τριτοπρόσ. **ευδιάζει** (για τον καιρό) βελτιώνεται, αιθριάζει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδιάζω* / αρχ. *εὐδιάζομαι* < αρχ. *εὐδία* (βλ.λ.)].

ευδιαθεσία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η καλή, ευχάριστη διάθεση: *αισθάνομαι / έχω* ~ ΑΝΤ. κακοκεφιά, βαρυθυμία, ακεφιά.

ευδιάθετος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται χαρούμενος, που βρίσκεται σε κέφι: *αισθάνομαι / είμαι / φαίνομαι / νιώθω* ~ ΣΥΝ. εύθυμος, κεφάτος, πρόσχαρος ΑΝΤ. άκεφος, κακόκεφος, κακοδιάθετος. — **ευδιάθετα / ευδιαθέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-διάθετος* < *διατίθημι*].

ευδιάκριτος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται εύκολα, που γίνεται εύκολα ορατός και αντιληπτός: ~ *παρουσία / χαρακτηριστικά / σήμα / υπαινιγμός* ΣΥΝ. ευκρινής, φανερός, αισθητός ΑΝΤ. δυσδιάκριτος. — **ευδιάκριτα / ευδιακρίτως** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *διακριτός* < *διακρίνω*].

ευδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] (για χημικές ουσίες) που διαλύονται εύκολα σε μικρή ποσότητα διαλυτικού υγρού: *το αλάτι είναι ~ στο νερό* ΑΝΤ. δυσδιάλυτος. — **ευδιαλυτότητα** (η) [1876].

ευδιέγερτος, -η, -ο [1876] αυτός που διεγείρεται εύκολα.

εύδιος, -ία, -ον (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη και ηρεμία, που δεν σκιάζεται από νέφη ή δεν ταράζεται από καταιγίδες ΣΥΝ. αίθριος, ανέφελος, ασυννέφιαστος, καλοκαιρινός ΑΝΤ. συννεφιασμένος, νεφοσκεπής, νεφώδης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐδία* (βλ.λ.)].

Ευδοκία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατειρών και πριγκιπισσών τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *εὐδοκία* (βλ.λ.)].

ευδοκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ευμενής διάθεση, η καλή θέληση, ιδ. αυτή που προέρχεται από το θείο: *«δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καί ἐπί γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»* (Κ.Δ. Λουκ. 2, 14) || ~ *Θεού* ΣΥΝ. εύνοια, ευμένεια ΑΝΤ. δυσμένεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐδοκῶ*].

ευδοκίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ευνοϊκή έκβαση: *η ~ μιας προσπάθειας* **2.** η διάκριση σε έναν τομέα, η καλή εξέλιξη και πορεία: *η ~ στον χώρο του ήταν αποτέλεσμα σοβαρής και σκληρής δουλειάς* **3.** η ακμή, η καλή κατάσταση: *η ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος* **4.** (για φυτό) η ανάπτυξη υπό ευνοϊκές συνθήκες.

ευδόκιμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ευδοκίμησε ή ευδοκιμεί, που θεωρείται επιτυχημένος (σε πράξη, ενέργεια, σταδιοδρομία κ.λπ.): ~ *προϋπηρεσία / θητεία / παραμονή / σπουδές* ΣΥΝ. επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. αδόκιμος, ανεπιτυχής, αποτυχημένος. — **ευδόκιμα / ευδοκίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευυπόληπτος», < *εὐ-* + *δόκιμος* (βλ.λ.)].

ευδοκιμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευδοκιμείς... | ευδοκίμησα} (λόγ.) **1.** σημειώνω επιτυχία ή επιφέρω ευνοϊκό αποτέλεσμα (σε έργο, καθήκον, απόπειρα): *είναι βέβαιο ότι η προσπάθειά του αυτή θα ευδοκιμήσει* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, ευοδώνομαι, τελεσφορώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω **2.** κατορθώνω να ξεχωρίσω από τους άλλους, να επιτύχω διάκριση (σε οποιονδήποτε τομέα): *ο διάσημος ζωγράφος ευδοκίμησε και ως σκηνογράφος* ΣΥΝ. διακρίνομαι, αναδεικνύομαι **3.** βρίσκομαι σε κατάσταση ευημερίας και ακμής, σε συνεχή πρόοδο και ανάπτυξη: *ευδοκιμεί η επιχείρηση / η δημοκρατία / η τέχνη / η χώρα* ΣΥΝ. ευημερώ, ακμάζω, προοδεύω, προκόβω ΑΝΤ. παρακμάζω, οπισθοδρομώ, παίρνω τον κατήφορο **4.** (ειδικότ. για φυτά) βρίσκω ευνοϊκές εδαφικές, κλιματολογικές κ.λπ. συνθήκες, για να αναπτυχθώ και να καρποφορήσω: *τα εσπεριδοειδή δεν ευδοκιμούν σε ψυχρά κλίματα* ΣΥΝ. θάλλω, αναπτύσσομαι, πιάνω.

ευδοκώ ρ. αμετβ. {ευδοκείς... | ευδόκησα} (συνήθ. στον αόρ.) **1.** δείχνω ευμένεια, εύνοια· εκφράζω τη συγκατάθεση και την αποδοχή μου, αποφασίζω να πράξω ή να ενεργήσω όπως μου ζητείται: *δεν ευδόκησε να ενδώσει στις αξιώσεις σας* ΣΥΝ. συγκατατίθεμαι, αποδέχομαι, ευαρεστούμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω, αποποιούμαι **2.** (ειδικότ.-ειρων.) ευαρεστούμαι να πράξω ή να συναινέσω σε πράξη μετά από μεγάλη δυσκολία και αργοπορία: *ύστερα από δύο ώρες αναμονής, ευδόκησε επιτέλους να μας δεχθεί* ΣΥΝ. συγκατατίθεμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, αποκρούω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδοκῶ (-έω)* < *εὐ-* + *δοκῶ*, βλ. κ. *δοκούν*].

Ευδοξία (η) **1.** όνομα Βυζαντινών αρχοντισσών **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδοξία* < *εὐ-* + *-δοξία* < *δόξα* «καλή φήμη»].

Ευδόξιος (ο) {Ευδοξίου} όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *εὐδοξία* < *εὐ-* + *-δοξία* < *δόξα* «καλή φήμη»].

Εύδοξος (ο) {Ευδόξου} **1.** αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (408-355 π.Χ.), μαθητής τής Σχολής τού Πυθαγόρα και τού Πλάτωνα· συνετέλεσε στην πρόοδο των μαθηματικών και τής αστρονομίας και κυριότερα επιτεύγματά του ήταν η διδασκαλία τής αναλογίας, η θεωρία τής χρυσής τομής, η μέθοδος τής εξάντλησης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὖ* + *-δοξος* < *δόξα*].

ευειδής, -ής, -ές {ευειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευειδέστ-ερος, -ατος} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: *«γυνή προσελθούσα καλή και ~»* (Α. Παπαδιαμάντης) || *«η τύχη... τον έδωσε μορφή εις άκρον ευειδή»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ειδής* < *εἶδος*].

ευέλικτος, -η, -ο 1. αυτός που ελίσσεται ή περιστρέφεται με ταχύτητα και ευκολία: ~ *παίκτης* ΣΥΝ. ευκίνητος, ευλύγιστος, εύκαμπτος, εύστροφος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να κάνει εύκολα ελιγμούς, να αλλάζει θέση εύκολα και γρήγορα: ~ *στρατιωτικό σώμα / πολιτική* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να ξεφεύγει από τις δυσκολίες, να αποφεύγει τις κακοτοπιές χωρίς να φθείρεται: ~ *διπλωμάτης / διαπραγματευτής*. — **ευέλικτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που τυλίγεται εύκολα», < *εὐ-* + *-έλικτος* < *ἑλίσσω / -ομαι*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. flexible].

ευελιξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να ελίσσεται, να περιστρέφεται κανείς με ταχύτητα και ευκολία: *η ~ τού αιλουροειδούς / ενός αθλητή* **2.** η ικανότητα να κάνει κανείς ελιγμούς την κατάλληλη στιγμή: *η ~ ενός στρατιωτικού σώματος* || *«με το νομοσχέδιο δίδεται μεγαλύτερη ~ στους ασφαλιστικούς φορείς να αναζητήσουν επενδύσεις με αυξημένες αποδόσεις»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) η ικανότητα να ξεφεύγει κανείς από τις δυσκολίες, να αποφεύγει τις κακοτοπιές χωρίς να φθείρεται: *η ~ πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε διπλωμάτη, γιατί του επιτρέπει να ξεφεύγει από τις παγίδες των αντιπάλων του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. flexibilité].

εύελπις, -ις, -ι {ευέλπ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες, -ίδων} **1.** (αρχαιοπρ. για πρόσ.) αυτός που γεννά προσδοκίες για το μέλλον του: *~ νέος* ΣΥΝ. φέρελπις **2.** (α) **εύελπις** (ο) ο σπουδαστής τής Σχολής Ευελπίδων (β) ***(Στρατιωτική) Σχολή Ευελπίδων*** ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο εκπαιδεύονται απόφοιτοι τής Μέσης Εκπαίδευσης στα πέντε Όπλα (Πεζικό, Πυροβολικό, Τεθωρακισμένα, Μηχανικό, Διαβιβάσεις) και στα δύο Σώματα Εφοδιασμού και Μεταφορών (Σ.Ε.Μ.) και Υλικού Πολέμου (Σ.Υ.Π.) τού Στρατού Ξηράς, προκειμένου να στελεχώσουν τον Στρατό Ξηράς ως μόνιμοι αξιωματικοί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἐλπίς*].

ευελπιστώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ευελπιστείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω πολλές και αγαθές ελπίδες, ελπίζω (σε κάτι καλό): *δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω, ωστόσο ~* ΑΝΤ. απελπίζομαι ♦ **2.** (μετβ.) ελπίζω (κάτι): *ευελπιστούμε ότι θα ανταποκριθείτε θετικά στο αίτημά μας.* — **ευελπιστία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εὐελπιστῶ (-έω)* < μτγν. *εὐελπιστία* < *εὐ-* + *-ελπιστία* < *ἐλπίζω*].

ευένδοτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ενδίδει εύκολα ΑΝΤ. ανένδοτος· (μτφ.) **2.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στην πίεση **3.** ηθικά μαλθακός, ευάλωτος.

ευεξάλειπτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εξαλείφεται, που σβήνεται εύκολα: *~ σημάδι* ΑΝΤ. δυσεξάλειπτος, ανεξάλειπτος.

ευέξαπτος, -η, -ο αυτός που εξάπτεται εύκολα, που θυμώνει και οργίζεται με το παραμικρό: *είναι ~ και μπλέκεται συνέχεια σε καβγάδες* ΣΥΝ. οξύθυμος, ευερέθιστος, αψίθυμος, οργίλος, θερμόαιμος, αράθυμος, αψύς ΑΝΤ. ήρεμος, πράος, γαλήνιος, απαθής, ψύχραιμος, φλεγματικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-έξαπτος* < *ἐξάπτω*].

ευεξήγητος, -η, -ο [1887] αυτός που εξηγείται εύκολα: *~ γεγονός / συμβάν / περιστατικό* ΣΥΝ. δυσεξήγητος, ανεξήγητος.

ευεξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καλή κατάσταση τής υγείας σε συνδυασμό με διάθεση για κίνηση και δραστηριότητα: *η ενασχόληση με την κηπουρική ξεκουράζει και χαρίζει ~* || *σωματική / πνευματική / μεγάλη / γενική ~* ΣΥΝ. ευρωστία, ευφορία ΣΥΝ. καχεξία, αδιαθεσία **2.** (μτφ.) η καλή οικονομική κατάσταση, συνθήκες υλικής προόδου και ευημερίας: *η επιχείρηση διέρχεται φάση άνθησης και ευεξίας* ΣΥΝ. ευρωστία, ευπορία, ευημερία ΑΝΤ. φτώχεια. (λαϊκ.) κεσάτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-εξία* < *ἔχω*, όπως επιμαρτυρείται και από την αρχ. περίφραση *εὖ ἔχω* (ίδια σημ.)].

ευεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δέχεται εύκολα ξένες επιδράσεις και διαμορφώνει ανάλογα τη στάση ή τη γνώμη του: *άνθρωπος ~ στις αποφάσεις του* ΑΝΤ. δυσεπηρέαστος, ανεπηρέαστος.

ευεπίλυτος, -η, -ο [1766] αυτός που επιλύεται εύκολα: *~ πρόβλημα* ΑΝΤ. δυσεπίλυτος.

ευεπίφορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που τείνει προς (κάτι), που εύκολα παρασύρεται (σε αυτό) ΣΥΝ. επιρρεπής. — **ευεπιφόρως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-επίφορος* < *ἐπιφέρω*].

ευεργεσία (η) [αρχ.] {ευεργεσιών} πράξη ή ενέργεια με φιλανθρωπικό χαρακτήρα, που γίνεται εθελοντικά και χωρίς την προσδοκία χρηματικών ή άλλων ανταλλαγμάτων: *έχτισε νοσοκομεία και ορφανοτροφεία και έκανε πλήθος άλλες ~.*

ευεργέτημα (το) [αρχ.] {ευεργετήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αγαθή και ωφέλιμη πράξη ή προσφορά, που γίνεται χωρίς υλικά ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. ευεργεσία, βοήθεια, χάρη ΑΝΤ. βλάβη, ζημιά **2.** ευεργετική διάταξη νόμου, που προβλέπει ευμενή μεταχείριση ορισμένων προσώπων ή κοινωνικών τάξεων στο πλαίσιο ειδικών εννόμων σχέσεων ή καταστάσεων, που αποτελούν εξαιρέσεις στην ισχύουσα νομοθεσία· ΦΡ. ***ευεργέτημα πενίας*** βλ. λ. *πενία.*

ευεργετήριος, -α, -ο ο ευεργετικός.

ευεργέτης (ο) {ευεργετών}, **ευεργέτιδα** (η) {ευεργετίδων} **1.** πρόσωπο που προβαίνει σε αγαθή και χρηστή πράξη ή ενέργεια, που προσφέρει υλική ή ηθική βοήθεια, πολύτιμη υπηρεσία κ.λπ. προς όφελος ενός ή περισσοτέρων ατόμων, κοινωφελούς ιδρύματος, έθνους ή και ολόκληρης τής ανθρωπότητας: *μέγας / αείμνηστος / αοίδιμος ~* || *~ τής πατρίδος / τής ανθρωπότητας* ΣΥΝ. αρωγός, αγαθοεργός **2.** (ειδικότ.) ο τίτλος που απονέμεται από ίδρυμα ή άλλο επίσημο φορέα σε πρόσωπο για την προσφορά μεγάλης δωρεάς και την ουσιαστική συμβολή στην ίδρυση και στις δραστηριότητές του· ΦΡ. ***εθνικός ευεργέτης*** πρόσωπο που ευεργέτησε το έθνος με μεγάλες δωρεές, κληροδοτήματα, ευαγή ιδρύματα, καθώς και με την καθιέρωση θεσμών, διαγωνισμών, υποτροφιών κ.λπ. Επίσης **ευεργέτισσα** {δύσχρ. ευεργετισσών} κ. (λόγ.) **ευεργέτις** (η) [αρχ.] {ευεργέτ-ιδος, -ιδα | -ίδων}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐεργός* «κατάλληλος, χρήσιμος» < *εὐ-* + *-εργός* < *ἔργον*].

ευεργετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ευεργετεί, που προσφέρει ηθική ή/και υλική βοήθεια χωρίς ανταλλάγματα, που αποβλέπει στο καλό και το αγαθό: *~ χειρονομία / δράση / μέτρο / ρόλος / δραστηριότητα / διάθεση* ΣΥΝ. αγαθοεργός, αγαθοποιός, ευεργετήριος ΑΝΤ. βλαπτικός, επιζήμιος, κακοποιός **2.** αυτός που προσφέρει ωφέλεια: *η χθεσινή βροχή υπήρξε πολύ ~ για τη γεωργία* || *~ επίδραση / αποτέλεσμα / άνεμος / περιβάλλον / επακόλουθο* ΣΥΝ. ευνοϊκός, χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής, λυσιτελής ΑΝΤ. βλαπτικός, επιζήμιος **3.** ΝΟΜ. ***ευεργετικός νόμος / ευεργετική διάταξη*** νόμος / διάταξη που παρέχει σε κατηγορίες ατόμων ειδικά προνόμια ή δικαιώματα ή τα απαλλάσσει από συγκεκριμένες υποχρεώσεις. — **ευεργετικά** επίρρ., **ευεργετικότητα** (η) [1894].

ευεργετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ευεργετείς... | ευεργέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω σε πράξη ή ενέργεια που ωφελεί, χωρίς να αναμένω ή να προσδοκώ χρηματικά ή άλλα ανταλλάγματα· προσφέρω εθελοντικά τις υπηρεσίες μου (στον συνάνθρωπο, στη χώρα μου ή και στον κόσμο ολόκληρο): *η πατρίδα ξέρει να τιμά όσους την ευεργετούν* ΣΥΝ. ωφελώ, συντρέχω, βοηθώ ΑΝΤ. ζημιώνω, βλάπτω **2.** (ειδικότ.) προβαίνω σε αγαθοεργίες, αναπτύσσω φιλανθρωπική δράση, κυρ. παρέχοντας χρηματική βοήθεια σε αναξιοπαθούντες ή σε φιλανθρωπικά ιδρύματα ΣΥΝ. ελεώ, ευσπλαχνίζομαι.

ευερέθιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ερεθίζεται εύκολα, που εξάπτεται και θυμώνει με το παραμικρό: *~ άνθρωπος / χαρακτήρας / ιδιοσυγκρασία* ΣΥΝ. ευέξαπτος, οξύθυμος, οργίλος, αψίθυμος, εύθικτος, νευρικός, αράθυμος, αψύς ΑΝΤ. ήρεμος, πράος, ψύχραιμος, νηφάλιος, φλεγματικός ● **2.** ΙΑΤΡ. ο επιρρεπής στους ερεθισμούς, αυτός που παθαίνει εύκολα φλεγμονές. — **ευερεθιστότητα** (η).

ευετηρία (η) {χωρ. πληθ.} η καλή χρονιά· (ειδικότ.) εύφορη χρονιά με καλή σοδειά: *τα έθιμα / τελετές τής ~ στις αγροτικές περιοχές.* — **ευετηριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ετηρία* < *ἔτος* (πβ. κ. *επ-ετηρίδα*)].

ευζωία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η καλή ζωή, ο άνετος βίος από υλικής πλευράς ΣΥΝ. καλοζωία, καλοπέραση, ευημερία, ευδαιμονία ΑΝΤ. κακοζωία, κακοπέραση, δυστυχία, δυσπραγία.

ευζωνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** χαϊδευτ. για εύζωνο **2.** (α) μικρό ομοίωμα ευζώνου ΣΥΝ. τσολιαδάκι (β) παιδί που ντύνεται εύζωνος στις εθνικές εορτές ΣΥΝ. τσολιαδάκι.

εύζωνος (ο) {ευζών-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ελαφρώς οπλισμένος στρατιώτης τού ελληνικού Στρατού Ξηράς, με ειδική στολή (φουστανέλα, φέσι και τσαρούχια)· σήμερα, στρατιώτες με αυτή τη στολή ανήκουν στην Προεδρική Φρουρά, αποδίδουν τιμές σε επισήμους και φρουρούν το μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτη ΣΥΝ. τσολιάς. Επίσης (καθημ.) **εύζωνας.** — **ευζωνικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὔζωνος* < *εὐ-* + *-ζωνος* < *ζώνη*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στον Όμηρο ως χαρακτηρισμός των γυναικών με ωραία, λεπτή μέση. Η σημερινή σημ. απαντά ήδη στους κλασικούς πεζογράφους, όπου η λ. προσδιορίζει τους ασκημένους στρατιώτες, τους οπλίτες που δεν έφεραν βαριά ασπίδα, με αποτέλεσμα να είναι ταχείς και ευκίνητοι].

ευήθης, -ης, εύηθες {ευήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική αφέλεια και αγαθότητα, που διακρίνεται για την ευπιστία και την ανοησία του ΣΥΝ. αγαθός, αγαθιάρης, αφελής, απλοϊκός, εύπιστος, μωρός, μωρόπιστος, χαζός, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, πονηρός, αετός. — **ευήθως** επίρρ., **ευήθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καλόκαρδος, ενάρετος», < *εὐ-* + *-ήθης* < *ἦθος*. Η σημερινή μειωτική σημ. είναι ήδη αρχ.].

ευήκοος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που έχει οξεία ακοή, που ακούει καλά ΣΥΝ. οξύκοος ΑΝΤ. βαρήκοος· κυρ. στη ΦΡ. ***τείνω / στρέφω ευήκοον ους*** ακούω με ευμένεια, με ευνοϊκή διάθεση (κάποιον): *~ στα αιτήματα μιας κατηγορίας εργαζομένων.* — **ευηκοΐα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].

ευήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σφυρηλατηθεί ή μπορεί να σφυρηλατηθεί εύκολα και καλά ΣΥΝ. δυσήλατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἐλατός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ευηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1884] (λόγ.) ΦΥΣ. αυτός που αποτελεί καλό αγωγό τού ηλεκτρισμού· αυτός από τη μάζα τού οποίου διέρχεται εύκολα το ηλεκτρικό ρεύμα: *~ σώμα / υλικό* ΑΝΤ. δυσηλεκτραγωγός.

ευήλιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λιάζεται καλά, που τον βλέπει ο ήλιος, που δέχεται άφθονο το ηλιακό φως: *~ δωμάτιο / κάμαρα / σπίτι* ΣΥΝ. προσήλιος, ηλιόλουστος ΑΝΤ. ανήλιος, ανήλιαγος, σκιερός. — **ευηλίως** επίρρ. [αρχ.].

ευημερία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση που διαμορφώνουν οι συνθήκες πλούτου, οικονομικής άνθησης και ευδαιμονίας· ζωή μέσα στην απόλαυση υλικών ή/και πνευματικών αγαθών: *τα κυβερνητικά μέτρα αποβλέπουν στην πρόοδο και την ~ τού τόπου* || *οικονομική / κοινωνική / υλική / γενική / αληθινή / παγκόσμια / προσωπική ~* || *βαθμός / επίπεδο / ημέρες / εικόνα / σύμβολο / οδός / προϋπόθεση /* (μτφ.) *άνεμος / πηγή / δείγμα ευημερίας* || *ζω / διάγω εν ευημερία* ΣΥΝ. ευπορία, ευζωία, καλοπέραση, ευπραγία, ευδοκίμηση, ευδαιμονία ΑΝΤ. δυστυχία, φτώχεια, δυσπραγία. — **ευημερώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐήμερος*, αρχικά χαρακτηρισμός μιας ικανοποιητικής και παραγωγικής ημέρας, < *εὐ-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

ευημερισμός (ο) [1843] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφική θεωρία τού φιλοσόφου Ευημέρου (3ος αι. π.Χ.), κατά την οποία οι θεοί αρχικά ήταν άνθρωποι και θεοποιήθηκαν αργότερα. — **ευημεριστής** (ο) [1866].

ευήνεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από σφοδρούς ανέμους, που μένει προφυλαγμένος από τη δύναμη των ανέμων: *~ λιμάνι* ΣΥΝ. υπήνεμος, απάνεμος ΑΝΤ. προσήνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθε-*

τος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἄνεμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

Εύηνος (ο) {Ευήνου} ποταμός τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τα όρη τής Ναυπακτίας και εκβάλλει στον Πατραϊκό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (και ανθρωπωνύμιο), πιθ. < *εὖ* + **ἦνος* «πρόσωπο» (βλ. λ. *ἀπ-ηνής*, *προσ-ηνής*), οπότε η λ. θα δήλωνε το όμορφο πρόσωπο ή παρουσιαστικό. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή τού β' συνθ. σε αρχ. *ἦνις* (αιτ. πληθ.), που χρησιμοποιείται ως επίθ. βοδιών και σημαίνει «ενός έτους» (συνδ. με τη λ. *ἐνιαυτός*)].

εύηχος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που ηχεί δυνατά, που έχει ισχυρό ήχο ΑΝΤ. σιγανός **2.** (συνήθ.) αυτός που παράγει αρμονικό ήχο, που ηχεί ευχάριστα: ~ *λόγος* / *φωνή* / *κήρυγμα* ΣΥΝ. γλυκόηχος, καλλίφωνος, εύφωνος, γλυκύφωνος, μελωδικός ΑΝΤ. κακόηχος, κακόφωνος. — **εύηχα / ευήχως** [μτγν.] επίρρ.

ευθαλής, -ής, -ές {ευθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει πλούσια βλάστηση, που ανθίζει: ~ *φυτό* ΣΥΝ. θαλερός, ανθηρός ΑΝΤ. μαραμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θαλής* < *θάλλω* (βλ.λ.)].

Ευθαλία (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐθαλής* «ανθηρός, πλούσιος σε βλάστηση» (βλ.λ.). Βλ. κ. *Θαλής* / *Θάλεια*].

ευθανασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο όσο το δυνατόν καλύτερος, ευκολότερος και πιο ανώδυνος θάνατος **2.** (ειδικότ.) η πρόκληση ανώδυνου θανάτου ή η επίσπευση αυτού, προκειμένου να συντομευθεί η αγωνία ετοιμοθανάτου ή πάσχοντος από ανίατη ασθένεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ευτυχισμένος ή αξιοπρεπής θάνατος». < *εὖ* + *θάνατος*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. euthanasia].

ευθαρσής, -ής, -ές {ευθαρσ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γεμάτος θάρρος, θαρραλέος: ~ *λόγος* / *εξήγηση* / *τοποθέτηση* ΣΥΝ. τολμηρός, θαρρετός ΑΝΤ. δειλός, άτολμος, άνανδρος. — **ευθαρσώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θαρσής* < *θάρσος* / *θάρρος*].

ευθεία (η) {ευθειών} **1.** ΜΑΘ. η γραμμή που ορίζεται από δύο σημεία (πρωταρχική έννοια τής γεωμετρίας· πρακτικά χαράσσεται με τον χάρακα, τον κανόνα): *δύο ~ που τέμνονται στο σημείο Α* || *παράλληλες* / *ασύμβατες ~* ΑΝΤ. τεθλασμένη, καμπύλη **2.** ***ευθεία*** (η) (ενν. *οδός*) ο ίσιος δρόμος, δρόμος χωρίς στροφές: *ακολουθήστε αυτή την ~ και στο πρώτο στενό στρίψτε δεξιά* || *ο δρόμος είναι μία ~*· ΦΡ. (α) ***τελική ευθεία*** βλ. λ. *τελικός* (β) ***κατ' ευθείαν*** βλ. λ. *κατευθείαν* (γ) ***απ' ευθείας*** βλ. λ. *απευθείας*. — **ευθειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐθεῖα*, θηλ. τού επιθ. *εὐθύς*].

ευθεία επίρρ.· σε ευθεία κατεύθυνση, χωρίς παρέκκλιση: *πηγαίνεις όλο ~, δεν στρίβεις πουθενά* ΣΥΝ. ίσια.

ευθειάζω ρ. μετβ. {ευθείασ-α, -τηκα} κάνω (κάτι) ευθύ ή επίπεδο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εὐθύς* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*, βλ. κ. *φτειάχνω*].

ευθερμαγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ. (σώμα) που είναι καλός αγωγός τής θερμότητας: ~ *μέταλλο* ΣΥΝ. θερμαγωγός ΑΝΤ. δυσθερμαγωγός.

εύθετος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που είναι καλά τοποθετημένος, που βρίσκεται στη σωστή θέση ΣΥΝ. διευθετημένος, τακτοποιημένος **2.** (μτφ. για χρόνο) ο κατάλληλος, ο αρμόζων: *η απόφαση θα ανακοινωθεί σε ~ χρόνο* ΣΥΝ. ευνοϊκός, επίκαιρος, ενδεδειγμένος· ΦΡ. ***εν ευθέτω χρόνω*** *(ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ)* τον κατάλληλο καιρό, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες: *το θέμα θα συζητηθεί ~*. — **ευθέτως** επίρρ. [αρχ.]. **ευθετώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θετος* < *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

ευθέως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** κατευθείαν, ολόισια ΣΥΝ. στα ίσια ΑΝΤ. λοξά, πλαγίως • **2.** με κατηγορηματικό τρόπο, με ειλικρίνεια, χωρίς περιστροφές: *τον κατηγόρησε ~ ως υπαίτιο τής ήττας* ΣΥΝ. απερίφραστα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

εύθικτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που θίγεται εύκολα, που προσβάλλεται με το παραμικρό από τους λόγους ή τη συμπεριφορά των άλλων: *είναι πολύ ~ σε ζητήματα τιμής* ΣΥΝ. ευαίσθητος, (λαϊκ.) μυγιάγγιχτος ΑΝΤ. παχύδερμος, αναίσθητος, χοντρόπετσος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θικτος* < *θίγω*].

ευθιξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να θίγεται κανείς εύκολα, κυρ. για θέματα τιμής: *παραιτήθηκε για λόγους ευθιξίας* || *σπάνια* / *προσωπική* / *πολιτική ~* ΣΥΝ. ευαισθησία.

εύθραυστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σπάει εύκολα: *Προσοχή στη μεταφορά! Είναι ~ προϊόν* || ~ *αγγείο* / *τζάμι* ΣΥΝ. εύθρυπτος ΑΝΤ. άθραυστος **2.** (μτφ.) ευπαθής, αυτός που εύκολα προσβάλλεται ή διαταράσσεται: ~ *υγεία* / *νεύρα* / *κατάσταση* / *ειρήνη* / *ψυχική ισορροπία* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ευπρόσβλητος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αδύνατη κατασκευή ή κράση: ~ *κοπέλα* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτεπίλεπτος, αιθέριος, (καθημ.) ντελικάτος, ασθενικός. — **ευθραυστότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θραυστος* < *θραύω*].

εύθρυπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, που τρίβεται εύκολα: ~ *κόκκοι* ΣΥΝ. εύθραυστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *θρυπτός* < *θρύπτω* «θραύω, θρυμματίζω», βλ. κ. *θρύμμα*].

ευθυ- κ. **ευθύ-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού ίσιου: *ευθύ-γραμμος*, *ευθύ-βολος* **2.** τού δίκαιου, τού ορθού: *ευθύ-δικος*, *ευθυ-κρισία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *εὐθύς* (βλ.λ.)].

ευθύαυλος (ο) [1861] {ευθυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αντιδιαστέλλεται προς τον πλαγίαυλο (το φλάουτο)· το κλαρίνο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*.
[ΕΤΥΜ. < *ευθυ-* + *αυλός*, κατ' αντιδιαστολή προς το *πλαγίαυλος*].

ευθύβολος, -η, -ο κ. (ορθότ.) **ευθυβόλος**, -ος, -ο αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του, ο εύστοχος, ο ακριβής ΑΝΤ. άστοχος. — **ευθυβολία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐθυβόλος* < *εὐθυ-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ευθυγραμμία (η) ▸ ευθύγραμμος

ευθυγραμμίζω ρ. μετβ. [1882] {ευθυγράμμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή φέρω σε ευθεία γραμμή: ~ *ένα κομμάτι ξύλο* / *τζάμι* || ~ *τις σειρές των θρανίων* ΣΥΝ. ισιώνω, στοιχίζω ΑΝΤ. στραβώνω **2.** (μτφ.) ταυτίζω, προσαρμόζω, συμφωνώ: *προσπάθησε να ευθυγραμμίσει την πολιτική τής χώρας του με την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών* || (κ. μεσοπαθ.) *ευθυγραμμίστηκε με την κυρίαρχη τάση στο κόμμα του.*

ευθυγράμμιση (η) [1882] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η τοποθέτηση σε ευθεία γραμμή: *η ~ των θρανίων τής αίθουσας* **2.** ΜΗΧΑΝ. η τεχνική επέμβαση στο σύστημα διεύθυνσης τού αυτοκινήτου (τιμόνι, τροχοί, άξονες τροχών και ημιαξόνια) έτσι, ώστε αυτό να συμβάλλει στην ορθή πορεία τού οχήματος: *«ευθυγραμμίσεις – ζυγοσταθμίσεις»* (επιγραφή συνεργείων αυτοκινήτων) **3.** (μτφ.) η προσαρμογή (τακτικής, πολιτικής ή άλλης γραμμής, ιδεών) προς κάτι άλλο: *η ~ τής εξωτερικής πολιτικής τής χώρας με τις αποφάσεις τής Διακυβερνητικής* || *η ~ του με τη γραμμή τού κόμματος* ΣΥΝ. συμφωνία, ταύτιση.

ευθύγραμμος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε ευθεία γραμμή: ~ *κίνηση* ΣΥΝ. ευθύς, ίσιος **2.** ΓΕΩΜ. αυτός που τα στοιχεία του (σημεία) ανήκουν στην ίδια ευθεία· ΦΡ. ***ευθύγραμμο τμήμα*** το τμήμα ευθείας, που ορίζεται από δύο σημεία: *το ~ ΑΒ*. — **ευθύγραμμα** επίρρ., **ευθυγραμμία** (η) [1833].

ευθυδικία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} δίκαιη και ορθή κρίση ή απόφαση· δικαιοκρισία ΑΝΤ. στρεψοδικία, κακοδικία. — **ευθύδικος**, -η, -ο [αρχ.].

ευθυκρισία (η) [1825] {χωρ. πληθ.} ορθή και δίκαιη κρίση· σωστή σκέψη ΑΝΤ. ακρισία.

Ευθυμία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὔθυμος* (βλ.λ.)].

ευθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χαρούμενη και ευχάριστη ψυχική διάθεση: *στην παρέα επικρατούσε μεγάλη ~* ΣΥΝ. κέφι, ευδιαθεσία ΑΝΤ. αθυμία, δυσθυμία, ακεφιά **2.** η ευχάριστη διάθεση που δημιουργείται υπό την επήρεια ελαφράς μέθης: *ήπιε δυο ποτηράκια παραπάνω κι ήρθε σε ~.*

Ευθύμιος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ευθύμης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὔθυμος* (βλ.λ.)].

ευθυμογράφημα (το) {ευθυμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. σε εφημερίδες ή περιοδικά) κείμενο με εύθυμο χαρακτήρα, ευτράπελο ανάγνωσμα.

ευθυμογράφος (ο/η) [1889] συγγραφέας ευθυμογραφημάτων. — **ευθυμογραφικός**, -ή, -ό [1892].

ευθυμογραφώ ρ. μετβ. [1891] {ευθυμογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συγγράφω ευθυμογραφήματα.

ευθυμολόγημα (το) {ευθυμολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λέγεται ή γράφεται, για να προκαλέσει ευθυμία· εύθυμος λόγος ΣΥΝ. χαριτολόγημα, αστειολογία.

ευθυμολογώ ρ. αμετβ. {ευθυμολογείς...} λέω κάτι που προκαλεί ευθυμία ΣΥΝ. χαριτολογώ, αστειολογώ ΑΝΤ. σοβαρολογώ. — **ευθυμολογία** (η) [1891], **ευθυμολόγος** (ο/η) [1894], **ευθυμολογικός**, -ή, -ό.

εύθυμος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει καλή διάθεση· χαρούμενος, πρόσχαρος: ~ *παρέα* ΣΥΝ. ευδιάθετος, χαρωπός, κεφάτος, χαρούμενος ΑΝΤ. δύσθυμος, άκεφος, (λαϊκ.) κατσούφης, σκυθρωπός· ΦΡ. ***εύθυμη χήρα*** βλ. λ. *χήρα* **2.** αυτός που τον διακρίνει η χαρά: ~ *διάθεση* / *τόνος* || *σφυρίζω έναν ~ σκοπό* ΣΥΝ. αλέγρος **3.** αυτός που προκαλεί γέλιο και χαρά· αστείος: ~ *παράσταση* ΣΥΝ. διασκεδαστικός, φαιδρός, κωμικός, (λόγ.) ιλαρός. — **εύθυμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *θυμός* «καρδιά, εσωτερικός εαυτός» (βλ.λ.)].

ευθυμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευθυμείς... | ευθύμησα} **1.** έχω καλή ψυχική διάθεση· είμαι χαρούμενος, εύθυμος ΑΝΤ. δυσθυμώ **2.** έρχομαι σε κατάσταση ελαφράς μέθης.

ευθύνη (η) {ευθυνών} **1.** η υποχρέωση που έχει κανείς να πραγματοποιήσει κάτι, καθώς και να δώσει λόγο γι' αυτό: *επαγγελματική* / *πολιτική* / *κοινωνική* / *ηθική* / *νομική* / *αστική* / *ποινική ~* || *θα το έχεις υπ' ~ σου* (θα είσαι υπεύθυνος γι' αυτό) || *έχω την ~ των επιλογών* / *τής παραγωγής* / *μιας στρατιωτικής επιχείρησης* || *τα έργα εκτελούνται υπό την ~ τής αρμόδιας υπηρεσίας* || *έχει απόλυτη εξουσία χειρισμών στον χώρο ευθύνης του*· ΦΡ. (α) ***αίσθημα ευθύνης*** η υπευθυνότητα: *έχει έντονο το ~ για τις πράξεις του* (είναι πολύ ευσυνείδητος) (β) ***προ / ενώπιον των ευθυνών*** μπροστά στις ευθύνες: *τον έφερε προ των ευθυνών του και του ζήτησε να ενεργήσει αμέσως* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αναλαμβάνει κανείς υπεύθυνα: *Μην ασχοληθείς μ' αυτό! Είναι δική μου ~* **3.** (ειδικότ.) το σύνολο των συνεπειών που βαρύνει κάποιον εξαιτίας τής πλημμελούς τήρησης των καθηκόντων του ή τής παράβασης έννομης ή ηθικής αρχής: *φέρω* / *επωμίζομαι* / *αποσείω* / *διαχωρίζω* / *αποδίδω* / *ρίχνω σε άλλον την ~* || (κ. στον πληθ.) *επιρρίπτω* / *καταλογίζω ευθύνες σε κάποιον* || *για το ατύχημα θα αναζητηθούν ευθύνες* (θα αναζητηθεί ποιοι πρέπει να λογοδοτήσουν) || *έχετε κι εσείς μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή* ΣΥΝ. βάρος, ενοχή, υπαιτιότητα· ΦΡ. ***αναλαμβάνω την ευθύνη*** (για κάτι) (i) δηλώνω υπεύθυνος (για κάτι που έχει συμβεί), δηλώνω ότι είμαι ο δράστης (συγκεκριμένης πράξης): *την ευθύνη τής τρομοκρατικής επίθεσης ανέλαβε η «17 Νοέμβρη»* (ii) δηλώνω υπεύθυνος, έτοιμος να υποστώ τις συνέπειες (για ό,τι πρόκειται να συμβεί): *Ας παρακάμψουμε αυτή την εντολή! Εγώ ~* (iii) ***(εις το ακέραιον)*** αναλαμβάνω

πλήρως την ευθύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ανεύθυνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔθυνα* (από τις πλάγιες πτώσεις. π.χ. γεν. *εὐθύνης*, προέκυψε η ονομαστική *εὐθύνη*) < *εὐθύνω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Στην αρχ. Αθήνα, οι αξιωματούχοι που ολοκλήρωναν τη θητεία τους είχαν την υποχρέωση να παραστούν σε δημόσια εξέταση (*εὔθυνα*) τής εν γένει διαγωγής τους. Στη διαδικασία αυτή αναφέρονται οι αρχ. περιφράσεις *ὑπέχω εὐθύνας* / *εὐθύνας δίδωμι* / *ἐπὶ τὰς εὐθύνας ἐλθεῖν* / *τὰς εὐθύνας κατηγορεῖν* κ.ά., από όπου προέκυψε η βασική σημ. τής λ.].

ευθύνη – υπεύθυνος – ανεύθυνος. Η έννοια τής **ευθύνης**, βασικός θεσμός τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας, έχει ιδιαίτερο σημασιολογικό ενδιαφέρον για τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα τα επίθ. **υπεύθυνος** και **ανεύθυνος**. Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν τη λ. **εὔθυνα** και αργότερα το **εὐθύνη** (από τη γενική: *εὔθυνα – εὐθύνης* > *εὐθύνη*) με την κυριολ. σημ. «ίσιωμα, το να κάνεις κάτι ευθύ, ίσιο, διόρθωση» (το *εὔθυνα* είναι από το ρ. **εὐθύνω** «ισιώνω» και αυτό από το **εὐθύς**) και με τη μεταφορική σημ. «διαχειριστική ευθύνη, διαχειριστικός έλεγχος, που ασκείτο δημόσια σε αυτούς που είχαν αναλάβει δημόσια αξιώματα κατά το πέρας τής θητείας τους». Όποιος ανελάμβανε αξίωμα ήταν **ὑπεύθυνος**, υπόλογος δημοσίου ελέγχου, στους **εὐθύνους**, τους δημόσιους ελεγκτές, ενώ ο μη υπέχων τέτοια ευθύνη, ο μη υπόλογος, ήταν **ἀνεύθυνος**. Βαθμηδόν η έννοια τής *ευθύνης* επεκτάθηκε σε οτιδήποτε αναλαμβάνει κανείς ως καθήκον ή αρμοδιότητα στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό (επαγγελματικό ή άλλον) χώρο, καθήκον ή αρμοδιότητα για την οποία υπέχει (νομική ή ηθική) ευθύνη, δηλ. για την οποία είναι *υπεύθυνος*. Παράλληλα προς την ουδέτερη αυτή σημ. τού υπόλογου (και από περιπτώσεις που συνέβαινε κάτι κακό κατά την άσκηση καθηκόντων και αρμοδιοτήτων), η λ. *υπεύθυνος* προσέλαβε και τη σημ. «ένοχος». Ομοίως και το αντίθετο, η λ. *ανεύθυνος* από τη σημ. «άμοιρος, αμέτοχος ευθυνών» προσέλαβε και τη σημ. «αθώος». Με αυτή την «καλή» σημ. χρησιμοποιείται η λ. και στην υμνογραφία τής Εκκλησίας: «*Σήμερον τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ πονηρὸν συνήχθη συνέδριον, καὶ κατ' αὐτοῦ κενὰ ἐβουλεύσατο παραδοῦναι Πιλάτῳ εἰς θάνατον τὸν ἀνεύθυνον* [ενν. τον Χριστό]». Από τη σημ. «υπεύθυνος = ένοχος» και «ανεύθυνος = αθώος» στη σύγχρονη Ελληνική περάσαμε στην αντίθετη (!) και για τις δύο λέξεις σημασία: όταν χαρακτηρίζουμε κάποιον ως «υπεύθυνο» πρόσωπο (μαζί με την αρχική σημ. «υπαίτιος», την κακόσημη), εννοούμε επίσης «με συνείδηση ευθύνης, ευσυνείδητο και αξιόπιστο πρόσωπο». Αντιθέτως, ως «ανεύθυνο πρόσωπο» χαρακτηρίζουμε σήμερα «εκείνον που στερείται ευθύνης, τον ασυνείδητο, τον αναξιόπιστο». Habent voces sua fata! («Έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους»).
→ *ανεύθυνος*

ευθύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.] είμαι υπεύθυνος, φέρω την ευθύνη για κάτι: *η κυβέρνηση ευθύνεται για τη χάραξη τού προϋπολογισμού* || *δεν ~ εγώ για τη δική του αποτυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *εὐθύνω* «κατευθύνω, οδηγώ κατευθείαν» < *εὐθύς*. Βλ. κ. *ευθύνη*].

ευθυνόφοβος, -η, -ο αυτός που φοβάται ή αποφεύγει να αναλάβει τις ευθύνες: *~ ηγεσία.* — **ευθυνοφοβία** (η).

ευθύς, -εία, -ύ [ευθ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· ευθύτ-ερος, -ατος] **1.** αυτός που δεν αλλάζει κατεύθυνση· ίσιος: *~ δρόμος / πορεία / γραμμή* ΣΥΝ. ευθύγραμμος ΑΝΤ. καμπύλος, κυρτός, τεθλασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που φέρεται με ειλικρίνεια, χωρίς να αποκρύπτει τις προθέσεις του: *~ χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. ντόμπρος **3.** αυτός που εκφέρεται κατά τρόπο ξεκάθαρο και άμεσο, χωρίς υπεκφυγές: *~ προσέγγιση / εξήγηση / κατηγορία / τρόπος / απάντηση* ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος **4. ευθεία** (ενν. γραμμή) βλ. λ. *ευθεία* • **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) **ευθύς λόγος** η μορφή λόγου κατά την οποία έχουμε αυτούσια τα λόγια τού ομιλητή, π.χ. *Μας είπε: «Φεύγω αύριο για το εξωτερικό»* (κατ' αντιδιαστολή προς τον πλάγιο λόγο, βλ. λ. *πλάγιος*) (β) **ευθεία ερώτηση** η μορφή ερώτησης κατά την οποία έχουμε αυτούσια τα λόγια τού ομιλητή που έθεσε την ερώτηση και μάλιστα με χρήση ερωτηματικού σημείου, όταν πρόκειται για γραπτό λόγο· π.χ. *Μας ρώτησε: «Θέλετε να έρθετε μαζί μας;»* (κατ' αντιδιαστολή προς την πλάγια ερωτηματική, βλ. λ. *πλάγιος*) (γ) **ευθεία πτώση** η ονομαστική κατ' αντιδιαστολή προς τις πλάγιες πτώσεις (βλ. λ. *πλάγιος*), τη γενική, την αιτιατική (και τη δοτική, στην αρχαία Ελληνική). — **ευθέως** επίρρ. [αρχ.]. **ευθύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιός, ευθύνη, κάνω, προηγούμενως, -ύς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., *παράλλ.* τ. τού αρχαιότερου ιων. *ἰθύς* (για το οποίο βλ. λ. *ἰθύνω*). Η εναλλαγή *εὐθύς – ἰθύς* ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού επιρρ. *εὖ*. Κατ' άλλη άποψη, ο τ. *εὐθύς* προέκυψε (με προληπτική αφομοίωση) από τον τ. **εἰθύς* (που μαρτυρείται στο επίρρ. *εἶθαρ* «αμέσως, απευθείας»)].

ευθύς επίρρ. [αρχ.] αμέσως, χωρίς αναβολή ή καθυστέρηση: *έφυγα ~ μόλις ξημέρωσε* || *~ εξαρχής* || (καταχρ.) *~ αμέσως.*

ευθύς ως σύνδ. [αρχ.] (λόγ.) αμέσως μόλις: *~ ανήγγειλε ο υπουργός την επικύρωση τής συνθήκης, οι βουλευτές ξέσπασαν σε χειροκροτήματα.*

ευθυτενής, -ής, -ές [ευθυτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)] (λόγ.) αυτός που έχει στητό, αγέρωχο παράστημα: *πρόβαλε ψηλός κι ~* || *περπατά ~.* — **ευθυτενώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐθύς* + *-τενής* (< *τείνω* (< **τέν-jω*)].

ευθύτητα (η) ▸ ευθύς

ευΐατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εύκολα θεραπεύεται ΣΥΝ. ευκολοθεράπευτος ΑΝΤ. δυσίατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἰατός*].

ευκαιρία (η) [ευκαιριών] **1.** περίσταση ευνοϊκή, κατάλληλη για την επίτευξη ενός σκοπού ή γενικά για να γίνει κάτι: *χάνω / εκμεταλλεύομαι / αξιοποιώ μια ~* || *ήταν μόνος του και βρήκα την ~ να του μιλήσω ιδιαιτέρως* || *μην αφήσεις την ~ να πάει χαμένη·* ΦΡ. (α) **σε πρώτη ευκαιρία / με την πρώτη ευκαιρία** στην πρώτη ευνοϊκή περίσταση που θα παρουσιαστεί: *~ θα σου γράψω* (β) **με την ευκαιρία / επ' ευκαιρία / επί τη ευκαιρία** (*ἐπ' εὐκαιρίᾳ* / *ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ*) (τα *επί τής ευκαιρίας* και *επ' ευκαιρίας* είναι εσφαλμ.) (i) (+γεν.) με αφορμή ευνοϊκή περίσταση: *~ τού συνεδρίου συνάντησε κορυφαίες προσωπικότητες τής επιστήμης* (ii) (απολύτως στους τ. **επ' ευκαιρία, επί τη ευκαιρία**) μια και το έφερε η κουβέντα, κάτι που ήθελα ακόμη να πω: *~, μήπως πρέπει να συζητήσουμε κι αυτή την εκδοχή;* (γ) **δεν χάνω ευκαιρία να...** για κάτι που κάνει κάποιος συνεχώς, όποτε του το επιτρέπουν οι περιστάσεις: *ο απολυμένος υπάλληλος δεν χάνει ευκαιρία να καταφέρεται κατά τής διοίκησης τής εταιρείας του* (δ) **μη χάσεις ευκαιρία!** (ειρων.) ως σχόλιο σε δήλωση, σύμφωνα με την οποία κάποιος έκανε ή προτίθεται να κάνει κάτι που του αρέσει πολύ και το επιδιώκει συνεχώς: *- Στη γιορτή θ' ανοίξουν καινούργιο βαρέλι· θα πιούμε κρασί μέχρι σκασμού! - Εσύ, ~ !* (ενν. και δεν πιεις) (ε) **αρπάζω ή αδράχνω την ευκαιρία** / (λόγ.) **δράττομαι** ή **επωφελούμαι τής ευκαιρίας** εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως μόλις παρουσιαστεί: *άδραξε την ευκαιρία και πρόβαλε με τον καλύτερο τρόπο τις θέσεις τής χώρας μας στο συνέδριο* || *δράττομαι τής ευκαιρίας που μου παρέχει η επίσκεψή σας να σας ενημερώσω για τα προβλήματα τού δήμου μας* (στ) **αρπάζω μια ευκαιρία από τα μαλλιά** (εμφατ.) εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως, δεν την αφήνω να χαθεί (ζ) **έχω την ευκαιρία να / μου δίνεται η ευκαιρία να** μπορώ να, βρίσκομαι στην κατάλληλη περίσταση να κάνω κάτι: *στο ταξίδι αυτό είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τον πολιτισμό αυτής τής χώρας* || *μέχρι σήμερα δεν μας δόθηκε η ευκαιρία να συζητήσουμε τόσο ανοιχτά* (η) **ευκαιρίας δοθείσης / δοθείσης τής ευκαιρίας** εφόσον δοθεί ή δόθηκε η ευκαιρία, εφόσον υπάρξει ή υπήρξε η κατάλληλη περίσταση για κάτι: *«πολλοί πολίτες ~ επιδιώκουν να λυμαίνονται τα δημόσια ταμεία, ακόμη και αν δεν έχουν ανάγκη»* (εφημ.) (θ) **σημαία ευκαιρίας** βλ. λ. σημαία **2.** η δυνατότητα που έχει κανείς να κάνει (κάτι): *τα άθλια οικονομικά τής οικογένειας δεν του έδωσαν την ~ να σπουδάσει* || *σ' αυτή τη δουλειά έχεις την ~ να δείξεις τι αξίζεις* || *σ' αυτή τη χώρα υπάρχουν πολλές ~ απασχόλησης* || *δίνω / παρέχω / προσφέρω σε κάποιον την ~ να επανορθώσει* || *είναι η τρίτη και τελευταία ευκαιρία να περάσεις στο πανεπιστήμιο* **3.** ελεύθερος ή διαθέσιμος χρόνος: *θα σου τηλεφωνήσω, μόλις βρω ~* (μόλις ευκαιρήσω) ΣΥΝ. άνεση, χρόνος, καιρός **4.** εμπόρευμα που προσφέρεται σε χαμηλή τιμή: *μεγάλη / χρυσή ~·* ΦΡ. **σε τιμή ευκαιρίας** σε συμφέρουσα τιμή αγοράς: *φεύγει για το εξωτερικό και πουλάει το αυτοκίνητό του ~* **5.** (στο ποδόσφαιρο) επιθετική προσπάθεια που θα μπορούσε να καταλήξει σε γκολ: *είχαμε / δημιουργήσαμε / χάσαμε πολλές ~ για γκολ* || *ρεσιτάλ χαμένων ~ από τον επιθετικό παίκτη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκαιρος* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *επωφελούμαι / δράττομαι τής ευκαιρίας* (< profiter de / saisir l'occasion), *επί τη ευκαιρία* (< à l'occasion), *με την πρώτη ευκαιρία* (< à la première occasion), *τιμή ευκαιρίας* (< prix d'occasion)].

ευκαιριακός, -ή, -ό περιστασιακός, αυτός που προκύπτει ως ευκαιρία, εκτάκτως και όχι προγραμματισμένα: *~ δραστηριότητα / απασχόληση / κέρδος.* — **ευκαιριακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. occasionnel].

εύκαιρος, -η, -ο [αρχ.] ελεύθερος από ενασχολήσεις ή υποχρεώσεις, διαθέσιμος: *πολλοί ζητούν να τον συναντήσουν, αλλά σπάνια είναι ~* ΑΝΤ. απασχολημένος, πολυάσχολος.

ευκαιρώ ρ. [αρχ.] αμετβ. κ. μετβ. [ευκαιρείς... | ευκαίρησα] ♦ **1.** (αμετβ.) έχω ελεύθερο ή διαθέσιμο χρόνο: *όποτε ευκαιρήσεις, έλα να μας επισκεφθείς* || *δεν ~ για να 'ρθω μαζί σου* ΣΥΝ. (λαϊκ.-μτφ.) αδειάζω ♦ **2.** (μετβ.) (+να) μπορώ, έχω την ευκαιρία (να κάνω κάτι): *δεν ευκαιρούσε να με δει ούτε για πέντε λεπτά.*

ευκαίρως-ακαίρως επίρρ. (λόγ.) πάντοτε, είτε οι περιστάσεις είναι κατάλληλες είτε ακατάλληλες: *θα επιτελέσει το έργο του ~.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. προέρχεται από την Κ.Δ. (*Β' Τιμόθ.* 4, 2: *κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον...*)].

ευκαλυπτέλαιο (το) [1888] [ευκαλυπτελαί-ου | -ων] ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα φύλλα τού ευκαλύπτου.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. essence d'eucalyptus].

ευκάλυπτος (ο) [ευκαλύπτ-ου | -ων, -ους] αειθαλές δέντρο χρήσιμο για την ξυλεία του και με αρωματώδη φύλλα, που χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *καλύπτω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. eucalyptus].

εύκαμπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (α) αυτός που κάμπτεται εύκολα· ευλύγιστος: *~ σώμα / υλικό / μέταλλο* ΣΥΝ. ελαστικός, λυγερός, λαστιχένιος ΑΝΤ. δύσκαμπτος, άκαμπτος, αλύγιστος (β) ΠΛΗΡΟΦ. **εύκαμπτος δίσκος** η δισκέτα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που φέρεται με ευελιξία και διπλωματικότητα ΣΥΝ. ευέλικτος. — **εύκαμπτα** επίρρ., **ευκαμψία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-καμπτος* < *κάμπτω*. Ο όρ. *εύκαμπτος δίσκος* αποδίδει το αγγλ. floppy disk].

ευκαρπία (η) [αρχ.] [χωρ. πληθ.] η άφθονη παραγωγή καρπών, η ευφορία: *η ~ τής γης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκαρπος* «παραγωγικός, καρποφόρος (για δέντρα, γυναίκες και θηλυκά ζώα)» < *εὐ-* + *καρπός*].

ευκατάστατος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κα-

τάσταση ΣΥΝ. εύπορος, πλούσιος ΑΝΤ. άπορος, φτωχός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερά τοποθετημένος», < *εὐ-* + *-κατάστατος* < *καθίστημι* «καθιστώ»].

ευκαταφρόνητος, -η, -ο [αρχ.] άξιος για καταφρόνηση, μη υπολογίσιμος, ασήμαντος: ~ *ποσό / κέρδος / περιουσία / υπόθεση* || *έχει ένα εισόδημα καθόλου ~ για την ηλικία του* ΣΥΝ. αξιοκαταφρόνητος, ανάξιος προσοχής ΑΝΤ. αξιοπρόσεκτος, υπολογίσιμος, αξιοσημείωτος. — **ευκαταφρόνητα** επίρρ.

ευκή (η) ‣ ευχή

ευκίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που κινείται εύκολα, γρήγορος: *λυγερό κι ~ κορμί* || ~ *ζώο* ΣΥΝ. γοργοκίνητος, ευλύγιστος, (λαϊκ.) σβέλτος ΑΝΤ. δυσκίνητος, δύσκαμπτος, αργός **2.** (μτφ.) αυτός που λειτουργεί με ταχύτητα, με ευστροφία, χωρίς φραγμούς και περιορισμούς: ~ *νους* ΣΥΝ. ευέλικτος ΑΝΤ. δύσκαμπτος. — **ευκίνητα** επίρρ., **ευκινησία** (η) [μτγν.].

ευκλεής, -ής, -ές {ευκλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει καλή φήμη, ένδοξος: ~ *πρόγονος* ΣΥΝ. ονομαστός, δοξασμένος, περίφημος, (λόγ.) περικλεής ΑΝΤ. ακλεής, άδοξος. — **ευκλεώς** επίρρ. [αρχ.], **εύκλεια** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κλεής* < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

ευκλείδειος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ευκλείδη και το έργο του· ΦΡ. ***ευκλείδει-ος / -α γεωμετρία*** η γεωμετρία που καταρτίστηκε σύμφωνα με το σύστημα που καθιέρωσε ο Ευκλείδης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γαλλ. euclidien].

Ευκλείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (περ. 300 π.Χ.), ο οποίος χρησιμοποίησε αρχές τής Λογικής ως βάση για τη γεωμετρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ένδοξος, εύφημος». < αρχ. *εὔκλεια* < *εὐκλεής* (βλ.λ.)].

ευκοίλιος, -α, -ο **1.** αυτός που διευκολύνει ή προκαλεί κενώσεις των εντέρων: ~ *φάρμακο* ΣΥΝ. ενεργητικός, υπακτικός ΑΝΤ. δυσκοίλιος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει δυσκολίες στην κένωση τού εντέρου ΑΝΤ. δυσκοίλιος **3.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται και κενώνεται εύκολα **4.** ***ευκοίλια*** (η) {χωρ. πληθ.} η ευκοιλιότητα (βλ.λ.): *παθαίνω / μ' έπιασε ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-κοίλιος* < *κοιλία*].

ευκοιλιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από συχνές και υδαρείς κενώσεις τού εντέρου λόγω κρυώματος, δυσεντερίας ή τροφικής δηλητηρίασης: *έχω / με πιάνει ~.*

εύκολα επίρρ. **1.** με ευκολία, με εύκολο τρόπο: *νίκησε ~, γιατί είχε αδύναμο αντίπαλο* || *δεν θα τα βγάλεις ~ πέρα· είναι πολύπλοκη δουλειά*· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** βλ. λ. εννοώ **2.** (κακόσ.) με προχειρότητα, χωρίς επιμέλεια και προσοχή. Επίσης (λόγ.) **ευκόλως** [αρχ.].

ευκολία (η) [αρχ.] {ευκολιών} **1.** η έλλειψη δυσκολίας: *διαβάζω με ~* || *κέρδισε με ~ τον αντίπαλο* ΣΥΝ. ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυσχέρεια, (λαϊκ.) ζόρι **2.** η ιδιότητα τού εύκολου, το να είναι κάτι εύκολο: *η ~ μιας άσκησης* **3.** (μτφ.) η χρηματική διευκόλυνση, η εξυπηρέτηση, η εκδούλευση: *το κατάστημα πουλάει με ευκολίες πληρωμής* || *ζήτησε μια μικρή ~, για να πληρώσει το χρέος του στην τράπεζα* ΣΥΝ. βοήθεια, χάρη, διευκόλυνση **4.** ***ευκολίες*** (οι) η αφθονία των απαραίτητων μέσων, οι ανέσεις τής ζωής: *στο χωριό δεν είχε τις ~ τής πόλης* || *οι ~ τής σύγχρονης ζωής έχουν κάνει τον άνθρωπο νωθρό* ΣΥΝ. κομφόρ, μέσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκολος* (βλ.λ.). Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. facilités, το οποίο μεταφράζεται ορθότερα ως *ανέσεις*].

ευκολο- κ. **ευκολό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που εκφράζει το β' συνθετικό γίνεται εύκολα: *ευκολο-χτένιστος, ευκολο-δούλευτος, ευκολο-κατόρθωτος, ευκολο-μεταχείριστος* ΣΥΝ. (λόγ.) ευ- ΑΝΤ. δυσκολο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *εὔκολος*].

ευκολοδιάβαστος, -η, -ο (συνήθ. για κείμενα) αυτός που διαβάζεται εύκολα είτε επειδή τα γράμματα είναι ευκρινή είτε επειδή το περιεχόμενο είναι σαφές και ευχάριστο: ~ *διήγημα / περιοδικό* (βλ. κ. λ. *ευανάγνωστος*) ΑΝΤ. δυσκολοδιάβαστος, δυσανάγνωστος.

ευκολονόητος, -η, -ο [1761] αυτός που εύκολα κατανοείται: ~ *κείμενο* ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος ΑΝΤ. δυσνόητος, δυσκολονόητος.

ευκολόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει εύκολα, ο εύπιστος· (κατ' επέκτ.) ο αφελής: *είναι πολύ ~, δεν πονηρεύεται ποτέ* ΣΥΝ. απλοϊκός, απονήρευτος, ανυποψίαστος ΑΝΤ. δύσπιστος.

εύκολος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο ή προσπάθεια (για να γίνει, να λυθεί, να κατανοηθεί, να αποκτηθεί κ.λπ.): ~ *άσκηση / μάθημα / γλώσσα / χορός / πρόσβαση* || *η εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων δεν είναι ~ πράγμα* || ~ *θέματα στις εξετάσεις* || *διαλέγω την ~ λύση* || *ο ~ δρόμος δεν είναι πάντα ο καλύτερος* || *η ομάδα κληρώθηκε με ~ αντίπαλο* ΣΥΝ. άκοπος, ευχερής ΑΝΤ. δύσκολος, δυσχερής **2.** ***εύκολα*** (τα) καταστάσεις, προβλήματα κ.λπ. που αντιμετωπίζονται χωρίς δυσκολία: *είχε συνηθίσει στα ~ και τώρα δυσκολεύεται* **3.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται αβασάνιστα, κατά τρόπο επιπόλαιο και συχνά λανθασμένο: ~ *κριτική / κατηγορία* ΣΥΝ. πρόχειρος, άδικος **4.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολλές απαιτήσεις, που είναι καλόβολος: *είναι πολύ ~ στο φαγητό του / στις παρέες του* ΣΥΝ. βολικός, συμβιβαστικός, υποχωρητικός ΑΝΤ. δύστροπος **5.** (κακόσ.) αυτός που ενδίδει, που δεν αντιστέκεται (συνήθ. σε ερωτική προσέγγιση): *αυτή είναι από τις ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ικανοποιείται εύκολα (με την τροφή του ή με τα επιχειρήματα που του παρουσιάζονται)», < *εὐ-* + *-κολος*. Το β' συνθ. *-κολος* είναι αγν. ετύμου, αφού δεν είναι πειστική η αναγωγή του στο ουσ. *κόλον* «τροφή – τμήμα τού παχέος εντέρου» ούτε στο Ι.Ε. θ. *k^wel- (πβ. αρχ. *πέλ-ομαι*). Βλ. κ. *δύσκολος*].

> **εύκολος – ευχερής, δύσκολος – δυσχερής.** Όλες οι λέξεις είναι αρχαίες. Τα **εύκολος** και **δύσκολος**, προκειμένου για πρόσωπα, ξεκινούν αντιστοίχως με τη σημ. «αυτός που είναι εύκολο ή δύσκολο να τον ευχαριστήσεις, να τον ικανοποιήσεις» (πβ. τα σημερινά *εύκολος άνθρωπος – δύσκολος άνθρωπος*), αναφερόμενα δε σε πράγματα σήμαιναν ό,τι και σήμερα. Τα **ευχερής** και **δυσχερής** (παραγόμενα από το **χείρ** «χέρι») είναι «αυτός που είναι εύκολο και δύσκολο να τον χειριστείς», *ευχείριστος - δυσχείριστος*. στην αρχαία δε γλώσσα είχαν εκτεταμένη χρήση, καλύπτοντας όλες περίπου τις χρήσεις που δηλώνουν σήμερα τα *εύκολος – δύσκολος*. Στη σύγχρονη Ελληνική η χρήση των *δυσχερής – ευχερής* δηλώνει λογιότερο-επισημότερο ύφος, χρησιμοποιούνται μόνο για πράγματα, διατηρώντας την αρχικό πυρήνα τής σημασίας τους «δύσκολο / εύκολο να χειριστείς κάτι» *(κατάσταση, θέση, θέμα, υπόθεση, πρόβλημα)*, ενώ τα *δύσκολος / εύκολος* χρησιμοποιούνται για πρόσωπα και για πράγματα και καλύπτουν όλες τις χρήσεις.

ευκολοχώνευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που χωνεύεται εύκολα, εύπεπτος: ~ *φαγητό* ΣΥΝ. χωνευτικός ΑΝΤ. δυσκολοχώνευτος, δύσπεπτος, (μτφ.) βαρύς **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που δεν απαιτεί προσπάθεια για να γίνει αντιληπτός, ο εύκολος στην κατανόηση και την αφομοίωση: ~ *κείμενα για ένα κοινό που δεν θέλει να κουράζει το μυαλό του* ΣΥΝ. εύπεπτος.

ευκολύνω ρ. μετβ. {ευκόλυν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (κάτι) εύκολο, δημιουργώ ευνοϊκές συνθήκες για (κάτι): *η παρουσία σου θα ευκολύνει την κατάσταση* ΣΥΝ. βοηθώ, διευκολύνω, ευχεραίνω **2.** (μτφ.) παρέχω βοήθεια ή εξυπηρέτηση για την αντιμετώπιση δυσχερών καταστάσεων: *πολύ μας ευκόλυνες με το σπίτι που μας παραχώρησες!* ΣΥΝ. εξυπηρετώ, βοηθώ **3.** (μεσοπαθ. **ευκολύνομαι**) έχω τα μέσα, είμαι σε θέση, μπορώ: *τα δανεικά μού τα επιστρέφεις, όταν ευκολυνθείς* || *πέρνα απ' το σπίτι, όποτε ευκολύνεσαι.* — **ευκόλυνση** (η) [1816], **ευκολυντικός**, -ή, -ό [1816].

ευκόλως επίρρ. ‣ εύκολα

εύκοσμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κοσμιότητα και ευπρέπεια ΣΥΝ. φρόνιμος, σεμνός ΑΝΤ. άπρεπος. — **ευκόσμως** επίρρ. [αρχ.], **ευκοσμία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *κόσμος* «στολισμός, κόσμημα»].

ευκρασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ηπιότητα των καιρικών συνθηκών, η γλυκύτητα τού κλίματος: *υπέρ ευκρασίας αέρων* (από εκκλησιαστική ευχή) **2.** (για πρόσ.) η καλή κατάσταση τής υγείας, η γερή κράση ενός οργανισμού.

εύκρατος, -η, -ο **1.** (κλίμα) που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα, από μέτριες θερμοκρασίες **2.** (συνεκδ.) (α) αυτός που έχει ήπιο και μαλακό κλίμα: ~ *χώρες* (β) ***εύκρατη ζώνη*** η ζώνη που περιλαμβάνεται μεταξύ τού πολικού και τού τροπικού κύκλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κρατος*, ρηματικό επίθ. τού *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω», βλ. κ. *κράση*].

ευκρίνεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} το να διακρίνεται (κάποιος/ κάτι) καθαρά, το να προσλαμβάνεται εύκολα: ~ *ήχου / εικόνας / λόγου*· ΦΡ. ***υψηλής ευκρίνειας*** τηλεοπτικό σύστημα που παρέχει υψηλής ποιότητας τηλεοπτική εικόνα, η οποία πλησιάζει την κινηματογραφική: *οθόνη / τηλεόραση ~.*

ευκρινής, -ής, -ές {ευκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευκρινέστ-ερος, -ατος} αυτός που διακρίνεται καθαρά, που προσλαμβάνεται εύκολα: ~ *εικόνα / λόγος / ήχος / γραφή* ΣΥΝ. διαυγής, καθαρός, ξεκάθαρος, εύληπτος ΑΝΤ. ασαφής, δυσδιάκριτος. — **ευκρινώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κρινής* < *κρίνω*].

ευκταίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο εύχεται ή επιθυμεί κανείς: ~ *λύση / τέρμα* ΣΥΝ. επιθυμητός, ευπρόσδεκτος, ποθητός ΑΝΤ. απευκταίος, ανεπιθύμητος. — **ευκταίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐκταῖος* < *εὔχομαι*].

ευκτήριος, -α, -ο (λόγ.) **1.** (για ναό) αυτός που είναι προορισμένος για προσευχή· ΦΡ. ***ευκτήριος οίκος*** ο ναός, η εκκλησία **2. ευκτήριο** (το) τόπος προσευχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κτήριο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < **εὐχ-τήριος* < *εὐχ-* (< *εὔχομαι*) + επίθημα *-τήριος*].

ευκτική (η) ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) μία από τις εγκλίσεις τού ρήματος, η κατεξοχήν έγκλιση για την εκφορά τού πλαγίου λόγου, καθώς και των ρημάτων δευτερευουσών προτάσεων οι οποίες εξαρτώνται από ρήμα σε ιστορικό χρόνο, ενώ σε ανεξάρτητες προτάσεις εκφράζει δυνατότητα ή ευχή (π.χ. *Θεός φυλάξοι, οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος*)· η έκφραση ευχής στη Ν. Ελληνική επιτυγχάνεται με λεξικοποιημένες δηλώσεις (είθε, μακάρι κ.λπ.· βλ. ΣΧΟΛΙΟ).
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μτγν. επιθ. *εὐκτικός* < αρχ. *εὐκτός* < *εὔχομαι*].

> **ευκτική ή ευχετική έγκλιση.** Η έκφραση ευχής με ρήμα στην Αρχ. Ελληνική ήταν **γραμματικοποιημένη**, δηλωνόταν δηλαδή με ειδική έγκλιση (την **ευκτική**) και με ιδιαίτερο τύπο καταλήξεων (π.χ. *λέγοιμι, λέγ-οις, λέγ-οι* κ.λπ.). Στη Ν. Ελληνική η έκφραση ευχής εμφανίζεται **λεξικοποιημένη** με τις λέξεις **είθε, μακάρι,** (λογοτ.) **άμποτε**: *Είθε να βρέξει – Μακάρι να ερχόταν – Άμποτε να γύριζε πίσω.* Συχνά επίσης δηλώνεται με **να** + **ρήμα**: *Αχ και να γυρίσει ζωντανός – Να δρόσιζε λίγο.* Φυσικά, μπορεί να εκφράζεται πλήρως λεξικοποιημένη με ανάλογες λέξεις: ***Εύχομαι** να εκπληρωθούν οι πόθοι σας.*

ευλαβέστατος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ευλαβής· (το αρσ. με κεφ.) προσφώνηση αρχιδιακόνου (βλ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ).

ευλαβής, -ής, -ές {ευλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευλαβέστ-ερος, -ατος}

αυτός που χαρακτηρίζεται από θεοσεβή φόβο και βαθύ σεβασμό για τον Θεό και οτιδήποτε σχετίζεται με αυτόν: ~ *χριστιανός / προσκύνημα* ΣΥΝ. θεοσεβής, θρήσκος, θρησκευόμενος, θεοσεβούμενος ΑΝΤ. ανευλαβής, ασεβής, αθεόφοβος. — **ευλαβώς** επίρρ. [αρχ.], **ευλάβεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σώφρων, φρόνιμος». < *εὐ-* + *-λαβής*, πβ. απρφ. αορ. β' *λαβ-εῖν* τού ρ. *λαμβάνω*. Η σημ. τής εκδήλωσης θεοσεβούς φόβου απαντά στην Α.Γ. (λ.χ. Π.Δ. *Μιχαίας* 7,2: *ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς* Κ.Δ. Λουκ. 2,25: *ὁ ἄνθρωπος οὗτος* (ενν. ο Συμεών) *δίκαιος καὶ εὐλαβής*)].

ευλαβητικός, -ή, -ό [αρχ.] ευλαβής. — **ευλαβητικά** επίρρ.

ευλαβικός, -ή, -ό ευλαβής. — **ευλαβικ-ά / -ώς** επίρρ.

ευλαβούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ευλαβείσαι...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) εκδηλώνω σεβασμό, προσέχω να μη βλάψω ή να μην προσβάλω (κάποιον/κάτι): ~ *τις παραδόσεις / τους θεσμούς* ΣΥΝ. σέβομαι, τιμώ ΑΝΤ. ασεβώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ευλαλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άνεση λόγου, η ευφράδεια ΣΥΝ. ευγλωττία, ευστομία. — **εύλαλος, -η, -ο** [μτγν.].

Ευλαμπία (η) [μτγν.] **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ευλάμπιος (ο) {Ευλαμπίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ευλαμπής* «λαμπρός»].

εύληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός: ~ *γλώσσα / λόγος / οδηγίες* ΣΥΝ. ευκολονόητος, καταληπτός, πρόδηλος, σαφής, προφανής ΑΝΤ. δυσνόητος, στρυφνός, ακαταλαβίστικος **2.** (για τροφές, φάρμακα) αυτός που λαμβάνεται εύκολα. — **εύληπτα / ευλήπτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ληπτος* < *λῆψις*].

ευλίμενος, -η (λόγ. -ος), **-ο** [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει καλά και ασφαλή λιμάνια: ~ *χώρα / ακτή* ΑΝΤ. αλίμενος.

ευλογημένος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **βλογημένος 1.** αυτός που έχει ευλογηθεί ή αξίζει να ευλογηθεί: ~ *ώρα / οικογένεια* || ~ *το όνομα τού Κυρίου!* ΣΥΝ. αγιασμένος ΑΝΤ. καταραμένος **2.** (οικ. ως φιλική ή ελαφρώς επιτιμητική προσφώνηση): *γιατί, ευλογημένε, δεν με ειδοποιούσες νωρίτερα;* || *που εξαφανίστηκε ο ~;* ΣΥΝ. χριστιανός.

ευλογητάριο (το) [μεσν.] {ευλογηταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) τροπάρια που αρχίζουν με τις λέξεις «*εὐλογητὸς εἶ, Κύριε...*» και διακρίνονται σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (αναστάσιμα) και σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο τού Σαββάτου, στις κηδείες, στα μνημόσυνα κ.λπ. (νεκρώσιμα).

ευλογητός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός τον οποίο πρέπει να ευλογεί και να δοξάζει κανείς. άξιος ευλογίας.

ευλογιά κ. (λαϊκ.) **βλογιά** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. βαριά λοιμώδης νόσος, που εκδηλώνεται με κρυάδες, υψηλό πυρετό και εξανθήματα, τα οποία μετά την ίαση αφήνουν χαρακτηριστικά σημάδια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐλογία*, που χρησιμοποιήθηκε κατ' ευφημισμόν. Ήδη τον 7ο αι. μ.Χ. απαντά σε εκκλησ. ανάγνωσμα η φρ.: *τὰ μηνύοντα θάνατον παραπλήσια λοιμικῆς. τὰ λεγόμενα μαῦρα· οἱ πολλοὶ δὲ καλοῦσιν αὐτὰ εὐλογίαν*. Στις μεσν. θρησκ. αντιλήψεις οι επιδημίες, όπως και οι σεισμοί, αποκαλούνταν «ευλογίες», προκειμένου να εξευμενισθεί ο Θεός, στον οποίο πίστευαν ότι οφείλονταν].

ευλογία (η) {ευλογιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η ευχή που απευθύνει ο ιερέας στον Θεό με ορισμένο τελετουργικό (ραντισμό, θυμίαμα κ.λπ.) με σκοπό την παροχή αγαθών, την απαλλαγή από το κακό, τον καθαγιασμό κ.λπ.: (προς ιερέα, γέροντα κ.λπ.) *την ~ σου, πάτερ! / δέσποτα! / γέροντα!* ΣΥΝ. εξαγιασμός, καθαγίαση, αγιασμός **2.** (συνεκδ.) (α) η συμβολική κίνηση τού ιερέα με το χέρι του, με την οποία ευλογεί (β) η άδεια που δίνει ο ηγούμενος μονής σε μοναχό για οποιαδήποτε πράξη ή το δώρο που δίνεται από αυτόν σε κάποιον **3.** τα τεμάχια τού άρτου που διανέμει ο ιερέας στους πιστούς μετά το τέλος τής Θείας Λειτουργίας, λέγοντας την ευχή «ευλογία Κυρίου...»· το αντίδωρο • **4.** η ευχή που δίνουν συνήθ. ηλικιωμένα άτομα σε νεοτέρους τους για την εκπλήρωση κάθε πόθου τους ή για να εγκρίνουν μια πράξη τους: *πήρε την ~ των γονέων του για τον γάμο* || *η ~ τής μάνας* ΣΥΝ. ευχή, συγκατάθεση ΑΝΤ. κατάρα **5. ευλογίες** (οι) η συναίνεση που παρέχεται (συνήθ. από αρμόδιο ή υψηλά ιστάμενο πρόσωπο): *οι ενέργειες έγιναν με τις ~ τού προέδρου* **6.** (μτφ.) καθετί ευεργετικό, ωφέλιμο: *οι βροχές ήταν πραγματική ~ για τους διψασμένους αγρούς*· ΦΡ. **ευλογία Θεού** η αφθονία αγαθών. γενικότ. οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη χαρά και θεωρείται αποτέλεσμα θεϊκής εύνοιας: *σ' αυτό το σπίτι υπάρχει ~* || *~ ήταν η σημερινή μέρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ωραίος λόγος, περίτεχνη έκφραση - έπαινος». < *εὐ-* + *λογῶ*. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «χρηματική συνεισφορά» (*Β' Κορινθ.* 9, 5: *τὴν προεπηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν*)].

εύλογος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τού οποίου την αιτία εύκολα καταλαβαίνει κανείς: *η καταγγελία προκάλεσε ~ ανησυχίες* || *~ απορία / ερώτημα / φόβος / αγανάκτηση* ΣΥΝ. βάσιμος, δικαιολογημένος ΑΝΤ. παράλογος, αδικαιολόγητος. — **εύλογα / ευλόγως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λογικός, πρόδηλος». < *εὐ-* + *λόγος*].

ευλογοφανής, -ής, -ές {ευλογοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φαίνεται εύλογος: ~ *αιτία / δικαιολογία / συμπέρασμα* ΣΥΝ. αληθοφανής, πιθανοφανής, πιθανός, ενδεχόμενος. — **ευλογοφανώς** επίρρ. [μεσν.], **ευλογοφάνεια** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὔλογος* + *-φανής* < *φαίνω / -ομαι*].

ευλογώ ρ. μετβ. {ευλογείς... | ευλόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** υμνώ, δοξάζω: *ευλογούσαν τον Θεό, που τους φύλαξε από την πρωτοφανή καταστροφή* ΣΥΝ. (λόγ.) αινώ, ανυμνώ, δοξολογώ, μεγαλύνω **2.** (α) (για τον Θεό) δίνω τη Θεία Χάρη: *ο Θεός τον ευλόγησε κι απέκτησε πολλά παιδιά* (β) (για ιερείς) καθαγιάζω με κατάλληλη ευχή ή ακολουθία· τελώ μυστήριο: *κάθισαν για φαγητό, αφού πρώτα ο ιερέας ευλόγησε το τραπέζι* **3.** (α) δίνω ευχή (σε κάποιον) με συμβολική κίνηση τού δεξιού χεριού: *ο αρχιεπίσκοπος ευλόγησε το συγκεντρωμένο ποίμνιο* (β) (για ηλικιωμένους ή γονείς) δίνω την ευλογία μου σε (νεότερο ή παιδί μου) ΑΝΤ. καταριέμαι· ΦΡ. (ειρων.) **ευλογώ τα γένια μου** (i) επαινώ τον εαυτό μου (ii) εξυπηρετώ τα συμφέροντά μου, συνήθ. επωφελούμενος από μια κατάσταση: *θα ευλογήσουν τα γένια τους με έξοδα τού Δημοσίου* || (παροιμ.) «*ο παπάς πρώτα τα γένια του βλογάει*» (ο καθένας μεριμνά πρώτα για τον εαυτό του και μετά για τους άλλους) **4.** δίνω την ευχή μου (για κάτι), συγκατανεύω, οδηγώ σε αίσια κατάληξη: *ο Θεός ευλόγησε τις προσπάθειές μας* ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. καταριέμαι **5.** (η μτχ. **ευλογημένος, -η, -ο**) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **βλογάω** {-άς...}. — **ευλόγηση** (η) [1632].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐλογῶ (-έω)*, αρχική σημ. «επαινώ, αποδίδω τιμή». < *εὔλογος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 35,9: *καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Θεός*)].

ευλύγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που λυγίζει, που κάμπτεται εύκολα: ~ *σώμα / κλαδί* ΣΥΝ. λυγερός, εύκαμπτος, ευκίνητος ΑΝΤ. αλύγιστος, άκαμπτος, δύσκαμπτος **2.** (μτφ.) ευπροσάρμοστος ΣΥΝ. ευέλικτος. — **ευλύγιστα** επίρρ., **ευλυγισία** (η) [1871].

ευμαθής, -ής, -ές {ευμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευμαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που μαθαίνει εύκολα και γρήγορα ΣΥΝ. ταχυμαθής **2.** αυτός που επιζητεί τη μόρφωση. — **ευμαθώς** επίρρ. [αρχ.], **ευμάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ευμάλακτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μαλάσσεται εύκολα.

ευμάρεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αφθονία υλικών αγαθών, άνετη ζωή: *η πρόοδος και η ~ αποτελούν τους στόχους τής πολιτικής μας* ΣΥΝ. ευπορία, ευημερία, πλούτος ΑΝΤ. ανέχεια, απορία, πενία, φτώχια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐμαρής* «εύκολος» < *εὐ-* + *-μαρής* < *μάρη* «χέρι» (πβ. κ. *εὐ-χερής*). Το αρχ. *μάρη* < Ι.Ε. *mar-/n- «χέρι», πβ. λατ. manus, γαλλ. main, ισπ. mano, αλβ. marr «κρατώ», αρχ. γερμ. munt «χέρι, προστασία», γερμ. Vor-mund «κηδεμόνας» κ.ά.].

ευμεγέθης, -ης, ευμέγεθες {ευμεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει μεγάλο ή ικανοποιητικό μέγεθος: ~ *οικοδόμημα / ζώο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μεγέθης* < *μέγεθος*].

Ευμένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** στρατηγός τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** όνομα βασιλέων τής Περγάμου· γνωστότερος ο Β' (221-159 π.Χ.), ο οποίος ακολούθησε φιλορρωμαϊκή πολιτική και ενίσχυσε τα γράμματα και τις τέχνες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὖ* + *-μένης* < *μένος* (πβ. κ. *εὐ-μενής*)].

ευμενής, -ής, -ές {ευμεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευμενέστ-ερος, -ατος} αυτός που διάκειται ευνοϊκά, καλοπροαίρετος: ~ *σχόλιο / στάση / διάθεση / υποδοχή* ΣΥΝ. ευνοϊκός, καλοπροαίρετος, θετικός ΑΝΤ. δυσμενής, αρνητικός. — **ευμενώς** επίρρ. [αρχ.], **ευμένεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μενής* < *μένος*].

Ευμενίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. οι Ερινύες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (< *εὐμενής*), ευφημιστ. ονομ. των *Ἐρινύων* (βλ.λ.) γνωστή στην αρχαιότητα (λ.χ. Σοφοκλ. *Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῷ* 486: *...καλοῦμεν Εὐμενίδας, ἐξ εὐμενῶν στέρνων δέχεσθαι τὸν ἱκέτην*)].

ευμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που μεταβάλλεται εύκολα: ~ *καιρός / χαρακτήρας / άνεμος* ΣΥΝ. άστατος, ασταθής, ακατάστατος ΑΝΤ. αμετάβλητος, σταθερός **2. ευμετάβλητο** (το) η ευκολία μεταβολής: *επισήμανε το ~ των πολιτικών συσχετισμών*. Επίσης **ευμετάβολος** [αρχ.]. — **ευμετάβλητα** επίρρ., (σπάν.) **ευμεταβλησία** (η) [μτγν.].

ευμετάδοτος, -η, -ο 1. αυτός που μεταδίδεται εύκολα **2.** (ειδικότ. για νόσους) μεταδοτικός ΣΥΝ. κολλητικός, λοιμώδης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-μετάδοτος* < *μεταδίδωμι*].

ευμετάπειστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μεταπείθεται εύκολα, που αλλάζει εύκολα γνώμες ή αποφάσεις ΑΝΤ. αμετάπειστος, ανένδοτος.

ευμεταχείριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς εύκολα ΣΥΝ. βολικός, εύχρηστος ΑΝΤ. δύσχρηστος.

ευμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εύκολα διατηρείται στη μνήμη.

Ευμορφία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μόρφω**.

εύμορφος, -η, -ο (λόγ.-λογοτ.) αυτός που έχει ωραία μορφή, καλοκαμωμένος: ~ *κόρη* ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος, (λογιότ.) ευειδής, καλλίμορφος ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος, (καθημ.) ασχημομούρης. — **ευμορφία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μορφος* < *μορφή*. Βλ. κ. *όμορφος*].

ευνή (η) (αρχαιοπρ.) η κλίνη, το κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. (h)uam «σπήλαιο» και με αβεστ. una «τρύπα, ρωγμή τού εδάφους», οι οποίες δεν ευσταθούν, ενώ απίθανη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή σε αρμ. unim «έχω, κατέχω». Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *εὐνή* < **εὕδνά* < *εὕδω* «κοιμούμαι» προσκρούει στην έλλειψη δασύτητας τής λ. *εὐνή* (λόγω ιων. ψιλώσεως;) και στο σύμπλεγμα *-δν-*, που η απλοποίησή του (*-δν-* > *-νν-* > *-ν-*) θεωρείται δύσκολη].

ευνόητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κατανοείται εύκολα: ~ *λόγος* ΣΥΝ. ευκολονόητος, εύληπτος ΑΝΤ. δυσνόητος **2.** (κατ' επέκτ.) ο αυτονόητος, ο φανερός: *είναι ευνόητο ότι θα έρθεις κι εσύ μαζί μας* ΣΥΝ. σαφής, προφανής, πρόδηλος. — **ευνοήτως** επίρρ. [μεσν.].

εύνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} **1.** ευμενής διάθεση ή ενδιαφέρον (για κάποιον): *κέρδισε / απέκτησε την ~ τού προέδρου* || *~ τής τύχης* ΣΥΝ. καλή πρόθεση, συμπάθεια, προστασία, χάρη **2.** (κακόσ.) μεροληπτική συμπάθεια και ενδιαφέρον (για κάποιον) (κατά παράβαση των κανόνων ή κατά τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική αξία του): *με κολακείες εξασφαλίζει την ~ των προϊσταμένων του* ||

επιδιώκω / χάνω την ~ των ανωτέρων μου ΣΥΝ. μεροληψία, διάκριση ΑΝΤ. αμεροληψία, αντικειμενικότητα, ουδετερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔνους* < *εὐ-* + *νοῦς*].

ευνοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι θετικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον/κάτι), που εκφράζει τη φιλική διάθεση (κάποιου): *~ σχόλια / κριτική / στάση / προσέγγιση / αντιμετώπιση* || *ήταν πολύ ~ απέναντί μου* ΣΥΝ. ευμενής, θετικός **2.** αυτός που εξυπηρετεί επιδιωκόμενο σκοπό: *~ περίσταση / κλίμα / παράγοντας / όρος / εισήγηση / συμφωνία / συνθήκες* ΣΥΝ. συμφέρων. πρόσφορος. — **ευνοϊκ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ευνοιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση στην οποία επικρατεί προνομιακή, μεροληπτική μεταχείριση ορισμένων (ευνοουμένων), η άδικη προώθηση και εξυπηρέτηση (κάποιων εις βάρος άλλων): *καταπολέμηση τής ~* || *φαινόμενα / κρούσματα ευνοιοκρατίας* ΣΥΝ. φαβοριτισμός. — **ευνοιοκρατικός**, -ή, -ό. **ευνοικρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. favoritisme].

ευνομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη καλών και δίκαιων νόμων, καθώς και η πιστή εφαρμογή τους **2.** η καλή διοίκηση που πηγάζει από την πιστή εφαρμογή των νόμων ΣΥΝ. τάξη. ευταξία.

εύνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ευνομείται ΣΥΝ. ευνομούμενος, καλοδιοίκητος ΑΝΤ. κακοδιοίκητος.

ευνομούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ευνομείσαι.... μτχ. ευνομούμενος, -η, -ο· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κυβερνώμαι με δίκαιους νόμους, έχω καλό πολίτευμα· κυρ. η μτχ. ***ευνομούμενος**, -η, -ο*: *~ δημοκρατία / κράτος / πολιτεία* ΣΥΝ. κακοδιοικούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνομοῦμαι (-έο-)* < *εὔνομος* < *εὐ-* + *νόμος*].

ευνοούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που απολαμβάνει την εύνοια κάποιου (ισχυρού συνήθ. προσώπου): *~ τής κυβερνήσεως / τής τύχης / τής κομματικής ηγεσίας / των ανακτόρων* **2.** (παλαιότ. ως ουσ.) ο εραστής / η ερωμένη ηγεμόνα που τον επηρέαζε σε θέματα που αφορούσαν στο κράτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. favori].

εύνους, -ους, -ουν {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που διάκειται ευνοϊκά προς (κάποιον) ΣΥΝ. φιλικός. ευμενής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *νοῦς*].

ευνουχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευνούχισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** (για άνδρα ή αρσενικό ζώο) αποκόπτω ή καταστρέφω τους γεννητικούς αδένες. καθιστώ στείρο ΣΥΝ. μουνουχίζω, στειρώνω **2.** (μτφ.) αφαιρώ τη δημιουργικότητα ή τις ικανότητες (κάποιου). τον καθιστώ αδύναμο, αναποτελεσματικό, άχρηστο: *η αυταρχικότητα και ο υπερπροστατευτισμός τού οικογενειακού του περιβάλλοντος τον ευνούχισαν πνευματικά και ψυχικά* ΣΥΝ. περιορίζω. νεκρώνω. — **ευνουχισμός** (ο) [μτγν.].

ευνούχος (ο) **1.** αυτός τού οποίου έχουν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες ΣΥΝ. (λόγ.) τομίας, (λαϊκ.) μουνούχος **2.** (ειδικότ.) φύλακας σε χαρέμι ή θαλαμηπόλος σε παλάτι τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνοῦχος* < *εὐνή* + *-οῦχος* < *ἔχω*. Η λ. προσδιόριζε αρχικά τον θαλαμηπόλο, ο οποίος ήταν ο υπεύθυνος φύλακας τού θαλάμου γυναικών και, εξαιτίας αυτού. του είχαν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eunuch. γαλλ. eunuque κ.ά.].

ευνοώ ρ. μετβ. {ευνοείς... | ευνό-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** διάκειμαι ευνοϊκά απέναντι σε (κάποιον/κάτι). έχω φιλική διάθεση: *η διαιτησία ευνόησε τους αντιπάλους* || *η κριτική επιτροπή ευνόησε φανερά συγκεκριμένους διαγωνιζομένους* ΣΥΝ. παίρνω το μέρος, συμπαθώ, υποστηρίζω **2.** (ειδικότ.) προωθώ, συμβάλλω στην επικράτηση (κάποιου): *οι Αμερικανοί ευνοούν προφανώς ένα τέτοιο σχέδιο* **3.** συμβάλλω στην επίτευξη σκοπού: *τα αποτελέσματα των εκλογών ευνόησαν τα σχέδιά τους* || *ο καιρός ευνοεί τον απόπλου* || *οι συνθήκες ευνοούσαν την κήρυξη τής επανάστασης* ΣΥΝ. βοηθώ, εξυπηρετώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνοῶ (-έω)* < *εὔνους* < *εὐ-* + *νοῦς*].

Εύξεινος Πόντος (ο) κλειστή θάλασσα που βρίσκεται μεταξύ τής Ευρώπης και τής Ασίας και βρέχει τις ακτές τής Τουρκίας, τής Βουλγαρίας, τής Ρουμανίας, τής Ουκρανίας, τής Ρωσίας και τής Γεωργίας· αλλιώς *Μαύρη Θάλασσα* (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φιλόξενη θάλασσα», προφανώς κατ' ευφημισμόν από την αρχ. ονομασία *ἄξεινος / ἄξενος πόντος* «αφιλόξενη θάλασσα», η οποία οφείλεται στις συχνές τρικυμίες και στα ναυάγια που συνέβαιναν εκεί. Ωστόσο, ούτε και η ονομασία *ἄξενος (πόντος)* έχει ελλην. καταγωγή. Προέρχεται πιθ. από την αρχ. περσ. λ. axšaina «σκοτεινός», η οποία έμοιαζε ηχητικά με την αρχ. λ. *ἄξενος* < *ἀ-* στερητ. + *ξένος*. Η ονομ. *Μαύρη Θάλασσα* (πβ. τουρκ. Karadeniz) απαντά ήδη στη Μτγν. Ελληνική ως *Μέλας Πόντος* (Απολλώνιος) και *Μέλας Κόλπος* (Ηρωδιανός)].

ευοδώνω ρ. μετβ. {ευόδω-σα. -θηκα} βάζω (κάτι) σε καλό δρόμο, το οδηγώ σε αίσιο πέρας· (κυρ. μεσοπαθ. ***ευοδώνομαι***) οδηγούμαι σε καλό τέλος, έχω αίσια έκβαση: *εύχομαι οι προσπάθειές σας να ευοδωθούν* || *ευοδώθηκε το σχέδιο ειρήνευσης* ΣΥΝ. πραγματοποιώ. επιτυγχάνω. — **ευόδωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐοδῶ (-όω)* < *εὔοδος* < *εὐ-* + *ὁδός*].

ευοίωνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προμηνύει κάτι καλό: *~ σημείο / προοπτική* ΣΥΝ. ευνοϊκός. ευμενής, θετικός ΑΝΤ. δυσοίωνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προοιωνίζομαι*.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *οιωνός*].

εύορκος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τηρεί τον όρκο του· ο πιστός στον όρκο ή στις υποσχέσεις του ΑΝΤ. επίορκος **2.** (κατ' επέκτ.) ο ειλικρινής, ο ενσυνείδητος. — **ευόρκως** επίρρ. [αρχ.], **ευορκία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εύοσμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη οσμή. που μυρίζει ωραία ΣΥΝ. μυρωδάτος, αρωματικός. ευώδης ΑΝΤ. δύσοσμος. δυσώδης. — **ευοσμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

Ε.Υ.Π. (η) Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (παλαιότ. Κ.Υ.Π.).

ευπάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ασθενική κράση (κάποιου) • **2.** η ιδιότητα ενός πράγματος να παθαίνει εύκολα κάτι υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ. αλλοίωση): *η ~ των αλλαντικών στις υψηλές θερμοκρασίες* • **3.** (για φυσικά όργανα ή συσκευές) η δυνατότητα καταγραφής και των ελάχιστων εξωτερικών μεταβολών ή επιδράσεων.

ευπαθής, -ής, -ές {ευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που προσβάλλεται εύκολα από αρρώστιες· (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ασθενική κράση: *είναι πολύ ~ στα κρυολογήματα* ΣΥΝ. ευαίσθητος, ασθενικός. ευπρόσβλητος, (για πρόσ.) φιλάσθενος ΑΝΤ. εύρωστος, γερός **2.** (μτφ.) αυτός που αλλοιώνεται ή καταστρέφεται εύκολα: *τα ~ προϊόντα, όπως το γάλα, δεν πρέπει να μένουν εκτός ψυγείου* **3.** (για φυσικά όργανα ή συσκευές) αυτός που καταγράφει και τις ελάχιστες εξωτερικές μεταβολές ή επιδράσεις: *~ πυξίδα / βαρόμετρο / θερμόμετρο* ΣΥΝ. ακριβής. — **ευπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-παθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

Ευπαλίνος (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (β' μισό τού 6ου αι. π.Χ.). ο οποίος κατασκεύασε υδραγωγείο στη Σάμο, το γνωστό «Ευπαλίνειο όρυγμα».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εὐπαλῖνος* < επίθ. *εὐπαλής* (< *εὖ* + *πάλη*) + παραγ. επίθημα *-ινος* (πβ. κ. *δάφνη / δάφ-ινος*)].

ευπαρουσίαστος, -η, -ο [1886] **1.** αυτός που έχει καλή εμφάνιση, ωραίο παρουσιαστικό: *~ άνδρας / δεσποινίς* ΣΥΝ. εμφανίσιμος ΑΝΤ. δύσμορφος **2.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς άνετα να παρουσιάσει, χωρίς να ντροπιαστεί: *~ σπίτι*. — **ευπαρουσίαστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευπρόσωπος, όμορφος*.

ευπατρίδης (ο) {-η κ. -ου | -ών} (αρχαιοπρ.) **1.** πρόσωπο που έχει ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή· αριστοκράτης ΣΥΝ. άρχοντας. ευγενής **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα και τη Ρώμη) μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης **3.** (μτφ.) άτομο εγνωσμένης αξίας, κύρους και ευγενούς ήθους, που έχει διακριθεί για την προσφορά του σε έναν χώρο δράσης: *~ τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πατρίδης* < *πατήρ* (με παραγ. επίθημα *-ίδης*). Η λ. δήλωνε το μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης στην αρχ. Αθήνα, καθώς και τους Ρωμαίους πατρικίους. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. gentilhomme].

ευπειθής, -ής. -ές {ευπειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπειθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που πείθεται εύκολα ή που υπακούει, που πειθαρχεί ΣΥΝ. πειθήνιος. πειθαρχικός ΑΝΤ. απειθής. απείθαρχος, απειθάρχητος, ανυπάκουος. — **ευπείθεια** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πειθής* < *πείθω*].

ευπειθώς επίρρ. [μτγν.] {ευπειθέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με υπακοή. με σεβασμό: *~ διατελών / υμέτερος* (παλαιότερη τυπική φράση. με την οποία έκλεινε κείμενο που απηύθυνε κανείς προς επίσημη αρχή) || *~ αναφέρω* (στον στρατό).

εύπεπτος, -η. -ο **1.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται εύκολα ΣΥΝ. ευκολοχώνευτος, χωνευτικός ΑΝΤ. δύσπεπτος. δυσκολοχώνευτος, βαρύς **2.** (μτφ.) αυτός που καταναλώνεται εύκολα, που δεν απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την κατανόησή του: *~ γνώσεις / τραγούδια / θέαμα*. — **ευπεψία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πεπτος* < *πέσσω* «χωνεύω», βλ. κ. *πέψη*].

εύπιστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που πιστεύει εύκολα σε (κάτι)· (κατ' επέκτ.) αφελής ΣΥΝ. απλοϊκός, ευκολόπιστος. αγαθός ΑΝΤ. δύσπιστος, αγαθός. – **εύπιστα** επίρρ., **ευπιστία** (η) [μτγν.].

εύπλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που πλάθεται εύκολα: *~ ζύμη / υλικό* ΣΥΝ. ευκολόπλαστος ΑΝΤ. δύσπλαστος, σκληρός **2.** (μτφ.) αυτός που εύκολα διαμορφώνεται ή διαπαιδαγωγείται: *~ ψυχή / χαρακτήρας / λόγος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *πλαστός* < *πλάσσω*].

εύπλοια (η) [αρχ.] {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (για πλοίο) η τεχνική ικανότητα εκτελέσεως μεταφοράς.

εύπνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. η φυσιολογική αναπνοή **2.** η πνοή δροσερού αέρα σε έναν χώρο **3.** ΝΑΥΤ. το να πνέουν ευνοϊκοί άνεμοι για ένα ταξίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-οία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔπνους* / *-οος* «αυτός που αναπνέει ελεύθερα, που ανακουφίζει την αναπνοή – ευάερος» < *εὐ* + *-πνους* / *-πνοος* (< ρ. *πνέω*)].

ευποιία (η) {ευποιιών} (λόγ.) η αγαθοεργία· ΦΡ. ***Τάγμα Ευποιίας*** ένα από τα τέσσερα τάγματα αριστείας τής Ελληνικής Δημοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-ποιία* < *ποιῶ*].

εύπορος, -η. -ο αυτός που έχει άφθονα υλικά αγαθά. ευκατάστατος: *~ τάξη / οικογένεια* ΣΥΝ. πλούσιος ΑΝΤ. άπορος, φτωχός. — **ευπορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

ευπορώ ρ. αμετβ. {ευπορείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) έχω οικονομική άνεση, ευημερώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐπορῶ (-έω)* < *εὔπορος*. Βλ. κ. *μπορῶ*].

ευπραγία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η οικονομική άνεση, η ευημερία ΣΥΝ. καλοπέραση, ευμάρεια. ευπορία ΑΝΤ. δυσπραγία, ανέχεια. — **ευπραγώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πραγία* < *πράττω*].

Ευπραξία (η) **1.** οσία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *εὖ* + *-πραξία* < *πρᾶξις*].

ευπρέπεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} **1.** η καλαίσθητη εξωτερική εμφάνιση **2.** η ευγενική και πολιτισμένη συμπεριφορά: *οποιαδήποτε κριτική πρέπει να συνοδεύεται από ~* || *δεν ξεφεύγει ποτέ από τα όρια τής ~* || *η ~ αρμόζει κατεξοχήν στους μορφωμένους ανθρώπους* ΣΥΝ. ευγένεια. κοσμιότητα ΑΝΤ. απρέπεια, αγένεια· ΦΡ. ***πολιτική***

ευπρέπεια η πολιτική ορθότητα (βλ. λ. *πολιτικός*).

ευπρεπής, -ής, -ές {ευπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που κατά την κρατούσα άποψη θεωρείται σωστός και αποδεκτός, που δεν προσβάλλει την κοινή αισθητική, ηθική κ.λπ.: *~ εμφάνιση / στάση / γλώσσα / ντύσιμο / παρουσία / συμπεριφορά / συμβιβασμός* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, καθωσπρέπει, κόσμιος ΑΝΤ. ανάρμοστος, απρεπής **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ωραία και σοβαρή εμφάνιση· ευπαρουσίαστος: *~ έκδοση / χώρος / σχολείο* ΣΥΝ. εμφανίσιμος, ευπρόσωπος. — **ευπρεπώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ευ-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

ευπρεπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευπρέπισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) επιμελούμαι την εμφάνιση (κάποιου), τακτοποιώ: *~ τον χώρο / το δωμάτιο* || *πρέπει να ξυριστεί, να ευπρεπιστεί λιγάκι* ΣΥΝ. καλλωπίζω, (για χώρους) συγυρίζω, διακοσμώ. — **ευπρεπισμός** (ο) [1807].

ευπροσάρμοστος, -η, -ο [1885] αυτός που προσαρμόζεται με ευκολία (κάπου): (μτφ.) *κοινωνικά ~* || *~ παιδί / μαθητής* ΑΝΤ. δυσπροσάρμοστος.

ευπρόσβλητος, -η, -ο [1885] **1.** αυτός που εύκολα προσβάλλεται (από κάτι)· ευάλωτος: *στρατοπέδευσαν σε ~ σημείο και είχαν μεγάλες απώλειες* ΣΥΝ. τρωτός, ευπόρθητος ΑΝΤ. απρόσβλητος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ασθενική κράση: *~ οργανισμός* || *~ στις ιώσεις* ΣΥΝ. ευπαθής, ασθενικός, φιλάσθενος.

ευπρόσδεκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται ευχαρίστως δεκτός, καλοδεχούμενος: *~ δώρο / βοήθεια / επισκέπτης / κριτική* ΣΥΝ. καλοδεχούμενος, επιθυμητός ΑΝΤ. ανεπιθύμητος. — **ευπρόσδεκτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ευ-* + *-πρόσδεκτος* < *προσδέχομαι*. Η λ. μαρτυρείται πρώτη φορά στην Κ.Δ., *Ρωμ.* 15, 16: *...ίνα γένηται ή προσφορά τών έθνών εύπρόσδεκτος*].

ευπροσήγορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καταδεκτικότητα και προσήνεια, γλυκομίλητος ΣΥΝ. προσηνής, καταδεκτικός ΑΝΤ. απρόσιτος, ακατάδεκτος. — **ευπροσηγορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ευ-* + *προσήγορος* < *προσ-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγορεύω*].

ευπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι εύκολα προσιτός, που μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει εύκολα: *~ κοιλάδα* || (μτφ.) *~ άνθρωπος* (καταδεκτικός).

ευπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει αξιοπρεπή παρουσία, που κάνει καλή εντύπωση: *~ παράσταση / συμμετοχή σε διαγωνισμό / έκθεση* ΣΥΝ. ευπρεπής. — **ευπροσώπως** επίρρ. [μτγν.].

> **ευπρόσωπος – ευπαρουσίαστος – εμφανίσιμος.** Αντίθετα προς τα **εμφανίσιμος** και **ευπαρουσίαστος**, που έχουν σχέση με την εμφάνιση, το παρουσιαστικό, και σημαίνουν «όμορφος, με ωραία εμφάνιση, με ωραίο παρουσιαστικό», το **ευπρόσωπος** έχει διαφορετική σημασία. Δηλώνει τον «αξιοπρεπή, τον σοβαρό, αυτόν που κάνει καλή εντύπωση»: *Τελικά παρουσίασε ένα ευπρόσωπο κείμενο, που εκτιμήθηκε από όλους – Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού πραγματοποίησε ευπρόσωπη εμφάνιση στη διεθνή έκθεση, κερδίζοντας τις εντυπώσεις.*

ευπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που μπορεί εύκολα να προφερθεί ΑΝΤ. δυσπρόφερτος.

ευραπηλιώτης (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σιροκολεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εύρος (ο)* (βλ.λ.) + *απηλιώτης* (βλ.λ.)].

Ευρασία (η) η Ευρώπη και η Ασία ως ενιαίο γεωγραφικό σύνολο. — **ευρασιατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Eurasia < Eur(opa) + Asia].

εύρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να βρίσκει κανείς (κάποιον/κάτι που ψάχνει, που αναζητεί): *η ~ τού κλεμμένου αυτοκινήτου* || *η ~ τού προσώπου που είχε εξαφανιστεί* || *γραφείο ευρέσεως εργασίας* ΑΝΤ. απώλεια **2.** η εξοικονόμηση, το να αποκτά κανείς (κάτι που χρειάζεται): *η ~ των αναγκαίων πόρων για την υλοποίηση τού σχεδίου απασχολεί έντονα την κυβέρνηση* ΣΥΝ. εξασφάλιση, πορισμός **3.** η ανακάλυψη ή επινόηση: *η ~ νέων μορφών ενέργειας / ενός νέου φαρμάκου*. — **ευρετικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρεσις* < *εὑρίσκω*].

ευρεσιτεχνία (η) [1885] {ευρεσιτεχνιών} η επινόηση νέου και άγνωστου προηγουμένως μέσου, προϊόντος, μεθόδου ή διαδικασίας ΣΥΝ. εφεύρεση· ΦΡ. ***δίπλωμα ευρεσιτεχνίας*** επίσημος τίτλος που παρέχει στον εφευρέτη το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης τής εφεύρεσής του. — **ευρεσιτέχνης** (ο), **ευρεσιτεχνιακός,** -ή, -ό.

ευρετηριάζω ρ. μετβ. {ευρετηρίασ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} συντάσσω ευρετήριο με επιλογή και αρχειοθέτηση τού υλικού: *~ παλιά περιοδικά / επιστημονικές εκδόσεις*. — **ευρετηρίαση** (η) κ. **ευρετηριασμός** (ο).

ευρετήριο (το) [1883] {ευρετηρί-ου | -ων} κατάλογος συντεταγμένος κατ' αλφαβητική σειρά, όπου αναγράφεται πού μπορεί να ανατρέξει ή να βρει κανείς κάτι, για την ταχύτερη ανεύρεση τού εκάστοτε ζητουμένου: *~ κυρίων ονομάτων / τηλεφώνων / τοποθεσιών / έργων / μουσείων*. — **ευρετηριακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὑρετής* < *εὑρίσκω*. Απόδ. των λατ. repertorium, index].

ευρετής (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που πρώτος επινόησε κάτι: *ο Ερμής ο Τρισμέγιστος θεωρείται ~ τής γραφής, των τεχνών και των γραμμάτων* • **2.** αυτός που βρήκε χαμένο αντικείμενο: *ο ~ απαιτεί από τον δικαιούχο τα εύρετρα*.

ευρετικός, -ή, -ό → εύρεση

εύρετρα (τα) {ευρέτρων} η αμοιβή που προσφέρεται συνήθ. σε όποιον βρίσκει κατά τύχη ή κατόπιν αναζήτησης κάτι χαμένο ΣΥΝ. (λαϊκ.) βρετίκια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὕρετρα* < αρχ. *εὑρίσκω*].

ευρέως επίρρ. → ευρύς

εύρηκα επιφών. (λόγ.) το βρήκα! (*για περιπτώσεις στις οποίες σκεφτόμαστε ή ανακαλύπτουμε κάτι ξαφνικά, δίνοντας λύση σε κάτι που μας απασχολούσε*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρηκα*, παρακ. τού ρ. *εὑρίσκω*, από την αναφώνηση τού Αρχιμήδη, όταν ανακάλυψε τον νόμο τής άνωσης των σωμάτων].

εύρημα (το) {ευρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε βρίσκει ή ανακαλύπτει κανείς μετά από αναζήτηση και έρευνα: *αρχαιολογικό ~* || *τα ~ τής αστυνομικής έρευνας* **2.** (μτφ.) αυτό που βρίσκει κανείς τυχαία και απροσδόκητα· ανέλπιστο απόκτημα ΣΥΝ. λαχείο, κελεπούρι, ευκαιρία **3.** κάθε πρωτότυπη σκέψη, λύση, που εξυπηρετεί σκοπό ή συμφέρον: *διαφημιστικό / σκηνοθετικό ~* ΣΥΝ. επινόηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρημα* < *εὑρίσκω*].

ευρηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επινοεί πρωτότυπες λύσεις, που καταλήγει σε εύρημα: *~ νους / σύλληψη* ΣΥΝ. εφευρετικός, επινοητικός **2.** αυτός που αξιοποιεί εύρημα ή έχει τον χαρακτήρα εύστοχου ευρήματος: *~ σκηνοθεσία / παράσταση / φινάλε*. — **ευρηματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ingénieux].

Ευριπίδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή) (480-406 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. - **ευριπίδειος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὔριπος* «παλιρροϊκός, άστατος» < *εὐ-* + *-ριπος* < *ῥιπή*].

ευρισκόμενος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει κάπου ή βρίσκεται σε ορισμένη κατάσταση: *«δύο υπολογιστές ευρισκόμενοι οπουδήποτε στον πλανήτη, μπορούν να επικοινωνούν»* (εφημ.) || *το βιβλίο αυτό περιέχει άπαντα τα ~ τού ποιητή* || *ευρισκόμενοι σε δυσχερή οικονομική θέση, κατέφυγαν στον δανεισμό*.

ευρίσκω ρ. → βρίσκω

ευρό κ. **εύρο** (το) → ευρώ

ευρόνοτος (ο) (επίσ.) ο οστριοσιρόκος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

εύρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σιρόκος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εὖρος* < **εὖσ-ρος* (με ψίλωση κατά το *αὔρα*) < *εὕω* «καίω, φλέγω» < Ι.Ε. *eus- «καίω», πβ. λατ. uro, ιταλ. urente «καιόμενος», γαλλ. brûler «καίω» (< λατ. ustulare) κ.ά.].

εύρος (το) {εύρους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η απόσταση μεταξύ των πλευρών ενός σώματος ή σχήματος: *το ~ τού ποταμού* || *το ~ τόξου* (η απόσταση μεταξύ των δύο άκρων του) ΣΥΝ. πλάτος, (καθημ.) φάρδος **2.** ΗΛΕΚΤΡ. το πλάτος στο οποίο αναπτύσσεται ηλεκτρικό μέγεθος κατά την παραγωγή ή τη διέλευσή του: *~ φάσματος συχνοτήτων* **3.** (μτφ.) έκταση, ευρύτητα: *πνευματικό ~* || *~ εννοίας / επιλογών / διακυμάνσεων / μελωδιών*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖρος* < *εὐρύς*].

ευρυ- κ. **ευρύ-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό κυρ. τη σημασία τού μεγάλου σε έκταση, σε πλάτος: *ευρυ-μαθής, ευρυ-γώνιος, ευρύ-χωρος, ευρύ-στερνος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *εὐρύς*].

ευρυαγγεία (η) ΙΑΤΡ. η διεύρυνση των επιφανειακών αγγείων.

ευρυγώνιος, -α, -ο αυτός που σχηματίζει ευρεία, μεγάλη σε άνοιγμα γωνία: *ο ~ φακός μιας φωτογραφικής μηχανής*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. grand-angulaire].

Ευρυδίκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού Ορφέα και κόρη τού Απόλλωνα, η οποία καταδικάστηκε να ζήσει στον Άδη, αφού ο Ορφέας παρέβη τη συμφωνία που έκανε με τον Πλούτωνα, για να την πάρει μαζί του στη γη **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐρύς* + *δίκη*].

εύρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τον απαιτούμενο, τον σωστό ρυθμό: *εγγυάται την ~ λειτουργία τής διοικητικής μηχανής* ΣΥΝ. ομαλός, ρυθμικός ΑΝΤ. άρρυθμος. -- **εύρυθμα** επίρρ., **ευρυθμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

Ευρύκλεια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η τροφός τού Οδυσσέα στην Οδύσσεια **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Εὐρυκλῆς* «αυτός που έχει μεγάλη δόξα» < *εὐρύς* + *κλῆς* < *κλέος* (πβ. κ. *Σοφο-κλῆς, Δαμο-κλῆς*)].

ευρυμαθής, -ής, -ές [1866] {ευρυμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευρυμαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευρεία μόρφωση, πολυμαθής ΣΥΝ. πολύξερος, σοφός ΑΝΤ. αμαθής. — **ευρυμαθώς** επίρρ., **ευρυμάθεια** (η) [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ευρύς* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ευρυμέτωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.

ευρύνοια (η) [1897] η ευρύτητα πνεύματος ΑΝΤ. στενοκεφαλιά. — **ευρύνους,** -ους, -ουν [μτγν.].

εύρυνση (η) [1887] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η διαπλάτυνση, η επέκταση: *σημασιολογική ~* ΑΝΤ. στένωση.

ευρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εύρυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) πλατύ ή πλατύτερο, φαρδαίνω ΣΥΝ. διαπλατύνω, διευρύνω ΑΝΤ. στενεύω **2.** (μτφ.) αυξάνω, μεγαλώνω: *~ τον κύκλο των ενδιαφερόντων μου* || *οι διαρκώς ευρυνόμενοι ορίζοντες τής επιστήμης* || *~ το ρήγμα / τη διάσπαση / τους ορίζοντες* ΣΥΝ. επεκτείνω, διευρύνω.

ευρύς, -εία, -ύ {ευρ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} **1.** αυτός που έχει σχετικά μεγάλο πλάτος: *~ στέρνο / μέτωπο* ΣΥΝ. πλατύς, φαρδύς ΑΝΤ. στενός **2.** (για χώρο) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, εκτεταμένος: *~ εκλογική περιφέρεια* **3.** (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε μεγάλη έκταση ή σε μεγάλο αριθμό: *η καταγγελία έλαβε ευρύτατες διαστάσεις* || *η μέθοδος αυτή έχει ~ εφαρμογή στην ιατρική* || *~ αναγνώριση / κρίση / σύσκεψη / απήχηση / συνεργασία* || *έχει πέραση στο ~*

κοινό || *κυβέρνηση* ~ *αποδοχής* || *συναίνεση* ~ *φάσματος* ΣΥΝ. διευρυμένος, γενικότερος, μεγάλος ΑΝΤ. περιορισμένος. — **ευρέως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ἐ-Fρύ-ς < ἐ- προθεμ. + *Fρυ- < Ι.Ε. *wru-, μηδενισμ. βαθμ. τού *wer-u- «ευρύς», πβ. σανσκρ. uru- κ.ά. Ομόρρ. *εὐρ-ος*, *εὐρ-ύνω* κ.ά.].

ευρύστερνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πλατύ στήθος, πλατύστερνος.

Ευρυτανία (η) ορεινή περιοχή και νομός τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα το Καρπενήσι. — **Ευρυτάνας** (ο), **ευρυτανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Εὐρυτάν* «ο κάτοικος τής Ευρυτανίας», πιθ. < *εὔρυτος* «αυτός που ρέει άφθονα» < *εὐ-* + *-ρυτος* < *ῥέω*, που οφείλεται στα άφθονα τρεχούμενα νερά τής περιοχής. Κατ' άλλη εκδοχή, η περιοχή οφείλει το όνομά της στον βασιλιά Εύρυτο, μυθικό ήρωα και άριστο τοξότη, που καταγόταν από την Οιχαλία].

ευρύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ευρέος: ~ *στέρνου* / *χώρου* ΣΥΝ. φάρδος, πλάτος **2.** (μτφ.) το να εκτείνεται (κάποιος/κάτι) πέρα από περιορισμούς: ~ *σκέψης* / *αντιλήψης* / *γνώσεων* || *επιστημονική* ~ ΑΝΤ. στενότητα.

ευρύχωρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι επαρκής και άνετος σε έκταση ή χώρο: ~ *διαμέρισμα* / *αίθουσα* / *δωμάτιο* ΣΥΝ. άνετος, απλόχωρος, πλατύχωρος ΑΝΤ. στενός, στενόχωρος. — **ευρύχωρα** επίρρ., **ευρυχωρία** (η) [αρχ.].

ευρώ (το) {άκλ.} κοινό νόμισμα χωρών τής Ε.Ε. («Ευρωζώνης»).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. euro (< Europe «Ευρώπη»)].

ευρό / εύρο ή ευρώ; Το ενιαίο νόμισμα τής Ενωμένης Ευρώπης ονομάστηκε euro με συγκοπή τής λ. Europe, που, βεβαίως, είναι το ελληνικό **Ευρώπη**. Πάνω μάλιστα στο χαρτονόμισμα αποφασίστηκε, πολύ εύστοχα, να γραφεί η ονομασία τού νομίσματος και με ελληνικά στοιχεία ως ΕΥΡΩ. Πώς όμως πρέπει να λέγεται (και να γράφεται) στην κοινή χρήση τής Ελληνικής η ονομασία τού νομίσματος; Το πιο φυσικό και το πιο λειτουργικό για μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου τα ουσιαστικά κλίνονται, είναι να χρησιμοποιηθεί η λ. **ευρό** ή **εύρο** (το), όμοια όπως λέμε το **φράγκο**, το **μάρκο**, το **δολάριο** κ.τ.ό. Πλεονέκτημα αυτής τής ονομασίας είναι ότι μπορούμε να πούμε, σύμφωνα με τους κανόνες τής Ελληνικής, *2.000 ευρά* / *εύρα* – *Η αξία τού ευρού* / *εύρου στο χρηματιστήριο έφθασε τις... δραχμές* – *Δεν υπάρχουν στα ταμεία τα εκατομμύρια ευρών* / *εύρων που απαιτούνται για ένα τόσο μεγάλο έργο*. Επίσης, όπως λέμε *δραχμική αξία*, *δραχμοδίαιτος*, *δραχμοβόρος* κ.λπ., μπορούμε να σχηματίσουμε παράγωγα και σύνθετα *ευρική αξία*, *ευροδίαιτος*, *ευροβόρος* κ.λπ. Αντί όλων αυτών, το άκλιτο **ευρώ**, με την ασυνήθιστη για τα ουσιαστικά τής Ελληνικής κατάληξη **-ώ** (υπάρχει στα ρήματα *μπορ-ώ*, τα επιρρήματα *ανωτέρ-ω*, *κατωτέρ-ω*, *πάν-ω*, *έξ-ω* κ.λπ.), θα φάνταζε περίεργο και απομονωμένο στοιχείο, ξένο σώμα στο σύστημα τής Ελληνικής, όμοια όπως το ECU, χωρίς να το σώζει καθόλου το *-ω*, που θυμίζει - υποτίθεται - το Ευρώπη. Τέλος, χρησιμοποιώντας τον τύπο *ευρό* ή *εύρο*, σε αντιδιαστολή και με το λεξικό πρόθημα *ευρω-*, μπορούμε να έχουμε (ορθογραφικά) την απαραίτητη διάκριση ανάμεσα σε τύπους όπως *ευρω-πολιτική* (πολιτική τής Ευρώπης) και *ευρο-πολιτική* (πολιτική τού ενιαίου νομίσματος), *ευρω-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για την Ευρώπη) και *ευρο-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για το ενιαίο νόμισμα) κ.τ.ό.

ευρω- λεξικό πρόθημα λέξεων, που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρώπη (ως γεωγραφικό χώρο): *ευρω-αριστερά*, *ευρω-πύραυλος*, *ευρω-λίγκα* • **2.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: *Ευρω-βουλή*, *Ευρω-κοινοβούλιο*, *ευρω-βουλευτής*, *ευρω-ψηφοδέλτιο*, *ευρω-εκλογές*, *ευρω-στρατός* • **3.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νόμισμα *ευρώ*: *ευρω-δάνειο*, *ευρω-ομόλογο* • **4.** νόμισμα το οποίο είναι κατατεθειμένο σε ευρωπαϊκή κυρ. τράπεζα εκτός τής χώρας στην οποία κυκλοφορεί: *ευρω-δολάριο*, *ευρω-μάρκο*, *ευρω-γέν*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. α' συνθ. (πβ. αγγλ. Euro-), που προέρχεται από τη λ. *Ευρώπη* (βλ.λ.)].

ευρωαγορά (η) **1.** η ενιαία αγορά των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης • **2.** η αγορά ευρωνομισμάτων (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Euromarket].

ευρωαριστερά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των αριστερών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωατλαντικός, -ή, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις Ευρώπης και Β. Αμερικής (κυρ. των ΗΠΑ): ~ *θεσμοί* / *συμμαχία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euro-Atlantic].

ευρωβουλευτής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωβουλευτού} βουλευτής που εκπροσωπεί τη χώρα του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ευρωβουλή (η) το κοινοβούλιο που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους των χωρών μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει ρόλο ελεγκτικό και συμβουλευτικό ΣΥΝ. Ευρωκοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. European Parliament].

ευρωδεξιά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των δεξιών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωδικαστής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωδικαστού} δικαστής τού δικαστηρίου τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδίπλωμα (το) {ευρωδιπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} δίπλωμα οδήγησης αυτοκινήτου για τους κατοίκους των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδολάριο (το) {ευρωδολαρί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. το αμερικανικό δολάριο που κατατίθεται σε πιστωτικά ιδρύματα εκτός των Η.Π.Α. –κυρ. στην Ευρώπη– και διατίθεται για διάφορες νομισματικές συναλλαγές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. eurodollar (νόθο σύνθ.)].

Ευρωζώνη (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χωρών που ανήκουν στη «ζώνη τού ευρώ», που έχουν ως νόμισμά τους το ευρώ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Eurozone, με μορφολ. σχηματισμό κατά τους κανόνες τής Αγγλικής].

ευρωεκλογές (οι) οι εκλογές που διενεργούνται σε κάθε χώρα-μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης κάθε πέντε χρόνια για την ανάδειξη των αντιπροσώπων τους (ευρωβουλευτών) στο Ευρωκοινοβούλιο.

ευρωεπιταγή (η) επιταγή και πιστωτική κάρτα για αγορές και ανάληψη μετρητών σε χώρες τής Δ. Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eurocheque (νόθο σύνθ.)].

ευρωκεντρισμός (ο) η τάση να θεωρείται η Ευρώπη και κατ' επέκτ. ο ευρωπαϊκός πολιτισμός το επίκεντρο τής παγκόσμιας ιστορίας, κουλτούρας, οικονομίας κ.λπ. (πβ. λ. *αφροκεντρισμός*). — **ευρωκεντρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eurocentrisme].

Ευρωκοινοβούλιο (το) {ευρωκοινοβουλίου} η Ευρωβουλή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. European Parliament].

ευρωκομουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. ιδεολογικό ρεύμα που αναπτύχθηκε σε ορισμένα ευρωπαϊκά κομουνιστικά κόμματα μετά το 1974, κυρ. σε αυτό τής Ιταλίας, με σκοπό τον μετασχηματισμό τού κινήματος ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες των κρατών και την ανεξαρτητοποίησή τους από το τότε κομουνιστικό κόμμα τής Ε.Σ.Σ.Δ. — **ευρωκομουνιστής** (ο), **ευρωκομουνίστρια** (η), **ευρωκομουνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. eurocommunism (νόθο σύνθ.)].

ευρωλίγκα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. το πρωτάθλημα που διεξάγεται ανάμεσα στις πρωταθλήτριες ομάδες των ευρωπαϊκών χωρών (κυρ. στο μπάσκετ).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. euroleague (νόθο σύνθ.)].

ευρωλιγούρης (ο) {ευρωλιγούρηδες} (σκωπτ.) ο Έλληνας που αποδέχεται άκριτα οτιδήποτε προέρχεται από τη Δ. Ευρώπη, που θαυμάζει και υιοθετεί καθετί ευρωπαϊκό (συχνά περιφρονώντας τα αντίστοιχα ελληνικά ή ό,τι σχετίζεται με την Ανατολή) (πβ. λ. *ευρωπαϊστής*).

ευρωλιμένας (ο) ευρωπαϊκό λιμάνι μεγάλης σημασίας για το σύνολο τής ευρωπαϊκής οικονομίας.

ευρών (ο) {ευρόντ-ος | -ων} αυτός που βρήκε (κάτι)· μόνο στη ΦΡ. ***ο ευρών αμειφθήσεται*** (συνήθ. σε ανακοινώσεις για απώλεια ενός πράγματος) όποιος βρει (κάτι) θα αμειφθεί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὑρών*, μτχ. αορ. β' τού ρ. *εὑρίσκω*].

ευρωνόμισμα (το) {ευρωνομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λογιστική χρηματική μονάδα που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση την οποία διαμορφώνονται οι τιμές συναλλάγματος και η οποία χρησιμοποιείται σε συναλλαγές μεταξύ των κρατών ΣΥΝ. ECU, Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα • **2.** συνάλλαγμα σε συγκεκριμένο νόμισμα κατατεθειμένο σε τράπεζα έξω από τη χώρα στην οποία χρησιμοποιείται το εν λόγω νόμισμα (π.χ. ιταλικές λιρέτες κατατεθειμένες σε γιαπωνέζικη τράπεζα· ο όρος δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι το νόμισμα ή οι τράπεζες είναι ευρωπαϊκά, π.χ. το ευρωδολάριο συγκαταλέγεται στα ευρωνομίσματα· βλ. κ. *ευρωομόλογο*, *ευρωαγορά*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.

ευρωομόλογο (το) {ευρωομολόγ-ου | -ων} **1.** ομόλογο που εκδίδεται από τραπεζικές κοινοπραξίες και εταιρείες εκδόσεως τίτλων και χρεογράφων σε οποιοδήποτε νόμισμα ανεξάρτητα από τους κανονισμούς τής εθνικής κεφαλαιαγοράς τής χώρας εκδόσεως (βλ. κ. λ. *ευρωνόμισμα*) • **2.** ομόλογο σε ευρώ. Επίσης **ευρωομολογία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eurobond].

ευρωπαΐζω ρ. αμετβ. [1847] {ευρωπάισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ζω ή συμπεριφέρομαι κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

ευρωπαϊκός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ευρώπη ή τους Ευρωπαίους: ~ *ιστορία* / *χώρα* / *πρωτεύουσα* / *ήπειρος* / *μουσική* / *διοργάνωση* / *κουλτούρα*· ΦΡ. ***ευρωπαϊκή ιδέα*** η ιδέα τής ευρωπαϊκής ενοποίησης **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη Δ. Ευρώπη: ~ *πολιτισμός* / *μόδα* / *νοοτροπία* (β) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: ~ *νομοθεσία* / *Κεντρική Τράπεζα* / *προσανατολισμός μιας χώρας* / *πολιτική* / *στρατηγική* / *διπλωματία* / *στόχοι μιας κυβέρνησης* / *Αρχές* / *διάσκεψη* **3.** (α) ***Ευρωπαϊκή Ένωση*** (συντομ. Ε.Ε., η πρώην Ε.Ο.Κ.) συνασπισμός κρατών τής Ευρώπης, που συνδέονται με οικονομικούς και πολιτικούς όρους συνεργασίας, με απώτερο στόχο τη συνένωση μεταξύ τους και την παγίωση και διαφύλαξη τής ειρήνης και ελευθερίας για τα κράτη-μέλη (β) ΟΙΚΟΝ. ***Ευρωπαϊκή Νομισματική (ή Λογιστική) Μονάδα*** (E.C.U.) αντικαταστάθηκε από το ευρώ, το οποίο είναι το ευρωνόμισμα (βλ.λ.) (γ) ***Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*** η Ευρωβουλή (βλ.λ.) (δ) ***Ευρωπαϊκή Επιτροπή*** εκτελεστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους οι οποίοι προέρχονται από όλα τα κράτη-μέλη και έχει νομοθετικές αρμοδιότητες (πβ. λ. *Κομισιόν*) (ε) ***Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*** ανώτατο δικαστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εξασφαλίζει την τήρηση τού δικαίου σύμφωνα με τις συνθήκες που ισχύουν στο πλαίσιο τής Ένωσης (στ) ***Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*** ανώτατο πολιτικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από τους ηγέτες των κρατών-μελών και τον πρόεδρο τής Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αποφασίζει για τις κύριες κατευθύνσεις τής πολιτικής τής Ένωσης. — **ευρωπαϊκ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Πολλοί σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *Ευρωπαϊκή Ένωση* (< αγγλ. European Union), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή* (< γαλλ. Commis-

sion Européenne), *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο* (< γαλλ. Conseil Européen) κ.ά.].

Ευρωπαίος (ο) [αρχ.]. **Ευρωπαία** (η) [αρχ.] **1.** αυτός που κατοικεί στην Ευρώπη ή κατάγεται από αυτήν· (κ. ως επίθ.) *οι ~ πολιτικοί / σύμμαχοι / εταίροι* **2.** ο πολίτης τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, τής Ενωμένης Ευρώπης **3.** (καταχρ.) ο κάτοικος τής Κ. και Β. Ευρώπης, ο οποίος διακρίνεται για το υψηλό βιοτικό του επίπεδο, την υπευθυνότητα, την οργάνωση και το ανεκτικό πνεύμα του (ως στερεότυπη αντίληψη που θέλει τον Βορειοευρωπαίο και Κεντροευρωπαίο ανώτερο, κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τής Ν. Ευρώπης, που αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης): *«Πότε επιτέλους θα γίνουμε Ευρωπαίοι;» αναρωτιέται ο αρθρογράφος περιγράφοντας τα κακώς κείμενα τής καθημερινότητάς μας.*

ευρωπαϊσμός (ο) [1888] η ιδεολογία και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τής ευρωπαϊκής ενότητας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. européanisme].

ευρωπαϊστής (ο), **ευρωπαΐστρια** (η) {ευρωπαϊστριών} **1.** οπαδός τής ιδέας τής Ενωμένης Ευρώπης **2.** (ειδικότ.) *πρόσωπο που υποστηρίζει την πολιτική και τις επιλογές τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον προσανατολισμό τής χώρας του προς αυτή* ΑΝΤ. αντιευρωπαϊστής.

Ευρώπη (η) **1.** ήπειρος στο Β. Ημισφαίριο τής Γης, η οποία χωρίζεται από την Ασία με τα Ουράλια Όρη στα Α., τον Καύκασο, τη Μαύρη και την Κασπία Θάλασσα στα ΝΑ., βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα στα Ν., από τον Ατλαντικό Ωκεανό στα Δ. και τον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό στα Β.· (καταχρ.) **2.** (α) (καταχρ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: *είμαστε πρώτοι στην ~ στα τροχαία ατυχήματα* (β) ***Ενωμένη Ευρώπη*** η Ευρωπαϊκή Ένωση **3.** ***Συμβούλιο τής Ευρώπης*** βλ. λ. *συμβούλιο* **4.** η Κ. και Β. Ευρώπη, και μάλιστα οι προηγμένες οικονομικά και τεχνολογικά χώρες, κατ' αντιδιαστολή προς τις νοτιότερες χώρες και περιοχές, που αντιμετωπίζουν προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης: *φεύγω για την ~* || *πότε θα γίνουμε επιτέλους ~;* || *η ~ βλέπει με σκεπτικισμό την ελληνική πρόταση* || *η ~ των πολιτών / των δικαιωμάτων τού ανθρώπου*· ΦΡ. ***(εις) τας Ευρώπας*** στην Ευρώπη, συχνά ειρων. ή για να τονίσει κανείς ότι πρόκειται για κάτι σπουδαίο: *Αυτά, δηλαδή, πού τα 'μαθες; ~;* || *γύρισε πρόσφατα από τας Ευρώπας και ακόμη δεν έχει προσαρμοστεί* (πβ. *εις Παρισίους*, *εκ Παρισίων* κ.λπ.) ● **5.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αγήνορα και τής Τηλεφάσσης, την οποία απήγαγε ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν η ονομασία τής ηπείρου και τής μυθολογικής κόρης τού Αγήνορος και ερωμένης τού Δία συνδέονται ετυμολογικώς. Έχουν προταθεί οι εξής πιθανές ετυμολογίες τής λ.: (α) < *εὐρύς* + *ὤψ, ὠπός* «ανοιχτομάτης, με μεγάλα μάτια» (πβ. αρχ. *εὐρωπός* «ευρύς», *εὐρῶπις* «πατρίδα») (β) προελλην. λέξη (γ) < *εὐρώς* «μούχλα» + *ὤψ* (μάλλον παρετυμολ.)].

ευρώπιο (το) {ευρωπίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Eu), που απαντά σε πολύ μικρές ποσότητες στα ορυκτά των σπάνιων γαιών και χρησιμοποιείται κυρ. για ερευνητικούς σκοπούς (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. europium].

ευρωπύραυλος (ο) {ευρωπυραύλ-ου | -ων, -ους} πύραυλος εγκατεστημένος σε ευρωπαϊκό έδαφος: *συμφωνία απομάκρυνσης των ~ μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.*

ευρώς (ο) {ευρώτος} (λόγ.) υγρασία συνδυασμένη με σήψη, μούχλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < **ἐ-Fρώδ-ς*, που συνδ. με λατ. rodere «τραγανίζω, κατατρώγω». Κατ' άλλη άποψη, < **ἐ-Fρ-ώς*, που συνδ. με σανσκρ. varṇa- «χρώμα»].

ευρωσκεπτικισμός (ο) η αντιμετώπιση τής Ευρώπης ή κυρ. τής Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκεπτικισμό. — **ευρωσκεπτικιστής** (ο), **ευρωσκεπτικιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euroscepticism].

εύρωστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλη σωματική δύναμη, ρωμαλέος: *~ σώμα* ΣΥΝ. δυνατός, (λογιότ.) άλκιμος, ακμαίος, σφριγηλός, υγιής, γερός ΑΝΤ. καχεκτικός, ασθενικός, αδύνατος, ισχνός **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή (ακμαία) κατάσταση: *~ επιχείρηση / οργανισμός / οικονομία.* — **εύρωστα** επίρρ., **ευρωστία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐυ-* + *-ρωστος* < *ῥώννυμι* «δυναμώνω», βλ. κ. *ρώμη*].

Ευρώτας (ο) ποταμός τής ΝΑ. Πελοποννήσου, που πηγάζει από τον Ταΰγετο και εκβάλλει στον Λακωνικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *εὐρώς* «μούχλα» (βλ.λ.)].

ευρωτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως} η Γιουροβίζιον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Eurovision (νόθο σύνθ.)].

ευρωτίαση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το μούχλιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐρωτιῶ (-άω)* < αρχ. *εὐρώς, -ῶτος* «μούχλα» (βλ.λ.)].

ευρωτούνελ (το) {άκλ.} η σήραγγα που περνά κάτω από τη θάλασσα τής Μάγχης και συνδέει τη Βρετανία με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *ευρω-* (< διεθν. euro-, α' συνθ.) + *τούνελ* (βλ.λ.), πβ. αγγλ. Eurochannel].

ευρωτράπεζα (η) {ευρωτραπεζών} τράπεζα στην οποία κατατίθενται ευρωνομίσματα (βλ.λ., σημ. 2).

εύσαρκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει παχιά σάρκα: *~ καρπός / χείλη* ΑΝΤ. ισχνός, (για πρόσ.) λιπόσαρκος. — **ευσαρκία** (η) [αρχ.].

ευσεβάστως επίρρ. [1846] (παλαιότ. χρήση στο τέλος αιτήσεων ή εγγράφων απευθυνόμενων στη διοίκηση και γενικότ. σε ανώτερες κρατικές αρχές) με πολύ σεβασμό: *~ υποβάλλω τις παρακάτω προτάσεις* || *~ ο αιτών.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. respectueusement].

ευσέβεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} ο σεβασμός και η αφοσίωση προς τον Θεό ΣΥΝ. θεοσέβεια ΑΝΤ. ασέβεια.

ευσεβής, -ής, -ές {ευσεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευσεβέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που τρέφει σεβασμό και αφοσίωση προς τον Θεό και τον εκδηλώνει με την τήρηση των εντολών του: *~ χριστιανός / λαός / προσκυνητής* ΣΥΝ. θεοσεβής, θεοσεβούμενος, ευλαβής ΑΝΤ. ασεβής ● ΦΡ. ***ευσεβής πόθος*** οτιδήποτε επιθυμούμε χωρίς πάντα να το ομολογούμε και το οποίο είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *η κατάσταση τής οικονομίας αποτελεί μάλλον ~ τής κυβέρνησης* (δεν ισχύει πραγματικά) || *οι δηλώσεις σας ότι θα κερδίσετε τις εκλογές δεν είναι τίποτε άλλο από ευσεβείς πόθοι.* — **ευσεβώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σεβής* < *σέβας*].

Ευσέβιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον επίσκοπο Καισαρείας, συγγραφέα με πλούσιο έργο για την εκκλησιαστική ιστορία, ο οποίος προσπάθησε να συμβιβάσει την αρειανική διδασκαλία με την ορθοδοξία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *εὐσεβής* (βλ.λ.)].

ευσεβισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο πιετισμός (βλ.λ.). — **ευσεβιστής** (ο) [1887], **ευσεβιστικός**, -ή, -ό, **ευσεβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Pietismus].

εύσημο (το) [1897] {ευσήμ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) διακριτικό σήμα, τιμητική αναγνώριση· ΦΡ. (μτφ.) ***απονέμω (τα) εύσημα σε (κάποιον)*** αναγνωρίζω (κάποιον) δημόσια: *ο υπουργός απένειμε (τα) εύσημα στην αρμόδια υπηρεσία για το έργο που επιτέλεσε σε τόσο σύντομο χρόνο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *εὔσημος* ως απόδ. τού λατ. insignia «παράσημα – κοσμήματα τής ασπίδας»].

εύσημος, -η, -ο αυτός που έχει καλή, θετική σημασία ΑΝΤ. κακόσημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευδιάκριτος – ευοίωνος», < *εὐ-* + *σῆμα*. Η σημ. αυτή είναι γνωστή και από την Κ.Δ., πβ. Α' Κορινθ. 14,9: *ἐὰν μὴ εὔσημον (= εύληπτο) λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον;*].

ευσπλαχνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η διάθεση προσφοράς βοήθειας και η συμπόνια προς τους άλλους: *η ~ τού Θεού* || *έδειξε ~ βοηθώντας τον* ΣΥΝ. φιλανθρωπία ΑΝΤ. απανθρωπιά.

ευσπλαχνίζομαι ρ. → σπλαχνίζομαι

εύσπλαχνος, -η, -ο πονόψυχος, συμπονετικός: *ο ~ Θεός* ΣΥΝ. σπλαχνικός, στοργικός ΑΝΤ. άσπλαχνος, άπονος. Επίσης **ευσπλαχνικός**, -ή, -ό [μεσν.]. — **ευσπλαχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὔσπλαγχνος*, αρχική σημ. «ο έχων υγιή σπλάχνα». < *εὐ-* + *-σπλαγχνος* < *σπλάγχνον*. Η σημ. «συμπάθεια, συμπόνια» μαρτυρείται στην Κ.Δ. (λ.χ. *Εφεσ.* 4, 32: *γίνεσθε [δὲ] εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι...*) και οφείλεται στο γεγονός ότι η λ. *σπλάγχνα* περιελάμβανε και την καρδιά ως έδρα των συναισθημάτων].

ευστάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατάσταση σταθερότητας, το να μην υπάρχουν κλυδωνισμοί ή μεταβολές: *κράτησέ τον να μην πέσει, γιατί δεν έχει ~* || *πολιτική ~* || *η ~ τού δημοκρατικού συστήματος* || *~ χαρακτήρα* ΣΥΝ. στερεότητα ΑΝΤ. αστάθεια, ρευστότητα.

ευσταθεί, ευσταθούν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για ιδέες, επιχειρήματα κ.λπ.) έχει ισχυρή λογική βάση, στηρίζεται στην πραγματικότητα: *ευσταθεί η εξήγηση / η κατηγορία / η δικαιολογία / ο ισχυρισμός* ΣΥΝ. ισχύω, (μτφ.) στέκω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *εὐσταθῶ (-έω)* «είμαι σταθερός, έχω καλή υγεία» < *εὐσταθής* (βλ.λ.)].

ευσταθής, -ής, -ές {ευσταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευσταθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν απειλείται από κλυδωνισμούς ή μεταβολές, σταθερός: *~ οικοδόμημα / ισορροπία* ΣΥΝ. στερεός, (λογιότ.) εδραίος, ακλόνητος, αδιάσειστος ΑΝΤ. ασταθής **2.** (μτφ.) σωστός, ορθός, αυτός που στηρίζεται στην πραγματικότητα: *~ επιχείρημα* ΣΥΝ. ακλόνητος, αδιάσειστος. — **ευσταθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σταθής*, πβ. παθ. αόρ. *ἐ-στά-θην* τού ρ. *ἵστημι*].

Ευσταθία (η) γυναικείο όνομα.

Ευστάθιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ Θεσσαλονίκης* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στάθης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερός, ακλόνητος», < αρχ. *εὐσταθής*].

ευσταλής, -ής, -ές {ευσταλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ωραίο παράστημα, μυώδης, γεροδεμένος: *στην παρέλαση θαυμάσαμε ~ νέους και νέες* ΣΥΝ. λυγερόκορμος, λεβέντικος. — **ευσταλώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σταλής*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-στάλ-ην* τού ρ. *στέλλω*. Η λ. αναφερόταν αρχικώς σε στρατιωτικά αγήματα, πλοία και πολεμιστές, που αποστέλλονταν καλά οπλισμένοι στις εκστρατείες, πβ. *εὐσταλὴς στόλος* (Αισχύλ. *Πέρσαι* 795), *εὐσταλεῖς τῇ ὁπλίσει* (Θουκ. 3, 22), *εὐσταλὴς ἱππεύς* (Ξενοφ. *Περὶ Ἱππικῆς* 7, 8). Έτσι η λ. ήδη στην Αρχ. απέκτησε και τη σημ. εκείνου που έχει ωραία σωματική διάπλαση και άρτιο παράστημα].

ευστατισμός (ο) ΓΕΩΛ. η αργή μεταβολή τής στάθμης των ωκεανών και των θαλασσών, που οφείλεται σε κλιματικούς παράγοντες.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *-στατισμός* < *στατικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eustatisme].

ευσταχιανός, -ή, -ό [1831] ΑΝΑΤ. ***ευσταχιανή σάλπιγγα*** βλ. λ. *σάλπιγγα*.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. eustachianus, από το όν. τού Ιταλού ανατόμου Bartolommeo Eustachio (16ος αι.). Στην Ελληνική ο όρος αποδόθηκε αρχικά ως *Εὐσταθιανὴ σάλπιγξ*].

ευστοχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού εύστοχου, το να πετυχαίνει κανείς τον στόχο του: *σ' όλες τις βολές είχε ~* || *απόλυτη ~* ΑΝΤ. αστοχία **2.** (μτφ.) το να είναι κανείς ικανός να φέρει το επιθυμη-

τό αποτέλεσμα: ~ *επιχειρημάτων* ΣΥΝ. επιτυχία.

εύστοχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του: ~ *βολή* / *πυρά* ΣΥΝ. ακριβής, επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. άστοχος **2.** (μτφ.) αυτός που συντελεί στην επιτυχία τού επιδιωκόμενου σκοπού: *η αντιμετώπιση των προβλημάτων απαιτεί ~ χειρισμούς* || ~ *ενέργεια* / *απάντηση* / *παρατήρηση* / *χαρακτηρισμός* / *παράδειγμα* ΣΥΝ. επιτυχής, κατάλληλος, ακριβής, καίριος, επιτυχημένος, σωστός, ορθός. — **εύστοχα** επίρρ.

ευστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ευστοχείς... | ευστόχησα} **1.** πετυχαίνω τον στόχο μου: *στη δεύτερη βολή ο παίκτης ευστόχησε και πήρε τη νίκη* **2.** (μτφ.) αποδεικνύομαι εύστοχος σε κάτι (σε λόγο, επιλογή κ.λπ.) ΣΥΝ. κάνω διάνα.

Ευστράτιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στράτος, Στρατής, Στράτης**. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «καλός στρατιώτης», < *εὐ-* + *-στράτιος* < *στρατός*].

ευστροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να σκέφτεται κανείς γρήγορα και σωστά: *καλλιτεχνική* / *γυναικεία* / *πολιτική* / *μεγάλη* / *θαυμαστή* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) οξύνοια, σπιρτάδα.

εύστροφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται γρήγορα και σωστά, ιδιαίτερα έξυπνος: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. οξύνους, σπιρτόζος ΑΝΤ. αργόστροφος. — **εύστροφα / ευστρόφως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος.

ευσυγκίνητος, -η, -ο [1884] αυτός που εύκολα συγκινείται. — **ευσυγκινησία** (η).

ευσυνειδησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η βαθιά επίγνωση από κάποιο πρόσωπο των ευθυνών και των καθηκόντων του, η αφοσίωση στην εκτέλεση τού καθήκοντος και γενικότ. η ακεραιότητα τού χαρακτήρα: *υπάλληλος που διακρινόταν για την ~ και την εργατικότητά του* ΑΝΤ. ασυνειδησία.

ευσυνείδητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει συναίσθηση των υποχρεώσεών του, που εκτελεί το καθήκον του με προσήλωση και εντιμότητα: ~ *εργάτης* / *δάσκαλος* / *υπάλληλος* ΣΥΝ. τίμιος, ακέραιος ΑΝΤ. ασυνείδητος **2.** αυτό που γίνεται με συναίσθηση τού καθήκοντος: ~ *εργασία* / *ενέργεια* / *απόφαση* ΣΥΝ. τίμιος, υπεύθυνος ΑΝΤ. ασυνείδητος. — **ευσυνείδητα / ευσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που διαθέτει αγαθή συνείδηση», < *εὐ-* + *συνειδητός*. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συναισθάνεται τα καθήκοντά του].

ευσύνοπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται εύκολα αντιληπτός, κατανοητός στο σύνολό του **2.** αυτός που είναι σύντομος στη διατύπωση, συνοπτικός: ~ *πραγματεία* / *έκθεση πεπραγμένων* ΣΥΝ. περιληπτικός, συγκεφαλαιωτικός ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτεταμένος. — **ευσύνοπτα / ευσυνόπτως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *συνοπτός* < *συνορῶ*, βλ. κ. *συνοπτικός*].

εύσχημος, -η, -ο αυτός που φαίνεται δικαιολογημένος (χωρίς πραγματικά να είναι), ευλογοφανής: *αναζητούσε ~ τρόπο για να απομακρυνθεί* || ~ *λύση* / *δικαιολογία*. — **εύσχημα / ευσχήμως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σχημος* < *σχῆμα*].

ευσχήμων, -ων, -ον {ευσχήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) ευπρεπής στην εμφάνιση και στη συμπεριφορά: *ο ~ Ιωσήφ* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, σεμνός, σεβαστός, κόσμιος. — **ευσχημόνως** επίρρ. [αρχ.]. **ευσχημοσύνη** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, ον*, *όμορφος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σχήμων* < *σχῆμα*].

εύσωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ανεπτυγμένη σωματική διάπλαση: ~ *άνδρας* ΣΥΝ. ευτραφής, παχύς, καλοθρεμμένος, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος, λιπόσαρκος.

εύτακτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** τοποθετημένος με τάξη, τακτοποιημένος ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, συγυρισμένος ΑΝΤ. άτακτος **2.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί την πρέπουσα τάξη, φρόνιμος ΣΥΝ. τακτικός, πειθαρχικός ΑΝΤ. άτακτος, άτσαλος. — **ευτάκτως** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *τακτός* (βλ.λ.)].

ευταξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τήρηση τής τάξης, η απουσία αταξίας: *η κοινωνική* ~ ΣΥΝ. πειθαρχία ΑΝΤ. αταξία, παρεκτροπή.

ευταξίας (ο) {ευταξιών} (εκκλησιαστικό αξίωμα) πρόσωπο που είναι επιφορτισμένο με την τήρηση τής τάξης στην εκκλησία. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐταξία*].

ευτεκνία (η) {χωρ. πληθ.} (για πρόσ.) η γονιμότητα, το να κάνει κανείς πολλά παιδιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔτεκνος* «πολύτεκνος» < *εὐ-* + *τέκνον*].

ευτέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χαμηλή ποιότητα υλικού ή πράγματος: *η ~ τού υφάσματος* / *τού ρούχου* / *των υλικών* ΣΥΝ. (καθημ.) φτήνια **2.** (μτφ.) το πολύ χαμηλό επίπεδο, η έλλειψη αξίας **3.** (ειδικότ.) η έλλειψη αξιοπρέπειας: ~ *χαρακτήρα* / *συμπεριφοράς* / *ήθους* ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, ποταπότητα, μικρότητα.

ευτελής, -ής, -ές {ευτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευτελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει χαμηλή τιμή, φθηνός: ~ *κόστος* / *τιμή* / *ποσό* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι κατώτερης ποιότητας: ~ *ύφασμα* **3.** (μτφ.) (για μέσα, μεθόδους κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροπρέπεια, από ηθική μικρότητα: ~ *κίνητρο* / *ελατήριο* / *άνθρωπος* ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, ποταπός, φτηνός. — **ευτελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*, *ξευτιλίζω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εύκολος στο να πληρωθεί» (κατ' επέκτ. «φθηνός, ασήμαντης αξίας»), < *εὐ-* + *-τελής* < *τέλος* «αξία, πληρωμή»].

ευτελισμός (ο) [μτγν.] ο υποβιβασμός τής αξίας (κάποιου): *ο ~ τού κοινοβουλευτικού ήθους* / *τής ανθρώπινης ζωής* ΣΥΝ. εξευτελισμός, ταπείνωση ΑΝΤ. εξύψωση. — **ευτελίζω** ρ. [μτγν.].

Ευτέρπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, η εφευρέτιδα και προστάτιδα τής αυλητικής τέχνης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐ-* + *-τέρπη* < *τέρπω*].

εύτηκτος, -η, -ο αυτός που τήκεται, δηλ. λειώνει, εύκολα: ~ *μέταλλο* ΣΥΝ. δύστηκτος. — **ευτηξία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *τηκτός* < *τήκω* «λειώνω» (βλ.λ.)].

εύτολμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τόλμη, θαρραλέος ΣΥΝ. σθεναρός, τολμηρός, γενναίος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος. — (λόγ.) **ευτόλμως** επίρρ. [αρχ.]. **ευτολμία** (η) [αρχ.].

ευτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η άρτια και υγιής κατάσταση των μελών τού ανθρώπινου σώματος, η σωματική ευεξία ΣΥΝ. σφρίγος, σφριγηλότητα ΑΝΤ. ατονία, καχεξία, υποτονικότητα.

εύτονος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ακμής και ευρωστίας **2.** (για ενέργειες) αυτός που γίνεται με ζήλο και ένταση.

ευτράπελος, -η, -ο **1.** (για ενέργεια, κατάσταση, λόγο προφορικό ή γραπτό) αυτός που προκαλεί γέλιο και ευθυμία: ~ *παρατηρήσεις* / *ιστορίες* / *ύφος* / *αφήγηση* ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, εύθυμος ΑΝΤ. σοβαρός, περισπούδαστος **2.** **ευτράπελα** (τα) αστεία ή γελοία επεισόδια: *τα ~ τής πολιτικής* / *τής κοσμικής Αθήνας*. — **ευτράπελα** επίρρ., **ευτραπελία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευμετάβλητος – ετοιμόλογος», < *εὐ-* + *-τράπ-ε-λος*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τράπ-ην* τού ρ. *τρέπω*].

ευτραφής, -ής, -ές {ευτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ευτραφέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) εύσωμος και καλοθρεμμένος ΣΥΝ. παχύς, γεμάτος, σωματώδης, παχουλός ΑΝΤ. ισχνός, αδύνατος. — **ευτραφώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-τραφής* < *τρέφω*].

ευτρεπίζω ρ. μετβ. {ευτρέπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ετοιμάζω στην εντέλεια, τακτοποιώ: ~ *τον χώρο* ΣΥΝ. συγυρίζω, ευπρεπίζω **2.** (μεσοπαθ. **ευτρεπίζομαι**) μεριμνώ με σχολαστικότητα για το ντύσιμό μου, για την εμφάνισή μου ΣΥΝ. καλλωπίζομαι, φτειάχνομαι. — **ευτρεπισμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐτρεπής* «έτοιμος, προετοιμασμένος» < *εὐ-* + *-τρεπής* < *τρέπω*].

ευτρεπίστρια (η) {ευτρεπιστριών} (επίσ.) η καθαρίστρια.

ευτροφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η καλή διατροφή **2.** ο ευτροφισμός (βλ.λ.).

ευτροφισμός (ο) ΟΙΚΟΛ. η υπερβολική ανάπτυξη τής χλωρίδας σε υδάτινα οικοσυστήματα, που δέχονται μεγάλες ποσότητες οργανικών απορριμμάτων, οι οποίες δεν μπορούν να ανακυκλωθούν φυσιολογικά, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται πολυάριθμοι μικροοργανισμοί, που καταναλώνουν πολύ οξυγόνο, το οποίο πλέον δεν επαρκεί για τα ψάρια και τους άλλους οργανισμούς τού οικοσυστήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eutrophication].

ευτύχημα (το) [αρχ.] {ευτυχήματος | χωρ. πληθ.} ευτυχές γεγονός, ευτυχής συγκυρία: *ήταν ~ που δεν πάθαμε τίποτε κατά τη σύγκρουση* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. ατύχημα, ατυχία, δυστύχημα, κακοτυχία.

ευτυχής, -ής, -ές {ευτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευτυχέστ-ερος, -ατος} **1.** (για πρόσ.) αυτός που αισθάνεται ευτυχία: *είμαι ~ που σας γνωρίζω* / *σας ξαναβλέπω* || *έπειτα από τόσους κόπους αισθάνομαι ~ βλέποντας το έργο μου να ολοκληρώνεται* ΣΥΝ. ευτυχισμένος ΑΝΤ. δυστυχής **2.** αυτός που δημιουργεί χαρά, που κάνει (κάποιον) ευτυχισμένο: *το ~ γεγονός* (συνήθ. η γέννηση ενός παιδιού ή ο γάμος) || *η ~ στιγμή τής γνωριμίας μας* **3.** αυτός που ευνοείται από την τύχη ή που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες: ~ *σύμπτωση* / *συγκυρία* / *έκβαση* || (ως ευχή) *ευτυχές το νέον έτος* ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος, (λαϊκ.) γουρλήδικος ΑΝΤ. ατυχής, κακότυχος, κακορίζικος, άμοιρος. — **ευτυχώς** επίρρ. (σημ. 2) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*, *τύχη*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιτυχής, τυχερός», < *εὐ-* + *-τυχής* < *τύχη*].

Ευτυχία (η) γυναικείο όνομα.

ευτυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η πλήρης ευχαρίστηση και ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς από τη ζωή του: *η ζωή του ήταν γεμάτη ~* || *ατομική* / *οικογενειακή* ~ ΣΥΝ. ευδαιμονία ΑΝΤ. δυστυχία **2.** (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή ασχολία που συμβάλλει στην ευτυχία: *τα παιδιά μου είναι η ~ μου* **3.** η καλή τύχη, η ευοίωνη συγκυρία: *τι ~ που σας συνάντησα!* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία **4.** η αίσια έκβαση των πραγμάτων, η επιτυχία ενός σκοπού: *σας εύχομαι κάθε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.

Ευτύχιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ευτύχης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐτυχία*].

ευτυχισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται ευτυχία: ~ *άνθρωπος* / *οικογένεια* ΣΥΝ. καλότυχος, μακάριος, όλβιος, ευδαίμων ΑΝΤ. δυστυχής, κακότυχος **2.** αυτός που φέρνει ευτυχία, που είναι γεμάτος ευτυχία: ~ *το νέο έτος!* || *έζησαν μαζί ~ στιγμές*. — **ευτυχισμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ισμένος*. [ΕΤΥΜ. < *ευτυχώ*, κατ' αναλογίαν προς το μεσν. *δυστυχισμένος*].

ευτυχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ευτυχείς... | ευτύχησα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι ή αισθάνομαι ευτυχής, ευδαιμονώ: *ευτύχησαν στη ζωή τους* ΣΥΝ. ευημερώ ΑΝΤ. δυστυχώ **2.** κάνω επιτυχημένες επιλογές, ευστοχώ: *δεν ευτύχησα στη διατύπωση* / *στην επιλογή των συνεργατών μου* ΣΥΝ. πετυχαίνω ♦ **3.** (μετβ.) (+να) έχω την τύχη, την ευτυχία: *ευτύχησαν να δουν τα παιδιά τους παντρεμένα*.

ευυπόληπτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει υπόληψη, που χαίρει εκτιμήσεως από την κοινωνία: ~ *πολίτης* / *οικογένεια* ΣΥΝ. αξιότιμος ΑΝΤ. ανυπόληπτος. — **ευυπόληπτα** επίρρ., **ευυποληψία** (η) [μεσν.].

ευφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (μειωτ.) αυτός που πλάθει φανταστικά γεγονότα ή μεγαλοποιεί υπαρκτές καταστάσεις: *πρόκειται για ~ άτομο, μην του δίνεις σημασία!* ΣΥΝ. φαντασιόπληκτος ● **2.** αυτός

που χαρακτηρίζεται από ζωηρή και δημιουργική φαντασία: ~ *ερευνητής / ποιητής / αφήγηση.* — **ευφάνταστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*

Ευφημία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Εὐφήμιος*, που ανάγεται στο αρχ. *εὐφημία* «αποχή από ασεβή γλώσσα – καλή υπόληψη, φήμη»].

ευφημισμός (ο) **1.** ο έπαινος, ο εγκωμιασμός ΣΥΝ. εύφημος μνεία ΑΝΤ. δυσφημισμός, επίκριση **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο χρησιμοποιείται λέξη με θετική σημασία για να αποφευχθεί η αναφορά σε λέξη που θεωρείται κακή, δυσοίωνη ή απαγορευμένη (ταμπού)· π.χ. *Εύξεινος* (φιλόξενος) *Πόντος* αντί *άξενος* (αφιλόξενος), *γλυκάδι* αντί *ξίδι* κ.ά.· ΦΡ. ***κατ' ευφημισμόν*** με θετικό χαρακτηρισμό αντί για αρνητικό: *«οι φτωχές χώρες ονομάζονται ~ "υπό ανάπτυξη χώρες"»* (εφημ.). — **ευφημιστικός**, -ή, -ό, **ευφημιστικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-φημισμός* < *φημίζω*].

εύφημος, -η, -ο επαινετικός, εγκωμιαστικός ΣΥΝ. κολακευτικός· ΦΡ. ***εύφημος μνεία*** βλ. λ. *μνεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φημος* < *φήμη*].

εύφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που εύκολα αναφλέγεται, που παίρνει εύκολα φωτιά: ~ *ύλη / υλικό / μείγμα* || *η βενζίνη είναι ~ υγρό* ΑΝΤ. άφλεκτος **2.** (μτφ. για περιοχή) αυτός στον οποίο μπορεί εύκολα να ξεσπάσει πόλεμος: ~ *ζώνη / επαρχία.* — **εύφλεκτα** επίρρ., **ευφλεκτότητα** (η).

ευφλόγιστος, -η, -ο [1860] (για όπλα ή πυρομαχικά) αυτός που εύκολα εκπυρσοκροτεί. — **ευφλογιστία** (η).

ευφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καρποφορία, η γονιμότητα, η πλούσια παραγωγή: *η ~ τής γης* || (μτφ.) *καλλιτεχνική /πνευματική ~* ΣΥΝ. παραγωγικότητα, πολυκαρπία ● **2.** συναίσθημα ή κατάσταση ψυχικής ή σωματικής ευεξίας: *αίσθημα ευφορίας* || *αισθάνομαι έντονη ~* **3.** ΙΑΤΡ. έντονο αίσθημα ευεξίας και αισιοδοξίας, που σημειώνεται κατά την πορεία μιας νόσου και μπορεί να ανταποκρίνεται σε πραγματική ή απατηλή βελτίωση της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφορία, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η δύναμη τής υπομονής», < *εὔφορος* (βλ.λ.). Η σημ. «ευεξία – καρποφορία» είναι μτγν.].

εύφορος, -η, -ο αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, γόνιμος: ~ *χώρα / χωράφι / κάμπος* ΣΥΝ. καρποφόρος, αποδοτικός, καρπερός ΑΝΤ. άγονος, άκαρπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φορος* < *φέρω*].

ευφράδεια (η) {χωρ. πληθ.} η άνεση και ευχέρεια στον λόγο: *ρητορική ~* || *μιλώ με ~* ΣΥΝ. ευγλωττία. — **ευφραδής**, -ής, -ές [μτγν.], **ευφραδώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐφραδής* «ακριβολόγος, καλλιεπής» < *εὐ-* + *-φραδής* < *φράζω* «μιλώ» (< **φράδ-jω*). Βλ. κ. *φράση*].

ευφραίνω ρ. μετβ. {εύφραν-α, -θηκα} προκαλώ ευφροσύνη, χαροποιώ: *οι καλές τέχνες ευφραίνουν τις αισθήσεις* || *«οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»* (Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 15) ΣΥΝ. τέρπω, ευαρεστώ, γλυκαίνω, καλοκαρδίζω ΑΝΤ. πικραίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < *εὐ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ευφραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ευφροσύνη, που ευφραίνει: ~ *ποτό* ΣΥΝ. απολαυστικός, τερπνός, ευχάριστος ΑΝΤ. δυσάρεστος.

Ευφράτης (ο) ποταμός τής ΝΔ. Ασίας που πηγάζει από όρη τής Τουρκίας και εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακκαδ. Upratu (πβ. εβρ. Pherât') < u «πολύ» + pratu «φαρδύς, ευρύς»].

Ευφροσύνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και τη Θάλεια) **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φροσύνη, Φρόσω.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐφροσύνη* (βλ.λ.)].

ευφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βαθιά χαρά, η μεγάλη ψυχική ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εὔφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < *εὐ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ευφρόσυνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ευφραίνει, που προκαλεί ψυχική αγαλλίαση, χαρά και ηρεμία: ~ *είδηση / άγγελμα* ΣΥΝ. χαρμόσυνος, (λόγ.) ιλαρός. — **ευφρόσυνα** επίρρ.

ευφυής, -ής, -ές {ευφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευφυέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι πάρα πολύ έξυπνος: ~ *πολιτικός* ΑΝΤ. χαζός, ανόητος, μωρός **2.** αυτός που αποτελεί δείγμα ή αποτέλεσμα έξυπνων συλλογισμών: ~ *κίνηση / χειρισμός / ελιγμός / σύλληψη / εύρημα.* — **ευφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ής, -ης, -ες, έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φυής* < *φυή* «ανάπτυξη, άνθηση» < *φύομαι* (βλ.λ.)].

ευφυΐα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο βαθμός εξυπνάδας κάποιου: *έχει πολλή ~* || *δεν χρειάζεται μεγάλη ~ για να καταλάβεις τι σου ζητάω!* || (ειρων.) *έχει ~ κουνουπιού!* (β) η ικανότητα κάποιου να αντιλαμβάνεται και να σκέφτεται γρήγορα και ιδιαιτέρως αποτελεσματικά: *οι χειρισμοί του σ' αυτή την υπόθεση είναι απόδειξη τής ~ του* ΣΥΝ. ευστροφία, οξύνοια, νοημοσύνη ΑΝΤ. βλακεία, χαζομάρα, ανοησία· ΦΡ. ***δείκτης ευφυΐας*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** (συνεκδ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: *πρόκειται για ~, επινοεί τα πιο έξυπνα πράγματα.*

ευφυολόγημα (το) [1896] {ευφυολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} κουβέντα που λέγεται για αστείο ή με περιπαικτική διάθεση και μαρτυρεί ιδιαίτερη εξυπνάδα ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφυολογία ΑΝΤ. κουταμάρα, μωρολόγημα.

ευφυολογία (η) [1877] {ευφυολογιών} το ευφυολόγημα. — **ευφυολόγος** (ο/η) [1877], **ευφυολογώ** ρ. [1882] {-είς...}.

ευφωνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το ευχάριστο αίσθημα που δημιουργείται στο αφτί από την αρμονική διαδοχή ή τον αρμονικό συνδυασμό των λέξεων με τη σωστή προφορά τους ΑΝΤ. κακοφωνία **2.** (μτγν. σημ.) ΓΛΩΣΣ. η λειτουργία συγκεκριμένων φωνητικών ή φωνολογικών μηχανισμών, με τους οποίους αποφεύγεται η χασμωδία (βλ.λ.), το κακόηχο άκουσμα από την άμεση ακολουθία δύο ή περισσοτέρων φωνηέντων: *το άφησε > τ' άφησε* (έκθλιψη), *του έδωσε > του 'δωσε* (αφαίρεση) ΑΝΤ. κακοφωνία· ΦΡ. ***χάριν ευφωνίας*** για να ακούγεται κάτι εύηχα, να προκαλεί ευχάριστο αίσθημα στο αφτί. — **ευφωνικός**, -ή, -ό. [1859]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση.*

εύχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {ευχάριτος, εύχαρι(ν) | χωρ. πληθ.} αυτός που έχει χαρούμενη διάθεση: *εμφανίστηκε στην παρέα ~ και γελαστός* ΣΥΝ. χαρωπός, πρόσχαρος, κεφάτος.

ευχαριστήριος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται, λέγεται ή γράφεται σε ένδειξη ευχαριστίας: ~ *επιστολή / δέηση* **2.** ***ευχαριστήριο*** (το) {-ίου | -ίων} επιστολή ή δημοσίευση σε εφημερίδα για την έκφραση ευχαριστιών σε όσους συμπαραστάθηκαν σε μια δύσκολη στιγμή κάποιου.

ευχαρίστηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το αίσθημα βαθιάς ικανοποίησης και χαράς, που προκαλεί κάποιος/κάτι: *το διάβασμα τής δίνει ~* || *βρίσκει μεγάλη ~ στα ταξίδια* ΣΥΝ. χαρά, απόλαυση, αγαλλίαση, (λόγ.) ευαρέσκεια ΑΝΤ. δυσαρέσκεια ● **2.** διάθεση ή θέληση για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *θα με συνοδεύσετε, αν έχετε την ~;* || *μπορείτε να δώσετε ό,τι έχετε ~.*

ευχαριστία (η) {ευχαριστιών} **1.** η αναγνώριση τής οφειλόμενης ευγνωμοσύνης, χάρης ή εύνοιας (προς κάποιον), η οποία εκφράζεται συνήθ. λεκτικά ή έμπρακτα: *εκφράζω τις ~ μου σε κάποιον* ΑΝΤ. αχαριστία **2.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Θεία Ευχαριστία*** η κύρια ονομασία τού σημαντικότερου από τα επτά μυστήρια τής Εκκλησίας, που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό κατά τον Μυστικό Δείπνο, το οποίο συνίσταται στην μεταβολή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα τού Χριστού· η Θεία Μετάληψη / Κοινωνία (β) ***Ημέρα των Ευχαριστιών*** (αγγλ. Thanksgiving Day) επίσημη θρησκευτική γιορτή (η τέταρτη Πέμπτη τού Νοεμβρίου) στις Ηνωμένες Πολιτείες ως έκφραση ευγνωμοσύνης στη θεία καλοσύνη και προστασία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐχαριστῶ* (βλ.λ.). Ο συσχετισμός τού εκκλησ. μυστηρίου με τη λ. *ευχαριστία* προέρχεται από φρ. των Ευαγγελίων (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 26, 27: *καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες*). Βλ. και την ερμηνεία τού Ι. Χρυσοστόμου *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 57, 331, 21-24: *Εὐχαριστία καλεῖται, ὅτι πολλῶν ἐστιν εὐεργετημάτων ἀνάμνησις, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ διὰ πάντων παρασκευάζει εὐχαριστεῖν*].

ευχαριστιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Ευχαριστία: ~ *άρτος και οίνος / τελετή.* — **ευχαριστιακά** επίρρ.

ευχάριστος, -η, -ο αυτός που είναι, κατά γενική ομολογία, αρεστός, που δημιουργεί συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης: ~ *τύπος / ανάμνηση / ταξίδι / βραδιά / νέα / περιβάλλον / δουλειά / συντροφιά* || *βρίσκομαι στην ~ θέση να σας ανακοινώσω ότι σύντομα παντρεύομαι!* ΣΥΝ. (λόγ.) ευάρεστος, τερπνός ΑΝΤ. δυσάρεστος. — **ευχάριστα / ευχαρίστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-χάριστος* < *χαρίζω* < *χάρις*].

> **ευχάριστα – ευχαρίστως.** Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν σημασιολογικώς: το **ευχάριστα** σημαίνει «κατά τρόπο που προκαλεί χαρά και ευχάριστη διάθεση» *(Περάσαμε πολύ ευχάριστα στο ταξίδι – Διασκεδάζεις ευχάριστα ακούγοντας καλή μουσική – Αισθάνομαι πολύ ευχάριστα μαζί τους)*· το **ευχαρίστως** σημαίνει «με προθυμία, με μεγάλη ευχαρίστηση, με χαρά» *(Θα έλθεις μαζί μας στον κινηματογράφο; Ευχαρίστως – Μπορείς να μου πεις τι σημαίνει αυτό στα Αγγλικά; Πολύ ευχαρίστως).* Το *ευχαρίστως* χρησιμοποιείται στην ομιλία ως καταφατική απάντηση ευγενικά εκφρασμένη (ανάλογες απαντήσεις, αντί τού απλού **ναι**, είναι τα **βεβαίως, οπωσδήποτε, με χαρά**).

ευχαριστώ κ. (λαϊκ.) **φχαριστώ** ρ. μετβ. {ευχαριστείς... | ευχαρίστησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκφράζω τις ευχαριστίες μου, αναγνωρίζω την οφειλόμενη χάρη και την ανταποδίδω λεκτικά σε (κάποιον): ~ *προκαταβολικά / εκ των προτέρων / από τα βάθη τής καρδιάς μου / για τη βοήθειά σου / που ήρθες* || *σε ~ ολόψυχα* ΣΥΝ. ευγνωμονώ ● **2.** (ως επιφών.) τυπική έκφραση ευγένειας, απόκριση σε ήδη διατυπωμένη φιλοφρόνηση, ευχή, εκδήλωση ενδιαφέροντος: *–Χρόνια πολλά! –~ πολύ* || *–Πώς τα πάς; –Καλά, ~* || *–Πάρε ένα γλυκό! –~! / Όχι, ~!* ● **3.** προκαλώ (σε κάποιον) ευχαρίστηση, κάνω (κάποιον) να είναι ικανοποιημένος: *είναι δύσκολο να ευχαριστήσεις όλο τον κόσμο* || *τα ταξίδια τον ευχαριστούν και τον ξεκουράζουν* || *τον ευχαριστεί ν' ακούει απαλή μουσική το βράδυ* || (μεσοπαθ.) *ευχαριστιέμαι το ζεστό μπάνιο* || (χαιρέκακα) *πολύ το φχαριστήθηκα που την πάτησε!* ΣΥΝ. ικανοποιώ, ευαρεστώ ΑΝΤ. δυσαρεστώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐχαριστῶ (-έω)* (αρχ. *εὐχαριστοῦμαι*) < αρχ. *εὐχάριστος*].

ευχέλαιο (το) [μεσν.] {ευχελαί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά Μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, διά τού οποίου η θεία χάρη επέρχεται στους ασθενείς ή και σε υγιείς πιστούς από το αγιασμένο έλαιο, με το οποίο τους επιχρίει ο ιερέας **2.** (συνεκδ.) το αγιασμένο έλαιο με το οποίο πραγματοποιείται το μυστήριο.

ευχέρεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να πραγματοποιεί κανείς εύκολα (κάτι), να ενεργεί με άνεση, χωρίς δυσκολία: ~ *λόγου / γραφής / μάθησης / δράσης* ΑΝΤ. δυσχέρεια **2.** η δυνατότητα (που έχει κανείς) να πράξει (κάτι), να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρό-

πο): *είναι στη διακριτική σας ~ να αρνηθείτε τη συμμετοχή στον διαγωνισμό* (εξαρτάται από σας) **3.** (ειδικότ.) η οικονομική άνεση και ευρωστία: *οικονομική ~* (καλή οικονομική κατάσταση).

ευχερής, -ής, -ές {ευχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευχερέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από ευχέρεια: *~ χρήση / πρόσβαση* ΑΝΤ. δυσχερής. — **ευχερώς**, επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εύκολος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *εὐ-* + *-χερής* < *χείρ* «χέρι». βλ. κ. *δυσχερής*. Το επίθ. είχε αρχικώς τη σημ. τού ανθεκτικού προς τις δυσκολίες, προφανώς κατ' αντιδιαστολή προς το *δυσχερής*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ευχετήριος, -α, -ο κ. (σπάν.) **ευχητήριος** [1894] (συνήθ. για γραπτά κείμενα) αυτός που γράφεται ή αποστέλλεται για την έκφραση ευχών: *~ γράμμα / τηλεγράφημα / κάρτα* ΣΥΝ. ευχετικός.

ευχέτης (ο) [μεσν.]. **ευχέτις** (η) {ευχέτ-ιδος | -ιδες, -ίδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που προσεύχεται για το καλό των άλλων: *διάπυρος προς Κύριον ~* (φράση που προτάσσεται τής υπογραφής ανωτέρων κληρικών).

ευχετικός, -ή, -ό ο ευχετήριος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ευχετική έγκλιση*** η ευκτική (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*.

ευχή κ. (λαϊκ.) **ευκή** [μεσν.] (η) **1.** τυπική έκφραση τής ελπίδας ή τής επιθυμίας κάποιου για την ευόδωση μιας ενέργειας ή την ευνοϊκή εξέλιξη των πραγμάτων: *εκφράζω / στέλνω / λέω τις θερμότερες / καλύτερες ~ μου για την επιτυχία σας / για την ονομαστική σας εορτή / για τον καινούργιο χρόνο* ΑΝΤ. απευχή· ΦΡ. (α) ***ευχής έργον*** η επιθυμητή κατάσταση που εκπληρώνει τις προσδοκίες (κάποιου): *θα ήταν ~ να μην είχε εμπλακεί στην υπόθεση αυτή* ΣΥΝ. μακάρι (β) ***κατ' ευχήν*** (*κατ' εὐχήν*, Καλλίνος) σύμφωνα με τις επιθυμίες, τις επιδιώξεις (κάποιου): *τα πράγματα πήγαν ~* (δηλ. είχαν αίσια έκβαση) ΣΥΝ. αισίως, με επιτυχία ΑΝΤ. απροσδόκητα, άσχημα, (λαϊκ.-εκφραστ.) κατά διαβόλου, στράφι (γ) ***δίνω / σφήνω (σε κάποιον) ευχή και κατάρα*** βλ. λ. *κατάρα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η επίκληση τής θείας χάριτος για την προστασία και τη σωτηρία τού ανθρώπου ΣΥΝ. δέηση, αίτηση **3.** (συνεκδ.) η χριστιανική προσευχή για την έκφραση των ευχαριστιών των πιστών ή την επίκληση τής χάριτος τού Θεού ή των αγίων για την προστασία ή θεραπεία πάσχοντος προσώπου: *διαβάζω σε κάποιον μια ~, για να γίνει καλά* **4.** ευλογία που απευθύνεται από πρόσωπα που εμπνέουν σεβασμό προς αυτούς που έχουν υπό την προστασία ή την κηδεμονία τους: *να 'χεις την ~ μου* ‖ *πήρε την ~ τού πατέρα του* ΣΥΝ. ευλογία **5.** (ειδικότ.) η συγκατάθεση, συνήθ. για γάμο: *πήραν την ευχή των γονιών τους και παντρεύτηκαν* ● ΦΡ. (α) (οικ.-ευφημ.) ***στην ευχή*** σε ερωτήσεις, ως έκφραση αγανάκτησης ή αμηχανίας: *πού ~ ήσουν (και σε περιμένω τόση ώρα);* ‖ *τι ~ έκανες;* ΣΥΝ. στο καλό, στον διάολο (β) ***(άι) στην ευχή / να πάρει η ευχή!*** (ευφημιστικά) ως έκφραση αγανάκτησης· ηπιότερη έκφραση αντί τού *άι στο(ν) διάολο* (γ) ***να πας / πήγαινε στην ευχή (τού Θεού)*** να πας στο καλό· προς κάποιον που φεύγει.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση (των θεών) – δεσμευτικός όρκος», < *εὔχομαι*].

ευχήθηκα ρ. → εύχομαι

ευχολόγιο (το) [μεσν.] {ευχολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει το τελετουργικό τυπικό των διαφόρων ακολουθιών και τις ανάλογες κατά περίσταση ευχές· διακρίνεται σε *Μέγα Ευχολόγιο* και *Μικρό Ευχολόγιο* ή *αγιασματάρι* **2.** (μειωτ.-συνήθ. στον πληθ.) λόγια που εκφράζουν περισσότερο ευχές, ελπίδες για κάποια εξέλιξη παρά βάσιμες εκτιμήσεις για την πραγματικότητα: *ακούσαμε μάλλον ευχολόγια, παρά συγκεκριμένες και ρεαλιστικές προτάσεις.* — **ευχολογικός**, -ή, -ό [1891].

εύχομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ευχήθηκα} (+σε) ♦ (μετβ.) **1.** εκφράζω την επιθυμία ή την ελπίδα μου (να συμβεί ή να μη συμβεί κάτι): *~ καλά Χριστούγεννα / υγεία και ευτυχία / βίον ανθόσπαρτον / τα βέλτιστα* (βλ. λ. *βέλτιστος*) ‖ *σας ~ ό,τι καλύτερο / καλό ταξίδι* ‖ *σου ~ να πάνε όλα καλά / καλές δουλειές* **2.** ελπίζω: *~ να έρθουν όλα όπως τα θέλω / να μην αναγκαστώ να χρησιμοποιήσω βία* ΑΝΤ. απεύχομαι **3.** δίνω την ευχή μου, την ευλογία μου σε (κάποιον): *ήρθε ο πατέρας τής νύφης, για να την ευχηθεί* ΣΥΝ. ευλογώ ΑΝΤ. καταριέμαι **4.** επιζητώ με επίκληση τού Θεού τη θεία εύνοια και προστασία: *~ να σ' έχει ο Θεός καλά* ♦ **5.** (αμετβ.) εκφράζω ευχές σε (κάποιον): *να ευχηθούμε στους νεονύμφους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικές, ευκτική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *eugʷh- / *wegʷh- «αναγγέλλω, απευθύνομαι μεγαλοφώνως», πβ. σανσκρ. vaghái- «εύχεται», λατ. voveo «εύχομαι» (> γαλλ. vouer, ισπ. votar), votum «ευχή» (πβ. γαλλ. de-votion «αφοσίωση», ισπ. boda «γάμος») κ.ά. Ομόρρ. *εὐχ-ή, εὐκ-ταῖος, εὐκ-τήριος* κ.ά.].

εύχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί: *~ εργαλείο / συσκευή* ΣΥΝ. χρηστικός ΑΝΤ. δύσχρηστος **2.** αυτός που βρίσκεται σε συχνή χρήση, που απαντά σε μεγάλη συχνότητα: *~ λέξη* ΑΝΤ. άχρηστος. — **ευχρηστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *χρηστός* < *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

ευχρηστώ ρ. αμετβ. {ευχρηστεί...} είμαι σε συχνή χρήση: *«συγκεκομμένοι τύποι που μόνον επιφωνηματικώς ευχρηστούν».*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐχρηστῶ (-έω)* < αρχ. *εὔχρηστος*].

εύχυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλούς χυμούς, ο πολύ ζουμερός ΣΥΝ. χυμώδης.

ευψυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γενναιότητα τού φρονήματος, η σθεναρή και θαρραλέα στάση (κυρ. κατά την αντιμετώπιση επικίνδυνων και δύσκολων περιστάσεων): *η ~ των αγωνιστών / των στρατιωτών.*

εύψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που επιδεικνύει υψηλό φρόνημα και θάρρος, που δεν καταβάλλεται εύκολα ΣΥΝ. ανδρείος, γενναίος, γενναιόψυχος, θαρραλέος, εύτολμος, σθεναρός ΑΝΤ. δειλός, λιπόψυχος, άτολμος· ΦΡ. ***ελεύθερον το εύψυχον*** (*ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον*, Θουκ. Ἐπιτάφιος Περικλέους) (ως στρατιωτικό έμβλημα) το υψηλό φρόνημα και το θάρρος προϋποθέτουν να αισθάνεται κανείς ελεύθερος, η γενναιότητα είναι χαρακτηριστικό των ελευθέρων.

ευώδης, -ης, -ες {ευώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά, που είναι ωραία και λεπτά αρωματισμένος ΣΥΝ. ευωδιαστός, μυρωδάτος, εύοσμος, μοσχομυρισμένος ΑΝΤ. δύσοσμος, δυσώδης, κάκοσμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης,-ης, -ες, οσμή, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ώδης* < *ὄζω* «μυρίζω», βλ. κ. *-ώδης*].

ευωδία [αρχ.] (λόγ.) κ. (καθημ.) **ευωδιά** (η) η ευχάριστη οσμή: *η ~ των ανθισμένων λουλουδιών / των φρεσκοπλυμένων ρούχων* ΣΥΝ. μοσχοβολιά ΑΝΤ. δυσοσμία, κακοσμία.

ευωδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αποπνέω ευχάριστη οσμή, δημιουργώ ευχάριστη αίσθηση στην όσφρηση: *ευωδιάζει το γιασεμί / η γαρδένια στις αυλές* ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, μοσχοβολώ ΑΝΤ. βρομώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐωδῶ (-έω)* < αρχ. *εὐώδης* (βλ.λ.)].

ευωδιαστός, -ή, -ό αυτός που ευωδιάζει: *~ φαγητό / σκεπάσματα* ΣΥΝ. μυρωδάτος, αρωματικός.

ευώνυμο (το) {ευωνύμ-ου | -ων} ΒΟΤ. γένος αγγειόσπερμων δικότυλων φυτών, που περιλαμβάνει 170 περίπου είδη θάμνων, αναρριχητικών και μικρών δέντρων, ιθαγενή τής εύκρατης Ασίας, τής Β. Αμερικής και τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *(ἡ) εὐώνυμος / (τὸ) εὐώνυμον (δένδρον)* < αρχ. επίθ. *εὐώνυμος* (βλ.λ.)].

ευώνυμος, -ος, -ο (λόγ.-ευφημ.) αριστερός: *η ~ πτέρυγα μάχης* ‖ *το ευώνυμον κέρας* (παρατάξεως) ‖ *εκ δεξιών και εξ ευωνύμων* (από τα δεξιά και από τα αριστερά). — **ευωνύμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ὤνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Για τον ευφημιστικό χαρακτήρα τής λ., βλ. λ. *αριστερός*].

ευωχία (η) {ευωχιών} (λόγ.) ζωηρό γλέντι με πλούσιο φαγοπότι ΣΥΝ. συμπόσιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐωχοῦμαι* (βλ.λ.)].

ευωχούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ευωχείσαι... | ευωχήθηκα} ξεφαντώνω σε γλέντι με πλούσιο φαγοπότι ΣΥΝ. διασκεδάζω, γλεντοκοπώ, συμποσιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐωχοῦμαι (-έο-)* (μτγν. *εὐωχῶ*), σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *εὖ ἔχω* «βρίσκομαι σε καλή κατάσταση, ευδαιμονώ, καλοπερνώ»].

έφα ρ. → έφη

έφαγα ρ. → τρώω

εφαλτήριο (το) [1855] {εφαλτηρί-ου | -ων} **1.** ΑΘΛ. όργανο γυμναστικής με σχεδόν κυλινδρικό σχήμα και μαλακή επίστρωση στην επιφάνειά του, που τοποθετείται οριζόντια στο έδαφος και χρησιμοποιείται για άλματα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως βάση, για την επίτευξη άλλου σκοπού: *χρησιμοποίησε τη θέση τού πανεπιστημιακού καθηγητή ως ~ για την πολιτική του ανέλιξη* ‖ *«το συνέδριο τού κόμματος θα μπορούσε να αποτελέσει ~ για μια νέα δυναμική πορεία»* (εφημ).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφάλλομαι* «πηδώ, εφορμώ, τινάζομαι πάνω» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἅλλομαι* (βλ. κ. *άλμα*)].

εφάμιλλος, -η, -ο (+γεν. / +με) αυτός που στην αναμέτρηση ή αντιπαραβολή με κάτι άλλο αναδεικνύεται ισάξιος: *τα ελληνικά προϊόντα είναι ~ των ξένων* ‖ *δεν είναι ~ αξίας οι δύο διεκδικητές* ΣΥΝ. ανταγωνιστικός. — **εφαμίλλως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-άμιλλος* < *ἅμιλλα*].

εφάπαξ επίρρ. **1.** (συνήθ. για χρηματικά ποσά) που καταβάλλονται άπαξ διά παντός, με μία μόνο δόση και όχι τμηματικά, κατά διαστήματα: *εγκρίθηκε ένα ~ ποσό για τους συνταξιούχους τού Ι.Κ.Α.* ‖ *θα τους καταβληθεί ~ αποζημίωση* **2.** **εφάπαξ** (το) το χρηματικό ποσό που, σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία, καταβάλλεται σε υπάλληλο που αποχωρεί από δημόσια υπηρεσία και συνταξιοδοτείται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἅπαξ*].

εφάπλωμα (το) {εφαπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το πάπλωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐφαπλῶ (-όω)* «απλώνω πάνω σε κάτι» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἁπλῶ* < *ἁπλοῦς*].

εφαπλωματοποιός (ο) [1874] (λόγ.) αυτός που φτειάχνει παπλώματα, ο παπλωματάς.

εφάπτομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (+γεν.) **1.** έχω κοινά σημεία επαφής ή ταύτισης με (κάποιον/κάτι): ♦ (αμετβ.) *οι ιδέες μας εφάπτονται πλήρως* ‖ *τα δύο σπίτια εφάπτονται στην ανατολική πλευρά* ‖ ♦ (μετβ.) *η ευθεία εφάπτεται τού κύκλου* **2.** ΓΕΩΜ. **εφαπτομένη** (η) ευθεία ή γραμμή ή επίπεδο που έχει ένα μόνο κοινό σημείο με μία καμπύλη ή επιφάνεια (στην περιοχή τού σημείου αυτού): *~ κύκλου / καμπύλης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ* (< *ἐπι-*) + *ἅπτω / -ομαι* (βλ.λ.). Η γεωμ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. tangente].

εφαρμογή (η) [μτγν.] **1.** η τοποθέτηση (πράγματος πάνω σε άλλο) κατά τρόπον ώστε να εφάπτεται σε αυτό: *η ~ τού καθρέφτη στο πλαίσιο τής κορνίζας* ‖ *η ~ τού επιδέσμου στο τραύμα* **2.** (γενικότ.) η τοποθέτηση: *η ~ τού συνδετικού υλικού στους αρμούς* **3.** η κατάλληλη κατασκευή (πράγματος), ώστε να έχει τις σωστές αναλογίες, το σχήμα ή τη μορφή που ταιριάζει: *κακή / άψογη ~* ‖ *η τέλεια ~ τού παντελονιού / τής φούστας* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) εργασία που αποσκοπεί στο να δώσει σε κάτι τις σωστές διαστάσεις, ώστε να μπορεί να εφαρμόζει ακριβώς σε κάτι άλλο (β) το αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας ● **5.** η υλοποίηση, πραγματοποίηση: *η ~ τού κυβερνητικού προγράμματος / μιας συμφωνίας / μιας συνθήκης / μιας μεθόδου / των διατάξεων / των κανόνων / μιας στρατηγικής* ‖ *αυτή η ανακάλυψη θα βρει*

ευρύ πεδίο εφαρμογής || η ~ μιας θεωρίας στην πράξη || η σωστή ~ των νόμων ΣΥΝ. εκτέλεση **6.** η πρακτική αξιοποίηση. χρήση: *η ~ νέων τεχνολογιών / επιστημονικών ανακαλύψεων || η πληροφορική βρίσκει πολλές ~ στην εκπαίδευση. την εκδοτική, στα συστήματα επικοινωνίας* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα με το οποίο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον υπολογιστή για συγκεκριμένη εργασία **8.** ΦΥΣ. ***σημείο εφαρμογής*** (ενν. *μιας δύναμης*) το σημείο στο οποίο ασκείται μια δύναμη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσαρμογή, ρύθμιση», < αρχ. *εφαρμόζω* (βλ.λ.). Η σημ. τής υλοποιήσεως μιας απόφασης αποδίδει το γαλλ. application, ενώ ο όρ. τής πληροφορικής αποδίδει το αγγλ. application].

εφαρμόζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εφάρμοσ-α (λόγ. εφήρμοσα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. εφηρμοσμένος)} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω κατάλληλες αναλογίες, σχέδιο ή μορφή με την επιφάνεια με την οποία έρχομαι σε επαφή, ώστε να ταιριάζω: *το σακάκι δεν εφαρμόζει καλά στους ώμους και θέλει στένεμα || το κλειδί εφαρμόζει στην κλειδαριά* ΣΥΝ. προσαρμόζομαι, ταιριάζω, εφάπτομαι ♦ (μετβ.) **2.** τοποθετώ (κάτι) ακριβώς πάνω σε μία επιφάνεια, ώστε να εφάπτεται σε αυτήν: *~ τον επίδεσμο πάνω στο τραύμα* ● **3.** ακολουθώ στην πράξη, θέτω σε ενέργεια ή ισχύ (θεωρητικό σχήμα, συλλογισμό κατάλληλο για συγκεκριμένη περίπτωση): *κάθε κυβέρνηση εφαρμόζει το δικό της πολιτικό πρόγραμμα || ~ απόφαση / τον νόμο / μέθοδο / τα διδάγματα κάποιου / συμφωνία* ΣΥΝ. ενεργοποιώ, υλοποιώ, πραγματώνω **4.** (ειδικότ.) χρησιμοποιώ: *~ σκληρά μέτρα / βία / πιέσεις / μια μέθοδο / τακτική* ΣΥΝ. ασκώ **5.** (η μτχ. ***εφαρμοσμένος***, *-η, -ο*) (επιστημονικός κλάδος) που έχει ως αντικείμενο την πρακτική αξιοποίηση των αντίστοιχων θεωρητικών δεδομένων: *~ γλωσσολογία / ψυχολογία / μαθηματικά || ~ τέχνες* (οι διακοσμητικές τέχνες, το μηχανικό σχέδιο, η φωτογραφία κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ταιριάζω, είμαι κατάλληλος», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἁρμόζω* (βλ.λ.). Οι σημ. 3, 4 είναι μτγν. Η σημ. 5 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. applied].

εφαρμόσιμος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που μπορεί να εφαρμοστεί, να χρησιμοποιηθεί στην κατάλληλη περίπτωση: *~ θεωρία* **2.** (ειδικότ.) αυτός που μπορεί να αποφέρει πρακτικό αποτέλεσμα, που μπορεί να πραγματοποιηθεί: *~ πρόγραμμα / πολιτική / στόχος* ΣΥΝ. πραγματοποιήσιμος, εφικτός, κατορθωτός, εκτελέσιμος ΑΝΤ. ανεφάρμοστος, ανέφικτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. applicable].

εφαρμοστέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να εφαρμοστεί: *το ~ Δίκαιο || τα ~ μέτρα.*
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού ρ. *εφαρμόζω* (βλ. λ. *-τέος*)].

εφαρμοστήριο (το) {εφαρμοστηρ-ίου | -ίων} τμήμα μηχανουργείου όπου τα διαμορφωμένα μεταλλικά κομμάτια προσαρμόζονται στο αυτοκίνητο.

εφαρμοστής (ο) [1849] τεχνίτης ειδικευμένος στη χρήση σιδηρουργικών μηχανημάτων ή στη συναρμολόγηση και σύνδεση μηχανών και μηχανικών εξαρτημάτων.

εφαρμοστός, -ή, -ό [1833] (συνήθ. ρούχο) που εφαρμόζει ακριβώς πάνω στο σώμα, ώστε να διαγράφεται το σχήμα τού σώματος· έχει στενό κόψιμο κατ' αντιδιαστολή προς τα φαρδιά, άνετα ρούχα: *~ παντελόνι / φούστα / σακάκι* ΣΥΝ. κολλητός, στενός. — **εφαρμοστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ajusté].

εφαψίας (ο) {εφαψιών} (λόγ.) πρόσωπο (κατά κανόνα άνδρας) το οποίο αισθάνεται ηδονή αγγίζοντας μέρη τού σώματος άλλων (συνήθ. γυναικών) εκμεταλλευόμενο τον συνωστισμό (κυρ. σε μέσα μαζικής μεταφοράς) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κολλητηρ(ι)τζής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔφαψις* < *ἐφάπτω*].

εφέ (το) {άκλ.} **1.** (κυρ. στον κινηματογράφο) κάθε εντυπωσιακό σκηνοθετικό στοιχείο, που αποσκοπεί στη δημιουργία ψευδαισθήσεων: *ειδικά / οπτικά / ηχητικά / φωτιστικά ~* **2.** (μειωτ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στον εύκολο εντυπωσιασμό **3.** (συνεκδ.) η ισχυρή εντύπωση που προκαλείται από σκοπίμως τονισμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: *τα κοσμήματα που φοράει, αν και ψεύτικα, κάνουν μεγάλο ~.* — **εφετζής** (ο), **εφετζού** (η), **εφετζήδικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. effet «αποτέλεσμα» < λατ. effectus, μτχ. τού ρ. efficio «επιτελώ, διαπράττω»].

Ε.Φ.Ε. (η) Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία.

εφεδρεία (η) {εφεδρειών} **1.** ΣΤΡΑΤ. τμήμα τής κύριας στρατιωτικής δύναμης, που βρίσκεται σε ετοιμότητα στα μετόπισθεν, για να επέμβει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης· ΦΡ. ***μπαίνω / βγαίνω στην εφεδρεία*** παύω να είμαι μάχιμος κ. (μτφ.) παύω να είμαι ενεργός σε κάτι, δεν είμαι στο επίκεντρο των εξελίξεων, τής δράσης κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των πολιτών που έχουν στρατεύσιμη ηλικία και μπορούν να ανακληθούν σε περίοδο επιστράτευσης στο στρατιωτικό σώμα όπου υπηρέτησαν τη θητεία τους **3.** (μτφ.) οτιδήποτε βάζει κανείς στην άκρη, για να το χρησιμοποιήσει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ως εναλλακτική λύση: *έχω κάποια χρήματα ~ || μερικά σχέδια ~* ΣΥΝ. απόθεμα, παρακαταθήκη **4.** (μτφ.) ***εφεδρείες*** (οι) (α) αυτοί που δεν βρίσκονται στην πρώτη γραμμή δράσεως λόγω ηλικίας ή ανικανότητας και παρακολουθούν τις εξελίξεις ως θεατές με δικαίωμα επέμβασης μόνον όταν η κρισιμότητα τής κατάστασης το απαιτεί: *οι ~ τού κόμματος* (β) οι αναπληρωματικοί αθλητές στα ομαδικά αθλήματα: *οι χρυσές ~ τής ομάδας έδωσαν τη νίκη* ΣΥΝ. ρεζέρβες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφεδρεύω* < *ἔφεδρος*].

εφεδρικός, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται στην εφεδρεία και προορίζεται να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, όταν το κύριο δυναμικό έχει αχρηστευθεί: *~ δυνάμεις / στρατεύματα / διάδρομος προσγειώσεως / γεννήτρια / τροχός.* — **εφεδρικ-ά / -ώς** επίρρ.

έφεδρος, -η, -ο {κ. εφέδρ-ου | -ων -ους} ΣΤΡΑΤ. (α) πολίτης που μετά την εκπλήρωση τής ενεργού στρατιωτικής του υπηρεσίας ανήκει σε μία από τις εφεδρικές κλάσεις (β) μη μόνιμος βαθμοφόρος στρατιωτικός, που εκπαιδεύτηκε σε ειδική στρατιωτική σχολή και μετά τη λήξη τής στρατιωτικής του θητείας επανέρχεται στο στράτευμα σε καιρό επιστράτευσης: *~ ανθυπολοχαγός* (ή *δόκιμος*) / *λοχίας || σχολή εφέδρων αξιωματικών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται πάνω σε κάτι», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-εδρος* < *ἕδρα*. Η λ. δήλωσε συν τω χρόνω και αυτόν που κάθεται δίπλα σε κάτι, επομένως και τον ευρισκόμενο εν αναμονή].

Ε.Φ.Ε.Ε. (η) Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδας.

εφεκτικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζει δισταγμό, που αμφιταλαντεύεται και εκφράζει επιφυλάξεις ΣΥΝ. διστακτικός, επιφυλακτικός, αναποφάσιστος, αναβλητικός· ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. ***εφεκτικός φιλόσοφος*** καθένας από τους σκεπτικούς φιλοσόφους, οι οποίοι φρονούσαν ότι ήταν αδύνατη η γνώση των πραγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπέχω* «συγκρατώ, διστάζω»].

εφεκτικότητα (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η διστακτικότητα, η συγκράτηση λόγω αμφιταλαντεύσεων ή επιφυλάξεων: *η ~ των λόγων του / των κρίσεων που κατά καιρούς διατυπώνει* ΣΥΝ. αμφιταλάντευση.

εφελκίδα (η) ΙΑΤΡ. η σκληρή, μαυρειδερή κρούστα που σχηματίζεται πάνω σε μια πληγή για την αναπλήρωση και την αποκατάσταση τού χαμένου δερματικού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάκαδο, κρούστα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφελκίς, -ίδος* < αρχ. *ἐφέλκω*].

εφελκυσμός (ο) ΜΗΧΑΝ. η ταυτόχρονη άσκηση δύο οριζόντιων εσωτερικών, ίσων και αντίθετων δυνάμεων (= τάσεων) στο ίδιο σώμα (δοκούς, πλάκες τεχνικών έργων), που τείνουν να το επιμηκύνουν ή να το διασπάσουν· ο υπολογισμός αυτών των δυνάμεων διασφαλίζει την αντοχή τού έργου. — **εφελκυστικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐφέλκω*. Ο μηχαν. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. traction].

εφελκύω ρ. μετβ. {εφείλκυσα, εφελκύσθηκα} (αρχαιοπρ.) τραβώ προς το μέρος μου, φέρνω κοντά μου ΣΥΝ. έλκω, σύρω, προσελκύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφέλκω* > *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἕλκω*].

εφέμ κ. **εφ-εμ** (τα) {άκλ.} (αγγλ. F.M.) **1.** η διαμόρφωση τής συχνότητας των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, κατά την οποία τροποποιείται διαρκώς η συχνότητα που φέρει το ραδιοφωνικό σήμα μέχρι τη λήψη του από τον ραδιοφωνικό δέκτη **2.** οι ραδιοφωνικές συχνότητες: *η μπάντα των ~* ΣΥΝ. ερτζιανά.
[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά τού αγγλ. όρου Frequency Modulation «Διαμόρφωση Συχνότητας»].

εφέντης (ο) • αφέντης

εφεξής επίρρ. (λόγ.) **1.** από εδώ και στο εξής, στο μέλλον, από εδώ και πέρα: *δήλωσε ότι δεν θα ανεχθεί ~ άλλες αργοπορίες στην εργασία* **2.** (α) ΜΑΘ. ***εφεξής αριθμοί*** οι αριθμοί που έχουν μεταξύ τους διαφορά μιας μονάδας (β) ΓΕΩΜ. ***εφεξής γωνίες*** δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή, κοινή πλευρά και οι μη κοινές πλευρές βρίσκονται εκατέρωθεν τής κοινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξής, έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφεξῆς* < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἑξῆς*].

έφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η έντονη τάση, η ροπή που διαθέτει κανείς προς την καλλιέργεια και ανάπτυξη ιδιαίτερης δεξιότητας ή τομέα: *έχω ~ στις ξένες γλώσσες / στα μαθηματικά / στον χορό* ΣΥΝ. κλίση ● **2.** ΝΟΜ. ένδικο μέσο το οποίο ασκείται σε ανώτερο δικαστήριο από εκείνο που εξέδωσε την απόφαση και με το οποίο επιδιώκεται η εξαφάνιση τής πρωτόδικης απόφασης προκειμένου να αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής και να εκδικαστεί εκ νέου η υπόθεση στην ουσία της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔφεσις* < *ἐφίημι* «παροτρύνω, παρορμώ» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἵημι* (βλ. κ. *αφήνω*). Η δικαστική σημ. είναι ήδη αρχ. και οφείλεται στη σημ. «αναφέρω (κάποιον) στο δικαστήριο» τού ρ. *ἐφίημι*. Επίσης αρχ. είναι και η σημ. «τάση, ροπή»].

εφεσιβάλλω ρ. αμετβ. [1854] {εφεσίβ-αλα, -λήθηκα, (λόγ.) εφεσιβεβλημένος} ΝΟΜ. προσβάλλω (δικαστική απόφαση) ασκώντας έφεση (πβ. λ. *αναιρεσιβάλλω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βάλλω.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interjeter appel].

> **εφεσιβάλλω ή εφεσιβολώ;** Το **βάλλω**, όπως και τα άλλα ρήματα, δεν συντίθεται απευθείας με λέξη άλλη από πρόθεση (*ανα-βάλλω, προ-βάλλω, επι-βάλλω* κ.λπ.). Σε κάθε άλλη περίπτωση –πλην των προθέσεων– το σύνθετο που προκύπτει είναι στην πραγματικότητα **παρα-σύνθετο**, δηλ. παράγεται υστερογενώς από ονοματικό σύνθετο. Παραδείγματα με το *βάλλω*: *κεραυνός + βάλλω > κεραυνοβόλος >* ρ. **κεραυνοβολώ** (όχι **κεραυνοβάλλω*!)· *άγκυρα + βάλλω > αγκυροβόλος* (πβ. *αγκυροβόλιο*) > ρ. **αγκυροβολώ** (όχι **αγκυροβάλλω*!)· *πυρ + βάλλω > πυροβόλος >* ρ. *πυροβολώ* (όχι **πυροβάλλω*!) κ.ο.κ. Άρα και **εφεσιβολώ** θα έπρεπε να είχε επικρατήσει αντί τού **εφεσιβάλλω**, όταν πλάστηκε η λ. στα μέσα τού 19ου αιώνα.

εφεσίβλητος, -η, -ο [1833] ΝΟΜ. ο διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο τής έφεσης.

εφέσιμος, -η, -ο [μτγν.] ΝΟΜ. αυτός κατά τού οποίου είναι δυνατόν να ασκηθεί έφεση: *~ απόφαση.*

Έφεσος (η) {Εφέσου} αρχαία ελληνική πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας στο Αιγαίο Πέλαγος, με σημαντική πολιτιστική προσφορά. — **Εφέσιος** (ο) [μτγν.], **Εφέσια** (η), **εφεσιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

εφέστιος, -α, -ο (για θεούς τής αρχαιότητας) αυτός τού οποίου το άγαλμα βρίσκεται κοντά στην πατρογονική εστία, επειδή θεωρείται προστάτης τής οικογενειακής ζωής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-έστιος* < *εστία*].

εφετεινός, -ή, -ό ▸ εφετινός

εφετείο (το) [1833] ΝΟΜ. δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο για την εκδίκαση εφέσεων κατά αποφάσεων πρωτοβάθμιων δικαστηρίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cour d'appel].

εφετζήδικος, -η, -ο → εφέ

εφετζής (ο) ▸ εφέ

εφετζού (η) → εφέ

εφέτης (ο/η) {(θηλ. εφέτου) | εφετών} ο ανώτερος δικαστικός λειτουργός που αποτελεί μέλος εφετείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής». < *εφίημι* «παροτρύνω, παρορμώ» < *έφ-* (< *επι-*) + *ίημι*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στις *Νεαρές* τού Ιουστινιανού].

εφετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εκφράζει έφεση, επιθυμία, ευχή **2.** ΓΛΩΣΣ. ***εφετικό ρήμα*** καθένα από τα ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής, που δηλώνουν επιθυμία (π.χ. *βούλομαι, επιθυμώ, εφίεμαι* κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εφίεμαι* «επιθυμώ, ποθώ», μέση φωνή τού ρ. *εφίημι* < *έφ-* (< *επι-*) + *ίημι*].

εφετινός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **φετινός** αυτός που σχετίζεται με το τρέχον έτος, με τη χρονιά που διανύουμε: ~ *μόδα / τάση / συγκομιδή / παράσταση / φεστιβάλ* ΑΝΤ. περυσινός.

εφέτος κ. **φέτος** επίρρ.· αυτό τον χρόνο, το έτος που διανύουμε (πβ. *τού χρόνου*, λ. *χρόνος* κ. λ. *πέρσι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *επ' έτος*, με δάσυνση κατ' αναλογίαν προς φρ. όπως *εφ' ημέραν, εφ' όσον* κ.ά.].

> **εφέτος αντί επέτος!** Δοθέντος ότι η λ. **εφέτος** προέρχεται από τη φρ. *επί + έτος*, θα έπρεπε να είναι *επ' έτος* > **επέτος**, αφού η λ. έτος δεν δασύνεται, ώστε να δικαιολογεί το **εφ'** αντί τού **επ'** (πβ. **επέτειος, επετηρίδα**). Ωστόσο, ήδη από τα αρχαία χρόνια, από τον 2ο αιώνα μ.Χ. εμφανίζονται σε παπύρους χρήσεις **εφ-έτειος** αντί τού *επ-έτειος* και **εφ-ετινός** αντί τού *επ-ετινός*, και **καθ' έτος** αντί *κατ' έτος*, **εφ' έτη** αντί *επ' έτη* κ.ά. Τέτοιες χρήσεις δείχνουν ότι από νωρίς επέδρασαν αναλογικά στο *επ' έτος* φράσεις όπου η πρόθ. *επί* εμφανιζόταν ως **εφ-** (μπροστά από δασυνόμενη λέξη) και το έτρεψαν σε *εφ' έτος / εφέτος*. Τέτοιες φράσεις θα μπορούσαν να είναι τα *εφ' ημέραν, εφ' όσον, εφ' εξής* κ.τ.ό. Έτσι, για μια ακόμη φορά, η χρήση υπερίσχυσε τού «ορθού», έστω και αν στη *Σούδα*, το περίφημο βυζαντινό λεξικό τού 10ου αι., παρατηρείται *«επέτος γαρ δεί λέγειν τον ενεστώτα καιρόν, ουχί διά τού Φ αλλά διά τού Π»*, και ο γνωστός λεξικογράφος Γεώργιος Ζηκίδης σημειώνει *«έφέτος· φέρεται εν τω παρηκμακότι ελληνισμώ, δοκιμώτερον δ' είνε το επέτος ή επ' έτος»*.

εφεύρα ρ. ▸ εφευρίσκω

εφευρέθηκα ρ. ▸ εφευρίσκω

εφεύρεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η επινόηση νέας συσκευής, μεθόδου, διαδικασίας κ.λπ.: *η ~ τού τηλεφώνου / τού τηλεγράφου* ΣΥΝ. ευρεσιτεχνία **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το επινόημα, το αποτέλεσμα τής επινοητικής διαδικασίας τού ανθρώπου: *το τηλέφωνο ήταν ~ τού Γκράχαμ Μπελ* || (ειρων.) *«η ~ τής αντιπαροχής, που εφαρμόστηκε κατά παγκόσμια πρωτοτυπία στην Ελλάδα...»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκω*.

εφευρέτης (ο) [μτγν.] {εφευρετών}, **εφευρέτρια** (η) [1889] {εφευρετριών} πρόσωπο που έχει κάνει μία ή περισσότερες εφευρέσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.

εφευρετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να εφευρίσκει, να επινοεί: ~ *μυαλό / άνθρωπος* ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμήχανος, ευρεσίτεχνος. — **εφευρετικότητα** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.

εφεύρημα (το) [μτγν.] {εφευρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής εφευρετικής διαδικασίας, ό,τι εφευρίσκει κανείς ΣΥΝ. επινόηση.

εφευρίσκω ρ. μετβ. {εφεύρα (λόγ. εφηύρα), εφευρ-έθηκα, -ημένος} **1.** επινοώ (νέα πρωτότυπη μέθοδο, διαδικασία ή συσκευή), κάνω (μια εφεύρεση): *ο Γκούτενμπεργκ εφεύρε την τυπογραφία* || *ο Γκράχαμ Μπελ εφεύρε το τηλέφωνο* **2.** επινοώ (κάτι) με τη φαντασία μου, κυρ. προκειμένου να αντιμετωπίσω μια δύσκολη κατάσταση: *εφευρίσκει διαρκώς απίστευτες ιστορίες, προκειμένου να δικαιολογηθεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκαρφίζομαι, σκαρώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εφ-* (< *επι-*) + *ευρίσκω*].

έφη ρ. τριτοπρόσ.· είπε· μόνο στις ΦΡ. (α) ***αυτός έφη / έφα*** *(αυτός έφη / έφα)* αυτός (το) είπε (έτσι επικαλούνταν τη διδασκαλία τού Πυθαγόρα οι μαθητές του)· για την (συχνά άκριτη) επίκληση των λόγων κάποιου σπουδαίου προσώπου (αυθεντίας), προκειμένου να προσδώσει κανείς κύρος στα λεγόμενά του (β) ***τάδε έφη*** αυτά είπε· για τα λόγια σπουδαίου προσώπου: *«~ Ζαρατούστρα»* (τίτλος έργου τού Φρ. Νίτσε). Επίσης **έφα**.
[ΕΤΥΜ. Γ' πρόσ. αορ. β' τού αρχ. *φημί* «λέγω», για το οποίο βλ. λ. *φήμη*].

εφήβαιο (το) [μτγν.] {εφηβαί-ου | -ων} το τριχωτό τριγωνικού σχήματος τμήμα τού υπογαστρίου, η ηβική χώρα ΣΥΝ. ήβη.

εφηβεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η περίοδος τής ζωής τού ανθρώπου, στη διάρκεια τής οποίας παρατηρείται η ωρίμαση των γεννητικών οργάνων και η ανάπτυξη των δευτερογενών χαρακτηριστικών τού φύλου, ώστε το άτομο να γίνεται ικανό για αναπαραγωγή· στα κορίτσια διαρκεί συνήθ. από το 12ο ώς το 18ο έτος τής ηλικίας τους, ενώ στα αγόρια από το 14ο ώς το 20ό έτος τους, συμπίπτει με τη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ωριμότητα και χαρακτηρίζεται από αύξηση των πνευματικών ικανοτήτων και ένταση τού συναισθηματικού βίου τού εφήβου: *πρώιμη / καθυστερημένη / παρατεταμένη ~* (βλ. λ. *ήβη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.

εφηβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται στον έφηβο ή χαρακτηρίζει τον έφηβο ή την εφηβεία: ~ *ρούχα / συμπεριφορά / ορμή / είδωλα* ΣΥΝ. νεανικός (πβ. λ. *μετεφηβικός*).

έφηβος (ο) {εφήβ-ου | -ων, -ους}, **έφηβη** (η) **1.** ο νέος που βρίσκεται στην περίοδο τής εφηβείας (βλ.λ.)· ΦΡ. ***Βουλή των Εφήβων*** βλ. λ. *βουλή* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (ψυχικά, σωματικά) τής εφηβικής ηλικίας: *αιώνιος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-ηβος* < *ήβη*].

εφημερεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφημέρευσα} **1.** βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: *νοσοκομείο / φαρμακείο που εφημερεύει* || (συχνά η μτχ. **εφημερεύων**, *-ουσα, -ον*) *εφημερεύον νοσοκομείο / φαρμακείο* || *τα εφημερεύοντα ιατρεία τού «Ευαγγελισμού»* **2.** (στο σχολείο) βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την ομαλή λειτουργία τού σχολείου και τον έλεγχο των χώρων του κατά τη διάρκεια τού σχολικού ωραρίου ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) είμαι εφημέριος σε εκκλησία, έχω τη γενική εποπτεία όλης τής ενορίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

εφημερία (η) [μτγν.] {εφημεριών} **1.** διατεταγμένη υπηρεσία επί ένα εικοσιτετράωρο για την έγκαιρη αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών: *ποια νοσοκομεία είναι σε ~;* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος τής παραπάνω υπηρεσίας και το ποσό με το οποίο αμείβεται κάθε γιατρός για αυτήν: *περικόπτονται οι ~* || *πληρώθηκα τις ~* **3.** (στο σχολείο) η διατεταγμένη υπηρεσία στον σχολικό χώρο για επιτήρηση και μέριμνα τής ασφάλειας και προστασίας των μαθητών, γενικότ. για την ομαλή λειτουργία τού σχολείου ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) η χρονική περίοδος ασκήσεως των καθηκόντων τού ιερέα στον ναό όπου υπηρετεί, κατ' εναλλαγή με τους άλλους ιερείς, που συλλειτουργούν στον ίδιο ναό.

εφημεριακός, -ή, -ό → εφημέριος

εφημερίδα (η) **1.** περιοδική, συνήθ. ημερήσια, έντυπη έκδοση, που περιέχει σχόλια, ειδήσεις, ανταποκρίσεις, διαφημίσεις και οτιδήποτε άλλο έχει σχέση με την επικαιρότητα: *πρωινή / απογευματινή / καθημερινή / κυριακάτικη / ημερήσια / δεκαπενθήμερη / οικονομική / πολιτική / αθλητική / λαϊκή ~* || ~ *τοίχου* (εφημερίδα που τοιχοκολλάται) **2.** (α) ***Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*** (συντομ. Ε.τ.Κ.) η επίσημη εφημερίδα τού ελληνικού κράτους, στην οποία δημοσιεύεται υποχρεωτικά το νομοθετικό έργο τής Βουλής και πράξεις τής δημόσιας διοίκησης με ειδήσεις και πληροφορίες (β) ***ηλεκτρονική εφημερίδα*** διάδοση ειδήσεων και άλλων πληροφοριών που περιέχει μια έντυπη εφημερίδα μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή (γ) ΝΑΥΤ. ***αστρονομικές εφημερίδες*** ετήσιοι πίνακες που εκδίδονται από την υδρογραφική υπηρεσία ή το αστεροσκοπείο με τα απαραίτητα στοιχεία για την επίλυση προβλημάτων αστρονομικής ναυτιλίας ΣΥΝ. αλμανάκ. — (υποκ.) **εφημεριδούλα** (η) κ. **εφημεριδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εφημερίς, -ίδος*, αρχική σημ. «ημερολόγιο, αρχείο (κυρ. στρατιωτικό)» (όπως χρησιμοποιούν τη λ. ο Αθήναιος, ο Πλούταρχος και ο Αρριανός), < αρχ. *εφήμερος* < *έφ-* (< *επι-*) + *-ημερος* < *ημέρα*. Τον 18ο αι. η λ. επανήλθε στη χρήση αντικαθιστώντας το ιταλ. gazzetta].

εφημεριδογραφία (η) [1819] η άσκηση τής δημοσιογραφίας σε εφημερίδα.

εφημεριδογράφος (ο/η) [1809] επαγγελματίας δημοσιογράφος εφημερίδας (κατ' αντιδιαστολή προς δημοσιογράφους τού ηλεκτρονικού Τύπου).

εφημεριδοποιός (ο) [1868] αυτός που «στήνει» μια εφημερίδα.

εφημεριδοπώλης (ο) [1897] {εφημεριδοπωλών} πρόσωπο που πουλά εφημερίδες.

εφημεριδοφάγος (ο) [1889] ο φανατικός αναγνώστης εφημερίδων, που διαβάζει με μανία τις ειδήσεις τους.

εφημέριος (ο) {εφημερί-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ιερέας διορισμένος από επίσκοπο σε ενορία. — **εφημεριακός**, -ή, -ό [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαρκεί μία ημέρα». < *εφήμερος*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

εφήμερος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει διάρκεια ζωής μίας μόνο ημέρας **2.** (συνήθ.) αυτός που περνά γρήγορα, που έχει σύντομη διάρκεια: ~ *αγάπη / δόξα / ευτυχία / θρίαμβος / απόλαυση* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, παροδικός, βραχύβιος, προσωρινός ΑΝΤ. αιώνιος, διαχρονικός, μόνιμος. — **εφήμερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος, πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-ημερος* < *ημέρα*].

εφησυχάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφησύχασ-α, -μένος} (λόγ.) **1.** περιέρχομαι σε κατάσταση ηρεμίας και αδράνειας, δεν ανησυχώ: *οι πολίτες που διαθέτουν πραγματική πολιτική συνείδηση, δεν πρέπει να εφησυχάζουν, διότι οι κίνδυνοι πάντα καραδοκούν* **2.** αφήνω τον εαυτό μου να στηριχθεί (σε κάποιον/κάτι), επαναπαύομαι: *μην εφησυχάζεις με τις υποσχέσεις του, γιατί άλλα λέει κι άλλα κάνει* || *ο εφησυχασμένος πολίτης υπονομεύει τη δημοκρατία* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, επαφίεμαι ● **3.** μονάζω σε μονή. — **εφησυχαστικός**, -ή, -ό.

εφησυχασμός (ο) (λόγ.) η κατάσταση αδράνειας, κατά την οποία επαναπαύεται κανείς, χωρίς να ανησυχεί για όσα συμβαίνουν: *ο ~ των πολιτών είναι επικίνδυνος για τη δημοκρατία*.

εφηύρα ρ. → εφευρίσκω

εφθάρην ρ. ▸ φθείρω

εφθαρμένος, -η, -ο (λόγ.) κ. **φθαρμένος** (σημ. 1) **1.** αυτός που έχει φθαρεί **2.** ΦΙΛΟΛ. χωρίο ή στοιχείο το οποίο είναι γραμμένο σε πάπυρο που έχει φθαρεί και καθιστά την ανάγνωση δύσκολη ή αδύνατη.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *φθείρω*. Ως φιλολ. όρ. αποδίδει το λατ. corruptus (ενν. locus)].

εφθημιμερής, -ής, -ές {εφθημιμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από επτά μισά, δηλ. από τρία ολόκληρα μέρη και από ένα μισό **2.** ΜΕΤΡ. ***εφθημιμερής τομή*** η τομή τού δακτυλικού εξαμέτρου και τού ιαμβικού τριμέτρου, η οποία χωρίζει τον στίχο μετά την πρώτη συλλαβή τού τέταρτου πόδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφθημιμερής* < *ἐπτ(α)-* (με τροπή των -*πτ*- στα αντίστοιχα δασέα προ τού *ἡ*-) + *ἡμιμερής*].

Ε.Φ.Ι. (η) Επιτροπή Φίλαθλης Ιδιότητας.

Εφιάλτης (ο) [αρχ.] **1.** ο προδότης που, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, βοήθησε τους Πέρσες να νικήσουν τους Σπαρτιάτες στις Θερμοπύλες χτυπώντας τους από *τα νώτα* **2.** (μετωνυμ.) ο προδότης.

εφιάλτης (ο) {εφιαλτών} **1.** το τρομακτικό όνειρο: *ξυπνούσε συχνά τα βράδια από εφιάλτες* || *βλέπω / έχω εφιάλτες* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί άγχος και τρόμο: *ο ~ των εξετάσεων / τής εφορίας* || *από τότε που ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί, ζουν έναν ~* ΣΥΝ. βραχνάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά την αρχαιότητα η λ. συνδεόταν παρετυμολογικά με το ρ. *ἐφάλλομαι* «εφορμώ πάνω σε κάποιον» (πράγμα που δεν εξηγεί τη μη αποκοπή τού τελικού -*ι*- τής προθ. *ἐπί* στο σύνθ. *ἐφ-ι-άλτης*), ενώ δεν είναι πειστική η αναγωγή στη λ. *ἠπιάλης* «πυρετός» (μέσω των ιων. τ. *ἐπίαλος* και *ἐπιάλτης* τού τ. *ἐφιάλτης*)].

εφιαλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εφιάλτη: *~ όνειρο* **2.** (κυρ. μτφ.) αυτός που προκαλεί τρόμο, που σχετίζεται με οδυνηρές, αποκρουστικές καταστάσεις: *~ συνθήκες ζωής* || *ζουν μια ~ κατάσταση, την οποία κανείς δεν θα ήθελε να ζήσει* || *~ σενάρια για το μέλλον τού πλανήτη βλέπουν το φως τής δημοσιότητας* || *οι ~ συνέπειες τής διαρροής ραδιενέργειας*. — **εφιαλτικά** επίρρ.

εφίδρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή και αποβολή ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες τού δέρματος: *λουτρό εφιδρώσεως* (το χαμάμ). — **εφιδρωτικός**, -ή, -ό, **εφιδρώνω** ρ. [αρχ.], **εφιδρωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

εφικτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί να προσεγγίσει και να πραγματοποιήσει κανείς: *~ στόχος / σχέδιο / λύση* || (κ. ως ουσ.) *λέγεται ότι η πολιτική είναι η τέχνη τού εφικτού* ΣΥΝ. προσιτός, κατορθωτός, δυνατός, πραγματοποιήσιμος ΑΝΤ. ανέφικτος, αδύνατος, ακατόρθωτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφικνοῦμαι (-έο-)* «φθάνω, προσεγγίζω», βλ. κ. *αφικνούμαι*].

εφίππιο (το) [αρχ.] {εφιππί-ου | -ων} (επίσ.) η σέλα (βλ.λ.).

έφιππος, -η, -ο αυτός που είναι πάνω σε άλογο: *~ αστυνομία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ἵππος*].

εφιστώ ρ. μετβ. {εφιστάς... | επέστησα (*να/θα επιστήσω*)} τοποθετώ, προσηλώνω· μόνο στη ΦΡ. ***εφιστώ την προσοχή (κάποιου) σε (κάτι)*** κάνω (κάποιον) να προσέξει, επισύρω την προσοχή του (σε κάτι σημαντικό ή κρίσιμο): *θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή σας στις επιπτώσεις από τη χρήση σωλήνων αμιάντου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφιστῶ (-άω)* < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + αρχ. *ἱστῶ*, παράλλ. τ. τού ρ. *ἵστημι*. Ήδη μεσν. οι φρ. *ἐφιστῶ τὸν νοῦν / τῇ διανοίᾳ*].

Ε.Φ.Ο.Α. (η) Ελληνική Φίλαθλη Ομοσπονδία Αντισφαίρισης.

εφοδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εφόδευσα} (για αξιωματικό) κάνω έφοδο (βλ.λ., σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

εφοδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφοδιάσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) τα απαραίτητα μέσα (υλικά ή πνευματικά) για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων του αναγκών: *~ με τρόφιμα / χρήματα / ρούχα* || *όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς πρέπει να είναι εφοδιασμένα με πυροσβεστήρες* ΣΥΝ. προμηθεύω, χορηγώ.

εφοδιασμός (ο) [μτγν.] η παροχή εφοδίων: *ο ~ τού στρατού με καύσιμα* ΣΥΝ. προμήθεια, χορήγηση.

εφόδιο (το) {εφοδί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) ο υλικής ή άλλης μορφής εξοπλισμός που διαθέτει κανείς ή του παρέχεται ως απαραίτητο μέσο για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών και την επίτευξη των επιδιωκόμενων από αυτόν στόχων: *επιστημονικά / ηθικά / πνευματικά / στρατιωτικά ~* || *οι γνώσεις και οι ηθικές αξίες αποτελούν σπουδαία ~ για έναν νέο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφόδιον* (κυρ. πληθ. *ἐφόδια*), αρχική σημ. «προμήθειες για το ταξίδι (κυρ. για εκστρατείες)», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-όδιον* < *ὁδός*].

εφοδιοπομπή (η) [1898] ΣΤΡΑΤ. η ειδική πομπή στρατιωτικών οχημάτων ή υποζυγίων με προσωπικό, εφόδια, τρόφιμα και υλικά από και προς το μέτωπο: *η ~ τού Ερυθρού Σταυρού*.

έφοδος (η) {εφόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) η απότομη, αιφνιδιαστική επίθεση ΣΥΝ. εφόρμηση· ΦΡ. (λόγ.) ***εξ εφόδου*** με έφοδο: *ο λόφος κατελήφθη ~* (β) (ως προτροπή: *Έφοδος!*) ως στρατιωτικό παράγγελμα και κραυγή επιτιθεμένων στρατιωτών **2.** η απροειδοποίητη νυκτερινή επιθεώρηση των σκοπών στρατοπέδου από αξιωματικό· ΦΡ. ***εξωτερική έφοδος*** η απροειδοποίητη επιθεώρηση τής νυκτερινής φρουράς στρατοπέδου από ανώτερο αξιωματικό, που δεν ανήκει στη δύναμη αυτού τού στρατοπέδου **3.** ο απροειδοποίητος έλεγχος (τού τρόπου λειτουργίας μιας υπηρεσίας, τής εργασίας εργαζομένων κ.λπ.) από υπεύθυνο, αρμόδιο στέλεχος: *κάνει ~ τρεις φορές την ημέρα* (δηλ. επιθεωρεί αιφνιδιαστικά) **4.** (μτφ.) ο ξαφνικός, απρόσμενος ερχομός: *η πρώτη ~ τού χειμώνα έφερε χιόνια στα βουνά τής Αττικής* ΣΥΝ. εφόρμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ὁδός*].

Ε.Φ.Ο.Ε.Α. (η) Ελληνική Φίλαθλη Ομοσπονδία Επιτραπέζιας Αντισφαίρισης.

εφοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφόπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για πλοία) παρέχω τον κατάλληλο εξοπλισμό, αρματώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.

εφοπλισμός (ο) [1833] **1.** το σύνολο των εφοπλιστών και των σχετικών με αυτούς επιχειρήσεων: *ο ελληνικός ~ ήταν παρών στην τελετή τής καθέλκυσης τού νέου πλοίου* • **2.** ο εξοπλισμός πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.

εφοπλιστής (ο) [1840], **εφοπλίστρια** (η) {εφοπλιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει την εκμετάλλευση πλοίου (είτε είναι ιδιοκτήτης του είτε όχι, πβ. λ. *πλοιοκτήτης*) **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαθέτει πάρα πολλά χρήματα, ο πολύ πλούσιος: *δεν έχεις πατέρα ~, για να ξοδεύεις τόσα πολλά!* Επίσης (λαϊκ.) **εφοπλιστίνα** (η). — **εφοπλιστικός**, -ή, -ό.

> **εφοπλίζω – εξοπλίζω, εφοπλιστής.** Αρχική σημ. τού αρχ. **εφοπλίζω** είναι «εφοδιάζω με τα απαραίτητα» – «εφοδιάζω με όπλα»· είναι συνώνυμο δηλ. τού αρχ. **εξοπλίζω.** Βαθμηδόν το *εφοπλίζω* περιορίστηκε στον εξοπλισμό πλοίων (ήδη στην *Οδύσσεια*, ζ 295 απαντά: «*νῆα ἐφοπλίσσαντες*»). Σε νεότερα χρόνια, αρχές τού 19ου αι., πλάστηκε η λ. **εφοπλιστής**, ενώ το σύγχρονο *εφοπλισμός* απαντά επίσης ως λ. από την ίδια εποχή (με τη σημ. «εξοπλισμός»).
> → *πλοιοκτήτης*

εφορεία (η) ‣ εφορία

εφορευτικός, -ή, -ό αυτός που έχει την αρμοδιότητα να επιβλέπει τη σωστή λειτουργία ή την ομαλή εξέλιξη μιας διαδικασίας: *~ επιτροπή* (η επιτροπή που ασκεί εποπτεία για τη νομιμότητα διεξαγωγής τής εκλογικής διαδικασίας). — **εφορευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εφορεύω* < *έφορος*].

εφορεύω ρ. αμετβ. {εφόρευσα} εποπτεύω, επιβλέπω, έχω τον γενικό έλεγχο για τη νόμιμη διεξαγωγή μιας διαδικασίας, εκτελώ καθήκοντα εφόρου, είμαι έφορος ΣΥΝ. επιτηρώ, επιστατώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔφορος*].

εφορία (η) (σχολ. ορθ. *εφορεία*) {εφοριών} **1.** η κρατική υπηρεσία που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών με αρμοδιότητα τον προσδιορισμό των κατά κεφαλήν φόρων και τον έλεγχο τής σωστής είσπραξής τους: *ανήκω στην Γ' Οικονομική ~ Αθηνών* || *τον κυνηγά η ~ για φοροδιαφυγή* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η συγκεκριμένη υπηρεσία και το σύνολο των υπαλλήλων που εργάζονται σε αυτήν: *βόμβα εξερράγη στην ΙΑ' ~* **3.** (α) αρχή ή υπηρεσία με αρμοδιότητα την επίβλεψη τής σωστής λειτουργίας άλλων υπηρεσιών (β) ***Εφορία Αρχαιοτήτων*** βλ. λ. *αρχαιότητα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔφορος*].

> **εφορία – ευφορία.** Οι λέξεις είναι ομόηχες, αλλά διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας: **εφορία** < *έφ-ορος* < *επί* + *-ορος* (*ορώ* «βλέπω») – **ευφορία** < *εύφορος* < *ευ* + *-φορος* (*φέρω*). **εφορία ή εφορεία;** Παρά την ύπαρξη ρ. σε *-εύω* (*εφορεύω*), όπως και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις, το ουσ. **εφορία** παράγεται από το **έφορος** και γράφεται γι' αυτό με *-ι-* (πβ. **συνοδ-ία** από το *συνοδός* [μολονότι υπάρχει *συνοδεύω*], **προεδρ-ία** από το *πρόεδρος* [παρά το ρ. *προεδρεύω*] κ.ά.). ‣ *-ία, ομόηχα, πληροφορική*

εφοριακός, -ή, -ό [1862] **1.** αυτός που έχει σχέση με την εφορία ή τον έφορο: *~ υπάλληλος / έλεγχος / ελεγκτής* **2.** **εφοριακός** (ο/η) υπάλληλος τής οικονομικής εφορίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

εφόρμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ορμητική επίθεση (εναντίον στόχου): *~ κατά τού εχθρού* ΣΥΝ. έφοδος, επιδρομή· ΦΡ. ***κάθετη εφόρμηση*** η αεροπορική επίθεση με κατακόρυφη ή γενικότ. απότομη κίνηση προς τα κάτω, η «βουτιά» αεροσκάφους, για να πλήξει στόχο, λ.χ. των γερμανικών «Στούκας» κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: *αεροπλάνο καθέτου εφορμήσεως* **2.** ΨΥΧΟΛ. η αυθόρμητη ένταση τής ενέργειας που καταναλώνει κανείς κατά την επιτέλεση συνεχούς έργου, κυρ. ως αποτέλεσμα υποσυνείδητης προσπάθειας.

εφορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εφορμάς... | εφόρμησα} επιτίθεμαι με ορμή (εναντίον στόχου) ΣΥΝ. ορμώ, επέρχομαι, επιπίπτω, χυμώ, κάνω γιουρούσι, ρίχνομαι.

έφορος (ο/η) {εφόρ-ου | -ων, -ους} **1.** δημόσιος υπάλληλος που έχει ως αρμοδιότητα τον έλεγχο και την επίβλεψη τής σωστής λειτουργίας συγκεκριμένης κρατικής υπηρεσίας: *~ αρχαιοτήτων* (που επιβλέπει τη συντήρηση αρχαίων μνημείων και τη διεξαγωγή ανασκαφών) || *~ βιβλιοθήκης* (διευθυντής βιβλιοθήκης) / *μουσείου* • **2.** (ειδικότ.) ο προϊστάμενος εφορίας: *(οικονομικός) ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *-ορος* < *ὁρῶ* «βλέπω»].

εφόσον σύνδ. **1.** (με χρονικοϋποθετική σημασία) υπό τον όρο να, υπό την προϋπόθεση ότι: *θα συμφωνήσω, ~ μου πεις την αλήθεια* • **2.** (με αιτιολογική σημασία) αφού, επειδή: *~ σου μίλησε κατ' αυτό τον τρόπο, πρέπει να ζητήσεις εξηγήσεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφ' ὅσον*, αρχική σημ. «επί όσο χρονικό διάστημα»].

Εφραίμ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον *Εφραίμ τον Σύρο* (4ος αι.), ασκητή, θεολόγο, ποιητή και συγγραφέα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (που προσδιορίζε στην Π.Δ. έναν από τους γυιους τού Ιωσήφ) < εβρ. Ephrajim «παραγωγικός, γόνιμος», πβ. *Γένεσις* 41, 52: *τὸ δὲ ὄνομα τοῦ δευτέρου ἐκάλεσεν Ἐφραΐμ, ὅτι ηὔξησέν με ὁ Θεὸς ἐν γῇ ταπεινώσεώς μου*].

E.F.T.A. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Ελευθέρων Συναλλαγών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. European Free Trade Association].

εφτά (το) ‣ επτά

εφτα- ‣ επτα-

εφτάδιπλος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από επτά μέρη **2.** ο κατά επτά φορές μεγαλύτερος ΣΥΝ. επταπλάσιος **3.** αυτός που έχει διπλωθεί επτά φορές, που έχει εφτά πτυχές.

εφταετία (η) ‣ επταετία

εφτάζυμο κ. (λόγ.) **επτάζυμο** (το) ψωμί που παρασκευάζεται με ει-

δική ζύμη από ρεβίθια και όχι από προζύμι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αὐτόζυμος* (κατά παρετυμολ. προς το *εφτά*) < *αὐτο-* + *-ζυμος* < *ζύμη*].

εφταήμερος, -η, -ο → επταήμερος

έφταιξα ρ. → φταίω

εφτακοσαριά κ. **επτακοσαριά** (η) {χωρ. πληθ.} επτακόσιοι· στη ΦΡ. ***καμιά εφτακοσαριά*** περίπου εφτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εφτακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εφτακόσια (το) → επτακόσια

εφτακόσιοι (οι) → επτακόσιοι

εφτακοσιοστός (ο) → επτακοσιοστός

εφταμηνίτικος, -η, -ο **1.** (μωρό) που γεννήθηκε πρόωρα μετά από κύηση επτά μηνών **2.** (μτφ.) αυτός που εμφανίζει ατέλειες στη σωματική του κατασκευή ΣΥΝ. ατροφικός, μικροκαμωμένος.

Εφτάνησα (τα) → Επτάνησα

εφταπλάσιος, -α, -ο → επταπλάσιος

εφτάστερο (το) (λαϊκ.) ο αστερισμός τής Μεγάλης Άρκτου.

εφτασφράγιστος, -η, -ο → επτασφράγιστος

εφτάψυχος, -η, -ο αυτός που έχει εφτά ψυχές· (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν πεθαίνει εύκολα, που ό,τι και αν του συμβεί κατορθώνει να επιβιώσει: *οι γάτες είναι ~.*

Ε.Φ.Τ.Ε. (ο) Ειδικός Φόρος Τραπεζικών Εργασιών.

εφυάλωμα (το) {εφυαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υαλώδες επίχρισμα μετάλλινων ή πήλινων σκευών ΣΥΝ. σμάλτο.

εφυαλώνω ρ. μετβ. {εφυάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επαλείφω εξωτερικά (μετάλλινα ή πήλινα σκεύη) με υαλώδες επίχρισμα ΣΥΝ. επιχρίω, σμαλτώνω. — **εφυάλωση** (η), **εφυαλωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *εφ-* (< *επι-*) + *υαλώνω* < *ὕαλος*. απόδ. τού γαλλ. vitrifier].

έφυγα ρ. → φεύγω

εφυγραίνω ρ. μετβ. {εφύγρανα} (λόγ.) υγραίνω κάποια επιφάνεια, νοτίζω. — **εφύγρανση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφυγραίνομαι* < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ὑγραίνω* / *-ομαι*].

εφύμνιο(ν) (το) [αρχ.] {εφυμνί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο τελευταίος επαναλαμβανόμενος στίχος των οίκων τού κοντακίου ΣΥΝ. ακροτελεύτιο.

εφφέ (το) → εφέ

εχέγγυος, -ος, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις, που μπορεί να τον εμπιστευθεί κανείς ΣΥΝ. φερέγγυος, αξιόπιστος, έμπιστος **2. εχέγγυο** (το) {εχεγγύ-ου | -ων} αυτό που παρέχεται ως η απαιτούμενη εγγύηση για την εξασφάλιση τού επιθυμητού αποτελέσματος: *έχει όλα τα ~ για να πετύχει* || *δίνω εχέγγυα πίστεως / φιλίας / εχεμύθειας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *-έγγυος* < *ἐγγύη* (βλ.λ.)].

έχει (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ.} (λαϊκ.) η περιουσία, τα υπάρχοντα: *πούλησε το ~ του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. απρφ. *ἔχειν (τό)*, τού ρ. *ἔχω*, με την ίδια σημ.].

εχεμύθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ικανότητα να μην αποκαλύπτει κανείς όσα γνωρίζει, κυρ. όσα του έχουν εμπιστευθεί ως μυστικά: *για ό,τι σου πω, χρειάζεται απόλυτη ~· δεν πρέπει να το μάθει κανείς άλλος* || *τήρηση εχεμύθειας* ΑΝΤ. (λόγ.) ακριτομυθία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐχεμυθία* < *ἐχέμυθος*].

εχέμυθος, -η, -ο αυτός που μπορεί να κρατά μυστικά ό,τι του εμπιστεύονται, που δεν προδίδει τα μυστικά που του εμπιστεύονται άλλοι ΣΥΝ. έμπιστος ΑΝΤ. ακριτόμυθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *μῦθος*].

> **εχέμυθος: αντώνυμα.** Κοινό χαρακτηριστικό των λέξεων αυτών είναι ότι έχουν ως β' συνθετικό δύο αρχαίες λέξεις για το «λόγος», τις λ. **μύθος** και **έπος**. **Εχέμυθος** είναι αυτός που μπορεί και κρατάει μυστικά ό,τι του εμπιστεύονται, που δεν μαρτυράει, που είναι αξιόπιστος. Αντίθετα σημασιολογικά είναι τα **ακριτόμυθος** και **ακριτοεπής**. Δηλώνουν και τα δύο αυτόν που δεν μπορεί να κρατήσει κάτι μυστικό, γιατί του λείπει η κρίση, η λογική υπευθυνότητα, γι' αυτό και άκριτα μιλάει και φανερώνει τα πάντα. **Αμετροεπής** είναι, εξάλλου, αυτός που δεν έχει «μέτρο» στα λόγια του, που δεν «μετράει τα λόγια του», εκστομίζοντας λόγια (πληροφορίες, χαρακτηρισμούς, ύβρεις κ.λπ.) που θίγουν τους άλλους. Ανάλογες σημασίες (ομοιότητες και διαφορές) έχουν και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **εχεμύθεια, ακριτομυθία, ακριτοέπεια, αμετροέπεια**.
> Πρόβλημα εμφανίζει το ουσ. **εχεμύθεια**. Το σωστό είναι *εχέμυθος* – **εχεμυθία**. Ενδεχομένως, μάλιστα, το *εχεμυθία* να είναι παράγωγο ρήματος, τού αρχ. **εχεμυθώ**, που είναι παλαιότερο τού *εχέμυθος*· πβ. και *ακριτόμυθος* **ακριτομυθία**, *εγγαστρίμυθος* – **εγγαστριμυθία**. Αξιοσημείωτα είναι και τα **παραμυθία** και **στιχομυθία**, που είναι ρηματικά παράγωγα των αρχ. **παραμυθούμαι** «παρηγορώ, ενθαρρύνω» και αρχ. **στιχομυθώ**. Γενικότερα, από ονόματα σε **-ος** τα παράγωγα ουσιαστικά σχηματίζονται σε **-ία**: *ακόλουθος – ακολουθία, κακός – κακία, άδικος – αδικία, διδάσκαλος – διδασκαλία* κ.ο.κ. Άρα το *εχεμύθεια* μπορεί να θεωρηθεί νεότερος αναλογικός τύπος κατά τα ουσ. σε **-εια** (*ακριτοέπεια, αμετροέπεια, ευπρέπεια, ευγένεια* από *ακριτοεπής, αμετροεπής, ευπρεπής, ευγενής* κ.τ.ό.). Κανονικό παραμένει το *εχεμυθία.* → *έχω*

εχεφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} σύνεση, το να σκέφτεται κανείς με σώφρονα τρόπο ΣΥΝ. φρόνηση, η σωφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*

εχέφρων, -ων, -ον {εχέφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, μυαλωμένος ΑΝΤ. άφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

χθές επίρρ. → χθες

έχθιστος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) πολύ μισητός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἐχθ-* (βλ. λ. *ἐχθ-ρός*) + επίθημα υπερθ. βαθμού *-ιστος* (πβ. *κάκ-ιστος*)].

έχθρα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **έχτρα** (η) αίσθημα ή κατάσταση μίσους, αποστροφής και κακών διαθέσεων, που εκδηλώνεται με τα λόγια, τις πράξεις ή τη γενικότερη στάση (κάποιου): *υπάρχει παλιά ~ μεταξύ των δύο οικογενειών* ΣΥΝ. απέχθεια, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

εχθρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τρέφω εχθρικά αισθήματα εναντίον (κάποιου): *εχθρεύεται όλη του την οικογένεια, γιατί τη θεωρεί υπεύθυνη για την κατάντια του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

έχθρητα κ. (λαϊκ.) **όχτρητα** (η) (λογοτ.) η έχθρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἔχθρα* + *-ητα* (κατά τα ουσ. σε *-τητα*)].

εχθρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στην πλευρά τού αντιπάλου ή σχετίζεται με αυτήν: *~ δυνάμεις / στρατός / στρατόπεδο / απώλειες / χώρα* ΑΝΤ. φίλιος **2.** αυτός που μαρτυρεί αισθήματα έχθρας και αποστροφής: *~ βλέμμα / διάθεση / ενέργεια* ΣΥΝ. δυσμενής ΑΝΤ. ευμενής, φιλικός. — **εχθρικ-ά / -ώς** επίρρ.

εχθροπραξία (η) [1836] {εχθροπραξιών} **1.** κάθε εχθρική ενέργεια εναντίον (κάποιου) **2. εχθροπραξίες** (οι) πολεμικές ενέργειες ανάμεσα σε αντίπαλα στρατόπεδα: *κατάπαυση / αναστολή / έναρξη / τερματισμός των εχθροπραξιών.*

εχθρός κ. (λαϊκ.) **εχτρός** κ. (λαϊκότ.) **οχτρός** (ο) **1.** αυτός που τρέφει μίσος ή που έχει κακές διαθέσεις εναντίον άλλου: *έχει λίγους φίλους και πολλούς ~* || *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα αποκτήσεις εχθρούς* || *είναι ορκισμένοι / θανάσιμοι ~* || *~ τής δημοκρατίας / τής Εκκλησίας / τής υγιεινής διατροφής* ΣΥΝ. φίλος· ΦΡ. (α) ***να σκάσουν οι εχθροί μας!*** να ζηλέψουν πάρα πολύ οι εχθροί μας· για κάτι που είναι τόσο καλό για μας, ώστε θεωρούμε ότι οι εχθροί μας θα στενοχωρηθούν πάρα πολύ: *Βεβαίως, θα το δείξω! Θα το δείξω ~!* (β) ***ούτε στον χειρότερο εχθρό μου δεν το εύχομαι!*** για κάτι πάρα πολύ κακό: *αυτό που πάθαμε ~!* **2.** (ειδικότ.) ο πολεμικός αντίπαλος, η αντίπαλη στρατιωτική δύναμη σε ένοπλη σύρραξη: *ο ~ αναγκάστηκε να υποχωρήσει υπό την πίεση των στρατευμάτων μας* ΑΝΤ. σύμμαχος **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί κατά τρόπο επιβλαβή και επιζήμιο για όποιον υφίσταται τις συνέπειές του: *το τσιγάρο είναι ~ τής υγείας* || *~ τής προόδου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. σήμαινε αρχικώς τον αλλοδαπό, τον ξένο προς όλες τις κοινωνικές σχέσεις και επαφές με την ομάδα. Δεν είναι βέβαιο αν η λ. *ἐχθρός* ή το αρχ. *ἔχθος* «μίσος, εχθρότητα» συνδ. ετυμολογικά με το επίρρ. *ἐχθός* «εκτός, έξω από» (βλ. κ. *εκ/εξ*), αλλά η λ. *ἐχθρός* παρουσιάζει μορφολογική ομοιότητα με το λατ. extra (πβ. επίθ. extraneus «ξένος, αλλοδαπός»)].

εχθρότητα (η) [1843] {εχθροτήτων} η εχθρική κατάσταση, διάθεση ή συμπεριφορά απέναντι σε (κάποιον/κάτι), η έχθρα (βλ.λ.): *η ~ στις μεταξύ των δύο κρατών σχέσεις δεν συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. αντιπαλότητα, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

έχιδνα (η) {εχιδνών} **1.** η οχιά **2.** (μτφ.) άνθρωπος πανούργος και κακεντρεχής, που καταφέρει δόλια χτυπήματα στους αντιπάλους του ΣΥΝ. οχιά, φίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔχις (ὁ)* «φίδι» (βλ. κ. *εχίνος*). Είναι πιθ. ότι η λ. *ἔχις* χρησιμοποιήθηκε ευφημιστικά, προκειμένου να αποτραπεί η χρήση τού όρου *ὄφις*].

εχινόδερμο (το) [1884] {εχινοδέρμ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θαλάσσιο ασπόνδυλο ζώο που ανήκει σε συνομοταξία, η οποία περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες, με κύρια χαρακτηριστικά το διατεταγμένο σε πέντε τμήματα, ακτινωτά συμμετρικό σώμα τους και έναν ασβεστογενή εσωτερικό σκελετό (λ.χ. ο αστερίας).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échinoderme].

εχινοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε μόλυνση τού ανθρώπινου οργανισμού από το παράσιτο εχινόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. echinococcose].

εχινόκοκκος (ο) [1896] ΙΑΤΡ. παράσιτη ταινία των εντέρων τού σκύλου, τής γάτας ή τής αλεπούς, που μπορεί να μεταδοθεί και στον άνθρωπο προκαλώντας του την ασθένεια τής εχινοκοκκίασης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. echinococcus].

εχίνος (ο) **1.** ο σκαντζόχοιρος • **2.** ο αχινός • **3.** ΖΩΟΛ. το τρίτο και κύριο μέρος τού στομάχου των μηρυκαστικών, όπου γίνεται η πέψη • **4.** ΑΡΧΙΤ. στοιχείο τού δωρικού και τού ιωνικού κιονόκρανου μεταξύ άβακα και κορμού τού κίονα· η μορφή του, με έντονη κυρτότητα κατά την αρχαϊκή περίοδο, γίνεται κωνική στα ελληνιστικά μνημεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐχῖνος*, αρχική σημ. «σκαντζόχοιρος», πιθ. < *ἔχις* «φίδι, οχιά». Η λ. *ἐχῖνος* παρουσιάζει θ. *egh-ino-, οπότε συνδ. με αρμ. ozni «αχινός» (< I.E. *ogh-in-jo-), αρχ. γερμ. igil (> γερμ. Igel), αρχ. σλαβ. ježĭ (< I.E. *egh-jo-) κ.ά. Βλ. κ. *αχινός*].

έχομαι ρ. (αρχαιοπρ. + γεν.) διέπομαι, ακολουθώ σταθερά: *έχεται των παραδόσεων* || *εχόμενος υγιών αρχών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέσος τ. τού *ἔχω* (βλ.λ.), με βασικές σημ. «συνδέομαι στενά, ακολουθώ εκ τού σύνεγγυς»].

Ε.Χ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Χριστιανοσοσιαλιστική Οργάνωση Νέων.

Ε.Χ.Π.Α. (η) Ένωση Χειριστών Πολιτικής Αεροπορίας.

εχτές επίρρ. → χθες

εχτρός (ο) → εχθρός

έχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {είχα· αόρ. από άλλα ρήμ., λ.χ. απέκτησα} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω, κρατώ πάνω μου ή μαζί μου: *~ όπλο* || *~ έναν σταυ-*

ρό στον λαιμό / καπέλο στο κεφάλι || *μήπως έχεις καμία φωτογραφία σου; / χρήματα πάνω σου;* **2.** κρατώ (κάτι) σε ορισμένο σημείο, στάση ή θέση: ~ *την πλάτη ακουμπισμένη στον τοίχο / τα χέρια ενωμένα / το κεφάλι κατεβασμένο* **3.** είμαι ιδιοκτήτης (πράγματος). κατέχω (από αγορά, ιδιοποίηση, δικαιοπραξία κ.λπ.): ~ *αυτοκίνητο / σπίτι / περιουσία / αλυσίδα καταστημάτων / λεφτά / πλούτη / παλάτια / μετοχές* || *έχει τη μισή πόλη δική του* (σε ακίνητα)· ΦΡ. (α) ***τι είχα, τι έχασα*** σε περιπτώσεις στις οποίες χάνει κανείς κάτι το οποίο ουδέποτε θεωρούσε δεδομένο ή σίγουρο ή που δεν του ανήκε ή στις οποίες η απώλεια ενός πράγματος του είναι αδιάφορη (β) ***ό,τι έχω και δεν έχω*** τα πάντα, όσα κατέχω, ό,τι είναι δικό μου: ~ *είναι δικό σου* (δηλ. όλη μου η περιουσία) || *στοιχημάτισα* ~ ΣΥΝ. διαθέτω, διατηρώ ΑΝΤ. στερούμαι (γ) (παροιμ.) ***τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα*** (ως σχόλιο) για την παραμονή κάποιου στην ίδια κατάσταση, σε ό,τι είχε (δ) ***δεν ξέρει τι έχει*** είναι πολύ πλούσιος: *ούτε αυτός ~!* **4.** για τη δήλωση φιλικής, ερωτικής ή συγγενικής σχέσης με κάποιον. καθώς και τού τρόπου με τον οποίο υφίσταται αυτή η σχέση: ~ *οικογένεια / φίλους / έναν αδελφό* || *δεν ~ άντρα και παιδιά*· ΦΡ. (α) ***τα έχω καλά / άσχημα (με κάποιον)*** έχω καλές/κακές σχέσεις (με κάποιον): *τα 'χεις καλά με την πεθερά σου;* (β) ***τα έχω (με κάποιον)*** (i) συνδέομαι ερωτικά (με κάποιον): *τα έχει με έναν πολύ μεγαλύτερό της* (ii) είμαι θυμωμένος (με κάποιον): *τα 'χω με τον Γρηγόρη· δεν έπρεπε να μου μιλήσει έτσι* || *δεν τα 'χω μαζί σου, μην ανησυχείς!* (γ) ***έχω παρτίδες / νταραβέρια / πάρε-δώσε (με κάποιον)*** έχω σχέσεις, συναλλαγές κ.λπ. (με κάποιον): *δεν θέλω παρτίδες μαζί τους. δεν είναι καλοί άνθρωποι* || *είχε πάρε-δώσε με κάτι ύποπτους τύπους* **5.** σε φρ. για τη δήλωση των (θετικών ή αρνητικών) συναισθημάτων (για κάποιον) ή τής συμπεριφοράς του, π.χ. ***τον έχω στην καρδιά μου*** τον αγαπώ πολύ, τον λατρεύω, ***τον έχω στη μπούκα τού κανονιού*** τον αντιμετωπίζω εχθρικά, ***τον έχω περί πολλού*** τον εκτιμώ ιδιαιτέρως, τον θεωρώ σπουδαίο. ***τον έχω στα όπα-όπα / μη βρέξει και μη στάξει*** τον προσέχω. τον περιποιούμαι πολύ. ***έχω κάποιον / κάτι στο μάτι*** βλ. λ. *μάτι* **6.** για γνώρισμα. ιδιότητα· ΦΡ. (α) ***(κάτι / κάποιος) έχει γούστο / πλάκα*** (κάτι/κάποιος) είναι χαριτωμένο(ς) / αστείο(ς): *έχει γούστο ο φίλος σου!* || *το έργο είχε πολλή πλάκα!* (β) ***έχω πέραση*** βλ. λ. *πέραση* **7.** για γνώρισμα, διαφοροποιητικό στοιχείο μου: *μόνο τα αρσενικά λιοντάρια έχουν χαίτη* **8.** για χαρακτηριστικό τής εμφάνισής μου: ~ *γένια / μακριά μαλλιά / ωραία πόδια / μυωπία* **9.** για τυπικό, απαραίτητο στοιχείο: *η αίτηση πρέπει να έχει χαρτόσημο* || *αυτό το γραπτό δεν έχει όνομα* ΣΥΝ. φέρω **10.** πάσχω (από κάτι). υποφέρω (από αρρώστια): ~ *πυρετό / πονοκέφαλο / πνευμονία / βήχα* **11.** σε φρ. που δηλώνουν οικονομική άνεση ή ότι κάποιος στηρίζεται σε ισχυρά συμφέροντα, π.χ. ***έχω τον τρόπο μου*** τα βγάζω πέρα με διάφορα μέσα. τα βολεύω. τα φέρνω βόλτα. ***έχω τα μέσα*** γνωστούς που με εξυπηρετούν, ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη / (γερές) πλάτες / δόντι*** δηλ. γερή υποστήριξη. ισχυρά πολιτικά μέσα **12.** σε φρ. για τη δήλωση τού ελέγχου ή τής επιρροής που μπορεί να ασκήσει κανείς (σε κάποιον). π.χ. ***έχω (κάποιον) τού χεριού μου / στο χέρι*** μπορώ να τον κάνω ό,τι θέλω, ***έχω (κάποιον) δεμένο*** έχω δεσμεύσει κάποιον και τον ελέγχω πλήρως: *τον έχω δεμένο με ισχυρό συμβόλαιο· θα κάνει ό,τι του λέω εγώ!* || (εμφατ.) *τον έχω δεμένο χειροπόδαρα!*. ***τον έχω στο τσεπάκι μου!*** τον ελέγχω πλήρως: *Αυτός, να μη σε απασχολεί· ~! Θα κάνει ό,τι του πω εγώ!*, ***τον έχω σήκω σήκω, κάτσε κάτσε*** κάνει ό,τι του πω, με υπακούει τυφλά. τον κάνω ό,τι θέλω **13.** περιλαμβάνω, αποτελούμαι από: *ο χρόνος έχει δώδεκα μήνες* || *το βιβλίο δεν έχει καθόλου δράση* || *απ' όλα έχει ο μπαξές* (βλ. λ. *μπαξές*) ΣΥΝ. περιέχω **14.** σε φρ. για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου: *ο μήνας έχει 13* || *πόσο τού μηνός έχουμε σήμερα;* || *έχουμε άνοιξη / καλοκαίρι / Δεκέμβριο / Πάσχα* **15.** (+για / +σαν) θεωρώ, εκτιμώ ή αξιολογώ (ως), αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) συγκεκριμένες ιδιότητες, που μπορούν να αμφισβητηθούν: *τον είχα σαν αδελφό, αλλ' αυτός με πρόδωσε!* || *όλοι τον έχουν για έξυπνο* ΣΥΝ. εκλαμβάνω, νομίζω, πιστεύω **16.** σε φρ. για τη δήλωση τού τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς μια κατάσταση. π.χ. ***δεν το έχω σε τίποτα να...*** δεν μου είναι δύσκολο να.., ***το έχω σε καλό / κακό*** το θεωρώ καλό / κακό σημάδι, ***το έχω καλύτερα να...*** προτιμώ να... **17.** σε φρ. που δηλώνουν την καλή ή κακή θέση στην οποία βρίσκεται κανείς. τον επιτυχή ή ανεπιτυχή τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει μια κατάσταση κ.λπ., π.χ. ***τα έχω χαμένα*** είμαι σε αμηχανία, έχω σαστίσει, ***την έχω καλά / άσχημα*** είμαι σε καλή / άσχημη θέση **18.** ειδικότ. σε φρ. για τη δήλωση δυσάρεστης ψυχικής διάθεσης, π.χ. ***έχω τα χάλια μου / τις μαύρες μου*** είμαι σε άσχημη κατάσταση / αισθάνομαι άσχημα. ***έχω τις παραξενιές μου*** συμπεριφέρομαι ιδιότροπα, ***έχω ιστορίες / φασαρίες / μπλεξίματα / μπελάδες / τραβήγματα / ντράβαλα (με κάποιον / κάτι)*** για ανεπιθύμητες υποθέσεις που ταλαιπωρούν κάποιον, ***έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι)*** δεν ξέρω απολύτως τίποτε, είμαι παντελώς άσχετος **19.** σε φρ. που δηλώνουν νοητική διεργασία, τι σκέφτεται ή σχεδιάζει κανείς. π.χ. ***πού έχεις το μυαλό σου / τον νου σου / τα μάτια σου / τη σκέψη σου;*** τι σκέφτεσαι, τι σε απασχολεί, τι προσέχεις; ***έχω κατά νουν / στον νου μου / στα σκαριά να...*** σχεδιάζω, σκοπεύω να κάνω κάτι **20.** ειδικότ. σε φρ. για τη δήλωση τής απόλυτης επίγνωσης που έχει κανείς ως προς συγκεκριμένη κατάσταση. π.χ. ***έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα / τα έχω τετρακόσια*** προσέχω πάρα πολύ, συνήθ. για ηλικιωμένο, διατηρώ στο ακέραιο τις διανοητικές μου ικανότητες. τις πνευματικές μου δυνάμεις **21.** (**δεν έχω** + πλάγια ερώτηση) δεν ξέρω, δεν είμαι σε θέση, δεν γνωρίζω: *δεν έχω τι να κάνω / τι να πω / πού να πάω* **22.** (+να) (α) αισθάνομαι την υποχρέωση (να κάνω κάτι), πρέπει: *δεν μπορώ να έρθω μαζί σας, γιατί ~ να διαβάσω* ΣΥΝ. οφείλω. προτίθεμαι· ΦΡ. ***έχω να κάνω (με)...*** (i) έρχομαι σε επαφή, σχέση, συναλλαγή κ.λπ. με (κάποιον/κάτι): *εδώ έχετε να κάνετε με τίμιους ανθρώπους* || *πρόσεχε τα λόγια σου, γιατί δεν έχεις να κάνεις με κανέναν άσχετο!* (ii) σχετίζομαι (με), αφορώ (σε): *η δουλειά του έχει να κάνει με ηλεκτρονικά συστήματα* || *αυτό που λες δεν έχει να κάνει με το συγκεκριμένο κείμενο* (β) για μελλοντική εξέλιξη, ενέργεια κ.λπ.· πρόκειται: *τι έχω να κερδίσω απ' αυτή την υπόθεση;* || *το τι έχει να γίνει απόψε δεν περιγράφεται!* **23.** συνηθίζω, διατηρώ ως παράδοση: *εδώ το έχουμε ακόμη αυτό το έθιμο* || *έτσι το 'χουμε στο σπίτι, να τρώμε μαζί τις Κυριακές* **24.** σε ρηματικές περιφράσεις αντί τού ρήματος (απολεξικοποιημένα ρήματα). π.χ. ***έχω πείσμα*** πεισμώνω, ***έχω σκοπό*** σκοπεύω, ***έχω πένθος*** πενθώ, ***έχω γιορτή*** γιορτάζω. ***έχω ευθύνη*** ευθύνομαι, ***έχω εμπιστοσύνη*** εμπιστεύομαι **25.** σε φρ. που δηλώνουν στέρηση ελευθερίας ή περιορισμό, π.χ. ***τον έχουν υπό περιορισμό / υπό κράτηση / μέσα*** (ενν. *στη φυλακή*) ♦ (αμετβ.) **26.** (σε ερώτηση) (σπάν.) βρίσκομαι σε ορισμένη ψυχική κατάσταση: *πώς έχετε;* (τι κάνετε;) **27.** (για τιμές) αξίζω, κοστίζω: *πόσο έχει το εισιτήριο;* **28.** υπάρχει: ~ *θέση εκεί και για μένα;* ΦΡ. ***έχει ψωμί / φαΐ (η υπόθεση)*** για υπόθεση, εγχείρημα. έργο κ.λπ. που μπορεί να αποφέρει μεγάλα κέρδη, από όπου μπορεί κανείς να βγάλει πολλά λεφτά ♦ **29.** (απρόσ. ***έχει***) σε φρ. όπως (α) ***έχει γούστο / πλάκα να...*** για φαντάσου να... (για ανεπιθύμητη εξέλιξη): *Του έδωσα τα λεφτά, για να πληρώσει τους λογαριασμούς. Έχει γούστο να τα έφαγε!* (β) για την περιγραφή των καιρικών συνθηκών: ~ *κρύο / ζέστη / καταιγίδα / αέρα* (φυσάει) / *ήλιο / λιακάδα / κύμα* (η θάλασσα) / *βροχή* (βρέχει) / *χιόνι* (χιονίζει)· ΦΡ. ***δεν έχει γιατί*** για κάτι που θεωρείται αυτονόητο ή λαμβάνεται ως δεδομένο: *~! Αυτό λέει η διαταγή. αυτό θα κάνουμε!* **30.** ως βοηθητικό για τον σχηματισμό των περιφραστικών χρόνων: ~ *γράψει* || *είχα ήδη πεισθεί* **31.** ***έχει*** (το) βλ.λ. ● ΦΡ. (α) ***έχει ο Θεός!*** ως έκφραση ελπίδας για ευτυχή έκβαση: *κάνε εσύ την προσπάθειά σου και μη σε νοιάζει· ~!* (β) ***ως έχει*** όπως ακριβώς είναι. χωρίς να αλλάξει: *αφήστε την υπόθεση ~ και μην ψάχνετε άλλο!* (γ) ***έχουμε και λέμε*** για περιπτώσεις στις οποίες ανακεφαλαιώνουμε ή ξεκινούμε μια συζήτηση: *λοιπόν, ~: τόσα τα έσοδα. τόσα τα έξοδα...* (δ) ***έχει καλώς*** εντάξει, όλα καλά: *~ ώς εδώ* (ε) ***είχε δεν είχε...*** για κάτι που γίνεται συστηματικά από κάποιον ενώ δεν θα έπρεπε: ~ *την είπε πάλι την κακία της!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἕχω* (με ανομοίωση τού δασέος) < I.E. *segh- «κρατώ, αποκτώ», πβ. σανσκρ. sáhate «κατακτώ, νικώ». sáhas- «νίκη». γοτθ. sigis κ.ά. Ομόρρ. *ἕξ-ις (-η). σχέ-σις (-η), σχῆ-μα, ὄχη-μα, ὀχυ-ρός* κ.ά. Η φρ. *τα έχω τετρακόσια* οφείλεται στο γεγονός ότι η οκά, παλαιότερη μονάδα βάρους, είχε 400 δράμια].

έχω: σύνθετα – παράγωγα. Το ρ. **έχω**, βασικό ρήμα τής Ελληνικής (και όλων σχεδόν των γλωσσών), δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο στον σχηματισμό των συντελικών χρόνων τού ρήματος *(έχω γράψει – είχα γράψει – θα έχω γράψει)*, αλλά έδωσε και πλήθος συνθέτων και παραγώγων, που συναποτελούν κύριο λεξιλογικό πεδίο τής Ελληνικής. **Σύνθετα** (με τα παράγωγά τους): *αν-έχομαι – ανοχή, αντ-έχω – αντοχή, απ-αντέχω – απαντοχή. απ-έχω – αποχή, εν-έχομαι – εν-οχή, εισ-έχω - εσοχή, εξ-έχω – εξοχή, προ-εξέχω – προεξοχή, επ-έχω – εποχή. (δια-) κατ-έχω – κατοχή. μετ-έχω – μετοχή, συμ-μετέχω – συμμετοχή, παρ-έχω – παροχή, αντι-παρέχω – αντιπαροχή, περι-έχω – περιοχή, εμ-περιέχω. συμ-περιέχω. προ-έχω, προσ-έχω – προσοχή. υπ-έχω, υπερ-έχω – υπεροχή. συν-έχω – συνοχή.* Το *έχω* ως α' συνθετικό **(εχε-)** έδωσε τα: *εχέ-μυθος (εχεμυθία/εχεμύθεια). (εχεφροσύνη) εχέ-φρων, εχ-έγγυος.* Ως β' συνθετικό **(-εχής)** τα: *νουν-εχής. προσ-εχής, συν-εχής (συνέχεια), α-συνεχής.* **Παράγωγα** τού *έχω:* (α) από το θέμα **εχ-**: *έξη (ἕξις)* «συνήθεια», *εξής / εφεξής / καθεξής. -εκτος (ακάθεκτος, ανεκτός. απρόσεκτος), εκτικός (εκτική νόσος > χτικιό), καχεκτικός – καχεξία. εφεκτικός. ευεξία. πλεονέκτης (πλεονεξία)* κ.ά. (β) από το θέμα **-σχ-**: *μετ-έσχον / μετά-σχω* κ.λπ., *σχέση (σχετικός / άσχετος. ακατάσχετος), σχήμα, υπόσχομαι, σχεδόν, ἴσχω (ισχ-αιμία)* ίσως και *σχολή* (γ) από θέμα **οχ-**: *αν-οχή, κατ-οχή, παρ-οχή* κ.τ.ό., *ηνί-οχος, έν-οχος, κάτ-οχος, μέτ-οχος* κ.λπ. και τα πολλά σε **-ούχος** (*πολι-ούχος, αξιωματ-ούχος* κ.λπ.). *ευωχία.* αρχ. *ἀνοκωχή* (> *ανακωχή*).
έχω: σχηματισμός χρόνων. Τα σύνθετα τού *έχω* θα μπορούσαν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: σε αυτά που σχηματίζουν τον αόριστο αρχαϊκά σε **-έσχον** (τύπος: *μετ-έσχον*) και σε αυτά που σχηματίζουν τον αόριστο όμοιο με τον παρατατικό σε **-είχα** (τύπος: *εξ-είχα*). Με αόριστο σε **-έσχον** σχηματίζονται τα σύνθετα: *(συμ)μετ-έχω (μετ-έσχε. να μετά-σχει. μετασχών – μετασχούσα – μετασχόν,* πληθ. *μετασχόντες). απ-έχω (απ-έσχε. να από-σχει, αποσχών – αποσχούσα - αποσχόν.* πληθ. *αποσχόντες), επ-έχω (επ-έσχε, να επίσχει, επισχών – επισχούσα – επισχόν,* πληθ. *επισχόντες), παρ-έχω (παρ-έσχε. να παρά-σχει. παρασχών – παρασχούσα – παρασχόν.* πληθ. *παρασχόντες).* Με αόριστο σε **-είχα** σχηματίζονται τα υπόλοιπα σύνθετα: *περι-έχω (περι-είχε* = παρατ. + αόρ.. *να περι-έχει* = ενεστ. + αόρ., *περιέχων. περιέχουσα, περιέχον* = ενεστ. + αόρ.). *εμπερι-έχω, εν-έχω. συν-έχω. εξ-έχω, προεξ-έχω, προ-έχω, υπ-έχω, υπερ-έχω, κατ-έχω. διακατ-έχω.*
Τα ρήματα με αόρ. σε **-έσχον** σχηματίζονται συχνά και με τον απλούστερο τρόπο σε **-είχα**: *«Δεν μετείχε στο συμβούλιο χθες»* αντί *«Δεν μετέσχε στο συμβούλιο χθες».*
Τα ρήματα **προσέχω** και **αντέχω** σχηματίζονται σαν να ήταν απλά: *προσέχω* – (παρατ.) *πρόσεχα* – (αόρ.) **πρόσεξα**· *αντέχω* – (παρατ.) *άντεχα* - (αόρ.) *άντεξα.*

έψαλα ρ. → ψάλλω. ψέλνω
Ε.Ψ.Ε. (η) **1.** Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία **2.** Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία.

εψές κ. **ψες** επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) **1.** χθες βράδυ **2.** χθες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όψές* < αρχ. *όψέ* «αργά το βράδυ», κατ' αναλογίαν προς το επίρρ. *(ἐ)χθές*].

έψιλον (το) {άκλ.} Ε, ε' το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἒ ψιλόν*. προκειμένου να διακρίνεται από τη δίφθογγο *αι*, με την οποία αργότερα συνέπιπτε φωνητικά].

Ε.Ψ.Ψ.Ε.Π. (η) Εταιρεία Ψυχολογική και Ψυχιατρική Ενηλίκων και Παιδιών.

εωθινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται την αυγή **2.** ΕΚΚΛΗΣ. για κείμενα που ψάλλονται ή διαβάζονται κατά τον όρθρο: ~ *τροπάρια / ευαγγέλιο* ΣΥΝ. ορθρινός • **3.** ΣΤΡΑΤ. ***εωθινό*** (το) το πρωινό σάλπισμα για την έγερση των στρατιωτών, το εγερτήριο σάλπισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑωθινός* < *ἕωθεν* < *ἕως (ἡ)* «χάραμα, αυγή». Το αρχ. *ἕως / ἀϝώς* < Ι.Ε. *ausos «αυγή». πβ. σανσκρ. usāḥ. λατ. aurora, aus-ter. «νότιος (άνεμος)». αρχ. γερμ. ostar «ανατολικός» (> γερμ. Ost, αγγλ. east, γαλλ. est. ισπ. este) κ.ά. Ομόρρ. *αὔριο(ν), ἕω-λος, ἑωσ-φόρος* κ.ά.].

έωλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** (συνήθ. για τρόφιμα) που έχουν απομείνει από την προηγούμενη μέρα ΣΥΝ. μπαγιάτικος. μουχλιασμένος ΑΝΤ. φρέσκος. νωπός • **2.** εσφαλμ. γραφή αντί τού *αίολος* (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίολος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕωλος* < *ἕως* «χάραμα, αυγή» + παραγ. επίθημα *-λος*].

έως κ. **ώς** πρόθ.· δηλώνει: **1.** τόπο: το έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης (+αιτ., +επίρρ.): *έφτασαν ~ την κορυφή* || *έφτασαν ~ εκεί* || *το χωράφι εκτείνεται ~ την άλλη μεριά τού λόφου. ~ απέναντι* ΣΥΝ. μέχρι **2.** χρόνο: το όριο χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ. ή ως περιφραστικός σύνδεσμος *έως ότου*): ~ *το Σαββατοκύριακο πρέπει να έχουμε παραδώσει τις εργασίες μας* || ~ *αύριο θα έχει έρθει* || ~ *ότου έρθει, δεν θα κάνω τίποτα* ΣΥΝ. μέχρι **3.** προσέγγιση ή ανώτατο όριο ποσού (περίπου) (+αριθμητ.): *ένα διαμέρισμα σε αυτή την περιοχή κοστίζει ~ 100 εκ. δρχ.* || *απέχει ~ 500 μέτρα από 'δώ* || *παρακολούθησαν τη συναυλία ~ 10.000 άνθρωποι*· ΦΡ. (α) ***ώς εδώ και μη παρέκει!*** μέχρι εδώ και όχι παραπέρα, για να δείξουμε σε κάποιον ότι εξαντλήθηκε η υπομονή ή η ανοχή μας ή ότι πρέπει να σταματήσει αμέσως κάτι ενοχλητικό (β) ***έως τής συντελείας τού αιώνος*** ώς το τέλος τού κόσμου, για πάντα. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕως* < **ἇϝ-ος*. που συνδ. με σανσκρ. yāvat «τόσο μακριά, για τόσον καιρό». Ο παράλληλος τ. *ὥς* οφείλεται στην επίδρ. τού συνδέσμου *ὡς*. Η σύγχυση τής χρήσεως των δύο λ. μαρτυρείται ήδη στην Αρχ. σε χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο (πβ. Σοφοκλ. *Φιλοκτήτης* 1330: *ὡς ἂν αὐτὸς ἥλιος... αἴρῃ*). κανονικώς δε στην ελληνιστική (μτγν.) εποχή (πβ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12, 35: *περιπατεῖτε ὡς τὸ φῶς ἔχετε*)].

έως – ώς – μέχρι – ίσαμε. Οι λέξεις αυτές λειτουργούν σήμερα ως **προθέσεις** (δηλ. με ονόματα) και ως **σύνδεσμοι** (δηλ. με ρήματα). Κακώς χαρακτηρίζονται ενίοτε ως επιρρήματα. Ως προθέσεις ανήκουν στις λεγόμενες «καταχρηστικές προθέσεις», αυτές που έγιναν εκ των υστέρων προθέσεις και δεν σχηματίζουν σύνθετα όπως οι λοιπές (κύριες) προθέσεις (*μεταφέρω, μετάδοση. μετακλασικός. μετεπιβιβάζομαι* κ.τ.ό.). Όταν λειτουργούν ως σύνδεσμοι, τα **έως** και **ώς** ακολουθούνται από αναφορικές λέξεις: **ώς ότου (ωσότου) – ώς που (ώσπου): μέχρις (ότου) / έως ότου / ώσπου / ίσαμε** *να έλθει, θα σου εξηγήσω τι ακριβώς συμβαίνει*. Στην πραγματικότητα, οι λέξεις αυτές δηλώνουν **όρια** χρόνου και τόπου και, κατ' επέκταση, χρονική ή τοπική **προσέγγιση**: (α) Χρόνο: ***Έως*** *τον επόμενο χρόνο θα έχει τελειώσει τις σπουδές του –* ***Ώς*** *την Κυριακή θα βρίσκομαι εδώ –* ***Μέχρι*** *την Τρίτη θα είμαι ελεύθερος –* ***Ίσαμε*** *το μεσημέρι θα έχει δείξει* (β) Τόπο: *Θα καλύψουν τις ευρωπαϊκές χώρες* ***έως*** *την απόμακρη Ισλανδία – Οι φωνές της ακούστηκαν* ***ώς*** *έξω στον δρόμο – Θα ταξιδέψουμε* ***μέχρι*** *τη Θεσσαλονίκη οδικώς κι από 'κεί* ***μέχρι*** *το Μόναχο αεροπορικώς – Μας συνόδεψε* ***ίσαμε*** *τη στάση τού λεωφορείου* (γ) Προσέγγιση: *Συγκεντρώθηκαν στο Ηρώδειο. για να παρακολουθήσουν την παράσταση* ***έως / ώς / μέχρι / ίσαμε*** *δύο χιλιάδες άτομα*. Συχνά η δήλωση των ορίων συνοδεύεται και από δήλωση τής αφετηρίας (χρονικής/τοπικής): *Θα εργαστεί εκεί* ***από*** *τον Φεβρουάριο* ***έως / ώς / μέχρι / ίσαμε*** *τον Δεκέμβριο – Ταξίδεψε σε πολλές χώρες*, ***από*** *την Ελλάδα* ***έως*** *τη Σουηδία*, ***από*** *την Ισπανία* ***μέχρι*** *την Τουρκία και* ***από*** *την Αφρική* ***ίσαμε*** *την Αμερική*.
Το **ώς** στη χρήση αυτή έχει προέλθει από το **έως** και γράφεται με τόνο, για να διακρίνεται από το συγκριτικό **ως**: *Θα σε συνοδέψω* ***ώς*** *την πόρτα – Εργάζεται ως νομικός σύμβουλος*.
Το **μέχρι** (που προ φωνήεντος εμφανίζεται και ως *μέχρις*) συντάσσεται συχνά με γενική, ιδίως σε παγιωμένες εκφράσεις: *μέχρι θανάτου. μέχρις εσχάτων, μέχρι κεραίας. μέχρις ενός, μέχρι τινός. μέχρι στιγμής. μέχρι ενός σημείου. μέχρι τρέλας, μέχρι μυελού οστέων, μέχρι τελευταίας ρανίδος τού αίματός του*. Ωστόσο, στην καθημερινή γενικότερη χρήση του συντάσσεται επίσης με αιτιατική.
Το **ίσαμε** έχει κυρίως τοπική σημασία, έχει επεκταθεί όμως –αναλογικά και προς τις λοιπές λέξεις– και σε χρονική σημασία.

εωσφορικός, -ή. -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με τον Εωσφόρο (βλ.λ.), τον Διάβολο ΣΥΝ. σατανικός, διαβολικός.

Εωσφόρος (ο) **1.** το άστρο τής αυγής. ο Αυγερινός • **2.** ο αρχηγός των αγγέλων που εξέπεσαν. ο Σατανάς. ο Διάβολος ΣΥΝ. Βεελζεβούλ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑωσφόρος* < *ἕως* «χάραμα, αυγή» (βλ. κ. *εωθινός*) + *-φόρος* < *φέρω*. Η χρήση τής λ. ως προσδιορισμού τού Διαβόλου. πριν αυτός εκπέσει στην αμαρτία. ανάγεται στην Π.Δ. (πβ. *Ησαΐας* 14, 12: *πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων;*), όπου η λ. *ἑωσφόρος* αποδίδει το εβρ. hēlēl «λαμπρός»].

Z

Ζ, ζ: ζήτα, το έκτο γράμμα τού νεότερου ελληνικού αλφαβήτου. Στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο και στο σύστημα τής ελληνικής αρίθμησης με γράμματα, το ζ' ήταν το έβδομο γράμμα και μαζί ο αριθμός 7, αφού έκτο γράμμα ήταν το *δίγαμμα (F)*, το οποίο εξελίχθηκε μορφικώς στο λεγόμενο *στίγμα (ς)*, που δήλωνε τον αριθμό 6· ήτοι α'=1, β'=2, γ'=3, δ'=4, ε'=5, ς'=6, ζ'=7, η'=8, θ'=9, ι'=10. Όπως δείχνει η μελέτη τής φωνολογίας τής αρχαίας γλώσσας, το **ζ** προφερόταν ως [zd], ήτοι ως διπλό σύμφωνο (ή συμφωνικό σύμπλεγμα) από το συριστικό ζ και το οδοντικό d (πβ. *'Αθήνας δε* > *'Αθήναζε*, *si-sd-o > *ἵ-ζ-ω* [*καθ-ίζω*, από ρ. *sed- *ἕδ-ρα*], ή, κατ' άλλους, ως [dz] [όπως το σημερινό *τζάμι*]). Η σημερινή προφορά τού **ζ** ως [z] ανάγεται στα τέλη τού 4ου-αρχές τού 3ου αι. π.Χ. Μέχρι τότε προφερόταν ως [z] μόνο μπροστά από ηχηρά σύμφωνα (*μ, ν, λ, ρ* κ.λπ.) (πβ. *σμῆνος, πρέσβυς*). Έτσι, το φωνολογικό σύστημα τής ελληνικής γλώσσας, από τους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής, διαθέτει ιδιαίτερο ηχηρό συριστικό φθόγγο [z] (από το κληρονομημένο ζ· π.χ. ζῶ /zdɔ̄/ στην Αρχαία, /zó/ στη μετέπειτα Ελληνική από τους αλεξανδρινούς χρόνους και εξής) παράλληλα προς τον άηχο συριστικό φθόγγο [s]. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα *ζήτα* είτε στο βορειοσημιτικό zayin, οπότε η ονομασία *ζήτα* προήλθε αναλογικά προς τα *βήτα, ήτα, θήτα*, είτε στο αραμαϊκό zayit (που είχε το -*τ*-) με κατάληξη -*α*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ζ, ζ ζήτα· το έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ζήτα, αριθμός*).

ζαβάδα (η) → ζαβός

ζαβλακώνω ρ. μετβ. {ζαβλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω (κάποιον) να περιέλθει σε κατάσταση αποχαύνωσης, ώστε να αντιδρά υποτονικά, με μειωμένα αντανακλαστικά: *τον έχει ζαβλακώσει η πολλή τηλεόραση* || *είναι ζαβλακωμένος από τον ύπνο*. — **ζαβλάκωμα** (το) κ. **ζαβλακωμάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ζαβώνω* (< *ζαβός*) και *βλακώνω*].

ζαβολιά (η) **1.** η παράβαση των κανόνων που ισχύουν σε παιχνίδι, κυρ. σε παιδικό: *κάνω ζαβολιές* || *νίκησε με* ~ ΣΥΝ. απάτη, ξεγέλασμα **2.** (γενικότ.) κάθε μορφής αταξία: *σκαρώνω / κάνω* ~.
[ΕΤΥΜ. < *διαβολιά*, με τροπή τού *δι-* σε *ζ-*].

ζαβολιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει ζαβολιές. — **ζαβολιάρικα** επίρρ.

ζαβός, -ή, -ό (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** στραβός, αυτός που δεν είναι ίσιος **2.** (μτφ. για πρόσ.) ιδιότροπος, παράξενος **3.** πνευματικά ή σωματικά ανάπηρος. — **ζαβά** επίρρ., **ζαβάδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός, τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Κατά μίαν άποψη, προέρχεται από το μτγν. *Σάβος / Σαβός* «τρελός, βακχεύων» (ίσως συνδ. με όνομα φρυγικής θεότητας). Κατ' άλλη άποψη, *ζαβός* < *ζαβία* (υποχωρητ.) < αραβ. zāwiyah «γωνία», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικώς «στρεβλός, αγκύλος», άρα και «ανόητος». Έχει διατυπωθεί ακόμη η υπόθεση ότι η λ. αποσπάστηκε από μεσν. σύνθετα με α' συνθ. *ζαβο- / ζαβολο-* και ανάγεται στη λ. *διάβολος*].

ζαβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζάβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) ζαβό **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να στραβώσει, να χαλάσει: ~ *μια δουλειά* ♦ **3.** (αμετβ.) (α) γίνομαι στραβός: *το ξύλο ζάβωσε από την υγρασία* (β) (μτφ.) παίρνω κακή τροπή, αντίθετα προς το επιθυμητό: *η δουλειά ζάβωσε*. — **ζαβωμάρα** (η).

ζαγάρι (το) {ζαγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το κυνηγετικό σκυλί **2.** (υβριστ. για πρόσ.) άξεστος, αδαής: *φύγε από εδώ, βρε* ~!
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζαγάριον* < τουρκ. zağar «κυνηγόσκυλο, λαγωνικό» < αραβ. sakar].

Ζάγκρεμπ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Κροατίας.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Zagreb, ονομασία που δόθηκε στην πόλη Gradec (= «φρούριο») το 1241-42 από τους Μογγόλους επιδρομείς. Το τοπων. ανάγεται στην πρόθ. za «πέρα από» και το ουσ. grebom, οργανική πτώση τού greb «όχθη, μόλος»].

Ζαγορά (η) κωμόπολη τής ΝΑ. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας, στις Α. πλαγιές τού Πηλίου. — **Ζαγοραίος** κ. (λαϊκ.) **Ζαγοριανός** (ο), **Ζαγοραία** κ. (λαϊκ.) **Ζαγοριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. zad gora «πέρα από το βουνό», ονομασία που μαρτυρείται από τον 17ο αι.].

ζαϊνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ.-ΦΙΛΟΣ. (μαζί με τον ινδουισμό και τον βουδισμό) μία από τις τρεις μεγάλες θρησκείες που αναπτύχθηκαν στους κόλπους τού αρχαίου ινδικού πολιτισμού· εμφανίστηκε γύρω στον 6ο αι. π.Χ. ως διαμαρτυρία και αντίδραση κατά τής βεδικής τελετουργικής λατρείας τής εποχής εκείνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Jainism < χίντι Jain < σανσκρ. Jaina < jina «νικηφόρος – κατακτητής», όρος που αποδίδεται στους 24 ιδρυτές τής θρησκείας].

Ζαΐρ (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Zaïre = Δημοκρατία τού Ζαΐρ) (προσφάτως μετονομάσθηκε πάλι σε *Δημοκρατία τού Κονγκό*, γαλλ. République démocratique du Congo) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Κινσάσα, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κονγκό. — **Ζαϊρινός** (ο), **Ζαϊρινή** (η), **ζαϊρινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Zaïre, αρχαιότερη ονομασία τού ποταμού Congo, ο οποίος διαρρέει ολόκληρη τη χώρα. Το όν. τού ποταμού ανάγεται σε τ. nzai (γλώσσα κικόνγκο), διαλεκτ. τ. τού nazdi «ποταμός». Βλ. κ. *Κονγκό*].

ζακάρ (το) {άκλ.} **1.** τρόπος πλεξίματος με νήματα διαφόρων χρωμάτων, που σχηματίζουν ποικίλα, συνήθ. γεωμετρικά σχέδια: *πλέξη* ~ **2.** (συνεκδ. κ. ως επίθ.) το ρούχο που είναι πλεγμένο με τον συγκεκριμένο τρόπο: *πουλόβερ / ζακέτα* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Jacquard, από το όνομα τού Γάλλου μηχανικού και σχεδιαστή J.-M. Jacquard (1752-1834)].

ζακέτα (η) {ζακετών} εξωτερικό ένδυμα με μανίκια, που περιβάλλει το πάνω μέρος τού σώματος μέχρι τη μέση ή λίγο κάτω από αυτήν και κλείνει μπροστά με ή χωρίς κουμπιά (ή και φερμουάρ): *ανδρική / γυναικεία / παιδική / μάλλινη / χειμωνιάτικη / ανοιξιάτικη / χοντρή / πλεχτή* ~. Επίσης **ζακέτο** (το). — (υποκ.) **ζακετίτσα** κ. **ζακετούλα** (η) κ. **ζακετάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jaquette, υποκ. τού jaque, αβεβ. ετύμου, πιθ. < jacques «χωρικός» < κύρ. όν. Jacques «Ιάκωβος» (που θεωρήθηκε χαρακτηριστικό των χωρικών) ή jaque < αραβ. šakk «σάκος»].

ζακόνι (το) {χωρ. γεν. και πληθ.} (λαϊκ.) συνήθεια, έθιμο· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη*** το κάθε μέρος έχει τις δικές του συνήθειες.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζακόνιν* < σλαβ. zakon(ŭ)].

Ζακχαίος (ο) όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ζακχαῖος* < εβρ. Zakkai «αθώος, αγνός»].

Ζάκυνθος κ. (λαϊκότ.) **Ζάκυθος** (η) {Ζακύνθου} **1.** νησί των Επτανήσων Ν. τής Κεφαλλονιάς· αλλιώς (διαλεκτ.) *Τζάντε* (το) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Ζακύνθου)*. — **Ζακυ(ν)θινός** κ. (λόγ.) **Ζακύνθιος** (ο), **Ζακυ(ν)θινή** κ. **Ζακυ(ν)θινιά** κ. (λόγ.) **Ζακύνθια** κ. **Ζακυνθία** (η), **ζακυ(ν)θινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. προελλην. τοπωνύμιο (πβ. *Κόρινθος, Λαβύρινθος* κ.ά.), αγν. ετύμου. Στον Όμηρο η Ζάκυνθος αποκαλείται *ὑλήεσσα* «δασώδης», πράγμα που ακολουθεί και ο Βιργίλιος (nemorosa «αλσώδης»). Κατά μία παράδοση (που μνημονεύει ο Παυσανίας), το νησί έλαβε το όνομά του τον 15ο αι. π.Χ. έπειτα από τον εποικισμό του από τον *Ζάκυνθο*, γυιο τού βασιλιά τής Τροίας Δαρδάνου. Ο Θουκυδίδης, εντούτοις, θεωρεί αχαϊκή την καταγωγή των κατοίκων τής Ζακύνθου].

ζαλάδα (η) **1.** ζάλη, σκοτοδίνη: *με έπιασε ξαφνική* ~ || *υποφέρω από ζαλάδες* **2.** (μτφ.) **ζαλάδες** (οι) οι έγνοιες, τα προβλήματα, που δεν μας αφήνουν να ησυχάσουμε: *έχω πολλές* ~ *στο κεφάλι μου* ΣΥΝ. σκοτούρες, μπελάδες.
[ΕΤΥΜ. < *ζάλη* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

Ζάλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} αρχαίος πυθαγόρειος φιλόσοφος και νομοθέτης (7ος αι. π.Χ.)· οι νόμοι του, τους οποίους εφάρμοσαν οι Λοκροί, ήταν αυστηροί και αφορούσαν τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ζα* (αιολ. τ. τού *διά*, βλ. κ. *ζά-πλουτος*) + *λευκός*, οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ολόλευκος»].

ζάλη (η) **1.** παροδική εξασθένηση τής αίσθησης τής ισορροπίας: *μου ήρθε* ~ *και παραλίγο να πέσω κάτω* ΣΥΝ. ζαλάδα (πβ. *ίλιγγος, σκοτοδίνη*) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) σύγχυση τού νου: *οι αριθμοί μού φέρνουν* ~ (β) κατάσταση που προκαλεί αναστάτωση: *μέσα στη* ~ *τον έχασα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θύελλα, καταιγίδα», αγν. ετύμου].

ζαλίζω ρ. μετβ. {ζάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ (σε κάποιον) ζάλη: *το αυτοκίνητο / το πλοίο / το αεροπλάνο με ζαλίζει* || *με ζάλισε το κρασί / το ύψος* || (μεσοπαθ.) *ζαλίστηκα από τις πολλές στροφές τού δρόμου* || *δεν μπορώ τα ύψη, ζαλίζομαι* **2.** (μτφ.) ενοχλώ (κάποιον), δεν τον αφήνω να ησυχάσει: *πάψε να πηγαίνεις πέρα-δώθε, μας ζάλισες* || ~ *το μυαλό μου με έγνοιες* **3.** (μεσοπαθ. **ζαλίζομαι**) (μτφ.) τα χάνω: *μόλις την είδα, ζαλίστηκα*. — **ζάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζάλη*].

ζαλίκα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** φορτίο από ξύλα, που παίρνει κανείς στους ώμους του: *κουβάλησε μια* ~ *ξύλα* || *παίρνω / φορτώνομαι (κάποιον/κάτι)* ~ **2.** (ως επίρρ.) φορτώνοντας κάτι / κάποιον στους ώμους: *πήρα το δεμάτι* ~. Επίσης **ζαλίκι** (το). — **ζαλικώνομαι** ρ.

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < βουλγ. žalŭk «δυστυχής» ή υποκ. τού *ζαλιά* < *ζαλώνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

ζάλο (το) (διαλεκτ.) βήμα στον αέρα, πήδημα: *ρίξε ένα* ~ (πβ. λ. *πεντοζάλης*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάλον* < αρχ. *σάλος* «ταρακούνημα, αναταραχή» (βλ.λ.)].

Ζάλογγο (το) (ορθότ. *Ζάλογκο*) {Ζαλόγγου} **1.** βουνό και χωριό τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων **2.** ***χορός τού Ζαλόγγου*** η ηρωική πράξη αυτοθυσίας εξήντα Σουλιωτισσών τον Δεκέμβριο τού 1803, οι οποίες προτίμησαν να πέσουν μαζί με τα παιδιά τους από τον βράχο τού Ζαλόγγου στον γκρεμό παρά να συλληφθούν από τους Τούρκους· σύμφωνα με την παράδοση, η πράξη αυτή έγινε τελετουργικά με τη μορφή κυκλικού χορού.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Zalog'b «πίσω από δάσος»].

ζαλώνω ρ. μετβ. {ζάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φορτώνω (κάτι) στην πλάτη ή στους ώμους κάποιου ΑΝΤ. ξεζαλώνω· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ζαλώνομαι***): *στον πόλεμο τού '40, οι γυναίκες τής Πίνδου ζαλώνονταν πολεμοφόδια και τα μετέφεραν στο πεδίο τής μάχης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζάλον* < *σάλος*].

ζαμάνι (το) στη ΦΡ. ***χρόνια / καιρούς και ζαμάνια*** πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *έχουμε να σε δούμε, πού χάθηκες;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zaman].

ζαμανφού κ. **ζεμανφού** επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} πρόσωπο που εκφράζει συνειδητή αδιαφορία για οτιδήποτε συμβαίνει γύρω του· ΦΡ. ***ζαμανφού κι απάνω τούρλα*** (εμφατ.) για πλήρη αδιαφορία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. je m'en fous «αδιαφορώ, σκοτίστηκα»].

ζαμανφουτισμός κ. **ζεμανφουτισμός** (ο) η συνειδητή αδιαφορία προς καθετί που κανονικά θα έπρεπε να ενδιαφέρει και να απασχολεί (κάποιον) (πβ. *οχαδερφισμός*). — **ζαμανφουτίστας** (ο), **ζαμανφουτίστρια** (η), **ζαμανφουτίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. je-m'en-foutisme].

Ζαμβέζης (ο) ποταμός τής ΝΑ. Αφρικής που πηγάζει από τα όρη τής Κ. Αφρικής και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zambezi, ίσως από θ. za «ποταμός» (τοπικής γλώσσας)].

ζαμπάκι (το) {ζαμπακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ποικιλία τού φυτού νάρκισσος, με μικρότερα άνθη ΣΥΝ. μανουσάκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zambak].

Ζάμπια (η) (αγγλ. Republic of Zambia = Δημοκρατία τής Ζάμπιας) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουσάκα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το κουάτσα Ζάμπιας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zambia. Από το 1890, οπότε ανέλαβε την εκμετάλλευση τής περιοχής η Βρετανική Εταιρεία τής Ν. Αφρικής (British South Africa Company), η χώρα αποτελούσε αποικία και ονομαζόταν *Βόρεια Ροδεσία*. Κατά τη δεκαετία 1953-63 η χώρα ήταν μέλος τής Κεντροαφρικανικής Ομοσπονδίας, ώσπου το 1964 απέκτησε την ανεξαρτησία της και έλαβε το όνομα *Ζάμπια*, το οποίο ανάγεται στον ποταμό Ζαμβέζη (αγγλ. Zambezi)].

ζάμπλουτος, -η, -ο → ζάπλουτος

ζαμπόν (το) {άκλ.} παστό κομμάτι χοιρινού κρέατος από τον μηρό ή την πλάτη τού ζώου: *φέτες* ~ || *σάντουιτς / ομελέτα / πίτσα με* ~. — (υποκ.) **ζαμπονάκι** (το) (συνήθ. για χοιρινό συσκευασμένο σε κονσέρβες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. jambon < jambe «κνήμη» < μτγν. λατ. gamba < αρχ. δωρ. *καμπά* «καμπή»].

ζαμπονοτυρόπιτα (η) {δύσχρ. ζαμπονοτυροπιτών} μικρή πίτα με γέμιση από αλλεπάλληλες στρώσεις ζαμπόν και τυριού.

ζάντα (η) {ζαντών} ελλην. *σώτρο*· η μεταλλική στεφάνη τού τροχού τού αυτοκινήτου, που περιβάλλεται από το λάστιχο: *αυτοκίνητο με ζάντες αλουμινίου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. jante < δημώδ. λατ. *cambita «καμπύλη» < λατ. gamba / camba < αρχ. δωρ. *καμπά* «καμπή». Ορισμένοι λεξικογράφοι θεωρούν ότι το γαλλ. jante < δημώδ. λατ. *cambita ανάγεται σε κελτ. *cambo- «καμπύλη»].

ζαντολάστιχο (το) (λαϊκ.) η αλουμινένια ζάντα ενός τροχού μαζί με το ελαστικό του.

ζάπι (το) ▸ ζάφτι

ζάπινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *εναλλαγή σταθμών*· η συνεχής αλλαγή καναλιών στην τηλεόραση με το πάτημα των πλήκτρων τού τηλεχειριστηρίου: *κάνω* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγ. zapping, ηχοποίητη λ., < z(ip sl)ap, γραπτή απόδοση ήχων στα κόμικς].

ζάπλουτος, -η, -ο κ. (εσφαλμ.) **ζάμπλουτος** αυτός που έχει πάρα πολλά πλούτη ΣΥΝ. βαθύπλουτος, πάμπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιτατ. μόριο *ζα-* (< *δια-*) + *πλοῦτος*. Ο εσφαλμ. τύπος *ζάμπλουτος* είναι προϊόν αναλογίας προς το συνώνυμο *πάμπλουτος*].

ζαπονέ επίθ. {άκλ.} **1.** είδος μανικιού που ξεκινά από τον λαιμό και είναι ριχτό, χωρίς μανικοκόλληση ● **2.** είδος μαργαριταριού τού οποίου η μία πλευρά είναι επίπεδη και η άλλη καμπυλωτή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (costume) japonais «ιαπωνικό (ένδυμα)», επειδή ράβεται όπως το κιμονό (με μανίκια χωρίς ραφή)].

ζάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τσαλάκωμα: *το ύφασμα κάνει ζάρες* ΣΥΝ. τσαλάκα **2.** (μτφ.) ρυτίδα τού δέρματος: *πρόσωπο γεμάτο ζάρες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ζαρώνω* (υποχωρητ.)].

ζαργάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ψάρι με μακρύ, λεπτό, σχεδόν κυλινδρικό σώμα, με κυανοπράσινο χρώμα στη ράχη, που ξεχωρίζει για το στενό, επίμηκες ρύγχος του **2.** (μτφ.) κοπέλα με ωραίο σώμα και παράστημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζαργάνη*, πιθ. < αρχ. *σαργάνη* «πλεγμένο καλάθι», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

ζαργκόν (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. συνθηματική γλώσσα με ειδικό λεξιλόγιο, που χρησιμοποιείται για την πιο εύκολη και γρήγορη επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων ή επαγγελματιών τού ίδιου χώρου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jargon, ονοματοποιημ. λ., από ρίζα garg- «βήχω, καθαρίζω τον λάρυγγα»].

ζαρζαβατικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) λαχανικό και χορταρικό κάθε είδους, που τρώγεται συνήθ. μαγειρεμένο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zerzevat].

ζάρι (το) {ζαρ-ιού | -ιών} **1.** μικρός κύβος που καθεμιά από τις έδρες του έχει από μία έως έξι κουκκίδες και χρησιμοποιείται σε τυχερά παιχνίδια: *έριξα τα* ~ *μου κι έφερα εξάρες* **2.** (συνεκδ.) ***ζάρια*** (τα) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με τους παραπάνω κύβους: *έχασε το σπίτι του στα* ~ || *παίζω* ~ ΣΥΝ. μπαρμπούτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάριν* < *ἀζάριον* < αραβ. az-zahr «τα ζάρια», εξού και γαλλ. hazard «τύχη - κίνδυνος»].

ζαριά (η) το ρίξιμο ενός ή δύο ζαριών μαζί και ο συνδυασμός των αριθμών που δείχνουν οι επάνω έδρες τους, όταν σταθεροποιηθούν: *καλή / κακή* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.

ζαρκαδήσιος, -ια, -ιο αυτός που ταιριάζει σε ζαρκάδι: ~ *βήμα*.

ζαρκάδι (το) {ζαρκαδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκαστικό θηλαστικό, που ζει στα δάση, πιο μικρόσωμο από το ελάφι, με καστανοκόκκινο τρίχωμα, που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις εποχές· χαρακτηρίζεται από το γρήγορο τρέξιμό του. — (υποκ.) **ζαρκαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ζαρκάδιον*, υποκ. τού αρχ. *ζορκάς / δορκάς* (βλ.λ.)].

ζαρντινιέρα (η) {δύσχρ. ζαρντινιερών} (τσιμεντένια, μεταλλική κ.λπ.) κατασκευή μέσα στην οποία τοποθετούνται γλάστρες ή φυτεύονται απευθείας καλλωπιστικά φυτά: *γέμισα τις* ~ *με χώμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jardinière < jardin «κήπος» < φρανκον. gardo, πβ. γερμ. Garten, αγγλ. garden κ.ά.].

ζαρτιέρα (η) {ζαρτιερών} ζώνη που φοριέται πάνω ή κάτω από το γυναικείο εσώρουχο, με εξαρτήματα από τα οποία συγκρατούνται οι ψηλές κάλτσες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jarretière < jarret «μηρός» < κελτ. garra].

ζαρωματιά (η) μικρή πτυχή σε ύφασμα ή δέρμα ΣΥΝ. ζάρα, πτύχωση, ρυτίδα.

ζαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (μια επιφάνεια) να γεμίσει ζάρες: ~ *ένα φόρεμα / ένα παντελόνι / ένα πουκάμισο* ΣΥΝ. τσαλακώνω **2.** μαζεύω, ώστε να σχηματιστούν ρυτίδες: ~ *το μέτωπό μου / τα φρύδια μου / τα χείλη μου* ΣΥΝ. ρυτιδώνω ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ ζάρες: *το φόρεμα ζάρωσε* **4.** αποκτώ ρυτίδες: *το πρόσωπό του ζάρωσε από τα χρόνια και τις ταλαιπωρίες* ΣΥΝ. ρυτιδώνομαι **5.** (α) μαζεύω το σώμα μου, ώστε να καταλαμβάνω όσο γίνεται λιγότερο χώρο: ~ *από φόβο / ντροπή / κρύο* ΣΥΝ. διπλώνομαι ΑΝΤ. απλώνομαι, τεντώνομαι (β) μικραίνω σε όγκο, αδυνατίζω: *ζάρωσε από την αρρώστια*. — **ζάρωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ὀζαρώνω* < **ὀζάριον*, υποκ. τού αρχ. *ὄζος* «κλαδί» (βλ.λ.)].

ζατρίκιο (το) {ζατρικίου} (λόγ.) το σκάκι: *«η ήττα τού μετρ των μετρ Γκάρι Κασπάροβ μελαγχόλησε τους φίλους τού ζατρικίου»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζατρίκιον* < αρχ. περσ. šatranj «βασιλικό παιχνίδι»].

ζαφειρένιος, -ια, -ιο **1.** (κόσμημα) που είναι κατασκευασμένο ή στολισμένο με ζαφειρόπετρες: ~ *βραχιόλι / δαχτυλίδι* **2.** αυτός που έχει το βαθύ γαλανό χρώμα τού ζαφειριού: ~ *μάτια / θάλασσα*.

ζαφείρι (το) {ζαφειρ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος με όλες τις αποχρώσεις τού γαλανού, από το ανοιχτό ώς το σκούρο: *δαχτυλίδι με πέτρα από* ~ **2.** καθετί που έχει το χρώμα τού ζαφειριού: *μάτια* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *ζαφείριν* < ιταλ. zaffiro < λατ. sapphirus < μτγν. *σάπφειρος* (βλ.λ.)].

Ζαφειρία (η) γυναικείο όνομα.

Ζαφείριος (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ζαφείρης**.
[ΕΤΥΜ. Από το ουσ. *ζαφείρι* (βλ.λ.)].

ζαφειρόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κατεργασμένο ζαφείρι, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα.

ζαφορά (η) το φυτό κρόκος και ειδικότ. η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα τού φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματικό ΣΥΝ. σαφράν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zafran < αραβ. zāfaran].

ζαφράν (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το σαφράν, η ζαφορά (βλ.λ.).

ζάφτι κ. **ζάπι** (το) (λαϊκ.) περιορισμός, έλεγχος· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω ζάφτι*** επιβάλλομαι (σε κάποιον) υποτάσσοντάς τον στη δική μου θέληση και δύναμη, τον κατανικώ, «τον κάνω καλά», χαλιναγωγώ: *δεν μπορεί να κάνει ζάφτι τα παιδιά του* || *τον έπιασαν τρεις μαζί και πάλι δεν μπόρεσαν να τον κάνουν ζάφτι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zapt «κατάκτηση, σύλληψη»].

ζαχαράτος, -η, -ο ▸ ζαχαρωτός

ζαχαρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη, που περιέχει ζάχαρη **2.** (μτφ.) πολύ γλυκός: ~ *χείλη / λόγια* **3.** ***ζαχαρένια*** (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. σε εκφράσεις με ειρωνική σημασία) η καλή ψυχική διάθεση και ισορροπία (κάποιου): *δεν χαλάω τη* ~ *μου* (δηλ. δεν στενοχωριέμαι, αδιαφορώ).

ζάχαρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γλυκιά ουσία σε κρυσταλλική μορφή, που εξάγεται από τα ζαχαρότευτλα ή το ζαχαροκάλαμο και χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική: *χοντρή / ψιλή / λευκή / μαύρη* ~ || *ένας κύβος* ~ **2.** σε φρ. που δηλώνουν ευχάριστη κατάσταση ή συμφωνία, αρμονική σχέση, π.χ. ***περνάω ζάχαρη με κάποιον, τα πάμε ζάχαρη οι δυο μας*** (πβ. *μέλι-γάλα*) **3.** (μτφ.) για καθετί που δηλώνει ιδιαίτερη τρυφερότητα και γλυκύτητα: *λόγια όλο* ~ || *το στόμα της ήταν όλο* ~ **4.** (ειρων.) για ανθρώπους πάρα πολύ ευαίσθητους:

έλα κι ας βρέχει· δεν είσαι από ~, για να φοβάσαι μη λειώσεις. Επίσης (λόγ.) **ζάχαρις** {ζαχάρεως}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάχαριν / ζάχαρ / σάχαρ* < μτγν. *σάκχαρ / σάκχαρις*, βλ. κ. *σάκχαρο*].

ζαχαριάζω ρ. ▸ ζαχαρώνω

Ζαχαρίας (ο) **1.** προφήτης τής Π.Δ. **2.** ο πατέρας τού Ιωάννη τού Προδρόμου **3.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Zekharyáh «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει θυμηθεί», όπου *Γιαχ* (-yah) είναι η συντετμημένη μορφή τού ονόματος *Γιαχβέ*].

ζαχαριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο δοχείο για ζάχαρη: *πορσελάνινη / γυάλινη / μεταλλική ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ζάχαρη* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

ζαχαρίνη (η) [1847] {ζαχαρινών} ΧΗΜ. υποκατάστατο τής ζάχαρης, που χρησιμοποιείται για δίαιτα ή από όσους πάσχουν από σακχαροδιαβήτη.
[ΕΤΥΜ. < λόγ. *σακχαρίνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac-charine].

ζάχαρο (το) ΙΑΤΡ. (λαϊκ.-προφορ.) **1.** η περιεκτικότητα τού αίματος σε σακχαρώδεις ουσίες, γλυκίδια: *υψηλό / χαμηλό / φυσιολογικό ~ || μετρώ / ρυθμίζω το ~ μου* **2.** η ασθένεια τού σακχαρώδους διαβήτη: *πάσχω από ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάχαρ* < μτγν. *σάκχαρον* (βλ.λ.)].

ζαχαροδιαβήτης κ. (λόγ.) **σακχαροδιαβήτης** (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σακχαρώδης διαβήτης, που οφείλεται σε μεγαλύτερη από το φυσιολογικό συγκέντρωση ζάχαρου στο αίμα· αλλιώς *διαβήτης, ζάχαρο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diabète sucré].

ζαχαροκάλαμο [1810] κ. **σακχαροκάλαμο** (το) [1859] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} φυτό που ευδοκιμεί κυρ. σε τροπικά κλίματα, από τον χυμό τού οποίου παράγεται η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrohr].

ζαχαρομύκητας (ο) ▸ σακχαρομύκητας

ζαχαροπλαστείο (το) [1811] κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται, πωλούνται ή σερβίρονται γλυκά.

ζαχαροπλάστης (ο) [1834] {ζαχαροπλαστών}, **ζαχαροπλάστρια** (η) {ζαχαροπλαστριών} επαγγελματίας που παρασκευάζει και πωλεί γλυκύσματα ή ο ιδιοκτήτης ζαχαροπλαστείου· ΦΡ. ***ζαχαροπλάστης ήταν ο μπαμπάς σου;*** ως πείραγμα από άντρα σε καλοφτειαγμένη κοπέλα. Επίσης **ζαχαροπλάστισσα** (η) {δύσχρ. ζαχαροπλαστισσών}.

ζαχαροπλαστική (η) [1856] η τέχνη παρασκευής γλυκυσμάτων: *οδηγός / συνταγές / εργαστήριο ζαχαροπλαστικής.*

ζαχαροποιία (η) [1897] κ. (λόγ.) **σακχαροποιία** {χωρ. γεν. πληθ.} βιομηχανία παραγωγής ζάχαρης.

ζαχαρότευτλο κ. (λόγ.) **σακχαρότευτλο** (το) {ζαχαροτεύτλ-ου | -ων} ποώδες φυτό (τεύτλο), από το οποίο παράγεται η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrübe].

ζαχαρούχος, -α, -ο [1849] κ. (λόγ.) **σακχαρούχος** αυτός που περιέχει ζάχαρη: *~ γάλα.*

ζαχαρώδης, -ης, -ες [1856] κ. (λόγ.) **σακχαρώδης** {ζαχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει ή έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη: *~ είδη* **2.** ΙΑΤΡ. ***σακχαρώδης διαβήτης*** ο διαβήτης (βλ. λ. *ζάχαρο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ζαχαρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζαχάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για μέλι, γλυκά, καρπούς κ.λπ.) εμφανίζω σε κρυσταλλική μορφή τη ζάχαρη που περιέχεται στη σύστασή μου, κρυσταλλώνω: *ζαχάρωσε το σιρόπι / το μέλι / η μαρμελάδα / το σύκο* ♦ (μετβ.) **2.** πασπαλίζω με ζάχαρη ή βουτώ μέσα σε ζαχαρωμένο διάλυμα: *~ τα αμύγδαλα* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) (i) επιθυμώ κάτι πολύ (ii) (ειδικότ.) φλερτάρω, προσεγγίζω ερωτικά: *ζαχάρωνε μια νεαρή απέναντι.* Επίσης **ζαχαριάζω** (σημ. 1, 2). — **ζαχάρωμα** (το).

ζαχαρωτός, -ή, -ό 1. αυτός που περιέχει ή είναι πασπαλισμένος με ζάχαρη ΣΥΝ. ζαχαράτος **2.** ***ζαχαρωτό*** (το) [1856] μικρό γλύκυσμα από ζάχαρη. Επίσης **ζαχαράτος, -η, -ο** [μεσν.].

ζεβζέκης, -α/-ισσα, -ικο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος επιπόλαιος και ελαφρόμυαλος, που κάνει συνέχεια αταξίες, που δεν κάθεται ήσυχα. — **ζεβζεκιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zevzek].

ζέβρα (η) {ζεβρών} θηλαστικό ζώο τής Αφρικής με χαρακτηριστικές μαύρες ή καφέ ραβδώσεις σε όλο του το σώμα, που μοιάζει με τον γάιδαρο και το άλογο· αλλιώς (επιστ.) *όναγρος.* — **ζέβρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. zebra (πβ. ισπ. cebra), πιθ. < λατ. equiferus «άγριο άλογο»].

ζείδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δίνει ζωή, ο ζωογόνος: *~ πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζει-* (< αρχ. *ζειαί* «είδος σιταριού» < **ζεϝ-ια*, που συνδ. με σανσκρ. yáva-, λιθ. javaĩ «σιτάρι») + *-δωρος* < *δῶρον.* Η λ. παρετυμολογήθηκε ήδη από τους μτγν. συγγραφείς προς το ρ. *ζῶ* και θεωρήθηκε ότι έχει τη σημ. «αυτός που δωρίζει ζωή»].

ζεϊμπέκης (ο) {ζεϊμπέκηδες} (παλαιότ.) χωροφύλακας ή επαγγελματίας στρατιώτης τής Οθωμανικής Τουρκίας, που προερχόταν από εξισλαμισθέντες Έλληνες τής Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zeybek].

ζεϊμπεκιά κ. **ζεμπεκιά** (η) (λαϊκ.) ο ζεϊμπέκικος χορός, σύντομη φιγούρα από ζεϊμπέκικο χορό: *χόρεψε / ρίξε μια ~ || έριξε τις ~ του.*

ζεϊμπέκικος, -η, -ο κ. **ζεμπέκικος 1.** αυτός που σχετίζεται με τον ζεϊμπέκη **2.** ***ζεϊμπέκικος*** (ο) / ***ζεϊμπέκικο*** (το) λαϊκός αυτοσχεδιαστικός χορός, πιθ. μικρασιατικής προέλευσης, που χορεύεται συνήθ. από ένα άτομο· επίσης η αντίστοιχη μουσική.

ζελατίνα (η) {ζελατινών} διαφανές φύλλο πλαστικού, που χρησιμοποιείται ως κάλυμμα βιβλίων, τετραδίων ή ως περιτύλιγμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gélatine < ιταλ. gelatina < λατ. gelatus «παγωμένος»].

ζελατίνη (η) {ζελατινών} **1.** κολλώδης ουσία ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται και ως προσθετικό κυρ. σε προϊόντα διατροφής στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική και έχει επίσης πολλές χρήσεις στη βιομηχανία: *φύλλα ζελατίνης* **2.** (λόγ.) η ζελατίνα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ζελατίνα*].

ζελέ (το) {άκλ.} **1.** (α) γλύκυσμα που παράγεται με βάση μείγμα από χυμό φρούτων και ζάχαρη που πήζει με ψύξη (β) ζουμί από βρασμένο κρέας, που έχει διαλυθεί και έχει πήξει με ψύξη **2.** το τζελ (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **ζελές** (ο). — (υποκ.) **ζελεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gelé(e) < geler «παγώνω» < λατ. gelo].

ζεμανφού επίρρ. κ. επίθ. ▸ ζαμανφού

ζεμανφουτισμός (ο) → ζαμανφουτισμός

ζεματίζω ρ. μετβ. {ζεμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περιχύνω (κάτι) με ζεματιστό υγρό ή βυθίζω μέσα σε βραστό υγρό: *~ τα μακαρόνια με λειωμένο βούτυρο / τα χόρτα / τα ρούχα* **2.** προκαλώ έγκαυμα ή έντονο αίσθημα από κάψιμο: *ζεμάτισα τη γλώσσα μου από το τσάι* **3.** (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλη στενοχώρια: *με ζεμάτισε η εφορία || τον ζεμάτισαν τα λόγια σου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζεματώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζέμα, -ατος* «βράσιμο, βρασμός» < αρχ. *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.)].

ζεμάτισμα (το) {ζεματίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περίχυση με ζεματιστό υγρό ή η βύθιση μέσα σε βραστό υγρό: *το ~ των μακαρονιών με λειωμένο βούτυρο* **2.** (καθημ.) η πρόκληση εγκαύματος: *το ~ τής γλώσσας από τον καφέ* **3.** (μτφ.) η πρόκληση μεγάλης στενοχώριας: *τέτοιο ~ από την εφορία δεν το περίμενα!*

ζεματιστός, -ή, -ό [μεσν.] (για υγρό ή φαγητό) πάρα πολύ καυτός: *~ λάδι / νερό / ψωμί* (που μόλις βγήκε από τον φούρνο).

ζεματώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζεματάς... | ζεμάτησα} ♦ **1.** (μετβ.) ζεματίζω (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **2.** είμαι πάρα πολύ καυτός, καίω πολύ: *ζεματάει το σίδερο / το νερό / το λάδι* **3.** (για πρόσ.) έχω πυρετό: *ζεματάς ολόκληρος· βάλε θερμόμετρο* ΣΥΝ. καίω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζεματίζω* (βλ.λ.), από τον αόρ. *ζεμάτισα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρημάτων σε *-ώ* (λ.χ. *παράτησα – παρατώ, ζήτησα – ζητώ*)].

> **ζεματώ – ζεματίζω.** Χαρακτηριστική περίπτωση αντίθεσης μεταξύ ενός μεταβατικού **(ζεματίζω)** και ενός αμετάβατου **(ζεματώ)** ρήματος: *Συνηθίζει να ζεματίζει τα μακαρόνια με βούτυρο – Μην πιάσεις την κατσαρόλα, ζεματάει.* Όπως συμβαίνει με τέτοια ρήματα, το αμετάβατο ρ. *ζεματώ* χρησιμοποιείται ενίοτε και ως μεταβατικό: *Κάθε φορά που μαγειρεύει στον φούρνο, ζεματάει το χέρι της.*

ζεμένος, -η, -ο (για ζώο) αυτός που έχει ζευτεί στον ζυγό.

ζεμπίλι (το) {ζεμπιλ-ιού | -ιών} μεγάλος ανοιχτός σάκος από ψάθα, χοντρό ύφασμα, δέρμα ή δίχτυ με δύο λαβές στα πλάγια, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά διαφόρων οικοδομικών υλικών ή και για ψώνια· επίσης, καλάθι σε αναβατόριο οικοδομών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zembil < αραβ. zanbīl].

ζεν (το) {άκλ.} μορφή τού βουδισμού, που εμφανίστηκε στην Κίνα τον 6ο αι. και διαδόθηκε στην Ιαπωνία τον 12ο αι., σύμφωνα με την οποία μπορεί να φτάσει κανείς στον φωτισμό μέσω τού διαλογισμού και των έμφυτων δυνάμεών του και όχι μέσω τής μελέτης των γραφών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zen < κινεζ. chán < σανσκρ. dyāna «σκέψη που εστιάζεται σε ένα μόνο αντικείμενο»].

ζενερίκ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. το σύνολο των στοιχείων ενός κινηματογραφικού έργου (τίτλος, ονόματα ηθοποιών, σκηνοθέτη, συντελεστών) που προβάλλεται συνήθ. στην αρχή τής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. générique < λατ. genus, -eris «γένος»].

ζενίθ (το) [1856] {άκλ.} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο τού ουρανού, που βρίσκεται κατακόρυφα και ακριβώς πάνω από τον παρατηρητή ΑΝΤ. ναδίρ **2.** (μτφ.) το ανώτατο σημείο, στο οποίο μπορεί να φτάσει κανείς: *το ~ τής δόξας / τής ακμής* ΣΥΝ. μεσουράνημα, κολοφώνας, αποκορύφωμα ΑΝΤ. ναδίρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zénith < παλαιότ. ισπ. zenit < αραβ. samt (ar-ra's) «δρόμος (πάνω από το κεφάλι)»].

ζενιθ(ι)ακός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το ζενίθ: *~ απόσταση ενός άστρου* (η γωνία με την οποία μετρούν την απόστασή του από το ζενίθ).

ζεν-πρεμιέ (ο) {άκλ.} νεαρός άνδρας, ανερχόμενο αστέρι τού θεάτρου ή τού κινηματογράφου (που έχει συνήθ. μεγάλη απήχηση στο γυναικείο φύλο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jeune premier].

ζέον (το) ΕΚΚΛΗΣ. (ενν. *ύδωρ*) **1.** το ζεστό νερό που ρίχνει ο ιερέας στο Άγιο Ποτήριο πριν από τη Θεία Κοινωνία **2.** (συνεκδ.) το σκεύος στο οποίο βάζει ο ιερέας το ζεστό νερό.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.)].

ζέπελιν (το) {άκλ.} μεγάλων διαστάσεων αερόπλοιο, που αποτελείται από μακρύ κυλινδρικό μεταλλικό κορμό, κάτω από τον οποίο αιωρείται ένα στεγανό τμήμα για τις μηχανές και τους επιβαίνοντες.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Zeppelin (προφέρεται *Τσέπελιν*), από το όνομα τού Γερμανού αξιωματικού F. G. von Zeppelin, ο οποίος πραγματοποίησε την πρώτη πτήση με αερόπλοιο το 1900].

ζερβής, -ιά, -ί ▸ ζερβός

ζερβόδεξα επίρρ. (λαϊκ.) αριστερά και δεξιά.

ζερβόδεξος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιεί εξίσου και το δεξί και το αριστερό του χέρι ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιδέξιος.

ζερβοκουτάλας (ο) (λαϊκ.-σκωπτ.) ο αριστερόχειρας (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζερβοχέρης.

ζερβός, -ή, -ό/-ί (λαϊκ.) **1.** αυτός που βρίσκεται αριστερά **2.** ***ζερβός***

(ο), **ζερβή** (η) αριστερόχειρας ΑΝΤ. δεξιόχειρας. Επίσης **ζερβής**, -ιά, -ί. — **ζερβά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζαρβός / *ζαβρός (η προσθήκη τού -ρ- ίσως κατά το *αριστερός*) < *ζαβός* (βλ.λ.)].

ζερβοχέρης, -α, -ικο αριστερόχειρας (βλ.λ.).

ζερό (το) {άκλ.} (σπάν.) το μηδέν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zéro < ιταλ. zero < zefiro < μτγν. λατ. zephirum < αραβ. sifr «κενός»].

ζέρσεϊ (το) {άκλ.} **1.** λεπτό ελαστικό ύφασμα: *μεταξωτό / λεπτό / μαλακό* ~ **2.** (ως επίθ.) αυτός που αποτελείται από το ύφασμα αυτό: *μπλούζα / φόρεμα* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jersey, όνομα βρετανικού νησιού, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το είδος υφάσματος].

ζεσεοσκοπία (η) {ζεσεοσκοπιών} ΦΥΣ. μέθοδος προσδιορισμού τού μοριακού βάρους μιας ουσίας μέσω τής μέτρησης τού σημείου βρασμού διαλύματός της.
[ΕΤΥΜ. < *ζέση* + *-σκοπία* < *σκοπώ*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. ébullioscopie / ébulliométrie (νόθα σύνθ.)].

ζεσεοσκόπιο (το) {ζεσεοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό τού σημείου βρασμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. ébulloscope].

ζέση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ο βρασμός **2.** (συνήθ. μτφ.) εξαιρετικά μεγάλος ζήλος, επιθυμία για την πραγματοποίηση σκοπού: *αγωνίζεται με ~ για το κοινό καλό* ΣΥΝ. θέρμη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζέσις* < *ζέω* «βράζω»].

ζέστα (η) → ζέστη

ζεσταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {ζέστα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να γίνει ζεστό, του αυξάνω τη θερμοκρασία: *~ το φαγητό / τα χέρια μου στο τζάκι / το δωμάτιο* **2.** (μτφ.) (α) δημιουργώ οικείο και φιλικό κλίμα: *με τα λόγια του ζέστανε την ατμόσφαιρα* (β) κάνω (κάτι) περισσότερο ζωηρό και ενδιαφέρον: *η κόντρα δημοσιογράφων και πολιτικών ζέστανε τη συζήτηση* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ζεστός, θερμαίνομαι: *σιγά-σιγά ο καιρός άρχισε να ζεσταίνει* (μεσοπαθ. **ζεσταίνομαι**) **4.** αισθάνομαι ζέστη: *άνοιξε το παράθυρο, γιατί ~* **5.** (ειδικότ.) προετοιμάζομαι (για αθλητική δραστηριότητα), κάνοντας τις απαραίτητες προκαταρκτικές ασκήσεις), προθερμαίνομαι: *έβαλε τους αθλητές να τρέξουν πέντε γύρους, για να ζεσταθούν* **6.** (μτφ.) αποκτώ ενδιαφέρον: *το παιχνίδι άρχισε να ζεσταίνεται μετά την ισοφάριση* ΣΥΝ. θερμαίνω ΑΝΤ. κρυώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

ζέσταμα (το) {ζεστάματος | χωρ. πληθ.} **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας (σώματος ή χώρου): *το ~ τού φαγητού / τού νερού / τού δωματίου* ΣΥΝ. θέρμανση ΑΝΤ. κρύωμα **2.** η προθέρμανση (βλ.λ.) χορευτή ή αθλητή: *κάνω ~ || ~ με τροχαδάκι / με μικρά επιτόπια πηδηματάκια*.

ζεστασιά (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η ευχάριστη υψηλή θερμοκρασία (σε εσωτερικό ή προφυλαγμένο χώρο): *αναζήτησε λίγη ~ κοντά στο τζάκι || μετά την κούραση τής ημέρας χαλάρωνε στη ~ τού κρεβατιού* ΣΥΝ. ζέστα ΑΝΤ. παγωνιά **2.** (μτφ.) το ευχάριστο και οικείο περιβάλλον, η φιλική και εγκάρδια ατμόσφαιρα: *η ~ τής οικογένειας || έχει χαθεί η ~ απ' τις ανθρώπινες σχέσεις* ΣΥΝ. θαλπωρή ΑΝΤ. παγωμάρα.

ζέστη (η) {μεσν.} {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση στην οποία επικρατεί σχετικά υψηλή θερμοκρασία: *η ~ τού καλοκαιριού || στο δωμάτιο έχει ~* ΣΥΝ. ζεστασιά ΑΝΤ. κρύο· ΦΡ. (καθημ.) ***(δεν μου κάνει) ούτε κρύο ούτε ζέστη*** μου είναι αδιάφορο, δεν με επηρεάζει: *το αποτέλεσμα των εκλογών δεν του κάνει ~* ΣΥΝ. το ίδιο μού κάνει, δεν δίνω δεκάρα **2. ζέστες** (οι) η περίοδος τού χρόνου με υψηλές θερμοκρασίες· ΦΡ. (α) ***πιάνουν οι ζέστες*** αρχίζει να κάνει ζέστη (β) ***σφίγγουν οι ζέστες*** βλ. λ. *σφίγγω*. Επίσης (λαϊκ.) **ζέστα**. — (υποκ.) **ζεστούλα** (η).

ζεστοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ζεστοκοπάς...} (λαϊκ., συνήθ. τριτοπρόσ. για τον καιρό) είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία. — **ζεστοκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ζεστός* + επίθημα *-κοπώ* < *κόπτω*].

ζεστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υψηλή θερμοκρασία: *το μέτωπό του ήταν ~· είχε πυρετό || οι ~ ημέρες τού καλοκαιριού || ~ μπάνιο / νερό / καιρός / χώρα / δωμάτιο / φαγητό / μάτι κουζίνας / μηχανή* ΣΥΝ. θερμός ΑΝΤ. κρύος, δροσερός, παγωμένος (πβ. λ. *καυτός, χλιαρός*)· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***ζεστό / θερμό χρήμα*** (i) χρήμα δανειζόμενο με υψηλό τόκο (ii) διεθνώς περιπλανώμενο χρήμα (λ.χ. σε ανώνυμους λογαριασμούς), το οποίο ανάλογα με την περίπτωση μεταφέρεται στη χώρα που έχει το σταθερότερο νόμισμα (iii) εισόδημα που αποκτήθηκε από παράνομη πράξη και διατίθεται γρήγορα λόγω των κινδύνων με τους οποίους συνδέεται (iv) το χρήμα που εισπράττεται αμέσως και χωρίς επιβαρύνσεις, κρατήσεις· το ρευστό (χρήμα) (β) (καθημ.) ***παίρνω (κάτι) στα ζεστά*** ασχολούμαι με (κάτι) διαθέτοντας όλη μου την ενεργητικότητα, με μεγάλη όρεξη: *έχει πάρει στα ζεστά την όλη προσπάθεια και δουλεύει με πολύ μεράκι* **2.** (για υφάσματα, είδη ρουχισμού) κατάλληλος για τη διατήρηση ή την αύξηση τής θερμοκρασίας, κυρ. τού σώματος: *~ πουλόβερ / κουβέρτα* **3.** (χρώμα) που κυμαίνεται στις αποχρώσεις τού κόκκινου και τού πορτοκαλί, κατ' αντιδιαστολή προς τα ψυχρά χρώματα των αποχρώσεων τού μπλε και τού πράσινου: *στα μέρη τού σπιτιού που είχαν αδύνατο φωτισμό, οι διακοσμητές προτίμησαν τα ζεστά ~* ΣΥΝ. θερμός **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εγκάρδια και φιλική διάθεση, που εκδηλώνει συμπάθεια και ευγένεια ή στοργή: *το ~ της χαμόγελο του έδωσε κουράγιο || ~ ατμόσφαιρα || ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόσχαρος **5.** αυτός που μεταδίδει ένα συναίσθημα άνεσης και οικειότητας: *το στέκι αυτό είναι μια ~ γωνιά στο κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. ανθρώπινος **6. ζεστό** (το) το ρόφημα που πίνεται ως θερμαντικό και συνήθ. έχει καταπραϋντικές ή θεραπευτικές ιδιότητες, π.χ. τσάι, χαμομήλι, τίλιο, φασκόμηλο κ.ά. ΣΥΝ. αφέψημα. — **ζεστά** επίρρ., (υποκ.) **ζεστούλης**, -α, -ικο κ. **ζεστούτσικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.), από θ. *ζεσ-* και παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *βρασ-τός*].

ζετέ (το) {άκλ.} **1.** χορευτική κίνηση τού μπαλλέτου στην οποία ο χορευτής / η χορεύτρια πηδά μεταφέροντας το βάρος τού σώματός του/της από το ένα πόδι στο άλλο • **2.** ΑΘΛ. (στην άρση βαρών) κίνηση που περιλαμβάνει δύο φάσεις, κατά τις οποίες ο αρσιβαρίστας φέρνει τη μπάρα με τα βάρη πρώτα στο ύψος τού στήθους και στη συνέχεια την ανυψώνει πάνω από το κεφάλι προσπαθώντας να την κρατήσει για ορισμένο χρόνο σε αυτή τη θέση (πβ. λ. *αρασέ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jeté < jeter «ρίχνω» < λατ. jacto].

ζευγαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ζευγάρι ερωτευμένων που δεν έχει ακόμη δεσμευτεί με γάμο **2.** νεαρό ζευγάρι.

ζευγάρι (το) {ζευγαρ-ιού | -ιών} **1.** δύο όμοια ή παρόμοια ή αλληλοσυμπληρωνόμενα πράγματα, που συνταιριάζονται για κοινή χρήση ή συναποτελούν αντικείμενο με δύο ξεχωριστά μέρη ή κομμάτια, τα οποία ενώνονται μεταξύ τους: *ένα ~ γάντια / παπούτσια / παντόφλες / γυαλιά / σκουλαρίκια* ΣΥΝ. ζεύγος, δυάδα **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) δύο άτομα μεταξύ των οποίων έχει αναπτυχθεί σχέση έγγαμου βίου, ερωτική σχέση ή σχέση επαγγελματικής συνεργασίας (π.χ. στα χορευτικά ντουέτα): *ο Νουρέγεφ και η Φονταίην ήταν από τα πιο γνωστά ~ τής σύγχρονης χορευτικής σκηνής || έχω καλέσει δύο φιλικά ~ για δείπνο || παράνομο / διάσημο / αταίριαστο ~ || έγιναν ~ από την πρώτη μέρα* ΣΥΝ. (για επαγγελματική σχέση) ντουέτο **3.** (λαϊκ.) δύο ζώα ζεμένα στο ίδιο άροτρο (βόδια ή άλογα)· (συνεκδ.) το όργωμα με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: *κάνω ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζευγάριον*, υποκ. τού *ζεῦγος*].

ζευγαρίζω ρ. μετβ. {μεσν.} {ζευγάρισα} (λαϊκ.) οργώνω με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: *~ το χωράφι*. — **ζευγάρισμα** (το).

ζευγαρόπλεχτος, -η, -ο ΜΕΤΡ. (ομοιοκαταληξία εξάστιχου) στην οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον έκτο και ο τέταρτος με τον πέμπτο.

ζευγαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {ζευγάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πρόσ.) αναπτύσσω ερωτική σχέση (με κάποιον/κάποια), γινόμαστε ζευγάρι **2.** (για ζώα) εκτελώ τη διαδικασία τής αναπαραγωγής: *είναι η εποχή που ζευγαρώνουν οι γάτες* ΣΥΝ. αναπαράγομαι ♦ (μετβ.) **3.** φέρνω σε επαφή ζώα αντίθετου φύλου για επιλεγμένη γονιμοποίηση: *αγόρασε ταύρο, για να ζευγαρώσει τις αγελάδες του* • **4.** βρίσκω αντικείμενο πανομοιότυπο ή αντίστοιχο με άλλο που έχω ήδη, ώστε να αποτελούν ζευγάρι: *έχει ήδη ένα φωτιστικό, αλλά θέλει και το ταίρι του, να το ζευγαρώσει* ΣΥΝ. ταιριάζω, συνδυάζω. — **ζευγάρωμα** (το).

ζευγαρωτός, -ή, -ό {μεσν.} (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει ζευγαρώσει, που έχει γίνει ζευγάρι: *πουλάκι ~* ΣΥΝ. ζευγαρωμένος **2.** ΜΕΤΡ. ***ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία κατά την οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον τέταρτο κ.λπ. (βλ. κ. λ. *ζευγαρόπλεχτος*). — **ζευγαρωτά** επίρρ.

ζευγάς (ο) {ζευγάδες} (λαϊκ.) ο ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγίτης· ΦΡ. (παροιμ.) ***ή παππάς-παππάς ή ζευγάς-ζευγάς*** καθένας πρέπει να αφοσιώνεται στο έργο του (να μην περισπάται σε πράγματα που δεν σχετίζονται με την ειδικότητά του, γιατί στο τέλος δεν θα κάνει τίποτε σωστά).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζεῦγος* «ζευγάρι βόδια»].

ζευγίτης (ο) {ζευγιτών} **1.** ο ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγάς • **2.** ΙΣΤ. ο διακοσιομέδιμνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζεῦγος*].

ζεύγλα κ. **ζεύλα** (η) {ζευγλών} (παλαιότ.) το εξάρτημα που χρησιμοποιούσαν για τη ζεύξη στο αλέτρι δύο ζώων, κυρ. βοδιών, και που συνήθ. περιελάμβανε δύο συνδεόμενα καμπυλωτά, τοξωτά κομμάτια, τα οποία προσαρμόζονταν στον λαιμό των ζώων ξεχωριστά, επιτρέποντας τη μεταφορά φορτίου, αλετριού· (ειδικότ.) καθένα από τα καμπυλωτά τμήματα τού ζυγού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεύγλη* < *ζεύγ-νυ-μι* «ζεύω» + παραγ. επίθημα *-λη* (πβ. κ. *τρώγ-λη*)].

ζεύγμα (το) {ζεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη σύνδεση, την ένωση ξεχωριστών μερών, τμημάτων ΣΥΝ. σύνδεσμος **2.** (παλαιότ.) ΝΑΥΤ. η αλυσίδα που εκτεινόταν οριζόντια κατά μήκος τής εισόδου λιμανιού αποκλείοντας την είσοδο ανεπιθύμητων ή εχθρικών πλοίων • **3.** ΦΙΛΟΛ. το γλωσσικό σχήμα βραχυλογίας που επιτρέπει την παράλειψη ενός ρήματος συγγενικού στη σημασία με το αμέσως προηγούμενό του αλλά με διαφορετικό αντικείμενο· π.χ. στους στίχους: *«παίρνω κι εγώ τον μαύρο μου να πάω να τον ποτίσω και τον ποτίσω κρύο νερό και (ενν. ταΐσω) δροσερό χορτάρι»* **4.** ΦΙΛΟΛ. βραχυλογικό σχήμα, κατά το οποίο ένα ρήμα αναφέρεται σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα ή αντικείμενα ή κατηγορούμενα, ενώ αρμόζει σε ένα μόνο από αυτά· π.χ. *ούτε φωνή ανθρώπου* (ενν. ν' ακούσεις) *ούτε ανθρώπινη μορφή να δεις* **5.** ΜΕΤΡ. το σημείο στίχου, το οποίο, σύμφωνα με τους κανόνες τής αρχαιοελληνικής και λατινικής μετρικής, απαγορεύεται να συμπίπτει με το τέλος λέξης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦγμα* < *ζεύγ-νυ-μι* «ζεύω»].

ζευγνύω ρ. μετβ. {έζευξα, ζεύχθηκα, ζευγμένος} **1.** συνδέω δύο σημεία που απέχουν αρκετά μεταξύ τους (λ.χ. με γέφυρα, βλ. κ. λ. *ζεύξη*) **2.** συνδέω δύο αντικείμενα μεταξύ τους **3.** ζεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *ζεύγνυμι*. βλ. λ. *ζεύω*].

ζευγολατειό (το) {μεσν.} (παλαιότ.) **1.** το χωράφι που έχει οργωθεί ή προσφέρεται για όργωμα **2.** η αγροικία, το υποστατικό.

ζευγολάτης (ο) {ζευγολατών} (παλαιότ.) ο γεωργός· αυτός που οργώνει με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα (άλογα ή βόδια) ΣΥΝ. ζευγάς, ζευγίτης.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζευγηλάτης* (με τροπή τού -η- σε -ο- κατ' αναλογίαν προς τα συνθ. με -ο-) < *ζεῦγος* + *-ηλάτης* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ζευγόλουρο (το) {-ου κ. -ιού | -ιών} (λαϊκ.) το λουρί, ο ιμάντας, με τον οποίο το υποζύγιο. κυρ. το βόδι, δένεται στον ζυγό ΣΥΝ. (λόγ.) ζευκτήρας.

ζεύγος (το) {ζεύγ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) τα δύο πρόσωπα που αποτελούν ζευγάρι (βλ.λ., σημ. 2): *το ~ Παπαδοπούλου* || *το πρωθυπουργικό ~* || *~ νεονύμφων* **2.** (για ζώα) δύο υποζύγια ζεμένα στο ίδιο άροτρο για το όργωμα τού χωραφιού: *~ βοδιών* **3.** (για πράγμ.) δύο ομοειδή ή αλληλοσυμπληρούμενα αντικείμενα, που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν μαζί: *~ υποδημάτων / τροχών / αγωγών* || *θερμοηλεκτρικό ~* ΣΥΝ. ζευγάρι, δυάδα· ΦΡ. ***ανά / κατά ζεύγη*** (για τη διάταξη προσώπων / πραγμάτων) ανά δύο: *στοιχηθείτε ~* || *το τανγκό και το βαλς χορεύονται ~* ΣΥΝ. σε δυάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦγος* < *ζεύγνυμι* «ζεύω», βλ.κ. *ζεύω*].

ζευκτήρας (ο) (λόγ.) το ζευγόλουρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζευκτήρ, -ῆρος* < αρχ. *ζεύγνυμι* «ζεύω»].

ζευκτήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ζεύξη, που επιτρέπει τη σύνδεση, που συνδέει: *~ ίππος* **2.** ΝΑΥΤ. ***ζευκτηρία*** (η) καθένα από τα δύο τμήματα τής αλυσίδας που συγκρατεί το πλοίο, για να μην αποσυνδεθεί από τις αρθρώσεις του, και συνδέει το πηδάλιο με τα πλευρά του.

ζευκτός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να ζευχθεί (βλ. λ. *ζευγνύω*) **2.** αυτός που έχει συνδεθεί με άλλον (κυρ. για τεχνικά έργα) **3.** ***ζευκτό(ν)*** (το) τριγωνικός σκελετός στέγης, από συναρμογή ξύλινων ή μετάλλινων στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ζευκ-* (< ρ. *ζεύγνυμι*, βλ. λ. *ζεύω*) + παραγ. επίθημα ρηματικών επιθ. *-τός*].

ζεύλα (η) → ζεύγλα

ζεύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η σύνδεση δύο σημείων (λ.χ. με γέφυρα): *η ~ Ρίου-Αντιρρίου* ΣΥΝ. γεφύρωμα, γεφύρωση, σύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ. σύνδεση δύο μηχανικών διατάξεων, εξαρτημάτων, οχημάτων, προσκειμένου να λειτουργούν υπό τις ίδιες συνθήκες ΣΥΝ. σύζευξη **3.** η τοποθέτηση ζώων κάτω από τον ίδιο ζυγό, κυρ. βοδιών ή αλόγων για τη μεταφορά φορτίων ΣΥΝ. ζέψιμο ΑΝΤ. ξέζεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦξις* < *ζεύγνυμι* «ζεύω», βλ. κ. *ζεύω*].

ζεύξιμος, -η, -ο (κυρ. για ζώα) αυτός που μπορεί να μπει στον ζυγό, να ζευχθεί.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ζευξ-* (ρ. *ζεύω*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

Ζευς (ο) {Δι-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. ο Δίας (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ζεύς / Δεύς* (ήδη μυκ. Di-we). Ο *Ζευς*, τού οποίου τη λατρεία εισήγαγαν τα πρώτα ελληνικά φύλα, ήταν αρχικώς ο θεός τού ουρανού και τού φωτός. Θεωρείται γενικά ότι ανάγεται σε αρχικό Ι.Ε. τ. *Djēus, ο οποίος απαντά σε πολλές Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. dyáuḥ, χεττ. siun(i)-, λατ. Jupiter (= αρχ. *Ζεῦ πάτερ*) κ.ά. Αν δεχθούμε ότι το θ. τής λ. *Ζεύς* ανάγεται σε αρχαιότατη Ι.Ε. λ. για την ημέρα, τότε πιθ. συνδ. και με λατ. dies «ημέρα», σανσκρ. devá-, βλ. κ. *εὐ-δία*. Η αρχ. γεν. *Διός* εμφανίζει τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. και ανάγεται σε τ. **ΔιF-ός*. Από την αιτ. *Δία* προήλθε η νεοελληνική ονομαστική *Δίας*].

ζεύω ρ. μετβ. {έζεψα, ζεύτηκα, ζεμένος} (λαϊκ.) τοποθετώ ζώα (κυρ. βόδια, άλογα) κάτω από τον ίδιο ζυγό, για να σύρουν φορτίο, βάρος: *~ τα βόδια στο αλέτρι* || *~ σε κάρρο / άμαξα* ΑΝΤ. ξεζεύω, λύνω· ΦΡ. ***ζεύομαι στη δουλειά*** δουλεύω πολύ και εντατικά ΣΥΝ. στρώνομαι στη δουλειά. — **ζέψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζεύγω*, πβ. αόρ. *ἔ-ζευξ-α* τού αρχ. *ζεύγνυμι*. Το αρχ. *ζεύγ-νυ-μι* < Ι.Ε. *yeu-g- «συνδέω, συνάπτω», πβ. σανσκρ. yunák-ti, yuga- «ζυγός», λατ. jungo «συνδέω», γαλλ. joindre, ισπ. yugo «ζυγός», αγγλ. yoke, γερμ. Joch κ.ά. Ομόρρ. *ζεῦξ-ις (-η), ζεῦγ-ος, ζυγ-ός, ζεῦγμα* κ.ά.].

ζέφυρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) άνεμος που πνέει από τα δυτικά (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) πουνέντες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **ζέφος*, που συνδ. με τη λ. *ζόφος* «βαθύ σκοτάδι» (βλ.λ.), η οποία χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «ανατολή»].

ζέχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναδίδω πολύ δυσάρεστη οσμή, μυρίζω πολύ άσχημα, αποκρουστικά· συνήθ. στη ΦΡ. ***βρομάει και ζέχνει*** ΣΥΝ. βρομοκοπώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζένω*, μεταπλ. ενεστ. βάσει τού μτγν. αορ. *ὤζεσα* τού αρχ. ρ. *ὄζω* «βρομώ» (βλ.λ.), κατά το σχήμα *έσπρωξα - σπρώχνω*].

ζέψιμο (το) → ζεύω

ζέω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ευχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. ζέων, ζέουσα, ζέον} (για υγρά) βρίσκομαι στο σημείο βρασμού, κοχλάζω ΣΥΝ. βράζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ζέσ-ω* < Ι.Ε. *yes- «βράζω», πβ. σανσκρ. yasati, αρχ. γερμ. jesan «αφρίζω», γερμ. Gischt «αφρός», αλβ. ziej (< Ι.Ε. *yes-ejō) κ.ά. Ομόρρ. *ζεσ-τός, ζέσ-ις (-η)* κ.ά.].

ζηλαδέλφια (τα) (λαϊκ.) τα αδέλφια από διαφορετικό γονέα (πατέρα ή μητέρα), τα ετεροθαλή αδέλφια (κυρ. αρσενικού φύλου).
[ΕΤΥΜ. < *μηλαδέλφια* < *αλληλαδέλφια*, με παρετυμολ. προς το ρ. *ζηλεύω*].

Ζηλανδία (η) → Νέα Ζηλανδία

ζήλεια (η) → ζήλια

ζηλεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που τον ζηλεύουν, τον επιθυμούν πολλοί· (γενικότ.) πολύ ωραίος: *~ μάτια / ομορφιά*. — **ζηλεμένα** επίρρ.

ζηλευτός, -ή, -ό αυτός που επάξια γίνεται αντικείμενο επιθυμίας και θαυμασμού: *~ θέση εργασίας / γάμος / χάρη / επιτυχία* ΣΥΝ. αξιοζήλευτος, επίζηλος, ζηλεμένος. — **ζηλευτά** επίρρ.

ζηλεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζήλε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** επιθυμώ για τον εαυτό μου (αγαθό που έχει άλλος): *ζήλεψε την επιτυχία των άλλων* || *~ τα νιάτα και την ανεμελιά της* **2.** βλέπω (κάποιον) με δυσφορία ή θαυμασμό (επειδή πλεονεκτεί, επειδή καταφέρνει ή έχει κάτι που δεν έχω): *~ τον πλούσιο αδερφό του* || *σε ~ που είσαι τόσο ψύχραιμος* ΣΥΝ. (λόγ.) φθονώ, εποφθαλμιώ **3.** (ειδικότ. για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή ανησυχώ ή φοβούμαι για πιθανή απιστία· εκδηλώνω ζηλοτυπία (βλ.λ.): *ζηλεύει τη γυναίκα του· δεν την αφήνει ποτέ μόνη με άλλον* ♦ **4.** (αμετβ.) επιθυμώ να έχω κάτι που έχει άλλος, αισθάνομαι δυσφορία ή θαυμασμό για κάτι που καταφέρνει ή έχει άλλος: *Αχ, ~! Τι ωραίο σπίτι!* || *ζήλεψαν με την επιτυχία του*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ζῆλος*].

ζήλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον ο οποίος πλεονεκτεί ή επιτυγχάνει (κάτι αξιόλογο) ή κατέχει κάτι που δεν έχει ο ίδιος: *τον τύφλωσε η ~ για την επιτυχία τού ανταγωνιστή του* || *νιώθω / προκαλώ / με τρώει η ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω ζήλιες*** εκδηλώνω ζηλοτυπία ΣΥΝ. κάνω σκηνή (β) ***ζήλιαψώρα*** βλ. λ. *ψώρα* (γ) (παροιμ.) ***αν ήτανε η ζήλια ψώρα, θα την είχε / θα κόλλαγε όλη η χώρα*** ως σχόλιο για κάποιον που ζηλεύει πολύ, για να δείξουμε ότι όλοι οι άνθρωποι ζηλεύουν **2.** (ειδικότ.) το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλεί ο φόβος ή η ανησυχία για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: *όταν τον είδε να χορεύει με άλλη, ένιωσε έντονη ~* ΣΥΝ. ζηλοτυπία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζήλια / ζηλία* < μτγν. *ζηλεύω*, υποχωρητ. κατά το σχήμα *φτωχός – φτωχαίνω – φτώχια, περήφανος – περηφανεύομαι – περηφάνια*].

> **ζήλια – φθόνος – ζηλοφθονία – ζηλοτυπία.** Η λ. **ζήλια** δηλώνει είτε την επιθυμία που γεννάται σε κάποιον να αποκτήσει κάτι καλύτερο ή πλεονεκτικότερο που διαθέτει ένας άλλος είτε το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον που υπερέχει: *Το κοφτερό μυαλό της και το αθλητικό σώμα της προκαλούσαν τη ζήλια στις συμμαθήτριές της.* Το **φθόνος** είναι κακόσημη λ. Δηλώνει το μίσος που γεννάται στην ψυχή κάποιου για τα πλεονεκτήματα ή τα αγαθά που έχει κάποιος άλλος: *Ο φθόνος μερικών γύρω του για τη νέα θέση του τον πίκρανε πολύ.* Η *ζήλια* μπορεί να οδηγήσει στην άμιλλα «ἐπὶ καλῷ», ενώ ο *φθόνος* λειτουργεί «ἐπὶ κακῷ», εις βάρος κάποιου. Αν οδηγήσει σε *φθόνο*, τότε χαρακτηρίζεται ως **ζηλοφθονία**, ενώ η *ζήλια* με ερωτικά κίνητρα καταντά στη **ζηλοτυπία**.

ζηλιάρης, -α, -ικο [μεσν.] **1.** αυτός που ζηλεύει εύκολα: *είναι πολύ ~· αν δει ότι ο γείτονάς του αγόρασε κάτι που δεν έχει κι αυτός, θα τρέξει να το αγοράσει* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αισθάνεται συχνά έντονη ζήλια για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο, για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: *~ σύζυγος* ΣΥΝ. ζηλότυπος, (εκφραστ.) ζηλιαρόγατος.

ζηλιάρικος, -η, -ο αυτός που εκφράζει ζήλια: *~ ματιά / αντίδραση*. — **ζηλιάρικα** επίρρ.

ζηλιαρόγατος (ο), **ζηλιαρόγατα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-σκωπτ.) πρόσωπο που αισθάνεται συχνά και έντονα κυρ. ερωτική ζήλια, που ζηλεύει παράφορα ΣΥΝ. ζηλιάρης, ζηλότυπος.

ζήλος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έντονη επιθυμία ή προσπάθεια (για την επίτευξη σκοπού), η ενθουσιώδης εργατικότητα και αφοσίωση (σε κάτι): *έχω ~ για μάθηση* || *έδειξε υπερβολικό / υπερβάλλοντα ~ κατά την εκτέλεση τής αποστολής του* ΣΥΝ. ενθουσιασμός, θέρμη, προθυμία **2.** ***απεργία ζήλου*** βλ. λ. *απεργία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆλος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *ζητῶ*, ίσως και με τη λ. *ζημία* (βλ.λ.)].

ζηλοτυπία (η) [αρχ.] {ζηλοτυπιών} η εκδήλωση ερωτικής ζήλιας· η παθολογική προσήλωση στο αγαπημένο πρόσωπο κατά απόλυτα κτητικό τρόπο σε συνδυασμό με τον διαρκή φόβο απώλειάς του ή ύπαρξης αντεραστή / αντεράστριας: *μου έκανε ολόκληρη σκηνή ζηλοτυπίας, επειδή με βρήκε να μιλάω με τον γείτονα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.

ζηλότυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζήλια (ερωτική), που παθολογικά επιδιώκει την ολοκληρωτική κατοχή τού αγαπημένου προσώπου φοβούμενος την απώλειά του και την ύπαρξη αντεραστή / αντεράστριας: *~ σύζυγος / φίλος*. — **ζηλότυπα / ζηλοτύπως** [αρχ.] επίρρ., **ζηλοτυπώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζῆλος* + *τύπος* < *τύπτω* «χτυπώ», οπότε η λ. *ζηλότυπος* θα δήλωνε εκείνον που έχει χτυπηθεί από *ζήλια*].

ζηλόφθονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αισθάνεται ζήλια η οποία οδηγεί σε φθόνο (για αγαθά, επιτυχίες ή την ευτυχία άλλων). — **ζηλόφθονα / ζηλοφθόνως** επίρρ., **ζηλοφθονία** (η) [μεσν.], **ζηλοφθονώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.

ζηλώ ρ. μετβ. {ζηλοίς... | εζήλωσα} (αρχαιοπρ.) επιθυμώ (κάτι που θεωρώ αξιόλογο), ζηλεύοντας ή μιμούμενος αντίστοιχο πρότυπο: *εζήλωσε τη δόξα των προκατόχων του*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζηλῶ (-όω)* < *ζῆλος*].

ζηλωτής (ο) **1.** (α) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός ακραίας, φιλοπόλεμης αίρεσης Εβραίων στην Ιουδαία κατά τον 1ο αι. μ.Χ., που αποσκοπούσε στην εκδίωξη των Ρωμαίων κατακτητών και τόνιζε την πίστη στην παράδοση και την εθνική καθαρότητα (β) ΙΣΤ. ο οπαδός θρησκευτικής και πολιτικής τάσης στη βυζαντινή κοινωνία, η οποία εμφανίστηκε στη Θεσσαλονίκη τον 14ο μ.Χ. αι., έμενε πιστή στην παράδοση και αντιδρούσε σε καινοτομίες **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που ακολουθεί χωρίς παρεκκλίσεις το θρησκευτικό δόγμα στο οποίο ανήκει, ο φανατικός στη θρησκευτική του πίστη ΣΥΝ. φονταμενταλιστής **3.** πρόσωπο που αγωνίζεται με ζήλο για συγκεκριμένο ιδανικό, που αφοσιώνεται με πάθος σε αυτό: *~ τής παράδοσης* ΣΥΝ. θιασώτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζηλῶ*].

ζημιά κ. (λόγ.) **ζημία** (κυρ. στη σημ. 3) (η) **1.** κάθε φθορά, οποιαδήπο-

τε βλάβη ή απώλεια η οποία μειώνει την αξία, την ποιότητα ή τη λειτουργικότητα αυτού που την υφίσταται: *η κακοκαιρία προκάλεσε φοβερή ~ στις καλλιέργειες || αποκαθιστώ τη ~ || αν δεν κόψεις το κάπνισμα, θα πάθεις μεγάλη ~!* ΦΡ. ***τώρα έγινε η ζημιά*** τώρα έγινε το κακό, δεν επανορθώνεται: *~, ας δούμε από 'δώ και μπρος τι θα κάνουμε* **2.** (συνεκδ.) το κόστος τής βλάβης που υπέστη (κάποιος/κάτι): *η ~ που έπαθε το αυτοκίνητο ανέρχεται σε 700.000 δρχ.* ΑΝΤ. όφελος, ωφέλεια, καλό **3.** (ειδικότ.) η οικονομική απώλεια, το να είναι τα έξοδα περισσότερα από τα έσοδα: *η ~ που υπέστη η επιχείρηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χασούρα. ΑΝΤ. κέρδος, όφελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζημία*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *ζῆλος, ζητῶ*].

ζημιάρης, -α, -ικο {ζημιάρηδες} αυτός που προκαλεί συχνά ζημιές (κυρ. λόγω απροσεξίας ή αδεξιότητας): *~ γάτα / παιδί* ΣΥΝ. απρόσεκτος, (λαϊκ.) ατζαμής. Επίσης **ζημιάρικος, -η, -ο**.

ζημιαρόγατος (ο), **ζημιαρόγατα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) γάτος που κάνει ζημιές **2.** (συνήθ. μτφ. για πρόσ.) πρόσωπο που κάνει ζημιές ΣΥΝ. ζημιάρης.

ζημιογόνος, -ος, -ο (λόγ. κυρ. για επιχείρηση) αυτός που εμφανίζει ζημία.
[ΕΤΥΜ. < *ζημία* + *-γόνος* (πβ. κ. *παραισθησιο-γόνος*)].

ζημιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζημίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ζημιά, κυρ. οικονομική: *η αποτυχία τού προϊόντος αναμένεται να ζημιώσει την εταιρεία (κατά) 10.000.000 ||* (κ. μεσοπαθ.) *τελικά όλοι βγήκαν ζημιωμένοι από αυτή τη δουλειά* ΣΥΝ. βλάπτω ΑΝΤ. αποφέρω κέρδος ♦ **2.** (αμετβ.) έχω ζημία, έσοδα λιγότερα από τα έξοδα: *έχω ζημιώσει από αυτή την επένδυση.* — **ζημίωμα** (το) [αρχ.] κ. **ζημίωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζημιῶ (-όω)* < *ζημία*].

ζην (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) η ζωή· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τα προς το ζην*** το σύνολο των υλικών αγαθών που επιτρέπουν την επιβίωση, τα αναγκαία αγαθά: *προσπάθησε να βγάλει ~ κάνοντας τις πιο απίθανες δουλειές* ΣΥΝ. τα απαραίτητα, τα στοιχειώδη (β) ***το ευ ζην*** (i) η ζωή που χαρακτηρίζεται από ηθικές και πνευματικές αξίες: *στους φυσικούς γονείς χρωστούμε το ζην και στους διδασκάλους το ~* ΣΥΝ. ενάρετη ζωή (ii) η ευχάριστη και ποιοτική ζωή (συχνά και η πολυτελής και γεμάτη απολαύσεις) (γ) ***προσμετρώ το ζην*** βαδίζω προς το τέλος τής ζωής μου (δ) ***εξεμέτρησε το ζην*** πέθανε (ε) ***το ζην επικινδύνως*** (βίβερε περικολοζαμέντε) το να ζει κανείς με επικίνδυνο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆν*, απρφ. ενεστ. τού ρ. *ζῶ (-ήω)*].

Ζηνοβία (η) **1.** *Σεπτιμία Ζηνοβία*· βασίλισσα τής αρχαίας πόλης Παλμύρας στη Συρία (267-273 μ.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ζηνόβιος* (βλ.λ.)].

Ζηνόβιος (ο) {-ου κ. -ίου} μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*) + *βίος*].

Ζηνόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος γραμματικός από την Έφεσο (3ος αι. π.Χ.), πρώτος διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξάνδρειας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*) + *-δοτος* < ρ. *δίδωμι*].

Ζήνων (ο) {Ζήνων-ος, -α} **1.** (α) *ο Ελεάτης*· αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (495/490-430 π.Χ.), που συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη τής Λογικής και των μαθηματικών, πολέμιος των Πυθαγορείων (β) *ο Κιτιεύς*· αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (335-263 π.Χ.), ιδρυτής τής Στωικής Σχολής **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Ζήνωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*)].

Ζήρεια (η) το όρος Κυλλήνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως ομόρρ. τής αρχ. *Ζηρίνθου*, πόλεως και σπηλαίου τής Θράκης (θρακ. προελ., αγν. ετύμου). Κατ' άλλους, το τοπωνύμιο είναι σλαβ. αρχής].

ζήση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζωή: *«αυτός οπού 'δε πράματα στη ~ του φριχτά»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. βίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζῆσις* < αρχ. *ζῶ (-ήω)*].

Ζήσης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. που βασίζεται στην ευχή *να ζήσει!*, η οποία αφορούσε στο νεογέννητο παιδί].

Ζήσιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *Ζήσης*, με προσθήκη τού επιθήματος *-ιμος*, το οποίο έδινε λογιότερο χαρακτήρα στο όνομα].

ζήτα (το) {άκλ.} **1.** Ζ, ζ το έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** ***ομάδα «Ζήτα»*** ειδική ομάδα τής Αστυνομίας από αστυνομικούς με μοτοσυκλέτες για την αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών. (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆτα* < σημιτ. zēta].

ζήτα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζητιανιά: *το 'ριξε στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ζητώ* (υποχωρητ.)].

ζητακισμός (ο) η διαταραχή τής ομιλίας, που χαρακτηρίζεται από τραυλισμό των συμφώνων, και κυρ. τού ζ.

ζητάς (ο) {ζητάδες} (αργκό) ο αστυνομικός που ανήκει στην ομάδα «Ζήτα» (βλ. λ. *ζήτα*).

ζητείτε και ευρήσετε → ζητώ

ζήτημα (το) {ζητήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε τίθεται ως θέμα διαπραγμάτευσης ή διερεύνησης: *η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί σοβαρά με το ~ των ναρκωτικών || προέκυψε ~ από το πλήθος των καταγγελιών χρηματισμού || το ~ τίθεται επί τάπητος || θα ήθελα να σας απασχολήσω για το ~ μου* (για την προσωπική μου υπόθεση) ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα, υπόθεση **2.** οτιδήποτε προκαλεί ή αποτελεί λόγο διένεξης, διαφοροποίησης και αντιπαράθεσης: *δημιουργεί ~ εκ τού μηδενός || λύση των εκκρεμών ~* ΣΥΝ. πρόβλημα· ΦΡ. (α) ***δεν υπάρχει / τίθεται / υφίσταται ζήτημα*** δεν αποτελεί καν αντικείμενο προς συζήτηση (είτε επειδή δεν υπάρχει αντικείμενο είτε επειδή είναι ασήμαντο): *τόνισε πως ~ παραίτησης τού υπουργού || εφόσον δόθηκαν οι εξηγήσεις, ~ κλιμάκωσης των αντιδράσεων* ΣΥΝ. δεν συζητείται, δεν υπάρχει πρόβλημα (β) ***δημιουργώ / κάνω (κάτι) ζήτημα*** αποδίδω (σε κάτι) αυξημένη σπουδαιότητα και σοβαρότητα: *αυτά είναι συνηθισμένα πράγματα, ας μην τα κάνουμε ζήτημα κάθε φορά* ΣΥΝ. μεγεθύνω, μεγαλοποιώ, κάνω (κάτι) θέμα (γ) ***είναι δικό μου ζήτημα*** είναι δική μου επιλογή, είναι απόφαση που εξαρτάται αποκλειστικά από εμένα: *αν θα πάρεις μέρος στον διαγωνισμό, είναι καθαρά δικό σου ζήτημα* (δ) (εκφραστ.) ***ζήτημα ζωής και θανάτου*** για κάτι εξαιρετικά σοβαρό και επείγον: *είναι ~ να επικοινωνήσει αμέσως μαζί μου!* (ε) ***γλωσσικό ζήτημα*** βλ. λ. *γλωσσικός* (στ) ***Ανατολικό Ζήτημα*** βλ. λ. *ανατολικός* (ζ) ***είναι ζήτημα*** (+γεν.) αφορά σε, έχει σχέση με: *άλλοι το βρίσκουν ωραίο, άλλοι άσχημο· είναι ~ γούστου || ~ τύχης / χρημάτων / αρχών* ΣΥΝ. είναι θέμα, απαιτείται (η) ***είναι ζήτημα...*** το πολύ...: *όλα αυτά τα χρόνια ~ αν ήρθε μια-δυο φορές να με δει* (δεν ήρθε παραπάνω από μία-δύο φορές). — (υποκ.) **ζητηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζητῶ (-έω)*].

ζήτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία αναζήτησης, η επιδίωξη εύρεσης: *η ~ τής αλήθειας*· ΦΡ. ***σε πρώτη ζήτηση*** αμέσως μόλις ζητηθεί (i) για την άμεση πληρωμή χρέους ή δανείου από τον υπόχρεο, όταν απαιτηθεί κάτι τέτοιο: *υποσχέθηκε να έχω πίσω τα λεφτά μου ~!* ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση (ii) για την άμεση παροχή οποιουδήποτε αγαθού βάσει συμφωνίας: *οι υπηρεσίες μας θα είναι στη διάθεσή σας ~!* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η γενική εκδήλωση αγοραστικού ενδιαφέροντος για την απόκτηση (με αγορά) αγαθού: *η ~ πετρελαίου τον χειμώνα εμφανίζεται αυξημένη || περιορισμένη / έντονη / ξαφνική / διαρκής / μεγάλη / εποχική ~* ΑΝΤ. προσφορά (β) ***νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης*** νόμος τής αγοράς (βλ. λ. *αγορά*, σημ. 4), σύμφωνα με τον οποίο η σχέση τού ενδιαφέροντος που εκδηλώνει το καταναλωτικό κοινό για την αγορά ενός προϊόντος (ζήτηση) και τής τιμής του είναι ανάλογη, ενώ η σχέση τής προσφοράς τού προϊόντος και τής τιμής του είναι αντιστρόφως ανάλογη, δηλ. όταν το αγοραστικό ενδιαφέρον (η ζήτηση) αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή τού προϊόντος αυξάνεται (ή μειώνεται αντίστοιχα), ενώ όταν η προσφορά αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή μειώνεται (ή αυξάνεται) (γ) ***ενεργός ζήτηση*** η ανάγκη ή η επιθυμία για την αγορά προϊόντος, η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί, εφόσον ο πιθανός αγοραστής διαθέτει τα αναγκαία χρήματα για την αγορά (δ) ***καμπύλη ζήτησης*** η γραφική απεικόνιση τής σχέσης τής τιμής ενός προϊόντος και τής ζητούμενης ποσότητας αυτού τού προϊόντος ανά χρονική περίοδο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζήτησις* < *ζητῶ*. Οι οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης* (< αγγλ. law of supply and demand), *ενεργός ζήτηση* (< αγγλ. active demand), *σε πρώτη ζήτηση* (< αγγλ. on first demand)].

ζητητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αρέσκεται στις πνευματικές αναζητήσεις, που αναπτύσσει με ευχαρίστηση και αφοσίωση πνευματικά ενδιαφέροντα: *~ φιλοσοφία / φιλόσοφος* **2.** **ζητητική** (η) το σύστημα θέσεων και ιδεών των σκεπτικών φιλοσόφων, το γνωσιολογικό πλαίσιο τής φιλοσοφίας που ανέπτυξαν, αρνούμενοι το κύρος κάθε αλήθειας ως ανέφικτης. — **ζητητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ζητιανεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζητιάνεψα} ♦ **1.** (αμετβ.) ζητώ χρήματα, υλική βοήθεια, απευθυνόμενος στον οίκτο των άλλων, είμαι ζητιάνος: *κατάντησε να ζητιανεύει στους δρόμους* ΣΥΝ. ζητώ ελεημοσύνη, (λόγ.) επαιτώ, (λαϊκ.) διακονεύω, ψωμοζητώ, βγαίνω στη γύρα ♦ **2.** (μετβ.) (συχνά +για) εκλιπαρώ για κάτι με αναξιοπρεπή τρόπο: *~ φιλοφρονήσεις / τη συγγνώμη κάποιου || ζητιανεύει για μια θεσούλα στο Δημόσιο* ΣΥΝ. ικετεύω.

ζητιανιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πράξη τού να ζητιανεύει κανείς, η κατάσταση τού να ζει κανείς ζητιανεύοντας: *έμεινε άνεργος κι άστεγος και το 'ριξε / βγήκε στη ~* ΣΥΝ. (λόγ.) επαιτεία, (λαϊκ.) διακονιά, ζήτα **2.** (μτφ.) η έντονη και κυρ. αναξιοπρεπής ικεσία (για κάτι): *δεν μου αρέσουν οι ~ για να πετύχω μια λογική προσφορά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

ζητιάνος (ο), **ζητιάνα** (η) **1.** πρόσωπο που ζει από ελεημοσύνες, ζητώντας χρήματα, υλική ενίσχυση ΣΥΝ. (λόγ.) επαίτης, (λαϊκ.) διακονιάρης, ζήτουλας **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που εκλιπαρεί (για κάτι, συχνά αναξιοπρεπώς). — **ζητιανάκι** (το), **ζητιάνικος, -η, -ο** κ. **ζητιανίστικος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < *ζήτια / ζητιά* < *ζήτης* (πβ. *επαιτώ – επαίτης*) < *ζητώ* + παραγ. επίθημα. *-ιάνος*, πβ. *πρωτευουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος* κ.ά.].

> **ζητιάνος: συνώνυμα.** Η λέξη που δηλώνει ουδέτερα, χωρίς σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτόν που ζητάει από τους άλλους ελεημοσύνη (σε χρήματα ή και σε είδος) λόγω ανέχειας και αδυναμίας να αντιμετωπίσει τις στοιχειώδεις ανάγκες τής ζωής (φαγητό – στέγη) είναι η λ. **ζητιάνος**, από το *ζήτη* (< *ζητώ*) και την κατάλ. *-ιάνος*, που έχει υποτιμητική χροιά (πβ. *πρωτευουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος*). Στους μεσαιωνικούς χρόνους *ζήτη (η)* και *ζητούλι (το)* ήταν «τα χρήματα που κατέβαλλαν οι πιστοί κατά εποχές για να ζήσουν οι ιερείς», ενώ στα έγγραφα τού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως αναφέρεται (από το 1659) και η λ. *ζητεία* (η) με τη σημ. «ζητιανιά, επαιτεία». Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με τη σημ. τού «ζητιάνος» τις λέξεις από το ρ. *αιτούμαι*: *προσαίτης, μεταίτης* και, λιγότερο, *επαίτης*· το τελευταίο επιβίωσε και αποτέλεσε την κύρια λόγια και επίσημη λέξη που δήλωσε το «ζητιάνος», με παράγωγο το *επαιτεία* (ή ορθότερα *επαιτία*, όπως παρατηρεί ο Κ. Κόντος). Από το *ζήτης* και την εκφραστική κατάληξη *-ουλας* (ή, λιγότερο πιθανόν, από το *ζητούλι* και την κατάλ. *-ας* με αναβιβασμό τού τόνου) σχηματίστηκε η λ. **ζήτουλας** με επιτατική και μειωτική σημασία (αυτός που με αναξιοπρεπή και φορτικό τρόπο ζητάει βοή-

θεια από τους άλλους) και το σύνθετο **ψωμοζήτης**. Ως ισχυρότεροι και εκφραστικότεροι τύποι σχηματίστηκαν το σύνθετο **ψωμοζήτουλας** και το (παράγωγο) **ζητουλιάρης**. Από την ανάγκη των μοναχών να επιτελούν (στα μεσαιωνικά και νεότερα χρόνια) τη «διακονία» ή το «διακόνημα» τής επαιτείας, δηλ. τής συγκέντρωσης χρημάτων και τροφίμων από τους πιστούς για τα μοναστήρια, προήλθε η λ. **διακονιάρης** (< *διακονιά* < *διακονία*).

ζήτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) αυτός που ζητάει διαρκώς και αναξιοπρεπώς από τους άλλους. Επίσης (εμφατ.) **ζητουλιάρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζητιάνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζητώ* + παραγ. επίθημα *-ουλας*, πβ. *δράκ-ουλας, ρούφ-ουλας*].

ζητούμενο (το) {ζητουμέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ή τίθεται ως ζήτημα, αντικείμενο έρευνας ή αναζήτησης: *η μείωση τής ανεργίας είναι το ~ τής πολιτικής μας* **2.** αυτό που επιθυμώ να αποκτήσω, γιατί αισθάνομαι ότι μου λείπει: *τα πάντα εξαρτώνται από την ποιοτική παιδεία· αυτό είναι το ~ στη χώρα μας* ΣΥΝ. αίτημα **3.** το προς απάντηση ερώτημα ή θέμα: *στο θέμα τής έκθεσης ιδεών διακρίνουμε δεδομένα και ζητούμενα* || *τα ~ στο πρόβλημα τής άλγεβρας*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. παθ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ζητῶ*].

ζητώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζητ-είς κ. -άς... | ζήτ-ησα, -ιέμαι (λόγ. -ούμαι, -είσαι...), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ψάχνω να βρω, έχω ανάγκη (από κάτι): *ζητούσε ένα πρόχειρο καταφύγιο από τη βροχή* || *ζητούνται πωλήτριες με πείρα* || *ζητείται γκαρσονιέρα επιπλωμένη* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *ζητείται τηλεφωνήτρια* (αγγελία) || *ζητούνται εργάτες για βραδινή βάρδια* ΣΥΝ. αναζητώ, ψάχνω, γυρεύω· ΦΡ. ***τι ζητάει / γυρεύει (κάποιος κάπου);*** για να δηλώσουμε ότι κακώς, κατά τον ομιλητή, κάποιος βρίσκεται ή ενεργεί κάπου **2.** θέλω να συναντήσω (κάποιον) ή να μιλήσω (σε κάποιον): *από το πρωί σε ζητάει σε όλα τα γραφεία* || *ποιον ζητάτε ακριβώς;* || *κάποιος σε ζήτησε στο τηλέφωνο, αλλά δεν άφησε όνομα* **3.** εκφράζω (σε κάποιον) την ανάγκη μου (για κάτι), με σκοπό να μου το δώσει: *ζήτησε τη βοήθεια των φίλων* || *ζητούσε το έλεος των δικαστών* || *τα κόμματα ζητούν την ψήφο σας* || *πολλά ζητάς!* (έχεις πολλές απαιτήσεις) || *ζήτησε το τηλέφωνό του* (τον ρώτησε ποιος είναι ο αριθμός τού τηλεφώνου του) || *~ την άδειά του / μια χάρη / το χέρι κάποιας* (κάνω πρόταση γάμου σε γυναίκα) ΣΥΝ. επιζητώ, (λόγ.) αιτούμαι· ΦΡ. ***ζητώ σε γάμο*** κάνω πρόταση γάμου, εκφράζω την επιθυμία (σε γυναίκα ή στον κηδεμόνα της) να παντρευτώ (κάποια): *τη ζήτησε (σε γάμο) από τους γονείς της* **4.** επιδιώκω (κάτι): *ζητούσε τ' αδύνατα* || *ό,τι κι αν ζητήσει στη ζωή του θα το πετύχει*· ΦΡ. (λόγ.) ***ζητείτε και ευρήσετε*** (*ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε*, Κ.Δ. Ματθ. 7, 7) ζητάτε (κάτι) με επιμονή και θα το βρείτε· για την αξία τής επίμονης αναζήτησης, αυτός που επιμένει ανταμείβεται για την προσπάθειά του **5.** (ειδικότ.) απαιτώ, προβάλλω αξίωση βάσει φυσικού, ηθικού ή νομικού δικαιώματός μου: *οι εργαζόμενοι ζητούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους* || *ζήτησε την επέμβαση τού εισαγγελέα για τα έκτροπα* || *~ αποζημίωση / διαζύγιο / μια καθαρή και έντιμη εξήγηση / την αλήθεια / το δίκιο μου* ΣΥΝ. αξιώνω· ΦΡ. (α) ***ζητώ τον λόγο (από κάποιον)*** βλ. λ. *λόγος* (β) ***ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** (από την απαίτηση τής Σαλώμης για τον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Προδρόμου) ζητώ την αυστηρή τιμωρία ή την αποπομπή κάποιου **6.** (+να) εκφράζω (σε κάποιον) την επιθυμία (να κάνει / να γίνει κάτι): *του ζήτησα να είναι σύντομος* || *τους ζήτησα να μου δοθεί άδεια να λείψω για λίγες μέρες* **7.** επιθυμώ έντονα, επιδιώκω: *~ να μάθω την αλήθεια* ♦ (αμετβ.) **8.** διατυπώνω την επιθυμία να αποκτήσω ή να πετύχω κάτι, κυρ. να μου δοθεί κάτι, επιδιώκω να καρπωθώ, να κερδίσω από τους άλλους: *στη ζωή δεν πρέπει μόνο να ζητάς· πρέπει και να δίνεις* **9.** (μτφ.) έχω ανάγκες, απαιτήσεις, χρειάζομαι πράγματα: *το σπίτι ζητάει συνεχώς· πρέπει να ξοδεύεις συνέχεια χρήματα* || *τα παιδιά μεγαλώνουν και ζητάνε* (έχουν ανάγκες, που πρέπει να καλύψουν οι γονείς τους) **10.** ζητιανεύω: *δεν ντρέπεται να ζητά από δεξιά κι αριστερά* || *το έχει πιο εύκολο να ζητά από το να δουλεύει* **11.** (μτφ.) αισθάνομαι έντονη ανάγκη, ειδ. βιολογική· κατέχομαι από σφοδρή επιθυμία (για κάτι): *και το σώμα ζητεί μαζί με το πνεύμα* **12.** (μεσοπαθ. ***ζητούμαι / ζητιέμαι***) έχω ζήτηση: *το μπεζ ζητιέται πολύ φέτος στα ρούχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζητῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι τόσο το ρ. *ζητῶ* όσο και οι λ. *ζημία, ζῆλος* εμφανίζουν κοινό θ. *ζη-*, το οποίο παρουσιάζεται επίσης στο ρ. *δίζημαι* «αναζητώ, ψάχνω, ερευνώ» < **δί-δjā-μαι* (με ενεστωτικό αναδιπλασιασμό)].

ζήτω επιφών. **1.** να ζήσει / να ζήσουν· ως έκφραση έντονης επιδοκιμασίας και αποδοχής ή ενθουσιασμού: *η εορταστική εκδήλωση τελείωσε μέσα σε χειροκροτήματα και με τη φράση: «~ η Ελλάδα»* || *«~! Τα καταφέραμε!»* ΑΝΤ. ου, γιούχα· ΦΡ. (α) (για πρόσ.) ***δεν κάνω ούτε για ζήτω*** είμαι εντελώς ανίκανος, άχρηστος: *τι τον μάζεψες αυτό τον άχρηστο, αυτός δεν κάνει ούτε για ζήτω!* (β) ***ούτε για ζήτω*** για κάτι εντελώς ανεπαρκές: *τα λεφτά δεν φτάνουν ~* (γ) (ειρων.) ***ζήτω που καήκαμε*** για κατάσταση που θεωρείται καταστροφική, αδιέξοδη: *έτσι κι αληθεύουν οι φήμες, ~!* **2. ζήτω** (το) {άκλ.} η επιδοκιμασία με ζητωκραυγές: *τα ~ και τα χειροκροτήματα τού πλήθους* ΣΥΝ. ζητωκραυγή **3.** (κατ' επέκτ.) η ευρεία αποδοχή, η έντονη επιδοκιμασία: *μια ζωή τη συντρόφευαν τα ~ τού κοινού* ΣΥΝ. εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. Γ' πρόσ. προστακτικής ενεστ. τού αρχ. ρ. *ζῶ (-ήω)*, που χρησιμοποιήθηκε επιφωνηματικώς, ξεκινώντας από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. jehi].

ζήτω – ζητωκραυγές – τραγιάσκα. Το **ζήτω** αρχίζει να χρησιμοποιείται ευρύτερα από τους χρόνους τής Κοινής. Στην Π. Διαθήκη βρίσκουμε συχνά τη φράση *«ζήτω ὁ βασιλεύς»* (*Α' Βασιλειών* 10. 24· *Β' Βασιλειών* 16, 16 κ.ά.). Στην πραγματικότητα είναι τύπος προστακτικής (γ' εν.) τού ρ. **ζῶ** *(ζῆθι, ζήτω · ζῆτε, ζώντων / ζήτωσαν)*, που εξελίχθηκε βαθμηδόν σε επιφώνημα (πβ. αγγλ. long live the King «ζήτω ο βασιλεύς»). Από τη φράση «κραυγάζω ζήτω» σχηματίστηκε στα χρόνια αμέσως μετά την Επανάσταση τού '21 το ρ. **ζητωκραυγώ** με τη σημ. «επευφημώ» (αργότερα –το 1870– πλάστηκε και επικράτησε τελικά ο τ. **ζητωκραυγάζω**) και το ουσ. **ζητωκραυγές** «επευφημίες» (και τα δύο μαρτυρούνται στα Πρακτικά τής Εθνοσυνέλευσης το 1843-44). Ο Στέφ. Κουμανούδης, πνευματώδης μελετητής τής Ελληνικής, παρατηρεί λογοπαίζοντας και σε γλαφυρό ύφος τα εξής περί τής λέξεως: *«Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος* [γνωστός λεξικογράφος] *τῷ 1835 κατέκρινε τὴν λέξιν, ἀλλ' αὕτη κραυγαστικὴ οὖσα φύσει κραυγάζει μέχρι σήμερον* [1900!], *καὶ ἀδύνατον νὰ ὑπερκραυγασθῇ ὑπὸ τῶν δυσχεραινόντων πρὸς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῆς γλώσσης τοῦ λάρυγγος, τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ νοῦ τὰ πάντα τ' ἀνθρώπινα κινοῦντος». (Συναγωγή νέων λέξεων...)*. Αξίζει επίσης να αναφερθεί συναφώς ότι η ***τραγιάσκα***, το γνωστό είδος καπέλου, συνδέεται άμεσα με το **ζήτω**! Προήλθε από παρανόηση των λόγων Ρουμάνων εκδρομέων στην Αθήνα, που φωνάζοντας «ζήτω η Ελλάδα» (trăiască Grecia) πετούσαν στον αέρα τις «τραγιάσκες» τους, δηλ. τα καπέλα τους (είδος κασκέτου).

ζητωκραυγάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1870] {ζητωκραύγασα} ♦ **1.** (αμετβ.) επευφημώ φωνάζοντας «ζήτω», κραυγάζω υπέρ (κάποιου), εκδηλώνω ζωηρό θαυμασμό και ενθουσιασμό (για κάτι): *τα πλήθη τον ζητωκραύγαζαν* ΣΥΝ. (λόγ.) αλαλάζω ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω, γιουχαΐζω ♦ **2.** (μετβ.) επευφημώ (κάποιον), εκδηλώνω (σε κάποιον) την επιδοκιμασία και τον ενθουσιασμό μου: *όλο το στάδιο ζητωκραύγαζε τον νικητή* || *όρθιοι ζητωκραύγαζαν την έξοχη ενέργεια τού παίκτη* ΣΥΝ. επευφημώ ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω*.

ζητωκραυγή (η) [1843] η επευφημία, η κραυγή «ζήτω»: *όλο το γήπεδο σειόταν από τις ~*.

ζιβάγκο (το) {άκλ.} **1.** ο κλειστός ανυψωμένος λαιμός χειμωνιάτικης κυρ. μπλούζας, που καλύπτει, εφαπτόμενος, τον λαιμό αυτού που τη φορά: *αυτό το πουλόβερ έχει ψηλό / χαμηλό / χαλαρό / σφιχτό ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε μπλούζα που έχει τέτοιο λαιμό: *μάλλινο / άσπρο / χοντρό / εφαρμοστό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zhivago, τίτλος κινηματογραφικής ταινίας, στην οποία ο κεντρικός ήρωας (Δρ Ζιβάγκο) φορούσε πουλόβερ με γυριστό γιακά, < ρωσ. Zhivago, όνομα ήρωα τού μυθιστορήματος *Doctor Zhivago* (1955) τού B.L. Pasternak].

ζιγκ-ζάγκ κ. **ζικ-ζάκ** επίρρ. **1.** με συνεχείς ελιγμούς: *η μηχανή ράβει το γαζί ~* **2. ζιγκ-ζάγκ** (το) (α) η κίνηση που χαρακτηρίζεται από συνεχείς ελιγμούς: *έκανε συνέχεια ~, προσπερνώντας τα αυτοκίνητα που βρίσκονταν στον δρόμο του* (β) (συνεκδ.) τμήμα δρόμου ή πορείας, που εξαναγκάζει σε τέτοια κίνηση: *ο δρόμος έχει πολλά ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zigzag, πιθ. < γερμ. zickzack, μάλλον ηχομιμητική λ., κατ' άλλους όμως ανάγεται στη γερμ. λ. Zacke «αιχμή»].

ζιγκολό (ο) {άκλ.} άνδρας που επί πληρωμή συνάπτει σεξουαλικές σχέσεις, κυρ. με γυναίκες μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. πόρνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gigolo < μεσν. γαλλ. giguer «χορεύω» < αρχ. γαλλ. gigue «μουσικό όργανο»].

ζιγκουράτ (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. γιγαντιαίος πύργος-ναός σε σχήμα βαθμιδωτής πυραμίδας με ιερό στην κορυφή, χαρακτηριστικός τής αρχιτεκτονικής τής αρχαίας Μεσοποταμίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ziggurat < ακκαδ. ziggurratu «διακοσμητικός πύργος»].

ζιζάνιο (το) {ζιζανί-ου | -ων} **1.** κάθε φυτό, κυρ. αγριόχορτο, που φυτρώνει σε εδάφη καλλιεργειών, παρεμποδίζοντας την ανάπτυξη των καλλιεργούμενων φυτών ΣΥΝ. τριβόλι, παράσιτο **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κάνει αταξίες, προκαλώντας αναστάτωση στους υπολοίπους: *σκέτο ~ αυτό το παιδί· δεν αφήνει άνθρωπο σε ησυχία* ΣΥΝ. ταραχοποιός, ταραξίας, άτακτος, διαβολάκι, σκανταλιάρης **3.** (μτφ.) το στοιχείο που επιφέρει σταδιακή αποσύνθεση και διάλυση, τροποποιώντας τα ισχύοντα δεδομένα: *το ~ τής αμφισβήτησης / τού ατομικισμού* ΣΥΝ. (μτφ.) μικρόβιο· ΦΡ. (μτφ.) ***ενσπείρω / σπέρνω ζιζάνια*** προκαλώ έριδες, διχόνοιες: *προσπαθούν με δηλώσεις να ενσπείρουν ζιζάνια στο εσωτερικό τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζιζάνιον*, πιθ. < σουμερ. zizān «σιτάρι» (πβ. κ. εβρ. zunēh). Η λ. απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 13, 25 *...ἦλθεν (...) ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐπέσπειρεν ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου καὶ ἀπῆλθεν*), όπου χρησιμοποιείται πάντοτε με αρνητική σημ. κατ' αντιδιαστολή προς το σιτάρι].

ζιζανιοκτόνο (το) φάρμακο για την εξολόθρευση των ζιζανίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. < *ζιζάνιο* + *-κτόνο* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτονία*].

ζιλέ (το) {άκλ.} το ανδρικό ή γυναικείο ελαφρύ γιλέκο, που φοριέται πάνω από το πουκάμισο. Επίσης **ζιλές** (ο). — (υποκ.) **ζιλεδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gilet < ισπ. jileco, βλ. κ. *γιλέκο*].

ζίλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το ταμπούρλο **2. ζίλια** (τα) μεταλλικά κρόταλα σε σχήμα μικρών δίσκων για συνοδία λαϊκού χορού ή τραγουδιού (συχνά στα κάλαντα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zil, πιθ. περσ. προελ.].

Ζιμπάμπουε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Zimbabwe = Δημοκρατία τής Ζιμπάμπουε) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Χαράρε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ζιμπάμπουε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zimbabwe < (γλ. Μπαντού) zimba we bahwe «πέτρινα σπίτια», όν. αρχαιολογικής περιοχής στα ΝΑ. τής χώρας, η οποία ως το 1979 ήταν γνωστή με το όν. *Ροδεσία* (αγγλ. Rhodesia), από τον Βρε-

τανό πολιτικό και οικονομολόγο C. Rhodes (1853-1902)].

ζιμπελίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κουνάβι που ζει σε δάση τής Β. Αμερικής και τής Ευρασίας (βλ.λ.). γνωστό για την απαλή, ζεστή και ακριβή γούνα του **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γούνα τού παραπάνω ζώου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. zibeline < ιταλ. zibellino, σλαβ. προέλ., πβ. ρωσ. sobol' «κουνάβι»].

ζιμπούλι (το) ▸ ζουμπούλι

ζίνια (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με μεγάλα πολύχρωμα άνθη σε ταξιανθίες (που ονομάζονται *κεφάλια*). [ΕΤΥΜ. < νεολατ. zinnia, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου J. Zinn (1727-59)].

ζίου-ζίτσου (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ιαπωνική τεχνική προσωπικής άμυνας χωρίς όπλα, με βίαιες λαβές σε συγκεκριμένα αδύνατα σημεία τού σώματος τού επιτιθεμένου, κατά την οποία χρησιμοποιείται η δύναμη και το βάρος τού ίδιου τού αντιπάλου για την εξουδετέρωσή του. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. jiu-jitsu < ιαπ. jūjitsu < jū «ευγένεια» + jitsu «τέχνη»].

ζιπ (το) {άκλ.} Η/Υ **1.** συσκευή για την αποθήκευση συμπιεσμένων αρχείων σε μεγάλης χωρητικότητας δισκέτες **2.** (συνεκδ.) η ίδια η δισκέτα που χρησιμοποιείται στην παραπάνω συσκευή **3.** (ως επίθ.) για αρχείο συμπιεσμένο με το σύστημα τής παραπάνω συσκευής. - (υποκ.) **ζιπάκι** (το) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. zip].

ζιπ-κιλότ (η/το) {άκλ.} το φαρδύ γυναικείο παντελόνι, που συνήθ. σταματά στο ύψος τού γονάτου και δίνει την εντύπωση φούστας: *μάλλινη / σπορ / μονόχρωμη / καρό ~.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. jupe-culotte < jupe «φούστα» (< αραβ. djubbah) + culotte (βλ. λ. *κιλότα*)].

ζιπουνάκι (το) {χωρ. γεν.} παιδικό κοντομάνικο εσώρουχο, που φοριέται από τη μέση και πάνω κατάσαρκα ως φανέλα.

ζιπούνι (το) {ζιπουν-ιού | -ιών} πανωφόρι με μήκος ώς τη μέση, συνήθ. εφαρμοστό και με μακριά μανίκια: *δερμάτινο ~.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζιπούνιν* < *ζιπόνιν* < βεν. zipon].

ζιρκόνιο (το) {ζιρκονίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Zr) αργυρόλευκου χρώματος, που έχει ιδιαίτερη σημασία στον τομέα των εφαρμογών τής πυρηνικής ενέργειας (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2.** ΟΡΥΚΤ. το πυριτικό ορυκτό τού παραπάνω στοιχείου, με μεγάλο δείκτη διάθλασης και έντονη διάχυση φωτός· είναι ευρέως διαδεδομένο στην κοσμηματοποιία λόγω των ελκυστικών ιδιοτήτων του και τής ασύγκριτα χαμηλής τιμής του σε σχέση με τους πολύτιμους λίθους. Επίσης **ζιργκόν** {άκλ.} (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Zirkon < γαλλ. jargon < ιταλ. giargone < περσ. zargūn «χρυσαφής»].

ζο (το) ▸ ζώο

ζογκλέρ (ο) {άκλ.} **1.** επαγγελματίας τού θεάματος που εκτελεί κυρ. ταχυδακτυλουργικές ή ακροβατικές ασκήσεις, ψυχαγωγώντας το κοινό, συνήθ. στο τσίρκο **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για αθλητή ή συνήθ. σε ομαδικό άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) που διακρίνεται για το θεαματικό του παιχνίδι: *~ των γηπέδων.* — **ζογκλερικός, -ή, -ό.** [ΕΤΥΜ. < γαλλ. jongleur < λατ. joculator < ρ. joculor «παίζω, χαριεντίζομαι»].

ζόμπι (το) {άκλ.} **1.** (στο βουντού) το σώμα νεκρού που «επαναφέρεται» από κάποιον στη ζωή με υπερφυσικό τρόπο, για να τον υπηρετήσει ως άβουλο και άφωνο όργανό του· (μτφ.-μειωτ.) **2.** άνθρωπος με ιδιαίτερα εκκεντρική και παράξενη εμφάνιση ή με κινήσεις και αντιδράσεις αφύσικες και μηχανικές **3.** εξαιρετικά άσχημος άνθρωπος ή και πολύ ρυτιδωμένος και καταβεβλημένος λόγω προχωρημένης ηλικίας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. zombie, πιθ. συνδ. με την κονγκολέζικη λ. nzambi «θεός»].

ζορζέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ λεπτό μεταξωτό ή μάλλινο ύφασμα. [ΕΤΥΜ. < Georgette, επωνυμία αγγλ. εμπορικού οίκου, που διαβάστηκε με γαλλ. προφορά].

ζόρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-λαϊκ.) **1.** η καταναγκαστική πίεση που ασκείται σε κάποιον για πράξη ή στάση, για την οποία εκδηλώνει απροθυμία, αδιαφορία ή αντίθεση ΣΥΝ. βία, εξαναγκασμός, στανιό· ΦΡ. ***με το ζόρι*** (i) με τη βία, με το στανιό: *δεν ήθελε να έρθει· ~ τον φέραμε ώς εδώ* ΣΥΝ. με εξαναγκασμό, με πίεση (ii) με μεγάλη δυσκολία, προσπάθεια: *~ κρατήθηκα να μη σκάσω στα γέλια* **2.** η δυσκολία που αντιμετωπίζει κανείς, οτιδήποτε δυσχεραίνει και παρεμποδίζει: *αυτή η άσκηση είναι μεγάλο ~ || έχει πολλά ~ να περάσει!* ΣΥΝ. δυσκολία, δυσχέρεια· ΦΡ. ***τραβάω ζόρι*** βλ. λ. *τραβώ.* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. zor].

ζορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζόρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** εξαναγκάζω (κάποιον να καταβάλει έντονες προσπάθειες), ασκώ πίεση (εκβιάζοντας συγκεκριμένη εξέλιξη ή αποτέλεσμα): *έπρεπε να τον ζορίσω, για να μου δώσει απάντηση || τον ζορίζουν απ' όλες τις πλευρές, αλλά αυτός δεν υποχωρεί!* ΣΥΝ. πιέζω, στρυμώχνω **2.** χρησιμοποιώ (κάτι) κατά εξαντλητικό τρόπο, οδηγώντας το στα όρια των δυνατοτήτων του (συσκευής ή μηχανής): *μην τη ζορίζεις άλλο τη μηχανή, γιατί θα χαλάσει* **3.** φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: *ο ρεπόρτερ ήθελε να ζορίσει τον καλεσμένο του με επιθετικές ερωτήσεις* ΣΥΝ. στρυμώχνω ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι δυσκολότερος· ΦΡ. ***ζορίζουν τα πράγματα*** η κατάσταση γίνεται πιο δύσκολη: *αν δει ότι ~, θα τα παρατήσει* ΣΥΝ. σκούρα τα πράγματα **5.** (μεσοπαθ. ***ζορίζομαι***) δυσκολεύομαι σε κάτι, αισθάνομαι να με πιέζουν: *~ οικονομικά / επαγγελματικά || όταν ζορίζεται, αντιδρά απότομα* ΣΥΝ. πιέζομαι, (λαϊκ.) τα βρίσκω σκούρα, τα βρίσκω μπαστούνια. — **ζόρισμα** (το), (υποκ.) **ζορισματάκι** (το).

ζόρικος, -η/-ια, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που δύσκολα αποδέχεται ή υποτάσσεται σε απαιτήσεις άλλων: *είναι πολύ ~ στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. σκληρός ΑΝΤ. υποχωρητικός, συμβιβαστικός, βολικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, σκληρότητα ή απειλητικότητα: *είναι πολύ ~· δεν μπορώ να του επιβληθώ·* ΦΡ. (α) ***κάνω τον ζόρικο (σε κάποιον)*** συμπεριφέρομαι με επιθετικό, άγριο τρόπο (σε κάποιον), χρησιμοποιώ απειλές ή έχω απειλητικό ύφος (β) ***ζόρικο αντράκι*** (ειρων.) για άντρα που παριστάνει τον σκληρό, χωρίς να πείθει γι' αυτό **3.** (ενέργεια ή εργασία) που έχει μεγάλη δυσκολία: *~ άσκηση / δουλειά / υπόθεση || ζόρικα τα πράγματα στην οικονομία με τα νέα μέτρα!* — **ζόρικα** επίρρ.

ζοριλήδικος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα ΣΥΝ. ζόρικος **2.** αυτός που προκαλεί δυσκολία κατά την εκτέλεσή του: *είναι πολύ ~ αυτή η δουλειά* ΣΥΝ. ζόρικος.

ζοριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η προκλητική επίδειξη δύναμης, η επιθετική, απειλητική συμπεριφορά: *αρχίζω τα ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταηλίκι, μαγκιά, τσαμπουκάς. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorluk].

ζορμπαλίκι κ. **ζορμπαδιλίκι** (το) (λαϊκ.) η προκλητική, επιθετική και απειλητική συμπεριφορά ή ενέργεια. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorbalik].

ζορμπάς (ο) {ζορμπάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει επιθετική, βίαιη συμπεριφορά **2.** άνθρωπος ανέμελος, που ζει έντονα και με τρόπο αντισυμβατικό **3.** (παλαιότ.) το ένοπλο μέλος άτακτου στρατού, που ακολουθούσε τη ζωή τής παρανομίας με αρπαγές, βιασμούς, καταστροφές κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorba].

Ζορρό (ο) {άκλ.} κινηματογραφικός και τηλεοπτικός ήρωας, δεινός ξιφομάχος και σκοπευτής, που έκρυβε την πραγματική του ταυτότητα και παρενέβαινε μασκοφόρος και ντυμένος στα μαύρα, για να υπερασπιστεί το δίκαιο και τους αδυνάτους· ΦΡ. (ειρων.) ***κάνω τον Ζορρό*** παριστάνω τον προστάτη, τον σωτήρα άλλων, εμφανίζομαι αυτόκλητα ως τιμωρός των κακών. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zorro < ισπ. zorro «αλεπού», πράγμα που συμβαδίζει με τον χαρακτήρα τού προσώπου, το οποίο πρωτοπαρουσιάστηκε το 1920 στην ταινία *The mark of Zorro (Το σημάδι τού Ζορρό),* όπου τον Ζορρό υποδύθηκε ο Douglas Fairbanks].

ζούγκλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τροπικό δάσος, συχνά αδιαπέραστο, με πλουσιότατη άγρια πανίδα και χλωρίδα: *η ~ τού Αμαζονίου·* ΦΡ. (κακόσ.) ***νόμος τής ζούγκλας*** (i) ο νόμος τής φυσικής επικράτησης τού ισχυροτέρου εις βάρος τού πιο αδύνατου (ii) η χρήση οποιουδήποτε διαθέσιμου μέσου από την πλευρά τού ισχυροτέρου για την επικράτησή του σε ανταγωνισμό ΣΥΝ. ο νόμος / το δίκαιο τού ισχυροτέρου **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο κυριαρχεί η βία, η έλλειψη ασφάλειας ή ο απάνθρωπος ανταγωνισμός: *η σύγχρονη ~ τής κοινωνίας μας || ~ καταντήσαμε! Κινδυνεύεις ακόμη και μέσα στο σπίτι σου!* **3.** (μτφ.) η χαώδης κατάσταση : *η ~ των διατάξεων και των ρυθμίσεων τού φορολογικού συστήματος.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jungle < αγγλ. jungle < χίντι jangal «δάσος» < σανσκρ. jāṅgala].

ζούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το ζωύφιο, το έντομο ΣΥΝ. ζουζούνι, μαμούνι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ο εξαιρετικά μικρόσωμος ή ο πολύ μικρός στην ηλικία. — (υποκ.) **ζουδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζούδιον* < αρχ. *ζῴδιον,* υποκ. τής λ. *ζῷον*].

ζούζουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ζωύφιο, ζουζούνι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ζωηρό και άτακτο μικρό. [ΕΤΥΜ. Άλλος τ. τού *ζούζουνο* < *ζουζούνι*].

ζουζούνα (η) ως προσφώνηση σε ζωηρή και χαριτωμένη κοπέλα. — (υποκ.) **ζουζουνίτσα** (η).

ζουζούνι (το) {ζουζουν-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** έντομο μικρών διαστάσεων, κυρ. αυτό που πετά παράγοντας έναν χαρακτηριστικό βόμβο ΣΥΝ. ζωύφιο **2.** (ως χαρακτηρισμός) για ζωηρό, άτακτο παιδί. — (υποκ.) **ζουζουνάκι** (το). [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. (από τον ήχο *ζου-ζου*) + παραγ. επίθημα *-ούνι,* κατά το *μαμούνι·* πβ. κ. βουλγ. žužukam «ζουζουνίζω»].

ζουζουνιά (η) (χαϊδευτ.-οικ.) πείραγμα ή αταξία.

ζουζουνίζω ρ. αμετβ. {ζουζούνισα} (για έντομα) παράγω τον χαρακτηριστικό βόμβο τού εντόμου που πετά ΣΥΝ. βουίζω. - **ζουζούνισμα** (το).

ζούλα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η μυστικότητα· ΦΡ. (οικ.) ***στη ζούλα*** στα κρυφά, χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *ο γιατρός τού απαγόρευσε τελείως το κρασί, αλλά ~ πίνει κανένα ποτηράκι || πέρασε τα λαθραία ~* ΣΥΝ. στα κλεφτά, μυστικά, στα μουλλωχτά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.* [ΕΤΥΜ. < *ζουλώ* (υποχωρητ.)].

ζουλάπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το άγριο ζώο ΣΥΝ. αγρίμι **2.** (μτφ.-υβριστ.) βλάκας, ηλίθιος, αγαθός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουλάπιν,* πιθ. < αλβ. zullap «άγριο ζώο», πβ. κ. ρουμ. zulape].

ζούληγμα κ. **ζούλημα** κ. **ζούλισμα** (το) {ζουλήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιέζει δυνατά κανείς, συνήθ. με τα δάχτυλα, κάτι **2.** το σημάδι που μένει όταν ζουλήξει κανείς κάποιον.

ζούληξα ρ. ▸ ζουλώ

Ζουλού (οι) [1897] {άκλ.} **1.** έθνος τής επαρχίας Νατάλ τής Ν. Αφρικής **2.** ***Ζουλού*** (η / τα) η γλώσσα των Ζουλού, που ανήκει στη γλωσσική ομάδα Μπαντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.* [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zulu, λ. τής γλ. Μπαντού, αγν. ετύμου].

ζουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ζουλάς... | ζούλη-σα κ. -ξα, -ιέμαι, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) προκαλώ πιέζοντας ελαστική ή μόνιμη παραμόρφωση σε επιφάνεια ή αντικείμενο: *του ~ το μάγουλο || ~ το σωληνά-*

ριο τής οδοντόπαστας ΣΥΝ. πιέζω, (λαϊκ.) ζουπώ. Επίσης **ζουλίζω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουλίζω* < αρχ. *διυλίζω*, με τροπή *δι-* > *ζ-*, πβ. *διαβολιά – ζαβολιά*].

ζουμ (το) {άκλ.} **1.** φακός ή σύστημα φακών μεταβλητής εστιακής απόστασης που χρησιμοποιούνται για τη λήψη φωτογραφικής ή κινηματογραφικής σκηνής, κατά τρόπον ώστε να φαίνεται πως ο φακός το προσεγγίζει (ή απομακρύνεται από αυτό): *φακός ~ || βιντεοκάμερα με ~* **2.** η λήψη (φωτογραφική / κινηματογραφική) με τέτοιο σύστημα φακών: *ο σκηνοθέτης άρχισε με ένα αργό ~ στο πρόσωπο τού παιδιού || κάνω ~ σε κάτι* ΣΥΝ. εστίαση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zoom, ηχομιμητική λ.].

ζουμάρω ρ. αμετβ. {ζουμάρισα κ. ζούμαρα} κάνω ζουμ (βλ.λ.): *ο φακός ζούμαρε στο πρόσωπο τού πρωταγωνιστή.*

ζουμερός, -ή, -ό [μεσν.] (καθημ.) **1.** (κυρ. για καρπούς, φαγώσιμα κ.λπ.) αυτός που έχει χυμό, ζουμί: *~ πορτοκάλι || τα ~ φρούτα τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. (λόγ.) χυμώδης, εύχυμος ΑΝΤ. ξερός, στεγνός **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει ουσία, που έχει περιεχόμενο: *~ άρθρο / συζήτηση / λόγια* ΣΥΝ. μεστός, ουσιαστικός, ουσιώδης ΑΝΤ. ανούσιος, αδιάφορος (β) (για γυναίκα) αυτή που έχει πλούσιες καμπύλες.

ζουμί (το) {ζουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κάθε φυσικό υγρό που περιέχεται ή παράγεται από ζωντανό οργανισμό, κυρ. φυτικό, ή από τμήμα τού οργανισμού αυτού: *αυτό το φρούτο έχει πολύ ~ || το ~ τού κρέατος* ΣΥΝ. χυμός **2.** ο ζωμός (από βρασμένο κρέας, λαχανικά κ.λπ.): *το φαγητό έχει πολύ ~* ΦΡ. (α) (εκφραστ.-σκωπτ.) ***με παίρνουν τα ζουμιά*** δακρύζω, βάζω τα κλάματα από συγκίνηση (β) (εκφραστ.) ***βράζω στο ζουμί μου*** κυριαρχούμαι από δυσάρεστα συναισθήματα (φθόνου, οργής κ.λπ.) και δεν τα εκδηλώνω: *μην κοιτάς που δεν αντέδρασε. Βράζει στο ζουμί του* (γ) (εκφραστ.-σκωπτ.) ***η γριά (η) κότα έχει το ζουμί*** βλ. λ. *κότα* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί την ουσία, το σημαντικό περιεχόμενο ενός πράγματος: *αυτή η είδηση έχει πολύ ~ || το ~ τού έργου συνοψίζεται στο εξής...* ΣΥΝ. νόημα, ενδιαφέρον, ουσία, (λαϊκ.) ψητό **4.** (μτφ.-οικ.) το οικονομικό κέρδος: *αυτές οι δουλειές δεν έχουν ζουμί.* — (υποκ.) **ζουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουμίν* < *ζωμίν* < μτγν. *ζωμίον*, υποκ. τού αρχ. *ζωμός*].

ζουμπάς κ. **ζουπάς** (ο) {ζουμπάδες} **1.** το εργαλείο (κυρ. από χάλυβα) που χρησιμοποιείται για να τρυπάει μέταλλα ή για να σπρώχνει τα καρφιά βαθύτερα, ώστε να μην προεξέχουν οι κεφαλές τους **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο εξαιρετικά κοντός, μικρόσωμος άνθρωπος ΣΥΝ. κοντός, νάνος ΑΝΤ. ψηλός, (λαϊκ.) λελέκι, ντερέκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zimba].

ζούμπερο (το) **1.** το μικρό έντομο ΣΥΝ. ζωύφιο, ζούζουλο, ζουζούνι **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με καχεκτική και άσχημη εμφάνιση ΣΥΝ. κακοφτειαγμένος.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. zonbrŭ].

ζουμπούλι κ. **ζιμπούλι** (το) {ζουμπουλ-ιού | -ιών} (καθημ.) ο υάκινθος και συνεκδ. το άνθος του. — (υποκ.) **ζουμπουλάκι** κ. **ζιμπουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sümbül].

ζουμπουρλούδικος, -η, -ο (εκφραστ.-προφορ.) παχουλός, στρουμπουλός.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ζουπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ζουπάς... | ζούπη-σα κ. -ξα, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) ασκώ πίεση με τα δάχτυλα σε κάτι προς τα κάτω ΣΥΝ. ζουλώ. Επίσης **ζουπίζω**. — **ζούπισμα** κ. **ζούπηγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ζουπίζω* (με μεταπλασμό κατά το συνώνυμο *ζουλώ*) < **διοπίζω* «αποχυμώνω, βγάζω τον χυμό» < *δι(α)-* + αρχ. *όπίζω* < *όπός* «χυμός». Το αρχ. *όπός* < I.E. *sokʷ-os «χυμός», πβ. αρχ. σλαβ. sokŭ, λιθ. svekas, πιθ. κ. λατ. sucus (> γαλλ. suc) κ.ά.].

ζούρλα (η) (λαϊκ.) η τρέλα. Επίσης **ζούρλια** κ. **ζουρλαμάρα**.

ζουρλαίνω ρ. μετβ. {ζούρλα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρελαίνω, κάνω (κάποιον) να χάσει τα λογικά του: *θα με ζουρλάνουν αυτά τα παιδιά με τις φωνές τους* ΣΥΝ. παλαβώνω, (λαϊκ.) μουρλαίνω, λωλαίνω, βουρλίζω **2.** ξεμυαλίζω, προκαλώ μεγάλη χαρά ή επιθυμία (σε κάποιον): *τον ζούρλανε με την ομορφιά της || ζουρλάθηκε με τα καλά νέα* ΣΥΝ. ξετρελαίνω.

ζουρλαμάρα (η) → ζούρλα

ζουρλομανδύας (ο) [1893] {χωρ. γεν. πληθ.} ρούχο από ανθεκτικό, σκληρό υλικό με μακριά μανίκια, που περνούν από μπροστά και δένονται πίσω από την πλάτη, ώστε να δεσμεύονται τα χέρια αυτού που το φορά (κυρ. για βίαιους και επικίνδυνους φρενοβλαβείς)· ΦΡ. (α) ***του φόρεσαν ζουρλομανδύα*** τον έκλεισαν σε φρενοκομείο (β) ***του χρειάζεται ζουρλομανδύας*** πρέπει να τον κλείσουν σε φρενοκομείο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. camisole de force].

ζουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που εκδηλώνει την τρέλα του, ζουρλός ΣΥΝ. τρελός, μουρλός **2.** πρόσωπο που είναι εκκεντρικό, πολύ ζωηρό: *κοίτα τη ~, τι φοράει πάλι!* ΣΥΝ. ψώνιο, τρελάρα / τρελάρας, (αργκό) περίπτωση.
[ΕΤΥΜ. < *ζουρλός* + *παντιέρα* «σημαία», οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που εκδηλώνει την τρέλα του, που την κάνει «σημαία»· πβ. κ. *βλάκας με πατέντα*].

ζουρλός, -ή, -ό (λαϊκ.) τρελός ΣΥΝ. μουρλός, ανισόρροπος, παλαβός, κουζουλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογήσεις: (α) < *ζερβός* + *τρελός* (με συμφυρμό) (β) < *(σ)βουρλός* < *σβουρίζομαι* «γυρίζω σαν σβούρα, σαν τρελός»· (γ) < βεν. zurlo «άστατος, ελαφρόμυαλος»].

ζουρνάς (ο) {ζουρνάδες} λαϊκό ξύλινο πνευστό όργανο, που παράγει οξύ και διαπεραστικό ήχο και αποτελούσε παλαιότ. το κατεξοχήν όργανο υπαίθριων εορταστικών συγκεντρώσεων· ΦΡ. ***η τελευταία τρύπα τού ζουρνά*** για πρόσωπο που είναι τελευταίο σε μια ιεραρχία, που δεν έχει την παραμικρή ισχύ ή δυνατότητα λήψεως αποφάσεων ΣΥΝ. ο τελευταίος τροχός τής αμάξης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zurna < περσ. sūrnā «είδος τρομπέτας (που τη χρησιμοποιούσαν σε εορταστικές εκδηλώσεις)» < sūr «εορτή» + nā(y) «καλάμι»].

ζουρνατζής (ο) {ζουρνατζήδες} ο οργανοπαίκτης τού ζουρνά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zurnacı].

ζούφιος, -α, -ο → τζούφιος

ζοφερός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει καθόλου φως, ο εξαιρετικά σκοτεινός, ώστε να προκαλεί φόβο: *~ σκότος / νύχτα || ~ υπόγεια* ΣΥΝ. θεοσκότεινος, κατασκότεινος, (λόγ.) ερεβώδης ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί απαισιοδοξία και ανασφάλεια, που εμπνέει φόβο και απελπισία: *ζούμε σε ~ καιρούς || ύστερα από αυτή την αποτυχία, το μέλλον του διαγράφεται ~ || ~ ύφος / έκφραση* ΣΥΝ. δυσοίωνος, μαύρος. — **ζοφερά** επίρρ., **ζοφερότητα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζόφος*].

ζόφος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το βαθύ και απειλητικό ή τρομακτικό σκοτάδι ΣΥΝ. (λόγ.) έρεβος, (καθημ.) σκοτεινιά, μαυρίλα ΑΝΤ. φως, λάμψη, (λόγ.) φέγγος **2.** (μτφ.) η κατάσταση βαθιάς απογοήτευσης ή μελαγχολίας, παντελούς έλλειψης αισιόδοξων προοπτικών. — **ζοφώδης, -ης, -ες** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., προφανώς συνδ. με τη λ. *ζέφυρος* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι η ονομασία τού ανέμου ανάγεται σε θ. **ζέφος*. Η λ. *ζόφος* παρουσιάζει όμοιο επίθημα με τα συνώνυμα *δνόφος, γνόφος* (βλ.λ.)].

ζοχάδα (η) (λαϊκ.) **1.** η αιμορροΐδα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) (συνήθ. σε πληθ.) η κακόκεφη και δύστροπη διάθεση: *ασ' τον, γιατί έχει πάλι τις ~ του σήμερα || είναι στις ~ του* ΣΥΝ. τσαντίλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σοχάδα* < μτγν. *ἐσοχάς* (συνήθ. πληθ. *ἐσοχάδες*) < *εἰσοχή* < αρχ. *εἰσέχω*].

ζοχάδας (ο) (λαϊκ.) αυτός που είναι συνεχώς νευριασμένος, δύστροπος.

ζοχαδιάζω ρ. μετβ. {ζοχάδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) προκαλώ εκνευρισμό (σε κάποιον), (του) χαλάω τη διάθεση: *μη με ζοχαδιάζεις πρωινιάτικα! || ζοχαδιάστηκε επειδή του πήγα κόντρα!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, (λαϊκ.) τσαντίζω.

ζοχαδιάρης, -α, -ικο **1.** (κυριολ.) αυτός που υποφέρει συχνά από αιμορροΐδες **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δύστροπη, ιδιότροπη συμπεριφορά, που συμπεριφέρεται πολύ νευρικά ΣΥΝ. ζοχάδας, δύστροπος. Επίσης **ζοχαδιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *ζοχάδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

ζοχός (ο) (παλαιότ. ορθ. *ζωχός*) αγκαθωτό, ποώδες ζιζάνιο που χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή ή τρώγεται βραστό ως λαχανικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζοχός / ζόχος* < μτγν. *σόγχος*, αγν. ετύμου].

ζύγαινα (η) {ζυγαινών} είδος καρχαρία των τροπικών θαλασσών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζυγόν / ζυγός*, λόγω τού σχήματος τής κεφαλής αυτού τού είδους καρχαρία].

ζυγαριά (η) **1.** όργανο με το οποίο μετριέται το βάρος αντικειμένων σύμφωνα με τη θέση στην οποία ισορροπεί μία ράβδος, από τα άκρα τής οποίας κρέμονται δύο πανομοιότυποι δίσκοι, στον έναν από τους οποίους τοποθετείται το αντικείμενο που ζυγίζουμε και στον άλλο ζύγια: *~ παραδοσιακή* ΣΥΝ. (λόγ.) πλάστιγγα, ζυγός, (λαϊκ.) παλάντζα **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε όργανο μετρήσεως βάρους: *χάλασε η βελόνα τής ~ || ακριβείας / μπάνιου / κουζίνας / ηλεκτρονική*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγαρέα* < **ζυγάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζυγός*].

ζύγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** καθένα από τα διαφορετικού βάρους βαρίδια, που χρησιμοποιούνται κατά το ζύγισμα: *αυτός ο σάκος θέλει ζύγια των δύο οκάδων* ΣΥΝ. (στον πληθ.) σταθμά **2.** ο υπολογισμός τού βάρους με ζυγαριά, το ζύγισμα: *κλέβει στο ~ || πουλάει με το ~* ΣΥΝ. ζύγιση, μέτρημα, ζύγιασμα **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα ομοειδών υλικών που αντιστοιχεί σε κάθε ζύγισμα: *παράγγειλα ένα ~ κάρβουνα / σταφίδα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζύγιν* < μτγν. *ζύγιον*, υποκ. τού αρχ. *ζυγόν (τό) / ζυγός (ό)*].

ζυγιά (η) (λαϊκ.) **1.** το ζευγάρι **2.** ζευγάρι μουσικών οργάνων (βιολί – λαούτο, ζουρνάς – νταούλι, κλαρίνο – λαούτο κ.λπ.): *στον γάμο ήταν δυο ζυγιές όργανα.*

ζυγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ζύγ-ιασα, -ιάζομαι κ. -ιέμαι, -ιάστηκα, -ιασμένος} **1.** υπολογίζω βάρος με ζυγαριά ΣΥΝ. ζυγίζω **2.** (μτφ.) συγκρίνω (υπολογίζοντας τα θετικά και τα αρνητικά) πριν φτάσω στο τελικό συμπέρασμα, απόφαση: *για κάθε σου βήμα πρέπει να ζυγιάζεις όλα τα ενδεχόμενα || «την ξενιτειά, την ορφανιά, την πίκρα, την αγάπη, τα τέσσερα τα ζύγιασαν, βαρύτερα είν' τα ξένα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. σταθμίζω· (μεσοπαθ. **ζυγιάζομαι** κ. **ζυγιέμαι**) **3.** ισορροπώ, κανονίζω τη θέση τού κέντρου βάρους μου, ώστε να εξασφαλίζεται η ισορροπία μου: *ζυγιάστηκε στο ένα πόδι* **4.** αιωρούμαι πάνω από ένα σημείο, μετεωρίζομαι ισορροπώντας: *το γεράκι ζυγιάστηκε πάνω από το υποψήφιο θύμα του και έκανε κάθετη εφόρμηση.* — **ζύγιασμα** (το).

ζυγίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω συνολικό βάρος (αντίστοιχο προς ορισμένα κιλά ή άλλη μονάδα μετρήσεως τού βάρους): *είναι πολύ χοντρός· πρέπει να ζυγίζει πάνω από εκατό κιλά || πόσο ζυγίζει ένα αυτοκίνητο σε τόνους;* **2.** (για ζυγαριές, άλλα όργανα μετρήσεως βάρους) δείχνω το βάρος: *οι ζυγαριές ακριβείας ζυγίζουν καλύτερα* **3.** προσδιορίζω το βάρος (κάποιου πράγματος) κυρ. με ζυγαριά: *έδωσε στον μανάβη τα ψώνια, να τα ζυγίσει || ζυγίζεται κάθε πρωί, για να παρακολουθεί το βάρος της* ΣΥΝ. σταθμίζω, ζυγιάζω ♦ (μετβ.) **4.** (μτφ.) εκτιμώ, αποδίδω ορισμένη αξία σε (κάποιον/κάτι): *εγώ τον άνθρωπο δεν τον ~ από τα λεφτά, μα απ' την καρδιά του || τον ζύγισα με το μάτι τι χαρακτήρας είναι* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κρίνω, αξιολογώ **5.** (μτφ.) συνυπολογίζω τον θετικό και

αρνητικό αντίκτυπο (σε κάτι): *να ζυγίζεις τις κουβέντες σου* (να μιλάς προσεκτικά), *γιατί δεν ξέρεις πάντα ποιος σε ακούει* ΣΥΝ. υπολογίζω, αναμετρώ • **6.** παρατάσσω κατά ευθύγραμμες σειρές: *ο καθένας να ζυγιστεί με τον μπροστινό του* || *ο λοχίας ζύγισε τους στρατιώτες του για την παρέλαση* ΣΥΝ. ευθυγραμμίζω **7.** ΝΑΥΤ. επιτυγχάνω τη σύμπτωση τού διαμήκους άξονα τού πλοίου με τον άξονα τού στενού ή τής διώρυγας που θα διαπλεύσει: *~ πλοίο.* — **ζύγισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζυγός*].

ζύγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο υπολογισμός βάρους με ζυγαριά: *καθημερινή ~ τού βρέφους* ΣΥΝ. ζύγισμα, στάθμιση • **2.** η κατά ευθύγραμμες σειρές παράταξη ομάδας, συνόλου: *~ επί δεξιά / αριστερά.*

ζυγιστής κ. **ζυγιαστής** (ο) ο υπάλληλος τελωνείου που ζυγίζει τα προς έλεγχο εμπορεύματα, κυρ. για να εξακριβωθεί το δηλωθέν βάρος τους.

ζυγιστικά (τα) τα τέλη που καταβάλλονται για τη ζύγιση προϊόντων ως αμοιβή τού ζυγιστή.

ζυγολόγιο (το) {ζυγολογί-ου | -ων} το εμπορικό βιβλίο ή οποιαδήποτε κατάσταση, στην οποία αναγράφονται τα βάρη των ζυγισμένων εμπορευμάτων.

ζυγολούρι (το) {ζυγολουρ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) ο συνήθ. μακρύς ιμάντας που χρησιμοποιούσαν για την πρόσδεση τού ζυγού στο τιμόνι (αλετριού ή κάρου). Επίσης **ζυγόλουρο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγόλουρον* < αρχ. *ζυγόλωρον* < *ζυγός* + *λῶρος* (βλ.λ.)].

ζυγός (ο) (λόγ.) **1.** η παραδοσιακή κυρ. ζυγαριά, ως όργανο υπολογισμού τού βάρους σωμάτων: *ο ~ τού φαρμακοποιού* || *~ ακριβείας* ΣΥΝ. ζυγαριά, (λόγ.) πλάστιγγα, (λαϊκ.) παλάντζα **2.** (ειδικότ.) το οριζόντιο τμήμα, στέλεχος τής παραδοσιακής ζυγαριάς, από τις άκρες τού οποίου αναρτώνται οι δύο πλάστιγγες: *ο ~ κλίνει προς τα δεξιά* ΣΥΝ. φάλαγγα • **3. Ζυγός** (ο) (α) ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ. το έβδομο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που συμβολίζεται με τη ζυγαριά και που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/9-23/10 (γ) (συνεκδ.) κάθε άτομο που είναι γεννημένο κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου • **4.** το εγκάρσιο εξάρτημα σε άροτρα ή άμαξες, στο οποίο ζεύονται τα υποζύγια **5.** (μτφ.) (α) κάθε είδους καταπίεση, τυραννικό καθεστώς: *ο ελληνισμός αποτίναξε τον βαρύ ~ τού κατακτητή* || *αβάσταχτος / ατιμωτικός ~* || *«τού Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει»* || *ο ~ των προκαταλήψεων / τής αμορφωσιάς* ΣΥΝ. σκλαβιά, υποταγή (β) η βαριά εργασία· ΦΡ. ***είμαι / μπαίνω στον ζυγό*** εργάζομαι, στρώνομαι στη δουλειά • **6.** η στοίχιση σε ευθεία γραμμή κατά μέτωπο, καθώς και καθεμιά από τις γραμμές αυτές: (στον στρατό) *παράταξη εφ' ενός ζυγού* || (γυμναστικό πρόσταγμα) *πυκνώστε τους ~!* ΣΥΝ. γραμμή· ΦΡ. (παράγγελμα) ***τους ζυγούς λύσατε!*** για τη διάλυση παράταξης, που ισοδυναμεί με άδεια αποχώρησης: *ο λοχίας φώναξε: ~!* ΣΥΝ. διαλυθείτε • **7.** ΗΛΕΚΤΡ. η χάλκινη ή αλουμινένια ράβδος, μέσω τής οποίας το ρεύμα υψηλής τάσεως διαμοιράζεται στους επιμέρους αγωγούς: *~ εξισορρόπησης* • **8.** ΑΘΛ. ***ασύμμετροι ζυγοί*** (α) ζεύγος παράλληλων ξύλινων δοκών με διαφορά ύψους μεταξύ τους, οι οποίοι στηρίζονται συνήθ. σε κοινή βάση, και χρησιμοποιούνται σε ιδιαίτερο αγώνισμα τής ενόργανης γυμναστικής γυναικών και από τους άνδρες ως δίζυγο με παράλληλους και ισοϋψείς ζυγούς (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα γυμναστικής στο οποίο χρησιμοποιείται το παραπάνω όργανο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ζυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *ζεύγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ζεύω*].

ζυγός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συγκροτείται από δύο ομοειδή μέρη **2.** (αριθμός) που διαιρείται ακριβώς διά τού δύο, αφήνοντας υπόλοιπο μηδέν ΣΥΝ. άρτιος, στρογγυλός ΑΝΤ. μονός, περιττός **3.** αυτός που κατά σύμβαση αριθμείται, συμβολίζεται ή παρουσιάζεται με άρτιο αριθμό: *οι ~ μέρες τού μήνα*· ΦΡ. ***μονά-ζυγά*** βλ. λ. *μονός.*

ζυγοστάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} εργασία που γίνεται πάνω σε περιστρεφόμενους άξονες (λ.χ. των μηχανών εργοστασίου, τής έλικας πλοίου, των τροχών αυτοκινήτου κ.λπ.) για να αποτραπεί η καταπόνησή τους από τη φυγόκεντρο δύναμη και να διατηρηθεί η ισορροπία τού βάρους των περιστρεφόμενων σωμάτων ως προς τον άξονα περιστροφής τους. — **ζυγοσταθμίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. équilibrage].

ζυγούρι (το) {ζυγουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αρνί που βρίσκεται στον δεύτερο χρόνο τής ζωής του. — **ζυγουρήσιος, -ια, -ιο.**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγούριν*, υποκ. τού αρχ. *ζυγός*].

ζύγωμα (το) [μτγν.] {ζυγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλησίασμα, η προσέγγιση • **2.** ΑΝΑΤ. η οστέινη καμάρα στην εξωτερική άκρη τής κόγχης τού ματιού, που σχηματίζεται από την ένωση των μήλων και των ζυγωματικών αποφύσεων τού κροταφικού οστού **3.** ΗΛΕΚΤΡ. το σιδερένιο κομμάτι ή το σύνολο σιδερένιων κομματιών που αποτελούν τον σκελετό μιας ηλεκτρικής μηχανής, συγκρατώντας τα κινητά της μέρη.

ζυγωματικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα σημεία τού κρανίου δίπλα στο ζύγωμα (βλ.λ.): *~ οστό / μυς / νεύρο / απόφυση* **2. ζυγωματικό** (το) καθένα από τα οστά από την κάθε πλευρά τού προσώπου, που βρίσκονται κάτω από τα μάτια σχηματίζοντας την προεξοχή των μήλων: *το πρόσωπο των Μογγόλων διακρίνεται για τα έντονα ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < *ζύγωμα* < αρχ. *ζυγῶ* «συνδέω, συναρμόζω» (βλ. λ. *ζυγώνω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zygomatique].

ζυγώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) προσεγγίζω, έρχομαι κοντύτερα: *τι φοβάσαι και δεν ζυγώνεις;* ΣΥΝ. πλησιάζω, σιμώνω ΑΝΤ. μακραίνω, απομακρύνομαι ♦ **2.** (μετβ.) πλησιάζω, προχωρώ προς το σημείο όπου βρίσκεται (κάποιος/κάτι): *δεν τον ζυγώνει, μην τον κολλήσει κι αυτόν γρίπη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζυγῶ (-όω)* «συνδέω υπό τον ίδιο ζυγό, συναρμόζω» < *ζυγός*. Η σημ. «πλησιάζω» είναι μεσν., όπως συμβαίνει και με το παράγωγο ουσ. *ζύγωμα*].

ζυγώτης (ο) {ζυγωτών} ΒΙΟΛ. ζυγωτό κύτταρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zygote].

ζυγωτό (το) ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο που προέρχεται από τη σύζευξη δύο ετερόφυλων γαμετών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. zygote < αρχ. *ζυγωτός*].

ζυθεστιατόριο (το) {ζυθεστιατορί-ου | -ων} (επίσ.) το εστιατόριο στο οποίο εκτός από φαγητό σερβίρεται και μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία.

ζυθοζύμη (η) {χωρ. πληθ.} η μαγιά τής μπίρας, που προέρχεται από έναν σακχαρομύκητα, ο οποίος χρησιμοποιείται για την παρασκευή ζύθου αλλά και άλλων αλκοολούχων ποτών (κρασιού, λικέρ), καθώς και ψωμιού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Bierhefe].

ζυθοποιείο (το) [1833] το εργοστάσιο στο οποίο παρασκευάζεται ζύθος (μπίρα) ΣΥΝ. ζυθοποιία. — **ζυθοποιός** (ο/η) [1807].

ζυθοποιία (η) [1871] **1.** η βιομηχανική παραγωγή ζύθου (μπίρας) **2.** (συνεκδ.) ο τόπος παραγωγής μπίρας, το εργοστάσιο μπίρας ΣΥΝ. ζυθοποιείο.

ζυθοποσία (η) [1871] η κατανάλωση ζύθου. — **ζυθοπότης** (ο) [1839], **ζυθοπότρια** (η).

ζυθοπωλείο (το) [1837] (επίσ.) το κατάστημα στο οποίο διατίθεται, πωλείται μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία. — **ζυθοπώλης** (ο) [μτγν.], **ζυθοπώλισσα** (η).

ζύθος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η μπίρα, το αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση ειδικά επεξεργασμένου κριθαριού, βύνης (πβ. λ. *μπίρα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζῦθος / ζῦτος*, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο ζύθος αποτελούσε εθνικό ποτό των Αιγυπτίων οδηγεί στην εκδοχή ενός δανείου αιγυπτ. προελ., αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η αντίστοιχη αιγυπτιακή λ. Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ζῦθος* συνδ. με το αρχ. *ζύμη* (βλ.λ.)].

ζυμάρι (το) {ζυμαρ-ιού | -ιών} **1.** η παχιά και εύπλαστη μάζα, μείγμα αλευριού με νερό, ενδεχομένως και με άλλα συστατικά (γάλα, αβγά, μαγιά κ.λπ.), που αποτελεί την πρώτη ύλη στην παρασκευή ψωμιού, γλυκισμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. ζύμη **2.** (μτφ.) κάθε μάζα με μαλακή και εύπλαστη υφή, που δεν είναι σκληρή, τραγανή: *~ γίνανε τα μακαρόνια· πόση ώρα τα 'βραζες;* — (υποκ.) **ζυμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυμάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζύμη*].

ζυμαρικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) αμυλούχο προϊόν διατροφής, όπως είναι τα μακαρόνια, ο φιδές και οι χυλοπίτες· παρασκευάζεται από σιμιγδάλι (συνήθ. από σκληρό σιτάρι), συχνά με την προσθήκη αβγών, και σε διάφορα μεγέθη και σχήματα· μαγειρεύεται σε βραστό νερό και συνοδεύεται από σάλτσα, τυρί τριμμένο κ.ά. ΣΥΝ. πάστα.

ζυμάση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που εκκρίνεται από ζυμομύκητες και που προκαλεί αλκοολική ζύμωση σε ζαχαρούχα υγρά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymase].

ζύμη (η) {ζυμών} **1.** κάθε μείγμα από αλεύρι και νερό, το ζυμάρι: *ανοίγω φύλλο ζύμης για τυρόπιτα* || *η ~ είναι σκληρή· θέλει κι άλλο δούλεμα* || *εύπλαστη ~* || *η ~ πρέπει ν' απλώνει καλά* **2.** (ειδικότ.) κάθε ουσία, όπως μαγιά ή σκόνη, που προκαλεί ζύμωση και αύξηση, φούσκωμα τού ζυμαριού ΣΥΝ. προζύμι, μαγιά **3.** ο ζυμομύκητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *yūs-mā «ανακατεύω, αναμειγνύω», πβ. σανσκρ. yuvati, λατ. jus «ζωμός» (> γαλλ. jus) κ.ά. Ίσως συνδ. και με τη λ. *ζῦθος* (βλ.λ.)].

ζυμογόνο (το) [1889] ΒΙΟΛ. το προένζυμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymogène].

ζυμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ζυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ζύμη.

ζυμομύκητας (ο) {ζυμομυκήτων} μονοκύτταρος κατά κανόνα οργανισμός, με την επίδραση τού οποίου επιτυγχάνεται η αλκοολική ζύμωση στη μπίρα, στο κρασί, στον μηλίτη, στο λικέρ, καθώς και η δημιουργία μαγιάς για την αρτοποιία ΣΥΝ. ζύμη (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hefepilz].

ζυμομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. μυκητίαση που προκαλείται στο δέρμα από την ανάπτυξη ζυμομυκήτων.

ζυμοτεχνία (η) [1809] {ζυμοτεχνιών} ο κλάδος τής μικροβιολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ζυμώσεων για χρήση στη βιομηχανία ποτών, τροφίμων κ.λπ. — **ζυμοτεχνικός, -ή, -ό** [1894].

ζύμωμα (το) [αρχ.] {ζυμώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ζυμώνει κανείς, η παρασκευή ζύμης: *το ~ τού ψωμιού* ΣΥΝ. ζύμωση, μάλαξη **2.** (μτφ.) το να διαμορφώνεται (κάποιος/κάτι) μέσα από την αλληλεπίδραση, συνένωση ή σύνθεση στοιχείων: *το ~ των ανθρώπων μέσα στην καθημερινότητα* || *το ~ ενός νέου με τη σκληρή δουλειά τον κάνει ανθεκτικότερο στις δυσκολίες* • **3.** το ένζυμο (βλ.λ.).

ζυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζύμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναμειγνύω αλεύρι ή άλλο αμυλώδες υλικό με νερό και δουλεύω (τη ζύμη) με τα χέρια ή σε μηχάνημα, ώστε να γίνει εντελώς ομοιογενής και έτοιμη για ψήσιμο: *~ το ψωμί / το τσουρέκι / τα κουλλούρια* ΣΥΝ. μαλάσσω, ανακατώνω, πλάθω **2.** ανακατεύω (οποιαδήποτε ύλη) με νερό δημιουργώντας πολτώδες ομοιογενές μείγμα ή γενικότ. παρασκευάζω μείγμα, σύμμειξη διαφορετικών υλών: *~ λάσπη / πηλό / γύψο·* (μεσοπαθ. **ζυμώνομαι**) **3.** (μτφ.) διαμορφώνομαι δεχόμενος ερεθίσματα και επιδράσεις που καθορίζουν την προσωπικότητά μου και τις επιλογές μου: *από τη νεαρή τους ηλικία ζυμώθηκαν με τις φιλελεύθερες ιδέες* ΣΥΝ. πλάθομαι, διαπλάθομαι, διαμορφώνομαι **4.** (κυριολ.) (για ποτά και άλλες χημ. ενώσεις) υφίσταμαι τη διαδικασία τής ζύμωσης: *ο μούστος ζυμώνεται σε βαρέλια* ΣΥΝ. βράζω • **5.**

(αμετβ.) ασχολούμαι με το ζύμωμα: *για τα γλυκά των Χριστουγέννων δύο μέρες ζύμωνε·* ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***όποιος δεν θέλει / βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει*** αυτός που δεν θέλει να εκτελέσει μια εργασία, χρονοτριβεί, προσποιούμενος ότι δήθεν ασχολείται με την προετοιμασία της: *για να διαβάσει ένα μάθημα, χίλιες φορές θα σηκωθεί να πιει νερό και να ξύσει το μολύβι·* ~ (β) ***αν θα ζυμώσεις το ταχύ, αποβραδίς κοσκίνα*** ως προτροπή σε κάποιον να προετοιμαστεί εγκαίρως για κάτι που πρόκειται να κάνει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζυμῶ (-όω)* (απαντά ως όρος τής πέψης στον Ιπποκράτη· η σημερινή σημ. ήδη στον Αριστοτέλη) < *ζύμη*].

ζύμωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να ζυμώνει κανείς, το ζύμωμα **• 2.** ΧΗΜ. η βιοχημική μετατροπή οργανικών ενώσεων που γίνεται με την επενέργεια μικροοργανισμών: *αλκοολική / οξική* ~ **3.** (μτφ. κυρ. στον πληθ.) οι εσωτερικές διεργασίες: *έχουν ήδη αρχίσει οι ~ στο εσωτερικό των κομμάτων εν όψει των εκλογών.*

ζυμωσιογόνος, -ος/-α, -ο [1881] **1.** αυτός που είναι κατάλληλος να προκαλέσει ζύμωση **2. *ζυμωσιογόνος δύναμη*** ο βαθμός τής ικανότητας ενός μικροοργανισμού να προκαλεί ζύμωση: *η ~ των μικροβίων.*

ζυμωτήριο (το) [1883] {ζυμωτηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την ανάμειξη και μάλαξη ζύμης ή ζυμοειδούς μάζας **2.** η εργοστασιακή μονάδα ή το τμήμα εργοστασίου, στο οποίο γίνεται η ζύμωση αλεύρων.

ζυμωτής (ο) [μεσν.], **ζυμώτρια** (η) {ζυμωτριών} πρόσωπο που επαγγελματικά αναλαμβάνει το ζύμωμα ή την επίβλεψη τού αυτόματου ζυμώματος (π.χ. σε ζυμωτήριο). Επίσης (λαϊκ.) **ζυμώτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

ζυμωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί στη ζύμωση ΣΥΝ. ζυμωσιογόνος **2.** αυτός που χρησιμεύει για το ζύμωμα: ~ *μηχανή* **3.** ΙΑΤΡ. (κατάσταση) που προκαλείται από αύξηση των ζυμώσεων **4. *ζυμωτικά*** (τα) η πληρωμή τού ζυμωτή για την εργασία του.

ζυμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με ζύμωμα, που έχει ζυμωθεί με τα χέρια: ~ *κουλλουράκι / ψωμί* ΣΥΝ. τού χεριού, χειροποίητος, σπιτικός **• 2.** ΧΗΜ. αυτός που έχει γίνει με ζύμωση.

Ζυρίχη (η) η μεγαλύτερη πόλη τής Ελβετίας (στο γερμανόφωνο καντόνι), χτισμένη στις Β. όχθες τής ομώνυμης λίμνης.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Zurich < μτγν. λατ. Turicum, ονομασία που δόθηκε στην πόλη κατά τον 6ο αι. μ.Χ. από τους Ρωμαίους επιδρομείς· ίσως ανάγεται σε κελτ. dur «νερό», με αναφορά στην τοποθεσία της κοντά στην ομώνυμη λίμνη. Η γερμ. ονομ. είναι Zürich και η ιταλ. Zurigo].

ζω[1] (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σι τής ευρωπαϊκής.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

ζω[2] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζεις..., μτχ. ζων, ζώσα, ζων (βλ.λ.) | έζησα} ♦ (αμετβ.) **1.** βρίσκομαι στη ζωή, διατηρούμαι στη ζωή: *αυτό το φυτό δεν ζει χωρίς συχνό πότισμα* || *κανείς δεν ζει χωρίς νερό και τροφή* || *έζησε μέχρι τα εκατό* (ενν. *χρόνια*) || *«Να ζει κανείς ή να μη ζει:»* (αγγλ. To be or not to be? από τον Άμλετ τού Σαίξπηρ) ΑΝΤ. πεθαίνω, είμαι νεκρός· ΦΡ. (α) ***ζω και βασιλεύω*** (i) (για πρόσ.) βρίσκομαι στη ζωή και χαίρω άκρας υγείας (κυρ. παρά τα όσα διαδίδονται ή πιστεύονται): *Αν ζει λέει! Ζει και βασιλεύει!* || *–Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος; –Ζει και βασιλεύει και τον κόσμο κυριεύει!* (από τον λαϊκό θρύλο τής γοργόνας) (ii) (για φαινόμενα, καταστάσεις) εξακολουθώ να υπάρχω, και μάλιστα πέρα από αμφισβητήσεις, ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό: *το ρουσφέτι ακόμα ζει και βασιλεύει* (β) ***να (μου) ζήσεις*** για κάποιον που έκανε κάτι που μας ευχαριστεί: ~ *λεβέντη μου!* || *πες μου, ~, αυτό το τραγούδι που μ' αρέσει!* ΣΥΝ. να σε χαρώ (γ) ***να ζήσεις*** ευχή προς εορτάζοντα: ~ *να σε χαιρόμαστε* || ~ *χιλιόχρονος και ευτυχισμένος* || ~ *και ό,τι επιθυμείς!* ΣΥΝ. χρόνια πολλά (δ) ***να ζήσετε!*** (ευχή προς νεονύμφους) να έχετε μακροχρόνια και ευτυχισμένη κοινή ζωή: ~ *και καλούς απογόνους!* ΣΥΝ. βίον ανθόσπαρτον (ε) ***και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα*** η τυποποιημένη φράση με την οποία τελειώνει ένα παραμύθι (στ) (λαϊκ.-εκφραστ.) ***που να μη ζήσω*** για απόλυτη επιβεβαίωση τής ακρίβειας ή τής ειλικρίνειας των λεγομένων (κάποιου): *σου λέω επιβεβαιωμένα πράγματα, ~ πια, τι άλλο θες!* (ζ) (παροιμ.-σκωπτ.) ***ζήσε Μάη (μου) να φας τριφύλλι*** βλ. λ. *Μάης* (η) ***ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος*** βλ. λ. *άρτος* (θ) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** βλ. λ. *πεθαίνω* **2.** (μτφ.) συνεχίζω να υπάρχω, διαρκώ: *η μορφή της θα ζει για πάντα στην ψυχή μας* || *οι σκηνές αυτές θα ζουν πάντα χαραγμένες στη μνήμη όσων τις έζησαν!* ΣΥΝ. υπάρχω, εξακολουθώ, μένω **3.** κατοικώ, διαμένω: ~ *στην πόλη / σε διαμέρισμα / μόνος μου / μέσα στο καυσαέριο* (ενν. σε περιοχή με ατμοσφαιρική μόλυνση) **4.** (με κάποιον) συγκατοικώ (κυρ. με ερωτικό σύντροφο), έχω κοινή ζωή ως ζευγάρι: *πριν παντρευτούν, ζούσαν μαζί για δύο χρόνια* ΣΥΝ. συζώ, συμβιώνω, συγκατοικώ **5.** (α) (+με / +από) εξοικονομώ τα μέσα συντήρησής μου: *με / από έναν μισθό περιμένει ολόκληρη η οικογένεια να ζήσει* || *τα νησιά μας ζουν από τον τουρισμό* (β) έχω συγκεκριμένο τρόπο ζωής, περνώ τη ζωή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: ~ *άνετα / έντονα / μοναχικά / σαν πασάς / σαν μπέης / όπως-όπως / μέσα στη φτώχια* ΣΥΝ. διάγω (τον βίο), περνώ· ΦΡ. ***ξέρω να ζω*** ξέρω να απολαμβάνω τη ζωή και τις χαρές της, ζω χωρίς να σκέφτομαι τα έξοδα ή τις κοινωνικές δεσμεύσεις: *δεν πολυσκοτίζεται κι είναι όλο ταξίδια, γλέντια, εξόδους...· ξέρει να ζει ο άνθρωπος!* **6.** (+σε) κινούμαι στο πλαίσιο συγκεκριμένης πραγματικότητας, επιμένω σε συγκεκριμένα πρότυπα ή νοοτροπίες· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***πού ζεις;*** (i) σε κάποιον που εκφράζει ξεπερασμένες θέσεις ή συμπεριφέρεται με παρωχημένο τρόπο: *Καλά, ~; Δεν κατάλαβες πια ότι έχει αλλάξει ο κόσμος;* (ii) σε κάποιον που δεν έχει ενημερωθεί για τις συζητούμενες, τρέχουσες εξελίξεις: ~ *βρε παιδί μου, τίποτα δεν άκουσες; Εδώ χαλά ο κόσμος!* (β) ***ζω στον κόσμο μου*** δεν έχω επαφή με την πραγματικότητα, υπάρχω και ενεργώ σύμφωνα με ιδέες που έχω στο μυαλό μου (και που δεν συμφωνούν με την πραγματικότητα) ♦ (μετβ.) **7.** περνώ τη ζωή μου με συγκεκριμένο τρόπο, έχω συγκεκριμένες εμπειρίες: ~ *μια ζωή ήρεμη* || *πώς έζησες την Κατοχή;* **8.** βιώνω, αποκτώ ουσιαστική γνώση για (κάτι) μέσω τής άμεσης εμπειρίας: *αυτός ζει τη ζωή του* || *έζησε και τον έρωτα και τον πόνο του* || *ζει τα γεγονότα, δεν είναι παθητικός δέκτης* || *θέλει να τα ζήσει όλα!* || *έζησε μεγαλεία και πλούτη* || ~ *την ένταση / το πάθος / τη δυστυχία τού άλλου / τον ρόλο* (έχω μπει στο πετσί τού ρόλου) **9.** (καθημ.) συντηρώ κάποιον προσφέροντάς του τα προς το ζην, ενισχύω, στηρίζω οικονομικά: *με τέτοιο μισθό πώς να ζήσει την οικογένειά του* ΣΥΝ. συντηρώ, τρέφω, φροντίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῶ (-άω / -ήω)* < I.E. *g^wyō «ζω», μεταπτωτ. βαθμ. του θ. *g^wiy-ō- > *βίος* (βλ.λ.). Ομόρρ. *ζωή, ζῷο(ν), ζῴδιο(ν), ζω-τικός* κ.ά.].

> **ζω: ζεις ή ζης, ζει ή ζη...;** Πώς γράφεται το β', το γ' κ.λπ. πρόσωπα τού **ζω**: Ζεις ή ζης, ζει ή ζη: Το *ζω* ανήκει σ' έναν μικρό αριθμό ρημάτων τής Αρχαίας Ελληνικής (**ζῶ, πεινῶ, διψῶ** και **χρῶμαι**) που σχηματίζονται με *-η-*: *ζῶ, ζῇς, ζῇ, ζῶμεν, ζῆτε, ζῶσι*. Όσοι, λοιπόν, γράφουν *ζης, ζη, ζήτε* (με *-η-*) χρησιμοποιούν υπαρκτούς (και κανονικούς) τύπους τής Ελληνικής, οι οποίοι δεν μπορεί να εκληφθούν ως λανθασμένοι. Από την άλλη μεριά, τα ρήματα σε *-ώ* τής Ν. Ελληνικής (πβ. *μιλώ, ζητώ, αργώ, μπορώ* κ.τ.ό.) κλίνονται κανονικά με τις καταλήξεις *-ώ, -είς, -εί, -ούμε, -είτε, -ούν*. Όσοι, άρα, γράφουν *ζω, ζεις, ζει, ζούμε, ζείτε, ζουν* συμμορφώνουν την κλίση τού ρ. ζω προς τη γενικότερη κλίση των ρημάτων σε *-ώ*. Για να μην πολλαπλασιάζονται οι εξαιρέσεις, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται οι «ομαλότεροι» αυτοί τύποι. Είναι καλό, όμως, να γνωρίζουμε ότι οι ομιλητές τής Ελληνικής που προτιμούν στον γραπτό λόγο τους τύπους με το *-η-* δεν είναι καθόλου άμοιροι τής Ελληνικής, αλλά επιλέγουν τους τύπους γραφής που είναι πιο κοντά στη γραπτή παράδοση παρά στη γραπτή εξομάλυνση τού ζω. Βεβαίως, προκειμένου για το αρχ. απαρέμφατο *ζην*, λ.χ. στη φράση **ευ ζην**, δεν υπάρχει καμία δικαιολογία να γραφεί *«ευ ζειν»*!, αφού είναι αυτούσιο το αρχ. απαρέμφατο.

ζωαγορά (η) [1886] ο καθιερωμένος τόπος αγοραπωλησιών ζώων, η αγορά ζώων.

ζωάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ζώο, αυτό που έχει μικρό μέγεθος λόγω είδους ή ηλικίας **2.** η μικρού μεγέθους απομίμηση ζώου, που διατίθεται ως παιχνίδι.

ζωάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη ζώων και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

ζωανθρωπία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η ψυχική διαταραχή κατά την οποία κάποιος πιστεύει πως έχει μεταμορφωθεί σε ζώο, υιοθετώντας ανάλογη συμπεριφορά. — **ζωάνθρωπος** (ο) [1893].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. zoanthropy].

ζωανθρωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ζωανθρωπία ή τον ζωάνθρωπο: ~ *παραλήρημα.*

ζωάριο (το) {ζωαρί-ου | -ων} (λόγ.) το μικρό λόγω ηλικίας ή σωματικής κατασκευής ζώο ΣΥΝ. ζωάκι.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζωάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζῷον*].

ζωγραφιά (η) [αρχ.] **1.** καθετί που έχει ζωγραφίσει κάποιος: *παιδική* ~ || ~ *με νερομπογιές / λαδομπογιές* ΣΥΝ. εικόνα **2.** (ειδικότ.) έγχρωμο ή μαυρόασπρο σχεδίασμα, εικόνα βιβλίου και γενικότ. έντυπης έκδοσης: *βιβλίο με ζωγραφιές* ΣΥΝ. σχέδιο ΑΝΤ. γράμματα **3.** (μτφ.) ωραίο θέαμα· κυρ. στη ΦΡ. ***μια / σκέτη / σωστή / ζωγραφιά***: *την άνοιξη οι ανθισμένοι κήποι τής περιοχής ήταν ~* || *το μικρό λιμανάκι με τα καΐκάκια ήταν ~.* — (υποκ.) **ζωγραφίτσα** (η).

Ζωγραφιά (η) γυναικείο όνομα.

ζωγραφίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζωγράφισ-α, -τηκα -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναπαριστώ με χρώματα ή με απλό σχέδιο: ~ *πορτρέτα / αφηρημένα σχήματα / τοπία* ΣΥΝ. αναπαριστάνω, απεικονίζω **2.** (συνεκδ.) διακοσμώ με σχέδια ή χρώματα: *οι αρχαίοι ζωγράφιζαν τα αγάλματα και τα αγγεία τους* || *τα παιδιά ζωγράφισαν τους τοίχους τού κτηρίου!* ΣΥΝ. εικονογραφώ **3.** (μτφ.) αποδίδω με μεγάλη σαφήνεια, ευκρίνεια: *η έρευνα ζωγραφίζει με τα μελανότερα χρώματα την κατάσταση τής οικονομίας* || *η απογοήτευση ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του* ΣΥΝ. σκιαγραφώ, αποδίδω, καταγράφω, αποτυπώνω ♦ (αμετβ.) **4.** ασχολούμαι με τη ζωγραφική: ~ *στις ελεύθερες ώρες μου / ερασιτεχνικά / για χόμπι* **5.** (ειδικότ.) ασχολούμαι συστηματικά με τη ζωγραφική, είμαι ζωγράφος **6.** (μτφ.-εκφραστ.) κάνω (κάτι) με τρόπο εξαιρετικά επιδέξιο, αξιοθαύμαστο, θεαματικό: *Δες τον πώς ντριπλάρει τους αντιπάλους! Ο άνθρωπος ζωγραφίζει!* — **ζωγράφισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο*.

ζωγραφική (η) [μτγν.] **1.** η εικαστική τέχνη τής αναπαράστασης μορφών και σχημάτων με τη βοήθεια χρωμάτων, χρωστικών υλών: *παραδοσιακή / αναγεννησιακή / αφηρημένη / λαϊκή / σουρεαλιστική* ~ || ~ *σε μουσαμά / ξύλο / ελεφαντόδοντο* **2.** το ιδιαίτερο ύφος, η τεχνοτροπία: *η ~ τού Θεοτοκόπουλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο*.

> **ζωγραφική.** Η τέχνη τής ζωγραφικής, κατεξοχήν μορφή εικαστικής τέχνης σύνθετου χαρακτήρα, συνδέεται με ένα πλούσιο λεξιλόγιο που αφορά, μεταξύ άλλων, στα μέσα και τα είδη τής ζωγραφικής. Τα μέσα αναφέρονται στις διάφορες χρωστικές ουσίες, στα εργαλεία και γενικά στο τεχνικό μέρος τής δημιουργίας ενός έργου ζωγραφικής. Στα μέσα τής ζωγραφικής ανήκουν: η **τέμπερα** (< ιταλ. tempera), η **νωπογραφία**, γνωστή ως **φρέσκο** (< ιταλ. fresco), το **σγκραφίτο** (< ιταλ. sgraffito < graffiare «ξύνω»), η **ελαιογραφία**, η **υδατογραφία**, γνωστή ως **ακουαρέλα** (ιταλ. acquarella), το **μελάνι**.

το **γκουάς** (< γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ. aquatio βρέξιμο, ράντισμα), η **εγκαυστική**, η **καζεΐνη** (< γαλλ. caséine < λατ. caseus «τυρί»). το **γαλλικό παστέλ** (< γαλλ. pastel < ιταλ. pastello), το **λαδοπαστέλ**, η **χαρτεπικόλληση**, γνωστή ως **κολάζ** (< γαλλ. collage < γαλλ. colle < λατ. colla < ελλην. κόλλα), κ.ά. Ως προς τα είδη και τα θέματα τής ζωγραφικής αναφέρουμε τα εξής: **τοιχογραφία, μικρογραφία**, γνωστό και ως **μινιατούρα** (< ιταλ. miniatura), **προσωπογραφία**, γνωστή και ως **πορτρέτο** (γαλλ. portrait), **ρωπογραφία** (< αρχ. ρωπογράφος < αρχ. ῥῶπος «καθημερινά, ευτελή πράγματα») ή **ηθογραφία, τοπιογραφία, νεκρή φύση** (< γαλλ. nature morte) κ.ά.

ζωγραφικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ζωγράφο ή/και το έργο του. — **ζωγραφικά** επίρρ.

ζωγραφιστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ζωγραφιστεί ΣΥΝ. ζωγραφισμένος **2.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με ζωγραφιές: ~ *αβγά* ΣΥΝ. ζωγραφισμένος ΑΝΤ. αζωγράφιστος **3.** αυτός που είναι εξαιρετικά όμορφος, που διαγράφεται όμορφα (κυρ. για τα χαρακτηριστικά τού προσώπου): ~ *χαμόγελο / πρόσωπο*· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε ζωγραφιστό (δεν θέλω) να (τον / την / το) βλέπω*** για πρόσωπο εξαιρετικά ανεπιθύμητο, δυσάρεστο: *μετά από τόσα που της είχε κάνει, ούτε ζωγραφιστό δεν ήθελε να τον δει.* — **ζωγραφιστά** επίρρ.

ζωγράφος (ο/η) καλλιτέχνης που ασχολείται με τη ζωγραφική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζω(ο)-* (< *ζωή* ή *ζωός* «ζωντανός») + *-γράφος* < *γράφω*].

ζωδιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ζώδια: ~ *ημερολόγιο / πρόβλεψη* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ζωδιακός (κύκλος) / ζωδιακή ζώνη*** η νοητή ουράνια ζώνη, που περιέχει τις φαινόμενες τροχιές τού Ηλίου, τής Σελήνης και των πλανητών, εκτός τού Πλούτωνα, ως προς τη Γη· υποδιαιρείται σε 12 αστερισμούς και κατά τη διάρκεια τού έτους ο Ήλιος φαίνεται να περνά διαδοχικά κοντά από τους αστερισμούς αυτούς (ζώδια).

ζώδιο (το) {ζωδί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. **1.** καθένας από τους 12 αστερισμούς τού ζωδιακού κύκλου **2.** καθένας από τους παραπάνω 12 αστερισμούς σε αντιστοιχία προς συγκεκριμένη περίοδο τού ημερολογιακού έτους (ζώδιο τού Κριού, τού Ταύρου, των Διδύμων, τού Καρκίνου, τού Λέοντος, τής Παρθένου, τού Ζυγού, τού Σκορπιού, τού Τοξότη, τού Αιγόκερου/-ω, τού Υδροχόου, των Ιχθύων) **3.** (συνεκδ.) το σύμβολο καθενός από τους παραπάνω αστερισμούς: *αγόρασε ένα μενταγιόν με το ~ της* • ΑΣΤΡΟΛ. **4.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος που έχει γεννηθεί στην περίοδο που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο αστερισμό: *Τι ~ είσαι; –Ζυγός* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των ιδιοτήτων, των ψυχοπνευματικών χαρακτηριστικών που (χωρίς επιστημονική βάση) αποδίδονται από κάποιους στα άτομα που έχουν γεννηθεί στα χρονικά όρια, τα οποία αντιστοιχούν στους παραπάνω αστερισμούς: *αυτό το ~ έχει θετικά χαρακτηριστικά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῴδιον*, αρχική σημ. «μικρή εικόνα», υποκ. τού *ζῷον*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ζώδιο – ζωγραφική. Και τις δύο λέξεις συνδέει μία κοινή έννοια, η έννοια τού **ζώου** και τής **ζωής**. **Ζώδιο** είναι «το μικρό ζωντανό ον, το μικρό ζώο» (**ζω-ίδιον > ζῴδιον*), το υποκοριστικό τού **ζώο**. Ήδη στην Αρχαία όμως σήμανε τη μικρή εικόνα, τη μινιατούρα, τη ζωγραφισμένη ή τη χαραγμένη. Επειδή δε οι απεικονίσεις ζώων σε μικρό μέγεθος αποτέλεσαν τα σημεία με τα οποία δηλώθηκαν οι 12 αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (αιγόκερως, ιχθύς, κριός, ταύρος, λέων, σκορπιός, καρκίνος κ.ά.), το *ζώδιο* έφτασε να σημαίνει τον αστερισμό. Η άλλη λ. που συνδέεται με ζωή και ζώα είναι η **ζωγραφική**. **Ζωγράφος** ξεκίνησε να είναι αυτός που «γράφει» («απεικονίζει») τον κόσμο τής ζωής, τον κόσμο ανθρώπων, ζώων, φυτών. Από το *ζωγράφος* παρήχθη το **ζωγραφώ**, το οποίο μεταπλάστηκε σε **ζωγραφίζω** στους μεσαιωνικούς χρόνους.

ζωεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο ζώων: *έσοδα από ~*. Επίσης **ζωεμπόριο** (το). — **ζωέμπορος** [1876] κ. (λαϊκ.) **ζωέμπορας** (ο), **ζωεμπορικός**, -ή, -ό.

Ζωή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. ουσ. *ζωή*, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

ζωή (η) **1.** η γενική κατάσταση που χαρακτηρίζει τα ενόργανα όντα, διαφοροποιώντας τα από τα άψυχα αντικείμενα και τους νεκρούς οργανισμούς και η οποία εκδηλώνεται με επιμέρους λειτουργίες, όπως η ανάπτυξη μέσω τού μεταβολισμού, η αναπαραγωγή και η προσαρμογή στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος: *προσπαθούν να εντοπίσουν μορφές ζωής σε άλλους πλανήτες* || *ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο ~* || *κάνω κάτι με κίνδυνο τής ~ μου* || *με τίμημα την ίδια του τη ~* || *θυσίασαν τη ~ τους, για να είμαστε ελεύθεροι* || *διακινδυνεύω τη ~ μου* || *νοιάζομαι μόνο για τη ~ μου* || *αφιέρωσε τη ~ της στον αγώνα* || *δικαίωμα στη ~* || (απειλή ληστών) *τα λεφτά σου ή τη ~ σου!* || *δεν έχει δώσει σημεία ζωής από τότε που έφυγε* || *«καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή / παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή»* (από τον "Θούριο" τού Ρήγα Βελεστινλή)· ΦΡ. (α) ***φέρνω στη ζωή*** (για γυναίκες) γεννώ: *έφερε στη ~ ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. τίκτω, φέρνω στον κόσμο (β) ***δίνω ζωή (σε κάποιον / κάπου)*** (μεσν. φρ.-μτφ.) προσδίδω ζωντάνια, δημιουργώ πιο έντονη και αισιόδοξη διάθεση ή ατμόσφαιρα: *με πειράγματα και προτροπές κατάφερνε πάντα να δίνει ζωή στην παρέα* || *ήρθαν τα παιδιά κι έδωσαν ζωή στο σπίτι με την παρουσία τους* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ζωντανεύω, ζωηρεύω (γ) ***επαναφέρω / ξαναφέρνω στη ζωή*** επιτυγχάνω με τεχνικά κυρ. μέσα την επαναφορά οργανισμού στους φυσιολογικούς, απαραίτητους βιολογικούς ρυθμούς και λειτουργίες, π.χ. λειτουργία καρδιάς, ώστε να εξακολουθεί να ζει: *κατά την εγχείρηση σταμάτησε η καρδιά του, αλλά οι γιατροί με μαλάξεις τον επανέφεραν στη ζωή* (δ) ***παίρνω / αφαιρώ τη ζωή (κάποιου / από κάποιον)*** (μεσν. φρ.) (ευφημ.) σκοτώνω (κάποιον) (ε) (εκφραστ.) ***ζήτημα ζωής και θανάτου*** βλ. λ. *ζήτημα* (στ) ***στη ζωή μου / των παιδιών (μου / μας)*** για όρκους σε ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, για την πιστοποίηση τής ακρίβειας των λεγομένων του: *έτσι ακριβώς έγινε, στη ζωή μου, σου λέω!* ΣΥΝ. σε ό,τι έχω ιερό, μα την πίστη μου (ζ) ***ζωή σε λόγου σας / ζωή σε σας!*** συλλυπητήρια ευχή στους συγγενείς και οικείους προσώπου που πέθανε (η) ***δίνω τη ζωή μου*** (i) πεθαίνω (για συγκεκριμένο σκοπό, προσωπικό ιδανικό): *έδωσε τη ζωή της, για να σώσει τα παιδιά της* (ii) αφιερώνομαι ολοκληρωτικά στην εξυπηρέτηση σκοπού, ιδανικού: *έδωσε τη ζωή του στην έρευνα για την καταπολέμηση τού καρκίνου* (θ) ***χρωστώ τη ζωή μου σε (κάποιον)*** αναγνωρίζω (κάποιον) ως σωτήρα μου, του αναγνωρίζω ότι με έσωσε από βέβαιο θάνατο (ι) ***φεύγω από τη ζωή*** πεθαίνω (ια) ***δίνω (ένα) τέλος στη ζωή μου*** αυτοκτονώ ή οδηγώ τον εαυτό μου στον θάνατο: *με την αυτοκτονία του έδωσε τέλος στη μίζερη ζωή του* **2.** η ανθρώπινη ύπαρξη (ως χρονική διάρκεια), το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ένας οργανισμός υπάρχει βιολογικώς, από τη γέννηση ώς τον θάνατό του· (ειδικότ. για ανθρώπους) το χρονικό διάστημα που κάποιος έχει ζήσει από τη γέννησή του ή θα ζήσει ώς τον θάνατό του: *το υπόλοιπο τής ~ του το πέρασε στο νησί* || *ποτέ στη ~ μου δεν ξανάδα τόσο ωραίο πρόσωπο* || *αυτό που έκανε για μένα θα το θυμούμαι σ' όλη μου τη ~* || *πώς περνάς τη ~ σου;* ΦΡ. (α) ***αιώνια / μεταθανάτια / άλλη / μέλλουσα ζωή*** η ζωή που ακολουθεί μετά τον θάνατο, σύμφωνα με μεταφυσικές αντιλήψεις (β) ***η προηγούμενη ζωή*** η ζωή που έζησε κάποιος σύμφωνα με τη θεωρία τής μετεμψύχωσης: *έλεγε πως στην ~ του ήταν πρίγκιπας* (γ) ***μέγιστη διάρκεια ζωής*** η στατιστικά καταγεγραμμένη μακρότερη διάρκεια βιολογικής υπάρξεως οργανισμού: *η ~ τής γάτας είναι 21 έτη* (δ) ***μέσος όρος ζωής*** ο αναγνωρισμένος μέσος όρος ανώτατης ηλικίας των μελών ανθρώπινης κοινότητας με βάση τα στατιστικά δεδομένα: *οι Έλληνες είναι ο λαός με τον μεγαλύτερο ~ στην Ευρώπη στις γυναίκες* || (κατ' επέκτ. για ζώα και αντικείμενα) *ο ~ μιας μπαταρίας* (ε) ***εφ' όρου ζωής*** ισοβίως, για όλη τη διάρκεια τού βίου: *κανονικά οι βασιλείς διατηρούν το αξίωμά τους ~* (στ) ***εν ζωή*** (*ἐν ζωῇ*, μτγν.) στη ζωή, ενώ είναι (κάποιος) ζωντανός: *οι γονείς του βρίσκονταν ακόμα ~* || *τιμούν σπουδαίους ανθρώπους ~* || *δωρεά ~* ΑΝΤ. μετά θάνατον **3.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) η ζωντάνια: *ένας ωραίος, γελαστός άνθρωπος, που ξεχείλιζε από ~ και αισιοδοξία* || *γεμάτος ~* ΣΥΝ. ζωτικότητα, ενεργητικότητα (β) η κίνηση (εμπορική, κοινωνική), η δραστηριότητα και η διασκέδαση που προσφέρει ένα μέρος: *νέος άνθρωπος, τι να κάνει σ' ένα χωριό χωρίς ~* || *οι Κυκλάδες έχουν πολλή ~ το καλοκαίρι, αλλά τον χειμώνα πέφτει νέκρα* ΑΝΤ. νέκρα **4.** η συνολική διάρκεια ύπαρξης, λειτουργίας (μηχανής, συστήματος, οργανισμού κ.λπ.): *η μέχρι σήμερα ~ τής εφημερίδας χαρακτηρίστηκε από μαχητικότητα και αξιοπρέπεια* || *η ~ τής κυβέρνησης / μιας μηχανής* **5.** (ειδικότ.) (για εθνικούς, κοινωνικούς θεσμούς κ.λπ.) η συνολική διάρκεια ύπαρξης στο πλαίσιο τής ιστορικής συνέχειας: *ο νόμος αυτός στη σύντομη ~ του προκάλεσε ισχυρές αντιδράσεις* **6.** (εκφραστ.) ο άνθρωπος ως ζωντανό ον: *στον τελευταίο πόλεμο χάθηκαν χιλιάδες ~* ΣΥΝ. ψυχή, άνθρωπος **7.** το σύνολο των εμπειριών και βιωμάτων που αποκτά κανείς ενόσω ζει, τα γεγονότα που έχει ζήσει κανείς: *γράφω την ιστορία τής ~ μου* || *η ~ μου ήταν γεμάτη πίκρες* || *μια φορά στη ~ του πήγε κι αυτός θέατρο και ακόμα το λέει*· ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή μου*** ζω με βάση τις προσωπικές μου επιλογές, χωρίς να δεσμεύομαι από γνώμες ή κανόνες άλλων (β) ***αλλάζω ζωή / πορεία*** βλ. λ. *αλλάζω* **8.** η πραγματικότητα (α) το τι όντως ισχύει στα ανθρώπινα πράγματα: *έμαθε τη ~ από νωρίς δουλεύοντας από τα δώδεκά του* || *αυτά έχει η ~!* (συμβαίνουν αυτά) || *στη ~ τα πράγματα δεν είναι όπως στα παραμύθια* || *είσαι νέος ακόμη, τι ξέρεις απ' τη ~;* (β) προσωπική ενασχόληση με θέματα επιβίωσης και κοινωνικών σχέσεων και η πείρα που προκύπτει από αυτά: *η ~ τον δίδαξε να προσέχει τις κουβέντες του* || *μπασμένος στη ~* || *απέκτησε πολλές εμπειρίες στο σχολείο τής ~* || *ιστορίες βγαλμένες από την καθημερινή ~* **9.** ο τρόπος με τον οποίο ζει κανείς, οι συνθήκες στις οποίες ζει: *κάνω άστατη ~* || *είχε μια δύσκολη ~* || *η ~ δεν είναι πάντα ρόδινη* || *η νυχτερινή ~ του* || *η πνευματική / κοινωνική / οικονομική ~ τής χώρας* || *αλλάζω ~* || *φτωχική ~*· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***δεν είναι ζωή αυτή*** για εκδήλωση δυσανασχέτησης ή απογοήτευσης από την καθημερινή πορεία των πραγμάτων: *~, όλο δουλειά και κούραση!* (β) ***μεγάλη ζωή*** η πολυτελής διαβίωση σύμφωνα με τα πρότυπα τής υψηλής κοινωνίας: *παντρεύτηκε έναν εφοπλιστή και άρχισε να κάνει τη ~: ταξίδια, δεξιώσεις, χοροί* (γ) ***ζωή χαρισάμενη*** ευτυχισμένη ζωή, γεμάτη απολαύσεις: *περνώ / κάνω ~* ΣΥΝ. καλοπέραση (δ) ***σκυλήσια ζωή*** σκληρή, γεμάτη ταλαιπωρίες ζωή (ε) (καθημ.) ***(περνώ) ζωή και κότα*** βλ. λ. *κότα* (στ) ***γλυκιά ζωή*** η ντόλτσε βίτα (βλ.λ.) (ζ) ***κάνω τη ζωή (κάποιου) δύσκολη / μαύρη / πατίνι / ποδήλατο / κόλαση / μαρτύριο κ.ά.*** καταταλαιπωρώ (κάποιον), συνήθ. καθημερινά: *ο άντρας μου όλο φωνάζει και βρίζει· μου 'χει κάνει τη ζωή κόλαση!* **10.** τα προς το ζην, τα μέσα με τα οποία καλύπτει κανείς τις ανάγκες του: *η ~ έχει ακριβύνει πολύ* || *η ~ στην Αγγλία είναι πιο ακριβή απ' ό,τι στην Ελλάδα*· ΦΡ. (α) ***κόστος ζωής*** ο μέσος όρος χρημάτων που ένα πρόσωπο ή μια οικογένεια δαπανά για την αγορά των απαραίτητων αγαθών (τροφίμων, ρούχων, για στέγη κ.λπ.): *το ~ ανεβαίνει συνεχώς* (β) (καθημ.) ***κερδίζω τη ζωή μου*** εξασφαλίζω τα προς το ζην, κερδίζω τόσα όσα ο ίδιος θέτω ως επιδιωκόμενο επίπεδο διαβίωσης: *κι αν δεν βγάζει πολλά, ωστόσο κερδίζει τη ζωή του* ΣΥΝ. βγάζω το ψωμί μου **11.** (ως προσφώνηση) ***ζωή μου!*** για πολύ οικεία, αγαπημένα πρόσωπα. — (υποκ.) **ζωίτσα** κ. **ζωούλα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ζῶ (βλ.λ.)].

ζωηράδα (η) → ζωηρός

ζωηρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1884] {ζωήρεψα} ♦ **1.** (μετβ.) προσδίδω ζωντάνια σε (κάτι). κάνω (κάτι) εντονότερο, πιο αισθητό: *με τα αστεία του ζωήρευε πάντα το κέφι τής παρέας* ΣΥΝ. διεγείρω, ζωογονώ, τονώνω, ξυπνώ, ζωντανεύω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ περισσότερη ζωή, ζωτικότητα: *πότισε το λουλούδι, να ζωηρέψει λίγο* ΣΥΝ. τονώνομαι **3.** (για πρόσ.) γίνομαι ζωηρός: *ο μικρός έχει ζωηρέψει· όλο σκανταλιές κάνει* **4.** (ειδικότ.) εκδηλώνω ερωτική διάθεση με εντονότερο τρόπο (από πριν): *Έχει ζωηρέψει πολύ τελευταία! Δεν αφήνει θηλυκό για θηλυκό!* **5.** εκδηλώνομαι με πιο έντονο και φανερό τρόπο: *η συζήτηση ζωήρεψε μετά την τοποθέτησή του* ΣΥΝ. αυξάνομαι, εντείνομαι, ενισχύομαι.

ζωηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια, σβελτάδα, κινητικότητα: *~ βήμα / κίνηση / βλέμμα* ΣΥΝ. αλέγρος, πεταχτός ΑΝΤ. αργός, κουρασμένος, νωχελικός **2.** (κυρ. για παιδιά) αυτός που συμπεριφέρεται απείθαρχα, που είναι άτακτος ΣΥΝ. ανήσυχος, απειθάρχητος, σκανταλιάρης, ανυπάκουος ΑΝΤ. πειθαρχημένος, μαζεμένος, φρόνιμος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ενθουσιασμό: *~ φωνές / γέλια* **4.** (ειδικότ.-σκωπτ.) αυτός που εκδηλώνει έντονη ερωτική διάθεση: *παρά την ηλικία του, είναι πολύ ~* **5.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ένταση: *~ ενδιαφέρον / συζήτηση / φαντασία / περιγραφή / ανάμνηση / διαμαρτυρίες* (β) ειδικότ. (για χρώμα) αυτός που είναι πολύ έντονος, φωτεινός ή χτυπητός: *~ κόκκινο* ‖ *το ~ πράσινο των ματιών της.* — (υποκ.) **ζωηρούλης, -α, -ικο** κ. **ζωηρούτσικος, -η/-ια, -ο**, **ζωηρ-ά / -ώς** επίρρ., **ζωηρότητα** κ. **ζωηράδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ζωή].

ζωηρόχρωμος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει έντονο, χτυπητό χρώμα: *~ εξώφυλλο.*

Ζώης (ο) → Πολυζώης

ζωηφόρος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που φέρνει, που παρέχει ζωή: *η ~ Ανάσταση τού Χριστού.*

ζωικός[1], **-ή, -ό** [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τα ζώα, που παράγεται ή προέρχεται από αυτά· κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον φυτικό: *~ βασίλειο* ‖ *~ λίπος / παραγωγή* ‖ *προϊόντα ~ προέλευσης* ‖ *ο ~ άνθρακας προέρχεται από τα οστά των ζώων.* — **ζωικ-ά / -ώς** επίρρ.

ζωικός[2], **-ή, -ό** αυτός που σχετίζεται με τα έμβια όντα, με τη ζωή: *~ δύναμη / θερμότητα / ορμή.* — **ζωικ-ά / -ώς** επίρρ., **ζωικότητα** (η) [1897].

ζωμός (ο) το εκχύλισμα από το βράσιμο κρέατος, ψαριού ή χόρτων, λαχανικών, πλούσιο σε θρεπτικές, ζωικές ή φυτικές ουσίες: *~ βοδινού / μοσχαριού* ‖ *ο άρρωστος έπρεπε να πίνει μόνο ~ μέχρι να δυναμώσει* ΣΥΝ. ζουμί· ΦΡ. ***μέλας ζωμός*** το εκχύλισμα από ωμό χοιρινό κρέας βρασμένο με αίμα, που έτρωγαν οι ενήλικοι αρχαίοι Σπαρτιάτες στα κοινά τους συσσίτια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεσή του με τη λ. *ζύμη* παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες].

ζων, ζώσα, ζων [αρχ.] μτχ. ενεστ. τού ρ. *ζω* (λόγ.) **1.** αυτός που ζει, που βρίσκεται στη ζωή: *οι ζώντες και οι τεθνεώτες* ‖ *στον δρόμο δεν υπήρχε ψυχή ζώσα* ‖ *οι ζώντες οργανισμοί* ΣΥΝ. ζωντανός ΑΝΤ. νεκρός, πεθαμένος· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***διά ζώσης*** (ενν. ομιλίας / επικοινωνίας) από κοντά, πρόσωπο με πρόσωπο: *αυτά θα τα πούμε και ~ καλύτερα!* (β) (λόγ.) ***ζώντος μου / σου κ.λπ.*** (μεσν. φρ.) όσο βρίσκομαι, βρίσκεσαι κ.λπ. στη ζωή **2.** ***ζώσα Εκκλησία*** (i) το σύνολο των ζωντανών χριστιανών, μελών τής Εκκλησίας, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τη θριαμβεύουσα Εκκλησία (βλ. λ. *θριαμβεύω*) (ii) κίνημα κληρικών και λαϊκών, που εκδηλώθηκε στη Ρωσία μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) για τη συνεργασία με το νέο καθεστώς.

ζωνάρι (το) {ζωναρ-ιού [-ιών]} (λαϊκ.) η φαρδιά υφασμάτινη ζώνη, που σφίγγει τη μέση συγκρατώντας το ρούχο· (γενικότ.) κάθε ζώνη· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***σφίγγω το ζωνάρι*** βλ. λ. *σφίγγω* (β) ***λύνω / έχω λυτό / αμολάω / απλώνω / κρεμάω το ζωνάρι μου για καβγά*** έχω εριστική διάθεση, είμαι έτοιμος για καβγά ΣΥΝ. αρπάζομαι εύκολα (γ) (λαϊκ.-εκφραστ.) ***το ζωνάρι τής Παναγιάς / τής κυράς / τού ουρανού*** το ουράνιο τόξο (δ) (λαϊκ.) ***το ζωνάρι τής καλογριάς*** ο γαλαξίας, όπως γίνεται ορατός από τη Γη ως υπόλευκη ζώνη αστέρων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζώνη*].

ζώνη (η) {ζωνών} **1.** κάθε ταινία, συνήθ. από ευλύγιστο υλικό, κυρ. ύφασμα ή δέρμα, που περισφίγγει το ρούχο στο ύψος τής μέσης, για να το συγκρατήσει σε επιθυμητή θέση: *~ παντελονιού / φούστας / παλτού / καμπαρντίνας* ‖ *δερμάτινη / στενή ~* ΣΥΝ. ζωνάρι, ζωστήρας, λουρίδα· ΦΡ. ***χτύπημα κάτω από τη ζώνη / μέση*** (i) (κυριολ. στην πυγμαχία) απαγορευμένο χτύπημα σε ευαίσθητη περιοχή τού σώματος (ii) (μτφ.) αθέμιτη, ύπουλη ενέργεια (εις βάρος κάποιου), ενέργεια που υπερβαίνει τα επιτρεπόμενα όρια τού ανταγωνισμού: *στη συζήτηση έπεσαν πολλά χτυπήματα κάτω από τη ζώνη* **2.** οποιαδήποτε ανάλογη ταινία ανθεκτικού και ευλύγιστου υλικού, που χρησιμοποιείται για την πρόσδεση, τη σταθεροποίηση (πράγματος), π.χ. για λόγους ασφαλείας: *πριν από την απογείωση οι επιβάτες καλούνται να δέσουν τις ~ τους κατά τις υποδείξεις των αεροσυνοδών* ‖ *στερεώστε τη ~ στο κάθισμα*· ΦΡ. ***ζώνη ασφαλείας*** (κυρ. για αυτοκίνητα) ο ιμάντας που χρησιμοποιείται για την ατομική ασφάλεια τού επιβάτη ενός αυτοκινήτου, συγκρατώντας το σώμα του στη σωστή του θέση και αποτρέποντας την απότομη μετατόπιση ή και εκτόξευσή του εκτός αυτοκινήτου σε περιπτώσεις σύγκρουσης, φρεναρίσματος ή απότομης στροφής **3.** (συνεκδ.) η οσφυϊκή χώρα ΣΥΝ. μέση **4.** ΕΚΚΛΗΣ. το άμφιο πρεσβυτέρων και επισκόπων, που φοριέται στη μέση συμβολίζοντας την ετοιμότητα για συμμετοχή στη Θεία Λειτουργία· ΦΡ. ***ζώνη αγνότητας / αγνείας*** το σιδερένιο πλέγμα που κατά τον Μεσαίωνα προσάρμοζαν στη λεκάνη γυναίκας τής οποίας ο σύζυγος θα απουσίαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. σε σταυροφορίες), ώστε να μη μπορεί να έλθει σε σεξουαλική επαφή με άλλον άντρα **5.** ΙΑΤΡ. ειδική κατασκευή που φοριέται κατόπιν υποδείξεως ιατρού για στήριξη, συγκράτηση περιοχών ή οργάνων τού σώματος προς αποφυγή εκδήλωσης ή επιδείνωσης παθήσεων και επιπλοκών που αυτές δημιουργούν: *ορθοπεδική / μετεγχειρητική ~* ‖ *~ λοχείας / εγκυμοσύνης / κοιλίας* **6.** (στο καράτε) υφασμάτινη ταινία που φοριέται στη μέση και που δηλώνει το επίπεδο στο οποίο έχει φτάσει ο καρατέκα (μετά από εξετάσεις): *έχει μαύρη ~ στο καράτε* **7.** οποιαδήποτε οριοθετημένη περιφέρεια γης, χώρος που εντοπίζεται μεταξύ δύο νοητών παράλληλων βάσει τής ομοιομορφίας που παρατηρείται σε αυτόν ή βάσει τής αξιοποίησής του για την εκτέλεση μιας σειράς επιχειρήσεων κοινού χαρακτήρα: *προτείνεται η δημιουργία ζωνών πρασίνου εντός τού λεκανοπεδίου* ‖ *το πλήθος είχε σχηματίσει μια ασφυκτική ~ γύρω της* ΣΥΝ. περιοχή, σφαίρα, χώρος **8.** ΒΟΤ.-ΟΙΚΟΛ. ***ζώνη βλάστησης*** η περιοχή που προσδιορίζεται στη γήινη σφαίρα παραλλήλως τού Ισημερινού ανάλογα με τη μεταβολή τής βλάστησης κατά γεωγραφικό πλάτος: *τροπική / ισημερινή / εύκρατη / ψυχρή ~* **9.** ***υγειονομική ζώνη*** (σε περιπτώσεις επιδημιών) διαδοχικά φυλάκια που παρεμποδίζουν την επικοινωνία με μια χώρα προς αποφυγήν μεταδόσεως τής επιδημίας **10.** ΣΤΡΑΤ. (α) ***ζώνη επιχειρήσεων*** η περιοχή διεξαγωγής πολεμικών επιχειρήσεων: *η μεταφορά τής ~ προς τα νότια* (β) ***στρατιωτική ζώνη*** η κατεχόμενη από στρατιωτικές δυνάμεις περιοχή (γ) ***ουδέτερη ζώνη*** βλ. λ. *ουδέτερος* (δ) ***μεθοριακή ζώνη*** η περιοχή κατά μήκος και εκατέρωθεν των συνόρων που εκτείνεται σε σταθερό πλάτος ορισμένων χιλιομέτρων (ε) ***νεκρή ζώνη*** βλ. λ. *νεκρός* **11.** (α) ***ελεύθερη ζώνη*** βλ. λ. *ελεύθερος* (β) ***Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών*** (Ζ.Ε.Σ.) / ***Ζώνη Ελευθέρου Εμπορίου*** σύνολο κρατών στα οποία έχουν καταργηθεί όλοι οι δασμοί ή όλα τα μέτρα που περιορίζουν το εμπόριο μεταξύ τους, διατηρούνται όμως τα εθνικά τους δασμολόγια όσον αφορά στο εμπόριο με τρίτες χώρες: *η Ευρωπαϊκή ~ (Ε.Ζ.Ε.Σ. / E.F.T.A.)* (πβ. *τελωνειακή ένωση*, λ. *τελωνειακός*) (γ) ***τελωνειακή ζώνη*** η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία των τελωνείων μιας χώρας (δ) ***νομισματική ζώνη*** το σύνολο χωρών με αμοιβαίως μετατρέψιμα, σταθερής ή κυμαινόμενης ισοτιμίας νομίσματα και με σύναψη προνομιακών σχέσεων μεταξύ τους ή με σύνδεση βάσει τής κυριαρχίας τού νομίσματος μιας χώρας στις υπόλοιπες: *~ τού δολαρίου / τού ευρώ* ‖ *η ~ των χωρών που μετέχουν στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα* **12.** (α) ***αιγιαλίτις ζώνη*** βλ. λ. *αιγιαλίτις* (β) ***ζώνη επιρροής*** το σύνολο των γεωγραφικών περιοχών (κρατών), στις οποίες ένα ισχυρότερο κράτος ασκεί την επιρροή του ΣΥΝ. σφαίρα επιρροής **13.** καθεμιά από τις πέντε υποδιαιρέσεις τής γήινης σφαίρας, όπως ορίζονται από τους πόλους, τους πολικούς κύκλους και τον Ισημερινό (δύο εύκρατες, δύο πολικές και διακεκαυμένη) **14.** ΑΣΤΡΟΝ. η διαφορετικού χρώματος ταινία που εμφανίζεται στις επιφάνειες των πλανητών: *~ τού Δία / τού Κρόνου* **15.** ΙΑΤΡ. ο έρπης ζωστήρ, η δερματική ασθένεια που ακολουθώντας τη διαδρομή ενός νεύρου εμφανίζεται ως ταινία που περιβάλλει το σώμα τού ασθενούς **16.** ΑΘΛ. αμυντική τακτική ομάδας κατά την οποία οι αμυντικοί της παρατάσσονται σε γραμμή (ή παράλληλες γραμμές) απέναντι στους αντίπαλους επιθετικούς, με σκοπό να τους εμποδίσουν να εισχωρήσουν· κατ' αντιδιαστολή προς την άμυνα μαν-του-μαν: *η ομάδα αυτή παίζει ~* ‖ *σύστημα / άμυνα ζώνης.* — (υποκ.) **ζωνούλα** κ. **ζωνίτσα** (η), (μεγεθ.) **ζωνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *jōs-na < *ζών-νυ-μι* «ζώνω». Βλ. κ. *ζώνω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. zone, γαλλ. zone, γερμ. Zone κ.ά. Οι σημ. των ζωνών τής γήινης σφαίρας απαντούν ήδη στους Στωικούς φιλοσόφους *(διακεκαυμένη / εύκρατος ζώνη)*. Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια: *ζώνη επιχειρήσεων* (< γαλλ. zone d'operations), *ζώνη επιρροής* (< γαλλ. zone d'in-fluence), *υγειονομική ζώνη* (< γαλλ. cordon sanitaire), *νομισματική ζώνη* (< γαλλ. zone monetaire), *ζώνη αγνότητας* (< γαλλ. ceinture de chasteté), *χτύπημα κάτω από τη ζώνη* (< αγγλ. hit below the belt) κ.ά.].

ζωντανεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζωντάνε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** επαναφέρω στη ζωή, αποκαθιστώ τις ζωτικές λειτουργίες (ζωντανού οργανισμού): *ούτε με φωνές, ούτε με θρήνους θα ζωντανέψετε τον νεκρό* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ανασταίνω, νεκρανασταίνω, ξαναζωντανεύω **2.** (μτφ.) προσδίδω ζωηρότητα, ένταση: *ένα χαμόγελο αισιοδοξίας ζωντάνεψε το πρόσωπό της* ‖ *ο μικρός περίπατος στην παραλία θα σε ζωντανέψει λιγάκι* ΣΥΝ. ζωηρεύω **3.** (μτφ.) αποδίδω με παραστατικότητα, αναπαριστώ: *τα τραγούδια ζωντάνεψαν τις μέρες τής νιότης τους* ‖ *τα πρόσφατα αιματηρά γεγονότα ζωντανεύουν άσχημες μνήμες* ♦ (αμετβ.) **4.** επανέρχομαι στη ζωή ή εμφανίζω επίταση, ένταση των λειτουργιών μου: *είδες με λίγο πότισμα πώς ζωντάνεψε ο κήπος!* ΣΥΝ. ξαναγεννιέμαι **5.** (μτφ.) αποκτώ αυξημένη ζωηρότητα, γίνομαι πιο έντονος: *με την επιτιθετική του παρέμβαση ζωντάνεψε η συζήτηση* ΣΥΝ. τονώνομαι **6.** αναβιώνω: *ζωντάνεψε ένα παλιό έθιμο.* — **ζωντάνεμα** (το).

ζωντάνια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ζωηρή και ενεργητική διάθεση, η εκδηλωτική και έντονη, ευχάριστη συμπεριφορά: *είχε μέσα του πολλή ~ και δίψα για ζωή* ‖ *νέος με ~ και κέφι για δουλειά* ΣΥΝ. ζωηρότητα, ενεργητικότητα, σφριγηλότητα ΑΝΤ. νωχελικότητα, παθητικότητα, χαλαρότητα **2.** η ζωντανή και παραστατική απόδοση, η ευκρινής αποτύπωση: *~ στην αφήγηση* ‖ *περιέγραφε με ~ ό,τι περίεργο τού συνέβαινε!* ΣΥΝ. παραστατικότητα, πιστότητα, ευκρίνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.
[ΕΤΥΜ. < *ζωντανός* (υποχωρητ.)].

ζωντανό (το) [μεσν.] **1.** κάθε ζώο, κυρίως το υποζύγιο ή το κατοικίδιο ζώο **2.** (σκωπτ.) ο χαζός, ο ανόητος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ζωντανός, -ή, -ό **1.** (για φυτικούς, ζωικούς οργανισμούς) αυτός που βρίσκεται εν ζωή: *όταν τον έβγαλαν από το αυτοκίνητο, ήταν ακόμα ~, αλλά ξεψύχησε στον δρόμο για το νοσοκομείο* ΣΥΝ. ζων ΑΝΤ. πεθαμένος, νεκρός, (για ζώο) ψόφιος· (μτφ.) **2.** αυτός που συνεχίζει να υπάρχει, να βιώνεται: *πρέπει να κρατήσουμε τα ~ στοιχεία τής πα-*

ράδοσης ΑΝΤ. νεκρός, νεκρωμένος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρή διάθεση και ενεργητικότητα: *είναι ~ γυναίκα, πάντα μέσα σε όλα!* || *~ άνθρωπος, γεμάτος πίστη και φλόγα για ζωή!* ΣΥΝ. δραστήριος, ενεργητικός, ζωηρός, σφριγηλός ΑΝΤ. νωχελικός, (οικ.) κοιμισμένος **4.** αυτός που προκαλεί έντονη αίσθηση, που γίνεται αντιληπτός ως λαμπερός: *~ κόκκινο τής φωτιάς* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτεινός ΑΝΤ. ξεθωριασμένος, αχνός **5.** (για περιγραφές, εικόνες κ.λπ.) αυτός που αναπαριστά με εξαιρετική πιστότητα, παραστατικότητα, που αποδίδει (κάτι) με ευκρίνεια: *~ αφήγηση* ΣΥΝ. ανάγλυφος, παραστατικός, σπαρταριστός, εναργής **6.** αυτός που μεταδίδεται απ' ευθείας: *ο αγώνας τής Εθνικής ομάδας θα μεταδοθεί ~* **7. *ζωντανοί*** (οι) οι άνθρωποι που βρίσκονται στη ζωή: *Δεν θα τον κλαις μια ζωή τον μακαρίτη! Οι ~ με τους ~ κι οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους!* - **ζωντανά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *ζωντ-* τού αρχ. *ζῶν* (γεν. *ζῶντ-ος*), μτχ. ενεστ. τού ρ. *ζῶ*. + παραγ. επίθημα *-ανός*, κατά τα επίθ. σε *-ανός*, π.χ. *μελ-ανός*, *πιθ-ανός* κ.ά. Η σημ. 6 είναι απόδ. τού αγγλ. live (transmission)].

ζωντόβολο (το) (μτφ.-υβριστ.) ο χαζός άνθρωπος, αυτός που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από ζωώδη αδεξιότητα και έλλειψη ευστροφίας ΣΥΝ. βλάκας, (λαϊκ.) μπουνταλάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζωντόβολον*. αρχική σημ. «το σύνολο των κατοικίδιων ζώων», < θ. *ζωντ-* (βλ. λ. *ζωντανός*) + *-βόλον* < *βάλλω*].

ζωντοχήρος (ο), **ζωντοχήρα** (η) πρόσωπο που έχει πάρει διαζύγιο από τη/τον σύζυγό του/της, η οποία/ο οποίος ζει.

ζώνω ρ. μετβ. {έζωσα, ζώσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φοράω στη μέση (κάτι), κρεμώντας το ή περνώντας το στη ζώνη· (γενικότ.) περισφίγγω (τη μέση μου ή ρούχο στο ύψος τής μέσης μου) με ζώνη: *έζωσε το σπαθί του* || *έζωσε σφιχτά την καμπαρντίνα και σήκωσε τον γιακά για το κρύο* ΣΥΝ. φοράω, περιζώνω **2.** σφίγγω (κάτι) γύρω από ένα σώμα (κυρ. ζώου) στερεώνοντάς το: *έζωσε τη σέλα στο άλογο* ΣΥΝ. σφίγγω, στερεώνω, δένω **3.** (μτφ.) προσεγγίζω κυκλικά, περικυκλώνω, βρίσκομαι γύρω-γύρω: *ο εχθρός είχε ζώσει το στρατόπεδο από παντού* ΣΥΝ. κυκλώνω, περιβάλλω **4.** (καθημ.) ***με ζώνουν τα φίδια*** καταλαμβάνομαι από υποψίες ή από ανησυχία: *όταν πέρασαν δύο ώρες και δεν είχε έρθει ακόμη, με ζώσανε τα φίδια* **5.** (μεσοπαθ. ***ζώνομαι***) περνώ στη ζώνη μου (όπλο, άρματα): *από μικρός ζώστηκε τ' άρματα / το σπαθί.* — **ζώσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔ-ζωσ-α* τού αρχ. *ζώννυμι*. Το αρχ. *ζώννυμι* < **ζώσ-νυ-μι* < Ι.Ε. *yōs- «ζώνω», πβ. σανσκρ. rāsnā «ζώνη» (< Ι.Ε. *jōs-nā), αρχ. σλαβ. po-jašo «περιζώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ζώνη, ζωσ-τήρ(ας)* κ.ά.].

ζώο (το) **1.** κάθε έμβιο ον, εκτός από τα φυτά, κάθε οργανισμός με την ικανότητα τής συναίσθησης και τής κίνησης, κυρ. θηλαστικό και κατά δεύτερο λόγο έντομο, πτηνό, ψάρι ή ερπετό: *ο άνθρωπος είναι κοινωνικό / πολιτικό ~* ΣΥΝ. έμβιο ον **2.** (καθημ.) κάθε έμβιο ον που στερείται λογικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον άνθρωπο: *~ τής ζούγκλας* || *~ στο κλουβί* || *κατοικίδια / άγρια ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζωντανό **3.** (μτφ.-υβριστ.) βλ. λ. *ζώον*· ΦΡ. (ειρων.-μειωτ.) ***τα ζώα μου αργά*** βλ. λ. *αργά*. Επίσης **ζο** [μεσν.] {τα ζα}. — (υποκ.) **ζωάκι** (το) (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **ζωάριο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο, ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῷον* < *ζῶ (ζήω)*. Η λ. δήλωνε εξαρχής κάθε ζωντανό πλάσμα, περιλαμβανομένου και τού ανθρώπου, αλλά ήδη από την αρχαιότητα περιορίστηκε στη σημ. «κτήνος». Σε αρχ. συγγραφείς απαντά επίσης η πιο εξειδικευμένη σημ. «εικόνα, ζωγραφιά», η οποία χρησιμοποιήθηκε στο λεξιλόγιο τής τέχνης].

ζωο- κ. **ζωό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** σχέση με τα ζώα: *ζωο-κλοπή, ζωό-μορφος* • **2.** σχέση με τη ζωή: *ζωο-δόχος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. το οποίο στη σημ. 1 προέρχεται από τη λ. *ζώο*, ενώ στη σημ. 2 από τη λ. *ζωή*. Μερικά από τα σύνθετα και των δύο κατηγοριών είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *ζῳο-τροφία – ζωο-γόνος*), ενώ άλλα είναι ελληνογενείς ξέν. όροι (λ.χ. αγγλ. zo-anthropy – γαλλ. zoo-gamète)].

ζωογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής βιογεωγραφίας που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των ειδών στη γη. — **ζωογεωγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoogéographie].

ζωόγλοια (η) [1881] υμενοειδές άθροισμα βακτηρίων ή μυκήτων, που σχηματίζεται σε επιφάνεια υγρών (ξιδιού, στάσιμων υδάτων κ.λπ.) με δράση γλοιώδους ουσίας που τα συγκρατεί.
[ΕΤΥΜ. < *ζωο-* + *-γλοια* < *γλοιός*].

ζωογόνος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ζωογονεί, που συμβάλλει στη δημιουργία, στην ανάπτυξη ζωής: *ο ~ αέρας τού πελάγους* ΣΥΝ. ζωοποιός **2.** (μτφ.) αυτός που προσφέρει τόνωση και ενίσχυση, κυρ. σε ψυχικό ή ηθικό επίπεδο: *~ πίστη / ελευθερία / μάθηση* ΣΥΝ. αναζωογονητικός, εμψυχωτικός, ενθαρρυντικός. Επίσης **ζωογονητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ζωογονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωογονείς... | ζωογόνη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενισχύω τις ζωτικές λειτουργίες (σε οργανισμό), παρέχω τόνωση και ενδυνάμωση: *ο ήλιος ζωογονεί τη φύση* ΣΥΝ. ζωντανεύω, ενδυναμώνω **2.** (μτφ.) προσφέρω ηθική, ψυχική τόνωση, υποστηρίζω συναισθηματικά: *η επαφή με τους ανθρώπους τού χωριού τον ζωογονεί πάντα* ΣΥΝ. τονώνω. — **ζωογόνηση** (η) [μτγν.].

ζωοδότης (ο) [μτγν.] {ζωοδοτών}, **ζωοδότρια** κ. **ζωοδότρα** (η) {ζωοδοτριών} αυτός που παρέχει ζωή, που ζωογονεί, ενισχύει τις εκδηλώσεις, λειτουργίες τής ζωής: *ο ~ ήλιος* ΣΥΝ. ζωοποιός.

ζωοδόχος, -ος, -ο ΕΚΚΛΗΣ. **1.** (κυρ. για τον ουρανό ή για τον επίγειο τάφο τού Ιησού) αυτός που έχει δεχθεί μέσα του τον Χριστό ως πηγή ζωής **2. *Ζωοδόχος Πηγή*** (α) αγίασμα τής Θεοτόκου έξω από τα τείχη τής Κωνσταντινουπόλεως, όπου τον 5ο αι. ανοικοδομήθηκε ναός τής Θεοτόκου (β) προσωνυμία τής Παναγίας (γ) (συνεκδ.) ονομασία ναών και μονών αφιερωμένων στην Παναγία (δ) εικονογραφικό θέμα στο οποίο παριστάνεται η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα πάνω σε μία πηγή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ζωο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ζωοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ζωοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή ζώου, που μοιάζει με ζώο ΣΥΝ. ζωόμορφος. — **ζωοειδώς** επίρρ.

ζωοθεϊσμός (ο) η ζωολατρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zootheism].

ζωοθυσία (η) [μτγν.] {ζωοθυσιών} η δημόσια ή ιδιωτική θυσία ζώου για λατρευτικούς σκοπούς ή ως μέρος μαγικής τελετής: *οι ~ εξακολουθούν να τελούνται σε κτηνοτροφικές κυρ. περιοχές τού βορειοελλαδικού χώρου την ημέρα τού Αγίου Γεωργίου.*

ζωοκλέφτης (ο) [1839] {ζωοκλεφτών} ο κλέφτης ζώων.

ζωοκλοπή (η) [1833] η κλοπή ζώου κυρ. από κοπάδι ή μαντρί, η κλοπή βοσκημάτων. Επίσης **ζωοκλοπία** [1848].

ζωοκομία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} η κατά επιστημονικό τρόπο εκτροφή και συντήρηση ζώων για κτηνοτροφικούς σκοπούς ΣΥΝ. ζωοτροφία. — **ζωοκόμος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ζωο-* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω»].

ζωοκτονία (η) {ζωοκτονιών} η παράνομη θανάτωση ζώου ή ζώων κυρ. χωρίς τη συγκατάθεση τού ιδιοκτήτη, πράγμα που συνιστά φθορά ξένης ιδιοκτησίας και τιμωρείται ποινικά. — **ζωοκτόνος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ζωο-* + *-κτονία* (βλ.λ.) < αρχ. *κτείνω* «φονεύω»].

ζωολατρία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} η θεοποίηση και λατρεία ζώων ως προσωποποιημένων θείων στοιχείων, δυνάμεων ή φορέων προγονικών ψυχών ΣΥΝ. ζωοθεϊσμός. — **ζωολάτρης** (ο) [1897], **ζωολάτρισσα** (η), **ζωολατρικός**, -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoolâtrie].

ζωολογία (η) [1766] {ζωολογιών} ο κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των ζωικών οργανισμών ως προς τη μορφή, την ανατομία και τη λειτουργία τους, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις ή τις σχέσεις τους με τα φυτά και γενικότ. το περιβάλλον. — **ζωολόγος** (ο/η) [1819].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoologie].

ζωολογικός, -ή, -ό [1819] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωολογία ή τον ζωολόγο: *~ πραγματεία / ενδιαφέρον* **2.** αυτός που περιλαμβάνει και παρουσιάζει ζωικά είδη κατά οργανωμένο τρόπο, συντηρώντας τα ζωντανά ή ταριχευμένα και υπό τις κατάλληλες συνθήκες: *~ μουσείο*· ΦΡ. (α) ***ζωολογικός κήπος*** ειδικά διαμορφωμένος και επιστημονικά επιβλεπόμενος χώρος στον οποίο άγρια ή σπάνια ζώα εκτίθενται σε δημόσια θέα μέσα σε ειδικά κλουβιά ή περιφραγμένους τόπους (β) ***ζωολογικό πάρκο*** προστατευόμενη φυσική έκταση, μέσα στην οποία οι επισκέπτες μπορούν να παρατηρήσουν τα άγρια ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον. - ***ζωολογικ-ά / -ώς*** [1882] επίρρ.

ζωομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η παράσταση (συνήθ. θεότητας) με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου **2.** η θρησκευτική δοξασία για την αντίληψη και λατρεία τού θείου με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου: *ο τραγόμορφος θεός Παν είναι από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα ζωομορφισμού τής αρχαιοελληνικής θρησκείας.* — **ζωομορφικός**, -ή, -ό, **ζωομορφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoomorphism].

ζωόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή ή χαρακτηριστικά ζώου: *~ θεός / παράσταση / σύμβολο* ΣΥΝ. ζωοειδής.

ζώον (το) **1.** (λόγ.) το ζώο **2.** (υβριστ.) ο ανόητος άνθρωπος: *Καλά ~ είσαι; Τόση ώρα σού εξηγώ και δεν καταλαβαίνεις;* ΣΥΝ. βλάκας, χαζός, ηλίθιος, (οικ.) μπούφος **3.** ο άνθρωπος που δεν έχει σωστή κοινωνική συμπεριφορά: *είναι ένα ~· δεν μπορεί να συμπεριφερθεί σαν άνθρωπος!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῷον*, βλ. κ. *ζώο*].

ζωονομία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τους νόμους οι οποίοι διέπουν ρυθμιστικά τη ζωή και τη φυσιολογία των ενόργανων όντων. — **ζωονόμος** (ο/η), **ζωονομικός**, -ή, -ό, **ζωονομικ-ά / -ώς** επίρρ.

ζωονόσος (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει ζώα (σε πολλές ξένες γλώσσες η λέξη έχει τη σημασία τής *ανθρωποζωονόσου*, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoonosis].

ζωοπάζαρο (το) η ζωοπανήγυρη.

ζωοπανήγυρη (η) [1888] {-ης κ. -ύρεως | -ύρεις, -ύρεων} εμπορικό πανηγύρι, κατά το οποίο εκτίθενται και πωλούνται ζώα (π.χ. άλογα, αγελάδες κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωοπάζαρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. hayvan panayir (νόθο σύνθ.)].

ζωοπάροχος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που παρέχει ζωή, ζωοδότης.

ζωοπλαγκτόν (το) {ζωοπλαγκτού | χωρ. πληθ.} πλαγκτόν που αποτελείται από μικροσκοπικούς ζωικούς οργανισμούς, κατ' αντιδιαστολή προς το φυτοπλαγκτόν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zooplancton].

ζωοποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που ζωοποιεί, που δημιουργεί ζωή: *η ~ δύναμη τού ηλίου* ΑΝΤ. φθοροποιός, καταστροφικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Ζωοποιό Πνεύμα*** (ως τυποποιημένο επίθετο) το Άγιο Πνεύμα.

ζωοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωοποιείς... | ζωοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ ζωή, δίνω ζωή **2.** (μτφ.) ενισχύω ηθικά και ψυχικά, προσφέρω συναισθηματική υποστήριξη ΣΥΝ. ενδυναμώνω, εμψυχώνω, υποστηρίζω. — **ζωοποίηση** (η) [μτγν.].

ζωοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που εξειδικεύεται στη μελέτη των μεθόδων και των συνθηκών εκτροφής και αναπαραγωγής ζώων χρήσιμων κυρ. για τη διατροφή τού ανθρώπου. — **ζωοτέχνης** (ο), **ζωοτεχνικός**, -ή, -ό [1887], **ζωοτεχνικ-ά / -ώς**

|1898| επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootechnie].

ζωοτόκος, -ος, -ο ΖΩΟΛ. (για ζώο) αυτός που γεννά ζώα (κατ' αντιδιαστολή προς τον ωοτόκο), τού οποίου το έμβρυο αναπτύσσεται μέσα στη μήτρα τού θηλυκού και τρέφεται από τον πλακούντα ΑΝΤ. ωοτόκος. — **ζωοτοκία** (η) |αρχ.|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζωο-* + *-τόκος* < *τίκτω* (βλ.λ.)].

ζωοτομία (η) |1809| ΙΑΤΡ. η ανατομή ζωντανού ζώου για πειραματικούς, ερευνητικούς λόγους. — **ζωοτομικός,** -ή, -ό |1891|.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootomie].

ζωοτοξίνη (η) {ζωοτοξινών} ΒΙΟΛ. η τοξική ουσία που παράγουν ορισμένα ζώα, κυρ. ερπετά ή έντομα, για λόγους άμυνας, π.χ. το δηλητήριο τής μέλισσας ή πολλών φιδιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zootoxin].

ζωοτροφείο (το) |μτγν.| το σύνολο των εγκαταστάσεων όπου γίνεται εκτροφή ζώων.

ζωοτροφή (η) |μεσν.| η καλλιεργούμενη ή βιομηχανικώς παρασκευαζόμενη τροφή ζώων, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κτηνοτροφία: ~ *αγελάδων.*

ζωοτροφία (η) |αρχ.| η κατά συστηματικό, ελεγχόμενο τρόπο εκτροφή ζώων ΣΥΝ. ζωοκομία. — **ζωοτροφικός,** -ή, -ό |αρχ.|.

ζωοτρόφος (ο/η) |μτγν.| πρόσωπο που ασχολείται με τη ζωοτροφία.

ζωούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ζωή ανθρώπου ή γενικότ. έμβιου όντος μικρής ηλικίας: *μια ~ ενός έτους* **2.** (χαϊδευτ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) τρυφερή, αγαπημένη ύπαρξη: *τι είναι ~ μου;* **3.** (ειρων.) η ευχάριστη διαβίωση (όταν αγνοεί κανείς ξένα προβλήματα και έχει καθαρά εγωκεντρικό προσανατολισμό): *αυτός τη ~ του κοιτά και ας υποφέρουν οι άλλοι!*

ζωόφιλος, -η, -ο |1889| **1.** αυτός που αγαπά τα ζώα: *ζητείται οικογένεια ζωοφίλων, για να υιοθετήσει τρία γατάκια* **2.** αυτός που συντηρεί ζώα (π.χ. σκύλους, γάτες, σπάνια ζώα) όχι για βιοποριστικούς σκοπούς. — **ζωοφιλία** (η), **ζωοφιλικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophile].

ζωοφοβία (η) ΙΑΤΡ. η παθολογική φοβία που προκαλείται στη θέα ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophobie].

ζωοφόρος (η) → ζωφόρος

ζωοφυσική (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά τις φυσικές ιδιότητες των ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoophysics].

ζωόφυτο (το) |μεσν.| {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα πολυάριθμα ασπόνδυλα ζώα που μοιάζουν με φυτά ως προς την εμφάνιση ή τον τρόπο αύξησής τους.

ζωοψία (η) {ζωοψιών} ΙΑΤΡ. η δημιουργία οπτικών ψευδαισθήσεων με παραστάσεις ζώων από ασθενή που βρίσκεται υπό την επήρεια τοξικών ουσιών, παραισθησιογόνων, ναρκωτικών κ.λπ. ή σε παραλήρημα, π.χ. λόγω οινοποσίας, μέθης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoopsia].

ζώπυρο (το) **1.** το κομμάτι αναμμένου κάρβουνου, που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. σπινθήρας, σπίθα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μέσο μετάδοσης έντονου συναισθήματος, ένθερμης πίστης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζώπυρον* < *ζω(ο)-* + *-πυρον* < *πῦρ*, πβ. κ. *ἀνα-ζωπυρῶ*].

ζωροαστρισμός (ο) |1891| {χωρ. πληθ.} η σημαντικότερη θρησκεία τής αρχαίας Περσίας πριν από τον ισλαμισμό, ιδρυτής τής οποίας υπήρξε ο Ζωροάστρης (Ζαρατούστρα)· χαρακτηρίζεται από μονοθεϊστική αντίληψη καθώς και από μια δυϊστική άποψη τού κόσμου και τής μοίρας, στη βάση τής αιώνιας αντιπαλότητας καλού και κακού, με αισιόδοξη προοπτική ότι το καλό τελικά επικρατεί. — **ζωροαστρικός,** -ή, -ό |1817|.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. zoroastrisme < Zoroastre < λατ. Zoroastres < αρχ. *Ζωροάστρης* < αρχ. περσ. Zarathustra, όνομα τού ιδρυτή τού ζωροαστρισμού, ο οποίος έζησε στην Περσία (περ. 628-551 π.Χ.)].

ζώσα ▸ ζων

ζώσιμο (το) → ζώνω

ζωστήρας (ο) η ζώνη. Επίσης **ζωστήρα** κ. (λαϊκ.) **ζώστρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζωστήρ, -ῆρος* < *ζώννυμι* «ζώνω»].

ζωστός, -ή, -ό **1.** (για πράγμ.) αυτός που είναι περασμένος στη ζώνη: ~ *ξίφος* **2.** (ειδικότ.) **ζωστή** (η) (στο Βυζάντιο) κυρία τής Αυλής που είχε ως έργο τον καλλωπισμό τής βασίλισσας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζών-νυ-μι* (βλ. κ. *ζώνω*), πβ. αόρ. *ἔ-ζωσ-α*].

ζωτικοκρατία (η) ▸ βιταλισμός

ζωτικός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωή, ο απαραίτητος για τη ζωή: ~ *όργανο* / *λειτουργία* / *ενέργεια* / *δύναμη* **2.** αυτός που έχει καθοριστική σημασία για τη λειτουργία ζωντανού οργανισμού: *η σφαίρα τον έπληξε σε ~ σημείο επιφέροντας ακαριαίο θάνατο!* **3.** (μτφ.) (α) αυτός που είναι θεμελιώδους σημασίας, που έχει αυξημένη και καθοριστική σημασία: ~ *συμφέροντα μιας χώρας* || *το θέμα είναι ~ σημασίας για την οικονομία τής χώρας·* (β) **ζωτικός χώρος** (θεωρία τού ζωτικού χώρου) (i) (γερμ. Lebensraum) η πολιτικοοικονομική θεωρία, όπως αποκρυσταλλώθηκε από τους θεωρητικούς τού εθνικοσοσιαλισμού στη μεσοπολεμική Γερμανία ως βάση τού ναζιστικού επεκτατισμού, που κατοχυρώνει το δικαίωμα επέκτασης ενός λαού σε εδάφη και εκτός των συνόρων του, όταν το απαιτεί η δημογραφική του αύξηση και ο οικονομικός του δυναμισμός (ii) ΣΤΡΑΤ. στρατηγικής σημασίας εδαφική έκταση, όπως αεροδρόμια, βιομηχανικά ή αστικά κέντρα. — **ζωτικ-ά / -ώς** |αρχ.| επίρρ., **ζωτικότητα** (η) |1845|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω.*

ζωύφιο (το) {ζωυφί-ου | -ων} ο πολύ μικρός ζωικός οργανισμός, κυρ. το έντομο: *ο ψύλλος είναι από τα πιο ενοχλητικά ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ζουζούνι, μαμούνι, ζουζούνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζωύφιον*, υποκ. τού αρχ. *ζῷον*].

ζωφόρος κ. **ζωοφόρος** (η) ΑΡΧΙΤ. ΑΡΧΑΙΟΛ. συνεχής εικονιστική παράσταση σε επιμήκη ζώνη· κυρ. το τμήμα τού θριγκού που μεσολαβεί μεταξύ επιστυλίου και γείσου στους αρχαίους ναούς και καλύπτεται από ανάγλυφες διακοσμήσεις με παραστάσεις ζώων ή ανθρώπων σε συνεχείς σκηνές: *στη ~ τού Παρθενώνα υπάρχει παράσταση τής πομπής των Παναθηναίων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῳφόρος* < *ζῳ(ο)-* + *-φόρος* < *φέρω*].

ζωώδης, -ης, -ες |μτγν.| {ζωώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τα ζώα: ~ *δύναμη* / *χαρακτηριστικά* / *όψη* / *κίνηση* ΣΥΝ. κτηνώδης, θηριώδης **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ή πνευματικής καλλιέργειας: ~ *ένστικτα* / *βλακεία* || *η ~ εγκατάλειψη στις υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ. κτηνώδης. — **ζωωδώς** επίρρ. |1889|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ζωωνύμιο (το) {ζωωνυμί-ου | -ων} το όνομα ζώου.
[ΕΤΥΜ. < *ζώο* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

Η

Η, η: ήτα, το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η ιστορία τού γράμματος είναι περιπετειώδης όσο και σημαντική για την ιστορία τής ελληνικής γραφής. Στις δασυντικές διαλέκτους (σε αυτές που προέφεραν κανονικά έναν ιδιαίτερο δασύ φθόγγο, όπως η αττική και οι περισσότερες από τις αρχαίες διαλέκτους) το γράμμα Η δήλωσε τον δασύ φθόγγο που υπήρχε στα Αρχαία Ελληνικά· πβ. *Ἑλλάς* = ΗΕΛΛΑΣ, *ἥρως* = ΗΕΡΟΣ. Στις ψιλωτικές διαλέκτους (αυτές που δεν είχαν τον δασύ φθόγγο, όπως η ιωνική διάλεκτος, η λεσβιακή, η ηλειακή, η κυπριακή και η κρητική), ιδίως στην ιωνική τής Μ. Ασίας, το Η χρησιμοποιήθηκε νωρίς για να δηλώσει το μακρό *ε* (ę̄), το οποίο στις δασυντικές διαλέκτους δηλωνόταν με το Ε (σε αυτές Ε = *ε*, *η* και *ει*). Ωστόσο, ήδη από τα μέσα τού 5ου αι. π.Χ. τόσο στην αττική όσο και αλλού χρησιμοποιούσαν, σποραδικά και ανεπίσημα, το ιωνικό αλφάβητο (και μάλιστα τής Μιλήτου), που τελικά υιοθετήθηκε και επίσημα το 403 π.Χ. Συγκεκριμένα για το Η λέγεται ότι ο Ευριπίδης το χρησιμοποιούσε συστηματικά στα έργα του (αντί τού Ε). Γενικά, το Η (από τις ψιλωτικές διαλέκτους και, αργότερα, από την υιοθέτηση τού ιωνικού αλφαβήτου στην αττική) συνδέθηκε με την προφορά τού ę̄ (μακρού ανοιχτού *ε*) τόσο πολύ, που ολόκληρη η αρχαία προφορά τής Ελληνικής ονομάστηκε **ητακιστική**, σε αντίθεση με τη νεότερη προφορά (από των αλεξανδρινών χρόνων και εξής) τού γράμματος Η ως ιώτα (i), που χαρακτηρίζεται ως **ιωτακιστική**. Από τη χρήση τού Η για να δηλώνει στην αττική τον δασύ φθόγγο, το γράμμα Η άρχισε από το 200 π.Χ. να χρησιμοποιείται σε παραλλαγμένες μορφές τόσο για τη δήλωση δασέος φθόγγου (ή δασέος πνεύματος) όσο και –πολύ σχολαστικά– για την απουσία δασέος πνεύματος («ψιλή»). Η γραφική εξέλιξη είχε ως εξής: Η ⊢ ᒻ ʽ (δασεία) – Η ⊣ ᒽ ʼ (ψιλή). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής συνδέουν το γράμμα ήτα με το βορειοσημιτικό γράμμα hēth, από όπου ακροφωνικώς (h-ēth) θεωρείται ότι προήλθε το γράμμα που δήλωνε τον δασύ φθόγγο τής Ελληνικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Η, η ήτα· το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ήτα, αριθμός*).

η θηλ. τού οριστικού άρθρου ο, η, το (βλ. κ. λ. *ο, η, το*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡ* < I.E. *sā, πβ. σανσκρ. sā, γοτθ. sō, τοχ. Β' sā, λιθ. tá, αρχ. σλαβ. ta κ.ά. Ομόρρ. *ὁ, τό* (βλ.λ.)].

ή σύνδ. διαζευκτικός **1.** για σύνδεση αλληλοαποκλειόμενων εννοιών, για παρουσίαση ζεύγους αλληλοαναιρούμενων εκδοχών: *θα είναι στο σχολείο ~ στο σπίτι* || *μπορείς να διαλέξεις κόκκινο ~ μαύρο· και τα δύο μαζί δεν γίνεται!* || *συμφωνείς, ναι ~ όχι;* || *σε μένα μιλάς ~ μονολογείς;* **2.** (επαναλαμβανόμενο τουλάχιστον δύο φορές) για εναλλακτικές εκδοχές, ενδεχόμενα: *~ θα πίνει ~ θα καπνίζει ~ θα ξενυχτά, δεν κάνει και τίποτα χρήσιμο στη ζωή του!* || *αυτό θα πει ζωή· όλη μέρα ~ θα κάνει ηλιοθεραπεία ~ θα ψωνίζει ρούχα ~ θα κάνει βόλτες*· ΦΡ. ***ή ταν ή επί τας*** (*ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*, Πλουτάρχου Λακ. ἀποφθ. 16) «ή να τη φέρεις νικητής ή να σε φέρουν πάνω της νεκρό» φράση που έλεγαν οι Σπαρτιάτισσες στους γυιους τους, όταν τους παρέδιδαν την ασπίδα για τη μάχη· λέγεται και για να εκφράσουμε τη σταθερή απόφαση να τελειώσουμε με κάθε θυσία ένα έργο **3.** στην αντίθετη, σε διαφορετική περίπτωση: *θα κάνεις ό,τι σου πω ~ θα με αναγκάσεις να χρησιμοποιήσω βία!* || *να φερθείς σαν άνθρωπος εκεί που θα πάμε ~ να μην έρθεις καθόλου!* ΣΥΝ. ειδεμή, αλλιώς, ειδάλλως **4.** (κυρ. με συγκριτικά επιρρ.) για την τροποποίηση μιας διατύπωσης με άλλη παραπλήσια, ομόλογη, περισσότερο ταιριαστή στις (προθέσεις κάποιου): *θα πάρω παγωτό ~ μάλλον έναν χυμό* || *θα περάσω να σε πάρω ~, καλύτερα, θα σε πάρω τηλέφωνο* **5.** για την παρουσίαση, υπό μορφήν ερωτήσεως, τής αιτίας πιθανής απόρριψης, διάψευσης μιας ήδη διατυπωμένης πρότασης, αρχικής ερώτησης: *θα έρθεις για μπάνιο ~ είσαι κουρασμένη;* || *συμφωνείς με τα νέα μέτρα ~ τα βρίσκεις ανεφάρμοστα;* || *θα το αγοράσεις ~ το θεωρείς ακριβό;* **6.** για τη σύνδεση μιας ερώτησης με άλλη ερωτηματική διατύπωση προς εκμαίευση, εξακρίβωση τής αιτίας, που ήδη υποτίθεται ως απάντηση στην αρχική ερώτηση: *Τι πάθατε; Βαρεθήκατε ~ είναι ώρα να πηγαίνετε;* || *γιατί ντύθηκες έτσι, φοβάσαι μήπως αρρωστήσεις ~ κρυώνεις;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤ / ἠε / ἠέ* < **ἤ-Fε* < *ἤ* «πράγματι, αληθώς», καταφατικό μόριο, αγν. ετύμου, + **Fε*, εγκλιτικό μόρφημα. Βλ. κ. *ήτοι*].

Η.Α.Ε. (τα) Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (βλ.λ.).

Ήβη (η) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχαιοελληνική θεότητα, κόρη τού Δία και τής Ήρας, προσωποποίηση τής αιώνιας θηλυκής νιότης **2.** γυναικείο όνομα.

ήβη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ηλικιακή περίοδος τής βιολογικής ωρίμασης, κατά την οποία ο άνθρωπος αποκτά την αναπαραγωγική ικανότητα (κυρ. μεταξύ δώδεκα και είκοσι ετών), εγκαταλείποντας την παιδική ηλικία: *πρωτογενή / δευτερογενή χαρακτηριστικά τής ~* || *φυσιολογική / καθυστερημένη / πρόωρη ~* || *η εμφάνιση ακμής είναι από τα χαρακτηριστικά σημάδια τής ~* ΣΥΝ. εφηβεία **2.** (γενικά) η περίοδος νεότητας: *τα γλυκά σκιρτήματα τής ~* ΣΥΝ. νιότη **3.** (συνεκδ.) η ηβική χώρα, το τριχωτό μέρος τού σώματος κάτω από το υπογάστριο, που καλύπτει την περιοχή των γεννητικών οργάνων (γυναικών και ανδρών) ΣΥΝ. εφήβαιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥβη* < I.E. *jēgʷ-ā, πβ. λιθ. jėgà «ισχύς, δύναμη» κ.ά. Παράγ. *ἔφ-ηβος* (βλ.λ.)].

ηβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ήβη (βλ.λ., σημ. 3): *~ οστό / σύμφυση* **2.** ***ηβική χώρα*** το εφήβαιο (βλ.λ.).

ήγαγα ρ. → άγω

ήγγειλα ρ. → αγγέλλω

ήγγικεν η ώρα (*ἤγγικεν ἡ ὥρα*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 45) έφτασε η ώρα· για κάτι που αναμένουμε με βεβαιότητα να συμβεί πολύ σύντομα.

ηγεμόνας (ο), **ηγεμονίδα** (η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που κατέχει την εξουσία και κυβερνά επιβάλλοντας τη θέλησή του: *οι ηγεμόνες των μεσαιωνικών κρατιδίων απέκτησαν σημαντικά προνόμια με την ειρήνη τής Αυγούστας* **2.** (κατ' επέκτ.) η αρχηγική φυσιογνωμία, ο ηγέτης, αυτός που επιβάλλεται στους άλλους ως φυσικός κυρίαρχος: *το πρότυπο ηγεμόνα που δημιούργησε ο Μακιαβέλλι, χαρακτηρίζεται από κυνικότητα* ΣΥΝ. κυρίαρχος, αρχηγός. Επίσης (λόγ.) **ηγεμών** (ο) [αρχ.] {ηγεμόνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγεμών* < *ἡγοῦμαι*].

ηγεμονεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ηγεμόνευσα} **1.** ασκώ την εξουσία ως ηγεμόνας: *στη Ρωσία εκείνη την εποχή ηγεμόνευε ο τσάρος Αλέξανδρος* ΣΥΝ. βασιλεύω, κυβερνώ **2.** (μτφ.) κατέχω κυρίαρχη θέση σε σύνολο: *ο βιομηχανικός αυτός κολοσσός χρόνια ηγεμονεύει στον χώρο τής εφαρμογής νέων τεχνολογιών* ΣΥΝ. δεσπόζω, κυριαρχώ. — **ηγεμόνευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονία (η) [αρχ.] {ηγεμονιών} **1.** (α) η άσκηση εξουσίας με την ιδιότητα τού ηγεμόνα (β) η πολιτική, οικονομική ή στρατιωτική επιβολή ελέγχου από ένα κράτος πάνω σε άλλα κράτη (γ) (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκείται η παραπάνω εξουσία: *επί τής ~ του η αυτοκρατορία εξασφάλισε ειρήνη και ευημερία* ΣΥΝ. ηγεσία **2.** (συνεκδ.) η χώρα ή περιοχή αυτοκρατορίας που διοικείται από ηγεμόνα: *οι παραδουνάβιες ~* **3.** η κυριαρχία σε ένα σύνολο, η πρώτη θέση: *η πολιτιστική ~ τής Ευρώπης στη διανόηση τού 20ού αιώνα* || *η ~ τής Αγγλίας στις χώρες τής Κοινοπολιτείας* ΣΥΝ. πρωτιά, επικράτηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ηγεμόνα ή ηγεμονία: *~ θρόνος / ανάκτορο / παρέμβαση / απόφαση / ρόλος / θέση* ΣΥΝ. αρχηγικός, εξουσιαστικός, ηγετικός, βασιλικός, αυτοκρατορικός, πριγκιπικός **2.** αυτός που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια και το κύρος που αρμόζουν σε ηγεμόνα: *~ τρόπος / παρουσιαστικό / πολυτέλεια / μεγαλοψυχία / παράστημα / περιποίηση / υποδοχή* ΣΥΝ. αρχοντικός, μεγαλοπρεπής, επιβλητικός, μεγαλειώδης ΑΝΤ. ταπεινός, ευτελής **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλούτο και γενναιοδωρία ανάλογη ηγεμόνα, πλουσιοπάροχος: *~ δώρα / δείπνο / αμοιβή / μισθός / παροχές* ΑΝΤ. φτωχός, φειδωλός, μίζερος. — **ηγεμονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ηγεμονικότητα** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονίσκος (ο) [1815] **1.** ηγεμόνας μικρής ή ασήμαντης χώρας ή περιοχής: *στη θέση τής παλιάς κεντρικής εξουσίας ξεπήδησαν δεκάδες αυτόνομες περιοχές με εκατοντάδες υποψηφίους ~* **2.** ο ηγεμόνας νεαρής ηλικίας **3.** ηγεμόνας ανάξιος στην άσκηση των καθηκόντων του ή στη διαφύλαξη τού κύρους που επιβάλλει η θέση του **4.** (μτφ.) ανώτερος ιεραρχικά υπάλληλος, που συμπεριφέρεται με αυθαίρετο και αυταρχικό τρόπο: *οι ενοχλητικοί ~ τού Δημοσίου που ταλαιπωρούν τους πολίτες* ΣΥΝ. δικτατορίσκος.

ηγεμονισμός (ο) **1.** η επιθυμία και η προσπάθεια για επικράτηση και άσκηση κυριαρχικού ελέγχου στους άλλους **2.** (για κράτη, συνασπισμούς χωρών κ.λπ.) η τάση ισχυρού κράτους να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής του σε άλλα κράτη, ασκώντας πολιτική έμμεσου εξουσιασμού και ελέγχου, κυρ. κατά τρόπο αυταρχικό **3.** (ειδικότ. στην πολιτική) η επιδίωξη κοινωνικής ομάδας ή ιδεολογικοπολιτικού χώρου να ελέγξει την εξουσία και τις εξελίξεις μονοπωλιακά, αποκλείοντας συνεργασίες και πιθανούς συνδιεκδικητές. — **ηγεμονι-**

στικός, -ή, -ό, ηγεμονιστικά επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. hegemony < αρχ. *ἡγεμονία*, με αλλαγή επιθήματος, ώστε να διακρίνεται από την αρχ. λ. (φαινόμενο προφυλάξης)].

ηγερία (η) {ηγεριών} η γυναίκα που συντροφεύει έναν συνήθ. μεγάλο καλλιτέχνη, ποιητή, διανοητή ή πολιτικό εμπνέοντάς τον: *η Τζουλιέτα Μασίνα ήταν η ~ τού Φελλίνι*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Egeria, αγν. ετύμου, ονομασία νύμφης τής ρωμαϊκής θρησκείας, που, κατά την παράδοση, ήταν γυναίκα ή ερωμένη τού βασιλιά Νουμά Πομπιλίου. Ο βασιλιάς, επιδιώκοντας να προσδώσει κύρος στους νόμους που θέσπιζε, ισχυριζόταν ότι τους έγραφε καθ' υπαγόρευσιν τής νύμφης Ηγερίας, την οποία κρυφά συναντούσε στο δάσος].

ηγεσία (η) [μτγν.] {ηγεσιών} **1.** η κορυφή τής εξουσίας και η άσκηση ανώτατης εξουσίας: *αναλαμβάνω την ~ κόμματος / τού στρατεύματος* ΣΥΝ. αρχηγία, ηγεμονία **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που ασκούν ανώτατη εξουσία ή πρωτοστατούν σε χώρο δράσης, σε ορισμένο τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας: *η πνευματική ~ τού τόπου / τού κράτους / τής Εκκλησίας / τού κόμματος* ΣΥΝ. (μτφ.) κορυφή, κεφαλή ΑΝΤ. (για πολιτικά κόμματα) βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγέτης (ο) {ηγετών}, **ηγέτιδα** (η) [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στην κορυφή τής εξουσίας ή γενικότ. επηρεάζει και ελέγχει ένα σύνολο (σε πολιτικό, κοινωνικό, ιδεολογικό επίπεδο): *πολιτικός / θρησκευτικός ~ || οι ~ των χωρών-μελών τής Ε.Ε. συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες || υπεύθυνος / άξιος / χαρισματικός / λαοφιλής / αγαπητός ~* ΣΥΝ. αρχηγός, ηγεμόνας **2.** (καθημ.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε έναν χώρο: *πνευματικός ~ μιας γενιάς || αναδείχθηκε σε ~ τής ομάδας του* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει αρχηγικά προσόντα: *γεννημένος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγέτης* < *ἡγοῦμαι*].

ηγετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τον ηγέτη ή την ηγεσία: *~ στέλεχος / θέση / ρόλος / ομιλία / εμφάνιση / ικανότητες / φιλοδοξίες / χαρίσματα / φυσιογνωμία*. — **ηγετικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

Ηγησώ (η) {-ώς κ. -ούς} γυναικείο όνομα γνωστό από την ομώνυμη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στον Κεραμεικό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *ἡγησ-* τού ρ. *ἡγοῦμαι* (αόρ. *ἡγησάμην*), που απαντά και σε άλλα κύρ. ον. (λ.χ. *Ἀγησί-λαος, Ἡγησ-ίας*) και ίσως αποτελεί συγκεκομμ. τ. συνθέτων ονομάτων (λ.χ. *Ἡγησι-βούλη, Ἡγησι-στράτη*)].

ηγήτορας (ο) (λόγ.) {ηγητόρων} πρόσωπο που έχει αρχηγικό ρόλο, που αναγνωρίζεται ως ηγέτης: *πεφωτισμένος / άξιος ~ || ~ τού έθνους / τής φυλής / τού στρατεύματος* ΣΥΝ. αρχηγός, καθοδηγητής, αρχηγέτης, κεφαλή, ταγός ΑΝΤ. ακόλουθος, οπαδός. Επίσης (λογιότ.) **ηγήτωρ** [αρχ.] {ηγήτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγήτωρ, -ορος* < *ἡγοῦμαι*].

ηγιασμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αγιασθεί, που είναι άγιος: *Σάββας ο ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

ηγούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ηγείσαι... | ηγήθηκα} (λόγ.) (+γεν.) **1.** προπορεύομαι ως οδηγός: *τού αποσπάσματος ηγείται αξιωματικός || τής παρελάσεως ηγείται η μπάντα τού Δήμου* ΣΥΝ. προηγούμαι, προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ ● **2.** τίθεμαι αρχηγός, επί κεφαλής, αναλαμβάνω την ηγεσία: *~ κόμματος / στρατού / κινήματος / ανταρσίας || έγκυρες πληροφορίες τον φέρουν να ηγείται ομάδας διαφωνούντων || ηγείται τού αγώνος για την αποκατάσταση τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. διευθύνω, άρχω, προΐσταμαι, πρωτοστατώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγοῦμαι* < *ἡγ-έομαι* < I.E. *sāg- «ιχνηλατώ», πβ. λατ. sagio «αισθάνομαι, αντιλαμβάνομαι», γαλλ. pré-sage «προαίσθημα», γοτθ. sokjan «ψάχνω, ερευνώ», αγγλ. seek, γερμ. suchen κ.ά. Ομόρρ. *ἄγημα* (βλ.λ.), *ἡγε-μών, ἡγή-τωρ, ἡγέ-της* κ.ά. Μετά τον Όμηρο το ρ. *ἡγοῦμαι* προσέλαβε επίσης τη σημ. «νομίζω, έχω τη γνώμη», η οποία διατηρήθηκε ευρέως στα σύνθετα, π.χ. *ἀφ-ηγοῦμαι, δι-ηγοῦμαι, ἐξ-ηγοῦμαι, εἰσ-ηγοῦμαι*].

> **ηγούμαι: παράγωγα – σύνθετα.** Μία από τις πιο παραγωγικές και πολυδηλωτικές λέξεις τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής. Βασική σημ. «προηγούμαι, βαδίζω μπροστά», άρα «είμαι οδηγός» και, κατ' επέκταση, «είμαι αρχηγός, ηγεμόνας». Υστερογενής (μεθομηρική ήδη) σημ. «θεωρώ, νομίζω, σκέπτομαι». **Παράγωγα**: *ηγεμόνας (ηγεμονία, ηγεμονικός, ηγεμονεύω, ηγεμονισμός κ.ά.), ηγήτορας, ηγέτης (ηγετικός, ηγεσία, αρχηγέτης, ποδηγετώ, ποδηγέτηση), ηγούμενος, άγημα*. **Σύνθετα**: *αφ-ηγούμαι (αφηγητής, αφήγηση, αφήγημα, αφηγηματικός), εξ-ηγούμαι / εξ-ηγώ (εξήγηση, εξηγητής, ανεξήγητος, εξηγητικός), επ-εξηγώ (επεξήγηση, επεξηγηματικός), δι-ηγούμαι (διήγηση, διήγημα, ανεκδιήγητος, διηγηματικός), προ-ηγούμαι (προηγούμενος, προηγουμένως), περι-ηγούμαι (περιήγηση, περιηγητής), *καθ-ηγούμαι (καθηγητής, καθηγεσία, καθηγητικός), *υφ-ηγούμαι (υφηγητής, υφηγεσία), εισ-ηγούμαι (εισήγηση, εισηγητής, εισηγητικός)*.

ηγουμενείο (το) [μεσν.] το κελλί ηγουμένου ή ηγουμένης σε μοναστήρι· το ιδιαίτερο γραφείο και διαμέρισμά του/της.

ηγουμενεύω ρ. αμετβ. {ηγουμένευσα} εκτελώ χρέη ηγουμένου ή ηγουμένης μοναστηριού· είμαι ηγούμενος ή ηγουμένη.

ηγουμένη [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **γουμένη** κ. **γούμενη** (η) [μεσν.] η προϊσταμένη σε γυναικεία μονή. Επίσης **ηγουμένισσα** κ. (λαϊκ.) **γουμένισσα**. — **ηγουμενικός, -ή, -ό** [μεσν.], **ηγουμενικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηγουμενία (η) [μεσν.] {ηγουμενιών} **1.** το αξίωμα τού ηγουμένου ή τής ηγουμένης **2.** (συνεκδ.) η θητεία ηγουμένου ή ηγουμένης.

Ηγουμενίτσα (η) πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού νομού Θεσπρωτίας.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού τ. *ηγουμένη*. Η πόλη ήταν αρχικώς ένα μικρό χωριό, μέχρις ότου το 1936 έγινε πρωτεύουσα τού νομού. Ανοικοδομήθηκε ριζικά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

ηγούμενος κ. (λαϊκ.) **γούμενος** (ο) {ηγουμέν-ου | -ων, -ους} ο προϊστάμενος ανδρικής μονής· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος έκανε γούμενος, έκανε και κελλάρης*** όποιος έχει φτάσει στην κορυφή ιεραρχίας, γνωρίζει τις δυσκολίες αλλά και τις παρατυπίες που συνηθίζονται στα κατώτερα στάδια αυτής τής ιεραρχίας, ώστε να μην εξαπατάται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἡγοῦμαι*. Η χρήση τής μτχ. ως τίτλου τού προϊσταμένου (ή τής προϊσταμένης) μονής είναι μεσν.].

ηγουμενοσυμβούλιο (το) [1896] {ηγουμενοσυμβουλί-ου | -ων} το συμβούλιο που ανάλογα με το τυπικό κάθε μονής ασκεί τη διοίκηση τής μονής και αποτελείται συνήθ. από τον ηγούμενο ή την ηγουμένη και δύο εκλεγμένα μέλη (μοναχούς / μοναχές). — **ηγουμενοσύμβουλος** (ο/η) [1898].

ήγουν σύνδ. (αρχαιοπρ.) δηλαδή, ή μάλλον: *ο υπουργός υπέγραψε εσπευσμένως τη μετάθεσή του, ~ τον εκπαραθύρωσε τεχνηέντως* ΣΥΝ. ήτοι, τουτέστιν, δηλονότι, κατά το δη λεγόμενον, με άλλα λόγια, αλλιώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἤ γε οὖν*].

ήδη επίρρ. **1.** (πάντα σε αναφορά με δεδομένο χρονικό σημείο) για τον προσδιορισμό: (α) προγενέστερου χρονικού σημείου: *έχω ~ διαβάσει την ιστορία, τώρα μου μένει η φυσική || εμείς έχουμε ~ φάει για βράδυ* ΣΥΝ. τώρα πια, πλέον (β) γεγονότος που έχει συντελεστεί παλαιότερα (και δεν χρειάζεται, λ.χ., να ξανασυμβεί): *τον είχα προειδοποιήσει ~ από τον πρώτο μας καβγά* ΣΥΝ. κιόλας (γ) χρονικής περιόδου (i) με αρχή προγενέστερη τού σημείου αυτού: *την εποχή εκείνη είχαν ~ αρχίσει οι διεργασίες στο εσωτερικό τού κόμματος || τα μέτρα ήρθαν σε εποχή που η οικονομία αντιμετώπιζε ~ πολλά προβλήματα* (ii) με αρχή που συμπίπτει χρονικά με αυτό, σύγχρονη τού χρονικού αυτού σημείου: *~ από την άνοιξη αρχίζει η τουριστική κίνηση || οι διαμαρτυρίες άρχισαν ~ με την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων || διαφωνίες και αμφισβήτηση υπήρξαν ~ από την εκλογή του* **2.** για την έμφαση, την επίταση νοήματος κατά τον χρονικό προσδιορισμό περιόδου ή χρονικής στιγμής: *μα ~ υπάρχει πρόβλημα! || αύριο ~ δεν θα θυμάσαι τίποτε απ' όλα αυτά!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἤ* «πράγματι» (καταφατικό μόριο) + *δή*. Βλ. κ. *ἤ* διαζευκτ.].

> **ήδη: χρονικά επιρρήματα.** Τα χρονικά επιρρήματα που ακολουθούν, χρησιμοποιούνται όχι απλώς για να αναφερθεί κανείς στον χρόνο, αλλά για να σχολιάσει μια χρονική σχέση θετικά ή αρνητικά (με έκπληξη ή κατάπληξη, με προσδοκία ή ειρωνεία, με απορία ή έμφαση κ.λπ.). Το **ήδη** δηλώνει μια χρονική σχέση με ιδιαίτερη έμφαση· το ίδιο και το επίρρ. **κιόλας**: ***Ήδη*** *εργάζεται εκεί* - *Ταξιδεύει* ***ήδη*** *για το Σικάγο* - *Βρίσκεται* ***ήδη*** *στη σύσκεψη* · *Το υποστηρίζει* ***ήδη*** - *Πέτυχε* ***κιόλας*** *στο πανεπιστήμιο* · *Μιλάει* ***κιόλας*** *τη γλώσσα* - *Ήλθες* ***κιόλας***; Το **ακόμη** σχολιάζει χρονικώς τα λεγόμενα υποδηλώνοντας έκπληξη ή κατάπληξη: ***Ακόμη*** *δεν έχει ξεκινήσει για τη δουλειά του* - ***Ακόμη*** *εδώ είσαι* - ***Ακόμη*** *ψάχνει για δουλειά;* - ***Ακόμη*** *τρέχει...* - ***Ακόμη*** *δουλεύει στο ίδιο κατάστημα* - *Κανείς δεν ξέρει τι μας περιμένει* ***ακόμη*** · *Δεν έφτασε* ***ακόμη*** · *είναι πολύ νωρίς* - *Δεν έχει αποφασίσει* ***ακόμη***. Τα χρονικά επιρρήματα **πια** (σπανιότερα **πλέον**) και **άλλο** δηλώνουν εμφατικά το τέλος ή τη διακοπή τής διάρκειας μιας πράξης, ενέργειας ή κατάστασης: *Δεν δουλεύει* ***πια*** *εδώ* · *Δεν θα συνεχίσει* ***άλλο*** *τα Αγγλικά* - *Δεν τους μπορώ* ***άλλο πια*** · *Φτάνει* ***πια***. *Δεν πάει* ***άλλο***. Το επίρρ. **μέχρι στιγμής / τώρα / σήμερα** σχολιάζει αρνητικά τον χρόνο σε σχέση με το παρόν: ***Μέχρι στιγμής / τώρα*** *δεν έχει δώσει σημεία ζωής* - *Δεν πέτυχε* ***μέχρι τώρα / σήμερα*** *να πείσει κανέναν*.

-ήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει επαγγελματικό χώρο: *σουβλατζ-ήδικο, παλιατζ-ήδικο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον πληθ. ουσ. σε *-ής, -ήδες* και το επίθημα *-ικο*, λ.χ. *παλιατζ-ήδ-ες > παλιατζ-ήδ-ικο, προποτζ-ήδ-ες > προποτζ-ήδ-ικο*].

-ηδόν αρχαιοπρ. επίθημα επιρρημάτων που δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κάτι: *κρουν-ηδόν, πρην-ηδόν, βαθμ-ηδόν, σωρ-ηδόν*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος *-δόν* (πβ. *σχε-δόν, ἀνα-φαν-δόν*), που συνδ. με σανσκρ. -am. Οι παρεκτεταμ. τύποι ξεκίνησαν αρχικώς από επιρρ., όπου το α' συνθ. είναι θηλυκό (πβ. *ἀγέλη - ἀγεληδόν*) ή κατ' αναλογίαν προς τα αρχαία *ἑλκη-δόν, πετρη-δόν* (Ησίοδος)].

ηδονή (η) **1.** το συναίσθημα ευχαρίστησης που δημιουργεί η ικανοποίηση των φυσικών, βιολογικών επιθυμιών, αναγκών, ενστίκτων ή ορμών ενός ατόμου ΣΥΝ. απόλαυση **2.** (ειδικότ.) η έντονη σωματική απόλαυση που προκαλείται κατά την εκπλήρωση τής γενετήσιας ορμής: *οι ~ τής σάρκας || είχε παραδοθεί στην αναζήτηση τής ~* **3.** (μτφ.) οποιοδήποτε συναίσθημα έντονης ευχαρίστησης: *η ~ τής πνευματικής δημιουργίας / τής εξουσίας* ΣΥΝ. ευχαρίστηση, τέρψη, ικανοποίηση ΑΝΤ. θλίψη, λύπη, πίκρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδονή* < *ἥδομαι* < I.E. *swad- «γλυκός», πβ. σανσκρ. svādate, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. *ἡδύς, ἄσμενος* (βλ. λ. *ασμένως*), *ἀ-ηδής* κ.ά.].

> **ηδονή: συνώνυμα.** Διάφοροι βαθμοί και είδη ευχαρίστησης δηλώνονται από τις αντίστοιχες λέξεις τής Ελληνικής: η λ. **ευχαρίστηση** είναι ο πιο γενικός όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει

ότι κάποιος βρίσκεται σε κατάσταση ευδιαθεσίας, ότι αισθάνεται ωραία σε σχέση με πρόσωπα ή πράγματα. Συγκρατημένη ευχαρίστηση δηλώνει η λ. **ικανοποίηση**, ενώ μεγάλη ευχαρίστηση δηλώνεται με τη λ. **τέρψη**. Η λ. **απόλαυση** έχει επιτατική σημασία, δηλώνοντας μεγάλη, συνεχή, παρατεταμένη ή επαναλαμβανόμενη ευχαρίστηση. Τέλος, η λ. **ηδονή**, συνδεόμενη περισσότερο με την ερωτική απόλαυση, χρησιμοποιείται κατ' επέκτασιν για έντονες μορφές ευχαρίστησης και ισχυρές συγκινήσεις.

ηδονίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ηδονίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι ηδονή, έντονη σωματική απόλαυση: *ηδονίζεται βλέποντας ερωτικές εικόνες* ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) αισθάνομαι ηδονή (με κάτι): *ηδονίζεται ν' ακούει επαίνους* ΣΥΝ. ευχαριστιέμαι, ικανοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ηδονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ή προσφέρει ηδονή, ερωτική απόλαυση: ~ *κορμί* / *χείλη* / *βλέμμα* ‖ ~ *περιγραφή* / *ανάμνηση* ΣΥΝ. απολαυστικός, επιθυμητός, ερωτικός **2.** (γενικότ.) αυτός που ενεργοποιεί τις αισθήσεις, επιτυγχάνοντας κυρ. ερωτική διέγερση: ~ *άρωμα* / *φωτισμός* / *άγγιγμα* / *λίκνισμα* ‖ *«~ μυρωδικά κάθε λογής»* (Κ. Π. Καβάφης) ΣΥΝ. αισθησιακός, διεγερτικός, μεθυστικός **3.** αυτός που σχετίζεται με την ηδονή, που περιέχει απολαύσεις: ~ *νιότη* / *ζωή*. — **ηδονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ηδονισμός (ο) [1880] **1.** η επιδίωξη τής ηδονής, η διαρκής αναζήτηση τής σαρκικής απόλαυσης: *ο ~ είναι το κυρίαρχο μήνυμα πολλών σύγχρονων διαφημίσεων* **2.** ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα που αποδέχεται την ηδονή ως ύψιστο αγαθό, κίνητρο και σκοπό τού ανθρώπου, που ορίζει την κατάκτησή της ως ανώτατο ηθικό ιδεώδες **3.** ΟΙΚΟΝ. η αρχή που, σύμφωνα με την αντίστοιχη θεωρητική σχολή των ηδονιστών, αναγνωρίζει ως σκοπό κάθε οικονομικής ενέργειας την κατά το δυνατόν μεγιστοποίηση τής ικανοποίησης ΣΥΝ. ηδονιστική αρχή **4.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη αναζήτηση τής ευχαρίστησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonism].

ηδονιστής (ο) [1894], **ηδονίστρια** (η) {ηδονιστριών} **1.** (για πρόσ.) πρόσωπο που έχει παραδοθεί στις σαρκικές απολαύσεις, στην επιδίωξη τής ηδονής ΣΥΝ. φιλήδονος **2.** ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού συστήματος τού ηδονισμού, που πιστεύει στην ηδονή ως ύψιστο αγαθό: *οι Κυρηναίοι ~* ‖ *ηδονιστές θεωρούνται και οι Γάλλοι υλιστές φιλόσοφοι τού Διαφωτισμού.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonist].

ηδονιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ηδονισμό ή τον ηδονιστή: ~ *φιλοσοφία* / *αντίληψη* / *πρότυπο* / *συμπεριφορά* / *στάση* / *αντιμετώπιση* / *μήνυμα* ΣΥΝ. ηδονικός **2.** αυτός που προκαλεί ηδονή, που στοχεύει στην πρόκληση κυρ. τής σαρκικής απόλαυσης: ~ *κάλεσμα*. — **ηδονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonistic].

ηδονοβλεψία (η) {χωρ. πληθ.} οι ενέργειες τού ηδονοβλεψία και η ηδονή που αντλεί από αυτές.

ηδονοβλεψίας (ο/η) {ηδονοβλεψιών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που αισθάνεται ηδονή παρακολουθώντας κρυφά άλλους ανθρώπους (συνήθ. τού αντίθετου φύλου) σε στιγμές τού ιδιωτικού τους βίου, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το ερωτικό στοιχείο (π.χ. στις ερωτικές τους επαφές, στο λουτρό, στην ένδυση / έκδυση κ.α.) ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμοπόρνος, (λαϊκ.-μειωτ.) ματάκιας, μπανιστιρτζής **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που παρακολουθεί με ευχαρίστηση ερωτικά θεάματα: *τα τηλεοπτικά θεάματα έχουν γίνει τόσο τολμηρά, ώστε μεταβάλλουν συχνά τον τηλεθεατή σε ~!* — **ηδονοβλεπτικός, -ή, -ό**, **ηδονοβλεπτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-βλεψίας* < *βλέπω*, απόδ. τού γαλλ. voyeur].

ηδονοθήρας (ο) [1892] {ηδονοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που επιζητεί την ηδονή, που επιδιώκει επίμονα τις ερωτικές απολαύσεις ΣΥΝ. ηδονιστής, φιλήδονος, ηδονολάτρης. — **ηδονοθηρία** (η), **ηδονοθηρικός, -ή, -ό**, **ηδονοθηρικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

ηδονολάτρης (ο) {ηδονολατρών}, **ηδονολάτρισσα** (η) {ηδονολατρισσών} πρόσωπο που επιδιώκει την ηδονή και γενικότ. τη φιληδονη ζωή ΣΥΝ. φιλήδονος, ηδονιστής. — **ηδονολατρία** (η).

ηδονόπληκτος, -η, -ο [1894] (λόγ.) αυτός που έχει πάθος με την ηδονή, που σκέφτεται και ενεργεί με κριτήριο την ηδονή.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

ηδονόχαρος, -η, -ο αυτός που χαίρεται τις ηδονές, που δίνεται με θέρμη στις σαρκικές απολαύσεις.

ηδυ- κ. **ηδύ-** (λόγ.) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** γλυκιά γεύση: *ηδύ-ποτο* **2.** (μτφ.) κάτι ευχάριστο, απολαυστικό: *ηδύ-γλωσσος, ηδύ-φωνος, ηδυ-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ηδύς* (βλ.λ.)].

ηδύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μιλά με γλυκύτητα, που διακρίνεται από εκφραστική λεπτότητα και χάρη, τού οποίου τα λόγια προκαλούν ευχαρίστηση: ~ *παρηγορητής στις ώρες τής πίκρας* ΣΥΝ. γλυκομίλητος, ευπροσήγορος. — **ηδυγλωσσία** (η) [μτγν.].

ηδυλογία (η) [μτγν.] {ηδυλογιών} (λόγ.) η ευχάριστη ομιλία, τα γλυκά λόγια ΣΥΝ. γλυκόλογα. — **ηδυλόγος** (ο/η) [αρχ.].

ηδύνομαι ρ. αμετβ. {ευχρ. μόνο στον ενεστ.} (σπάν.-αρχαιοπρ.) τέρπομαι, ευφραίνομαι, ευχαριστιέμαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ηδύνω* / *-ομαι* < *ηδύς* (βλ.λ.)].

ηδυντικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για να κάνει κάτι πιο νόστιμο, πιο ευχάριστο στη γεύση, κυρ. προσδίδοντας γλυκύτητα: ~ *ουσία* / *μείγμα* / *προσθήκη* ΣΥΝ. γλυκαντικός, γευστικός **2.** ***ηδυντικό*** (το) κάθε είδους καρύκευμα. — **ηδυντικώς** επίρρ.

ηδύνω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) **1.** νοστιμίζω **2.** κάνω κάτι ευχάριστο: *με τα σχήματα λόγου ηδύνεται η γλώσσα τού κειμένου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύνω* < *ἡδύς* (βλ.λ.)].

ηδύοσμος (ο) (λόγ.) ο δυόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύοσμος* < *ἡδυ-* + *-οσμος* < *ὀσμή*].

ηδυπαθής, -ής, -ές {ηδυπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ηδυπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που εκπέμπει ερωτισμό, που προκαλεί ερωτικό πόθο: ~ *βλέμμα* ‖ *το ~ άγγιγμα των εραστών* ΣΥΝ. ηδονικός. — **ηδυπαθώς** επίρρ., **ηδυπάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἡδυ-* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

ηδύποτο (το) [αρχ.] κάθε αλκοολούχο ποτό με γλυκιά γεύση, που παρασκευάζεται με ανάμειξη αρωματικών χόρτων και γλυκαντικής ουσίας και σερβίρεται κυρ. μετά το δείπνο ΣΥΝ. λικέρ.

ηδύς, -εία, -ύ {ηδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | ηδύτερος, ηδιστος} (αρχαιοπρ.) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τις αισθήσεις ως ευχάριστος, γλυκός και, κατ' επέκτ., αυτός που προσφέρει ευχαρίστηση, απόλαυση: ~ *πόθος* ΣΥΝ. ευχάριστος, απολαυστικός, ευφραντικός, ηδονικός, θελκτικός. — **ηδέως** επίρρ. [αρχ.], **ηδύτητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύς* < *Fαδ-ύς* < I.E. *swad- «γλυκός», πβ. σανσκρ. svādúḥ, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. *ἥδ-ομαι, ἡδ-ονή* κ.ά.].

ήδυσμα (το) [αρχ.] {ηδύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε ουσία που προστίθεται στο φαγητό ή σε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα, για να το κάνει πιο νόστιμο, πιο γλυκό ΣΥΝ. άρτυμα, (καθημ.) καρύκευμα.

ηδύφωνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει γλυκιά, ευχάριστη στο άκουσμα φωνή: ~ *αοιδός* ΣΥΝ. γλυκύφωνος, γλυκόλαλος. — **ηδυφώνως** επίρρ. [μτγν.], **ηδυφωνία** (η) [μτγν.].

Η.Ε. (τα) Ηνωμένα Έθνη.

ήθελα ρ. ▸ θέλω

ηθελημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται με πρόθεση, σκόπιμα: ~ *παράλειψη* / *λάθος* / *παραποίηση* / *σφάλμα* ΣΥΝ. σκόπιμος, εσκεμμένος ΑΝΤ. αθέλητος. — **ηθελημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. μεταπλ. (κατά τις μτχ. παθ. παρακ. σε *-μένος*) τού αρχ. ρ. *ἐθέλω*, το οποίο, ωστόσο, δεν έχει μέση φωνή].

ήθη (τα) ▸ ήθος

ηθική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις αξιολογικές κρίσεις με θέμα τη διάκριση τού αγαθού από το κακό και επιδιώκει να προσδιορίσει τον σκοπό τής ζωής τού ανθρώπου, καθώς και τα μέσα για την επίτευξη τού σκοπού αυτού **2.** (με κεφ.) το επιστημονικό, φιλοσοφικό σύγγραμμα, στο οποίο εξετάζονται συστηματικά οι ανθρώπινες πράξεις με μεθόδους τού παραπάνω κλάδου: *ο Σπινόζα στην ~ του επιχειρεί την απελευθέρωση τού ανθρώπου από το κράτος τής ανάγκης* **3.** κάθε διδασκαλία θρησκείας, ιδεολογίας κ.λπ., η οποία καθορίζει, συνήθ. με τη μορφή δόγματος, τι είναι καλό και τι κακό, τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τι είναι θεμιτό και τι ανεπίτρεπτο: *χριστιανική* / *προτεσταντική* ~ **4.** (γενικότ.-περιληπτ.) το σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζει μια εποχή, κοινωνική ομάδα κ.λπ.: *κώδικας ηθικής* ‖ *επαγγελματική* / *κοινωνική* / *επικρατούσα* / *τρέχουσα* / *αστική* / *ξεπερασμένη* / *μοντέρνα* / *σύγχρονη* / *παραδοσιακή* / *κανονιστική* / *τυπική* / *επαναστατική* / *ανατρεπτική* / *βικτωριανή* ~ **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των αρχών και των αξιών που έχει διαμορφώσει και τηρεί ένα πρόσωπο στη καθημερινή του ζωή: *η ~ μου δεν μου επιτρέπει να ασχοληθώ με τα προσωπικά τρίτων* **6.** (ειδικότ.) η καλή συμπεριφορά, η ενάρετη διαγωγή, η χρηστότητα των ηθών: *δεν ξέρει τι θα πει ~* ‖ *ο χλευασμός τής ~ από αμφισβητίες* **7.** η ποιότητα τού χαρακτήρα, το ποιόν τού ανθρώπου με βάση τα κίνητρα, τις πράξεις και τις πεποιθήσεις του: *άτομο ύποπτης / αμφίβολης ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἠθικός* (βλ.λ.)].

ηθικιστής (ο), **ηθικίστρια** (η) {ηθικιστριών} πρόσωπο που ελέγχει τα ήθη των άλλων, που επιδιώκει ή πρεσβεύει την αυστηρή τήρηση ηθικών κανόνων, λ.χ. με την εφαρμογή περιορισμών, λογοκρισίας κ.λπ. ΣΥΝ. ηθικολόγος, σεμνότυφος. — **ηθικισμός** (ο), **ηθικιστικός, -ή, -ό**, **ηθικιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. moralist].

ηθικό (το) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των συναισθηματικών και πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου, που εκδηλώνονται ως ευδιαθεσία, αυτοπεποίθηση, ζήλος, προθυμία ή ενθουσιασμός, κυρ. σε περιπτώσεις συγκρούσεων, δοκιμασιών και ταλαιπωρίας ή στερήσεων: *πεσμένο* / *ενισχυμένο* / *αναπτερωμένο* / *τονωμένο* / *χαμένο* ~ ‖ *καταφέρνει να διατηρεί το ~ του παρά τα δυσμενή σχόλια* ‖ *το ~ τού στρατού είναι υψηλό* ‖ *ηθικόν ακμαιότατον* ΣΥΝ. φρόνημα, θάρρος, σθένος, ευψυχία, αυτοπεποίθηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moral].

ηθικοδιδακτικός, -ή, -ό αυτός που διδάσκει ηθική, που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση τού ατόμου: ~ *βιβλία*. — **ηθικοδιδακτικά** επίρρ.

ηθικοδιδάσκαλος (ο) [1889] {ηθικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που καθοδηγεί ηθικά είτε ως ηθικός φιλόσοφος είτε ως απλός σύμβουλος.

ηθικοθρησκευτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με την ηθική και τη θρησκεία, αυτός που σχετίζεται με τη θρησκευτική ηθική: ~ *ομιλίες* / *κηρύγματα* / *κατηχήσεις*.

ηθικοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} το ηθικό σύστημα που αποδέχεται ως βασική φιλοσοφική αρχή την πράξη, καθορίζοντας ως νόημα τής ανθρώπινης ζωής και ύψιστο αγαθό τη σύμπτωση τού ηθικού νόμου και τής προσωπικής βούλησης και επιθυμίας. — **ηθικοκρατικός, -ή, -ό**, **ηθικοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisme].

ηθικολογία (η) [1871] {ηθικολογιών} **1.** η ηθική διδασκαλία. το φιλοσοφικό κήρυγμα περί σωστού και λάθους, αγαθού και κακού **2.** (ειρων.) κάθε κριτική περί τού σωστού ή λάθους μιας συμπεριφοράς, κάθε ηθική αξιολόγηση που διατυπώνεται με κατακριτική κυρ. διάθεση, ιδίως όταν αυτή απορρέει από μια περιορισμένη αντίληψη και οπτική: *στείρα* ~ ΣΥΝ. κήρυγμα. — **ηθικολογικός**, -ή, -ό [1858], **ηθικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisation].

ηθικολόγος (ο/η) [1825] πρόσωπο που κάνει κήρυγμα περί ηθικής, που ασκεί συχνή και συνήθ. υπερβολική κριτική για ηθικά ζητήματα (και που συχνά χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία, δογματισμό και στενότητα πνεύματος): *ένας παιδαγωγός οφείλει να αποφεύγει πρακτικές και κηρύγματα ηθικολόγου* || *ένας ~ τής πολιτικής ζωής* ΣΥΝ. ηθικιστής. — **ηθικολογώ** ρ. [1851] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisateur].

ηθικοπλαστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση, ηθοπλαστικός (βλ.λ.): *~ διηγήματα / λόγος* || (συχνά ειρων.) *~ κηρύγματα / περιεχόμενο βιβλίου*. — **ηθικοπλαστικά** επίρρ.

ηθικοποιώ ρ. μετβ. [1831] {ηθικοποιείς... | ηθικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδιώκω την ηθική αναμόρφωση προσώπου ή συνόλου. — **ηθικοποίηση** (η) [1831], **ηθικοποιητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moraliser].

ηθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ήθος, που διαμορφώνει ή χαρακτηρίζει την ποιότητα τού ήθους (κάποιου): *από ~ πλευράς είναι έντιμος και ειλικρινής* || *~ κατάπτωση / εξευτελισμός* || *~ προτερήματα / χαρίσματα / αρετές* || *απέναντι στην προσβλητική του συμπεριφορά, εκείνος έδειξε ~ ανωτερότητα και δεν ανταπέδωσε τις ύβρεις·* ΦΡ. (α) **ηθικός νόμος** ο κατά παράδοση αποδεκτός και καθιερωμένος άγραφος νόμος, που ισχύει σε μια κοινωνία: *η συμπεριφορά του μπορεί να είναι νόμιμη, αντίκειται όμως στον ~ τής περιοχής* (β) ΝΟΜ. ***ηθική βλάβη*** ζημία η οποία δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα και την οποία υφίσταται κάποιος από την προσβολή των εννόμων αγαθών του είτε περιουσιακών είτε και μη περιουσιακών· για την ηθική βλάβη το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (γ) ***ηθικός αυτουργός*** βλ. λ. *αυτουργός* (δ) ***ηθικό δίδαγμα*** το συμπέρασμα από ένα έργο ή μια υπόθεση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διδάξει, να παραδειγματίσει ηθικά τον αναγνώστη / θεατή / ακροατή: *το ~ τού παραμυθιού είναι ότι όποιος βιάζεται να επιτύχει κάτι, συχνά αποτυγχάνει* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου πέρα από οποιαδήποτε επίδραση ή εξάρτηση από υλικά δεδομένα: *~ προσβολή / αμοιβή / αποζημίωση / ευθύνη* || *από τη δουλειά αυτή δεν είχε οικονομικό όφελος αλλά την ~ ικανοποίηση τής αναγνώρισής του* || *στις δύσκολες ώρες που πέρασα, μου πρόσφερε σημαντική ~ υποστήριξη* **3.** αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με τα αποδεκτά πρότυπα ή τους κανόνες ηθικής: *έζησε μια ~ ζωή χωρίς προκλήσεις και σκάνδαλα* || *~ επιταγή / νόμος / τάξη* || *το ~ χρέος τής διαφύλαξης τής οικογενειακής τιμής* || *είχες την ~ υποχρέωση να με υπερασπιστείς* ΣΥΝ. χρηστοήθης, χρηστός, ενάρετος, ακέραιος, έντιμος, αδιάφθορος ΑΝΤ. ανήθικος, διεφθαρμένος, ανέντιμος· ΦΡ. (α) ΦΙΛΟΣ. ***ηθικός κώδικας*** το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς, που υπαγορεύεται από ένα σύστημα ηθικής και το οποίο προσδιορίζει τα όρια εντός των οποίων το άτομο μπορεί να κινηθεί, να δράσει (β) ***ηθικό ανάστημα*** βλ. λ. *ανάστημα* **4.** (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο σύμφωνο προς τα πρότυπα ηθικής: *~ πολιτικός / γυναίκα / οικογένεια·* ΦΡ. ***ηθικό στοιχείο*** (ως χαρακτηρισμός) ηθικός άνθρωπος: *είναι ~, μπορείς να τον εμπιστευθείς.* — **ηθικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ηθικότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ήθος*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ηθική υποστήριξη / υποχρέωση / ικανοποίηση* (πβ. αγγλ. moral support / obligation / satisfaction), *ηθικός κώδικας* (πβ. γαλλ. code moral), *ηθική ανωτερότητα* (πβ. αγγλ. moral superiority) κ.ά.].

ηθμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ηθμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ.λ.), σπογγώδης: *~ κυψέλες / αρτηρίες* **2.** ΑΝΑΤ. ***ηθμοειδές*** (το) οστό τού προσώπου από το οποίο περνούν τα οσφρητικά νημάτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (όρ. τού γιατρού Γαληνού), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ηθμοειδής < ηθμός + -ειδής*].

ηθμός (ο) (λόγ.) οποιοδήποτε μέσο (συνήθ. πορώδες) που κατακρατεί στερεά σώματα τα οποία αιωρούνται σε ρευστό (υγρό ή αέριο) επιτρέποντας να το διαπερνά μόνο το καθαρό ρευστό ΣΥΝ. φίλτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἠθῶ (-έω)* «διυλίζω, φιλτράρω» < **ἠθ-θω* < I.E. *sē-j- «διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. αρχ. σλαβ. pro-sějǫ, ρωσ. sito «κόσκινο», αρχ. σκανδ. sāld κ.ά. Ομόρρ. *δι-ηθῶ* (βλ.λ.). Το αρχ. *ἠθῶ* δεν παρουσιάζει δασύτητα λόγω ανομοιώσεως προς το -*θ*-].

ηθμοσωλήνας (ο) ΒΟΤ. σωληνωτός αγωγός που μεταφέρει οργανικές ουσίες (κυρ. σάκχαρα) από τα φύλλα σε άλλα τμήματα τού φυτού: *ο ~ αποτελείται από μια κατακόρυφη σειρά ηθμωδών κυττάρων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sieve-tube].

ηθμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ηθμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ηθογράφημα (το) {ηθογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} λογοτεχνικό έργο, που δίνει έμφαση στην περιγραφή των επικρατούντων εθίμων και των καθημερινών ασχολιών και περιγράφει όσο γίνεται πληρέστερα και παραστατικότερα συγκεκριμένους αντιπροσωπευτικούς χαρακτήρες ή τη γενική εικόνα / ατμόσφαιρα μιας κοινωνίας σε συγκεκριμένη χωροχρονική ενότητα.

ηθογραφία (η) {ηθογραφιών} **1.** (α) η αφηγηματική παρουσίαση των ηθών και εθίμων που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ζωή ενός συνόλου (λαού, τοπικής κοινότητας κ.λπ.) σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (β) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος **2.** (ειδικότ.) η σύνθεση ηθογραφημάτων: *η ~ εντάσσεται στο ρεύμα τού ρεαλισμού* || *η ~ επικράτησε κατά το δεύτερο μισό τού 19ου αι.* — **ηθογραφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. éthographie < αρχ. *ἠθογράφος* «αυτός που περιγράφει χαρακτήρες»].

ηθογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με την ηθογραφία: *~ μελέτη / έρευνα / προσέγγιση* || *~ διήγημα / μυθιστόρημα / έργο.* — **ηθογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηθογράφος (ο/η) [αρχ.] ο συγγραφέας ηθογραφημάτων.

ηθολογία (η) [μτγν.] {ηθολογιών} **1.** (γενικά) ο λόγος, η συζήτηση περί ηθών και χαρακτήρων **2.** ΦΙΛΟΣ. (κατά τον J.S. Mill) η επιστήμη η οποία συνάγει τους νόμους που συντελούν στη διαμόρφωση τού χαρακτήρα **3.** (συνεκδ.) το επιστημονικό έργο, η πραγματεία για τη διαμόρφωση, τον καθορισμό τού χαρακτήρα **4.** ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η εθολογία (βλ.λ.). — **ηθολόγος** (ο/η) [μτγν.], **ηθολογικός**, -ή, -ό [1808], **ηθολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **ηθολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηθοπλαστικός, -ή, -ό [1881] αυτός που επιχειρεί τη διαμόρφωση, τη διάπλαση χαρακτήρων σύμφωνα με δεδομένα πρότυπα ηθικής, που καθοδηγεί την ανάπτυξη τού ήθους, τού χαρακτήρα ενός ατόμου προς την επιθυμητή κατεύθυνση: *~ βιβλίο / έργο / ιστορία / ανάγνωσμα.* — **ηθοπλαστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

ηθοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και το επάγγελμα τού ηθοποιού, η μίμηση και η απόδοση (με λόγο και κινήσεις) των διανοημάτων ή των συναισθημάτων ενός προσώπου ΣΥΝ. υποκριτική τέχνη **2.** (ειδικότ.) η ερμηνεία ενός ρόλου: *μοναδική / συγκλονιστική ~* ΣΥΝ. υποκριτική **3.** (μτφ.) η σκόπιμη εκδήλωση συναισθημάτων, που στοχεύει στη δημιουργία παραπλανητικών, ψεύτικων εντυπώσεων· η προσποίηση, η υποκρισία: *Από ~ άλλο τίποτε! Δεν ξέρεις πότε λέει αλήθεια και πότε ψέματα!* **4.** η ακριβής και παραστατική απόδοση των χαρακτηριστικών, τής συμπεριφοράς ή των ιδιοτήτων ενός προσώπου, κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη φυσικότητα και πιστότητα στην περιγραφή· η ανάγλυφη και ζωντανή παρουσίαση: *η εξαιρετική ~ των έργων του τον κατέταξε στους μεγάλους ανατόμους τής ανθρώπινης συμπεριφοράς, στους πιο συναρπαστικούς συγγραφείς* ΣΥΝ. παραστατικότητα.

ηθοποιός (ο/η) καλλιτέχνης που επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά υποδύεται πρόσωπο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, αποδίδοντας τα διανοήματα, τα συναισθήματα και τον χαρακτήρα του: *διάσημος / κωμικός / τραγικός ~* || *~ τού κλασικού ρεπερτορίου / τής επιθεώρησης / τής τηλεόρασης* ΣΥΝ. (κακόσ.) θεατρίνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαπλάθει χαρακτήρα», < *ἦθος* + *-ποιός < ποιῶ*. Η λ. έλαβε βαθμηδόν τη σημ. «αυτός που αναπαριστάνει χαρακτήρα», αντικαθιστώντας σε αυτή τη χρήση την αρχ. λ. *ὑποκριτής*].

ήθος (το) {ήθ-ους | -η, -ών} **1.** το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που συναποτελούν τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου, όπως εκδηλώνεται στη συμπεριφορά του: *πολιτικό / δημοκρατικό / ανθρωπιστικό ~* ΣΥΝ. ποιόν· ΦΡ. ***φθείρουσιν ήθη χρηστά ομιλίαι κακαί*** (*φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί*. Κ.Δ. *Α΄ Κορινθ.* 15, 33) οι κακές συναναστροφές επηρεάζουν αρνητικά το ήθος **2.** το σύνολο των ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών ενός καλλιεργημένου και αξιοπρεπούς ανθρώπου, τα οποία είναι σύμφωνα με τις επικρατούσες ηθικές αξίες και καθορίζουν τη συμπεριφορά του: *έχει λείψει πια το ~ από τον σύγχρονο πολιτικό κόσμο* || *ένας εκβιαστής δεν μπορεί να έχει ~!* **3.** ***ήθη*** (τα) καθιερωμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς που επικρατούν σε ένα σύνολο ή το καθορίζουν ως χαρακτηριστικά τής φύσης, τής ιδιοσυγκρασίας ή τής πολιτισμικής ταυτότητας των μελών του: *βάρβαρα / αυστηρά / ευγενή / χαλαρά ~* || *άλλοι καιροί τώρα, άλλα ~!* || *ω καιροί! ω ήθη!* (λατ. o tempora, o mores!) ΣΥΝ. έθιμα, θεσμοί, άγραφος νόμος, ηθικός νόμος· ΦΡ. (α) ***ήθη και έθιμα*** βλ. λ. *έθιμο* (β) ΝΟΜ. ***χρηστά ήθη*** οι ιδέες τού κοινωνικού ανθρώπου ο οποίος, κατά τη γενική αντίληψη, σκέπτεται χρηστώς και εμφρόνως (σωστά και λογικά): *μια πράξη που αντίκειται στα ~* || *προσβολή των ~* (γ) ***(Τμήμα) Ηθών*** υπηρεσία τής αστυνομίας, που ασχολείται με τη δίωξη προσώπων, τα οποία δρουν εκτός τού νόμιμου πλαισίου των χρηστών ηθών, έξω από τα καθιερωμένα ηθικά πρότυπα τής κοινωνίας (λ.χ. πόρνες, παιδεραστές κ.λπ.) (δ) ***ελαφρών ηθών*** βλ. λ. *ελαφρός* (ε) ***συναλλακτικά ήθη*** βλ. λ. *συναλλακτικός* ● **4.** ΦΙΛΟΛ. ένα από τα κατά ποιόν μέρη τής τραγωδίας, το οποίο δηλώνει τον ξεχωριστό, προσωπικό τρόπο συμπεριφοράς, την ποιότητα τού χαρακτήρα τού προσώπου που υποδύεται ο υποκριτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, ελεύθερος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦθος*, τού οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ουσ. *ἔθος* (βλ.λ. για τις Ι.Ε. αναγωγές). Ήδη αρχ. είναι η διάκριση σημασιών μεταξύ των λ. *ἦθος* «χαρακτήρας» και *ἔθος* «συνήθεια, έθιμο»].

ήθος – ήθη – ηθική – ηθικό. Ομόρριζες λέξεις με διαφορετική σημασία και χρήση: **Ήθος** είναι η βαθύτερη διαμόρφωση και καλλιέργεια τού χαρακτήρα τού ανθρώπου, ώστε να συμπεριφέρεται λελογισμένα, με μέτρο και αξιοπρέπεια, σεβόμενος τον εαυτό του και τους άλλους. **Ήθη** είναι οι μορφές συμπεριφοράς που αναπτύσσονται σε ομάδες ανθρώπων (κοινωνίες, λαούς, έθνη) μέσα από τον τρόπο ζωής, τις αντιλήψεις, τις αξίες, την ιστορία και την καλλιέργειά τους σε μακρότερες περιόδους χρόνου. Τα *ήθη* συνοδεύονται συχνά και από τα **έθιμα**, τις πάγιες συνήθειες και παραδόσεις ενός λαού, που συμβαδίζουν με τη διαμόρφωση των ηθών του. Ο όρος **ηθική**, ξεκινώντας από τη φιλοσοφία, δηλώσε «τη μελέτη των ηθών (αξιών, αντιλήψεων, συμπεριφοράς κ.λπ.) μιας κοινωνίας και, κατ' επέκτ., το σύστημα των κανόνων σκέψης και συμπεριφοράς που ρυθμίζει τις πράξεις και τις στάσεις μιας κοινωνίας σε ορισμένο τόπο και χρόνο». Διαφορετική είναι η σημ.

τής λ. **ηθικό**· δηλώνει το φρόνημα, την πνευματική, ηθική και ψυχική δύναμη τού ανθρώπου ιδίως σε στιγμές δοκιμασίας και σε δύσκολες γενικά περιστάσεις.

-ήθρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το κάλυμμα αυτού που σημαίνει το α' συνθετικό: *δαχτυλ-ήθρα* **2.** το όργανο με το οποίο γίνεται η πράξη που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρ-ήθρα* **3.** το πλαίσιο ή το αντικείμενο στο οποίο γίνεται αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *τσουλ-ήθρα, κολυμβ-ήθρα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε -*θρα* (< I.E. *-thra) με την προσθήκη τού -*η*- από συνηρημένα ρήματα (λ.χ. *κολυμβῶ – κολυμβ-ήθρα, οὐρῶ – οὐρ-ήθρα*)].

ήκιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ελάχιστα, κατά τρόπο μόλις αισθητό: *εφάνη ~ συγκινημένος* ΣΥΝ. μόλις, ανεπαίσθητα **2.** καθόλου, κατ' ουδένα τρόπο: *επιχειρηματίας ~ αξιόπιστος* || *τυγχάνει ~ συμπαθής στους δημοσιογράφους* ΣΥΝ. όλως διόλου, ουδόλως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥκιστα*, υπερθ. τού επιρρ. *ἦκα* «ελαφρώς, λίγο». Βλ. λ. *ήσσων*].

ηλακάτη (η) {ηλακατών} (επίσ.) η ρόκα (βλ.λ.) τού αργαλειού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λιθ. lenktùvas, lañktis «ανέμη, τυλιγάδι» παρουσιάζει σημαντικές μορφολ. δυσχέρειες, ενώ η υπόθεση ότι πρόκειται για μικρασιατικό δάνειο δεν εξηγεί το μυκ. a-ra-ka-te-ja «κλώστριες (;)»].

-ηλάτης λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που οδηγεί (κάτι): *αμαξ-ηλάτης, αρματ-ηλάτης, κωπ-ηλάτης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *στρατ-ηλάτης*, μτγν. *κωπ-ηλάτης*), που προέρχεται από το ρ. *ἐλαύνω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Βλ. κ. *ελατός*].

ηλεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ελεγχθεί (πβ. λ. *ελέγχω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ελέγχω* (αρχ. *ἐλ-ηλεγμένος*)].

Ηλεία (η) περιοχή και νομός τής Δ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τον Πύργο. — **Ηλείος** (ο) [αρχ.], **Ηλεία** (η), **ηλειακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἦλις*, ονομασία τής πρωτεύουσας των Ηλείων στην αρχαιότητα, < δωρ. *Fᾶλις* «κοιλάδα», πβ. λατ. vallis].

Ηλέκτρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η κόρη τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμνήστρας **2.** ΨΥΧΟΛ. ***σύμπλεγμα τής Ηλέκτρας*** (κατά τη φροϊδική θεωρία) σύμπλεγμα ανάλογο με το οιδιπόδειο, που εκδηλώνεται ως ερωτική έλξη τής κόρης προς τον πατέρα και αντίζηλο μίσος προς τη μητέρα και το οποίο οριστικά ξεπερνιέται κατά την εφηβεία **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαμπρή, φωτεινή», < *ἤλεκτρον* (βλ.λ.). Ο επιστ. όρ. *σύμπλεγμα τής Ηλέκτρας* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. Electraskomplex (όρος τού C. Jung)].

ηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1812] (για σώματα) αυτός που λειτουργεί ως καλός αγωγός τού ηλεκτρισμού, διά μέσου τού οποίου περνά εύκολα ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur électrique].

ηλεκτράμαξα (η) [1898] {ηλεκτραμαξών} το σιδηροδρομικό όχημα που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια μέσω εναέριου αγωγού ή τρίτης ηλεκτροφόρας σιδηροτροχιάς και επιτυγχάνει την ενεργειακή τροφοδότηση ολόκληρου τού σιδηροδρόμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. electric locomotive].

ηλεκτραρνητικός, -ή, -ό [1885] ΧΗΜ. (για χημικό στοιχείο) αυτός που τα άτομά του εμφανίζουν την τάση να προσλαμβάνουν ηλεκτρόνια στην εξωτερική τους στιβάδα ΑΝΤ. ηλεκτροθετικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électronégatif (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτρεγερτικός, -ή, -ό [1861] αυτός που προκαλεί την ανάπτυξη ηλεκτρικού ρεύματος: *~ δύναμη / δυναμική / πεδίο*.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρ(ο)- + -εγερτικός* < *εγείρω*, απόδ. τού γαλλ. excitateur électrique].

ηλεκτρίζω ρ. μετβ. [1766] {ηλέκτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ ηλεκτρική φόρτιση σε ένα σώμα, μεταδίδοντας ηλεκτρισμό από άλλο σώμα ή διοχετεύοντας σε αυτό ηλεκτρισμό και αναπτύσσοντας στην επιφάνειά του ηλεκτρικά φορτία: *πολλές φορές τα μαλλιά ηλεκτρίζονται με το βούρτσισμα* || *δύο θετικά ηλεκτρισμένα σώματα απωθούνται* **2.** επιφέρω ηλεκτρικό κλονισμό, ηλεκτροπληξία (σε κάποιον) **3.** (μτφ.) μεταδίδω ή προκαλώ φόρτιση, διέγερση ή έξαψη: *η παρουσία του πάντα ηλέκτριζε τα πλήθη* || *η ατμόσφαιρα ήταν σαφώς ηλεκτρισμένη ύστερα από τις δηλώσεις και τις συμπλοκές των τελευταίων ημερών* ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω, ερεθίζω, (λαϊκ.) ξανάβω, ξεσηκώνω, (λόγ.) οιστρηλατώ. — **ηλέκτριση** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électriser].

ηλεκτρικός, -ή, -ό [1766] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: *~ ροή / μέτρηση / δύναμη / ισχύς / πεδίο* (β) ***ηλεκτρική ενέργεια*** η μορφή ενέργειας που στηρίζεται στην αξιοποίηση τού ηλεκτρισμού: *παραγωγή / κατανάλωση τής ~* (γ) ***ηλεκτρικό φορτίο*** βλ. λ. *φορτίο* (δ) ***ηλεκτρικό ρεύμα*** η κίνηση, η ροή ηλεκτρικών φορτίων: *εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος* (ε) ***ηλεκτρικό κύκλωμα*** ο πλήρης (κλειστός) αγώγιμος δρόμος, από τον οποίο διέρχεται το ηλεκτρικό ρεύμα· ολόκληρο το σύστημα που περιλαμβάνει μία γεννήτρια (πηγή), αντιστάσεις ή πυκνωτές: *εξωτερικό / εσωτερικό / ανοικτό / κλειστό ~* (στ) ***ηλεκτρική μηχανή*** κάθε μηχανή που μπορεί να μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική (γεννήτρια) ή το αντίστροφο (ηλεκτροκινητήρας) ή να μετασχηματίζει ηλεκτρική ενέργεια από μία μορφή της σε άλλη: *~ συνεχούς / εναλλασσομένου ρεύματος* (ζ) ***ηλεκτρική εγκατάσταση*** (περιληπτ.) το σύνολο των συστημάτων που διαθέτει ένας χώρος κατανάλωσης και με τα οποία επιτυγχάνεται η παραγωγή, ο μετασχηματισμός και γενικότ. η αξιοποίηση τής ηλεκτρικής ενέργειας: *οι ολοκληρωμένες / κλειστές / αυτόνομες ~ πλοίων, αεροπλάνων και αυτοκινήτων* (η) ***ηλεκτρικό στοιχείο*** βλ. λ. *στοιχείο* **2.** (για συσκευές, μηχανές, εξαρτήματα κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με ηλεκτρισμό: *~ αυτοκίνητο (τρόλεϊ) / κάμινος / κλίβανος / οικιακή συσκευή / πλυντήριο / κουζίνα / ψυγείο*· ΦΡ. ***ηλεκτρική καρέκλα*** (i) η καρέκλα που χρησιμοποιείται για θανάτωση με ηλεκτροπληξία εγκληματιών που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (ii) (συνεκδ.) η ποινή τής θανάτωσης με τον παραπάνω τρόπο: *του αξίζει ~* **3.** (ειδικότ. για μουσικά όργανα) αυτός που παράγει ηλεκτρικό, μη φυσικό ήχο ή που ενισχύει τον φυσικό του ήχο με τη χρήση ηλεκτρισμού, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που παράγει φυσικό ήχο: *~ βιολί / κιθάρα / μπουζούκι / κοντραμπάσο* **4.** ***ηλεκτρικό*** (το) {χωρ. πληθ.} (α) κάθε εγκατάσταση παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για οικιακή ή δημόσια χρήση: *το χωριό ήταν τόσο απομακρυσμένο, ώστε δεν είχε ακόμη ~* || *μόλις χθες μας έβαλαν το ~* (β) (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος μέσω αυτής τής εγκατάστασης: *έχουμε διακοπή τού ~* || *αν δεν πληρώσετε, θα σας κόψουν το ~* (γ) (συνεκδ.) το ποσό που καταβάλλεται ως συνδρομή από κάθε καταναλωτή προς τη Δ.Ε.Η. και εξαρτάται από το ύψος τής κατανάλωσης ρεύματος: *αυξήσεις στο ~ και το νερό από τον άλλο μήνα* **5.** ***ηλεκτρικά*** (τα) (καθημ.) οι καλωδιώσεις για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και οι συσκευές που συνδέονται με αυτές: *τα ~ παρουσίασαν βλάβη και φώναξαν τον ηλεκτρολόγο* **6.** ***ηλεκτρικός*** (ο) (α) ο ηλεκτροκίνητος σιδηρόδρομος Κηφισιάς - Πειραιώς: *παίρνω τον ~* || *κινούμαι με τον ~* (β) (συνεκδ.) κάθε σταθμός επιβίβασης-αποβίβασης τού παραπάνω σιδηροδρόμου: *είχαν ραντεβού έξω από τον ~, στα φανάρια*. — **ηλεκτρικ-ά / -ώς** [1766] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electric].

ηλέκτριση (η) [1861] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η φόρτιση σώματος με ηλεκτρισμό, η μετάδοση ηλεκτρισμού: *~ εξ επαφής / εξ επιδράσεως* ΣΥΝ. φόρτιση **2.** (μτφ.) η μεταβίβαση ή η δημιουργία συναισθηματικής έντασης, έξαψης: *επιτύγχανε τη διαρκή ~ πνευμάτων και ψυχών, τη μετάδοση πίστης και ελπίδας στους νέους* ΣΥΝ. διέγερση, έξαψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrisation].

ηλεκτρισμός (ο) [1811] **1.** μορφή ενέργειας που οφείλεται σε κίνηση ηλεκτρονίων· (γενικότ.) κάθε φαινόμενο που είναι αποτέλεσμα τής ύπαρξης στατικών ή κινητών ηλεκτρικών φορτίων: *στατικός* (βλ.λ.) / *δυναμικός ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε συγκεκριμένη εκδήλωση αυτής τής μορφής ενέργειας: *τον χτύπησε ο ~* (έπαθε ηλεκτροπληξία) **3.** (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (για φωτισμό, θέρμανση κ.λπ.): *ο ~ δεν έχει φτάσει ακόμη σε μερικές ορεινές περιοχές τής χώρας* ΣΥΝ. ηλεκτρικό **4.** (καθημ.) το ηλεκτρικό φορτίο (βλ. λ. *φορτίο*) **5.** ο αντίστοιχος κλάδος τής φυσικής, που έχει ως αντικείμενό του την καταγραφή και τη μελέτη φαινομένων μαγνητικής και ηλεκτρικής ενέργειας, διαχωριζόμενος αναλόγως σε ηλεκτροδυναμική και ηλεκτροστατική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electricity (βλ. λ. *ήλεκτρο*)].

ήλεκτρο (το) {ηλέκτρ-ου | -ων} **1.** η κίτρινη, κιτρινοκόκκινη ή ερυθροκαστανή ημιδιαφανής, απολιθωμένη ρητίνη κωνοφόρων δέντρων, η οποία έχει την ιδιότητα να φορτίζεται με τριβή εύκολα με στατικό ηλεκτρισμό και χρησιμοποιείται συχνά στην κοσμηματοποιία· το κεχριμπάρι **2.** ΧΗΜ. εξαιρετικά ελαφρύ κράμα μαγνησίου με προσμείξεις αλουμινίου και ψευδαργύρου **3.** ΟΡΥΚΤ. φυσικό κράμα χαλκού, σιδήρου, παλλαδίου και άλλων μετάλλων με χρυσαφί ώς μπρούντζινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤλεκ-τρον* < *ἠλέκ-τωρ* «λαμπρός, φωτεινός», αγν. ετύμου].

ηλεκτρο- κ. **ηλεκτρό-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** παράγεται ή γίνεται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-θεραπεία, ηλεκτρο-σόκ* **2.** χρησιμοποιεί, λειτουργεί, κινείται ή συντελείται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρό-λυση, ηλεκτρο-συγκόλληση* **3.** παράγει ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-γεννήτρια* **4.** (γενικότ.) σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-λόγος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο αρχ. *ἤλεκτρον*, μέσω ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. électro-lyse, électro-logie) ή νόθων συνθέτων (λ.χ. γαλλ. électro-moteur)].

ηλεκτροακουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με μετατροπή ακουστικής ενέργειας / ακουστικών κυμάτων σε ηλεκτρική ενέργεια / ηλεκτρικά κύματα και αντιστρόφως **2.** ***ηλεκτροακουστική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με τη μετατροπή ηχητικού σήματος σε ηλεκτρικό και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroacoustic].

ηλεκτροακτινολογία (η) {χωρ. πληθ.} η ιατρική ειδικότητα που ερευνά τις εφαρμογές τού ηλεκτρισμού και τής ακτινοβολίας στον τομέα τής διάγνωσης και τής θεραπείας παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électroradiologie (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ηλεκτρισμού από ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ. βιοηλεκτρισμός.

ηλεκτροβιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη τής παραγωγής ηλεκτρισμού από τους ζωντανούς οργανισμούς· η χρήση τού ηλεκτρισμού για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την προώθηση των βιολογικών ερευνών (λ.χ. για τις αντιδράσεις των αισθητικών και κινητικών νεύρων). — **ηλεκτροβιολογικός, -ή, -ό. ηλεκτροβιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrobiologie].

ηλεκτροβόρος, -ος, -ο (για συσκευές, μηχανήματα κ.λπ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλη ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο- + -βόρος* < *βορά*].

ηλεκτρογεννήτρια (η) {ηλεκτρογεννητριών} μηχανή που μετατρέ-

πει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électrogénérateur (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτρογόνος, -ος, -ο [1840] αυτός που παράγει ηλεκτρικό ρεύμα, που δημιουργεί ηλεκτρισμό.

ηλεκτροδηγός (ο/η) οδηγός ηλεκτρικού σιδηροδρόμου.

ηλεκτροδιάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ηλεκτροδιαγνωστική (βλ.λ.).

ηλεκτροδιαγνωστική (η) [1890] ΙΑΤΡ. η χρήση ηλεκτρισμού για τη διάγνωση ασθενειών, κυρ. για την εξέταση των νεύρων σε νευροπάθειες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrodiagnostique].

ηλεκτρόδιο (το) [1870] {ηλεκτροδί-ου | ων} **1.** κάθε αγωγός, διά μέσου τού οποίου το ηλεκτρικό ρεύμα εισέρχεται ή εξέρχεται από μη μεταλλικό τμήμα κυκλώματος, όπως από ηλεκτρολύτη **2.** (ειδικότ.) παρόμοιος αγωγός, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση τού ανθρώπινου σώματος με ειδικές ηλεκτρικές συσκευές καταγραφής και μέτρησης των βιολογικών λειτουργιών τού ανθρώπου για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς. — **ηλεκτροδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. electrode < *ηλεκτρο-* + -ode < *οδός*].

ηλεκτροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εγκατάσταση δικτύου παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για κοινόχρηστους ή οικιακούς σκοπούς, η σύνδεση κατοικημένης περιοχής, και γενικότ. έκτασης, με το κεντρικό δίκτυο παραγωγής ρεύματος: *πρόγραμμα ηλεκτροδότησης των απομακρυσμένων χωριών* ΣΥΝ. εξηλεκτρισμός **2.** (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η απόδοση, ο τρόπος λειτουργίας τού συστήματος παροχής ηλεκτρισμού, διανομής ρεύματος: *η ~ έχει σημαντικά προβλήματα· κάθε λίγο πέφτει η τάση και έχουμε διακοπές!* — **ηλεκτροδοτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτροδοτώ* < *ηλεκτρο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

ηλεκτροδοτώ ρ. μετβ. {-είς... | ηλεκτροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγκαθιστώ δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: *η Δ.Ε.Η. πρόκειται να ηλεκτροδοτήσει τρεις νέες περιοχές τού νομού.*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* (< αγγλ. electro-) + *-δοτώ* < *δότης*].

ηλεκτροδυναμική (η) [1854] ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την αλληλεπίδραση ηλεκτρικών, μαγνητικών και μηχανικών φαινομένων, κυρ. κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος από αγωγό. - **ηλεκτροδυναμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrodynamics].

ηλεκτροδυναμόμετρο (το) {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} ειδικό όργανο για τη μέτρηση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrodynamometer].

ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (το) {ηλεκτροεγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το εγκεφαλογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalogram].

ηλεκτροεγκεφαλογραφία (η) {ηλεκτροεγκεφαλογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με ειδικό όργανο των ηλεκτρικών δυναμικών που παράγονται από τον εγκέφαλο, δηλ. η καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalography].

ηλεκτροεγκεφαλογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση και την καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας τού εγκεφάλου για την παραγωγή εγκεφαλογραφημάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalograph].

ηλεκτροθεραπεία (η) [1888] {ηλεκτροθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση ηλεκτρισμού, η ιατρική αξιοποίηση τού ηλεκτρικού ρεύματος με χρήση ειδικών συσκευών, εργαλείων κ.λπ. — **ηλεκτροθεραπευτικός**, -ή, -ό [1888].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothérapie].

ηλεκτροθερμία (η) {ηλεκτροθερμιών} ΦΥΣ. κλάδος που ασχολείται με τη μετατροπή τής ηλεκτρικής ενέργειας σε θερμότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothermie].

ηλεκτροθετικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. (για χημικό στοιχείο) αυτός που τα άτομά του εμφανίζουν την τάση να παραχωρούν ηλεκτρόνια κατά τον σχηματισμό χημικών ενώσεων ΑΝΤ. ηλεκτραρνητικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électropositif (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροκαρδιογράφημα (το) {ηλεκτροκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καρδιογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiogram].

ηλεκτροκαρδιογραφία (η) {ηλεκτροκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με καρδιογράφημα τής δραστηριότητας τού μυοκαρδίου με βάση τις διαφορές δυναμικού που εμφανίζονται κατά τις συστολές τής μυϊκής ίνας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiography].

ηλεκτροκαρδιογράφος (ο) ΙΑΤΡ. συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συλλογή, ενίσχυση και καταγραφή των ρευμάτων ενέργειας τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiograph].

ηλεκτροκαυτήρας (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καυτηρίαση διαφόρων, δερματικών κυρίως, μορφωμάτων.

ηλεκτροκαυτηρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή μορφώματος στο δέρμα, τον δακτύλιο και άλλες πρoσιτές περιοχές με ειδικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocauterisation].

ηλεκτροκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η χρήση ηλεκτρικής ενέργειας σε ποικίλες εφαρμογές κινήσεως (κυρ. γεωργικών, βιομηχανικών ή και οικιακών εργαλείων, μηχανών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromotion (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροκινητήρας (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετατροπή τής ηλεκτρικής ενέργειας σε μηχανική, που αποδίδει μηχανικό έργο καταναλώνοντας ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électromoteur (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροκινητική (η) [1861] ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τον ηλεκτρισμό ως προς την κίνηση ηλεκτρικών φορτίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrocinétique].

ηλεκτροκίνητος, -η, -ο [1886] αυτός που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια: ~ *όχημα / σιδηρόδρομος / λεωφορείο* (τρόλεϊ).

ηλεκτροκόλληση (η) → ηλεκτροσυγκόλληση

ηλεκτρολογία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη και την πρακτική αξιοποίηση των αρχών που διέπουν τα ηλεκτρικά φαινόμενα, κυρ. με την πρακτική εφαρμογή τού ηλεκτρισμού. **ηλεκτρολογικός**, -ή, -ό. **ηλεκτρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrologie].

ηλεκτρολόγος (ο/η) [1886] **1.** ο φυσικός επιστήμονας που έχει εξειδικευθεί στην αξιοποίηση των πρακτικών εφαρμογών τού ηλεκτρισμού: ~ *μηχανικός / μηχανολόγος* **2.** (καθημ.) αυτός που, συχνά εμπειρικά, ασχολείται με τις επισκευές, κατασκευές ή τοποθετήσεις ηλεκτρικών συσκευών ή εγκαταστάσεων, ο ηλεκτροτεχνίτης: *κάθε λίγο και λιγάκι φωνάζουν τον ~ για επισκευές* **3.** (λαϊκ.-καταχρ.) ο καταμετρητής τής κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος: *ήρθε ο ~ να μετρήσει το ρεύμα* (δηλ. ο καταμετρητής).

ηλεκτρόλυση (η) [1884] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ηλεκτρολύτη κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου διαλύματός του. — **ηλεκτρολύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolyse].

ηλεκτρολύτης (ο) [1890] {ηλεκτρολυτών} ΧΗΜ. κάθε ουσία που διίσταται σε ιόντα, όταν διαλύεται σε κατάλληλο μέσο ή λειώνει, επιτρέποντας να περάσει μέσα από τη μάζα της ηλεκτρικό ρεύμα: *τα οξέα και οι βάσεις είναι από τους πιο γνωστούς ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolyte].

ηλεκτρολυτικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρόλυση: ~ *διάσπαση / καθαρισμός / στίλβωση* **2.** (α) ***ηλεκτρολυτική συσκευή*** κάθε συσκευή που χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση ηλεκτρόλυσης (β) ***ηλεκτρολυτική κυψελίδα*** το δοχείο όπου τοποθετείται το διάλυμα ή το τήγμα τού ηλεκτρολύτη κατά την ηλεκτρόλυση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolytique].

ηλεκτρομαγνήτης (ο) [1858] {ηλεκτρομαγνητών} ΦΥΣ. η διάταξη που αποτελείται από έναν πυρήνα από μαλακό σίδηρο, ο οποίος μαγνητίζεται από το ηλεκτρικό ρεύμα τού πηνίου που τον περιβάλλει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnet].

ηλεκτρομαγνητικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρομαγνητισμό ή τον ηλεκτρομαγνήτη: ~ *ακτινοβολία / κύμα / αλληλεπίδραση / επαγωγή / σύζευξη / ταλάντωση / πεδίο / σύνδεσμος / σύστημα / φάσμα / φαινόμενο / κλειδαριά.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetic].

ηλεκτρομαγνητισμός (ο) [1861] **1.** το σύνολο των φαινομένων που συνδέονται με τα ηλεκτρικά και μαγνητικά πεδία, καθώς και με τις αλληλεπιδράσεις τους ή τις επιδράσεις αυτών των πεδίων στα ηλεκτρικά φορτία και ρεύματα **2.** (στο μάθημα τής φυσικής) το αντίστοιχο (διδακτικό) κεφάλαιο τού ηλεκτρισμού, που περιγράφει, μελετά αυτά τα φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetism].

ηλεκτρομεταλλουργία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής παραγωγής και τής επεξεργασίας των μετάλλων μέσω τού ηλεκτρισμού (κυρ. βάσει τής αξιοποίησης των ηλεκτρολυτικών και θερμικών ιδιοτήτων του), καθώς και η τεχνική εφαρμογή ή εκμετάλλευση αυτών των ιδιοτήτων. — **ηλεκτρομεταλλουργικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrométallurgie].

ηλεκτρομετρία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μέτρησης ηλεκτρικών μεγεθών μέσω ηλεκτρομέτρου. — **ηλεκτρομετρικός**, -ή, -ό [1895], **ηλεκτρομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrométrie].

ηλεκτρόμετρο (το) [1812] {ηλεκτρομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο μέτρησης ηλεκτρικού φορτίου και ειδικότ. η ηλεκτροστατική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση εξαιρετικά χαμηλών ηλεκτρικών τάσεων ή ηλεκτρικών φορτίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électromètre].

ηλεκτρομηχανή (η) [1889] κάθε μηχανή που καταναλώνει ή παράγει ηλεκτρισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électromachine].

ηλεκτρομηχανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με μηχανική διάταξη, τής οποίας ο χειρισμός και ο έλεγχος λειτουργίας επιτυγχάνεται με ηλεκτρικά μέσα, όργανα: ~ *επιλογέας* || ~ *διατάξεις χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο τής σηματοδότησης στους σιδηροδρομικούς σταθμούς* **2.** ***ηλεκτρομηχανική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη μηχανικών διατάξεων, αξιοποιώντας πρακτικά με εφαρμογές τα πορίσματα αυτής τής μελέτης **3.** ***ηλεκτρομηχανικός*** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στον κλάδο αυτό, ο μηχανικός ηλεκτρολόγος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromechanical].

ηλεκτρομυογράφημα (το) {ηλεκτρομυογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γραφική παράσταση τής ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ινών, η οποία παράγεται από τους μυς, όταν λειτουργούν (κινούνται, συστέλλονται κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyogram].

ηλεκτρομυογραφία (η) {ηλεκτρομυογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ιστών μέσω ηλεκτροδίων με τη μορφή καμπύλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyography].

ηλεκτρονική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ανάπτυξη και την εφαρμογή συσκευών και συστημάτων που απαιτούν τη ροή ηλεκτρονίων σε κενό, σε αεριώδες μέσο και σε ημιαγωγούς. Επίσης (καθημ.) **ηλεκτρονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronics].

ηλεκτρονικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τα ηλεκτρόνια ή με κάθε ηλεκτρόνιο ξεχωριστά: ~ *ρεύμα / τροχιά / δέσμη* (β) ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρονικό νέφος*** βλ. λ. *νέφος* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρονική ή τις συσκευές, τα συστήματα ή τα κυκλώματα, που κατασκευάζονται μέσω τής ηλεκτρονικής: ~ *λυχνία / κύκλωμα / φακός / φωτογραφία / παρακολούθηση / πόλεμος / πυροβόλο όπλο / φίλτρο* || *ο αυτοματοποιημένος και ~ κόσμος των σύγχρονων κινηματογραφικών ταινιών τύπου «Σταρ Τρεκ»* (β) ***ηλεκτρονικά παιχνίδια*** προγράμματα παιχνιδιών που χρησιμοποιούν ηχητικά μηνύματα και κινούμενες οπτικές παραστάσεις, για να αποδώσουν την εξέλιξη εικονικής πραγματικότητας, που διαμορφώνει ο παίκτης με βάση τις επιλογές του και τους κανόνες τού παιχνιδιού και που κυκλοφορούν με τη μορφή δισκετών, κασετών ή ψηφιακών δίσκων· (συνεκδ.) οι μικρές ατομικές ή μεγάλες επαγγελματικές συσκευές με οθόνη για τη λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων (γ) ***ηλεκτρονικός υπολογιστής*** (Η/Υ) η ηλεκτρονική συσκευή, με την οποία χειρίζεται και επεξεργάζεται κανείς πληροφορίες και δεδομένα με υψηλή ταχύτητα και ακρίβεια, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα κάθε φορά προγράμματα, και η οποία συνδέεται με άλλες συσκευές (λ.χ. οθόνη, εκτυπωτή) για την εισαγωγή, αποθήκευση, ανάκληση και απεικόνιση δεδομένων: *συμβατός / μη συμβατός / προσωπικός (P.C.) / κεντρικός / φορητός* ~ ΣΥΝ. κομπιούτερ (δ) ***ηλεκτρονική δημοσιογραφία*** τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την έντυπη δημοσιογραφία (ε) ***ηλεκτρονική εφημερίδα*** βλ. λ. *εφημερίδα* (στ) ***αντίμετρα ηλεκτρονικά*** βλ. λ. *αντίμετρο* (ζ) ***ηλεκτρονικό ταχυδρομείο / αλληλογραφία*** (electronic mail ή e-mail) ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ ανθρώπων, με τη βοήθεια Η/Υ, που διασυνδέονται μέσω δικτύου (η) ***ηλεκτρονικό εμπόριο*** (electronic commerce ή e-commerce) το εμπόριο που διεξάγεται μέσω Διαδικτύου (θ) ***ηλεκτρονικό κατάστημα*** (electronic shop ή e-shop) το εμπορικό κατάστημα που λειτουργεί μόνο ή/και στο διαδίκτυο (ι) ΠΛΗΡΟΦ.-ΟΙΚΟΝ. ***ηλεκτρονικές τραπεζικές συναλλαγές*** (electronic banking ή e-banking) η πραγματοποίηση τραπεζικών συναλλαγών μέσω τού Διαδικτύου **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους υπολογιστές, αυτός που ελέγχεται από υπολογιστές: ~ *επεξεργασία πληροφοριών* **4.** (α) (για μουσικά όργανα) αυτό που χρησιμοποιεί ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά μέσα για την παραγωγή ή την αλλοίωση τού ήχου, όπως η ηλεκτρική κιθάρα, το ηλεκτρικό βιολί κ.λπ. (β) ***ηλεκτρονική μουσική*** το σύγχρονο είδος μουσικής, στο οποίο ο συνθέτης αξιοποιεί ηλεκτρονικά μέσα, ακόμα και υπολογιστές, για τη σύνθεση και την εκτέλεση μουσικών θεμάτων: *συγκρότημα / συναυλία ~ μουσικής* **5. ηλεκτρονική** (η) βλ.λ. **6. ηλεκτρονικός** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτρονική **7. ηλεκτρονικά** (τα) (α) τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (βλ. παραπάνω) (β) (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο μπορεί να παίξει κανείς με τα παραπάνω παιχνίδια· εντευκτήριο: *πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις, όλο στα ~ πηγαίνει!* (γ) η επιστήμη τής ηλεκτρονικής και όσα έχουν σχέση με τις εφαρμογές της: *ασχολείται με τα ~ || στο κατάστημά του θα βρεις ό,τι έχει σχέση με ~.* — **ηλεκτρονικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronic].

ηλεκτρόνιο (το) {ηλεκτρονί-ου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. **1.** το στοιχειώδες σωματίδιο που έχει αρνητικό φορτίο και κινείται σε τροχιές γύρω από τον πυρήνα τού ατόμου: *ο αριθμός των ηλεκτρονίων είναι ίσος με τον αριθμό των πρωτονίων τού πυρήνα* **2. *ηλεκτρόνιο σθένους*** το παραπάνω στοιχειώδες σωματίδιο, που βρίσκεται στην εξώτατη στιβάδα τού ατόμου και μετέχει στη δημιουργία χημικών δεσμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electron].

ηλεκτρονόμος (ο) [1861] η ηλεκτρική συσκευή στην οποία ένας διακόπτης που δέχεται ασθενές ηλεκτρικό ρεύμα ενεργοποιεί ηλεκτρομαγνήτη, ο οποίος ανοιγοκλείνει το κύκλωμα με ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, επιτρέποντας τον ασφαλή ηλεκτρικό έλεγχο ΣΥΝ. ρελέ(ς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relais].

ηλεκτροοπτική (η) → ηλεκτροπτική

ηλεκτροπαραγωγή (η) η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, η δημιουργία ηλεκτρισμού. — **ηλεκτροπαραγωγός**, -ός, -ό [1895], **ηλεκτροπαραγωγικός**, -ή, -ό [1895].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. electrical production].

ηλεκτροπληξία (η) {ηλεκτροπληξιών} το έντονο φυσικό αποτέλεσμα, ο σφοδρός κλονισμός τον οποίο επιφέρει η διέλευση ισχυρού ηλεκτρικού ρεύματος από ζωντανό οργανισμό, που μπορεί να επιφέρει και θανατηφόρα αποτελέσματα: *οι θάνατοι από ~ οφείλονται συχνά στην απρόσεκτη χρήση οικιακών ηλεκτρικών εγκαταστάσεων || Προσοχή! Κίνδυνος ηλεκτροπληξίας!*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* + *-πληξία* < *πλήττω*, απόδ. τού γαλλ. électrochoc].

ηλεκτροπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ηλεκτρικό εργαλείο συγκόλλησης μεταλλικών αντικειμένων (π.χ. ελασμάτων).

ηλεκτροπτική κ. **ηλεκτροοπτική** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη σχέση φωτεινότητας και ηλεκτρισμού και ειδικότ. τις επιδράσεις ηλεκτρικών πεδίων σε συγκεκριμένα διαφανή υλικά ως προς τον τρόπο απορρόφησης, εκπομπής ή διάδοσης τού φωτός μέσα από τη μάζα τους. — **ηλεκτροπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électro-optique].

ηλεκτροσκόπιο (το) [1861] {ηλεκτροσκοπί-ου | -ων} η συσκευή ανίχνευσης τής παρουσίας και προσδιορισμού των ενδείξεων ηλεκτρικού φορτίου με βάση την ηλεκτροστατική έλξη και απώθηση δύο λεπτών μεταλλικών φύλλων (συνήθως χρυσού ή αλουμινίου), που απολήγουν στο εσωτερικό γυάλινου μονωμένου δοχείου. — **ηλεκτροσκοπικός**, -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électroscope].

ηλεκτροσόκ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η ηλεκτροσπασμοθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. electroshock (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροσπασμοθεραπεία (η) ΨΥΧΙΑΤΡ. η πρόκληση σπασμών με ηλεκτρικό ρεύμα για θεραπεία ψυχικών παθήσεων ΣΥΝ. ηλεκτροσόκ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. electroconvulsive therapy].

ηλεκτροστατική (η) ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ηλεκτρικά φαινόμενα ισορροπίας, δηλ. ακινησίας ηλεκτρισμένων σωμάτων ΣΥΝ. στατικός ηλεκτρισμός. — **ηλεκτροστατικός**, -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrostatique].

ηλεκτροσυγκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μετάλλων με τη χρήση ειδικής ηλεκτρικής συσκευής (βλ. λ. *συγκόλληση*). Επίσης **ηλεκτροκόλληση**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. electric welding].

ηλεκτροτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός και τεχνολογικός κλάδος που μελετά τις τεχνικές εφαρμογές τού ηλεκτρισμού και τα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σε κατασκευές και εγκαταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrotechnie].

ηλεκτροτεχνίτης (ο) [1887] {ηλεκτροτεχνιτών} ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην εγκατάσταση, τη συντήρηση και την επιδιόρθωση ηλεκτρικών συσκευών και καλωδιώσεων.

ηλεκτροφόρος, -α/-ος, -ο [1799] **1.** αυτός που λειτουργεί ως αγωγός ηλεκτρισμού, που διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα: ~ *καλώδιο / σύρμα / γραμμές τού σιδηροδρόμου* **2.** αυτός που παράγει ηλεκτρισμό: ~ *μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrophore].

ηλεκτροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. τομέας τής φυσιολογίας που ασχολείται με την εξέταση τής (βιο)ηλεκτρικής δραστηριότητας τού νευρικού και μυϊκού ιστού και γενικότ. κάθε ζωντανού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrophysiologie].

ηλεκτρόφωνο (το) [1896] {ηλεκτροφών-ου | -ων} συσκευή ή σύστημα αναπαραγωγής ήχου που έχει εγγραφεί σε δίσκους και το οποίο περιλαμβάνει συσκευή περιστροφής τού δίσκου ή ανάγνωσής του, ενισχυτή και μεγάφωνα ενσωματωμένα ή αποσπώμενα από τη συσκευή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrophone].

ηλεκτροφωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το φαινόμενο τής παραγωγής φωτός χωρίς παράλληλη παραγωγή θερμότητας: *καθαρή / ενδογενής ~ || κύτταρο ηλεκτροφωταύγειας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. electroluminescence (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροφωτίζω ρ. μετβ. [1892] {ηλεκτροφώτισ-α, -τηκα, -μένος} φωτίζω εγκαθιστώντας δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: *ζήτησαν να ηλεκτροφωτιστούν τα στενά κοντά στο σχολείο για μεγαλύτερη ασφάλεια των παιδιών* ΣΥΝ. ηλεκτροδοτώ. — **ηλεκτροφώτιση** (η) κ. **ηλεκτροφωτισμός** (ο) [1891].

ηλεκτροφώτιστος, -η, -ο [1890] αυτός που φωτίζεται με ηλεκτρικό, που έχει ηλεκτροφωτιστεί: ~ *χωριό / δρόμος / πάρκο / περιοχή*.

ηλεκτροχειρουργική (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση των ιδιοτήτων τού ηλεκτρικού ρεύματος στη χειρουργική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochirurgie].

ηλεκτροχημεία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο κλάδος που μελετά τις χημικές αντιδράσεις που προκαλεί ο ηλεκτρισμός ή την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος κατά τις διάφορες χημικές αντιδράσεις, καθώς και γενικότερα την επίδραση τού ηλεκτρισμού στα χημικά φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimie].

ηλεκτροχημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτροχημεία: ~ *μελέτη / αντίδραση / ισορροπία* **2. *ηλεκτροχημικός*** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτροχημεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimique].

ήλθα ρ. → έρχομαι

Ηλιαία (η) ΙΣΤ. το ανώτατο λαϊκό δικαστήριο στην αρχαία Αθήνα, το οποίο ιδρύθηκε από τον Σόλωνα τον 6ο αι. π.Χ., έφτασε στην ύψιστη ισχύ τής δικαιοδοσίας του κατά τον 5ο αι. π.Χ.· το αποτελούσαν 6.000 πολίτες-δικαστές (ηλιαστές), οι οποίοι εκλέγονταν με κλήρο, και συνεδρίαζε κατά τμήματα (των 500 μελών).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡλιαία* (το *ἡ-* πιθ. από παρετυμολογία προς το *ἥλιος*) < θ. *ἡλι-* < *ἁλής* «συγκεντρωμένος, συναθροισμένος» **ἁ-Ϝλ-νής* < ἁ- αθροιστ. + θ. **Ϝελ-* (βλ. λ. *απειλώ*)].

ηλιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον Ήλιο (ενν. ως αστέρα): ~ *μάζα / ατμόσφαιρα / έκλειψη / ακτίνα / φως / ακτινοβολία / έκλαμψη* (η σύντομη και αιφνίδια αύξηση τής λαμπρότητας τού Ηλίου, που συνοδεύει την έκρηξη ακτινοβολίας από κηλίδα) / *ενέργεια* (που εκπέμπεται από τον Ήλιο ως ακτινοβολία) / *λατρεία / θεότητα / σύμβολο* (β) ***ηλιακό σύστημα*** ο Ήλιος μαζί με όλους τους πλανήτες και τα άλλα σώματα που περιστρέφονται γύρω από αυτόν (γ) ***ηλιακό ημερολόγιο*** το σύστημα χρονολόγησης που στηρίζεται στον χρόνο μιας πλήρους περιφοράς τής Γης γύρω από τον Ήλιο, δηλ. στις 365 ημέρες, καθώς και στη διάκριση των τεσσάρων εποχών (δ) ***ηλιακές κηλίδες*** τα συγκριτικώς σκοτεινά τμήματα που εμφανίζονται περιοδικά στην επιφάνεια τού Ηλίου επηρεάζοντας τον μαγνητισμό τής Γης και προκαλώντας άλλα φαινόμενα στην γήινη επιφάνεια **2.** (α) αυτός που λειτουργεί με βάση την ενέργεια που εκπέμπει ο Ήλιος, που εξαρτάται από την αξιοποίησή της, την εκμετάλλευση τού Ηλίου ως πηγής φωτός ή θερμότητας: ~ *ενεργειακός σταθμός* (β)

ηλιακός συσσωρευτής / συλλέκτης βλ. λ. *συλλέκτης* (γ) ***ηλιακός (θερμοσίφωνας)*** συσκευή που αξιοποιεί την ενέργεια τού Ηλίου για τη θέρμανση νερού, προορισμένου κυρ. για οικιακή χρήση ή για εξυπηρέτηση μεγάλων κτηριακών εγκαταστάσεων (βιομηχανικών, ξενοδοχειακών μονάδων κ.λπ.): *ο ~ βοηθεί στην εξοικονόμηση χρημάτων και ηλεκτρικής ενέργειας* (δ) ***ηλιακό ρολόι*** όργανο με το οποίο προσδιορίζεται η ώρα τής ημέρας ανάλογα με τη μετατόπιση τής σκιάς ενός γνώμονα πάνω στον ειδικά διαβαθμισμένο επίπεδο δίσκο ή σε ανάλογη επιφάνεια πάνω στην οποία είναι στερεωμένος κατά τη μετακίνηση τού Ηλίου από την ανατολή ώς τη δύση (ε) ***ηλιακό πάρκο*** χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος **3.** αυτός που οφείλεται στην επίδραση τού Ηλίου στους ζωντανούς οργανισμούς: *~ ερύθημα* • **4.** ΑΝΑΤ. ***ηλιακό πλέγμα*** το πλέγμα των νεύρων που βρίσκεται στο ανώτερο τμήμα τής κοιλίας, μεταξύ στομαχιού και σπονδυλικής στήλης. — **ηλιακ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός*.

ηλίανθος (ο) {ηλιάνθ-ου | -ων. -ους} πολυετές ή μονοετές πώδες φυτό των εύκρατων χωρών, με κεφαλές σαν μεγάλες κίτρινες μαργαρίτες, που ακολουθούν τον ήλιο κατά τη διάρκεια τής ημέρας· καλλιεργείται για καλλωπιστικούς λόγους, αλλά και για τους εδώδιμους καρπούς του (ηλιόσπορους), από τους οποίους παράγεται και λάδι (ηλιέλαιο) ΣΥΝ. ήλιος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. helianthus < λατ. helianthes < μτγν. *ἡλιανθές < ἡλι(ο)- + -ανθές < ἄνθος*].

Ηλίας (ο) **1.** προφήτης τής Π.Δ., αυστηρή και ασκητική μορφή, που κήρυξε με ζήλο τον λόγο τού Θεού **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Eliyáhu «θεός μου (είναι) ο Γιαχ»].

ηλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η ξαφνική και μερικές φορές θανατηφόρος υπεραιμία τού εγκεφάλου, που προκαλείται από υπερβολική έκθεση στις ηλιακές ακτίνες· χαρακτηρίζεται από πλήρη σωματική εξάντληση με ή χωρίς πυρετό, πονοκέφαλο, ιλίγγους, εμετούς. σπασμούς ή και κώμα ΣΥΝ. ηλιοπληξία.

ηλιαστήριο (το) [μτγν.] {ηλιαστηρί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος νοσοκομείου και γενικότ. θεραπευτηρίου. κυρ. σανατορίων. ο οποίος διατίθεται σε ασθενείς που έχουν ανάγκη ηλιοθεραπείας. συστηματικής έκθεσης στο ηλιακό φως (για θεραπευτικούς λόγους ή ως συμπλήρωση εφαρμοζόμενης θεραπείας).

ηλιαστής (ο) [αρχ.] (στην αρχαία Αθήνα) μέλος τού δικαστηρίου τής Ηλιαίας.

ηλιαχτίδα (η) (λογοτ.-καθημ.) η ακτίνα ηλιακού φωτός: *οι πρώτες ~ τής ανατολής τρύπωναν δειλά στο σκοτεινό δωμάτιο* ΣΥΝ. ακτίνα.

ηλιέλαιο (το) {ηλιελαί-ου | -ων} το φυτικό, εδώδιμο λάδι που παράγεται από τους καρπούς τού ηλιάνθου, τους ηλιόσπορους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sunflower oil].

ηλίθιος, -α, -ο (μειωτ.) **1.** (α) (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μειωμένη διανοητική ικανότητα (β) (για πράξεις, σκέψεις, καταστάσεις κ.λπ.) αυτός που φανερώνει έλλειψη εξυπνάδας, πνευματικής ζωντάνιας: *με κοίταζε μ' ένα ~ βλέμμα, λες και του μιλούσα σε άλλη γλώσσα!* ΣΥΝ. ανόητος. κουτός, χαζός· (μόνο για πρόσ.) βλάκας, κρετίνος, (λόγ.) ευήθης, μωρός ΑΝΤ. έξυπνος **2.** αυτός που δεν στηρίζεται στη λογική, που χαρακτηρίζεται από λογική ανεπάρκεια ή ασυνέχεια: *τέτοιους ~ συλλογισμούς μόνο από αυτόν μπορούσες ν' ακούσεις* ‖ *ένα ολότελα ~ συμπέρασμα* ΑΝΤ. λογικός, διεισδυτικός. βαθυστόχαστος **3.** αυτός που δεν ταιριάζει στις περιστάσεις. άκαιρος, ακατάλληλος: *ήταν μια ~ ενέργεια που έβλαψε και τον ίδιο και τους ομοϊδεάτες του* ‖ *είχε κάτι ~ παπούτσια / ρούχα* ‖ *τέτοιες ~ χειρονομίες εξάπτουν κάθε τόσο τα πνεύματα* ΑΝΤ. κατάλληλος. — **ηλίθια / ηλιθίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *ἤλιθα < *ἤλι-θος < ἠλεός* «ανόητος, μωρός». αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τα ρ. *ἠλάσκω, ἀλάομαι* «περιφέρομαι. περιπλανώμαι»].

ηλιθιότητα (η) [αρχ.] {ηλιθιοτήτων} **1.** η πνευματική υστέρηση, η μειωμένη αντιληπτική και αναλυτική ικανότητα, η χαμηλή διανοητική ανάπτυξη (κάποιου) ΣΥΝ. βλακεία, ανοησία, κρετινισμός, μωρία ΑΝΤ. εξυπνάδα, πνευματικότητα, ευφυΐα, οξύνοια **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε άκαιρη, αστόχαστη πράξη: *τέτοιες ~ έχουν δυσφημήσει τον αθλητισμό* **3.** (συνηθ. στον πληθ.) κάθε πράξη ή λόγος που στερείται νοήματος, που δεν συμφωνεί με τη λογική: *άρχισε να λέει πάλι ηλιθιότητες* ΣΥΝ. χαζομάρα. κουταμάρα, μπούρδα, αερολογία, παλαβομάρα, ασυναρτησία ΑΝΤ. εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ηλιθιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ηλιθιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που ταιριάζει σε ηλίθιο. που εκφράζει ηλιθιότητα: *~ έκφραση / χαμόγελο / σχόλιο* ΣΥΝ. ηλίθιος ΑΝΤ. πνευματώδης. έξυπνος. — **ηλιθιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ηλικία (η) {ηλικιών} **1.** η χρονική διάρκεια κατά την οποία (κάποιος/κάτι) έχει υπάρξει. η καταμετρημένη με έτη διάρκεια ζωής (προκειμένου για έμβια όντα. κυρ. ανθρώπους) ή ύπαρξης (προκειμένου για άψυχα πράγματα και αφηρημένες έννοιες): *η δημοκρατία έχει ~ 2.400 χρόνων* ‖ *έχουν την ίδια ~. αφού γεννήθηκαν την ίδια χρονιά* ‖ *τι ~ έχει;* ‖ *ξενιτεύτηκε σε ~ δεκαεπτά ετών* ‖ *στην ~ των τριάντα πρέπει πια να έχει ωριμάσει*· ΦΡ. (α) ***(πάνω) στο άνθος τής ηλικίας (κάποιου)*** βλ. λ. *άνθος* (β) ***μέση ηλικία*** (i) τα χρόνια στη ζωή κάποιου, κατά τα οποία θεωρείται μεσήλικας (ii) ο μέσος όρος ηλικίας ενός συνόλου (γ) ***τρίτη ηλικία*** (i) τα χρόνια στη ζωή κάποιου, κατά τα οποία θεωρείται ηλικιωμένος, γέρος: *στο κατώφλι τής ~ κάνει τον απολογισμό του* ‖ *μπήκε στην ~* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των ηλικιωμένων μελών μιας κοινωνίας, οι ηλικιωμένοι: *τα αιτήματα τής ~* ‖ *μεγαλύτερες παροχές στην ~!* (δ) (ευφημ.) ***μεγάλης / προχωρημένης ηλικίας*** για ηλικιωμένο άνθρωπο (ε) (αρχαιοπρ.) ***προβεβηκ-ώς / -υία τη ηλικία*** βλ. λ. *προβεβηκώς* (στ) (ευφημ.) ***(μιας) κάποιας ηλικίας*** για πρόσωπο που δεν θεωρείται πια νέο. που έχει υπερβεί το στάδιο τής νεότητας (ζ) ***μικρής / νεαρής ηλικίας*** για νεαρό άτομο: *δύο άτομα νεαρής ηλικίας κρατούνται ως ύποπτοι για τη ληστεία στην τράπεζα* (η) ***χωρίς ηλικία*** για πρόσωπα που διατηρούν τη ζωντάνια και την ενεργητικότητά τους παρότι έχουν μεγαλώσει ηλικιακά αρκετά: *ένας καλλιτέχνης ~* (θ) ***με την ηλικία*** με την πάροδο τού χρόνου. όσο μεγαλώνει κανείς: *είναι βέβαια ατίθασος, αλλά ~ θα διορθωθεί!* **2.** καθεμιά από τις περιόδους ή τα στάδια τής ανθρώπινης ζωής: *νεανική / παιδική / βρεφική / νηπιακή / εφηβική / ώριμη / μετεφηβική / γεροντική / προχωρημένη / πρώιμη / τρυφερή ~* **3.** το χρονικό σημείο, η περίοδος τής ζωής κατά την οποία θεωρείται κανείς κατάλληλος ή ικανός για (κάτι): *δεν έχει ακόμα την ~ για να βγάλει δίπλωμα οδήγησης* ‖ *~ στράτευσης / συνταξιοδότησης* ‖ *βρίσκεται στην ~ τής αμφισβήτησης*· ΦΡ. (α) ***(είμαι) σε ηλικία γάμου*** είμαι έτοιμος να επιλέξω τον / τη σύντροφό μου και να αναλάβω τις ευθύνες τού έγγαμου βίου (β) ***όριο ηλικίας*** η ηλικία η οποία καθορίζεται ως όριο που σύμφωνα με τον νόμο επιτρέπει τη συνταξιοδότηση εργαζομένου ύστερα από τη συμπλήρωση καθορισμένου αριθμού ετών εργασίας: *έχει συμπληρώσει τα εργάσιμα χρόνια. αλλά δεν τον πιάνει το ~, για να βγει στη σύνταξη* **4.** (συνεκδ.) το σύνολο ατόμων που θεωρούνται συνομήλικοι και οι αντίστοιχες κατηγορίες ως υποδιαιρέσεις ενός κοινωνικού συνόλου: *το μήνυμα τής πολιτικής μας απευθύνεται σε όλες τις ~* ‖ *μόδα για τις νεαρές ~* **5.** ΓΕΩΛ. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο υπήρξε απόθεση συγκεκριμένων πετρωμάτων και μπορεί να περιλαμβάνει έναν ή περισσότερους γεωλογικούς χρόνους **6.** ΣΤΡΑΤ. η κλάση (βλ.λ.). — **ηλικιακός,** -ή. -ό, **ηλικιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡλικία < ἦλιξ* «συνομήλικος» < **σϝάλικ-ς* < I.E. *swe- «ιδιαίτερος. κατάλληλος (για ένα πρόσωπο)». από όπου προέρχονται οι αντωνυμίες *ὅς – ἥ – ὅ, ἕκαστος* (βλ.λ.) κ.ά. Ο μορφολογικός σχηματισμός *sw-āli-k(o) (αρχ. *ἡλίκος*) απαντά επίσης στα λατ. tālis «τέτοιος» (> γαλλ. tel). quālis «οποίος» (> ισπ. cual), αρχ. σλαβ. jeliků «πόσος», toliků «τόσος» κ.ά. Ομόρρ. *πηλίκο(ν)* (βλ.λ.). Η φρ. *στο άνθος τής ηλικίας* αποδίδει το γαλλ. dans la fleur de l'âge].

ηλικιωμένος, -η, -ο (για πρόσ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη γεροντική ηλικία. που είναι προχωρημένης ηλικίας: *~ πολιτικός / κυρία / ζευγάρι* ΣΥΝ. γέρος, γηραιός ΑΝΤ. νέος **2.** ***ηλικιωμένος*** (ο), ***ηλικιωμένη*** (η) πρόσωπο μεγάλης ηλικίας: *μιλούσε με έναν ~* ‖ *δύο ~ μπήκαν στο ταξί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. âgé].

ήλιο (το) → ήλιον

ηλιο- κ. **ηλιό-** κ. **ηλι-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι το β' συνθετικό σχετίζεται με τον ήλιο: *ηλιο-θεραπεία. ηλιο-πληξία, ηλιο-συσσωρευτής, ηλιο-βασίλεμα, ηλι-αχτίδα. ηλιό-σκονη, ηλιό-λουστος. ηλιο-γέννητος, ηλιο-στολισμένος. ηλιο-φώτιστος, ηλιό-χρυσος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από τη λ. *ἥλιος* (βλ.λ.) και σχηματίζει πλήθος ελληνογενών ξέν. όρων, πβ. αγγλ. helio-graphy, γαλλ. hélio-thérapie κ.τ.λ.].

ηλιοβασίλεμα (το) [μεσν.] {ηλιοβασιλέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οπτικό φαινόμενο τής δύσης τού ηλίου: *το πορφυρό χρώμα τού ~* ‖ *το ~ τής Οίας στη Σαντορίνη θεωρείται το ωραιότερο στο Αιγαίο* ΣΥΝ. ηλιόγερμα. βασίλεμα ΑΝΤ. ανατολή **2.** (συνεκδ.) η ώρα τής ημέρας κατά την οποία δύει ο ήλιος: *προς το ~ φάνηκαν δύο πλοία στον ορίζοντα* ‖ *συναντήθηκαν το ~* (βλ. κ. λ. *βασιλεύω*).

ηλιοβολία κ. (λαϊκ.) **λιοβολιά** (η) {ηλιοβολιών} η ακτινοβολία φωτός από τον ήλιο. Επίσης **ηλιοβολή** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἡλιοβολία < ἡλιο- + -βολία < βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].

ηλιογέννητος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) αυτός που έχει την ωραιότητα και τη λαμπρότητα που ταιριάζει στον ήλιο: *~ κόρη*.

ηλιογραφία (η) [1799] {ηλιογραφιών} η ηλιοτυπία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. héliographie].

ηλιογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. όργανο για τη μέτρηση τής ηλιοφάνειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliographe].

Ηλιόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** *ο Εμεσηνός*· αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (3ος αι. μ.Χ.) και συγγραφέας τού εκτενέστερου αρχαίου μυθιστορήματος *Σύνταγμα των περί Θεαγένη και Χαρίκλειαν Αιθιοπικών* (γνωστού ως *Αιθιοπικά*) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἥλιος + -δωρος < δῶρον*].

ηλιοθεραπεία (η) [1896] {ηλιοθεραπειών} **1.** η σκόπιμη έκθεση τού σώματος απευθείας στις ηλιακές ακτίνες, ώστε να αποκτήσει πιο σκούρο χρώμα η επιδερμίδα: *η πολύωρη ~ είναι επικίνδυνη χωρίς τη χρήση αντηλιακών* **2.** ΙΑΤΡ. η θεραπεία πάθησης, ασθένειας (λ.χ. τής φυματίωσης) μέσω τής έκθεσης στις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. ηλιόλουτρο. — **ηλιοθεραπευτικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliothérapie].

ηλιοκαμένος, -η. -ο αυτός που έχει αποκτήσει σκούρο ή ρόδινο χρώμα δέρματος λόγω τής έκθεσής του στις ακτίνες τού ηλίου: *~ πρόσωπο / μπράτσο.*

ηλιοκεντρικός, -ή. -ό [1874] **1.** αυτός που υπολογίζεται με βάση το κέντρο τού Ηλίου: *το μήκος και το πλάτος των πλανητών υπολογίζεται με βάση τις ~ συντεταγμένες* **2.** αυτός που θέτει τον Ήλιο ως κέντρο του, κατ' αντιδιαστολή προς τον γεωκεντρικό: *~ θεωρία / σύστημα / θρησκεία / ποίηση.* — **ηλιοκεντρικά** επίρρ., **ηλιοκεντρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliocentrique].

ηλιολατρία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η απόδοση θεϊκών ιδιοτήτων στον ήλιο και γενικότ. σε κάθε του απεικόνιση· η θρησκευτική λατρεία τού ηλίου ως χορηγού φωτός και ζωής: *η ~ αποτέλεσε κοινό χαρακτηριστικό πολλών αρχαίων πολιτισμών.* — **ηλιολάτρης** (ο) [μτγν.], **ηλιολάτρισσα** (η). **ηλιολατρικός,** -ή, -ό, **ηλιολατρικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. heliolatry].

ηλιόλουστος, -η, -ο [1889] κ. (λογοτ.) **λιόλουστος** αυτός που φωτίζεται άπλετα από τον ήλιο, που χαρακτηρίζεται από έντονο φωτισμό, ηλιοφάνεια: ~ *πρωινό / δωμάτιο / χώρα / παραλία* ΣΥΝ. ευήλιος, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. ανήλιαγος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. sunbathed].

ηλιόλουτρο (το) [1896] ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική έκθεση τού σώματος στην άμεση επίδραση των ηλιακών ακτίνων για θεραπευτικούς λόγους ΣΥΝ. ηλιοθεραπεία.

ηλιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λογοτ.) **λιόμορφος** αυτός που η μορφή του εκπέμπει την ομορφιά, τη ζεστασιά και τη λάμψη τού ηλίου, ο εξαιρετικά λαμπερός και ωραίος.

ήλιον (το) [1895] {ηλίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αδρανές, μονοατομικό, άχρωμο, άγευστο και άοσμο αέριο (σύμβολο He), που ανήκει στα ευγενή αέρια· βρίσκεται σε μικρές ποσότητες ελεύθερο στην ατμόσφαιρα και χρησιμοποιείται συχνά ως υποκατάστατο εύφλεκτων αερίων (π.χ. τού υδρογόνου στα αερόστατα) και σε μείγματά του στις καταδύσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. helium, που ονομάστηκε έτσι, επειδή θεωρήθηκε ότι βρίσκεται ειδικά στον ήλιο].

ηλιόπληκτος, -η, -ο [1878] αυτός που λόγω υπερβολικής έκθεσης στον ήλιο έχει πάθει ηλίαση ή έχει υποστεί εγκαύματα.

ηλιοπληξία (η) [1881] {ηλιοπληξιών} η ηλίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *-πληξία* < *πλήττω*].

ηλιοπροστασία (η) {ηλιοπροστασιών· χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** η προστασία από την ηλιακή ακτινοβολία: *αντηλιακή κρέμα για ~* | *υλικό / κάλυμμα για ~ τού οχήματος* **2.** (συνεκδ.) το κάλυμμα που τοποθετείται στο παρμπρίζ τού αυτοκινήτου, για να προστατεύει από τον ήλιο το εσωτερικό του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sun protection].

ηλιοροφή (η) **1.** (σε όχημα) συρόμενο τμήμα τής οροφής που ανοίγει και επιτρέπει την είσοδο αέρα και ηλιακού φωτός **2.** (σε κτήριο) ειδικά κατασκευασμένη διαφανής οροφή που επιτρέπει την είσοδο τού ηλιακού φωτός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sunroof (σημ. 1) και skylight (σημ. 2)].

ήλιος (ο) {ήλ-ιου κ. (λόγ.) -ίου | -ιων κ. (λόγ.) -ίων, -ιους κ. (λόγ.) -ίους} **1.** (συνήθ. με κεφ.) ο αστέρας που αποτελεί το κέντρο τού ηλιακού συστήματος, γύρω από τον οποίο περιστρέφονται οι πλανήτες και από τον οποίο παίρνουν φως και θερμότητα: *φάσμα / ακτινοβολία / περιστροφή / πυκνότητα / θερμοκρασία τού ~* **2.** αυτός ο αστέρας, όπως γίνεται αντιληπτός στη Γη, σε σχέση με τη θέση του στον ουρανό, τη θερμότητα που παράγει, τον χρόνο κατά τον οποίο γίνεται ορατός κ.λπ.: *ο ~ δεν έχει ανατείλει ακόμα* || *δεν μπορούσε να κοιτάξει τον ~ χωρίς γυαλιά* || *ο ~ τής Ελλάδας* || *έκλειψη ηλίου* (βλ. λ. *έκλειψη*)· ΦΡ. (α) ***βγαίνει ο ήλιος*** ανατέλλει, ξεκινά η μέρα: *μόλις βγει ο ήλιος, θα ξεκινήσουμε* (β) ***η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου*** η Ιαπωνία (γ) ***υπό τον ήλιο*** (*υπὸ τὸν ἥλιον*, Δημοσθένης – πολλές φορές στην Π.Δ.) στη γη, στον επίγειο κόσμο: *όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ~* (δ) ***ήλιος τού μεσονυκτίου*** το άστρο όπως γίνεται ορατό τα μεσάνυκτα τού καλοκαιριού στις αρκτικές και ανταρκτικές περιοχές (ε) (λόγ.) ***ουδέν κρυπτόν υπό τόν ήλιον*** (*οὐδὲν κρυπτὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον*, παρανόηση τής φρ. *οὐκ ἔστιν πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον*, Π.Δ. Εκκλ. 1.9) όλα αποκαλύπτονται, τίποτα δεν μένει μυστικό για πάντα: *πήγαν να αποκρύψουν τι συνέβη, αλλά ~!* (στ) (λόγ.) ***ηλίου φαεινότερον*** (*ἡλίου φαεινότερον*) για πράγματα αυταπόδεικτα, που δεν αμφισβητούνται, που είναι απολύτως αυτονόητα: *είναι ~ ότι η σύμπτωση των θέσεών τους οφείλεται σε προσυνεννόηση* (ζ) ***δεν έχω στον ήλιο μοίρα*** είμαι σε εξαιρετικά δυσχερή κατάσταση, στερούμαι παντελώς ερεισμάτων (οικονομικών, κοινωνικών κ.λπ.), προοπτικών και δυνατοτήτων: *ορφανά και απροστάτευτα· δεν έχουν στον ήλιο μοίρα* (η) (παροιμ.) ***ήλιος και βροχή, παντρεύονται οι φτωχοί*** για τα θλιβερά επακόλουθα τής φτώχιας, την ατυχία και τη δυσμενή μεταχείριση όσων στερούνται οικονομικών μέσων ΣΥΝ. όπου φτωχός κι η μοίρα του (θ) (παροιμ.) ***με τον ήλιο τα μπάζω, με τον ήλιο τα βγάζω, τι έχουν τα έρμα και ψοφάνε;*** (ενν. τα πρόβατα) για την εύλογη και αναμενόμενη αποτυχία όσων ξεκινούν με καθυστέρηση και σταματούν νωρίς την εργασία τους· αυτοί που δεν εργάζονται με ζήλο και σύστημα δεν προκόβουν **3.** (συνεκδ.) το φως και η θερμότητα που εκπέμπει αυτός ο αστέρας: *ο εκτυφλωτικός ~ τού μεσημεριού* || *ο ~ έμπαινε γλυκά από το ανοικτό παράθυρο* || *βγήκε να ζεσταθεί λιγάκι στον ~* || *η άμμος έκαιγε από τον ~!* ΦΡ. (α) ***με πιάνει ο ήλιος*** (μεσν. φρ.) μαυρίζω από την επίδραση των ηλιακών ακτίνων, σκουραίνει εύκολα η επιδερμίδα μου με την έκθεση στον ήλιο: *είναι μελαχρινός και τον πιάνει εύκολα ο ήλιος* (β) (καθημ.) ***κάθομαι στον ήλιο*** κάνω ηλιοθεραπεία, εκτίθεμαι στις ηλιακές ακτίνες: *κάθεται με τις ώρες στον ήλιο, για να μαυρίσει* (γ) (εκφραστ.) ***ήλιος με δόντια*** για μέρα που συνδυάζει ηλιοφάνεια και κρύο (δ) ***το βλέπει ο ήλιος*** (για σπίτια, χώρους) λιάζεται, είναι εκτεθειμένο στον ήλιο: *το σπίτι μας ~ από όλες τις πλευρές* **4.** (συνεκδ.) ο ωραίος, ηλιόλουστος καιρός: *σήμερα έχει ~, είναι χαρά θεού έξω* **5.** κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα, που αποτελεί κέντρο ηλιακού συστήματος: *τα άστρα τής νύχτας είναι οι ~ άλλων πλανητικών συστημάτων* **6.** σχέδιο ή συμβολική αναπαράσταση τού αστέρα αυτού, π.χ. ως κύκλου περιβεβλημένου με ακτίνες ή ζωγραφισμένου με ανθρώπινα χαρακτηριστικά προσώπου (μάτια, στόμα κ.λπ.): *ζωγράφισε έναν ~ στην άκρη του τετραδίου της* || *ο ~ τής Βεργίνας* **7.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε προσεγγίζει τη λάμψη και την αίγλη τού αστέρα αυτού: *ο ~ τής δικαιοσύνης* (ο Χριστός) (β) (συχνά και ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου): *ήλιε μου!* • **8.** το φυτό ηλίανθος και το άνθος του (η κεφαλή του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. συνίζηση, καινός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥλιος* / *ἀέλιος* < **σαFέλιος* < Ι.Ε. *sāwel- «ήλιος», πβ. σανσκρ. sūra-, λατ. sol, γαλλ. soleil, ισπ. sol, ιρλ. sūil, γερμ. Sonne, αγγλ. sun κ.ά. Παράγ. *ἀπηλιώτης* (βλ.λ.)].

ηλιόσκονη (η) [1894] {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** τα αιωρούμενα μόρια σκόνης που διακρίνονται σε μια ακτίνα φωτός, η οποία διαπερνά σκοτεινό χώρο **2.** (μτφ.) ο γαλαξίας ως σύνολο αυτοτελών άστρων.

ηλιοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατήρηση τού ηλίου κατά συστηματικό, επιστημονικό τρόπο και με τη χρήση ειδικών τηλεσκοπικών οργάνων. — **ηλιοσκοπικός, -ή, -ό, ηλιοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *σκοπία* < *σκοπῶ*].

ηλιοσκόπιο (το) {ηλιοσκοπί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. εξάρτημα τού τηλεσκοπίου που χρησιμοποιείται κατά την παρατήρηση τού Ηλίου με στόχο τον περιορισμό τής εκτυφλωτικής λαμπρότητάς του για τη διευκόλυνση τής παρατήρησης τής επιφάνειάς του· αποτελείται από μία μαύρη γυάλινη πλάκα, που στα σύγχρονα τηλεσκόπια αντικαθίσταται από απορροφητικά φίλτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Helioskop, άσχετο προς το μτγν. *ἡλιοσκόπιος* «είδος ηλιοτροπίου»].

ηλιόσπορος κ. (λαϊκ.) **λιόσπορος** (ο) ο σπόρος τού ηλιάνθου, που χρησιμοποιείται κυρ. ως συστατικό κτηνοτροφών και πτηνοτροφών και τρώγεται αποξηραμμένος ή καβουρντισμένος ως ξηρός καρπός: *αλατισμένοι ~*.

ηλιοστάσιο (το) {ηλιοστασί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις δύο ημέρες στη διάρκεια τού έτους, κατά τις οποίες η ημέρα έχει μέγιστη ή ελάχιστη διάρκεια ανάλογα με τη θέση τού Ήλιου ως προς τη Γη: *θερινό ~* (21-22 Ιουνίου) και *χειμερινό ~* (21-22 Δεκεμβρίου) αντίστοιχα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἡλιοστάσιον* < *ἡλιο-* + *-στάσιον* > *στάσις*].

ηλιοστάτης (ο) [1873] {ηλιοστατών} ΑΣΤΡΟΝ. όργανο που αποτελείται από καθρέπτη κινούμενο με ωρολογιακό μηχανισμό, ο οποίος αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες προς καθορισμένη κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *-στάτης* < θ. *στα-* (πβ. αρχ. *ἵ-στα-μαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliostat].

ηλιοσυσσωρευτής (ο) η ηλιακός συσσωρευτής (βλ. λ. *ηλιακός*).

ηλιοτρόπιο (το) {ηλιοτροπί-ου | -ων} **1.** φυτό των εύκρατων και τροπικών περιοχών, που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή στροφή των ανθέων του προς την κατεύθυνση τού ηλίου· ο ηλίανθος (βλ.λ.) • **2.** ΧΗΜ. η μπλε χρωστική ύλη που λαμβάνεται από συγκεκριμένους λειχήνες, παίρνοντας μπλε χρώμα σε αλκαλικό διάλυμα και κόκκινο σε όξινο διάλυμα και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα ως χημικός δείκτης: *βάμμα ηλιοτροπίου*. Επίσης (λαϊκ.) **λιοτρόπι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡλιοτρόπιον* < *ἡλιο-* + *-τρόπιον* < *τρέπω*].

ηλιοτροπισμός (ο) [1891] η χαρακτηριστική ιδιότητα συγκεκριμένων φυτών να στρέφουν τα φύλλα τους προς την κατεύθυνση τού ηλίου και κάθετα προς τη ροή τής ηλιακής ακτινοβολίας ΣΥΝ. φωτοτροπισμός. Επίσης **ηλιοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliotropism].

ηλιοτυπία (η) [1850] {ηλιοτυπιών} **1.** (παλαιότ.) μέθοδος φωτογραφικής εκτύπωσης για την αναπαραγωγή αντιγράφων, κατά την οποία πάνω σε μια πλάκα από ψευδάργυρο ή σε μια λιθογραφική πλάκα απλώνεται ένα στρώμα από ειδικό υλικό και κατόπιν αυτή εκτίθεται στον ήλιο, ώστε η πλάκα αυτή να είναι έτοιμη για λιθογραφικές εργασίες ΣΥΝ. ηλιογραφία **2.** αντίστοιχη με την παραπάνω μέθοδος παραγωγής αντιτύπων, κατά την οποία η πλάκα εκτίθεται σε τεχνητό φωτισμό. — **ηλιοτυπικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliotypie].

ηλιοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ύπαρξη ηλίου σε ουρανό χωρίς σύννεφα: *ο καιρός θα είναι βροχερός και συννεφιασμένος με διαστήματα ηλιοφάνειας* **2.** ο χρόνος που μεσολαβεί μεταξύ τής ανατολής και τής δύσης τού ηλίου και ο οποίος είναι διαφορετικός κατά γεωγραφικά μήκη: *το καλοκαίρι υπάρχει μεγαλύτερη ~, καθώς οι μέρες μεγαλώνουν*.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *φάνεια* < *φαίνομαι*, απόδ. τού γαλλ. ensoleillement].

ηλιόφιλος, -η, -ο [1891] αυτός που ευδοκιμεί και αναπτύσσεται σε συνθήκες έντονης ηλιοφάνειας, υψηλών θερμοκρασιών ΣΥΝ. ηλιοχαρής, φωτόφιλος.

ηλιοφοβία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος τής έκθεσης στο ηλιακό φως. — **ηλιόφοβος, -η, -ο** κ. **ηλιοφοβικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliophobia].

ηλιόφως κ. (λογοτ.) **λιόφως** (το) {ηλιόφωτος | χωρ. πληθ.} το φως τού ηλίου, το σύνολο τής φωτεινής ενέργειας που εκπέμπει ο ήλιος.

ηλιοφώτιστος, -η, -ο [1853] αυτός που φωτίζεται από τον ήλιο: ~ *τοπίο / δωμάτιο / χωριό* ΣΥΝ. ηλιόλουστος, κατάφωτος, φωτόλουστος, ολόφωτος. Επίσης **ηλιόφωτος** [1854] κ. (λογοτ.) **λιόφωτος**.

ηλιόχαρος, -η, -ο κ. (λογοτ.) **λιόχαρος** αυτός που δημιουργεί την αίσθηση ότι δέχεται με χαρά το φως και τη ζεστασιά τού ηλίου, ότι παραδίδεται με ευχαρίστηση στο φως τής ημέρας: *~ ακρογιαλιά / νησί / θάλασσα*. Επίσης **ηλιοχαρής, -ής, -ές**.

ηλιοψημένος, -η, -ο (λογοτ.) ηλιοκαμένος, μαυρισμένος από τον ήλιο.

ήλος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** το καρφί· συνήθ. στη ΦΡ. ***επί (εις) τον τύπον των ήλων*** (*εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων*, Κ.Δ. Ιωάνν. 20,25) στο αποτύπωμα των καρφιών (πάνω στο σώμα τού Χριστού)· (μτφ.) στο σημείο, θέμα κ.λπ. που κυρίως ενοχλεί, που μαρτυρεί μια δυσάρεστη ή οδυνηρή κατάσταση: *πρέπει να βάλουμε το δάκτυλο ~, αντικρίζοντας κατάματα το πρόβλημα των ναρκωτικών* **2.** ΙΑΤΡ. το ειδικό μεταλλικό καρφί που χρησιμοποιείται για την αποκατάσταση καταγμάτων μακρών οστών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧλος* < **Fάλ-νος* / **Fάλ-σος*, που πιθ. συνδ. με λατ. vallus

«πάσσαλος». vallum «χαράκωμα (με πασσάλους)»].

ήλος: παράγωγα. Στην Αρχ. Ελληνική η λ. που χρησιμοποιείται για το καρφί είναι η λ. **ήλος** (ο). Η λ. αυτή σε νεότερους χρόνους (τού Μεσαίωνα) αντικαθίσταται από το **καρφί** (< *καρφ-ίον*), υποκοριστικό τού αρχ. **κάρφος** «σχίζα, ξυλάκι, ξερό άχυρο, αγκίθα». Από τη γλώσσα τού Ευαγγελίου είναι γνωστή η φράση τού Χριστού: «*Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε* [...] *τί δὲ βλέπεις τὸ* **κάρφος** *τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ* **δοκὸν** *οὐ κατανοεῖς;*» (Ματθ. 7. 1-4). Στη λόγια γλώσσα, εντούτοις, το *ήλος* χρησιμοποιείται ευρύτερα· έτσι το βρίσκουμε συχνά στην υμνογραφία των Παθών τού Χριστού, στα τροπάρια που ψάλλονται τη Μ. Εβδομάδα (πβ. το αντίφωνο τής Μ. Πέμπτης: «*Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας* [...]. **Ἥλοις** *προσηλώθη ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Λόγχῃ ἐκεντήθη ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου* [...]).
Σύνθετα τού *ήλος*: *καθ-ηλώνω* (< *κατά* + *ηλώ*), *καθήλωση*, *καθηλωτικός*· *προσ-ηλώνω* (< *πρός* + *ηλώ*), *προσήλωση*, *προσηλωμένος*· *ξ-ηλώνω* (< *εξ-ηλώνω*), *ξήλωμα* (το *ξηλώνω* θεωρήθηκε παλιότερα ότι παράγεται από το *ξύλο* και γράφτηκε λανθασμένα ως **ξυλώνω**!).
Η φράση **ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων** τού Ευαγγελίου, που σήμερα χρησιμοποιείται μεταφορικά, για να δηλώσει την πρόθεση των ομιλητών να μπουν στην ουσία ενός ζητήματος, να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα άμεσα και ευθέως, είναι εσφαλμένη. Η ορθή φράση (αυτή που απευθύνει στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο ο Θωμάς στους λοιπούς Αποστόλους, όταν του αναγγέλλουν ότι είδαν τον Χριστό, ο οποίος τους φανερώθηκε μετά τη σταύρωση και την ταφή του) είναι: «*ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου* **εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων**» και όχι «*ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων*».

-ηλός, -ή, -ό κατάληξη επιθέτων που δηλώνει ιδιότητα: *απατ-ηλός, σιωπ-ηλός, σφριγ-ηλός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. καταλ. επίθημα, που προέρχεται από το αντίστοιχο Ι.Ε. *lo-, επαυξημένο συνήθ. με τα φωνήεντα *-ε-*, *-ο-* και *-α-*. Τα επίθ. σε *-ηλός* προέρχονταν αρχικώς από συνηρημένα ρήματα, πράγμα που εξηγεί το μακρό *-η-* ως αποτέλεσμα συναιρέσεως (π.χ *σιωπά-ω* > **σιωπα-αλό-ς* > *σιωπηλός, νοσέ-ω* > **νοσε-ελό-ς* > *νοσηλός*), αργότερα όμως επεκτάθηκαν αναλογικώς και σε μετονοματικά ή άλλα παράγωγα (π.χ. *χαμαί* > *χαμηλός, ὕψος* > *ὑψηλός*)].

Η.Λ.Π.Α.Π. (τα) Ηλεκτροκίνητα Λεωφορεία Περιοχής Αθήνας-Πειραιά.

Ηλύσια Πεδία (τα) {Ηλυσίων Πεδίων} **1.** ΜΥΘΟΛ. το έσχατο άκρο τής Γης, όπου διέμεναν οι ήρωες μετά τον θάνατό τους σε συνθήκες απόλυτης ευτυχίας **2.** (γενικότ.) κάθε τόπος που προσφέρει ευχαρίστηση, μακαριότητα και απολαύσεις **3.** παγκοσμίως γνωστή κεντρική λεωφόρος τού Παρισιού, που ενώνει την πλατεία Ομονοίας με την Αψίδα τού Θριάμβου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠλύσιον (πεδίον)*, αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, πρόκειται για προελλην. λ., αν ο τ. *Ἠλύσιον* θεωρηθεί αρχαϊκό τοπωνύμιο. Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποκόπηκε από το επίθ. *ἐν-ηλύσιος* «χτυπημένος από κεραυνό» (< *ἐν-* + *-ηλύσιος* < θ. *-ελυ-*, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στον μέλλ. *ἐλεύσομαι*, βλ. λ. *ἔλευσις*), άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι οι αρχαίοι θεωρούσαν ευτυχισμένους όσους πέθαιναν από χτύπημα κεραυνού].

ήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η στερέωση με ειδικό καρφί κατάγματος ενός μακρού οστού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. nailing].

-ημα παραγωγική κατάληξη (λεξικό επίθημα) που χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία για να δηλωθούν οι διάφορες μονάδες στην ανάλυση τής δομής τής γλώσσας: *φών-ημα* (βλ.λ.), *μόρφ-ημα* (βλ.λ.), *λέξ-ημα* (βλ.λ.), *γράφ-ημα* (βλ.λ.), *μόν-ημα* (βλ.λ.), *σήμ-ημα* (βλ.λ.), *γλώσσ-ημα* (βλ.λ.).

Ημαθία (η) περιοχή και νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα τη Βέροια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄμαθος* «άμμος», πβ. αρχ. *ψάμαθος* «η άμμος τής θαλάσσιας παραλίας», βλ. κ. *άμμος*].

ήμαρ (το) (αρχαιοπρ.) η ημέρα· μόνο στις ΦΡ. (α) ***νόστιμον ήμαρ*** *(νόστιμον ἦμαρ*, Ομήρ. *Οδ.* α 9, 168*)* η μέρα τής επιστροφής στην πατρίδα: *για τους ξενιτεμένους το πιο γλυκό όνειρο είναι το ~* (β) ***μόρσιμον / ολέθριον / αίσιμον / νηλεές ήμαρ*** *(μόρσιμον / ὀλέθριον / αἴσιμον / νηλεὲς ἦμαρ)* η μοιραία μέρα, η μέρα τού θανάτου: *θλιβερό, αλλά και αναπόδραστο το ~* (γ) ***έσσετ' ήμαρ*** *(ἔσσετ' ἦμαρ, ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή*, Ομήρ. *Ιλ.* Δ 164: θα έρθει η ημέρα που θα χαθεί η ιερή Τροία) θα έρθει μέρα...! (κυρ. ως απειλή ή προειδοποίηση): *Όλα όσα επιχειρείτε να αποκρύψετε, θα αποκαλυφθούν! ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦμαρ* / *ἆμαρ* (< Ι.Ε. *āmōr), που συνδ. με αρμ. awr «ημέρα». Βλ. κ. *ημέρα*].

ημαρτημένος, -η, -ο (λόγ.) εσφαλμένος, λανθασμένος: (κ. ως ουσ.) *διόρθωση ημαρτημένων.* — **ημαρτημένως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμαρτημένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἁμαρτάνω*].

ήμαρτον επιφών. **1.** έλεος! συγχώρησέ με! κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ήμαρτον, Θεέ μου / Παναγία μου / Χριστέ μου!*** (i) για περιπτώσεις παραδοχής σφάλματος, ατοπήματος, αμαρτίας και μετάνοιας γι' αυτό (ii) για την έκφραση αγανάκτησης ή απελπισίας: *~! Μα αυτός ο άνθρωπος σε βγάζει από τα ρούχα σου!* (β) ***κάνω (κάποιον) να πει «ήμαρτον»*** βασανίζω, κάνω (κάποιον) να ζητήσει έλεος **2.** (για έκφραση αγανάκτησης και εντονότατης δυσανασχέτησης, κυρ. για κατάσταση που ταλαιπωρεί τον ομιλούντα) έσφαλα, φτάνει! ώς εδώ! αρκεί! αλίμονο!, αμάν πια!: *~! Τι έχω κάνει και βασανίζομαι έτσι!* (βλ. λ. *αμαρτάνω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμαρτον*, αόρ. β' τού ρ. *ἁμαρτάνω*, που χρησιμοποιήθηκε επιφωνηματικώς από τον Μεσν., προφανώς μέσω τής γλώσσας τής Κ.Δ. (π.χ. Λουκ. 15, 21: *...πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου...*)].

ημεδαπός, -ή, -ό **1.** (λόγ.) αυτός που η προέλευση, η καταγωγή του είναι από το εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ιθαγενής, ντόπιος ΑΝΤ. αλλοδαπός, ξένος **2. *ημεδαπός*** (ο), ***ημεδαπή*** (η) αλλοδαπός που έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια: *οι σύζυγοι Ελλήνων θεωρούνται ημεδαπές* **3. *ημεδαπή*** (η) η χώρα στην οποία ανήκουμε, η χώρα μας: *μεγάλωσε και σπούδασε στην ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, εξωτερικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμεδαπός* < *ἡμε-δ-απός* < θ. *ἡμε-* (< *ἡμεῖς*) + πρόσφυμα *-δ-* (κατ' αναλογίαν προς το αντώνυμο *ἀλλοδαπός*, βλ.λ.) + *-απός* (< Ι.Ε. *-ŋkʷos)].

ημείς προσ. αντων. {ημών, ημίν, ημάς} (αρχαιοπρ.) εμείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμεῖς* / *ἄμμες* / *ἁμές* < *ἄσμε (με δασύτητα οφειλόμενη σε αναλογία προς το *ὑμεῖς* ή σε πρόληψη τού *-σ-* στο σύμπλεγμα *-σμ-* τού **ἄσμε*) < Ι.Ε. *ns-sme «εμείς», πβ. σανσκρ. asmān, λατ. nos, γαλλ. nous, γοτθ. uns «εμάς», αγγλ. us, γερμ. uns κ.ά. Ομόρρ. *ἡμε-δαπός, ἡμέτερος* (βλ.λ.)].

ημέρα κ. **μέρα** (η) {ημερών} **1.** το χρονικό διάστημα που διαρκεί από την ανατολή ώς τη δύση τού ηλίου, το διάστημα ηλιοφάνειας που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο νύχτες: *εργάζεται πάντα την ~ || οι μεγάλες ~ τού καλοκαιριού* ΑΝΤ. νύχτα, βράδυ· ΦΡ. (α) ***μέρα-νύχτα / νύχτα-μέρα*** (μεσν. φρ.) συνεχώς, καθ' όλο το εικοσιτετράωρο, χωρίς διακοπή: *~ δούλεψε, για να τελειώσει εγκαίρως || ~ προσεύχεται* (β) ***η μέρα με τη νύχτα*** για εντελώς ανόμοια, διαφορετικά μεταξύ τους πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις: *τα δύο αδέλφια είναι ~, ο ένας εργατικός ο άλλος τεμπέλης* ΣΥΝ. καμία σχέση (γ) ***πήρε / βρήκε η μέρα (κάποιον)*** ξημέρωσε: *μας ~ στους δρόμους* (δ) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (ε) ***φτειάχνω την ημέρα (κάποιου)*** βλ. λ. *φτειάχνω* **2.** (συνεκδ.) η ηλιοφάνεια, το φως τού ηλίου κατά τη διάρκεια αυτού τού χρονικού διαστήματος: *έξω έχει ακόμα ~, γιατί άναψες φως;* **3.** το σύνολο των καιρικών συνθηκών που επικρατούν κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: *ηλιόλουστη / βροχερή / κρύα / ζεστή / συννεφιασμένη ~* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ο χρόνος που χρειάζεται οποιοδήποτε ουράνιο σώμα, για να επιτελέσει μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον άξονά του: *η ~ τού Άρη* **5.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, ένα εικοσιτετράωρο: *η εβδομάδα έχει εφτά ~ || ο μήνας έχει 31 ~* ΦΡ. (α) ***μέρα παρά μέρα*** κάθε δύο εικοσιτετράωρα: *τον επισκέπτονταν ~ πέντε φορές το δεκαήμερο* (β) ***μέρα με τη μέρα / ημέρα την ημέρα*** (μεσν. φρ.) ***/ από μέρα σε μέρα*** με την πάροδο τού χρόνου, καθώς περνά ο καιρός: *ακολουθούσε αυστηρή θεραπευτική αγωγή και ~ έβλεπε βελτίωση || ~ τα πράγματα γίνονται πιο απειλητικά στα σύνορά μας* ΣΥΝ. βαθμηδόν (γ) ***κάθε μέρα*** συνέχεια: *~ το ίδιο βιολί, σε βαρέθηκα πια! || ~ τα ίδια και τα ίδια* (δ) ***από τη μια μέρα στην άλλη*** σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ξαφνικά: *~ έγινε πλούσιος και διάσημος* ΣΥΝ. από τη μια στιγμή στην άλλη (ε) ***τής ημέρας*** τής επικαιρότητας: *έγινε με την πράξη του το πρόσωπο ~ || το θέμα ~, η ληστεία τής τράπεζας, προκάλεσε έντονες συζητήσεις || το πιάτο ~* (αυτό που σερβίρεται ως σπεσιαλιτέ σε εστιατόριο για ένα εικοσιτετράωρο) (στ) ***βλέπω το φως τής ημέρας*** (i) (μτφ.) έρχομαι στη ζωή, γεννιέμαι: *είδε το φως τής ημέρας στις 21 Νοεμβρίου τού 1990* (ii) κοινοποιούμαι, έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι, γίνομαι γνωστός: *ένα νέο σκάνδαλο βλέπει σήμερα το φως τής ημέρας* (ζ) ***σώθηκαν οι μέρες του*** έφτασε στο τέλος τής ζωής του: *ενενήντα χρονών είναι πια ο άνθρωπος· ~!* (η) (λόγ.) ***προ ημερών*** πριν από κάποιες ημέρες: *~ δέχθηκα ένα περίεργο τηλεφώνημα* **6.** (η γεν. ***ημέρας*** ως προσδιορισμός) φρέσκος: *αβγά ~* **7.** το χρονικό διάστημα που υπολογίζεται ως χρόνος ημερήσιας επαγγελματικής απασχόλησης και αντιστοιχεί σε ένα ημερομίσθιο: *δούλεψε είκοσι ~ αυτό τον μήνα || πήρε δέκα ~ άδεια*· ΦΡ. (α) ***εργάσιμη μέρα*** αυτή που έχει συμφωνηθεί ως κατάλληλη για επαγγελματική απασχόληση, κατά τη διάρκεια τής οποίας ο εργαζόμενος οφείλει να αποδώσει έργο, να εργαστεί: *οι επέτειοι σημαντικών ιστορικών γεγονότων δεν είναι συνήθως εργάσιμες ~ || η Δευτέρα είναι η πρώτη ~ τής εβδομάδας* ΑΝΤ. αργία (β) ***τρώω / χάνω την ημέρα μου*** χάνω τον χρόνο μου, διαθέτω τον χρόνο μου κατά μη αποδοτικό τρόπο: *έχασα την ημέρα μου με το κυκλοφοριακό!* (γ) (παροιμ.) ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** βλ. λ. *νύχτα* **8.** εικοσιτετράωρο που αφιερώνεται σε συγκεκριμένο σκοπό (δραστηριότητα, εορτασμό, λατρεία κ.λπ.): *σήμερα είναι ~ ξεκούρασης και χαλάρωσης || έφτασε και η ~ των εκλογών || ~ τού Πάσχα / των Χριστουγέννων / τής 25ης Μαρτίου / τής επετείου τού ΟΧΙ / τού Πολυτεχνείου / τής Καθαράς Δευτέρας || ~ τού παιδιού / τής γυναίκας / των ζώων* **9.** κάθε εικοσιτετράωρο ως σύνολο δραστηριοτήτων, όπως το ζει κανείς με βάση τα γεγονότα που συμβαίνουν: *απλή / τυπική / σημαντική / κρίσιμη / ξεχωριστή ~*· ΦΡ. (α) ***μια μέρα*** (συνήθ. ως απειλή) κάποτε στο μέλλον: *~ θα σου πω εγώ / θα σου δείξω* (β) ***είμαι σε καλή / κακή / σπουδαία κ.λπ. ημέρα*** βρίσκομαι σε καλή / κακή / σπουδαία κ.λπ. κατάσταση, αποδίδω καλά / άσχημα / σπουδαία κ.λπ. (γ) ***είναι η μέρα μου*** για αλλεπάλληλες επιτυχίες ή ατυχίες, που ακολουθούν η μία την άλλη: *όλα μου πάνε στραβά σήμερα, θα 'ναι η μέρα μου!* (δ) (για γυναίκες) ***είμαι στις μέρες μου*** περιμένω να γεννήσω, είμαι στον ένατο μήνα (ε) ***μέρα σου και μέρα μου*** σειρά σου και σειρά μου, μία σου και μία μου: *δεν γίνεται κάθε φορά να με νικάς, ~!* (στ) ***αποφράδα ημέρα*** βλ. λ. *αποφράδα* (ζ) (μτφ.) ***άσπρη μέρα*** ευνοϊκή και αίσια στιγμή: *θα 'ρθει μια ~ και για μας, δεν μπορεί! || μια ζωή στα βάσανα και στις ταλαιπωρίες· μια ~ δεν είδε!* (η) ***την κακή σου μέρα / την κακή και ψυχρή σου μέρα / κακή μέρα να 'χεις!*** ως κα-

τάρα και βρισιά εναντίον κάποιου: ~, *παλιάνθρωπε!* (θ) (παροιμ.) **κάθε μέρα δεν είναι τ' Αϊ-Γιαννιού / Πασχαλιά** τα ευχάριστα γεγονότα δεν μπορούν να επαναλαμβάνονται συχνά: *κέρδισε μια φορά στο ΛΟΤΤΟ, αλλά δεν θα κερδίζει συνέχεια· ~!* (ι)-(παροιμ.) **όλες οι μέρες είναι τού Θεού** δεν υπάρχουν γρουσούζικες ημέρες (ια) (παροιμ.) **η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται** η θετική έκβαση μιας προσπάθειας φαίνεται από την αρχή, από το ξεκίνημά της **10.** **ημέρες** (οι) διάστημα κατά το οποίο έζησε κάποιος, κάθε ομοιογενής ιστορική περίοδος: *οι χρυσές ~ τού '60* || *αγωνιζόμαστε με την ελπίδα καλύτερων ~* || *έχει περάσει δύσκολες ~, για να φτάσει ώς εδώ* || *~ δόξας και μεγαλείου* ΣΥΝ. εποχή· ΦΡ. (λόγ.) **επί των ημερών (κάποιου)** κατά την περίοδο που κυβερνούσε, διοικούσε κάποιος: *επί των ημερών του εκσυγχρονίστηκε η δημόσια διοίκηση* **11.** (ως επίρρ.) κατά τη διάρκεια τής ημέρας, με το φως τού ήλιου: *ξεκινήσαμε ~ και φτάσαμε βράδυ·* ΦΡ. (εμφατ.) **μέρα μεσημέρι** όταν υπάρχει άπλετο φως (δηλ. το μεσημέρι)· (μτφ.) ολοφάνερα, μπροστά στα μάτια όλων: *τώρα πια ληστείες γίνονται ~.* — (υποκ.) **μερούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, ενήμερος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμέρα* (η δασύτητα οφείλεται σε αναλογία προς το ουσ. *ἑσπέρα*), παρεκτεταμένος τ. τού ουσ. *ἦμαρ* (βλ.λ.). Η λ. *ἡμέρα* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το διάστημα μεταξύ ανατολής και δύσης, ενώ ήδη μεσν. είναι πολλές χρήσεις τής λ., όπως η δήλωση τού εικοσιτετραώρου, η σημ. τής συγκεκριμένης χρονικής περιόδου κατά την οποία συμβαίνει κάτι κ.ά. Με σίγηση τού αρκτικού φωνήεντος -η- προήλθε ο τύπος *μέρα* (πβ. *ελεύθερος > λεύτερος, αιγιαλός > γιαλός, υγεία > γεια* κ.ά.). Η φρ. *(δεν) είναι η μέρα μου* είναι απόδ. τού αγγλ. it isn't my day today].

ημεράδα (η) → ήμερος

ημεραλωπία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικό σύμπτωμα, κατά το οποίο την ελάττωση τού ηλιακού φωτός (όταν σκοτεινιάζει) ακολουθεί δυσανάλογη ελάττωση τής όρασης και το οποίο οφείλεται κυρ. σε αβιταμίνωση ΑΝΤ. νυκταλωπία. — **ημεράλωψ** (ο/η) [μτγν.] {ημεράλωπος}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. héméralopie < μτγν. *ἡμεράλωψ* < *ἡμέρα* + αρχ. *ἀλ(αός)* «τυφλός» + *ὤψ* «όψη, βλέμμα»].

ημεραργία (η) [1871] {ημεραργιών} (λόγ.) **1.** η εργάσιμη μέρα που συμφωνείται ή επιβάλλεται ως αργία: *η αυριανή μέρα αποφασίστηκε ~ εις ένδειξη πένθους* **2.** (συνεκδ.) η χρηματική αποζημίωση που καταβάλλεται σε εργαζόμενο για την απασχόλησή του σε ημέρα υποχρεωτικής αργίας.

ημερεύω κ. **μερεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ημέρεψα} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ήμερο, εξημερώνω (κάποιον/κάτι) άγριο, ατίθασο: *~ ένα λιοντάρι / άγριο άλογο / αδέσποτο σκυλί* ΣΥΝ. εξημερώνω, τιθασεύω ΑΝΤ. εξαγριώνω **2.** (μτφ.) βοηθώ κάποιον να ηρεμήσει, τον καθησυχάζω: *προσπάθησε με γλυκόλογα να τον ημερέψει, αλλά μάταια* ΣΥΝ. καθησυχάζω, ηρεμώ, μαλακώνω ΑΝΤ. αγριεύω, θυμώνω, προκαλώ, εκνευρίζω, κεντρίζω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ., για πρόσ.) γίνομαι ηπιότερος στις εκδηλώσεις, στις αντιδράσεις μου, αποβάλλω την αγριότητά μου: *δεν ημέρευε, αν δεν έπαιρνε εκδίκηση* ΣΥΝ. ηρεμώ **4.** (μτφ.) γίνομαι λιγότερο έντονος, άγριος, τραχύς ή απότομος: *δεν ημερεύει ο θυμός του* || *σταμάτησε ο άνεμος και ημέρεψε η θάλασσα* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω, γαληνεύω, ησυχάζω. — **ημέρευση** (η).

ημερήσιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] {-ου κ. -ίου (θηλ. -ίας) | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** αυτός που σχετίζεται με την ημέρα, που εξελίσσεται, διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια τής ημέρας: *~ εξερεύνηση* || *εκτός από τη νυχτερινή δουλειά ψάχνει και για ~ απασχόληση* ΑΝΤ. νυχτερινός **2.** αυτός που ολοκληρώνεται μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο: *~ εκδρομή / διαδρομή / ταξίδι* ΣΥΝ. τής μιας ημέρας **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται κάθε μέρα, που συμβαίνει σε καθημερινή βάση: *~ πρόγραμμα / έξοδα / ανάγκες* || *~ τροφοδοσία των καταστημάτων* ΣΥΝ. καθημερινός **4.** (α) (ειδικότ. για έντυπα) αυτός που εκδίδεται κάθε μέρα, που κυκλοφορεί καθημερινά: *~ έντυπο / εφημερίδα / φυλλάδιο / Τύπος* ΑΝΤ. περιοδικός, μηνιαίος, ετήσιος (β) ΣΤΡΑΤ. **ημερήσια διαταγή** το ειδικό βιβλίο επιτελείου ή μονάδας, στο οποίο καταχωρίζονται οι δραστηριότητες τής μονάδας και (συνεκδ.) κάθε εγκύκλιος που καταχωρίζεται στο βιβλίο αυτό: *ο επιλοχίας πήγε στον λοχαγό την ημερήσια διαταγή, για να την υπογράψει* (γ) **ημερήσια διάταξη** (i) το πρόγραμμα θεμάτων που τίθενται προς συζήτηση σε συνεδρία, συνέλευση κ.λπ.: *«η προ ημερησίας διατάξεως συζήτηση σε επίπεδο αρχηγών κομμάτων για τους σεισμούς μετατέθηκε για την Παρασκευή...»* (εφημ.) (ii) (καθημ.-μτφ.) κάθε μέρα, καθημερινά: *τους καβγάδες τούς έχουν στην ~.* — **ημερησίως** επίρρ. [μτγν.].

ημερίδα (η) [1894] εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα μιας ημέρας: *~ αφιερωμένη στην ελληνική ποίηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο.*
[ΕΤΥΜ. < Απόδ. τού γαλλ. matinée, άσχετο προς το αρχ. *ἡμερίς* «ήμερο κλήμα»].

ημερόβιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (για ζώα) αυτός που ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια τής ημέρας μόνο και ηρεμεί, ξεκουράζεται, συγκεντρώνει δυνάμεις κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ έντομο* ΑΝΤ. νυκτόβιος **2.** **ημερόβιο** (το) έντομο ωφέλιμο στη γεωργία, με πλατιά διαφανή φτερά και σκούρο χρώμα.

ημεροδείκτης (ο) [1879] {ημεροδεικτών} **1.** το ημερολόγιο που διαθέτει αριθμό έντυπων φύλλων ίσο με τον αριθμό των ημερών ενός έτους και που παρέχει στην κάθε σελίδα πληροφορίες για την αντίστοιχη ημέρα· (γενικότ.) κάθε ημερολόγιο: *επιτραπέζιος ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ηλεκτρονικό ημερολόγιο με αντίστοιχη οργάνωση και πληροφορίες **3.** (γενικότ.) το ημερολόγιο.

ημερολογιακός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το ημερολόγιο: *~ έτος.*

ημερολόγιο (το) [μτγν.] {ημερολογί-ου | -ων} **1.** κάθε σύστημα υπολογισμού τού χρόνου, κατά το οποίο αυτός διαιρείται σε ημέρες, μήνες, έτη με βάση τα σταθερά, περιοδικά αστρονομικά φαινόμενα τής περιστροφής τής Γης γύρω από τον άξονά της, τής περιστροφής της γύρω από τον Ήλιο και τής περιστροφής τής Σελήνης γύρω από τη Γη, κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η οργάνωση τής δημόσιας και θρησκευτικής ζωής, καθώς και η εξυπηρέτηση των κάθε είδους επιστημονικών και ιστορικών σκοπών: *σεληνιακό / ηλιακό / αρχαιοελληνικό / κινεζικό / αραβικό ~·* ΦΡ. (α) **ιουλιανό / παλιό ημερολόγιο** βλ. λ. *ιουλιανός* (β) **γρηγοριανό / νέο ημερολόγιο** βλ. λ. *γρηγοριανός* **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε πίνακας ή βιβλίο που παρουσιάζει τις ημέρες, τις εβδομάδες, τους μήνες και τα έτη κατ' απόλυτη ημερομηνιακή σειρά, σημειώνοντας συνήθ. ξεχωριστά και τις κάθε είδους γιορτές, τις φάσεις τής Σελήνης κ.λπ.: *κοιτάζω το ~, για να κανονίσω το πρόγραμμά μου* || *σημειώνω τις δουλειές μου στο ~* ΣΥΝ ημεροδείκτης **3.** (ειδικότ.) σημειωματάριο σε κάθε σελίδα τού οποίου αναγράφεται ημερομηνιακή ένδειξη, αφήνοντας λευκό χώρο για σημειώσεις, υπομνήσεις προγραμματισμένων ενεργειών, συναντήσεων κ.λπ.: *σημείωσε βιαστικά την ώρα τού ραντεβού στο ~* || *συμβουλεύτηκε το ~ του, αλλά δεν μπορούσε να βρει μέρα ελεύθερη για τη συνάντηση* ΣΥΝ. ατζέντα, ημεροδείκτης **4.** (λογοτ.) είδος αυτοβιογραφίας που στηρίζεται στη χρονολογική καταγραφή προσωπικών βιωμάτων, καθώς και κρίσεων, παρατηρήσεων στα καθημερινά γεγονότα: *κρατώ ~* **5.** επίσημο και υποχρεωτικώς τηρούμενο βιβλίο που αφορά στην καταγραφή λεπτομερειών μιας διαδικασίας, κυρ. ταξιδιού με πλοίο ή αεροπλάνο: *~ αεροπλάνου / πλοίου* || *~ γέφυρας / καταστρώματος* **6.** λογιστικό βιβλίο στο οποίο γίνονται οι διπλογραφικές καταχωρίσεις για τις εμπορικές δοσοληψίες. — (υποκ.) **ημερολογιάκι** (το).

ημερομηνία (η) [1833] {ημερομηνιών} **1.** συγκεκριμένη χρονική στιγμή, προσδιορισμένη ως προς την ημέρα και τον μήνα, κατά τα οποία συνέβη ή θα συμβεί κάποιο γεγονός: *~ και έτος γεννήσεως / θανάτου / διεξαγωγής συνάντησης* || *Ποια ~ είχαμε τότε; Ήταν στις δέκα τού μηνός ή αργότερα;* **2.** (ειδικότ.) η αριθμητική ή ολόγραφη ένδειξη που αναγράφεται συνήθ. σε προϊόν και καταδεικνύει τον χρόνο και συχνά τον τόπο παραγωγής, παράδοσής του· (γενικότ.) η ένδειξη που αναγράφεται σε έγγραφο, νόμισμα, εμπόρευμα πληροφορώντας αντίστοιχα για τον χρόνο σύνταξης, κοπής, συσκευασίας του κ.λπ.: *η ~ στα κουτιά τού γάλακτος είχε σβηστεί* || *το γράμμα είχε περσινή ~·* ΦΡ. **ημερομηνία λήξεως** η ημέρα, ο μήνας και το έτος που αναγράφονται στα προϊόντα άμεσης κατανάλωσης / χρήσης, πληροφορώντας για το χρονικό όριο, πέρα από το οποίο η κατανάλωση / χρήση τους είναι επικίνδυνη για τον καταναλωτή. — **ημερομηνιακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρονολογία.*

ημερομίσθιο (το) [1821] {ημερομισθί-ου | -ων} **1.** η χρηματική αμοιβή που αντιστοιχεί στην πληρωμή ημερήσιας εργασιακής απασχόλησης και αναλογεί σε συγκεκριμένο αριθμό ωρών (ωράριο): *υψηλό / χαμηλό / αυξημένο ~* || *αύξηση / μείωση των ~* || *το κατώτατο ~ των μισθωτών καθορίζεται από συμβάσεις* || *~ ανειδίκευτου εργάτη* ΣΥΝ. μεροκάματο, μεροδούλι **2.** (συνεκδ.) η εργασία που αντιστοιχεί στο ωράριο, στην απασχόληση μίας ημέρας, το έργο που παράγεται κατά την ημερήσια απασχόληση: *υπολόγιζε δέκα ~* ΣΥΝ. μεροκάματο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tagelohn].

ημερομίσθιος, -α, -ο [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ημερομίσθιο: *~ εργασία / πληρωμή* **2.** (για πρόσ.) αυτός που απασχολείται επαγγελματικά με ημερήσιο μισθό: *~ εργάτης* ΣΥΝ. μεροκαματιάρης ΑΝΤ. μισθωτός, ωρομίσθιος **3.** **ημερομίσθιο** (το) βλ.λ.

ημερονύκτιο (το) [μτγν.] {ημερονυκτί-ου | -ων} το χρονικό διάστημα μίας νύχτας και μίας ημέρας, ένα εικοσιτετράωρο ΣΥΝ. μερόνυχτο.

ήμερος, -η, -ο **1.** (για ζώα) αυτός που έχει εξημερωθεί, κατοικίδιος: *~ σκύλος / γατί* ΣΥΝ. εξημερωμένος, τιθασευμένος, δαμασμένος **2.** (για φυτό) (α) αυτός που δεν φυτρώνει ούτε αναπτύσσεται σε άγρια κατάσταση, αλλά καλλιεργείται από τον άνθρωπο: *~ τριαντάφυλλο / ελιά* ΣΥΝ. κηπευτός ΑΝΤ. άγριος (β) αυτός που μπορεί να καταναλωθεί από άνθρωπο ή ζώο ως τροφή: *~ ραδίκι / μανιτάρι* **3.** (για τόπο) αυτός που έχει καλλιεργηθεί, που έχει δεχθεί την επέμβαση τού ανθρώπου: *~ αγρός / χωράφι* ΣΥΝ. ξεχερσωμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος, δουλεμένος ΑΝΤ. ακαλλιέργητος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πραότητα, ηπιότητα, απουσία βίας ή μεγάλης έντασης: *~ τρόποι / λόγια / φωνή / λαός / χαρακτήρας* ΑΝΤ. βίαιος, σκληρός, έντονος, δυνατός· ΦΡ. (παροιμ.) **ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα** βλ. λ. *άγριος.* — **ήμερα** επίρρ., **ημερότητα** [αρχ.] κ. **ημεράδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμερος*, αγν. ετύμου].

-ήμερος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ημερών: *τριήμερη εκδρομή* || (το ουδ. ως ουσ.) *το πενθήμερο των εργαζομένων* || *έλειψε για ένα διήμερο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρα-ήμερος, τριήμερον*), το οποίο προέρχεται από τη λ. *ἡμέρα*].

ημεροσκόπος (ο) [αρχ.] αυτός που φρουρεί σε σκοπιά κατά τη διάρκεια τής ημέρας.

ημερώνω κ. (λαϊκ.) **μερώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ημέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (για ζώο) εξημερώνω, τιθασεύω, μαθαίνω να κάνει (κάτι) υπάκουα: *ημέρωσε το άλογο και το έμαθε στον ζυγό* ΣΥΝ. μερεύω, ημερεύω **2.** (μτφ.) διδάσκω ηπιότερους και πιο εξευγενισμένους τρόπους έκφρασης, συμπεριφοράς, προσδίδω πιο ήρεμη μορφή: *η τέχνη ημερώνει τον άνθρωπο* || *η μουσική μερώνει και τ' αγρίμια* ΣΥΝ. εκπολιτίζω, εξημερώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ήμερος, γαληνεύω: *ο πόνος του δεν ημερώνει* || *«κλαίει η καρδιά και δεν μερώνει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καταπραΰνομαι, μαλακώνω, κατευνάζομαι, ησυχάζω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. αγριεύω. — **ημέρωμα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **μέρωμα** [μεσν.] (το), **ημέρωση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμερῶ (-όω)* < *ἥμερος*].

ημέτερος, -έρα, -ερο {ημετέρ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από εμάς ή ανήκει σε μας ΣΥΝ. δικός μας ΑΝΤ. ξένος **2.** (ειρων.) ***ημέτεροι*** (οι) {ημετέρ-ων, -ους} αυτοί που μας υποστηρίζουν ή τους υποστηρίζουμε, αυτοί με τους οποίους ανήκουμε στην ίδια ομάδα: *κάθε κόμμα που ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό επιδιώκει να προωθήσει τους ημετέρους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμέτερος* < θ. *ἡμε-* (< *ἡμεῖς*, βλ.λ.) + *-τερος*].

ημι- κ. **ημί-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι είναι μισό ή δεν έχει ολοκληρωθεί: *ημι-επίσημος, ημι-αναίσθητος, ημι-παράφρων, ημι-βάρβαρος, ημί-μετρο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμι-* < I.E. *sēm-i- (< *sem- «ένας»), πβ. σανσκρ. sāmi, λατ. sēmi, αρχ. γερμ. sāmi- κ.ά. Βλ. κ. *ἥμισυς*].

ημιάγριος, -α, -ο [1812] αυτός που βρίσκεται σε σχεδόν άγρια κατάσταση, που δεν έχει εκπολιτιστεί πλήρως: *~ φυλή* ΣΥΝ. απολίτιστος. — **ημιάγρια / ημιαγρίως** [1889] επίρρ.

ημιαγώγιμος, -η, -ο ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που επιτρέπει τη μεταφορά ηλεκτρικών φορτίων, όταν βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *semiconductive*].

ημιαγωγός (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ.-ΧΗΜ. ύλη (με βάση το πυρίτιο, το γερμάνιο κ.ά.) που έχει μεταβλητή ηλεκτρική αγωγιμότητα, που είναι μικρότερη από εκείνη των μετάλλων και υψηλότερη από αυτή των μονωτών, η οποία μεταφέρει ηλεκτρικά φορτία μόνο όταν προσλάβει ενέργεια (συνήθ. θερμική) εξωτερικά· χρησιμοποιείται στην κατασκευή τρανζίστορ και σε άλλες ηλεκτρονικές εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semiconductor].

ημίαιμος, -η, -ο **1.** (ζώο, κυρ. σκύλος) που δεν είναι ράτσας **2.** ***ημίαιμος*** (ο) ο σκύλος που δεν είναι ράτσας: *«δύο ~ (διασταύρωση γκριφόν με μπόξερ) χαρίζονται σε φιλόζωους»* (από αγγελία) ΣΥΝ. μπάσταρδος ΑΝΤ. καθαρόαιμος.

ημιανάπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} η στάση τού σώματος κατά την οποία το άτομο που βρίσκεται σε στάση προσοχής, μετακινεί το πόδι του προς τα αριστερά ή ελαφρά μπροστά, ώστε να βρίσκεται σε πιο ξεκούραστη θέση: (ως γυμναστικό παράγγελμα) *άνδρες, ~!* ΑΝΤ. προσοχή.

ημιανάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία σηκώνεται το ένα χέρι κατακόρυφα και παράλληλα προς το σώμα (βλ. κ. λ. *ανάταση*).

ημιαντοχή (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ο αγώνας δρόμου 800 έως 1.500 μέτρων: *δρόμος ημιαντοχής.*

ημιαξόνιο (το) {ημιαξονί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα δύο μέρη άξονα με σχετικώς αυτόνομη ή έστω διαφοροποιημένη λειτουργία: *~ μηχανής* **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους δύο άξονες που μεταφέρει την κίνηση από το διαφορικό στον κινητήριο τροχό αυτοκινήτου: *στραβωμένο / σπασμένο ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-axe].

ημιαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απασχόληση με μειωμένο ωράριο ΣΥΝ. μερική απασχόληση. — **ημιαπασχολούμενος** (ο), **ημιαπασχολούμενη** (η).

ημιαργία (η) {ημιαργιών} η ημέρα κατά την οποία οι υπάλληλοι εργάζονται με μειωμένο ωράριο, επειδή εορτάζεται επέτειος ή έχει συμβεί σημαντικό έκτακτο γεγονός: *η Μεγάλη Πέμπτη είναι ~ για τους δημοσίους υπαλλήλους.*

ημιαστέρας (ο) ΑΣΤΡΟΝ. εξωγαλαξιακό αντικείμενο που εκπέμπει τεράστια ποσά ενέργειας και πιστεύεται ότι αποτελείται από μια εξαιρετικά μεγάλης μάζας μαύρη τρύπα, γύρω από την οποία έχει σχηματισθεί ένας δίσκος υπέρθερμης ύλης· αλλιώς *κβάζαρ* (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς αγγλ. ακρωνυμίου QUA.S.A.R. (κβάζαρ) < Quasi Stellar Astronomical Radiosource «Ημιαστρική Αστρονομική Πηγή Ραδιοκυμάτων»].

ημιαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με κωμοπόλεις· (για αστική περιοχή) αυτός που διατηρεί πολλά από τα αγροτικά χαρακτηριστικά του: *~ περιοχή / οικισμός / πληθυσμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semi-urban].

ημιαυτόματος, -η, -ο (για μηχανήματα, συσκευές κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με τον συνδυασμό τού δικού του αυτόματου μηχανισμού και εξωτερικού χειρισμού: *~ όπλο.* — **ημιαυτόματα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. semi-automatique (νόθο σύνθ.)].

ημιαυτόνομος, -η, -ο [1840] (για περιοχές, κράτη, περιφέρειες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι εντελώς αυτόνομος: *~ καθεστώς* (βλ. κ. λ. *αυτόνομος*). — **ημιαυτόνομα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. semiautonomous].

ημίγλυκος, -η, -ο (για κρασί) αυτός τού οποίου η γεύση είναι σχεδόν γλυκιά: *~ ερυθρός οίνος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. halbsüß].

ημίγυμνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που το σώμα του δεν καλύπτεται πλήρως από ρούχα, που είναι γυμνός, συνήθ. από τη μέση και πάνω ΣΥΝ. μισόγυμνος **2.** αυτός που φορά ελάχιστα και κυρ. αποκαλυπτικά ρούχα: *~ χορεύτριες* **3.** αυτός που αφήνει εκτεθειμένο μεγάλο μέρος τού σώματος: *~ εμφάνιση.*

ημιδημόσιος, -α, -ο ο ημικρατικός (βλ.λ.).

ημιδιάμετρος (η) [1766] {ημιδιαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το μισό τής διαμέτρου τού κύκλου, η ακτίνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-diamètre (νόθο σύνθ.)].

ημιδιαμονή (η) {χωρ. πληθ.} η διαμονή σε τουριστικό κατάλυμα για χρονικό διάστημα μικρότερο των εικοσιτεσσάρων ωρών.

ημιδιατροφή (η) {χωρ. πληθ.} η παροχή πρωινού και ενός ακόμη γεύματος ημερησίως στους πελάτες ξενοδοχείου, κρουαζιερόπλοιου κ.λπ., η οποία περιλαμβάνεται στις προσυμφωνημένες παροχές που εξασφαλίζει ο πελάτης με το ποσό που καταβάλλει: *στην τιμή τού ταξιδιού περιλαμβάνεται και ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-pension].

ημιδιαφανής, -ής, -ές [1766] {ημιδιαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπεράσει μόνον ώς έναν βαθμό, έτσι ώστε τα σώματα πίσω από αυτόν να διακρίνονται θαμπά: *~ υφάσματα / κρύσταλλο / τζάμι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-transparent].

ημιδιάφραγμα (το) {ημιδιαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα που αποτελούν το διάφραγμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. semiseptum].

ημίδιπλος, -η, -ο (για κρεβάτια, σεντόνια, παπλώματα κ.λπ.) αυτός που έχει πλάτος μεγαλύτερο από τον μονό και μικρότερο από τον διπλό.

ημιέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα χέρι σηκώνεται οριζόντια προς το έδαφος, στο ύψος τού ώμου, πλαγίως και κάθετα προς το σώμα.

ημιεπίπεδο (το) {ημιεπιπέδ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο σημειοσύνολα, στα οποία χωρίζει ένα επίπεδο μία ευθεία και η ευθεία αυτή.

ημιέρημος (η) [1898] {ημιερήμ-ου | -ων, -ους} περιοχή τής οποίας το κλίμα προσεγγίζει αυτό τής ερήμου. — **ημιερημικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semi-desert].

ημιευθεία (η) [1890] {ημιευθειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο σύνολα σημείων, στα οποία χωρίζει μία ευθεία από συγκεκριμένο σημείο της και το σημείο αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-droite].

ημιθανής, -ής, -ές {ημιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μεταξύ ζωής και θανάτου, που πλησιάζει στον θάνατο: *ο ληστής τραυμάτισε τον φρουρό και τον εγκατέλειψε ημιθανή* ΣΥΝ. μισοπεθαμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιθανής* < *ἡμι-* + *-θανής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-θαν-ον* τού ρ. *θνῄσκω* «πεθαίνω»].

ημίθεος (ο) [αρχ.] {-ου κ. -έου | -ων κ. -έων, -ους κ. -έους} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας τού οποίου ο ένας γονέας ήταν θεός και ο άλλος κοινός θνητός· ο ίδιος αποτελούσε αντικείμενο θρησκευτικής λατρείας, όπως ο Ηρακλής, ο Θησέας, ο Αχιλλέας κ.ά. **2.** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που πέτυχε σπουδαίο κατόρθωμα: *οι ~ τής Επανάστασης τού '21* || *οι αθλητικές εφημερίδες χαρακτήρισαν τους παίκτες που κατέκτησαν το ευρωπαϊκό κύπελλο ημίθεους.*

ημικίονας (ο) [1843] {ημικιόνων} το ημιστύλιο (βλ.λ.).

ημίκλαστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει τσάκιση στη μέση: *οι αιτήσεις συντάσσονται επί ημικλάστου χάρτου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμίκλαστος* < *ἡμι-* + *-κλαστος* < *κλῶ (-άω)* «σπάζω»].

ημίκλειστος, -η, -ο [1851] **1.** μισόκλειστος, όχι τελείως κλειστός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν είναι κλειστός από όλες τις πλευρές.

ημικρανία (η) [μτγν.] {ημικρανιών} ΙΑΤΡ. ο σφοδρός πόνος που εντοπίζεται στο ένα από τα ημισφαίρια τού κρανίου: *υποφέρει από / έχει ημικρανίες.*

ημικρατικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι εξ ολοκλήρου κρατικός: *~ σχολείο / θέατρο* || *εταιρείες που λειτουργούν σε ~ καθεστώς.*

ημικύκλιο (το) [μτγν.] {ημικυκλί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο μέρη, στα οποία χωρίζει τον κύκλο μία διάμετρός του ΣΥΝ. ημιπεριφέρεια **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα μισού κύκλου: *οι στρατιώτες παρατάχθηκαν σε ~* || *οι θεατές κάθισαν στο ~ τού θεάτρου.* — **ημικυκλικός,** -ή, -ό [μτγν.], **ημικυκλικά** επίρρ.

ημιλιπόθυμος, -η, -ο [1891] αυτός που σχεδόν έχει χάσει τις αισθήσεις του ΣΥΝ. μισολιπόθυμος.

ημιμαθής, -ής, -ές {ημιμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρόσ.) αυτός που έχει ελλιπή μόρφωση και συγκεχυμένες γνώσεις: *~ κοινό* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ είναι πιο επικίνδυνοι από τους αμαθείς.* — **ημιμάθεια** (η) [1819]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιμαθής* < *ἡμι-* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ημίμαυρος, -η, -ο [1812] ΤΥΠΟΓΡ. (για στοιχεία τού αλφαβήτου) αυτός που είναι μεσαίας χρωματικής έντασης· κατ' αντιδιαστολή προς τα λευκά ή τα μαύρα.

ημίμετρο (το) [1849] **1.** {ημιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. σε πληθ.) ανεπαρκής, πρόχειρη ενέργεια για την επίλυση προβλήματος, μέτρο χωρίς μακροπρόθεσμη προοπτική: *το νέφος δεν αντιμετωπίζεται με ημίμετρα, αλλά με σοβαρό και συγκροτημένο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό* **2.** το μισό από μία μονάδα μέτρησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-mesure].

ημιμόριο (το) [αρχ.] {ημιμορί-ου | -ων} **1.** η μισή μοίρα κύκλου **2.** το μισό οποιουδήποτε συνόλου, που είναι ίδιο με το άλλο μισό: *τα ~ τού εγκεφάλου.*

ημίξηρος, -η, -ο [μτγν.] (για κρασί) αυτός τού οποίου η γεύση είναι σχεδόν ξηρή: *~ λευκός οίνος.*

ημιολία (η) {ημιολιών} (επίσ.) η γολέτα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἡμιόλιος* < *ἡμι-* + *ὅλιος* < *ὅλος*. Η *ἡμιολία ναῦς* ονομάστηκε έτσι, επειδή είχε μιάμιση σειρά κουπιών].

ημιονηγός (ο) ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την καθοδήγηση των υποζυγίων ΣΥΝ. (καθημ.) μουλαράς.

ημι- *λεξικό πρόθημα*
ημι-αναίσθητος, -η, -ο
ημι-αυτόματος, -η, -ο
ημι-αυτόνομος, -η, -ο
ημι-βάρβαρος, -η, -ο
ημι-διώροφος, -η, -ο
ημι-επίσημος, -η, -ο
ημι-παράφρων, -ων, -ον
ημι-πολύτιμος, -η, -ο
ημι-ώροφος (ο)

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιονηγός* < *ἡμίονος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

ημίονος (ο/η) {ημιόν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το μουλάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμίονος* < *ἡμι-* + *ὄνος*].

ημιορεινός, -ή, -ό αυτός που δεν βρίσκεται στην πεδιάδα, αλλά ούτε και ψηλά στο βουνό: *~ πληθυσμός / κτήματα / χωριά.*

ημιόροφος (ο) ➔ ημιώροφος

ημίπαλτο (το) το κοντό παλτό που φτάνει συνήθως μέχρι το γόνατο.

ημιπαράλυτος, -η, -ο {1863} αυτός που έχει μερική παράλυση ή είναι σχεδόν παράλυτος. — **ημιπαραλυσία** (η).

ημιπαραμονή (η) {χωρ. πληθ.} η ημιδιαμονή (βλ.λ.).

ημιπάρεση (η) {1879} {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η ελαφρά παράλυση τού μισού σώματος (ενός χεριού και ενός ποδιού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémiparésie].

ημιπερίοδος (η) {ημιπεριόδ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το τμήμα περιόδου (βλ.λ.) που ξεκινά ή τελειώνει σε άνω τελεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. semi-colon (νόθο σύνθ.)].

ημιπεριφέρεια (η) {1761} {ημιπεριφερειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα ίσα τμήματα, τόξα τής περιφέρειας κύκλου, στα οποία τον χωρίζει μία διάμετρός του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-circonférence].

ημιπληγία (η) {μεσν.} {ημιπληγιών} ΙΑΤΡ. η παράλυση τής μιας πλευράς (ημιμορίου) τού σώματος ύστερα από εγκεφαλικό επεισόδιο (βλ. κ. λ. *ημιπαράλυτος*).

ημιπληγικός, -ή, -ό {1861} **1.** αυτός που σχετίζεται με την ημιπληγία ΣΥΝ. ημίπληκτος **2. *ημιπληγικός*** (ο), ***ημιπληγική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ημιπληγία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hémiplégique < μεσν. *ἡμιπληγία*].

ημίπληκτος, -η, -ο {μεσν.} αυτός που πάσχει από ημιπληγία ΣΥΝ. ημιπληγικός.

ημιπολύτιμος, -η, -ο {1890} (για ορυκτά) αυτός που αξίζει λιγότερο από έναν πολύτιμο λίθο, διότι έχει λιγότερη λάμψη, αλλά μεγαλύτερη ανθεκτικότητα (π.χ. αχάτης): *~ λίθος / πετράδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (pierre) demi-précieuse].

ημίρρευστος, -η, -ο {1766} αυτός που είναι ρευστός, αλλά έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα: *η μελέτη των ~ υλικών αποτελεί ξεχωριστό κλάδο τής φυσικής* ΣΥΝ. παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.

ημισεληνοειδής, -ής, -ές {1880} {ημισεληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής ημισελήνου (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ημισέληνος (η) {1856} {ημισελήν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** η σελήνη, όπως εμφανίζεται πριν από το πρώτο ή μετά το τελευταίο τέταρτο τού κύκλου της σε δρεπανοειδές σχήμα ΣΥΝ. μισοφέγγαρο ΑΝΤ. πανσέληνος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει το παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα, το σχέδιο που έχει το σχήμα αυτό: *στο ύφασμα ήταν κεντημένες ασημένιες ~* ΣΥΝ. μισοφέγγαρο **3.** (α) το παραπάνω σχήμα ως σύμβολο τού μουσουλμανικού κόσμου, τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πολλών σύγχρονων μουσουλμανικών κρατών (Τουρκίας, Αλγερίας, Πακιστάν, Τυνησίας, Μαλαισίας κ.ά.) (β) ***Ερυθρά Ημισέληνος*** ανθρωπιστικός οργανισμός που έχει ως στόχο του την παροχή βοήθειας σε θύματα πολέμου και θεομηνιών, το μουσουλμανικό αντίστοιχο τού Ερυθρού Σταυρού. — **ημισεληνοειδής**, -ής, -ές {1880}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. yarimay, σύμβολο που εμφανίζεται στον μουσουλμανικό κόσμο από τον 13ο αι.].

ημιστίχιο (το) {μτγν.} {ημιστιχί-ου | -ων} ΜΕΤΡ. το μισό ενός μετρικού στίχου: *ο δεκαπεντασύλλαβος χωρίζεται σε δύο ~· ένα των οκτώ και ένα των επτά συλλαβών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

ημιστύλιο (το) {ημιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το μισό ενός στύλου κάθετα διχοτομημένου, που χρησιμοποιείται ως παραστάδα σε πόρτα ή παράθυρο ΣΥΝ. ημικίονας.

-ήμισι κ. **-μισι** β' συνθετικό αριθμητικών, που δείχνει ότι στις μονάδες που δηλώνει το α' συνθετικό προστίθεται ακόμη μισή μονάδα: *δυό-μισι, τρεισ-ήμισι, πεντέ-μισι.*

ήμισυς, ημίσεια, ήμισυ {ημίσ-εος (θηλ. -είας) | -εις (ουδ. -εα κ. -ίση), -εων (θηλ. -ειών)} **1.** (αρχαιοπρ.) μισός· ΦΡ. **εξ ημισείας** από μισό (ο καθένας): *το οίκημα κληροδοτήθηκε ~ στα δύο αδέλφια* ΑΝΤ. όλος, ολόκληρος **2. *ήμισυ*** (το) το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη ενός όλου: *το ~ τού συνόλου·* ΦΡ. (α) ***η αρχή είναι το ήμισυ τού παντός*** βλ. λ. *αρχή* (β) ***κατά το ήμισυ*** ως προς τα μισά: *πέτυχε τους σκοπούς του ~* (γ) ***το έτερον ήμισυ*** καθένας από τους δύο συζύγους ως προς τον άλλο ΣΥΝ. ταίρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμισυς* < *ἡμι-* + *-συς / -τυς* (καταλ. επίθημα)].

ημισφαίριο (το) {αρχ.} {ημισφαιρί-ου | -ων} **1.** το μισό μέρος μιας σφαίρας **2.** (συνήθ. ειδικότ.) καθένα από τα δύο μισά τής γήινης σφαίρας: *Βόρειο / Νότιο ~* **3.** (κατ' επέκτ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός σφαιρικού ή σφαιροειδούς σχήματος **4.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα τού εγκεφάλου (δεξιό και αριστερό) και τής παρεγκεφαλίδας. — **ημισφαιρικός**, -ή, -ό {1871}, **ημισφαιρικά** επίρρ.

ημιτελής, -ής, -ές {ημιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν έχει τελειώσει, τού οποίου δεν έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή, η δημιουργία: *~ κτήριο / (μουσική) συμφωνία* (λ.χ. η ογδόη τού Φ. Σούμπερτ) */ μυθιστόρημα* ΣΥΝ. μισοτελειωμένος ΑΝΤ. τελειωμένος, ολοκληρωμένος. — **ημιτελώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμιτελής* < *ἡμι-* + *-τελής* < *τέλος*].

ημιτελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον τελικό: *~ αγώνες / φάση / γύρος πρωταθλήματος* **2.** ΑΘΛ. ***ημιτελικοί*** (οι) κ. ***ημιτελικά*** (τα) οι αγώνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην τελική φάση διοργάνωσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semifinal].

ημίτομος, -ος, -ον {αρχ.} **1.** (λόγ.) ο μισός τόμος ή γενικότ. τμήμα ενός τόμου **2.** (αρχαιοπρ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός όλου, το οποίο έχει κοπεί στη μέση.

ημιτόνιο (το) {μτγν.} {ημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. το μικρότερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δυο διαδοχικούς φθόγγους μιας κλίμακας, φυσικής ή συγκερασμένης, τού διατονικού ή τού χρωματικού γένους· στο συγκερασμένο σύστημα, ο τόνος διαιρείται σε δύο ίσα μεταξύ τους ημιτόνια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

ημιτονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η χρήση ενδιάμεσων χρωματικών αποχρώσεων, ιδ. στη ζωγραφική και τη φωτογραφία.

ημίτονος, -η, -ο **1.** (για πίνακα, φωτογραφία κ.λπ.) αυτός στον οποίο έχουν χρησιμοποιηθεί ή αποδίδονται χρώματα ενδιαμέσων αποχρώσεων **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με ή αποτελείται από ημιτόνια **3.** ΜΑΘ. (α) ***ημίτονο*** (το) {1871} {ημιτόν-ου | -ων} τριγωνομετρικός αριθμός (συμβολίζεται *ημχ*) (β) ***ημίτονο τόξου*** η αλγεβρική τιμή τού διανύσματος που ορίζεται από το κέντρο τού τριγωνομετρικού κύκλου και τής προβολής τού πέρατος τού τόξου, είναι πάντοτε $-1 \leq ημχ \leq +1$ (γ) ***ημίτονο γωνίας*** σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με το πηλίκο τής κάθετης πλευράς που είναι απέναντι από τη γωνία αυτή, διά την υποτείνουσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < *ημι-* + *τόνος* < *τείνω*, άσχετο προς το μεσν. *ἡμίτονος* «αδύναμος σωματικά». Ο μαθ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. sinus (< λατ. sinus «καμπύλη»), που αποτελεί μετάφρ. τού αραβ. djaub «πτυχή»].

ημιυπόγειος, -α, -ο **1.** αυτός τού οποίου ένα τμήμα βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους: *~ μαγαζί / διαμέρισμα* **2. *ημιυπόγειο*** (το) {1888} {ημιυπογεί-ου | -ων} κατάστημα, διαμέρισμα, αποθήκη κ.λπ., που το πάτωμά του βρίσκεται λίγο κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους και συνεκδ. ο αντίστοιχος όροφος κτηρίου.

ημιφορτηγό (το) μικρό φορτηγό όχημα που χρησιμοποιείται κυρ. για τη μεταφορά προϊόντων, επίπλων, προσώπων κ.λπ.: *κλειστό / ανοιχτό ~* ΣΥΝ. φορτηγάκι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half track].

ημιφωνία (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανικανότητα να μιλά κανείς δυνατά.

ημίφωνο (το) {αρχ.} {ημιφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο φθόγγος που λειτουργεί ως σύμφωνο ή φωνήεν ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο απαντά: *φωνηεντικό / συμφωνικό ~.* — **ημιφωνικός**, -ή, -ό, **ημιφωνικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*

ημιφωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή φθόγγου σε ημίφωνο: *το για προήλθε από το διά με συμπροφορά τού -ι- με το -α- και ~ τού δια > δjα > για.*

ημίφως (το) {1877} {ημίφωτος | χωρ. πληθ.} το χαμηλό και άτονο φως, το οποίο υπάρχει είτε φυσικά, λ.χ. κατά το σούρουπο, είτε από τον χαμηλό φωτισμό ενός δωματίου: *μέσα στο ~ δεν μπορούσα να διακρίνω καθαρά το πρόσωπό του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halblicht].

ημιχόριο (το) {μτγν.} {ημιχορί-ου | -ων} οι μισοί από τους ηθοποιούς που αποτελούν τον χορό τού αρχαίου δράματος.

ημίχρονο (το) {ημιχρόν-ου | -ων} ΑΘΛ. **1.** το καθένα από τα δύο χρονικώς ίσα μέρη αθλητικής συνάντησης: *ο αγώνας κρίθηκε ήδη από τα πρώτα λεπτά τού δεύτερου ~* **2.** (συνεκδ.) διάλειμμα που μεσολαβεί ανάμεσα στα δύο ίσα μέρη τού αγώνα, ώστε να αναπαυθούν οι παίκτες: *στο ~ ο προπονητής έδωσε νέες οδηγίες στους παίκτες.* Επίσης **ημιχρόνιο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half -time].

ημιχώνιο (το) {ημιχωνί-ου | -ων} (στη βυζαντινή ναοδομία) τμήμα τού θόλου που υποστηρίζει γωνία που προεξέχει.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. μεσν. (πβ. μτγν. *ἡμιχώνη*) < *ἡμι-* (βλ.λ.) + *-χώνιον* < *χώνη* (< συνηρημ. τού *χοάνη*, βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-ιον*].

ημίψηλο (το) καπέλο με κυλινδρικό σχήμα, που παλαιότερα αποτελούσε μέρος τής επίσημης ανδρικής ενδυμασίας.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού επιθ. *ημίψηλος* (πβ. επίθ. *ημυψηλοφόρα πρόσωπα*, 1892) < *ημι-* + *υψηλός*, που ορθογραφήθηκε κατά τα σύνθ. τού *ημι-*].

ημίωρος, -η, -ο {μτγν.} (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί μισή ώρα: *~ παράσταση / αναμονή / πρόγραμμα* ΣΥΝ. μισάωρος **2. *ημίωρο*** (το) {ημιώρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα μισής ώρας: *το ~ τής αναμονής τελείωσε* ΣΥΝ. μισάωρο.

ημιώροφος (ο) {ημιωρόφ-ου | -ων, -ους} όροφος που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα στο ισόγειο και στον πρώτο όροφο: *εγκαταστάθηκε στον ~* ΣΥΝ. μεσοπάτωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *ημί-* + *όροφος* (με έκταση τού -ο- εν συνθέσει), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halbgeschoß].

ημπορώ ρ. μετβ. {μεσν.} {ημπορείς... | ημπόρεσα} (παλαιότ.) μπορώ.

ηνίο (το) (λόγ.) **1.** καθένα από τα δύο δερμάτινα ή σχοινένια λουριά, που στερεώνονται στα χαλινάρια ενός αλόγου και με τις άκρες τους ο αναβάτης ελέγχει το ζώο ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκέμι **2.** (μτφ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο έλεγχος, η διακυβέρνηση: *αναλαμβάνω / κρατώ / έχω τα ~ || τα ~ τού κράτους / τού κόμματος / τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *ἡνία* < **ἀνσία*, που συνδ. με μέσ. ιρλ. ē(i)si «ηνία», λατ. ānsa «λαβή» κ.ά. Δυσερμήνευτη παραμένει η δασύτητα τής λ. *ἡνία*, η οποία ωστόσο θεωρείται υστερογενής. Ομόρρ. *ἡνίοχος*].

ηνίοχος (ο) {ηνιόχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο οδηγός ιππήλατου άρματος, ο οποίος κρατά τα ηνία: *ο ~ των Δελφών* (το γνωστό άγαλμα τού 5ου αι. π.Χ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡνίοχος* (ήδη μυκ. a-ni-o-ko) < *ἡνία* + *-οχος* < *ἔχω*].

ήντα (τα) {άκλ.} οι ηλικίες μετά τα πενήντα, τα χρόνια κατά τα οποία κάποιος θεωρείται αρχικά μεσήλικας και αργότερα υπερήλικας: *μπαίνω / είμαι στα ~ || είναι ~ και κάτι·* ΦΡ. ***τα πρώτα ήντα*** η πέμπτη δεκαετία τής ζωής ενός ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Καταλ. τέρμα που αποσπάστηκε από τα αριθμ. *πεν-ήντα, εξ-*

ήντα κ.τ.ό.].

ήνυστρο (το) {ηνύστρ-ου | -ων} **1.** ΖΩΟΛ. το τέταρτο στομάχι των μηρυκαστικών, στο οποίο συντελείται τελικά η χώνευση **2.** (λόγ.) ο πατσάς (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤνυστρον* < **Fήνυ-στρον* (όπου το -υ- κατ' αναλογίαν προς το *ὕστερα* «μήτρα») < Ι.Ε. *wenes-tro-, πβ. σανσκρ. vanişthú- «παχύ έντερο», αρχ. γερμ. wanast «κοιλιά» κ.ά.].

Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (τα) (συντομ. Η.Α.Ε.) (αραβ. Al Imārāt al Arabiyah al Muttaḥidah) κράτος τής Α. Αραβίας με πρωτεύουσα το Άμπου Ντάμπι, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιράμ Εμιράτων.
[ΕΤΥΜ. Η χώρα ονομάστηκε έτσι μετά τη συνένωση επτά αραβικών εμιράτων και την αποδέσμευσή τους από τη βρετανική προστασία το 1971].

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (οι) (συντομ. Η.Π.Α.) κ. **Ενωμένες Πολιτείες Αμερικής** (συντομ. Ε.Π.Α.) (αγγλ. United States of America) ομοσπονδιακό κράτος τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ουάσιγκτον, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.· αλλιώς (καταχρ.) *Αμερική* (η). Επίσης **Ηνωμένες Πολιτείες**.
[ΕΤΥΜ. Μετά τη συνθήκη τού Παρισιού το 1782, οπότε η Μεγάλη Βρετανία αναγνώρισε την ανεξαρτησία δεκατριών πολιτειών, ώς το τέλος τού 19ου αι. στην ομοσπονδία προσεχώρησαν ή προσαρτήθηκαν και άλλα εδαφικά διαμερίσματα].

Ηνωμένο Βασίλειο (το) {Ηνωμένου Βασιλείου} (αγγλ. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland = Ηνωμένο Βασίλειο τής Μεγάλης Βρετανίας και τής Β. Ιρλανδίας) νησιωτικό κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει τη Μεγάλη Βρετανία και τη Β. Ιρλανδία, με πρωτεύουσα το Λονδίνο, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Αγγλίας (στερλίνα)· αλλιώς *(Μεγάλη) Βρετανία, Αγγλία* (η).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μεγάλη Βρετανία, Αγγλία*].

ηνωμένος, -η, -ο(ν) ▸ ενώνω

ήξεις αφήξεις (λόγ.) για κάτι διφορούμενο, που στερείται σαφήνειας: *οι δηλώσεις του ήταν ~ || οι χρησμοί τής Πυθίας ήταν ~.*
[ΕΤΥΜ. Οι λ. αποτελούν τμήμα πασίγνωστου χρησμού τού Δελφικού μαντείου, ο οποίος μπορούσε να ερμηνευθεί διττώς (ανάλογα με τη θέση τού κόμματος) ως εξής: (α) *ἥξεις, ἀφήξεις, οὐ θνήξεις ἐν πολέμῳ* = θα φθάσεις, θα επιστρέψεις, δεν θα πεθάνεις στον πόλεμο (β) *ἥξεις, ἀφήξεις οὐ, θνήξεις ἐν πολέμῳ* = θα φθάσεις, δεν θα επιστρέψεις, θα πεθάνεις στον πόλεμο].

ήξερα ρ. → ξέρω

Η.Π.Α. (οι) οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής (βλ.λ.).

ήπαρ (το) {ήπ-ατος | -ατα} ΑΝΑΤ. το συκώτι: *ανεπάρκεια / κίρρωση / φλεγμονή ήπατος·* ΦΡ. ***μου κόπηκαν τα ήπατα*** φοβήθηκα πολύ: *έτσι όπως τον είδα απότομα μες στο σκοτάδι, ~!* ΣΥΝ. τα χρειάστηκα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧπαρ, -ατος* < Ι.Ε. *yekʷr(t) «ήπαρ», πβ. σανσκρ. yakrt, λατ. jecur, περσ. jigar, πιθ. κ. αρχ. γερμ. libara (> γερμ. Leber, αγγλ. liver), αρμ. leard κ.ά.].

ηπαρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό τού αίματος, που περιέχεται στο ήπαρ των θηλαστικών ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héparine].

ηπαταλγία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πόνος στο συκώτι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatalgie].

ηπατεκτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος τού ήπατος (πβ. λ. *ηπατοτομία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatectomy].

ηπατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι: *~ αρτηρία / πάθηση / φάρμακο / νόσημα / εξέταση.*

ηπατίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονώδης νόσος τού ήπατος, η οποία προκαλείται από ιό, από μερικά φάρμακα ή από δηλητήριο και που απαντά σε διαφόρους τύπους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡπατῖτις* < *ἧπαρ, -ατος*].

ηπατοκυτταρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αποτελείται από ηπατικά κύτταρα: *~ καρκίνος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hepatocellular (νόθο σύνθ.)].

ηπατολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης το ήπαρ και τις παθήσεις του. — **ηπατολόγος** (ο/η), **ηπατολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatologie].

ηπατομεγαλία (η) ΙΑΤΡ. η πέραν τού φυσιολογικού αύξηση τού όγκου τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatomégalie].

ηπατονεφρικός, -ή, -ό 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι και τα νεφρά **2.** ΙΑΤΡ. ***ηπατονεφρικό σύνδρομο*** βαριά πάθηση που οφείλεται σε συνδυασμό βλαβών στο συκώτι και στα νεφρά ΣΥΝ. ηπατονεφρίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hépatorénal (νόθο σύνθ.)].

ηπατοπάγκρεας (το) {ηπατοπαγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. αδένας τού πεπτικού συστήματος των μαλακίων, των αρθροπόδων και ορισμένων ιχθύων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopancréas].

ηπατοπάθεια (η) {ηπατοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopathie].

ηπατόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μετατόπιση τού ήπατος προς τα κάτω εξαιτίας τής χαλάρωσης των συνδέσμων που το συγκρατούν. Επίσης **ηπατοπτωσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatoptose].

ηπατορραγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. < *ηπατο-* (< *ήπαρ*) + *-ραγία* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ῥήγ-νυ-μι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépator-ragie].

ηπατορραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ραφή τού ήπατος σε περίπτωση τραυματισμού ή ηπατόπτωσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatorrhaphy].

ηπατοσάκχαρο (το) {ηπατοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η οργανική ένωση που αποτελεί το ζωικό άμυλο ΣΥΝ. γλυκογόνο.

ηπατοτομία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή για την αφαίρεση αποστήματος ή πέτρας από το ήπαρ (πβ. λ. *ηπατεκτομή*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatotomie].

ηπάτωμα (το) {ηπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καρκινικός όγκος τού ήπατος που συνήθ. παρουσιάζεται σε ανθρώπους με ηπατίτιδα ή κίρρωση τού ήπατος ΣΥΝ. πρωτοπαθής ηπατοκυτταρικός καρκίνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatome].

ηπειρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των αργών κινήσεων, οι οποίες σημειώνονται σε εκτεταμένες ζώνες τού φλοιού τής Γης, εξαιτίας των οποίων προκαλούνται εξάρσεις ή καθιζήσεις, οι οποίες δεν συνοδεύονται από διαταραχή τού τεκτονικού ιστού των πετρωμάτων και προκαλούν μορφολογικές εξελίξεις, όπως λ.χ. δημιουργούν πελάγη, θάλασσες, επιφέρουν απομάκρυνση ηπείρων κ.λπ. — **ηπειρογενετικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epeirogenesis].

Ήπειρος (η) {Ηπείρου} **1.** ορεινό γεωγραφικό διαμέρισμα τής ΒΔ. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Πρέβεζας **2.** ΙΣΤ. περιοχή τής ΒΔ. Ελλάδας, που κατά την αρχαιότητα εκτεινόταν από τον Αμβρακικό Κόλπο μέχρι την Ιλλυρία, περιελάμβανε τη σημερινή Ν. Αλβανία και συνόρευε στα Α. με τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία **3.** ΙΣΤ. ***Δεσποτάτο τής Ηπείρου*** ανεξάρτητο κράτος που ιδρύθηκε στην περιοχή τής Ηπείρου από τον Βυζαντινό άρχοντα Μιχαήλ Άγγελο Δούκα Κομνηνό μετά την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους δυτικούς σταυροφόρους (1204) και τον κατακερματισμό τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **4.** ***Βόρειος Ήπειρος*** βλ.λ. — **Ηπειρώτης** (ο) [αρχ.]. **Ηπειρώτισσα** (η). **ηπειρώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονομασία (< *ἤπειρος*, βλ.λ.), η οποία προσδιόριζε από τον 4ο αι. π.Χ. την περιοχή που περικλείεται μεταξύ τής οροσειράς τής Πίνδου, τού Ιονίου Πελάγους και τής Πρέβεζας].

ήπειρος (η) {ηπείρ-ου | -ων, -ους} **1.** η στερεά γη, κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα ΣΥΝ. στεριά, ξηρά **2.** καθεμιά από τις έξι μεγάλες γεωγραφικές περιοχές τής Γης, που συνήθ. περιλαμβάνουν περισσότερες από μία χώρες (Ευρώπη, Ασία, Αφρική, Αμερική, Ωκεανία και Ανταρκτική)· ΦΡ. (α) ***μαύρη ήπειρος*** η Αφρική (β) ***γηραιά ήπειρος*** η Ευρώπη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξηρά γη», < **ἄπερ-jος* < Ι.Ε. *apero- «όχθη», πβ. αρχ. αγγλ. ófer, γερμ. Ufer κ.ά.].

ηπειρωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεριά, που είναι μακριά από τη θάλασσα: *η ~ Ελλάδα* (κατ' αντιδιαστολή προς τα ελληνικά νησιά) ΣΥΝ. στεριανός ΑΝΤ. θαλάσσιος, νησιωτικός (β) ***ηπειρωτικό κλίμα*** το κλίμα που επικρατεί μακριά από τη θάλασσα, στο εσωτερικό μιας χώρας ή περιοχής και χαρακτηρίζεται από πολύ ψυχρούς χειμώνες και πολύ θερμά καλοκαίρια **2.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την Ήπειρο ΣΥΝ. ηπειρώτικος. — **ηπειρωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

ήπια ρ. → πίνω

ήπιος, -α, -ο 1. (α) (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η πραότητα: *~ χαρακτήρας / αντίδραση / βλέμμα / φωνή / στάση / διαμαρτυρία / τόνος / κριτική* ΣΥΝ. ήρεμος, πράος (β) αυτός που δεν είναι οξύς, έντονος: *~ μορφές ενέργειας* (που δεν μολύνουν το περιβάλλον, π.χ. η ηλιακή, η αιολική κ.λπ.) || *~ τουρισμός* ΑΝΤ. οξύς, σφοδρός, έντονος· ΦΡ. (μτφ.) ***ήπιο κλίμα*** η έλλειψη έντονων διενέξεων και ακροτήτων: *η υβριστική επίθεση εναντίον τού αντίπαλου κόμματος διατάραξε το ~ τής προεκλογικής περιόδου* **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου οι κλιματικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (έντονο κρύο ή αφόρητη ζέστη): *~ κλίμα / χειμώνας* **3.** (ειδικότ. για ασθένεια) αυτός που δεν είναι σοβαρός, επικίνδυνος: *~ βήχας / εκδήλωση τής ασθένειας* ΑΝΤ. οξύς. — **ήπια / ηπίως** [αρχ.] επίρρ., **ηπιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. āpi- «φίλος», ενώ έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. *νήπιος* (βλ.λ.) μέσω παροιμιακών φράσεων, λ.χ. *πατὴρ ὣς ἤπιος ἦν* (όπου αντιδιαστέλλονται οι δύο λ., βάσει τής παραδοσιακής ανάλυσης *νήπιος* < **νε-έπιος* «αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει - παιδαριώδης, χαζός, ανόητος», οπότε το επίθ. *ἤπιος* εξελήφθη ως αντώνυμο τού *νήπιος*). Η πρόταση για αναγωγή στο ρ. *ἅπτω* προσκρούει στην έλλειψη δασύτητας τού επιθ. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια: λ.χ. *ήπιες μορφές ενέργειας* (< αγγλ. soft energy), *ήπιος τουρισμός* (< γερμ. sanfter Tourismus)].

Ήρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, σύζυγος τού Δία και προστάτιδα τού γάμου **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἥρα*, αβεβ. ετύμου. Η λ. θεωρείται συγγενής ετυμολογικά με το ουσ. *ἥρως* (βλ.λ.), αν υποτεθεί ότι *Ἥρα* < **Ἡρ- Fᾱ*, κάτι που προσκρούει στο μυκ. E-ra. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *Ὥρα* (< Ι.Ε. *yēr-, αρχαιότατη λ. για το έτος, βλ. κ. *ώρα*), το οποίο συμφωνεί με τα μυθολογικά δεδομένα και βάσει αυτού η Ήρα θα προσδιοριζόταν ως «η θεά τού έτους», αλλά και αυτή η άποψη δεν ικανοποιεί μορφολογικώς. Ίσως και το θεωνύμιο αυτό να αποτελεί, τελικά, προελλην. δάνειο].

ήρα (η) ζιζάνιο των σιτηρών· ΦΡ. ***ξεχωρίζω την ήρα από το στάρι*** απομονώνω τα αρνητικά στοιχεία από τα θετικά, τα άχρηστα από τα χρήσιμα, τους ανάξιους από τους άξιους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἦρα* < αρχ. *αἶρα* (κατ' αναλογίαν προς το *ψείρα*;), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το συνώνυμο σανσκρ. erakā-].

ήρα ρ. ▸ αίρω

Ηραίο (το) ναός αφιερωμένος στη θεά Ήρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡραῖον (ἱερόν)* < *Ἥρα*].

Ηράκλεια κ. **Ηρακλειά** (η) νησί των Κυκλάδων ΒΑ. τής Ίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλεια*, προς τιμήν τού ήρωα Ηρακλή. Το νησί ονομαζόταν επίσης και *Ὄνος* λόγω σχήματος].

Ηράκλειες Στήλες (οι) {Ηρακλείων Στηλών} (αρχ.) τα Στενά τού Γιβραλτάρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειαι στῆλαι* (ήδη στον Ηρόδοτο), επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ηρακλής έφθασε μέχρι το σημερινό Γιβραλτάρ και τοποθέτησε μνημειακές στήλες, καθώς πίστεψε ότι εκεί ήταν η άκρη τού κόσμου].

Ηράκλειο (το) {Ηρακλείου} πόλη τής Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ηρακλείου)* ΣΥΝ. (παλαιότ.) Χάνδακας. — **Ηρακλειώτης** (ο), **Ηρακλειώτισσα** (η), **ηρακλειώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειον* < *Ἡρακλῆς* (βλ.λ.), επειδή ο ήρωας Ηρακλής λατρευόταν στην Κρήτη με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια. Μετά την αραβική κατάκτηση τού νησιού (824 μ.Χ.) η πόλη ονομάστηκε *Χάνδαξ* (< αραβ. Khandak «τάφρος, χαντάκι») λόγω τής τάφρου με την οποία οι Άραβες περιχαράκωσαν την πόλη. Οι Βενετοί, που κατέλαβαν την πόλη το 1204, την αποκαλούσαν Candia (παραφθορά τού *Χάνδαξ* > Candiga > Candia), όνομα που διατήρησαν αργότερα και οι Τούρκοι κατακτητές (Kandiye). Το 1822 επανήλθε η αρχ. ονομασία *Ἡράκλειον*].

Ηράκλειος (ο) {-ου κ. -είου} **1.** αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (610-641) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡράκλειος* < αρχ. επίθ. *ἡράκλειος* < *Ἡρακλῆς* (βλ.λ.)].

ηράκλειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στον Ηρακλή: ~ *άθλος* **2.** (για σωματική δύναμη, διαστάσεις ή ενέργειες) πολύ μεγάλος: ~ *δύναμη* ΣΥΝ. τιτάνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

ηρακλείτειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ηράκλειτο: ~ *φιλοσοφία* / *σύλληψη τού κόσμου* **2. *Ηρακλείτειοι*** (οι) οι μαθητές και οι οπαδοί τής θεωρίας τού Ηράκλειτου.

Ηράκλειτος (ο) {-ου κ. -είτου} αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (6ος-5ος αι. π.Χ.), που θεωρούσε ως αρχή των πάντων τη φωτιά, καθώς και ότι τα πάντα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση και μεταβολή· θεωρείται ο θεμελιωτής τής διαλεκτικής μεθόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειτος* < *Ἥρα* + *κλειτός* «ένδοξος» < *κλέος*].

Ηρακλής (ο) {-ή κ. -έους | -είς, -έων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας με τεράστια σωματική δύναμη, που πραγματοποίησε 12 άθλους για να καθαρθεί από τον φόνο των παιδιών του και με τον θάνατό του έγινε δεκτός στον Όλυμπο από τους θεούς: *οι άθλοι τού Ηρακλή* **2.** (μετωνυμ.) εξαιρετικά δυνατός άνδρας **3.** ανδρικό όνομα ● **4.** αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρακλῆς* < *Ἥρα* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα»].

ηρέμα επίρρ. [αρχ.] (σπάν.) ΝΑΥΤ. σιγά-σιγά, ήρεμα, αργά: *πρόσω* ~ (παράγγελμα) ΑΝΤ. γρήγορα, ταχέως.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ηρεμώ*].

ηρεμία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι ακίνητο και ήσυχο, να μην ταράσσεται από τίποτα: ~ *επικρατούσε στα πελάγη σήμερα* ‖ *η ~ τής φύσης με ξεκουράζει* ‖ ~ *θανάτου* ΣΥΝ. ησυχία, αταραξία, γαλήνη, ακινησία **2.** η έλλειψη εσωτερικών εντάσεων: *δεν αφήνει τίποτα να της καταστρέφει την ψυχική της* ~ ΣΥΝ. γαλήνη, αταραξία ΑΝΤ. ένταση, ταραχή, αναστάτωση **3.** η έλλειψη δράσης: ~ *επικρατούσε σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. ησυχία ΑΝΤ. ένταση, κίνηση.

ηρεμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ηρέμισα} καθησυχάζω ΣΥΝ. γαληνεύω, καλμάρω ΑΝΤ. ταράζω.

ηρεμιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που προσφέρει, δημιουργεί ηρεμία: ~ *φάρμακα* **2.** ΦΑΡΜ. ***ηρεμιστικό*** (το) το φάρμακο που καταπραΰνει τις ψυχικές εντάσεις: *παίρνει ηρεμιστικά, για να κοιμηθεί.* — **ηρεμιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tranquillisant].

ήρεμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν βρίσκεται σε ή δεν χαρακτηρίζεται από κίνηση, κινητικότητα ή ταραχή: ~ *θάλασσα* / *ύπνος* / (μτφ.) *ζωή* ΣΥΝ. ήσυχος, γαλήνιος, ατάραχος ΑΝΤ. ταραγμένος, έντονος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ήπιο χαρακτήρα, που δεν αντιδρά έντονα στα ερεθίσματα: ~ *άνθρωπος* / *παιδί* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. πράος, ήσυχος, νηφάλιος ΑΝΤ. εκδηλωτικός, έντονος **3.** αυτός που μπορεί να επιφέρει ηρεμία: ~ *ατμόσφαιρα* / *μουσική.* — **ήρεμα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἠρεμῶ* (βλ.λ.)].

ηρεμώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ηρεμείς... | ηρέμησα} ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκομαι ή περνώ σε κατάσταση αταραξίας, γαλήνης: *με την επέμβαση τού διαιτητή τα πνεύματα ηρέμησαν* ‖ ~ *ακούγοντας μουσική* ΣΥΝ. ησυχάζω, καταλαγιάζω, γαληνεύω, καλμάρω ΑΝΤ. αναστατώνομαι, ταράζομαι ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) ήρεμο, εξουδετερώνω την ταραχή του: *του μιλούσε γλυκά προσπαθώντας να τον ηρεμήσει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠρεμῶ (-έω)* < επίρρ. *ἠρέμα*. Αν το αρχικό *ἠ-* θεωρηθεί προθεματικό, τότε η λ. συνδ. με σανσκρ. rámate «ηρεμώ», γοτθ. rimis «ηρεμία» κ.ά.].

-ήρης, -ήρης, -ήρες (λόγ.) παραγωγικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος είναι εφοδιασμένος με κάτι: *ξιφήρης* **2.** ιδιότητα: *μον-ήρης, φρεν-ήρης, κλιν-ήρης, ποδ-ήρης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. τού αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, τακτοποιώ – εφοδιάζω» (για το οποίο βλ. λ. *αρ-μός, άρ-μα*), με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Η σημ. τού τέρματος γενικεύθηκε, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται ως δηλωτικό ιδιότητας ή χαρακτηριστικού].

ήρθα ρ. → έρχομαι

ήρθην ρ. → αίρω

ήρκεσα ρ. → αρκώ

ήρξατο χειρών αδίκων → άδικος

Ηρόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που εξιστόρησε τους Περσικούς Πολέμους, ο επονομαζόμενος και «πατέρας τής Ιστορίας». — **ηροδότειος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρόδοτος* < *Ἥρα* + *δοτός* < *δίδωμι*, πβ. *Θεό-δοτος, Ζηνό-δοτος*].

-ηρός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ένα έντονο χαρακτηριστικό: *αιχμ-ηρός, αιματ-ηρός, δαπαν-ηρός, λυπ-ηρός, ηχ-ηρός, οδυν-ηρός, τολμ-ηρός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αὐστηρός, πον-ηρός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- με επαύξηση *-η-* (βλ. κ. *-αρός, -ερός*)].

ηροστράτειος, -α, -ο [1894] αυτός που αναφέρεται στον Ηρόστρατο· ΦΡ. (α) ***ηροστράτειος δόξα*** η φήμη που κατακτά κάποιος από καταστροφική του πράξη (β) ***ηροστράτειο έργο*** μάταιο έργο.

Ηρόστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} **1.** Εφέσιος που πυρπόλησε τον ναό τής Αρτέμιδος στην Έφεσο το 365 π.Χ., προκειμένου να μείνει το όνομά του στην Ιστορία **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διακατέχεται από τη μανία να γίνει γνωστός, έστω και διαπράττοντας κάτι κατακριτέο, καταστροφικό (βλ. κ. λ. *Νέρων*)].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρόστρατος* < *Ἥρα* + *στρατός*].

Ηρώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. νεαρή ιέρεια τής Αφροδίτης, που παραβίασε τον όρκο παρθενίας της εξαιτίας τού έρωτά της για τον Λέανδρο, έρωτα που είχε τραγικό τέλος **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡρώ*, παράλλ. τ. τού αρχ. *Ἥρα* (βλ.λ.)].

ήρωας (ο) {ηρώων}, **ηρωίδα** (η) [αρχ.] **1.** ο άνθρωπος που προβαίνει σε γενναία πράξη, συχνά μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *αφανής* / *εθνικός* / *χάρτινος* (ψεύτικος) ~ ‖ *οι ~ των αγώνων τού έθνους* ‖ *η παρασημοφόρηση* / *το μνημείο των* ~ **2.** (γενικότ. ως χαρακτηρισμός) (α) ο γενναίος (β) αυτός που κατορθώνει κάτι εξαιρετικά δύσκολο: *είναι* ~· *φρόντιζε τόσα χρόνια την κατάκοιτη γυναίκα του και μεγάλωσε μόνος του τρία παιδιά* **3.** ο άνθρωπος που οι άλλοι θαυμάζουν και μιμούνται: *οι ~ των σημερινών παιδιών διαφέρουν από αυτούς τού παρελθόντος* ΣΥΝ. πρότυπο, ίνδαλμα **4.** (στην αρχαιότητα) το μυθολογικό πρόσωπο που δεν είναι θεός και συνήθ. ξεχωρίζει για την αρετή, την ανδρεία του κ.λπ. (π.χ. Αγαμέμνων, Ιάσων κ.ά.): *ομηρικός* / *μυθολογικός* ~ ‖ *ο Θησέας ήταν τοπικός ~ τής Αθήνας* **5.** ο χαρακτήρας που παίζει συγκεκριμένο και κεντρικό ρόλο σε αφήγηση (λογοτεχνική, θεατρική, κινηματογραφική): *οι ~ τού βιβλίου* / *τού δράματος* / *τού Παπαδιαμάντη* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής ΑΝΤ. δευτεραγωνιστής, κομπάρσος **6.** το άτομο που βρίσκεται στο επίκεντρο ενός γεγονότος ή το προκαλεί: (ειρων.) *οι ~ των χθεσινών συμπλοκών παραμένουν... αφανείς και άφαντοι!* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής, δράστης, πρωταίτιος. — **ηρωικός**, -ή, -ό [αρχ.], **ηρωικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥρως, -ωος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. *ser- «προστατεύω, προφυλάσσω» (βλ. κ. *όραση*), ενώ δεν πρέπει να αποκλειστεί η σύνδεση με το θεωνύμιο *Ἥρα* (βλ.λ.). Η λ. *ἥρως* αναφερόταν τόσο στους θεούς όσο και στους ανθρώπους ευγενούς καταγωγής, ενώ μεθομηρική είναι η χρήση τής λ. με τη σημ. «ημίθεος»].

Ηρώδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** *ο Μέγας*· ο διορισμένος από τους Ρωμαίους βασιλιάς τής Ιουδαίας, κατά τη διάρκεια τής βασιλείας τού οποίου γεννήθηκε ο Χριστός και που, όπως αναφέρεται στην Κ.Δ., διέταξε τη σφαγή των νηπίων τής Βηθλεέμ **2.** (μετωνυμ.) αυτός που φέρεται βάναυσα στα παιδιά **3.** *Αντίπας*· γιος τού Ηρώδη τού Μεγάλου, κυβερνήτης τής Γαλιλαίας, ο οποίος διέταξε τον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Προδρόμου **4.** *ο Αττικός*· Αθηναίος ρήτορας και σοφιστής (2ος αι. μ.Χ.), που από την τεράστια περιουσία του χρηματοδότησε την κατασκευή πολλών έργων στην Αθήνα, όπως το Ωδείο και το Παναθηναϊκό Στάδιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡρώδης*, πιθ. < *ἥρως*].

ηρωίνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ισχυρό ναρκωτικό που προέρχεται από τη μορφίνη και προκαλεί έντονο εθισμό, σωματικό και ψυχικό: *καθαρή* / *νοθευμένη* ~ ‖ *υπερβολική δόση ηρωίνης* ‖ *παίρνω* ~ ΣΥΝ. λευκός θάνατος, (αργκό) άσπρη **2.** (συνεκδ.) η χρήση τού παραπάνω ναρκωτικού: *δύο ακόμα νέοι νεκροί από* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. héroïne < γερμ. εμπορική ονομ. Heroin) < μτγν. *ἡρωίνη* «ηρωίδα», θηλ. τού αρχ. *ἥρως*. Το ναρκωτικό ονομάστηκε έτσι λόγω τής ισχυρής επίδρασης και των έντονων ψευδαισθήσεων που προκαλεί στους χρήστες].

ηρωινομανής (ο/η) {ηρωινομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που είναι εθισμένο στη χρήση ηρωίνης. — **ηρωινομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héroïnomane].

ηρωισμός (ο) [1797] **1.** η ιδιότητα τού ήρωα (βλ.λ., σημ. 1): *οι υπερασπιστές τής πόλης επέδειξαν απαράμιλλο* ~ ‖ *υποφέρω τα μαρτύρια με* ~ ‖ *πράξεις* / *πνεύμα* / *δείγματα υψηλού* ~ ΣΥΝ. ανδρεία **2.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση γενναιότητας και θάρρους, ενδεχομένως μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *δεν χρειάζονται* ~· *αυτό που μετράει εδώ είναι η σύνεση και η μεγάλη προσοχή* ΣΥΝ. ανδραγάθημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héroïsme, άσχετο προς το μτγν. *ἡρωισμός* «λατρεία, θαυμασμός των ηρώων»].

ηρώο (το) **1.** μνημείο για εθνικούς ήρωες: *κατάθεση στεφάνου στο ~ τής πόλης* ‖ *το ~ των πεσόντων* **2.** (στην αρχαιότητα) μικρός ναός αφιερωμένος στη λατρεία τοπικού ήρωα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡρῷον (ἱερόν)* < *ἥρως*].

ηρωολατρία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ο υπερβολικός θαυμασμός προς τους ήρωες ή προς συγκεκριμένο ήρωα.

ηρωοποιώ ρ. μετβ. {ηρωοποιείς... | ηρωοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάποιον) σε ήρωα, θεωρώ (κάποιον) ήρωα, συνήθ.

χωρίς να διαθέτει τα ανάλογα προσόντα: *η κοινωνία συχνά ηρωοποιεί άτομα, μόνο και μόνο επειδή είχαν μαρτυρικό τέλος.* — **ηρωοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. héroïser].
-ης, -ης, -ες [αρχ.] κατάληξη τριγενών και δικαταλήκτων επιθέτων.

ΣΧΟΛΙΟ Τα επίθετα τής κατηγορίας αυτής (λέγονται και «τριτόκλιτα») είναι λόγιας προελεύσεως και χρησιμοποιούνται συχνά σε απαιτητικότερες μορφές ομιλίας. Η κλίση των επιθέτων αυτών εμφανίζει ιδιαιτερότητες στο γένος, στις καταλήξεις και στον τονισμό.

ασφαλ-ής ασφαλ-ές	συνήθ-ης σύνηθ-ες
ασφαλ-ούς	συνήθ-ους
ασφαλή	συνήθ-η
ασφαλ-είς ασφαλ-ή	συνήθ-εις συνήθ-η
ασφαλ-ών	συνήθ-ων

Παρατηρήσεις: (α) Το αρσενικό και θηλυκό γένος συμπίπτουν πλήρως (β) Οι καταλήξεις αρσ.-θηλ. που διαφέρουν στον ενικό είναι τρεις· σε όλο το ουδ. και στον πληθ. αριθμό είναι δύο (γ) Τα επίθ. σε -ώδης (*στοιχειώδης, δηλητηριώδης*) στη γεν. πληθ. τονίζονται στη λήγουσα (*στοιχειωδών, δηλητηριωδών*) (δ) Τα επίθ. σε -ήθης (*συνήθης*) και τα λοιπά επίθ. σε -ης (*επιμήκης, αυτάρκης*) πλην των επιθ. σε -ώδης, στο ουδ. ενικού αναβιβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα (*το σύνηθ**ες**, το επίμηκ**ες**, το αύταρκ**ες***, αλλά το *στοιχει**ώδες***) (ε) Τα επίθετα σε -ής, -ής, -ές και τα σε -ώδης σχηματίζουν τα επιρρήματά τους σε **-ώς** (*ασφαλής – ασφαλ**ώς**, στοιχειώδης – στοιχειωδώς*), ενώ τα επίθ. σε -ης, -ης, -ες σχηματίζουν επιρρήματα σε **-ως** (*συνήθης – συνήθ**ως**, πλήρης – πλήρ**ως***) (στ) Στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα αρσενικού γένους αυτής τής κατηγορίας συνηθίζεται ο σχηματισμός γενικής ενικού σε **-η** (π.χ. *τού συγγενή μου* αντί *τού συγγενούς μου*). Η τάση για σχηματισμό τέτοιας γενικής εμφανίζεται συχνά και όταν το επίθετο δεν είναι ουσιαστικοποιημένο (π.χ. *ενός στοιχειώδη τρόπου* αντί *ενός στοιχειώδους τρόπου*), πράγμα που πρέπει να αποφεύγεται.
Παραδείγματα: (α) **σε -ής**: *ακραιφνής, αμαθής, ανεπαρκής, απαθής, απρεπής, ασαφής, ασθενής, διαρκής, διεθνής, δυσχερής, εγκρατής, ειλικρινής, ελλιπής, επαρκής, επιεικής, επιμελής, ευκρινής, ευφυής, ευχερής, ηττοπαθής, ιδιοτελής, κοινωφελής, λαοφιλής, μακροσκελής, ολοσχερής, οξυδερκής, πολυμελής, πολυπληθής, πολυτελής, προσεχής, πρωτοφανής, συνεπής, συνεχής, χονδροειδής, ωοειδής* κ.ά. (β) **σε -ώδης**: *αιματώδης, αμμώδης, βραχώδης, δασώδης, δηλητηριώδης, θορυβώδης, ιδεώδης, ιλιγγιώδης, μανιώδης, μεγαλειώδης, μυστηριώδης, ουσιώδης, παιδαριώδης, περιπετειώδης, στοιχειώδης* κ.ά. (γ) **διάφορα σε -ης**: *αήθης, ασυνήθης, κακοήθης, καλοήθης, συνήθης, επιμήκης, ουρανομήκης, κλινήρης, μονήρης, πλήρης, αυτάρκης, ισομεγέθης, υπερμεγέθης, φιλαλήθης* κ.ά.
Στη Ν. Ελληνική παρατηρείται μια τάση (που ξεκίνησε από την παλαιότερη δημοτική) να αποφεύγονται τα (τριτόκλιτα) επίθετα σε -ης, -ης, -ες (*αηδής, συμπαθής, αντιπαθής, διεθνής, διαφανής, μεγαλοπρεπής, συνήθης* κ.τ.ό.) και να χρησιμοποιούνται στη θέση τους (δευτερόκλιτα) επίθετα σε -ος, -η, -ο είτε από παράγωγα αντίστοιχων ρημάτων (*αηδιαστικός < αηδιάζω, συμπαθητικός < συμπαθώ, άπρεπος < πρέπει, άτυχος < τυχαίνω, αντιπαθητικός < αντιπαθώ, συνηθισμένος < συνηθίζω*) είτε με απλό μορφολογικό μεταπλασμό από -ης... σε -ος...: *διεθνής > διεθνικός*. Η τάση αυτή δεν επικράτησε πάντοτε (το *διεθνικός* δεν αντικατέστησε το *διεθνής*), αλλά πέτυχε να δημιουργήσει υφολογικές ποικιλίες: *απρεπής – άπρεπος, ατυχής – άτυχος* κ.ο.κ.

Ησαΐας (ο) προφήτης, που προφήτευσε την έλευση τού Μεσσία, συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.· ΦΡ. (καθημ.) ***χορεύω τον χορό τού Ησαΐα*** παντρεύομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yešaeyáh, συντετμημένος τ. τού ονόματος Yešaeyáhu «σωτηρία τού Γιαχ (τού Θεού)»].
Η.Σ.Α.Π. (οι) Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθήνας-Πειραιά.
Ησίοδος (ο) {Ησιόδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (8ος αι. π.Χ.) από τη Βοιωτία· σημαντικότερα έργα του το αφηγηματικό ποίημα *Έργα και Ημέραι* και το έπος *Θεογονία*. — **ησιόδειος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡσίοδος* < *ἡσι-* (< ρ. *ἵημι* «ρίχνω, εκτοξεύω», βλ. κ. *αφήνω*) + *-οδος* < **Fοδή* «φωνή, ωδή» (βλ. κ. *άδω*)].
-ήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *-ίσιος*) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν την καταγωγή, την προέλευση αυτού που δηλώνει το θέμα: *βουν-ήσιος, κατσικ-ήσιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουνό, αετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα (*ἡμερ-ήσιος, Ἰθακ-ήσιος*), που επεκτάθηκε στη Ν. Ελληνική με τη συνδρομή τού λατινογενούς -ēsis < -ensis (κυρ. για παράγωγα τοπωνυμίων)].

-ήσιος ή -ίσιος; Η κατάλ. **-ήσιος** θεωρείται ότι προήλθε είτε από την αρχ. ελληνική *-ήσιος* (*ετήσιος, ημερήσιος, Ιθακήσιος, Μιλήσιος* κ.ά.) με συνίζηση (συμπροφορά τού *-ιος* σε μία συλλαβή) είτε από τη λατ. -esis < -ensis είτε και από τις δύο. Στην α' περίπτωση η κατάληξη πρέπει να γράφεται με *-η-* (*-ήσιος*)· στη β' περίπτωση πρέπει να γράφεται με *-ι-* (*-ίσιος*), αφού η λατ. κατάληξη ē- δεν δεσμεύει την ελληνική απόδοση· στη γ' περίπτωση ορισμένα παράγωγα πρέπει να γράφονται με *-ι-* (*-ίσιος*) και άλλα με *-η-* (*-ήσιος*). Η α' άποψη έχει υποστηριχθεί από τον Γ. Χατζιδάκι· η β' (από τη Λατινική) από τον Ν. Ανδριώτη, μολονότι –ίσως λόγω τής μεσαιωνικής ορθογραφίας της σε -ήσιος– υποστηρίζει τη γραφή σε -ήσιος· η γ' άποψη (με διαφορετικό σκεπτικό) υποστηρίζεται από τους Μ. Τριανταφυλλίδη και Α. Τσοπανάκη. Κατά τη γνώμη μας –και για διευκόλυνση τής ορθογραφίας– είναι προτιμότερο να τηρήσουμε έναν μόνο τύπο ορθογραφίας (αντί δύο), που δεν μπορεί να είναι άλλος από το -ήσιος, μια που από κανέναν δεν αμφισβητείται ότι τα *ημερήσιος, ετήσιος, γενετήσιος, παραπλήσιος* κ.ά. και τα πολλά δηλωτικά τόπου καταγωγής (*Ιθακήσιος, Μιλήσιος, Πελοποννήσιος, Δωδεκανήσιος, Επτανήσιος* κ.ά.) υπήρξαν η βάση τού συστήματος. Η Ελληνική (ιδίως των ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων) σχημάτισε αρκετά ονόματα σε -ήσιος (ποικίλης παραγωγικής προελεύσεως): *ακακήσιος (άκακος, ακακία), φιλήσιος-φιλοτήσιος* («προσφιλής»). *Λιμνήσιος, γυμνήσιος, πρυμνήσιος, νυκτερήσιος, πρωρήσιος, θανατήσιος, βροντήσιος, νεοτήσιος, χαρτήσιος, γναφήσιος, επετήσιος, βιοτήσιος* κ.ά. Τα ονόματα αυτά ενισχύθηκαν –δεν δημιουργήθηκαν από λατ. προελεύσεως επίθετα (που και οι Βυζαντινοί έγραφαν με -η-): *φαβρικήσιος* (< fabricensis), *κομμενταρήσιος* (< commentariensis), *καστρήσιος* (< castrensis).
Παραδείγματα παραγώγων σε -ήσιος: *αλογήσιος, αρκουδήσιος, αλεπουδήσιος, αμπελήσιος, αρνήσιος, βουνήσιος, βαρελήσιος, βαπορήσιος, γιδήσιος, γουρουνήσιος, γαϊδουρήσιος, γατήσιος, δαμαλήσιος, ελαφήσιος, θυμαρήσιος, καραβήσιος, καμπήσιος, καλογερήσιος, καλαμποκήσιος, κατσικήσιος, κοτήσιος, κεφαλήσιος, κριθαρήσιος, κουνελήσιος, λιμνήσιος, λεονταρήσιος, μοναστηρήσιος, μαϊμουδήσιος, μουλαρήσιος, μοσχαρήσιος, νταμαρήσιος, πελαγήσιος, περιβολήσιος, παραπανήσιος, παλληκαρήσιος, περιστερήσιος, προβατήσιος, πανηγυρήσιος, παιδιακήσιος, ποταμήσιος, σκυλήσιος, σπιτήσιος, τραγήσιος, τουλουμήσιος, φιδήσιος, χελωνήσιος, φεγγαρήσιος.*

ήσκιος (σχολ. ορθ. *ίσκιος*) (ο) **1.** η σκοτεινή επιφάνεια που δημιουργείται κοντά σε αδιαφανές σώμα, όταν το τελευταίο δέχεται τις ακτίνες τού φωτός, οι οποίες δεν μπορούν να το διαπεράσουν: *παρατηρούσαμε τους ~ μας πάνω στον τοίχο* ΣΥΝ. σκιά **2.** (στο σκοτάδι) μορφή που δεν είναι ευδιάκριτη: *ένας ~ πέρασε μέσα στο σκοτάδι και χάθηκε* ΣΥΝ. σκιά **3.** (συνεκδ.) μέρος στο οποίο δεν χτυπά κατευθείαν ο ήλιος: *καθόμαστε στον ~, για να μη μας κάψει ο ήλιος* ΣΥΝ. σκιά **4.** (μτφ.) ανάμνηση ανθρώπου που έχει φύγει ή πεθάνει **5.** (μτφ.) δημιούργημα τής φαντασίας: *παλεύει με τους ~* ΣΥΝ. φάντασμα, αερικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἥσκιος* < αρχ. *σκιά*, όπου το αρχικό *ἡ-* υπό την επίδραση τού *ἥλιος*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για σύνθ. εκ συναρπαγής από τη συνεκφορά *ἡ σκιά* > *ἡσκιά*, με αλλαγή γένους κατά το *ἥλιος*. Η γρ. με *ι-* (*ίσκιος*) είναι εσφαλμ., μη έχοντας ετυμολογική στήριξη].
ήσκιωμα (το) {ησκιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο τόπος που βρίσκεται στη σκιά.
ησκιώνω ρ. μετβ. {ήσκιω-σα, -μένος} ρίχνω τη σκιά μου: *τα ψηλά δέντρα ήσκιωναν μεγάλο μέρος τού κήπου* ΣΥΝ. σκιάζω.
ήσσων, -ων, -ον κ. **ήττων** {ήσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) μικρότερος, λιγότερος· (συνεκδ.) υποδεέστερος, δευτερεύων: *αυτό το θέμα είναι ήσσονος σημασίας* ΣΥΝ. ελάσσων· ΦΡ. (α) ***αρχή τής ήσσονος προσπαθείας*** η πρακτική τού να καταβάλλει κανείς όσο μικρότερη προσπάθεια γίνεται, προκειμένου να επιτύχει κάτι (β) ***κατά το μάλλον ή ήττον*** βλ. λ. *μάλλον* (γ) ***ουχ ήττον*** (*οὐχ ἧττον*) εντούτοις, όμως: *η άμυνα κατά των επιδρομέων δεν υπήρξε συστηματικά οργανωμένη· ~ υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥσσων* (αττ. *ἥττων*), συγκρ. βαθμός τού επιρρ. *ἦκα* (με επική ψίλωση), που συνδ. με λατ. sēg-nis «νωθρός, οκνηρός». Βλ. κ. *ήκιστα, ήττα*. Η *αρχή τής ήσσονος προσπαθείας* μεταφράζει το γαλλ. la loi du moindre effort].
ησυχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ησύχασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πάψει να ανησυχεί, οδηγώ ή επαναφέρω (κάποιον) σε κατάσταση ηρεμίας: *με ησύχασαν αυτά που μου είπες* ΣΥΝ. καθησυχάζω, ηρεμώ, καταπραΰνω, καλμάρω, κατευνάζω, γαληνεύω ΑΝΤ. αναστατώνω, ανησυχώ, ερεθίζω, ταράζω **2.** (ειδικότ.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να θορυβεί: *με πολύ κόπο ησύχασε τη μικρή που έκλαιγε* || *αν δεν ησυχάσετε τους ζωηρούς μαθητές, θα έχετε πρόβλημα στην τάξη* ♦ (αμετβ.) **3.** φθάνω σε κατάσταση ηρεμίας, παύω να είμαι σε ένταση, σε ταραχή: *δεν ησυχάζω, αν δεν μου τηλεφωνήσουν ότι έφτασαν καλά* || *η θάλασσα ησύχασε ξαφνικά* ΣΥΝ. ηρεμώ, γαληνεύω **4.** (ειδικότ.) παύω να θορυβώ: *Ησυχάστε! Τι φασαρία είναι αυτή;* ΣΥΝ. παύω, ηρεμώ, σιωπώ ΑΝΤ. θορυβώ **5.** παύω να ενοχλούμαι: *πότε θα ησυχάσουμε από τις απροειδοποίητες επισκέψεις του;* || *φύγε να ησυχάσουμε!* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι **6.** παύω να έχω ασχολίες, δραστηριότητες, να βρίσκομαι σε κίνηση· συνήθ. με άρνηση: *Δεν ησυχάζει λεπτό! Όλη μέρα τρέχει δεξιά και αριστερά!* || *αυτό το παιδί δεν μ' αφήνει να ησυχάσω!* ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι **7.** (σπάν.) ξαπλώνω και κοιμάμαι, αναπαύομαι: *το μεσημέρι ησυχάζει μια-δυο ωρίτσες* ● **8.** ζω μοναστική ζωή, είμαι ησυχαστής ΣΥΝ. μονάζω.
ησυχασμός (ο) [1861] **1.** (λαϊκ.) το να ησυχάζει κανείς, η ησυχία **2.** ΘΡΗΣΚ. τρόπος ζωής των ασκητών κυρ. τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που χαρακτηρίζεται από την αδιάλειπτη προσευχή και την τάση προς πλήρη απαλλαγή από τα ανθρώπινα πάθη **3.** (ειδικότ.) τάση που εμφανίστηκε στο Άγιον Όρος κατά τον 14ο αι. και σύμφωνα με την οποία οι μοναχοί μέσω τής συνεχούς προσευχής και σε κατάσταση απόλυτης ησυχίας μπορούσαν να προσεγγίσουν συνειδητά το θείο και να αποκτήσουν θεοπτία, δηλ. νοερή θέα τού ακτίστου θείου φωτός. — **ησυχαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hesychasm].

ησυχαστήριο (το) [μεσν.] {ησυχαστηρί-ου | -ων} **1.** μέρος στο οποίο απομονώνεται ο μοναχός ησυχαστής ΣΥΝ. ερημητήριο, ασκητήριο. ασκηταρειό **2.** (γενικότ.) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να απομονωθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ησυχαστής (ο) ▸ ησυχασμός

ησυχαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ησυχασμό **2.** ΙΣΤ.-ΕΚΚΛΗΣ. ***ησυχαστική έριδα*** οι θεολογικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στο Βυζάντιο τον 14ο αι., όταν αμφισβητήθηκε η πρακτική τού ησυχασμού (βλ.λ.).

ησυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ταραχής. αναστατώσεων, εντάσεων ΣΥΝ. ηρεμία. αταραξία. γαλήνη· ΦΡ. ***ησυχία, τάξις και ασφάλεια*** (από προπαγανδιστικό σύνθημα τής απριλιανής δικτατορίας) (i) η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει καμιά δραστηριότητα και κοινωνική διεκδίκηση, συνήθ. εξαιτίας τής επιβολής απολυταρχικής διακυβέρνησης (ii) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει τίποτε άξιο λόγου: *–Τρέχει τίποτα; –Μπα, ~!* **2.** το να είναι κανείς ήσυχος, ήρεμος· κυρ. σε φράσεις όπως: *~ δεν έχει αυτό το παιδί!* || *Μη με ανακατεύετε σε τέτοιες ιστορίες! Εγώ θέλω την ~ μου!* **3.** η έλλειψη θορύβων: *προηγουμένως άκουγα ομιλίες. αλλά εδώ και δύο ώρες βασιλεύει απόλυτη ~* || *κάντε ~!* || (ως προσταγή) *~! Θέλω να κοιμηθώ!* || *περίεργη / ύποπτη ~* ΣΥΝ. σιωπή. σιγή, γαλήνη ΑΝΤ. φασαρία. ταραχή **4.** ΝΟΜ. ***διατάραξη κοινής ησυχίας*** πταίσμα κατά το οποίο ο δράστης διαταράσσει δημόσια τις ασχολίες ή τη νυχτερινή ησυχία των κατοίκων κυρ. με υπερβολικούς θορύβους **5.** ΘΕΟΛ. η υλική και πνευματική εγκράτεια (νήψη) που βοηθούν στην κατάνυξη και την εσωτερική γαλήνη τής ψυχής· βασική επιδίωξη τού ησυχασμού (βλ.λ.).

Ησύχιος (ο) {Ησυχίου} **1.** Έλληνας γραμματικός από την Αλεξάνδρεια (5ος αι. μ.Χ.). από τους σημαντικότερους λεξικογράφους· το λεξικό του εκτός από πλήθος λέξεων περιέχει ερμηνεία δύσκολων χωρίων, παροιμιών και διαλεκτικών λέξεων που δεν έχουν παραδοθεί από κείμενα **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡσύχιος* < αρχ. επίθ. *ἡσύχιος* < *ἥσυχος*].

ήσυχος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας, γαλήνης: *~ θάλασσα* ΣΥΝ. ήρεμος. γαλήνιος, ατάραχος ΑΝΤ. ανήσυχος, ταραγμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θορύβου. που δεν θορυβεί: *~ βραδιά / δάσος / βήματα / δωμάτιο* ΣΥΝ. σιωπηλός. αθόρυβος. σιγαλός ΑΝΤ. θορυβώδης **3.** (α) αυτός που σιωπά. που δεν μιλά: *το παιδί καθόταν ~ κι έπαιζε* ΣΥΝ. σιωπηλός ΑΝΤ. θορυβώδης, ομιλητικός (β) (συνεκδ.) αυτός που δεν ενοχλεί: *καθόταν ~ στη γωνιά του και δεν πείραζε κανέναν* ΑΝΤ. ενοχλητικός, φασαριόζος **4.** αυτός που είναι απερίσπαστος από έγνοιες: *Μείνε ήσυχος. Θα φροντίσω την υπόθεσή σου* || *άσε με ήσυχο να δουλέψω!* || *Δεν ανακατεύομαι σε τέτοιες δουλειές. Εγώ θέλω να έχω το κεφάλι μου ~* || *~ γεράματα / συνείδηση* (χωρίς ενοχές) ΣΥΝ. αμέριμνος. ανενόχλητος, ατάραχος, ξένοιαστος ΑΝΤ. προβληματισμένος **5.** (α) αυτός που δεν έχει απότομες ή βίαιες αντιδράσεις, που δεν παραφέρεται: *είναι ~ ανθρωπάκι* || *~ χαρακτήρας* ΑΝΤ. απότομος. βίαιος (β) (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα και ευγένεια: *~ κουβεντούλα / τρόποι* ΣΥΝ. ήρεμος. ήπιος **6.** αυτός που δεν παρουσιάζει μεταβολές. αναστατώσεις ή ενοχλήσεις: *κάνει ~ ζωή* || *περάσαμε μια ~ χρονιά* ΑΝΤ. ανήσυχος. **ήσυχα / ησύχως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥσυχος*, αγν. ετύμου].

ήτα (το) {άκλ.} Η. η· το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦτα* < σημιτ. hēth «φράκτης, περίβολος»].

ητακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** (σύμφωνα με την ερασμική προφορά) η προφορά τού γράμματος ε (έψιλον) από τους αρχαίους Έλληνες ως ε μακρού ΑΝΤ. ιωτακισμός **2.** (γενικότ.) η προφορά που επιχειρεί να ανασυνθέσει επιστημονικά τον τρόπο με τον οποίο προφερόταν η Ελληνική στους κλασικούς χρόνους· η προφορά αυτή συγκλίνει, χωρίς να ταυτίζεται, με την ερασμική προφορά ΑΝΤ ιωτακισμός. — **ητακιστής** (ο) [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Etazisinus].

ήτις αντων. → όστις

ήτοι μόριο (αρχαιοπρ.) δηλαδή: *κατά την οριζόμενη εκ τού νόμου προθεσμία, ~ μετά παρέλευση πέντε ημερών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*, *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἤ τοι* < *ἤ* «πράγματι, αληθώς» (αγν. ετύμου, βλ. κ. *ήδη*) + *-τοι*, άτονος τ. δοτ. τού β' προσώπου (σύ. δωρ. *τύ*), που χρησιμοποιήθηκε στην αττ. διάλεκτο ως επίθημα, πβ. *μέν-τοι*. *καί-τοι*].

ήττα (η) {ηττών} η αρνητική έκβαση σε αγώνα, μάχη, σύγκρουση. αλλά και σε κάθε είδους ανταγωνισμό ή συναγωνισμό. η αποτυχία στην επίτευξη στόχου: *το στράτευμα υπέστη συντριπτική ~* || *εκλογική / σοβαρή / απροσδόκητη / βαριά / διπλωματική / οδυνηρή / προσωπική ~* || *παραδέχομαι / διαπιστώνω την ~ μου* ΣΥΝ. αποτυχία ΑΝΤ. νίκη, επιτυχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*, *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧττα* < *ἡττῶμαι* (υποχωρητ.)].

ηττοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} η εκ των προτέρων πεποίθηση κάποιου για αρνητική εξέλιξη: *η ~ του δεν τον αφήνει να προχωρήσει στην επαγγελματική του σταδιοδρομία* || *πνεύμα / κλίμα ηττοπάθειας* || *καταλαμβάνομαι από ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. défaitisme].

ηττοπαθής, -ής, -ές αυτός που διακατέχεται από τον φόβο τής ήττας, που δεν πιστεύει ότι μπορεί να πετύχει κάτι: *~ στάση / άνθρωπος / χαρακτήρας*. — **ηττοπαθώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*. *-ης*. *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. défaitiste].

ηττώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ηττάσαι... | ηττή-θηκα. -μένος} υφίσταμαι ήττα. αποτυγχάνω (στην προσπάθειά μου. στον αγώνα μου. σε σύγκρουση): *η εθνική μας ομάδα ηττήθηκε από την αντίστοιχη αγγλική* || *~ ολοσχερώς / άδοξα / κατά κράτος* (εντελώς) ΣΥΝ. νικιέμαι, χάνω ΑΝΤ. νικώ. κερδίζω· ΦΡ. ***ουαί τοις ηττημένοις*** βλ. λ. *ουαί*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡττῶμαι (-άο-)* < *ἥττων* «λιγότερος. κατώτερος» (βλ. λ. *ἥσσων*). κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *νικῶμαι*].

ήττων, -ων. -ον ▸ ήσσων

ηφαίστειο (το) [1812] {ηφαιστεί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΛ. άνοιγμα ή ρήγμα στον φλοιό τής Γης (και άλλων πλανητών). από το οποίο αναβλύζουν κατά καιρούς λειωμένα ή καυτά πετρώματα και ατμός: *έκρηξη / λάβα / κρατήρας ηφαιστείου* || *ενεργό / σβησμένο / εν δράσει / εν ηρεμία ~* (βλ. λ. *ηρεμία*) **2.** (συνεκδ.) το βουνό ή ο λόφος που βρίσκεται γύρω από το παραπάνω άνοιγμα ή ρήγμα και αποτελείται κυρ. από στερεοποιημένο υλικό από τα βάθη τής γης, π.χ. ο Βεζούβιος και η Αίτνα **3.** (μτφ.) τόπος ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχές, συγκρούσεις: *το ~ των Βαλκανίων.* — **ηφαιστειακός,** -ή. -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. < *Ηφαιστος*, θεός τής φωτιάς. Η λ. απέκτησε τη σημ. αυτή ως απόδ. λατινογενών ξέν. όρων, πβ. γαλλ. vulcan < λατ. Vulcanus. επίθ. τού Ηφαίστου. που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για την ονομασία τού νησιού όπου βρίσκεται το ηφαίστειο Αίτνα. το οποίο θεωρείται ως το «εργαστήριο τού Ηφαίστου»].

ηφαιστειογενής, -ής. -ές [1867] {ηφαιστειογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται ή σχηματίστηκε από ηφαίστειο, από τα καυτά υλικά που αναβλύζουν από αυτό: *~ εδάφη / πετρώματα / νησιά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*. *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. volcanique].

ηφαιστειολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ηφαιστείων και των συναφών φαινομένων. — **ηφαιστειολόγος** (ο/η) [1877].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vulcanologie (νόθο σύνθ.)].

ηφαιστειότητα (η) [1883] {χωρ. πληθ.} η ηφαιστειακή δράση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volcanisme].

ηφαιστειώδης, -ης, -ες [1861] {ηφαιστειώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} **1.** αυτός που θυμίζει ηφαίστειο **2.** (μτφ.) εκρηκτικός: *~ ιδιοσυγκρασία.*

Ηφαιστίων (ο) {Ηφαιστίων-ος. -α} **1.** παιδικός φίλος τού Μ. Αλεξάνδρου. που τον ακολούθησε ως στρατιωτικός αρχηγός στην εκστρατεία τής Μ. Ασίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Ηφαιστίωνας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡφαιστίων, -ωνος* < αρχ. *Ἥφαιστος* (βλ.λ.)].

Ήφαιστος (ο) {-ου κ. -αίστου} ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, σύζυγος τής Αφροδίτης, ο οποίος λατρευόταν ως κύριος τής φωτιάς και τής μεταλλουργίας και προστάτης των τεχνιτών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἥφαιστος*. προελλην. θεωνύμιο, αγν. ετύμου].

ηχαγωγός, -ός. -ό [1888] ΦΥΣ. αυτός που χρησιμεύει για τη μετάδοση τού ήχου: *~ σωλήνας*.
[ΕΤΥΜ. < *ηχ(ο)- + αγωγός* (< *άγω*)].

ηχείο (το) **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για την ενίσχυση ή τη μετάδοση τού ήχου **2.** το κοίλωμα των έγχορδων μουσικών οργάνων, όπου παράγεται ο μουσικός ήχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἠχεῖον* «κύμβαλο, τύμπανο» < αρχ. *ἦχος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. (sound-box) resonator].

ηχηρός, -ή. -ό [1871] **1.** αυτός που παράγει έντονο ήχο: *~ χειροκρότημα / κουδούνι / φωνές / χαστούκι / γέλιο / φιλί* ΣΥΝ. δυνατός. έντονος, βροντερός ΑΝΤ. αθόρυβος, σιγανός **2.** (συνεκδ.) αυτός που προσελκύει την προσοχή. που προκαλεί εντύπωση: *δεν χρειαζόμαστε ~ ονόματα. αλλά γνώστες τού αντικειμένου, έστω κι αν δεν είναι γνωστοί* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***ηχηρό σύμφωνο*** κάθε σύμφωνο που παράγεται, όταν πάλλονται οι φωνητικές χορδές: *τα ~ σύμφωνα τής Ν. Ελληνικής είναι τα μπ. ντ, γκ (γγ), β. δ. γ. μ. ν. λ. ρ. ζ* ΑΝΤ. άηχος. — **ηχηρότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sonore].

ηχηροποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός άηχου συμφώνου στο αντίστοιχο ηχηρό: *η ~ τού «σ» σε «ζ».* — **ηχηροποιούμαι** ρ. [1891] {-είται...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonorisation].

ηχητικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παράγει ή αναπαράγει ήχο. αυτός που σχετίζεται με τον ήχο: *~ παρεμβολή / διαβαθμίσεις / απόχρωση / κύματα / ποιότητα* **2.** ΦΥΣ. ***ηχητική*** (η) ο κλάδος τής ακουστικής και τής μηχανικής των ρευστών, που ασχολείται με τη μελέτη τής ταχύτητας και τού ήχου και με τα συναφή φαινόμενα. - **ηχητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ηχητικότητα (η) το γνώρισμα μουσικού οργάνου που αποδίδει το πόσο ικανοποιητικά (από την άποψη τής έντασης. τής καθαρότητας τού ήχου κ.λπ.) ακούγεται το όργανο αυτό σε κάθε περιοχή τής έκτασής του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonorité].

ήχθην ρ. ▸ άγω

ηχοαίσθημα (το) {ηχοαισθήματος | χωρ. πληθ.} η αίσθηση τού ήχου, η ιδιότητα τού ήχου να γίνεται αντιληπτός μέσω τής ακοής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. audibility].

ηχοαπορροφητικός, -ή. -ό αυτός που απορροφά τους ήχους: *~ οδόστρωμα.*

ηχοβολίδα (η) η συσκευή που. με τη χρήση ηχητικών κυμάτων, προσδιορίζει το βάθος τού ωκεανού ή την ύπαρξη σώματος ή εμποδίου μέσα στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. echo sounder].

ηχοβολισμός (ο) η μέτρηση τού βάθους τής θάλασσας ή η εξακρίβωση τής ύπαρξης αντικειμένου ή εμποδίου μέσα σε αυτήν με την εκπομπή ηχητικών κυμάτων, που ανακλώνται στην επιφάνεια τού βυθού και επιστρέφουν στη συσκευή (ηχοβολίδα). Επίσης **ηχοβόλιση** (η). — **ηχοβολιστικός,** -ή. -ό. **ηχοβολίζω** ρ.

ηχοβολιστικό (το) ΝΑΥΤ. συσκευή η οποία μετράει το βάθος τής θάλασσας με τη βοήθεια υπερήχων.

ηχογράφος (ο) η συσκευή με την οποία καταγράφεται ο ήχος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound recorder].

ηχογραφώ ρ. μετβ. {ηχογραφείς... | ηχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω (ήχο) σε ειδικό υλικό, με τρόπο ώστε να διατηρηθεί και να μπορεί να αναπαράγεται με τα κατάλληλα μέσα: *ηχογράφησαν πρώτα τα όργανα και μετά τη φωνή* || ~ *ψηφιακά / πιστά / επιτυχημένα.* — **ηχογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. record].

ηχοεντοπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. μέθοδος εντοπισμού αντικειμένων με προσδιορισμό τού χρόνου που χρειάζεται η ηχώ για να επιστρέψει στο σημείο εκπομπής τού ήχου, καθώς και τής κατεύθυνσης από την οποία αυτή επιστρέφει, λ.χ. από ένα ραντάρ ή ανιχνευτή υποθαλάσσιων αντικειμένων **2.** ΒΙΟΛ. μηχανισμός ανίχνευσης αντικειμένων που ενεργοποιούν δελφίνια, νυχτερίδες και άλλα ζώα εκπέμποντας υψηλής συχνότητας ήχους οι οποίοι ανακλώνται στο αντικείμενο και επιστρέφουν πίσω στα αφτιά ή σε άλλα ακουστικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ο βιολογικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. echo-location (νόθο σύνθ.), ενώ ο φυσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. sonar (βλ. κ. *σόναρ*)].

ηχοκαρδιογράφημα (το) {ηχοκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η διάγνωση για την κατάσταση τής καρδιάς, που γίνεται με τη βοήθεια υπερήχων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échocardiogramme].

ηχοκαταστολή (η) η παύση ή η απομάκρυνση τού θορύβου που προέρχεται από ηχητικό σύστημα ΣΥΝ. αποθορυβοποίηση.

ηχοκινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική και αυτόματη μίμηση κινήσεων, που ο ασθενής είδε άλλους να εκτελούν ή εκτέλεσε ο ίδιος μία φορά ΣΥΝ. ηχοπραξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échokinésie].

ηχολαλία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση για μηχανική επανάληψη λέξεων και φράσεων που ο ασθενής άκουσε άλλους να προφέρουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echolalia].

ηχολήπτης (ο) {ηχοληπτών}, **ηχολήπτρια** (η) {ηχοληπτριών} τεχνικός που είναι υπεύθυνος για την εγγραφή τού ήχου κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής εκπομπής, ταινίας κ.λπ.

ηχοληψία (η) {ηχοληψιών} η τεχνική διαδικασία για την εγγραφή ήχου σε ειδικό υλικό, ιδ. για κινηματογραφική ή τηλεοπτική χρήση. — **ηχοληπτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *ήχος* + *-ληψία* < *λήψη*. μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tonaufnahme].

ηχολογώ ρ. αμετβ. [1871] {ηχολογείς... | ηχολόγ-ησα} δημιουργώ ήχο, αχολογώ (βλ.λ.).

ηχομετρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος μέτρησης τού ήχου **2.** η μελέτη τού ήχου ως προς τη διάρκεια, την ένταση, το ύψος ή την προέλευση με τη βοήθεια ειδικού μηχανήματος. — **ηχομετρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonométrie (νόθο σύνθ.)].

ηχόμετρο (το) [1861] {ηχομέτρ-ου | -ων} το ειδικό όργανο με το οποίο υπολογίζεται η ένταση, το ύψος και η διάρκεια τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonomètre (νόθο σύνθ.)].

ηχομιμητικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που μιμείται φυσικό ήχο: ~ *λέξη* ΣΥΝ. ηχοποίητος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ηχομιμητική*** (η) η διαδικασία κατά την οποία σχηματίζονται λέξεις που ακουστικά θυμίζουν φυσικούς ήχους και παρουσιάζουν αιτιολογική σχέση μεταξύ σημασίας και μορφής ΣΥΝ. ονοματοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. lautnachahmend].

ηχομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απομόνωση και η προστασία ενός χώρου από τους εξωτερικούς θορύβους: *σε όλα τα στούντιο ηχογραφήσεων είναι απαραίτητη η* ~ **2.** (συνεκδ.) το υλικό με το οποίο ηχομονώνεται ένας χώρος και γενικότ. ο τρόπος με τον οποίο ενισχύεται η κατασκευή κτηρίου γι' αυτό τον λόγο: *το διαμέρισμα δεν έχει καλή* ~ || *δεν έχουν βάλει την* ~ *ακόμα.* — **ηχομονωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound-isolation].

ηχοπέτασμα (το) {ηχοπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} φράγμα, φυσικό (π.χ. από χώμα, δενδροστοιχία) ή τεχνητό (π.χ. πανό από ηχομονωτικό υλικό), που εμποδίζει τη μετάδοση τού ήχου.

ηχοποίητος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παράγεται κατά την προσπάθεια των ομιλητών μιας γλώσσας να μιμηθούν φωνητικά φυσικό ήχο: *η λέξη «νιαούρισμα» είναι* ~ (από το «νιάου», που αποτελεί φωνητική απόδοση τής φωνής τής γάτας).
[ΕΤΥΜ. < *ηχο-* + *-ποίητος* (< *ποιώ*), κατά το *χειρο-ποίητος*].

ηχοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ηχοκινησία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echopraxia].

ηχορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μορφή υποβάθμισης τού περιβάλλοντος και τής ποιότητας ζωής, που οφείλεται στους υπερβολικούς σε αριθμό και ένταση θορύβους: *την ~ στην πόλη την προκαλούν τα αυτοκίνητα, τα κομπρεσέρ κ.ά.* || *στην ~ αποδίδουν πολλοί τη νευρικότητα των ανθρώπων τής πόλης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των θορύβων που υποβαθμίζουν το περιβάλλον ή προκαλούν ενόχληση σε όποιον τους ακούει: (σκωπτ.) *αυτό δεν είναι τραγούδι, είναι σκέτη* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sound pollution].

ήχος (ο) **1.** οτιδήποτε γίνεται ή μπορεί να γίνει αντιληπτό με τη βοήθεια τής ακοής: *ανεπαίσθητος / δυνατός / ρυθμικός / υπόκωφος / πένθιμος / μελωδικός / ευχάριστος* ~ || *ο ~ τής φωνής / τής θάλασσας / τής καμπάνας* || *το φράγμα τού ήχου* (βλ. λ. *φράγμα*) **2.** (εκφραστ.) χαρακτηριστικό άκουσμα: *ήχοι από την Αφρική* (μουσική ή ομιλία) **3.** (για ηλεκτρονική συσκευή) η ένταση τού ήχου: *χαμηλώνω / δυναμώνω τον ~ τού ραδιοφώνου / τής τηλεόρασης* **4.** ΜΟΥΣ. καθένας από τους οκτώ τρόπους τής βυζαντινής μουσικής: ~ *πλάγιος.* Επίσης (λαϊκ.) **αχός** (σημ. 1) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦχος*, παράλλ. τ. τού αρχαιότερου ουσ. *ἠχή* (ήδη ομηρικού) < **Fᾱχά*, που απαντά αναδιπλασιασμένο στο ρ. *ἰάχω* < **Fι-Fάχω* (βλ. λ. *ιαχή*). ΙΙ λ. *ἠχή* συνδ. με λατ. vagio «κλαυθμυρίζω», αρχ. αγγλ. swōgan κ.ά.].

-ηχος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό ήχων ή ψάλλεται κατά συγκεκριμένο αριθμό ήχων: *οκτά-ηχος, οκτώ-ηχος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *οκτώ-ηχος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *ἦχος*].

ηχόχρωμα (το) {ηχοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξεχωριστή ποιότητα τού ήχου, η οποία εξαρτάται από τις μεταβολές τής πίεσης (κυματομορφή) στο ηχητικό κύμα, κατά τρόπο ώστε οι ομαλές διακυμάνσεις της να αντιστοιχούν σε μελωδικούς ήχους και οι απότομες σε σκληρούς ήχους: *το φλάουτο έχει μαλακό ~, ενώ το τύμπανο σκληρό* ΣΥΝ. χροιά.

ηχώ (η) {ηχούς | χωρ. πληθ.} **1.** η επανάληψη τού ήχου λόγω ανακλάσεως των ηχητικών κυμάτων σε μακρινό εμπόδιο, με αποτέλεσμα να φτάνουν στα αφτιά μας πιο αργά από τα κανονικά ηχητικά κύματα (που εκπέμπονται κατευθείαν): *η ~ τής φωνής του αντήχησε στη σπηλιά* ΣΥΝ. αντίλαλος, αντήχηση, αντιβούισμα **2.** (μτφ.) αυτός που απλώς αναπαράγει λόγους και ιδέες άλλου, χωρίς να αλλοιώνει ή να τροποποιεί όσα μεταφέρει: *η εφημερίδα έχει μεταβληθεί σε ~ τής κυβερνητικής πολιτικής* (υποστηρίζει άκριτα την κυβερνητική πολιτική) ΣΥΝ. φερέφωνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἠχή*, βλ. κ. *ἦχος*].

ηχώ ρ. αμετβ. {ηχείς... | ήχησα} **1.** βγάζω ήχο: *οι καμπάνες ηχούν* **2.** γίνομαι αντιληπτός, ακούγομαι (συνήθ. δίνοντας συγκεκριμένη εντύπωση): *τα λόγια του ήχησαν παράξενα στ' αφτιά μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠχῶ (-έω)* < *ἠχή* (βλ. λ. *ἦχος*)].

ηωζωικός, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη περίοδο εμφάνισης ζωικών όντων στη Γη: ~ *αιώνας / όντα.*
[ΕΤΥΜ. < *ηω-* (< *ηώς* «αυγή», βλ.λ.) + *ζωικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eozoic].

Ηώκαινο (το) [1873] {Ηωκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 54 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 16 εκατομμύρια χρόνια.
[ΕΤΥΜ. < *ηω-* (< *ηώς* «αυγή») + *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eocene].

Ηώς (η) [αρχ.] {Ηούς} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Υπερίονος, αδελφή τού Ηλίου και τής Σελήνης, η προσωποποίηση τής αυγής.

ηώς (η) {ηούς, ηώ | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η αυγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ιων. τύπος τής λ. *ἕως* «χάραμα, αυγή», βλ. λ. *εωθινός*].

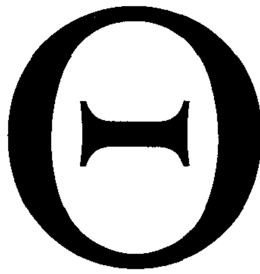

Θ, θ: θήτα, το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Θ αντιπροσώπευε στην Αρχαία Ελληνική ένα οδοντικό κλειστό δασύ σύμφωνο (π.χ. *θέμα* = /théma/, από όπου λατ. thema, γαλλ. thème, αγγλ. theme κ.λπ.), ενώ από πολύ νωρίς με απώλεια τής δασύτητάς του άρχισε να προσλαμβάνει τη φωνητική αξία οδοντικού διαρκούς συμφώνου, όπως προφέρεται και σήμερα (πβ. *θέμα* = /θéma/). Η δήλωση τής δασύτητας στο φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας ήταν πολύ σημαντική, τόσο που προσδιόρισε την ονομασία όλων των κλειστών συμφώνων τής Ελληνικής (δασέα σύμφωνα: *χ, φ, θ* – μη δασέα ή ψιλά: *κ, π, τ* – μέσα σύμφωνα, τα μεταξύ δασέων και μη δασέων ευρισκόμενα: *γ, β, δ*). Ήταν τόσο σημαντική, που το ελληνικό αλφάβητο, το οποίο αρχικά διέθετε μόνο το Θ (th), ενώ τα άλλα δύο δασέα σύμφωνα τα δήλωνε ως ΠΗ (Π με το δασύ Η) και ΚΗ (Κ με το δασύ Η), δημιούργησε δύο νέα γράμματα, το Φ (= ph) και το Χ (= kh), για να δηλώσει μονογραμματικά (όπως το Θ) και τα δύο άλλα δασέα. Τη δασύτητα τής αρχαίας προφοράς τού Θ βρίσκουμε και στις (αρχαίες) λέξεις που έχουν περάσει σε ξένες γλώσσες ως δάνεια από την Ελληνική, πβ. λ.χ. αγγλ. **th**eatre, ethnic, **th**erapy, **th**eology, **th**eory, **th**ermometer, athletic, atheism κ.λπ. Οι ειδικοί μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν το ελληνικό γράμμα *θήτα* στο αντίστοιχο βορειοσημιτικό γράμμα ṭēth (εμφατικό οδοντικό), ενώ το γράμμα *ταυ* το ανάγουν στο (μη εμφατικό οδοντικό) γράμμα tāw τής βορειοσημιτικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Θ, θ θήτα· το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *θήτα, αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

θα μόριο **1.** για τον σχηματισμό των μελλοντικών ρηματικών χρόνων (στιγμιαίου, διαρκείας και συντελεσμένου μέλλοντα): *θα πάω σε μία ώρα στην αγορά || θα πηγαίνω κάθε απόγευμα στην αγορά || όταν επιστρέψεις, θα έχω ήδη πάει στην αγορά* **2.** για τον σχηματισμό των δυνητικών εγκλίσεων, κυρ. στη δήλωση τού μη πραγματικού: *θα πήγαινα στην αγορά, αλλά δεν έχω χρήματα || θα είχα πάει στην αγορά, αν δεν ήμουν κατάκοπος || θα μπορούσατε να μου φέρετε ένα ποτήρι νερό;* **3.** για τη δήλωση τού πιθανού ή τού ενδεχομένου: *δεν μου μιλάει· φαίνεται θα είναι θυμωμένος || θα ήμουν στην αγορά και γι' αυτό δεν με βρήκες* ● **4. θα** (τα) οι υποσχέσεις: *ο λαός κουράστηκε από τα προεκλογικά ~· θέλει έργα*. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **θενά**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θανά* < *θε' να* (με προληπτική αφομοίωση) < *θελ' να* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *-λν-*) < *θέλω νά* < *θέλω ἵνα*, τρόπος περιφραστικής δηλώσεως τού μέλλοντα, που χρησιμοποιήθηκε –ακολουθούμενος από υποτακτική– στους όψιμους μεσν. χρόνους].

θάβω κ. (λόγ.) **θάπτω** κ. (λαϊκ.) **θάφτω** ρ. μετβ. {έθαψα, θάφτηκα (λόγ. ετάφην, -ης, -η..., μτχ. ταφείς, -είσα, -έν), θαμμένος} **1.** τοποθετώ (νεκρό) σε τάφο και τον σκεπάζω με χώμα: *τον έθαψαν στον οικογενειακό τάφο* ΣΥΝ. ενταφιάζω, (μειωτ.) χώνω **2.** τοποθετώ μέσα στη γη και σκεπάζω με χώμα: *έθαψαν τον θησαυρό στη ρίζα τού ελάτου* ΣΥΝ. χώνω ΑΝΤ. ξεθάβω **3.** καταπλακώνω, σκεπάζω παγιδεύοντας, χωρίς να αφήνω δυνατότητα διαφυγής: *εξαιτίας τού σεισμού πολλοί θάφτηκαν στα ερείπια των σπιτιών τους* **4.** σκεπάζω (κάτι) εντελώς, ώστε να μη φαίνεται: *οι σημειώσεις του είχαν θαφτεί κάτω από τον σωρό των βιβλίων και των εγγράφων* **5.** (μτφ.) δεν αφήνω (κάτι) να γίνει γνωστό, να δημοσιοποιηθεί: *προσπάθησαν να θάψουν την υπόθεση δωροδοκίας* ΣΥΝ. κουκουλώνω ΑΝΤ. φανερώνω, φέρνω στο φως **6.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ μεγάλη ζημιά (σε κάποιον/κάτι): *τον έθαψε αυτή η γκάφα παραμονές εκλογών* ΣΥΝ. χαντακώνω **7.** (μτφ.-οικ.) μιλώ άσχημα για κάποιον ΣΥΝ. κακολογώ, κουτσομπολεύω ΑΝΤ. εκθειάζω, επαινώ **8.** (μεσοπαθ. ***θάβομαι***) (μτφ.) μένω στάσιμος, δεν εξελίσσομαι: *θάφτηκε στη θέση τού ταμία τόσα χρόνια χωρίς προαγωγή*. — **θάψιμο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θάπτω* (από τον αόρ. *ἔ-θαψα*, κατά το σχήμα *ἀναψα – ανάβω, ἔκοψα – κόβω* κ.ά.) < **θάφ-τω* (με ανομοίωση τού *-φ*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάφ-ην*) < I.E. *dhmbh- «σκάβω», πβ. αρμ. damb-an «τάφος». Ομόρρ. *τάφ-ος, τάφ-ρ-ος* (βλ.λ.)].

Θαβώρ (το) {άκλ.} όρος τού Ισραήλ (Γαλιλαία), Α. τής Ναζαρέτ, όπου έγινε η Μεταμόρφωση τού Χριστού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. ṭabbūr «ομφαλός», υπονοώντας ότι το όρος κατείχε κεντρική θέση].

θαλαμάρχης (ο/η) [1886] {(θηλ. θαλαμάρχου) | θαλαμαρχών} υπεύθυνος για την τήρηση τής τάξης και τής καθαριότητας σε θάλαμο (κυρ. στρατώνα ή νοσοκομείου).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chef de chambrée].

θαλάμη (η) {θαλαμών} **1.** η τρύπα όπου φωλιάζει υδρόβιο ζώο: *η ~ τού χταποδιού* ● **2.** το κοίλο τμήμα όπλου, στο οποίο τοποθετείται το βλήμα. Επίσης **θαλάμι** (το) [μεσν.] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *θάλαμος* (βλ.λ.)].

θαλαμηγός (η) πολυτελές σκάφος μικρής σχετικά ισχύος και μεγέθους με χαρακτηριστική μυτερή πλώρη, που χρησιμοποιείται κυρ. για ταξίδια αναψυχής ΣΥΝ. γιοτ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θαλαμηγός* (ενν. *ναῦς*) < *θάλαμος* + *-ηγός* < *ἄγω*. Η λ. απαντά στους ελληνιστικούς παπύρους προσδιορίζοντας ένα είδος αιγυπτιακού πλοίου, ενώ η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. yacht (βλ. κ. *γιοτ*)].

θαλαμηπόλος (ο/η) **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τη φροντίδα ενός δωματίου σε ξενώνα / ξενοδοχείο ΣΥΝ. καμαριέρης **2.** πρόσωπο που φροντίζει τις καμπίνες σε επιβατηγά πλοία ΣΥΝ. καμαρότος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλαμος* + *-πόλος* < *πέλω / -ομαι* (βλ. κ. *πόλος*)].

θαλάμι (το) → θαλάμη

θαλαμίσκος (ο) [1851] μικρός κλειστός χώρος, συνήθ. με ένα μόνο άνοιγμα: *~ αεροπλάνου / πλοίου / διαστημοπλοίου* ΣΥΝ. καμπίνα.

θαλαμοειδής, -ής, -ές [1807] {θαλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που θυμίζει θάλαμο ΣΥΝ. θαλαμωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θάλαμος (ο) {θαλάμ-ου | -ων, -ους} **1.** το δωμάτιο: *νυφικός ~* (όπου μένουν οι νεόνυμφοι) || *νεκρικός ~* ΣΥΝ. δωμάτιο, κάμαρα **2.** το δωμάτιο που προορίζεται για διαμονή και ύπνο πολλών ατόμων: *νοσοκομειακός / στρατιωτικός ~* || (συνεκδ.) *όλος ο ~ αναστατώθηκε από τις φωνές του* ΣΥΝ. κοιτώνας **3.** (α) κλειστός εσωτερικός χώρος που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *~ διαστημοπλοίου / ανελκυστήρα / πλοήγησης / δοκιμών* (β) ***θάλαμος αποσυμπίεσης*** βλ. λ. *αποσυμπίεση* (γ) ***ψυκτικός θάλαμος*** ο ειδικός χώρος στον οποίο επικρατεί πολύ χαμηλή θερμοκρασία χάρη στη χρήση ηλεκτρισμού και χρησιμεύει στη συντήρηση των τροφίμων (δ) ***σκοτεινός θάλαμος*** (i) το τμήμα τής φωτογραφικής μηχανής που μοιάζει με μικρό κουτί με μία οπή από την οποία διέρχεται το φως, με αποτέλεσμα να σχηματίζει το ανεστραμμένο είδωλο των αντικειμένων στην εσωτερική πλευρά τού κουτιού απέναντι από την οπή (ii) χώρος που μπορεί να συσκοτιστεί πλήρως, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία φωτογραφιών ή κινηματογραφικής ταινίας μέσα σε αυτόν **4.** (α) αυτόνομο, κλειστό και συνήθ. μικρό κτίσμα ή κατασκευή που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *τηλεφωνικός ~* (β) ***θάλαμος αερίων*** (i) χώρος θανάτωσης με δηλητηριώδη αέρια: *οι ~ τού Άουσβιτς* (ii) (μτφ.) δωμάτιο ή κλειστός χώρος με αποπνικτική ατμόσφαιρα ● **5.** ΑΝΑΤ. (α) καθένας από τους χώρους τού ματιού, που περιέχουν υδατοειδές υγρό και βρίσκονται μεταξύ τού κερατοειδούς χιτώνα και τής ίριδας και μεταξύ τής ίριδας και τού φακού (β) καθένας από τους συμμετρικούς χώρους στον εγκέφαλο που περιέχουν φαιά νευρική ουσία ● **6.** ΒΟΤ. το άκρο τού μίσχου, από όπου φύονται όλα τα μόρια τού άνθους ΣΥΝ. ανθοδόχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *θόλος*, η οποία προσδιόριζε ένα μνημείο στρογγυλού σχήματος. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θάλαμος αερίων* (< γερμ. Gaskammer), *σκοτεινός θάλαμος* (< γαλλ. chambre noire), *θάλαμος οφθαλμού* (< γαλλ. chambre de l'œil), *θάλαμος δοκιμών* (< αγγλ. test chamber) κ.ά.].

θαλαμοφύλακας (ο) [1893] {θαλαμοφυλάκων} ο υπεύθυνος για την ασφάλεια και φύλαξη κοιτώνα στον στρατό ή σε νοσοκομείο.

θαλαμωτός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που θυμίζει θάλαμο: *~ τάφος* ΣΥΝ. θαλαμοειδής **2.** αυτός που απαρτίζεται από θαλάμους: *~ κτήριο*.

θάλασσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άσσης | -ασσών} **1.** η υδάτινη αλμυρή έκταση που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος τής επιφάνειας τής Γης: *ακύμαντη / αγριεμένη / ζεστή / γαλανή / γαλήνια ~ || αθλήματα τής ~ || επίθεση από αέρος και θαλάσσης || η ~ φουρτουνιάζει / φουσκώνει / λυσσομανάει / αγριεύει / γαληνεύει || ταξιδεύω / κολυμπώ / ψαρεύω / αρμενίζω / πέφτω / ανοίγομαι στη ~* · ΦΡ. (α) ***παλεύω με τη θάλασσα*** (i) αγωνίζομαι να κρατηθώ στην επιφάνεια τής θάλασσας: *οι ναυαγοί πάλευαν για ώρες με τη θάλασσα* (ii) δουλεύω, μοχθώ στη θάλασσα (λ.χ. ως ναυτικός) (β) ***έχω φάει τη θάλασσα με το κουτάλι*** έχω μεγάλη πείρα στη θάλασσα, έζησα όλη μου τη ζωή ταξιδεύοντας στη θάλασσα (γ) ***ανοιχτή θάλασσα*** βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) ***κλειστή θάλασσα*** βλ. λ. *κλειστός* (ε) ***νεκρή θάλασσα*** βλ. λ. *νεκρός* (στ) ***οργώνω τις θάλασσες*** ταξιδεύω συνεχώς στη θάλασσα (ζ) ***επτά θάλασσες*** ο Αρκτικός, ο Ανταρκτικός, ο Β. και Ν. Ειρηνικός, ο Β. και Ν. Ατλαντικός και ο Ινδικός Ωκεανός: *πειρατής των επτά θαλασσών* (η) ***τα κάνω θάλασσα*** αποτυγχάνω παταγωδώς, συνήθ. από αδεξιότητα: *πάλι θάλασσα*

τα έκανε: πήγε να με βοηθήσει στο μαγείρεμα και έκαψε το φαγητό ΣΥΝ. τα κάνω μούσκεμα, τα θαλασσώνω. τα κάνω μαντάρα ΑΝΤ. τα καταφέρνω (θ) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** βλ. λ. *γυνή* **2.** (συνεκδ.) έκταση με αλμυρό νερό, μικρότερη από ωκεανό. που περιβάλλεται από στεριά και επικοινωνεί με τον ωκεανό μέσα από στενή δίοδο: *Μεσόγειος / Μαύρη / Ερυθρά / Βόρεια ~* **3.** η επιφάνεια τής θάλασσας: *το χωριό είναι 500 μ. πάνω από τη ~* || *«20.000 λεύγες υπό τη ~»* (μυθιστόρημα τού Ιουλ. Βερν) **4.** περιοχή που βρέχεται από θάλασσα: *κάνω διακοπές στο βουνό και στη ~* || *τώρα με τις ζέστες. πάνε όλοι στη ~* **5.** (συνεκδ.) το αλμυρό νερό: *σκάβοντας βαθιά για το πηγάδι. βρήκε ~* || *ήπιε ~, καθώς πάλευε με τα κύματα* **6.** (συνεκδ.) η αναστατωμένη θάλασσα. η φουρτούνα: *στον γυρισμό βρήκαμε ~ και ταλαιπωρηθήκαμε* || *με πιάνει η θάλασσα* (με πιάνει ναυτία) || *σήμερα έχει ~* (φουρτούνα) ΣΥΝ. θαλασσοταραχή. τρικυμία ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία **7.** (συνεκδ.) μεγάλη λίμνη με αλμυρό νερό: *Κασπία ~.* — (υποκ.) **θαλασσίτσα** (η) κ. **θαλασσάκι** (το). (Βλ. κ. λ. *θάλαττα*).
|ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. συνδ. με τη μακεδονική ιδιωματική λέξη («γλώσσα») *δαλάγχαν* και είναι προελλην. λ. Το Ι.Ε. θέμα *mar- «θάλασσα». από όπου λατ. mare. γαλλ. mer, ιρλ. muir, γερμ. Meer κ.ά.. δεν απαντά στην Ελληνική, όπου αντιθέτως χρησιμοποιείται με γενική σημ. η λ. *θάλασσα* και οι ποιητικές λ. *άλς*, *πόντος* και *πέλαγος* (βλ.λ.)|.

θάλασσα: συνώνυμα. Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην Ελληνική. για να δηλώσει το υγρό στοιχείο σε αντίθεση με το στερεό (στεριά, ξηρά). είναι η **θάλασσα**. Πρόκειται για λέξη πανάρχαιη. πιθανότατα προελληνική, αφού δεν απαντά σε άλλη συγγενή (ινδοευρωπαϊκή) γλώσσα. Η λ. δηλώνει συνήθως μεγάλη υδάτινη επιφάνεια (πβ. *Μεσόγειος Θάλασσα*) με αλμυρό νερό. Ακόμη μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια, τόση που να χωρίζει ηπείρους μεταξύ τους, δηλώνει η λ. **ωκεανός** (πβ. *Ατλαντικός Ωκεανός*). Ανοιχτή θάλασσα (όπως η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*), μικρότερη συνήθως από αυτήν που δηλώνει η λ. *θάλασσα*, είναι το **πέλαγος** (πβ. *Αιγαίο Πέλαγος*). Η ετυμολογική προέλευση τής λ. (συγγενής με τις λ. **πλάγιος, πλάξ / πλάκα, παλά-μη** και. πιθανότατα. με τη λ. **Πελασγοί**) τη συνδέει με τη σημ. «επίπεδη επιφάνεια» (οπότε και *Πελασγοί*. από **Πελαγισ-κοί*. θα ήταν «οι κάτοικοι επίπεδων. πεδινών χωρών») και με την έννοια τής ανοιχτής. αναπεπταμένης υγρής επιφάνειας (ανοιχτές. αναπεπταμένες υδάτινες επιφάνειες είναι και η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*). Αντιθέτως. ο **πόντος** (που αρχικά σήμαινε «θαλάσσιο πέρασμα». πβ. και λατ. pons, pontis «γέφυρα») είναι η κλειστή διαπλεύσιμη θάλασσα (πβ. *Εύξεινος Πόντος*) ή θαλάσσια δίοδος (πβ. *Ελλήσποντος*). Ενώ ο **(αι)γιαλός**. από την αρχική σημ. τής ακτής. τής παραλίας, δήλωσε την παράπλευρη προς την ακτή θάλασσα. τα αβαθή νερά. όπου παραπλέουν μικρότερα σκάφη.
θάλασσα – αλς. Η αρχαία λ. *άλς* σήμαινε τη θάλασσα (ιδίως –στον Όμηρο– όπως τη βλέπει κανείς από τη στεριά). Η λέξη θάλασσα επηρέασε αναλογικά το γένος τής λέξης *άλς*. που ως θηλυκό *(ή άλς)* δήλωσε τη θάλασσα, ενώ ως αρσενικό *(ό άλς)* το «αλάτι». Από το *άλς* παρήχθησαν πολλές λέξεις τής Ελληνικής, που συνδέονται με τη θάλασσα: *έν αίγί άλός* («στο κύμα τής θάλασσας») > αρχ. *αίγιαλός* > μεσν. *γιαλός*· *παρά + άλς > παράλιος*. *παραλία* (ενν. *γη*)· *ενάλιος, αλιεύς, αλιεύω. αλιεία*· *Άλ-ιμος*. *ύφ-αλος*, *Αγχί-αλος* κ.ά. πιθ. και *Άλόννησος* < **Άλοσ-νησος*.

θαλασσαετός κ. **θαλασσαϊτός** (ο) μεγάλος αετός με σκούρο καστανό χρώμα και άσπρη ουρά.
θαλασσαιμία (η) η μεσογειακή αναιμία (βλ. λ. *μεσογειακός*). — **θαλασσαιμικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < νεολατ. thalassaemia].
Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας (η) η Ανατολική Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).
Θάλασσα (τής) Νότιας Κίνας (η) η Νότια Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).
Θάλασσα των Σαργασσών (η) τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Μεγάλων Αντιλλών και των Α. ακτών τής Β. Αμερικής.
|ΕΤΥΜ. Ξέν. ονομασία (πβ. αγγλ. Saragasso Sea), που ανάγεται στο πορτ. sargaço «είδος φυκών»|.
θαλασσασφάλεια (η) |1894| {θαλασσασφαλειών} η ασφάλεια κατά ατυχημάτων και κινδύνων που προέρχονται από τη θάλασσα ΣΥΝ. ναυτασφάλεια. Επίσης **θαλασσασφάλιση**.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Seeversicherung|.
Θάλασσα των Κοραλλιών (η) τμήμα τού Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. τής Αυστραλίας.
|ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Coral Sea. *που αναφέρεται στην κοραλλιογενή* ΒΑ. Αυστραλία|.
θαλάσσερμα (το) {θαλασσέρμ-ατος | -ατα. -άτων} ΝΑΥΤ. **1.** το θαλασσινό νερό που τοποθετείται στη δεξαμενή πλοίου ή υποβρυχίου, για να διατηρηθεί η σταθερότητα τού πλοίου ή για να μπορεί να καταδυθεί το υποβρύχιο (βλ. κ. λ. *έρμα*) **2.** η δεξαμενή που προορίζεται για το παραπάνω θαλασσινό νερό.
|ΕΤΥΜ. < *θάλασσα* + *έρμα* (βλ.λ.)|.
θαλασσής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό μπλε χρώμα τής ήρεμης. ζεστής θάλασσας: *~ πουκάμισο / χάντρες* ΣΥΝ. γαλάζιος. γαλανός. γλαυκός **2.** ***θαλασσί*** (το) το ίδιο το ανοιχτό μπλε χρώμα τής ήρεμης. ζεστής θάλασσας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
θαλασσίλα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η χαρακτηριστική μυρωδιά τής θάλασσας **2.** η αλμυρή και πικρή γεύση τού θαλασσινού νερού.
θαλασσινός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προέρχεται από τη θάλασσα: *~ νερό / αέρας / αύρα / μυρωδιές* || *«ένα είν' πουλί ~ κι άλλο είν' πουλί βουνήσιο»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) θαλάσσιος **2.** αυτός που συντελείται στη θάλασσα: *~ εμπόριο / μπάνιο / ταξίδι / ιστορία / ζωή / σπορ* ΣΥΝ. θαλάσσιος **3.** ***θαλασσινός*** (ο), ***θαλασσινή*** (η) (α) κάτοικος παραθαλάσσιας περιοχής ή νησιού ΑΝΤ. μεσογειακός. ηπειρώτης, στεριανός (β) άνθρωπος που απασχολείται επαγγελματικά στη θάλασσα (ψαράς. ναυτικός κ.λπ.): *«θάλασσα, τους θαλασσινούς μην τους θαλασσοδέρνεις»* (δημοτ. τραγ.) **4.** ***θαλασσινά*** (τα) τα εδέσματα που προέρχονται από τη θάλασσα (ψάρια, μαλάκια. οστρακόδερμα κ.λπ.): *φρέσκα / νόστιμα ~.*
θαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη θάλασσα: *~ κήτος / πανίδα / αρτηρίες / ανεμώνη / ελέφαντας* || *μόλυνση τού ~ περιβάλλοντος* ΣΥΝ. θαλασσινός **2.** αυτός που συντελείται στη θάλασσα: *~ εξερευνήσεις / συγκοινωνία / μεταφορές / έρευνα* ΑΝΤ. χερσαίος.
θαλασσοβρεγμένος, -η, -ο κ. **θαλασσοβρεμένος** (εκφραστ.) αυτός που έχει βραχεί από τη θάλασσα. Επίσης **θαλασσόβρεχτος**.
θαλασσογραφία (η) |1852| {θαλασσογραφιών} **1.** η ζωγραφική με θέματα από τη θάλασσα και τη ναυτική ζωή **2.** (συνεκδ.) ο πίνακας που απεικονίζει θαλασσινά θέματα: *αγόρασα δύο ~.* — **θαλασσογράφος** (ο/η). **θαλασσογραφικός,** -ή. -ό |1888|.
|ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. thalassography|.
θαλασσοδάνειο (το) [1817] {θαλασσοδανεί-ου | -ων} **1.** δάνειο με πολύ υψηλό τόκο. που δίνεται στον ιδιοκτήτη πλοίου ή τον υπεύθυνο για τη φόρτωση εμπορεύματος και τού οποίου η επιστροφή εξαρτάται από το αν το προϊόν θα φθάσει σώο στον προορισμό του ή όχι • **2.** (σκωπτ.) δάνειο τού οποίου η εξόφληση δεν γίνεται εξαιτίας τής αφερεγγυότητας τού δανειζόμενου.
θαλασσοδαρμένος, -η. -ο **1.** αυτός που τον χτυπούν συνεχώς τα κύματα τής θάλασσας: *~ βράχοι* **2.** αυτός που έχει διατρέξει κινδύνους στη θάλασσα: *«μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή έφτασαν θαλασσοδαρμένοι στα χώματα τής Μακεδονίας»* (εφημ.). Επίσης **θαλασσόδαρτος** |1880|.
θαλασσοδέρνω ρ. μετβ. {θαλασσοδάρ-θηκα, -μένος} **1.** (για τη θάλασσα) χτυπώ με δύναμη με τα κύματα: *«θάλασσα. τους θαλασσινούς... μην τους θαλασσοδέρνεις»* (δημοτ. τραγ.)· (μεσοπαθ. ***θαλασσοδέρνομαι***) **2.** (εκφραστ.) παλεύω με τη θάλασσα, με τα κύματα: *αφού θαλασσοδάρθηκαν για έξι ώρες. διασώθηκαν από την ακτοφυλακή* ΣΥΝ. θαλασσοπνίγομαι. παραδέρνω **3.** (συνεκδ.) ταλαιπωρούμαι. βασανίζομαι δουλεύοντας στη θάλασσα: *θαλασσοδαρμένο πρόσωπο / καΐκι / ναυτικός* **4.** (μτφ.) αντιμετωπίζω δύσκολες καταστάσεις: *θαλασσοδέρνονται για να βγάλουν το ψωμί τους* ΣΥΝ. υποφέρω. ταλαιπωρούμαι. — **θαλασσοδαρμός** (ο).
θαλασσοθεραπεία (η) |1894| {χωρ. πληθ.} **1.** θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις με θαλάσσια λουτρά ή διαμονή σε παραθαλάσσιες περιοχές **2.** (ειδικότ.) η περιποίηση τού σώματος (σε ειδικό κέντρο αισθητικής) με τη χρήση θαλασσινού νερού και προϊόντων με βάση τα φύκια και το νερό τής θάλασσας.
|ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. thalassothérapie|.
θαλασσοκράτορας (ο) {θαλασσοκρατόρων}. **θαλασσοκράτειρα** (η) |1863| {θαλασσοκρατειρών} πρόσωπο που έχει ηγεμονικό ρόλο στη ναυτιλία. που κυριαρχεί με τον στόλο του στις θάλασσες: *η μινωική Κρήτη ήταν από τις πρώτες ~* || *η Μ. Βρετανία ήταν ~ κατά τον 19ο αι.* Επίσης (λόγ.) **θαλασσοκράτωρ** (ο) {θαλασσοκράτορος}, **θαλασσοκρατόρισσα** (η).
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαλασσοκράτωρ. -ορος* < *θάλασσα* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*. πβ. κ. *αυτοκράτωρ – αυτοκράτειρα*|.
θαλασσοκρατορία |1863| κ. **θαλασσοκρατία** [μτγν.] (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία μιας δύναμης, ενός κράτους στη θάλασσα, η υπεροχή στη ναυτική δύναμη: *η ~ τής αρχαίας Αθήνας / τής Βενετίας.* — **θαλασσοκρατώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαλασσοκράτωρ* < *θάλασσα* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*|.
θαλασσόλυκος (ο) (εκφραστ.) ο παλαίμαχος και έμπειρος ναυτικός.
θαλασσομαχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θαλασσομαχείς... | θαλασσομάχησα} **1.** διεξάγω πόλεμο ή μάχη στη θάλασσα ΣΥΝ. ναυμαχώ **2.** παλεύω με τα κύματα τής θάλασσας: *οι ναυαγοί θαλασσομαχούσαν επί ώρες* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι. — **θαλασσομαχία** (η) (σημ. 1). **θαλασσομαχητό** (το) (σημ. 2). **θαλασσομάχος** (ο/η) [μτγν.].
θαλασσόνερο (το) το νερό που προέρχεται από τη θάλασσα.
θαλασσοπλοΐα (η) |1826| {χωρ. πληθ.} η κίνηση με πλοίο στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα* + *-πλοΐα* < *πλους*, απόδ. τού γερμ. Seefahrt].
θαλασσοπνίγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {θαλασσοπνίγ-ηκα. -μένος} (εκφραστ.) **1.** κοντεύω να πνιγώ μέσα στη θάλασσα: *θαλασσοπνιγμένοι και εξαντλημένοι βγήκαν στην ακτή* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι **2.** ταξιδεύω. δουλεύω πολύ καιρό στη θάλασσα **3.** (μτφ.) βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι. — **θαλασσοπνίξιμο** (το).
θαλασσοπνίχτης (ο) {δύσχρ. θαλασσοπνιχτών} (λαϊκ.-εκφραστ.) (πλοίο) σε κακή κατάσταση. που είναι επικίνδυνο για ταξίδι.
θαλασσοπόρος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που διασχίζει τη θάλασσα με πλοίο **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που εξερευνά νέους θαλάσσιους δρόμους: *οι μεγάλοι ~ τού 15ου αι.. όπως ο Μαγγελάνος, ο Κολόμβος κ.ά.* ΣΥΝ. ποντοπόρος. — **θαλασσοπορία** (η) [1840] (σημ. 1).
θαλασσοπούλι (το) {θαλασσοπουλ-ιού | -ιών} το πουλί που ζει σε παράκτιες περιοχές ή σε ακατοίκητα από ανθρώπους νησιά.
θαλασσοσπηλιά (η) η σπηλιά που βρίσκεται σε ακτή.
θαλασσοταραχή (η) |1871| {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η θάλασσα είναι ταραγμένη: *σφοδρή ~* || *η ~ κοπάζει / μαίνεται* ΣΥΝ. τρικυμία. φουρτούνα ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία.
θαλασσοφοβία (η) |1881| {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο παθολογικός φόβος για τη θάλασσα.

θαλασσόχορτο (το) **1.** φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα **2.** (ειδικότ.) η αρμυρήθρα.
θαλασσόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τής θάλασσας ΣΥΝ. θαλασσής.
θαλασσώνω ρ. μετβ. {θαλάσσω-σα, -μένος} στη ΦΡ. ***τα θαλασσώνω*** κάνω γκάφα ή αποτυγχάνω εντελώς: *τα θαλάσσωσε στη νέα του δουλειά: χωρίς να το καταλάβει, προσέβαλε τον διευθυντή* ΣΥΝ. τα κάνω θάλασσα. — **θαλάσσωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα*, άσχετο με το αρχ. *θαλασσῶ (-όω)* «μετατρέπω σε θάλασσα»].
θάλαττα (η) (αρχαιοπρ.) η θάλασσα· ΦΡ. ***θάλαττα! θάλαττα!*** (Ξενοφ. *Κύρου Ανάβασις* 4.7.24) ως επιφώνημα όταν αντικρίζει κανείς τη θάλασσα μετά από μεγάλο ταξίδι ή όταν παρουσιάζεται κάποιο αίσιο σημάδι για το τέρμα μιας υπόθεσης μετά από μακρές και κοπιαστικές προσπάθειες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττ. τ. τού *θάλασσα* (βλ.λ.)].
Θάλεια (η) **1.** κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής κωμωδίας και των συμποσίων **2.** μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και την Ευφροσύνη) **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαλύς* (πβ. *γλυκύς – γλυκεῖα*) < *θάλλω*].
θαλερός, -ή, -ό **1.** (για φυτά) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανθοφορίας: ~ *μυρτιά* ΣΥΝ. ανθηρός ΑΝΤ. μαραμένος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του: ~ *πνεύμα / νιότη* ΣΥΝ. ακμαίος ΑΝΤ. παρηκμασμένος. — **θαλερότητα** (η) [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής, ποικίλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαλύς* < *θάλλω* «ανθίζω» (πβ. αόρ. β' *ἔ-θαλ-ον*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].
Θαλής (ο) **1.** *ο Μιλήσιος*· αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (7ος-6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς, ο οποίος ασχολήθηκε με τα μαθηματικά, την αστρονομία, τις φυσικές επιστήμες και θεωρούσε ως αρχή τού σύμπαντος το νερό **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θαλῆς* «ανθηρός, θαλερός» < θ. *θαλ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-θαλ-ον*, ρ. *θάλλω*].
θαλιδομίδη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία με ηρεμιστικές ιδιότητες, αλλά και τερατογόνους επιπτώσεις στο έμβρυο, όταν λαμβάνεται από εγκύους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Thalidomid, συγκεκομμένος τ. τού (ph)thal-(im)ido-mid, στο οποίο το α' συνθ. phthal- προέρχεται από το ουσ. (na)phthalene «ναφθαλίνη», ενώ το β' συνθ. imido- ανάγεται σε imide < amid(e) < am(monia) «αμμωνία» + κατάλ. -id].
θάλλιο (το) [1885] {θαλλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tl) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. thallium < αρχ. *θαλλός* (βλ.λ.)].
θαλλός (ο) (λόγ.) το νεαρό κλαδί φυτού, το φυτικό σώμα κατώτερων οργανισμών, όπως των φυκών, μυκήτων κ.ά. ΣΥΝ. (καθημ.) βλαστάρι, φυντάνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλλω*].
θαλλοφόρος (ο) [αρχ.] ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που κρατούσε θαλλούς ελιάς, νεαρά βλαστάρια, κατά την πομπή των Παναθηναίων.
θαλλόφυτα (τα) {θαλλοφύτων} ΒΟΤ. (παλαιότ. όρ.) φυτά που αποτελούνται μόνο από θαλλό (βλ.λ.), όπως τα φύκια, οι μύκητες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Thallophyta].
θάλλω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βγάζω άνθη ΣΥΝ. ανθίζω, ανθοφορώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι στην ακμή μου: *τα μεγάλα πνεύματα θάλλουν υπό οποιεσδήποτε συνθήκες* ΣΥΝ. ακμάζω, ανθίζω, ευδοκιμώ ΑΝΤ. παρακμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής, ποικίλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θάλ-jω / *θάλ-νω* < I.E. *dhal-nō «ανθώ, βλαστάνω», πβ. αρμ. dalar «χλωρός, πράσινος», αλβ. dal «βλαστάνω, προβάλλω» κ.ά. Ομόρρ. *θαλ-ερός, Θαλ-ῆς, -θαλής* (π.χ. *ἀμφι-θαλής, ἑτερο-θαλής*)].
θαλπερός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει θερμότητα, αυτός που ζεσταίνει ήπια ΣΥΝ. ζεστός, θερμός ΑΝΤ. ψυχρός, παγερός **2.** (μτφ.) αυτός που μεταδίδει εσωτερική ζεστασιά, αίσθημα τρυφερότητας, γλυκύτητας: ~ *αγκαλιά / φιλιά* ΣΥΝ. ζεστός. — **θαλπερότητα** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. < *θάλπος* + παραγ. επίθημα *-ερός*].
θάλπος (το) {θάλπους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αίσθηση τής ζεστασιάς και τής ασφάλειας ΣΥΝ. θαλπωρή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλπω*].
θάλπω ρ. μετβ. {έθαλψα} (λόγ.) μεταδίδω ήπια και ευχάριστη ζέστη ΣΥΝ. ζεσταίνω, θερμαίνω ΑΝΤ. ψυχραίνω, κρυώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν το *-πω (θάλ-πω)* θεωρηθεί επίθημα, τότε η λ. πιθ. συνδέεται με το αρχ. επίθ. *θαλυκρός* «θερμός, φλέγων»].
θαλπωρή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ευχάριστη ζέστη: *το τζάκι γέμιζε το δωμάτιο με γλυκιά* ~ ΣΥΝ. θάλπος, ζεστασιά ΑΝΤ. ψύχρα, δροσιά **2.** (μτφ.) η ατμόσφαιρα ζεστασιάς και εγκαρδιότητας, τρυφερότητας: *σπιτική / οικογενειακή* ~ || *έχω ανάγκη από* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλπω* + παραγ. επίθημα *-ωρή*].
θάμα (το) → θαύμα
θαμβός, -ή, -ό → θαμπός
θάμβος κ. (λαϊκ.) **θάμπος** (το) {θάμβους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η λάμψη, η ακτινοβολία: *το ~ των άστρων* || (μτφ.) *το ~ τής δόξας κάποιου* **2.** το γόητρο, η ακτινοβολία που εκπέμπει κάτι εντυπωσιακό: *το ~ τής αρχαίας ελληνικής τέχνης* **3.** ΙΑΤΡ. η απότομη διαταραχή τής όρασης εξαιτίας ξαφνικής και έντονης λάμψης ή από παθολογικά αίτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ασφαλής θεωρείται η σύνδεση τού όρου με τον αρχ. παρακ. *τέ-θη-πα*, τού οποίου μαρτυρείται η μτχ. αορ. β' *ταφών* «αυτός που εξεπλάγη, που θαμπώθηκε». Το θέμα *ταφ-* < **θαφ-* απαντά στο ουσ. *θά(μ)β-ος* με ηχηροποίηση (*-φ-* > *-β-*) έπειτα από έρρινο σύμφωνο, πβ. *τρέφομαι - θρό(μ)βος, στρέφομαι – στρό(μ)βος*. Το θέμα αυτό συνδέθηκε επίσης με το γοτθ. afdobn «σώπα!», που θα οδηγούσε σε I.E. *dhābh-, από όπου και μέσ. αγγλ. dabben «χτυπώ απαλά», γερμ. tappen κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, *θάμβος* < **θέμβ-ος* < I.E. *dhembh- / *dhmbh-, πβ. γοτθ. dumbs «σιωπηλός, άφωνος»].
θάμβωμα (το) → θαμπώνω
θαμβώνω ρ. → θαμπώνω
θαμβωτικός, -ή, -ό → θαμπωτικός
θαμιστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (ρήμα) που δηλώνει συχνή επανάληψη πράξης, λ.χ. *επιχωριάζω, συχνάζω*: *στα Αρχαία Ελληνικά το ρήμα «φάσκω» είναι θαμιστικό τού «φημί».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαμίζω* < επίρρ. *θαμά* «συχνά, πολλές φορές», συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *θε-*, που απαντά στο ρ. *τί-θη-μι* (πβ. α' πληθ. *τί-θεμεν*). Ομόρρ. *θάμ-νος, θη-μών* (> *θημωνιά*), *θή-κη, θέ-σις (-η), θῶ-κος, θε-σμός* κ.ά.].
θαμνόβιος, -α, -ο [1886] αυτός που έχει την κατοικία του ή συχνάζει κοντά σε θάμνους: ~ *πουλιά.*
θαμνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {θαμνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θαμνώδης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
θαμνοκοπτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή και τη σχηματοποίηση θαμνωδών φυτών: ~ *εργαλείο.*
θάμνος (ο) ξυλώδες πολυετές φυτό με κλαδιά που φυτρώνουν χαμηλά στη βάση του: *μέσα στους ~ και στα χαμόκλαδα φτειάχνει τη φωλιά της η πέρδικα* || *η βαλανιδιά υπάρχει και σε μορφή θάμνου και σε μορφή δέντρου* (πβ. λ. *πόα, δέντρο*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *θαμά* «συχνά» (πβ. *πυκνός* < *πύκα*), ίσως μέσω αμάρτυρου τύπου **θαμύς* «συχνός, ευάριθμος». Βλ. κ. *θαμιστικός*].
θαμνοσκεπής, -ής, -ές [1891] {θαμνοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. ή)} (λόγ.) αυτός που τον σκεπάζουν, τον καλύπτουν θάμνοι: ~ *έκταση / βουνό* ΣΥΝ. θαμνόφυτος ΑΝΤ. δενδρόφυτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
θαμνότοπος (ο) έκταση γεμάτη θάμνους.
θαμνόφυτος, -η, -ο [1894] αυτός που είναι σπαρμένος με θάμνους ΣΥΝ. θαμνοσκεπής, θαμνώδης.
θαμνώδης, -ης, -ες [μτγν.] {θαμνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει μορφή θάμνου: ~ *φυτό* ΣΥΝ. θαμνοειδής **2.** αυτός που καλύπτεται από θάμνους: ~ *έκταση / περιοχή* ΣΥΝ. θαμνόφυτος, θαμνοσκεπής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
θαμπάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη διαύγειας, στιλπνότητας, η ιδιότητα τού θαμπού: *η ~ τού γυαλιού / των ασημικών* || *πρωινή* ~ ΣΥΝ. θάμπωμα ΑΝΤ. διαύγεια **2.** η προσωρινή συσκότιση τής όρασης.
θαμπερός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν λάμπει: ~ *επιφάνεια / γυαλί* ΣΥΝ. αμαυρός ΑΝΤ. λαμπερός **2.** αυτός που προκαλεί συσκότιση τής όρασης ΣΥΝ. εκθαμβωτικός.
θαμπίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} παύω να είμαι λαμπερός, στιλπνός· τείνω να γίνω θαμπός: *το κρασί θαμπίζει* ΣΥΝ. θολώνω, σκοτεινιάζω ΑΝΤ. λάμπω.
θαμπόγυαλο (το) το γυαλί που δεν έχει διαύγεια.
θαμπός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **θαμβός 1.** αυτός που δεν είναι διαυγής, λαμπερός· αυτός που καλύπτεται από άχνα: *τα τζάμια ήταν ~ από τους υδρατμούς* || ~ *καθρέφτης / χρώμα / φως* ΣΥΝ. θολός **2.** αυτός τού οποίου το περίγραμμα είναι ασαφές: ~ *γραμμές τού ορίζοντα / κορφές / τοπίο* ΣΥΝ. θολός, αμυδρός ΑΝΤ. σαφής, καθαρός **3.** αυτός που έχει ξεθωριάσει, που δεν είναι έντονος: ~ *χρώματα μετά το πλύσιμο* || *χωρίς περιποίηση τα μαλλιά χάνουν τη φυσική τους λάμψη, γίνονται* ~ ΣΥΝ. ξεθωριασμένος ΑΝΤ. έντονος, ζωηρός **4.** (μτφ.) αυτός που στερείται σαφήνειας: ~ *αναμνήσεις* ΣΥΝ. θολός, αμυδρός ΑΝΤ. ξεκάθαρος. — **θαμπά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θαμβός* < αρχ. *θάμβος* (βλ.λ.)].
θάμπος (το) → θάμβος
θαμποφέγγω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκπέμπω αμυδρό, θαμπό φως: *λίγα φωτάκια θαμποφέγγαν στην άκρη τού χωριού.*
θαμπώνω κ. (λόγ.) **θαμβώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θάμπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) θαμπό: *οι αναπνοές θάμπωσαν τα τζάμια* || *τα δάκρυα θάμπωσαν τα μάτια* ΣΥΝ. θολώνω ΑΝΤ. γυαλίζω, καθαρίζω **2.** συσκοτίζω την όραση: *ο οδηγός θαμπώθηκε από τα φώτα των αυτοκινήτων* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ θαυμασμό, έντονη εντύπωση (σαν να εκπέμπω ακτινοβολία): *τον θάμπωσε με την ομορφιά της* || *θαμπώθηκε στη θέα των διαμαντιών* ♦ (αμετβ.) **4.** χάνω τη στιλπνότητα, τη διαύγειά μου: *ο καθρέπτης θάμπωσε από την πολυκαιρία* **5.** ελαττώνεται η όρασή μου: *θάμπωσαν τα μάτια μου από το απότομο κρύο* ΣΥΝ. θολώνω. — **θάμπωμα** κ. (λόγ.) **θάμβωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *θαμβῶ (-όω)* < αρχ. *θαμβῶ (-έω)* < *θάμβος*].
θαμπωτικός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **θαμβωτικός** [1812] εκθαμβωτικός (βλ.λ.).
θαμώνας (ο/η) [1880] πρόσωπο που συχνάζει κάπου: *οι ~ τού μπαρ / τής ταβέρνας / των νυχτερινών κέντρων / καφενείου.*
[ΕΤΥΜ. Νεόπλαστη λ., η οποία μαρτυρείται ως *θαμώνης* (< αρχ. *θαμά* «συχνά» + *-ώνης* < αρχ. *ὠνοῦμαι* «αγοράζω») από το 1846 αποδίδοντας το γαλλ. fréquentant (πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική). Η λ. πλάστηκε προς αντικατάσταση τού τουρκ. *μουστερής* (< müşteri), αφού τότε η λ. *πελάτης* δεν είχε σημειώσει ιδιαίτερη επίδοση].
Θανάσης (ο) **1.** καθημ. τ. τού Αθανάσιος (βλ.λ.) ● **2.** παιχνίδι με την τράπουλα, το οποίο μοιάζει με το κουμ-κάν.
θανάσιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που επιφέρει τον θάνατο: ~ *τραυματισμός / ενέδρα / παγίδα* ΣΥΝ. θανατηφόρος, φονικός ● **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί, που πρέπει να καταδικαστεί: *υπέπεσε σε ~ αμάρτημα / σφάλμα* || ~ *προσβολή* ΣΥΝ. σοβαρός, ασυγχώρητος· ΦΡ. ***τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα*** βλ. λ. αμάρτημα ● **3.** αυτός που είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος ή μισητός: ~ *αντίπαλος / κίνδυνος / εχθρός.* — **θανάσιμα** επίρρ.

θανατάς (ο) {χωρ. πληθ.} η απώλεια τής ζωής· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***είμαι τού θανατά*** πρόκειται σύντομα να πεθάνω, έρχεται γρήγορα το τέλος μου: *αρρώστησε η μάννα του κι είναι τού θανατά* ΣΥΝ. είμαι ετοιμοθάνατος (β) ***πέφτω τού θανατά*** καταρρέω ψυχολογικά, λυπούμαι σε υπερβολικό βαθμό: *μετά τον χωρισμό του έπεσε τού θανατά· βλέπεις, αγαπούσε πολύ τη γυναίκα του!* ΣΥΝ. πάω να πεθάνω.
[ΕΤΥΜ. Επιτατ. τ. τού ουσ. *θάνατος*. πιθ. από μεσν. γεν. **τοῦ θανατᾶ* σε φρ. όπως *κείτομαι / γίνομαι τοῦ θανάτου*].

θανατερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει ως συνέπεια τον θάνατο: ~ *χτύπημα* ΣΥΝ. θανάσιμος. θανατηφόρος. — **θανατερά** επίρρ.

θανατηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ως αποτέλεσμα τον θάνατο: ~ *ατύχημα / φάρμακο / επιδημία / δηλητήριο / ιός* ΣΥΝ. θανάσιμος. θανατερός, φονικός. — **θανατηφόρα** επίρρ.

θανατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θάνατο: ~ *ποινή / καταδίκη* (σε θάνατο) **2. *θανατικό*** (το) (i) η επιδημία τής πανούκλας: *το ~ θέριζε κατά δεκάδες τον πληθυσμό* (ii) σειρά από θανάτους: *«έπεσε ~ στις τέχνες με τους διαδοχικούς θανάτους τριών διακεκριμένων καλλιτεχνών τού θεάτρου»* (εφημ.).

θανατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή πτώματος ή η αίσθηση θανάτου που αποπνέει κάτι: *το δωμάτιο μύριζε ~*.

θανατοποινίτης (ο) {θανατοποινιτών}, **θανατοποινίτισσα** (η) {δύσχρ. θανατοποινιτισσών} πρόσωπο που με δικαστική απόφαση έχει καταδικαστεί σε θάνατο και πρόκειται να εκτελεστεί από στρατιωτικό απόσπασμα.

θάνατος (ο) {θανάτ-ου | -ων, -ους} **1.** ΒΙΟΛ. η οριστική διακοπή όλων των βιολογικών λειτουργιών ενός φυτικού ή ζωικού οργανισμού, το τέλος τής ζωής: *άδικος / άδοξος / ακαριαίος / αναπάντεχος / ανώδυνος / αργός / αδόκητος / ατιμωτικός / βίαιος / ένδοξος / ηρωικός / μαρτυρικός / μυστηριώδης / πρόωρος / σταυρικός / ύποπτος / φυσικός / κλινικός ~ || ο ~ επήλθε ακαριαία || ο ~ τον βρήκε στον ύπνο || ~ από ασιτία / αιμορραγία / δηλητηρίαση / ασφυξία* ΣΥΝ. χαμός, πεθαμός, θανή, αιώνιος ύπνος, αιώνια ανάπαυση, μοιραίο, κοίμηση, τελευτή, τέλος, μεγάλο ταξίδι ΑΝΤ. ζωή· ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***μέχρι θανάτου*** στον υπέρτατο βαθμό, ώς το τέλος: *τους υποσχέθηκε ότι θα αγωνιζόταν ~ για την ικανοποίηση των δίκαιων αιτημάτων τους* ΣΥΝ. μέχρι τελικής πτώσεως (β) ***ο θάνατός σου η ζωή μου*** για περιπτώσεις σκληρού ανταγωνισμού, όπου η επιβίωση ή επικράτηση τού ενός συνεπάγεται την εξόντωση τού άλλου: *η κοινωνία μας έγινε ζούγκλα· ~!* (γ) ***ζήτημα ζωής ή θανάτου*** πολύ επείγον, άμεση προτεραιότητα: *δεν έχουμε περιθώρια καθυστερήσεως· πρόκειται για ~* (δ) ***άγγελος τού θανάτου*** ο χάρος (ε) ***μετά θάνατον*** ό.τι ακολουθεί τον θάνατο: *η ~ ζωή || ~ αναγνωρίστηκε η προσφορά του* ΑΝΤ. εν ζωή (στ) ***λευκός θάνατος*** τα ναρκωτικά, κυρίως η ηρωίνη: *κι άλλος νέος θύμα τού ~* (ζ) ***μεταξύ ζωής και θανάτου*** (i) για κάποιον που πρόκειται να πεθάνει (ii) (μτφ.) για οριακή κατάσταση, μεταξύ επιβίωσης και καταστροφής (η) ***κίνδυνος-θάνατος*** (ως επιγραφή προειδοποιητική ή απαγορευτική) για κάτι πολύ επικίνδυνο που μπορεί να προκαλέσει τον θάνατο (θ) ***(κάτι) δεν είναι προς θάνατον*** (κάτι) δεν πρέπει να μας στενοχωρεί υπερβολικά ΣΥΝ. δεν χάθηκε ο κόσμος (ι) ***ελευθερία ή θάνατος*** σύνθημα που δηλώνει ότι χωρίς ελευθερία δεν αξίζει να ζει κανείς (πβ. τη χρήση του στην Επανάσταση τού '21) (ια) (μτφ.) ***ληξιαρχική πράξη θανάτου*** η καταστροφή, το τέλος: *οι κυβερνητικοί χειρισμοί αποτέλεσαν τη ~ τού χρηματιστηρίου* **2.** (συνεκδ.) κάθε μεμονωμένη περίπτωση θανάτου (σημ. 1): *οι ~ ξεπέρασαν τις γεννήσεις* **3.** (μτφ.) ό,τι μας φαίνεται δυσάρεστο ή επιζήμιο: *αυτό το φαγητό ήταν ~ για το στομάχι || αυτό το ξύπνημα μες τα χαράματα ήταν ~* **4.** (μτφ.) η εξάλειψη, υπονόμευση ή καταστροφή: *ο σύγχρονος τρόπος ζωής οδηγεί στον ~ τού συναισθήματος || πνευματικός / ηθικός / πολιτικός / οικονομικός ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα, νεκρός, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θάνᾰ-τος* (από δισύλλαβη ρίζα *θανᾱ-* / dhanā-, πβ. και *θνᾱ-, θνη-τός, τέ-θνη-κα*), που μαρτυρείται στα σανσκρ. á-dhvani-t «εξαφανίστηκε, έσβησε», μτχ. dhvān-tá- «σκοτεινός». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *μεταξύ ζωής και θανάτου* (< γαλλ. entre la vie et la mort), *ζήτημα ζωής ή θανάτου* (< αγγλ. a matter of life or death)].

θανατοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η παθολογική ενασχόληση με το φαινόμενο τού θανάτου **2.** επιθυμία θανάτου.

θανατοφοβία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο υπερβολικός φόβος απέναντι στον θάνατο, που οδηγεί σε σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thanatophobia].

θανατώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θανάτω-σα, -θηκα, -μένος} επιφέρω τον θάνατο, σκοτώνω, αφαιρώ τη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. φονεύω. - **θανάτωση** (η) [αρχ.] κ. **θανάτωμα** (το).

θανή (η) (λογοτ.) ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τὸ θανεῖν* (έναρθρο απρφ. αορ. β' τού αρχ. ρ. *θνῄσκω* «πεθαίνω»), κατά το ουσ. *ταφή*].

θάπτω ρ. → θάβω

θαρραλέος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο θάρρος: ~ *αγωνιστής / απόφαση / στάση* ΣΥΝ. τολμηρός, γενναίος, παλληκαρήσιος, ευθαρσής, άφοβος, λιοντάρι ΑΝΤ. άνανδρος, φοβητσιάρης, περιδεής, έντρομος. — **θαρραλέα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάρρος* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

θαρρετός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από θάρρος: ~ *άνθρωπος / λόγια* ΣΥΝ. τολμηρός, ευθαρσής. — **θαρρετά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

θαρρεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {θάρρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} αποκτώ θάρρος: *με τα λόγια του θάρρεψαν κι οι υπόλοιποι και πήραν τα όπλα.*

θάρρητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το θάρρος.
[ΕΤΥΜ. < *θάρρος* + καταλ. *-ητα* των τριτοκλίτων, λ.χ. *νεότητα, ωραιότητα*].

θάρρος (το) {θάρρους | χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία φόβου, η τόλμη, η αποφασιστικότητα: *έχω / παίρνω / αντλώ / ανακτώ / εμφυσώ / μεταδίδω / οπλίζομαι με / επιδεικνύω ~ || θαυμαστό / πατριωτικό / αντρίκειο ~* ΣΥΝ. γενναιότητα, σθένος, κουράγιο, (λόγ.) ευτολμία ΑΝΤ. δειλία, φόβος, ατολμία· ΦΡ. (α) ***παίρνω θάρρος*** ξεπερνώ τον φόβο μου: *όταν έμαθαν τα ευχάριστα μαντάτα, πήραν θάρρος κι όρμησαν στη μάχη* (β) (προτρεπτικό) ***θάρρος!*** (δείξε) κουράγιο, σθένος, γενναιότητα!: *~! Είναι μια δύσκολη στιγμή, αλλά θα περάσει* ● **2.** η άνεση λόγου, η παρρησία που έχει κανείς (λόγω τής οικειότητάς του με κάποιον): *είναι δικός μου άνθρωπος, έχω το ~ να του ζητήσω μια χάρη || μ' όλο το ~, θα σου πω κάτι που δεν θα σου αρέσει || δεν έχω το ~ τής γνώμης μαζί του, τον φοβάμαι || μην του δίνεις πολύ ~, γιατί θα καβαλήσει το καλάμι* ΣΥΝ. αέρας· ΦΡ. ***παραπαίρνω θάρρος*** αποκτώ υπερβολική οικειότητα, αρχίζω να συμπεριφέρομαι με αυθάδεια ή αλαζονεία: *μην τον καλοπιάνεις άλλο, γιατί παραπήρε θάρρος!* ΣΥΝ. αυθαδιάζω, αλαζονεύομαι, ξεθαρρεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θάρρος / θάρσος* < *θέρ-σος* (αιολ.) < I.E. *dher-s- «έχω θάρρος», πβ. σανσκρ. dhr̥ṣṇú- «τολμηρός», γοτθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. *θρά-σος* (βλ.λ.), *θρα-σύς, θαρ-ρῶ* κ.ά. Οι λ. *θάρρος* και *θράσος*, παρότι ανάγονται σε κοινό θέμα, διαφοροποιήθηκαν σημασιολογικά (προφύλαξη), ώστε το μεν *θάρρος* να προσδιορίζει τη θετική ιδιότητα τής ανδρείας, το δε *θράσος* να συνδεθεί με το επίθ. *θρασύς*, δηλώνοντας όχι απλώς τον τολμηρό, αλλά και εκείνον που ξεπερνά τα όρια, τον αυθάδη].

θαρρώ ρ. μετβ. {θαρρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω τη γνώμη ή κάνω μια υπόθεση: ~ *ότι σήμερα είχαμε πει να συναντηθούμε* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ, φαντάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαρρῶ / θαρσῶ (-έω)*. αρχική σημ. «τολμώ, έχω θάρρος». < *θάρρος / θάρσος*. Η σημερινή σημ. (από αρχική σημ. «τολμώ να νομίζω») είναι μεσν.].

Θάσος (η) **1.** νησί τού Β. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Καβάλας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Λιμένας* (ο). — **Θασίτης** κ. (λόγ.) **Θάσιος** (ο), **Θασίτισσα** κ. (λόγ.) **Θάσια** (η). **θασίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο, αν ισχύει η άποψη ότι οι πρώτοι της κάτοικοι ήταν μια θρακική φυλή. Κατά την αρχαιότητα η Θάσος ήταν επίσης γνωστή και με άλλα ονόματα: *Ὠγυγία* (το νησί τής Καλυψούς στον Όμηρο), *Χρυσῆ* (λόγω των πλούσιων μεταλλείων της), *Λιθρία, Ἀερία* κ.ά.].

θαύμα κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **θάμα** (το) {θαύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) κάθε υπερφυσικό φαινόμενο, που δεν εξηγείται με τη λογική και τη φυσική τάξη: *Έπεσε από είκοσι μέτρα και δεν έπαθε τίποτε! Κάποιο ~ θα έγινε ! || στις μέρες μας δεν γίνονται ~ || δεν κάνουμε θαύματα, αλλ' ό.τι είναι ανθρωπίνως δυνατό* (β) ΘΡΗΣΚ. κάθε τέτοιο φαινόμενο που αποδίδεται σε έκτακτη θεϊκή επέμβαση: *η ανάσταση τού Λαζάρου θεωρείται σπουδαίο ~ || ~ σε εκκλησία των Αθηνών· μια εικόνα δακρύζει! || τα ~ τής Παναγίας τής Τήνου·* ΦΡ. (α) ***ω τού θαύματος!*** για μεγάλη έκπληξη λόγω παράδοξου ή εντυπωσιακού γεγονότος: *προσευχήθηκε να βρέξει και ~, άρχισε να βρέχει!* (β) ***παιδί-θαύμα*** παιδί με εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, ιδιοφυΐα: *ο Σγούρος ήταν ένα ~ στη μουσική* (γ) (λόγ.) ***ως εκ θαύματος*** σαν από θαύμα, απρόσμενα, αναπάντεχα: *σώθηκε από αυτοκινητικό δυστύχημα ~* (δ) ***εν τω άμα (και το θάμα)*** βλ. λ. *άμα* (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** βλ. λ. *αλλού* (στ) ***πράματα και θάματα!*** για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνουν εκπληκτικά ή εξωφρενικά πράγματα: *Πού να σ' τα περιγράφω! ~ γίνονταν σ' αυτό το μαγαζί!* (ζ) (εμφατ.) ***θαύμα θαυμάτων*** για πολύ μεγάλο θαύμα, που ξεπερνάει κάθε προηγούμενο **2.** (+γεν. που δηλώνει ιδιότητα) για κάποιον/κάτι που έχει μια ιδιότητα σε ασυνήθιστα υψηλό βαθμό: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~ υπομονής / αντοχής* **3.** οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο θαυμασμό: *«~ φαγητό θα γίνει»* (διαφήμ.) *|| ένα σπίτι ~* ΣΥΝ. καταπληκτικό, εξαίσιο, αριστούργημα, φανταστικό· ΦΡ. ***θαύμα ιδέσθαι*** (*θαῦμα ἰδέσθαι*. Ομήρ. *Ιλ.* Ε 725) υπέροχο, θαυμάσιο στην όψη: *η φύση ήταν ~* ΣΥΝ. χάρμα οφθαλμών **4.** κάθε σπουδαίο επίτευγμα: *τα ~ τής επιστήμης / τής τεχνολογίας || οικονομικό ~ || το αρχιτεκτονικό ~ τής Ακρόπολης·* ΦΡ. ***τα επτά θαύματα τού κόσμου*** επτά κτίσματα τής Αρχαιότητας, που προκαλούσαν θαυμασμό: οι κρεμαστοί κήποι τής Βαβυλώνας, η πυραμίδα τού Χέοπος στην Αίγυπτο, το Μαυσωλείο τής Αλικαρνασσού, ο ναός τής Αρτέμιδος στην Έφεσο, ο Κολοσσός τής Ρόδου, ο Φάρος τής Αλεξάνδρειας και το χρυσελεφάντινο άγαλμα τού Διός στην Ολυμπία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαῦμα* < I.E. *dhau-mn (< *dhau- «βλέπω, κοιτάζω»). Το I.E. θ. δεν απαντά σε καμία άλλη γλώσσα, υποστηρίζεται όμως ότι συνδ. με τη λ. *θέα* (βλ.λ). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ως εκ θαύματος* (< γαλλ. comme par miracle), *παιδί-θαύμα* (< αγγλ. a wonder child), *θαύμα ομορφιάς / υπομονής* (< γαλλ. une merveille de beauté / de courage) κ.ά.].

θαυμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θαύμασ-α, -τηκα} **1.** παρατηρώ (κάποιον/κάτι) με θαυμασμό: ~ *τα μνημεία τής πόλης·* ΦΡ. (εμφατ.) ***απορώ και θαυμάζω*** για πολύ μεγάλη απορία, έκπληξη: *Συνέβη τέτοιο πράγμα; ~!* **2.** αισθάνομαι ξεχωριστή εκτίμηση για πρόσωπο: ~ *έναν πολιτικό || ~ κάποιον απεριόριστα.*

θαυμάσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί θαυμασμό: ~ *άνθρωπος / επιστήμονας / χαρακτήρας / επίδοση / έργο* ΣΥΝ. εξαίσιος, υπέροχος, μοναδικός, έκτακτος. — **θαυμάσια / θαυμασίως** [αρχ.] επίρρ.

θαυμασμός (ο) [μτγν.] **1.** η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κάποιος/κάτι), η ευχάριστη απορία ή έκπληξη που αισθανόμαστε λόγω συγκεκριμένου ξεχωριστού ή υπερφυσικού γνωρίσματός του: *παρατηρούσαν με έκδηλο ~ τον φημισμένο πίνακα || ακούω κάποιον με ~ || «πώς τα κατάφερναν να κατασκευάζουν τέτοια έργα εκείνη την εποχή;» ρώτησε με ~* **2.** η βαθιά εκτίμηση (για κάποιον/κάτι): *ο ~ του για τον ελληνικό πολιτισμό είναι απεριόριστος.* Επίσης (λαϊκ.) **θαύμασμα** κ. **θάμασμα** [μεσν.] (το).

θαυμαστής (ο) [αρχ.]. **θαυμάστρια** (η) [1893] {θαυμαστριών} πρόσωπο που θαυμάζει, που εκτιμά βαθύτατα (κάποιον/κάτι): *πολλοί ~ της την περίμεναν με λουλούδια στο αεροδρόμιο* || *έχω πολλούς ~* ΑΝΤ. αντίπαλος, εχθρός.

θαυμαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει θαυμασμό **2.** ΓΛΩΣΣ. **θαυμαστικό** (το) σχολιαστικό σημείο στίξεως που τίθεται στο τέλος λέξης ή φράσης και εκφράζει ποικιλία συναισθημάτων (απορία, έκπληξη, αμφισβήτηση κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *στίξη*).

θαυμαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι άξιος να τον θαυμάζει κανείς: ~ *πρόοδος / αποτελέσματα / επιτεύγματα / επιτυχίες* ΣΥΝ. αξιοθαύμαστος, αξιέπαινος· ΦΡ. ***Μέγας είσαι / ει, Κύριε, και θαυμαστά τα έργα σου!*** (*Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου!*, ευχή από την ακολουθία τού Αγ. Βαπτίσματος) για τη δήλωση μεγάλου θαυμασμού (για κάτι).

θαυματοποιός (ο) [αρχ.] αυτός που κάνει θαύματα· (συνήθ. κακόσ.) αυτός που εξαπατά τους ανθρώπους με ψεύτικα θαύματα: *κάποιος ~ παραπλανούσε τους θρησκόληπτους* ΣΥΝ. τσαρλατάνος, αγύρτης, απατεώνας. -- **θαυματοποιία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θαυματουργός*.

θαυματουργός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να κάνει θαύματα: ~ *άγιος / εικόνα* **2.** (μτφ.) αυτός που επιφέρει άριστα αποτελέσματα: ~ *φάρμακο / συνταγή* ΣΥΝ. καταπληκτικός, αποτελεσματικός. Επίσης **θαυματουργικός**, -ή, -ό [μεσν.]. — **θαυματουργικά** επίρρ.. **θαυματουργία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.

> **θαυματουργός - θαυματοποιός.** Το **θαυματουργός** είναι εύσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που μπορεί να πραγματοποιήσει ένα θαύμα, ιδιότητα που αποδίδεται σε θεϊκές δυνάμεις και σε ανθρώπους που ενεργούν με τη χάρη τού Θεού (*θαυματουργός Άγιος, θαυματουργή εικόνα*). Αντιθέτως, το **θαυματοποιός** είναι κακόσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που προσποιείται ότι μπορεί να κάνει θαύματα εξαπατώντας τους ανθρώπους για χρηματισμό ή άλλους λόγους.

θαυματουργώ ρ. αμετβ. {θαυματουργείς... | θαυματούργησα} **1.** κάνω θαύματα **2.** (μτφ.) δημιουργώ καταπληκτικά αποτελέσματα: *το ελληνικό δαιμόνιο θαυματούργησε και πάλι* ΣΥΝ. διαπρέπω, μεγαλουργώ ● **3.** (ειρων.) σημειώνω αποτυχία σε κάτι: *θαυματούργησε και σ' αυτό το διαγώνισμα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαυματουργῶ (-έω)* < *θαῦμα, -ατος* + *-ουργῶ* < *ἔργον*].

θάφτης (ο) {θαφτών} **1.** (κυριολ.) αυτός που θάβει (κάποιον) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κάνει αρνητικά σχόλια για άλλους, κυρ. σε κουτσομπολιό (βλ. κ. λ. *θάβω*).
[ΕΤΥΜ. < *θάπ-της* < ρ. *θάβω* (αόρ. **ἔ-θαπ-σα > ἔ-θαψ-α*)].

θάφτω ρ. → θάβω

θάψιμο (το) [μεσν.] {θαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για νεκρούς) η ταφή, ο ενταφιασμός ΑΝΤ. ξεθάψιμο, εκταφή **2.** η τοποθέτηση κάτω από το χώμα, το χώσιμο στη γη: ~ *σκουπιδιών* (επιστ. *υγειονομική ταφή*) / *τόνων ρωδακίνων στις χωματερές* **3.** (μτφ.) η διατύπωση κακεντρεχών σχολίων: *μόλις τέλειωσε η παράσταση οι κριτικοί άρχισαν το ~*· ΦΡ. **πέφτει θάψιμο** λέγονται κακά σχόλια: *σ' αυτούς τους κύκλους πέφτει πολύ θάψιμο* ΣΥΝ. κακολόγηση.

-θε κατάληξη τοπικών επιρρημάτων, που δηλώνει προέλευση ή κίνηση από τόπο: *πούθε ήρθες;* || *κείθε* (από εκεί) (πβ. λ. *-θεν*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *-θεν* (βλ.λ.)].

θεά (η) [αρχ.] **1.** θηλυκή θεότητα: *η ~ τής ομορφιάς / τής γης / τού κυνηγιού / τής εστίας* || *οι θεοί και οι θεές τού Ολύμπου* **2.** (μτφ.-αργκό) η γυναίκα που διακρίνεται για το σωματικό της κάλλος ΣΥΝ. άγγελος, κούκλα, ντίβα, καλλονή, αστέρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

θέα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άποψη ενός χώρου από ψηλό ή μακρινό σημείο, η έκταση που βλέπει κανείς μπροστά του ή από ψηλά: *δωμάτιο / βεράντα με ~* || *στο σπίτι μας στο βουνό έχουμε μαγευτική ~* || *πανοραμική ~* || *εκτεθειμένος σε κοινή ~* (τον βλέπουν όλοι) ● **2.** η οπτική επαφή (με κάτι/κάποιον): *στη ~ τού αυστηρού προσώπου τού δασκάλου του φοβήθηκε* ΣΥΝ. κοίταγμα, αντίκρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θήϝη* < **θάϝᾱ* < I.E. *dhāu- «βλέπω, κοιτάζω», το οποίο δεν μαρτυρείται σε άλλες γλώσσες (βλ. λ. *θαῦμα*). Παράγ. *θέα-τρο(ν), θεα-τής, θεά-ομαι* (> *θεῶμαι*) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε I.E. *dhṃsvā- < *dhem-bh- (βλ. λ. *θάμβος*)].

Θεαγένης (ο) **1.** ο *Ρηγίνος*· αρχαίος Έλληνας γραμματικός (6ος αι. π.Χ.), ο οποίος επιχείρησε την αλληγορική ερμηνεία των θεών **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεά* + *-γένης* < *γένος* (πβ. μτγν. επίθ. *θεαγενής* «όσιος, θεοσεβής»)].

θεαθήναι (το) {άκλ.} (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. ***προς / διά / για το θεαθήναι*** μόνο για επίδειξη, για τα μάτια τού κόσμου: *έκανε μια γενναιόδωρη προσφορά ~* || *η εξαγγελία μεταρρυθμιστικών μέτρων είναι για το ~* ΣΥΝ. για φιγούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεαθῆναι*, απρφ. παθ. αορ. τού ρ. *θεῶμαι (-άο-)* «κοιτάζω, παρατηρώ». Η σημερινή χρήση ανάγεται στην Κ.Δ., όπου ο Ιησούς καταδίκασε τους Γραμματείς και τους Φαρισαίους για την υποκρισία και την επιδειξιομανία τους (πβ. Ματθ. 23, 5: *πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσιν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις*)].

θέαμα (το) {θεάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ό,τι γίνεται αντικείμενο οπτικής εντύπωσης, ό,τι βλέπει κανείς: *δεν άντεχε να βλέπει ένα τόσο φριχτό ~ μπροστά στα μάτια της* || *θλιβερό / μακάβριο / αισχρό / αποτρόπαιο / περίεργο / απολαυστικό / απερίγραπτο ~*· ΦΡ. ***γίνομαι θέαμα*** γίνομαι αντικείμενο τής περιέργειας και των ειρωνικών ή χλευαστικών σχολίων των άλλων: *έγινε θέαμα στους καλεσμένους μ' αυτό το προκλητικό ντύσιμο* (β) καθετί το οποίο βλέπει κανείς και του προσφέρει ευχαρίστηση: *η ομάδα με την απόδοσή της προσφέρει σπουδαίο ~* || *θυσιάζει την ουσία για το ~* ● **2.** ό,τι προβάλλεται ή παρουσιάζεται από την τηλεόραση, το θέατρο, τον κινηματογράφο κ.λπ.: *τους άρεσαν τα ~* || *ο φόρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο*· ΦΡ. (α) ***άρτος και θεάματα*** βλ. λ. *άρτος* (β) ***άνθρωπος τού θεάματος*** πρόσωπο που σχετίζεται με τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, το θέατρο ή τον κινηματογράφο, τη μόδα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*. Η φρ. *γίνομαι θέαμα* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. se donner en spectacle].

θεαματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που προσφέρει ωραίο θέαμα: ~ *εμφάνιση / άποψη ενός τοπίου / σκηνή* ● **2.** αυτός που προξενεί εντύπωση: ~ *άνοδος / πρόοδος / εξέλιξη / αποτέλεσμα / αύξηση τιμών / ενέργεια / ανάπτυξη / βουτιά / άλμα* ΣΥΝ. εντυπωσιακός, καταπληκτικός. — **θεαματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectaculaire].

θεαματικότητα (η) [1825] {χωρ. πληθ.} **1.** το ωραίο ή εντυπωσιακό θέαμα που προσφέρει (κάποιος/κάτι): *η ~ μιας ακροβασίας* ● **2.** το ποσοστό επί τού συνόλου των θεατών που παρακολούθησαν ένα θέαμα (συνήθ. στην τηλεόραση): *υψηλή / μεγάλη / χαμηλή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακροαματικότητα*.

Θεάνθρωπος (ο) [μτγν.] {Θεανθρώπου} ΕΚΚΛΗΣ. ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος ήταν τέλειος Θεός και έγινε τέλειος άνθρωπος κατά την ενανθρώπησή του.

Θεανώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Θράκης Κισσέα, σύζυγος τού Τρώα Αντήνορα **2.** αρχαία Σπαρτιάτισσα, μητέρα τού Παυσανία **3.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός*, κατά τον σχηματισμό των θηλ. (λ.χ. αρχ. *θέ-αιναι* «θεές») ή συγκεκομμ. τ. κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Θεάν-ειρα*)].

θεάρεστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι ευπρόσδεκτος, αρεστός στον Θεό: ~ *πράξη / έργο*. — **θεάρεστα** επίρρ.

θέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατόπτευση ενός χώρου, το κοίταγμα προσώπου ή η παρατήρηση μιας δράσης σε εξέλιξη από ψηλό σημείο ΣΥΝ. εποπτεία, θέα, παρατήρηση, αγνάντεμα, κατόπτευση **2.** το να βλέπει κανείς (κάτι): *η ~ τέτοιων προγραμμάτων προκαλεί δυσφορία στον θεατή* ΣΥΝ. παρακολούθηση **3.** το πρίσμα υπό το οποίο εξετάζει κανείς τα πράγματα: *η ~ τού κόσμου* **4.** η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κανείς εσωτερικά πνευματικά γεγονότα: *η ~ τού κάλλους προϋποθέτει αισθητική παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θέασις* < αρχ. *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατής (ο) **1.** αυτός που βλέπει (κάτι): *έγινε άθελά του ~ ενός φόνου* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που κοιτάζει (κάτι) χωρίς να συμμετέχει ή χωρίς να αισθάνεται την ανάγκη να συμμετάσχει: *ο σύγχρονος πολίτης έχει μετατραπεί σε ~ των γεγονότων* || *δεν πρέπει κανείς να μένει απλός ~ τής πραγματικότητας, αλλά να συμβάλλει στη διαμόρφωσή της* ● **3.** αυτός που παρακολουθεί θέαμα το οποίο απευθύνεται σε κοινό: *οι ~ έμειναν ενθουσιασμένοι από την παράσταση* || *~ τηλεοπτικών έργων / κινηματογράφου / ποδοσφαιρικής συνάντησης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που μπορεί να γίνει ορατός από άλλους, να τον δουν: *έμενε μόνο στη ~ όψη των πραγμάτων* ΑΝΤ. αθέατος, αόρατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατράνθρωπος (ο) {θεατρανθρώπ-ου | -ων, -ους} αυτός που ασχολείται με το θέατρο (είτε ως δημιουργός ή συντελεστής παραστάσεων είτε ως ειδικός ή ενδιαφερόμενος) και έχει διακριθεί για την προσφορά του σε αυτό: *ο Αλέξης Μινωτής ήταν ένας σπουδαίος ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Theatermann (νόθο σύνθ.)].

θεατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {θεατρίστηκα} (λόγ.) παρακολουθώ θεατρικές παραστάσεις, πηγαίνω στο θέατρο. — **θεατρισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «παίζω στη σκηνή - γίνομαι θέαμα», < αρχ. *θέατρον*].

θεατρικογράφος (ο/η) [1886] δημοσιογράφος που καταγράφει θεατρικές ειδήσεις ή επιδίδεται σε κριτική θεάτρου σε περιοδικό ή εφημερίδα.

θεατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στο θέατρο ή στα θεατρικά έργα: ~ *παράσταση / συγγραφέας / κείμενο / έργο / κοινό / κριτική / διάλογος / μονόλογος / διασκευή / χαρακτήρας / σχολή / ερμηνεία / κοστούμι / τέχνη* ● **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ψέμα, υποκρισία, επίδειξη ή από ιδιαίτερη εκφραστικότητα: ~ *χειρονομία / κινήσεις / συμπεριφορά* ΣΥΝ. προσποιητός, επιδεικτικός, φανταχτερός. — **θεατρικά** επίρρ.

θεατρικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία ενός θεατρικού έργου προς τις αρχές που διέπουν μια θεατρική παράσταση, προς τις δραματουργικές αρχές **2.** η ύπαρξη θεατρικών στοιχείων σε ένα λογοτεχνικό έργο **3.** το να εκφράζεται κανείς με ιδιαίτερα εκφραστικό τρόπο (όπως ένας ηθοποιός τού θεάτρου): *η διδασκαλία του χαρακτηρίζεται από ~* || *~ φωνής.*

θεατρίνα (η) → θεατρίνος

θεατρινισμός (ο) (συνήθ. στον πληθ.) υποκριτική συμπεριφορά ή επιδεικτική ενέργεια που έχει όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα τής αληθινής, αυθεντικής συμπεριφοράς ή ενέργειας: *αρχίζω τους ~* || *σοβαροφανείς ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες.* — **θεατρινίστικος**, -η, -ο. **θεατρινίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

θεατρίνος (ο) [1873], **θεατρίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) (συχνά μειωτ.) ηθοποιός τού θεάτρου: *έλεγε πως δεν θα επέτρεπε ποτέ στην κόρη του να γίνει θεατρίνα* (β) (εύσημο) ηθοποιός με σημαντική παρουσία στο θέατρο **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά, ανειλικρινώς: *πρόκειται για έναν φτηνό ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. υποκριτής. — **θεατρίνικος**, -η, -ο.

θεατρισμός (ο) ▸ θεατρίζομαι

θέατρο (το) {θεάτρ-ου | -ων} **1.** η τέχνη τής παράστασης επί σκηνής μιας δραματοποιημένης υπόθεσης: *επαγγελματικό / ερασιτεχνικό ~ || η κλίση του ήταν το ~ || σπουδάζω ~ || κάνω ~* (ασχολούμαι με το θέατρο)· ΦΡ. (α) **βγαίνω στο θέατρο** πρωτοεμφανίζομαι σε θεατρική παράσταση ως ηθοποιός: *βγήκε στο θέατρο σε ηλικία 17 ετών* (β) **είμαι στο θέατρο** ασχολούμαι με το θέατρο, παίζω σε θεατρικές παραστάσεις: *~ είκοσι συνεχή χρόνια* (γ) **παίζω θέατρο** δεν φέρομαι με φυσικότητα ή υποκρίνομαι κάτι που δεν είμαι: *τόσα χρόνια έπαιζε θέατρο μαζί της προσποιούμενος ότι την αγαπούσε* (δ) **γίνομαι θέατρο** (Κ.Δ., Α΄ Κορινθ. 4, 9 *... ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ ...*) αυτοεξευτελίζομαι μπροστά στους άλλους, γίνομαι ρεζίλι: *μεθύσαμε και γίναμε θέατρο μ' αυτά που κάναμε!* **2.** το λογοτεχνικό είδος, τα έργα τού οποίου αναπτύσσουν ένα θέμα (υπόθεση) με διαλογικό τρόπο και προσαρμόζουν τη δράση στις ανάγκες τής παρουσίασης τού έργου αυτού επί σκηνής: *γράφω / διαβάζω ~ || σκηνοθέτης / ηθοποιός θεάτρου* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο παρουσιάζονται θεατρικά έργα: *ιδιοκτήτης θεάτρου || γκρεμίζεται ένα ιστορικό ~* **4.** η οργανωμένη θεατρική επιχείρηση: *κρατικό / δημοτικό / περιφερειακό ~* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών μιας παράστασης: *όλο το ~ χειροκροτούσε όρθιο* **6.** (συνεκδ.) όλος ο κόσμος που ασχολείται με το θέατρο ή ενδιαφέρεται γι' αυτό: *το ~ πενθεί τον χαμό τού μεγάλου ηθοποιού* **7.** (α) κάθε ιδιαίτερο ρεύμα, τάση τού είδους αυτού: *πρωτοποριακό ~ || ~ τού παραλόγου / ποικιλιών || μοντέρνο / κλασικό / λαϊκό ~* (β) **θέατρο σκιών** είδος θεάτρου, στο οποίο χρησιμοποιούνται επίπεδες (κυρ. χάρτινες ή ξύλινες φιγούρες), τις οποίες δεξιοτέχνες τού είδους αυτού κινούν πίσω από ένα πανί, ώστε οι θεατές να βλέπουν τις σκιές τους, και μιμούνται τις φωνές τους· χαρακτηριστικό ελληνικό παράδειγμα, ο Καραγκιόζης (γ) **λυρικό θέατρο** η όπερα **8.** (μτφ.) το επίκεντρο σημαντικού γεγονότος, η περιοχή όπου εκτυλίσσεται σημαντικό γεγονός: *η Βοσνία έγινε ~ στρατιωτικών επιχειρήσεων || η Μακεδονία υπήρξε στο παρελθόν το ~ άγριων μαχών μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων*· ΦΡ. **θέατρο πολέμου** βλ. λ. *πόλεμος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέατρον* < *θεῶμαι* < *θέα*. Η λ. πέρασε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. theatre, γαλλ. théâtre, ιταλ. teatro, γερμ. Theater κ.ά. Ορισμένες φρ., αλλά και νεότερες σημ. τής λέξεως, αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέατρο σκιών* (< γαλλ. théâtre d'ombres), *λυρικό θέατρο* (< γαλλ. théâtre lyrique), *θέατρο των* (ενν. *στρατιωτικών*) *επιχειρήσεων* (< γαλλ. théâtre des operations), *βγαίνω στο θέατρο* (πβ. αγγλ. go on the stage) κ.ά.].

θεατρολογία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} η μελέτη τής θεατρικής τέχνης, των μορφών, τής εξέλιξης και των τάσεών της. — **θεατρολόγος** (ο/η) [1862], **θεατρολογικός**, -ή, -ό, **θεατρολογικά** επίρρ.

θεατρομανής, -ής, -ές {θεατρομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αγαπά υπερβολικά το θέατρο, που είναι ένθερμος θεατής θεατρικών παραστάσεων. — **θεατρομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεατρόφιλος, -η, -ο [1890] αυτός που αγαπά το θέατρο, που παρακολουθεί συχνά θεατρικές παραστάσεις: *~ κοινό*. — **θεατροφιλία** (η), **θεατροφιλικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. theatrophil].

θεατρώνης (ο) {δύσχρ. θεατρωνών} πρόσωπο που ασχολείται με το εμπορικό / επιχειρηματικό μέρος μιας θεατρικής παράστασης, γενικά με τα απαραίτητα για το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης, ο θεατρικός επιχειρηματίας.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θέατρον* + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω»].

θεία[1] κ. (λαϊκ.) **θεια** (η) {θείες κ. θειάδες} **1.** η αδελφή ή η εξαδέλφη των γονέων κάποιου ή η σύζυγος θείου του ● **2.** (ειρων.-λαϊκ.) γυναίκα προχωρημένης ηλικίας: *μια ~ τούς κοίταζε περίεργα*. — (υποκ.) **θείτσα** κ. **θειούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, συνίζηση, παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., θηλ. τού αρχ. *θεῖος* (βλ.λ.)].

θεία[2] (τα) [αρχ.] όσα έχουν σχέση με τον Θεό και τη θρησκεία: *προσέβαλαν με τη στάση τους τα ~ || βλασφημεί τα ~* ΣΥΝ. ιερά, όσια, άγια.

θειαφένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που περιέχει θειάφι **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού θειαφιού.

θειάφι (το) {θειαφιού | χωρ. πληθ.} το θείο (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θειάφιον* < *θεῖον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άφιον* (πβ. *ἐδ-άφιον*, *ξυρ-άφιον* κ.ά.)].

θειαφίζω ρ. μετβ. {θειάφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω θειάφι σε φύλλα φυτού (για την πρόληψη ή καταπολέμηση αρρώστιας): *θειάφιζε από το πρωί τις ντομάτες* **2.** απολυμαίνω (κάτι) με καπνό από θειάφι που καίγεται. — **θειάφισμα** (το).

θειαφιστήρι (το) {θειαφιστηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο με το οποίο οι γεωργοί ρίχνουν θειάφι στις καλλιέργειές τους.

θειαφοκέρι (το) {θειαφοκερ-ιού | -ιών} το κερί που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε θειάφι και χρησιμοποιείται για το άναμμα τής φωτιάς και την απολύμανση βαρελιών.

θειικός, -ή, -ό [1802] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει τη θειική ρίζα ($SO_4^=$): *~ άλατα / χαλκός* **2. θειικό οξύ** ισχυρό ανόργανο οξύ που περιέχει τη θειική ρίζα και έχει μεγάλη βιομηχανική σημασία ΣΥΝ. (καθημ.) βιτριόλι.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sulfurique].

θεϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το θείο ή τον θεό: *~ διδασκαλία / αποκάλυψη / αλήθεια / παρέμβαση / αγάπη / δύναμη / τελειότητα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υψηλότητα και μεγαλοπρέπεια, που έχει ξεχωριστά, εξαιρετικά γνωρίσματα: *~ ομορφιά / λάμψη / αντοχή / κορμί* ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, περίφημος. — **θεϊκά** επίρρ.

θείο[1] (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο στερεό στοιχείο (σύμβολο S), χρώματος κίτρινου, το οποίο απαντά και σε αυτοφυή μορφή ΣΥΝ. θειάφι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖον* < *θέειον* (με υφαίρεση) < **θϜέσ-ειον* < **θϜέ-σος* «καπνός» < *θύω* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε ως α΄ συνθ. σε ξένα νόθα σύνθ., πβ. αγγλ. thio-cyanic, thio-phosphate κ.ά.].

θείο(ν)[2] (το) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ανώτατη αρχή που διέπει και κυβερνά τον κόσμο, ο Θεός: *είχε κλίση προς το ~* ΣΥΝ. θεότητα.

θειοπηγή (η) [1876] η πηγή, από την οποία αναβλύζει ιαματικό νερό, που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε θείο.

θείος[1] κ. (λαϊκ.) **θειος** (ο) {λαϊκ. κλητ. κ. θειό} **1.** ο αδελφός ή εξάδελφος των γονέων κάποιου ή ο σύζυγος θείας του: *ο ~ του τον συμπαραστεκόταν ψυχικά και οικονομικά || ο ~ από την Αμερική* (συνηθισμένη αναφορά παλαιότ. σε Έλληνα μετανάστη που είχε πλουτίσει στις Η.Π.Α.) ΣΥΝ. (οικ.-λαϊκ.) μπάρμπας· ΦΡ. (α) (μετωνυμ.) **ο θείος Σαμ** (ειρων.-παλαιότ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής (β) **ο θείος Αλβέρτος** βλ. λ. *Αλβέρτος* **2.** (ειρων.-λαϊκ.) ο άνδρας με προχωρημένη ηλικία: *ο ~ μάς έκανε παρατηρήσεις αφ' υψηλού || το ζητιανάκι έτρεχε ξοπίσω του φωνάζοντας «θείο, θείο»...* — (υποκ.) **θειούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **θή-ειος*, όπου το θ. **θη-* απαντά στους αναδιπλασιασμένους τ. *τήθη* «γιαγιά» και *τηθίς* «θεία». Το αρχ. *τήθη* συνδ. πιθ. με αρχ. σλαβ. dědŭ «πρόγονος», ρωσ. ded «παππούς», λιθ. dedė «θείος» κ.ά. Από την ελλην. λ. προήλθαν τα αντίστοιχα ιταλ. zio, ισπ. tío. Η φρ. *θείος Σαμ* πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλική στις αρχές τού 19ου αι. ως περιπαικτική ανάγνωση των αρχικών U.S. ως Uncle Sam «θείος Σαμ» αντί τού κανονικού United States «Ηνωμένες Πολιτείες»].

θείος[2] -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό: *~ διδασκαλία / δίδαγμα / κήρυγμα*· ΦΡ. (α) **θείο(ν) βρέφος** ο μικρός Ιησούς (ειδικά στις αγιογραφίες ή σε αναφορές στην ημέρα των Χριστουγέννων) (β) **θείο δράμα** τα Πάθη τού Χριστού (γ) ΕΚΚΛΗΣ. **Θεία Ευχαριστία** το θεμελιώδες μυστήριο τής Χριστιανικής Εκκλησίας, κατά το οποίο ο πιστός μεταλαμβάνει σώματος και αίματος Χριστού, στα οποία μεταβάλλεται ο προσφερόμενος άρτος και οίνος (βλ. κ. *Θεία Κοινωνία*, λ. *κοινωνία*) (δ) **Θεία Λειτουργία** βλ. λ. *λειτουργία* (ε) **θείος νόμος** βλ. λ. *νόμος* **2.** αυτός που έχει ιερότητα: *~ απόστολος / τόπος* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαιρετικά γνωρίσματα, σπάνια και σπουδαία χαρακτηριστικά: *~ αρετές / πράξεις / χάρισμα || η ~ φωνή τής ερμηνεύτριας* ΣΥΝ. έξοχος, καταπληκτικός. — **θειότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖος* < **θέσ-jος* (πβ. μυκ. te-i-ja «θεία») < *θεός* (βλ.λ)].

θειότατος (ο) [μεσν.] προσφώνηση καθενός από τους προκαθημένους των τεσσάρων πρεσβυγενών Πατριαρχείων (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

θειούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1802] αυτός που περιέχει θείο: *~ ορυκτά / ύδατα / ενώσεις / χρώματα / βάσεις*.

θεϊσμός (ο) [1766] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφική και θεολογική ταυτόχρονα άποψη, η οποία δέχεται την ύπαρξη ανώτατου όντος, αμφισβητεί όμως την παρέμβασή του στα ανθρώπινα πράγματα. — **θεϊστής** (ο).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. theism].

θείτσα (η) → θεία

θειώδης, -ης, -ες [μτγν.] {θειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη θειώδη ρίζα ($SO_3^=$): *~ άλας*.

θειωρυχείο (το) [1858] ορυχείο από το οποίο λαμβάνεται θείο.

θείωση (η) [1838] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** η βελτίωση των ιδιοτήτων ουσίας μέσω τής επεξεργασίας της με θείο ● **2.** η χρησιμοποίηση τού διοξειδίου τού θείου για απολυμάνσεις, αποχρωματισμούς ή κατά τής οξείδωσης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sulfurisation].

Θέκλα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., συγκεκομμ. τ. τού ονόματος *Θεόκλεια* «η δόξα τού Θεού» < *Θεός* + *-κλεια* < *κλέος* «δόξα»].

θέλγητρο (το) {θελγήτρ-ου | -ων} κάθε μέσο που θέλγει, γοητεύει: *τα ~ μιας γυναίκας || έγινε θύμα των ~ της || κοινωνικά / σωματικά ~ || τα ~ τής πόλης / τής μουσικής / τής εξοχής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέλγητρον* < *θέλγω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *φόβητρον*].

θέλγω ρ. μετβ. {έθελξα} (λόγ.) ελκύω (κάποιον): *τον έθελξε η θεϊκή ομορφιά της || με θέλγει η ιδέα τής συνεργασίας μας* ΣΥΝ. ελκύω, σαγηνεύω ΑΝΤ. απωθώ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «μαγεύω, γοητεύω», τότε θα μπορούσε να συνδεθεί με λιθ. žvelgiù «κοιτάζω» (δηλ. «ματιάζω, μαγεύω με το κακό μάτι»), ίσως και με σανσκρ. hvárate «παραποιώ», αρχ. γερμ. tolc «πληγή, χτύπημα». Ομόρρ. *θέλγητρο(ν)*, *θελξι-* (α΄ συνθ.), *ἀ-σελγ-ής* (βλ.λ.)].

θέλημα (το) [αρχ.] {θελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που θέλει, επιθυμεί κάποιος: *ήταν ~ Θεού || «γιατί είναι ~ Θεού η πόλη να τουρκέψει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. θέληση, βούληση, επιθυμία· ΦΡ. **γενηθήτω το θέλημά σου** (Κ.Δ., Ματθ. 6, 10) ας γίνει αυτό που θέλεις, που ορίζεις ● **2. θελήματα** (τα) η μικροαπασχόληση με κάτι προς εξυπηρέτηση άλλου: *έτρεχε για τα ~ τού αφεντικού του || παιδί για τα ~* ΣΥΝ. αγγαρεία, μικροδουλειές.

θεληματικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που γίνεται με τη θέληση, τη συμφωνία ή τη συγκατάβαση (κάποιου): *~ ενέργεια / προσφορά* ΣΥΝ. εκούσιος, αυτόβουλος, αυτοπροαίρετος ΑΝΤ. ακούσιος ● **2.** (κυρ. για χαρακτηριστικά τού προσώπου) αυτός που προδίδει αποφασιστικότητα, ισχυρή θέληση: *~ ύφος / πιγούνι*. — **θεληματικά** επίρρ. [μεσν.], **θεληματικότητα** (η) [1854].

θέλησα ρ. → θέλω

θέληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιθυμία ενός ατόμου για την πραγμάτωση ορισμένου σκοπού: *είχε μεγάλη ~ να μάθει γράμματα* **2.** η ψυχική διάθεση (απέναντι σε κάτι/κάποιον): *όταν υπάρχει καλή ~, όλα γίνονται || χειρονομία καλής ~ || σε ένδειξη καλής ~* **3.** η αξίωση (που προβάλλει κάποιος): *δεν γνώριζε τη ~ τού αντιδίκου* ΣΥΝ. απαίτηση **4.** ο δυναμισμός και η επιμονή τού χαρακτήρα: *οι άνθρωποι με ~ στο τέλος πετυχαίνουν.*

θελιά (η) → θηλιά

θελκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που θέλγει, ελκυστικός ΣΥΝ. σαγηνευτικός ΑΝΤ. απωθητικός. — **θελκτικά** επίρρ., **θελκτικότητα** (η) [1854].

θελξικάρδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που ευχαριστεί την καρδιά, που προκαλεί ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευφρόσυνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θελξι-* (< *θέλγω*) + *-κάρδιος* < *καρδία*].

θέλω ρ. μετβ. {θέλεις κ. θες, πληθ. λαϊκ. θέμε, θέτε, θένε | ήθελα, θέλησα, ηθελημένος} **1.** έχω την επιθυμία, τη διάθεση, την πρόθεση (να πω ή να κάνω κάτι): *το 'κανα χωρίς να το ~ || τα 'θελες και τα 'παθες || τα θέλει όλα δικά του || εσύ το θέλησες να χωρίσουμε || θα θέλατε να σας προσφέρω ένα αναψυκτικό; || τον κάνω ό,τι ~ || δεν ξέρει τι θέλει || ~ ένα ποτήρι παγωμένο νερό || ~ να βοηθήσω, αλλά δεν μπορώ || θα 'θελα να 'μουν πλούσιος* ΣΥΝ. επιθυμώ, ποθώ· ΦΡ. (α) **δεν το ήθελα** για κάτι που έγινε ακούσια: *Σας πάτησα; Συγγνώμη, ~!* (β) **θέλοντας και μη** εκών-άκων, με το ζόρι: *~ αναγκάστηκε να τους ακολουθήσει* (γ) (παροιμ.) **όποιος δεν θέλει να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει** για κάτι που καθυστερεί, επειδή το κάνει κάποιος δίχως να το επιθυμεί (δ) **ποιος στραβός δεν θέλει το φως του / τα μάτια του;** βλ. λ. *φως* (ε) **τα θέλει** (για γυναίκα) επιθυμεί ερωτική επαφή, χωρίς όμως να το δείχνει φανερά (στ) **λίγο ήθελε (ακόμα)** παραλίγο: *~ και θα πέθαινα, αν δεν βρισκόταν κάποιος να με μεταφέρει εγκαίρως στο νοσοκομείο* (ζ) **με το έτσι θέλω** με το ζόρι, με το στανιό: *προσπαθούσε ~ να περάσει τις απόψεις του* (η) **άλλο που δεν θέλω!** για να δείξουμε ότι θέλουμε πάρα πολύ κάτι που μας προτείνουν: *Είναι καλή δουλειά, αλλά πρέπει να πηγαίνεις συχνά στην επαρχία. —~! Θα γυρίσω όλη την Ελλάδα τζάμπα!* (θ) **εδώ σε θέλω (εδώ σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα)!** σ' αυτή τη δύσκολη περίπτωση να μου δείξεις τι αξίζεις, τι μπορείς να καταφέρεις: *-Είναι πολύ δύσκολο αυτό το πρόβλημα. Εδώ σε θέλω! Τα εύκολα τα λύνει ο καθένας!* (ι) **το καλό που σου θέλω** για συμβουλή ή απειλή: *~, μην του λες προσωπικά σου θέματα || ~, μη με ξαναενοχλήσεις!* (ια) **τι 'θελα (να / και...)** για να δείξουμε ότι μετανιώσαμε για κάτι που κάναμε, είπαμε κ.λπ., επειδή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό για το οποίο έγινε: *~ και μίλησα; Τώρα παρεξηγήθηκε! || ~ να πάω σ' αυτή τη συναυλία: Πλήρωσα ένα σωρό λεφτά και στριμώχτηκα σε μια γωνίτσα* (ιβ) **αν θέλετε** (*εἰ θέλεις*, Σοφοκλ. *Οἰδ. Τύρ.* 343) μετριαστική φράση χωρίς ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο (επαφικό στοιχείο), που χρησιμοποιείται παρενθετικά στον λόγο ως ευγενική παραχώρηση και συναίνεση τού ομιλητή σε σχέση προς τον συνομιλητή του: *θα προτιμούσαμε μια διατύπωση ουδέτερη ή, αν θέλετε, λιγότερο επιθετική || θα μπορούσα, ~, να συμφωνήσω μαζί σας...* (ιγ) **θέλεις / τα θες και τα λες (ή σου ξεφεύγουν);** (οικ.) ως ήπια έκφραση δυσαρέσκειας (συχνά με ειρων. χροιά) για κάτι που είπε κάποιος: *Τα θες και τα λες αυτά: Εδώ, είναι φως-φανάρι ότι σε εμπαίζουν!* (ιδ) **θέλω να πω (μ' αυτό) πως / ότι** ως εισαγωγή σε επεξήγηση (ιε) **θέλεις να μου πεις / να μας πεις / να πιστέψω πως / ότι...** (ειρων.) για τη δήλωση δυσπιστίας ή δυσκολίας αποδοχής ως αληθών αυτών που λέει / ισχυρίζεται κάποιος: *δηλαδή, θέλεις να μου πεις ότι δεν ήθελε να με θίξει, αλλά κατά λάθος είπε ό,τι είπε! || και θέλεις τώρα να πιστέψω ότι στην πραγματικότητα με συμπαθεί παρά τα όσα έγιναν μεταξύ μας;* (ιστ) **θες, δε θες...** είτε θέλεις είτε όχι: *~, θα πάμε στην εκδήλωση || θα το φας το φαγητό σου ~!* (ιζ) **πώς το θες;** (ειρων.) ως απάντηση σε υπερβολική απαίτηση ή σε κάτι εξωπραγματικό: *-Μέσα σε μία ώρα πρέπει να έχεις τελειώσει τα πάντα! —~;* (ιη) **τα θέλει ο κώλος (κάποιου)** βλ. λ. *κώλος* **2.** σκοπεύω, επιδιώκω: *~ να προκόψω / να γίνω γιατρός || ~ να πω* (εννοώ)... *|| δεν θέλουμε να σας κάνουμε κακό* **3.** επιχειρώ, δοκιμάζω: *ήθελε να με κοροϊδέψει || ήθελαν να τον σκοτώσουν* **4.** δέχομαι, συγκατατίθεμαι: *δεν θέλει να λύσουμε ειρηνικά τη διαφορά μας || της ζήτησα να παντρευτούμε, αλλά δεν ήθελε* **5.** απαιτώ, αξιώνω: *θέλει δύο νοίκια μπροστά || οι μεγάλες επιτυχίες θέλουν μεγάλη προσπάθεια και υπομονή || «θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία»* (Α. Κάλβος)· ΦΡ. (α) **θέλει και τα ρέστα** έχει απαιτήσεις κι από πάνω! (β) **θέλει σώνει και καλά να...** αξιώνει με το ζόρι: *~ να τον πιστέψουμε* **6.** ζητώ, γυρεύω: *σας θέλουν στο τηλέφωνο || θέλω να μας δώσεις μόνο μιαν υπόσχεση / τον λόγο τής τιμής σου·* ΦΡ. **τι θέλει (κάποιος κάπου);** για να δηλωθεί ότι κάποιος κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κάπου (πβ. *τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*) **7.** περιμένω: *Τώρα, τι θέλεις να κάνω: Να σου πω και «μπράβο»;* **8.** έχω ανάγκη, χρειάζομαι, μου είναι απαραίτητο: *~ ξύρισμα || το αυτοκίνητο θέλει πλύσιμο || το φαγητό θέλει αλάτι·* ΦΡ. **θέλει (και) ρώτημα;** βλ. λ. *ρώτημα* **9.** (κυρ. τριτοπρόσ. **θέλει, θέλουν**) αξίζει σε κάποιον κάτι: *θέλει ένα γερό ξύλο || θέλουν να πάρουν το μάθημά τους για να στρώσουν* **10.** οφείλω, χρωστώ: *σου ~ τίποτε;* **11.** για κάτι μοιραίο: *έτσι το θέλησε ο Θεός / η μοίρα να γίνουν τα πράγματα·* ΦΡ. **Θεού θέλοντος (και καιρού επιτρέποντος)** (*θεοῦ θέλοντος*, Μενάνδρ. *Μονόστ.* 671· Κ.Δ. *Πράξ.* 18,21: *πάλιν ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς τοῦ Θεοῦ θέλοντος*) **/ αν θέλει ο Θεός** εάν επιθυμεί ο Θεός (να γίνει κάτι), αν επιτρέψουν οι περιστάσεις, αν έρθουν όλα βολικά, ευνοϊκά **12.** υπολείπομαι: *θέλει εκατό γραμμάρια, για να γίνει ένα κιλό* **13.** παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) να βρίσκεται σε ορισμένη κατάσταση, να ενεργεί ή να προτίθεται να ενεργήσει με ορισμένο τρόπο: ο *Τύπος θέλει την κυβέρνηση να προκηρύσσει πρόωρες εκλογές || οι φήμες θέλουν τους δύο άνδρες να έχουν έλθει σε συμφωνία συνεργασίας || οι πληροφορίες θέλουν την εταιρεία στα πρόθυρα διάλυσης* **14.** (στο β' πρόσ., κυρ. στον τ. **θες** σε διάζευξη) είτε, ή: *θες γιατί κουράστηκε, θες γιατί βρήκε κάτι καλύτερο, αποφάσισε να εγκαταλείψει την εταιρεία* **15.** (θα + παρατ.) για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας ή για να ζητήσει κανείς (κάτι) ευγενικά: *θα ήθελα ένα ποτήρι νερό || θα ήθελα να πάω διακοπές, αλλά δεν γίνεται!* **16.** ευνοώ: *αν δεν σε θέλει η τύχη, δεν γίνεται τίποτα! || τον θέλει το χαρτί και κερδίζει συνέχεια απόψε!* **17.** (η μτχ. **ηθελημένος, -η, -ο**) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐθέλω*, αβεβ. ετύμου. Δυσεξήγητο παραμένει το αρχικό *ἐ-* (προθεματικό;). Το θέμα *θελ-* θα μπορούσε να συνδεθεί με αρχ. σλαβ. *želejo* «επιθυμώ» και με αρμ. *gelj* «ευχή, επιθυμία». Ήδη στον Ηρόδοτο απαντά η σύναψη *θέλω να πω* «εννοώ», λ.χ. *τὸ ἔπος τοῦτο ἐθέλει λέγειν ὡς* ... (2,13)].

θέμα (το) {θέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ζήτημα, το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *εθνικά / πολιτικά / οικονομικά / εκπαιδευτικά ~ || συζητήθηκε ευρύ φάσμα θεμάτων || το Κυπριακό ήταν το πρώτο / το κύριο ~ στην ημερήσια διάταξη τής διάσκεψης || ανέκυψε συνταγματικό ~ || θέτω / παρουσιάζω / αναλύω / πραγματεύομαι ένα ~ || αλλάζω ~ || βγαίνω από το ~ || ξαναγυρίζω στο ~ || αυτό είναι άλλο ~ || ας μείνει εκεί το ~ || βάζω ~ σε ψηφοφορία / προς συζήτηση || το κυρίως ~ μιας έκθεσης ιδεών || το ~ που μας απασχολεί είναι η υγεία || η σεξουαλική ζωή έγινε απαγορευμένο ~ || δεν υποχωρεί σε θέματα αρχής || αυτό είναι το όλο ~ || το εν λόγω ~ || το ~ ομιλίας / διάλεξης / συνεδρίου / συζήτησης / σχολιασμού / διατριβής / έρευνας·* ΦΡ. (α) **δεν είναι δικό σου θέμα** δεν σε αφορά, δεν σου πέφτει λόγος, δεν είναι δική σου υπόθεση (β) **δημιουργώ θέμα** προκαλώ προβλήματα (γ) **είναι θέμα** (+γεν.) σχετίζεται με, εξαρτάται από: *~ γούστου / γνώμης / συνήθειας / τιμής / χρόνου / χρημάτων* (δ) **δεν υπάρχει / μπαίνει / τίθεται / γεννάται θέμα** δεν ανακύπτει κάτι ως πρόβλημα ή ζητούμενο: *~ αναθεωρήσεως τού Συντάγματος, δήλωσε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* (ε) **επί τού θέματος** σχετικά με το θέμα που συζητείται, εντός τού θέματος: *έχετε να προσθέσετε κάτι ~, κύριε μάρτυς;* ΑΝΤ. εκτός θέματος (στ) **θέμα τής ημέρας** το περιστατικό ή το γεγονός που λόγω τής βαρύτητας ή τού ενδιαφέροντός του μονοπωλεί το ενδιαφέρον τής κοινής γνώμης και προβάλλεται εμφατικά από τα Μ.Μ.Ε.: *η παραίτηση τού υπουργού αποτελεί το ~* (ζ) **πιάνω ένα θέμα** αρχίζω να ασχολούμαι με ένα ζήτημα: *ας πιάσουμε τώρα ένα άλλο θέμα που μας απασχολεί...* **2.** (λογοτ.) η περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένη, ολοκληρωμένη ιστορία συγκεκριμένου λογοτεχνικού κειμένου: *ποιο είναι το ~ τού έργου; || ενδιαφέρον / πρωτότυπο / συνηθισμένο / συναρπαστικό / έξυπνο / ευφάνταστο / συμβολικό / υπαινικτικό / αμφιλεγόμενο / προπαγανδιστικό ~ βιβλίου* **3.** το προς ανάπτυξη ζήτημα των εξετάσεων, που καλύπτει μέρος ή συνδυασμό μερών τής διδακτέας ύλης: *βατό / δυσνόητο / στρυφνό / απαιτητικό / κριτικό / απομνημονευτικό ~·* ΦΡ. **εκτός θέματος** έξω από το πλαίσιο και τα ζητούμενα των εξεταζόμενων θεμάτων: *~ γραπτό / έκθεση / ανάπτυξη / στοιχεία* ΑΝΤ. εντός τού θέματος, επί τού θέματος **4.** (ειδικότ.) το αυτοτελές κείμενο / απόσπασμα από την κλασική ελληνική γραμματεία που δίνεται στους μαθητές για μετάφραση, γλωσσική επεξεργασία κ.λπ., με στόχο την εξοικείωσή τους με την αρχαία ελληνική γλώσσα ΣΥΝ. άγνωστο, αδίδακτο· ΦΡ. **αντίστροφο θέμα** βλ. λ. *αντίστροφος* **5.** ο τίτλος επιστημονικής εργασίας που δηλώνει το πραγματευόμενο επιστημονικό πρόβλημα: *~ διδακτορικής διατριβής / επιστημονικής ανακοίνωσης* **6.** το αντικείμενο διαφωνίας ή αντιπαράθεσης κ.λπ.· ΦΡ. **κάνω (κάτι) θέμα** δίνω σε κάτι που προέκυψε μεγάλες διαστάσεις: *μια απλή διαφωνία είχαμε, μην το κάνεις θέμα!* • **7.** ΜΟΥΣ. (α) αναγνωρίσιμη μουσική ενότητα, η οποία τίθεται ως αρχή τής οργάνωσης ενός μουσικού κομματιού είτε με την «ανάπτυξη» της (η οποία συνίσταται στη συνέχισή της, τη συμπλήρωσή της σε ευρύτερη μουσική ενότητα με την προσθήκη άλλων μουσικών ενοτήτων) είτε με την «επεξεργασία» της (η οποία συνίσταται στην πολλαπλή της επαναφορά κατά τη διάρκεια τού κομματιού, στις πολλαπλές μεταμορφώσεις, παραλλαγές της κ.λπ.) (β) σύντομη μελωδική γραμμή η οποία χρησιμεύει ως αφετηρία τής σύνθεσης τής τυπικής φόρμας τής φούγκας **8.** ΝΟΜ. το αντικείμενο δικαστικής διερεύνησης και νομικής απόδειξης • **9.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το αντικείμενο που αναπαριστά, εξεικονίζει ο καλλιτέχνης (τοπίο, πρόσωπο, ανθρώπινη σκηνή κ.λπ.) • **10.** ΓΛΩΣΣ. το τμήμα τής λέξεως που αποτελείται από τη ρίζα και τα προσφύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη • **11.** ΙΣΤ. διοικητική περιφέρεια τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον 7ο και 8ο αι. κ.εξ. — (υποκ.) **θεματάκι** (το) (σημ. 3, 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τίθημι* (πβ. α' πληθ. *τί-θε-μεν*). Βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. theme, γαλλ. thème, γερμ. Thema κ.ά. Η σημ. του αντικειμένου συζητήσεως είναι ήδη μτγν. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *είναι θέμα* + γεν. (< αγγλ. it's a matter of...), *εκτός θέματος* (πβ. αγγλ. off the point / subject), *επί τού θέματος* (πβ. αγγλ. to the point) κ.ά. Ο μουσ. όρ. είναι αντιδάν. από ιταλ. tema].

θεματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ένα θέμα, με το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *~ υλικό / κατάταξη / πίνακας || ~ πρόταση / περίοδος / πυρήνας μιας παραγράφου || το βιβλίο έχει πέντε ~ ενότητες* **2.** αυτός που σχετίζεται με το θέμα μιας λέξης: *~ φωνήεν* **3. θεματική** (η) η θεματολογία: *η ~ τού συνεδρίου / τού βιβλίου || ποικίλη / πολύπλευρη / πολυεδρική ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται με τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως, π.χ. *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε* ΑΝΤ. αθέματος. — **θεματικ-ά / -ώς** [1761] επίρρ.

θεματογραφία (η) [1761] {θεματογραφιών} το σύνολο αποσπασμάτων από αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, τα οποία επεξεργάζονται γλωσσικά μαθητές ή φοιτητές: *αρχαία ελληνική / λατι-*

νική ~. — **θεματογραφικός**, -ή, -ό [1761].

θεματολογία (η) {θεματολογιών} **1.** το πλαίσιο των ζητημάτων, με τα οποία καταπιάνεται κανείς: ~ *συζήτησης / επιστημονικού συνεδρίου / ημερίδας / εκπομπής (ραδιοφωνικής, τηλεοπτικής)* ΣΥΝ. θεματική **2.** το σύνολο των θεμάτων με τα οποία ασχολείται κάποιος: *η ~ τού Ν. Καζαντζάκη* || *η ~ των ελληνικών τραγουδιών τού Μεσοπολέμου* **3.** (συνεκδ.) (α) βιβλίο που περιέχει αποσπάσματα από την αρχαία ελληνική γραμματεία για μελέτη και εξέταση (β) βιβλίο με θέματα (π.χ. σχολικών εκθέσεων) για μελέτη και εξέταση. Επίσης **θεματολόγιο** (το) [1894] (σημ. 3β). **θεματολογικός**, -ή, -ό. **θεματολογικά** επίρρ.

θεματοφύλακας (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. θεματοφύλακος) | θεματοφυλάκων} **1.** πρόσωπο που συντηρεί και διαφυλάσσει κάτι ιερό, σπουδαίο: ~ *πολιτιστικής κληρονομιάς / οσίων και ιερών τής φυλής / εθνικής ενότητας* || *«οι στρατιωτικοί θεωρούν το στράτευμα ως τον ~ τού κοσμικού χαρακτήρα τής τουρκικής δημοκρατίας»* (εφημ.) **2.** ο φύλακας ξένου κινητού πράγματος.

θεμελιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται σε θεμέλια **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ή κρίνεται ως κύριος και σημαντικός, που συνιστά προαπαιτούμενο και προϋπόθεση (για κάτι): ~ *παρατήρηση / ερώτημα / διαφορά / αίτημα / γνώση / αντιστοιχία* ΣΥΝ. θεμελιώδης, βασικός.

θεμέλιο (το) {θεμελί-ου | -ων} **1.** η υλική βάση (κτίσματος): ~ *σπιτιού / εργοστασίου* ΣΥΝ. κρηπίδα· ΦΡ. (α) ***ρίχνω τα θεμέλια*** βάζω τις βάσεις (από οπλισμένο σκυρόδεμα), πάνω στις οποίες θα οικοδομηθεί το κτήριο (β) ***εκ θεμελίων*** *(ἐκ τῶν θεμελίων*, Θουκ. 3,68) από τη βάση, συθέμελα: *το σπίτι σείστηκε* ~ **2.** (μτφ.) το ουσιαστικό στήριγμα, πάνω στο οποίο στηρίζεται (κάποιος/κάτι): ~ *τής δημοκρατίας είναι ο σεβασμός των νόμων* || *τρίζουν τα ~ τού καθεστώτος* ΣΥΝ. βάση· ΦΡ. ***έχω γερά θεμέλια*** έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κ.λπ.) στη ζωή μου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοποιημένο ουδ. τού αρχ. επιθ. *θεμέλιος* (βλ.λ.)].

θεμέλιος, -α (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τα θεμέλια· ΦΡ. ***θεμέλιος λίθος*** (i) η πρώτη πέτρα που τοποθετείται στα θεμέλια οικοδομής: *τοποθέτησαν τον ~ τού νέου εργοστασίου* (ii) (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο ενός συστήματος, μιας ιδεολογίας, μιας πολιτικής κ.λπ.: *η συλλογικότητα είναι ο ~ τής πολιτικής μας* || *η αγάπη είναι ο ~ τού χριστιανισμού* **2. θεμέλιος** (η) ***(μιας συγχορδίας)*** (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή αρμονία τής μουσικής) η νότα (ο φθόγγος) πάνω στην οποία «χτίζεται» η συγχορδία (βλ.λ.), με αλλεπάλληλα διαστήματα (βλ.λ.) τρίτης
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεμο-* (που απαντά σε σύνθετα ανθρωπωνύμια, καθώς και στη μτγν. «γλώσσα» *θεμός*) < *dhe-mo-, παράγ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*). Βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

θεμελιώδης, -ης, -ες [1766] {θεμελιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) θεμελιακός, ο πιο βασικός: *ο ~ νόμος τής θερμοδυναμικής* || *τα ~ δικαιώματα τού πολίτη* || ~ *ερώτημα / αρχές*. — **θεμελιωδώς** επίρρ. [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεμελιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θεμελίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ρίχνω τα θεμέλια (σε οικοδομή ή τεχνικό έργο): ~ *γέφυρα / εργοστάσιο* **2.** (συνεκδ.) θέτω τον θεμέλιο λίθο σε ειδική επίσημη εκδήλωση για έναρξη των εργασιών ανέγερσης κτηρίου: *ο υπουργός δημοσίων έργων θα θεμελιώσει αύριο το νέο εργοστάσιο* **3.** (μτφ.) τεκμηριώνω με αποδείξεις, βασίζω (κάπου): *θεμελίωσε με λογικά επιχειρήματα τις απόψεις του* ΣΥΝ. στηρίζω **4.** θέτω τις βάσεις για την ανάπτυξη: *θεμελίωσε την επιστήμη τής κοινωνιολογίας / τη νεότερη γλωσσολογία*. — **θεμελίωμα** (το) κ. **θεμελίωση** (η) [μτγν.].

θεμελιωτής (ο) [μτγν.], **θεμελιώτρια** (η) [1812] {θεμελιωτριών} **1.** πρόσωπο που ρίχνει τα θεμέλια σε μιαν οικοδομή: ~ *έργου* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ιδρύει και στηρίζει κάτι πάνω σε ασφαλείς βάσεις: ~ *τής δικαιοσύνης / τής δημοκρατίας / τής νεότερης γλωσσολογίας*. — **θεμελιωτικός**, -ή, -ό [μεσν.].

Θέμις (η) {Θέμιδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. θεά που προσωποποιούσε την έννοια τής πατροπαράδοτης τάξης και τού δικαίου **2.** γυναικείο όνομα **3.** (μτφ.) η δικαιοσύνη: *υπηρετούν τη ~* || *σπάθη / ζυγός τής ~*· ΦΡ. (α) ***λειτουργοί τής Θέμιδος*** οι δικαστές και οι δικηγόροι (β) ***ναός τής Θέμιδος*** ο χώρος τού δικαστηρίου (γ) ***Θέμιδος μέλαθρον*** το κτήριο τού Αρείου Πάγου. Επίσης (καθημ.) **Θέμιδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. te-mi) < θ. *θε-* < *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*), οπότε η λ. θα προσδιόριζε αρχικώς τα νομικά όρια, τους περιορισμούς που τίθενται από το θεϊκό δίκαιο (εξού και η ομώνυμη μυθολ. θεά). Βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι, Θεμιστοκλής*].

Θεμιστοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατιωτικός και πολιτικός, που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας (480 π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θεμιστοκλῆς* «η δόξα τής θέμιδος» < *θέμις* (γεν. *θέμιστος / θέμιτος / θέμιδος*) + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα»].

θεμιστοπόλος (ο) (λόγ.) ο λειτουργός τής δικαιοσύνης (δικαστής, δικηγόρος, νομικός).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θέμις* + *-πόλος* < *πέλω / -ομαι*, βλ. λ. *πόλος*].

θεμιτός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται από τις ανθρώπινες συμβάσεις και τους νόμους: ~ *σκοπός / όφελος / κέρδος / συναγωνισμός* ΣΥΝ. επιτρεπτός, νόμιμος, δίκαιος ΑΝΤ. αθέμιτος. — **θεμιτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέμις*].

-θε(ν) (αρχαιοπρ.) επίθημα που δηλώνει προέλευση, κίνηση από τόπο ή χρονική αφετηρία: *το πρόβλημα υπήρχε παλαιόθεν* || *πόθεν έσχες*; (από πού απέκτησες, ενν. περιουσιακό στοιχείο:) || *οι έξωθεν επεμβάσεις* || *είχε την κλίση προς το θέατρο παιδιόθεν* (από παιδί).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-θε(ν)*, όπου η παρέκταση σε *-ν* για ευφωνικούς λόγους, < Ι.Ε. *-dhe, πβ. λατ. un-de «πόθεν, από πού» (πβ. ισπ. dónde «πού;»), in-de «εκείθεν», σανσκρ. kú-ha «πού;» κ.ά. Το επίθημα *-θεν* αποτελεί πιθ. κατάλοιπο αφαιρετικής ή γενικής πτώσεως, με χρήση που εξέφραζε την αφετηρία τής κίνησης, την απομάκρυνση από τόπο ή, τελικά, την προέλευση από αυτόν].

-θεν: αρχαιοπρεπή και λόγια παράγωγα. Με το παραγωγικό επίθημα **-θεν** (που ξεκίνησε στην αρχαιότατη φάση τής Ελληνικής ως κατάληξη αφαιρετικής που δήλωνε προέλευση, κίνηση, απομάκρυνση, π.χ. *οἴκο-θεν* = «από το σπίτι») σχηματίστηκαν πολλές λέξεις τής Αρχαίας (κυρίως ονόματα) που λειτούργησαν τελικά ως επιρρήματα. Τέτοιες λέξεις είναι: *ανέκαθεν* «από παλιά έως σήμερα», *δήθεν*, *πόθεν* (έσχες) «από πού (είχες)», *όπισθεν* «από πίσω», *έμπροσθεν* «από εμπρός», *άνωθεν* «από πάνω», *έξωθεν* «από έξω», *κάτωθεν* «από κάτω», *ένθεν κακείθεν* ή *ένθεν και ένθεν* «από εδώ κι από εκεί, και από τις δύο μεριές» *(ένθεν και ένθεν τού κτηρίου τής Βουλής)*, *εκείθεν* «από εκεί» *(εκείθεν οι επιθέσεις εναντίον του)*, *ένδοθεν* «από μέσα», *όθεν* «απ' όπου, άρα, λοιπόν», *πανταχόθεν* «από παντού», *οίκοθεν* «από το σπίτι, οικείως» (*οίκοθεν νοείται* «είναι αυτονόητο»), *εντεύθεν* «από το σημείο αυτό και εδώ, προς το μέρος μας – όθεν, λοιπόν» *(εντεύθεν τής Πανεπιστημίου – εντεύθεν συνάγεται)*, *εκατέρωθεν* «από τη μια ή από την άλλη μεριά», *θύραθεν* «απ' έξω, εξωτερικός, άρα κοσμικός (ως αντίθεση τού εκκλησιαστικός)» *(θύραθεν παιδεία / ποίηση*, αντίθ. *εκκλησιαστική παιδεία / ποίηση)*, *έσωθεν* «από μέσα» *(αυτά δημιουργούνται έσωθεν)*, *ύπερθεν* «από πάνω, ανωτέρω» *(όλος ο χώρος φωτιζόταν ύπερθεν σαν από φως ηλίου)*, *(τα) μετόπισθεν*, *πόρρωθεν* «από μακριά». Σπανιότερα χρησιμοποιούνται σε αρχαιοπρεπές ύφος τα: *παιδιόθεν* «από παιδί», *ουρανόθεν* «από τον ουρανό», *μακρόθεν* «από μακριά (για τόπο)» (εσφαλμένα, δηλ. πλεοναστικά, λέγεται ενίοτε «*εκ τού μακρόθεν*», όπου η χρήση τού λόγιου στοιχείου *εκ* δεν χρειάζεται, αφού υπάρχει το *-θεν* το ίδιο ισχύει και στη φράση *από ανέκαθεν* αντί τού απλού *ανέκαθεν*), *πολλαχόθεν* «από πολλά μέρη», *εγγύθεν* «από κοντά», *αμφοτέρωθεν* «κι από τις δύο πλευρές» *(βάλλεται αμφοτέρωθεν)*, *άλλοθεν* «από αλλού» *(άλλοθεν αρύεται τη δύναμή του)*, *ουδαμόθεν* «από πουθενά» *(ουδαμόθεν προκύπτει ότι...)*.

θενά μόριο (διαλεκτ.-λογοτ.) θα: ~ *βρεθούμε μπλεγμένοι σ' αυτή την ιστορία* || *«εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός ~ πεθάνω»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θέ νά*, βλ. λ. *θα*].

θεο- κ. **θεό-** α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** γίνεται από τον Θεό ή χάρη στον Θεό ή σχετίζεται με αυτόν: *θεο-γνωσία, θεο-σοφία, θεόπνευστία* **2.** υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό: *θεό-κουφος, θεό-τρελος, θεο-νήστικος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από τη λ. *θεός*].

θεοβάδιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει περπατηθεί από τον Θεό: *το ~ όρος Σινά*.

θεοβλαβούμενος, -η, -ο αυτός που δείχνει ευλάβεια, ευσέβεια προς τον Θεό ΣΥΝ. ευλαβής, όσιος.

θεογενής, -ής, -ές [μτγν.] {θεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει θεϊκή καταγωγή: ~ *μυθικός ήρωας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεογεννήτορας (ο) [μεσν.] {θεογεννητόρων}, **θεογεννήτρια** (η) [μεσν.] {θεογεννητριών} πρόσωπο που γέννησε θεό.

θεογκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-εκφραστ.) ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη γυναίκα.

Θέογνις (ο) {-ι κ. -όγνιδος} **1.** ο *Μεγαρεύς*· αρχαίος Έλληνας λυρικός ελεγειακός ποιητής (6ος αι. π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + θ. *γν-* (μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gen-, βλ. λ. *γί-γν-ομαι, γέν-ος*) + κατάλ. *-ις*].

θεογνωσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η γνώση τής θεϊκής βούλησης και διδασκαλίας.

θεογονία (η) {θεογονιών} **1.** η γέννηση των θεών **2.** (συνεκδ.) οι παραδόσεις που αναφέρονται στο μυθολογικό πλαίσιο θεϊκών γενεαλογιών: *ησιόδεια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-γονία* < *γόνος*].

θεόγυμνος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει τίποτε, ο εντελώς γυμνός: *έκαναν μπάνιο στη θάλασσα ~* ΣΥΝ. τσίτσιδος, ολόγυμνος.

θεοδίδακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διδαχθεί από τον ίδιο τον Θεό.

θεοδικία (η) [1812] {θεοδικιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. η εκδήλωση θεϊκής εύνοιας ή τιμωρίας σε σχέση με ανθρώπινες πράξεις μέσω υπερφυσικών σημείων ΣΥΝ. θεοκρισία **2.** ΦΙΛΟΣ. η δικαίωση τού Θεού για τη δημιουργία και την ύπαρξη τού κακού στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théodicée].

θεοδόλιχος (ο) [1897] {θεοδολίχ-ου | -ων, -ους} ΤΟΠΟΓΡ. το όργανο με το οποίο μετρούνται γωνίες ή το αζιμούθιο και το ζενίθ αποστάσεων στην τοπογραφία.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. théodolite < thé- (< *θέα*) + -odo- (< *οδός*) + -lite (< *λίθος*), κατά παρετυμολογία προς το αρχ. *δόλιχος* (βλ.λ.)].

Θεοδοσία (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Θεοδόσιος (ο) {Θεοδοσίου} **1.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου: *ο Μέγας ~* **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θεοδόσης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο δοσμένος από θεό», < *θεο-* + *-δόσιος* < *δόσις* < *δίδωμι*].

θεοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θεοδρομείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) ακολουθώ τρόπο ζωής σύμφωνο με τις θείες επιταγές.

Θεοδώρα (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.

Θεοδώρητος (ο) {-ου κ. -ήτου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο επίσκοπος Κύρου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (< *θεός* + *-δώρητος* < δωρούμαι «δωρίζω»). απόδ. τού μτγν. λατ. Adeodatus. σύνθ. από τη φρ. a deo datus «δοσμένος στον Θεό»].

θεοδώρητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει δωρηθεί από τον Θεό: *διέθετε ~ χαρίσματα.*

Θεόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο ναός των Αγίων Θεοδώρων* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θόδωρος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο τού Θεού», < *θεο-* + *-δωρος* < *δῶρον*].

θεοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θεοειδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με θεό **2.** αυτός που έχει το κάλλος θεού: ~ *όψη* ΣΥΝ. θεσπέσιος. — **θεοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. **θεοειδεία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

θεόθεν επίρρ. (λόγ.) από τον Θεό, με προέλευση θεϊκή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

θεοκάπηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκμεταλλεύεται την πίστη των άλλων στον Θεό για δικό του όφελος: *ήταν ένας ~, φιλοχρήματος ιερέας* ΣΥΝ. σιμωνιακός. — **θεοκαπηλία** (η) [1895].

θεοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που φέρει το βάρος τής κατάρας τού Θεού: ~ *μίσος* ΣΥΝ. τρισκατάρατος ΑΝΤ. ευλογημένος • **2.** αυτός που δεν δείχνει ευσέβεια και ευλάβεια ΣΥΝ. θεομίσητος.

θεόκλειστος, -η, -ο [1894] αυτός που είναι κλειστός από παντού: *παρά τη ζέστη το σπίτι ήταν ~* ΣΥΝ. κατάκλειστος.

Θεόκλητος (ο) {-ου κ. -ήτου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. επίθ. *θεόκλητος* (βλ.λ.)].

θεόκλητος, -η, -ο αυτός που έχει επιλεγεί από τον Θεό για την εκτέλεση θεάρεστης αποστολής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *κλητός* (< *καλῶ*)].

θεόκουφος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως κουφός: *η γιαγιά του είναι ~.*

θεοκρασία (η) {χωρ. πληθ.} η ανάμειξη θρησκευτικών αντιλήψεων και πρακτικών που προέρχονται από διαφορετικές θρησκείες ΣΥΝ. συγκρητισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-κρασία* < *κρᾶσις* «ανάμειξη» (βλ.λ.)].

θεοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άσκηση τής πολιτικής εξουσίας και η ρύθμιση τής κοινωνικής ζωής από φορείς συγκεκριμένης θρησκείας ή με επίκεντρο αυτούς, η ταύτιση τής πολιτικής εξουσίας με τη θρησκευτική: *στο Ιράν μετά την ισλαμική επανάσταση επεβλήθη ~* **2.** κάθε καθεστώς όπου η εξουσία ασκείται με αυτό τον τρόπο. — **θεοκράτης** (ο). **θεοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η διακυβέρνηση από τον Θεό», < *θεο-* + *-κρατία* < *κρατῶ*].

θεοκρατικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη θεοκρατία ή χαρακτηρίζεται από αυτήν: ~ *καθεστώς / σύστημα / κράτος / αντιλήψεις.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théocratique].

θεοκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεοδικία (βλ.λ.).

Θεόκριτος (ο) {-ου κ. -ίτου} αρχαίος Έλληνας ποιητής τής ελληνιστικής εποχής (3ος αι. π.Χ.)· έγραψε *Ειδύλλια* με βουκολικό χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *θεός* + *-κριτος* < *κρίνω*].

θεόληπτος, -η, -ο **1.** αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη: ~ *ποιητής* ΣΥΝ. θεόπνευστος, ένθεος **2.** αυτός που είναι παθολογικά προσκολλημένος στα θεία, στη θρησκευτική πίστη ΣΥΝ. θρησκόληπτος, θρησκομανής, φανατικός. — **θεοληψία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-ληπτος* < *λήπτης*].

θεολογείο (το) [μτγν.] το σημείο τής σκηνής από όπου παρουσιάζονταν οι θεοί στο αρχαίο δράμα.

Θεολογία (η) γυναικείο όνομα.

θεολογία (η) [αρχ.] **1.** (α) η επιστήμη που μελετά ό,τι σχετίζεται με τον Θεό, όπως αυτός παρουσιάζεται στις διάφορες θρησκείες: *σπουδάζω ~* (β) ***μυσταγωγική θεολογία*** βλ. λ. *μυσταγωγικός* (γ) ***νηπτική θεολογία*** βλ. λ. *νηπτικός* (δ) **θεολογία τής Απελευθέρωσης** επαναστατική κοινωνικοπολιτική θεωρία και πράξη, που γεννήθηκε στους κόλπους τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Λατινική Αμερική και άνθησε κατά τις δεκαετίες τού 1960 και τού 1970· συνδύαζε χριστιανικές αρχές και νεομαρξιστικές αντιλήψεις και υποστήριζε την ανάγκη ανατροπής των διεφθαρμένων και αντιδημοκρατικών καθεστώτων τής Κ. και Ν. Αμερικής **2.** (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που εξετάζει συστηματικά τη χριστιανική πίστη, όπως αυτή εκφράζεται στην Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση τής Εκκλησίας (β) ***συστηματική θεολογία*** βλ. λ. *συστηματικός* (γ) ***καταφατική θεολογία*** βλ. λ. *καταφατικός* (δ) ***αποφατική θεολογία*** βλ. λ. *αποφατικός* **3.** οι συγκροτημένες αντιλήψεις, η θεωρία (κάποιου) περί τού Θεού: *η ~ τού Σπινόζα* **4.** ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται το θείο στο έργο ενός δημιουργού (πρόσωπα, αντιλήψεις, δοξασίες κ.λπ.): *στη ~ τού Ομήρου, πλήθος θεών συγκεντρώνονται γύρω από τον ισχυρότερο από αυτούς* || *η καβαφική ~.* — **θεολογικός,** -ή, -ό [αρχ.], **θεολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

Θεολόγος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (από τον *Ιωάννη τον Θεολόγο*) < *θεο-* + *λόγος*].

θεολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που εξηγεί τον λόγο τού Θεού: *Γρηγόριος ο ~* **2.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη θεολογία: *χριστιανός / ορθόδοξος / καθολικός / προτεστάντης ~*· ΦΡ. ***νηπτικοί θεολόγοι / πατέρες*** βλ. λ. *νηπτικός.*

θεολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {θεολογείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ για τον Θεό ως θεολόγος, εξηγώ τον λόγο τού Θεού.

θεομαχία (η) [αρχ.] {θεομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. η διαμάχη, λεκτική ή πολεμική, ανάμεσα σε θεούς: *στο πολεμικό τοπίο τής «Ιλιάδας» συναντούμε συχνά και θεομαχίες* • **2.** η μαχητική άρνηση κάθε θεολογικής ερμηνείας και αναγωγής τού ανθρώπινου κόσμου (σύμπαντος, κοινωνίας, ηθικής κ.λπ.) στον Θεό ΣΥΝ. αθεΐα, ασέβεια ΑΝΤ. θεοσέβεια.

θεομάχος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που αντιτίθεται με κάθε τρόπο στην ιδέα περί Θεού, θεϊκής πρόνοιας και λατρείας ΣΥΝ. άθεος, άθρησκος. - **θεομαχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

θεομηνία (η) {θεομηνιών} **1.** οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επιφέρουν μεγάλες καταστροφές σε καλλιέργειες και κατασκευές (κτήρια, σπίτια, ειδικά διαμορφωμένους χώρους κ.λπ.): *η ~ κατέστρεψε την πόλη* || *τα θύματα τής ~* ΣΥΝ. πλημύρα, νεροποντή • **2.** η έκφραση και εκδήλωση τής θεϊκής οργής μέσω καταστρεπτικών φαινομένων (λ.χ. ασθενειών) που πλήττουν τους ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-μηνία* < *μῆνις* «οργή» (βλ.λ.)].

Θεομήτωρ (η) {Θεομήτορ-ος, -α} η μητέρα τού Χριστού, η Παναγία. — **θεομητορικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θεομήτωρ, -ορος* «η Ολυμπιάδα (ως μητέρα τού Αλεξάνδρου)» < *θεο-* + *-μήτωρ* < *μήτηρ*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

θεομίσητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τον μισεί ο Θεός, που δεν είναι ευπρόσδεκτος από τον Θεό: ~ *άνθρωπος / κακία / έχθρα / διχόνοια* ΣΥΝ. θεοκατάρατος ΑΝΤ. θεοφίλητος, θεάρεστος.

θεόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει τόση ομορφιά (σωματική ή/και ψυχική), ώστε να μοιάζει με θεό: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ. θεοειδής, αγγελικός.

θεόμουρλος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς μουρλός: ~ *άνθρωπος / φέρσιμο / οικογένεια* ΣΥΝ. θεοπάλαβος, θεότρελος.

θεομπαίχτης (ο) {θεομπαιχτών}, **θεομπαίχτρα** (η) {θεομπαιχτρών} **1.** πρόσωπο που εξαπατά με κάθε τρόπο τους άλλους: *τους ξεγέλασε ένας έμπορος ~* ΣΥΝ. απατεώνας, τσαρλατάνος • **2.** αυτός που προσποιείται ότι είναι αφοσιωμένος στα θεία: *έκανε ο ~ πολλούς σταυρούς, αλλά τον νου του τον είχε μόνο στο συμφέρον.*
[ΕΤΥΜ. < *θεο-* + *-μπαίχτης* < *εμπαίκτης* < *εμπαίζω*].

θεονήστικος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φάει τίποτε, που έχει τελείως άδειο στομάχι: *από το πρωί είμαι ~.*

θεοπάλαβος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως παλαβός ΣΥΝ. θεόμουρλος, θεότρελος.

θεόπεμπτος, -η, -ο αυτός που έχει αποσταλεί από τον Θεό: ~ *άγγελος / μήνυμα / τιμωρία / συμφορά / ευλογία / ευτυχία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-πεμπτος* < *πέμπω*].

θεοπνευστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεία έμπνευση, το να γίνεται κάτι από θεϊκή έμπνευση (υπό την καθοδήγηση τού Αγίου Πνεύματος): *η ~ των Γραφών / των Ευαγγελίων.*

θεόπνευστος, -η, -ο αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη ή αυτός που γίνεται από θεία έμπνευση και φώτιση: ~ *Απόστολοι / κείμενα τής Αγίας Γραφής / εκκλησιαστικοί συγγραφείς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *πνευστός* < *πνέω*].

θεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θεοποιείς... | θεοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) ιδιότητες και αξία που αρμόζουν στον Θεό, του προσδίδω διαστάσεις υψηλότερες από τις πραγματικές: ~ *το χρήμα / την πολιτική / την επιστήμη* ΣΥΝ. μεγαλοποιώ, απολυτοποιώ, αποθεώνω. — **θεοποίηση** (η) [μτγν.].

Θεόπομπος (ο) {-ου κ. -όμπου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (378-323 π.Χ.)· κυριότερο έργο του τα *Φιλιππικά*, η ιστορία τού Φιλίππου Β'.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + *πομπός* < *πέμπω*].

θεόπτης (ο) {θεοπτών} αυτός που είδε ή βλέπει τον Θεό: *ο ~ Μωυσής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θε(ο)-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-* τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (ρ. *ὁρῶ*), πβ. κ. *ἐπ-όπτης*. Βλ. κ. *όψη*].

θεοπτία κ. **θεοψία** (η) η νοερή θέαση τού Θεού από τους ησυχαστές (14ος αι.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θεο-* + *οπτ-* / *οψ-* (< θ. τού αρχ. *ὄψις*) + *-ία*].

θεόρατος, -η, -ο αυτός που έχει τεράστιες διαστάσεις: ~ *παλληκάρι / βράχος / βουνό* ΣΥΝ. πελώριος, πανύψηλος.
[ΕΤΥΜ. < *θε(ο)-* + *ορατός*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το αρχ. *ἀθεώρητος* κατά παρετυμολ. προς τα σύνθετα με *θεο-*].

θεός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. το υπέρτατο προσωπικό ή μη προσωπικό (στις ανατολικές θρησκείες) ον, στο οποίο αποδίδεται η δημιουργία ή/και η λειτουργία τού κόσμου, τής ζωής και τού τελικού σκοπού τους: *ο ~ των Αράβων είναι ο Αλλάχ* || *οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν σε πολλούς ~* || *σε ποιον ~ πιστεύεις;* **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα όντα που έχουν υπερφυσικές δυνάμεις και που θεωρούνται, ανάλογα με τη θρησκεία, ότι ελέγχουν και επηρεάζουν συγκεκριμένο τομέα τής ανθρώπινης ζωής ή τής φύσης: *ο Ποσειδώνας ήταν ο ~ τής θάλασσας* || *ο Άρης ήταν ο ~ τού πολέμου*· ΦΡ. (α) ***ανάγκα και θεοί πείθονται*** βλ. λ. *ανάγκη* (β) ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** βλ. λ. *απειλώ* (γ) ***από μηχανής θεός*** βλ. λ. *μηχανή* (δ) ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε θεός κελεύει*** βλ. λ. *βουλή* **3.** ΘΕΟΛ. (με κεφ.) (ο) το ανώτατο προσωπικό ον στη χριστιανική πίστη, όπως περιγράφεται και στο ορθόδοξο δόγμα: *η ευλογία / η χάρη / το έλεος τού ~* || *ο ~ είναι άπειρος και άναρχος*· ΦΡ. (α) ***άνθρωπος τού Θεού*** το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ευσέβεια και ζει σύμφωνα με τις αρχές τού χριστιανισμού· (ειδικότ.) καλοκάγαθος άνθρωπος, άκακος και ηθικός ΣΥΝ. ευλαβής,

θευσεβής, καλόψυχος (β) ***προς Θεού / για τον Θεό / για όνομα τού Θεού*** (*πρός θεῶν*. Ηροδ. 5, 49) (i) για την έντονη έκφραση αποτροπής ή άρνησης: ~. *δεν ήθελα να σας προσβάλω* (ii) για την έντονη έκφραση παράκλησης ή αγανάκτησης: ~, *λυπηθείτε με!* || *«Πρέπει, λοιπόν, να γίνει το κακό και να θρηνήσουμε θύματα. για να αναζητηθούν οι ευθύνες; Για όνομα τού Θεού, είναι κράτος αυτό;»* (εφημ.) (γ) ***να δώσει ο Θεός*** ο Θεός να βοηθήσει. μακάρι, είθε: ~ *να 'ρθεί πίσω ο γυιος μου και τότε να δείτε γλέντι που θα γίνει* (δ) ***Θεός φυλάξοι*** (i) μακάρι να μη γίνει (κάτι): - *Φοβάμαι ότι πάμε για πόλεμο.* –~! (ii) για τη δήλωση έντονης αποδοκιμασίας ή απόρριψης: ~! *Τι πράγματα είναι αυτά που γίνονται!* (ε) ***(και) ο Θεός βοηθός*** ο Θεός ας βοηθήσει, ας βάλει το χέρι του: *πάμε να δώσουμε εξετάσεις και* ~ (στ) ***δόξα σοι ο Θεός*** (μεσν. φρ.) ωραία. καλά, ευτυχώς: ~. *τα καταφέραμε* (ζ) ***δεν έχω τον Θεό μου*** (i) δεν σέβομαι τίποτε, δεν υπακούω σε καμιά δέσμευση και σε κανέναν κανόνα (ii) είμαι παράτολμος (η) ***ελέω Θεού*** (λατ. Dei gratia) με τη συγκατάθεση και την ευλογία τού Θεού: ~ *μονάρχης / βασιλιάς* (θ) ***έχει ο Θεός*** υπάρχει ελπίδα, κάτι (καλό) θα γίνει: *μην απελπίζεσαι*· ~! (ι) ***ένας Θεός ξέρει*** βλ. λ. *ξέρω* (ια) ***από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί!*** ευχετ. για να γίνει κάτι (ιβ) ***κι άγιος ο Θεός!*** για κάτι αρνητικό που επαναλαμβάνεται: *όλη μέρα ξάπλα* ~ (ιγ) ***ο Θεός μαζί σου!*** ως ευχή σε ταξιδιώτη ή σε κάποιον που ξεκινά δύσκολο έργο (ιδ) ***πρώτα ο Θεός*** αν θέλει πρώτα ο Θεός (ενν. όλα θα πάνε καλά) (ιε) ***απ' τον Θεό να το 'βρεις*** βλ. λ. *βρίσκω* (ιστ) ***βλέπω Θεού πρόσωπο*** για θετική / προς το καλύτερο εξέλιξη: *κάποτε θα δούμε κι εμείς Θεού πρόσωπο* (ιζ) ***Θεός σχωρέσ' τον*** (για νεκρό) ο Θεός να τον συγχωρήσει (ιη) ***ο Θεός να βάλει το χέρι του! / να κάνει το θαύμα του!*** μακάρι να βοηθήσει ο Θεός: *εδώ που φτάσαμε*, ~! (ιθ) ***ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε*** για τον φόβο που προκαλεί η έκρηξη οργής (κάποιου): *μόλις έμαθε ότι τον κορόιδευαν.* ~! (κ) ***ο Θεός και η ψυχή του!*** για να δηλώσουμε την αβεβαιότητά μας για την αλήθεια των λόγων κάποιου: *μου είπε ότι τα ετοίμασε· τώρα. αν τα έχει ετοιμάσει όμως*, ~! (κα) ***ο (ίδιος ο) Θεός να κατέβει κάτω*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι δεν μπορεί να αποτραπεί οτιδήποτε και αν συμβεί: *Δεν πρόκειται να του κάνω το χατίρι κι ο ίδιος ο Θεός να κατέβει κάτω!* ΣΥΝ. ο κόσμος να χαλάσει (κβ) ***Θεέ μου! / Θε μου!*** ως επίκληση ή έκφραση αγωνίας, φόβου, έκπληξης κ.λπ.: ~, *τι θ' απογίνω;* || ~, *τι ήταν αυτό που με βρήκε!* (κγ) ***έχω (κάποιον) σαν Θεό μου*** είμαι απόλυτα αφοσιωμένος σε κάποιον, τον πιστεύω και τον εμπιστεύομαι απόλυτα: *αυτή τον είχε σαν Θεό της και αυτός της συμπεριφερόταν με τον χειρότερο τρόπο* (κδ) **οργή Θεού** βλ. λ. *οργή* (κε) ***φωνή λαού, οργή Θεού*** βλ. λ. *φωνή* **4.** (μτφ.) το πρόσωπο που θαυμάζει κανείς σε απόλυτο βαθμό, είδωλο: *της άρεσαν πολλοί ποιητές, αλλά ο Έλιοτ ήταν ο ~ της* || *~ τού μπάσκετ / τής ροκ* ΣΥΝ. ίνδαλμα, πρότυπο **5.** καθετί που αποτελεί το ανώτατο ιδανικό (κάποιου): ~ *τους είναι το χρήμα / το σεξ / η εξουσία* **6.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την ομορφιά του: *ήταν ένας έφηβος ~* || *~ τής πασαρέλας* ΣΥΝ. πανέμορφος.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Εκτός από τις πολυάριθμες παρετυμολογίες (λ.χ. συσχέτιση με το συνώνυμο λατ. deus, με τις αρχ. λ. *θέα, θεῶμαι. θέω* «τρέχω» κ.τ.ό.), έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) < **θFεσ-ός*. που συνδ. με λιθ. dvasià «πνεύμα», μέσ. γερμ. getwâs «φάντασμα», αλλά η άποψη αυτή προσκρούει στην έλλειψη τού δίγαμμα από τον μυκ. τ. te-o, καθώς και στο γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν περισσότερο ανθρωπομορφική παρά πνευματική αντίληψη για τους θεούς τους (β) < θ. *θε-* (< *dhē-, τού ρ. *τί-θη-μι)*. που συνδ. με αρμ. di-k' «θεοί». λατ. festus «εορταστικός», άποψη που εντούτοις δεν ερμηνεύει το α' συνθ. *θεσ-* (π.χ. *θέσ-φατον. θεσ-πέσιος* κ.ά.). Ομόρρ. *ἐν-θουσ-ιάζω* (βλ.λ.). Με τη λ. *θεός* απέδωσαν συστηματικά οι Εβδομήκοντα τις εβρ. λ. Elohâh, Elohim (πληθ. τής μεγαλοπρεπείας) στην Π.Δ.].

θεοσεβής, -ής, -ές {θεοσεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | θεοσεβέστ-ερος, -ατος} αυτός που δείχνει σεβασμό και ευλάβεια απέναντι στον Θεό ΣΥΝ. θεοσεβούμενος, ευλαβής ΑΝΤ. ασεβής. ανόσιος, άθεος. — **θεοσέβεια** (η) [αρχ.]. Επίσης **θεοσεβούμενος,** -η. -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο- + -σεβής < σέβας*].

θεοσκόταδο (το) το βαθύ σκοτάδι, μέσα στο οποίο δεν διακρίνεται απολύτως τίποτε.

θεοσκότεινος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως σκοτεινός: ~ *δωμάτιο / κάμαρα.* — **θεοσκότεινα** επίρρ.

θεοσκοτωμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υπερβολικής κόπωσης: *γύρισε από τη δουλειά του ~* ΣΥΝ. κατάκοπος, τσακισμένος.

θεοσοφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφία που εκφράζει τάσεις τής μυστικιστικής, εσωτερικής σκέψης. Επίσης **θεοσοφισμός** (ο). — **θεοσοφιατής** (ο) [1891], **θεοσοφίστρια** (η), **θεοαοφιατικός**, -ή, -ό [1894].

θεοσοφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θεοσοφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** στοχάζομαι φιλοσοφικά για τον Θεό • **2.** ασχολούμαι με τη θεοσοφία.

θεόσταλτος, -η. -ο [1894] αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό: ~ *μήνυμα / χάρη / ευλογία / ευτυχία / άτομο / δώρο / αγαθό* ΣΥΝ. θεόπεμπτος.

θεόστραβος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εντελώς ασθενική όραση, που δεν βλέπει καθόλου **2.** (μτφ.) αυτός που είναι τελείως απρόσεκτος και αφηρημένος: *ήταν ~, δεν έβλεπε καθόλου μπροστά του* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς αμόρφωτος και ακαλλιέργητος ΣΥΝ. αμαθέστατος. στούρνος • **4.** αυτός που δεν είναι ίσιος. εντελώς στραβός: ~ *γραμμή*.

θεοσύστατος, -η. -ο αυτός που έχει συσταθεί. δημιουργηθεί από τον Θεό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο- + -σύστατος* < ρ. *συν-ίστημι / -ίσταμαι* (πβ. κ. *ασύστατος*)].

θεότητα (η) [μτγν.] {θεοτήτων} **1.** η αφηρημένη έννοια και ουσία τού Θεού. το σύνολο των ιδιοτήτων τού Θεού: *αδύνατο σε άνθρωπο να εισδύσει στο μυστικό βάθος τής ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε θεϊκή μορφή αρσενικού ή θηλυκού γένους: *προχριστιανικές / ασιατικές ~*.

θεοτικός, -ή. -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό, με τα θεία **2.** ***θεοτικά*** (τα) διάφορα ιερά αντικείμενα (εικόνες αγίων. ιερά βιβλία κ.λπ.) ή τελετές, φυλαχτά που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία ασθενειών: *κάνω θεοτικά* || *το ρίχνω στα ~*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *θεότης. -ητος*].

θεοτοκίο (το) [μεσν.] {θεοτοκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που είναι αφιερωμένο στη Θεοτόκο: ~ *εγκωμιαστικό / ικετευτικό / κατανυκτικό / νεκρώσιμο.*

Θεοτόκος (η) **1.** η μητέρα τού Χριστού. η Παναγία (βλ.λ.) **2.** (α) ***ενσώματη μετάσταση τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *ενσώματος* (β) ***Εισόδια τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Εισόδια* (γ) ***Υπαπαντή τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Υπαπαντή* (δ) ***Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Ευαγγελισμός* (ε) ***Κοίμηση τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *κοίμηση.*

[ΕΤΥΜ. όψιμο μτγν., αρχικώς ως μέρος τής φρ. *θεοτόκος γῆ*, < *θεο- + τόκος* (βλ.λ.). Ο όρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στην Αλεξάνδρεια (Ωριγένης. αρχές 3ου αι.) για να δηλώσει την κατά σάρκα γέννηση τού Υιού και Λόγου τού Θεού από την Παρθένο Μαρία· η Παναγία ονομάστηκε «Θεοτόκος», γιατί σύμφωνα με τη διδασκαλία τής Γ' Οικουμενικής Συνόδου κυοφόρησε και γέννησε «Θεόν σεσαρκωμένον» και όχι απλώς τέλειο άνθρωπο. όπως υποστήριζε ο αιρετικός Νεστόριος, πβ. Ιωάνν. Χρυσ. *Λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν* 74. 29: *θεοτόκος δὲ τυγχάνει καθότι θεὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα τέτοκε*].

θεότρελος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι τελείως τρελός ΣΥΝ. θεοπάλαβος. θεόμουρλος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηράδα και αποκοτιά ΣΥΝ. ζωηρός, άτακτος.

θεότυφλος, -η. -ο αυτός που έχει χάσει πλήρως την όρασή του ΣΥΝ. θεόστραβος.

θεούλης (ο) {χωρ. πληθ.} (υποκ.) ο θεός· στις ΦΡ. (α) ***θεούλη μου!*** επιφωνηματικά για τη δήλωση τρόμου ή θαυμασμού: ~, *τι τρομαχτικό που είναι αυτό το σπίτι!* || ~. *δεν έχω ξαναδεί πιο ωραίο πράγμα!* (β) ***ο καλός ο θεούλης*** (i) συνοδευτικό ευχής: *μακάρι να ακούσει τις προσευχές μας ο ~ !* (ii) ως σχόλιο για τη θεϊκή εύνοια: *Πάλι τη γλύτωσες! είδες ~;*

[ΕΤΥΜ. < *θεός* + υποκ. επίθημα *-ούλης*].

θεουργός (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγεία και παριστάνει ότι κάνει θαύματα ΣΥΝ. τσαρλατάνος. θαυματοποιός, αγύρτης. — **θεουργία** (η) [μτγν.]. **θεουργικός,** -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο- + -εργός < ἔργον*].

θεούσα (η) (μειωτ.) η θρησκόληπτη γυναίκα και. κατ' επέκτ., αυτή που δείχνει υποκριτική σεμνότητα.

[ΕΤΥΜ. < *Θεός + -ούσα* (των ενεστ. μτχ.), πβ. κ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

Θεοφάνης (ο) {-η κ. -άνους} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «η φανέρωση τού Θεού» < *θεο- + -φάνης < φαίνω / -ομαι.* Το όνομα γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση λόγω τής εορτής των Θεοφανίων. που καθιερώθηκε τον 4ο αι. μ.Χ. Η αρχ. αντίστοιχη γιορτή στους Δελφούς περιελάμβανε τα αποκαλυπτήρια αγαλμάτων τού Απόλλωνα και άλλων θεών].

Θεοφανία (η) γυναικείο όνομα.

Θεοφάνια (τα) (συνήθ. ορθ. *Θεοφάνεια*) [μτγν.] {Θεοφανίων} η γιορτή τής βάπτισης τού Χριστού στον Ιορδάνη ποταμό που εορτάζεται στις 6 Ιανουαρίου ΣΥΝ. Φώτα, Επιφάνια.

[ΕΤΥΜ. Αρχικά η λ. σήμαινε γενικά τη φανέρωση τού Θεού μέσω τής ενανθρωπήσεως, πβ. Κ.Δ. *Α' Τιμόθ.* 3, 16 *(Θεός ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν. ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ. ἀνελήφθη ἐν δόξῃ).* Με αυτή την έννοια εξειδικεύτηκε στη δήλωση τής Γεννήσεως τού Χριστού (πβ. Βασιλ. *Εἰς τὴν Ἱερὰν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ*, 31. 1473. 3-5: *ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν Θεοφάνεια· ἑορτάσωμεν τὰ σωτήρια τοῦ κόσμου, τὴν γενέθλιον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος).* Επίσης Γρηγορίου Θεολόγου *Εἰς τὰ Θεοφάνεια* 36. 316. 34-44: *Τὰ δὲ νῦν Θεοφάνεια, ἡ πανήγυρις. ἤγουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος· λέγεται γὰρ ἀμφότερα. δύο κειμένων προσηγοριῶν ἑνὶ πράγματι. Ἐφάνη γὰρ Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως.* Αυτή η ταύτιση ευνοήθηκε και από το γεγονός ότι στην αρχαία Εκκλησία και οι δύο γιορτές εορτάζονταν την ίδια μέρα (6 Ιανουαρίου). Τον 4ο αι. οι δύο γιορτές χωρίστηκαν και η γέννηση μεταφέρθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, ημέρα που οι εθνικοί γιόρταζαν τον θεό Ήλιο. Από τότε αρχίζει να χρησιμοποιείται η λ. *Θεοφάνεια / Θεοφάνια* για τη Βάπτιση παράλληλα με τη λ. *Επιφάνια*].

> **Θεοφάνια ή Θεοφάνεια;** Η εορτή των *Θεοφανίων* είναι προτιμότερο να γράφεται με *-ι-*: τα **Θεοφάνια**. Εκτός από τη γνωστή χριστιανική γιορτή των *Θεοφανίων*. τής βάπτισης δηλ. τού Χριστού και τής φανέρωσης τού Θεού, *Θεοφάνια* (τα). ήταν και αρχαία εορτή στους Δελφούς. όπου έδειχναν στους λάτρεις τού Απόλλωνος το άγαλμά του. Η γραφή *Θεοφάνεια* με *-ει-* δικαιολογείται ως δήλωση τής πράξης και ιδιότητας τού επιθ. **θεοφανής**: *θεοφανής – θεοφάνεια*, όπως *διαφανής – διαφάνεια.* Ωστόσο. προκειμένου για εορτή σε ουδέτερο γένος είναι προτιμότερο να τηρηθεί η γραφή σε *-ια*: τα *Θεοφάνια*· πβ. τα *Πύθια*. τα *Ίσθμια*. τα *Επιφάνια*, αλλά η *επιφάνεια* από το *επιφανής*.

Θεοφανώ (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατειρών τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *Θεοφάνης*].

Θεοφιλέστατος, -η, -ο [αρχ.] προσφώνηση χωρεπισκόπου, βοηθού επισκόπου, τιτουλαρίου επισκόπου και αρχιμανδρίτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

θεοφιλής, -ής, -ές {θεοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θεοφιλέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι αγαπητός στον Θεό: ~ *πράξεις* ΣΥΝ. θεάρεστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο*- + -*φιλής* < *φιλῶ*].

θεοφίλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την αγάπη τού Θεού ΣΥΝ. θεοφιλής ΑΝΤ. θεομίσητος, θεοκατάρατος.

Θεόφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (829-842) **3.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεο*- + *φίλος*].

θεοφοβούμενος, -η, -ο αυτός που σέβεται τον Θεό: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. θεοσεβής, πιστός, ευσεβής.

θεοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εμπνέεται από τον Θεό, που τον φέρει μέσα του και αναδεικνύεται σε όργανο τής θείας οικονομίας, σε «δοχείο» τής θείας χάριτος: ~ *άγιοι Πατέρες τής Εκκλησίας*.

Θεόφραστος (ο) {-ου κ. -άστου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (372-287 π.Χ.), διάδοχος τού Αριστοτέλη στη διεύθυνση τής Σχολής του (τού Περιπάτου)· ασχολήθηκε με τη φυτολογία, τη ζωολογία, την ηθική και τη λογική **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + -*φραστος* < *φράζω* (βλ. λ. *φράση*)].

θεόφτωχος, -η, -ο αυτός που στερείται κάθε υλικού μέσου, παντελώς φτωχός ΣΥΝ. πάμφτωχος ΑΝΤ. πάμπλουτος, κροίσος.

Θεοφύλακτος (ο) {-ου κ. -άκτου} **1.** Βυζαντινός ιστορικός τής εποχής τού αυτοκράτορα Ηρακλείου **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *θεός* + -*φύλακτος* < *φυλάσσω*].

θεοφύλακτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που βρίσκεται κάτω από το προστατευτικό πέπλο τής θείας χάριτος, που τον φυλάει ο Θεός.

θεοφώτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δέχεται το φως τής θεϊκής παρουσίας, που τον φωτίζει ο Θεός.

Θεοχάρης (ο) {-η κ. -άρους} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «αρεστός στον Θεό» < *θεοχάρις* < *θεο*- + *χάρις*].

θεοχώρητος, -ος, -ο [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που χωράει τον Θεό: *η ~ υπόσταση τής Εκκλησίας*.

θεοψία (η) ▸ θεοπτία

θεραπαινίδα (η) [αρχ.] **1.** η γυναίκα που χρησιμοποιείται για τις οικιακές εργασίες ΣΥΝ. υπηρέτρια, παραδουλεύτρα, οικονόμος **2.** (μτφ.) καθετί που έχει βοηθητικό ρόλο: *η γλωσσολογία ήταν η ~ τής φιλολογίας* || *τον Μεσαίωνα η φιλοσοφία εθεωρείτο ~ τής θεολογίας* (ancilla theologiae). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

θεραπεία (η) [αρχ.] {θεραπειών} **1.** κάθε μέσο που αποσκοπεί στην αποκατάσταση τής υγείας: *αιτιολογική ~* (αντιμετωπίζει τα αίτια μιας νόσου) || *συμπτωματική ~* (αντιμετωπίζει τα συμπτώματα) || *αποτελεσματική / ριζική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γιατρειά **2.** ολοκληρωμένη αισθητική περιποίηση: ~ *προσώπου / σώματος*.

θεραπεύσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να γιατρευτεί: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. ιάσιμος ΑΝΤ. ανίατος, αγιάτρευτος.

θεραπευτήριο (το) [1894] {θεραπευτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η νοσηλεία ασθενούς· το νοσοκομείο.

θεραπευτής (ο) [αρχ.], **θεραπεύτρια** (η) {θεραπευτριών} **1.** πρόσωπο που θεραπεύει ασθενείς μέσω κατάλληλης ιατρικής αγωγής • **2.** πρόσωπο με ξεχωριστές θεραπευτικές ικανότητες, που θεραπεύει τους πάσχοντες χωρίς φάρμακα και ιατρικές μεθόδους: *οι ~ τής ΝΑ. Ασίας λέγεται ότι κάνουν αναίμακτες εγχειρήσεις*.

θεραπευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποσκοπεί στη θεραπεία: ~ *αγωγή* || ~ *κοινότητα για χρήστες ναρκωτικών ουσιών* **2.** ΙΑΤΡ. ***θεραπευτική*** (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με τη θεραπεία των ασθενών.

θεραπεύω ρ. μετβ. {θεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (για ασθένειες ή ασθενείς) κάνω (κάποιον) καλά, αποκαθιστώ την υγεία (κάποιου): ~ *καρκίνο / έλκος / τις πληγές* ΣΥΝ. γιατρεύω **2.** (μτφ.) αποκαθιστώ βλάβη ή ζημία ΣΥΝ. επανορθώνω • **3.** ικανοποιώ (κάτι): *με τα βιβλία του θεραπεύει τις μορφωτικές ανάγκες τού κοινού* • **4.** ασχολούμαι δραστήρια (με κάτι): ~ *τα γράμματα / τις τέχνες / την επιστήμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέραψ*, -*πος*, παράλλ. τ. τού *θεράπων* (βλ.λ.)].

θεράπων (ο) {θεράπ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **θεράπαινα** (η) [αρχ.] {θεραπαινών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιείται ως υπηρέτης, οικονόμος • **2.** πρόσωπο που ασχολείται εντατικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: ~ *των επιστημών / τής μουσικής* **3.** ***θεράπων ιατρός*** ο γιατρός που ασχολείται με τη νοσηλεία συγκεκριμένου ασθενούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) < *θεράπνη* «κατοικία»· αν αυτή η σημ. θεωρηθεί αρχική, η λ. είναι μάλλον προελλην. αρχής και συνδέεται ίσως με τον αρχ. πληθ. *τέραμνα* «σπίτι, κατοικία» (κατά το *οἰκέτης* < *οἶκος*) και με τα ομόρρ. λατ. trabs «δοκός», αρχ. γερμ. dorf «χωριό» κ.ά. Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν ερμηνεύει την αρχική σημ. «ακόλουθος, συνοδός (τού πολεμιστή)» τού τ. *θεράπων* (β) *θεράπων / θέραψ* < χεττ. tarpašša-, άποψη που συμφωνεί με τη χρήση τής λ. στον Όμηρο. Ενώ αρχικώς η λ. *θεράπων* αναφερόταν στον ακόλουθο τού πολεμιστή, σε εκείνον που συντηρούσε τα όπλα του, οδηγούσε το άρμα του και τον βοηθούσε να φορέσει την πανοπλία του, η ίδια λ. προσέλαβε αργότερα και θρησκευτική σημ. περιγράφοντας τη φροντίδα που παρεχόταν σε θεό ή τιμώμενο πρόσωπο. Από την εποχή τού Θουκυδίδη, τέλος, ως *θεράπων* χαρακτηριζόταν επίσης, όπως και σήμερα, εκείνος που προσέφερε ιατρική περίθαλψη].

θέρετρο (το) {θερέτρ-ου | -ων} **1.** η περιοχή που προσφέρεται για αναψυχή την εποχή των θερινών διακοπών **2.** η εξοχική κατοικία στην οποία παραθερίζει (κάποιος) ή συγκρότημα εξοχικών, παραθεριστικών κατοικιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέρετρον* < *θέρος* (βλ.λ.) + επίθημα -*τρον* (με παρέκταση -*ε*-)].

θεριακή (η) **1.** (παλαιότ.) φάρμακο το οποίο χρησιμοποιούσαν ως αντίδοτο σε δηλητηριώδη δήγματα **2.** το όπιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θηριακή* < περσ. tiryāk «όπιο» (βλ. κ. *θεριακλής*)].

θεριακλής (ο) {θεριακλήδες}, **θεριακλού** (η) {θεριακλούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που επιδίδεται με πάθος (σε κάτι, κυρ. στο κάπνισμα ή στην καφεποσία). — **θεριακλίκι** (το), **θεριακλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tiryaki < περσ. tiryāk «όπιο», από όπου πιθ. και το μτγν. *θηριακή* (ενν. *ἀντίδοτος οὐσία*) κατά παρετυμολ. προς το ουσ. *θηρίον*].

θεριεύω ρ. αμετβ. {θέρ-ιεψα, -ιεύτηκα, -ιε(υ)μένος} **1.** γίνομαι επιθετικός και άγριος, όπως τα θηρία ΣΥΝ. αγριεύω **2.** (μτφ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *θέριεψε απ' το κακό του* **3.** αποκτώ υπέρτερες δυνάμεις, μοιάζοντας σε θηρίο: *θέριεψαν τα παλληκάρια και ρίχτηκαν στον αγώνα* || *«να τη πετιέται αποξαρχής κι αντριεύει και θεριεύει»* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. κραταιώνομαι, γιγαντώνομαι **4.** (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα και αποκτώ μεγάλες διαστάσεις: *τα χόρτα θέριεψαν στο πεζούλι* **5.** (για στοιχείο τής φύσης) γίνομαι άγριος: *θέριεψε το κύμα* **6.** (μτφ.) γνωρίζω ιδιαίτερη ανάπτυξη, κυρ. οικονομική. — **θέριεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *θεριό*].

θεριζοαλωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα και το αλώνισμα των σιτηρών: ~ *μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. moissonneuse-batteuse].

θερίζω ρ. μετβ. {θέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω στάχυα ή χόρτα με δρεπάνι ή θεριστικές μηχανές **2.** (μτφ.) αποκομίζω εμπειρίες· (γενικότ.) απολαμβάνω τα αποτελέσματα των κόπων και των προσπαθειών μου: *ήταν ο καιρός να θερίσει τους καρπούς τής πολύχρονης εργασίας του* ΣΥΝ. δρέπω· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι σπείρεις θα θερίσεις*** (*ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει*, Κ.Δ. *Γαλ.* 6,7) τα αποτελέσματα είναι ανάλογα των προσπαθειών μας ΣΥΝ. όπως στρώσεις θα κοιμηθείς • **3.** φονεύω ομαδικά, αφανίζω: *η επιδημία θέρισε τον αγροτικό πληθυσμό* ΣΥΝ. εξολοθρεύω, εξοντώνω • **4.** προκαλώ ισχυρό πόνο: *τον θέρισε ο πονόκοιλος* ΣΥΝ. πονώ, βασανίζω **5.** (ειδικότ.) προκαλώ διάρροια: *ήταν χαλασμένο το κρέας και τον θέρισε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέρος* (βλ.λ.)].

θερινός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: ~ *ωράριο / κινηματογράφος / ηλιοστάσιο* ΣΥΝ. καλοκαιρινός ΑΝΤ. χειμερινός· ΦΡ. (α) ΑΣΤΡΟΝ. ***θερινή ώρα*** η ώρα που ισχύει κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *χειμερινή ώρα*, λ. *χειμερινός*) (β) ***θερινή νάρκη*** βλ. λ. *νάρκη* **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: ~ *κατοικία / κοστούμι* ΣΥΝ. καλοκαιρινός ΑΝΤ. χειμερινός.

θεριό (το) **1.** (λαϊκ.) το άγριο ζώο, κυρ. το σαρκοβόρο **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που έχει τη σωματική δύναμη άγριου ζώου: *ήταν ένας εργάτης ~ σωστό* ΣΥΝ. πανίσχυρος, ατσάλι· ΦΡ. (α) ***θεριό ανήμερο*** (i) θηριώδης, που δύσκολα τον αντιμετωπίζει κανείς: *ήταν ένας αιμοβόρος πολεμιστής, ~!* (ii) (μτφ.) για άνθρωπο που έχει οργιστεί και εκδηλώνει την οργή του: *όταν έμαθε τι είχε συμβεί έγινε ~!* (β) (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** βλ. λ. *φοβούμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θηρίον*].

θέρισμα (το) [μεσν.] {θερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο θερισμός.

θερισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να θερίζει κανείς ΣΥΝ. θέρισμα **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος στην οποία θερίζονται τα σιτηρά και γενικότ. γίνεται η συγκομιδή γεωργικών φυτών που διαθέτουν ταξιανθία που θυμίζει στάχυ ΣΥΝ. θέρος.

θεριστής (ο) [αρχ.], **θερίστρια** (η) {θεριστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη γεωργική εργασία τού θερισμού • **2.** (λαϊκ.) ***Θεριστής*** (ο) ο μήνας Ιούνιος, κατά τον οποίο γίνεται ο θερισμός.

θεριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα ή το υποβοηθεί: ~ *μηχανή* **2.** ***θεριστικά*** (τα) το χρηματικό ποσό που δίνεται στους εργάτες οι οποίοι βοηθούν στον θερισμό σιτηρών ή χόρτων.

θερμαγωγός, -ός, -ό αυτός που μεταδίδει θερμότητα: ~ *σώματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. caloporteur ή conducteur de chaleur].

Θερμαϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τού κυρίως κορμού τής Δ. Μακεδονίας και τής Χαλκιδικής· ΦΡ. ***νύμφη τού Θερμαϊκού*** η Θεσσαλονίκη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά τον Ηρόδοτο) έλαβε αυτή την ονομασία από την αρχ. πόλη *Θέρμη*, σημαντικό κέντρο τής περιοχής, γνωστό για τα θερμά αλατούχα και θειούχα ιαματικά νερά του].

θερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** κάνω κάτι θερμό, αυξάνω τη θερμοκρασία (κάποιου): *το καλοριφέρ θέρμανε το σπίτι* ΣΥΝ. ζεσταίνω ΑΝΤ. ψυχραίνω, ψύχω • **2.** δίνω σε κάποιον θάρρος, αναπτερώνω το ηθικό του: *με τα κηρύγματά του θέρμαινε τις ψυχές των πιστών* ΣΥΝ. αναζωογονώ, εμψυχώνω, ενδυναμώνω, τονώνω • **3.** κάνω κάτι πιο φιλικό, οικείο: *με τις ενέργειές του θερμάνθηκαν οι σχέσεις τους*.

θερμαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να αισθάνεται κανείς τις μεταβολές τής θερμοκρασίας ΣΥΝ. θερμοαισθησία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermesthesia].

θέρμανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η αύξηση τής θερμότητας κλειστών χώρων με ειδικές συσκευές (καλοριφέρ, σόμπες, αερόθερμα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) (α) το σύστημα παροχής θερμό-

τητας (λέβητας, σωληνώσεις, καλοριφέρ κ.λπ.): *σπίτι χωρίς ~* (β) ***κεντρική θέρμανση*** σύστημα συλλογικής θέρμανσης κτηρίων ή συγκροτημάτων που αποτελείται από διάφορα μέρη (το κεντρικό λεβητοστάσιο, τον καυστήρα κ.λπ.) (γ) ***αυτόνομη θέρμανση*** σύστημα θέρμανσης που επιτρέπει σε κάθε ανεξάρτητο διαμέρισμα να θερμαίνεται χωριστά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

θερμαντήρας (ο) [μτγν.] ειδικό σκεύος όπου θερμαίνουν ένα υγρό, αέριο κ.λπ.

θερμαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που παράγει θερμότητα, που θερμαίνει: *~ συσκευή* ‖ *~ ικανότητα* **2.** ***θερμαντικό*** (το) ζεστό ρόφημα με ευεργετικές ιδιότητες για τον οργανισμό ΣΥΝ. ζεστό. -- **θερμαντικ-ά / -ώς** επίρρ., **θερμαντικότητα** (η).

θερμαστής (ο) ο εργάτης που φροντίζει να διατηρεί αναμμένη τη φωτιά σε λέβητες μηχανών (εργοστασίου, πλοίου, σιδηροδρόμου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *θερμαίνω* (αντί τού αναμενομένου **θερμαντής*), απόδ. τού γαλλ. chauffeur].

θερμάστρα (η) [μτγν.] {θερμαστρών} συσκευή που χρησιμοποιείται ως θερμαντικό μέσο κλειστών χώρων (ηλεκτρική ή πετρελαίου ή υγραερίου) ΣΥΝ. σόμπα.

θέρμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας τού σώματος λόγω πυρετού **2.** (συνεκδ.) ο πυρετός ως σύμπτωμα προσβολής από ελώδη νόσο • **3.** η ζωηρή προθυμία, ο ζήλος για κάτι: *ρίχτηκε με μεγάλη ~ στη μελέτη* ΣΥΝ. ζέση • **θέρμες** (οι) **4.** οι θερμές πηγές που έχουν ιαματικές ιδιότητες **5.** ΑΡΧΑΙΟΛ. δημόσια λουτρά στην αρχαία Ρώμη: *οι ~ τού Καρακάλλα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θερμή* (με αναβιβασμό τού τόνου), θηλ. τού επιθ. *θερμός*].

θερμηλασία (η) {θερμηλασιών} η επεξεργασία μετάλλων σε περιβάλλον μεγάλων θερμοκρασιών.
[ΕΤΥΜ. < *θερμ(ο)-* + *-ηλασία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *-έλατος* < *ελαύνω*, απόδ. τού γαλλ. forgeage].

θερμίδα (η) **1.** η μονάδα με την οποία προσδιορίζεται ποσοτικά η θερμότητα • **2.** η μονάδα μέτρησης τού ενεργειακού περιεχομένου των τροφίμων: *αποφεύγει να τρώει λιπαρά, επειδή έχουν πολλές ~*. — **θερμιδικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorie (< λατ. calor «θερμότητα»)].

θερμιδογόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που παράγει θερμότητα **2.** (ουσίες) που έχουν θρεπτική και ενεργειακή αξία για τους οργανισμούς, κυρ. οι υδατάνθρακες, τα λίπη και τα λευκώματα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. calorifique].

θερμιδομετρητής (ο) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται οι θερμίδες, το ενεργειακό περιεχόμενο κάθε τροφής· χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των θερμίδων των τροφών που καταναλώνει κανείς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. caloriemétreur].

θερμιδομετρία (η) {θερμιδομετριών (σημ. 2)} **1.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μέτρηση τής θερμότητας που εκλύεται ή απορροφάται κατά τις χημικές αντιδράσεις **2.** ο προσδιορισμός τής θερμότητας με θερμιδόμετρο. — **θερμιδομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorimétrie (νόθο σύνθ.)].

θερμιδόμετρο (το) {θερμιδομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρείται η ποσότητα θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorimètre].

θερμικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη θερμότητα: *το φρέσκο παστεριωμένο γάλα υφίσταται τη σωστή ~ επεξεργασία, ώστε να διατηρεί αναλλοίωτα τα πολύτιμα συστατικά τού φρέσκου γάλακτος* **2.** αυτός που προκαλείται από τη θερμότητα: *~ ενέργεια / μεταβολή / διαστολή* ‖ *~ λεωφορείο* (που κινείται με κινητήρα, ο οποίος μετατρέπει τη θερμική ενέργεια σε μηχανική) ‖ *~ εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermique].

θερμιοντικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **θερμιονικός** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την αποβολή σωματιδίων από πυρακτωμένη ύλη.
[ΕΤΥΜ. < *θερμ(ο)-* + *ιοντικός* < *ιόν* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermionic].

θερμίστορ (το) {άκλ.} η συσκευή τής οποίας η αντίσταση μεταβάλλεται σημαντικά όταν μεταβάλλεται η θερμοκρασία της χωρίς να ακολουθεί τον νόμο τού Ohm.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. thermistor (νόθο σύνθ.), από συμφυρμό των λ. therm(al) «θερμικός» + (res)istor «αντίσταση»].

θερμο- κ. **θερμό-** κ. **θερμ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι το β' συνθετικό σχετίζεται με τη θερμότητα: *θερμο-στάτης, θερμό-μετρο, θερμο-γράφος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *θερμός* και χρησιμοποιείται ευρέως σε ελληνογενείς ξέν. όρους, π.χ. αγγλ. thermodynamic, thermo-electric, thermostat κ.ά.].

θερμόαιμος, -η, -ο [1819] **1.** αυτός που έχει ζεστό αίμα, υψηλή θερμοκρασία: *με τόσο κρύο και είσαι ντυμένος ελαφριά, φαίνεται είσαι ~!* • **2.** ο άνθρωπος που εκνευρίζεται εύκολα, που παίρνει εύκολα φωτιά ΣΥΝ. αψύς, ευερέθιστος, οξύθυμος, ευέξαπτος, θερμοκέφαλος ΑΝΤ. νηφάλιος, ψύχραιμος • **3.** (για ζώο) αυτό που έχει σταθερή θερμοκρασία σώματος, ανεξάρτητα από τις ατμοσφαιρικές μεταβολές. -- **θερμοαιμία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. (qui a le) sang chaud ή απλώς à sang chaud (επιρρηματικώς)].

θερμοαίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η θερμαισθησία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermaesthesia].

θερμοβαθογράφος (ο) ΝΑΥΤ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα υδρογραφικά ή ωκεανογραφικά πλοία, με την οποία μετριέται η θερμοκρασία τού θαλάσσιου νερού καθώς κλιμακώνεται κατά βάθος.

θερμογόνος, -ος, -ο [1811] (λόγ.) **1.** το σώμα που δημιουργεί θερμότητα • **2.** αυτός που αυξάνει την ποσότητα των θερμίδων: *~ συντελεστής*. — **θερμογονία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermogène].

θερμογράφος (ο) [1894] ΦΥΣ. το όργανο που καταγράφει τις θερμοκρασιακές μεταβολές (λ.χ. σε φυσικά στοιχεία, όπως ο αέρας, το νερό κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermographe].

θερμοδυναμική (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο εξέτασης τη θερμότητα ως ενεργειακό φαινόμενο και τη μεταβολή της σε ποικίλες μορφές ενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

θερμοδυναμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη θερμοδυναμική: *~ εστίες / σύστημα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

θερμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται ή στηρίζεται στις αρχές τού θερμοηλεκτρισμού: *~ φαινόμενο / σταθμός* (εργοστάσιο στο οποίο παράγεται ηλεκτρικό ρεύμα με τη μέθοδο τής μετατροπής τής θερμικής ενέργειας σε ηλεκτρική) / *ενέργεια*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermo-électrique].

θερμοηλεκτρισμός (ο) [1840] {χωρ. πληθ.} ο τομέας τής ηλεκτρολογίας που μελετά την επίδραση τής θερμότητας και των μεταβολών της στα ηλεκτρικά φαινόμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoélectricité].

θερμοηχομονωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μόνωση από θερμότητα και ήχο ταυτόχρονα: *~ ρολά / κουφώματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. heat / sound-proofing].

θερμοθάλαμος (ο) [1891] {θερμοθαλάμ-ου | -ων, -ους} ο χώρος ηλεκτρικής κουζίνας, όπου μπορεί κανείς να θερμάνει φαγητό ή να το διατηρήσει ζεστό, χωρίς να ανάψει τον φούρνο ή τις εστίες.

θερμοθεραπεία (η) [1894] {θερμοθεραπειών} η θεραπευτική αγωγή που βασίζεται στην ευεργετική για τον ασθενή χρησιμοποίηση τής θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermothérapie].

θερμοκέφαλος, -η, -ο [1844] αυτός που εξάπτεται εύκολα: *διάφοροι ~ ευθύνονται για τα επεισόδια* ΣΥΝ. θερμόαιμος, οξύθυμος, ευερέθιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. hot-head].

θερμοκήπιο (το) [1856] {θερμοκηπί-ου | -ων} ο προστατευτικά κλεισμένος χώρος, που χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια φυτών υπό τεχνητές συνθήκες και την προστασία τους από δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες· ΦΡ. ***φαινόμενο τού θερμοκηπίου*** το φαινόμενο τής διαρροής μεγάλης ποσότητας θερμότητας από τα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας, που έχει ως αποτέλεσμα την ανατροπή τής θερμοκρασιακής ισορροπίας τού πλανήτη. — **θερμοκηπιακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-κήπιο* < *κήπος*, απόδ. τού γαλλ. serre (chaud) < μτγν. λατ. serrare «κλείνω, σφραγίζω». Η φρ. *φαινόμενο τού θερμοκηπίου* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. greenhouse effect].

θερμοκινητήρας (ο) κινητήρας που λειτουργεί με θερμότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, < γαλλ. moteur thermique].

θερμοκοιτίδα (η) γυάλινη και διαφανής συσκευή, όπου τοποθετούνται τα βρέφη που γεννήθηκαν πρόωρα, για λόγους προστασίας τους από μολύνσεις και για να υποστηριχθεί η σωματική τους ανάπτυξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. incubator].

θερμοκρασία (η) {θερμοκρασιών} το μέτρο προσδιορισμού τής θερμότητας: *η εσωτερική ~ τού ανθρώπινου σώματος κυμαίνεται φυσιολογικά γύρω στους 37°C* ‖ *μεγάλη / υψηλή / χαμηλή ~* ‖ *ανεβάζω / κατεβάζω τη ~* ‖ *~ πήξεως / τήξεως / υγροποιήσεως* ‖ *το νερό βράζει σε ~ 100°C* ‖ *~ δωματίου*. **θερμοκρασιακός**, -ή, -ό [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-κρασία* < αρχ. *κρᾶσις* «ανάμειξη - θερμότητα τού ατμοσφαιρικού αέρα», απόδ. τού γαλλ. température < λατ. temperatura < tempero «αναμειγνύω (υγρά)». Η λ. είναι άσχετη με το μτγν. *θερμοκρασία* «ανάμειξη θερμού ποτού»].

θερμόλουτρο (το) [1897] λουτρό με θερμό νερό, που γίνεται συνήθ. για την ανακούφιση ή/και τη θεραπεία από διάφορες ασθένειες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bain chaud].

θερμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ή αποσύνθεση σώματος ή ουσίας ως αποτέλεσμα μεταβολής τής θερμοκρασίας τους ΣΥΝ. θερμική διάσπαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermolysis].

θερμομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο μαγνητισμός που προκαλείται στα αγώγιμα υλικά υπό την επίδραση τής θερμότητας. — **θερμομαγνητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomagnétisme].

θερμομέτρηση (η) → θερμομετρώ

θερμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση θερμοκρασιών, χρησιμοποιώντας ειδικά όργανα (θερμόμετρα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrie].

θερμομετρικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη θερμομετρία (βλ.λ.) ή το θερμόμετρο (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ΦΥΣ. ***θερμομετρική κλίμακα*** κλίμακα μετρήσεως τής θερμοκρασίας των ζωντανών σωμάτων ή τού περιβάλλοντος (β) ΙΑΤΡ. ***θερμομετρικό διάγραμμα*** γραφική παράσταση που απεικονίζει την πορεία τής θερμοκρασίας τού σώματος

τού ασθενούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrique].

θερμόμετρο (το) [1766] {θερμομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας και που στη γνωστότερη μορφή του αποτελείται από μικρό γυάλινο (διαφανή) μακρόστενο σωλήνα με σχεδιασμένη θερμομετρική κλίμακα και με ποσότητα ερυθρού υδραργύρου στο εσωτερικό του, ο οποίος ανεβαίνει ανάλογα με τη θερμοκρασία τού σώματος μέσα σε τριχοειδή εσωτερικό σωλήνα υπό μορφήν στήλης, δείχνοντας τη θερμοκρασία τού σώματος ή τού περιβάλλοντος, τής ατμόσφαιρας: *το ~ δείχνει τον πυρετό* || *βάζω / βγάζω το ~* || *ηλεκτρικό / ψηφιακό ~* || *κατεβάζω το ~* (το τινάζω με απότομη κίνηση, μετά από θερμομέτρηση, ώστε η στήλη τού υδραργύρου να πέσει στο αρχικό της σημείο) **2.** (μτφ.) ο βαθμός εντάσεως: *το πολιτικό ~ δείχνει ότι θα επέλθει έκρηξη*· ΦΡ. ***ανεβαίνει το θερμόμετρο*** για αυξανόμενη ένταση: *~ στην πολιτική σκηνή τού τόπου* || *~ στις σχέσεις των δύο χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomètre].

θερμομετρώ ρ. μετβ. [1888] {θερμομετρείς... | θερμομέτρη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (κυριολ.) μετρώ τη θερμοκρασία (συνήθ. ασθενούς): *ο ασθενής πρέπει να θερμομετρείται τρεις φορές την ημέρα.* — **θερμομέτρηση** (η) [1894].

θερμομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις θερμικές και μηχανικές ιδιότητες των υλικών, εφόσον αυτές εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: *~ συσκευή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomécanique].

θερμομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ειδική μόνωση κατασκευών ή χώρων (λ.χ. ψυκτικού θαλάμου, βιομηχανικής εγκατάστασης, κτηρίου, κατοικίας κ.λπ.) για την αποτροπή τής μεταβολής τής θερμοκρασίας στο εσωτερικό τους λόγω τής ανταλλαγής θερμότητας με το περιβάλλον (λ.χ. για να διατηρείται η ψύξη σε ψυκτικό θάλαμο ή να μη χάνει τη θερμότητά της μια κατοικία)· αλλιώς *θερμική μόνωση.* — **θερμομονωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. isolation thermique].

θερμομόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. τα ειδικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν διάφορα φυτά υπό την επίδραση τής θερμοκρασίας.

θερμοπαρακάλια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-εκφραστ.) οι έντονες ικεσίες, επίμονες παρακλήσεις.

θερμοπαρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {θερμοπαρακαλάς κ. -είς... | θερμοπαρακάλεσα} (εκφραστ.) παρακαλώ θερμώς, ικετεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*

θερμοπερατός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που επιτρέπει στη θερμότητα να περνάει από μέσα του: *~ δομικό στοιχείο.* — **θερμοπερατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + αρχ. *περατός* < *περῶ (-άω)* (βλ. λ. *περνώ*), απόδ. τού αγγλ. heat permeable].

θερμοπεριοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται ευαισθησία και αντίδραση των φυτών στις περιοδικές (ετήσιες, εποχικές, ακόμη και ημερήσιες) μεταβολές τής θερμοκρασίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermopériodisme].

θερμοπηγή (η) το σημείο τής γήινης επιφάνειας από το οποίο αναβλύζουν θερμά υπόγεια ύδατα, η θερμοκρασία των οποίων είναι μεγαλύτερη από τη μέση αντίστοιχη των περιοχών τού Ισημερινού ΣΥΝ. θερμή πηγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. thermal spring].

θερμοπίδακας (ο) {θερμοπιδάκων} η πηγή από την οποία αναβλύζει θερμό νερό με τη μορφή πίδακα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. geyser (ισλανδική λ.)].

θερμοπλαστικό (το) υλικό, όπως το πολυαιθυλένιο, που, όταν θερμαίνεται, μαλακώνει και γίνεται εύπλαστο παίρνοντας διάφορα σχήματα, και, όταν ψύχεται, σκληραίνει ξανά· χρησιμοποιείται για την κατασκευή παιχνιδιών, μπαλονιών, σωλήνων, πλαστικών σάκων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermoplastic].

θερμοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σοβαρότατη διαταραχή, που προκαλείται από έλλειψη επαρκούς εφίδρωσης και, κατά συνέπεια, από αδυναμία αποβολής τής περισσής θερμότητας λόγω εκθέσεως σε υψηλή θερμοκρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. heatstroke].

θερμοπομπός (ο) **1.** ειδικό σώμα με μεγάλη επιφάνεια, που χρησιμοποιείται για την αύξηση τής επίδρασης μιας συσκευής θέρμανσης ή ψύξης **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα μεμονωμένα σώματα που ανήκουν σε εγκατάσταση κεντρικής θέρμανσης και θερμαίνουν περιορισμένο κλειστό χώρο ΣΥΝ. θερμαντικό σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermopompe (σύγχρ. γαλλ. pompe de chaleur), νόθο σύνθ. με β' συνθ. τη λ. pompe «αντλία»].

Θερμοπύλες (οι) {Θερμοπυλών} **1.** ΙΣΤ. στενό μεταξύ τού όρους Καλλιδρομίου και τού Μαλλιακού Κόλπου στον νομό Φθιώτιδας, όπου το 480 π.Χ. έγινε η περίφημη μάχη, κατά την οποία οι τριακόσιοι άνδρες τού Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωνίδα και επτακόσιοι Θεσπιείς αντιμετώπισαν μεγάλο αριθμό Περσών και έπεσαν μέχρις ενός· ΦΡ. ***φυλάσσω Θερμοπύλες*** (για κοινωνικές, ηθικές αξίες, παραδόσεις κ.λπ.) υπερασπίζομαι κάτι ιερό, σπουδαίο, προσπαθώ να το διατηρήσω αναλλοίωτο από τη φθορά **2.** χωριό κοντά στη Λαμία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θερμοπύλαι* < *θερμο-* + *πύλαι.* Σύμφωνα με ήδη αρχ. απόψεις, η τοποθεσία ονομάστηκε έτσι αφενός μεν επειδή εκεί υπήρχαν ιερές ιαματικές πηγές θερμών νερών, αφετέρου δε επειδή η μορφολογία τού εδάφους και η στενότητα τού περάσματος μεταξύ Θεσσαλίας και Φωκίδας είχαν καταστήσει την περιοχή «πύλη» εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας].

θερμοπυρηνικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σύντηξη πυρήνων ελαφρών ατόμων σε εξαιρετικά υψηλή θερμοκρασία: *~ ενέργεια / αντίδραση / όπλο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermonuclear (νόθο σύνθ.)].

θερμορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η λειτουργία τού οργανισμού των ανθρώπων και των ζώων, με την οποία εξασφαλίζεται η σταθερότητα τής θερμοκρασίας στο εσωτερικό τού σώματος (ομοιοθερμία), δηλ. η ισορροπία μεταξύ προσλήψεως και αποβολής θερμότητας **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των μηχανισμών που συμβάλλουν στη σταθερότητα τής εσωτερικής θερμοκρασίας τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulation (νόθο σύνθ.)].

θερμορρυθμιστής (ο) ο θερμοστάτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulator (νόθο σύνθ.)].

θερμορρυθμιστικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη θερμορρύθμιση: *~ κέντρο* (περιοχή τού εγκεφάλου που επιβλέπει τους μηχανισμούς τής θερμορρύθμισης).

θερμός (το) {άκλ.} ειδικής κατασκευής δοχείο με διπλά τοιχώματα χωρίς αέρα στο μεταξύ τους κενό, που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση τής υψηλής ή χαμηλής θερμοκρασίας τροφίμων ή ποτών που τοποθετούνται μέσα σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. thermos (< Thermos flask, εμπορική επωνυμία) < αρχ. *θερμός*].

θερμός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός στον οποίο επικρατούν συνήθ. υψηλές θερμοκρασίες: *οι ~ χώρες τού Νότου* ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός, κρύος, παγωμένος **2.** αυτός που έχει σχετικά υψηλή θερμοκρασία, που βρίσκεται μεταξύ τού χλιαρού και τού καυτού: *~ αέρας / λουτρό* ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός, κρύος, παγωμένος **3.** ΓΕΩΛ. ***θερμή πηγή*** η θερμοπηγή (βλ.λ.) **4.** (συνεκδ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να δημιουργεί θερμότητα ή να διατηρεί την υπάρχουσα θερμότητα: *~ ένδυμα* ΣΥΝ. ζεστός **5.** (μτφ.) (για συναισθήματα, εκδηλώσεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση ή/και από πάθος: *~ ενδιαφέρον / υποστηρικτής* ΣΥΝ. ζωηρός, έντονος, φλογερός· ΦΡ. ***εν θερμώ (ἐν θερμῷ)*** πάνω σε συναισθηματική ένταση, όχι ψύχραιμα: *αυτές οι αποφάσεις δεν παίρνονται ~· πρέπει να ηρεμήσεις πρώτα* ΑΝΤ. εν ψυχρώ **6.** αυτός που δηλώνει την έντονη επιθυμία (κάποιου): *~ παράκληση να κλείνετε την πόρτα καθώς βγαίνετε* **7.** αυτός που φανερώνει φιλική διάθεση, που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια και εγκαρδιότητα: *~ ευχή / χαιρετισμός / συγχαρητήρια / συλλυπητήρια / υποδοχή / μήνυμα συμπαράστασης / χειροκρότημα* ΣΥΝ. ζεστός, εγκάρδιος, ειλικρινής, ολόψυχος ΑΝΤ. ψυχρός, παγερός, αδιάφορος **8.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου τη συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονες συναισθηματικές εκδηλώσεις, που εκφράζει τα συναισθήματά του και εκδηλώνεται με διαχυτικότητα: *οι κάτοικοι των μεσογειακών χωρών εκδηλώνουν έντονα τη χαρά και τη λύπη τους και γι' αυτό χαρακτηρίζονται ~ και ανοιχτοί άνθρωποι* ΣΥΝ. ζεστός, διαχυτικός, εκδηλωτικός ΑΝΤ. ψυχρός, συγκρατημένος, κλειστός, σφιγμένος **9.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκφράζεται με ένταση και ζωηρότητα στον ερωτικό και κυρ. στον σεξουαλικό τομέα: *~ γυναίκα / άνδρας* ΣΥΝ. αισθησιακός, ερωτικός, σεξουαλικός ΑΝΤ. ψυχρός ● **10.** (χρώμα) που υποβάλλει το αίσθημα τής θερμότητας· κυρ. για αποχρώσεις μεταξύ κίτρινου και κόκκινου ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός ● **11.** ΠΟΛΙΤ. ***θερμό επεισόδιο*** (α) περιορισμένης έκτασης στρατιωτική σύγκρουση ή ένα μικρής διάρκειας γεγονός που οδηγεί σε μεγάλη ένταση αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις και στην απειλή γενικής σύρραξης, πολέμου: *φόβοι για ~ στο Αιγαίο* (β) κάθε ένοπλη συμπλοκή: *θερμό μεθοριακό επεισόδιο μεταξύ περιπόλου και λαθρεμπόρων* **12.** ***θερμό / ζεστό χρήμα*** βλ. λ. *ζεστός.* - **θερμ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *gʷher-mo- «θερμός, ζεστός», πβ. σανσκρ. gharmáḥ «ζέστη», αρμ. jerm «θερμός», λατ. formus, γαλλ. four «φούρνος», ισπ. horno, αγγλ. warm «θερμός», γερμ. warm κ.ά. Ομόρρ. *θέρ-ος* (βλ.λ.), *θερ-ίζω.* Παράγ. *θερμ-άστρα, θερμό-της* κ.ά.].

θερμοσίφωνας (ο) [1898] {σπάν. θερμοσιφώνων} οικιακή συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρισμό και χρησιμεύει στη θέρμανση νερού για οικιακή κυρ. χρήση: *ανάβω τον ~, για να πλυθώ* || *ο ~ καίει πολύ ρεύμα* || *ηλιακός ~* (που λειτουργεί αξιοποιώντας τη θερμότητα των ηλιακών ακτίνων). Επίσης (προφορ.) **θερμοσίφωνο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermosiphon].

θερμοσκοπικός, -ή, -ό [1891] **1.** ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στον έλεγχο των μεταβολών τής θερμοκρασίας ή στην ανίχνευση υψηλών θερμοκρασιών: *~ χάρτης / παρατηρήσεις* **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που διακρίνει τη θερμότητα που ακτινοβολείται: *~ μάτια* (τα μάτια ορισμένων κεφαλοπόδων, που διακρίνουν τις υπέρυθρες ακτίνες).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscopique].

θερμοσκόπιο (το) [1847] {θερμοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ. η συσκευή που δείχνει την ύπαρξη διαφοράς θερμοκρασίας, τις θερμοκρασιακές μεταβολές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscope].

θερμοστάτης (ο) {θερμοστατών} ΤΕΧΝΟΛ. η ειδική ρυθμιστική συσκευή, που χρησιμοποιείται για να διατηρεί στα επιθυμητά επίπεδα τη θερμοκρασία κλειστού χώρου ή ηλεκτρικής συσκευής: *~ αυτοκινήτου / ψυγείου / θερμοσίφωνα* ΣΥΝ. θερμορρυθμιστής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.* — **θερμοστατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermostat].

θερμοσυσσώρευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αποθήκευση θερμότητας σε σώματα με αυξημένη θερμική χωρητικότητα, τους θερμοσυσσωρευτές (βλ.λ.).

θερμοσυσσωρευτής (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή κατασκευασμένη από υλικά με μεγάλη θερμοχωρητικότητα (λ.χ. πυρότουβλα), στα

οποία αποταμιεύει μεγάλες ποσότητες θερμότητας, ακτινοβολώντας την στο περιβάλλον και θερμαίνοντας κλειστούς χώρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accumulateur de chaleur / radiateur à accumulation].

θερμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. μορφή ενέργειας που μεταφέρεται ανάμεσα σε ένα σύστημα και το περιβάλλον του ως συνέπεια τής διαφοράς θερμοκρασίας: *ακτινοβολούμενη ~ || ροή θερμότητας μέσα από υγρό || το ξύλο είναι κακός αγωγός τής ~ || παραγωγή θερμότητας* **2.** (α) η υψηλή θερμοκρασία που έχει ένα σώμα ΣΥΝ. ζέστη ΑΝΤ. ψύχος, κρύο (β) ***γηγενής θερμότητα*** βλ. λ. *γηγενής* **3.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι θερμό: *υψηλή ~* **4.** φιλικότητα, εγκαρδιότητα: *η ~ τής φωνής του / τής συμπεριφοράς του.*

> **θερμότητα – ψύξη: κλιμάκωση.** Τα επίθετα που δηλώνουν την κλίμακα από τη θερμότητα στην ψύξη είναι: **καυτός → ζεστός / θερμός › χλιαρός › δροσερός › κρύος / ψυχρός → παγωμένος.** Όλες οι λέξεις είναι ελληνικές (δεν υπάρχουν δάνεια μεταξύ τους), αναγόμενες στην Αρχ. Ελληνική. Το *καυτός* (στην Αρχαία και *καυστός*) παράγεται από το *καίω*· το *ζεστός* από το *ζέω* «βράζω» (η αρχική του σημ. ήταν «βραστός»)· το *θερμός* από το αρχ. ρ. *θέρω* «ζεσταίνω». Το *θερμός* είναι η κατεξοχήν λέξη που εξέφρασε την έννοια τής θερμότητας και από αυτό σχηματίζονται πολλά σύνθετα και όλοι οι επιστημονικοί όροι (*θερμοκρασία, θερμόμετρο, θερμίδες, θερμόαιμος, θερμοδυναμική, θερμοηλεκτρικός, θερμοκέφαλος, θερμοκήπιο, θερμοκοιτίδα, θερμοπληξία, θερμοσίφωνας, θερμοστάτης, θερμοσυσσωρευτής, θερμοφόρα* κ.ά.), ενώ το *ζεστός* χρησιμοποιείται ευρύτερα στην κοινή καθημερινή γλώσσα. Το *χλιαρός* (από αρχ. ρ. *χλίω*) σήμαινε τον «υπόθερμο», τον «ελαφρώς θερμό» με αναφορά στο «θερμός», ενώ το *δροσερός* (από το **δρόσος** «δροσιά») τον «ελαφρώς και ευχάριστα κρύο» με αναφορά στο «κρύος». Το επίθ. *κρύος* (αντί τού αρχ. επιθ. **ψυχρός**) σχηματίστηκε από το αρχ. ουσιαστικό (το) **κρύος**, από όπου και το ουσ. **κρύο** (πβ. **ο κοντός** «κοντάρι» > **κοντός** επίθ.). Τέλος, το *παγωμένος*, μετοχή τού **παγώνω**, ανάγεται στο αρχ. **πάγος** (από το ρ. **πήγνυμι** «πήζω»), που σήμαινε τον «παγετό» (και τον στερεό, τον πηγμένο).

θερμοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ο προσανατολισμός των αισθητηρίων οργάνων των φυτών και η κίνηση ζώου προς την πλευρά από όπου εκπέμπεται θερμότητα ζώντος οργανισμού, ιδ. φυτικού, που οφείλεται σε μεταβολή τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος. Επίσης **θερμοτροπία** (η). — **θερμοτροπικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermotropism].

θερμουργός, -ός, -ό αυτός που δημιουργεί θερμότητα. — **θερμουργία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θερμός + -ουργός < ἔργον*].

θερμόφιλος, -η, -ο **1.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τη θερμότητα, που του αρέσει η θερμότητα ΑΝΤ. ψυχρόφιλος **2.** ΒΙΟΛ. (μικροοργανισμός, βακτήριο κ.λπ.) ικανός να ζήσει και να πολλαπλασιαστεί σε υψηλές θερμοκρασίες (από 50°, 70° μέχρι 225°C).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermophile].

θερμοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση, κατά την οποία παρατηρείται φόβος για τις υψηλές θερμοκρασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermophobie].

θερμοφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρός, συνήθ. ελαστικός σάκος, που γεμίζει με θερμό νερό, κλείνει με βιδωτό πώμα και χρησιμοποιείται για τη θέρμανση τού κρεβατιού ή τμήματος τού σώματος (των ποδιών, τής κοιλιάς κ.λπ.), καθώς και για θεραπευτικούς σκοπούς: *γεμίζω τη ~ || βάζω τη ~* **2.** αντίστοιχος ηλεκτρικός σάκος, που περιέχει αντιστάσεις, συνδέεται με ρεύμα και χρησιμοποιείται για τους ίδιους σκοπούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < *θερμοφόρος* (ενν. *φιάλη*) < *θερμο- + -φόρος < φέρω*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. hot-water bottle].

θερμοφωσφορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένα υλικά εκπέμπουν φωσφορίζουσα λάμψη ως αποτέλεσμα θερμικής διέγερσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. thermoluminescence (νόθο σύνθ.)].

θερμοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά θερμικά φαινόμενα, τα οποία συνδέονται με τις χημικές αντιδράσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermochimie].

θερμοχωρητικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το γινόμενο τής μάζας σώματος επί την ειδική θερμότητα τού υλικού του, το οποίο δείχνει πόσο εύκολα θερμαίνεται ή ψύχεται ένα σώμα.

θερμώς επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με θέρμη, με εγκάρδια αισθήματα: *σας ευχαριστώ ~* **2.** με έντονο, αλλά φιλικό τρόπο: *σας παρακαλώ ~ να δείξετε επιείκεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

θέρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο θερισμός και η εποχή του· ΦΡ. ***θέρος, τρύγος, πόλεμος*** βλ. λ. *τρύγος.*
[ΕΤΥΜ. < *θέρος (το)*, με μεταβολή γένους].

θέρος (το) {θέρους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το καλοκαίρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *g^wher- «θερμός, ζεστός», πβ. σανσκρ. gharmáḥ «ζέστη», λατ. formus «θερμός», γερμ. warm, αγγλ. warm κ.ά. Ομόρρ. *θέρετρο(ν), θερ-μός, θερ-ίζω, θερμό-της* κ.ά. Η σημ. «καλοκαίρι» τής λ. *θέρος* είναι δημιούργημα τής Ελληνικής και δεν απαντά σε άλλα I.E. ομόρριζα].

Θερσίτης (ο) ο πιο άσχημος και δειλός από τους Αχαιούς που έλαβαν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέρσος*, αιολ. τ. τού *θάρσος* (βλ. λ. *θράσος, θάρρος*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

θέσει επίρρ. → θέση

θέση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο χώρος στον οποίο τοποθετείται (κάτι)· ο χώρος στον οποίο ανήκει ή ταιριάζει (κάτι): *κάθε πράγμα στη σωστή του ~ || έβγαλες τον πίνακα από τη ~ του και φαίνεται το σημάδι στον τοίχο* ΣΥΝ. μέρος, τόπος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη θέση του*** βλ. λ. *βάζω* (β) (μτφ.) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** τοποθετώ ένα θέμα στη σωστή του βάση: *λοιπόν, για να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε το περιεχόμενο των εννοιών που χρησιμοποιούμε* (γ) (μτφ.) ***δεν έχω θέση (κάπου)*** (i) (για πρόσ.) δεν είμαι αποδεκτός, είμαι ανεπιθύμητος: *εγώ ~ εδώ· καλύτερα να φεύγω* (ii) (για θέματα, αντικείμενα κ.λπ.) είμαι άσχετος (με το ζήτημα), δεν έχω συνάφεια: *αυτό το παράδειγμα δεν έχει θέση εδώ* (δ) (λόγ. ως παράγγελμα) ***λάβετε / (λόγ.) λάβατε θέσεις!*** καταλάβετε τις θέσεις στις οποίες πρέπει να πάτε (ε) ***βγάζω (κάποιον) από (τη) δύσκολη θέση*** διευκολύνω κάποιον: *ο άνθρωπος προσπαθούσε να τον βγάλει απ' τη δύσκολη θέση, αλλά εκείνος επέμενε να μιλήσει* (στ) ***για μια θέση στον ήλιο*** για εξασφάλιση οικονομική, κοινωνική κ.λπ.: *οι υποψήφιοι διαγωνίζονται ~* **2.** ΑΘΛ. ο χώρος μέσα στο γήπεδο που καλύπτει ένας παίκτης ή ο ρόλος ενός παίκτη στο σύστημα με το οποίο παίζει η ομάδα του: *παίζει σε ~ δεξιού οπισθοφύλακα || αυτός ο παίκτης παίζει άνετα σε οποιαδήποτε ~ τής άμυνας* **3.** το χώρισμα επίπλου, η θήκη όπου βάζουμε (κάτι): *το παλτό σου είναι κρεμασμένο στη μεσαία ~ τής ντουλάπας* **4.** (κυρ. για μέσα συγκοινωνίας, αίθουσες δημόσιων θεαμάτων και ακροαμάτων, δημόσιους χώρους κ.λπ.) ο χώρος που προορίζεται για να καθίσει κανείς, στον οποίο έχει τοποθετηθεί κάθισμα: *δεν βρήκα ~ στο λεωφορείο || ο νεαρός παραχώρησε τη ~ του στον ηλικιωμένο κύριο || έβγαλα εισιτήριο στις πρώτες ~ || στο άνω διάζωμα τού θεάτρου όλες οι ~ είναι κατειλημμένες || θα σου κρατήσω / πιάσω μια ~ δίπλα μου || η καινούργια αίθουσα συναυλιών είναι τριών χιλιάδων ~ || άνετη ~* ΣΥΝ. κάθισμα· ΦΡ. (α) ***κουνήσου από τη θέση σου!*** λέγεται σε κάποιον που ανέφερε την πιθανότητα να συμβεί κάτι κακό, προς αποτροπή του (β) ***δίνω τη θέση μου (σε κάποιον)*** (i) παραχωρώ τη θέση όπου κάθομαι σε άλλον (συνήθ. ηλικιωμένο, ανάπηρο κ.λπ.) (ii) (μτφ.) με διαδέχεται κάποιος: *η παλαιά τάξη πραγμάτων δίνει σιγά-σιγά τη θέση της στη νέα τοπική τάξη* **5.** (σε μέσα μαζικής μεταφοράς) διαμέρισμα στο οποίο τοποθετούνται οι επιβάτες ανάλογα με την τιμή τού εισιτηρίου που πληρώνουν: *πρώτη / τρίτη / τουριστική ~* **6.** η δυνατότητα συμμετοχής: *κλείνω μια ~ για την εκδρομή* **7.** η εργασιακή απασχόληση σε συγκεκριμένο χώρο (υπηρεσία, εταιρεία κ.λπ.): *είναι λίγες οι προσφερόμενες ~ στο Δημόσιο || ψάχνω για καλύτερη / πιο προσοδοφόρα ~ || δεν απεργούσε, γιατί φοβόταν μη χάσει τη ~ του || αύξηση των ~ εργασίας στη βιομηχανία* ΣΥΝ. πόστο **8.** το συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο, στο οποίο βρίσκεται (κάποιος/κάτι): *το σπίτι μας βρίσκεται σε πολύ καλή ~ || η πόλη αυτή είναι χτισμένη σε προνομιούχο ~ || η γεωγραφική ~ τής χώρας μας* ΣΥΝ. τόπος, τοποθεσία **9.** (μτφ.) αξίωμα ή υπηρεσία σε μια ιεραρχία: *έχει υψηλή ~ στο Δημόσιο || μια σημαντική ~ σε διεθνή οργανισμό || από τη ~ αυτή θα ήθελα να απευθύνω χαιρετισμό... || κατέχει θέση-κλειδί / νευραλγική ~ στο στράτευμα || παραιτήθηκε από τη ~ του || ζητώ ~ σε πανεπιστήμιο κ.λπ. || οργανική ~*· ΦΡ. (α) ***στη θέση*** (+γεν.) αντί: *στη ~ τού τραυματία άσου παίζει το νέο απόκτημα τής ομάδας* (β) ***παίρνω τη θέση (κάποιου)*** (i) αντικαθιστώ (κάποιον): *όταν φύγω, θα ήθελα να πάρεις εσύ τη θέση μου* (ii) υποστηρίζω την άποψη (κάποιου): *στο συνέδριο πήρε τη θέση μου* **10.** η σειρά στην οποία βρίσκεται κάποιος (α) σε κοινωνική ιεραρχία· ΦΡ. ***από θέσεως ισχύος*** βλ. λ. *ισχύς* (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική θέση*** μορφή κοινωνικής στρωμάτωσης με βάση το γόητρο, το κύρος, την οικονομική κατάσταση, τη δυνατότητα άσκησης εξουσίας: *η κοινωνική του ~ δεν του επιτρέπει τέτοια συμπεριφορά* (γ) σε βαθμολογική κατάταξη: *ο Πανιώνιος βελτίωσε τη βαθμολογική του ~* (δ) ο κοινωνικός χώρος στον οποίο ανήκει κανείς: *δεν ξέρει να κρατάει τη ~ του* (δεν συμπεριφέρεται όπως του ταιριάζει, συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς) **11.** ***θέσει*** για κάτι που ισχύει λόγω τής αρμοδιότητας, τής εξουσίας (κάποιου): *ο υπουργός είναι ~ αρμόδιος για την επίλυση τέτοιου είδους προβλημάτων* ΑΝΤ. φύσει **12.** ΣΤΡΑΤ. ο τόπος όπου βρίσκονται στρατεύματα, ο οποίος προορίζεται για πολεμικές επιχειρήσεις: *βάλλω κατά των εχθρικών ~ || οχυρή ~*· ΦΡ. ***θέση μάχης*** (i) ζώνη εδάφους, την οποία υπερασπίζεται στρατιωτική μονάδα ή χώρος εγκαταστάσεως μεμονωμένου οχυρώματος: *οι άνδρες τής μονάδας είχαν ταχθεί στις θέσεις μάχης || προκεχωρημένες ~* (βλ. λ. *προκεχωρημένος*) (ii) (μτφ.) η κατάσταση ετοιμότητας: *σε ~ από χθες δάσκαλοι και καθηγητές για νέες απεργίες || τα Μ.Α.Τ. σε ~ απέναντι στους διαδηλωτές* **13.** (μτφ. για πρόσ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *αρνούμενος να απαντήσει στις ερωτήσεις τού δικαστή, ο κατηγορούμενος επιβαρύνει τη ~ του || βελτιώνω / δυσχεραίνω τη ~ μου || η ~ των μεταναστών στη Δ. Ευρώπη || σε άσχημη / δεινή / αξιοζήλευτη ~ || βρίσκεται σε ~ αναμονής εν όψει των εξελίξεων || βρίσκομαι στην ευχάριστη ~ να σας ανακοινώσω ότι σε έναν μήνα παντρευόμαστε || μετά τις εκλογές βρέθηκε σε προνομιούχο ~ αφού ψηφίστηκε από έναν ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό ψηφοφόρων*· ΦΡ. (α) ***σε δύσκολη θέση*** (i) σε δύσκολη κατάσταση: *μετά την απόλυσή του βρέθηκε ~* (ii) (ειδικότ.) σε κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς δύσκολα, όχι άνετα, που δεν ξέρει πώς να αντιδράσει (κυρ. από φόβο μήπως φερθεί απρεπώς): *έρχομαι / με φέρνεις ~* (β) ***(αν ήμουν) στη θέση σου*** (αν ήμουν) εγώ αντί για σένα, εγώ σε ανάλογη περίσταση: *~, δεν θα του μιλούσα έτσι, θα ήμουν προσεκτικότερος* (γ) ***έρχομαι / μπαίνω στη θέση (κάποιου)*** προσπαθώ να μεταφερθώ νοερά στην κατάσταση (κάποιου), κυρ. με σκοπό να βιώσω ή να κατανοήσω τις αντιδράσεις, τη συ-

μπεριφορά του κ.λπ. (συνήθ. ως προτροπή): *έλα στη θέση μου και πες μου αν έχω άδικο* (δ) **είμαι σε θέση να...** έχω τη δυνατότητα, μπορώ να...: *δεν ~ να γνωρίζω επακριβώς τι συνέβη* || *δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στα νέα διευρυμένα καθήκοντά του* **14.** (μτφ.) (α) συγκεκριμένη και επεξεργασμένη πρόταση, που εκφράζει τις απόψεις και τις ιδέες κάποιου και η οποία τίθεται στην κρίση άλλων: *οι ~ των αγροτών για τη φορολόγησή τους απορρίφθηκαν από τον υπουργό Γεωργίας* || *γνωστοποίησε τις ~ τού κόμματός του για το Κυπριακό* || *υπουργείο και συνδικαλιστές εμμένουν στις ~ τους οδηγώντας τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο* (β) (γενικότ.) άποψη, γνώμη: *η ~ μου στο ζήτημα αυτό είναι σαφής* || *δεν έχει συγκεκριμένες ~*· ΦΡ. (α) **παίρνω θέση** (i) κάθομαι (κάπου) (ii) διατυπώνω θετική ή αρνητική άποψη, συντάσσομαι με συγκεκριμένη πλευρά: *πήραν ανοιχτά θέση υπέρ τής αποποινικοποίησης τής χρήσης των ναρκωτικών* || *ο υπουργός απέφυγε να πάρει θέση για το επίμαχο θέμα* (β) **διαχωρίζω τη θέση μου** διατυπώνω διαφορετική άποψη, η τοποθέτησή μου σχετικά με ένα ζήτημα διαφοροποιείται από των άλλων: *δύο μέλη τού εκτελεστικού γραφείου διαχώρισαν τη θέση τους στο θέμα τής ονομασίας των Σκοπίων* **15.** ΦΙΛΟΣ. (α) η διατύπωση και υποστήριξη με λογικά επιχειρήματα μιας άποψης, διδασκαλίας, θεωρίας κατά των αντιρρήσεων που θα μπορούσε να εγείρει κανείς σχετικά με αυτήν: *οι 95 θέσεις τού Λουθήρου κατά τής πώλησης συγχωροχαρτιών* (β) (στην εγελιανή και κατόπιν στη μαρξιστική διαλεκτική) η πρώτη από τις τρεις φάσεις με τις οποίες συντελείται η κίνηση τού διαρκώς μεταβαλλόμενου Είναι: κάθε ιδέα ή κατάσταση, κάθε «θέση», συνοδεύεται από την «αντίθεσή» της και, τελικά, οι δύο συναιρούνται στη «σύνθεση», που τις υπερβαίνει οδηγώντας τες σε ένα ανώτερο ποιοτικά επίπεδο (γ) (στη Λογική, κυρ. την αριστοτελική) κάθε πρόταση που μπορεί να συζητηθεί και πρέπει να αποδειχθεί **16.** εργασία που υποβάλλεται σε πανεπιστημιακή σχολή ή άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος ή για τον διορισμό προσώπου ως μέλους τού διδακτικού προσωπικού τού ιδρύματος **17.** ΜΕΤΡ. (στην αρχαία μετρική και μουσική) η μακρά συλλαβή τού μετρικού ποδός και το πρώτο μέρος τού μουσικού μέτρου ΑΝΤ. άρση **18.** ΓΛΩΣΣ. ***θέσει μακρά συλλαβή*** (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει βραχύ φωνήεν, το οποίο ακολουθείται από δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή από ένα διπλό (ξ, ψ, ζ) και γι' αυτό εκτείνεται σε μακρό, π.χ. στη φράση *ἄνδρα μοι ἔννεπε* (Όμηρ.) το *ἀ* (τού *ἄνδρα*) και το *ἔ* (τού *ἔννεπε*) είναι θέσει μακρές συλλαβές ΑΝΤ. φύσει μακρά συλλαβή **19.** ΜΟΥΣ. (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή τής συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους, για λόγους ηχοχρώματος, ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος τού μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. - (υποκ.) **θεσούλα** (η) (σημ. 4, 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέσις* < θ. *θε-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση - απόθεση», ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι, καθώς και τής άποψης, τής γνώμης για συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σημασιολ. δάνειο, πβ. αγγλ. thesis, γαλλ. thèse κ.ά. Μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position), *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié), *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place), *στη θέση σου* (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.].

-θεσία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** θέση: *τοπο-θεσία, μονο-θεσία, πολυ-θεσία* **2.** ότι κάποιος θέτει κάτι: *στοιχειο-θεσία, στοχο-θεσία, ονοματο-θεσία* **3.** θέσπιση: *νομο-θεσία, αθλο-θεσία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νομο-θεσία*, μτγν. *υἱο-θεσία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-θέτης* (βλ.λ.). Βλ. κ. *θέση*].

θεσιθήρας (ο) [1871] {θεσιθηρών} πρόσωπο που επιδιώκει (ακόμη και με αθέμιτα μέσα) να καταλάβει επαγγελματική θέση (συνήθ. στο Δημόσιο). — **θεσιθηρία** (η) [1871], **θεσιθηρώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.

[ΕΤΥΜ. < *θέση* + *-θήρας* < *θήρα* (βλ.λ.)].

-θέσιος, -α, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό θέσεων: *πενταθέσιο όχημα, μονοθέσιο αεροσκάφος, τριθέσιος καναπές, διθέσιο δημοτικό σχολείο*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *θέση*].

θέσμια (τα) [αρχ.] {θεσμίων} το σύνολο των θεσμών στο εσωτερικό ελεύθερης πολιτείας· τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις, οι γραπτοί και άγραφοι νόμοι οργανωμένης κοινωνίας.

θεσμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους θεσμούς: *~ πλαίσια / φορείς / αλλαγές / δικαιοδοσία* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***θεσμικός επενδυτής*** νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου (εταιρεία διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, επενδυτικός οίκος, τράπεζα, ασφαλιστικό ταμείο) που επενδύει στο χρηματιστήριο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. institutionnel].

θεσμοθέτης (ο) {θεσμοθετών} **1.** πρόσωπο που συμβάλλει στην καθιέρωση θεσμών ή συντάσσει νόμους και επιβλέπει την τήρησή τους (πβ. κ. λ. *νομοθέτης*) **2.** ΙΣΤ. ***θεσμοθέτες*** (οι) οι έξι από τους εννέα ετήσιους άρχοντες στην αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία, καθήκον των οποίων ήταν να καταγράφουν και να ελέγχουν τους νόμους, προκειμένου να αποφεύγονται τυχόν αντιφάσεις, καθώς επίσης και να καθορίζουν τις δίκες ή να αναθεωρούν τυχόν παλαιωμένες διατάξεις (το τελευταίο ίσχυσε κατά τη μετά τον Σόλωνα εποχή). — **θεσμοθεσία** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεσμός* + *-θέτης*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

θεσμοθέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η δημιουργία θεσμού με νόμο, λ.χ. το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες κ.ά. (πβ. λ. *θεσμοποίηση*).

θεσμοθετώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θεσμοθετείς... | θεσμοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) θεσπίζω νόμους, συντάσσω νομοθετικές διατάξεις και φροντίζω για την τήρηση και την επιβολή τους: *το κύριο καθήκον τής Βουλής στις δημοκρατικές πολιτείες είναι να θεσμοθετεί* ΣΥΝ. νομοθετώ ♦ **2.** (μετβ.) καθιερώνω με την ισχύ νόμου: *το 1982 θεσμοθετήθηκε το δικαίωμα ψήφου στα δεκαοκτώ* ΣΥΝ. καθιερώνω.

θεσμοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία μια κοινωνική πρακτική παγιώνεται, τυποποιείται και γίνεται κοινωνικός θεσμός με την ομοιόμορφη επανάληψή της (λ.χ. το έθιμο) (πβ. λ. *θεσμοθέτηση*). — **θεσμοποιώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

θεσμός (ο) **1.** πρότυπο ή κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης, που έχει καθιερωθεί με τη συνεχή και ομοιόμορφη επανάληψη και εκ παραδόσεως ή από κοινή συμφωνία επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς: *οικονομικοί / πολιτικοί / θρησκευτικοί ~* **2.** (ειδικότ.) οποιοδήποτε θεμελιώδες στοιχείο (νόμος, οργανισμός, αξίωμα) τής πολιτειακής οργάνωσης (π.χ. το Σύνταγμα, τα δικαστήρια, ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας κ.λπ.): *προστατεύω / θέτω σε κίνδυνο την ομαλή λειτουργία των ~* **3.** οποιοδήποτε στοιχείο έχει θεμελιώδη ρόλο στις λειτουργίες και τις δραστηριότητες τού κοινωνικού συνόλου και χαρακτηρίζει τη δομή μιας κοινωνίας: *ο ~ τής οικογένειας / τού γάμου / τού σχολείου / τής εργασίας / τής κάστας στην ινδική κοινωνία* **4.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε οργανωμένη δραστηριότητα έχει καθιερωθεί και έχει αποκτήσει κύρος, κυρ. μέσω τής επανάληψης: *το ετήσιο διεθνές θεατρικό φεστιβάλ έχει γίνει ~ για την πόλη μας*. — **θεσμικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *θε-* (< *dʰə-), συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*) με επίθημα *-σμός* (βλ. λ. *θέτω*). Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και σε κελτ. τύπους, λ.χ. αρχ. ιρλ. deidmea, ουαλ. deddf. Η λ. *θεσμός* είχε αρχικώς τη σημ. των νόμων που ετίθεντο σε επιγραφές, για να είναι ορατοί στους πολίτες. Στην αττ. διάλεκτο η λ. έλαβε τη σημερινή σημ., δηλώνοντας τον κανόνα δικαίου ή το εξουσιαστικό όργανο που γίνεται καθεστώς διά νόμου. Βλ. κ. *προθεσμία*].

Θεσμοφόρια (τα) {Θεσμοφορίων} ΙΣΤ. γιορτή με την οποία τιμούσαν οι γυναίκες τη θεά Δήμητρα στην αρχαία Ελλάδα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., εορτή προς τιμήν τής *Θεσμοφόρου Δήμητρος*, εφόσον η θεά Δήμητρα εθεωρείτο θεματοφύλακας των παραδόσεων και των θεσμών].

θεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. γεν. θεσμοφύλακος) | θεσμοφυλάκων} ο φύλακας των θεσμών, των νόμων.

θεσούλα (η) ▸ θέση

θεσπέσιος, -α, -ο εξαιρετικά ωραίος, θεϊκά ωραίος: *~ γυναίκα / έργο / θέαμα / άρωμα* ΣΥΝ. θαυμάσιος, έξοχος, υπέροχος, θείος ΑΝΤ. απαίσιος, ελεεινός, φρικτός. — **θεσπέσια / θεσπεσίως** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θέσ-σπ-ετος* < *θεσ-* (< *θεός*, βλ.λ.) + *-σπ-ετος* (πβ. αρχ. *ἄσπετος* «ατελείωτος», αρχική σημ. «ανείπωτος») < θ. *σπ-* που απαντά στον αόρ. β' *ἐνι-σπεῖν* τού ρ. *ἐννέπω* «διηγούμαι, αναγγέλλω» < *ἐν-* (με μετρικό διπλασιασμό τού *-ν-*) + Ι.Ε. *sekʷ- «λέγω, μιλώ», πβ. αρχ. σλαβ. sočiti «παρατηρώ, υποδεικνύω», λατ. in-seque «πες» (προστ.), γερμ. sagen, αγγλ. say κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμολογία αυτή, η λ. *θεσπέσιος* θα σήμαινε αρχικά τον θεόπνευστο, τον εμπνευσμένο από θεό και, κατ' επέκταση, τον εξαιρετικό, τον θαυμάσιο].

θεσπίζω ρ. μετβ. {θέσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιερώνω με νόμο (ενν. θεσμό): *η κυβέρνηση θέσπισε την ψήφο στα 18 χρόνια* ΣΥΝ. θεσμοθετώ, νομοθετώ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προφητεύω, τελώ θαύμα», < *θέσπις*, συντετμημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

Θέσπις (ο) {Θέσπιδος} αρχαίος Έλληνας δραματικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.), πρόδρομος τής τραγωδίας· δίδαξε πρώτος δράμα καθιερώνοντας τον πρώτο υποκριτή σε διάλογο με τον χορό· ΦΡ. ***άρμα Θέσπιδος*** βλ. λ. *άρμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *θέσπις* «θεόπνευστος», συντετμημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

θέσπιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η καθιέρωση με νόμο.

θέσπισμα (το) [αρχ.] {θεσπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) ό,τι αποφασίζεται από κυβερνητική ή άλλη εξουσία και έχει ισχύ νόμου **2.** απόφαση τής συγκλήτου πανεπιστημιακού ιδρύματος • **3.** ΝΟΜ. ***κλητήριο θέσπισμα*** το ειδικό δικαστικό έγγραφο που εκδίδεται από τον εισαγγελέα ή τον δημόσιο κατήγορο, με το οποίο ο κατηγορούμενος καλείται να παρουσιαστεί ενώπιον τού δικαστηρίου και να δικαστεί για την αξιόποινη πράξη που αναφέρεται σ' αυτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.

Θεσπρωτία (η) περιοχή και νομός τής Ηπείρου με πρωτεύουσα την Ηγουμενίτσα. — **Θεσπρωτός** (ο), **Θεσπρωτή** (η), **θεσπρωτικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Θεσσαλία (η) γεωγραφικό διαμέρισμα στο κεντρικό τμήμα τής ηπειρωτικής Ελλάδας μεταξύ τής Μακεδονίας, τής Ηπείρου, τής Στερεάς Ελλάδας και του Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τους νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων. — **Θεσσαλός** (ο) [αρχ.], **Θεσσαλή** (η), **θεσσαλικός, -ή, -ό** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Θεσσαλός / Θετταλός / Πετθαλός*, αγν. ετύμου, προελλην. λ.].

Θεσσαλιώτις (η) {Θεσσαλιώτιδ-ος, -α} (κατά την αρχαιότητα) περιοχή τής Θεσσαλίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θεσσαλιῶτις, -ιδος* < *Θεσσαλία*].

Θεσσαλονίκη (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, η δεύτερη σε μέγεθος και πληθυσμό μετά την Αθήνα, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Θεσσαλονίκης*) ΣΥΝ. (λογοτ.) νύμφη τού Θερμαϊκού. Επίσης (λαϊκ.) **Σαλονίκη** (βλ.λ.). — **Θεσσαλονικιός** κ. (λόγ.) **Θεσσαλονικέας** κ. **Θεσσαλονικεύς** (ο), **Θεσσαλονικιά** (η), **θεσσαλονικιώτικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Την πόλη ονόμασε έτσι το 316/315 π.Χ. ο Μακεδόνας βασιλιάς Κάσσανδρος προς τιμήν τής συζύγου του *Θεσσαλονίκης*, ετεροθαλούς αδελφής τού Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το ίδιο το όνομα προέρχεται από τη φρ. *Θεσσαλῶν νίκη*].

θέσφατο (το) {θεσφάτ-ου | -ων} **1.** (συχνά στον πληθ.) ο λόγος που προέρχεται από τον θεό (προφητεία, εντολή κ.λπ.) **2.** ο λόγος που προέρχεται από σημαντικό πρόσωπο και θεωρείται ότι έχει ξεχωριστή ή απόλυτη σημασία και ισχύ: *στην πολιτική δεν υπάρχουν θέσφατα· όλα κρίνονται στην πράξη.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *θέσφατος* < *θεσ-* (< *θεός*, βλ.λ.) + *φατός*, ρ. επίθ. τού *φημί* «λέγω»].

-θέτης, -θέτρια· λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: *σκηνο-θέτης, ονοματο-θέτης, ψηφιδο-θέτης* **2.** θεσπίζει κάτι: *νομο-θέτης, αθλο-θέτης* **3.** (γενικότ.) κάνει κάποια ενέργεια: *συν-θέτης, κατα-θέτης, ταξι-θέτης, παρακατα-θέτης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θεσμο-θέτης, ἀθλο-θέτης*), που προέρχεται από το ρ. *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

θετικισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που εισήγαγε ο Αύγουστος Κοντ (1798-1857) και πρεσβεύει ότι η γνώση τής πραγματικότητας πρέπει να βασίζεται στα εμπειρικά δεδομένα, θεωρεί έγκυρες γνώσεις μόνο αυτές που παρέχει η (εφαρμοσμένη) επιστήμη και διδάσκει την παραίτηση τού ανθρώπινου πνεύματος από την προσπάθεια να κατανοήσει την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. ποζιτιβισμός **2.** ο τρόπος σκέψης και η στάση ζωής που λαμβάνει υπ' όψιν και αξιολογεί τα γεγονότα αυτά καθ' αυτά, χωρίς να τους δίνει προεκτάσεις ή να ξεφεύγει από αυτά. — **θετικιστής** (ο), **θετικίστρια** (η), **θετικιστικός**, -ή, -ό, **θετικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. positivisme].

θετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για αμφιβολίες, που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και βεβαιότητα: *στην έκθεσή του παρουσίασε ~ και τεκμηριωμένες προτάσεις* || *δεν μπορούμε ακόμη να δώσουμε καμία ~ πληροφορία για το συμβάν* || (κ. για πρόσ.) *δεν ήταν πολύ ~ στις απαντήσεις του· ίσως να αμφέβαλλε και ο ίδιος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και φερεγγυότητα, που εμπνέει εμπιστοσύνη: *μπορείς να βασιστείς σε αυτόν, είναι ~ άνθρωπος* **3.** (α) αυτός που έχει επαφή με την πραγματικότητα, που διαπνέεται από πνεύμα ρεαλισμού: *~ αντίληψη τής ζωής* ΣΥΝ. ρεαλιστικός, πρακτικός ΑΝΤ. χιμαιρικός (β) **θετικές επιστήμες** τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία και οι τεχνικές επιστήμες, καθώς επίσης και όλοι οι κλάδοι και οι υποδιαιρέσεις τους, κατ' αντιδιαστολή προς τις θεωρητικές ή επιστήμες τού ανθρώπου (γ) ΦΙΛΟΣ. **θετική φιλοσοφία** η φιλοσοφική θεωρία που απορρίπτει τη μεταφυσική, ο θετικισμός (βλ.λ.) ΑΝΤ. ιδεαλισμός • **4.** (α) καταφατικός: *δεν έδωσε ~ απάντηση στο αίτημά μου* ΑΝΤ. αποφατικός, αρνητικός (β) ΙΑΤΡ. **θετικό (αποτέλεσμα)** το αποτέλεσμα ανάλυσης ή εξέτασης, που αποδεικνύει ότι υπάρχει στον οργανισμό το στοιχείο για το οποίο έγινε η διαδικασία ΑΝΤ. αρνητικό (αποτέλεσμα) (γ) ΦΩΤΟΓΡ. **θετική εικόνα** η εικόνα που παράγεται από το αρνητικό φιλμ και αποδίδει τα φωτογραφιζόμενα αντικείμενα με τα κανονικά τους χρώματα **5.** (λόγ.) ευνοϊκός, καλός: *~ αποτέλεσμα / ρόλος / επιρροή / πρότυπο / συμβολή / συνεισφορά* || *βλέπω τη ζωή από τη ~ της πλευρά* || *σκέφτομαι με ~ τρόπο· δεν κάνω αρνητικές σκέψεις* || *μας μετέφερε μια ~ εικόνα για την πορεία των συνομιλιών* || *η πορεία τής εταιρείας είναι ~. αφού φέτος πέτυχε υψηλά κέρδη σε σχέση με πέρυσι* ΣΥΝ. επωφελής, ευνοϊκός ΑΝΤ. επιζήμιος, βλαβερός, αρνητικός • **6.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο αριθμός (ή παράσταση) που είναι μεγαλύτερος τού μηδενός και που λαμβάνει το πρόσημο (+): *~ αριθμός / βαθμός / θερμοκρασία / επιτάχυνση / ένδειξη* ΑΝΤ. αρνητικός (πρόσημο: –) **7.** ΦΥΣ. (α) αυτός που διαθέτει λιγότερα ηλεκτρόνια από όσα υπάρχουν στην κατάσταση τής ηλεκτρικής ουδετερότητας (β) **θετικό φορτίο** ηλεκτρικό φορτίο, που αναπτύσσεται με την τριβή γυάλινης ράβδου ή ήλεκτρου πάνω σε μάλλινο ύφασμα ΑΝΤ. αρνητικό φορτίο (γ) **θετικός πόλος** (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος που έχει θετικό ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ. αρνητικός πόλος **8.** ΓΛΩΣΣ. **θετικός (βαθμός)** ο πρώτος βαθμός, δηλ. ο αρχικός τύπος επιθέτων και επιρρημάτων, από τον οποίο κανονικά σχηματίζονται, με την προσθήκη ειδικών καταλήξεων, τα παραθετικά τους, δηλ. ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός, π.χ. θετικός: *σοφός*, συγκριτικός: *σοφότερος*, υπερθετικός: *σοφότατος* **9.** ΝΟΜ. **θετικό Δίκαιο** το Δίκαιο που υπάρχει και εφαρμόζεται σε συγκεκριμένη πολιτεία και για δεδομένη χρονική περίοδο, αντίθετα με το λεγόμενο *φιλοσοφικό δίκαιο*, δηλ. την πραγμάτωση τής γενικής και αφηρημένης έννοιας τής δικαιοσύνης **10.** ΤΥΠΟΓΡ. **θετικό** (το) φιλμ ή χαρτί κ.λπ., επάνω στο οποίο είναι αποτυπωμένη πανομοιότυπη η παράσταση τού πρωτύπου. — **θετικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θετικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αρμόδιος να ορίζει – ο σχετικός με την υιοθεσία», < *θετός*. Η καταφατική σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *αρνητικός*) είναι μτγν., ενώ οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. γαλλ. positif].

Θέτις (η) {Θέτιδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, κόρη τού Νηλέα και τής Δωρίδας, σύζυγος τού Πηλέα και μητέρα τού Αχιλλέα. Επίσης **Θέτιδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου].

θετός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που τέθηκε ή μπορεί να τεθεί, που υπάρχει κατόπιν αποφάσεως και επιβολής: *~ νόμος / δίκαιο* ΑΝΤ. φυσικός • **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που υιοθέτησε ή υιοθετήθηκε: *~ πατέρας / γονείς / γιος / αδελφός* (από υιοθεσία).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετημένος, εγκατεστημένος», < *θε-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*), βλ. λ. *θέτω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

θέτω ρ. μετβ. {έθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. τίθεμαι (βλ.λ.), μεσοπαθ. παρατ. ετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, μεσοπαθ. αόρ. ετέθην, -ης, -η... (καθημ. τέθηκα, μτχ. τεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. τεθειμένος, -η, -ο} (λόγ.) **1.** (α) βάζω, τοποθετώ: *~ τον δάκτυλον εις τον τύπον των ήλων* (βλ. λ. *ήλος*) || *~ κάποιον στο περιθώριο* (β) (συνήθ. +υπό / +σε) καθορίζω τη θέση ή την κατάσταση κάποιου: *~ κάποιον υπό την προστασία τού νόμου* || *μετά τις αποτυχημένες επιλογές του τον έθεσαν υπό αμφισβήτηση* || *οι δυνάμεις ασφαλείας έχουν θέσει την περιοχή υπό επιτήρηση* || *οι αρχές τής χώρας έθεσαν το κόμμα αυτό εκτός νόμου* || *οι δύο χώρες έθεσαν το νέο κράτος υπό την προστασία τους·* ΦΡ. (α) **θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση** ΝΟΜ. (i) κηρύσσω (κάποιον) ανίκανο για δικαιοπραξία (ii) (για πρόσ.) απαγορεύω τη δράση (κάποιου) (iii) (για πράγμα) απαγορεύω τη χρήση (β) **θέτω σε κίνηση** αρχίζω να κινώ με εξωτερική ώθηση, βάζω σε λειτουργία· κυρ. για μηχανές, οχήματα κ.λπ. (γ) **θέτω (κάποιον) προ των ευθυνών του** καλώ (κάποιον) να αναλάβει τις ευθύνες του: *ο καθηγητής έθεσε τους μαθητές προ των ευθυνών τους ενόψει των εξετάσεων* (δ) **θέτω κάτι σε εφαρμογή** αρχίζω να υλοποιώ ένα σχέδιο: *οι σύμμαχοι έθεσαν σε εφαρμογή το σχέδιο ανατροπής τού δικτάτορα* (ε) **θέτω (κάτι) υπ' όψιν (κάποιου)** γνωστοποιώ (κάτι) σε (κάποιον): *έθεσαν υπ' όψιν τής διευθύνσεως τα προβλήματα για την υλοποίηση τού έργου* (στ) **θέτω σε / στην κυκλοφορία** κυκλοφορώ κάτι: *~ ένα νέο νόμισμα* (ζ) **θέτω τέρμα (σε κάτι)** τερματίζω: *με τη δήλωσή του έθεσε τέρμα στις συζητήσεις για πιθανή κάθοδό του στις εκλογές* (η) **θέτω (κάτι) κατά μέρος** παύω να ασχολούμαι (με κάτι) προσωρινά: *έθεσαν κατά μέρος τις προσωπικές τους διαφορές προκειμένου να κατέλθουν ενωμένοι στις εκλογές* **2.** (μτφ.) υποβάλλω: *~ ερωτήσεις / όρους / μια πρόταση προς ψηφοφορία·* ΦΡ. (α) **θέτω θέμα / ζήτημα επί τάπητος** βλ. λ. *τάπητας* (β) **θέτω θέμα / ζήτημα** (+γεν.) υποβάλλω για συζήτηση ή έλεγχο ένα σοβαρό ζήτημα: *ένας μέτοχος έθεσε ζήτημα διαφάνειας στη διαχείριση των εσόδων τής εταιρείας* || *«μερικοί βουλευτές τού κόμματος έθεσαν θέμα άνισης μεταχείρισής τους»* (εφημ.) || *αν ο πρόεδρος θέσει θέμα κομματικής πειθαρχίας, όλοι οι βουλευτές του θα ψηφίσουν σύμφωνα με την κομματική γραμμή* **3.** ειδικότ. το μεσοπαθ. **τίθεμαι** σε διάφορες ΦΡ., όπως (α) **τίθεμαι επί ποδός** (μτφ.) κινητοποιούμαι (β) **τίθεμαι επί το έργον** αρχίζω να ασχολούμαι με κάποιο έργο αμέσως (γ) **τίθεμαι επί τα ίχνη (κάποιου)** βρίσκω τα ίχνη (κάποιου), τον οποίο αναζητώ (δ) **δεν τίθεται θέμα / ζήτημα** (ως καθησυχαστική απάντηση) δεν υπάρχει πρόβλημα: *αν τα χρήματα που σου λείπουν είναι τόσο λίγα ~· θα σου τα δώσω εγώ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τίθεμαι, εκτεθειμένος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τίθημι*, από το οποίο πλάστηκε ο μτγν. τύπος *τίθω*. Το μεσν. *θέτω* σχηματίστηκε βαρύτονο (όπως το *τίθω*) κατά το θ. *θε-*, που γνώρισε ευρεία χρήση στα ομόρρ. (λ.χ. *θέ-σις, θε-τός, θε-σμός* κ.ά.) και στα συνηρημένα σύνθετα ρ. σε *-θετῶ* (λ.χ. *ἀ-θετῶ, ὁριοθετῶ, υἱο-θετῶ, ἀθλο-θετῶ* κ.τ.ό.), ενώ ασφαλώς συνέτεινε και η φωνητική σύμπτωση τού μτγν. αορ. *ἔ-θεσα* (αντί τού αρχ. *ἔ-θη-κα*) με τον αόρ. ρημάτων σε *-τω* (λ.χ. *ἔπεσα – πίπτω, ἔπλασα – πλάττω* κ.ά.). Το αρχ. *τί-θη-μι* < **θί-θη-μι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και προληπτική ανομοίωση) < *-θη-* < Ι.Ε. *dhē- «τοποθετώ κάτι για να διαρκέσει, καθιστώ», πβ. σανσκρ. dá-dhā-mi, λατ. facio «κάνω» (αρχική σημ. «τοποθετώ, θέτω»), γαλλ. faire, ισπ. hacer, αρχ. γερμ. tuon, γερμ. Tat, αγγλ. do «κάνω» κ.ά. Ομόρρ. *θέ-σις (-η), ἀνά-θη-μα, θη-μών* «θημωνιά», *θε-τός, θε-σμός, θέ-μις, θή-κη, θῶ-κος* (βλ.λ.) κ.ά. Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *θέτω επί ποδός (πολέμου)* (< mettre sur pied (de guerre)), *θέτω κατά μέρος* (< mettre de côté), *θέτω επί τάπητος* (< mettre sur le tapis), *θέτω εκτός νόμου* (< mettre hors de loi), *θέτω σε κυκλοφορία / σε χρήση* (< mettre en circulation/en usage), *θέτω τέρμα* (< mettre fin), *θέτω ζήτημα* (< poser une question) κ.ά.].

-θετώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: *οριο-θετώ, τοπο-θετώ, στοιχειο-θετώ, ναρκο-θετώ* **2.** ότι κάποιος θεσπίζει κάτι: *νομο-θετώ, θεσμο-θετώ, αθλο-θετώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νομοθετῶ*, μτγν. *υἱο-θετῶ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-θέτης* (βλ.λ.). Βλ. κ. *θέτω*].

θεώμαι ρ. μετβ. αποθ. {θεάσαι... | εθεάθην, -ης, -η... (μτχ. θεαθείς, -είσα, -έν) κ. (καθημ.) θεάθηκα} (λόγ.-συνήθ. στον αόρ.) με βλέπουν, είμαι σε (κοινή) θέα: *η ηθοποιός εθεάθη σε νυκτερινό κέντρο συνοδευόμενη από γνωστό επιχειρηματία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῶμαι (-άο-)* < *θέα* (βλ.λ.)].

Θεώνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. του μτγν. κυρ. ον. *Θέων, -ωνος* < αρχ. *θεός* (πβ. *Δάμων – δῆμος*)].

θεωνυμία (η) {θεωνυμιών} (λόγ.-σπάν.) το θεϊκό όνομα, η ονομασία θεού. Επίσης **θεωνύμιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θε(ο)-* + *-ωνυμία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

θεωρείο (το) **1.** καθένα από τα ιδιαίτερα διαμερίσματα αίθουσας θεαμάτων ή ακροάσεων (κυρ. σε θέατρο), που βρίσκονται στα πλάγια ή επάνω, πάντοτε ψηλότερα από την πλατεία: *τα εισιτήρια για τα ~ είναι συνήθως φθηνότερα από τής πλατείας* || *το ~ των επισήμων* **2.** (ει-

δικότ.) εξέδρα τής αίθουσας τού Κοινοβουλίου, που προορίζεται για επισκέπτες, για μη βουλευτές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θεωρεῖον* < αρχ. *θεωρῶ*].

θεώρημα (το) {θεωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. κάθε πρόταση, η αλήθεια τής οποίας χρειάζεται απόδειξη: *το πυθαγόρειο ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεωρῶ*].

θεωρημένος, -η, -ο → θεωρώ

θεώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξέταση: *σύντομη ~ ενός εντύπου / μιας εργασίας* || *η μελέτη του δεν αντέχει σε σοβαρή και συστηματική ~* **2.** ο τρόπος με τον οποίο βλέπει κανείς τα πράγματα, η οπτική γωνία: *πρόκειται για μια νέα ~ τού κόσμου, σύμφωνα με τα πορίσματα τής μοντέρνας φυσικής* || *απαισιόδοξη ~ τής ζωής* **3.** η επίσημη σφραγίδα ή υπογραφή που τίθεται σε έγγραφο, για να βεβαιώσει την εγκυρότητά του ή ότι ελέγχθηκε: *η ~ βιβλιαρίου υγείας από το Ι.Κ.Α. / διαβατηρίου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεώρησις* < *θεωρῶ*. Η σημ. 3 αποδίδει τον διεθνή όρο visa (βλ. κ. *βίζα*)].

θεωρητής (ο) [μτγν.], **θεωρήτρια** (η) {θεωρητριών} υπάλληλος τού Δημοσίου που είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο και την έγκριση δημοσίων εγγράφων.

θεωρητικολογώ ρ. αμετβ. {θεωρητικολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.)} μιλώ θεωρητικά, με ασάφειες και γενικότητες, χωρίς να αγγίζω την ουσία θέματος ή προβλήματος ΣΥΝ. γενικολογώ, αοριστολογώ. — **θεωρητικολογία** (η), **θεωρητικολόγος** (ο) [1895].

θεωρητικοποιώ ρ. μετβ. {-είς... | θεωρητικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ανάγω (ζήτημα, πρόβλημα κ.λπ.) σε θεωρητική βάση, αποδίδω (γεγονότα, δεδομένα) με θεωρητικούς όρους: *μη θεωρητικοποιούμε τα πράγματα· εδώ έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια πολύ συγκεκριμένη περίπτωση* || *έχει την τάση να θεωρητικοποιεί τη συζήτηση*. — **θεωρητικοποίηση** (η).

θεωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε θεωρία: *το ~ υπόβαθρο τής επανάστασης / τής συζήτησης / τής άποψης* ΣΥΝ. αφηρημένος ΑΝΤ. πρακτικός **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που εξετάζει ή εξετάζεται με την αφηρημένη σκέψη κι όχι με την παρατήρηση και το πείραμα (β) ***θεωρητικές επιστήμες*** η φιλολογία, η φιλοσοφία, η νομική κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς τις θετικές επιστήμες ΑΝΤ. θετικός (γ) ΜΑΘ. ***θεωρητική αριθμητική*** ο κλάδος τής αριθμητικής που ασχολείται με τις ιδιότητες και τις πράξεις των αριθμών στη γενική τους μορφή, κατ' αντιδιαστολή με την πρακτική αριθμητική, που εξετάζει τις αριθμητικές πράξεις με συγκεκριμένους αριθμούς **3.** αυτός που είναι αποτέλεσμα υπόθεσης, υπολογισμού: *τα ~ κέρδη ήταν υψηλά, τα πραγματικά όμως ήταν περιορισμένα* || *πρόκειται για ~ κατάσταση / συνθήκες* ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός **4.** (για πρόσ.) αυτός που ασχολείται περισσότερο με τη θεωρία παρά με την πρακτική διάσταση των πραγμάτων: *μην περιμένεις να δώσει λύσεις στα προβλήματα, είναι τελείως ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. πρακτικός, θετικός **5.** **θεωρητικός** (ο), **θεωρητική** (η) (α) πρόσωπο που ασχολείται με τη θεωρία συγκεκριμένου επιστημονικού αντικειμένου: *~ τής λογοτεχνίας / των πολιτικών επιστημών* (β) πρόσωπο που ασχολείται με ζητήματα θεωρίας (και όχι π.χ. τακτικής, πρακτικών ζητημάτων): *ο ~ τού κόμματος* (γ) (παλαιότ.) για πρόσωπο επιβλητικό, με εντυπωσιακή εξωτερική εμφάνιση. — **θεωρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θεωρία (η) {θεωριών} **1.** το σύνολο προτάσεων, υποθέσεων, αρχών, ιδεών που είναι οργανωμένες σε ένα λογικό σύστημα, το οποίο περιγράφει ή και ερμηνεύει ένα φαινόμενο, γεγονός ή τρόπο δράσης: *η μαρξιστική / εγελιανή ~* || *η ~ τής σχετικότητας / τού Δαρβίνου* || *η ~ τής εξέλιξης* || *φιλοσοφική / παιδαγωγική ~* || *ο επιθεωρητής μάς ανέπτυξε τη ~ του για το πώς διαπράχθηκαν τα εγκλήματα* || *η ατομική ~* ΦΡ. (α) ***θεωρία (τής) συνωμοσίας*** βλ. λ. *συνωμοσία* (β) ***θεωρίης είνεκεν*** (*θεωρίης εἵνεκεν*, Ηροδ. 1, 30) για να γνωρίσω τον κόσμο βλέποντάς τον, για να δω και να μάθω, όχι όμως για πρακτικούς λόγους **2.** η αφηρημένη διάσταση γνωστικού αντικειμένου, η ανεξάρτητη από την εμπειρία, την εξάσκηση, τις πρακτικές εφαρμογές: *~ μουσικής / μηχανικής* **3.** (ειδικότ.) η γνώση τού πώς γίνεται κάτι: *περνάμε από τη ~ στην πράξη* • **4.** η όψη, το παρουσιαστικό ΣΥΝ. θωριά· ΦΡ. (παροιμ.) ***θεωρία επισκόπου και καρδία μυλωνά*** για κάποιον που εξωτερικώς δείχνει σπουδαίος, αλλά στην πραγματικότητα είναι ασήμαντος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το αξίωμα, η αποστολή τού θεωρού». < *θεωρός* (βλ.λ.). Η σημ. τού φιλοσοφικού στοχασμού απαντά ήδη στον Πλάτωνα, ενώ η σημ. τού συστηματικού συνόλου επιστημονικών υποθέσεων (λ.χ. η θεωρία τής εξέλιξης / τής σχετικότητας) αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. theory, γαλλ. théorie, γερμ. Theorie κ.ά.].

θεωρικά (τα) ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) τα χρήματα που καταβάλλονταν από το δημόσιο ταμείο τής Αθήνας στους άπορους πολίτες, προκειμένου να πληρώσουν το εισιτήριο των θεατρικών παραστάσεων.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *θεωρικός* < *θεωρία* «παρατήρηση, θέαμα»].

θεωρός (ο) **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) μέλος τής επίσημης αντιπροσωπίας πόλεως σε πανελλήνιους αγώνες, γιορτές ή στη λήψη χρησμού από μαντείο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο αρμόδιο για τη διαφύλαξη των ιερών σκευών ναού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απεσταλμένος (πρέσβυς) για συμμετοχή σε θρησκ. εορτή», < **θεϝα-(F)ορός* < *θέα* «θέαμα» + *-(F)ορός* < *ὁρῶ* «βλέπω» (πβ. κ. *θυρ-ωρός*)].

θεωρώ ρ. μετβ. {θεωρ-είς... | θεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξετάζω: *~ την κατάσταση / το φαινόμενο* **2.** (α) (ειδικότ.) διενεργώ ως αρμόδιος τους καθιερωμένους ελέγχους· (για δημόσιο έγγραφο) δίνω την έγκρισή μου για την εγκυρότητα και την ισχύ: *~ διαβατήριο / ένταλμα πληρωμής* (β) προσκομίζω στις αρμόδιες αρχές δημόσιο έγγραφο που μου ανήκει, για τον απαραίτητο έλεγχο και τη σχετική έγκριση: *~ το διαβατήριο στη νομαρχία* || *~ το εκλογικό μου βιβλιάριο στο πρωτοδικείο* || *θεωρημένο δίπλωμα οδήγησης / βιβλιάριο υγείας* || *θεωρημένη εξουσιοδότηση / βίζα / απόδειξη* • **3.** (+ κατηγορούμενο) νομίζω ότι κάποιος είναι κάτι, έχω (κάποιον/κάτι) για: *πολλοί θεωρούν τον Βενιζέλο ως τον μεγαλύτερο Έλληνα πολιτικό* || *τον ~ εγκληματία* || *το ~ άσχετο με την υπόθεση* || *«όποιος είναι γεννημένος στα πλούτη, δεν μιλά ποτέ για χρήματα· τα περιφρονεί, γιατί τα θεωρεί δεδομένα»* (εφημ.) **4.** (+ότι) είμαι τής γνώμης, νομίζω: *~ ότι στην περίπτωση αυτή έχεις δίκιο* || *οι περισσότεροι αναλυτές θεωρούν ότι τα νέα μέτρα έχουν αντιλαϊκό χαρακτήρα* ΣΥΝ. φρονώ, κρίνω, θαρρώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «είμαι θεωρός», < *θεωρός* (βλ.λ.). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. τη σημ. «βλέπω, παρατηρώ», η οποία διατηρήθηκε στο νεοελλην. *θωρώ*. Στη σημ. «εγκρίνω επίσημο έγγραφο» η λ. αποδίδει το γαλλ. viser].

θέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ένωση τής ανθρώπινης φύσης με το θείο: *ο άνθρωπος έχει δημιουργηθεί με σκοπό τη ~, χωρίς να είναι θείος από τη φύση του· η ανθρώπινη ψυχή είναι ικανή να θεωθεί*. — **θεούμαι** ρ. [αρχ.] {-ούσαι...}.

Θήβα (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας με πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Επίσης (παλαιότ.-λόγ.) **Θήβαι** (αι) {Θηβών}. — **Θηβαίος** (ο) [αρχ.], **Θηβαία** (η), **θηβαϊκός**, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **θηβαίικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θῆβαι* (για τη μεταβολή αριθμού βλ. λ. *Αθήνα*), αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο (πβ. καρ. teiba «πέτρα», teba «λόφος»). Βλ. κ. *Θήβες*].

Θήβες (οι) {Θηβών} αρχαία πόλη τής Άνω Αιγύπτου στις όχθες τού Νείλου, πρωτεύουσα τού αρχαίου αιγυπτιακού βασιλείου στην εποχή τής ακμής του. — **θηβαϊκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θῆβαι* < αρχ. αιγυπτ. Ta-ope «κιβώτιο». Στην αρχ. αιγυπτιακή είχε επίσης τα ονόματα Nīī «πόλη» και Wāset «σκήπτρο». Υποστηρίζεται βάσιμα ότι από την αιγυπτιακή πόλη έλαβαν το όνομά τους και *αἱ Θῆβαι* τής Βοιωτίας, αφού ιδρύθηκαν από Φοίνικες αποίκους με επί κεφαλής τον Κάδμο].

θηκάρι κ. (λαϊκ.) **φηκάρι** (το) {θηκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θήκη σπαθιού ή μαχαιριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θηκάριον*, υποκ. τού αρχ. *θήκη*].

θηκαρώνω ρ. μετβ. {θηκάρω-σα, -θηκα, -μένος} βάζω (σπαθί ή μαχαίρι) στο θηκάρι του ΑΝΤ. ξεθηκαρώνω. Επίσης **θηκαρίζω**.

θήκη (η) {θηκών} **1.** (γενικά) καθετί που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε μέσα του να τοποθετείται και να φυλάσσεται ένα αντικείμενο (ή σύνολο ομοειδών αντικειμένων): *η ~ τού ρολογιού / τού περιστρόφου / τού θερμομέτρου / τής φωτογραφικής μηχανής* **2.** (ειδικότ.) επίμηκες περίβλημα για την τοποθέτηση και φύλαξη λεπίδας ξίφους ή μαχαιριού ΣΥΝ. θηκάρι **3.** μεταλλικό ή πορσελάνινο κάλυμμα δοντιού (βλ. κ. λ. *κορώνα, στεφάνη*). — (υποκ.) **θηκούλα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θη-* (< dhē-) τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. αόρ. *ἔ-θη-κα*), βλ. λ. *θέτω*. Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και στο συνώνυμο σανσκρ. dhākā-].

-θήκη [αρχ.] β' συνθετικό λέξεων, που δηλώνουν σκεύη, έπιπλα ή διαμερίσματα κτηρίων, τα οποία χρησιμεύουν ως χώροι στους οποίους αποθηκεύουμε, φυλάσσουμε ή εκθέτουμε σύνολα ομοειδών αντικειμένων: *κοσμηματο-θήκη, ιματιο-θήκη, ομπρελο-θήκη, οπλο-θήκη, αβγο-θήκη, βιβλιο-θήκη, μαχαιρο-θήκη, πινακο-θήκη* κ.λπ.

θηλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θήλασ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) τρέφω μωρό, δίνοντάς του τον μαστό για να πιει γάλα: *η μητέρα θηλάζει το μωρό της* ΣΥΝ. βυζαίνω, γαλουχώ ΑΝΤ. αποθηλάζω, απογαλακτίζω, αποκόβω ♦ (αμετβ.) **2.** (για βρέφος ή νεογνό θηλαστικού ζώου) ρουφώ γάλα από τη θηλή τού μαστού, τρέφομαι με γάλα από τον μαστό: *το γατάκι θηλάζει* ΣΥΝ. βυζαίνω **3.** (για γυναίκα) είμαι στην περίοδο, κατά την οποία τρέφω μωρό με γάλα από τον μαστό: *η γυναίκα που θηλάζει πρέπει να προσέχει τη διατροφή της*. — **θηλασμός** (ο) [μτγν.] κ. **θήλασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηλή*].

θηλαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη θηλή τού μαστού και γενικότ. με οποιαδήποτε θηλή τού σώματος: *~ μυς / άλως* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thélial].

θηλαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θηλασμό **2.** ΒΙΟΛ. ***θηλαστικό*** (το) κάθε σπονδυλωτό ζώο, συμπεριλαμβανομένου και τού ανθρώπου, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μαστών στα θηλυκά άτομα για τον θηλασμό των νεογνών, καθώς και από το γεγονός ότι μέρος τουλάχιστον τού δέρματός τους καλύπτεται από τρίχες ΣΥΝ. μαστοφόρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mammal].

θήλαστρο (το) [1874] {θηλάστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** δοχείο που αποτελείται από γυάλινη ή πλαστική βαθμολογημένη φιάλη με προσαρμοσμένη στο στόμιο ελαστική θηλή και χρησιμοποιείται στον τεχνητό θηλασμό τού βρέφους (με γάλα όχι μητρικό) ΣΥΝ. μπιμπερό **2.** συσκευή που αφαιρεί το γάλα που απομένει στο στήθος τής μητέρας μετά τον θηλασμό.

θηλειά (η) → θηλιά

θηλή (η) **1.** ΑΝΑΤ. η μικρή στρογγυλή προεξοχή στο άκρο τού μαστού ΣΥΝ. ρώγα **2.** μικροσκοπικός σχηματισμός στο παρέγχυμα τού νεφρού **3.** εξέχον σημείο στον βυθό τού οφθαλμού **4.** (γενικότ.) η μικρή προεξοχή στην επιφάνεια οργάνου τού σώματος: *γλωσσική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhē-lā < Ι.Ε. *dhē «εκμυζώ, ρουφώ», πβ. λατ. fēlo «θηλάζω», fēmina «γυναίκα» (> γαλλ. femme), fīlius «γιος» (> γαλλ. fils), μέσ. ιρλ. del «μαστός», αρχ. γερμ. tila «γυναικείο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θῆ-λυς, θη-λυ-κός, θηλ-άζω* κ.ά.].

θηλιά κ. (λαϊκ.) **θελιά** (η) **1.** ειδικό δέσιμο σχοινιού, σπάγκου κ.λπ.,

έτσι ώστε να σχηματίζεται κύκλος. ο οποίος σφίγγει όσο το επιθυμεί αυτός που δένει: ο *κρατούμενος έφτειαξε ~ με το σεντόνι του και απαγχονίστηκε* ΣΥΝ. βρόχος· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* **2.** (συνεκδ.) παγίδα για τη σύλληψη πουλιών και μικρών θηραμάτων **3.** το διάκενο που υπάρχει κατά διαστήματα στο δίχτυ ΣΥΝ. βρόχι **4.** το κάθε πάτημα τής βελόνας στο πλεχτό και ό,τι σχηματίζεται από αυτό ΣΥΝ. βελονιά **5.** κουμπότρυπα, που σχηματίζεται με πλέγμα. από το οποίο περνά το κουμπί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θηλεά* < αρχ. *θήλεια*, θηλ. τού επιθ. *θήλυς* (βλ.λ.). Η σημασιολ. εξέλιξη οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα όργανα ή αντικείμενα είναι κατασκευασμένα έτσι, ώστε να δέχονται στο εσωτερικό τους τα συμπληρώματά τους (που ονομάζονται «αρσενικά» κατά μεταφορά από την ανατομική κατασκευή των γεννητικών οργάνων), πβ. κ. *θηλυκώνω*].

θηλιάζω ρ. μετβ. {θήλιασα} (λαϊκ.) **1.** κάνω θηλιά **2.** ταιριάζω. ενώνω δύο τμήματα μιας κατασκευής μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < *θηλιά*].

θηλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που προσβάλλει θηλή οργάνου τού σώματος, λ.χ. τού μαστού, τού νεφρού. τού δωδεκαδακτύλου, τής γλώσσας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. papillitis].

θηλοειδής, -ής, -ές [1876] {θηλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που έχει το σχήμα θηλής (βλ.λ.): ~ *μύες* (αυτοί που βρίσκονται στο εσωτερικό των κοιλοτήτων τής καρδιάς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. papillaire].

θηλορραγία (η) {θηλορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τής θηλής τού μαστού.
[ΕΤΥΜ. < *θηλή* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *-ραγ-*, πβ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην* τού αρχ. *ρήγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ρήγμα*].

θήλυ (το) → θήλυς

θηλυγονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γέννηση μόνο θηλυκών παιδιών ΣΥΝ. θηλυτοκία ΑΝΤ. αρρενογονία. αρρενοτοκία. — **θηλυγονικός,** -ή, -ό [1840].

θηλύκι (το) {θηλυκιού | -ιών} **1.** κουμπότρυπα, που αποτελείται από μικρή θηλιά. στην οποία αγκιστρώνεται το κουμπί • **2.** ειδικό εργαλείο με το οποίο συγκρατείται δέσμη χειρογράφων ΣΥΝ. θηλυκωτήρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θηλύκιον*, υποκ. τού αρχ. *θηλυκός*].

θηλυκός, -ή (λαϊκ. -ιά). -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το φύλο που έχει την ικανότητα να γεννά νέα άτομα τού είδους του: ~ *βρέφος / ζώο / πουλί* || *μια ~ ζέβρα* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) θήλυς ΑΝΤ. αρσενικός **2.** (εκφραστ.-ειρων.) **θηλυκό** (το) η γυναίκα: *τα ~ δεν έχουν μπέσα* || *χαριτωμένο / τετραπέρατο / πονηρό ~* ΑΝΤ. αρσενικό **3.** αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα: ~ *φέρσιμο / ντύσιμο / βλέμμα* ΣΥΝ. γυναικείος **4.** (μτφ. για όργανα και εργαλεία) αυτός που φέρει κοιλότητα ή εγκοπή, μέσα στην οποία εισχωρεί αντίστοιχη προεξοχή άλλου οργάνου: ~ *κόπιτσα / σούστα / πρίζα* ΑΝΤ. αρσενικός **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γονιμότητα ιδεών, που έχει την ικανότητα να επινοεί, να εφευρίσκει: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. γόνιμος, δημιουργικός, επινοητικός ΑΝΤ. στείρος, άγονος **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που ανήκει στο θηλυκό γένος: ~ *όνομα / κατάληξη* (β) ***θηλυκό γένος*** βλ. λ. *γένος*. — **θηλυκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θῆλυς* (βλ.λ.)].

θηλυκότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των γνωρισμάτων και των ιδιοτήτων που θεωρούνται ότι χαρακτηρίζουν τη γυναικεία φύση, τον γυναικείο χαρακτήρα (η τρυφερότητα, η γλυκύτητα, η κομψότητα. η χάρη κ.ά.): *μέσα στο σκληρά ανταγωνιστικό επαγγελματικό περιβάλλον έχασε τη ~ της* ΑΝΤ. αρρενωπότητα **2.** (ειδικότ.) ο ερωτισμός που εκπέμπει πρόσωπο γυναικείου φύλου, το σύνολο των στοιχείων που απαρτίζουν την ικανότητα τής γυναίκας να προκαλεί ερωτική έλξη: *τα στενά μακριά φορέματα τής φετινής μόδας τονίζουν τη ~ σας* || *κινήσεις γεμάτες ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. féminité].

θηλυκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θηλύκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (γενικά) εισάγω την προεξοχή (π.χ. κόπιτσας, πόρπης ή άλλου συνδετικού οργάνου) στην αντίστοιχη εσοχή της. στο θηλυκό σχήμα: ~ *την τσάντα / το πορτοφόλι* ΣΥΝ. προσαρμόζω, κουμπώνω, κλείνω ΑΝΤ. ξεθηλυκώνω, ανοίγω **2.** (ειδικότ. για ενδύματα) εισάγω (το κουμπί στην κουμπότρυπα) και γενικότ. συνδέω τα δύο μπροστινά άκρα τού υφάσματος. προσαρμόζοντας τα κουμπιά, τις πόρπες. τις κόπιτσες κ.λπ. τού ενός στις κατάλληλες υποδοχές τού άλλου ΣΥΝ. κουμπώνω ΑΝΤ. ξεκουμπώνω ♦ **3.** (αμετβ.) (για προεξοχή) εισχωρώ και προσαρμόζομαι στην αντίστοιχη εσοχή. — **θηλύκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θηλύκιον*].

θηλυκωτήρι (το) {θηλυκωτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πόρπη που χρησιμοποιείται ως εξάρτημα τής γυναικείας ενδυμασίας ΣΥΝ. καρφίτσα. περόνη **2.** όργανο που χρησιμεύει στο κούμπωμα των παπουτσιών ή άλλων τμημάτων τής ενδυμασίας ΣΥΝ. κουμπωτήρι. Επίσης **θηλυκωτάρι**.
[ΕΤΥΜ. < *θηλυκώνω* + *-τήρι*, πβ. κ. *σουρώνω* - *σουρωτήρι*].

θηλυμανής, -ής, -ές {θηλυμαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αισθάνεται ασυγκράτητο ερωτικό πάθος για τις γυναίκες ΣΥΝ. γυναικάς. — **θηλυμανία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θηλυ-* + *-μανής* < *μαίνομαι*].

θηλυμορφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο θηλυκά σωματικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες επικρατούν σε αρσενικό οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θηλύμορφος* < *θηλυ-* + *-μορφος* < *μορφή*].

θηλυπρεπής, -ής, -ές {θηλυπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θηλυπρεπέστερος, -ατος} **1.** αυτός που αρμόζει στις γυναίκες, στο γυναικείο φύλο: ~ *ντύσιμο / ύφος / ήθος* ΣΥΝ. γυναικοπρεπής, γυναίκειος ΑΝΤ. ανδροπρεπής **2.** (μειωτ. για άνδρες) αυτός που υιοθετεί τους τρόπους και τη συμπεριφορά γυναίκας ΣΥΝ. γυναικωτός ΑΝΤ. αρρενωπός **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλθακότητα και τρυφηλότητα ή από δειλία και ατολμία. — **θηλυπρεπώς** επίρρ., **θηλυπρέπεια** (η) [1862]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θηλυ-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

θήλυς, -εια, -υ {θήλ-εος | -εις (ουδ. -εα). -έων (θηλ. -ειών)} (αρχαιοπρ.) **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το γυναικείο φύλο. θηλυκός ΣΥΝ. γυναικείος ΑΝΤ. άρρην **2.** (η γεν. *θηλέων* ως προσδιορισμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων) π.χ. ***γυμνάσιο θηλέων*** το γυμνάσιο που προορίζεται αποκλειστικά για κορίτσια ΑΝΤ. (γυμνάσιο) αρρένων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῆλυς* < *dhē-lu- < I.E. *dhē- «εκμυζώ. ρουφώ», πβ. σανσκρ. dhārú-, λατ. felo «θηλάζω», femina «γυναίκα» (> γαλλ. femme), filius «γυιος» (> γαλλ. fils), αρχ. γερμ. tila «γυναικείο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θη-λή, θη-λυ-κός, θηλ-άζω* κ.ά.].

θηλυτοκία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γέννηση μόνο θηλυκών τέκνων ΣΥΝ. θηλυγονία ΑΝΤ. αρρενογονία. αρρενοτοκία **2.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα ορισμένων ζωικών οργανισμών (κυρ. εντόμων και σκουληκιών) να παράγουν συστηματικά θηλυκά άτομα με παρθενογένεση. — **θηλυτόκος,** -ος, -ο [αρχ.], **θηλυτοκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηλυτόκος* < *θηλυ-* + *τόκος* (βλ.λ.)].

θήλωμα (το) [1879] {θηλώμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο δέρμα ή άλλα όργανα (χοληδόχο, ουροδόχο κύστη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *θηλή*. απόδ. τού γαλλ. papillome].

θηλωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** η ύπαρξη θηλωμάτων **2.** αφροδίσιο νόσημα που προκαλείται από ιό· μπορεί να εντοπίζεται στο πέος. το αιδοίο ή στον πρωκτό· κοινώς *κονδυλώματα* (βλ. λ. *κονδύλωμα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *papillomatosis*].

θημωνιά (η) ο σωρός που σχηματίζεται από θερισμένα στάχυα ή χόρτα πιασμένα σε δεμάτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θημών (ό)* «σωρός» < θ. *θη-*, που απαντά στο ρ. *τίθη-μι*, βλ. κ. *θέτω. τίθεμαι*].

θημωνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {θημώνιασ-α. -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) μαζεύω θερισμένα στάχυα ή χόρτα και τα στοιβάζω σε δεμάτια, φτειάχνω θημωνιές. — **θημώνιασμα** (το).

Θήρα (η) **1.** νησί των Ν. Κυκλάδων Ν. τής Ίου, γνωστό για το ενεργό του ηφαίστειο· αλλιώς *Σαντορίνη* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Φηρά* (τα). — **Θηραίος** (ο). **Θηραία** (η), **θηραϊκός**, -ή. -ό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που έλαβε την ονομασία του από τους Λακεδαιμονίους αποίκους του. οι οποίοι είχαν αρχηγό τον Θήρα. Προηγουμένως η νήσος ονομαζόταν *Καλλίστη* εξαιτίας τής εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς της. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο τής φραγκικής κατοχής. το νησί απεκαλείτο επίσης *Σαντορίνη* (< ιταλ. Santa Irene «Αγία Ειρήνη»), από ομώνυμο ναΐσκο. Η ονομασία αυτή απαντά ήδη το 1153].

θήρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το κυνήγι: *στις προστατευόμενες περιοχές απαγορεύεται η ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνεται και θανατώνεται κατά το κυνήγι: *τα βουνά μάς προσφέρουν πλούσια ~* ΣΥΝ. λεία, θήραμα, θήρευμα. κυνήγι **3.** (μτφ.) η συστηματική επιδίωξη: *η ~ τού κέρδους* ΣΥΝ. κυνήγι. άγρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. *αρχ.* < *θήρ (ό)* «άγριο ζώο» < I.E. *ghwēr-, πβ. λατ. ferus (> γαλλ. fier «υπερήφανος»), ferox «άγριος», γαλλ. féroce, ισπ. feroz κ.ά. Ομόρρ. *θηρ-ίο(ν). θηρ-εύω, θήρ-αμα, πάν-θηρ(ας)* κ.ά.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

θηραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Θήρα: ~ *οίνος / τοπίο* ΣΥΝ. (καθημ.) σαντορινιώτικος, σαντορινιός. σαντορινέικος **2.** ΟΡΥΚΤ. ***θηραϊκή γη*** πέτρωμα πλούσιο σε πυρίτιο και φτωχό σε ασβέστιο, τα υλικά τού οποίου εκτινάσσονται κατά τη διάρκεια ηφαιστειακών εκρήξεων με τη μορφή τέφρας και μύδρων και το οποίο αποτελεί άριστο δομικό υλικό.

θήραμα (το) {θηράμ-ατος | -ατα. -άτων} ζώο που θηρεύεται ή θεωρείται κατάλληλο για θήρα. για κυνήγι ΣΥΝ. λεία, άγρα. κυνήγι. Επίσης **θήρευμα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηρῶ (-άω)* «κυνηγώ» < *θήρ*. βλ. κ. *θήρα*].

θηραματοπονία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη και φροντίδα για τη διάσωση, την ανάπτυξη και το ελεγχόμενο κυνήγι θηραμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *θήραμα* + *-πονία* < αρχ. *πονῶ* «κοπιάζω». πβ κ. *γεω-πονία*].

-θήρας λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον κυνηγό θηράματος: *φαλαινο-θήρας. περδικο-θήρας* **2.** αυτόν που κυνηγάει (κάτι) με ορισμένο τρόπο: *λαθρο-θήρας* **3.** αυτόν που συστηματικά επιδιώκει (κάτι): *χρυσο-θήρας, προικο-θήρας. βαθμο-θήρας. ηδονο-θήρας, ψηφο-θήρας*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νυκτο-θήρας*, μτγν. *περδικο-θήρας*). που προέρχεται από το ρ. *θηρῶ* «κυνηγώ» < *θήρα* (βλ.λ.)].

Θηρεσία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Τερέζα**.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τερέζα*].

θηρεύσιμος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί ή αξίζει να γίνει αντικείμενο κυνηγιού: *η πέρδικα είναι ~ είδος* ΣΥΝ. αγρεύσιμος.

θηρευτής (ο) [αρχ.], **θηρεύτρια** (η) {θηρευτριών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που επιδίδεται στο κυνήγι, στη θήρα ΣΥΝ. κυνηγός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που επίμονα αναζητεί ή επιδιώκει (κάτι): ~ *σκανδάλων*.

θηρευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι: ~ *μέθοδος* ΣΥΝ. κυνηγετικός **2.** ***θηρευτική*** (η) η τέχνη τού κυνηγιού ΣΥΝ. θήρα. — **θηρευτικ-ά / -ώς** επίρρ.

θηρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {θήρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το κυνήγι: *συνέλαβαν αγροφύλακα να θηρεύει παρανόμως* ΣΥΝ. κυνηγώ ♦ (μετβ.) **2.** κυνηγώ: ~ *κροκοδίλους για το δέρμα τους* **3.** (μτφ.) επιδίδομαι σε έντονη αναζήτηση, επιδιώκω με πάθος και επιμονή (κάτι): *στις προεκλογικές περιόδους όλα τα κόμματα θηρεύουν ψήφους* ΣΥΝ. επιζητώ, κυνηγώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θήρ* «άγριο ζώο». βλ. κ. *θήρα*].

-θηρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** το κυνήγι, τη θήρα: *φαλαινο-θηρία* **2.** τον τρόπο με τον οποίο γίνεται το κυνήγι: *λαθρο-θηρία* **3.** την επίμονη επιδίωξη (πράγματος): *βαθμο-θηρία, προικο-θηρία, ψηφο-θηρία, ηδονο-θηρία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φιλο-θηρία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-θήρας* (βλ.λ.)].

θηρίο (το) **1.** άγριο, επικίνδυνο, μη εξημερωμένο σαρκοφάγο ζώο: *κυνηγός άγριων* ~ || *τα ~ βρυχώνται στα κλουβιά τους* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πολύ οργισμένος άνθρωπος: *του μίλησα άσχημα κι έγινε* ~ || *είναι ~ με τον γυιο του* || *τον έκανε ~ με τη συμπεριφορά του* || *δεν κρατιόταν με τίποτα, ήταν ~ ανήμερο* **3.** αλλόκοτο και τρομακτικό πλάσμα, τρομακτικό ον: *τα ~ τής Αποκαλύψεως* ΣΥΝ. τέρας, λάμια· (μτφ.-εκφραστ.) **4.** αυτός που έχει τεράστιες σωματικές διαστάσεις, που καταλαμβάνει όγκο και διαθέτει εκτόπισμα: *με τη γυμναστική έγινε* ~ ΣΥΝ. τέρας, κτήνος **5.** αυτός που ανέρρωσε πλήρως, που επανέκτησε τελείως τη σωματική του ευρωστία: *σ' έναν μήνα μετά την εγχείρηση θα είσαι* ~ ΣΥΝ. περδίκι, ταύρος **6.** το πολύ ζωηρό παιδί. Επίσης (λαϊκ.) **θεριό**. — (υποκ.) **θηριάκι** (το) (σημ. 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θηρίον*, υποκ. τού ουσ. *θήρ*, βλ. κ. *θήρα*].

θηριοδαμαστής (ο) [1821], **θηριοδαμάστρια** (η) [1895] {θηριοδαμαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να δαμάζει και να γυμνάζει άγρια ζώα, προκειμένου να εκτελέσουν υπό την καθοδήγησή του διάφορα νούμερα σε τσίρκο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dompteur (ενν. des bêtes sauvages)].

θηριομαχία (η) [μτγν.] {θηριομαχιών} η μάχη μεταξύ θηρίων ή η πάλη ανθρώπου με θηρίο: *οι Ρωμαίοι οργάνωναν πολλές ~ προς τέρψιν τού όχλου*. — **θηριομάχος** (ο) [μτγν.], **θηριομαχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

θηριόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή θηρίου, που μοιάζει με θηρίο: ~ *παραστάσεις* (εικαστικές παραστάσεις που απεικονίζουν θεούς με μορφή θηρίων) ΣΥΝ. κτηνόμορφος. — **θηριομορφία** (η) [μτγν.].

θηριοτροφείο (το) [μτγν.] **1.** περιφραγμένος χώρος (συνήθ. κλουβιά), όπου εκτρέφονται άγρια ζώα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των άγριων ζώων που είναι κλεισμένα σε κλουβιά· (μτφ.) **3.** θορυβώδης συγκέντρωση ανθρώπων: *προς το τέλος η συνέλευση έγινε ~!* **4.** τάξη ή σχολείο με άτακτα και ατίθασα παιδιά. — **θηριοτρόφος** (ο/η) [μτγν.].

θηριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θηριώδ-ους | -εις, (ουδ. -η), -ών | θηριωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (γενικά) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη δύναμη θηρίου: ~ *σωματική διάπλαση* / *άντρας* ΑΝΤ. ασθενικός, ισχνός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγριάδα, σκληρότητα θηρίου ΑΝΤ. μαλακός, ήπιος. — **θηριωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θηριωδία (η) [αρχ.] {θηριωδιών} η επίδειξη μεγάλης σκληρότητας και συνεκδ. κάθε άγρια και απάνθρωπη πράξη: *οι ~ των κατακτητών εις βάρος τού άμαχου πληθυσμού* ΣΥΝ. κτηνωδία, ωμότητα, απανθρωπιά ΑΝΤ. ανθρωπισμός, ευσπλαχνία.

θησαυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θησαύρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποκτώ πλούτη: *άνοιξε εστιατόριο στην Αμερική και θησαύρισε* ΣΥΝ. πλουτίζω ΑΝΤ. πτωχεύω ♦ **2.** (μετβ.) συγκεντρώνω ομοειδή στοιχεία, με σκοπό να τα ταξινομήσω και να τα προβάλω: ~ *παροιμίες* / *διαλεκτικά στοιχεία* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω. — **θησαύριση** (η) [μεσν.] κ. **θησαύρισμα** (το) [αρχ.] κ. **θησαυρισμός** (ο) [αρχ.], **θησαυριστής** (ο) [μτγν.], **θησαυρίστρια** (η).

θησαυρός (ο) **1.** (γενικά) μεγάλα πλούτη: *οι ~ τού Κροίσου* ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία **2.** αντικείμενα μεγάλης αξίας συγκεντρωμένα, σύνολο πολύτιμων κειμηλίων: *καλλιτεχνικός* / *αμύθητος* / *ανεκτίμητος* ~ || ~ *μεγίστης αξίας* **3.** (ειδικότ.) μεγάλο χρηματικό ποσό ή αντικείμενα μεγάλης αξίας, που βρίσκονται κρυμμένα: *το κυνήγι τού χαμένου* ~· ΦΡ. **άνθρακες ο θησαυρός** βλ. λ. *άνθρακας* **4.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι έχει μεγάλη αξία, σπουδαιότητα: *το πλυντήριο είναι για τη νοικοκυρά αληθινός* ~ **5.** μεγάλες ποσότητες, αφθονία: *στην αποθήκη ανακαλύψαμε ολόκληρο ~ παλαιών περιοδικών* || ~ *καλοσύνης* / *γνώσεων* / *εμπειριών* **6.** (μτφ.-χαϊδευτ. για πρόσ.) άνθρωπος αξιαγάπητος **7.** ΦΙΛΟΛ. ο λεξιλογικός πλούτος γλώσσας, οργανωμένος σε λεξικό: *Θησαυρός τής Λατινικής Γλώσσας* (Thesaurus Linguae Latinae) **8.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) μικρό οικοδόμημα σε σχήμα και μορφή ναού, που ανεγείρόταν από ελληνικές πόλεις στα μεγάλα, πανελλήνια ιερά, προκειμένου να φυλάσσονται μέσα σε αυτό τα πολύτιμα αναθήματά τους προς τους θεούς (β) (ειδικότ.-σύμφωνα με την αρχαία και τη νεότερη παράδοση) θολωτός μυκηναϊκός τάφος, επειδή υπήρχε η αντίληψη ότι σε αυτόν Μυκηναίοι βασιλείς έκρυβαν πολύτιμα αντικείμενα: *ο ~ τού Ατρέως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, τεχνικός όρος, πιθ. δάνειο. Η παραδοσιακή σύνδεση τής λ. με το ρ. *τίθημι* (με α' συνθ. *θησ-*) δεν υποστηρίζεται από κανέναν παρόμοιο σχηματισμό, ενώ η άποψη ότι το β' συνθ. *-αυρός* ανάγεται σε αμάρτυρο **αῦρος* «νερό» (πβ. *ἄν-αυρος* «άνυδρος»), οπότε η λ. *θησ-αυρ-ός* θα σήμαινε «δεξαμενή νερού», δεν επιβεβαιώνεται από το περιβάλλον χρήσεως τής λ.].

θησαυροφυλάκιο (το) [μτγν.] {θησαυροφυλακί-ου | -ων} **1.** χώρος ασφαλείας, ειδικά διαμορφωμένος για να φυλάσσονται χρήματα, μετοχές, χρεώγραφα, ομόλογα, κοσμήματα ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα: *το ~ τής τράπεζας* **2.** (στη Μεγάλη Βρετανία και άλλες χώρες) το Υπουργείο των Οικονομικών: *πρώτος λόρδος τού* ~ (τίτλος που δίδεται στον πρωθυπουργό). — **θησαυροφύλακας** (ο) [μτγν.].

Θησέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο γυιος τού Αιγέα, ο σημαντικότερος ήρωας τής Αττικής και βασιλιάς των Αθηνών, ο οποίος σκότωσε τον Μινώταυρο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Θησεύς** {Θησέ-ως, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θησεύς*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) όνομα].

Θησείο (το) [αρχ.] συνοικία τής Αθήνας, γύρω από τον ναό τού Ηφαίστου στον λόφο τού Αγοραίου Κολωνού· ονομάστηκε έτσι από τον ναό τού Ηφαίστου που σώζεται μέχρι σήμερα στην Αρχαία Αγορά τής Αθήνας, ο οποίος εσφαλμένως θεωρήθηκε αρχικά ναός τού Θησέα.

θήτα (το) {άκλ.} Θ, θ· το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῆτα* < σημιτ. tēth «φίδι»].

θητεία (η) {θητειών} **1.** η υπηρεσία των κληρωτών στις Ένοπλες Δυνάμεις, η στρατιωτική υπηρεσία: *υπηρετώ* / *κάνω τη ~ μου στον Στρατό* / *στο Ναυτικό* / *στην Αεροπορία* || *υποχρεωτική* / *προαιρετική* ~ ΣΥΝ. στρατιωτικό· ΦΡ. ***εναλλακτική θητεία*** υπηρεσία με μορφή κοινωνικού έργου, που προσφέρει ένας αντιρρησίας συνείδησης αντί για κανονική ένοπλη θητεία ΣΥΝ. στρατιωτικό **2.** (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια τής υπηρεσίας στις Ένοπλες Δυνάμεις: *η ~ μειώνεται* / *παρατείνεται* **3.** (γενικά) η διάρκεια άσκησης αξιώματος, δημόσιου λειτουργήματος· οποιαδήποτε υπηρεσία ή δημόσιο λειτούργημα, που ασκείται για περιορισμένο και εκ των προτέρων καθορισμένο χρονικό διάστημα: *τερματίζεται* / *λήγει η ~ τού συμβουλίου* / *τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *υπουργική* / *προεδρική* / *βουλευτική* ~ **4.** (μτφ.-εκφραστ.) ο χρόνος συστηματικής απασχόλησης με κάτι: *πολύχρονη, επιτυχημένη ~ στο λαϊκό τραγούδι* || ~ *στην ποίηση* / *τη μουσική* / *στο θέατρο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θητεύω*].

θητεύω ρ. αμετβ. {θήτευσα} (εκφραστ.) (+σε) ασχολούμαι συστηματικά και με αφοσίωση (με συγκεκριμένη δραστηριότητα): *θήτευσε για σαράντα χρόνια στο θέατρο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εργάζομαι ως μισθωτός ή δουλοπάροικος», < *θής, θητός* «ακτήμων εργάτης γης, δουλοπάροικος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο σημιτικής προελ.].

θήτης (ο) {θητών} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής κατώτερης από τις τέσσερις τάξεις, στην οποία ανήκαν όσοι δεν είχαν καθόλου ιδιοκτησία ούτε σταθερό εισόδημα (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θής, θητός*. βλ. κ. *θητεύω*].

-θι παραγωγικό επίθημα αρχ. και λόγ. λέξεων που δηλώνει τόπο: *αυτόθι, κάτω-θι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα, αρχικά για σχηματισμό τοπικής πτώσεως, που δήλωνε στάση σε τόπο. Από τη χρήση αυτή απέμειναν γλωσσικά υπολείμματα, λ.χ. *ἄλλο-θι, αὐτό-θι, οἴκο-θι* κ.ά. Το επίθημα ανάγεται σε Ι.Ε. *-dhi ή *-g^whi].

Θιάκι (το) {Θιακιού} (διαλεκτ.-λογοτ.) η Ιθάκη (βλ.λ.). — **Θιακός** (ο), **Θιακή** (η).

θιασάρχης (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. γεν. θιασάρχου) | θιασαρχών}, **θιασάρχισσα** (η) {θιασαρχισσών} πρόσωπο που διευθύνει θίασο, ο αρχηγός ομάδας ηθοποιών που συνεργάζονται στην ίδια θεατρική παράσταση. — **θιασαρχικός, -ή, -ό**.

θίασος (ο) {θιάσ-ου | -ων, -ους} **1.** το σύνολο των ηθοποιών που παρουσιάζουν θεατρικό έργο, που συνεργάζονται στο ανέβασμα θεατρικής παράστασης: *περιοδεύων* ~ **2.** (μτφ.) σύνολο ανθρώπων που δρουν ενιαία: *ένας αξιοθρήνητος κομματικός ~*. — **θιασικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θρησκευτικός όμιλος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο θρακο-φρυγικής προελεύσεως, αν θεωρήσουμε ότι η λ. συνδέεται με τη διονυσιακή λατρεία, όπως συμβαίνει με την παρόμοια σχηματισμένη λ. *θύρ-σος* «ραβδί με φύλλα κισσού, έμβλημα τού Διονύσου» (πβ. χεττ. tuwarsa «κισσός»)].

θιασώτης (ο) [αρχ.] {θιασωτών}, **θιασώτρια** (η) {θιασωτριών} ενθουσιώδης οπαδός: ~ *ριζοσπαστικών λύσεων* / *τής ανεξαρτησίας* / *τού παλαιού καθεστώτος* / *τής κλασικής Ελλάδας* ΣΥΝ. υπέρμαχος.

Θιβέτ (το) {άκλ.} **1.** οροπέδιο τής Κ. Ασίας Β. των Ιμαλαΐων, στη ΝΔ. Κίνα **2.** αυτόνομη περιοχή τής ΝΔ. Κίνας με πρωτεύουσα τη Λάσα. — **Θιβετιανός** (ο), **Θιβετιανή** (η), **θιβετιανός, -ή, -ό** κ. **θιβετικός**.
[ΕΤΥΜ. < θιβετ. Thibet / Tibet, ονομασία που απαντά τον 5ο αι. ως T(h)ai-bat, αβεβ. ετύμου, ίσως < Debá, αρχ. τίτλος βασιλέων τής χώρας, ή < To-bód «υψηλή χώρα»].

θίγω ρ. μετβ. {έθιξα | θί-χτηκα (λόγ. εθίγην, -ης, -η..., μτχ. θιγείς, -είσα, -έν), -γμένος} **1.** προσβάλλω, τραυματίζω (κυρ. την αξιοπρέπεια κάποιου): ~ *τον πατριωτισμό* / *τον εγωισμό* / *την αξιοπρέπεια* / *τα αισθήματα κάποιου* || *θίχτηκε από τα σχόλιά τους και ανταπέδωσε την προσβολή* **2.** προκαλώ ζημιά, πλήττω: *οι νέες διατάξεις θίγουν βασικά δικαιώματα των εργαζομένων* || ~ *τα συμφέροντα* / *την ασφάλεια* ΣΥΝ. προσβάλλω, ζημιώνω ΑΝΤ. ωφελώ **3.** αναφέρω, κάνω λόγο για (κάτι): ~ *ένα φλέγον ζήτημα* / *σοβαρό θέμα*. — **θίξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγάνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θιγγάνω* (από τον αόρ. β' *ἔ-θιγ-ον*), με έρρινο ένθημα, οπότε *θιγ-γ-άνω* < *θιγ-ν-άνω, που συνδ. με λατ. fi-n-go «διαπλάθω», fictio «δημιουργία» (> γαλλ. fiction) κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάση για την υιοθέτηση Ι.Ε. τύπου *dheigh- «διαπλάθω, διαμορφώνω», πβ. σανσκρ. déh-mi «αλείφω, αγγίζω», γοτθ. daigs «ζυμάρι», γερμ. Teig, αγγλ. dough, dig «σκάβω» κ.ά. Ομόρρ. *τεῖχ-ος, τοῖχ-ος* (βλ.λ.)].

θίνα (η) {σπάν. θινών} (συνήθ. στον πληθ.) υψώματα που σχηματίζονται από τη συσσώρευση άμμου (αμμόλοφοι) και παρατηρούνται στις παραθαλάσσιες τοποθεσίες ή σε ερήμους· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***παρά θῖν' ἁλός*** βλ. λ. *παρά*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. θίς, θινός, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με σανσκρ. dhiṣṇya- «προσαρτημένος σε ανάχωμα» ή, κατ' άλλη άποψη, με γερμ. Düne και σανσκρ. dhánvan- «ξηρά γη, ακτή», που θα έθετε ως προϋπόθεση αρχικό τύπο *θίνϜ-ς].

θινκ-τάνκ (το) {άκλ.} δεξαμενή σκέψης (βλ. λ. *σκέψη*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. think tank].

θίξιμο (το) ▸ θίγω

θλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο ΣΥΝ. θραύση, ρήξη **2.** ΙΑΤΡ. τραυματισμός σε ιστό (από χτύπημα, συμπίεση κ.λπ.), χωρίς να τραυματιστεί το δέρμα: ~ *ινών / μυός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θλάσις* < *θλῶ (-άω)*, αγν. ετύμου· έχει προταθεί η σύνδεσή του με τσεχ. dlasmati «πιέζω» και σανσκρ. dhṛṣád- «μυλόπετρα»].

θλαστικός, -ή, -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να σπάζει, να συντρίβει: ~ *μηχάνημα*.

θλιβερός, -ή, -ό 1. αυτός που προξενεί θλίψη, δυσάρεστα συναισθήματα: *κατά τη διάρκεια τού εορτασμού σημειώθηκαν ~ επεισόδια μεταξύ των οπαδών των κομμάτων || η ~ κατάσταση των οικονομικών τής εταιρείας || ~ προοπτική / διαπίστωση / τέλος μιας ιστορίας / κρούσμα διαφθοράς / είδηση / γεγονός / μήνυμα / απολογισμός τού πολέμου / ανάμνηση / συνέπεια ενός σφάλματος / υπόθεση / τραγούδι || το ~ ρεκόρ σε αυτοκινητικά δυστυχήματα* ΣΥΝ. λυπηρός, δυσάρεστος, αλγεινός, οδυνηρός ΑΝΤ. ευχάριστος **2.** (σπάν.-συνεκδ.) αυτός που προκαλεί οίκτο: ~ *ζωή / απομίμηση* ΣΥΝ. αξιολύπητος. — **θλιβερ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θλίβω*].

θλίβω ρ. μετβ. {(σπάν.) έθλιψα, (λόγ.) εθλίβην, -ης, -η..., θλιμμένος (λόγ. τεθλιμμένος)} (λόγ.) **1.** προκαλώ θλίψη, αίσθημα λύπης, στενοχώρια: *με θλίβει η συμπεριφορά του απέναντί μου* || (μεσοπαθ.) *συλλογίζομαι το τέλος του και θλίβεται η καρδιά μου || θλίβομαι βαθύτατα για το κατάντημά του* ΣΥΝ. λυπώ, στενοχωρώ, πικραίνω ΑΝΤ. χαροποιώ **2.** (λόγ.-σπάν.) εξασκώ δύναμη (σε αντικείμενο), το πιέζω ώστε να ελαττωθεί ο όγκος του **3.** (οι μτχ. **θλιμμένος**, *-η, -ο*, **τεθλιμμένος**, *-η, -ο*) βλ. λ. *θλιμμένος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πιέζω, σφίγγω», από συμφυρμό των ρημάτων *θλῶ* «συντρίβω, σπάζω» και *φλίβω* «πιέζω, σπάζω» λόγω τής σημασιολογικής και μορφολογικής σύνδεσής τους. Για το ρ. *θλῶ* βλ. λ. *θλάση*. Βλ. κ. *φλέβα*].

θλιμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **τεθλιμμένος** (γενικά για έμψυχα και άψυχα) αυτός που αισθάνεται θλίψη, συναισθήματα λύπης, που εκδηλώνει θλίψη: ~ *όψη / βλέμμα / χαμόγελο / έκφραση || βαθιά* ~ ΣΥΝ. λυπημένος, στενοχωρημένος ΑΝΤ. χαρούμενος, ευτυχισμένος (πβ. κ. λ. *τεθλιμμένος*). — **θλιμμέν-α / -ως** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεθλιμμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *θλίβω*].

θλίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ο ψυχικός πόνος, η λύπη: ~ *για τον χαμό τού συντρόφου της* ΣΥΝ. οδύνη, πίκρα, στενοχώρια ΑΝΤ. χαρά ● **2.** (σπάν.-λόγ.) η πίεση, η συμπίεση. — **θλιπτικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θλῖψις* < *θλίβω*].

θνησιγένεια (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η αριθμητική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα παιδιά, τα οποία γεννώνται νεκρά ή ετοιμοθάνατα, και στον ολικό αριθμό των γεννήσεων σε μια χώρα.

θνησιγενής, -ής, -ές [1853] {θνησιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που πεθαίνει ή είναι καταδικασμένος να πεθάνει αμέσως μετά τη γέννησή του, που γεννιέται ετοιμοθάνατος: ~ *βρέφος* || (μτφ.) *οι εγκυρότεροι πολιτικοί αναλυτές χαρακτηρίζουν τη νέα κυβέρνηση συνασπισμού θνησιγενή || «~ λύση σ' ένα πρόβλημα»* (εφημ.) ΣΥΝ. θνησιμαίος **2.** αυτός που γεννιέται νεκρός ΣΥΝ. θνησιγέννητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *θνησι-* (< μτγν. *θνῆσις* < αρχ. *θνήσκω*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

θνησιγέννητος, -η, -ο [1892] αυτός που γεννιέται νεκρός: ~ *βρέφος* ΣΥΝ. θνησιγενής.

θνησιγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξαφάνιση (ο «θάνατος») μιας γλώσσας, κυρ. όταν μειώνονται οι φυσικοί ομιλητές της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. glossothanasie].

θνησιγονία (η) {θνησιγονιών} **1.** η γέννηση νεκρού παιδιού **2.** ΙΑΤΡ. η τάση για γέννηση θνησιγενών παιδιών.
[ΕΤΥΜ. < *θνησι-* (< μτγν. *θνῆσις* < αρχ. *θνήσκω*, βλ.λ.) + *-γονία* < *γόνος*].

θνησιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καταδικασμένος να πεθάνει, που δεν έχει τη δύναμη να ζήσει (λόγω ασθένειας ή άλλης αιτίας): ~ *νεογνό* ΣΥΝ. ετοιμοθάνατος, θνησιγενής ΑΝΤ. εφτάψυχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θνησιμαῖος* < αρχ. *θνήσκω* (βλ.λ.)].

θνησιμότητα (η) [1866] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θανάτων που σημειώνονται σε δεδομένο αριθμό ατόμων και σε συγκεκριμένο χρόνο, το ποσοστό ανθρώπων που πεθαίνουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο **2.** (ειδικότ.) η αναλογία που υφίσταται ανάμεσα στον αριθμό των θανάτων και στον πληθυσμό (ή μία κατηγορία αυτού) ή/και στο ποσοστό των γεννήσεων σε δεδομένο τόπο και χρόνο: *στις υπανάπτυκτες χώρες παρατηρείται υψηλή παιδική* ~.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mortalité].

θνήσκω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «πεθαίνω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *αποθνήσκω, θνησιγενής, θνησιμότητα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θνήσκω* / *θνῄσκω* < *θνᾱ-ίσκω* < I.E. *dh(w)nē-, πβ. σανσκρ. á-dhvanī-t «εξαφανίστηκε, έσβησε», μτχ. dhvān-tá- «σκοτεινός». Ομόρρ. *θνη-τός, θάνα-τος* (βλ.λ.) κ.ά.].

θνητός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι προορισμένος να πεθάνει κάποτε, που υπόκειται στον θάνατο: ~ *φύση* ΑΝΤ. αθάνατος **2.** (ειδικότ.) **θνητός** (ο), **θνητή** (η) ο άνθρωπος κατ' αντιδιαστολή προς τους θεούς· ΦΡ. (μτφ.) ***κοινός θνητός*** βλ. λ. *κοινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θνήσκω* (βλ.λ.)].

θνητότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπόκειται κανείς στον θάνατο, να είναι θνητός ΑΝΤ. αθανασία **2.** ΙΑΤΡ. ο αριθμός των θανάτων από μια νόσο σε σχέση με τον συνολικό αριθμό περιπτώσεων εκδήλωσης νόσου από τη συγκεκριμένη νόσο, εκφραζόμενος σε ποσοστά επί τοις εκατό (%) ή επί τοις χιλίοις (‰).

Θόδωρος (ο) ▸ Θεόδωρος

Θ.Ο.Κ. (ο) Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου.

θολερός, -ή, -ό (σπάν.) **1.** αυτός από τον οποίο λείπει η διαύγεια και η καθαρότητα, που χαρακτηρίζεται από θολούρα και θαμπάδα ΣΥΝ. θολός, θαμπός, ημιδιαφανής ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής **2.** αυτός που παρουσιάζει σκιές, που δεν είναι τελείως καθαρός ΣΥΝ. σκιερός ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής. — **θολερ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θολερότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θολός* (βλ.λ.)].

θολίτης (ο) [1894] {θολιτών} ΑΡΧΙΤ. λίθος σχήματος τραπεζίου με τις δύο πλευρές καμπύλες, που αποτελεί στοιχείο τόξου ή θόλου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voussoir].

θολοδομία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) το σύνολο των εργασιών κατασκευής θόλου.
[ΕΤΥΜ. < *θόλος* + *-δομία* (< αρχ. *δέμω*), πβ. κ. *πλινθο-δομία*].

θολοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {θολοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα θόλου: ~ *στέγη / κάλυμμα / οικοδόμημα*. — **θολοειδώς** επίρρ. [μτγν.].

θολοκουλτούρα (η) ψεύτικη επιφανειακή κουλτούρα που έχει ως χαρακτηριστικό τη σύγχυση εννοιών και τη δυσχέρεια να γίνει κατανοητή.

θολός, -ή, -ό 1. (γενικά για διαφανή σώματα) αυτός τού οποίου το εσωτερικό δεν είναι απόλυτα διαπερατό από το φως, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαύγειας: ~ *νερό / κρασί / ατμόσφαιρα || μέχρι να πιω καφέ και να συνέλθω, τα έβλεπα όλα* ~ ΣΥΝ. θολωμένος, θολερός ΑΝΤ. αθόλωτος, καθαρός, διαυγής, λαγαρός, διάφανος **2.** (συνεκδ.-μτφ.) *αυτός από τον οποίο λείπει το φως, η λαμπρότητα: ~ πρωινό / δειλινό / ημέρα* ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός **3.** (ειδικότ. για τα μάτια και ό,τι σχετίζεται με αυτά) αυτός που δεν δίνει την εντύπωση τού λαμπερού, τού καθαρού: ~ *βλέμμα* **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αοριστία, έλλειψη σαφήνειας: *οι τελευταίες εξελίξεις δημιούργησαν μια ~ κατάσταση, που δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε τι θα συμβεί στο μέλλον || ~ ανάμνηση* ΣΥΝ. σκοτεινός, αόριστος, αδιαφανής ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής, διάφανος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ψαρεύω σε θολά νερά*** αναμειγνύομαι σε ύποπτες καταστάσεις ή ενεργώ και συμπεριφέρομαι κακόπιστα, ύπουλα, δόλια (β) (παροιμ.) ***θολό πρωί, καθάρεια ημέρα*** (i) (κυριολ. ως πρόγνωση τού καιρού) όταν το πρωί υπάρχει ομίχλη, αργότερα η ημέρα καθαρίζει (ii) (μτφ.) ό,τι ξεκινάει άσχημα είναι δυνατόν να εξελιχθεί ευνοϊκά (γ) (μτφ.) ***θολό τοπίο*** για ασαφή προοπτική, για αβέβαιο μέλλον: *στο θέμα τής φορολογικής μεταρρύθμισης το τοπίο είναι θολό*. — **θολά** επίρρ., **θολότητα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχικώς ουσ., αργότερα και επίθ.) < *θϜολ-ός, πιθ. < I.E. *dhwol-nos «σύγχυση», πβ. αρχ. σαξ. far-dwelan «αγνοώ», αρχ. γερμ. gi-twelan «είμαι συγχυσμένος», γοτθ. dwals «τρελός, ανόητος», αρχ. ιρλ. dall «τυφλός» κ.ά.].

θόλος (ο) **1.** ΑΡΧΙΤ. (α) καμπυλόγραμμο αρχιτεκτονικό στοιχείο με ημισφαιρικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνεται συνήθ. οροφή ή στέγη: *ο ~ τής εκκλησίας / τού ναού / τού τζαμιού* ΣΥΝ. τρούλος ● ΦΡ. ***ουράνιος θόλος*** το τμήμα τού ουρανού που βρίσκεται πάνω από τον ορίζοντα και το οποίο γίνεται αντιληπτό ως ημισφαίριο ΣΥΝ. ουρανός, ουράνια σφαίρα, στερέωμα (β) τύπος κυκλικού (περίκεντρου) αρχαίου οικοδομήματος (θέατρο Επιδαύρου, Δελφών, Αγοράς Αθηνών κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το καμπυλόγραμμο τμήμα τού καπέλου, αυτό που έχει θολωτή μορφή **3.** ΑΝΑΤ. κάθε θολοειδές κοίλωμα τού σώματος: ~ *τού κρανίου / τού στομάχου / τού διαφράγματος*. — (υποκ.) **θολίσκος** (ο) [1869]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ουσ. *θάλαμος*, καθώς και με όρους που σημαίνουν «κοιλότητα, κοιλάδα» (π.χ. γοτθ. dals «φαράγγι», ρωσ. dol «κοιλάδα» κ.ά.), δεν ικανοποιεί].

θολοσκέπαστος, -η, -ο [1862] αυτός που έχει σκεπή σε σχήμα θόλου: ~ *τάφος / κτήριο*. Επίσης (λόγ.) **θολοσκεπής, -ής, -ές** [1894].

θολοστάτης (ο) {θολοστατών} ΑΡΧΙΤ. αρχιτεκτονικό στοιχείο, συνήθ. τοίχος, στον οποίο στηρίζεται ο θόλος.
[ΕΤΥΜ. < *θόλος* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι* (πβ. *ζυγο-στάτης, θερμο-στάτης, λυχνο-στάτης* κ.ά.)].

θολότητα (η) ▸ θολός

θολούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η κατάσταση τού θολού, η έλλειψη διαφάνειας και καθαρότητας: *λόγω των καυσαερίων υπήρχε ~ στην ατμόσφαιρα || έχω ~ στα μάτια, δεν βλέπω καθαρά || είχε αναδευτεί η άμμος τού βυθού και υπήρχε ~ στο νερό* ΣΥΝ. θολότητα, θαμπάδα ΑΝΤ. διαύγεια, καθαρότητα, διαφάνεια **2.** (ειδικότ. για τον καιρό) η βαριά συννεφιά που προϊδεάζει για επερχόμενη κακοκαιρία ΑΝΤ. αιθρία, ευδία **3.** (μτφ.) ασαφής, μπερδεμένη κατάσταση ή έλλειψη διαύγειας πνεύματος: *δυσφόρησαν με τη ~ των απόψεων τού γραμματέα τού κόμματος || αισθάνομαι ~ στο μυαλό*.
[ΕΤΥΜ. < *θολός* + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *λαϊκός – λαϊκούρα*].

θολώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θόλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) θολό και αδιαφανές: ~ *το κρασί ρίχνοντας νερό || ~ το τζάμι με τα χνότα μου* ΣΥΝ. θαμπώνω ΑΝΤ. ξεθολώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ ταραχή (σε κάποιον): *η αποτυχία τής θόλωσε το μυαλό || ~ την κρίση / την αντίληψη κάποιου* **3.** προκαλώ (σε κάτι) σύγχυση ΣΥΝ. συσκοτίζω ΑΝΤ. ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω· ΦΡ. ***θολώνω τα νερά*** προ-

καλώ σύγχυση, προσπαθώ να παραπλανήσω για τις πραγματικές μου προθέσεις ή για να μην αποκαλυφθεί αθέμιτη πράξη: *προσπαθούν να θολώσουν τα νερά, για να μη στραφούν οι υποψίες εναντίον τους* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι θαμπός και αδιαφανής ή ημιδιαφανής, χάνω την καθαρότητα και τη διαύγειά μου: *έπεσαν χώματα μέσα στη στέρνα και το νερό θόλωσε* || *τα τζάμια θόλωσαν από τα χνότα* ΣΥΝ. θαμπώνω ΑΝΤ. καθαρίζω **5.** χάνω την πνευματική μου διαύγεια και την ισορροπία μου, καταλαμβάνομαι από σύγχυση και ταραχή: *θόλωσε το μυαλό μου, όταν είδα να με κατηγορούν τόσο άδικα* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***θολώνει το μάτι μου*** (i) αισθάνομαι έντονη οργή, γίνομαι εκτός εαυτού από θυμό ΣΥΝ. (εξ)οργίζομαι, εξαγριώνομαι (ii) αισθάνομαι εντονότατη επιθυμία (για κάτι), νιώθω έντονα την έλλειψή του: *έχει θολώσει το μάτι του για ένα τσιγάρο.* — **θόλωμα** (το) [μεσν.] κ. **θόλωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θολῶ (-όω)* < *θολός*. Η φρ. *θολώνω τα νερά* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. troubler les eaux].

θολωτός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΡΧΙΤ. **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί σε σχήμα θόλου (βλ.λ.): ~ *τάφος / στέγη / αίθουσα* ΣΥΝ. θολοειδής **2.** αυτός που διαθέτει έναν ή περισσότερους θόλους (βλ.λ.): ~ *κτίσμα / εκκλησία.*

θαρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ανδρικό σπέρμα **2. θορικά** (τα) τα μόρια που περιέχουν σπέρμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θορός* «αναπαραγωγικό σπέρμα» < θ. *dhor-, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με το ρ. *θρώσκω* «πηδώ - γονιμοποιώ» (βλ. λ. *θούριος*)].

θόριο (το) [1896] {θορίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Th) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. thorium < αρχ. σκανδ. Thōrr, όνομα σκανδιναβικού θεού τού κεραυνού].

θορυβημένος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει καταληφθεί από ανησυχία: *θορυβημένη από τη διάρρηξη, έσπευσε να τοποθετήσει στο σπίτι συναγερμό* ΣΥΝ. αναστατωμένος.

θορυβοποιός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί θόρυβο, που δημιουργεί σύγχυση και ταραχή: *οι πνευματιστές μιλούν για ~ πνεύματα* ΑΝΤ. αθόρυβος.

θόρυβος (ο) {θορύβ-ου | -ων, -ους} **1.** ο συνεχής ήχος χωρίς αρμονία, που μπορεί να γίνει ενοχλητικός στο αφτί: *τα μηχανήματα τού εργοστασίου κάνουν πολύ ~* || *το παχύ χαλί τού σαλονιού έπνιγε τον ~ των βημάτων* || *εκκωφαντικός ~* ΣΥΝ. φασαρία, αντάρα ΑΝΤ. σιγή, σιωπή, ησυχία **2.** (μτφ.) μεγάλη και εκτεταμένη συζήτηση για πρόσωπο, πράγμα, γεγονός, κατάσταση: *θόρυβο προκάλεσε στους κοσμικούς κύκλους το διαζύγιο τού γνωστού ζεύγους* ΣΥΝ. σάλος, ντόρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με το επίθημα *-βος*, όπως συμβαίνει συχνά με λ. που περιγράφουν ήχους (λ.χ. *φλοίσ-βος, διθύραμ-βος, ἴαμ-βος* κ.ά.). Το θ. *θορύ-* αποτελεί ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- / *dherw- «μουρμουρίζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. dhrắnati «θορυβεί», γοτθ. drunjus «ήχος», γερμ. dröhnen «βροντώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *θρέομαι* «κραυγάζω» (< *θρέϜ-ομαι*), *τον-θορύ-ζω* «μουρμουρίζω», *θρῦ-λος* (βλ.λ.), *θρῆ-νος* (βλ.λ.) κ.ά. Είναι πιθ. ότι όλες αυτές οι λ. σχηματίστηκαν με τη συμβολή τής ονοματοποιίας].

θορυβώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θορυβείς... | θορύβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ.) προξενώ ενοχλητικά ακουστικά ερεθίσματα, κάνω θόρυβο: *μη θορυβείτε κατά τις ώρες κοινής ησυχίας* ΑΝΤ. σιγώ, σιωπώ, κάνω ησυχία **2.** (μτφ.-μειωτ.) προκαλώ την προσοχή τού κοινού, δημιουργώ εντυπώσεις: *τελευταίως θορυβεί πολύ για τη δήθεν προσφορά του στα γράμματα και στις τέχνες* ♦ (μετβ.) **3.** προκαλώ ανησυχία (σε κάποιον): *η ιατρική γνωμάτευση περιείχε σημεία που τον θορύβησαν* || *θορυβήθηκα από τα γεγονότα και έτρεξα να σε βρω* ΣΥΝ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω ΑΝΤ. καθησυχάζω. — **θορύβηση** (η) (σημ. 2, 3).

θορυβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θορυβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | θορυβωδέστ-ερος, -ατος} **1.** γεμάτος θόρυβο: ~ *εκδήλωση / συζήτηση / διαμαρτυρία / εμφάνιση* ΣΥΝ. πολυθόρυβος, πολύβουος, ταραχώδης ΑΝΤ. σιγανός, ήσυχος **2.** (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο: ~ *μηχάνημα / ακροατήριο* ΣΥΝ. θορυβοποιός. — **θορυβωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Θουκυδίδης (ο) αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που συνέγραψε την ιστορία τού Πελοποννησιακού Πολέμου από την έναρξή του (431) μέχρι το 411 π.Χ. με υποδειγματική εμμονή στην ακρίβεια τής αφήγησης και την ανάδειξη τού δραματικού χαρακτήρα των γεγονότων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Θεο-κυδ-ίδης* (με συναίρεση και επίθημα *-ίδης*) < *Θεός* + *κῦδος (τό)* «δόξα»].

θούλιο (το) {θουλίου} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tm) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. thulium < Thule, αρχαιότατη ονομασία τής Β. Σκανδιναβίας, που αρχαίοι γεωγράφοι θεωρούσαν το βορειότερο μέρος τού κόσμου. Η ονομασία δόθηκε στο χημικό στοιχείο από τον Σουηδό P.T. Cleve το 1879].

Θουριγγία (η) κρατίδιο τής Κ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Thuringia (πβ. γερμ. Thüringen), από ονομασία γερμ. φύλου που κατοίκησε εκεί. Αγν. ετύμου].

θούριος (ο) {θουρί-ου | -ων, -ους} γοργό και ρυθμικό πολεμικό τραγούδι, που στόχο έχει να εμψυχώσει μαχητές, αγωνιστές: *ο «Θούριος» τού Ρήγα Φεραίου* ΣΥΝ. παιάνας, εμβατήριο. Επίσης **θούριο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θοῦρος* «ορμητικός, σφοδρός» < *θόρ-Ϝος*, ασθενής βαθμ. τού *θρώ-σκω* «πηδώ, εφορμώ» (πβ. αόρ. β' *ἔ-θορ-ον*) < Ι.Ε. *dhrō- «αναπηδώ», πβ. μέσ. ιρλ. der «κορίτσι», ουαλ. -derig «φλογερός», ίσως και σανσκρ. dhārā «ρεύμα, καταιγίδα»].

θράκα (η) {χωρ. πληθ.} σωρός από αναμμένα κάρβουνα και στάχτη, πυρά χωρίς φλόγα ΣΥΝ. ανθρακιά, καρβουνιά.
[ΕΤΥΜ. < *αθράκα*, μεγεθ. τού μεσν. *ἀθράκι* < *ἀθθράκι* < μτγν. *ἀνθράκιον* «μαγκάλι» (με αφομοίωση *-νθ-* > *-θθ-* και απλοποίηση των συμφώνων), υποκ. τού αρχ. *ἄνθραξ*].

Θράκη (η) **1.** γεωγραφικό διαμέρισμα στην Α. Βαλκανική Χερσόνησο, τού οποίου το ΝΔ. τμήμα ανήκει στην Ελλάδα, το ΒΔ. τμήμα ανήκει στη Βουλγαρία και το Α. στην Τουρκία **2.** (ειδικότ.) η Δ. Θράκη, γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ελλάδας, στα ΒΑ. τής χώρας, που περιλαμβάνει τους νομούς Έβρου, Ξάνθης και Ροδόπης. — **Θρακιώτης** (ο), **Θρακιώτισσα** (η), **θρακικός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **θρακιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θρᾴκη* < *Θρᾷξ, -κός*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σημιτ. raqiwa «στερέωμα»].

Θρακικό (Πέλαγος) (το) [μτγν.] η θαλάσσια περιοχή μεταξύ τής Θάσου, τής Σαμοθράκης και των ακτών τής Θράκης.

θρανίο (το) ξύλινο ή μεταλλικό τραπέζι, που διαθέτει συχνά και ράφι για την τοποθέτηση βιβλίων, μπορεί δε να συνδέεται και με κάθισμα, και το οποίο προορίζεται για δύο ή περισσότερα άτομα, συνήθ. μαθητές *σε σχολικές αίθουσες*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στα θρανία*** πηγαίνω στο σχολείο, είμαι μαθητής: *πολλοί γονείς που δεν είχαν τελειώσει το γυμνάσιο, κάθισαν στα θρανία, για να πάρουν το απολυτήριό τους* (β) ***αφήνω τα θρανία*** τελειώνω το σχολείο, παύω να είμαι μαθητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρανίον*, υποκ. τού *θρᾶνος (ὁ)* «κάθισμα, εδώλιο» < *dhrā-no- < Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρω», πβ. σανσκρ. dadhāra «έχω καθίσει», dhárma- «δίκαιο, θέση», λατ. firmus «σταθερός», γαλλ. ferme, ισπ. firme κ.ά. Ομόρρ. *θρό-νος* (βλ.λ.)].

θρασεύω ρ. αμετβ. {θράσεψα} (λαϊκ.) (για φυτά) αναπτύσσομαι, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασομανώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρασεύω* (ήδη μεσν. *θράσεμα*) < αρχ. *θράσος*].

θρασίμι (το) {θρασιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νεκρό ζώο, άταφο πτώμα ζώου ΣΥΝ. ψοφίμι **2.** (υβριστ.) άνθρωπος που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασύδειλος, αυθάδης, χαμερπής.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θρασόν (< αρχ. *σαθρόν*, με αντιμετάθεση) + *-ίμι* (πβ. *ψοφ-ίμι, αγρ-ίμι*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *θηρασίμ-ιον, υποκ. τού αρχ. επιθ. *θηράσιμος* «αυτός που είναι δυνατόν να κυνηγηθεί» < *θηρῶ* < *θήρα*].

θρασομανώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {θρασομανείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασεύω, φουντώνω, θεριεύω **2.** (μτφ.) εξαπλώνομαι γρήγορα και εντυπωσιακά: *«...φυσικά η επιδημία των ναρκωτικών θρασομανάει από καιρό και είναι γνωστή στους πάντες έμμεσα ή άμεσα»* (Μ. Πλωρίτης) **3.** ενεργώ και συμπεριφέρομαι με θράσος.
[ΕΤΥΜ. < *θράσος* + *-μανώ* < *-μανής* < *μαίνομαι*].

θράσος (το) {θράσους | χωρ. πληθ.} η υπερβολική τόλμη, που φθάνει στην αναίδεια, στην έλλειψη οποιωνδήποτε αναστολών: *έχετε το ~ να έρχεστε στο σπίτι μου μετά από ό,τι μου κάνατε;* || *το ~ σου δεν έχει όρια* || *ο ανταγωνισμός είναι πολύ σκληρός· για να επιβιώσεις, χρειάζεται και λίγο ~* ΣΥΝ. θρασύτητα, αδιαντροπιά, αναίδεια, αυθάδεια, ξετσιπωσιά ΑΝΤ. σεμνότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θράσος / θάρσος* < *θέρ-σος*, από όπου και η λ. *θάρρος* (βλ.λ.)].

Θρασύβουλος (ο) {-ου κ. -ούλου} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (τέλος τού 5ου – αρχές τού 4ου αι. π.Χ.), που ηγήθηκε τού στρατού των δημοκρατικών και κατέλυσε το καθεστώς των Τριάκοντα τυράννων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. «ο τολμηρά σκεπτόμενος, ο αποφασιστικός» < *θρασύς* + *-βουλος* < *βουλή*].

θρασύδειλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος και δειλία συγχρόνως, που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός: *οι ~ ταραξίες τράπηκαν σε φυγή, μόλις απειλήθηκαν από μερικές γυναίκες* ΣΥΝ. αυθάδης, αναιδής, θρασύς, θρασίμι ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, ηρωικός. — **θρασύδειλα** επίρρ., **θρασυδειλία** (η).

Θρασύμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος υποστήριζε το δίκαιο τού ισχυροτέρου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν < *θρασύς* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

θρασύς, -εία, -ύ {θρασ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | θρασύτερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος, που επιδεικνύει αναίδεια και αδιαντροπιά: *είναι πολύ ~· του ζήτησα να μην καπνίζει και μου απάντησε: «Αν δεν σ' αρέσει, βγες έξω!»* || ~ *ύφος / απαίτηση / αξίωση* ΣΥΝ. αναιδής, αυθάδης, αδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός, συνεσταλμένος. — **θρασέως** [αρχ.] επίρρ., **θρασύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhṛs-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dher-s- «έχω θάρρος, τολμώ», πβ. σανσκρ. dhṛṣ-ṇū- «τολμηρός», γοτθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. *θάρ-ρος / -σος* (< *θέρ-σος*, αιολ. τ.), *θρά-σος, θαρ-ρῶ* κ.ά. Βλ. κ. *θάρρος*].

θραύση (η) {-ης κ. -ύσεως | -αύσεις, -αύσεων} (λόγ.) **1.** το βίαιο σπάσιμο (στερεού, σκληρού αντικειμένου)· ΦΡ. ***κάνω θραύση*** (α) προκαλώ μεγάλη καταστροφή· επιφέρω μεγάλο πλήγμα: *αυτή η αρρώστια κάνει θραύση στα βοοειδή* (β) (μτφ.) κάνω μεγάλη εντύπωση, προσελκύω την προσοχή όλων: *η νέα μόδα κάνει θραύση στη νεολαία* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η λύση τής συνέχειας των μορίων υλικού, η οποία οφείλεται σε υπέρμετρη καταπόνησή του (λ.χ. άσκηση υπερβολικής πίεσης σε αυτό, υπερθέρμανση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θραῦσις* < *θραύω*].

θραύσμα (το) {θραύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τμήμα στερεού, σκληρού σώματος, που αποσπάστηκε με βίαιο τρόπο: ~ *αγγείου / οβί-*

δας / αγάλματος. — **θραυσματικός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θραῦσμα* < *θραύω*].

θραυστήρας (ο) [1894] ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα ή εργαλείο, που χρησιμοποιείται για τη θραύση σκληρών αντικειμένων (κυρ. μετάλλων και ογκωδών λίθων). Επίσης **θραύστης** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. concasseur].

θραύω ρ. μετβ. {έθραυσα} (λόγ.) σπάζω, συντρίβω, κομματιάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχνικός όρ., τού οποίου το -α- παραμένει δυσερμήνευτο. Η λ. ανάγεται πιθ. σε **θρ(α)ύ-σω* < *dhraus-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrēus- «θραύω, σπάζω». πβ. λετ. drubažas «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. drucht «σταγόνα», αρχ. σκανδ. drjúpa «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. *θρύπτω* (βλ.λ.), *θρύμμα*, *τρυφ-ή*, *τρυφ-ερός*, *τρυφ-ηλός* κ.ά. Το Ι.Ε. θ. έλαβε πολλές μεταφορικές σημ., για τις οποίες βλ. λ. *θρύπτω*].

θράψαλο (το) κεφαλόποδο μαλάκιο συγγενές προς το καλαμάρι, με σώμα μεγαλύτερο από αυτό, πτερύγια που εκτείνονται μέχρι το πίσω άκρο του και με λιγότερο εύγευστη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. < *θρύψαλο* (βλ.λ.)].

θραψερός, -ή, -ό → θρεψερός

θρέμμα (το) {θρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτός που έχει ανατραφεί· συνήθ. στη ΦΡ. ***γέννημα (και) θρέμμα*** (μεσν. φρ.) πρόσωπο που έχει γεννηθεί και ανατραφεί (σε ορισμένο τόπο ή περιβάλλον): *είμαι ~ Θεσσαλονικιός* **2. *θρέμματα*** (τα) τα οικιακά ζώα, αυτά που εκτρέφονται από τον άνθρωπο για το κρέας, το γάλα, το μαλλί τους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέφω* (βλ.λ.), με ανομοίωση τού αρχικού δασέος συμφώνου].

θρεμμένος, -η, -ο **1.** (κυρ. για ζώα) αυτός που έχει τραφεί καλά, πολύ, που έχει ταϊστεί και παχύνει ΣΥΝ. καλοθρεμμένος ΑΝΤ. ατροφικός, ισχνός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει ανατραφεί, που έχει μεγαλώσει και εξελιχθεί (με κάτι): *~ με τα ιδανικά τής ελευθερίας και τής ισότητας* ΣΥΝ. αναθρεμμένος, μεγαλωμένος.

θρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικότ.) αυτός που συντελεί στην ανάπτυξη τού οργανισμού: *~ τροφή / συστατικά* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής θρέψης: *~ ικανότητα / αξία* κ.λπ. (β) ***θρεπτικό σύστημα*** το σύνολο των οργάνων, τα οποία συμμετέχουν στη λειτουργία τής θρέψης. — **θρεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θρεπτικότητα** (η) [1856].

θρεφτάρι (το) {σπάν. θρεφταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυρ. για ζώα) αυτός που τρέφεται καλά, που ταΐζεται πλούσια, προκειμένου να παχύνει και να σφαχτεί: *στον γάμο του έσφαξαν το πιο καλό ~!* ΣΥΝ. βόσκημα, μανάρι **2.** (μτφ. για πρόσ.) πρόσωπο παχύ και μεγαλόσωμο, που δείχνει ότι τρέφεται υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρεπτάριον*, υποκ. τού αρχ. *θρεπτός* < *τρέφω*].

θρέφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα, τράφηκα (λόγ. ετράφην, -ης, -η..., μτχ. τραφείς, -είσα, -έν), θρεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τρέφω (βλ.λ.) **2.** παρέχω (σε κάποιον) τα μέσα για να επιβιώσει: *πρέπει να τον βοηθήσουμε, γιατί έχει οικογένεια να θρέψει* || *έχει να θρέψει τρία παιδιά* ΣΥΝ. τρέφω, ταΐζω **3.** (ειδικότ. για ζώα) ταΐζω καλά (οικιακό ζώο), συνήθ. για το κρέας του: *όλο τον χρόνο έθρεψαν το γουρουνάκι των Χριστουγέννων* ΣΥΝ. παχαίνω **4.** (η μτχ. ***θρεμμένος***, -η, -ο) βλ.λ. ♦ (αμετβ.) **5.** (για τραύμα, τραυματισμένο μέλος) επουλώνομαι, αποκαθίσταμαι: *θα περάσουν αρκετές ημέρες, μέχρι να θρέψει η πληγή* ΣΥΝ. επουλώνομαι, κλείνω **6.** (για καρπό) ωριμάζω: *έθρεψαν τα καλαμπόκια.* — **θρέψιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τρέφω* (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς τους τ. *θρέψω* (μέλλ.), *ἔ-θρεψα* (αόρ.), καθώς και προς τα παράγωγα *θρεπτικός*, *θρέμμα*].

θρεψερός, -ή, -ό κ. **θραψερός** (σημ. 2) (λαϊκ.) **1.** (για καλλιεργήσιμη έκταση) αυτός που αποδίδει πολύ, που προσφέρεται για καλλιέργεια: *~ χωράφι* ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός **2.** (για έμψυχα) αυτός που έχει ανατραφεί καλά, που έχει πάχος ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, ευτραφής, εύσαρκος, παχύς.
[ΕΤΥΜ. < θ. *θρεψ-* (ρ. *θρέφω*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *καψ-ερός*].

θρέψη (η) {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων, των λειτουργιών και των μέσων με τα οποία τα έμβια όντα εξασφαλίζουν την επιβίωση, την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους με την τροφή **2.** (για τραύμα, πληγή κ.λπ.) η αποκατάσταση τής συνέχειας και τής ακεραιότητας των ιστών ΣΥΝ. επούλωση, κλείσιμο **3.** (σπάν.) το να τρέφεται κανείς για να επιβιώνει, να συντηρείται στη ζωή ΣΥΝ. θρέψιμο, συντήρηση, διατροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρέψις* < αρχ. *τρέφω*].

θρέψιμο (το) → θρέφω

θρεψίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τυποποιημένο θρεπτικό έδεσμα με γλυκιά γεύση.
[ΕΤΥΜ. < *θρέψη* + παραγ. επίθημα *-ίνη*, πβ. κ. *πεψ-ίνη*].

θρέψω (να/θα) ρ. → τρέφω

θρηνητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που περιέχει θρήνο ή γίνεται αντιληπτός ως θρήνος: *~ άσμα / τραγούδι / κραυγή* ΣΥΝ. θρηνώδης ΑΝΤ. εύθυμος, φαιδρός, ιλαρός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει πένθος: *~ μοιρολόι / λόγος* ΣΥΝ. πένθιμος. — **θρηνητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θρηνολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θρηνολογείς... | θρηνολόγησα} ξεσπώ σε θρήνους ΣΥΝ. θρηνώ, θρηνωδώ, μοιρολογώ, κλαίω, οδύρομαι, ολοφύρομαι. — **θρηνολόγημα** (το) κ. **θρηνολογία** (η) [μεσν.], **θρηνολόγος** (ο/η).

θρήνος (ο) **1.** η έκφραση έντονου ψυχικού πόνου με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια: *ξεσπώ σε ~* || *επιτάφιος / σπαρακτικός / γοερός / βουβός ~* ΣΥΝ. κλαυθμός, μοιρολόι, οδυρμός, ολοφυρμός **2.** ΦΙΛΟΛ. ιστορικό θρηνητικό ποίημα, που εκφράζει πόνο για οδυνηρό γεγονός: *θρήνοι για την άλωση τής Κωνσταντινούπόλεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρῆνος* < *dhrē-, εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ», για το οποίο βλ. λ. *θόρυβος*, καθώς και τα ομόρρ. *θρῦ-λος*, *(ὑπο)τον-θορύ-ζω*].

θρηνώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θρηνείς... | θρήν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) εκδηλώνω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια τον ψυχικό μου πόνο (για κάποιον ή κάτι που χάθηκε για πάντα): *θρηνεί τον άντρα της / τα παιδιά της* || (μτφ.) *~ τη χαμένη μου νιότη* || (στον δημοσιογραφικό λόγο) *η θεατρική οικογένεια θρηνεί τη μεγάλη ηθοποιό* || *πρέπει να προγραμματίσουμε την κατασκευή αντιπλημμυρικών έργων, προτού θρηνήσουμε κι άλλα θύματα* ΣΥΝ. κλαίω, μοιρολογώ ♦ **2.** (αμετβ.) εκφράζω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια έντονο ψυχικό πόνο: *θρηνεί για τον γυιο της, που χάθηκε στον πόλεμο* ΣΥΝ. θρηνολογώ, θρηνωδώ, ολοφύρομαι, οδύρομαι.

θρηνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θρηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (σπάν.) αυτός που ταιριάζει σε θρήνο, που έχει χαρακτηριστικά θρήνου: *~ κραυγή / λόγος* ΣΥΝ. θρηνητικός. — **θρηνωδώς** επίρρ., **θρηνωδία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρηνωδώ ρ. αμετβ. {θρηνωδείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ξεσπώ σε θρήνους και μοιρολόγια ΣΥΝ. θρηνολογώ, θρηνώ, μοιρολογώ. — **θρηνωδός** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρηνῳδῶ* < *θρῆνος* + *-ῳδῶ* < *ᾄδω* (βλ.λ.). πβ. *ἐπ-ῳδός*, *μελ-ῳδός*, *τραγ-ῳδός*].

θρησκεία (η) {θρησκειών} **1.** η συγκεκριμένη σε μορφή και περιεχόμενο πίστη σε θεό, σε θεούς ή γενικότ. σε υπερφυσικές δυνάμεις και η αντίστοιχη απόδοση λατρείας: *χριστιανική / μουσουλμανική ~* || *αλλάζω / ασπάζομαι / απαρνούμαι μια ~* || *μονοθεϊστική / ειδωλολατρική / μυστηριακή ~* · (μτφ.) **2.** ο απόλυτος σεβασμός και η φανατική αφοσίωση (σε αξία, ιδεώδες κ.λπ.) **3.** (εκφραστ.) το αντικείμενο φανατικής αφοσίωσης και λατρείας, αυτό που θεωρεί κανείς ιερό: *η ομάδα μου είναι για μένα ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρησκεύω* (βλ.λ.)].

θρησκειολογία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διάφορες θρησκείες, εξετάζοντάς τες από ιστορική, φιλοσοφική και ψυχολογική άποψη. — **θρησκειολόγος** (ο/η) [1869], **θρησκειολογικός**, -ή, -ό [1849], **θρησκειολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

θρήσκευμα (το) [μτγν.] {θρησκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (επίσ.) η συγκεκριμένη θρησκευτική πίστη που ασπάζεται κανείς: *χριστιανός στο ~* ΣΥΝ. δόγμα, θρησκεία **2.** ΝΟΜ. ***καθύβριση θρησκευμάτων*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημόσια και κακόβουλα καθυβρίζει με οποιονδήποτε τρόπο την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία τού Χριστού ή άλλη θρησκεία ανεκτή στην Ελλάδα.

θρησκευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία: *~ πεποιθήσεις / συναίσθημα / γάμος* (στην εκκλησία, όχι πολιτικός) */ σύστημα / ηγέτης / κανόνας / τελετή / ύμνος / καθήκον / παράδοση / δόγμα / εορτή / φανατισμός / συνείδηση* || *«η τρίτη χιλιετηρίδα θα είναι θρησκευτική ή δεν θα υπάρξει καθόλου»* (Αντρέ Μαλρώ)· ΦΡ. ***(με) θρησκευτική ευλάβεια*** (με) μεγάλη προσοχή και αφοσίωση: *διαβάζω την εφημερίδα σας με ~ ευλάβεια* **2. *θρησκευτικό δράμα / μυστήριο*** (στο Βυζάντιο) θρησκευτική παράσταση με θέμα από την Α.Γ., τους βίους των αγίων ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο (λ.χ. *Τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ τοῦ πυρός*, *Τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ* κ.ά.) **3. *θρησκευτικά*** (τα) το σχολικό μάθημα που αναφέρεται στη θρησκεία, συνήθ. των μαθητών ή την επίσημη θρησκεία τού κράτους. — **θρησκευτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ.

θρησκευτικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το θρησκευτικό συναίσθημα, η διάθεση (κάποιου) να θρησκεύει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réligiosité].

θρησκεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκτελώ τα θρησκευτικά μου καθήκοντα· (επίσης καταχρ. μεσοπαθ. ***θρησκεύομαι***): *η ταινία προκάλεσε την οργή τού θρησκευόμενου λαού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρησκεύω* «αποδίδω ιερή υπηρεσία, λατρεύω μια θεότητα», αβεβ. ετύμου. Πιστεύεται ότι το ρ. συνδέεται με τους τύπους *θρήσκω* «νοώ» και *θράσκειν* «θυμίζω», που απαντούν ως «γλώσσες» στον Ησύχιο, καθώς και με τον αόρ. β' *ἐν-θρεῖν* «φυλάσσω». Εν τοιαύτη περιπτώσει, το ρ. *θρησκεύω* θα είχε τη σημ. «φυλάσσω, τηρώ», οπότε δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με τα ουσ. *θρᾶνος*, *θρό-νος*].

θρησκόληπτος, -η, -ο [1888] (κακόσ.) αυτός που διακατέχεται από υπέρμετρο θρησκευτικό ζήλο, που είναι υπερβολικά αφοσιωμένος στη θρησκεία, που βλέπει τα πάντα υπό θρησκευτικό πρίσμα: *στα επεισόδια πρωτοστάτησαν διάφοροι ~ πολίτες, που πίστευαν ότι η ταινία είναι βλάσφημη* ΣΥΝ. θρησκομανής. — **θρησκοληψία** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. < *θρήσκος* + *-ληπτος* < *λαμβάνω*. πβ. κ. μτγν. *θεόληπτος* «προληπτικός»].

θρησκομανής, -ής, -ές [1825] {θρησκομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κακόσ.) αυτός που αφοσιώνεται στη θρησκεία του σε βαθμό μανίας, φανατικά ΣΥΝ. θρησκόληπτος. — **θρησκομανία** (η) [1801]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρήσκος, -α, -ο αυτός που ζει σύμφωνα με τη διδασκαλία τής θρησκείας του, που μετέχει τακτικά στη ζωή τής Εκκλησίας ΣΥΝ. θεοσεβής, θεοσεβούμενος, ευλαβής, φιλόθρησκος (πβ. λ. *θρησκόληπτος*) ΑΝΤ. άθρησκος, άπιστος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρῆσκος* < αρχ. *θρησκεύω* (υποχωρητ.)].

θριαμβευτής (ο) [μτγν.], **θριαμβεύτρια** (η) {θριαμβευτριών} πρόσωπο που πέτυχε θρίαμβο, που αντιμετώπισε με εξαιρετική επιτυχία δύσκολες καταστάσεις ή αντίξοες συνθήκες: *είναι ο ~ των χθεσινών εκλογών, αφού κυριολεκτικά συνέτριψε τους αντιπάλους του* || *~ τής ζωής* || *~ στρατηγός* ΣΥΝ. τροπαιούχος.

θριαμβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θρίαμβο ή συνιστά θρίαμβο: *~ νίκη / πρόκριση / εκλογή* **2.** αυτός που αποκτά τον χαρακτήρα θριάμβου, που ταιριάζει σε θρίαμβο ή θριαμβευ-

τή: ~ *υποδοχή / τόνος / ύφος* ΣΥΝ. ενθουσιώδης, μεγαλοπρεπής, επιδεικτικός. — **θριαμβευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θριαμβεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {θριάμβευσα} **1.** αναδεικνύομαι πανηγυρικά νικητής, σημειώνω θρίαμβο: *θριάμβευσε στις προεδρικές εκλογές* **2.** (για αφηρ. έννοιες) επικρατώ, κυριαρχώ απόλυτα: *θριαμβεύει η δημοκρατία / η δικαιοσύνη / η αλήθεια / η λογική / το παρασκήνιο* **3.** (μτφ.) επιτυγχάνω απόλυτα (σε κάτι), έχω εξαιρετικά ικανοποιητική απόδοση: *θριάμβευσε στον ρόλο τού Άμλετ* || *στη δύσκολη τηλεοπτική συζήτηση κατάφερε να θριαμβεύσει επί τού αντιπάλου του* **4.** ΘΕΟΛ. ***θριαμβεύουσα Εκκλησία*** η Εκκλησία στον ουρανό, τής οποίας μέλη είναι όσοι πιστοί ευαρέστησαν τον Θεό στον επίγειο βίο τους, οι οποίοι προγεύονται τα αγαθά τής μακαριότητας (πβ. *στρατευομένη Εκκλησία*, λ. *στρατεύομαι*). — **θριάμβευση** (η) [μτγν.].

θριαμβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή αρμόζει στον θρίαμβο: ~ *ιαχές / χαρακτήρας / αψίδα* ΣΥΝ. θριαμβευτικός. — **θριαμβικά** επίρρ.

θριαμβολογώ ρ. αμετβ. {θριαμβολογείς... | θριαμβολόγησα} (συχνά ειρων.) εκφράζω με θριαμβευτικό τρόπο τον ενθουσιασμό μου (για επιτυχία μου): *την ίδια στιγμή που το ραδιόφωνο θριαμβολογούσε για υποτιθέμενες νίκες τού στρατού τής χώρας, η κυβέρνηση διαπραγματευόταν τους όρους τής παράδοσης* ΣΥΝ. κομπορρημονώ. — **θριαμβολογία** (η).

θρίαμβος (ο) {θριάμβ-ου | -ων, -ους} **1.** η ένδοξη νίκη, η λαμπρή επιτυχία: *το κόμμα πέτυχε ~ στις τελευταίες εκλογές, παίρνοντας ποσοστό μεγαλύτερο τού 50%* **2.** το σημαντικό, το μεγάλο κατόρθωμα: *αυτή η ανακάλυψη ήταν ένας ~ τής ιατρικής* || *η θεατρική πρεμιέρα κατέληξε σε ~* **3.** ΙΣΤ. (στους αρχαίους Ρωμαίους) η επινίκια πομπή στρατηγού μετά από σημαντική νίκη του: *τελώ ~* **4.** (για αφηρημένες έννοιες) η απόλυτη επικράτηση, κυριαρχία (ενός πράγματος): *ο ~ τής λογικής / τής αλήθειας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, λ. σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *διθύραμβος, ίαμβος* (βλ.λ.). Η πιθανότερη εκδοχή θεωρεί τη λ. προελληνικό (πελασγικό) δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. triumphus, άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι η λ. *θρίαμβος* αποτελούσε αρχικώς ύμνο προς τιμήν τού Διονύσου].

θριγκός (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. περίβολος, περιφερική επίστεψη· κυρ. το τμήμα κτηρίου, που στηρίζεται στους κίονες και αποτελείται από το επιστύλιο, τη ζωφόρο και το γείσο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θριγκός / τριγχός / θριγχός*, αγν. ετύμου].

θρίλερ (το) {άκλ.} **1.** ταινία ή ανάγνωσμα με περιπετειώδες και γεμάτο ένταση περιεχόμενο, που προκαλεί στον θεατή ή αναγνώστη αισθήματα αγωνίας ή και τρόμου: *ψυχολογικό / αστυνομικό / κατασκοπικό / πολιτικό ~* **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο με τα παραπάνω είδος τής κινηματογραφικής τέχνης: *γνωστός σκηνοθέτης ταινιών ~* **3.** (μτφ.) καθετί τού οποίου η έκβαση κρίνεται μόνο την τελευταία στιγμή, ώστε να κρατά σε αγωνία και ένταση αυτόν που παρακολουθεί την αμφίρροπη εξέλιξή του: *~ τα αποτελέσματα των εκλογών! Μόλις στις 3.00 το πρωί φάνηκε ο νικητής*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. thriller < thrill «προκαλώ έξαψη, τρόμο»].

-θρο παραγωγικό επίθημα ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** όργανο: *κλεί-θρο* **2.** τόπο: *βά-θρο, ρεί-θρο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-θρον, -θρα*, παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- (των επιθέτων) με προσθήκη τού δασέος *-dh- (οπότε *dhro-). Εκτός από την απλή μορφή του (π.χ. *βάρα-θρον, ὕπαι-θρον*), συχνά ενισχύεται από το φωνήεν e/ē και λαμβάνει παρεκτεταμένη μορφή *-ηθρον, -ήθρα* (π.χ. *κηρ-ήθρα, ῥεῖθρον < *ῥέ-ε-θρον < ῥέω, κολυμβ-ήθρα*)].

θρόισμα (το) {θροΐσμ-ατος | -ατα, -άτων} ελαφρός, ασθενής και συνεχής ήχος, που παράγεται κυρ. από την κίνηση και την τριβή των φύλλων των δέντρων: *τον νανούρισε το ~ των φύλλων*. — **θροΐζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θροΐζω* < αρχ. *θροῶ (-έω)* «κραυγάζω» < *θροῦς* «θόρυβος, μουρμουρητό» < *θρέομαι* < **θρέϜ-ομαι* < Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ». Ομόρρ. *θόρυ-βος, (ὑπο)τον-θορύ-ζω* (βλ.λ.) «μουρμουρίζω», *θρῆ-νος, θρῦ-λος*, ίσως και *ἀ-θρόος* (βλ.λ.)].

θρομβεκτομή (η) ΙΑΤΡ. εγχείρηση για τη διάνοιξη αγγείου και την αφαίρεση τού θρόμβου που το φράσσει, ώστε να αποκατασταθεί η κυκλοφορία τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombectomy].

θρομβίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ουσία που συντελεί στην πήξη τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombin].

θρομβοκύτταρο (το) {θρομβοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το αιμοπετάλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocyte].

θρομβοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού αριθμού των αιμοπεταλίων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocytosis].

θρομβολυτικό (το) φάρμακο που δρα αμέσως και μπορεί να διαλύσει σε ελάχιστο χρόνο έναν θρόμβο· χρησιμοποιείται σε ειδικές καταστάσεις, λ.χ. μετά από οξύ έμφραγμα τού μυοκαρδίου και μόνο σε νοσοκομείο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombolytic].

θρόμβος (ο) (λόγ.) **1.** σταγόνα πηγμένου αίματος **2.** ΙΑΤΡ. συγκέντρωση πηγμένου αίματος, που συνιστά όγκο και εμφανίζεται σε εσωτερικό αγγείου ή στο εσωτερικό τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *dhrómbh-os, ετεροιωμ. βαθμ. τού *drembh- (> *τρέφω*, με τη σημ. «αναπτύσσω, κάνω (κάτι) να αυξηθεί σε όγκο»), πβ. ισλ. drambr «κόμπος», αρχ. σκανδ. trē-drumbr «κούτσουρο» κ.ά. Η παρουσία τού έρρινου *-μ-* στο ουσ. *θρόμβος* έχει εκφραστική λειτουργία, όπως συμβαίνει και στο σχήμα *θάμβος – ταφώ*. Βλ. κ. *τρέφω*].

θρομβούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {θρομβούται...· μόνο στον ενεστ.} σχηματίζω θρόμβους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

θρομβοφλεβίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή, που συνοδεύεται από τον σχηματισμό θρόμβου σε φλέβα και συνήθ. βρίσκεται κοντά στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombophlebitis].

θρομβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θρομβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από θρόμβους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρόμβωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** ο σχηματισμός θρόμβου μέσα σε αιμοφόρο αγγείο: *~ των φλεβών τής κνήμης* **2.** ***θρόμβωση στεφανιαίας*** απόφραξη στεφανιαίας αρτηρίας από θρόμβο αίματος, η οποία έχει συχνά ως αποτέλεσμα την καρδιακή προσβολή.

θρονί (το) [μεσν.] {θρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** κοντό κάθισμα με ακουμπιστήρι **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ξύλινο έπιπλο σε ορισμένη θέση τού ναού, όπου τοποθετείται η εικόνα τής Παναγίας ή τού τιμώμενου αγίου.

θρονιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {θρόνιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-εκφραστ.) **1.** βάζω (κάποιον) να καθίσει σε θρόνο **2.** (μεσοπαθ. ***θρονιάζομαι***) κάθομαι κάπου με όλη μου την άνεση, σαν να μου ανήκει η θέση δικαιωματικά, με σκοπό να μείνω για πολύ: *ήρθε και θρονιάστηκε δίπλα μου και δεν έλεγε να το κουνήσει* || *πήγε η πεθερά και τους θρονιάστηκε στο σπίτι έναν μήνα τώρα* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. — **θρόνιασμα** (το).

θρόνος (ο) **1.** πολυτελές κάθισμα με βραχίονες, υποπόδιο και ερεισίνωτο, που προορίζεται για πολιτικούς και εκκλησιαστικούς άρχοντες, βασιλείς κ.λπ.: *βασιλικός / πατριαρχικός ~* || *η αίθουσα τού ~* **2.** (συνεκδ.) (α) η εξουσία τού άρχοντα, τού βασιλιά: *ανήλθε στον ~ σε ηλικία 18 ετών* || *κατακτώ / εγκαταλείπω τον ~* || *ρίχνω από τον ~* || *διαδέχομαι στον ~* || *«Οι μνηστήρες τού ~»* (νορβ. Kongsemnerne, δράμα τού Ε. Ίψεν) (β) ο άρχοντας, ο βασιλιάς ως φορέας εξουσίας: *η κυβέρνηση υπονομεύει τον ~* || *στράφηκε κατά τού ~* ΣΥΝ. παλάτι, στέμμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Θρόνοι*** (οι) τάξη αγγέλων που ανήκουν μετά τα Χερουβείμ και Σεραφείμ στην πρώτη ιεραρχία **4.** η έδρα των πατριαρχείων με τη δικαιοδοσία τους: *Πατριαρχικός ~ Κωνσταντινουπόλεως / Αλεξανδρείας / Αντιοχείας / Ιεροσολύμων* || *ο παπικός ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhr-ónos, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρω», πβ. σανσκρ. dadhāra «έχω καθίσει», dhárma- «δίκαιο, θέση», λατ. firmus «σταθερός» κ.ά. Ομόρρ. *θρα-νίο(ν)* (βλ.λ.), ίσως και *θρησκεύω* (βλ.λ.)].

θρουβαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θρουβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λογοτ.-διαλεκτ.) θρυμματίζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρύβω* (< αρχ. *θρύπτω*, βλ.λ., με τροπή [i] → [u]), κατ' αναλογίαν προς τα *τσουβαλιάζω, κουρελιάζω, θρυψαλιάζω* κ.ά. (όπου το *-αλ-* αποτελεί μέρος τού θέματος)].

θρούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ώριμος καρπός τής ελιάς, που πέφτει από το δέντρο και μαζεύεται από το έδαφος ΣΥΝ. χαμοελιά, χαμάδα **2.** καρπός ελιάς αρωματισμένος με θρούμπι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δρούπα* (κατά παρετυμολ. προς το αρωματικό φυτό *θρούμπι*, βλ.λ.) < **δρύππα* (πβ. λατ. druppa) < **δρύπεπη* < αρχ. *δρυπεπής (ἐλαία)* «καρπός που ωρίμασε πάνω στο δέντρο». Το αρχ. επίθ. *δρυπεπής* είναι αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η λ. *δρῦς* «δέντρο» (βλ.λ.), το β' συνθ. εγείρει αρκετά προβλήματα. Ίσως ισχύει η εκδοχή ότι το επίθ. *δρυπεπής* αποτελεί φωνητική παραλλαγή τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *δρυπετεῖς* «αυτοί που έχουν πέσει από το δέντρο»].

θρούμπι (το) {χωρ. γεν.} αρωματικό φυτό, τα φύλλα και οι βλαστοί τού οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα· (συνεκδ.) τα ίδια τα φύλλα και οι βλαστοί αυτού τού φυτού. Επίσης **θρούμπη** (η).
[ΕΤΥΜ. < *θρούμπι / θρούμπη* < μεσν. *θρύμπη* < *θρύμβη* < αρχ. *θύμβρη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *θυμόν* «θυμάρι»].

θρυαλλίδα (η) (λόγ.) **1.** το φιτίλι λάμπας ή λυχναριού **2.** εύφλεκτο πλέγμα που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής φωτιάς σε εκρηκτικές ύλες ΣΥΝ. άφτρα **3.** (μτφ.) η αφορμή συγκεκριμένου γεγονότος, κυρ. με αρνητικές καταλυτικές επιπτώσεις: *οι εμπρηστικές εκατέρωθεν δηλώσεις λειτούργησαν ως ~ για τη διάσπαση τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρυαλλίς, -ίδος* < *θρύον* «βούρλο» < **τρύhον* (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *truso- «βούρλο», πβ. αρχ. σλαβ. trŭsti «καλάμι»].

θρύβω ρ. ▸ θρύπτω

θρυλείται, θρυλούνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** διαδίδομαι ως φήμη: *θρυλούνται συγκρούσεις μέσα στους κόλπους τής κυβέρνησης* || *θρυλείται ότι...* ΣΥΝ. ακούγεται, λέγεται, φημολογείται **2.** ***θρυλούμενα*** (τα) οι φήμες που κυκλοφορούν ΣΥΝ. διαδόσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

θρύλημα (το) [μτγν.] {θρυλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) η φήμη, η διάδοση.

θρυλικός, -ή, -ό αυτός που έχει γίνει θρύλος: *ο ~ Ρομπέν των Δασών* || *~ κατορθώματα / μάχες* ΣΥΝ. μυθικός, ένδοξος, ξακουστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

θρύλος (ο) **1.** η διήγηση, συνήθ. μυθικού χαρακτήρα, που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά: *θρύλοι και παραδόσεις τού λαού μας* || *ο ~ τού μαρμαρωμένου βασιλιά* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο, γεγονός ή οτιδήποτε απέκτησε μεγάλη φήμη, ακτινοβολία, ώστε η ανάμνησή του να συναρπάζει: *το όνομά του έγινε ~* || *η ταινία έγινε ~, αφότου πήρε 11 Όσκαρ* **3.** (με κεφ.) προσωνύμιο τού αθλητικού συλλόγου «Ολυμπιακός Σ.Φ.Π.». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρῦλος*, αρχική σημ. «θόρυβος, μουρμουρητό», < *dhru-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ» (βλ.

κ. λ. *θόρυβος*)].
θρύμμα (το) {θρύμμ-ατος | -ατα, -άτων} θρύψαλο, θραύσμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρύπτω* (βλ.λ.)].
θρυμματίζω ρ. μετβ. {θρυμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} σπάζω (κυρ. με δυνατό χτύπημα), διαλύω σε πολύ μικρά κομμάτια: (συνήθ. μεσοπαθ.) *το παρμπρίζ τού αυτοκινήτου θρυμματίστηκε κατά τη σύγκρουση* || (μτφ.) ~ *τις φιλοδοξίες κάποιου* ΣΥΝ. συντρίβω. (οικ.) σμπαραλιάζω. — **θρυμματισμός** (ο) [1894] κ. **θρυμμάτισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *θρύμμα*].
θρυπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να συντρίβει: ~ *μηχάνημα*.
θρύπτω κ. (καθημ.) **θρύβω** ρ. μετβ. {έθρυψα} θρυμματίζω (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < **θρύπ-jω* < *dhru-bh-jō, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhreus- «θραύω, σπάζω», πβ. λετ. drubažas «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. drucht «σταγόνα», αρχ. σκανδ. drjūpa «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. *θραύω* (βλ.λ.), *θρύμμα, τρυφ-ή, τρυφ-ερός, τρυφ-ηλός* κ.ά. Εκτός από τη σημ. «θραύω, κομματιάζω», το ρ. *θρύπτω* έλαβε και μτφ. σημ., όπως «διαφθείρω, ζω ακόλαστα», πράγμα που φαίνεται σαφέστερα στα ομόρρ. *τρυφή* (αρχική σημ. «μαλθακότητα»), *τρυφερός* (αρχική σημ. «θηλυπρεπής»), *τρυφηλός* (αρχική σημ. «αυτός που επιδιώκει αισθησιακές ηδονές»)].
θρυψαλιάζω ρ. μετβ. {θρυψάλιασ-α, -τηκα, -μένος} (σπάν.) θρυμματίζω, κάνω (κάτι) θρύψαλα. — **θρυψάλιασμα** (το).
θρύψαλο (το) πολύ μικρό κομμάτι από κάτι σπασμένο (κυρ. γυαλί) (συνήθ. στον πληθ.): *ο καθρέφτης έπεσε κι έγινε θρύψαλα* || (κ. μτφ.) *οι ελπίδες του έγιναν σκόνη και θρύψαλα.* [ΕΤΥΜ. < *θρυψ-* (< *θρύπτω*) + *-αλο*, πβ. *κόκκ-αλο, ρόπ-αλο* κ.ά.].
Θύαμις (ο) {Θυάμιδος} ο Καλαμάς (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου. παράλλ. τ. τού *Θύ-αμος* (όρος κοντά στη λίμνη Αμβρακία)].
θυγατέρα (η) **1.** (λόγ.-διαλεκτ.) η κόρη, το θηλυκό τέκνο: *η μονάκριβη* ~ *του* **2.** (μτφ.) αυτό που έρχεται ως συνέπεια, ως επακόλουθο: *η γκρίνια είναι* ~ *τής μιζέριας* ΣΥΝ. καρπός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *θυγάτηρ* (ήδη μυκ. tu-ka-te), αρχαιότατη λ., < Ι.Ε. *dhug(h)ətér-, πβ. σανσκρ. duhitár-, αρμ. dustr, γοτθ. dauhtar, γερμ. Tochter, αγγλ. daughter κ.ά.].
θυγατρικός, -ή, -ό [1858] αυτός που έχει δημιουργηθεί και εξαρτάται από άλλον φορέα: ~ *εταιρεία / τράπεζα.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. filiale].
θύελλα (η) {-ας κ. (λόγ.) -έλλης | -ελλών} **1.** σφοδρός άνεμος με βροχή, μεγάλη καταιγίδα: *η* ~ *ξεσπά / άρχισε να κοπάζει* || ~ *και θαλασσοταραχή* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας, τυφώνας· ΦΡ. ***δελτίο θυέλλης*** έκτακτο δελτίο που εκδίδει η μετεωρολογική υπηρεσία, με το οποίο ενημερώνονται κυρ. οι ναυτιλλόμενοι ότι επίκειται καταιγίδα **2.** (μτφ.) μεγάλη αναταραχή, σύγχυση, αναστάτωση: *οι δηλώσεις του ξεσήκωσαν* ~ *στο εσωτερικό τού κόμματος*· ΦΡ. ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** βλ. λ. *άνεμος* **3.** (+γεν.) για κάτι που εκδηλώνεται ορμητικά και σε μεγάλο πλήθος: *η απόφαση τού δικαστηρίου ξεσήκωσε* ~ *διαμαρτυριών / αντιδράσεων / κινητοποιήσεων* || *τα λόγια τού ομιλητή πνίγηκαν σε μια* ~ *χειροκροτημάτων.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύω / θύνω* «τρέχω ορμητικά, εφορμώ» (που πιθ. συνέπιπτε αρχικά με το ρ. *θύω* «θυσιάζω», βλ.λ.) < **θύ-νF-ω* < *dhu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dheu- «σκορπίζω, στροβιλίζω» (πβ. σανσκρ. dhu-nó-ti «σείει»), για την οποία βλ. λ. *θύω*].
θυελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {θυελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι όμοιος στη σφοδρότητα με θύελλα: *το δελτίο καιρού προέβλεψε για αύριο* ~ *ανέμους* ΣΥΝ. τρικυμιώδης ΑΝΤ. νήνεμος, γαλήνιος **2.** (μτφ.) ασυγκράτητος, ακατάσχετος: ~ *χειροκροτήματα* **3.** (μτφ.) ταραχώδης, περιπετειώδης: *η συνομιλία μεταξύ των διπλωματών υπήρξε* ~ || *η συνεδρίαση έληξε μέσα σε* ~ *ατμόσφαιρα.* — **θυελλωδώς** επίρρ. [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
θυέστειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Θυέστη (βλ.λ.)· στη ΦΡ. ***θυέστεια δείπνα*** (i) ΜΥΘΟΛ. το γεύμα που παρέθεσε ο Ατρέας στον Θυέστη, στο οποίο ο τελευταίος έφαγε εν αγνοία του τις σάρκες των ίδιων του των παιδιών (ii) (μτφ.) η ανθρωποφαγία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κύρ. όν. *Θυέστης*, αρχική σημ. «αυτός που χειρίζεται το γουδοχέρι, προετοιμάζοντας το προσφερόμενο για θυσία κρέας». < *θύω* (βλ.λ.)].
Θυέστης (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός τού Ατρέα, με τον οποίο βρισκόταν σε διαμάχη για τον θρόνο των Μυκηνών (βλ. κ. *θυέστεια δείπνα*, λ. *θυέστειος*). [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *θυεσ-* τού ουσ. *θύος* (γεν. **θύεσ-ος*) με τη σημ. «προσφορά ολοκαυτώματος – αρωματική ουσία» (< ρ. *θύω*, βλ.λ.). Το όν. *Θυέσ-της* θα δήλωνε εκείνον που προετοιμάζει μια θυσία παρασκευάζοντας αρώματα, ειδικώς δε εκείνον που χειρίζεται το γουδοχέρι (πβ. μτγν. *θυέσ-της* «γουδοχέρι»)].
θύλακας (ο) → θύλακος
θυλάκιο (το) [αρχ.] {θυλακί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** σακίδιο, σακούλι **2.** η τσέπη **3.** ΑΝΑΤ. κοίλωμα βλεννογόνου αδένα.
θυλακίτιδα (η) ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια από φλεγμονή στις ρίζες των τριχών. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bursitis].
θυλακοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα θυλάκου.
θύλακος (ο) {θυλάκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** μικρός σάκος, σακούλι ΣΥΝ. σακίδιο, ταγάρι **2.** ΑΝΑΤ. θήκη ή περίβλημα οργάνων τού σώματος: ~ *δοντιών / τριχών* **3.** ΣΤΡΑΤ. η τοποθεσία όπου εισέρχονται και παραμένουν στρατεύματα σε τμήμα τού εχθρικού εδάφους, ενώ τα γύρω εδάφη εξακολουθούν να κατέχονται από τις εχθρικές δυνάμεις. Επίσης **θύλακας** (σημ. 3). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *θύλακος* «σάκος», αγν. ετύμου. Ο τ. *θύλακας* μεταπλ. τ. τού μτγν. *θύλαξ* «θύλακος, σάκος», πβ. *ενήλικος – ενήλικας*].
θυλακώνω ρ. μετβ. {θυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) βάζω σε θύλακο, σε σακούλι. — **θυλάκωση** (η) [1889].
θύμα (το) {θύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πρόσωπο που υπέστη κάτι κακό (συμφορά, καταστροφή, εκμετάλλευση κ.λπ.) χωρίς δική του υπαιτιότητα: *πέφτω* ~ *εκβιασμού / απαγωγής / απάτης / τού ολοκαυτώματος / τού ναζισμού / ληστείας / τρομοκρατικής ενέργειας / τροχαίου δυστυχήματος* || *δεν αναφέρθηκαν θύματα από τον σεισμό* || (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς τον *θύτη*) *στην προσπάθειά του να φανεί αντικειμενικός, βάζει θύτη και* ~ *στο ίδιο τσουβάλι* **2.** το πρόσωπο που υφίσταται τις δυσάρεστες συνέπειες από κάτι: *έπεσε* ~ *τής ίδιας του τής φιλοδοξίας* || *υπήρξε* ~ *των περιστάσεων* **3.** το πρόσωπο που γενικά υφίσταται τις συνέπειες από ό,τι δυσάρεστο συμβαίνει, που αδικείται σε όλες τις περιπτώσεις: *δεν μπορώ να είμαι μια ζωή το* ~ *και να υποχωρώ σε όλους*· ΦΡ. **εξιλαστήριο θύμα** βλ. λ. *εξιλαστήριος* **4.** (οικ.) ο ανόητος, το κορόιδο: *βρε* ~*!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῦμα* «θυσιαζόμενο ζώο» < *θύω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. (για πρόσωπα) ήδη αρχ.].
θυμάμαι [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {θυμάσαι... | θυμήθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπολώ: ~ *τα περασμένα και μελαγχολώ* ΣΥΝ. ενθυμούμαι ΑΝΤ. ξεχνώ· ΦΡ. ***ό,τι θυμάται χαίρεται*** για κάποιον που αναφέρει άσχετο με τη συζήτηση ή την περίσταση θέμα **2.** διατηρώ στη μνήμη μου: *θα* ~ *για πάντα το καθαρό του βλέμμα* || *τον* ~ *να έρχεται κάθε μέρα στις 3.00* || *θυμάσαι, όταν ήμαστε μικροί, που φεύγαμε από το σχολείο και πηγαίναμε σινεμά;* ♦ **3.** (αμετβ.) έχω μνημονικό, διαθέτω δυνατή μνήμη: *λόγω τής ηλικίας του αρχίζει να μη θυμάται.* Επίσης **θυμούμαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *θυμοῦμαι* < *ἐθθυμοῦμαι* < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι* (βλ.λ.)].

> **θυμάμαι – κοιμάμαι – λυπάμαι – φοβάμαι, θυμίζω – κοιμίζω – φοβίζω – λυπώ.** Τα ρήματα αυτά στον ενεστώτα κυρ. και στον παρατατικό εμφανίζουν ιδιάζουσα κλίση: ενεστ. **θυμάμαι** (κ. -ούμαι), **-άσαι, -άται, -ούμαστε** (κ. -όμαστε), **-άστε** (κ. -όσαστε), **-ούνται**· παρατ. **θυμ-όμουν, -όσουν, -όταν, -όμαστε / -όμασταν, -όσαστε / -όσασταν, -όνταν / -ούνταν / -όντουσαν**. Δεν κλίνονται δηλ. στον ενεστώτα όπως το *αγαπιέμαι, -έσαι, -έται* κ.λπ., ούτε έχουν *-ι-* (*-ιόμουν, -ιόσουν* κ.λπ.) στον παρατατικό.
> Τα **θυμάμαι, λυπάμαι** και **φοβάμαι** λειτουργούν ως μεταβατικά (με αντικείμενο), αλλά και ως αμετάβατα ρήματα (χωρίς αντικείμενο): *Δεν θυμάμαι αυτό το περιστατικό – Δεν θυμάμαι· Τον λυπάμαι τον καημένο – Λυπάμαι, δεν θα ξαναισυμβεί· Φοβάται τον θάνατο – Δεν φοβάται καθόλου.* Το **κοιμάμαι** είναι αμετάβατο: *Δεν κοιμάται τα βράδια.* Τα *θυμάμαι, κοιμάμαι* και *φοβάμαι* διαθέτουν και μεταβιβαστικό τύπο ρήματος σε **-ίζω**: *θυμάμαι – θυμίζω, κοιμάμαι – κοιμίζω, φοβίζω* (*θυμίζω* = κάνω κάποιον να θυμηθεί, *κοιμίζω* = βάζω / κάνω κάποιον να κοιμηθεί, *φοβάμαι – φοβίζω* = προξενώ φόβο σε κάποιον, βλ. λ. *φοβούμαι*). Το *λυπάμαι* έχει ως μεταβιβαστικό το **λυπώ** (= κάνω κάποιον να λυπηθεί, προξενώ λύπη).

θυμαράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το θυμάρι· ΦΡ. (σκωπτ.) ***πηγαίνω στα θυμαράκια*** πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποδημώ, αποβιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
θυμαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από θυμάρι: ~ *μέλι* (από μέλισσες που μαζεύουν τη γύρη από θυμάρι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*
θυμάρι (το) {θυμαρ-ιού | -ιών} φυτό χαρακτηριστικό τής εύκρατης κυρ. μεσογειακής ζώνης, που απαντά σε ξηρούς, άγονους και πετρώδεις τόπους, έχει πολλά κλαδιά, μικρά φύλλα με χρώμα έντονο γκριζοπράσινο, μοιάζει με τη ρίγανη και έχει διαπεραστικό ευχάριστο άρωμα, για το οποίο χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως αρωματικό, αλλά και στην παρασκευή αφεψημάτων για τις φαρμακευτικές του ιδιότητες. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *θύμον* (< αρχ. *θύω*, με τη σημ. «ευωδιάζω») + *-άρι*, πβ. *λυχν-άρι, συρτ-άρι* κ.ά.].
θυμαριά (η) **1.** συστάδα θυμαριών **2.** έκταση γεμάτη από θυμάρι **3.** το θυμάρι.
θυμέλαιο (το) [1880] {θυμελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο με ευχάριστη οσμή, που λαμβάνεται με απόσταξη από τους ανθισμένους βλαστούς τού θυμαριού και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη θεραπευτική. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *θύμον* (βλ. λ. *θυμάρι*) + *έλαιο*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. thymoil].
θυμέλη (η) {σπάν. θυμελών} (στην αρχαιότητα) **1.** ο βωμός, το θυσιαστήριο **2.** (ειδικότ.) ο βωμός τού Διονύσου, που ήταν τοποθετημένος στο κέντρο τής ορχήστρας τού θεάτρου. — **θυμελικός, -ή, -ό** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *θυ-* (< *θύω*, βλ.λ.) + *-μέλη*, πβ. *θε-μέλιον*].
θυμηδία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ελαφρά σκωπτική διάθεση γέλιου: *το σχόλιό του προκάλεσε τη* ~ *όλων.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευχαρίστηση τής καρδιάς, τής ψυχής», < *θυμηδής* < *θυμός* (βλ.λ.) + *-ηδής* < *ἦδος* «ευχαρίστηση» (βλ. λ. *ηδονή*)].
θύμηση (η) [μεσν.] {θυμήσεις} (λογοτ.) **1.** η μνήμη: *εκείνο το καλοκαίρι χαράχτηκε στη* ~ *του ανεξίτηλα* **2.** η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου ή γεγονότος): *και μόνο η* ~ *της του προκαλούσε πόνο* ΣΥΝ. ανάμνηση, ενθύμηση.
θυμητάρι (το) {θυμηταρ-ιού | -ιών} (λογοτ.) ενθύμιο, αναμνηστικό. [ΕΤΥΜ. < **θυμητός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *προσκυνητ-άρι*].
θυμητικό (το) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η ικανότητα να θυμάται κανείς πράγματα: *γέρασε κι άρχισε να χάνει το* ~ *του* **2.** το αναμνηστικό, το ενθύμιο: *διατηρεί πολύτιμο* ~ *τη φωτογραφία της.*

θυμιάζω ρ. μετβ. {θυμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (κυρ. για ιερέα) ανακινώ θυμιατήρι, όπου καίγεται λιβάνι, προς κάποιον/κάτι, ώστε να αναδίδεται αρωματικός καπνός ΣΥΝ. θυμιατίζω, λιβανίζω. — **θυμίαση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θυμιῶ (-άω)* < θ. *θυμ-* τού ρ. *θύω* (πβ. *θῦμα, θυμέλη*)].

θυμίαμα (το) [αρχ.] {θυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) η ρητινώδης ουσία που τοποθετείται στο θυμιατήρι και αναδίδει αρωματικό καπνό ΣΥΝ. λιβάνι, λιβανωτό (β) ο αρωματικός καπνός που αναδίδεται όταν καίγεται θυμίαμα (σημ. α) **2.** (συνεκδ.) το να θυμιατίζει κανείς **3.** (μτφ.) ο υπερβολικός έπαινος, η κολακεία ΣΥΝ. λιβανωτός, (οικ.) γλείψιμο.

θυμιατήρι (το) {θυμιατηρ-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. σκεύος με αλυσίδες όπου καίγεται θυμίαμα και με το οποίο ο ιερέας θυμιατίζει τις εικόνες και τους εκκλησιαζομένους ΣΥΝ. θυμιατό, λιβανιστήρι **2.** παρόμοιο με το παραπάνω σκεύος μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τη θυμίαση τού εικονοστασίου των σπιτιών. Επίσης **θυμιατήριο** [αρχ.].

θυμιατίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {θυμιάτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) θυμιάζω (βλ.λ.): *~ το εικόνισμα τής Παναγίας* ΣΥΝ. λιβανίζω ♦ **2.** (αμετβ.) καίω θυμίαμα σε εκκλησιαστική τελετή ΣΥΝ. λιβανίζω. — **θυμιάτισμα** (το).

θυμιατό (το) το θυμιατήρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. λιβανιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θυμιατόν*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *θυμιατός* < *θυμιῶ*, βλ. κ. *θυμιάζω*].

θυμίζω ρ. μετβ. {θύμισα} επαναφέρω (κάτι) στη μνήμη άλλου, κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι): *μη μου θυμίζεις δυσάρεστα γεγονότα!* || *αυτό το πρόσωπο κάτι μου θυμίζει* || *του θύμισα να πάρει το φάρμακό του* ΣΥΝ. υπενθυμίζω, (λόγ.) ενθυμίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐνθυμίζομαι* < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι* (βλ.λ.)].

θυμικός[1], -ή, -ό ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το συναισθηματικό μέρος τής ψυχής: *οι ψυχοσωματικές διαταραχές οφείλονται σε ~ αναστατώσεις* **2. θυμικό** (το) το σύνολο των ψυχικών φαινομένων, που σχετίζονται με το συναισθηματικό μέρος τής ψυχής (αντιδιαστέλλεται στο *λογικό*). Επίσης **θυμοειδής, -ής, -ές** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυμός*].

θυμικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θύμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thymic].

θυμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ζωηρός, ορμητικός, δυνατός· (συνήθ.) **θυμοειδές** (το) το θυμικό (βλ. λ. *θυμικός*[1]). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θυμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι το συναίσθημα αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία τού ψυχικού βίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. νεολατ. sentimentalismus].

θυμός (ο) έντονη ψυχική κατάσταση, που προκαλείται από μεγάλη δυσαρέσκεια και μπορεί να εκδηλώνεται με βίαιες και νευρικές κινήσεις, ύψωση τού τόνου τής φωνής, έλλειψη αυτοελέγχου και άλλες συναφείς εκδηλώσεις: *έφυγε έξαλλος από θυμό / γεμάτος θυμό* || *έγινε κατακόκκινος από τον ~ του* ΣΥΝ. οργή, αγανάκτηση ΑΝΤ. ψυχραιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θύω* «εφορμώ, τρέχω ορμητικά» (βλ. λ. *θύελλα*). Η φωνητική σύμπτωση με το ρ. *θύω* «θυσιάζω» (τα δύο ρήματα προφανώς έχουν κοινή ετυμολογική προέλευση) οδήγησε στη σύνδεση τής λ. *θυμός* με άλλες Ι.Ε. λ., οι οποίες έχουν τη σημ. «καπνός», λ.χ. σανσκρ. dhūmá, λατ. fūmus, αρχ. σλαβ. dymŭ κ.ά. Η συσχέτιση, πάντως, περιπλέκεται, δυθέντος ότι η λ. *θυμός* δήλωνε αρχικά την καρδιά ως έδρα των συναισθημάτων, των κινήτρων και τού φρονήματος, ενώ στον Πλάτωνα *ο θυμός* είναι ένα από τα τρία μέρη τής ψυχής, η κινητήριος δύναμη των ευγενών αισθημάτων, ιδ. τού θάρρους και τής ανδρείας. Η σημ. «οργή» είναι ήδη ομηρική].

θύμος (ο) **1.** ΑΝΑΤ. ενδοκρινής αδένας που βρίσκεται στο πάνω μέρος τού θώρακα, είναι πολύ ανεπτυγμένος κατά τη βρεφική ηλικία, ενώ ατροφεί κατά την εφηβική και παίζει σημαντικό ρόλο στο ανοσοποιητικό σύστημα ● **2.** (λόγ.) το θυμάρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *θύμον (τό)* «θυμάρι», βλ. κ. *θυμάρι*. Με την ιατρ. σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. thymus].

θυμοσοφία (η) [1880] {χωρ. πληθ.} **1.** η ψύχραιμη αντιμετώπιση των αντιξοοτήτων τής ζωής, η στωικότητα **2.** η πρακτική φιλοσοφία, η φιλοσοφία τής καθημερινότητας: *η λαϊκή ~*.

θυμόσοφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει έμφυτη την κλίση να φιλοσοφεί, που φιλοσοφεί χωρίς να έχει τη σχετική μόρφωση **2.** αυτός που διατηρεί την ψυχραιμία του σε κρίσιμες περιστάσεις. — **θυμοσοφικός, -ή, -ό** [αρχ.], **θυμοσοφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο εκ φύσεως σοφός», < *θυμός + σοφός*].

θυμούμαι ρ. ➝ θυμάμαι

θυμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θυμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που θυμώνει εύκολα: *είναι ~ τύπος* ΣΥΝ. οξύθυμος, ευέξαπτος, ευερέθιστος, αψίθυμος ΑΝΤ. νηφάλιος, ψύχραιμος.

θυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θύμω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να οργιστεί, προκαλώ σε (κάποιον) θυμό: *με θύμωσε με την αυθάδη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. οργίζω, (εκφραστ.) φουρκίζω, χολώνω ♦ (αμετβ.) **2.** καταλαμβάνομαι από θυμό: *θύμωσα με την αυθάδειά του* || *όταν θυμώνει, κάνει σαν τρελός* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, ανάβω, αγανακτώ, νευριάζω, γίνομαι εκτός εαυτού, (εκφραστ.) φουρκίζομαι, χολιάζω **3.** (+γεν. προσωπικής αντων. / +μαζί) διακόπτω τις σχέσεις μου με κάποιον, ψυχραίνομαι μαζί του: *μου θύμωσε, επειδή ήμουν ειλικρινής μαζί του* || *είσαι ακόμη θυμωμένος μαζί μου;* ΣΥΝ. κακιώνω **4.** (λαϊκ.) (για καιρικές συνθήκες ή στοιχεία τής φύσης) γίνομαι ορμητικός: *θύμωσε ο καιρός / η θάλασσα / ο άνεμος* ΣΥΝ. χαλάω, αγριεύω. — **θύμωμα** (το) [αρχ.].

θυμώνω – εκνευρίζω / -ομαι – νευριάζω – οργίζομαι – εξοργίζω / -ομαι – φέρω / γίνομαι εκτός εαυτού – μου δίνει στα νεύρα – μου τη δίνει – μου τη σπάει. Τη γενική σημ. τού σημασιολογικού πεδίου τού **θυμού** ως ενέργειας και ως κατάστασης δηλώνει κυρ. το *θυμώνω*, που λειτουργεί και ως μεταβατικό ρ. (με αντικείμενο προσώπου) και ως αμετάβατο (χωρίς αντικείμενο). Μεταβατική σημ. έχουν και τα *εκνευρίζω, νευριάζω, εξοργίζω, φέρω / κάνω εκτός εαυτού*. Αμετάβατη σημ. έχουν τα *εκνευρίζομαι, νευριάζω, οργίζομαι, εξοργίζομαι, γίνομαι εκτός εαυτού, μου δίνει στα νεύρα, μου τη δίνει, μου τη σπάει*. Ανάμεσα στα ρήματα αυτά παρατηρείται μια σημασιολογική κλιμάκωση ευρύτερα αισθητή. Τα *νευριάζω* και *εκνευρίζω / -ομαι* καταλαμβάνουν το αρχικό στάδιο τής έναρξης τού θυμού (ως ενέργειας ή ως κατάστασης). Ακολουθεί το *θυμώνω*, που δηλώνει ότι από την κατάσταση τής νευρικότητας, τής απώλειας τής ψυχραιμίας και μιας αρχομένης ψυχικής δυσθυμίας περνώ στην κατάσταση τού ελεγχόμενου θυμού, τής ψυχικής ενόχλησης και ταραχής, που οδηγεί σε δυσμενείς αντιδράσεις εναντίον προσώπων. Ακολουθούν τα *οργίζομαι* και *εξοργίζομαι*, όπου η κατάσταση τής οργής, τού μεγάλου θυμού, συχνά ξεπερνά τον έλεγχο και ξεσπάει με βίαιο τρόπο (ύβρεις, επιθέσεις κ.λπ.). Το αποκορύφωμα είναι όταν *φέρω / γίνομαι εκτός εαυτού*, που δηλώνει ότι η οξύτητα τής οργής είναι τόση, που δεν μου επιτρέπει να ελέγξω τον εαυτό μου. Φράσεις όπως *μου δίνει στα νεύρα* ή *μου τη δίνει* και (σε πολύ προφορικό και οικείο ύφος) *μου τη σπάει* δηλώνουν αντιστοίχως ό,τι τα *νευριάζω / εκνευρίζω* και *οργίζομαι / εξοργίζομαι*.
Το *θυμώνω* ως μεταβατικό ρ. (θυμώνω κάποιον) απαντά κυρ. από τον 3ο αι. π.Χ., ενώ η κανονική χρήση («είμαι θυμωμένος») εμφανίζεται πριν από τους κλασικούς χρόνους με τον τ. (*θυμόομαι* >) **θυμοῦμαι**. Το *νευριάζω* είναι νεότερο, ενώ αρχαίο είναι το *εκνευρίζω* «αφαιρώ τα νεύρα» και (ως μεσοπαθ.) «καταρρέω, εξασθενώ» με το εξίσου αρχαίο **νευροῦμαι** να σημαίνει «νευριάζω» (ας σημειωθεί ότι η νεότερη χρήση τής λ. «νεύρα» είναι ιατρικής υφής και απαντά στους ιατρούς των μεταγενεστέρων χρόνων - 4ο αι. π.Χ.). Τα *οργίζομαι* και *εξοργίζομαι* είναι αρχαία (Αριστοφάνης, Πλάτων κ.ά.) με την ίδια σημασία. Η σημασιολ. διαφορά ανάμεσα στο *θυμώνω* και το *(εξ)οργίζομαι* υπάρχει και ανάμεσα στα **θυμός** και **οργή**, τόσο στην Αρχ. όσο και στη Ν. Ελληνική. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν και τη λ. **χόλος** με τη σημ. «πικρία, μνησικακία» που βρίσκεται στα πρόθυμα τού θυμού (πβ. κ. τα σημερινά *χολώνομαι, χολωμένος*). ➝ *τόνος*

θύννος (ο) (λόγ.) μεγάλο εδώδιμο ψάρι· ο τόννος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (πβ. εβρ. tannin «κῆτος»)].

θύρα (η) {θυρών} (λόγ.) **1.** η πόρτα· ΦΡ. (α) ***επί θύραις / προ των θυρών*** (*ἐπὶ θύραις / πρὸ θυρῶν*, αρχ. φρ.) για κάτι απειλητικό, που επίκειται ή βρίσκεται ήδη πολύ κοντά: *ο πόλεμος / ο κίνδυνος / ο εχθρός βρίσκεται ~* (β) ***κεκλεισμένων των θυρών*** (*κεκλεισμένων τῶν θυρῶν*, Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 19) (λόγ.) (για δίκη, συνεδρίαση) με κλειστές τις πόρτες, χωρίς το κοινό να μπορεί να παρακολουθήσει: *η δίκη διεξήχθη ~* ΑΝΤ. ανοικτός, ελεύθερος (γ) ***παραβιάζω ανοικτές θύρες / πόρτες / πύλες*** βλ. λ. *παραβιάζω* (δ) ***πολιτική / διπλωματία ανοικτών θυρών*** πολιτική ή διπλωματία που επιδιώκει τον ελεύθερο εμπορικό ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών και αποβλέπει στην ανάπτυξη των σχέσεών τους **2.** ΑΘΛ. (α) η καθεμιά από τις εισόδους σταδίου ή γηπέδου, από τις οποίες εισέρχονται οι θεατές στις αντίστοιχα αριθμημένες εξέδρες του (β) (συνεκδ.) η εξέδρα τού γηπέδου, στην οποία εισέρχονται οι θεατές από συγκεκριμένη είσοδο (γ) (συνεκδ.) οι θεατές που κάθονται σε συγκεκριμένη εξέδρα σταδίου / γηπέδου: *όλη η ~ 10 ήταν ανάστατη* (δ) οι οργανωμένοι (και συνήθ. φανατικοί) οπαδοί ομάδας, οι οποίοι κατά παράδοση κάθονται σε συγκεκριμένη εξέδρα τού γηπέδου (τής ομάδας τους), που φέρει τον αριθμό εισόδου: *~ 13 (οι οπαδοί τού Παναθηναϊκού), ~ 4 (οι οπαδοί τού Π.Α.Ο.Κ.)* κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήγυρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., < *dhur-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhwer- «θύρα», πβ. σανσκρ. dvārah, αρχ. σλαβ. dvorŭ «αυλή», λατ. foris «έξω», γαλλ. dehors «έξω» (< λατ. de-foris), forêt «δάσος (< λατ. forestis silva «δάσος έξω από τις πύλες τού βασιλικού πάρκου»), αρχ. γερμ. turi «θύρα», γερμ. Tür, αγγλ. door κ.ά. Ομόρρ. *θυρ-εός, θυρ-ίς (-ίδα), ἀ-θυρόστομος, θυρ-ωρός* (βλ.λ.) κ.ά. Το δόγμα τής πολιτικής *ανοικτών θυρών* αποδίδει το γαλλ. doctrine de la porte ouverte].

θύραθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από έξω ΑΝΤ. έσωθεν, εκ των έσω **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κοσμικό, μη εκκλησιαστικό περιεχόμενο: *~ λογοτεχνία*· ΦΡ. (ειδικότ.) ***θύραθεν παιδεία*** η κλασική παιδεία κατ' αντιδιαστολή προς την εκκλησιαστική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύρα + -θεν* (βλ.λ.)].

θυρανοίξια (τα) [μεσν.] {θυρανοιξίων} ΕΚΚΛΗΣ. επίσημη τελετή ανοίγματος των θυρών Ιερού Ναού, είτε στο πλαίσιο τής τελετής των εγκαινίων του είτε ανεξάρτητα από αυτά, για να παραδοθεί σε χρήση με αντιμήνσιο μέχρι τον εγκαινιασμό του.

θυρεοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση όλου ή μέρους τού θυρεοειδούς αδένα για τη θεραπεία βρογχοκήλης, όγκου του θυρεοειδούς ή υπερθυρεοειδισμού. Επίσης **θυρεοειδεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. thyroidectomy].

θυρεοειδής, -ής, -ές {θυρεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** όμοιος στο σχήμα με θυρεό (βλ.λ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένα ή τον θυρεοειδή χόνδρο· ΦΡ. ΑΝΑΤ. (α) ***θυρεοειδής (αδένας)*** ο ενδο-

κρινής αδένας που βρίσκεται στο εμπρόσθιο μέρος τού λαιμού και με τις ορμόνες που εκκρίνει συμβάλλει στην ανάπτυξη τού σώματος και στον μεταβολισμό (β) ***θυρεοειδής χόνδρος*** ο μεγαλύτερος χόνδρος τού λάρυγγα, που έχει σχήμα θυρεού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θυρεός* + *-ειδής* < *εἶδος*. Η λ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό με τη σημ. τού ενδοκρινούς αδένα τού λαιμού, ο οποίος έχει σχήμα θυρεού].

θυρεοειδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένα.

θυρεοειδίτιδα (η) [1853] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού θυρεοειδούς αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyroïdite].

θυρεοειδοπάθεια (η) {θυρεοειδοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση τού θυρεοειδούς αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroidopathy].

θυρεός (ο) το έμβλημα αριστοκρατικής οικογένειας, το οποίο έχει σχήμα ασπίδας ΣΥΝ. οικόσημο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεγάλη πέτρα που χρησιμοποιείται ως θύρα (όπως αυτή που, κατά την *Οδύσσεια*, χρησιμοποιούσε ο κύκλωπας Πολύφημος, για να κλείσει τη σπηλιά του)». < *θύρα* + *-εός* (< *-εϝός*). Η σημ. τής μεγάλης ποδήρους ασπίδας, που έμοιαζε με θύρα, απαντά από τον 3ο αι. π.Χ.].

θυρεοτροπίνη (η) ΒΙΟΛ. ορμόνη τής υπόφυσης που διεγείρει την ανάπτυξη και την εκκριτική δραστηριότητα τού θυρεοειδούς αδένα ΣΥΝ. θυρεοειδοτρόπος ορμόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyréotropine < thyréo- (< μτγν. *θυρεοειδής*) + -tropine (βλ. κ. *ατροπίνη*)].

θυρίδα (η) **1.** (λόγ.) μικρή πόρτα, μικρό άνοιγμα ΣΥΝ. πορτάκι, πορτίτσα **2.** (ειδικότ.) μικρό άνοιγμα σε χώρισμα γραφείου ή ταμείου, μέσω τού οποίου γίνονται οι *συναλλαγές* μεταξύ *υπαλλήλων* και *πολιτών*: *απευθυνθείτε στην πρώτη* ~ ΣΥΝ. γκισέ **3.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο τμήμα γραφείου ή ταμείου: *η* ~ *3 δεν λειτουργεί* **4.** (α) χώρισμα χρηματοκιβωτίου ή ντουλαπιού, που διαθέτουν τράπεζες σε ιδιώτες, για την ασφαλή φύλαξη χρημάτων, εγγράφων, κοσμημάτων ή άλλων πολύτιμων αντικειμένων: *τραπεζική* ~ || ~ *ασφαλείας* (β) ***ταχυδρομική θυρίδα*** (συντομ. Τ.Θ.) μικρό, ιδιωτικής χρήσεως γραμματοκιβώτιο, που βρίσκεται σε ταχυδρομείο: *για να διατηρήσει την ανωνυμία του, παρήγγειλε οι απαντήσεις στην αγγελία του να στέλνονται σε* ~ **5.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***θυρίδα (πλαίσιο) διαλόγου*** (αγγλ. dialogue box) πλαίσιο που εμφανίζεται στην οθόνη δείχνοντας στον χρήστη πληροφοριακά μηνύματα και ζητώντας του μία απάντηση (β) ***θυρίδα εισερχομένων μηνυμάτων*** (η) / ***εισερχόμενα*** (τα) (αγγλ. inbox) αρχείο στο οποίο ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας αποθηκεύει μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θυρίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *θύρα*. Στις σημ. 2-3 η λ. αποδίδει το γαλλ. guichet].

θυροκολλώ ρ. μετβ. {θυροκολλάς... | θυροκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} επικολλώ σε πόρτα για κοινοποίηση (επίσημο έγγραφο, π.χ. απόφαση, διάταγμα, κλήση κ.λπ.): *έδωσε εντολή να θυροκολληθεί η απόφαση τού δικαστηρίου*. — **θυροκόλληση** (η).

θυροξίνη (η) {θυροξινών} ΒΙΟΛ. σημαντική ορμόνη που παράγει ο θυρεοειδής αδένας και δίνεται ως φάρμακο σε ενδοκρινικές ανωμαλίες, η οποία εντείνει τον βασικό μεταβολισμό στα θερμόαιμα ζώα και στον άνθρωπο, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι καύσεις· χρησιμοποιείται ως διεγερτικό τού μεταβολισμού για τη θεραπεία ενδοκρινικών ανωμαλιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroxine < thyr- (< thyroid «θυρεοειδής») + -ox- (< *οξύ*) + -ine (< *-ίνη*)].

-θυρος, -η, -ο (λόγ.) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό θυρών: *αγόρασε ένα πεντάθυρο αυτοκίνητο* ΣΥΝ. -πορτος.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-θυρος*, μτγν. *τρί-θυρος*), που προέρχεται από το ουσ. *θύρα* (βλ.λ.)].

θυροτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που συνδυάζει ήχο με εικόνα και έχει λειτουργία και χρήση αντίστοιχη με αυτήν τού θυροτηλεφώνου (βλ.λ.).

θυροτηλέφωνο (το) {θυροτηλεφών-ου | -ων} τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που συνδέει την είσοδο κατοικίας (συνήθ. πολυκατοικίας) με τους εσωτερικούς χώρους της και χρησιμεύει στην ακουστική επικοινωνία μεταξύ ενοίκων και επισκεπτών, κυρ. για το άνοιγμα τής εξώπορτας.

θυρόφυλλο (το) [1856] {θυροφύλλων} (λόγ.) το καθένα από τα κινητά μέρη τής πόρτας ΣΥΝ. πορτόφυλλο.

θύρσος (ο) (στην αρχαιότητα) κλαδί από καλάμι ή ξύλο, που στην κορυφή του είχε φύλλα κισσού ή αμπέλου και αποτελούσε χαρακτηριστικό διονυσιακό έμβλημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο χεττ. tuwarsa «κισσός»].

θυρσοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατά θύρσο.

θύρωμα (το) {θυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου, το κούφωμα ΣΥΝ. τελάρο, περβάζι, κάσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυρῶ (-όω)* < *θύρα*].

θυρωρείο (το) [μτγν.] ο χώρος τής κυρίας εισόδου ενός κτηρίου (πολυκατοικίας, εργοστασίου, δημόσιας υπηρεσίας κ.λπ.), στον οποίο βρίσκεται ο θυρωρός.

θυρωρός (ο/η) κ. (λαϊκ.) **θυρωρίνα** (η) πρόσωπο που έχει καθήκον να βρίσκεται στην είσοδο πολυκατοικίας ή γενικότ. μεγάλου κτηρίου, για να την επιτηρεί και για να δίνει πληροφορίες στους επισκέπτες ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτιέρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυραωρός* < **θυρα-ϝορός* < *θύρα* + **-ϝορός* < *ὁρῶ* (< **ϝορῶ*)].

θυσανοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {θυσανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. θυσανωτός, κροσσωτός. — **θυσανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θυσανόμορφος, -η, -ο όμοιος στη μορφή με θύσανο.

θύσανος (ο) {θυσάν-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το σύνολο ισομεγέθων νημάτων, που δένονται μεταξύ τους σφιχτά στο ένα άκρο, ενώ στο άλλο αφήνονται ελεύθερα· η φούντα **2.** ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος από παγοκρυστάλλους, το οποίο ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **θύσσα* (παρεκτεταμένο με παραγ. επίθημα *-ανος*) < **θυθ-jă*, που συνδ. με λετ. duša «δεμάτι άχυρο», σανσκρ. dúdhi «ορμητικός» κ.ά.].

θυσανόστρωμα (το) [1897] {θυσανοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό νέφος σαν σεντόνι ή πέπλο, που σχηματίζει μεγάλο φωτεινό κύκλο λόγω τής διάθλασης των ηλιακών ακτίνων στους παγοκρυστάλλους του· ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cirrostratus].

θυσανοσωρ(ε)ίτης (ο) [1897] {θυσανοσωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος, σφαιρικού σχήματος, που σχηματίζει μαζί με άλλα σειρές σαν αυτές των μικρών κυμάτων· ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cirrocumulus].

θυσανωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** όμοιος στη μορφή με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. θυσανοειδής **2.** αυτός που φέρει θυσάνους, φουντωτός ΣΥΝ. κροσσωτός.

θυσία (η) {θυσιών} **1.** προσφορά λατρευτικού χαρακτήρα, που απευθύνεται σε θεότητα: *αιματηρή* / *αναίμακτη* ~ || *προσφέρω* / *τελώ* ~ || *η* ~ *τού Αβραάμ* (μτφ.-συνήθ. πληθ.) **2.** η στέρηση υλικών ή ηθικών αγαθών ή ενδεχομένως προσφορά και τής ίδιας τής ζωής, την οποία υφίσταται κάποιος για την επίτευξη ευγενούς και ανιδιοτελούς σκοπού: *οικονομική* / *προσωπική* / *υπέρτατη* ~ || *κάνω* / *υποβάλλομαι σε* / *απαιτώ* ~· ΦΡ. (α) ***γίνομαι θυσία (για κάποιον)*** (μεσν. φρ.) προσφέρω όλο μου τον εαυτό, κάνω το παν: *θυσία έγινα για σένα κι εσύ ούτε που το αναγνώρισες!* (β) ***πάση θυσία*** (*πάσῃ θυσίᾳ*) με οποιοδήποτε τίμημα, οπωσδήποτε: *θα επιδιώξει* ~ *να τον συναντήσει*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύω* «θυσιάζω» (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο το ολοκαύτωμα όσο και τις αιματηρές και αναίμακτες προσφορές].

θυσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θυσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προσφέρω (κάποιον/κάτι) ως θυσία: *ο Αβραάμ δέχθηκε να θυσιάσει τον μονάκριβο γυιο του* || *κατά την αρχαιότητα θυσίαζαν ζώα στους θεούς* **2.** (μτφ.) στερούμαι εκούσια ή προσφέρω (κάτι) χάριν συγκεκριμένου σκοπού: *θυσίασε την καριέρα του, για να μεγαλώσει τα ορφανά αδέλφια του* || *θυσίασε την υπόληψή του, για να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του* || *δεν διστάζουν να θυσιάσουν τα εθνικά συμφέροντα στον βωμό μικροκομματικών σκοπιμοτήτων* ♦ **3.** (αμετβ.) τελώ θυσία: *οι πιστοί θυσίαζαν στους βωμούς* **4.** (μεσοπαθ. ***θυσιάζομαι***) (α) υποβάλλομαι σε μεγάλες στερήσεις χάριν ανιδιοτελούς σκοπού: *θα μπορούσα κι εγώ να διασκεδάσω, θυσιάστηκα όμως, για να μη λείψει τίποτε απ' τα παιδιά μου* (β) προσφέρω τη ζωή μου: *θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους*.

θυσιαστήριο (το) {θυσιαστηρί-ου | -ων} **1.** η τράπεζα ή ο βωμός όπου τελείται η θυσία **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η Αγία Τράπεζα (βλ. λ. *τράπεζα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θυσιαστήριον* < αρχ. *θυσιάζω*].

θυσιαστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία ΣΥΝ. θύτης.

θύτης (ο) {θυτών}, **θύτρια** (η) {θυτριών} **1.** πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία **2.** πρόσωπο που προκαλεί σε κάποιον κακό· κατ' αντιδιαστολή προς το θύμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θύω*].

θύω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «θυσιάζω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *θύμα, θυμίαμα, θυσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βγάζω καπνούς – θυσιάζω», < *dhu, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhew- «σκορπίζω, στροβιλίζω», πβ. λατ. fumus «καπνός» (> γαλλ. fumée, ισπ. humo), σανσκρ. dhūmáh, αγγλ. dust «σκόνη», γερμ. Dunst «καπνός» κ.ά. Ομόρρ. *θῦ-μα, θυ-μίαμα, θυ-μέλη, θύ-της, θυ-σία* κ.ά. Βλ. κ. *τύφος, τυφλός*].

θώκος (ο) **1.** (λόγ.) έδρα, κάθισμα **2.** (ειδικότ.) το κάθισμα υψηλού προσώπου και συνεκδ. το αντίστοιχο υψηλό αξίωμα: *προεδρικός* / *υπουργικός* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῶκος* / *θᾶκος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θά-ϝα-κος* ή *θό-ϝα-κος*, οπότε η σύνδ. με το ρ. *τί-θη-μι* (πβ. *θα-μά, θάμ-νος, θω-μός* «σωρός, στοίβα») δεν μπορεί να αποκλειστεί].

Θωμαΐς (η) {Θωμαΐδ-ος, -α} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Θωμαή**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού μτγν. *Θωμᾶς* (βλ.λ.)].

θωμαΐτες (οι) τα μέλη των αρχαίων χριστιανικών Εκκλησιών τής Ν. Ινδίας, τις οποίες ίδρυσε ο Απόστολος Θωμάς, σύμφωνα με απόκρυφη χριστιανική παράδοση.

Θωμάς (ο) **1.** ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που θέλησε να ψηλαφήσει τις πληγές τού διδασκάλου του, για να πιστέψει στην ανάσταση του· αναδείχθηκε σε μεγάλο Απόστολο· ΦΡ. (α) (μτφ.-σκωπτ.) ***άπιστος Θωμάς*** βλ. λ. *άπιστος* (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή τού Θωμά*** η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Θωμᾶς* < αραμ. Te'ōmā «δίδυμος»].

θωμισμός (ο) η θεολογική και φιλοσοφική διδασκαλία τού Θωμά τού Ακινάτη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thomisme].

θωμιστής (ο) [1766] ο οπαδός τού θωμισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thomiste].

θωπεία (η) [αρχ.] {θωπειών} (λόγ.) **1.** χάδι, εκδήλωση στοργής και τρυφερότητας: *μητρικές* / *ερωτικές* ~ ΣΥΝ. χάιδεμα, χαϊδολόγημα **2.** (συνεκδ.) ο κολακευτικός λόγος, ο λόγος με τον οποίο προσπαθεί κανείς

να καλοπιάσει κάποιον ΣΥΝ. κολακεία, (καθημ.) κανάκεμα, (λαϊκ.) γαλιφιά. Επίσης **θώπευμα** (το) [αρχ.].

θωπεύω ρ. μετβ. {θώπευ-σα, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χαϊδεύω **2.** (μτφ.) καλοπιάνω ή κολακεύω. — **θωπευτής** (ο) [μεσν.]. **θωπευτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κολακεύω», < *θώψ*, *θωπός* «κόλακας», που συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα *dhabh-, για την οποία βλ. λ. *θάμβος*, αν ληφθεί υπ' όψιν ο παρακ. *τέ-θη-πα* «έχω εκπλαγεί, θαμπωθεί»].

θώρακας (ο) {θωράκων} **1.** δερμάτινο ή μετάλλινο περίβλημα, που κάλυπτε και προφύλασσε το στήθος και την πλάτη των πολεμιστών **2.** ΑΝΑΤ. η οστέινη κοιλότητα τού σώματος των σπονδυλωτών, που περικλείει τους πνεύμονες και την καρδιά **3.** προστατευτικό περίβλημα πλοίου, οχήματος, χώρου κ.λπ., ειδικά κατασκευασμένο για να παρεμποδίζει τη διέλευση βλημάτων. — **θωρακικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θώραξ* (ήδη μυκ. πληθ. to-ra-ke), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως και η συνώνυμη λατ. λ. lōrīca].

θωρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θωράκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. τεθωρακισμένος)} **1.** επενδύω (κάτι) με κατάλληλο υλικό (π.χ. χάλυβα), ώστε να είναι απρόσβλητο από βλήματα: ~ *αεροσκάφος* / *όχημα* || *θωρακισμένη πόρτα* **2.** (μτφ.) εξοπλίζω (κάτι), ώστε να αυξήσω την αμυντική αποτρεπτική του ισχύ: ~ *τα παράλια τής χώρας* **3.** (μτφ.) καθιστώ ισχυρότερο, ανθεκτικότερο: *τα νέα οπλικά συστήματα θωρακίζουν την άμυνα τής χώρας* || *τα αντιπλημμυρικά έργα θωράκισαν την περιοχή απέναντι στον κίνδυνο πλημμύρας* || (μεσοπαθ.) *πρέπει να θωρακιστείς με υπομονή και θάρρος*. — **θωράκιση** (η) [1889] κ. **θωρακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **θωράκισμα** (το).

θωράκιο (το) [μτγν.] {θωρακί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ο μικρός θώρακας **2.** μικρό τείχος στο ύψος τού στήθους, που προφυλάσσει από πτώσεις ΣΥΝ. στηθαίο **3.** ΝΑΥΤ. ο μικρός εξώστης που στερεώνεται στον λαιμό τής στήλης τού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κόφα.

θωρακοκέντηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η παρακέντηση τής θωρακικής κοιλότητας για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracocentèse].

θωρακοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η πλαστική εγχείρηση στον θώρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracoplastie].

θωρακοτομία (η) [1890] {θωρακοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή τού θωρακικού τοιχώματος για την εξαγωγή πύου ή για άλλους θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracotomie].

θωρακοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει θώρακα· ΦΡ. ***θωρακοφόροι*** (οι) (γαλλ. Les Cuirassiers) στρατιώτες που μέχρι τις αρχές τού 20ού αι. ανήκαν στο βαρύ ιππικό τής Γαλλίας και τη στολή των οποίων συμπλήρωνε προστατευτικός θώρακας.

θωρακωτός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που είναι επενδεδυμένος με θώρακα, θωρακισμένος **2.** ΝΑΥΤ. ***θωρακωτό*** (το) πλοίο τού οποίου οι ιστοί είναι εφοδιασμένοι με θωράκια (βλ.λ.).

θωρηκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει επενδυθεί με μεταλλικές πλάκες **2.** ***θωρηκτό*** (το) [1889] μεγάλο πολεμικό πλοίο, που είναι εφοδιασμένο με τη μέγιστη επιθετική ικανότητα βολής και τη μέγιστη δυνατή αμυντική προστασία, η οποία επιτυγχάνεται από σειρά ισχυρών θωρακίσεων: *το ~ «Αβέρωφ» έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δράση τού ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θωρήσσω* (πβ. αρχ. *θωρηκτής*) < *θώραξ*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. cuirassé].

θώρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η όψη, η εξωτερική εμφάνιση **2.** το βλέμμα, η ματιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θωρῶ*].

θωριά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η εξωτερική εμφάνιση, η όψη, το παρουσιαστικό· ΦΡ. (για πρόσ.) ***χάνω τη θωριά μου*** ωχραίνω, χάνω το χρώμα μου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θεωρία*].

θωρώ ρ. μετβ. {θωρ-είς κ. -άς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-λαϊκ.) κοιτάζω, παρατηρώ: *«πώς μας θωρείς ακίνητος, πού τρέχει ο λογισμός σου;»* (Α. Βαλαωρίτης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θωρῶ* < αρχ. *θεωρῶ*].

θως (ο) {θω-ός, -α | -ες, -ων} (επιστημ.) το τσακάλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Θεωρείται ότι αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που καταβροχθίζει» και, επομένως, το ουσ. συνδ. με το ρ. *θῶσθαι* «γεύομαι, ευωχούμαι» και με το ομόρρ. ουσ. *θοίνη* «ευωχία, συμπόσιο» (και οι δύο λ. είναι επίσης αγν. ετύμου), καθώς και με το αρχ. σλαβ. daviti «πνίγω»].

I

I, ι: ιώτα κ. **γιώτα,** το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με τη διαφορά ότι το γράμμα ιώτα στην Αρχαία δήλωνε ένα μακρό και ένα βραχύ [i], ήταν δηλ. ό,τι ονομάζουμε δίχρονο. Το I είναι από τα γράμματα που όχι μόνο διατήρησαν διαχρονικά τη φωνητική τους αξία στο σύστημα τής Ελληνικής, αλλά και τη διεύρυναν. Ειδικά το ιώτα ήταν ο φθόγγος τής Ελληνικής στον οποίο εξελίχθηκαν φωνητικά έξι άλλοι διαφορετικοί (στην Αρχαία) φθόγγοι: το *η* (που αρχικά προφερόταν ē), το *υ* (προφερόταν ü), το *ει* (προφερόταν ei και ē), το *οι* (προφερόταν oi), το *ηι* (προφερόταν ēi) και το *υι* (προφερόταν üi). Όλα αυτά έγιναν φωνητικά [i], διατηρώντας –λόγω τής ιστορικής ορθογραφίας– τον διαφορετικό τρόπο γραφής τους. Το φαινόμενο τής εξέλιξης σε [i] διαφορετικών στην αρχική προφορά τους φθόγγων είναι γνωστό ως **ιωτακισμός**, ολόκληρη δε η προφορά τής Ελληνικής με τον τρόπο που εξελίχθηκε ιστορικά, δηλ. έτσι όπως προφέρουμε την Ελληνική οι Έλληνες ήδη από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, αποκαλείται **ιωτακιστική** (κατ' αντιδιαστολή προς την **ητακιστική** ή **ερασμική** λεγόμενη προφορά τής Αρχαίας· βλ. λ. *προφορά*). Η σπουδαιότητα τού ιώτα προέρχεται και από το ότι αποτελούσε το υποτακτικό φωνήεν πολλών διφθόγγων τής Αρχαίας *(αι, ει, οι, υι, ηι, ωι)*. Στα βυζαντινά χρόνια, κατά το θηλυκό γένος τού «η αλφάβητος», ελέχθησαν σε θηλυκό γένος και οι ονομασίες πολλών γραμμάτων (*η άλφα, η βήτα, η ιώτα* κ.ά.). Έτσι ελέχθη σε θηλυκό γένος και **η υπογεγραμμένη** (ενν. **ιώτα**) αντί τού παλαιότερου *«το υπογεγραμμένο ιώτα»*. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού ελληνικού ιώτα από το σημιτικό γράμμα yōd, που σήμαινε το «χέρι» και είχε (όπως και στην Ελληνική) ημιφωνική λειτουργία (i και y)· ως προς την ονομασία τού γράμματος, κατά τα *θήτα, βήτα, ζήτα* κ.λπ. επικράτησε η κατάληξη *-τα (ιώτα)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

I, ι γιώτα κ. (λόγ.) ιώτα· το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *γιώτα, αριθμός*).

-ί (αρχαιοπρ.) κατάληξη επιρρημάτων.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. επιρρημάτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά και σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, πβ. λατ. ut-i, χεττ. eni- κ.ά.].

> **-ί ή -εί: επιρρηματικές χρήσεις.** Πώς είναι σωστό να γράφεται: **αμισθί** ή **αμισθεί; αυτολεξί** ή **αυτολεξεί; παμψηφί** ή **παμψηφεί**; κ.ο.κ. Οι αρχαιοπρεπείς αυτές λέξεις, που χρησιμοποιούνται σε λογιότερο ύφος, αποτελούν κατά κανόνα υπολείμματα αρχαίων οργανικών πτώσεων, που πέρασαν σε επιρρηματική χρήση, ή λέξεις που σχηματίστηκαν με το πρότυπο τέτοιων χρήσεων. Για να αντιμετωπίσει κανείς το πρόβλημα τής ορθογραφίας αυτών των τύπων, πρέπει να θυμάται: (α) με **-ί** γράφονται πολλές λέξεις σε **-τί / -ιστί**, καθώς και τρεις λέξεις που δεν λήγουν σε *-τι*: οι λέξεις *αμισθί (μισθός), αυτοχειρί* «ιδιοχείρως» (*χειρ* «χέρι») και *παννυχί* (*νυξ* «νύκτα») (β) με **-εί** γράφονται όλες οι άλλες λέξεις (*αυθωρεί, παμψηφεί* κ.λπ.). Παραδείγματα: (α) **-ί / -τί**: *ακροποδητί, ατιμωρητί, ασυζητητί, αμαχητί, αψηλαφητί, ασκαρδαμυκτί* («με σταθερό βλέμμα, χωρίς ανοιγοκλείσιμο των ματιών»), *αμελλητί* («χωρίς αναβολή ή καθυστέρηση, αμέσως»), *αυτονυκτί, ανωμοτί* («χωρίς όρκο»), *ανεπιστρεπτί*· **-στί**: *νεωστί, απνευστί*· **-αστί**: *χιαστί, ονομαστί* («ονομαστικώς»), *ιππαστί* («καβάλα», *ίππος* «άλογο»)· **-ιστί**: *χυδαϊστί* («λαϊκά», παλιότ. «στη δημοτική»), *αρχαϊστί* («στην αρχαΐζουσα γλώσσα»), *εβραϊστί, ελληνιστί, γαλλιστί, αγγλιστί, ιταλιστί, γερμανιστί, τουρκιστί* κ.λπ. (για γλώσσες) –*παπαγαλιστί, ακροβολιστί, λακωνιστί* (β) **-εί**: *αυτολεξεί, αυτοστιγμεί, αυθωρεί* (τώρα, «αμέσως»), *παμψηφεί, πανδημεί* («όλος ο κόσμος»), *πανοικεί* («όλα τα μέλη τής οικογενείας, συν γυναιξί και τέκνοις»), *αποινεί* («ατιμωρητί»).

-ια κατάληξη: **1.** μεταρρηματικών αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: *βλαστήμ-ια, κατάντ-ια, κατηγόρ-ια* **2.** θηλυκών ουσιαστικών (αντί αρχ. *-η*): *άκρη – άκρ-ια, κάμπη – κάμπ-ια, φώκη – φώκ-ια*.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που σχηματίστηκε κατά τα αρχ. ουσ. σε *-ία* τα οποία υπέστησαν συνίζηση (πβ. *παρηγορ-ία – παρηγόρια, βλασφημ-ία – βλαστήμια*) και εμφανίζεται σε μεταρρηματικά ή μετονοματικά παράγωγα (πβ. *ἀγρυπνῶ – ἀγρύπνια, ἄρρωστος – ἀρρώστια*)].

-ιά παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνει: **1.** δέντρο, φυτό: *μηλ-ιά, κερασ-ιά* **2.** κηλίδα ή αποτύπωμα: *μελαν-ιά, δαχτυλ-ιά, λαδ-ιά* **3.** χτύπημα (με όργανο): *σπαθ-ιά, κονταρ-ιά* **4.** τραύμα (από κάτι): *μαχαιρ-ιά, χαρακ-ιά* **5.** μέτρο, ποσότητα: *χερ-ιά, φτυαρ-ιά, πιρουν-ιά* **6.** (στο θηλ.) καταγωγή: *Κρητικ-ιά, Πατριν-ιά* **7.** (σε θηλ. επιθ. αντί των αρχ. σε *-ή*) ιδιότητα: *γνωστικ-ιά, κακ-ιά, μαλακ-ιά* **8.** αφηρ. ουσ. από ονόματα και ρήματα: *ανθρωπ-ιά, ανημπορ-ιά, βρισ-ιά, περπατησ-ιά* **9.** σύνολο ανθρώπων: *εργατ-ιά, Τουρκ-ιά* **10.** κατάσταση: *ερημ-ιά, παγων-ιά, συννεφ-ιά* **11.** χρόνο: *Πρωτοχρον-ιά, αρχιμην-ιά* **12.** (οικ.-λαϊκ.) θαυμασμό: *πουκαμισ-ιά, κουστουμ-ιά*.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που προέρχεται από συνιζημένη προφορά τής καταλ. *-έα / -αία* (λ.χ. *μηλ-έα > μηλιά, ἐλαία > ἐλιά*), και επεκτάθηκε αναλογικώς σε νεολλην. αφηρημένα ουσ. (λ.χ. *κλεψ-ιά, προστυχ-ιά, ανθρωπ-ιά*) εξαιτίας τής φωνητικής σύμπτωσης με αρχ. αφηρημένα ουσ. σε *-ία* (λ.χ. *ἀδικ-ία, ζημ-ία, φιλ-ία* κ.ά.)].

> **ουσιαστικά σε -ια, τύπος: φτή-νια / περηφά-νια.** Αρκετά ουσιαστικά σε (μονοσύλλαβο) **-ια** σχηματίστηκαν στη Ν. Ελληνική ως παράγωγα ρημάτων (οπότε δηλώνουν κατάσταση, π.χ. *συμπονώ* – **συμπόνια**) ή επιθέτων (οπότε δηλώνουν ιδιότητα: *ζωντανός* – **ζωντάνια**). Παραδείγματα ρηματικών παραγώγων: *αγρυπνώ* – **αγρύπνια**, *βαρυγγωμώ* – **βαρυγγώμια**, *βλαστημώ* – **βλαστήμια**, *καταντώ* – **κατάντια**, *καταφρονώ* – **καταφρόνια**, *κατηγορώ* – **κατηγόρια**, *ξαγρυπνώ* – **ξαγρύπνια**, *παρηγορώ* – **παρηγόρια**, *συμπονώ* – **συμπόνια**, *τυραννώ* – **τυράννια**, *ψυχοπονώ* – **ψυχοπόνια**. Παραδείγματα ονοματικών παραγώγων: *άσκημος* – **ασκήμια**, *γυμνός* – **γύμνια**, *ζουρλός* – **ζούρλια**, *ζωντανός* – **ζωντάνια**, *μίζερος* – **μιζέρια**, *μουρλός* – **μούρλια**.
> Προβλήματα ορθογραφίας εμφανίζουν ορισμένα παράγωγα σε *-ια*, τα οποία, είτε γιατί τα συνδέουν με ρήματα σε *-εύω (ζηλεύω)* είτε γιατί τα θεωρούν εξέλιξη παλαιότερων ουσιαστικών *(πτωχεία)*, τα γράφουν ενίοτε με *-εια*. Ωστόσο, τα ουσιαστικά σε *-εια* είναι είτε παράγωγα επιθέτων σε *-ης*, οπότε τονίζονται στην προπαραλήγουσα *(επιμελής – επιμέλεια)*, είτε ρημάτων σε *-εύω*, οπότε τονίζονται στο *-εία (μαγεύω – μαγεία)*. Αντιθέτως, τα ουσιαστικά σε *-ια* που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν κατάσταση, τονίζονται πάντοτε στην παραλήγουσα, δεν παράγονται από επίθ. σε *-ης*, συνιζάνουν (συμπροφέρουν σε μία συλλαβή) το *-ια* και μπορούν να συνδέονται συγχρόνως με επιθ. σε *-ος* (να δηλώνουν δηλ. και ιδιότητα). Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά κάνουν τα ουσιαστικά αυτά να διαφέρουν από όλα τα άλλα, αποτελώντας ιδιαίτερη ενιαία παραγωγική κατηγορία, που είναι προτιμότερο να έχει και ενιαία ορθογραφία, ήτοι *άρρωστος – αρρωσταίνω* – **αρρώστια**, *ζηλεύω* – **ζήλια**, *ορφανός – ορφανεύω* – **ορφάνια**, *περήφανος – περηφανεύομαι* – **περηφάνια**, *φτηνός – φτηναίνω* – **φτήνια**, *φτωχός – φτωχαίνω* – **φτώχια**. Ομοίως και *ακριβός – ακριβαίνω* – **ακρίβια** (ενώ *ακριβής* – **ακρίβεια**). Διαφορετική είναι η περίπτωση των *έν-νοι-α* > **έν-νοια** (έννοια σου), *διχό-νοι-α* > **διχό-νοια**, *μετά-νοι-α* > **μετά-νοια** κ.ά., που είναι ουσιαστικά, τα οποία έχουν απλώς υποστεί συνίζηση.

-ία 1. παραγωγικό επίθημα αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: (α) παραγώγων από ρήμ. συχνά σύνθετα· δηλώνει την ενέργεια ή το αποτέλεσμα τής ενέργειας που εκφράζει το ρήμ. τής πρωτότυπης λ.: (επιθυμώ) *επιθυμία*, (επιστατώ) *επιστασία*, (συνομιλώ) *συνομιλία* (β) παραγώγων από επίθετα συνήθ. σύνθετα· δηλώνει κατάσταση, γνώρισμα ή συμπεριφορά σχετική με την ιδιότητα που εκφράζει η πρωτότυπη λ.: (άγλωσσος) *αγλωσσία*, (άφθαρτος) *αφθαρσία*, (ψύχραιμος) *ψυχραιμία* (γ) επιστημονικών όρων ή για να δηλώσει πάθηση / κατάσταση που αποκλίνει από το φυσιολογικό: *δυσλεξ-ία, ισχαιμ-ία, υδροκεφαλ-ία* **2.** κατάληξη κυρίων ουσ.· δηλώνει τη χώρα ή τον τόπο που παίρνουν την ονομασία τους από το εθνικό ή πατριδωνυμικό ουσ. σε *-ος/-ός, -ας, -ης*, από το οποίο παράγονται: (Άγγλος) *Αγγλία*, (Βούλγαρος) *Βουλγαρία*, (Γάλλος) *Γαλλία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.
[ΕΤΥΜ. Παράγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται είτε αυτοτελώς (λ.χ. *ἐπιθυμ-ία, ὁμιλ-ία*) είτε ως τμήμα άλλων συνθετικών (λ.χ. *-λογία, -μανία, -πορία, -κρατία* κ.ά.). Μέσω τού λατ. -ia διαδόθηκε και σε ξέν. γλώσσες, ιδίως δε σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hématologie, hémoptysie κ.ά.)].

> **-ία: ουσιαστικά σε -ία.** Τα ουσιαστικά σε /ia/, εφόσον τονίζονται στην παραλήγουσα (δεύτερη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με *-ι-* **(-ία)**. Παραδείγματα: **αδικ-ία** *(άδικος)*, **κακ-ία** *(κακός)*, **αφθον-ία** *(άφθονος)*, **ανεργ-ία** *(άνεργος)*, **προεδρ-ία** *(πρόεδρος)*, **ηγεμον-ία** *(ηγεμόνας)*, **ευδαιμον-ία** *(ευδαίμων)*, **επιτυχ-ία** *(επιτυχής)*, **ευχαριστ-ία** *(ευχαριστώ)*, **διαφων-ία** *(διαφωνώ)*, **δοκιμασ-ία** *(δοκιμάζω)*, **εικασ-ία** *(εικάζω)*, **ομιλ-ία** *(ομιλώ)*. Επίσης **ταιν-ία, ζημ-ία, Ιταλ-ία,**

Λευκωσ-ία, Συρ-ία, Λαμ-ία κ.λπ. Ακόμη τα παρασύνθετα (ουσιαστικά που παράγονται από ήδη σύνθετες λέξεις, που το α' συνθετικό τους είναι όνομα): **πρωτοπορ-ία** (< *πρωτοπόρος*), **αεροπορ-ία** (< *αεροπόρος*), **οδοιπορ-ία** (< *οδοιπόρος*), **πεζοπορ-ία** (< *πεζοπόρος*), **αργοπορ-ία** (< *αργοπορώ*), μολονότι το απλό **πορεία** γράφεται με -ει- ως παράγωγο από ρ. σε *-εύομαι* (*πορεύομαι > πορεία*)· **μοιρολατρία** (< *μοιρολάτρης*), **φυσιολατρ-ία** (< *φυσιολάτρης*), **ειδωλολατρ-ία** (< *ειδωλολάτρης*), **εγωλατρ-ία** (< *εγωλάτρης*), **τυπολατρ-ία** (< *τυπολάτρης*), **εικονολατρ-ία** (< *εικονολάτρης*) κ.ά., μολονότι το απλό **λατρεία** από το ρ. *λατρεύω* γράφεται με *-ει-*· **αρχαιοκαπηλ-ία** (< *αρχαιοκάπηλος*), **πολεμοκαπηλ-ία** (< *πολεμοκάπηλος*), **βιβλιοκαπηλ-ία** (< *βιβλιοκάπηλος*), **εθνοκαπηλ-ία** (< *εθνοκάπηλος*), **πατριδοκαπηλ-ία** (< *πατριδοκάπηλος*) κ.ά., μολονότι το απλό **καπηλεία** από το ρ. *καπηλεύομαι* γράφεται με *-ει-*· **εθελοδουλ-ία** (< *εθελόδουλος*), **ιεροδουλ-ία** (*ιερόδουλος*), **κοιλιοδουλ-ία** (< *κοιλιόδουλος*), μολονότι το **δουλεία** από το *δουλεύω* γράφεται με *-ει-*· **ανεξιθρησκ-ία** (< *ανεξίθρησκος*), **αρνησιθρησκ-ία** (< *αρνησίθρησκος*) κ.ά., μολονότι το **θρησκεία** από το *θρησκεύω / θρησκεύομαι* (και όχι από το *θρήσκος*, που παράγεται κι αυτό από το ρήμα) γράφεται με *-ει-*· **χειρομαντ-ία** (< *χειρόμαντις*), **αστρομαντ-ία** (< *αστρόμαντις*) κ.ά., μολονότι **μαντεία** από *μαντεύω*.
Εξαιρέσεις: μολονότι τονίζονται στην παραλήγουσα, εξαιρούνται και γράφονται με **-ει (-εία)**: (α) Ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε *-εύω / -εύομαι*: **δουλ-εία** (*δουλ-εύω*), **παιδ-εία** (*παιδεύω*), **ειρων-εία** (*ειρωνεύομαι*), **νηστ-εία** (*νηστ-εύω*) κ.λπ. (β) Τα ουσιαστικά: **μνεία, λεία, χρεία**.
Ειδικές περιπτώσεις: αμνηστία (όχι **αμνηστεία*, μολονότι *μνηστεία*) < *άμνηστος*· **ανανδρία** < *άνανδρος* (ενώ το **ανδρεία**, θηλ. τού *ανδρείος*, γράφεται κανονικά με *-ει-*, πβ. και **τελεία**, θηλ. τού *τέλειος*· **εταιρεία** – όχι **εταιρία* – θηλ. τού *εταιρείος*), **προεδρία** < *πρόεδρος* (όχι από *προεδρεύω*), **συνοδία** (< *συνοδός* – και μάλιστα από τον αρχαίο τύπο *σύνοδος* – όχι από το *συνοδεύω*), **εφορία** < *έφορος*, **συνεδρία** < *σύνεδρος*, **φιλανθρωπία** < *φιλάνθρωπος*, **ασωτία** < *άσωτος*, **παρθενία** < *παρθένος*, **εμπορία** < *έμπορος* και όχι από τα αντίστοιχα σε *-εύω / -εύομαι* ρήματα, που είτε είναι νεότερα των σε *-ία* τύπων είτε έχουν διαφορετική σημασία κ.λπ. Ο περίφημος Βυζαντινός γραμματικός Γεώργιος Χοιροβοσκός (8ος-9ος αι.) στο έργο του *Ορθογραφία* διδάσκει: «[γράφονται ως -εια] *χωρίς* [δηλ. με εξαίρεση] *τῶν εἰς* **-ος** *συνθέτων διὰ τοῦ* **-ία** *παραγομένων θηλυκῶν· κἂν γὰρ ἔχωσιν ἀντιπαρακείμενον ῥῆμα διὰ τοῦ* **-εύω**, *διὰ τοῦ* **-ι-** *γράφεται, οἷον πρόεδρος, προεδρεύω, προεδρία, συνεδρία, φιλανθρωπία, ἀσωτία, ἐμπορία, παρθενία, συνοδία*».

Ιάβα (η) νησί τής Κ. Ινδονησίας Ν. τής νήσου Βόρνεο.
[ΕΤΥΜ. < ινδονησ. Java < σανσκρ. yavadvīpa < yava «κριθάρι» + dvīpa «νησί»].

Ιαβέρης (ο) (μετωνυμ.) αστυνομικός που είναι αυστηρά προσηλωμένος στο καθήκον του σε βαθμό που να γίνεται σκληρός και απάνθρωπος. — **ιαβέρειος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Javert, όνομα ήρωα τού μυθιστορήματος *Άθλιοι* (*Les Misérables*) τού Β. Ουγκό].

Ιάγος (ο) **1.** ήρωας τής τραγωδίας τού Σαίξπηρ *Οθέλλος*, άνθρωπος δολοπλόκος και συκοφάντης **2.** (μετωνυμ.) εξαιρετικά ύπουλος και ραδιούργος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jago, κελτ. μορφή τού ον. Jack < μέσ. αγγλ. Jankin < Jan «Ιωάννης» + υποκορ. επίθημα -kin].

ιαγουάρος (ο) (λόγ.) μεγαλόσωμο σαρκοβόρο θηλαστικό, ρωμαλέο και ευκίνητο, με δέρμα ανοιχτό ξανθό στη ράχη και στα πλευρά, λευκό στο ρύγχος και στα πόδια και διάστικτο από μαύρες κηλίδες· ζει στην Αμερική, κυρ. στις δασώδεις όχθες των ποταμών και στους βάλτους ΣΥΝ. τζάγκουαρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. jaguar (οπτικό δάνειο) < ισπ. yaguar < yaguara, λ. τής γλ. Γκουαρανί, ή < jaguara, λ. τής γλ. Τούπι].

-ιάδης → -άδης

ιαιμία (η) ΙΑΤΡ. η παρουσία ιών στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viraemia (νόθο σύνθ.)].

ιαίνω ρ. μετβ. {ίασα, ιάθηκα} (λόγ.) γιατρεύω, θεραπεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θερμαίνω, ζεσταίνω», < **ἰάν-jω* < **ἰσάν-jω*, που συνδ. με σανσκρ. iṣaṇyáti «θέτω σε κίνηση» (προφανώς από τη σημασιολογική σχέση τής κίνησης με τη θερμότητα). Θεωρείται ότι το ρ. *ἰαίνω* έχει υποστεί ψίλωση (ίσως λόγω ανομοιώσεως προς το αμάρτυρο ενδοφωνηεντικό -σ- τού **ἰσάν-jω*) και ότι συνδέεται με το αρχ. επίθ. *ἱερός* (βλ.λ.), ενώ η αναγωγή στο ρ. *ἰάομαι* «θεραπεύω» (βλ. λ. *ἴαμα*) προκαλεί ερμηνευτικές δυσκολίες. Η σημ. «θεραπεύω» (τού ρ. *ἰαίνω*) είναι μτγν.].

Ίακχος (ο) {-ου κ. -άκχου} ΜΥΘΟΛ. θεότητα των Ελευσινίων Μυστηρίων· θεωρείται άλλοτε γιος τής Δήμητρας ή τής Περσεφόνης και άλλοτε σύζυγος τής Δήμητρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το ρ. *ἰάχω* (βλ. λ. *ἰαχή*) με εκφραστ. συμφωνικό σύμπλεγμα *-κχ-*].

Ιακώβ (ο) {άκλ.} Π.Δ. γιος τού Ισαάκ και τής Ρεβέκκας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Ya'akōv, πιθ. συνδ. με την εβρ. λ. aqēb «φτέρνα» ή, κατ' άλλη άποψη, με το ρ. aqāb «υποσκελίζω». Σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, η Ρεβέκκα ονόμασε έτσι τον γιο της, επειδή κατά τη διάρκεια τού τοκετού (και ενώ είχε δίδυμη κύηση) ο Ιακώβ γεννήθηκε δεύτερος, κρατώντας τη φτέρνα τού δίδυμου αδελφού του Ησαύ (Π.Δ., *Γένεσις* 25, 26: *καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπειλημμένη τῆς πτέρνης Ἠσαῦ· καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ*)].

ιακωβινισμός (ο) [1803] **1.** το πολιτικό δόγμα των Ιακωβίνων (βλ.λ.), που υιοθετούσε την προσφυγή σε βίαιες ενέργειες για την εδραίωση τής δημοκρατίας **2.** (ειδικότ.) πολιτική θεωρία που δέχεται τη συγκεντρωτικότητα τού κράτους. — **ιακωβινιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jacobinisme].

Ιακωβίνος (ο) [1856] ΙΣΤ. **1.** Γάλλος μοναχός τού τάγματος τού Αγίου Δομινίκου, εγκατεστημένου στο Παρίσι σε κοινόβιο κοντά στον ναό τού Αγίου Ιακώβου· τα μέλη του επέδειξαν τον μεγαλύτερο φανατισμό κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών πολέμων στη Γαλλία **2.** ***Λέσχη των Ιακωβίνων*** η πολιτική ομάδα με τη μεγαλύτερη λαϊκή επιρροή κατά τη Γαλλική Επανάσταση, η οποία υπό την ηγεσία τού Ροβεσπιέρου εξουδετέρωσε όλους τους αντιφρονούντες, ακολουθώντας ριζοσπαστική και εξτρεμιστική πολιτική **3.** (μετωνυμ.) ο φανατικός θιασώτης ακραίων ριζοσπαστικών πολιτικών λύσεων, που δεν αποκλείει και τη χρήση βίας για την επίτευξή τους. — **ιακωβίνικος, -η, -ο** [1889].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Jacobin. Ενώ οι ίδιοι οι μοναχοί αυτοαποκαλούνταν «Εταιρεία των φίλων τού Συντάγματος» (γαλλ. Société des amis de la constitution), επειδή συνεδρίαζαν στην τράπεζα δομινικανής μονής, οι αντίπαλοί τους τους ονόμαζαν ειρωνικά «Λέσχη των Ιακωβίνων» (γαλλ. Club des Jacobins)].

Ιάκωβος (ο) {-ου κ. -ώβου} **1.** *ο Αλφαίου*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που έλαβε το προσωνύμιο *Μικρός* για να διακρίνεται από τον συνονόματό του Ιάκωβο *τον Πρεσβύτερο* **2.** *ο Πρεσβύτερος, ο Ζηλωτής*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, γιος τού Ζεβεδαίου και αδελφός τού ευαγγελιστή Ιωάννη **3.** *ο Αδελφόθεος*· ένας από τους αδελφούς τού Χριστού (κατά μία ερμηνεία από άλλον γάμο τού Ιωσήφ)· κατείχε σημαντική θέση στην αποστολική Εκκλησία των Ιεροσολύμων και θεωρείται συγγραφέας τής φερώνυμης επιστολής **4.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. εξελληνισμένη μορφή τού εβρ. ονόματος *Ἰακώβ* (βλ.λ.)].

ίαμα (το) {ιάμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) το μέσο θεραπείας, το φάρμακο ΣΥΝ. γιατρικό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάομαι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *isā-jo-mai, οπότε η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με σανσκρ. iṣaṇyáti «θέτω σε κίνηση» και με το ρ. *ἰαίνω* «θεραπεύω». Ωστόσο, η μακρότητα τού αρχικού ῑ- (στο *ἰάομαι*) και η πολύπλοκη σημασιολογική μεταβολή που απαιτείται, εγείρουν σοβαρά προβλήματα. Ομόρρ. *ἴασις (-η), ἰά-σιμος, ἰαματικός, ἰα-τός, ἰα-τρός* κ.ά.].

Ιαμαϊκή (η) → Τζαμάικα

ιαματικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη θεραπεία, την ίαση: *οι ~ ιδιότητες ενός φαρμάκου* || *~ λουτρά / πηγές / νερό* ΣΥΝ. θεραπευτικός ΑΝΤ. επιβλαβής. — **ιαματικ-ά / -ώς** επίρρ., **ιαματικότητα** (η) [1892].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἴαμα* (βλ.λ.)].

ιαμβικός, -ή, -ό [αρχ.] ΜΕΤΡ. αυτός που αποτελείται από ίαμβους (βλ.λ.): *~ στίχος / ρυθμός / μέτρο / δεκαπεντασύλλαβος*.

Ιάμβλιχος (ο) {-ου κ. -ίχου} **1.** νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τη Συρία (τέλος τού 3ου – αρχές τού 4ου αι. μ.Χ.) **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., συρ. αρχής, αγν. ετύμου].

ιαμβογράφος (ο) [μτγν.] αρχαίος Έλληνας ποιητής, που έγραφε τα ποιήματά του σε ιαμβικούς στίχους.

ίαμβος (ο) {ιάμβ-ου | -ων, -ους} ΜΕΤΡ. **1.** ο μετρικός πους που αποτελείται από μία άτονη και μία τονισμένη συλλαβή (- ´) **2.** ο αρχαίος μετρικός πους, που αποτελείται από μία βραχεία και μία μακρά συλλαβή (˘-) **3.** (συνεκδ.) ποίημα με σκωπτικό περιεχόμενο, γραμμένο σε ιαμβικούς στίχους **4.** ο ιαμβικός στίχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο, όπως και οι παρόμοια σχηματισμένες λ. *διθύραμβος, θρίαμβος*, που συνδέθηκε ηχομιμητικά με την κραυγή *ἰά*].

ίανθος (ο) {ιάνθ-ου | -ων, -ους} το άνθος τού μενεξέ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < επίθ. *ἰάνθινος* (υποχωρητ.) < *ἴον* (βλ.λ.) + *ἄνθινος* < *ἄνθος*].

Ιανός (ο) **1.** θεός τού πολέμου τής αρχαίας Ρώμης με δύο πρόσωπα **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο ή φαινόμενο με δύο όψεις: *ο ~ τού εθνικισμού*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Ianus < janus «πύλη, δίοδος με καμάρα (από την οποία εξορμούσε ο στρατός σε πόλεμο)», συνδ. με τη λ. janua «θύρα»].

-ιανός κατάληξη επιθέτων τής Ελληνικής, π.χ. *χριστ-ιανός*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. *-ανός²*].

Ιανουάριος (ο) {Ιανουαρίου} ο πρώτος μήνας τού έτους και δεύτερος μήνας τού χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος αποτελείται από 31 ημέρες· αλλιώς (λαϊκ.) *Γενάρης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Ianuarius < Ianus, ο Ιανός, αρχ. θεός τής Ρώμης, προστάτης των δημοσίων διόδων και πυλών τής πόλης (μερικές φέρουν το όνομά του), η δε λατρεία του συνδεόταν με κάθε έναρξη ή ξεκίνημα, πράγμα που εξηγεί γιατί μνημονευόταν πάντοτε πρώτος μεταξύ των ρωμαϊκών θεοτήτων].

ιαπετικός, -ή, -ό ινδοευρωπαϊκός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰαπετός*· σύμφωνα με τη μυθολογία, ένας από τους έξι Τιτάνες, που θεωρήθηκε πρόγονος τού ανθρώπου. Το όνομα είναι αβεβ. ετύμου, αλλά από πολύ παλιά καταβλήθηκαν προσπάθειες συνδέσεώς του με τον *Ἰάφεθ*, έναν από τους τρεις γιους τού Νώε, που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, θεωρείται γενάρχης τής λευκής φυλής (μτγν. *Ἰάφεθ* < εβρ. Yāpheth «είθε αυτός (δηλ. ο Θεός) να του χαρίσει μεγάλη έκταση»). Είναι αξιοσημείωτο ότι ένας από τους γιους τού Ιάφεθ ήταν ο Yawan, που είναι η εβρ. λ. για τους *Ἴωνες* (βλ.λ.)].

Ιαπετός (ο) ΜΥΘΟΛ. ένας από τους Τιτάνες, γιος τού Ουρανού και τής Γαίας· απέκτησε από την Ωκεανίδα Κλυμένη τέσσερεις γιους: τον Άτλαντα, τον Μενοίτιο, τον Προμηθέα και τον Επιμηθέα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *ιάπτω* «ρίχνω, εξακοντίζω» (επίσης αγν. ετύμου) με παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *κόπτω – κοπ-ετός*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που παράγεται, που προκύπτει». Βλ. κ. *ιαπετικός*].

Ιαπωνία (η) (ιαπων. Nippón / Nihón) νησιωτικό κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα το Τόκυο, επίσημη γλώσσα την Ιαπωνική και νόμισμα το γεν. ΣΥΝ. (λογοτ.) η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου, χώρα των χρυσανθέμων. — **Ιάπωνας** [1864] κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζος** (ο), **Ιαπωνίδα** κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζα** (η), **ιαπωνικός, -ή, -ό** [1859] κ. (καθημ.) **γιαπωνέζικος, -η, -ο, Ιαπωνικά** κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ξέν. τοπωνύμιο, πβ. γαλλ. Japon < ιαπων. Nippón / Nihón (nichi «ήλιος» + hon «προέλευση»), μεταγραφή στο σινικό αλφάβητο τού ονόματος Jeppeún Kuo «κράτος τού ανατέλλοντος ηλίου», κατ' αντιδιαστολή προς το Chung Kuo «κράτος τού μέσου, τής ενδοχώρας», που αποτελεί την ονομασία τής Κίνας. Η ονομασία Nippón / Nihón καθιερώθηκε επίσημα το 670 μ.Χ.].

-ιάρης, -α, -ικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: **1.** επιθέτων που δηλώνουν: (α) (μειωτ.) αυτόν που έχει ένα ελάττωμα, ένα χαρακτηριστικό ή μια πάθηση: *αρρωστ-ιάρης, χτικ-ιάρης, σπυρ-ιάρης, ασπρουλ-ιάρης* (μειωτ. αντί *άσπρος*) (β) αυτόν που τον χαρακτηρίζει κάτι: *ψυχοπον-ιάρης* **2.** ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα ή δραστηριότητα: *σκουπιδ-ιάρης, μεροκαματ-ιάρης, διακον-ιάρης.* — **-ιάρικος, -η/-ια, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άρης*].

-ιάς[1] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που κάνει κάτι ή που ασκεί κάποιο επάγγελμα: *σκαφτ-ιάς, χαλκ-ιάς, γραφ-ιάς, βαφ-ιάς* **2.** καιρικό φαινόμενο, κύρ. άνεμο: *βορ-ιάς, νοτ-ιάς, χιον-ιάς.*

-ιάς[2] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν τόπο γεμάτο από φυτά ορισμένου είδους: *πευκ-ιάς.*

-ίας (αρχαιοπρ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** έκανε κάτι ή που φέρει την ευθύνη για κάτι: *εγκληματ-ίας, πραξικοπηματ-ίας, ταραξ-ίας* **2.** έχει κάτι, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: *εισοδηματ-ίας, κτηματ-ίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα, που ανάγεται σε Ι.Ε. *-iya και χρησιμοποιήθηκε αρχικά σε ουσ. για ζώα, φυτά ή φυσικά φαινόμενα (λ.χ. *καρχαρ-ίας, άστερ-ίας, γαλαξ-ίας*), καθώς και ως δηλωτικό ιδιότητας (λ.χ. *θηλυδρ-ίας, γυναικ-ίας*), σημ. με την οποία γνώρισε ευρεία χρήση στη Ν. Ελληνική (λ.χ. *αντιρρησ-ίας, επιδειξ-ίας, αισθηματ-ίας*)].

ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) η αποκατάσταση τής υγείας: *η ~ τού λεπρού από τον Χριστό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴασις* < *ἰάομαι* «θεραπεύω», βλ. κ. *ίαμα*].

-ίαση παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ασθένεια ή παθολογική κατάσταση: *μυκητ-ίαση, ψωρ-ίαση, ελεφαντ-ίαση, χολολιθ-ίαση.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λιθ-ίασις*, μτγν. *μυρμηκ-ίασις, ψωρ-ίασις*), το οποίο προέρχεται από ρ. σε *-ιάω / -ιῶ* (λ.χ. μτγν. *μυρμηκ-ιῶ*) με επίθημα *-σις*, ενώ αργότερα απαντά και αυτοτελώς ή σε ξέν. επιστημ. όρους (λ.χ. *κοκκ-ίαση, ελμινθ-ίαση* < αγγλ. helminth-iasis)].

ιάσιμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μπορεί να θεραπευθεί: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. θεραπεύσιμος ΑΝΤ. ανίατος, αθεράπευτος. — **ιασιμότητα** (η) [1857].

Ιάσιο (το) {Ιασίου} ιστορική πόλη τής ΒΑ. Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. Iași, πιθ. από τους *Ἰάζυγες*, αρχ. σαρματικό φύλο που ζούσε στην περιοχή τού Δούναβη και των Καρπαθίων στη Δακία].

ιασμέλαιο (το) {ιασμελαί-ου | -ων} (λόγ.) ΧΗΜ. αρωματικό αιθέριο έλαιο, που εξάγεται από τα άνθη τού γιασεμιού ΣΥΝ. γιασεμόλαδο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰασμέλαιον* < *ἰάσμη* (βλ. λ. *ίασμος*) + *ἔλαιον*].

ίασμος (ο) {ιάσμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το γιασεμί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰάσμη* < μτγν. περσ. yāsman. βλ. κ. *γιασεμί*].

ίασπις (ο/η) {ιάσπιδος} (λόγ.) ημιπολύτιμος αδιαφανής λίθος, παραλλαγή τού χαλαζία, που παρουσιάζεται σε διάφορες αποχρώσεις από γαλάζιο ώς κίτρινο και από φαιό ώς κόκκινο ή και μαύρο και χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία και τη διακοσμητική (σε μικρές ψηφιδωτές διακοσμήσεις).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴασπις (ἡ)* < εβρ. yašpēh (πβ. ακκαδ. jašpu)].

Ιάσων (ο) {Ιάσον-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχηγός των Αργοναυτών, που με τη βοήθεια τής Μήδειας κατόρθωσε να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ιάσονας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰᾶσθαι*, απρφ. τού ρ. *ἰῶμαι (-άο-)* «θεραπεύω». Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ιάσων έλαβε το όνομά του από τον Κένταυρο Χείρωνα, ο οποίος τον δίδαξε τη θεραπευτική τέχνη].

Ι.Α.Τ.Α. (η) (αγγλ. International Air Transport Association) Διεθνής Οργάνωση Εναέριων Μεταφορών.

-ιάτης, -ιάτισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** καταγωγή: *Σπαρτ-ιάτης – Σπαρτ-ιάτισσα, Μαν-ιάτης – Μαν-ιάτισσα* **2.** ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *αγωγ-ιάτης – αγωγ-ιάτισσα, χωρ-ιάτης – χωρ-ιάτισσα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Σπαρτ-ιάτης*), που προέρχεται από το παραγ. επίθημα *-άτης* σε ον. με ληκτικό θεματικό φωνήεν *-ι-*].

-ιάτικα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που έχουν τη σημασία **1.** κατά τη χρονική περίοδο που δηλώνει το θέμα τής λ., για κάτι που δεν είναι φυσιολογικό ή αναμενόμενο να συμβεί τότε: *καλοκαιρ-ιάτικα, χριστουγενν-ιάτικα, δευτερ-ιάτικα, νυχτ-ιάτικα* **2.** τρόπο: *περνάω σπαρτ-ιάτικα.*
[ΕΤΥΜ. < *-(ι)άτης*, βλ. λ. *-ιάτικος*].

-ιάτικος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν αυτόν που συμβαίνει κατά τον χρόνο που δηλώνει το θέμα τής λ.: *μεσημερ-ιάτικος, σαββατ-ιάτικος, πρωτοχρον-ιάτικος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που προέρχεται από το αρχ. *-(ι)άτης*, το οποίο εμφανιζόταν κυρ. σε πατριδωνυμικά, λ.χ. *Σπάρτη – Σπαρτιάτης, Μύκονος – Μυκονιάτης* (πβ. αρχ. *Ἐλέα – Ἐλεάτης*)].

ιατός, -ή, -ό (λόγ.) ιάσιμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάομαι* «θεραπεύω». βλ. κ. *ίαμα*].

ιατρεία (η) [αρχ.] η γιατρειά.

ιατρείο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου ο γιατρός δέχεται και εξετάζει τους ασθενείς: *ιδιωτικό / σύγχρονο / αγροτικό / περιφερειακό ~* ΦΡ. (α) **εξωτερικά ιατρεία** βλ. λ. *εξωτερικός* (β) **έχω ιατρείο** (για γιατρό) έχω / εκτελώ υπηρεσία σε ιδιωτικό ιατρείο ή σε νοσοκομείο.

ιατρεύω ρ. → γιατρεύω

ιατρική (η) [αρχ.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη διατήρηση τής υγείας και την πρόληψη και αντιμετώπιση των ασθενειών τού ανθρώπου: *διαγνωστική / προληπτική / παραδοσιακή ~ || ασκώ την ~* **2.** οι αντίστοιχες με την παραπάνω επιστήμη σπουδές ανωτάτου επιπέδου: *στην Ελλάδα η ~ είναι εξαετούς φοιτήσεως* **3.** (συνεκδ.) η αντίστοιχη ανώτατη σχολή: *πέρασε / είναι στην ~ || τελείωσε την ~ με άριστα.*

ιατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με γιατρούς ή και με την επιστήμη τους: *~ ανακοινωθέν / εξέταση / παρακολούθηση / σύλλογος / συνέδριο / συνταγή / μέθοδος / πείραμα / περίθαλψη / μονάδα / κέντρο·* ΦΡ. ***ιατρικό συμβούλιο*** το ιατροσυμβούλιο (βλ.λ.) **2.** ***ιατρική*** (η) βλ.λ. **3.** (λόγ.) ***ιατρικό*** (το) το γιατρικό (βλ.λ.). — **ιατρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ιατροδικαστής (ο/η) [1886] {-ή κ. (λόγ.) -ού} γιατρός που ορίζεται από την πολιτεία, για να θέσει τις επιστημονικές του γνώσεις στην υπηρεσία τής δικαιοσύνης, προκειμένου να εξακριβώσει τα ακριβή αίτια και τις συνθήκες τραυματισμών ή θανάτων, που ενδεχομένως δεν οφείλονται σε φυσικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. médecin légiste].

ιατροδικαστική (η) [1837] ο κλάδος τής ιατρικής, που ερευνά ζητήματα, τα οποία απασχολούν τη δικαιοσύνη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. médecine légale].

ιατροδικαστικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιατροδικαστή ή και την ιατροδικαστική: *~ εξέταση / έκθεση* **2.** ***ιατροδικαστική*** (η) βλ.λ.

ιατρός (ο) → γιατρός

-ίατρος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** γιατρό με συγκεκριμένη ειδικότητα: *παιδ-ίατρος, ψυχ-ίατρος, οδοντ-ίατρος* **2.** τη θέση γιατρού σε ιεραρχία: *αρχ-ίατρος, υπ-ίατρος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἱππ-ίατρος, κτην-ίατρος*), που προέρχεται από το αρχ. *ἰατρός* και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (λ.χ. γαλλ. péd-iatre > *παιδ-ίατρος*)].

ιατροσόφιο (το) → γιατροσόφι

ιατροσυμβούλιο (το) [1837] {ιατροσυμβουλί-ου | -ων} **1.** θεσμός των πρώτων δεκαετιών τού ελληνικού κράτους για τη ρύθμιση των σημαντικότερων υγειονομικών και ιατρικών προβλημάτων **2.** συμβούλιο γιατρών, που συγκαλείται σε περιπτώσεις δυσχερούς διάγνωσης ή δυσάρεστης εξέλιξης μιας νόσου ΣΥΝ. ιατρικό συμβούλιο.

ιατροφαρμακευτικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την ιατρική και φαρμακευτική αγωγή: *~ περίθαλψη.*

ιατροφιλόσοφος (ο) [μτγν.] {ιατροφιλοσόφ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο γιατρός που ασχολείται με τη φιλοσοφία και τα γράμματα.

Ι.Α.Χ. Ιδίαις Αυτού/-ής Χερσί: *πάνω στον φάκελο έγραφε: Ι.Α.Χ.* (δηλ. να παραδοθεί στα ίδια τα χέρια τού παραλήπτη).

ιαχή (η) (λόγ.) η ενθουσιώδης κραυγή: *ιαχές θριάμβου || ενθουσιώδεις ~ αντηχούν οι ~ τού πολέμου* ΣΥΝ. (καθημ.) βουητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάχω* < *Fι-Fάχω (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *Fαχ-, από όπου και *ἠχή* (< *Fαχᾱ) «ήχος», για το οποίο βλ. λ. *ήχος*].

Ιβηρική Χερσόνησος (η) χερσόνησος τής ΝΔ. Ευρώπης, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Μεσόγειο Θάλασσα και περιλαμβάνει την Ισπανία και την Πορτογαλία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Ἰβηρία* < *Ἴβηρ*, ονομασία ποταμού τής χερσονήσου (πβ. λατ. Iberus, ισπ. Ebro), αγν. ετύμου, ίσως κελτ. λ. που σημαίνει απλώς «ποταμός» (πβ. κελτ. iber)].

ιβιλάι (το) → βιλάι

ίβις (η) {ίβ-ιδος | -ίδων} **1.** πουλί μετρίου ή μεγάλου μεγέθους με χαρακτηριστικό μακρύ, λεπτό, κυρτό προς τα κάτω ράμφος· ζει σε υδρότοπους στις εύκρατες και τις τροπικές ζώνες **2.** λιμνόβιο, ιερό πουλί των αρχαίων Αιγυπτίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἶβις* < αρχ. αιγυπτ. hb, hīb].

ιβίσκος (ο) φυτό ιθαγενές θερμών περιοχών, που καλλιεργείται κυρ. για καλλωπιστικούς σκοπούς, για τα μεγάλα και ζωηρόχρωμα άνθη του, που αποτελούνται από πέντε πέταλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰβίσκος / ἐβίσκος* < λατ. hibiscus, λ. κελτ. προελ.].

ιβουάρ επίθ. {ακλ.} **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό μπεζ χρώμα του επεξεργασμένου ελεφαντόδοντου **2.** ***ιβουάρ*** (το) το ίδιο το ανοιχτό μπεζ χρώμα τού επεξεργασμένου ελεφαντόδοντου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ivoire < λατ. eboreus < ebur, eboris «ελεφαντόδοντο»].

Ίβυκος (ο) {-ου κ. -ύκου} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής από το Ρήγιο (6ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *ἴβυξ· ὄρνεου εἶδος, ἰβύκη· εὐφημία, ἰβυκτήρ* «πολεμικό άσμα», που μάλλον είναι προϊόντα ονοματοποιίας].

ιγδίον (το) → γουδί

Ι.Γ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωπονικών Επιστημών.

ίγκλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) ζώνη, λωρίδα με την οποία δένεται το

σαμάρι στο υποζύγιο ΣΥΝ. καταζώστης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γίγκλα < κίγκλα < λατ. *cingla < cingula «ζώνη» < ρ. cingo «περιζώνω»].

ιγκλού (το) {άκλ.} το θολωτό σπίτι των Εσκιμώων, που κατασκευάζεται από στερεοποιημένο χιόνι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. igloo < iglu «σπίτι», λ. τής γλώσσας των Εσκιμώων].

Ι.Γ.Μ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών.

ιγμόρειο (άντρο) (το) {ιγμορεί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις δύο κοιλότητες στα οστά τής άνω γνάθου, δεξιά και αριστερά τής μύτης ΣΥΝ. γναθιαίος κόλπος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Highmore (προφ. *Χάιμουρ*), επώνυμο Άγγλου γιατρού, από τον τρόπο γραφής τής λ. στην Αγγλική].

ιγμορίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μεμβράνης που καλύπτει τα ιγμόρεια, η οποία εκδηλώνεται ενίοτε με πυρετό, πόνο, ζαλάδες και ρινικές εκκρίσεις: *οξεία / χρόνια / υποτροπιάζουσα / επίμονη ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. highmoritis].

Ιγνάτιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < όψιμο λατ. Ignatius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. ignis «φωτιά». Κατ' άλλη άποψη, είναι ετρουσκ. προελ.].

ιγνύα (η) {ιγνυών} ΑΝΑΤ. ρομβοειδής κοιλότητα στο πίσω μέρος τής επιφάνειας τού γονάτου ΣΥΝ. ιγνυακός βόθρος. Επίσης (λόγ.) **ιγνύς** (η) {ιγνύ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰγνύς / ἰγνύη* < **ἐν-γνύη* < *ἐν-* (με διαλεκτ. παραλλαγή *ἰ-*) + *γνύη*, μηδενισμ. βαθμ. θέματος που απαντά και στη λ. *γόνυ*. Βλ. κ. *γόνατο*].

ιγνυακός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ιγνύα (βλ.λ.) **2.** (α) ***ιγνυακή αρτηρία*** η προέκταση τής μηριαίας αρτηρίας πίσω από το γόνατο (β) ***ιγνυακός μυς*** καθένας από τους τρεις μυς, που εκτείνονται στο πίσω μέρος τού μηρού και επιτρέπουν στο γόνατο να λυγίζει.

Ι.Γ.Π.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Γενετικών Παθήσεων και Βιοϊατρικής Έρευνας.

ιδαίος, -α, -ο(ν) [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το όρος Ίδη (βλ.λ.) **2.** ***Ιδαίον Άντρον*** λατρευτικό σπήλαιο τής αρχαιότητας στην Ίδη, όπου, σύμφωνα με τη μυθολογία, γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας.

ιδαλγός (ο) (παλαιότ.) Ισπανός ευγενής των κατώτερων βαθμίδων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδεολόγος*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. hidalgo < hijo de algo «γυιος, απόγονος κάποιου», ισπανικός μεσν. τίτλος ευγενείας].

ιδανίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εξιδανίκευση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. idéalisation].

ιδανικεύω ρ. μετβ. [1871] {ιδανίκευ-σα, -θηκα κ. (καθημ.) -τηκα, -μένος} εξιδανικεύω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. idéaliser].

ιδανικός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που δεν έχει κανένα μειονέκτημα, άψογος, τέλειος, που μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο: *οραματίζεται μια ~ ζωή* || *~ ομορφιά / λύση / κόσμος / φιλία / πολίτευμα* ΣΥΝ. ιδεώδης, υποδειγματικός **2.** ο καλύτερος δυνατός: *ένα νησί με φιλήσυχους κατοίκους και ελάχιστους τουρίστες είναι ~ τόπος για ξεκούραση* ΣΥΝ. ιδεώδης· ΦΡ. ***ιδανικό βάρος*** βλ. λ. *βάρος* **3.** αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα, που η ωραιότητα ή τελειότητά του δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: *~ έρωτας* || *«θα μείνω πάντα ~ κι ανάξιος εραστής των μακρυσμένων ταξιδιών...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. ιδεατός ΑΝΤ. υπαρκτός, πραγματικός **4.** ***ιδανικό*** (το) (α) ο υψηλός πνευματικός ή ηθικός σκοπός, για τον οποίο αγωνίζεται κανείς: *αγωνίζεται για το υπέρτατο ~ τής ελευθερίας* (β) η ηθική αξία που αποτελεί βασική αρχή στη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. ιδεώδες **5.** ΦΥΣ. ***ιδανικό / τέλειο αέριο*** το αέριο που ικανοποιεί πλήρως τους απλούς νόμους των αερίων ΣΥΝ. τέλειο αέριο. — **ιδανικά** επίρρ., **ιδανικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα». < *ἰδανός* «ωραίος, κομψός» < θ. *ἰδ-* (πβ. αόρ. β' *ἰδ-εῖν* τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») + *-ανός*, πβ. *ἱκ-ανός, πιθ-ανός*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού ελληνογενούς γαλλ. idéal].

ιδανικός – ιδεώδης – ιδεατός. Το **ιδανικός** (αρχαία λ. που σήμαινε «αυτόν που υπάρχει μόνο ως ιδέα», παράγωγο τού αρχ. **ιδανός** «ωραίος στην όψη» < *ἰδεῖν*) συμπίπτει, κατά πολύ, με το νεότ. (λόγιας προέλευσης, πρωτοαπαντά το 1869) **ιδεώδης**. Συμπίπτουν κυρ. στη σημ. «τέλειος, πρότυπος, υψηλού επιπέδου» *(ιδανικές / ιδεώδεις συνθήκες εργασίας – ιδανική / ιδεώδης αναπαράσταση τής αρχαίας μορφής)*, όπως συμπίπτουν και στη σημ. «αξίες», την οποία δηλώνουν τόσο τα **ιδανικά** όσο και τα **ιδεώδη** *(τα ιδανικά / ιδεώδη τού ελληνικού πολιτισμού, τής παιδείας, τής χριστιανικής πίστης)*. Το *ιδανικός* εκφράζει περαιτέρω «τον υπάρχοντα στον νου, στο πνεύμα τού ανθρώπου, τον εξωτερικό, νοητικό και, συχνά, εξωπραγματικό»: *ιδανική σύλληψη τής εννοίας τού θείου – ιδανικός έρωτας*. Το **ιδεατός**, τέλος, σημαίνει κυριολεκτικά «αυτόν που υπάρχει μόνον ως ιδέα», τον νοητό και, υπ' αυτή την έννοια, ενίοτε τον εξωπραγματικό: *Ζει σ' έναν ιδεατό κόσμο, που έχει πλάσει ο ίδιος και που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα.*

ιδανισμός (ο) [1812] ΦΙΛΟΣ. η σχολή που δέχεται ως πρωταρχική ουσία των όντων την ιδέα, το πνεύμα, τον νου· ο ιδεαλισμός (βλ.λ.).

ιδέ ρ. (αρχαιοπρ.) δες, βλέπε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. προστ. τού *εἶδον*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' τού ρ. *ὁρῶ* (βλ. κ. *ιδέα*)].

Ι.Δ.Ε. (το) Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών.

ιδέα (η) {ιδεών} **1.** (α) η παράσταση των αισθητών αντικειμένων που σχηματίζεται στον νου, η αντίληψη καταστάσεων ή ιδιοτήτων: *ποια ~ έχεις για τη ζωή / την ομορφιά / τον πλούτο;* (β) εικόνα, άποψη για κάτι/κάποιον: *δώστε μου μια ~ για τη δουλειά σας· με τι ακριβώς ασχολείστε;* || *για να πάρετε μια ~ τού πώς έχουν τα πράγματα, ακούστε αυτό...* || *έχω μια ~ τής κατάστασης, αλλά όχι πολύ ξεκάθαρη* **2.** (γενικότ.) κάθε αφηρημένη έννοια **3.** (ειδικότ.) η υποψία, η εντύπωση που δημιουργείται (σε κάποιον), χωρίς να έχει εξακριβωθεί η εγκυρότητά της: *νόμιζα πως άκουσα κάτι, αλλά τελικά ήταν μόνο η ~ μου* || *έχει την έμμονη ~ ότι τον καταδιώκουν*· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) σε ιδέες*** τον βάζω σε σκέψεις, τον υποψιάζω ή τον προβληματίζω (β) ***βάζω ιδέες (σε κάποιον)*** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες ή φιλοδοξίες· κάνω (κάποιον) να σκέφτεται (κάτι), στρέφω τη σκέψη (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *οι φίλες της άρχισαν να της βάζουν ιδέες για τον άντρα της* || *τώρα που του έβαλε την ιδέα, δεν μπορεί να ηρεμήσει* || *μη βάζεις ιδέες στο κεφάλι σου· δεν τρέχει τίποτα ύποπτο* (γ) ***μου μπαίνει μια ιδέα*** αρχίζει να με απασχολεί μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι συνήθ. κατά επίμονο τρόπο: *Είναι να μην του μπει μια ιδέα! Θα σκέφτεται και θα μιλάει συνέχεια γι' αυτό* **4.** γνώμη, άποψη ή κρίση, που σχηματίζεται (και διατυπώνεται) για (κάποιον/κάτι): *έχει ριζοσπαστικές ~* || *τι ~ έχεις για το άτομό του;* || *έκθεση ιδεών* (βλ. λ. *έκθεση*)· ΦΡ. (α) ***έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου*** θεωρώ τον εαυτό μου εξαιρετικά ικανό και σπουδαίο, είμαι εγωιστής (β) ***χάνω πάσα ιδέα (για κάποιον)*** παύω να τον εκτιμώ **5.** (ειδικότ.) σκέψη ή γνώμη, που διατυπώνεται ως πρόταση: *περιμένω να ακούσω τις ~ σας για τη διακόσμηση τού χώρου / την οργάνωση τής εκδήλωσης* || *έξυπνη / πρωτότυπη / φαεινή ~*· ΦΡ. (α) ***έχω την ιδέα*** νομίζω, έχω την εντύπωση: *είχα την ιδέα ότι ήταν τίμιος άνθρωπος· πώς ξεγελάστηκα έτσι;* (β) ***δεν έχω ιδέα*** δεν γνωρίζω τίποτε, αγνοώ εντελώς: *~ από μαγειρική* || (εμφατ.) *–Πού είναι ο Παύλος; -Δεν έχω την παραμικρή ιδέα!* **6.** η στιγμιαία σκέψη την οποία κάνει κανείς, λ.χ. για να λύσει ένα πρόβλημα: *έχω μια ~* || *ωραία ~!* ΦΡ. (α) ***κατεβάζω ιδέες*** είμαι επινοητικός, έξυπνος, δημιουργικός (β) ***μου έρχεται / μου κατεβαίνει μια ιδέα*** έχω μια έμπνευση: *είχα απελπιστεί, όταν ξαφνικά μου ήρθε μια ιδέα* **7.** το υψηλό ιδανικό: *πολέμησε για την ~ τής πατρίδας*· ΦΡ. ***Μεγάλη Ιδέα*** βλ. λ. *μεγάλος* ● ΦΡ. (ως επίρρ.) ***μια ιδέα*** (i) πάρα πολύ λίγο: *έβαψε τον τοίχο ~ πιο ανοιχτό* ΣΥΝ. ελάχιστα (ii) πολύ μικρή ποσότητα: *~ ζάχαρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μορφή, είδος», < θ. *ἰδ-* (πβ. απρφ. αορ. β' *ἰδεῖν* τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») < *wid-, μηδενισμ. βαθμ. (πβ. λατ. video «βλέπω») τού Ι.Ε. *woid-, για το οποίο βλ. λ. *οἶδα*. Ομόρρ. *εἰδ-ήμων, ἱστορία, εἰδ-ύλλιο(ν)* κ.ά. Η λ. έλαβε εξέχουσα φιλοσοφική σημ. στον Πλάτωνα, όπου δήλωσε την αληθινή ουσία των όντων, της οποίας ο αισθητός κόσμος αποτελεί απλώς αντανάκλαση. Η λ. διαδόθηκε ευρέως στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. idea, γαλλ. idée, γερμ. Idee κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *έμμονη / φαεινή ιδέα* (< idée fixe / lumineuse), *έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου* (< avoir une haute idée de moi), *δεν έχω (την παραμικρή) ιδέα* (< je n'ai pas [la moindre] idée), *θα σας δώσω μια ιδέα* (< je vous donnerai une idée) κ.ά.].

ιδεάζω ρ. μετβ. [1812] {ιδεάστηκα} **1.** βάζω (κάποιον) σε σκέψη, τον υποψιάζω για κάτι **2.** (μεσοπαθ. **ιδεάζομαι**) μου περνάει από τη σκέψη, υποψιάζομαι ΣΥΝ. υποπτεύομαι, πονηρεύομαι, εικάζω.

ιδεαλισμός (ο) [1840] **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) η θεωρία κατά την οποία ο πραγματικός κόσμος υπερβαίνει τον αισθητό και τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε είναι μόνο ατελή αντίγραφα τού κόσμου των ιδεών (β) σύνολο θεωριών που τονίζουν την υπεροχή τού πνεύματος και τής συνείδησης έναντι τού αισθητού υλικού κόσμου (πβ. λ. *υλισμός, ρεαλισμός*) ΣΥΝ. ιδανισμός **2.** η επιδίωξη τού ιδεώδους, η αναζήτηση τού ιδανικού: *άκρατος ~* **3.** η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από πίστη σε ορισμένες αρχές, σε ιδανικά ΑΝΤ. ρεαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idealismus].

ιδεαλιστής (ο), **ιδεαλίστρια** (η) {ιδεαλιστριών} **1.** οπαδός τού ιδεαλισμού **2.** πρόσωπο που πιστεύει σε ιδανικά και ζει σύμφωνα με αυτά (αγνοώντας ή αδιαφορώντας για τον υλιστικό χαρακτήρα τής καθημερινής ζωής) ΣΥΝ. ιδεολόγος ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ιδεαλιστικός, -ή, -ό** [1894], **ιδεαλιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδεολόγος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξεν. όρ., < γερμ. Idealist].

ιδεατός, -ή, -ό [1852] αυτός που υπάρχει μόνο ως ιδέα, που λαμβάνει υπόσταση μόνο με τη νόηση: *~ μορφή / γραμμή* ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ΑΝΤ. υπαρκτός, αισθητός. — **ιδεατ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδανικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ιδέα* + *-τός*, κατ' αναλογίαν προς τα ρηματικά επίθ., πβ. *ορατός, αισθη-τός, δεκ-τός* κ.ά.].

ιδεο- κ. ιδεό- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την έννοια τής ιδέας: *ιδεό-γραμμα, ιδεο-ληψία, ιδεο-λογία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ιδέα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γερμ. Ideo-logie, γαλλ. idéo-gramme)].

ιδεόγραμμα (το) [1884] {ιδεογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} (σε σύστημα γραφής) σημείο, σύμβολο ή παράσταση, που αντιπροσωπεύει μία έννοια και όχι μία συλλαβή ή έναν φθόγγο: *κινέζικα ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéogramme].

ιδεογραφία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} γραφή που χρησιμοποιεί ιδεογράμματα, η παράσταση εννοιών με ιδεογράμματα. — **ιδεογραφικός, -ή, -ό** [1851], **ιδεογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéographie].

ιδεοκράτης (ο) {ιδεοκρατών} ο οπαδός τής ιδεοκρατίας.

ιδεοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} το φιλοσοφικό σύστημα τού ιδεαλισμού (βλ.λ.). — **ιδεοκρατικός, -ή, -ό, ιδεοκρατικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ideokratismus].

ιδεοληψία (η) [1897] {ιδεοληψιών} **1.** ΨΥΧΟΛ. νοσηρή κατάσταση που εκδηλώνεται με την επίμονη εμφάνιση στη συνείδηση τού πάσχοντος ιδεών ή αισθημάτων. έμμονων ιδεών **2.** η υπερβολική εμμονή σε ιδεολογικά δόγματα. — **ιδεολήπτης** (ο), **ιδεοληπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. obsession].

ιδεολόγημα (το) {ιδεολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυθαίρετο συμπέρασμα, που προκύπτει από ιδεολογία και λειτουργεί ως δόγμα (πβ. λ. *ιδεολογία*).

ιδεολογία (η) [1782] {ιδεολογιών} **1.** μορφή πολιτικής, κοινωνικής ή ηθικής φιλοσοφίας με πρακτικό και θεωρητικό χαρακτήρα: *μαρξιστική / φιλελεύθερη / φασιστική* ~ || *σύγκρουση ιδεολογιών* || *στο έργο του υπόκειται συγκεκριμένη* ~ **2.** (ειδικότ.) πολιτική, κοινωνική ή ηθική αρχή, την οποία υπηρετεί κανείς με πίστη, αφοσίωση και πλήρη ανιδιοτέλεια: *ό,τι κάνει το κάνει από ~, δεν αποσκοπεί σε προσωπικό όφελος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologie].

ιδεολογικοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που έχει ιδεολογικές και πολιτικές διαστάσεις: ~ *σύγκρουση / αντίθεση / παράμετρος / υπόβαθρο / σύγχυση.* — **ιδεολογικοπολιτικά** επίρρ.

ιδεολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδεολογία: ~ *αρχές / ταυτότητα / φόρτιση / παράδοση / επίπεδο / εύρος / περιεχόμενο / σύγκρουση / σύγχυση / διαμάχη* || *ο ~ άξονας ενός κειμένου* || *το ~ υπόβαθρο μιας αντιπαράθεσης.* — **ιδεολογικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologique].

ιδεολόγος (ο/η) [1818] **1.** πρόσωπο που υπηρετεί μια ιδέα με αφοσίωση και ανιδιοτέλεια: *αγνός* ~ **2.** (ειρων.) πρόσωπο που καλλιεργεί την αφηρημένη σκέψη, που στερείται πρακτικού πνεύματος: *από ιδεολόγους άλλο τίποτα· τα προβλήματα, όμως, ποιος θα τα λύσει;*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologue].

ιδεολόγος - ιδεαλιστής - ιδαλγός. Το **ιδεολόγος** σημαίνει τον οπαδό μιας ιδεολογίας (πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής), τον αγνό υπερασπιστή των ιδεών και ιδανικών που πιστεύει, τον αγωνιστή –και ενίοτε «αιθεροβάμονα» κατά την αντίληψη των περισσότερο «ρεαλιστικά» σκεπτομένων. Το **ιδεαλιστής** (< γαλλ. idéal «ιδανικός» < *ιδέα*) σημαίνει τον οπαδό τού ιδεαλισμού και αντίπαλο τού ρεαλισμού, αυτόν που κινείται στον χώρο των ιδεών και πιστεύει στην κυριαρχία τής νόησης τού ανθρώπου (νοησιαρχία) πέρα και πάνω από όποια άλλη προσέγγιση τού κόσμου· ο χαρακτηρισμός κάποιου ως ιδεαλιστή μπορεί να χρησιμοποιηθεί και κακόσημα, για να σημάνει τον στερούμενο τής αίσθησης τού πραγματικού, τον αιθεροβάμονα. Τελείως διαφορετική στη σημασία της –αλλά ενίοτε συγχεόμενη στη χρήση της– είναι η λ. **ιδαλγός**. Το **ιδαλγός**, ισπανική λέξη (αρχική σημασία «ο γυιος κάποιου» < hijo de algo, σημαντικός, ανήκων στην τάξη των ευγενών), σημαίνει τον «ευγενή» και, επομένως, δεν έχει σχέση με τις ιδέες και τα ομόρριζα (*ιδεαλιστής* και *ιδεολόγος*).

ιδεοπλασία (η) ΒΙΟΛ. μορφή μιμητισμού (βλ.λ.)· η αφομοίωση ζώων ή εντόμων κατά το χρώμα και το σχήμα τους προς το φυσικό περιβάλλον: *ο χαμαιλέοντας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδεοπλασίας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ideoplasty].

-ιδερός → -ειδερός

ιδεώδης, -ης, -ες [1869] {ιδεώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ιδεωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι ιδανικός (βλ.λ.) **2.** ***ιδεώδες*** (το) (α) οτιδήποτε θεωρείται από κάθε άποψη τέλειο και ολοκληρωμένο και αποτελεί πρότυπο προς μίμηση ή αντικείμενο επιδίωξης: *το αθλητικό* ~ (β) (ειδικότ.) κάθε ιδέα που θέτει κανείς ως υψηλό σκοπό τής ζωής του και την υπηρετεί ανιδιοτελώς: *τα ~ τού έθνους* ΣΥΝ. ιδανικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ιδανικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéal].

Ίδη (η) το ψηλότερο όρος τής Κρήτης στον νομό Ρεθύμνης· αλλιώς *Ψηλορείτης* (ο). — **ιδαίος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου].

-ίδης κατάληξη επωνύμων: *Νικολα-ΐδης, Ιωανν-ίδης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άδης*].

-ίδι 1. υποκοριστικό επίθημα ουδ. ουσ.: *παιχν-ίδι* • **2.** παραγωγική κατάληξη ουδ. ουσ., που προσδίδει σε αυτά περιληπτική σημασία προκειμένου για λέξεις που δηλώνουν επιθετικότητα ή δυσάρεστη κατάσταση: *βρισ-ίδι, μπουν-ίδι, σπρωξ-ίδι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκορ. επίθημα *-ίδιον*, αρχικώς από ουσ. σε *-ις*, *-ίδος* (λ.χ. *σφραγίς – σφραγίδος – σφραγίδιον, σανίς – σανίδος - σανίδιον*), που απέκτησε περιληπτική σημ. από τη χρήση του στον πληθυντικό].

ιδία επίρρ. (αρχαιοπρ.) προπάντων, ιδιαιτέρως, ξεχωριστά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδίᾳ*, δοτικοφανές επίρρ., που προέρχεται από το θηλ. *ἰδία* τού επιθ. *ἴδιος*. Το επίρρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντώνυμο τού *δημοσίᾳ* (λ.χ. *οὔτε ἰδίᾳ οὔτε ἐν κοινῷ*. Θουκ. 1, 141)].

ίδια επίρρ. → ίδιος[2]

ιδιαζόντως επίρρ. (λόγ.) ιδιαιτέρως, ξεχωριστά: *η ιστορία αυτή μου είναι ~ βαρετή* || ~ *ειδεχθές έγκλημα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., επιρρηματικός τ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἰδιάζω* (βλ.λ.)].

ιδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} **1.** ταιριάζω λόγω των ιδιαίτερων ατομικών μου χαρακτηριστικών, προσιδιάζω: *οι απρεπείς εκφράσεις δεν ιδιάζουν στον πράο χαρακτήρα του* **2.** (η μτχ. ***ιδιάζων***, *-ουσα, -ον*) αυτός που ξεχωρίζει ή διακρίνεται από τους άλλους, διαφορετικός: ~ *περίπτωση / εμπειρία / φαινόμενο* ΣΥΝ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴδιος*].

ιδιαίτατος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) κατεξοχήν ιδιαίτερος, εντελώς ξεχωριστός. — **ιδιαίτατα** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ἴδιος*].

ιδιαιτέρα (η) ➤ ιδιαίτερος

ιδιαίτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *με δέχθηκε στο ~ γραφείο του* || ~ *γνώρισμα / χαρακτηριστικό* || *τον δέχθηκε στα ~ δώματά της*· ΦΡ. ***ιδιαίτερη πατρίδα*** βλ. λ. *πατρίδα* **2.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο πρόσωπο: *μην περιμένεις ~ πρόσκληση για να έρθεις* || *χρειάζεται ~ φροντίδα / μεταχείριση* ΣΥΝ. προσωπικός· ΦΡ. ***ιδιαίτερο (μάθημα)*** το εξατομικευμένο μάθημα που παραδίδει (συνήθ. κατ' οίκον) καθηγητής ή δάσκαλος σε μαθητή, κατ' αντιδιαστολή προς το μάθημα με πολλούς μαθητές σε τάξη ή γκρουπ: *κάνω ~ στα Αγγλικά / στα Αρχαία* **3.** αυτός που διακρίνεται από τους άλλους, ο εξαιρετικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* **4.** (ειδικότ.) ***ιδιαίτερος*** (ο), ***ιδιαιτέρα*** (η) προσωπικός/-ή γραμματέας: *αφήστε την επιστολή σας στην ~ τού υπουργού* **5.** ***ιδιαίτερα*** (τα) ατομικές υποθέσεις, προσωπικά θέματα: *μην ανακατεύεσαι στα ~ μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ἴδιος*. Σε ορισμένες σημ. η λ. αποδίδει ξέν. όρο: *ιδιαίτερο δώμα / δωμάτιο* (< γαλλ. chambre particulière), *ιδιαίτερος γραμματέας* (< γαλλ. secrétaire particulier)].

ιδιαιτερότητα (η) {ιδιαιτεροτήτων} τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που κάνουν κάτι να ξεχωρίζει από τα άλλα: *η ~ μιας περίπτωσης* || *δείχνει σεβασμό στην ~ κάθε εθνικού πολιτισμού* || (συνεκδ.) *άνθρωπος με πολλές ~* || *κάθε κοινωνία έχει τις ~ της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. particularité].

ιδιαιτερότητα - ιδιορρυθμία - ιδιοτροπία - ιδιοσυγκρασία - εκκεντρικότητα - παραξενιά. Μια σειρά από λέξεις δηλώνουν τις **ιδιαιτερότητες** στη συμπεριφορά, στις αντιλήψεις, στο ύφος κ.λπ., γενικότερα τις **αποκλίσεις** από ό,τι θεωρείται, από τους περισσότερους, **κανόνας** ή **νόρμα**, που αποτελεί και το μέτρο κρίσεως ως προς την απόκλιση. Η λ. **ιδιαιτερότητα** χαρακτηρίζει κάθε μορφής απόκλιση και λειτουργεί ως «μέση» λέξη, ήτοι με θετική (κάτι για το οποίο διακρίνεται κανείς και ξεχωρίζει από τους άλλους) και με αρνητική σημασία (κάτι για το οποίο αποκλίνει κανείς και μειονεκτεί έναντι των άλλων: *Οι ιδιαιτερότητες τού χαρακτήρα της για άλλους την κάνουν αξιολάτρευτη και για άλλους το πιο μισητό πρόσωπο.* Η **ιδιορρυθμία** δηλώνει χαρακτηριστικά (συμπεριφοράς, χαρακτήρα, αντιλήψεως) που τείνουν περισσότερο προς το αρνητικό, αλλά που θα μπορούσαν ενίοτε να θεωρηθούν και δημιουργικές παραξενιές (συχνά γίνεται λόγος για τις ιδιορρυθμίες των καλλιτεχνών): *Η ιδιορρυθμία τής ζωγραφικής του όχι μόνον δεν ενοχλεί, αλλά επαινείται από τους περισσότερους κριτικούς ως σημαντικό προσωπικό ύφος.* Η **ιδιοτροπία** αποτελεί, κατά κανόνα, αρνητικό σχολιασμό για κάποιον εκ μέρους τού ομιλητή: *Οι ιδιοτροπίες του τον κάνουν να ζει απομονωμένος χωρίς φίλους και παρέες.* Η **ιδιοσυγκρασία** είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνιστούν τον χαρακτήρα, τον οργανισμό, τη φύση τού καθενός και που τον ξεχωρίζουν από τους άλλους: *Λόγω ιδιοσυγκρασίας δεν μπορεί να συνεργαστεί με τους άλλους.* Η **εκκεντρικότητα** είναι κάθε μορφής παρέκκλιση στη συμπεριφορά, ιδ. στην εμφάνιση ενός ανθρώπου: *Φοράει μαύρα γυαλιά τη νύχτα και μπότες μέχρι το γόνατο με βραδινό κουστούμι· τέτοιες εκκεντρικότητες είναι συνήθεις στους καλλιτέχνες, για να τραβούν την προσοχή.* Τέλος, **παραξενιά** είναι κάθε ιδιοτροπία στον χαρακτήρα ή στη συμπεριφορά ενός ατόμου, που είναι συνήθ. ενοχλητική για τους άλλους: *Είναι όλο παραξενιές· ούτε μια μέρα δεν μπορείς να ζήσεις μαζί του.*

ιδιαιτέρως επίρρ. [μτγν.] **1.** χωριστά από τους άλλους, σε προσωπικό / ατομικό επίπεδο: *μπορώ να σας δω ~;* • **2.** κυρίως, κατεξοχήν: *δώσε χαιρετισμούς σε όλους και ~ στον Κώστα* || *αγαπώ το μπαλλέτο και ~ το κλασικό* ΣΥΝ. προπαντός. Επίσης **ιδιαίτερα** (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*

ιδικός, -ή, -ό ➤ δικός

ιδιο- κ. **ιδιό-** (ιδι-ο-) α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** την ιδιαιτερότητα, την ξεχωριστή ή προσωπική διάσταση (προσώπου / πράγματος): *ιδιομορφία, ιδιο-κατοίκηση, ιδιό-μελο* **2.** τη σχέση (ενός πράγματος) με ένα ορισμένο άτομο και όχι με το σύνολο: *ιδιό-κτητος, ιδιο-τελής, ιδιό-γραφος* **3.** την εσωτερική προέλευση (ενός πράγματος): *ιδιο-φυΐα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἴδιος* και εμφανίζεται τόσο σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. idio-synchronie) όσο και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Selbst-gebrauch «ιδιόχρηση»)].

-ίδιο (-ίδι-ο) **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: *σφαιρ-ίδιο, ογκ-ίδιο, σωματ-ίδιο* **2.** κατάληξη επιστημονικών όρων: *οξ-ίδιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκορ. επίθημα *-ίδιον* (βλ. κ. *-ίδι*), το οποίο χρησιμοποιήθηκε και σε ξέν. όρους ως μεταφορά τού λατ. -idium (λ.χ. oxidium, gon-idium)].

ιδιόβουλος, -η/-ος, -ο **1.** αυτός που ακολουθεί τη δική του σκέψη ή βούληση, αυτόβουλος **2.** αυτός που γίνεται με τη θέληση (κάποιου), οικειοθελής ΣΥΝ. εκούσιος. — **ιδιοβούλως** επίρρ. [μεσν.].

ιδιόγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γράφτηκε ιδιοχείρως, αυτόγραφος. — **ιδιογράφως** επίρρ.

ιδιοκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατοίκηση σε ιδιόκτητο σπίτι (όχι σε ενοικιασμένο) **2.** ΝΟΜ. το δικαίωμα τού ιδιοκτήτη οικίας να κατοικήσει σε αυτή και η άσκηση αυτού τού δικαιώματος κατά τού ενοικιαστή. — **ιδιοκατοικώ** ρ. {-είς...}.

ιδιοκατοίκητος, -η, -ο (κατοικία) που κατοικείται από τον ιδιοκτή-

τη της.

ιδιόκλιτος, -η, -ο [1801] ΓΛΩΣΣ. **1.** (ουσιαστικό) που έχει τη δική του κλίση, που κλίνεται με ιδιότυπο τρόπο **2.** ***ιδιόκλιτο*** (το) {ιδιοκλίτ-ου | -ων} κλιτό μέρος τού λόγου, που δεν εντάσσεται σε συγκεκριμένη κλίση, αλλά κλίνεται με ιδιαίτερο τρόπο, που συνήθ. συνδυάζει διαφορετικά κλιτικά παραδείγματα. π.χ. *συγγραφέας – συγγραφείς* (όχι *συγγραφέες*). *δόρυ – δόρατος, ον – όντος* κ.τ.ό.

ιδιοκτησία (η) [1782] {ιδιοκτησιών} **1.** η κινητή ή ακίνητη περιουσία που έχει κανείς στην κατοχή του: *η έκταση αυτή αποτελεί ~ τού ελληνικού κράτους* **2.** η κυριότητα που έχει ο ιδιοκτήτης επί τής περιουσίας του. το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα κατοχής, διάθεσης και εκμετάλλευσής της: *τίτλοι ιδιοκτησίας*· ΦΡ. (α) ***πνευματική ιδιοκτησία*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) ***ατομική ιδιοκτησία*** δικαίωμα αποκλειστικής χρήσης αντικειμένων στα οποία τα άτομα έχουν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας· διακρίνεται από τη δημόσια ιδιοκτησία, όπου η χρήση δεν είναι αποκλειστική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eigenbesitz].

ιδιοκτησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με θέματα ιδιοκτησίας: *~ καθεστώς*. — **ιδιοκτησιακά** επίρρ.

ιδιοκτήτης (ο) [1816] {ιδιοκτητών}, **ιδιοκτήτρια** (η) [1816] {ιδιοκτητριών} **1.** πρόσωπο που κατέχει συγκεκριμένο αντικείμενο: *~ πολυκατοικίας / οικοπέδου / αυτοκινήτου / καταστήματος / περιπτέρου* ΣΥΝ. κάτοχος **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που κατέχει περιουσιακό στοιχείο, κυρ. σπίτι: *σύγκρουση ενοικιαστών και ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ» (βλ. λ. *κτήμα, κτήση*), απόδ. τού γερμ. Eigenbesitzer].

ιδιόκτητος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στην κατοχή κάποιου ως ατομικό περιουσιακό στοιχείο: *~ μονοκατοικία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰδιο-* + *κτητός* < *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ» (βλ. λ. *κτήμα, κτήση*)].

ιδιόλεκτος (η) {ιδιολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιαίτερων γλωσσικών στοιχείων που συνθέτουν τον προσωπικό τρόπο έκφρασης ενός ατόμου. Επίσης **ιδιόλεκτο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. idiolect].

ιδιόμελο (το) {-ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων} ΕΚΚΛΗΣ.-ΜΟΥΣ. τροπάριο με δικό του μέτρο και δικό του ρυθμό, το οποίο, κατ' αντίθεση προς το αυτόμελο (βλ.λ.), δεν χρησιμεύει ως πρότυπο για μίμηση, αλλά παραμένει μοναδικό και ανεπανάληπτο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἰδιόμελον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *ἰδιόμελον (τροπάριον)* < *ἰδιο-* + *μέλος*].

ιδιομορφία (η) {ιδιομορφιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιόμορφου ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποκλίνει από το συνηθισμένο, που έχει ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία.

ιδιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο και εμφανίζεται με τη δική του, ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιότυπος, ιδιόρρυθμος, ιδιάζων. — **ιδιόμορφα** επίρρ.

ιδιοπαθής, -ής, -ές {ιδιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για ασθένεια) αυτός που προήλθε από άγνωστη αιτία και όχι από βλάβη τού οργανισμού: *~ υπέρταση*. — **ιδιοπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδιο-* + *-παθής*, ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *ἔπαθ-ον*)].

ιδιοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η οικειοποίηση (βλ.λ.).

ιδιοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {ιδιοποιείσαι... | ιδιοποι-ή-θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: *ιδιοποιήθηκε την περιουσία τού αδελφού του / την επιτυχία τού συναδέλφου του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*.

ιδιοπροσωπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) η ιδιαίτερη έκφραση τής όψης (προσώπου) **2.** η ιδιαίτερη μορφή τής προσωπικότητας (κάποιου), η ιδιαιτερότητα (κάποιου ως ανθρώπινης οντότητας) **3.** (μτφ.) η ξεχωριστή φυσιογνωμία, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας: *η ~ τού νεοελληνικού πολιτισμού*.

ιδιοπροφορά (η) το αξάν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accent].

ιδιορρυθμία (η) [μτγν.] {ιδιορρυθμιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιόρρυθμου **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ξενίζει λόγω τού πολύ ιδιαίτερου χαρακτήρα του: *ως καλλιτέχνης, έχει κι αυτός τις ~ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα*.

ιδιόρρυθμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποκλίνει πολύ από το συνηθισμένο, που ξενίζει λόγω των πολύ ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά / εμφάνιση / τεχνική / ποιητικό ύφος* ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος, περίεργος, εκκεντρικός **2.** (για μοναστήρι) το μοναστήρι στο οποίο οι μοναχοί μετέχουν στις κοινές ακολουθίες, αλλά μπορούν να ακολουθούν ατομικό τρόπο ζωής, έχοντας ατομική περιουσία, τρώγοντας μόνοι στα κελλιά τους εκτός των Κυριακών κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ίδιος[1], ιδία, ίδιο {ιδί-ου (θηλ. -ας, αιτ. -αν) | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει σε κάποιον, προσωπικός, που δεν ανήκει ή προέρχεται από άλλον: *φρόντισα να είμαι παρών, για να έχω ιδίαν αντίληψη τού γεγονότος* || *για λόγους ιδίου συμφέροντος* || *ξεκίνησε την επιχείρηση με ίδια κεφάλαια* ΑΝΤ. ξένος· ΦΡ. (α) ***(κρίνω) εξ ιδίων τα αλλότρια*** βλ. λ. *αλλότριος* (β) ***ιδίοις όμμασι*** βλ. λ. *όμμα* (γ) ***εξ ιδίας αντιλήψεως*** βλ. λ. *αντίληψη* (δ) ***έχω ιδίαν αντίληψιν*** βλ. λ. *αντίληψη* (ε) ***ιδία βουλήσει*** *(ἰδίᾳ βουλήσει)* με προσωπική θέληση, αυτοβούλως: *ενεργώ ~* ΣΥΝ. οικεία βουλήσει, εκουσίως (στ) ***ιδία ευθύνη*** *(ἰδίᾳ εὐθύνῃ)* με προσωπική ευθύνη: *θα δανειστείς το βιβλίο, αλλά ~* (ζ) ***ιδίαις χερσί(ν)*** (λατ. ipso mano) (i) με τα δικά μου χέρια: *το έγραψα ~* (ii) (συντομ. Ι.Χ.) στα ίδια τα χέρια κάποιου· ως ένδειξη σε φάκελο επιστολής που σημαίνει ότι αυτός πρέπει να επιδοθεί προσωπικώς στον παραλήπτη: *σημείωσε στον φάκελο ~ (Ι.Χ.) ώστε να τον παραλάβει ο ίδιος*· επίσης ***ιδίαις αυτού / -ής χερσί(ν)*** (συντομ. Ι.Α.Χ.) (η) ***ιδίαις δαπάναις / ιδίοις αναλώμασιν*** με προσωπικές δαπάνες, με προσωπικά έξοδα: *η έκδοση τού βιβλίου / το χτίσιμο τού ναού έγινε ~* • **2.** αυτός που έχει ιδιαιτερότητες: *πρόκειται για ποίημα με ~ εκφραστικά μέσα* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, ιδιάζων **3.** ***ίδιο(ν)*** (το) η ιδιαιτερότητα, αυτό που χαρακτηρίζει κάποιον: *έχει το ~ να μην ανέχεται υποδείξεις* • ΦΡ. ***κατ' ιδίαν*** *(κατ' ἰδίαν*, μτγν. φρ.) ιδιαιτέρως, χωρίς την παρουσία τρίτων: *τον πήρε παράμερα και του μίλησε ~* || *~ συνομιλία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fhé-διος* < **Fhe-* (> *ἕ*) «αυτόν» (αιτ. ενικού γ' προσώπου τής αντωνυμίας *ἐγώ, σύ, ἑός*, στην οποία οι πτώσεις τού γ' προσώπου είναι εξαιρετικά σπάνιες και συνήθ. αντικαθίστανται από την επαναληπτική αντωνυμία *αὐτός, -ή, -ό*) + παραγ. επίθημα *-ίδιος*. Η μεταβολή **Fhé-διος* > *ἴ-διος* με κώφωση τού *-ε-* σε *-ι-*].

> **ίδιος: ί-δι-ος και ί-διος.** Το λογιότερο **ί-δι-ος** (με 3 συλλαβές, δηλ. χωρίς συμπροφορά / συνίζηση τού *-ι-* με την κατάληξη *-ος* σε μία συλλαβή) διαφέρει σημασιολογικά από το **ί-διος** (το δισύλλαβο, με συνίζηση τού *-ι-*): **ί-δι-ος** σημαίνει «προσωπικός, ατομικός» και χρησιμοποιείται σε λόγιας προελεύσεως εκφράσεις (**προς ίδιον όφελος** «για προσωπική του ωφέλεια», **εξ ιδίων τα αλλότρια** «από τα προσωπικά του κρίνει τα των άλλων» κ.λπ.)· **ί-διος** σημαίνει «όμοιος, απαράλλακτος» – «κοινός». Η σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στον ασυνίζητο και τον συνιζημένο τύπο τής λέξης είναι συχνό φαινόμενο τής Ελληνικής. → *όμοιος, συνίζηση*

ίδιος[2], -ια, -ιο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | -ίων, -ίους} (με άρθρο) **1.** αυτός που ταυτίζεται (με κάποιον/κάτι), όχι κάποιος άλλος / κάτι άλλο: *«Διόνυσος» και «Βάκχος» είναι δύο διαφορετικά ονόματα τού ~ θεού* || *έχει τους ~ στόχους με μένα* || *έχουν τις ~ προτιμήσεις* || *~ χρώμα / ηλικία / αξία* || *την ~ μέρα* || *με τον ~ τρόπο* **2.** (κακόσ.) αυτός που επαναλαμβάνεται κατά τρόπο μονότονο, εκνευριστικό, δυσάρεστο: *μια ζωή / κάθε φορά η ~ ιστορία· έρχεται αργοπορημένος και πρέπει εμείς να τον δικαιολογούμε*· ΦΡ. (α) ***το ίδιο*** (i) το ίδιο πράγμα, τίποτε διαφορετικό: *δεν είναι ~ να ταξιδεύεις με πλοίο και να ταξιδεύεις με αεροπλάνο* || *~ ισχύει και για σένα* (ii) (ως επίρρ.) επίσης: *τραγουδήσες πολύ ωραία κι ο αδελφός σου ~* (β) ***το ίδιο μου κάνει / το ίδιο είναι*** δεν έχει για μένα διαφορά, δεν με νοιάζει: *είτε έρθεις είτε δεν έρθεις, ~· ωραία περνάω και μόνος μου* (γ) ***τα ίδια*** τα ίδια πράγματα, η ίδια κατάσταση: *είναι κρίμα μετά από τόση προσπάθεια και αγώνα να γυρίσουμε πάλι στα ίδια* (δ) ***τα ίδια και τα ίδια / τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου*** για πράγματα, καταστάσεις που επαναλαμβάνονται μονότονα, που δεν αλλάζουν (ε) ***μία από τα ίδια*** (i) (σε εστιατόριο) για επανάληψη τής ίδιας παραγγελίας: *φέρε μας ~!* (ii) (ειρων.) δεν υπάρχει διαφορά: *Πώς σου φαίνεται η νέα κυβέρνηση: —~!* **3.** (εμφατ.) αυτός καθ' εαυτόν, όχι άλλος: *εγώ ο ~* || *πώς μπόρεσε να σκοτώσει τον ~ του τον πατέρα;* || *το είδα με τα ~ μου τα μάτια* || *δεν έβλαψε παρά μόνο τον ~ του τον εαυτό* || (στο τηλέφωνο) *-Μπορώ να μιλήσω με τον κ. Αντωνίου; -Ο ~* (εγώ είμαι ο κ. Αντωνίου) • **4.** (συνεκδ.) αυτός που διαφέρει ελάχιστα, όμοιος: *Ίδιος ο πατέρας του! Έχει τα ~ μάτια, την ~ μύτη, το ~ ανάστημα* (με τον πατέρα του) || *ίδιος κι απαράλλαχτος*. — **ίδια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἴδιος* (βλ.λ.), με συνίζηση].

ιδιόσημος, -η, -ο αυτός που έχει ειδική, ξεχωριστή σημασία.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-σημος* < *σῆμα*].

ιδιοσκεύασμα (το) {ιδιοσκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. το φάρμακο που διατίθεται στην αγορά σε ορισμένη συσκευασία και με ειδική ονομασία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. spécialité (pharmaceutique)].

ιδιοσυγκρασία (η) {ιδιοσυγκρασιών} **1.** ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο εκδηλώνεται και αντιδρά κανείς (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς τον ψυχικό του κόσμο: *ο αυθορμητισμός είναι χαρακτηριστικό τής μεσογειακής ~* **2.** ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο αντιδρά ένα άτομο σε ορισμένα ερεθίσματα, κυρ. η αλλεργική ευαισθησία του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδιο-* + *σύγκρασις* «ανάμειξη – ισορροπία μεταξύ των στοιχείων τού σώματος» < *συγ-* (< *σύν*) + *κρᾶσις* (βλ.λ.)].

ιδιοσυγχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξέταση μιας γλώσσας μέσα στην ίδια συγχρονία, π.χ. τής Νέας Ελληνικής στην κοινή της χρήση χωρίς τη διαλεκτική της διαφοροποίηση. — **ιδιοσυγχρονικός,** -ή, -ό, **ιδιοσυγχρονικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idiosynchronie].

ιδιοσυντήρητος, -η, -ο [1843] αυτός που συντηρείται μόνος του: *δεν εξαρτιόταν από τους γονείς του, ήταν ~* ΣΥΝ. αυτοσυντήρητος.

ιδιοσυστασία (η) [μτγν.] {ιδιοσυστασιών} **1.** ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος αντίδρασης τού οργανισμού κάθε ανθρώπου στις επιδράσεις που δέχεται από το εξωτερικό περιβάλλον: *δυνατή / ασθενική ~* • **2.** ΨΥΧΟΛ. η ιδιαίτερη ψυχική διαμόρφωση κάθε ατόμου, έτσι όπως εκδηλώνεται στον χαρακτήρα και στην πνευματική του ζωή.

ιδιοσύστατος, -η, -ο αυτός που έχει τη δική του ξεχωριστή σύσταση, το δικό του ξεχωριστό περιεχόμενο, τη δική του υπόσταση ΣΥΝ. αυθυπόστατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδιο-* + *συστατός*, βλ. κ. *σύσταση*].

ιδιοτελής, -ής, -ές [1836] {ιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποσκοπεί αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση στενά ατομικών συμφερόντων ή καθετί που βασίζεται στο ατομικό όφελος: *είναι πολύ ~· βοηθεί μόνον αυτούς που ξέρει ότι αργότερα θα του τα ανταποδώσουν* || *~ κίνητρα / επιδιώξεις*. — **ιδιοτελώς** επίρρ., **ιδιοτέλεια** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-τελής* < *τέλος*, πβ. *αυτο-τελής, ημι-τελής, λυσι-τελής* κ.ά., απόδ. τού γερμ. eigennützig].

ιδιότητα (η) {ιδιοτήτων} **1.** το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *νερά με θεραπευτικές ~ || η αντοχή και η ελαστικότητα είναι δύο βασικές ~ αυτού τού υλικού || οι ~ τού Θεού || τεχνολογικές / φυσικές / χημικές ~ των υλικών* ΣΥΝ. γνώρισμα, διακριτικό, ίδιον **2.** (για πρόσ.) η ιδιαίτερη θέση που έχει κανείς (αξίωμα, επάγγελμα, τίτλος, καθήκον που του έχει ανατεθεί) και τον χαρακτηρίζει: *με την ~ τού μέλους τής επιτροπής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδιότης, -ητος* < *ἴδιος*].

ιδιοτροπία (η) [μτγν.] {ιδιοτροπιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιότροπου **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε εκδήλωση φανερώνει ιδιότροπο, στρυφνό χαρακτήρα: *γέρασε κι άρχισε τις ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

ιδιότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο, το κανονικό: *~ συμπεριφορά / ντύσιμο / χτένισμα* ΣΥΝ. ιδιόρρυθμος, αλλόκοτος, περίεργος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει στρυφνό χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. δύσκολος, ανάποδος. — **ιδιότροπα** επίρρ.

ιδιοτυπία (η) [1849] {ιδιοτυπιών} η ιδιαιτερότητα, η ιδιομορφία που διακρίνει κάποιον/κάτι: *χαρακτηριστική είναι η ~ τής σκέψης του που αποτυπώνεται και στον λόγο του.* — **ιδιοτυπικός, -ή, -ό, ιδιοτυπικά** επίρρ.

ιδιότυπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες, που ξεχωρίζει λόγω των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του: *έχει έναν ~ τρόπο σκέψης και έκφρασης, που δεν τον βρίσκεις σε άλλους συγγραφείς* ΣΥΝ. ιδιόμορφος.

ιδιοφυής, -ής, -ές {ιδιοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ιδιοφυέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο: *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης / τέχνασμα / σύλληψη* ΣΥΝ. μεγαλοφυής. — **ιδιοφυώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ιδιο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* «βλαστάνω, φυτρώνω» (βλ.λ.)].

ιδιοφυΐα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που παρουσιάζει εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μια ~ μπορεί να λύσει αυτό το πρόβλημα* (βλ. κ. λ. *μεγαλοφυΐα*).

ιδιόφωνος, -η, -ο αυτός τού οποίου ο ήχος παράγεται από το ίδιο το σώμα τού οργάνου (π.χ. η καμπάνα, οι καστανιέτες).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idiophon].

ιδιόχειρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει γραφτεί από το ίδιο το άτομο στο οποίο αποδίδεται: *~ επιστολή / διαθήκη / σημείωμα* ΣΥΝ. αυτόγραφος, ιδιόγραφος **2. *ιδιόχειρο*** (το) {ιδιοχείρ-ου | -ων} το πρωτότυπο έγγραφο ΑΝΤ. αντίγραφο ● ΦΡ. ***ιδιόχειρη παράδοση (τής επιστολής)*** η παράδοση τής επιστολής στο ίδιο το πρόσωπο, προς το οποίο απευθύνεται. — **ιδιοχείρως** επίρρ. [μτγν].

ιδιοχρησία (η) {ιδιοχρησιών} **1.** η αποκλειστική χρήση περιουσιακού στοιχείου, αντικειμένου από τον ιδιοκτήτη **2.** ΝΟΜ. το δικαίωμα τού ιδιοκτήτη ακινήτου να λύσει τη σύμβασή του με τον ενοικιαστή, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος (π.χ. να κατοικήσει σε αυτό ο ίδιος ή το παιδί του –ιδιοκατοίκηση– ή για άλλη χρήση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbstgebrauch].

ιδιόχρηστος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιείται από τον ιδιοκτήτη μόνο, που δεν είναι κοινόχρηστος.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *χρηστός*].

ιδιόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φυσικό χρώμα και δεν έχει βαφτεί με τεχνητή χρωστική ουσία.

Ι.ΔΙ.Σ. (το) Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Παντείου Πανεπιστημίου.

ιδίωμα (το) {ιδιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η γεωγραφικά διαφοροποιημένη χρήση μιας γλώσσας, η τοπική διάλεκτος ορισμένης περιοχής κατ' αντιδιαστολή προς τη διάλεκτο που δηλώνει μείζονα γεωγραφική διαφοροποίηση που περιλαμβάνει περισσότερα ιδιώματα: *τοπικό ~ || το ~ τού Ρεθύμνου / τής Ρόδου* ΣΥΝ. ντοπιολαλιά· ΦΡ. ***συνθηματικό ιδίωμα*** βλ. λ. *συνθηματικός* ● **2.** (σπάν.) το ιδιαίτερο γνώρισμα, η ιδιότητα: *τα ~ τού Θεού* (αιωνιότητα, παντοδυναμία, αγιότητα, πανσοφία κ.ά.) ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία, ιδιαιτερότητα **3.** (για πρόσ.) η ξεχωριστή συνήθεια, ενίοτε και ιδιορρυθμία: *έχει το ~ να αρχίζει να δουλεύει τα έργα του μετά τα μεσάνυχτα* ΣΥΝ. χούι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ιδιαιτερότητα, χαρακτηριστικό γνώρισμα». < αρχ. *ἰδιοῦμαι* «οικειοποιούμαι» < *ἴδιος*. Η γλωσσολογική σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiome].

ιδιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο γλωσσικό ιδίωμα: *~ λέξεις / εκφράσεις / προφορά.* — **ιδιωματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. idiomatique < idiome (< αρχ. *ἰδίωμα*)].

ιδιωματισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. **1.** κάθε χαρακτηριστικό στοιχείο ιδιώματος ή διαλέκτου· π.χ. *μι βλέπ* (= με βλέπει) || *φιλιότσος* (= βαφτισιμιός) **2.** ο ιδιωτισμός (βλ.λ.).

> **ιδιωματισμός – ιδιωτισμός.** Είναι καλό να γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ιδιωματισμός και το ιδιωτισμός. **Ιδιωματισμός** είναι κάθε γλωσσικό στοιχείο (φωνητικό, γραμματικό, συντακτικό, λεξιλογικό) που αναφέρεται σε γλωσσικό ιδίωμα ή διάλεκτο τής Ελληνικής· π.χ. *με δίνει* (συντακτικός ιδιωματισμός των βορείων ιδιωμάτων τής Ελληνικής) αντί τού κοινού *μου δίνει· κένωσε στο πιάτο* «άδειασε, σερβίρισε, βάλε στο πιάτο» (λεξιλογικός ιδιωματισμός)· *πιδί* (= παιδί· φωνητικός ιδιωματισμός) κ.ο.κ. Αντίθετα, **ιδιωτισμός** είναι κάθε λεξιλογική φράση τής κοινής Ελληνικής, που αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση με μεταφορική συνήθως σημασία· π.χ. *το 'βαλε στα πόδια, τα τσουγκρίσαμε, πήρε επάνω του, τρώει ξύλο* κ.τ.ό.

ιδιώνυμος, -η, -ο ιδιαίτερος, ξεχωριστός· στις ΦΡ. (α) ΝΟΜ. ***ιδιώνυμο (αδίκημα)*** το αδίκημα για το οποίο προβλέπονται ιδιαίτερες (ελαφρύτερες ή βαρύτερες) ποινές από αυτές που προβλέπονται για τα αδικήματα τής γενικής κατηγορίας όπου υπάγεται: *η σωματική βλάβη ανηλίκων αποτελεί ~, που τιμωρείται αυστηρότερα από την απλή σωματική βλάβη* (β) ΠΟΛΙΤ. ***ιδιώνυμο*** (το) {ιδιωνύμου} κατασταλτικό μέτρο που ίσχυσε από το 1929 μέχρι το 1975 και ποινικοποιούσε την υποστήριξη και διάδοση κομουνιστικών ιδεών.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρμόζων». < *ἴδι(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Ο νομικός όρ. αποτελεί απόδ. τού λατ. delicta sui generis (κατά λέξη: *ιδιογενή αδικήματα / εγκλήματα*)].

ιδίως επίρρ.· κατά κύριο λόγο, προπάντων: *τα ατυχήματα στις εθνικές οδούς είναι πλέον κάτι πολύ συνηθισμένο, ~ τις ημέρες των εορτών* ΣΥΝ. κυρίως, κατεξοχήν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴδιος*].

ιδιωτεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πλήρης διανοητική καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ιδιωτικός βίος – έλλειψη εκπαίδευσης». < *ἰδιώτης* (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiotie].

ιδιωτεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ιδιώτευσα} **1.** παύω να αναμειγνύομαι στην πολιτική ζωή, σταματώ να καταπιάνομαι με τα κοινά και αποσύρομαι στην ιδιωτική μου ζωή **2.** ζω μόνος, μακριά από κοινωνικές σχέσεις: *ιδιώτευσε σε μια εξοχική κατοικία* **3.** (για δημοσίους υπαλλήλους) σταματώ να εργάζομαι στο δημόσιο. — **ιδιώτευση** (η).

ιδιώτης (ο) {ιδιωτών}, **ιδιώτρια** (η) {ιδιωτριών} (σημ. 1, 2) **1.** αυτός που δεν κατέχει επίσημη θέση, ο κοινός πολίτης **2.** αυτός που εκπροσωπεί ατομικά οικονομικά συμφέροντα, όχι κρατικά ή κοινωνικά: *εκτός από τα κρατικά κανάλια, όλοι οι υπόλοιποι τηλεοπτικοί σταθμοί ανήκουν σε ιδιώτες* ● **3.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ιδιωτεία, ο διανοητικώς καθυστερημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απλός πολίτης (δηλ. όχι δημόσιος άνδρας)». < *ἴδιος* + παραγ. επίθημα *-ώτης* (πβ. *δεσμ-ώτης, πατρι-ώτης, νησι-ώτης*). Η λ. απέκτησε κατά τους μτγν. αιώνες μειωτική σημ. «κοινός άνθρωπος, χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες ή κατάρτιση». Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiot].

ιδιωτικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδιωτική οικονομία: *~ κριτήρια / αντίληψη / πολιτική.*

ιδιωτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση δημόσιας επιχείρησης, φορέα ή περιουσίας στην κυριότητα ιδιωτών: *~ των ΛΕΚΟ / τής Ολυμπιακής / τού ΟΤΕ.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. privatisation].

ιδιωτικοποιώ ρ. μετβ. {ιδιωτικοποιείς... | ιδιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΟΙΚΟΝ. μεταβιβάζω την ιδιοκτησία και τον έλεγχο (κρατικών επιχειρήσεων, οργανισμών) σε ιδιώτες: *η κυβέρνηση θα ιδιωτικοποιήσει ορισμένες προβληματικές κρατικές επιχειρήσεις* ΑΝΤ. κρατικοποιώ, εθνικοποιώ, κοινωνικοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. privatise].

ιδιωτικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που ανήκει σε ιδιώτη, που δεν ανήκει στο κράτος: *~ επιχείρηση / τηλεόραση / κατοικία / κεφάλαια / φορέας / σχολείο / εκπαίδευση / οικονομία || αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) ΑΝΤ. δημόσιος, κρατικός· ΦΡ. (α) ***ιδιωτικός τομέας*** ο τομέας τής οικονομίας που αποτελείται από επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν σε ιδιώτες ΑΝΤ. δημόσιος τομέας (β) ***ιδιωτική πρωτοβουλία*** κάθε δραστηριότητα που οφείλεται σε πρωτοβουλία ιδιώτη (και όχι δημόσιου φορέα): *ενθαρρύνεται η ~ || η ~ έκανε θαύματα στις τηλεπικοινωνίες* (β) αυτός που σχετίζεται με ιδιώτη (και όχι με το κράτος ή ομάδα προσώπων): *~ κατανάλωση / συμφέρον / κέρδος / ασφάλιση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που εργάζεται σε ιδιωτική επιχείρηση ή για λογαριασμό ιδιώτη: *~ υπάλληλος / αστυνομικός* (ο ντετέκτιβ) **3.** αυτός που αφορά ή απευθύνεται σε συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα ατόμων και όχι στο κοινό: *είδα την ταινία σε ~ προβολή* **4.** (ειδικότ.) αυτός που αποτελεί αυστηρά προσωπική υπόθεση και δεν αφορά σε τρίτους: *δεν επιτρέπε σε κανέναν να επεμβαίνει στην ~ του ζωή || ~ στιγμές / συζητήσεις* ΣΥΝ. προσωπικός **5.** αυτός που γίνεται από κάποιον με την ιδιότητά του ως ιδιώτη, ανεπίσημος: *~ συνομιλίες των δύο υπουργών || ~ συμβόλαιο / επίσκεψη* **6.** ΝΟΜ. (α) ***ιδιωτικό δίκαιο*** το δίκαιο που ρυθμίζει τις σχέσεις των ατόμων μεταξύ τους (β) ***ιδιωτική κατηγορία*** η άσκηση ποινικής αγωγής από το ίδιο το άτομο που υπέστη το αδίκημα (γ) ***ιδιωτικό συμβόλαιο*** το συμβόλαιο που συντάσσεται μεταξύ ιδιωτών χωρίς την παρουσία συμβολαιογράφου. — **ιδιωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ιδιωτικότητα** (η) [1851] (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰδιώτης*. Οι σύγχρονες οικονομικές και νομικές σημ. είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. private, γαλλ. privé].

ιδιωτισμός (ο) έκφραση τής οποίας η σημασία δεν προκύπτει από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων που την αποτελούν, π.χ. *σιγά τα λάχανα! || μου πήρες τ' αφτιά! || μου έκανες την καρδιά περιβόλι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιωματισμός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο τρόπος ενός ιδιώτη, κοινού ανθρώπου (κυρ. στη γλωσσική έκφραση)». < αρχ. *ἰδιώτης* (βλ.λ.)].

ιδιωφελής (ο) {ιδιωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μόνο ατομικά οφέλη ΑΝΤ. κοινωφελής. — **ιδιωφέλεια** (η) [1824].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδι(ο)-* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

Ιδομενεύς (ο) {Ιδομενέ-ως, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Κρήτης, γιος τού Δευκαλίωνα, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Ιδομενέας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἴδη* (βλ.λ.) + *-μενεύς* (αντί τού αναμενομένου *-μενης*) < *μένος*].

ιδού επιφών. (λόγ.) (όταν δείχνουμε κάτι) να, δες / δείτε: *~ οι αποδείξεις τής ενοχής του!* ΣΥΝ. ορίστε· ΦΡ. (α) ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** (*αὐτοῦ γὰρ καὶ Ρόδος καὶ πήδημα*, Αισώπ. *Μύθοι*, αρ. 51) ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι που ισχυρίζεται ότι μπορεί: *Αν μπορέσεις να κολυμπήσεις μέχρι απέναντι, θα σου δώσω 100.000! ~!* (β)

ιδού ο νυμφίος (*ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται*. Κ.Δ. Ματθ. 25, 6) (μτφ.) να ο γαμπρός (έρχεται)· για πρόσωπο καθοριστικό σε μια περίσταση που εμφανίζεται απροσδόκητα (γ) ***ιδού (δόξης) στάδιον λαμπρόν*** (*ἰδοὺ [δόξης] στάδιον λαμπρόν*) (το μικρόν τούτο χάνι) (μτφ.) να πεδίο εξαιρετικά πρόσφορο για δράση και άμιλλα (στίχος από το ποίημα «Το χάνι τής Γραβιάς» τού Γεωργίου Ζαλοκώστα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδού* / *ἰδοῦ*, προστ. αορ. β' μέσης φωνής τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω», που χρησιμοποιήθηκε ως δεικτικό μόριο. Το θ. *ἰδ-*, από το οποίο παράγεται η λ., εμφανίζεται και στη λ. *ἰδέα* (βλ.λ.)].

ιδροκόπημα (το) {ιδροκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η έκκριση άφθονου ιδρώτα **2.** (μτφ.) ο πολύς κόπος, που μπορεί να προκαλεί άφθονο ιδρώτα. Επίσης (λαϊκ.) **ιδροκόπι**.

ιδροκοπώ ρ. αμετβ. {ιδροκοπάς... | ιδροκόπη-σα, -μένος} **1.** χύνω άφθονο ιδρώτα **2.** (μτφ.) εργάζομαι σκληρά: *ιδροκοπήσαμε, για να πάρουμε πτυχίο* ΣΥΝ. μοχθώ, κουράζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱδροκοπῶ* < *ἱδρο-* (< αρχ. *ἱδρώς*) + επιτατ. επίθημα *-κοπῶ* < *κόπτω*].

ίδρος κ. **ιδρός** (ο) ο ιδρώτας (βλ.λ.).

ίδρυμα (το) [αρχ.] {ιδρύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οργανισμός που συγκροτείται για την πραγματοποίηση κοινωφελών σκοπών· σύνολο περιουσίας το οποίο έχει οριστεί σύμφωνα με την ιδρυτική του πράξη για να εξυπηρετηθεί ορισμένος διαρκής σκοπός και το οποίο αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα που εγκρίνει τη σύστασή του: *μορφωτικό / εκπαιδευτικό / φιλανθρωπικό ~* || *~ Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι.Κ.Α.) || *~ Μεσογειακών Σπουδών* || *Εθνικό ~ Ερευνών*· ΦΡ. ***Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα*** βλ. λ. *ανώτατος* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο που ανεγείρεται για την πραγματοποίηση των σκοπών τού παραπάνω οργανισμού **3.** (ειδικότ.) οποιοσδήποτε οργανισμός, όπου παρέχεται στέγη και τροφή σε άτομα που δεν είναι σε θέση να φροντίσουν μόνα τους τον εαυτό τους (ορφανοτροφείο, ψυχιατρική κλινική, γηροκομείο κ.λπ.): *θα βάλουν τον πατέρα τους σε ~*.

ιδρυματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ίδρυμα **2.** (ειδικότ.-συνήθ. κακόσ.) κάτι που γίνεται μέσα από ίδρυμα με ψυχρό και απρόσωπο τρόπο (σε αντίθεση με το φυσικό περιβάλλον τής οικογένειας): *τα ~ παιδιά εμφανίζουν, κατά κανόνα, έναν αρνητισμό στη συμπεριφορά τους* || *~ μεταχείριση / αντιμετώπιση / νοοτροπία*.

ιδρυματισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των σωματικών και ψυχικών διαταραχών που εμφανίζονται μετά την απότομη αποκοπή παιδιού από τη μητέρα και τη μακροχρόνια παραμονή του σε ίδρυμα περιθάλψεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hospitalisme].

ιδρυματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η εισαγωγή ασθενών σε ίδρυμα **2.** η κατάσταση τού ιδρυματισμού. — **ιδρυματοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. institutionalisation. Βλ. κ. *ιδρυματισμός*].

ίδρυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** το να ιδρύσει κανείς (κάτι): *η ~ κόμματος / οργανισμού / πόλης / νέας θρησκείας* **2.** (συνεκδ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία ιδρύθηκε (κάτι): *από ιδρύσεως τής εταιρείας*.

ιδρυτής (ο) [1867]. **ιδρύτρια** (η) [1888] {ιδρυτριών} πρόσωπο που ιδρύει ή έχει ιδρύσει (κάτι): *~ κόμματος / συλλόγου / ένωσης / ομάδας / νοσοκομείου* ΣΥΝ. δημιουργός, θεμελιωτής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fondateur].

ιδρυτικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ίδρυση ή ιδρυτή: *αναθεώρηση τής ~ διακήρυξης τού κόμματος* || *~ μέλος συλλόγου / στέλεχος κόμματος* || *~ νόμος / συνθήκη*.

ιδρύω ρ. μετβ. {ίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} θέτω σε λειτουργία, δημιουργώ (κάτι συλλογικό και συγκροτημένο): *~ κόμμα / οργανισμό / σχολή νοσοκόμων / υπηρεσία / επιτροπή* || *το Βυζάντιο ήταν αποικία που ίδρυσαν οι αρχαίοι Μεγαρείς* || *ο Απόστολος Παύλος ίδρυσε πολλές χριστιανικές Εκκλησίες* || (κ. πνευματικά δημιουργήματα με συστηματικό χαρακτήρα) *~ νέα θρησκεία / λογοτεχνική σχολή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱδρύω*, αρχική σημ. «καθίζω κάτω — καθιστώ, διορίζω, τοποθετώ», < *sid-rūō, όπου το θ. *sid- ερμηνεύεται είτε κατ' αναλογίαν προς το ρ. *ἵζω* (πβ. *καθ-ί-ζω*) είτε με κώφωση του αρχικού Ι.Ε. *sed- (για το οποίο βλ. λ. *έδ-ρα*). Το επίθημα *-ρύω* πιθ. οφείλεται σε σύνδεση με ομόρρ. που περιέχουν τον φθόγγο *-ρ-* (πβ. *ἕδ-ρα*)].

ιδρώνω ρ. αμετβ. {ίδρω-σα, -μένος} **1.** εκκρίνω ιδρώτα από τους πόρους τού δέρματός μου: *ίδρωσε από την πολλή ζέστη* || *~ από φόβο / άγχος / αγωνία* ΣΥΝ. εφιδρώνω, ιδροκοπώ· ΦΡ. ***δεν ιδρώνει τ' αφτί μου*** δεν νοιάζομαι για όσα ακούω, αδιαφορώ: *όσο κι αν του κάνεις παρατηρήσεις, δεν ιδρώνει τ' αφτί του* **2.** (μτφ.) (α) καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια, συνήθ. σε φρ. τού τύπου *ίδρωσα να τον καταφέρω / να τον πείσω να έρθει μαζί μας* || *ίδρωσε για να μπορέσει να νικήσει τον αντίπαλο* (β) εργάζομαι σκληρά: *ιδρώνει για να βγάλει το ψωμί του* ΣΥΝ. μοχθώ, κοπιάζω, ταλαιπωρούμαι **3.** σχηματίζονται σταγονίδια νερού στην επιφάνειά μου: *το τζάμι ιδρώνει*. — **ίδρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἱδρῶ (-όω)* < *ἱδρώς* (βλ.λ.)].

ιδρωτάρι κ. **δρωτάρι** (το) {ιδρωταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η άφθονη έκκριση ιδρώτα, πολύς ιδρώτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱδρωτάρια (τά)* < αρχ. *ἱδρώς, -ῶτος*].

ιδρώτας κ. (λαϊκ.) **ίδρωτας** (ο) **1.** το υγρό που εκκρίνουν οι πόροι τού δέρματος, π.χ. όταν ο οργανισμός ζεσταίνεται, είναι άρρωστος κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας*** τρομάζω, τρέμω από ανησυχία, από φόβο: *και μόνο που σκέφτομαι την αντίδραση τού διευθυντή, ~!* **2.** (μτφ.) η κοπιαστική προσπάθεια: *με ~ καταφέρνει και ζει την οικογένειά του* || *με τον ~ (τού προσώπου) μου* (με κοπιαστική προσπάθεια, μοχθώντας) ΣΥΝ. μόχθος, κόπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱδρώς, -ῶτος* < *swid-r-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sweid- «ιδρώνω», πβ. σανσκρ. svédaḥ «ιδρώτας», αλβ. dirsë, λατ. sūdor, γαλλ. sueur, ισπ. sudor, γερμ. Schweiß, αγγλ. sweat κ.ά.].

ιδρωτίλα (η) {χωρ. πληθ.} η κακοσμία τού ιδρώτα.

ιδρωτοθεραπεία (η) {ιδρωτοθεραπειών} η θεραπεία τής οποίας η αποτελεσματικότητα βασίζεται στην πρόκληση εφίδρωσης.

ιδρωτοποιός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που εκκρίνει ιδρώτα: *~ αδένες*. — **ιδρωτοποιία** (η) [μτγν.].

ιδωθώ (να/θα) ρ. → βλέπω

ίδωμεν ρ. θα δούμε· λέγεται σε περιπτώσεις που περιμένουμε να δούμε τι θα συμβεί: *δεν ξέρω αν θα με προσλάβουν τελικά· ~* || *-Πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις. -~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποτ. αορ. β', μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στην οριστική *εἶδον*. Βλ. κ. *οίδα*].

Ιεζεκιήλ (ο) {άκλ.} προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehezqēl «ο Θεός ενισχύει, δυναμώνει»].

Ι.Ε.Κ. (το) Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Ι.Ε.Ν.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών.

Ι.Ε.Π. (το) Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού.

-ιέρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** θήκη, δοχείο ή συσκευή, που περιέχει κάτι: *φρουτ-ιέρα* (δοχείο φρούτων), *καπελ-ιέρα* (θήκη για καπέλα), *γκαζ-ιέρα* (συσκευή που λειτουργεί με γκάζι, αέριο), *σκακ-ιέρα* (η επίπεδη βάση όπου τοποθετούνται τα πιόνια και τα κομμάτια τού σκακιού) **2.** επαγγελματική ιδιότητα γυναίκας: *καμαρ-ιέρα, τραπεζ-ιέρα* (πβ. λ. *-ιέρης*).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -iera, εμφανίστηκε δε αρχικώς σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φρουτ-ιέρα, καπελ-ιέρα*)].

ιερακόμορφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με γεράκι, που έχει τη μορφή γερακιού **2.** ΖΩΟΛ. ***ιερακόμορφα*** (τα) τάξη πτηνών που περιλαμβάνει όλα τα αρπακτικά εκτός από τις κουκουβάγιες.

ιερακοτρόφος (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που συντηρεί και εκγυμνάζει γεράκια. — **ιερακοτροφία** (η) [1872].

ιέραξ (ο) ▸ γεράκι

ιεραποστολή (η) [1878] **1.** η αποστολή κληρικών ή/και λαϊκών σε μη χριστιανικές χώρες με σκοπό τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης **2.** (συνεκδ.) το ίδρυμα που συγκροτείται από ιεραποστόλους σε μη χριστιανική χώρα με σκοπό τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης και την πραγματοποίηση αγαθοεργών σκοπών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mission < μεσν. λατ. missio (sacra)].

ιεραπόστολος (ο) [1836] {ιεραποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο κληρικός ή ειδικά καταρτισμένος λαϊκός που αποστέλλεται σε μη χριστιανικές χώρες, για να κηρύξει και να διαδώσει τη χριστιανική πίστη **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διαδίδει με ζήλο κάτι στο οποίο πιστεύει. — **ιεραποστολικός, -ή, -ό** [1852].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. missionnaire].

ιεράρχης (ο) {ιεραρχών} **1.** ο κληρικός ανώτερου ή ανώτατου ιερατικού βαθμού **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Τρεις Ιεράρχες*** οι Άγιοι Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *αύριο είναι των ~* (η 30ή Ιανουαρίου, ημέρα κοινού εορτασμού των τριών αυτών αγίων), *αργία για τα σχολεία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεράρχης* < *ἱερ(ο)-* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ιεράρχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τοποθέτηση σε σειρά από το ανώτερο στο κατώτερο, από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό κ.λπ.: *~ προτεραιοτήτων / αναγκών / αξιών*.

ιεραρχία (η) {ιεραρχιών} **1.** η διαβαθμισμένη κλίμακα που δομείται στη σχέση ανώτερης και κατώτερης βαθμίδας: *στρατιωτική / υπαλληλική / κομματική ~* || *η αρχή / η κορυφή τής ~* || *~ αξιών / κριτηρίων* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιεραρχών που ποιμαίνουν επισκοπές μιας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **ιεραρχικός, -ή, -ό** [μεσν.], **ιεραρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεραρχία* «διάταξη ιερών πραγμάτων — καθεμιά από τις τάξεις των αγγέλων» < *ἱερ(ο)-* + *αρχία* < *ἀρχή*].

ιεραρχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ιεραρχείς... | ιεράρχη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ σε σειρά από το ανώτερο / σημαντικότερο προς το κατώτερο / λιγότερο σημαντικό: *~ ανάγκες / προτεραιότητες / στόχους* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι ιεράρχης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. hiérarchiser < hiérarchie < μτγν. *ἱεραρχία* (βλ.λ.), άσχετο από το μτγν. *ἱεραρχῶ* «μυσταγωγώ, κατευθύνω στα ιερά πράγματα»].

ιερατείο (το) **1.** το σύνολο των λειτουργών μιας θρησκείας: *η εξέχουσα θέση τού ~ στους αρχαίους πολιτισμούς* **2.** (μτφ.-κακόσ.) κλειστή εξουσιαστική ομάδα, που διατηρεί κοινωνικά στεγανά: *το ~ τής γνώσης / τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱερατεῖον* < *ἱερατεύω* < αρχ. *ἱερός*].

ιερατεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιεροσύνη.

ιερατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιεράτευσα} είμαι ιερέας, ασκώ ιερατικά καθήκοντα: *τα τραγικά γεγονότα στην περιοχή σημειώθηκαν ιερατεύοντος τού αρχιμανδρίτου Παντελεήμονος*.

ιερατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ιερείς· ΦΡ. ***ιερατικά άμφια*** βλ. λ. *άμφια* **2.** αυτός που σχετίζεται με το ιερατείο.

ιερέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που τελεί τις ιερές ακολουθίες (στην Ορθόδοξη Εκκλησία ανήκει στον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης)· πρεσβύτερος ΣΥΝ. παππάς **2.** (γενικότ.) ο λειτουργός θρησκείας (λ.χ. αββάς, βραχμάνος, μουλάς κ.λπ.) **3.** ο θρησκευτικός λειτουργός συγκεκριμένου θεού: *~ τού Απόλλωνα / τής Ίσιδας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερεύς* (ήδη μυκ. i-je-re-u) < *ἱερός* (βλ.λ.). Αρχικώς η λ.

περιέγραφε τον μάντη (μέλος ενός μαντείου), ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την τήρηση τού λατρευτικού τυπικού και των θυσιαστικών προσφορών στο μαντείο. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν αυτή τη λ., προκειμένου να δηλώσουν τα μέλη τού ιουδαϊκού ιερατείου. αποδίδοντας την εβρ. λ. khohén (πβ. το συχνό εβρ. επώνυμο *Κοέν*), ενώ η σημ. αυτή διατηρήθηκε (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) και στην Κ.Δ. Κατά τον Μεσαίωνα η λ. χρησιμοποιήθηκε παράλληλα με τον όρο *παππάς*, για να προσδιορίσει τους πρεσβυτέρους κληρικούς].

ιέρεια (η) [αρχ.] {ιερειών} **1.** η λειτουργός θρησκείας: ~ *των Ίνκας* **2.** η γυναίκα που έχει αφιερωθεί στην υπηρεσία συγκεκριμένου θεού: *η Ιφιγένεια ήταν ~ τής θεάς Αρτέμιδος* **3.** (μτφ.) η γυναίκα που υπηρετεί με ζήλο το ιδανικό τής Τέχνης: *μια από τις ~ τού ελληνικού θεάτρου* || *«πέθανε και η Ναταλί Σαρότ, η ~ τού γαλλικού nouveau roman. σε ηλικία 99 ετών»* (εφημ.) Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **ιέρισσα** [μεσν.] {ιερισσών}.

ιερεμιάδα (η) [1816] **1.** (κυριολ.) η θρηνωδία τού προφήτη Ιερεμία, που προείπε την άλωση τής Ιερουσαλήμ από τους Βαβυλωνίους **2.** (μτφ.) η παρουσίαση μιας κατάστασης με μεμψίμοιρο και απαισιόδοξο τρόπο: *παρά τις ~ τής αντιπολίτευσης αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα με επιτυχία* ΣΥΝ. μεμψιμοιρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jérémiade < όψιμο λατ. Jeremias < μτγν. *Ἱερεμίας* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε με σχετλιαστικό τρόπο εξαιτίας τού θλιβερού και καταδικαστικού (για τους Ισραηλίτες) μηνύματος που κήρυττε ο προφήτης Ιερεμίας, ότι δηλ. η Ιερουσαλήμ επρόκειτο σύντομα να αλωθεί από τους Βαβυλωνίους και ότι οι Ιουδαίοι θα σύρονταν στην εξορία].

Ιερεμίας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ίου} **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yirmeyáhu «ο Γιαχ(βέ) εξυψώνει»].

-ιέρης παραγωγικό επίθημα που δηλώνει πρόσωπο το οποίο χειρίζεται ή είναι υπεύθυνο για κάτι: *κανον-ιέρης. πορτ-ιέρης. καμαρ-ιέρης.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από την ιταλ. -iere και εμφανιζόταν αρχικώς σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *πορτ-ιέρης. καμαρ-ιέρης*)].

Ιεριχώ (η) {-ώς κ. -ούς} πόλη τού Α. Ισραήλ Β. τής Νεκράς Θαλάσσης, γνωστή από τη βιβλική διήγηση για την πτώση των τειχών της υπό τους ήχους των σαλπίγγων των Ισραηλιτών με αρχηγό τον Ιησού τού Ναυή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yerihho. πιθ. < yareaḥ «σελήνη». με αναφορά σε αρχ. ειδωλολατρική τιμή προς τη σελήνη, που απέδιδαν εκεί ορισμένοι λαοί].

ιερό (το) [αρχ.] **1.** (στην αρχαιότητα) τόπος (π.χ. σπηλιά. βουνοκορφή) με ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία. στον οποίο κατά τους κλασικούς χρόνους χτιζόταν και μικρός ναός **2.** (συνεκδ.) ο μικρός ναός που χτιζόταν στον παραπάνω τόπο • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο βρίσκεται η Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. άβατο. άδυτο. Άγια των Αγίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.

ιερο- κ. **ιερό-** κ. **ιερ-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει σχέση με το ιερό. το θείο: *ιερ-άρχης, ιερο-διάκονος. ιερο-τελεστία. ιερο-μόναχος, ιερο-σπουδαστής.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἱερός*].

ιερογλυφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ιερογλυφικά: ~ *γραφή* **2. *ιερογλυφικά*** (τα) (α) το σύστημα γραφής στο οποίο χρησιμοποιούνται εικονογραφικοί χαρακτήρες για την απόδοση λέξεων, συλλαβών ή γραμμάτων· (ειδικότ.) η γραφή των αρχαίων Αιγυπτίων (β) (μτφ.) τα κείμενα με δυσανάγνωστο γραφικό χαρακτήρα ή δυσνόητο περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἱερογλύφος* < *ἱερο-* + *-γλύφος* < *γλύφω* «εγχαράσσω. σκαλίζω»].

ιερογράφος (ο) [μεσν.] **1.** πρόσωπο που συγγράφει βιβλία με ιερό, θρησκευτικό περιεχόμενο: ~ *τής Ορθόδοξης Εκκλησίας* • **2.** πρόσωπο που απεικονίζει ζωγραφικά θρησκευτικά θέματα με τρόπο συμβολιστικό. — **ιερογραφία** (η) [μτγν.].

ιεροδιάκονος (ο) [μεσν.] {ιεροδιακόν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο διάκονος που προέρχεται από τις τάξεις των μοναχών, ο οποίος είναι άγαμος.

ιεροδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {ιεροδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που είναι ταυτοχρόνως ιερέας και δάσκαλος **2.** αυτός που διδάσκει τα ιερά γράμματα (δηλ. τις ιερές Γραφές μιας θρησκείας). — **ιεροδιδασκαλείο** (το) [1888].

ιεροδίκης (ο) [1867] {ιεροδικών} **1.** ο ιερωμένος που συμμετείχε ως δικαστής στο ειδικό δικαστήριο. το οποίο λειτουργούσε κατά την περίοδο τής Ιεράς Εξέτασης **2.** ο μουσουλμάνος ιερωμένος που δικάζει σε μουσουλμανικό δικαστήριο με βάση τον ισλαμικό νόμο *(σάρια)*. — ***ιεροδικείο*** (το) [1856].

ιερόδουλη (η) {ιεροδούλων} (λόγ.) η πόρνη. Επίσης (λογιότ.) **ιερόδουλος**. — **ιεροδουλία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱερόδουλος* < *ἱερο-* + *δοῦλος*. νεαρή γυναίκα που υπηρετούσε σε ναό αφιερωμένη στον πάνδημο έρωτα (στο πλαίσιο τής αρχαίας μιμητικής μαγείας που αποσκοπούσε στη γονιμοποίηση τής Γης από τον Ουρανό)].

ιεροεξεταστής (ο) [1887] μέλος τού δικαστηρίου τής Ιεράς Εξέτασης (βλ. λ. *ιερός*). — **ιεροεξεταστικός,** -ή, -ό [1832].

Ιερόθεος (ο) {-ου κ. -έου} **1.** όνομα αγίων. πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ἱερόθεος* < *ἱερός* + *Θεός*].

ιεροκήρυκας (ο) {ιεροκηρύκων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός ή και λαϊκός θεολόγος που ορίζεται από την Εκκλησία να κηρύττει τον θείο λόγο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱεροκῆρυξ, -κος* «ο παριστάμενος σε θυσία (ως παρατηρητής)» < *ἱερο-* + *κῆρυξ*. Η σημερ. σημ. είναι μτγν.].

Ιεροκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** Αλεξανδρινός στωικός φιλόσοφος (2ος αι. μ.Χ.) **2.** Αλεξανδρινός νεοπλατωνικός φιλόσοφος (5ος αι. μ.Χ.) **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱεροκλῆς* < *ἱερο-* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα». πβ. *Περικλῆς, Σοφο-κλῆς*].

ιεροκοκκυγικός, -ή. -ό [1836] ΑΝΑΤ. (σχηματισμός) που σχετίζεται με το ιερό οστό και τον κόκκυγα: ~ *άρθρωση / πλέγμα / σύνδεσμος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sacrococcygien (νόθο σύνθ.)].

ιεροκρατία (η) [1845] {ιεροκρατιών} η υποταγή τής πολιτικής εξουσίας στην ιερατική (πβ. λ. *θεοκρατία*). — **ιεροκρατικός,** -ή, -ό [1846].

ιεροκρυφίως επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με τρόπο απόκρυφο. απόρρητο και μυστηριώδη.

ιεροκτόνος, -ος. -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που φονεύει ιερό πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱεροκτόνος* < *ἱερο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω». βλ. κ. *-κτονία*].

Ιερολογιότατος (ο) [1867] {Ιερολογιοτάτ-ου | -ων, -ους} (ως προσαγόρευση) ο ιεροδιάκονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

ιερολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιερολογείς... | ιερολόγησα} **1.** μιλώ για ιερά. θεολογικά και εκκλησιαστικά θέματα • **2.** (για κληρικούς ή λειτουργούς) τελώ γάμο ή αρραβώνα. — **ιερολογία** (η) [μτγν.]. **ιερολογικός,** -ή, -ό.

ιερολοχίτης (ο) {ιερολοχιτών} ΙΣΤ. μέλος τού Ιερού Λόχου, τού στρατιωτικού σώματος που συγκρότησε το 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.
[ΕΤΥΜ. Το σώμα που συγκρότησε ο Α. Υψηλάντης. οφείλει την ονομασία του στον *Ἱερὸν Λόχον* των αρχ. Θηβαίων (4ος αι. π.Χ.). ο οποίος είχε συγκροτηθεί από επίλεκτους νέους και διέπρεψε κυρίως υπό την αρχηγία τού Πελοπίδα και τού Επαμεινώνδα].

ιερομάντης [μτγν.] {-η κ. (λόγ.) -εως | -εις, -εων}. **ιερομάντισσα** (η) {ιερομαντισσών} [1835] ο μάντης που αποφαινόταν για τα μέλλοντα ύστερα από παρατήρηση στα σπλάχνα των ζώων που θυσιάζονταν. — **ιερομαντία** (η).

ιερομάρτυρας (ο) {ιερομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που βρήκε μαρτυρικό θάνατο εξαιτίας τής αφοσίωσής του στη χριστιανική πίστη: *ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός ανήκει στους νεότερους ~ τής χριστιανοσύνης.* Επίσης **ιερομάρτυς** [μτγν.] {ιερομάρτυρος} (βλ. κ. λ. *άγιος*).

ιερομόναχος (ο) [μεσν.] {ιερομονάχ-ου | -ων. -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο μοναχός που χειροτονήθηκε ιερέας.

ιεροπραξία (η) {ιεροπραξιών} η τέλεση θρησκευτικής τελετής (λ.χ. Θείας Λειτουργίας, γάμου) ΣΥΝ. τελετουργία. ιερουργία.
[ΕΤΥΜ. < *ιερο-* + *-πραξία* < *πράξη*, πβ. μεσν. *ἱεροπραξία*].

ιεροπρεπής, -ής, -ές [αρχ.] {ιεροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ιεροπρεπέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που εμπνέει σεβασμό, που αρμόζει σε ιερά πρόσωπα: ~ *παράστημα / συμπεριφορά / έκφραση* ΣΥΝ. σεβάσμιος. — **ιεροπρέπεια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ιερορράπτης (ο) [1888] {ιερορραπτών} ράπτης ειδικός για ενδύματα κληρικών, για ιερά άμφια. — **ιερορραπτικός,** -ή, -ό.

ιερορραφείο (το) ραφείο όπου κατασκευάζονται ενδύματα κληρικών, ιερά άμφια.

ιερός, -ή (λόγ. -ά). -ό **1.** οτιδήποτε σχετίζεται με τον Θεό. τη θρησκεία και τις θρησκευτικές δραστηριότητες: ~ *βιβλία / Γραφές / άμφια / κειμήλια / εικόνες / παράδοση / ναός / μορφή / πρόσωπα / λείψανο / τελετή* || *η Ιερά Αρχιεπισκοπή* || (ειδικότ. ως προσδιορισμός χριστιανικού ναού ή μονής, με κεφ.) *ο ~ Ναός Αγίου Αντωνίου* (συντομ. Ι.Ν. Αγ. Αντωνίου) / *η Ιερά Μονή Αγ. Ιωάννου* || *το πρόσωπο τού αυτοκράτορα ήταν ~* || *για τους Ινδούς η αγελάδα είναι ~ ζώο·* ΦΡ. (α) ***τα ιερά και τα όσια*** το σύνολο των πραγμάτων και αξιών που σέβεται και διαφυλάσσει κανείς περισσότερο από οτιδήποτε άλλο: *αυτό το έργο προσβάλλει ~ τής φυλής μας* (β) ***δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο*** δεν σέβομαι τίποτε, δεν έχω ηθικές αναστολές **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Ιερά Σύνοδος*** η ιεραρχία κάθε Αυτοκέφαλης Εκκλησίας και τής Εκκλησίας τής Ελλάδος (β) ΕΚΚΛΗΣ ***(Ιερά) Σύνοψη*** βλ. λ. *σύνοψη* (γ) ***ιερός πόλεμος*** ο πόλεμος που γίνεται στο όνομα τής θρησκείας εναντίον των απίστων (δ) ***Ιερά Εξέταση*** βλ. λ. *εξέταση* (ε) ***ιερό δράμα*** το θρησκευτικό δράμα (βλ. λ. *θρησκευτικός*) (στ) (ευφημ.) ***ιερή νόσος*** (*ιερὰ νόσος*. Ηροδ. 3.33) η επιληψία (βλ.λ.) **3. *ιερό*** (το) βλ.λ. **4.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγιότητα και βαθύτατη ευσέβεια: *ο ~ Αυγουστίνος* **5.** αυτός που σχετίζεται με κάτι υψηλό. θεάρεστο, ιδιαιτέρως σημαντικό για την ανθρώπινη ζωή: *ο έρανος γίνεται για ~ σκοπό: την ίδρυση ορφανοτροφείου* || *είναι ~ καθήκον η υπεράσπιση τής πατρίδας από ξένες επιβουλές·* ΦΡ. (α) ***Ιερός Λόχος*** (i) το σώμα των Θηβαίων στρατιωτών που πολέμησαν και έπεσαν στη μάχη τής Χαιρώνειας (338 π.Χ.) (ii) το επαναστατικό στρατιωτικό σώμα που συγκρότησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης το 1821 στη Μολδοβλαχία και αποδεκατίστηκε στη μάχη τού Δραγατσανίου (7/6/1821) (β) ***Ιερά / Ιερή Συμμαχία*** η συμμαχία που συγκροτήθηκε μεταξύ των μοναρχών των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων μετά την πτώση τού Ναπολέοντος (1815), ορίζοντας ως σκοπό της την εφαρμογή των «ιερών αρχών τής θρησκείας. τής δικαιοσύνης και τής ειρήνης», ενεργώντας όμως για την καταστολή των επαναστατικών κινημάτων τής Ευρώπης **6.** αυτός που αξίζει ή απαιτεί απόλυτο σεβασμό: *αφιέρωσε το βιβλίο στην ~ μνήμη των γονέων του* || *οι ~ παρακαταθήκες των προγόνων μας* || *αυτή η παράσταση αποτέλεσε πράξη ασέβειας στον ~ χώρο τής Επιδαύρου* || *τα ~ χώματα τής Ιωνίας* || *οι Ινδιάνοι δεν ήθελαν τους αποίκους στην ~ γη των προγόνων τους·* ΦΡ. ***σε ό,τι έχω ιερό*** (σε όρκο) σε ό,τι έχει για μένα μεγαλύτερη αξία: *σου ορκίζομαι ~* **7.** ΑΝΑΤ. ***ιερό οστό / οστούν*** (*ἱερὸν ὀστοῦν*. Ιπποκρ. *Περὶ ἄρθρων ἐμβολῆς* 45) το τριγωνικό οστό που βρίσκεται στο κατώτατο άκρο τής σπονδυλι-

κής στήλης. — **ιερότητα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερός* / *ἱαρός*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < *isr-os. που συνδ. με σανσκρ. iṣirá- «ισχυρός» (πβ. σανσκρ. φρ. iṣiréna mánasā = *ἱερὸν μένος*), ενώ οι προσπάθειες συνδέσεως με λ. τού μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστρώματος (πβ. οσκ. aisusis = *ἱεροῖς*, ετρουσκ. aesar «θεός») δεν έχουν ισχυρή βάση. Ομόρρ. *ἱερ-εύς (-έας)*, *ἱερατ-εῖο(ν)*, *ἱερό-συλος* κ.ά.].

ιεροσκόπος (ο) (κατά την αρχαιότητα) ο μάντης που εξέταζε τα σπλάχνα θυσιαζόμενων ζώων και προέβλεπε αναλόγως τα μέλλοντα ΣΥΝ. ιερομάντης. — **ιεροσκοπία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεροσκόπος* < αρχ. *ἱεροσκοπία* (υποχωρητ.) < *ἱερο-* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

Ιεροσόλυμα (τα) [μτγν.] {Ιεροσολύμων} η Ιερουσαλήμ· εξελληνισμένη μορφή τού ονόματος τής πόλης: *Πατριάρχης Ιεροσολύμων*. — **Ιεροσολυμίτης** (ο) [μτγν.], **Ιεροσολυμίτισσα** (η), **ιεροσολυμίτικος**, -η, -ο.

ιεροσπουδαστήριο (το) [1840] {ιεροσπουδαστηρί-ου | -ων} η σχολή στην οποία διδάσκονται τα ιερά γράμματα ΣΥΝ. ιεροδιδασκαλείο.

ιεροσπουδαστής (ο) [1840] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που διδάσκεται τα ιερά γράμματα (Ιερές Γραφές, ιερά παράδοση, θεολογία κ.λπ.) σε ιερατική σχολή.

ιεροσύλημα (το) [μτγν.] {ιεροσυλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το ιερό αντικείμενο ή κειμήλιο που κλέβει ιερόσυλος.

ιεροσυλία (η) [αρχ.] {ιεροσυλιών} **1.** η κλοπή και διαρπαγή ιερών αντικειμένων ΣΥΝ. σύληση, σκύλευση **2.** (μτφ.) η εκδήλωση ελλείψεως σεβασμού σε αξία, πρόσωπο κ.λπ. που θεωρείται ιερό, αξιοσέβαστο: *η καταστροφή των μνημείων ήταν ~* || *θεωρήθηκε ~ η κριτική εναντίον τού εθνάρχη* ΣΥΝ. ανοσιούργημα, ασέβεια, βεβήλωση.

ιερόσυλος, -η, -ο **1.** αυτός που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ. βέβηλος, αγιογδύτης • **2.** (μτφ.) αυτός που δείχνει ανευλάβεια σε αξία, πρόσωπο κ.λπ., το οποίο θεωρείται ιερό, αξιοσέβαστο ΣΥΝ. ανόσιος, ασεβής. — **ιεροσυλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερόσυλος* < *ἱερο-* + *-συλος* < *συλῶ* «λεηλατώ» (βλ.λ.)].

ιεροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά μυστήρια τής Εκκλησίας, το οποίο συνδέεται με την τελετή τής χειροτονίας για την απόδοση στον χειροτονούμενο ενός από τους τρεις βαθμούς τής ιερατικής εξουσίας (διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των ιερέων.

ιεροτελεστία (η) {ιεροτελεστιών} **1.** η τελετουργία ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροπραξία **2.** (μτφ.) η πράξη τής οποίας τα επιμέρους στάδια γίνονται με τρόπο τελετουργικό, με ιδιαίτερη προσοχή, τήρηση κανόνων, καθορισμένη τάξη κ.λπ.: *το δείπνο ήταν μια ολόκληρη ~* ΣΥΝ. τελετουργία. — **ιεροτελεστής** (ο), **ιεροτελεστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱεροτελεστία* < *ἱερο-* + *τελεστία* < *τελῶ*].

ιερότητα (η) ▸ ιερός

ιερουργία (η) [αρχ.] {ιερουργιών} η πραγματοποίηση θρησκευτικής τελετής ΣΥΝ. ιεροτελεστία. — **ιερουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιερουργός (ο) ο θρησκευτικός λειτουργός, όταν τελεί τη Θεία Λειτουργία και άλλες θρησκευτικές ακολουθίες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερουργός* < *ἱερο-* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ιερουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιερουργείς... | ιερούργησα} (για ιερείς) τελώ θρησκευτική τελετή ΣΥΝ. λειτουργώ.

Ιερουσαλήμ (η) {άκλ.} ιερή πόλη για τον ιουδαϊσμό, τον χριστιανισμό και τον ισλαμισμό, η οποία ανήκει σήμερα στο Ισραήλ. Επίσης **Ιεροσόλυμα** (τα) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱερουσαλήμ* (η δασεία κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *ἱερός*) < εβρ. Yerušālayim, αβεβ. ετύμου. Αρχαίες αιγυπτιακές επιγραφές περιέχουν το όνομα Urušalim-mi, το οποίο θα μπορούσε να σημαίνει «οίκος ειρήνης» (uru «σπίτι, πόλη», šalōm «ειρήνη»). Λιγότερο πιθανή θεωρείται η αναγωγή σε σημιτική θεότητα šalem. Η αραβ. ονομασία τής πόλης είναι Al-quds «η ιερή» (> τουρκ. Kudüs)].

ιεροφάντης (ο) {ιεροφαντών} **1.** (κατά την αρχαιότητα) ο πρώτος τη τάξει ιερέας των Ελευσινίων Μυστηρίων **2.** (γενικότ.) το πρόσωπο που μυεί σε ιεροτελεστίες, σε θρησκευτικά μυστήρια **3.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει βαθύτατη γνώση επιστήμης ή τέχνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱεροφάντης* < *ἱερο-* + *φάντης* < *φαίνω* «φανερώνω»].

ιεροφυλάκιο (το) [μτγν.] {ιεροφυλακί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος φύλαξης των ιερών σκευών των εκκλησιών ΣΥΝ. σκευοφυλάκιο.

ιεροψάλτης (ο) [μτγν.] {ιεροψαλτών} ο ψάλτης στις εκκλησίες.

ιερωμένος (ο) ο κληρικός ΣΥΝ. ιερέας, παππάς, λειτουργός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱερωμένος*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἱερῶ (-όω)* «αγιάζω, αφιερώνω» < *ἱερός*].

Ιερώνυμος (ο) {-ου κ. -ύμου} **1.** τύραννος των Συρακουσών (3ος αι. π.Χ.) **2.** Λατίνος εκκλησιαστικός συγγραφέας και άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἱερώνυμος* «ο φέρων ιερό όνομα» < *ἱερ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

Ιεχωβά (ο) {άκλ.} **1.** μία από τις ονομασίες τού Θεού (ελληνική μεταφορά από τα Εβραϊκά), όπως απαντά στο πρωτότυπο κείμενο τής Π.Δ. **2.** ***μάρτυρας τού Ιεχωβά*** το μέλος θρησκευτικής ομάδας που θεωρεί την Αγία Γραφή ως μοναδική αυθεντία, αρνείται την πατερική παράδοση, τους αγίους, τη θεότητα τού Ιησού Χριστού και τού Αγίου Πνεύματος, την Αγία Τριάδα, την τιμή των εικόνων κ.ά., καθώς και βασικές υποχρεώσεις τού πολίτη απέναντι στο κράτος (π.χ. ένοπλη θητεία, απόδοση τιμών στη σημαία) και χρησιμοποιεί ευρέως ως μέσο προσηλυτισμού πιστών τις προσωπικές επισκέψεις από σπίτι σε σπίτι ΣΥΝ. ιεχωβάς, χιλιαστής.
[ΕΤΥΜ. Ένα από τα ονόματα τού Θεού *(Γιαχβέ)* στην Π.Δ. Η προέλευση τού ονόματος *Γιαχβέ* < εβρ. Yahwĕh ή Yahwah «ο ων, ο υπάρχων» ή και συντετμημένο Yah (στους Ψαλμούς) είναι αβέβαιη. Οι Εβδομήκοντα το απέδωσαν με το *Κύριος* και η Vulgata με το Dominus].

ιεχωβάς κ. (λαϊκ.) **γιαχωβάς** (ο) {ιεχωβάδες}, **ιεχωβίτισσα** κ. (λαϊκ.) **γιαχωβού** (η) μάρτυς τού Ιεχωβά. Επίσης **ιεχωβίτης** (ο).

ιζάνω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μένω ως κατακάθι ΣΥΝ. κατακαθίζω, καθιζάνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ρ. *ἵζω*, βλ. λ. *ἵζημα*].

ίζημα (το) {ιζήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) τα υπολείμματα στερεών υλικών που κατακάθονται στον πυθμένα δοχείου ΣΥΝ. κατακάθι **2.** ΓΕΩΛ. στερεό υλικό που αποτελείται από ανόργανα ορυκτολογικά και οργανικά συστατικά· μεταφέρεται με τον αέρα, το νερό ή τον πάγο από τη θέση γενέσεώς του στη θέση απόθεσης, που είναι η επιφάνεια τής γης, πάνω ή και κάτω από τη στάθμη τής θάλασσας **3.** ΧΗΜ. η στερεά ουσία που αποχωρίζεται από διάλυμα και κατακάθεται στον πυθμένα τού δοχείου που το περιέχει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἵζημα* < αρχ. *ἵζω* «κατακαθίζω, καθιζάνω» (με παράλλ. τύπο το αρχ. *ἱζάνω*) < *si-sd-ō (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *sd-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sed- «καθίζω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. sīdati, λατ. sido, sedeo, γαλλ. seoir, ισπ. ser «είμαι», γερμ. sitzen, αγγλ. sit κ.ά. Ομόρρ. *καθ-ίζω*, *ἕδ-ρα*, *ἐδ-ώλιο(ν)*, *ἐν-έδρα* κ.ά.].

ιζηματογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. **1.** η διαδικασία τής σταδιακής απόθεσης στερεού υλικού που βρίσκεται αιωρούμενο ή διαλυμένο σε ρευστό **2.** ***λεκάνη ιζηματογενέσεως*** η περιοχή που λειτουργεί ως χώρος απόθεσης μεταφερόμενων ιζημάτων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sédimentation].

ιζηματογενής, -ής, -ές [1866] {ιζηματογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που προέρχεται από ιζηματογένεση: *~ πετρώματα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sédimentaire].

ιζηματογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που δημιουργεί ίζημα.

ιζηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα ιζήματα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sedimentology (νόθο σύνθ.)].

ιζηματώδης, -ης, -ες {ιζηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή ιζήματος • **2.** αυτός που αποτελείται από ιζήματα: *~ πέτρωμα / υγρό*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

-ίζω επίθημα ρημάτων.
[ΕΤΥΜ. Επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε ρήματα παραγόμενα από θηλ. ουσ. με τελικό θεματικό σύμφωνο το *-δ*, οπότε *-ίζω* < *-ίδjω (πβ. *ἐλπίς – ἐλπίζω*, *ἀσπίς – (ὑπερ)ασπίζω*, *σφραγίς – σφραγίζω*). πολύ νωρίς όμως χρησιμοποιήθηκε ως αυτοτελές ρηματικό επίθημα (*τόνος – τονίζω*, *ἀξία – ἀξίζω*, *ὅρος – ὁρίζω* κ.ά.)].

> **-ίζω: ορθογραφία.** Τα ρήματα σε **-ίζω** γράφονται με **-ι-** (*τον**ίζω***, *ρυθμ**ίζω***, *αρχ**ίζω***, *ποτ**ίζω***, *καπν**ίζω***, *χωρ**ίζω*** κ.ά.). Εξαιρούνται και γράφονται με **-ει-**, **-οι-**, **-υ-** και **-η-** τα ρήματα: *δαν**εί**ζω* (< *δάν**ει**ο*), *αθρ**οί**ζω* (< *αθρο-ίζω* < *αθρόος*), *δακρ**ύ**ζω* (< *δάκρ**υ***), *αναβρ**ύ**ζω* / *αναβλ**ύ**ζω* (< *βρ**ύ**ω*· πβ. *βρ**ύ**ση*)· τα αρχ. ηχομιμητικά με *-υ-* που αποτελούν εκφραστικούς σχηματισμούς: *γογγ**ύ**ζω*, *(υπο)τονθορ**ύ**ζω* «μουρμουρίζω», *κελαρ**ύ**ζω*, *ολολ**ύ**ζω* «θρηνώ γοερά»· *κατακλ**ύ**ζω* (< *κλ**ύ**ζω* < *κλυδ-jω*· πβ. *κλυδ-ωνίζω*), *σφ**ύ**ζω* (< *σφυγ-jω*· πβ. *σφ**υ**γμός*, *σφ**ύ**ξη*), *π**ή**ζω* (< *έπ**η**ξα* < ***πη**γ-νύω*), *πρ**ή**ζω* (< *έπρησα* < *πρήθω*), *μπ**ή**ζω* (*έμπ**η**ξα* < ***ενέπη**ξα* < ***ἐμ**-π**η**γνύω*), *χρ**ή**ζει* (< *χρή-ζω*).
> Προκειμένου για το ρ. **αντικρίζω**, μολονότι η παραγωγή από το επίρρημα **αντίκρυ** θα δικαιολογούσε γραφή **αντικρύζω** (που είναι και η παλαιότερη γραφή τής λ.), εντούτοις η λ. επικράτησε να απλογραφείται με *-ι-* (**αντικρίζω**, βλ.λ.).
> → *αντικρίζω, εγκληματώ, -ισμένος*

Ιησουίτης (ο) [1768] {Ιησουιτών}, **Ιησουίτισσα** (η) {Ιησουιτισσών} **1.** το μέλος μοναστικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (ιδρύθηκε το 1534), γνωστού για την αυστηρή πειθαρχία των μελών του, τις ακρότητες στις οποίες κατά καιρούς έφθασε υπερασπιζόμενο τη ρωμαιοκαθολική πίστη, αλλά και για το πλούσιο εκπαιδευτικό και ιεραποστολικό έργο του· (μετωνυμ.) **2.** ο άνθρωπος που δείχνει υποκριτική ευσέβεια, που παριστάνει τον ενάρετο ΣΥΝ. υποκριτής, ταρτούφος **3.** ο παλιούργος, ο άνθρωπος που δρα ύπουλα, καταχθόνια **4.** ο φανατικός στην πίστη του, ο ζηλωτής. — **ιησουιτικός**, -ή, -ό [1852] κ. **ιησουίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Jésuite, ονομασία των μελών μοναστικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που έφερε τον τίτλο «Εταιρεία τού Ιησού» (λατ. Societas Jesu)].

ιησουιτισμός (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} **1.** η διδασκαλία των Ιησουιτών **2.** (μτφ.) η ύπουλη και υποκριτική συμπεριφορά: *ο ~ τού εκπροσώπου των στρατιωτικών κατά την περίοδο των βομβαρδισμών προκάλεσε την αγανάκτηση τού απλού πολίτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jésuitisme].

Ιησούς (ο) ο ιδρυτής τής χριστιανικής θρησκείας· το εβραϊκό όνομα τού Υιού τού Θεού κατά τη χριστιανική θρησκεία, το οποίο αναφέρεται στην Κ.Δ. παράλληλα με το *Χριστός*, αποδίδοντας το εβρ. *Μεσσίας*· ΦΡ. (καθημ.) ***Ιησούς Χριστός νικά (κι όλα τα κακά σκορπά)!*** (i) για την αποτροπή κακού (στην πλήρη μορφή τής φρ.) (ii) για την έκφραση έκπληξης (μόνο το πρώτο μέρος τής φρ.). Επίσης **Ιησούς Χριστός**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰησοῦς* < εβρ. Yešuáh, συντετμημένη μορφή τού ονόματος Yehošuáh «ο Γιαχβέ είναι σωτηρία», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 1, 21: *καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν*. Βλ. κ. *Χριστός*, *Μεσσίας*].

ιθαγένεια (η) [1848] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος, με βάση τον οποίο το πρόσωπο κα-

θίσταται πολίτης τού κράτους αυτού: *απόκτηση / απώλεια ιθαγένειας* ΣΥΝ. υπηκοότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indigénat].

ιθαγενής, -ής, -ές {ιθαγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (επίσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο γέννησης και καταγωγής του: *~ πληθυσμοί·* ΦΡ. ***ιθαγενής ομιλητής*** (μιας γλώσσας) αυτός που ομιλεί μια γλώσσα ως μητρική του: *τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών χρησιμοποιούν ιθαγενείς ομιλητές των γλωσσών που διδάσκουν* ΣΥΝ. ντόπιος, γηγενής, αυτόχθων ΑΝΤ. ξένος, αλλοδαπός **2.** (ειδικότ. ως ουσ.-συχνά μειωτ.) ο αυτόχθων κάτοικος τόπου που βρισκόταν υπό την κυριαρχία Ευρωπαίων αποικιοκρατών: *οι ~ τής Αφρικής / τής Ν. Αμερικής* **3.** (για φυτό ή ζώο) που απαντά σε μια περιοχή, κατ' αντιδιαστολή προς άλλα (φυτά ή ζώα) που έχουν εισαχθεί στην ίδια περιοχή από τον άνθρωπο: *το κακαόδεντρο είναι ~ τής Ν. Αμερικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰθαγενής / ἰθαιγενής*, κτητικό σύνθετο σε *-γενής* < *γένος*. Ως προς το α' συνθ., αν θεωρήσουμε αρχικό το *ἰθα-*, τότε **ἰ-θα* < *ἔν-θα* (βλ.λ.), όπου το *ἰ-* (όπως και το *ἐν-*) αποτελεί αντωνυμικό στοιχείο. Σε αυτή την περίπτωση η λ. *ἰθαγενής* θα σήμαινε «αυτόχθων». Αν, ωστόσο, θεωρηθεί ως αρχικό το *ἰθαι-*, τότε πιθ. συνδ. με τη λ. *ἰθαρός* «αγνός, καθαρός» (πβ. μτγν. *ἰθαίνω* «διάκειμαι ευμενώς»), οπότε η λ. *ἰθαιγενής* θα σήμαινε «ο νομίμως γεννηθείς, ο ευγενής», σημ. με την οποία κυρ. συναντούμε τη λ. στον Όμηρο].

ιθαγενής: συνώνυμα. Οι λέξεις αυτές, που δηλώνουν καταγωγή από τον ίδιο τόπο όπου ζει κανείς, συνδέονται με έννοιες που σημαίνουν «γένος» (**ιθα-γενής, γη-γενής**, πβ. γαλλ. indigène, αγγλ. native) ή «γη» (***γη****-γενής, αυτό-****χθων*** < **χθών** «γη») ή «τόπο» (*εν-****τόπιος*** > **ντόπιος, *ιθα****-γενής*). Ενώ τα **αυτόχθων, γηγενής** και **ντόπιος** δηλώνουν μόνο την καταγωγή, το *ιθαγενής* χρησιμοποιήθηκε (με στένωση τής σημασίας του) για να δηλώσει τους ντόπιους κατοίκους, τους γεννημένους στον τόπο όπου βρέθηκαν, τους πρωτόγονους (primitive) των διαφόρων φυλών (Ινδιάνους, μαύρους κ.λπ.) στις «νέες χώρες» που κατακτήθηκαν από τον 15ο αι. και εξής από ευρωπαϊκές χώρες που επιδόθηκαν σε εξερευνήσεις νέων χωρών για οικονομικούς σκοπούς (Ισπανία, Ολλανδία, Αγγλία, Γαλλία κ.ά.). Έτσι η λ. *ιθαγενείς* δήλωσε τους αυτόχθονες κατοίκους (aboriginal) κατ' αντιδιαστολή προς τους ξένους κατακτητές. Σήμερα το *ιθαγενής* στην Ελληνική δηλώνει τόσο τον κάτοικο των χωρών αυτών όσο και τον αυτόχθονα, ντόπιο κάτοικο οποιασδήποτε περιοχής, η φράση δε **«ιθαγενής ομιλητής»** αποδίδει το «native speaker» τής Αγγλικής, δηλώνοντας αυτόν που ομιλεί μια γλώσσα ως μητρική του (σε αντίθεση με την ξένη). ▸ *ντόπιος*

Ιθάκη (η) **1.** νησί των Επτανήσων, το οποίο ανήκει στον νομό Κεφαλληνίας και είναι γνωστό από την αρχαιότητα ως η πατρίδα τού Οδυσσέα **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.-λογοτ.) **Θιάκι** (το) (βλ.λ.). — ***Ιθακήσιος*** [αρχ.] (ο), ***Ιθακήσια*** (η), **ιθακήσιος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το φοινικικό Utica «αποικία», ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι ανάγεται σε τύπο *Ἴθαξ* (προσωνυμία τού Προμηθέα) και είναι πελασγικής προελ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το α' συνθ. *Ἰ-* τού τοπωνυμίου ανάγεται στη φοινικική λ. για το νησί, ενώ το β' συνθ. παραμένει ανερμήνευτο].

ιθύνω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατευθύνω, καθοδηγώ· κυρ. η μτχ. στις ΦΡ. (α) ***ιθύνων νους*** αυτός που διαδραματίζει καθοδηγητικό ρόλο, ο «εγκέφαλος» μιας επιχείρησης (β) ***ιθύνουσα τάξη*** η ομάδα που διαχειρίζεται την εξουσία, που κυβερνά **2. *ιθύνοντες*** (οι) οι άνθρωποι που έχουν ηγετικό ρόλο σε ένα κράτος, τομέα, επιχείρηση κ.ά. ΣΥΝ. κρατούντες, υπεύθυνοι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰθύς* «ευθύς, ίσιος» < *sīdh-ús, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *se[i]dh- «βρίσκω κατευθείαν τον στόχο» (πβ. αρχ. επίρρ. *εἶθ-αρ* «αμέσως, απευθείας»), πβ. σανσκρ. sādhú- «ευθύς», sādhati «φθάνω στον στόχο» (παράλλ. τού συνωνύμου sidhyati) κ.ά. Ομόρρ. *εὐθ-ύς* (βλ.λ.), *ἰθυ-* (π.χ. *ἰθυ-φαλλικός*), *εὐθ-ύνω / -ομαι* κ.ά.].

ιθυφαλλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιθύφαλλο: *~ τραγούδια / χοροί / Σάτυρος* **2.** ΜΕΤΡ. ***ιθυφαλλικό μέτρο*** (στην αρχαία ελληνική ποίηση) το τροχαϊκό βραχυκατάληκτο δίμετρο που απαρτίζεται από τέσσερεις τροχαίους, από τους οποίους οι δύο τελευταίοι δεν έχουν άρση.

ιθύφαλλος (ο) {ιθυφάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** το ομοίωμα πέους σε στύση, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα σε βακχικές εορτές **2.** (συνεκδ.) το τραγούδι και ο χορός όσων συμμετείχαν στις γιορτές προς τιμήν τού Διονύσου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰθυ-* (< *ἰθύς*, βλ. λ. *ιθύνω*) + *φαλλός*].

Ι.Ι.Ε.Κ. (το) Ιδιωτικό Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

ιικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τους ιούς: *~ βιοσύνθεση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viroid].

I.Q. (το) → αϊ-κιού

Ι.Κ.Α. (το) Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων· ενιαίος ασφαλιστικός οργανισμός, στον οποίο υπάγονται όλοι οι εργαζόμενοι σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και κάθε είδους ιδρύματα με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου (για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνταξιοδότηση): *συνταξιούχος / γιατρός / βιβλιάριο / ιατρεία τού ~ || αυτός είναι τού ~* (είναι ασφαλισμένος στο ~).

ικανοποίηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ευχαρίστηση που πηγάζει από το αίσθημα τής επιτυχίας, τής πραγματοποίησης επιθυμίας, τής πλήρωσης: *νιώθω ~, επειδή έπραξα στο ακέραιο το καθήκον μου || σεξουαλική / ηθική / ψυχική / επαγγελματική ~ || ύφος / βλέμμα / χαμόγελο γεμάτο ~ || με μεγάλη μου ~ βλέπω ότι προχωρείτε θαυμάσια στο έργο σας* ΣΥΝ. χαρά ΑΝΤ. απογοήτευση **2.** (α) η εκπλήρωση: *~ επιθυμιών / φιλοδοξιών || οι εργαζόμενοι αγωνίζονται για την ~ των αιτημάτων τους* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, υλοποίηση, πραγμάτωση (β) η επαρκής κάλυψη: *η ~ των αναγκών κάποιου* **3.** επανόρθωση ζημίας ή βλάβης: *ζητώ / παίρνω ~ από κάποιον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηδονή*.

ικανοποιητικός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που ικανοποιεί, αυτός από τον οποίο μπορεί να είναι κανείς ευχαριστημένος: *ήταν ~ τα αποτελέσματα τής έρευνας || ~ λύση προβλήματος* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επάρκεια, πληρότητα: *δόθηκαν ~ εξηγήσεις || ~ μισθός / λειτουργία / απόδοση* ΑΝΤ. ανεπαρκής. — **ικανοποιητικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

ικανοποιώ ρ. μετβ. {ικανοποιείς... | ικανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσφέρω ικανοποίηση (σε κάποιον): *ο δάσκαλος είπε ότι τον ικανοποίησαν οι επιδόσεις των μαθητών του || με ικανοποιεί το γεγονός ότι καταβάλλεις προσπάθεια* ΣΥΝ. ευχαριστώ ΑΝΤ. δυσαρεστώ **2.** ανταποκρίνομαι (σε απαίτηση, επιθυμία, ανάγκη): *~ ανάγκη / απαιτήσεις / επιθυμία / αιτήματα / διεκδικήσεις / το περί δικαίου αίσθημα / το γούστο / την αισθητική* (κάποιου) *|| η χώρα μας ικανοποιεί τα κριτήρια τής ευρωπαϊκής οικονομικής σύγκλισης || ~ τα συμφέροντα κάποιου* **3.** προσφέρω αποζημίωση (σε κάποιον) λόγω ζημίας που προκάλεσα: *προσφέρθηκε να ικανοποιήσει τον παθόντα* **4.** (η μτχ. ***ικανοποιημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που αισθάνεται ικανοποίηση: *δεν είμαι ικανοποιημένος από την εξωτερική πολιτική τής κυβέρνησης || ο επιθεωρητής έμεινε ~ από το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱκανοποιῶ* < *ἱκανός* + *ποιῶ (-έω)*, απόδ. τού λατ. satisfacere].

ικανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τα προσόντα να κάνει κάτι καλά: *τον εμπιστεύομαι απόλυτα· είναι ~ για οποιαδήποτε δουλειά || ~ δικηγόρος / επαγγελματίας* ΣΥΝ. άξιος, επιδέξιος ΑΝΤ. ανίκανος· ΦΡ. ***είμαι ικανός να...*** είμαι άξιος, μπορώ (να κάνω κάτι): *το δίπλωμα οδήγησης πιστοποιεί ότι είσαι ικανός να οδηγείς ||* (ειρων.) *είναι ικανή να τα κάνει θάλασσα στην πιο απλή περίπτωση || δεν είναι ικανός ούτε μια λάμπα ν' αλλάξει* **2.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που κρίνεται ότι είναι σε θέση να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος **3.** (κακόσ.) αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές, δεν διστάζει να κάνει κάτι: *δεν τον έχω ικανό για τέτοια ατιμία / να κάνει τέτοια ατιμία·* ΦΡ. (ειδικότ.) ***ικανός για όλα*** για άνθρωπο αδίστακτο, που μετέρχεται όλα τα μέσα για να πετύχει, χωρίς ενδοιασμούς: *αυτόν να τον φοβάσαι, είναι ~* **4.** (λόγ.) επαρκής, ικανοποιητικός: *για να γίνει η εκδρομή, θα πρέπει να υπάρξει ~ αριθμός συμμετεχόντων* ΣΥΝ. αρκετός· ΦΡ. ***ικανή συνθήκη*** ο όρος, η προϋπόθεση που επαρκεί, προκειμένου να ισχύει (κάτι): *η ύπαρξη μιας ορθής γωνίας είναι η ~, για να χαρακτηριστεί το τρίγωνο ορθογώνιο || αναγκαία και ικανή συνθήκη* **5.** αυτός που μπορεί να είναι αποτελεσματικός, που έχει την ικανότητα να πετύχει: *τα λόγια της δεν στάθηκαν ~ να τον πείσουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκανός* < θ. *ἱκ-* (τού ρ. *ἵκω* «φθάνω, απλώνω», για το οποίο βλ. λ. *εξικνούμαι*) + παραγ. επίθημα -ανός (πβ. *πιθ-ανός, στεγ-ανός*). Ομόρρ. αρχ. *ἱκ-νοῦμαι* «έρχομαι, φθάνω», *ἱκ-έτης, προ-ίξ (-ίκα)* κ.ά.].

ικανότητα (η) [αρχ.] {ικανοτήτων} **1.** (μόνο για πρόσ.) (α) το να είναι κάποιος ικανός για κάτι, το να μπορεί να κάνει κάτι: *κάθε υγιής άνθρωπος έχει την ~ να μιλά || αμφισβητώ την ~ του να κυβερνήσει || είναι μια ~ που αποκτά κανείς με την εξάσκηση || αναγνωρισμένη / θαυμαστή / εξαιρετική ~* (β) συγκεκριμένο φυσικό ή πνευματικό προσόν: *~ πνευματική / επιχειρησιακή / διανοητική / διπλωματική / διαπραγματευτική / συγγραφική / διδακτική / ρητορική / αναλυτική / συνθετική / ηγετική ||* (συχνά στον πληθ.) *ειδικές / ιδιαίτερες / εξαιρετικές ~ || αυτό το παιδί έχει πολλές ~ || διακρίνεται για τις ~ του στη μουσική || κανένα από τα μέλη μας δεν στερείται ικανοτήτων || κάτι τέτοιο είναι πραγματικά πέραν των ικανοτήτων μου* ΣΥΝ. δεξιότητα, επιτηδειότητα, δυνατότητα ΑΝΤ. ανικανότητα (γ) ***ικανότητα δικαίου*** η ικανότητα να είναι κανείς υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, την οποία έχει κατ' αρχήν κάθε άνθρωπος **2.** (ειδικότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς σε θέση να πετυχαίνει (κάτι): *αυξημένη αγοραστική ~ || η αποτρεπτική ~ των Ενόπλων Δυνάμεων || η επενδυτική ~ των τραπεζών* ΣΥΝ. δυνατότητα, δύναμη ΑΝΤ. αδυναμία **3.** ΣΤΡΑΤ. η καταλληλότητα για στρατιωτική υπηρεσία, η οποία διακρίνεται σε πέντε βαθμίδες, από την πλήρη ικανότητα (I_1) ώς την ανικανότητα για στρατιωτική θητεία (I_5) ΑΝΤ. ανικανότητα **4.** ΦΥΣ. η ιδιότητα ενός σώματος να αντιδρά με συγκεκριμένο τρόπο σε επιδράσεις ή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *η ύλη έχει την ικανότητα να περιορίζει την κινητική ενέργεια σωματιδίου που τη διασχίζει.*

ικανώνω κ. **ενικανώνω** ρ. μετβ. {ικάνω-σα, -θηκα, -ωμένος} (σπάν.) καθιστώ κάποιον ικανό (για κάτι): *«αναζητούν μια πολιτική που θα τους ικάνωνε να ξανανιώσουν την εθνική τους αξιοπρέπεια»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱκανῶ (-όω)* «καθιστώ κάποιον επαρκή, του παρέχω τα προσόντα για κάτι» < αρχ. *ἱκανός*].

I.C.A.O. (ο) (αγγλ. International Civil Aviation Organisation) Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας.

Ικαρία (η) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Σάμου και τής Μυκόνου. Επίσης (λαϊκ.) **Ικαριά**. — **Ικαριώτης** (ο), **Ικαριώτισσα** (η), **ικαριώτικος,** -η, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει την ονομασία του στον μυθικό Ίκαρο, γυιο τού Δαιδάλου, ο οποίος, αφού έλειωσαν τα αυτοσχέδια φτερά του, έπεσε και πνίγηκε στο πέλαγος τής περιοχής (που ονομάστηκε *Ικάριο*). Το νησί προηγουμένως έφερε τις ονομασίες *Μακρίς, Δολίχη* (λόγω τού επιμήκους σχήματός του) και *Ἰχθυόεσσα* (λόγω τής πλούσιας αλιευτικής δραστηριότητας). Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή στην πελασγ. λ. īkar «ξυλεία»].

Ικάριο (Πέλαγος) (το) [αρχ.] {Ικαρίου (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή μεταξύ τής Χίου, των Κυκλάδων, τής Κω και των παραλίων τής Μ. Ασίας, που οφείλει το όνομά της στον Ίκαρο (βλ.λ.).

ικαριώτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Ικαρία (βλ.λ.) ή προέρχεται από αυτήν **2. *ικαριώτικος*** (ο) νεοελληνικός κυκλικός ζωηρός χορός. — **ικαριώτικα** επίρρ.

Ίκαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δαιδάλου, ο οποίος, στην προσπάθειά του να δραπετεύσει από την Κρήτη πετώντας με φτερά από κερί, που κατασκεύασε ο πατέρας του, έπεσε στη θάλασσα και πνίγηκε • **2.** (α) μόνιμος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (β) **Σχολή Ικάρων** στρατιωτική σχολή, από την οποία αποφοιτούν οι μόνιμοι αξιωματικοί τής αεροπορίας (ιπτάμενοι, μηχανικοί κ.λπ.) **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Βλ. κ. *Ικαρία*].

ικεμπάνα (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή ιαπωνική ανθοδετική τέχνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ikebana < ιαπων. ike-bana «ζωντανό λουλούδι», επειδή η ανθοστοιχία προξενεί την εντύπωση αυτή].

ικεσία (η) [αρχ.] {ικεσιών} **1.** η θερμή, η εντονότατη και δραματική παράκληση: *κατέφυγε σε ικεσίες προς τους άρχοντες, προκειμένου να σώσει το παιδί της* **2.** η δέηση προς τον Θεό: *κάνω ~* ΣΥΝ. προσευχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

ικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ικέτ-εψα (λόγ. -ευσα)} παρακαλώ θερμά, έντονα και δραματικά, δέομαι ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, εκλιπαρώ. — **ικετευτικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

ικετήριος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον ικέτη ή την ικεσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκετήριος* < *ἱκέτης* + παραγ. επίθημα *-ήριος*, πβ. κ. *μυστ-ήριος*].

ικέτης (ο) {ικετών}, **ικέτιδα** (η) [αρχ.] {ικετίδων} **1.** αυτός που ζητεί βοήθεια με θερμές παρακλήσεις: *προσπέφτω ~* **2.** (στην αρχαιότητα) αυτός που καταφεύγει συνήθ. σε ιερό, βωμό ή ναό ζητώντας βοήθεια ή προστασία επικαλούμενος τους θεούς, πράγμα που τον καθιστά ιερό πρόσωπο: *οι «Ικέτιδες» είναι από τις σπουδαιότερες τραγωδίες τού Αισχύλου*. Επίσης (καθημ.) **ικέτισσα** (η) {ικετισσών}. — **ικετικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκέτης* (ήδη μυκ. i-ke-ta) < θ. *ἱκ-* (που απαντά και στις λ. *ἱκ-ανός* (βλ.λ.), *ἱκ-νοῦμαι* κ.ά.) + *-έτης* (πβ. *οἰκ-έτης*). Η συχνότερη σημ. με την οποία χρησιμοποιείται η λ. στον Όμηρο, είναι εκείνου που έρχεται για να ζητήσει βοήθεια ή προστασία, που επιδιώκει να εξαγνιστεί έπειτα από ανθρωποκτονία].

-ίκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: **1.** υποκοριστικών ουδέτερων ουσιαστικών: *δεκαν-ίκι* **2.** ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν (συχνά μειωτ.) επάγγελμα ή ασχολία: *υπαλλ-ηλ-ίκι, αλκοολ-ίκι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. υποκ. επίθημα *-ίκιον* (πβ. αρχ. *φοινίκ-ιον* < *φοῖνιξ*, μτγν. *περδίκ-ιον* < αρχ. *πέρδιξ*), το οποίο προέρχεται από ουσ. με ληκτικό μόρφημα *-ικ-* (τού θέματος) και υποκ. επίθημα *-ιον*. Το επίθημα *-ίκιον* σύντομα αυτονομήθηκε με αποϋποκορισμό (λ.χ. μεσν. *ἀπολυτ-ίκιον, δεκαν-ίκι(ν)*). Σε ορισμένα ουσ. δηλωτικά επαγγέλματος το επίθημα *-ίκι* προέρχεται από *-λίκι* (τουρκ. προελ., βλ.λ.), εφόσον υπήρχε ληκτικό θεματικό *-λ-* (λ.χ. *δάσκαλ-ος* > *δασκαλ-ίκι*, *υπάλληλ-ος* > *υπαλληλ-ίκι*)].

ικμάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.-κυριολ.) η υγρασία τής γης, που ευνοεί την ανάπτυξη των φυτών **2.** (μτφ. για πρόσ.) η ζωτικότητα: *γεμάτος νεανική ~* ΣΥΝ. ζωντάνια, δυναμισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰκμάς, -άδος*, σχηματισμός κατά το συνώνυμο ουδ. *ἴκμαρ* (πβ. *τέκ-μαρ*). Εφόσον το θ. *ἰκ-* φέρει ιωνική ψίλωση, η λ. *ἰκμάς* θα μπορούσε να συνδέεται με σανσκρ. siñcati «χύνω», αρχ. γερμ. sîhan «διυλίζω», αρχ. σλαβ. sĭčati «ουρώ» κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικά τους χυμούς των φυτών, καθώς και την υγρασία τής γης, που αποτελεί τη θρεπτική τους δύναμη].

Ικόνιο (το) {Ικονίου} ιστορική πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰκόνιον*, αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία Konya προέρχεται από την Ελληνική].

-ικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό** παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα: *φυσ-ικός, φιλ-ικός, βασιλ-ικός, σπιτ-ικός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ko-, ενισχυμένο με το φωνήεν -i- (οπότε *-i-ko-), από θέματα που έληγαν σε -i-. Χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην αρχαία γλώσσα, προσκολλώμενο σε ουσ. και επίθ., εκτοπίζοντας το τελευταίο τους φωνήεν (λ.χ. *φόνος* > *φον-ικός, λόγος* > *λογ-ικός*). Με βάση το επίθημα αυτό, προέκυψαν ήδη στην Αρχ. επιθήματα ενισχυμένα, όπως *-τικός* (λ.χ. *μύστης* > *μυστικός*) και *-ευτικός* (λ.χ. *προοδεύω* > *προοδευτικός*), καθώς και τα νεοελληνικά *-ι(ά)τικος* (λ.χ. *χωριάτης* > *χωριάτικος*, και αναλογικώς *μεσημεριάτικος*) και *-ιάρικος* (λ.χ. *γκρινιάρης* > *γκρινιάρικος*). Τέλος, το επίθημα *-ικός* πέρασε και σε επίθ. ξένων γλωσσών, πβ. αγγλ. -ic (π.χ. fanat-ic), γαλλ. -ique (π.χ. prat-ique), γερμ. -isch (π.χ. stürm-isch)].

> **-ικός: αρνητική εκφορά.** Τα επίθετα σε **-ικος** και **-ιμος** δεν σχηματίζουν κανονικώς αρνητικό τ. με το στερητικό α-: *γενικός – μη γενικός*, όχι ***αγενικός**, *βασικός – μη βασικός*, όχι ***αβασικός** κ.τ.ό., *υπολογίσιμος – μη υπολογίσιμος*, όχι ***ανυπολογίσιμος** (αλλά *ανυπολόγιστος*), *εορτάσιμος – μη εορτάσιμος*, όχι ***ανεορτάσιμος** (αλλά *ανεόρταστος*) κ.τ.ό. Αλλιώς έχει το θέμα με τα **ατονικός, αφασικός, αναιμικός** κ.τ.ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία – ατονικός, αφασία – αφασικός, αναιμία – αναιμικός*, αποτελώντας είδος παραγώγου και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε *-ικός*. Σύμφωνα με αυτά, το **αταξικός** ως αρνητικό τού **ταξικός** δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό τού **φυσικός** δεν μπορεί να είναι ***αφυσικός**, ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε –και επικράτησε– τύπος **αφύσικος**. Το ίδιο ισχύει και για το **ακαταλαβίστικος** (βλ.λ.). Ως προς τα **αβάσιμος** ως αντίθετο τού **βάσιμος** και **αδόκιμος** ως αντίθετο τού **δόκιμος**, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία **ανόσιμος** και **αχρήσιμος**. Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε *-ιμος* είναι τα **αγόνιμος** *(μη γόνιμος, άγονος)* παρά το *γόνιμος, αγνώριμος (μη γνώριμος, άγνωστος)* παρά το *γνώριμος* κ.ά.
> ▸ *αβάσιμος, διάστημα, εξατομικεύω, -ίστικος, πληροφορική*

ικρίαν (το) (λόγ.) η σκαλωσιά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰκρίον* (κυρ. απαντά ο αρχ. πληθ. *ἴκρια*), βλ. λ. *ικρίωμα*].

ικρίωμα (το) {ικριώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εξέδρα πάνω στην οποία στηριζόταν η λαιμητόμος ή η αγχόνη **2.** (συνεκδ.) η θανατική ποινή με καρατόμηση ή απαγχονισμό: *στέλνω στο ~* **3.** κατασκεύασμα από δοκάρια (ξύλινα ή μεταλλικά), το οποίο στήνεται πρόχειρα στο εξωτερικό μιας οικοδομής, ώστε να μπορούν οι κτίστες και γενικότ. οι εργάτες τής οικοδομής να μετακινούνται και να δουλεύουν στο εξωτερικό της ΣΥΝ. σκαλωσιά **4.** (γενικότ.) κάθε εξέδρα που στήνεται πρόχειρα, συνήθ. από ξύλα, σανίδες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰκριῶ (-όω)* < αρχ. *ἴκρια (τά)* «οι ξύλινες πλευρές τού πλοίου, το σανίδωμα» (ο ενικός *ἴκριον* μαρτυρείται μόνον ως μτγν.), τεχνικός όρ., αγν. ετύμου].

ικτερικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ίκτερο **2.** (ως ουσ.) ο ασθενής που πάσχει από ίκτερο.

ίκτερος (ο) {ικτέρου | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. σύνδρομο με ποικίλη αιτιολογία (ηπατίτιδες, απόφραξη χοληφόρων, όγκοι, αιμόλυση κ.λπ.)· χαρακτηρίζεται από ύπαρξη υπερβολικής ποσότητας χολερυθρίνης στο αίμα εξαιτίας τής οποίας το δέρμα αποκτά κίτρινο χρώμα, ενώ τα ούρα βάφονται κόκκινα ΣΥΝ. (λαϊκ.) χρυσή • **2.** ΓΕΩΠ. ασθένεια των φυτών, με βασικό σύμπτωμα το γενικό κιτρίνισμα • **3.** ΖΩΟΛ. πουλί με ζωηρά χρώματα και κωνικό ράμφος, που προεκτείνεται μέχρι το μέτωπο· τα γνωστότερα είδη του ζουν στην Αμερική.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. σε *-ερος*, σχηματισμένη κατ' αναλογίαν προς ονομασίες άλλων ασθενειών, όπως *χολ-έρα, ὕδ-ερος*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με τα ουσ. *ἰκτῖνος* «είδος αρπακτικού πτηνού» και *ἴκτις* «κουνάβι», πιστεύεται δε ότι η ρίζα *ἰκ-* αυτών των λέξεων θα μπορούσε αρχικά να δηλώνει το κίτρινο χρώμα].

ικτίδα (η) ΖΩΟΛ. κάθε σαρκοβόρο θηλαστικό τού γένους που περιλαμβάνει τη νυφίτσα, το κουνάβι, την ερμίνα κ.ά. Επίσης **ικτίς** [αρχ.] {ικτίδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴκτις* / *ἰκτὺς*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἴκτερος* (βλ.λ.). Από το αρχ. *ἴκτις* προήλθε η λ. *ατσίδα* (βλ.λ.)].

Ικτίνος (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.)· συνεργάστηκε με τον Καλλικράτη στην κατασκευή τού Παρθενώνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰκτῖνος* < *ἰκτῖνος* «είδος γερακιού» (με παραγ. επίθημα *-ινος*, πβ. *ἐχῖνος*), που συνδ. με το θ. τής λ. *ἴκτ-ερος* (βλ.λ.)].

Ι.Κ.Υ. (το) Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών.

-ίλα (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** δυσάρεστη οσμή, η οποία προέρχεται από κάτι: *ιδρωτ-ίλα, ψαρ-ίλα, τσιγαρ-ίλα, σκατ-ίλα* **2.** (γενικότ.) δυσάρεστη κατάσταση: *ξερα-ΐλα, σκασ-ίλα, σπαρ-ίλα* **3.** (α) ποσότητα ή απόχρωση χρώματος: *κιτριν-ίλα, μαυρ-ίλα* (β) κηλίδα ή λεκέ από ορισμένο χρώμα: *κοκκιν-ίλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής όψιμης Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που πιθ. προήλθε από λ. σε *-λα*, των οποίων ο τελευταίος θεματικός φθόγγος ήταν [i], λ.χ. *καΐλα* (αντί **καή-λα*) < αόρ. *ἐ-κά-ην*, *σαπίλα* (αντί **σαπή-λα*) < αόρ. *ἐ-σάπ-ην*. Το επίθημα έχει αποκλειστικά κακόσημη χρήση, ξεκινώντας από λ. που δήλωναν δυσάρεστη οσμή (π.χ. *ξιν-ίλα, ποδαρ-ίλα*) και επεκτεινόμενο ακόμη και σε αφηρημένα ουσ. (π.χ. *ξευτ-ίλα, σκασ-ίλα*). Απίθανη φαίνεται η άποψη τής αναγωγής στο λατ. επίθημα -ile (από τα κτητικά επίθ. σε -ilis), αν ληφθεί υπ' όψιν η χρονολογία εμφανίσεως τού επιθήματος *-ίλα* τον Μεσαίωνα].

ιλαρά (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος που εμφανίζει επιδημική έξαρση στα παιδιά και προκαλεί κηλιδώδη εξανθήματα και υψηλό πυρετό, αφού προηγηθούν συμπτώματα που θυμίζουν κρυολόγημα· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***βγάζω την ιλαρά*** καταταλαιπωρούμαι, υφίσταμαι μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. μου έχει βγει η πίστη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱλάρη*, υπό τη λόγ. επίδραση τού *ἱλαρά*, θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἱλαρός* (βλ.λ.), ονομασία που δόθηκε στην ασθένεια κατ' ευφημισμόν].

Ιλαρίων (ο) {Ιλαρίων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ιλαρίωνας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱλαρίων, -ωνος* < αρχ. *ἱλαρός* (βλ.λ.)].

ιλαρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαρά και ευθυμία: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. φαιδρός, εύθυμος, χαρωπός ΑΝΤ. κατηφής, σκυθρωπός, μελαγχολικός· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***φως ιλαρόν*** (στην επιλύχνιο ευχαριστία) ο Ιησούς Χριστός. — **ιλαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱλαρός* < *ἱλά-σκομαι* «εξιλεώνω, καταπραΰνω» < **σισλά-σκομαι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), αβεβ. ετύμου, πιθ. < *sla-, μηδενισμ. (ως προς την α' συλλαβή) βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *sela-, πβ. λατ. solor «παρηγορώ», αρχ. γερμ. salig «ευδαίμων» (> γερμ. selig) κ.ά. Ομόρρ. *ἵλε-ως, ἱλα-σμός, ἐξ-ιλεῶ* κ.ά.].

ιλαροτραγωδία (η) [μτγν.] {ιλαροτραγωδιών} **1.** ΦΙΛΟΛ. η τραγωδία που έχει κωμική κατάληξη **2.** (μτφ.) το γεγονός ή το συμβάν που, ενώ φαίνεται τραγικό, στην ουσία του είναι κωμικό: *δύο μέρες τώρα παρακολουθούμε την ~ των συνεχών παραιτήσεων, δηλώσεων και αντι-*

δηλώσεων των αρμοδίων. — **ιλαροτραγικός**, -ή, -ό [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία.*

ιλαρύνω ρ. μετβ. {ιλάρυνα} (λόγ.) προκαλώ ευθυμία και χαρά ΣΥΝ. φαιδρύνω, χαροποιώ. — **ιλαρυντικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱλαρύνω* < αρχ. *ἱλαρός*].

ίλαρχος (ο) {ιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο αξιωματικός των Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) τού Ιππικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἴλη* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ιλασμός (ο) (λόγ.) **1.** ο ψυχικός εξαγνισμός (από αμαρτήματα, ενοχές) ΣΥΝ. κάθαρση, εξιλέωση **2.** η συγχώρηση άδικων πράξεων, που βαρύνουν ψυχικά και συνειδησιακά ΣΥΝ. άφεση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱλασμός* < αρχ. *ἱλάσκομαι* (για το οποίο βλ. λ. *ιλαρός*). Βλ. κ. *εξιλασμός*].

ίλη (η) {ιλών} ΣΤΡΑΤ. λόχος Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) λόχος Ιππικού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήγυρη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fέλ-νᾱ* (με κώφωση τού -ϝ- σε -ι-) < *εἰλ-έω* «συγκεντρώνω» < **Fελ-νέω* < I.E. *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω», πβ. ρωσ. za-vál «φράχτης», αρχ. σλαβ. velimi «πολύ» κ.ά. Αν το θ. *wel- συνδ. ετυμολογικώς με το ομώνυμο *wel- «στρέφω, κυλίω», τότε η λ. *ἴλη* μπορεί να θεωρηθεί συγγενής προς τις λ. *εἰλ-εός, ἰλ-ιγγος, ἕλ-ιξ, ὅλ-μος* κ.ά. Βλ. κ. *ουλαμός*].

Ιλιάδα (η) {-ας κ. -άδος} το ηρωικό έπος τού Ομήρου, που έχει ως θέμα γεγονότα τού Τρωικού Πολέμου, ξεκινώντας από τον θυμό τού Αχιλλέα και τελειώνοντας με τον θάνατο τού Έκτορα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλιάς, -άδος* < *Ἴλιον* (βλ.λ.)].

ιλιγγιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ιλιγγιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | ιλιγγιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που προκαλεί ίλιγγο· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ιλιγγιώδης ταχύτητα*** η εκπληκτικά μεγάλη ταχύτητα (β) ***ιλιγγιώδεις ρυθμοί*** οι εκπληκτικά ταχείς ρυθμοί **2.** (για ένδυμα) αυτός που έχει πολύ μεγάλο άνοιγμα ή είναι πάρα πολύ κοντός: *~ ντεκολτέ* ‖ *~ μίνι.* **3.** (για ποσό) πάρα πολύ μεγάλος, εξωφρενικός: *για την απόκτηση τού ποδοσφαιριστή δαπανήθηκε ένα ~ ποσό.* — **ιλιγγιωδώς** επίρρ. [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ίλιγγος (ο) {ιλίγγ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΑΤΡ. η απατηλή αίσθηση που έχει κανείς ότι μετατοπίζεται ή περιστρέφεται ο ίδιος ή σταθερά αντικείμενα τού περιβάλλοντος, που συνοδεύεται συχνά από κακοδιαθεσία, ωχρότητα, ναυτία κ.λπ. **2.** (μτφ.) το αίσθημα που νιώθει κανείς, όταν είναι αδύνατον να συλλάβει σε όλη του την έκταση κάτι το οποίο ξεπερνά τα συνήθη μέτρα: *και μόνο που σκέφτομαι πόσα χρήματα θα χρειαστούν, με πιάνει / μου 'ρχεται ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴλιγγος / ἰλιγξ* < θ. *ἰλ-* (με ιωτακισμό) < *εἰλ-*, τού ρ. *εἰλέω* «στρέφω, κυλίω» (< **Fελ-νέω*). Ομόρρ. *εἰλ-εός* (βλ.λ.), *ἕλ-ιξ, ὅλ-μος, ἔλυ-τρο(ν), ἄλυ-σις (-ίδα)* κ.ά.].

-ιλίκι → -λίκι

Ίλιον (το) {Ιλίου} η ακρόπολη τής ομηρικής Τροίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἶλος*, μυθικός ήρωας και ιδρυτής τού Ιλίου, γυιος τού Τρωα, ο οποίος, σύμφωνα με την επική παράδοση, είχε ταφεί στην τρωική πεδιάδα].

Ιλίσσια (τα) {Ιλισσίων} περιοχή τής Αθήνας μεταξύ τού δήμου Αθηναίων και τού δήμου Ζωγράφου.
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή οφείλει το όνομά της στον ποταμό *Ιλισσό* (βλ.λ.), που τη διέρρεε, προτού καλυφθεί η κοίτη του· η εκφορά σε ουδ. πληθ. από επίδρ. τού τοπωνυμίου *Ηλύσια (Πεδία)*].

Ιλισσός (ο) χείμαρρος τής Αττικής, η κοίτη τού οποίου έχει σήμερα καλυφθεί, γνωστός από την αρχαιότητα ως ο σημαντικότερος ποταμός τής Αθήνας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλισσός / Εἰλισσός / Εἰλισσός*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο].

Ιλλυρία (η) ΙΣΤ. εκτεταμένη περιοχή τής Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου με ασαφή όρια (περίπου μεταξύ τής Ηπείρου και των ποταμών Μοράβα και μέσου Δούναβη), στην οποία κατοίκησε κατά την αρχαιότητα, μέχρι να αφομοιωθεί από τους Ρωμαίους, το ινδοευρωπαϊκό φύλο που είναι γνωστό ως *Ιλλυριοί.* — **Ιλλυριοί** (οι) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλλυρία / Ἰλλυρίς*, αγν. ετύμου, προελλην. λ. Αμφιβόλου αξιοπιστίας είναι η ανάλυση *is-lo- με τη σημ. «ζω, διαμένω»].

ιλλυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ιλλυρία και τους Ιλλυριούς: *~ γλώσσα* **2.** ΙΣΤ. ***Ιλλυρικό*** (το) μεγάλη διοικητική περιφέρεια τής ύστερης ρωμαϊκής και πρώιμης βυζαντινής περιόδου (υπαρχία), που περιελάμβανε σχεδόν ολόκληρη τη Βαλκανική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βαλκάνια.*

ιλουστρασιόν επίθ. {άκλ.} **1.** (χαρτί) γυαλιστερό, κατάλληλο για εκδόσεις με έγχρωμες, γυαλιστερές φωτογραφίες **2.** αυτός που είναι φτειαγμένος από έγχρωμο, γυαλιστερό χαρτί: *~ περιοδικό / έκδοση* **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι φανταχτερά εντυπωσιακός (συνήθ. κρύβοντας ένα φτωχό περιεχόμενο, χωρίς ουσία): *οι ~ παρουσιαστές των ψυχαγωγικών εκπομπών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. illustration < illustrer «στολίζω, εικονογραφώ» < λατ. illustrare «φωτίζω» < illustris «λαμπρός» < in + lux «φως»].

ιλυόλουτρο (το) [1865] (λόγ.) το λουτρό στη λάσπη ιαματικής πηγής ΣΥΝ. λασπόλουτρο.
[ΕΤΥΜ. < *ιλύς* + *λουτρό*, μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mud bath].

ιλύς (η) {ιλύος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η λάσπη. — **ιλυώδης**, -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., σχηματισμένη κατά το *ἀχλύς* «καταχνιά, σκοτοδίνη»· συνδ. με αρχ. σλαβ. ilŭ «λάσπη»].

Ιμαλάια (τα) {Ιμαλαΐων} οροσειρά τής Ν. Ασίας που εκτείνεται στη ΒΑ. Ινδία, τη Ν. Κίνα και στο Νεπάλ και περιλαμβάνει το ψηλότερο όρος τής Γης, το Έβερεστ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Himalaya < σανσκρ. hima alaya «κατοικία των χιονιών»].

ιμάμης (ο) {ιμάμηδες} **1.** σουνίτης μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός που διευθύνει τις προσευχές τής Παρασκευής στο τζαμί **2.** τιτλούχος ηγεμονίσκος τής Αραβίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. imam < αραβ. imam «οδηγός, ηγέτης»].

ιμάμ μπαϊλντί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με μελιτζάνες και γέμιση από σκόρδο, κρεμμύδι, ντομάτα και μαϊντανό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. imam-bayıldı < ρ. bayılmak «λιποθυμώ» (από την επιθυμία για κάτι)· πβ. κ. *μπαϊλντίζω*].

ιμάντας (ο) ελαστική ταινία, κατασκευασμένη κυρ. από δέρμα, και γενικότ. κάθε εξάρτημα (ταινία) μηχανής που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση περιστροφικής κίνησης: *επίπεδοι / σφηνοειδείς ~* ΣΥΝ. λουρί· ΦΡ. (μτφ.) ***ιμάντες εξουσίας*** οι κινητήριοι μοχλοί τού συστήματος τής εξουσίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱμάς, -άντος* < ουσ. **ἱμᾱ* «σχοινί», που συνδ. με αρχ. σαξ. sīmo «χορδή», σανσκρ. sīmán- «όριο» κ.ά.].

ιμαντοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταφορά περιστροφικής κίνησης με ιμάντα. — **ιμαντοκίνητος**, -η, -ο [1892].

ίματζ (το) {άκλ.} η εικόνα που προβάλλεται (για κάποιον) προς τα έξω (λ.χ. για δημόσια πρόσωπα μέσα από δημοσιεύματα, συνεντεύξεις, εκπομπές κ.λπ.): *καλλιεργεί το ~ τού λαοφιλούς ηγέτη* ‖ *φτειάχνω / βλάπτω το ~ μου* ‖ *διαθέτω καλό ~* ‖ *κοινωνικό / καλλιτεχνικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. image < γαλλ. image «εικόνα» < λατ. imago].

ίματζ μέικερ (ο) {άκλ.} ειδικός ο οποίος αναλαμβάνει επαγγελματικά τη διαμόρφωση και προβολή δημόσιας εικόνας ενός προσώπου (κόμματος, εταιρείας κ.λπ.), ώστε να γίνει γνωστό και αγαπητό στο κοινό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. image maker].

ιμάτιο (το) {ιματί-ου | -ων} (λόγ.) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτώνα ή πέπλο ΣΥΝ. εξωτερικό ένδυμα· ΦΡ. ***διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*** βλ. λ. *διαρρηγνύω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱμάτιον / εἱμάτιον* (με ιωτακισμό) < *εἷμα* «ένδυμα, ρούχο» < **Fέσ-μα* < *ἕννυμι* «ντύνω» < **Fέσ-νῡ-μι* < I.E. *wes- «ντύνω», πβ. σανσκρ. váste «ντύνεται», λατ. vestis «ένδυμα», vestire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀμφι-έσ-ις* (< αρχ. *ἀμφι-έννυμι*), *ἐσ-θής (-ήτα)*].

ιματιοθήκη (η) [μτγν.] {ιματιοθηκών} (λόγ.) χώρος εναποθέσεως ρούχων για φύλαξη.

ιματιοφυλάκιο (το) [μτγν.] {ιματιοφυλακί-ου | -ων} (λόγ.) ο χώρος (θεάτρου, αίθουσας εκδηλώσεων κ.λπ.) όπου αφήνει κανείς το παλτό, την καμπαρντίνα, το καπέλο κ.λπ. για φύλαξη όσον χρόνο βρίσκεται στο εσωτερικό αυτού τού χώρου (βλ. κ. λ. *γκαρνταρόμπα, βεστιάριο*).

ιματισμός (ο) [μτγν.] **1.** (γενικά) το σύνολο των ρούχων: *είδη / βιομηχανία ιματισμού* ΣΥΝ. ρουχισμός· ΦΡ. ***προστατευτικός ιματισμός*** οι ειδικές προστατευτικές στολές που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας (για βιομηχανικούς εργάτες, πυροσβέστες, πιλότους κ.λπ.) **2.** ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά ρούχα που δίνονται στον νεοσύλλεκτο στρατιώτη: *είδη / παραλαβή ιματισμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*

Ίμβρος (η) νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Τένεδο) ανήκει στην Τουρκία· ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μειώνεται συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων που υφίσταται (κατά παράβαση τής συνθήκης τής Λωζάννης). — **Ιμβριώτης** κ. (λόγ.) **Ίμβριος** [μτγν.] (ο), **Ιμβριώτισσα** κ. (λόγ.) **Ίμβρια** κ. **Ιμβρία** (η), **ιμβριώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἴμβρος (ὁ)*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο. Το τουρκ. Imroz προέρχεται από το ελλην. *Ἴμβρος*].

Ι.Μ.Ε. (το) Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

Ι.Μ.Ε.Ο. (το) Ινστιτούτο Μελέτης τής Ελληνικής Οικονομίας.

ίμερος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) έντονη επιθυμία (κυρ. ερωτική) ΣΥΝ. πόθος, λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵμερος* < *ἱμείρω* «ποθώ, επιθυμώ» (υποχωρητ.) < *si-smer-jo (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < I.E. *smer- «θυμούμαι, σκέπτομαι», για το οποίο βλ. λ. *μέριμνα.* Η λ. *ἵμερος* συνδ. με αβεστ. hišmarǝnti «προσέχω» και σανσκρ. smárati «σκέφτομαι»].

Ίμια (τα) {Ιμίων} δύο βραχονησίδες των Δωδεκανήσων κοντά στην Κάλυμνο.
[ΕΤΥΜ. < *Λίμνια (τα)* ή *Λιμνιά (τα)*, πιθ. με εσφαλμ. χωρισμό από την ιταλ. αποδ. τού ονόματος Limnia > L'Imnia και απλοποίηση τού *-μν-* σε *-μ-*].

ιμιτασιόν (η) {άκλ.} η απομίμηση· χρησιμοποιείται και ως επίθ.: *ένα κινέζικο βάζο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. imitation < imiter «μιμούμαι» < λατ. imitor].

Ι.Μ.Ο. (ο) Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός.
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. International Maritime Organisation].

-ιμος κατάληξη επιθέτων τής Ελληνικής: *σκόπ-ιμος, χρήσ-ιμος, βάσ-ιμος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε I.E *mo- και εμφανίζεται προσκολλώμενο σε ρηματικά θέματα κυρ. από τον αόριστο (λ.χ. *χρήσ-ιμος, καύσ-ιμος, ζεύξ-ιμος*) ή απευθείας σε επίθετα παραγόμενα από ουσ. (λ.χ. *νόμος – νόμιμος, σκοπός – σκόπιμος, βάσις – βάσιμος* κ.ά.)].

ιμπεριαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο επεκτατισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. imperialisme].

ιμπεριαλιστής (ο), **ιμπεριαλίστρια** (η) {ιμπεριαλιστριών} **1.** πρόσωπο που εφαρμόζει πολιτική εις βάρος τής ανεξαρτησίας (κυρ. πολιτικής και οικονομικής) άλλων κρατών **2.** ο οπαδός τού ιμπεριαλισμού. — **ιμπεριαλιστικός**, -ή, -ό, **ιμπεριαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. imperialiste].

ιμπέριουμ (το) {άκλ.} η αυτοκρατορία (κυρ. η ρωμαϊκή).
[ΕΤΥΜ. < λατ. imperium < ρ. imperāre «διατάσσω, επιτάσσω»].

ιμπρεσάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** ο επιχειρηματίας που καταπιάνεται με θεατρικές επιχειρήσεις **2.** (ειδικότ.) ο επιχειρηματίας που αναλαμβάνει τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών κ.λπ., τις εμφανίσεις καλλιτέχνη ή ομάδας καλλιτεχνών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. impresario < impresa «ανάληψη» < imprendo «αναλαμβάνω» < μτγν. λατ. *imprehendo < λατ. in- + prehendo «αποκτώ, παίρνω»].

ιμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αισθητική τάση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου αιώνα, κυρ. στη ζωγραφική, με έμφαση στην αναπαράσταση των επιδράσεων, των αντανακλάσεων τού φωτός στα αντικείμενα· γενικεύθηκε ως ευρύτερο καλλιτεχνικό κίνημα, που δίνει έμφαση στην άμεση έκφραση τής διάθεσης και των αισθητικών εντυπώσεων τού δημιουργού. — **ιμπρεσιονιστής** (ο), **ιμπρεσιονιστικός**, -ή, -ό, **ιμπρεσιονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. impressionisme < impression «εντύπωση», από τον πίνακα «Impression, soleil levant» (= Εντύπωση, ανατολή τού ηλίου) τού Γάλλου ζωγράφου Claude Monet, ιδρυτή τού ιμπρεσιονισμού].

Ι.Μ.Χ.Α. (το) Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου τού Αίμου.

ιν (το) {άκλ.} μέσα· για πράγματα που συμβαδίζουν με τη μόδα: *τα ~ και τα άουτ τού φετινού χειμώνα·* (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι μέσα στα πράγματα, που συμβαδίζει με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ. ΑΝΤ. άουτ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. in «μέσα»].

ίνα (η) {ινών} **1.** (λόγ.) η πολύ λεπτή κλωστή: *το μαλακτικό εισχωρεί μέχρι τις ~ των ρούχων* || *φυσικές / τεχνητές ~* **2.** ΑΝΑΤ. το λεπτό τμήμα ορισμένων ιστών: *μυϊκή / συνδετική / νευρική ~* • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***ίνα γυαλιού / γυάλινη ίνα*** γυάλινο νήμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μονωτικών υλικών, άφλεκτων κορδονιών και υφασμάτων, καθώς και στη βιομηχανία ενισχυμένων πλαστικών (β) ***οπτική ίνα*** βλ. λ. *οπτικός* **4.** ***(φυτικές) ίνες*** (διαιτολογία) στοιχεία φυτικά που βοηθούν στη σωστή λειτουργία τού εντέρου: *τα φρούτα και τα λαχανικά έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε φυτικές ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συγκοπή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴς, ἰνός*, < **Fίς*, που πιθ. ταυτίζεται με το αρχ. ομηρικό ουσ. *ἴς* «ισχύς», ενώ η σημ. «λεπτή κλωστή, νεύρο» μάλλον αποτελεί νεωτερισμό τής Ελληνικής, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. έλαβε ποικίλες τεχνικές σημ., όπως «μυϊκή ίνα», «φυτική ίνα» κ.ά. Εφόσον η ετυμ. αυτή είναι βάσιμη, η λ. συνδ. με λατ. vis «δύναμη»].

-ίνα παραγωγικό επίθημα: **1.** θηλυκών ουσιαστικών: *αραπ-ίνα, ελαφ-ίνα* **2.** ανδρωνυμικών, χαϊδευτικών: *Νικολ-ίνα, Ασημ-ίνα, Λασκαρ-ίνα* **3.** θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών: *γιατρ-ίνα, βουλευτ-ίνα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. -ina κυρίων ονομάτων (πβ. *Αγριππίνα* < Agripp-ina, *Παυλίνα* < Paul-ina), από όπου επεκτάθηκε σε ελληνικά κύρια ονόματα (π.χ. *Αγγελ-ίνα, Νικολ-ίνα*), επαγγελματικά ουσιαστικά (π.χ. *βουλευτ-ίνα, δικηγορ-ίνα*), καθώς και σε θηλ. ζώων (π.χ. *ελαφ-ίνα, λιονταρ-ίνα*)].

in abstracto λατ. (προφέρεται *ιν αμπστράκτο*) ελλην. *αφηρημένα, θεωρητικά* ΑΝΤ. in concreto.

ινάτι (το) → γινάτι

Ίναχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. θεός-ποταμός τής Αργολίδας, στην οποία καθιέρωσε τη λατρεία τής Ήρας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἴσν-αχος*, που πιθ. συνδ. με το ρ. *ἰνάω* «εκκενώνω, αδειάζω (ορμητικά)» (βλ. λ. *περίναιο*) και αποτελεί εκφραστική ονομ. ποταμού].

I.N.B.I. (ο) Ιησούς Ναζωραίος Βασιλεύς Ιουδαίων.

in vivo λατ. (προφέρεται *ιν βίβο*) (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται μέσα σε έναν ζωντανό οργανισμό ΑΝΤ. in vitro.
[ΕΤΥΜ. < λατ. in vivo < in «εν» + vivo, αφαιρετ. τού ουσ. vivum «ζωντανός οργανισμός»].

in vitro λατ. (προφέρεται *ιν βίτρο*) ελλην. *εντός ύάλου* (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται έξω από έναν ζωντανό οργανισμό, στο εργαστήριο ΑΝΤ. in vivo.
[ΕΤΥΜ. < λατ. in vitro «εν ύάλω» < in «εν» + vitro, αφαιρετ. τού vitrum «ύαλος, γυαλί»].

ίνδαλμα (το) {ινδάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ιδεατή ή φανταστική εικόνα πράγματος: *«τα ~ τής ηδονής»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ομοίωμα, απείκασμα· ΦΡ. (α) ***ακουστικό ίνδαλμα / ακουστική εικόνα*** βλ. λ. *ακουστικός* (β) ***οπτικό ίνδαλμα*** βλ. λ. *οπτικός* **2.** πρόσωπο που γίνεται αντικείμενο πολύ μεγάλου θαυμασμού, λατρείας: *σύντομα έγινε το ~ των οπαδών τής ομάδας του* ΣΥΝ. είδωλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἰνδάλλομαι* «παρουσιάζομαι, φαίνομαι» < **(F)ίνδαλον* < θ. *ἰδ-* (τού *ἰδ-εῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») με έρρινο ένθημα *ἰ-ν-δ-* + *-αλον*. Η λ. συνδέεται με σανσκρ. vindáti «βρίσκω», αρχ. ιρλ. nad-finnadr «αγνοούν», ουαλ. vindo- «λευκός» κ.ά.].

Ινδία (η) (χίντι Bhārat Ganarājyá, αγγλ. Republic of India = Δημοκρατία τής Ινδίας) κράτος τής Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Νέο Δελχί, επίσημες γλώσσες τη Χίντι και την Αγγλική και νόμισμα τη ρουπία Ινδίας. — **Ινδός** (ο), **Ινδή** (η), **ινδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰνδός*, ο ομώνυμος ποταμός τής Ινδικής Χερσονήσου, < αρχ. περσ. hindu «ποταμός» (πβ. σανσκρ. sindhu «ποταμός»), οπότε hindu-stan «χώρα τού [μεγάλου] ποταμού». Η ονομασία Bhārat ανάγεται στο ομώνυμο ινδοευρωπαϊκό φύλο που υπέταξε σταδιακά τους Δραβίδες, παλαιότερους κατοίκους τής χερσονήσου. Την ιστορία αυτή αφηγείται (ως θρύλο) το σημαντικότερο έπος τής ινδικής λογοτεχνίας Mahābhārata «οι μεγάλοι Μπαράτ» ή «ένδοξη [ιστορία] των Μπαράτ», όπου Bhārat ονομάζεται ο θρυλικός γενάρχης αυτού τού φύλου].

Ινδιάνος (ο), **Ινδιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ερυθρόδερμος ιθαγενής τής αμερικανικής ηπείρου: *οι φυλές των ~* || *φιλμ με καουμπόηδες και Ινδιάνους.* — **Ινδιανάκι** (το), **ινδιάνικος**, -η, -ο, **ινδιάνικα** επίρρ., **Ινδιάνικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Indian < India «Ινδία», από το σφάλμα που διέπραξε αρχικά ο Κολόμβος να ονομάσει «Δυτικές Ινδίες» την Κεντρική Αμερική και, ως εκ τούτου, τους ιθαγενείς κατοίκους της *Ινδιάνους*. Στην Αγγλική η λ. Indian σημαίνει πλέον τόσο τον «Ινδό» (Indian) όσο και τον «Ινδιάνο» (American Indian)].

ινδιάνος (ο) ο διάνος (βλ.λ.) ΣΥΝ. κούρκος, ινδόρνις.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. μεταφρ. δάνειο από ιταλ. pollo d' India, αρχική σημ. «πουλί από τις Α. Ινδίες, δηλ. από την Αμερική». Το *διάνος* είναι συγκεκομμένος τ. τού *ινδιάνος*].

Ινδίες (οι) {Ινδιών} ΙΣΤ. **1.** (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η περιοχή γύρω από τον Ινδό ποταμό **2.** (την εποχή τής βρετανικής αποικιοκρατίας) η περιοχή που περιλαμβάνει την Ινδική Χερσόνησο, τη Βιρμανία και την Κεϋλάνη.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Ινδία*].

ινδικό (το) (λόγ.) φυτική κυανή χρωστική ουσία ΣΥΝ. λουλάκι.

ινδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ινδία ή/και τους Ινδούς: *~ γλώσσες / θρησκείες / μυθολογία* **2.** ***ινδικό*** (το) βλ.λ. **3.** ***ινδική κάνναβη / κάνναβις*** θάμνος που ευδοκιμεί στη Ινδία, είδος κάνναβης από το οποίο παρασκευάζεται το χασίς **4.** ***ινδικό χοιρίδιο*** μικρό, νυκτόβιο και φυτοφάγο τρωκτικό με βραχύ και στρογγυλό ρύγχος, μικρά αφτιά, κοντό λαιμό και απαλό γκρίζο ή λευκό τρίχωμα· κύριο χαρακτηριστικό του ότι έχει τέσσερα δάχτυλα στα μπροστινά πόδια και τρία στα πίσω· χρησιμοποιείται συχνά ως πειραματόζωο ΣΥΝ. ινδόχοιρος, χάμστερ.

Ινδικός (Ωκεανός) (ο) ο τρίτος σε έκταση ωκεανός τής Γης· βρίσκεται μεταξύ τής Α. Αφρικής, τής Ν. Ασίας, τής Δ. Αυστραλίας και τής Ανταρκτικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Indian Ocean].

ινδικτιών (η) {ινδικτιών-ος, -α | -ες} χρονική μονάδα που χρησιμοποιεί η Εκκλησία και αντιστοιχεί σε δεκαπέντε χρόνια. Επίσης **ινδικτιώνα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰνδικτιών (ἡ)* < λατ. indictio «επαγγελία, κήρυξη»].

ίνδικτος (η) {ινδίκτ-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) η ινδικτιών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. indictus, περίοδος 15 ετών, που εισήχθη στο ρωμαϊκό ημερολόγιο κατά το πρώτο έτος τού Ιουλίου Καίσαρος].

ίνδιο (το) {ινδίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο In) με γυαλιστερό αργυρό χρώμα, το οποίο χρησιμοποιείται σε κατασκευές κατά τής διάβρωσης, σε κράματα που τήκονται εύκολα, καθώς και για στεγανοποιήσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. indium < λατ indicum «λουλακί χρώμα» (από μπλε χρωστική ουσία που προερχόταν από την Ινδία) < αρχ. *ἰνδικός*].

ινδογερμανικός, -ή, -ό [1860] ο ινδοευρωπαϊκός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. indogermanisch, όρος που χρησιμοποιείται κυρ. από Γερμανούς γλωσσολόγους, θεωρώντας ότι έτσι περιγράφονται τα δύο ακρότατα όρια τής Ι.Ε. γλωσσικής οικογένειας, δηλ. η Σανσκριτική (Ινδία) και η Ισλανδική (γερμανικής καταγωγής)].

ινδοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1859] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με μια προϊστορική κοινή υποθετική πρωτογλώσσα (τη λεγόμενη *ινδοευρωπαϊκή γλώσσα*) **2.** ***ινδοευρωπαϊκή γλώσσα*** υποθετική πρωτογλώσσα που θεωρείται ως η αρχαιότατη μητέρα-γλώσσα από την οποία προήλθαν πολλές σύγχρονες και άλλες νεκρές γλώσσες τής Ευρώπης και τής Ασίας ΣΥΝ. ιαπετικός, ινδογερμανικός (βλ. ΠΙΝ. στην επόμενη σελ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Indo-European].

Ινδοευρωπαίος (ο) [1893], **Ινδοευρωπαία** (η) πρόσωπο που μιλούσε την ινδοευρωπαϊκή γλώσσα (βλ. λ. *ινδοευρωπαϊκός*).

ινδοϊρανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με υποοικογένεια τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει τη Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) και τις ιρανικές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. indo-iranien].

ινδοκάλαμος (ο) [1856] {ινδοκαλάμ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. το δέντρο μπαμπού (βλ.λ.).

ινδοκάρυδο (το) **1.** η ινδική καρύδα **2.** η ψίχα τού καρπού τής καρύδας τριμμένη ή κομμένη σε πολύ μικρά κομμάτια, όπως χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική: *βουτήματα / κέικ από ~.*

Ινδοκίνα (η) χερσόνησος τής ΝΑ. Ασίας, που βρέχεται Δ. από τον Κόλπο τής Βεγγάλης και Α. από τη Ν. Σινική Θάλασσα και περιλαμβάνει τα κράτη: Μυανμάρ (Βιρμανία), Ταϊλάνδη, Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Λάος, Καμπότζη και Βιετνάμ. — **ινδοκινεζικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Indochine].

ινδολογία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} επιστήμη που μελετά την ιστορία και τον πολιτισμό τής Ινδίας και των Ινδών. — **ινδολόγος** (ο/η) [1847], **ινδολογικός**, -ή, -ό [1866].

Ινδονησία (η) [1890] (ινδονησ. Republik Indonesia = Δημοκρατία τής Ινδονησίας) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στο Μαλαϊκό Αρχιπέλαγος με πρωτεύουσα τη Τζακάρτα, επίσημη γλώσσα την Ινδονησιακή και νόμισμα τη ρουπία Ινδονησίας. — **Ινδονήσιος** (ο), **Ινδονήσια** (η), **ινδονησιακός**, -ή, -ό, **Ινδονησιακά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < ινδονησ. Indonesia, που οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά τής χώρας βρίσκονται στον Ινδικό Ωκεανό].

ινδόρνις (ο/η) [1884] {ινδόρνι-θος, -θα | -θες, -ίθων} (λόγ.) το πτηνό διάνος ή γάλος ΣΥΝ. ινδιάνος.
[ΕΤΥΜ. < *ινδός* + *όρνις, -ιθος*].

Ινδός (ο) ποταμός τής Ν. Ασίας, που πηγάζει από το Θιβέτ, διαρρέει το Πακιστάν και εκβάλλει στην Αραβική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *Ινδία*].

ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

παλαιότερες γραπτές μαρτυρίες

- 1700 π.Χ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ
  - Χεττιτική (1700)
  - Λουβική
  - Καρική
  - Παλαϊκή
  - Φρυγική(;)
- 1500 π.Χ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ
- 1200 π.Χ. ΑΡΙΕΣ (ΙΝΔΟΪΡΑΝΙΚΗ)
  - Ινδική
    - Βεδική (1200 π.Χ.)
    - Σανσκριτική
    - Μεσαιωνική
    - Νεότερη
      - Χίντι
      - Ούρντου
      - Χιντουστάνι
      - Σίντι
      - Γκουτζαράτι
      - Μάρατι
      - Παντζάμπι
      - Μπενγκάλι
  - Ιρανική
    - Αρχ. Ιρανική
      - Αβεστική
      - Αρχαία Περσική
    - Μεσαιωνική Ιρανική
    - Νεότ. Ιρανική
      - Νεοπερσική
      - Κουρδική
      - Αφγανική
      - Πάστο
- 700 π.Χ. ΤΟΧΑΡΙΚΗ
- 600 π.Χ. ΙΤΑΛΙΚΕΣ
  - Λατινική — Νεολατινικές (ρομανικές)
    - Ιταλική (10ος αι.)
    - Γαλλική (9ος αι.)
    - Ισπανική (11ος αι.)
    - Πορτογαλική (12ος αι.)
    - Ρουμανική (16ος αι.)
    - Καταλανική (12ος αι.)
    - Ραιτική
    - Προβηγκιανή
    - Αρωμουνική (Κουτσοβλαχική)
  - Οσκική
  - Ουμβρική
  - Φαλισκική
- 4ος αι. π.Χ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ
  - Ανατολικές – Γοτθική (4ος αι.)
  - Βόρειες (Σκανδιναβικές) (1500 μ.Χ.)
    - Σουηδική
    - Δανική
    - Νορβηγική
    - Ισλανδική (9ος αι.)
  - Δυτικές
    - Αγγλική (5ος αι.)
    - Γερμανική (7ος αι.)
    - Ολλανδική / Φλαμανδική
    - Φριζική
    - Αφρικάανς
    - Γίντις (Γερμανοεβραϊκή)
- 5ος μ.Χ. ΚΕΛΤΙΚΕΣ
  - Γοϊδελική
    - Σκωτική
    - Ιρλανδική (5ος αι.)
    - Μανξ
  - Γαλατική
  - Βρετανική
    - Ουαλική
    - Κορνουαλική
- 5ος μ.Χ. ΑΡΜΕΝΙΑΚΗ
- 9ος μ.Χ. ΒΑΛΤΟΣΛΑΒΙΚΕΣ
  - Σλαβικές
    - Νότιες
      - Σλαβονική (9ος αι.) (αρχαία εκκλησιαστική γλώσσα)
      - Βουλγαρική
      - Σερβοκροατική
      - Σλοβενική
    - Δυτικές
      - Τσεχική
      - Σλοβακική
      - Πολωνική
    - Ανατολικές
      - Ρωσική
      - Λευκορωσική
      - Ουκρανική
  - Βαλτικές
    - Λετονική
    - Λιθουανική
    - Αρχ. Πρωσική
- 15ος μ.Χ. ΑΛΒΑΝΙΚΗ
  - Βόρεια — Γκεκική
  - Νότια Τοσκική (> Αρβανίτικα)

ινδουισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η κρατούσα θρησκεία τής Ινδίας, που χαρακτηρίζεται από πίστη στο πεπρωμένο (κάρμα) και στη μετεμψύχωση και ακολουθεί ειδικό ηθικό νόμο με ιεροτελεστίες, μυστικό διαλογισμό και πρακτικές αυταπάρνησης. συνδέεται δε με συγκεκριμένο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης (κάστες). — **ινδουιστής** (ο), **ινδουίστρια** (η). **ινδουιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. hinduism].

ινδόχοιρος (ο) [1890] {ινδοχοίρ-ου | -ων, -ους} το ινδικό χοιρίδιο (βλ. λ. *ινδικός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cochon d'Inde].

ΙΝ.Ε. (το) Ινστιτούτο Εργασίας.

in extremis λατ. (προφέρεται *ιν εξτρέμις*) ελλην. *εν εσχάτη περιπτώσει*· στα έσχατα, στο τέλος: *«διότι κακά τα ψέματα στην πράξη ένα κράτος διαθέτει μόνο όση ανεξαρτησία και όσα δικαιώματα μπορεί αποτελεσματικά να προασπίσει: νομικώς, διπλωματικώς και, ~, ενόπλως»* (εφημ.).

-ίνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις, οι οποίες δηλώνουν ουσία χημική, φαρμακευτική κ.λπ.: *βαζελ-ίνη, καφε-ΐνη, νικοτ-ίνη, πενικιλ-ίνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που απαντά σε ξέν. όρους (κυρ. χημ. ουσίες) ως μεταφορά των γαλλ. -ine, γερμ. -in, ιταλ. -ina κ.ά. (λ.χ. γερμ. Aspir-in, γαλλ. nicot-ine, αγγλ. haemoglob-ine «αιμοσφαιρίνη»). Προέρχεται από το νεολατ. επίθημα -ina, το οποίο οφείλεται είτε σε δανεισμό από τα Ελληνικά (πβ. μτγν. *ήρω-ίνη* «ηρωίδα», αρχ. *ἀξ-ίνη*) είτε σε προσαρμογή τής γερμ. κατάληξης -in, ώστε τα παράγωγα να είναι θηλ., όπως όλες οι ουσίες].

ινιακός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το ινίο: ~ *αρτηρία* / *νεύρο* / *οστό* / *λοβός* / *μυς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. occipital].

ινίδιο (το) [1853] {ινιδί-ου | -ων} η πολύ λεπτή μυϊκή ίνα.

ινιδισμός (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο των διαδοχικών ταχύτατων συσπάσεων μεμονωμένων ινών ενός μυός: *κολπικός* ~ (στους κόλπους τής καρδιάς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fibrillation].

ινίο (το) ΑΝΑΤ. το πίσω και κάτω μέρος τού κεφαλιού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰνίον*, υποκ. τού *ἴς* «δύναμη – μυϊκή ίνα». Βλ. κ. *ίνα*].

Ίνκα (ο) {άκλ.· πληθ. Ίνκας} **1.** το μέλος ινδιάνικης φυλής τής Ν. Αμερικής, η οποία ίδρυσε αυτοκρατορία με λαμπρό πολιτισμό στο Περού και καταστράφηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς **2.** ο βασιλιάς τής παραπάνω αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < Inca, ονομασία τής φυλής στη γλώσσα Κετσούα, αβεβ. σημ., ίσως σημαίνει απλώς «βασιλιάς». Η λ. Quetchua, με την οποία οι ισπανόφωνοι κάτοικοι τής Λατινικής Αμερικής αποκαλούν τη φυλή, σημαίνει «θερμή κοιλάδα». Οι ίδιοι αποκαλούσαν τη χώρα τους Tawantinsuyu «αυτοκρατορία των τεσσάρων περιοχών»].

ΙΝ.ΚΑ. (το) Ινστιτούτο Καταναλωτών.

ινκόγκνιτο επίρρ. **1.** (για επίσημο ή διάσημο πρόσωπο) ιδιωτικά, χωρίς να ακολουθείται το επίσημο πρωτόκολλο: *ο Γάλλος πρόεδρος βρίσκεται ~ στη χώρα μας επισκεπτόμενος Έλληνες φίλους του* ΣΥΝ. ανεπίσημα **2.** (για γνωστό, διάσημο πρόσωπο) μυστικά από τους δημοσιογράφους και τα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να γίνεται γνωστή η ταυτότητα (κάποιου): *ταξιδεύω* ~ **3. ινκόγκνιτο** (το) η μυστικότητα ως προς τις μετακινήσεις επίσημου ή διάσημου προσώπου: *στις συναντήσεις αυτές ίσχυσε αυστηρό ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. incognito < λατ. incognitus «άγνωστος»].

in concreto λατ. (προφέρεται *ιν κονκρέτο*) ελλην. *συγκεκριμένα*· όχι αφηρημένα ή θεωρητικά ΑΝΤ. in abstracto.

in loco λατ. (προφέρεται *ιν λόκο*) ελλην. *κατά χώραν, στον τόπο* (σημείο)· σε συγκεκριμένο σημείο: *οι εκφράσεις τέθηκαν ~, στην αλφαβητική τους σειρά*.

in medias res λατ. (προφέρεται *ιν μέντιας ρες*) **1.** (κυριολ.) στο μέσο τής υπόθεσης ή τής πλοκής: *η διήγηση στα ομηρικά έπη αρχίζει ~* ΑΝΤ. ab ovo **2.** (κατ' επέκτ.) στα ίδια τα πράγματα, στην καρδιά των πραγμάτων: *δεν θα μιλήσω με γενικότητες· θα προχωρήσω αμέσως ~* ΑΝΤ. ab ovo.

ινολίπωμα (το) {ινολιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος από ινώδη και λιπώδη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fibrolipoma (νόθο σύνθ.)].

ινομύωμα (το) [1879] {ινομυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ινώδη και μυϊκό ιστό: ~ *τής μήτρας*.
[ΕΤΥΜ. < *ίνα* + *-μύωμα* < *μυς*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fibromyoma (νόθο σύνθ.)].

-ινός κ. **-ινος** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα: *ανθρωπ-ινός, γαϊδουρ-ινός, αληθ-ινός* **2.** ύλη: *δερμάτ-ινος, πέτρ-ινος, χάρτ-ινος, χάλκινος* **3.** χρόνο: *απογευματ-ινός, χειμερ-ινός, αλλοτ-ινός* **4.** καταγωγή: *Πατρ-ινός, Αλγερ-ινός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την παρουσία τού Ι.Ε. επιθήματος *-no- σε λ. με τελικό θεματικό φωνήεν -ι- (λ.χ. *ἶρις* · *ἴρινος*), από όπου επεκτάθηκε σε επίθ. που δηλώναν ύλη (π.χ. *ξύλ-ινος, ἀδαμάντ-ινος*) και, με καταβιβασμό τού τόνου, σε ποικίλων σημασιών επίθ. (λ.χ. *πευσ-ινός, ἀληθ-ινός, θαλασσ-ινός*), καθώς και σε πατριδωνυμικά (λ.χ. *Πατρ-ινός, Ισραηλινός*)].

ινοσάρκωμα (το) [1895] {ινοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος από ινώδη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. fibrosarcoma (νόθο σύνθ.)].

in perpetuum λατ. (προφέρεται *ιν περπέτουουμ*) ελλην. *εις το διηνεκές*· για πάντα.

Ι.Ν.Σ. (το) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

ινσουλίνη (η) {ινσουλινών} παγκρεατική ορμόνη που μειώνει την ποσότητα γλυκόζης στο αίμα· διάλυμά της χρησιμοποιείται κατά τού σακχαρώδους διαβήτη: *ενέσεις ινσουλίνης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. insulin < λατ. insula «νησί». ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η ορμόνη εκκρίνεται από τα κύτταρα β' των νησίδων τού παγκρέατος].

ινστιτούτο (το) **1.** το ίδρυμα που αναπτύσσει δραστηριότητα (λ.χ. με εκδηλώσεις, εκδόσεις) για την προώθηση μορφωτικών και επιστημονικών σκοπών (επιστημονική έρευνα, διάδοση εθνικού πολιτισμού κ.λπ.): *Γερμανικό Αρχαιολογικό ~* || *~ Παστέρ* **2.** (ειδικότ.) ίδρυμα για την προώθηση τού πολιτισμού και τής γλώσσας διαφόρων χωρών, που λειτουργεί σε ξένες χώρες και εξαρτάται από την κυβέρνηση τής χώρας προέλευσης: *το Γαλλικό ~* || *το ~ Γκαίτε* **3.** (α) ιδιωτικό εκπαιδευτήριο ξένων γλωσσών: *~ Αγγλικής* ΣΥΝ. φροντιστήριο (β) ιδιωτικός ή κρατικός εκπαιδευτικός οργανισμός επαγγελματικής κατάρτισης (Ι.Ε.Κ. ή Ι.Ι.Ε.Κ.) **4.** εμπορική επιχείρηση, που λειτουργεί ως εργαστήριο εφαρμογής μεθόδων και τεχνικών καλλωπισμού και φροντίδας τού ανθρώπινου σώματος, προσφέροντας επί πληρωμή ανάλογες υπηρεσίες στους πελάτες του: *~ ομορφιάς* / *αδυνατίσματος* / *καλλονής* / *αισθητικής* (βλ. λ. *αισθητική*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. institutum < λατ. instituo «καθιστώ, ιδρύω»].

> **ινστιτούτο ή ι(ν)στιντούτο;** Συχνά η λ. **ινστιτούτο** εκφέρεται λανθασμένα ως *ιστιντούτο* ή *ινστιντούτο!* Πρόκειται για ξένη λ., που από το λατ. **in**-stitutum, μετοχή τού **in**-stituo, πέρασε σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στην Ελληνική (πβ. αγγλ. institute, γαλλ. institut). Η λ. σημαίνει κάτι που ιδρύω, εγκαθιστώ, θέτω, ήτοι «ίδρυμα», αλλά και «θεσμό». Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε σε διάφορες χρήσεις: στα **ινστιτούτα** διδασκαλίας (τής Αγγλικής και άλλων) ξένων γλωσσών (μέχρι που επίσημα μετονομάστηκαν σε **φροντιστήρια**), στα **ινστιτούτα έρευνας** με πανεπιστημιακή στήριξη, καθώς και στα κρατικά ή ιδιωτικά **Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης** (Ι.Ε.Κ. / Ι.Ι.Ε.Κ.). Επίσης η λ. χρησιμοποιήθηκε και στα λεγόμενα **ινστιτούτα καλλονής / αισθητικής**, που φροντίζουν για την αισθητική εμφάνιση γυναικών, τελευταία και ανδρών.

ινστρούχτορας (ο) {ινστρουχτόρων} (σε κομουνιστική οργάνωση ή κόμμα) πρόσωπο που δίνει πολιτική κατεύθυνση σύμφωνα με συγκεκριμένη ιδεολογία, που καθοδηγεί ιδεολογικά ΣΥΝ. καθοδηγητής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. instructor < γαλλ. instructeur < instruire «εκπαιδεύω, καθοδηγώ»].

ιντελεκτουαλισμός (ο) η νοησιαρχία (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Intellektualismus < λατ. intellectus «νόηση, διάνοια» < intelligo «κατανοώ, μαθαίνω»].

ιντελιγκέντσια (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των διανοουμένων, κυρ. όσων ενεργοποιούνται στους χώρους τής φιλοσοφίας, τής πολιτικής και τής τέχνης· οι διανοούμενοι ως ιδιαίτερη ομάδα: *εθνική* / *κομματική ~* ΣΥΝ. διανόηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. intelligentsija < λατ. intelligentia «νόηση, γνώση, επιστήμη»].

ίντεξ (ο/το) {άκλ.} **1.** ο αλφαβητικός κατάλογος όρων ή ονομάτων που εμπεριέχονται στο κείμενο ενός βιβλίου, ο οποίος συνήθως βρίσκεται στο τέλος τού βιβλίου ή εκδίδεται ως χωριστός τόμος: *~ ομηρικών λέξεων* • **2.** ΘΡΗΣΚ. κατάλογος βιβλίων απαγορευμένων για τους πιστούς (λατ. index librorum prohibitorum), που είχε καταρτίσει η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και ο οποίος ήταν σε ισχύ μέχρι το 1966.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἴνδιξ* / *ἴνδηξ* / *ἴντεξ* < λατ. index «ενδείκτης, πίνακας»].

ιντερβιού κ. **ίντερβιου** (η/το) [1895] {άκλ.} η συνέντευξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. interview < γαλλ. entrevue, μτχ. τού γαλλ. s'entrevoir «συναντώ – κοιτάζω» < entre «μεταξύ» + voir «βλέπω»].

> **ιντερβιού – συνέντευξη.** Η ξένη λ. **ιντερβιού**, που σήμερα αποδίδεται στα Ελληνικά ως **συνέντευξη** (συνάντηση προσωπικής γνωριμίας και αξιολόγησης για την επιλογή προσώπων), χρησιμοποιήθηκε στις ελληνικές εφημερίδες ήδη στα τέλη τού 19ου αιώνα (1895). Μάλιστα ο λεξικογράφος Στ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων...)* καταγράφει τύπους **ιντερβιού** (τα), αλλά και **«ιντερβιουάρω** *τινά ἄνθρωπον»* (!), **«ιντερβιουαριζόμενος»** (!) και **«ιντερβιουαριαθείς»** (!), παρατηρώντας *«πάντα ταῦτα τὰ ξένα κακὰ πράγματα καὶ ὀνόματα. εἰσφθαρέντα εἰς τὴν ἐφημεριδογραφίαν ἡμῶν [...] ἐγράφησαν καὶ γράφονται ὑπὸ πολλῶν [...]. Ὅθεν ἐγὼ τὰ ἀνέγραψα ἐδῶ ἐπιτόμως εἰς ἓν ἄρθρον μόνον, ἐκφαίνων οὕτω κἂν τὴν ἀποδοκιμασίαν μου, τὰ δὲ* **αϊλάϊφ** *καὶ τοὺς* **ντιατεγκέδες** *καὶ τοὺς* **ντιαντίδες** *καὶ τὰς* **ζιουρφίξ** *καὶ τὴν* **κοκόταν** *καὶ τὸ* **φλιρτράρω** *καὶ τὸ* **ράουτ** *κ.τ.λ. κ.τ.λ. δὲν ἔπηγε τὸ χέρι μου νὰ τὰ καταχωρίσῃ εἰς τὰ οἰκεῖα στοιχεῖα τῆς Συναγωγῆς ταύτης, ἐπειδὴ ἐπνιγόμην πλέον ἐκ δυσανασχετήσεως!»*.

ιντερέσο (το) το συμφέρον ΣΥΝ. ντιτερέσο, διάφορο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interesso (πεπαλαιωμένο σήμερα) < ρ. interessare «ενδιαφέρω» < λατ. interesse].

ιντερλίνγκουα (η) {άκλ.} τεχνητή διεθνής γλώσσα, η οποία βασίστηκε κατά μεγάλο μέρος σε στοιχεία τής Λατινικής, που υπάρχουν σε κυρίαρχες ευρωπαϊκές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. interlingua < λατ. inter- «μεταξύ» + lingua «γλώσσα»].

ιντερλούδιο (το) **1.** παλαιότερο θεατρικό είδος με ηθικοθρησκευτικό

περιεχόμενο **2.** ΜΟΥΣ. το μουσικό κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο σκηνών θεατρικού έργου ή μεταξύ των μερών μεγαλύτερης σύνθεσης (όπερας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interludio < λατ. inter- «μεταξύ» + ludus «παιγνίδι»].

ιντερμέτζο (το) **1.** το μικρό και αυτοτελές επεισόδιο ή χορόδραμα, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις πράξεις δράματος **2.** ΜΟΥΣ. (α) ενδιάμεσο μουσικό κομμάτι ανάμεσα σε δύο μέρη μουσικής σύνθεσης (β) μικρή ανεξάρτητη μουσική σύνθεση. Επίσης **ιντερμέδιο.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. intermezzo / intermedio < λατ. intermedius «ενδιάμεσος» < inter- «μεταξύ» + medius «μέσος»].

ιντερνέτ κ. **Ίντερνετ** (το) {άκλ.} το Διαδίκτυο (βλ.λ.): *συνδέομαι με το ~ || σερφάρω στο ~.* — **ιντερνετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Internet < λατ. inter- «μεταξύ» + αγγλ. net «δίκτυο»].

ιντερνούντσιος (ο) ο διπλωματικός αντιπρόσωπος ή απεσταλμένος τού Πάπα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. internunzio < λατ. internuntius < inter- + nuntius «αγγελιαφόρος»].

Ιντερπόλ (η) {άκλ.} η Διεθνής Οργάνωση Εγκληματολογικής Αστυνομίας, που έχει ως σκοπό τον συντονισμό των αστυνομικών αρχών των διαφόρων κρατών.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. Interpol, κατά συγκοπή των αγγλ. λ. Inter- national Police «Διεθνής Αστυνομία»].

ιντερσίτι (το) {άκλ.} διαστικό (βλ.λ.) μέσο μεταφοράς (κυρ. τρένο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Intercity].

ιντερφερόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη που παράγεται από κύτταρο, το οποίο έχει προσβληθεί από ιό, για να εμποδίσει την αναπαραγωγή του και να ενισχύσει την άμυνα τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. interféron < interférer < αγγλ. interfere «παρεμβαίνω», λόγω τού ρόλου τής πρωτεΐνης αυτής να εμποδίζει τον πολλαπλασιασμό ιών μέσα στα κύτταρα].

ιντετερμινισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. **1.** η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος έχει απόλυτα ελεύθερη βούληση, ανεξάρτητη από εξωτερικά προσδιοριστικά αίτια (αυτεξούσιο) ΑΝΤ. ντετερμινισμός **2.** άρνηση τού ντετερμινισμού, σύμφωνα με τον οποίο τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Indeterminismus. Βλ. κ. *ντετερμινισμός*].

ιντιβιντουαλισμός (ο) ο ατομικισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. individualisme < individu «άτομο» < λατ. individuus «αδιαίρετος» < in- στερητ. + divido «διαιρώ»].

ιντιφάντα (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. το αντιστασιακό κίνημα των Παλαιστινίων στα κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη τής Δ. Όχθης τού Ιορδάνη και τής Λωρίδας τής Γάζας, που ξεκίνησε τον Δεκέμβριο τού 1987.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. intifada «ρίγος, τρεμούλα» < nafada «ταράζω, σείω»].

ίντριγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλεκτάνη που εξυφαίνεται μυστικά εις βάρος (κάποιου): *οι ~ τής αυλής || πολιτικές ~ || η σειρά περιγράφει τα πάθη και τις ~ μεταξύ των μελών μιας ισχυρής οικογένειας* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία, ραδιουργία. — **ιντριγκάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. intriga < λατ. intricare «περιπλέκω» < in- + tricare «μηχανορραφώ»].

ιντριγκαδόρος (ο) πρόσωπο που επιδίδεται σε ραδιουργίες, σε μηχανορραφίες.
[ΕΤΥΜ. < *ίντριγκα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

ίντσα (η) {ιντσών} η αγγλική μονάδα μετρήσεως τού μήκους, που είναι ίση με 2.54 εκατοστά τού μέτρου: *τηλεόραση 14 ιντσών* (που η οθόνη της έχει διαγώνιο 14 ~).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. inch < αρχ. αγγλ. ynce < λατ. uncia «ουγκιά»].

ινφάντης (ο), **ινφάντα** (η) τίτλος καθενός από τους γυιους (εκτός από τον πρωτότοκο) και των θυγατέρων αντίστοιχα τού μονάρχη τής Ισπανίας ή τής Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. infante < λατ. infans «παιδί», αρχική σημ. «ανίκανος να μιλήσει» (πβ. αρχ. *νήπιος*), < in- στερητ. + fans, μτχ. τού ρ. fari «μιλώ»].

ινφλουέντσα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εξαιρετικά μεταδοτική ιογενής νόσος (ίωση), η οποία εκδηλώνεται ξαφνικά, χαρακτηρίζεται από εξάντληση, οξείς πόνους και φλεγμονή τής βλεννογόνου και άλλων αναπνευστικών οδών· η ισπανική γρίπη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. influenza «μετάδοση - επίδραση» < λατ. in-fluentia < influere «εισρέω» < in- + fluo «ρέω». Η λ. οφείλεται στη μεσν. πεποίθηση ότι οι επιδημίες ανάγονται στην επίδραση των άστρων].

Ινώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Κάδμου, που μεταμορφώθηκε σε θαλάσσια θεότητα με το όνομα Λευκοθέα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που πιθ. συνδ. με το ελλειπτικό αρχ. *ἴς* «ισχύς» (βλ. λ. *ίνα*), το οποίο στην οργανική πτώση *ἴφι* απαντά και στο κύρ. όν. *Ἰφι-γένεια*].

ινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από ίνες: *~ ιστός*· ΦΡ. ΙΑΤΡ. ***ινώδης δυσπλασία*** η διαταραχή τής σωματικής ανάπτυξης, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και συνίσταται στον σχηματισμό κύστεων και στην ανάπτυξη ινώδους ιστού στα μακρά οστά και στη λεκάνη **2.** ***ινώδες*** (το) το τελικό προϊόν πήξεως τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ινωδογόνο (το) ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη, η οποία μετατρέπεται σε ινική πρωτεΐνη, για να σχηματίσει έναν θρόμβο αίματος και η οποία, όταν εμφανίζεται σε υψηλά ποσοστά στο αίμα, δημιουργεί κίνδυνο για καρδιακή προσβολή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrinogène (νόθο σύνθ.)].

ίνωμα (το) [1865] {ινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος τού συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrome (νόθο σύνθ.)].

ινωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση αναπτύξεως ινωμάτων σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibromatose (νόθο σύνθ.)].

ίνωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία ινώδους συνδετικού ιστού: *κυστική ~ παγκρέατος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrose (cystique)].

Ι.Ξ.Γ.Φ. (το) Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών και Φιλολογιών.

ιξός (ο) **1.** το παρασιτικό φυτό γκι (βλ.λ.) **2.** η κολλώδης ουσία που παράγεται κυρ. από το παραπάνω φυτό και με την οποία επαλείφονται τα κλαδιά (ξόβεργες) που χρησιμοποιούνται για την παγίδευση πουλιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξόβεργα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, συνδέεται με το συνώνυμο λατ. viscum. Αν οι δύο λ. είναι Ι.Ε. καταγωγής, θα μπορούσε να θεωρηθεί πιθ. η συγγένεια με αρχ. γερμ. wihsela «βύσσινο» και ρωσ. visnja «κεράσι»].

ιξώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ιξώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι κολλώδης σαν τον ιξό **2.** ΧΗΜ. ***ιξώδες*** (το) η αντίσταση που αναπτύσσεται στη μάζα των υγρών κατά τη μεταφορά τους **3.** ΖΩΟΛ. ***ιξώδης*** (ο) τσιμπούρι που παρασιτεί σε διάφορα θηλαστικά (κυρ. σκύλους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

-ιό επίθημα ▸ -ειό

Ι.Ο.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

ιοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που παράγει και εκχέει δηλητήριο: *~ ζώο / αδένας* ΣΥΝ. (για ζώα) δηλητηριώδης, φαρμακερός· ΦΡ. ***ιοβόλος όφις*** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο που χαρακτηρίζεται από μοχθηρία και κακία: *τον εμπιστεύτηκε, αλλά τελικά αποδείχτηκε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰός* «δηλητήριο» (βλ.λ.) + *-βόλος* < *βάλλω*, πβ. *βολή, πυρο-βόλο*].

ιογενής, -ής, -ές {ιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από ιό: *~ νόσος / λοίμωξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. viral].

Ιόλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Οιχαλίας Ευρύτου, ερωμένη τού Ηρακλή **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἴον* «μενεξές» (βλ.λ.), με όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ομόρρ. λατ. viola].

ιολογία (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ιών. — **ιολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. virology (νόθο σύνθ.)].

ιόν (το) {ιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. άτομο ή μόριο φορτισμένο θετικά (κατιόν) ή αρνητικά (ανιόν) λόγω τής απώλειας ή πρόσκτησης ενός ή περισσότερων ηλεκτρονίων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ion < αρχ. *ἰόν*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω», που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. τού ρ. *ἔρχομαι*].

ίον (το) (αρχαιοπρ.) ο μενεξές (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fίνον*, αγν. ετύμου, δάνειο μεσογειακής προελ., όπως και το συνώνυμο λατ. viola].

Ιόνια Νησιά (τα) τα Επτάνησα. Επίσης (λόγ.) **Ιόνιοι Νήσοι** (οι) {Ιονίων Νήσων}.
[ΕΤΥΜ. Από τις φρ. *Ἰόνιον πέλαγος* (μτγν.) και *Ἰόνιος θάλασσα / πόντος* (αρχ.). Η φρ. πρωτοαπαντά σε επίσημο έγγραφο Ρώσου ναυάρχου το 1799 ως *Ἰονικαί Νῆσοι*].

ιονίζω ρ. → ιοντίζω

ιονικός[1], -ή, -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή με τα Ιόνια Νησιά: *~ Ακαδημία / Τράπεζα* ΣΥΝ. ιόνιος, επτανησιακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

> **ιωνικός – ιονικός, ιώνιος – ιόνιος.** Το επίθ. **ιωνικός** αναφέρεται στους *Ἴωνες* και στην *Ιωνία* και γράφεται με *-ω-*. Το επίθ. **ιονικός** (και **ιόνιος**) αναφέρεται στα *Ιόνια Νησιά*, στο *Ιόνιο Πέλαγος* (πβ. *Ιονική Τράπεζα*) και γράφεται με *-ο-*. Από το **Ἴωνες – Ἴων**, *Ἴωνος* σχηματίστηκαν τα **ιών-ιος** και **ιων-ικός** (το ίδιο το *Ἴων / Ἴωνες* προέρχεται από πληρέστερο τ. *Ἰάων / Ἰάονες* < αρχικός τ. **ἸάFονες*). Ο ήδη αρχαίος τ. **ιόνιος** είτε είναι προϊόν βραχύτερου τύπου ***Ἰον-ες** (αντί *Ἰάον-ες*), από όπου το **ιόν-ιος**, είτε σχηματίστηκε αναλογικά προς το **χθόνιος** (όπως πιθ. και *Ἰάς – Ἴωνες* κατά το *Ελλάς – Ἕλληνες*) είτε συνδέεται απευθείας με το όνομα τής *Ιούς*, η οποία, κατά τη μυθολογία, διέσχισε το Ιόνιο Πέλαγος, που πήρε το όνομά της.

ιονικός[2], -ή, -ό ▸ ιοντικός

Ιόνιο (Πέλαγος) (το) [μτγν.] {Ιονίου (Πελάγους)} το τμήμα τής Κ. Μεσογείου μεταξύ τής Ιταλίας, τής Αλβανίας και τής Ελλάδας.

Ιόνιος, -ος (καθημ. Ιόνια), -ο αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή τα Ιόνια Νησιά: *~ Ακαδημία / Πανεπιστήμιο / Σχολή* ΣΥΝ. ιονικός, επτανησιακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το Ιόνιο Πέλαγος έλαβε το όνομα αυτό από την *Ἰώ*, θυγατέρα τού Ινάχου, η οποία το διέσχισε κολυμπώντας (πβ. Αισχύλ. *Προμ. Δεσμ.* 840: *πόντιος μυχός... Ἰόνιος κεκλήσεται, τῆς σῆς πορείας μνῆμα*). Το όνομα *Ἰώ* είναι αγν. ετύμου].

ιονιστής (ο) ▸ ιοντιστής

ιονόσφαιρα (η) ▸ ιοντόσφαιρα

ιοντίζω κ. (εσφαλμ.) **ιονίζω** ρ. μετβ. {ιόντισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. **1.** προκαλώ ιοντισμό **2.** ***ιοντίζουσα ακτινοβολία*** η ακτινοβολία που μπορεί να προκαλέσει ιοντισμό σε μόρια ή άτομα τού μέσου από το οποίο διέρχεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον.*

ιοντικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **ιονικός** αυτός που σχετίζεται με ιόντα (βλ. λ. *ιόν*): *~ ένωση / δεσμός.*

ιοντισμός κ. (εσφαλμ.) **ιονισμός** (ο) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η διαδικασία κατά την οποία ηλεκτρικώς ουδέτερα σωματίδια μετατρέπονται σε ηλεκτρικώς φορτισμένα σωματίδια, δηλ. σε ιόντα, είτε με προσθήκη είτε με απόσπαση ηλεκτρονίων από αυτά.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. ionisation. Οι τ. με α΄ συνθ. *ιοντ(ο)-* είναι οι ορθοί στην Ελληνική, καθώς σχηματίζονται με βάση το θέμα τής γεν. *ιόντ-ος* (πβ. κ. *ον, όντος > οντο-λογία*, όχι **ονο-λογία*). Οι τ. με α΄ συνθ. *ιον(ο)-*, ωστόσο, συμφωνούν με τα σχήματα συνθέσεως τής Αγγλικής και Γαλλικής (λ.χ. γαλλ. iono-sphère)].

ιοντιστής κ. (εσφαλμ.) **ιονιστής** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ιοντισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. ionizer].

ιοντοθεραπεία κ. (εσφαλμ.) **ιονοθεραπεία** (η) {ιοντοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση τού ιοντισμού ως θεραπευτικής μεθόδου ΣΥΝ. ιοντοφόρηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iontherapy].

ιοντόσφαιρα κ. (εσφαλμ.) **ιονόσφαιρα** (η) {ιοντοσφαιρών} ΜΕΤΕΩΡ. το ατμοσφαιρικό στρώμα σε ύψος πάνω από 60 χιλιόμετρα από την επιφάνεια τής Γης, που έχει υψηλή περιεκτικότητα σε ιόντα και σε ελεύθερα ηλεκτρόνια και ανακλά ηλεκτρομαγνητικές ακτινοβολίες, επιτρέποντας τη διάδοση ραδιοκυμάτων (πβ. λ. *ατμόσφαιρα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ionosphère].

ιοντοφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εισαγωγή στο σώμα ιόντων διά μέσου τού σώματος με τη χρήση συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος (δηλ. μέσω μεταλλικού ηλεκτροδίου τοποθετημένου λ.χ. πάνω σε γάζα διαποτισμένη με υδατικό διάλυμα τού ιόντος), η οποία χρησιμοποιείται στη θεραπεία δερματικών παθήσεων, νευραλγιών, στηθάγχης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *ιόν, ιόντος* + *-φόρηση* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iontophorèse].

Ιορδάνης (ο) **1.** ποταμός τής Μέσης Ανατολής, που πηγάζει από τη Συρία, διατρέχει τα σύνορα Ισραήλ – Ιορδανίας και εκβάλλει στη Νεκρά Θάλασσα· έχει μεγάλη θρησκευτική σημασία για τους χριστιανούς, αφού σε αυτόν βαπτίσθηκε ο Χριστός **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yardēn «εκροή» < ρ. yārad «κατεβαίνω». Η αραβ. ονομασία Šeriát el-kebir σημαίνει «μεγάλη δεξαμενή». Η χρήση τής λ. ως κυρίου ονόματος είναι μεσν.].

Ιορδανία (η) (αραβ. Al-Mamlakah al-Urduniyah al Hāchimiyah = Χασεμιτικό Βασίλειο τής Ιορδανίας) κράτος τής Μέσης Ανατολής με πρωτεύουσα το Αμμάν, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιορδανίας. — **Ιορδανός** (ο), **Ιορδανή** (η), **ιορδανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. όνομα, πβ. αγγλ. Jordan < αραβ. Urduniyah < εβρ. Yardēn «Ιορδάνης». Βλ. κ. *Ιορδάνης*].

ιός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ο παθογόνος μικροοργανισμός που χαρακτηρίζεται από το μικρό του μέγεθος (είναι ορατός μόνο με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο), την απλή βιοχημική του σύσταση, την ανάγκη του να αναπτύσσεται μέσα σε ζωντανό κύτταρο και να προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: ~ *τής γρίπης / τού A.I.D.S.* || *κολλάω / αρπάζω έναν ~* **2.** (συνεκδ.) η μεταδοτική ασθένεια: *κυκλοφορούσε ~ στην περιοχή* • **3.** ΠΛΗΡΟΦ. μικρό πρόγραμμα ή σύντομος κώδικας, ο οποίος εισάγεται σκοπίμως σε πρόγραμμα Η/Υ ή σύστημα, με την πρόθεση να προκαλέσει βλάβη στο λογισμικό, καταστρέφοντας αρχεία, προκαλώντας παύση τής λειτουργίας του κ.λπ.: *χρειάζεται τακτική ενημέρωση των υπολογιστών για τους καινούργιους ~* ΦΡ. ***ιός τής χιλιετίας / τού 2000*** (αγγλ. millennium bug) (ορθότ. *το πρόβλημα τού έτους 2000*) το πρόβλημα που θα προκαλούσε η έλευση τού έτους 2000 στη λειτουργία ορισμένων ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι είχαν προγραμματιστεί να αναγνωρίζουν τα έτη με διψήφιο και όχι με τετραψήφιο αριθμό· έτσι, το έτος 2000, που θα εμφανιζόταν ως 00, θα το αναγνώριζαν ως έτος 1900 • **4.** (σπάν.) το δηλητήριο που εκλύουν ορισμένα ζώα, όταν δαγκώνουν ή κεντρίζουν **5.** (μτφ.) οτιδήποτε δηλητηριάζει, επηρεάζει αρνητικά το πνεύμα ή την ψυχή: *ο ~ τής αμφισβήτησης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήγυρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δηλητήριο», < Ι.Ε. *wiso- «δηλητήριο», πβ. λατ. virus «δηλητήριο φυτικός χυμός», σανσκρ. visa-, ουαλ. gwyar «αίμα» κ.ά. Η λ. αντικαταστάθηκε χάριν ευφημισμού από τη λ. *φάρμακον* (πβ. γαλλ. poison «δηλητήριο» < λατ. potio «ποτό, φάρμακο», αντί τού αναμενομένου virus «δηλητήριο»). Οι σημ. τής ιατρικής και τής πληροφορικής αποδίδουν το αγγλ. virus].

Ίος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Β. τής Θήρας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) **Νιος** (βλ.λ.). - (λόγ.) **Ιήτης** (ο), (λόγ.) **Ιήτισσα** (η), (λόγ.) **ιητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, για την ετυμολογία τού οποίου έχουν διατυπωθεί (στην αρχαιότητα) δύο απόψεις: (α) Κατά τον Πλίνιο, η λ. προέρχεται από τους Ίωνες, που αποίκισαν το νησί (β) Κατά τον Πλούταρχο, η ονομασία ανάγεται στο *ΐον* «μενεξές». Η παλαιότερη ονομασία τού νησιού ήταν *Φοινίκη*, πράγμα που ίσως σημαίνει ότι οι Φοίνικες ήταν οι πρώτοι οικιστές του].

-ιός, -ιά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ουσιαστικών ή επωνύμων: *Σαντοριν-ιός – Σαντοριν-ιά, Μυτιλην-ιός – Μυτιλην-ιά*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *-αῖος* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση), λ.χ. αρχ. *Μυτιληναῖοι > Μυτιληνιοί*. Ορισμένες φορές το επίθημα αποτελεί απλή συνιζημένη εξέλιξη τού αρχ. *-ιος* (με καταβιβασμό τόνου), λ.χ. αρχ. *Μήλιοι > Μηλιοί*].

-ιος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν προέλευση ή καταγωγή: *ουράν-ιος, πρόσθ-ιος, βαβυλών-ιος, μετσόβ-ιος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο Ι.Ε. *-yo- και εμφανίζεται σε επίθετα παράγωγα ουσιαστικών και κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Κόρινθος – Κορίνθιος, Ὄλυμπος – Ὀλύμπιος* και *κόσμος – κόσμιος, χρόνος – χρόνιος, αἰών – αἰώνιος*)].

-ιος ή -ειος; κύρια ονόματα σε -/ios/. Για την ορθογραφία των ουσιαστικών και επιθέτων κυρίων ονομάτων σε -/ios/, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τα εξής: (α) Με **-ιος** γράφονται όλα τα βαπτιστικά ονόματα (ανθρωπωνύμια) και όλα τα επίθετα από τοπωνύμια που δηλώνουν καταγωγή, τόπο κ.λπ. Παραδείγματα: (i) **Ανθρωπωνύμια (βαπτιστικά)**: *Αντώνιος, Γεώργιος, Δημήτριος, Ελευθέριος, Ευγένιος, Ευτύχιος, Ευστάθιος, Ευσέβιος* κ.τ.ό. (Εξαιρούνται και γράφονται με -ειος τα *Βασίλειος* και *Δαρείος*) (ii) **Τοπωνυμικά επίθετα**: *Κορίνθ-ιος (Κόρινθος), Ρόδ-ιος (Ρόδος), Ολύμπ-ιος (Όλυμπος), Ζακύνθ-ιος (Ζάκυνθος), Λέσβ-ιος (Λέσβος), Πάρ-ιος (Πάρος), Βερολίν-ιος (Βερολίνο), Λονδίν-ιος (Λονδίνο), Μετσόβ-ιος* (και όχι *Μετσόβ-ειος!*) *(Μέτσοβο)* κ.ο.κ. (β) Με **-ειος** γράφονται ανθρωπωνυμικά επίθετα, που γίνονται από ονόματα προσώπων. Παραδείγματα: *Ομήρ-ειος (Όμηρος), Πυθαγόρ-ειος (Πυθαγόρας), Επικούρ-ειος (Επίκουρος), Ηράκλ-ειος (Ηρακλής), Άρ-ειος (Άρης), Αχίλλ-ειος (Αχιλλεύς), Σοφόκλ-ειος (Σοφοκλής), Αισχύλ-ειος (Αισχύλος)* κ.ο.κ. Με **-ι-** παραδίδονται τα *Απολλώνιος, Ποσειδώνιος, Πλουτώνιος*.

ιοστεφής, -ής, -ές [1895] {ιοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι στεφανωμένος με μενεξέδες: ~ *άστυ* (η Αθήνα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ιουδαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία και γενικότ. με τα ήθη και τον πολιτισμό των Εβραίων: ~ *νόμος / θρησκεία / ημέρα* (που διαρκεί από τη δύση τού ηλίου μέχρι την επόμενη ανατολή) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, κυρ. τής ελληνορρωμαϊκής εποχής: *ο ~ πόλεμος τού 66-70 μ.Χ.*

Ιουδαίος (ο), **Ιουδαία** (η) πιστός τής εβραϊκής θρησκείας, ο Εβραίος (κυρ. στην ελληνορρωμαϊκή εποχή)· ΦΡ. (μτφ.) ***περιπλανώμενος Ιουδαίος*** βλ. λ. *περιπλανώμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραίος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰουδαῖος* < εβρ. Yehudhī < Yehudhā «Ιούδας». Βλ. λ. *Ιούδας*. Ομοίως και το λατ. Judaeus, από όπου και γαλλ. Juif, αγγλ. Jew, γερμ. Jude κ.τ.ό.].

ιουδαϊσμός (ο) [μτγν.] **1.** η θρησκεία των Εβραίων, που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε έναν μόνον Θεό και από μια θρησκευτική ζωή σύμφωνη προς τα ιερά τους βιβλία, τον Νόμο *(Τορά)* και τις παραδόσεις *(Ταλμούδ)*, όπως αυτές έχουν καταγραφεί και ερμηνευθεί από τους θρησκευτικούς τους αρχηγούς: *ορθόδοξος / μεταρρυθμιστικός ~* **2.** οι πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις των Εβραίων: *ο ~ στάθηκε το σημείο αναφοράς των Εβραίων τής διασποράς* **3.** το σύνολο των Εβραίων: *ο ~ κυνηγήθηκε στη διάρκεια τού Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου*. — **ιουδαϊστής** (ο).

Ιούδας (ο) **1.** Π.Δ. γυιος τού Ιακώβ, ο γενάρχης μιας από τις δώδεκα φυλές τού Ισραήλ **2.** *ο Ισκαριώτης*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, ο οποίος, κατά την Κ.Δ., τον πρόδωσε για τριάκοντα αργύρια **3.** (μετωνυμ.) ο προδότης, ο καταδότης· ΦΡ. ***το φιλί τού Ιούδα*** υποκριτικό φιλί, γενικότ. φιλική χειρονομία, πίσω από την οποία κρύβονται εχθρικές διαθέσεις **4.** αδελφός τού Ιακώβου τού Αδελφοθέου και συγγραφέας επιστολής που περιλαμβάνεται στην Κ.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehudhā «αινούμενος, αντικείμενο αίνου»].

Ιουδήθ (η) {άκλ.} Π.Δ. Ισραηλίτισσα, η οποία, για να σώσει την πατρίδα της από την πολιορκία των Ασσυρίων, δολοφόνησε τον αρχηγό τους Ολοφέρνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehūdīth «Ιουδαία», θηλ. τού Yehūdha (βλ. λ. *Ιούδας*)].

Ιούλης (ο) → Ιούλιος

Ιουλία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ἰούλιος* (βλ.λ.)].

Ιουλιανός (ο) *Φλάβιος Κλαύδιος*· αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (361-363), γνωστός για την προσπάθεια επανακαθιέρωσης τής ειδωλολατρίας, εξαιτίας τής οποίας χαρακτηρίστηκε από τους χριστιανούς «παραβάτης» ή «αποστάτης».
[ΕΤΥΜ. μτγν. < υστερολατ. όν. Juliānus < λατ. Julius. Βλ. κ. *Ιούλιος*].

ιουλιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει τον μήνα Ιούλιο **2.** ΙΣΤ. ***Ιουλιανά*** (τα) (α) η δολοφονική απόπειρα κατά τού Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι τον Ιούλιο τού 1920 και οι οχλοκρατικές αντιδράσεις εις βάρος επιφανών στελεχών των αντιβενιζελικών, που ξέσπασαν κατόπιν στην Αθήνα (β) τα πολιτικά γεγονότα που συνδέονται με την ανατροπή τής κυβέρνησης τού Γεωργίου Παπανδρέου από τον τότε βασιλιά Κωνσταντίνο τον Ιούλιο τού 1965 και τις μαζικές κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας των οπαδών τού Κέντρου και τής Αριστεράς (βλ. κ. λ. *αποστασία*) (γ) τα γεγονότα που συνδέονται με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την πτώση τής δικτατορίας τον Ιούλιο τού 1974 • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον Ιούλιο Καίσαρα και συνήθ. ειδικότ. με την ημερολογιακή μεταρρύθμιση που καθιέρωσε **4.** ***ιουλιανό / παλιό ημερολόγιο*** το ημερολόγιο που καθιέρωσε ο Ιούλιος Καίσαρας το 46 π.Χ., έχοντας ως βάση το ηλιακό αντί τού σεληνιακού έτους, το οποίο χωρίστηκε σε 12 μήνες ή 365 ημέρες (366 κάθε 4 χρόνια) και κάθε μήνας σε 30 ή 31 ημέρες –εκτός τού Φεβρουαρίου, ο οποίος έχει 28 (29 κάθε 4 χρόνια) και το οποίο χρησιμοποιείται στη λατρεία των ορθοδόξων λαών που διορθωμένο κατά 13 ημέρες (λ.χ. Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια) ή αδιόρθωτο (Ιεροσόλυμα, Ρωσία, Σερβία, Αγ. Όρος) (πβ. κ. *γρηγοριανό ημερολόγιο*, λ. *γρηγοριανός*) ΣΥΝ. παλαιό ημερολόγιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Απριλιανός*.

Ιούλιος (ο) {Ιουλίου} **1.** ο έβδομος μήνας τού έτους, ο δεύτερος τού καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Αύγουστο), ο οποίος έχει 31 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) Αλωνάρης **2.** όνομα πολλών Ρωμαίων με γνωστό-

τερο τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα (101-44 π.Χ.) (βλ. λ. *Καίσαρ*) **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούλης** κ. **Γιούλης** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Julius, από το όνομα τού Ιουλίου Καίσαρα, προς τιμήν τού οποίου μετονομάστηκε σε Julius ο μήνας Quintilis («πέμπτος») τού πρώιμου ρωμαϊκού ημερολογίου. Έκτοτε η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως κύρ. όν.].

Ιουλίττα (η) {-ας κ. -ης} **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ἰουλία*. θηλ. τού *Ἰούλιος* (βλ.λ.)].

ίουλος (ο) {ιούλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) οι πρώτες τρίχες από το γένι των εφήβων ΣΥΝ. χνούδι • **2.** ΖΩΟΛ. σαρανταποδαρούσα με σώμα γκρίζο και κυλινδρικό, που ζει κάτω από πέτρες ή κούτσουρα, φέρει κεραίες αντί για μάτια και, όταν συλληφθεί, τυλίγεται ώστε να πάρει τη μορφή μπαλίτσας **3.** ΒΟΤ. ταξιανθία σε σχήμα βότρυος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fί-Fολ-νος* ή **Fί-Fολ-σος* (με αναδιπλασιασμό), που συνδ. με τη λ. *οὖλος* «πυκνός» και με το ρ. *εἰλέω* «στρέφω, τυλίγω» (για το οποίο βλ. λ. *αλυσίδα, ειλεός*)].

Ιούνιος (ο) {Ιουνίου} ο έκτος μήνας τού έτους, ο πρώτος τού καλοκαιριού, ο οποίος έχει 30 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) Θεριστής. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούνης** κ. **Γιούνης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Junius, μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου αφιερωμένος στη θεά Ήρα, < Juno «Ήρα»].

ιουράσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο τού Μεσοζωικού Αιώνα, κατά τη διάρκεια τής οποίας γνώρισαν τη μεγαλύτερή τους ανάπτυξη και κυριαρχία σε ξηρά, θάλασσα και αέρα κάθε είδους γιγαντιαία ερπετά (δεινόσαυροι, ιχθυόσαυροι, πτερόσαυροι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jurassique < Jura, οροσειρά μεταξύ Ελβετίας και Γαλλίας (< κελτ. iuri «δασώδες όρος»)].

Ιουστίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Ιουστίνα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ἰουστῖνος* (βλ.λ.)].

ιουστινιάνειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ιουστινιανό Α΄ αυτοκράτορα τού Βυζαντίου (την περίοδο 527-565) και άγιο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *κώδικας* / *νομοθεσία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Justinianus < justus «δίκαιος, νόμιμος»].

Ιουστινιανός (ο) όνομα δύο αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου, με γνωστότερο τον Ιουστινιανό Α΄ (τον Μέγα) (527-565), ο οποίος έκτισε τον ναό τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, συνέβαλε στην εμπέδωση τής Ορθοδοξίας και άφησε σπουδαίο νομοθετικό έργο *(ιουστινιάνειος νομοθεσία)*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Justinianus / Justinus < επίθ. justus «δίκαιος, νόμιμος»].

Ιουστίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον φιλόσοφο και απολογητή (2ος αι.) **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰουστῖνος* < λατ. Justinus < επίθ. justus «δίκαιος, νόμιμος»].

ιόχρους, -ους, -ουν {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ: ~ *βαφή* ΣΥΝ. μενεξεδής, μοβ, σκουρογάλαζος.
[ΕΤΥΜ. < *ἴον* + *-χρους* < αρχ. *χρώς* «χρώμα»].

ιππάριο (το) [μτγν.] {ιππαρί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το μικρό σε ηλικία ή μέγεθος άλογο ΣΥΝ. αλογάκι • **2.** μικρή ατμοκίνητη αντλία, που χρησιμοποιείται για την τροφοδοσία λέβητα με νερό ή την παραγωγή πεπιεσμένου αέρα στις ατμάμαξες, που υποβοηθεί την κίνηση αντλίας.

Ίππαρχος (ο) {Ιππάρχου} όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαίας Ελλάδας, με σημαντικότερο τον Ίππαρχο που έζησε στη Ρόδο (2ος αι. π.Χ.) και υπήρξε ο μεγαλύτερος αστρονόμος τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἵππαρχος* < *ἵππος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ίππαρχος (ο) {ιππάρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο αρχηγός τού Ιππικού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵππαρχος* < *ἵππος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ιππασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού να ιππεύει κανείς άλογο **2.** το άθλημα κατά το οποίο ο ιππέας εκτελεί με το άλογό του διάφορες ασκήσεις και άλματα **3.** (γενικότ.) ο περίπατος ή η πορεία πάνω σε άλογο: *κάνω* ~ ΣΥΝ. καβάλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππασία* < *ἱππάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ἵππος*].

ιππαστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** σαν ιππέας, με τον τρόπο που κάθεται ο ιππέας πάνω στο άλογο ΣΥΝ. καβάλα **2.** (σε ερωτική στάση) με τη γυναίκα να κάθεται πάνω στον άνδρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱππαστί* < αρχ. *ἱππάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ἵππος*].

ιππέας (ο) {ιππ-είς, -έων}, **ιππεύτρια** (η) [1893] {ιππευτριών} **1.** (λόγ.) αναβάτης αλόγου ΣΥΝ. καβαλάρης **2.** στρατιώτης που ανήκει σε έφιππο στρατιωτικό σώμα ΑΝΤ. πεζός **3.** ΙΣΤ. ο τριακοσιομέδιμνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππεύς* < *ἵππος*].

ίππειος, -α, -ο [αρχ.] (λογ.) αυτός που ανήκει ή προέρχεται από ίππο: ~ *ορός* (ο ορός που λαμβάνεται από το αίμα τού αλόγου) / *κρέας* ΣΥΝ. αλογήσιος.

ιππευτήριο (το) [1887] {ιππευτηρί-ου | -ων} στεγασμένος χώρος, στον οποίο γίνονται μαθήματα ιππασίας.

ιππευτική (η) [1833] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής ιππασίας, κατά την οποία επιχειρείται η μέγιστη αξιοποίηση των αντιληπτικών ικανοτήτων τού αλόγου με τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση τού αναβάτη. — **ιππευτικός, -ή, -ό**.

ιππεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ίππευσα} ♦ **1.** (μετβ.) ανεβαίνω σε άλογο (ή άλλο ζώο, λ.χ. μουλάρι, γάιδαρο) ΣΥΝ. καβαλικεύω, καβαλάω ♦ (αμετβ.) **2.** κινούμαι έφιππος **3.** κάνω ιππασία: *ιππεύει ωραία*. — **ίππευση** (η) [μτγν.].

ιππηλασία (η) [μτγν.] {ιππηλασιών} (λόγ.) ο αγώνας δρόμου μεταξύ ιππέων ΣΥΝ. ιπποδρομία.

ιππηλάτης (ο) {ιππηλατών} (λόγ.) ο επαγγελματίας που ιππεύει άλογο και το οδηγεί σε αγώνες δρόμου (στον ιππόδρομο) ΣΥΝ. ιππέας, τζόκεϊ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππηλάτης* < *ἱππ(ο)-* + *-ελάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ιππήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που τον σέρνει άλογο: ~ *άμαξα* / *όχημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππήλατος* < *ἵππ(ο)-* + *-ελατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

Ιππίας (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος, γυιος και διάδοχος τού Πεισιστράτου στην τυραννίδα· μετά την εκδίωξή του από την Αθήνα κατέφυγε στην Περσία και έλαβε μέρος στην εκστρατεία των Περσών στον Μαραθώνα **2.** αρχαίος Έλληνας σοφιστής (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππίας* < *ἵππος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *Κριτ-ίας, Λυσ-ίας, Γοργ-ίας*].

ιππίδες (οι) {ιππιδών} οικογένεια θηλαστικών που περιλαμβάνει τα άλογα, τα γαϊδούρια, τα μουλάρια, τις ζέβρες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. equidae < λατ. equus «ίππος»].

ιππική (η) [αρχ.] η ιππασία και οι ιππικοί αγώνες.

ιππικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα άλογα ή με την ιππασία και τους ιππείς: ~ *αγώνας* / *ασκήσεις* / *τέχνη* / *όμιλος* / *επιδείξεις* **2. ιππικό** (το) το σώμα στρατού που αποτελείται από έφιππους άνδρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) καβαλαρία.

ιππο- κ. **ιππό-** κ. **ιππ-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το άλογο: *ιππό-δρομος, ιππο-κόμος, ιππ-ήλατος* **2.** με τον ίππο (στη μηχανολογία): *ιππο-δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. κ. Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱππό-δρομος, ἱππο-κόμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ἵππος*].

Ιπποδάμεια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Πίσας Οινομάου, σύζυγος τού Πέλοπα, από τον οποίο απέκτησε έξι γυιους, μεταξύ των οποίων τον Ατρέα και τον Θυέστη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱπποδάμεια*, θηλ. τού *Ἱππόδαμος* (βλ.λ.)].

ιπποδάμειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που θεωρείται έργο τού Ιπποδάμου, που αποδίδεται στον Ιππόδαμο **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που φέρει πολεοδομικά χαρακτηριστικά, τα οποία θεωρείται ότι εισήγαγε ο Ιππόδαμος, π.χ. ορθογώνια τεμνόμενους δρόμους ή κατανομή τής πόλης σε ζώνες δραστηριοτήτων.

Ιππόδαμος (ο) {Ιπποδάμου} *(ο Μιλήσιος)* αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας και πολεοδόμος (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ἱππόδαμος* «δαμαστής αλόγων» < *ἵππο-* + *δαμος* < θ. *δαμ-*, για το οποίο βλ. λ. *δαμάζω*].

ιπποδρομία (η) [αρχ.] {ιπποδρομιών} ο αγώνας ταχύτητας μεταξύ εκπαιδευμένων αλόγων, τα οποία καθοδηγούνται από επαγγελματίες αναβάτες ΣΥΝ. (λόγ.) ιππηλασία, (καθημ.) κούρσα. — **ιπποδρομιακός, -ή, -ό** [μτγν.].

ιπποδρόμιο (το) [αρχ.] {ιπποδρομί-ου | -ων} ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος, που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων μεταξύ αλόγων ΣΥΝ. ιππόδρομος, πίστα.

ιππόδρομος (ο) [αρχ.] {ιπποδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος (στίβος με χλοοτάπητα, χώμα ή άμμο), που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων με άλογα εκπαιδευμένα για ιπποδρομίες ΣΥΝ. ιπποδρόμιο **2.** (γενικότ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων (στάβλοι, στίβοι, εξέδρες και θεωρεία για τους θεατές, περίβολοι, εκδοτήρια κ.λπ.) **3.** (συνεκδ.) οι ιπποδρομίες και τα τυχερά παιχνίδια που σχετίζονται με αυτές: *το πάθος του για τον ~ τον κατέστρεψε* || *παίζω στον ~* || *τα στοιχήματα / λαχεία τού ~*. — **ιπποδρομικός, -ή, -ό** [μτγν.].

ιπποδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | χωρ. πληθ.} ΜΗΧΑΝ. η ισχύς μηχανής μετρημένη σε ίππους (βλ.λ., σημ. 3): *το αυτοκίνητο είναι μικρής ~ και δεν τραβάει στην ανηφόρα* || *η φορολογητέα ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. horse power].

ιπποειδή (τα) ΖΩΟΛ. οικογένεια μονόχηλων θηλαστικών, στην οποία ανήκει το άλογο, ο ημίονος, ο γάιδαρος, η ζέβρα κ.ά. Επίσης **ιππίδες** (οι).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. equidae].

ιππόκαμπος (ο) {-ου κ. -άμπου | -ων κ. -άμπων, -ους κ. -άμπους} **1.** μικρό ψάρι που ζει κυρ. στις θερμές θάλασσες και έχει χαρακτηριστικά παράξενο σχήμα, καθώς το κεφάλι του σχηματίζει γωνία με το σώμα του, κολυμπά σε όρθια στάση με τη βοήθεια τού ραχιαίου πτερυγίου, ενώ η λεπτή ουρά του χρησιμεύει ως όργανο αγκιστρώσεως ΣΥΝ. αλογάκι τής θάλασσας **2.** ΑΝΑΤ. περιοχή τού εγκεφάλου που σχετίζεται με τις διαδικασίες τής μνήμης και τής μάθησης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱππόκαμπος* < *ἱππο-* + *-καμπος* < *κάμπη* «θαλάσσιο τέρας», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Ο ανατομικός όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ. hippocampus].

ιπποκόμος (ο) **1.** ο υπεύθυνος για την καθαριότητα, την υγεία και τη διατροφή των αλόγων ΣΥΝ. σταβλίτης **2.** (παλαιότ.) στρατιώτης που υπηρετούσε προσωπικά αξιωματικό ΣΥΝ. ορντινάτσα. — **ιπποκομία** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱπποκόμος* < *ἱππο-* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία*].

Ιπποκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** ο μεγαλύτερος αρχαίος Έλληνας ιατρός (460-377 π.Χ.), γνωστός και ως «ο πατέρας τής ιατρικής»· ΦΡ. **όρκος τού *Ιπποκράτη*** ο όρκος που δίνουν οι απόφοιτοι τής Ιατρικής Σχολής, πριν ασκήσουν την ιατρική ως επάγγελμα **2.** ανδρικό όνομα. — **ιπποκρατικός, -ή, -ό** [1889] κ. **ιπποκράτειος, -α, -ο** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱπποκράτης* «αυτός που κρατάει τους ίππους» < *ἱππο-* + *-κράτης* < *κρατῶ*].

Ιππόλυτος (ο) {-ου κ. -ύτου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Θησέα, τον οποίο

ερωτεύθηκε η μητριά του Φαίδρα· γνωστός κυρ. από την ομώνυμη τραγωδία τού Ευριπίδη **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππόλυτος* «αυτός που λύει τους ίππους» < *ἱππο-* + *λυτός* < *λύω*].

ιππομαχία (η) [αρχ.] {ιππομαχιών} η μάχη που διεξάγεται μεταξύ έφιππων στρατιωτών.

ιππονομή (η) [1833] ΣΤΡΑΤ. η τροφή που αναλογεί στα άλογα τού στρατού κάθε 24 ώρες.
[ΕΤΥΜ. < *ιππο-* + *νομή* < *νέμω*].

ιπποπέδη (η) {ιπποπεδών} (λόγ.) τα δεσμά που τοποθετούνται στα πόδια των αλόγων, ώστε να μη μπορούν να κινούνται ελεύθερα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱπποπέδη* < *ἱππο-* + *πέδη* (βλ.λ.)].

ιπποπόταμος (ο) [μτγν.] **1.** μεγάλο, χορτοφάγο αμφίβιο θηλαστικό, που ζει σε ποταμούς και βάλτους τής Αφρικής, τού οποίου το σώμα έχει πολύ χοντρό ρυτιδωμένο γκριζωπό δέρμα και παχύ υποδόριο στρώμα λίπους, κοντά, χοντρά πόδια, πλατύ ρύγχος και κοντά αφτιά και ουρά **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο εξαιρετικά χοντρός άνθρωπος.

ίππος (ο) **1.** (λόγ.-επιστημ.) το άλογο: *αραβικός* ~ ΣΥΝ. (λογοτ.) άτι· ΦΡ. ***δούρειος ίππος*** βλ.λ. **2.** ΑΘΛ. (α) ***πλάγιος ίππος*** επίμηκες όργανο γυμναστικής ανδρών, ύψους 1.08 μέτρων, με δύο λαβές στην κορυφή, στις οποίες στηρίζεται ο αθλητής και εκτελεί κινήσεις τού κορμού και των ποδιών (περιστροφές, ψαλίδια κ.λπ.) χωρίς διακοπή μέχρι το τέλος τής επίδειξης (β) ***ίππος άλματος*** όργανο γυμναστικής όμοιο με το παραπάνω, χωρίς λαβές, πάνω στο οποίο στηρίζεται ο αθλητής με τα χέρια, για να εκτελέσει άλμα, αφού τρέξει και πατήσει στον βατήρα που είναι τοποθετημένος μπροστά **3.** ΜΗΧΑΝ. η μονάδα που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής ισχύος των μηχανών και ισούται με τη δύναμη που χρειάζεται για να σηκωθεί βάρος εβδομήντα πέντε κιλών κατά ένα μέτρο για ένα δευτερόλεπτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵππος* (ήδη μυκ. i-qo) < I.E. *ekwo- «ίππος», πβ. σανσκρ. áśvah, λατ. equus, αρχ. αγγλ. eoh «πολεμικό άλογο» κ.ά. Η παρουσία τού παράλλ. τύπου *ἴκκος* και συνθέτων όπως το κύρ. όν. *Λεύκ-ιππος* (αντί *Λεύχ-ιππος*), αποδεικνύει ότι η δασύτητα τής λ. *ἵππος* είναι υστερογενής. Το αρχικό *ι-* παραμένει ανερμήνευτο. Η λ. *ἵππος* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ. (πβ. *ἱππο-κόμος, ἱππο-πόταμος* κ.ά), καθώς και σε κύρια ονόματα (πβ. *Ἱππο-κράτης, Ἱππό-λυτος, Ξάνθ-ιππος*). Βλ. κ. λ. *άλογο*].

ιπποσκευή (η) [1847] (λόγ.) το σύνολο τού εξοπλισμού ενός αλόγου, ώστε να μπορεί να το ιππεύσει κανείς, κυρ. η σέλα, οι αναβολείς, τα χαλινάρια και η στομίδα (πβ. λ. *σαγή*).

ιπποστάσιο (το) {ιπποστασί-ου | -ων} (λόγ.) ο κλειστός χώρος όπου φυλάσσονται τα άλογα ΣΥΝ. στάβλος, ιπποτροφείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱπποστάσιον* < *ἱππο-* + *-στάσιον* < *στάσις*].

ιπποσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιπποτών: *η παρακμή τής* ~ || *περιπλανώμενη* ~ ΣΥΝ. ιπποτισμός **2.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς ιππότης, η ευγενική, έντιμη και αξιοπρεπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ιπποτισμός.

ιππότης (ο) {ιπποτών} **1.** ΙΣΤ. ευγενής τού Μεσαίωνα που μαχόταν έφιππος και συνήθ. ανήκε σε τάγμα, τού οποίου τις αρχές ακολουθούσε: *οι ~ τής Στρογγυλής Τραπέζης / τής Αποκαλύψεως* (αιρετικοί τού 19ου αι.) || *περιπλανώμενος* ~ (που περιπλανιόταν αναζητώντας την περιπέτεια, τη δόξα, τον έρωτα κ.λπ.) || *χρίστηκε* ~ || *σιδηρόφρακτος* ~ **2.** ΙΣΤ. μοναχός ένοπλου τάγματος που ορκιζόταν πίστη στην Εκκλησία και πολεμούσε εναντίον των απίστων: *οι Ναΐτες ιππότες* (ρωμαιοκαθολικό τάγμα, που έδρασε στις Σταυροφορίες) **3.** ο άνδρας που έχει τιμηθεί με το παράσημο τιμής μοναχικού τάγματος: ~ *τού Σωτήρος / τής Λεγεώνας τής Τιμής* (μτφ.) **4.** ο άνδρας με ευγενικούς και περιποιητικούς τρόπους, κυρ. απέναντι στις γυναίκες: *ένας ~ δεν αφήνει ποτέ μια γυναίκα να γυρίσει μόνη της τη νύχτα στο σπίτι* ΣΥΝ. τζέντλεμαν **5.** ο άνδρας που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά τού ρομαντικού εραστή (νέος, ωραίος και ευγενής): *πέρασε όλη της τη νιότη περιμένοντας μάταια τον ~ της*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππότης* < *ἵππος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. chevalier].

ιπποτικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιππότη, τη ζωή και τη δράση του (σημ. 1): ~ *τίτλος / περιπέτειες / μυθιστορήματα / ποίηση / χαρακτήρας*· ΦΡ. ***ιπποτικό τάγμα*** μεσαιωνικό τάγμα, τα μέλη τού οποίου είχαν ορκιστεί πίστη στην Εκκλησία και υπηρετούσαν φιλανθρωπικούς σκοπούς ή πολεμούσαν εναντίον των απίστων (λ.χ. για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων): *το ~ των Ναϊτών / τού Αγίου Λαζάρου* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, αβροφροσύνη (ιδ. προς τις γυναίκες): ~ *συμπεριφορά / χειρονομία / έρωτας* (πιστός, αφοσιωμένος) / *αίσθημα*. — **ιπποτικότητα** (η) [1870].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chevaleresque].

ιπποτισμός (ο) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων που αποδίδονται στους ιππότες (κυρ. η ευγένεια, η αξιοπρέπεια, η γενναιότητα κ.λπ.): *από ~ παραχώρησε τη θέση του στην κυρία* ΣΥΝ. ευγένεια **2.** ο θεσμός που κατά τον Μεσαίωνα αναγνώριζε τους ιππότες ως χωριστή και τιμώμενη τάξη **3.** το σύνολο των ιπποτών ΣΥΝ. ιπποσύνη.

ιπποτροφείο (το) [μτγν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποφορβείο, ιπποστάσιο.

ιπποτρόφος (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που ασχολείται με την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων. — **ιπποτροφία** (η) [αρχ.].

ιππουρίδα (η) **1.** ΙΣΤ. φούντα από τρίχες αλόγου, που έφεραν ως διακριτικό τού βαθμού τους οι Τούρκοι πασάδες: *πασάς με τρεις ιππουρίδες* (στρατάρχης) • **2.** ΑΝΑΤ. η νηματοειδής απόληξη τού νωτιαίου μυελού • **3.** ποώδες φυτό με στενά, επιμήκη φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππουρίς, -ίδος* < *ἵππ(ο)-* + *-ουρίς* < *οὐρά*). Ο ανατ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. hippuris].

ιπποφάγος (ο) [μτγν.] αυτός που τρώει αλογίσιο κρέας. — **ιπποφαγία** (η) [1891].

ιπποφορβείο (το) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποτροφείο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱπποφορβεῖς* (πβ. αρχ. *ἱπποφόρβιον*) < *ἱππο-* + *φορβεύς* < *φέρβω* «τρέφω». Βλ. κ. *φορβή*].

Ιππώναξ (ο) {Ιππώνακτ-ος, -α} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, ιαμβογράφος, από την Έφεσο (6ος αι. π.Χ.). Επίσης **Ιππώνακτας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππῶναξ* < *Ἱππο-Fάναξ* < *ἵππος* + *ἄναξ* «βασιλιάς» (βλ.λ.)].

ipso facto λατ. (προφέρεται *ίπσο φάκτο*) με αυτό καθ' εαυτό το γεγονός, το συμβάν.

ipso jure λατ. (προφέρεται *ίπσο γιούρε*) αυτοδικαίως.

ίπταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ίπτ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. ιπτάμενος, -η, -ο | παρατ. ιπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) **1.** πετάω, βρίσκομαι στον αέρα **2.** (η μτχ. ***ιπτάμενος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵπταμαι* (κατά το σχήμα *ἔστην, στήσομαι* τού ρ. *ἵσταμαι*, που συνέπιπτε μορφολογικά με τους τύπους *ἔπτην, πτήσομαι* τού ρ. *ἵπταμαι*) < θ. πτᾱ- < *piā, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. I.E. θ. *petā- «πετώ», πβ. σανσκρ. pátati, λατ. penna «πούπουλο» (< *pet-na), ιταλ. penna, γερμ. Feder «φτερό», αγγλ. feather κ.ά. Ομόρρ. *πέτ-ομαι, πετεινός, πτη-νό(ν), πτε-ρό(ν), πί-πτω* (βλ.λ.), *πτῶ-σις (-η), πτῶ-μα* κ.ά.].

ιπτάμενος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στον αέρα, που πετά: ~ *μηχανές / ραντάρ* || *Άγνωστης Ταυτότητας ~ Αντικείμενα* (Α.Τ.Ι.Α. ή U.F.O.)· ΦΡ. ***ιπτάμενος δίσκος*** άγνωστο αντικείμενο που παρατηρείται στον ουρανό, έχει σχήμα φωτεινού δίσκου και ορισμένοι πιστεύουν ότι έχει εξωγήινη προέλευση (πβ. λ. *ούφο*) **2.** (ζώο) που φέρει φτερά ή μπορεί να πραγματοποιήσει πτήση: ~ *σαύρα / μυρμήγκι / κατσαρίδα / σκίουρος* || *ο Πήγασος ήταν ένα μυθικό ~ άλογο* **3.** ***ιπτάμενο δελφίνι*** τύπος ταχύπλοου επιβατηγού σκάφους, τού οποίου η καρένα (βλ.λ.) ανυψώνεται, ώστε να μην ακουμπά στην επιφάνεια τού νερού καθώς πλέει, χάρη σε πλαϊνά πτερύγια, τα οποία βυθίζονται μερικώς ή πλήρως στο νερό (πβ. λ. *καταμαράν*) ΣΥΝ. υδροπτέρυγο **4.** (για πρόσ.) αυτός που κινείται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο, συνήθ. λόγω επαγγέλματος: ~ *συνοδός / προσωπικό* (σε αντιδιαστολή προς το προσωπικό εδάφους αεροδρομίου ή αεροπορικής εταιρείας) || ~ *γιατροί* (που κινούνται με ιπτάμενο μέσο) **5.** ***ιπτάμενος*** (ο) ο πιλότος αεροσκάφους, ιδ. τής Πολεμικής Αεροπορίας: *ο γιος της είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἵπταμαι*. Πολλοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *ιπτάμενος δίσκος* (< αγγλ. flying saucer), *ιπτάμενο δελφίνι* (< αγγλ. flying dolphin), *ιπτάμενο προσωπικό* (< αγγλ. flying crew) κ.ά.].

ιραδές (ο) ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτοκρατορικό διάταγμα, σουλτανικό φιρμάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. irade].

Ιράκ (το) {άκλ.} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Irāqiyah = Δημοκρατία τού Ιράκ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Βαγδάτη, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιράκ. — **Ιρακινός** (ο), **Ιρακινή** (η), **ιρακινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Iraq, αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από παλαιότ. όρο που σημαίνει «όχθη» λόγω τού ότι περιλαμβάνει τη λεκάνη των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη].

Ιράν (το) {άκλ.} (περσ. Jomhūriye Eslāmiye Irān = Ισλαμική Δημοκρατία τού Ιράν) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα την Τεχεράνη, επίσημη γλώσσα την Περσική και νόμισμα το ριάλ· αλλιώς (παλαιότ.) *Περσία* (η). — **Ιρανός** (ο), **Ιρανή** (η), **ιρανικός, -ή, -ό** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < περσ. Irān < αρχ. περσ. Eran / Aryān «Άριοι»].

ιρανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Ιράν ή/και τους κατοίκους του ΣΥΝ. περσικός **2.** αυτός που σχετίζεται με τον κλάδο τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στον οποίο ανήκουν η Περσική, η Πάστο (επίσημη γλώσσα τού Αφγανιστάν), η Οσετική (γλώσσα τού Καυκάσου) κ.ά.: ~ *γλώσσες*.

ιρασιοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα τού 19ου αι., σύμφωνα με το οποίο η νόηση δεν μπορεί να προσεγγίσει εξ ολοκλήρου τη γνώση, πράγμα που μπορεί να γίνει μέσω τής ενόρασης ή τής διαίσθησης, με το ένστικτο και τη βούληση ΑΝΤ. ρασιοναλισμός, ορθολογισμός, λογοκρατία. — **ιρασιοναλιστής** (ο), **ιρασιοναλίστρια** (η), **ιρασιοναλιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. irrationalisme < in- στερητ. + rationalisme < λατ. ratio «λόγος, λογισμός»].

ίριδα (η) {ιρίδων} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. φυσικό φαινόμενο που εμφανίζεται στον ουρανό μετά τη βροχή, το οποίο προκαλείται από τη διάθλαση τού φωτός μέσα από τα σταγονίδια τής βροχής και την ατμόσφαιρα και κατά το οποίο σχηματίζονται τα επτά βασικά φυσικά χρώματα σε τόξο που προβάλλεται στον ουρανό (ουράνιο τόξο)· ΦΡ. ***χρώματα τής ίριδας*** τα επτά χρώματα (μοβ, βαθύ μπλε, ανοιχτό μπλε, πράσινο, κίτρινο, πορτοκαλί και κόκκινο) που σχηματίζει η αντανάκλαση τού ηλιακού φωτός • **2.** ΑΝΑΤ. εξωτερικό τμήμα τού ματιού, που έχει κυκλικό σχήμα, βρίσκεται μεταξύ τού κερατοειδούς χιτώνα και τού κρυσταλλοειδούς φακού και φέρει στο κέντρο οπή (την κόρη), έχει διαφορετικό χρώμα σε κάθε άνθρωπο και λειτουργεί ως οπτικό διάφραγμα • **3.** διακοσμητικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων και φύλλα μακρόστενα στο σχήμα σπαθιού, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή καλλυντικών και τη φαρμακευτική. — **ιριδικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶρις*, αρχ. θεωνύμιο. < *Fῖρις* < I.E. *wi-r- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. αγγλ. wir «σύρμα» (> αγγλ. wire), αρχ. σκανδ. vīrr «ελικοειδής γραμμή, σπιράλ» κ.ά. Πιστεύεται ότι η λ. *ἶρις* συνδ. ετυ-

μολογικά και με τη λ. *ιτέα* (βλ.λ.). Η σημ. τής οφθαλμολογίας είναι μτγν.].

ιριδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος τής ίριδας, με σκοπό να ελαττωθεί η πίεση στο εσωτερικό τού ματιού ή να ανοίξει δίοδος για το φως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridectomy].

ιριδίδες (οι) {ιριδιδών} οικογένεια φυτών που περιλαμβάνει τα φυτά ίριδα, κρόκο, γλαδιόλα κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Iridaceae].

ιριδίζω ρ. αμετβ. {ιρίδισα} εμφανίζω στην επιφάνειά μου τα χρώματα τής ίριδας: *όταν χύνεται πετρέλαιο στη θάλασσα, τα νερά ιριδίζουν.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iriser].

ιρίδιο (το) [1812] {ιριδίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ir) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridium. Το χημικό στοιχείο οφείλει την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις που σχηματίζονται μετά την κατεργασία του].

ιριδιούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ιρίδιο.
[ΕΤΥΜ. < *ιρίδιο* + *-ούχος* < *έχω*].

ιριδισμός (ο) το φαινόμενο κατά το οποίο ένα σώμα παρουσιάζει στην επιφάνειά του τα χρώματα τής ίριδας, όταν πέφτει πάνω του το φως (π.χ. στις σαπουνόφουσκες, τις πετρελαιοκηλίδες κ.λπ.). Επίσης **ιρίδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. irisation].

ιριδίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής ίριδας τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iritis].

ιριδοκήλη (η) ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τής ίριδας τού ματιού μετά από τραυματισμό τού κερατοειδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridocele].

ιριδοτομία (η) ΙΑΤΡ. η απλή χειρουργική επέμβαση και τομή στην ίριδα τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridotomy].

ιριδωτός, -ή, -ό αυτός που εμφανίζει ποικιλία στον χρωματισμό του: ~ *επιφάνεια / ύφανση* ΣΥΝ. ποικιλόχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος.

Ίρις (η) {Ίριδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Θαύμαντος και τής Ωκεανίδας Ηλέκτρας, αδελφή των Αρπυιών, αγγελιαφόρος των θεών **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ίριδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶρις*, βλ. λ. *ίριδα*].

Ιρλανδία (η) (αγγλ. Republic of Ireland = Δημοκρατία τής Ιρλανδίας, ιρλ. Eire) **1.** νησί τού Ατλαντικού Ωκεανού στη ΒΔ. Ευρώπη, που χωρίζεται από τη Μεγάλη Βρετανία από την Ιρλανδική Θάλασσα **2.** κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί εκτός από το Β. τμήμα του, με πρωτεύουσα το Δουβλίνο, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Ιρλανδική και νόμισμα το ευρώ ΣΥΝ. Έιρε (το) **3.** ***Βόρεια Ιρλανδία*** γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το ΒΑ. τμήμα τού νησιού τής Ιρλανδίας (σημ. 1), με πρωτεύουσα το Μπέλφαστ. — **Ιρλανδός** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζος** (ο), **Ιρλανδή** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζα** (η), **ιρλανδικός, -ή, -ό** κ. (λαϊκ.) **ιρλανδέζικος, -η/-ια, -ο. Ιρλανδικά** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Irlande (οπτικό δάνειο) < αγγλ. Ireland. Τόσο το αγγλ. Ire-land (land «γη, χώρα») όσο και το ιρλ. Eire ανάγονται σε αρχ. ιρλ. Erin / Eriu < iar «δύση», οπότε η λ. Ireland σημαίνει «χώρα τής δύσεως». Οι αρχ. Ρωμαίοι γνώριζαν τη χώρα με το όνομα Hibernia / Ibernia < κελτ. Iveriu].

ιρόκο (το) σκληρό και ανθεκτικό στην υγρασία αφρικανικό ξύλο, χρώματος καφέ-ερυθρού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. iroko, λ. τής γλ. Γιορούμπα (ομιλείται από φυλή που ζει στη Νιγηρία, στο Μπενίν και στο Τόγκο)].

ίσα[1] επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο που να υπάρχει ισότητα, σε ίσα μέρη: *χώρισαν ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. ισομερώς ΑΝΤ. άνισα, ανισομερώς· (λαϊκ. αντί *ίσια*)· ΦΡ. ***(δεν είμαστε) ίσα κι όμοια*** βλ. λ. *όμοια* **2.** σε ευθεία γραμμή: *θα προχωρήσετε ~ και δεν θα στρίψετε πουθενά* ΣΥΝ. ίσια, ευθεία, (λαϊκ.-οικ.) ντουγρού ΑΝΤ. λοξά **3.** σε όρθια στάση χωρίς κύρτωση: *κράτα ~ το κορμί σου και μην καμπουριάζεις!* **4.** κατευθείαν, αμέσως, χωρίς καθυστερήσεις: *μετά τη δουλειά τράβηξαν ~ για το σπίτι· δεν στάθηκαν ούτε λεπτό* **5.** ευθέως, απερίφραστα· ΦΡ. ***τα λέω σε κάποιον στα ίσα*** μιλάω ανοιχτά, απερίφραστα: *εγώ δεν φοβάμαι, θα πάω και θα του τα πω στα ίσα* **6.** (χρον.) μόλις· ΦΡ. ***ίσα που*** (i) μόλις που: *~ πρόλαβα να τελειώσω το μαγείρεμα κι ήρθαν οι καλεσμένοι* (ii) ανεπαίσθητα, ελάχιστα: *~ τον ακούμπησα κι άρχισε τις φωνές* **7.** ***ίσα-ίσα*** (i) ακριβώς, στην απαιτούμενη ποσότητα ή στιγμή: *το ύφασμα μου έφτασε ~ για το φόρεμα* || *τελείωνα την αναφορά ~ την ώρα που μου τη ζήτησε ο διευθυντής* (ii) αντιθέτως: *–Νόμιζα ότι αυτό ήθελε από μένα. –~, αυτό ακριβώς ήταν που δεν ήθελε!* ΣΥΝ. απεναντίας. Επίσης **ίσια** (σημ. 2-5).

ίσα[2] ρ. (λαϊκ.-προστ. ως επιφών.) **1.** (προτρέποντας) εμπρός!, με δύναμη!: *~ και φύγαμε!* || *~ κι αράξαμε!* **2.** (απειλητικά-οικ.) για πρόσεξε!: *~, που θα με πεις εμένα βλάκα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. issa, προστ. τού ρ. issare «υψώνω κάθετα, ανεβάζω»].

Ι.Σ.Α. (ο) Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών.

Ισαάκ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. γυιος τού Αβραάμ και πατριάρχης των Εβραίων· ΦΡ. ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά*** βλ. λ. *Αβραάμ* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yitchāq «γέλιο». Έτσι ονομάστηκε ο γυιος τού Αβραάμ, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, επειδή η μητέρα του Σάρρα γέλασε, όταν πληροφορήθηκε ότι με θεϊκή βοήθεια θα μπορούσε να τεκνοποιήσει σε ηλικία ενενήντα ετών (πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 17, 12-15)].

Ισαάκιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *Ἰσαάκ* (βλ.λ.). πβ. κ. *Ἰακώβ* - *Ἰάκωβος*].

Ισαβέλλα (η) **1.** αγία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Isabella < ισπ. Isabel, παραλλαγή τού ον. *Ελισάβετ* (βλ.λ.) μέσω τού μτγν. λατ. Elisabeth].

ισάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κάτι ίσο, ομαλό, ευθύ **2.** ο δρόμος που είναι ομαλός και ευθύς ΣΥΝ. ευθεία. Επίσης **ισιάδα**.

ισάδελφος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που θεωρείται ή αγαπιέται σαν πραγματικός αδελφός ΣΥΝ. αδελφικός.

ισάζω ρ. ‣ ισιώνω

ισάκις επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ισάριθμες φορές.

ισαλλοβαρείς γραμμές / καμπύλες (οι) ΜΕΤΕΩΡ. οι καμπύλες γραμμές που συνδέουν πάνω στον χάρτη τούς τόπους με την ίδια βαρομετρική τάση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isallobar < is(o)- (< *ίσος*) + allo- (< *ἄλλος*) + -bar (< *βάρος*)].

ίσαλος, -ος, -ο [1858] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στην ίδια ευθεία με την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ στάθμη / γραμμή* **2.** ***ίσαλα*** (τα) {ισάλων} τα μέρη ενός σκάφους, που βρίσκονται στην ίδια γραμμή με την επιφάνεια τής θάλασσας, όταν επικρατεί απόλυτη νηνεμία (πβ. λ. *ύφαλα, έξαλα*).
[ΕΤΥΜ. < *ίσ(ος)* + αρχ. *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα», κατά το *ύφαλος*].

ίσαμε πρόθ. (κυρ. προφορ.-λογοτ.) δηλώνει: **1.** τόπο: το έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης (+αιτ.): *προχώρησαν ~ το εκκλησάκι* || *το οικόπεδο φτάνει ~ το ρέμα* **2.** χρόνο: όριο ενός χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ.): *θα τα έχω έτοιμα ~ το βράδυ* || *θα τα έχω έτοιμα ~ αύριο* **3.** ποσό κατά προσέγγιση ή ανώτατο όριο ποσού (+αριθμ.): *το φορτηγό αντέχει φορτίο ~ 25 τόνους* || *θα ήταν ~ 50 χρονών*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έως*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *ἴσα μέ*].

ισάξιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια αξία με κάποιον άλλον: *φανήκατε ισάξιοι των προγόνων σας!* || *~ αντίπαλος / βραβεία* ΣΥΝ. εφάμιλλος, ισότιμος, αντάξιος. — **ισάξια / ισαξίως** [μτγν.] επίρρ.

ισαπόστολος (ο/η) [μτγν.] {ισαποστόλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. το ιερό πρόσωπο, τού οποίου το έργο για την Εκκλησία αναγνωρίζεται ως αντάξιο με εκείνο των Αποστόλων: *οι ~ Κωνσταντίνος και Ελένη*.

ισάριθμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται στον ίδιο αριθμό με κάτι άλλο που προαναφέρεται: *σε πέντε αγώνες η ομάδα πέτυχε ~ νίκες*. — **ισάριθμα / ισαρίθμως** [μτγν.] επίρρ.

ίσασμα (το) ‣ ίσιωμα

ISBN (το) (προφέρεται *Άι-Ες-Μπι-Εν*) (αγγλ. International Standard Book Number) Διεθνής Αριθμός Τυποποίησης Βιβλίου· δεκαψήφιος αριθμός που αναγράφεται σε κάθε βιβλίο που εκδίδεται.

ISDN (το) (προφέρεται *Άι-Ες-Ντι-Εν*) (αγγλ. Integrated Services Digital Network) Ψηφιακό Δίκτυο Ενοποιημένων Υπηρεσιών· δίκτυο που παρέχει τη δυνατότητα υποστήριξης με τη χρήση μιας μόνο τηλεφωνικής σύνδεσης τεσσάρων μορφών επικοινωνίας: φωνής, εικόνας, δεδομένων, κειμένου.

ισηγορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το δικαίωμα να μιλά κανείς όσο και ο άλλος **2.** (συνεκδ.) η ισονομία, η πολιτική ελευθερία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσ(ο)-* + *-ηγορία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορεύω*].

ισημερία (η) [αρχ.] {ισημεριών} καθεμία από τις δύο ημέρες στη διάρκεια τού έτους, κατά τις οποίες η διάρκεια τής ημέρας είναι ίση με τη διάρκεια τής νύχτας: *εαρινή ~* (21 Μαρτίου) και *φθινοπωρινή ~* (22 Σεπτεμβρίου).

Ισημερινή Γουινέα (η) (ισπ. Guinea Equatorial) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μαλάμπο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας· παλαιότ. *Ισπανική Γουινέα*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Γουινέα*].

Ισημερινός[1] (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ο νοητός, μέγιστος κύκλος γύρω από τη γήινη σφαίρα (ή άλλο ουράνιο σώμα), ο οποίος απέχει εξίσου από τους πόλους της και τού οποίου το επίπεδο τέμνει κάθετα τον άξονά της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσημέριος* < *ἰσ(ο)-* + *-ημέριος* < *ἡμέρα*].

Ισημερινός[2] (ο) (ισπ. República del Ecuador = Δημοκρατία τού Ισημερινού) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Κίτο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το σουκρ· αλλιώς *Εκουαδόρ* (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ισπ. Ecuador, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα εκτείνεται κατά μήκος τού ισημερινού κύκλου τής Γης].

ισημερινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ισημερινό[1]: *~ γραμμή / παράλλαξη / αστέρες / σημεία / χλωρίδα* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ισημερία: *~ εποχή*.

ισθμιακός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αναφέρεται σε ισθμό, κυρ. σε αυτόν τής Κορίνθου ΣΥΝ. ίσθμιος (βλ.λ.).

ισθμιονίκης (ο) [αρχ.] {ισθμιονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Ίσθμια (πβ. λ. *ολυμπιονίκης*).

ίσθμιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στον ισθμό τής Κορίνθου ΣΥΝ. ισθμιακός **2.** ***Ίσθμια*** (τα) {Ισθμίων} πανελλήνιοι αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαιότητα κάθε δύο χρόνια στον ισθμό τής Κορίνθου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.

ισθμός (ο) στενή λωρίδα γης που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες: *ο ~ τής Κορίνθου, μέχρι να κατασκευαστεί η διώρυγα, χώριζε τον Κορινθιακό από τον Σαρωνικό Κόλπο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰ-θμός* (το -σ- παραμένει ανεξήγητο), < θ. *ἰ-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω», + επίθημα *-θμός*. Ομόρρ. *εἰσ-ιτήριο(ν)* (βλ.λ.), *ἰτ-αμός* κ.ά.].

ισιάζω ρ. → ισιώνω

Ίσιδα (η) θεά τής φύσης (ειδικότ. τής εύφορης γης γύρω από τον Νεί-

λο) κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία. αδελφή και σύζυγος τού Όσιρη και μητέρα τού Ώρου (συμβολίζει τη βλάστηση), η οποία αντιπροσώπευε τη συζυγική πίστη και τη μητρική αφοσίωση. Επίσης **Ίσις** {Ίσιδ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶσις*, πιθ. < αιγυπτ. Iset «θρόνος, παλάτι»].

Ισιδώρα (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ισίδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αρχιτέκτονας και μηχανικός τής εποχής τού Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ανθέμιο, τού ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο τής Ίσιδος», < αρχ. *Ἶσις* (βλ. λ. *Ίσιδα*) + *δῶρον*].

ίσιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει καθόλου καμπές, γωνίες, κυματισμούς ή ανωμαλίες: *τραβώ μια ~ γραμμή* || *~ χωρίστρα / κορμοστασιά / δρόμος* ΣΥΝ. ευθύς ΑΝΤ. στραβός, λοξός, πλάγιος· ΦΡ. (μτφ.) **ίσιος δρόμος** ο σωστός, ηθικός τρόπος ζωής: *πάλεψε πολύ, για να τον ξαναφέρει στον ~* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευθύτητα χαρακτήρα: *~ χαρακτήρας* ΣΥΝ. ευθύς. (οικ.) ντόμπρος· ΦΡ. **στο ίσιο** (κ. **στο ίσα**) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: *μέχρι τώρα της έκανε διάφορους υπαινιγμούς. τελικά όμως αποφάσισε να της μιλήσει ~* ΣΥΝ. ευθέως ΑΝΤ. εμμέσως, πλαγίως. Επίσης (λαϊκ.) **ίσος**. — **ίσια** επίρρ. (βλ. κ. λ. *ίσα* κ. *ίσος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.

-ίσιος → -ήσιος

ίσιωμα κ. **ίσωμα** κ. **ίσασμα** (το) (σημ. 1) κ. **ισασμός** (ο) (σημ. 1) [μτγν.] {ισιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι ίσιο • **2.** μικρή επίπεδη έκταση γης, που περιστοιχίζεται από ανώμαλα εδάφη **3.** ομαλός, στρωτός δρόμος· ΦΡ. (οικ.) **χαμός στο ίσωμα** μεγάλη φασαρία, αναστάτωση ή κατάσταση που έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο.

ισιώνω κ. **ισώνω** ρ. μετβ. {ισιω-σα, -μένος} **1.** φέρνω (κάτι) στην ευθεία του, κάνω (κάτι) ίσιο, ευθύ: *ίσιωσε τους ώμους του και βάδισε περήφανα* ΣΥΝ. ευθυγραμμίζω ΑΝΤ. στραβώνω **2.** κάνω (κάτι) ομαλό, το φέρνω στη θέση του: *ίσιωσε το φόρεμά της* ΣΥΝ. ισιάζω, στρώνω. Επίσης **ισ(ι)άζω** [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ίσιος* < αρχ. *ἴσος*. Ο τ. *ισώνω* (όχι από αρχ. *ἰσῶ, -όω*, που δεν μαρτυρείται στις ενδιάμεσες χρονικές φάσεις) παρουσιάζει αποβολή τού -ι- μεταξύ [s] και φωνήεντος, πβ. κ. *σαγόνι* < *σιαγόνιον*].

ίσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρασιτικός μύκητας που προσβάλλει τα δέντρα και τού οποίου η σάρκα χρησιμοποιείται, κατόπιν ειδικής επεξεργασίας, ως ύλη προσανάμματος (παλαιότ. σε τσακμάκια).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. esca, αρχική σημ. «έδεσμα. (παρασκευασμένο) φαγητό» (< edere «τρώγω»)].

ίσκιος (ο) → ήσκιος

ίσκιωμα (το) ▸ ήσκιωμα

ισκιώνω ρ. ▸ ησκιώνω

-ίσκος (λόγ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών: *θαλαμ-ίσκος, οβελ-ίσκος, λοφ-ίσκος, αρχηγ-ίσκος, τυραννίσκος, υπαλληλ-ίσκος, πυργ-ίσκος, δικηγορ-ίσκος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-isko-. Αρχικά είχε τη σημ. «όμοιος με...» και απαντούσε κυρίως σε ονομασίες ζώων, φυτών και τεχνικών όρων (π.χ. *μην-ίσκος, ἰβ-ίσκος*). Στη Ν. Ελληνική έχει αποκλειστικά υποκοριστική λειτουργία (π.χ. *νεαν-ίσκος, λοφ-ίσκος* κ.ά.)].

ισλάμ (το) {άκλ.} **1.** η μονοθεϊστική θρησκεία που δίδαξε ο Μωάμεθ, αναγνωρίζει ως θεό τον Αλλάχ, ο οποίος έχει προκαθορίσει τα πάντα (κισμέτ), προφήτες του τον Αβραάμ, τον Νώε, τον Μωυσή και τον Ιησού και τελευταίο τον ίδιο τον Μωάμεθ ΣΥΝ. ισλαμισμός, μωαμεθανισμός, μουσουλμανισμός **2.** ο πολιτισμός που ανέπτυξαν τα έθνη και οι φυλές, που ασπάστηκαν τη θρησκεία τού Μωάμεθ: *η τέχνη τού ~ επέδρασε στον ισπανικό πολιτισμό* **3.** το σύνολο των πιστών τής θρησκευτικής διδασκαλίας τού Μωάμεθ, τα έθνη που την έχουν ασπαστεί: *η αντιπαράθεση τού ~ με τη Δύση* || *η αφύπνιση τού ~* (τού ισλαμικού κόσμου) ΣΥΝ. μουσουλμανικός κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. islām «ευσεβής υποταγή (στο θεϊκό θέλημα)»].

ισλαμικός, -ή, -ό [1874] αυτός που σχετίζεται με το ισλάμ: *~ πίστη / αίρεση / κουλτούρα / τέχνη* (συνήθ. η αραβική) / *κόσμος* (οι μουσουλμάνοι) / *φονταμενταλισμός* (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) **ισλαμικό κίνημα** το ριζοσπαστικό ισλάμ (βλ. λ. *ισλαμισμός*) (β) **ισλαμική οργάνωση** οργάνωση πιστών τού ισλάμ που επιδιώκουν την επικράτηση των αρχών τού ισλαμισμού (βλ.λ., σημ. 2) συχνά με την ένοπλη βία, την τρομοκρατία, τον «ιερό πόλεμο» κ.λπ.

ισλαμισμός (ο) [1807] **1.** η θρησκεία τού ισλάμ (βλ.λ.) **2.** πολιτικοθρησκευτική ιδεολογία που επιδιώκει την ανατροπή των κοσμικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση ισλαμικής εξουσίας (ριζοσπαστικό ισλάμ): *η άνοδος τού ~ στη Μέση Ανατολή*. — **ισλαμιστής** (ο) [1896], **ισλαμίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. islamisme].

Ισλανδία (η) (ισλ. Lýdhveldidh Ísland = Δημοκρατία τής Ισλανδίας) **1.** νησί μεταξύ τού Ατλαντικού και τού Αρκτικού Ωκεανού **2.** κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί, με πρωτεύουσα το Ρέυκιαβικ, επίσημη γλώσσα την Ισλανδική και νόμισμα την κορώνα Ισλανδίας. — **Ισλανδός** (ο), **Ισλανδή** (η), **ισλανδικός, -ή, -ό** [1870], **Ισλανδικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Islande < ισλ. Island «χώρα των πάγων»].

Ισμαήλ (ο) γυιος τού Αβραάμ από την Αιγύπτια δούλη Άγαρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yišmā'ēl «ο Θεός ακούει», πβ. Π.Δ., *Γένεσις* 16, 11: *...καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ, ὅτι ἐπήκουσεν Κύριος τῇ ταπεινώσει σου*].

Ισμαηλίτες (οι) [μτγν.] {Ισμαηλιτών} αίρεση τού σιιτικού κλάδου τού ισλαμισμού.

-ισμένος, -η, -ο επίθημα μετοχών ρημάτων που λήγουν σε *-ίζω*.

> **-ισμένος: μετοχές ρημάτων που δεν λήγουν σε -ίζω.** Αρκετά ρήματα σχηματίζουν τη (μεσοπαθητική) μετοχή τους σε **-ισμένος**, δηλ. κατά το πρότυπο των ρημάτων σε **-ίζω**, χωρίς να είναι ρήματα σε **-ίζω**. Αυτό συμβαίνει κυρ. με ρήματα τα οποία στον αόριστο τους (σε **-ησα**, π.χ. *ευτύχησα, τυράννησα*) ακούγονται το ίδιο με τα ρήματα σε *-ίζω* (**-ισα**: *στόλισα, χτένισα*), οπότε σχηματίζουν τη μετοχή τους όπως αυτά, δηλ. σαν να ήταν ρήματα σε *-ίζω*: *ευτυχισμένος, τυραννισμένος* κ.τ.ό., όπως *στολισμένος, χτενισμένος*. Μετοχές σε *-ισμένος* από ρήματα που δεν τελειώνουν σε *-ίζω* είναι: *τραγουδισμένος, χιλιοτραγουδισμένος (τραγουδώ), απηυδισμένος (απαυδώ), λιγοθυμισμένος, λιποθυμισμένος (λιγοθυμώ / λιποθυμώ), βαρυγγωμισμένος (βαρυγγωμώ), τυραννισμένος (τυραννώ), ξαγρυπνισμένος (ξαγρυπνώ), αγρυπνισμένος (αγρυπνώ), ξενυχτισμένος (ξενυχτώ), ευτυχισμένος (ευτυχώ), δυστυχισμένος (δυστυχώ), ξεψυχισμένος (ξεψυχώ), λαχταρισμένος (λαχταρώ)*. Σε *-ισμένος* σχηματίζονται και τα *φοβισμένος (φοβούμαι)* από το *φοβίζω, κοιμισμένος (κοιμούμαι)* από το *κοιμίζω* και *καθισμένος (κάθομαι)* από το *καθίζω, κοπανισμένος (κοπανώ)* από το *κοπανίζω* και *αρχινισμένος (αρχινώ)* από επίδραση τού *αρχίζω*. Τέλος, σε *-ισμένος* σχηματίζονται τα (κυρ. ξενικής προέλευσης) ρήματα σε **-άρω**: *μακιγιαρισμένος (μακιγιάρω), φρακαρισμένος (φρακάρω), αμπαλαρισμένος (αμπαλάρω), φιλτραρισμένος (φιλτράρω), γρασαρισμένος (γρασάρω), στραπατσαρισμένος (στραπατσάρω), πακεταρισμένος (πακετάρω), λιμαρισμένος (λιμάρω), μποτιλιαρισμένος (μποτιλιάρω), πουδραρισμένος (πουδράρω), μανταρισμένος (μαντάρω), φοδραρισμένος (φοδράρω), λανσαρισμένος (λανσάρω), σταμπαρισμένος (σταμπάρω), μαρκαρισμένος (μαρκάρω), στοκαρισμένος (στοκάρω), παρκαρισμένος (παρκάρω), καμουφλαρισμένος (καμουφλάρω), λαμπικαρισμένος (λαμπικάρω), μπαρκαρισμένος (μπαρκάρω), φρεσκαρισμένος (φρεσκάρω), λασκαρισμένος (λασκάρω), λουστραρισμένος (λουστράρω), ντεραπαρισμένος (ντεραπάρω), μοστραρισμένος (μοστράρω), μπλοκαρισμένος (μπλοκάρω), πικαρισμένος (πικάρω), καλμαρισμένος (καλμάρω), ντοπαρισμένος (ντοπάρω), πρεσαρισμένος (πρεσάρω), σκιτσαρισμένος (σκιτσάρω), παρκεταρισμένος (παρκετάρω), τουμπαρισμένος (τουμπάρω), μονταρισμένος (μοντάρω), φουνταρισμένος (φουντάρω), φορμαρισμένος (φορμάρω), ραφιναρισμένος (ραφινάρω), ντοκουμενταρισμένος (ντοκουμεντάρω), παρφουμαρισμένος (παρφουμάρω), κλαταρισμένος (κλατάρω)* κ.ά., καθώς και τα *φαλιρισμένος* και *γαρνιρισμένος* από ρ. σε *-ίρω (φαλίρω, γαρνίρω)*.

Ισμήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Οιδίποδα και αδελφή τής Αντιγόνης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

-ισμός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών: **1.** που προέρχονται από ρήματα με κατάληξη *-ίζω* και δηλώνουν την αντίστοιχη πράξη: *χωρ-ίζω > χωρ-ισμός, φωτ-ίζω > φωτ-ισμός* κ.ά. **2.** που δηλώνουν σύστημα ιδεών σχετικών με κάτι: *χριστιαν-ισμός, γνωστικ-ισμός, στωικ-ισμός, μαρξ-ισμός, αναρχ-ισμός, ισλαμ-ισμός* **3.** που δηλώνουν πρακτική βασισμένη στις αρχές ενός προσώπου: *θατσερ-ισμός, καραμανλ-ισμός, σταλιν-ισμός, παπανδρε-ϊσμός* κ.ά. **4.** που δηλώνουν συμπεριφορά ή τάση, η οποία χαρακτηρίζεται από κάτι: *ετσιθελ-ισμός, εγωκεντρ-ισμός, ταρτουφ-ισμός, παραλογ-ισμός, επεκτατ-ισμός* **5.** που δηλώνουν φαινόμενο σχετικό με κάτι: *πολυμορφ-ισμός, φωτοτροπ-ισμός* **6.** που δηλώνουν αισθητικό (λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό κ.λπ.) ρεύμα σχετικό με κάτι: *υπερρεαλ-ισμός, νταντα-ισμός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. Το αρχ. *-ισμός* αποτελεί ενισχυμένη μορφή τού επιθήματος *-μός* και προέρχεται από ρ. σε *-ίζω* (λ.χ. *ὀνειδίζω – ὀνειδισμός, ἐθίζω – ἐθισμός, ἀποικίζω – ἀποικισμός*), ενώ το νεοελληνικό αντίστοιχο αποτελεί μεταφορά ξέν. όρων σε -ism (αγγλ.), -isme (γαλλ.), -ismus (νεολατ. κ. γερμ.) κ.τ.ό, που απαντά σε ονομασίες θεωριών, θρησκειών ή φιλοσοφικών απόψεων, λ.χ. *κομουν-ισμός* (πβ. αγγλ. communism), *ισλαμ-ισμός* (πβ. γαλλ. islami-sme) κ.ά.].

ISO (το) (προφέρεται *άιζο*) (αγγλ. International Standards Organisation) Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης· ένδειξη που δηλώνει την πιστοποίηση τής ποιότητας ενός προϊόντος, ότι το προϊόν αυτό πληροί ορισμένες προδιαγραφές.

ίσο (το) → ίσος

ισο- κ. **ισό-** κ. **ισ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ισότητα ή ισοτιμία σε σχέση με κάποιον/κάτι: *ισο-ϋψής, ισο-μεγέθης, ισο-ψηφία, ισ-απόστολος* **2.** ΧΗΜ. ισομέρεια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἴσος*].

ισοβαθής, -ής, -ές [μτγν.] {ισοβαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το ίδιο βάθος με άλλον: *δύο ~ δεξαμενές / φρεάτια* ΑΝΤ. ανισοβαθής **2.** ΝΑΥΤ. **ισοβαθής** (η) η καμπύλη που περιλαμβάνει τα ίδια βάθη στον ναυτικό χάρτη: *~ των 15 ποδών*. — **ισοβαθώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ισοβαθμία (η) [1833] {ισοβαθμιών} η συγκέντρωση τής ίδιας βαθμολογίας (με κάποιον ή κάποιους άλλους)· το να είναι κάποιος στην ίδια βαθμολογική σειρά με κάποιον άλλο: *μπήκε στη Γεωπονική λόγω ισοβαθμίας με τον τελευταίο εισαγόμενο*.

ισοβάθμιος, -α, -ο [1876] αυτός που φέρει τον ίδιο ή αντίστοιχο βαθμό με άλλον: *έγινε κλήρωση ανάμεσα στους ~ επιλαχόντες* || *~ αξιωματικοί* ΣΥΝ. ομοιόβαθμος. Επίσης **ισόβαθμος, -η, -ο** [1812].

ισοβαθμώ ρ. αμετβ. [1833] {ισοβαθμείς... (λόγ. μτχ. ενεστ. ισοβαθμών.

-ούσα, -ούν) | ισοβάθμησα (λόγ. μτχ. ισοβαθμήσας, -ασα, -αν)} έχω ίσους ή αντίστοιχους βαθμούς. επιτυγχάνω το ίδιο βαθμολογικό αποτέλεσμα: *στην πρώτη θέση τού ομίλου ισοβάθμησαν οι ομάδες τής Ελλάδας και τής Δανίας* || *έγινε κλήρωση μεταξύ των ισοβαθμούντων.*

ισοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει ίσο βάρος με άλλον: ~ *υλικά / χημικά στοιχεία* || *δίνουμε ~ σημασία σε όλους τους τομείς ανάπτυξης* **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ισοβαρής γραμμή*** η γραμμή στον χάρτη που ενώνει σημεία ή θέσεις, που έχουν την ίδια βαρομετρική πίεση κατά την ίδια χρονική στιγμή. Επίσης **ισόβαρος**, -η, -ο. — **ισοβαρώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισόβιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (κυρ. για αξιώματα ή ποινές) αυτός που διαρκεί ή ισχύει όσο ζει κάποιος: ~ *κάθειρξη / δεσμά* (ποινή φυλάκισης που διαρκεί όσο ζει ο καταδικασθείς) / *ποινή / άρχοντας / στέρηση δικαιωμάτων* **2.** (καθημ.) ***ισόβια*** (τα) {ισοβίων} η καταδίκη σε ισόβια δεσμά: *έφαγε ~ για τη δολοφονία τής γυναίκας του.*

ισοβιότητα (η) [1831] το να διαρκεί κάτι όσο ζει κάποιος· χαρακτηριστικό τής σχέσης που συνδέει ορισμένους δημόσιους λειτουργούς (π.χ. δικαστές) με το Δημόσιο, έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η απόλυσή τους ακόμη και αν καταργηθεί με νόμο η θέση που κατέχουν.

ισοβίτης (ο) [1892] {ισοβιτών}, **ισοβίτισσα** (η) {ισοβιτισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε ισόβια φυλάκιση.

ισόγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος (πβ. λ. *υπέργειος, υπόγειος*): ~ *κατάστημα* **2.** ***ισόγειο*** (το) {ισογεί-ου | -ων} ο όροφος κτίσματος, ο οποίος βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰσο-* + *-γειος* < *γαῖα* «γη»].

ισόγλωσσος (η) {ισογλώσσ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γραμμή που σε χάρτες διαλέκτων περικλείει τις περιοχές που εμφανίζουν το ίδιο γλωσσικό φαινόμενο με την ίδια ή διαφορετική μορφή. Επίσης **ισόγλωσσο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Isoglosse].

ισογώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ίσες γωνίες: ~ *τρίγωνο.*

ισόδομος, -η, -ο *αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους ίσων διαστάσεων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰσο-* + *-δομος* < *δόμος* (βλ.λ.)].

ισοδυναμία (η) [μτγν.] {ισοδυναμιών} **1.** το να διαθέτει κανείς ή κάτι στον ίδιο βαθμό μια ιδιότητα (δύναμη, σημασία, αξία, περιεχόμενο κλπ.) με άλλον: ~ *αντιπάλων / προτάσεων / ποσών / μεγεθών / κομμάτων* **2.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η ιδιότητα που συνδέει δύο προτάσεις Α και Β, όταν η Α συνάγεται από τη Β και η Β από την Α., λ.χ. Α: «ο Σωκράτης ήταν δάσκαλος τού Πλάτωνα» και Β: «ο Πλάτων ήταν μαθητής τού Σωκράτη», ή δύο έννοιες με το ίδιο πλάτος, λ.χ. οι έννοιες «τρίγωνο» και «τρίπλευρο».

ισοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ίδια αξία, σημασία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *οι αντίπαλοι είναι ~ και ο αγώνας προβλέπεται αμφίρροπος* || ~ *προτάσεις* (προτάσεις με ίδιο νόημα, αλλά διαφορετική διατύπωση) / *ποσά / μεγέθη* ΣΥΝ. ισάξιος, αντάξιος ΑΝΤ. άνισος **2.** (για τροφές) που έχουν την ίδια θρεπτική αξία.

ισοδυναμώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ισοδυναμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+με) **1.** έχω την ίδια σημασία ή επιφέρω το ίδιο αποτέλεσμα, είμαι ίσος με κάποιον άλλον ή αντίστοιχός του: *οι δηλώσεις τού υπουργού Εξωτερικών ισοδυναμούν με εγκατάλειψη τής μέχρι τώρα πολιτικής γραμμής* ΣΥΝ. αντιστοιχώ, συνεπάγομαι, ισούμαι **2.** ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. σε φρ. όπως ***το Α ισοδυναμεί με το Β,*** που σημαίνει ότι το Α σχετίζεται με το Β με τρόπο, ώστε το Α να συνάγεται από το Β και το Β από το Α.

ισοζυγίζω ρ. μετβ. [1869] {ισοζύγισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω δύο πράγματα να αποκτήσουν το ίδιο βάρος ΣΥΝ. ισοσταθμίζω **2.** (+με) διατηρώ την ισορροπία (ανάμεσα σε δύο πράγματα): *η συγγραφεύς ισοζυγίζει την αφήγηση των γεγονότων με την περιγραφή τού εξωτικού τοπίου, διατηρώντας αμείωτο το ενδιαφέρον τού αναγνώστη* ΣΥΝ. ισορροπώ. Επίσης (λαϊκ.) **ισοζυγιάζω** [μεσν.]. — **ισοζυγία** (η).

ισοζύγιο (το) [1848] {ισοζυγί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. **1.** η εξίσωση ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: *ισοσκελίζω / επιτυγχάνω / καλύπτω το ~* || *ανισοσκελές ~* || *το ~ τού προϋπολογισμού* **2.** (στη λογιστική) ανακεφαλαιωτικός πίνακας των λογαριασμών του καθολικού, που συντάσσεται περιοδικά (συνήθ. κατά μήνα) από τις επιχειρήσεις που τηρούν διπλογραφική λογιστική· χρησιμεύει στον έλεγχο τής ακρίβειας στη μεταφορά των εγγραφών στο καθολικό: *δημοσιονομικό / συναλλαγματικό ~* **3.** (α) ***παθητικό ισοζύγιο*** το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έξοδα υπερβαίνουν τα έσοδα (β) ***ενεργητικό ισοζύγιο*** το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έσοδα υπερβαίνουν τα έξοδα (γ) ***εμπορικό ισοζύγιο*** ο πίνακας που απεικονίζει τις εισαγωγές και εξαγωγές μιας χώρας σε δεδομένη χρονική στιγμή (δ) ***ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών*** το ισοζύγιο που περιλαμβάνει τις απαιτήσεις και υποχρεώσεις από τις μη εμπορευματικές συναλλαγές (λ.χ. από τον τουρισμό, σπουδές στο εξωτερικό, διεθνή κίνηση κεφαλαίων κ.λπ.) (ε) ***ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών*** το ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών (βλ. ΦΡ. δ) και το εμπορικό ισοζύγιο αθροιστικά (στ) ***ισοζύγιο πληρωμών*** ο πίνακας που απεικονίζει τις γενικότερες οικονομικές συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό σε δεδομένη χρονική στιγμή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοζυγής* < *ἰσο-* + *-ζυγής* < *ζυγῶ* < *ζυγός*. απόδ. τού γαλλ. balance].

ισοζυγισμός (ο) **1.** η διατήρηση ή η επίτευξη ισορροπίας • **2.** η προσθήκη βάρους στα πολύ δυνατά άλογα ιπποδρομιών, έτσι ώστε όλα τα αγωνιζόμενα άλογα να έχουν τις ίδιες δυνατότητες νίκης ΣΥΝ. χάντικαπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. handicap (βλ. κ. *χάντικαπ*)].

ισοζυγώ ρ. αμετβ. {ισοζυγείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** βρίσκομαι σε κατάσταση ισορροπίας **2.** ΟΙΚΟΝ. παρουσιάζω ισοζύγιο, ισορροπώ τα έξοδα με τα έσοδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοζυγῶ (-έω)* < *ἰσοζυγής* < *ἰσο-* + *-ζυγής* < *ζυγῶ* < *ζυγός*].

ισόθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ίδια αξία με θεό ή τιμάται ως θεός ΣΥΝ. θεϊκός, θεϊος **2.** αυτός που ταιριάζει σε θεό: ~ *τιμές.*

ισοθερμία (η) {ισοθερμιών} ΦΥΣ. η εμφάνιση σταθερής θερμοκρασίας σε ένα σώμα παρά τις όποιες μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος. — **ισοθερμικός**, -ή, -ό [1850].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isothermie].

ισόθερμος, -η, -ο [1766] **1.** αυτός που παρουσιάζει την ίδια θερμοκρασία με κάποιον άλλον **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ισόθερμη γραμμή / καμπύλη*** (i) η γραμμή σε χάρτη, η οποία ενώνει περιοχές με ίση μέση θερμοκρασία σε δεδομένη χρονική στιγμή (ii) η γραμμή που αναπαριστά γραφικώς φυσικές μεταβολές σε συνθήκες σταθερής θερμοκρασίας **3.** αυτός τού οποίου η θερμοκρασία παραμένει σταθερή: ~ *σώματα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isotherme].

ισοκατανομή (η) {χωρ. πληθ.} η ίση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού: *η ~ τού πλούτου / των κοινοτικών κονδυλίων* ΑΝΤ. ανισοκατανομή. — **ισοκατανέμω** ρ.

ισοκράτημα (το) [1845] {ισοκρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) το να κρατά ένας ψάλτης το ίσο (βλ. λ. *ίσος*).

Ισοκράτης (ο) {-η κ. -άτους} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (436-338 π.Χ.), ο οποίος υποστήριξε μέσω των πολιτικών του λόγων την ιδέα τής ένωσης των ελληνικών πόλεων υπό κοινή αρχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *ἰσοκρατής* «αυτός που διαθέτει ίση ισχύ ή εξουσία με κάποιον άλλον» < *ἰσο-* + *-κρατής* < *κρατῶ*].

ισοκράτης (ο) [1869] {ισοκρατών} ΜΟΥΣ. **1.** (στη βυζαντινή μουσική) ο ψάλτης που κρατά το ίσο (βλ. λ. *ίσος*) **2.** (στην ευρωπαϊκή μουσική) (α) το «κράτημα» ενός ή περισσοτέρων φθόγγων μιας μελωδίας ή συγχορδίας για ένα χρονικό διάστημα, ενόσω στις άλλες μουσικές γραμμές συνεχίζεται η μουσική εξέλιξη: ~ *τής τονικής* || ~ *τής δεσπόζουσας* (β) μέρος τής τυπικής φόρμας τής φούγκας, στο οποίο η μία φωνή ηχεί σταθερά σε έναν φθόγγο, ενόσω οι υπόλοιπες συνεχίζουν τη μουσική τους εξέλιξη ΣΥΝ. πεντάλ.
[ΕΤΥΜ. < *ίσο (το)* + *-κράτης* < *κρατώ*].

ισόκυρος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο, νομικό συνήθ., κύρος με άλλον (πβ. λ. *ισότιμος*).

ισόκωλο (το) {ισοκώλ-ου | -ων} ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο τα κώλα ή γενικότ. τα τμήματα μιας περιόδου έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *κῶλον* (βλ.λ.)].

ισολογισμός (ο) [1813] ΟΙΚΟΝ. **1.** ο λογιστικός πίνακας που απεικονίζει συγκριτικά την κατάσταση των περιουσιακών στοιχείων, των υποχρεώσεων και των απαιτήσεων επιχειρήσεως, τράπεζας κ.λπ. σε συγκεκριμένο χρόνο, εμφανίζοντας στο αριστερό μέρος το ενεργητικό (έσοδα) και στο δεξιό το παθητικό (έξοδα): *υποβολή τού ισολογισμού* || *εθνικός ~* (τής εθνικής οικονομίας σε συγκεκριμένο χρόνο) || *ανάλυση τού ~* || *ο ~ τού κράτους υποβάλλεται προς κύρωση στη Βουλή από τον υπουργό Οικονομικών* **2.** (γενικότ.) η καταγραφή τής σύγκρισης των εσόδων και των εξόδων σε δεδομένη στιγμή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. bilancio (pareggiamento saldo) < δημώδ. λατ. *bilancia < λατ. bis «δις» + lanx «δίσκος ζυγαριάς»].

ισομεγέθης, -ης, ισομέγεθες [αρχ.] {ισομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει το ίδιο μέγεθος με κάποιον άλλον: ~ *ποσά* ΑΝΤ. ανισομεγέθης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισομέρεια (η) {ισομερειών} **1.** η ισότητα μεταξύ των μερών ενός συνόλου· η κατανομή σε ίσα μέρη: ~ *στην κατανομή των στοιχείων / στην οικονομική ανάπτυξη* ΑΝΤ. ανισομέρεια **2.** [1890] ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο ή περισσότερες ενώσεις έχουν την ίδια χημική σύσταση και το ίδιο μοριακό βάρος, αλλά η διάταξη των ατόμων τους είναι διαφορετική. — **ισομερής**, -ής, -ές [μτγν.], **ισομερώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἰσομερής* < *ἰσο-* + *-μερής* < *μέρος*. Ο χημικός όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. isomérie].

ισόμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι ίσος (ως προς άλλον) με βάση συγκεκριμένο μέτρο σύγκρισης: ~ *κατασκευές* **2.** αυτός που παρουσιάζει συμμετρία ως προς άλλον ΣΥΝ. συμμετρικός, αναλογικός ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος. — **ισόμετρα** επίρρ., **ισομετρία** (η) [αρχ.], **ισομετρικός**, -ή, -ό.

ισομήκης, -ης, ισόμηκες [αρχ.] {ισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει το ίδιο μήκος με άλλον: ~ *σκοινιά / αποστάσεις.* — **ισομήκως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισόμοιρος, -η, -ο αυτός που έχει ίσο μερίδιο (με άλλον): ~ *κληρονόμοι.* — **ισομοιρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-μοιρος* < *μοῖρα* «μερίδιο» (βλ.λ.)].

ισομορφία (η) {ισομορφιών} **1.** το να είναι κανείς όμοιος με κάποιον άλλον ως προς τη μορφή **2.** ΟΡΥΚΤ. ο ισομορφισμός (βλ.λ.). — **ισόμορφος**, -η, -ο [1766].

ισομορφισμός (ο) [1888] ΧΗΜ. η ιδιότητα των κρυσταλλικών μορφών ορισμένων χημικών ενώσεων να παρουσιάζουν στενές αναλογίες με άλλους κρυστάλλους ως προς το πλέγμα και τη μορφή ΣΥΝ. ομοιομορφισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isomorphisme].

ίσον επίρρ. [αρχ.] **1.** λέγεται για να δηλωθεί το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης (σύμβολο =): *πέντε συν πέντε ~ δέκα* (5 + 5 = 10) ΣΥΝ. ισούται με, (καθημ.) κάνει **2.** ***ίσον*** (το) το σύμβολο =, που δηλώνει το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης: *ξέχασε να βάλει το ~ στο άθροισμα.*

ισονομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ισότητα υποχρεώσεων και δικαιω-

μάτων όλων των πολιτών απέναντι στον νόμο, η αντιμετώπιση όλων των πολιτών εκ μέρους τού κράτους ως ίσων: *ο κατά κεφαλήν φόρος αντίκειται στην αρχή τής* ~ ΣΥΝ. ισοπολιτεία ΑΝΤ. ανισότητα. **ισόνομος**, -η, -ο [αρχ.].

ισοπαλία (η) {ισοπαλιών} ΑΘΛ. η μη ανάδειξη νικητή σε αγώνα μεταξύ δύο αντιπάλων: *το αποτέλεσμα ήταν* ~ || *παραχωρώ / αποσπώ / φέρνω* ~· ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο) ***λευκή ισοπαλία*** ισόπαλο αποτέλεσμα χωρίς γκολ (σκορ 0-0).

ισόπαλος, -η, -ο ΑΘΛ. **1.** αυτός που επιτυγχάνει την ίδια επίδοση με τον αντίπαλό του, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ο ένας από τους δύο να αναδειχθεί νικητής: *οι δύο ομάδες αναδείχθηκαν ισόπαλες* **2.** (συνεκδ.) (αποτέλεσμα) που δεν δίνει τη νίκη σε κανέναν από τους δύο αντιπάλους: *το αποτέλεσμα ήταν* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισοδύναμος», παράλλ. τύπος τού αρχαιοτέρου *ἰσοπαλής* < *ἰσο-* + *-παλής* < *πάλη*].

ισοπαχής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ίσος στο πάχος: ~ *στρώματα* ΑΝΤ. ανισοπαχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ισόπεδος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει επίπεδη επιφάνεια ΣΥΝ. ομαλός, επίπεδος, πεδινός ΑΝΤ. ανισόπεδος **2.** αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάτι άλλο ΑΝΤ. ανισόπεδος· ΦΡ. ***ισόπεδη διάβαση*** η διασταύρωση στο ίδιο επίπεδο δύο δρόμων ή δρόμου και σιδηροδρομικής γραμμής: *αφύλακτη / φυλασσόμενη / σηματοδοτούμενη* ~ ΑΝΤ. ανισόπεδη διάβαση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος», πβ. *γή-πεδον* (βλ. κ. *πεδίο*)].

ισοπεδώνω ρ. μετβ. [1856] {ισοπέδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (επιφάνεια) ομαλή, επίπεδη: *εξαιτίας των έργων ασφαλτόστρωσης ισοπεδώθηκαν τμήματα των γύρω λόφων* **2.** (για κτίσματα) καταστρέφω ολοσχερώς: *ολόκληρη η πόλη ισοπεδώθηκε από τους σεισμούς* **3.** (μτφ.-κακόσ.) καταργώ κάθε διαφορά, εξισώνω προς τα κάτω: *ο κοσμοπολιτισμός ισοπεδώνει τις εθνικές παραδόσεις* || *η υπερβολικά επιεικής βαθμολογία ισοπεδώνει όλους τους μαθητές, καλούς και κακούς.* — **ισοπέδωση** (η) [1856], **ισοπεδωτικός**, -ή, -ό [1861], **ισοπεδωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ισοπεδωτής (ο) [1864] αυτός που ισοπεδώνει ή που προκαλεί ισοπέδωση.

ισόπλευρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τού οποίου όλες οι πλευρές είναι ίσες μεταξύ τους: ~ *τρίγωνο* ΑΝΤ. ανισόπλευρος. — **ισόπλευρα** επίρρ.

ισοπολιτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η νομική ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο κράτος ΣΥΝ. ισονομία.

ισόποσος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που ανέρχεται στο ίδιο ποσό (με άλλον): *το δάνειο θα εξοφληθεί σε δώδεκα* ~ *δόσεις*. — **ισόποσα** επίρρ.

ισορροπημένος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ισορροπία **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υπερβολικά στοιχεία (που τηρεί ίσες αποστάσεις προς όλες τις πλευρές): *στο κείμενο των δηλώσεων υιοθετήθηκε μια* ~ *διατύπωση, ώστε να μη θιγεί καμία από τις αντίπαλες πλευρές* || ~ *πολιτική / γεύση* **3.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου ο εσωτερικός κόσμος βρίσκεται σε αρμονία, που είναι ψυχικά ήρεμος και διατηρεί τη λογική του ικανότητα ΑΝΤ. ανισόρροπος. — **ισορροπημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Οι μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. équilibré].

ισορρόπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποκατάσταση τής ισορροπίας, η επίτευξη τής ισορροπίας ΣΥΝ. εξισορρόπηση. — **ισορροπητικός**, -ή, -ό.

ισορροπία (η) {ισορροπιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα, υπό την επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων που αλληλοεξουδετερώνονται, βρίσκεται σε σταθερή ή στην κανονική του θέση, χωρίς να ταλαντεύεται ή να κλίνει προς τη μία ή την άλλη πλευρά: *ο σχοινοβάτης περπατούσε στο τεντωμένο σκοινί διατηρώντας την* ~ *του* || *επεχείρησε σουτ εκτός ισορροπίας* (χωρίς να πατάει σταθερά) || *χάνω την* ~ *μου* || *αβέβαιη / εύθραυστη / ασταθής / επισφαλής / προσωρινή* ~ || *αποκατάσταση / εξασφάλιση τής* ~ ΑΝΤ. ανισορροπία· ΦΡ. ***λεπτή ισορροπία*** αυτή που είναι εύκολο να διαταραχθεί και γι' αυτό χρειάζεται επιδέξιους χειρισμούς για τη διατήρησή της· (και μτφ.): *οι σχέσεις των δύο κρατών βρίσκονται σε* ~ **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***ισορροπία (των) δυνάμεων*** πρακτική αρχή βασισμένη στην άποψη ότι η κατανομή τής ισχύος μεταξύ των κρατών οφείλει να αποβλέπει στην αποτροπή τής υπέρμετρης διόγκωσης των δυνάμεων ενός κράτους ή μιας ομάδας κρατών εις βάρος των υπολοίπων, μεμονωμένων ή μη, κρατών (β) ***ισορροπία τού τρόμου*** η διασφάλιση τής παγκόσμιας ειρήνης μέσω τής ισοδυναμίας των πυρηνικών οπλοστασίων των δύο υπερδυνάμεων (προκειμένου για τις Η.Π.Α. και την Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι τη διάλυση τής τελευταίας) **3.** (γενικότ.) η κατάσταση κατά την οποία αντισταθμίζονται μεταξύ τους αντίθετες δυνάμεις, τάσεις ή πιέσεις: *η ένταξη κάθε βαλκανικής χώρας στη σφαίρα επιρροής μιας μεγάλης δύναμης εξασφάλιζε την* ~ *δυνάμεων στην περιοχή* || *πολιτική / οικονομική / οικολογική / στρατιωτική / παγκόσμια* ~ || *ανατροπή / διατάραξη / έλλειψη ισορροπίας* ΦΡ. ***κρατώ / τηρώ τις ισορροπίες*** ελέγχω τις αντίρροπες δυνάμεις σε έναν χώρο ή κατάσταση εξασφαλίζοντας τη σταθερότητα: *«ο πρόεδρος τού κόμματος πρέπει να κρατήσει τις* ~ *ανάμεσα σε διαφορετικές απόψεις»* (εφημ.) **4.** κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν υπερβολές, όπου δύο ή περισσότερα πράγματα βρίσκονται στην ίδια περίπου αναλογία: *ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται* ~ *ανάμεσα στην εργασία και στον ελεύθερο χρόνο του* || *τα μέρη ενός μουσικού έργου, που βρίσκονται μεταξύ τους σε* ~ **5.** η ψυχική ηρεμία, η εσωτερική αρμονία: *ένας μήνας διακοπές θα σε κάνει να βρεις την* ~ *σου* ΑΝΤ. ανισορροπία, ένταση **6.** η κατάσταση κατά την οποία δεν εμφανίζονται διανοητικές διαταραχές ΑΝΤ. παράνοια, τρέλα **7.** ΓΥΜΝΑΣΤ. θέση τού σώματος κατά την οποία περιορίζεται στο ελάχιστο η επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-, *συμμετρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσόρροπος* (βλ.λ.)].

ισορροπιστής (ο) [1897], **ισορροπίστρια** (η) {ισορροπιστριών} ο ειδικός στις ασκήσεις που απαιτούν μεγάλη ικανότητα εξισορροπήσεως τού σώματος ΣΥΝ. ακροβάτης. — **ισορροπιστικός**, -ή, -ό [1898], **ισορροπιστικά** επίρρ.

ισόρροπος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο επιδρούν ίσες και αντίθετες δυνάμεις, οι οποίες αλληλοεξουδετερώνονται, αυτός που παρουσιάζει ισορροπία: ~ *ανάπτυξη όλων των παραγωγικών δυνάμεων* ΑΝΤ. ανισόρροπος **2.** αυτός που έχει ίση ροπή, δύναμη (με άλλον) και ενδεχομένως τον αντισταθμίζει: ~ *δυνάμεις*. — **ισόρροπα / ισορρόπως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-ροπος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ῥέπω* (βλ.λ.)].

ισορροπώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ισορροπείς... | ισορρόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) επιφέρω ισορροπία, κάνω (κάτι) να βρεθεί σε κατάσταση ηρεμίας ή στη φυσιολογική του θέση: ~ *την κατάσταση / τον προϋπολογισμό / τα οικονομικά / τα συναισθήματά μου* ΣΥΝ. ισοζυγίζω, ισοσταθμίζω, εξισορροπώ ♦ (αμετβ.) **2.** βρίσκομαι σε κατάσταση σταθερότητας ή στη φυσιολογική θέση μου υπό την επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων, που αλληλοεξουδετερώνονται: (μτφ.) *η Ελλάδα προσπαθεί να ισορροπήσει μεταξύ τής ανάγκης να εκσυγχρονιστεί και τής ανάγκης να διατηρήσει την ταυτότητά της* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. στέκομαι όρθιος έχοντας περιορίσει στο ελάχιστο την επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών **4.** (η μτχ. ***ισορροπημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.

ίσος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τις ίδιες διαστάσεις, ποσότητα, δυνατότητες, αξία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *ήταν ίσοι στο ανάστημα, αλλά διέφεραν στο βάρος* || *οι μειονότητες αγωνίζονται για* ~ *μεταχείριση / για* ~ *δικαιώματα* || *οι νηπιαγωγοί απαιτούν* ~ *αμοιβές με τους δασκάλους* || ~ *έκταση / μερίδιο* || *παρέχονται* ~ *ευκαιρίες σε όλους* || *όλοι οι πολίτες είναι* ~ *απέναντι στον νόμο* || *φέρεται στον διευθυντή του σαν ίσος προς ίσον* ΣΥΝ. ισοδύναμος, ισότιμος, ίδιος ΑΝΤ. άνισος· ΦΡ. (α) ***πρώτος μεταξύ ίσων*** (λατ. primus inter pares) πρόσωπο που ξεχωρίζει από αυτούς που έχουν τον ίδιο βαθμό με αυτόν, όχι λόγω πραγματικής υπεροχής, αλλά κατά παράδοση (β) ***εξ ίσου / εξίσου*** (αρχ. *ἐξ ἴσου*) στον ίδιο βαθμό: *είστε όλοι* ~ *υπεύθυνοι για τη χρεωκοπία και πρέπει να αναλάβετε το μερίδιο τής ευθύνης που σας αναλογεί!* (γ) ***επί ίσοις όροις*** κατά τρόπο που να εξασφαλίζονται ανάλογες ευκαιρίες για όλους, που να μη δίνεται υπεροχή σε κανέναν εκ των προτέρων: *διαπραγματεύσεις* ~ || *ο αγώνας θα διεξαχθεί* ~ || *οι εξεταζόμενοι πρέπει να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό* ~ (δ) ***όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα*** δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τις ίδιες δυνατότητες ή ικανότητες (ε) ***ανταποδίδω τα ίσα*** βλ. λ. ανταποδίδω (στ) ***στα ίσα*** (i) σε ίσα μέρη: *μοιράστηκαν τη λεία τους* ~ (ii) (κ. ***στα ίσια***) ευθέως, χωρίς περιστροφές: *θα του τα πω* ~ *κι ας παρεξηγηθεί* || (αργκό) *της την έπεσε* ~ *κι έφαγε χυλόπιτα* (της έκανε ερωτική πρόταση και απορρίφθηκε) (ζ) (λαϊκ.) ***έρχομαι στα ίσα μου / βρίσκω τα ίσα μου*** συνέρχομαι, ξαναβρίσκω τη νηφαλιότητα και την ηρεμία μου: *ταλαιπωρήθηκε πολύ από την αρρώστια του, αλλά τώρα έχει έρθει πια στα ίσα του* • **2.** ***ίσο*** (το) η επανάληψη τού ίδιου φθόγγου στη βυζαντινή μουσική· κυρ. στη ΦΡ. ***κρατώ το ίσο*** (i) ΜΟΥΣ. ψάλλω στον ίδιο φθόγγο, ενώ οι άλλοι ακολουθούν διαφορετική μελωδική γραμμή (ii) ενισχύω τη γνώμη (κάποιου): *κατσάδιαζε τη γυναίκα του κι από κοντά κρατούσε το ίσο η μάννα του* ΣΥΝ. σιγοντάρω (κάποιον) ΑΝΤ. αντιτίθεμαι • **3.** (λαϊκ.) ίσιος (βλ. κ. **ίσα** επίρρ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴσος / ϜίσϜος* (βοιωτ.), αβεβ. ετύμου. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές πορείες: (α) *ϜίσϜος* < **Ϝίσ-σ-Ϝος* < **Ϝιτ-σ-Ϝος* < *wid-s-wos, όπου το θ. *wid- αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weid-, εξού και το αρχ. ουσ. *εἶδ-ος* (βλ.λ.) (β) *ϜίσϜος* < *(d)wi-twos, όπου το *(d)wi- αποτελεί παράγωγο τού αριθμητ. *δύο* (βλ.λ.), ενώ ο σχηματισμός σε -twos πιθ. κατά τις λ. σε *-τυς* (πβ. *ἥμισυς*, δωρ. *ἥμιτυς*). Στην περίπτωση αυτή η λ. θα σήμαινε «ισομοιρασμένος σε δύο τμήματα». Το μεσν. *ἴσιος* (< αρχ. *ἴσος*) οφείλει την κατάληξή του στα επίθ. σε *-ιος* (π.χ. *ὄρθιος*) ή στο συνώνυμο *ὅμοιος*].

ισοσκελής, -ής, -ές {ισοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου τα σκέλη είναι ίσα: ~ *τρίγωνο* ΣΥΝ. ισόπλευρος ΑΝΤ. ανισοσκελής **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρουσιάζει ισορροπία ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: ~ *ισοζύγιο* ΑΝΤ. ανισοσκελής. — **ισοσκελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

ισοσκελίζω ρ. μετβ. [1893] {ισοσκέλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εξισώνω τα έξοδα με τα έσοδα: ~ *τον προϋπολογισμό / το ισοζύγιο πληρωμών*. — **ισοσκέλιση** (η) κ. **ισοσκελισμός** (ο).

ισοσταθμία (η) → ισοσταθμώ

ισοσταθμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1825] {ισοστάθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) επιφέρω ισορροπία (ανάμεσα σε διαφορετικά πράγματα): *όσα κι αν είναι τα προτερήματά του, δεν μπορούν να ισοσταθμίσουν τα ελαττώματά του* ΣΥΝ. ισορροπώ, ισοζυγίζω ♦ **2.** (αμετβ.) έχω το ίδιο βάρος (με άλλον) ΣΥΝ. ισοσταθμώ. — **ισοστάθμιση** (η) [1864], **ισοστάθμισμα** (το).

ισοσταθμώ ρ. αμετβ. {ισοσταθμείς... | ισοστάθμησα} έχω ή αποκτώ το ίδιο βάρος με κάποιον ΣΥΝ. ισοζυγώ. — **ισοσταθμία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοσταθμῶ (-έω)* < *ἰσόσταθμος* < *ἰσο-* + *σταθμός* (βλ.λ.)].

ισοστασία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η θεωρητική ισορροπία των τμημάτων που απαρτίζουν τον γήινο φλοιό πάνω σε πυκνό στρώμα υποκείμενου ρευστού υλικού, το οποίο βρίσκεται κάτω από τη γήινη επιφάνεια. — **ισοστατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ισο-* + *-στασία* < *στάση*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ.

isostasy].

ισοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη, στίχος) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών (με άλλη λέξη, στίχο): ~ *στίχοι* ΑΝΤ. ανισοσύλλαβος **2.** ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε κάθε του πτώση και στους δύο αριθμούς, π.χ. *στρα-τός*, (2 συλλαβές) – *στρα-τού* (2) – *στρα-τό* (2) – *στρα-τοί* (2) – *στρα-τών* (2) – *στρα-τούς* (2) ΑΝΤ. ανισοσύλλαβος. — **ισοσυλλαβία** (η) [μτγν.].

ισοταχής, -ής, -ές {ισοταχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια ταχύτητα με άλλον: ~ *οχήματα*. — **ισοταχώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-ταχης* < *τάχος*].

ισοτέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να καταβάλλει κάποιος τους ίδιους φόρους που καταβάλλουν οι άλλοι, η ισότητα στη φορολόγηση ΑΝΤ. ανισοτέλεια.

ισοτελής, -ής, -ές {ισοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τις ίδιες φορολογικές και δασμολογικές υποχρεώσεις (με άλλον): *κατηγορία ισοτελών φορολογουμένων* ΑΝΤ. ανισοτελής **2.** (αγαθό) για το οποίο καταβάλλεται ίσος φόρος ή δασμός (με άλλο αγαθό): ~ *εισαγώγιμα προϊόντα* ΑΝΤ. ανισοτελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-τελής* < *τέλος*].

ισότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι δύο ή περισσότερα ποσά ή μεγέθη ίσα μεταξύ τους: ~ *δυνάμεων* / *διαστάσεων* / *μεγεθών* **2.** η ίση μεταχείριση, η αντιμετώπιση κάποιου με τον ίδιο τρόπο, με τον οποίο αντιμετωπίζονται και οι άλλοι (ισχύει για τον έναν ό,τι ισχύει και για τον άλλον)· (ειδικότ.) βασική αρχή τού δημοκρατικού πολιτεύματος, καθιερωμένη συνταγματικά, που θεσπίζει την ίση και χωρίς διακρίσεις μεταχείριση των πολιτών σε όλους τους τομείς τής δημόσιας ζωής, λ.χ. στη φορολογία, στα πολιτικά δικαιώματα, στη δικαστική αντιμετώπιση, στις προσωπικές πεποιθήσεις κ.λπ.: ~ *των πολιτών μεταξύ τους* ‖ *η* ~ *δικαιωμάτων και υποχρεώσεων* ‖ *η αρχή τής ισότητας* ‖ *κοινωνική* / *πολιτική* / *οικονομική* / *πλήρης* / *εικονική* ~ ‖ *αποκαθιστώ* / *επιτυγχάνω* / *επιφέρω* / *αποκτώ* / *κατοχυρώνω την* ~ ΣΥΝ. ισοδυναμία, ισονομία, ισοπολιτεία, ισοτιμία ΑΝΤ. ανισότητα **3.** (ειδικότ.) η ισότιμη αντιμετώπιση των δύο φύλων, η ουσιαστική και τυπική (νομοθετική κ.λπ.) αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στις γυναίκες σε σχέση με αυτά των ανδρών και η δημιουργία ίσων ευκαιριών για ανάπτυξη και στα δύο φύλα: *Γενική Γραμματεία Ισότητας* ‖ *ο αγώνας γυναικείων σωματείων για την* ~.

ισοτιμία (η) [αρχ.] {ισοτιμιών} **1.** η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων ή ίσης αξίας: *η* ~ *των πολιτών* / *ανδρών και γυναικών* ‖ «*συζητείται στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες το αν θα αναγνωρίζεται στο μέλλον η ισοτιμία των πτυχίων των ιατρικών μας σχολών προς εκείνα των λοιπών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων*» (εφημ.) ΣΥΝ. ισότητα **2.** ΟΙΚΟΝ. η ισότητα ως προς την αγοραστική δύναμη ή τη χρηματιστηριακή ή συναλλαγματική αξία· η σχέση ανάμεσα σε νομίσματα που δείχνει πόσο αξίζει ένα νόμισμα συγκρινόμενο με ένα άλλο: *η* ~ *τής δραχμής με* / *ως προς το δολάριο* ‖ *συναλλαγματική* / *χρηματιστηριακή* / *διεθνής* ~.

ισότιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τα ίδια δικαιώματα με άλλον: ~ *μέλος* / *σύμμαχος* / *συμμετοχή* ΣΥΝ. ισάξιος **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που έχει την ίδια οικονομική ή εμπορική αξία (με άλλον): ~ *νομίσματα*. — **ισότιμα** / **ισοτίμως** [μτγν.] επίρρ.

ισοτονικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (διάλυμα) που παρουσιάζει την ίδια ωσμωτική πίεση (με άλλο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotonic].

ισότοπο (το) {ισοτόπ-ου | -ων} ΦΥΣ. ΧΗΜ. καθένα από δύο ή περισσότερα άτομα τού ίδιου χημικού στοιχείου, που έχουν τον ίδιο αριθμό πρωτονίων και ανάλογη χημική συμπεριφορά, αλλά διαφορετικό αριθμό νετρονίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotope].

ισούται, ισούνται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ.} είναι ίσο με: *το άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου* ~ *με 180°*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἰσῶ (-όω)* < *ἴσος*].

ισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ισοϋψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο ύψος (με άλλον): ~ *κτήρια* / *κατασκευές* ΑΝΤ. ανισοϋψής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ισοφαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ισοφάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) φέρνω στο ίδιο ποσοτικό επίπεδο: *ο οικονομικός έλεγχος τής περιοχής αυτής θα ισοφαρίσει σύντομα τα έξοδα που κάναμε* ΣΥΝ. αντισταθμίζω ♦ **2.** (αμετβ.) ΑΘΛ. κάνω το σκορ ισόπαλο (να μην προηγείται κανείς): *η γηπεδούχος ομάδα ισοφάρισε με πέναλτι* ‖ *ισοφάρισε το σκορ τού πρώτου αγώνα*. — **ισοφάριση** (η) [1895] κ. **ισοφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ισο-φορίζω* < *ἰσοφόρος* < *ἰσο-* + *φόρος* < *φέρω*. Το *-α-* (αντί *-ο-*) τού ρ. *ισοφαρίζω* οφείλεται σε συνεσταλμ. βαθμ. τού *φέρω* (πβ. *φαρ-έτρα*)].

ισοχρονισμός (ο) [1882] **1.** το να γίνεται κάτι σε ίσα χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. συγχρονισμός **2.** ΦΥΣ. το να συντελείται η ταλάντωση (ενός εκκρεμούς) μέσα σε ίσα χρονικά διαστήματα **3.** (στις τηλεπικοινωνίες) η ταύτιση των συχνοτήτων, που αποτελεί τη βάση για την εκπομπή και τη σωστή ανάλυση και ανασύνθεση των εικόνων κατά τη λήψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isochronisme].

ισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ίση διάρκεια (με άλλον) ΣΥΝ. σύγχρονος, συγχρονισμένος ΑΝΤ. ασυγχρόνιστος **2.** αυτός που γίνεται σε ίσα, τακτά χρονικά διαστήματα: ~ *ταλαντώσεις* / *σφυγμοί* (φυσιολογικοί) ΣΥΝ. κανονικός, τακτικός ΑΝΤ. ασυγχρόνιστος, άτακτος. — **ισόχρονα** / **ισοχρόνως** [μτγν.] επίρρ.

ισοψηφώ ρ. αμετβ. {ισοψηφείς... | ισοψήφησα} λαμβάνω τον ίδιο αριθμό ψήφων (με άλλον): *οι αντίπαλοι ισοψήφησαν. κερδίζοντας από 100 ψήφους ο καθένας* ‖ ~ *στον διαγωνισμό*. — **ισοψηφία** (η) [μτγν.]. **ισόψηφος,** -η, -ο [αρχ.].

Ισπανία (η) (ισπ. Reino de España = Βασίλειο τής Ισπανίας) κράτος τής ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Μαδρίτη, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το ευρώ. — **Ισπανός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλος** (ο), **Ισπανή** κ. **Ισπανίδα** κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλα** (η), **ισπανικός,** -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σπανιόλικος,** -η, -ο. **Ισπανικά** κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱσπανία* < λατ. Hispania, αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί πολλές εικασίες, όπως η αναγωγή στη φοινικική λ. Spania < εβρ. šaphán «ασβός, κουνέλι» ή στην κελτική λ. span «σύντροφος». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στη βασκ. λ. ezpañ «χείλος, άκρο» (και μτφ. «όχθη, ακτή»)].

ισπανισμός (ο) τάση για εθνική και γλωσσική ενότητα των ισπανόφωνων λαών μέσω τής σύσφιγξης των σχέσεών τους και την αποδοχή από τους επίσημους φορείς τής Ισπανίας των ισπανικών διαλέκτων και τής πνευματικής παραγωγής σε αυτές (που μέχρι τις πρώτες δεκαετίες τού αιώνα μας αποκλείονταν).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hispanisme].

Ισπανοεβραίος (ο) [1890], **Ισπανοεβραία** (η) ο Σεφαρ(α)δίτης (βλ.λ.). — **ισπανοεβραϊκός,** -ή, -ό.

ισπανομαθής, -ής, -ές {ισπανομαθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την ισπανική γλώσσα.

ισπανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Ισραήλ (ο) [μτγν.] (στην Π.Δ.) ο εβραϊκός λαός, ο οποίος ίδρυσε στα εδάφη τής Παλαιστίνης που κατέκτησε, το ομώνυμο βασίλειο *(Βασίλειο τού Ισραήλ)*· ΦΡ. ***όλες οι φυλές τού Ισραήλ*** για πλήθος ανθρώπων με διαφορετική εθνική ή τοπική καταγωγή: *στην κεντρική πλατεία τής πόλης κυκλοφορούν* ~.

Ισραήλ (το) {άκλ.} (εβρ. Medinát Yisra'él, αραβ. Dawlat Isrā'īl = Κράτος τού Ισραήλ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα (μη αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα) την Ιερουσαλήμ, επίσημες γλώσσες την Εβραϊκή και την Αραβική και νόμισμα το νέο σεκέλ Ισραήλ. — **Ισραηλινός** (ο), **Ισραηλινή** (η), **ισραηλινός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yisra'ēl, ίσως «μάχεται, παλεύει με τον Θεό». Κατά τη βιβλική αφήγηση, η ονομασία αυτή δόθηκε στον πατριάρχη Ιακώβ (συνεπώς και στους απογόνους του), επειδή πάλεψε για μια νύχτα με τον άγγελο που είχε στείλει ο Θεός (πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 32, 28/29: ...*Οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός)*. Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές προτιμούν σήμερα την ετυμ. από τη φρ. īš reā'el «άνδρας φίλος τού Θεού» < īš «άνδρας» + reāh «φίλος» + el «Θεός»].

Ισραηλίτης (ο) [μτγν.] {Ισραηλιτών}, **Ισραηλίτισσα** (η) {Ισραηλιτισσών} πρόσωπο που έχει ασπαστεί την εβραϊκή θρησκεία, τον ιουδαϊσμό. — **ισραηλιτικός,** -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **ισραηλίτικος,** -η, -ο. **ισραηλίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραίος*.

-ισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών θηλυκού γένους, που δηλώνουν: **1.** τον κάτοικο ενός τόπου: *Μακεδόν-ας* > *Μακεδόν-ισσα, νησιώτ-ης* > *νησιώτ-ισσα* **2.** τη γυναίκα η οποία ασκεί ορισμένο επάγγελμα: *φούρναρ-ης* > *φουρνάρ-ισσα* **3.** τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο τίτλο ή αξίωμα: *βασιλιάς* > *βασίλ-ισσα, κόμης* > *κόμ-ισσα* **4.** τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο χαρακτηρισμό: *σύντροφ-ος* > *συντρόφ-ισσα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε θηλ. εθνωνύμια ως *-ik-ya (π.χ. *Φοῖνιξ* *Φοίνισσα* < **Φοίνικ-ya*) ή ως αποτέλεσμα φωνητικών μεταβολών (π.χ. *μέλισσα* < **μέλιτ-ya*). Το επίθημα γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση από τη μεσν. περίοδο].

Ισσός (η) αρχαία ελληνική πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, γνωστή από τη νίκη τού Μ. Αλεξάνδρου επί των Περσών (333 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, προελλην. αρχής].

ίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: ενεστ. ίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται· παρατ. ιστ-άμην, ίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) **1.** στέκομαι, είμαι ή μένω όρθιος **2.** βρίσκομαι (κυρ. η μτχ. ***ιστάμενος,*** *ισταμένη*): *οι υψηλά ιστάμενοι* (σε μια ιεραρχία). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵσταμαι*, μέση φωνή τού *ἵστημι* < **σί-στη-μι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *στη-* < Ι.Ε. *stā- «στήνω, στέκω», πβ. σανσκρ. á-sthā-m «έστησα», λατ. sto «στέκομαι», status «κατάσταση, καθεστώς», ισπ. estar «βρίσκομαι, είμαι», γαλλ. j'étais «ήμουν» (< παλ. γαλλ. ester «είμαι όρθιος» < λατ. stare τού ρ. sto), γερμ. stehen «στέκομαι, βρίσκομαι», αγγλ. stay «μένω», stand «στέκομαι» κ.ά. Ομόρρ. *στά-σις (-η), στάσ-ιμος, στα-θμός, στά-μνα, στή-λη, στοά, στή-μων, στά-διο(ν), ἱ-στ-ός*, ίσως και *σταυρός* (βλ.λ.), *-στασία* (πβ. *ἐπι-στασία*), *-στημα* (πβ. *ἀνά-στημα*) κ.ά.].

ισταμίνη (η) {ισταμινών} ΒΙΟΛ. οργανική ουσία που απελευθερώνεται από τους ιστούς τού οργανισμού κατά τη διάρκεια του στρες (αλλεργία, μόλυνση). — **ισταμινικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histamine].

-ιστάν (ειρων.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ονομάτων χωρών, τα οποία παραπέμπουν στα λεγόμενα (κυρ. ασιατικά) τριτοκοσμικά κράτη, των οποίων το όνομα λήγει σε *-ιστάν* (κυρ. όταν θέλει κανείς να δείξει τον αποσυντονισμό, τη διάλυση ή το χάος που επικρατεί σε μια χώρα): «*δεν γνωρίζω αν στο Χουλουδιστάν συμβαίνουν παρόμοια πράγματα* (ενν. όπως στη χώρα μας)» (εφημ.) ‖ *μόνο στο Ελλαδιστάν κάνει ο καθένας ό,τι του καπνίσει, χωρίς να τιμωρείται*.
[ΕΤΥΜ. Από ονόματα ασιατικών χωρών (λ.χ. *Αφγανιστάν, Πακιστάν*) με β' συνθ. την αρχ. περσ. λ. stān «χώρα»].

-ίστας, -ίστα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών (αντί τού *-ιστής*, *-ίστρια*), που δηλώνει: **1.** οπαδό θεωρίας ή κινήματος: *αριβ-ίστας*, *φρανκ-ίστας* (οπαδός τού φρανκισμού), *φασ-ίστας* (οπαδός τού φασισμού), *κυβ-ίστας* (οπαδός τού κυβισμού) **2.** καλλιτέχνη οργάνου: *πιαν-ίστας*, *τρομπετ-ίστας*, *κιθαρ-ίστας* **3.** πρόσωπο που το χαρακτηρίζει κάτι ή κατέχει κάτι: *χιουμορ-ίστας*, *νομπελ-ίστας* **4.** πρόσωπο που ασχολείται με κάτι: *τουρ-ίστας* (που κάνει τουρισμό), *καρατερ-ίστας* (που υποδύεται στο θέατρο ιδιαίτερους χαρακτήρες), *αρτ-ίστας* / *αρτ-ίστα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ουσ. με το ιταλ. επίθημα -ista (λ.χ. art-ista, pian-ista)].

-ιστής, -ίστρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον οπαδό θρησκευτικού, φιλοσοφικού ή πολιτικού συστήματος: *ινδου-ιστής*, *υλ-ιστής*, *κομουν-ιστής* **2.** πρόσωπο που ακολουθεί επιστημονικό, ιδεολογικό ή αισθητικό ρεύμα: *δαρβιν-ιστής*, *εθνικ-ιστής*, *κυβ-ιστής*, *ισλαμ-ιστής* **3.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ορισμένο τρόπο: *εγω-ιστής* (*εγω-ισμός*), *ετσιθελ-ιστής* (*ετσιθελ-ισμός*) **4.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με κάτι: *ποδοσφαιρ-ιστής*, *σκακ-ιστής* (βλ. κ. λ. *-ισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ξέν. όρ., λ.χ. γαλλ. commun-iste, égo-iste κ.ά., βασιζόμενο στο αρχ. επίθημα *-ιστής* ρημάτων σε *-ίζω* (λ.χ. *ἀττικίζω* – *ἀττικιστής*, *βαδίζω* – *βαδιστής*, *συντονίζω* – *συντονιστής*)].

-ιστί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν τη χρήση μιας γλώσσας στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *ελλην-ιστί*, *λατιν-ιστί*, *γαλλ-ιστί*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἑλλην-ιστί*, *περσ-ιστί*), το οποίο προήλθε από αντίστοιχα ρ. σε *-ίζω* (*ἑλλην-ίζω*, «μιλώ Ελληνικά», *περσ-ίζω*)].

ιστικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με ιστό τού σώματος: ~ *βλάβη*.

-ιστικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ. ή μειωτ.) **-ίστικος**, -η, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν αυτόν που: **1.** σχετίζεται με ό,τι δηλώνει το αντίστοιχο όνομα σε *-ιστής*: *αγωνιστής* > *αγων-ιστικός* **2.** πραγματοποιεί την ενέργεια που δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα σε *-ίζω*: *χαρακτηρ-ιστικός* (αυτός που χαρακτηρίζει), *ποτ-ιστικός* (αυτός που ποτίζει) **3.** (ο τ. **-ίστικος**) σχετίζεται με κάτι: *κοριτσ-ίστικος*, (μειωτ.) *νομικ-ίστικος*, *δασκαλ-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά στην Αρχ. Ελληνική προερχόμενο από ουσ. σε *-ιστής* (λ.χ. *βασανιστικός* - *βασανιστής*, *σοφιστικός* – *σοφιστής*), απευθείας από το αοριστικό θ. ρημάτων σε *-ίζω* (λ.χ. *χαριστικός* – *χαρίζομαι*, *ὁριστικός* – *ὁρίζω*), καθώς και στη Ν. Ελληνική ως απόδ. ελληνογενών ξέν. επιθημάτων (λ.χ. *εγωιστικός*, πβ. αγγλ. egoistic)].

> **-ίστικος.** Η παραγωγική κατάληξη **-ίστικος** (< -ιστής + -ικος) λειτουργεί διπλά: (α) Σχηματίζει επίθετα με μειωτική σημασία έναντι των συνήθων επιθέτων σε **-ιστικός** (*μυστικιστής* · *μυστικιστικός*, *δημοτικιστής* – *δημοτικιστικός*, *ρεαλιστής* – *ρεαλιστικός* κ.τ.ό.). Τέτοια είναι επίθετα όπως: *λαϊκίστικος*, *νομικίστικος*, *εξυπνακίστικος*, *ελιτίστικος*, *χωροφυλακίστικος*, *γεροντίστικος*, *παραγοντίστικος*, *νεοπλουτίστικος*, *αριστερίστικος*, *θεατρινίστικος*, *πουτανίστικος*, *μπακαλίστικος* κ.ά. (β) Σχηματίζει επίθετα που δηλώνουν χαρακτηριστικά ή ιδιότητα: *νεολαιίστικος*, *κοριτσίστικος*, *αγορίστικος*, *φανταρίστικος*, *παππαδίστικος*, *καλογερίστικος*, *μωρουδίστικος*, *κουκλίστικος*, *δασκαλίστικος*, *μπασκετμπολίστικος* κ.ά.

ιστίο (το) (επίσ.) το πανί των ιστιοφόρων πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστίον*, υποκ. τού *ἱστός*].

ιστιοδρομία (η) [1858] {ιστιοδρομιών} **1.** αγώνας ταχύτητας μεταξύ ιστιοφόρων πλοίων **2.** η πορεία ιστιοφόρου σκάφους. - **ιστιοδρόμος** (ο/η), **ιστιοδρομικός**, -ή, -ό, **ιστιοδρομώ** ρ. {αρχ.} {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστιοδρομῶ* (*-έω*) < *ἱστίον* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

ιστιοπλοΐα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η πλεύση με ιστιοφόρο πλοίο (για αναψυχή ή σε αγώνες): *αγώνες* / *μαθήματα ιστιοπλοΐας* || *ολυμπιακό μετάλλιο στην* ~. — **ιστιοπλόος** (ο/η), **ιστιοπλοϊκός**, -ή, -ό, **ιστιοπλοώ** ρ. [1890] {-είς...}.

ιστιοσανίδα (η) **1.** μακρόστενη σανίδα με στρογγυλεμένες άκρες και με κινούμενο τριγωνικό ιστίο στο μέσον, πάνω στην οποία ισορροπεί όρθιος ο αθλητής και κινείται πάνω στα κύματα· κρατώντας το ιστίο και μετακινώντας το κατευθύνει με τη βοήθεια τού ανέμου τη σανίδα ΣΥΝ. γουίντ-σερφ **2.** (κατ' επέκτ.) το ομώνυμο άθλημα ΣΥΝ. γουίντ-σέρφινγκ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. surfboard. Βλ. κ. *σέρφινγκ*].

ιστιοφόρο (το) το σκάφος που φέρει ιστία και κινείται με τη δύναμη τού ανέμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἱστιοφόρος* < *ἱστίον* + *-φόρος* < *φέρω*].

ιστόγραμμα (το) {ιστογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} διάγραμμα που χρησιμοποιείται στη στατιστική για τη γραφική παρουσίαση κατανομών συχνότητας, κατά το οποίο σε ένα σύστημα δύο κάθετων μεταξύ τους αξόνων σχηματίζονται ορθογώνια· παραλληλόγραμμα με ύψη αντίστοιχα προς τις συχνότητες που αντιπροσωπεύουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histogram].

ιστοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία γίνεται εμφύτευση ή ένεση ιστών (ζωικών, φυτικών ή ανθρώπινων) σε γηρασμένους ή εξαντλημένους οργανισμούς για την ανανέωση και βελτίωση τής κατάστασής τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histotherapy].

ιστοκαλλιέργεια (η) {ιστοκαλλιεργειών} ΒΙΟΛ. η αφαίρεση τμημάτων ιστού από φυτικούς ή ζωικούς οργανισμούς και η εξωσωματική διατήρηση και ανάπτυξή τους για ερευνητικούς σκοπούς (εμβόλια, θεραπευτικές μεθόδους, ιατρικά πειράματα κ.ά.) σε θρεπτικά υλικά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tissue culture].

ιστολογία (η) [1863] ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη φυσιολογία και την παθολογία των ιστών τού σώματος. — **ιστολογικός**, -ή, -ό [1874], **ιστολογικ-ά** / **-ώς** επίρρ. [1873].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histologie].

ιστόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το φαινόμενο κατά το οποίο αποσυντίθενται και καταστρέφονται οι ιστοί οργανισμού. Επίσης **ιστολυσία** (η). – **ιστολυτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histolysis].

ιστόρημα (το) [μτγν.] {ιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} η διήγηση, η εξιστόρηση (συνήθ. γραπτή): *τα ~ για την πτώση τής Πόλης εξηγούν τι προηγήθηκε τής Άλωσης* ΣΥΝ. ιστόρηση.

ιστορημένος, -η, -ο διακοσμημένος με θέματα από την εκκλησιαστική παράδοση (βλ. λ. *ιστορώ*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἱστορῶ* (*-έω*)].

ιστόρηση (η) [μεσν.] η διακόσμηση με εκκλησιαστικά και βιβλικά θέματα (βλ. λ. *ιστορώ*).

ιστορία (η) {ιστοριών} **1.** η εξέλιξη μέσα στον χρόνο (ενός λαού, μιας ομάδας ανθρώπων, ενός τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας), το σύνολο των γεγονότων που απαρτίζουν το παρελθόν του (από την πρώτη εμφάνισή τους μέχρι την τωρινή τους κατάσταση): *η ~ τής Ελλάδας* / *τού ελληνικού έθνους* / *τής Χερσονήσου τού Αίμου* / *των κτιστάδων τής Ηπείρου* / *των σιναφιών τής Λέσβου* / *τής ελληνικής ζωγραφικής* / *τής μουσικής* / *τού αθλητισμού* / *τής λογοτεχνίας* / *τού κινηματογράφου* || *η ~ τής οικογένειάς του χάνεται στα βάθη των αιώνων* || *οι παραχαράκτες τής ~* || *η αληθινή ~ τής Αντίστασης* (τα πραγματικά γεγονότα)· ΦΡ. **τέλος τής ιστορίας** [1989] όρος με τον οποίο ο πολιτικός επιστήμονας Φράνσις Φουκουγιάμα περιέγραψε την προοπτική τής επικράτησης τής ελεύθερης οικονομίας και τής φιλελεύθερης δημοκρατίας σε ολόκληρο τον κόσμο λόγω τής κατάρρευσης τού κομουνισμού και τής Σοβιετικής Ένωσης και τής υποχώρησης των ιδεολογιών που προκαλούσαν συγκρούσεις και επαναστάσεις **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των αξιομνημόνευτων γεγονότων: *αυτή η συμφωνία θα μείνει στην ~* || *αυτό που συνέβη θα το γράψει η ~* || *με το έργο του κέρδισε μια θέση στην ~*· ΦΡ. **γράφω ιστορία** διακρίνομαι ιδιαίτερα: *ο σερ Λώρενς Ολιβιέ έγραψε ιστορία στον χώρο τής υποκριτικής* **3.** (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που μελετά τα γεγονότα τού παρελθόντος κατά χρονολογική σειρά και σύμφωνα με συγκεκριμένες μεθόδους (ιστορικές μέθοδοι), επιχειρώντας συνήθ. την ανάλυση και ερμηνεία τους (την εύρεση των σχέσεων που τα διέπουν): *η επιστήμη τής ~* || *σπουδάζω ~* || *παίρνω πτυχίο στην ~* || *κορυφαίος μελετητής τής αρχαίας ~* || *οι πηγές και οι μέθοδοι τής ~* (πβ. κ. λ. *ιστοριογραφία*) (β) η επιστήμη που εφαρμόζει τις ίδιες μεθόδους για τη μελέτη τής γέννησης, ανάπτυξης και προόδου κάθε χώρου δράσεως και ιδ. άλλων επιστημονικών κλάδων: *η ~ τής φιλοσοφίας* / *τής τέχνης* / *των μαθηματικών* / *τής γλώσσας* / *των θρησκειών* **4.** (συνεκδ.) (α) το σχολικό μάθημα που βασίζεται στα στοιχεία που παρέχει η παραπάνω επιστήμη: *διαβάζω ~* || *σύμφωνα με τη σχολική ~*... (β) το αντίστοιχο σχολικό βιβλίο: *βάζω την ~ στην τσάντα* || *ξέχασα την ~ στο σπίτι* || *στη σελίδα δέκα τής ~* **5.** η γραπτή και με συγκεκριμένη μέθοδο παρουσίαση των γεγονότων που συνέβησαν στη χωροχρονική πορεία ενός λαού, μιας κοινωνικής ομάδας κ.λπ.: *κυκλοφόρησε η ~ τής νήσου Χίου* || *ποιος έγραψε την ~ τού εργατικού κινήματος*; || *η ~ τής πειρατείας από τον 10ο έως τον 17ο αι.* || *η επίσημη ~ αποσιωπά σημαντικά στοιχεία* **6.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα παραπάνω γεγονότα: *αγόρασα την ~ τής Γαλλικής Επανάστασης* || *η ~ τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου πωλείται φθηνά* **7.** η περίοδος για την οποία έχουμε γραπτές μαρτυρίες (κατ' αντιδιαστολή προς την *προϊστορία* και τη *μυθολογία*) **8.** (συνεκδ.) οι γραπτές πηγές στο σύνολό τους, από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για το παρελθόν, καθώς και τα βιβλία που έχουν γραφτεί γύρω από τα γεγονότα τού παρελθόντος: *η ~ αναφέρει πως...* || *στην ~ υπάρχουν πολλές ανάλογες περιπτώσεις* || *πουθενά στην ~ δεν θα βρει κανείς τέτοια προσωπικότητα* || *τα πρόσωπα τής ~* **9.** (α) αφήγηση (γραπτή ή προφορική) πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων: *άκουσα μια περίεργη ~* || *θα σας διηγηθώ μια ~ με μάγους και τέρατα* || *παρακολουθήστε αληθινές ~ από τη ζωή των συνανθρώπων μας* || *η ~ που θα ακούσετε εκτυλίσσεται* / *διαδραματίστηκε* / *έλαβε χώρα στο μακρινό παρελθόν* || *λέω* / *πλάθω* / *φτειάχνω* / *διηγούμαι ιστορίες* || *~ χωρίς αρχή, μέση και τέλος* (β) η αφήγηση με κινηματογραφικά ή τηλεοπτικά μέσα ενός περιστατικού, μιας προσωπικής ιστορίας κ.λπ.: *γυρίζω μια ~ αγάπης με γνωστούς ηθοποιούς* || *~ μυστηρίου και τρόμου* || *προβάλλονται αστυνομικές* / *πολεμικές* / *χιουμοριστικές* / *τολμηρές ~* **10.** (ειδικότ.) λογοτεχνικό έργο που αναφέρεται στη ζωή και στα έργα προσώπων πραγματικών ή φανταστικών, τα γεγονότα που αφορούν σε δυναστείες: *«Η ~ δύο πόλεων»* (A Tale of two cities, Κ. Ντίκενς) || *«Χριστουγεννιάτικη ~»* (A Christmas carol, Κ. Ντίκενς) || *η ~ ενός περιπλανώμενου ιππότη*, *όπως την παρουσιάζει ο βιογράφος του* || *γράφει ιστορίες έρωτα και πάθους* **11.** γεγονός ή σειρά γεγονότων, που συνέβησαν στη ζωή κάποιου ή συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή: *άκου μια ~ που μου συνέβη σήμερα...* || *γυρνώντας από την Αμερική, είχε να τους πει πολλές ~* || *ιστορίες καθημερινής τρέλας* ΣΥΝ. περιστατικό· ΦΡ. **ιστορίες για αγρίους** βλ. λ. *άγριος* **12.** το σύνολο των γεγονότων τής ζωής (κάποιου): *μας είπε την ~ τής ζωής του* || *αυτή είναι η ~ μου*· ΦΡ. **λέω την ιστορία τής ζωής μου** μιλάω λέγοντας πάρα πολλές λεπτομέρειες και αναφέροντας πολλά άσχετα με το θέμα περιστατικά: *συντόμευε, δεν θέλουμε να μας πεις την ιστορία τής ζωής σου!* **13.** (ως χαρακτηρισμός) ο ίδιος ο άνθρωπος και κυρ. ο ιδιότροπος: *αυτός είναι*

~· *δεν μπορείς να συνεννοηθείς μαζί του* || *τι ~ είσαι συ;* **14.** δυσάρεστο γεγονός, ταλαιπωρία ή περιπέτεια (συνήθ. στον πληθ.): *είχα ιστορίες με την αστυνομία* || *δεν θέλω ιστορίες με τους γείτονες* || *ένα λάθος στη δήλωση μού άνοιξε ιστορίες με την εφορία* || *είχα μια ~ με την υγεία μου* || *κάθε τόσο μου δημιουργεί ιστορίες* (μπλεξίματα) ΣΥΝ. μπλέξιμο, φασαρία **15.** (ειδικότ.) (α) η ερωτική περιπέτεια: *είχε μια ~ μαζί της* || *είχαν μια σύντομη ~ οι δυο τους* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το πρόσωπο με το οποίο είχε κάποιος ερωτική σχέση: *«~ μου, αμαρτία μου, λάθος μου μεγάλο»* (λαϊκ. τραγ.) || *«εσύ ήσουνα για μένα μια παλιά ~»* (λαϊκ. τραγ.) **16.** (γενικότ.) υπόθεση, κατάσταση που μας αφορά: *η ~ αυτή συνεχίζεται εδώ και μήνες* || *δυο μέρες τώρα η ίδια ~* || *τι θα γίνει μ' αυτή την ~, θα τελειώνουμε επιτέλους;* || *δεν ξέρω ποιος θα βγει κερδισμένος απ' αυτή την ~* || *αυτό είναι άλλη ~, μην ανακατεύεσαι*· ΦΡ. ***παλιά ιστορία*** περιστατικό ή σχέση από το παρελθόν: *αυτό είναι ~, ας μην επανερχόμαστε* **17.** ***φυσική ιστορία*** βλ. λ. *φυσικός*. — (υποκ.) **ιστοριούλα** (η) (σημ. 9-11, 15). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστορία* < *ἵστωρ* «γνώστης, κριτής» < **Fίδ-τωρ*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *οἶδα* «γνωρίζω» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε ευρέως ως δάνειο στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. history, γαλλ. histoire, ισπ. historia, ιταλ. storia κ.ά. Η σημ. «προβλήματα, περιπέτειες» (σημ. 14) οφείλεται σε ανάλογη χρήση τού γαλλ. histoire(s)].

ιστορία: σημασιολογική εξέλιξη. Η λέξη ανάγεται ετυμολογικά στο αρχαίο ρ. **οἶδα**, που σήμαινε «γνωρίζω»: **οἶδα** «γνωρίζω» – **ἵστωρ** «γνώστης» – **ἱστορῶ** «αναζητώ πληροφορίες, επιδιώκω τη γνώση» - **ἱστορία** «γνώση». Άρα η αρχική σημ. τής λ. είναι «η γνώση» και μάλιστα αυτή που προκύπτει από την αναζήτηση τής πληροφορίας και την έρευνα. Βαθμηδόν η σημ. τής λ. φθάνει να σημαίνει την επιστημονική και συστηματική παρατήρηση και αναζήτηση τής γνώσης, δηλ. την επιστήμη (σε αντίθεση με τη **μυθολογία**): *ὄλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν* (Ευριπίδης). Περνάει ακολούθως στη γραπτή αναφορά σε αποκτηθείσες γνώσεις για πρόσωπα και πράγματα, στη γραπτή αναφορά σε γεγονότα τού παρελθόντος, δηλ. σε **εξιστόρηση** και **ιστορία**. Ωστόσο, η ιστόρηση των γεγονότων δεν είναι απλή αφήγηση, αλλά αναζήτηση σχέσεων αιτίου-αιτιατού, έρευνα των αιτίων που γέννησαν τα γεγονότα, δηλ. πραγματική **ιστορία**. Σε νεότερους χρόνους και υπό την επίδραση τής σημασιολογικής εξέλιξης τής αντίστοιχης ξένης λέξης (story) η λ. *ιστορία* δήλωσε περισσότερο τη διαδικασία και το αποτέλεσμα τής **αφήγησης** (το αφήγημα) παρά το γεγονός που αποτελεί το αντικείμενο τής αφήγησης *(Θα σου διηγηθώ μια ιστορία - Διηγείται πολύ ωραίες ιστορίες)*. Τέλος, η λέξη σε απλούστερες συζητήσεις τού προφορικού λόγου έφθασε να σημαίνει συγκεκριμένο γεγονός, περιστατικό ή υπόθεση, που ο ομιλητής δεν θεωρεί σοβαρή ή αξιόπιστη *(Τι ιστορίες είναι πάλι αυτές; - Τι θα γίνει μ' αυτή την ιστορία; - Άκου μια ιστορία που μου συνέβη χτες)*.

ιστορίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ιστόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εικονίζω, αφηγούμαι μέσω τής ζωγραφικής.

ιστορικισμός (ο) **1.** θεωρία και μέθοδος έρευνας που εμφανίστηκε κατά τον 19ο αι. ως αντίδραση στην κυριαρχία τού θετικισμού στις κοινωνικές επιστήμες και βασίζεται στην αρχή ότι μόνη η ιστορία καθορίζει την πραγματικότητα, τη γνώση και την επιστήμη: *τον κατηγορούν για άκρατο ~* **2.** (α) θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε ιστορική περίοδος θεμελιώνει και εξηγεί με διαφορετικό τρόπο ανθρώπινες αξίες· κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν απόλυτες αξίες ή αλήθειες, αλλά όλα είναι σχετικά (β) (στην αρχιτεκτονική) τάση που εμπνέεται από παλαιότερες εποχές: *νεοβυζαντινός ~* (μέσα 19ου αι.) (γ) ερμηνεία τού μαρξισμού σύμφωνα με την οποία η ουσιαστική προσφορά τού μαρξισμού έγκειται στο στοιχείο τής ιστορικότητας, δηλ. στην ιστορική θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων και στην αποδοχή αυτού που επιβεβαιώνεται από την ιστορία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. historicisme].

ιστορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία ή και με τον αντίστοιχο επιστημονικό κλάδο: *~ έρευνα / συνέχεια / εξέλιξη / γεγονός / νομοτέλεια / δεδομένα / ενδιαφέρον / περιστατικό / πηγές / αναδρομή / αξία / κληρονομιά / μουσείο / αναγκαιότητα / αρχείο* (β) ***ιστορικό κέντρο*** (ενν. *τής Αθήνας*) το τμήμα τού κέντρου τής Αθήνας, από το οποίο ξεκίνησε η οικοδόμηση τής πόλης στη δεκαετία τού 1830, δηλ. η περιοχή μεταξύ Ακρόπολης, Πλατείας Ομονοίας και Πλατείας Συντάγματος (γ) ***ιστορικός υλισμός*** η μαρξιστική θεωρία για την ιστορία και την κοινωνία, σύμφωνα με την οποία οι ιδέες και οι κοινωνικοί θεσμοί *(το εποικοδόμημα ή υπερδομή)* είναι αντανάκλαση τής οικονομικής δομής, τής οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής *(βάση)* **2.** αυτός που μελετά έναν λαό, έναν τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας, ένα φαινόμενο κ.λπ. διαχρονικά, εξηγώντας πώς εξελίχθηκε μέσα στον χρόνο: *~ γλωσσολογία / λεξικό τής ελληνικής γλώσσας / αρχείο / επισκόπηση* ΣΥΝ. διαχρονικός ΑΝΤ. συγχρονικός **3.** ο σχετικός με το τμήμα τού ανθρώπινου παρελθόντος, για το οποίο υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, γραπτά μνημεία· κατ' αντιδιαστολή προς το *προϊστορικός* ή το *μυθικός*: *στους ~ χρόνους* **4.** ΦΙΛΟΛ. ***ιστορικό μυθιστόρημα / δράμα*** το μυθιστόρημα / δράμα τού οποίου η υπόθεση εκτυλίσσεται σε συγκεκριμένη εποχή τού παρελθόντος, την οποία και προσπαθεί να αναπαραστήσει **5.** αυτός που έχει ενδιαφέρον λόγω τής ιστορίας του, εξαιτίας των γεγονότων με τα οποία συνδέεται ή τής καλλιτεχνικής τάσης μιας περιόδου τού παρελθόντος, την οποία εκφράζει: *~ μνημείο / τόπος / περιοχή / χωριό* || *η ~ κατοικία ενός αγωνιστή* **6.** αυτός που έχει εξέχουσα σημασία, αυτός που επηρεάζει την πορεία τής ιστορίας, που πέρασε στην ιστορία ή έχει σχέση με σημαντικά γεγονότα: *η ~ συνάντηση Στάλιν, Ρούζβελτ, Τσώρτσιλ στη Γιάλτα* || *απόφαση ιστορικής σημασίας* || *η ~ στιγμή τής παράδοσης τής Θεσσαλονίκης στον ελληνικό στρατό* || *η ~ ηγεσία ενός κόμματος* **7.** αυτός που έχει πράγματι συμβεί και δεν είναι αποκύημα τής φαντασίας: *~ γεγονός / στοιχείο / αλήθεια / δεδομένα* ΣΥΝ. πραγματικός, αληθινός ΑΝΤ. πλαστός, φανταστικός, μυθικός **8.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ιστορική ορθογραφία*** το ορθογραφικό σύστημα, στο οποίο η γραφή δεν αποδίδει τη σύγχρονη προφορά των λέξεων, αλλά την προφορά (και τον τρόπο γραφής) τους σε παλαιότερη περίοδο που συνδέεται με την ετυμολογία τους, π.χ. στην περίπτωση τής Ν. Ελληνικής, τη γραφή των λέξεων σύμφωνα με προηγούμενα στάδια γραφής (αρχαία, βυζαντινή), πβ. τη γραφή λέξεων, όπως *επανειλημμένως, λύπη, ελλιπής, ωραίος* κ.ά. (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φωνητικός*) (β) ***ιστορικοί / παράγωγοι χρόνοι*** οι ρηματικοί χρόνοι που αναφέρονται στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) (γ) ***ιστορικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας* **9.** αυτός που θα μείνει στην ιστορία (κυρ. επειδή αποτελεί τομή στην ιστορία, έχει ξεχωριστή σπουδαιότητα για το μέλλον και τερματίζει μια πρακτική τού παρελθόντος): *η ~ απόφαση τού υπουργείου προκάλεσε πλήθος αντιδράσεων* || *ο ~ συμβιβασμός Δεξιάς και Αριστεράς* **10.** ***ιστορικός*** (ο/η) (α) ο μελετητής τής ιστορίας: *εξέχων / μαρξιστής / αντικειμενικός ~* ΣΥΝ. ιστοριογράφος, ιστοριοδίφης (β) ο καθηγητής που διδάσκει το σχετικό μάθημα στη μέση, την ανώτερη ή την ανώτατη εκπαίδευση **11.** ***ιστορικό*** (το) η κατά χρονολογική εξέλιξη αφήγηση γεγονότων συναφών μεταξύ τους και η καταγραφή τους: *στα δημοσιεύματα τής εποχής μπορεί να βρει κανείς το ~ τής κρίσης* || *ο νέος γιατρός ζήτησε το ~ τής ασθενούς, για να ενημερωθεί για την πορεία τής υγείας της.* — **ιστορικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ιστορικοσυγκριτικός, -ή, -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία (βλ. λ. *γλωσσολογία*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. historisch-vergleichende (Sprachwissenschaft)].

ιστορικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα ενός γεγονότος να αποτελεί μέρος ή να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση τής ιστορίας **2.** το να αποτελεί κάτι πραγματικό γεγονός, να μαρτυρείται από πηγές: *η ~ τού γεγονότος είναι αναμφισβήτητη* || *η ~ ενός προσώπου / τού Ιησού.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. historicité].

ιστοριογραφία (η) [μτγν.] {ιστοριογραφιών} η έκθεση γεγονότων τού παρελθόντος με λογοτεχνικό τρόπο και με βάση την κριτική έρευνα, την παράδοση και την προσωπική εμπειρία. — **ιστοριογραφικός, -ή, -ό** [μτγν.].

ιστοριογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την ιστοριογραφία **2.** (καταχρ.) ειδικός που ασχολείται με την καταγραφή τής ιστορίας, ο συγγραφέας ιστορικών βιβλίων.

ιστοριοδίφης (ο/η) [1861] {ιστοριοδιφών} ο ειδικός που ερευνά τις ιστορικές πηγές με σκοπό τη συγκέντρωση υλικού για την ιστορική έρευνα. — **ιστοριοδιφικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < *ιστορία* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, ερευνώ επιμελώς», αγν. ετύμου].

ιστοριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αντίληψη σύμφωνα με την οποία ό,τι συντελείται σε πνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο, οφείλεται σε ιστορικά αίτια ΣΥΝ. ιστορισμός ΑΝΤ. φυσιοκρατία.

ιστορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρητική θέση σύμφωνα με την οποία τα κοινωνικά γεγονότα και τα πνευματικά δημιουργήματα ερευνώνται σε συνάρτηση με την ιστορική πραγματικότητα στην οποία εμφανίζονται και αντιμετωπίζονται σε σχέση με την εξέλιξή τους **2.** ΦΙΛΟΣ. η ιστοριοκρατία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Historismus].

ιστορώ ρ. [αρχ.] {ιστορείς... | ιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αφηγούμαι (γεγονότα): *η «Οδύσσεια» ιστορεί τις περιπέτειες τού Οδυσσέα μέχρι την επιστροφή του στην πατρίδα* ΣΥΝ. εξιστορώ, διηγούμαι ● **2.** ζωγραφίζω, διακοσμώ με θέματα από την εκκλησιαστική ζωή και παράδοση, την Π.Δ. και την Κ.Δ. κ.λπ. (κυρ. η μτχ. ***ιστορημένος, -η, -ο***): *ιστορημένα χειρόγραφα* (τα χειρόγραφα που είναι διακοσμημένα με μικρογραφίες) || *ιστορημένος ναός* (με αγιογραφίες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιστορία*.

ιστός (ο) **1.** ψηλό, κυλινδρικό κοντάρι, στύλος ή πύργος, που τοποθετείται κάθετα προς την επιφάνεια στηρίξεως στα πλοία και χρησιμεύει για να στερεώνονται τα πανιά, οι κεραίες εκπομπής σήματος, τα διακριτικά σήματα πλοίου κ.ά.: *ο ακάτιος ή πρωραίος* (το πλωριό κατάρτι) / *πρυμναίος ~* ΣΥΝ. (για πλοία) κατάρτι, άρμπουρο· ΦΡ. ***στήλη ιστού*** βλ. λ. *στήλη* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (~ *κεραίας*) η επιμήκης κυλινδρική μεταλλική ράβδος, στην οποία στηρίζεται η κεραία εκπομπής ή λήψεως σήματος (ηχητικού, τηλεοπτικού): *ο δυνατός αέρας έριξε κάτω τον ~ τής κεραίας* ● **3.** (α) το εργαλείο με το οποίο υφαίνει κανείς: *υφαντικός ~* ΣΥΝ. αργαλειός (β) (συνεκδ.) το ύφασμα που υφαίνεται στον αργαλειό: *ο ~ τής Πηνελόπης* (κ. μτφ. έργο ατελείωτο και μάταιο, χωρίς αποτέλεσμα) || *πυκνός / καλοδουλεμένος ~* ΣΥΝ. υφάδι **4.** το δικτυωτό πλέγμα που κατασκευάζει η αράχνη για να συλλαμβάνει τη λεία της: (μτφ.) *έχει πιαστεί στον ιστό τής γοητείας της* ΣΥΝ. δίχτυ **5.** (μτφ.) η δομή ενός έργου (μυθιστορήματος, σεναρίου, κινηματογραφικής ταινίας, θεατρικού κ.λπ.), ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους και αναπτύσσονται τα μέρη του: *ο αφηγηματικός ~ μιας νουβέλας* **6.** ΒΙΟΛ. σύνολο κυττάρων που έχουν όμοια ή παρόμοια κατασκευή και επιτελούν την ίδια λειτουργία: *ινώδης / συνδετικός / φυτικός / ζωικός / μυϊκός / κατεστραμμένος ~* **7.** (α) ***Παγκόσμιος Ιστός*** βλ. λ. παγκόσμιος (β) ***φυλλομετρητής ιστού*** βλ. λ. *φυλλομετρητής* (γ) ***εξυπηρετητής ιστού*** βλ. λ. *εξυπηρετητής*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστός* < *ἵ-στη-μι* (πβ. λατ. si-stō). Ο βιολ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tissue, ο δε όρος *Παγκόσμιος Ιστός* αποδίδει

τον αγγλ. Worldwide Web. Βλ. κ. *ίσταμαι*].

-ιστος, -η, -ο(ν) [αρχ.] (λόγ.) παραγ. επίθημα που δηλώνει τον υπερθετικό βαθμό επιθέτων: *μέγ-ιστος, πρώτ-ιστος, κάκ-ιστος, ελάχ-ιστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα τού υπερθ. βαθμού επιθέτων, που ανάγεται σε *-isto- < I.E. *-is- (ασθενής βαθμίδα τού επιθήματος *-je/os-) + -to- (των ρηματ. επιθ.), πβ. γοτθ. -ists, σανσκρ. -isthas].

ιστοσελίδα (η) ΠΛΗΡΟΦ. σελίδα στο Διαδίκτυο που μπορεί να αποτελείται από κείμενο ή να περιέχει (συνηθέστερα) και εικόνες, σταθερές ή κινούμενες, γραφικά, συνδέσεις κ.ά.· η έννοια τής σελίδας αντιστοιχεί στο εύρος μιας οθόνης Η/Υ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. webpage].

ιστότοπος (ο) ΠΛΗΡΟΦ. το σάιτ (βλ.λ.).

ιστοχημεία (η) ΒΙΟΛ. κλάδος τής ιστολογίας ο οποίος αναλύει τη χημική σύσταση των ιστών και τη δραστηριότητα των ενζύμων σε αυτές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histochimie].

ισχαιμία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση ή διακοπή τής κυκλοφορίας τού αίματος σε μέρος τού σώματος, η οποία οφείλεται σε πρόβλημα τής αρτηρίας. — **ισχαιμικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ίσχαιμος* < *ίσχω* «σταματώ, εμποδίζω, αναστέλλω» (< *σί-σχω, ενεστωτικός αναδιπλασιασμός τού θ. -σχ-, πβ. αόρ. β' *έ-σχ-ον*, ρ. *έχω*) + *-αιμος* < *αίμα*. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. ischémie].

ισχιαλγία (η) [1861] {ισχιαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος τού ισχιακού νεύρου στο πίσω μέρος τού ποδιού. — **ισχιαλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ισχίο* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ischialgie].

ισχίο (το) ΑΝΑΤ. οι κοιλότητες μέσα στις οποίες βρίσκονται οι αρθρώσεις τής λεκάνης με τα μηριαία οστά ΣΥΝ. γοφός. — **ισχιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ισχίον*, αβεβ. ετύμου. Είναι πιθ. ότι η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἴσχι· ὀσφύς* διασώζει αρχαϊκό τύπο τής λ. (πβ. *μέλι*), αλλά πέραν αυτού είναι αδύνατον να συνδεθεί το *ισχίον* με λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών. Υποθετική παραμένει επίσης η σύνδεση με τις λ. *ισχνός, ισχύς* (βλ.λ.)].

ισχναίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) αδύνατο, το λεπταίνω ΣΥΝ. αδυνατίζω, λεπτύνω ΑΝΤ. παχαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι αδύνατος ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω. Επίσης **ισχνεύω** [μτγν.].

ίσχνανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) η απώλεια βάρους ΣΥΝ. αδυνάτισμα, λέπτυνση ΑΝΤ. πάχυνση. — **ισχναντικός**, -ή, -ό [αρχ.].

ισχνός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει λίπος, που είναι πολύ αδύνατος: *~ υπάρξεις με ανορεκτικές τάσεις προβάλλονται ως πρότυπα ομορφιάς* ΣΥΝ. λιπόσαρκος ΑΝΤ. παχύς, εύσωμος, γεμάτος· ΦΡ. **περίοδος ισχνών αγελάδων** περίοδος οικονομικής δυσχέρειας (βλ. κ. λ. *αγελάδα*) **2.** αυτός που δεν έχει αποδεικτική επάρκεια: *~ επιχειρήματα* ΣΥΝ. αδύνατος ΑΝΤ. ισχυρός, ικανοποιητικός **3.** αυτός που δεν έχει μεγάλο μέγεθος, φτωχός, λίγος: *~ ημερομίσθιο / ικανοποίηση / μειοψηφία* ΣΥΝ. πενιχρός, ανεπαρκής ΑΝΤ. πλούσιος, παχυλός, άφθονος. — **ισχν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ισχνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *si-sq-sno- < I.E. *si-sq-u- «αποξηραίνω», πβ. αβεστ. hišku «ξηρός», λατ. siccus (> γαλλ. sec, ισπ. seco) κ.ά.].

ισχουρία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ουρήσεως, η επίσχεση των ούρων (βλ.λ.) ΑΝΤ. ακράτεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ισχουρώ (-έω)* < αρχ. *ίσχω* «έχω – συγκρατώ» (αναδιπλ. τ. τού. *έχω*) + *ουρώ*].

ισχυρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ισχυρίστ-ηκα (λόγ. -θηκα)} υποστηρίζω άποψη· με το ρήμα αυτό μπορεί να εκφράζεται και επιφύλαξη ως προς την αλήθεια τής άποψης, λ.χ. *τον πυροβόλησε ευρισκόμενη σε αυτοάμυνα· αυτό, τουλάχιστον, ισχυρίζεται η ίδια || ισχυρίστηκε ότι τα κίνητρά της ήταν ανιδιοτελή* ΣΥΝ. διατείνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, επιχείρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ενδυναμώνομαι, ενισχύομαι», < *ισχυρός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ισχυρισμός (ο) [1871] αυτό το οποίο ισχυρίζεται κανείς, αυτό που υποστηρίζει ως αληθινό: *αβάσιμος / βάσιμος ~ || οι ~ του αποδείχθηκαν ψευδείς*.

ισχυρογνώμων, -ων, -ον [αρχ.] {ισχυρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} αυτός που υποστηρίζει την άποψή του με επιμονή και δεν ακούει ή δεν αποδέχεται τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ. πεισματάρης, ξεροκέφαλος, αδιάλλακτος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συζητήσιμος. Επίσης **ισχυρογνώμονας** (ο/η). — **ισχυρογνωμοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

ισχυροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ισχυροποιείς... | ισχυροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) ισχυρό, του δίνω περισσότερη δυναμη και κύρος: *η νέα πολιτική συμμαχία ισχυροποίησε τη θέση τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. ενισχύω, ενδυναμώνω, δυναμώνω, εδραιώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω. — **ισχυροποίηση** (η) [μτγν.], **ισχυροποιητικός**, -ή, -ό.

ισχυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ισχύ, που τον χαρακτηρίζει η δύναμη και δεν κλονίζεται εύκολα: *~ άμυνα / θέληση / προστασία / δεσμός / αντίπαλος / επιχείρημα / όπλο / προσωπικότητα* ΣΥΝ. δυνατός, ανθεκτικός, κραταιός, σθεναρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος **2.** αυτός που έχει μεγάλη ένταση: *~ σεισμός / ρεύμα / έκρηξη / ράπισμα / άνεμος / πυρετός / επιθυμία* ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, σφοδρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος, άτονος, ασθενής **3.** αυτός που βρίσκεται σε θέση ισχύος, που μπορεί να επιβάλλει τη βούλησή του ή να επηρεάζει καθοριστικά: *~ κυβέρνηση / επιρροή / φύλο* (το ανδρικό φύλο) */ πολιτικός παράγοντας / κράτος* ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος **4.** αυτός που μπορεί να έχει έντονα, δραστικά αποτελέσματα: *πήρε ~ δόση δηλητηρίου και πέθανε || ~ οικονομική βοήθεια* ΣΥΝ. δραστικός **5. ισχυροί** (οι) οι παράγοντες που έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις εξελίξεις, να επιβάλλονται: *οι ~ τής γης* **6.** ΝΟΜ. νομικά έγκυρος, αυτός που έχει νομική ισχύ: *~ διαθήκη* ΑΝΤ. άκυρος, ανίσχυρος· ΦΡ. **το δίκαιο τού ισχυροτέρου** για τις περιπτώσεις στις οποίες εκείνος που έχει τη μεγαλύτερη δύναμη επιβάλλει τη θέλησή του στους ασθενέστερους: *στις διεθνείς σχέσεις συχνά επικρατεί ~*. — **ισχυρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ισχύς* (βλ.λ.)].

ισχύς (η) {ισχύος, ισχύ | χωρ. πληθ.} **1.** η δύναμη (συνήθ. όχι σωματική) που διαθέτει κανείς και που του επιτρέπει να επιβάλλεται: *στρατιωτική / πολιτική / οικονομική / κοινωνική ~ || με τη νέα στρατιωτική άσκηση στην περιοχή, το ΝΑΤΟ κάνει επίδειξη ισχύος || η ~ τής κυβέρνησης / τής επιχείρησης / των αντιπάλων || εδραιώνω την ~ μου || επιβάλλεται διά τής ~ του || έχει μεγάλη ~ στον χώρο τού Τύπου || η ~ του εξασθενεί* ΑΝΤ. αδυναμία, ατονία· ΦΡ. (α) **από θέσεως ισχύος** από πλεονεκτική θέση: *μιλώ ~* (β) **η ισχύς εν τη ενώσει** *(ή ἰσχὺς ἐν τῇ ἑνώσει)* η δύναμη βρίσκεται στη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια (γ) **ισχύς μου η αγάπη τού λαού μου** η δύναμή μου στηρίζεται στην αγάπη, την αφοσίωση τού λαού μου (έμβλημα τής δεύτερης ελληνικής δυναστείας· η φρ. καθιερώθηκε από τον βασιλιά Γεώργιο Α') **2.** ΝΟΜ. πρακτική ή νομική εγκυρότητα: *η διάταξη βρίσκεται σε ~ / εν ισχύι || τίθεμαι εκτός ισχύος || αναστέλλω / παρατείνω την ~ των έκτακτων μέτρων || αναδρομική / συνταγματική / προσωρινή ~ || η ~ τής συμφωνίας / τού συμβολαίου / τού νόμου* **3.** ΦΥΣ. η ποσότητα τής ενέργειας, η οποία παράγεται ή απορροφάται από ένα σύστημα ανά μονάδα χρόνου και εκφράζεται με το πηλίκο τής συνολικής παραγόμενης ή απορροφούμενης ενέργειας προς τον χρόνο παραγωγής ή απορροφήσεώς της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει *ἰ-* προθεμ. και μηδενισμ. βαθμ. -σχ- τού ρ. *έχω* (πβ. αόρ. β' *έ-σχ-ον*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αρχικώς απαντά με δίγαμμα *(*Fισχύς)* κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *ἴς* «δύναμη» (πβ. λατ. vis). Παράγ. *ισχυ-ρός, ισχύ-ω, ισχυρ-ίζομαι* κ.ά. Η σημ. 3 αποδίδει τον αγγλ. όρο power].

ισχύω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. ισχύων, -ουσα, -ον | ίσχυσα} **1.** έχω ισχύ: *η σύμβαση / ο νόμος / η παράδοση ισχύει || τα έκτακτα μέτρα / ο κανόνας / τα κριτήρια ισχύουν || αυτό που είπα / η πρόσκλησή μου ισχύει και για σένα || αυτή η πρόταση ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις* **2.** (η μτχ. ενεστ. **ισχύων**, *-ουσα, -ον*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ισχύς* (βλ.λ.)].

ισχύων, -ουσα, -ον {ισχύ-οντος (-ουσας) | -όντων (-ουσών)} **1.** αυτός που έχει ισχύ: *~ νομοθεσία / Δίκαιο / νόμος / διάταξη / καθεστώς / περιορισμοί* **2. ισχύοντα** (τα) αυτά που ισχύουν: *σύμφωνα με τα ~, η επιτροπή δεν μπορεί να εγκρίνει την πρότασή τους*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ισχύω*].

ίσωμα (το) → ίσιωμα

ισώνω ρ. ▸ ισιώνω

ίσως επίρρ. (για τη δήλωση τού πιθανού) υπάρχει περίπτωση να, μπορεί: *~ (να) έχεις δίκιο· ο καιρός θα δείξει* ΣΥΝ. πιθανόν, ενδεχομένως ΑΝΤ. σίγουρα, οπωσδήποτε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ίσος* (βλ.λ.)].

ίσως: συνώνυμα. Μια σειρά λέξεων δηλώνουν **πιθανότητα**· δηλώνουν δηλ. την επιφυλακτική στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, την περιορισμένη βεβαιότητα που έχει για ενέργειες, πράξεις, καταστάσεις, πράγματα ή και πρόσωπα. Εντάσσονται στους μηχανισμούς (γραμματικούς ή λεξιλογικούς) τής λεγόμενης **τροπικότητας** (modality) στη γλώσσα, των τρόπων δηλ. που διαθέτει ο ομιλητής για να σχολιάσει και να τροποποιήσει / διαφοροποιήσει τα λεγόμενά του. Στην περίπτωση των τροπικών αυτών λέξεων (ρημάτων, επιρρημάτων, επιρρηματικών φράσεων), η επιφυλακτικότητα είναι διττή: τόσο **λεξιλογική** (με τη χρήση αυτών των λέξεων) όσο και **γραμματική** (ακολουθούνται από **υποτακτική** ή **πιθανολογική** έγκλιση): *ίσως να βρέχει – ίσως να έβρεχε – ίσως να βρέξει – ίσως να έβρεξε – ίσως να έχει βρέξει – ίσως να είχε βρέξει.* **Παρατηρήσεις:** (α) Τα επιρρήματα **ίσως, πιθανώς** και **ενδεχομένως** χρησιμοποιούνται και με οριστική έγκλιση (μικρότερη επιφυλακτικότητα) και με υποτακτική/πιθανολογική (μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα): *ίσως / πιθανώς / ενδεχομένως έφυγε για το εξωτερικό – ίσως / πιθανώς / ενδεχομένως να έφυγε για το εξωτερικό* (β) Τριπλή δυνατότητα εκφράσεως εμφανίζουν τα **είναι πιθανόν / πιθανόν / πιθανώς** (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός*) και **ενδέχεται / είναι ενδεχόμενο / ενδεχομένως** (γ) Το **μπορεί** (< *μπορώ*) από τη «δυνατότητα» (μπορώ) έχει περάσει στη δήλωση «πιθανότητας», διατηρώντας υφολογικώς και ετυμολογικώς τη χροιά μειωμένης δυνατότητας ή μεγαλύτερης, τρόπον τινά, πιθανότητας έναντι των λοιπών: *μπορεί να βρέξει* «πιθανότερο» από το *ίσως να βρέξει*. Η πιθανότητα μάλιστα γίνεται μεγαλύτερη με τη χρήση τού *και*: *μπορεί και να βρέξει.*

Ιταλία (η) (ιταλ. Repubblica Italiana = Ιταλική Δημοκρατία) **1.** χερσόνησος τής Ν. Ευρώπης στη Μεσόγειο Θάλασσα, μεταξύ τής Αδριατικής Θάλασσας και τού Τυρρηνικού Πελάγους ΣΥΝ. Ιταλική Χερσόνησος **2.** κράτος τής Ν. Ευρώπης, το οποίο καταλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο, τη Σικελία, τη Σαρδηνία και άλλα μικρότερα νησιά, με πρωτεύουσα τη Ρώμη, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα το ευρώ. — **Ιταλός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνος** [μεσν.] (ο), **Ιταλίδα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνα** [μεσν.] (η), **ιταλικός**, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ιταλιάνικος**, -η, -ο. **Ιταλικά** κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχαϊκ. λατ. Vitalia < vitulus «μοσχάρι» (πβ. οσκ. viteliu), οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά «χώρα των μοσχαριών» εξαιτίας τής εκτεταμένης κτηνοτροφικής δραστηριότητας των νότιων περιοχών της. Είναι ενδιαφέρον ότι επικράτησε διεθνώς η αρχ. λ. *Ἰταλία* χωρίς το δίγαμμα (πβ. αγγλ. Italy, γαλλ. Italie, γερμ. Italien). Έχει διατυπωθεί επίσης η άποψη ότι το τοπωνύμιο είναι ιλλυρ. προελ.].

ιταλισμός (ο) [1805] **1.** η μίμηση των Ιταλών και των ιταλικών τρόπων, κάθε δείγμα τέτοιας μίμησης **2.** στοιχείο που δηλώνει επιρροή τής ιταλικής γλώσσας στην ελληνική: *οι ~ στη γλώσσα τού Κάλβου, όπως η επίταξη τού επιθέτου μετά το ουσιαστικό, είναι χαρακτηριστικοί.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. italianisme].

Ιταλιώτης (ο) [αρχ.] {Ιταλιωτών}, **Ιταλιώτισσα** (η) {Ιταλιωτισσών} ελληνικής καταγωγής κάτοικος τής Κάτω Ιταλίας. · **ιταλιωτικός**, -ή, -ό [αρχ.].

ιταλομαθής, -ής, -ές [1889] αυτός που γνωρίζει την ιταλική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ιταλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

ιταμός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητικότητα και αυθάδεια: *~ ύφος / πρόκληση / αξίωση / λόγια* ΣΥΝ. αυθάδης. αναιδής ΑΝΤ. σεμνός, ήπιος. — **ιταμώς** επίρρ. [αρχ.]. **ιταμότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴτης* «ορμητικός, αυθάδης, προπετής» < θ. *ἰ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω» < I.E. *ei-mi- «πηγαίνω», πβ. σανσκρ. é-mi, λατ. eo (< *ei-ō), γαλλ. j'irai «θα πάω», ισπ. iré (< λατ. ire, απρφ. τού eo), γαλλ. initial «αρχικός» (< λατ. in-ire «αρχίζω») κ.ά. Ομόρρ. *εἰσ-ι-τ-ήριο(ν), ἐξ-ί-τ-ηλος, ἰσθμός* (βλ.λ.) κ.ά.].

Ι.Τ.Ε. (το) Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας.

Ιτέα (η) πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας, το επίνειο τής Άμφισσας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται στις ιτιές που φύονταν παλαιότερα στην παραλία της].

ίτε, παίδες Ελλήνων (*ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε.* Αισχ. *Πέρσ.* 402) εμπρός παιδιά των Ελλήνων· λέγεται ως προτροπή πριν από κρίσιμη εθνική πολεμική (αλλά και αθλητική) αναμέτρηση με αντίπαλο.

-ιτζής παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα ή ασχολία: *λυρ-ιτζής, αερ-ιτζής.*
[ΕΤΥΜ. Παρεκτετ. τύπος τού επιθήματος *-τζής* < τουρκ. -ci. βλ. κ. *-τζής*].

-ίτης, -ίτισσα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *κοπρ-ίτης, ισοβ-ίτης, μαγκ-ίτης, ερημοσπ-ίτης, πολυτεχν-ίτης* **2.** καταγωγή: *Πολ-ίτης, Μεσολογγ-ίτης, Ανατολ-ίτης, Περαχωρ-ίτης.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, λ.χ. αρχ. *πολ-ίτης, ὁπλ-ίτης, τεχν-ίτης* κ.ά.].

ιτιά (η) φυλλοβόλο δένδρο με μικρά, κιτρινωπά άνθη, που αναπτύσσεται κυρ. κοντά σε υδρότοπους, αλλά καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό: *~ η κλαίουσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰτέα* < *Fιτ-έα < *wi-t-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *wei- «στρέφω, κάμπτω», πβ. σανσκρ. vitá- «πλεγμένος», αρχ. σλαβ. větvi «κλαδί», λατ. vitus «στεφάνι, περιφέρεια» κ.ά.].

-ίτιδα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν φλεγμονή ή ασθένεια, η οποία εντοπίζεται σε ορισμένη περιοχή: *αμυγδαλ-ίτιδα, τραχηλ-ίτιδα, φαρυγγ-ίτιδα.*
[ΕΤΥΜ. < *-ῖτις*, παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (θηλ. τού επιθήματος *-ίτης*), που εμφανίζεται σε ονομασίες ασθενειών (πβ. αρχ. *ἀρθρ-ῖτις, πλευρ-ῖτις, νεφρ-ῖτις*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *μηνιγγ-ίτιδα* < γαλλ. méning-ite) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *επιπεφυκ-ίτιδα* < γαλλ. conjonctiv-ite)].

-ίτικος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *παλιομοδ-ίτικος, κομπογιανν-ίτικος* **2.** καταγωγή: *μακεδον-ίτικος, λευκαδ-ίτικος, μοσχοβ-ίτικος.*
[ΕΤΥΜ. < *-ίτ-ικος* < *-ίτ(ης)* + *-ικος*].

-ίτσα παραγωγικό επίθημα **1.** υποκοριστικό θηλυκών ουσιαστικών: *ομπρελ-ίτσα, αγελαδ-ίτσα, κουκλ-ίτσα, λεμον-ίτσα, δασκαλ-ίτσα, καρεκλ-ίτσα* • **2.** (κ. -ιτσα) τοπωνυμίων, συνήθ. σλαβικής προέλευσης: *Βόν-ιτσα, Κόν-ιτσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σλαβ. -itsa ή, κατ' άλλους, από συνεκδ. *-ίτσιν* / *-ίτσα* < *-ίκι(ν)* < μτγν. *-ίκιον*].

Ι.Υ.Π. (το) Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού.

Ιφιγένεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας} **1.** κόρη τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμ(ν)ήστρας, την οποία θυσίασαν οι Αχαιοί στην Άρτεμη, προκειμένου να αποπλεύσει ο ελληνικός στόλος για την Τροία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἶφι* (αρχαϊκό κατάλοιπο οργανικής πτώσεως τού ουσ. *ἴς* «ισχύς» < *Fίς, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. vis) + *-γένεια* < *-γενής* < *γένος*. Το όνομα *Ἰφιγένεια* θα είχε, ως εκ τούτου, τη σημ. «η καταγόμενη από ισχυρό γένος»].

Ι.Χ. **1.** Ιδιωτικής Χρήσεως (ενν. *όχημα*) **2.** (ο) Ιησούς Χριστός **3.** Ιδίαις (ενν. *Αυτού*) Χερσί, δηλ. στα ίδια τα χέρια τού παραλήπτη· σημειώνεται σε επιστολή κ.λπ. που πρέπει να παραδοθεί στον ίδιο τον παραλήπτη ΣΥΝ. Ι.Α.Χ., Ipso Mano (λατ.).

ιχθυαγορά (η) (λόγ.) η ψαραγορά (βλ.λ.).

ιχθυάλευρο (το) {ιχθυαλεύρ-ου | -ων} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη ψαριών (κόκκαλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. farine de poisson].

ιχθύαση (η) → ιχθύωση

ιχθυέλαιο (το) [1852] {ιχθυελαί-ου | -ων} (λόγ.) λάδι που προέρχεται από τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρόλαδο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. huile de poisson].

ιχθυηρός, -ά, -ό **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για ψάρια **2.** αυτός που σχετίζεται με ψάρια ή προέρχεται από αυτά: *ιχθυηρός ζωμός* (ψαρόσουπα) ‖ *«μεγάλη κινητικότητα παρουσίασε η αγορά κατεψυγμένων ιχθυηρών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰχθῦς* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *ανθ-ηρός*].

ιχθυο- κ. **ιχθυό-** κ. **ιχθυ-** (λόγ.) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με ψάρια: *ιχθυ-αγορά, ιχθυο-καλλιέργεια, ιχθυο-παραγωγός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ἰχθῦς*].

ιχθυογενετικός, -ή, -ό κ. **ιχθυογεννητικός** αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση και την παραγωγή ψαριών: *~ σταθμός.*

ιχθυοδεξαμενή (η) η ειδικά διαμορφωμένη τεχνητή ή φυσική δεξαμενή, που προορίζεται για την παραγωγή και την εκτροφή ψαριών και θαλασσινών.

ιχθυοκαλλιέργεια (η) {ιχθυοκαλλιεργειών} **1.** το σύνολο των τεχνικών που αποσκοπούν στην εκτροφή και την παραγωγή ψαριών **2.** (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία εκτρέφονται και αναπαράγονται ψάρια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pisciculture].

ιχθυοκιβώτιο (το) {ιχθυοκιβωτί-ου | -ων} (λόγ.) κιβώτιο όπου τοποθετούν ψάρια ΣΥΝ. (λαϊκ.) ψαροκασέλα.

ιχθυοκλωβός (ο) (λόγ.) κλουβί εκτροφής ψαριών σε μονάδα ιχθυοκαλλιέργειας.

ιχθυόκολλα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) είδος κόλλας που κατασκευάζεται από μέρη ψαριού ΣΥΝ. ψαρόκολλα.

ιχθυολιμένας (ο) η ιχθυόσκαλα (βλ.λ.).

ιχθυολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ζωολογίας ο οποίος μελετά τα είδη, τη μορφολογία, την ανατομία και τη φυσιολογία των ψαριών, καθώς και τις συνήθειες και τον τρόπο αναπαραγωγής τους. — **ιχθυολόγος** (ο/η). **ιχθυολογικός**, -ή, -ό [1814].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ichthyology].

ιχθυοπαραγωγός, -ός, -ό **1.** αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες ψαριών: *~ χώρα / ποταμός* **2.** ***ιχθυοπαραγωγός*** (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το ψάρεμα, την παραγωγή ή το εμπόριο ψαριών: *τα προβλήματα των ~.* — **ιχθυοπαραγωγή** (η) [1893].

ιχθυοπληθυσμός (ο) τα είδη και ο αριθμός των ψαριών που εκτρέφονται και αναπαράγονται σε ιχθυοπαραγωγή.

ιχθυοπονία (η) επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ειδών των ψαριών και τής διαχείρισής τους.
[ΕΤΥΜ. < *ιχθυο-* (< *ἰχθῦς*) + *-πονία*, πβ. κ. *γεω-πονία, δασο-πονία*].

ιχθυοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια και θαλασσινά ΣΥΝ. (καθημ.) ψαράδικο.

ιχθυοπώλης (ο) [αρχ.] {ιχθυοπωλών}, **ιχθυοπώλισσα** (η) {ιχθυοπωλισσών} (επίσ.) πρόσωπο που πουλάει ψάρια, ο έμπορος ψαριών.

ιχθυόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, που διατίθεται για την εξυπηρέτηση τής αλιευτικής κίνησης, τη διακίνηση αλιευτικών προϊόντων ΣΥΝ. ιχθυολιμένας.

ιχθυοτροφείο (το) [μτγν.] η εγκατάσταση (συνήθ. κοντά σε παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες τοποθεσίες, σε λιμνοθάλασσες κ.λπ.), στην οποία πραγματοποιείται εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών (συγκεκριμένων ποικιλιών) για εμπορικούς σκοπούς.

ιχθυοτροφία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών μέσα σε ειδικές εγκαταστάσεις (ιχθυοτροφεία) σε ευρεία κλίμακα για εμπορικούς σκοπούς. — **ιχθυοτρόφος** (ο/η) [μτγν.]. **ιχθυοτροφικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιχθυοφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να τρέφεται κανείς με ψάρια, η κατανάλωση ψαριών στη διατροφή. — **ιχθυοφάγος** (ο) [αρχ.]. **ιχθυοφαγικός**, -ή, -ό [1890].

ιχθύς (ο) {ιχθ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων, -ύς} **1.** (λόγ.) το ψάρι· ΦΡ. ***τηρώ σιγήν ιχθύος*** (πβ. *ἀφωνότερος ἰχθύων*, Λουκιανός) αποφεύγω να πω οτιδήποτε, δεν σχολιάζω, δεν παίρνω θέση, σιωπώ: *και στο θέμα αυτό τήρησε σιγήν ιχθύος, αποκρύπτοντας επιμελώς τις προθέσεις του·* ***Ιχθύες*** (οι) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου μεταξύ των αστερισμών τού Κριού και τού Υδροχόου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το δωδέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/2-20/3 **4.** (συνεκδ. στον εν.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰχθῦς* < *ἰ-* προθεμ. + I.E. *ghdū- «ψάρι», πβ. αρμ. ju-kn, λιθ. žuvis κ.ά. Βλ. κ. *ψάρι*].

Ι.Χ.Θ.Υ.Σ. (ο) Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ.

ιχθύωση (η) [1866] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό λεπιών στο δέρμα και την απολέπιση τής επιδερμίδας. Επίσης **ιχθύαση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ichtyose].

ιχνευτής (ο) [αρχ.] ο ανιχνευτής (βλ.λ.).

ιχνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ίχνευ-σα, -θηκα} (σπάν.) εξετάζω επίμονα αναζητώντας ίχνη, ενδείξεις, προσπαθώ να εντοπίσω: (μτφ.) *~ τα όρια τής ανθρώπινης θέλησης και αντοχής* (πβ. λ. *ανιχνεύω*) ΣΥΝ. ανιχνεύω, αναζητώ, ιχνηλατώ, ερευνώ.

ιχνηλασία (η) [μτγν.] {ιχνηλασιών} (λόγ.) **1.** η προσπάθεια εντοπισμού (κάποιου) μέσω τής επισήμανσης και παρακολούθησης ιχνών, σημαδιών (συνήθ. στο έδαφος) ΣΥΝ. ανίχνευση, αναζήτηση, έρευνα **2.** (μτφ.) η συστηματική και επίμονη αναζήτηση δεδομένων, η επιδίωξη στόχου.

ιχνηλάτης (ο) {ιχνηλατών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που προπορεύεται (μιας ομάδας) αναζητώντας και ακολουθώντας τα ίχνη (κάποιου): *~ σκύλος* ‖ *οι Άγγλοι στην Αμερική χρησιμοποιούσαν Ινδιάνους ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ακολουθεί μια πορεία βάσει ενδείξεων, που ανιχνεύο-

ντας χαράζει πορεία προς συγκεκριμένο στόχο: ~ *τής αλήθειας* ΣΥΝ. ανιχνευτής, ιχνευτής. — **ιχνηλατικός**, -ή, -ό [μτγν.], **ιχνηλατικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἴχνος* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ιχνηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ιχνηλατείς... | ιχνηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) ακολουθώ τα ίχνη (κάποιου) προσπαθώντας να τον εντοπίσω· (μτφ.) επιζητώ με επιμονή, με πείσμα: *ιχνηλατώντας τη μυστική διαδρομή εκείνου τού πρώτου, άγνωστου εξερευνητή* ΣΥΝ. ανιχνεύω, αναζητώ, ερευνώ. — **ιχνηλάτηση** (η).

ιχνογράφημα (το) [1863] {ιχνογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο με γραμμές, κυρ. με μολύβι ΣΥΝ. σκίτσο, ζωγραφιά, σχεδίασμα.

ιχνογράφηση (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχεδιασμός ιχνογραφήματος, η αποτύπωση σχεδίου με μολύβι ΣΥΝ. σκιτσάρισμα.

ιχνογραφία (η) [μτγν.] {ιχνογραφιών} **1.** κάθε σχέδιο που αναπαριστά μορφή ή αντικείμενο αφαιρετικά, χωρίς χρώματα, μόνο με γραμμές, με το ίχνος που αφήνει το μολύβι (ή άλλο σκληρό υλικό γραφής) πάνω στο χαρτί ΣΥΝ. ιχνογράφημα, σκίτσο, σχεδίασμα **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο σχολικό μάθημα σχεδίου για παιδιά (κυρ. μικρής ηλικίας), κατά το οποίο οι μαθητές τοποθετούν ένα πολύ λεπτό χαρτί πάνω από ένα σχέδιο και το αντιγράφουν σε αυτό με απλές γραμμές (ίχνη), προκειμένου να το μεταφέρουν σε άλλο χαρτί και να το ζωγραφίσουν εξαρχής **3.** (συνεκδ.) το βιβλίο, μπλοκ ή τετράδιο που χρησιμοποιείται κατά τη διδασκαλία τού μαθήματος για την εξάσκηση των μαθητών και το οποίο συνήθ. περιέχει ή συνοδεύεται από ασκήσεις ή πρότυπα σχεδίου. — **ιχνογραφικός**, -ή, -ό [1803], **ιχνογραφικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ.

ιχνογραφώ ρ. μετβ. [1856] {ιχνογραφείς... | ιχνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω γραμμικά (σχέδια) χωρίς χρώματα, με μολύβι ΣΥΝ. σκιτσάρω, σχεδιάζω. — **ιχνογράφος** (ο/η) [1861].

ίχνος (το) {ίχν-ους | -η, -ών} **1.** το αποτύπωμα, σημάδι που σχηματίζεται σε μια επιφάνεια από το βάρος σώματος που πατά ή ακουμπά πάνω της: *ίχνη τροχών πάνω στην υγρή άμμο* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το αποτύπωμα πέλματος: *ίχνη από πατημασιές πάνω στο χιόνι βοήθησαν στον εντοπισμό τους* || *αφήνω ευδιάκριτα ~* || *ο κυνηγός ακολουθεί τα ~ τού θηράματος* ΣΥΝ. πατημασιά, (α)χνάρι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βαίνω επί τα ίχνη*** βλ. λ. *βαίνω* (β) ***βαδίζω επί τα / στα ίχνη (κάποιου)*** ακολουθώ την ίδια πορεία εξελίξεως (με κάποιον άλλον), μιμούμαι (κάποιον): *ο γυιος βαδίζει στα ίχνη τού πατέρα του· θέλει κι αυτός να γίνει καλλιτέχνης* (γ) ***(είμαι) επί τα ίχνη (κάποιου)*** (βρίσκομαι) κοντά στον εντοπισμό (καταζητουμένου ή αναζητουμένου): *η αστυνομία είναι ~ των ληστών* (δ) ***χάνω τα ίχνη (κάποιου)*** (i) αδυνατώ να ακολουθήσω (κάποιον) λόγω ελλείψεως επαρκών στοιχείων για τον προσδιορισμό τής πιθανής πορείας του: *τον ακολούθησαν μέχρι τους βάλτους, αλλά εκεί έχασαν τα ίχνη του* (ii) παύω να έχω επαφή (με κάποιον), δεν ξέρω πού βρίσκεται ή τι κάνει: *στον στρατό κάναμε πολύ παρέα, αλλά μετά έχασα τα ίχνη του* **3.** κάθε σημάδι που μένει ή ένδειξη από κάτι που προηγήθηκε: *στην πλάτη έφερε ίχνη βασανισμού* || *ο δολοφόνος εξαφάνισε κάθε ~ πάλης, ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία* || *ίχνη αρχαίου πολιτισμού* || *δεν υπήρχε κανένα ~ ανθρώπινης παρουσίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) απομεινάρι, λείψανο, υπόλειμμα **4.** η ελάχιστη ποσότητα, που μόλις διακρίνεται· (συχνά σε πληθ.): *εντοπίστηκαν ίχνη αίματος στο σημείο εκείνο* || (μτφ.) *δεν υπήρχε ούτε ~ αλήθειας στα όσα κατέθεσε* ΣΥΝ. (μτφ.) στάλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *οἴχομαι* «φεύγω» δεν μπορεί να τεκμηριωθεί. Η λ. *ἴχ-νος* εμφανίζει επίθημα *-νος* (πβ. *κτῆνος, θρό-νος*)].

ιχνοστοιχείο (το) ΒΙΟΛ. στοιχείο (συνήθ. μεταλλικό) το οποίο βρίσκεται σε πολύ μικρές ποσότητες στους ζώντες οργανισμούς και είναι απαραίτητο για τη διατήρησή τους στη ζωή, τη φυσιολογική λειτουργία τους, καθώς και την ανάπτυξή τους.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού αγγλ. trace element].

ιχώρ (ο) {ιχώρ-ος, -α | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. το πυώδες και δύσοσμο υγρό που εκκρίνεται κατά τη σήψη των ζωικών ιστών ΣΥΝ. πύον **2.** ΜΥΘΟΛ. ο αιθέριος χυμός που, κατά τις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές αντιλήψεις, έρρεε στις φλέβες των θεών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Παραμένει αναπόδεικτη η συσχέτιση τής λ. με τα ουσ. *ἰκμάς* «υγρασία», *ἴχαρ* «πλεονεξία» και με το συνώνυμο χεττ. ešḫar].

ιψενικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ε. Ίψεν και το έργο του· ΦΡ. ***ιψενικό τρίγωνο*** το συζυγικό ζεύγος και ο εραστής, που είναι φιλικό πρόσωπο και των δύο.
[ΕΤΥΜ. Η λ. προέρχεται από το όνομα τού Νορβηγού ποιητή και δραματουργού H. J. Ibsen (1828-1906), γνωστού για τα περίτεχνα δραματικά έργα, που αντιμετώπιζαν κριτικά την ηθική τής εποχής του].

Ιώ (η) {Ιούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. ιέρεια τής Ήρας και ερωμένη τού Δία, ο οποίος τη μεταμόρφωσε σε αγελάδα, για να τη γλυτώσει από την οργή τής Ήρας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. *Ἰόνιος*, αν ληφθεί υπ' όψιν η μυθολογική αναγωγή τού πελάγους στην Ιώ].

Ιωακείμ (ο) {άκλ.} **1.** ο σύζυγος τής Άννας και πατέρας τής Θεοτόκου Μαρίας **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Γ', Κωνσταντινουπόλεως* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehoyakim «ο Γιαχ (ο Θεός) σταθεροποιεί, καθιερώνει»].

Ιωάννα (η) [μτγν.] **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ιωάννης (ο) {-η κ. -άννου} **1.** *ο Πρόδρομος* ή *ο Βαπτιστής*· προφήτης, πρόδρομος και βαπτιστής τού Χριστού **2.** *ο Ευαγγελιστής* ή *ο Θεολόγος*· άγιος, ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού και Απόστολος, συγγραφέας τού τέταρτου Ευαγγελίου, τριών επιστολών και τής Αποκάλυψης **3.** *ο Χρυσόστομος*· άγιος, από τους μεγαλύτερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (345-407) **4.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **5.** όνομα ηγεμόνων, πατριαρχών, παπών, καθώς και αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **6.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γιάννης** (σημ. 6, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Y(eh)okhanán «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια»].

Ιωάννινα κ. (καθημ.) **Γιάννενα** κ. **Γιάννινα** (τα) {Ιωαννίνων} **1.** η μεγαλύτερη πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ιωαννίνων)* **2.** ***λίμνη Ιωαννίνων*** ή ***Παμβώτις*** λίμνη στα Α. τής πόλης των Ιωαννίνων. — **Γιαννιώτης** κ. (λόγ.) **Ιωαννίτης** (ο), **Γιαννιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ιωανίτισσα** (η), **γιαννιώτικος**, -η/-ια, -ο κ. (λόγ.) **ιωαννίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Τόσο η ετυμολογική προέλευση όσο και η εποχή ιδρύσεως τής πόλης παραμένουν ανεξακρίβωτες. Κατά μία άποψη, η μονή τού Ιωάννου τού Προδρόμου αποτέλεσε τον πυρήνα τού συνοικισμού τής πόλεως, ενώ άλλοι ανάγουν την ονομασία σε ομώνυμο Βυζαντινό αυτοκράτορα. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη (Μ. Φιλήντας, Δ. Καμπούρογλου) ότι το τοπωνύμιο ανάγεται στην τουρκ. λ. âyan «άρχοντες», που «εξελληνίστηκε» και παρετυμολογήθηκε προς το κύρ. όν. *Ἰωάννης* (ας σημειωθεί ότι επί Τουρκοκρατίας οι άρχοντες μιας περιοχής αποκαλούνταν συχνά *Αγιάνηδες* < ayan)].

Ιώβ (ο) {άκλ.} πρόσωπο τής Π.Δ., πρότυπο ευσέβειας και πίστης, σύμβολο αντίστασης στους πειρασμούς και υποταγής στο θείο θέλημα· ΦΡ. (μτφ.) ***τα πάθη τού Ιώβ*** εξαιρετικά σκληρές και συνεχείς δοκιμασίες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Iyyôbh «αντικείμενο εχθρότητας, καταδίωξης»].

ιώβειος, -ος, -ο [1897] αυτός που σχετίζεται με τον Ιώβ· κυρ. στη ΦΡ. ***ιώβειος υπομονή*** η ανεξάντλητη υπομονή και καρτερικότητα.

ιωβηλαίο (το) **1.** η συμπλήρωση πενήντα ετών ύπαρξης, συνεχούς δραστηριότητας ΣΥΝ. πεντηκονταετηρίδα **2.** (γενικότ.) η συμπλήρωση ορισμένου αριθμού ετών (συνήθ. 25, 50 ή 60) από σημαντικό γεγονός που αξίζει να εορταστεί, όπως λ.χ. από γάμο, από την ανάρρηση μονάρχη στον θρόνο, από την ίδρυση εταιρείας κ.λπ.: *αργυρό / χρυσό / αδαμάντινο ~* **3.** ΘΡΗΣΚ. θεσμός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κατά τον οποίο παρέχεται άφεση αμαρτιών μία φορά κάθε 25 χρόνια τα Χριστούγεννα στους πιστούς που θα εξομολογηθούν και θα επισκεφθούν ορισμένους τόπους προσκυνήματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰωβηλαῖον (ἔτος)* < εβρ. yôvél «κέρατο κριαριού», που το χρησιμοποιούσαν ως σάλπιγγα κάθε 50 χρόνια, οπότε απελευθερώνονταν οι δούλοι, επιστρέφονταν τα κτήματα στον πρώην ιδιοκτήτη τους και χαρίζονταν τα χρέη (Π.Δ. *Λευϊτικόν* 25,8-12)].

ιώδης[1], -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. μοβ, μαβής, μενεξεδής, λιλά **2.** ***ιώδες*** (το) (α) το χρώμα τού μενεξέ, το οποίο παράγεται από την ανάμειξη ερυθρού και κυανού (β) ΦΑΡΜ. ουσία τού παραπάνω χρώματος, με φαρμακευτικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση εντερικών παρασίτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴον*].

ιώδης[2], -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει δηλητήριο ΣΥΝ. δηλητηριώδης, φαρμακερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰός*].

ιώδιο (το) {ιωδίου} **1.** ΧΗΜ. αμέταλλο αλογόνο στοιχείο (σύμβολο I), που χρησιμοποιείται ως απολυμαντικό και αντισηπτικό (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***λάμπα ιωδίου*** λαμπτήρας που περιέχει ιώδιο, το οποίο αυξάνει την αντοχή τού σπειρώματός του και συμβάλλει στην παραγωγή λευκότερου φωτός· (συνεκδ.) **2.** ο πλούσιος σε ιώδιο θαλασσινός αέρας: *πάμε βόλτα στην παραλία ν' αναπνεύσουμε λίγο ~* **3.** διάλυμα ιωδίου σε αιθυλική αλκοόλη, που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό σε πληγές *(βάμμα ιωδίου)*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. iode < αρχ. *ἰώδης* < *ἴον*, επειδή οι ατμοί τού στοιχείου έχουν το χρώμα τού μενεξέ].

ιωδιούχος, -ος, -ο [1879] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει ιώδιο: *~ κάλιο / νάτριο*.

ιωδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η χρόνια και συνήθ. οξεία δηλητηρίαση οργανισμού από τη χορήγηση ιωδιούχων παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < iodisme].

Ιωήλ (ο) προφήτης που έζησε τον 8ο αι. π.Χ., συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yôhēl «ο Γιαχ είναι ο Θεός», πβ. κ. *Ηλίας*].

Ι.ΩΚ.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Ωκεανογραφικών και Αλιευτικών Ερευνών.

Ίων (ο) {Ίων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας και γενάρχης των Ιώνων **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ίωνας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Ἴωνες*].

Ιωνάς (ο) **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ., ο οποίος, αν και έμεινε στην κοιλιά ενός κήτους για τρεις ημέρες, βγήκε τελικά αβλαβής (συμβολίζοντας έτσι την τριήμερη Ταφή και Ανάσταση τού Χριστού) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰωνᾶς* < εβρ. Yōnāh «περιστέρι»].

Ίωνες (οι) {Ιώνων} **1.** ένα από τα ελληνικά φύλα, καταγόμενο κατά τη μυθολογία από τον Ίωνα, που εγκαταστάθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα ήδη από τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και στη συνέχεια αποίκισε τα παράλια τής Μ. Ασίας **2.** (ειδικότ.) οι κάτοικοι των παραλίων τής Μ. Ασίας και ορισμένων ανατολικών νησιών τού Αιγαίου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἰάϝονες (πβ. μυκ. i-a-wo-ne), αγν. ετύμου. Η ύπαρξη τού

δίγαμμα επιβεβαιώνεται από αντίστοιχες ονομασίες άλλων γλωσσών. π.χ. εβρ. Yawān. αιγυπτ. jwn(n)', αρχ. περσ. yauna κ.ά. (πβ. κ. τουρκ. Yunan «Έλληνας», Yunanistan «Ελλάς»). Βλ. κ. *Ιαπετός*].

Ιωνία (η) η περιοχή τής Δ. ακτής τής Μικράς Ασίας και των παρακείμενων νησιών τού Αιγαίου Πελάγους, που είχαν αποικιστεί από την αρχαιότητα από τους Έλληνες και αποτελούσαν μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή ζωτικό χώρο ανάπτυξης τού ελληνισμού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἴωνες*, βλ.λ.].

ιωνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ιωνία και τους Ίωνες: ~ *πόλη / τέχνη / διάλεκτος*· ΦΡ. ***ιωνική φιλοσοφία*** (η) η φιλοσοφία που αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον 6ο αι. π.Χ. στην Ιωνία τής Μ. Ασίας με κύριους εκπροσώπους τούς Θαλή, Αναξίμανδρο, Αναξιμένη (από τη Μίλητο) και τον Ηράκλειτο (από την Έφεσο) και συνιστά την αρχή τού δυτικοευρωπαϊκού επιστημονικού στοχασμού **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον αρχαιοελληνικό ρυθμό που εμφανίστηκε στην Ιωνία τής Μ. Ασίας και στις Κυκλάδες κατά την αρχαϊκή εποχή: ~ *ρυθμός* (με πιο ελαφριά κατασκευή και πιο πλούσια διακόσμηση) || ~ *κιονόκρανο*. — **ιωνικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.

ιωνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην ιωνική διάλεκτο.

ίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κάθε λοιμώδες νόσημα, που οφείλεται στην είσοδο και στον πολλαπλασιασμό στο ανθρώπινο σώμα ιών που προσβάλλουν συγκεκριμένα όργανα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. virose].

Ιώσηπος (ο) **1.** *(Φλάβιος Ιώσηπος)* Ιουδαίος ιστορικός τού 1ου αι. μ.Χ. **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., εξελληνισμένος τ. τού εβρ. ονόματος *Ἰωσήφ* (βλ.λ.)].

Ιωσήφ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. πατριάρχης των Εβραίων, γυιος τού Ιακώβ και τής Ραχήλ **2.** *ο μνήστωρ*· μνηστήρας τής Παρθένου Μαρίας, ο οποίος οδήγησε τη Θεοτόκο με το θείο βρέφος στην Αίγυπτο, για να σωθούν από τους διωγμούς τού Ηρώδη **3.** *ο από Αριμαθαίας*· κρυφός μαθητής τού Ιησού Χριστού, ο οποίος ζήτησε (μαζί με τον Νικόδημο) από τον Πόντιο Πιλάτο το σώμα τού Χριστού και το έθαψε **4.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **5.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης **6.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yōsēph «αυτός (δηλ. ο Θεός) θα προσθέσει, θα αυξήσει» (ενν. με περισσότερα παιδιά). πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 30, 24: *καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωσὴφ λέγουσα. Προσθέτω ὁ Θεός μοι υἱὸν ἕτερον*].

Ιωσηφίνα (η) γυναικείο όνομα.

ιώτα (το) → γιώτα

ιωτακισμός κ. **γιωτακισμός** (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή τής προφοράς των φωνηέντων η, υ και των διφθόγγων ει, οι, ηι, υι σε [i], η εξομοίωση δηλ. τής προφοράς τους με την προφορά τού ι, από τα χρόνια τής Αλεξανδρινής Κοινής **2.** (συνεκδ.) η προφορά τής γλώσσας των αρχαίων κειμένων κατά το νεοελληνικό φωνολογικό σύστημα, σε αντιδιαστολή προς την ερασμική και κάθε άλλη μορφή απόδοσης τής προφοράς τής Αρχαίας ΑΝΤ. ητακισμός. — **ιωτακιστής** (ο), **ιωτακιστικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. iotacismus < μτγν. *ἰωτακισμός*, αρχική σημ. «διπλασιασμός τού /i/»].

-ιώτης / -ιώτισσα κ. **-ώτης / -ώτισσα** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** πατριδωνυμικά: *Βολ-ιώτης – Βολ-ιώτισσα, Χαν-ιώτης – Χαν-ιώτισσα, Ηπειρ-ώτης – Ηπειρώτισσα, Πειραι-ώτης – Πειραι-ώτισσα* **2.** επώνυμα **3.** ιδιότητα, χαρακτηριστικό, προέλευση: *θιασ-ώτης, επαρχι-ώτης – επαρχι-ώτισσα, νησι-ώτης – νησι-ώτισσα*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-ώτης*].

Κ

Κ, κ: κάππα, το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Ειδικά με το γράμμα αυτό φαίνεται ότι η σημερινή φωνολογική κατάσταση τής Ελληνικής, κατά την οποία όλα τα λαρυγγικά ή ουρανισκόφωνα σύμφωνα *(κ – γ – χ)* έχουν δύο μορφές, μια ουρανική προφορά (μπροστά από [e] και [i]) και μια υπερωική (σε όλα τα άλλα περιβάλλοντα), ίσχυε στην Αρχαία Ελληνική προκειμένου για το **κάππα** *(κ)* και το **κόππα** *(ϙ)*. Όπως σήμερα προφέρουμε ουρανικά, δηλ. «μαλακά», τα *κ̂, γ̂, χ̂* στις λέξεις *κυρία, γέλιο, νύχι* και υπερωικά, δηλ. «σκληρά», στις λέξεις *κακός, γάλα, χαρά*, έτσι στην Αρχαία προέφεραν διαφορετικά το *κ* –στα *δίκη, Αλκιβιάδης, καλός* (το προέφεραν ουρανικά μπροστά από [e], [i] αλλά και [a]) και στα *κόρη, κύριος* (το προέφεραν υπερωικά μπροστά από [o] και [u, ü]). Αλλά στην Αρχαία τα έγραφαν και διαφορετικά (στους αρχαϊκούς [όχι στους κλασικούς] χρόνους): ΔΙΚΕ, ΑΛΚΙΒΙΑΔΕΣ, ΚΑΛΟΣ, αλλά ϘΟΡΕ, ϘΥΡΙΟΣ. Ενώ σήμερα (και ήδη από τους κλασικούς χρόνους προκειμένου για το *κ*) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή ανάμεσα στην ουρανική και την υπερωική προφορά (ένα *κ*, ένα *γ* και ένα *χ* δηλώνουν τόσο την ουρανική όσο και την υπερωική προφορά). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) τα ίδια συλλαβογράμματα δήλωναν και τις τρεις σειρές των λαρυγγικών συμφώνων (ένα συλλαβόγραμμα δήλωνε συγχρόνως τα *κα, γα* και *χα*, ένα συλλαβόγραμμα τα *κο, γο* και *χο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα **κάππα** στο βορειοσημιτικό γράμμα *kaph* που σήμαινε «παλάμη» (ή «υψωμένο χέρι»)· το -α προστέθηκε σε πολλά άλλα γράμματα άλφ-α, βήτ-α, γάμμ-α κ.λπ., ενώ ο διπλασιασμός τού π *(κάππα)* φαίνεται πως οφείλεται σε εκφραστικούς λόγους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Κ, κ κάππα κ. κάπα· το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *κάππα, αριθμός*).

C συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού που περιλαμβάνει μεγέθη από το C0 έως το C8 (βλ. λ. *χαρτί*. ΠΙΝ.).

κ' σύνδ. - › (παλαιότ.) κι

κ.¹ κύριος/κυρία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

κ.² συνδ. και.

κα κυρία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

κ.ά. και άλλοι, -ες, -α.

κ.α. και αλλού.

Κ.Α.Α. (ο) Κρατικός Αερολιμένας Αθηνών.

Κ.Α.Β. (το) Κέντρο Αμέσου Βοηθείας.

κάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος υπόγειος ή ημιυπόγειος χώρος κτηρίου, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εμφιαλωμένου κρασιού στις κατάλληλες, σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας ΣΥΝ. κελλάρι **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εμφιαλωμένων οινοπνευματωδών ποτών που έχει συγκεντρώσει κάποιος και έχει ταξινομήσει κατά είδος, προέλευση, έτος εμφιαλώσεως για ιδιωτική χρήση **3.** το κατάστημα ή τμήμα καταστήματος, που ειδικεύεται στην πώληση οινοπνευματωδών ποτών ● **4.** (σε τυχερά παιχνίδια, χαρτοπαίγνια) το χρηματικό ποσό που κατατίθεται στην αρχή τού παιχνιδιού ως εγγύηση για τη συμμετοχή κάποιου στο παιχνίδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cava < λατ. cava, πληθ. τού cavum «κοίλωμα»].

καβάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η λεύκα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavak].

Καβάλα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Καβάλας)*. — **Καβαλιώτης** (ο), **Καβαλιώτισσα** (η), **καβαλιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αγν. ετύμου. Είναι κτισμένη στη θέση τής αρχαίας Νεαπόλεως. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το όνομα οφείλεται στη γειτονική αρχ. πόλη *Σκαβάλλα*].

καβάλα¹ (η) (λαϊκ.) **1.** η ιππασία, το να καβαλικεύει κανείς ζώο: *μικρός ξετρελαινόταν για ~ με τα γαϊδουράκια* ● **2.** (οικ.) η σεξουαλική πράξη, η συνουσία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καβάλλης* «ίππος» < μτγν. λατ. caballus, που αντικατέστησε το κλασικό λατ. equus. Προτιμάται η απλογράφηση των -λλ- κατά τα νεότερα παράγωγα, που είναι και τα περισσότερα (*καβαλάρης, καβαλώ* κ.ά.)].

καβάλα² (η) [1857] ο καβαλισμός (βλ.λ.).

καβάλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ιππεύοντας (άλογο ή άλλο υποζύγιο), καθισμένος στην πλάτη ζώου: *μπήκε στο χωριό ~ σε ένα κάτασπρο άλογο* ‖ *«καβάλα πάει ο Χάροντας τον Λιγενή στον Άδη»* (Κ. Παλαμάς) ‖ *«καβάλα πάν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εφίππως, καβαλικευτά ΑΝΤ. με τα πόδια, (λόγ.) πεζή· ΦΡ. (α) ***ψωνίζω καβάλα*** (σκωπτ.) πέφτω θύμα εξαπάτησης κατά τη διαδικασία τής αγοραπωλησίας, ξεγελιέμαι από τον πωλητή για την ποιότητα ή την τιμή τού εμπορεύματος που αγοράζω (β) ***είμαι καβάλα στο άλογο*** βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση **2.** (συνεκδ.) καθισμένος κατά τρόπο που μοιάζει με το κάθισμα ιππέα με ένα πόδι από κάθε πλευρά: *πήρε το παιδί ~ στους ώμους του, να το κάνει βόλτα* ‖ *έκατσε ~ στον φράχτη* ΣΥΝ. (λόγ.) ιππαστί **3.** (μτφ.) ελέγχοντας πλήρως (κάποιον), κάνοντάς τον ό,τι θέλουμε: *αυτόν ούτε που τον λογαριάζει καθόλου, τον έχει, λέει, ~* **4.** (οικ.) σε στάση συνουσίας: *τους έπιασαν ~*. Επίσης **καβαλητά**.

καβαλάρης (ο) {καβαλάρ-ηδες κ. (λαϊκ.-λογότ.) -αίοι}, **καβαλάρισσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (η) **1.** (λαϊκ.) πρόσωπο που ιππεύει, που βρίσκεται καθισμένος στη ράχη αλόγου ΣΥΝ. ιππέας, έφιππος, αναβάτης· ΦΡ. ***μοναχικός καβαλάρης*** πρόσωπο που ενεργεί ή ζει μόνο του **2.** ΜΟΥΣ. το λεπτό μετακινούμενο κομμάτι (ξύλινο ή κοκκάλινο) που τοποθετείται όρθιο πάνω στο καπάκι τού σκάφους (αντηχείου) έγχορδου οργάνου κρατώντας τις χορδές σε ένα ύψος **3.** ο οριζόντιος στύλος στην κορυφή στέγης ΣΥΝ. κολοφώνας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καβαλλάριος* < λατ. caballarius «ιππέας» < caballus «ίππος»].

καβαλαρία {μεσν.} κ. **καβαλερία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (περιληπτ.) ομάδα ιππέων, συνήθ. συνοδευτικής αποστολής ΣΥΝ. ιππικό **2.** η πορεία έφιππου προσώπου ή ομάδας, η ίππευση για συγκεκριμένη απόσταση, σε συγκεκριμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. καβάλα **3.** (ως επίρρ.) ιππεύοντας άλογο ή άλλο υποζύγιο: *πήγαν ~ μέχρι το δάσος*.

καβαλάω (κ. -ώ) ρ. μετβ. {μεσν.} {καβαλάς... | καβάλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** ανεβαίνω σε (άλογο ή άλλο υποζύγιο) ΣΥΝ. καβαλικεύω· ΦΡ. (α) (οικ.) ***καβαλάω το καλάμι*** βλ. λ. *καλάμι* (β) ***με καβάλησε ο διάολος!*** (i) εκνευρίστηκα έντονα: *μ' αυτά που μου είπε ~ και του άστραψα δυο σκαμπίλια* (ii) έκανα πράξη μια κακή μου σκέψη: *δεν ξέρω πως ~ στα καλά καθούμενα κι άρχισα να τον βρίζω* **2.** (συνεκδ.) κάθομαι όπως ο αναβάτης, με ένα πόδι από κάθε πλευρά: *~ τη μηχανή / το ποδήλατο / τον φράχτη* **3.** (μτφ.-οικ.) επιβάλλομαι σε (κάποιον) με τρόπο που θίγει την αξιοπρέπειά του, την ελευθερία του, τον κάνω ό,τι θέλω: *τον είχαν χαϊδεμένο, δεν του χάλασαν χατίρι και τους έχει καβαλήσει όλους* ΣΥΝ. (καθημ.) παίρνω τον αέρα (κάποιου), (λόγ.) επιβάλλομαι, υποτάσσω, (οικ.) βάζω από κάτω **4.** (οικ.) συνουσιάζομαι, έρχομαι σε σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. (οικ.) πηδώ, (!) γαμώ, (για ζώα) βατεύω, οχεύω. — **καβάλημα** (το).

καβαλέτο (το) **1.** η ξύλινη συνήθ. κατασκευή με τρία πόδια που καταλήγει σε βάση με ράχη, πάνω στην οποία στηρίζει ο ζωγράφος ή ο σχεδιαστής τον καμβά ή τον πίνακα και η οποία διαθέτει ρυθμιζόμενη κλίση και ύψος εξασφαλίζοντας σταθερότητα κατά την εργασία του **2.** ΜΟΥΣ. (στα έγχορδα) ο καβαλάρης (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cavaletto, υποκ. τού cavallo «άλογο»].

καβαλιέρος (ο) **1.** ο άνδρας που συνοδεύει γυναίκα σε κοινωνική εκδήλωση, δημόσια εμφάνισή της ΣΥΝ. συνοδός **2.** (ειδικότ.) ο άνδρας ή το πρόσωπο που έχει τον ρόλο τού άνδρα σε χορό που χορεύεται από ζευγάρι: *ποια είναι τα βήματα τού ~ στο ταγκό;* ΑΝΤ. ντάμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cavalier «ιππέας, ιππότης» < λατ. caballarius].

καβαλίκεμα (το) {μεσν.} {καβαλικέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να καβαλικεύει κανείς ή να έχει καβαλικέψει άλογο ή άλλο υποζύγιο ΣΥΝ. καβάλα, (λόγ.) ίππευση ΑΝΤ. ξεκαβαλίκεμα **2.** (οικ.) η συνουσία.

καβαλικευτά επίρρ. ιππεύοντας ΣΥΝ. καβάλα, ιππαστί.

καβαλικεύω ρ. μετβ. {μεσν.} {καβαλίκ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) καβαλάω (βλ.λ.).

καβαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η κοπριά των ζώων, κυρ. τού αλόγου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. caballinus > caballus «ίππος»].

καβαλισμός (ο) οι αρχές και τα δόγματα τού συστήματος εσωτερικής φιλοσοφίας που αναπτύχθηκε από ραββίνους και ήκμασε κατά τον Μεσαίωνα, το οποίο βασιζόταν σε μια μυστικιστική μέθοδο ερμηνείας των Γραφών. Επίσης **καβάλα** (η) [1857]. — **καβαλιστής** (ο) [1855].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cabalisme < μεσν. λατ. cabbala < μτγν. εβρ. qabbālāh «παράδοση»].

καβαλιστικός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καβαλισμό και τους καβαλιστές: *~ θεωρία / δόγμα / σύστημα* **2.** (μτφ.) εντελώς ακατανόητος: *~ γραφή / σύμβολα* ΣΥΝ. ακατανόητος, μυστηριώδης. — **καβαλιστικ-ά / -ώς** [1863] επίρρ.

καβάλος (ο) η ραφή τού παντελονιού, που ενώνει κάτω από το άνοιγμα των ποδιών τα δύο μπατζάκια. Επίσης **καβάλο** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavallo «άλογο»].

καβάτζα (η) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) οτιδήποτε φυλάσσεται, για να χρησιμοποιηθεί αργότερα: *αν δεις ότι σου τελειώνει το σχοινί, πες μου να σου φέρω την καβάτζα* || *βάζω / έχω / αφήνω τρεις μπίρες* ~ (για τότε που δεν θα έχουμε άλλες) ΣΥΝ. ρεζέρβα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. cavezza «χαλινάρι» < παλαιότ. capezza < λατ. capitium «καπίστρι», υποκ. τού caput, -itis «κεφάλι»].

καβατζάρω ρ. μετβ. {καβάτζαρα κ. καβατζάρισα} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. *πλέω γύρω από (ακρωτήριο)*, γενικότ. *παρακάμπτω (προεξοχή στεριάς)* περιπλέοντάς την: ~ *τον κάβο* ΣΥΝ. περιπλέω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ (συγκεκριμένη ηλικία): *με το που καβατζάρισε τα πενήντα, μετρά πότε θα πάρει σύνταξη* **3.** παίρνω και αποθηκεύω, κρατάω κάτι αποθηκευμένο: *έχω καβατζάρει μερικά μπουκάλια καλό κρασί για ειδικές περιστάσεις.* — **καβατζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. *cavazzare < cavo «κάβος»].

καβατίνα (η) (στην όπερα) σύντομη άρια σε απλοποιημένη μορφή· με τον τίτλο αυτό γράφτηκαν και ενόργανα κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavatina < cavata (di voce) «διαύγεια ήχου» < ρ. cavare «βγάζω (ενν. ήχο)» < λατ. cavare «κοιλαίνω» < cavus «κοίλος»].

καβαφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη και το έργο του: ~ *ειρωνεία / λιτότητα / στίχος.*

καββαλισμός (ο) → καβαλισμός

καβγαδίζω ρ. αμετβ. {καβγάδισα} (καθημ.) (+με) κάνω καβγά, διένεξη, έρχομαι σε έντονη φραστική αντιπαράθεση: *συνεχώς καβγαδίζει για τα πολιτικά* ΣΥΝ. τσακώνομαι, (λόγ.) φιλονικώ, διαπληκτίζομαι. — **καβγάδισμα** (το).

καβγάς (ο) {καβγάδες} (καθημ.) η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η διαφωνία που εκφράζεται σε υψηλούς τόνους και με εκδηλώσεις οργής και που μπορεί να περιλαμβάνει και ξυλοδαρμό: *οικογενειακός / πολιτικός* ~ || *θα γίνει μεγάλος ~, αν μάθει τι έκανες* || *κάνω ~ με κάποιον* || *ο ~ ήταν για το πάπλωμα* (βλ. λ. *πάπλωμα*) ΣΥΝ. τσακωμός, φιλονικία, διαπληκτισμός· ΦΡ. (α) ***στήνω καβγά*** αρχίζω να καβγαδίζω (με κάποιον) (β) ***ομηρικός καβγάς*** χαρακτηρισμός διένεξης, με δυνατές φωνές και έντονο διάλογο. — (υποκ.) **καβγαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kavga].

καβγατζής (ο) {καβγατζήδες}, **καβγατζού** (η) {καβγατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από φιλόνικη διάθεση και συμπεριφορά, που είναι συνεχώς έτοιμος για καβγάδες και διαπληκτισμούς. — **καβγατζήδικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavgacı < kavga «καβγάς»].

καβδιανός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία τής αρχαίας ιταλικής πόλης Καβδίου (λατ. Caudium) και ειδικότ. με την εξευτελιστική ήττα τού ρωμαϊκού στρατού και τον αιχμαλωτισμό του από τους Σαμνίτες και τον εξαναγκασμό του να περάσει κάτω από ταπεινωτικό ζυγό, τον οποίο αποτελούσαν δύο δόρατα μπηγμένα στο έδαφος και ένα τρίτο οριζόντια, ώστε να σχηματίζεται Π· κυρ. στη ΦΡ. ***περνώ από καβδιανά δίκρανα*** (λατ. fauces Caudinae) υφίσταμαι έντονο εξευτελισμό, εξαναγκαζόμενος να αποδεχθώ απαράδεκτους και ταπεινωτικούς όρους.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Caudinus < Caudium].

Κάβειροι (οι) {Καβείρ-ων, -ους} ΜΥΘΟΛ. μυστηριακές θεότητες· πατέρα τους θεωρούσαν τον Ήφαιστο και μητέρα τους την Καβειρώ· κυριότερο κέντρο λατρείας τους ήταν η Σαμοθράκη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως μικρασιατ. προελ., ενώ κατ' άλλη άποψη προέρχεται από φοιν. qabirim «μεγάλοι, δυνατοί»].

καβίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το ξυλόκαρφο (βλ.λ.): *οι ~ τού τιμονιού τού πλοίου* **2.** ΝΑΥΤ. εργαλείο μυτερό μήκους 16-40 εκατοστών, λίγο καμπυλωτό, που χρησιμεύει για εργασίες σε σχοινιά (οπότε είναι ξύλινο) ή σε συρματόσχοινα (οπότε είναι σιδερένιο) ΣΥΝ. κέστρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caviglia < προβηγκ. cavilha < μτγν. λατ. cavicla < *clavicula, υποκ. τού λατ. clavis «κλειδί»].

κάβο- (λαϊκ.) α' συνθετικό που τίθεται μπροστά από το όνομα ακρωτηρίου: *κάβο-Μαλιάς / κάβο-ντ' Όρο* (ο Καφηρέας).

κάβο-Κολώνες (οι) (ορθότ. *κάβο Κολόνες*) (λαϊκ.) το Σούνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Κολόνες*].

κάβο-Μαλιάς (ο) (λαϊκ.) ο Μαλέας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Μαλιάς* < *Μαλέας* (βλ.λ.)].

κάβο-Ματαπάς (ο) (λαϊκ.) το Ταίναρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Ματαπάς*, τοπωνύμιο που απαντά στις πινακίδες τής Πύλου και, κατά μία άποψη (Ι. Βογιατζίδης), προέρχεται από την προθ. *μετ(α)-* (με προληπτ. αφομοίωση) και το ουσ. **άπα* «νερό», το οποίο θεωρείται ότι απαντά και στα αρχ. τοπωνύμια *Ἄναπος* «παραπόταμος τού Αχελώου» και *Ἀπία* «Πελοπόννησος»].

κάβο-ντ' Όρο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο Καφηρέας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavo d'oro «χρυσό ακρωτήριο», ευφημιστ. ονομασία τού *Καφηρέως* λόγω των κινδύνων που ελλοχεύουν κατά την περίπλευσή του].

κάβος[1] (ο) ΝΑΥΤ. η έκταση στεριάς που προεξέχει μέσα στη θάλασσα, το απόκρημνο και μεγάλου ύψους ακρωτήριο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***παίρνω κάβο*** μπαίνω στο νόημα, αρχίζω να καταλαβαίνω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cavo < βεν. cao «άκρο, κεφαλή». Βλ. κ. *κάβος*[2]].

κάβος[2] (ο) ΝΑΥΤ. το πολύ χοντρό και ανθεκτικό σχοινί, που χρησιμοποιείται στα λιμάνια κυρ. για την πρόσδεση σκάφους ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσκοινο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ισπ. cabo < πορτ. cabo < *caboo < λατ. capulus «σορός» ή < βεν. cao < γενουατ. cavo «άκρη (σχοινιού)» < λατ. caput (funis)].

καβούκι[1] (το) {καβουκ-ιού | -ιών} το όστρακο (βλ.λ., σημ. 1), κυρ. τής χελώνας· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μπαίνω / μαζεύομαι / κλείνομαι στο καβούκι μου*** περιορίζομαι από φόβο ή απογοήτευση, παύω να εξωτερικεύομαι, να ανοίγομαι: *μετά τον χωρισμό τους κλείστηκε στο καβούκι της και δεν μιλούσε σε άνθρωπο* (β) ***βγαίνω από το καβούκι μου*** βγαίνω από την απομόνωσή μου, γίνομαι πιο προσεγγίσιμος και κοινωνικός, αποκτώ μεγαλύτερη άνεση στις επαφές μου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kabuk «φλούδα»].

καβούκι[2] (το) {καβουκ-ιού | -ιών} ανδρικό κάλυμμα τού κεφαλιού, που φοριέται κυρ. από τους μουσουλμάνους στη Ν. Ασία και αποτελείται από μακρύ μεταξένιο, λινό, βαμβακερό κ.λπ. ύφασμα, που δένεται γύρω από το κεφάλι ή από άλλο καπέλο ΣΥΝ. τουρμπάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavuk «σαρίκι»].

καβουράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ο μικρός κάβουρας • **2.** (λαϊκ.) ανδρικό καπέλο σχετικά μικρού μεγέθους, με στενό κυκλικό γείσο.

κάβουρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** δεκάποδο καρκινοειδές τής θάλασσας και τού γλυκού νερού με φαρδύ, πεπλατυσμένο σώμα (καλυμμένο από σκληρό περίβλημα), πέντε ζεύγη ποδιών, (από τα οποία το πρώτο έχει μετασχηματιστεί σε δαγκάνες), που λόγω τής διάταξής τους επιτρέπουν κίνηση μόνο προς τα πλάγια: *βασιλικός* ~ (βλ. λ. *βασιλικός*)· ΦΡ. (α) ***πάω σαν τον κάβουρα*** (i) βαδίζω πλάγια ή προς τα πίσω (ii) κινούμαι ή ενεργώ με βραδύτητα και νωθρότητα (β) (παροιμ.) ***τι 'ναι ο κάβουρας, τι 'ναι το ζουμί του*** για οτιδήποτε υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, δεν επαρκεί: *μ' αυτό τον μισθό μόνο προσπαθούν να ζήσουν τρεις άνθρωποι, αλλά ~, δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα έτσι!* (γ) ***να καβούρους, δώσ' μου αλεύρι*** για ανταλλαγές πραγμάτων άνισης αξίας, για ανταλλαγές εμφανώς άδικες: *ήθελε να του δώσω ολόκληρο χωράφι για λίγα ψωροχιλιάρικα. ~ δηλαδή!* (δ) ***εδώ σε θέλω κάβουρα να περπατάς στα κάρβουνα*** ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι δύσκολο ή να αποδείξει την αξία του σε αυτό ΣΥΝ. (λόγ.) ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα • **2.** εργαλείο για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα μεταλλικών αντικειμένων, που διαθέτει λαβίδα, μοιάζει με δαγκάνα και διαθέτει κινητό στέλεχος, που ρυθμίζεται ανάλογα με το πάχος τού αντικειμένου (πβ. λ. *παπαγάλος*). Επίσης **κάβουρος** {μτγν.} {-ου κ. -ούρου | -οι κ. -ούροι, -ων κ. -ούρων, -ους κ. -ούρους}.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. μεγεθ. τού τ. *καβούρι*, υποκ. τού μτγν. *κάβουρος* < αρχ. *κάραβος* «καραβίδα» (με αντιμετάθεση και πιθ. επίδραση τού αρχ. συνωνύμου *πάγουρος*). Βλ. κ. *καραβίδα*].

καβουρδίζω ρ. → καβουρντίζω

καβούρι (το) {μεσν.} {καβουρ-ιού | -ιών} **1.** ο κάβουρας· ΦΡ. (σκωπτ.) ***η τσέπη (κάποιου) έχει καβούρια*** για άνθρωπο πολύ τσιγγούνη, που δεν ξοδεύει εύκολα λεφτά **2.** ΝΑΥΤ. άγκυρα, οι βραχίονες τής οποίας συναρθρώνονται με την άτρακτο. — (υποκ.) **καβουράκι** (το) (βλ.λ.).

καβουρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο θηλυκός κάβουρας.

καβουρμάς (ο) {καβουρμάδες} (λαϊκ.) **1.** το τσιγαρισμένο κρέας που φτειάχνεται με κρεμμύδι και βούτυρο **2.** κρέας που έχει καβουρντιστεί και φυλάσσεται σε λίπος, μέχρις ότου χρησιμοποιηθεί • **3.** το κουλλούρι που είναι ξεροψημένο, το πολύ τραγανό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavurma].

καβουρντίζω κ. **καβουρδίζω** ρ. μετβ. {καβούρντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξεροψήνω, ξεραίνω με τη φωτιά: ~ *το σιμιγδάλι / τα αμύγδαλα / τον καφέ* **2.** τσιγαρίζω, ψήνω αργά-αργά κυρ. στο λάδι: ~ *κρεμμύδια* **3.** (μτφ.) υποβάλλω σε δοκιμασία ταλαιπωρώντας: *τους έχει όλη μέρα στο πόδι και τους καβουρντίζει* ΣΥΝ. βασανίζω, παιδεύω. - **καβούρντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. kavurdum, αόρ. τού ρ. kavurmak. Ο τ. *καβουρδίζω* οφείλεται σε υπερδιόρθωση].

καβουρντιστήρι κ. **καβουρδιστήρι** (το) {καβουρντιστηρ-ιού | -ιών} **1.** οικιακό σκεύος που χρησιμοποιείται για το καβούρντισμα (κυρ. τού καφέ) **2.** (σκωπτ.) συσκευή, μηχάνημα ή όχημα που δεν λειτουργεί σωστά ή και καθόλου, που είναι ξεπερασμένης τεχνολογίας ή που κάνει πολύ θόρυβο όταν δουλεύει.
[ΕΤΥΜ. < *καβουρντίζω* (από το θ. τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ποτισ-τήρι, εργασ-τήρι*].

καβουρντιστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να καβουρντιστεί, να ξεροψηθεί σε ειδική επεξεργασία: ~ *καφές / αμύγδαλο* ΣΥΝ. ξεροψημένος ΑΝΤ. ακαβούρντιστος. — **καβουρντιστά** επίρρ.

καβουρολόγος (ο) εργαλείο ψαρέματος που μαζεύει καβούρια ΣΥΝ. καβουροσύρτης.
[ΕΤΥΜ. < *κάβουρας* + *-λόγος* < *λέγω* (στη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

καβουρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάβουρας μεγάλου μεγέθους (περίπου 20 εκατοστών), αγκαθωτός και τριχωτός, με καστανοκόκκινο ώς καστανοκίτρινο κέλυφος, που ζει στη Μεσόγειο και στον Α. Ατλαντικό.

κάβουρος (ο) → κάβουρας

καβουροσύρτης (ο) {καβουροσυρτών} ο καβουρολόγος (βλ.λ.).

καγιάκ (το) {άκλ.} **1.** κανό των Εσκιμώων, που αποτελείται από ελαφρό σκελετό, καλυμμένο με δέρματα, εκτός από ένα άνοιγμα για τη θέση τού κωπηλάτη, το οποίο τον καλύπτει μέχρι τη μέση και προωθείται με διπλό κουπί **2.** ΑΘΛ. κανό σχήματος ανάλογου με το παραπάνω, που χρησιμοποιείται στην κωπηλασία (πβ. λ. *κανό, πιρόγα*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kayak < qajaq, λ. των Εσκιμώων].

καγιανάς (ο) {καγιανάδες} μείγμα αβγού με ντομάτα μαγειρεμένο στο τηγάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaygana < περσ. xā(ya)gīna «ομελέτα» < xāya «αβγό»].

καγκελαρία (η) {μεσν.} {σπάν. καγκελαριών} **1.** οι διοικητικές υπηρεσίες που προωθούν την άσκηση έργου από τον καγκελάριο μιας χώρας **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι παραπάνω υπηρεσίες, το γραφείο τού καγκελαρίου **3.** η γραμματεία ξένης διπλωματικής αποστολής (πρεσβείας ή προξενείου) **4.** (για τα κράτη που κυβερνώνται από καγκελάριο) το Υπουργείο Εξωτερικών.

καγκελάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** ο ηγέτης χώρας με αξίωμα αντίστοιχο τού πρωθυπουργού σε ορισμένες προεδρευόμενες δημοκρατίες, όπως αυτή τής Γερμανίας: *ο ~ τής Γερμανίας / τής Αυστρίας* **2.** πρόσωπο με υψηλό αξίωμα στην ιεραρχία ορισμένων θεσμών στη Μ. Βρετανία (π.χ. ο πρόεδρος τής Βουλής των Λόρδων, ο επίτιμος πρύτανης πανεπιστημίου, ο νομικός σύμβουλος αγγλικανού επισκόπου) **3.** ο υπουργός Εξωτερικών ή ανώτατος υπάλληλος υπουργείου, κυρ. τού Υπουργείου Εξωτερικών, σε ορισμένες χώρες **4.** ΙΣΤ. ο αρχιγραμματέας ορισμένων βασιλέων ή ηγεμόνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. cancellarius < cancellus «κάγκελο», επειδή η λ. προσδιόριζε αρχικά τους Ρωμαίους δικαστικούς υπαλλήλους (κλητήρες) που στέκονταν δίπλα στο κιγκλίδωμα μεταξύ τού δικαστηρίου και τού κοινού. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφορά τού γερμ. Kanzler].

κάγκελο (το) **1.** η ξύλινη ή μεταλλική ράβδος που στερεώνεται σε οριζόντιο πλαίσιο μαζί με άλλες πανομοιότυπες, τοποθετημένες κατά μικρά διαστήματα έτσι, ώστε να σχηματίζουν φράχτη, περίφραξη **2.** ***κάγκελα*** (τα) η περίφραξη που σχηματίζεται από τη διάταξη των παραπάνω ράβδων είτε για διακοσμητικούς είτε κυρ. για πρακτικούς λόγους, για στήριξη, διαχωρισμό χώρων, αποτροπή τής διέλευσης κ.λπ.: *τα ~ τής φυλακής* || *έβαλαν κάγκελα στα τζάμια τού σχολείου για μεγαλύτερη ασφάλεια τού κτηρίου* ΣΥΝ. σίδερα, κιγκλίδωμα· ΦΡ. (α) (αργκό) ***και τα μυαλά στα κάγκελα*** (αρχικά στη γλώσσα των γηπέδων ως απειλητικό σύνθημα κατά των οπαδών τής αντίπαλης ομάδας ή ως έκφραση τυφλού φανατισμού για συγκεκριμένη ομάδα) για την έκφραση ολοκληρωτικής αφοσίωσης ή/και ανεξέλεγκτου ενθουσιασμού (β) (ως επίρρ.) (καθημ.-εκφραστ.) ***μου σηκώνεται η τρίχα κάγκελο*** αισθάνομαι έντονη ανατριχίλα, φρίκη ή αηδία: *όταν ακούω ιστορίες με φαντάσματα.* ~ (γ) (!) ***τής πουτάνας το κάγκελο*** βλ. λ. *πουτάνα.* — (υποκ.) **καγκελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάγκελ(λ)ον* < λατ. cancellum].

καγκελάπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα εξωτερικού χώρου με κάγκελα, κιγκλιδωτή: *η ~ τού κήπου.*

καγκελάφραχτος, -η, -ο (εξωτερικός χώρος) που έχει περιφραχθεί με κάγκελα.

καγκελωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από κάγκελα: ~ *περίφραξη / πόρτα / φράχτης / διακόσμηση* ΣΥΝ. κιγκλιδωτός **2.** αυτός που μοιάζει με κάγκελο, που έχει ανάλογο σχήμα: ~ *γραμμή / πλαίσιο.* — **καγκελωτά** επίρρ.

καγκουρό (το) {άκλ.} μαρσιπποφόρο θηλαστικό, σύμβολο τής αυστραλιανής ηπείρου, χορτοφάγο, με μακριά λεπτά αλλά και δυνατά πίσω πόδια (που του δίνουν εξαιρετική αλτικότητα), ατροφικά μπροστινά πόδια και μακριά, παχιά και δυνατή ουρά για εξισορρόπηση και στήριξη· τα θηλυκά φέρουν το νεογνό τους για μερικούς μήνες σε μάρσιππο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. kangourou < αγγλ. kangaroo, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ganurru «είδος καγκουρό» (λ. των Αβοριγίνων τής Αυστραλίας). Σύμφωνα με μια δημοφιλή άποψη, η λ. προήλθε από τη φρ. ka gouro «δεν ξέρω», με την οποία απάντησαν οι ιθαγενείς σε ερώτηση τού Άγγλου εξερευνητή J. Cook σχετικά με το όνομα τού ζώου].

καγκουρό – μάννα (το). Από τις περίεργες συμπτώσεις στην ιστορία των λέξεων είναι και αυτή που συνδέει μια παράλληλη ετυμολογική προέλευση δύο άσχετων μεταξύ τους λέξεων, των λέξεων *καγκουρό* και *μάννα* (το). Αν αληθεύει (πράγμα που δεν είναι βέβαιο, βλ. ΕΤΥΜ.) ότι η λέξη **καγκουρό** (αγγλ. kangaroo) προήλθε από τη φράση «ka gouro» των ιθαγενών τής Αυστραλίας, που σήμαινε «δεν ξέρω» (απάντηση που δόθηκε, κατά την παράδοση, στον εξερευνητή J. Cook, όταν ρώτησε έναν ιθαγενή ποιο είναι το όνομα του πρωτόγνωρου για εκείνον ζώου), τότε η δημιουργία τής λέξης μοιάζει με αυτή τής λέξης *μάννα.* Σύμφωνα με την Π.Δ., **μάννα** ήταν η ερώτηση «τι είναι τούτο;» (από εβρ. man hu?) που απηύθυναν οι Εβραίοι μεταξύ τους με απορία, όταν ο Θεός τούς έστειλε το μάννα αντί τού άρτου: *«καὶ ἰδοὺ ἐπὶ πρόσωπον τῆς ἐρήμου λεπτὸν ὡσεὶ κόριον λευκον, ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. ἰδόντες δὲ αὐτὸ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἶπαν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ. "Τί ἐστι τοῦτο;" οὐ γὰρ ᾔδεισαν τί ἦν. εἶπε δὲ Μωυσῆς αὐτοῖς "οὗτος ὁ ἄρτος ὃν ἔδωκεν Κύριος ὑμῖν φαγεῖν"»* (Π.Δ. *Έξοδος* 16, 14-15). Επομένως, τόσο η λ. *καγκουρό* όσο και η λέξη *μάννα* (το) προήλθαν από τη δήλωση απορίας και άγνοιας για αυτό που δήλωσε τελικά καθεμία από τις δύο λέξεις.

καγχάζω ρ. αμετβ. {κάγχασα} (λόγ.) ξεσπώ σε ηχηρό, έντονο γέλιο (εις βάρος κάποιου), εκφράζομαι με σαρκαστική ή περιφρονητική διάθεση. — **καγχαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κα(γ)χάζω,* αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. *-χα-,* που αποτελεί προϊόν ονοματοποιίας (ίσως από τον ήχο τού γέλιου)].

καγχασμός (ο) [μτγν.] έντονο ειρωνικό γέλιο εις βάρος κάποιου· έκφραση με σαρκαστική ή μειωτική διάθεση. — **καγχαστικός,** -ή, -ό, **καγχαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

καδένα (η) {δύσχρ. καδενών} **1.** η αλυσίδα (κυρ. από πολύτιμο μέταλλο), που φοριέται (συνήθ. στον λαιμό) για καλλωπισμό: *χρυσή / ανδρική ~* **2.** (ειδικότ.) η μικρή, λεπτή αλυσίδα που συγκρατεί το ρολόι τσέπης **3.** ΝΑΥΤ. (καθημ.) μεταλλική αλυσίδα στην οποία στερεώνεται η άγκυρα. — (υποκ.) **καδενίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cadena < λατ. catena «αλυσίδα»].

κάδη (η) **1.** μεγάλο, φαρδύ και κυρ. στρογγυλό δοχείο, κατασκευασμένο από ξύλινες σανίδες, που συγκρατούνται με στεφάνη και συναρμολογούνται γύρω από επίπεδο πάτο· χρησιμοποιείται κυρ. για το πάτημα των σταφυλιών **2.** μικρότερων διαστάσεων δοχείο, που χρησιμοποιείται κατά την παραγωγή βουτύρου για το χτύπημα τού γάλακτος **3.** δοχείο σε σχήμα βαρελιού για την τοποθέτηση και φύλαξη βουτύρου ή τυριού **4.** (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στο μέγεθος κάθε τέτοιου δοχείου.
[ΕΤΥΜ. < *κάδος,* πιθ. από παρανόηση τού πληθ. *οι κάδοι,* που θεωρήθηκε θηλ.].

καδής (ο) → κατής

καδί (το) {καδ-ιού | -ιών} ο μικρός κάδος, καθώς και το περιεχόμενό του· (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αναλογεί στη χωρητικότητά του: *ένα ~ φέτα / βούτυρο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάδι(ο)ν,* υποκ. τού αρχ. *κάδος*].

Κάδιξ (ο) {Κάδικ-ος, -α} πόλη, λιμάνι και περιοχή τής ΝΔ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cádiz (προφ. *Κάδιθ*) < φοιν. gadir «οχυρό, φρούριο» (εξού και το μτγν. *Γάδειρα,* ονομασία με την οποία ο Στράβων αποκαλεί τη φοιν. πόλη)].

καδμείος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Κάδμο· κυρ. στις ΦΡ. (α) (με τον τύπο ***καδμήιος,*** *-ίη, -ιον*) ***καδμήια γράμματα*** (όρος τού Ηροδότου) τα γράμματα τής φοινικικής γραφής, την οποία, κατά την παράδοση, ο Κάδμος εισήγαγε πρώτος στη Θήβα, τροποποιώντας τα σύμφωνα με τις ανάγκες τής ελληνικής γλώσσας (β) ***καδμεία νίκη*** η νίκη που υπήρξε επιζήμια για τον νικητή λόγω των θυσιών που απαιτήθηκαν για να επιτευχθεί, πβ. κ. *πύρρειος νίκη* λ. *πύρρειος.*

κάδμιο (το) {καδμίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cd), το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. cadmium < μτγν. *καδμεία* «είδος ορυκτού»].

Κάδμος (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχης των κατοίκων τής Βοιωτίας, ιδρυτής τής Θήβας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμαι* «υπερέχω, λάμπω» (< **κέ-καδ-μαι*). Βλ. κ. *Κασσάνδρα*].

κάδος (ο) **1.** κυκλικό δοχείο με μεγάλη διάμετρο και χωρητικότητα, ξύλινο ή μεταλλικό, που χρησιμοποιείται για την εναπόθεση ή τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων υγρών, κυρ. για το πήξιμο τυριού· ΦΡ. ***κάδος πλυντηρίου*** το εξάρτημα πλυντηρίου ρούχων, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τα άπλυτα ρούχα και το οποίο κατά την πλύση περιστρέφεται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα **2.** μεγάλο μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετούνται αντικείμενα ή απορρίμματα: ~ *απορριμμάτων / ανακύκλωσης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. kad].

καδράρισμα (το) {καδραρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση εικόνας, πίνακα, φωτογραφίας σε κάδρο **2.** (ειδικότ.) η τοποθέτηση τής εικόνας στα όρια τού φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φακού.

καδράρω ρ. μετβ. {καδράρισ-α, -μένος} (καθημ.) βάζω μέσα σε πλαίσιο, σε κορνίζα: ~ *μια φωτογραφία.*

καδρίλια (η) → καντρίλια

κάδρο (το) (καθημ.) **1.** το διακοσμητικό πλαίσιο εικόνας, πίνακα ή φωτογραφίας: *τετράγωνο / οβάλ / μεταλλικό / ξύλινο* ~ ΣΥΝ. κορνίζα **2.** (συνεκδ.) η εικόνα, ο πίνακας μαζί με το πλαίσιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί: *κρέμασε κάδρα στους τοίχους, να τους στολίσει* **3.** ο πίνακας, η ζωγραφιά ή η φωτογραφία που κρεμά κανείς στον τοίχο: *το ~ τού πατέρα του.* — (υποκ.) **καδράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάδρον* < ιταλ. quadro < λατ. quadrus «τετράγωνος»].

καδρόνι (το) {καδρον-ιού | -ιών} δοκός ή δοκάρι ξύλινο και επεξεργασμένο, ώστε να έχει τέσσερεις πλευρές. — (υποκ.) **καδρονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quadrone < quadro «τετράγωνος»].

καδρονιάζω ρ. μετβ. {καδρόνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επενδύω (επιφάνεια) με καδρόνια, στρώνω με καδρόνια **2.** επεξεργάζομαι κομμάτι ξύλου, ώστε να έχει τέσσερεις έδρες, μετατρέπω (ακατέργαστο ξύλο) σε καδρόνι. — **καδρόνιασμα** (το).

Κ.Α.Ε. (το) Κατάστημα Αφορολογήτων Ειδών.

καζάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ανδρική ή γυναικεία μπλούζα ή εξωτερικό ρούχο (πανωφόρι) σε φαρδιά γραμμή, συνήθ. από χοντρό υλικό (λ.χ. μαλλί) με άνετα μανίκια (ή χωρίς μανίκια), που φθάνει μέχρι τη λεκάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. casacca < περσ. kazāgand].

Καζακστάν (το) → Καζαχστάν

καζαμίας (ο) {δύσχρ. καζαμιών} η ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο τής επόμενης χρονιάς με προβλέψεις, πληροφορίες ανεκδοτολογικού χαρακτήρα και σημαντικές ημερομηνίες ή επισήμανση φυσικών (μετεωρολογικών ή αστρονομικών) φαινομένων: *πολιτικός / καλλιτεχνικός / οικονομικός* ~ ΣΥΝ. ημερολόγιο, καλεντάρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Cazamia, τίτλος παλαιού προφητικού βιβλίου, ο οποίος υποτίθεται ότι αποτελούσε το όνομα αστρολόγου].

Καζαμπλάνκα (η) το κύριο λιμάνι τού Μαρόκου στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Casablanca «άσπρο σπίτι». Το ίδιο σημαίνει και η αραβ. ονομασία Dar al-Baydá. Η ισπ. ονομασία αποτελεί μετάφραση τού πορτ. ον. Casa Branca, που είχε δοθεί στην πόλη από τους Πορτογάλους το 1515].

καζανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρού μεγέθους καζάνι ή άλλο παρόμοιου σχήματος και χρήσεως σκεύος **2.** (συνήθ.) η μικρή δεξαμενή, που εντοιχίζεται ή κρεμιέται πάνω από τη λεκάνη τής τουαλέτας και περιέχει το νερό που χρησιμοποιείται για την απομάκρυνση των ακαθαρσιών και τον καθαρισμό της· (συνεκδ.) ο όλος μηχανισμός (η δεξαμενή, ο σωλήνας, η βαλβίδα και η στρόφιγγα) που έχει την παραπάνω λειτουργία: *τραβάω το ~* (θέτω σε λειτουργία τον μηχανισμό).

καζάνι (το) {καζαν-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικός λέβητας με μεγάλη αντοχή στις υψηλές θερμοκρασίες και εξίσου μεγάλη χωρητικότητα, που χρησιμοποιείται κυρ. για τον βρασμό νερού ή το μαγείρεμα μεγάλης

ποσότητας φαγητού· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε*** όλοι υποφέρουμε υπό τις ίδιες συνθήκες, όλοι βρισκόμαστε στην ίδια άσχημη θέση: *τι τσακώνεστε μεταξύ σας, αφού ~!* (β) ***ό,τι βγει απ' το καζάνι*** για αποτέλεσμα μη εξακριβώσιμο πριν από την τελική του εκδήλωση, για εξελίξεις αβέβαιες και άδηλες: *εμείς κάναμε ό,τι μπορούσαμε· από 'δώ και πέρα είναι ~!* (γ) ***καζάνι που βράζει / έτοιμο να εκραγεί*** για έκρυθμες και επικίνδυνες καταστάσεις, που απειλούν να ξεσπάσουν, κυρ. λόγω εσωτερικών συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων: *τα Βαλκάνια είναι πάλι ~* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) λέβητας που χρησιμοποιείται για την παραγωγή μηχανικής ενέργειας, με αξιοποίηση τής πίεσης που δημιουργεί ο ατμός από τον βρασμό ή την καύση υλικών: *~ βαποριού / ατμομηχανής* || *ο καπετάνιος τον έστειλε να δουλέψει στα ~* (β) μεγάλο, συνήθ. στρογγυλό, μεταλλικό δοχείο για διάφορες χρήσεις, λ.χ. απόσταξη τσίπουρου, ούζου κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) (α) ***μου κάνει το κεφάλι καζάνι*** μου φέρνει πονοκέφαλο, ζάλη, κούραση· με κάνει να μη μπορώ να σκεφθώ κανονικά, να μπλέκονται οι σκέψεις στο μυαλό μου: *~ με την πολυλογία του* || *αυτές οι πολύπλοκες ασκήσεις μού έκαναν το κεφάλι καζάνι* (β) ***είναι / γίνεται το κεφάλι μου καζάνι*** βρίσκομαι / φθάνω στην παραπάνω κατάσταση. — (υποκ.) **καζανάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **καζάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazan].

καζανιά (η) (λαϊκ.) η χωρητικότητα ενός καζανιού, η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ή που περιέχει: *μια ~ συσσίτιο.*

καζανιάζω ρ. μετβ. {καζάνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο καζάνι για βράσιμο ή για απόσταξη.

καζανόβας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. σκωπτ.) ο γυναικοκατακτητής, αυτός που μπλέκεται συνεχώς σε γυναικοδουλειές.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού τυχοδιώκτη Giovanni Jacomo Casanova (1725-1798)].

καζαντζής (ο) {καζαντζήδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής καζανιών ΣΥΝ. λεβητοποιός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazancı < kazan (βλ. κ. *καζάνι*)].

καζάντιο (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα (κυρ. χρηματικά) κέρδη από εμπορικές συναλλαγές ή εργασία, η περιουσία που δημιουργεί κανείς με την εργασία του· ΦΡ. (ειρων.) ***είδαμε τα καζάντια σου!*** για την αποτυχία κάποιου να προκόψει, να έχει κάποιο όφελος: *~ που δεν έχεις μια δραχμή στην άκρη* ΣΥΝ. καζάντισμα.
[ΕΤΥΜ. < *καζαντίζω* (υποχωρητ.)].

καζαντίζω ρ. μετβ. {καζάντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βγάζω λεφτά, κάνω περιουσία: *πήγε στην Αμερική και καζάντισε* **2.** (κατ' επέκτ.) κερδίζω, έχω ως όφελος: *«μια ζωή την έχουμε κι αν δεν τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;»* (τραγ.). — **καζάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. kazandım, αόρ. τού ρ. kazanmak].

καζάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο στρατώνας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caserma < προβηγκ. cazerna «παράγκα για τέσσερεις στρατιώτες» < λατ. quaternus «ανά τέσσερεις»].

Καζαχστάν κ. **Καζακστάν** (το) {άκλ.} (καζαχ. Qazaqstan Respūblikasy = Δημοκρατία τού Καζαχστάν) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Αλμά Ατά, επίσημη γλώσσα την Καζαχική και νόμισμα το τέγκε Καζαχστάν. — **Καζάχος** (ο), **Καζάχα** (η), **καζαχικός, -ή, -ό** κ. **καζάχικος, -η, -ο**, **Καζαχικά** κ. **Καζάχικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < καζαχ. Qazaqstan < Kazakh «Καζάχοι», ονομασία τού μογγολικής καταγωγής λαού που κατοικεί στην περιοχή, πιθ. < τουρκ. kazak «Κοζάκος - στρατιώτης ιππικού»].

καζεΐνη (η) {καζεϊνών} ΧΗΜ. **1.** ουσία πρωτεϊνικής φύσεως (ομάδα πρωτεϊνών), που βρίσκεται στο γάλα και υδρολύεται υπό την επίδραση ενζύμου κατά την παρασκευή τού τυριού **2.** κάθε γαλάκτωμα που κατασκευάζεται από διάλυμα τής παραπάνω πρωτεΐνης **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική τεχνική, στην οποία τα χρώματα αναμειγνύονται με την παραπάνω πρωτεΐνη (παλαιότ. με φρέσκια μυζήθρα ή συμπυκνωμένο γάλα) **4.** είδος κόλλας που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική. — **καζεϊνικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caseïne < λατ. caseus «τυρί»].

καζίκι (το) {καζικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο πάσσαλος, το παλούκι **2.** (μτφ.) μεγάλο πρόβλημα, δυσχερής υπόθεση, που συνήθ. παρουσιάζεται ξαφνικά: *να δούμε τι θα κάνουμε μ' αυτό το ~ που μας έτυχε!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπελάς, μπλέξιμο, πάθημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazık].

καζίνο (το) χώρος (κτήριο ή αίθουσα) ειδικά διαμορφωμένος, που διατίθεται νομίμως για τυχερά παιχνίδια όπως ρουλέτα, ζάρια, χαρτιά κ.ά., και ο οποίος μπορεί να είναι ιδιωτικός ή να βρίσκεται υπό τον έλεγχο τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. casino, υποκ. τού casa «σπίτι»].

κάζο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το αναπάντεχο περιστατικό που προκαλεί αναστάτωση ή στενοχώρια: *τι ~ ήταν αυτό που έπαθε!* ΣΥΝ. στραπάτσο, ζημιά, πάθημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. caso «περίπτωση, συμβάν» < λατ. casus].

καζουιστικός, -ή, -ό **1.** ΦΙΛΟΣ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρακτική αντιμετώπιση επιμέρους ηθικών διλημμάτων **2.** ***καζουιστική*** (η) επιμέρους κλάδος τής ηθικής, που εστιάζει στην πρακτική αντιμετώπιση συγκεκριμένων ηθικών προβλημάτων / διλημμάτων μέσω τής σχηματοποίησης συγκεκριμένων οδηγιών συμπεριφοράς για τον κατά περίπτωση χειρισμό τέτοιων περιστάσεων. — **καζουιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **καζουιστής** (ο), **καζουίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. casuistique < casuiste < λατ. casus «πτώση - περίπτωση»].

καζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) κάθε πράξη με την οποία περιπαίζει κανείς (κάποιον), χοντροκομμένο πείραγμα, διακωμώδηση: *κάνω σε κάποιον ~* || *τον άρχισαν στην ~* ΣΥΝ. πλάκα.

[ΕΤΥΜ. < *κάζο* + επίθημα *-ούρα* (πβ. *χασ-ούρα, φαγ-ούρα* κ.ά.)].

casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αιτία πολέμου*· για πράξη που δικαιολογεί την κήρυξη πολέμου ή προτείνεται ως εκλογίκευση σχετικής απειλής.

κάηκα ρ. ▸ καίω

καήλα (η) (συνήθ. ορθ. *καΐλα*) (λαϊκ.) **1.** το αίσθημα τού καψίματος ΣΥΝ. κάψα **2.** η υπερβολική θερμότητα ΣΥΝ. κάψα **3.** (μτφ.) μεγάλη επιθυμία: *είχε μεγάλη ~ να τη συναντήσει* ΣΥΝ. κάψα **4.** (ειρων.) μεγάλη αδιαφορία: *σιγά την ~ που είχα να βγω μαζί του* ΣΥΝ. κάψα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐ-κάη-ν*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *καίω*].

καημένος, -η, -ο (κυρ. με άρθρο) **1.** αυτός που προκαλεί οίκτο, συμπάθεια: *~ Αθήνα, πώς κατάντησες έτσι!* || *Βρε το ~ το παιδί, τι έχει τραβήξει με τις αρρώστιες!* ΣΥΝ. κακομοίρης, ταλαίπωρος, αξιολύπητος, δύστυχος, φτωχός **2.** (στην κλητ. ***καημένε, -η*** ως ελαφρά επίπληξη): *Μην κάνεις έτσι, καημένε! Δεν έγινε δα και τίποτα φοβερό!* — (υποκ.) **καημενούλης, -α, -ικο**, **καημενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, συμπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καίω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάη-ν*)].

καημός (ο) (εκφραστ.) **1.** η έντονη λύπη, ο ψυχικός πόνος: *έχει μεγάλο ~ που δεν πέρασε το παιδί στις εξετάσεις* || *έχει τον ~ τού γυιου της, που έφυγε στα ξένα* || *βαρύς / αβάσταχτος ο ~ τής ξενιτειάς*· ΦΡ. ***λέω τον καημό μου*** εκμυστηρεύομαι ό,τι με απασχολεί έντονα, τον ψυχικό μου πόνο: *δεν έχω έναν άνθρωπο να πω τον καημό μου, να ξαλαφρώσω* **2.** το όνειρο, η επιθυμία που μένει απραγματοποίητη: *~ το 'χω να το δω αυτό το παιδί να διαβάζει* (δεν διαβάζει ποτέ) || *αυτή η γυναίκα ήταν ο ~ του τόσα χρόνια* ΣΥΝ. λαχτάρα, πόθος, επιθυμία, έρωτας **3.** η βαθιά λαχτάρα, η έντονη και βασανιστική επιθυμία: *μεγάλο ~ τού άναψε η ματιά της* || *γρήγορα του 'φυγε ο ~ για τα ταξίδια* || *κρυφός ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καίω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάη-ν*) + παραγ. επίθημα *-μός* (πβ. *αγαπη-μός, στερη-μός*)].

καθά κ. **καθ' α** επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με όσα: *~ γνωρίζω, ουδείς έθεσε τέτοιο θέμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθ' ἅ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ἅ*, πληθ. ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* (βλ.λ.)].

καθαγιάζω ρ. μετβ. {καθαγίασ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} εξαγνίζω, απαλλάσσω (κάτι) από το άγος· καθιστώ άγιο, ιερό: *ο ιερέας καθαγιάζει τα ύδατα την ημέρα των Φώτων* ΣΥΝ. αγιάζω, εξαγνίζω ΑΝΤ. μολύνω, (λόγ.) μιαίνω, βεβηλώνω, κηλιδώνω. — **καθαγίαση** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἁγιάζω*].

καθαγιασμός (ο) [1871] **1.** το να καθαγιάζεται (κάτι) ΣΥΝ. καθαγίαση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***καθαγιασμός των υδάτων*** η συμβολικού χαρακτήρα τελετουργική πράξη, κατά την οποία ο ιερέας καθαγιάζει τα ύδατα κατά την εορτή των Φώτων, ρίχνοντας τρεις φορές τον σταυρό μέσα στη θάλασσα (στον ποταμό, στη λίμνη) ή στη δεξαμενή τής ενορίας του (β) ***καθαγιασμός (Τιμίων) Δώρων*** η μεταβολή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα Χριστού κατά τη Θεία Λειτουργία.

καθαγνίζω ρ. μετβ. {καθάγνισ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} (λόγ.) καθιστώ (κάτι) αγνό, προσδίδω αθωότητα, αγνότητα ΣΥΝ. εξαγνίζω ΑΝΤ. μιαίνω, μολύνω, βεβηλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἁγνίζω*].

καθαιμάσσω ρ. μετβ. {κυρ. η μτχ. παρακ. καθημαγμένος, -η, -ο} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) καταματωμένος· (συνήθ. μτφ.) αυτός που έχει υποστεί μεγάλες δοκιμασίες, που έχει καταλαιπωρηθεί ή καταστραφεί: *η τελευταία κρίση βρίσκει την οικονομία τής γειτονικής χώρας καθημαγμένη από τα χρέη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *αἱμάσσω* (< **αἱμάτ-jω*) < *αἷμα*].

καθαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να καθαιρείται κανείς, να εκδιώκεται από αξίωμα, θέση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η απώλεια τής ιδιότητας τού κληρικού και η μετάταξή του στους λαϊκούς ή τους μοναχούς, η στέρηση τού δικαιώματος τελέσεως ιερατικών πράξεων **3.** ΣΤΡΑΤ. η αφαίρεση στρατιωτικού αξιώματος· βαρύτατη ποινή που επιβάλλεται σε αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες: *η ~ αξιωματικού συνεπάγεται αφαίρεση των διακριτικών βαθμού και συντριβή τού ξίφους του* **4.** το κατέβασμα (π.χ. σωσίβιας λέμβου) στη θάλασσα ΑΝΤ. ανακρέμαση. — **καθαιρετικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

καθαιρώ ρ. μετβ. {καθαιρείς... | καθαίρ-εσα (λόγ. καθήρεσα), -ούμαι, -έθηκα (λόγ. καθηρέθην, -ης, -η...), -εμένος} **1.** εκδιώκω (κάποιον) από αξίωμα, από δημόσια θέση σε συγκεκριμένη (κυρ. στρατιωτικού χαρακτήρα) ιεραρχία: *καθαιρέθηκε αξιωματικός τής αστυνομίας λόγω υπέρβασης καθήκοντος* **2.** κατεβάζω (π.χ. σωσίβια λέμβο) στη θάλασσα ΑΝΤ. ανακρεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθαιρῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *αἱρῶ* «συλλαμβάνω, αποκτώ»].

καθαίρω ρ. μετβ. {καθήρα} (αρχαιοπρ.) απαλλάσσω (από το βάρος αμαρτήματος ή εγκλήματος)· καθιστώ αγνό, καθαρό, εξαγνίζω: *το κήρυγμα αγάπης τού ιερέα καθαίρει τις ψυχές των πιστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καθάρ-jω* < *καθαρός*].

καθαλάτωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επικάλυψη επιφάνειας, κυρ. τού εσωτερικού ατμολέβητα, που σχηματίζεται με καθίζηση κυρ. ασβεστούχων αλάτων στα τοιχώματά του.
[ΕΤΥΜ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *-αλάτωση* < *ἅλας*, απόδ. τού γαλλ. incrustation > λατ. incrustatio > incrusto «επιστρώνω, εναποθέτω»].

καθάπερ επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) όπως ακριβώς, κατά τον τρόπο ακριβώς: *~ είχε συμφωνηθεί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *καθ' ἅπερ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ἅπερ*, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας *ὅσπερ – ἥπερ – ὅπερ*].

καθάπτομαι ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) (+γεν.) θίγω, προσβάλλω: *ανυπόστατα δημοσιεύματα που καθάπτονται τής υπόληψής του* || *υπαινιγμοί τέτοιου χαρακτήρα καθάπτονται τής τιμής και τής ακεραιότητας τού προσώπου αυτού.*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάπτω* / -*όμαι*, < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἅπτω* / -*ομαι* «αγγίζω»].

καθάρειος, -εια, -ειο κ. (σχολ. ορθ. *καθάριος, -ια, -ιο*) (λογοτ.) **1.** καθαρός, μη βρόμικος: ~ *ρούχα* / *σπιτικά* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παστρικός **2.** διαυγής, όχι θολός: ~ *νερό* / *ουρανός* ΣΥΝ. (κυρ. για υλικά) ατόφυος, (λογοτ.) ξάστερος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αμεσότητα και σαφήνεια: ~ *λόγια* / *κουβέντες* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σταράτος, ντόμπρος, ξεκάθαρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάρειος* < *καθαρός*· μαρτυρείται και μτγν. *καθάριος* από ιωτακιστική εναλλαγή -*ει*- / -*ι*-].

καθαρεύουσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μορφή τής ελληνικής γλώσσας, κυρ. τής γραπτής, που επικράτησε ως επίσημη γλώσσα τού κράτους έως και το 1976· χαρακτηρίζεται ιστορικά από την τάση για περιορισμό των ξένων και διαλεκτικών στοιχείων και κυριαρχία των λόγιων και αρχαϊκότερων στοιχείων τής Ελληνικής· αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσικός*.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *καθαρεύων*, μτχ. ενεστ. τού αρχ. *καθαρεύω* «είμαι καθαρός, αγνός». Η σημ. που σχετίζεται με τη γλώσσα είναι μτγν. (λ.χ. *καθαρεύειν τὴν διάλεκτον*. Διον. Αλικαρν.)].

καθαρευουσιάνικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με την καθαρεύουσα: ~ *διατύπωση* / *ύφος* / *κατάληξη* / *έκφραση* ΑΝΤ. δημοτικιστικός. — **καθαρευουσιάνικα** επίρρ.

καθαρευουσιανισμός (ο) **1.** η προσήλωση στην καθαρεύουσα και η αντίθεση προς τη δημοτική **2.** η τάση να χρησιμοποιεί κανείς την καθαρεύουσα στον λόγο του.

καθαρευουσιάνος (ο), **καθαρευουσιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο οπαδός τής καθαρεύουσας στη διαμάχη για το γλωσσικό ζήτημα, αυτός που χρησιμοποιεί την καθαρεύουσα στον προφορικό και γραπτό λόγο του ΣΥΝ. καθαρολόγος ΑΝΤ. δημοτικιστής.
[ΕΤΥΜ. < *καθαρεύουσα* + παραγ. επίθημα -*ιάνος*, πβ. κ. *πρωτευουσιάνος*].

καθαρεύω ρ. αμετβ. {μτγν.} {μτχ. ενεστ. καθαρεύων, -ουσα, -ον· συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (παλαιότ.) μιλώ ή γράφω σε λόγια γλώσσα, καθαρευουσιάνικα: *οι καθαρεύοντες* (οι καθαρευουσιάνοι) || *γράφει σε καθαρεύοντα λόγο* **2.** *καθαρεύουσα* (η) βλ.λ.

καθαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτγν.} {καθάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) καθαρό, το απαλλάσσω από τη βρομιά (συνήθ. χωρίς πλύσιμο): ~ *τα χέρια μου με οινόπνευμα* || ~ *τον δρόμο από τα σκουπίδια* || ~ *το σπίτι* || ~ *βιολογικά* / *σε βάθος* / *με σύρμα* / *με βαμβάκι* / *με χλωρίνη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεβρομίζω ΑΝΤ. βρομίζω, (λόγ.) ρυπαίνω, (καθημ.) λερώνω, λεκιάζω (πβ. λ. *πλένω*) **2.** απαλλάσσω από ξένα, περιττά ή ανεπιθύμητα σώματα: ~ *τις φακές* (αφαιρώ όσες θεωρώ χαλασμένες, τα πετραδάκια κ.λπ.) || ~ *τα ψάρια από τα λέπια* / *από τα κόκκαλα* || ~ *μαρούλια* (κόβοντας τα μαραμένα φύλλα)· ΦΡ. ***καθαρίζω τον λαιμό μου*** απαλλάσσω τον λάρυγγά μου από το φλέμα ξεροβήχοντας **3.** αφαιρώ τη φλούδα: ~ *πορτοκάλια* / *αγγούρια* / *ακτινίδια* / *πατάτες* ΣΥΝ. ξεφλουδίζω· ΦΡ. ***αβγά σού καθαρίζουν;*** βλ. λ. *αβγό* **4.** βάζω σε τάξη, οργανώνω (κάτι) απαλλάσσοντάς το από περιττά αντικείμενα: ~ *το συρτάρι* / *το γραφείο μου, πετώντας τα άχρηστα χαρτιά* || (μτφ.) ~ *το μυαλό* / *τη σκέψη μου* **5.** (οικ.) σκοτώνω: *με δυο πιστολιές τον καθάρισε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) βγάζω απ' τη μέση, ξεκάνω, ξεπαστρεύω **6.** (λαϊκ.) κερδίζω ως καθαρό εισόδημα, αποκομίζω ως κέρδος από οικονομική, επαγγελματική απασχόληση, εργασία: *πόσα καθαρίζεις τη βδομάδα;* || *καθάρισε τουλάχιστον 10.000.000 από την πώληση τού οικοπέδου* ΣΥΝ. κερδίζω **7.** (καθημ.) απαλλάσσω από επικίνδυνα, κακοποιά στοιχεία: *η αστυνομία αδυνατεί να καθαρίσει τα κυκλώματα των νυχτερινών κέντρων* **8.** (μτφ.) διευθετώ διευκρινίζοντας επιμέρους δεδομένα και τη μεταξύ τους σύνδεση: *ο διευθυντής καθάρισε το ζήτημα δίνοντας τις απαραίτητες εξηγήσεις* **9.** (λαϊκ.) καθορίζω την έκβαση υπέρ μου: «*οι φιλοξενούμενοι καθάρισαν το παιχνίδι από νωρίς σημειώνοντας τρία γκολ*» (εφημ.) ♦ (αμετβ.) **10.** γίνομαι καθαρός, απαλλάσσομαι από τη βρομιά: *ένα ρούχο λερωμένο από μελάνι καθαρίζει με οινόπνευμα* || *τόση ώρα το πλένω κι ακόμη να καθαρίσει!* **11.** γίνομαι διαυγής, λαμπερός, παύω να είμαι θολός: *μετά την καταιγίδα ο ουρανός καθάρισε και το βράδυ είχαμε ξαστεριά* || (μτφ.) *μόλις τώρα αρχίζει να καθαρίζει το τοπίο των εξελίξεων* (να ξεκαθαρίζουν οι διαγραφόμενες εξελίξεις) || *επιτέλους να ηρεμήσω, να καθαρίσει λίγο και το μυαλό!* **12.** (αργκό) αντιμετωπίζω μια κατάσταση, ξεδιαλύνω, ξεκαθαρίζω μια κατάσταση (κυρ. με καβγά), λύνω τις διαφορές: *συνήθως αφήνει τον αδελφό του να καθαρίζει και ο ίδιος κάνει τον ψόφιο κοριό* || *η εθνική ομάδα καθάρισε χάρη στον Γκάλη*· ΦΡ. ***καθαρίζω για πάρτη μου*** αντιμετωπίζω ο ίδιος μια κατάσταση που με αφορά: *εγώ ~ κι εσύ κανόνισε για τον εαυτό σου*.

καθάριος, -α, -ο → καθάρειος

καθαριότητα (η) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καθαρού, το να είναι (κάποιος/κάτι) καθαρό: *η ~ τού σπιτιού* / *τού χωριού* || *η ~ ενός ανθρώπου είναι ζήτημα αγωγής* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πάστρα ΑΝΤ. βρομιά, (λαϊκ.) βρόμα, (λόγ.) ακαθαρσία, ρυπαρότητα· ΦΡ. (α) ***έχω / κάνω καθαριότητα*** ασχολούμαι με το να κάνω το σπίτι καθαρό ΣΥΝ. καθαρίζω (β) (παροιμ.) ***η καθαριότητα είναι μισή αρχοντιά*** για την επισήμανση τής σπουδαιότητας τού να είναι κανείς καθαρός.

καθάρισμα (το) {καθαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) ο καθαρισμός: ~ *των ρούχων* / *τού σπιτιού* || *στεγνό* ~ (βλ. λ. *στεγνός*). — (υποκ.) **καθαρισματάκι** (το).

καθαρισμός (ο) **1.** η απαλλαγή από τη βρομιά ή η αφαίρεση των ξένων, περιττών ή ανεπιθύμητων στοιχείων ή σωμάτων από κάτι, ώστε να γίνει καθαρό: *μηχανικός* / *χημικός* / *βιολογικός* ~ || ~ *υδάτων των φρεάτων* / *τού μεταλλεύματος* || *ένα συνεργείο καθαρισμού ανέλαβε την καθαριότητα τής πολυκατοικίας* ΣΥΝ. καθάρισμα, πλύσιμο, (εκφραστ.) ξεβρόμισμα· ΦΡ. ***καθαρισμός προσώπου*** με χρήση ειδικών καλλυντικών, θεραπευτικών ουσιών για την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων, τού σμήγματος που εκκρίνει το δέρμα κ.λπ. **2.** ΓΛΩΣΣ. ***καθαρισμός / καθαρμός τής γλώσσας*** βλ. λ. *καθαρμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εξαγνισμός» (πβ. Κ.Δ. Λουκ. 2, 22: *καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως*), < *καθαρίζω* < αρχ. *καθαρός*. Η γλωσσ. σημ. είναι νεότ., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαριστήριο (το) {μτγν.} {καθαριστηρί-ου | -ων} εμπορικό κατάστημα, στο οποίο παραδίδονται ρούχα, χαλιά, καλύμματα, κουρτίνες κ.λπ. για στεγνό καθάρισμα με ειδικά μηχανήματα.

καθαρίστρια (η) {καθαριστριών}, **καθαριστής** (ο) {μτγν.} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τον καθαρισμό χώρων (κατοικίας, γραφείων, σχολείων κ.λπ.).

κάθαρμα (το) {καθάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ.) για άνθρωπο ανήθικο, κακό ΣΥΝ. απόβρασμα, παλιάνθρωπος, (λαϊκ.) κανάγιας. — (υποκ.) **καθαρματάκι** (το), (μεγεθ.) **καθαρματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκουπίδι, απόρριμμα», < *καθαίρω* «καθαρίζω» < *καθαρός*].

καθαρμένος, -η, -ο ▸ καθαίρω

καθαρμός (ο) (λόγ.) **1.** η απαλλαγή από το βάρος τής ενοχής, τής αμαρτίας: ~ *τής ψυχής μέσω τής εξομολογήσεως* ΣΥΝ. (λόγ.) εξαγνισμός, εξιλασμός ΑΝΤ. μίασμα **2.** η κάθαρση **3.** ΓΛΩΣΣ. ***καθαρμός / καθαρισμός τής γλώσσας*** όρος τού Κοραή που αναφερόταν στην αντικατάσταση ξένων λέξεων (δανείων) με αντίστοιχες ελληνικές, καθώς και λέξεων «χυδαίων» (λαϊκότροπων, ιδιωματικών κ.τ.ό.) με λόγιες ή λιγότερο λαϊκές λέξεις (βλ. κ. λ. *καθαρεύουσα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθαρισμός, εξαγνισμός», < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η γλωσσ. σημ. είναι νεότ., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαρό (το) → καθαρός

καθαρο- κ. **καθαρό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι: **1.** (α) κάποιος/κάτι είναι καθαρός, χωρίς βρομιές: *καθαρο-ντυμένος, καθαρο-πλυμένος* (β) ότι κάποιος/κάτι είναι απαλλαγμένος από προσμείξεις: *καθαρό-αιμος* **2.** ένα κείμενο γράφεται με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα: *καθαρο-γραφώ, καθαρο-γράφηση* **3.** κάποιος/κάτι σχετίζεται με την καθαρεύουσα: *καθαρο-λογία, καθαρο-λόγος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καθαρο-λογῶ*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *καθαρός*].

καθαρόαιμος, -η, -ο **1.** (ζώο) τού οποίου οι πρόγονοι ανήκουν σε συγκεκριμένη ράτσα, που δεν προέρχεται από διασταύρωση ή επιμιξία: ~ *άλογο* / *λυκόσκυλο* ΑΝΤ. η ημίαιμος, (οικ.) μπασταρδεμένος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει αυθεντικά χαρακτηριστικά: «*η ομάδα υποχρεώθηκε να παίξει με έναν μόνο ~ επιθετικό*» (εφημ.) (β) αυτός που είναι γνήσιος, που έχει επιδείξει συνέπεια και πίστη σε συγκεκριμένη ιδεολογία, θεωρία, παράταξη: ~ *αριστερός* / *δημοτικιστής*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pur-sang].

καθαρογλώσσημα (το) {1868} {καθαρογλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο γλωσσοδέτης (βλ.λ.).

καθαρογραφώ ρ. αμετβ. {μεσν.} {καθαρογραφείς... | καθαρογράφησα, -φούμαι, -φήθηκα, -μμένος} γράφω με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα. — **καθαρογράφηση** (η) {1892}, **καθαρογράφος** (ο/η).

καθαρογράφω ρ. μετβ. {καθαρόγραψα, -φ(τ)ηκα, -μμένος} αντιγράφω (κείμενο), κατά τρόπον ώστε να είναι ευανάγνωστο ή κατάλληλο για επίσημη χρήση: *οι μαθητές καθαρογράφουν την έκθεση πριν την παραδώσουν*.

Καθαροδευτέρα (η) (λαϊκ.) η Καθαρά Δευτέρα (βλ. λ. *καθαρός*).

καθαρολογία (η) {1859} {καθαρολογιών} η χρήση τής καθαρεύουσας στον λόγο (κυρ. ως επιλογή τού ομιλητή). — **καθαρολογικός, -ή, -ό**.

καθαρολόγος (ο/η) {1887} αυτός που επιλέγει την καθαρεύουσα ως τρόπο έκφρασης ΣΥΝ. καθαρευουσιάνος ΑΝΤ. δημοτικιστής. — **καθαρολογώ** ρ. {μεσν.} {-είς...}.

καθαρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** **1.** (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από βρομιά, από ρύπους, από οποιαδήποτε ανεπιθύμητη ή και επιβλαβή ουσία: *τα χέρια σου δεν είναι ~· πήγαινε να τα πλύνεις!* || ~ *πουκάμισο* / *πρόσωπο* / *αίθουσα* / *γραφείο* || *διατηρείτε τις ακτές ~* ΣΥΝ. παστρικός, (λογοτ.) καθάρειος ΑΝΤ. βρόμικος, λερωμένος, ακάθαρτος (β) αυτός που η σύσταση του δεν επιβαρύνει την ανθρώπινη υγεία, που είναι υγιεινός: ~ *περιβάλλον* / *ατμόσφαιρα* || *ο ~ αέρας τής εξοχής* || *τα ~ νερά τής πηγής* ΑΝΤ. μολυσμένος **2.** (συνεκδ.) αυτός που διακρίνεται για την καθαριότητά του, που φροντίζει να διατηρεί την προσωπική του καθαριότητα ή την καθαριότητα τού περιβάλλοντός του, που τηρεί τους κανόνες υγιεινής: ~ *άνθρωπος* / *νοικοκυρά* / *νοσοκομείο* || *η γάτα είναι ~ ζώο* ΑΝΤ. (για πρόσ.) βρομιάρης, βρομιάρικος **3.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό ομοιογένειας, που είναι απαλλαγμένος από προσμείξεις, που δεν έχει νοθευτεί: ~ *λάδι* / *σιτάρι* / *μαλλί* / *αλκοόλ* || ~ *χρυσάφι* / *κρύσταλλο* / *πετρέλαιο* ΣΥΝ. ανόθευτος, αγνός (β) (για λαό, έθνος) αυτός που δεν έχει υποστεί επιμιξία: ~ *φυλή* / *έθνος* / *λαός*· ΦΡ. (α) ***καθαρό κέρδος*** βλ. λ. *κέρδος* (β) ***καθαρό εισόδημα*** το εισόδημα κάποιου (φυσικού ή νομικού προσώπου), που απομένει ύστερα από την αφαίρεση των εξόδων του και δηλώνεται στην εφορία (γ) ***καθαρό βάρος*** (για εμπορεύματα) το βάρος προϊόντος, που υπολογίζεται αφού αφαιρεθεί το βάρος τής συσκευασίας του (δ) ***καθαρό αίμα*** (i) το αίμα που μπορεί να μεταγγιστεί, που δεν μεταφέρει ασθένεια· το υγιές αίμα (ii) (συνεκδ.) το άτομο ή ζώο που

είναι αποδεδειγμένα αμιγούς καταγωγής, που όλοι του οι πρόγονοι είναι τής ίδιας γενιάς ή ράτσας ΣΥΝ. καθαρόαιμος **4.** (κυρ. για τον ουρανό) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια, φωτεινότητα: *ο ~ ουρανός τού καλοκαιριού / ορίζοντας* || (μτφ.) *~ βλέμμα·* ΦΡ. (μτφ.) ***καθαρό μυαλό*** (i) η διανοητική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια, απουσία περισπασμών, ορθή κρίση κ.λπ.: *κοιμήθηκε αρκετά, για να έχει ~ αύριο στις εξετάσεις* || *νέος και έξυπνος άνθρωπος με ~* (ii) (συνεκδ.) ο άνθρωπος τού οποίου η σκέψη χαρακτηρίζεται από ακρίβεια και σαφήνεια: *είναι ~!* **5.** (μτφ. για οπτικά ή ηχητικά ερεθίσματα) αυτός που γίνεται αντιληπτός με σαφήνεια, χωρίς παρεμβολές, που δεν αφήνει περιθώρια για παρεξήγηση ή σύγχυση στην αναγνώρισή του: *~ περίγραμμα / χρώμα / κόκκινο* || *η προφορά του στα Αγγλικά είναι ~* || *~ άρθρωση* || *~ τηλεοπτική εικόνα χωρίς είδωλα* ΣΥΝ. ξεκάθαρος, έντονος ΑΝΤ. θολός, θαμπός, ακαθόριστος, δυσδιάκριτος **6.** (ειδικότ.) αυτός που διαβάζεται εύκολα, ευανάγνωστος: *~ γραφικός χαρακτήρας* || *το τετράδιο τού μαθητή πρέπει να είναι ~* (με ωραία γράμματα και χωρίς μουντζούρες) **7.** ***καθαρό*** (το) (α) το γραπτό που έχει καθαρογραφεί (β) (συνεκδ.) το χαρτί ή το τετράδιο που προορίζεται για το καθαρογραμμένο γραπτό: *έγραψε την έκθεση στο πρόχειρο, αλλά πρέπει να την περάσει στο ~* ΑΝΤ. πρόχειρο **8.** (για φραστικές διατυπώσεις, κείμενα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, που διατυπώνεται χωρίς περιστροφές ή αμφισημίες: *θέλω μια ~ απάντηση!* || *~ κουβέντες* ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής ΑΝΤ. συγκεχυμένος, διφορούμενος **9.** (επιτατ.) απόλυτος, αυτός που φέρει σε απόλυτο βαθμό τις ιδιότητες που τον χαρακτηρίζουν: *αυτό δεν είναι παζάρι, είναι ~ ληστεία!* || *με μια απλή σύγκριση των γραπτών προκύπτει ότι το ένα είναι ~ αντιγραφή τού άλλου* || *οι οπαδοί τής ~ Τέχνης* (δηλ. τού δόγματος «η Τέχνη για την Τέχνη») ΣΥΝ. (οικ.) σκέτος, καραμπινάτος **10.** αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, μείωση τού κύρους του: *πήραμε μια ~ νίκη· κανένα παράπονο για αδικίες ή παιχνίδια τής τύχης* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος **11.** (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από επιλήψιμες πράξεις, που είναι σύμφωνος προς τους επίσημους ή άγραφους ηθικούς κανόνες: *~ συνείδηση / ποινικό μητρώο* || *~ δουλειές!* || *~ παιχνίδι στα χαρτιά* ΣΥΝ. τίμιος, νόμιμος ΑΝΤ. βρόμικος· ΦΡ. (α) ***(έχω) καθαρά χέρια*** δεν ευθύνομαι για ανέντιμη πράξη, δεν εμπλέκομαι σε παράνομη δραστηριότητα: *δεν έκλεψα τίποτα, τα χέρια μου είναι καθαρά* || *στην Ιταλία ολοκληρώνεται η επιχείρηση «καθαρά χέρια» με παραπομπή των υπευθύνων για τα σκάνδαλα στη δικαιοσύνη* (β) ***έχω το μέτωπο / κούτελο καθαρό*** δεν έχω υποπέσει κανέναν ηθικό εξευτελισμό, δεν μου έχει καταλογιστεί ηθικό παράπτωμα: *δεν τους φοβάται ό,τι και να πουν· έχει το μέτωπό του καθαρό!* ΣΥΝ. έχω ψηλά το κεφάλι (γ) (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** βλ. λ. *αστραπή* **12.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βαρύνεται από ηθικά σφάλματα, που έχει σωστή και ηθική συμπεριφορά: *~ στο σώμα και στην ψυχή* || *εγώ δεν έχω φταίξει σε τίποτα, είμαι ~* ΣΥΝ. άσπιλος, αναμάρτητος ΑΝΤ. άτιμος· ΦΡ. (λαϊκ.) ***τη βγάζω καθαρή*** ξεφεύγω από δύσκολη κατάσταση χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες: *τον έχουν μηνύσει δυο-τρεις φορές, αλλά καταφέρνει πάντα και τη βγάζει καθαρή* ΣΥΝ. τη γλυτώνω **13.** (αργκό για πρώην ναρκομανείς) αυτός που έχει σταματήσει τη χρήση ναρκωτικών ουσιών **14.** ***Καθαρή / Καθαρά Δευτέρα*** η πρώτη μέρα τής Σαρακοστής, η πρώτη Δευτέρα μετά την Κυριακή τής Τυρινής: *την ~ πετάμε χαρταετό.* — **καθαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την ομηρική εποχή, για να δηλώσει τη φυσική, την ηθική και τη θρησκευτική καθαρότητα και αγνότητα].

καθαρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία περιττών ή επιβλαβών στοιχείων ή προσμείξεων: *η ~ τού μετάλλου / τής ατμόσφαιρας* **2.** η σαφήνεια, η ακρίβεια: *~ νοημάτων / διατυπώσεως / εκφράσεως / λόγου* || (μτφ.) *ψυχική ~* (η αγνότητα και η απλότητα τού χαρακτήρα) **3.** (για λαό, έθνος) η απουσία επιμειξίας, η ύπαρξη αμιγών χαρακτηριστικών: *φυλετική / εθνική ~.*

κάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} **1.** το τελετουργικό συμβολικού χαρακτήρα (συνήθ. στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας), μέσω τού οποίου απαλλάσσεται κανείς από το μίασμα τής αμαρτίας, από κακά πνεύματα ή από επιβλαβή στοιχεία ΣΥΝ. εξαγνισμός **2.** ΦΙΛΟΛ. (κυρ. προκειμένου για την τραγωδία, σύμφωνα με τον ορισμό που της έδωσε ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του) η λύτρωση από τη συναισθηματική ένταση που προκαλεί ένα αφηγηματικό έργο, ο εξαγνισμός των συναισθημάτων που προκαλεί, μέσα από την τελική του έκβαση **3.** ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία νοσηρής ψυχικής κατάστασης μέσω τής ανάκλησης από τον ασθενή στη μνήμη του τής τραυματικής εμπειρίας που την προκάλεσε **4.** η απομάκρυνση των βλαβερών και περιττών ουσιών, ο καθαρισμός **5.** (μτφ.) η απαλλαγή (κοινωνικού συνόλου, οργανισμού κ.λπ.) από μη υγιή, επιβλαβή στοιχεία· (ειδικότ.) η απαλλαγή τής κρατικής μηχανής από ανέντιμους λειτουργούς της: *η ~ τού δημόσιου βίου από επικίνδυνους νοσταλγούς αυταρχικών λύσεων* **6.** ΦΥΣΙΟΛ. η ποσότητα μιας ουσίας η οποία αποβάλλεται με τα ούρα στη μονάδα τού χρόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάθαρσις* < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η σημ. 6 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. clearance].

καθάρσιο (το) {καθαρσίου | χωρ. πληθ.} καθαρτικό φάρμακο ή φαρμακευτικός παράγοντας που επιτυγχάνει την αποκάθαρση κυρ. τού πεπτικού συστήματος προκαλώντας κένωση των εντέρων ΣΥΝ. καθαρτικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάρσιον* < *καθαίρω* < *καθαρός*].

καθαρτήρας (ο) [μτγν.] το όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τής κάννης όπλων.

Καθαρτήριο (το) {Καθαρτηρί-ου | -ων} (κατά τη διδασκαλία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) ο τόπος ή η κατάσταση τής μεταθανάτιας ζωής, κατά την οποία οι δίκαιες και μετανοημένες ψυχές εξαγνίζονται με πρόσκαιρες τιμωρίες, ώστε να γίνουν άξιες για τον Παράδεισο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθαρτήριον* < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η σημ. τής ρωμαιοκαθολικής διδασκαλίας αποδίδει το λατ. purgatorium].

καθαρτήριος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που επιφέρει τον εξαγνισμό (από αμαρτήματα, πάθη ή μιάσματα), που καθαίρει εξιλεώνοντας: *~ πυρ / θυσία / δοκιμασία* ΣΥΝ. εξιλαστήριος, εξαγνιστικός, εξιλεωτικός **2.** αυτός που επιφέρει την κάθαρση: *~ επίδραση.*

καθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στον καθαρμό ΣΥΝ. εξαγνιστικός, εξιλεωτικός, καθαρτήριος ΑΝΤ. μιασματικός **2.** ***καθαρτικό*** (το) φάρμακο που χορηγείται για την κένωση των εντέρων και γενικά τού πεπτικού συστήματος και την αποβολή ουσιών που επιβαρύνουν τη φυσιολογική λειτουργία του ΣΥΝ. καθάρσιο.

καθαυτό κ. **καθαυτού** επίρρ. κυρίως, κατεξοχήν: *πρόκειται για πρόβλημα καθαυτό πολιτικό* || *η καθαυτό αιτία είναι άλλη.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *καθαυτόν*].

καθαυτόν, -ήν, -ό κ. **καθ' εαυτόν** αντων. (με το *αυτός, -ή, -ό* μπροστά) μόνος, ξεχωριστός (ως αυτοτελής ενότητα, ως κάτι το ξεχωριστό), χωρίς να συνυπολογίζονται συνδέσεις ή εξαρτήσεις (συσχετίσεις): *αυτό καθαυτό το γεγονός αρκεί για να πεισθούμε* || *αυτή καθαυτήν η δήλωση δεν έχει τη σημασία που εκ των υστέρων τής αποδόθηκε* || *αυτός καθαυτόν ο άνθρωπος ουδέποτε ενόχλησε· είναι το περιβάλλον του, που είναι αντιπαθές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός.*
[ΕΤΥΜ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *αυτόν*, από την αρχ. φρ. *αὐτοὶ καθ' αὑτούς*].

καθαυτός, -ή, -ό καθαυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός.*

κάθε αντων. {άκλ., μόνο σε εν.} **1.** (α) (για επιμερισμό) ένας προς έναν, όλα ανεξαιρέτως τα μέλη συγκεκριμένου συνόλου: *~ άνθρωπος έχει δικαίωμα στη μόρφωση* || *ένα βιβλίο που πρέπει να διαβάσει ~ Έλληνας* || *~ προσπάθεια θα αμείβεται ανάλογα* || *για ~ ερώτηση έχετε 5 λεπτά καιρό* || *~ Κυριακή πηγαίνει στην εκκλησία* || *τέτοια πράγματα συμβαίνουν ~ μέρα / χρόνο* ΣΥΝ. έκαστος, καθένας (β) για τη δήλωση τού διαστήματος, μετά το οποίο επαναλαμβάνεται κάτι: *~ τέσσερα χρόνια έχουμε δίσεκτο έτος* || *— πότε περνάει τρένο από 'δώ: — 20 λεπτά* || *~ χρόνο και καλύτερα·* ΦΡ. (α) ***κάθε φορά*** πάντα: *γιατί πρέπει να την πληρώνω εγώ ~;* (β) ***κάθε (φορά) που*** όποτε, οσάκις: *~ πρέπει να πάρει μια σημαντική απόφαση, συμβουλεύεται τον πατέρα του* (γ) ***κάθε τόσο*** σε συχνά, αλλά όχι προσδιορισμένα χρονικά διαστήματα (δ) ***κάθε λίγο (και λιγάκι) / κάθε ώρα και στιγμή / κάθε τρεις και δέκα*** πάρα πολύ συχνά: *~ χτυπάει το τηλέφωνο* **2.** οποιοσδήποτε, πιθανός: *με ~ τρόπο / τίμημα·* ΦΡ. (α) ***κάθε λογής / κάθε είδους*** από όλα τα είδη, από οποιαδήποτε κατηγορία: *ένας αστυνομικός συναντά στη δουλειά του ~ ανθρώπους* (β) ***για κάθε ενδεχόμενο*** για καλό και για κακό: *δεν πιστεύω να βρέξει, αλλά πάρε μια ομπρέλα μαζί σου ~* (γ) ***σε κάθε περίπτωση*** όπως και αν έχει το πράγμα: *~, δεν μπορούμε να αλλάξουμε τώρα τακτική* (δ) ***κάθε άλλο*** βλ. λ. *άλλος* **3.** (μειωτ.) ο οποιοσδήποτε τυχαίος, ο πρώτος τυχών: *δεν θ' αφήσω τον ~ ηλίθιο να μου κάνει κουμάντο!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καθέν* (ουδ. τού *καθείς* · *καθεμία* - *καθέν*) με αναβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού τελικού *-ν*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *για κάθε ενδεχόμενο / διά παν ενδεχόμενον* (< γαλλ. pour toute eventualité), *σε κάθε περίπτωση / εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas)].

καθ' εαυτόν, -ήν, -ό αντων. ▸ καθαυτόν

καθέδρα (η) {καθεδρών} (λόγ.) **1.** (σπάν.) το υπερυψωμένο κάθισμα, που προορίζεται για επίσημο πρόσωπο ΣΥΝ. θώκος, έδρα, θρόνος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο επισκοπικός θρόνος στο κεντρικό κλίτος τού ναού (β) η έδρα επισκόπου και συνεκδ. η πόλη στην οποία εδρεύει μητροπολιτική, επισκοπική αρχή· ΦΡ. ***από καθέδρας*** με ύφος αυθεντίας ή από θέση που δίνει το δικαίωμα να θεωρείται κάποιος αυθεντία: *τα ~ κηρύγματα δεν πείθουν πλέον τα ανήσυχα, νεανικά πνεύματα* || *προτιμά ως πολιτικός να ομιλεί ~ για τον διάλογο και τη δημοκρατία από το να τα εφαρμόζει στην πράξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕδρα*. Η φρ. *ἀπὸ καθέδρας* αποδίδει το νεολατ. ex cathedra, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να προσδιορίσει τον δογματικώς «αλάθητο» χαρακτήρα των αποφάσεων τού Πάπα].

καθεδρικός, -ή, -ό [1808] αυτός που σχετίζεται με επισκοπική έδρα (καθέδρα), μητροπολιτικός: *~ ναός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathédrale].

κάθειρξη (η) {-ης κ. -είρξεως | -είρξεις, -είρξεων} ΝΟΜ. η πλέον αυστηρή ποινή στέρησης τής προσωπικής ελευθερίας, που κυμαίνεται από 5-20 χρόνια *(πρόσκαιρη ~)* και από 21 χρόνια και πάνω *(ισόβια ~)*, η οποία επιβάλλεται για εγκλήματα σε βαθμό κακουργήματος: *στους αξιωματικούς κάθε ποινή κάθειρξης συνεπάγεται καθαίρεση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάθειρξις* < αρχ. *καθείργνυμι* «φυλακίζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *εἵργνυμι*, βλ. κ. *ειρκτή*].

καθείς (ο) αντων. ▸ καθένας

καθέκαστα (τα) {χωρ. γεν.} τα επιμέρους ζητήματα, οι λεπτομέρειες που άπτονται ζητήματος ή γεγονότος: *γνώριζε σε βάθος όλα τα ~ τής υπόθεσης.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καθ' ἕκαστον, καθ' ἑκάστην*].

καθέκλα (η) ▸ καρέκλα

καθεκλοποιία (η) [1898] (λόγ.) **1.** η τέχνη κατασκευής καρεκλών **2.** εργαστήριο όπου κατασκευάζονται καρέκλες. Επίσης **καθεκλοποιείο** (το) (σημ. 2). — **καθεκλοποιός** (ο) [1893].
[ΕΤΥΜ. < *καθέκλα* (< βεν. cadegla, με επίδρ. τού ρ. *κάθομαι*, βλ. κ. *καρέκλα*) + *-ποιείο* < *-ποιός* < *ποιώ*].

καθέλκυση (η) [1889] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η καταβίβαση

πρόσφατα κατασκευασμένου (ή επιδιορθωμένου) σκάφους στο νερό, με ολίσθησή του σε κεκλιμένο επίπεδο, ώστε να εισέρχεται στο νερό με την πρύμνη: *σχάρα καθέλκυσης || κατά την τελετή τής καθέλκυσης ενός πλοίου, γίνεται και το καθιερωμένο σπάσιμο ενός μπουκαλιού σαμπάνιας στην πλώρη του.* Επίσης **καθελκυσμός** (ο).

καθελκύω κ. **καθέλκω** ρ. μετβ. {καθείλκυσα} ρίχνω στη θάλασσα νεότευκτο ή επιδιορθωμένο σκάφος με καθέλκυσή του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθέλκω* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕλκω*].

καθένας, καθεμία (-μιά), καθένα {καθενός | χωρ. πληθ.} **1.** ένας-ένας ξεχωριστά ως ανεξάρτητο άτομο ή ως αυτοτελές μέλος συνόλου, σειράς: *κέρδισαν από δέκα χιλιάδες ο ~ || δεν μπορώ να διαλέξω κανένα από τα τρία· το ~ έχει και τη χάρη του || ο ~ μας ας αναλογιστεί τις ευθύνες του || ~ με τα γούστα του / με τις ανάγκες του·* ΦΡ. (α) ***καθένας με τον πόνο του (κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι)*** κάθε άνθρωπος έχει ή ασχολείται με τα δικά του προβλήματα (συχνά ειρων.): *~ εδώ μέσα· ο ένας έχει τα νεύρα του επειδή έχασε η ομάδα του και ο άλλος που δεν του έδωσαν άδεια!* (β) ***καθένας με την τρέλα του*** κάθε άνθρωπος έχει τις ιδιορρυθμίες του: *μην παραξενεύεσαι που κυκλοφορεί έτσι ντυμένος· ~!* **2.** ο οποιοσδήποτε, ο κάθε άνθρωπος χωρίς εξαίρεση ή διάκριση: *(ο) ~ θα φοβόταν στη θέση του! || (ο) ~ το σκέφτεται, πριν πάρει τέτοια απόφαση || μην ακούς τον ~ τι σου λέει!* **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν έχει ξεχωριστή αξία: *γι' αυτά τα πράγματα δεν μπορεί να μιλάει ο ~· θα μιλούν μόνο αυτοί που ξέρουν* ΣΥΝ. ο πρώτος τυχών, τυχαίος, όποιος κι όποιος. Επίσης **καθείς** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πασαένας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθεῖς* < *καθ-* (< *κατα-*, με επιμεριστική - διανεμητική σημ.) + *εἷς*].

καθεξής επίρρ. (λόγ.) κατά όμοιο τρόπο, συνεχίζοντας με τον ίδιο ή παραπλήσιο τρόπο· εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. ***και ούτω καθεξής*** (συνήθ. στο τέλος τής απαρίθμησης, για να δηλωθεί η πανομοιότυπη ή εκ των προτέρων γνωστή συνέχεια) και τα λοιπά (συντομ. *κ.ο.κ.*): *ο πρώτος θα πάρει 10 βαθμούς, ο δεύτερος 9, ο τρίτος 8 ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξής, έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθεξῆς* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἑξῆς*].

καθεστηκυία τάξη (η) *(καθεστηκυία τάξις)* το κυρίαρχο σύστημα, το καθιερωμένο σύστημα θεσμών, αξιών και αντιλήψεων ΣΥΝ. καθεστώς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. τού ρ. *καθίστημι (καθεστηκώς, -υῖα, -ός)*].

καθεστώς (το) {καθεστώτ-ος | -α, -ων} **1.** το πολίτευμα που έχει καθιερωθεί ή επιβληθεί ως σύστημα διακυβέρνησης σε μια χώρα: *δημοκρατικό / απολυταρχικό / σοσιαλιστικό ~* **2.** η επικρατούσα κατάσταση, η πολιτική, κοινωνική, οικονομική κ.λπ. πραγματικότητα σε μια χώρα και τα πρόσωπα και οι θεσμοί που την εκπροσωπούν: *ανήκει σ' αυτούς που, ανεξάρτητως τού ποιος κυβερνά, είναι πάντα με το ~ || ανατροπή τού ~* ΣΥΝ. (λατ.) status quo **3.** (γενικότ.) το σύνολο των (πολιτικών, πολιτειακών, κοινωνικών κ.λπ.) δεδομένων που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο ως σύστημα, η κυρίαρχη κατάσταση που αυτά συνθέτουν: *τα νησιά αυτά υπόκεινται σε άλλο νομικό ~ || ~ εκμετάλλευσης / ισοτιμίας* ΣΥΝ. (λατ.) status quo **4.** αυτό το οποίο ισχύει σε δεδομένη περίσταση: *«χρειάζεται εκσυγχρονισμός τής υποδομής και τακτοποίηση τού ιδιοκτησιακού ~ τής Δ.Ε.Θ.»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *καθεστώς, -ῶσα, -ώς*, παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *καθίστημι*].

καθεστωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το καθεστώς: *~ ζήτημα / υπονόμευση / ανατροπή* **2.** ***καθεστωτικός*** (ο) αυτός που υποστηρίζει το κυρίαρχο καθεστώς: *όλοι οι ~ προωθήθηκαν στα υψηλά κλιμάκια* ΑΝΤ. αντικαθεστωτικός.

καθετή (η) αλιευτικό εργαλείο για το ψάρεμα σπάρων, περκών ή μικρών πετρόψαρων, που αποτελείται από πετονιά και ένα ή περισσότερα αγκίστρια, όπου για δόλωμα χρησιμοποιείται κυρ. σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. < *κάθετη*, με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα, πβ. μτγν. φρ. *κάθετος ὁρμιά* (Οππιανός)].

καθετήρας (ο) λεπτός, ευλύγιστος σωλήνας που εισέρχεται σε φυσική ή τεχνητή δίοδο, κοιλότητα ή αγγείο τού σώματος, επιτυγχάνοντας τη διαστολή του, ώστε να είναι εφικτή η διαρροή υγρών τού οργανισμού προς τα έξω ή η μεταβίβαση μικροσκοπικών διαγνωστικών ή άλλων οργάνων στο σώμα για θεραπευτικούς ή και ερευνητικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθετήρ, -ῆρος* < *καθίημι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. catheter, γαλλ. cathéter].

καθετηριασμός (ο) [1891] η εισαγωγή καθετήρα σε δίοδο, κοιλότητα ή αγγείο τού σώματος για διαγνωστικούς, θεραπευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς: *~ τής καρδιάς για την εξέταση τής λειτουργίας τού μυοκαρδίου με μέτρηση των πιέσεων στις καρδιακές κοιλότητες.* Επίσης **καθετηρίαση** (η) [1889]. — **καθετηριάζω** ρ [1871].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθετηρισμός* < αρχ. *καθετήρ*].

καθετί αντων.· κάθε πράγμα, οτιδήποτε: *αγαπά ~ το ελληνικό || ~ που δεν καταλαβαίνει το αντιμετωπίζει με καχυποψία.*
[ΕΤΥΜ. < *κάθε* + *τί*, ουδ. τής αρχ. αντωνυμίας *τίς*].

καθετόμετρο (το) [1889] {καθετομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής κατακόρυφης απόστασης δύο τυχαίων σημείων, που αποτελείται από μία διόπτρα με αριθμημένη κλίμακα και εξασφαλίζει μεγάλη ακρίβεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathétomètre].

καθετοποιημένος, -η, -ο ΟΙΚΟΝ. (επιχείρηση) που η δομή λειτουργίας της περιλαμβάνει όλα τα στάδια παραγωγής τού τελικού προϊόντος (ή όσο το δυνατόν περισσότερα) από την αρχική του επεξεργασία ώς την τελική διάθεσή του στο εμπόριο ΣΥΝ. κάθετος.

καθετοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση επιχειρήσεως κατά τρόπο ώστε να περιλαμβάνει στη δομή λειτουργίας της όλα ή όσο το δυνατόν περισσότερα από τα διαδοχικά στάδια παραγωγής ενός προϊόντος. — **καθετοποιώ** ρ. {-είς...}.

κάθετος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που έχει θέση ή κατεύθυνση κατακόρυφη προς το επίπεδο τού ορίζοντα, που εμπειρικά γίνεται αντιληπτός ως κατακόρυφος προς την επιφάνεια τής Γης, τού εδάφους: *~ πτώση με την επίδραση τής βαρύτητας* ΑΝΤ. οριζόντιος· ΦΡ. (για μαχητικά αεροσκάφη) ***κάθετη εφόρμηση*** βλ. λ. *εφόρμηση* **2.** (α) αυτός που τέμνει ευθεία ή επίπεδο κατακόρυφα σχηματίζοντας γωνία 90°: *το ορθογώνιο τρίγωνο έχει δύο πλευρές του κάθετες* (μεταξύ τους) (β) (δρόμος) που τέμνει άλλον δρόμο σχηματίζοντας γωνία με αυτόν: *η οδός Ιπποκράτους είναι ~ στην οδό Ακαδημίας* **3.** ***κάθετη*** κ. (λόγ.) ***κάθετος*** (η) (α) η ευθεία ή το ευθύγραμμο τμήμα που τέμνει άλλη / άλλο, σχηματίζοντας ορθή γωνία: *τράβηξε μία ~ από ένα σημείο* (β) ο δρόμος που διασταυρώνεται με άλλον τέμνοντάς τον (κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον παράλληλο): *η πρώτη ~ στην Εγνατία μετά την Ιωαννίνων είναι η Παπάφη* **4.** (συνεκδ.-καταχρ. για στατιστικά μεγέθη, δείκτες κ.λπ.) κατακόρυφος: *~ άνοδος / πτώση τιμών || ο πίνακας δείχνει ~ πτώση των πωλήσεων || οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ~ αύξηση τής ακροαματικότητας || η αποχώρησή του από τη συζήτηση προκάλεσε την ~ πτώση τού ενδιαφέροντος* **5.** (μτφ.) ριζικός, ευθύς: *ζητούσε την ~ αντιπαράθεση με τους εργοδότες.* — **κάθετα / καθέτως** [μτγν.] επίρρ., **καθετότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάθετος* (ενν. *γραμμή*) < *καθίημι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵημι* (βλ. λ. *αφήνω*)].

κάθετος – κατακόρυφος, κάθετος – πλήρης / ριζικός. Συχνά χρησιμοποιείται λανθασμένα το **κάθετος** αντί τού **κατακόρυφος**. Το σωστό είναι ότι το *κάθετος* δηλώνει **σχέση**, τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην κατακόρυφη και την οριζόντια (ευθεία) γραμμή· προϋποθέτει δηλ. δύο στοιχεία. Άρα, όταν δεν δηλώνει τέτοια σχέση, αντί τού *κάθετος* πρέπει να χρησιμοποιείται η λ. *κατακόρυφος*: *Σημειώθηκε κατακόρυφη πτώση / άνοδος τής αξίας των μετοχών στο Χρηματιστήριο* (όχι *κάθετη πτώση!*).
Ομοίως, χρησιμοποιείται το *κάθετος* λανθασμένα αντί των **πλήρης / ριζικός**: *Υπάρχει ριζική / πλήρης διαφωνία ανάμεσα στις απόψεις μας* (όχι *κάθετη διαφωνία!*). Το ίδιο ισχύει, φυσικά, και για το επίρρημα: *Είμαι ριζικά αντίθετος σε αυτή την πολιτική* (όχι *κάθετα αντίθετος!*).

καθεύδω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) κοιμάμαι **2.** (συνήθ. μτφ.) βρίσκομαι σε αδράνεια: *η πολιτική ηγεσία καθεύδει εν μέσω ραγδαίων διεθνών εξελίξεων* ΣΥΝ. αδρανώ, απρακτώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *εὕδω* «κοιμούμαι», αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *seu-d- «κοιμάμαι», πβ. σανσκρ. svapiti «κοιμάται», ίσως και λατ. somnus (> *swop-nus) «ύπνος» κ.ά. Ομόρρ. *ὕπ-νος* (βλ.λ.)].

καθηγεσία (η) [1858] {καθηγεσιών} **1.** η ιδιότητα τού καθηγητή **2.** (συνεκδ. στην τριτοβάθμια εκπαίδευση) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς καθηγητής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < *καθηγητής* (αντί τού αναμενομένου **καθηγησία*, πιθ. υπό την επίδραση τού ουσ. *ηγεσία*)].

καθηγητής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού, κλητ. καθηγητά}, **καθηγήτρια** (η) [1893] {καθηγητριών} **1.** πρόσωπο που διδάσκει στη μέση εκπαίδευση κατ' αντιδιαστολή προς τον διδάσκοντα τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (τον δάσκαλο): *~ γυμνασίου / λυκείου || μεταθέσεις και διορισμοί καθηγητών* **2.** πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο είτε ως μέλος τού διδακτικού προσωπικού σε εκπαιδευτήριο είτε ιδιαιτέρως, κατ' οίκον: *~ με φροντιστηριακή πείρα παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα φυσικής || ~ Ιταλικών || πεπειραμένος ~* **3.** (ειδικότ.) μέλος τού διδακτικού προσωπικού ανώτερης ή ανώτατης σχολής, εκπαιδευτικού ιδρύματος τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πανεπιστημίου, πολυτεχνείου κ.λπ.): *επίκουρος / τακτικός ~.* — (μειωτ.-ειρων.) **καθηγητάκος** (ο), **καθηγητριούλα** (η), **καθηγητιλίκι** (το) (βλ. *-λίκι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσκαλος, ηγούμαι, πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οδηγός, καθοδηγητής» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 23,10: *μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί, ὅτι καθηγητὴς ὑμῶν ἐστιν εἷς ὁ Χριστός*), < αρχ. *καθηγοῦμαι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡγοῦμαι*].

καθηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καθηγητή ή/και το λειτούργημά του: *~ έργο / έδρα / ύφος / θέση* **2.** (σχολή) που εκπαιδεύει καθηγητές, οι πτυχιούχοι τής οποίας μπορούν να διοριστούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (λ.χ. η Φιλοσοφική, η Φυσικομαθηματική Σχολή).

καθηγούμενος (ο) {καθηγουμέν-ου | -ων}, **καθηγουμένη** (η) ηγούμενος μοναστηριού.
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *καθηγοῦμαι (-έο-)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡγοῦμαι*].

καθήκι (το) ▸ καθοίκι

καθήκον (το) {καθήκ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** η υποχρέωση για το τι πρέπει να κάνει κανείς, που πηγάζει από τη συνείδηση ή τη θρησκεία, την κοινωνία, την πολιτεία, τον ηθικό νόμο, το έθιμο κ.λπ.: *είναι ~ όλων μας η προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας || δεν έχεις δικαίωμα να το αμελήσεις· είναι ~ σου να το κάνεις! || το θεωρώ ~ μου || ηθικό / ιερό ~ || κάνω το ~ μου || το ~ με καλεί! || έχω συναίσθηση τού ~* ΣΥΝ. υποχρέωση, χρέος, επιταγή· ΦΡ. (α) ***άνθρωπος τού καθήκοντος*** άνθρωπος που τηρεί σταθερά τις υποχρεώσεις του, που θέτει αυτό που πρέπει να κάνει πάνω από όλα (ιδ. τις προσωπικές επιθυμίες) (β) ***από καθήκον*** για πράξεις που γίνονται ως υποχρέωση: *~ κάνω ό,τι κάνω· αν δεν ήμουν υποχρεωμένος, θα είχα ήδη φύγει* **2.** (ειδικότ.) το έργο το οποίο είναι υποχρεωτικό να εκτελέσει (κάποιος) και καθορίζεται από τον νόμο: *αυτή η θέση έχει αυξημένα ~ || κατατοπίζω κάποιον στα νέα του ~ || μετά την παράδοση των υπουργείων οι νέοι υ-*

πουργοί θα αναλάβουν και επισήμως τα ~ τους || *τα ~ τού οικοδεσπότη / τού δικαστή* || *αποκτώ διευρυμένα ~* || *εκτελώ / εκπληρώνω / αμελώ τα ~ μου* || *ασκώ καθήκοντα προέδρου*· ΦΡ. (α) ***σύγκρουση καθηκόντων*** η περίπτωση κατά την οποία η εκτέλεση ενός καθήκοντος οδηγεί σε παράβαση, αθέτηση άλλου (β) ***παράβαση καθήκοντος*** βλ. λ. *παράβαση* (γ) ***υπέρβαση καθηκόντων*** η οικειοποίηση εξουσίας, που δεν αντιστοιχεί στις αναγνωρισμένες επισήμως αρμοδιότητες, δικαιοδοσίες δημοσίου υπαλλήλου ή υπηρεσίας (δ) ***απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντά του*** απολύω (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθῆκον*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *καθήκω* «αρμόζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἥκω* «έχω έλθει» < *sēk- (< I.E. *seik-, για το οποίο βλ. λ. *ικανός*)].

καθηκοντολογία (η) [1880] {καθηκοντολογιών} **1.** επιμέρους κλάδος τής ηθικής, που έχει αντικείμενό του τα ανθρώπινα καθήκοντα **2.** (μειωτ.) το να μιλά κανείς συνεχώς και ενδεχομένως υποκριτικά για το καθήκον, την τήρηση των υποχρεώσεων και των ηθικών δεσμεύσεων ΣΥΝ. ηθικολογία.

καθηκοντολόγιο (το) {καθηκοντολογί-ου | -ων} το σύνολο των καθηκόντων που έχει κάποιος: *ορίστηκε το ~ των υπαλλήλων τής εταιρείας*.

καθηκόντως επίρρ. (αρχαιοπρ.) αρμοδίως, καταλλήλως, εκ καθήκοντος: « *υποβάλλω ~ το πόρισμα τής Ε.Δ.Ε. που μου ανατέθηκε να διεξαγάγω με το υπ᾽ αριθμ. 2035/99 έγγραφό σας* ».
[ΕΤΥΜ. μτγν., επιρρ. τ. τού αρχ. *καθήκων*, *-οντος*, μτχ. ενεστ. τού *καθήκω* (βλ. κ. *καθήκον*)].

καθηλώνω ρ. μετβ. {καθήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) στερεώνω με καρφιά, καρφώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) εξαναγκάζω σε ακινησία, αφαιρώ από (κάποιον/κάτι) τη δυνατότητα μετακίνησης: *ο τραυματισμός της την κράτησε καθηλωμένη στο κρεβάτι δύο μήνες* || *το μποτιλιάρισμα καθήλωσε τους εκδρομείς επί μία ώρα στην ίδια θέση* || *η λιτότητα έχει καθηλώσει τους μισθούς στα περσινά επίπεδα* || (εκφραστ.) *η ταινία καθήλωνε τον θεατή από την πρώτη σκηνή* || *καθήλωσε το βλέμμα του πάνω της* ΣΥΝ. ακινητοποιώ, (εκφραστ.) καρφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*, *ξηλώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθηλῶ (-όω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡλῶ* < *ἧλος* «καρφί»].

καθήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η ακινητοποίηση τού σώματος με καρφιά, το κάρφωμά του πάνω σε κάτι: *η ~ τού Χριστού στον σταυρό* ΣΥΝ. κάρφωμα **2.** (μτφ.) η αναγκαστική ακινητοποίηση σε μια θέση χωρίς δυνατότητα μετατόπισης ή μετακίνησης: *η ~ των στρατευμάτων σε μια θέση λόγω των σφοδρών βομβαρδισμών* || (μτφ.) *~ των συντάξεων στα ίδια επίπεδα με πέρυσι* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, διατήρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*, *ξηλώνω*.

καθημαγμένος, -η, -ο → καθαιμάσσω

καθήμενος, -ημένη, -ο(ν) μτχ. (λόγ.) αυτός που κάθεται, που είναι καθισμένος: *το λεωφορείο έχει τριάντα θέσεις καθημένων*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. *κάθημαι* (βλ. λ. *κάθομαι*)].

καθημερινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καθημερνός** **1.** αυτός που συμβαίνει κάθε μέρα, που αποτελεί μέρος τής καθημερινότητας: *~ γυμναστική / προσευχή / ύπνος / διάβασμα / διαδρομή* **2.** αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια, πολύ συχνός: *από τότε που έφυγε, ζουν ένα ~ μαρτύριο αγωνιώντας για την τύχη του* **3.** ***καθημερινή*** (η) κάθε ημέρα τής εβδομάδας εκτός τού Σαββατοκύριακου και των εορτών, η εργάσιμη μέρα ΑΝΤ. γιορτή, Σαββατοκύριακο, σχόλη **4.** ***καθημερινά*** (τα) τα πρόχειρα ρούχα, αυτά που φοριούνται για τις ημερήσιες ασχολίες και δουλειές (π.χ. στο σπίτι, στον χώρο εργασίας) και όχι σε εξαιρετικές, επίσημες περιστάσεις ΑΝΤ. γιορτινά, καλά, επίσημα, κυριακάτικα. — **καθημεριν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καθ᾽ ἡμέραν*].

καθημερινότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μονότονη διαδοχή καταστάσεων κατά τον αναμενόμενο τρόπο, χωρίς το στοιχείο τής έκπληξης, τού απροόπτου, τού εξαιρετικού: *η γκρίζα ~ τής μεγαλούπολης* || *ένιωθε να τον πνίγει η ~ τού γραφείου* ΣΥΝ. ρουτίνα.

καθήρα ρ. → καθαίρω

κάθησα ρ. → κάθισα

καθησυχάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθησύχασ-α, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να μην ανησυχεί: *έσπευσε να καθησυχάσει τους γονείς, διαβεβαιώνοντάς τους ότι τα παιδιά τους ήταν ασφαλή* ΣΥΝ. γαληνεύω, ηρεμώ, (λόγ.) κατευνάζω, (λαϊκ.) καλμάρω ΑΝΤ. (λόγ.) διεγείρω, (καθημ.) αναστατώνω, ερεθίζω, κεντρίζω, ηλεκτρίζω, ταράζω **2.** (για συναισθηματικές καταστάσεις) μειώνω την ένταση: *~ τις υποψίες / τους φόβους / τις αμφιβολίες κάποιου* ΣΥΝ. καταπραΰνω, καταλαγιάζω, διαψεύδω. — **καθησύχαση** (η) [1871].

καθησυχαστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που συμβάλλει στον κατευνασμό, που καθησυχάζει: *~ δηλώσεις / κίνηση / φωνή* ΣΥΝ. κατευναστικός ΑΝΤ. ανησυχητικός. — **καθησυχαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

κάθιδρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ιδρώσει πολύ, που είναι μούσκεμα στον ιδρώτα ΣΥΝ. (οικ.) καταϊδρωμένος, βουτηγμένος στον ιδρώτα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱδρώς* «ιδρώτας»].

καθίδρυμα (το) {καθιδρύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ίδρυμα με ιδιαίτερο κύρος: *όταν ιδρύθηκε το σεβαστό τούτο ~, το Πανεπιστήμιο Αθηνών* || *εκκλησιαστικό / πανεπιστημιακό ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καθιδρύω* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱδρύω*].

καθιδρύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) ιδρύω. — **καθίδρυση** (η) [μτγν.].

καθιερωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι επίσημος και αναγνωρισμένος, που έχει τον χαρακτήρα θεσμού: *ο ~ εορτασμός τής 25ης Μαρτίου* **2.** (α) (για αντιλήψεις, ήθη και έθιμα) αυτός που συνηθίζεται, πατροπαράδοτος: *το ~ σούβλισμα τού αρνιού το Πάσχα* || (το ουδ. ως ουσ.) *το άσπρο δερμάτινο κοστούμι τού γαμπρού ξέφευγε από τα καθιερωμένα* (β) (ενέργεια) που επαναλαμβάνεται συνήθ. σε τακτά χρονικά διαστήματα: *κάθε πρωί κάνει την ~ επίσκεψη στο καφενείο τού χωριού* **3.** αυτός που έχει αναγνωριστεί στον τομέα του ως σημαντικός: *στα σαράντα του, είναι πια ένας ~ καλλιτέχνης* || *~ συγγραφέας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. παρακ. τού ρ. *καθιερῶ (-όω)* (βλ.λ.), με αρχική σημ. «αφιερωμένος (στους θεούς) - αγιασμένος». Η σημ. «επισήμως αναγνωρισμένος» απαντά ήδη στον Πολύβιο: *δίκαια ἐν στήλῃ καθιερωμένα* (9, 36, 9). Σε μεσν. κείμενα συναντούμε επίσης τη σημ. «συνηθισμένος» (λ.χ. *νὰ ἀκούσῃ τῆς προσευχῆς τῆς καθιερωμένης*. Διγ. Ακρίτ. 75)].

καθιερώνω ρ. μετβ. {καθιέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) επίσημο και αναγνωρισμένο, του δίνω τον χαρακτήρα θεσμού: *καθιέρωσε την υποχρεωτική ασφάλιση όλων των εργαζομένων* || *το 1976 καθιερώθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα τού ελληνικού κράτους* ΣΥΝ. θεσπίζω ΑΝΤ. καταργώ **2.** υιοθετώ ως συνήθεια: *έχει καθιερώσει να πηγαίνει στο γυμναστήριο τρεις φορές τη βδομάδα* || *τώρα τελευταία το έχει καθιερώσει να πηγαίνει με τα πόδια στη δουλειά* **3.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον/κάτι) να επικρατήσει (σε συγκεκριμένο κοινό): *το έργο του αυτό τον καθιερώνει και στους αναγνώστες τής ευρωπαϊκής ηπείρου* || *είναι από τους ρόλους που καθιερώνουν έναν ηθοποιό* **4.** (η μτχ. ***καθιερωμένος***, *-η*, *-ο*) βλ.λ. • **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ναό) εγκαινιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθιερῶ (-όω)* «αφιερώνω σε θεό, καθαγιάζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱερῶ* < *ἱερός*].

καθιέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επίσημη αναγνώριση ή θεσμοθέτηση: *η ~ τού οκταώρου / τής δημοτικής* ΣΥΝ. θέσπιση ΑΝΤ. κατάργηση **2.** η καταξίωση, η ευρεία αποδοχή: *η ~ του ως μεγάλου σκηνοθέτη ήρθε με την τελευταία του ταινία* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η τελετή αγιασμού ή εγκαινίων ναού.

καθιερωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συντελεί στην καθιέρωση, που επιφέρει καθιέρωση.

καθιζάνω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} ΧΗΜ. υφίσταμαι καθίζηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱζάνω*, βλ. λ. *ίζημα*].

καθίζηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη μετακίνηση προς τα κάτω μαζών εδάφους, που επιφέρει βύθιση τής επιφάνειάς του: *~ λόγω υπόγειων εκσκαφών* || *~ από υπόγεια κίνηση τού νερού*· ΦΡ. (γενικότ.) ***υφίσταμαι / παθαίνω καθίζηση*** βυθίζομαι σε χαμηλότερο επίπεδο: *τα θεμέλια έπαθαν ~!* ΣΥΝ. βουλιάζω **2.** (μτφ.) η κατακόρυφη αριθμητική πτώση: *~ τού εκλογικού ποσοστού τού κόμματος τής τάξεως τού 20%* ΣΥΝ. κατάρρευση, καταβαράθρωση **3.** ΧΗΜ. η κατακάθιση αιωρούμενων στερεών σωματιδίων στον πυθμένα δοχείου, η συσσώρευση ιζήματος **4.** ΤΕΧΝΟΛ. ***δεξαμενή καθιζήσεως*** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος σε εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού λυμάτων, όπου πραγματοποιείται ο διαχωρισμός των ακαθαρσιών **5.** ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία τής εξέτασης που μετρά την ταχύτητα τής καθίζησης των ερυθρών αιμοσφαιρίων (συντομ. ΤΚΕ).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθίζησις* «καθιστή θέση» < αρχ. *καθιζάνω*. Η γεωλ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. affraissement, ενώ η χημ. και ιατρ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. sédimentation (πβ. κ. αγγλ. sedimentation tank «δεξαμενή καθιζήσεως»)].

καθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να καθίσει σε συγκεκριμένη θέση, βάζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση: *κάθισε το παιδί στο τραπεζάκι, να το ταΐσει*· ΦΡ. (εκφραστ.) ***καθίζω / στέλνω (κάποιον) στο σκαμνί*** βλ. λ. *σκαμνί* ♦ (αμετβ.) **2.** λυγίζω, υποχωρώ από το βάρος που μεταφέρω, υφίσταμαι καθίζηση: *το αυτοκίνητο έχει καθίσει με τόσα που του φόρτωσες!* || *ο δρόμος έχει καθίσει σ᾽ εκείνο το σημείο και τον επισκευάζουν* ΣΥΝ. βουλιάζω **3.** (για πλοία) ακουμπώ στον βυθό, σκαλώνω στον πυθμένα θάλασσας, ποταμού κ.λπ. ΣΥΝ. προσαράζω **4.** (μτφ.) παύω να έχω υψηλή απόδοση: *στο β᾽ ημίχρονο η ομάδα κάθισε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵζω* «κατακαθίζω, καθιζάνω», βλ. λ. *ίζημα*].

καθικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθικέτευσα} (αρχαιοπρ.) ικετεύω με έντονο και επίμονο τρόπο ΣΥΝ. εκλιπαρώ, εξορκίζω. — **καθικέτευση** (η) [1766].

καθίκι (το) → καθοίκι

κάθισα ρ. → κάθομαι

καθισιά (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***στην καθισιά μου*** στον χρόνο που χρειάζομαι για να φάω: *αυτός μπορεί να κατεβάσει δύο μπουκάλες κρασί στην ~ του και να μη ζαλιστεί!*
[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (βλ.λ.)].

καθισιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απραξία, το να μένει κανείς αδρανής (χωρίς να εργάζεται ή να προσφέρει κάτι ουσιαστικό) ΣΥΝ. αδράνεια, απραξία, τεμπελιά ΑΝΤ. δράση, κινητικότητα.
[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (πβ. αόρ. *κάθισα*), πβ. *ρημαδ-ιό*, *κολατσ-ιό*].

κάθισμα (το) {καθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση που προορίζεται για να καθίσει (κάποιος): *ξύλινο / μεταλλικό / υπερυψωμένο / περιστρεφόμενο / ανατομικό / εκτινασσόμενο ~* (κυρ. σε μονοθέσια ή διθέσια πολεμικά αεροσκάφη) || *~ οδηγού / συνοδηγού* || *τα ~ τού αυτοκινήτου / τού γηπέδου* **2.** (α) ο τρόπος με τον οποίο τοποθετεί κανείς το σώμα του όταν κάθεται: *σεμνό / προκλητικό ~* (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. ***βαθύ κάθισμα*** βλ. λ. *βαθύς* (μτφ.) **3.** η υποχώρηση προς τα κάτω λόγω υπέρμετρου βάρους, η καθίζηση ΣΥΝ. βούλιαγμα **4.** (για πλοία) η ελαφρά ή βίαιη πρόσκρουση στον βυθό (θάλασσας, ποταμού κ.λπ.) ΣΥΝ. προσάραξη **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται μετά το απολυτίκιο στην ακολουθία τού όρθρου, κατά τη διάρκεια τού οποίου επιτρέπεται να κάθονται οι πιστοί (β) (σε μονή) ησυχαστήριο, ερημητήριο· μικρή καλύβα όπου μένει ισοβίως ένας μοναχός. — (υποκ.) **καθισματάκι** (το), (μεγεθ.) **καθισματάρα** (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καθίζω*].

καθίσταμαι ρ. → καθιστώ

καθιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν απαιτεί μετακινήσεις, που πραγματοποιείται από καθισμένο άνθρωπο: ~ *εργασία*· ΦΡ. (α) ***καθιστική διαμαρτυρία*** η ομαδική εκδήλωση διαμαρτυρίας, κατά την οποία οι μετέχοντες καταλαμβάνουν έναν χώρο και παραμένουν σε αυτόν καθισμένοι στο έδαφος, αρνούμενοι να μετακινηθούν (β) ***καθιστική ζωή*** τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ελλιπή σωματική δραστηριότητα. κυρ. λόγω επαγγέλματος: *ως υπάλληλος γραφείου κάνω ~* || *η ~ μού κάνει κακό* **2. καθιστικό** (το) δωμάτιο σπιτιού, το οποίο χρησιμοποιείται σε ώρες ανάπαυλας, αναψυχής: *μεγάλο / άνετο / ζεστό ~* || *βλέπει τηλεόραση στο ~* ΣΥΝ. (αγγλ.) λίβινγκ-ρουμ.

[ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ. sédentaire (λ.χ. vie sédentaire «καθιστική ζωή»), ενώ το *καθιστικό (δωμάτιο)* αποδίδει το αγγλ. sitting-room].

καθιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει καθίσει, που είναι καθισμένος: *στο λεωφορείο χωράνε 28 ~ και 70 όρθιοι* ΣΥΝ. (λόγ.) καθήμενος.

καθίστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτή που κάθεται· στη ΦΡ. ***αγία καθίστρα*** ειρων. αναφορά για σκόπιμη αποφυγή υποχρέωσης: *Δεν πήγε ο γυιος σου σήμερα σχολείο: Τι είναι, τής Αγίας Καθίστρας;*

[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (αόρ. *κάθισ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*. πβ. κ. *χιονίστρα, γυρίσ-τρα*)].

καθιστώ ρ. μετβ. {καθιστάς... | κατέστησα, καταστάθηκα κ. (λόγ.) κατέστην, -ης, -η..., κατεστημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) τοποθετώ (σε συγκεκριμένη θέση) ΣΥΝ. εγκαθιστώ **2.** αποδίδω σε κάποιον συγκεκριμένη ιδιότητα: *τον κατέστησε και επισήμως πληρεξούσιό του* || *σε ~ υπεύθυνο για ό,τι συμβεί* ΣΥΝ. κάνω **3.** (μεσοπαθ. ***καθίσταμαι***) γίνομαι: *με τα νέα δεδομένα η θέση του καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής* || *καθίσταται πλέον σαφές ότι οδεύουμε προς εκτόνωση τής κρίσης* || *καθίσταται αναπόφευκτο / αναγκαίο / υποχρεωτικό* **4.** (η μτχ. ***κατεστημένος**, -η, -ο*) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθιστώ*, παράλλ. τ. τού αρχ. *καθίστημι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵστημι*, κατά τα ρήματα σε *-άω*].

καθό κ. **καθ' ο** επίρρ. (αρχαιοπρ.) καθώς είναι, επειδή είναι: *τον ακούει και τον σέβεται, ~ ο αρχαιότερος στην εταιρεία* ΣΥΝ. καθότι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅ*, ουδ. τής αντωνυμίας *ὅς, ἥ, ὅ*].

καθοδήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατεύθυνση (κάποιου) βάσει υποδείξεων και οδηγιών, ώστε να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο: *τα παιδιά χρειάζονται σωστή ~ από τους γονείς τους* || *κανείς δεν μπορεί να εργαστεί μεθοδικά χωρίς ~* **2.** (ειδικότ. σε κομματικές οργανώσεις, κυρ. τής Αριστεράς) (α) ο προσδιορισμός τής επίσημης γραμμής από υπεύθυνο (καθοδηγητικό) όργανο κόμματος: *αναλαμβάνω την ~* || *υπεύθυνος καθοδήγησης* (β) (συνεκδ.) το καθοδηγητικό όργανο τού κόμματος, καθώς και το σύνολο των μελών που το απαρτίζουν.

καθοδηγητής (ο), **καθοδηγήτρια** (η) {καθοδηγητριών} πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνα να καθοδηγήσει συντονίζοντας, επιβλέποντας, ελέγχοντας τις ενέργειες άλλων και τη συμμόρφωσή τους προς συγκεκριμένο σχέδιο, για την επίτευξη ορισμένου στόχου: *ιδεολογικός ~* ΣΥΝ. ινστρούχτορας. — **καθοδηγητικός**, -ή, -ό, **καθοδηγητικά** επίρρ.

καθοδηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καθοδηγείς... | καθοδήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ (κάποιον) κατευθύνοντάς τον σε συγκεκριμένη πορεία, δείχνω τον δρόμο: *ο διοικητής καθοδηγεί τους στρατιώτες του* ΣΥΝ. κατευθύνω, οδηγώ **2.** (μτφ.) υποδεικνύω, υποβάλλω σε (κάποιον) τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να δράσει: *ο χαρισματικός ηγέτης καθοδηγεί τα πλήθη με ιδέες και οράματα* ΣΥΝ. κατευθύνω.

καθοδικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που ακολουθεί πορεία καθόδου, που κατευθύνεται προς τα κάτω: *ο τιμάριθμος εμφανίζει ~ τάση* || *ο αριθμός των γεννήσεων ακολουθεί ~ πορεία τα τελευταία χρόνια* || *~ κίνηση* ΑΝΤ. ανοδικός **2.** αυτός που αναφέρεται σε κίνηση ή κατεύθυνση προς το κέντρο τής πόλης ή προς τη θάλασσα: *το ~ ρεύμα τής Κηφισίας* ΑΝΤ. ανοδικός ● **3.** ΦΥΣ. (α) ***καθοδική ακτίνα*** η ροή ηλεκτρονίων που κατευθύνεται από μια κάθοδο σε αερόκενο σωλήνα και συγκεντρώνεται σε μια στενή φωτεινή δέσμη, ακτίνα (β) ***καθοδικός σωλήνας / καθοδική λυχνία*** ο αερόκενος σωλήνας που παράγει μια εστιασμένη ακτίνα ηλεκτρονίων, τα όρια τής οποίας είναι ορατά ως φωτεινό σημείο ή γραμμή στην οθόνη τού φαρδιού άκρου τού σωλήνα και χρησιμοποιείται για την προβολή παραστάσεων σε τηλεοπτικό δέκτη ή οθόνη υπολογιστή. — **καθοδικ-ά / -ώς** επίρρ.

κάθοδος (η) {καθόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από υψηλότερο μέρος σε χαμηλότερο: *η ~ από το πλοίο / το τρένο* || *η ~ τού Χριστού / Ορφέα / Οδυσσέα στον Άδη* ΣΥΝ. κατάβαση, κατέβασμα ΑΝΤ. άνοδος, ανάβαση, ανέβασμα **2.** η μετακίνηση (κυρ. πλήθους) από τον Βορρά σε νοτιότερο σημείο: *η ~ των Δωριέων / μυρίων* **3.** η κίνηση προς το κέντρο τής πόλης: *η ~ τής Κηφισίας* (το καθοδικό ρεύμα) **4.** η μετάβαση από μεσόγεια μέρη σε παράλια ΑΝΤ. άνοδος **5.** η οδός ή η σκάλα που οδηγεί προς τα κάτω: *από την πίσω πόρτα είναι μόνο ~· δεν μπορείς να ανέβεις* ΑΝΤ. άνοδος ● **6.** ΦΥΣ. ηλεκτρόδιο συνδεδεμένο με τον αρνητικό πόλο ηλεκτρικής πηγής ΑΝΤ. άνοδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὁδός*].

καθοίκι (το) (σχολ. ορθ. *καθίκι*) {καθοικ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το δοχείο νυκτός, το δοχείο στο οποίο κάνει κανείς (κυρ. νήπια, ηλικιωμένοι ή ασθενείς) την ανάγκη του ΣΥΝ. αγγείο, ουροδοχείο, γιογιό **2.** (!-υβριστ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, λέρα, κάθαρμα, βρομιάρης. Επίσης **καθοίκης** (ο) (σημ. 2). — (υποκ.) **καθοικάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *-οίκι* < *οἶκος*, οπότε η λ. θα δήλωνε το ιδιαίτερο αυτό οικιακό σκεύος. Η δάσυνση *καθ-* (αντί *κατ-*) ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού ρ. *καθίζω*. Ορισμένοι παράγουν τη λ. απευθείας από το εν λόγω ρήμα, προκρίνοντας έτσι τη γρ. *καθίκι*, αλλά τα ρ. σε *-ίζω* δεν σχηματίζουν παράγωγα σε *-ίκι*].

καθ' όλα κ. **καθόλα** επίρρ.: ως προς όλα, σε όλα: *είναι ~ εντάξει*.

καθολικεύω ρ. μετβ. [1766] {καθολίκευ-σα, -μένος} καθιστώ (κάτι) καθολικό, γενικεύω ΑΝΤ. ειδικεύω. — **καθολίκευση** (η) [1805].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. généraliser].

καθολικίζω ρ. αμετβ. [1888] ασπάζομαι τον καθολικισμό.

καθολικισμός (ο) [1768] **1.** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα (τον επίσκοπο Ρώμης) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός, (μειωτ.) παπισμός **2.** το σύνολο των χριστιανών που ανήκουν στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catholicisme].

καθολικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό 1.** (α) αυτός που αναφέρεται στο σύνολο, γενικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* || *~ συμμετοχή* ΣΥΝ. (συν)ολικός ΑΝΤ. μερικός, ειδικός (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***καθολική επιστολή*** η επιστολή Αποστόλου, η οποία απευθύνεται στο σύνολο των πιστών: *οι επτά ~ επιστολές τής Κ.Δ.* **2. καθολικό** (το) (α) εμπορικό, λογιστικό βιβλίο, όπου συγκεντρώνονται όλοι οι λογαριασμοί μιας επιχείρησης (β) ΕΚΚΛΗΣ. ο κυρίως ναός, δηλ. ο χώρος μεταξύ ιερού και νάρθηκα, όπου παραμένουν οι εκκλησιαζόμενοι· (ειδικότ.) ο κεντρικός ναός τού μοναστηριού **3. καθολικά** (τα) (λατ. universalia) (α) ΦΙΛΟΣ. γενικές έννοιες ή κατηγορίες, στις οποίες εμπίπτουν όλα τα μέλη ενός γένους ή μιας τάξης (β) ΓΛΩΣΣ. τα γενικά γνωρίσματα που εμφανίζονται στη δομή των περισσότερων ανθρώπινων γλωσσών και τα οποία υποστηρίζεται ότι αποτελούν βιολογικά προσδιορισμένες γλωσσικές καταβολές τού ανθρώπου **4.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που αναφέρεται στην ιδιότητα τής Εκκλησίας να συνέχει το σύνολο των πιστών της, καθώς και όλες τις παρελθούσες μορφές της **5.** ΘΡΗΣΚ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα: *~ ιερέας / Εκκλησία* ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικός, (μειωτ.) παπικός (β) ***Καθολική Εκκλησία*** η χριστιανική Εκκλησία, κεφαλή τής οποίας είναι ο Πάπας· η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **6. καθολικός** (ο), **καθολική** (η) οπαδός τού καθολικισμού ● **7. *καθολικός άνθρωπος*** ο ανθρωπιστής (βλ.λ.). — **καθολικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **καθολικότητα** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθόλου* (επίρρ.) «εν γένει, συνολικά». Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον 4ο αι. μ.Χ. στο Σύμβολο τής Πίστεως ως προσδιορισμός τής Εκκλησίας γενικά (*Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν...*), αλλά μετά το σχίσμα (1054) παρέμεινε ως χαρακτηρισμός των πιστών τής Δυτικής Εκκλησίας (*καθολικισμός*)].

καθόλου επίρρ. **1.** (σε αρνητ. προτάσεις) ούτε στο ελάχιστο, διόλου, ουδόλως: *δεν αισθάνομαι ~ κουρασμένος* || *δεν θέλω ~ θορύβους* || *δεν οδηγεί ~ προσεκτικά* || (ως ελλειπτική απάντηση) *Πεινάς; ~!* **2.** (σε ερωτηματικές προτάσεις) λίγο, κάπως: *κρυώνεις ~;* ● **3.** (αρχαιοπρ.) γενικά, συνολικά: *ο ~ χειρισμός τού θέματος υπήρξε εξαρχής ατυχής* ΣΥΝ. εν γένει.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *καθ' ὅλου* «εν γένει, συνολικά» < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅλος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με την προαναφερθείσα σημ. ως αντίθετο των φρ. *κατά μέρος* και *καθ' ἕκαστον*. Η σημ. «διόλου» είναι μεσν.].

κάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. καθήμενος, κάθισα κ. έκατσα (προστ. κάθισε κ. κάτσε), καθισμένος} **1.** έχω το σώμα μου σε θέση τέτοια, ώστε να στηρίζεται στους γλουτούς ή τους μηρούς, βρίσκομαι σε εδραία θέση: *~ στην καρέκλα / στο τραπέζι* (σε θέση μπροστά από το τραπέζι) / *ίσια / στραβά* || *όπως κάθεσαι, θα στραβώσει η πλάτη σου* || *~ οκλαδόν / στα γόνατα / ανακούρκουδα* ΑΝΤ. στέκομαι, είμαι όρθιος **2.** τοποθετώ το σώμα μου σε κάθισμα, σε θέση: *παρακαλώ, καθίστε!* || *δεν έχει να καθίσουμε, όλες οι θέσεις είναι πιασμένες* || *καθίστε, μη στέκεστε όρθιοι!* || (για κάτι που θα προκαλέσει μεγάλη έκπληξη στον ακροατή) *αν δεν κάθεσαι, κάτσε, γιατί θα πέσεις κάτω μ' αυτό που θ' ακούσεις!* ΑΝΤ. σηκώνομαι· ΦΡ. (μτφ.) ***κάθομαι στον σβέρκο (κάποιου)*** βλ. λ. *σβέρκος* **3.** (καταχρ.) στέκομαι: *μερικοί βρήκαν θέση, οι υπόλοιποι κάθισαν όρθιοι* **4.** κατοικώ, είμαι εγκατεστημένος: *-Πού κάθεσαι; -~ στο Παγκράτι* || *μόλις πάρω τη σύνταξη, θα πάω να καθίσω στο χωριό* ΣΥΝ. διαμένω **5.** βρίσκομαι σε ορισμένη θέση ή κατάσταση: *στο πηδάλιο τής χώρας κάθονται πάλι οι σοσιαλιστές*· ΦΡ. (οικ.) ***σιγά μην κάτσω να...*** δεν πρόκειται να...: *~ σκάσω για δαύτον! Έχω σοβαρότερα πράγματα να κάνω!* **6.** δεν ασχολούμαι με τίποτε, μένω άπρακτος: *τον απέλυσαν από τη δουλειά του και τώρα κάθεται* || *μη δει άνθρωπο να κάθεται, του φορτώνει αμέσως δουλειά* **7.** δεν αντιδρώ: *σε προσβάλλουν κι εσύ κάθεσαι;* || *-Μου προτείνουν δουλειά με πολλά κέρδη -Και κάθεσαι;* (και γιατί δεν σπεύδεις να το εκμεταλλευθείς;) ΣΥΝ. αδρανώ **8.** (+να / +και) υπομένω, ανέχομαι χωρίς να αντιδρώ: *πώς κάθεσαι να σε προσβάλλουν έτσι;* || *κάθεται και τον κοροϊδεύουν* **9.** (η προστ. ***κάτσε***) περίμενε, στάσου: *~, μη φεύγεις, δεν τέλειωσα ακόμη!* || *~, ρε παιδί μου, μη βγάζεις βιαστικά συμπεράσματα!* || *Κάτσε μια στιγμή! Δεν το κατάλαβα αυτό* **10.** παραμένω: *Λοιπόν, τι κάνουμε; Καθόμαστε ή φεύγουμε;* || *κάθισα στο καφενείο δύο ώρες και μετά πήγα σπίτι*· ΦΡ. ***κάθομαι μέσα*** παραμένω σπίτι ΑΝΤ. βγαίνω έξω **11.** τηρώ ορισμένη στάση, έχω ορισμένη συμπεριφορά: *~ ήσυχος / φρόνιμα* || *κάτσε ήσυχα, να σε εξετάσει ο γιατρός!* || *κάθεται όλη μέρα και κλαίει*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στ' αβγά μου*** δεν επεμβαίνω σε ξένα ζητήματα, δεν ανακατεύομαι (β) ***κάθομαι στα καρφιά / σε αναμμένα κάρβουνα / στ' αγκάθια*** είμαι ανήσυχος, αδημονώ ΣΥΝ. αγωνιώ (γ) ***κάθομαι με σταυρωμένα τα χέρια*** αδρανώ, δεν κάνω τίποτε (δ) ***κάτσε καλά*** ως προειδοποίηση σε κάποιον να είναι προσεκτικός, να μην παρεκτρέπεται ή να μην ξεθαρρεύει: *~, είσαι μικρός ακόμη και δεν ξέρεις τους κινδύνους που παραμονεύουν* **12.** (+να / +και) ασχολούμαι, αφιερώνω πολύ χρόνο σε (κάτι): *Τι κάθομαι και σου τα λέω τώρα; Αφού δεν σε ενδιαφέρουν τα δικά μου* || *κά-*

θισε και μας αράδιασε ένα σωρό απίθανες ιστορίες **13.** είμαι δεκτικός προς κάποιον, ανέχομαι: *καλά, κάθεσαι και πιστεύεις ό,τι σου λέει;* || *κάθεσαι και ακούς αυτό τον άνθρωπο;* **14.** κατακάθομαι, καθιζάνω: *η σκόνη κάθισε παντού* || *το φαγητό μού κάθισε βαρύ στο στομάχι* **15.** σκαλώνω: *η τελευταία μπουκιά τού κάθισε στο λαιμό·* ΦΡ. (α) ***στον λαιμό να σου κάτσει*** (ως κατάρα) να μην απολαύσεις, να μη χαρείς (κάτι) (β) ***(κάποιος / κάτι) μου κάθεται στο στομάχι*** βλ. λ. *στομάχι* **16.** (για πλοία) (α) προσαράζω σε αβαθή νερά (β) κατεβαίνω κάτω από την ίσαλο γραμμή **17.** (μτφ.-οικ.) πέφτει η απόδοσή μου, ελαττώνονται οι ρυθμοί μου: *η παραγωγή έχει κάτσει το τελευταίο τρίμηνο* **18.** (οικ.-αργκό) έχω ευνοϊκή έκβαση (για κάποιον), εξελίσσομαι όπως επιθυμεί κάποιος, συνήθ. σε φρ. τού τύπου: *αν μου καθίσει αυτή η δουλειά, θα βγάλω πολλά λεφτά* || *κυνήγησε εκείνη την προαγωγή με όλα τα μέσα, αλλά δεν του κάθισε·* ΦΡ. ***κάτσε να...*** (i) (για την αναφορά σε υποθετική περίπτωση, με υποδήλωση τής επιθυμίας τού ομιλητή να πραγματοποιηθεί η υπόθεση· συχνά λέγεται απειλητικά ή χαιρέκακα) περίμενε να, άσε να...: *~ κερδίσω το ΛΟΤΤΟ και θα δεις τι έχει να γίνει!* || *~ τον πετύχω μπροστά μου και θα του δείξω εγώ τού απατεώνα!* (ii) ως προτροπή σε κάποιον να μην πάρει μια απόφαση, να μην καταλήξει σε οριστικό συμπέρασμα, να μην κάνει ορισμένη ενέργεια κ.λπ., πριν πραγματοποιηθεί κάτι που λειτουργεί ως προϋπόθεση για όσα σκέφτεται ή σχεδιάζει: *~ πάρουμε τα λεφτά που μας χρωστάνε και μετά βλέπουμε πού θα πάμε διακοπές* || *~ τελειώσουμε πρώτα αυτή τη δουλειά που επείγει και ύστερα συζητάμε για τις υπόλοιπες* **19.** (οικ.-αργκό) (για γυναίκα) ενδίδω, υποχωρώ στις ερωτικές προτάσεις κάποιου: *τη φλερτάρει συνεχώς, αλλά αυτή δεν του κάθεται* • ΦΡ. (αργκό) ***μου την έκατσε*** με εξαπάτησε ΣΥΝ. μου την έφερε, μου την έκανε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάθημαι* (κατά τα ρ. σε *-ομαι*), παρακ. τού *καθέζομαι* σε ενεστ. χρήση. Το ίδιο το *καθέζομαι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕζομαι*, βλ. λ. *έδρα*].

> **κάθισα** ή **κάθησα;** Ο αόρ. τού **κάθομαι** σχηματίζεται από τον αόρ. τού **καθίζω** και γράφεται κανονικά με *-ι-*. Τύπος **κάθησα** δεν δικαιολογείται.

καθομιλουμένη (η) η γλώσσα που χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή· σε αντιδιαστολή κυρ. προς τη λόγια γλώσσα: *στην ~ λέμε και «πιόνι» αντί «υποχείριο».*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *καθομιλῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὁμιλῶ*].

καθομολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανεπιφύλακτη ομολογία, η ειλικρινής αποδοχή • **2.** ο όρκος που δίνεται δημόσια με συγκεκριμένο τελετουργικό: *~ πίστεως* || *η ~ είναι μέρος τής αναγόρευσης κάποιου σε διδάκτορα.*

καθομολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καθομολογείς... | καθομολόγησα} αποδέχομαι χωρίς επιφυλάξεις, ομολογώ ανεπιφύλακτα. — **καθομολογία** (η) [μτγν.].

καθορίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ορίζω (κάτι) με ακρίβεια, προσδιορίζω: *~ την ποινή / τη στάση μου / την πολιτική που θα ακολουθήσω* **2.** ασκώ αποφασιστική επίδραση, επηρεάζω αποφασιστικά: *τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών θα καθορίσουν την περαιτέρω πορεία τής κυβερνήσεως.*

καθορισμός (ο) ο ακριβής προσδιορισμός, η οριοθέτηση: *~ αρμοδιοτήτων / ορίων / συνόρων / τιμής / ημερομηνίας εκλογών / τακτικής / στόχων / μεθόδων.*

καθοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που καθορίζει, που επηρεάζει αποφασιστικά (κάτι): *οι διασυνδέσεις του με υψηλά πρόσωπα έπαιξαν ~ ρόλο στην εξέλιξή του* || *~ παράγοντας / απόφαση* ΣΥΝ. αποφασιστικός. — **καθοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

καθοσιώνω ρ. μετβ. {καθοσίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) **1.** καθιστώ (κάτι) ιερό **2.** προσφέρω ως ανάθημα, αφιερώνω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθοσιῶ (-όω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *-οσιῶ* < *ὅσιος*].

καθοσίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αφιέρωση (βλ.λ.)· **2.** ΝΟΜ. ***έγκλημα καθοσιώσεως*** έγκλημα εσχάτης προδοσίας (κατά τής πατρίδας, τού πολιτεύματος και τής πολιτείας).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθοσίωσις* < αρχ. *καθοσιῶ* (βλ.λ.). Η φρ. *έγκλημα καθοσιώσεως* (λατ. crimen majestatis populi Romani imminutae = έγκλημα μεγίστης προσβολής τού ρωμαϊκού λαού) προέρχεται από την αρχ. Ρώμη και περιέγραφε εγκληματικές πράξεις κατά τής πολιτείας και τού πολιτεύματος].

καθόσον κ. **καθ' όσον** σύνδ. (λόγ.) **1.** σύμφωνα με..., στο μέτρο που...: *~ γνωρίζω, αυτό το πράγμα δεν ειπώθηκε στη συνάντηση* ΣΥΝ. όσο **2.** επειδή, καθώς: *φέρει αυξημένη ευθύνη, ~ τυγχάνει αρμόδιος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅσον* < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅσος*].

καθότι κ. **καθ' ότι** σύνδ. (λόγ.) επειδή, διότι: *έφυγε, ~ έκρινε την παρουσία του περιττή* ΣΥΝ. λόγω τού ότι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅτι* > *καθ-* (< *κατά*) + *ὅτι*].

καθ' ου (ο), **καθ' ης** (η) {πληθ. αρσ. κ. θηλ. οι, των, τους καθ' ων} ΝΟΜ. πρόσωπο εναντίον τού οποίου στρέφεται η αγωγή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθ' οὗ* < *κατά* + *οὗ*, γεν. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅς*. Το θηλ. *ἧ* σχηματίζει γενική *ἧς*].

> **ο καθ' ου, η καθ' ης.** Πρόκειται για ελλειπτικές φράσεις λόγιας προέλευσης: **ο καθ' ου** = «εκείνος εναντίον τού οποίου» (ενν. «στρέφεται η αγωγή» ή «υποβάλλεται η μήνυση» ή «εγείρονται αξιώσεις» κ.τ.ό., ανάλογα με το περιεχόμενο τού εγγράφου)· **η καθ' ης** = «εκείνη εναντίον τής οποίας» κ.λπ. Οι φράσεις κλίνονται: ο καθ' ου – τού καθ' ου – τον καθ' ου – οι καθ' ων – των καθ' ων – τους καθ' ων – η καθ' ης – τής καθ' ης – την καθ' ης – οι καθ' ων – των καθ' ων – τις καθ' ων κ.λπ. Κλίνεται το άρθρο, η δε πρόθεση κατά / καθ' (βλ. λ. *κατά*) συντάσσεται με τη γενική (*καθ' ου – καθ' ων*) τής αντωνυμίας *ος* (= ο οποίος), *ου* (= τού οποίου), *ης* (= τής οποίας), *ων* (= των οποίων).

καθούμενος, -η, -ο αυτός που κάθεται· στη ΦΡ. ***στα καλά καθούμενα / στα καλά τού καθουμένου*** χωρίς εμφανή αιτία, χωρίς αφορμή: *δεν είναι δυνατόν να σου επιτέθηκε έτσι, ~· κάτι θα του έκανες κι εσύ.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού ρ. *κάθομαι* (πβ. κ. *χρειαζ-ούμενος*, *καλοστεκ-ούμενος*) κατ' αναλογίαν προς εκείνες των συνηρημένων σε *-έω* ή *-όω* (πβ. *τοποθετ-ούμενος*, *πληρ-ούμενος*)].

καθρεφτάκι (το) {χωρ. γεν.} ο μικρός (φορητός ή σταθερός) καθρέφτης: *είχε στην τσάντα της ένα ~* || *~ αυτοκινήτου / μοτοσυκλέτας.*

καθρέφτης κ. (λόγ.) **καθρέπτης** (ο) {καθρεφτών} **1.** η λεία και στιλπνή επιφάνεια (συνήθ. επαργυρωμένο γυαλί), που αντανακλά τα είδωλα από οτιδήποτε βρίσκεται μπροστά της: *κοιτάζομαι / βλέπω το πρόσωπό μου στον ~* || *παραμορφωτικός ~* (βλ. λ. *παραμορφωτικός*) || *στο παραμύθι «Η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι» η κακιά βασίλισσα συμβουλευόταν έναν μαγικό ~* ΣΥΝ. κάτοπτρο, (λαϊκ.) γυαλί· (μτφ.) **2.** οποιαδήποτε στιλπνή επιφάνεια αντανακλά τα είδωλα των μορφών ή των αντικειμένων που βρίσκονται μπροστά της: *θέλω μετά το γυάλισμα να έχει γίνει το πάτωμα ~* ΣΥΝ. γυαλί **3.** οτιδήποτε δίνει την αντιπροσωπευτική εικόνα (κάποιου): *τα μάτια είναι ο ~ τής ψυχής* || *θεωρείται ότι οι εφημερίδες είναι ο ~ τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. εικόνα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καθρέπτης* < **καθρόπτης* < **κάθροπτον* < **κάθοπτρον* (με αντιμετάθεση και δάσυνση, ίσως υπό την επίδραση τού ρ. *ὁρῶ*) < αρχ. *κάτοπτρον* (βλ.λ.)].

καθρεφτίζω κ. (λόγ.) **καθρεπτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {καθρέφτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για λεία επιφάνεια) αντανακλώ το είδωλο (κάποιου)· συνήθ. το μεσοπαθ. ***καθρεφτίζομαι***: *το κάστρο καθρεφτίζεται στα νερά τής λίμνης* ΣΥΝ. αντικατοπτρίζω **2.** (μτφ.) αναπαριστάνω πιστά, περιγράφω παραστατικά· απεικονίζω: *ο λόγος του καθρεφτίζει το πάθος του για το θέατρο.* — **καθρέφτισμα** (το).

καθυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθύβρισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) βρίζω με έντονα υβριστικό και αυθάδη τρόπο ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **καθύβριση** (η) [μτγν.].

καθυγραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθύγραν-α, -θηκα} (λόγ.-σπάν.) υγραίνω εντελώς, μουσκεύω ΣΥΝ. διαποτίζω, εμποτίζω.

κάθυγρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) πολύ υγρός, μουσκεμένος.

καθυποβάλλω ρ. μετβ. {καθυπέβαλα} (επιτατ.) υποβάλλω.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὑποβάλλω*].

καθυποδουλώνω ρ. μετβ. [1825] {καθυποδούλω-σα, -θηκα, -μένος} υποδουλώνω εντελώς ΣΥΝ. καθυποτάσσω. — **καθυποδούλωση** (η) [1825].

καθυποτάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθυπέταξα, καθυποτά-χθηκα, -γμένος} υποδουλώνω πλήρως, θέτω ολοκληρωτικά υπό την εξουσία μου. — **καθυπόταξη** (η) [1888].

καθυποχρεώ ρ. → καταϋποχρεώνω

καθυστερημένος, -η, -ο 1. αυτός που έφθασε αργά, αργοπορημένος: *ήρθα ~, γιατί χάλασε το αυτοκίνητό μου* **2.** αυτός που δεν ακολουθεί τις εξελίξεις, που μένει πίσω στην ανάπτυξη: *άνθρωπος με ~ αντιλήψεις* || *~ λαός / κράτος / εκπαιδευτικό σύστημα* ΑΝΤ. προοδευμένος, εκσυγχρονισμένος **3.** ΨΥΧΟΛ. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη διανοητική ανάπτυξη έναντι των συνομηλίκων του, που πάσχει από νοητική καθυστέρηση. — **καθυστερημένα** επίρρ. (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθυστερῶ* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. retardé].

καθυστέρηση (η) [1885] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται κάτι αργότερα από τον προκαθορισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: *η ~ στην καταβολή τού ποσού θα τιμωρείται με πρόστιμο* ΣΥΝ. αργοπορία, επιβράδυνση **2.** (ειδικότ.) η μη έγκαιρη αναχώρηση ή άφιξη: *το τρένο είχε ~* || *~ στο δρομολόγιο* **3.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα τής αργοπορίας: *το πλοίο ήρθε με / είχε δύο ώρες ~* **4.** (καθημ. για γυναίκες) το να μην εκδηλώνεται η έμμηνος ρύση τις ημέρες που θα έπρεπε, πράγμα που αποτελεί ένδειξη πιθανής εγκυμοσύνης: *έχω ~* **5.** ΑΘΛ. (α) (στο ποδόσφαιρο) η παράταση τής κανονικής διάρκειας τού αγώνα λόγω διακοπών (εξαιτίας τραυματισμών, διαμαρτυριών κ.λπ.) (β) (συνεκδ.) καθεμιά από τις διακοπές τού αγώνα, οι οποίες παρατείνουν την κανονική του διάρκεια και ο χρόνος στον οποίο αντιστοιχούν: *ο διαιτητής κράτησε 5 λεπτά ~* || *ο αγώνας διήρκεσε 95 λεπτά με τις ~* **6.** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αργούς ρυθμούς εξέλιξης ή έλλειψη εκσυγχρονισμού, προοδευτικού πνεύματος: *η χώρα τους παρουσιάζει ~ στον τομέα τής παραγωγής* • **7.** ΨΥΧΟΛ. η μειωμένη διανοητική ανάπτυξη, η παθολογική κατάσταση, κατά την οποία οι νοητικές ικανότητες κάποιου είναι κατώτερες από αυτές που αντιστοιχούν στην ηλικία του **8.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος έχει εμφανιστεί στο πλαίσιο προηγούμενης συγχορδίας, και εξακολουθεί να ακούγεται και στο πλαίσιο επόμενης, στην οποία δεν ανήκει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

καθυστερώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καθυστερείς... | καθυστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να αργοπορήσει, να χάσει χρόνο: *Με καθυστερείς! Πες μου γρήγορα τι θέλεις, να φύγω!* **2.** κάνω (κάτι) αργότερα από τον καθορισμένο χρόνο: *καθυστέρησα την εξόφληση τού λογαριασμού και πλήρωσα πρόστιμο* || *καθυστέρησε να υποβάλει τα δικαιολογητικά και ήταν εκπρόθεσμος* ♦ (αμετβ.) **3.** αργοπορώ· δεν φθάνω ή δεν συμβαίνω εγκαίρως: *καθυστερεί η έκδοση τού διαζυγίου / η εκτέλεση τής πρωθυπουργικής*

εντολής ΣΥΝ. βραδύνω, αργώ **4.** υπολείπομαι (σε κάτι), δεν συμβαδίζω με τους άλλους: ~ *στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών* **5.** (η μτχ. ***καθυστερημένος***, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθυστερῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὑστερῶ*].

καθώς σύνδ. **1.** σύμφωνα με, με βάση (κάτι)· κυρ. για την εισαγωγή παραβολικών προτάσεων: ~ *ανέφερα παραπάνω, επείγει η λήψη μέτρων* ΣΥΝ. όπως· ΦΡ. **καθώς πρέπει** βλ. λ. *καθωσπρέπει* **2.** (για την παραβολή ανάλογων πραγμάτων): ~ *έζησε, πέθανε· ήρεμα και αθόρυβα*· ΦΡ. ***καθώς και*** όπως επίσης· για κάτι που λέγεται ως επιπρόσθετο: *σας ευχαριστώ για την ενημέρωση, ~ για τα καλά σας λόγια* • **3.** (α) (+ παρατ., για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν το σύγχρονο) ενώ, τη στιγμή που, όταν: ~ *έκλεινα την πόρτα, άκουσα τον πυροβολισμό* (β) (+ μέλλ.) για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν τη διαδικασία, την εξέλιξη μιας ενέργειας: ~ *(θα) έρχεσαι, πάρε μου μια εφημερίδα* **4.** (για την εισαγωγή αιτιολογικών προτάσεων) επειδή, για τον λόγο ότι, αφού, τη στιγμή που: ~ *δεν είχα χρήματα, δεν μπορούσα να τον κεράσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὡς*, με χρονική και τροπική σημ.].

καθωσπρέπει επίρρ. **1.** όπως πρέπει, ευπρεπώς ΣΥΝ. άψογα, τέλεια **2.** (συχνά ως επίθ.) ευπρεπής, αυτός που ταιριάζει με ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό: *ένας ~ κύριος δεν βρίζει.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. comme il fait].

καθωσπρεπεισμός (ο) (κακόσ.) η εμμονή σε ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό, στα αυστηρά πρότυπα (κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης) και η οποιαδήποτε σχετική εκδήλωση: *στον αντίποδα τού λαϊκισμού ορισμένων βρίσκεται ο ~ ορισμένων άλλων* ΣΥΝ. σοβαροφάνεια.

και κ. **κι** (πριν από φωνήεν) σύνδ. **1.** ως συμπλεκτικός σύνδεσμος: (α) για την κατά παράταξη σύνδεση στοιχείων που βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση, την πρόσθεση: *εσύ ~ εγώ θα φύγουμε μαζί* || *είναι πολύ ικανός ~ αποδίδει στη δουλειά του* || *πέντε ~ πέντε κάνουν δέκα* || *ο Γιάννης, ο Πέτρος ~ ο Βασίλης* (β) ***και... και*** για έμφαση στη συμπλεκτική σύνδεση: ~ *όλες τις δουλειές τού κάνω ~ ευγενικά του φέρομαι· τι άλλο θέλει;* || ~ *ο ένας ~ ο άλλος* (γ) επίσης, ακόμη: *εκτός από Αγγλικά ξέρω ~ λίγα Ιταλικά* (δ) για τη σύνδεση πράξεων που συμβαίνουν συγχρόνως: *γελούσε ~ έκλαιγε μαζί* || *εκείνος μιλούσε ~ εμείς ακούγαμε προσεκτικά* (ε) για τη σύνδεση πράξεων που βρίσκονται σε συνέχεια, σε ακολουθία: *ήρθε ο ταχυδρόμος ~ έφερε τα γράμματα* || *ανοίγω την πόρτα ~ τι να δω*:... (στ) για σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί το αδιάκοπο, το συνεχές ή το πλήθος: *ώρες ~ ώρες περίμενα* || *κόσμος ~ κοσμάκης* || *τα ίδια ~ τα ίδια* (ζ) για τη σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί η διαφορά ποιότητας μέσα στο πλήθος: *υπάρχουν πολιτικοί ~ πολιτικοί· άλλοι είναι έντιμοι, άλλοι ανέντιμοι*· ΦΡ. ***και ούτω καθεξής*** βλ. λ. *καθεξής* **2.** για την εισαγωγή προτάσεως που εκφράζει συμπέρασμα, επακόλουθο: *κάνε ό,τι σου ζητάει ~ θα δεις που θα το ξεπληρώσει* || *με έκανε ~ έγινα εχθρός με όλο τον κόσμο* **3.** για αντιθετική σύνδεση (αντί τού *ενώ*): *εγώ σκοτώνομαι στη δουλειά ~ εσύ κάθεσαι* || (αντί τού *αλλά*) λοιπόν, *επαναλαμβάνω, ~ αυτή τη φορά δεν θέλω σχόλια* || *κάθε χρόνο το λέω ~ όλο το ξεχνάω* **4.** (α) με επιδοτική λειτουργία, για να δώσει έμφαση σε αυτό που ακολουθεί: *Μην το παίρνεις ~ τόσο κατάκαρδα! Δεν χάλασε δα ~ ο κόσμος!* || *δεν σε είπαμε ~ καμπούρη!* || ~ *βέβαια!* || (οικ.) *είσαι ~ ο πρώτος!* (είσαι πολύ σπουδαίος) (β) ακόμη και: *φοβάται ~ τον ήσκιο του* || *μας εξηγεί ~ το παραμικρό* (γ) για να εισαγάγει κάτι που λέγεται συμπληρωματικά, ενισχυτικά προς αυτό που προηγείται: *φοβήθηκε, ~ με το δίκιο του*· ΦΡ. ***και μάλιστα*** βλ. λ. *μάλιστα* (δ) με έναρθρο αριθμητικό π.χ. ***και οι δύο / τρεις...*** χωρίς να εξαιρείται κανείς από τους δύο / τους τρεις...: *και τα τρία του παιδιά σπουδάζουν* || *το λέω ~ για τους δυο σας, όχι μόνο για σένα* (ε) (με λέξεις όπως *μόνο, τίποτε, κανένας*) για να τονιστεί η αποκλειστικότητα: *αυτό ~ μόνο* || ~ *τίποτε άλλο* (κανένα άλλο εκτός από αυτό, μόνο αυτό) || *το πρόγραμμα απευθύνεται αποκλειστικά ~ μόνο σε νέους κάτω των 25 ετών* **5.** για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων (α) ***(ακόμη) και αν / να*** χωρίς να εξαιρείται η περίπτωση που: ~ *ο Θεός ο ίδιος να μου το ζητήσει, θα αρνηθώ* || *ό,τι ~ να μου πεις, δεν θα με πείσεις* (β) ***και να... και να*** είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: ~ *έρθεις ~ μην έρθεις, το ίδιο μου κάνει* ΣΥΝ. και αν... και αν (γ) ***και αν*** βλ.λ. (δ) ***και ας*** βλ.λ. **6.** (μετά από αρνητ. πρόταση) ως χρονικός σύνδεσμος, για να εκφράσει τη στενή χρονική ακολουθία, το αμέσως μετά: *δεν πρόλαβα να πέσω στο κρεβάτι ~ χτύπησε το τηλέφωνο* ΣΥΝ. όταν **7.** (καθημ.) (μετά από προστακτική) ως αιτιολογικός σύνδεσμος: *μη μου κάνεις τον σκληρό ~ δεν σου πάει!* ΣΥΝ. γιατί **8.** αντί τού *να* (α) για την εισαγωγή βουλητικής πρότασης μετά από ρήμα αισθήσεως: *τον βλέπω ~ έχει αλλάξει από την τελευταία φορά* (πβ. σημ. 10) (β) για την εισαγωγή τελικής πρότασης: *κάθησε φρόνιμα, γιατί πηγαίνω ~ τα λέω όλα στον πατέρα σου!* (θα πάω να τα πω στον πατέρα σου) **9.** για τη δήλωση παρομοίωσης (α) μετά από λέξεις όπως *σαν, όπως* κ.τ.ό.: *εύχομαι να γίνω κάποτε σαν ~ σένα* || *όπως ~ εσύ* (β) μετά από ρήματα όπως *λες, θαρρείς*: *λες ~ ήταν χθες* (σαν να ήταν χθες) || *θαρρείς ~ δεν μιλάει αυτός, αλλά ο πατέρας του* (σαν να μιλάει ο πατέρας του) **10.** (με το ρήμα *βλέπω*) αντί τού *ότι*: *βλέπω ~ έχεις όρεξη για καβγά* **11.** (α) για την εισαγωγή ευχετικών εκφράσεων: ~ *στα δικά σου!* || ~ *εις ανώτερα!* (β) για την έκφραση ευχής: *ε ρε, ~ να ήμουν νέος τώρα!* **12.** για τη μετάβαση σε άλλο θέμα, σε άλλη έννοια: *καλά, εσύ θα φύγεις από το σπίτι· ~ το παιδί σου, που θα μείνει μόνο, το σκέφτηκες;* || ~ *αυτός μου είπε...*, ~ *εγώ του απάντησα...*· ΦΡ. (α) ***και λοιπόν;*** (i) προτρεπτικά προς αυτόν που μιλά, για να συνεχίσει, να ολοκληρώσει: *~, τι έγινε μετά;* (ii) αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; (σχολιαστικά, για κάτι που είπε κάποιος) (β) ***ε, και;*** αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; και τι έγινε; ~ *τι με νοιάζει; Τι έχω να χάσω;* || *–Ο Δημήτρης έπιασε δουλειά στον Ο.Τ.Ε.! –~;* || ~: *Πρώτη φορά βλέπεις φίδι:* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, ίσως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεώς του με αρχ. σλαβ. cě «καίτοι, αν και», λατ. ceu «ακριβώς όπως», ceteri (< *cae eteri «και έτεροι»), αλλά οι συσχετισμοί δεν μπορούν να αποδειχθούν. Το μόριο *καί* είχε αρχικώς τη σημ. «επιπλέον, εξίσου», αλλά τελικά επικράτησε η προσθετική-επιτατική του χρήση. Ο τ. κι είναι μεσν. και προέρχεται από συνίζηση τού φθόγγου [e] (στο *και*) προ των φωνηέντων [a], [o], [u] (λ.χ. *και άνοιξε > κι άνοιξε, και όμως > κι όμως, και ούτε > κι ούτε*), ενώ προ των φωνηέντων [e], [i] έχουμε έκκρουση (λ.χ. *και έφερε > κι έφερε, και είπε > κι είπε*)].

> **κι ή κι' ή κ';** Όπως είναι γνωστό, στην Ελληνική υπάρχουν δύο μορφές («αλλόμορφα») τής λέξης («μορφήματος») **και**: το αλλόμορφο **και** που χρησιμοποιείται μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από σύμφωνο (***και** το παιδί, **και λέω, και** τώρα*) και το αλλόμορφο **κι** που χρησιμοποιείται με λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν (***κι** αυτός, **κι** έδωσε*). Για την ορθή γραφή τού αλλομόρφου **κι** υπάρχει διχογνωμία. Μερικοί γράφουν **κ'**, ενώ άλλοι γράφουν **κι'**. Αυτό το οποίο, στην πραγματικότητα, συμβαίνει είναι ότι το **και** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν υπέστη **έκθλιψη** τού φωνηεντικού του στοιχείου *-αι* (= [e]) και, συγχρόνως, από περιπτώσεις που ακολουθούσε [i] ή [e], το εναπομείναν από την έκθλιψη **κ** προφέρθηκε ως ουρανικό [k̑] (ή **κι**), όποιο φωνήεν και αν ακολουθούσε· **ουρανικοποιήθηκε** δηλ. το *κ* τού *και*, γι' αυτό γράφτηκε και γράφεται παντού **κι**, που είναι και η ορθή γραφή. Αν γράφαμε **κ' εγώ** (< και εγώ) ή **κ' είμαστε** (< *και είμαστε*), θα ήταν τυπικά σωστό· θα ήταν όμως λάθος να γράψουμε **κ' αυτός** (θα προφερόταν όπως το... *καυτός*!) ή **κ' όλος** (!) ή **κ' ούτε** (!) Σε αυτές τις περιπτώσεις θα έπρεπε να δείξουμε ότι το *κ'* προφέρεται **ουρανικά** (όπως στις λέξεις *κυρία, κήπος, κερί, κελί* κ.τ.ό.), οπότε θα έπρεπε να το γράψουμε **κ̑'** ή **κι'**. Για να αποφευχθούν οι διαφορετικές γραφές **κ'** *εγώ* – **κι'** *αυτός* (ή **κ̑'** *αυτός*), καθιερώθηκε η γραφή **κι** ως ενιαία γραφή τού *και* μπροστά από φωνήεντα. Ήδη τον 16ο αι. γράφτηκε **κιόλα(ς)** από τη φράση **και όλα**.

Καιάδας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** χάσμα τού Ταϋγέτου, στο οποίο οι αρχαίοι Σπαρτιάτες έριχναν τους εγκληματίες, τους αιχμαλώτους πολέμου, τους ιεροσύλους, τους προδότες και, σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, τα καχεκτικά ή ανάπηρα βρέφη **2.** (ως προσηγορ.) η σκληρότητα που επιφυλάσσει το κοινωνικό σύνολο σε άτομα που μειονεκτούν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καιF-ατας* < *kai-wr̥-t-, που συνδ. με βεδ. kévaṭa- «τάφρος», πράγμα που θα οδηγούσε σε αρχικό τ. **καίFαρ*].

και αν [μεσν.] κ. **κι αν** περιφραστικός σύνδ. **1.** (μετά από αναφορική αντων. ή επίρρ.) (α) για την εισαγωγή αναφορικών-παραχωρητικών προτάσεων: *όσο ~ τρέχεις, θα σε φτάσω* (οσοδήποτε) || *όποιος ~ χτυπήσει το κουδούνι, δεν θα του ανοίξεις* (οποιοσδήποτε) ΣΥΝ. και να (β) (κυρ. με το *ό,τι*) εμφατικά: *του έδωσε ό,τι ~ είχε* (όλα όσα είχε)· ΦΡ. ***και αν... και αν*** είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: ~ *δουλέψεις ~ δεν δουλέψεις, το σίγουρο είναι ότι θα πεινάσεις* ΣΥΝ. και να... και να **2.** ***και αν ακόμη / ακόμη και / (κι) αν*** ανεξαρτήτως τού αν...· για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, όπου εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται: ~ *μας πολεμήσουν, εμείς δεν θα το βάλουμε κάτω* || *«κι αν είσαι και παππάς, με την αράδα σου θα πας»* (βλ. λ. *παππάς*) ΣΥΝ. και αν, και να.

και ας κ. **κι ας** περιφραστικός σύνδ. (καθημ.) για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, στις οποίες εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται (ποτέ στην αρχή περιόδου): *μίλα μου εσύ, ~ μη σε καταλαβαίνω* || *ας ήταν εδώ, ~ μη βλεπόμαστε!*

Καϊάφας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας, γαμπρός τού αρχιερέα Άννα, πρόεδρος του συνεδρίου που καταδίκασε τον Χριστό σε θάνατο· στη ΦΡ. (καθημ.) ***από τον Άννα στον Καϊάφα*** βλ. λ. *Άννας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. Kayphā, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ακκαδ. qēpu «μάντις»].

καίγομαι ρ. ➝ καίω

και δη μόρ. [αρχ.] (λόγ.) και μάλιστα (βλ.λ.).

κάιζερ (ο) {άκλ.} ΙΣΤ. ο Γερμανός αυτοκράτορας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kaiser < αρχ. γερμ. keisur «αυτοκράτορας» < λατ. Caesar «καίσαρας». Βλ. κ. *Καίσαρας*].

καΐκι (το) {καϊκ-ιού | -ιών} μικρό ιστιοφόρο ή και μηχανοκίνητο πλοίο. – (υποκ.) **καϊκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kayık].

καϊκιά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα φορτίου που μπορεί να χωρέσει ένα καΐκι: *μια ~ κάρβουνο.*

καϊκιάτικα (τα) (λαϊκ.) ο ναύλος καϊκιού.

καϊκτσής κ. **καϊξής** (ο) {καϊκτσήδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης καϊκιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kayıkçı].

καΐλα (η) ➝ καήλα

καϊμακάμης (ο) {καϊμακάμηδες} ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος με καθήκοντα τοποτηρητή σε συγκεκριμένη περιοχή· ο Τούρκος διοικητής τού Αγίου Όρους κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kaymakam].

καϊμάκι (το) {καϊμακιού | χωρ. πληθ.} **1.** το λεπτό και παχύρρευστο στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια τού χτυπημένου ή βρασμένου γάλακτος ΣΥΝ. αφρόγαλα, ανθόγαλα, κρέμα **2.** πυκνό αφρώδες στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια τού καφέ κατά το βράσιμό του: *το ~ έκοψε* **3.** (μτφ.) το καλύτερο, το εκλεκτότερο τμήμα ΣΥΝ. αφρόκρεμα, άνθος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaymak].

καϊμακλής (ο) {καϊμακλήδες} (λαϊκ.) ο καφές με παχύ καϊμάκι. — **καϊμακλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaymaklı].

Καϊμακτσαλάν (το) {άκλ.} **1.** η ψηλότερη κορυφή τού όρους Βόρας **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το όρος Βόρας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Kaymakçalan «λευκή και γυμνή (κορυφή)»].

και μάλιστα μόρ. ➝ μάλιστα.

Καίμπριτζ (το) {άκλ.} πόλη τής ΝΑ. Αγγλίας παγκοσμίως γνωστή για το πανεπιστήμιό της.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cambridge, παρηλλαγμένος τ. τού αρχ. αγγλ. Grantacaestir «οχυρό τού (ποταμού) Granta», που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. Cam (άλλη ονομασία τού ποταμού) και bridge «γέφυρα»].

Κάιν (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ο μεγαλύτερος γυιος τού Αδάμ και τής Εύας και δολοφόνος του αδελφού του Άβελ **2.** (μετωνυμ.) ο αδελφοκτόνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Qayin «απόκτηση – παραγωγή», πράγμα που δηλώθηκε από την Εύα, μόλις έφερε στον κόσμο τον Κάιν, πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 4.1: ...*καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν τὸν Κάιν καὶ εἶπεν. Ἐκτησάμην* (εβρ. qan-ithi, τού ρ. qanah «παράγω») *ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το όνομα Qayin σημαίνει «μεταλλουργός»].

και να περιφραστικός σύνδ.· χρησιμοποιείται για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, συχνά μετά από αναφορικές αντωνυμίες: ~ *μου ζητήσει συγγνώμη, δεν θα τον συγχωρήσω* ‖ *ό,τι ~ κάνει, ό,τι ~ πει, εγώ δεν τον πιστεύω* ‖ *όσα χρόνια ~ δουλέψεις, δεν πρόκειται να βγάλεις τόσα λεφτά* ΣΥΝ. και αν.

καινο κ. **καινό-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά, ότι είναι καινούργιο: *καινο-τόμος, καινο-φανής*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καινο-τομῶ, καινό-τροπος*), που προέρχεται από το επίθ. *καινός*].

καινοδιαθηκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Καινή Διαθήκη: ~ *γραμματεία*.

καινοδιαθηκολόγος (ο/η) ο μελετητής τής Καινής Διαθήκης.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη συνεκφορά *Καινή Διαθήκη* + *-λόγος* (βλ.λ.)].

καινοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τελευταίο γεωλογικό αιώνα **2.** ***Καινοζωικός Αιώνας*** ο τρίτος κατά σειρά και νεότερος γεωλογικός αιώνας, που χαρακτηρίζεται από την επικράτηση των θηλαστικών στον ζωικό κόσμο και των αγγειοσπέρμων στον φυτικό· διαρκεί 65 εκατομμύρια χρόνια περίπου και χωρίζεται σε δύο περιόδους, το Τριτογενές και το Τεταρτογενές.
[ΕΤΥΜ. < *καινός* + *ζωικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. caenozoic].

καινοθήρας (ο) [1889] {καινοθηρών} (σπάν.) πρόσωπο που επιδιώκει το νέο, το πρωτότυπο, που δέχεται εύκολα και άκριτα καθετί νέο. — **καινοθηρία** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *καινός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι». Η λ. πλάστηκε ως απόδ. τού ξέν. reporter, προτού επικρατήσουν οι λ. *δημοσιογράφος* και *ανταποκριτής*].

καινοπρεπής, -ής, -ές {καινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) καινούργιος και ασυνήθιστος: *ο πολύς κόσμος φαίνεται να αποδοκιμάζει με την ψήφο του αυτά τα ~ ήθη* ΣΥΝ. καινοφανής. — **καινοπρεπώς** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καινός* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

καινός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά, καινούργιος· ΦΡ. ***καινά δαιμόνια*** νεωτεριστικές ιδέες, που ανατρέπουν την επικρατούσα τάξη· κυρ. στη φρ. *εισάγω ~* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Καινή Διαθήκη*** (συντομ. Κ.Δ.) το σύνολο των ιερών βιβλίων τής Αγίας Γραφής· περιλαμβάνει τα *Τέσσερα Ευαγγέλια*, τις *Πράξεις των Αποστόλων*, τις δεκατέσσερεις *Επιστολές* τού Αποστόλου Παύλου, τις επτά Καθολικές Επιστολές και την *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη, που περιγράφει τα μετά τη γέννηση τού Χριστού γεγονότα (σε αντιδιαστολή προς την Παλαιά Διαθήκη) γραμμένα στην ελληνική γλώσσα (βλ. κ. *Αγία Γραφή*, λ. *γραφή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καν-jός* < θ. *kan-, μεταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *ken- «εμφανίζομαι για πρώτη φορά», πβ. σανσκρ. kanyā «κορίτσι», λατ. recēn-s «νέος, πρόσφατος» (> γαλλ. récent), αρχ. ιρλ. cinim «εκπηγάζω» κ.ά. Παράγ. *καινο-τόμος, ἐγ-καίνια, καινούργιος* (βλ.λ.) κ.ά. Ο όρ. *Καινή Διαθήκη* χρησιμοποιήθηκε από τον 2ο αι. μ.Χ. με τη σημ. των 27 βιβλίων τής Λ.Γ. που γράφτηκαν στην ελληνική γλώσσα. Η ίδια φρ., ωστόσο, είχε χρησιμοποιηθεί στην Κ.Δ. χαρακτηρίζοντας τη νέα σχέση τού Χριστού με την ανθρωπότητα (πβ. Λουκ. 22, 20: ...*τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον*). Η φρ. *καινά δαιμόνια* (Πλάτ. *Ἀπολογία Σωκρ.* 24c περιλαμβανόταν στην επίσημη κατηγορία κατά τού Σωκράτη, ότι εισήγαγε νέες θεότητες στους Αθηναίους και ότι διέφθειρε τους νέους].

καινός – νέος, Καινή Διαθήκη – Παλαιά Διαθήκη. Η λ. **καινός** είναι αρχαία και σημαίνει «νέος». Στην αρχαία γλώσσα το μεν **καινός** αναφερόταν σε άψυχα (αντικείμενα) και δήλωνε κάτι το νέο, το καινούργιο, το μη παλαιό, το μη γνωστό, ενώ το επίθ. **νέος** αναφερόταν τόσο σε έμψυχα (ανθρώπους), δηλώνοντας την ηλικία (νεαρός), όσο και σε πράγματα (καινούργιος). Ας σημειωθεί ότι η λ. **καινούργιος**, από το αρχ. *καιν-ουργής*, σήμαινε αρχικά τον «πρόσφατα κατασκευασμένο, τον νεοφτειαγμένο» (το *καινούργιος* είναι προτιμότερο να γράφεται με -γ- ως μεταπλασμένος τ. τού *καινουργής*). • Το **Καινή Διαθήκη** δηλώνει τη διάθεση, την εκπλήρωση τής υπόσχεσης τού Θεού, τη νέα οικονομία τού Θεού να σώσει τον άνθρωπο με το όλο έργο τού Χριστού («ἐν Χριστῷ»). Η νέα οικονομία τού Θεού (Καινή Διαθήκη) δεν απευθύνεται μόνο στον παλαιό λαό τού Ισραήλ (όπως η **Παλαιά Διαθήκη**), αλλά σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, στον νέο λαό τού Θεού. Ο Απόστολος Παύλος γράφει: «*Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν [ο Χριστός], ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας*» (Κ.Δ. *Εβρ.* 9, 15). • **ουδέν καινόν ή κρυπτόν υπό τον ήλιον;** Συνήθως οι φράσεις «*ουδέν καινόν*» και «*ουδέν κρυπτόν*» συμφύρονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να ακούγεται «*ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον*» και άλλα παρόμοια. Στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές φράσεις που κατέστησαν παροιμιώδεις. Η φρ. **«ουδέν καινόν υπό τον ήλιον»** προήλθε από παραφθορά των λόγων τού Εκκλησιαστή (Π. Διαθήκη): «*καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον ὃς λαλήσει καὶ ἐρεῖ, Ἴδε τοῦτο καινόν ἐστιν. ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν*» (*Εκκλησ.* 1, 9-11). Από την Κ. Διαθήκη, εξάλλου, έχει προέλθει η φρ. **«ουδέν κρυπτόν»**, αποσπασμένη από τους λόγους τού Χριστού: «*οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστὶν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται*» (Λουκ. 12, 3) και αλλού (Λουκ. 8, 17): «*οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται, οὐδὲ ἀπόκρυφον ὃ οὐ γνωσθήσεται καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ*». Η φρ. σήμερα σημαίνει «τίποτε δεν μένει κρυφό, όλα γίνονται γνωστά» και, βεβαίως, είναι εσφαλμένη (από συμφυρμό προς το «ουδέν καινόν...») η φρ. «*ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον*».

καινοτομία (η) [αρχ.] {καινοτομιών} η ουσιώδης τροποποίηση, η ριζική αλλαγή: *η νέα διεύθυνση εισήγαγε / έφερε πολλές ~ στην επιχείρηση* ΣΥΝ. νεωτερισμός. — **καινοτομικός**, -ή, -ό [1895].

καινοτομώ ρ. αμετβ. {καινοτομείς... | καινοτόμησα} εισάγω νέες μεθόδους, φέρνω αλλαγές και νεωτερισμούς ΣΥΝ. νεωτερίζω. — **καινοτόμος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καινοτομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «διανοίγω νέο δρόμο», < *καινός* + *-τομῶ* < *τόμος* (< *τέμνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

καινότροπος, -η, -ο [αρχ.] ασυνήθιστος, αλλόκοτος ΣΥΝ. παράδοξος, καινοφανής ΑΝΤ. συνηθισμένος.

καινούργιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *καινούριος*) (καθημ.) **1.** αυτός που έρχεται να αντικαταστήσει κάτι όμοιο στο είδος του· νέος: *ευτυχισμένος ο ~ χρόνος!* ‖ *είναι ευχαριστημένος από την ~ του δουλειά* ΑΝΤ. παλιός **2.** αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: *~ μοντέλο αυτοκινήτου* ‖ *αυτό το σπίτι είναι ~· δεν υπήρχε πριν από δύο χρόνια* **3.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί ακόμη ή χρησιμοποιείται για πρώτη φορά ή άρχισε πρόσφατα να χρησιμοποιείται: *πήρα ~ παντελόνι* ‖ *στο ~ σπίτι μένουμε εδώ και τρεις μήνες* ΣΥΝ. νέος ΑΝΤ. παλιός· ΦΡ. (παροιμ.) ***καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σ' ακουμπήσω / σε κρεμάσω*** για κάτι που έχει μόλις αποκτήσει κάποιος και προσπαθεί να το χρησιμοποιεί όσο γίνεται προσεκτικότερα, με όσο γίνεται μεγαλύτερη φροντίδα **4.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται γνωστός για πρώτη φορά: *~ εφεύρεση / ιδέες / δίσκος / ταινία / τεχνοτροπία* ΑΝΤ. παλαιός, απηρχαιωμένος **5.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει φθάσει ή έχει εμφανιστεί πρόσφατα (κάπου): *είμαι ~ στην πόλη και δεν ξέρω τα μέρη* ‖ *~ συγγραφέας* (το έργο του έχει εμφανιστεί πρόσφατα) ‖ *θα έρθει ~ δάσκαλος, στη θέση αυτού που πήρε σύνταξη* ‖ (κ. ως ουσ.) *την πολλή δουλειά τη δίνουν στον ~* ΣΥΝ. νέος (όχι σε ηλικία) ΑΝΤ. παλιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καινουργός* (πβ. *ίσος - ίσιος*) < *καινουργής* (με μεταπλασμό) < αρχ. *καινουργῶ (-έω)* «αναδημιουργώ, ξεκινώ κάτι νέο» < *καινός* + *-εργῶ* < *ἔργον*. Η γρ. *καινούριος* δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς].

καινοφανής, -ής, -ές {καινοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | καινοφανέσ-τερος, -τατος} **1.** αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά ΣΥΝ. νεοφανής, πρωτοφανής **2.** (μτφ.) παράδοξος, πρωτάκουστος **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***καινοφανής*** (ο) (αγγλ. nova) ο αστέρας ο οποίος παρουσιάζει ξαφνικά ταχύτατη και έντονη αύξηση τής λαμπρότητάς του και επανέρχεται στα αρχικά επίπεδα λαμπρότητας μετά από μερικές ημέρες ή εβδομάδες (πβ. κ. λ. *υπερκαινοφανής*). — **καινοφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καινός* + *-φανής* < *φαίνομαι*].

καΐξής (ο) ➝ καϊκτσής

καίπερ σύνδ. (αρχαιοπρ.) αν και, μολονότι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καί* + *-περ*, βεβαιωτικό μόριο].

καιρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον καιρό (βλ.λ., σημ. 1), με την κατάσταση τής ατμόσφαιρας: *~ συνθήκες / μεταβολές*.

καίριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή· αποτελεσματικός: *~ επέμβαση* ΣΥΝ. έγκαιρος, εύστοχος ΑΝΤ. άκαιρος, ανεπίκαιρος, παράκαιρος, άωρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει πρωταρχική και θεμελιώδη σημασία: *ο εχθρός προχωρεί στην κατάκτηση ~ θέσεων* ‖ *η υπόθεση τής παγκόσμιας ειρήνης είναι ζήτημα ~ σημασίας* ΣΥΝ. βασικός, κρίσιμος, αποφασιστικός **3.** καθοριστικός: *δυνάμεις ανταρτών κατάφεραν ~ χτύπημα στον κύριο σταθμό ανεφοδιασμού τού κατακτητή* ‖ (μτφ.) *ένας τέτοιος νόμος θα επιφέρει ~ πλήγμα στην ιδιωτική πρωτοβουλία* ΣΥΝ. μοιραίος· ΦΡ. ***καίριο σημείο*** ευπρόσβλητο και τρωτό σημείο: *η σφαίρα τον βρήκε σε ~* ΣΥΝ. αχίλλειος πτέρνα. — **καίρια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

Κάιρο (το) {Καΐρου} η πρωτεύουσα τής Αιγύπτου και η μεγαλύτερη πόλη τής Αφρικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cairo < αραβ. (Al-) Kahira «νικηφόρος», πιθ. προς τιμήν τού Άραβα στρατηγού, ο οποίος κατέκτησε την Αίγυπτο το 969 μ.Χ. Το παλαιότερο αιγυπτ. όνομα τής πόλης ήταν Khere-ohe / Kheri-aha «πεδίο μάχης», αντανακλώντας τον μύθο ότι σε εκείνη την περιοχή πολέμησαν δύο αρχ. αιγυπτιακές θεότητες].

καιρός (ο) **1.** η κατάσταση τής ατμόσφαιρας (θερμοκρασία, ένταση ανέμων κ.λπ.), οι επικρατούσες μετεωρολογικές συνθήκες: *χάλασε / άλλαξε απότομα ο ~* ‖ *ωραίο ~ κάνει σήμερα!* ‖ *άσχημος / άστατος /*

κακός / αίθριος / καλός ~· ΦΡ. (α) **δελτίο καιρού** η αναγγελία με τις προβλέψεις τής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας (β) **παντός καιρού** για όλες τις καιρικές συνθήκες (i) (καταχρ.) ονομασία ορισμένων ελικοπτέρων που τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά τούς επιτρέπουν να πετούν νύχτα και να εκτελούν ειδικές αποστολές (π.χ. αερομεταφορά ασθενών σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης), εφόσον όμως οι καιρικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (ii) (μτφ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου, σχήματος, κατασκευής κ.λπ. που αντεπεξέρχεται σε οποιεσδήποτε συνθήκες: *ένα τζιπ ~ || αποδίδει εξίσου καλά σε οποιοδήποτε γήπεδο· είναι παίκτης ~* (γ) (οικ.) **τον κακό σου τον καιρό!** ως αποδοκιμασία σε κάποιον: *~, που θα μου πεις εμένα ότι δεν ξέρω τι λέω!* (δ) (εκφραστ.) **τού καλού καιρού** (i) πάρα πολύ: *έφαγε, ήπιε ~* (ii) (για ύπνο) πολύ βαθιά: *κοιμάται ~* **2.** (συνεκδ.) το δελτίο καιρού (βλ. ΦΡ. σημ. 1), κυρ. όπως παρουσιάζεται στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή σε εφημερίδα: *πότε θα πει τον ~; || συνηθίζουν να βάζουν τις νικήτριες των καλλιστείων να λένε* (να παρουσιάζουν) *τον καιρό στην τηλεόραση* **3.** (προφορ.) κακοκαιρία: *απ' ό,τι φαίνεται, θα 'χουμε ~ στο ταξίδι || κάνει καιρό ||* (κ. σε πληθ.) *θα 'χουμε καιρούς* ● **4.** στιγμή κατάλληλη για κάποια ενέργεια, ευνοϊκή περίσταση: *ήρθε ο ~ να πάρεις τη μεγάλη απόφαση ||* (οικ.) *~ να του δίνουμε!* (πρέπει να φύγουμε) ΣΥΝ. ευκαιρία· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **κάθε πράγμα στον καιρό του (κι ο κολοιός τον Αύγουστο)** για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή, η κατάλληλη χρονική περίοδος (β) **καιρός παντί πράγματι** (Π.Δ. Εκκλησ. Γ 1 *τοῖς πᾶσι χρόνος καὶ καιρὸς παντὶ πράγματι*) για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή (για να γίνει) ΣΥΝ. κάθε πράγμα στον καιρό του (γ) (παροιμ.) **καιρός φέρνει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια** βλ. λ. *παραπούλι* **5.** (για καρπούς, φυτά) ο χρόνος κατά τον οποίο ολοκληρώνεται η ωρίμαση, η κατάλληλη εποχή: *οι φράουλες δεν είναι ακόμη στον ~ τους || πέρασε ο ~ των σύκων* ● **6.** ο χρόνος: *ο ~ περνά || «και κάποιο δάκρυ αν θα κυλήσει, θα το στεγνώσει ο ~»* (τραγ.)· ΦΡ. (α) **με τον καιρό** (μεσν. φρ.) με την πάροδο τού χρόνου: *~ θα ξεχαστούν όλα / θα συνέλθει* (β) (παροιμ.) **ο καιρός είναι γιατρός** με την πάροδο τού χρόνου κάθε μεγάλος ψυχικός πόνος αμβλύνεται **7.** χρονική περίοδος (στο παρελθόν, το παρόν ή το μέλλον), εποχή: *τον ~ τού πολέμου / τού Ναπολέοντα || «στής ακρίβιας τον καιρό...»* (τραγ.) || (μειωτ.) *αντιλήψεις απ' τον ~ τής γιαγιάς || τον παλιό καλό ~ || πέρσι τέτοιον ~ έβρεχε καταρρακτωδώς*· ΦΡ. (α) (μτφ.-σκωπτ.) **απ' τον καιρό τού Νώε** βλ. λ. *Νώε* (β) (καθημ.) **έναν καιρό** (μεσν. φρ.) κάποτε: *~ δούλευα στην εταιρεία του· μετά βρήκα καλύτερη δουλειά* (γ) **από καιρό σε καιρό / κατά καιρούς** μερικές φορές, πότε-πότε, σε διάφορες χρονικές στιγμές: *~ επισκέπτομαι τον γιατρό μου και κάνω ένα τσεκάπ* (δ) **μια φορά κι έναν καιρό** (στερεότυπη αρχή παραμυθιού) κάποτε: *~ ήταν μια καλή βασίλισσα* (ε) (παροιμ.) **έχει ο καιρός γυρίσματα** για τις απρόβλεπτες μεταβολές που συμβαίνουν στη ζωή, για τις εκπλήξεις που επιφυλάσσει η ζωή (στ) **για δες καιρό που διάλεξε...** (από πληρέστερη φρ. *«για δες καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα που ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι»*, στίχοι που λένε ότι τους είπε ο Αθανάσιος Διάκος, όταν τον ετοίμαζαν για τον θάνατό του, βλέποντας την ανοιξιάτικη ομορφιά τής φύσης γύρω του)· για κάτι το οποίο συμβαίνει σε περίοδο κατά την οποία δεν θα έπρεπε, κατά τη γνώμη μας, να συμβεί (ζ) **τω καιρώ εκείνω...** (*τῷ καιρῷ ἐκείνῳ*) (σε αρχή αφήγησης) για να δηλωθεί ότι κάτι συνέβαινε πολύ παλιά **8. καιροί** (οι) η εποχή, οι συνθήκες τής ζωής, οι περιστάσεις: *οι ~ αλλάζουν || νέοι ~ || σε ~ χαλεπούς || δύσκολοι ~ για ερωτευμένους / πρίγκιπες* (η σημερινή εποχή δεν ευνοεί τους ερωτευμένους / τους πρίγκιπες) **9.** (α) χρονικό διάστημα ορισμένης διάρκειας: *πόσον ~ ζεις εδώ; || είναι πολύς ~ που δεν έχω λάβει γράμμα του* (β) (ειδικότ.) μεγάλο χρονικό διάστημα: *-Είσαι καιρό εδώ; -Όχι, δύο βδομάδες μόνο || καιρό έχω να φάω σταφύλια || είναι καιρός που δεν έχω φάει σταφύλι* (πέρασε πολύς χρόνος από τότε που έφαγα σταφύλια) **10.** ο διαθέσιμος χρόνος: *δεν έχω ~ για χάσιμο || έχεις λίγο ~, να σε ρωτήσω κάτι;* ΦΡ. (α) **περνώ τον καιρό μου** ασχολούμαι με κάτι, για να μην αδρανώ, για να μην πλήττω: *περνάει τον καιρό του στα καφενεία χαρτοπαίζοντας* (β) **χάνω τον καιρό μου** ματαιοπονώ, κουράζομαι άδικα, χωρίς αποτέλεσμα: *μη χάνεις τον καιρό σου μαζί του· αφού βλέπεις ότι δεν σου δίνει σημασία* (γ) **μη χάνεις καιρό** βιάσου, ενέργησε αμέσως.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το ρ. *κείρω* «κόβω» (με τη σημ. «αποφασιστική στιγμή, τμήμα χρόνου»), με τα ρ. *κρίνω* και *κύρω* «συναντώ», αλλά προσκρούουν σε φωνητικές και σημασιολογικές δυσχέρειες. Η λ. χρησιμοποιήθηκε με ποικίλες χρονικές σημ., εκ των οποίων αρχική φαίνεται η σημ. «αποφασιστική στιγμή, κατάλληλο χρονικό σημείο». Στην ελληνιστική εποχή η λ. έλαβε τη σημ. τού απροσδιόριστου χρονικού διαστήματος, τής εποχής, ενώ δήλωσε επίσης τις μετεωρολογικές συνθήκες. Η φρ. *τού καλού καιρού* λεγόταν αρχικώς για φρούτα ή γεωργικά προϊόντα ώριμα και εντός εποχής (λ.χ. *σταφύλια, πορτοκάλια ~*), αργότερα δε επεκτάθηκε σε οτιδήποτε γίνεται στην ώρα του (λ.χ. *κουβέντα, λόγος ~*). Στην αρχή διηγήσεων τής Κ.Δ. απαντά μερικές φορές η φρ. *ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ* (Ματθ. 12, 1 και 14, 1), πβ. κ. Εφεσ. 2, 12: *ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ*].

καιροσκοπισμός (ο) (κακόσ.) η αναζήτηση τής κατάλληλης ευκαιρίας, από την οποία μπορεί να αποκομίσει κάποιος προσωπικά οφέλη: *η κυβέρνηση κατηγορεί την αντιπολίτευση για ~* ΣΥΝ. οπορτουνισμός, σπέκουλα. Επίσης **καιροσκοπία** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. opportunisme].

καιροσκόπος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που καιροσκοπεί ΣΥΝ. σπεκουλαδόρος. — **καιροσκοπικός**, -ή, -ό [1890], **καιροσκοπικά** επίρρ.

καιροσκοπώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροσκοπείς... | καιροσκόπησα} (κακόσ.) **1.** περιμένω να παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, για να την εκμεταλλευτώ ΣΥΝ. σπεκουλάρω **2.** είμαι καιροσκόπος.

καιροφυλακτώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροφυλακτείς... | καιροφυλάκτησα} αναζητώ την κατάλληλη περίσταση, για να δράσω· παραμονεύω: *ο εχθρός / ο αντίπαλος / ο κίνδυνος καιροφυλακτεί* ΣΥΝ. καραδοκώ, (κακόσ.) σπεκουλάρω.

Καίσαρ (ο) {Καίσαρ-ος, -α} **1.** *Γάιος Ιούλιος* (100-44 π.Χ.) Ρωμαίος πολιτικός, στρατηγός και συγγραφέας, από τις σημαντικότερες προσωπικότητες τού ρωμαϊκού κόσμου, που συνέβαλε αποφασιστικά στη μετάβαση από το καθεστώς τής Δημοκρατίας (res publica) στη μοναρχία **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Καίσαρας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καῖσαρ* < λατ. Caesar, αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, Caesar < caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με τομή (η οποία ονομάστηκε γι' αυτό «καισαρική»). Έχουν προταθεί επίσης οι συνδέσεις με τη λ. caesaries «κόμη», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με πυκνό μαλλί, ή με τις λ. caeruleus «κυανός - μελαχρινός» και caesius «γλαυκός» (χρώμα ματιών), χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στον Ιούλιο Καίσαρα. Στη βιβλική φρ. *«ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»* (Κ.Δ. Ματθ. 22, 21, Μάρκ. 12, 17, Λουκ. 20, 25) η λ. *Καῖσαρ* προσωποποιεί κάθε κοσμική πολιτική εξουσία].

καίσαρ (ο) {καίσαρ-ος, -α | καισάρων} ΙΣΤ. (ως τιμητικός τίτλος) **1.** (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) ο αυτοκράτορας· ΦΡ. **τα τού καίσαρος τω καίσαρι** (*ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*, Κ.Δ. Ματθ. 22, 21) για την ανάγκη να αποδίδεται στον καθένα αυτό που πρέπει, αυτό που του οφείλεται, που του αρμόζει **2.** (στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία) ανώτατος αξιωματούχος ● **3.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που εκδηλώνει εξουσιαστικές τάσεις, που φέρεται δεσποτικά και αλαζονικά. Επίσης **καίσαρας**. — (υποκ.) **καισαρίσκος** (ο) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. βλ. λ. *Καίσαρ*].

Καισάρεια (η) {-ας κ. -είας} ιστορική πόλη τής Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Caesarea (Cappadociae), ονομασία που δόθηκε κατά τον 1ο αι. μ.Χ., όταν η πόλη έγινε πρωτεύουσα τής ρωμαϊκής επαρχίας τής Καππαδοκίας. Όμοια προέλευση έχει και η σημερινή τουρκ. ονομασία Kayseri].

καισαρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με καίσαρα: *~ αξίωμα* ● **2.** ΙΑΤΡ. **καισαρική (τομή)** η χειρουργική διάνοιξη τής μήτρας μέσω των κοιλιακών τοιχωμάτων και η εξαγωγή τού εμβρύου, όταν ο φυσιολογικός τοκετός κρίνεται αδύνατος. Επίσης **καισάρειος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Καῖσαρ*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί μεταφορά τού γαλλ. (incision) césarienne < λατ. caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω». Για τη σύνδεση με τον Ιούλιο Καίσαρα, άποψη που παραδίδεται από τον Λατίνο συγγραφέα Πλίνιο, βλ. λ. *Καίσαρ*].

καισαρισμός (ο) [1870] (κακόσ.) η συγκέντρωση όλων των εξουσιών σε ένα άτομο ΣΥΝ. απολυταρχία, τυραννία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. césarisme].

καισαροπαπισμός (ο) [1864] ΕΚΚΛΗΣ. πολιτειακό σύστημα, κατά το οποίο η εξουσία τού κράτους είναι απόλυτη και η Εκκλησία είναι υποταγμένη σε αυτό.

καϊσί (το) (λαϊκ.) ποικιλία βερίκοκου με γλυκό κουκούτσι: *~ βερίκοκο και το κουκούτσι αμύγδαλο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaysı].

καϊσιά (η) (διαλεκτ.) ποικιλία βερικοκιάς.

καίσιο (το) [1892] {καισίου} ΧΗΜ. **1.** μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cs) αργυρόλευκου χρώματος, το δραστικότερο και ίσως μαλακότερο από όλα τα μέταλλα (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2. καίσιο-137** ραδιενεργό ισότοπο τού καισίου, που αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά τής ραδιενεργού τέφρας και απελευθερώνεται ως αποτέλεσμα πυρηνικών εκρήξεων.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. caesium < λατ. caesius «γλαυκός - κυανός»].

καίτοι σύνδ. (λόγ.) αν και, μολονότι: *~ δεν είναι φίλος μου, θα τον βοηθήσω || ~ δυσάρεστο, θα το πω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καί* + -*τοι*, βεβαιωτικό μόριο, πβ. κ. *ἤ-τοι*].

καίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καις, καίει, καίμε, καίτε, καίνε | έκαψα, κάηκα, καμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταστρέφω με φωτιά: *εμπρηστές έκαψαν χιλιάδες στρέμματα δάσους || έκαψε όλες τις παλιές φωτογραφίες*· ΦΡ. (α) **θα καεί το πελεκούδι** βλ. λ. *πελεκούδι* (β) (μτφ.) **κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά** βλ. λ. *ξερός* (γ) (μτφ.) **καμένη γη** (i) σε ΦΡ. όπως: *τακτική τής ~* (η πολεμική τακτική κατά την οποία ο στρατός που υποχωρεί καταστρέφει οτιδήποτε μπορεί να χρησιμεύσει στον εχθρό που ακολουθεί, π.χ. καλλιέργειες, εργοστάσια, γέφυρες κ.λπ.) (ii) (ως πολιτική έκφραση) η κατεστραμμένη οικονομία: *παραλάβαμε ~ από την προηγούμενη κυβέρνηση* **2.** (α) καταναλώνω ως καύσιμη ύλη: *~ κάρβουνο / βενζίνη / πετρέλαιο ||* (για αυτοκίνητα) *πόσα λίτρα καίει το χιλιόμετρο;* (β) χρησιμοποιώ ως προσάναμμα: *~ ξύλα / κούτσουρα*· ΦΡ. (μτφ.) **δεν μου καίγεται καρφί** βλ. λ. *καρφί* **3.** προκαλώ φθορά, καταστρέφω ή αλλοιώνω (κάτι), είτε υπερθερμαίνοντάς το είτε εκθέτοντάς το σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες: *έκαψα το πουκάμισο στο σίδέρωμα || το χιόνι έκαψε τα σπαρτά || κάηκε η ασφάλεια από βραχυκύκλωμα || έκαψα το φαγητό* (το άφησα στη φωτιά περισσότερη ώρα από όση έπρεπε)· ΦΡ. (μτφ.) **καίω τη γούνα** (κάποιου) βλ. λ. *γούνα* **4.** εξαντλώ κάτι, ώσπου να μη λειτουργεί άλλο, το χαλώ: *μην αφήνεις το ραδιοφωνάκι συνέχεια ανοιχτό, γιατί θα κάψεις τις μπαταρίες του* **5.** υποβάλλω σε υψηλή θερμοκρασία (με βραστό νερό, με καυτηριασμό) για εξόντωση των μικροβίων: *κάψε τη βελόνα, προτού τη χρησιμοποιήσεις* **6.** (για έμψυχα) (α) σκοτώνω με φωτιά: *τον έκαψαν ζωντανό* (β) προκαλώ έγκαυμα: *ο ήλιος μού έκαψε την πλάτη* (γ) (για νεκρό) αποτεφρώνω: *στην αρχαιότητα έκαιγαν τους νεκρούς* (δ) προκαλώ πόνο όταν φέρνω σε επαφή (κάτι) με (κάτι καυτό): *ήπια καφέ καυτό και κάηκε η γλώσσα μου* (ε) τσούζω: *τον έκαψε το οινό-*

πνευμα που του έβαλα στην πληγή **7.** (μτφ.-για πρόσ.) προξενώ κακό σε (κάποιον). γίνομαι αιτία για να καταστραφεί (κάποιος): *τον έκαψες με αυτό που πήγες και είπες στον διευθυντή του·* ΦΡ. ***μάρκα μ' έκαψες*** βλ. λ. *μάρκα* **8.** (μτφ.) χρησιμοποιώ (ικανότητα. προσόν) με τρόπο μη επωφελή. καταστρέφοντάς τα: *μη λες τα καλύτερά σου αστεία όταν το κοινό είναι κουρασμένο. γιατί τα καις!* ♦ (αμετβ.) **9.** είμαι καυτός, εκπέμπω υψηλή θερμοκρασία: *καίει ο ήλιος / το φαγητό* **10.** είμαι αναμμένος: *το καλοριφέρ / η μηχανή καίει στο φουλ* **11.** (μτφ.-για πρόσ.) έχω πυρετό· ΦΡ. ***καίει και δεν καπνίζει*** για μοχθηρό και ύπουλο άνθρωπο **12.** (μτφ.) έχω μεγάλο ενδιαφέρον. κυρ. επειδή μπορώ να προκαλέσω μεγάλη βλάβη. να εκθέσω, να ενοχλήσω: *θέμα / ρεπορτάζ που καίει* ‖ *έκανε αποκαλύψεις που καίνε!* ΦΡ. ***(κάποιον) καίει (κάτι)*** για περιπτώσεις που κάποιον τον απασχολεί και τον προβληματίζει έντονα (κάτι). επειδή τον επηρεάζει καθοριστικά: *οι αλλαγές που προωθούνται στην κοινωνική ασφάλιση καίνε χιλιάδες εργαζομένους* **13.** σε φρ. που δηλώνουν μεγάλη διασκέδαση, ξεφάντωμα: *τη μέρα που θα πάρεις το πτυχίο σου* ***θα το κάψουμε*** ‖ *χθες βράδυ. πήγαμε στα μπουζούκια* ***και το κάψαμε*** ♦ (μεσοπαθ. ***καίγομαι***) **14.** καταστρέφομαι από φωτιά: *κάηκαν πολλά στρέμματα πευκοδάσους* **15.** παθαίνω έγκαυμα, κάψιμο: *κάηκε από το καυτό λάδι·* ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι*** βλ. λ. *γιαούρτι* **16.** (μτφ.) βρίσκομαι σε πολύ δύσκολη θέση, χάνομαι. καταστρέφομαι: *έχουμε καεί με τις ανατιμήσεις στα καύσιμα!* ΦΡ. ***ζήτω που καήκαμε*** βλ. λ. *ζήτω* **17.** (συχνά ως προειδοποίηση ή απειλή) παθαίνω μεγάλο κακό: *αν ανοίξεις το στόμα σου, κάηκες!* ‖ *θα καούμε. αν βγουν αυτά στη δημοσιότητα* **18.** επείγομαι. έχω να φέρω εις πέρας πολλά καθήκοντα: *αυτός καίγεται με τις εκλογές και θα σκεφτεί την ξεκούρασή του;* ‖ *εδώ καιγόμαστε και συ μου μιλάς για άδεια:* ΦΡ. ***εδώ ο κόσμος καίγεται / χάνεται...*** σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιώδη, δευτερεύοντα, ενώ υπάρχουν σοβαρά. επείγοντα θέματα: *~ κι αυτός σκέφτεται τις διακοπές του* **19.** διακατέχομαι από έντονα συναισθήματα (κυρ. ερωτικού πόθου): *~ από επιθυμία / έρωτα / πάθος·* ΦΡ. ***καίγομαι για (κάποιον / κάτι)*** (i) (για πρόσ.) ποθώ (κάποιον) (ii) (για πράγματα) επιθυμώ πολύ (κάτι): *δεν καίγομαι και τόσο για αυτό το φόρεμα. ώστε να δώσω τόσα χρήματα* **20.** (σε χαρτοπαίγνιο) ξεπερνώ το καθορισμένο όριο βαθμών. βγαίνω από το παιχνίδι. χάνω: *αν το άθροισμα των χαρτιών ξεπεράσει το 31 καίγεσαι·* ΦΡ. ***καμένο χαρτί*** (i) (σε χαρτοπαίγνιο) το χαρτί που δεν μπορεί πια να χρησιμοποιήσει ο παίκτης (ii) (μτφ.) κάτι ή κάποιος που δεν είναι πια δυνατόν να αξιοποιηθεί: *μετά την αποτυχία του να εκλεγεί δήμαρχος. θεωρείται ~ για την ηγεσία τού κόμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, θερμότητα, μετοχή, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καϝ-jω* < *qāu-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qēu- «καίω, ανάβω». πβ. λιθ. külės «καυσόξυλο». Ομόρρ. *καῦ-μα. καῦ-σις (-η), καυ-τηριάζω, πυρ-καϊά. ἔγ-καυμα* κ.ά.].

κακά (τα) (στο λεξιλόγιο των νηπίων) τα περιττώματα. τα κόπρανα: *κάνω τα ~ μου.*

κακά επίρρ. → κακός

κακάβι (το) → κακκάβι

κακαβιά (η) → κακκαβιά

κακαδιάζω ρ. αμετβ. {κακάδιασ-α. -μένος} (λαϊκ.) (για τραύματα) βγάζω κάκαδο (βλ.λ.).

κάκαδο (το) **1.** η κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια πληγών. εξανθημάτων κ.λπ. **2.** η ξεραμμένη βλέννα τής μύτης. Επίσης **κακάδι.** — **κακαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το θ. *κα-* τού ρ. *καίω* με δίπλωση και επανάληψη. Εντούτοις. αν ως αρχικό τύπο χαρακτηρίσουμε το *κάρκαδο.* τότε η λ. πιθ. προέρχεται από το μεσν. *καρκάλλι* < *καρακάλλιον,* υποκ. τού λατ. caracalla «κουκούλα»].

κακανθρώπισμα (το) {κακανθρωπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (διαλεκτ.) (κυρ. στον πληθ.) οι καλικάντζαροι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κακανθρωπίζω* «γίνομαι κακός άνθρωπος - βρικόλακας» < *κακ(ο)- + ἀνθρωπίζω* < *ἄνθρωπος*].

κακάο (το) [1854] {κακάου | χωρ. πληθ.} **1.** η γλυκόπικρη ουσία σε σκόνη. που λαμβάνεται από την επεξεργασία των σπόρων τού κακαόδεντρου. αφού ψηθούν και αφαιρεθεί μερικώς το λίπος τους **2.** οι σπόροι τού κακαόδεντρου· (συνεκδ.) **3.** το ρόφημα που παρασκευάζεται με βρασμό τής αλεσμένης σκόνης τού κακαόδεντρου με νερό ή και γάλα. ζάχαρη: *απολαυστικό / ζεστό ~* **4.** το κακαόδεντρο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. cacao < cacahuatl. λ. τής γλώσσας Ναχουάτλ, που δήλωνε τους σπόρους τού κακαόδεντρου].

κακαόδεντρο (το) [1852] αειθαλές τροπικό δέντρο, ιθαγενές τής Ν. Αμερικής, που φθάνει σε ύψος τα 10 μέτρα. έχει κίτρινους λοβούς σε σχήμα αγγουριού με κόκκινες κηλίδες, που περιέχουν 25-40 σπόρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται στην παραγωγή σοκολάτας ή. αλεσμένοι. ροφήματος.

κακαρίζω ρ. αμετβ. {κακάρισα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής κότας **2.** (μτφ.) γελώ ή και φλυαρώ με θόρυβο: *Τι κακαρίζεις; Τόσο αστείο σου φάνηκε;* — **κακάρισμα** (το). **κακαριστός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοποιημένη λ. από την φωνή τής κότας].

κακαρώνω ρ. αμετβ. {κακάρω-σα. -μένος} (εκφραστ.) στη ΦΡ. ***τα κακαρώνω*** πεθαίνω. — **κακάρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αναδιπλασιασμένος τ. τού ρ. *καρώνω* < αρχ. *καρῶ (-όω)* «πέφτω σε λήθαργο». βλ. λ. *κάρωμα, κάρωση*].

κακάσχημος, -η, -ο (εκφραστ.) εξαιρετικά άσχημος, δύσμορφος. — **κακάσχημα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κακείθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***ένθεν κακείθεν*** *(ἔνθεν κἀκεῖθεν)* και από τις δύο πλευρές, αμφοτέρωθεν: *στην εξωτερική μας πολιτική δεχόμαστε επιθέσεις ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἀκεῖθεν* < *καὶ ἐκεῖθεν* (με κράση)].

κακείσε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τήδε κακείσε*** *(τῇδε κἀκεῖσε)* εδώ και εκεί, πέρα δώθε.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἀκεῖσε* < *καὶ ἐκεῖσε* (με κράση), όπου το *ἐκεῖσε* δηλώνει κατεύθυνση].

κακέκτυπος, -η. -ο [1889] (λόγ.) **1.** (για έντυπα) αυτός που παρουσιάζει λάθη και ελλείψεις κατά την εκτύπωση ΣΥΝ. κακοτυπωμένος **2.** (ειδικότ.) ***κακέκτυπο*** (το) γραμματόσημο που παρουσιάζει σημαντικές παραλλαγές από τον κανονικό τύπο στο χρώμα. στην εικόνα κ.λπ., οι οποίες οφείλονται σε λάθη κατά την εκτύπωση και για τον λόγο αυτό έχει μεγάλη συλλεκτική αξία **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μιμείται με επιτυχία το πρότυπό του: *το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε, ήταν ~ αντίγραφο αντίστοιχων ευρωπαϊκών.*
[ΕΤΥΜ. < *κακ(ο)- + ἔκτυπος*].

κακέμφατος, -η. -ο (λόγ.) **1.** (λόγος) που προξενεί άσχημη εντύπωση, που έχει κακή σημασία ΣΥΝ. απρεπής. άσεμνος. αισχρός **2.** ***κακέμφατο*** (το) η χρήση στον λόγο λέξεων ή συλλαβών, από τη συνεκφορά των οποίων προκύπτει αισχρό ή διφορούμενο νόημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + -έμφατος* < *ἐμφαίνω*].

κακεντρεχής, -ής, -ές {κακεντρεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | κακεντρεχέστερος. -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από μίσος και κακία: *το πάθημά του προκάλεσε ~ γέλια* ‖ *~ σχόλιο / χαρακτήρας* ΣΥΝ. χαιρέκακος. κακόβουλος. δόλιος. φθονερός. μοχθηρός. — **κακεντρεχώς** επίρρ. [μτγν.]. **κακεντρέχεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + ἐντρεχής* «ικανός. έτοιμος» < *ἐν- + -τρεχής* < *τρέχω*].

κακεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κάκεψα} (προφορ.) γίνομαι κακός: *έχει κακέψει τελευταία και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν.*

κακήν κακώς (λόγ.) με τον χειρότερο. τον πιο ανάρμοστο τρόπο, διά τής βίας: *τον έδιωξε ~.*
[ΕΤΥΜ. Έκφραση που αναφερόταν αρχικά μόνο σε θηλ. κατά παράλειψη τής αιτιολογικής μτχ., π.χ. *τὴν ἐξώλόθρευσε. κακὴν (οὖσαν). κακῶς* (πβ. αρχ. φρ. «*ἀπὸ σ' ὀλῶ κακὸν κακῶς*»)].

> **κακήν κακώς.** Πρόκειται για επιρρηματική φράση που σημαίνει «με πολύ άσχημο τρόπο» και που σήμερα χρησιμοποιείται άκλιτη στο θηλυκό γένος τού επιθέτου **(κακήν)**. Η φρ. ξεκίνησε από πληρέστερες γλωσσικές δομές με το επίθ. **κακός** ως κατηγορούμενο τού αντικειμένου (σε αιτιατική πτώση) και με το επίρρημα **κακώς** που δημιουργούσε παρήχηση: *Τὴν ἐξωλόθρευσε. κακὴν* (ενν. *οὖσαν*), *κακῶς - Τοὺς ἐθανάτωσε, κακοὺς* (ενν. *ὄντας*), *κακῶς - Τὸ ἐξαπέστειλε. κακὸν* (ενν. *ὄν*). *κακῶς.* Βεβαίως. στην περίπτωση που το *κακός* δεν θα ήταν κατηγορούμενο τού αντικειμένου, αλλά θα αναφερόταν στο υποκείμενο τού ρήματος, είναι προφανές ότι θα εκφερόταν σε ονομαστική πτώση: *Ἔφυγε, κακός* (ενν. *ὤν*). *κακῶς - ἀπέθανε, κακή* (ενν. *οὖσα*). *κακῶς - Ἐθανατώθη, κακὸν* (ενν. *ὄν*). *κακῶς.* Λόγιες χρήσεις που χρησιμοποιούν τέτοιους τύπους (*κακὸς κακῶς. κακοὺς κακῶς* κ.τ.ό.) ακολουθούν αρχαιοπρεπές ύφος.

κάκητα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αίσθημα κακίας. εχθρότητας ή μίσους **2.** θυμός. οργή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κακός + -ητα.* με επίδρ. των ουσ. σε *-ητα,* πβ. κ. *άργητα*].

κακία (η) [αρχ.] {κακιών} **1.** η διάθεση για κακό. το να είναι κανείς κακός: *έχει ~ μέσα του* ‖ *τα λέει όλα αυτά από ~* ‖ *δείχνω ~ απέναντι σε κάποιον* ‖ *βλέμμα γεμάτο ~* ‖ *αφήστε τις ~ και τα μίση* ΑΝΤ. καλοσύνη· ΦΡ. (α) ***κρατώ κακία σε (κάποιον)*** δεν ξεχνώ το κακό που μου έκανε (κάποιος), μνησικακώ εναντίον (κάποιου): *ακόμα του κρατά κακία για το φέρσιμό του:* (β) ***η κακία θα σου μείνει*** ως απάντηση σε κάποιον που μας έχει πει κάτι άσχημο ή αρνείται να μας βοηθήσει (ενώ μπορεί) **2.** (συνεκδ.) κακεντρεχής λόγος: *τι ~ θα πεις πάλι;* (βλ. κ. λ. *κακός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

κάκια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) εχθρότητα. ψυχρότητα.

κακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κάκισα} επιπλήττω κάποιον (για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του): *τον κακίζουν για έλλειψη αντικειμενικότητας* ΣΥΝ. κατηγορώ, ψέγω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω.

> **κακίζω - κακιώνω.** Το **κακίζω** συντάσσεται με αιτιατική και σημαίνει «αποδίδω ευθύνες σε κάποιον για κάτι κακό που έγινε»: *Όλοι τον κακίζουν που ως επιστήμονας. ειδικός σε αυτό το θέμα. απέφυγε να πάρει θέση. για να μην τους δυσαρεστήσει.* Το **κακιώνω** σημαίνει «κρατάω κακία. θυμώνω σε κάποιον για κάτι που με ενόχλησε»: *Μην του κακιώσεις που δεν μίλησε καλά στη φίλη σου.*

κάκιστος, -η. -ο πάρα πολύ κακός ΣΥΝ. χείριστος ΑΝΤ. άριστος, κάλλιστος. — **κάκιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *κακός*].

κακίατρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) γυναίκα δύστροπη. μοχθηρή και χαιρέκακη ΣΥΝ. στριμμένη. στρίγγλα, μέγαιρα. Επίσης (εκφραστ.) **κακίστρω.**
[ΕΤΥΜ. < *κακίζω* (από το θ. τού αορ. *κάκισ-α*) + *-τρα.* κατά τα *μοδίστρα. χιον-ίστρα, κουδουν-ίστρα* κ.ά.].

κακιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κάκιω-σα. -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κυριεύομαι από φθόνο (για κάποιον): *μην κακιώνεις μαζί μου* **2.** δυσαρεστούμαι. θυμώνω: *κακιώνει όταν του λένε την αλήθεια* **3.** διακόπτω τις φιλικές μου σχέσεις με κάποιον: *είναι κακιωμένοι και δεν μιλιούνται* ΣΥΝ. ψυχραίνομαι. παρεξηγούμαι ♦ **4.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να θυμώσει, να στραφεί εναντίον (κάποιου): *πρόσεξε μην τον κακιώσεις· μίλα του με τρόπο.* — **κάκιωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακίζω.*

κακκάβι (το) (σχολ. ορθ. *κακάβι*) {κακκαβ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλο χάλκινο ή ορειχάλκινο μαγειρικό σκεύος. καζάνι. Επίσης **κακκάβη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κακκάβιον*. υποκ. τού ουσ. *κακκάβη* «χύτρα». πιθ. δάνειο σημιτ. προελ., πβ. ακκαδ. kukkub(b)u].

κακκαβιά (η) (σχολ. ορθ. *κακαβιά*) **1.** το περιεχόμενο τού κακκαβιού, η χωρητικότητά του ΣΥΝ. καζανιά **2.** η σούπα που φτειάχνεται από τον ζωμό διαφόρων μικρών ψαριών βρασμένων μαζί.

κακό (το) [αρχ.] **1.** (ως γενική έννοια) το στοιχείο που αντιβαίνει στους ηθικούς νόμους ή που προκαλεί συμφορές: *ο άνθρωπος από τη φύση του ρέπει προς το ~* || *πρέπει να διαλέξεις ανάμεσα στο καλό και το ~* || (και με μεταφυσική έννοια) *το πνεύμα / οι δυνάμεις τού ~* (πβ. λ. *καλό, αγαθό*) || *ο άνθρωπος αυτός είναι η προσωποποίηση τού κακού* **2.** επιζήμια, δυσάρεστη κατάσταση ή ενέργεια: *ο πόλεμος είναι μεγάλο ~* || *άθελά του μου έκανε μεγάλο ~* || *ανάμεσα στα δύο ~ διάλεξα το μικρότερο* ΣΥΝ. βλάβη, ζημιά **3.** οτιδήποτε συμβαίνει απρόοπτα και φέρνει δυστυχία· ατύχημα, συμφορά: *πάθαμε μεγάλο ~* || *εύχεται το ~ των άλλων*· ΦΡ. (α) ***το 'χω σε κακό*** το θεωρώ κακοτυχία, κακό οιωνό (β) ***κακό να σου 'ρθει / να σ' εύρει*** (ως κατάρα) (γ) ***ενός κακού μύρια έπονται*** (*μύρια* «δέκα χιλιάδες» αντί τού ορθότ. *μυρία* «άπειρα») τη μία συμφορά ακολουθούν πολλές άλλες (δ) ***...και κακό*** επιτατικώς για τη δήλωση μεγάλου πλήθους ή φασαρίας: *κόσμος ~* (φασαρία, θόρυβος) || *βροχή ~* (ε) ***τού κάκου*** μάταια, ανώφελα: *~ τον παρακαλούσα να με συγχωρήσει* || *του φώναζε, μα ~, εκείνος δεν άκουγε* || *«οι καταγγελίες για την οικολογική καταστροφή τού παραδοσιακού οικισμού πήγαν ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εις μάτην (στ) ***σκάω από το κακό μου*** υποφέρω αναλογιζόμενος αυτό που έπαθα: *όταν σκέφτομαι τι είχα και τι έχασα, ~!* (ζ) ***κιτρινίζω / πρασινίζω από το κακό μου*** αισθάνομαι πολύ δυσάρεστα για αρνητική εξέλιξη ή λόγω ζήλιας: *περίμενε ότι με τις γνωριμίες που διέθετε θα έπαιρνε αυτός τη δουλειά· όταν την έδωσαν σε άλλον πρασίνισε από το κακό του* (η) ***καλού-κακού / για καλό και (για) κακό*** (μεσν. φρ.) για κάθε ενδεχόμενο: *συννέφιασε, δεν παίρνεις μαζί σου την ομπρέλα ~;* (θ) ***πηγαίνω από το κακό στο χειρότερο*** (μεσν. φρ.) διαρκώς επιδεινώνομαι (ι) ***αναγκαίο κακό*** βλ. λ. *αναγκαίος* (ια) ***μικρό το κακό*** δεν έγινε / δεν είναι μεγάλη ζημιά: *-Ωχ! Έσπασα το ποτήρι! -Μη σκας· ~* (ιβ) ***οικεία κακά*** αρνητικές καταστάσεις ή συμφορές που αφορούν εμάς, οι δικές μας συμφορές: *αποφεύγουν συστηματικά να μιλούν για ~* **4.** το μειονέκτημα, ελάττωμα: *έχει το ~ ότι καπνίζει πολύ* || *κάθε πρόταση έχει τα καλά της και τα ~ της* ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προτέρημα· ΦΡ. ***το κακό είναι...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε αρνητική ιδιότητα, αρνητική συγκυρία κ.ά.: *το κακό με αυτόν τον άνθρωπο είναι ότι δεν ξέρεις πότε μιλάει σοβαρά και πότε αστειεύεται* ΑΝΤ. το καλό είναι...

κακο- κ. **κακό-** κ. **κακ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ασχήμια ή δυσάρεστη κατάσταση: *κακο-φωνία, κακο-γράφος, κακό-κεφος, κακοζώ* **2.** βλάβη ή δυσμένεια: *κακό-τυχος, κακο-μεταχειρίζομαι, κακο-τάξιδος* **3.** εχθρότητα ή κακή προδιάθεση: *κακό-πιστος, κακό-βουλος, κακο-ήθεια* **4.** χαμηλή ποιότητα ή αρνητικό τρόπο: *κακ-έκτυπος, κακο-φτειαγμένος, κακο-ντυμένος, κακο-πληρωτής* **5.** ανεπάρκεια: *κακο-φωτισμένος, κακο-πληροφορημένος* **6.** επίταση τής αρνητικής σημασίας τού β' συνθετικού: *κακ-άσχημος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κακός*].

κακοαναθρεμμένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει καλή ανατροφή, που αγνοεί βασικούς κανόνες καλής συμπεριφοράς ΣΥΝ. ανάγωγος, κακομαθημένος ΑΝΤ. καλοαναθρεμμένος.

κακοβάζω κ. **κακοβάνω** [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακόβαλ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) βάζω κάτι σε ακατάλληλη ή αταίριαστη θέση ♦ **2.** (αμετβ.) βάζω κακό με τον νου μου: *πέντε λεπτά άργησε, μην κακοβάζεις!* ΣΥΝ. κακομελετώ, κακολογιάζω **3.** (η μτχ. ***κακοβαλμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει άσχημη (σωματική) κατασκευή, ασουλούπωτος ΑΝΤ. καλοβαλμένος.

κακόβολος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύσκολο χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, στρυφνός, ανάποδος ΑΝΤ. καλόβολος ● **2.** άβολος: *~ κάθισμα* ΑΝΤ. βολικός. - **κακόβολα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-βολος* < *βολή*].

κακόβουλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου: *οι εφημερίδες έπεσαν θύματα κακόβουλων πληροφοριοδοτών* ΣΥΝ. χαιρέκακος, κακεντρεχής, κακοήθης ΑΝΤ. καλοπροαίρετος **2.** αυτός που γίνεται με κακή πρόθεση: *~ φήμη / κριτική / ενέργεια / διάδοση / δημοσίευμα*. — **κακόβουλα** επίρρ., **κακοβουλία** (η) [μτγν.].

κακογεννήτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (γυναίκα ή θηλυκό ζώο) που γεννά με μεγάλη δυσκολία. Επίσης **κακόγεννη**.

κακόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά με δυσκολία ΑΝΤ. καλόγεννος, ευκολόγεννος. — **κακογεννώ** ρ. {-άς...}.

κακογερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {κακογερνάς... | κακογέρασ-α, -μένος} **1.** γερνώ πρόωρα, αποκτώντας ρυτίδες και άλλα σημάδια γεροντικής ηλικίας που με ασχημαίνουν **2.** έχω δυστυχισμένα γεράματα.

κακόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνηθίζει να κακολογεί τους άλλους: *πάλι πέταξαν το φαρμάκι τους οι ~* ΣΥΝ. φαρμακόγλωσσος. — **κακογλωσσιά** (η) [μτγν.], **κακογλωσσεύω** ρ.

κακόγνωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύσκολο, ιδιότροπο χαρακτήρα· δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, ανάποδος, κακόβολος ΑΝΤ. καλόγνωμος. — **κακογνωμία** [μεσν.] κ. **κακογνωμιά** (η).

κακόγουστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλαισθησίας, καλού γούστου: *~ ντύσιμο / φάρσα / αστείο* ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κιτς ΑΝΤ. καλαίσθητος. — **κακόγουστα** επίρρ., **κακογουστιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

κακογραμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** γραμμένος με κακό γραφικό χαρακτήρα, δυσανάγνωστος: *~ επιστολή* ΑΝΤ. καλογραμμένος **2.** γραμμένος με τρόπο που παραβιάζει κανόνες τού γραπτού λόγου (π.χ. με ασυνταξίες, ανορθογραφίες, κακή διατύπωση ή έλλειψη συνοχής): *~ άρθρο / διήγημα* ΑΝΤ. καλογραμμένος.

κακογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που έχει κακό γραφικό χαρακτήρα, που γράφει δυσανάγνωστα ΑΝΤ. καλλιγράφος. — **κακογραφία** (η) [1871].

κακοδαιμονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κακοτυχία: *η ~ που τον δέρνει δεν έχει προηγούμενο*.

κακοδαίμων, -ων, -ον [αρχ.] {κακοδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει κακή τύχη, δυστυχισμένος ΑΝΤ. ευδαίμων, ευτυχής, καλότυχος. — **κακοδαιμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

κακοδιάθετος, -η, -ο [1871] **1.** αυτός που δεν έχει κέφι, που έχει άσχημη διάθεση ΣΥΝ. κακόκεφος ΑΝΤ. καλοδιάθετος, κεφάτος, ευδιάθετος **2.** αυτός που αισθάνεται ελαφρώς ασθενής, αδιάθετος. — **κακοδιαθεσία** (η) [1863].

κακοδιαχείριση (η) [1897] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η αναποτελεσματική ή και επιζήμια διαχείριση: *η ~ των οικονομικών τής εταιρείας την οδήγησε σε πτώχευση* || *~ τής περιουσίας / των εθνικών ζητημάτων / τής κληρονομιάς / τού δημοσίου χρήματος*.

κακοδικία (η) [αρχ.] {κακοδικιών} ΝΟΜ. **1.** η δικαστική απόφαση που αντιβαίνει στους νόμους και στο δίκαιο ΣΥΝ. αδικοκρισία ΑΝΤ. ευθυδικία, δικαιοκρισία **2.** ***αγωγή κακοδικίας*** αγωγή με αίτημα να διαγνωστεί η αξίωση αποζημίωσης τού ενάγοντα εναντίον τού δικαστή ή δικαστικού υπαλλήλου ή τού δικηγόρου του που παράνομα και υπαίτια τον ζημίωσαν.

κακοδιοίκηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η κακή διοίκηση λόγω έλλειψης διοικητικής ικανότητας ή διαφθοράς: *η ~ που επικρατεί στα κρατικά νοσοκομεία στρέφει τους ασθενείς στις ιδιωτικές κλινικές*.

κακοδιοικούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {κακοδιοικείται... | κακοδιοική-θηκα, -μένος} διοικούμαι με εσφαλμένο και ακατάλληλο τρόπο: *κακοδιοικούμενος οργανισμός*. — **κακοδιοίκητος**, -η, -ο [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κακόδοξος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε λανθασμένες θρησκευτικές δοξασίες ΣΥΝ. ανορθόδοξος, αιρετικός. — **κακοδοξία** (η) [αρχ.], **κακοδοξώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακο-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, άποψη - φήμη»].

κακόζηλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που μιμείται κάτι άτεχνα και ακαλαίσθητα **2.** αυτός που γίνεται με αδέξια και άτεχνη απομίμηση: *~ στίχοι*· ΦΡ. ΡΗΤΟΡ. ***κακόζηλο ύφος*** το επιτηδευμένο ύφος λόγου, που χαρακτηρίζεται από πομπώδεις λέξεις και φράσεις, κοσμητικά στοιχεία κ.τ.ό. — **κακόζηλα** επίρρ., **κακοζηλία** (η) [μτγν.].

κακοζώ ρ. αμετβ. {κακοζείς... | κακό-ζησα, -ζωισμένος} (λαϊκ.) ζω στη φτώχεια και τη μιζέρια, στη στέρηση ΣΥΝ. δυστυχώ, κακοπερνώ ΑΝΤ. καλοζώ, καλοπερνώ. - **κακοζωία** (η) [μτγν.].

κακοζώητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ζει ή έζησε άθλια, δυστυχισμένα.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-ζώητος* < *ζωή*].

κακοζωισμένος, -η, -ο αυτός που περνά ή πέρασε ζωή γεμάτη στερήσεις και δυσκολίες.

κακοήθεια (η) [αρχ.] {κακοηθειών} **1.** το να έχει κανείς δόλιο, αισχρό ήθος: *οι πράξεις του δείχνουν ~* ΣΥΝ. αχρειότητα, αθλιότητα, ελεεινότητα, φαυλότητα **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε ενέργεια ή λόγος χαρακτηρίζεται από την παραπάνω ιδιότητα: *όσα λέει είναι κακοήθειες* || *τέτοια ~ δεν έχω ξανακούσει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία*.

κακοήθης, -ης, κακόηθες {κακοήθ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κακό, ανήθικο χαρακτήρα ΣΥΝ. κακεντρεχής, φαύλος, δόλιος **2.** αυτός που αντιβαίνει στους ηθικούς κανόνες, που γίνεται με κακή πρόθεση: *~ διαγωγή / συμπεριφορά / συκοφαντία / ψευδολογία* || *~ σχόλιο / υπαινιγμός* **3.** ΙΑΤΡ. (για νόσους ή όγκους) αυτός που λόγω τής βαριάς του μορφής είναι ανίατος ή δύσκολα θεραπεύσιμος και συνήθ. έχει θανατηφόρο έκβαση: *~ όγκος* ΑΝΤ. καλοήθης. — **κακοήθως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακο-* + *-ήθης* < *ήθος*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. malignant].

κακόηχος, -η, -ο [μτγν.] δυσάρεστος στην ακοή, αυτός που έχει ενοχλητικό ήχο: *~ σύνθεση / λέξη* ΑΝΤ. εύηχος. — **κακόηχα** επίρρ., **κακοηχία** (η).

κακοθάλασσος, -η, -ο (σκάφος) που κλυδωνίζεται εύκολα σε τρικυμισμένη θάλασσα, που δεν έχει ευστάθεια ΣΥΝ. κακοτάξιδος ΑΝΤ. καλοθάλασσος, καλοτάξιδος.

κακοθανατίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοθανάτισα} **1.** βρίσκω οδυνηρό και ταπεινωτικό θάνατο ΑΝΤ. καλοθανατίζω **2.** καταριέμαι (κάποιον) να πεθάνει με οδυνηρό και βασανιστικό τρόπο.

κακοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που είχε άσχημο θάνατο: *η ζωή του ήταν άθλια και στερημένη και ~ πήγε*. — **κακοθανατιά** (η).

κακο- *α' συνθετικό*

κακο-γυμνασμένος, -η, -ο	**κακο-καμωμένος**, -η, -ο	**κακο-μεταχειρίζομαι** ρ.	**κακ-ομορφία** (η)	**κακο-πληρωμένος**, -η, -ο
κακο-δουλεμένος, -η, -ο	**κακο-κουρεμένος**, -η, -ο	**κακο-μεταχείριση** (η)	**κακ-όμορφος**, -η, -ο	**κακο-πληρώνω** ρ.
κακο-θρεμμένος, -η, -ο	**κακο-μαγειρεμένος**, -η, -ο	**κακο-ξυρισμένος**, -η, -ο	**κακο-παιγμένος**, -η, -ο	

κακοθελητής (ο) [μεσν.], **κακοθελήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου, που χαίρεται με τη δυστυχία του ΣΥΝ. φθονερός, χαιρέκακος, κακεντρεχής (πβ. λ. *καλοθελητής*).

κακόθυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κατέχεται από κακή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. βαρύθυμος, δύσθυμος, κακόκεφος ΑΝΤ. εύθυμος, ευδιάθετος. — **κακοθυμία** (η) [μτγν.].

κακοκαιρία κ. (λαϊκ.) **κακοκαιριά** (η) {κακοκαιριών} δυσμενείς καιρικές συνθήκες, άσχημος καιρός: *έρχεται νέο κύμα κακοκαιρίας* || *δριμύτατη / σφοδρή ~* || *η ~ μαίνεται / εντείνεται / επιδεινώνεται / υποχωρεί* ΣΥΝ. παλιόκαιρος ΑΝΤ. καλοκαιρία.

κακοκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κακοκάρδισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το κέφι του, του χαλάω τη διάθεση: *δεν ήθελε να κακοκαρδίσει τους γονείς του και δεν τους έκανε παράπονα* ΣΥΝ. στενοχωρώ, λυπώ, δυσαρεστώ ΑΝΤ. καλοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω το κέφι μου, μου χαλά η διάθεση: *μην κακοκαρδίσεις με αυτά που θα σου πω* ΣΥΝ. λυπούμαι, στενοχωρούμαι ΑΝΤ. ευχαριστιέμαι, χαίρομαι. — **κακοκάρδισμα** (το).

κακόκεφος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχολογική κατάσταση, άκεφος ΣΥΝ. κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύθυμος ΑΝΤ. κεφάτος, εύθυμος, ευδιάθετος. — **κακοκεφιά** (η), **κακοκεφιάζω** ρ.

κακολογιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακολόγιασα} (σπάν.) σκέφτομαι κάτι κακό, βάζω κακό με τον νου μου.

κακολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακολογείς... | κακολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** σχολιάζω κακόβουλα, διαβάλλω ΑΝΤ. επαινώ **2.** μέμφομαι, κατηγορώ: *δεν σε ~ γι' αυτό που έκανες· κι εγώ στη θέση σου μπορεί να έκανα το ίδιο.* — **κακολογία** [αρχ.] κ. **κακολόγηση** (η). **κακολόγος,** -ος, -ο [αρχ.].

κακομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακόμαθ-α, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαπαιδαγωγώ (κάποιον) με εσφαλμένο τρόπο, ικανοποιώντας άκριτα τις απαιτήσεις του, ώστε να συμπεριφέρεται εγωιστικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τις ανάγκες, τις επιθυμίες ή τις δυσκολίες που έχουν οι άλλοι: *το κακομαθαίνεις το παιδί κάνοντάς του όλα τα χατίρια* ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ κακές συνήθειες: *έχει κακομάθει και τα θέλει όλα στο πιάτο* ΣΥΝ. κακοσυνηθίζω, καλομαθαίνω **3.** συνηθίζω στις ευκολίες, στην ευχάριστη ζωή: *αν κακομάθεις στην άνεση, δεν μπορείς την κούραση* **4.** (η μτχ. **κακομαθημένος,** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποκτήσει κακές συνήθειες (β) (κατ' επέκτ.) αγενής, ανάγωγος.

κακομελετώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακομελετάς... | κακομελέτησα} προαισθάνομαι δυσοίωνη έκβαση, βάζω κακό με τον νου μου: *Μην κακομελετάς! Κάτι θα του έτυχε και άργησε.*

κακομιλώ ρ. μετβ. {κακομιλάς... | κακομίλησα} μιλώ με άσχημο, με απρεπή τρόπο, μιλώ σκληρά, επιθετικά ΑΝΤ. καλομιλώ, γλυκομιλώ.

κακομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {κακομοίρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που είχε δυσμενή τύχη: *άσπρη μέρα δεν έχει δει ο ~!* ΣΥΝ. άμοιρος, κακορίζικος ΑΝΤ. καλόμοιρος, καλότυχος, καλορίζικος **2.** (κατ' επέκτ.) (α) άξιος οίκτου και συμπάθειας: *τον βλέπεις και τον λυπάσαι τον ~!* ΣΥΝ. καημένος, φουκαράς (β) (μειωτ.) για πρόσωπο αξιολύπητο, που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του: *βρε κακομοίρη, δεν καταλαβαίνεις ότι σε κοροϊδεύει;* **3.** σε κλητ. για την έκφραση απειλής: *αν σε ξαναδώ εδώ, κακομοίρα μου, αλίμονό σου!* ● ΦΡ. ***γίνεται της κακομοίρας*** επικρατεί μεγάλη φασαρία και αταξία: *τώρα με τις εκπτώσεις στα μαγαζιά ~.* Επίσης **κακόμοιρος,** -η, -ο [μτγν.] κ. **κακομοιριασμένος** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυστυχισμένος, συμπάθεια.*

κακομοιριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσμενής κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος λόγω της φτώχιας και της δυστυχίας του: *άνθρωποι καταδικασμένοι στην ~* **2.** η αισθητική ή πνευματική μιζέρια και ευτέλεια, που προκαλεί αισθήματα οίκτου ή απέχθειας: *σπίτια ετοιμόρροπα, άθλιοι δρόμοι, σωροί σκουπιδιών, η ~ σε όλο της το μεγαλείο!* || *η συνεχής γκρίνια για τα πάντα, η αρνητική κριτική σε οτιδήποτε φανερώνει ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κακομοιρία* < *κακόμοιρος* (βλ.λ.)].

κακομοίρικος, -η, -ο (καθημ.-εκφραστ.) αυτός που ταιριάζει σε κακομοίρη, κυρ. αυτός που χαρακτηρίζεται από μιζέρια, από ταπεινότητα: *~ σπίτι.*

κακομούτσουνος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ. ασχημομούρης, κακόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κακόνοια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κακή, εχθρική διάθεση: *η ~ του δεν τον αφήνει να σκεφθεί δίκαια και αντικειμενικά· στρέφεται πάντα εναντίον όλων.* — **κακόνους,** -ους, -ουν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακόνους* < *κακο-* + *νοῦς*].

κακόνομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διοικείται με κακούς νόμους, κακοδιοίκητος. — **κακονομία** (η) [αρχ.].

κακοντυμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που φοράει φτωχικά ή άκομψα ρούχα ΑΝΤ. καλοντυμένος **2.** αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως ταιριάζει στην περίσταση, που δεν έχει την πρέπουσα περιβολή: *θα πάνε όλοι καλοντυμένοι με κοστούμι κι αυτός θέλει να πάει ~ με τα τζιν:* ΑΝΤ. καλοντυμένος.

κακονυχτισμένος, -η, -ο αυτός που ταλαιπωρήθηκε ή δεν κοιμήθηκε επαρκώς κατά τη διάρκεια της νύχτας. — **κακονυχτίζω** ρ. [μεσν.].

κακοπαθαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακόπαθα κ. κακοπάθησα, κακοπαθημένος} (λαϊκ.) **1.** υποφέρω, ταλαιπωρούμαι από βάσανα και δοκιμασίες: *κακοπαθήσαμε στον πόλεμο* ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννιέμαι, δεινοπαθώ **2.** (ειδικότ.) υποφέρω από φτώχια, περνώ οικονομικές δυσκολίες: *με αυτό τον ανεπρόκοπο που πήρε, κακόπαθε στον γάμο της* **3.** (μτφ.) υφίσταμαι κακή μεταχείριση: *η γλώσσα μας έχει κακοπάθει από τον Τύπο.* Επίσης (λόγ.) **κακοπαθώ** [αρχ.] {-είς...}. — **κακοπάθημα** (το) [μτγν.] κ. **κακοπάθηση** [μεσν.] κ. **κακοπάθεια** (η) [αρχ.].

κακόπαθος, -η, -ο αυτός που έχει κακοπάθει.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακοπαθής* < αρχ. *κακοπαθῶ (-έω)* < *κακο-* + *παθῶ* < ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

κακοπαίρνω ρ. μετβ. {κακοπήρα} **1.** παρεξηγώ κάτι: *κακοπήρε αυτό που του είπαμε και προσβλήθηκε* **2.** αποπαίρνω κάποιον: *είναι δύστροπος· κακοπαίρνει όλους τους νέους υπαλλήλους και δεν μπορεί να στεριώσει άνθρωπος.*

κακοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που δεν της ταιριάζει ή δεν της αξίζει (συνήθ. το μεσοπαθ.): *η μεγάλη τους κόρη κακοπαντρεύτηκε και χώρισε γρήγορα* ΑΝΤ. καλοπαντρεύω. — **κακοπαντρειά** (η).

κακοπερνώ ρ. αμετβ. {κακοπερνάς... | κακοπέρασα} **1.** ζω σε άσχημες συνθήκες **2.** περνώ δυσάρεστα τον καιρό μου ΑΝΤ. καλοπερνώ. — **κακοπέραση** (η).

κακοπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακόπεσ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιέρχομαι σε δυσάρεστη κατάσταση **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) έχω άτυχο γάμο, πέφτω «σε κακά χέρια» ΣΥΝ. κακοπαντρεύομαι ΑΝΤ. καλοπέφτω· ΦΡ. ***μου κακοπέφτει*** μου έρχεται άσχημα, μου προκαλεί δυσάρεστα αισθήματα, αισθήματα απαρέσκειας (συνήθ. ειρων.): *Τι το άσχημο έχει αυτή η δουλειά; Θα σου κακοπέσουν δηλαδή 250.000 τον μήνα και τρεις μήνες διακοπές;*

κακόπιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει καλή πίστη, που είναι εκ των προτέρων αρνητικά διατεθειμένος: *~ συζητητής / κριτική.* — **κακόπιστα** επίρρ., **κακοπιστία** (η) [μτγν.].

κακοπλασία (η) {κακοπλασιών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική, προβληματική διάπλαση μέλους (ή και όλου) τού σώματος ΣΥΝ. δυσπλασία, δυσμορφία ΑΝΤ. ευπλασία, αρτιμέλεια.
[ΕΤΥΜ. < *κακο* + *-πλασία* < *πλάσσω*].

κακοπληρωτής (ο), **κακοπληρώτρια** (η) {κακοπληρωτριών} πρόσωπο που δείχνει ασυνέπεια στην εξόφληση των οφειλών του, που πληρώνει με καθυστέρηση τα χρέη του ΑΝΤ. καλοπληρωτής· ΦΡ. (παροιμ.) ***από κακοπληρωτή κι ένα σακί άχυρα*** από ασυνεπή οφειλέτη και το ελάχιστο είναι αρκετό.

κακοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μεταχείριση κάποιου με βλαπτικό γι' αυτόν τρόπο, η πρόκληση σωματικών βλαβών: *η ~ των απαχθέντων από τους απαγωγείς* || *το παιδί είχε εμφανή σημάδια κακοποίησης* **2.** (ειδικότ.) ο βιασμός, η ασέλγεια εις βάρος κάποιου: *~ ανηλίκων* **3.** (μτφ.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση τής πραγματικής εικόνας ή τού περιεχομένου: *η ~ τής αλήθειας από ορισμένα σκανδαλοθηρικά έντυπα.* — **κακοποιητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

κακοποιός, -ός, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που επιφέρει ζημιά και βλάβη, που κάνει κακό: *~ στοιχεία / δράση* || (στον πνευματισμό) *~ πνεύματα* ΣΥΝ. επιζήμιος, βλαπτικός ΑΝΤ. αγαθοποιός **2.** ***κακοποιός*** (ο) πρόσωπο που διαπράττει κατ' επανάληψη σοβαρά ποινικά αδικήματα, εγκληματικός τύπος ΣΥΝ. κακούργος.

κακοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακοποιείς... | κακοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προξενώ κακό (σε κάποιον)· (ειδικότ.) κακομεταχειρίζομαι, προκαλώ σωματικές βλάβες: *οι απαγωγείς είχαν κακοποιήσει τους απαχθέντες* **2.** βιάζω, ασελγώ (εις βάρος κάποιου): *κακοποίησε ένα ανήλικο αγωράκι* || *ψυχολογική υποστήριξη κακοποιημένων γυναικών* **3.** (μτφ.) διαστρεβλώνω, αποδίδω με εσφαλμένο τρόπο, χωρίς καθόλου σεβασμό: *~ την αλήθεια / τη δικαιοσύνη / τη γλώσσα / ένα μουσικό κομμάτι.*

κακοπραγία (η) {κακοπραγιών} (λόγ.-σπάν.) ατυχής συγκυρία, έλλειψη καλής τύχης ΣΥΝ. ατυχία, δυστυχία, κακοτυχία ΑΝΤ. ευπραγία, ευτυχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακοπραγῶ (-έω)* < *κακο-* + *-πραγῶ* < *πράττω*].

κακοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή πρόθεση (για κάποιον/κάτι): *~ σχόλιο / κριτική / άνθρωπος / δημοσίευμα* ΣΥΝ. κακόπιστος, κακόβουλος ΑΝΤ. καλοπροαίρετος.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *προαίρετος* < *προαιρούμαι* (βλ.λ.)].

κακοπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που δεν προφέρεται σωστά ή εύκολα: *το συμφωνικό σύμπλεγμα -νθ- στη λέξη «συνονθύλευμα» ακούγεται πάντα κακοπρόφερτο.*

κακορίζικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, που έχει κακή μοίρα ΣΥΝ. άτυχος, κακότυχος ΑΝΤ. καλορίζικος, καλότυχος ● **2.** αυτός που έχει δύσκολο και στρυφνό χαρακτήρα ΣΥΝ. ιδιότροπος, δύστροπος, στριμμένος. — **κακορίζικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*

κακός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** (γενικά) αυτός που δεν αναγνωρίζεται ως χρήσιμος, ωφέλιμος, που προκαλεί την αποδοκιμασία για το ήθος και την ποιότητά του: *~ παιδί / παρέες / έξεις / συνήθειες / συναναστροφές* ΑΝΤ. καλός **2.** (ειδικότ.) αυτός που αποδοκιμάζεται ως ανήθικος, που αντιβαίνει στην ηθική ή στα κοινωνικά πρότυπα: *~ γυναίκα* (ανήθικη ή άπιστη) || *~ λέξεις* (βρισιές) ΣΥΝ. βρόμικος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κακός δρόμος*** ο τρόπος ζωής που αποδοκιμάζεται ηθικά και κοινωνικά: *από μικρός πήρε τον κακό δρόμο* (β) ***κακοί τρόποι*** η αγενής συμπεριφορά **3.** αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία κ.λπ.: *~ νέα* || *~ μπελάς είσαι!* ΣΥΝ. άσχημος· ΦΡ. (α) ***είμαι στις / έχω τις κακές μου*** έχω άσχημη διάθεση (β) ***κακός, ψυχρός κι ανάποδος*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι πάρα πολύ αρνητικό, αντιπαθητικό: *δεν είναι απλώς κακός ο καιρός, είναι ~* || *–Τι σόι άνθρωπος είναι ο καινούργιος διευθυντής; –~!* **4.** (με μεταφυσική έννοια) αυτός που είναι εχθρικός προς τον άνθρωπο, που συνδέεται με δυνάμεις τού κακού: *~ πνεύματα* ΣΥΝ. διαβολικός **5.** αυτός που διακατέχεται από μοχθηρή διάθεση, δυσμενής, επίβουλος, που έχει σκοπό να βλάψει: *~ άνθρωπος* || *μην ακούς τι λένε οι ~ γλώσσες* ΑΝΤ. άκακος, καλός **6.** αυτός που προκαλεί βλάβη, ζημιά, φθορά: *~ τύχη·* ΦΡ. (α) ***κακιά ώρα*** (μεσν. φρ.) η στιγμή που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο ή καταστροφικό· σύμφωνα με τις προλήψεις, εξαιτίας μοχθηρής, διαβολικής επίδρασης: *δεν έφταιγε αυτός για το ατύχημα· η ~ έφταιγε* (β) ***κακό μάτι*** το

βλέμμα ανθρώπου που φθονεί ή ζηλεύει και που πιστεύεται ότι μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε κάποιον: *φορούσε φυλαχτό, να μην τον πιάνει το ~* ΣΥΝ. βασκανία (γ) **κακιά αρρώστια** η θανατηφόρος, ανίατη ασθένεια· κυρ. ο καρκίνος· (υβριστ.) (δ) ***τον κακό σου τον καιρό! / τον κακό σου τον φλάρο!*** αποδοκιμαστικά για κάποιον που λέει κάτι, το οποίο μας δυσαρεστεί: ~. *που θα με πεις εμένα γέρο!* (ε) ***κακό χρόνο / κακόχρονο να 'χεις!*** βλ. λ. *κακόχρονος* **7.** αυτός που δεν κάνει σωστά αυτό για το οποίο είναι προορισμένος, αυτό το οποίο έχει αναλάβει, που αποδεικνύεται ανίκανος: ~ *τεχνίτης / δάσκαλος / συνομιλητής / γονέας* **8.** αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου: ~ *ποιότητα / ενημέρωση / παροχή υπηρεσιών / παράσταση* **9. κακός** (ο) ο κακοποιός, ο μοχθηρός χαρακτήρας: *παιδιά, να χωριστούμε σε δυο ομάδες· εμείς θα είμαστε οι καλοί κι εσείς οι κακοί* || *ο παλαίμαχος ηθοποιός υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους «κακούς» τού ελληνικού κινηματογράφου.* **κακά** επίρρ., **κακότητα** [αρχ.] κ. **κακοσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. πρόκειται για εκφραστική λ., ίσως μάλιστα τής παιδικής ηλικίας. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεως τής λ. με φρυγ. *κακκάω* «αφοδεύω», αν και αυτό παραμένει αναπόδεικτο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε τόσο με φυσική όσο και με ηθική σημ., αντιτιθέμενη έτσι στα επίθ. *καλός* και *αγαθός*].

κακοσημαδιά (η) (λαϊκ.) **1.** δυσοίωνο σημείο, κακός οιωνός **2.** (κατ' επέκτ.) αναποδιά, γρουσουζιά ΑΝΤ. γούρι. — **κακοσήμαδος**, -η, -ο.

κακόσημος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει αρνητική σημασία: *στα Νέα Ελληνικά η λέξη «συμφορά» είναι ~.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άσημος», < *κακο-* + *-σημος* < *σῆμα*. Η νεοελληνική σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. pejorative].

> **κακόσημος – εύσημος.** Η σημασία των λέξεων χαρακτηρίζεται συχνά ως «κακή» και «καλή» ή, αλλιώς, ως «αρνητική» και «θετική». Οι επιστημονικοί όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι για τέτοιες λέξεις είναι το pejorative (< όψιμο λατ. pejorativus, μτχ. τού pejorare «χειροτερεύω» < pejor «χειρότερος») για τις λέξεις με αρνητική / κακή σημασία και το meliorative (< όψιμο λατ. melioratus, μτχ. τού meliorare «βελτιώνω» < melior «καλύτερος») για λέξεις με καλή / θετική σημασία. Στην Ελληνική, οι αντίστοιχοι όροι που τείνουν να καθιερωθούν είναι το **κακόσημος** (= pejorative) αντί τού παλαιοτέρου *κακέμφατος* και το **εύσημος** (= meliorative). **Κακόσημη** χαρακτηρίζεται η σημ. μιας λέξης που τη χρησιμοποιούμε για να χαρακτηρίσουμε αρνητικά κάποιον ή κάτι (πράξη, ενέργεια, κατάσταση) ή για να μειώσουμε, να θίξουμε κ.τ.ό.: π.χ. *χοντρός, τέρας, -ιάρης (ψειριάρης, χτικιάρης)* κ.τ.ό. **Εύσημη** χαρακτηρίζεται, αντιθέτως, η λ. που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει θετικά κάποιον ή κάτι (πράξη, ενέργεια, κατάσταση, ιδιότητα) ή να επαινέσει, να εξάρει κ.τ.ό.: π.χ. το αρχ. **δωροδοτώ** ήταν εύσημο (σήμαινε «δίνω σε κάποιον δώρο, προσφέρω ευχαρίστηση, ευγνωμοσύνη κ.λπ.»), ενώ το **δωροδοκώ**, ήδη στην Αρχαία, ήταν κακόσημο (σήμαινε «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων»)· ομοίως εύσημο είναι το **διοπτροφόρος**, αλλά κακόσημο το **γυαλάκιας**. Συχνά μια λέξη μπορεί να είναι συγχρόνως εύσημη και κακόσημη, να έχει δηλ. δύο αντίθετες σημασίες (που μπορούν να προκαλέσουν και αμφισημία)· π.χ. **ευφάνταστος** σημαίνει και τον έχοντα ζωηρή και δημιουργική φαντασία *(ευφάνταστος ερευνητής / δημιουργός)* και τον έχοντα υπερβολική και εξωπραγματική φαντασία, τον φαντασιόπληκτο *(ευφάνταστο άτομο)*. Κάθε λέξη με διπλή αντίθετη σημασία λέγεται **μέση λέξη** (media vox). Άλλα παραδείγματα: **χοντρός** (κακόσημο) – **ευτραφής** (εύσημο), **γριά** (κακόσημο) – **ηλικιωμένη** (εύσημο)· **δεξιός** (εύσημο), ενώ για να αποφευχθεί η έννοια τού «μη δεξιός» που τη θεωρούσαν κακόσημη, χρησιμοποίησαν ευφημιστικές λέξεις: **αριστερός** (< *άριστος*) και (στην Αρχαία) **ευώνυμος** «με καλό όνομα», **πολιτικός** (εύσημο) – **πολιτικάντης** (κακόσημο).

κακοσμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά: ~ *στόματος / ποδιών* || *αποσμητικό για την ~ τής μασχάλης* ΣΥΝ. δυσοσμία, δυσωδία ΑΝΤ. ευοσμία, ευωδία. — **κάκοσμος**, -η, -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*

κακοστημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κακή οργάνωση, ελλιπή επιμέλεια: ~ *παράσταση / θέαμα / κόλπο / κείμενο* ΑΝΤ. καλοστημένος **2.** αυτός που τελικώς απογοητεύει ή προκαλεί ενόχληση.

κακοστομαχιά (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (καθημ.) διαταραχή τού στομάχου από δυσπεψία ή από παθολογικά αίτια ΣΥΝ. βαρυστομαχιά.

κακοστομαχιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοστομάχιασα} (καθημ.) **1.** (αμετβ.) υποφέρω από δυσπεψία, πάσχω από κακοστομαχιά **2.** (μετβ.) (για τροφές) προκαλώ δυσπεψία.

κακοστόμαχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που υποφέρει από δυσπεψία, που έχει ευαίσθητο και ασθενικό στομάχι **2.** (για τροφές) αυτός που προκαλεί δυσπεψία, δύσπεπτος ΑΝΤ. εύπεπτος, χωνευτικός.

κακοσυνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοσύνεψα} **1.** (συνήθ. για τον καιρό) επιδεινώνομαι, αγριεύω ΑΝΤ. καλοσυνεύω **2.** (για πρόσ.) θυμώνω, φέρομαι άγρια και απότομα.

κακοσύνη (η) ▸ κακός

κακοσυνηθίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοσυνήθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποκτώ κακές συνήθειες ΣΥΝ. κακομαθαίνω ΑΝΤ. καλοσυνηθίζω ♦ **2.** (μετβ.) συμβάλλω με τη συμπεριφορά μου, ώστε να αποκτήσει κάποιος κακές συνήθειες: *τον κακοσυνήθισε κι όλο τεμπελιάζει.*

κακοσύντακτος, -η, -ο κ. **κακοσύνταχτος** αυτός που περιέχει γλωσσικά, ιδίως συντακτικά λάθη· ο ασύντακτος: *το κείμενό σας είναι ~· πρέπει να ξαναγραφεί.*

κακοσυστήνω κ. **κακοσυσταίνω** ρ. μετβ. {κακοσύστ-ησα, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω κακές συστάσεις για κάποιον **2.** προκαλώ κακή εντύπωση για το πρόσωπό μου: *αυτά που λέει και κάνει τον κακοσυσταίνουν σε όλους τους γνωστούς και φίλους.*

κακοσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο μη φυσιολογικός, ανώμαλος σφυγμός. Επίσης **κακοσφυξία** [μτγν.].

κακοτάξιδος, -η, -ο (πλοίο) που έχει κακό ταξίδι λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών ΑΝΤ. καλοτάξιδος.

κακοτέχνημα (το) [μτγν.] {κακοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κακοφτειαγμένο κατασκεύασμα, το άκομψο και άτεχνο έργο.

κακοτεχνία (η) [αρχ.] {κακοτεχνιών} κατασκευή που δεν πληροί τις αναγκαίες προδιαγραφές· κακή ή ακαλαίσθητη κατασκευή: *οι ~ τού οδικού δικτύου ευθύνονται για πολλά τροχαία ατυχήματα.*

κακότεχνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος άτεχνα και άκομψα, ακαλαίσθητος ΣΥΝ. άτεχνος, άκομψος, κακοφτειαγμένος ΑΝΤ. καλότεχνος, καλοδουλεμένος **2.** αυτός που έχει ελαττώματα και ατέλειες στην κατασκευή του: ~ *κτήριο* ΣΥΝ. ελαττωματικός. — **κακότεχνα** επίρρ.

κακοτοπιά (η) [μεσν.] **1.** έδαφος ανώμαλο και δύσβατο ΣΥΝ. κατσάβραχα **2.** (μτφ.) περίσταση που μπορεί να εκθέσει κάποιον σε κίνδυνο, που απαιτεί δύσκολους και προσεκτικούς χειρισμούς: *ένας ικανός και έμπειρος πολιτικός ξέρει να αποφεύγει τις ~ σε μια δημόσια συζήτηση.*

κακοτράχαλος, -η, -ο (καθημ.) **1.** (τόπος) που έχει ανώμαλο και δύσβατο έδαφος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα προσαρμόζεται ή συμβιβάζεται, που έχει στρυφνό χαρακτήρα.

[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-τράχαλος* (με προληπτική αφομοίωση) < *τρόχαλο* «χαλίκι, πέτρα», ουδ. τού αρχ. επιθ. *τροχαλός* «αυτός που τρέχει – στρογγυλός» (πβ. μτγν. *τρόχμαλος* «κυλιόμενος λίθος», από συμφυρμό των *τροχός* και *ὁμαλός*) < θ. *τροχ-* (τού ρ. *τρέχω*) + παραγ. επίθημα *-αλός*].

κακότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει επιθετική ή ανάγωγη συμπεριφορά ΑΝΤ. καλότροπος. — **κακοτροπία** [αρχ.] κ. **κακοτροπιά** (η).

κακοτυχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοτύχισα} θεωρώ ή χαρακτηρίζω κάποιον κακότυχο και άμοιρο, τον οικτίρω ΑΝΤ. καλοτυχίζω, μακαρίζω.

κακότυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, κακορίζικος ΣΥΝ. άτυχος, δύσμοιρος, δύστυχος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός. — **κακοτυχία** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **κακοτυχιά** (η).

κακοτυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακοτυχείς... | κακοτύχησα} δέχομαι αλλεπάλληλα χτυπήματα από τη μοίρα ΑΝΤ. ευτυχώ, ευδαιμονώ.

κάκου στη ΦΡ. ***τού κάκου*** βλ. λ. *κακό.*

[ΕΤΥΜ. < *τοῦ κακοῦ*, με αναβιβασμό τού τόνου].

κακούργημα (το) [αρχ.] {κακουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε πράξη που τιμωρείται με την ποινή τού θανάτου ή τής κάθειρξης (ισόβιας ή πρόσκαιρης) και διακρίνεται από το πλημμέλημα ή το πταίσμα με βάση τη βαρύτερη ποινή που επισύρει **2.** (μτφ.) απαράδεκτη ενέργεια με ιδιαίτερα ζημιογόνες συνέπειες ΣΥΝ. έγκλημα. Επίσης **κακουργία** (η) [αρχ.] (σημ. 2). - **κακουργηματικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

κακουργιοδικείο [1833] κ. **κακουργοδικείο** (το) δικαστήριο αρμόδιο για την εκδίκαση κακουργημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

κακουργιοδίκης (ο/η) [1833] {κακουργιοδικών} δικαστής που δικάζει κακουργήματα.

[ΕΤΥΜ. < *κακουργία* (< *κακοῦργος*) + *-δίκης* < *δίκη*].

κακούργος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι πολύ κακός ή που προκαλεί κακό: ~ *κοινωνία!* **2.** (ως ουσ.) (α) εγκληματίας, κακοποιός που έχει διαπράξει κακούργημα (β) (μτφ.) άνθρωπος σκληρόκαρδος και ανηλεής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κακοῦργος* < *κακο-* + *-οῦργος* < *ἔργον*].

κακουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακουργείς... | κακούργησα} διαπράττω πράξεις αξιόποινες σε βαθμό κακουργήματος, εγκληματώ.

κακουχία (η) {κακουχιών} (συνήθ. σε πληθ.) σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, κακοπάθεια: *η ζωή του ήταν γεμάτη κακουχίες* || *κακουχίες τού πολέμου / τής φυλακής / τής εξορίας* ΣΥΝ. βάσανα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακουχῶ (-έω)* < *κακο-* + *ἔχω*].

κακοφαίνεται ρ. αποθ. [μεσν.] {κακοφάνηκε} (απρόσ., με τις προσωπ. αντωνυμίες *μου, σου, του / της, μας, σας, τους*) **1.** αισθάνομαι ή/και εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου για λόγους, ενέργειες, παραλείψεις κ.λπ. άλλων: *της κακοφάνηκε που δεν την κάλεσαν* **2.** (κατ' επέκτ.) στενοχωρούμαι· θυμώνω και εναντιώνομαι στους άλλους: *του κακοφάνηκε που του μίλησαν τόσο προσβλητικά* || *μη σου κακοφαίνεται αυτό που λέω· είναι η αλήθεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

κακοφανισμός (ο) (σπάν.) αίσθημα δυσαρέσκειας, παρεξήγηση· κυρ. στη ΦΡ. ***μη προς κακοφανισμό (κάποιου)*** μην κακοφανεί (κάποιου).

[ΕΤΥΜ. < *κακοφανίζω* < *κακο-* + *-φανίζω* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην* τού ρ. *φαίνομαι*].

κακόφημος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αποκτήσει κακή φήμη, κακό όνομα· συνήθ. για χώρους ή περιοχές όπου επικρατεί ανηθικότητα ή συχνάζουν άνθρωποι τού υποκόσμου: ~ *στέκι / μπαρ / συνοικία* ΦΡ. ***κακόφημο σπίτι*** οίκος ανοχής, πορνείο. — **κακοφημία** (η) [μτγν.].

κακοφορμίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοφόρμισα} (καθημ.) ♦ **1.**

κακο- α' συνθετικό

κακο-ραμμένος, -η, -ο	**κακο-συντηρημένος**, -η, -ο	**κακο-σχηματισμένος**, -η, -ο	**κακο-τυπωμένος**, -η, -ο	**κακο-ψημένος**, -η, -ο
κακο-σιδερωμένος, -η, -ο	**κακο-σχεδιασμένος**, -η, -ο	**κακο-ταϊσμένος**, -η, -ο	**κακο-χτενισμένος**, -η, -ο	**κακο-ψήνω** ρ.

(αμετβ.) (για πληγές, εξανθήματα κ.λπ.) σχηματίζω φλεγμονή, ερεθίζομαι· μαζεύω πύον ΣΥΝ. (λόγ.) διαπυούμαι ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ στο τραύμα φλεγμονή ή διαπύηση: *αυτή η αλοιφή μού κακοφόρμισε την πληγή.*
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *αφορμίζω* «ερεθίζομαι» (με διατήρηση τού -ο- ως συνδετικού φωνήεντος) < *αφορμή*].

κακοφτειαγμένος, -η, -ο **1.** (για πράγματα) κατασκευασμένος αδέξια ή και ακαλαίσθητα, ελαττωματικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει άσχημη σωματική διάπλαση, δύσμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κακόφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ηχεί παράφωνα, που προκαλεί δυσαρέσκεια στην ακοή: ~ *μελωδία / ήχος / λέξη* ΣΥΝ. κακόηχος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λανθασμένη ως προς τη μουσικότητα φωνή, παράφωνος ΑΝΤ. καλλίφωνος. — **κακοφωνία** (η) [μτγν.].

κακοχρονιά (η) χρόνος γεμάτος συμφορές και δυστυχία ΑΝΤ. καλοχρονιά.

κακοχρονίζω ρ. μετβ. {κακοχρόνισα} καταριέμαι κάποιον να έχει κακή χρονιά, να του τύχουν πολλά βάσανα και συμφορές ΑΝΤ. καλοχρονίζω. — **κακοχρόνι(α)σμα** (το).

κακόχρονος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη ΦΡ. ***κακόχρονο*** (= *κακό χρόνο*) ***να 'χεις!*** να σου πάει άσχημα η χρονιά· ως κατάρα ή, συνηθέστερα, ως έκφραση αποδοκιμασίας ή αγανάκτησης: *(Που) ~, παλιόπαιδο! Μου 'βγαλες την ψυχή όλη μέρα με τις αταξίες σου!*

κακοχώνευτος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία, δύσπεπτος ΣΥΝ. δυσκολοχώνευτος ΑΝΤ. καλοχώνευτος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα τον υποφέρει ή τον ανέχεται κανείς· δύστροπος ΣΥΝ. ανυπόφορος, φορτικός. — **κακοχώνευτα** επίρρ.

κακοχωνεύω ρ. μετβ. {κακοχώνεψα} χωνεύω με δυσκολία, υποφέρω από δυσπεψία ΑΝΤ. καλοχωνεύω.

κακοψύχι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) κατάρα εναντίον κάποιου να έχει οικτρό, βασανιστικό θάνατο.

κακόψυχος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχή, που εχθρεύεται τους άλλους ΣΥΝ. μοχθηρός, επίβουλος, κακός ΑΝΤ. καλόψυχος.

κακτοειδές (το) [1896] {κακτοειδ-ούς | -ή, -ών} κάθε φυτό που ανήκει στην οικογένεια των κάκτων.

κάκτος (ο) φυτό των ξηρών κλιμάτων, με παχύ σαρκώδη βλαστό και αγκάθια στη θέση των φύλλων· απαντά σε πετρώδη υψίπεδα με μεγάλη ξηρασία. — (υποκ.) **κακτάκι** (το). **κακτώδης,** -ης, -ες [1880].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και το αντίστοιχο λατ. cactus].

κακώνυμος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει κακό όνομα, κακή φήμη ΣΥΝ. κακόφημος ΑΝΤ. φημισμένος. — **κακωνυμία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακο-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

κακώς επίρρ. [αρχ.] **1.** λανθασμένα· για κάτι που δεν έπρεπε να έχει συμβεί: ~ *του απάντησα· έπρεπε να τον αγνοήσω εντελώς* || ~ *έχει δημιουργηθεί αυτή η εντύπωση* || ~ *έπραξες* ΑΝΤ. ορθώς, σωστά **2.** (σπάν.) με κακό τρόπο· ΦΡ. (α) ***τα κακώς κείμενα*** βλ. λ. *κείμαι* (β) (λόγ.) ***κακήν κακώς*** βλ.λ.

κάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ελαφρά ή βαριά σωματική βλάβη, που προκλήθηκε από εξωτερικούς παράγοντες, κυρ. χτύπημα: *το θύμα δεν έφερε τραύματα ή κακώσεις* || ~ *στον εγκέφαλο / στη σπονδυλική στήλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάκωσις* < *κακώ (-όω)* < *κακός*].

καλά επίρρ. [μεσν.] {καλύτερα (λαϊκ. κάλλιο), άριστα (λόγ. κάλλιστα)} **1.** με τρόπο καλό, ορθό ή σωστό, όπως πρέπει: *τους φέρθηκε τόσο ~, που δεν βρήκαν λόγια να τον ευχαριστήσουν* || *έπαιξε πολύ ~ τον ρόλο του* || *η συζήτηση δεν άρχισε καθόλου ~* || *δεν τα λέω ~;* ΣΥΝ. ωραία, σωστά, ορθά ΑΝΤ. κακά, άσχημα· ΦΡ. (α) ***καλά τού κάνω*** του φέρομαι όπως του αρμόζει, ενεργώ όπως πρέπει απέναντί του: *Καλά τού έκανε και τον χαστούκισε! Εγώ στη θέση της θα του είχα σπάσει το κεφάλι!* (β) ***καλά να (τα) πάθεις*** σου αξίζει αυτό που έπαθες, δικαίως το έπαθες: ~, *γιατί, όταν σου έλεγα να προσέχεις, εσύ ήθελες να μου κάνεις τον γενναίο* (γ) ***καλά κάνω!*** (εμφατ.) πράττω σωστά, κάνω αυτό που πρέπει: *~! Εσύ να μην ασχολείσαι!* (δ) ***καλά μου έλεγε...*** σωστά μου έλεγε, με συμβούλευε κ.λπ. κάποιος· σε περιπτώσεις που αναγνωρίζουμε εκ των υστέρων την ορθότητα των λόγων κάποιου **2.** με τρόπο όμορφο και ευχάριστο: *εύχομαι να περάσετε ~ στη χώρα μας* ΣΥΝ. όμορφα, ευχάριστα ΑΝΤ. άσχημα, δυσάρεστα· ΦΡ. ***τι καλά!*** (για τη δήλωση ικανοποίησης): *~, θα έρθει και ο Νίκος μαζί!* || *~ που θα 'τανε να ζούσαμε σε μια τέτοια χώρα!* **3.** με τρόπο φιλικό και ευγενικό: *μου μίλησε ήρεμα και ~* ΣΥΝ. φιλικά **4.** σε καλή (σωματική ή ψυχική) κατάσταση, χωρίς προβλήματα: *είναι μεγάλος στην ηλικία, αλλά στέκεται ~* || *δεν νιώθω ~* || *μου φαίνεται ότι δεν στέκει / είναι ~ στα μυαλά του·* ΦΡ. (α) ***είμαι καλά*** είμαι υγιής, βρίσκομαι σε καλή σωματική (και ψυχολογική) κατάσταση (β) (προφορ.) ***να είσαι (να 'στε) καλά*** ως απάντηση στο «ευχαριστώ», αντί τού «παρακαλώ»: *–Ευχαριστώ πολύ για τις πληροφορίες. -Να είστε καλά!* (γ) ***γίνομαι καλά*** αποκαθίσταται η υγεία μου ΣΥΝ. θεραπεύομαι, αναρρώνω (δ) ***πηγαίνω καλά*** (i) εξελίσσομαι προς θετική κατεύθυνση: *~ στα μαθήματα* ΣΥΝ. προοδεύω, προκόβω (ii) η κατάσταση τής υγείας μου εξελίσσεται ικανοποιητικά: *τις τελευταίες ημέρες ο ασθενής πηγαίνει καλά* (ε) (εκφραστ.-συχνά το σαν προηγείται) ***(σαν) δεν είμαστε καλά!*** για την έκφραση απορίας, έκπληξης, συνήθ. δυσάρεστης: *~, είπε τέτοιο πράγμα για σένα;* ΣΥΝ. Κύριε ελέησον, μνήσθητί μου Κύριε (στ) (εκφραστ.) ***είσαι καλά; / δεν είσαι καλά! / είσαι στα (με) τα καλά σου; / δεν είσαι (στα) με τα καλά σου! / πας καλά; / δεν πας καλά! / στέκεις καλά; / δεν στέκεις καλά!*** αποδοκιμαστικά για ανόητο λόγο ή πράξη: *Είσαι με τα καλά σου; Σκέφτηκες σοβαρά τι πας να κάνεις;* (ζ) ***όλα καλά*** (i) ως ερώτηση, αν όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: *~; Υπάρχει κάποιο πρόβλημα;* (ii) ως απάντηση, ότι όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: *–Πώς πάνε τα πράγματα; –~, δόξα τω Θεώ!* **5.** με τρόπο ολοκληρωμένο, χωρίς παραλείψεις ή ατέλειες: *πρέπει να φράξεις ~ την τρύπα με τσιμέντο* ΣΥΝ. εντελώς, πλήρως ΑΝΤ. πρόχειρα **6.** σε ικανοποιητικό βαθμό, αρκετά: *στο σκοτάδι δεν βλέπω ~* || *ήταν ~ πληροφορημένος* || *πρόσεξε ~ μην ανοίξω το στόμα μου, γιατί δεν θα ξέρεις πού να κρυφτείς* || *τον γνωρίζω ~* || *δεν κατάλαβα ~· τι είπατε;* ΣΥΝ. επαρκώς ΑΝΤ. ελλιπώς **7.** (μτφ.) με τρόπο επιδέξιο, εύστοχο και αρμονικό: *κάνω ~ τη δουλειά μου* || *συνεργαστήκαμε ~ σε όλα τα επίπεδα* ΣΥΝ. ουσιαστικά, αποτελεσματικά **8.** (προφορ.) στην αρχή ομιλίας εμφατ. γι' αυτό που ακολουθεί: *~, τόσο άσχημη νύχτα δεν έχω ξαναπεράσει!* **9.** (προφορ.) στην αρχή ομιλίας για έκφραση εκπλήξεως: *~, χτες δεν είπες ότι θα ερχόσουν μέχρι τις δώδεκα; Γιατί γύρισες χαράματα;* ΦΡ. ***και καλά*** (i) (στην αρχή ερώτησης, που δηλώνει έντονη απορία): *~, πώς συνέβη, αφού είχαν ληφθεί τόσα μέτρα ασφαλείας;* (ii) (οικ.) δήθεν, τάχα: *ήρθε ξαφνικά, ~ ότι του λείψαμε, αλλά στην παραγματικότητα ήθελε δανεικά* **10.** ως απάντηση για τη δήλωση συμφωνίας, συναίνεσης, συνήθ. με παραχωρητική διάθεση: *- Σε παρακαλώ, έλα αύριο το βράδυ από το σπίτι! - ~, θα έρθω* || *«άλλοι επιβάτες προσπαθούσαν να συνέλθουν και άλλοι έμοιαζαν να λένε "~, ρε παιδιά, πώς κάνετε έτσι;"»* || (και με απειλητική διάθεση) *~, συνέχισε να φέρεσαι έτσι και θα δεις!* ΣΥΝ. εντάξει· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***ναι καλά!*** για να δείξουμε ότι δεν πιστεύουμε αυτά που λέει κάποιος: *–Μου είπε ότι θα σου επιστρέψει τα δανεικά σε μία εβδομάδα. –~!* (β) ***πάει καλά*** είμαστε σύμφωνοι, δέχομαι ΣΥΝ. εντάξει, έστω (γ) ***πάλι καλά*** (συνήθ. στην αρχή τής πρότασης) ευτυχώς που συνέβη μόνο αυτό ή τουλάχιστον αυτό (που περιγράφει η πρόταση· δηλ. θα μπορούσε να είχε συμβεί κάτι χειρότερο): *~ που πρόλαβες να σώσεις λίγα πράγματα από τη φωτιά* || *~ να λες που δεν πάθατε τίποτε από τη σύγκρουση!* • ΦΡ. (α) ***κάνω καλά (κάποιον)*** (i) θεραπεύω (κάποιον): *τον πήγαν σ' έναν γιατρό και τον έκανε καλά* ΣΥΝ. γιατρεύω (ii) ελέγχω (κάποιον), μπορώ να κουμαντάρω ή να νικήσω (κάποιον) (από πλευράς δύναμης): *είναι δυο μέτρα άντρας, πού να τον κάνεις καλά;* (β) ***καλά-καλά*** (i) πολύ καλά: *με κοίταζε ~* (ερευνητικά ή με έκπληξη) (ii) (αρνητ.) μόλις και μετά βίας, σχεδόν καθόλου: *δεν είχε ξημερώσει ~ όταν έγινε η έκρηξη* (γ) ***καλά που / καλά και*** για καλή τύχη, ευτυχώς: *καλά που το θυμήθηκες· εγώ το είχα ξεχάσει!* (δ) ***για (τα) καλά*** πολύ, σε μεγάλο βαθμό: *αρρώστησε / θύμωσε ~* (ε) ***σώνει και καλά / καλά και σώνει*** βλ. λ. *σώνω* (στ) ***καλά σου!*** ως έκφραση παραπόνου προς κάποιον που δεν ικανοποίησε την επιθυμία μας, ενώ, κατά τη γνώμη μας, θα μπορούσε: *Ώστε δεν θα μου πεις τι έγινε; ~! Κι εγώ δεν πρόκειται να σου ξαναπώ τίποτα!* Επίσης (λόγ.) **καλώς** [αρχ.] (βλ.λ.).

> **καλά – καλώς.** Το **καλώς** έχει διττή σημασία· σημαίνει σε πιο τυπικό λόγο ό,τι το **καλά** *(Μιλάει καλά τα Ελληνικά – Γνωρίζει καλώς την Αγγλική)·* χρησιμοποιείται (περισσότερο από το **καλά**) ως προτασιακό επίρρημα, για να δηλώσει «συμφωνία, επιβεβαίωση, κατάφαση» (= εντάξει, σύμφωνοι, βεβαίως, μάλιστα): *Καλώς· θα συνεργαστώ κι εγώ μαζί σας – Η σύμβαση θα υπογραφεί από τον πρόεδρο τής εταιρείας. Καλώς;*

καλααζάρ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ανθρωποζωονόσος που προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο και εμφανίζει ως συμπτώματα υψηλό πυρετό, αναιμία, απίσχναση, διόγκωση τού σπλήνα κ.ά., μπορεί δε να οδηγήσει στον θάνατο ΣΥΝ. λεϊσμανίαση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kala-azar < χίντι kālā-āzar «μαύρη νόσος» < χίντι kālā «μαύρος» + περσ. azar «νόσος»].

Καλαβρία (η) περιοχή τής ΝΑ. Ιταλίας. — **Καλαβρός** κ. **Καλαβρέζος** (ο). **Καλαβρή** κ. **Καλαβρέζα** (η). **καλαβρέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Calabria, αγν. ετύμου].

Καλάβρυτα (τα) {Καλαβρύτων} ιστορική κωμόπολη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας, γνωστή για τη μεγάλη σφαγή τού ανδρικού πληθυσμού της στις 13 Δεκεμβρίου 1943 από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής *(η σφαγή των Καλαβρύτων).* — **Καλαβρυτινός** (ο). **Καλαβρυτινή** (η). **καλαβρυτινός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < πιθ. *καλός* + *-βρυτα* < αρχ. *βρύω* «αναβλύζω», από όπου και το ουσ. *βρύση* (βλ.λ.) Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι τα Καλάβρυτα φημίζονται για τα άφθονα νερά και τις πηγές τους].

καλαγκάθι (το) {χωρ. γεν.} φλεγμονή που σχηματίζεται στη ρίζα τού νυχιού χεριού ή ποδιού και καταλήγει συχνά σε συγκέντρωση πύου και απόστημα ΣΥΝ. παρωνυχίδα.

καλάδα (η) ομαλό τμήμα τού βυθού όπου σύρεται η τράτα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. calada < ρ. calar. βλ. λ. *καλάρω*].

καλαθάς (ο) {καλαθάδες} (καθημ.) ο επαγγελματίας που κατασκευάζει ή εμπορεύεται καλάθια ΣΥΝ. καλαθοποιός.

καλάθι (το) {καλαθ-ιού | -ιών} **1.** σκεύος πλεκτό, συνήθ. από κλαδιά λυγαριάς, ιτιάς, από καλάμια ή και πλαστικό, κυρ. για μεταφορά ή τοποθέτηση τροφίμων, σκευών, ρούχων κ.λπ.: *έβαλε τα φρούτα σε ένα ~* || *είχε στο ~ τα άπλυτα* || *ένα ~ με αβγά* || *κουβαλούσε στο ~ φαγητό και κρασί* || *πλέκω καλάθια* ΣΥΝ. (λόγ.) κάνιστρο· ΦΡ. (α) ***καλάθι / κάλαθος των αχρήστων*** το ειδικό σκεύος εσωτερικού χώρου, που χρησιμοποιείται για την απόρριψη των άχρηστων αντικειμένων ΣΥΝ δοχείο απορριμμάτων (β) (μτφ.) (καταλήγω ή ρίχνω / πετώ κ.λπ. κάτι) ***στον κάλαθο των αχρήστων*** βλ. λ. *κάλαθος* (γ) (μτφ.) ***χάνω τ' αβγά και τα καλάθια*** βλ. λ. *αβγό* (δ) (παροιμ.) ***όπους ακούς πολλά κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι*** όταν ακούς μεγάλα λόγια (π.χ. υποσχέσεις, περιαυτολογίες), να είσαι πολύ επιφυλακτικός: *μην εμπιστεύεσαι πολιτικούς που ισχυρίζονται ότι θα κάνουν τη χώρα παράδεισο· ~!* ΣΥΝ. κράτα πισινή (ε) (παροιμ.) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. *κοφίνι* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα των προϊόντων που χωρά σε πλεκτό σκεύος, όπως το παραπάνω· το περιεχόμενό του: *μου έστει-*

λε δώρο ένα ~ σύκα ΣΥΝ. καλαθιά· ΦΡ. **το καλάθι τής νοικοκυράς** το σύνολο των αγαθών που μπορεί να αγοράσει κανείς για τις ανάγκες ενός νοικοκυριού (συνήθ. για την αγοραστική δύναμη τού μισθού): *χρόνο με τον χρόνο το ~ αδειάζει λόγω τής συνεχούς αύξησης των τιμών* **3.** ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) (α) ο στόχος, η στρογγυλή μεταλλική στεφάνη, η οποία είναι τοποθετημένη σε ορισμένο ύψος από το έδαφος και στην οποία είναι δεμένο το μικρό δίχτυ όπου καταλήγει η μπάλα, όταν η βολή είναι εύστοχη (β) (συνεκδ.) η εύστοχη βολή τής μπάλας μέσα στον στόχο (καλάθι) τής αντίπαλης ομάδας, πράγμα που καθορίζει και το σύνολο των πόντων της: *βάζω / πετυχαίνω ~ δύο / τριών πόντων* (τρίποντο) || *~ άγγιχτο* (χωρίς να αγγίξει η μπάλα τη στεφάνη) || *το ~ μετράει* (θεωρείται έγκυρο) **4.** καλάθι με δύο χειρολαβές και κατάλληλη επένδυση στο οποίο τοποθετούνται και μεταφέρονται τα βρέφη. — (υποκ.) **καλαθάκι** (το), (μεγεθ.) **καλάθα** κ. **καλαθούνα** (η) (κυρ. σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάθιον*, υποκ. τού αρχ. *κάλαθος* (βλ.λ.). Η αθλ. σημ. αποδίδει το αγγλ. basket].

καλαθιά (η) (λαϊκ.) το περιεχόμενο ενός καλαθιού ή και η ποσότητα των προϊόντων που χωράει, η χωρητικότητά του: *μία ~ σταφύλια* || *δύο ~ σύκα* ΣΥΝ. καλάθι.

καλαθιάζω ρ. μετβ. {καλάθιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) (κυριολ.) τοποθετώ (προϊόντα, αντικείμενα) σε καλάθια.

καλαθοπλεκτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ΣΥΝ. καλαθοποιία.

καλαθοποιία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ή και πλεκτών επίπλων και διακοσμητικών αντικειμένων από εύκαμπτες φυτικές ίνες ΣΥΝ. καλαθοπλεκτική. — **καλαθοποιός** (ο/η) [μτγν.].

κάλαθος (ο) {καλάθ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) το καλάθι· κυρ. στη ΦΡ. (μτφ.) (καταλήγω ή ρίχνω / πετώ κ.λπ. κάτι) ***στον κάλαθο των αχρήστων*** στα σκουπίδια, εκεί όπου ρίχνει κανείς τα άχρηστα ή αυτά που δεν λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν· για την πλήρη αδιαφορία για τις αιτήσεις, τις αναφορές κ.λπ. κάποιου: *είχε προειδοποιήσει επανειλημμένως για τη διαρροή, αλλά οι αναφορές του κατέληγαν πάντοτε ~* **2.** δοχείο από λεπτά μεταλλικά ελάσματα, πλεγμένα μεταξύ τους, που χρησιμεύει στην ανέλκυση και τη μεταφορά μεταλλεύματος **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα τού κορινθιακού κιονοκράνου, που περιβάλλεται από γλυπτή διακόσμηση σε σχήμα φύλλων άκανθας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, όπου το επίθημα *-θος* εμφανίζεται όπως και στα συνώνυμα *γύργα-θος, κύα-θος*. Η λ. πιθ. συνδέεται με το ρ. *κλώθω*].

καλαθοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (επίσ.) αγωνιστικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των πέντε παικτών, κατά το οποίο κάθε ομάδα προσπαθεί να ρίξει τη μπάλα στον στόχο (μια κατασκευή σε σχήμα καλαθιού) τής αντίπαλης ομάδας περισσότερες φορές από την άλλη ΣΥΝ. μπάσκετ. Επίσης **καλαθόσφαιρα**. — **καλαθοσφαιριστής** (ο), **καλαθοσφαιρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. basket ball].

καλαθούνα (η) ▸ καλάθι

καλάι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μείγμα από κασσίτερο και μολύβι το οποίο χρησιμοποιείται στη συγκόλληση υλικών. — **καλάινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kalay < μτγν. *κάλ(λ)αϊς* (βλ.λ.)].

καλαΐζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλάισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω την εσωτερική κυρ. επιφάνεια σκεύους με κασσίτερο, προκειμένου να το προφυλάξω από τη σκουριά ΣΥΝ. (επι)κασσιτερώνω, γανώνω. Επίσης **καλαϊδίζω**. — **καλάισμα** (το).

κάλαϊς (η) {καλάιδος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ΟΡΥΚΤ. πολύτιμος λίθος με όμορφο γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) περουζές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάλ(λ)αϊς*, αγν. ετύμου, τεχνικός όρ., για τον οποίο έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την Αίγυπτο εξαιτίας τής χρήσης αυτού του χρώματος στην κεραμική].

καλαισθησία (η) [1857] {χωρ. πληθ.} το να διαθέτει κανείς καλό, λεπτό γούστο, το να μπορεί να διακρίνει και να εκτιμά το ωραίο: *το έργο φανερώνει έμφυτη ~* || *το καινούργιο κτήριο στο κέντρο τής πόλης προσβάλλει την ~ των πολιτών* || *ανεπτυγμένη ~* ΣΥΝ. φιλοκαλία, γούστο ΑΝΤ. ακαλαισθησία, κακογουστιά, αφιλοκαλία. — **καλαισθητικός**, -ή, -ό [1863], **καλαισθητικ-ά / -ώς** επίρρ.

καλαίσθητος, -η, -ο [1873] **1.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλαισθησία, που έχει λεπτό, καλλιεργημένο γούστο: *είναι εξαιρετικά ~ στο ντύσιμό του και στη διακόσμηση τού σπιτιού του* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος **2.** αυτός που φανερώνει καλλιεργημένο γούστο, που είναι καλόγουστος: *~ μακιγιάζ / διακόσμηση* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — **καλαίσθητα / καλαισθήτως** [1888] επίρρ.

καλάισμα (το) ▸ καλαΐζω

καλαϊτζής (ο) {καλαϊτζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που επαλείφει την εσωτερική επιφάνεια χάλκινων σκευών με κασσίτερο, για να τα προφυλάξει από τη σκουριά ΣΥΝ. γανωματής, γανωτής, κασσιτερωτής. — **καλαϊτζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalayci < kalay, βλ. κ. *καλάι*].

καλακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλάκουσα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) ακούω κάτι καθαρά, το αντιλαμβάνομαι όπως ακριβώς ειπώθηκε: *αυτό το τελευταίο δεν το καλάκουσα, πες το πάλι* ♦ **2.** (αμετβ.) ακούω καλά, έχω οξεία αίσθηση τής ακοής: *γέρασα και δεν ~ πια*.

καλαμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (α) το μικρού μεγέθους καλάμι (β) μακρόστενο αιχμηρό και λεπτό ξυλάκι στο οποίο περνιούνται κομμάτια κρέατος (συχνά και λαχανικών) για ψήσιμο σε σχάρα (γ) (συνεκδ.) κρέας που ψήνεται στη σχάρα περασμένο σε ξυλάκι: *~ με πίτα* **2.** (συνήθ.) λεπτό, πλαστικό σωληνάκι για την πόση χυμών, αναψυκτικών, ποτών κ.λπ.

καλαμαράκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό καλαμάρι (βλ.λ., σημ. 1), συνήθ. ως έδεσμα: *τηγανητά ~*.

καλαμαράς (ο) {καλαμαράδες}, **καλαμαρού** (η) {καλαμαρούδες} (σημ. 2) **1.** (λαϊκ.-μειωτ.) ο άνθρωπος των γραμμάτων, ο λόγιος ΣΥΝ. γραμματιζούμενος, εγγράμματος, μορφωμένος **2.** (διαλεκτ.-συχνά σκωπτ. ή μειωτ., στην Κύπρο) ο Ελλαδίτης.

καλαμάρι (το) {καλαμαρ-ιού | -ιών} **1.** κεφαλόποδο μαλάκιο με σώμα επιμήκες και πλατύ, τριγωνικά πτερύγια στο κάτω μέρος, το οποίο φέρει δύο άνισους πλοκάμους, με τους οποίους συλλαμβάνει την τροφή του (μικρά ψάρια)· αλιεύεται σε όλες τις παράκτιες περιοχές για το νόστιμο κρέας του ● **2.** (παλαιότ.) μικρό δοχείο, όπου τοποθετούσαν το μελάνι για το γράψιμο ΣΥΝ. μελανοδοχείο **3.** (παλαιότ.) ειδική θήκη, στην οποία τοποθετούσαν τις πένες από καλάμι (βλ. λ. *κάλαμος*)· ΦΡ. (μτφ. ως επίρρ.) ***χαρτί και καλαμάρι*** με όλες τις λεπτομέρειες, καταλεπτώς: *μου τα είπε όλα ~* ΣΥΝ. διεξοδικώς ΑΝΤ. σύντομα, αδρομερώς. — (υποκ.) **καλαμαράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *καλαμάριον* < λατ. (theca) calamaria «θήκη καλάμων γραφής» < αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.). Η ονομασία τού θαλασσινού ερμηνεύεται από την ομοιότητά του με τα μελανοδοχεία και είναι μεσν.].

Καλαμαριά (η) ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό (προσφυγικής προελεύσεως) στο μεγαλύτερό του ποσοστό) δήμος τής ευρύτερης περιοχής τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, πιθ. από παραφθορά των φρ. *καλή μεριά* ή *σκάλα-μεριά*, που προσδιόριζαν τον βυζαντινό ναύσταθμο, ο οποίος είχε κατασκευαστεί στην περιοχή για την απόκρουση αραβικών επιδρομών].

καλαμαριά (η) (παλαιότ.) επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα δίσκου, που χρησίμευε ως βάση για ένα ή περισσότερα μελανοδοχεία, γραφίδες και άλλα είδη γραφείου.

καλαμαριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αλιευτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα καλαμαριών.
[ΕΤΥΜ. < *καλαμάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

Καλαμάς (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που εκβάλλει στον Κόλπο τής Ηγουμενίτσας· αλλιώς *Θύαμις*.
[ΕΤΥΜ. < *κάλαμος*, όν. φυτού, βλ.λ., εξού και το όν. τής αρχ. πόλεως *Καλαμαί*].

Καλαμάτα (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Μεσσηνίας. Επίσης (λόγ.) **Καλάμαι** (αι) {Καλαμών}. — **Καλαματιανός** (ο), **Καλαματιανή** (η), **καλαματιανός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία τής αρχ. πόλης *Φαραί*, που μνημονεύεται στον Όμηρο. Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή (Ν. Πολίτης), η ονομασία αυτή ανάγεται σε παλαιό βυζαντινό μοναστήρι, το οποίο ήταν γνωστό ως *Παναγία η Καλομάτα*, από όπου με αφομοίωση προήλθε το όνομα *Καλαμάτα*. Κατ' άλλη άποψη (Γ. Χατζιδάκις, Σ. Κουγέας), το τοπωνύμιο παράγεται από τ. **καλάματα*, πληθ. τού *καλάμι* (υπό την επίδρ. τού γειτονικού τοπωνυμίου *Πετροκαλάματα*), με καταβιβασμό τόνου κατά παρετυμ. προς θηλ. σε *-μάτα* (λ.χ. *μαυρο-μάτα, γαλανο-μάτα*)].

καλαματιανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Καλαμάτα ή προέρχεται από αυτήν: *~ μαντίλι* **2.** ***καλαματιανός*** (ο) νεοελληνικός κυκλικός συρτός χορός, που χορεύεται από ομάδα προσώπων πιασμένων χέρι-χέρι.

καλαμένιος, -ια, -ιο ▸ καλάμι

καλάμη (η) {καλαμών} (αρχαιοπρ.) **1.** το στέλεχος τού σταχυού στα δημητριακά και ιδ. στο σιτάρι **2.** (ειδικότ.) το τμήμα τού σταχυού που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμιά, άχυρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κάλαμος* (βλ.λ.)].

καλαμήθρα (η) {καλαμηθρών} (λαϊκ.) **1.** ονομασία διαφόρων φυτών **2.** η μέντα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλαμίνθη* / αρχ. *καλάμινθος* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*. Το αρχ. *καλάμινθος / -μίνθη*, αν δεν είναι προελλην. όρ. (λόγω τού *-ινθ-*), ίσως προέρχεται από συμφυρμό των *κάλαμος* και *μίνθη*].

καλάμι (το) {καλαμ-ιού | -ιών} **1.** πολυετές φυτό που ζει σε υδροτόπους και έχει ψηλό, λεπτό, κυλινδρικό, συνήθ. κούφιο και ευλύγιστο βλαστό με μακριά φύλλα σαν ταινίες, που τυλίγονται γύρω από το στέλεχος τού βλαστού **2.** (συνεκδ.) το ξερό κούφιο στέλεχος τού παραπάνω φυτού, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων: *καλύβες από ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***καβαλάω το καλάμι*** αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά (συνήθ. μετά από κάποια επιτυχία): *από τότε που νίκησε στον διαγωνισμό ομορφιάς, καβάλησε το καλάμι και δεν μας μιλάει πια* **3.** ειδικό αλιευτικό όργανο που αποτελείται από μακρύ καλάμι (σημ. 2), στο άκρο τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια: *ψαρεύω με ~* ΣΥΝ. καλαμίδι ● **4.** (ειδικότ.) το πηνίο, γύρω από το οποίο τυλίγεται το νήμα ΣΥΝ. μασούρι ● **5.** (καθημ.) το πρόσθιο οστό τής κνήμης: *μου έδωσε κλοτσιά στο ~* ΣΥΝ. αντικνήμιο. — **καλαμένιος**, -ια, -ιο κ. (λόγ.) **καλάμινος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάμιον*, υποκ. τού αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.)].

καλαμιά (η) [μτγν.] **1.** το καλάμι ΣΥΝ. (λόγ.) κάλαμος· ΦΡ. ***σαν την καλαμιά στον κάμπο*** εντελώς μόνος και έρημος, σε τέλεια εγκατάλειψη, χωρίς προστασία: *έχασε τον άντρα της, έφυγαν και τα παιδιά της κι έμεινε μόνη ~* **2.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου φυτρώνουν πολλά καλάμια ή συστάδα καλαμιών ΣΥΝ. καλαμιώνας **3.** (ειδικότ.) το στέλεχος τού σταχυού, ιδ. αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλάμι, (λόγ.) καλάμη.

καλαμίδι (το) {καλαμιδ-ιού | ιών} (λαϊκ.) **1.** ειδικό αλιευτικό εργαλείο που αποτελείται από μακρύ καλάμι, στο άκρο τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια ΣΥΝ. καλάμι **2.** ραβδί από καλάμι μήκους ενός μέτρου, το οποίο χρησιμοποιούν οι υφαντρες, για να συ-

γκρατούν τη διασταύρωση τού νήματος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλαμίδιν* < μτγν. *καλάμιον*].

καλαμίζω ρ. μετβ. {καλάμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) περιτυλίγω (το νήμα) στα μασούρια, ξετυλίγοντάς το ταυτόχρονα από την ανέμη ΣΥΝ. καρουλιάζω • **2.** *μαζεύω τα πεσμένα άχυρα μετά τον θερισμό.* — **καλάμισμα** (το).

καλάμινος, -η, -ο ▸ καλάμι

καλάμισμα (το) → καλαμίζω

καλαμιώνας (ο) (λαϊκ.) συστάδα καλαμιών ή έκταση γεμάτη καλάμια (στις παρυφές ελών, τελμάτων, λιμνών και γενικά ήρεμων νερών).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλαμεών* < αρχ. *κάλαμος*].

καλαμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει σχήμα καλαμιού: ~ *βλαστός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

καλαμοκάννης (ο) {καλαμοκάννηδες}, **καλαμοκάννα** κ. **καλαμοκάννισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο ψηλός και αδύνατος άνθρωπος, αυτός που έχει πόδια μακριά και λεπτά σαν καλάμια ΣΥΝ. καλαμοπόδαρος, λελέκι ΑΝΤ. κοντοπόδαρος.
[ΕΤΥΜ. < *καλάμι* + *-κάννης* < *καννί*].

καλαμοπόδαρος, -η, -ο **1.** (σκωπτ.) αυτός που έχει πόδια μακριά και αδύνατα σαν καλάμια, ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. καλαμοκάννης **2.** ***καλαμοπόδαρο*** (το) κνήμη μακριά και λεπτή, που μοιάζει με καλάμι.

κάλαμος (ο) {καλάμ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το καλάμι (βλ.λ., σημ. 1) **2.** (συνεκδ.) το στέλεχος τού σταχυού, αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμιά, καλάμι **3.** (παλαιότ.) ο κεράτινος κορμός τού φτερού πτηνού (συνήθ. χήνας ή κόρακα), που ακονιζόταν κατάλληλα στην άκρη του και χρησιμοποιόταν ως όργανο γραφής: (κ. μτφ.) *χειρίζεται καλώς τον ~* (είναι δεινός συγγραφέας) ΣΥΝ. πένα, κονδυλοφόρος, (λαϊκ.) καλέμι **4.** (παλαιότ.) η γραφίδα • **5.** ΜΟΥΣ. αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο, είδος ποιμενικού αυλού, που κατασκευαζόταν από καλάμι (βλ.λ.) • **6.** ειδικό μεταλλικό εργαλείο που το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. πυρακτωμένο για το κατσάρωμα των μαλλιών • **7.** ΕΚΚΛΗΣ. μαρμάρινος, τετράγωνος ή κυλινδρικός στύλος, στον οποίο ακουμπά η πλάκα τής Αγίας Τράπεζας στις εκκλησίες τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κόλαμος* (με προληπτική αφομοίωση) < I.E. *koləmo- «καλάμι», πβ. λατ. *culmus* (> γαλλ. *chaume*), *ρωσ.* *soloma*, αρχ. *γερμ.* halam «καλάμι, πάσσαλος», γερμ. Halm, αγγλ. helm «πηδάλιο πλοίου» κ.ά. Βλ. κ. *καλέμι*].

καλαμοσάκχαρο (το) [1885] {-ου κ. -άρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) πολυσακχαρίτης που περιέχει γλυκόζη και φρουκτόζη· το σάκχαρο που λαμβάνεται από το στέλεχος τού καλαμώδους φυτού που είναι γνωστό ως *ζαχαροκάλαμο.*

καλαμοσίταρο (το) (λαϊκ.) το καλαμπόκι ΣΥΝ. αραβόσιτος, αραποσίτι.

καλαμόσκοινο (το) → καλαμόσχοινο

καλαμόσπιτο (το) σπίτι κατασκευασμένο από καλάμια.

καλαμόσχοινο κ. **καλαμόσκοινο** (το) σχοινί φτειαγμένο από καλάμια (βλ.λ.), με το οποίο δένονται τα δεμάτια των σταχυών.

Καλαμπάκα (η) κωμόπολη τής Θεσσαλίας στον νομό Τρικάλων, κοντά στα Μετέωρα. — **Καλαμπακιώτης** (ο), **Καλαμπακιώτισσα** (η), **καλαμπακιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία ανάγεται στον 10ο αι. μ.Χ. και, σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, οφείλεται στο όνομα μιας βυζαντινής οικογένειας *Καλαμπάκη.* Προηγουμένως η πόλη ήταν γνωστή ως *Σταγοί*].

καλαμπαλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μεγάλος θόρυβος που προκαλείται από συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ. οχλαγωγία, οχλοβοή, χάβρα **2.** ***καλαμπαλίκια*** (τα) ακατάστατος σωρός από διάφορα αντικείμενα, κυρ. πράγματα τού νοικοκυριού ΣΥΝ. τσουμπλέκια • **3.** (αργκό στον πληθ.) οι ανδρικοί όρχεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalabalık «πλήθος»].

καλαμποκάλευρο (το) αλεύρι που φτειάχνεται από καλαμπόκι: *ψωμί από ~* (η μπομπότα) ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτάλευρο.

καλαμποκέλαιο (το) {-ου κ. -αίου | -ων κ. -αίων} λάδι που παράγεται από καλαμπόκι ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτέλαιο.

καλαμποκήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *καλαμποκίσιος*) αυτός που παρασκευάζεται από καλαμπόκι, που έχει ως βάση το καλαμπόκι: ~ *αλεύρι / ψωμί.* Επίσης **καλαμποκένιος,** -ια, -ιο.

καλαμπόκι (το) {καλαμποκ-ιού | -ιών} **1.** μονοετές δημητριακό φυτό, από τον καρπό τού οποίου εξάγεται αλεύρι, άμυλο, λάδι κ.λπ., ενώ από τον βλαστό του χαρτί και νήματα· έχει καλαμοειδή βλαστό που φθάνει τα 2-3 μέτρα ύψος, μακρουλά, λογχοειδή και ευλύγιστα φύλλα και μικρούς κίτρινους καρπούς ΣΥΝ. καλαμποκιά, (λόγ.) αραβόσιτος· (συνεκδ.) **2.** ο εδώδιμος καρπός του παραπάνω φυτού ΣΥΝ. (λαϊκότ.) αραποσίτι **3.** το αλεύρι που παρασκευάζεται από τον καρπό τού παραπάνω φυτού: *ψωμί από ~* ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής εκδοχές: (α) < αλβ. kalambok (β) < ιταλ. calambochi (γ) < τουρκ. kalembek].

καλαμποκιά (η) το φυτό αραβόσιτος (καλαμπόκι) και κυρ. το στέλεχος, ο βλαστός τού φυτού ΣΥΝ. αραποσιτιά, καλαμπόκι.

καλαμποκίσιος, -ια, -ιο → καλαμποκήσιος

καλαμπούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) το αστείο, οτιδήποτε λέγεται για να προκαλέσει το γέλιο: *δεν σοβαρολογούσα· έτσι το 'πα, για ~* ‖ *κάνω ~ σε κάποιον* (του κάνω πλάκα, αστείο). — (υποκ.) **καλαμπουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calembour, αγν. ετύμου].

καλαμπουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλαμπούρισα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) λέω αστεία: *κάτσε να καλαμπουρίσουμε λίγο, να χαλαρώσουμε* ΣΥΝ. αστειεύομαι, χαριτολογώ, χωρατεύω ΑΝΤ. σοβαρολογώ ♦ **2.** (μετβ.) στη ΦΡ. ***το καλαμπουρίζω*** δίνω εύθυμο τόνο σε κάτι, δεν αναγνωρίζω τη σοβαρότητα, τη σπουδαιότητά του: *μην το καλαμπουρίζεις, το θέμα είναι σοβαρό!* ΣΥΝ. παίρνω στ' αστεία ΑΝΤ. παίρνω στα σοβαρά. — **καλαμπουρ(ι)τζής** (ο), **καλαμπουρ(ι)τζού** (η).

καλαμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {καλαμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (τόπος) *που είναι γεμάτος καλάμια, κατάφυτος από καλάμια:* ~ *όχθη* **2.** αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει το σχήμα και τη μορφή καλαμιού: ~ *βλαστός* ΣΥΝ. καλαμοειδής **3.** ΒΟΤ. ***καλαμώδες φυτό*** το φυτό τού οποίου ο βλαστός μοιάζει με καλάμι, δηλ. είναι ψηλός, λεπτός, ξυλώδης και ως επί το πλείστον έχει κόμπους (γόνατα), όπως λ.χ. τα σιτηρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

καλαμώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {καλάμω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στρώνω (επιφάνεια) με καλάμια, απλώνω καλάμια: ~ *τη σκεπή* **2.** σχηματίζω φράχτη από καλάμια, φράζω (περιοχή) με καλαμωτή ΣΥΝ. περιζώνω. — **καλάμωμα** (το).

καλαμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από καλάμια: ~ *καλύβα* ΣΥΝ. καλαμένιος **2.** ***καλαμωτή*** (η) (α) πλέγμα από καλάμια που χρησιμοποιείται ως διαχωριστικό ή για σκίαση (β) (ειδικότ.) σκεπή ή φράχτης από καλάμια.

κάλαντα (τα) {καλάντων} ευχετήρια και εγκωμιαστικά εορταστικά τραγούδια, τα οποία κατά την παράδοση τραγουδούν παιδιά, πηγαίνοντας από πόρτα σε πόρτα, την παραμονή των μεγάλων εορτών (των Χριστουγέννων, τής Πρωτοχρονιάς, των Θεοφανίων), συγκεντρώνοντας χρήματα: *λέω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλάνδαι* < λατ. calendae (dies) «νουμηνία» (βλ. κ. *καλένδες*). Η περίοδος των καλενδών τού μηνός Ιανουαρίου (calendae Ianuariae), που ήταν πενθήμερη, εορταζόταν από τους Ρωμαίους με ιδιαίτερη λαμπρότητα, αφού συνέπιπτε με την είσοδο τού νέου έτους. Από αυτές τις καλένδες έλαβαν το όνομά τους τα *κάλαντα,* των οποίων η αρχαιότερη μαρτυρία ανάγεται στον 12ο αι.].

καλαντάρι κ. **καλεντάρι** (το) {καλανταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ημερολόγιο επιτραπέζιο ή τοίχου ΣΥΝ. ημεροδείκτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλανδάριον* < λατ. calendarium < calendae «καλένδες»].

καλαποδάς (ο) {καλαποδάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατασκευάζει καλαπόδια (βλ.λ.).

καλαπόδι (το) {καλαποδ-ιού | -ιών} (λαϊκ., παλαιότ.) **1.** ξύλινο ομοίωμα τού κατώτερου μέρους τού ποδιού, δηλ. τού πέλματος, τής φτέρνας και τού αστραγάλου, το οποίο χρησιμοποιεί ο υποδηματοποιός, για να κατασκευάσει παπούτσια ή για να φαρδύνει έτοιμα υποδήματα ΣΥΝ. ξυλοπόδαρο **2.** ξύλινο ομοίωμα του κατώτερου μέρους τού ποδιού, που τοποθετείται μέσα στο υπόδημα, προκειμένου αυτό να διατηρήσει το σχήμα και τη φόρμα του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια, ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλαπόδιον,* υποκ. τού αρχ. *καλάπους / καλόπους* < κᾶλον «ξύλο» (< **κάϝ-αλον* < *καίω* < **κάϝ-jω,* βλ.λ.) + *πούς* «πόδι». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. πέρασε και σε ανατολικές γλώσσες, πβ. αραβ. qālib, περσ. kālbud, τουρκ. kalıp. Βλ. κ. *καλούπι*].

καλαρέσω ρ. αμετβ. {καλάρεσα} (καθημ.) **1.** (συνήθ. ειρων.) αρέσω πολύ, είμαι πολύ αρεστός (συνήθ. σε αντίθεση με ό,τι θα περίμενε κανείς, κατά παράδοξο τρόπο): *του αρέσει και του καλαρέσει, μην κοιτάς που έφερνε αντιρρήσεις στην αρχή για τα μάτια τού κόσμου* **2.** (αρνητ. ***δεν μου καλαρέσει***) δεν το βρίσκω και τόσο καλό, δεν μου πολυαρέσει: *~ που ξενυχτά τόσο συχνά δεκαεπτά χρονών παιδί.*

καλάρω ρ. μετβ. {καλάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** (για ιστιοφόρο πλοίο) λύνω τα σχοινιά των πανιών και τα αφήνω να πέσουν, προκειμένου το πλοίο να ελαττώσει ταχύτητα ή να σταματήσει· κατεβάζω την αντένα και μαζεύω τα πανιά ΣΥΝ. μαϊνάρω • **2.** (ειδικότ. για αλιευτικά σκάφη) ρίχνω τα δίχτυα στη θάλασσα για ψάρεμα, απλώνω δίχτυα. — **καλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. calare < προβηγκ. calar < μτγν. λατ. calare < αρχ. *χαλῶ* «χαλαρώνω»].

καλάσνικοφ (το) {άκλ.} φορητό οπλοπολυβόλο που πρωτοκατασκευάστηκε στη Σοβιετική Ένωση (1947) και γνώρισε παγκόσμια διάδοση, κυρ. σε ανταρτικά κινήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Ρώσου κατασκευαστή τού όπλου M. Kalashnikov (1919-98)].

καλαφάτης (ο) {καλαφάτηδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στο καλαφάτισμα (βλ. λ. *καλαφατίζω,* σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. calafato < αραβ. qalafat].

καλαφατίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλαφάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επισκευάζω (πλοία ή βαρέλια), φράζοντας με στουπί τα κενά διαστήματα (τις χαραμάδες) ή τα ρήγματα ανάμεσα στις σανίδες τους και επιστρώνοντάς τα με πίσσα • **2.** (!) (αργκό για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με γυναίκα) ΣΥΝ. (!) γαμώ. — **καλαφάτισμα** (το).

καλβινισμός (ο) [1768] ΘΡΗΣΚ. η προτεσταντική διδασκαλία τού θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Ιωάννη Καλβίνου (1509-64), που αναδεικνύει την απόλυτη αυθεντία τής Αγίας Γραφής (κυρ. τής Π.Δ.) και την απόλυτη αξία τής πίστης για τη σωτηρία τού ανθρώπου, ενώ χαρακτηρίζεται από αυστηρό και άτεγκτο πνεύμα. — **καλβινικός,** -ή, -ό, **καλβινιστής** (ο) [1632], **καλβινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. calvinisme].

καλδέρα (η) ▸ καλντέρα

καλέ επιφών. (οικ.) **1.** ως προσφώνηση ή για την επίκληση προσώπων είτε στον ενικό είτε στον πληθυντικό αριθμό: ~ *κορίτσια, πού πάτε:* (ειδικότ.) **2.** με προτρεπτική παραινετική λειτουργία: *πήγαινε ~ να μου πληρώσεις τον λογαριασμό* **3.** για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή απορίας: *~, πώς ψήλωσες έτσι:* ‖ *~, τι ακούω;* ‖ *~, κοίτα τι γίνεται!* **4.** δηλώνει ειρωνική διάθεση: *~, τι μας λες! Αποφάσισε να 'ρθει να μας δει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., κλητ. τού αρχ. επιθ. *καλός,* που χρησιμοποιήθηκε ως

επιφώνημα}.

καλειά επίρρ. (λαϊκ.) στη ΦΡ ***πάω καλειά μου*** (i) καταστρέφομαι (ii) πεθαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *άμε καλειά σου* / *πάει καλειά του* από πληρέστερη φρ. *κά(με τη δου)λειά σου*].

καλειδοσκόπιο (το) [1851] {καλειδοσκοπί-ου | -ων} οπτικό όργανο που αποτελείται από επίπεδα κάτοπτρα, τοποθετημένα μέσα σε αδιαφανή σωλήνα και σε τέτοια γωνία μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζονται συμμετρικά φαντασμαγορικά σχήματα από τις πολλαπλές ανακλάσεις κομματιών χρωματιστού γυαλιού, που βρίσκονται επίσης μέσα στον σωλήνα, και τα σχήματα που δημιουργούνται να μεταβάλλονται συνεχώς με την περιστροφή τού σωλήνα. — **καλειδοσκοπικός**, -ή, -ό [1863].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kaleidoscope < kal- (< *καλός*) + -eido- (< *είδος*) + -scope (< *-σκόπιο* < *σκοπώ*)].

καλέμι (το) {καλεμ-ιού | -ιών} **1.** ειδικό σιδερένιο εργαλείο για τη λάξευση σκληρών και συμπαγών επιφανειών, το οποίο χρησιμοποιούν οι λιθοξόοι, οι ξυλουργοί κ.ά. κατά την επεξεργασία των διαφόρων υλικών ΣΥΝ. σμίλη, γλύφανο, γλυφίδα **2.** (παλαιότ.) πένα από ινδικό καλάμι, που χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο γραφής ΣΥΝ. γραφίδα, καλάμι, (λογιότ.) κάλαμος, πένα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < τουρκ. kalem < αραβ. kalam < αρχ. *κάλαμος*].

καλένδες (οι) {καλενδών} οι πέντε ή επτά πρώτες ημέρες κάθε μήνα κατά το ρωμαϊκό ημερολόγιο, περίοδος ανάλογη με τη νουμηνία τού ελληνικού συστήματος μετρήσεως τού χρόνου· ΦΡ. (ειρων.) ***στις ελληνικές καλένδες*** (λατ. ad calendas graecas) για κάτι που δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ, που βρίσκεται σε διαρκή αναβολή: *«~ παραπέμπεται προφανώς η διακομματική επιτροπή που θα μελετούσε το θέμα των μονιμοποιήσεων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάνδαι* / *καλένδαι* < λατ. calendae «νουμηνία», ονομασία με την οποία οι Ρωμαίοι προσδιόριζαν τις πρώτες πέντε ή επτά ημέρες κάθε μηνός. Προέρχεται από τη φρ. calo luna novella («καλώ, ορίζω τη νέα σελήνη»), την οποία εκφωνούσε ανώτατος ιερέας από το Καπιτώλιο, αναγγέλλοντας έτσι τη νεομηνία].

καλεντάρι (το) → καλαντάρι

καλεντούλα κ. **καλέντουλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με έντονα κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. calendula < λατ. calendae «καλένδες», επειδή στην κατάλληλη εποχή το φυτό ανθοφορεί κάθε μήνα].

κάλεσα ρ. → καλώ

κάλεσμα (το) [μεσν.] {καλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) η πρόσκληση **2.** (εκφραστ.) η κλήση που απευθύνεται στην ψυχή κάποιου, στον βαθύτερο κόσμο του, στα ένστικτά του: *δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί στο ~ τής φύσης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση*.

καλεσμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει προσκληθεί σε συγκέντρωση, σε κοινωνική (λ.χ. γάμο, βάπτιση, δείπνο κ.λπ.) ή άλλη εκδήλωση (διάλεξη, βράβευση κ.λπ.): (συνήθ. ως ουσ.) *δέχομαι* / *περιποιούμαι τους ~ μου* || *επίσημοι ~* ΣΥΝ. προσκεκλημένος ΑΝΤ. απρόσκλητος, ακάλεστος.

καλέστηκα ρ. → καλώ

καλεστής (ο) [μτγν.] (καθημ.) πρόσωπο που πραγματοποιεί την πρόσκληση, που προσκαλεί (σε συγκέντρωση, γιορτή, γάμο, βάπτιση, δεξίωση, γεύμα κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) αμφιτρύων.

Καλή (η) γυναικείο όνομα.

καλημαύκι (το) → καμιλαύκι

καλημέρα επιφών. **1.** ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι· συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του, ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας μέρα!* || (εκφραστ.) *πολύ ~ σας* (πβ. λ. *καλησπέρα*, *καληνύχτα*)· ΦΡ. ***με το «καλημέρα»*** από την πρώτη στιγμή, ευθύς εξαρχής: *«ο παίκτης αυτός έδειξε ~ ότι μπορεί να γίνει ο νέος ηγέτης τής ομάδας»* (εφημ.) **2. *καλημέρα*** (η) ο χαιρετισμός κατά τη διάρκεια τής ημέρας με το ευχετ. επιφών. «καλημέρα»: *την ~ μου στον αξιότιμο πατέρα σας!* (ενν. *διαβιβάστε*) || *πέρασα να σου πω μια ~*· ΦΡ. (α) ***κόβω την καλημέρα (σε κάποιον)*** παύω να χαιρετώ και να μιλώ (σε κάποιον), διακόπτω κάθε σχέση (με κάποιον) (β) ***δεν θέλω ούτε την καλημέρα (κάποιου)*** δεν θέλω καθόλου σχέσεις μαζί του.
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) (ή)μέρα*].

καλημερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλημέρισ-α, -τηκα} χαιρετώ (κάποιον) λέγοντάς του «καλημέρα»: *μπήκε γελαστός και τους καλημέρισε όλους*. — **καλημέρισμα** (το) [μεσν.].

καλημερούδια επιφών. (οικ.) ευχετ. ως χαιρετισμός από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι· λέγεται με φιλική, τρυφερή και περιπαικτική διάθεση αντί τού «καλημέρα»: *~! Ακόμη κοιμάσαι;* || *~ μωρό μου!*
[ΕΤΥΜ. < *καλημέρα* + υποκ. επίθημα *-ούδι(α)*, πβ. *μαθητ-ούδι*, *αγγελ-ούδι*, *τρυφερ-ούδι* κ.ά.].

καλήν εσπέρα → καλησπέρα

καληνύχτα επιφών. **1.** ευχετ. ως αποχαιρετισμός που απευθύνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας· συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του, ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας νύχτα!* || *~ και όνειρα γλυκά!* **2.** (ειρων.) για την έκφραση απογοήτευσης, απελπισίας: *Τι, τελείωσαν και τα καύσιμα; Ε, τότε ~!* || *Αν δεν το ξέρεις ούτε αυτό, ~!* **3. *καληνύχτα*** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο βραδινός αποχαιρετισμός με το ευχετ. επιφών. «καληνύχτα»: *είπε μια ξερή ~ κι έφυγε*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) νύκτα*].

καληνυχτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καληνύχτισα} αποχαιρετώ (κάποιον) κατά τις βραδινές ώρες, λέγοντάς του «καληνύχτα»: *πριν φύγει, μας καληνύχτισε και μας ευχήθηκε όνειρα γλυκά*. — **καληνύχτισμα** (το) [μεσν.].

καληνωρίζω ρ. μετβ. {καληνώρισα} (λαϊκ.) αποχαιρετώ με την ευχετική φρ. *«καλή σου ώρα* / *ώρα σου καλή»*. — **καληνώρισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλήν ώραν*].

καλησπέρα επιφών. **1.** ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται κατά τις απογευματινές και τις πρώτες βραδινές ώρες: *~ σας, τι κάνετε;* **2. *καλησπέρα*** (η) ο απογευματινός και εσπερινός χαιρετισμός με το ευχετικό επιφών. «καλησπέρα»: *δεν θα μείνω πολύ· πέρασα να πω απλώς μια ~*. Επίσης (διαλεκτ.) **καλήν εσπέρα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) εσπέρα(ν)*].

καλησπερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλησπέρισα} χαιρετώ (κάποιον) κατά τις απογευματινές ή πρώτες βραδινές ώρες, λέγοντάς του «καλησπέρα». — **καλησπέρισμα** (το).

καλησπερούδια (οικ.) επιφών. με φιλική ή τρυφερή ή και περιπαικτική διάθεση αντί τού «καλησπέρα».
[ΕΤΥΜ. < *καλησπέρα* + υποκ. επίθημα *-ούδι(α)*, πβ. *μαθητ-ούδι*, *αγγελ-ούδι*, *τρυφερ-ούδι* κ.ά.].

καλή ώρα επιφών. [μεσν.] παρενθετικά με ευχετική σημασία σε αφήγηση, όταν γίνεται παραβολή με τον ακροατή ή με κάτι πολύ οικείο σε αυτόν: *είχε πάει κι εκείνος στην πόλη να σπουδάσει, ~ όπως εσύ*.

καλιά επίρρ. → καλειά

καλιακούδα (η) → καλοιακούδα

καλιαρντά (τα) {χωρ. γεν.} (αργκό) (κυρ. παλαιότερα) ο ιδιαίτερος γλωσσικός συνθηματικός κώδικας που χρησιμοποιούσαν οι ομοφυλόφιλοι και οι τραβεστί στις μεταξύ τους συνεννοήσεις, ώστε να μην τους καταλαβαίνουν οι υπόλοιποι, κυρ. οι αστυνομικοί. Επίσης **καλιαρντή** κ. **καλιάρντω** (η).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < γαλλ. gaillard « τολμηρός, αναιδής» (αργκό «πέος») < ουαλ. galia «ισχύς, ορμή»].

καλιγώνω ρ. μετβ. {καλίγω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) προσαρμόζω και στερεώνω πέταλο (σε οπλή υποζυγίου), καρφώνω πέταλο: *~ το άλογο* ΣΥΝ. πεταλώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***καλιγώνει και ψύλλο*** είναι πολύ έξυπνος, πονηρός και καπάτσος. — **καλίγωμα** (το) κ. **καλίγωση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλίγιον* «υπόδημα», υποκ. τού ουσ. *καλίγα* / *καλίγη* < λατ. caliga].

καλιγωτής (ο) (παλαιότ. ορθ. *καλλιγωτής*)· {καλιγωτήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που έχει ως επάγγελμα να προσαρμόζει τα πέταλα στις οπλές των υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλωτής.

καλικάντζαρος (ο) {-ου κ. -άρου | -ων κ. -άρων, -ους κ. -άρους} (λαϊκ.) δαιμόνιο που, σύμφωνα με νεοελληνικές λαϊκές δοξασίες, κατοικεί στα έγκατα τής γης και βγαίνει στην επιφάνεια την ημέρα των Χριστουγέννων προκαλώντας ζημιές και μικροαναστατώσεις, για να εξαφανιστεί στην εορτή των Θεοφανίων μετά τον αγιασμό. — (υποκ.) **καλικαντζαράκι** κ. **καλικαντζαρούδι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί, μεταξύ άλλων, οι εξής ετυμολογικές ερμηνείες: (α) *καλικάντζαρος* < *καλκάντζαρος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ι-*) < *κάρκαντζαρος* < *καρκά(ν)τζι* «καμένο, ξηρό» (πιθ. συνδ. με τη λ. *κάρκαδο* < *κάκαδο*, βλ.λ.) + μεγεθ. επίθημα *-αρος*, εξαιτίας τής σύνδεσης των καλικαντζάρων με τη φωτιά και το τζάκι (β) < *καλίκι* (< μτγν. *καλίγιον* «υπόδημα», βλ. κ. *καλιγώνω*) + *άντζα* «κνήμη», από το είδος υποδημάτων που, κατά την παράδοση, φορούσαν οι καλικάντζαροι (γ) < **καλικοτσάγγαρος* < *καλίκι* + *-τσάγγαρος* < μτγν. *τζάγγη* «είδος υποδήματος» (βλ. λ. *τσαγκάρης*) (δ) < *καλλικάντζαρος* < *καλλι-* (< *καλός*) + *κάντζαρος* < *κάνθαρος* «σκαθάρι», με ευφημιστική χρήση τού επιθ. *καλός*].

καλιμαύκι (το) → καμιλαύκι

καλίμπρα (η) (συχνή ορθ. *καλύμπρα*) **1.** μηχάνημα με το οποίο ισιώνονται συνήθ. τρακαρισμένα μηχανάκια και αυτοκίνητα • **2.** (α) το διαμέτρημα κάννης όπλου (β) η εσωτερική διάμετρος σωλήνα, βαρελιού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calibre < αραβ. qālib «καλούπι, φόρμα»].

καλιμπράρω ρ. μετβ. {καλιμπράρ-ισα, -ισμένος} **1.** ισιώνω τρακαρισμένο αυτοκίνητο ή μηχανάκι στην καλίμπρα • **2.** μετρώ την εσωτερική διάμετρο π.χ. βαρελιού, ή το διαμέτρημα, π.χ. κάννης **3.** ρυθμίζω, βάζω τις σωστές ρυθμίσεις: *~ τυπογραφική μηχανή* / *τα χρώματα*. — **καλιμπράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calibrare < calibro < γαλλ. calibre < αραβ. qālib «καλούπι, φόρμα»].

κάλιο (το) [1880] {καλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο K) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *νιτρικό* / *ανθρακικό* / *χλωριούχο ~*. — **καλιούχος**, -ος/-α, -ο [1876].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. calium < αραβ. qali «ποτάσα»].

Καλιφόρνια (η) πολιτεία των ΝΔ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα το Σακραμέντο. — **Καλιφορνέζος** (ο), **Καλιφορνέζα** (η), **καλιφορνέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. California < ισπ. California, αβεβ. ετύμου, πιθ. από συμφυρμό των λ. caliente fornella «θερμός κλίβανος», λόγω τού κλίματος τής περιοχής].

καλιφόρνιο (το) {καλιφορνίου} ΧΗΜ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cf) με χρήσεις στη βιομηχανία και την ιατρική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. californium, επειδή παρασκευάστηκε από τέσσερεις ερευνητές τού Πανεπιστημίου τής Καλιφόρνιας το 1950].

καλκάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εδώδιμο ψάρι, που μοιάζει στο σχήμα με ασπίδα • **2.** ΝΑΥΤ. η επάνω άκρη τής πρύμνης πλοίου, η κορώνα πλοίου **3.** ΑΡΧΙΤ. το τρίγωνο τής στέγης κτίσματος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalkan].

Καλκούτα (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ινδίας στον Κόλπο τής Βεγγάλης.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Calcutta, από το όν. τής ινδουιστικής θεάς των νεκρών Kali (< σανσκρ. Kāli «μαύρη»)].

κάλλα (η) {δύσχρ. καλλών} διακοσμητικό φυτό με μεγάλα καρδιόσχημα λευκά άνθη με κίτρινο ύπερο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. calla < *κάλλαια < αρχ. κάλλαιον «λειρί πετεινού» (βλ.λ.)].

κάλλαιο (το) {καλλαί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το λειρί τού πετεινού • **2.** ΑΝΑΤ. προεξοχή τού ηθμοειδούς οστού τού κρανίου, πάνω στην οποία προσφύεται η σκληρή μήνιγγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάλλαιον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *κάλλος*, ενώ η αναμενόμενη ετυμολογική σχέση με το ουσ. *κάλλαϊς* «κόκορας» δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].

καλλι- κ. **καλλί-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που προσδίδει στο β' συνθετικό το χαρακτηριστικό τού ωραίου: *καλλί-φωνος, καλλι-μάρμαρος, καλλι-έπεια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *καλός*. Η παρουσία των δύο -λλ- προξενεί ερμηνευτικές δυσχέρειες, έχει δε αποδοθεί είτε σε εκφραστικό αναδιπλασιασμό είτε σε σύναψη τού θ. *καλ-* με επίθημα -j- μέσω αφομοίωσης (-λλ- < -λj-). Βλ. κ. *κάλλος, κάλλιστος*].

κάλλια κ. **καλλιά** επίρρ. → κάλλιο

καλλίγραμμος, -η, -ο [1890] (λόγ.) (για ανθρώπους και για μέλη τού ανθρώπινου σώματος) αυτός που διαθέτει ωραίες αναλογίες, που έχει ωραία, αρμονική διάπλαση: ~ *κοπέλα / χορεύτρια / σώμα / πόδια* ΣΥΝ. τορνευτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

καλλιγραφείο(ν) (το) (στο Βυζάντιο) οργανωμένο εργαστήριο αντιγραφής χειρογράφων.

καλλιγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής όμορφης και κομψής γραφής, το να γράφει κανείς με ωραία γράμματα (που συνήθ. έχουν συγκεκριμένο τρόπο σχεδιασμού): *τετράδιο καλλιγραφίας* ΑΝΤ. κακογραφία **2.** το μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές τού δημοτικού σχολείου διδάσκονται πώς να γράφουν όμορφα και συμμετρικά. — **καλλιγραφώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

καλλιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι γραμμένος με καλλιγραφία: ~ *γράμματα* ΑΝΤ. κακογραμμένος **2.** ΤΥΠΟΓΡ. ***καλλιγραφικά στοιχεία*** τυπογραφικά στοιχεία που μιμούνται τον πλάγιο χειρόγραφο χαρακτήρα. — **καλλιγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

καλλιγράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός που γράφει με όμορφα και κομψά γράμματα, που έχει ωραίο, συμμετρικό, καθαρό και ευανάγνωστο γραφικό χαρακτήρα ΑΝΤ. κακογράφος **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατέχει την τέχνη τής καλλιγραφίας.

καλλιέπεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) (για τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο) η χάρη, η κομψότητα και η γλαφυρότητα τού ύφους ΣΥΝ. καλλιλογία, κομψοέπεια.

καλλιεπής, -ής, -ές {καλλιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ομιλεί ή/και γράφει με όμορφο τρόπο, που χειρίζεται κομψά τον λόγο: ~ *ρήτορας* ΣΥΝ. ευφραδής. — **καλλιεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, συνέπεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-επής* < *έπος*].

καλλιέργεια (η) {καλλιεργειών} **1.** το σύνολο των εργασιών με τις οποίες προετοιμάζεται το έδαφος, για να δεχθεί τον σπόρο και να αποδώσει την καλύτερη δυνατή συγκομιδή: *επιδίδονται στην ~ τής γης* || *χιλιάδες στρέμματα θα παραδοθούν σύντομα προς ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των φροντίδων, προκειμένου ορισμένο είδος φυτού να αποδώσει προϊόντα: *πρόγραμμα για την ~ νέων ποικιλιών καπνού* || *το Υπουργείο Γεωργίας προωθεί την επέκταση τής ~ τής ελιάς* || *~ σίτου / δημητριακών / οπωρικών* **3.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) η καλλιεργούμενη έκταση ή και το σύνολο των φυτών που καλλιεργούνται σε αυτήν: *το χαλάζι έβλαψε σοβαρά τις ~* || *καλλιέργειες λαχανικών / καπνών* **4.** (α) (μτφ. για έννοιες) η έντεχνη και επιμελημένη ενίσχυση, η συστηματική ανάπτυξη: *δημοσίευμα που αποσκοπεί στην ~ εντυπώσεων* || *~ σχέσεων φιλίας / έχθρας / καλαισθησίας / ελπίδων / φόβου* (β) η άσκηση, ενίσχυση και βελτίωση ιδιότητας ή ικανότητας: *η ~ τής φωνής / τού ταλέντου / τής έκφρασης* **5.** (ειδικότ.) η ανάπτυξη προκειμένου για πολιτιστικά αγαθά: *~ τής επιστήμης / των γραμμάτων / των τεχνών / τής γλώσσας / τής ποίησης / τής παράδοσης* **6.** η ανεπτυγμένη παιδεία, ο πνευματικός πλούτος που διαθέτει κανείς: *είναι άνθρωπος με ~* || *πνευματική / αισθητική / εσωτερική ~* ΣΥΝ. μόρφωση, παιδεία ΑΝΤ. αμορφωσιά, αμάθεια, απαιδευσία • **7.** ΒΙΟΛ. ΙΑΤΡ. (α) μέθοδος απομόνωσης και πολλαπλασιασμού στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον μικροοργανισμών ή τμημάτων από ζωικούς ή φυτικούς ιστούς, με στόχο να αναγνωριστούν επαρκώς και να μελετηθούν ή να εξεταστούν τα προϊόντα του μεταβολισμού τους: *~ μικροβίων / ιών / ιστών* (β) (συνεκδ.) σύνολο μικροοργανισμών που έχουν απομονωθεί και αναπτύσσονται σύμφωνα με τις παραπάνω προϋποθέσεις: *στον δοκιμαστικό σωλήνα έχουμε μια ~ μικροβίων* (γ) ***καλλιέργεια ούρων*** ειδική εξέταση για τη διάγνωση τής ουρολοίμωξης (βλ.λ.) (δ) ***βιολογική καλλιέργεια*** η καλλιέργεια γεωργικών φυτών με φυσικά λιπάσματα και χωρίς φυτοφάρμακα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλιεργία* < *καλλιεργώ* (βλ.λ.). Ο τ. *καλλιέργεια* κατά τα πολλά προπαροξύτονα σε *-εια (συνέπεια, ευγένεια)*, πβ. κ. *περίεργος – περιεργία – περιέργεια*. Η βιολογική και πολιτιστική σημ., καθώς και πολλές σημ. τής γεωπονικής, αποτελούν μεταφρ. δάνεια από γαλλ. culture].

καλλιέργημα (το) [1895] {καλλιεργήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. **1.** το προϊόν τού τεχνητού πολλαπλασιασμού ιών, μικροβίων, βακτηρίων κ.ά. σε ειδικό θρεπτικό υλικό για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς **2.** (καταχρ.) η καλλιέργεια (βλ.λ.) βιολογικού υλικού για διαγνωστικούς και πειραματικούς σκοπούς.

καλλιεργημένος, -η, -ο **1.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει πνευματικό πλούτο, μόρφωση και παιδεία: *είναι βαθιά ~ άνθρωπος, με ποικίλα ενδιαφέροντα από διάφορους τομείς τής τέχνης και τής επιστήμης* ΣΥΝ. μορφωμένος ΑΝΤ. ακαλλιέργητος, αμόρφωτος, άξεστος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική καλλιέργεια, που αποπνέει αέρα παιδείας και πολιτισμού: *μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον* || *~ γούστο / αισθητήριο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cultivé].

καλλιεργήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καλλιεργηθεί: *~ έδαφος / έκταση / γη* ΑΝΤ. άγονος.

καλλιεργητής (ο) [1856]. **καλλιεργήτρια** (η) [1898] {καλλιεργητριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την καλλιέργεια τής γης και την παραγωγή γεωργικών προϊόντων ΣΥΝ. γεωργός, αγρότης, παραγωγός **2.** ειδικό εργαλείο ή μηχάνημα που ανασκάπτει το έδαφος και το καθιστά πρόσφορο για καλλιέργεια.

καλλιεργητικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καλλιέργεια: *~ δάνειο / ικανότητα* **2.** ***καλλιεργητικά*** (τα) τα έξοδα που απαιτούνται για την καλλιέργεια εκτάσεως γης.

καλλιεργώ ρ. μετβ. {καλλιεργείς... | καλλιέργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δουλεύω (έκταση γης), εκτελώ τις απαραίτητες γεωργικές εργασίες, ώστε το χώμα να γίνει εύφορο και να καρποφορήσει **2.** (συνεκδ.) ακολουθώ συγκεκριμένη γεωργική διαδικασία για την ανάπτυξη και καρποφορία (φυτού): *~ πατάτες / καπνά / σιτάρι* **3.** ΒΙΟΛ. προκαλώ την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον (μικροοργανισμών ή τμήματος ιστών) για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς: *~ μικρόβια / ιούς* **4.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να αναπτυχθεί: *τα παιχνίδια αυτά καλλιεργούν στα παιδιά πολεμικά ένστικτα* || *~ τις κοινωνικές μου σχέσεις* || *~ μια ιδέα* || *~ τη διχόνοια / πνεύμα* (συνεργασίας, κατανοήσεως κ.λπ.) */ τη φιλία / την έχθρα / την πίστη / τις εντυπώσεις / την αυτοπεποίθηση / τον μύθο / τους φόβους / τις ελπίδες / τα όνειρα / το κλίμα* (διχόνοιας, συμπάθειας) ΣΥΝ. αναπτύσσω **5.** (ειδικότ.) ασχολούμαι (με πολιτιστικό αγαθό) συστηματικά και επιμελώς, με στόχο να το αναπτύξω και να το διευρύνω: *~ τα γράμματα / τις τέχνες / τις επιστήμες / τη μουσική* **6.** (μτφ.) φροντίζω για την ανάπτυξη και την τελειοποίηση (μιας ικανότητας ή ιδιότητάς μου): *~ την κλίση / το χάρισμα / το ταλέντο / το πνεύμα / το γούστο / τον νου / την ψυχή / τα ενδιαφέροντα / την εξυπνάδα μου* ΣΥΝ. εξασκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλιεργώ (-έω)* < *καλλι-* + *-εργώ* < *έργον*. Πολλές σύγχρονες τεχνικές και πολιτιστικές χρήσεις αποδίδουν το γαλλ. cultiver].

καλλικέλαδος, -ος/-η, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) (κυρ. για πτηνά) αυτός που κελαηδεί όμορφα και αρμονικά, που διαθέτει μελωδική φωνή: *~ αηδόνι* ΣΥΝ. καλλίφωνος **2.** αυτός που τραγουδά ή ψάλλει όμορφα ΣΥΝ. καλλίφωνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καλλι-* + *κέλαδος* «θόρυβος», βλ. κ. *κελαηδώ*].

καλλίκνημος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει ωραίες κνήμες: *~ κόρη.*

καλλίκομος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που διαθέτει όμορφη κόμη, πλούσια και πυκνά μαλλιά: *~ κόρη* **2.** (φυτό) που διαθέτει όμορφο, υγιές και πυκνό φύλλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-κομος* < *κόμη*].

Καλλικράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.)· συνεργάστηκε με τον Ικτίνο στην κατασκευή τού Παρθενώνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-κράτης* < *κράτος*].

καλλιλογία (η) [μτγν.] {καλλιλογιών} (λόγ.-σπάν.) η όμορφη και κομψή έκφραση, ο λόγος που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα ΣΥΝ. καλλιέπεια, ωραιολογία, κομψοέπεια, γλαφυρότητα. **καλλιλογώ** ρ. [μτγν.].

καλλιμάρμαρος, -η, -ο [1887] (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει οικοδομηθεί με όμορφα μάρμαρα, που διαθέτει όμορφα μάρμαρα **2.** ***Καλλιμάρμαρο*** (το) το Παναθηναϊκό Στάδιο.

Καλλίμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος Έλληνας λόγιος και ποιητής (3ος αι. π.Χ.), έζησε στην Αλεξάνδρεια· άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].

καλλίμορφος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει ωραία μορφή, όμορφη όψη ΣΥΝ. όμορφος, ευειδής ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος, κακοφτειαγμένος.

Καλλινίκη (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Καλλίνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα μαρτύρων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-νικος* < *νίκη*].

καλλίνικος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κατήγαγε λαμπρή και περιφανή νίκη: *~ μάρτυρες.*

κάλλιο επίρρ. (λαϊκ.) καλύτερα, προτιμότερο: *«κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή»* (Ρήγας Βελεστινλής) ΑΝΤ. χειρότερα· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει*** τα λιγότερα και σίγουρα είναι προτιμότερα από τα περισσότερα αλλά αβέβαια: *δεν μ' ενδιαφέρουν οι επενδύσεις και οι μετοχές· προτιμώ να έχω τα λεφτά μου στην τράπεζα και να εισπράττω έναν μικρό αλλά σίγουρο τόκο· ~!* (β) ***κάλλιο αργά παρά ποτέ*** για την έκφραση ικανοποίησης σχετικά με κάτι που γίνεται έστω και αργά ή τής ανάγκης να γίνει έστω και αργά (γ) ***κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύρευε*** βλ. λ. *γαϊδουρόδενω* (δ) ***κάλλιο πρώτος στο χωριό, παρά δεύτερος στην πόλη*** καλύτερα να είναι κανείς πρώτος σε μέτριο περιβάλλον παρά δεύτερος σε καλύτερο· για την αξία που έχει η πρωτιά. Επίσης **κάλλια** κ. **καλλιά**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάλλιον*, επιρρ. χρήση τού επιθ. *καλλίων*, βλ. λ. *κάλλιος*].
Καλλιόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τού έπους και τής λυρικής ποίησης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα **• 4.** (σκωπτ.-μετωνυμ.) το αποχωρητήριο στρατοπέδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-όπη* < **ὄψ* «φωνή» (μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις *ὀπός, ὀπί, ὄπα*), που αποτελεί την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ἐπ-* (βλ. λ. *έπος*) και συνδ. επίσης με το συνώνυμο λατ. vox. Αρχική σημ. τού ονόματος: «καλλίφωνη»].
κάλλιος, -ια, -ιο (σπάν.) καλύτερος, προτιμότερος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καλλίων* (από το ουδ. *κάλλιον*) < **καλjων* (με αφομοίωση), συγκριτ. βαθμός τού επιθ. *καλός*. Φαίνεται πως αρχικά δημιουργήθηκε τύπος ουδ. **κάλλον* (< **κάλ-jον*), που θεωρήθηκε θετική βαθμ. και χρησίμευσε ως αφετηρία σχηματισμού νέου συγκριτικού *καλλ-ίων* (πβ. *αἰσχρός – αἰσχίων, κακός – κακίων*)].
καλλιπάρειος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μάγουλα, όμορφο πρόσωπο: *~ κόρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-παρειος* < *παρειά* (βλ.λ.)].
καλλίπυγος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραίους γλουτούς: *~ Αφροδίτη*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καλλι-* + *-πυγος* < *πυγή* «γλουτός, οπίσθιο» (βλ.λ.)].
Καλλιρρόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. όνομα πολλών γυναικών, που σχετίζονται πάντοτε με το υγρό στοιχείο, όπως η κόρη τού Ωκεανού, η κόρη τού Αχελώου, η κόρη τού Σκαμάνδρου και μητέρα τού Γανυμήδη κ.ά. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτή που χαρακτηρίζεται από καλή ροή, από άφθονα νερά». < *καλλι-* (βλ.λ.) + *ροή*].
Καλλισθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (370-327 π.Χ.), μαθητής τού Αριστοτέλη· ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-σθένης* < *σθένος*].
κάλλιστα επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πολύ ωραία, θαυμάσια· κυρ. μετά το *μπορώ*, για να τονιστεί ότι κάτι είναι ή θα ήταν δυνατόν: *κανείς δεν σε εμπόδιζε· θα μπορούσες ~ να είχες φύγει* (ανάλογη χρήση έχει και το *θαυμάσια*).
καλλιστεία (τα) διαγωνισμός ομορφιάς: *συμμετέχω στα ~ || υποψήφια των ~ || ~ σκύλων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλλιστεῖον*, λ. που αρχικώς περιέγραφε έναν διαγωνισμό ομορφιάς στη Λέσβο. < *καλλιστεύω* < *κάλλιστος*].
Κάλλιστος (ο) {-ου κ. -ίστου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *κάλλιστος* (βλ.λ.)].
κάλλιστος, -ίστη, -ιστο (αρχαιοπρ.) ο πιο ωραίος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *καλός*. Για την παρουσία τού διπλού *-λλ-* (όπως και στον συγκριτ. *καλλίων*) βλ. λ. *κάλλιος*].
καλλίσωμος, -η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει όμορφο, καλοφτειαγμένο σώμα ΣΥΝ. καλλίγραμμος.
[ΕΤΥΜ. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-σωμος* < *σώμα*].
καλλίτερος, -η, -ο → καλύτερος
καλλιτέχνημα (το) [μεσν.] {καλλιτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν τής καλλιτεχνικής δημιουργίας, ό,τι είναι ή θεωρείται έργο τέχνης **2.** (εκφραστ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί με μεράκι και καλαισθησία: *οι τούρτες του είναι πραγματικά ~* ΣΥΝ. αριστούργημα ΑΝΤ. κακοτέχνημα, τερατούργημα.
καλλιτέχνης (ο) {καλλιτεχνών}, **καλλιτέχνιδα** (η) {καλλιτεχνίδων}, **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την τέχνη, με κάποια από τις Καλές Τέχνες: *~ είναι ο ζωγράφος, ο γλύπτης, ο τραγουδιστής, ο ηθοποιός, ο σκηνοθέτης, ο μουσικός, ο χορευτής κ.ά. || διεθνούς φήμης / πρωτοποριακός / διακεκριμένος / μεγάλος / διάσημος / εκκολαπτόμενος / αυτοδίδακτος / ταλαντούχος ~ || ομάδα / σωματείο / κύκλος καλλιτεχνών* (πβ. λ. *αρτίστας, δημιουργός*) **2.** (εκφραστ.) οποιοσδήποτε δουλεύει με μεράκι και καλαισθησία, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην αισθητική πλευρά τού έργου του: *ο αρχιτέκτονας που θα αναλάβει το κτήριο τού μουσείου, δεν αρκεί να είναι καλός επαγγελματίας· πρέπει να είναι αληθινός ~* ΣΥΝ. αριστοτέχνης, (οικ.) μερακλής. Επίσης (λόγ.) **καλλιτέχνις** (η) [1888] {καλλιτέχνιδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-τέχνης* < *τέχνη*].
καλλιτεχνία (η) [μτγν.] {καλλιτεχνιών} **1.** το σύνολο των Καλών Τεχνών ΣΥΝ. τέχνη, δημιουργία **2.** (συνεκδ.) η άσκηση των Καλών Τεχνών, η καλλιτεχνική ενασχόληση: *από μικρός αφοσιώθηκε στην ~* **3.** εργασία που εκτελείται με λεπτή τεχνική, επιμέλεια και καλαισθησία, που φανερώνει υψηλή αισθητική: *η ανθοκομία για μένα είναι ~* ΣΥΝ. κομψοτεχνία ΑΝΤ. κακοτεχνία.
καλλιτεχνικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις Καλές Τέχνες ή τους καλλιτέχνες: *λίγοι ξέρουν για τις ~ του δραστηριότητες, ότι δηλαδή ζωγραφίζει στον ελεύθερο χρόνο του και είναι και μέλος χορωδίας || ~ αξία / δημιουργία / κίνηση / ψευδώνυμο / φιλοδοξία / εκδήλωση / έκφραση / ζωή / ενδιαφέροντα / σταδιοδρομία / παραγωγή / ταλέντο / ιδιοφυΐα / γεγονός / δράση / επιμέλεια έκδοσης / στήλες των εφημερίδων / διευθυντής / κύκλος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται με καλαισθησία, με μεράκι, με έμφαση στην αισθητική ΣΥΝ. ωραίος, αριστοτεχνικός, περίτεχνος, μερακλήδικος ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, αντιαισθητικός, άτεχνος, κακότεχνος. — **καλλιτεχνικά / -ώς** [1871] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.
καλλιτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΩΤΟΓΡ. ειδική μέθοδος αναπαραγωγής φωτογραφικών αντιτύπων με τη χρησιμοποίηση αλάτων σιδήρου και αργύρου.
[ΕΤΥΜ. < *καλλι-* + *-τυπία* < *τύπος*].
καλλίφωνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ωραία φωνή, που τραγουδά, ψάλλει όμορφα και μελωδικά ΣΥΝ. γλυκόλαλος, καλλικέλαδος ΑΝΤ. κακόφωνος. — **καλλιφωνία** (η) [μτγν.].
καλλονή (η) **1.** η ωραιότητα: *γυναίκα εκπάγλου / απερίγραπτης ~* ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά ΑΝΤ. ασχήμια, δυσμορφία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *οι φυσικές ~ τού νησιού* ΣΥΝ. ομορφιά **3.** (συνεκδ.) γυναίκα εξαιρετικής ομορφιάς: *εξωτική / μαύρη / μελαχρινή / ξανθιά ~ || στα νιάτα της πρέπει να ήταν αληθινή ~* ΣΥΝ. κούκλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κάλλος*].
κάλλος (το) {κάλλ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λόγ.) η έννοια ή η ιδιότητα τού ωραίου, η ομορφιά: *το αρχαίο ~ || το ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. ομορφιά, ωραιότητα, καλλονή ΑΝΤ. ασχήμια, δυσμορφία· ΦΡ. (α) ***απείρου κάλλους*** βλ. λ. *άπειρος*[2] (β) ***εν τη απλότητι το κάλλος*** βλ. λ. *απλότητα* **2.** ***κάλλη*** (τα) το σύνολο των στοιχείων που καθιστούν κάποιον όμορφο, ελκυστικό: *στις παραλίες πολλά κορίτσια επιδεικνύουν τα ~ τους || έχει περίσσια ~* ΣΥΝ. θέλγητρα, χάρες· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** βλ. λ. *εμπρός* (β) (λαϊκ.) ***πάν' τα νιάτα, πάν' τα κάλλη*** για την υπενθύμιση τού γεγονότος ότι μαζί με τη νεότητα φεύγει και η ομορφιά (γ) ***τα πάχη μου, τα κάλλη μου*** (παλαιότ., σήμερα συνήθ. ειρων.) το πάχος μου είναι στοιχείο ομορφιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, όμορφος, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλός* (βλ.λ.). Για το πρόβλημα τού διπλού *-λλ-*, βλ. λ. *καλλι-, κάλλιος*].
καλλυντικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να ομορφαίνει, που συντελεί στον καλλωπισμό: *~ αλοιφή* **2. καλλυντικό** (το) οποιοδήποτε φυσικό ή χημικό παρασκεύασμα χρησιμοποιείται για την περιποίηση και τον καλλωπισμό τού προσώπου, τού σώματος, των μαλλιών, των νυχιών κ.λπ.: *~ (περιποίησης) προσώπου / σώματος || φυτικά / χημικά / φαρμακευτικά ~ || ~ για τα νεανικά / για λιπαρά δέρματα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλυντής* «ευτρεπιστής – κουρέας» < αρχ. *καλλύνω* < *κάλλος* (βλ.λ.). Η σημ. των καλλυντικών παρασκευασμάτων αποτελεί απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cosmétiques (< ελλην. *κοσμητικός*)].
καλλύνω ρ. μετβ. {εκάλλυνα} (αρχαιοπρ.) καλλωπίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάλλος*].
καλλωπίζω ρ. μετβ. {καλλώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ ωραία την όψη (κυρ. ανθρώπου, προσώπου) ΣΥΝ. ομορφαίνω, ευπρεπίζω, ευτρεπίζω ΑΝΤ. ασχημίζω **2.** (μεσοπαθ. ***καλλωπίζομαι***) προσφέρω τις απαραίτητες φροντίδες στο πρόσωπό μου, ώστε να γίνει ωραιότερο, ασχολούμαι με την εξωτερική μου εμφάνιση: *όλη την ημέρα κάθεται στον καθρέφτη και καλλωπίζεται* ΣΥΝ. φτειάχνομαι. — **καλλώπισμα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομορφαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλ(ι)-* + *-ωπίζω* < *ὤψ* «πρόσωπο» (γεν. *ὠπός*)].
καλλωπισμός (ο) [αρχ.] **1.** το σύνολο των φροντίδων, η περιποίηση τού προσώπου ή/και τού σώματος, ώστε να φαίνονται ωραιότερα: *γυναικείος ~* **2.** (γενικότ.) το να διακοσμεί κανείς την εξωτερική όψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ.), το να την καθιστά ωραιότερη: *~ τής πόλης με πάρκα, πλατείες* ΣΥΝ. εξωραϊσμός, ευπρεπισμός, στόλισμα **• 3.** ΜΟΥΣ. ***καλλωπισμοί*** (οι) ελεύθεροι ή τυποποιημένοι φθόγγοι, που προστίθενται στη βασική μελωδία συνθέσεως, για να γίνει πιο ευχάριστη ακουστικά.
καλλωπιστής (ο) [αρχ.], **καλλωπίστρια** (η) [μτγν.] {καλλωπιστριών} πρόσωπο που καλλωπίζεται υπερβολικά.
καλλωπιστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για καλλωπισμό: *~ φυτά* ΣΥΝ. κοσμητικός, διακοσμητικός.
κάλμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυρ. για τη θάλασσα) νηνεμία, άπνοια: *σήμερα έχει ~* ΣΥΝ. μπουνάτσα ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα, χαλασμός κόσμου **2.** (μτφ.) η ψυχική ηρεμία, η απουσία σύγχυσης και ταραχής ΣΥΝ. γαλήνη, ηρεμία, αταραξία, ησυχία ΑΝΤ. αναταραχή, αναμπουμπούλα, αναβρασμός, ανακάτωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. calma < αρχ. *καῦμα* «μεγάλη ζέστη (που οδηγεί σε απραξία, σε λήθαργο)»].
καλμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάλμαρ-α (λαϊκ. προστ. κάλμα) κ. -ισα, -ισμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) ηρεμώ κάποιον/κάτι, εκτονώνω την ένταση: *είδα κι έπαθα να τον ~! || η μουσική καλμάρισε τα νεύρα τους || ~ την αγωνία / τον πόνο / τα πνεύματα* ΣΥΝ. καθησυχάζω, καταπραΰνω, κατευνάζω, ημερεύω ΑΝΤ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω, (εξ)ερεθίζω ♦ (αμετβ.) **2.** ανακτώ την ψυχική μου ηρεμία, γίνομαι ήσυχος ή ηπιότερος: *ακούγοντας αυτά τα λόγια, καλμάρισε κάπως || πηγαινε την βόλτα, για να καλμάρουν λίγο τα νεύρα της || ο θυμός του είχε καλμάρει* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ, γαληνεύω, μαλακώνω, καταλαγιάζω, καταπραΰνομαι, κατευνάζομαι ΑΝΤ. ταράζομαι, αναστατώνομαι, (εξ)ερεθίζομαι **3.** (ειδικότ. για τις καιρικές συνθήκες) γίνομαι γαλήνιος ή ηπιότερος: *θα περιμένουμε να καλμάρει η θάλασσα και μετά θα ξεκινήσουμε* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάζω **4.** γίνομαι ηπιότερος, εκτονώνεται η ένταση μου: *το βράδυ καλμάρισε ο πυρετός || με το ούζο μού καλμάρισε ο πονόδοντος* ΣΥΝ. καταπραΰνομαι ΑΝΤ. οξύνομαι, εντείνομαι. — **καλμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calmare < calma «κάλμα»].
καλντέρα κ. **καλδέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. μεγάλη εδαφική κοιλότητα σε σχήμα χοάνης ή λέβητα, που σχηματίζεται από την υποχώρηση τού κεντρικού τμήματος ηφαιστειακού κώνου ως συνέπεια ισχυρής εκρήξεως ή από βαθμιαία διάβρωση των εσωτερικών τοιχωμάτων του: *η περίφημη ~ τής Θήρας*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. caldera «λέβητας, καζάνι» < λατ. caldaria, θηλ. τού επιθ. caldarius «θερμαντικός» < calidus «θερμός»].
καλντερίμι (το) {καλντερίμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) λιθόστρωτος δρόμος, συνήθ. στενός, με ακανόνιστες στο σχήμα και τη μορφή πέτρες ή πλάκες: *τα ~ στους παραδοσιακούς οικισμούς των Κυκλάδων || «μες*

στο ~ τρέχει ο αραμπάς» (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaldırım].

καλό (το) [αρχ.] **1.** αυτό που είναι σύμφωνο με τον ηθικό νόμο και που αναγνωρίζεται ως αγαθό: *η πάλη τού ~ με το κακό* ΑΝΤ. κακό **2.** η ηθική πράξη. πράξη ανθρωπιάς, αλληλεγγύης· καλή πράξη: *προσπαθεί να κάνει το ~* || (παροιμ.) *«κάνε το ~ και ρίξ' το στον γιαλό»* (κάνε την καλή πράξη και μην περιμένεις ανταπόδοση) || *έκανε πολλά ~ στη ζωή του, αλλά δεν του το αναγνώρισαν* || *ανταποδίδω το ~* ΣΥΝ. ευεργεσία· ΦΡ. ***δεν χρωστάει καλό*** για πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο. ανάρμοστο ή αχάριστο τρόπο **3.** η ωφέλεια. το συμφέρον κάποιου: *εγώ για το ~ σου σ' τα λέω αυτά* || *αγωνιζόμαστε για το ~ τής πατρίδας* || *την περιόρισα για το ~ της* || *το ~ τής κοινωνίας επιβάλλει γενναίες αποφάσεις* || *θέλω το ~ σου*· ΦΡ. (α) ***κάνω καλό*** ωφελώ: *τα φρούτα κάνουν καλό στην υγεία* (β) ***σε καλό να μου βγει / σε καλό μου*** σε περιπτώσεις που έχουμε γελάσει για κάτι πάρα πολύ ή έχει συμβεί κάτι πολύ ευχάριστο ή μετά από χασμουρητό: *μπα, ~ το γέλιο που έκανα απόψε* || *~, νυστάζω πολύ!* (γ) ***μου βγήκε σε καλό*** για επιλογές που τελικά μας ωφέλησαν: *στην αρχή λυπήθηκα που με απέρριψαν, αλλά τελικά ~. γιατί βρήκα καλύτερη δουλειά* (δ) ***το καλό είναι...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε θετική ιδιότητα, ευχάριστη συγκυρία κ.ά.: *το καλό στην όλη υπόθεση είναι ότι δεν υπήρξαν θύματα* ΣΥΝ. το ευτύχημα είναι ΑΝΤ. το κακό είναι... (ε) ***για καλό και για κακό / καλού κακού*** για κάθε ενδεχόμενο: *~. πάρε μαζί σου ομπρέλα* (στ) ***το καλό που σου θέλω*** για προειδοποίηση ή απειλή προς κάποιον: *~, μη με ξαναενοχλήσεις τέτοια ώρα!* (ζ) ***(μπα) σε καλό (μου, σου κ.λπ.)*** (i) για να εκφραστεί απορία. έκπληξη (συχνά με επιτιμητικό ύφος): *Μπα σε καλό σου! Τι ώρα είναι αυτή που παίρνεις τηλέφωνο;* (ii) λέγεται μετά από χασμουρητό: *~. τι έπαθα σήμερα και χασμουριέμαι συνέχεια;* **4.** το πλεονέκτημα. το προτέρημα: *ένα ~ αυτού τού αυτοκινήτου είναι η άνετη οδήγηση* || *ως άνθρωπος έχει και τα ~ του. έχει και τα άσχημά του* ΑΝΤ. μειονέκτημα, ελάττωμα **5.** οτιδήποτε θεωρείται σημαντικό για τη ζωή τού ανθρώπου: *ο Θεός να σου δώσει όλα τα ~!* || *«τρία ~ είναι στον ντουνιά και στον απάνω κόσμο, η νιότη και η λεβεντιά και το καλό κορίτσι»* (δημοτ. τραγ.) **6. *καλά*** (τα) αγαθά προς κατανάλωση. προϊόντα: *στο κατάστημα έβρισκες όλα τα ~* • ΦΡ. (α) ***τα καλά μου*** τα επίσημα ρούχα μου (όχι τα καθημερινά ή πρόχειρα): *έβαλε τα καλά του και πήγε στην εκκλησία* (β) ***(είμαι) στα / με τα καλά μου*** είμαι λογικός. σκέφτομαι ως λογικός άνθρωπος· συνήθ. σε ερώτηση. όταν απορούμε με την παράξενη συμπεριφορά κάποιου: *Είσαι στα καλά σου; Τι έπαθες και φωνάζεις έτσι;* || *μου φαίνεται πως δεν είναι με τα καλά του!* (γ) ***με το καλό*** (i) με ήπιο τρόπο, ήρεμα. με το μαλακό: *προσπάθησε να τον πείσει ~. αλλά τίποτα* || *αν τον πάρεις ~. ίσως σε ακούσει* ΑΝΤ. με το άγριο (ii) ως ευχή για οτιδήποτε πρόκειται να τελεστεί σύντομα και ιδ. για γάμο (δ) ***στο καλό*** (σε αποχαιρετισμό): *~ και να μας γράφεις!* || *άντε. ~ και να μας ξανάρθετε* || *~ και με τη νίκη* (προς στρατιώτες που πάνε στο μέτωπο) (ε) ***για τα καλά*** σε πολύ μεγάλο βαθμό: *έχει κρυώσει ~* || *έβρεξε / χιόνισε ~* (στ) ***δεν το 'χω σε καλό*** θεωρώ αρνητικό οιωνό: *~. όταν βλέπω τέτοια όνειρα* • **7.** χαριτωμένος λόγος: *τους είπα ένα ~* (εννο. αστείο).

καλο- κ. **καλό-** κ. **καλ-** α' συνθετικό **1.** που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: (α) τού καλού: *καλό-καρδος, καλο-προαίρετος* (β) (ειδικότ.) τού ωραίου: *καλο-φτειαγμένος* **2.** για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία δηλώνουν ότι κάτι γίνεται σε επαρκή ή σε απόλυτο βαθμό· συνήθ. με άρνηση π.χ. *η γιαγιά δεν καλοβλέπει πια* (βλέπει λίγο, δεν βλέπει καλά): *καλο-βράζω, καλο-νυχτώνει, καλο-πλυμένος, καλ-ακούω, καλο-δουλεμένος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *καλός*].

καλοαναθρεμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ανατραφεί και διαπαιδαγωγηθεί σωστά, που διαθέτει καλή αγωγή και συμπεριφορά: *~ παιδί* ΑΝΤ. κακοαναθρεμμένος. κακομαθημένος **2.** (κακόσ.) αυτός που έχει συνηθίσει να του προσφέρονται όλα έτοιμα, που δεν έχει την εμπειρία δύσκολων καταστάσεων ΣΥΝ. καλομαθημένος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος. ψημένος.

καλοβαλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη θέση. που έχει διευθετηθεί ή τακτοποιηθεί καλά και με γούστο: *~ επίπλωση στο δωμάτιο* ΑΝΤ. κακοβαλμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει επιμελημένη εμφάνιση, που ντύνεται όμορφα και κομψά ΣΥΝ. περιποιημένος, κομψός ΑΝΤ. ατημέλητος.

καλοβάμονα (τα) {καλοβαμόνων} ΖΩΟΛ. ομάδα υδρόβιων πτηνών που έχουν ψηλό λαιμό και πολύ μακριά και λεπτά πόδια. όπως λ.χ. ο πελαργός, ο γερανός κ.ά. Επίσης **καλοβατικά**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλοβάμων* «σχοινοβάτης» < *κᾶλον* «καυσόξυλο» (βλ. λ. *καλαπόδι*) + *-βάμων* < *βαίνω*. Ο τ. *καλοβατικά* < μτγν. *καλοβάτης* «σχοινοβάτης» < *κᾶλον* «καυσόξυλο» + *-βάτης* < *βαίνω*].

καλοβαστώ ρ. μετβ. {καλοβαστάς... | καλοβάστ-αξα. -ιέμαι, -αγμένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) βαστώ γερά (κάτι). μπορώ να το κρατήσω, να το διατηρήσω: *~ τα πακέτα* ΑΝΤ. κακοβαστώ **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***καλοβαστιέμαι***) έχω μεγάλη ζωτικότητα (α) σε σχέση με την ηλικία ή την κατάστασή μου, βρίσκομαι σε καλή σωματική κατάσταση: *έχει πατήσει τα 70. αλλά καλοβαστιέται* ΣΥΝ. (μτφ.) κρατιέμαι καλά. διατηρούμαι ΑΝΤ. καταπέφτω. γερνώ (β) βρίσκομαι σε καλή οικονομική κατάσταση.

καλοβλέπω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {καλόειδα κ. καλοείδα κ. καλόδα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) έχω οξεία την αίσθηση τής όρασης, βλέπω και διακρίνω καλά: *τη νύχτα δεν καλοβλέπει* ♦ (μετβ.) **2.** βλέπω (κάποιον/κάτι) καλά: *δεν πρόλαβα να τον καλοδώ* **3.** βλέπω (πρόσωπο ή ενδεχόμενο, γεγονός. κατάσταση) με ευχαρίστηση ή με ευνοϊκή διάθεση: *τον καλοβλέπει για γαμπρό* ΣΥΝ. βλέπω με καλό μάτι, ευνοώ ΑΝΤ. μου κακοπέφτει, μου ξινίζει.

καλόβολος, -η, -ο αυτός που εύκολα βολεύεται ή συμβιβάζεται. που δεν προκαλεί στους άλλους δυσκολίες ή προβλήματα με τη συμπεριφορά του: *δεν χρειάζονται ιδιαίτερες προετοιμασίες για τη φιλοξενία του· είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. συγκαταβατικός, βολικός. καταδεκτικός ΑΝΤ. δύσκολος. — **καλόβολα** επίρρ.. **καλοβολιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *καλό-* + *-βόλος* < *βολή* (< *βολεύω*)].

καλόβουλος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλές προθέσεις ΣΥΝ. καλοπροαίρετος ΑΝΤ. κακόβουλος. κακοπροαίρετος. — **καλόβουλα** επίρρ., **καλοβουλία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

καλόβραστος, -η, -ο αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: *~ κρέας / φασόλια* ΣΥΝ. βραστερός ΑΝΤ. δυσκολόβραστος.

καλόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ΑΝΤ. κακόγεννος. δυσκολόγεννος. — **καλογεννώ** ρ. {-άς...}.

καλογερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλογέρεψα} **1.** περιβάλλομαι το μοναχικό σχήμα, γίνομαι καλόγερος **2.** (μτφ.) κάνω μοναχική ζωή ή/και μένω άγαμος: (παροιμ.) *«ή μικρός-μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου»*.

καλογερικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους καλόγερους: *~ ζωή / νοοτροπία* ΣΥΝ. καλογερίστικος. μοναχικός, ασκητικός ΑΝΤ. κοσμικός **2. *καλογερική*** (η) η κατάσταση ή/και η ζωή τού καλόγερου. το να είναι κανείς καλόγερος ΣΥΝ. καλογεροσύνη· ΦΡ. ***(είναι) βαριά η καλογερική*** για εργασία, καθήκον, έργο που απαιτεί πολλούς κόπους. μεγάλες θυσίες, στερήσεις και στενοχώριες (όπως η ζωή τού καλόγερου).

καλογερίστικος, -η, -ο → καλόγερος

καλογεροπαίδι (το) {χωρ. γεν.} δόκιμος μοναχός νεαρής ηλικίας. παιδί ή έφηβος που προορίζεται για καλόγερος ΣΥΝ. καλογεράκι. Επίσης **καλογερόπαιδο**.

καλογερόπαππας (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) ο ιερομόναχος (βλ.λ.).

καλόγερος κ. (λόγ.) **καλόγηρος** (ο) {-ου κ. -έρου | -ων κ. -έρων κ. -ήρων, -ους κ. -έρους κ. -ήρους} (καθημ.) **1.** ο άνδρας που. επιθυμώντας να αφοσιωθεί στον Θεό, παραμένει άγαμος και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων τής κοινωνίας. σε ειδική χριστιανική κοινότητα (μοναστήρι) ή και εντελώς μόνος ΣΥΝ. μοναχός. ασκητής ΑΝΤ. κοσμικός. λαϊκός **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο άνδρας που ζει μονήρη και ασκητική ζωή, που δεν έχει συνάψει γάμο· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***το μοναστήρι να 'ν' καλά (κι από καλογήρους βρίσκεις)*** βλ. λ. *μοναστήρι* (β) (λαϊκ.) ***μπήκε ο καλόγερος στο φαΐ*** κάηκε το φαγητό. τσίκνισε • **3.** μακρόστενο, φορητό έπιπλο με ειδικές εγκοπές ή υποδοχές για το κρέμασμα ενδυμάτων. καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. κρεμάστρα • **4.** απόστημα μέσα σε ιδρωτοποιό θυλάκιο. το οποίο καταλήγει σε εξογκωμένο. κοκκινωπό και οδυνηρό οίδημα στο δέρμα και εμφανίζεται στην περιοχή τού ιερού οστού • **5.** ΝΑΥΤ. μικρός βράχος που προεξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας. είτε μεμονωμένος είτε με άλλους παρόμοιους βράχους ΣΥΝ. σκόπελος • ΦΡ. (αινίγματα) (α) ***χίλιοι-μύριοι καλογέροι σ' ένα ράσο τυλιγμένοι*** οι κόκκοι τού ροδιού (β) ***μακρύς-μακρύς / ψηλός-ψηλός καλόγερος και κόκκαλα δεν έχει*** ο καπνός (γ) ***μακρύς-μακρύς καλόγερος και πίτα η κεφαλή του*** το φτυάρι τού φούρνου (δ) ***ψηλός-ψηλός καλόγερος και πέρα η φωνή του*** το καμπαναριό τής εκκλησίας. — (υποκ.) **καλογεράκι** (το) [μεσν.], **καλογερίστικος,** -η, -ο, **καλογερίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλόγηρος* < *καλο-* + *-γηρος* < *γῆρας*].

καλογεροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση, η ιδιότητα ή η ζωή τού καλόγερου ΣΥΝ. καλογερική **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των καλογέρων.

καλόγηρος (ο) → καλόγερος

καλόγιαννος κ. **καλογιάννος** (ο) (λαϊκ.) ο κοκκινολαίμης (ονομασία πτηνού).

καλόγλωσσος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που λέει πάντα καλά λόγια. που μιλά ευχάριστα ΣΥΝ. γλυκομίλητος ΑΝΤ. κακόγλωσσος.

καλόγνωμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δίθυρο μαλάκιο που προσκολλάται στα βράχια τού βυθού.

καλόγνωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αγαθές διαθέσεις. ΣΥΝ. καλόβουλος. καλοπροαίρετος ΑΝΤ. κακόγνωμος. κακόβουλος. — **καλογνωμία** (η) [μεσν.].

καλόγουστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από καλό γούστο, σωστή αισθητική αντίληψη: *~ διαρρύθμιση* ΑΝΤ. κακόγουστος, κιτς. — **καλόγουστα** επίρρ.

καλογραία (η) [μεσν.] {καλογραιών} η καλόγρια: *Σχολή Καλογραιών*.

καλογραμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (κείμενο) που έχει γραφτεί με τον πρέποντα τρόπο: *~ βιβλίο / διήγημα / άρθρο* ΑΝΤ. κακογραμμένος **2.** (λαϊκ.-ευχετ.) αυτός που έχει καλή τύχη, καλό «γραφτό»: *καλότυχος να 'ναι και ~* ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος ΑΝΤ. κακορίζικος.

καλόγρια κ. **καλογριά** (η) [μεσν.] (καθημ.) **1.** η γυναίκα που, θέλοντας να αφοσιωθεί στον Θεό. παραμένει άγαμη και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων τής κοινωνίας σε ειδική χριστιανική μοναστική κοινότητα ή και εντελώς μόνη ΣΥΝ. μοναχή, ασκήτρια ΑΝΤ. κοσμική, λαϊκή **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η γυναίκα που διάγει μονήρη και ασκη-

---

καλο- *α' συνθετικό*

καλο-βολεύομαι ρ.
καλο-βολεμένος, -η, -ο
καλο-δουλεμένος, -η, -ο
καλο-θρεμμένος, -η, -ο
καλο-καμωμένος, -η, -ο
καλο-κάμωτος, -η, -ο
καλο-κουρεμένος, -η, -ο
καλο-μαγειρεμένος, -η, -ο
καλο-μεταχειρίζομαι ρ.
καλο-μεταχείριση (η)
καλο-ξυριαμένος, -η, -ο
καλο-παιγμένος, -η, -ο
καλο-ραμμένος, -η, -ο

τική ζωή ή που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ. άγαμη. ανύπαντρη • ΦΡ. **το ζωνάρι τής καλογριάς** βλ. λ. ζωνάρι • **3.** (στον τ. *καλογριά*) μικρό ψάρι μαύρου χρώματος με πεπλατυσμένο σώμα. ισχυρά λέπια και έντονη διχαλωτή ουρά. που ζει σε βραχώδεις βυθούς και δεν τρώγεται. -- (υποκ.) **καλογριούλα** κ. **καλογρίτσα** (η).

καλογυμνασμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που διαθέτει πολύ καλή σωματική κατάσταση ως αποτέλεσμα συστηματικής εκγύμνασης ή ενασχόλησης με διάφορες αθλητικές δραστηριότητες: *είναι ~, γιατί εδώ και χρόνια κάνει κολύμπι* (β) (για αθλητές ή αθλητικές ομάδες) αυτός που είναι επαρκώς προπονημένος και ασκημένος σωματικά: *η εθνική ομάδα τής ρυθμικής γυμναστικής είναι μία από τις πιο ~ ομάδες τού κόσμου* **2.** (για μυς) αυτός που έχει ενδυναμωθεί και αναπτυχθεί με εκγύμναση: *οι ~ ραχιαίοι μύες συγκρατούν καλύτερα τη σπονδυλική στήλη.*

καλογυρισμένος, -η, -ο (ταινία) που έχει γυριστεί με τέχνη και επιμέλεια: *~ πολιτικό θρίλερ.*

καλοδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** επιφυλάσσω θερμή υποδοχή (σε κάποιον). τον δέχομαι με μεγάλη ευχαρίστηση **2.** ακούω ή πληροφορούμαι με ευχαρίστηση και ευνοϊκή διάθεση ΣΥΝ. χαιρετίζω ΑΝΤ. κακοδέχομαι, κακοπαίρνω **3.** (η μτχ. **καλοδεχούμενος**, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοδεχούμενος, -η, -ο ευπρόσδεκτος. αυτός τον οποίο δέχεται κανείς με χαρά: *όποτε κι αν έρθεις, είσαι ~ || τα νέα σου είναι ~ || κάθε πρόταση είναι ~.* Επίσης **καλόδεχτος,** -η, -ο.

καλοδιάθετος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση. που είναι πρόσχαρος και κεφάτος: *ξύπνησε ~* ΣΥΝ. κεφάτος ΑΝΤ. κακοδιάθετος.

καλοδιατηρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που διατηρείται καλά, που διατηρεί αναλλοίωτο τη μορφή ή το χαρακτήρα του: *~ σπίτι / χωριό / όχημα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που φαίνεται νέος παρά την προχωρημένη ηλικία του: *είναι πενήντα χρονών αλλά ~.*

καλοδούλευτος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί κανείς να τον επεξεργαστεί εύκολα ΑΝΤ. κακοδούλευτος **2.** καλοδουλεμένος (βλ.λ.) ΑΝΤ. κακοδουλεμένος.

καλο(ε)ξετάζω ρ. μετβ. {καλο(ε)ξέτασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) εξετάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή. μελετώ όλες τις λεπτομέρειες ή/και όλες τις απόψεις του: *αν καλοεξετάσεις τα πράγματα, θα δεις ότι αυτό που σου προτείνω είναι η μοναδική λύση.*

καλοέρχεται κ. **καλόρχεται, καλοέρχονται** κ. **καλόρχονται** ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. (+ προσ. αντων. σε γεν.) **1.** (για ρούχα, κοσμήματα και οτιδήποτε φοριέται) εφαρμόζω ή ταιριάζω καλά (σε κάποιον): *του καλοήρθε το κοστούμι τού πατέρα του! || πάχυνα και δεν μου καλόρχεται πια η φούστα* **2.** (μτφ.) είμαι ευχάριστος, αρεστός (σε κάποιον): *φυσικά και του καλόρθε η αύξηση || δεν θα του καλοερθεί, αν μάθει ότι έφυγες έτσι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοζυγίζω κ. **καλοζυγιάζω** ρ. μετβ. {καλοζύγι(α)σ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** ζυγίζω καλά και με ακρίβεια ΑΝΤ. λειψοζυγι(ά)ζω **2.** υπολογίζω με προσοχή, σταθμίζω στον νου μου με προσοχή και ακρίβεια: *καλοζύγιζαν όλα όσα τους έλεγε και τα συνέκριναν με όσα ήξεραν* **3.** ρυθμίζω με προσοχή. με επιμέλεια: *η παράσταση έχασε το ελαφρό, το γοργό, το καλοζυγισμένο ύφος της.*

καλοζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοζείς... | καλοέζησα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ζω καλά, περνώ ζωή πλούσια και ευτυχισμένη. χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *εκείνη την εποχή καλοζούσαμε* ΣΥΝ. καλοπερνώ ΑΝΤ. κακοζώ, κακοπερνώ ♦ **2.** (μετβ.) παρέχω (σε κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις για άνεση και ευτυχισμένη ζωή: *τον καλοζούν οι φίλοι και οι συγγενείς του* ΣΥΝ. διατρέφω. — **καλοζωία** (η) [1885].

καλοζωισμένος, -η, -ο αυτός που πέρασε ή περνά πλούσια και άνετη ζωή, που ζει ή έζησε χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες ΑΝΤ. κακοζωισμένος.

καλοζωιστής (ο), **καλοζωίστρια** (η) πρόσωπο που του αρέσει η ευζωία, η άνετη οικονομικά και πλούσια σε εμπειρίες και δραστηριότητες ζωή και που αναζητεί την υψηλή ποιότητα σε οτιδήποτε κάνει.
[ΕΤΥΜ. < *καλοζωία* + παραγ. επίθημα *-ιστής,* μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bon viveur].

καλοήθης, -ης. καλόηθες {καλοήθ-ους | -εις (ουδ. -η). -ων} **1.** (λόγ.-σπάν. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθότητα ήθους ΣΥΝ. ηθικός, ενάρετος. χρηστοήθης ΑΝΤ. κακοήθης. ανήθικος. αισχρός, αχρείος. φαύλος **2.** ΙΑΤΡ. [1897] (για νοσήματα, όγκους κ.λπ.) αυτός που εμφανίζεται σε ήπια μορφή και δεν συνιστά σοβαρό κίνδυνο για την υγεία· αυτός που δεν προξενεί σοβαρές αλλοιώσεις στους ιστούς και στις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού: *~ όγκος* (αυτός που δεν κάνει μεταστάσεις) ΑΝΤ. κακοήθης. — **καλοήθεια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει καλό χαρακτήρα». < *καλο-* + *-ήθης* < *ήθος.* Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. bénin (< λατ. benignus «ευμενής»)].

καλοθάλασσος, -η. -ο (πλοίο) που αντέχει στη θαλασσοταραχή. που δεν κλυδωνίζεται εύκολα: *~ γολέτα* ΣΥΝ. καλοτάξιδος ΑΝΤ. κακοθάλασσος, κακοτάξιδος.

καλοθανατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοθανάτισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκω καλό και ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανατίζω ♦ **2.** (μετβ.) εύχομαι (σε κάποιον) καλό και ένδοξο ή ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανατίζω. — **καλοθανατιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

καλοθελητής (ο) [μεσν.] {κ. καλοθεληtάδες}, **καλοθελήτρα** (η) [1796] {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) πρόσωπο που σπεύδει να μεταφέρει πληροφορίες σε κάποιον δήθεν από ενδιαφέρον, ενώ στην πραγματικότητα επιθυμεί να προκαλέσει πρόβλημα ή να διαβάλει κάποιον.

καλοθυμάμαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοθυμ-άσαι... | καλοθυμήθηκα} (σε αρνητ. προτάσεις) έχω σαφή ανάμνηση. θυμούμαι ξεκάθαρα: *δεν το ~. έχει περάσει πολύς καιρός από τότε.* Επίσης **καλοθυμούμαι** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοιακούδα (η) (σχολ. ορθ. *καλιακούδα*) {δύσχρ. καλοιακουδών} **1.** μικρόσωμο πτηνό με φτέρωμα ολόμαυρο με στιλπνές μπλε αποχρώσεις και ράμφος μακρύ. κυρτό και κόκκινο ΣΥΝ. κάργια· ΦΡ. ***μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα*** (εμφατ.) για πολύ κακή κατάσταση **2.** (μτφ.) υβριστ. για γυναίκα άσχημη.
[ΕΤΥΜ. < *κάλοιακας* (+ επίθημα *-ούδα,* πβ. *πεταλ-ούδα*) < *κόλοιακας* < αρχ. *κολοιός,* ίδια σημ. (κατ' αναλογίαν προς το *κόρακας*). αγν. ετύμου].

καλοκάγαθος, -η. -ο (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη, αγαθότητα και πραότητα. ενίοτε και ευπιστία: *είναι ένας ~ ανθρωπάκος, που δεν μπορεί να βλάψει ούτε μυρμήγκι || ~ χαμόγελο.* -- **καλοκάγαθα** επίρρ., **καλοκαγαθία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλοκἀγαθος,* σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλὸς κἀγαθός* < *καὶ ἀγαθός* (με κράση)].

καλοκάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καλοκάθισα} (+σε) (καθημ.) **1.** κάθομαι καλά και άνετα. καταλαμβάνω αναπαυτική και βολική θέση ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. θρονιάζομαι. στρώνομαι. βολεύομαι **2.** (ειρων.) εγκαθίσταμαι για μεγάλο χρονικό διάστημα ή/και μόνιμα: *καλοκάθισαν οι συγγενείς σου στο σπίτι μας* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. βολεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοκαιράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το καλοκαίρι· ΦΡ. ***μικρό καλοκαιράκι / καλοκαιράκι τού Αγίου Δημητρίου*** οι θερμές ημέρες που ακολουθούν ενίοτε τα πρώτα κρύα τού φθινοπώρου και συμβαίνουν συνήθ. λίγο πριν ή/και λίγο μετά την εορτή τού Αγ. Δημητρίου (26 Οκτωβρίου).

καλοκαιρεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκαίρεψα} **1.** διαμένω ή παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για την περίοδο τού καλοκαιριού. περνώ κάπου το καλοκαίρι: *συνηθίζουν να καλοκαιρεύουν στο χωριό τους κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. καλοκαιριάζω, παραθερίζω ΑΝΤ. διαχειμάζω. ξεχειμωνιάζω **2.** (απρόσ. ***καλοκαιρεύει***) ο καιρός βελτιώνεται. γίνεται πιο καλός και θερμός. αρχίζει το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαιριάζει ΑΝΤ. χειμωνιάζει.

καλοκαίρι (το) {καλοκαιρ-ιού | -ιών} η θερμότερη από τις τέσσερεις εποχές τού χρόνου. αυτή που ακολουθεί την άνοιξη και προηγείται τού φθινοπώρου στο Β. Ημισφαίριο. περιλαμβάνει τυπικά τους μήνες Ιούνιο. Ιούλιο και Αύγουστο και αστρονομικώς αρχίζει από το θερινό ηλιοστάσιο (21 Ιουνίου) και τελειώνει με τη φθινοπωρινή ισημερία (22 Σεπτεμβρίου): *μπήκε / έφθασε / πέρασε το ~ || στην κάψα / καρδιά τού ~ || πού θα πάτε το ~;* (στις καλοκαιρινές διακοπές) ΣΥΝ. (λόγ.) θέρος ΑΝΤ. χειμώνας· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***έξω (εκτός) τα καλοκαίρια*** για όσους αποκρύπτουν την πραγματική τους ηλικία: *είναι σαράντα χρόνων ~* (β) ***ινδιάνικο καλοκαίρι*** περίοδος καλοκαιρίας κατά την περίοδο τού φθινοπώρου: *«ήταν μέσα Οκτωβρίου. αλλά το Παρίσι μας υποδέχτηκε με ένα ~. με τριάντα βαθμούς θερμοκρασία και με "τα τραπεζάκια έξω"»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλοκαίριν* < μτγν. *καλοκαιρία* (< *καλο-* + *-καιρία* < *καιρός*) ή, κατ' άλλη άποψη. < φρ. *καλός καιρός* κατ' αναλογίαν προς τα ουδ. σε -ι- (πβ. *στολίδ-ι, παιγνίδ-ι, ταξίδ-ι*)].

καλοκαιρία [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **καλοκαιριά** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο όμορφος και καλός καιρός, ο ηλιόλουστος και ζεστός καιρός: *~ σε όλη την Ελλάδα θα επικρατήσει κατά το τρέχον εικοσιτετράωρο* ΑΝΤ. κακοκαιρία, χειμωνιά· ΦΡ. (παροιμ.) ***καλοκαιριά τής Παπαντής, μαρτιάτικος χειμώνας*** ο καλός καιρός από την ημέρα τής Υπαπαντής (2 Φεβρουαρίου) προοιωνίζεται βαρύ χειμώνα τον Μάρτιο.

καλοκαιριάζω ρ. αμετβ. {καλοκαίριασα} **1.** (λαϊκ.) περνώ το καλοκαίρι. παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαιρεύω, παραθερίζω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω. διαχειμάζω **2.** (απρόσ. ***καλοκαιριάζει***) αρχίζει το καλοκαίρι, ο καιρός γίνεται καλός. αρχίζουν οι καλές ημέρες ΣΥΝ. καλοκαιρεύει ΑΝΤ. χειμωνιάζει. -- **καλοκαίριασμα** (το).

καλοκαιριάτικα επίρρ.· μέσα στο καλοκαίρι· για κάτι που κανονικά δεν πρέπει ή δεν είναι φυσιολογικό να συμβαίνει ή να υπάρχει το καλοκαίρι: *~ του ήρθε να φορέσει παλτό.*

καλοκαιρινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: *~ διακοπές / άδεια / περίοδος / μπάνια / ταξίδι / αεράκι / ήλιος* ΣΥΝ. (λόγ.) θερινός. καλοκαιριάτικος ΑΝΤ. χειμωνιάτικος **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: *~ ρούχα / κατοικία / παπούτσια*· ΦΡ. (αργκό) ***κάνω (κάτι) καλοκαιρινό / θερινό*** διαλύω τα πάντα. δεν αφήνω τίποτα στη θέση του: *μπήκαν κλέφτες και μου έκαναν το σπίτι ~* ΣΥΝ. κάνω άνω-κάτω **3.** ***καλοκαιρινά*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το καλοκαίρι: *μάζεψε τα χειμωνιάτικα κι έβγαλε τ' ανοιξιάτικα και τα ~* **4.** αυτός που έχει τα στοιχεία τού καλοκαιριού (ηλιοφάνεια. ζέστη): *σήμερα είναι μια ~ μέρα || η σημερινή νύχτα είναι καλοκαιρινή* (πολύ ζεστή). Επίσης **καλοκαιριάτικος,** -η, -ο. — **καλοκαιρινά** κ. **καλοκαιριάτικα** (βλ.λ.) επίρρ.

καλοκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκάρδισ-α. -τηκα. -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χαρεί. τον φτειάχνω το κέφι. τη διάθεση ΣΥΝ. χαροποιώ ΑΝΤ. κακοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ή αισθάνομαι χαρούμενος και ευτυχισμένος, βρίσκομαι σε ευθυμία, έχω καλή διάθεση: *όταν σε βλέπω, ~* ΣΥΝ. ευχαριστιέμαι. χαίρομαι. ευθυμώ ΑΝΤ. κακοκαρδίζω, δυσαρεστούμαι. — **καλοκάρδισμα** (το).

καλόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή καρδιά. γεμάτος καλοσύνη: *~ ανθρωπάκι / χαμόγελο* ΣΥΝ. καλοσυνάτος ΑΝΤ. κακόψυχος, άκαρδος. -- **καλόκαρδα** επίρρ.

καλόκεφος, -η, -ο αυτός που έχει καλή ψυχολογική κατάσταση, ο ευδιάθετος: *μου φτειάχνει τη διάθεση όταν είμαι μελαγχολική, γιατί είναι πάντα ~* ΣΥΝ. κεφάτος, καλοδιάθετος, εύθυμος ΑΝΤ. κακόκεφος,

κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύθυμος.

καλοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) **1.** κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ λεπτομερώς: *δεν πρόφτασα να τους καλοκοιτάξω κι αυτοί εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ. παρατηρώ **2.** κοιτάζω (κάποιον) με ευνοϊκή διάθεση ή/και ερωτικό ενδιαφέρον ΣΥΝ. γλυκοκοιτάζω, καλοβλέπω ΑΝΤ. κακοκοιτάζω, λοξοκοιτάζω.

καλοκυρά (η) {καλοκυράδες} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** (συνήθ. σε πληθ.) ευμενής μοίρα, πνεύμα με ρόλο αγαθό στη νεοελληνική λαϊκή μυθολογία και παράδοση ΣΥΝ. νεράιδα ♦ **2.** καλή νοικοκυρά ή γυναίκα πλούσια και με ευγενική καταγωγή ΣΥΝ. αρχόντισσα.

καλολογία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ωραία και κομψή έκφραση, το να εκφράζεται κανείς περίτεχνα και με γλαφυρότητα ΣΥΝ. καλλιλογία, ωραιολογία **2.** η ενασχόληση με το ωραίο, η σπουδή τού ωραίου ΣΥΝ. αισθητική.

καλολογικός, -ή, -ό [1850] αυτός που σχετίζεται με την καλολογία· κυρ. στη ΦΡ. ***καλολογικά στοιχεία*** τα εκφραστικά στοιχεία που κοσμούν το ύφος ενός κειμένου (κοσμητικά επίθετα, παρομοιώσεις, μεταφορές κ.λπ.). — **καλολογικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

καλομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλόμαθ-α, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) συνηθίζω (κάποιον) στην άνεση και την καλοπέραση, τον εθίζω στην τρυφή και την ευκολία: *τον είχαν καλομάθει οι γονείς του, γι' αυτό τώρα που μένει μόνος δυσκολεύεται* ‖ *είναι καλομαθημένος για μια τόσο σκληρή δουλειά* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνηθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγώ ♦ **2.** (αμετβ.) (συχνότ.) συνηθίζω στην ευκολία, την άνεση και τη φροντίδα, γίνομαι νωθρός και τρυφηλός από την καλοπέραση: *καλόμαθε στις περιποιήσεις και δεν λέει να φύγει* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνηθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγούμαι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***καλόμαθες-κακόμαθες*** η έξη στην ευκολία, την άνεση και την καλοπέραση βλάπτει (β) (παροιμ.) ***καλόμαθε η γριά στα σύκα (κι όλη μέρα τ' αναζητά)*** δύσκολα αποβάλλεται η κακή αλλά και απολαυστική συνήθεια.

καλομαθημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (εύσημο) αυτός που έχει καλή αγωγή: *είναι ~ παιδί και συμπεριφέρεται πάντα με ευγένεια* ΣΥΝ. καλοαναθρεμμένος ΑΝΤ. κακοαναθρεμένος **2.** (κακόσ.) αυτός που έχει συνηθίσει στην άνεση και την καλοπέραση: *είναι ~ και τα περιμένει όλα έτοιμα* ΣΥΝ. κακομαθημένος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλομαθαίνω* < *καλο-* + *μαθαίνω*].

καλομελετώ ρ. μετβ. {καλομελετάς... | καλομελέτη-σα, -μένος} **1.** μελετώ με προσοχή και επιμέλεια, εξετάζω (κάτι) από όλες τις πλευρές του: *καλομελετημένο σχέδιο* ΣΥΝ. καλοεξετάζω **2.** κάνω αισιόδοξες προβλέψεις· κυρ. στη ΦΡ. ***καλομελέτα κι έρχεται*** να σκέφτεσαι αισιόδοξα και γρήγορα θα πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου ΑΝΤ. κακομελετώ.

καλομίλητος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μιλά με ευγενικό τρόπο, που εκφράζεται με γλυκύτητα και προσήνεια: *~ παιδί / κοπέλα* ΣΥΝ. γλυκομίλητος, γλυκόλογος ΑΝΤ. κακόγλωσσος, πικρόχολος.

καλομιλώ ρ. αμετβ. {καλομιλάς... | καλομίλησα} (καθημ.) μιλώ με γλυκύτητα και προσήνεια, συμπεριφέρομαι με ευγένεια και φιλοφροσύνη: *άμα του καλομιλήσεις, δεν θα φέρει αντίρρηση* ΣΥΝ. γλυκομιλώ, καλοπιάνω ΑΝΤ. κακομιλώ.

καλομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {καλομοίρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει καλή μοίρα, καλή τύχη ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος, τυχερός ΑΝΤ. κακομοίρης, κακότυχος, άτυχος, κακορίζικος. Επίσης **καλόμοιρος, -η, -ο** [μεσν.]. — **καλομοιριά** (η) [μεσν.]

καλονάρχημα (το) ▸ κανονάρχω

καλοναρχώ ρ. ▸ κανοναρχώ

καλοντυμένος, -η, -ο 1. ντυμένος με όμορφα, κομψά ρούχα ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. κακοντυμένος, ατημέλητος **2.** αυτός που φοράει επίσημη ενδυμασία: *κάθε πρωί πηγαίνει ~ και περιποιημένος στο γραφείο του.*

καλοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που της ταιριάζει ή της αξίζει (συνήθ. με πλούσιο σύζυγο)· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***καλοπαντρεύομαι***): *η κόρη του καλοπαντρεύτηκε· πήρε έναν ωραίο και πλούσιο επιχειρηματία* ΑΝΤ. κακοπαντρεύω. — **καλοπαντρειά** (η).

καλοπερασάκιας (ο/η) {καλοπερασάκηδες} πρόσωπο που του αρέσει να ζει με ευκολία και άνεση: *είναι πολύ ~ για να φτειάξει οικογένεια· κάθε μέρα στις ταβέρνες θα είναι.*

καλοπέραση (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εύκολη και άνετη ζωή, χωρίς στερήσεις και κόπους: *συνηθισμένος στην ~* ‖ *το 'χει ρίξει στην ~* ‖ *φαίνεται πως η ~ σε χάλασε κι εσένα* ΣΥΝ. ευζωία, καλοζωία ΑΝΤ. στέρηση, μιζέρια· ΦΡ. (παροιμ.) ***η φτώχια θέλει καλοπέραση*** οι δύσκολες συνθήκες ζωής, η στέρηση αγαθών επιβάλλουν να διασκεδάζει κανείς (με όποιον τρόπο μπορεί), ώστε να γίνεται πιο υποφερτή η ζωή του **2.** το να περνά κανείς ευχάριστα, η ξένοιαστη και γεμάτη διασκεδάσεις ζωή.

καλοπερνώ ρ. αμετβ. {καλοπερνάς... | καλοπέρασα} (καθημ.) **1.** ζω άνετη και εύκολη ζωή, περνώ καλά, χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *σήμερα οι νέοι καλοπερνούν, δεν στερούνται τίποτε* ΣΥΝ. καλοζώ ΑΝΤ. κακοπερνώ, κακοζώ **2.** (ειδικότ.) περνώ ευχάριστα και διασκεδαστικά την ώρα μου για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *καλοπεράσαμε χθες βράδυ στο πάρτι* ΣΥΝ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι, γλεντώ ΑΝΤ. κακοπερνώ, πλήττω.

καλοπέφτω ρ. αμετβ. {καλόπεσα} (λαϊκ.) πέφτω σε «καλά χέρια», δηλ. σε καλούς ανθρώπους με τον γάμο μου, συνάπτω ευτυχισμένο γάμο: *δεν καλόπεσε το κορίτσι του* ΣΥΝ. καλοπαντρεύομαι ΑΝΤ. κακοπέφτω, κακοπαντρεύομαι.

καλοπιάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλόπιασα} πιάνω (κάποιον) με το καλό, του φέρομαι καλά προσπαθώντας να τον κερδίσω: *κοίταξε να τον καλοπιάσεις, μήπως σου κάνει τη χάρη* ΑΝΤ. αποπαίρνω. — **καλόπιασμα** (το).

καλόπιοτος, -η, -ο (συνήθ. σε ευχή) για κάτι που ευχόμαστε να το πιουν με όρεξη, με ευχαρίστηση: *~ το κρασί* (πβ. λ. *καλοφάγωτος*).

καλόπιστος, -η, -ο [1894] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει (κάποιον/κάτι) με καλή διάθεση, με εμπιστοσύνη και χωρίς προκαταλήψεις: *~ κριτής / συζητητής / δανειστής / μελετητής / αντίπαλος* ΣΥΝ. καλοπροαίρετος, ανυστερόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόπιστος, υστερόβουλος **2.** (γενικότ. για πράξεις, ενέργειες κ.λπ.) αυτός που γίνεται ή συντελείται με καλή πίστη και ειλικρίνεια, χωρίς δόλο και υστεροβουλία: *~ έλεγχος / κριτική* ΑΝΤ. κακόπιστος, κακοπροαίρετος, υστερόβουλος. — **καλόπιστα / καλοπίστως** επίρρ., **καλοπιστία** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. de bonne foi].

καλοπίχερος, -η, -ο (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που έχει ή φέρνει τύχη ΣΥΝ. τυχερός, γουρλής, γουρλήδικος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλοπίχε(ι)ρος* < *καλο-* + *έπιχειρῶ*].

καλοπληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πληρώνω πλουσιοπάροχα, δίνω ικανοποιητική αμοιβή: *αυτή η εταιρεία καλοπληρώνει τους υπαλλήλους της* ‖ *καλοπληρωμένο επάγγελμα* ΑΝΤ. κακοπληρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι συνεπής στις οικονομικές μου υποχρεώσεις, αποδίδω τα οφειλόμενα στην καθορισμένη προθεσμία: (παροιμ.) *«δανείσου, καλοπλήρωσε, να σε ξαναδανείσουν»*. — **καλοπληρωτής** (ο), **καλοπληρώτρια** (η).

καλοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που κάνει καλό ποδαρικό, που το πέρασμα ή η είσοδός του (κάπου) φέρνει τύχη (στους άλλους) ΣΥΝ. καλοπίχερος, γουρλής ΑΝΤ. (εκφραστ.) κατσικοπόδαρος, γρουσούζης.

καλοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθές προθέσεις (για κάποιον/κάτι): *~ σχόλιο / κριτική / θεατής / κριτής* ΣΥΝ. καλόπιστος, καλόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόβουλος, προκατειλημμένος. — **καλοπροαίρετα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καλο-* + *-προαίρετος* < *προαιροῦμαι*].

καλορί (το) {άκλ.} η θερμίδα, μονάδα μέτρησης τής θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorie < λατ. calor, -ris «θερμότητα»].

καλορίζικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** ευχετ. για καινούργιο σημαντικό απόκτημα: *~ το καινούργιο σας σπίτι!* **2.** ***καλορίζικα!*** ευχετ. (α) σε γάμο προς τους νεονύμφους (β) σε εγκαίνια **3.** (σπάν. για πρόσ.) αυτός που έχει καλή τύχη, που του έρχονται τα πράγματα ευνοϊκά ΣΥΝ. τυχερός, καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζικος, άτυχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

καλοριφέρ (το) {άκλ.} **1.** σύστημα κεντρικής θέρμανσης, στο οποίο το νερό που θερμαίνεται στον καυστήρα (βλ.λ.), διοχετεύεται μέσω σωληνώσεων σε όλο το κτήριο ζεσταίνοντας τους χώρους: *στην πολυκατοικία πληρώνουμε κοινόχρηστα για το ~* ‖ *βάζω / ανάβω / κλείνω / σβήνω το ~* ‖ *το ~ λειτουργεί από το πρωί ώς το βράδυ* ‖ *έχει χαλάσει το ~* **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα μεταλλικά σώματα που χωρίζεται σε φέτες (βλ.λ.), αποτελεί μέρος τού παραπάνω συστήματος και ζεσταίνει τον χώρο, μέσα στον οποίο είναι τοποθετημένο: *αυτό το ~ θέλει εξαέρωση* ‖ *κάθομαι κοντά στο ~, γιατί κρυώνω* **3.** (γενικότ.) ηλεκτρική συσκευή ή σώμα θερμάνσεως, συνήθ. με επίμηκες ορθογώνιο σχήμα, που χρησιμεύει για να ζεσταίνει έναν χώρο **4.** (ειδικότ.) ο μηχανισμός που θερμαίνει τον εσωτερικό χώρο αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorifère < calori- (< λατ. calor «θερμότητα») + -fère (< λατ. fero «φέρω»)].

καλόρχεται ρ. ▸ καλοέρχεται

καλός, -ή, -ό {καλύτερος, άριστος· (λόγ.) κάλλιστος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, καλοσύνη, από αγαθά αισθήματα: *~ άνθρωπος* ‖ *τι ~ που είστε μαζί μου!* ‖ *είναι ~ με όλους* ‖ *έχει ~ ψυχή, δεν κρατάει κακία σε κανέναν* ΑΝΤ. κακός· ΦΡ. (α) ***καλέ μου άνθρωπε*** (i) προσφώνηση για παράκληση: *~, θα με βοηθήσεις να περάσω απέναντι;* (ii) σε συζήτηση, όταν προσπαθούμε να χαμηλώσουμε τους τόνους, να δημιουργήσουμε πιο ήπιο ή ευνοϊκό κλίμα: *~, εγώ δεν θέλησα να σε θίξω, μια κουβέντα είπα!* (β) ***καλός Σαμαρείτης*** βλ. λ. *Σαμαρείτης* (γ) (παροιμ.) ***ο καλός καλό δεν έχει*** οι αγαθοί άνθρωποι συχνά δυστυχούν (δ) ***καλή θέληση*** η αγαθή πρόθεση να συμβάλει κανείς σε κάτι, να βοηθήσει καλοπροαίρετα: *με λίγη ~ όλα γίνονται* ‖ *χειρονομία καλής θελήσεως* (ε) ***καλή πίστη*** (i) η ευθύτητα και η εντιμότητα που απαιτούνται στις συναλλαγές (ii) η εμπιστοσύνη, η απουσία προκατάληψης και καχυποψίας (στ) ***καλή πράξη*** πράξη φιλανθρωπίας (ευεργεσία, ελεημοσύνη κ.λπ.): *έκανα μια ~· βοήθησα έναν τυφλό να περάσει τον δρόμο* **2.** ευνοϊκός, αυτός που προκαλεί ανακούφιση ή χαρά: *μας έφερε ~ νέα* ‖ *ήρθαν ~ μαντάτα από το μέτωπο* ‖ *«ρίξε μια ζαριά ~ και για μένα βρε ζωή»* (τραγ.) ‖ *έχω ένα ~ προαίσθημα*· ΦΡ. (α) ***τέλος καλό, όλα καλά*** (αγγλ. *All's well that ends well*, τίτλος έργου τού Σαίξπηρ, 1602) το ευνοϊκό τέλος μάς κάνει να ξεχνούμε ό,τι δυσάρεστο προηγήθηκε (β) ***παίρνω (κάποιον) με καλό μάτι*** σχηματίζω για κάποιον θετική εντύπωση: *στην αρχή δεν τον είχα πάρει με καλό μάτι, τώρα όμως έχω πειστεί για την αξία του* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ομαλότητα στην εξέλιξή του, από τον οποίο απουσιάζουν τα προβλήματα και εξελίσσεται κατά τον επιθυμητό τρόπο: *είχαμε ~ διακοπές* ‖ *ήταν μια ~ μέρα η σημερινή· όλα πήγαν όπως τα θέλαμε* ‖ *είχε ~ γεράματα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται*** (μτφ.-ειρων.) για υπόθεση, η οποία φαινόταν από την αρχή ότι δεν θα εξελισσόταν ομαλά **4.** επίσης σε πολλές φρ. με ευχετ. περιεχόμενο: *~ καλοκαίρι / χειμώνα* (και στην αρχή κάθε εργασιακής περιόδου) ‖ (για γάμο που θα γίνει) *~ στέφανα!, η ώρα η ~* ‖ *~ χρονιά!* ‖ *~ Χριστούγεννα!* ‖ *~ τύχη!* ‖ *~ όρεξη!* ‖ *~ ανάπαυση!* ‖ *~ σοδειά!* ‖ *~ ανάρρωση!* ‖ *~ ταξίδι!* ‖ *~ κουράγιο* (σε κάποιον που αντιμετωπίζει δυσκολίες, προκειμένου να έχει αρκετό κουράγιο για να τις ξεπεράσει) ‖ *~ αποτελέσματα!* (σε διαγωνιζόμενους ή σε κάποιον που περιμένει τα αποτελέσματα ιατρικών εξετάσεων) ‖ *~ επιτυχία!* ‖ *καλούς απογόνους!* (σε νεονύμφους) ‖ *~ λευτεριά!* (σε έγκυο)

|| ~ *αντάμωση!* (όταν αποχαιρετούμε κάποιον) || ~ *βόλι !* (σε πολεμιστή) || ~ *δουλειές!* (σε κάποιον που ξεκινά επιχείρηση) || *άντε. και μ' έναν καλό γαμπρό!* (σε ανύπαντρη γυναίκα) || ~ *ψυχή!* (σε υπερήλικα. να παραδώσει την ψυχή του αταλλαγμένη από αμαρτίες, όταν πεθάνει)· ΦΡ. (α) ***ώρα καλή*** βλ. λ. *ώρα* (β) ***καλή ώρα (όπως τώρα)*** βλ. λ. *ώρα* (γ) ***καλή του ώρα*** βλ. λ. *ώρα* **5.** (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι ικανός, δεινός σε κάτι: ~ *δουλευτής / μαθητής / επιστήμονας / στο είδος του / επιχειρηματίας / διαπραγματευτής* || *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. επιδέξιος, άξιος ΑΝΤ. ανίκανος, αδέξιος (β) παραγωγικός: ~ *εργάτης / υπάλληλος* **6.** αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *συμφωνία / εμπόρευμα* **7.** σωστός, σύμφωνος με τις απαιτήσεις ή τις προδιαγραφές: *έκαναν ~ δουλειά οι εργάτες* || *ο ~ καφές θέλει τέχνη και μεράκι* || *για ~ φαγητό θα σας πάω σε μια ωραία ταβέρνα* || (παροιμ.) «*το ~ πράγμα αργεί να γίνει*» **8.** (α) ηθικός, ενάρετος: *τα ~ παιδιά δεν βρίζουν!* || *είναι ~ κοπέλα κι από σπίτι!* || *τα ~ και ψυχωφελή αναγνώσματα* || *προέρχεται από ~ οικογένεια* (β) ευπρεπής, κόσμιος: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* (βλ. κ. λ. *σαβουάρ βιβρ*) || *επέδειξε ~ διαγωγή και αποφυλακίστηκε νωρίτερα* || *μειώθηκε η ποινή του λόγω ~ διαγωγής* **9.** αυτός που προκαλεί ευχάριστη εντύπωση (χωρίς να μπορεί απαραίτητα να θεωρηθεί ωραίος): ~ *γραμμή σώματος / χαρακτηριστικά / παρουσιαστικό* ΣΥΝ. ικανοποιητικός, αποδεκτός, ευχάριστος· ΦΡ. ***μες στην καλή / τρελή χαρά*** βλ. λ. *χαρά* **10.** αυτός που είναι ήσυχος και πειθήνιος, που δείχνει σεβασμό και υπακοή (ειδικότ. προς τους ανωτέρους του): ~ *στρατιώτης / μαθητής* || *το ~ παιδί τής οικογένειας* || *να είστε ~ παιδιά όσο λείπω* **11.** (ειδικότ.) πιστός και ευσεβής: *ένας ~ χριστιανός / μουσουλμάνος* **12.** επαινετικός (για κάποιον) ή που ικανοποιεί (κάποιον): *πες του μια ~ κουβέντα. όλο παρατηρήσεις τού κάνεις!* || *θα πείτε στον υπουργό και έναν ~ λόγο και για μας:* || *μόνο ~ λόγια άκουσα από τους καθηγητές του* || *υποψήφιος με ~ συστάσεις* **13.** ευγενής, με αριστοκρατική καταγωγή: *κατάγεται από ~ γενιά* || *οι ~ οικογένειες τής πόλης* **14.** αυτός που έχει υψηλή ποιότητα, που είναι υψηλού επιπέδου: *ένας χώρος όπου παίζεται ~ μουσική* || *παρακολουθώ το ~ θέατρο / τον ~ κινηματογράφο* || *τα ~ προϊόντα είναι ακριβά και δυσεύρετα* || *φέτος ήταν ~ χρονιά για το κρασί* || *τα Ελληνικά του είναι ~* || *όλος ο ~ ο κόσμος ήταν εκεί* || *η ~ κοινωνία* (βλ. κ. λ. *τζετ-σέτ*) || *πηγαίνει σε ~ σχολείο* || *Καλές Τέχνες* || (σε διαφημίσεις) *θα το βρείτε σε όλα τα ~ καταστήματα* **15.** κατάλληλος, βολικός (+για κάτι): *ένα ρούχο ~ για την εξοχή, όχι όμως και για την πόλη* || *αυτή η μουσική είναι ~ για χαλάρωση* **16.** αυτός που συμφέρει: *βρήκα αυτοκίνητο σε ~ τιμή* || *πρόκειται για ~ περίπτωση, μην τη χάσεις!* || ~ *επένδυση*· ΦΡ. ***τα καλά και συμφέροντα*** βλ. λ. *συμφέρον* **17.** επίσημος, όχι πρόχειρος ή καθημερινός: *το ~ μου κοστούμι* || *έβαλε τα ~ του ρούχα και βγήκε* || (κ. ως ουσ.) *τις Κυριακές. φοράει τα ~ του και πάει στην εκκλησία* **18.** ως προσδιορισμός που δηλώνει νοσταλγία για κάτι ωραίο που δεν υπάρχει πια στη ΦΡ. ***παλιός καλός***: *ο ~ κινηματογράφος* || *τον ~ καιρό* || *πάνε οι ~ μέρες!* **19.** χρήσιμος, ωφέλιμος, εποικοδομητικός: *πήρε μερικές ~ πληροφορίες* || *του έδωσε μια ~ συμβουλή* || *πολύ ~ το λεξικό· βρήκα όλα όσα έψαχνα* **20.** αυτός που θεωρείται αξιόπιστος, αξιοπρεπής και αναγνωρισμένος στο είδος του: *έχει ~ όνομα στην αγορά* || *η ~ φήμη τής εταιρείας* **21.** (χαϊδευτ., για να δείξουμε τρυφερότητα, συμπάθεια): *το ~ μας το παιδί* || *η ~ μας η γιαγιά* || *πώς είναι σήμερα το ~ μας το κορίτσι;* **22.** έξυπνος, εύστοχος, επιτυχημένος: ~ *ιδέα! Να την υλοποιήσουμε!* || ~ *η σκέψη σου* || ~ *επιχείρημα· μπράβο σου!* || *βρήκα μια ~ δικαιολογία κι έφυγα* || ~ *το ανέκδοτο* **23.** μεγάλος σε μέγεθος ή πολύς σε ποσότητα: *μια ~ δόση ζάχαρης* || *του έβαλε μια ~ μερίδα κρέας* || *παίρνει ~ λεφτά σ' αυτή τη δουλειά* **24.** αυτός που μας δίνει ικανοποίηση, που μας αφήνει ευχαριστημένους: *βρήκε επιτέλους μια ~ δουλειά* || *βγάζει ~ μεροκάματο* || *δουλεύει σε ~ συνθήκες εργασίας* **25.** (για τις διαπροσωπικές σχέσεις) φιλικός, εγκάρδιος: *έχουμε ~ σχέσεις οι δυο μας* || *είμαστε ~ φίλοι* (στενοί) **26.** έμπιστος· κυρ. στη ΦΡ. ***(είμαι / βρίσκομαι) σε καλά χέρια*** βλ. λ. *χέρι* **27.** αυτός που χρησιμοποιούμε συνήθως: *το ~ μου χέρι είναι το δεξί* || *σούταρε τη μπάλα με το ~ του πόδι, το αριστερό* **28.** (ως επιφών. για τη δήλωση θαυμασμού και ευχάριστης έκπληξης): *Καλό! Πώς το σκέφτηκες;* **29.** (ως επιφών.) ***καλέ*** βλ.λ.· ΦΡ. (οικ.) ***βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...*** σε περιπτώσεις που κάποιος μένει αμετάπειστος παρά τις έντονες και συνεχείς προσπάθειες των άλλων να του αλλάξουν γνώμη: *ώρες τον παρακαλούσα, ~, τίποτα αυτός· κεφάλι αγύριστο!* • **30.** ΦΥΣ. (για σώματα, υλικά, αγωγούς) αυτός που επιτρέπει τη μεταφορά μιας μορφής ενέργειας από το ένα σημείο του στο άλλο: ~ *αγωγός τής θερμότητας / τού ηλεκτρισμού* ΑΝΤ. κακός **31.** (σε ΦΡ. +και + δεικτική αντων.) για να δείξουμε απορία, έκπληξη, ειρωνεία κ.λπ.: *Καλό και τούτο! Σε λίγο θα με βγάλεις και φταίχτη!* || *Καλός κι αυτός! Αντί να βοηθήσει λίγο, φωνάζει κι από πάνω!* **32.** (με τη δήλωση τής ώρας ή χρονικού σημείου) συνήθ. για να δείξουμε ότι θα καθυστερήσουμε πέρα από τον καθορισμένο ή προβλεπόμενο χρόνο ή ότι το χρονικό σημείο που αναφέρουμε αποτελεί ήδη καθυστέρηση: *–Πότε θα επιστρέψεις; –Καλές δώδεκα* || ~ *Μάρτιο βλέπω να τελειώνουμε τη δουλειά*· ΦΡ. (α) ***στις καλές μου*** (ενν. ημέρες, στιγμές) σε ευχάριστη ψυχική διάθεση, στα κέφια μου: *σήμερα είμαι ~, ζήτησέ μου ό,τι θες* ΑΝΤ. στις κακές μου, στις μαύρες μου (β) ***στα καλά καθούμενα / στα καλά τού καθουμένου*** βλ. λ. *καθούμενος* • ***καλός*** (ο), ***καλή*** (η) **33.** αυτός που κάνει καλές πράξεις, που γίνεται αποδεκτός ως ηθικός, τίμιος, που οι πράξεις του αποσκοπούν στο καλό (βλ.λ.): *στις αμερικανικές ταινίες ο ~ νικάει πάντα τον κακό* || (παροιμ.) *οι ~ χωράνε παντού*· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***όλοι οι καλοί μαζί κι ο ψωριάρης χώρια*** για πρόσωπο που κάθεται χωριστά από τους άλλους (ιδ. όταν οι άλλοι τον έχουν απομονώσει ή τον αποφεύγουν) (β) ***όλοι οι καλοί χωράνε*** σε περιπτώσεις στις οποίες βρίσκονται σε έναν χώρο περισσότεροι άνθρωποι από όσους κανονικά χωρούν ή στην περίπτωση που κάποιος καλείται ή έρχεται να προστεθεί σε έναν χώρο όπου υπάρχει συνωστισμός **34.** ο αγαπημένος, το πρόσωπο που αγαπά (ερωτικά) κάποιος: *παντρεύτηκε τον ~ της* || *μας επισκέφθηκε με την ~ του* **35.** (+σου, ειρων. ή σκωπτ.): *βλέπω, λοιπόν, τον ~ σου να καταφθάνει τραγουδώντας, σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* || *να την τότε η ~ σου, πετάγεται πάνω κι αρχίζει τον χορό!* **36.** (το θηλ.) η μπροστινή πλευρά υφάσματος, ρούχου κ.λπ., αυτή που φαίνεται εξωτερικά: *στρώσε το σεντόνι απ' την ~ του* || *είχε γυρίσει την ~ από μέσα και φορούσε τη μπλούζα απ' την ανάποδη*· ΦΡ. (α) ***απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** βλ. λ. *ανάποδη* (β) ***μια και καλή*** βλ. λ. *ένας* (γ) ***πιάνω την καλή*** βλ. λ. *πιάνω* (δ) ***(τα λέω σε κάποιον) απ' την καλή*** μιλώ σε κάποιον ευθέως, καθαρά, χωρίς φόβο (για πράγματα που είναι εναντίον του, εις βάρος του): *του τα 'πα ~ κι ησύχασα!* • ΦΡ. (α) ***για (τα) καλά*** βλ. λ. *καλά* (β) ***καλός καγαθός*** *(καλὸς κἀγαθός)* ωραίος και ενάρετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε*, *δεξιός*, *όμορφος*, *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλFός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kaly-āṇa «με ωραία μπράτσα». Ομόρρ. *κάλλος*, *κάλλιστος*, *καλλιστεία*, *καλλυντικός*, *καλλι-* (α' συνθ.) κ.ά. Για την παρουσία τού διπλού *-λλ-* στα ομόρρ., βλ. λ. *καλλι-*. Το επίθ. *καλός* δήλωνε αρχικώς τον όμορφο, τον ευειδή, στοιχεία που περιλαμβάνονταν στον αρχαίο ιδανικό τύπο προσωπικότητας *(καλὸς κἀγαθός)*, ενώ το ουδ. *καλόν* απέκτησε ηθική σημ. δηλώνοντας την ψυχική αρετή. Αυτή η σημ. μαρτυρείται και στη γλώσσα τής Κ.Δ. (λ.χ. Ιωάνν. 10, 11: *ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός*)].

κάλος (ο) **1.** η σκληρή προεξοχή στην επιφάνεια τού δέρματος (κυρ. στα δάχτυλα των ποδιών, όταν φορά κανείς στενά παπούτσια): *έβγαλε ~* ΣΥΝ. ρόζος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πατώ τον κάλο (κάποιου) / πατώ στον κάλο (κάποιον)*** (i) εκνευρίζω, ενοχλώ (κάποιον) (ii) (ειδικότ.) θίγω (κάποιον) στο ευαίσθητο σημείο του: *δεν είναι κακός άνθρωπος, αν του πατήσεις όμως τον κάλο, γίνεται θηρίο* (β) (αργκό) ***έχω κάλο στον εγκέφαλο*** παρουσιάζω μονομανία ή αδυναμία συνεννόησης: *έχει κάλο στον εγκέφαλο ο άνθρωπος, μην προσπαθείς να τον πείσεις* **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που έχει περιορισμένη σκέψη, ο στενόμυαλος: *είναι πολύ ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*, *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. callo < λατ. callus].

καλοσκαμνίζω {καλοσκάμνισα} (λαϊκ.) υποδέχομαι με τιμές, περιποιούμαι κάποιον.

καλοσκέφτομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοσκέφτηκα} σκέπτομαι καλύτερα: *τώρα που το ~, μάλλον είχε δίκιο* ΣΥΝ καλοσυλλογίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

καλοστεκούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που, παρά τη μεγάλη ηλικία του, διατηρεί την υγεία του σε καλή κατάσταση: ~ *ο πατέρας της!* ΣΥΝ. καλοδιατηρημένος **2.** αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κατάσταση: *προερχόταν από ~ οικογένεια* ΣΥΝ. εύπορος ΑΝΤ. φτωχός.

καλοστημένος, -η, -ο αυτός που έχει φτειαχτεί, οργανωθεί με ωραίο ή αποτελεσματικό τρόπο: ~ *παγίδα / παράσταση* ΑΝΤ. κακοστημένος.

καλοστρώνω ρ. μετβ. {καλόστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στρώνω όμορφα **2.** (μεσοπαθ. ***καλοστρώνομαι***) (α) εγκαθίσταμαι κάπου, χωρίς να με θέλουν: *καλοστρώθηκε και δεν έλεγε να φύγει* ΣΥΝ. θρονιάζομαι (β) ρίχνομαι σε κάτι με ζήλο: ~ *στο φαΐ / στο γλέντι / στη δουλειά*. — **καλόστρωτος,** -η, -ο [μεσν.].

καλοσυνάτος, -η, -ο [μεσν.] (καθημ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η καλοσύνη ΣΥΝ. καλόκαρδος, καλόψυχος ΑΝΤ. κακόψυχος, μοχθηρός **2.** (για τον καιρό) αυτός που είναι ήπιος, αίθριος ΑΝΤ. ανάποδος. — **καλοσυνάτα** επίρρ.

καλοσυνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοσύνεψα} μεταβάλλομαι προς το ηπιότερο, ησυχάζω, μαλακώνω: *σαν να καλοσύνεψε η θάλασσα, δεν σηκώνει κύμα* ΑΝΤ. κακοσυνεύω. — **καλοσύνεμα** (το) [μεσν.].

καλοσύνη (η) [μεσν.] (παλαιότ. ορθ. *καλωσύνη*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η καλή ψυχική διάθεση έναντι των άλλων: *δείχνω / έχω ~* || *μεγάλη / σπάνια ~* ΣΥΝ. αγαθότητα· ΦΡ. (α) ***θα είχατε την καλοσύνη να...*** (για ευγενική παράκληση): ~ *μου πείτε τι ώρα είναι;* (β) ***καλοσύνη σου / σας (που... / να...)*** (i) ως φιλοφρόνηση για ευγενική πράξη ή διάθεση άλλου: ~ *που δέχθηκες να βοηθήσεις* (ii) (ειρων.) να είσαι καλά, ευχαριστώ: *–Θα προσπαθήσω να σε βοηθήσω, παρότι είναι πολύ δύσκολο! –~!* **2.** (για καιρό) η αιθρία, η μπουνάτσα **3.** (συνεκδ.) ***καλοσύνες*** (οι) (α) οι καλές πράξεις, οι ευεργεσίες: *έκανε πολλές ~, χωρίς να το δείχνει* ΣΥΝ. καλά ΑΝΤ. κακά (β) οι υποκριτικές εκδηλώσεις ευγένειας και φιλίας: *σήμερα που ήταν κι άλλοι μπροστά, ήταν όλο ~* || *μη μου αρχίζεις τις ~ τώρα.*

καλοσυνηθίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοσυνήθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αρέσκομαι σε κάτι και δυσκολεύομαι να το εγκαταλείψω: *καλοσυνήθισε στην εξοχή και δεν λέει να φύγει* || (ειρων.) *άμα καλοσυνηθίσει, μετά θα θέλει συνέχεια βόλτα* ΑΝΤ. κακοσυνηθίζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω κάποιον να αποκτήσει καλές, ευχάριστες συνήθειες: *θα με καλοσυνηθίσεις στην τόση περιποίηση και θα μου κακοφανεί όταν φύγω.*

καλότα (η) {δύσχρ. καλοτών} **1.** μικρός στρογγυλός σκούφος των Ρωμαιοκαθολικών για το πάνω μέρος τής κεφαλής: *οι καρδινάλιοι τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας φορούν κόκκινη ~* **2.** (στα γυναικεία καπέλα) το τμήμα που καλύπτει την κεφαλή (κατ' αντιδιαστολή προς το

καλο- *α' συνθετικό*

καλο-σιγυρισμένος, -η, -ο
καλο-σιδερωμένος, -η, -ο
καλο-συλλογίζομαι ρ.
καλο-συντηρημένος, -η, -ο
καλο-σχεδιασμένος, -η, -ο
καλο-σχηματισμένος, -η, -ο
καλο-ταΐζω ρ.
καλο-ταϊσμένος, -η, -ο
καλο-τυπωμένος, -η, -ο
καλο-τυπώνω ρ.
καλο-φορεμένος, -η, -ο
καλο-χτενισμένος, -η, -ο
καλο-ψημένος, -η, -ο
καλο-ψήνω ρ.

γείσο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calotte < παλ. γαλλ. cale «κάλυμμα κεφαλιού» ίσως < écale «εξωκάρπιο τού κάστανου» < φραγκ. *skala].

καλοταιριάζω ρ. αμετβ. {καλοταίριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εφαρμόζω ταιριαστά **2.** ταιριάζω επιτυχημένα (με κάτι/κάποιον): *τα ρούχα / χρώματα αυτά δεν καλοταιριάζουν.*

καλοτάξιδος, -η, -ο 1. (για πλοία) αυτός που αντέχει στις τρικυμίες, που δεν «κουνάει» στα ταξίδια: *το «Αρκάδι» είναι ~* **2.** (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει καλό ταξίδι: *του ευχήθηκε να 'ναι ~* (β) ως ευχή για καινούργιο αυτοκίνητο.

καλότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συμπεριφέρεται ευγενικά, που είναι βολικός, χωρίς ιδιοτροπίες ΣΥΝ. ευπροσήγορος, καταδεκτικός ΑΝΤ. ιδιότροπος. — **καλότροπα** επίρρ.

καλοτρώω κ. **καλοτρώγω** ρ. αμετβ. {καλόφαγ-α, -ωμένος} διατρέφομαι με καλής ποιότητας τροφές, τρώω πολύ και καλά: *καλοτρώτε, βλέπω!* || *πάλι πάχυνε, θα καλοτρώει φαίνεται!*

καλοτυχία (η) → καλότυχος

καλοτυχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοτύχισ-α, -μένος} **1.** εύχομαι σε (κάποιον) να έχει καλή τύχη **2.** μακαρίζω (κάποιον), επειδή έχει καλή τύχη: *τον καλοτυχίζουν όλοι για τα παιδιά του* ΑΝΤ. κακοτυχίζω, ελεεινολογώ. — **καλοτύχισμα** (το).

καλότυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή τύχη, ευνοούμενος τής τύχης: *«καλότυχα που 'ναι τα βουνά, ποτέ τους δεν πεθαίνουν»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καλορίζικος ΑΝΤ. κακότυχος, κακορίζικος. — **καλοτυχία** κ. (λαϊκ.) **καλοτυχιά** (η).

καλούδια (τα) {καλουδιών} (διαλεκτ.) τα δώρα, ιδ. τα γλυκύσματα για τα μικρά παιδιά: *γέμισε τα εγγόνια του με ~.*
[ΕΤΥΜ. < *καλό* + υποκ. επίθημα *-ούδι*, πβ. κ. *αγγελ-ούδι*].

καλού-κακού επίρρ.· για κάθε ενδεχόμενο (επειδή όλα μπορούν να συμβούν): *δεν νομίζω να βρέξει, όμως ~ πάρε μαζί σου ομπρέλα* ΣΥΝ. για καλό και για κακό.

καλούλης (ο) {καλούληδες}, **καλούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) καλός, γλυκός άνθρωπος, που μας είναι πολύ αγαπητός ή αρεστός: *είναι πολύ ~.*

καλουμάρω ρ. μετβ. {καλουμάρισα} αφήνω πιο χαλαρά τεντωμένο νήμα, σχοινί, αλυσίδα κ.λπ. — **καλουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. calumare < δημώδ. λατ. *chalaumare < *chalauma / *chalagma < μτγν. *χάλασμα* (< αρχ. *χαλῶ*, στη σημ. «χαλαρώνω»)].

καλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σπάγκος που είναι τυλιγμένος γύρω από μικρό ξύλο και με τον οποίο γίνεται το πέταγμα τού χαρταετού: *αμόλα ~!*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. caloma / caluma < δημώδ. λατ. *calauma < *chalagma < μτγν. *χάλασμα* «χαλάρωση (τού τεντωμένου σχοινιού)» < αρχ. *χαλῶ (-άω)*].

καλουπατζής (ο) {καλουπατζήδες} τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλουπιών, κυρ. σε οικοδομές.

καλούπι (το) {καλουπ-ιού | -ιών} **1.** το κοίλο σώμα μέσα στο οποίο στερεοποιούνται ρευστά υλικά, ώστε να αποκτήσουν συγκεκριμένο σχήμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πολλών ομοιόμορφων αντικειμένων: *βγάζω αντίγραφα από το ίδιο ~* ΣΥΝ. μήτρα, εκμαγείο· ΦΡ. (ειρων.) ***όταν βγήκε, ο Θεός έσπασε το καλούπι*** είναι μοναδικός, δεν υπάρχει όμοιός του **2.** (ειδικότ.) πρόχειρο ξύλινο κατασκεύασμα, μέσα στο οποίο χύνεται και στερεοποιείται το τσιμέντο (κυρ. οπλισμένο σκυρόδεμα) κατά την κατασκευή, ανέγερση οικοδομής: *τώρα βάζουν τα ~ για τα θεμέλια* **3.** (συνεκδ.) ***καλούπια*** (τα) το αντίστοιχο στάδιο κατασκευής κτηρίων: *η πολυκατοικία είναι ακόμα στα ~·* ΦΡ. ***(κάτι) είναι στα καλούπια*** για κάτι που ετοιμάζεται, που ξεκινά τώρα: *η επιχείρηση είναι μόλις στα καλούπια* ΣΥΝ. στα σκαριά **4.** (συνεκδ.) το σχήμα σώματος, αντικειμένου ως προϊόν τεχνικής εργασίας: *αυτό το αυτοκίνητο δεν έχει ωραίο ~* || *δεν μου αρέσει το ~ αυτού τού καναπέ* || (εκφραστ.) (για ανθρώπινο σώμα) *έχει ωραίο ~!* **5.** (μτφ.) το έτοιμο και περιοριστικό σχήμα, που οδηγεί στην τυποποίηση: *δεν πρέπει να περιορίζουμε την έκφραση των νέων στα στενά ~ των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Α.Ε.Ι.·* ΦΡ. ***σε καλούπια*** σε τυποποιημένα, περιοριστικά πλαίσια, που εμποδίζουν την ελεύθερη έκφραση, δράση κ.λπ.: *η σκέψη / ο λόγος του δεν μπαίνει / χωράει ~* || *δεν μπορείς να βάλεις τέτοια ελεύθερα μυαλά ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < μεσν. *καλούπιν* < τουρκ. kalıp < αραβ. qālib < αρχ. *καλάπους* / *καλόπους* «ξύλινο πόδι». Βλ. κ. *καλαπόδι*].

καλουπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλούπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** χύνω ρευστές ύλες σε καλούπι κατασκευάζοντας ομοιόμορφα αντικείμενα **2.** (για οικοδομές) τοποθετώ το σκυρόδεμα (μπετόν) σε ξύλινα καλούπια ΑΝΤ. ξεκαλουπώνω **3.** (το μεσοπαθ. ***καλουπώνομαι***) (σκωπτ. για γυναίκες) περιποιούμαι, προσέχω την εμφάνισή μου ♦ **4.** (αμετβ.) κατασκευάζω καλούπι ή καλούπια. Επίσης **καλουπιάζω**. — **καλούπωμα** κ. **καλούπιασμα** (το).

καλούτσικος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μετρίως καλός, ανεκτός: *είχε ~ βαθμούς.* — **καλούτσικα** επίρρ.

καλοφαγάς (ο) {καλοφαγάδες}, **καλοφαγού** (η) {καλοφαγούδες} (καθημ.) πρόσωπο που του αρέσουν τα εύγευστα και εκλεκτά φαγητά: *αυτοί οι μεζέδες είναι για καλοφαγάδες.* — **καλοφαγία** (η) [μεσν.].

καλοφάγωτος, -η, -ο για κάτι που ευχόμαστε να φαγωθεί με όρεξη, με ευχαρίστηση: *~ τα γλυκά!*

καλοφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {καλοφάνηκα} **1.** ξεχωρίζω, διακρίνομαι ευκρινώς: *είναι στη φωτογραφία, αλλά δεν καλοφαίνεται* || *η θάλασσα δεν καλοφαίνεται από 'δώ* (απρόσ. ***καλοφαίνεται***) **2.** είναι αποδεκτό, ευχάριστο: *δεν του καλοφάνηκε που δεν του ευχηθήκατε* ΣΥΝ. καλαρέσει ΑΝΤ. κακοφαίνεται **3.** κάνει καλή εντύπωση: *δεν θα καλοφανεί να πάω μόνος, ενώ έχουν καλέσει και τους δυο μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοφόρετος, -η, -ο για καινούργιο ρούχο που ευχόμαστε να φορεθεί καλά, να το φορέσει (κάποιος) και να του πηγαίνει: *άντε, ~ το καινούργιο σου σακάκι!*

καλοφτειαγμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει γίνει, που έχει κατασκευαστεί σωστά και με ωραίο τρόπο: *~ σπίτι / φαγητό* ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, φιλοτεχνημένος, περίτεχνος ΑΝΤ. κακοφτειαγμένος **2.** αυτός που διαθέτει ωραία, αρμονική διάπλαση: *~ σώμα / κοπέλα* ΣΥΝ. καλοσχηματισμένος, αρμονικός ΑΝΤ. κακοφτειαγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

καλοχειμωνιά (η) ο χειμώνας που δεν είναι πολύ βαρύς ΑΝΤ. βαρυχειμωνιά.

καλοχρονιά (η) χρονιά πλούσιας συγκομιδής, πλούσια σε κέρδη: *είχαμε ~ φέτος* ΑΝΤ. κακοχρονιά.

καλοχρονίζω ρ. μετβ. {καλοχρόνισ-α, -μένος} εύχομαι σε κάποιον να έχει καλή χρονιά ΑΝΤ. κακοχρονίζω. — **καλοχρόνισμα** (το).

καλόχυμος, -η, -ο [1761] αυτός που έχει άφθονο ή γλυκό χυμό: *~ πορτοκάλια* ΣΥΝ. ζουμερός, εύχυμος.

καλοχωνεύω ρ. μετβ. {καλοχών-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** χωνεύω καλά αυτό που έφαγα **2.** (μτφ.) αφομοιώνω γνώσεις: *δεν καλοχώνεψε το μάθημα* ΣΥΝ. κατανοώ, εμπεδώνω. - **καλοχώνευτος, -η, -ο.**

καλόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει καλή ψυχή, αισθήματα καλοσύνης για τους άλλους ΣΥΝ. ευσπλαχνικός, καλόκαρδος, πονόψυχος, πονετικός ΑΝΤ. άπονος, σκληρόκαρδος. — **καλόψυχα** επίρρ., **καλοψυχία** (η) [μεσν.].

καλπάζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. καλπάζων, -ουσα, -ον | κάλπασα} **1.** (για άλογα) τρέχω γρήγορα **2.** (για αναβάτες) ιππεύω με μεγάλη ταχύτητα **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι πολύ γρήγορα: *η ανεργία καλπάζει* || *καλπάζουσα φαντασία / φυματίωση* || *καλπάζων πληθωρισμός* || *~ προς την καταστροφή.* — **καλπαστικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάλπη* «τρεχάλα, καλπασμός» (που μαρτυρείται ως μτγν.), αβεβ. ετύμου, πιθ. ονοματοποιημένη λ. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με γοτθ. hlaupan «τρέχω», γερμ. laufen κ.ά.].

καλπάκι (το) {καλπακ-ιού | -ιών} ο μάλλινος ή δερμάτινος σκούφος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalpak, πιθ. < kalıp «καλούπι» + επίθημα -ak].

καλπασμός (ο) [μτγν.] **1.** ο γρήγορος βηματισμός τού αλόγου: *γρήγορος / ελεύθερος ~* ΣΥΝ. τριποδισμός **2.** (μτφ.) η γρήγορη, αλματώδης πορεία: *ο ~ τού κόμματος προς τη νίκη.*

κάλπη (η) {καλπών} **1.** το (συνήθ. ξύλινο) κιβώτιο, μέσα στο οποίο ρίχνουν τα ψηφοδέλτιά τους οι ψηφοφόροι: *η σχισμή τής ~* || *ρίχνω το ψηφοδέλτιο στην ~* || *πριν από την έναρξη τής ψηφοφορίας η εφορευτική επιτροπή ελέγχει την ~, αν είναι άδεια* ΣΥΝ. ψηφοδόχος **2.** (συνεκδ.) το εκλογικό κέντρο, όπου έχει τοποθετηθεί η κάλπη: *οι ψηφοφόροι προσήλθαν από νωρίς στις ~·* ΦΡ. (α) ***ανοίγουν οι κάλπες*** αρχίζει η ψηφοφορία: *με την ανατολή τού ηλίου ~* (β) ***κλείνουν οι κάλπες*** τελειώνει η ψηφοφορία: *με τη δύση τού ηλίου ~* **3.** (συνεκδ.) η εκλογική διαδικασία ή το περιεχόμενο τής κάλπης, τα ψηφοδέλτια: *περιμένουμε να μάθουμε τι θα βγάλει η ~* (το αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας).
[ΕΤΥΜ. μτγν., *παράλλ.* τ. τού αρχ. *κάλπις* «στάμνα, δοχείο», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kl̥p-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kelp- «στάμνα, δοχείο», πβ. αρχ. ιρλ. cilornn (< *kelpurno-), ενώ, κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με ακκαδ. karpu «δοχείο». Η σημ. «ψηφοδόχος» είναι μτγν.].

κάλπης (ο) {κάλπηδες}, **κάλπισσα** (η) {δύσχρ. καλπισσών} πρόσωπο που εξαπατά τους άλλους, που είναι αφερέγγυο στις συναλλαγές του ΣΥΝ. απατεώνας, αναξιόπιστος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalp].

κάλπικος, -η, -ο 1. (για νομίσματα) αυτός που δεν είναι γνήσιος: *~ λίρα* ΣΥΝ. πλαστός, παραχαραγμένος **2.** (μτφ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η υποκρισία, η ψευτιά: *~ αισθήματα / αγάπη / έρωτας* ΣΥΝ. ψεύτικος, πλαστός· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κάλπικος παράς*** (ως χαρακτηρισμός) ανειλικρινής άνθρωπος, υποκριτής, διπρόσωπος: *αποδείχτηκε ~ ο κύριος· άλλα μας έλεγε κι άλλα έκανε* (β) ***ξέρω (κάποιον) σαν κάλπικη δεκάρα*** ξέρω (κάποιον) πολύ καλά, γνωρίζω τα πάντα σχετικά με αυτόν. — **κάλπικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κάλπης* (μέσω τού ουδ. *κάλπικο*) < τουρκ. kalp].

καλπονοθεία (η) {χωρ. πληθ.} η αλλοίωση τού εκλογικού αποτελέσματος με παραβίαση τής κάλπης (με προσθήκη ή αφαίρεση ψηφοδελτίων).

καλπονοθεύω ρ. αμετβ. [1870] {καλπονόθευσα} νοθεύω το εκλογικό αποτέλεσμα. — **καλπονόθευση** (η) [1855], **καλπονοθευτικός, -ή, -ό** [1874].
[ΕΤΥΜ. < *καλπο-* (< *κάλπη*) + *νοθεύω*].

καλπουζανιά (η) (λαϊκ.) κατεργαριά, απάτη: *είναι άσος στην ~· έχει φάει τα λεφτά πολλών ανθρώπων.*

καλπουζάνος (ο), **καλπουζάνα** (η) (λαϊκ.) απατεώνας, ψεύτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalpazan (πβ. μεσν. *καλπαζάνης*)].

καλσόν (το) → καλτσόν

καλτ επίθ. {άκλ.} αυτός που απευθύνεται σε ειδικό κοινό, που έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία ενδιαφέρουν ένα μικρό συνήθως σύνολο ανθρώπων: *~ ταινία / βιβλίο / θεατρική παράσταση* || *ένα θέαμα για ~ κοινό.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cult «λατρεία» (με θρησκ. έννοια, καθώς και με τη σημ. τής τυφλής προσωπολατρίας) < γαλλ. culte < λατ. cultus «εργασία — λατρεία» < colere «καλλιεργώ — λατρεύω»].

κάλτσα (η) {καλτσών} κάλυμμα τού ποδιού, κυρίως πλεκτό, που καλύπτει το πέλμα μέχρι και τον αστράγαλο ή το γόνατο: *φορούσε ζεστές ~, για ν' αντέχει το κρύο τού χειμώνα* || *πλεκτή / βαμβακερή / μάλλινη / συνθετική / ελαστική / νάιλον ~* || *πλέκω / μαντάρω / μπαλ-*

λώνω κάλτσες || βάζω / βγάζω τις ~ μου || φοράω τρύπιες ~· ΦΡ. (μτφ.) **δια(β)όλου κάλτσα** άνθρωπος τετραπέρατος, πολυμήχανος, πανέξυπνος: *είναι ένα άτομο μέσα σε όλα. ~!* - (υποκ.) **καλτσάκι** (το) κ. **καλτσούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. calza < μτγν. λατ. calcea < λατ. calceus «υπόδημα»].

καλτσοβελόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βελόνα που χρησιμοποιείται για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσοβιομηχανία (η) {καλτσοβιομηχανιών} βιομηχανία που κατασκευάζει κάλτσες και καλσόν. — **καλτσοβιομήχανος** (ο/η).

καλτσοδέτα (η) {καλτσοδετών} η ταινία που κρατά τις γυναικείες κάλτσες ψηλά στο πόδι· ΦΡ. (παροιμ.) ***τον έχει δεμένο στην καλτσοδέτα της*** για γυναίκα που έχει κάνει κάποιον άνδρα υποχείριό της.
[ΕΤΥΜ. < *κάλτσα* + *-δέτα* < *δένω*].

καλτσομηχανή (η) {καλτσομηχανών} μηχανή για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσόν κ. **καλσόν** (το) {άκλ.} γυναικείο μονοκόμματο, λεπτό και εφαρμοστό κάλυμμα των ποδιών και τής λεκάνης: *μάλλινο / συνθετικό / μαύρο / δικτυωτό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caleçon < ιταλ. calzone < calza «κάλτσα»].

καλτσοποιία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία κατασκευής καλτσών.

καλτσούνι (το) {καλτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** είδος πλεκτής κάλτσας **2.** είδος γλυκύσματος. — (υποκ.) **καλτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλτσόνι / (σ)καρτσούνι* < ιταλ. calzone (βλ. κ. *κάλτσα*)].

καλτσώνω ρ. μετβ. {κάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} φορώ σε κάποιον κάλτσες ΑΝΤ. ξεκαλτσώνω. — **κάλτσωμα** (το).

καλύβα (η) {καλυβών} **1.** το παράπηγμα, πρόχειρη κατασκευή για κατοίκηση (με ξύλα, κλαδιά, χόρτα κ.λπ.): *«Η ~ τού μπαρμπα-Θωμά»* (*Uncle Tom's Cabin*, μυθιστόρημα τής Χ. Μπίτσερ Στόου) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η πρόχειρα φτειαγμένη κατοικία: *αυτό δεν είναι σπίτι αλλά ~!* **3.** (α) μεμονωμένη κατοικία μοναχού γύρω από το Κυριακό σκήτης (β) μικρή μεμονωμένη κατοικία που έχει παραχωρηθεί ισοβίως για τρεις μοναχούς μονής. - (υποκ.) **καλυβούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλύβη* < *καλύπτω*, με ηχηρό *-β-* στη θέση τού αντίστοιχου αήχου χειλικού *-π-*].

καλύβι (το) {καλυβ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή καλύβα **2.** (ειδικότ.) το αγροτόσπιτο, η φτωχική κατοικία ΣΥΝ. καλυβόσπιτο. — (υποκ.) **καλυβάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλύβιον*, υποκ. τού αρχ. *καλύβη* (βλ. λ. *καλύβα*)].

καλυβόσπιτο (το) το σπίτι που είναι τόσο φτωχικό και προχειροφτειαγμένο, ώστε να μοιάζει με καλύβα: *τα ~ τού χωριού με την πρώτη μπόρα πλημμύρισαν.*

καλυδώνιος κάπρος (ο) ΜΥΘΟΛ. ο μεγάλος και δυνατός κάπρος, τον οποίο έστειλε η Άρτεμις στην Καλυδώνα, για να τιμωρήσει τους κατοίκους της, επειδή ο βασιλιάς τής πόλης δεν θυσίαζε στη θεά· τον κάπρο πλήγωσε η Αταλάντη και τον σκότωσε ο Μελέαγρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Καλυδών* (πόλη τής Αιτωλίας), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο].

κάλυκας (ο) {καλύκων} **1.** το μεταλλικό περίβλημα μιας σφαίρας, η θήκη μέσα στην οποία τοποθετείται το εκρηκτικό υλικό σφαίρας ή οβίδας: *οι στρατιώτες μάζευαν τους άδειους ~ από τα όπλα τους μετά τη βολή || απόρριψη των ~ ύστερα από βολή* **2.** (γενικότ.) κάθε μεταλλικό περίβλημα: *~ τού λαμπτήρα* **3.** ΒΟΤ. το σύνολο των σεπάλων ενός άνθους, που περικλείει τα πέταλα, τους στήμονες και τα καρπόφυλλα και προστατεύει το άνθος, όταν είναι ακόμα οφθαλμός (βλ.λ., σημ. 2) **4.** ΑΝΑΤ. ο ανατομικός σχηματισμός που μοιάζει με κάλυκα άνθους: *νεφρικοί / γευστικοί ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάλυξ*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kalikā «μπουμπούκι», καθώς και με το ουσ. *κύλιξ* (βλ.λ.)].

καλυκοειδής, -ής, -ές [1891] {καλυκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει εξωτερικά με κάλυκα: *~ σχήμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καλυκοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο, στο οποίο κατασκευάζονται κάλυκες όπλων. — **καλυκοποιία** (η) [1898].

καλυκοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει κάλυκα: *~ άνθος.*

κάλυμμα (το) {καλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί το οποίο σκεπάζει, καλύπτει (κάτι): *τα έπιπλα ήταν σκεπασμένα με πολύχρωμα ~ || ~ βιβλίου / κρεβατιού / καναπέ*· ΦΡ. ***κάλυμμα (τής) κεφαλής*** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να καλύπτει κανείς το κεφάλι του, λ.χ. καπέλο, μαντήλι: *η γυναίκα έφερε διαφορετικό ~, ανάλογα με την κοινωνική της θέση* ● **2.** ΟΙΚΟΝ. το απόθεμα σε χρυσό και συνάλλαγμα, που διαθέτει εκδοτική τράπεζα ως εγγύηση τού χαρτονομίσματος που εκδίδει **3.** ΓΕΩΛ. ***εδαφικό κάλυμμα*** οποιουδήποτε είδους (εδαφολογική, φυτική κ.λπ.) επικάλυψη σε συμπαγή επιφάνεια (π.χ. σε πέτρωμα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλύπτω*].

καλυμμαύχι κ. **καλυμμαύκι** (το) → καμιλαύκι

καλυμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κεκαλυμμένος 1.** αυτός που τον καλύπτει, τον σκεπάζει (κάτι): *το πρόσωπο τού ληστή ήταν ~ με κουκούλα || ο καναπές είναι ~ με ύφασμα* **2.** αυτός που έχει (κάτι) απλωμένο σε όλη του την έκταση: *η επιφάνεια τής θάλασσας ήταν ~ από πετρέλαιο* **3.** αυτός που έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα, ώστε να μην κινδυνεύει: *σ' αυτή την υπόθεση εγώ είμαι ~ απ' όλες τις πλευρές· κανείς δεν μπορεί να με κατηγορήσει για οτιδήποτε* **4.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που προφυλάσσεται από τα εχθρικά πυρά: *οι στρατιώτες φρόντιζαν να είναι ~ καθώς προχωρούσαν || έχω ~ τα νώτα μου* **5.** (για ανάγκες, απαιτήσεις κ.λπ.) αυτός που είναι πλήρως ικανοποιημένος (ως προς κάτι): *είμαι ~ από αυτή τη σχέση || της δίνουν λεφτά οι γονείς της, οπότε οικονομικά είναι ~* **6.** (για ποσό, λογαριασμό κ.λπ.) αυτός που είναι πληρωμένος (συνήθ.) από κάποιον άλλο: *τα έξοδα κίνησης είναι ~ από την εταιρεία μου·* ΦΡ. ***καλυμμένη επιταγή*** η επιταγή που μπορεί να ρευστοποιηθεί, να πληρωθεί σε μετρητά ΑΝΤ. ακάλυπτη επιταγή **7.** (σε συζητήσεις) αυτός που θεωρεί ότι κάποιος άλλος εξέφρασε επαρκώς και τις απόψεις τού ιδίου: *ο συνάδελφος ανέλυσε όλες τις παραμέτρους τού προβλήματος· δεν έχω να προσθέσω τίποτα, είμαι ~* **8.** (για αποστάσεις) αυτός που έχει διανυθεί: *από το σύνολο τής απόστασης των 25 χιλιομέτρων που τρέχουν οι αθλητές, αυτή τη στιγμή είναι ~ μόνο το 1/4* **9.** αυτός που παρουσιάζεται, αναμεταδίδεται κ.λπ. από τα Μ.Μ.Ε.: *οι αγώνες θα έπρεπε να είναι πολύ καλύτερα ~ από τα τηλεοπτικά συνεργεία και τους σκηνοθέτες.* - **καλυμμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (αρχ. *κεκαλυμμένος*), μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *καλύπτω*].

Κάλυμνος (η) {Καλύμνου} **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΒΑ. τής Κω **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Καλυμνιώτης** κ. (λόγ.) **Καλύμνιος** (ο), **Καλυμνιώτισσα** κ. (λόγ.) **Καλύμνια** κ. **Καλυμνία** (η), **καλυμνιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάλυμνος / Καλύδνα(ι)*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο καρικής προέλ., αφού οι Κάρες ήταν οι πρώτοι κάτοικοι τού νησιού].

καλύμπρα (η) → καλίμπρα

καλυπτήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει ως σκέπασμα.

καλυπτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} (για χρώμα ή υγρό με χρώμα κ.λπ.) η ικανότητα κάλυψης μιας επιφάνειας.

καλύπτρα (η) [αρχ.] {καλυπτρών} **1.** το σκέπασμα τού προσώπου και τού κεφαλιού ΣΥΝ. κεφαλόδεσμος, κεφαλομάντηλο, βέλο **2.** ΒΟΤ. το προστατευτικό κάλυμμα στην κορυφή τής ρίζας των φυτών.

καλύπτω ρ. μετβ. {κάλυ-ψα, -φτηκα (λόγ. -φθηκα), -μμένος} **1.** σκεπάζω επιφάνεια ή αντικείμενο: *κάλυψε το δάπεδο τού δωματίου με μοκέτα* **2.** (μτφ.) κρύβω, κρατώ (κάτι) στην αφάνεια, κάνω (κάτι) να μη φαίνεται: *~ τα ίχνη μου || κάποιοι Γερμανοί ιστορικοί προσπάθησαν να καλύψουν πολλά εγκλήματα πολέμου που είχαν διαπραχθεί || οι συνεργάτες των ενόχων επεδίωκαν να καλύψουν την υπόθεση* ΣΥΝ. κουκουλώνω, θάβω ΑΝΤ. ξεσκεπάζω, δημοσιοποιώ, αποκαλύπτω **3.** (ειδικότ.) παρέχω προστασία (συνήθ. σε πρόσ. που διώκεται): *η διοίκηση τής εταιρείας καλύπτει τους υπευθύνους τού σκανδάλου* ΑΝΤ. εκθέτω **4.** καταλαμβάνω όλη την έκταση μιας επιφάνειας: *τα σημάδια τής αρρώστιας κάλυπταν όλο του το σώμα || η πετρελαιοκηλίδα κάλυψε γρήγορα όλη τη λίμνη* **5.** ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω κάποιον από τα εχθρικά πυρά με την εκτόξευση πυρών: *ο λοχίας πλησίασε το εχθρικό χαράκωμα, ενώ οι στρατιώτες του πίσω τον κάλυπταν* **6.** ανταποκρίνομαι ικανοποιητικά (σε κάτι): *δύσκολα καλύπτει τις βιοτικές του ανάγκες || ~ τις απαιτήσεις κάποιου* **7.** (ειδικότ.) πληρώνω, καταβάλλω ποσό έναντι εξόδου: *η εταιρεία μού καλύπτει όλα τα έξοδα μετακίνησης* **8.** ξεπερνώ (σε μέγεθος, ένταση κ.λπ.): *η φωνή της κάλυψε όλες τις άλλες || τα έσοδα καλύπτουν τα έξοδα* **9.** αναφέρομαι επαρκώς, διεξοδικά σε (κάτι): *η εργασία του κάλυψε όλο το φάσμα των προβλημάτων που προκύπτουν || το βιβλίο καλύπτει τρεις διαφορετικές περιόδους* **10.** (σε συζητήσεις) εκφράζω και τις απόψεις άλλων συνομιλητών μου: *με κάλυψε ο συνάδελφός μου με όσα είπε* **11.** (για αποστάσεις) διανύω, διατρέχω: *ο αθλητής κάλυψε απόσταση 50 χλμ.* **12.** (για δημοσιογράφους, σχολιαστές, τηλεοπτικά συνεργεία κ.λπ.) αναλαμβάνω την παρουσίαση: *~ το αθλητικό / πολιτικό ρεπορτάζ || την ομιλία τού πρωθυπουργού θα καλύψουν όλα τα κανάλια σε απευθείας σύνδεση* **13.** (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) εκπέμπω σήμα το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένη έκταση: *η Ε.Ρ.Τ. καλύπτει ραδιοτηλεοπτικά το σύνολο τής ελληνικής επικράτειας* **14.** ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) καταθέτω ποσό στην τράπεζα, ώστε να υπάρχει αντίκρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < k̥l-u-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -u-) τού Ι.Ε. *kel- «καλύπτω, κρύβω», πβ. λατ. *celo (όπως μαρτυρείται στο σύνθ. occulere «αποκρύπτω», πβ. γαλλ. celer, ισπ. celar κ.ά.), αρχ. γερμ. helan, αγγλ. helmet «κράνος», γερμ. hehlen «κρύβω», Hülle «φάκελος» κ.ά. Ομόρρ. *κάλυμ-μα, κέλυ-φος, κολ-εός, καλύ-βη (-α)*, πιθ. κ. *κλέπτω* (βλ.λ.). Αρκετές σύγχρονες οικονομικές και άλλες σημ. αποδίδουν ξέν. όρο, πβ. γαλλ. couvrir].

καλυτερεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλυτέρεψα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) καλύτερο: *ο τουρισμός καλυτέρεψε σημαντικά το βιοτικό τους επίπεδο* ΣΥΝ. βελτιώνω ΑΝΤ. χειροτερεύω, επιδεινώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι καλύτερος: *καλυτερεύει ο καιρός / η υγεία / η επίδοση κάποιου* ΣΥΝ. βελτιώνομαι ΑΝΤ. επιδεινώνομαι. — **καλυτέρευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

καλύτερος, -η, -ο πιο καλός: *~ καιρός / άνθρωπος / βαθμός / αποτέλεσμα·* ΦΡ. (α) ***προς το καλύτερο*** σε περιπτώσεις που κάποιος/κάτι βελτιώνεται: *η υγεία τού ασθενούς πάει ~ || μεταβολή ~* (β) ***ό,τι καλύτερο*** το πιο καλό σε δεδομένη περίσταση: *αυτό το νέο ήταν ~ μπορούσα ν' ακούσω αυτή την περίοδο || ο παίκτης αυτός δεν είναι ~ για την ομάδα μας || (ως ευχή) σας εύχομαι ~!* — **καλύτερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύτερος*.
[ΕΤΥΜ. Συγκρ. βαθμ. τού αρχ. επιθ. *καλός*, σχηματισμένος κατά τον αντίστοιχο βαθμό των επιθ. σε *-ύς* (λ.χ. *βαθύς – βαθύτερος, ευρύς – ευρύτερος*). Τόσο ο σχηματισμός όσο και η ορθογράφηση με *-υ-* (αντί τού *καλλίτερος*) προτάθηκαν το 1888 από τον Γ. Χατζιδάκι].

κάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** το σκέπασμα επιφάνειας ή αντικειμένου: *~ δαπέδου με πλακάκια || ~ τής πληγής με γάζα* ΣΥΝ. επικάλυψη **2.** (συνεκδ.) το υλικό ή η ουσία που καλύπτει (κάτι), η επένδυση: *χρυσή / σιδερένια / αλεξίσφαιρη ~* ΣΥΝ. κάλυμμα **3.** (μτφ.) η σκόπιμη αποσιώπηση, η απόκρυψη: *~ των ατασθαλιών || ~ τής εγκληματικής δράσης κάποιου* ΣΥΝ. συγκάλυψη ΑΝΤ. αποκάλυψη, ξεσκέπασμα **4.** (σε περιπτώσεις ένοπλης αντιπαράθεσης, σύγκρουσης) σειρά επαναλαμβανόμενων βολών κατά τού εχθρού ή τού αντιπάλου κατά τη μετακίνηση στρατιώτη ή τμήματος στρατού, ώστε

ο εχθρός να μη μπορεί να στοχεύει εναντίον του ανενόχλητα: *η απόβαση θα γίνει με αεροπορική ~* **5.** η παροχή προστασίας σε κάποιον, ώστε να μην εκτεθεί: *έφυγε μία ώρα νωρίτερα από τη δουλειά με την ~ των συναδέλφων του* || *ο υπουργός είχε την ~ τού πρωθυπουργού για όλους τους χειρισμούς του στο θέμα* || *δίνω / προσφέρω ~ σε κάποιον* **6.** η ικανοποίηση, η προσφορά σε κάποιον τόσων όσα ο ίδιος κρίνει επαρκή: *~ των οικονομικών / ψυχολογικών / συναισθηματικών αναγκών κάποιου* || *η ~ των απαιτήσεων / των αιτημάτων / των στόχων κάποιου* || *πλήρης / μερική ~* **7.** η εξασφάλιση κάποιου από πιθανό κίνδυνο, από δύσκολη θέση ή κατάσταση με την παροχή των μέσων που θα χρειαστεί για την αντιμετώπισή της: *ασφαλιστική ~* (λ.χ. σε περιπτώσεις ατυχήματος, ασθένειας, κλοπής) || *ενδιαφερόταν για την οικονομική ~ των παιδιών της* || *«το Αιγαίο σύντομα θα έχει πλήρη ~ με πυραύλους μεσαίου και μεγάλου βεληνεκούς»* (εφημ.) **8.** (α) η χρηματική ενίσχυση, προκειμένου να πληρωθούν τα έξοδα έργου: *το Υπουργείο θα αναλάβει την ~ τής δαπάνης για την αποπεράτωση τού έργου* (β) η ισοστάθμιση (βλ.λ.): *~ των ελλειμμάτων* (γ) (ειδικότ.) η πληρωμή, η καταβολή: *για τις ημέρες που θα μέναμε, ανέλαβε αυτός την ~ των εξόδων* || *έχω πλήρη νοσηλευτική / ιατροφαρμακευτική ~ από την ασφαλιστική μου εταιρεία* ● **9.** η διεξοδική, εκτεταμένη αναφορά σε κάτι: *πολύπλευρη ~ ενός θέματος* **10.** (για τηλεοπτικά, ραδιοφωνικά προγράμματα) η μετάδοση, η παρουσίαση: *η ~ τής προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων από τα μεγάλα κανάλια* || *~ αθλητικών αγώνων* || *αντικειμενική ~ μιας είδησης* || *πανελλήνια τηλεοπτική ~* **11.** (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) η έκταση στην οποία μεταδίδεται και λαμβάνεται το εκπεμπόμενο σήμα: *η ~ τού 90% τής επικράτειας από ένα δίκτυο κινητής τηλεφωνίας* **12.** η διάνυση, η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο (σε συγκεκριμένο χρόνο): *η ~ τής απόστασης μέχρι το κέντρο τής Αθήνας σε λιγότερο από μισή ώρα είναι αδύνατη* || (μτφ.) *χρειάζονται μεγάλες προσπάθειες για την ~ τής διαφοράς που έχει από τους υπολοίπους* **13.** η πλήρωση: *προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την ~ των κενών θέσεων εργασίας* **14.** ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) η κατάθεση στην τράπεζα ποσού, ώστε να υπάρχει αντίκρισμα.

Καλυψώ (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη τού Άτλαντα, η οποία, κατά την *Οδύσσεια*, υποδέχθηκε και κράτησε στο νησί της (την Ωγυγία) τον Οδυσσέα επί επτά χρόνια **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *καλύπτω*, πράγμα που θα παρουσίαζε την ομηρική νύμφη *Καλυψώ* ως εκείνη που προσπάθησε να κρύψει, να «καλύψει» τον Οδυσσέα και να τον κρατήσει για πάντα κοντά της νέο και αθάνατο].

καλφαλίκι (το) {καλφαλίκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κανείς κάλφας **2.** το μεροκάματο που πληρώνεται ο κάλφας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalfalık].

κάλφας (ο) {καλφάδες} (λαϊκ.) ο μαθητευόμενος βοηθός τεχνίτη (ιδ. ράφτη ή τσαγγάρη) ΣΥΝ. παραγυιός, τσιράκι. — (υποκ.) **καλφόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalfa < αραβ. ḫalīfa].

Κάλχας (ο) {Κάλχαντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ο μάντης που ακολούθησε τους Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

καλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλείς... | κάλεσα, κλήθηκα (λόγ. εκλήθην, -ης, -η..., μτχ. κληθείς, -είσα, -έν, κ. λαϊκ.-προφορ. καλέστηκα), (λόγ.) κεκλημένος} ♦ (μετβ.) **1.** απευθύνω πρόσκληση σε κάποιον, του ζητώ να έρθει σε οικείο ή δικό μου χώρο, σε εκδήλωση που διοργανώνω ή στην οποία μετέχω: *τον κάλεσαν στον γάμο τους* || *~ σε γεύμα / σε πάρτι / σε δεξίωση / στο σπίτι μου* ΣΥΝ. προσκαλώ **2.** (ειδικότ.) απευθύνω κάλεσμα ή ζητώ επισήμως, βάσει των αρμοδιοτήτων ή λόγω τής ιδιότητάς μου, από κάποιον να παρουσιαστεί, να δώσει το παρών ή γενικότ. να πράξει κάτι: *κλήθηκε στο αστυνομικό τμήμα για συμπληρωματική κατάθεση* || *~ στο δικαστήριο / στον στρατό / στα όπλα ή υπό τα όπλα* (στρατολογώ, επιστρατεύω) || *ο προϊστάμενος κάλεσε τους δύο υπαλλήλους στο γραφείο του* || (λόγ.) *κληθείς από τους δημοσιογράφους να σχολιάσει την επικαιρότητα, απέφυγε οποιαδήποτε δήλωση* || *το προεδρείο καλεί τα μέλη τού συλλόγου σε γενική συνέλευση* (συγκαλεί γενική συνέλευση) / *σε απεργία* || *εκλήθη σε απολογία* **3.** προσπαθώ να πείσω (κάποιον) να κάνει (κάτι), προτρέπω, παρακινώ: *το κήρυγμά του καλούσε τους συμπολίτες του σε επαγρύπνηση / να διαμαρτυρηθούν* || *~ σε δράση / κινητοποίηση / διαμαρτυρία / αποχή* || *ο πρωθυπουργός κάλεσε την αντιπολίτευση να εγκαταλείψει τη δημαγωγία* ΣΥΝ. ωθώ **4.** ζητώ τις υπηρεσίες ενός επαγγελματία, την εξυπηρέτησή μου από οργανισμό, εταιρεία, δημόσια υπηρεσία κ.λπ.: *~ το εκατό / την πυροσβεστική* || *~ τον γιατρό / το σέρβις / ραδιοταξί* || *πήγαινε να καλέσεις τον κλειδαρά, γιατί χάλασε η κλειδαριά* **5.** φωνάζω (σε κάποιον): *καλούσε τους φίλους του σε βοήθεια* (φώναζε «βοήθεια») **6.** (α) προσπαθώ να επικοινωνήσω (με κάποιον), χρησιμοποιώντας τεχνητό δίαυλο, λ.χ. τηλεπικοινωνιακό μέσο: *~ κάποιον στον ασύρματο / μέσω Ίντερνέτ* || *Αθήνα καλεί Λονδίνο, όβερ* (β) (ειδικότ.) τηλεφωνώ (σε κάποιον): *είπε στη γραμματέα του να καλέσει τον υπεύθυνο πωλήσεων* (γ) (ειδικότ.) σχηματίζω στον δίσκο επιλογής τού τηλεφώνου έναν αριθμό: *για περισσότερες πληροφορίες καλέσατε το 131!* (δ) (για ανελκυστήρα) πατώ το κουμπί που βρίσκεται έξω από τον ανελκυστήρα δίπλα στην πόρτα του, για να έρθει ή να σταματήσει στον όροφο όπου βρίσκομαι: *κάλεσες το ασανσέρ;* ♦ (αμετβ.) **7.** (για τηλέφωνο) δίνω σήμα στην τηλεφωνική γραμμή: *το τηλέφωνο καλεί, αλλά δεν το σηκώνει κανείς* **8.** (μεσοπαθ. **καλούμαι**) (α) ονομάζομαι: *το μέρος αυτό καλείται «Φανάρι»* ΣΥΝ. προσαγορεύομαι, λέγομαι (β) μου ζητείται να πράξω (κάτι) ή υπάρχει η προσδοκία να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο: *η κυβέρνηση καλείται να αποσύρει την επίμαχη τροπολογία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, ετερόκλιτος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλῶ (-έω)*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. δισύλλ. θ. *kalā-mi (πβ. αιολ. *κάλη-μι*) «φωνάζω, καλώ», πβ. σανσκρ. usā-kalaḥ «κόκορας» (κατά λέξη «αυτός που φωνάζει την αυγή»), λατ. calo «καλώ», clamo «φωνάζω» (> γαλλ. clamer), clarus «σαφής, καθαρός» (> γαλλ. clair, ισπ. claro), classis (βλ. λ. *κλάση*), γερμ. hell «φωτεινός, καθαρός», Hall «ήχος», αγγλ. haul «τραβώ, σέρνω» κ.ά. Ομόρρ. *κλῆ-σις (-η), κλητήρ(ας), ἔγ-κλη-μα, ἐκ-κλησ-ία* κ.ά.].

καλωδιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή λειτουργεί με ηλεκτρικά καλώδια: *~ σύνδεση* **2.** (α) ***καλωδιακή τηλεόραση*** η τηλεόραση στην οποία τα ηλεκτρικά συστήματα τής εικόνας και τού ήχου διαβιβάζονται στους δέκτες των συνδρομητών μέσω καλωδίων και όχι με εξωτερική κεραία (β) ***καλωδιακό κανάλι*** κανάλι καλωδιακής τηλεόρασης που λειτουργεί με συνδρομητές.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *καλωδιακή τηλεόραση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cable television / cablevision].

καλώδιο (το) {καλωδί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. σύρμα που συνιστά αγωγό ηλεκτρικής ενέργειας ή αποτελείται από ένα σύνολο αγωγών ηλεκτρικής ενέργειας, συνδεδεμένων και μονωμένων με κοινό μονωτικό υλικό: *μονωμένο / ενισχυμένο / ομοαξονικό / ηλεκτρικό / γυμνό ~* (χωρίς μονωτική κάλυψη). — (υποκ.) **καλωδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλῴδιον*, υποκ. τού ουσ. *κάλως* «χορδή, σχοινί», τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. cable].

καλωδιώνω ρ. μετβ. {καλωδίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με καλώδια **2.** (μεσοπαθ. ***καλωδιώνομαι***) (αργκό) συνδέομαι με καλώδια με σύστημα εικονικής πραγματικότητας (φορώντας τα κατάλληλα εξαρτήματα).

καλωδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ηλεκτρικών καλωδίων: *ήρθε ο ηλεκτρολόγος για την ~ τής οικοδομής* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ηλεκτρικών καλωδίων μιας εγκατάστασης: *παλιά / καινούργια ~.*

καλώς επίρρ. [αρχ.] {καλύτερα, άριστα κ. (λογιότ.) κάλλιστα} (λόγ.) **1.** σωστά, λογικά: *~ έπραξες·* ΦΡ. ***καλώς ή κακώς*** σωστά ή όχι, είτε μας αρέσει είτε όχι, ανεξαρτήτως τού τι πιστεύουμε σχετικά: *~, ο γυιος σου αποφάσισε να γίνει καλλιτέχνης· το ζήτημα είναι πώς θα τον βοηθήσεις σε αυτό που διάλεξε* **2.** αισίως, ευνοϊκά: *ας ελπίσουμε ότι θα εξελιχθούν ~ τα πράγματα* || *όλα βαίνουν ~* ΣΥΝ. κατ' ευχήν, δεξιά, πρίμα· ΦΡ. ***καλώς εχόντων των πραγμάτων*** αν όλα πάνε καλά, όπως αναμένουμε ή αν οι συνθήκες είναι ευνοϊκές **3.** σε καλή κατάσταση, εντάξει: *όλα έχουν ~·* ΦΡ. ***έχει καλώς*** (αρχ. φρ.) (i) εντάξει, όλα καλά: *~ ώς εδώ* (ii) σύμφωνοι, δεκτόν: *αν μπορείς να έρθεις τώρα, ~, αλλιώς να σε περιμένω* ΣΥΝ. εντάξει, έστω, μάλιστα **4.** (για την έκφραση φιλικής διαθέσεως απέναντι σε κάποιον, ως φιλοφρόνηση, για τη διατύπωση χαιρετισμών κατά την υποδοχή κάποιου): *~ σας βρήκα* || *~ να πάτε·* ΦΡ. (α) ***καλώς τον*** ή ***καλώς τον...*** (μεσν. φρ.) ως χαιρετισμός για κάποιον που έρχεται: *βρε καλώς τα τα παιδιά!* || (για γυναίκα που βαδίζει καμαρωτά) *καλώς τηνα την πέρδικα!* (β) ***καλώς τον / τους / την κ.λπ. δέχτηκες*** (ευχετ.) για κάποιον που υποδέχθηκε αγαπητό πρόσωπο: *έμαθα ότι γύρισε ο γυιος σου· ~!* (γ) ***καλώς όρισες / καλώς ήρθες*** για την υποδοχή κάποιου που ήρθε από μακριά (επιστρέφοντας ως φιλοξενούμενος ή επισκέπτης), προκειμένου να δηλωθεί ότι είναι ευπρόσδεκτος (δ) (εκφραστ.-οικ.) ***καλώς τα μάτια μου / μας τα δυο*** (i) για την υποδοχή αγαπημένου προσώπου (ii) (ειρων.) για την υποδοχή προσώπου που λείπει πολύ καιρό ή που έχει αργήσει να εμφανιστεί (κάπου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

κάλως (ο) {τού κάλω, τον κάλω | χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. το χοντρό σχοινί των καραβιών, που χρησιμοποιείται για τις πολύ σκληρές εργασίες ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσχοινο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

καλωσορίζω ρ. μετβ. {καλωσόρισ-α, -τηκα, -μένος} υποδέχομαι (κάποιον) λέγοντας «καλωσόρισες»· (κατ' επέκτ.) υποδέχομαι (κάποιον) περιποιητικά: *ο οικοδεσπότης τούς καλωσόρισε στην είσοδο τού σπιτιού* ΣΥΝ. καλοδέχομαι, δεξιώνω· ΦΡ. ***καλωσόρισες / καλωσορίσατε*** χαιρετισμός που λέγεται κατά την υποδοχή επισκέπτη, φιλοξενούμενου κ.λπ., δηλώνοντας ότι είναι ευπρόσδεκτος: *μας υποδέχθηκε η μητέρα της λέγοντας «καλωσορίσατε, καλωσορίσατε».* — **καλωσόρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλώς όρισες*].

καλωσύνη (η) ▸ καλοσύνη

κάμα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μαχαίρι που κόβει και από τις δύο πλευρές και είναι πολύ αιχμηρό ΣΥΝ. στιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kama].

κάμα[2] (το) {κάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το καύμα (βλ.λ.): *το ~ τού καλοκαιριού.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κᾶμα(ν)* < αρχ. *καῦμα*].

καμάκι (το) {καμακ-ιού | -ιών} **1.** το ξύλινο κοντάρι που απολήγει σε μεταλλική αιχμή ή τρίαινα και χρησιμοποιείται ως αλιευτικό εργαλείο **2.** (μτφ.-οικ.) (α) το απροκάλυπτο ή και φορτικό φλερτ· (γενικότ.) το φλερτ: *έκανε ~ σε τουρίστριες* (β) (συνεκδ.) ο άνδρας που φλερτάρει συστηματικά γυναίκες, επιδιώκοντας τη σεξουαλική επαφή μαζί τους: *κυκλοφορούσαν πολλά ~ στις παραλίες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμάκιον*, υποκ. τού αρχ. *κάμαξ* «μακρύ ξύλο, κοντάρι», τεχν. όρ. με επίθημα -ak-, που συνδ. με σανσκρ. śámyā «μπαστούνι, ράβδος», αρμ. sami-k' «ζυγός», μέσ. γερμ. hamel «κορμός, κούτσουρο» κ.ά.].

καμακώνω ρ. μετβ. {καμάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** κτυπώ και τρυπώ με καμάκι: *καμάκωσε ένα μεγάλο χταπόδι* **2.** (μτφ.) ερωτοτροπώ, φλερτάρω ΣΥΝ. κορτάρω, (αργκό) την πέφτω, τα ρίχνω. Επίσης **καμακίζω**. — **καμάκωμα** (το) κ. **καμακιά** (η) [μεσν.] (σημ. 1).

καμαμπέρ (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί με κρεμώδες εσωτερικό και έντο-

νη χαρακτηριστική μυρωδιά και γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camembert < Camembert, χωριό παρασκευής τού τυριού στην περιοχή Orn (τής Νορμανδίας)].

καμάρα (η) {καμαρών} **1.** αψίδα με τοξοειδές, ημικυκλικό σχήμα, που είναι κατασκευασμένη από πέτρα και σίδερο: *περνούσαμε μέσα από καμάρες, για να βγούμε στην άλλη πλευρά τού χωριού* ΣΥΝ. θόλος, τόξο **2.** (συνεκδ.) γέφυρα που έχει αψιδωτό σχήμα **3.** το τμήμα τού πέλματος ποδιού που έχει κοίλο σχήμα ΣΥΝ. αντίκοιλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αβεστ. kamāra «ζώνη», λατ. camurus «κυρτός, καμπύλος», σανσκρ. kmārati «κυρτώνω» κ.ά. Η λ. πέρασε στα λατ. camera / camara και μέσω αυτών σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες με τη σημ. «δωμάτιο», λ.χ. ιταλ. camera, ισπ. cámara, γαλλ. chambre κ.τ.ό.].

κάμαρα (η) {καμαρών} **1.** το δωμάτιο σπιτιού: *είχαν ένα μεγάλο αρχοντικό με πολλές ~* **2.** (ειδικότ.) το υπνοδωμάτιο: *είναι στην ~ της, έχει ξαπλώσει* ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα. Επίσης (λαϊκ.) **κάμαρη**. — (υποκ.) **καμαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. camara / camera < αρχ. *καμάρα* (βλ.λ.)].

καμαραϊκός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) ***καμαραϊκά αγγεία*** τα προϊστορικά αγγεία που βρέθηκαν αρχικά κοντά στο χωριό Καμάρες τής Κρήτης και τα οποία χαρακτηρίζονται από πολύ λεπτά τοιχώματα (ωοκέλυφα), τη μίμηση αντίστοιχων μεταλλικών αντικειμένων ως προς το σχήμα και την ανοιχτή πολύχρωμη διακόσμησή τους σε σκούρο φόντο με φυτικά και αφηρημένα σχέδια (β) ***καμαραϊκός ρυθμός*** η αντίστοιχη τεχνοτροπία τής κρητικής κεραμικής (περ. 2200-1600 π.Χ.), χαρακτηριστικά δείγματα τής οποίας είναι τα παραπάνω αγγεία.
[ΕΤΥΜ. < *Καμάραι*, χωριό τής Κρήτης (στον νομό Ηρακλείου), που οφείλει το όνομά του στους θόλους τού μεγάλου σπηλαίου, όπου ανακαλύφθηκαν το 1889 τα αρχαιολογικά ευρήματα].

καμαράκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό δωμάτιο: *διάβαζε σ' ένα απόμερο ~* ΣΥΝ. καμαρούλα.

καμάρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η υπερηφάνεια (για κάποιον/κάτι): *ένιωθε ~ για τη συμμετοχή του στους εθνικούς αγώνες* ΑΝΤ. ντροπή **2.** (συνεκδ.) καθετί για το οποίο υπερηφανεύεται κανείς: *ο γυιος που σπούδαζε στο εξωτερικό, ήταν το ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. καύχημα ΑΝΤ. στίγμα· ΦΡ. ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** βλ. λ. *κόσμος* **3.** ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς την υπερηφάνειά του: *περπατά / μιλά / κοιτάζει με ~* **4.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο ύφος που έχει κανείς όταν είναι υπερήφανος: *κοίτα ~ που κέρδισε η ομάδα του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμάριν* < *καμαρώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *καμάριον*, υποκ. τού αρχ. *καμάρα*].

καμαριέρης (ο) {καμαριέρηδες}, **καμαριέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καθαρίζει και τακτοποιεί τις κρεβατοκάμαρες σπιτιών ή ξενοδοχείων: *φώναξε την ~, για να φτειάξει το δωμάτιό της* ΣΥΝ. θαλαμηπόλος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. camarier < camera «δωμάτιο» < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος», βλ. κ. *κάμαρα*].

καμαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) το σύνολο των συμβούλων που παρασκηνιακά επηρεάζουν τις αποφάσεις ισχυρού ατόμου με πολλές εξουσίες: *η ~ τού παλατιού έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη συνωμοσία* ΣΥΝ. μυστικό συμβούλιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camarilla < ισπ. camarilla < camara «δωμάτιο» < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος». Η λ. πρωτοεμφανίστηκε το 1814 περιγράφοντας τον κύκλο προσώπων που περιστοιχίζαν τον βασιλιά τής Ισπανίας Φερδινάνδο Ζ', οι οποίοι συνεδρίαζαν μυστικά στον αντιθάλαμο (camarilla) παραπλεύρως τής βασιλικής αίθουσας και ασκούσαν ισχυρή επιρροή στις βασιλικές αποφάσεις].

καμαρίνι (το) {καμαριν-ιού | -ιών} **1.** το δωμάτιο των παρασκηνίων τού θεάτρου, στο οποίο αλλάζουν ρούχα και καλλωπίζονται οι ηθοποιοί: *έτρεξε στο ~ τής πρωταγωνίστριας, για να του υπογράψει ένα αυτόγραφο* **2.** ***καμαρίνια*** (τα) ο χώρος πίσω από τη σκηνή, τα παρασκήνια: *η αγωνία των ηθοποιών στα ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camerino, υποκ. τού camera «δωμάτιο»].

καμαροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καμαροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με καμάρα, που έχει σχήμα καμάρας ΣΥΝ. αψιδωτός, θολωτός, καμαρωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καμαρόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα που στο πάνω μέρος της έχει αψιδωτό σχήμα: *ήταν νησιώτικο σπίτι με γραφικές ~*.

καμαρότος (ο) (παλαιότ. ορθ. *καμαρώτος*) μέλος τού πληρώματος πλοίου, που είναι υπεύθυνο για την καθαριότητα και την τακτοποίηση των καμπινών και γενικά για την εξυπηρέτηση των επιβατών ΣΥΝ. θαλαμηπόλος. — (υποκ.) **καμαροτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camarotto < camera «δωμάτιο»].

καμαρούλα (η) → κάμαρα

καμαροφρύδης (ο) [μεσν.] {καμαροφρύδηδες}, **καμαροφρύδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει τοξοειδή φρύδια. Επίσης **καμαροφρυδούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

καμαρώνω ρ. μεταβ. κ. αμεταβ. {καμάρωσα} ♦ **1.** (μεταβ.) έχω (κάποιον/κάτι) καμάρι, καύχημά μου: *καμάρωνε την κόρη του για την προκοπή της* || (ειρων.) *Καμάρωσε τον κανακάρη σου! Αντί να πάει για δουλειά, παίζει τάβλι!* ♦ **2.** (αμεταβ.) αισθάνομαι υπερηφάνεια, επαίρομαι, κορδώνομαι: *καμάρωνε σαν γαμπρός* || *καμάρωνε για την ευρυμάθειά του* || *~ σαν παγώνι / σαν γύφτικο σκεπάρνι* ΑΝΤ. ντρέπομαι. — **καμάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμαρῶ (-όω)* «κυρτώνω, κάμπτω» < αρχ. *καμάρα*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν., από τον χαιρετισμό με υπόκλιση που απηύθυναν συνήθως οι ευγενείς. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η σημ. αυτή ανάγεται στο κύρτωμα τού αλόγου ως δείγμα τής υπερηφάνειάς του (λ.χ. *«τράχηλον ἐκαμάρωσεν, ἐτίναξε τὴν χήτην»*, μεσν. δημώδες κείμενο)].

καμαρωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που κινείται με καμάρι, με υπερήφανο τρόπο· ευθυτενής και με αυτοπεποίθηση: *περπατούσε ~, με το κεφάλι ψηλά* || *~ βήμα* ΣΥΝ. αγέρωχος, περήφανος, κορδωμένος ● **2.** [μτγν.] αυτός που έχει αψιδωτό σχήμα: *~ θόλος* ΣΥΝ. θολωτός. — **καμαρωτά** επίρρ.

καμαρώτος (ο) → καμαρότος

κάμα-σούτρα (το) {άκλ.} **1.** κλασικό ερωτικό έργο τής σανσκριτικής φιλολογίας γραμμένο από τον Βατσιανάγια Μαλανάγκα (μεταξύ 4ου και 7ου αι. μ.Χ.) και μεταφρασμένο σε πολλές γλώσσες, στο οποίο περιέχονται κανόνες για τη σεξουαλική ζωή και περιγράφονται ποικίλες σεξουαλικές στάσεις **2.** (καθημ.) το σύνολο των γνωστών ερωτικών στάσεων και τεχνικών.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. kama-sutra < kama «έρωτας, αγάπη» + sūtra «κλωστή, νήμα», οπότε η περίφραση θα σήμαινε ένα σύνολο συνδεδεμένων κανόνων ή τεχνικών για τον έρωτα].

καματάρης (ο) {καματάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει κοπιαστικές δουλειές, κυρ. γεωργικές: *ήταν ~ άνθρωπος, που κέρδιζε με ιδρώτα το ψωμί του* ΣΥΝ. αγρότης, εργάτης.
[ΕΤΥΜ. < *κάματος* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. *περιβολ-άρης, διαβατ-άρης, πρωτ-άρης* κ.ά.].

καματερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγαπά την επίπονη εργασία: *~ εργάτης* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος **2.** ***καματερό*** (το) το βόδι που χρησιμοποιείται στην κοπιαστική εργασία τού οργώματος **3.** ***καματερή*** (η) η ημέρα εργασίας, η καθημερινή ΑΝΤ. σχόλη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καματηρός* < *κάματος*].

καματεύω ρ. αμετβ. {καμάτευσα} (λαϊκ.) **1.** καταπιάνομαι επίμονα με κάποια εργασία **2.** εργάζομαι σε αγροκτήματα, καταπιάνομαι με γεωργικές εργασίες (κυρ. το όργωμα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κάματος*].

κάματος (ο) {καμάτ-ου | -ων, -ους} η σωματική καταπόνηση που οφείλεται σε σκληρή εργασία: *δεν υπολόγιζε τον ~, προκειμένου να πετύχει στο έργο του* ΣΥΝ. μόχθος, κόπωση, εξάντληση ΑΝΤ. ξεκούραση, αναψυχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kəm-ə-to-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. δισύλλ. θ. *kameə-, που συνδ. με σανσκρ. śami-tár «αυτός που διευθετεί, που προετοιμάζει», ίσως και με μέσ. ιρλ. cuma «φροντίδα». Ομόρρ. *κάμνω* (> *κάνω*), *κομ-ῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*), *κομ-ίζω, κόμ-μωσις, νοσο-κόμος* κ.ά.].

καμβάς (ο) {καμβάδες} **1.** το χονδρό ύφασμα που κατασκευάζεται κυρ. από λινάρι και βαμβάκι και χρησιμοποιείται ως βάση στα κεντήματα **2.** (μτφ.) το περίγραμμα τής υπόθεσης (λογοτεχνικού έργου, ιστορίας κ.λπ.): *αυτός είναι με λίγα λόγια ο ~ τής ιστορίας, που πρόσφατα ήλθε στο φως τής δημοσιότητας* || *με αδρές πινελιές ο συγγραφέας υφαίνει τον ~ τού έργου του*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. canevas < μτγν. λατ. *cannabaceus < λατ. cannabis < αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κάμβιο (το) {καμβί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. στρώμα τού κορμού των δέντρων, που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τον φλοιό· στην εσωτερική του πλευρά δημιουργούνται τα νέα κύτταρα, ενώ από την εξωτερική δίνει νεκρά κύτταρα στον φλοιό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. cambium «ανταλλαγή» < μτγν. λατ. cambiare «αλλάζω, ανταλλάσσω»].

κάμβριος, -ια, -ιο **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου από 590-570 ώς 500 εκατομμύρια χρόνια πριν **2.** ΓΕΩΛ. ***Κάμβριο*** (το) {Καμβρίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια το οποίο περιλαμβάνεται στον παλαιοζωικό αιώνα (βλ. λ. *παλαιοζωικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cambrian < μεσν. λατ. Cambria «Ουαλία» < ουαλ. Cymry «Ουαλός»].

καμέα (η) {καμεών} σκληρός, ημιπολύτιμος λίθος (αχάτης, όνυχας, σαρδόνυχας) με ανάγλυφες παραστάσεις ή και απομίμηση τέτοιων λίθων από γυαλί: *οι ρωμαϊκές ~ έφεραν ανάγλυφες προσωπογραφίες και μυθολογικές σκηνές*. Επίσης **καμέο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. camée (ενν. pierre) < ιταλ. cammeo < μεσν. λατ. cameus, αβεβ. ετύμου, ίσως συγκεκομμ. τ. τού λατ. *chamae-phaeus < αρχ. *χαμαί* + *φαιός*, οπότε θα πρόκειται για αντιδάν. Κατ' άλλους, ο λατ. τ. ανάγεται σε αραβ. qamā'il «μπουμπούκια»].

καμέλια (η) {καμελιών} αειθαλές δενδρύλλιο, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα εντυπωσιακά άνθη του με επικαλυπτόμενα πέταλα κόκκινου χρώματος (αλλά και λευκού ή κιτρινωπού σε καλλιεργημένες ποικιλίες) και κομψά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camélia < νεολατ. camellia, από το όνομα τού Ιησουίτη ιεραποστόλου G. J. Kamel, ο οποίος τον 17ο αι. έφερε το φυτό στην Ευρώπη από την τροπική Ασία].

Καμένα Βούρλα (τα) κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής κωμόπολης οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο έγινε η αποστράγγιση και η αποξήρανση τής ελώδους περιοχής, που κάλυπτε παλαιότερα τον χώρο].

καμένος, -η, -ο → καίω

κάμερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *εικονοσκόπιο* (βλ.λ.) **1.** συσκευή που μετατρέπει την εικόνα σε ηλεκτρικό σήμα και χρησιμοποιείται κυρ. σε τηλεοπτικές μεταδόσεις: *φορητή / ασύρματη / κάντιντ* (βλ.λ.) *~* || *ο χώρος ελέγχεται από κάμερες* || *κρυφές, μικροσκοπικές ~ είχαν τοποθετηθεί παντού* || *εμφανίστηκε αμήχανος μπροστά στις τηλεοπτικές ~* || *στήνω την ~* || *τοποθετώ την ~ σε τρίποδα* || *οι υποψήφιες είχαν στηθεί μπροστά στις κάμερες* || *φώναξε τις κάμερες, για να κά-*

νει δηλώσεις (δηλ. τα τηλεοπτικά συνεργεία τηλεοπτικών σταθμών) ΣΥΝ. μηχανή λήψεως **2.** συσκευή που εγγράφει την εικόνα σε φιλμ (κινηματογραφικό ή βίντεο): *η ~ γράφει* || *με παίρνει η ~* (εγγράφει την εικόνα μου σε φιλμ) || *ζουμάρω με την ~* || *παίρνω λήψεις με την ~* || *η ~ τού σκηνοθέτη κινείται ακατάπαυστα ανάμεσα σε πρόσωπα και χώρους*· ΦΡ. ***πίσω από τις κάμερες*** (i) (κυριολ.) ο χώρος όπου στέκονται τα μέλη (τηλεοπτικού, κινηματογραφικού) συνεργείου. δηλ. πίσω από τις μηχανές λήψεως. έξω από τον χώρο όπου παίζουν οι ηθοποιοί (ii) (μτφ.) το παρασκήνιο: *είναι άνθρωπος που προτιμά να κινείται ~* **3.** η φωτογραφική μηχανή.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αγγλ. camera < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος» < αρχ. *καμάρα*].

κάμερα-μαν (ο) {άκλ.} ελλην. *εικονολήπτης*· αυτός που λαμβάνει εικόνες με κάμερα, ο χειριστής κάμερας ΣΥΝ. οπερατέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cameraman].

ΣΧΟΛΙΟ Η ξενική αυτή λέξη, που είναι προτιμότερο να αποδίδεται στην Ελληνική με τον όρο **εικονολήπτης**, έχει τονικό ενδιαφέρον. Επειδή αποτελείται από τέσσερεις συλλαβές, για να προφερθεί, απαιτεί δύο τόνους, έναν κύριο (στην αρχική συλλαβή) και έναν δευτερεύοντα (υποστηρικτικό) στη ληκτική συλλαβή. Τόσο στην Αγγλική όσο και ως δάνειο στην Ελληνική, η λέξη ακούγεται με δύο τόνους: κάμερα-μάν. Φυσικά, περιλάβαμε τη λέξη στο λεξικό δηλώνοντας μόνο τη θέση τού κύριου τόνου, γιατί αλλιώς θα είχαμε μία λέξη με δύο τόνους!

καμεράτα (η) ορχήστρα δωματίου: *η ~ τής Βιέννης θα παρουσιάσει ένα κουαρτέτο τού Σούμπερτ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camerata < camera, βλ. κ. *κάμαρα*].

Καμερούν (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Cameroun, αγγλ. Republic of Cameroon = Δημοκρατία τού Καμερούν) ομοσπονδιακό κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαουντέ, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Αγγλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Καμερουνέζος** (ο), **Καμερουνέζα** (η), **καμερουνέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Cameroun < πορτ. camarão «καραβίδα», ονομασία που δόθηκε στη χώρα από Πορτογάλο εξερευνητή τού 16ου αι., εξαιτίας τής αφθονίας αυτών των θαλασσινών στους ποταμούς τής χώρας].

καμήλα κ. (λαϊκ.) **γκαμήλα** (η) {καμηλών} **1.** μεγαλόσωμο μηρυκαστικό τής ερήμου με μία ή δύο καμπούρες (ύβους), που μπορεί να ζήσει αρκετές ημέρες χωρίς νερό· χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο και εκτρέφεται για το κρέας, το γάλα, το δέρμα και το τρίχωμά του (αποκαλείται *πλοίο τής ερήμου*) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η ψηλή, άχαρη και άσχημη γυναίκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός, νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάμηλος*, λ. σημιτ. προελ., πβ. εβρ. gāmāl, από όπου και οι αντίστοιχες λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών, πβ. αγγλ. camel, γαλλ. chameau, γερμ. Kamel κ.ά.].

καμηλαύκι (το) → καμιλαύκι

καμηλήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με την καμήλα ή προέρχεται από αυτήν: *~ δέρμα* || *~ παστουρμάς*.

καμηλιέρης (ο) [μεσν.] {καμηλιέρηδες}, **καμηλιέρισσα** (η) {καμηλιερισσών} πρόσωπο που οδηγεί καμήλα. — **καμηλιέρικος**, -η, -ο.

καμηλό (το) → καμιλό

καμηλόδερμα (το) [1756] {καμηλοδέρματος} το δέρμα καμήλας.

καμηλοπάρδαλη (η) {καμηλοπαρδάλ-εις, -εων} **1.** μηρυκαστικό θηλαστικό τής Κ. Αφρικής, το ψηλότερο ζώο τής γης (με ύψος τρία μέτρα μέχρι τους ώμους και έξι μέτρα συνολικά), ωχροκίτρινο τρίχωμα με σκουρόχρωμες κηλίδες και με δύο χόνδρινα κέρατα ανάμεσα στα αφτιά του, καλυμμένα με δέρμα • **2.** (αργκό) η θήκη στην οποία τοποθετείται το μικρόφωνο (κυρ. σε στούντιο), για να μένει σταθερό και σε μεγάλο ύψος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμηλοπάρδαλις* «στικτή καμήλα» < *κάμηλος* + *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

κάμηλος (η) {καμήλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η καμήλα· ΦΡ. ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλον*** βλ. λ. *κώνωψ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *καμήλα*].

καμηλότριχα (η) {καμηλοτριχών} το μαλλί τής καμήλας.

καμηλωτή (η) **1.** το τομάρι τής καμήλας **2.** το ύφασμα που κατασκευάζεται από καμηλότριχες.

καμία, καμιά αντων. → κανείς

καμιζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ και ελαφρύ γυναικείο πουκάμισο, που φτάνει ώς τα γόνατα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camisole < προβηγκ. camisola, υποκ. τού camisa «γυναικείο πουκάμισο» < λατ. camicia].

καμικάζι (ο) {άκλ.} **1.** ο Ιάπωνας αεροπόρος, που κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εκτελούσε αποστολές αυτοκτονίας, πέφτοντας με το αεροπλάνο του πάνω σε εχθρικούς στόχους **2.** (μτφ.) ο οδηγός μοτοσυκλέτας που αναπτύσσει πολύ μεγάλες ταχύτητες και συμμετέχει σε επικίνδυνες αναμετρήσεις, σε «κόντρες»: *οι ~ τής ασφάλτου*.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. kamikaze «θεϊκός άνεμος» < kami, όνομα σιντοϊστικής θεότητας, + kaze «άνεμος». Η λ. kamikaze αναφερόταν αρχικώς σε έναν ανεμοστρόβιλο, ο οποίος κατέστρεψε τους Μογγόλους, όταν αυτοί επιχείρησαν να εισβάλουν στην Ιαπωνία το 1281. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ίδια λ. χρησιμοποιήθηκε ως ονομασία των αποστολών αυτοκτονίας που ανελάμβαναν ειδικά σώματα Ιαπώνων αεροπόρων κατά των αμερικανικών πολεμικών πλοίων].

καμιλαύκι (κ. εσφαλμ. *καλυμμαύκι, καμηλαύκι*) (το) {καμηλαυκ-ιού | -ιών} το μαύρο κάλυμμα τής κεφαλής των ορθόδοξων κληρικών: *ο παππάς έβγαλε το ~ του και προσκύνησε την εικόνα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμηλαύκιον* < λατ. camellaucium < camella «ποτήρι», λόγω τού σχήματός του. Η γρ. με -η- οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση προς το ουσ. *κάμηλος* λόγω τής ομοιότητας των λατ. λ. camella «ποτήρι» και camelus «καμήλα», ενώ η γρ. *καλυμμαύκι* (ήδη μεσν.) οφείλεται επίσης σε παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. *κάλυμμα* και *αυχένας*. Συνεπώς, προτιμάται η απλούστερη γραφή *καμιλαύκι*].

καμιλό (το) (συνήθ. ορθ. *καμηλό*) {άκλ.} **1.** το μάλλινο και πολυτελές ύφασμα, που είναι κατασκευασμένο από τρίχες καμήλας ή κατσίκας **2.** το χρώμα που έχει το φυσικό δέρμα τής καμήλας **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το χρώμα τού φυσικού δέρματος τής καμήλας: *το σακάκι το θες μαύρο ή ~;* || *~ παλτό*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camelot < αραβ. ḫamlat «μάλλινο ύφασμα», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το παλ. γαλλ. chamelot (< chameau «καμήλα»)].

καμινάδα (η) ο μακρόστενος σωλήνας, μέσα από τον οποίο περνά ο καπνός από φωτιά, τζάκι, καμίνι βιομηχανίας κ.λπ.: *από μακριά φαινόταν ο καπνός που έβγαινε από τις ~ των εργοστασίων* || *ο Αϊ-Βασίλης κατεβαίνει από την ~* ΣΥΝ. καπνοδόχος, φουγάρο, τσιμινιέρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. caminada < λατ. caminus < αρχ. *κάμινος*].

καμινάρης (ο) [μεσν.] {καμινάρηδες} **1.** πρόσωπο που δουλεύει στα καμίνια ως εργάτης **2.** (παλαιότ.) ο αξιωματούχος παραδουνάβιων περιοχών, που εισέπραττε τους φόρους καπνού, ταμπάκου κ.λπ.

καμιονέτα (η) {δύσχρ. καμιονετών} μικρό καμιόνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camionetta, υποκ. τού camione (βλ. λ. *καμιόνι*)].

καμινέτο (το) η μικρή εστία που λειτουργεί με εύφλεκτο υλικό (οινόπνευμα, γκάζι), παράγει ρυθμιζόμενης εντάσεως φλόγα και είναι κατάλληλη για βράσιμο μικρής ποσότητας υγρών (καφέ, γάλα κ.λπ.): *ανάβω το ~ για να φτειάξω έναν καφέ*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caminetto, υποκ. τού camino «κάμινος»].

καμινεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καμίν-ευσα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** λειώνω μέταλλο σε καμίνι **2.** (κατ' επέκτ.) κατεργάζομαι (κάτι) μέσα σε καμίνι. — **καμίνευση** (η), **καμίνευμα** (το), **καμινευτής** (ο) [μτγν.], **καμινευτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

καμίνι (το) {καμιν-ιού | -ιών} **1.** ο κλειστός χώρος, μέσα στον οποίο αναπτύσσονται μεγάλες θερμοκρασίες και είναι κατάλληλος για την τήξη μετάλλων **2.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο επικρατεί πολλή ζέστη: *το δωμάτιο είχε γίνει ~* || *~ η πρωτεύουσα λόγω τού καύσωνα* **3.** (μτφ.) τόπος όπου επικρατούν μεγάλες εντάσεις, βίαια πάθη κ.λπ.: *το ~ τής Μ. Ανατολής*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμίνιον*, υποκ. τού αρχ. *κάμινος* (βλ.λ.)].

κάμινος (η) {καμίν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το καμίνι· ΦΡ. (μτφ.) ***παίδες εν καμίνω*** για ανθρώπους που αντιμετωπίζουν δύσκολα προβλήματα, που βρίσκονται σε μεγάλα βάσανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. kamy «πέτρα». Η φρ. *παίδες εν καμίνω* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση για τους τρεις νεαρούς Εβραίους (Ανανία, Αζαρία και Μισαήλ) αιχμαλώτους στη Βαβυλώνα, οι οποίοι αρνήθηκαν να προσκυνήσουν το είδωλο που είχε κατασκευάσει ο βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ και ρίχτηκαν σε φλεγόμενη κάμινο· επέζησαν με θεϊκή παρέμβαση (Π.Δ. *Δανιήλ*, κεφ. 3)].

καμιονέτα (η) {δύσχρ. καμιονετών} μικρό καμιόνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camionetta, υποκ. τού camione (βλ. λ. *καμιόνι*)].

καμιόνι (το) {καμιον-ιού | -ιών} το φορτηγό αυτοκίνητο: *μεταφορά υλικών με ~*. — (υποκ.) **καμιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camion, αγν. ετύμου].

καμμία, καμμιά αντων. → κανείς

καμμύω ρ. μετβ. {κάμμυσα} (διαλεκτ.) μισοκλείνω τα μάτια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταμύω* (με αιολ. συγκοπή τής προθ. και αφομοίωση) < *κατα-* + *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. κ. *μύωψ*)].

κάμνω ρ. → κάνω

Καμόρα (η) η ιταλική εγκληματική οργάνωση που δρα στη Νάπολη τής Ιταλίας. — **καμοράνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camorra < ισπ. camorra «διαμάχη, καβγάς», αγν. ετύμου].

καμουτσίκι κ. **καμ(ι)τσίκι** (το) {καμουτσικ-ιού | -ιών} το μαστίγιο, με το οποίο χτυπούν τα ζώα για να προχωρήσουν. Επίσης **καμουταί**.
[ΕΤΥΜ. < *καμουτσι* < τουρκ. kamçı].

καμουτσικιά κ. **καμ(ι)τσικιά** (η) το χτύπημα ζώου με καμουτσίκι.

καμουφλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *παραλλαγή* **1.** η παραπλανητική κάλυψη τμημάτων στρατιωτικής εγκατάστασης ή στρατιωτικών ομάδων, ώστε να μη μπορούν να εντοπιστούν από τον εχθρό, κυρ. από την εχθρική αεροπορία **2.** η κατασκευή παραπλανητικών αντικειμένων, που από μακριά φαίνονται σαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις και λειτουργούν ως παραπλανητικοί στόχοι **3.** (περιληπτ.) τα ρούχα από ύφασμα με ακαθόριστα σχέδια (συνήθ. σε πράσινο και καφέ χρώμα), που επιτρέπουν σε αυτόν που τα φοράει να μη διακρίνεται από μακριά (ή χρησιμοποιούνται κυρ. στον στρατό στις στολές παραλλαγής) **4.** (μτφ.) κάθε μέσο που αποσκοπεί στην απόκρυψη τής πραγματικότητας: *χρησιμοποιούσαν την εταιρεία ως ~ για τις παράνομες συναλλαγές τους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camouflage < camoufler < camouflet «φύσημα καπνού», από συμφυρμό των μέσ. γαλλ. chault moufflet < chault «θερμός» (< λατ. calidus) + διαλεκτ. moufler «φουσκώνω τα μάγουλα»].

καμουφλάρω ρ. μετβ. {καμουφλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. αλλάζω τεχνητά την όψη στρατιωτικών εγκαταστάσεων και ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να μην εντοπίζονται από τον εχθρό: *ο λοχίας καμούφλαρε τους στρατιώτες του με φούμο και κλαδιά δέντρων* ΣΥΝ. παραλλάσσω **2.** (μτφ.) καλύπτω έντεχνα μια κατάσταση με παραπλανητικά μέσα: *προσπαθούσε να καμουφλάρει τα αντιλαϊκά μέτρα με δήθεν αναπτυξιακές υποσχέσεις*. — **καμουφλάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camoufler, βλ. λ. *καμουφλάζ*].

καμουχάς κ. **καμπουχάς** (ο) {καμουχάδες} μεταξωτό υφασμα με πολύχρωμα στολίδια κλαδιών και λουλουδιών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καμ(π)ο(υ)χάς* < τουρκ. kemha < περσ. kamxā «μονόχρωμο μετάξι από τη Δαμασκό»].

καμπάνα[1] (η) {καμπανών} **1.** κοίλο όργανο από μέταλλο σε σχήμα κόλουρου κώνου και σε διάφορα μεγέθη, που κρεμιέται από κρίκο και κρούεται από εσωτερικό γλωσσίδι ή με ρόπτρο, που χτυπά το όργανο στο εσωτερικό του χείλος· τίθεται σε κίνηση είτε με το χέρι είτε με ηλεκτρικό μηχανισμό και τοποθετείται στο καμπαναριό εκκλησίας ή μοναστηριού, παράγοντας ήχο με διαφορετικό τονικό ύψος: *χτύπησαν χαρμόσυνα οι ~ τής εκκλησιάς* • **2.** (μτφ.) (α) η φαρδιά απόληξη παντελονιού που θυμίζει το σχήμα τής καμπάνας: *παντελόνι ~* (β) (συνεκδ.) παντελόνι που τα μπατζάκια του φαρδαίνουν στο κάτω μέρος: *φοράω ~* **3.** (αργκό) η τιμωρία που επιβάλλεται σε κάποιον για παράπτωμα: *ο διοικητής έριξε σήμερα πολλές ~* || *αυστηρές θα είναι οι ~ τής τροχαίας στους παραβάτες οδηγούς·* ΦΡ. (ειρων.) ***για ποιον χτυπάει η καμπάνα*** βλ. λ. *κτυπώ* ΣΥΝ. ποινή, πρόστιμο. — (υποκ.) **καμπανούλα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. campana < λατ. Campania, περιοχή τής Ιταλίας, όπου μαρτυρείται για πρώτη φορά η εκκλησιαστική χρήση, πράγμα που επιβεβαιώνεται από τον συγγραφέα Ισίδωρο: «a regione Italiae nomen accepit, ubi primum usus eius repertus est». Από τη Δύση η λ. και το ίδιο το αντικείμενο εισήχθησαν στις Ανατολικές Εκκλησίες τον 9ο αι., ξεκινώντας από τον ναό τής Αγίας Σοφίας στην Κων/πολη].

καμπάνα[2] (η) {καμπανών} το μπανγκαλόου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabane < μτγν. λατ. capanna, αγν. ετύμου].

καμπανάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή καμπάνα[1]· κυρ. στη ΦΡ. ***χτυπά το καμπανάκι*** (i) (κυριολ.) ΑΘΛ. ήχος από μικρή καμπάνα, που προειδοποιεί τους δρομείς τού στίβου (σε αγωνίσματα αντοχής) ότι εισέρχονται στον τελικό γύρο πριν από τον τερματισμό (ii) γίνεται προειδοποίηση ότι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος: *μετά από τόση εντατική εργασία κάποια στιγμή ~ τού οργανισμού σου και σου λέει ότι θα πρέπει να ξεκουραστείς.*

καμπαναριό (το) αυτοτελές, εξωτερικό τμήμα τού ναού, συνήθ. με μεγάλο ύψος, από το οποίο κρέμονται οι καμπάνες: *«χιόνια στο ~ που Χριστούγεννα σημαίνει»* (τραγ.) ΣΥΝ. κωδωνοστάσιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. campanarium < campana].

καμπανιά (η) ο ήχος τής καμπάνας.

Καμπανία (η) **1.** περιοχή τής Β. Γαλλίας, γνωστή για την παραγωγή αφρώδους οίνου, τής σαμπάνιας • **2.** περιοχή τής Ν. Ιταλίας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Campania, βλ. λ. *καμπάνια*].

καμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *εκστρατεία*· η συστηματική, οργανωμένη προσπάθεια ενημέρωσης τού κοινού για συγκεκριμένο θέμα: *προεκλογική / διαφημιστική / ενημερωτική ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. campagne «εκστρατεία, εξοχή» < ιταλ. campagna «πεδιάδα, επίπεδη περιοχή» < λατ. Campania «Καμπανία», περιοχή τής Γαλλίας, < campus «πεδίο, πεδιάδα»].

καμπανίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καμπάνισα} παράγω ήχο παρόμοιο με αυτόν τής καμπάνας: *τι είναι αυτό που καμπανίζει μέσα στο κουτί;* — **καμπάνισμα** (το).

καμπανιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που ηχεί όμοια με καμπάνα: *ήχος / φωνή ~* ΣΥΝ. ηχηρός, εύηχος, κουδουνιστός.

καμπανίτης (ο) [1889] {καμπανιτών} ο αφρώδης οίνος, η σαμπάνια (βλ.λ.), που παράγεται στην Καμπανία τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. < *Καμπανία*, περιοχή τής Γαλλίας (< λατ. Campania, σύγχρ. γαλλ. Champagne, βλ. κ. *σαμπάνια*)].

καμπανούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή καμπάνα **2.** κάθε απομίμηση καμπάνας, που χρησιμοποιείται ως παιχνίδι, στολίδι κ.λπ.: *στόλιζαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με πλαστικές ~* • **3.** ΒΟΤ. το διακοσμητικό φυτό, τού οποίου τα άνθη έχουν σχήμα καμπάνας και χρώμα συνήθ. μπλε.

καμπαρέ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο με πλούσιο και τολμηρό μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (μπαλλέτα με προκλητικό ντύσιμο, στριπτίζ κ.τ.ό.), στο οποίο σερβίρονται κυρ. οινοπνευματώδη ποτά: *το Μουλέν Ρουζ είναι από τα πιο διάσημα ~ τού Παρισιού* || *χορεύτρια / μπαλλέτα τού ~* || *καν-καν, ο χορός τού γαλλικού ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabaret < μέσ. ολλ. cambret < διαλεκτ. camberette «μικρό δωμάτιο» (πβ. γαλλ. chambrette) < λατ. camara / camera. Βλ. κ. *κάμαρα*].

καμπαρετζού (η) {καμπαρετζούδες} (μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται σε καμπαρέ· (κατ' επέκτ.) η γυναίκα ελευθερίων ηθών.

καμπαρντίνα κ. **καπαρντίνα** (η) {καμπαρντινών} **1.** ανθεκτικό, μικτό ύφασμα (μάλλινο, βαμβακερό ή μεταξωτό), που έχει σφιχτή, διαγώνια ύφανση και το υφάδι του βρίσκεται στην εσωτερική όψη του, ώστε να μη φαίνεται από την εξωτερική· προορίζεται κυρ. για τη ραφή κοστουμιών και πανωφοριών: *χοντρή / λεπτή ~* **2.** (συνεκδ.) το πανωφόρι που κατασκευάζεται από το παραπάνω ύφασμα: *χειμωνιάτικη / με επένδυση / ελαφριά / αδιάβροχη / σπορ / κλασική / γυναικεία / μεσάτη / μακριά ~.* — (υποκ.) **καμπαρντινούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. gabardina, από συμφυρμό των λ. gaban tabardina < gaban (< αραβ. qabā «ανδρικό πανωφόρι») + tabardina, υποκ. τού tabardo «επίσημος μανδύας»].

καμπαρντινέ επίθ. {άκλ.} (ρούχο) που είναι κατασκευασμένο από καμπαρντίνα: *~ παντελόνι.*

Καμπέρα (η) η πρωτεύουσα τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Canberra (ορθή προφ.: *Κάνμπερα*) < nganbirra «τόπος συνάντησης» (λ. των ιθαγενών Αβοριγίνων)].

καμπή (η) **1.** η στροφή, το γύρισμα: *στο σημείο αυτό ο δρόμος / ο ποταμός έχει μία ~* **2.** (μτφ.) το χρονικό ορόσημο, το οποίο δηλώνει τη μετάβαση από μια περίοδο ή κατάσταση σε μιαν άλλη: *στην ~ τού 20ού αιώνα οι κοινωνικές εξελίξεις είναι μεγάλης σημασίας για το μέλλον* || *οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονται σε κρίσιμη ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάμπτω*].

> **καμπή – γάμπα – ζαμπόν – ζάντα.** Το αρχ. ελλην. ***καμπά / καμπή*** (από το ρ. *κάμπτω*), που σήμαινε κυρίως ό,τι και το σημερινό *καμπή*, το χρησιμοποιούσαν συχνά για διάφορα μέλη τού σώματος, για να δηλώσουν «την κάμψη, το λύγισμα» (τού ποδιού, τού χεριού κ.λπ.). Από τη χρήση αυτή προέκυψε πιθανώς το μτφ. λατ. gamba «πίσω μέρος τού γονάτου — κνήμη». Αυτό, με τη σειρά του, μέσω τού ιταλ. gamba έδωσε (ως αντιδάνειο) το νεοελλ. **γάμπα** και δύο ακόμη αντιδάνεια: το **ζαμπόν** (μέσω τού γαλλ. jambon < γαλλ. gambe «κνήμη – γάμπα») και τη **ζάντα** (μέσω τού γαλλ. jante < δημ. λατ. *cambita «καμπύλη» < μτγν. λατ. gamba / camba).

καμπήσιος, -ια, -ιο αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε κάμπο ΣΥΝ. πεδινός.

κάμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προνύμφη διαφόρων εντόμων (κυρ. στις πεταλούδες), η οποία με σειρά μεταμορφώσεων εξελίσσεται σε χρυσαλλίδα και στη συνέχεια σε τέλειο άτομο τού είδους της, έχει συνήθ. κυλινδρικό και δακτυλιοειδές σώμα, πολλά κοντά πόδια και προχωρεί με κυματοειδείς, προωθητικές κινήσεις. Επίσης **κάμπη** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάμπη*, συνδ. με σανσκρ. kapanā, λετ. kāpe «κάμπια», που ανάγονται σε Ι.Ε. *kam-p- «κάμπτω». Βλ. λ. *κάμπτω*].

καμπίνα (η) {καμπινών} **1.** μικρός θάλαμος διαμονής κατά το ταξίδι επιβατών πλοίου ή τρένου: (σε πλοίο) *δίκλινη / τετράκλινη / λουξ / εσωτερική* (χωρίς παράθυρο) / *εξωτερική* (με παράθυρο) *~* || *~ πιλότου* (το τμήμα τού αεροπλάνου, στο οποίο ο πιλότος διευθύνει ή χειρίζεται τα όργανα διευθύνσεως) **2.** (σε πλαζ, λουτρά κ.λπ.) μικρό δωμάτιο που χρησιμεύει ως αποδυτήριο, για να αλλάζει ή και να φυλάσσει (σε ειδικό ντουλάπι) κανείς τα ρούχα του.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cabina < μτγν. λατ. capanna «καλύβα»].

καμπινάτος, -η, -ο (για σκάφη) αυτός που διαθέτει καμπίνα: *~ ταχύπλοο.*

κάμπινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *κατασκήνωση* **1.** τόπος προσωρινής εγκατάστασης κοντά στη φύση, στον οποίο εγκαθίσταται κανείς με ιδιωτική ή ενοικιαζόμενη σκηνή ή τροχόσπιτο, καταβάλλοντας ημερήσιο ενοίκιο για τον χώρο διαμονής και τις κοινόχρηστες παροχές (λουτρά, πλυντήρια κ.λπ.) **2.** η ελεύθερη κατασκήνωση στη φύση με σκηνή ή τροχόσπιτο *(ελεύθερο ~)* ή σε ειδικά οργανωμένο χώρο, όπως ο παραπάνω: *κάνω ~* || *οδηγός για τους λάτρεις τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. camping < ρ. camp «ζω στην ύπαιθρο, κατασκηνώνω» < μέσ. γαλλ. camp < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

καμπινές (ο) {καμπινέδες} το δωμάτιο που περιέχει νιπτήρα και λεκάνη για τις φυσικές ανάγκες τού ανθρώπου ΣΥΝ. αποχωρητήριο, τουαλέτα, W.C., (λόγ.) αφοδευτήριο, (λαϊκ.) απόπατος, μπάνιο, μέρος. Επίσης **καμπινέ** (το) {άκλ.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabinet < cabine «μικρό δωμάτιο» < cabane < μτγν. λατ. capanna «καλύβα»].

κάμπος (ο) **1.** πεδινή έκταση γης, που είναι γεμάτη δέντρα και φυτά: *πέρα από τα σπίτια τού χωριού απλωνόταν ένας καταπράσινος ~* • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το φόντο σε ζωγραφική παράσταση, πίνακα (κυρ. στη βυζαντινή τέχνη).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

κάμποσος, -η, -ο κ. **καμπόσος** αυτός που υπάρχει σε αρκετό, ικανοποιητικό βαθμό: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ. πολύς, επαρκής· ΦΡ. ***κάνω τον καμπόσο*** παρουσιάζομαι σαν σπουδαίος, γενναίος: *Σαν πολύ τον καμπόσο δεν μας κάνεις; Ποιος νομίζεις ότι είσαι;* — **κάμποσο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμπόσος* < *κἄν + πόσος*].

κάμποτ (το) {άκλ.} χοντρό βαμβακερό ύφασμα, το οποίο δεν έχει υποστεί λεύκανση με ειδική επεξεργασία, έχει απλή ύφανση και χρησιμοποιείται ως φθηνό και πρόχειρο υλικό για τη ραφή εσωρούχων, σεντονιών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cabot, πιθ. εμπορική ονομασία].

καμποτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δικαίωμα ενδομεταφοράς*· δικαίωμα παροχής μεταφορικών υπηρεσιών (οδικών, ναυτικών, αεροπορικών) εντός των συνόρων μιας άλλης χώρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabotage, αρχική σημ. «παρόχθιος πλους», < ρ. caboter, αβεβ. ετύμου, ίσως < ισπ. cabo «ακρωτήριο»].

Καμπότζη (η) (χμερ Preahréachéanachákr Kâmpuchea = Βασίλειο τής Καμπότζης) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Πνομ Πενχ, επίσημη γλώσσα τη Χμερ και νόμισμα το νέο ριέλ. - **Καμποτζιανός** (ο), **Καμποτζιανή** (η), **καμποτζιανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cambodge < χμερ Kâmpuchea < Kâmpon, όνομα μυθικού ιδρυτή τής φυλής των Χμερ].

καμποτίνος (ο) **1.** ο ατάλαντος, πλανόδιος ηθοποιός **2.** (κατ' επέκτ.) άνθρωπος μηδαμινής αξίας, που προσπαθεί με απατεωνιές να φαίνεται σπουδαίος ΣΥΝ. αγύρτης, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — **καμποτινισμός** (ο), **καμποτίνικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cabotin, πιθ. όνομα κωμικού ηθοποιού τού 17ου αι.].

Καμπούλ (η) η πρωτεύουσα τού Αφγανιστάν.
[ΕΤΥΜ. < πάστο Kabul, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, αγν. ετύμου].

καμπούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κυρτή προεξοχή στη ράχη ζώου: *~ καμήλας* (ύβος) **2.** (α) η ανώμαλη διαμόρφωση τής σπονδυλικής

στήλης, κατά την οποία παρατηρείται κύρτωση τής πλάτης: *μη σκύβεις συνέχεια, γιατί θα κάνεις ~* || *έχει ~* ΣΥΝ. κύφωση (β) (συνεκδ.) το κυρτωμένο σημείο τής πλάτης, που έχει τη μορφή εξογκώματος· ΦΡ. (α) ***έχει πολλά στην καμπούρα του*** φέρει ευθύνες για πολλά παραπτώματα (β) ***ρίχνω / φορτώνω στην καμπούρα (κάποιου)*** επιφορτίζω (κάποιον) με πρόσθετες ευθύνες, υποχρεώσεις: *τα έχουν φορτώσει όλα στην καμπούρα του* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε κυρτό εξόγκωμα στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: *η πλάτη τής καρέκλας κάνει μια ~.* **καμπουρωτός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *καμπούρης* (υποχωρητ.)].

καμπούρης, -α, -ικο {καμπούρηδες} αυτός που έχει καμπούρα, που είναι κυφός· ΦΡ. ***δεν σε είπαμε και καμπούρη!*** για τον μετριασμό τής αντίδρασης ή τού θυμού κάποιου που δείχνει να έχει θυμώσει ή παρεξηγηθεί με κάτι που του είπαμε: *μην κάνεις έτσι, δεν ~!* — **καμπούρικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kambur < αρχ. *καμπύλος*].

καμπουριάζω ρ. αμετβ. {καμπούριασ-α, -μένος} **1.** αποκτώ καμπούρα, παθαίνω κύφωση: *η γιαγιά άρχισε να καμπουριάζει λόγω γηρατειών* **2.** λυγίζω το σώμα μου (κυρ. την πλάτη μου) προς τα εμπρός, γέρνω μπροστά κυρτώνοντας την πλάτη (σαν καμπούρα): *κράτα ίσια το σώμα, μην καμπουριάζεις!* — **καμπούριασμα** (το).

καμπουριαστός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει να έχει καμπούρα. — **καμπουριαστά** επίρρ.

καμπουρωτός, -ή, -ό αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που σχηματίζει καμπούρα.

καμπριολέ (το) {άκλ.} αυτοκίνητο επιβατηγό, ανοιχτό από πάνω ή με συρόμενη οροφή, κατάλληλο κυρ. για το καλοκαίρι. Επίσης **κάμπριο.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabriolet < cabriole «χορευτικό βήμα» (έτσι ονομάστηκε το συγκεκριμένο είδος αυτοκινήτου λόγω τής ευκινησίας του) < ιταλ. capriola < ρ. capriolare «βηματίζω, χοροπηδώ» < λατ. capreolus «ζαρκάδι», υποκ. τού caper «τράγος»].

καμπτήρας (ο) ΑΝΑΤ. μυς που εκτελεί κίνηση κάμψης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καμπτήρ, -ῆρος* < *κάμπτω*].

κάμπτω ρ. μετβ. {έκαμψα, κάμφθηκα (λόγ. εκάμφθην, -ης, -η..., μτχ. καμφθείς, -είσα, -έν), κεκαμμένος} **1.** κάνω (κάτι) να αποκτήσει καμπύλο ή κυρτό σχήμα, ασκώντας πίεση σε διαφορετικά σημεία του: *~ ένα σίδερο* ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπυλώνω, λυγίζω ΑΝΤ. ισιώνω **2.** (για το σώμα) κινώ τα μέλη μου, ώστε η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά να μικραίνει: *~ τα γόνατα / το κορμί / τη μέση* ΑΝΤ. τεντώνω, εκτείνω **3.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να υποχωρήσει, κατανικώντας ή καταβάλλοντας τις αντιστάσεις που προβάλλονται: *~ το ηθικό* (καταπτοώ) */ την αντίσταση / τη σκληρότητα / τις αντιρρήσεις / την αδιαλλαξία* (κάποιου) || *δεν κάμπτεται με τίποτα· επιμένει στις θέσεις του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *kam-p- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λετ. kampis «στρογγυλό ξύλο», λιθ. kam̃pas «γωνία, καμπυλωτό ξύλο (που χρησίμευσε ως ζυγός αλόγου)», γοτθ. hamfs «ανάπηρος», αρχ. γερμ. hamma «γλουτός», αγγλ. ham κ.ά. Ομόρρ. *καμπ-ή, κάμψ-ις (-η), καμπ-ύλος* κ.ά.].

καμπύλη (η) [αρχ.] {καμπυλών} **1.** ΜΑΘ. (α) κάθε γραμμή τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι ευθύγραμμο, λ.χ. ο κύκλος, η παραβολή κ.ά. (β) κάθε επιφάνεια τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι επίπεδο, λ.χ. η σφαίρα, η επιφάνεια κυλίνδρου, κώνου κ.ά. **2.** (σε στατιστικές μετρήσεις) γραμμή γραφήματος, που δείχνει την πορεία, την εξέλιξη (έργου, συναλλαγών, εσόδων, τιμών κ.λπ.): *η ~ τιμών* || *η ~ που δείχνει τη γεννητικότητα* ● **3. καμπύλες** (οι) τα καμπύλα μέρη τού γυναικείου σώματος, κυρ. η περιφέρεια και το στήθος, σε αντιδιαστολή προς το μονοκόμματο, ευθύγραμμο ή τριγωνικό ανδρικό σώμα: *γυναίκες με πλούσιες ~.*

καμπυλόγραμμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από καμπύλες γραμμές, που έχει καμπύλο σχήμα, καμπυλότητα: *~ επιφάνεια* **2.** αυτός που γίνεται κατά καμπύλη γραμμή: *~ κίνηση* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ***καμπυλόγραμμο*** (το) ο καμπυλογράφος.

καμπυλογράφος (ο) [1870] ΤΕΧΝΟΛ. ξύλινο ή πλαστικό σχεδιαστικό όργανο, που το σχήμα του έχει πολλά τόξα με ποικίλες καμπυλότητες· χρησιμοποιείται για τη σχεδίαση καμπυλών, που δεν αποτελούν τόξα κύκλων ΣΥΝ. καμπυλόγραμμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. curvigraphe (νόθο σύνθ.)].

καμπυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καμπυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει (σχεδόν) καμπύλο σχήμα. — **καμπυλοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

καμπύλος, -η, -ο αυτός που σχηματίζει καμπύλη: *~ γραμμή* ΣΥΝ. κυρτός ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καμπή* + παραγ. επίθημα *-ύλος* (βλ.λ.)].

καμπυλότητα (η) [αρχ.] {καμπυλοτήτων} **1.** το να έχει κανείς καμπύλο σχήμα, να κυρτώνει: *η ~ σχήματος / κατασκευής / κυλινδρικής επιφάνειας* ΣΥΝ. κύρτωμα **2.** ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι καμπύλο: *μεγάλη / μικρή ~ επιφάνειας.*

καμπυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {καμπύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι καμπύλο, γειρτό, του δίνω καμπύλο σχήμα: *~ το ξύλο / το σίδερο / το κλαδί τού δέντρου* || (μεσοπαθ.) *σε μερικούς κίονες τα περιγράμματα καμπυλώνονται ελαφρά στο κάτω μέρος* ♦ **2.** (αμετβ.) σχηματίζω καμπύλη, γίνομαι κυρτός: *στο σημείο αυτό η επιφάνεια τού εδάφους καμπυλώνει.*

καμπυλωτός, -ή, -ό [1872] αυτός που έχει καμπύλες: *~ επιφάνεια.*

καμτσίκι (το) → καμουτσίκι

καμφορά κ. **κάμφορα** (η) ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή οργανική ένωση με χαρακτηριστική έντονη και διαπεραστική οσμή, η οποία είτε παρασκευάζεται χημικά με τη μορφή λευκής κρυσταλλικής σκόνης εξαιρετικά πτητικής είτε λαμβάνεται από το καμφορέλαιο (βλ.λ.) ή από άλλα αιθέρια έλαια (λ.χ. λεβάντας, χαμομηλιού, δάφνης) με τη μορφή διαφανούς εύθραυστης μάζας με λιπαρή υφή· χρησιμοποιείται στην ιατρική και τη φαρμακευτική ως πλαστικοποιητής, για την παραγωγή εντομοκτόνων, ως εντομοαπωθητικό, για την καταπολέμηση τού σκόρου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. canfora < μεσν. λατ. camphora < αραβ. kāfūr < μαλαϊκό kāpūr].

καμφορέλαιο (το) {καμφορελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο τού καμφορόδεντρου, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή βερνικιών, στη θεραπευτική, ως λιπαντικό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile de camphre].

καμφορόδεντρο (το) δέντρο που ευδοκιμεί στην Ιαπωνία, από το οποίο παράγεται με απόσταξη η καμφορά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. camphrier].

κάμψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (λόγ.) το λύγισμα: *παρατηρείται ~ των μετάλλων λόγω τής υψηλής θερμοκρασίας* ΣΥΝ. κύρτωση, καμπύλωμα ΑΝΤ. ευθυγράμμιση, ίσιωμα **2.** (για μέλη τού σώματος) κάθε κίνηση με την οποία ένα άκρο ή μέρος άκρου ή η σπονδυλική στήλη απομακρύνεται από τη θέση τής έκτασης, ώστε να μικραίνει η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά: *~ των γονάτων / τού ποδιού / τού αγκώνα / τού κορμού / τής μέσης* ΑΝΤ. έκταση **3. κάμψεις** (οι) γυμναστική άσκηση κατά την οποία πέφτει κανείς μπρούμυτα, μαζεύοντας τα χέρια δίπλα στον κορμό, με τις παλάμες στο έδαφος, δίπλα στους ώμους και ανασηκώνει και χαμηλώνει διαδοχικά το σώμα του, στηριζόμενος μόνο στα χέρια του: *κάνω / παίρνω ~* ΣΥΝ. πουσάπς ● **4.** (μτφ.) η μείωση ή ελάττωση (μεγέθους, φαινομένου κ.λπ.): *η ζήτηση τού προϊόντος παρουσιάζει ~* || *~ των τιμών* (μείωση) *στο χρηματιστήριο / τής τιμής τού γερμανικού μάρκου / των εξαγωγών* || *~ τής κακοκαιρίας / των κρουσμάτων βίας* ΣΥΝ. ύφεση, πτώση ΑΝΤ. ένταση, ενίσχυση, ανάκαμψη, αύξηση **5.** (μτφ.) η υποχώρηση, κυρ. λόγω τής άσκησης πιέσεως: *~ τού φρονήματος / τής αδιαλλαξίας κάποιου / τής αντίστασης / των επιφυλάξεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάμψις* < *κάμπτω*. Η σημ. 4 είναι απόδ. τού γαλλ. fléchissement (des prix)].

καμώματα (τα) [μεσν.] {καμωμάτων} **1.** ό,τι κατασκευάζει, φτειάχνει κανείς· κυρ. στην παροιμ. ΦΡ. ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** βλ. λ. *νύχτα* **2.** (ειδικότ.) ό,τι πράττει κανείς, το σύνολο των ενεργειών (κάποιου), οι πράξεις του: *με τα χθεσινά της ~ τρέχουμε όλοι και δεν προλαβαίνουμε!* || *τα 'μαθες τα ~ τού κανακάρη σου;* ΣΥΝ. κατορθώματα **3.** κάθε συμπεριφορά επιτηδευμένη και εντονη, που αποσκοπεί να τραβήξει την προσοχή, το ενδιαφέρον ή την περιέργεια των άλλων: *περίεργα / αστεία / παιδιάστικα / παιχνιδιάρικα / γυναικεία* (συνήθ. για τη δημιουργία ερωτικού ενδιαφέροντος) */ κουτά ~* || *τι είναι αυτά τα ~ πάλι, πότε θα σοβαρευτείς;* ΣΥΝ. νάζια, πείσματα.

καμωματού (η) {καμωματούδες} γυναίκα που κάνει καμώματα ΣΥΝ. ναζιάρα, σκερτσόζα, παιχνιδιάρα.

καμωμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι πλασμένος για (κάτι): *νόμιζε πως ήταν ~ μόνο για μεγαλεία* **2.** αυτός που έχει φτειαχτεί ή διαπραχθεί (από κάποιον): *όλα είναι καλά καμωμένα στη φύση* || *έργα καμωμένα με μεράκι και φαντασία* || *«από τα πολλά που μου 'χεις καμωμένα δεν σε θέλω πια»* (τραγ.) ΣΥΝ. φτειαγμένος, τελειωμένος.

καμώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καμώθηκα} **1.** υποκρίνομαι, παριστάνω (κάτι που δεν είμαι): *καμωνόταν τον άρρωστο, για να μην πάει στο σχολείο* || *καμώνεται τον ανήξερο / τον καμπόσο / τον κοιμισμένο / τον αδιάφορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι **2.** κάνω καμώματα, νάζια ΣΥΝ. ακκίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμώνω / -ομαι* < αρχ. *κάμνω*, μέσω τού αορ. β' *ἔκαμον* + *-ώνω*].

καν επίρρ. **1.** (αρνητ.-εμφατ.) ούτε: *δεν ήξερε ~ τα βασικά* || *δεν μας είπε ~ που πάει* **2.** (εμφατ. μετά τα *ούτε, χωρίς*) καθόλου: *πέρασε από μπροστά μας κι ούτε ~ μας κοίταξε* || *ούτε ~ το όνομά του δεν ξέρει να γράψει σωστά* || *έφυγε χωρίς ~ να μας αποχαιρετήσει* **3.** (σπάν. με επανάληψη) είτε... είτε, ή... ή: *~ καλοί, ~ κακοί, όλοι θέλουν να διοριστούν:* ΣΥΝ. αμ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἂν* < φρ. *καὶ ἂν* (με κράση). Από την αρχική σημ. «ακόμη και» και τη χρήση τού μορίου σε υποθ. προτάσεις, η λ. απέκτησε την αρνητική σημ. «καθόλου, ούτε»].

καναβάτσο (το) → κανναβάτσο

κανάγιας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (για πρόσ.) ο παλιάνθρωπος: *ήταν ένας αδίστακτος ~, που εκμεταλλευόταν τον κοσμάκη* ΣΥΝ. κάθαρμα, αχρείος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. canagia < ιταλ. canaglia < cane «σκύλος» < λατ. canis].

Καναδάς (ο) (αγγλ. κ. γαλλ. Canada) κράτος τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Οτάβα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα το δολάριο Καναδά. —**Καναδός** κ. (καθημ.) **Καναδέζος** (ο), **Καναδή** κ. (καθημ.) **Καναδέζα** (η), **καναδικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **καναδέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Canada, πιθ. < ινδιάν. cannatha «άθροισμα καλυβών, συστοιχία καλυβόσπιτων»].

κανακάρης (ο) {κανακάρηδες} ο αγαπημένος και χαϊδεμένος γυιος, ο μεγαλωμένος με φροντίδα και περιποιήσεις: *έναν ~ τον έχουν και του κάνουν όλα τα χατίρια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανάκι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άρης*].

κανακάρισσα (η) {κανακαρισσών} η αγαπημένη και χαϊδεμένη κόρη (συνήθ. η πρώτη). Επίσης (λαϊκ.) **κανακαρά.**

κανακεύω ρ. μετβ. {κανάκε-ψα, -μένος} **1.** (για γονείς) ανατρέφω τα παιδιά μου με χάδια και ιδιαίτερη φροντίδα: *έτσι που τα κανακεύει τα παιδιά, θα τα χαλάσει!* **2.** (γενικότ.) περιποιούμαι (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με καλό, ευγενικό τρόπο, τον καλοπιάνω: *τι κάθεσαι και τον κανακεύεις, μίλησέ του και λίγο αυστηρά!* || *πολύ κανα-*

κεμένη την έχει η μάννα της. Επίσης **κανακίζω** [μεσν.]. - **κανάκεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανάκι* (βλ.λ.)].

κανάκι (το) {κανακ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα χάδια, τα καλοπιάσματα: *μεγάλωσαν το παιδί τους με πολλά ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καναχή* «ήχος μετάλλων και μουσικών οργάνων», ουσ. σχηματισμένο σε *-αχή* (πβ. *στον-αχή* «αναστεναγμός»), που προέρχεται από Ι.Ε. *kan- «ηχώ, τραγουδώ», πβ. λατ. cano, γαλλ. chanter, ισπ. cantar, γοτθ. hana «κόκορας», γερμ. Hahn, αγγλ. hen «κότα» κ.ά. Η σημασιολ. μεταβολή μεταξύ των λ. *καναχή* και *κανάκι* είναι παράλληλη προς αυτή τού ουσ. *χάδι* < μεσν. *ηχάδιον* «τραγούδι», υποκ. τού αρχ. *ήχος*].

κανακίζω ρ. → κανακεύω

καναλάρχης (ο) {καναλαρχών} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τηλεοπτικού σταθμού.
[ΕΤΥΜ. < *κανάλι* + *-άρχης* < *άρχω*].

κανάλι (το) {καναλ-ιού | -ιών} **1.** ο τηλεοπτικός δίαυλος, στενή ζώνη συχνοτήτων, μέσα στην οποία είναι δυνατή η εκπομπή τού σήματος τηλεοπτικού σταθμού: *ο τηλεοπτικός σταθμός τής ΕΤ3 εκπέμπει στο ~ 31 στα UHF* (δηλ. στη συχνότητα 31) || *στο χωριό δεν πιάνω όλα τα ~* (δηλ. το σήμα των τηλεοπτικών σταθμών, τις συχνότητες εκπομπής τους) **2.** (συνεκδ.) ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: *παρακολουθώ συστηματικά ένα ~* || *σε ποιο ~ ακούς τις ειδήσεις;* || *το ~ εκπέμπει όλο το εικοσιτετράωρο* || *μεγάλο / σύγχρονο / μουσικό / τοπικό / εθνικό / ειδησεογραφικό ~* || *μια τηλεόραση που έχει πολλά ~* (μπορεί να αποθηκεύει τις συχνότητες πολλών τηλεοπτικών σταθμών)· ΦΡ. (α) ***παίζω με τα κανάλια*** πατώ συνεχώς τα κουμπιά επιλογής τηλεοπτικών σταθμών στο τηλεχειριστήριο αλλάζοντας διαρκώς σταθμό: *κάθεται μπροστά στην τηλεόραση και παίζει με τα κανάλια* ΣΥΝ. κάνω ζάπινγκ (β) ***αλλάζω κανάλι*** επιλέγω διαφορετικό τηλεοπτικό σταθμό (με το τηλεχειριστήριο ή από τα αντίστοιχα κουμπιά τής τηλεοπτικής συσκευής): *αν δεν σας αρέσουν οι εκπομπές μας, μην τις βλέπετε· αλλάξτε κανάλι!* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. ο δίαυλος μέσω τού οποίου γίνεται η σύνδεση των λειτουργικών μονάδων ενός υπολογιστικού συστήματος **4.** (μτφ.) ο τρόπος ή η δίοδος επικοινωνίας, επαφής: *μέσα από το ~ τού διαλόγου ανέλυσαν πολλά προβλήματα* ● **5.** κάθε βαθύ και μακρύ αυλάκι, που χρησιμοποιείται για την παροχέτευση νερού, την αποστράγγιση ή την άρδευση μιας περιοχής **6.** στενή θαλάσσια δίοδος, που χρησιμοποιείται για την επικοινωνιακή σύνδεση μιας περιοχής, ως πέρασμα: *τα ~ τής Βενετίας* **7.** (ειδικότ.) η διώρυγα: *το ~ τού Σουέζ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός*. — **καναλάκι** (το) (σημ. 2, 5).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κανάλιον* «θαλάσσιο πέρασμα» < λατ. canalis. Η σημ. τού τηλεοπτικού διαύλου αποτελεί μεταφορά τού αγγλ. channel].

καναλιζάρω ρ. μετβ. {καναλιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} (κυρ. στην πολιτική γλώσσα) κατευθύνω κάποιον/κάτι, ώστε να έχει συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς ή αντίδρασης: *παρά τις προσπάθειές τους δεν μπόρεσαν να καναλιζάρουν τους αναποφάσιστους ψηφοφόρους* ΣΥΝ. χειραγωγώ, καθοδηγώ. — **καναλιζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. canaliser < canal (βλ. λ. *κανάλι*)].

καναπεδάκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μικρός καναπές ● **2.** το ορεκτικό που αποτελείται από μία λεπτή φέτα ψωμιού ή άλλου αρτοσκευάσματος αλειμμένη με βούτυρο, τυρί κ.λπ. και γαρνιρισμένη με ζαμπόν, τυρί, σολομό, μπρικ κ.ά.: *για το πάρτι έφτειαξε μπουφέ με καναπεδάκια*.

καναπές (ο) {καναπέδες} το επίμηκες άνετο κάθισμα με ράχη και συνήθ. με μπράτσα, στο οποίο κάθονται πολλά άτομα: *το σαλόνι διέθετε τρεις άνετους ~* || *κλασικός / μοντέρνος / αναπαυτικός / λευκός / δερμάτινος / διθέσιος / τριθέσιος / σκαλιστός / ανατολίτικος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. canapé < μεσν. λατ. canopeum < λατ. conopeum «κουνουπιέρα» < μτγν. *κωνώπιον* «κρεβάτι με κουνουπιέρα», υποκ. τού αρχ. *κώνωψ* «κουνούπι»].

κανάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό καναρίνι.

καναρινής, -ιά, -ί {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το έντονο, φωτεινό, κιτρινωπό χρώμα τού καναρινιού: *~ μπλουζάκι / μαντήλι* **2.** ***καναρινί*** (το) το έντονο, φωτεινό κιτρινωπό χρώμα τού καναρινιού.

καναρίνι (το) {καναριν-ιού | -ιών} μικρό ωδικό πτηνό με κιτρινωπό φτέρωμα, που τρέφεται με σπόρους (κανναβούρι) και το οποίο έχουν οι άνθρωποι στα σπίτια σε κλουβί. — **κανάρα** (η), (υποκ.) **καναρινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. canarin < ισπ. canario < Canarias (islas) «Κανάριοι Νήσοι», επειδή το καναρίνι είναι ιθαγενές πτηνό αυτών των νησιών].

Κανάριοι Νήσοι (οι) {Καναρίων Νήσων} νησιωτικό σύμπλεγμα τού Ατλαντικού Ωκεανού, κοντά στις ΒΔ. ακτές τής Αφρικής, που ανήκει στην Ισπανία, με κυριότερες πόλεις τη Λας Πάλμας και την Τενερίφη. Επίσης **Κανάρια Νησιά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. Canarias (Islas). Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, η ονομασία ανάγεται στη λατ. λ. canis «σκύλος», επειδή οι Ρωμαίοι είχαν πληροφορηθεί ότι στα νησιά αυτά ζούσαν πολλοί μεγαλόσωμοι σκύλοι].

κάνας, καμιά, κάνα αντων. (προφορ.) **1.** κανένας: *να 'ταν και ~ σοβαρός άνθρωπος, να συζητήσεις μαζί του...*· ΦΡ. ***κάνα δυο*** κάποιοι, μερικοί: *θα με βοηθήσουν ~ άνθρωποι* **2.** (+ αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *έφυγε κάνα μισάωρο πριν* || *-Πόσες πατάτες να βάλω; -Βάλε κάνα κιλό*.
[ΕΤΥΜ. < *κανένας* (με απλολογία). Βλ. λ. *κανείς*].

κανάτα (η) → καννάτα

κανατάς (ο) → καννατάς

κανάτι (το) → καννάτι

κανείς κ. **κανένας**, καμία κ. καμιά (παλαιότ. ορθ. *καμμία*), κανένα αόρ. αντων. {κανενός (λαϊκ. θηλ. καμιανής)} **1.** (αρνητ.) ούτε ένας: *~ δεν με γνωρίζει εδώ* || *~ εφημερίδα δεν έγραψε για τον φόνο* || *δεν είδα κανέναν* || *δεν υπήρχε ~ ανακοίνωση στον τοίχο* || *κανείς από τους γείτονες δεν αντελήφθη τους διαρρήκτες* || (+γεν. προσωπικής αντων.) *κανείς τους δεν αντελήφθη τίποτα* || *καμιά σας δεν αξίζει την υποτροφία* || *κανένας μας* (από εμάς) *δεν είχε πια δυνάμεις* ΣΥΝ. (λόγ.) ουδείς ΑΝΤ. όλοι, οι πάντες· ΦΡ. (εκφραστ.) ***με καμία κυβέρνηση! / με κανέναν τρόπο*** (για επίμονη άρνηση) ποτέ, ό,τι και αν συμβεί: *~ δεν θα ενδώσω στις απαιτήσεις τους!* || *δεν αλλάζω γνώμη ~!* ΣΥΝ. με τίποτα, (λόγ.) επ' ουδενί **2.** κάποιος, όχι συγκεκριμένος, ένας (τυχαία): *υπάρχει κανένας στον κήπο;* || *βρήκατε ~ λύση;* || *ας διαβάσουμε και κανένα βιβλίο!* ΦΡ. ***καμιά φορά*** (μεσν. φρ.) βλ. λ. *φορά* **3.** (για ποσότητα ή αριθμό χωρίς σαφή προσδιορισμό) κάποιος, τουλάχιστον ένας: *πάμε να πιούμε κανένα ποτηράκι / καμιά μπιρίτσα* || *ήρθαμε ν' ακούσουμε κανένα τραγουδάκι / καμιά πενιά* **4.** (για αόριστη αναφορά στο υποκείμενο) οποιοσδήποτε: *θα μπορούσε να πει κανείς ότι...* || *αν ήθελε κανείς να καταλάβει τι συμβαίνει, θα έπρεπε να γνωρίζει το παρασκήνιο* **5.** (+αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *αγόρασε καμιά δεκαριά μπουκάλια μπίρα* || *θα ήταν καμιά εικοσαριά νέοι* || *κέρδισε στα χαρτιά καμιά τρακοσαριά χιλιάδες* **6.** (σε μειωτ. φρ., στις οποίες δηλώνεται σύγκριση ή αναλογία με πρόσωπο, ιδιότητα, πράγμα): *μήπως είσαι κανένας χαζός και δεν καταλαβαίνεις;* || *δεν είναι και καμιά ωραία, για να ντύνεται έτσι* || *για κανένα σπουδαίο περνάει τον εαυτό του;* || *κανένας Ωνάσης νομίζει ότι είναι και ξοδεύει τόσα;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *κἄν εἷς / κἄν ἕνας*, που χρησιμοποιήθηκαν (όπως και σήμερα) με τις σημ. «τουλάχιστον ένας, κάποιος» και «ούτε ένας, ουδείς». Το θηλ. *καμία* (μεσν.) < *κἄν μία* θα μπορούσε τυπικώς να γραφεί με δύο *-μμ-* (*καμμία, καμμιά*) λόγω αφομοιώσεως, αλλά η γραφή αυτή θα ήταν ουσιαστικώς εσφαλμένη, διότι τα διπλά σύμφωνα δεν προφέρονταν στη Μεσν. Ελληνική].

κανέλα (η) → καννέλα

κανελής, -ιά, -ί → καννελής

κανελόνι, κανελλόνι (το) → καννελόνι

κανένας αντων. → κανείς

κάνη (η) → κάννη

κανηφόρος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει στους ώμους ή στο κεφάλι κάνιστρο **2.** ***κανηφόροι*** (οι) οι παρθένες που κατά τις εορταστικές πομπές στην αρχαία Αθήνα έφεραν στα κεφάλια τους κάνιστρα, μέσα στα οποία ήταν τοποθετημένα τα ιερά σκεύη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάνεον* «δοχείο, κάνιστρο» + *-φόρος* < *φέρω*. Το αρχ. *κάνεον* προέρχεται από το ουσ. *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.), δηλώνοντας το καλάθι που πλέκεται με καλάμια· συνδέεται με τα ομόρρ. *κάνιστρον, κάννα-βις*].

κανθαρίδα (η) σκαθάρι το οποίο εκκρίνει τη διεγερτική ουσία κανθαριδίνη· το σώμα του έχει λαμπρό πράσινο χρώμα με κυανές ανταύγειες· αλλιώς *ισπανική μύγα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανθαρίς, -ίδος*, υποκ. τού *κάνθαρος* (βλ.λ.)].

κανθαριδίνη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία η οποία εκκρίνεται από τις κανθαρίδες· είναι ισχυρό δηλητήριο και χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς και ως αφροδισιακό.

κάνθαρος (ο) {κανθάρ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το σκαθάρι (βλ.λ.) **2.** το ψάρι σκαθάρι (βλ.λ.) **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με βαθύ κοίλωμα, δύο κάθετες λαβές, που προεξέχουν από το χείλος του προς τα επάνω και φθάνουν στο κάτω μέρος τής κοιλιάς του, και συνήθ. ψηλό στήριγμα με πλατιά βάση· το χρησιμοποιούσαν κυρ. στην οινοποσία και ήταν σύμβολο τού Διονύσου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *κάνθων* «γάιδαρος», αν και ο μορφολογικός σχηματισμός δείχνει ότι η λ. ανήκει πιθ. στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κανθός (ο) ΑΝΑΤ. η εσωτερική και η εξωτερική γωνία τού ματιού, το σημείο στο οποίο ενώνονται τα βλέφαρα (έσω και έξω κανθός).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *qan-tho- «καμπή, γωνία», πβ. ουαλ. cant «σιδερένια στεφάνη», ρωσ. kut «γωνία», λατ. cantus «σιδερένια στεφάνη» κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κανί (το) → καννί

κανιβαλικός, -ή, -ό → κανίβαλος

κανιβαλισμός (ο) [1883] **1.** η τελετουργική ανθρωποφαγία, η οποία ήταν διαδεδομένη στις πρωτόγονες φυλές και η οποία αποσκοπούσε στην απόκτηση των ιδιοτήτων τού νεκρού, στην απόκτηση μαγικών δυνάμεων, στη διατήρηση τής ενότητας τής ομάδας (στις περιπτώσεις που το θύμα ανήκε στην ίδια φυλή, ομάδα), καθώς και στην εκδίκηση των νεκρών και την οικειοποίηση ξένων ουσιών (όταν ο νεκρός ανήκε σε ξένη φυλή, ομάδα) (πβ. λ. *ανθρωποφαγία*) **2.** (γενικότ.) η ανθρωποφαγία **3.** (μτφ.) η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απανθρωπιά και αγριότητα, από έλλειψη σεβασμού προς τον άνθρωπο: *ο ~ των δελτίων ειδήσεων μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ. βαρβαρότητα **4.** ΒΙΟΛ. η βίαιη συμπεριφορά ζώου, που επιτίθεται και κατατρώγει άτομα τού ίδιου είδους: *στα μεγάλα εκτροφεία πουλερικών ορισμένα πουλιά εκδηλώνουν ~* (λόγω κακής ισορροπίας στην αναλογία των τροφών τους, υπερπληθυσμού ή οκνηρίας για αναζήτηση τροφής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cannibalism].

κανίβαλος (ο/η) {κανιβάλ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που επιδίδεται σε κανιβαλισμό, ο ανθρωποφάγος **2.** (ως επίθ. για ζώα) αυτός που τρώει άλλα άτομα τού είδους του: *ψάρι ~* **3.** (μτφ.) ο άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τρόπο θηριώδη και απάνθρωπο ΣΥΝ. πρωτόγονος, απολίτιστος. — **κανιβαλικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. caníbal, λ. που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κολόμβο για τους ανθρωποφάγους κατοίκους τής Καραϊβικής. παράλλ. τ. τού caribal < carib, λ. τής αραουκικής γλώσσας, που σημαίνει «δυνατός, γενναίος»].

κανίς (το) {άκλ.} μικρόσωμος σκύλος ράτσας με σγουρό τρίχωμα. (υποκ.) **κανισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caniche < λατ. canis «σκύλος»].

κανίσκι (το) {κανισκ-ιού | -ιών} **1.** μικρό καλάθι από καλάμι ή λυγαριά **2.** πανέρι που περιέχει διάφορα αντικείμενα και στέλνεται ως δώρο σε γιορτές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανίσκιον*, υποκ. τού *κάνεον* «καλάθι, πανέρι», < *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

κάνιστρο (το) {κανίστρ-ου | -ων} **1.** το πλατύ και αβαθές πανέρι από καλάμι, λυγαριά ή πλαστικό: ~ *γεμάτο λουλούδια* / *με φρέσκα ψωμάκια* **2.** μπιτόνι, δοχείο για μεταφορά υγρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάνιστρον* < αρχ. *κάνεον* «καλάθι, πανέρι» < *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

κανκάν (το) {άκλ.} ζωηρός και τολμηρός γαλλικός χορός τού περασμένου αιώνα, που χορευόταν από κοπέλες επάνω στη σκηνή τού καμπαρέ οι οποίες ανασήκωναν και κουνούσαν τις μακριές τους φούστες τινάζοντας ρυθμικά τα πόδια τους προς τα πάνω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cancan, λ. τής παιδικής γλώσσας για το ουσ. canard «πάπια»].

καναβάτσο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** το χοντρό ύφασμα από λινάρι, βαμβάκι και κάνναβη, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σακιών, πανιών πλοίου, εσωτερικών επενδύσεων ανδρικών ρούχων κ.λπ. • **2.** το δάπεδο τού ρινγκ, στο οποίο γίνονται αγώνες πυγμαχίας: *σώριασε τον αντίπαλό του στο* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *καν(ν)αβάτσον* < ιταλ. canavaccio < λατ. cannabis < αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κανναβέλαιο (το) [1865] {κανναβελαί-ου | -ων} λάδι από σπόρους κάνναβης, που χρησιμοποιείται ως ξηραντική ύλη στη ζωγραφική.

κανναβένιος, -ια, -ιο → καννάβι

κάνναβη (η) {χωρ. πληθ.} φυτό που μπορεί να φτάσει σε τέσσερα μέτρα ύψος, με φύλλα σε σχήμα παλάμης και μακρύ μίσχο, από τις ίνες των βλαστών τού οποίου κατασκευάζονται κλωστές, σχοινιά, νήματα για στεγανοποίηση σε υδραυλικές εγκαταστάσεις κ.ά.· από τους αδένες των φύλλων και των άκρων των κλαδιών μιας ποικιλίας καννάβεως παράγεται το χασίς, ενώ από τα άλλα μέρη του βγαίνει η μαριχουάνα: *ινδική* ~ (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **κάνναβις** {καννάβεως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάνναβις*, δάνειο ανατολικής προελ., πβ. σουμερ. kunibu. Το λατ. cannabis προέρχεται από την Ελλην.].

καννάβι (το) {κανναβ-ιού | -ιών} **1.** η κάνναβη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η κλωστική ύλη τού φυτού αυτού, που χρησιμοποιείται στην υφαντουργία και αλλού. — **καννάβινος**, -η, -ο κ. **κανναβένιος**, -α, -ο κ. **κανναβήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καννάβιον*, υποκ. τού αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κανναβίς (η) [μτγν.] {κανναβίδ-ος | -ες, -ων} ΒΟΤ. ο σπόρος που προέρχεται από το φυτό τής κάνναβης ΣΥΝ. κανναβούρι.

κάνναβις (η) ➝ κάνναβη

κανναβόπανο (το) το κανναβάτσο (σημ. 1).

κάνναβος (ο) {κάνναβ-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. ο χωρισμός μιας επιφάνειας για σχεδίαση συνήθ. σε κανονικά τετράγωνα· βοηθεί σχεδιαστικά και μετρικά στην οργάνωση τής λειτουργίας, τής μορφής και τής κατασκευής ενός κτίσματος, συμβάλλοντας κυρ. στην αρμονία των αναλογιών του: *τρισδιάστατος* / *τετραγωνικός* / *ορθογωνικός* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάν(ν)αβος* «σχέδιο ανθρώπινου σώματος – ξύλινο πλαίσιο» < *κάννα* /-*η* (βλ.λ.) + σπάνιο παραγ. επίθημα -*βος*].

κανναβόσπορος (ο) ο σπόρος τού ποώδους φυτού τής κάνναβης.

κανναβόσχοινο κ. **κανναβόσκοινο** (το) το σχοινί που είναι κατασκευασμένο από ίνες κάνναβης.

κανναβούρι (το) {κανναβουρ-ιού | -ιών} ο καρπός τού φυτού τής κάνναβης, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή για ωδικά πτηνά. — **κανναβουριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κανναβούριν*, υποκ. τού αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

καννάτα (η) (σχολ. ορθ. *κανάτα*) {καννατών} το μεγάλο πλατύστομο δοχείο από γυαλί, πηλό, πορσελάνη, πλαστικό κ.λπ., που χρησιμοποιείται στο τραπέζι για το σερβίρισμα τού νερού και τού κρασιού: *μια γυάλινη* ~ *με παγωμένο νερό* ΣΥΝ. κρωντήρι, μαστραπάς. — (υποκ.) **καννατούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < μεσν. λατ. cannata < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννατάς (ο) (σχολ. ορθ. *κανατάς*) {καννατάδες} επαγγελματίας που φτειάχνει ή/και εμπορεύεται καννάτες ΣΥΝ. σταμνάς.

καννάτι (το) (σχολ. ορθ. *κανάτι*) {καννατ-ιού | -ιών} μικρή καννάτα: *έφερε ένα* ~ *νερό* ΣΥΝ. λαγήνι, σταμνί· ΦΡ. ***βρέχει με το καννάτι*** βρέχει καταρρακτωδώς. — (υποκ.) **καννατάκι** (το).

Καννέλα (η) (συνήθ. ορθ. *Κανέλλα*) γυναικείο όνομα.

καννέλα (η) (σχολ. ορθ. *κανέλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνόμορφο αειθαλές δέντρο, ιθαγενές τής Κεϋλάνης και γενικότ. τής ΝΑ. Ασίας, από τον φλοιό των βλαστών τού οποίου παράγεται το φερώνυμο μπαχαρικό ΣΥΝ. καννελόδεντρο **2.** το μπαχαρικό που παράγεται από τον φλοιό των κλαδιών τού παραπάνω δέντρου, το οποίο έχει ανοιχτό καφέ χρώμα, λεπτό ευχάριστο άρωμα, έντονη γεύση, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική και ως καρύκευμα σε πολλά μαγειρικά παρασκευάσματα και διατίθεται είτε σε μορφή σκόνης είτε σε μικρούς κυλίνδρους ή κομματάκια (από τον αποξηραμμένο φλοιό τού παραπάνω δέντρου): *καπουτσίνο με* ~ || *κοπανισμένη* ~ || *έφτειαξε λαχταριστούς λουκουμάδες με μέλι και* ~ || *«στής Πάργας τον ανήφορο,* ~ *και γαρύφαλλο»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. ***από την πόλη έρχομαι και στην κορφή καννέλα*** για ασυνάρτητα λόγια, που δεν βγάζουν κανένα νόημα ΣΥΝ. τρία πουλάκια κάθονταν.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. cannella, υποκ. τού λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννελής, -ιά, -ί (σχολ. ορθ. *κανελής*) **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό καφέ χρώμα τής καννέλας **2. *καννελί*** (το) το ανοιχτό καφέ χρώμα τής καννέλας. Επίσης **καννελί** {άκλ. επίθ.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

καννελόνι (το) (σχολ. ορθ. *κανελόνι*, συνήθ. ορθ. *κανελλόνι*) {καννελον-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό ζυμαρικό **2. *καννελόνια*** (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά, αφού γεμιστούν με κιμά και περιχυθούν με ντομάτα, τριμμένο τυρί και τριμμένη φρυγανιά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cannelloni (πληθ.) < cannellone «σωλήνας» < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι»].

Καννέλος (ο) (συνήθ. ορθ. *Κανέλλος*) ανδρικό όνομα.

καννελόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τής καννέλας ΣΥΝ. καννελής.

Κάννες (οι) {Καννών} πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας στην Κυανή Ακτή, γνωστή από το ετήσιο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cannes (οπτικό δάνειο) < προ Ι.Ε. *kan- «ύψος», καθώς η παλαιά πόλη κείται στους πρόποδες λόφων].

κάννη (η) {καννών} ΣΤΡΑΤ. το χαλύβδινο κυλινδρικό τμήμα φερόμενου όπλου, μέσα από το οποίο περνά το βλήμα και εξακοντίζεται προς τον στόχο: *μακριά* / *κοντή* / *διπλή* ~ || *του έβαλε την* ~ *τού όπλου στον κρόταφο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι», δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. qanē, ακκαδ. qanu κ.τ.ό. Από την αρχ. λ. *κάννη* έχουν προέλθει, είτε απευθείας είτε ως αντιδάνεια, αρκετές λ., π.χ. *κάνιστρο(ν)*, *κανίσκιο(ν)*, *κάνναβις*, *κανναβούρι*, *καννί(ον)*, *καννέλα* κ.ά.].

καννί (το) {καννι-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το στρογγυλό δοχείο με τον στενόμακρο κυλινδρικό λαιμό, με το οποίο ο ιερέας ραντίζει τους πιστούς με μύρο • **2.** (λαϊκ.) ***καννιά*** (τα) τα μακριά και ψηλά πόδια: *μάζεψε λίγο τα* ~ *σου, μη σκοντάψει κανείς και πέσει* ΣΥΝ. αρίδες, σκέλια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καννίον*, υποκ. τού αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννιβαλισμός (ο) → κανιβαλισμός

καννίβαλος (ο) ➝ κανίβαλος

καννοκιάλι (το) {καννοκιαλ-ιού | -ιών} μικρό φορητό τηλεσκόπιο, που χρησιμοποιούν οι ναυτικοί ΣΥΝ. διόπτρα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < ιταλ. cannocchiale «οπτικός σωλήνας» < cann- (< λατ. canna < αρχ. *κάννα* / *κάννη*) + occhiale (βλ. λ. *κιάλι*)].

καννόνι (το) (σχολ. ορθ. *κανόνι*) {καννον-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο και βαρύ πυροβόλο όπλο, που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση και σε σταθερή πορεία βλήματα μεγάλου διαμετρήματος (ώς και είκοσι εκατοστών), στηρίζεται πάνω στον κιλλίβαντα (βλ.λ.), όπου είναι προσαρμοσμένη και η διάταξη σκοπεύσεως, διαθέτει δε μηχανισμό επαναφοράς τού σωλήνα στην αρχική του θέση μετά τη βολή **2.** (ειδικότ.-παλαιότ.) πυροβόλο όπλο, που είτε ήταν σταθερό είτε στηριζόταν σε βάση με τροχούς, αποτελείτο από έναν μακρύ πυροσωλήνα, μέσα στον οποίο τοποθετούνταν οι οβίδες και πυροδοτούνταν με φιτίλι· ΦΡ. ***ρίχνω / βαράω καννόνι*** αδυνατώ να ξεπληρώσω τα χρέη μου, χρεωκοπώ: *πολλές επιχειρήσεις βάρεσαν καννόνι μέσα στον Δεκέμβρη* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ καλός στο είδος του: *ήταν* ~ *στα μαθηματικά* || *ήταν ένα αμάξι* ~ **4.** (μτφ.) υγιής, σε άριστη κατάσταση: *ακολούθησε αυτή τη θεραπεία και σε δυο βδομάδες θα γίνεις* / *θα είσαι* ~. — (υποκ.) **καννονάκι** (το), (μεγεθ.) **καννονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. canon < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* (βλ.λ.)].

καννονιά (η) (σχολ. ορθ. *κανονιά*) [μεσν.] **1.** η βολή τού καννονιού **2.** (συνεκδ.) ο δυνατός ήχος τού καννονιοβολισμού.

καννονίδι (το) (σχολ. ορθ. *κανονίδι*) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) οι συνεχείς βολές από καννόνια: *έπεσε άγριο* ~.

καννονιέρης (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιέρης*) {καννονιέρηδες} **1.** ο καννονιοβολητής ΣΥΝ. πυροβολητής • **2.** (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που επιτυγχάνει συχνά γκολ, τα περισσότερα τής ομάδας του: *ο* ~ *των γηπέδων* ΣΥΝ. σκόρερ, γκολτζής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cannoniere < cannone < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* (βλ.λ.)].

καννονιοβολητής (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιοβολητής*) [1847] στρατιώτης τού πυροβολικού, που είναι υπεύθυνος για τον χειρισμό πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. πυροβολητής.

καννονιοβολισμός (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιοβολισμός*) [1889] **1.** η βολή καννονιού, γενικότ. τηλεβόλου όπλου, η καννονιά **2.** οι συνεχείς βολές καννονιού ή καννονιών, το καννονίδι.

καννονιοβολώ ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *κανονιοβολώ*) [1897] {καννονιοβολείς... | καννονιοβόλησα} ρίχνω βολές με καννόνι.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*βολώ* < *βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].

καννονιοστάσιο (το) (σχολ. ορθ. *κανονιοστάσιο*) {καννονιοστασί-ου | -ων} το οχυρό σημείο στο οποίο είναι στημένο ένα καννόνι ΣΥΝ. πυροβολείο.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*στάσιο* (< *ἵστημι*, πβ. κ. *στάσις*), πβ. κ. *εργο-στάσιο*, *χοιρο-στάσιο*, *ενοικιο-στάσιο*].

καννονιοστοιχία (η) (σχολ. ορθ. *κανονιοστοιχία*) [1876] {καννονιοστοιχιών} η σειρά παρατεταγμένων καννονιών.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*στοιχία* < *στοίχος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. batterie].

καννονιοφόρος (η) (σχολ. ορθ. *κανονιοφόρος*) [1822] το πολεμικό σκάφος που είναι εξοπλισμένο με ένα ή περισσότερα καννόνια.

καννονοθυρίδα (η) (σχολ. ορθ. *κανονοθυρίδα*) [1825] ΣΤΡΑΤ. το κοί-

λο άνοιγμα στα πλάγια πολυβολείου, μέσα από το οποίο βάλλει ένα πολυβόλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embrasure].

κάννουλα (η) (σχολ. ορθ. *κάνουλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} μηχανισμός που αποτελείται από σωλήνα και στρόφιγγα και χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τής εκροής υγρού (νερού, κρασιού κ.λπ.) από βαρέλι, δοχείο, δεξαμενή κ.ά. ΣΥΝ. κρουνός, ρουμπινές, στρόφιγγα, βρύση.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. cannula, υποκ. τού canna «καλάμι, σωλήνας» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι»].

κανό (το) {άκλ.} **1.** μακρόστενη ελαφριά βάρκα (που αρχικά φτειαχνόταν από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος), με μυτερή, ανασηκωμένη, καμπυλωτή άκρη στην πρύμνη και την πλώρη, κινείται με κουπί που έχει μονή ή διπλή παλάμη (πλατιά άκρη), το οποίο δεν είναι προσαρμοσμένο σε σκαρμό, αλλά το χειρίζεται ο κωπηλάτης, για να δίνει στο πλοιάριο ώθηση και κατεύθυνση: *μονοθέσιο / διθέσιο* ~ **2.** (ειδικότ.) πλαστικό πλοιάριο σχήματος παρόμοιου με το παραπάνω χωρίς βαθύ άνοιγμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στη θάλασσα για καλοκαιρινή ψυχαγωγία: *ενοικιαζόμενα ~ στην παραλία* **3.** (συνεκδ.) άθλημα με κανό (σημ. 1) σε ήρεμα νερά (λίμνες, ποτάμια): *καναδέζικο* ~ (μονοθέσιο, διθέσιο ή ομαδικό με πηδαλιούχο) (πβ. λ. *καγιάκ, πιρόγα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. canot < ισπ. canoa, λ. τής αραουκικής γλώσσας (των κατοίκων τής Καραϊβικής)].

κανοκιάλι (το) → καννοκιάλι

κανονάκι (το) ΜΟΥΣ. λαϊκό, νυκτό μουσικό όργανο με σχήμα τραπεζίου και σπανιότερα τριγώνου, πάνω στο οποίο τεντώνονται χορδές, που παίζονται με τα δάχτυλα (τα οποία φέρουν δαχτυλήθρες) ΣΥΝ. ψαλτήρι (πβ. κ. λ. *σαντούρι*).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *κανών, -όνος* στη μτγν. σημ. «μουσικό όργανο» (πβ. *ὀκτάχορδος κανών*, Πτολεμαίος)].

κανοναρχώ κ. (λαϊκ.) **καλοναρχώ** κ. **καλαναρχώ** ρ. αμετβ. {κανοναρχείς... | κανονάρχησα} βοηθώ ψάλτη, υπαγορεύοντάς του μουσικά τους εκκλησιαστικούς ύμνους· ΦΡ. ***όπως του κανοναρχείς, ψέλνει*** για άτομα που υπακούουν άκριτα. **κανονάρχημα** κ. **καλονάρχημα** κ. **καλανάρχημα** (το), **κανονάρχος** [μεσν.] κ. **καλονάρχος** κ. **καλανάρχος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κανοναρχῶ* < *κανονάρχης* < *κανών* + *-άρχης* < *ἄρχω*. Ο τ. *καλοναρχῶ* (ήδη μεσν.) οφείλεται σε συμφωνική ανομοίωση, ενώ ο τ. *καλαναρχῶ* (επίσης μεσν.) οφείλεται σε παρετυμολογική επίδραση τής λ. *καλά*].

κανόνας (ο) [μεσν.] **1.** γενική αρχή, πρότυπο, υπόδειγμα, σύμφωνα με το οποίο σχηματίζεται, λειτουργεί ή κινείται κάτι: *γραμματικός / φυσικός / μαθηματικός / ηθικός* ~ || *θέτω / θεσπίζω / τηρώ / παραβαίνω τους* ~ || *συμμορφώνομαι με τους* ~ **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***χρυσός κανόνας*** (κ. λόγ. ***χρυσούς κανών***) βλ. λ. *χρυσός* (β) ***νομισματικός κανόνας*** η βάση τού νομισματικού συστήματος μιας χώρας **3.** (συνεκδ.) αρχή ή νόμος σύμφωνα με τα οποία πρέπει να γίνεται κάτι: *οι ~ εύρυθμης λειτουργίας τής κοινωνίας / καλής συμπεριφοράς / υγιεινής / κυκλοφοριακής αγωγής / τού Διεθνούς Δικαίου* || *δεν τηρούνται οι ~ τού παιχνιδιού / τού ανταγωνισμού / τής ελεύθερης αγοράς* **4.** το γενικό μέτρο, ό,τι ισχύει στην πλειονότητα των περιπτώσεων: *οι εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον* ~· ΦΡ. ***κατά κανόνα*** συνήθως: *~ δεν επιβάλλονται αυστηρές ποινές* ΑΝΤ. εξαίρεση **5.** το όργανο χάραξης ευθειών και μετρήσεως τού μήκους: *βαθμονομημένος / λογαριθμικός* ~ ΣΥΝ. χάρακας **6.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) το σύνολο των βιβλίων τής Π.Δ. και τής Κ.Δ. που αναγνωρίστηκαν από την Εκκλησία ως θεόπνευστα, γνήσια (*κανονικά* ή *πρωτοκανονικά* βιβλία) (β) εκκλησιαστικός ύμνος, που αποτελείται από εννέα συνήθ. ωδές (γ) (στα μοναστήρια) η καθορισμένη προσευχή τού μοναχού στο κελλί του, αλλά και το επιτίμιο που ορίζεται σε παρεκτρεπόμενο μοναχό· ΦΡ. ***ιεροί κανόνες*** οι αρχές, οι νόμοι, οι διατάξεις, τα ήθη και τα έθιμα που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία τής Εκκλησίας (πβ. *Κανονικό Δίκαιο*, λ. *κανονικός*) **7.** ΜΟΥΣ. μία από τις πιο απλές στην κατασκευή της και τις πιο διαδεδομένες αντιστικτικές φόρμες, κατά την οποία μια μουσική γραμμή (φωνή) προηγείται παίζοντας μια μελωδία, ενώ μία ή περισσότερες άλλες ακολουθούν παίζοντας την ίδια μελωδία, αλλά με διαφορά φάσεως ως προς την πρώτη: *τρεις ~ για πιάνο* || *~ τετράφωνος*. Επίσης (λόγ.) **κανών** {κανόνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανών, -όνος* < *κάννα* «καλάμι», οπότε η λ. *κανών* θα είχε αρχικώς τη σημ. τής «καλάμινης ράβδου». Η λ. χρησιμοποιείται ως τεχν. όρ. στα μαθηματικά και στη μουσική, ενώ έλαβε και τη μεταφορική σημ. «πρότυπο, γενική αρχή». Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνηθισμένος *κανόνας* ήταν η απαγγελία ύμνων, λ.χ. ο κανονιζόμενος αναλάμβανε να πει ορισμένες φορές το *Άβε Μαρία*, η το *Πάτερ Ημών*. Στα μοναστήρια οι *κανόνες* αυτοί εκτελούνταν στον ίδιο χώρο από μοναχούς οι οποίοι απήγγελλαν μεν τον ίδιο ύμνο, αλλά όχι ταυτόχρονα ο ένας με τον άλλον].

κάνονας (ο) {κανόνων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποινή που επιβάλλει ο πνευματικός ως επιτίμιο σε εξομολογούμενο πιστό για την αμαρτία στην οποία έχει υποπέσει (βλ. κ. λ. *κανόνας*, σημ. 2γ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

κανόνι (το) → καννόνι

κανονιά (η) → καννονιά

κανονίδι (το) → καννονίδι

κανονιέρης (ο) → καννονιέρης

κανονίζω ρ. μετβ. {κανόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργεί (κάτι), θέτω τους κανόνες που ρυθμίζουν (κάτι): *οι νόμοι κανονίζουν τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους* || *ποιος κανονίζει τι θα γίνει*: (ποιος παίρνει τις αποφάσεις, ποιος διευθύνει;) **2.** βάζω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο πρόγραμμα, σε τάξη ή σειρά: *~ την κυκλοφορία των οχημάτων* || *~ τη συμπεριφορά μου ανάλογα με το περιβάλλον* || *~ τα έξοδά μου με βάση τις ανάγκες μου* **3.** (καθημ.) προετοιμάζω (κάτι), ρυθμίζω τις λεπτομέρειές του: *~ ταξίδι για το εξωτερικό / πάρτι / μαθητική εκδήλωση / φιλική συνάντηση* ΣΥΝ. οργανώνω **4.** ορίζω τον χρόνο τελέσεως (γεγονότος, εκδήλωσης κ.λπ.): *κανόνισαν τον γάμο τους για τις 18 Ιουνίου* || *δεν κανόνισαν ακόμη το ραντεβού τους* **5.** έρχομαι σε συμφωνία (για την επίλυση προβλήματος, ρύθμιση εκκρεμότητας), τακτοποιώ: *~ ένα χρέος μου με την εφορία* || *~ τους λογαριασμούς μου* || *~ να πληρώσω με δόσεις* || *τα κανόνισαν μεταξύ τους* (τα βρήκαν)· (ο αόρ. ***κανονίστηκε***) ρυθμίστηκε, έγινε, οριστικοποιήθηκε: *Λοιπόν, ~! Δευτέρα πρωί-πρωί πιάνεις δουλειά!* **6.** (ειδικότ. για παράνομες συμφωνίες) ρυθμίζω εκ των προτέρων με αθέμιτα μέσα (εξασφαλίζοντας την έκβαση, το αποτέλεσμα): *κατήγγειλε ότι κάποιοι κανονίζουν τους αγώνες τού πρωταθλήματος* || *τα είχαν κανονίσει από πριν* ΣΥΝ. στήνω ● **7.** αναγκάζω (κάποιον) να συμμορφωθεί, να πειθαρχήσει (παρά τη θέλησή του) σε κανόνα· κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε κανονίσω*** θα σε κάνω να υπακούσεις, τιμωρώντας σε ή παίρνοντας εκδίκηση: *ας μην κάνεις αυτό που σου λέω και ~ εγώ!* ΣΥΝ. θα σε μάθω, θα σου δείξω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κανών* (βλ. λ. *κανόνας*)].

κανονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με κανόνα (νόμο, αρχή, απόφαση κ.λπ.), που προβλέπεται ή δικαιολογείται από κανόνα: *~ απεργία / άδεια / αποδοχές / ενέργειες / παρέμβαση* ΣΥΝ. νόμιμος, επιτρεπόμενος ΑΝΤ. αντικανονικός, παράτυπος **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. (για τύπο) αυτός που ακολουθεί ορισμένο κανόνα ή, συχνά, ορισμένο κλιτικό (μορφολογικό) παράδειγμα: *~ σχηματισμός τής γενικής* **3.** αυτός που είναι αναμενόμενος, για τον οποίο υπάρχει προειδοποίηση, που δεν είναι έκτακτος ή ξαφνικός: *πρόκειται για ~ διακοπή ρεύματος· είχαν στείλει ειδοποίηση* || *~ και έκτακτα δρομολόγια* ΣΥΝ. προβλεπόμενος **4.** αυτός που δεν αποκλίνει από τον μέσο όρο, από το συνηθισμένο: *~ ύψος / βάρος / διάπλαση / μάκρος ρούχου* || *πρόκειται για έναν ~ άνθρωπο, τίποτα το ιδιαίτερο* ΑΝΤ. ξεχωριστός, εξαιρετικός **5.** (ειδικότ.) ομαλός, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι θεωρείται ανώμαλο, παρά φύσιν: *αυτά δεν είναι ~ πράγματα* || *είναι κανονικός ή όχι*: (μήπως είναι ομοφυλόφιλος;) **6.** αυτός που εμφανίζει σταθερή τιμή, η οποία είτε έχει καθοριστεί ως φυσιολογική είτε επαναλαμβάνεται σταθερά και με τον ίδιο τρόπο: *~ σφυγμός / αναπνοή / θερμοκρασία* **7.** αυτός που γίνεται με τον σωστό, αποδεκτό τρόπο: *~ παρκάρισμα / προετοιμασία αθλητή*· κυρ. στο επίρρ. ***κανονικά***: *μίλα μου κανονικά, να σε καταλάβω* || *αν δεν κάθεσαι κανονικά, θα σε πονέσει η πλάτη σου* **8.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμβατική τιμή φυσικού μεγέθους, ελαφρώς μεταβαλλόμενου, την οποία λαμβάνουμε ως σημείο αναφοράς κατά τις μετρήσεις αυτού τού μεγέθους από πείραμα σε πείραμα: *~ ατμοσφαιρική πίεση*· ΦΡ. ***κανονικές συνθήκες*** (συντομ. Κ.Σ.) βλ. λ. *συνθήκη* ● **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Κανονικό Δίκαιο*** το σύνολο των εκκλησιαστικών διατάξεων και πρακτικών, που αντλούν την ισχύ τους από τις συνοδικές αποφάσεις και την καθιερωμένη εκκλησιαστική πράξη (β) ***κανονικά βιβλία*** βλ. λ. *κανόνας* (σημ. 2α). — **κανονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κανών*. Οι λ. *κανών* - *κανονίζω* - *κανονικός* (πβ. γαλλ. règle - régler - régulier) εμφανίζουν όλες την αρχική σημ. τής συμμορφώσεως προς συγκεκριμένο πρότυπο (αρχικώς στον χώρο των μαθηματικών και τής τεχνοδομικής, αργότερα και σε άλλους τομείς). Η γενική σημ. «ρυθμιστική αρχή» (πβ. γαλλ. règle, αγγλ. rule) είναι επίσης αρχαία].

κανονικότητα (η) [1812] {κανονικοτήτων} **1.** η ύπαρξη κανόνων και η τήρησή τους: *υπάρχει ~ στην τήρηση τού προγράμματος* ΣΥΝ. συνέπεια, ομαλότητα **2.** η εμφάνιση συμμετρίας, κανονικών, σταθερά επαναλαμβανόμενων στοιχείων: *στη γλώσσα υπάρχουν κανονικότητες και αποκλίσεις*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. régularité].

κανονιοβολητής (ο) → καννονιοβολητής

κανονιοβολισμός (ο) → καννονιοβολισμός

κανονιοβολώ ρ. → καννονιοβολώ

κανονιοστάσιο (το) → καννονιοστάσιο

κανονιοστοιχία (η) → καννονιοστοιχία

κανονιοφόρος (ο) → καννονιοφόρος

κανόνισμα (το) [μτγν.] {κανονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η τακτοποίηση (υποθέσεων): *ασχολήθηκε με το ~ όλων των εκκρεμών θεμάτων* ΣΥΝ. διακανονισμός, διευθέτηση, ρύθμιση.

κανονισμός (ο) [μτγν.] **1.** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη λειτουργία θεσμού, οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.: *~ τής Βουλής / νοσοκομείου / πολυκατοικίας / σχολείου / σωματείου / εργασίας / κυκλοφορίας* || *εσωτερικός* ~ (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών του συνόλου) || *ο ισχύων* ~ || *συμφωνεί με / αντίκειται στον* ~ **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο αναγράφονται οι κανόνες αυτοί: *άνοιξε τον ~ στη σελίδα 20* ● **3.** η διευθέτηση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. κανόνισμα ● **4.** (στην Ε.Ε.) ***(κοινοτικός) κανονισμός*** νομοθετική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει άμεση ισχύ και απόλυτα δεσμευτικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη-μέλη· οι κοινοτικοί κανονισμοί δημιουργούν αυτόματα (χωρίς την ανάγκη ενσωμάτωσής τους στα εθνικά δίκαια με πολιτειακή πράξη) δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πρόσωπο των πολιτών τους, αποτελούν δε πηγή τού παράγωγου κοινοτικού δικαίου (πβ. λ. *απόφαση, οδηγία*).

κανονιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αποσκοπεί στον κανονισμό, στη ρύθμιση: *~ διατάξεις / μέτρα / πλαίσιο* **2.** ***κανονιστικό διάταγμα*** το διάταγμα που αναφέρει και καθορίζει τις λεπτομέρειες τής εφαρμογής ενός νόμου. — **κανονιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **κανονιστικότητα** (η).

κανονοθυρίδα (η) → καννονοθυρίδα
κανοτιέ (το) {άκλ.} ψάθινο καπέλο με σκληρό μπορ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chapeau) canotier < canot «κανό»].
κάνουλα (η) ▸ κάννουλα
καντάδα (η) **1.** λαϊκό τραγούδι με ερωτικό θέμα, που τραγουδιέται με συνοδεία εγχόρδων στους δρόμους: *ζακυνθινές* ~ **2.** (ειδικότ.) το τραγούδι που ένας ερωτευμένος τραγουδά ο ίδιος ή με τη βοήθεια άλλων μουσικών κάτω από το παράθυρο τής αγαπημένης του: *κάθε βράδυ τής έκανε ~ κάτω από το παράθυρό της.* — **κανταδόρος** (ο), **κανταδόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. cantada < cantare < λατ. canto «τραγουδώ» (παράλλ. τ. τού αρχαιότερου cano)].
κανταΐφι κ. **καταΐφι** (το) {κανταΐφ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο από πολύ λεπτά νήματα ζυμαριού (σαν τις τρίχες των μαλλιών), που χρησιμοποιούνται κυρ. στη ζαχαροπλαστική **2.** (συνεκδ.) γλυκό ταψιού με γέμιση από ψίχα αμυγδάλου ή καρυδιού και καννέλα, πλούσιο σε σιρόπι και με επικάλυψη από το παραπάνω υλικό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kadayıf].
κανταράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το καντάρι (σημ. 2) **2.** μικρή ζυγαριά για μικρά βάρη (συνήθ. μέχρι 10 κιλά), η οποία αποτελείται από έναν γάντζο, στην άκρη τού οποίου περνά κανείς το βάρος, ένα ελατήριο συνδεδεμένο με τον γάντζο και έναν δείκτη, ο οποίος, ανάλογα με το πόσο εκτείνεται το ελατήριο, κινείται πάνω σε βαθμονομημένο κανόνα.
καντάρι (το) {καντάρ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες (περ. 57 κιλά) ΣΥΝ. στατήρας **2.** ζυγαριά αποτελούμενη από δύο μεταλλικούς δίσκους, που ενώνονται στα άκρα οριζόντια τοποθετημένου σιδηρού κανόνα με αλυσίδα για τη μέτρηση των βαρών **3.** για τη δήλωση μεγάλης ποσότητας από κάτι: (α) σε φρ. όπως *έχει λεφτά **με το καντάρι*** (είναι πολύ πλούσιος), ***ρίχνει καντάρια*** (βρέχει καταρρακτωδώς, ρίχνει καρεκλοπόδαρα) (β) (στον πληθ.): *έχει καντάρια γνώσεις* || *«ξέρει καντάρια μπάσκετ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cantare (ή τουρκ. kantar) < μτγν. *κεντηνάριον* < λατ. centenarius < centum «εκατό»].
καντάρτζής (ο) {κανταρτζήδες} ο κατασκευαστής κανταριών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kantarcı].
καντάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. φωνητική σύνθεση, με χαρακτηριστικό της ότι τραγουδιέται από έναν ή περισσότερους σολίστες ή και χορωδία, κατά κανόνα με συνοδία οργάνων· αναπτύχθηκε στον 17ο αι. και διαμορφώθηκε στη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα, δηλ. ως είδος μικρού ορατορίου, τον 18ο αι., κυρ. με τις καντάτες τού Μπαχ· τα θέματά της είναι συνήθ. εκκλησιαστικά, αλλά υπάρχουν και κοσμικές καντάτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantata < canto «τραγουδώ» < λατ. canto, παράλλ. τ. τού cano].
καντέντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** μουσική πτώση, διαδοχή συγχορδιών η οποία, στην τονική αρμονία, οδηγεί την μουσική εξέλιξη σε μια κατάληξη, «πτώση» στην τονική συγχορδία **2.** δεξιοτεχνικό κομμάτι, το οποίο παρεμβάλλεται ανάμεσα στις τελικές συγχορδίες ενός μουσικού κομματιού, διακόπτοντας έτσι και αφήνοντας μετέωρη για ένα διάστημα τη μουσική πτώση· (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε δεξιοτεχνικό πέρασμα που διακόπτει τη μουσική ροή είτε στη φόρμα κοντσέρτου είτε και σε άλλες φόρμες, λ.χ. τη φόρμα σονάτας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cadenza «πτώση» < μεσν. λατ. cadentia < λατ. μτχ. cadens < ρ. cadere «πέφτω»].
καντήλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κρεμαστή λυχνία που χρησιμοποιείται στις εκκλησίες και στα εικονοστάσια των σπιτιών ● **2.** φουσκάλα τού δέρματος με πύον ή κοκκινίλα που προκαλείται από κάψιμο ή άλλο δερματικό ερεθισμό· ΦΡ. ***βγάζω / πετάω καντήλες*** (μτφ.) εξοργίζομαι με κάτι/κάποιον ή αισθάνομαι αποστροφή: *πέταξε καντήλες απ' τον θυμό του* || *όποτε ακούω τέτοια πράγματα, ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κανδήλη* < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].
καντηλανάφτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **καντηλανάφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που φροντίζει για τον καθαρισμό και τον στολισμό τού ναού, καθώς και για το άναμμα των καντηλιών και των πολυελαίων ΣΥΝ. νεωκόρος.
καντηλέρι κ. **καντηλιέρι** (το) {καντηλερ-ιού | -ιών} **1.** η επιτραπέζια λυχνία ● **2.** μεταλλικό σκεύος, πάνω στο οποίο τοποθετούνται τα αναμμένα κεριά στην εκκλησία ΣΥΝ. κηροπήγιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. candelier < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].
καντηλήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μεταλλικό στήριγμα για το φιτίλι τού καντηλιού.
[ΕΤΥΜ. < *καντήλι* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. *δαχτυλ-ήθρα, ουρ-ήθρα, κηρ-ήθρα*].
καντήλι (το) {καντηλ-ιού | -ιών} η μικρή λυχνία που καίει με λάδι μπροστά από τα εικονίσματα των αγίων ή πάνω στους τάφους των νεκρών· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ακοίμητο καντήλι*** βλ. λ. *ακοίμητος* (β) ***σβήνει / σώνεται το καντήλι (κάποιου)*** βλ. λ. *σβήνω* (αργκό) (γ) ***μου ανάβουν τα καντήλια*** βρίσκομαι εκτός εαυτού, εξοργίζομαι ΣΥΝ. μου ανάβουν τα λαμπάκια (δ) ***κατεβάζω καντήλια*** βρίζω ασύστολα, χωρίς αιδώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μιτάτο, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανδήλιον*, υποκ. τού μτγν. *κανδήλη* < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].
καντηλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. **1.** κατασκευή πάνω στην οποία στέκεται αυτός που χρωματίζει ή επισκευάζει ένα πλοίο **2.** είδος ναυτικού κόμπου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. candelizza < ισπ. candeliza, υποκ. τού candela (< λατ. candela, στη σημ. «κηρωμένος σπάγκος, σχοινί»)].
καντιανισμός (ο) το φιλοσοφικό σύστημα τού Καντ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kantianismus, από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου Immanuel Kant (1724-1804)].
καντιανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Γερμανό φιλόσοφο Ι. Καντ: ~ *σύστημα / θεωρία / φιλοσοφία / διδασκαλία* **2.** (για πρόσ.) αυτός που αποδέχεται τη φιλοσοφία τού Καντ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. γερμ. kantianer. βλ. κ. *καντιανισμός*].
καντίνα (η) {δύσχρ. καντινών} **1.** χώρος στον οποίο μπορεί να αγοράσει κανείς πρόχειρα φαγητά ή αναψυκτικά: *η ~ τού σχολείου / τού εργοστασίου* ΣΥΝ. κυλικείο **2.** (ειδικότ.) ημιφορτηγό τού οποίου το πίσω μέρος έχει διαμορφωθεί έτσι, ώστε να λειτουργεί ως χώρος παρασκευής και πώλησης πρόχειρου φαγητού (σουβλάκια, σάντουιτς, λουκάνικα κ.ά.) και αναψυκτικών, το οποίο σταθμεύει συνήθ. στις συμβολές μεγάλων οδών ή κοντά σε γήπεδα, νυχτερινά κέντρα ή εθνικές οδούς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantina < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].
καντίνι (το) {καντιν-ιού | -ιών} η χορδή μουσικού οργάνου που αποδίδει τον οξύτερο μουσικά ήχο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***στο καντίνι*** (i) σε ετοιμότητα: *είναι ~* (ii) (για ντύσιμο) τέλεια, άψογα: *«στολίστηκες κυρά μου, στην πέννα, ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. στην τρίχα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantino (πληθ. cantini) < cantare «τραγουδώ»].
κάντιντ κάμερα (η) **1.** μικροσκοπική κάμερα (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται για ανεπίσημες λήψεις, κυρ. προσώπων στις καθημερινές τους δραστηριότητες (συνήθ. χωρίς να το γνωρίζουν), ώστε να υπάρχει φυσικότητα στις σκηνές που γυρίζονται **2.** (ειδικότ.) μικροσκοπική κάμερα που τοποθετείται σε συγκεκριμένα σημεία, όπου δεν μπορεί να τοποθετηθεί εύκολα μεγάλη μηχανή λήψεως, λ.χ. στο εσωτερικό δικτύων τέρματος ποδοσφαίρου ή στην κορυφή μπασκέτας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. candid camera < candid «αγνός, απροκατάληπτος, άμεσος» + camera].
κάντιο (το) {καντί-ου | -ων} ζάχαρη σε κρυστάλλους, που παράγεται από το ζαχαροκάλαμο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάντιον* < ιταλ. canti < αραβ. qandi].
Καντόνα (η) πόλη και λιμάνι τής ΝΑ. Κίνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Canton < κινεζ. Guangdong / Kwangtung «αχανής ανατολή» (ονομασία ολόκληρης τής επαρχίας). Η πόλη φέρει το κινεζ. όνομα Guangzhou (< guang «φαρδύς» + zhou «περιοχή»)].
καντόνι (το) {καντον-ιού | -ιών} **1.** διοικητική περιφέρεια σε ορισμένες χώρες (π.χ. στη Γαλλία) **2.** (ειδικότ.) καθεμιά από τις ομόσπονδες περιφέρειες που απαρτίζουν την Ελβετία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cantone < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].
κάντορ (ο) αρχιμουσικός σε σύνολο εκκλησιαστικής μουσικής: *«ο Μπαχ ~ τού Αγίου Θωμά τής Λειψίας».* Επίσης **κάντορας**.
[ΕΤΥΜ. < λατ. cantor, -oris «αοιδός, μουσουργός». βλ. κ. *καννάτα*].
καντούνι (το) {καντουν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) μικρό στενό δρομάκι, συνήθ. πλακόστρωτο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καντόνι* (βλ.λ.)].
καντράν (το) {άκλ.} επίπεδη επιφάνεια με υποδιαιρέσεις και αριθμητικές ενδείξεις: *~ ρολογιού / αυτοκινήτου / τηλεφώνου.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cadran < μέσ. γαλλ. quadran < λατ. quadrans, μτχ. τού quadrare «σχηματίζω τετράγωνο, είμαι συμμετρικός» < quadrum «τετράγωνο»].
καντρίλια κ. **καδρίλια** (η) **1.** παλιός ευρωπαϊκός χορός που χορεύεται αντικριστά σε σχήμα τετραγώνου από τέσσερα ζευγάρια και απαρτίζεται από πέντε διαδοχικές κινήσεις ή κομμάτια **2.** (συνεκδ.) η μουσική τού παραπάνω χορευτικού είδους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quadriglia «κουαρτέτο χορευτών» < quadro «τέσσερα»].
καντσονέτα (η) {σπάν. καντσονετών} ΜΟΥΣ. ιταλική φόρμα χορευτικού πολυφωνικού τραγουδιού τού 16ου και τού 17ου αι.· αργότερα, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για το απλό, συνήθ. λαϊκό ή λαϊκότροπο τραγούδι, που τραγουδιέται από ένα άτομο: *ναπολιτάνικες ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. canzonetta, υποκ. τού canzone «τραγούδι»].
κάνω ρ. μετβ. {έκανα κ. έκαμα, καμώθηκα, καμωμένος} **1.** κατασκευάζω, φτιάχνω: *~ έπιπλα από ξύλο* || *~ κεντήματα / κατασκευές* **2.** (α) εκτελώ, φέρω σε πέρας, εκπληρώνω: *~ ό,τι μου λένε* || *~ το χρέος / το καθήκον μου*· ΦΡ. (α) ***κάνω τη δουλειά μου*** δεν ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις: *κάνε τη δουλειά σου και μην ανακατεύεσαι!* (β) ***κάνω μισές δουλειές*** δεν ολοκληρώνω (κάτι) που έχω αναλάβει ή που έχω αρχίσει να κάνω: *μην κάνεις μισές δουλειές· αφού σκούπισες, σφουγγάρισε κιόλας!* (β) επιτυγχάνω, κατορθώνω: *με τα κλάματα δεν κάνεις τίποτα* **3.** ενεργώ (με συγκεκριμένο τρόπο)· πραγματοποιώ, διενεργώ: *~ έρευνα / ανακρίσεις / έλεγχο*· ΦΡ. (α) ***τι κάνεις;*** ως έκφραση χαιρετισμού, προκειμένου να ρωτήσουμε πόσο καλά είναι κανείς ΣΥΝ. πώς είσαι; (β) ***κάνω ό,τι μου καπνίσει / τού κεφαλιού μου*** δεν δίνω σημασία στους άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τη δική μου βούληση, όπως μου αρέσει: *κάνε ό,τι σου λέω, μην κάνεις τού κεφαλιού σου!* || *είναι εντελώς απείθαρχος· κάνει ό,τι του καπνίσει και δεν λογαριάζει κανέναν!* (γ) ***κάνω τα δικά μου*** (i) ενεργώ όπως μου αρέσει (ii) επιδεικνύω περίεργη, ιδιόμορφη συμπεριφορά: *μην την παρεξηγείς· όταν πιει λίγο, κάνει τα δικά της!* (δ) ***κάνω το γούστο μου / το κέφι μου*** (i) πραγματοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες: *απόψε θέλω να κάνω το κέφι μου* (ii) ικανοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες, χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου τους άλλους: *θα κάνει το κέφι του και μετά θα την παρατήσει* (ε) ***κάνω ό,τι μου 'ρθει / ό,τι μου κατέβει / ό,τι μου περάσει απ' το μυαλό*** ενεργώ επιπόλαια, αλόγιστα, παρορμητικά: *Αυτό το παιδί κάνει ό,τι του κατέβει! Ποτέ δεν σκέφτεται τις συνέπειες!* (στ) ***(για) κάνε μου τη χάρη!*** (με αυστηρό ύφος) προς κάποιον για να σταματήσει να λέει ή να κάνει κάτι που μας ενοχλεί: *~. σε παρα-*

καλώ! Δεν έχω καμιά όρεξη για καβγάδες πρωινιάτικα! || *Λοιπόν, κάνε μου τη χάρη να ηρεμήσεις και τα ξαναλέμε αύριο!* (ζ) **χάρη (σου / του / της...) κάνω που...** για να δείξουμε σε κάποιον ότι θέλουμε και τον εξυπηρετούμε, ενώ θα μπορούσαμε να μην τον εξυπηρετήσουμε: *Ας μη διαμαρτύρεται, γιατί χάρη του κάνω που ασχολούμαι με το θέμα του! Θα μπορούσα να τον αφήσω να περιμένει μήνες.* όπως οι υπόλοιποι (η) **κάνω χώρο / θέση / τόπο / παραπέρα / στην άκρη** μετακινούμαι, παραμερίζω, ώστε να δημιουργηθεί ο απαιτούμενος χώρος: *κάντε λίγο χώρο να καθίσω κι εγώ!* || *για κάνε στην άκρη να περάσω!* (θ) **(κάποιοι) κάνουν ουρά** για πολλούς ανθρώπους που περιμένουν κάτι/κάποιον ο ένας πίσω από τον άλλον: *ουρά έκανε ο κόσμος έξω από το καμαρίνι της για να τη δει!* ||(μτφ.) *οι άντρες κάνουν ουρά για χάρη της* (ι) **κάνω πίσω** (i) κινούμαι προς τα πίσω: (σε παρκάρισμα) *κάνε λίγο πίσω. έχεις χώρο* (ii) υποχωρώ, κάμπτομαι: *μετά από πολλές πιέσεις, έκανε πίσω και δέχτηκε να συνεργαστεί* (ια) **κάνω κάποιον ταίρι μου** παντρεύομαι κάποιον (ιβ) **κάνω την καρδιά μου πέτρα** σκληραίνω ψυχικά, συναισθηματικά, προσπαθώ να μην επηρεάζομαι αρνητικά από δυσμενείς εξελίξεις: *παρά τις δυστυχίες που τη βρήκαν, έκανε την καρδιά της πέτρα και συνέχισε το έργο της* (ιγ) **κάνω μετάνοιες (σε κάποιον)** ικετεύω (κάποιον), τον παρακαλάω γονατιστός: *του 'κανε χίλιες μετάνοιες για να τον εξυπηρετήσει* (ιδ) **κάνω κομμάτια** (i) (~ *κάτι*) σπάω κάτι σε μικρά κομμάτια, θρυμματίζω: *έριξε το βάζο κάτω και το 'κανε κομμάτια* (ii) θλίβω, απογοητεύω (συνήθ. ερωτικά): *μου 'κανες την καρδιά κομμάτια* (iii) (~ *κάποιον*) τιμωρώ κάποιον αυστηρά: *αν σε πιάσω στα χέρια μου θα σε κάνω κομμάτια* (ιε) **κάνω τον σταυρό μου** (i) κάνω το σημείο τού σταυρού, π.χ. όταν βρίσκομαι στην εκκλησία (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν μεγάλη απορία ή θαυμασμό για κάτι: *Να κάνω τον σταυρό μου! Είναι δυνατόν να γίνονται τέτοια πράγματα;* **4.** διαπράττω: ~ *φόνο / έγκλημα / μια απαγωγή* **5.** διοργανώνω: ~ *πάρτι / γιορτή / ρεβεγιόν / δεξίωση·* ΦΡ. (μτφ.) **κάνω πάρτι** χαίρομαι πάρα πολύ, πανηγυρίζω: *μαγειρέψαμε ψάρι σήμερα και οι γάτες θα κάνουν πάρτι!* **6.** συγκροτώ, ιδρύω: ~ *κόμμα / σωματείο / σύλλογο* **7.** γίνομαι αιτία (για κάτι), επιφέρω (συγκεκριμένη κατάσταση): ~ *κακό / καλό / ζημιά / καταστροφή / φασαρία·* ΦΡ. (α) **κάνω καλά** (i) (για γιατρό) θεραπεύω (ασθενή) (ii) (γενικά) αναλαμβάνω την ευθύνη: *από εδώ και πέρα, κάνε εσύ καλά μαζί του* (iii) ξεπερνώ κάποιον σε δύναμη, τον νικώ στην πάλη: *δεν τον ~ τον Γιώργο, είναι ο πιο δυνατός στην τάξη* (β) **κάνω μπαμ / πάταγο / θόρυβο / θραύση** προκαλώ, εκπλήσσω: *μια ταινία που έκανε πάταγο* **8.** (για τόπους, φυτά, ζώα) παράγω (ως προϊόν): *η πορτοκαλιά δεν έκανε πολλά πορτοκάλια φέτος* **9.** (για ανθρώπους) φέρνω στον κόσμο παιδιά, γεννώ: *θα κάνει δίδυμα* **10.** (α) (σε ΦΡ. όπως **κάνω τον δάσκαλο / τον βοηθό** κ.λπ.) εξασκώ περιστασιακά συγκεκριμένο επάγγελμα, συγκεκριμένη δουλειά: *κάνω τον δάσκαλο σε επαρχιακό σχολειό* (β) (κ. αμετβ. σε παρελθοντικό χρόνο με κατηγορούμενο) διετέλεσα, ήμουν: *έκανε για πολλά χρόνια μηχανικός στα καράβια* **11.** προσποιούμαι, παριστάνω (κάποιον άλλον ή κάτι άλλο) εξαπατώντας τους γύρω μου: *μας έκανε τον φίλο και αποδείχθηκε ο χειρότερος εχθρός μας* || *κάνει την καθηγήτρια / τον γιατρό χωρίς να έχει δίπλωμα* || (κ. + ότι) *κάνει ότι κοιμάται* (δεν κοιμάται πραγματικά)· ΦΡ. (α) **κάνω το κορόιδο / την πάπια / τον ψόφιο κοριό** υποκρίνομαι ότι δεν καταλαβαίνω ή ότι δεν ξέρω τίποτα (σε μια υπόθεση), ώστε να μη μπλεχτώ σε αυτήν (β) **κάνω τον δύσκολο** εκδηλώνω επιφυλακτικότητα, απροθυμία **12.** (για κινηματογραφικό ή θεατρικό ρόλο) υποδύομαι: *ποιος κάνει τον κακό σ' αυτή την ταινία;* **13.** μιμούμαι: ~ *τη φωνή τού προέδρου / την υπογραφή του / τα γράμματά σου* **14.** καθιστώ κάποιον κάτι: *με έκανε ευτυχισμένο·* ΦΡ. (α) **κάνω (κάποιον) σκουπίδι / κουρέλι / τρεις παράδες** κατεξευτελίζω (β) **τα κάνω θάλασσα / σαλάτα / μούσκεμα / μαντάρα** (i) έχω παταγώδη αποτυχία (ii) διαλύω τα πάντα (γ) **τα κάνω άνω-κάτω / γυαλιά-καρφιά / γης Μαδιάμ** προκαλώ αναστάτωση, επιφέρω καταστροφές, ισοπεδώνω τα πάντα (βλ. κ. λ. *γη*) (δ) **τον έκανα Χριστό / Θεό / άγιο** για θερμές παρακλήσεις που δεν εισακούονται (ε) **κάνω (κάποιον) λούτσα / μούσκεμα / παπί** καταβρέχω (κάποιον) με πολύ νερό, μουσκεύω (στ) **κάνω τα αδύνατα δυνατά / ό,τι περνάει από το χέρι μου** καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια (ζ) **κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω** ελέγχω απόλυτα (κάποιον) ΣΥΝ. έχω του χεριού μου (η) **κάνω (κάποιον) αλοιφή / λειώμα** βλ. λ. *αλοιφή* (θ) **κάνω (κάποιον) τ' αλατιού** βλ. λ. *αλάτι* (ι) **κάνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια** βλ. λ. *κρεμμύδι* (ια) **κάνω γνωστό ότι...** γνωστοποιώ, ανακοινώνω: *«ο υπουργός Τύπου έκανε γνωστό ότι η κυβέρνηση αποφάσισε πόσες άδειες θα παραχωρηθούν»* (εφημ.) (ιβ) **κάνω (κάποιον) άνθρωπο** συμμορφώνω (κάποιον), είτε εμφανισιακά είτε ως χαρακτήρα: *τον πήρε από τις τρώγλες όπου ζούσε και τον έκανε άνθρωπο* (ιγ) **κάνω (κάποιον) χώμα / λειώμα** καταρρακώνω, κάνω (κάποιον) να καταρρεύσει ψυχολογικά: *του είχαν συμβεί πολλά δυσάρεστα στον τελευταίο καιρό, ήρθε κι αυτή η αρρώστια και τον έκανε χώμα* **15.** τοποθετώ σε μια θέση ως αποτέλεσμα εκλογής ή επιλογής μεταξύ άλλων υποψηφίων: *η κυβέρνηση τον έκανε γραμματέα στο Υπουργείο Τουρισμού* || *τον έκαναν διευθυντή της εφημερίδας / αρχηγό του κόμματος* **16.** έχω συγκεκριμένη εντύπωση (για κάποιον), υπολογίζω κατά προσέγγιση: *πόσο την κάνεις;* || *για τι άνθρωπο τον κάνεις;* || (+για) *όποιος τον βλέπει για πρώτη φορά και δεν ξέρει την ηλικία του τον κάνει για σαραντάρη* **17.** (για θρησκευτική τελετή) τελώ: ~ *γάμο / αγιασμό / ευχέλαιο / τρισάγιο* **18.** (για αριθμητικές πράξεις, τριτοπρόσ. **κάνει, κάνουν**) ισούται, έχει τελικό εξαγόμενο: *ένα και ένα κάνουν δύο* **19.** λύνω (άσκηση, πρόβλημα), τελειώνω (σχολική εργασία): *δεν έκανα τις ασκήσεις, γιατί ήταν δύσκολες* **20.** καθαρίζω, συγυρίζω, τακτοποιώ: ~ *το σπίτι / την κουζίνα / τα τζάμια* **21.** ετοιμάζω ή παρασκευάζω (κάτι που τρώγεται ή πίνεται): ~ *μουσακά / μια ομελέτα / τα ψάρια τηγανητά / καφέ / κοκτέιλ·* επίσης σε ΦΡ. όπως **κάνω τα χαρτιά μου** ετοιμάζω τα απαραίτητα δικαιολογητικά για να τα υποβάλω στην αρμόδια αρχή **22.** συντάσσω (γραπτό κείμενο): ~ *τη διαθήκη μου* || *την έκθεση έκανε ο αρμόδιος υπουργός* **23.** αποκτώ: ~ *φίλους / λεφτά / περιουσία·* επίσης σε ΦΡ. όπως **κάνω χρώμα / μάγουλα / κοιλίτσα / περιφέρεια**: *από το πολύ φαγητό έκανε κοιλίτσα* || *κάθισε αρκετή ώρα στον ήλιο και έκανε χρώμα* **24.** πληρώνω, καλύπτω τα έξοδα: ~ *τα εισιτήρια / το τραπέζι* **25.** ασχολούμαι με (κάτι) συστηματικά: ~ *κολύμπι / υποβρύχιο ψάρεμα / ορειβασία* **26.** (+ουσ.) (λειτουργεί ως περίφραση τού αντίστοιχου ρήματος): ~ *ταξίδια* (ταξιδεύω) || ~ *όνειρα* (ονειρεύομαι) || ~ *μια συζήτηση* (συζητώ) || ~ *λόγο για* (μιλώ για...) || ~ *χαρές* (χαίρομαι) || ~ *την επεξεργασία* (επεξεργάζομαι) || ~ *βόλτα* (βολτάρω) || ~ *κάτι πράξη* (πραγματοποιώ) || ~ *προκοπή* (προκόβω) **27.** (+*να* πρόταση) (α) σε ΦΡ. τού τύπου **κάνω (κάποιον) να (κάνει κάτι)** (μεσν. φρ.) φέρνω σε ορισμένη κατάσταση, ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να πράξει κάτι: *τον έκανες να θυμώσει / να φύγει / να παραιτηθεί* (β) προσπαθώ να κάνω κάτι, βρίσκομαι στην αρχή μιας ενέργειας: *έκανε να σηκωθεί και ξανακάθισε από τους πόνους* || *μην κάνεις να φύγεις, γιατί θα το μετανιώσεις* (γ) φροντίζω, βοηθώ: *Παναγίτσα μου, κάνε να γυρίσει πίσω!* **28.** ενεργώ, αντιδρώ, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο: ~ *σαν παιδί / σαν ώριμος άνθρωπος* || *έκανες λάθος που τον αντιμίλησες* || *Μην κάνετε έτσι, βρε παιδιά! Δε χάθηκε κι ο κόσμος!* ΦΡ. (α) **κάνω αμάν για... / σαν τρελός για... /** (οικ.) **κρα για... /** επιθυμώ πάρα πολύ (β) **κάνω πώς και πώς / πώς και τι** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα για την επίτευξη ενός σκοπού **29.** (α) μένω για κάποιο χρονικό διάστημα: *έκανε πολλά χρόνια στο Παρίσι* (β) βρίσκομαι για ορισμένη χρονική περίοδο κάπου: *πού θα κάνετε Χριστούγεννα φέτος;* **30.** (α) διανύω χρονικό διάστημα: *έκανε μία ώρα να μιλήσει* (β) καλύπτω (συγκεκριμένη απόσταση): *έκαναν ένα χιλιόμετρο σε τρεις ώρες* **31.** κοστίζω, αξίζω, έχω χρηματική αξία: *το σακάκι κάνει 50.000 δραχμές* || *πόσο κάνουν τα παπούτσια;* || *κάνει μια περιουσία* (για κάτι πολύ ακριβό) ΣΥΝ. στοιχίζω **32.** (α) (+για) έχω τις προϋποθέσεις, είμαι κατάλληλος (για κάτι): *κάνει για δάσκαλος, γιατί αγαπάει τα παιδιά* (β) ταιριάζω: *μαζί δεν κάνουνε και χώρια δεν μπορούνε* || *σου κάνει αυτή η φούστα;* **33.** ακολουθώ συγκεκριμένη κατεύθυνση: ~ *ευθεία / δεξιά / αριστερά* **34.** (για γραμματικούς τύπους) σχηματίζομαι, λέγομαι: *πώς κάνει αυτό το ρήμα στον μέλλοντα;* **35.** (για καιρικές συνθήκες): επικρατεί, είναι, έχει: *κάνει ζέστη / κρύο / συννεφιά* **36.** (συνήθ. με αρνητ. ή ερωτημ. προτάσεις): επιτρέπεται, πρέπει: *δεν κάνει να λες ψέματα / να καπνίζεις πολύ / να πίνεις αλκοόλ στην ηλικία σου* || *κάνει να μπω;* • ΦΡ. (α) **το κάνω / κάνω έρωτα** (μεσν. φρ.) συνουσιάζομαι (β) **τα κάνω / κάνω (τα) κακά μου** αφοδεύω: *από τον φόβο του τα έκανε πάνω του* (χέστηκε από τον φόβο του) (γ) **έχει να κάνει (με κάτι)** έχει σχέση (με κάτι): *το πρόβλημα τής ξηρασίας έχει να κάνει με την ανομβρία τής φετινής περιόδου* (δ) **το ίδιο κάνει** κάτι έχει την ίδια αξία, δεν διαφέρει (ε) **το ίδιο μού κάνει** για μένα δεν υπάρχει διαφορά: *είτε έρθετε εσείς στο σπίτι μας είτε έρθουμε εμείς στο δικό σας* ~ (στ) **έχω να κάνω (με κάποιον)** αντιμετωπίζω (κάποιον) (ζ) **κάνω ταμείο** (για υπάλληλο) μετρώ εισπράξεις και έξοδα (η) **κάνω ψιλά** αποκτώ κέρματα ή χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας, δίνοντας χαρτονόμισμα μεγαλύτερης αξίας (θ) **κάνω / βάζω (κάποιον) στην άκρη** βλ. λ. *άκρη* (ι) **μου κάνει (κάποιος)** (κάποιος) είναι κατάλληλος για να εκπληρώσει τον δικό μου στόχο (ια) (οικ.) **την κάνω** φεύγω, την κοπανάω: *μόλις κατάλαβε ότι δεν τον βλέπει κανείς, την έκανε.* Επίσης (σπάν.) **κάμνω.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ, θυμώνω, τελώ.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάμνω*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-μν-*. Το *κάμνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εργάζομαι, καταπονούμαι (από την εργασία)» και ανάγεται σε θ. *kam-na-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. δισύλλ. θ. *kamā-, που συνδ. με σανσκρ. śam-nī-te «εργάζομαι, κοπιάζω», ίσως και με μέσ. ιρλ. cuma «φροντίδα». Ομόρρ. *κάμα-τος, κομ-ώ* (πβ. *νοσοκόμος*), *κομ-ίζω, κόμ-μωσις* κ.ά. Ήδη μεσν. είναι η χρήση τού *κάνω* σε συνδυασμό με ουσιαστικά για τον σχηματισμό περιφραστικών εκφορών, λ.χ. *κάνω αναφορά / απόφαση / απόλυση*. Επίσης πλήθος νεοελληνικών φρ. έχουν μεσν. αφετηρία, λ.χ. *κάνω καρδιά, κάνω κομμάτια, κάνω μετάνοιες, κάνω (ο)πίσω, κάνω πέτρα την καρδιά, κάνω πράξη, κάνω προκοπή, κάνω τον σταυρό μου, κάνω ταίρι* κ.ά. Η φρ. *(δεν) έχει να κάνει* είναι ξενισμός, από το αγγλ. it has (nothing) to do (with)...].

κάνω: συνώνυμα. Μια σειρά ρημάτων τής Ν. Ελληνικής δηλώνουν ενέργεια ή πράξη (με ή χωρίς αντικείμενο) και κατασκευή. Το ρήμα που σήμερα έφθασε να δηλώνει και τις τρεις σημασίες, είναι το **κάνω** (ξεκίνησε από το αρχ. **κάμνω** που σήμαινε «κατασκευάζω» και «κοπιάζω»). Το **κάνω** είναι «λέξη-λάστιχο» που χρησιμοποιείται για πλήθος χρήσεων και στη θέση πολλών άλλων ρημάτων (βλ. λ. *απολεξικοποιημένο ρήμα*). Στην προκειμένη περίπτωση, χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο (παλιότερα και «εν ονόματι τής δημοτικής» προς αποφυγή λογιότερων λέξεων) αντί όλων των συνωνύμων ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια, πράξη ή κατασκευή. Δύο από αυτά τα ρήματα, το **ενεργώ** και το **δρω**, δηλώνουν αμετάβατη ενέργεια (χωρίς αντικείμενο τού ρήματος): *Κατάλαβε τον κίνδυνο και έδρασε σωστά – Είναι πολύ επιδέξιος και ενεργεί αστραπιαία.* Τα ρήματα **πράττω** (λογιότερης χρήσεως) και **διαπράττω** (κακόσημο) και, κυρίως, τα **διενεργώ, διεξάγω, πραγματοποιώ** και **επιτελώ** είναι μεταβατικά ρήματα (παίρνουν αντικείμενο): *Πράττω το καθήκον μου – Διέπραξε βαρύ έγκλημα – Η Επιτροπή θα διενεργήσει τις εξετάσεις των υποψηφίων - Οι αρχές διεξάγουν τιτάνιο αγώνα εναντίον των εμπόρων ναρκωτικών - Οι διαδηλωτές θα πραγματοποιήσουν συγκέντρωση στα προπύλαια τού Πανεπιστημίου - Επιτελεί σημαντικό έργο για τη χώρα.* Τέλος, τα ρήματα **κατασκευάζω** και **φτειά(χ)νω** (< μεσν. **ευθειάζω** «διορθώνω» < **ευθύς**) δηλώ-

νουν κατασκευή, επεξεργασία και πρόσδοση συγκεκριμένης μορφής και λειτουργίας σε κάτι: *Κατασκευάζουν αυτοκίνητα προηγμένης τεχνολογίας – Έφτειαξαν αγάλματα από πηλό.* Ας σημειωθεί εδώ η κατάχρηση που γίνεται σήμερα τού **δημιουργώ** συχνά με τη σημασία τού *κάνω* (βλ. λ. *δημιουργώ*). Επίσης, σημειωτέον ότι τα παραπάνω ρήματα (με την ίδια ή παρηλλαγμένη σημασία) είναι ήδη αρχαία, εκτός τού **πραγματοποιώ** (1833) και τού **φτειά(χ)νω**.

κανών (ο) → κανόνας

καολίνης (ο) {χωρ. πληθ.} μαλακή λευκή άργιλος, που αποτελεί το κύριο συστατικό για την παρασκευή τής κινεζικής ή άλλων ειδών πορσελάνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. kaolin < κινεζ. gāo ling «ψηλός λόφος»].

καουμπόης (ο) {καουμπόηδες}, **καουμπόισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένας από τους καβαλάρηδες που οδηγούσαν κοπάδια αγελάδων στην αμερικανική Δύση και έχουν γίνει θρυλικοί κυρ. από τις ταινίες γουέστερν. Επίσης **κάου-μπόι** (ο) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. cowboy < αγγλ. cow «αγελάδα» + boy «αγώρι»].

καουμπόικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **καμπόικος** **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καουμπόη **2.** ***καουμπόικο*** (το) η ταινία γουέστερν (βλ.λ.). — **καουμπόικα** επίρρ.

καουμποϊλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) η επιθετική και αυθάδης συμπεριφορά.

καούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αίσθηση καψίματος σε σημείο τού σώματος, η οποία προκαλείται από τροφή ή άλλον εξωτερικό ερεθισμό: *~ στο στομάχι* ΣΥΝ. καήλα, κάψιμο· ΦΡ. ***έχω μια καούρα (να...)*** (ειρων.) ούτε που μου περνάει από το μυαλό, δεν θέλω καθόλου: *–Δεν σε κάλεσαν στη γιορτή;· Ξέρεις, είχα κι εγώ μια καούρα...* ΣΥΝ. μου είναι αδιάφορο.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κα-* + (< *καίω*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *θολ-ούρα, χασ-ούρα, χαιρετ-ούρα*].

καουτσούκ (το) {άκλ.} ελαστικό προϊόν, το οποίο παράγεται από τον παχύρρευστο χυμό ορισμένων φυτών (φυσικό καουτσούκ) ή ως προϊόν χημικών αντιδράσεων κυρ. σε βιομηχανική κλίμακα (συνθετικό ή τεχνητό καουτσούκ). — **καουτσουκένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caoutchouc (οπτικό δάνειο) < ισπ. caucho < caoochu (λ. των ιθαγενών τού Ισημερινού) «ξύλο που δυλίζει»].

καουτσουκόδεντρο (το) δέντρο τής Ν. Αφρικής, που καλλιεργείται σε φυτείες και αποτελεί την κύρια πηγή τού φυσικού καουτσούκ.

Κ.Α.Π. (η) Κοινή Αγροτική Πολιτική.

κάπα (το) → κάππα

κάπα (η) {δύσχρ. καπών} **1.** χοντρό πανωφόρι από μαλλί προβάτου ή κατσίκας, με κουκούλα και χωρίς μανίκια, το οποίο φορούν χωρικοί, κυρ. βοσκοί, για προστασία από το κρύο **2.** γυναικείο φαρδύ και μακρύ πανωφόρι, χωρίς μανίκια ΣΥΝ. μπέρτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cappa].

καπάκι (το) {καπακ-ιού | -ιών} **1.** σκέπασμα δοχείου, σκεύους ή φιάλης: *βιδωτό ~* || *~ κατσαρόλας* ΣΥΝ. κάλυμμα, επικάλυμμα· ΦΡ. (α) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** (συνήθ. ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος βρίσκει τον όμοιό του, κάποιον που του ταιριάζει ΣΥΝ. βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ (β) ***φέρνω (κάποιον) καπάκι*** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ενεργήσει όπως εγώ θέλω, τον τουμπάρω, τον καταφέρνω: *του τα 'πε έτσι, του τα 'πε αλλιώς, στο τέλος τον έφερε καπάκι* **2.** (οικ., ως επίρρ.) αμέσως μετά: *με το που θα τελειώσω τις σπουδές, θα πάω ~ στρατό.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapak].

καπακώνω ρ. μετβ. {καπάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκεπάζω (ένα άνοιγμα) με καπάκι **2.** πέφτω πάνω σε κάτι και το καλύπτω με το σώμα μου: *ο τερματοφύλακας καπάκωσε τη μπάλα* **3.** (μτφ.) επιτυγχάνω να υπερισχύσω (έναντι κάποιου) (συχνά με δόλια και αθέμιτα μέσα), τον κάνω να βρεθεί σε υποδεέστερη θέση ΣΥΝ. καπελώνω **4.** (μτφ.) αποκρύπτω, συγκαλύπτω (κάτι) από το φως τής δημοσιότητας: *~ μια υπόθεση / ένα ζήτημα.* — **καπάκωμα** (το).

καπακωτός, -ή, -ό αυτός που καλύπτεται με καπάκι: *~ βαζάκι.*

καπαμάς (ο) {καπαμάδες} φαγητό από αρνήσιο ή μοσχαρήσιο κρέας με ντομάτα και μπαχαρικά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapama < ρ. kapamak «κλείνω, σκεπάζω»].

καπάντης (ο) {καπανταήδες} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αρχηγός σπείρας νταήδων **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που κάνει τον ζόρικο, που εμπλέκεται σε έριδες παριστάνοντας τον παλληκαρά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kabadayı].

κάπαρη (η) → κάππαρη

καπαρντίνα (η) → καμπαρντίνα

καπάρο (το) η προκαταβολή που δίνεται ως εγγύηση για την εξασφάλιση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *παίρνω / δίνω ~* ΣΥΝ. αρραβώνας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caparra < capo «κεφάλι, κεφάλαιο» (< λατ. caput, -itis) + arra «εγγύηση» (< μτγν. λατ. arra, συγκεκομμένος τ. τού λατ. arrabo < αρχ. *ἀρραβών*, βλ.λ.)].

καπαρώνω ρ. μετβ. {καπάρω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) εξασφαλίζω (κάτι) δίνοντας προκαταβολή ΣΥΝ. κλείνω, αγκαζάρω. — **καπάρωμα** (το).

καπάτσος, -α, -ο αυτός που κατορθώνει να τα βγάλει πέρα και να αντιπαρέρχεται κάθε δυσκολία με την εξυπνάδα και την πονηριά του: *~ γυναίκα / επιχειρηματίας* ΣΥΝ. καταφερτζής, επιτήδειος, επιδέξιος, ικανός. — **καπατσοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capace < λατ. capax < capio «λαμβάνω, παίρνω»].

Κ.Α.Π.Ε. (το) Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (εποπτεύεται από το Υπουργείο Ενέργειας).

καπελάδικο (το) κατάστημα κατασκευής, επιδιόρθωσης ή πώλησης καπέλων ΣΥΝ. (λόγ.) πιλοποιείο, πιλοπωλείο.

καπελαδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καπέλο με πολύ μεγάλο γείσο, που καλύπτει ολόκληρο σχεδόν το πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. capeladura, βλ. κ. *καπέλο*].

καπελάς (ο) {καπελάδες}, **καπελού** (η) {καπελούδες} πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καπέλα.

κάπελας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτός που έχει καπηλειό, ταβέρνα όπου σερβίρεται βαρελήσιο κρασί: *βάλε μας, κάπελα, κρασί!* ΣΥΝ. ταβερνιάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάπηλος* (βλ.λ.) «ταβερνιάρης», όπου η μεταβολή *-ε-* < *-η-* οφείλεται σε επίδραση τού *-λ-* (πβ. κ. *θηλιά – θελιά*)].

καπελιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουτί στρογγυλού σχήματος από χαρτί, πλαστικό ή δέρμα, που χρησιμοποιείται ως συσκευασία φύλαξης και μεταφοράς καπέλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappelliera < cappello].

καπελίνα (η) γυναικείο καπέλο με μεγάλο γύρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappellina < cappello].

καπελίνο (το) *το μικρό καπέλο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappellino, υποκ. τού ουσ. cappello].

καπέλο (το) **1.** εξάρτημα τής ανδρικής και γυναικείας ενδυμασίας (διαφόρων σχημάτων και σχεδίων), που φοριέται στο κεφάλι για λόγους αισθητικούς, πρακτικούς (προστασία από το κρύο, τον ήλιο) ή λειτουργικούς (δηλωτικό αξιώματος, επαγγέλματος κ.λπ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πίλος· ΦΡ. (α) ***βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο*** αναγνωρίζω την αξία και την υπεροχή (κάποιου), τον παραδέχομαι: *αν καταφέρεις να τον πείσεις, εγώ θα σου βγάλω το καπέλο* (β) ***άλλο καπέλο*** βλ. λ. *άλλος* ΣΥΝ. έτερον εκάτερον (γ) ***παίρνω το καπέλο / καπελάκι μου και φεύγω*** ως απειλή σε (κάποιον) ότι θα φύγει, ότι δεν θα διστάσει να το κάνει: *αν επικρατήσει αυτή η γραμμή στην εταιρεία, εγώ ~!* **2.** η πέρα από τα νόμιμα και επιτρεπτά όρια αύξηση τής τιμής ενός εμπορεύματος για την επίτευξη τού μέγιστου δυνατού κέρδους: *βάζω ~ στα φρούτα* || *πουλάω λαχανικά με ~.* — **καπελάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappello < δημώδ. λατ. *cappelus < λατ. cappa «κάλυμμα κεφαλής»].

καπελώνω ρ. μετβ. {καπέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) φοράω καπέλο στο κεφάλι (κάποιου) • **2.** (μτφ.) επιβάλλω την άποψή μου εις βάρος των άλλων, καπηλεύομαι, εκμεταλλεύομαι τις προσπάθειες ή τη δράση άλλων προς όφελός μου: *οι φοιτητικές παρατάξεις κατηγορούνται ότι καπελώνονται από τα κόμματα που τις υποστηρίζουν* || *~ μια οργάνωση / συζήτηση / την υποψηφιότητα τού δημάρχου / την εκλογή* • **3.** (για τις τιμές των προϊόντων) βάζω καπέλο στα εμπορεύματα, κερδοσκοπώ εις βάρος τού καταναλωτή. — **καπέλωμα** (το).

Καπερναούμ (η) {άκλ.} αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, στην οποία δίδαξε ο Ιησούς Χριστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καπερναούμ / Καφαρναούμ* < εβρ. Kefar-Nahúm «χωριό τού Ναούμ» (η λ. *Ναούμ* αποτελεί κύριο όνομα, που σημαίνει «παρηγοριά, ανακούφιση») < kefar «χωριό» + nahúm «παρηγοριά, ανακούφιση»].

καπ(ε)τάν- (ο) (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων, σε προσφωνήσεις ναυτικών ή οπλαρχηγών: *καπ(ε)τάν-Ανδρέα, καπ(ε)τάν-Νικόλα·* ΦΡ. ***καπετάν-φασαρίας*** πρόσωπο που κάνει μεγάλη φασαρία και προκαλεί διαρκή αναστάτωση στους γύρω του: *ο ~ τής τάξης!* ΣΥΝ. ταραχοποιός.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *καπετάνιος*].

καπετανάτο (το) **1.** ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) το αξίωμα τού καπετάνιου, που είχε υπό τη δικαιοδοσία του ένοπλους άνδρες **2.** (συνεκδ.) η εδαφική περιοχή όπου ασκούσε την εξουσία του ο καπετάνιος **3.** (μτφ.) το πεδίο δράσης ή ο χώρος όπου έχει κανείς απόλυτο έλεγχο: *μερικοί στο κόμμα έχουν δικό τους ~ και δεν ακούνε κανέναν.*

καπετάνιος (ο) {λαϊκ. καπεταναίοι} **1.** (στην Τουρκοκρατία) ο αρχηγός σώματος ενόπλων ανδρών, ο οπλαρχηγός • **2.** ο κυβερνήτης πλοίου, ο πλοίαρχος: *πρώτος / δεύτερος ~* || *ο ~ είναι στο τιμόνι και ο λοστρόμος στη μηχανή·* ΦΡ. (παροιμ.) ***ο καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται*** βλ. λ. *φουρτούνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. capetanio (όπως και *καπετάνος* < βεν. capetano) < μεσν. λατ. capitaneus «ο επί κεφαλής» < λατ. caput, -itis «κεφαλή»). Όμοια αρχή έχει και ο τίτλος *κατεπάνω* Βυζαντινού αξιωματούχου και διοικητή επαρχιών, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *κατά* και *ἐπάνω*. Η λ. έχει ευρεία ευρωπαϊκή παρουσία, πβ. αγγλ. captain, γαλλ. capitain, ισπ. capitan, σερβ. capetan κ.ά. Ο τ. *καπετάν* πιθ. < τουρκ. kaptan < kapudan (πβ. *καπουδάν πασάς* = ναύαρχος) < βεν. capitan].

καπετάνισσα (η) {σπάν. καπετανισσών} **1.** η σύζυγος τού πλοιάρχου ή τού οπλαρχηγού • **2.** γυναίκα καπετάνιος **3.** η καραβοκύρισσα.

καπετανλίκι (το) {καπετανλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού καπετάνιου • **2.** το σύνολο των καπεταναίων, των οπλαρχηγών.

Κ.Α.Π.Η. (το) Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων.

καπηλεία (η) {καπηλειών} **1.** η αθέμιτη και αισχροκερδής εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. αισχροκέρδεια **2.** (ειδικότ.) αθέμιτη εκμετάλλευση, κυρ. ευγενών ιδεωδών, για την επίτευξη ιδίου οφέλους: *η ~ τής θρησκείας / τής πατρίδας / τής ελευθερίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. **ειδωλολατρία**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καπηλεύω* (βλ.λ.)].

καπηλειό (το) ταβέρνα όπου σερβίρεται κυρ. βαρελήσιο κρασί ΣΥΝ. οινομαγειρείο, κουτούκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καπηλεῖον* < *κάπηλος* «ταβερνιάρης» (βλ.λ.)].

καπηλεύομαι ρ. αμετβ. {καπηλεύτηκα (λόγ. -θηκα)} εκμεταλλεύομαι (κυρ. ιδεώδη, ιδανικά κ.λπ.) για ιδιοτελείς σκοπούς: *~ την ιδέα τής πατρίδας / την προσφορά των ανώνυμων αγωνιστών* ΣΥΝ. καταχρώ-

μαι, εμπορεύομαι. — **καπήλευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, εκμεταλλεύομαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καπηλεύω* «εμπορεύομαι – κάνω αισχροκερδείς συναλλαγές» < *κάπηλος* (βλ.λ.)].

καπηλευτής (ο) [μτγν.], **καπηλεύτρια** (η) {καπηλευτριών} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται αδίστακτα κάθε υψηλό ιδεώδες, για να αποκομίσει δικά του οφέλη· κάπηλος. — **καπηλευτικός**, -ή, -ό [αρχ.].

καπηλικός, -ή, -ό **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον κάπηλο **2.** (συνεκδ.) βάναυσος, χυδαίος: *η ~ συμπεριφορά του ενόχλησε όλους τους παρισταμένους* || *~ ύβρεις / λόγια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το οινοπωλείο». < *κάπηλος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κάπηλος (ο/η) {καπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που δεν διστάζει να εκμεταλλευθεί ευγενή και υψηλά ιδεώδη ή δύσκολες καταστάσεις για ιδιοτελείς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρέμπορος – οινοπώλης», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κάπη* «κουτί» < I.E. *kap- «λαμβάνω, παίρνω», πβ. λατ. capio, capabilis «ικανός» (> γαλλ. capable), γοτθ. hafjan «παίρνω», γερμ. haben «έχω», αγγλ. have κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κάπτω* «καταβροχθίζω, καταπίνω». Κατ' άλλη άποψη, η λ. *κάπηλος* αποτελεί δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. caupo, -onis].

-κάπηλος β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν πρόσωπο το οποίο εκμεταλλεύεται αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό για ιδιοτελείς σκοπούς: *ιερο-κάπηλος, αρχαιο-κάπηλος, πολεμο-κάπηλος, πατριδο-κάπηλος.*

καπίκι (το) {καπικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) ρωσικό νόμισμα αξίας ίσης προς το ένα εκατοστό τού ρουβλίου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kopéjka < kopj «ακόντιο, δόρυ», που ονομάστηκε έτσι, επειδή το πρώτο που κόπηκε (από τον τσάρο Ιβάν Δ' τον Τρομερό) απεικόνιζε έναν ιππέα με ακόντιο].

καπίστρι (το) {καπιστρ-ιού | -ιών} λουρί που περνιέται στο κεφάλι υποζυγίου, για να το ελέγχει ο αναβάτης (πβ. λ. *χαλινάρι*)· ΦΡ. ***αέρνω / τραβώ (κάποιον) από το καπίστρι*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, τον επιβάλλομαι καθ' ολοκληρίαν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καπίστριον* < λατ. capistrum < capistro].

καπιστρώνω ρ. μετβ. {καπίστρω-σα, -θηκα, -μένος} περνώ το καπίστρι στο υποζύγιο ΑΝΤ. ξεκαπιστρώνω. — **καπίστρωμα** (το).

καπιταλάκι (το) {χωρ. γεν.} ΤΥΠΟΓΡ. (συνήθ. σε πληθ.) κεφαλαίο γράμμα, μικρότερο σε μέγεθος από τα κεφαλαία που χρησιμοποιούνται στο υπόλοιπο κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (lettre) capitale «κεφαλαίο (γράμμα)» + υποκ. επίθημα *-άκι*].

καπιτάλας (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασπάζεται τον καπιταλισμό ή ζει σύμφωνα με τις αρχές του· συνήθ. για αυτούς που κερδίζουν πολλά χρήματα και τα ξοδεύουν επιδεικτικά.
[ΕΤΥΜ. < *καπιταλ(ιστής)* + μεγεθ. επίθημα *-ας*].

καπιτάλι (το) {καπιταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρηματικό ποσό, το κεφάλαιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capitale, βλ. κ. *καπιταλισμός*].

καπιταλισμός (ο) **1.** η κεφαλαιοκρατία (βλ.λ.) **2.** ***κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός*** (στη μαρξιστική θεωρία) μορφή καπιταλισμού που χαρακτηρίζεται από τη συνένωση τής δύναμης των καπιταλιστικών μονοπωλίων με τη δύναμη τού κράτους, τού οποίου ο οικονομικός ρόλος ενισχύεται με την άμεση ρυθμιστική του παρέμβαση στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου· (ειδικότ.) στάδιο στο οποίο οδηγήθηκε το καπιταλιστικό σύστημα μετά την οικονομική κρίση τού 1929 και 1930 (βλ. κ. λ. *κραχ*), για να εξισορροπήσει τις αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν από την εντελώς ελεύθερη λειτουργία τής αγοράς· αλλιώς *ώριμος καπιταλισμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. capitalisme < capital < λατ. capitalis < caput «κεφάλι». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. statemonopoly capitalism].

καπιταλιστής (ο), **καπιταλίστρια** (η) {καπιταλιστριών} κεφαλαιοκράτης (βλ.λ.). Επίσης (μειωτ.) **καπιταλίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. capitaliste].

καπιταλιστικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από τις βασικές αρχές τού καπιταλισμού, κεφαλαιοκρατικός: *~ σύστημα / κοινωνία / οικονομία.*

καπιτονέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα από μετάξι ή λινό **2.** δύο κομμάτια υφάσματος σε μορφή παπλώματος με μαλακό συνθετικό υλικό ανάμεσα (π.χ. υαλοβάμβακα), για να δίνει όγκο, που είναι γαζωμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν συνήθ. ρόμβους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. capitonné, μτχ. τ. τού ρ. capitonner < capiton < ιταλ. capitone < λατ. capito «αυτός που έχει μεγάλο κεφάλι» (< caput, -itis «κεφάλι»)].

Καπιτώλιο (το) {Καπιτωλίου} **1.** ΙΣΤ. λόφος τής αρχαίας Ρώμης, στον οποίο είχαν χτιστεί ναοί, καθώς και η ακρόπολη τής πόλης **2.** ΠΟΛΙΤ. το μέγαρο συνεδριάσεων τού Κογκρέσου των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Capitolium (< caput «κεφάλι»), από τον ναό τού Διός Καπιτωλίου, ο οποίος υψωνόταν στον ομώνυμο λόφο].

καπλαμάς (ο) {καπλαμάδες} λεπτό φύλο από καλής ποιότητας ξύλο, που επικολλάται στην επιφάνεια επίπλων κατασκευασμένων από πιο φθηνό υλικό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaplama].

καπλάνι (το) {καπλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η τίγρη **2.** (μτφ.) αυτός που δεν δαμάζεται εύκολα, ο σκληρός και γενναίος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaplan].

καπλαντίζω ρ. μετβ. {καπλάντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επικαλύ-πτω επιφάνεια με καπλαμά **2.** (ειδικότ.) ντύνω πάπλωμα με σεντόνι. — **καπλάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapladım, αόρ. τού ρ. kaplamak].

καπνά (τα) → καπνός

κάπνα (η) {χωρ. πληθ.} σύννεφα καπνού, η αιθάλη: *~ από το τζάκι / το μαγκάλι.*

καπναγωγός, -ός, -ό [1853] **1.** αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται ο καπνός: *~ σωλήνας* **2.** ***καπναγωγός*** (ο) η καπνοδόχος.

καπναποθήκη (η) [1890] {καπναποθηκών} αποθήκη για τη συγκέντρωση και τη φύλαξη των καπνών.

καπνάς (ο) {καπνάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια και την κατεργασία των φύλλων τού καπνού • **2.** παραγωγός ή έμπορος καπνών.

καπνέλαιο (το) [μτγν.] {καπνελαίου | χωρ. πληθ.} λάδι από τα σπέρματα τού καπνού.

καπνέμπορος (ο/η) [1892] {καπνεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται καπνά. Επίσης (λαϊκότ.) **καπνέμπορας** (ο). — **καπνεμπόριο** (το), **καπνεμπορικός**, -ή, -ό [1892].

καπνεργάτης (ο) {καπνεργατών}, **καπνεργάτρια** (η) {καπνεργατριών} ο εργάτης που απασχολείται στη συγκέντρωση και την κατεργασία των φύλλων τού καπνού. Επίσης **καπνεργάτισσα** (η) {καπνεργατισσών}.

καπνεργατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στους καπνεργάτες και την εργασία τους: *~ ταμείο / απεργία* • **2.** ***καπνεργατικά*** (τα) η αμοιβή των καπνεργατών, τα χρήματα που καταβάλλονται για την κατεργασία των καπνών.

καπνεργοστάσιο (το) [1883] {καπνεργοστασί-ου | -ων} το εργοστάσιο επεξεργασίας και κοπής των φύλλων καπνού για την παραγωγή τσιγάρων.

καπνιά (η) **1.** μαύρη ανθρακώδης ουσία που παράγεται κατά την ατελή καύση άνθρακα, ξύλου ή λαδιού και επικάθεται σε επιφάνειες μαυρίζοντάς τες: *η ~ τής καμινάδας* **2.** (γενικότ.) η μουντζούρα που σχηματίζεται πάνω σε διάφορες επιφάνειες από τον καπνό ΣΥΝ. κάπνα, φούμο.

καπνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάπνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό (από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή των φύλλων καπνού): *~ 10 τσιγάρα την ημέρα / πούρα Αβάνας / αρωματικό καπνό σε ναργιλέ* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω • **2.** γεμίζω ή μαυρίζω μια επιφάνεια με καπνό ή κάπνα: *καπνισμένος ουρανός* || *τα αναμμένα κεριά καπνίζουν τα έπιπλα και το ταβάνι* || *«Καπνισμένο τσουκάλι»* (ποιητική συλλογή τού Γ. Ρίτσου) || *~ το μελίσσι* (για να μην τσιμπούν οι μέλισσες κατά τη συλλογή του μελιού) • **3.** (κρέας, ψάρι κ.λπ.) επεξεργάζομαι και συντηρώ ορισμένες τροφές για μεγάλο χρονικό διάστημα με την έκθεσή τους στην επίδραση καπνού από φωτιά: *~ κρέας χοιρινό* ♦ (αμετβ.) **4.** βγάζω καπνό προς τα έξω, αναδίδω καπνό: *το τζάκι καπνίζει* || *τα βρεγμένα ξύλα καπνίζουν* **5.** εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό από τσιγάρο, πίπα, πούρο κ.λπ.: *οι επιβάτες παρακαλούνται να μην καπνίζουν κατά την προσγείωση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω **6.** είμαι καπνιστής: *–Καπνίζετε; - Όχι* || *~ σαν φουγάρο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω· ΦΡ. ***καπνίζω σαν Αράπης*** βλ. λ. *Αράπης* **7.** σε φρ. για να δηλωθεί η ξαφνική επιθυμία κάποιου, η αυθαίρετη ενέργεια ή απερισκεψία: ***του κάπνισε*** *να πάει εκδρομή κι έφυγε χωρίς να πει κουβέντα,* ***κάνει ό,τι του καπνίσει*** *και δεν δίνει λογαριασμό σε κανέναν, αντί να έχει ένα σταθερό ωράριο, έρχεται και φεύγει* ***όποτε του καπνίσει.*** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προκαλώ καπνό». < *καπνός.* Η σημερινή σημ. «εισπνέω καπνό (τσιγάρου, πούρου κ.τ.ό.)» αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. smoke, γαλλ. fumer].

Καπνικαρέα (η) (μετωνυμ.) για γυναίκα πολύ γηραιά, υπέργηρη.
[ΕΤΥΜ. Βυζαντινός ναός τής Αθήνας (στην οδό Ερμού), που παραδίδεται και με τα ονόματα *Καμουχαρέα, Παναγία τής Βασιλοπούλας / τού Πρίντζη*, ανάγεται δε στον 11ο αι. Η ονομασία ανάγεται στο μεσν. **καπνικάρι(ο)ς* «εισπράκτορας τού φόρου καπνού των καπνοδόχων», στους οποίους αποδίδεται η χρηματοδότηση τού κτίσματος. Η ονομασία *Καμουχαρέα* ανάγεται στο μεσν. *καμουχάς* «μεταξωτό ύφασμα (από το οποίο κατασκευάζονται άμφια και άλλοι επενδύτες ιερέων)» (< τουρκ. kemha, βλ. κ. *καμουχάς*), επειδή δίπλα στον ναό υπήρχαν εργαστήρια τέτοιων υφασμάτων].

καπνικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον καπνό: *~ ζήτημα.*

καπνίλα (η) {χωρ. πληθ.} η μυρωδιά τού καπνού.

κάπνισμα (το) {καπνίσματος | χωρ. πληθ.} **1.** η εισπνοή και εκπνοή τού καπνού από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή φύλλων καπνού: *απαγορεύεται το ~ στα νοσοκομεία* || *το ~ βλάπτει σοβαρά την υγεία* **2.** το να βγαίνει καπνός από κάπου **3.** η επεξεργασία αλατισμένου κρέατος ή ψαριού με την έκθεση του στον καπνό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν., αρχική σημ. «θυμίαμα», < αρχ. *καπνίζω* (βλ.λ.)].

καπνιστήριο (το) [1889] {καπνιστηρί-ου | -ων} ο ιδιαίτερος χώρος (σε θέατρο, αεροπλάνο, τρένο...) που χρησιμοποιείται κατ' αποκλειστικότητα από καπνιστές.

καπνιστής (ο) [1873], **καπνίστρια** (η) [1896] {καπνιστριών} πρόσωπο που έχει τη συνήθεια να καπνίζει τσιγάρα ή πούρα: *μανιώδης / αρειμάνιος ~*· ΦΡ. ***παθητικός καπνιστής*** αυτός που, χωρίς να καπνίζει ο ίδιος, εκτίθεται σε χώρο καπνιστών, εισπνέοντας τον καπνό από τα τσιγάρα τους. — **καπνιστικός**, -ή, -ό.

καπνιστός, -ή, -ό [μτγν.] (για τροφές) που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία με την επίδραση τού καπνού: *~ κρέας / ρέγκα / τυρί / σολομός / χοιρινό.*

καπνοβιομηχανία (η) {καπνοβιομηχανιών} **1.** ο βιομηχανικός κλάδος τής επεξεργασίας καπνού **2.** η βιομηχανική μονάδα επεξεργασίας φύλλων καπνού και παραγωγής προϊόντων καπνού (τσιγάρων, πούρων κ.λπ.) ΣΥΝ. καπνεργοστάσιο. — **καπνοβιομήχανος** (ο) [1892], **κα-**

πνοβιομηχανικός, -ή, -ό.

καπνοβόρος, -α, -ο **1.** αυτός που απορροφά τον καπνό και εμποδίζει τον σχηματισμό του **2.** ***καπνοβόρος*** (ο) ειδική συσκευή, η οποία τοποθετείται σε άλλες συσκευές για την απορρόφηση τού καπνού που σχηματίζεται κατά την καύση διαφόρων υλών ΣΥΝ. καπνοσυλλέκτης. [ΕΤΥΜ. < *καπνός* + *-βόρος* < *βορά*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fumivore (νόθο σύνθ.)].

καπνογόνος, -ος, -ο [1847] **1.** αυτός που παράγει καπνό: ~ *μηχανή* / *αέρια* / *φωτοβολίδες* **2.** ***καπνογόνο*** (το) χημική ουσία που κατά την καύση της παράγει καπνό: *η αστυνομία διέλυσε το πλήθος κάνοντας χρήση καπνογόνων*. [ΕΤΥΜ. < *καπνός* + *γόνος* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fumigène (νόθο σύνθ.)].

καπνοδοχοκαθαριστής (ο) [1861] ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον καθαρισμό των καπνοδόχων από την κάπνα που σχηματίζεται στα εσωτερικά τους τοιχώματα.

καπνοδόχος (η) σωλήνας μεταλλικός ή κτιστός συνήθ. κατακόρυφα, ο οποίος επιτρέπει στα αέρια που σχηματίζονται από καύσεις σε τζάκια ή λέβητες, να διοχετεύονται στην ατμόσφαιρα ΣΥΝ. καμινάδα, καπναγωγός, καπνοσωλήνας, μπουρί, τσιμινιέρα, φουγάρο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καπνοδόκη* / *-δόχη* < *καπνός* + *-δόκη* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

καπνοθάλαμος (ο) [1891] {καπνοθαλάμ-ου | -ων, -ους} εξάρτημα στους ατμολέβητες, το οποίο βρίσκεται πάνω από την εστία και όπου εισέρχονται τα αέρια τής καύσης, πριν φθάσουν στην καπνοδόχο. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. smoke chamber].

καπνοθήκη (η) [1886] {καπνοθηκών} το κουτί όπου οι καπνιστές τοποθετούν τον καπνό ΣΥΝ. ταμπακιέρα.

καπνοκαλλιέργεια (η) {καπνοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια καπνών. — **καπνοκαλλιεργητής** (ο) [1890], **καπνοκαλλιεργητικός**, -ή, -ό.

καπνοκοπτήριο (το) [1833] {καπνοκοπτηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο κοπής των φύλλων καπνού. — **καπνοκοπτικός**, -ή, -ό [1891].

καπνομάγαζο (το) η αποθήκη για την κατεργασία των φύλλων καπνού από τους καπνεργάτες.

καπνομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} η αιθαλομίχλη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. smog, από συμφυρμό των λ. smoke «καπνός» και fog «ομίχλη». Βλ. κ. *αιθαλομίχλη*].

καπνοπαραγωγή (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή καπνών.

καπνοπαραγωγός, -ός, -ό [1892] **1.** αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες καπνών: ~ *χώρα* **2.** ***καπνοπαραγωγός*** (ο/η) γεωργός που ασχολείται με την καλλιέργεια και παραγωγή καπνών. — **καπνοπαραγωγικός**, -ή, -ό [1894].

καπνοπωλείο (το) [1871] κατάστημα ή πρατήριο όπου πωλούνται τσιγάρα και άλλα κατεργασμένα προϊόντα καπνού. — **καπνοπώλης** (ο) [1871], **καπνοπώλισσα** (η), **καπνοπωλικός**, -ή, -ό [1891].

καπνός (ο) {κ. πληθ. καπνά (τα) (σημ. 2, 4)} **1.** μείγμα από αέρια και αιωρούμενα μόρια άνθρακα, που προκύπτει από την καύση ξύλου ή άλλης οργανικής ύλης: *από το φουγάρο βγαίνει* ~ || *ο* ~ *διώχνει τα κουνούπια* || *ο* ~ *από τα κεριά μαυρίζει το ταβάνι* || (κ. στον πληθ.) *οι* ~ *απ' τα τσιγάρα*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όπου υπάρχει καπνός, υπάρχει και φωτιά / δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά*** πίσω από κάθε φημολογία υπάρχει κάποια δόση αλήθειας: *δεν μπορεί να την κατηγορούν χωρίς να 'χει κάνει τίποτα· ~!* (β) ***έγινε καπνός*** εξαφανίστηκε: *ο ληστής άρπαξε τη σακούλα με τα χρήματα και* ~ (γ) ***προπέτασμα καπνού*** (i) μάζα από πυκνά σύννεφα καπνού, που παράγονται για να κρύψουν μια περιοχή ή στρατεύματα από το οπτικό πεδίο τού εχθρού (ii) (μτφ.) οτιδήποτε έχει ως προορισμό να συγκαλύψει, να αποκρύψει ή να παραπλανήσει σχετικά με ένα ζήτημα: *οι κοινές δηλώσεις των δύο υπουργών ήταν ένα* ~, *για να διασκεδάσουν τις υποψίες σχετικά με τη διαφωνία τους* • **2.** φυτό του οποίου τα φύλλα περιέχουν νικοτίνη και με την ξήρανση και την κατάλληλη επεξεργασία τους χρησιμοποιούνται για κάπνισμα ως συστατικό τσιγάρων, πούρων κ.λπ., για μάσημα ή εισπνοές από τη μύτη **3.** (συνεκδ.) η επεξεργασμένη ύλη από τα φύλλα τού παραπάνω φυτού, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: *ο* ~ *τής πίπας* || *εκλεκτό χαρμάνι από ελληνικό* ~ || *βαρύς* / *ελαφρύς* / *αρωματικός* ~ ΣΥΝ. ταμπάκο· ΦΡ. (οικ.) ***τι καπνό φουμάρει;*** ποιο είναι το ποιόν αυτού τού ανθρώπου; **4.** ***καπνά*** (τα) οι εκτάσεις, η καλλιέργεια ή η παραγόμενη ποσότητα τού φυτού καπνός: *έχει πολλά* ~ || *δουλεύει στα* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **καπ-νός* (με ανομοίωση) < **κϝαπ-νός* < I.E. *kʷep- «καπνίζω, κοχλάζω», πβ. σανσκρ. kup-yati «βράζει», λετ. kvêpi «καπνίζω», πιθ. λατ. vapor «ατμός» (< I.E. *kʷap-or) κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά* (< γαλλ. il n'y a pas de fumée sans feu) και *προπέτασμα καπνού* (< αγγλ. smoke-screen)].

καπνοσακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υφασμάτινο ή δερμάτινο σακουλάκι, στο οποίο τοποθετείται χύμα ο κομμένος καπνός.

καπνοσυλλέκτης (ο) {καπνοσυλλεκτών} συσκευή που προσαρμόζεται σε εγκαταστάσεις καλοριφέρ για τη συγκέντρωση τής παραγόμενης αιθάλης και την παρεμπόδιση τής διοχέτευσής της στον ατμοσφαιρικό αέρα.

καπνοσύριγγα (η) [1845] {καπνοσυρίγγων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η πίπα **2.** η μακριά δερμάτινη σύριγγα τού ναργιλέ, μαρκούτσι. [ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. pipe «πίπα», τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].

καπνοσωλήνας (ο) [1801] κυλινδρικός μεταλλικός σωλήνας που συνδέει τις μη ηλεκτρικές συσκευές θέρμανσης με την καπνοδόχο ή απευθείας με τον ατμοσφαιρικό αέρα για την απομάκρυνση τού παραγόμενου κατά την καύση καπνού ΣΥΝ. μπουρί. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].

καπνοτόπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) έδαφος όπου καλλιεργούνται καπνά. Επίσης **καπνότοπος** (ο).

καπνόφυλλο (το) το φύλλο τού φυτού καπνός.

καπνοφυτεία (η) [1888] {καπνοφυτειών} η φυτεία καπνών.

καπνόχορτο (το) [1831] ποώδες φυτό με λεπτό μίσχο.

καπνοχώραφο (το) χωράφι καλλιεργημένο με καπνά.

καπό (το) {άκλ.} το σκέπαστρο τής μηχανής αυτοκινήτου. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. capot, αρχική σημ. «είδος κάπας», < cape < ιταλ. cappa (βλ. λ. *κάπα*)].

καποδιστριακός, -ή, -ό [1832] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον πρώτο κυβερνήτη τής Ελλάδας **2.** σε τίτλους ιδρυμάτων, π.χ. *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*.

κάποιος, -οια, -οιο αντων. **1.** (για πρόσωπα ή πράγματα) ένας (αόριστα): ~ *κύριος είναι στην πόρτα* || *δώσ' του* ~ *συμβουλή* || ~ *με χαιρέτησε το πρωί, αλλά δεν κατάλαβα ποιος ήταν* **2.** (μετά από αόρ. άρθρο) για πρόσωπο ή πράγμα, τα στοιχεία των οποίων δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια: *ένας* ~ *κύριος Κώστας σε ζητάει* || *γυναίκα μιας* ~ *ηλικίας* (δηλ. μη προσδιορίσιμης, αν και αρκετά προχωρημένης) **3.** όχι πολύ σημαντικός, όχι πολύς: *κερδίζει* ~ *χρήματα* || *έχεις* ~ *δίκιο* || *έχει* ~ *μόρφωση* ΣΥΝ. μικρός, λίγος **4.** (καθημ. για πρόσ.) με μεγάλη αξία, σημαντικός: *θέλει να γίνει κάποιος* || *νομίζει ότι είναι κάποιος* || *κάνει τον κάποιο* **5.** ***κάποιοι*** μερικοί, όχι όλοι: *θα καλέσω κάποιους από τους φίλους μου το βράδυ* || *κάποιοι υποστηρίζουν ότι έχεις άδικο* • ΦΡ. ***κατά κάποιον τρόπο*** μάλλον, μέχρις ενός σημείου, εξετάζοντας τα πράγματα από μία πλευρά: *έχει* ~ *δίκιο* ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπον τινά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἄν* + *ποῖος*. Το αρσ. *κάποιος* σχηματίστηκε με βάση το θηλ. *κάποια*, το οποίο με τη σειρά του πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς το θηλ. *καμιά* (τής αντων. *κανείς*). Έτσι ερμηνεύεται η απουσία οποιουδήποτε ίχνους τού τελικού *-ν* (τού *κἄν*), αφού χρησίμευσε ως βάση ο τ. *καμιά* (βλ. λ. *κανείς*), όπου το *-ν* έχει αφομοιωθεί προς το επόμενο *-μ-*].

καπόνι (το) {καπον-ιού | -ιών} **1.** ευνουχισμένος κόκορας • **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) η επωτίδα (βλ.λ.) • **3.** εδώδιμο ψάρι με σώμα ατρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι, μικρά σκληρά λέπια, χρώμα κοκκινωπό με βαθιά πρασινο-γάλαζη απόχρωση, μουστάκια και δύο μεγάλα πλαϊνά πτερύγια. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *καπόνιν*, υποκ. τού μτγν. *κάπων (ὁ)* < λατ. capo, ίδια σημ. Οι σημ. 2, 3 ανάγονται σε βεν. capon (< λατ. capo)].

καπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) η κάπα (σημ. 1): *«πάνω στην* ~ *μου, συντροφιά και στρώμα μου»* • **2.** (!) το ανδρικό προφυλακτικό (βλ.λ.). Επίσης **καπότο** (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. capotta. Με τη σημ. «προφυλακτικό» η λ. προέρχεται από το γαλλ. capote (όπου συνήθ. χρησιμοποιείται ως μέρος τής περίφρασης capote anglaise). Τόσο η γαλλ. όσο και η ιταλ. λ. αποτελούν υποκ. τού λατ. cappa «κάπα»].

καποτάστο (το) ΜΟΥΣ. μικρή κινητή ράβδος που προσαρτάται στην ταστιέρα έγχορδων οργάνων, ιδ. μαντολίνου και κιθάρας, και χρησιμεύει στη ρύθμιση τής οξύτητας του ήχου των χορδών. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. capotasto < capo «κεφάλι» (< λατ. caput, -itis) + tasto «ψαύση, άγγιγμα» < tastare «ψαύω, ψηλαφώ» < *taxitare (< λατ. taxare)].

κάποτε επίρρ. **1.** σε απροσδιόριστο ή ακαθόριστο χρονικό σημείο, σε κάποια χρονική στιγμή: (α) στο παρελθόν: ~ *έλεγε ότι την αγαπούσε* || ~ *έκανα πολλά όνειρα* || (σε παραμύθια) *ζούσε* ~ *ένας γίγαντας* (μια φορά κι έναν καιρό) ΣΥΝ. άλλοτε (β) στο μέλλον: ~ *θα καταλάβεις το λάθος σου και τότε θα 'ναι αργά* || ~ *θα σου τα πω όλα* ΣΥΝ. αργά ή γρήγορα· ΦΡ. ***κάποτε-κάποτε*** από καιρό σε καιρό, κατ' αραιά χρονικά διαστήματα: *παλιά ερχόταν* ~ *να μας δει, αλλά τώρα ούτε κι αυτό γίνεται* ΣΥΝ. πότε-πότε, μερικές φορές • **2.** (διαζευκτικά) άλλες φορές, άλλοτε... άλλοτε: ~ *λέει αλήθεια*, ~ *λέει ψέματα*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἄν* + *ποτέ*, όπου η παράλειψη τού *-ν-* οφείλεται σε αναλογία προς το *κάποιος* (βλ.λ.)].

κάπου επίρρ. **1.** (τοπικά) σε κάποιο μέρος, σε κάποιο σημείο: ~ *θα κρύβεται* || ~ *θα το βρήκε και το μάζεψε* || ~ *θέλει να πάει* || ~ *εδώ γύρω τριγυρίζει* • **2.** (ποσοτικά) κατά προσέγγιση: *η επισκευή μάς κόστισε* ~ *ένα εκατομμύριο* || *η απόσταση είναι* ~ *200 χιλιόμετρα* || *έπεσε* ~ *εκεί* ΣΥΝ. περίπου, πάνω-κάτω **3.** (καθημ.) σε κάποιον βαθμό, κατά κάποιον τρόπο: ~ *με έχει απογοητεύσει* || ~ *έχω βαρεθεί να κάνω όλο τα ίδια και τα ίδια*· ΦΡ. (χρονικά) ***κάπου-κάπου*** κατ' αραιά χρονικά διαστήματα, καμιά φορά: *ερχόταν* ~ *και μας έβλεπε* || *έμενε ξαπλωμένος στο κρεβάτι όλη μέρα· μόνο* ~ *σηκωνόταν και πήγαινε προς το παράθυρο* ΣΥΝ. πού και πού, πότε-πότε, κάποτε-κάποτε. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἄν* + *πού*, όπου η παράλειψη τού *-ν-* οφείλεται σε αναλογία προς το *κάποιος* (βλ.λ.)].

καπούλια (τα) {καπουλιών} **1.** τα νώτα των μεγάλων τετραπόδων και συνήθ. αυτών που χρησιμοποιούνται ως υποζύγια: *τα* ~ *τού αλόγου* **2.** (για ανθρώπους) τα οπίσθια, συνήθ. τα οπίσθια γυναίκας που προεξέχουν. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *καπούλιον*, υποκ. τού ουσ. *καπούλα* < λατ. scapulae, τ. πληθ.].

καπούτ επίθ. {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** κατεστραμμένος, αχρηστευμένος: *το αυτοκίνητο είναι* ~ **2.** νεκρός. [ΕΤΥΜ. < γερμ. kaputt < γαλλ. (être) capot, όρος τής χαρτοπαικτικής για εκείνον ο οποίος δεν έχει κανέναν βαθμό].

καπουτσίνος (ο) {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} **1.** (με κεφ.) μοναχός που ανήκει σε μοναστικό τάγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κλάδο τού τάγματος των Φραγκισκανών, με χαρακτηριστικό στοιχείο τής ενδυμασίας του τη μακριά κουκούλα • **2.** καφές φίλτρου ιταλικής προελεύσεως που παρασκευάζεται με ιδιαίτερη τεχνική και σερβίρεται με γάλα ή κρέμα, συνήθ. πασπαλισμένος με σοκολάτα ή κανέλα • **3.** πίθηκος τής Κ. και Ν. Αμερικής με χαρακτηριστικό καφέ τρίχω-

μα στο κεφάλι • **4.** ποώδες διακοσμητικό φυτό. Επίσης **καπουτσίνο** (το/ο) {άκλ.} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappuccino < cappuccio «κουκούλα». Η σημ. 2 προέκυψε από την ομοιότητα τού χρώματος τού καφέ με το χρώμα τής κουκούλας των καπουτσίνων (μοναχών τού τάγματος τού Αγίου Φραγκίσκου) και με την ενδυμασία τους].

κάππα κ. **κάπα** (το) {άκλ.} Κ. κ' το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σημιτ. kaph «παλάμη»].

Καππαδοκία (η) περιοχή τής Κ. Μικράς Ασίας, σημαντικό κέντρο τού χριστιανισμού κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. — **Καππαδόκης** (ο) [αρχ.]. **Καπαδόκισσα** (η). **καππαδοκικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ασσυρ. Katpa Tuka «η πλευρά τού Tuka (;)»].

κάππαρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνώδες αγκαθωτό φυτό με επιμήκεις βλαστούς, μεγάλα μεμονωμένα λευκά ή ροζ άνθη, που φύεται σε περιοχές με ζεστό κλίμα **2.** (συνεκδ.) ο καρπός ή τα φύλλα τού παραπάνω φυτού, ο οποίος διατηρείται σε άλμη ή ξίδι και χρησιμοποιείται ως καρύκευμα σε σαλάτες και σάλτσες ή γίνεται τουρσί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάππαρις*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

καπρίτσιο (το) **1.** ιδιότροπη συμπεριφορά, απαιτητική και εγωιστική στάση, πείσμα: *κάνω κάτι από ~* || *της κάνουν όλα τα ~* || *περαστικό / παράξενο ~* || *τα ~ τού καιρού / τής μόδας / τής τύχης* || (μτφ.) *το αυτοκίνητο μάς κάνει πάλι καπρίτσια* ΣΥΝ. παραξενιά, ιδιοτροπία, ιδιορρυθμία, πείσμα. (πληθ.) κόνξες • **2.** ΜΟΥΣ. ζωηρή μουσική σύνθεση με χαλαρή δομή, που στηρίζεται συχνά σε γνωστή μελωδία: *το «Ιταλικό Καπρίτσιο» τού Τσαϊκόφσκι.* — **καπριτσιόζος**, -α, -ο/-ικο (σημ. 1). **καπριτσιόζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capriccio < capra «κατσίκι, τρελοκάτσικο» < λατ. capra].

κάπρος (ο) (αρχαιοπρ.) ο αγριόχοιρος: *ερυμάνθιος ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *kapro- «τράγος», πβ. λατ. caper, αρχ. σκανδ. hafr κ.ά. Επειδή στην Ελλην. χρησιμοποιήθηκε η λ. *τράγος* (βλ.λ.) με τη σημ. τού αρσενικού αιγάγρου, η λ. *κάπρος* δήλωσε τον αρσενικό χοίρο (μερικές φορές και ως επίθ.: *σῦς κάπρος*)].

κάπως επίρρ. **1.** (τροπικό) με κάποιον τρόπο: *είτε με τρένο είτε με λεωφορείο, ~ πρέπει να φύγουμε από 'δώ!* || (καθησυχαστικά) *Μην ανησυχείς! ~ θα τα βγάλουμε πέρα* • **2.** (ποσοτικό) λίγο: *σήμερα είναι ~ καλύτερα* || *είναι ~ ακριβό για μένα και δεν μπορώ να τ' αγοράσω* • **3.** περίπου: *~ έτσι είναι τα πράγματα* • **4.** (στην αργκό των νέων) σε ΦΡ. όπως: *είμαι κάπως, βρίσκω κάποιον/κάτι κάπως* κ.λπ. για κάποιον/κάτι που δίνει μια περίεργη αίσθηση, την οποία δεν μπορούμε ωστόσο να προσδιορίσουμε.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *κἄν πῶς, κατ' αναλογίαν προς τα *κάποιος, κάποτε, κάπου* (πβ. λ. *κάπου*)].

κάρα (η) ΕΚΚΛΗΣ. η κεφαλή αγίου λειψάνου, που φυλάσσεται για ιερό προσκύνημα σε ναό: *η ~ τού Αγίου Νικολάου* ΣΥΝ. κεφάλι, κρανίο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάρα (τό / ἡ)* «κεφάλι» (ήδη μυκ. ka-ra-a-pi, τ. οργανικής πτώσεως) < θ. *καρ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śiraḥ, λατ. cervus «ελάφι» (κατά λέξη «αυτό που φέρει στο κεφάλι κέρατα»), cornu «κέρατο» (> γαλλ. corne), cerebrum «εγκέφαλος» (> ισπ. cerebro), γερμ. Horn «κέρατο», αγγλ. horn κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-ας, κρά-νος, κρα-νίο(ν), καρα-δοκῶ, καρα-τομῶ* κ.ά.].

καρα- κ. **καρά-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (λαϊκ.) ότι κάτι είναι μαύρο: *καρα-μπογιά* **2.** ότι κάτι είναι βαρύ, βαθύ: *καρα-σεβντάς, καρα-ντουζένι* **3.** (καθημ.) επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *καρά-βλαχος, καρά-γυφτος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. kara «μαύρος» και χρησιμοποιείται είτε κυριολεκτικά (π.χ. *καρα-μπογιά*) είτε ως επιτατικό σε λ. με μειωτική χρήση (π.χ. *καρά-βλαχος*)].

καραβάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεταλλικό σκεύος μέσα στο οποίο κάθε στρατιώτης βάζει το συσσίτιό του· ΦΡ. (μτφ.) ***παλιά καραβάνα*** (i) ο παλιός στο στρατιωτικό σώμα (ii) άνθρωπος με πολλές εμπειρίες, που έχει «ψηθεί» στον τομέα του και έχει αποκτήσει πολλές πρακτικές γνώσεις.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. caravana (ή τουρκ. karavana). Βλ. κ. *καραβάνι*].

καραβανάς (ο) {καραβανάδες} (μειωτ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) ο μόνιμος υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. μονιμάς **2.** (γενικότ.) κάθε μόνιμος στρατιωτικός.

καραβάνι (το) {καραβαν-ιού | -ιών} **1.** ομάδα ταξιδιωτών (συνήθ. εμπόρων και προσκυνητών), κυρ. στην έρημο, με κοινό σκοπό και προορισμό, που ταξιδεύουν μαζί για ασφάλεια με καμήλες και υποζύγια **2.** (μτφ.-γενικότ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων, που μετακινούνται ταυτόχρονα προς ορισμένη κατεύθυνση: *καραβάνια τουριστών κατέκλυσαν το νησί φέτος το καλοκαίρι* || *~ προσφύγων* ΣΥΝ. πλήθος, σμήνος, ορδές.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καραβάνι / καρβάνι* < τουρκ. kervan < περσ. kārwān].

καραβάν-σαράι (το) {καραβάν-σαρα-γιού | -γιών} **1.** (παλαιότ.) κατάλυμα για τους ταξιδιώτες των καραβανιών και για τα υποζύγιά τους **2.** (μειωτ.) κτήριο ακαλαίσθητο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kervansaraj. Βλ. κ. *Αμφιλοχία (Καρβασαράς)*].

καραβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο πλοίο με δύο ή τρία ιστία τριγωνικού σχήματος, που χρησιμοποιήθηκε κατά τον Μεσαίωνα για τα ταξίδια Ισπανών και Πορτογάλων θαλασσοπόρων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. caravella, υποκ. τού μτγν. λατ. carabus «πλοιάριο» < αρχ. *κάραβος*. Βλ. κ. *καράβι*].

καραβήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με καράβι: *~ πανιά*· ΦΡ. ***καραβήσιος καφές*** βλ. λ. *καφές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

καράβι (το) {καραβ-ιού | -ιών} **1.** ιστιοφόρο πλοίο, συνήθ. μεγάλου εκτοπίσματος, με τρία ή περισσότερα ιστία **2.** (καθημ., κατ' επέκτ.) πλοίο οποιουδήποτε τύπου: *πότε φεύγει το ~ για Σύρο;* ΦΡ. (καθημ.) (α) ***πέσαν έξω τα καράβια (κάποιου)*** για κάποιον που χωρίς εμφανή αιτία είναι κακόκεφος: *σου ~ και είσαι έτσι κατσούφης;* (β) (ειρων.) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** βλ. λ. *χάνω* (γ) ***μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες*** βλ. λ. *μεγάλος* (δ) ***(δουλεύω / είμαι) στα καράβια*** είμαι ναυτικός, εργάζομαι στο Εμπορικό Ναυτικό (ε) ***πάω στα καράβια*** μπαρκάρω. — (υποκ.) **καραβάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καράβιον*, υποκ. τού αρχ. *κάραβος* «καραβίδα, γαρίδα» (η σημερινή σημ. ήδη μτγν.), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ.].

καραβιά (η) το φορτίο, η ποσότητα ή τα άτομα που μπορεί να μεταφέρει ένα πλοίο· ΦΡ. ***καραβιές-καραβιές*** για να δηλώσουμε μεγάλα πλήθη: *~ έφταναν οι τουρίστες στο νησάκι*.

καραβίδα (η) εδώδιμο δεκάποδο μαλακόστρακο, κυρ. τού γλυκού νερού, που μοιάζει με μικρό αστακό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καραβίς*, υποκ. τού αρχ. *κάραβος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ.].

καραβιδόψιχα (η) αποφλοιωμένο και αποκεφαλισμένο σώμα μικρής θαλάσσιας καραβίδας, το οποίο προσφέρεται συνήθ. τηγανισμένο.

καράβλαχος (ο) (επιτατ.) αυτός που έχει άξεστη συμπεριφορά και άκομψη εμφάνιση (πβ. λ. *βλάχος*, σημ. 3, κ. λ. *βλάχικος*, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < *καρα-* (βλ.λ.) + *βλάχος*].

καραβοκύρης (ο) [μεσν.] {καραβοκύρηδες}, **καραβοκύρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ιδιοκτήτης πλοίου ΣΥΝ. πλοιοκτήτης • **2.** ο πλοίαρχος, ο καπετάνιος τού πλοίου· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο καλός καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται*** ο ικανός άνθρωπος φαίνεται στις δύσκολες περιπτώσεις, στα δύσκολα αποδεικνύεται ποιος είναι αξιόλογος.

καραβομαραγκός (ο) (λαϊκ.) ξυλουργός που δουλεύει σε ναυπηγείο.

καραβόπανο (το) **1.** το πανί των ιστίων τού καραβιού **2.** (γενικότ.) χοντρό και σκληρό πανί μεγάλης αντοχής: *τέντες από ~*.

καραβόσκαρο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) είδος ιστιοφόρου με στρογγυλεμένη πρύμνη.

καραβόσκοινο (το) → καραβόσχοινο

καραβόσκυλος (ο) **1.** το σκυλί τού καραβιού, που μένει συνέχεια μαζί με τους ναυτικούς **2.** (μτφ. για ναυτικό) που έχει περάσει τη ζωή του στη θάλασσα, ο θαλασσόλυκος. Επίσης **καραβόσκυλο** (το).

καραβοστάσι (το) {καραβοστασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρός όρμος κοντά στην ακτή, όπου προσορμίζονται και αράζουν τα πλοία ΣΥΝ. αγκυροβόλιο, αραξοβόλι, λιμάνι **2.** (γενικότ.) το ναυπηγείο.
[ΕΤΥΜ. < *καράβι* + *-στάσι* (< αρχ. *ἵστημι*), πβ. *στά-σις*].

καραβόσχοινο κ. **καραβόσκοινο** (το) το χοντρό σχοινί τού καραβιού ΣΥΝ. παλαμάρι, (λόγ.) κάλως.

καραβοτσακίζομαι ρ. αμετβ. {καραβοτσακίσ-τηκα, -μένος} **1.** ναυαγώ **2.** (μτφ.) καταστρέφομαι, συνήθ. οικονομικά, παθαίνω συμφορές: *άνθρωπος καραβοτσακισμένος*.

καραβοτσακίσματα (τα) {καραβοτσακισμάτων} (λαϊκ.) οι ατυχίες τής ζωής, ταλαιπωρίες και καταστροφές: *«βάσανα, πίκρες, φαρμάκια, ~»* (λαϊκ. τραγ.).

καραβοτσακισμένος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί ολοκληρωτική καταστροφή στη ζωή του.

καραβοφάναρο (το) το φαρόπλοιο (βλ.λ.): *«έπεσε το πούσι αποβραδίς / το ~ χαμένο...»* (Ν. Καββαδίας).

καραγάτσι (το) (διαλεκτ.) **1.** η φτελιά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η ξυλεία που λαμβάνεται από τη φτελιά και τη συναφή δέντρα, το μαύρο ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kara ağaç «μαύρο δέντρο»].

καραγκιοζάκια (τα) {χωρ. γεν.} **1.** τα παιδιά τού καραγκιόζη **2.** οι φιγούρες τού θεάτρου σκιών **3.** (γενικότ.) κάθε είδους σχεδιασμένες ανθρωπόμορφες φιγούρες.

καραγκιόζης (ο) {καραγκιόζηδες} **1.** ο βασικός πρωταγωνιστής τού λαϊκού θεάτρου σκιών, ρακένδυτος, φαλακρός και καμπούρης, ενσαρκωτής αρετών και ελαττωμάτων τού φτωχού λαού, όπως η εξυπνάδα, η πονηριά, η καπατσοσύνη, αλλά και η κουτοπονηριά, η δουλοπρέπεια, η τεμπελιά· ΦΡ. (σκωπτ.) ***στον γάμο τού καραγκιόζη*** για κάποιον που πυροβολεί ή γενικότ. κάνει κάτι, χωρίς να έχει συγκεκριμένο στόχο **2.** (συνεκδ.) το θέατρο σκιών: *πήγαμε τα παιδιά στον ~* || *ο μπερντές τού ~* **3.** (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο που με τις πράξεις του και την εμφάνισή του προκαλεί γελοία εντύπωση και αποτελεί αντικείμενο κοροϊδίας: *κάνω τον ~* || *με τέτοιο βάψιμο είναι σαν ~!* (β) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου που με τη συμπεριφορά του προσπαθεί να φανεί σπουδαίο: *Είναι ένας ~! Περιφέρεται από κανάλι σε κανάλι παριστάνοντας τον παντογνώστη και βγάζοντας όλους τους άλλους άσχετους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagöz «μαυρομάτης», (μτφ.) «παλιάτσος»].

καραγκιοζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) γελοία καμώματα, ανοησίες: *τα ~ του μας ρεζίλεψαν!* || *άρχισε πάλι τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagözlük].

καραγκιοζμπερντές (ο) **1.** η σκηνή τού θεάτρου σκιών και κατ' επέκτ. το θέατρο τού καραγκιόζη **2.** (μτφ.) χώρος ακατάστατος, όπου εκτυλίσσονται ευτράπελες καταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagöz-berdesi].

καραγκιοζοπαίχτης (ο) {καραγκιοζοπαιχτών} πρόσωπο που κινεί πίσω από το πανί τις φιγούρες τού θεάτρου σκιών και μιμείται τη φωνή τους.

Καραγκούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αγρότισσα τού θεσσαλικού κάμπου (Καρδίτσας και Τρικάλων) **2.** ΜΟΥΣ. δημοτικός κύκλιος χορός σε μέτρο 2/4, που χορεύεται κυρ. στη Θεσσαλία **3.** (συνεκδ.) η χαρακτηριστική μαύρη ενδυμασία των Καραγκούνηδων. Επίσης **Καραγκούνισσα** (σημ. 1).

Καραγκούνης (ο) {-οι κ. -ηδες} ο αγρότης τού θεσσαλικού κάμπου (Καρδίτσας και Τρικάλων), ο οποίος έφερε χαρακτηριστική μαύρη εν-

δυμασία από δέρμα προβάτου. – **καραγκούνικος**, -η, -ο, **καραγκούνικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

καραγωγεύς (ο) (ορθότ. *καρραγωγεύς*) [1890] {καραγωγ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο οδηγός κάρου ΣΥΝ. καροτσέρης.

καραδοκώ ρ. αμετβ. {καραδοκείς... | καραδόκησα} στήνω ενέδρα, περιμένω την κατάλληλη ευκαιρία για επίθεση: *ο εχθρός καραδοκούσε στο σκοτάδι* || «*ο αρχηγός τής αντιπολίτευσης καραδοκεί να καταθέσει πρόταση μομφής, μόλις διαπιστώσει ότι μπορεί να ρίξει την κυβέρνηση*» (εφημ.) ΣΥΝ. καιροφυλακτώ, ενεδρεύω, παραμονεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καραδοκῶ (-έω)* < *κάρα* «κεφάλι» (βλ.λ.) + *-δοκῶ* < *δέχομαι*, οπότε το ρ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «αναμένω, παρατηρώ κάτι προτείνοντας το κεφάλι», αλλά αυτή η σημασιολ. εξέλιξη δεν είναι ικανοποιητική. Αν ληφθεί, εντούτοις, υπ' όψιν ότι το *καρα-* θα μπορούσε να είναι αντικείμενο (πβ. *δωροδοκῶ*), ίσως έχει τη σημ. «επίτευγμα»].

Καραϊβική (Θάλασσα) (η) [1854] τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Β. ακτών τής Ν. Αμερικής, των Λ. ακτών τής Κ. Αμερικής, των Μεγάλων και των Μικρών Αντιλλών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Caribbean < carib. λ. τής Αραουκικής (των ιθαγενών κατοίκων των Αντιλλών), που σημαίνει «δυνατός», πιθ. < kalinago ή kalino «γενναίοι άνδρες»].

καρακαηδόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ. ως χαρακτηρισμός) γυναίκα ανόητη και ενοχλητική.
[ΕΤΥΜ. < **κορακαηδόνα* (με προληπτ. αφομοίωση) < *κόρακας* + *αηδόνα*].

καρακάξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κίσσα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-υβριστ.) για γυναίκα πολύ άσχημη και γλωσσού: *γριά ~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. ηχομιμητική λ. από τον ήχο τής κραυγής τού πουλιού (πβ. κ. αρωμ. karakaksă). Η άποψη ότι προέρχεται από *καρα-* «μαύρος» και *κίσσα* «καρακάξα», παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε τ. **κορακόκισσα* (με επίδραση τής κραυγής τού πτηνού) < *κόρακας* + *κίσσα*].

Καρακατσάνος (ο) ▸ Σαρακατσάνος

καρακόλι (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) **1.** ο αστυνομικός ΣΥΝ. μπάτσος **2.** το αστυνομικό τμήμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karakol].

καραμάνικο (το) (καθημ.) ποικιλία προβάτου με κοντή, πλατιά ουρά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Καραμανία* (< τουρκ. Karaman), περιοχή τής Μ. Ασίας].

Καραμανλής (ο) (κ. λαϊκ.-προφορ. *Καραμαλής*) {Καραμανλήδες} ο τουρκόφωνος Έλληνας τής Κ. Μικράς Ασίας, ο οποίος έγραφε και διάβαζε Τουρκικά χρησιμοποιώντας ελληνικά γράμματα. — **καραμανλήδικος**, -η, -ο, **καραμανλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Karamanlı < Karaman, περιοχή τής Μ. Ασίας, όπου ο Καραμάν-μπέης είχε ιδρύσει εμιράτο το 1243].

καραμανλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή (1907-1998) ή υποστηρίζει την πολιτική του.

καραμανλισμός (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία τού Κωνσταντίνου Καραμανλή (1907-1998).

καραμέλα (η) {καραμελών} **1.** μικρό σκληρό ζαχαρωτό σε διάφορα σχήματα και γεύσεις, που λειώνει στο στόμα με πιπίλισμα: *~ βουτύρου / χωρίς ζάχαρη / σοκολάτας / λεμονιού* ΦΡ. ***πιπιλίζω σαν καραμέλα*** επαναλαμβάνω συνεχώς τα ίδια (ανούσια) πράγματα: *μερικοί πολιτικοί πιπιλίζουν σαν καραμέλα την έκφραση «για το καλό τού λαού»* **2.** παχύρρευστο σιρόπι με κιτρινωπό χρώμα και ευχάριστο άρωμα καμένης ζάχαρης, που παρασκευάζεται με τον βρασμό ζάχαρης σε υψηλή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τον χρωματισμό και τον αρωματισμό γλυκυσμάτων: *παγωτό ~* || *αμύγδαλα με ~*. — (υποκ.) **καραμελίτσα** (η) κ. **καραμελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., ιταλ. caramella < μτγν. λατ. calamellus, υποκ. τού λατ. calamus < αρχ. *κάλαμος*. Η λ. έλαβε τη σημερινή σημ. εξαιτίας τής επίδρασης τού μεσν. λατ. cannamella «ζαχαροκάλαμο» (νόθο σύνθ.) < canna (< αρχ. *κάννα / κάννη* «καλάμι») + mel, mellis «μέλι»].

καραμελέ επίθ. {άκλ.} (ενν. *κρέμα*) είδος κρέμας που φτιάχνεται με βραστό γάλα και περιχύνεται με σιρόπι καραμέλας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (crème) caramel + παραγ. επίθημα *-έ* (βλ.λ.)].

καραμελιάζω ρ. αμετβ. {καραμέλιασα} (για σιρόπι ή γλυκά τού κουταλιού) αποκτώ τη σκληρότητα καραμέλας, πήζω στη φωτιά: *το σιρόπι άρχισε να καραμελιάζει* (δηλ. «έδεσε», είναι έτοιμο) ΣΥΝ. δένω, πήζω, σκληραίνω. Επίσης **καραμελώνω**. — **καραμέλιασμα** (το).

καραμούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πνευστό μουσικό όργανο με οξύ διαπεραστικό ήχο ΣΥΝ. πίπιζα **2.** (μτφ.) η διαπεραστική εκνευριστική φωνή (κάποιου): *σταμάτα επιτέλους την ~ και μη μιλάς άλλο!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corna musa «ποιμενική φλογέρα»].

καραμπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φορητό ημιαυτόματο όπλο, μικρότερο και ελαφρότερο από το τουφέκι, που προορίζεται για κυνήγι, σκοποβολή ή σπανιότ. για πολεμική χρήση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carabina < μέσ. γαλλ. carabine < carabin, οπλισμένος ιππέας τού 17ου αι., πιθ. περιπαικτικώς, < (e)scarabin «νεκροθάφτης θυμάτων πανούκλας» < escarbot «κοπριά σκαθαριού» < λατ. scarabaeus (βλ. λ. *σκαραβαίος*)].

καραμπινάτος, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν χωρεί αμφιβολία, ολοφάνερος: *~ περίπτωση διασπάθισης δημοσίου χρήματος* || *~ δεξιός / αριστερός* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, τρανταχτός. — **καραμπινάτα** επίρρ.

καραμπινιέρος (ο) ο Ιταλός αστυνομικός που φέρει όπλο. — **καραμπινιερία** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carabiniere < carabina].

καραμπογιά (η) η μαύρη μπογιά ή καθετί που είναι βαμμένο κατάμαυρο: *μαλλιά / μουστάκι ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karaboya].

καραμπόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ισχυρή σύγκρουση περισσότερων από δύο οχημάτων, η διαδοχική πρόσκρουση τού ενός πάνω στο άλλο: *~ στην εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας λόγω ολισθηρότητας τού οδοστρώματος* • **2.** (στο μπιλιάρδο) επιτυχημένο χτύπημα μπάλας, κατά το οποίο ο παίκτης χτυπάει με μία κίνηση τις δύο άλλες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carambole, ονομασία τής κόκκινης μπάλας τού μπιλιάρδου, < ισπ. carambola, καρπός τού μαλαισιακού δέντρου carambil, που μοιάζει με πορτοκάλι].

καραμπουζουκλής (ο) {καραμπουζουκλήδες} (λαϊκ., ως φιλική προσφώνηση σε κάποιον): *γεια σου Θύμιο, τσίφτη, λεβέντη και καραμπουζουκλή!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < επιτατ. *καρα-* + τουρκ. bozuk «χαλασμένος, κατεστραμμένος» (πβ. κ. *μπουζούκι*) + *-λής* (βλ.λ.)].

καραντίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σύνολο υγειονομικών μέτρων που συνίστανται στην προληπτική απομόνωση πλοίων, ατόμων, ζώων ή ολόκληρων περιοχών, όταν υπάρχουν υποψίες ή ενδείξεις ότι είναι φορείς μεταδοτικών ασθενειών: *είμαι / μπαίνω σε ~* **2.** (μτφ.) η απομόνωση (κάποιου), ο οποίος θεωρείται ότι μπορεί να προκαλέσει προβλήματα: *σε ~ από χθες ο βουλευτής που διαφώνησε με τη γραμμή τού κόμματος* ΣΥΝ. περιορισμός, επιτήρηση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quarantina, περίοδος επιφυλακής και απομόνωσης σαράντα ημερών, στην οποία ετίθεντο τα πληρώματα των πλοίων, προτού τους επιτραπεί να αποβιβαστούν, < μέσ. γαλλ. quarantaine, πβ. γαλλ. quarant «σαράντα»].

καραούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η φρούρηση ενός χώρου και ο χρόνος που αυτή διαρκεί: *κρατάω / φυλάω / στήνω ~* ΣΥΝ. φρουρά, βάρδια **2.** (συνεκδ.) η θέση από την οποία φρουρείται ένας χώρος ΣΥΝ. σκοπιά, βίγλα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. karakol «αστυνομικό τμήμα» ή < σλαβ. karaul].

καραπουτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) (επιτατ.) η πουτάνα (βλ. κ. λ. *καρα-*). — (μεγεθ.) **καραπουτανάρα** (η).

καρατάρω {καρατάρισα} θεωρώ, υπολογίζω κατ' εκτίμηση: *τον καρατάρισα ότι δεν ήταν διατεθειμένος να βοηθήσει και διέκοψα τη συζήτηση* ΣΥΝ. ζυγι(ά)ζω, εκτιμώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. caratare «υπολογίζω τα καράτια» < ιταλ. carato (βλ. λ. *καράτι*)].

καράτε (το) {άκλ.} ιαπωνική μέθοδος αυτοάμυνας, που συνίσταται σε γρήγορα ισχυρά χτυπήματα εναντίον τού αντιπάλου με τα χέρια, τους αγκώνες, τα γόνατα ή τα πόδια: (κ. ως επιθ.) *ταινία καράτε*. — **καρατίστας** κ. **καρατέκα** {άκλ.} (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. karate «άδειο χέρι» < kara «άδειος» + te «χέρι»].

καρατερίστας (ο), **καρατερίστα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ηθοποιός που ειδικεύεται στην ερμηνεία πολύ συγκεκριμένων ρόλων (π.χ. τού κακού, τού σκληρού, τού ηλίθιου κ.λπ.): «*την παράσταση κλέβει ο θαυμάσιος Νεοϋορκέζος ~ Στάνλεϋ Τούτσι, στον ρόλο ενός γκαφατζή μικροκακοποιού*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. caratterista < carattere < λατ. character < αρχ. *χαρακτήρ*].

καρατζόβας (ο) αγροίκος, άξεστος, βλάχος: *ήταν ένας σκέτος ~ που παρίστανε στην παρέα τον σνομπ και τον πρωτευουσιάνο.*
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

καράτι (το) {καρατ-ιού | -ιών κ. -ίων} **1.** μονάδα μετρήσεως τής καθαρότητας των κραμάτων χρυσού με δεδομένο ότι τα 24 καράτια αντιστοιχούν στον απολύτως καθαρό χρυσό: *χρυσός 24 / 18 / 14 καρατίων* • **2.** μονάδα βάρους για τους πολύτιμους λίθους, ίση προς το 1/5 τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carato < μεσν. λατ. caratus < αραβ. qīrāt «μονάδα βάρους» < αρχ. *κεράτιον* (η σημ. *καράτι* ήδη μτγν.), υποκ. τού *κέρας* (βλ.λ.)].

καρατίστας (ο) ▸ καράτε

καρατομώ ρ. μετβ. {καρατομείς... | καρατόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. καρατομηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} **1.** κόβω το κεφάλι (κάποιου), ειδικότ. σε περίπτωση εκτέλεσης τής θανατικής ποινής με λαιμητόμο ΣΥΝ. αποκεφαλίζω **2.** (μτφ.) επιβάλλω σκληρή τιμωρία σε (κάποιον) **3.** (μτφ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση την οποία κατέχει, τον απολύω ή τον διαγράφω: *καρατομήθηκαν οι διαφωνούντες μετά τη συνεδρίαση τού πειθαρχικού τού κόμματος* ΣΥΝ. παύω, αποπέμπω, απολύω. — **καρατόμηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καρατομῶ (-έω)* < *κάρα* «κεφάλι» (βλ.λ.) + *-τομῶ* < *τομή*].

καράφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζια φιάλη με στενό λαιμό και εξογκωμένη κοιλία για νερό, κρασί, ούζο ή άλλα ποτά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caraffa < διαλεκτ. αραβ. gharrāfah «φλασκί» < ρ. gharafa «αντλώ νερό»].

καραφάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή καράφα, συνήθ. για ούζο.

καράφλα (η) η φαλάκρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φαλάκρα*, με αντιμετάθεση].

καράφλας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο φαλακρός. Επίσης **καραφλάκιας**.

καραφλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καράφλιασα} **1.** (αμετβ.) αποκτώ καράφλα **2.** (αργκό-εμφατ.) (α) (μετβ.) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αφήνω κάποιον άναυδο (λέγοντας ή κάνοντας κάτι παράλογο, ασυνάρτητο κ.λπ.) (β) (αμετβ.) εκπλήσσομαι πάρα πολύ, μένω άναυδος (από λόγο ή πράξη παράλογη, ασυνάρτητη κ.λπ.).

καραφλός, -ή, -ό φαλακρός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φαλακρός*, με αντιμετάθεση].

καρβέλι (το) {καρβελ-ιού | -ιών} **1.** ψωμί στρογγυλού σχήματος σε αντιδιαστολή προς τη φραντζόλα ή την κουλλούρα **2.** (μτφ.) τα προς το ζην, τα απολύτως αναγκαία για επιβίωση: *δουλεύω για το ~* || *ίσα-ίσα που βγάζει το ~ του* **3** (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν τη διάρ-

κεια τής ζωής ή την εμπειρία που θα αποκτήσει κανείς (βλ. κ. λ. ψωμί): *λίγα είναι τα ~ του* (δηλ. θα ζήσει λίγο ή γρήγορα θα χάσει αυτά που έχει) || *έχεις να φας πολλά ~ ακόμα* (έχεις ακόμα να κάνεις ή να μάθεις πολλά). — (υποκ.) **καρβελάκι**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. karvalj < korvalj, πβ. κ. αλβ. karabele «στρατιωτικός άρτος»].

καρβονικός, -ή, -ό ΧΗΜ. ***καρβονικό οξύ*** οργανική ένωση, τα μόρια τής οποίας περιέχουν μία ή περισσότερες ομάδες καρβοξυλίου ΣΥΝ. καρβοξυλικός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carbonique < carbon «άνθρακας» < λατ. carbo].

καρβοξύλιο (το) {καρβοξυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που αποτελεί τη χαρακτηριστική ομάδα των καρβονικών οξέων. — **καρβοξυλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. carboxyle (νόθο σύνθ.) < carbon «άνθρακας» + ox(ygène) + παραγ. επίθημα -yle].

καρβουνάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** το μικρό κάρβουνο που τοποθετείται στα θυμιατήρια (στον πληθ.) **2.** η ψήκτρα (βλ.λ.) **3.** εξάρτημα ηλεκτρικής μηχανής από γραφίτη, που μεταφέρει το ρεύμα από ένα τμήμα σε άλλο: *τα ~ τού αυτοκινήτου*.

καρβουναποθήκη (η) {καρβουναποθηκών} αποθήκη για κάρβουνα.

καρβουναρειό (το) (λαϊκ.) αποθήκη για κάρβουνα ΣΥΝ. καρβουναποθήκη, ανθρακαποθήκη.
[ΕΤΥΜ. < *κάρβουνο* + παραγ. επίθημα *-αρειό* (βλ.λ.)].

καρβουνέμπορος (ο) ο ανθρακέμπορος (βλ.λ.).

καρβουνιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρβούνιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καίω (κάτι), ώστε να γίνει κάρβουνο ΣΥΝ. απανθρακώνω ♦ **2.** (αμετβ.) μεταβάλλομαι σε κάρβουνο, παίρνω το χρώμα και την όψη τού κάρβουνου: *το κρέας έχει καρβουνιάσει!* ΣΥΝ. απανθρακώνομαι, μαυρίζω. — **καρβούνιασμα** (το).

καρβουνιάρης (ο) [μεσν.] {καρβουνιάρηδες}, **καρβουνιάρισσα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που παρασκευάζει ή πουλάει κάρβουνα **2.** (μτφ.) ο κατάμαυρος από την κάπνα, ο μουντζούρης.

καρβουνιάρικος, -η, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται στα κάρβουνα ή στον καρβουνιάρη: *~ εμφάνιση / πρόσωπο / καΐκι* **2.** ***καρβουνιάρικο*** (το) μαγαζί όπου πωλούνται κάρβουνα ΣΥΝ. ανθρακοπωλείο.

καρβουνίδι (το) {καρβουνιδ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) σκόνη από κάρβουνο ΣΥΝ. καρβουνόσκονη **2.** ΤΕΧΝΟΛ. σκουριά από κάρβουνο που χρησιμοποιείται ως θερμομονωτικό υλικό.

κάρβουνο (το) **1.** ανθρακώδες υλικό που λαμβάνεται με την καύση οργανικών ουσιών, όπως το ξύλο, σε συνθήκες απουσίας ατμοσφαιρικού αέρα και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. άνθρακας, γαιάνθρακας, λιγνίτης, λιθάνθρακας, ξυλάνθρακας, πετροκάρβουνο, τύρφη· ΦΡ. (μτφ.) ***κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα*** βρίσκομαι σε κατάσταση υπερβολικής ανησυχίας και αγωνίας, περιμένω με ανυπομονησία: *140.000 μαθητές κάθονται σε αναμμένα κάρβουνα περιμένοντας την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των πανελλαδικών εξετάσεων* ΣΥΝ. αδημονώ, ανυπομονώ, ανησυχώ **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε απανθρακωμένο: *το κρέας / το δάσος έγινε ~* ● **3.** (στη ζωγραφική) ειδικός άνθρακας σε σχήμα κοντυλιού, χρησιμοποιούμενος για σχέδιο. – (υποκ.) **καρβουνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάρβουνον* < μτγν. *κάρβων, -ωνος* < λατ. carbo, -onis «άνθρακας»].

καρβουνόσκονη (η) σκόνη από κάρβουνα.

κάργα (λειτουργεί ως επίθ. ή επίρρ.) (λαϊκ.) **1.** (για δοχεία, χώρους κ.λπ.) εντελώς γεμάτος: *το ντεπόζιτο τής βενζίνης ήταν ~* || *τα ποτήρια ήταν ~ κρασί* (ξέχειλα, ώς επάνω στα χείλη τού δοχείου) || *το θέατρο / η αίθουσα Τύπου είναι ~ από κόσμο* ΣΥΝ. φύσκα, τίγκα ● **2.** (σπάν.) πολύ σφιχτά και δυνατά, με όλη τη δύναμη: *τέντωσέ το ~ το σχοινί!* || *~ τα κουπιά!* (ναυτικό πρόσταγμα για τους κωπηλάτες).
[ΕΤΥΜ. < βεν. carga < ρ. cargar «φορτώνω, γεμίζω» < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο»].

καργάρω ρ. μετβ. {κάργαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** γεμίζω (κάτι) ώς επάνω, το φορτώνω σε υπερβολικό βαθμό: *~ τα ποτήρια / τις βαλίτσες / τα σακιά / το αυτοκίνητο με πράγματα* ΣΥΝ. παραγεμίζω, παραφορτώνω, φυσκάρω, τιγκάρω **2.** σφίγγω με όλη μου τη δύναμη ή τεντώνω: *~ τα σκοινιά / τα πανιά*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. cargar, βλ. κ. *κάργα*].

κάργας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-σκωπτ.) αυτός που επιδεικνύεται ως σπουδαίος, ο παλληκαράς: *αλλού να κάνεις τον ~, εκεί που σε παίρνει* ΣΥΝ. νταής.

κάργια (η) (λαϊκ.) **1.** η καλοιακούδα (βλ.λ.): *«θάνατος είν' οι ~ που χτυπιούνται στους μαύρους τοίχους και στα κεραμίδια»* (Κ. Καρυωτάκης) **2.** υβριστ. για γυναίκα μοχθηρή και ζηλιάρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. karga].

κάρδαμο (το) {κ. καρδάμ-ου | -ων} ποώδες κηπευτικό, τού οποίου τα φύλλα έχουν πικάντικη γεύση και χρησιμοποιούνται σε σαλάτες ή ως γαρνίρισμα σε διάφορα φαγητά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάρδαμον* (ήδη μυκ. ka-da-mi-ja), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η σύνδεση με το σανσκρ. kardamaḥ είναι αμφίβολη, αφού η σανσκρ. λ. περιέγραφε ένα εντελώς άγνωστο φυτό].

καρδαμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καρδάμω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ανακτώ τις χαμένες μου δυνάμεις, αισθάνομαι γερός και ανανεωμένος: *έφαγα και καρδάμωσα* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι ♦ **2.** (μετβ.) δυναμώνω (κάποιον) σωματικά: *οι διακοπές στην εξοχή με καρδάμωσαν* || *γύρισε καρδαμωμένος* ΣΥΝ. τονώνω, δυναμώνω, αναζωογονώ. - - **καρδάμωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κάρδαμο*, το οποίο τρώγεται στις σαλάτες και ως διεγερτικό].

καρδάρι (το) {καρδαρ-ιού | -ιών} ξύλινο δοχείο, μέσα στο οποίο αρμέγουν το γάλα. Επίσης **καρδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καρδάριν* < **καλδάριν* < λατ. caldarium «θερμαντικό σκεύος λουτρών» < caldor «θερμότητα», πβ. κ. αρωμ. cardare / caldare «το δοχείο (των ποιμένων) για το άρμεγμα», αλβ. kaldar, ρουμ. căldare].

καρδερίνα (η) {δύσχρ. καρδερινών} μικρό ωδικό αποδημητικό πτηνό με λεπτό μυτερό ράμφος και χαρακτηριστικές κίτρινες φτερούγες. — (υποκ.) **καρδερινούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γενουατ. carderina < νεολατ. carduelis, υποκ. τού λατ. carduus «γαϊδουράγκαθο» (το χρώμα τού άνθους του μοιάζει με τής καρδερίνας)].

καρδιά (η) {-άς κ. (λόγ.) -ίας} **1.** κοίλο μυϊκό όργανο που λειτουργεί ως αντλία στην κυκλοφορία τού αίματος και το οποίο βρίσκεται (στον άνθρωπο) στο αριστερό μέρος τού θώρακα: *υποφέρει από την ~ της* || *συγκοπή / ανακοπή καρδιάς* || *μεταμόσχευση καρδιάς* || *έπαψε να χτυπάει η ~ του* (πέθανε)· ΦΡ. (α) ***εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς*** βλ. λ. *εγχείρηση* (β) ***καρδιά μου!*** ως προσφώνηση προς κάποιον για τον οποίο τρέφουμε συναισθήματα αγάπης και τρυφερότητας **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει περίπου το σχήμα τού παραπάνω οργάνου και που θεωρείται σύμβολο τής ερωτικής αγάπης: *ζωγράφισε μια ~ μ' ένα βέλος* **3.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος σε σχέση με το πόση καλοσύνη έχει μέσα του: *είναι ~ μάλαμα* || *είναι καλή ~* (δεν παρεξηγεί) **4.** (μτφ.) η έδρα των παρορμήσεων, των συναισθημάτων, των συγκινησιακών αντιδράσεων, τής συμπεριφοράς τού ατόμου· ΦΡ. (α) ***ό,τι τραβάει / θέλει η καρδιά σου*** ό,τι θέλεις, ό,τι επιθυμείς (β) ***(κάποιος) έχει ανοιχτή καρδιά*** για άνθρωπο καταδεκτικό, γενναιόδωρο (γ) ***(κάποιος) έχει καλή / χρυσή / ευγενική καρδιά*** για άνθρωπο καλοκάγαθο, καλόψυχο, καλοσυνάτο (δ) ***(κάποιος) έχει καρδιά μαύρη / σκληρή / από πέτρα*** για άνθρωπο σκληρό, χωρίς οίκτο (ε) ***(κάποιος) έχει πονετική καρδιά*** για άνθρωπο συμπονετικό, πονόψυχο (στ) ***έχω καθαρή καρδιά*** είμαι αγνός, άδολος (ζ) ***αγγίζω την καρδιά κάποιου*** συγκινώ κάποιον (η) ***καρδιά παραπονιάρα*** για πρόσωπο που παραπονιέται (θ) ***ο πόνος τής καρδιάς (κάποιου)*** η θλίψη, η στενοχώρια (κάποιου) (ι) ***ματώνει η καρδιά μου*** θλίβομαι βαθύτατα (ια) ***η καρδιά μου έβγαλε φτερά*** αναθάρρησα (ιβ) ***ανοίγω την καρδιά μου / την ψυχή μου σε κάποιον*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) ***τρέμει η καρδιά μου*** φοβάμαι πολύ (ιδ) ***η καρδιά μου χοροπηδάει / πάει να σπάσει*** για μεγάλη ψυχική αναστάτωση: *η καρδιά μου πάει να σπάσει από την αγωνία / από την ταραχή* (ιε) ***έχω (κάποιον) στην καρδιά μου*** συμπαθώ (κάποιον) πάρα πολύ, μου είναι πολύ αγαπητός (ιστ) ***κλέβω / παίρνω / κατακτώ / καίω την καρδιά (κάποιου)*** ασκώ γοητεία (σε κάποιον) ή κάνω (κάποιον) να με ερωτευτεί: *αυτό το κορίτσι μού έχει κλέψει την καρδιά* (ιζ) ***ραγίζω την καρδιά (κάποιου)*** θλίβω (κάποιον) (ιη) ***χαρίζω / δίνω / προσφέρω την καρδιά μου (σε κάποιον)*** αφοσιώνομαι πλήρως σε κάποιον, του δίνω την αγάπη μου (ιθ) ***(κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά*** για κάτι που υπάρχει στην ψυχή μας και προκαλεί θλίψη (κ) ***μαχαίρι / μαχαιριά στην καρδιά*** για κάτι που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο (κα) ***κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)*** θλίβομαι βαθύτατα (για κάτι) (κβ) ***φύλλα τής καρδιάς*** το φυλλοκάρδι (βλ.λ.) (κγ) ***με τι καρδιά;*** πού βρήκες το κουράγιο, την ψυχική δύναμη, πώς μπορείς (να κάνεις κάτι); (σε περίπτωση που απορούμε πώς μπορεί κανείς να κάνει κάτι, συνήθ. ιδιαίτερα σκληρό, χωρίς να διστάζει): *~ θα με αποχωριστείς;* (κδ) ***με μισή καρδιά*** απρόθυμα: *~ μού έδωσε τα χρήματα* (κε) ***εκ περισσεύματος καρδίας*** βλ. λ. *περίσσευμα* (κστ) ***έξω καρδιά*** ως χαρακτηρισμός εξωστρεφούς ανθρώπου (κζ) ***πήγε η καρδιά (κάποιου) στην Κούλουρη*** βλ. λ. *Κούλουρη* **5.** το κουράγιο, η υπομονή: *κάνω καρδιά* (θάρρος) || *κάνω την ~ μου πέτρα* (υπομένω) || *μεγάλη ~* (γενναίος ή μεγαλόψυχος, πονετικός) || *δεν το βαστά η ~ μου* (δεν το αντέχω, δεν έχω κουράγιο)· ΦΡ. (α) ***βάστα καρδιά!*** ως προτροπή προς τον εαυτό μας να κάνουμε υπομονή: *~ μου και όλα θα περάσουν!* (β) (μτφ.) ***το λέει η καρδιά μου*** έχω πολύ θάρρος, κουράγιο, δείχνω γενναιότητα: *είναι παλληκάρι και το λέει η καρδιά του!* **6.** (α) διάθεση, επιθυμία (για κάτι): *δεν του κάνει ~ να φύγει* || *δεν του κάνει ~ για δουλειά* || *το κάνω με μισή ~* (χωρίς να το θέλω) (β) (ειδικότ.) η καλή ψυχική διάθεση: *δεν θα χαλάσουμε τις ~ μας για μικροπράγματα*· ΦΡ. (α) ***με ελαφριά καρδιά / (λόγ.) ελαφρά τη καρδία*** βλ. λ. *ελαφρός* (β) ***με βαριά καρδιά*** με δυσφορία, χωρίς να το θέλω: *πήγε για δουλειά ~* || *άφησε την παρέα του ~* (γ) ***κάνω την καρδιά (κάποιου) περιβόλι*** βλ. λ. *περιβόλι* **7.** (σε ΦΡ. για τη δήλωση ειλικρινών αισθημάτων): *λόγια τής ~*· ΦΡ. (α) ***με το χέρι στην καρδιά*** με απόλυτη ειλικρίνεια, τίμια: *θα του μιλήσω ~* (β) ***από καρδιάς / μέσα από την καρδιά μου / (λόγ.) εκ βάθους καρδίας / από βάθους καρδίας*** με απόλυτη ειλικρίνεια (γ) ***με όλη την καρδιά μου*** με απόλυτη ειλικρίνεια και αγάπη: *του το χάρισε με όλη της την καρδιά* ● **8.** το μέσον μιας εποχής, περιόδου, κατάστασης, χώρου, το κεντρικότερο σημείο, ο πυρήνας: *βρισκόμαστε στην ~ τής Αθήνας / τού χωριού / τού χειμώνα / τού Αυγούστου / τής νύχτας / τού θέματος / τής συζήτησης / τού προβλήματος / των γεγονότων* || *εδώ χτυπά η ~ τής Ελλάδας / τού αθλητισμού* **9.** (α) (ειδικότ. για καρπούς ή φυτά) το εσωτερικό και τρυφερό κεντρικό κομμάτι τους: *τρυφερός σαν την ~ ενός μαρουλιού* || *η ~ τού καρπουζιού* (β) (*~ κορμού δέντρου*) το πιο ανεπτυγμένο μέρος τού κορμού, που βρίσκεται μεταξύ τής εντεριώνης (βλ.λ.) και τού σομφού (βλ.λ.) και που προτιμάται στην ξυλουργική για την ποιότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καρδία* < *kr̥d-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *kērd- «καρδιά», πβ. σανσκρ. hárdi (αιτ.), λατ. cor (γεν. cordis), γαλλ. cœur, ισπ. corazón, ιταλ. cuore, πορτ. coração, γερμ. Herz, αγγλ. heart κ.ά. Πλήθος φρ. έχουν μεσαιωνική αφετηρία, λ.χ. *αγγίζω την καρδιά, ανοίγω την καρδιά, έχω (κάτι) στην καρδιά μου, καίω την καρδιά, κάνω καρδιά, ραγίζει / -εται η καρδιά μου, από καρδιάς* κ.ά.].

καρδιαγγειακός, -ή, -ό → καρδι(ο)αγγειακός

καρδιακός, -ή κ. -ιά, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και τη λειτουργία της: *~ επεισόδιο / νόσημα / ανεπάρκεια / προσβολή* **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που υποφέρει από την καρδιά του. — **καρδιακ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.

καρδιαλγία (η) [μτγν.] {καρδιαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην καρδιακή χώρα, οφειλόμενος συχνά σε νευραλγικά αίτια ΣΥΝ. καρδιόπονος. — **καρδιαλγικός, -ή, -ό** [αρχ.].

καρδινάλιος (ο) {καρδιναλί-ου | -ων, -ους} ανώτερος κληρικός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας· ΦΡ. ***με ύφος (δέκα / εκατό / χιλίων κ.λπ.) καρδιναλίων*** για κάποιον που εμφανίζεται με ύφος πομπώδες και αλαζονικό, κάνοντας τον σπουδαίο: *μας μιλούσε ~, λες και εμείς δεν ξέραμε τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. cardinalis, τίτλος επισκόπου, < cardo «άξονας, βάση», οπότε το επίθ. cardinalis θα σήμαινε αρχικά εκείνον στον οποίο άλλοι βασίζονται].

καρδιο- κ. **καρδιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την καρδιά: *καρδιο-πάθεια, καρδιο-πνευμονικός, καρδιό-σχημος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *καρδία*].

καρδι(ο)αγγειακός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην καρδιά και στα αιμοφόρα αγγεία: *~ σύστημα / πάθηση / νοσήματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiovascular (νόθο σύνθ.) < cardio- (< αρχ. *καρδία*) + vascular «αγγειακός» < λατ. vasculum «μικρό αγγείο»].

καρδι(ο)αγγειογραφία (η) αγγειογραφία των καρδιακών κοιλοτήτων και των μεγάλων αγγείων, ύστερα από έγχυση ειδικής ουσίας.

καρδιοαναπνευστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και το αναπνευστικό σύστημα: *~ προβλήματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiorespiratory (νόθο σύνθ.)].

καρδιογνώστης (ο) [μτγν.] {καρδιογνωστών}, **καρδιογνώστρια** (η) [1892] {καρδιογνωστριών} αυτός που μπορεί να εισχωρήσει στην ψυχή τού ανθρώπου, να γνωρίζει τις πιο κρυφές σκέψεις και επιθυμίες του.

καρδιογράφημα (το) {καρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. γραφική απεικόνιση τής λειτουργίας τής καρδιάς ΣΥΝ. ηλεκτροκαρδιογράφημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiogram].

καρδιογραφία (η) ΙΑΤΡ. η μέθοδος εξέτασης τής καρδιακής λειτουργίας με τον καρδιογράφο. — **καρδιογραφικός, -ή, -ό. καρδιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographie].

καρδιογράφος (ο) [1885] όργανο με το οποίο παριστάνονται γραφικά οι καρδιακές συστολές για τον έλεγχο τής σωστής καρδιακής λειτουργίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographe].

καρδιοδυναμική (η) ΙΑΤΡ. μελέτη των δυναμικών συνθηκών στις κοιλότητες τής καρδιάς και στα μεγάλα αγγεία.

καρδιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καρδιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ή μορφή καρδιάς: *~ καμπύλη* ΣΥΝ. καρδιόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καρδιοκατακτητής (ο) [1869] ο άνδρας τον οποίο ερωτεύονται οι γυναίκες, ο γόης ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας.

καρδιοκλέφτης (ο) {καρδιοκλεφτών}, **καρδιοκλέφτρα** (η) {καρδιοκλεφτρών} πρόσωπο που κάνει τους άλλους να το ερωτεύονται.

καρδιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ανατομία, τη φυσιολογία και τις παθήσεις τής καρδιάς. - **καρδιολόγος** (ο/η) [1891], **καρδιολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiologie].

καρδιομεγαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής ή επίκτητη αύξηση τού όγκου τής καρδιάς σε σχέση με τον θώρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomegaly].

καρδιομυοπάθεια (η) {καρδιομυοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ασθένεια προσβάλλει τον καρδιακό μυ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomyopathy].

καρδιοπάθεια (η) [1876] {καρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε δυσλειτουργία και πάθηση τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiopathie].

καρδιοπαθής (ο/η) [1888] {καρδιοπαθ-ούς | -είς} πρόσωπο που πάσχει από την καρδιά του, ο καρδιακός.

καρδιοπνευμονικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής καρδιάς και των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cardio-pulmonaire (νόθο σύνθ.)].

καρδιόσχημος, -η, -ο [1892] αυτός που έχει σχήμα καρδιάς, καρδιοειδής: *~ διάκοσμος κιονοκράνου*.

καρδιοτομία (η) {καρδιοτομιών} ΙΑΤΡ. **1.** η ανατομική εξέταση τής καρδιάς ● **2.** η χειρουργική διάνοιξη των καρδιακών κοιλοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotomie].

καρδιοτονωτικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην ενίσχυση τής απόδοσης τής καρδιακής λειτουργίας: *~ φάρμακα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotonique].

καρδιοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική τής καρδιάς για τη μερική ή ολική αποκατάσταση τής υγιούς λειτουργίας της. - **καρδιοχειρουργός** (ο/η), **καρδιοχειρουργικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiosurgery (νόθο σύνθ.)].

καρδιοχτύπι κ. **καρδιοκτύπι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** γρήγορος και έντονα αισθητός χτύπος τής καρδιάς ΣΥΝ. χτυποκάρδι, ταχυπαλμία **2.** (συνεκδ.) μεγάλη ταραχή και ανησυχία μπροστά σε αναμενόμενο ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός: *είχε ~ στις εξετάσεις / στο πρώτο ραντεβού / μήπως τον ανακαλύψουν* ΣΥΝ. άγχος, αγωνία, φόβος, αδημονία, ανυπομονησία, λαχτάρα. — **καρδιοχτυπώ** κ. **καρδιοκτυπώ** ρ. {-άς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

καρδίτιδα (η) [1873] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής καρδιάς και ειδικότ. τού περικαρδίου, τού ενδοκαρδίου και τού μυοκαρδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardite].

Καρδίτσα (η) {-ας κ. -ης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Καρδίτσας* κ. *Καρδίτσης*). — **Καρδιτσιώτης** (ο), **Καρδιτσιώτισσα** (η), **καρδιτσιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **Γαρδίτσα* / **Γραδίτσα* < σλαβ. gordica «μικρό κάστρο, πολίχνη», πιθ. κατά παρετυμολ. προς τη λ. *καρδιά*)].

καρδούλα (η) [μεσν.] **1.** (υποκ., συνήθ. χαϊδευτ.) η καρδιά (ως έδρα των συναισθημάτων και αντιδράσεων τού ατόμου): *η ~ μου το ξέρει πόσο τρόμαξα* || *το λέει η ~ του* (είναι άνθρωπος τολμηρός και θαρραλέος) || *τρέμει η ~ μου* (βρίσκομαι σε μεγάλη αγωνία και ταραχή)· ΦΡ. ***καρδούλα μου!*** ως προσφώνηση σε αγαπημένα πρόσωπα ΣΥΝ. αγάπη μου, ψυχή μου ● **2.** οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο σε σχήμα έχει τη μορφή καρδιάς.

καρέ (το) {άκλ.} **1.** το τετράγωνο ● **2.** (σε χαρτοπαίγνια) (α) ομάδα από τέσσερεις συνήθως παίκτες: *κάνω ~ για παιχνίδι* (β) κανόνας τού παιχνιδιού για τη συγκέντρωση τεσσάρων ομοίων φύλλων: *~ τού άσου / τής ντάμας* **3.** σύνολο τεσσάρων όμοιων πραγμάτων: *«πέτυχε το ~ των γκολ»* (εφημ.) || *«λέγοντας κι αυτός ανακρίβειες, συμπλήρωσε το ~ τής παράνοιας»* (εφημ.) **4.** το μέρος τού σώματος πάνω από τους μαστούς: *αδύνατο / κοκκαλιάρικο ~* ● **5.** (για ρούχα) ορθογώνιο άνοιγμα στον λαιμό: *μπλούζα με ~* ΣΥΝ. ντεκολτέ (για το άνοιγμα στα γυναικεία φορέματα) ● **6.** κόμμωση με ισόμηκες μάκρος των μαλλιών: *κούρεμα ~* || *κόβω ένα κοντό ~* ● **7.** κέντημα για τραπέζι σε σχήμα τετραγώνου ● **8.** (στον κινηματογράφο) καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια με εικόνα, από τα οποία αποτελείται το φιλμ: *μηχανή προβολής προβάλλει 24 ~ το δευτερόλεπτο*· ΦΡ. (α) ***στοπ καρέ*** σταμάτημα τής ροής τού φιλμ σε μια εικόνα (β) ***καρέ-καρέ*** τρόπος αναπαραγωγής τής εικόνας από βίντεο ή μηχανή προβολής, σύμφωνα με τον οποίο η ταινία δεν προβάλλεται στην κανονική ταχύτητα, ώστε να αναπαράγεται κινούμενη εικόνα, αλλά σταματώντας σε καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια (εικόνες, σκηνές), από τα οποία αποτελείται η ταινία, το φιλμ ● **9.** ΑΘΛ. ο χώρος γύρω από το τέρμα μιας ομάδας: *οι γηπεδούχοι δεν επέτρεπαν την είσοδο των αντιπάλων τους στα ~ τους* ● **10.** κομμάτι κρέατος (χοιρινού, μοσχαρήσιου ή αρνήσιου) από την πλάτη τού ζώου κοντά στον λαιμό. — (υποκ.) **καρεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carré «τετράγωνο» < λατ. quadratus < quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

καρέκλα (η) {καρεκλών} **1.** κάθισμα για ένα άτομο, με τέσσερα συνήθ. πόδια για στήριξη στο πάτωμα και ένα στήριγμα για την πλάτη: *πάνινη / ξύλινη / πτυσσόμενη / περιστρεφόμενη ~* || *~ σκηνοθέτη* (ξύλινη πτυσσόμενη καρέκλα με καραβόπανο στη θέση και στην πλάτη) ΣΥΝ. κάθισμα· ΦΡ. ***ηλεκτρική καρέκλα*** βλ. λ. *ηλεκτρικός* ● **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα, η θέση την οποία θέλει κανείς να αποκτήσει ή να διατηρήσει: *δεν είναι λίγοι οι πολιτικοί που αγωνίζονται μόνο για την ~, αδιαφορώντας για τα προβλήματα τού λαού* || *κανένας συνδικαλιστής δεν πρόκειται να κινηθεί· για τις ~ τους νοιάζονται όλοι* ΣΥΝ. θέση, αξίωμα, εξουσία. Επίσης (παλαιότ.-λόγ.) **καθέκλα**. — (υποκ.) **καρεκλάκι** (το) κ. **καρεκλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. charegla < cadegla < *cadegra < λατ. cathedra < αρχ. *καθέδρα*].

καρεκλάδικο (το) **1.** το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται ή επιδιορθώνονται καρέκλες ● **2.** (παλαιότ.-αργκό) νυχτερινό κέντρο με μουσική ντίσκο.

καρεκλάς (ο) {καρεκλάδες} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καρέκλες ● **2.** (παλαιότ.-αργκό) πρόσωπο που αγαπά φανατικά ή και χορεύει τη ντίσκο μουσική.

καρεκλοθήρας (ο/η) {καρεκλοθηρών} πρόσωπο που επιδιώκει με αθέμιτα μέσα να καταλάβει δημόσια θέση ή αξίωμα: *ο υπουργός περιβάλλεται από καρεκλοθήρες, που σπεύδουν να δηλώσουν υποταγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *καρέκλα* + *-θήρας* < θήρα «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].

καρεκλοκένταυρος (ο) (κακόσ.) ο γραφειοκράτης· υπάλληλος δημόσιας υπηρεσίας, ο οποίος από τη θέση που κατέχει ταλαιπωρεί τους πολίτες.

καρεκλοπόδαρο (το) το πόδι καρέκλας· στη ΦΡ. ***ρίχνει καρεκλοπόδαρα*** βρέχει καταρρακτωδώς.

καρένα (η) ▸ καρίνα

καρέτα (η) {άκλ.} ΖΩΟΛ. γένος θαλάσσιων χελωνών: *χελώνα καρέτα-καρέτα* (είδος θαλάσσιων χελωνών).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. caretta < μαλαϊκ. karah].

Κάρες (οι) {Καρών} ΙΣΤ. αρχαίος λαός τής ΝΔ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάρ, Καρός*, αγν. ετύμου, προελλην. λ.].

κάρι (το) {άκλ.} καρύκευμα ινδικής προελεύσεως σε μορφή σκόνης, συνήθ. με καυτερή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. curry < γλ. Ταμίλ kari].

καριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *σταδιοδρομία*· η γενική πορεία τής επαγγελματικής δραστηριότητας κάποιου και ειδικότ. η επαγγελματική του καταξίωση και αναγνώριση: *έκανε λαμπρή ~ στο εξωτερικό ως δημοσιογράφος* || *διπλωμάτης καριέρας* || *κάνω ~* (καταξιώνομαι επαγγελματικά).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carriera < μεσν. λατ. carraria «δρόμος για οχήματα» < λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καριερίστας (ο), **καριερίστρια** (η) {καριεριστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που με κάθε μέσο (θεμιτό ή αθέμιτο) επιζητεί την επαγγελματική του άνοδο και καταξίωση, αδιαφορώντας για τις όποιες συνέπειες των ενεργειών του: *~ πολιτικός* ΣΥΝ. αριβίστας. Επίσης **καριερί-**

στα (η). — **καριεριαμός** (ο), **καριερίστικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carrierista < carriera].

καρικατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γελοιογραφία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αντιγράφει ανεπιτυχώς ένα πρότυπο ΣΥΝ. σκιά. — **καρικατουρίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caricatura. αρχική σημ. «υπερβολή, διόγκωση», < caricare «φορτώνω» < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο. άμαξα»].

καρικώνω ρ. μετβ. {καρίκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διορθώνω με κλωστή τα φθαρμένα μέρη (υφάσματος) ΣΥΝ. μαντάρω • **2.** ράβω με κλωστή κατά μήκος τα άκρα (υφάσματος). για να μην ξεφτύσει το στρίφωμά του. — **καρίκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carico «φορτώνω» (κατά τα ρ. σε -ώνω) < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο, άμαξα»].

καρίνα κ. **καρένα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κατώτατο μέρος τού σκελετού πλοίου ή βάρκας: *«βάρκα τού βάλτου ανάστροφη. φτενή χωρίς ~»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. carina «κέλυφος» < μτγν. *καρύινος* «αυτός που μοιάζει με καρυδότσουφλο» < αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

καριόκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος μικρού γλυκύσματος με σοκολάτα και καρύδια ή αμύγδαλα, τυλιγμένο σε ασημόχαρτο.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. carioca. λ. τής γλ. Τούπι (ιθαγενών τής Βραζιλίας)].

καριόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλαιού τύπου μεγάλο ξύλινο κρεβάτι • **2.** (!) η ανήθικη γυναίκα. η πόρνη· γενικότ. υβριστ. για γυναίκα. — **καριόλικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. carriola «κρεβάτι» < λατ. carrus «κάρο. άμαξα»].

καριόλης (ο) {καριόληδες} (λαϊκ.-!) υβριστ. για ανήθικο άνδρα.

καριοφίλι (το) {καριοφιλ-ιού | -ιών} μακρύκαννο εμπροσθογεμές τουφέκι, που πυροδοτείται με πυριτόλιθο (τσακμακόπετρα) και το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία κλίμακα από τους Έλληνες κατά την Επανάσταση τού 1821. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ιταλ. Carlo e figli «Καρόλου και υιών». ονομασία εργοστασίου όπλων].

κάρκαδο (το) → κάκαδο

καρκινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καρκίνο: ~ *κύτταρα / όγκος* • **2.** ***καρκινικός στίχος*** στίχος που μπορεί να διαβαστεί είτε κανονικά είτε από το τέλος προς την αρχή, διατηρώντας το ίδιο νόημα. π.χ. *ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ* (από το περιρραντήριο τής Αγίας Σοφίας στην Πόλη).

καρκινοβατώ ρ. αμετβ. [1856] {καρκινοβατείς... | καρκινοβάτησα} προχωρώ με πολύ αργούς ρυθμούς ή κάνω βήματα προς τα πίσω. δεν παρουσιάζω καμία πρόοδο. μένω στάσιμος: *καρκινοβατεί η διεύρυνση τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. οπισθοδρομώ. αποτυγχάνω. καθυστερώ. — **καρκινοβασία** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρκινοβάτης* «αυτός που βαδίζει σαν κάβουρας» < *καρκίνος* (βλ.λ.) + *-βάτης* < *βαίνω*].

καρκινογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαδικασιών ή μηχανισμών, των οποίων ο πιθανός συνδυασμός μπορεί να οδηγήσει στην πρόκληση καρκίνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. carcinogenesis].

καρκινογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. (για χημικές ουσίες ή φυσικούς παράγοντες) αυτός που μπορεί να προκαλέσει ή να ευνοήσει την εμφάνιση καρκίνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. carcinogen].

καρκινοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {καρκινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με καρκίνο. δηλ. κάβουρα **2.** ΖΩΟΛ. ***καρκινοειδές*** (το) κάθε οστρακόδερμο που ανήκει σε ομοταξία αρθροπόδων, τα οποία ζουν στη θάλασσα ή στο γλυκό νερό • **3.** ΙΑΤΡ. ***καρκινοειδές*** (το) όγκος μειωμένης κακοήθειας, που συνήθ. βρίσκεται στο πεπτικό σύστημα ή στους πνεύμονες.

καρκινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την έρευνα και τη θεραπεία τού καρκίνου ΣΥΝ. ογκολογία. — **καρκινολόγος** (ο/η), **καρκινολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cancerology (νόθο σύνθ.)].

καρκινόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καταστροφή κυττάρων που προσβλήθηκαν από καρκίνο. — **καρκινολυτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. carcinolyse].

καρκινοπαθής, -ής, -ές [1866] {καρκινοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από καρκίνο.

καρκινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η μεταλλαγή προϋπάρχουσας καλοήθους βλάβης σε καρκίνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cancérisation].

καρκίνος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. (α) κάθε κακοήθης όγκος που μπορεί να εμφανιστεί σε οποιονδήποτε από τους ιστούς τού οργανισμού και έχει την τάση να επανεμφανίζεται μετά από κάθε αφαίρεσή του ή να σχηματίζει μεταστάσεις σε γειτονικά ή και απομακρυσμένα σημεία τού σώματος: ~ *τού πνεύμονα / των μαστών / τού στομάχου* (β) κάθε ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τέτοιου είδους όγκους: *έχει ~* **2.** (συνεκδ.) καθετί που μπορεί να προκαλέσει καρκίνο: *κάθε μέρα αναπνέουμε τον ~* (αέρα με καρκινογόνες ουσίες)· ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) ***βγάζω τον καρκίνο*** δεν μπορώ να ανεχθώ άλλο. υποφέρω από τη συνεχή πίεση που ασκούν πάνω μου πρόσωπα ή καταστάσεις: *ο διευθυντής μου ήταν τόσο απαιτητικός, που μου 'βγαλε τον καρκίνο* ΣΥΝ. πρήζω • **3.** ΖΩΟΛ. ο κάβουρας. το καβούρι • **4.** ΓΕΩΓΡ. ***τροπικός τού Καρκίνου*** βλ. λ. *τροπικός* • **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, τοποθετημένος ανάμεσα στους αστερισμούς τού Λέοντος και των Διδύμων **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το τέταρτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί στην περίοδο από 21 Ιουνίου μέχρι 22 Ιουλίου **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου: *είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κάβουρας», < Ι.Ε. *kar-kar- «σκληρός, τραχύς» (αναδιπλ. θ.), πβ. σανσκρ. karkaṭaḥ «κάβουρας», λατ. cancer (< *car-cros) > γαλλ. cancer «καρκίνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κράτος* (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. και απαντά στον Ιπποκράτη].

καρκινοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ιδιότητα ορισμένων οργάνων και ιστών να αναπτύσσουν καρκίνο ή μεταστάσεις από καρκίνωμα που υπάρχει στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cancerophilia (νόθο σύνθ.)].

καρκινοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} η αγχώδης κατάσταση κατά την οποία κάποιος φοβάται ότι έχει ή πρόκειται να προσβληθεί από καρκίνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cancerophobia (νόθο σύνθ.)].

καρκινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {καρκινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά, ως προς τη φύση ή τη μορφή, τού καρκίνου: ~ *όγκος / εξόγκωμα* ΣΥΝ. κακοήθης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

καρκίνωμα (το) [αρχ.] {καρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο κακοήθης όγκος που αποτελείται από επιθηλιακό ιστό. ο καρκίνος **2.** (μτφ.) οτιδήποτε παίρνει τη μορφή μόνιμου κακού. από το οποίο δεν μπορούμε να απαλλαγούμε. αλλά υπομένουμε παθητικά την καταστροφική του εξάπλωση: *το ρουσφέτι αποτελεί ~ τού δημόσιου βίου.* — **καρκινωματώδης**, -ης, -ες [1853].

Καρλσρούη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Karlsruhe («ανάπαυση τού Καρόλου»). Η πόλη ιδρύθηκε το 1715. όταν ο ευγενής Κάρολος Γουλιέλμος ανήγειρε εκεί έναν πύργο με κυνηγετικό κατάλυμα].

κάρμα (το) {άκλ.} (κατά την ινδουιστική διδασκαλία για την ύπαρξη μιας αλληλουχίας ζωών) η ηθική ενέργεια που απορρέει από τις πράξεις ή τις επιλογές ενός ατόμου, κατά τρόπον ώστε (μηχανικά και χωρίς θεία επέμβαση) να επηρεάζει τις περιστάσεις που θα αντιμετωπίσει στις επόμενες ζωές του (στις μελλοντικές μετενσαρκώσεις του). πράγμα που προκαθορίζει την ευτυχία ή τη δυστυχία του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. karma < σανσκρ. karma «πράξη, ενέργεια»].

καρμανιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η λαιμητόμος, μηχανισμός για τον αποκεφαλισμό των θανατοποινιτών (καθιερώθηκε στη Γαλλία), ο οποίος διέθετε μια μεγάλη λεπίδα, που έπεφτε κατακόρυφα από ψηλά και απέκοπτε το κεφάλι από τον λαιμό ΣΥΝ. γκιλοτίνα • **2.** (μτφ.) ο δρόμος ή το σημείο δρόμου. όπου γίνονται πολλά τροχαία ατυχήματα: *οι αφύλακτες διαβάσεις / αυτή η στροφή είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carmagnole, κοντό χιτώνιο που φορούσαν στη Ν. Γαλλία οι Ιταλοί εργάτες από την πόλη Carmagnola. Αργότερα υιοθετήθηκε από τους επαναστάτες το 1792, οπότε δημιουργήθηκε και λαϊκό επαναστατικό τραγούδι με το ίδιο όνομα. Αυτό το τραγούδι γνώρισε ευρεία διάδοση κατά την περίοδο τής Τρομοκρατίας (Terreur). οπότε συνδέθηκε με τις δι' αποκεφαλισμού εκτελέσεις].

καρμίνι (το) {καρμινί-ου | -ων} βαθυκόκκινη φυτική χρωστική ύλη, που χρησιμοποιείται στη βαφική. τη ζαχαροπλαστική, την αρωματοποιία και τη ζωγραφική ΣΥΝ. κρεμέζι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. carmin < μεσν. λατ. carminium, πιθ. από συμφυρμό των λ. *carmesinum «βυσσινί χρώμα» (< αραβ. qirmiz) και minium «μίνιο» (βλ. λ. *μίνιο, κρεμεζής*)].

καρμοίρης (ο) {καρμοίρηδες}, **καρμοίρω** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος μίζερος. κακομοίρης, που δεν χαίρεται τη ζωή του. για να μην ξοδέψει χρήματα ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης. — **καρμοιριά** (η), **καρμοίρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός. τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < **κάρμοιρος* (πβ. *κακομοίρης – κακόμοιρος*) < μτγν. *καρίμοιρος* «τιποτένιος – μισθοφόρος» < *καρί* (δοτ. τού αρχ. *Κάρ*, πράγμα που εξηγείται από το γεγονός ότι οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά τους Κάρες και τους χρησιμοποιούσαν ως δούλους) + *-μοιρος* < *μοίρα*].

καρμπιρατέρ (το) (παλαιότ. ορθ. *καρμπυρατέρ*) {άκλ.} ο εξαεριωτής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carburateur < carburer < carbone «άνθρακας» < λατ. carbo].

καρμπόν (το) {άκλ.} ελλην. *χημικός χάρτης*· χαρτί διαποτισμένο με μελάνι, το οποίο χρησιμοποιείται ανάμεσα σε δύο λευκά φύλλα χαρτιού. για να αναπαραχθεί στο χαρτί που βρίσκεται από κάτω οτιδήποτε γράφεται στο χαρτί επάνω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carbone < λατ. carbo «άνθρακας»].

καρμπονάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λευκή σάλτσα για ζυμαρικά που περιέχει πανσέτα ή μπέικον, αβγό ή κρέμα γάλακτος και τριμμένο μαύρο πιπέρι **2.** η μακαρονάδα που περιέχει την παραπάνω σάλτσα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (alla) carbonara. αρχικώς «(στα) κάρβουνα». < carbone «άνθρακας. κάρβουνο» (< λατ. carbo, -onis)].

καρναβάλι (το) {καρναβαλ-ιού | -ιών} **1.** ο εορτασμός τής αποκριάς με εκδηλώσεις μεταμφιεσμένων. οινοποσία και διασκεδάσεις: *χιλιάδες άνθρωποι συμμετέχουν κάθε χρόνο στο ~ τής Πάτρας || το ~ τού Ρίο στη Βραζιλία είναι το διασημότερο στον κόσμο* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γιορτή τής αποκριάς: *πλησιάζει όπου να 'ναι το ~* ΣΥΝ. αποκριές. τριώδιο. — **καρναβαλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. carnevale < πρώιμο ιταλ. carne-levare «αφαιρώ. απομακρύνω το κρέας» < carne «κρέας» (< λατ. caro, carnis) + levare < λατ. levare «σηκώνω. απομακρύνω». Βλ. κ. *απόκρεως*].

καρναβαλιστής (ο), **καρναβαλίστρια** (η) {καρναβαλιστριών} πρόσωπο που συμμετέχει στις εκδηλώσεις τού καρναβαλιού (συνήθ. ως μέλος οργανωμένης ομάδας μεταμφιεσμένων).

καρναβαλίστικος, -η, -ο αυτός που θυμίζει καρναβάλι.

καρνάβαλος (ο) **1.** η κεντρική φιγούρα (ομοίωμα προσώπου ή θεού) τού καρναβαλιού: *ο βασιλιάς ~ || ο γελαστός ~* **2.** άρμα τής καρναβαλικής πομπής που προπορεύεται και πάνω στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω ομοίωμα **3.** η πομπή των καρναβαλικών αρμάτων και των

μεταμφιεσμένων κατά τις αποκριάτικες εκδηλώσεις: *περνάει ο ~!* **4.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο με γελοία εμφάνιση ή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. carnaval, από τη φρ. Sa Majesté le Carnaval «η Αυτού Μεγαλειότης ο Καρνάβαλος», με την οποία προσδιοριζόταν το ανδρείκελο που προσωποποιεί το *καρναβάλι* (βλ.λ.)].

καρναβίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σκληρό θήλωμα που παρουσιάζεται στην άκρη των δαχτύλων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < τουρκ. karnabit «κουνουπίδι»].

καρνάγιο κ. **καρενάγιο** (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου επισκευάζεται η καρένα μικρών πλοίων ΣΥΝ. (λογ.) τροπιστήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carenaggio < γαλλ. carénage < ρ. caréner < carène < ιταλ. carena «καρίνα» (βλ. λ. *καρίνα*)].

καρνέ *(το)* {άκλ.} **1.** σημειωματάριο, όπου σημειώνονται τα ατομικά στοιχεία (διεύθυνση, αριθμός τηλεφώνου κ.ά.) φίλων, συνεργατών, συγγενών κ.λπ. **2.** μικρό τεύχος με τυπωμένες όμοιες σελίδες για τις συναλλαγές: *το ~ των επιταγών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carnet < μτγν. λατ. quaternum «τετράδα» (πβ. κ. *τετράδιο*) < λατ. quater «τετράκις, τέσσερεις φορές»].

καρντάσης (ο) {καρντάσηδες} (διαλεκτ.) ο αδελφικός, γκαρδιακός φίλος. Επίσης (σπανιότ.) **αρκαντάσης** (ο) κ. (οικ.) **καρντάσι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kardaş / kardeş «(ομογάστριος) αδελφός» < karın «κοιλιά, γαστήρ» + επίθημα -daş].

Κάρντιφ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα και λιμάνι τής Ουαλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cardiff < ουαλ. Caerdydd < Caer Taff «ποταμός Ταφ», στις όχθες τού οποίου είναι χτισμένη η πόλη].

καρό (το) {άκλ.} ελλην. *τετράγωνο* **1.** το τετράγωνο, κυρ. ως διακοσμητικό σχέδιο υφάσματος ή ενδυμασίας: *το πουλόβερ είχε μεγάλα κόκκινα ~* **2.** (συνεκδ.) ύφασμα με διακοσμητικά σχέδια σε σχήμα τετραγώνου: *αγόρασα μια φούστα ~* || (κ. ως επίθ.) *~ πουκάμισο / τραπεζομάντηλο* **3.** το ένα από τα τέσσερα χαρακτηριστικά σχέδια τής τράπουλας που έχει σχήμα ρόμβου **4.** τραπουλόχαρτο πάνω στο οποίο είναι τυπωμένο αυτό το σχέδιο: *έριξε ένα οχτώ ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carreau < λατ. quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

κάρο (το) (ορθότ. *κάρρο*) **1.** δίτροχο ή τετράτροχο όχημα (συνήθ. ξύλινο) για τη μεταφορά φορτίων, που αποτελείται από ακάλυπτη ορθογώνια καρότσα και θέσεις για τους επιβαίνοντες και τον οδηγό και σύρεται συνήθ. από ζώα (άλογα, μουλάρια κ.ά.) ΣΥΝ. άμαξα, αμάξι **2.** (συνεκδ.) το φορτίο που μπορεί να χωρέσει μέσα σε ένα κάρο: *χρειάζεται ένα ~ χαλίκι* **3.** (μτφ.-προφορ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω να κάνω ένα ~ δουλειές αύριο* ΣΥΝ. σωρός **4.** (μτφ.) άτομο ανήμπορο (συνήθ. λόγω μεγάλης ηλικίας) ΣΥΝ. σαράβαλο **5.** (μτφ.) αυτοκίνητο παμπάλαιο ή αχρηστευμένο από την πολλή χρήση: *καιρός ν' αφήσει αυτό το ~ και να πάρει ένα καινούργιο αμάξι* ΣΥΝ. σαράβαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάρρον* < λατ. carrus, που συνδ. με αρχ. ιρλ. carr «όχημα». Η λ. *κάρο,* ως μτγν. δάνειο, θα έπρεπε να γράφεται με δύο *-ρρ-* (πβ. *κελλί*), όπως και τα παράγωγά της (*καρρόδρομος, καρροποιός* κ.ά.). Ωστόσο, το γεγονός ότι μερικές λέξεις όπως *καρότσα, καροσερί* κ.ά. γράφονται με ένα *-ρ-,* αναγόμενες απευθείας σε ξένους τύπους, και για να μην υπάρχει διαφορά από τα υπόλοιπα σύνθετα και παράγωγα, προτιμήθηκε η απλογράφηση ολόκληρης τής λεξιλογικής οικογένειας].

καρόδρομος (ο) (ορθότ. *καρρόδρομος*) **1.** δρόμος κατάλληλος μόνο για κάρα **2.** (ειρων.) δρόμος κακοφτιαγμένος ή σε κακή κατάσταση.

Καρολίνα (η) **1.** πολιτεία των Α. Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Ωκεανό· χωρίζεται σε Β. και Ν. Καρολίνα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το κύρ. όν. είναι θηλ. τού *Κάρολος* (βλ.λ.) και ανάγεται στο ιταλ. Carolina. Οι δύο πολιτείες των Η.Π.Α. (αγγλ. Carolina) οφείλουν την ονομασία τους στον βασιλιά τής Γαλλίας *Κάρολο Θ'*, ο οποίος τις παραχώρησε στους Άγγλους το 1629].

καρολίνα (η) {χωρ. πληθ.} ποικιλία ρυζιού.
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία, από τις δύο πολιτείες (*Β.* και *Ν. Καρολίνα*) των Η.Π.Α.].

Κάρολος (ο) {-ου κ. -όλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γερμ. Karl < αρχ. γερμ. charal «δυνατός άνδρας», όνομα κοινό στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Charles, γαλλ. Charles, ισπ. Carlos, ιταλ. Carlo κ.ά.].

καροποιός (ο) (ορθότ. *καρροποιός*) [1892] ο κατασκευαστής κάρων.

καροσερί (η) {άκλ.} το αμάξωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carrosserie < carrosse < ιταλ. carrozza, βλ. κ. *καρότσα*].

καροτίνη (η) → καρωτίνη

καρότο (το) ▸ καρώτο

καροτόζουμο (το) ▸ καρωτόζουμο

καροτοσαλάτα (η) → καρωτοσαλάτα

καρότσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** δίτροχη ή τετράτροχη άμαξα που σέρνεται από άλογα ΣΥΝ. άμαξα, κάρο **2.** το πίσω μέρος φορτηγών αυτοκινήτων ή σιδηροδρομικού οχήματος (στο οποίο τοποθετούνται φορτία): *φόρτωσαν τα μπάζα στην ~ τού φορτηγού* **3.** (ειδικότ.) το αμάξωμα των οχημάτων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. carrozza < λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καροτσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό καρότσι· ΦΡ. ***πάω (κάποιον) καροτσάκι*** σέρνω (κάποιον) σε μεγάλη απόσταση ή τον αναγκάζω να κινείται αργά (συνήθ. σε αυτοκινητόδρομο) ακολουθώντας στη σειρά άλλους: *ήταν μπροστά μας μια νταλίκα και μας πήγε καροτσάκι ώς την πόλη* **2.** (α) το καρότσι για τη μεταφορά μωρών: *ανοιχτό / σκεπαστό ~* || *έβγαλε το μωρό βόλτα με το ~* (β) η ειδική μηχανοκίνητη ή χειροκίνητη συσκευή, η οποία επιτρέπει σε άτομα με κινητικές δυσκολίες να μετακινούνται: *αναπηρικό ~* (βλ. κ. λ. *καρότσι*).

καροτσέρης κ. **καροτσιέρης** (ο) {καροτσέρηδες} ο οδηγός καρότσας, ο αμαξάς ΣΥΝ. αμαξηλάτης, καραγωγεύς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carrozziere < carrozza, βλ. κ. *καρότσα*].

καρότσι (το) {καροτσ-ιού | -ιών} **1.** ξύλινη ή μεταλλική ορθογώνια κατασκευή για τη μεταφορά αντικειμένων, συνήθ. με δύο ρόδες στα πλάγια και δύο επιμήκεις χειρολαβές στο πίσω μέρος, από τις οποίες τη σπρώχνει ο χειριστής για να κινείται **2.** κάθε ανάλογο χειροκίνητο αντικείμενο με δύο ή περισσότερες μικρές ρόδες για τη μεταφορά αντικειμένων: *~ για τη μεταφορά αποσκευών στο αεροδρόμιο* || *~ για τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ ή τη λαϊκή* **3.** (ειδικότ.) μικρό κάθισμα (σαν καρέκλα) με τέσσερεις μικρές ρόδες στα πλάγια και χειρολαβές στο πίσω μέρος για τη μεταφορά νηπίων / βρεφών· καροτσάκι (βλ.λ.) **4.** ανάλογο κάθισμα μεγαλύτερου μεγέθους για άτομα με κινητικές δυσκολίες, το οποίο κινείται είτε με ώθηση από τις χειρολαβές του στο πίσω μέρος είτε με αυτόματο μηχανισμό είτε από τον ίδιο τον χρήστη, ο οποίος κινεί με τα δύο του χέρια τις δύο μεγάλες ρόδες στα πλάγια πιάνοντάς τες συνήθ. από τις ακτίνες τους ΣΥΝ. καροτσάκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *καρότσα* (βλ.λ.)].

καρούλι (το) {καρουλ-ιού | -ιών} **1.** ξύλινος, μεταλλικός ή πλαστικός κύλινδρος ή κώνος γύρω από τον οποίο τυλίγεται νήμα, κλωστή, σύρμα, ταινία, φιλμ κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το νήμα που τυλίγεται γύρω από αυτό τον κύλινδρο ΣΥΝ. μασούρι **3.** καθένας από τους μικρούς τροχούς στο άκρο των ποδιών διαφόρων επίπλων ή συσκευών που διευκολύνει τη μετακίνησή τους ΣΥΝ. ροδίτσα **4.** (μειωτ.) παλιό όχημα, σαράβαλο: *πάρε το ~ σου από 'δώ.* · (υποκ.) **καρουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. λατ. carrulus, υποκ. τού λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καρουλιάζω ρ. μετβ. {καρούλιασα} τυλίγω (νήμα ή κλωστή) γύρω από καρούλι.

καρούμπαλο (το) (καθημ.) οίδημα στο κεφάλι που προκαλείται από χτύπημα: *βγάζω / κάνω ~.* Επίσης **καρούμπαλος** (ο). · (υποκ.) **καρουμπαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < **καρύμβαλο(ν)* < μτγν. *καρύμβαλος* < αρχ. *κόρυμβος* «κορυφή», που συνδ. ετυμολογικά με το ουσ. *κορυφή*].

καρπαζιά (η) (λαϊκ.) δυνατό και ηχηρό χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι και ιδ. στον σβέρκο: *ρίχνω / δίνω / τρώω ~* || *πέφτουν καρπαζιές* || *ταράζω κάποιον στις ~* ΣΥΝ. σφαλιάρα, σβερκιά, κατραπακιά· ΦΡ. (α) ***είναι για καρπαζιές*** για πρόσωπο εντελώς ανυπόληπτο, που δεν αξίζει να το πάρει κανείς στα σοβαρά (β) ***παίζω καρπαζιές (με κάποιον)*** για να δηλωθεί η μεγάλη οικειότητα που υπάρχει (με κάποιον): *με τον Χρίστο παίζαμε καρπαζιές στο δημοτικό.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < τουρκ. kepaze «γελοίος, ξευτιλισμένος»].

καρπαζοεισπράκτορας (ο) {καρπαζοεισπρακτόρων} (οικ.) πρόσωπο που προκαλεί την αποδοκιμασία ή την περιφρόνηση των άλλων, που εισπράττει την απόρριψη από τους γύρω του χωρίς να μπορεί να αντισταθεί και να διατηρήσει την αξιοπρέπειά του.

καρπαζώνω ρ. μετβ. {καρπάζωσα} (οικ.) δίνω καρπαζιές (σε κάποιον). — **καρπάζωμα** (το).

Καρπάθια (Όρη) (τα) {Καρπαθίων (Ορέων)} όρη τής Α. Ευρώπης που εκτείνονται στην Ουκρανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Σλοβακία.

Καρπάθιο (Πέλαγος) (το) {Καρπαθίου (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή στα Δωδεκάνησα Β. τής Καρπάθου.

Κάρπαθος (η) {Καρπάθου} **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. τής Ρόδου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Πηγάδια* (τα). — **Καρπάθιος** (ο), **Καρπάθια** (η), **καρπαθιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάρπαθος / Κράπαθος*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

carpe diem λατ. (προφέρεται *κάρπε ντίεμ*) ελλην. *άδραξε την ημέρα* (βλ. λ. *αδράχνω*).

Καρπενήσι (το) {-ίου κ. -ιού} ορεινή κωμόπολη τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Ευρυτανίας. — **Καρπενησιώτης** (ο), **Καρπενησιώτισσα** (η), **καρπενησιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η πόλη, που ιδρύθηκε κατά την Τουρκοκρατία, οφείλει το όνομά της στο αρωμ. cărpinu «οστρύα», είδος δέντρου με σκληρό ξύλο, που αφθονεί στην περιοχή (< λατ. carpinus), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς το ελλην. *νησί.* Έχει υποστηριχθεί και η αναγωγή σε τουρκ. Karbenis].

καρπερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που δίνει πολλούς καρπούς· γόνιμος: *~ γη / χωράφι / δέντρο* ΣΥΝ. εύφορος, προσοδοφόρος, πολύκαρπος ΑΝΤ. άγονος, άκαρπος **2.** (για άνθρωπο ή ζώο) αυτός που κάνει πολλά παιδιά ή ζώα, που γεννά συχνά: *~ γυναίκα / αγελάδα.*

καρπέτα (η) **1.** βαρύ μάλλινο κλινοσκέπασμα **2.** ταπέτο μικρών διαστάσεων, από μαλλί ή από μαλλί και καννάβι, χωρίς χνούδι. Επίσης ***καρπέτο*** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carpette < μέσ. γαλλ. carpite < παλαιότ. ιταλ. carpita < δημώδ. λατ. *carpire < λατ. carpere «μαδώ, κόβω»].

καρπεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κάρπεψα} (για καρποφόρα φυτά ή έδαφος) παράγω καρπούς, γίνομαι γόνιμος ΣΥΝ. καρπίζω. — **κάρπευμα** (το) [μτγν.].

καρπίζω ρ. [αρχ.] αμετβ. {κάρπισ-α, -μένος} σχηματίζω και δίνω καρπούς: *τα δέντρα είναι έτοιμα να καρπίσουν* ΣΥΝ. καρποφορώ. — **κάρπισμα** (το) [μεσν.].

καρποκάψα (η) έντομο που η κάμπια του τρέφεται με καρπούς δέντρων.

καρπολόγος (ο) [μεσν.] **1.** αυτός που συλλέγει καρπούς **2.** γεωργικό εργαλείο με το οποίο συλλέγονται οι καρποί ψηλών δέντρων.

καρπολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καρπολογείς... | καρπολόγησα} **1.** μα-

ζεύω (καρπούς) ΣΥΝ. τρυγώ **2.** (ειδικότ.) συλλέγω τους καρπούς που απέμειναν μετά τον τρύγο ή τον θερισμό. — **καρπολόγημα** (το) κ. **καρπολογία** (η) [μτγν.].

καρπός (ο) **1.** το εδώδιμο σαρκώδες ή ξηρό μέρος φυτού, στο οποίο περιέχονται ένα ή περισσότερα σπέρματα και το οποίο προέρχεται από την ωοθήκη, ανεπτυγμένη και μετασχηματισμένη μετά τη γονιμοποίηση· ΦΡ. (α) ***απαγορευμένος καρπός*** βλ. λ. *απαγορεύω* (β) ***ξηροί καρποί*** βλ. λ. *ξηρός* **2.** (ειδικότ.) ο σπόρος των σιτηρών, των δημητριακών **3.** (ειδικότ. για παιδιά) γέννημα, γόνος: *~ ενός παράνομου έρωτα* (από γονείς που δεν ήταν νόμιμο ζευγάρι)· ΦΡ. ***ο καρπός τής κοιλίας*** (*εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου*, Κ.Δ. Λουκ. 1. 42) το τέκνο **4.** (μτφ.) καθετί που παράγεται, που προκύπτει ως προϊόν (κάποιου πράγματος), ως αποτέλεσμα διαδικασίας, ενέργειας κ.λπ.: *το σημερινό επίτευγμα είναι ~ πολυετούς προσπάθειας* / *μεγάλου αγώνα* ‖ *καιρός να δρέψεις τους ~ των κόπων σου* **5.** ΝΟΜ. το όφελος που παρέχει ορισμένο πράγμα ή δικαίωμα είτε άμεσα είτε με βάση μια έννομη σχέση • **6.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού ανάμεσα στο αντιβράχιο και στο μετακάρπιο: *λυγίζω τον ~*. — **καρπικός**, -ή, -ό (σημ. 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)krp-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker-p- «κόβω», πβ. σανσκρ. kṛpāṇa «ξίφος», λατ. carpo «κόβω καρπούς, μαδώ» (> ιταλ. carpita > γαλλ. carpette «χαλί»), curtus «βραχύς, κοντός» (> γαλλ. court, ισπ. corto), αρχ. γερμ. herbist «φθινόπωρο» (> γερμ. Herbst), αγγλ. harvest «θερισμός», αρχ. γερμ. scurz «βραχύς, κοντός», γερμ. kurz, αγγλ. short κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κείρ-ω* «κόβω», *κουρ-ά, κουρεύω, κέρ-μα, κορ-μός* κ.ά.].

καρποσυλλέκτης (ο) {καρποσυλλεκτών}, **καρποσυλλέκτρια** (η) {καρποσυλλεκτριών} ο άνθρωπος, στο πρώιμο στάδιο τής εξέλιξής του, κατά το οποίο επιβίωνε συλλέγοντας καρπούς (πβ. λ. *τροφοσυλλέκτης*). — **καρποσυλλεκτικός**, -ή, -ό.

καρποσυλλογή (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η συλλογή καρπών (συνήθ. από καρποσυλλέκτη για την εξασφάλιση τής τροφής του).

καρπούζι (το) {καρπουζ-ιού | -ιών} ο καρπός τής καρπουζιάς, χυμώδης σφαιρικός ή ελλειψοειδής καρπός, στο μέγεθος περίπου τού ανθρώπινου κεφαλιού, με πράσινη, λεία, χοντρή φλούδα, κόκκινη, υδαρή, δροσερή και γλυκιά ψίχα και μαύρους σπόρους ΣΥΝ. (λόγ.) υδροπέπων· ΦΡ. (α) ***σκάω (κάτω) σαν καρπούζι*** πέφτω κάτω απότομα και με θόρυβο (β) (παροιμ.) ***δεν χωρούν δύο καρπούζια σε μία μασχάλη*** δεν πρέπει κανείς να υπερεκτιμά τις δυνατότητές του, αναλαμβάνοντας ευθύνες πέρα από τις δυνάμεις του, γιατί τότε αποτυγχάνει (γ) ***μάππα το καρπούζι*** για περιπτώσεις που κάτι αποδεικνύεται κατώτερο από το αναμενόμενο ΣΥΝ. άνθρακες ο θησαυρός. (υποκ.) **καρπουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karpuz < περσ. xarbuz(a)].

καρπουζιά (η) ετήσιο ποώδες φυτό, το οποίο καλλιεργείται σε περιοχές με θερμό κλίμα και σε ελαφρά, αμμουδερά εδάφη· έχει πλατιά φύλλα, κωδωνοειδή φωτεινά κίτρινα άνθη, ο βλαστός του έρπει στο έδαφος, όπως τής κολοκυθιάς και τής πεπονιάς, και ο καρπός του (καρπούζι) ωριμάζει το καλοκαίρι.

καρπουζοκέφαλος, -η, -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει κεφάλι μεγάλο σαν καρπούζι **2.** (μτφ.) κουτός, χαζός.

καρπούμαι ρ. ➝ καρπώνομαι

καρποφάγος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που έχει ως βάση τής διατροφής του τους καρπούς. — **καρποφαγία** (η) [1890].

καρποφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** παραγωγή καρπών από τα φυτά **2.** (μτφ.) οποιαδήποτε καλλιτεχνική, συγγραφική κ.ά. παραγωγή.

καρποφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που παράγει καρπούς, εύφορος: *~ δέντρο* ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός, καρπώδης, παραγωγικός ΑΝΤ. άφορος, άγονος, άκαρπος **2.** (μτφ.) αποτελεσματικός, επικερδής, ωφέλιμος: *~ συνεργασία* / *συνομιλία* / *συζήτηση* / *έρευνα* ΣΥΝ. επιτυχής, προσοδοφόρος, χρήσιμος, συμφέρων ΑΝΤ. μάταιος, άσκοπος, ασύμφορος, ανωφελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καρπός* + *-φόρος* < *φέρω*].

καρποφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {καρποφορείς... | καρποφόρησα} **1.** παράγω καρπούς, είμαι καρποφόρος ΣΥΝ. καρπίζω **2.** (μτφ.) φέρνω αποτέλεσμα, τελεσφορώ: *οι προσπάθειές του δεν καρποφόρησαν* ΣΥΝ. (καθημ.) πιάνω τόπο.

καρπόφυλλο (το) [μτγν.] {καρποφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το θηλυκό αναπαραγωγικό όργανο ενός άνθους, το οποίο συνήθ. αποτελείται από ένα στίγμα, τον στύλο και την ωοθήκη.

καρπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {καρπώθηκα} **1.** έχω την επικαρπία **2.** αποκομίζω κέρδος ή ωφέλεια από (κάτι): *~ οικονομικά ωφελήματα* / *οφέλη* / *κέρδη* ΣΥΝ. επωφελούμαι. Επίσης (λόγ.) **καρπούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. — **κάρπωση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εκμεταλλεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καρποῦμαι (-όο-)* < *καρπός*].

καρπωτής (ο), **καρπώτρια** (η) {καρπωτριών} **1.** πρόσωπο που παίρνει τους καρπούς, που έχει την επικαρπία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αποκομίζει οφέλη, που επωφελείται από κάτι.

κάρρο (το) ➝ κάρο

καρρώ (το) ➝ καρό

καρσί επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντικριστά ΣΥΝ. βιζαβί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karsı].

καρσιλαμάς (ο) {καρσιλαμάδες} λαϊκός αντικριστός χορός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karşılama < karşı «αντίκρυ»].

καρστ (το) {άκλ.} πέτρωμα ευδιάλυτο στο νερό. — **καρστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Karst, ονομασία περιοχής κοντά στο Τριέστε (Σλοβενία), όπου έγιναν μελέτες για πετρώματα τέτοιου τύπου. Το όν. σημαίνει «σωρός λίθων»].

καρτ (το) {άκλ.} μικρό (αγωνιστικό) αυτοκίνητο που αναπτύσσει αρκετά μεγάλη ταχύτητα και τρέχει σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kart / cart «άρμα, κάρρο» ως μέρος τής φραστικής λ. go-kart].

κάρτα (η) {καρτών} **1.** ορθογώνιο κομμάτι από λεπτό χαρτόνι μικρών διαστάσεων, συνήθ. εικονογραφημένο, που χρησιμοποιείται ως ταχυδρομικό δελτάριο: *ευχετήριες* / *χριστουγεννιάτικες ~* ‖ *στέλνω* / *ταχυδρομώ* / *ανταλλάσσω κάρτες* ΣΥΝ. καρτ-ποστάλ **2.** μικρό και λεπτό ορθογώνιο κομμάτι χαρτιού που περιέχει τα ατομικά στοιχεία προσώπου (όνομα, διεύθυνση, τηλέφωνο κ.λπ.) ή την επωνυμία και τα στοιχεία επιχείρησης, εταιρείας, συλλόγου κ.λπ. και έχει σκοπό ενημερωτικό, διαφημιστικό ή λειτουργεί ως επισκεπτήρια κάρτα: *πάρε την ~ μου, αν με χρειαστείς* **3.** δελτίο με τα στοιχεία τού κατόχου του για ποικίλες χρήσεις· ΦΡ. (α) ***κάρτα εισόδου / εξόδου*** δελτίο με το οποίο επιτρέπεται η είσοδος σε ιδρύματα, οργανισμούς κ.λπ. ή η έξοδος από αυτά (β) ***(χρονική) κάρτα απεριορίστων διαδρομών*** ατομικό δελτίο με τη φωτογραφία, την υπογραφή τού κατόχου και κωδικό αριθμό, ορισμένης διάρκειας (συνήθ. μηνιαίας), που παρέχει στον κάτοχό του το δικαίωμα να πραγματοποιεί απεριόριστο αριθμό διαδρομών στα μέσα αστικών συγκοινωνιών για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα (γ) ***πιστωτική κάρτα*** δελτίο που εκδίδει διεθνής ή εθνικός οικονομικός οργανισμός σε άτομα με οικονομική φερεγγυότητα, έναντι (ετήσιας) συνδρομής, και το οποίο χρησιμοποιείται στις συναλλαγές αντί ρευστού χρήματος ΣΥΝ. πλαστικό χρήμα (δ) ***κάρτα εργασίας*** ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο δηλώνεται προς τον Ο.Α.Ε.Δ. η πρόσληψή του στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα (ε) ***κάρτα μπιάνκα*** (ιταλ. carta bianca) η υπογραφή εν λευκώ, η απόλυτη πληρεξουσιότητα (στ) ***κάρτα νέων*** ατομικό δελτίο που χορηγείται σε νέους 14-26 ετών, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα πραγματοποίησης διακοπών, ταξιδιών, αγορών κ.λπ. σε μειωμένες τιμές (ζ) ***κάρτα μέλους*** ατομικό δελτίο που πιστοποιεί ότι ο κάτοχός του είναι μέλος σωματείου, ομίλου, λέσχης κ.λπ. (η) ***πράσινη κάρτα*** κάρτα που χορηγείται σε αλλοδαπούς για προσωρινή παραμονή και εργασία σε μια χώρα (θ) ***κάρτα καυσαερίων*** κάρτα που εκδίδει εξουσιοδοτημένο συνεργείο αυτοκινήτων, με την οποία πιστοποιείται ότι τα εκπεμπόμενα καυσαέρια βρίσκονται εντός τού επιτρεπτού ορίου **4.** η πιστωτική κάρτα (βλ. παραπάνω): *πληρώνω με ~* **5.** (ειδικότ.) ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο αναγράφεται από ειδικό μηχάνημα η ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό χώρο· ΦΡ. ***χτυπάω κάρτα*** εγγράφω σε ειδικό μηχάνημα πάνω στο ατομικό μου δελτίο την ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό μου χώρο· (γενικότ.) ελέγχομαι εργασιακά ως προς το ωράριο, τις ώρες απασχόλησής μου **6.** (στο ποδόσφαιρο) (α) η κίτρινη ή η κόκκινη κάρτα που δείχνει ο διαιτητής στους ποδοσφαιριστές: *ήταν πρόβλημα για την ομάδα ότι τόσοι παίκτες της είχαν κάρτες* (είχαν δεχθεί κίτρινες ή κόκκινες κάρτες κατά τη διάρκεια των αγώνων) (β) ***κίτρινη κάρτα*** μικρή κίτρινη κάρτα (βλ. παραπάνω σημ. 1), την οποία δείχνει ο διαιτητής σε παίκτη ως παρατήρηση για αντικανονική συμπεριφορά (γ) ***κόκκινη κάρτα*** μικρή κόκκινη κάρτα, την οποία δείχνει ο διαιτητής σε παίκτη που κατά τους κανονισμούς πρέπει να αποβληθεί και συνεκδ. η αντίστοιχη ποινή (δ) ***βγάζω (κίτρινη / κόκκινη) κάρτα σε κάποιον*** (i) δείχνω σε ποδοσφαιριστή κίτρινη ή κόκκινη κάρτα (ii) (μτφ.) προειδοποιώ κάποιον για παράβαση που έχει κάνει **7.** το τραπουλόχαρτο **8.** (α) μικρό επίπεδο πλαστικό αντικείμενο το οποίο φέρει επικολλημένο μικροτσίπ ή μαγνητική ταινία στο πίσω μέρος του και χρησιμοποιείται για τηλεφωνικές κλήσεις: *~ προπληρωμένου χρόνου ομιλίας* (β) πλαστική κάρτα κινητής τηλεφωνίας που φέρει κωδικό αριθμό, τον οποίο αφού καταχωρίσει ο χρήστης στο κινητό τηλέφωνο, μπορεί να πραγματοποιεί κλήσεις και να αποστέλλει μηνύματα αξίας ίσης με την αξία τής κάρτας (γ) κάρτα που τοποθετείται στη συσκευή κινητής τηλεφωνίας με την οποία γίνεται από την τηλεφωνική εταιρεία η αναγνώριση τού συνδρομητή της (κάρτα SIM) **9.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***κάρτα ήχου*** κάρτα που δίνει στον προσωπικό υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει και να επεξεργάζεται ήχους (β) ***κάρτα βίντεο*** κάρτα επέκτασης που δίνει στον υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει εικόνα από την οθόνη του. — (υποκ.) **καρτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*. Ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πιστωτική κάρτα* (< αγγλ. credit card), *κάρτα ήχου* (< αγγλ. sound card), *κάρτα βίντεο* (< αγγλ. video card)].

καρτέλ (το) {άκλ.} **1.** σύμπραξη, συνήθ. αθέμιτη, μεταξύ ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων για κοινό καθορισμό τιμών ή προώθηση των συμφερόντων τους: *το ~ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών* **2.** (ειδικότ.) σύμπραξη (όπως η παραπάνω) παραγωγών και εμπόρων ναρκωτικών: *το κολομβιανό ~ τής κοκαΐνης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cartel < ιταλ. cartello, υποκ. τού ουσ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*].

καρτέλα (η) {καρτελών} δελτίο, συνήθ. ταξινομημένο, όπου αναγράφονται τα ατομικά στοιχεία πελάτη ή ασθενούς, λογιστικοί και στατιστικοί πίνακες ή άλλα στοιχεία: *όλα τα βιβλία ήταν περασμένα σε καρτέλες* ‖ *ο γιατρός κοίταξε την ~ τού ασθενούς*. — (υποκ.) **καρτελίτσα** (η) κ. **καρτελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cartella, υποκ. τού carta, βλ. κ. *κάρτα*].

καρτελοθήκη (η) {καρτελοθηκών} θήκη αρχείου για την τοποθέτηση και την ταξινόμηση καρτελών.

κάρτερ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικό ή πλαστικό περίβλημα που προστατεύει τα περιστρεφόμενα μέρη ενός μηχανισμού, κυρ. των αυτοκινήτων, από την εισχώρηση ξένων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου εφευρέτη J.H. Carter].

καρτερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καρτέρεψα} (λαϊκ.) δείχνω καρτερία, υπομένω ΣΥΝ. αντέχω. — **καρτέρεμα** (το).

καρτέρι (το) {καρτερ-ιού | -ιών} (καθημ.) ενέδρα, παραφύλαξη ΣΥΝ.

παραμόνευση· ΦΡ. *στήνω / φυλάω καρτέρι* ενεδρεύω, παραμονεύω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καρτερῶ (-έω)* (υποχωρητ.)].

καρτερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καρτερικού, η υπομονή, η εγκαρτέρηση ΣΥΝ. ανοχή, καρτερικότητα ΑΝΤ. ανυπομονησία, αδημονία.

καρτερικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκαρτέρηση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις: *~ ύφος / στάση / αντιμετώπιση* ΣΥΝ. υπομονετικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **καρτερικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

καρτερικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκαρτέρηση.

καρτερόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει γενναιότητα και ευψυχία ΣΥΝ. γενναιόψυχος, ανδρείος. — **καρτερόψυχα** επίρρ., **καρτεροψυχία** (η) [μτγν.].

καρτερώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρτερ-είς... κ. -άς...} ♦ **1.** (μετβ.) περιμένω υπομονετικά: *με καρτερούσε με ανοιχτή αγκαλιά* || *χρόνια τον καρτερούμε* ΣΥΝ. αναμένω· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει*** το μικρό αλλά βέβαιο όφελος είναι προτιμότερο από το μεγαλύτερο αλλά αβέβαιο ♦ **2.** (αμετβ.) υπομένω, υποφέρω με υπομονή: *καρτέρα λίγο κι όλα θα διορθωθούν* ΑΝΤ. ανυπομονώ, αδημονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καρτερῶ (-έω)* «υπομένω, αντέχω (υπομονετικά)» < *καρτερός / κρατερός < κράτος*].

καρτεσιανισμός (ο) [1812] {χωρ. πληθ.} το φιλοσοφικό σύστημα τού Γάλλου φιλοσόφου Καρτεσίου (Ρενέ Ντεκάρτ, 1596-1650) και των οπαδών του, που βασίζεται στην αμφιβολία και στον ορθό λόγο για την εύρεση τής αλήθειας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cartésianisme].

καρτεσιανός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο φιλόσοφο Καρτέσιο και τις θεωρίες του: *~ συντεταγμένες / πνεύμα / σκέψη / θεωρία* **2.** (ως ουσ.) ο οπαδός τού φιλοσοφικού συστήματος τού Καρτεσίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cartésien < λατ. Cartesius, εκλατινισμένος τ. τού ονόματος τού Γάλλου φιλοσόφου René Descartes (1596-1650)].

καρτίνι (το) {καρτιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (στις υποδιαιρέσεις ανεμολογίου παλαιού τύπου) το τέταρτο τού ρόμβου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. quartin (ιταλ. quartino) < μεσν. λατ. quartinum < λατ. quartum «τέταρτο»].

καρτοδέκτης (ο) {καρτοδεκτών} μηχανισμός που ενεργοποιείται με ειδική κάρτα (π.χ. στα καρτοτηλέφωνα).

καρτοκινητό (το) κινητό τηλέφωνο που λειτουργεί με κάρτα.

καρτολίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κάρτα· (συνήθ.) διαφημιστική κάρτα που τοποθετείται στις προθήκες καταστημάτων για την προώθηση προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. cartolina < λατ. chartula, υποκ. τού charta < αρχ. *χάρτης*].

καρτοτηλέφωνο (ο) {καρτοτηλεφών-ου | -ων} τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με τηλεκάρτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardphone].

καρτούν (το) {άκλ.} ελλην. *κινούμενα σχέδια*· ο τεχνικός συνδυασμός (στον κινηματογράφο και στο βίντεο) χιλιάδων μορφών τού ίδιου ήρωα οι οποίες διαφέρουν ελάχιστα μεταξύ τους, ώστε, όταν διαδέχονται η μία την άλλη με μεγάλη ταχύτητα, να δίνουν την εντύπωση τής κίνησης, τής ομιλίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. *κινούμενα σχέδια*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cartoon < ιταλ. cartone «χαρτόνι», μεγεθ. τού carta «κάρτα». Βλ. κ. *κάρτα*].

καρτούτσο κ. **κατρούτσο** (το) (λαϊκ.) **1.** ποσότητα υγρού, συνήθ. κρασιού, ίση με το 1/4 τού κιλού **2.** (συνεκδ.) το μικρό δοχείο κρασιού που χωρά ποσότητα ίση με το 1/4 τού κιλού. — (υποκ.) **καρτουτσάκι** κ. **κατρουτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quartuccio < μεσν. λατ. quartuccium, υποκ. τού λατ. quartum «τέταρτο»].

καρτ ποστάλ (η) {άκλ.} ταχυδρομικό δελτάριο, συνήθ. εικονογραφημένο, στο πίσω μέρος τού οποίου γράφει κανείς σύντομο μήνυμα, ευχές κ.λπ. προς τον παραλήπτη· κάρτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carte postale «ταχυδρομική κάρτα» < carte «κάρτα» + postale < poste «ταχυδρομείο»].

κάρυ (το) ➝ κάρι

Καρυάτιδες (οι) {-ων κ. -ατίδων} ΑΡΧΑΙΟΛ. μαρμάρινες κολόνες οικοδομημάτων, κυρ. μνημείων, σε μορφή γυναικών, οι οποίες υποβάσταζαν τον θριγκό, συνήθ. ναών: *~ τού Ερεχθείου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καρυᾶτις* (πληθ. *-ιδες*), που οφείλουν την ονομασία τους στις χορεύτριες λειτουργούς τής Αρτέμιδος στις Καρυές τής Πελοποννήσου].

καρύδα (η) **1.** καρύδι μεγάλου μεγέθους ● **2.** ***ινδική καρύδα*** ο καρπός τού κοκοφοίνικα με σκληρό εξωτερικό περίβλημα, εδώδιμη υπόλευκη ψίχα και γαλακτώδες υγρό στο εσωτερικό (το «γάλα τής ινδικής καρύδας»).

καρυδάκι (το) **1.** γλυκό τού κουταλιού από πολύ μικρά άγουρα καρύδια ● **2.** πολυγωνικό εξάρτημα διαφόρων διαστάσεων, το οποίο προσαρμόζεται σε μανέλα για ξεβίδωμα.

καρυδάτος, -η, -ο [μεσν.] (καθημ.) **1.** αυτός που έχει το σχήμα ή το μέγεθος καρυδιού **2.** αυτός που παρασκευάζεται από καρύδια: *γλυκό ~* **3.** (σπάν.) αυτός που το καρύδι τού λαιμού εξέχει, ένδειξη έντονης αρρενωπότητας: *πήρα έναν άντρα καρυδάτο*.

καρυδέλαιο (το) [μτγν.] {καρυδελαί-ου | -ων} λάδι που εξάγεται από την ψίχα των καρυδιών.

καρυδένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο καρυδιάς: *~ τραπέζι* **2.** αυτός που είναι φτειαγμένος με καρύδια: *~ μπακλαβάς*.

καρύδι (το) {καρυδ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής καρυδιάς, ο οποίος αποτελείται από σκληρό περίβλημα (τσόφλι) και εδώδιμα λοβωτά σπέρματα, πλούσια σε θρεπτικές ουσίες ΣΥΝ. (επιστημ.) κάρυον· ΦΡ. (α) ***σκληρό καρύδι*** βλ. λ. *σκληρός* (β) (μειωτ.) ***κάθε καρυδιάς καρύδι*** κάθε λογής άνθρωποι: *εκεί συναντάς ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) η σάρα και η μάρα ● **2.** (καθημ.) η προεξοχή τού λάρυγγα στον λαιμό· αλλιώς *μήλο τού Αδάμ* (βλ. λ. *μήλο*) ● **3.** ***καρύδια*** (τα) οι όρχεις. — (υποκ.) **καρυδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρύδιον*, υποκ. τού αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

καρυδιά (η) **1.** φυλλοβόλο δέντρο, η εξημερωμένη μορφή τού οποίου απαντά σε όλη την Ελλάδα, καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, το συμπαγές, ελαστικό ξύλο του που χρησιμοποιείται ευρέως στην επιπλοποιία και τα φύλλα του που διαθέτουν θεραπευτικές ιδιότητες· (συνεκδ.) **2.** το ξύλο τού παραπάνω δέντρου **3.** οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το ξύλο τού παραπάνω δέντρου: *το κρεβάτι και τα έπιπλα τού σαλονιού είναι όλα ~*.

καρυδόξυλο (το) το ξύλο τής καρυδιάς.

καρυδόπιτα (η) {δύσχρ. καρυδοπιτών} γλυκό ταψιού φτειαγμένο από ψίχα καρυδιού, αλεύρι, αβγά κ.λπ., που σιροπιάζεται.

καρυδότσουφλο (το) **1.** ο ξυλώδης φλοιός τού καρυδιού **2.** (μτφ.) πολύ ελαφρύ σκάφος που μπορεί να το παρασύρουν εύκολα τα κύματα.

καρυδόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο εξωτερικός πράσινος φλοιός των νωπών καρυδιών **2.** ο ξυλώδης φλοιός τού καρυδιού ΣΥΝ. καρυδότσουφλο.

καρυδόφυλλο (το) το φύλλο τής καρυδιάς.

καρυδόψιχα (η) η ψίχα τού καρυδιού.

καρυδώνω ρ. μετβ. {καρύδω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) σκοτώνω (κάποιον) με στραγγαλισμό, του «στρίβω το λαρύγγι». — **καρύδωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *καρύδι*, άσχετο προς το μτγν. *καρυδῶ (-όω)* «ευνουχίζω (άλογο)»].

καρύκευμα (το) [μτγν.] {καρυκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προστίθεται κατά το μαγείρεμα στο φαγητό, για να το νοστιμίσει ΣΥΝ. (λόγ.) άρτυμα, μπαχαρικό· ΦΡ. (μτφ.) ***καρύκευμα λόγου*** λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται για να κάνει τον λόγο πιο λογοτεχνικό, να τον διανθίσει.

καρυκεύω ρ. μετβ. {καρύκ-ευσα κ. -εψα, -ευμένος} **1.** προσθέτω κατά το μαγείρεμα μπαχαρικά, για να νοστιμίσει το φαγητό **2.** (μτφ. για τον λόγο) διανθίζω με λογοτεχνικά σχήματα και καλολογικά στοιχεία. — **καρύκευση** (η), **καρυκευτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καρύκη* «είδος σάλτσας», αγν. ετύμου, πιθ. λυδικό δάνειο].

καρύκι (το) {καρυκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η κάψα τού βαμβακιού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καρύκιον*, υποκ. τού αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

κάρυνος, -η, -ο [μεσν.] καρυδένιος (βλ.λ.).

κάρυο (το) {καρύ-ου | -ων} **1.** ΒΟΤ. μονόσπερμος καρπός, τού οποίου το σκληρό περικάρπιο δεν συμφύεται με το σπέρμα (λ.χ. τα βελανίδια, τα κάστανα, τα φουντούκια) **2.** (λόγ.) το καρύδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κάρ-Fον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα *kar- «σκληρός, τραχύς» (για την οποία βλ. λ. *καρκίνος*). Βλ. κ. *καρίνα*].

καρυοθραύστης (ο) {καρυοθραυστών} (λόγ.) μεταλλικό επιτραπέζιο όργανο σε μορφή μοχλού, που χρησιμοποιείται για τη θραύση τού σκληρού περιβλήματος των καρυδιών και άλλων ξηρών καρπών.
[ΕΤΥΜ. < *κάρυον* (βλ.λ.) + *-θραύστης* < *θραύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cassenoisette].

καρυοφύλλι (το) ➝ καριοφίλι

καρυόφυλλο (το) {καρυοφύλλ-ου | -ων} **1.** αρωματικό φυτό που το αποξηραμμένο άνθος του χρησιμεύει ως άρτυμα· γαρύφαλλο **2.** το φύλλο τής καρυδιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαρύφαλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρυόφυλλον* < *κάρυον* + *φύλλον*. Βλ. κ. *γαρύφαλλο*].

Κάρυστος (η) {Καρύστου} πόλη τής ΝΔ. Εύβοιας, γνωστή για τα πετρώματά της *(πλάκες Καρύστου)*. — **Καρυστινός** (ο), **Καρυστινή** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που, σύμφωνα με τη μυθολογία, ανάγεται στον *Κάρυστο*, γιο τού Χείρωνος και τής Χαρικλούς. Ίσως συνδ. με τη λ. *καρύα* «καρυδιά», αν δεν πρόκειται για προελληνικό τοπωνύμιο].

καρφάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό καρφί **2.** οτιδήποτε μοιάζει στο σχήμα με μικρό καρφί: *ένα ~ γαρύφαλλο*.

καρφί (το) {καρφ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό και μακρόστενο μεταλλικό κομμάτι, αιχμηρό στο ένα άκρο και με πλατιά κεφαλή στο άλλο, το οποίο χρησιμοποιείται για τη σύνδεση και τη στήριξη ξύλινων, μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. (λόγ.) ήλος· ΦΡ. (α) ***δεν μου καίγεται καρφί*** αδιαφορώ εντελώς (β) ***κάθομαι / είμαι / στέκομαι σε / στα καρφιά*** είμαι ανήσυχος, αδημονώ (γ) ***τα κάνω γυαλιά-καρφιά*** τα σπάζω όλα, καταστρέφω τα πάντα (δ) ***μια στο καρφί και μια στο πέταλο*** επικρίνοντας και επαινώντας διαδοχικά ή λέγοντας άλλα τη μια φορά κι άλλα την άλλη (ε) ***γίνομαι / είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου)*** κάνω (κάποιον) να με φθονήσει με τις επιτυχίες και τις επιδόσεις μου ΣΥΝ. μπαίνω στο μάτι (κάποιου) (βλ. κ. λ. *κάρφος*) **2.** οτιδήποτε έχει ανάλογο σχήμα και χρησιμεύει συνήθ. για πρόσθετη στήριξη, σταθερότητα κ.λπ.: *τα ~ των αθλητικών παπουτσιών* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που εκθέτει κάποιον φανερώνοντας κάποιο στοιχείο εις βάρος του, ο καταδότης: *είναι μεγάλο ~* ΣΥΝ. προδότης, χαφιές **4.** έξυπνο και δηκτικό σχόλιο που θίγει έμμεσα αλλά σαφώς κάποιο προσωπικό ή γενικότερο πρόβλημα τού συνομιλητή, που τον «χτυπάει εκεί που πονάει»: *ο δημοσιογράφος τού πέταγε συνεχώς καρφιά για την υπόθεση δωροδοκίας, στην οποία είχε εμπλακεί το όνομά του* ΣΥΝ. υπαινιγμός, σπόντα **5.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ετοιμότητα και δηκτικότητα στα σχό-

λιά του • 6. (στο βόλεϊ) δυνατή και κατακόρυφη βολή τής μπάλας στον χώρο τής αντίπαλης ομάδας: *θεαματικό / δυνατό ~ || το αμυντικό μπλοκ έκοψε το ~ των αντιπάλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρφίον*, υποκ. τού αρχ. *κάρφος* «ξερόχορτο, άχυρο» (βλ.λ.). πιθ. λόγω τού σχήματος των πρώτων (ξύλινων) καρφιών. Η λ. αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. ουσ. *ήλος*].

καρφίδα (η) [1889] η καρφίτσα· ΦΡ. ***καρφίδα ασφαλείας*** η καρφίτσα ασφαλείας (βλ. λ. *καρφίτσα*).

καρφίτσα (η) {καρφιτσών} **1.** μικρή επιμήκης μεταλλική βελόνα, αιχμηρή στο ένα άκρο και με μικρή κεφαλή στο άλλο, που χρησιμοποιείται για την πρόχειρη σύνδεση κομματιών υφάσματος ή χαρτιού· ΦΡ. (α) ***καρφίτσα ασφαλείας*** καρφίτσα που η αιχμηρή της άκρη εισέρχεται σε ειδική κοιλότητα, ώστε η σύνδεση να έχει μεγαλύτερη ασφάλεια (β) ***δεν πέφτει καρφίτσα*** βλ. λ. *πέφτω* **2.** κόσμημα με βελόνα και διακοσμητική κεφαλή, που στερεώνεται συνήθ. στο πέτο των γυναικείων ρούχων. — (υποκ.) **καρφιτσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *καρφί* + υποκ. επίθημα *-ίτσα*].

καρφιτσοθήκη (η) θήκη για τη φύλαξη των καρφιτσών.

καρφιτσώνω ρ. μετβ. {καρφίτσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με καρφίτσες: *~ τη φωτογραφία στην αίτηση* ΑΝΤ. ξεκαρφιτσώνω **2.** τρυπάω με καρφίτσα: *πρόσεξε με την καρφίτσα, μην καρφιτσώσεις το δάχτυλό σου.* — **καρφίτσωμα** (το).

καρφιτσωτός, -ή, -ό αυτός που στερεώνεται με καρφίτσα, ο καρφιτσωμένος. — **καρφιτσωτά** επίρρ.

καρφοβελόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτό και επίμηκες σιδερένιο καρφί που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και την οικοδομική για τη σύνδεση αντικειμένων ΣΥΝ. καρφί. Επίσης **καρφοβελόνη**.

καρφολάτης (ο) {καρφολατών} εργαλείο που χρησιμοποιείται αντί για τον πριτσιναδόρο (βλ.λ.), προκειμένου να δοθεί χειροποίητος χαρακτήρας σε σύνδεση.
[ΕΤΥΜ. < *καρφί* + *-λάτης* (< *ελαύνω*), πβ. κ. μεσν. *καρφο-λασία* «ίχνη καρφιών από πέταλα αλόγου»].

κάρφος (το) ξερό χόρτο, άχυρο ΣΥΝ. φρύγανο· ΦΡ. ***κάρφος οφθαλμών*** (*τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ*, Κ.Δ. Ματθ. 7, 3) (i) (κυριολ.) ξυλαράκι / ακίδα / κομματάκι από άχυρο στο μάτι κάποιου (ii) (μτφ.) αντικείμενο φθόνου και ζηλοτυπίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)krb(h)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kerb(h)- «κάμπτω, ζαρώνω», πβ. ρωσ. korobiti «κάμπτω», αρχ. ισλ. skorpna «ζαρώνω» κ.ά. Το ουσ. *κάρφος* δήλωνε αρχικά το ξερόχορτο ή το άχυρο, καθώς και οποιοδήποτε αιχμηρό κομμάτι ξύλου].

κάρφωμα (το) [μεσν.] {καρφώμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το στερέωμα (κάποιου πράγματος πάνω σε άλλο) με το μπήξιμο καρφιών **2.** (γενικότ.) το μπήξιμο αιχμηρού αντικειμένου μέσα σε ένα σώμα **3.** (μτφ.) το να μένει κάτι ακίνητο, σταθερό: *το ~ τού βλέμματός του πάνω της || το ~ τής κάμερας στο πρόσωπο τού νικητή* **4.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) το δυνατό κτύπημα τής μπάλας, ώστε να κατέβει σχεδόν κάθετα στο αντίπαλο τερέν (β) (στο μπάσκετ) κίνηση με την οποία ένας παίκτης βάζει με δύναμη τη μπάλα στο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε και με τα δύο του χέρια: *εντυπωσιακό / δυνατό ~* **5.** η κατάδοση ενός ατόμου για πράξεις ή κυρ. ιδέες του ΣΥΝ. χαφιεδισμός.

καρφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κάρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, μπηγοντας καρφιά **2.** (γενικότ.) μπήγω σε σώμα (μαχαίρι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο): *χύμηξε πάνω του και του κάρφωσε το μαχαίρι στο στήθος*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***καρφώνω τα μάτια μου / το βλέμμα μου (κάπου)*** κοιτάζω επίμονα (κάπου), προσηλώνω τα μάτια μου: *κάρφωσε το βλέμμα του στο κενό* (β) ***μου καρφώνεται / μπαίνει στο μυαλό (κάτι)*** βλ. λ. *μυαλό* (γ) (αργκό) ***μου την καρφώνει να...*** μου έρχεται ξαφνικά η ιδέα ή η ισχυρή επιθυμία να κάνω κάτι: *καθόταν μια χαρά, όταν ξαφνικά του την κάρφωσε να πάρει το αυτοκίνητο και να φύγει!* **3.** (μτφ.) φανερώνω τις, συνήθ. παράνομες, πράξεις κάποιου, προδίδω (κάποιον): *κάρφωσε στην αστυνομία την κρυψώνα και τον συνέλαβαν* ΣΥΝ. καταδίδω **4.** (μτφ.) καθηλώνω (κάποιον) στη θέση του, ακινητοποιώ: *μόλις άκουσε την είδηση, καρφώθηκε στη θέση του* ΣΥΝ. προσηλώνω **5.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) χτυπώ δυνατά τη μπάλα, ώστε να πέσει με ορμή και κατακόρυφα στον χώρο τής αντίπαλης ομάδας (β) (στο μπάσκετ) βάζω με δύναμη τη μπάλα στο αντίπαλο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε και με τα δύο μου χέρια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-.*

καρφωτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για κάρφωμα: *~ μηχανή || φορητό ~ μηχάνημα.*

καρφωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι στερεωμένος με καρφιά, καρφωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει με καταδοτική ενέργεια: *~ είδηση ||* (αργκό) *η πληροφορία πήγε καρφωτή στην Ασφάλεια* **3.** (μτφ.) διαπεραστικός και έντονος: *~ βλέμμα.* — **καρφωτά** επίρρ.

καρχαρίας (ο) {καρχαριών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ.) **1.** αδηφάγο, σαρκοβόρο ψάρι με επίμηκες, υδροδυναμικό σώμα με ισχυρή ουρά και χαρακτηριστικό πτερύγιο **2.** (μτφ.) άρπαγας, πρόσωπο που συμμετέχει σε διάφορες επιχειρήσεις, για να αποκομίσει μεγάλα οφέλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάρχαρος* < **χάρ-χαρ-ος* (με ανομοίωση), αναδιπλ. μορφή τού θ. *χαρ-* < Ι.Ε. *khar- «σκληρός, κοφτερός», πβ. σανσκρ. khára-, περσ. xār(ā) «βράχος, αγκάθι» κ.ά.].

Καρχηδόνα (η) σημαντική πόλη τής αρχαιότητας στις Β. ακτές τής Αφρικής, αποικία των Φοινίκων. — **Καρχηδόνιος** (ο), **Καρχηδόνια** (η), **καρχηδονιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Καρχηδών* (πβ. κ. λατ. Carthago) < φοιν. Qart Hadaš «νέα πόλη»].

κάρωση (η) {χωρ. πληθ.} (σπάν.) υπνηλία, νάρκωση ΣΥΝ. λήθαργος. Επίσης **κάρωμα** (το). — **καρωτικός, -ή, -ό** [αρχ.], **καρώνω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάρωσις* < *καρῶ (-όω)* «αποκοιμίζω, ναρκώνω, βυθίζω σε λήθαργο» < θ. *καρ-* < *kr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», για το οποίο βλ. λ. *κάρα* «κεφάλι»].

καρωτίδα (η) ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις τέσσερεις κύριες αρτηρίες που τροφοδοτούν τον λαιμό και τον εγκέφαλο με αίμα (έσω και έξω καρωτίδα, δεξιά και αριστερά). — **καρωτιδικός, -ή, -ό** [1887].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρωτίς (ἀρτηρία)* < αρχ. *καρῶ* «αποκοιμίζω, ναρκώνω» (βλ. λ. *κάρωση*). Η ετυμ. σύνδεση με το ουσ. *κάρα* «κεφάλι» ερμηνεύει και τη σημ. τής λ. *καρωτίς*, η οποία προσδιορίζει την αρτηρία που μεταφέρει το αίμα από την καρδιά στον εγκέφαλο].

καρωτίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. καθεμία από τις ενώσεις τής ομάδας των καρωτινοειδών· πρόκειται για ομάδα χρωστικών ενώσεων διαφόρων χρωμάτων, οι οποίες είναι αδιάλυτες στο νερό αλλά διαλυτές στα λίπη και περιέχονται στα πράσινα μέρη των φυτών ή στις ρίζες τους· ένα από τα καρωτινοειδή, το β-καρωτίνιο, διασπώμενο δίνει τη βιταμίνη Α.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. carotène < παλαιότ. carottine < carotte < λατ. carota (βλ. λ. *καρότο*)].

καρότο (το) (σχολ. ορθ. *καρότο*) **1.** ποώδες φυτό που καλλιεργείται για την επιμήκη εδώδιμη πορτοκαλόχρωμη ρίζα του, πλούσια σε βιταμίνη Α (ενισχύει την όραση) **2.** η εδώδιμη ρίζα αυτού τού φυτού, η οποία χρησιμοποιείται ως λαχανικό, βρασμένο ή ωμό: *ψιλόκοψε τα ~ για το γαρνίρισμα*· ΦΡ. ***(κυβερνώ) με μαστίγιο / ραβδί και καρότο*** (κυβερνώ) χρησιμοποιώντας άλλοτε τη βία και άλλοτε τον δελεασμό: *κυβερνά το κόμμα του ~.* — (υποκ.) **καροτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carota < λατ. carota < μτγν. *καρωτόν* (πληθ. *καρωτά*) < αρχ. *κάρα* «κεφάλι»].

καροτόζουμο (το) χυμός καρότου.

καροτοσαλάτα (η) {δύσχρ. καροτοσαλατών} σαλάτα από καρότο.

Κ.Α.Σ. (το) Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

κάσα (η) {κασών} **1.** ξύλινο κιβώτιο που χρησιμεύει για την αποθήκευση ή τη μεταφορά πραγμάτων: *δυο κάσες βιβλία* ΣΥΝ. κασόνι **2.** σιδερένιο χρηματοκιβώτιο και (συνεκδ.) ταμείο **3.** το φέρετρο νεκρού ΣΥΝ. νεκροκρέβατο **4.** ΤΥΠΟΓΡ. η στοιχειοθήκη (βλ.λ.) **5.** (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσό που κατατίθεται για να αρχίσει η χαρτοπαιξία ΣΥΝ. μπάνκα **6.** το ξύλινο ή σιδερένιο πλαίσιο κουφωμάτων, όπου στηρίζονται τα θυρόφυλλα ή τα παραθυρόφυλλα ΣΥΝ. τελάρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassa < λατ. capsa (βλ. λ. *κάψα*)].

κασάτο (το) παγωτό που είναι συσκευασμένο σε τετράγωνο κουτί και προσφέρεται κομμένο σε φέτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassata < αραβ. qaṣa «βαθύ πιάτο» (μέσω τού διαλεκτ. qaṣat)].

κασέ (το) {άκλ.} **1.** η αμοιβή, κυρ. καλλιτέχνη ή αθλητή, για τη συμμετοχή του σε οργάνωση, εκδήλωση κ.λπ.: *χαμηλό / ακριβό ~ || το ~ του για τέτοιες έξτρα εμφανίσεις είναι πολύ υψηλό* **2.** (μτφ.) κοινωνική αναγνώριση: *ανέβηκε το ~ του* (αναγνωρίστηκε κοινωνικά) **3.** ΤΥΠΟΓΡ. λεπτομερειακό προσχέδιο (υπόδειγμα) τού εντύπου, βιβλίου κ.λπ. που πρόκειται να τυπωθεί· επάνω στο κασέ σημειώνονται όλες οι τεχνικές οδηγίες, ώστε να αποτελέσει πλήρη οδηγό για τους τεχνικούς σε όλα τα στάδια παραγωγής τού εντύπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cachet «αποτύπωμα σφραγίδας» (κατά λέξη: «κάτι που συμπιέζεται, ώστε να μικρύνει το σχήμα του») < cacher «κρύβω» < λατ. coactare].

κασέλα (η) {κασελών} κιβώτιο επίμηκες και βαθύ, συνήθ. ξύλινο, όπου φυλάγονταν παλαιότερα τα είδη ρουχισμού: *καρυδένια / νυφική ~* ΣΥΝ. μπαούλο, σεντούκι, κάσα. — (υποκ.) **κασελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cassela, υποκ. τού cassa «κάσα»].

κασελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή κασέλα **2.** το φορητό κιβώτιο που χρησιμοποιούν οι λούστροι για τη μεταφορά των εργαλείων τους. Επίσης **κασέλι**.

κασελιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κασέλια-σα, -στηκα, -σμένος} (λαϊκ.) τοποθετώ μέσα σε κασέλες.

κασέρι (το) {κασερ-ιού | -ιών} ημίσκληρο κίτρινο τυρί, που παρασκευάζεται από ανάμικτο γάλα προβάτου και αγελάδας ΣΥΝ. κασκαβάλι. – (υποκ.) **κασεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. kasare «τυροποιείο, στρούγκα» (πληθ. kasari) (με τροπή a > e σε περιβάλλον υγρού) < kašu «τυρί» < λατ. caseus].

κασερόπιτα (η) {δύσχρ. κασεροπιτών} πίτα με γέμιση από κασέρι.

κασέτα (η) {κασετών} **1.** μικρή πλαστική, πλακοειδής θήκη παραλληλόγραμμου σχήματος, όπου βρίσκεται τυλιγμένη σε δύο μπομπίνες ταινία μαγνητοφώνου ή βίντεο, στις οποίες τυλίγεται και ξετυλίγεται αναλόγως για την εγγραφή οπτικού / ηχητικού υλικού ή την αναπαραγωγή του: *~ ήχου / βίντεο / για βιντεοκάμερα || παίζω την ~ στο κασετόφωνο / στο βίντεο || γυρίζω την ~ στην αρχή || γράφω κάτι σε ~* (μαγνητοφωνώ / μαγνητοσκοπώ)· ΦΡ. (καθημ.) ***βάζω την κασέτα*** αρχίζω να λέω ξανά τα ίδια πράγματα: *Έβαλε πάλι την κασέτα! Πες του να σταματήσει, τα ξέρουμε!* **2.** (ειδικότ.) γενική ονομασία διαφόρων διατάξεων τύπου δοχείου που συνήθ. αποτελούνται από πλαστικό περίβλημα και μαγνητική μονάδα αποθήκευσης δεδομένων. — (υποκ.) **κασετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassetta, υποκ. τού cassa «κάσα»].

κασετίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό κουτί πολυτελούς κατασκευής για τη φύλαξη κοσμημάτων ή άλλων μικροαντικειμένων αξίας **2.** μικρό κουτί, με ή χωρίς θέσεις, ποικίλου μεγέθους για τη φύλαξη των σχολικών ειδών (μολυβιών, χάρακα, γόμμας κ.λπ.) από τους μαθητές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassetina, υποκ. τού cassetta].

κασετοθήκη (η) {κασετοθηκών} θήκη για κασέτες.

κασετοπειρατεία (η) {χωρ. πληθ.} η αντιγραφή και η εμπορία κασετών κατά παράβαση τού νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας. – **κασετοπειρατής** (ο).

κασετόφωνο (το) το μαγνητόφωνο (βλ.λ.) που αναπαράγει (παίζει) κασέτες (ήχου). — (υποκ.) **κασετοφωνάκι** (το).

κασία (η) {κασιών} **1.** φυτό από τα φύλλα τού οποίου προέρχεται το καθαρτικό φάρμακο σιναμική (βλ.λ.) **2.** δένδρο ή θάμνος των τροπικών χωρών που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή για το ξύλο του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κασία* (επίσης μτγν. *κασσία*) < εβρ. qəṣi'ā].

κάσια (η) {χωρ. πληθ.} καφέ χρώματος χρωστική ύλη σε σκόνη, που διαλύεται σε νερό και χρησιμοποιείται στη βαφή κυρ. ξύλινων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cassia < λατ. cas(s)ia < αρχ. *κασία* (βλ.λ.)].

κασιακός, -ή, -ό ▸ Κάσος

κάσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε κράνος που φοριέται σε διάφορες περιστάσεις (από εργάτες σε οικοδομές, μοτοσυκλετιστές κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. casca < γαλλ. casque «κράνος» < ισπ. casco < cascar < λατ. quasso «σείω, πάλλω»].

κασκαβάλι (το) το κασέρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaşkaval < ιταλ. caciocavallo < cacio «τυρί» + cavallo «άλογο»].

κασκαντέρ (ο) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικά γυμνασμένος, ώστε να αντικαθιστά τον ηθοποιό στις επικίνδυνες σκηνές μιας κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cascadeur < cascader < cascade «καταρράκτης, ορμητική πτώση (νερών)» < ιταλ. cascata < cascare «πέφτω» < δημώδ. λατ. *casicare < λατ. casus «πτώση»].

κασκαρίκα (η) αστείο πάθημα από απερισκεψία ή τέχνασμα, φάρσα ΣΥΝ. καζούρα, φιάσκο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. kaşkariko ή < ιταλ. cascare «σπάζω» < λατ. quasso «σείω, πάλλω»].

κασκέτο (το) χαμηλό καπέλο με γείσο, που φοριέται κυρ. από στρατιωτικούς, ναυτικούς και εργάτες. — (υποκ.) **κασκετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caschetto < γαλλ. casquette, υποκ. τού casque, βλ. λ. *κάσκα*].

κασκόλ (το) {άκλ.} μακρύ πλεχτό ή υφασμάτινο περιλαίμιο που προστατεύει τον λαιμό από το κρύο. — (υποκ.) **κασκολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-col < cacher «κρύβω» + col < λατ. collum «τράχηλος»].

κασκορσές (ο) {κασκορσέδες} *φανέλα* με τιράντες, μάλλινη ή βαμβακερή, που φοριέται κατάσαρκα ως εσώρουχο. Επίσης **κασκορσέ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-corset < cacher «κρύβω» + corset «στηθόδεσμος» (βλ. κ. *κορσές*)].

κασμάς κ. (καθημ.) **γκασμάς** (ο) {κασμάδες} εργαλείο για σκάψιμο σε σκληρό έδαφος, με ξύλινο στέλεχος και σιδερένια κεφαλή, η οποία έχει μία τρύπα στη μέση, όπου μπαίνει το στέλεχος, και τής οποίας το ένα άκρο είναι αιχμηρό και το άλλο πεπλατυσμένο ΣΥΝ. σκαπάνη, αξίνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazma].

κασμίρι (το) {κασμιρ-ιού | -ιών} λεπτό μάλλινο ύφασμα πολυτελείας, με το οποίο κατασκευάζονται ανδρικά και γυναικεία ενδύματα. — **κασμιρένιος, -ια, -ιο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cashmere < Kashmir, περιοχή μοιρασμένη ανάμεσα στο Πακιστάν και στην Ινδία. Η αίγα τού Κασμίρ είναι γνωστή για το μαλακό τρίχωμά της, από το οποίο παράγεται το ύφασμα *κασμίρι*].

κασμιροφανέλα (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα από φανέλα και κασμίρι, που χρησιμοποιείται κυρ. για ανδρικά κοστούμια και ταγέρ.

κασόνι (το) {κασον-ιού | -ιών} ξύλινο κιβώτιο που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κάσα. — (μεγεθ.) **κασόνα** (η), (υποκ.) **κασονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cassone, μεγεθ. τού cassa «κάσα»].

κασονιάζω ρ. μετβ. {κασόνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε κασόνι. — **κασόνιασμα** (το).

Κάσος (η) το νοτιότερο νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. τής Καρπάθου. — **Κασιώτης** κ. (λόγ.) **Κάσιος** (ο), **Κασιώτισσα** κ. (λόγ.) **Κασία** (η), **κασιώτικος, -η, -ο** κ. (λόγ.) **κασιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, πιθ. < φοιν. ikāš «αφρός»].

casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αιτία πολέμου* (βλ. λ. *αιτία*).

Κασπία Θάλασσα (η) αλμυρή λίμνη μεταξύ τής ΝΑ. Ευρώπης και τής Ασίας, ο μεγαλύτερος υδάτινος όγκος εντός ξηράς στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από ονομασία φυλών που κατοικούσαν στην περιοχή τού Καυκάσου και ήταν γνωστές στους Ρωμαίους ως Caspii].

κασπό (το) {άκλ.} διακοσμητικό δοχείο, συνήθ. πήλινο, μέσα στο οποίο τοποθετείται γλάστρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-pot < cacher «κρύβω» + pot «δοχείο»].

Κασσάνδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Τροίας Πριάμου, η οποία προφήτευε δυσάρεστα γεγονότα χωρίς να γίνεται πιστευτή **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο που προλέγει δυσάρεστες εξελίξεις, που προειδοποιεί για επερχόμενους κινδύνους, καταστροφές, τα οποία οι άλλοι αντιμετωπίζουν με δυσπιστία: *οι ~ τής πολιτικής* || *«οι τηλεθεατές ανέκραξαν "αμάν πια" παρακολουθώντας τις ~ των δελτίων ειδήσεων να μιλούν για τους κινδύνους από τη χολέρα στη γειτονική χώρα»* (εφημ.) **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πιθ. ότι ο σπάνιος τ. *Κεσ(σ)άνδρα* είναι αρχαιότερος (πβ. κ. μυκ. ke-sa-da-ra) και ότι το α' συνθ. ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμαι* «λάμπω, υπερέχω» (< **κέ-κασ-μαι*, αναδιπλ. παρακ. με ενεστωτική χρήση. < *kas-, που συνδ. με λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. śaṁ-sayati «αναγγέλλει» κ.ά.). Το β' συνθ. είναι η αρχ. λ. *ἀνήρ, ἀνδρός* (πβ. κ. *Κάσσανδρος*)].

Κασσιανή (η) **1.** Βυζαντινή ποιήτρια και οσία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (9ος αι.), η οποία φέρεται ότι έγραψε το γνωστό τροπάριο που ψάλλεται το βράδυ τής Μεγάλης Τρίτης (*«Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...»*) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού όν. *Κάσσιος* (< λατ. Cassius)].

κασσίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση τού τριχωτού τής κεφαλής, με αποτέλεσμα την τριχόπτωση· η αλωπεκίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κασσίδιον*, υποκ. τού *κάσσις* < λατ. cassis «περικεφαλαία»].

κασσίδης (ο) πρόσωπο που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός· ΦΡ. ***(μαθαίνω) στού κασσίδη το κεφάλι*** αποκτώ εμπειρία πειραματιζόμενος σε κάποιον, ο οποίος υφίσταται / υπομένει τις επιλογές ή τα λάθη μου: *~ θα μάθεις γιατρός!*

κασσιδιάζω ρ. αμετβ. {κασσίδιασ-α, -μένος} προσβάλλομαι ή υποφέρω από κασσίδα (βλ.λ.).

κασσιδιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {κασσιδιάρηδες} **1.** αυτός που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός ΣΥΝ. κασσίδης **2.** (μτφ.) ψωροπερήφανος, ακατάδεκτος.

κασσιτέρινος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από κασσίτερο.

κασσιτεροκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μετάλλινων τεμαχίων με κασσίτερο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tin soldering].

κασσίτερος (ο) {κασσιτέρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο και στιλπνό (σύμβολο Sn) που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μετάλλων, την επένδυση μαγειρικών σκευών, την κατασκευή θερμαντικού γυαλιού κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kassi-ti-ra, λ. που υποδηλώνει την προέλευση τού μετάλλου από τη χώρα των Κασσιτών, λαού τής Μεσοποταμίας. Από την Ελλην. προέρχεται το λατ. cassiterum και το αραβ. qazdir «κασσίτερος»].

κασσιτερώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κασσιτέρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (την επιφάνεια σκεύους) με κασσίτερο, γανώνω ΣΥΝ. επικασσιτερώνω. — **κασσιτέρωμα** (το) [1847], **κασσιτέρωση** (η) [1847].

κασσιτερωτής (ο) [1886] ο τεχνίτης που επικαλύπτει μαγειρικά σκεύη και άλλα μεταλλικά αντικείμενα με κασσίτερο ΣΥΝ. γανωτής, γανωματής, καλαϊτζής.

καστ (το) {άκλ.} το σύνολο των ηθοποιών που επιλέγονται για ένα κυρ. κινηματογραφικό έργο: *ταινία με διεθνές ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cast, βασική σημ. «ρίχνω, πετώ» (επίσης «διανέμω θεατρικούς ρόλους»), < μέσ. αγγλ. casten < αρχ. σκανδ. kasta, που συνδ. με αρχ. σκανδ. kös «σωρός»].

κάστα (η) {δύσχρ. καστών} **1.** κάθε κλειστή ομάδα ανθρώπων που έχουν τις ίδιες πολιτικές και θρησκευτικές αρχές ή την ίδια επαγγελματική δραστηριότητα και στην οποία δεν επιτρέπεται να εισέλθουν εύκολα άλλα μέλη διαφορετικής προελεύσεως **2.** (παλαιότ.) τύπος κοινωνικής οργάνωσης κατά κλειστές κοινωνικές ομάδες, ο οποίος απαντούσε κυρ. στην Ινδία και ο οποίος αποσκοπούσε στη διατήρηση τής πολιτιστικής και βιολογικής καθαρότητας κάθε ομάδας **3.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις κλειστές κοινωνικές ομάδες, στις οποίες διαρθρωνόταν μια κοινωνία: *η ~ των βραχμάνων στην αρχαία Ινδία / των ιερέων στην αρχαία Αίγυπτο.*
[ΕΤΥΜ. < πορτ. casta, θηλ. τού casto «αγνός, καθαρός» < λατ. castus (< careo «απέχω, στερούμαι»)].

Κασταλία (η) ιερή πηγή κοντά στον ναό τού Απόλλωνα στους Δελφούς, το νερό τής οποίας χρησιμοποιούνταν για καθαρμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Κασταμονή (η) πόλη και περιοχή Β. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Kastamonu < μεσν. *Κασταμών*, αγν. ετύμου].

καστανάς (ο) {καστανάδες} υπαίθριος πωλητής που πουλάει κάστανα, τα οποία ψήνει σε ειδική συσκευή με κάρβουνα, τη φουφού: *η φουφού τού ~* ΣΥΝ. καστανοπώλης.

καστανιά (η) **1.** αιωνόβιο, ψηλό (20-30 μέτρα ύψος) φυλλοβόλο δέντρο των ορεινών περιοχών, που απαντά σε μικρά ή μεγάλα δάση, παράγει εδώδιμο καρπό (το κάστανο), έχει πλούσιο φύλλωμα, φύλλα ανοιχτοπράσινα λογχοειδή και έντονα οδοντωτά· το ξύλο του χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, παρκέ κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού δέντρου αυτού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καστανέα* < *κάστανον* (βλ.λ.)].

καστανιέτα (η) {καστανιετών} καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα στρογγυλά (σε σχήμα μυδιού) και κοίλα κρόταλα, που κρατιούνται στην παλάμη και με το κροτάλισμά τους, καθώς ο χορευτής χτυπάει το ένα πάνω στο άλλο, δίνουν τον ρυθμό στον χορό (κυρ. στην Ισπανία, τη Ν. Ιταλία και τη Λατινική Αμερική): *χτυπάω τις ~* ΣΥΝ. χειροκρόταλα.
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. ισπ. castañeta (σήμερα castañuela), υποκ. τού castaña «κάστανο»].

κάστανο (το) ο εδώδιμος καρπός τού δέντρου τής καστανιάς, με μαλακή φλούδα σκούρου χρώματος και γευστική και θρεπτική υποκίτρινη σάρκα· ΦΡ. (α) ***δεν χαρίζω κάστανα*** δεν κάνω υποχωρήσεις ή εξαιρέσεις: *δεν είναι από αυτούς που χαρίζουν κάστανα· μην περιμένεις να υποχωρήσει, αν έχει δίκιο* (β) (μτφ.) ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** αναλαμβάνω να εκτελέσω μια δύσκολη πράξη, από την οποία θα ωφεληθούν άλλοι ΣΥΝ. βγάζω το φίδι από την τρύπα (γ) ***δεν τρέχει κάστανο*** ως ένδειξη αδιαφορίας ή έλλειψης ανησυχίας (για κάτι). — (υποκ.) **καστανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάστανον*, αγν. ετύμου, λ. μικρασιατικής προελ., από όπου και τα συνώνυμα αρμ. kask, kaskeni. Το λατ. castanea προέρχεται από την Ελληνική. Η φρ. *βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά* αποτελεί απόδ. τής γαλλ. φρ. tirer les marrons du feu].

καστανομάλλης, -α, -ικο {καστανομάλληδες} αυτός που έχει καστανά μαλλιά.

καστανομάτης, -α, -ικο αυτός που έχει καστανά μάτια.

καστανόξανθος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολύ ανοιχτό καστανό χρώμα: ~ *μαλλιά* **2.** αυτός που τα μαλλιά του έχουν χρώμα μεταξύ καστανού και ξανθού: ~ *κορίτσι.*

καστανοπώλης (ο) {καστανοπωλών}, **καστανοπώλισσα** (η) {καστανοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει κάστανα. ΣΥΝ. καστανάς.

καστανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού κάστανου, καστανόχρωμος: ~ *μάτια / μαλλιά* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει καστανά μαλλιά, καστανομάλλης.

καστανόχρωμος, -η, -ο **1.** καστανός, αυτός που έχει καστανό χρώμα **2.** καστανομάλλης.

καστανόχωμα (το) {καστανοχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα που χρησιμοποιείται στην ανθοκομία και σχηματίζεται κοντά στις ρίζες των καστανιών από τα φύλλα τους που πέφτουν στη γη και αποσυντίθενται: *η γαρδένια θέλει ~.*

καστανωπός, -ή, -ό [1884] αυτός που το χρώμα του τείνει προς το καστανό.
[ΕΤΥΜ. < *καστανός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

καστέλι (το) {καστελ-ιού | -ιών} μικρό κάστρο, οχυρός πύργος. Επίσης **καστέλο** (το) [μεσν.] κ. **κάστελος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καστέλ(λ)ιον* < λατ. castellum].

Καστελόριζο (το) **1.** ακριτικό νησί των Δωδεκανήσων κοντά στη Ρόδο και στα μικρασιατικά παράλια· αλλιώς *Μεγίστη* (η) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Καστελορίζιος** κ. **Καστελοριζιός** (ο). **Καστελορίζια** κ. **Καστελοριζιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Η αρχ. ονομασία τού νησιού είναι *Μεγίστη*, ίσως επειδή ήταν το μεγαλύτερο από τα γύρω νησιά. Η σημερινή ονομασία είναι μεσν. (14ος αι.) και οφείλεται στο γεγονός ότι τότε χτίστηκε εκεί ένα κάστρο από τους Ιωαννίτες ιππότες τής Ρόδου. Βλ. κ. καστέλι].

Καστίλλη (η) ιστορική περιοχή τής Κ. Ισπανίας. — **Καστιλλιάνος** (ο), **Καστιλλιάνα** (η). **καστιλλιάνικος**, -η, -ο, **Καστιλλιάνικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. λατ. castilla < λατ. castella, πληθ. τού castellum «κάστρο, φρούριο» (πβ. μεσν. *καστέλλι(ν), καστίλλι(ν)*, ίδια σημ.), καθώς η περιοχή αυτή τής Ισπανίας ήταν διάσημη για τα κάστρα της].

κάστινγκ (το) {άκλ.} η επιλογή των προσώπων, κυρ. ηθοποιών, για ένα έργο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. casting, βλ. κ. *καστ*].

κάστορας (ο) {καστόρων} αμφίβιο, τρωκτικό θηλαστικό με θαυμάσια γούνα, που ζει μέχρι πενήντα χρόνια, έχει νηκτική μεμβράνη στα πίσω πόδια του και πλατιά ουρά που χρησιμεύει ως πηδάλιο. τρέφεται με φλοιούς και φύλλα και είναι γνωστό για την ικανότητά του να φτειάχνει φράγματα μέσα στο νερό των ποταμών, πριονίζοντας με τα δόντια του τους κορμούς των δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάστωρ* < **κάδ-τωρ* < *kad-, που συνδ. με σανσκρ. śāśaduḥ «υπερέχω, ξεχωρίζω». Το όνομα τού ζώου προέρχεται από τον μυθικό ήρωα *Κάστορα*, γυιο τού Δία, ο οποίος ήταν προστάτης των γυναικών, καθώς το ζώο *κάστορας* είναι γνωστό για τα τρυφερά μητρικά του αισθήματα].

καστορέλαιο (το) [1891] {καστορελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. μη πτητικό έλαιο που χρησιμοποιείται ευρέως κυρ. στη βιομηχανία για την παραγωγή χημικών προϊόντων ΣΥΝ. ρετσινόλαδο, (παλαιότ.) κικινέλαιον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. castor oil].

καστόρι (το) {καστορ-ιού | -ιών} **1.** κατεργασμένο δέρμα κάστορα **2.** μαλακό δέρμα (συνήθ. από αρνί ή μοσχάρι) ή ύφασμα που μοιάζει στην υφή με αυτό τού κάστορα: *παπούτσια / γάντια από ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καστόριον* < αρχ. *κάστωρ*].

Καστοριά (η) **1.** πόλη τής Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Καστοριάς)* **2.** ***λίμνη τής Καστοριάς*** ή ***Ορεστιάς*** λίμνη στην περιοχή τής Καστοριάς. — **Καστοριανός** (ο), **Καστοριανή** (η). **καστοριανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καστορία*, πόλη χτισμένη από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, < αρχ. *κάστωρ*· το όνομά της εξαιτίας τής εντυπωσιακής δραστηριότητας εμπορίου γούνας που διεξάγεται στην περιοχή].

καστόρινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από καστόρι: ~ *τσάντα / παπούτσια.*

καστόριο (το) [μτγν.] {καστορί-ου | -ων} έκκριμα γύρω από τα γεννητικά όργανα των αδένων τού κάστορα που χρησιμοποιείται ως αντισπασμωδικό φάρμακο ή στην αρωματοποιία υπό μορφή βάμματος.

καστράτο (ο) {άκλ.} άνδρας τραγουδιστής τού 16ου, 17ου και κυρ. τού 18ου αι., που είχε ευνουχιστεί πριν από την εφηβεία, για να εμποδιστεί η αλλοίωση τής φωνής του (κυρ. σοπράνο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καστράτος* < λατ. castratus < ρ. castrare «ευνουχίζω, αποτέμνω»].

καστρί (το) {καστρ-ιού | -ιών} μικρό κάστρο, καστέλι.

κάστρο (το) **1.** ψηλό και οχυρωμένο κτίσμα (πύργος) που χρησίμευε για τη φρούρηση των πόλεων ΣΥΝ. φρούριο, οχυρό **2.** (συνεκδ.) τείχος που περιέβαλλε τις πόλεις και τις προφύλασσε από τις εχθρικές επιδρομές **3.** (μτφ.) αυτός που έχει ισχυρή βάση και ακλόνητη στήριξη, που δεν μπορεί να χτυπηθεί ή να αντιστέκεται με αποτελεσματικότητα: *πρέπει να πέσουν και τα τελευταία ~ τού κομματικού κατεστημένου στη δημόσια διοίκηση* **4.** (συνεκδ.) καθετί που λειτουργεί ως υπερασπιστής και εγγυητής (αξιών, ιδεολογίας, θεσμού κ.λπ.): *Άγιον Όρος, το ~ τής ορθοδοξίας.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάστρον* < λατ. castrum].

καστρόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πύλη τού κάστρου: *μεγάλη / κρυφή ~.*

Κάστωρ (ο) {Κάστορ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γυιος τού Δία και τής Λήδας, δίδυμος αδελφός τού Πολυδεύκη (βλ. κ. λ. *Πολυδεύκης, Διόσκουροι, δίδυμος*) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Κάστορας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κάστορας*].

Κ.Α.Τ. (το) Κέντρο Αποκαταστάσεως Τραυματιών· ΦΡ. ***στέλνω (κάποιον) στο Κ.Α.Τ.*** χτυπώ (κάποιον) πολύ, του προκαλώ μεγάλη σωματική βλάβη.

κατά κ. **κατ'** (μπροστά από φωνήεν) κ. **καθ'** (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο: (α) κατεύθυνση κίνησης ή προσανατολισμένου αντικειμένου (+αιτ., +γεν., +επίρρ.): *πάμε ~ τη θάλασσα || έτρεχε ~ πέρα || ~ πού λες να πάμε; || το σπίτι έχει παράθυρα ~ την ανατολή·* ΦΡ. (α) ***κατά μέτωπο(ν)*** (i) ΣΤΡΑΤ. με το μέτωπο τής παράταξης: ~ *επίθεση εναντίον τού εχθρού* (ii) (μτφ.) ευθέως: *του έκανε ~ επίθεση μπροστά σε όλους* (β) ***κατά πρόσωπον*** προσωπικά σε κάποιον, ευθέως: ~ *επίθεση* (γ) (μτφ.) ***πάω κατά διαβόλου / (σπάν.) κατά κρημνών*** (*κατά κρημνών ῥιφέντες*, Πλάτ. *Νόμοι* 944a) έχω πολύ κακή εξέλιξη: *τα οικονομικά μου πάνε κατά διαβόλου* (β) τοπική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ., +επίρρ.): *μένει ~ τα Φάρσαλα || μένει ~ 'κεί* (γ) τόπο όπου γίνεται / ισχύει κάτι ή έκταση στον χώρο (+αιτ.): *τοποθετούνται βίδες ~ τον οριζόντιο άξονα || ~ μήκος τής ακτής έχουν πετάξει σκουπίδια·* ΦΡ. (α) ***κατά μέρος*** (*κατὰ μέρος*, Αριστοτ. *Ποιητική* 1456a) στην άκρη: *άφησαν τις προσωπικές τους διαφορές ~ και συμφιλιώθηκαν* (β) ***καθ' οδόν*** στον δρόμο, στην πορεία: *~ προς το εξοχικό μας είχε πολλή κίνηση || ας ξεκινήσουμε και όποια προβλήματα προκύψουν ~ θα τα λύσουμε* (γ) ***κατ' οίκον*** στο σπίτι: *παραδίδονται ~ μαθήματα || δωρεάν ~ παράδοση παραγγελιών* (δ) ***κατά γη(ν) / ξηρά(ν) και θάλασσα(ν)*** στη στεριά και στη θάλασσα: *μάχες ~* (ε) ***έχω κατά νου*** σκέφτομαι να.... έχω στο μυαλό μου: *έχω ~ να σε επισκεφτώ || δεν σε ξέχασα, το θέμα σου το έχω ~* (στ) ***κατά φαντασίαν*** στη φαντασία κάποιου και όχι στην πραγματικότητα: «*Ο ~ ασθενής*» (κωμωδία τού Μολιέρου) || *ούτε ~ δεν θα μπορούσε να συμβεί αυτό που λες!* **2.** χρόνο: (α) τοποθέτηση σε χρονικό διάστημα ή διάρκεια (+αιτ.): *~ τη διάρκεια τής συναυλίας || ~ την ομιλία τού προέδρου, δεν ακουγόταν τίποτα·* ΦΡ. ***κατ' αρχάς*** στην αρχή, αρχικά: *~ θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που με καλέσατε* (β) χρονική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ.): *θα έρθω ~ το μεσημέρι || ~ το Πάσχα θα έχουμε τελειώσει || ~ τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας φοβερός κρότος* (γ) συχνότητα εμφάνισης, περιοδικότητα, επανάληψη (+αιτ.): *θα σημειωθούν βροχοπτώσεις ~ διαστήματα || ~ περιόδους παρατηρούνται ελλείψεις σε είδη πρώτης ανάγκης || μας επισκέπτεται ~ καιρούς·* ΦΡ. (α) ***κατά το πλείστον*** τις περισσότερες φορές: *είναι ~ ήρεμος, αν όμως θυμώσει, γίνεται πραγματικά επικίνδυνος* (β) ***καθ' εκάστην*** κάθε μέρα: *δεχόμαστε το κοινό ~ από τις 10 έως τις 11 π.μ. || πατσάς ~* (από επιγραφή εστιατορίων) **3.** τρόπο (+αιτ.) (κυρ. σε λόγ. εκφράσεις) ΦΡ. (α) ***κατ' εξακολούθησ-ιν / -η*** βλ. λ. *εξακολούθηση* (β) ***κατ' επάγγελμα*** βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) ***κατ' επέκτασ-ιν / -η*** βλ. λ. *επέκταση* (δ) ***κατ' επιλογή(ν)*** βλ. λ. *επιλογή* (ε) ***κατ' επιταγή(ν)*** με διαταγή κάποιου (στ) ***κατ' οικονομία(ν)*** βλ. λ. *οικονομία* (ζ) ***κατά σύστημα*** βλ. λ. *σύστημα* (η) ***κατά σύμπτωση*** βλ. λ. *σύμπτωση* (θ) ***κατά παράβαση του νόμου*** παραβαίνοντας τον νόμο: *πέρασε με κόκκινο ~ τού Κ.Ο.Κ.* (ι) ***κατ' επανάληψ-ιν / -η*** βλ. λ. *επανάληψη* (ια) ***κατά τύχη*** βλ. λ. *τύχη* (ιβ) ***κατ' ανάγκην*** βλ. λ. *ανάγκη* (ιγ) ***κατά βάσ-ιν / -η*** βλ. λ. *βάση* (ιδ) ***κατά βάθος*** βλ. λ. *βάθος* (ιε) ***κατά γράμμα*** βλ. λ. *γράμμα* (ιστ) ***κατά λέξ-ιν / -η*** βλ. λ. *λέξη* (ιζ) ***κατ' επίφασ-ιν / -η*** βλ. λ. *επίφαση* (ιη) ***κατά διαδοχή(ν)*** βλ. λ. *διαδοχή* (ιθ) ***κατά κανόνα*** βλ. λ. *κανόνα* (κ) ***κατά κόρον*** βλ. λ. *κόρος*[1] (κα) ***κατά κράτος*** βλ. λ. *κράτος* (κβ) ***κατά πρώτον / μείζονα / κύριο λόγο*** βλ. λ. *λόγος* (κγ) ***κατά λάθος*** βλ. λ. *λάθος* (κδ) ***κατά σειρά(ν)*** βλ. λ. *σειρά* (κε) ***κατ' αντιδιαστολή(ν)*** αντιδιαστέλλοντας κάτι προς κάτι άλλο (κστ) ΝΟΜ. ***κατ' αντιμωλίαν*** βλ. λ. *αντιμωλία* (κζ) ***κατ' αντιπαράσταση*** βλ. λ. *αντιπαράσταση* (κη) ***κατ' ιδίαν*** βλ. λ. *ίδιος*[1] (κθ) ***κατά μόνας*** βλ. λ. *μόνος* (λ) ***κατά διάνοια*** βλ. λ. *διάνοια* (λα) ***κατ' αναλογία(ν)*** βλ. λ. *αναλογία* (λβ) ***καθ' έξιν*** βλ. λ. *έξη* (λγ) ***κατ' εξοχήν / κατεξοχήν*** βλ. λ. *κατεξοχήν* (λδ) ***κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν*** βλ. λ. *ομοίωση* (λε) ***κατά πόδας*** βλ. λ. *πους* (λστ) ***καθ' υπαγόρευσιν*** βλ. λ. *υπαγόρευση* (λζ) ***κατά παραγγελία(ν)*** βλ. λ. *παραγγελία* (λη) ***κατ' αποκοπή(ν)*** βλ. λ. *αποκοπή* (λθ) ***καθ' ολοκληρίαν*** βλ. λ. *ολόκληρος* (μ) ***κατ' εξαίρεσ-ιν / -η*** βλ. λ. *εξαίρεση* (μα) ***κατ' ευφημισμόν*** βλ. λ. *ευφημισμός* **4.** εχθρική κίνηση ή στάση / διάθεση (εναντίωση) (+γεν. κ. απολύτως, ως επίρρ.): *επίθεση ~ τού εχθρού || είναι ~ τής συμβιβαστικής λύσης || εσείς μπορεί να συμφωνείτε, εγώ όμως είμαι ~ || ψηφίζω ~* **5.** αναφορά (σε σχέση με, αναφορικά με, σχετικά με, ως προς) (+αιτ.): *διαφέρουν ~ το ύψος και το μήκος || σ' αυτό το θέμα υπάρχει πρόβλημα, ~ τα άλλα είμαστε σύμφωνοι || οικιστική ανάπτυξη καθ' ύψος* (ως προς το ύψος, δηλ. με ψηλά κτήρια) || *δημοκρατία κατ' όνομα και όχι κατ' ουσίαν* (ως προς το όνομα μόνο, όχι ως προς την ουσία)· ΦΡ. (α) ***τα καθ' ημάς*** οι δικές μας υποθέσεις, αυτά που μας αφορούν: *μετά την ξένη ειδησεογραφία, ας περάσουμε τώρα και στα ~* (β) ***η καθ' ημάς Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή* (γ) ***κατά κόσμον*** (για το κοσμικό όνομα ιερωμένου ή μοναχού: *ο πατήρ Φιλόθεος, ~ Ανδρέας* (δ) ***καθ' ύλην αρμόδιος*** ο αρμόδιος σχετικά με κάποιο θέμα: *με το θέμα αυτό θα ασχοληθεί ο ~ υπουργός* (ε) ***κατ' αρχήν*** βλ. λ. *αρχή* **6.** συμφωνία (= σύμφωνα με), αναφορά σε άποψη / θεωρία / έργο ενός προσώπου (+αιτ.): *~ τον νόμο, δε δικαιούται άδεια || ~ τον Φιλήντα, η λέξη είναι αρχαιοελληνική, ~ άλλους όμως είναι ξένη || το ~ Μάρκον Ευαγγέλιο || ~ τη γνώμη μου, χρειάζεται προσοχή·* ΦΡ. (α) ***κατά βούλησ-ιν / -η*** (λατ. ad libitum) σύμφωνα με την επιθυμία κάποιου: *ο πρόεδρος τού κόμματος άφησε τους βουλευτές του να ψηφίσουν ~ || πυρ ~!* (β) ***κατά πως*** σύμφωνα με: *~ λες, δεν πρέπει να ανησυχούμε καθόλου || ~ μας είπε, δεν υπάρχουν χρήματα* (γ) ***κατά γενική ομολογία*** όπως όλοι ομολογούν: *~, είναι ο καταλληλότερος γι' αυτή τη θέση* (δ) ***το κατά δύναμιν*** (*κατὰ δύναμιν*, Ηροδ. 3,142) όσο και όπως μπορεί κανείς: *δεν σου υπόσχομαι επιτυχία, όμως θα κάνω ~ για να βοηθή-*

σω (ε) **κατά παράδοση** σύμφωνα με την παράδοση: *ο πρόεδρος εκλέγεται ~ διά βοής* (στ) **κατά προτίμηση** σύμφωνα με τις προτιμήσεις κάποιου: *θα ήθελα κρέας, ~ μοσχαρήσιο* (ζ) **κατά συνείδηση** σύμφωνα με αυτό που κάποιος νομίζει σωστό στη συνείδησή του: *ψήφος ~* (η) **κατά τα λεγόμενα** σύμφωνα με όσα λέει κάποιος: *~ της, για όλα ευθύνεται ο άντρας της* (θ) **κατά τα θρυλούμενα** σύμφωνα με όσα λέγονται, διαδίδονται: *~, η επιχείρηση θα κλείσει* (ι) (λόγ.) **κατά το δη λεγόμενον** σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη (ια) (αρχαιοπρ.) **κατά το δοκούν** βλ. λ. *δοκούν* (ιβ) (αρχαιοπρ.) **κατ' έθος** βλ. λ. *έθος* (ιγ) (λόγ.) **κατά το δέον / πρέπον** όπως πρέπει (ιε) (λόγ.) **κατά το σύνηθες /** (αρχαιοπρ.) **κατά τα ειωθότα** όπως συνηθίζεται (ιστ) **κατά φύσιν** σύμφωνα με τη φύση (ιζ) **κατ' ευχήν** (*κατ' εὐχήν*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1295a) όπως εύχεται κάποιος, ευνοϊκά: *ελπίζω όλα να σου έρθουν ~!* (ιη) **κατ' εμέ** (*τὸ κατ' ἐμέ*, Δημοσθ.) κατά τη γνώμη μου, όπως εγώ νομίζω: *~, η λύση είναι απλή* (ιθ) **κατά πάσα(ν) πιθανότητα** βλ. λ. *πιθανότητα* (κ) **κατά τεκμήριο** βλ. λ. *τεκμήριο* (κα) **κατά το ήμισυ** βλ. λ. *ήμισυ* (κβ) **κατά περίπτωσ-ιν / -η** βλ. λ. *περίπτωση* (κγ) **καθ' όλα** βλ. λ. *καθ' όλα* **7.** ομοιότητα, αναλογία (+αιτ.): *~ μάνα, ~ κύρη, ~ γυιο και θυγατέρα* || *~ τον υιο και τ' άρματα* || *~ τον μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλια του* **8.** επιμερισμό, διαμονή (+αιτ.): *μοιράζω, τα τρόφιμα ~ άτομο* || *προχωρούσαν ~ ομάδες* || *~ κεφαλήν εισόδημα* || *ψήφιση τού νομοσχεδίου κατ' άρθρο* **9.** κριτήριο επιμερισμού / κατανομής (+αιτ.): *προήχθη κατ' αρχαιότητα* || *τους χώρισαν → φύλο / ηλικίες / ομάδες* **10.** ποσότητα διαφοράς (+αιτ.): *οι απόψεις τους διαφέρουν ~ πολύ* || *ο Δείκτης Τιμών ανέβηκε ~ τρεις μονάδες* || *η διαδρομή από αυτό τον δρόμο είναι ~ μία ώρα συντομότερη* || *~ πόσο ανέβηκαν οι τιμές των καυσίμων τον τελευταίο μήνα;* ΦΡ. (α) **κατά το μάλλον ή ήττον** (*κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον*, Αριστοτ. *Ρητορική* 1397b) λίγο-πολύ, πάνω-κάτω, περίπου: *έλεγαν τα ίδια πράγματα ~* (β) **ούτε κατ' ελάχιστον** καθόλου: *δεν μοιάζουν ~ κι ας είναι αδέλφια* (γ) **κατά τι** κάπως: *οι τιμές των κρεάτων είναι ~ ακριβότερες φέτος σε σχέση με πέρυσι* **11.** (με άρθρο στον πληθ.) **τα κατά** τα αρνητικά στοιχεία: *βρίσκει πάντα ~ μιας άποψης και στέκεται με πείσμα σε αυτά* ΑΝΤ. υπέρ· ΦΡ. **τα υπέρ και τα κατά** τα θετικά και τα αρνητικά **12.** με το άρθρο «το» για την ουσιαστικοποίηση φράσεων: *το ~ πόσον είναι εφικτή αυτή η λύση είναι συζητήσιμο.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια, εαυτός, μοιράζω, περίπου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *kmta- «κοντά, προς τα κάτω, κατά μήκος», πβ. ουαλ. cant «με», αρχ. ιρλ. cet, πιθ. κ. λατ. cum. Ομόρρ. *κάτω* (βλ.λ.). Εκτός από τις αρχ. και μεσν. φρ. αρκετές άλλες είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κατεξοχήν* (< par excellence), *κατά πάσαν πιθανότητα* (< selon toute probabilité), *κατά γενικό κανόνα* (< en règle générale), *κατ' αρχήν* (< en principe), *κατ' ακολουθίαν* (< à la suite), *κατά βάθος* (< au fond), *κατά προτίμηση* (< de préférence) κ.ά.].

κατα- κ. **κατά-** κ. **κατ- / καθ-** α' συνθετικό λέξεων, το οποίο δηλώνει: **1.** διεύθυνση προς τα κάτω: *κατά-βαση* **2.** ότι κάτι γίνεται, συμβαίνει ή υπάρχει με ιδιαίτερα έντονο τρόπο, σε μεγάλο βαθμό ή εκδηλώνεται με επίταση: *κατα-κλέβω, κατα-γοητεύω, κατα-κομματιάζω, κατα-λερώνω, κατα-ντροπιάζω, κατά-φωτος, κατά-πτυστος* **3.** ότι κάτι γίνεται εναντίον κάποιου, με βιαιότητα ή με τρόπο που θίγει κάποιον: *κατα-γελώ, κατα-δίκη, κατ-αναγκάζω.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *κατά* (βλ.λ.) και εμφανίζεται με τις εξής μορφές: (α) ως *κατα-* προ συμφώνου (π.χ. *κατα-βροχθίζω, κατα-διώκω*) (β) ως *κατ-* προ φωνήεντος (π.χ. *κατ-αγγέλλω, κάτ-οψη*), (γ) ως *καθ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (π.χ. *καθ-έδρα, καθ-οδηγία*)].

κατάβαθα **1.** επίρρ. πάρα πολύ βαθιά ● **2. κατάβαθα** (τα) τα βάθη, τα έγκατα, τα μύχια: *τα ~ τής γης / τής ψυχής.*

καταβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέβαλα, καταβλή-θηκα (λόγ. κατεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. καταβληθείς, -είσα, -έν), καταβεβλημένος} **1.** υπερνικώ (κάποιον), βγαίνω νικητής από μια αντιπαράθεση: *καταβληθήκαμε από υπέρτερες δυνάμεις* || *κατόρθωσε να καταβάλει όλους τους αντιπάλους του* ΣΥΝ. καταρρίπτω **2.** εξαντλώ (κάποιον), ώστε να μειώνονται ή να παύουν οι σωματικές ή ψυχικές του δυνάμεις: *τον κατέβαλε η αρρώστια / ο θάνατος τού γυιου του / η αποτυχία* **3.** (η μτχ. **καταβεβλημένος**, -η, -ο) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης εξάντλησης, εξασθένησης: *~ από την κούραση / την αρρώστια / τα βάσανα* **4.** (εμφατ.) σε περιφράσεις για να δηλώσει ότι κάποιος χρησιμοποιεί έντονα τις (ψυχικές ή σωματικές) δυνάμεις του γι' αυτό που κάνει, ότι κάνει κάτι με μεγάλη ένταση: *~ κόπους* (κοπιάζω) / *προσπάθειες* (προσπαθώ) / *φροντίδες* (φροντίζω) / *ενέργεια* (ενεργώ) / *προσοχή* (προσέχω) **5.** (για χρήματα) πληρώνω, καταθέτω: *~ φόρο / εισφορά / αποζημίωση / το αντίτιμο τής αξίας / αναδρομικά / ασφάλιστρα / παράβολο / τα δεδουλευμένα / τόκο / τίμημα / εγγύηση ύψους πολλών εκατομμυρίων* ΑΝΤ. εισπράττω.

καταβαραθρώνω ρ. μετβ. [1890] {καταβαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) καταστρέφω εντελώς, χαντακώνω: *καταβαράθρωσε το κόμμα του / την οικονομία τής χώρας* || *«το εθνικό νόμισμα καταβαραθρώθηκε λόγω τής οικονομικής κρίσης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. abîmer].

καταβαράθρωση (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ολοκληρωτική, οριστική καταστροφή: *η ~ τής παιδείας μιας χώρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαντάκωμα.

κατάβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η καθοδική πορεία, το κατέβασμα: *η ~ διήρκεσε δυο ώρες* || *ελεύθερη / τεχνική ~* (από σκιέρ σε χιονισμένη πλαγιά, χιονοδρομική πίστα) || *~ στα άγρια νερά ενός ποταμού* ΣΥΝ. κάθοδος, κατηφόρισμα ΑΝΤ. άνοδος, ανέβασμα, ανηφόρισμα **2.** (συνεκδ.) δρόμος ή μέρος από όπου κατεβαίνει κάποιος **3.** ΜΟΥΣ. η κίνηση τής φωνής από τους οξείς προς τους χαμηλότερους φθόγγους τής κλίμακας.

καταβασία (η) [μτγν.] {καταβασιών} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) η επανάληψη τού ειρμού τού κανόνα μετά από την ολοκλήρωση των τροπαρίων κάθε ωδής.

καταβαυκαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταβαυκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (επιτατ.) **1.** κοιμίζω κάποιον με νανουρίσματα ΣΥΝ. νανουρίζω **2.** (μτφ.) αποκοιμίζω με τεχνάσματα, εξαπατώ κάποιον, πλανεύω: *τον καταβαυκαλίζουν και του τα παρουσιάζουν όλα ρόδινα.* — **καταβαυκαλισμός** (ο).

καταβεβλημένος, -η, -ο ▸ καταβάλλω

καταβιβάζω ρ. ▸ κατεβάζω

καταβίβαση (η) ▸ κατεβάζω

καταβλήθηκα ρ. ▸ καταβάλλω

καταβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να καταβληθεί: *~ ποσό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. τού *καταβάλλω*].

καταβλητικός, -ή, -ό αυτός που καταβάλλει, καταπονεί, εξαντλητικός: *~ αρρώστια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταβάλλω*].

καταβοή (η) [αρχ.] η κατακραυγή. — **καταβοώ** ρ. [αρχ.] {-άς...}.

καταβόθρα (η) {καταβοθρών} **1.** υπόγειος φυσικός οχετός, από όπου τα νερά λιμνών ή ποταμών διοχετεύονται στη θάλασσα ή σε κάποιο άλλο σημείο τής ξηράς **2.** υπόγειος τεχνητός βόθρος, όπου διοχετεύονται τα νερά τής βροχής ή οι ακαθαρσίες ΣΥΝ. οχετός, υπόνομος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που τρώει συχνά και υπερβολικές ποσότητες φαγητού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατα-* + *-βόθρα* < *βόθρος*].

καταβολάδα (η) **1.** το τμήμα ενός βλαστού με μάτι στην άκρη, το οποίο βυθίζεται στο έδαφος, χωρίς να κοπεί από τον κορμό, και αποκόπτεται, αφού βγάλει ρίζες **2.** (συνεκδ.) το φυτό που δημιουργείται από πολλαπλασιασμό με τον παραπάνω τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβολάς, -άδος* < αρχ. *καταβολή*, πβ. *τετρ-άς*].

καταβολεύω ρ. μετβ. φυτεύω στη γη καταβολάδες για πολλαπλασιασμό ενός είδους. Επίσης **καταβολιάζω**. — **καταβόλεμα** κ. **καταβόλιασμα** (το).

καταβολή (η) **1.** η άσκηση, αξιοποίηση (των δυνάμεων, τού κόπου κ.λπ. κάποιου, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι): *η ~ μεγάλων προσπαθειών από όλες τις πλευρές, ώστε να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση* **2.** η εξάντληση, η εξουθένωση **3.** η πληρωμή ποσού: *η ~ αποζημίωσης / τιμήματος / δεδουλευμένων / εγγύησης / τόκων / ενοικίου / φόρου* **4. καταβολές** (οι) τα στοιχεία ενός ανθρώπου, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τής γενικότερης συγκρότησής του και τα οποία είτε έχει κληρονομήσει είτε έχει διαμορφώσει με βάση τις προσωπικές του εμπειρίες και ερεθίσματα: *οι άνθρωποι από διαφορετικές πόλεις δεν έχουν κοινές ~* || *οι ~ ενός ποιητή / καλλιτέχνη* || *έχει ελληνικές ~* ΦΡ. **από καταβολής κόσμου** (*κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*, Κ.Δ. Ματθ. 25, 34) από την αρχή τής δημιουργίας τού κόσμου, δηλ. από παμπάλαια εποχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίψη σπόρου → γενετική προέλευση, πατρότητα», < *καταβάλλω*].

καταβολιάζω ρ. → καταβολεύω

καταβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. μία από τις δύο φάσεις τού μεταβολισμού, κατά την οποία οι σύνθετες χημικές ουσίες διασπώνται σε απλούστερες, απελευθερώνοντας ενέργεια και υποπροϊόντα, όπως νερό και διοξείδιο τού άνθρακα ΑΝΤ. αναβολισμός. — **καταβολικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. catabolism].

καταβοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταβοάς... | καταβό-ησα} (αρχαιοπρ.) αποδοκιμάζω με φωνές κάποιον: *η κοινή γνώμη καταβοά εναντίον των υπουργών που εισηγούνται νέα μέτρα λιτότητας* ΣΥΝ. καταφέρομαι, επιτίθεμαι, (λαϊκ.) ξεφωνίζω. — **καταβοή** (η) [αρχ.].

κατάβρεγμα (το) [1871] {καταβρέγμ-ατος | -ατα, -άτων} το βρέξιμο (προσώπου / πράγματος) από απόσταση ή εντελώς: *το ~ των ρούχων πριν από το σιδέρωμα.* Επίσης **κατάβρεξη** (η) [μτγν.].

καταβρεχτήρας (ο) [1893] **1.** ειδικό όχημα, το οποίο είναι εφοδιασμένο με κατάλληλο εξάρτημα που καταβρέχει τον δρόμο **2.** (συνεκδ.) το εξάρτημα αυτό **3.** το καταβρεχτήρι (βλ.λ.).

καταβρεχτήρι (το) [1884] {καταβρεχτηρ-ιού | -ιών} φορητό δοχείο, κατάλληλο για κατάβρεγμα ή για πότισμα (αυλής, γλάστρας, κήπου κ.λπ.).

καταβρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάβρε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** βρέχω (κάποιον/κάτι) από απόσταση (συνήθ. από πάνω προς τα κάτω) με νερό: *~ τα ρούχα πριν από το σιδέρωμα* || *~ την αυλή, για να κατακαθίσει η σκόνη* **2.** βρέχω (κάτι/κάποιον) εντελώς, μουσκεύω (κάτι/κάποιον): *περνούσα την ώρα που έριχνε τα νερά στον δρόμο και με κατάβρεξε.*

καταβροχθίζω ρ. μετβ. {καταβρόχθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρώω με βουλιμία, καταπίνω λαίμαργα: *το άγριο ζώο καταβρόχθισε το θύμα του στη στιγμή* ΣΥΝ. κατατρώγω **2.** (μτφ.) καταναλώνω μέχρι τέλους, ξοδεύω, κατασπαταλώ: *καταβρόχθισε την περιουσία τού πατέρα του* ΣΥΝ. κατατρώω, ξεκοκκαλίζω **3.** (μτφ.) καταστρέφω, αφανίζω: *οι φλόγες καταβρόχθισαν στο λεπτό το δάσος.* — **καταβρόχθιση** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *βροχθίζω* < *βρόχθος* «λαιμός», πιθ. < Ι.Ε. *g^w rogh- «λαιμός», πβ. μέσ. γερμ. krage, μέσ. αγγλ. crawe «πρόλοβος πτηνού», αρχ. ιρλ. brāgae «λαιμός, τράχηλος» κ.ά. Ομόρρ. *βρόγχος* (βλ.λ.)].

καταβύθιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ολοκληρωτική βύθιση, ο καταποντισμός **2.** ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη προς τα κάτω μετακίνηση τής γήινης επιφάνειας που οφείλεται σε φυσικά ή ανθρωπογενή αίτια **3.** ΧΗΜ. διεργασία κατά την οποία μέσα σε ένα διάλυμα σχηματίζεται μια αδιάλυτη στερεά ουσία. Επίσης **καταβύθισμα** (το) [1840]. — **καταβυθίζω** ρ. [αρχ.].

καταβυθιστής (ο) [1888] αυτός που καταβυθίζει (κάτι): *~ ναρκών.*

καταγγείλω (να/θα) ρ. → καταγγέλλω

καταγγελία (η) [μτγν.] {καταγγελιών} **1.** η υποβολή μήνυσης εναντίον (γνωστού ή άγνωστου) προσώπου για παράνομη πράξη ή δράση του: *προβαίνω σε / κάνω καταγγελίες*· ΦΡ. ***καταγγελία σύμβασης*** διαπλαστικό δικαίωμα τού συμβαλλομένου να προκαλέσει μονομερώς τη λύση μιας διαρκούς σύμβασης που έχει ήδη λειτουργήσει για το μέλλον **2.** (ειδικότ.) η γνωστοποίηση στην αρμόδια αρχή ή την κοινή γνώμη παράνομης πράξης ή απαράδεκτης κατάστασης: *καταγγελίες εναντίον τής κριτικής επιτροπής για μεροληψία υπέρ υποψηφίων* || *επώνυμη / ανώνυμη ~* || *«την πρώτη θέση κατέχουν οι ~ για καθυστερήσεις στα αεροδρόμια και ακολουθούν αυτές για την ποιότητα των φαγητών και για αισχροκέρδεια»* (εφημ.).

καταγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {(λόγ.) κατήγγειλα κ. κατάγγειλα (να/θα καταγγείλω), καταγγέλθηκα, κατηγγελμένος} **1.** καταθέτω μήνυση (εναντίον γνωστού ή άγνωστου προσώπου) για παράνομη πράξη του ή αναφέρω αρμοδίως παράνομη πράξη: *κατήγγειλαν την υπεξαίρεση στον εισαγγελέα* **2.** (ειδικότ.) γνωστοποιώ στην αρμόδια αρχή και στην κοινή γνώμη παράνομες πράξεις ή απαράδεκτη κατάσταση: *~ την αυθαιρεσία των υπαλλήλων μιας υπηρεσίας* || *κατήγγειλαν την απάνθρωπη στάση των δυνάμεων καταστολής* ΣΥΝ. δημοσιοποιώ **3.** (ειδικότ.) (για συνθήκες, συμβάσεις, συμφωνίες κ.λπ.) ανακοινώνω στον συμβαλλόμενο τη διακοπή, τη λήξη ή την ακύρωση τής ισχύος τής μεταξύ τους συμφωνίας: *η Ελλάδα κατήγγειλε τη σύμβαση λόγω παρατυπιών.*

καταγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή καταφεύγει σε καταγγελία πράξεων, γεγονότων, καταστάσεων που θεωρούνται ύποπτα: *η ~ στάση των συνδικαλιστών ενόχλησε τη διοίκηση τού Οργανισμού.*

καταγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί τον χλευασμό και την περιφρόνηση των άλλων: *~ συμπεριφορά* || *κατέληξε ~* ΣΥΝ. γελοίος, φαιδρός. — **καταγέλαστα** επίρρ.

καταγελώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταγελάς... | καταγέλασ-α, -τηκα, -μένος} γελώ ειρωνικά και με ιδιαίτερη ένταση σε βάρος (κάποιου) ΣΥΝ. περιγελώ, χλευάζω, εμπαίζω. — **καταγελαστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

καταγής επίρρ. (λαϊκ.) στη γη, πάνω στο έδαφος: *κάθομαι / πέφτω / σωριάζομαι ~* ΣΥΝ. χάμω, χάμου, κατάχαμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατὰ γῆς*].

καταγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** επιδίδομαι με αφοσίωση σε κάτι, ασχολούμαι: *όλο το πρωί καταγινόταν με τον κήπο του* || *καταγίνεται με τη συγγραφή ενός βιβλίου* **2.** έχω ως επάγγελμα: *καταγίνεται με τις τουριστικές επιχειρήσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καταγκρεμού επίρρ. (λαϊκ.) στον γκρεμό· (μτφ.) στην καταστροφή: *η χώρα πηγαίνει ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κατά κρημνόν.

κάταγμα (το) {κατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (για οστό) το σπάσιμο οστού: *εγκάρσιο / συντριπτικό / επιπεπλεγμένο* (με ανοιχτό τραύμα) *~* || *φέρει πολλαπλά ~ στη λεκάνη και στα κάτω άκρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατάγνυμι* «κομματιάζω, συντρίβω» < *κατ(α)-* + *ἄγνυμι* «σπάζω, θρυμματίζω» < **Fάγ-νυ-μι*, που συνδ. με τοχ. wāk- «διαρρηγνύω, διαχωρίζω», ίσως και με λατ. vāgina «θήκη, κάλυκας»].

κατάγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προέρχομαι (από γένος ή περιοχή), έλκω την καταγωγή (οικογενειακή ή τοπική) μου: *κατάγεται από γενιά μεγάλων πολιτικών* || *~ από τη Λήμνο* ΣΥΝ. κρατώ, βαστώ, (λαϊκ.) κρατά η σκούφια μου / το σόι μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *κατάγω* (βλ.λ.)].

καταγραφέας (ο/η) [μεσν.] {καταγραφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που καταγράφει (στοιχεία, δεδομένα, προφορική ομιλία κ.λπ.) **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την (αυτόματη) καταγραφή στοιχείων και μεγεθών σε χαρτί, μαγνητοταινία, φιλμ κ.λπ: *αυτόματος ~ τηλεφωνημάτων* (γνωστός ως *κοριός*).

καταγραφή (η) [αρχ.] **1.** η καταχώριση ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: *~ των ακινήτων τής εταιρείας / των εγγράφων τού αρχείου* **2.** η γραπτή σημείωση (συχνά και η απαρίθμηση): *η ~ των αναγκών των κατοίκων μιας περιοχής* || *στο βιβλίο βρίσκει κανείς μια λεπτομερή ~ των γεγονότων* **3.** (για συσκευές) (α) η αποτύπωση σε ειδικό χαρτί ή ταινία των τιμών φυσικών μεγεθών: *η ~ τής έντασης των σεισμικών δονήσεων από τους σεισμογράφους* (β) η εγγραφή ήχου ή και εικόνας: *η ~ των συνομιλιών σε κασέτες* || *το ρεπορτάζ αποτελεί μια παραστατική ~ τής καθημερινότητας των φυλακισμένων* **4.** (ειδικότ.) η διατήρηση με ακρίβεια στη μνήμη (κάποιου πράγματος, γεγονότος κ.λπ.): *η ~ τού περιστατικού στη μνήμη τού παιδιού.*

καταγραφικός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με την καταγραφή ή τον καταγραφέα.

καταγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέγραψα, καταγρά-φηκα (λόγ. κατεγράφην, -ης, -η...), -μμένος (λόγ. καταγεγραμμένος)} **1.** καταχωρίζω (στοιχεία) ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: *ανέλαβε να καταγράψει τα περιουσιακά στοιχεία* **2.** (καταχρ.) κάνω απογραφή, απογράφω **3.** σημειώνω (ή και απαριθμώ): *~ τα προβλήματα των κατοίκων μιας περιοχής* || *~ τα κρούσματα βίας σε ένα σχολείο* **4.** (για συσκευές) (α) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί ή ταινία τις τιμές φυσικών μεγεθών: *οι σεισμογράφοι κατέγραψαν αλλεπάλληλες ασθενείς σεισμικές δονήσεις* (β) εγγράφω ήχο ή και εικόνα: *~ τις συνομιλίες σε κασέτες* || *η σκηνή τής δολοφονίας είναι καταγεγραμμένη στις κάμερες* **5.** (ειδικότ.) σημειώνω, ώστε να διατηρηθεί στη μνήμη: *~ ένα περιστατικό στη μνήμη μου* || *πρόκειται για κατόρθωμα που πρέπει να καταγραφεί* **6.** (μτφ.) διαπιστώνω, επισημαίνω: *οι διεθνείς παρατηρητές καταγράφουν την αδυναμία των δύο κοινοτήτων να συνυπάρξουν* || *οι στατιστικές καταγράφουν θεαματική βελτίωση των δεικτών τής οικονομίας* || *στα εκλογικά αποτελέσματα καταγράφονται οι τάσεις τού εκλογικού σώματος.*

κατάγω ρ. μετβ. {κατήγαγα} (λόγ.) φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω· στις ΦΡ. (α) ***κατάγω νίκη / θρίαμβο*** νικώ, θριαμβεύω: *η δημοκρατική παράταξη κατήγαγε σαρωτική / περιφανή νίκη* (β) ***κατάγω κτύπημα*** (εναντίον αντιπάλου) καταφέρω πλήγμα, χτύπημα ΣΥΝ. πετυχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατεβάζω, οδηγώ προς τα κάτω», < *κατ(α)-* + *ἄγω*].

καταγωγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η οικογενειακή, εθνική, φυλετική κ.λπ. προέλευση: *ευγενής / αριστοκρατική / βασιλική / λαϊκή / ταπεινή ~* ΣΥΝ. γενιά, σόι, ρίζα, ράτσα, γενεαλογία· ΦΡ. (λόγ.) ***έλκω την καταγωγή*** κατάγομαι, προέρχομαι: *έθιμα τα οποία έλκουν την καταγωγή τους από την αρχαιότητα* **2.** (συνεκδ.) ο τόπος ή το έθνος από όπου προέρχεται κάποιος/κάτι: *έχει συνείδηση τής ελληνικής του καταγωγής* || *πρόκειται για έθιμα αγνώστου καταγωγής* || *η ~ τού πατέρα μου είναι από τη Ρούμελη* **3.** ΒΙΟΛ. η αναγωγή ενός είδους σε άλλο που θεωρείται πρόγονός του: *η ~ τού ανθρώπου από τον πίθηκο αμφισβητείται.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποβίβαση – καταγώγιο», < *κατάγω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στον Πλούταρχο ως μέρος τής φρ. *καταγωγὴ τοῦ γένους*].

> **καταγωγή: -όπουλος, -άκης, -άτος κ.λπ.** Στην Ελληνική και σε όλες σχεδόν τις γλώσσες η κατάληξη αρκετών επωνύμων δηλώνει τον **τόπο καταγωγής** αυτού που φέρει το επώνυμο. Έτσι λ.χ. επώνυμα σε **-άκης** (*Θεοδωράκης, Μυλωνάκης, Χριστάκης* κ.λπ.) δηλώνουν Έλληνα που κατάγεται από την Κρήτη. Επώνυμα σε **-άτος** δηλώνουν καταγωγή από την Κεφαλληνία (*Πετράτος, Μαρκάτος, Τζουγανάτος* κ.λπ.), σε **-έλ(λ)ης** από τη Μυτιλήνη (*Αλεπουδέλης* –το πραγματικό όνομα τού Οδ. Ελύτη–, *Ζουγανέλης, Παπαδέλης* κ.ά.), σε **-έας** και **-άκος** από τη Μάνη (*Μαυρέας, Σκαλκέας, Σκοπετέας* κ.λπ. *Βασιλάκος, Πετράκος, Καργάκος* κ.λπ.) κ.ο.κ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πολύ διαδεδομένη κατάληξη σε **-(ό)πουλος**, που δηλώνει καταγωγή από την Πελοπόννησο και προέρχεται από το μεσαιωνικό *πούλ(λ)ος* (< λατ. pullus «νεοσσός»). Η κατάληξη αυτή δήλωσε αρχικά «το παιδί τού ...», για ζώα (*λύκος – λυκόπουλο*), και έπειτα για ανθρώπους (*άρχοντας – αρχοντόπουλο*), προσλαμβάνοντας και υποκοριστική σημασία (*αετόπουλο* = μικρός αετός, *σπιτόπουλο* = μικρό σπίτι). Ανάλογη σημασία έχουν τα **-ογλου / -όγλου** (από το -oglu τής Τουρκικής) και το αγγλ. **Mac** (MacDonald) και **O'** (O'Connor) που σημαίνουν «το παιδί» ή «τον απόγονο τού...». Τέλος, καταγωγή δηλώνουν και τα οικογενειακά ονόματα σε **-ίδης / -άδης** (*Ιωαννίδης, Καστοριάδης*), καταγωγή Ελλήνων από τον Πόντο και τη Μ. Ασία.

καταγώγιο (το) {καταγωγί-ου | -ων} (μειωτ.) κλειστός χώρος, συνήθ. κατάστημα, όπου συχνάζουν άνθρωποι τού υποκόσμου ΣΥΝ. άντρο, κέντρο διαφθοράς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταγώγιον* < *κατ(α)-* + *-αγώγιον* < *ἀγωγός*].

καταδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέδειξα, καταδείχ-θηκα (λογιότ. κατεδείχθην, -ης, -η..., μτχ. καταδειχθείς, -είσα, -έν), καταδεδειγμένος} (λόγ.) δείχνω με σαφήνεια κάτι (συνήθ. με παράθεση αποδείξεων), φανερώνω κάτι ξεκάθαρα (επιτατ. τού *δείχνω*): *τα αδιάσειστα στοιχεία τής διεθνούς επιτροπής καταδεικνύουν την έλλειψη σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα αυτή* ΣΥΝ. φανερώνω, δείχνω. Επίσης **καταδείχνω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω.*

κατάδειξη (η) [1843] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} η απόδειξη με ασφαλή στοιχεία, με ισχυρά τεκμήρια: *η ~ τής αλήθειας.*

καταδεκτικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **καταδεχτικός** αυτός που καταδέχεται τους άλλους, που φέρεται με συγκαταβατικότητα και καλοσύνη, ενώ είναι ανώτερος (κοινωνικά, οικονομικά, πνευματικά κ.ά.) ΣΥΝ. προσηνής, συγκαταβατικός ΑΝΤ. ακατάδεκτος, υπερήφανος, υπερόπτης. — **καταδεκτικά** επίρρ.

καταδεκτικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντιμετώπιση (κάποιου) χωρίς υπεροψία ΣΥΝ. συγκαταβατικότητα.

κατάδεσμος (ο) [αρχ.] {καταδέσμ-ου | -ων, -ους} ΛΑΟΓΡ. μαγική πράξη που πιστεύεται ότι προκαλεί εμπόδιο ή βλάβη σε κάποιον ή ότι τον αναγκάζει να κάνει κάτι.

καταδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καταδέ-χθηκα κ. -χτηκα} **1.** (για σχέσεις ανθρώπων διαφορετικής κοινωνικής θέσης) αντιμετωπίζω (κάποιον) χωρίς υπεροψία, δέχομαι να έχω κοινωνική συναναστροφή (με κάποιον): *ο αδελφός του μας καταδέχεται, ενώ αυτός ούτε που μας μιλάει* **2.** δέχομαι (κάτι) ως άξιο να ασχοληθώ με αυτό: *δεν ~ να δώσω απάντηση σε τέτοια κακόβουλα σχόλια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι πίσω, παραδέχομαι», < *κατα-* + *δέχομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

κατάδηλος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι εντελώς φανερός, ολοφάνερος: *~ υπεροχή / ήττα* ΣΥΝ. πασιφανής, καταφανής, πασίδηλος ΑΝΤ. άδηλος.

καταδίδω ρ. μετβ. {κατέδωσα} αποκαλύπτω στην αστυνομία ή στους φορείς εξουσίας (κάποιον που διώκεται) (συνήθ. έναντι αμοιβής) ΣΥΝ. προδίδω, μαρτυρώ, (κακόσ.) καρφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταδίδωμι*, αρχική σημ. «(για ποταμό, λιμνοθάλασσα)

κατα- *επιτατικό*

κατ(α)-ευχαριστώ ρ.	**κατα-γεμάτος, -η, -ο**	**κατα-δαπανώ** ρ.	**κατα-δημαγωγώ** ρ.	**κατα-δυναστευτικός, -ή, -ό**
κατα-γάλανος, -η, -ο	**κατα-γοητεύω** ρ.	**κατα-δημαγώγηση** (η)	**κατα-δυνάστευση** (η)	**κατα-δυναστεύω** ρ.

εκβάλλω», < *κατα-* + *δίδωμι*. Η σημ. «καταγγέλλω, προδίδω» είναι μεσν.].

καταδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταδίκασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για δικαστήριο) κρίνω (κάποιον) ένοχο και (του) επιβάλλω τιμωρία, εκδίδω καταδικαστική απόφαση: ~ *σε θάνατο* / *σε φυλάκιση* / *να καταβάλει αποζημίωση* / *σε κάθειρξη* ΑΝΤ. αθωώνω, απαλλάσσω **2.** σχολιάζω δυσμενώς, αποδοκιμάζω: *το έργο καταδικάστηκε από τους κριτικούς* || *μη με καταδικάζεις· σκέψου να ήσουν εσύ στη θέση μου!* ΣΥΝ. απορρίπτω, κατακρίνω, επικρίνω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, εγκρίνω **3.** (μτφ.) έχω ή θέτω τις προϋποθέσεις, ώστε να μην υπάρξει ευνοϊκή έκβαση: *οι έριδες και τα διοικητικά προβλήματα καταδίκασαν το εγχείρημα σε αποτυχία* || *με τέτοια μυαλά είναι καταδικασμένος ν' αποτύχει.*

καταδικάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να καταδικαστεί.

καταδικαστέος, -α, -ο [1886] αυτός που πρέπει να καταδικαστεί ή να επικριθεί: *κρίθηκε* ~ || *τέτοιες πράξεις είναι* ~.

καταδικαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που καταδικάζει, που έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη κάποιου: ~ *απόφαση* / *ψήφισμα* ΣΥΝ. ενοχοποιητικός ΑΝΤ. αθωωτικός, απαλλακτικός **2.** (μτφ.) αυτός που επικρίνει, που αποδοκιμάζει πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις: ~ *σχόλια* ΣΥΝ. κατακριτικός, αποδοκιμαστικός.

καταδίκη (η) [αρχ.] {καταδικών} **1.** η ποινή που επιβάλλει το δικαστήριο με απόφασή του για παράβαση νόμου ΑΝΤ. αθώωση, απαλλαγή, δικαίωση· ΦΡ. ***υπογράφω την καταδίκη μου*** οδηγώ ο ίδιος τον εαυτό μου στην καταστροφή: *με αυτή του τη δήλωση ουσιαστικά υπέγραψε την πολιτική του καταδίκη* **2.** (μτφ.) μεγάλη δοκιμασία, ταλαιπωρία· μαρτύριο, συμφορά: *η εργασία κάτω από τόσο δυσμενείς συνθήκες είναι* ~ ΣΥΝ. φρίκη **3.** η έντονη αποδοκιμασία: *η ~ τού πραξικοπήματος από την παγκόσμια κοινή γνώμη* || *φραστική* / *ξεκάθαρη* / *απερίφραστη* ~ ΑΝΤ. επιδοκιμασία, επικρότηση, αποδοχή.

καταδικός, -ή/-ιά, -ό (σε συνεκφορά με την προσ. αντων. μου, σου, του κ.λπ.) αυτός που ανήκει ολοκληρωτικά σε μένα· εντελώς, ολωσδιόλου δικός μου, σου κ.λπ. ΣΥΝ. ολόδικος.

κατάδικος (ο/η) [μτγν.] {καταδίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί για εγκληματική πράξη και εκτίνει ποινή φυλάκισης· ο φυλακισμένος: *εξέγερση καταδίκων στις φυλακές τής Κέρκυρας.*

καταδιωκτικό (το) μαχητικό αεροσκάφος τής Πολεμικής Αεροπορίας με μεγάλη ικανότητα οριζόντιας πτήσης και ευελιξίας κατά τους ελιγμούς, που του επιτρέπει την καταστροφή εχθρικών αεροπλάνων στον αέρα και δευτερευόντως την προσβολή επίγειων στόχων, λ.χ. το «Φάντομ».

καταδιωκτικός, -ή, -ό 1. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με την καταδίωξη: *το ~ έργο τής αστυνομίας* **2.** αυτός που έχει ως αποστολή του να καταδιώκει: ~ *απόσπασμα* || ~ *αρχές* (οι αστυνομικές αρχές που καταζητούν και συλλαμβάνουν κακοποιούς) **3.** ***καταδιωκτικό*** (το) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταδιώκω*. Η φρ. *καταδιωκτικό* (αεροπλάνο) είναι απόδ. τού γαλλ. chasseur / avion de chasse].

καταδιώκω ρ. μετβ. {καταδίω-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** κυνηγώ (κάποιον) για να τον συλλάβω ή να τον εξοντώσω: ~ *τους ληστές* / *τον εχθρό* ΣΥΝ. διώκω **2.** (κατ' επέκτ.) προσπαθώ να βλάψω, να ζημιώσω (κάποιον): *ζει με τον φόβο πως όλοι τον καταδιώκουν* ΣΥΝ. κατατρέχω **3.** (μτφ.) κυνηγώ, δεν αφήνω σε ησυχία (κάποιον): *τον καταδιώκει ο φόβος τής αποτυχίας* || (συχνά μεσοπαθ.) *καταδιώκεται από έμμονες ιδέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *-διώκω*. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «τρέχω από πίσω, ακολουθώ» (Μαρκ. 1, 36: *καὶ κατεδίωξεν αὐτὸν Σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ*)].

καταδίωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} **1.** το κυνηγητό (κάποιου) με σκοπό τη σύλληψη ή την εξόντωσή του: *τον πιάσαμε ύστερα από πολύωρη* ~ **2.** (κατ' επέκτ.) η προσπάθεια (που καταβάλλεται από κάποιον) να προξενήσει κακό στον άλλο: *υφίσταται ανηλεή ~ από τους προϊσταμένους του* ΣΥΝ. κατατρεγμός· ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. ***μανία καταδιώξεως*** η έμμονη ιδέα που ταλαιπωρεί (κάποιον) ότι όλοι επιθυμούν να τον βλάψουν **3.** ΝΟΜ. δικαστική ενέργεια κατά προσώπου που διέπραξε αδίκημα· αλλιώς *ποινική δίωξη*· ΦΡ. ***υπηρεσία καταδιώξεως*** ειδική υπηρεσία τής δημόσιας τάξης που παρακολουθεί και συλλαμβάνει πρόσωπα, τα οποία βαρύνονται με ποινικό αδίκημα **4.** ΣΤΡΑΤ. η τελευταία φάση νικηφόρου μάχης, κατά την οποία ο νικητής καταδιώκει τον αντίπαλό του που υποχωρεί, με σκοπό την πλήρη συντριβή του.

[ΕΤΥΜ. < *καταδιώκω*. Η φρ. *μανία καταδιώξεως* αποδίδει το γαλλ. délire de persécution].

καταδολιεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {καταδολιεύ-τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χρησιμοποιώ δόλο για την εξαπάτηση (κάποιου) **2.** ΝΟΜ. καταστρατηγώ, παραβαίνω: ~ *τον νόμο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. — **καταδολιευτικός, -ή, -ό** [1897].

[ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *δολιεύομαι* < *δόλιος*, απόδ. τού γαλλ. frauder].

καταδολίευση (η) [1879] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η χρήση δόλου για την εξαπάτηση (κάποιου) **2.** ΝΟΜ. ***καταδολίευση δανειστών*** η σκόπιμη μεταβίβαση από τον οφειλέτη περιουσιακών στοιχείων του σε τρίτους, προκειμένου να μην ικανοποιηθούν από αυτά οι απαιτήσεις των δανειστών του.

κατάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η αποκάλυψη στις αρμόδιες αρχές στοιχείων για καταζητούμενο πρόσωπο ΣΥΝ. προδοσία, (λαϊκ.) σπιουνιά, χαφιεδισμός, κάρφωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάδοσις* < αρχ. *καταδίδωμι*].

καταδότης (ο) [μεσν.] {καταδοτών}, **καταδότρια** (η) {καταδοτριών} πρόσωπο που καταδίδει (κάποιον): *οι ~ των Γερμανών* ΣΥΝ. προδότης, (λαϊκ.) σπιούνος, χαφιές. — Επίσης **καταδότρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

καταδρομέας (ο) [1838] {καταδρομ-είς, -έων} ΣΤΡΑΤ. ειδικά εκπαιδευμένος στρατιώτης μονάδας που αναλαμβάνει επικίνδυνες και αιφνιδιαστικές αποστολές (καταδρομές) ΣΥΝ. λοκατζής, κομάντο.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. commando (βλ. κ. *κομάντος*)].

καταδρομή (η) [αρχ.] **1.** ΣΤΡΑΤ. (α) στρατιωτική ενέργεια με δυνάμεις καταδρομών (β) ***δυνάμεις καταδρομών*** ειδικά εκπαιδευμένες μονάδες στρατού για δύσκολες και αιφνιδιαστικές επιχειρήσεις (π.χ. Λ.Ο.Κ. = Λόχος Ορεινών Καταδρομών) **2.** (μτφ.) κατατρεγμός, δυσμένεια· ΦΡ. ***καταδρομή τής τύχης*** η εναντιότητα των περιστάσεων· η αναποδιά ΣΥΝ. κατατρεγμός τής τύχης.

καταδρομικό (το) [1837] ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, εξοπλισμένο με πυροβόλα και συστήματα εκτόξευσης πυραύλων, που προστατεύει τους εμπορικούς δρόμους και υποστηρίζει τη δράση των φιλικών πολεμικών πλοίων.

καταδρομικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταδρομή **2.** κατάλληλος για καταδρομή, καταδιωκτικός: ~ *δυνάμεις.*

καταδύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καταδύθηκα} **1.** βυθίζομαι μέσα στο νερό: *το υποβρύχιο ετοιμάζεται να καταδυθεί* ΑΝΤ. αναδύομαι **2.** ***καταδυόμενο*** (το) (α) (παλαιότ.) το υποβρύχιο (β) αυτόνομο επανδρωμένο σκάφος, που χρησιμοποιείται στην ωκεανολογία για την παρατήρηση τού βένθους, δηλ. τού βυθού και τού κόσμου του (πβ. λ. *βαθυσκάφος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *καταδύω* «βυθίζω, βουλιάζω» < *κατα-* + *δύω* (βλ.λ.)].

κατάδυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η βύθιση μέσα στο νερό (κυρ. στη θάλασσα): ~ *υποβρυχίου* ΑΝΤ. ανάδυση **2.** ΑΘΛ. άθλημα που συνίσταται στη γρήγορη, τεχνική και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες βουτιά τού αθλητή στο νερό από καθορισμένο ύψος: ~ *από ελαστικό βατήρα* || *αγώνες κατάδυσης ανδρών* / *γυναικών* || *ολυμπιονίκης στις* ~ **3.** υποβρύχια κολύμβηση με τη βοήθεια ή μη αναπνευστικής συσκευής: *ελεύθερη* / *αυτόνομη* ~. — **καταδυτικός, -ή, -ό** [1833].

καταδύτης (ο) {καταδυτών}, **καταδύτρια** (η) {καταδυτριών} πρόσωπο που κάνει καταδύσεις.

καταζητούμενος, -η, -ο αυτός που καταζητείται από τις δημόσιες αρχές για να συλληφθεί: *ο ~ έχει επικηρυχθεί.*

καταζητώ ρ. μετβ. {καταζητείς... | καταζήτ-ησα, -ούμαι (μτχ. καταζητούμενος, -η, -ο), -ήθηκα} **1.** (για όργανα τής δημόσιας τάξης) αναζητώ με επιμονή (πρόσωπο που διέπραξε αδίκημα και διαφεύγει τη σύλληψη): *καταζητείται για φόνο* **2.** (η μτχ. ***καταζητούμενος, -η, -ο***) βλ.λ. — **καταζήτηση** (η) [1897].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταζητῶ (-έω)* «αναζητώ, ψάχνω» < *κατα-* + *ζητῶ*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. poursuivre].

καταζώστης (ο) {καταζωστών} η ίγκλα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταζώννυμι* < *κατα-* + *ζώννυμι* «ζώνω»].

κατάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η τοποθέτηση στο έδαφος, η απόθεση: ~ *στεφάνου από επισήμους στο μνημείο τού αγνώστου στρατιώτου*· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***κατάθεση όπλων*** ο τερματισμός εχθροπραξιών μετά από ήττα ή συνθηκολόγηση ● **2.** (α) *(~ χρημάτων)* διαρκής σύμβαση, ορισμένου ή αορίστου χρόνου μεταξύ τής τράπεζας και τού αντισυμβαλλομένου της, βάσει τής οποίας η τράπεζα αφενός παραλαμβάνει χρήματα τού αντισυμβαλλομένου της που πρέπει να αποδοθούν, αφετέρου υποχρεούται είτε να τα φυλάσσει (με ή χωρίς αντάλλαγμα) είτε μόνον να τα επιστρέψει μετά τη χρήση τους (καταβάλλοντας ή και μη καταβάλλοντας τόκο) (β) (συνεκδ.) το κατατιθέμενο χρηματικό ποσό: ~ *όψεως* / *υπό προθεσμία* / *ταμιευτηρίου* || *βιβλιάριο καταθέσεων* || *έχω καταθέσεις στην τράπεζα* ΑΝΤ. ανάληψη ● **3.** ΝΟΜ. γραπτή ή προφορική μαρτυρία ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτικής αρχής: *η ~ ενός μάρτυρα κατηγορίας* || *επιβαρυντική* / *ένορκη* ~ || *παίρνω ~ από αυτόπτη μάρτυρα* || *δίνω ~ στην αστυνομία* **4.** (α) η υποβολή σε αρμόδια αρχή: ~ *νομοσχεδίου* / *υπομνήματος* / *πρότασης για ψήφιση* / *χωροταξικής μελέτης* / *αιτήσεως* / *αγωγής διαζυγίου* (β) ΠΟΛΙΤ. ***κατάθεση εντολής*** (σχηματισμού κυβέρνησης) η παραίτηση υποψήφιου πρωθυπουργού από την προσπάθεια σχηματισμού κυβερνήσεως, επειδή δεν κατάφερε να δημιουργήσει ένα βιώσιμο κυβερνητικό σχήμα (που να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή) **5.** (για γνώμη, άποψη) η παρουσίαση, η έκθεση: *η ~ των απόψεών του στην εκπομπή μας* **6.** (μτφ.) (για το έργο κάποιου) αυτό το οποίο δίνει, προσφέρει κανείς: *αυτό το βιβλίο αποτελεί ~ ψυχής* ΣΥΝ. προσφορά ● **7.** ΕΚΚΛΗΣ. η πανηγυρική απόθεση ιερού λειψάνου ή ιερού αντικειμένου σε ναό: *στις 31 Αυγούστου γιορτάζεται η ~ τής Τιμίας Ζώνης τής Παναγίας.*

καταθέτης (ο) [1865] {καταθετών}, **καταθέτρια** (η) {καταθετριών} πρόσωπο που καταθέτει χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους. — **καταθετικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déposant].

καταθέτω ρ. μετβ. {κατέθεσα, κατατέθ-ηκα (λόγ. κατετέθην, -ης, -η..., μτχ. κατατεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. κατατεθειμένος, -η, -ο} **1.** (γενικά) τοποθετώ (κάτι) κάτω, αποθέτω, ακουμπώ (στο έδαφος ή στη βάση ενός μνημείου): ~ *στεφάνι στο μνημείο των πεσόντων*· ΦΡ. ***καταθέτω τα όπλα*** (*κατατίθημι τὰ ὅπλα*, Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ.* 2,1,14) (i) τερματίζω τις εχθροπραξίες λόγω αδυναμίας ή κατόπιν συνθηκολόγησης: *τα κυβερνητικά στρατεύματα έδωσαν προθεσμία τριών ημερών στους αντάρτες για να καταθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ. παραδίδομαι, ειρηνεύω (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω τις προσπάθειές μου, παραδίδομαι στην τύχη μου: *μην καταθέτεις τα όπλα τόσο εύκολα· προσπάθησε περισσότερο* ● **2.** παραδίδω χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους: ~ *ποσό στην τράπεζα* ● **3.** ΝΟΜ. δίνω μαρτυρία σε δικαστήριο ή ανακριτική αρχή: ~ *υπέρ* / *εναντίον τού*

κατηγορουμένου || *ο μάρτυρας κατέθεσε για τον φόνο* ΣΥΝ. δίνω κατάθεση **4.** (α) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή: ~ *νομοσχέδιο προς / για ψήφιση* || ~ *υπόμνημα / ερώτηση / μελέτη / πόρισμα έρευνας / αίτηση / αγωγή*· ΦΡ. (για υποψήφιο πρωθυπουργό) ***καταθέτω την εντολή*** παραιτούμαι από την προσπάθεια για τον σχηματισμό κυβέρνησης, επειδή δεν μπορώ να σχηματίσω βιώσιμη κυβέρνηση (β) επιστρέφω επίσημο έγγραφο στην αρχή που το εξέδωσε: *όταν συνταξιοδοτήθηκε, κατέθεσε την υπηρεσιακή του ταυτότητα* || (κ. ως ένδειξη διαμαρτυρίας) «*αν υλοποιηθεί η απόφαση [...] οι Πάτμιοι τονίζουν ότι θα καταθέσουν ομαδικά τις αστυνομικές τους ταυτότητες...*» (εφημ.) **5.** παρουσιάζω, εκθέτω: ~ *την προσωπική μου άποψη / τις σκέψεις μου για την επίλυση ενός προβλήματος* **6.** ***σήμα κατατεθέν*** βλ. λ. *σήμα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κατατίθημι.* Βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι.* Το ρ. *κατατίθημι* σήμαινε αρχικώς «τοποθετώ κάτω, στο έδαφος», από όπου προέκυψαν πολλές μτφ. σημ., όπως *κατατίθημι χρήματα* «τοποθετώ χρήματα σε ασφαλές μέρος» (Αντιφών *Σοφ.* 54), *κατατίθημι ἐνέχυρα* (επιγραφή 3ου αι. π.Χ.). *χρὴ γνώμην ταύτην καταθέσθαι* (Θεόγν. 717), *κατατίθημι ὄνομα* «επιβάλλω τη χρήση συγκεκριμένου ονόματος» (πβ. *σῆμα κατατεθέν*) (Παρμενίδης 19,3)].

καταθλίβω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατέθλιψα, καταθλιμμένος} **1.** προκαλώ υπερβολική λύπη σε (κάποιον) ΣΥΝ. καταστενοχωρώ • **2.** καταπιέζω, ασκώ τυραννική εξουσία ΣΥΝ. καταδυναστεύω, κατατυραννώ.

καταθλιπτικός, -ή, -ό [1815] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάθλιψη: ~ *επεισόδιο / ψύχωση* ΑΝΤ. αντικαταθλιπτικός **2.** αυτός που προκαλεί βαθιά θλίψη, κατάθλιψη: ~ *καιρός / έργο* **3.** ιδιαιτέρως πιεστικός, επαχθής: ~ *φόροι* ΣΥΝ. δυσβάσταχτος, καταπιεστικός • **4.** ΜΗΧΑΝ. ***καταθλιπτική αντλία*** αντλία με έμβολο που λειτουργεί με μεγάλη πίεση ΑΝΤ. αναρροφητική. — **καταθλιπτικά** επίρρ.

κατάθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που εκδηλώνεται με αισθήματα βαθιάς απογοήτευσης και απαισιοδοξίας για τη ζωή, υποτίμηση τής προσωπικής αξίας τού πάσχοντος και μείωση των δραστηριοτήτων του: *παροδική / ελαφρά / νευρωτική / ψυχωτική* ~· ΦΡ. ***(κάποιον) τον πιάνει κατάθλιψη*** για τα δυσάρεστα, αρνητικά συναισθήματα που προκαλεί κάτι/κάποιος σε κάποιον: *όταν βλέπω πεινασμένα και ρακένδυτα παιδιά, με πιάνει κατάθλιψη!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάθλιψις* «πίεση» < *καταθλίβω* «ασκώ πίεση». Η ψυχολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. dépression].

καταιγίδα (η) **1.** η δυνατή βροχή (που μερικές φορές συνοδεύεται από σφοδρό άνεμο, αστραπές και κεραυνούς): *ξέσπασε ξαφνική / καλοκαιρινή / καταστροφική* ~ ΣΥΝ. νεροποντή, δρολάπι **2.** (μτφ.) η έντονη και απειλητική αναταραχή, η μεγάλη αναστάτωση: *η δήλωσή του ήταν αρκετή, για να ξεσπάσει ~ στο εσωτερικό τού κόμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιγίδα, βροχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταιγίς, -ίδος* < *καταιγίζω* «εφορμώ σαν θύελλα» < *κατ(α)-* + *αἰγίζω* «σχίζω» < *αἰγίς* (βλ.λ.)].

καταιγιδοφόρος, -α, -ο αυτός που προκαλεί καταιγίδα: ~ *σύννεφο.*

καταιγισμός (ο) **1.** (γενικά) ορμητική και συνεχής ρίψη αντικειμένων (εναντίον στόχου) σαν να πρόκειται για συνεχή και δυνατή βροχή: ~ *βελών / σφαιρών / λίθων*· ΦΡ. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. ***καταιγισμός πυρός / πυρών*** ταυτόχρονη και αλλεπάλληλη ρίψη πολλών βλημάτων εναντίον ορισμένου στόχου ΣΥΝ. ομοβροντία **2.** (μτφ.) ασταμάτητη ροή: ~ *καταγγελιών / παρατηρήσεων / ύβρεων* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δέχτηκε ~ ερωτήσεων* ΣΥΝ. πληθώρα, χείμαρρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταιγίζω,* βλ. κ. *καταιγίδα*].

καταιγιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει τη μορφή καταιγισμού: ~ *πυρά / (μτφ.) ερωτήσεις.* — **καταιγιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*

καταϊδρωμένος, -η, -ο μούσκεμα στον ιδρώτα: *ξύπνησε* ~· ΦΡ. ***ήρθε / έφτασε τελευταίος*** (ή ***δεύτερος, τρίτος*** κ.λπ.) ***και καταϊδρωμένος*** πειρακτικά για κάποιον που έρχεται αργοπορημένος αλλά και ταλαιπωρημένος: *μετά από μία ώρα ήρθαν και αυτοί, τελευταίοι και καταϊδρωμένοι* ΣΥΝ. κάθιδρος.

καταιονητήρας κ. **καταιονιστήρας** (ο) [1879] συσκευή κατάλληλη για καταιονήσεις· ντουζιέρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. irrigateur].

καταιονίζω ρ. μετβ. {καταιόνισ-α, -τηκα, -μένος} εξακοντίζω νερό (κρύο, ζεστό ή εναλλασσόμενης θερμοκρασίας) στο σώμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταιονῶ (-άω)* (κατά τα ρ. σε *-ίζω*) «καταβρέχω» < *κατ(α)-* + *αἰονῶ* «υγραίνω υποδαυλίζω», αγν. ετύμου].

καταιονισμός (ο) η εξακόντιση νερού (κρύου, ζεστού ή εναλλασσόμενης θερμοκρασίας) στο σώμα· ντους. Επίσης **καταιόνηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < *καταιονίζω* (βλ.λ.). Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. douche (βλ. κ. *ντους*)].

καταισχύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) μεγάλη ντροπή, εξευτελισμός: *η ~ τής ήττας* ΣΥΝ. ρεζίλεμα, όνειδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή.*

καταισχύνω ρ. [αρχ.] {καταίσχυν-α, -θηκα (λόγ. κατησχύνθην κ. καταισχύνθην, -ης, -η..., καταισχυνθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) ντροπιάζω εντελώς, ατιμάζω, κατεξευτελίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

καταΐφι (το) → κανταΐφι

κατακαημένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει υποφέρει πολλά στη ζωή του, δυστυχισμένος: ~ *Ρούμελη, τι σου 'μελλε να πάθεις!*

κατακάθημαι ρ. → κατακάθομαι

κατακάθι (το) {κατακαθ-ιού | -ιών} **1.** οι στερεές ουσίες που βρίσκονται μέσα σε υγρό και κατασταλάζουν στον πυθμένα ενός δοχείου: *το ~ τού καφέ / τού κρασιού* ΣΥΝ. ίζημα, υποστάθμη **2.** (μτφ.) άτομο πολύ χαμηλής ηθικής υποστάσεως: ~ *τής κοινωνίας* ΣΥΝ. απόβρασμα, κάθαρμα.
[ΕΤΥΜ. < *κατακαθίζω* (υποχωρητ.)].

κατακαθίζω ρ. → κατακάθομαι

κατακάθισμα (το) {κατακαθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καθίζηση, η συγκέντρωση αιωρούμενης στερεάς ουσίας στον βυθό, στον πάτο λίμνης, δοχείου κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το κατακάθι, το ίζημα **3.** (μτφ.) το καταλάγιασμα, ο κατευνασμός, η ηρεμία.

κατακάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κατακάθισα (να/θα κατακάτσω)} **1.** (για στερεή ουσία που βρίσκεται μέσα σε υγρό ή αέριο) συγκεντρώνομαι λόγω τού βάρους μου στον πυθμένα τού δοχείου ή στο έδαφος, κατασταλάζω: *τα σωματίδια που περιείχε το νερό κατακάθισαν στον πάτο τού δοχείου* || *μόλις κατακάτσει η σκόνη, θα προχωρήσουμε* **2.** (ειδικότ. για κτίσμα, έδαφος κ.λπ.) υφίσταμαι καθίζηση, υποχωρώ υπό την πίεση τού βάρους μου ΣΥΝ. βουλιάζω. Επίσης **κατακάθημαι** κ. **κατακαθίζω.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

κατακαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάκα-ψα (λόγ. κατέκαψα), -ηκα, -μένος} καίω ολοσχερώς, αφανίζω: *η φωτιά κατέκαψε το πευκοδάσος* ΣΥΝ. καταστρέφω, κάνω στάχτη, αποτεφρώνω.

κατακαλόκαιρο (το) {χωρ. πληθ.} η περίοδος στα μέσα τού καλοκαιριού, που χαρακτηρίζεται συνήθ. από υψηλές θερμοκρασίες: *η χθεσινή βροχή έδωσε μια φθινοπωρινή νότα μέσα στο ~.* — **κατακαλόκαιρα** επίρρ.

κατακαμπής κ. **κατάκαμπα** επίρρ. (λαϊκ.) στο μέσο τού κάμπου.

κατάκαρδα επίρρ. **1.** ακριβώς στην καρδιά, στο κέντρο τής καρδιάς: *η σφαίρα τον βρήκε ~* **2.** (μτφ.) στα βάθη τής καρδιάς: *ο θάνατός του λύπησε όλους ~* ΣΥΝ. πάρα πολύ, ειλικρινά· ΦΡ. ***παίρνω κατάκαρδα (κάτι)*** δίνω μεγάλη σημασία, θλίβομαι βαθιά (για κάτι), επηρεάζομαι πολύ (από αυτό): *προσαρμόσου στις περιστάσεις και μην παίρνεις τα πράγματα κατάκαρδα.*

κατακεραυνώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατακεραύνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με κεραυνό, κεραυνοβολώ **2.** (συνήθ. μτφ.) (α) κάνω (κάποιον) να μείνει άφωνος, αποστομώνω: *μας κατακεραύνωσε με τα λόγια του* ΣΥΝ. αποσβολώνω, αφήνω άναυδο (β) απευθύνω κατηγορίες με έντονο τρόπο: *στο άρθρο του κατακεραυνώνει την κυβέρνηση για την πολιτική της.*

κατακερματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατακερμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω σε πολλά κομμάτια, κατατεμαχίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) διαλύω σε μικρά μέρη: *οι εκλογές βρήκαν τις πολιτικές δυνάμεις κατακερματισμένες* || *η αυτοκρατορία κατακερματίστηκε σε πολλά μικρά κράτη.*

κατακερματισμός (ο) [μτγν.] ο τεμαχισμός σε πολλά κομμάτια: *ο ~ τής αυτοκρατορίας σε αυτόνομα κράτη.*

κατακέφαλα επίρρ. [μτγν.] **1.** καταμεσής στο κεφάλι, κατευθείαν στο κεφάλι: *η μπάλα τού ήρθε ~* **2.** με το κεφάλι προς τα κάτω ή προς τα μπρος: *έπεσε ~.*

κατακεφαλιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα πάνω στο κεφάλι: *του 'δωσε μια ~* ΣΥΝ. κατραπακιά.

κατακλέβω ρ. μετβ. {κατάκλεψα κ. κατέκλεψα} **1.** κλέβω τα πάντα, ό,τι έχει και δεν έχει (κάποιος): *του κατάκλεψαν το σπίτι όσο έλειπε· του πήραν ακόμη και τα μαχαιροπίρουνα!* **2.** κλέβω τους πάντες: *κατάκλεψε όλη τη γειτονιά· δεν άφησε σπίτι για σπίτι.*

κατακλείδα (η) η καταληκτική φράση, ο επίλογος μιας κειμενικής ενότητας (αφήγησης, ποιήματος, επιστολής, παραγράφου κ.λπ.): *στην ~ ανέφερε το συμπέρασμα*· ΦΡ. (λόγ.) ***εν κατακλείδι*** τελικά: *όλη αυτή η υπόθεση αποδείχτηκε ~ επωφελής* ΣΥΝ. τελικώς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακλείς, -εῖδος* «εργαλείο σφραγίσματος θυρών» < *κατα-* + *κλείς* «κλειδί». Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κατάκλειστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κλειστεί από παντού, εντελώς κλεισμένος: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. κλεισμένος, κλειδωμένος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που μένει κλεισμένος σε έναν χώρο, που έχει απομονωθεί, χωρίς να βγαίνει έξω ή να δέχεται επισκέψεις **3.** αυτός που έχει περιφραχθεί από κάθε πλευρά, ο αποκλεισμένος από παντού ΣΥΝ. πνιγμένος, περικυκλωμένος. — **κατάκλειστα** επίρρ.

κατάκλιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το ξάπλωμα σε κρεβάτι: *νυχτερινή / υποχρεωτική* ~ || (στη γυμναστική) *πλάγια* (με το πλευρό) / *ύπτια* ~ **2.** ΙΑΤΡ. ***έλκος εκ κατακλίσεως*** η πληγή που προκαλείται στο σώμα τού ασθενούς από την παρατεταμένη κατάκλιση και την ακινησία, λόγω τής ανεπαρκούς αιματώσεώς του στα σημεία όπου κυρίως συγκεντρώνεται το βάρος τού σώματος ΣΥΝ. (καθημ.) άνοιγμα **3.** (στη ναυπηγική) το πλάγιασμα πλοίου για λόγους καθαρισμού, για επιθεώρηση ή επισκευές ΣΥΝ. τροπισμός. — **κατακλίνομαι** ρ. [αρχ.].

κατακλύζω ρ. μετβ. {κατέκλυσ-α, κατακλύσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καλύπτω σε όλη την έκταση με νερό, πλημμυρίζω: *όλη η περιοχή κατακλύζεται συχνά από τη θάλασσα* **2.** (μτφ.) γεμίζω (έναν χώρο) ασφυκτικά, εμφανιζόμενος ομαδικά, μαζικά: *χιλιάδες τουρίστες κατακλύζουν κάθε χρόνο τα νησιά μας* || *τα γραφεία τής εφημερίδας έχουν κατακλυστεί από γράμματα συμπαράστασης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *κλύζω* «πλένω με νερό» (βλ. κ. *κλύσμα*)].

κατάκλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η υπερκάλυψη χώρου με νερά.

κατακλυσμιαίος, -α, -ο [1871] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποχή τού βιβλικού κατακλυσμού: ~ *ζώα* • **2.** αυτός που μπορεί να επιφέρει κατακλυσμό, που προκαλεί ή συνοδεύεται από απότομη και

κατα- *επιτατικό*				
κατα-θορύβηση (η)	**κατα-καίνουργ(ι)ος,** -α, -ο	**κατα-κόβω** ρ.	**κατα-κομματιάζω** ρ.	**κατά-κρυος,** -α, -ο
κατα-θορυβώ ρ.	**κατα-κίτρινος,** -η, -ο	**κατα-κόκκινος,** -η, -ο	**κατα-καυράζω** ρ.	
κατα-κάθαρος, -η, -ο	**κατα-κιτρινίζω** ρ.	**κατα-κοκκινίζω** ρ.	**κατα-κουρελιάζω** ρ.	

μεγάλη αύξηση τής στάθμης τού νερού: ~ *βροχές και καταιγίδες* ΣΥΝ. ραγδαίος. Επίσης **κατακλυσμικός**, -ή, -ό [1889].

κατακλυσμός (ο) **1.** (με κεφ.) η υπερκάλυψη τής επιφάνειας τής Γης με νερά (που μαρτυρείται στις ποικίλες παραδόσεις λαών τής Μεσογείου και τής Εγγύς Ανατολής)· ιστορικά εντοπίζεται στην τελευταία παγετώδη περίοδο (κατά το λειώσιμο των πάγων) και κατά τη βιβλική περιγραφή διήρκεσε 40 μέρες, εξαφανίζοντας κάθε μορφή ζωής εκτός από τα είδη που έσωσε ο Νώε με την Κιβωτό **2.** (μτφ.) καταρρακτώδης βροχή που προκαλεί πλημμύρα: *η κίνηση στο κέντρο επανέρχεται σιγά-σιγά στους καθημερινούς της ρυθμούς μετά τον χθεσινό* ~ ΣΥΝ. νεροποντή· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) (α) ***κατακλυσμός τού Νώε*** για ραγδαία και μεγάλης διάρκειας βροχόπτωση, που προκαλεί προβλήματα στην καθημερινή ζωή: *τον κατακλυσμό τού Νώε έκανε πάλι χθες. βούλιαξε η Αθήνα* (β) ***φέρνω τον κατακλυσμό*** παρουσιάζω την πιο απαισιόδοξη εκδοχή ΣΥΝ. φέρνω τη συντέλεια τού κόσμου, φέρνω την καταστροφή **3.** (μτφ.) ο πολύ μεγάλος αριθμός, η πληθώρα: ~ *διαμαρτυριών / καταγγελιών / επισημάνσεων* ΣΥΝ. καταιγισμός, πλήθος ΑΝΤ. έλλειψη, ανυπαρξία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατακλύζω* (βλ.λ.). Στη βιβλική αφήγηση για τον κατακλυσμό τού Νώε οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδ. τού εβρ. mabbûl].

κατάκοιτος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε χρόνια ή μόνιμη κατάκλιση λόγω αρρώστιας ή γηρατειών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *-κοιτος* < *κοίτη*].

κατακόμβη (η) {κατακομβών} **1.** καθένα από τα υπόγεια νεκροταφεία, που αποτελούνταν από ένα συνήθ. πολύπλοκο, δαιδαλώδες σύστημα σηράγγων και θαλάμων με σκαμμένες εσοχές για την τοποθέτηση των νεκρών· χρησιμοποιήθηκαν από τους χριστιανούς, κυρ. κατά την περίοδο των διωγμών τους, ως τόπος μυστικής συνάθροισης και λατρείας **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε υπόγειος και σκοτεινός χώρος, κάθε ανήλιαγο και υγρό υπόγειο, που χρησιμοποιείται κυρ. για μυστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. πληθ. *κατακοῦμβαι* < μτγν. λατ. catacumbae < cata tumbas «κοντά στις τάφρους» < cata (< αρχ. *κατά*) + tumba «τάφρος» < αρχ. *τύμβος* (βλ.λ.)].

κατάκοπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι πολύ κουρασμένος, που έχει εξαντληθεί από την κούραση: ~ *απ' τη δουλειά / απ' το ξενύχτι* ΣΥΝ. ξεθεωμένος, αποκαμωμένος, καταπονημένος, εξαντλημένος ΑΝΤ. ξεκούραστος, φρέσκος.

κατακόρυφος, -η (λόγ. -ος), -ο [1843] **1.** αυτός που έχει τη διεύθυνση τού νήματος τής στάθμης προς το κέντρο τής Γης: ~ *πτώση / κίνηση / άνοδος / απογείωση* **2.** ***κατακόρυφος*** (η) (ενν. γραμμή) (α) η νοητή κάθετη προς τον ορίζοντα γραμμή, που θεωρείται πως τέμνει την ουράνια σφαίρα σε δύο αντιδιαμετρικά σημεία της (β) (συνεκδ.) (ενν. στάση σώματος) η γυμναστική άσκηση κατά την οποία ο αθλούμενος ευθυγραμμίζει το σώμα του στηρίζοντας τα χέρια στο έδαφος και τεντώνοντας στον αέρα τα πόδια **3.** (μτφ.) απότομος, έντονος: ~ *πτώση τιμών στο χρηματιστήριο* **4.** ***κατακόρυφο*** (το) το ανώτατο σημείο: *η ένταση έφτασε στο* ~ ΣΥΝ. αποκορύφωμα. — **κατακόρυφα / κατακορύφως** [1876] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vertical].

κατακούτελα επίρρ. (λαϊκ.) κατευθείαν στο κούτελο: *τον χτύπησε ο ήλιος / ο έρωτας* ~.

κατακράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** έγκλημα τού οποίου ο δράστης με πρόθεση κατακρατεί άλλον χωρίς τη θέλησή του ή με άλλον τρόπο του στερεί την ελευθερία κινήσεώς του: *μήνυσε τον διοικητή τού αστυνομικού τμήματος για παράνομη* ~ ΣΥΝ. παρακράτηση, κατάσχεση ΑΝΤ. απόδοση, επιστροφή **2.** η συγκράτηση ορισμένων συστατικών από το σώμα, η μη αποβολή τους: ~ *υγρών / ούρων* ΣΥΝ. επίσχεση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατακράτησις* «υπερίσχυση, καθυπόταξη» < αρχ. *κατακρατῶ (-έω)*. Η σημ. «κράτηση προσώπου» αποδίδει το γαλλ. détention, ενώ η ιατρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. rétention].

κατακρατώ ρ. μετβ. {κατακρατείς... | κατακράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΝΟΜ. (α) κρατώ, περιορίζω παράνομα ή με τη βία (κάποιον) (β) έχω παράνομα στην κατοχή μου (κάτι) **2.** ΙΑΤΡ. (για το σώμα) συγκρατώ ορισμένα συστατικά, δεν τα αποβάλλω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρατῶ (-έω)* (< *κατα-* + *κρατῶ*), αρχική σημ. «υπερισχύω, κατισχύω ‖ χωνεύω (τροφή)». Ο νομ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. détenir, ο δε ιατρ. όρ. από γαλλ. rétenir].

κατακραυγή (η) [μεσν.] **1.** αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με έντονο ή και βίαιο τρόπο, με ξέσπασμα οργής και ζωηρές διαμαρτυρίες: *η προκλητική του τοποθέτηση ξεσήκωσε την* ~ *τού πλήθους* ΑΝΤ. επευφημία, ζητωκραυγή, επιδοκιμασία **2.** (μτφ.) η έκφραση εντονότατης αντίθεσης, αποδοκιμασίας, δυσανασχέτησης: *η επιβολή νέων φόρων αναμένεται να προκαλέσει την* ~ *τής κοινής γνώμης* ‖ *«μετά από τη δημόσια* ~*, το προϊόν αποσύρθηκε»* (εφημ.).

κατακρεουργώ ρ. μετβ. {κατακρεουργείς... | κατακρεούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φονεύω με μαχαιριές, κομματιάζοντας κάποιον: *το πτώμα βρέθηκε κατακρεουργημένο* ΣΥΝ. σφαγιάζω, κατασφάζω **2.** (μτφ.) ερμηνεύω ανεπιτυχώς έργο ή ρόλο, καταστρέφοντας την αισθητική, καλλιτεχνική του αξία: *οι κριτικοί έγραψαν ότι ο σκηνοθέτης κατακρεούργησε την αρχαία τραγωδία με τις ακραίες και αντιαισθητικές επιλογές του* ΣΥΝ. σκοτώνω, καταστρέφω, εκτελώ ΑΝΤ. αναδεικνύω. — **κατακρεούργηση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρεουργῶ (-έω)* < *κατα-* + *κρεουργῶ* «σφάζω» < *κρέας* + *-εργῶ* < *ἔργον*].

κατακρήμνιση (η) [1812] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το ρίξιμο από ψηλά, το γκρέμισμα (αντικειμένου ή προσώπου) ΣΥΝ. καταβαράθρωση, γκρεμοτσάκισμα **2.** η καταστροφή μέσω κατεδάφισης, το γκρέμισμα: ~ *των τειχών* ‖ (μτφ.) *η* ~ *τής αγοράς* ΣΥΝ. καταβαράθρωση, κατεδάφιση, καταστροφή ΑΝΤ. ανέγερση, οικοδόμηση. — **κατακρημνίζω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρημνίζω* < *κατα-* + *κρημνίζω* < *κρημνός*].

κατακρήμνισμα (το) [1812] {κατακρημνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ίζημα, ό,τι κατακάθεται ως κατάλοιπο ΣΥΝ. κατακάθι **2.** ό,τι πέφτει από τα σύννεφα σε υγρή ή και στερεή μορφή (βροχή, χιόνι, χαλάζι): *η μοναδική πηγή γλυκού νερού είναι τα* ~ *νεφών* ‖ *ο ετήσιος μέσος όρος κατακρημνισμάτων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

κατακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέκρινα, κατακρίθηκα} κρίνω αρνητικά (κάποιον/κάτι), αποδοκιμάζω: *κατακρίνουν τις αλόγιστες δαπάνες σε καιρούς λιτότητας* ‖ *ο Τύπος κατέκρινε την υποκρισία τής εξουσίας* ΣΥΝ. επικρίνω, κατηγορώ, μέμφομαι, επιτιμώ, στιγματίζω ΑΝΤ. εγκρίνω, επιδοκιμάζω, επαινώ. - **κατάκριση** (η) [μτγν.], **κατακριτικός**, -ή, -ό [1888], **κατακριτικά** επίρρ.

κατακριτέος, -α, -ο [1859] αυτός που χρειάζεται ή πρέπει να κατακριθεί, που είναι άξιος κατάκρισης, στιγματισμού: ~ *συμπεριφορά / δήλωση / άποψη* ΣΥΝ. επιλήψιμος, αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος ΑΝΤ. αξιέπαινος.

κατάκτηση [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **κατάχτηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόκτηση αγαθού, η επίτευξη στόχου (υλικού, πνευματικού, επιστημονικού, κοινωνικού κ.λπ.) με μεθοδικές προσπάθειες: *η* ~ *υψηλής κοινωνικής θέσης / τής εξουσίας / πλούτου / τής εθνικής ανεξαρτησίας / τής προσωπικής ελευθερίας / τής αυτογνωσίας / τού Παγκοσμίου Κυπέλλου / τής πρώτης θέσης / τού Έβερεστ* (η ανάβαση στην κορυφή τού όρους) / *τής Σελήνης / τού Διαστήματος / τής μητρικής γλώσσας* (κατ' αντιδιαστολή προς την εκμάθηση ξένης γλώσσας) ΣΥΝ. επίτευξη, απόκτηση **2.** (συνεκδ.) αυτό που επιτυγχάνει κανείς, κάθε επίτευγμα: *νέες επιστημονικές* ~ ‖ *λαϊκές / συνδικαλιστικές / κοινωνικές* ~ **3.** η κατάληψη μιας χώρας με χρήση στρατιωτικών δυνάμεων: *η* ~ *τής Ελλάδας από τα γερμανικά στρατεύματα* ‖ *η* ~ *εχθρικών εδαφών* ΣΥΝ. καθυπόταξη, κυρίευση, κατοχή **4.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) κατακτημένη χώρα ή περιοχή που έχει υποταχθεί σε ξένη δύναμη: *οι* ~ *των Άγγλων στη Ν. Αφρική* ΣΥΝ. υποτελής χώρα, αποικία **5.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που κερδίζουμε ερωτικά, τού οποίου καταφέρνουμε να ελκύσουμε το ερωτικό ενδιαφέρον, η ερωτική επιτυχία: *έχει πολλές* ~ *στο ανδρικό φύλο* ‖ *η καινούργια του* ~ ΣΥΝ. φλερτ, δεσμός.

> **κατάκτηση - εκμάθηση.** Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως όροι σε σχέση με τη γλώσσα. ***Κατάκτηση*** (αγγλ. acquisition) είναι η εκμάθηση τής *μητρικής γλώσσας*, η οποία γίνεται εξ απαλών ονύχων, αρχίζοντας από τα πρώτα χρόνια τής ζωής τού παιδιού και συνεχιζόμενη σε όλη τη ζωή τού ανθρώπου, αφού στην πραγματικότητα η κατάκτηση τής (μητρικής) γλώσσας είναι «έργο ζωής». **Εκμάθηση** (αγγλ. learning) είναι η γνώση που μπορεί να αποκτήσει κανείς σε σχέση με μια ξένη γλώσσα, γνώση η οποία δύσκολα μπορεί να φτάσει τη γνώση τής μητρικής γλώσσας, γιατί η γλώσσα είναι συνάρτηση τού περιβάλλοντος (κοινωνικού, μορφωτικού, εθνικού κ.λπ.) και τής νοοτροπίας τού λαού που τη μιλάει.

κατακτητής [1826] κ. (λαϊκ.) **καταχτητής** (ο), **κατακτήτρια** (η) [1886] {κατακτητριών} **1.** πρόσωπο που κατακτά (κάτι), που κυριεύει ξένα εδάφη, χώρες ή επιτυγχάνει αξιόλογα κατορθώματα: *η Ελλάδα γνώρισε πολλούς* ~ ‖ *τολμηροί* ~ *των αιθέρων* ‖ *ορειβάτες,* ~ *των ψηλότερων κορυφών τού κόσμου* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που είναι ιδιαίτερα επιθυμητός ερωτικά: ~ *γυναικών* ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας, γόης.

κατακτητικός, -ή, -ό [1831] κ. (λαϊκ.) **καταχτητικός 1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάκτηση ή τον κατακτητή: ~ *δυνάμεις / εξουσία* ΣΥΝ. κατοχικός **2.** αυτός που αποσκοπεί, αποβλέπει σε κατακτήσεις: ~ *βλέψεις* (κυρ. στρατιωτικές) / *πόλεμος / εκστρατεία / επίθεση / πολιορκία / στρατηγική / πολιτική* ΣΥΝ. επιθετικός, επεκτατικός. — **κατακτητικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

κατακτώ κ. (λαϊκ.) **καταχτώ** ρ. μετβ. {κατακτάς... | κατέκτη-σα, κατακτ-ώμαι, -άσαι... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποκτώ (κάτι), επιτυγχάνω στόχο (συνήθ. καταβάλλοντας μεγάλες και επίπονες προσπάθειες): ~ *την ελευθερία μου με αίμα και αγώνες* ‖ ~ *το χρυσό μετάλλιο / κάθε δυνατή διάκριση* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, αποκτώ **2.** καταλαμβάνω χώρα ή περιοχή με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης: ~ *μια χώρα / γειτονικά εδάφη* ΣΥΝ. υποτάσσω **3.** δημιουργώ σε (κάποιον) ισχυρή έλξη, κερδίζω τη συμπάθεια, την εκτίμηση ή την ερωτική του προτίμηση: *κατακτούσε τις γυναίκες με τους τρόπους και τη γοητεία του* ‖ *μέσα σε λίγα λεπτά κατέκτησε το δύσκολο ακροατήριο* ΣΥΝ. γοητεύω, κερδίζω, προσελκύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακτῶμαι (-άο-)* < *κατα-* + *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω» (βλ. κ. *κτήση*)].

κατακυριεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατακυρίευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κυριεύω (κάποιον/κάτι) απολύτως, κυριαρχώ ολοκληρωτικά (συνήθ. μτφ.): *τον είχε κατακυριεύσει το πάθος τής εκδίκησης* ΣΥΝ. καθυποτάσσω, εξουσιάζω.

κατακυρώνω ρ. μετβ. {κατακύρω-σα, -θηκα, -μένος} (για δημοπρασίες) επικυρώνω ως οριστική τη μεταβίβαση ή πώληση αντικειμένου, έργου κ.λπ. στον πλειοδότη: *ο πίνακας κατακυρώθηκε στον κύριο για δέκα χιλιάδες λίρες.* — **κατακύρωση** (η) [1833], **κατακυρωτικός**, -ή, -ό [1871].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακυρῶ (-όω)* < *κατα-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

κατάλαβα ρ. → καταλαβαίνω

καταλαβαίνω ρ. μετβ. {κατάλαβα} **1.** αντιλαμβάνομαι τη σημασία, το νόημα, κατανοώ: *δεν κατάλαβα τι μου είπε* ‖ *δεν* ~ *Ιταλικά, λυπάμαι!*

|| *εξήγησέ μου πιο καθαρά για να σε καταλάβω* || *δεν μπορώ να καταλάβω αυτό το αστείο!* ΣΥΝ. εννοώ, μπαίνω στο νόημα, (λαϊκ.) σκαμπάζω· ΦΡ. (α) ***αφήνω (κάποιον) να καταλάβει*** δίνω σε (κάποιον) στοιχεία ή ενδείξεις, ώστε να δημιουργήσει συγκεκριμένη εντύπωση, καθοδηγώ (κάποιον) σε ορισμένο συμπέρασμα: *με άφησε να καταλάβω πως θα τον ενδιέφερε η πρότασή μου* ΣΥΝ. αφήνω να εννοηθεί (β) ***δίνω (σε κάποιον) να καταλάβει*** (i) εξηγώ (κάτι σε κάποιον), δίνω διευκρινίσεις ή πληροφορίες ενημερώνοντάς τον: *μετά από πολλές εξηγήσεις τού έδωσε επιτέλους να καταλάβει πώς είχε η κατάσταση και ποια ήταν τα σχέδιά του* (ii) δημιουργώ (σε κάποιον) συγκεκριμένη εντύπωση: *μου έδωσε να καταλάβω πως πρόκειται για άνθρωπο συνεννοήσιμο* (γ) ***του δίνω και καταλαβαίνει*** (i) ξυλοφορτώνω: *τον στρύμωξε σε μια γωνιά και του 'δωσε και κατάλαβε* (ii) κάνω υπερβολική χρήση ή κατανάλωση: *δεν βγαίνει συχνά, όμως όταν βγει, του δίνει και καταλαβαίνει· γλεντάει ώς το πρωί!* || *Αν έφαγε, λέει! Του 'δωσε και κατάλαβε!* (δ) ***μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε / καταλαβαίνουμε*** βλ. λ. *μαζί* (ε) (οικ.) ***τι καταλαβαίνω (που...);*** τι κέρδος έχω, σε τι ωφελούμαι (από κάτι): *και τι κατάλαβες τώρα που τσακωθήκατε;* || *τι θα καταλάβω δηλαδή, αν δουλεύω από το πρωί ώς το βράδυ;* **2.** (ειδικότ.) προσεγγίζω το περιεχόμενο μιας έννοιας με προσωπικό τρόπο, αντιλαμβάνομαι (κάτι) με τον δικό μου τρόπο: *εγώ τον άνθρωπο τον καταλαβαίνω να είναι πάνω απ' όλα φιλότιμος* ΣΥΝ. εννοώ **3.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων: *δεν τον καταλαβαίνεις πότε έρχεται, έτσι αθόρυβα που περπατά* ΣΥΝ. νιώθω, παίρνω είδηση **4.** (για πρόσ.) επικοινωνώ, αισθάνομαι τα ιδιαίτερα προβλήματα και τις ανησυχίες (κάποιου): *οι νέοι παραπονούνται πως οι μεγαλύτεροι δεν τους καταλαβαίνουν* || *τον καταλαβαίνεις κι αυτόν τον κακομοίρη τι περνά* || (μεσοπαθ.) **καταλαβαινόμαστε** ως αλληλοπαθές) *εμείς καταλαβαινόμαστε με μια ματιά* (συνεννοούμαστε, επικοινωνούμε) ΣΥΝ. νιώθω, συμμερίζομαι **5.** (+από) (α) έχω γνώσεις, ιδέα για (κάτι): *δεν καταλαβαίνει από μουσική* (β) είμαι επιδεκτικός σε κάτι, αντιλαμβάνομαι: *δεν καταλαβαίνει από λόγια και ευγένειες* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαμπαρίζω, παίρνω από (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταλαμβάνω*, με την έννοια «συλλαμβάνω, κυριεύω (με τον νου)», οπότε «κατανοώ». Η σημ. αυτή υπάρχει ήδη στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 3. 18: *...καταλαβέσθαι... τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ ὕψος καὶ βάθος*). Όμοια σημασιολογική εξέλιξη συναντούμε και στο λατ. comprehendere «συλλαμβάνω, πιάνω – κατανοώ» (> γαλλ. comprendre, ισπ. comprender, ιταλ. comprendere, όλα με τη σημ. «καταλαβαίνω»)].

> **καταλαβαίνω – καταλαμβάνω.** Τα δύο σύνθετα διαφέρουν σημασιολογικά (**καταλαβαίνω** «αντιλαμβάνομαι, εννοώ» – **καταλαμβάνω** «επιβάλλω κυριαρχία, κάνω κατάληψη»), αλλά και μορφολογικά (στον αόριστο): **κατά-λαβα** είναι ο αόρ. τού *καταλαβαίνω*, **κατ-έλαβα** είναι ο αόρ. τού *καταλαμβάνω* (*Δεν κατάλαβα τι μου είπε – Οι αντάρτες κατέλαβαν την πόλη*).

καταλαγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καταλάγιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ηρεμώ, κάνω (κάτι) πιο ήπιο στην εκδήλωσή του: *καταλάγιασε τον θυμό του με τα λόγια της* ΣΥΝ. ησυχάζω, κατευνάζω, καταπραΰνω ΑΝΤ. φουντώνω, ανάβω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος, λιγότερο έντονος ή οξύς: *καταλάγιασε λίγο η θάλασσα κατά το μεσημέρι* || *καταλάγιασε ο θόρυβος γύρω από το σκάνδαλο* || *σιγά-σιγά καταλάγιαζε ο πόνος και γινόταν υποφερτός* ΣΥΝ. μαλακώνω, πέφτω. — **καταλάγιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατα-* + *λαγιάζω* «ησυχάζω, ηρεμώ», μεταπλ. τ. τού *λαγάζω* < μτγν. *λαγαίω* (κατά τα ρ. σε *-άζω*) «αφήνω, ελευθερώνω» < θ. *λαγ-* < *(s)lag-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)lēg- «χαλαρός, άτονος», για το οποίο βλ. λ. *λήγω*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αρχ. *καταλλαγή* «συνδιαλλαγή, συμβιβασμός», οπότε θα έπρεπε να γράφεται με δύο *-λλ-* (*καταλλαγιάζω*)].

καταλαλιά (η) [μτγν.] (λαϊκ.) λόγος εις βάρος άλλου, η κατακραυγή: *μην ακούς την ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. κακολογία, κατηγορία, κακογλωσσιά. Επίσης **καταλαλητό** (το).

καταλαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταλαλείς... | καταλάλησα} μιλώ δυσφημιστικά, διαβάλλω (κάποιον) στη συνείδηση τρίτων ΣΥΝ. κακολογώ, δυσφημώ, συκοφαντώ.

καταλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλαβα, καταλήφθηκα (λόγ. κατελήφθην, -ης, -η..., μτχ. καταληφθείς, -είσα, -έν), κατειλημμένος} (λόγ.) **1.** κυριεύω ύστερα από έντονη προσπάθεια (συχνά με χρήση στρατιωτικής βίας): *~ μια χώρα / μια πόλη / ένα φρούριο* || *με αιφνιδιαστική επίθεση κατέλαβαν το κάστρο μετά από πολύμηνη πολιορκία* ΣΥΝ. κυριεύω, κατακτώ, πορθώ, εκπορθώ **2.** κάνω κατάληψη: *απελπισμένοι άστεγοι κατέλαβαν εγκαταλελειμμένο σπίτι* **3.** πιάνω κάποιον, τον βρίσκω σε συγκεκριμένη κατάσταση: *τον κατέλαβε εξ απροόπτου / εξαπίνης και δεν μπορούσε να δώσει κάποια απάντηση* ΣΥΝ. πιάνω **4.** (για επισήμως οριοθετημένες εκτάσεις ή αντικείμενα) έχω συνολικό εμβαδόν· εκτείνομαι σε συγκεκριμένο χώρο: *το κτήμα καταλαμβάνει είκοσι στρέμματα* || *τα γραφεία καταλαμβάνουν ολόκληρο τον όροφο τού συγκροτήματος* **5.** καλύπτω συγκεκριμένο σημείο ή χώρο· τοποθετούμαι σε καθορισμένο πλαίσιο: *καλούνται οι αθλητές να καταλάβουν τις θέσεις τους στην αφετηρία* || *οι καλεσμένοι κατέλαβαν τις θέσεις τους γύρω από τον εορτάζοντα* || *«ιδιώτες επιχειρηματίες καταλαμβάνουν τους ελεύθερους χώρους στις παραλίες με ομπρέλες και καντίνες»* (εφημ.) **6.** αποκτώ μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: *οι στρατιωτικοί κατέλαβαν την εξουσία* ΦΡ. ***καταλαμβάνω θέση / αξίωμα*** ανέρχομαι σε αξίωμα, σε υψηλή ιεραρχικά θέση **7.** (για αισθήματα, ιδέες) κυριεύω, κυριαρχώ στον ψυχικό, συναισθηματικό κόσμο ή στη σκέψη (κάποιου): *τον κατέλαβε τρόμος / φρίκη / φόβος / πανικός / μανία / τύψεις* **8.** (η μτχ. **κατειλημμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταλαβαίνω*, *λαμβάνω*, *μετοχή*.

Καταλανία (η) ▸ Καταλωνία

καταλανικός, -ή, -ό → Καταλωνία

καταλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατ-έλεξα, -ελέχθην, -ης, -η... κ. -ελέγην} (λόγ.) συμπεριλαμβάνω σε κατάταξη, καταγράφω μαζί με άλλους επιλεγμένους: *καταλέγεται στους πλουσιότερους ανθρώπους τού πλανήτη* || *τα ελληνικά κρασιά καταλέγονται στα καλύτερα τού κόσμου* ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω, περιλαμβάνω, κατατάσσω ΑΝΤ. εξαιρώ, αποκλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

καταλείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλιπα} (λόγ.) **1.** (για αποθανόντες) αφήνω (κάτι) ως κληρονομιά, κληροδότημα: *κατέλιπε την περιουσία του σε φιλανθρωπικά ιδρύματα* ΣΥΝ. κληροδοτώ **2.** αφήνω (κάτι) άθικτο, χωρίς να του προκαλέσω φθορά, αλλοίωση ή τροποποίηση.

καταλεπτώς επίρρ. (λόγ.) με εξαιρετικά μεγάλη ακρίβεια, με επιμονή στην κάθε λεπτομέρεια: *του αφηγήθηκε ~ την υπόθεση* || *εξέτασε ~ όλα τα στοιχεία πριν από την έκδοση τής απόφασης* ΣΥΝ. λεπτομερώς, λεπτομερειακά, ακριβώς ΑΝΤ. αδρομερώς, γκρόσο μόντο, γενικά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καταλεπτῶς*, από την αρχ. φρ. *κατὰ λεπτόν*].

καταλήγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέληξα} **1.** απολήγω, φθάνω σε συγκεκριμένο τελικό σημείο: *ο ποταμός καταλήγει στη θάλασσα* || *ο χωματόδρομος κατέληγε σ' ένα ερημοκκλήσι* ΣΥΝ. φτάνω, εκβάλλω, οδηγώ **2.** (μτφ.) οδηγούμαι σε συγκεκριμένη έκβαση, θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα ή συμπέρασμα: *μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε απόφαση / συμφωνία / συμβιβασμό* || *δεν καταλαβαίνω πού θέλεις να καταλήξεις* || *κατέληξε στο συμπέρασμα ότι...* **3.** (για πρόσ.) καταντώ· οδηγούμαι σε κατάσταση προσβλητική ή μειωτική για μένα: *θα καταλήξει στη φυλακή* || *πού θα καταλήξει, αν συνεχίσει μ' αυτές τις παρέες;* || *κατέληξε να παίρνει χάπια, για να κοιμηθεί* **4.** (μτφ.) γίνομαι κάτι διαφορετικό από αυτό που ήμουν προηγουμένως, αποκτώ άλλο χαρακτήρα, μορφή, ιδιότητα, σχέση κ.λπ.: *η πολιτισμένη συζήτηση κατέληξε σε καβγά* || *αρχίσαμε εχθροί και καταλήξαμε φίλοι* **5.** ΓΛΩΣΣ. τελειώνω σε: *το ρήμα «λέω» καταλήγει σε φωνήεν*.

καταληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός με τον οποίο τελειώνει κάτι· που σχετίζεται με το τέλος, την κατάληξη: *η ~ ημερομηνία για την υποβολή αιτήσεων* || *~ διαδικασία / προσπάθεια* ΑΝΤ. αρχικός, εναρκτήριος **2.** ΜΕΤΡ. ***καταληκτικός στίχος*** ο στίχος που έχει ατελή τον τελευταίο πόδα, που του λείπουν μία ή δύο συλλαβές (βλ. κ. λ. *ακατάληκτος*). - **καταληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κατάληξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** το τέλος, το τελευταίο τμήμα μιας διαδικασίας, ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει (κάτι): *η ~ τού λόγου του ενθουσίασε τους ακροατές* || *να ευχηθούμε η ~ να είναι ανάλογη τής αρχής* ΣΥΝ. τελείωμα, (καθημ.-εκφραστ.) φινάλε ΑΝΤ. αρχή, έναρξη **2.** (ειδικότ.) το αποτέλεσμα μιας εξέλιξης: *όλοι αναρωτιούνται ποια θα είναι η ~ όλων αυτών των διαβουλεύσεων* || *αίσια / θετική / ευνοϊκή / τραγική / θλιβερή / αναπάντεχη ~* ΣΥΝ. έκβαση, απόληξη • **3.** ΓΛΩΣΣ. (στις κλιτές γλώσσες) το τμήμα τής λέξης που αλλάζει κατά την κλίση: *~ απλή / σύνθετη* || *η ~ τού «λέγω» είναι το -ω*.

καταληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή τη δυνατότητα να κατακτήσει (κάτι) ή (μτφ.) να αντιληφθεί (κάτι) στην πλήρη του έκταση, να κατανοήσει πλήρως • **2.** [1889] αυτός που αναφέρεται στην καταληψία (βλ.λ.) ή τη χαρακτηρίζει: *~ φαινόμενα*. — **καταληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

καταληπτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που τον αντιλαμβάνεται κανείς με ευκολία: *έτσι όπως διατυπώθηκε το ερώτημα / το θέμα, δεν γίνεται εύκολα καταληπτό* ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος, κατανοητός, αντιληπτός ΑΝΤ. ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ακατανόητος. — **καταληπτ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταλαμβάνω*].

καταλήφθηκα ρ. ▸ καταλαμβάνω

κατάληψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η κυρίευση εδαφών ή μεμονωμένων στρατηγικών στόχων με χρήση στρατιωτικής δύναμης: *~ πόλης / φρουρίου / υψώματος / πλοίου / χώρας από εχθρικές μονάδες* ΣΥΝ. κατάκτηση, κυρίευση, άλωση, εκπόρθηση, κατοχή, προσάρτηση ΑΝΤ. απελευθέρωση **2.** η απόκτηση μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: *η ~ τής εξουσίας από τους επαναστάτες* **3.** ο οργανωμένος τρόπος διαμαρτυρίας και διεκδίκησης, κυρ. συλλογικών αιτημάτων, σύμφωνα με τον οποίο όσοι μετέχουν σε αυτόν καταλαμβάνουν έναν χώρο ή κτήριο (δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.) αρνούμενοι να τον εγκαταλείψουν και εμποδίζοντας τη λειτουργία του ή την εξυπηρέτηση του κοινού μέσω αυτού: *κάνω / προβαίνω σε ~* || *η ~ πανεπιστημιακών σχολών από φοιτητές* || *η ~ των γραφείων τής εταιρείας από απεργούς* || *κύκλος / κύμα καταλήψεων* || *~ τής εθνικής οδού από καπνοπαραγωγούς* || *~ διαρκείας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

καταληψία (η) [1888] {καταληψιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σωματική καθήλωση, ακαμψία και πνευματική αποχαύνωση και συνδέεται με συγκεκριμένες δυσλειτουργίες τού εγκεφάλου (λ.χ. την υστερία, τη σχιζοφρένεια ή διάφορες ψυχώσεις).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catalepsie].

καταληψίας (ο/η) {καταληψιών} πρόσωπο που μετέχει σε κατάληψη (ενν. κτηρίου ή χώρου): *οι ~ αρνούνται να εγκαταλείψουν το κτήριο χωρίς εγγυήσεις*.

καταλλαγή (η) {χωρ. πληθ.} συμφιλίωση, συνδιαλλαγή, ειρήνευση: *«η Ορθοδοξία κηρύσσει την ~, τον σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων...»* (εφημ.) || *«τα χρόνια ζητήματα στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών πρέπει ν' αντιμετωπιστούν σε πνεύμα αλληλοκατανόησης και καταλλα-*

γής» (εφημ.) || *ο νέος δήμαρχος με την ήπια τακτική του συνέβαλε σημαντικά στην ~ των παθών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χρηματική συναλλαγή – ναύλος» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.). < *καταλλάσσω*, στη σημ. «μεταβάλλω κάτι από κακό σε καλό – συμφιλιώνω». < *κατ(α)-* + *ἀλλάσσω*].

κατάλληλος, -η, -ο αυτός που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, που έχει τις προδιαγραφές για κάτι, που ανταποκρίνεται σε ό,τι χρειάζεται ή ζητείται: *ρούχα ~ για την περίσταση* || *είναι η ~ στιγμή για την επίσημη αναγγελία τού γεγονότος* || *βιβλίο ~ για αρχαρίους* || *~ ώρα* (που δεν συμπίπτει με ώρα κοινής ησυχίας) || *σίγουρα δεν είμαι εγώ ο ~ να κρίνει* ΣΥΝ. ταιριαστός, πρόσφορος, αρμόδιος, πρέπων ΑΝΤ. ακατάλληλος, αναρμόδιος, απρόσφορος· ΦΡ. **ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση** για πρόσωπο που ανταποκρίνεται με απόλυτη επιτυχία, κυρ. στις επαγγελματικές του υποχρεώσεις. **-καταλληλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αντίστοιχος», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *κατ' ἀλλήλους*. Η φρ. *ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση* αποδίδει το αγγλ. the right man in the right place].

κατάλληλος: συνώνυμα. Η γενική έννοια ότι «κάποιος/κάτι είναι αναγκαίος, χρήσιμος, απαιτούμενος για κάτι» αποδίδεται με τη λ. **κατάλληλος**. Αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που στέκεται απέναντι στον άλλον, που αντιστοιχεί στον άλλον» (*κατά + ἀλλήλων / ἀλλήλους > κατάλληλος*, πβ. *παρ' ἀλλήλους > παράλληλος*, *ὑπ' ἀλλήλους > ὑπάλληλος*): *κατάλληλη θεραπεία* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο σε ορισμένη ασθένεια, *κατάλληλη συμπεριφορά* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο (συγκριτικά με άλλες) προς ορισμένες περιστάσεις ή περιβάλλον. Έτσι, συνώνυμο προς τη γενική σημ. τού *κατάλληλος* είναι το **ανάλογος**: *Το Υπουργείο θα προβεί στις ανάλογες ενέργειες* (δηλ. στις κατάλληλες, αυτές που απαιτούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση). Με την ίδια γενική σημ. χρησιμοποιείται και το **πρόσφορος**: *Έδωσε την πιο πρόσφορη λύση, η οποία και το πρόβλημα έλυσε και συγχρόνως ευχαρίστησε και τις δύο πλευρές.* Ενώ τα *κατάλληλος, ανάλογος* και *πρόσφορος* σημαίνουν από κοινού «αυτό(ν) που απαιτείται στη συγκεκριμένη περίπτωση και που οδηγεί σε αποτέλεσμα», τα **πρέπων** και **αρμόζων** κυριολεκτούνται περισσότερο σε θέματα ηθικής, συμπεριφοράς κ.λπ.: *Αν η συμπεριφορά του ήταν η πρέπουσα / αρμόζουσα στην περίπτωση, θα είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη τους.* Τέλος, τα **ενδεδειγμένος** και **ενδεικνυόμενος** χρησιμοποιούνται επίσης με γενικότερη σημασία: *Η Πολιτεία θα λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα – Η θεραπεία με το νέο φάρμακο θεωρείται η πλέον ενδεδειγμένη.*

καταλλήλως επίρρ. [αρχ.] κατά τον σωστό, απαιτούμενο τρόπο: *του απάντησε ~, βάζοντάς τον στη θέση του* ΣΥΝ. δεόντως. Επίσης **κατάλληλα**.

καταλογάδην επίρρ. (λόγ.) κατά τον τρόπο τής φυσικής ομιλίας, σε καθημερινό, πεζό λόγο, χωρίς (ποιητικό) μέτρο: *να αποδοθεί το απόσπασμα ~* || *~ μετάφραση* ΣΥΝ. πεζά ΑΝΤ. εμμέτρως, με μέτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *λογάδην*, επιρρ. τ. τού ουσ. *λογάς* «διαλεγμένος λόγος» < *λέγω* «επιλέγω»].

καταλογή (η) ΦΙΛΟΛ. δημοτικό αφηγηματικό ποίημα που απαγγέλλεται χωρίς να τραγουδιέται.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταλέγω*].

καταλογίζω ρ. μετβ. {καταλόγισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (+σε / +γεν.) **1.** επιρρίπτω ευθύνες για γεγονός ή κατάσταση σε (κάποιον), αποδίδω αρνητικό γεγονός σε (κάποιον): *του καταλόγισαν ευθύνες για την απώλεια κερδών* || *καταλόγισαν στον προπονητή την ήττα τής ομάδας* || *καταλόγισαν το ατύχημα σε σφάλμα του πιλότου* **2.** (επίσ.) χρεώνω κάτι εις βάρος κάποιου: *τους καταλόγισαν τα έξοδα τής δίκης* || *ο διαιτητής καταλόγισε πέναλτι εις βάρος των γηπεδούχων* **3.** επισημαίνω αρνητικό στοιχείο, αποδίδω σε (κάποιον) (κάτι): *της καταλογίζουν επιπολαιότητα και έλλειψη πνεύματος συνεργασίας* ΣΥΝ. χρεώνω. — **καταλογιστέος,** -α, -ο [1833].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταλογίζομαι* < *κατα-* + *λογίζομαι* < *λόγος*].

καταλογισμός (ο) [μτγν.] **1.** η απόδοση ευθυνών για πράξη ή γεγονός: *~ ευθυνών για το ατύχημα* || *ο ~ τού ελλείμματος στην κακή διαχείριση των κονδυλίων* **2.** ΝΟΜ. η απόδοση σε κάποιον τής ευθύνης για άδικη πράξη και (κατ' επέκτ.) η δυνατότητα επιβολής ανάλογων ποινών στον δράστη: *τα μικρά παιδιά θεωρούνται ανίκανα προς ~ λόγω έλλειψης πνευματικής ωριμότητας* ΣΥΝ. κατηγορία **3.** η επίσημη λογιστική εκτίμηση τής αξίας μιας ιδιοκτησίας, η οποία χρησιμοποιείται ως βάση για την επιβολή φόρου, καθώς και το πληρωτέο ποσό που εκτιμάται **4.** η χρέωση σε κάποιον παράβασης, παραπτώματος: *ο ~ ποινής* || *ο ~ πέναλτι εις βάρος μιας ομάδας.*

καταλογιστό(ν) (το) [1871] (λόγ.) η υπαιτιότητα νομικής ή ηθικής φύσεως, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ακαταλόγιστο (βλ.λ.).

καταλογογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταχώριση (στοιχείων, τίτλων κ.λπ.) σε κατάλογο. Επίσης **καταλογογραφία** (η) [1891].

καταλογογραφώ ρ. μετβ. {καταλογογραφείς... | καταλογογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω σε κατάλογο: *~ βιβλία.*

κατάλογος (ο) [αρχ.] {καταλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** κάθε κατάσταση ονομάτων (προσώπων ή πραγμάτων), που αναγράφονται κατά συγκεκριμένη σειρά (λ.χ. αλφαβητική, σειρά αξιολόγησης) για πρακτικούς λόγους: *υπηρεσιακοί / βαθμολογικοί ~* || *~ θυμάτων / αγνοουμένων / επιλαχόντων / επιτυχόντων* (σε εξετάσεις, διαγωνισμό) || *~ των βιβλίων που διαθέτει μια βιβλιοθήκη* || *τηλεφωνικός ~* (με ονόματα και αριθμούς τηλεφώνων συνδρομητών, χρυσός οδηγός) || *φτειάχνω / καταρτίζω ~* || *~ για ψώνια* || *βάζω / εγγράφω κάποιον στον ~* (τον συμπεριλαμβάνω) || (μτφ.) *«πέντε νέοι άνθρωποι προστέθηκαν στον μακάβριο ~ των θυμάτων τής τραγωδίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. κατάσταση, πίνακας, λίστα· ΦΡ. (α) **εκλογικός κατάλογος** καθένας από τους πίνακες που χρησιμοποιεί η εφορευτική επιτροπή σε εκλογική διαδικασία και στους οποίους αναγράφονται τα ονοματεπώνυμα των εκλογέων κατά τμήμα ή περιφέρεια: *ελέγχουν τους ~ για διπλοεγγεγραμμένους* (β) **ενημέρωση καταλόγων** η συμπλήρωσή τους με νέα στοιχεία και η επισήμανση αλλαγών ή λαθών· η ανανέωσή τους (γ) **φωνάζω τον κατάλογο** διαβάζω φωναχτά τα ονόματα που είναι καταχωρισμένα σε κατάσταση προς επιβεβαίωση τής παρουσίας τους: *δεν ήταν εδώ όταν φώναξαν τον κατάλογο και πήρε απουσία* **2.** (ειδικότ.) ο τιμοκατάλογος καταστήματος (λ.χ. εστιατορίου), που προσφέρεται στους πελάτες με πληροφορίες για τις τιμές των προσφερόμενων ειδών: *~ κρασιών / φαγητών / ορεκτικών* ΣΥΝ. μενού **3.** το ενημερωτικό φυλλάδιο που εκδίδεται από φορέα με κατάσταση όλων των εκδόσεών του (του προκειμένου για εκδοτικό οίκο), των εκθεμάτων του (προκειμένου για μουσείο, πινακοθήκη) κ.λπ.: *~ χειρογράφων / βιβλίων* **4.** το προσωπικό βιβλιαράκι κάθε καθηγητή με τα ονόματα των μαθητών του (κατ' αλφαβητική σειρά και κατά τμήμα) και την αντίστοιχη κατά εξέταση βαθμολογία τους: *όλοι τρέμουν την ώρα που βγάζει τον ~ για την εξέταση* ΣΥΝ. βαθμολόγιο **5.** ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα τού συνόλου των αρχείων το οποίο αφορά σε σχετικά θέματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*

κατάλοιπος, -η, -ο **1.** αυτός που απομένει, υπόλοιπος **2.** **κατάλοιπο** (το) (α) το υπόλοιπο, αυτό που μένει ως υπόλειμμα κυρ. μετά από βιομηχανική, εργαστηριακή επεξεργασία ή μετά από διαδικασία φυσικής ή χημικής μεταβολής: *~ καύσης* || *βιομηχανικό ~* || *ραδιενεργά ~* (πυρηνικής έκρηξης) ΣΥΝ. υπόλειμμα, περίσσευμα (β) (μτφ.) οτιδήποτε απομένει από προηγούμενη κατάσταση ή περίοδο: *ο νόμος είναι ~ παλαιών νομοθετημάτων* || *το βράχνιασμα τής φωνής είναι ~ τής πρόσφατης γρίπης* || *τα κατάλοιπα τού πολέμου στον ψυχισμό των ευρωπαϊκών λαών* ΣΥΝ. απομεινάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταλείπω*. Στη σημ. τού βιομηχανικού καταλοίπου η λ. αποδίδει ξέν. όρο, πβ. γαλλ. résidu].

κατάλυμα (το) {καταλύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοσδήποτε στεγασμένος χώρος προσφέρεται για προσωρινή διαμονή, στον οποίο μπορεί να καταλύσει κανείς για σύντομο χρονικό διάστημα: *βρήκαν πρόχειρο ~ για τη νύχτα λίγο έξω απ' το χωριό* || *~ στρατιωτών / σε πανδοχείο* || *εξασφαλίζω / παρέχω / δίνω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ. στέγη, σταθμός, καταφύγιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταλύω*].

καταλυπώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταλυπείς... | καταλύπ-ησα, -άμαι / -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ έντονη λύπη, βαθιά θλίψη (σε κάποιον), τον στενοχωρώ πολύ: *μας καταλύπησε ο θάνατός του* ΣΥΝ. καταστενοχωρώ ΑΝΤ. χαροποιώ, ευχαριστώ.

κατάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ριζική ανατροπή, η κατάργηση, η παύση: *η ~ των δημοκρατικών θεσμών / του κράτους / τής έννομης τάξης από τους πραξικοπηματίες* ΣΥΝ. καταστροφή, διάλυση ΑΝΤ. εγκαθίδρυση **2.** ΧΗΜ. η πρόκληση ή επιτάχυνση χημικής αντίδρασης με την παρουσία καταλύτη ● **3.** η στάση και η προσωρινή στέγαση μονάδας κατόπιν διαταγής ή οδηγίας αρμοδίου, λ.χ. για ξεκούραση, διανυκτέρευση ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η άδεια κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών κατά τη διάρκεια νηστείας: *~ οίνου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάλυσις* < *καταλύω*. Ο χημ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalysis].

καταλύτης (ο) {καταλυτών} **1.** ΧΗΜ. ουσία, η οποία προστιθέμενη σε πολύ μικρές ποσότητες στο σύστημα μιας χημικής αντίδρασης επιταχύνει την αντίδραση λαμβάνοντας μέρος σε αυτήν, χωρίς όμως να αλλοιώνεται τόσο η ποσότητά του όσο και η σύστασή του μετά το τέλος τής αντίδρασης: *τα ένζυμα αποτελούν βιολογικούς ~* **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε επιταχύνει τις εξελίξεις (προκαλώντας συνήθ. αντιπαραθέσεις ή ανατροπή μιας κατάστασης), που επιδρά καθοριστικά: *στην ταινία «Θεώρημα» ένας νέος εισέρχεται σε μια πλούσια οικογένεια ως ~ και προκαλεί την απελευθέρωση των παθών της* ● **3.** (στα αυτοκίνητα) συσκευή η οποία τοποθετείται μπροστά από την εξάτμιση τού αυτοκινήτου, κατακρατώντας τις ρυπογόνες ουσίες των καυσαερίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταλύω*. Ο επιστ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalyst].

καταλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τον καταλύτη: *~ δράση ουσίας* **2.** (μτφ.) αυτός που επισπεύδει τις εξελίξεις, συνήθ. ανατρέποντας καταστάσεις ή προκαλώντας συγκρούσεις: *~ παρουσία / επέμβαση / ρόλος* || *η πρόσφατη κρίση είχε ~ συνέπειες στην πορεία των εξαγωγών* || *η ~ επίδραση τής τηλεόρασης στη διαμόρφωση τής κοινής γνώμης* ● **3.** (για όχημα) αυτός που διαθέτει καταλύτη: *~ αυτοκίνητο / μηχανή.* — **καταλυτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταλύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κατέλυσα, καταλύ-θηκα (λόγ. κατελύθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** προβαίνω στην κατάλυση, στην οριστική ανατροπή, επιφέρω την παύση τής λειτουργίας (θεσμού, συστήματος, εξουσίας κ.λπ.): *με την επικράτηση τέτοιων μεθόδων καταλύεται κάθε έννοια έννομης τάξης* || *έχει καταλυθεί η δημοκρατία* ΣΥΝ. καταργώ, ανατρέπω, καταστρέφω, διαλύω ΑΝΤ. εγκαθιδρύω, αποκαθιστώ ● **2.** τρώω σε περίοδο νηστείας και κατ' εξαίρεση τροφές μη νηστήσιμες ● **3.** (αμετβ.) (κυρ. για στρατιωτικές μονάδες, ταξιδιώτες κ.λπ.) σταθμεύω προσωρινά (λ.χ. για διανυκτέρευση ή ξεκούραση) σε ένα μέρος: *κατέλυσαν για το βράδυ σ' ένα μικρό πανδοχείο* ΣΥΝ. σταθμεύω, διανυκτερεύω, φιλοξενούμαι **4.** ΧΗΜ. επιταχύνω μια χημική αντίδραση: *τα οξέα καταλύουν την υδρόλυση των σακχάρων.*

Καταλωνία κ. **Καταλανία** (η) αυτόνομη διοικητικά περιοχή τής ΒΑ. Ισπανίας, που συνορεύει Β. με τη Γαλλία, βρέχεται Α. από τη Μεσό-

γειο Θάλασσα και έχει πρωτεύουσα τη Βαρκελώνη. — **Καταλανός** (ο). **Καταλανή** (η). **καταλανικός**, -ή, -ό, **Καταλανικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Catalonia (πβ. ισπ. Cataluña, καταλ. Catal-unya) < Catalan (ονομασία τού λαού που κατοικεί στην περιοχή), πιθ. συνδ. με κελτ. catu «μάχη»].

καταμαράν (το) {άκλ.} **1.** μηχανοκίνητο ή ιστιοφόρο σκάφος, που ο σκελετός του στερεώνεται σε δύο παράλληλους πλωτήρες και χρησιμοποιείται ευρέως (ειδικότ.) για αθλητισμό και ψυχαγωγία: *αγώνες ~* **2.** μεγάλων διαστάσεων μηχανοκίνητο μεταφορικό σκάφος με ανάλογο σχεδιασμό, το οποίο χρησιμοποιείται για τη γρήγορη και ασφαλέστερη, συγκριτικά με άλλα πλωτά μέσα συγκοινωνίας, μεταφορά επιβατών (π.χ. στα νησιά): *τα δρομολόγια των ~* || *πήγαν στην Τήνο με το ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. catamaran < ταμίλ kaṭṭu-maram «δεμένο ξύλο» < kaṭṭu «δένω» + maram «δέντρο, ξύλο»].

καταμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμαρτυρείς... | καταμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} καταθέτω επιβαρυντικά στοιχεία, βαρύνω κάποιον με αρνητικές μαρτυρίες: *του καταμαρτυρούν έλλειψη υπευθυνότητας και σθένους τις κρίσιμες στιγμές* ΣΥΝ. κατηγορώ, καταλογίζω, επιβαρύνω. — **καταμαρτύρηση** (η) [1890].

κατάματα επίρρ. [μεσν.] **1.** κατευθείαν στα μάτια: *τον κοίταξε ~ με θαυμασμό* **2.** (μτφ.) ευθέως, με κάθε ειλικρίνεια και τιμιότητα: *πρέπει να κοιτάξουμε ~ την αλήθεια*.

καταμερίζω ρ. μετβ. {καταμέρισ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} κατανέμω σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: *οι ευθύνες πρέπει να καταμερισθούν σε όλους τους αρμοδίους* ΣΥΝ. διανέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταμερίζομαι* < *κατα-* + *μερίζω* < *μέρος*].

καταμερισμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατανομή σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: *πρέπει να υπάρξει ~ αρμοδιοτήτων* || *για το αποτέλεσμα θα υπάρξει ~ ευθυνών, ο καθένας έχει το μερίδιό του* ΣΥΝ. κατανομή, διαίρεση, διανομή, μοιρασιά **2.** ***καταμερισμός εργασίας*** η κατανομή των αρμοδιοτήτων και τής ευθύνης για επιμέρους στάδια παραγωγής ενός έργου σε διαφορετικά άτομα ή υπηρεσίες, προκειμένου να επιτευχθεί πρακτικότερος και ταχύτερος τρόπος παραγωγής και υψηλότερη ποιότητα έργου. Επίσης (σπανιότ.) **καταμέριση** (η) [μτγν.].

καταμεσήμερο (το) {χωρ. πληθ.} το μέσο τού μεσημεριού, το χρονικό σημείο στο οποίο ο ήλιος μεσουρανεί και η θερμοκρασία βρίσκεται στον μέγιστο βαθμό της ΣΥΝ. ντάλα μεσημέρι.

καταμεσής επίρρ. (συνήθ. + γεν.) στη μέση, ακριβώς στο κέντρο: *στάθηκε ~ τού δρόμου!*
[ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *μέση*, κατά το *καταγής*].

κατάμεστος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: *~ αίθουσα / γήπεδο* || *η αγορά ήταν ~ από μικροπωλητές* ΣΥΝ. υπερπλήρης, φίσκα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *-μεστος* < *μεστός* (βλ.λ.)].

καταμετρητής (ο) [1871], **καταμετρήτρια** (η) {καταμετρητριών} **1.** πρόσωπο που καταμετρεί (π.χ. ψήφους): *στις αρχαιρεσίες τού συλλόγου ορίστηκαν τρεις ~, ένας από κάθε παράταξη* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που καταγράφει τις ενδείξεις τής κατανάλωσης (ρεύματος, νερού κ.λπ.) από κάθε οικιακό μετρητή: *~ τής Δ.Ε.Η.* **3.** το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μηχανική καταμέτρηση ΣΥΝ. μετρητής.

καταμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμετρ-άς... κ. -είς... | καταμέτρ-ησα, -ούμαι, άσαι... κ. -είσαι... / -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετρώ με ακρίβεια, μετρώ ένα προς ένα: *η εφορευτική επιτροπή καταμετρά τα ψηφοδέλτια* ΣΥΝ. καταριθμώ **2.** καταγράφω με ακρίβεια τις ενδείξεις των μετρητών (ρεύματος, νερού κ.λπ.). — **καταμέτρηση** (η) [μτγν.].

καταμήνιος, -ος, -ον [αρχ.] (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει μηνιαία συχνότητα, που προκύπτει, εμφανίζεται κάθε μήνα: *~ κύκλος* (τής εμμηνορρυσίας) **2.** ***καταμήνια*** (τα) {καταμηνίων} η εμμηνορρυσία ΣΥΝ. έμμηνα, περίοδος (πβ. λ. *αμηνόρροια*).

καταμηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμήνυ-σα, -θηκα} (λόγ.) καταθέτω μήνυση (εναντίον κάποιου) για παράνομη, άδικη πράξη, κάνω καταγγελία εις βάρος (κάποιου): *τον καταμήνυσε για απάτη* ΣΥΝ. κατηγορώ, μηνύω, καταγγέλλω, ενοχοποιώ ΑΝΤ. συνηγορώ, υπερασπίζομαι / υπερασπίζω. - **καταμήνυση** (η) [μτγν.], **καταμηνυτής** (ο) [1836].

κατά μόνας επίρρ. **1.** χωριστά από τους υπολοίπους, ιδιαιτέρως: *είχαν μια μακρά συζήτηση ~, μακριά από τρίτους* **2.** ο καθένας μόνος του, ένας-ένας, μεμονωμένα: *θα μελετάτε ~, όχι κατά ομάδες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατά μόνας* < *μόνος*].

κατάμονος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς μόνος, χωρίς καμιά παρέα, συντροφιά: *~ σαν την καλαμιά στον κάμπο* ΣΥΝ. καταμόναχος, ολομόναχος. Επίσης **καταμόναχος**.

καταμόσχευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο πολλαπλασιασμός φυτών με τη μέθοδο των καταβολάδων (φυτεύοντας στη γη κλαδί που δεν έχει κοπεί από τον κορμό τού φυτού). — **καταμοσχεύω** ρ. [μτγν.].

κατάμουτρα επίρρ. (εμφατ.-καθημ.) **1.** κατευθείαν στο πρόσωπο: *τον έφτυσε ~!* || *του έκλεισε ~ την πόρτα* ΣΥΝ. καταπρόσωπο ΑΝΤ. πισώπλατα ● **2.** χωρίς τη ντροπή ή τη συστολή που θα ενέπνεε η παρουσία τού προσώπου στο οποίο απευθυνόμαστε: *τον κορόιδευε ~!* || *της πέταξε ~ την αλήθεια* ΣΥΝ. στα ίσια, (λόγ.) ανενδοίαστα ΑΝΤ. ευγενικά, προσεκτικά, διακριτικά.

καταναγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανάγκασ-α, -τηκα, -μένος} αναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι, υποχρεώνω (κάποιον) να πράξει κάτι με τη βία: *οι νικητές κατανάγκαζαν τους αιχμαλώτους να κάνουν βαριές δουλειές* ΣΥΝ. εξαναγκάζω.

καταναγκασμός (ο) η χρήση βίας (ψυχολογικής ή σωματικής) για την εξασφάλιση τής συγκατάθεσης (κάποιου), τη συμμόρφωση παρά τη θέλησή του: *χρησιμοποίησε μέσα καταναγκασμού, εφόσον εκείνοι δεν πείθονταν διαφορετικά* || *«συχνά η διαφήμιση δημιουργεί έναν ψυχολογικό ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. εξαναγκασμός.

καταναγκαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για καταναγκασμό: *~ μέσο* ΣΥΝ. εξαναγκαστικός, εκβιαστικός **2.** αυτός που επιβάλλεται με καταναγκασμό, που εκτελείται ή τίθεται σε εφαρμογή καταπιεστικά, με χρήση βίας: *~ εργασία / εισφορά* ΣΥΝ. υποχρεωτικός ΑΝΤ. εκούσιος· ΦΡ. ***καταναγκαστικά έργα*** (i) βαρύτατη ποινή για εγκληματίες, που βασιζόταν σε εξαντλητική σωματική εργασία τού καταδίκου σε δημόσια έργα (συνήθ. με αλυσίδες δεμένες στα πόδια του) (ii) (μτφ.) οποιαδήποτε εργασία γίνεται υπό δυσβάστακτους όρους, που μειώνουν την αξία ή την ελευθερία τού απασχολουμένου σε αυτήν: *κάθε μέρα δουλεύει υπερωρίες· αυτό κατάντά πια ~* ΣΥΝ. βασανιστήριο, μαρτύριο. — **καταναγκαστικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

καταναλώνω ρ. μετβ. {κατανάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) (για οργανισμούς, συστήματα βιολογικά, μηχανικά κ.λπ.) απορροφώ (για τη λειτουργία, την απόδοσή μου), αναλώνω (κάτι) χρησιμοποιώντας το ως πηγή ενέργειας: *τα αυτοκίνητα καταναλώνουν βενζίνη* || *η συσκευή καταναλώνει ηλεκτρική ενέργεια* || *ο οργανισμός καταναλώνει θερμίδες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ ΑΝΤ. παράγω (β) χρησιμοποιώ (κάτι) για τις ανάγκες μου: *~ τροφή / φάρμακα / νερό* **2.** χρησιμοποιώ (κάτι) για ορισμένο σκοπό, διαθέτω (επενδύοντας ή ξοδεύοντας): *~ χρήματα για ρούχα* || *~ πολλές ώρες μελέτης* || *~ χρόνο και χρήμα!* ΣΥΝ. αναλίσκω, αναλώνω, ξοδεύω ΑΝΤ. εξοικονομώ **3.** αγοράζω (συνήθ. τακτικά) κάτι: *~ βιβλία / ταινίες / βιντεοπαιχνίδια*. Επίσης (λόγ.) **καταναλίσκω** [αρχ.].
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταναλίσκω* (από τον αόρ. *κατηνάλωσα* και τον παθ. αόρ. *κατηναλώθην*, που συνέπιπταν ως προς την κατάληξη με τα ρ. σε *-όω* / *-ώνω*, πβ. *ὀρθῶ – ὤρθωσα – ὠρθώθην*) < *κατ(α)-* + *ἀναλίσκω* (βλ.λ.)].

κατανάλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η χρησιμοποίηση (ενέργειας, πρώτων υλών κ.λπ.) για ορισμένο σκοπό: *~ καυσίμων / ηλεκτρικής ενέργειας / θερμίδων / δυνάμεων* (πνευματικών και σωματικών) ΣΥΝ. ξόδεμα ΑΝΤ. παραγωγή, εξοικονόμηση **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που καταναλώνεται: *αυτός ο τύπος αυτοκινήτου έχει μεγάλη ~ βενζίνης* **3.** ΟΙΚΟΝ. η απορρόφηση αγαθού (προϊόντος, υπηρεσίας κ.λπ.) για την κάλυψη αναγκών και ο βαθμός απορρόφησής του από τους καταναλωτές: *η ~ τροφίμων / ποτών / φαρμάκων / βοείου κρέατος / λαχανικών / ελαιολάδου* || *η μέγιστη ~ αναψυκτικών παρατηρείται κατά τους θερινούς μήνες* || *πέφτει / ανεβαίνει η ~* || *προϊόντα περιορισμένης / ευρείας ~* || *ιδιωτική / εγχώρια / δημόσια ~* || *από την παραγωγή στην ~* || *«τα παιδιά μπαίνουν δυναμικά στον χορό τής ~ και αποτελούν μια ισχυρή και υπολογίσιμη πληθυσμιακή ομάδα αγοραστών»* (εφημ.) || *ζούμε στην κοινωνία τής μαζικής ~*· ΦΡ. ***για εσωτερική κατανάλωση*** για λόγους που σχετίζονται με το πώς θα δεχθεί κάτι ο λαός μιας χώρας, το πώς θα παρουσιάσει κάτι στο εσωτερικό μιας χώρας: *«ο αμερικανός ηγέτης κήρυξε εμπάργκο κατά τού Ιράν περισσότερο για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, καθώς κανείς από τους συμμάχους του δεν του συμπαραστάθηκε»* (εφημ.) **4.** το μέρος τού εισοδήματος οικονομικής μονάδας ή υπηρεσίας, που διατίθεται για την αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών· ΦΡ. ***φόρος κατανάλωσης*** έμμεσος φόρος που ενσωματώνεται στην τιμή πώλησης ενός προϊόντος, επιβαρύνοντας τον καταναλωτή.

καταναλώσιμος, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να καταναλωθεί, που είναι κατάλληλος για κατανάλωση: *~ νερό / βενζίνη*.

καταναλωτής (ο) [1852] {-ή κ. -ού}, **καταναλώτρια** (η) [1887] {καταναλωτριών} κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών, εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους· καταναλωτής είναι και κάθε αποδέκτης τού διαφημιστικού μηνύματος: *οι ~ έχουν υψηλές απαιτήσεις ποιότητας* || *καταναλωτές οινοπνευματωδών / ηλεκτρικών συσκευών* || *Ινστιτούτο Καταναλωτών (ΙΝ.ΚΑ.)* || *σύγχρονος / ενημερωμένος / απαιτητικός ~* || *τα δικαιώματα τού ~* || *οδηγίες χρήσης για τους ~* || *προστασία τού ~*.

καταναλωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής κατανάλωσης (ή με τον καταναλωτή), ο συμβάλλει σε αυτήν ή προκύπτει από αυτήν: *~ προϊόν / συνεταιρισμός / συνήθεια / τάση / οικονομία / πολιτική / διαδικασία / δαπάνες / ανάγκες / προτιμήσεις / συμπεριφορά / συνείδηση* || *«ένας επιστήμονας χαρακτήρισε την ~ φρενίτιδα φαινόμενο αντίστοιχο τού αλκοολισμού και των ναρκωτικών»* (εφημ.) || *«στη δεκαετία τού '80 διαμορφώνονται νέα ~ ήθη»* (εφημ.) ΣΥΝ. αγοραστικός· ΦΡ. (α) ***καταναλωτικό κοινό*** το σύνολο των καταναλωτών, η αγορά στην οποία στοχεύει ένα προϊόν, οι αγοραστές: *το απληροφόρητο ~ πέφτει εύκολα θύμα επιτήδειων διαφημιστών* ΣΥΝ. αγοραστικό κοινό (β) ***καταναλωτική κοινωνία*** η κοινωνία στην οποία η απόκτηση υλικών αγαθών προβάλλεται ως αξία, στην οποία κάθε στοιχείο της μπορεί να μετατρέπεται σε καταναλωτικό αγαθό και η ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών καθορίζεται όχι τόσο από τις πραγματικές τους ανάγκες όσο από τη διαφήμιση ΣΥΝ. κοινωνία τής αφθονίας (γ) ***καταναλωτικά αγαθά*** αγαθά, όπως τα προϊόντα ένδυσης και διατροφής, που παράγονται για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και μετά τη χρησιμοποίησή τους δεν αξιοποιούνται σε περαιτέρω παραγωγική διαδικασία (παύουν να

κατα- *επιτατικό*

κατά-λευκος, -η, -ο	**κατα-μαγεύω** ρ.	**κατα-μαυρίζω** ρ.	**κατα-ντροπιάζω** ρ.	**κατά-ξερος**, -η, -ο
κατα-λερώνω ρ.	**κατά-μαυρος**, -η, -ο	**κατα-ντρέπομαι** ρ.	**κατά-ξανθος**, -η, -ο	**κατα-ξοδεύω** ρ.

είναι χρήσιμα) (δ) ***καταναλωτική πίστη*** η πίστωση που παρέχεται από κατάστημα, τράπεζα κ.λπ. για την αγορά καταναλωτικών αγαθών (είτε με τη μορφή δανείου από τα καταστήματα είτε με τη μορφή δανείου από τις τράπεζες) (ε) ***καταναλωτικό δάνειο*** δάνειο τράπεζας προς καταναλωτή για τη χρηματοδότηση των υποχρεώσεων καταβολής τιμήματος πραγμάτων ή υπηρεσιών. — **καταναλωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταναλίσκω* (βλ. κ. *καταναλώνω*). Οι σύγχρονες φρ. και σημ. αποδίδουν ξέν. όρους, λ.χ. *καταναλωτική κοινωνία / πίστη* (< αγγλ. consumer society / credit), *καταναλωτικά αγαθά* (< αγγλ. consumer goods), *καταναλωτική οικονομία* (< αγγλ. consumption economy) κ.ά.].

καταναλωτισμός (ο) **1.** η τάση για απεριόριστη κατανάλωση, η έμφαση στην κατανάλωση αγαθών, η οποία υποστηρίζεται συνήθ. από τη διαφήμιση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης **2.** (κατ' επέκτ.) η τάση να ξοδεύει κανείς χρήματα για απόκτηση αγαθών, ακόμη και όταν δεν τα έχει ανάγκη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. consumerism].

καταναυμαχώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταναυμαχείς... | καταναυμάχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική νίκη σε ναυμαχία. — **καταναυμάχηση** (η) [1852].

κατανεμήθηκα ρ. ▸ κατανέμω

κατανεμημένος, -η, -ο → κατανέμω

κατανεμητής (ο) **1.** αυτός που κατανέμει (π.χ. τηλεοπτικό σήμα σε διάφορους τηλεοπτικούς δέκτες) ΣΥΝ. διαμοιραστής **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που συνδέει τις γραμμές συνδρομητών με τους αντίστοιχους αριθμούς τηλεφωνικού κέντρου: *τηλεφωνικός / τηλεγραφικός ~* || *ενδιάμεσος* (λ.χ. μεταξύ των βαθμίδων επιλογής ενός τηλεφωνικού κέντρου) / *κύριος ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. répartiteur].

κατανέμω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατένειμα, κατανεμή-θηκα, -μένος} **1.** υποδιαιρώ, χωρίζω σε μέρη: *η πληρωμή τού χρέους κατανεμήθηκε σε δύο δόσεις* || *κατένειμαν τη λεία σε ίσα μερίδια* ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω, επιμερίζω, καταμερίζω ΑΝΤ. συγκεντρώνω, συνενώνω, μαζεύω **2.** μοιράζω (κάτι) σε πολλούς, διανέμω: *κατένειμε αρμοδιότητες στα μέλη τού προσωπικού* ΣΥΝ. διαμοιράζω, νέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*

κατανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατένευσα} συγκατατίθεμαι με νεύμα: *κατένευσε στο σχόλιο τού συναδέλφου του* ΣΥΝ. συναινώ, εγκρίνω, αποδέχομαι, παραδέχομαι, επιδοκιμάζω ΑΝΤ. επικρίνω, αποδοκιμάζω, απορρίπτω. — **κατάνευση** (η) [μτγν.].

Κατάνη (η) πόλη τής Α. Σικελίας, αρχαία ελληνική αποικία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, ίσως < φοιν. qaṭon «μικρή» (λόγω συγκρίσεως με τις Συρακούσες). Όμοια προέλευση έχει η ιταλ. ονομασία Catania].

κατανικώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανικάς... | κατανίκ-ησα, -ώμαι, -άσαι... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** νικώ με συντριπτικό, ξεκάθαρο τρόπο· επιτυγχάνω ολοκληρωτική, καταφανή νίκη: *κατανίκησε τους αντιπάλους του σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. κατατροπώνω, νικώ κατά κράτος, κατασυντρίβω **2.** (μτφ.) καταφέρνω να ξεπεράσω οριστικά (πρόβλημα, δυσκολία κ.λπ.): *δεν μπορούσε να κατανικήσει το πάθος του για το ποτό* || *κατανίκησε την επιθυμία του να τη δει ξανά* ΣΥΝ. ξεπερνώ.
κατανίκηση (η) [1878].

κατανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πλήρης, σαφής και σε βάθος αντίληψη που παρέχει τη δυνατότητα ασφαλούς γνώσης, διάκρισης και συσχετισμού δεδομένων· το να κατανοεί κανείς: *τα πολλά παραδείγματα διευκόλυναν την ~ τού μαθήματος* || *η διατύπωση δυσχέραινε την ~ τού θέματος* || *πλήρης / εις βάθος / σαφής ~* **2.** η συναίσθηση τής θέσης κάποιου, μιας κατάστασης· η προσέγγιση με διάθεση επιείκειας: *αυτό που χρειάζεται είναι ~ και όχι κριτική* || *είναι άνθρωπος με ~* || *χαμόγελο / κίνηση / χειρονομία κατανόησης* ΣΥΝ. ευμένεια, συμπόνια, συμπάθεια.

κατανοητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κατανοηθεί, να γίνει αντιληπτός: *το ζήτημα δεν έγινε απόλυτα ~ στις διαστάσεις του* || *~ διατύπωση / θέση / άποψη / κουβέντα* || *θα το εξηγήσει, μέχρι να γίνει ~* || *οι προθέσεις του έγιναν ~* ΣΥΝ. εύληπτος, σαφής, αντιληπτός, καταληπτός, ευνόητος ΑΝΤ. ακατανόητος, ακατάληπτος, αδιανόητος **2.** αυτός για τον οποίο μπορεί να υπάρξει κατανόηση, ο οποίος δικαιολογείται, εξηγείται με βάση συγκεκριμένα δεδομένα: *είναι κατανοητή η αντίδρασή του* || *είναι κατανοητοί οι δισταγμοί και οι αμφιβολίες του, αλλά κάποτε πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία* ΣΥΝ. εξηγήσιμος, δικαιολογήσιμος, δεκτός ΑΝΤ. απαράδεκτος.

κατανομή (η) **1.** το μοίρασμα, ο καταμερισμός επιμέρους τμημάτων συνόλου: *~ κερδών / πλούτου / εργασίας / αρμοδιοτήτων / πόρων / εθνικού προϊόντος / εθνικού εισοδήματος* || *δίκαιη / άνιση ~ κερδών* ΣΥΝ. μοιρασιά, διανομή **2.** (σε εκλογικά συστήματα ενισχυμένης αναλογικής) (α) ο καθορισμός των εδρών που λαμβάνει κάθε κόμμα ή παράταξη με βάση την αντιστοιχία ψήφων και εδρών που ορίζει ο ισχύων νόμος: *πρώτη ~* (β) ***δεύτερη κατανομή*** για τις έδρες που έχουν μείνει αδιάθετες από την πρώτη κατανομή (γ) ***τρίτη κατανομή*** για τη διάθεση των εδρών, οι οποίες δεν έχουν κατανεμηθεί ακόμη στα κόμματα που μετείχαν στη δεύτερη κατανομή.
[ΕΤΥΜ. < *κατανέμω*, απόδ. τών γαλλ. répartition, distribution].

κατανοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανοείς... | κατανό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** αντιλαμβάνομαι σε βάθος, καταλαβαίνω ξεκάθαρα: *έχει κατανοήσει το μάθημα / το κείμενο / την άσκηση / τη θεωρία* || *μένει να κατανοήσουν όλοι τη διαφορά σε αυτό το λεπτό σημείο* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, εννοώ **2.** δείχνω κατανόηση, αντιμετωπίζω με επιείκεια και συμπάθεια: *όλοι κατανοούν το πρόβλημά του και είναι διακριτικοί* || *~ τον εφηβικό του ενθουσιασμό, αλλά εδώ χρειάζεται λογική* ΣΥΝ. συμπονώ, συναισθάνομαι, νιώθω.

κατάντημα (το) [μτγν.] {καταντήματος | χωρ. πληθ.} η κακή κατάσταση στην οποία οδηγείται (κάποιος/κάτι), η μειωτική κατάληξη, ο ξεπεσμός: *το ~ τής οικονομίας* ΣΥΝ. εξευτελισμός, ρεζίλι. Επίσης **κατάντια** (η).

κατάντης, -ης, κάταντες {κατάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που έχει κατεύθυνση προς τα κάτω: *τα κατάντη τού ποταμού* (τα μέρη τού ποταμού που βρίσκονται προς τις εκβολές) ΣΥΝ. κατηφορικός, κατωφερής ΑΝΤ. ανάντης, ανηφορικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *καταντώ*].

κατάντια (η) ▸ κατάντημα

καταντικρύ [αρχ.] κ. **κατάντικρυ** επίρρ.· ακριβώς απέναντι, κατευθείαν αντικριστά: *ήρθε και στάθηκε ~ μου* || *το εκκλησάκι βρίσκεται ~ στο σπίτι μας* ΣΥΝ. αντίκρυ / αντικρύ, απέναντι, αντικριστά.

καταντίπ επίρρ. (λαϊκ.) ολωσδιόλου, πέρα από κάθε αμφισβήτηση, παντελώς: *είναι ~ ηλίθιος· ό,τι και να του πεις, δεν καταλαβαίνει!* || (εμφατ.) *ντιπ ~* ΣΥΝ. εντελώς.
[ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *ντιπ*].

καταντώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καταντάς... | κατάντησα κ. (λόγ.) κατήντησα} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλήγω σε ανεπιθύμητη κατάσταση: *με τόσες αργίες θα καταντήσουμε τεμπέληδες* || *πώς κατάντησε να πάρει είκοσι κιλά σε έξι μήνες!* **2.** (ειδικότ.) οδηγούμαι σε σημείο εξευτελιστικό για την αξιοπρέπειά μου, σε ξεπεσμό (ηθικό, οικονομικό, κοινωνικό κ.λπ.): *κατάντησε να ζητιανεύει στους δρόμους για να ζήσει* || *κατήντησε να παζαρεύει την ψήφο του για έναν διορισμό!* || *κατάντησε πρεζάκιας* ΣΥΝ. ξεπέφτω, παίρνω την κάτω βόλτα **3.** αλλάζω, εξελίσσομαι αποκτώντας αρνητική μορφή, υφίσταμαι μεταλλαγή: *να μην καταντήσει η ελευθερία ασυδοσία* || *τόση σκληρότητα καταντά σαδισμός!* ΣΥΝ. γίνομαι ♦ **4.** (μετβ.) οδηγώ (κάποιον) σε δυσάρεστη κατάσταση, ειδικότ. σε ξεπεσμό: *κατάντησαν τη χώρα ξέφραγο αμπέλι* || *τρελό τον κατάντησε με τα καμώματά της!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταντώ (-άω)* «καταλήγω, φθάνω» < αρχ. *κατάντης* «κατωφερής, επικλινής» < *κατ(α)-* + *-άντης* < *αντί* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (*Πράξ.* 18.19: *κατήντησαν δὲ εἰς Ἔφεσον*)].

κατανυκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής συγκίνησης και ευλάβειας ή προκαλείται από αυτήν: *~ προσευχή / δέηση / εσπερινός* ΣΥΝ. υποβλητικός **2.** (ακολουθία, τροπάριο) με το οποίο ζητείται η συγχώρηση από τον Θεό και εκφράζεται η οδύνη για τον ανθρώπινο ξεπεσμό: *~ εσπερινός.* — **κατανυκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

κατάνυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} το αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής πίστης και ευλάβειας (των πιστών): *~ ψυχών* || *οι πιστοί παρακολουθούσαν με ~* ΣΥΝ. έκσταση, ψυχική ανάταση / έξαρση ΑΝΤ. ασυγκινησία, απάθεια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάνυξις* < *κατανύσσω* «τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο» (και μεταφορικά «συγκινώ, διεγείρω ευλαβικά αισθήματα») < *κατα-* + *νύσσω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. λ. *νύξη*)].

καταξεριάς (ο) {καταξεριάδες} (λαϊκ.) νότιος άνεμος, που συνοδεύεται από υψηλές θερμοκρασίες ΣΥΝ. λίβας.

καταξιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταξίω-σα, -θηκα, -μένος} παραδέχομαι την αξία (προσώπου ή πράγματος), αναγνωρίζω (κυρ. το μεσοπαθ. **καταξιώνομαι**): *καταξιώθηκε με τους αγώνες και την προσφορά του* || *καταξιωμένος πολιτικός / δημοσιογράφος* || *καταξιώθηκε κοινωνικά / ηθικά / καλλιτεχνικά.*

καταξίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αναγνώριση των ικανοτήτων, τής αξίας (κάποιου): *ύστερα από τόσους κόπους ήρθε και η ~* || *προσωπική / επαγγελματική / κοινωνική / επιστημονική / ηθική / διεθνής ~* || *~ πολιτικού / καλλιτέχνη στη συνείδηση τού λαού* || *επιτυγχάνω / κερδίζω την ~* ΣΥΝ. δικαίωση.

καταπακτή (η) άνοιγμα στο δάπεδο (σπιτιού, κτηρίου ή πλοίου), που κλείνει με πόρτα οριζόντια και οδηγεί σε χώρο κάτω από το πάτωμα, υπόγειο ή αμπάρι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπακτή (θύρα)*, θηλ. τού επιθ. *καταπακτός* < αρχ. *καταπήγνυμι* «εμπήγω, εμφυτεύω» < *κατα-* + *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

καταπάνω κ. **κατεπάνω** επίρρ. [μεσν.] κατευθείαν πάνω (σε κάποιον/κάτι, κυρ. με ορμή ή επιθετική διάθεση): *κλότσησε ~ μου τη μπάλα* || *χύμηξε ~ του, να τον σκοτώσει* || *το κύμα ήρθε ~ μας* ΣΥΝ. ενάντια.

καταπάτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατά αυθαίρετο τρόπο κατάληψη και κατοχή εδάφους· κάθε παράνομη οικειοποίηση, σφετερισμός: *~ δασικών εκτάσεων* || *συνεχείς ~ δημοσίων γαιών* || *~ ξένης περιουσίας* **2.** η παραβίαση και η καταστρατήγηση: *καταγγελίες για ~ των ανθρώπινων δικαιωμάτων* || *~ θεσμών / νόμων / τού συντάγματος* **3.** η παραβίαση ή η αθέτηση δέσμευσης οποιασδήποτε μορφής και ισχύος: *~ των όρων τού συμβολαίου* || *~ συμφωνίας* ΣΥΝ. αθέτηση, μη τήρηση, σπάσιμο.

καταπατητής (ο), **καταπατήτρια** (η) {καταπατητριών} πρόσωπο που κάνει καταπάτηση, που καταλαμβάνει και οικειοποιείται συγκεκριμένη έκταση παράνομα και αυθαίρετα: *πρέπει να τιμωρούνται παραδειγματικά οι ~ δασικών εκτάσεων* ΣΥΝ. οικοπεδοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ανιχνευτής, κατάσκοπος» (μεσν. σημ. «κλέφτης»), < αρχ. *καταπατῶ*].

καταπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπατείς... | καταπάτ-ησα, -ούμαι, -άται... / -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταλαμβάνω και οικειοποιούμαι παρανόμως εδαφική έκταση: *~ καμένες περιοχές / οικόπεδο / ακίνητο* ΣΥΝ. σφετερίζομαι **2.** παραβιάζω τα νομικώς ή εθιμικώς κατοχυρωμένα και αποδεκτά, καταστρατηγώ: *~ τους νόμους / τις ελευθερίες / τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *καταγγέλλουν ότι καταπατούνται οι συμβάσεις* || *καταπάτησε κάθε ίχνος αξιοπρέπειας* ΣΥΝ. παραβαίνω, παραβιάζω **3.** είμαι ασυνεπής, δεν τηρώ (υποχρέωση ή υπόσχεση): *καταπάτησε τον όρκο / την υπόσχεσή του* || *καταπατώ μια*

συμφωνία ΣΥΝ. αθετώ ΑΝΤ. τηρώ, κρατώ, σέβομαι.

κατάπαυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} η πλήρης παύση, ο οριστικός τερματισμός: ~ *των εχθροπραξιών / τού πολέμου / τού πυρός* ΣΥΝ. λήξη, σταματημός, τέλος, τελειωμός. — **καταπαύω** ρ. [αρχ.].

καταπείθω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατέπεισα, καταπείσθηκα} πείθω (κάποιον) εντελώς, τον απαλλάσσω από κάθε αμφιβολία ή αναστολή, εμπνέω απόλυτη πίστη (για κάτι): *είχε καταπείσει τους πάντες για την αθωότητά του* ΣΥΝ. πείθω. — **καταπειστικός**, -ή, -ό [1790], **καταπειστικά** επίρρ.

καταπέλτης (ο) {καταπελτών} **1.** (κατά την αρχαιότητα) πολεμική πολιορκητική μηχανή, την οποία αποτελούσε ένας μεγάλος μοχλός στερεωμένος πάνω σε συνήθ. ξύλινη, τροχοφόρο βάση, ώστε όταν έκοβαν τα σχοινιά που έδεναν το άκρο τού μοχλού στη βάση, αυτός να εκτινάσσεται με δύναμη, εκτοξεύοντας σε μακρινή απόσταση βέλη, λίθους, φλεγόμενα αντικείμενα κ.λπ. εναντίον εχθρικών στόχων (κυρ. για το γκρέμισμα τειχών ή την πυρπόλησή τους) **2.** (μτφ.) καθετί (πρόσωπο, λόγος, κείμενο κ.λπ.) που επιφέρει συντριπτικά αποτελέσματα εις βάρος συγκεκριμένου στόχου, που λειτουργεί καταλυτικά: *στην απαντητική του αγόρευση υπήρξε* ~ || *τα άρθρα του ήταν* ~ *κατά τής διαφθοράς των πολιτικών* **3.** μεγάλη μεταλλική πόρτα στην πρύμνη ή πλώρη πλοίου που ανοίγει από πάνω πέφτοντας στην προβλήτα και επιτρέπει την επιβίβαση και την αποβίβαση επιβατών και οχημάτων **4.** (στα αεροπλανοφόρα) μηχανισμός που χρησιμοποιείται για την επιτάχυνση τής εκτόξευσης, τής απογείωσης αεροπλάνου από το κατάστρωμα τού πλοίου **5.** μεσαιωνικό όργανο βασανισμού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπάλτης / καταπέλτης* < *κατα-* + *-πάλτης* < *πάλλω*].

καταπέτασμα (το) {καταπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται σε έναν χώρο ως κάλυμμα και διαχωριστικό, στερεωμένο έτσι ώστε να πέφτει προς τα κάτω· το παραπέτασμα· ΦΡ. ***τρώω το καταπέτασμα*** καταναλώνω πολύ φαγητό ΣΥΝ. τρώω τον περίδρομο / τον αγλέορα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ειδικότ.) το παραπέτασμα τού ναού, που χωρίζει το Άγιο Βήμα από τον κυρίως ναό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταπετάννυμι* «ξεδιπλώνω, καλύπτω» < *κατα-* + *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. parohеth, για να δηλώσει το χώρισμα ανάμεσα στα Άγια και τα Άγια των Αγίων τού ναού. Ακόμη, η φρ. *τρώει το καταπέτασμα* αναφερόταν αρχικώς σε κλέφτες που δεν δίσταζαν να επεκτείνουν τις βλέψεις τους ακόμη και σε ιερά πράγματα].

καταπέφτω ρ. → καταπίπτω

καταπιάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {καταπιάστηκα} (+με) ασχολούμαι εντατικά και συστηματικά με (κάτι): *καταπιάστηκε με το εμπόριο και πρόκοψε* || *καιρός είναι πια να καταπιαστεί κι αυτός με τις σπουδές του στα σοβαρά* || *καταπιάνεται με πολλά συγχρόνως και διασπάται!* ΣΥΝ. ενασχολούμαι, καταγίνομαι, μπλέκω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αποθετικός*.

καταπιέζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταπίεσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} περιορίζω πιεστικά· εμποδίζω την ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση, ασκώντας σωματικό ή ψυχολογικό εξαναγκασμό: *έχει καταπιεστεί τόσο πολύ από τον πατέρα του, που ακόμα και σήμερα δεν τολμά να του αντιμιλήσει* || *δεν άντεχε άλλο να καταπιέζει τα αισθήματά του* || ~ *επιθυμίες* || *καταπίεζε τον λαό του / τους φτωχούς / τις μειονότητες / τους εργαζομένους* ΣΥΝ. καταδυναστεύω, τυραννώ.

καταπίεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο περιορισμός τής ελευθερίας (κάποιου), ο σωματικός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός του: *ασκεί μεγάλη* ~ *στα παιδιά της / στους υπαλλήλους του / στους πολίτες τής χώρας* || *η συνεχής* ~ *των επιθυμιών δημιουργεί απωθημένα* ΣΥΝ. καταδυνάστευση **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση που καταπιέζει (κάποιον): *αυτός ο διαρκής έλεγχος, πού πάει, με ποιον και τι ώρα θα γυρίσει, είναι μεγάλη* ~. — **καταπιεστής** (ο) [1859], **καταπιέστρια** (η).

καταπιεστικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που ασκεί καταπίεση, που καταπιέζει: ~ *νόμος / καθεστώς* || ~ *τρόπος διακυβέρνησης* || ~ *συμπεριφορά* || *ο* ~ *προστατευτισμός* || ~ *φορολογία / απαγόρευση* || ~ *αγωγή / αγάπη* ΣΥΝ. δεσμευτικός, περιοριστικός, ασφυκτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελαστικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που ενεργεί καταδυναστευτικά, ως καταπιεστής: *θα έπρεπε ν' αφήνει τα παιδιά και λίγο ελεύθερα, να μην είναι τόσο καταπιεστικός!* ΣΥΝ. καταδυναστευτικός, τυραννικός. — **καταπιεστικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταπίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κατάπια, καταπιωμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κατεβάζω (ποτό ή τροφή) από το στόμα και μέσω τού φάρυγγα στο στομάχι: *τον πονούσε ο λαιμός του και δεν μπορούσε να καταπιεί* ♦ (μετβ.) **2.** κατεβάζω (κάτι) στο στομάχι από το στόμα και τον φάρυγγα: *καταπίνω το γάλα / το φάρμακο / τα χάπια / τη μπουκιά μου* **3.** (μτφ.) κάνω κάτι να χαθεί στο εσωτερικό μου: *τους κατάπιαν τ' άγρια κύματα* ΣΥΝ. ρουφώ· ΦΡ. (α) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***ν' ανοίξει η γη και να με καταπιεί*** βλ. λ. *ανοίγω* **4.** (μτφ.-κακόσ.) αποδέχομαι αφελώς, χωρίς ερωτηματικά ή υποψίες: *τους πλάσαρε την ιστορία με λίγο μελοδραματισμό και αυτοί τα κατάπιαν όλα* || *το κατάπιε το ψέμα* **5.** (μτφ.) αποδέχομαι παθητικά, χωρίς αντίρρηση, ανέχομαι χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς να προβάλω αντίσταση: *δεν μπορώ να καταπιώ τέτοια προσβολή* || *όλα τα κατάπινε κι έκανε υπομονή* ΣΥΝ. υπομένω· ΦΡ. ***καταπίνω τη γλώσσα μου*** (i) αποδέχομαι παθητικά κάτι, δεν τολμώ να εκφράσω την αντίρρησή μου: *μόλις της έβαλε τις φωνές, κατάπιε τη γλώσσα της και δεν ξαναμίλησε* ΣΥΝ. αποστομώνομαι, το βουλλώνω, δεν λέω λέξη (ii) σταματώ να μιλώ, μένω σιωπηλός: *έχει καταπιεί τη γλώσσα του, από το πρωί δεν έχει πει λέξη* **6.** (μτφ.) καταπιέζω (κάτι), δεν επιτρέπω την εκδήλωσή του (συγκρατώντας τον εαυτό μου): *ένιωσε να φουντώνει, αλλά κατάπιε τον θυμό του και συνέχισε!* || ~ *τα δάκρυα / τους λυγμούς μου.*

κατάπιομα (το) (λαϊκ.) {καταπιόμ-ατος | -ατα, -άτων} η κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < *καταπιώ*, υποτ. αορ. τού ρ. *καταπίνω*].

καταπιόνας (ο) (λαϊκ.) ο φάρυγγας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπιών*, μτχ. αορ. β' *(κατέπιον)* τού ρ. *καταπίνω*].

καταπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπεσα} (λόγ.) **1.** παύω να ισχύω: *η κατηγορία καταπίπτει υπό το βάρος των αθωωτικών αποδείξεων* ΣΥΝ. γκρεμίζομαι, τσακίζομαι, καταρρέω, κατακρημνίζομαι, πέφτω **2.** (κυρ. στον αόρ.) πέφτω εντελώς (συνήθ. από μεγάλος ύψος): *οι τοίχοι είχαν καταπέσει* || *ένα μεταγωγικό αεροσκάφος κατέπεσε στην Αττική* **3.** (για καιρικά φαινόμενα) κοπάζω, καταπαύω, γίνομαι πιο ασθενής, χαμηλότερης έντασης: *οι βόρειοι άνεμοι θα καταπέσουν συντόμως* ΣΥΝ. καταλαγιάζω, γαληνεύω ΑΝΤ. αγριεύω, φουντώνω, ανταριάζω **4.** (μτφ.) χάνω την ενεργητικότητά μου, τις δυνάμεις μου, εξαντλούμαι: *ύστερα από το ατύχημα είχε καταπέσει εντελώς* || *κατέπεσε ψυχολογικά / βιολογικά / από τα χρόνια / απ' την αρρώστια* ΣΥΝ. εξασθενώ, καταβάλλομαι, παρακμάζω, εξαντλούμαι ΑΝΤ. δυναμώνω. Επίσης (καθημ.) **καταπέφτω** [μεσν.].

καταπίστευμα (το) [1840] {καταπιστεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ. θεσμός ο οποίος παρέχει στον διαθέτη την ευχέρεια να καθορίσει απώτερο κληρονόμο στον οποίον και περιέρχεται η κληρονομιά εφόσον, συνήθως, πεθάνει ο αρχικός κληρονόμος: *κληρονομικό / καθολικό* ~ (αυτό που προβλέπει και επιβάλλει παράδοση τμήματος ή τού συνόλου κληρονομιάς σε άλλο πρόσωπο) || *προφορικό* ~ (αυτό που μαρτυρείται μόνο προφορικά) || *μυστικό* ~ (αυτό που ορίζεται σε συμπληρωματικό έγγραφο τού κληροδότη και όχι στη διαθήκη του). — **καταπιστευματικός**, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. fideicommissum].

καταπιστευματοδόχος (ο) [1871] ΝΟΜ. ο δέκτης τού καταπιστεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *καταπίστευμα* + *-δόχος* < *δέχομαι*, απόδ. τού λατ. fiducarius].

καταπίστευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. σύμβαση μεταβίβασης δικαιώματος με την οποία ωστόσο δεν αποσκοπείται η επαύξηση τής περιουσίας τού προσώπου που αποκτά το δικαίωμα (δηλ. τού καταπιστευματοδόχου), αλλά είτε η εξασφάλιση απαίτησης την οποία αυτός έχει κατά τού μεταβιβάζοντος το δικαίωμα είτε η απλή διαχείριση τού δικαιώματος· αλλιώς *καταπιστευτική δικαιοπραξία.*

καταπίστομα επίρρ. (λαϊκ.) έχοντας ή φέρνοντας το στόμα προς τη γη, σκύβοντας ή πέφτοντας εντελώς μπρούμυτα: *προσκύνησε* ~ ΑΝΤ. ύπτια, ανάσκελα.

καταπλακώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {καταπλάκω-σα, -θηκα, -μένος} πλακώνω εντελώς: *τόνοι χιονιού καταπλάκωσαν τους ορειβάτες.*

κατάπλασμα (το) {καταπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} πολτώδης μάζα που παρασκευάζεται από φαρμακευτικά διαλύματα με βάση τον λιναρόσπορο και χρησιμοποιείται ως επίθεμα για την καταπολέμηση τού πόνου ή των φλεγμονών ΣΥΝ. έμπλαστρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπλάσσω* < *κατα-* + *πλάσσω* (βλ.λ.)].

κατάπλατα επίρρ.· κατευθείαν στην πλάτη, ακριβώς στο μέσο τής πλάτης: *τον χτύπησε* ~ *μ' ένα μαχαίρι.*

καταπλεύσω (να/θα) ρ. → καταπλέω

καταπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπλευσα} (για πλοίο) κατευθύνομαι ή φθάνω στον προορισμό μου, πλέοντας μέσω θαλάσσης ή ποταμού: *τα πλοία τού αγγλικού στόλου αναμένεται να καταπλεύσουν αύριο στο λιμάνι μας* || *ο «Ποσειδών» κατέπλευσε με καθυστέρηση δύο ωρών* ΣΥΝ. εισπλέω ΑΝΤ. αποπλέω, εκπλέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

καταπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] (σε χαρακτηρισμούς προσώπων, πραγμάτων, γεγονότων, καταστάσεων) αυτός που προκαλεί κατάπληξη λόγω εξαιρετικής σπουδαιότητας ή ποιότητας: ~ *περίπτωση ανθρώπου / ταλέντο / χαρακτήρας / ομοιότητα / κατόρθωμα / παράσταση / ερμηνεία / ομορφιά / χιούμορ / μέρα / ταινία* ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, αφάνταστος, φοβερός, μοναδικός, φανταστικός. — **καταπληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κατάπληκτος, -η, -ο αυτός που αισθάνεται μεγάλη έκπληξη, που μένει εμβρόντητος μπροστά σε απροσδόκητες εξελίξεις, θαυμαστά πράγματα, καταστάσεις και συμβάντα: *η κοινή γνώμη παρακολουθεί* ~ *τον νέο πόλεμο δηλώσεων* || *μένω* ~ *από την τροπή που πήραν τα πράγματα* || ~ *από το θέαμα* ΣΥΝ. έκθαμβος, άναυδος, εκστατικός, άφωνος, έκπληκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταπλήσσω / -ττω*].

κατάπληξη (η) {-ης κ. -ήξεως | χωρ. πληθ.} η μεγάλη έκπληξη, το αίσθημα βαθιάς αναστάτωσης, απορίας και θαυμασμού (κάποτε μαζί με κάποιον φόβο) από απρόβλεπτα πράγματα, γεγονότα ή εξελίξεις: *η* ~ *τού ακροατηρίου ήταν μεγάλη, όταν ο ομιλητής ξέσπασε σε ύβρεις* ΣΥΝ. έκπληξη, σάστισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάπληξις* < *καταπλήσσω*].

καταπληξία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σοκ, η ξαφνική και βίαιη διαταραχή τής νευρικής ισορροπίας, που οφείλεται σε συγκινησιακά, συναισθηματικά αίτια και εντοπίζεται στην απώλεια τού μυϊκού τόνου και των αντανακλαστικών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cataplexie].

καταπλήσσω κ. **καταπλήττω** ρ. μετβ. {κατ-έπληξα, (λόγ.) -επλάγην, -ης, -η...} προκαλώ κατάπληξη σε κάποιον, δημιουργώ έντονη έκπληξη· κάνω μεγάλη εντύπωση: *τα νέα του σχέδια κατέπληξαν τους ειδικούς με τη φαντασία και την πρωτοτυπία τους* || *μας κατέπληξε το πείσμα και η αποφασιστικότητά του* || *με έχει καταπλήξει η αδιαφορία του!* ΣΥΝ. εκπλήσσω, εντυπωσιάζω, θαμπώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *πλήσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

κατάπλους (ο) {κατάπλ-ου, -ου(ν) | -οι, -ων, -ους} (επίσ.) **1.** η άφιξη

πλοίου στο λιμάνι προορισμού του: *ο ~ τού στόλου* ΣΥΝ. ελλιμενισμός, είσπλους ΑΝΤ. έκπλους, απόπλους **2.** (ειδικότ.) ο πλους κατά το ρεύμα τού ποταμού, προς τα κάτω, προς τις εκβολές του ΑΝΤ. ανάπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπλέω*].

κατάπλωρος, -η, -ο (κυρ. για ανέμους) αυτός που έχει φορά ακριβώς κατά τη διεύθυνση τής πλώρης, που πέφτει κατευθείαν πάνω στην πλώρη κατά τον πλου τού πλοίου. — **κατάπλωρα** επίρρ.

καταπνίγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέπνιξα, καταπνίγηκα (λόγ. κατεπνίγην, -ης, -η,... μτχ. καταπνιγείς, -είσα, -έν)} **1.** πνίγω (κάποιον) **2.** (μτφ.) εμποδίζω την εκδήλωση ή την επικράτηση (κάποιου) με βίαιο τρόπο, ανατρέποντας τη φυσική πορεία, δρώντας κατασταλτικά: ~ *τον θυμό / τα αισθήματα / τις παρορμήσεις μου* || ~ *την εξέγερση / την επανάσταση / την ανταρσία* ΣΥΝ. καταστέλλω, συντρίβω, αφανίζω, σταματώ, διαλύω, εξοντώνω. — **κατάπνιξη** (η) [αρχ.], **καταπνικτικός, -ή, -ό** [1891].

κατά πόδας επίρρ. **1.** ακριβώς στα ίχνη, στα βήματα κάποιου: *τον ακολουθούσε ~, όπου κι αν πήγαινε* || *τον παρακολουθούσαν ~· είχαν γίνει η σκιά του* ΣΥΝ. ξοπίσω **2.** ως άμεση συνέπεια, ως άμεσο αποτέλεσμα: *μετά τον πόλεμο έρχεται ~ η δυστυχία* **3.** (μτφ.) με απόλυτη ακρίβεια, σύμφωνα με προδιαγεγραμμένη πορεία: *ακολουθούσε τις οδηγίες ~* || *εφαρμόζει ~ τις εντολές των ανωτέρων του.* Επίσης (λαϊκ.) **καταπόδι** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατὰ πόδας* < *πούς, ποδός* «πόδι»].

καταπολέμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσπάθεια για τη δραστική αντιμετώπιση (επικίνδυνων ή ανεπιθύμητων καταστάσεων, γεγονότων, φαινομένων κ.λπ.): *ο αγώνας για την ~ των ναρκωτικών / τού καρκίνου / τού έιτζ / τής ανεργίας / μιας πυρκαγιάς* || ~ *τής φοροδιαφυγής / τού πληθωρισμού / τής τρομοκρατίας / τού εγκλήματος* || *συστηματική / αποτελεσματική / ολοκληρωτική / συνδυασμένη* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. εξάλειψη, εξολόθρευση, εξόντωση, εξουδετέρωση, καταστολή, εξαφάνιση..

καταπολεμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπολεμάς... κ. -είς... | καταπολέμησα, -ούμαι, -ήθηκα} προσπαθώ να αντιμετωπίσω δραστικά, να εξουδετερώσω κάτι/κάποιον ανεπιθύμητο ή επικίνδυνο: ~ *τους αντιπάλους μου / τους εχθρούς* || ~ *τις ασθένειες με δραστικά φάρμακα* || *την κερδοσκοπία / τα ναρκωτικά / την ανεργία.*

καταπόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πολύ έντονη κούραση, η εξάντληση λόγω υπερβολικής καταβολής δυνάμεων: ~ *μυών* || *η ~ από την έντονη εργασία* || *η ~ τού πνεύματος* ΣΥΝ. κούραση, εξάντληση, εξασθένηση, εξουθένωση **2.** η έντονη ή βαριά χρήση αντικειμένου η οποία μπορεί να το φθείρει: *η ~ των αναρτήσεων / των ελαστικών τού αυτοκινήτου.*

καταπονητικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί εξάντληση επειδή απαιτεί έντονη προσπάθεια, που προξενεί καταπόνηση: ~ *άσκηση / δουλειά / αποσχόληση / διαδικασία* ΣΥΝ. κουραστικός, εξαντλητικός, κοπιαστικός, κοπιώδης, επίπονος, βαρύς, (λόγ.) επαχθής ΑΝΤ. ξεκούραστος, άκοπος, άνετος. — **καταπονητικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

καταποντίζω ρ. μετβ. {καταπόντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βυθίζω· (συνήθ. μεσοπαθ. ***καταποντίζομαι***): *το πλοίο καταποντίστηκε αύτανδρο* ΣΥΝ. καταβυθίζω, βουλιάζω, (λαϊκ.) φουντάρω, πνίγω **2.** (μτφ.) παθαίνω μεγάλη καταστροφή, δέχομαι σοβαρότατο πλήγμα, καίριο χτύπημα: *το κόμμα του καταποντίστηκε στις εκλογές* ΣΥΝ. καταστρέφομαι, αφανίζομαι, εξολοθρεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *ποντίζω* < *πόντος* «θάλασσα» (βλ.λ.)].

καταποντισμός (ο) [αρχ.] **1.** καταβύθιση στη θάλασσα ΣΥΝ. βούλιαγμα **2.** μεγάλη καταστροφή, πλήγμα, αφανισμός: *ο ~ ενός κόμματος στις εκλογές·* ΦΡ. ***σεισμοί, λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί*** βλ. λ. *σεισμός.* Επίσης **καταπόντιση** (η) [μτγν.].

καταπονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπονείς... | καταπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ καταπόνηση: *τον είχε καταπονήσει το μακρύ ταξίδι* || *καταπονημένος από την ταλαιπωρία* || ~ *τα μάτια / το σώμα / το μυαλό μου* ΣΥΝ. κατακουράζω, εξαντλώ, καταβάλλω ΑΝΤ. αναπαύω, ξεκουράζω, χαλαρώνω.

κατάποση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η προώθηση τροφής από το στόμα στο στομάχι διά μέσου τού φάρυγγα και τού οισοφάγου: *τον πονάει ο λαιμός του και δυσκολεύεται στην ~* ΣΥΝ. κατάπιομα.

καταποτήρας (ο) [1888] (λόγ.) **1.** η καταβόθρα (βλ.λ., σημ. 1) **2.** ο στρόβιλος που δημιουργείται σε υδάτινη μάζα λόγω διαφοράς πιέσεως, ο νεροστρόβιλος ΣΥΝ. δίνη, μάτι, ρουφήχτρα.
[ΕΤΥΜ. < *κατάποση* (βλ. λ. *πόση*) + παραγ. επίθημα *-τήρ(ας)*].

καταπότι (το) {καταποτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χάπι, γενικότ. οτιδήποτε παραλαμβάνεται σε στερεά μορφή και σε σχήμα σφαιριδίου από το στόμα με κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπότιον*, υποκ. τού *κατάποτον* < *καταπίνω*].

καταπραϋντικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που καταπραΰνει, που καθησυχάζει και ανακουφίζει: ~ *λόγια* ΣΥΝ. καθησυχαστικός, ανακουφιστικός, κατευναστικός ΑΝΤ. διεγερτικός **2.** ***καταπραϋντικά*** (τα) ΙΑΤΡ. φάρμακα που χρησιμοποιούνται για την καταστολή διαφόρων διεγερτικών καταστάσεων τού οργανισμού ή σε περιπτώσεις παροξυσμικού βήχα, υψηλού πυρετού, δυνατού πόνου κ.λπ.: ~ *χάπια* ΣΥΝ. ηρεμιστικός. — **καταπραϋντικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταπραΰνω ρ. μετβ. {καταπράυν-α, -θηκα} μειώνω την πίεση, απαλλάσσω από την αρνητική ένταση προσδίδοντας γαλήνη και ηρεμία, ανακουφίζω: *παυσίπονα που καταπραΰνουν τους πόνους* || *προσπάθησε να καταπραΰνει τον θυμό του* ΣΥΝ. καθησυχάζω, κατευνάζω, γαληνεύω, καλμάρω. — **καταπράυνση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *πραΰνω* < *πρᾶος* (βλ.λ.)].

καταπρόσωπο επίρρ. **1.** κατευθείαν στο πρόσωπο: *του 'δωσε ~ ένα χαστούκι* ΣΥΝ. κατάμουτρα, κατάφατσα **2.** (μτφ.) με θάρρος, ευθέως: *της είπε ~ να φύγει!* ΣΥΝ. κατάμουτρα, με παρρησία. Επίσης **καταπρόσωπα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *κατὰ πρόσωπον*].

κατάπρυμ(ν)ος, -η, -ο (για θαλασσινό άνεμο) αυτός που πνέει από το μέρος τής πρύμνης, που είναι ευνοϊκός για ταξίδι ΣΥΝ. ούριος, πρίμος ΑΝΤ. κατάπλωρος. — **κατάπρυμ(ν)α** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατὰ πρύμνην*].

καταπτοώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταπτοείς... | καταπτό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) ρίχνω το ηθικό (κάποιου), τον απογοητεύω εντελώς: *τον έχουν καταπτοήσει οι συνεχείς αποτυχίες και η αδιαφορία τού κοινού* || *είχε καταπτοηθεί από την ήττα του στις εκλογές* ΣΥΝ. κατατρομάζω, φοβίζω, καταφοβίζω ΑΝΤ. ενισχύω, ενθαρρύνω, αναθαρρύνω. — **καταπτόηση** (η) [1766].

κατάπτυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν αξίζει παρά περιφρόνηση, φτύσιμο: ~ *λιβελογράφημα / συμπεριφορά / σχόλιο / δημοσίευμα* ΣΥΝ. αχρείος. — **κατάπτυστα / καταπτύστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπτύω* < *κατα-* + *πτύω* «φτύνω»].

κατάπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) το ολοκληρωτικό γκρέμισμα κατασκευής ΑΝΤ. ανέγερση, ανόρθωση· (μτφ.) **2.** η απώλεια σημαντικού βαθμού σωματικής ενέργειας, η πλήρης σωματική εξασθένηση: *η έντονη προσπάθεια που κατέβαλε, τον έφερε στα όρια τής ~* ΣΥΝ. εξασθένηση, εξάντληση ΑΝΤ. ενδυνάμωση **3.** η εκδήλωση κυρ. καταθλιπτικών τάσεων συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα τής αδυναμίας (κάποιου) να διατηρήσει την ψυχική, πνευματική, συναισθηματική του ισορροπία (συνήθ. λόγω μεγάλης ψυχικής ή σωματικής κόπωσης): *ήταν σε ~ ύστερα απ' το διαζύγιο* || *η ~ εκδηλώθηκε με νευρικά ξεσπάσματα και κλάματα* ΣΥΝ. κατάθλιψη, αθυμία **4.** η παρακμή, η εμφάνιση εκφυλιστικών φαινομένων: *ηθική / κοινωνική ~* || ~ *των ηθών* || ~ *αξιών / προτύπων* ΣΥΝ. παρακμή, μαρασμός, ευτέλεια ΑΝΤ. ακμή, ευδοκίμηση.

καταπώς επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) συμφώνως προς, κατά τον τρόπο που: ~ *τα λες, έχεις δίκιο!* || ~ *τα παρουσιάζουν, ήταν ατύχημα* || *θα βρέξει, ~ φαίνεται* ΣΥΝ. όπως, καθώς.

Κατάρ (το) {άκλ.} (αραβ. Dawlāt Qatar = Κράτος τού Κατάρ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας, στη Δ. ακτή τού Περσικού Κόλπου, με πρωτεύουσα τη Ντόχα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Κατάρ.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Qatar, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αραβ. qaṭura «εκκρίνω» < qaṭran «ρητίνη», πράγμα που συνδ. με τα πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου τής χώρας].

κατάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ευχή να πάθει κάποιος κάτι κακό· κάθε σύντομη φράση που εκφωνείται με πίστη στη μαγική της δύναμη, δηλ. με την πεποίθηση ότι θα βγει αληθινή, και με σκοπό την πρόκληση κακού στο άτομο προς το οποίο απευθύνεται: *τον έδιωξε με κατάρες για το κακό που έκανε!* || *την ~ μου να 'χεις!* ΣΥΝ. αρά, αναθεματισμός, ανάθεμα ΑΝΤ. ευχή, ευλογία· ΦΡ. (α) ***γυρίζει σαν την άδικη κατάρα*** για άνθρωπο που περιπλανάται άσκοπα ή χωρίς να καταλήγει κάπου, χωρίς να σταματά ποτέ η περιπλάνησή του: *δεν έχει ησυχία αυτός ο άνθρωπος, ~* (β) ***δίνω / αφήνω (σε κάποιον) ευχή και κατάρα*** αφήνω σε κάποιον άλλο (συνήθ. ζητώντας του αυτό ως τελευταία χάρη, ως διαθήκη) να εκτελέσει επιθυμία μου, δίνοντάς του την ευλογία μου αν το πράξει και τον αναθεματισμό μου αν δεν το πράξει: *ευχή και κατάρα του 'δωσε η μάννα του να μην πουλήσει το πατρικό τους* **2.** (μτφ.) η συμφορά που έρχεται σε κάποιον και γενικότ. κάθε δυσάρεστο φαινόμενο: *η ~ τού πολέμου επανέρχεται* ΣΥΝ. κακή περίσταση, δυστυχία, μάστιγα ΑΝΤ. ευτυχία, χαρά, ευλογία **3.** (ως επιφών.) ανάθεμα: ~ *τη στιγμή που σε γνώρισα!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρῶμαι (-άο-)* (υποχωρητ.)].

καταραμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δεχτεί κατάρα, που τον βαραίνει κατάρα ΣΥΝ. αφορισμένος, αναθεματισμένος, επάρατος **2.** αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο που θα μπορούσε να προκαλέσει κατάρες εναντίον του, μισητός ΣΥΝ. αξιοκατάρατος, κατάρατος, επικατάρατος **3.** ***καταραμένοι ποιητές*** (poètes maudits) ποιητές περιφρονημένοι από την κοινωνία· (ειδικότ.) χαρακτηρισμός των ποιητών οι οποίοι έχουν περιέλθει σε κατώτερη κοινωνική θέση, έχουν περιθωριοποιηθεί και γίνονται αντικείμενο περιφρόνησης από τους κρατούντες, οι οποίοι φοβούνται την διεισδυτική τους ματιά (ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Πωλ Βερλαίν το 1885 ως τίτλος συλλογής δοκιμίων του για την τραγική ζωή ποιητών όπως ο Στεφάν Μαλλαρμέ, ο Αρθούρος Ρεμπώ κ.ά.).

κατάρατος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο που επιφέρει κατάρα, αυτός που αξίζει κατάρες: ~ *φονιάς / εχθρός.* ΣΥΝ. αξιοκατάρατος, μισητός ΑΝΤ. ευλογημένος.

-κάταρτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό καταρτιών: *τρικάταρτο πλοίο.*

καταράχι (το) {καταραχ-ιού | -ιών} το πιο ψηλό σημείο τής κορυφής βουνού και κατ' επέκτ. η κορυφογραμμή: «*να πάω πάνω στα βουνά, ψηλά στα ~*» (δημοτ. τραγ.). Επίσης **κατάραχο**. — **κατάραχα** επίρρ. [μεσν.].

κατάργηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άρση τής ισχύος: ~ *νόμου / νομικής διάταξης / των εισαγωγικών εξετάσεων / φοροαπαλλαγών / προνομίων / συνοριακών ελέγχων / τής επετηρίδας των εκπαιδευτικών / τού πανεπιστημιακού ασύλου / οργανικής θέσεως* ΣΥΝ. ακύρωση ΑΝΤ. επικύρωση, καθιέρωση, έγκριση.

καταργώ ρ. μετβ. {καταργείς... | κατάργη-σα (λόγ. κατήργησα), -θηκα, -μένος} αίρω την ισχύ, ακυρώνω κάτι: ~ *τους νόμους τής προηγούμενης κυβέρνησης* || ~ *τις εξετάσεις / τα τεκμήρια φορολόγησης / διατάξεις* ΣΥΝ. καταλύω ΑΝΤ. επαναφέρω, καθιερώνω, θέτω σε ισχύ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταργῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ακινητοποιώ (κάτι), το καθιστώ αδρανές», < *κατ(α)-* + *ἀργῶ* < *ἀργός*. Η σημερινή σημ. πρωτο-

απαντά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Ρωμ.* 3,31: *νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως;*)].

καταριέμαι ρ. μετβ. αποθ. {καταρά-στηκα. -μένος} απευθύνω κατάρα σε (κάποιον), του εύχομαι να υποστεί κάτι κακό (ο ίδιος ή αγαπημένα του πρόσωπα): *καταριέται την ώρα και τη στιγμή που τον παντρεύτηκε* || *τον καταράστηκε η ίδια του η μάννα* || ~ *τους εχθρούς / τα ξένα* ΣΥΝ. αναθεματίζω. Επίσης (λόγ.) **καταρώμαι** [αρχ.] {-άσαι...}.
[ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *καταρῶμαι (-άο-)* (κατά τα ρ. μέσης φωνής σε *-ιέμαι*) < *κατ(α)-* + *ἀρῶμαι* < *ἀρά* «ανάθεμα, συμφορά» (αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση») < **ἀρϜά*. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρμ. uranam «αρνούμαι», λατ. oro «ικετεύω, αιτούμαι», καθώς και με το ρ. *ἀρνοῦμαι* (βλ.λ.)].

καταριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταριθμείς... | καταρίθμ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) αριθμώ με προσοχή. καταγράφοντας τα δεδομένα σε κατάλογο, απαριθμώ ένα προς ένα: *καταριθμήθηκαν τουλάχιστον είκοσι κομμάτια τής συλλογής με ανάγλυφες παραστάσεις* ΣΥΝ. καταμετρώ, καταγράφω. — **καταρίθμηση** (η) [μτγν.].

καταρώμαι ρ. → καταριέμαι

καταρράκτης κ. **καταρράχτης** (ο) {καταρρακτών} **1.** η κατακόρυφη πτώση από ύψος των νερών ποταμού ή χειμάρρου. η οποία προκαλείται από τη διακοπή τής κοίτης του λόγω τής ανώμαλης διαμόρφωσης τού εδάφους με μεγάλες υψομετρικές διαφορές: *καταρράκτες τού Νιαγάρα / τής Έδεσσας* || ~ *με κρυστάλλινα νερά* || *κλιμακωτός* ~ ΦΡ. ***ανοίγουν οι καταρράκτες τού ουρανού*** (*οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἠνεῴχθησαν*, Π.Δ. *Γένεσις* 7,11) για περιπτώσεις ραγδαίας βροχόπτωσης, κατακλυσμιαίας βροχής: *άνοιξαν πάλι χθες οι καταρράκτες τού ουρανού. με αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. ρίχνει καρεκλοπόδαρα **2.** (μτφ.) η ασταμάτητη και ασυγκράτητη ροή: ~ *ύβρεων / φλυαρίας / πληροφοριών / στοιχείων / γνώσεων* ΣΥΝ. χείμαρρος. θύελλα • **3.** ΙΑΤΡ. νόσος των ματιών. που χαρακτηρίζεται από τη θόλωση τού φακού τού οφθαλμού. με αποτέλεσμα τη μείωση ή και την απώλεια τής όρασης: *εγχείρηση / επέμβαση καταρράκτη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρράσσω* «εφορμώ βίαια» < *κατ(α)-* + *ῥάσσω*. αβεβ. ετύμου. Ήδη στη Μτγν. Ελλην. παρατηρείται σύγχυση μεταξύ των συνωνύμων *ῥάσσω* «ορμώ, κλονίζω» και *ἀράσσω* «χτυπώ, συντρίβω» (εξού και η διττογραφία *κατα-ρράκτης* και *κατ-αράκτης*). των οποίων η ετυμολογική σχέση δεν μπορεί να αποδειχθεί. Σε ό.τι αφορά το ρ. *ῥάσσω*, ίσως ανάγεται σε τ. **Ϝρᾱχ-jω* < I.E. *wrāgh- χτυπώ», πβ. ρωσ. raziti, τσεχ. ráz «χτύπημα», σύνδεση που οδηγεί σε υπόθεση ετυμολογικής συγγένειας και με το ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. λ. *ρήγμα*). Η ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντιδάν. cataracte].

καταρρακτώδης, -ης. -ες [1884] {καταρρακτώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} αυτός που μοιάζει με καταρράκτη: ~ *βροχή* (πολύ δυνατή, ορμητική). — **καταρρακτωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες.*

καταρρακώνω ρ. μετβ. {καταρράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω κάτι κουρέλια. κατακομματιάζω: *πανιά καταρρακωμένα από τον άνεμο* ΣΥΝ. κουρελιάζω, καταξεσχίζω, διαλύω **2.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρό πλήγμα, οδηγώ σε διάλυση ή ευτελισμό: *οι συνεχείς αποτυχίες τούς έχουν καταρρακώσει το ηθικό* || *καταρρακωμένες ελπίδες* || *καταρρακώθηκε η τιμή και η υπόληψή του* ΣΥΝ. εξευτελίζω. ταπεινώνω. (καθημ.) στραπατσάρω ΑΝΤ. ενισχύω. μεγαλώνω, αναδεικνύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταρρακῶ (-όω)* < *κατα-* + *-ρακῶ* < *ῥάκος* (βλ.λ.)].

καταρράκωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.-μτφ.) το κουρέλιασμα: *η ~ τού ηθικού των στρατιωτών ύστερα από τις πρώτες ήττες* || ~ *τού κύρους / τής αξιοπρέπειας / τής δημόσιας εικόνας κάποιου* ΣΥΝ. ταπείνωση. εξευτελισμός.

κατάρρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η πλήρης πτώση, η απώλεια κάθε στήριξης και συνεπώς το γκρέμισμα (κατασκευής. οικοδομήματος): *η ~ τού τείχους / τού σπιτιού / τού φράγματος* ΣΥΝ. γκρέμισμα. σώριασμα, κατάπτωση ΑΝΤ. ανέγερση **2.** (μτφ.) η απώλεια εσωτερικής (ψυχικής, πνευματικής) ισορροπίας, η ψυχική εξάντληση: *βρίσκεται στα πρόθυρα τής ~* || *νευρική ~ από υπερκόπωση* ΣΥΝ. εξασθένηση **3.** (μτφ.) η απώλεια τής εσωτερικής δομής στηρίξεως, τής συνοχής ή τής ισχύος· η παρακμή και η διάλυση που επέρχεται σε οποιοδήποτε σύστημα: *η ~ τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας / τού υπαρκτού σοσιαλισμού / τής οικονομίας / τού καθεστώτος / μιας επιχείρησης / ελπίδων / σχεδίων* ΣΥΝ. αποσύνθεση, πτώση.

καταρρέω ρ. αμετβ. {κατέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για κτήρια, κατασκευές κ.λπ.) γκρεμίζομαι: *εξαιτίας τού σεισμού κατέρρευσαν πολλά σπίτια* ΣΥΝ. διαλύομαι, σωριάζομαι. (λόγ.) καταπίπτω **2.** (μτφ.) εξαντλούμαι φυσικά και ψυχικά, χάνω τις δυνάμεις μου: *μετά από τόση προσπάθεια είναι έτοιμος να καταρρεύσει* || *δεν άντεξε στη θέα τού νεκρού γυιου της και κατέρρευσε* **3.** αποδυναμώνομαι πλήρως. χάνω την ισχύ και τη συνοχή μου: *η παλιά διοικητική δομή έχει καταρρεύσει* || *η εταιρεία καταρρέει υπό το βάρος των χρεών* || *στον αιώνα μας κατέρρευσαν πολλές ιδεολογίες και πολιτικά συστήματα* ΣΥΝ. διαλύομαι. φθείρομαι, καταστρέφομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρέω καθοδικά. προς τα κάτω», < κατα- + *ῥέω*].

καταρρίπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέρριψα, καταρρίφθηκα (λόγ. κατερρίφθην. -ης, -η...). μτχ. καταρριφθείς. -είσα, -έν} (λόγ.) **1.** ρίχνω ιπτάμενο αντικείμενο στο έδαφος (χτυπώντας το με πυρά): *καταρρίφθηκαν τρία εχθρικά αεροσκάφη* **2.** (μτφ.) αποδεικνύω ότι μια θεωρητική κατασκευή είναι λανθασμένη. την ανατρέπω με λογικά επιχειρήματα: *κατέρριψε όλα τα επιχειρήματα τής αντίπαλης πλευράς* || *τα νέα δεδομένα καταρρίπτουν όλες τις ισχύουσες θεωρίες* ΣΥΝ. ανασκευάζω. ανατρέπω. αντικρούω ΑΝΤ. ενισχύω, ισχυροποιώ, τεκμηριώνω, αποδεικνύω **3.** (μτφ.) ξεπερνώ όριο αθλητικών επιδόσεων: ~ *ρεκόρ* ΣΥΝ. υπερβαίνω. — **κατάρριψη** (η) [μτγν.]. **καταρριπτικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω.*

καταρροή (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των βλεννογόνων τής αναπνευστικής οδού. που προκαλεί έκκριση υδαρούς ή βλεννώδους υγρού ΣΥΝ. κατάρρους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταρρέω*].

καταρροϊκός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταρροή: ~ *φλεγμονή* **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που παρουσιάζει συμπτώματα καταρροής.

κατάρρους (ο) {κατάρρ-ου, -ουν | χωρ. πληθ.} η καταρροή (βλ.λ.): *ρινικός / βρογχικός ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρρέω*].

κατάρρυτος, -ος. -ον (αρχαιοπρ. – για εδάφη. εκτάσεις) αυτός που διαρρέεται από πολλά ρυάκια. ποτάμια κ.λπ.. που ποτίζεται από πολλά νερά: ~ *αγρός / γη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *ῥυτός* < *ῥέω*].

κατάρτι (το) {καταρτ-ιού | -ιών} ψηλό και γερό κυλινδρικό κοντάρι ή ανάλογη κατασκευή, που υψώνεται κάθετα στον άξονα πλοίου πάνω στο κατάστρωμα και στο οποίο αναρτώνται τα ιστία (πανιά). τα ξάρτια και οι κεραίες ΣΥΝ. ιστός, άλμπουρο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάρτιον*. ουδ. τού επιθ. *κατάρτιος* «αυτός που προσαρμόζεται» (πιθ. ως μέρος τής περίφρασης *κατάρτιος ἱστός*) < *κατ(α)-* + *ἄρτιος* (βλ.λ.)].

καταρτίζω ρ. μετβ. {κατάρτισ-α (λόγ. κατήρτισα). -μένος (λόγ. κατηρτισμένος)} **1.** συντάσσω. οργανώνω: ~ *τους εκλογικούς καταλόγους / τη λίστα των υποψηφίων / σχέδιο δράσης / τα δρομολόγια / σύνταγμα / οικονομική έκθεση / νομοσχέδιο* **2.** παρέχω χρήσιμες γνώσεις σε έναν τομέα. εκπαιδεύω: *ανέλαβε να καταρτίσει τους εργαζομένους σε θέματα νέας τεχνολογίας* **3.** (καταχρ.) συγκροτώ: *κατάρτισαν ειδική επιτροπή για τη μελέτη τού προβλήματος* **4.** (η μτχ. ***καταρτισμένος,*** *-η, -ο* κ. ***κατηρτισμένος***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *ἀρτίζω* «προσαρμόζω, τακτοποιώ» < *ἄρτι* (βλ.λ.)· πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 1, 19: *καταρτίζοντας τὰ δίκτυα*. Η σημ. «εφοδιάζω» ήδη αρχ.].

κατάρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η συγκρότηση. η σύνταξη ολοκληρωμένου συνόλου: ~ *καταλόγων / νομοσχεδίου / επιτροπής / λόχου / ερευνητικής ομάδας* || ~ *προγράμματος* ΣΥΝ. καταρτισμός, εκπόνηση **2.** η εκπαίδευση σε ορισμένο τομέα. η κάλυψη των μαθησιακών αναγκών (του): ~ *στελεχών / εργαζομένων* || *μονάδα / κέντρο κατάρτισης* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των γνώσεων που έχει αποκομίσει κάποιος σε συγκεκριμένο τομέα. οι βασικές σπουδές σε επιστήμη ή ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *έχει γερή ~ στα μαθηματικά* || *τα στελέχη μας φημίζονται για την άρτια επιστημονική τους ~ και το υψηλό τους ήθος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάρτισις* < αρχ. *καταρτίζω* (βλ.λ). Στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «προκοπή. πρόοδος. αρτίωση» (*Β΄ Κορινθ.* 13, 9: *τοῦτο καὶ εὐχόμεθα. τὴν ὑμῶν κατάρτισιν*)].

> **κατάρτιση – επιμόρφωση – μετεκπαίδευση.** Και οι τρεις λέξεις αναφέρονται σε σπουδές. **Κατάρτιση** ειδικότερα σημαίνει τις βασικές προπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιεί κανείς σε επιστήμη ή σε ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *Η κατάρτιση που παρέχουν ορισμένα Πανεπιστήμια στους αποφοίτους τους είναι ελλιπής – Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.).* **Επιμόρφωση** είναι κάθε μορφής ενημέρωση που γίνεται άπαξ ή περιοδικά με παρακολούθηση μαθημάτων. σεμιναρίων κ.τ.ό. για ποικίλο χρονικό διάστημα. Η *επιμόρφωση* προϋποθέτει το στάδιο τής *κατάρτισης*: *Όλοι οι επιστήμονες χρειάζονται επιμόρφωση κάθε 5 χρόνια.* **Μετεκπαίδευση** είναι οι οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιούνται μετά την *κατάρτιση* (προπτυχιακές σπουδές): *Η μετεκπαίδευση των δασκάλων γινόταν παλαιότερα στο Διδασκαλείο τού Πανεπιστημίου Αθηνών.*

καταρτισμένος, -η. -ο κ. (λόγ.) **κατηρτισμένος** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει καταρτιστεί σε κάτι: ~ *στην επιστήμη του* **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει πολλές γνώσεις. μορφωμένος: *άνθρωπος ~, με υψηλό επίπεδο γνώσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

καταρτισμός (ο) [μτγν.] **1.** η συγκρότηση συνόλου, η οργάνωση σε ενότητα: ~ *σχεδίων δράσεως / επιτροπής / λόχου / προγραμμάτων* ΣΥΝ. κατάρτιση, συγκρότηση. εκπόνηση **2.** η απόκτηση μόρφωσης, ο εμπλουτισμός γνώσεων ΣΥΝ. εκπαίδευση. επιμόρφωση.

κατ' αρχάς επίρρ. ‣ αρχή

κατ' αρχήν επίρρ. ‣ αρχή

κατάσαρκα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) ακριβώς πάνω στη σάρκα: *του έδωσε ένα φυλαχτό, που το φορούσε ~* || *φορούσε ένα μπλουζάκι ~.*

κατασάρκιο (το) {κατασαρκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το λινό λευκό κάλυμμα, που τοποθετείται απευθείας πάνω στην Αγία Τράπεζα μετά τον καθαγιασμό της και το οποίο συμβολίζει το νεκρικό σεντόνι τού Χριστού.

κατάσβεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** το σβήσιμο πυρκαγιάς. φωτιάς: *στην προσπάθεια κατασβέσεως έλαβαν μέρος και μονάδες τού στρατού και πυροσβεστικά αεροπλάνα* ΣΥΝ. πυρόσβεση ΑΝΤ. αναζωπύρωση, άναμμα **2.** (μτφ.) η αποτροπή οποιασδή-

---

κατα- *επιτατικό*

κατα-πικραίνω ρ.	**κατα-πράσινος**, -η. -ο	**κατα-σκότεινος**, -η. -ο	**κατα-σπαταλώ** ρ.	**κατα-σπίλωση** (η)
κατά-πικρος, -η, -ο	**κατα-σκονίζω** ρ.	**κατα-σπατάληση** (η)	**κατα-σπιλώνω** ρ.	**κάτ-ασπρος**, -η. -ο

ποτε εκδήλωσης, η έντονη και αισθητή μείωση τής έντασης. η καταστολή: *η ~ τού πάθους* ΣΥΝ. κατάπνιξη.

κατασβεστήρας (ο) φορητή συσκευή, που περιέχει ειδικές χημικές ύλες (επιβραδυντικό, κατασβεστικό υγρό), τις οποίες και εκτοξεύει κατά τής φωτιάς ΣΥΝ. *πυροσβεστήρας.*

κατασβεστικός, -ή, -ό [1887] αυτός που χρησιμοποιείται για κατάσβεση: *τα ~ οχήματα τής πυροσβεστικής* || *~ αεροπλάνα* || *~ υγρό* || *~ παρέμβαση.* — **κατασβεστικ-ά / -ώς** επίρρ.

κατασβήνω κ. (λόγ.) **κατασβένω** ρ. μετβ. {κατέσβησα κ. κατ-έσβεσα, κατασβήσ-τηκα (λόγ. κατεσβέσθην, -ης, -η..., μτχ. κατασβεσθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (για πυρκαγιά) σβήνω εντελώς: *τα πυροσβεστικά κατέσβεσαν την πυρκαγιά* **2.** (μτφ.) καταπνίγω ένα έντονο συναίσθημα: *δεν του ήταν εύκολο να κατασβέσει το πάθος του για εκδίκηση* ΣΥΝ. κατασιγάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατασβέννυμι* < *κατα-* + *σβέννυμι* (βλ. λ. *σβήνω*)].

κατασιγάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατασίγασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να σιγάσει, να σιωπήσει, μειώνω την ένταση τού ήχου που βγάζει ΣΥΝ. χαμηλώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) μειώνω την ένταση, κάνω πιο ήπιο: *δεν μπορούσε να κατασιγάσει το πάθος τού λαού για ελευθερία* ΣΥΝ. κατευνάζω ♦ (αμετβ.) **3.** εξασθενώ: *δεν έχει κατασιγάσει ακόμα η θύελλα* ΣΥΝ. παύω, σταματώ, σιωπώ **4.** (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, γίνομαι πιο ήπιος ή λιγότερο βασανιστικός, πιεστικός, εκτονώνομαι: *δεν έχει κατασιγάσει το πάθος της γι' αυτόν* ΣΥΝ. σβήνω, πεθαίνω. — **κατασίγαση** (η), **κατασιγαστικός,** -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σιγάζω* < *σιγή*].

κατασκάβω κ. **κατασκάπτω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέσκαψα | κατασκάφθηκα (καθημ. -φτηκα), -μμένος} **1.** σκάβω σε μεγάλο βάθος, σκάβω καλά **2.** καταστρέφω εκ θεμελίων, ισοπεδώνω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω, γκρεμίζω. — **κατασκαφή** (η) [αρχ.].

κατασκευάζω ρ. μετβ. {κατασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) με υλικά μέσα, εφαρμόζοντας συγκεκριμένη τεχνική: *~ έπιπλα / ενδύματα / μηχανουργικά προϊόντα* ΣΥΝ. παρασκευάζω, φτειάχνω, παράγω, βγάζω, κάνω ΑΝΤ. καταστρέφω, διαλύω **2.** (μτφ.-κακόσ.) επινοώ κάτι (εις βάρος κάποιου, για κακό σκοπό), δημιουργώ κάτι ψευδές: *οι μυστικές υπηρεσίες είχαν κατασκευάσει ένα σενάριο για τη συκοφάντηση τού αντιπάλου* || *κατασκευασμένες πληροφορίες / εικόνες* ΣΥΝ. επινοώ, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκευάζω* < *σκεῦος* (βλ.λ.)].

κατασκεύασμα (το) [αρχ.] {κατασκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί ΣΥΝ. δημιούργημα, έργο, τεχνούργημα, πλάσμα **2.** (συνήθ. μειωτ.) οτιδήποτε δεν έχει γίνει σωστά: *ομελέτα λες αυτό το ~!* || *άθλιο / γελοίο ~.*

κατασκευαστής (ο) [μτγν.], **κατασκευάστρια** (η) [μτγν.] {κατασκευαστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει, που δημιουργεί ή επινοεί κάτι: *«29 κατασκευαστές πλυντηρίων συνιστούν...»* (διαφήμιση) || *ο ~ των πληροφοριών* || (κ. ως επίθ.) *η κατασκευάστρια εταιρεία* ΣΥΝ. δημιουργός. — **κατασκευαστικά** επίρρ.

κατασκευαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή ή συμβάλλει στην κατασκευή: *~ κόστος / πρόγραμμα / εταιρεία.*

κατασκευή (η) **1.** η διαδικασία κατά την οποία δημιουργείται κάτι με υλικά μέσα: *~ τού δρόμου / τής γέφυρας / τού φράγματος / τού ψυγείου / τού πλυντηρίου* || *εταιρεία κατασκευών* || *παιχνίδια με παιδικές ~* ΣΥΝ. φτειάξιμο, δημιουργία, επινόηση ΑΝΤ. καταστροφή, διάλυση **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί κάτι, το σύνολο των ειδικών τεχνικών χαρακτηριστικών του: *καλή / εξαίρετη / ελλιπής / ελαττωματική ~* ΣΥΝ. φτειάξιμο, δημιουργία **3.** (κατ' επέκτ.) η μορφή αντικειμένου, όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία δημιουργίας του: *η ~ τού σώματος* || *χρήσιμο αντικείμενο, αλλά άκομψο· η ~ του είναι αντιαισθητική* ΣΥΝ. φτειαξιά, σχήμα, κόψιμο **4.** (μτφ.) οτιδήποτε επινοείται από τον ανθρώπινο νου: *πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα θεωρητική ~* **5.** η δημιουργία ψευδών δεδομένων (συχνά εις βάρος άλλου): *~ ειδήσεων αποσκοπεί στην παραπλάνηση τού κοινού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκευή* (βλ.λ.)].

κατασκηνώνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατασκήνω-σα, -μένος} **1.** στήνω τη σκηνή μου και μένω (προσωρινά) μέσα σε αυτή: *κατασκηνώσαμε κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. κάνω κάμπινγκ **2.** (μτφ.) εγκαθίσταμαι για πολύ (κάπου), παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο από όσο πρέπει: *οι συγγενείς σου κατασκήνωσαν στο σπίτι μας και δεν λένε να φύγουν!* || ΑΘΛ. *ο παίκτης κατασκήνωσε στην αντίπαλη περιοχή και σφυρίχτηκε οφσάιντ* ΣΥΝ. σταθμεύω.

κατασκήνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το στήσιμο σκηνών και η εγκατάσταση σε αυτές: *αυτό το καλοκαίρι θα κάνουμε ~* ΣΥΝ. κάμπινγκ **2.** (συνεκδ.) (α) το σύνολο των σκηνών και των εγκαταστάσεων για διαμονή: *~ σε παραθαλάσσια τοποθεσία* ΣΥΝ. κάμπινγκ (β) η παραπάνω εγκατάσταση και οι κατασκηνωτές που μένουν εκεί: *όλη η ~ ήταν ανάστατη* **3.** (ειδικότ., συνήθ. στον πληθ.) σύνολο εγκαταστάσεων σε εξοχική τοποθεσία για παραθερισμό, αλλά και άθληση, εκπαίδευση κ.λπ. παιδιών, υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση ενηλίκων στο πλαίσιο θεσμών: *παιδικές ~ τού Δήμου Αθηναίων* || *μαθητικές ~* || *οι ~ νέων τής Αρχιεπισκοπής Αθηνών.*

κατασκηνωτής (ο), **κατασκηνώτρια** (η) {κατασκηνωτριών} πρόσωπο που κατασκηνώνει, που διαμένει σε σκηνή για μικρό χρονικό διάστημα. — **κατασκηνωτικός,** -ή, -ό.

κατασκοπεία (η) → κατασκοπία

κατασκόπευση (η) → κατασκοπεύω

κατασκοπευτικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με την κατασκοπία: *~ αποστολή / δράση / αεροπλάνο / δορυφόρος* ΣΥΝ. κατασκοπικός. — **κατασκοπευτικ-ά / -ώς** επίρρ.

κατασκοπεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκόπευσα} **1.** παρακολουθώ κρυφά (εχθρό, αντίπαλο, ανταγωνιστή) για τη συλλογή πληροφοριών (σχετικά με απόρρητες κρατικές υποθέσεις, πολιτικά, στρατιωτικά κ.λπ. μυστικά αντίπαλης χώρας ή για μυστικά σχέδια και τεχνογνωσία ανταγωνίστριας εταιρείας / βιομηχανίας): *ξένοι πράκτορες κατασκόπευαν τις κινήσεις τού στρατού* || *με τους νέους δορυφόρους οι μεγάλες δυνάμεις μπορούν να κατασκοπεύουν τους εχθρούς τους εκ τού ασφαλούς* **2.** (μτφ.) παρακολουθώ με προσοχή και χωρίς να γίνομαι αντιληπτός, για να συλλέξω πληροφορίες ή να ανακαλύψω τα μυστικά (κάποιου): *Τι θέλεις και με ακολουθείς συνέχεια; Με κατασκοπεύεις;* || *από πότε με κατασκοπεύεις και διαβάζεις την προσωπική μου αλληλογραφία;* — **κατασκόπευση** (η) [μεσν.].

κατασκοπία (η) (σχολ. ορθ. *κατασκοπεία*) {χωρ. πληθ.} **1.** η παρακολούθηση τού εχθρού για την απόσπαση μυστικών, η οποία διενεργείται με μυστικούς πράκτορες (κατασκόπους), κρυφές μεθόδους και μέσα υψηλής τεχνολογίας: *καταδικάσθηκε σε θάνατο για ~ σε καιρό πολέμου* || *επιδίδομαι σε / κάνω ~* || *δίκτυο / ένοχος κατασκοπίας* ΣΥΝ. κατασκόπευση **2.** (συνεκδ.) η ειδική κρατική υπηρεσία που συλλέγει πληροφορίες για απόρρητα ζητήματα άλλων κρατών: *αμερικανική / σοβιετική / βρετανική ~* ΣΥΝ. αντικατασκοπία **3.** (ειδικότ.) η μυστική συλλογή πληροφοριών μέσω πρακτόρων ή τεχνικών μέσων για λογαριασμό επιχείρησης, εταιρείας κ.λπ., που αποσκοπεί στην οικειοποίηση των σχεδίων ή τής τεχνογνωσίας των ανταγωνιστών της: *βιομηχανική ~* (π.χ. πρωτότυπων βιομηχανικών σχεδίων) **4.** (γενικότ.-εκφραστ.) η μυστική παρακολούθηση.

κατασκοπικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κατασκοπία ή κατασκόπους: *~ ταινία* (τής οποίας η πλοκή σχετίζεται με τη δράση κατασκόπων).

κατάσκοπος (ο/η) {κατασκόπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διενεργεί κατασκοπία ΣΥΝ. (μυστικός) πράκτορας **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) πρόσωπο που κατασκοπεύει, που παρακολουθεί κρυφά (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

κατασκορπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκόρπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω, πετάω εδώ κι εκεί, διασκορπίζω **2.** (μτφ.) καταξοδεύω εδώ κι εκεί, σπαταλώ ΑΝΤ. συγκεντρώνω, μαζεύω, συλλέγω **3.** τρέπω σε φυγή: *~ τους εχθρούς* **4.** κάνω κάτι να εξαφανιστεί (φόβο, αμφιβολία κ.λπ.) **5.** αφήνω κάτι να εξαπλωθεί, π.χ. μυρωδιά, ιδέες.

κατασκοτώνω ρ. μετβ. {κατασκότω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ μεγάλο σωματικό πόνο χτυπώντας δυνατά σημείο τού σώματος: *Πρόσεχε πού πατάς! Με κατασκότωσες!* (μεσοπαθ. ***κατασκοτώνομαι***) **2.** τραυματίζομαι σοβαρά: *δεν είδα το χαντάκι, έπεσα και κατασκοτώθηκα* **3.** (συνήθ. η μτχ. ***κατασκοτωμένος,*** *-η, -ο*) πολύ εξαντλημένος, ταλαιπωρημένος σωματικά: *γύρισε από τη δουλειά κατασκοτωμένος και έπεσε αμέσως για ύπνο* ● **4.** (+να) προσπαθώ με πολύ μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος (σε κάτι): *μόλις του είπα τι ψάχνω, κατασκοτώθηκε να μ' εξυπηρετήσει.*

κατασπαράζω κ. (λόγ.) **κατασπαράσσω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατασπάραξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** σχίζω σε κομμάτια το σώμα (ανθρώπου ή ζώου) και το τρώω: *το λιοντάρι κατασπάραξε το θήραμά του* **2.** (μτφ.) εξοντώνω: *αντί να σε βοηθήσουν, κοιτάζουν πώς θα σε κατασπαράξουν.* — **κατασπάραξη** (η).

κατάσπαρτος, -η, -ο **1.** σπαρμένος σε όλη του την έκταση: *κάμπος ~ με δημητριακά* || (μτφ.) *ουρανός ~ με αστέρια* ΣΥΝ. κατεσπαρμένος, φυτεμένος ΑΝΤ. άσπαρτος ● **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκορπιστεί παντού, που έχει απλωθεί σε μεγάλη έκταση ΣΥΝ. διάσπαρτος, διασκορπισμένος, σκόρπιος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parsemé].

καταστάθηκα ρ. → καθιστώ

κατασταλάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καταστάλα-ξα, -γμένος} **1.** (για υλικά σώματα) σχηματίζω ίζημα ΣΥΝ. κατακάθομαι, κατακαθίζω **2.** (μτφ.) καταλήγω κάπου ύστερα από μια σειρά διεργασιών, σχηματίζω τελική άποψη: *έχω κατασταλάξει σε ορισμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απολήγω **3.** (η μτχ. ***κατασταλαγμένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποκρυσταλλώσει συγκεκριμένες απόψεις, που δεν έχει πια αμφιβολίες ή αμφιταλαντεύσεις: *πρόκειται για άνθρωπο κατασταλαγμένο, που ξέρει τι θέλει από τη ζωή* || *~ νέος* (β) αυτός που έχει καταλήξει οριστικά σε κάτι, αποκρυσταλλωμένος: *~ σκέψη / ιδέες.* — **κατατάλαγμα** (το).

κατασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για καταστολή ή σχετίζεται με αυτήν: *ελήφθησαν ~ μέτρα για τον περιορισμό τής εγκληματικότητας* || *~ μέσα / μέθοδοι / κρατικοί μηχανισμοί* ΑΝΤ. προληπτικός **2.** (μτφ.) αυτός που κατευνάζει, καταπραΰνει: *φάρμακο ~ τού πόνου* ΣΥΝ. κατευναστικός, καταπραϋντικός, ηρεμιστικός ΑΝΤ. διεγερτικός. — **κατασταλτικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταστέλλω*].

κατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο υπάρχει (κάποιος/κάτι) σε δεδομένη στιγμή: *η ~ των τραυματιών παραμένει κρίσιμη* || *οι δυνάμεις μας διατάχθηκαν να βρίσκονται σε ~ ετοιμότητας* || *φυσική / ψυχική / σωματική / διανοητική ~* || *σήμερα δεν είμαι σε ~ να κάνω μάθημα* (δεν μπορώ, δεν είμαι σε θέση) || *καλή / κακή / ευχάριστη / δυσάρεστη / θλιβερή / αρνητική / θετική / οικτρή / απαράδεκτη / αφόρητη / δραματική / περίπλοκη / ακραία / σοβαρή / πρωτοφανής / κρίσιμη / κωματώδης ~* || *αντιμετώπιση / βελτίωση / έκθεση / εξέταση / όξυνση / εκτίμηση / κρισιμότητα / διευθέτηση τής ~* || *σε ~ ενθουσιασμού / αυτοελέγχου / άμυνας / αβεβαιότητας / συναγερμού / αφασίας / βρασμού / απελπισίας / ύφεσης / βαρβαρότητας* || *εκτιμώ / περιπλέκω / επιδεινώνω / εξετάζω / ξεκαθαρίζω / ανατρέπω την ~* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών ή άλλων συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή: *η περιοχή κηρύχθηκε σε ~ πολιορκίας* || *άσχημη χαρακτη-*

ρίζεται η οικονομική ~ τής χώρας || τεταμένη / έκρυθμη / χαώδης / ομαλή / κοινωνική / διεθνής / καιρική / ατμοσφαιρική / στρατιωτική / εμπόλεμη / ειρηνική ~· ΦΡ. (α) **δεν είναι κατάσταση αυτή / τι κατάσταση είναι αυτή;** για κάτι που δεν μπορεί να γίνει ανεκτό, που προκαλεί απογοήτευση ή/και αγανάκτηση: *«δεν είναι κατάσταση αυτή!», φώναξε, όταν της ζήτησαν να προσκομίσει άλλα δύο δικαιολογητικά* (β) (αργκό) **κάνω κατάσταση** (i) φέρνω σε γνωριμία δύο πρόσωπα, δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να αναπτυχθεί αισθηματικός δεσμός μεταξύ τους: *τι λες, να σας ~;* (ii) δημιουργώ ευχάριστο κλίμα, οργανώνω κάτι που θα προκαλέσει ευφροσύνη και θα διασκεδάσει όσους συμμετέχουν: *απόψε ~· θα μαζευτούμε πολλοί φίλοι στο σπίτι και θα το κάψουμε!* (γ) **παίρνω την κατάσταση στα χέρια μου / γίνομαι κύριος τής καταστάσεως** παίρνω την ευθύνη των εξελίξεων, αναλαμβάνω να χειριστώ ένα σοβαρό θέμα (δ) **η κατάσταση ξεφεύγει από τα χέρια μου** χάνω τον έλεγχο των εξελίξεων, παύω να είμαι σε θέση να επιβάλω τον νόμο, την τάξη κ.λπ. (ε) **κατάσταση έκτακτης / εκτάκτου ανάγκης** βλ. λ. *ανάγκη* (στ) **η κατάσταση των πραγμάτων** η περίσταση, οι συνθήκες **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε γεγονός, περίσταση με αντίξοο χαρακτήρα: *δεν έμαθες ακόμη να αντιμετωπίζεις καταστάσεις || έχω περάσει εγώ καταστάσεις και καταστάσεις!* (πολλές δυσκολίες, περιπέτειες) **4.** (σπανιότ.) η περιουσία, τα πλούτη: *δούλεψε και έκανε ~ στην Αμερική || ποια είναι η ~ του;* (ενν. η οικονομική) **5.** (για στρατιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους) η θέση προσώπου σε σχέση με την υπηρεσία του και τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη θέση αυτή: *~ αργίας / διαθεσιμότητας / αποστρατείας || θέτω κάποιον σε ~ διαθεσιμότητας* ● **6.** (συνεκδ.) πίνακας όπου αναγράφονται ονόματα και λοιπά στοιχεία προσώπων ή πραγμάτων κατά ορισμένη σειρά και σύμφωνα με την ιδιότητα, τη λειτουργία τους κ.λπ.: *μισθοδοτική / μισθολογική ~ || ~ απασχολουμένων / δαπανών / οδοιπορικών / εξόδων / εσόδων / κερδών / ζημιών* ΣΥΝ. κατάλογος, λίστα **7.** ΦΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζονται τα διάφορα υλικά σώματα στη φύση, όσον αφορά στη μορφή και τη σύνθεσή τους: *στερεή / υγρή / αέρια ~ || άμορφη / κρυσταλλική ~* **8.** ΓΛΩΣΣ. ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ρηματική ενέργεια χωρίς καμιά εσωτερική μεταβολή και εξέλιξη, με χαρακτήρα δηλ. στατικό, π.χ. στην πρόταση *τα παιδιά κοιμούνται από τις 8*, το ρήμα «κοιμάμαι» δηλώνει ότι το υποκείμενο τελεί υπό τις συνθήκες τού ύπνου, χωρίς άλλη μεταβολή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάστασις* < *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. état, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν αρκετές φρ., λ.χ. *είμαι κύριος τής καταστάσεως* (< γαλλ. être maître de la situation), *κατάσταση πραγμάτων* (< γαλλ. l'état des choses), *κατάσταση έκτακτης ανάγκης / συναγερμού / πολιορκίας* (< αγγλ. state of emergency / alert / siege) κ.ά.].

καταστασιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις καταστάσεις μέσα στις οποίες υπάρχει ή γίνεται κάτι: *~ περιβάλλον*.

καταστασιακότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα τού κειμένου να μην είναι απομονωμένο από πρόσωπα, πράγματα και, γενικότ., από καταστάσεις, δηλ. από ένα καταστασιακό περιβάλλον, το οποίο προσδιορίζει σημαντικά την πρόσληψη (κατανόηση) ενός κειμένου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. situationality].

καταστατικό (το) [1889] ΝΟΜ. 1. σύμβαση με την οποία συστήνεται το νομικό πρόσωπο εταιρείας· με αυτή τη σύμβαση καθορίζονται και ρυθμίζονται σημαντικά θέματα τα οποία αφορούν στη λειτουργία, εξατομίκευση και οργάνωση του νομικού προσώπου: *~ συλλόγου / σωματείου / οργανισμού / κόμματος || η ενέργειά τους είναι αντίθετη προς τις διατάξεις τού ~ || εγκρίνω / ψηφίζω / εκπονώ / αναθεωρώ / παραβιάζω / συντάσσω / αναγνωρίζω / καταθέτω / εφαρμόζω το ~* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο το οποίο περιέχει την παραπάνω σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. statut· άσχετο το μτγν. *καταστατικόν* «αμοιβή για ζύγιση»].

καταστατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, θεμελίωση ή ρύθμιση κατάστασης, θεσμού κ.λπ.: *~ αρχές / διατάξεις / διαδικασία / συνθήκη*· ΦΡ. **καταστατικός χάρτης** (i) το σύνολο των νόμων, με τους οποίους ιδρύεται ένας οργανισμός: *~ τού Ο.Η.Ε. / τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ii) (ειδικότ.) το σύνταγμα, ο θεμελιώδης νόμος ενός κράτους. — **καταστατικώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. statutaire. Ο *καταστατικός χάρτης* αποδίδει το γαλλ. constitution].

καταστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστειλα, κατεστάλ-ην, -ης, -η,... -μένος} (λόγ.) ανακόπτω την ορμή, περιορίζω τη δύναμη, αποδυναμώνω εντελώς ή εξουδετερώνω την επιρροή: *οι δυνάμεις τής τάξεως κατόρθωσαν να καταστείλουν την ανταρσία || ~ εξέγερση / επανάσταση / κίνημα / στάση / πραξικόπημα || ~ τα πάθη / τις εντάσεις / τις ορμές κάποιου* ΣΥΝ. συγκρατώ, αναχαιτίζω, δαμάζω, καταπνίγω.

κατάστερος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) γεμάτος με αστέρια: *~ ουρανός / νύχτα / άμφια* ΣΥΝ. έναστρος ΑΝΤ. ανάστερος.

κατάστηθα επίρρ. (καθημ.) ακριβώς επάνω στο στήθος, στο κέντρο τού στήθους: *τα βόλια τον βρήκαν ~* ΑΝΤ. πισώπλατα.

κατάστημα (το) {καταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο χώρος στον οποίο εμπορική επιχείρηση εκθέτει προς πώληση τα εμπορεύματά της και γενικότ. ο τόπος όπου ασκείται εμπορική δραστηριότητα, όπου πωλούνται προϊόντα: *μεγάλο / μικρό / κεντρικό / γωνιακό / τουριστικό ~ || ανοίγουν / κλείνουν / αργούν τα ~ || ~ ανδρικών ειδών / νεωτερισμών / χονδρικής πώλησης / λιανικής πώλησης || έχω / διατηρώ ~* ΣΥΝ. μαγαζί, εμπορικό, πρατήριο (εμπορευμάτων) **2.** το κτήριο όπου στεγάζεται μόνιμα δημόσια υπηρεσία, κοινωφελές ίδρυμα, τράπεζα, οργανισμός κ.λπ.: *δημόσιο / φιλανθρωπικό / αστυνομικό / αναμορφωτικό* (βλ.λ.) / *σωφρονιστικό / ιατρικό ~ || κεντρικό ~ τής Εθνικής Τράπεζας / των Ελληνικών Ταχυδρομείων*· ΦΡ. (α) **κατάστημα εργασίας** ίδρυμα για τον σωφρονισμό και την ομαλή επανένταξη στην κοινωνία ανηλίκων παραβατών (β) **θεραπευτικό κατάστημα** ίδρυμα όπου κρατούνται επικίνδυνοι εγκληματίες, που θεωρούνται ότι έχουν το ακαταλόγιστο (λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, νοητικών διαταραχών κ.λπ.). - (υποκ.) **καταστηματάκι** (το), (μεγεθ.) **καταστηματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κατάσταση» (αργότερα «καιρός – συμπεριφορά»). < αρχ. *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. établissement].

καταστηματάρχης (ο) [1871] {καταστηματαρχών}, **καταστηματάρχισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διατηρεί ή/και διευθύνει εμπορικό κατάστημα.

καταστίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστι-ξα, -γμένος} (λόγ.) γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα· κάνω τατουάζ ΣΥΝ. διαστίζω. — **κατάστιξη** (η) [μτγν.].

κατάστικτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) γεμάτος στίγματα: *δέρμα ~* ΣΥΝ. διάστικτος.

κατάστιξη (η) ▸ καταστίζω

κατάστιχο (το) {καταστίχων} το λογιστικό βιβλίο, στο οποίο παλαιότερα καταγράφονταν λογαριασμοί ή άλλα στοιχεία για το εμπόριο: *ξέθαψε παλιά ~ χρεών || τήρηση εμπορικών ~* ΣΥΝ. εμπορικό βιβλίο, τεφτέρι· ΦΡ. (α) (μτφ.) **γράφω (κάποιον) στού διαβόλου το κατάστιχο** αδιαφορώ πλήρως, δεν δίνω δεκάρα: *«στού διαβόλου τα 'γραψα, όλα το κατάστιχο / και γλεντώ τα νιάτα μου, πριν με πιάσει λάστιχο»* (λαϊκ. τραγ.) (β) **γράφω στα μαύρα (τα) κατάστιχα** συγκαταλέγω (κάποιον) ανάμεσα στους ανθρώπους που πρέπει να αποφεύγω, στους εχθρούς μου ΣΥΝ. γράφω στη μαύρη λίστα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατάστιχον* < φρ. *κατά στίχον* (ενν. «καταγράφω τους λογαριασμούς»)].

καταστολή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να περιορίζεται ή να συγκρατείται (κάτι) σε λογικά όρια: *~ πάθους / έντασης* ΣΥΝ. περιορισμός, περιστολή, συγκράτηση ΑΝΤ. αύξηση, έξαψη, διέγερση **2.** (κατ' επέκτ.) η ανακοπή τής ορμής, ο περιορισμός τής δύναμης, η αποδυνάμωση ή εξουδετέρωση: *~ τής εξέγερσης / τής πυρκαγιάς / τής βίας / τού εγκλήματος || οι δυνάμεις καταστολής* (στρατιωτικές, αστυνομικές ή ειδικά εκπαιδευμένες δυνάμεις που είναι διαθέσιμες σε μια χώρα για την καταστολή εξεγέρσεων) *|| το καθεστώς επιχειρεί με τη βία και την ~ να δαμάσει τις κοινωνικές αντιδράσεις* ΣΥΝ. κατάπνιξη, περιστολή ΑΝΤ. διέγερση, ξεσηκωμός **3.** ΙΑΤΡ. (α) η μείωση με φαρμακευτικό τρόπο των αντανακλαστικών και των λειτουργιών τού οργανισμού ασθενούς, με ταυτόχρονη μηχανική υποστήριξη, μέχρι την πιθανή αποκατάσταση σοβαρών βλαβών τής υγείας (β) **καταστολή ανοσίας** η ανοσοκαταστολή (βλ.λ.) **4.** ΨΥΧΙΑΤΡ. η μείωση ή απάλειψη ψυχοκινητικής διέγερσης ψυχασθενών με φαρμακευτικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταστέλλω*].

καταστρατηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταστρατηγείς... | καταστρατήγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παραβιάζω (νόμο ή συμφωνία): *~ διατάξεις / νόμο / το σύνταγμα* ΣΥΝ. παραβαίνω, καταπατώ, αθετώ ΑΝΤ. τηρώ, φυλάσσω, σέβομαι. — **καταστρατήγηση** (η) [1877].

καταστρεπτικός, -ή, -ό [1855] αυτός που καταστρέφει, που προξενεί ανεπανόρθωτη φθορά, καταστροφή: *~ τυφώνας / επίδραση / συνήθεια / πλημμύρα / φαινόμενο / επίπτωση / εξέλιξη / πολιτική / βόμβα / πυρκαγιά / έργο / πόλεμος / τακτική / πορεία / επιρροή / δράση / σεισμός / μανία* ΣΥΝ. ολέθριος ΑΝΤ. ευεργετικός, σωτήριος. — **καταστρεπτικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **καταστρεπτικότητα** (η) [1896].

καταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστρεψα, καταστράφηκα, κατεστραμμένος} **1.** (α) φθείρω (κάποιον/κάτι) εντελώς από υλικής πλευράς, ώστε να πάψει να υπάρχει, να χάσει την υλική του υπόσταση: *ο σεισμός κατέστρεψε εκατοντάδες σπίτια || η Πομπηία καταστράφηκε από την έκρηξη τού Βεζούβιου || το χαλάζι κατέστρεψε τη σοδειά || ~ οχυρές θέσεις τού εχθρού / τα τείχη / μνημεία* ΣΥΝ. αφανίζω ΑΝΤ. σώζω, διασώζω, περισώζω (β) προξενώ σε (κάποιον/ κάτι) ανεπανόρθωτη βλάβη, ζημιά, που δεν αποκαθίσταται: *το ποτό κατέστρεψε την υγεία του || θα καταστρέψεις τα μάτια σου, αν κοιτάς από τόσο κοντά την οθόνη* **2.** (μτφ.) (α) ενεργώ με τρόπο που εμποδίζει τη θετική εξέλιξη, προκαλώ την αποτυχία: *~ το μέλλον κάποιου / κάθε προοπτική για εξέλιξη / τις πιθανότητες για επιτυχία ||* ΑΘΛ. *~ το παιχνίδι τού αντιπάλου* (παίζω αμυντικά εμποδίζοντας τον αντίπαλο να παίζει όπως σχεδίαζε) (β) φθείρω ηθικά: *τον κατέστρεψαν οι κακές παρέες || κατέστρεψε την τιμή της* ΣΥΝ. διαφθείρω, χαλώ **3.** (μτφ.) επιδρώ βλαπτικά (σε κάποιον/κάτι): *~ την καριέρα / το καλό όνομα κάποιου* (δυσφημώ) *|| το σκάνδαλο κατέστρεψε την καλή κοινωνική του εικόνα* **4.** (για περιουσία, επιχείρηση, γενικότ. για οικονομικά στοιχεία και αγαθά) προκαλώ οικονομική καταστροφή: *η οικονομική πολιτική τής κυβέρνησης κατέστρεψε τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις || ο πόλεμος κατέστρεψε την οικονομία των χωρών που αναμίχθηκαν σε αυτόν·* (ειδικότ. για πρόσ. το μεσοπαθ. **καταστρέφομαι**) χάνω την περιουσία μου, τα υλικά στηρίγματα τής ζωής μου: *στην Κατοχή καταστράφηκε ολόκληρη η οικογένεια* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, μένω στον δρόμο ΑΝΤ. περισώζω **5.** (η μτχ. **κατεστραμμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

καταστροφέας (ο/η) {καταστροφ-είς, -έων} αυτός που καταστρέφει, που εξοντώνει, που προκαλεί ανεπανόρθωτες ζημιές: *οι ~ τής εθνικής οικονομίας* ΣΥΝ. εξολοθρευτής, αφανιστής, χαλαστής ΑΝΤ. σωτή-

κατα- επιτατικό
κατα-στενοχωρώ ρ.
κατα-συγκινώ ρ.
κατα-συκοφάντηση (η)
κατα-συκοφαντώ ρ.
κατα-συντρίβω ρ.
κατα-σφάζω ρ.
κατ-ασώτευση (η)
κατ-ασωτεύω ρ.
κατα-ταλαιπωρώ ρ.
κατα-ταράζω ρ.

ρας, λυτρωτής, μεσσίας. Επίσης (λόγ.) **καταστροφεύς** [μτγν.] {καταστροφέως}.

καταστροφή (η) [αρχ.] **1.** η πρόκληση ολοκληρωτικής φθοράς ή ανεπανόρθωτης βλάβης: *τα πυρηνικά όπλα απειλούν το ανθρώπινο γένος με ολοκληρωτική ~ || η ~ ενός δάσους έχει σήμερα ανυπολόγιστες συνέπειες || πλήρης / ολοσχερής / οικονομική / οικολογική / ηθική / βιβλική ~* (μεγάλη καταστροφή που προκαλείται συνήθ. από φυσικά φαινόμενα, λ.χ. σεισμούς, κατακλυσμούς κ.λπ.) ΣΥΝ. αφανισμός, εξόντωση, εξολόθρευση, όλεθρος ΑΝΤ. σωτηρία, διάσωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει καταστρεπτικές συνέπειες, οποιαδήποτε πολύ μεγάλη ζημιά: *οι ~ από τον μεγάλο σεισμό || η χθεσινοβραδινή πλημμύρα προξένησε εκτεταμένες ~ || αυτή η γυναίκα θα είναι η ~ του || ~! Και τώρα τι θα κάνουμε;* ΣΥΝ. συμφορά, δυστύχημα ΑΝΤ. ευτύχημα· ΦΡ. ***στο χείλος τής καταστροφής*** πολύ κοντά στον αφανισμό και τον όλεθρο: *η επιχείρηση είχε φτάσει ~, όταν την ανέλαβε.*

καταστροφικός, -ή, -ό καταστρεπτικός (βλ.λ.). — **καταστροφικά** επίρρ., **καταστροφικότητα** (η).

καταστροφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. **1.** θεωρία κατά την οποία η οργανική ζωή τής Γης έχει καταστραφεί και αναδημιουργηθεί πολλές φορές, επομένως οι διαφορές που παρατηρούνται στα απολιθώματα των διαφόρων στρωμάτων τής ίδιας στρωματογραφικής σειράς, οφείλονται ακριβώς σε αυτές τις αλλεπάλληλες καταστροφές και αναδημιουργίες (πβ. *θεωρία τής εξέλιξης*, λ. *εξέλιξη*) **2.** (ειδικότ.) θεωρία που ερμηνεύει τη γεωλογική ιστορία τής Γης ως σειρά από σχηματισμούς ορέων, επικλύσεις και αποσύρσεις θαλασσών, επιβιώσεις και εξελίξεις ορισμένων οργανισμών και εξαφάνισης άλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. catastrophism].

καταστροφολογία (η) {καταστροφολογιών} λόγος που περιέχει αρνητικές προβλέψεις, που μιλά για καταστροφή· κάθε υπερβολικά απαισιόδοξη πρόβλεψη ή παρατήρηση: *η ανεύθυνη ~ τής αντιπολίτευσης αποθαρρύνει τους ξένους επενδυτές.* — **καταστροφολόγος** (ο/η), **καταστροφολογικός,** -ή, -ό, **καταστροφολογικά** επίρρ.

κατάστρωμα (το) {καταστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οριζόντιο τμήμα που στηρίζεται στα ζυγά ενός σκάφους και καλύπτει ολόκληρο το κύτος τού πλοίου, προστατεύοντάς το από τα κύματα και από τα νερά τής βροχής: *οι ναύτες πλένουν το ~ || ανεβήκαμε στο ~ να δούμε το ηλιοβασίλεμα || πρωραίο / πρυμναίο / επάνω / κάτω ~ || «Ημερολόγιο Καταστρώματος»* (ποιητική συλλογή τού Γ. Σεφέρη) ΣΥΝ. κουβέρτα· ΦΡ. ***ταξιδεύω κατάστρωμα*** ταξιδεύω στην τρίτη, τη φθηνότερη θέση πλοίου **2.** (γενικότ.) το τεχνητώς επιστρωμένο ανώτερο τμήμα τής επιφάνειας πράγματος (λ.χ. οδού)· η επιφάνεια τού δρόμου, που είναι στρωμένη με άσφαλτο, πέτρες, πλάκες, χαλίκια ή άλλα υλικά ΣΥΝ. οδόστρωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταστρώννυμι*, βλ. κ. *καταστρώνω*].

καταστρώνω ρ. μετβ. {κατάστρωσ-α (κ. κατέστρωσα), -θηκα, -μένος} σχεδιάζω ή προετοιμάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή, ασχολούμαι με τον καταρτισμό (προγράμματος, σχεδίου κ.λπ.): *δεν έχουμε ακόμη καταστρώσει συγκεκριμένα σχέδια για τις διακοπές μας* ΣΥΝ. συντάσσω, καταρτίζω, προσχεδιάζω, ετοιμάζω, προπαρασκευάζω. — **κατάστρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταστρώννυμι* «εξαπλώνω, καλύπτω» (η σημερινή σημ. είναι μεσν.) < *κατα-* + *στρώννυμι* «στρώνω»].

καταστώ (να/θα) ρ. → καθιστώ

κατασχέθηκα ρ. → κατάσχω

κατάσχεσα ρ. → κατάσχω

κατάσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη με την οποία περιουσιακά στοιχεία τού οφειλέτη δεσμεύονται υλικά και νομικά κατά τους κανόνες τής δικονομίας, προκειμένου να εκπλειστηριαστούν και από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθεί η απαίτηση τού δανειστή: *αναγκαστική / συντηρητική / προσωρινή ~ || ~ περιουσίας / εντύπου / φορτίου / πλοίου / αυτοκινήτου / εισπράξεων / ακινήτου || κάνω / ενεργώ / ζητώ / επιβάλλω / διατάζω / αναστέλλω / προβαίνω σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάσχεσις* «περιορισμός, συγκράτηση» < *κατέχω* (από το θ. τού αορ. β' *κατέσχον – κατάσχ-ω*). Η σημ. «κατοχή» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (λ.χ. Π.Δ. *Λευϊτικόν* 25,25)].

κατασχέσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που μπορεί να κατασχεθεί, κατασχετός.

κατασχετήριος, -α, -ο [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάσχεση: *~ έκθεση* **2.** ***κατασχετήριο*** (το) {κατασχετηρί-ου | -ων} (α) δικαστικό έγγραφο, με την επίδοση τού οποίου συντελείται κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων (β) δικαστικό έγγραφο, με το οποίο διατάσσεται η σύλληψη και η προφυλάκιση κατηγορουμένου, που απουσιάζει ή θεωρείται φυγάς.

κατασχέτης (ο) [1840] {κατασχετών}, **κατασχέτις** (η) {κατασχέτιδος} ΝΟΜ. πρόσωπο που ενεργεί κατάσχεση, που είναι εξουσιοδοτημένο να προβεί σε κατάσχεση, όπως ορίζει ο νόμος. Επίσης **κατασχέτρια** (η).

κατασχετός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να κατασχεθεί: *~ σπίτι / μαγαζί / έπιπλο* ΣΥΝ. κατασχέσιμος.

κατάσχω ρ. μετβ. [1833] {κατάσχε-σα (κ. κατέσχεσα), -θηκα} κάνω κατάσχεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Από την υποτ. αορ. β' *(κατάσχω – κατέσχον)* τού αρχ. *κατέχω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως οριστική ενεστώτα. Ως νομ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. saisir].

> **κατάσχω – κατέχω, κατάσχεση – κατοχή.** Και τα δύο ρήματα (το **κατάσχω** προήλθε από το **κατέχω**) δηλώνουν κτήση, αλλά το μεν *κατέχω* σημαίνει «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση», ενώ το *κατάσχω* σημαίνει «προσωρινή και, συχνά αιφνίδια έως και βίαιη, κτήση»: *Ό,τι κατέχεις νομίμως δεν μπορεί να σου το πάρει κανείς, ωστόσο, αν χρωστάς πολλά χρήματα στο Δημόσιο, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να σου κατάσχει μέρος ή και όλη την περιουσία σου.* Το *κατάσχω* προήλθε από την υποτακτική αορίστου τού *κατέχω* (*κατέχω – κατέσχον να κατάσχω > κατάσχω*) και η σχέση του προς το *κατέχω* είναι σχέση «δυναμικού ρήματος» (το *κατάσχω* δηλώνει διαδικασία) έναντι «στατικού ρήματος» (το *κατέχω* δηλώνει κατάσταση). Το *κατάσχω* έχει από την προέλευσή του δυσκολία στον σχηματισμό των χρόνων του: έχει αόρ. **κατάσχεσα / κατέσχεσα** και μέλλοντα **θα κατάσχω / θα κατασχέσω**. Ο παρατατικός, ενίοτε και ο ενεστώτας, αντικαθιστώνται με τη χρήση τής περιφραστικής εκφοράς: *κάνω κατάσχεση – έκανα κατάσχεση* κ.τ.ό. Η διαφορά ανάμεσα στο **κατοχή** και το **κατάσχεση** είναι ό,τι και ανάμεσα στα αντίστοιχα ρήματα: **κατοχή** = «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση» *(Έχει στην κατοχή του τρία ακίνητα)* - **κατάσχεση** = «προσωρινή και, συχνά αιφνίδια και βίαιη ακόμη, κτήση» *(Του έκαναν κατάσχεση στον εξοπλισμό τού μαγαζιού με δικαστικό κλητήρα).*

κατατακτήριος, -α, -ο [1889] αυτός που σχετίζεται με την κατάταξη: *~ διαγωνισμός*· ΦΡ. ***κατατακτήριες εξετάσεις*** εξετάσεις για την εισαγωγή πτυχιούχων σε διαφορετική σχολή ή τμήμα σχολής από αυτό που αποφοίτησαν.

κατάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε θέση, σειρά, κλίμακα ή κατηγορία σύμφωνα με ορισμένο κριτήριο και συγκεκριμένη πράξη (είδος, περιεχόμενο, χρονολογία κ.λπ.): *βαθμολογική / μισθολογική ~ || ~ βιβλίων / περιοδικών / εγγράφων / εμπορευμάτων || η ~ των μαθητών σύμφωνα με την επίδοσή τους* ΣΥΝ. ταξινόμηση, τακτοποίηση **2.** (για πρόσ.) η εγγραφή σε κατάλογο ή η ένταξη σε ορισμένη πληθυσμιακή ομάδα, τάξη κ.λπ.: *φορολογική / κοινωνική ~* ΣΥΝ. ταξινόμηση, κατηγοριοποίηση· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***κατάταξη μεταξύ των αγίων*** η αγιοποίηση **3.** ΣΤΡΑΤ. (α) (γενικά) η προσέλευση στις τάξεις τού στρατεύματος: *φέτος έγινε η ~ πενήντα χιλιάδων στρατευσίμων || αναβολή κατατάξεως || ~ εθελοντών* ΣΥΝ. στράτευση (β) (ειδικότ.) η τοποθέτηση στρατευσίμου σε Σώμα Στρατού (Στρατός Ξηράς, Πολεμική Αεροπορία, Πολεμικό Ναυτικό), Όπλο (Πεζικό, Πυροβολικό κ.λπ.) ή στη δύναμη στρατιωτικής μονάδας: ~ (κάποιου) *στο Πεζικό / στο Πυροβολικό / στο Ναυτικό / στην Αεροπορία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάταξις* < αρχ. *κατατάσσω*].

κατατάσσω ρ. μετβ. {κατέτ-αξα, κατατά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. κατετάγην, -ης, -η..., να/θα καταταγώ), -αγμένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) στην κατάλληλη θέση σύμφωνα με ορισμένη σειρά, χωρίζω κατά είδη, κατηγορίες κ.λπ.: *~ βιβλία ανά θεματικές ενότητες || πού κατατάσσεις τον Α. Εμπειρίκο ως ποιητή;* (δηλ. σε ποιο λογοτεχνικό ρεύμα;) ΣΥΝ. ταξινομώ, τακτοποιώ, κατανέμω **2.** (κατ' επέκτ.) τοποθετώ (πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.) μαζί με άλλα τού ίδιου είδους, τής ίδιας ποιότητας κ.λπ.: *αυτόν τον κατατάσσεις στους φίλους ή τους εχθρούς σου; || κατατάσσεται μεταξύ των ευεργετών* ΣΥΝ. συγκαταριθμώ, συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω **3.** ΣΤΡΑΤ. ενεργώ την κατάταξη (κάποιου), τον εγγράφω στη δύναμη Σώματος Στρατού, Όπλου ή στρατιωτικής μονάδας: *τον κατέταξαν στο Πεζικό / στο Πυροβολικό / στο Κέντρο Νεοσυλλέκτων Κορίνθου / στην Αεροπορία* **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***κατατάσσομαι***) (α) ΣΤΡΑΤ. παρουσιάζομαι στον στρατό για να υπηρετήσω τη θητεία μου: *διέκοψα την αναβολή μου και θα καταταγώ σε δύο μήνες* (β) ΑΘΛ. τοποθετούμαι σε μια θέση σε σειρά (αξιολόγησης, επίδοσης): *κατετάγη στην έβδομη θέση τής παγκόσμιας κατάταξης σε τέτοιου τύπου σκάφη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τάσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

κατατεθειμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατατεθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταθέτω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατατίθημι* (βλ. κ. *καταθέτω*)].

κατατεθέν → καταθέτω, σήμα

κατατέθηκα ρ. → καταθέτω

κατατείνω ρ. αμετβ. {κατέτεινα} (λόγ.) (+σε) έχω την τάση να φθάσω κάπου, αποσκοπώ: *οι προσπάθειες τής οικολογικής οργάνωσης κατατείνουν στο να ματαιωθεί η λειτουργία τού πυρηνικού εργοστασίου* ΣΥΝ. στοχεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τείνω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «τεντώνω», πολύ γρήγορα όμως απέκτησε τη σημ. «εντείνω τις προσπάθειές μου για συγκεκριμένο στόχο»].

κατατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέταμα, κατετμήθην, -ης, -η... (μτχ. καταμηθείς, -είσα, -έν), κατατετμημένος} (λόγ.) κατατεμαχίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

κατατετμημένος, -η, -ο → κατατέμνω

κατατμήθηκα ρ. → κατατέμνω

κατάτμηση (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) ο χωρισμός σε τμήματα, η διαίρεση σε πολλά τεμάχια: *~ ηφαιστειακών πετρωμάτων κατά πλάκες || η ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής σε τρία τμήματα* ΣΥΝ. κατακομμάτιασμα, κατακερματισμός, κατατεμαχισμός **2.** ΒΙΟΛ. (α) οι συνεχείς και αλλεπάλληλες κυτταρικές διαιρέσεις τού γονιμοποιημένου ωαρίου κατά τη φάση τής ανάπτυξής του σε έμβρυο ΣΥΝ. αυλάκωση (βλ.λ.) (β) ***πολλαπλή κατάτμηση*** ο πολλαπλασιασμός με μονογονία κατώτερων ζωικών οργανισμών **3.** ΓΛΩΣΣ. η μία από τις δύο βασικές διαδικασίες για τη γραμματική περιγραφή γλώσσας σύμφωνα με τον αμερικανικό δομισμό, κατά την οποία επισημαίνονται τα ελάχιστα συστατικά στοιχεία που αποτελούν τη δομή τής γλώσσας σε φωνολογικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο πριν από την ταξινόμησή τους.
[ΕΤΥΜ. < *κατατέμνω*, βλ. κ. *τμήση*. Η γλωσσολογική χρήση τού όρου αποτελεί απόδοση τού αγγλ. segmentation].

κατατμήσω (να/θα) ρ. → κατατέμνω

κατατομή (η) [μτγν.] {σπάν. στον πληθ.} **1.** (λόγ.) η πλάγια όψη (προσώπου ή αντικειμένου), κατ' αντιδιαστολή προς την ευθεία, την κατά μέτωπο όψη: *ευγενική / αριστοκρατική* ~ || *ελληνική* ~ (όταν η μύτη είναι ίσια) ΣΥΝ. προφίλ ΑΝΤ. ανφάς **2.** (για σχέδιο ή μακέτα οικοδομήματος, αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.) κατακόρυφη τομή που γίνεται για να παρασταθεί το εσωτερικό τού αντικειμένου ή τα μέρη ενός όλου: ~ *οικίας / αεροσκάφους / μηχανής* ΣΥΝ. τομή.

κατατονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοκινητικό σύνδρομο (απαντά κυρίως σε σχιζοφρενή άτομα), που χαρακτηρίζεται από μυϊκή ακαμψία ή δυσκαμψία και συνοδεύεται από τη λήψη παράξενων στάσεων, από βίαιες συνήθως παρορμήσεις ή διεγερτικότητα (κατατονική διέγερση), ανωμαλία στην ομιλία (με στερεοτυπικές επαναλήψεις), καθώς και από αρνητισμό (άρνηση του ασθενούς να συμμορφωθεί σε οποιαδήποτε υπόδειξη). — **κατατονικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάτονος* «καταπιεσμένος, κατεσταλμένος» < *κατα-* + *τόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catatonie].

κατατόπια (τα) {χωρ. γεν.} οι λεπτομέρειες τοποθεσίας ή εσωτερικού χώρου, ιδ. τα κρυφά ή απόκεντρα σημεία περιοχής: *ξέρει καλά τα* ~.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατατόπιον* < φρ. *κατὰ τόπον*].

κατατοπίζω ρ. μετβ. [1871] {κατατόπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δείχνω (σε κάποιον) τις λεπτομέρειες τοποθεσίας ή χώρου, του υποδεικνύω τη σωστή κατεύθυνση, τον δρόμο που πρέπει να ακολουθήσει ΣΥΝ. καθοδηγώ, προσανατολίζω, κατευθύνω, οδηγώ, δείχνω τα κατατόπια **2.** (συνήθ. μτφ.) δίνω λεπτομερείς πληροφορίες σε (κάποιον) για ό,τι τον ενδιαφέρει, τον εισάγω στις λεπτομέρειες θέματος, ζητήματος, προβλήματος κ.λπ.: *ο συνάδελφός σας θα σας κατατοπίσει σχετικά με τα καθήκοντά σας* || ~ *κάποιον για τις νέες εξελίξεις* ΣΥΝ. πληροφορώ, ενημερώνω, διαφωτίζω, καθοδηγώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. ***κατατοπισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει ενημερωθεί καλά, σωστά και με λεπτομέρειες: *είναι πολύ* ~ *γύρω από τους υπολογιστές* ΑΝΤ. ακατατόπιστος. — **κατατόπιση** (η) κ. **κατατοπισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *κατὰ τόπον*, απόδ. τού γαλλ. localiser].

κατατοπιστικός, -ή, -ό αυτός που κατατοπίζει, που συντελεί στην ενημέρωση, τη διαφώτιση (για θέμα, ζήτημα κ.λπ.): *οι οδηγίες που μου έδωσε ήταν πολύ* ~· *δεν χρειάστηκε να ρωτήσω κανέναν* || ~ *σημείωμα / εισήγηση / απάντηση / ανάλυση / χάρτης* ΣΥΝ. ενημερωτικός, διαφωτιστικός.

κατατρεγμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κυνηγηθεί και βασανιστεί: *φτωχός και* ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. βασανισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω*.

κατατρεγμός (ο) η υποβολή (κάποιου) σε συνεχείς δοκιμασίες, διώξεις κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω*.

κατατρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτρεξα, κατατρεγμένος} καταδιώκω (κάποιον), τον υποβάλλω σε συνεχείς δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ: *η αδικία / η ατυχία με κατατρέχει* ΣΥΝ. κυνηγώ, βασανίζω, δεν αφήνω σε χλωρό κλαρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω*.

κατατρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτριψα, κατατρί-φθηκα (καθημ. -φτηκα), κατα(τε)τριμμένος} **1.** τρίβω πάρα πολύ κάτι • **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***κατατρίβομαι***) δαπανώ άσκοπα τις σωματικές ή και πνευματικές μου δυνάμεις, σπαταλώ τον χρόνο μου και φθείρομαι, συνήθ. χωρίς λόγο ή για κάτι ασήμαντο: *κατατρίβεται σε λεπτομέρειες και χάνει την ουσία* ΣΥΝ. καταπονούμαι, φθείρομαι, αναλώνομαι. — **κατατριβή** (η) [μτγν.].

κατατροπώνω ρ. μετβ. {κατατρόπω-σα, -θηκα, -μένος} νικώ κατά κράτος και τρέπω τον αντίπαλο σε φυγή, κατάγω συντριπτική νίκη: *στη μάχη τού Μαραθώνα, οι Έλληνες κατατρόπωσαν τους Πέρσες* ΣΥΝ. κατανικώ ΑΝΤ. (κατα)νικώμαι, ηττώμαι. — **κατατρόπωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατατροπῶ (-όω)* < *κατα-* + *τροπῶ* «τρέπω» < *τρόπος*].

κατατρύχω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρίες και βάσανα, κάνω (κάποιον) να υποφέρει (κυρ. το μεσοπαθ. ***κατατρύχομαι***): *κατατρύχεται από έμμονες ιδέες* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταπονώ, ταλαιπωρώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τρύχω* «καταπονώ – ερειπώνω», παράλλ. τ. τού ρ. *τρύω* «βασανίζω, ταλαιπωρώ» < *tr-u-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -u-) τού Ι.Ε. *ter- «τρυπώ, τρίβω», πβ. λατ. terere «τρίβω», terebra «τρυπάνι», ισπ. taladro, ιταλ. trivello, αρχ. γερμ. draan «στρέφω, τρυπώ», γερμ. drehen, αγγλ. thrash «θερίζω», throw «ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *τρυ-πῶ*, αρχ. *τι-τρώ-σκω* «χτυπώ, πλήττω», *τρῶ-σις (-η)*, *τρωτός*, *τραῦ-μα*, *τόρ-νος* «κύκλος» (> λατ. tornus > γαλλ. tour) κ.ά.].

> **κατατρέχω – κατατρύχω.** Τα δύο ρήματα συγχέονται συχνά στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά. Το **κατατρέχω** σημαίνει «διάκειμαι εχθρικά απέναντι σε κάποιον, προσπαθώ να του κάνω κακό»: *Δεν ξέρω αν φταίει ο ίδιος· η αλήθεια, πάντως, είναι ότι συχνά ορισμένοι συνάδελφοι και γνωστοί τον κατατρέχουν, φανερά ή κρυφά, και βρίσκεται πάντοτε εκτεθειμένος.* Από το *κατατρέχω* και το παράγωγο **κατατρεγμός** και τη μετοχή **κατατρεγμένος**, το οποίο έχει και την ειδικότερη σημ. τού «άτυχου», τού «κυνηγημένου από τη μοίρα». Το **κατατρύχω** σημαίνει «βασανίζω, ταλαιπωρώ»: *Τον κατατρύχουν συνεχώς οι αρρώστιες, η ανέχεια, οι συμφορές.*

κατατρώγω [αρχ.] κ. **κατατρώω** ρ. μετβ. {κατέφαγα} φθείρω, βασανίζω: *οι αμφιβολίες τον κατέτρωγαν* ΣΥΝ. τυραννώ, βασανίζω.

καταυγάζω ρ. μετβ. {καταύγασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) φωτίζω δυνατά, προσδίδω έντονη λάμψη σε (κάτι): *πυροτεχνήματα καταύγασαν τον ουρανό* || ~ *τον στόχο πυραύλου* ΣΥΝ. καταφωτίζω, καταλάμπω, καταφέγγω ΑΝΤ. κατασκοτίζω, συσκοτίζω, σκοτεινιάζω. — **καταυγασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατ(α)-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

καταυγαστήρας (ο) [1886] το αμπαζούρ (βλ.λ.).

καταυλισμός (ο) [1886] **1.** η πρόχειρη διαμονή σε σκηνές ή άλλα προσωρινά καταλύματα στην ύπαιθρο ΣΥΝ. κατασκήνωση, στρατοπέδευση **2.** (συνεκδ.) πρόχειρες εγκαταστάσεις στην ύπαιθρο για τη στέγαση και την περίθαλψη αναξιοπαθούντων ή την προσωρινή παραμονή στρατεύματος: *προσφυγικός* ~ || ~ *σεισμοπλήκτων* ΣΥΝ. κατασκήνωση. — **καταυλίζομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. campement].

καταφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {καταφάνηκα} γίνομαι καταφανής, ολοφάνερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαφαίνομαι*.

καταφάνηκα ρ. → καταφαίνομαι

καταφανής, -ής, -ές {καταφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | καταφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) τελείως φανερός, ολοφάνερος: ~ *απροθυμία / νευρικότητα / ψέμα / διαφορά / επιδείνωση / θλίψη / αδικία / παραβίαση* ΣΥΝ. εμφανέστατος, κατάδηλος, πρόδηλος, προφανής, πασιφανής, εξόφθαλμος ΑΝΤ. αφανής, αφανέρωτος, ανεκδήλωτος, δυσδιάκριτος. — **καταφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταφαίνω* < *κατα-* + *φαίνω / -ομαι*].

κατάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** θετική απάντηση: *σε πολλές γλώσσες η διπλή άρνηση ισοδυναμεί με* ~ || *το «βέβαια» δηλώνει έντονη* ~ ΑΝΤ. άρνηση **2.** η θετική τοποθέτηση απέναντι σε (κάτι): *ο αθλητισμός αποτελεί* ~ *στη ζωή, ενώ τα ναρκωτικά άρνησή της.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάφασις* < *κατάφημι* < *κατα-* + *φημί* «λέγω, μιλώ» (βλ. λ. *φήμη*), όχι από το ρ. *καταφάσκω*, που παραδίδεται ως μτγν.].

καταφάσκω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) **1.** (λόγ.-σπάν.) λέω «ναι», δίνω καταφατική απάντηση ΑΝΤ. αποφάσκω, αρνούμαι ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) (κατ' επέκτ.) δίνω τη συγκατάθεσή μου, εκφράζω την αποδοχή μου: *το έργο τού ποιητή καταφάσκει τον άνθρωπο και τη ζωή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *φάσκω* (βλ.λ.)].

καταφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εκφράζει κατάφαση: ~ *απάντηση / κίνηση / έκφραση* ΣΥΝ. επιβεβαιωτικός, βεβαιωτικός, συναινετικός, επιδοκιμαστικός ΑΝΤ. αποφατικός, αρνητικός· ΦΡ. ***καταφατική πρόταση*** οποιαδήποτε πρόταση δεν περιλαμβάνει άρνηση ή ερώτηση, λ.χ. *ο Πέτρος γράφει* **2.** ΘΕΟΛ. ***καταφατική θεολογία*** μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης τού Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί τη γνωστική ικανότητα τού ανθρώπινου νου για τη συστηματική προβολή των βασικών αληθειών τής χριστιανικής πίστης και χρησιμοποιεί τον αποδεικτικό ή και τον διαλεκτικό συλλογισμό για την αποδεικτική επιβεβαίωσή τους, ιδ. κατά την αντιπαράθεση τής θεολογίας προς αιρετικές δοξασίες (πβ. κ. *αποφατική θεολογία*, λ. *αποφατικός*). — **καταφατικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατάφασις*].

κατάφατσα επίρρ. (οικ.) **1.** ακριβώς στο πρόσωπο, στη φάτσα κάποιου **2.** κατά πρόσωπο: *τον χτύπησε* ~ || *του τα είπε* ~ ΣΥΝ. κατάμουτρα, ευθέως ΑΝΤ. πισώπλατα.

καταφέρνω ρ. μετβ. {κατάφερα} **1.** οδηγώ σε καλό τέλος, επιτυγχάνω (στόχο, σκοπό): *η επιστήμη έχει καταφέρει σπουδαία πράγματα σ' αυτό τον τομέα* || *κατάφερε να διοριστεί με μέσον στο δημόσιο* || *κατάφερα να τον κάνω να μου πει τι συνέβη* ΣΥΝ. κατορθώνω, πραγματοποιώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω, αστοχώ· ΦΡ. ***τα καταφέρνω*** (i) είμαι επαρκής, ικανός για κάτι: *τα καταφέρνει μια χαρά στη νέα του δουλειά* || *δεν θέλω βοήθεια,* ~ *και μόνος μου!* (ii) επιτυγχάνω: *επιτέλους τα κατάφερα, πέρασα στην Ιατρική!* || *Τι λες; Θα τα καταφέρεις;* ΑΝΤ. αποτυγχάνω, τα κάνω θάλασσα (iii) αντεπεξέρχομαι στις οικονομικές μου ανάγκες: *δεν κερδίζουμε πολλά, αλλά τα καταφέρνουμε* ΣΥΝ. τα βγάζω πέρα, τα φέρνω βόλτα **2.** χειρίζομαι (κάτι) με επιτυχία: *δεν χρειάζομαι βοήθεια, το καταφέρνω μόνος μου το μηχάνημα* || *την* ~ *μια χαρά τη βάρκα* ΣΥΝ. το φέρνω βόλτα **3.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να δεχτεί τη γνώμη μου, να υποχωρήσει στη θέλησή μου: *είδα κι έπαθα να τον καταφέρω να έλθει μαζί μας* || *στο τέλος τον κατάφερε και υπέγραψε το συμβόλαιο* ΣΥΝ. πείθω, (καθημ.) ρίχνω, τουμπάρω· ΦΡ. (καθημ.) ***του την κατάφερα*** τον εξαπάτησα, τον κορόιδεψα με έξυπνο τρόπο: *πώς του την κατάφερε και τον άφησε άφραγκο, κανείς δεν κατάλαβε!* ΣΥΝ. του την έφερα, του την έσκασα **4.** (μτφ.) μπορώ να νικήσω (κάποιον), να αντιμετωπίσω με επιτυχία ή να κατορθώσω (κάτι δύσκολο): *τον καταφέρνει στο πάλεμα* ΣΥΝ. καταβάλλω, κατανικώ ΑΝΤ. καταβάλλομαι, νικιέμαι **5.** (για μεγάλη ποσότητα φαγητού) μπορώ να καταναλώσω: *καταφέρνει ένα ολόκληρο αρνί στην καθισιά του* (δηλ. κατορθώνει να φάει ένα ολόκληρο αρνί) **6.** (καταχρ. αντί τού *καταφέρω*, για πρόσ.) δίνω χτύπημα: *δεν προλαβαίνει να διαμαρτυρηθεί και ο άλλος του καταφέρνει μια γροθιά στο πρόσωπο* ΣΥΝ. καταφέρω, χτυπώ, πλήττω (βλ. λ. *καταφέρω* κ. ΣΧΟΛΙΟ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταφέρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφέρω*, αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω – επιρρίπτω, χτυπώ», < *κατα-* + *φέρω*].

καταφερτζής (ο) {καταφερτζήδες}, **καταφερτζού** (η) {καταφερτζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που πετυχαίνει πρακτικούς σκοπούς με έξυπνο και κάποτε πονηρό τρόπο, που καταφέρνει τους άλλους, που τους πείθει: *μην αφήσεις να σε ρίξει πάλι αυτός ο* ~ ΣΥΝ. επιτήδειος,

---

κατα- επιτατικό

κατα-τεμαχίζω ρ.	**κατα-τρομοκράτηση** (η)	**κατα-τυραννώ** ρ.	**κατα-χαίρομαι** ρ.	**κατά-χλομος**, -η, -ο
κατα-τεμαχισμός (ο)	**κατα-τρομοκρατώ** ρ.	**κατα-ϋποχρεώνω** ρ.	**κατα-χαρούμενος**, -η, -ο	
κατα-τρομάζω ρ.	**κατα-τρυπώ** ρ.	**κατα-φοβίζω** ρ.	**κατα-χειροκροτώ** ρ.	

καπάτσος ΑΝΤ. αδέξιος, ανίκανος. — **καταφερτζήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *καταφέρ(νω)* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

καταφέρω ρ. μετβ. {κατέφερα κ. κατάφερα} **1.** (για χτυπήματα) δίνω με ορμή, χτυπώ με δύναμη: *του κατέφερε δύο απανωτά χτυπήματα στο κεφάλι* || *το πυροβολικό κατέφερε ισχυρά πλήγματα στον εχθρό* || (μτφ.) *ο πληθωρισμός κατέφερε ισχυρό πλήγμα στον οικονομικό προγραμματισμό τής κυβέρνησης* **2.** (μεσοπαθ. **καταφέρομαι**) (+εναντίον / +κατά) κατηγορώ (κάποιον) με δριμύτητα: *όταν πήρε τον λόγο, άρχισε να καταφέρεται εναντίον των κομμάτων και των αρχηγών τους* ΣΥΝ. κατακρίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω - επιρρίπτω, χτυπώ». < *κατα-* + *φέρω*. Ήδη αρχ. οι φρ. *καταφέρω πληγήν / ψόγον*, που οδήγησαν στις σημερινές χρήσεις, ενώ επίσης αρχ. η σημ. τού μέσου *καταφέρομαι* (+γεν.) «εναντιώνομαι (σε κάποιον)»].

> **καταφέρω - καταφέρνω.** Τα δύο ρήματα διαφέρουν στη σημασία τους. Το ρ. **καταφέρω**, λόγιας προέλευσης, χρησιμοποιείται για χτυπήματα και σημαίνει «χτυπώ, πλήττω», ενώ το ρ. **καταφέρνω** σημαίνει «πετυχαίνω (τον στόχο, τον σκοπό μου)»: *Τα καταφέρνει καλά στα μαθήματά του· πάντοτε αριστεύει* - *Καταφέρει αλλεπάλληλα πλήγματα στην οικονομία τής χώρας.* Η σημασιολογική διαφορά στο θέμα τού ενεστώτα δηλώνεται με την παρουσία - απουσία τού *-ν-* (*καταφέρνω* αλλά *καταφέρω*) και στο θέμα τού αορίστου με την παρουσία - απουσία εσωτερικής αύξησης *(-ε-)*: *Τα κατάφερε και τον προσέλαβαν στο Δημόσιο* - *Του κατέφερε αλλεπάλληλα χτυπήματα και τον τραυμάτισε σοβαρά.* Άρα, τόσο το *καταφέρω* διαφέρει από το *καταφέρνω*, όσο και το *κατάφερα* από το *κατέφερα*.

καταφεύγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέφυγα} **1.** πηγαίνω κάπου αναζητώντας ασφάλεια και προστασία, βρίσκω καταφύγιο: *κατέφυγαν στα βουνά, για να αποφύγουν τη σύλληψη* **2.** (μτφ.) απευθύνομαι (σε πρόσωπο / οργανισμό / υπηρεσία κ.λπ.) για βοήθεια ή προστασία ή για να βρω το δίκιο μου (σε περιπτώσεις που αδικούμαι ή βλάπτομαι και κάποιος φορέας μπορεί να αποκαταστήσει την αδικία ή τη βλάβη που μου συνέβη): *ο παθών κατέφυγε στις αρμόδιες αρχές και κατήγγειλε το συμβάν* ΣΥΝ. προσφεύγω, προστρέχω **3.** (ειδικότ.) μεταχειρίζομαι (συγκεκριμένο μέσο) από ανάγκη, κάνω οτιδήποτε για να αντεπεξέλθω σε έκτακτη περίσταση: *η κυβέρνηση είναι έτοιμη ανά πάσα στιγμή να καταφύγει στην ετυμηγορία τού λαού* || *~ στη βία / σε τέχνασμα / σε ύπουλα μέσα* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι, μεταχειρίζομαι, προσφεύγω, κάνω το παν.

καταφθάνω κ. **καταφτάνω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {κατέφθασα} φθάνω εγκαίρως ή ξαφνικά (κάπου): *τα ασθενοφόρα κατέφθασαν αμέσως στον τόπο τού δυστυχήματος* || *η Πυροσβεστική Υπηρεσία κατέφθασε πάνω στην ώρα* ΣΥΝ. έρχομαι, (λόγ.) αφικνούμαι ΑΝΤ. φεύγω, αποχωρώ, απομακρύνομαι, ξεμακραίνω, απέρχομαι, αποσύρομαι.

καταφορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φορά προς τα κάτω, το να παίρνει (πρόσωπο, πράγμα) κατεύθυνση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατέβασμα, κάθοδος, καταβίβαση ΑΝΤ. ανέβασμα, άνοδος, αναβίβαση • **2.** η έντονη έκφραση αποδοκιμασίας: *«κάλλιο το γκρέμισμα τού σπιτιού σου παρά η ~ τού κόσμου»* (παροιμ.) ΣΥΝ. δυσμένεια, κατάκριση, αποδοκιμασία, επίκριση, κατακραυγή, καταλαλιά ΑΝΤ. επιδοκιμασία, έπαινος, εγκώμιο, επευφημία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταφέρω*].

κατάφορτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι πάρα πολύ φορτωμένος (με κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί άλλο φορτίο: *λεμονιές ~ με λεμόνια* ΣΥΝ. καταφορτωμένος, παραφορτωμένος. — **καταφορτώνω** ρ.

κατάφρακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **κατάφραχτος 1.** φραγμένος ή κλεισμένος από όλες τις πλευρές, αυτός που δεν αφήνει δίοδο προς το εσωτερικό του: *~ σπίτι / κήπος* ΣΥΝ. περιφραγμένος, περίφρακτος, κατάκλειστος, περίκλειστος ΑΝΤ. άφρακτος, απερίφρακτος, ξέφραγος, απερίφρακτος **2.** ΙΣΤ. (στον Μεσαίωνα) αυτός που προστατεύεται ή περιβάλλεται από μεταλλικό θώρακα ή γενικότ. περίβλημα: *~ ιππείς / άλογα / πλοία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *-φρακτος* < *φράσσω* / *-ττω*].

καταφρονεμένος, -η, -ο → καταφρονώ

καταφρόνεσα ρ. → καταφρονώ

καταφρόνηση (η) → καταφρονώ

καταφρονητής [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **καταφρονετής** (ο), **καταφρονήτρια** (η) {καταφρονητριών} πρόσωπο που καταφρονεί, που περιφρονεί τους άλλους ΣΥΝ. περιφρονητής. Επίσης (λαϊκ.) **καταφρονήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

καταφρονητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φανερώνει περιφρόνηση: *~ πράξη / ενέργεια / συμπεριφορά* ΣΥΝ. περιφρονητικός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση να περιφρονεί τους άλλους, που φέρεται υπεροπτικά: *~ άνθρωπος / οικογένεια* ΣΥΝ. περιφρονητικός, υπερόπτης. — **καταφρονητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

καταφρόνια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιφρονητική, υποτιμητική στάση κάποιου απέναντι σε άλλον ή η κατάσταση ανυποληψίας στην οποία ζει κάποιος: *πέθανε μέσα στη φτώχια και την ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. καταφρόνηση, περιφρόνηση, υποτίμηση ΑΝΤ. εκτίμηση, υπόληψη, σεβασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταφρονώ*].

καταφρονώ ρ. μετβ. {καταφρονείς... | καταφρόν-ησα (λαϊκ. -εσα), -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα (λαϊκ. -έθηκα), -ημένος (λαϊκ. -εμένος)} δείχνω περιφρόνηση για (κάποιον/κάτι), δεν εκτιμώ: *πέθανε καταφρονεμένος* ΣΥΝ. περιφρονώ, υποτιμώ ΑΝΤ. εκτιμώ, σέβομαι, υπολήπτομαι. — **καταφρόνηση** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καταφρόνεση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφρονώ (-έω)* < *κατα-* + *φρονώ* (βλ.λ.)].

καταφτάνω ρ. → καταφθάνω

καταφυγή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να καταφεύγει κάποιος σε κάποιον τόπο ή αρχή για προστασία, βοήθεια ή ασφάλεια **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο, ο τόπος και γενικά οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κάποιος: *οι αγωνιστές βρήκαν ~ σε μια απόμερη σπηλιά τού βουνού* || *~ της τόσα χρόνια ήταν το εκκλησάκι τού Αγίου Νικολάου· εκεί μέσα έλεγε τα βάσανά της στους αγίους* ΣΥΝ. καταφύγιο.

καταφύγιο (το) {καταφυγί-ου | -ων} **1.** ο τόπος ή το πρόσωπο, στο οποίο καταφεύγει κανείς για να προφυλαχθεί από κινδύνους, να προστατευθεί από δυσμενείς συνθήκες, να κρυφτεί από διώκτες κ.λπ.: *η θύελλα τον ανάγκασε να ζητήσει ~ σε κάποια σπηλιά* || *πλήθος Εβραίων τής Γερμανίας αναζήτησε ~ στην ελεύθερη Ευρώπη, για να γλυτώσει από τη σφαγή* || *ιδεώδες / ασφαλές ~* **2.** (ειδικότ.) υπόγειος χώρος, που κατασκευάζεται ειδικά για να καταφύγει σε αυτόν στρατιωτικό προσωπικό ή άμαχος πληθυσμός σε καιρό πολέμου: *αντιαεροπορικό / πυρηνικό ~* **3.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο οδηγείται κανείς, για να βρει λύση σε πρόβλημά του: *«αναζητούν ~ σχεδόν παντού, στη θρησκεία, στα ναρκωτικά, στην εξορία ή στην επανάσταση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφύγιον*, υποκ. τού ουσ. *καταφυγή*].

καταφύγω (να/θα) ρ. → καταφεύγω

κατάφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. η πρόσφυση τού άκρου μυός (συνήθ. τένοντος) στο κινούμενο από αυτόν μέρος τού σώματος, καθώς επίσης και το σημείο τού σκελετού από όπου φύεται ο μυς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάφυσις* < *καταφύω* / *-ομαι* < *κατα-* + *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

κατάφυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πάρα πολλά φυτά ή που είναι φυτεμένος σε όλη του την έκταση: *λόφοι ~ από αμπέλια* || *~ έκταση / κάμπος / νησί* ΣΥΝ. πυκνοφυτεμένος ΑΝΤ. άδεντρος, γυμνός, αποψιλωμένος.

κατάφωρος, -η, -ο ολοφάνερος: *~ αδικία / παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / λαθροχειρία* ΣΥΝ. καταφανής, εξόφθαλμος, κατάδηλος, οφθαλμοφανής, χειροπιαστός. — **κατάφωρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο συλληφθείς επ' αυτοφώρω». < *κατα-* + *-φωρος* < *φώρ* «κλέφτης» (< *φέρω*)].

κατάφωτος, -η, -ο αυτός που φωτίζεται πολύ καλά, ο γεμάτος φως: *~ δρόμος / αίθουσα / κάμαρα / πλατεία* ΣΥΝ. ολόφωτος, φωτόλουστος, φωταγωγημένος, φωτισμένος ΑΝΤ. σκοτεινός, αφώτιστος, αφωταγώγητος. Επίσης **καταφώτιστος** [1863].

κατάχαμα επίρρ. [μεσν.] ακριβώς πάνω στη γη ή (καταχρ.) στο δάπεδο: *έστρωσαν να κοιμηθούν ~* ΣΥΝ. καταγής.

καταχέζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάχεσ-α, -τηκα, -μένος} (!) (μτφ.) προσβάλλω με βαριές εκφράσεις, βρίζω με αισχρό τρόπο.

καταχείμωνο (το) {χωρ. πληθ.} η καρδιά τού χειμώνα, το μέσο τού χειμώνα.

καταχεριά (η) (λαϊκ.-καθημ.) χτύπημα με την παλάμη, χαστούκι ΣΥΝ. μπάτσος, (λόγ.) ράπισμα.

καταχερίζω κ. **καταχεριάζω** ρ. μετβ. {καταχέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) χτυπώ (κάποιον) με το χέρι, με την παλάμη: *όταν έκανε αταξίες, ο πατέρας του τον καταχέριζε* ΣΥΝ. δέρνω. — **καταχέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καταχειρίζομαι* «παίρνω στα χέρια μου» < *κατα-* + *χειρίζομαι*].

καταχθόνιος, -α, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που υπάρχει, που ζει ή συντελείται κάτω από την επιφάνεια τής γης, κάτω από το έδαφος ΣΥΝ. υπόγειος, υποχθόνιος ΑΝΤ. επίγειος, υπέργειος **2.** (μτφ.) αυτός που ενεργεί κρυφά και ύπουλα, ο δόλιος και ραδιούργος ΣΥΝ. σκοτεινός, κακόβουλος, μηχανορράφος, σατανικός, διαβολικός ΑΝΤ. καλόβουλος, ανυστερόβουλος. — **καταχθόνια / καταχθονίως** [1888] επίρρ., **καταχθονιότητα** (η) [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *χθόνιος* < *χθών, χθονός* «έδαφος, γη»].

καταχνιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη καθαρότητας στην ατμόσφαιρα, ο ομιχλώδης καιρός: *η ~ δίνει στο τοπίο έναν τόνο βελούδινο* ΣΥΝ. ομίχλη, αχλύς, αντάρα, πούσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατ(α)-* + *-αχνιά* < *ἄχνη*].

καταχνιάζει ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {καταχνιασμένος} πέφτει ομίχλη. — **κατάχνιασμα** (το).

καταχράσθηκα / καταχράστηκα ρ. → καταχρώμαι

καταχρασθώ / καταχραστώ (να/θα) ρ. → καταχρώμαι

καταχραστής (ο) [1839], **καταχράστρια** (η) {καταχραστριών} **1.** πρόσωπο που ιδιοποιείται ξένα χρήματα ή άλλα περιουσιακά στοιχεία και τα χρησιμοποιεί για δικό του όφελος: *~ τού δημόσιου χρήματος* ΣΥΝ. σφετεριστής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται την εμπιστοσύνη, την καλοσύνη, την αδυναμία κ.λπ. των άλλων: *~ τής οικογενειακής φιλίας* ΣΥΝ. εκμεταλλευτής.
[ΕΤΥΜ. Από τον νεότ. αόρ. *κατεχράσθην* (αντί τού αρχ. *κατεχρήσθην*) τού αρχ. *καταχρῶμαι* (βλ.λ.)].

κατάχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η υπερβολική ή αντικανονική χρήση, η χρήση που ξεπερνά το φυσιολογικό ή νόμιμο όριο: *~ οινοπνευματωδών ποτών / φαρμάκων* || (μτφ.) *μην κάνεις ~ τής καλοσύνης / τής υπομονής μου* || *δεν θέλουμε να κάνουμε ~ τής φιλοξενίας σας* || *~ ελευθερίας* || *γλωσσικές ~* (β) ***κατάχρηση εξουσίας*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί υπάλληλος στα καθήκοντα τού οποίου ανάγεται η δίωξη ή η ανάκριση αξιόποινων πράξεων: (i) αν μεταχειρίστηκε παρανόμως εκβιαστικά μέσα για να πετύχει οποιαδήποτε έγγραφη ή προφορική κατάθεση κατηγορουμένου, μάρτυρα ή πραγματογνώμονα (ii) αν εν γνώσει του εξέθεσε σε δίωξη ή τιμωρία κάποιον αθώο ή παρέλειψε να διώξει κάποιον υπαίτιο ή προκάλεσε την απαλλαγή του από την τιμωρία (γ) ***κατάχρηση δικαιώματος*** η

άσκηση δικαιώματος έτσι, ώστε να παραβιάζονται τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη. τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός τού δικαιώματος **2.** (ειδικότ.) ιδιοποίηση, σφετερισμός ξένων περιουσιακών στοιχείων από πλευράς αυτού στον οποίο τα έχουν εμπιστευθεί για φύλαξη ή διαχείριση: *παρουσιάστηκαν φαινόμενα καταχρήσεων* ΣΥΝ. εκμετάλλευση. ιδιοποίηση **3. *καταχρήσεις*** (οι) ζωή χωρίς εγκράτεια και περιορισμούς· (ειδικότ.) οι σαρκικές ηδονές: *τον έφθειραν οι ~ || είχε κάνει πολλές ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. *ασωτία. ακολασία* ΑΝΤ. εγκράτεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάχρησις < καταχρῶμαι*].

καταχρηστικά επίρρ. **1.** κάνοντας κατάχρηση **2.** ΓΛΩΣΣ. για λέξη ή φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κανονική της σημασία ή σύνταξη, που δεν χρησιμοποιείται σωστά: *το ρήμα «παραιτούμαι» δεν έχει ενεργητική φωνή. ~ όμως χρησιμοποιείται για χιουμοριστικούς λόγους σε φράσεις όπως «τον παραίτησαν»*. Επίσης **καταχρηστικώς** [μτγν.].

καταχρηστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** *αυτός* που γίνεται με τρόπο υπέρμετρο. ξεπερνώντας το κανονικό ή το τυπικά και θεσμικά σωστό: *~ προσφυγή στις αρχές || ~ χρήση τής στίξης στον γραπτό λόγο || η απεργία κρίθηκε καταχρηστική || ~ άσκηση αρμοδιοτήτων || ~ όρος* ΣΥΝ. αντικανονικός, υπερβολικός ΑΝΤ. κανονικός, τυπικός, ομαλός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***καταχρηστική δίφθογγος*** η δίφθογγος που αποτελείται από φθόγγο [i] *(ι, η, υ, ει, οι)*. ο οποίος έχει υποστεί συνίζηση, και από δεύτερο φωνήεν, με *αποτέλεσμα* να προφέρονται μαζί ως μία συλλαβή, π.χ. το *-ια* στο *λεμονιά*. το *-ιο* στο *θεριό* κ.λπ. (β) ***καταχρηστική πρόθεση*** (παλαιότ.) για προθέσεις τής Ελληνικής τού τύπου *μέχρι. χωρίς, ένεκα. πλην* κ.ά., που δεν απαντούν σε σύνθεση με ρήματα.

καταχρώμαι ρ. μετβ. *αποθ.* {καταχράσαι... | καταχράστηκα} **1.** κάνω κατάχρηση, χρησιμοποιώ υπερβολικά ή με αθέμιτο τρόπο (κάτι): *καταχράστηκε τη φιλία μου. για να ανέλθει κοινωνικά || δεν θα καταχραστώ την καλοσύνη / τη γενναιοδωρία σας* ΣΥΝ. εκμεταλλεύομαι **2.** σφετερίζομαι (ξένα χρήματα. λεφτά που μου έχουν εμπιστευθεί): *ο ταμίας καταχράστηκε τα χρήματα τού σωματείου* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταχρῶμαι* «χρησιμοποιώ στο πλήρες – εξαντλώ» < *κατα- + χρῶμαι (-ήο-)*, βλ. κ. *χρήση*].

κατάχτηση (η) → κατάκτηση

καταχτητής (ο) ‣ κατακτητής

καταχτητικός, -ή. -ό ‣ κατακτητικός

καταχτώ ρ. ‣ κατακτώ

καταχωνιάζω ρ. μετβ. {καταχώνιασ-α, -τηκα. -μένος} **1.** χώνω βαθιά στη γη **2.** (γενικότ.) τοποθετώ (κάτι) σε μέρος όπου είναι δύσκολο να το βρει κανείς: *πού το καταχώνιασες πάλι το βιβλίο μου:* ΣΥΝ. κρύβω. εξαφανίζω ΑΝΤ. βρίσκω. αποκαλύπτω. — **καταχώνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταπλασμένος τ. (κατά τα ρ. σε *-ιάζω*) τού μεσν. *καταχώνω*].

καταχωρίζω ρ. μετβ. {καταχώρισ-α. -θηκα (καθημ. -τηκα), -σμένος} καταγράφω με *αναλυτικό* τρόπο (στοιχεία) στην κατάλληλη θέση (σε κατάλογο, πίνακα, βιβλίο, λογαριασμό, έντυπο): *είπε στον γραμματέα του να μην καταχωρίσει την τελευταία φράση στα πρακτικά || η εφημερίδα μας καταχωρίζει δωρεάν τέτοιου είδους αγγελίες || η αίτησή σας καταχωρίσθηκε* ΣΥΝ. εγγράφω, πρωτοκολλώ. περνώ ΑΝΤ. διαγράφω. σβήνω. Επίσης (εσφαλμ.) **καταχωρώ** {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. *αρχ.*, αρχική σημ. «τοποθετώ στην κατάλληλη θέση», < *κατα- + χωρίζω.* Η σημ. «καταγράφω. εγγράφω σε κατάλογο, αρχειοθετώ» είναι μτγν. Το μτγν. *καταχωρῶ (-έω)* «υποχωρώ ως προς κάτι. παραιτούμαι από διεκδικήσεις μου» (< *κατα- + χωρῶ < χῶρος*) δεν ταυτίζεται σημασιολογικά προς το αρχ. *καταχωρίζω* και, ως εκ τούτου, δεν πρέπει να προτιμάται *αντί* τού αρχ. ρ.].

> **καταχωρίζω ή καταχωρώ;** Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τον τύπο **καταχωρίζω** (αντί τού **καταχωρώ**). όταν θέλουμε να δηλώσουμε την καταγραφή «κατά χώραν» (στην οικεία θέση) μιας επίσημης ή τυπικής πληροφορίας: *Το αγοραστήριο καταχωρίζεται στα βιβλία τής εταιρείας – Όλες οι συναφείς πληροφορίες είναι καταχωρισμένες στα αρχεία τής Κοινότητας*. Το *καταχωρίζω* (< *κατά χώραν θέτω*) διαφέρει *από* τα σύνθετα τού **χωρώ** «προχωρώ, βαδίζω» που δηλώνουν κατά βάσιν **κίνηση**: *ανα-χωρώ. προ-χωρώ. προσ-χωρώ, υπο-χωρώ. οπισθο-χωρώ, απο-χωρώ. εισ-χωρώ. συγχωρώ* («συμβαδίζω. συγκλίνω. συμφωνώ. απαλλάσσω). *υπανα-χωρώ, παρα-χωρώ, εκ-χωρώ.* Το *καταχωρίζω* δηλώνει θέση (τοποθέτηση σε ορισμένη θέση) με σκοπό την ταξινόμηση και διάκριση των πληροφοριών· πβ. και **χωρίζω**. *δια-χωρίζω. απο-χωρίζω. ξε-χωρίζω* τα οποία δηλώνουν «διάκριση θέσεως» και. κατ' επέκτασιν, διάκριση. Βεβαίως, το *καταχωρίζω* προσδιορίζει ως προτιμότερες τις χρήσεις *καταχώριση* (και όχι *καταχώρηση*). *καταχωρισμός, καταχωρίσιμος, καταχωρισμένος* (και όχι *καταχωρημένος*).

καταχώριση (η) [1782] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η καταγραφή στοιχείων στην κατάλληλη θέση σε κατάλογο, πίνακα. λογιστικό βιβλίο. λογαριασμό ή βάση δεδομένων: *~ κονδυλίων / δαπανών στα βιβλία* ΣΥΝ. εγγραφή. πέρασμα. πρωτοκόλληση ΑΝΤ. διαγραφή. σβήσιμο **2.** (ειδικότ.) η δημοσίευση (αγγελίας. διαφήμισης κ.λπ.) σε εφημερίδα ή περιοδικό: *η ~ τής αγγελίας στην εφημερίδα || διαφημιστική ~* **3.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε κείμενο δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή άλλο έντυπο: *οι σημερινές ~ έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον* ΣΥΝ. δημοσίευμα, *αγγελία*. Επίσης **καταχωρισμός** (ο) κ. (εσφαλμ.) **καταχώρηση**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*

καταχωρίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καταχωριστεί κάπου.

καταχωρώ ρ. → καταχωρίζω

κατάχωση (η) ‣ καταχώνω

καταψηφίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω αρνητική ψήφο, ψηφίζω εναντίον. δηλώνω με την ψήφο μου την αποδοκιμασία μου προς (κάποιον/κάτι): *οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης θα καταψηφίσουν το νομοσχέδιο || τα μέλη αποφάσισαν να καταψηφίσουν την πρόταση τού προεδρείου* ΣΥΝ. αποδοκιμάζω. απορρίπτω, (οικ.) μαυρίζω ΑΝΤ. υπερψηφίζω.

καταψήφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η *αποδοκιμασία* με ψήφο: *~ νομοσχεδίου / πρότασης* ΑΝΤ. υπερψήφιση.

καταψηφιστικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταψήφιση. την αρνητική ψήφο **2.** ΝΟΜ. ***καταψηφιστική αγωγή*** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η καταδίκη τού εναγομένου σε πράξη. παράλειψη ή ανοχή αντίστοιχη προς την αξίωση που έχει ο ενάγων· η ισχύς της αναγνωρίζεται έμμεσα από το δικαστήριο.

καταψυγμένος, -η. -ο → κατεψυγμένος

καταψύκτης (ο) {καταψυκτών} συσκευή βαθείας καταψύξεως. η οποία χρησιμοποιείται για να διατηρούνται τρόφιμα ή άλλα ευπαθή υλικά *αναλλοίωτα* για μεγάλο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < *καταψύχω*. απόδ. τού αγγλ. freezer].

κατάψυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να ψύχεται κάτι σε μεγάλο βαθμό: *η ~ των προϊόντων* **2.** μέθοδος διατήρησης τροφίμων. βιολογικών ιστών ή άλλων ευπαθών ουσιών με διαρκή παραμονή τους σε περιβάλλον εξαιρετικά χαμηλής θερμοκρασίας **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ψυκτικού μηχανήματος (λ.χ. ψυγείου) ή ο ειδικός θάλαμος, στον οποίο η ψύξη είναι βαθύτερη: *έβαλε το κρέας στην ~. για να μη χαλάσει.* — **καταψυκτικός,** -ή. -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάψυξις < καταψύχω*].

καταψύχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέψυξα, καταψύχθηκα, κατεψυγμένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ (κάτι) σε περιβάλλον πολύ χαμηλής θερμοκρασίας (βλ. λ. *κατάψυξη*): *~ φρούτα / λαχανικά* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. υπερθερμαίνω **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***κατεψυγμένος***, *-η. -ο*) βλ.λ.

κατεβάζω ρ. μετβ. {κατέβασ-α. -τηκα. -μένος} **1.** φέρνω από υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο. κινώ προς τα κάτω: *οι ναυτικοί κατέβασαν τη ναυαγοσωστική λέμβο από την πλευρά τού πλοίου || ~ τα ρολά τού μαγαζιού / το παντελόνι / τη φούστα / την ασφάλεια τού ρεύματος / το ακουστικό / τα πράγματα στο ισόγειο / τη σημαία από τον ιστό / τον γιακά τού παλτού* ΑΝΤ. ανεβάζω, ανυψώνω· ΦΡ. (α) ***κατεβάζω τα μούτρα*** χάνω το κέφι και τη διάθεσή μου, γίνομαι σκυθρωπός και κατηφής ΣΥΝ. σκυθρωπάζω. κατσουφιάζω, μουτρώνω, κακιώνω (β) ***κατεβάζω τα μάτια / το κεφάλι*** κοιτάζω προς τα κάτω από ντροπή, ενοχή ή αμηχανία (γ) (κακόσ.-οικ.) ***τα κατεβάζω*** (!) (ενν. τα παντελόνια, τα εσώρουχα) (i) είμαι παθητικός ομοφυλόφιλος (ii) συμπεριφέρομαι δουλικά. κάθομαι να με ταπεινώνουν: *μόλις μας απειλούν με πόλεμο. εμείς τα κατεβάζουμε και δεχόμαστε τα πάντα* (δ) (για θηλυκό ζώο) ***κατεβάζω γάλα*** βλ. λ. *γάλα* (ε) (αργκό) ***κατεβάζω τα ρολά*** για μαγαζί ή άτομο που σταματούν προσωρινά ή οριστικά τη δραστηριότητά τους • **2.** (μτφ.) (α) μειώνω, ελαττώνω: *~ τον τόνο τής φωνής μου* (γίνομαι λιγότερο επιθετικός) || *~ τον τόνο στη μουσική κλίμακα || ~ το θερμόμετρο* (το τινάζω με κινήσεις τού χεριού, ώστε να επανέλθει ο υδράργυρος στην αρχική ένδειξη) || *δεν τρώει λιπαρά, για να κατεβάσει τη χοληστερίνη του* ΣΥΝ. χαμηλώνω ΑΝΤ. ανεβάζω. δυναμώνω. υψώνω (β) κάνω (κάτι) φθηνότερο: *τα σούπερ μάρκετ θα κατεβάσουν τις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης* ΣΥΝ. μειώνω, ρίχνω, φτηναίνω ΑΝΤ. ανεβάζω. αυξάνω. ακριβαίνω **3.** (για μεταφορικό μέσο) αποβιβάζω (επιβάτη): *ο ελεγκτής είπε στους νεαρούς που έκαναν φασαρία ότι θα τους κατεβάσει στην επόμενη στάση* || (στον οδηγό) *μπορείτε να μας κατεβάσετε εδώ* **4.** (ειδικότ.) πηγαίνω (κάποιον) σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο στο οποίο βρισκόμαστε ή προς το κέντρο πόλεως: *θα σας κατεβάσω στην Αθήνα με το αυτοκίνητο* **5.** (για ιδέες) παράγω. βρίσκω (διεξόδους, λύσεις κ.λπ.): *σε τέτοιες στιγμές οι εφευρετικοί κατεβάζουν πάντοτε έξυπνες ιδέες || λες ό.τι κατεβάζει το μυαλό σου* (μιλάς απερίσκεπτα) || (ειρων. σε πρόσ. που κάνει ότι τα ξέρει ή τα καταλαβαίνει όλα): *«εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει. χίλια καντάρια σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;»* (αίνιγμα) ΣΥΝ. επινοώ, γεννώ· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κατεβάζει ο νους / το κεφάλι / η κούτρα / το ξερό / η γκλάβα μου*** (μτφ.) παράγω πολλές ιδέες. είμαι γόνιμος σε ιδέες **6.** (μτφ.-λαϊκ. για πρόσ.) τρώω ή πίνω βιαστικά ή λαίμαργα: *κατέβασε το κρασί του μονορούφι || πάμε στην παραλία να κατεβάσουμε καμιά μπίρα: || δεν πρόλαβε να κατεβάσει δυο μπουκιές κι αναγκάστηκε πάλι να φύγει || κατεβάζει τον περίδρομο* (τρώει πάρα πολύ) ΣΥΝ. καταπίνω, καταβροχθίζω • **7.** αφαιρώ (από κάποιον) το αξίωμα, τον ρίχνω από τη θέση που κατέχει ΣΥΝ. καθαιρώ ΑΝΤ. ανεβάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ανεβάζω και κατεβάζω / κατεβάζω κι ανεβάζω*** έχω τη δύναμη να καθορίζω τις εξελίξεις σε κάποιον τομέα: *τέτοιοι επιχειρηματίες ανεβάζουν και κατεβάζουν κυβερνήσεις* **8.** χαρακτηρίζω (κάποιον) με παρόμοιους χαρακτηρισμούς· σε φρ. τού τύπου: *ανόητη μ' ανεβάζει. χαζή με κατεβάζει* **9.** ρίχνω σε χαμηλότερο επίπεδο, υποβιβάζω: *η κοινωνία άλλους τους ανεβάζει κι άλλους τους κατεβάζει || μ' αυτά που λες. κατεβάζεις το επίπεδο τής συζήτησης* • **10.** (στην πολιτική. στον συνδικαλισμό κ.λπ.) προτείνω πρόσωπο ως υποψήφιο σε εκλογική ή άλλη αναμέτρηση: *οι δύο παρατάξεις θα κατεβάσουν κοινό υποψήφιο στις δημοτικές εκλο-*

κατα- *επιτατικό*

κατά-χρεωμένος, -η, -ο
κατα-χρεώνω ρ.
κατά-χρυσος, -η, -ο
κατ-ενθουσιάζω ρ.
κατ-εξευτελίζω ρ.
κατ-εξουσιάζω ρ.
κατ-ερειπώνω ρ.
κατ-ερείπωση (η)
κάτ-ωχρος, -η, -ο

γές· ΦΡ. (στη συνδικαλιστική γλώσσα) **κατεβάζω πρόταση** αντί κάνω / υποβάλλω πρόταση **11.** (για θεατρικά έργα ή γενικά θεάματα) διακόπτω τις παραστάσεις ενός έργου (συνήθ. γιατί δεν κατόρθωσε να προσελκύσει την προσοχή τού κοινού): *λίγες εβδομάδες μετά την πρεμιέρα κατέβασαν το έργο* **12.** (για ύψωμα, πλαγιά, βουνό) φυσά δυνατός και παγωμένος αέρας από αυτό: *το βουνό κατεβάζει πολύ κρύο* || (κ. αμετβ.) *κάνει πολύ κρύο, γιατί είναι δίπλα το βουνό και κατεβάζει* ΣΥΝ. φέρνω **13.** (για ποταμό, χείμαρρο) μεταφέρω (νερό, λάσπη κ.λπ.) με ορμή: *ο χείμαρρος είχε φουσκώσει από τη βροχή και κατέβαζε πολύ νερό·* ΦΡ. **ό,τι βρέξει ας κατεβάσει** βλ. λ. *βρέχει* **14.** (για βρισιές) εκστομίζω τη μία μετά την άλλη: *όταν θυμώσει, κατεβάζει καντήλια και αγίους* **15.** απαριθμώ, αναφέρω συσσωρευτικά: *άρχιζε να κατεβάζει ονόματα και ημερομηνίες, για να κάνει τον έξυπνο* • **16.** ΓΛΩΣΣ. (για τόνο) μεταφέρω τον τόνο από την προπαραλήγουσα στην παραλήγουσα ή τη λήγουσα (λ.χ. η θάλασσα - των θαλασσών) **17.** ΑΘΛ. εμφανίζω στο γήπεδο αθλητή ή ομάδα για αγώνα: *ο σύλλογός μας κατέβασε ένα καλογυμνασμένο σύνολο παικτών* ΣΥΝ. παρατάσσω **18.** ΠΛΗΡΟΦ. (αργκό) φέρνω στην οθόνη τού υπολογιστή: *~ στοιχεία / αρχεία από το Διαδίκτυο.* Επίσης (λόγ.-σπάν.) **καταβιβάζω** [αρχ.]. — **κατέβασμα** (το) [μεσν.], **καταβίβαση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω, εκπίπτω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβιβάζω* (με απώλεια τού ενεστωτικού αναδιπλασιασμού *-βι-* και διατήρηση τού *-ε-* από τους παρωχημένους χρόνους, πβ. αόρ. *κατ-ε-βί-βα-σα*) < *κατα-* + *βιβάζω*, βλ. κ. *βάζω*. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. download].

κατεβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατέβηκα} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγούμαι ή μετακινούμαι προς τα κάτω, πηγαίνω από υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: *~ τη σκάλα* ΣΥΝ. κατέρχομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, ανέρχομαι· ΦΡ. (α) **μου κατεβαίνει** μου έρχεται ξαφνικά και χωρίς προετοιμασία στο μυαλό, έχω αίφνης την ιδέα: *σκέψου μήπως σου κατέβει καμιά λύση* || *πώς σου κατέβηκε αυτό;* || *κάνει ό,τι του κατέβει* (ενεργεί απερίσκεπτα, κάνει ό,τι του έλθει στο μυαλό) ΣΥΝ. μου έρχεται (β) **κατεβαίνω στους δρόμους** κάνω πορεία διαμαρτυρίας: *όλοι οι εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να κατέβουν στους δρόμους, για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους* **2.** (μτφ.-αργκό για πρόσ.) δίνω (χρήματα): *κατέβαινε το χαρτζιλίκι να το μοιραστούμε!* ♦ (αμετβ.) **3.** εξέρχομαι από μέσο συγκοινωνίας ή άλλο όχημα: *~ από το αυτοκίνητο / το τρένο / το λεωφορείο / το πλοίο / το αεροπλάνο* ΣΥΝ. κατέρχομαι, αποβιβάζομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, επιβιβάζομαι **4.** κινούμαι από τον Βορρά προς στον Νότο ή κατευθύνομαι από τα μεσόγεια προς τα παράλια· πηγαίνω σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο που είμαι ή προς το κέντρο πόλης: *κατέβηκε από το χωριό του στην Αθήνα και πλούτισε* ΣΥΝ. κατέρχομαι ΑΝΤ. ανέρχομαι, ανεβαίνω· ΦΡ. **θα κατέβηκε από τα Κράβαρα** βλ. λ. *Κράβαρα* **5.** (ειδικότ. για ήχο, κύματα, συχνότητες) πέφτω σε χαμηλότερο σημείο από πλευράς εντάσεως, γίνομαι πιο σιγανός: *δεν κατεβαίνει άλλο ο ήχος* ΣΥΝ. χαμηλώνω, πέφτω ΑΝΤ. ανεβαίνω, δυναμώνω **6.** (ειδικότ. για οτιδήποτε αγοράζεται ή αποκτάται με αντίτιμο) ελαττώνεται η αξία μου, γίνομαι φθηνότερος ή λιγότερο ακριβός: *πρόκειται να κατέβουν οι τιμές των οπωροκηπευτικών* ΣΥΝ. μειώνομαι, υποτιμώμαι, φτηναίνω ΑΝΤ. ανεβαίνω, υπερτιμώμαι, αυξάνομαι, ακριβαίνω **7.** (ειδικότ. + σε + ουσ.) περίφραση που σημαίνει ό,τι και το αντίστοιχο ρήμα (βλ. λ. *απολεξικοποιημένο ρήμα*): *κατεβαίνω σε απεργία* (απεργώ) || *κατεβαίνω σε διαδήλωση* (διαδηλώνω) || *κατεβαίνω στον αγώνα* (αγωνίζομαι) || *κατεβαίνω στην πολιτική* (πολιτεύομαι, γίνομαι πολιτικός) **8.** (κατ' επέκτ. για μεγέθη, αξίες κ.λπ.) γίνομαι λιγότερος, μειώνομαι σε ποσότητα, ένταση κ.λπ.: *τα νερά κατέβηκαν και φάνηκαν τα πλημμυρισμένα χωράφια* || *η θερμοκρασία κατέβηκε στους -10°C* || *ο δείκτης παιδικής θνησιμότητας έχει κατέβει πολύ την τελευταία εικοσαετία* ΣΥΝ. ελαττώνομαι, μικραίνω (αμετβ.), πέφτω (μτφ.), υποχωρώ, περιορίζομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, αυξάνομαι, μεγαλώνω • **9.** ΑΘΛ. εισέρχομαι στον στίβο, στο γήπεδο ή αλλού, για να αγωνιστώ: *η ελληνική εθνική ομάδα κατεβαίνει με την εξής σύνθεση...* ΣΥΝ. κατέρχομαι **10.** (μτφ. στην πολιτική) λαμβάνω μέρος στον εκλογικό αγώνα, συμμετέχω στις εκλογές: *κατέβηκα στις δημοτικές εκλογές και απέτυχα* || *τα δύο κόμματα είχαν κατέβει ως συνδυασμός συνεργασίας* ΣΥΝ. κατέρχομαι **11.** (μτφ.-σπάν. για πρόσ.) αποχωρώ από τη θέση ή το αξίωμα που κατέχω: *σύντομα ο βασιλιάς κατέβηκε από τον θρόνο* ΑΝΤ. ανεβαίνω **12.** για θεατρικά έργα ή γενικότ. για θεάματα των οποίων σταματούν οριστικά οι παραστάσεις (συχνά λόγω ελλείψεως κοινού): *η παράσταση κατεβαίνει στο τέλος τού μήνα* • ΦΡ. **κατέβα να φάμε** λέγεται χαριτολογώντας σε πολύ ψηλό άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβαίνω* (με διατήρηση τής αύξησης *-ε-* από τους παρωχημένους χρόνους, πβ. παρατ. *κατ-έβαινον*, αόρ. β' *κατ-έβην*) < *κατα-* + *βαίνω*].

κατέβαλα ρ. → καταβάλλω

κατεβασιά (η) **1.** άφθονη και ορμητική ροή υδάτων (σε ποτάμι, ρεύμα κ.λπ. ως αποτέλεσμα δυνατής βροχόπτωσης): *«με την ~ σου σέρνεις λιθάρια ριζιμιά»* (δημοτ. τραγ.) • **2.** δρόμος ή μονοπάτι με κατηφορική κλίση ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφοριά ΑΝΤ. ανήφορος, ανηφοριά • **3.** (στα ομαδικά αθλήματα) γρήγορη επίθεση των παικτών μιας ομάδας προς την εστία των αντιπάλων, με σκοπό την παραβίασή της: *έκαναν μια ~ και έβαλαν γκολ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβασία* (< αρχ. *κατάβασις*) κατ' επίδραση τού ρ. *κατεβάζω*].

κατέβασμα (το) → κατεβάζω

κατεβατός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που κατευθύνεται προς τα κάτω: *~ δρόμος / ποταμός* ΣΥΝ. κατωφερής, κατηφορικός, καθοδικός ΑΝΤ. ανεβατός, ανωφερής, ανηφορικός, ανοδικός **2.** **κατεβατό** (το) μεγάλο κείμενο, τμήμα γραπτού λόγου μεγάλης έκτασης: *έγραψε ~ ολόκληρα γι' αυτό το θέμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβατός* (< αρχ. *καταβαίνω*) κατ' επίδραση τού ρ. *κατεβάζω*].

κατεδαφίζω ρ. μετβ. {κατεδάφισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ρίχνω (κτήριο) στο έδαφος, γκρεμίζω: *το συνεργείο τού δήμου είχε εντολή να κατεδαφίσει τα αυθαίρετα* ΣΥΝ. γκρεμίζω ΑΝΤ. ανεγείρω, οικοδομώ, χτίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ ριζική καταστροφή, καταστρέφω ολοκληρωτικά: *αισθάνεται τον κόσμο γύρω του να κατεδαφίζεται* ΣΥΝ. καταστρέφω, φθείρω. — **κατεδαφιστικός, -ή, -ό** [1886].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατ(α)-* + *-εδαφίζω* < *έδαφος*].

κατεδάφιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) το γκρέμισμα: *~ κτηρίου / πολυκατοικίας με δυναμίτες* || *προσεχώς ~* (σε ενημερωτική πινακίδα για το μελλοντικό γκρέμισμα κτηρίου) || (μτφ.) *~ αξιών* ΣΥΝ. (λόγ.) κατακρήμνιση, χάλασμα, ισοπέδωση ΑΝΤ. ανέγερση, ανοικοδόμηση, θεμελίωση.

κατεδαφιστέος, -α, -ο [1889] (για κτήριο) αυτός που πρέπει να κατεδαφιστεί: *μετά τον σεισμό πολλές κατοικίες κρίθηκαν κατεδαφιστέες.*

κατέδειξα ρ. → καταδεικνύω

κατέδωσα ρ. → καταδίδω

Κ.Α.Τ.Ε.Ε. (τα) (παλαιότ.) Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

κατέθεσα ρ. → καταθέτω

κατειλημμένος, -η, -ο (και ως φωτεινή κυρ. ένδειξη σε χώρους, μηχανήματα μεταφοράς με κοινή χρήση) αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί, πιαστεί από κάποιον άλλο, που δεν είναι διαθέσιμος: *ο ανελκυστήρας είναι ~!* || *η θέση είναι ~ από τον κ. Παύλο* || *η γραμμή είναι ~, μιλάει συνέχεια!* || *~ θάλαμος / τουαλέτα* || *όλες οι θέσεις στην πλατεία είναι ήδη ~, μόνο ο εξώστης μένει!* ΣΥΝ. πιασμένος ΑΝΤ. διαθέσιμος, ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταλαμβάνω*, απόδ. τού γαλλ. occupé].

κατείχα ρ. → κατέχω

κατέλαβα ρ. → καταλαμβάνω

κατέλθω (να/θα) ρ. → κατέρχομαι

κατελήφθην ρ. → καταλαμβάνω

κατέναντι επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς απέναντι, από την τελείως αντικρινή πλευρά ΣΥΝ. καταντικρύ.

κατενάτσιο (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) αγωνιστικό σύστημα, που αναπτύχθηκε στην Ιταλία, το οποίο έδινε προτεραιότητα στην άμυνα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. catenaccio «σιδερένια αμπάρα σε παραθυρόφυλλα» (< catena «αλυσίδα»). Ο όρ. εφαρμόστηκε αρχικά στο σκληρό αμυντικό ποδόσφαιρο τής Ιταλίας κατά τη δεκαετία τού 1960].

κατένειμα ρ. → κατανέμω

κατενώπιον επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς ενώπιον κάποιου, τελείως κατά πρόσωπο ΑΝΤ. καταπίσω, πισώπλατα.

κατεξοχήν κ. **κατ' εξοχήν** [μτγν.] επίρρ. (λόγ.) σε μεγαλύτερο βαθμό, περισσότερο από όλα ή πρώτα από όλα, κατά κύριο λόγο: *οι αξίες αυτές στηρίζονται ~ στο φρόνημα τού λαού μας* || *οι διώξεις κατά του Τύπου είναι ένα ~ παράδειγμα αυταρχικής πολιτικής* ΣΥΝ. προπάντων, πάνω απ' όλα, κυρίως.

κατεπάνω επίρρ. [μεσν.] ενάντια σε κάποιον/κάτι: *προχωρούσαν απειλητικά ~ μου* (βλ. κ. λ. *καταπάνω*).

κατεπάνω (ο) {άκλ.} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) το αξίωμα τού πολιτικού και στρατιωτικού διοικητή θέματος (βλ.λ.) τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ο φορέας αυτού.
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *καπετάνιος*].

κατεπείγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} **1.** πιέζω τόσο, ώστε δεν επιδέχομαι αναβολή· απαιτώ (για τη διεκπεραίωσή μου) μεγάλη ταχύτητα, βιασύνη: *τα έγγραφα αυτά κατεπείγουν* ΣΥΝ. βιάζω, προέχω **2.** (μεσοπαθ. **κατεπείγομαι**) βιάζομαι πολύ: *~ να φθάσω στον σταθμό, γιατί κινδυνεύω να χάσω το τρένο* ΣΥΝ. βιάζομαι, επείγομαι **3.** (η μτχ. **κατεπείγων, -ουσα, -ον**) (για δημόσια έγγραφα, επιστολές και διαδικασίες) αυτός τού οποίου η διεκπεραίωση πρέπει να γίνει ή να λυθεί το ταχύτερο δυνατόν: *~ γράμμα / τηλεγράφημα / υπόθεση.* — **κατεπειγόντως** επίρρ. [1861].

κατεπλάγην ρ. → καταπλήσσω

κατέπλευσα ρ. → καταπλέω

κατέπληξα ρ. → καταπλήσσω

κατεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {κατεργάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} υποβάλλω (κάτι) σε προσεκτική επεξεργασία, ώστε να καταστεί κατάλληλο για χρήση: *~ χαλκό / πολύτιμους λίθους / βαμβάκι* ΣΥΝ. επεξεργάζομαι· ΦΡ. **πενία τέχνας κατεργάζεται** βλ. λ. *πενία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

κατεργάρης, -α/-ισσα, -ικο {-ηδες κ. -αίοι (θηλ. χωρ. γεν. πληθ.)} αυτός που σκέπτεται και ενεργεί με πονηριά, που χρησιμοποιεί τεχνάσματα, για να επιτύχει τους σκοπούς του: *είδες ο ~ πώς τα κατάφερε!* || *τα κατάφερε η ~ και τον τύλιξε!* ΣΥΝ. παμπόνηρος· ΦΡ. (α) **κάθε κατεργάρης στον πάγκο του** για περιπτώσεις στις οποίες τα πράγματα επανέρχονται στην αρχική τους τάξη μετά από διάλειμμα ή διακοπή: οι *διακοπές τελειώνουν από μεθαύριο ~!* (β) **μεταξύ κατεργαραίων ειλικρίνεια** άνθρωποι που μεταχειρίζονται τις ίδιες πονηριές, οφείλουν τουλάχιστον να είναι ειλικρινείς μεταξύ τους και να μην προσποιούνται τους αθώους. — (υποκ.) **κατεργαράκος** κ. **κατεργαρούλης** (ο), **κατεργαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κωπηλάτης σε κάτεργο», < *κάτεργον* + *-άρης*. Η σημ. «πανούργος, πονηρός» ήδη μεσν.].

κατεργάρης: δηλώσεις συμπάθειας / επιδοκιμασίας. Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες μερικές λέξεις που δηλώνουν αρνητι-

κούς χαρακτηρισμούς και ανήκουν στον κύκλο των λεγόμενων «κακόσημων λέξεων» (pejorative. βλ. λ. *κακόσημος*), χρησιμοποιούνται συχνά στον καθημερινό προφορικό λόγο και σε ύφος οικειότητας, για να δηλώσουν επίσης «εύσημο χαρακτηρισμό», την ανεκτικότητα, τη συμπάθεια, την επιδοκιμασία, ενίοτε και θαυμασμό τού ομιλητή για τον χαρακτηριζόμενο με αυτές τις λέξεις: *Ρε τον κατεργάρη, δεν του ξεφεύγει τίποτε! – Βρε τον αθεόφοβο, τα κατάφερε πάλι! – Μπόρεσε, η αφιλότιμη, να παντρευτεί και να κάνει τέσσερα παιδιά, να διακριθεί στην επιστήμη και στο επάγγελμά της και να φτάσει τώρα, με την αξία της, να γίνει και υπουργός!* Πρόκειται για λέξεις όπως **κατεργάρης, αθεόφοβος, αφιλότιμος, κερατούκλης, μπαγάσας** κ.ά., που χρησιμοποιούνται και με θετικό περιεχόμενο (αντίθετα προς λ. όπως *απατεώνας, ψεύτης, αχρείος, αλήτης* κ.τ.ό., που έχουν πάντοτε αρνητική σημασία). Τέτοιες λέξεις έφτασαν στην επιδοκιμαστική δήλωση, περνώντας από χρήσεις που δήλωναν ειρωνεία, επιφυλακτικότητα, ανεκτικότητα κ.λπ.

κατεργαριά (η) πονηριά, τέχνασμα: *τι κατεργαριές κάνεις εκεί πέρα;*

κατεργάρικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με δόλο και πονηριά: ~ *κόλπα / πράξη* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος ΑΝΤ. τίμιος, ευθύς. — **κατεργάρικα** επίρρ.

κατεργασία (η) |αρχ.| {χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού, αντικειμένου κ.λπ., ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: ~ *μετάλλων / ξύλου / δέρματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

κατεργάσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί κατεργασία: ~ *υλικό / μέταλλο* ΣΥΝ. επεξεργάσιμος.

κάτεργο (το) **1.** (παλαιότ.) ιστιοφόρο πολεμικό ή πειρατικό πλοίο με δύο ή τρεις σειρές κουπιών και αργότερα παροπλισμένο και αχρηστευμένο πολεμικό σκάφος, άλλοτε μόνιμα ελλιμενισμένο, που χρησίμευε ως φυλακή καταδίκων, κι άλλοτε ως πλωτός στρατώνας **2.** (στον πληθ.-μτφ.) η φυλακή (και οι σκληρές καταναγκαστικές εργασίες που συνεπάγεται συχνά η φυλάκιση): *στέλνω κάποιον στα* ~ (τον φυλακίζω) || *χρόνια στα* ~.
|ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάτεργον*, ουδ. τού επιθ. *κάτεργος* «καλλιεργημένος, οργωμένος» < *κατ(α)- + -εργος* < *ἔργον*. Η σημ. «ιστιοφόρο πλοίο» είναι μεσν.|

Κατερίνα (η) → Αικατερίνη

Κατερίνη (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Πιερίας. — **Κατερινιώτης** (ο), **Κατερινιώτισσα** (η), **κατερινιώτικος, -η, -ο**.
|ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία (14ος αι.) μικρού οικισμού, ο οποίος ονομάστηκε έτσι επειδή, κατά την παράδοση, υπήρχε εκεί μετόχι τής μονής τής Αγίας Αικατερίνης τού Σινά, ενώ φαίνεται ότι αρκετοί πρόσφυγες από τη Χερσόνησο τού Σινά εγκαταστάθηκαν στην πόλη|.

κατέρρευσα ρ. → καταρρέω

κατέρχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. |αρχ.| {κατήλθα} (λόγ.) (αμετβ.) **1.** κινούμαι ή κατευθύνομαι προς τα κάτω: *ο παγετώνας κατέρχεται αργά προς τη θάλασσα* || (κ. μετβ.) *κατήλθε τις σκάλες έντρομος* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανέρχομαι, ανεβαίνω **2.** συμμετέχω, παίρνω μέρος: ~ *στις εκλογές / σε απεργιακή κινητοποίηση* ΣΥΝ. κατεβαίνω **3.** πηγαίνω: *κατήλθαν πάνοπλοι στο πεδίο τής μάχης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κατεσπαρμένος, -η, -ο (λόγ.) διασκορπισμένος εδώ κι εκεί: *οικισμοί ~ σε όλη την έκταση τής επαρχίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
|ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπείρω*|.

κατεσπευσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ή συντελείται με μεγάλη βιασύνη: ~ *ενέργεια / ανάκληση* ΣΥΝ. βιαστικός, εσπευσμένος ΑΝΤ. αβίαστος, άνετος. - **κατεσπευσμέν-α / -ως** επίρρ.
|ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπεύδω*|.

κατεστημένο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η επικρατούσα κατάσταση πραγμάτων στην κοινωνία, το σύστημα που παραδοσιακά ισχύει σε κάθε τομέα τής ζωής ΣΥΝ. status quo, καθεστηκυία τάξη (πραγμάτων) **2.** (συνεκδ.) κοινωνική ομάδα ή τάξη ανθρώπων με πολιτική, κοινωνική, οικονομική ή άλλη ισχύ, η οποία ασκεί έλεγχο στις κοινωνικές εξελίξεις, υποστηρίζοντας με σθένος το παραδοσιακά αποδεκτό και αποθαρρύνοντας οποιαδήποτε αλλαγή: *το πολιτικο-στρατιωτικό ~ || δεν ήταν πρόθυμος να συνδιαλλαγεί με το κομματικό ~ || τα έβαλε με το ~ τής εποχής του και γι' αυτό πολεμήθηκε*.
|ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθίσταμαι* με βάση τον αόρ. β' *κατέστην*. Το ουδ. ως ουσιαστικό *(κατεστημένο)* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. establishment και εμφανίζεται στην Ελλην. από τη δεκαετία τού 1950|.

κατεστημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ισχύει από παλιά, που έχει επικρατήσει: ~ *δομές / μορφές εξουσίας* **2. *κατεστημένο*** (το) βλ.λ.
|ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθίστημι* από το θ. τού αόρ. β' *κατέ-στην* (αρχ. παθ. παρακ. *καθεστώς*). Απόδ. τού αγγλ. established|.

κατέστην ρ. → καθιστώ

κατέστησα ρ. → καθιστώ

κατεστραμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει καταστραφεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
|ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταστρέφω*|.

κατεσχημένος, -η, -ο → κατάσχω

κατέσχον ρ. → κατέχω

κατέτμησα ρ. → κατατέμνω

κατευθείαν κ. **κατ' ευθείαν** επίρρ. (δηλώνει κατεύθυνση) **1.** σε ευθεία γραμμή προς κάτι, χωρίς στροφές ή παρεκκλίσεις: *πήραν τον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε ~ στο δημαρχείο* ΣΥΝ. ίσια, ολόισια· (μτφ.) **2.** με τρόπο άμεσο και γρήγορο, χωρίς διακοπές ή καθυστερήσεις: *δεν θα σταματήσεις πουθενά· θα πας ~ στο σπίτι* ΣΥΝ. αμέσως, γρήγορα **3.** χωρίς μεσολαβήσεις: *παίρνει εντολές ~ από τον πρωθυπουργό* ΣΥΝ. απευθείας.
|ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *κατ' εὐθεῖαν (γραμμήν)*|.

κατεύθυνση (η) |1874| {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η πορεία την οποία ακολουθεί οτιδήποτε κινείται, η φορά τής κίνησης: *το πλοίο άλλαξε ~ και έπλευσε προς ανατολάς* || *κινούμαι προς άγνωστη ~* ΣΥΝ. φορά, πορεία, ρότα· ΦΡ. **δρόμος διπλής κατευθύνσεως** βλ. λ. *διπλός* **2.** το σημείο προς το οποίο κατευθύνεται συγκεκριμένη δραστηριότητα: *οι έρευνες τής αστυνομίας στρέφονται προς όλες τις ~* || *οι διοικητικές ενέργειες είναι στη σωστή ~* **3.** ο αντικειμενικός σκοπός πράξης ή ενέργειας, το σημείο που αποτελεί τον στόχο μιας προσπάθειας: *η μείωση τού πληθωρισμού οφείλει να είναι η βασικότερη ~ τής οικονομικής μας πολιτικής* || *οι σύγχρονες ~ τής ιατρικής / τής έρευνας / τής επιστήμης* || *πολιτική / κοινωνική / οικονομική / ιδεολογική ~* ΣΥΝ. στόχος, σκοπός.

κατευθυντήριος, -α, -ο |μτγν.| ικανός ή κατάλληλος να κατευθύνει, αυτός που χρησιμεύει στον καθορισμό συγκεκριμένης κατεύθυνσης: *οι ~ γραμμές τής πολιτικής μας* || *~ σκέψη / αρχές* ΣΥΝ. διευθυντικός, οδηγητικός.

κατευθυντικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ιδιότητα των κεραιών να ακτινοβολούν εντονότερα προς μία ή περισσότερες κατευθύνσεις στον χώρο.

κατευθύνω ρ. μετβ. {κατεύθυν-α (λόγ. κατηύθυνα), -θηκα} **1.** καθορίζω την πορεία, οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, δίνω τον κατάλληλο προσανατολισμό ή σκοπό: ~ *σκάφος / αεροπλάνο* || *κατευθύνεται ολοταχώς προς την πρωθυπουργία* ΣΥΝ. διευθύνω, οδηγώ, προσανατολίζω **2.** ασκώ καταλυτική επίδραση (σε κάποιον/κάτι), καθορίζω απόλυτα τις ενέργειες, τις πράξεις ή την πορεία του: *δεν αναπτύσσει καμία πρωτοβουλία, τον κατευθύνει σε όλα η μητέρα του* || *ο Μωάμεθ ισχυριζόταν ότι τον κατηύθυνε ο Θεός* || *επηρέαζε και συχνά κατηύθυνε τις εξελίξεις* ΣΥΝ. διευθύνω, καθοδηγώ, επηρεάζω **3.** (μεσοπαθ. ***κατευθύνομαι***) πηγαίνω προς ορισμένο σημείο, ακολουθώ ορισμένη κατεύθυνση: *~ προς την πλατεία / προς τα ανατολικά* || *κατευθύνθηκε προς τα σύνορα* || *κατευθυνόμενος προς Θεσσαλονίκη, στάθμευσε στην Κατερίνη* || *τα δημοσιεύματα αυτά είναι κατευθυνόμενα κι έχουν σκοπό να πλήξουν το κύρος τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ. υπαγορεύομαι **4.** ακολουθώ ορισμένη πορεία ή ενεργώ σύμφωνα με τις υποδείξεις άλλου: *οι ενέργειες αυτές κατευθύνονται από άγνωστα κέντρα* **5.** (η μτχ. ***κατευθυνόμενος, -η, -ο***) βλ.λ.
|ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)- + εὐθύνω* < *εὐθύς*|.

κατευνάζω ρ. μετβ. {κατεύνασ-α, κατευνάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μειώνω την ένταση και την οξύτητα, ηρεμώ, καταπραΰνω (κάποιον/κάτι): *αυτό το φάρμακο κατευνάζει τους πόνους* || *προσπαθούν να κατευνάσουν τη λαϊκή δυσαρέσκεια* || *ο χρόνος κατευνάζει τα μίση και τα πάθη* ΣΥΝ. αμβλύνω, μαλακώνω, καλμάρω, ηρεμώ ΑΝΤ. εξάπτω, διεγείρω, εξερεθίζω. — **κατευνασμός** (ο) |μτγν.|, **κατευναστής** (ο) |μτγν.|.
|ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)- + εὐνάζω* «βάζω στο κρεβάτι, κοιμίζω» < *εὐνή* (βλ.λ.)|.

κατευναστικός, -ή, -ό |μτγν.| **1.** ικανός και κατάλληλος να κατευνάζει, να καθησυχάζει ή να ανακουφίζει: ~ *φάρμακο / ένεση* || ~ *δήλωση / χειρονομία / προσπάθεια / τακτική / ρόλος / ύφος* ΣΥΝ. καθησυχαστικός, ηρεμιστικός, καταπραϋντικός, κατασταλτικός ΑΝΤ. διεγερτικός, (εξ)ερεθιστικός, παροξυντικός **2. *κατευναστικό*** (το) φάρμακο που χρησιμοποιείται για κατευνασμό των νεύρων. - **κατευναστικ-ά / -ώς** |1889| επίρρ.

κατευόδιο (το) {χωρ. πληθ.} καλό και ευχάριστο ταξίδι, καλός δρόμος, συνήθ. ως ευχή: *εύχομαι σε κάποιον καλό ~*.
|ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατευόδιον* < μτγν. *κατευοδῶ* (βλ.λ.)|.

κατευοδώνω ρ. μετβ. {κατευόδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εύχομαι (σε πρόσωπο που αναχωρεί) καλό ταξίδι, λέω «καλό κατευόδιο» **2.** (γενικότ.) συνοδεύω με ευχές (κάποιον που φεύγει για ταξίδι): *πλήθος κόσμου τον κατευόδωσε με εκδηλώσεις αγάπης* ΣΥΝ. ξεπροβοδίζω, προπέμπω, ξεβγάζω.
|ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατευοδῶ (-όω)* < *κατ(α)- + εὐοδῶ*, βλ. λ. *ευοδώνω*|.

κατευόδωση (η) |μτγν.| {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η προπομπή, το ξεπροβόδισμα με ευχές κάποιου που πρόκειται να ταξιδέψει. Επίσης **κατευόδωμα** (το) |μεσν.|.

κατέφυγα ρ. → καταφεύγω

κατέχω ρ. μετβ. |αρχ.| {κατείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. κατέσχον, -ες, -ε... (να/θα κατάσχω), παρακ. έχω κατάσχει} **1.** είμαι κύριος (πράγματος), έχω στην κατοχή μου (κάτι): ~ *αξιόλογη κτηματική περιουσία* ΣΥΝ. έχω, κρατώ, κρατώ στα χέρια μου ΑΝΤ. στερούμαι **2.** έχω υπό την εξουσία μου, έχω υπό την κυριαρχία μου: *ο εχθρός κατέχει την πόλη* **3.** (η μτχ. ***κατεχόμενος, -η, -ο***) αυτός που τελεί υπό ξενική κατοχή: *τα ~ από το Ισραήλ παλαιστινιακά εδάφη*· και το ουδ. ***κατεχόμενα*** (τα) {κατεχομένων}: *ένταση και ανταλλαγή πυροβολισμών στα ~ στην Κύπρο* **4.** κυριαρχώ στο μυαλό ή στην ψυχή (κάποιου): *ένας φόβος τον κατέχει, μήπως γίνει γνωστό το παρελθόν του* || (κ. μεσοπαθ.) *κατέχεται από πάθη / ανασφάλεια / συμπλέγματα* ΣΥΝ. διακατέχω **5.** βρίσκομαι σε ορισμένη θέση: *το οχυρό κατέχει δεσπόζουσα θέση στην πεδιάδα* || *τα ελληνικά νησιά κατέχουν εξέχουσα θέση στα αναπτυξιακά προγράμματα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *κατείχε επί πολλά χρόνια το αξίωμα τού πρυτάνεως* || *κατέχει την πρώτη θέση στην υπαλληλική ιεραρχία τού υπουργείου* || *«η Γαλλία κατέχει την παγκόσμια πρωτιά στην κατανάλωση ψυχοτρόπων»* (εφημ.) ● **6.** (μτφ.) γνωρίζω στην εντέλεια: *οι ηθοποιοί οφείλουν να κατέχουν την υποκριτική τέχνη* || *κατέχει τρεις ξένες γλώσσες* ΑΝΤ. αγνοώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω, έχω, απέχω, παρέχω*.

κατέχων, -ουσα, -ον αυτός που έχει στην κατοχή του (κάτι), κύριος,

ιδιοκτήτης πράγματος· ΦΡ. ***μακάριοι οι κατέχοντες*** βλ. λ. *μακάριος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κατέχω*].

κατεψυγμένος, -η, -ο κ. **καταψυγμένος** **1.** αυτός που έχει παγώσει πάρα πολύ, που έχει παραμείνει για αρκετό χρόνο σε μεγάλη ψύξη ΣΥΝ. παγωμένος **2.** (α) (ειδικότ. για τρόφιμα και άλλα αναλώσιμα είδη) αυτός που έχει διατηρηθεί στην κατάψυξη: ~ *κρέατα / ψάρια* (β) ΓΕΩΓΡ. ***κατεψυγμένες ζώνες*** περιοχές τής Γης, που βρίσκονται κοντά στους δύο πόλους λόγω των πολύ χαμηλών θερμοκρασιών που επικρατούν εκεί· η αρκτική ζώνη και η ανταρκτική ζώνη.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταψύχω*].

κατήγγειλα ρ. → καταγγέλλω

κατηγγελμένος, -η, -ο αυτός που τον έχουν καταγγείλει (βλ. λ. *καταγγέλλω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταγγέλλω*].

κατηγόρημα (το) {κατηγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. ό,τι λέγεται μέσα σε μια ρηματική πρόταση (π.χ. ο ήλιος λάμπει – ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι) ή σε μια ονοματική / συνδετική πρόταση (π.χ. ο Πέτρος είναι φοιτητής) για να χαρακτηρίσει (να «κατηγορήσει») το υποκείμενο τής πρότασης: το «λάμπει» στο «ο ήλιος λάμπει», το «χτύπησε το κουδούνι» στο «ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι» και το «είναι φοιτητής» στο «ο Πέτρος είναι φοιτητής» **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) ουσιαστική ιδιότητα μιας υπόστασης, ό,τι αποτελεί κύριο και ουσιαστικό στοιχείο της: *τα ~ τού Θεού* (στη μεταφυσική) (β) (ειδικότ. στη Λογική τού Αριστοτέλη) αυτό που λέγεται για το υποκείμενο τής κρίσης και απορρέει αναγκαία από τη φύση του, δηλ. η ενέργεια, η ιδιότητα, το πάθος κ.λπ. που αποδίδεται στο υποκείμενο ΣΥΝ. γνώρισμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, ψόγος», < *κατηγορῶ*].

κατηγορηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διατυπώνεται ρητά και απερίφραστα, που λέγεται με σαφήνεια και καθαρότητα, χωρίς αοριστίες ή επιφυλάξεις: *στα ερωτήματά μας έδωσε ~ απαντήσεις* || ~ *διαβεβαίωση / απόφαση / υπόσχεση / άρνηση / δήλωση / γνώμη / άποψη / εντολή / διάψευση / βεβαίωση / θέση / τόνος / πληροφορία / κατάθεση / ύφος / απόρριψη* ΣΥΝ. απερίφραστος, ρητός, ανεπιφύλακτος, σαφής, καθαρός ΑΝΤ. ασαφής, διφορούμενος, αόριστος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κατηγορηματικός προσδιορισμός*** προσδιορισμός που αποδίδει σε ουσιαστικό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό με εμφατικό τρόπο (σε αντίθεση προς τον επιθετικό προσδιορισμό), π.χ. το «μεσίστια» στην πρόταση *το πλοίο μπήκε στο λιμάνι με τη σημαία μεσίστια*, το «αλμυρό» στην πρόταση *έκανε το φαγητό αλμυρό* (βλ. κ. *επιθετικός προσδιορισμός*, λ. *επιθετικός*). — **κατηγορηματικ-ά / -ώς** [1844] επίρρ., **κατηγορηματικότητα** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catégorique].

κατηγόρηση (η) [1766] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία ένα κατηγορούμενο (Κ) αποδίδεται σε ένα υποκείμενο (Υ).

κατηγορητήριο (το) [1871] {κατηγορητηρί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ. η έγγραφη διατύπωση αξιόποινων πράξεων, που αποδίδονται σε κάποιον ή/και η προφορική ανάπτυξη αυτών κατά την έναρξη τής δίκης: *το ~ είναι πολύ βαρύ* || *σύμφωνα με το ~, ο κατηγορούμενος διέπραξε κλοπές και ένοπλες ληστείες* || *ο συνήγορος ανέτρεψε το κατηγορητήριο* **2.** (συνεκδ.) το δικονομικό έγγραφο, το οποίο περιλαμβάνει την αξιόποινη πράξη που αποδίδεται σε κάποιον, κατόπιν αποφάσεως των αρμόδιων συμβουλίων πλημμελειοδικών ή εφετών **3.** (γενικότ.) το σύνολο των κατηγοριών.

κατηγορητικός, -ή, -ό [αρχ.] ΝΟΜ. αυτός που αποδίδει κατηγορίες (σε κάποιον), που κατηγορεί: ~ *λόγος / πράξη* ΑΝΤ. απολογητικός, δικαιολογητικός.

κατηγορία (η) {κατηγοριών} **1.** πρόταση που ενοχοποιεί (κάποιον για κάτι): *η ~ τού χρηματισμού εκτοξεύεται συχνά εναντίον εφοριακών υπαλλήλων* || *δεν υπάρχει αξιόπιστη μαρτυρία, η οποία να στηρίξει την ~* || *τον βαρύνει η ~ τής υπεξαιρέσεως χρημάτων* || *μια ~ απαγγέλλεται / ευσταθεί / απορρίπτεται / διατυπώνεται / αποσύρεται / αντικρούεται / αποσείεται / προσάπτεται* || *απαλλάσσω από την ~* || *είμαι / τελώ υπό ~* || *βαριά / κακόβουλη / ψευδής / ανυπόστατη ~* ΣΥΝ. αιτίαση, μομφή **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε λέγεται εναντίον (κάποιου): *άκουσα πολλές ~ εναντίον σου* || *χαρακτηρίσε αστήρικτες και ανυπόστατες τις ~ που διατυπώθηκαν εναντίον του* ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση, ψόγος, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επιδοκιμασία, έπαινος **3.** ΝΟΜ. η απόδοση (σε κάποιον) αξιόποινης πράξης ή παράλειψης· ΦΡ. ***μάρτυς / μάρτυρας κατηγορίας*** ο μάρτυρας που προσάγεται από τον ανακριτή ή τον μηνυτή, για να στηρίξει τις αποδιδόμενες κατηγορίες • **4.** σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται ως ομοιογενή, έχουν δηλαδή κοινά χαρακτηριστικά και ταξινομικώς ανήκουν στην ίδια ομάδα: *οι κρατικές επιχειρήσεις χωρίζονται σε δύο βασικές ~, τις κερδοφόρες και τις προβληματικές* || *κατατάσσω / ταξινομώ / διακρίνω σε (τρεις) ~* || *τόσο οι δάσκαλοι, όσο και οι καθηγητές εντάσσονται στην ~ των ανεπαρκώς αμειβομένων δημοσίων υπαλλήλων* ΣΥΝ. τάξη, κλάση, ομοταξία, συνομοταξία **5.** σύνολο ομοειδών πραγμάτων που τοποθετούνται στο ίδιο επίπεδο αξιολόγησης: *ξενοδοχείο / εστιατόριο πρώτης / δεύτερης ~* (ανάλογα με το πόσες υπηρεσίες προσφέρουν) || *ομάδα τής πρώτης ~ στο μπάσκετ* || *υποβιβάστηκε στη δεύτερη κατηγορία* • **6.** ΦΙΛΟΣ. ***κατηγορίες*** (οι) (α) (στον Αριστοτέλη) τα γενικότατα γένη, στα οποία υπάγονται όλα τα όντα και από τα οποία δέχονται προσδιορισμούς· οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι οι εξής δέκα: *ουσία, ποσότητα, ποιότητα, σχέση, τόπος, χρόνος, θέση, κατοχή, ενέργεια* και *πάθος* (β) (στον Καντ) τρόποι με τους οποίους λειτουργεί η νόηση ως γνωστική ικανότητα· οι κατηγορίες είναι δώδεκα και ομαδοποιούνται ανά τρεις σε τέσσερα υποσύνολα: ποσόν, ποιόν, αναφορά, τρόπος. Επίσης (λαϊκ.) **κατηγόρια** (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια, -ία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μομφή, ψόγος». < *κατηγορῶ*. Η σημ. «σύνολο ομοιογενών στοιχείων» ήδη ως όρος τής Λογικής στον Αριστοτέλη. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε σε αρκετές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. category, γαλλ. catégorie, γερμ. Kategorie κ.ά.].

κατηγοριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατηγορία στην οποία τοποθετούνται πρόσωπα ή πράγματα.

κατηγοριάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που συνηθίζει να κατηγορεί, να συκοφαντεί ΣΥΝ. συκοφάντης, φαρμακόγλωσσος.
[ΕΤΥΜ. < *κατηγορία* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, άσχετο από το μεσν. *κατηγοριάρης* «εκκλησιαστικός αξιωματούχος»].

κατηγορικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) **1.** κατηγορηματικός **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) ***κατηγορική κρίση*** η κρίση με την οποία διατυπώνεται συμπέρασμα χωρίς όρους ή επιφυλάξεις, δηλ. η πρόταση στην οποία το υποκείμενο συνδέεται με το κατηγορούμενο μέσω τού συνδετικού ρήματος *είμαι*, λ.χ. *η αγελάδα είναι θηλαστικό* (β) ***κατηγορικός συλλογισμός*** ο συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα συνάγεται από κατηγορικές κρίσεις (γ) ***κατηγορική προσταγή*** (γερμ. kategorischer Imperativ, όρος τής ηθικής τού Καντ) ηθικού περιεχομένου εντολή, που διατυπώνεται χωρίς όρους και παίρνει τη μορφή καθολικής απαίτησης τού ηθικού νόμου, η οποία έχει γενικό, αντικειμενικό, απόλυτο και υποχρεωτικό χαρακτήρα (λ.χ. «πράττε μόνο έτσι, ώστε να μπορείς να θέλεις το υποκειμενικό αξίωμα τής πράξης σου να γίνει καθολικός νόμος») **3.** ΓΛΩΣΣ. ***κατηγορικός δείκτης*** η λ. *ως* (βλ.λ., σημ. 2) που χρησιμοποιείται ως δείκτης για να δηλώσει το κατηγορούμενο σε μια πρόταση, π.χ. *μίλησε ως ειδικός – υπηρετεί ως αξιωματικός – τον προσέλαβαν ως σύμβολο*.

κατηγοριοποιώ ρ. μετβ. {κατηγοριοποιείς... | κατηγοριοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χωρίζω ή εντάσσω σε κατηγορίες: ~ *την ύλη τού βιβλίου θεματικά* ΣΥΝ. ταξινομώ. — **κατηγοριοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κατηγορία* + *ποιώ*, απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. categorise].

κατήγορος (ο/η) {κατηγόρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διατυπώνει κατηγορίες, που κατακρίνει: *ενώ παλιότερα τον επαινούσε, τώρα έχει μεταβληθεί σε κατήγορό του* ΣΥΝ. κατακριτής, επικριτής ΑΝΤ. επαινέτης **2.** πρόσωπο που καταγγέλλει αξιόποινη πράξη, υποβάλλοντας στις δικαστικές αρχές μήνυση εναντίον τού δράστη ΣΥΝ. μηνυτής, ενάγων ΑΝΤ. κατηγορούμενος· ΦΡ. ***δημόσιος κατήγορος*** βλ. λ. *δημόσιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά* (> *ἀγορεύω*), πβ. *δικ-ηγόρος, συν-ήγορος, παρήγορος* κ.ά.].

κατηγορούμενο (το) {κατηγορουμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο όρος τής πρότασης, ο οποίος φανερώνει την ιδιότητα ή το χαρακτηριστικό που αποδίδεται στο υποκείμενο ή το αντικείμενο, εκφράζει δηλ. αυτό που λέγεται για το υποκείμενο ή για το αντικείμενο με τη μεσολάβηση συνδετικού ρήματος (είμαι, γίνομαι, εκλέγομαι κ.λπ.), π.χ. το «έξυπνος» στην πρόταση *ο Αντώνης είναι έξυπνος*, το «πρόεδρο» στην πρόταση *εξέλεξαν τον Γιάννη πρόεδρο* (βλ. κ. *επιρρηματικό κατηγορούμενο*, λ. *επιρρηματικός* και *προληπτικό κατηγορούμενο*, λ. *προληπτικός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατηγορούμενον*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *κατηγοροῦμαι*].

κατηγορούμενος (ο) {κατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, **κατηγορουμένη** (η) ΝΟΜ. **1.** (γενικά) πρόσωπο εναντίον τού οποίου απαγγέλλεται κατηγορία από ιδιώτη ή από την πολιτεία στο δικαστήριο, επειδή θεωρείται ένοχος αξιόποινης πράξης ΑΝΤ. κατήγορος **2.** (ειδικότ.) ο ύποπτος εγκληματικής πράξης, που έχει ήδη παραπεμφθεί σε δίκη ή εναντίον τού οποίου έχει ήδη ασκηθεί ποινική δίωξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένοχος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *κατηγορῶ (-έω)*].

κατηγορώ ρ. μετβ. {κατηγορείς... | κατηγόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) πράξη ή συμπεριφορά αξιόμεμπτη: *οι εχθροί του τον κατηγόρησαν για καταχρήσεις* || *κατηγορήθηκε για αντισημιτισμό* || *τον κατηγορούν ως ξενόδουλο* || ~ *την κοινωνία / το σύστημα / την τηλεόραση* ΣΥΝ. ενοχοποιώ, μέμφομαι, αιτιώμαι, καταγγέλλω, κατακρίνω ΑΝΤ. υπερασπίζομαι, υποστηρίζω, συνηγορώ **2.** ΝΟΜ. ασκώ δικαστική δίωξη για αξιόποινη πράξη, απαγγέλλω κατηγορία εναντίον (κάποιου): *κατηγορείται για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως* || *τον κατηγορούν για σωρεία παραβάσεων* ΣΥΝ. μηνύω, ενάγω, διώκω **3.** ***κατηγορώ*** (το) το σύνολο των αιτιάσεων και των μομφών που εκτοξεύονται εναντίον κάποιου: *εξαπέλυσε δριμύ ~ εναντίον των αντιπάλων του* ΣΥΝ. κατηγορητήριο **4.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***κατηγορείται, κατηγορούνται***, π.χ. *αυτό κατηγορείται στο τάδε*) κάτι αποτελεί κατηγορούμενο (Κ) ενός υποκειμένου (Υ) και αποδίδεται σε αυτό μέσω ενός συνδετικού (Υ-Κ).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατηγορῶ (-έω)* < *κατήγορος*].

κατήλθα ρ. → κατέρχομαι

κατηρτισμένος, -η, -ο → καταρτισμένος

κατής κ. **καδής** (ο) {κατήδες} (παλαιότ.) Τούρκος δικαστής που δίκαζε με βάση το θρησκευτικό (ισλαμικό) δίκαιο οικογενειακές υποθέσεις ΣΥΝ. ιεροδικαστής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kadı].

καταχυμμένος, -η, -ο (λόγ.) καταντροπιασμένος (βλ. λ. *καταισχύνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταισχύνω*].

κατήφεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ψυχική κατάσταση ή η όψη κάποιου όταν είναι σκυθρωπός, μελαγχολικός: *η ~ ήταν ζωγραφισμένη στο ασθενικό του πρόσωπο* ΣΥΝ. σκυθρωπότητα, κατσούφιασμα, ακεφιά, δυσθυμία, βαρυθυμία ΑΝΤ. ευθυμία, φαιδρότητα, διαχυτικότητα.

κατηφής, -ής, -ές {κατηφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χάσει το κέφι του, που δείχνει μελαγχολικός: *τα μέλη τού υπουργικού συμ-*

βουλίου βγήκαν κατηφή από την αίθουσα συνεδριάσεων ΣΥΝ. σκυθρωπός, κατσούφης, δύσθυμος ΑΝΤ. εύθυμος, πρόσχαρος, ευδιάθετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. κατ(α)- + -ηφής < ἀφή (< ἅπτω), οπότε το επίθ. κατηφής θα είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που κοιτάζει προς τα κάτω, που έχει το βλέμμα του κολλημένο στο έδαφος»].

κατηφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έδαφος με κλίση προς τα κάτω: *η πλαγιά έχει μια μεγάλη ~* ΣΥΝ. κατωφέρεια ΑΝΤ. ανωφέρεια **2.** (ειδικότ.) δρόμος με κλίση προς τα κάτω: *πρόσεχε τα φρένα σου στην ~!* ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρι ΑΝΤ. ανηφόρα, ανήφορος, ανηφοριά, ανηφόρι **3.** (μτφ.) η πορεία προς τα κάτω, η συνεχής επιδείνωση μιας κατάστασης: *η οικονομία έχει πάρει την ~* ΣΥΝ. κατρακύλισμα. Επίσης **κατήφορος** (ο) [μεσν.] (βλ.λ.) κ. **κατηφοριά** (η) [μεσν.]. - (υποκ.) **κατηφορίτσα** (η).

κατηφόρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** δρόμος με κλίση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρα, κατηφοριά ΑΝΤ. ανηφόρι, ανήφορος, ανηφόρα, ανηφοριά, (λόγ.) ανωφέρεια **2.** μικρή κατηφόρα ΣΥΝ. κατηφορίτσα.

κατηφορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κατηφόρισα} ♦ **1.** (μετβ.) ακολουθώ δρόμο με κλίση προς τα κάτω, κινούμαι σε κατηφορικό έδαφος: *κατηφορίσαμε την έρημη λεωφόρο μέχρι το γήπεδο || σε λίγο αρχίσαμε να κατηφορίζουμε την πλαγιά και το τοπίο άλλαξε* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) (για έδαφος, δρόμο κ.λπ.) παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω, είμαι επικλινής: *το μονοπάτι κατηφόριζε προς το ποτάμι* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω. - **κατηφόρισμα** (το).

κατηφορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που κατηφορίζει: *~ δρόμος / μονοπάτι / οδός* ΣΥΝ. επικλινής, κατωφερής, κατερχόμενος, πρανής ΑΝΤ. ανηφορικός, ανωφερής, ανερχόμενος. — **κατηφορικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κατηφόρισμα (το) ▸ κατηφορίζω

κατήφορος (ο) **1.** έδαφος ή δρόμος που παρουσιάζει κλίση προς τα κάτω, που κατηφορίζει ΣΥΝ. κατηφόρα ΑΝΤ. ανήφορος **2.** (μτφ.) ο τρόπος ζωής που οδηγεί στην καταστροφή, στον ξεπεσμό· κυρ. στη ΦΡ. **παίρνω τον κατήφορο**: *έχει πάρει τον κατήφορο* (ζει έκλυτη ζωή) || *άρχισε να πίνει και η καριέρα του πήρε τον κατήφορο || η επιχείρηση άρχισε να παίρνει τον κατήφορο* ΣΥΝ. κατρακύλισμα, οδός τής απωλείας **3.** (μτφ.) οτιδήποτε παρουσιάζεται εύκολο, μοιάζει απλό να συντελεστεί ή να κατορθωθεί: *στον ανήφορο σε θέλω, όχι στον ~* || (παροιμ.) *«βρήκε ο κουτσός ~»* (βρήκε ευκολία αυτός που την έχει πράγματι ανάγκη) ΣΥΝ. ευκολία, ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυσχέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κατώφορος* (με επίδραση τής ανώμαλης ρηματικής αύξησης *κατ-ή-φερε* αντί *κατ-έ-φερε* τού ρ. *καταφέρω*), μεταπλ. επίθ. τού αρχ. *κατωφερής* (βλ.λ.)].

κατήχηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η συστηματική διδασκαλία και μύηση σε θρησκευτικό δόγμα (β) (στον χριστιανισμό) η ιερή ιστορία από τη δημιουργία τού κόσμου μέχρι την ενανθρώπηση τού Χριστού για τη λύτρωση τού ανθρώπου, όπως επίσης και η ιδιαίτερη διδασκαλία κάθε κλάδου τού χριστιανισμού *(ορθόδοξη / ρωμαιοκαθολική / προτεσταντική ~)* **2.** (κακόσ.) η συστηματική προσπάθεια να προσχωρήσει κανείς σε κάποιον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης, ιδεολογία κ.λπ. ΣΥΝ. καθοδήγηση, προσηλυτισμός **3.** συμβουλές που δίνονται με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό: *δεν θέλουμε άλλη ~, μπορούμε να κρίνουμε από μόνοι μας.*

κατηχητήριος, -α, -ο ▸ κατηχητικός

κατηχητής (ο) [μτγν.], **κατηχήτρια** (η) [1813] {κατηχητριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που επιδιώκει με συστηματική διδασκαλία και καθοδήγηση να μεταδώσει τις βασικές αρχές πίστεως, θρησκείας, ιδεολογίας ΣΥΝ. διδάσκαλος, μυητής, καθοδηγητής, προσηλυτιστής, μυσταγωγός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που διδάσκει τα βασικά δόγματα και αρχές τής χριστιανικής θρησκείας στα οργανωμένα κατηχητικά σχολεία ενορίας ή περιοχής.

κατηχητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατήχηση, ο ικανός ή κατάλληλος να κάνει κατήχηση: *~ λόγος* ΣΥΝ. διδασκαλικός, μυητικός **2.** ***κατηχητικό (σχολείο)*** το οργανωμένο εκκλησιαστικό σχολείο, που λειτουργεί στο πλαίσιο ενορίας και στο οποίο γίνεται συστηματική κατήχηση, δηλ. οι νέοι διδάσκονται τα δόγματα και τις ηθικές αρχές τού χριστιανισμού· ΦΡ. ***(κάποιος είναι) τού κατηχητικού*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι πολύ σεμνός, συνεσταλμένος και συντηρητικός στην εμφάνιση ή άβγαλτος, που δεν πάει το μυαλό του στο πονηρό: *άσ' την αυτήν· δεν καταλαβαίνει από τέτοια, είναι τού κατηχητικού!* **3.** ΘΕΟΛ. ***κατηχητική*** (η) επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη θεωρία και την ιστορία τής κατήχησης, καθώς επίσης και με τις διδακτικές μεθόδους και τα παιδαγωγικά μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η διδασκαλία τής πίστης και η μόρφωση τής προσωπικότητας τού χριστιανού μέσα στο ειδικό πλαίσιο και στις ανάγκες κάθε κοινωνίας. Επίσης **κατηχητήριος, -α, -ο** [μτγν.].

κατηχούμενος (ο) [μτγν.] {κατηχουμέν-ου | -ων, -ους}, **κατηχουμένη** (η) ΙΣΤ. (κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) αυτός που διδασκόταν συστηματικά και άκουγε προπαρασκευαστικά τα δόγματα και τις αρχές τής χριστιανικής θρησκείας προτού βαπτιστεί και γίνει έτσι οριστικά δεκτός στους κόλπους τής Εκκλησίας (ο σχετικός θεσμός παρήκμασε τον 6ο αι., οπότε και επικράτησε ο νηπιοβαπτισμός).

κατηχώ ρ. μετβ. {κατηχείς... | κατήχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. κατηχήθην, -ης, -η...)} **1.** (α) διδάσκω συστηματικά και μυώ (κάποιον) σε θρησκευτικό δόγμα (β) (ειδικότ.) διδάσκω τα βασικά δόγματα και αρχές τής χριστιανικής θρησκείας στα κατηχητικά σχολεία **2.** συμβουλεύω, παροτρύνω με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατηχῶ* (-έω), αρχική σημ. «ηχώ έντονα, θορυβώ», < *κατ(α)-* + *ἠχῶ*. Ήδη μτγν. η σημ. «διδάσκω», ενώ η σημ. «καταρτίζω κάποιον ως προς θρησκευτικές διδασκαλίες» απαντά συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Πράξ.* 18,25: *οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*)].

κάτι αόρ. αντων. {άκλ.} **1.** κάποιο πράγμα, κάποιο αντικείμενο ή γενικότ. οτιδήποτε αόριστο: *έχω ~ να σου πω || ~ μου συμβαίνει, μα δεν λέγεται || ~ υπάρχει εκεί έξω· δεν ξέρω τι ακριβώς, αλλά ~ υπάρχει || βρήκε ~ μέσα στο κουτί·* ΦΡ. (α) ***κάτι είναι κι αυτό!*** για να δείξουμε μέτρια ικανοποίηση, ότι μπορεί να μην έγινε το προσδοκώμενο, αλλά έγινε τουλάχιστον ένα μέρος (β) με άρθρο στη ΦΡ. ***είναι το κάτι άλλο*** βλ. λ. *άλλος* **2.** (+ τέτοιοι, -οιες, -οιο / -οια) για πρόσωπα, πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις, που μοιάζουν με άλλα που έχουν ήδη αναφερθεί: *~ τέτοιοι άνθρωποι με εκνευρίζουν || ~ τέτοια εγώ δεν τα καταλαβαίνω! || αν συνέβαινε ~ τέτοιο, θα ήταν καταστροφή* **3.** (ως επίρρ. μετά από έκφραση που δηλώνει μέτρηση) λίγο (είτε περισσότερο είτε λιγότερο): *απέχει δύο δάχτυλα και ~ || ζύγιζε τρία κιλά και ~ || ήταν δύο κιλά παρά ~* ● **4.** (ως επίθ. συνάπτεται με ονόματα και αντικαθιστά τις αόρ. αντων. κάποιος / -α / -ο κ. μερικοί, -ές, -ά): *σε ζητούν ~ ξένοι || είδαμε ~ φοβερά πράγματα || έξω φωνάζουν ~ παιδιά* **5.** (ειρων.) για πρόσωπο ή πράξη που εμφανίζεται ως σπουδαία: *νομίζει ότι είναι ~! || θαρρεί πως ~ κάνει* **6.** για έκφραση θαυμασμού, έκπληξης, απορίας: *έχει ~ μάτια! || αγόρασα ~ ψάρια! || έκανε ~ μούτρα! || τα λιοντάρια έχουν ~ δόντια!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *κἄν τι* (βλ. κ. *κάποιος* για την απουσία τού -ν-)].

κατιδεασμός (ο) η συλλογική διαδικασία (συνήθ. μεταξύ στελεχών επιχειρήσεων) που ακολουθείται για την επίλυση προβλημάτων, την παραγωγή πρωτότυπων ιδεών, την ενεργοποίηση και ενθάρρυνση τής δημιουργικής σκέψης κ.λπ., κατά την οποία όσοι παρίστανται μετέχουν στη συζήτηση διατυπώνοντας απόψεις και σκέψεις ελεύθερα και αυθόρμητα, ώστε να προκύπτει ένα πρωτογενές υλικό, το οποίο μπορεί να τύχει περαιτέρω επεξεργασίας και αξιοποιήσεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. brainstorming].

κατιμάς (ο) {κατιμάδες} (λαϊκ.) κομμάτι κατώτερης ποιότητας κρέατος ή μέρος από τα οστεώδη τμήματα τού σφαγίου, το οποίο προσθέτει ο κρεοπώλης στο κρέας που έχει διαλέξει ο πελάτης, για να μην του μένει κρέας απούλητο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katma «πρόσθετος» < ρ. katmak «προσθέτω»].

κατιμέρι (το) {κατιμερ-ιού | -ιών} γλύκυσμα ζυμαρικού με διπλωμένο φύλλο, μέσα στο οποίο τοποθετείται ωμό αβγό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katmer «φύλλο, στρώμα» < kat «δίπλωση - στρώμα»].

Κατίνα (η) **1.** χαϊδευτ. τού ονόμ. *Κατερίνα* (βλ. λ. *Αικατερίνη*) **2.** (μετωνυμ.-μειωτ.) η λαϊκή, χαμηλού επιπέδου και μικροπρεπής γυναίκα, συνήθ. κουτσομπόλα: *άρχισαν τα σχόλια οι (κυρα-)Κατίνες τής γειτονιάς.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. Catin (με την πεπαλαιωμένη σημ. «πόρνη, πρόστυχη γυναίκα»), υποκ. τού ον. Catherine «Κατερίνα». Ως προς τη σύνδεση κυρίων ονομάτων (ιδ. υποκοριστικών) με μειωτικές συνδηλώσεις, παράλληλη πορεία συναντούμε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. jacques «απλοϊκός, χωριάτης» (< κύρ. όν. Jacques)].

κατινιά (η) χαμηλού επιπέδου, μικροπρεπές σχόλιο και γενικότ. μικροπρεπής συμπεριφορά.

κατινισμός (ο) η τάση να κάνει κάποιος μικροπρεπή σχόλια και συνεκδ. τα ίδια τα μικροπρεπή σχόλια.

κατινίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κατινιά· μικροπρεπής, κουτσομπολίστικος κ.λπ. — **κατινίστικα** επίρρ.

κατιόν (το) {κατιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. θετικά φορτισμένο σωματίδιο, που προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων αποβάλλει ηλεκτρόνια· κατά την ηλεκτρόλυση οδεύει προς την κάθοδο ΑΝΤ. ανιόν. — **κατιονικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *κάτειμι* «κατέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. cation, βλ. λ. *κατιών*].

κατίσχνανση (η) {-ης κ. -άνσεως· χωρ. πληθ.} (λόγ.) το υπερβολικό αδυνάτισμα.

κάτισχνος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος, εντελώς ισχνός: *οι κάτισχνες από τη νηστεία μορφές των καλόγερων* ΣΥΝ. σκελετωμένος, αδυνατισμένος, κοκκαλιάρης ΑΝΤ. παχουλός.

κατίσχυση (η) [1892] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πλήρης επικράτηση, η υπερίσχυση.

κατισχύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κατίσχυσα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) επικρατώ, επιβάλλω τη δύναμή μου: *το έθιμο κατισχύει τού νόμου || με την προηγμένη τεχνική τους κατίσχυσαν των αντιπάλων τους* ΣΥΝ. υπερισχύω, υπερνικώ, καταβάλλω ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι ♦ **2.** (αμετβ.) επικρατώ: *στο τέλος τού έργου κατισχύουν οι δυνάμεις τού καλού* ΣΥΝ. υπερισχύω, υπερνικώ ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι.

κατιτί (το) [μεσν.] {άκλ.} (μετριαστικά) κάτι (λίγο ή πολύ μικρό): *έχει το ~ του* (διαθέτει λίγα περιουσιακά στοιχεία) || *να σου πω ~ || θα σου φέρω ~ από το παζάρι.* Επίσης (λαϊκ.) **κατιτίς**.

κατιφένιος, -ια, -ιο κ. **κατιφεδένιος** **1.** αυτός που έχει κατιφέδες (σημ. 1): *«ο ~ σου μπαξές»* (δημοτ. τραγ.) **2.** αυτός που έχει την υφή μεταξωτού βελούδου ΣΥΝ. βελούδινος, βελουδένιος.

κατιφές (ο) {κατιφέδες} (παλαιότ. ορθ. *κα(ι)τηφές*) **1.** καλλωπιστικό φυτό με λουλούδια που μοιάζουν με αυτά τού γαρύφαλλου και με αποχρώσεις από το πορτοκαλί ώς το καφέ, με ιδιάζουσα μυρωδιά τού φυλλώματος και των λουλουδιών και ανθοφορία από το καλοκαίρι ώς το φθινόπωρο· αλλιώς *τσετσέκι* ● **2.** το μεταξωτό βελούδο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katife].

κατιών, -ούσα, -όν {κατι-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που οδηγεί ή οδηγείται προς τα κάτω ΣΥΝ. κατερχόμενος, καθοδικός ΑΝΤ. ανιών, ανοδικός **2.** ***κατιούσα*** (η)

{χωρ. πληθ.} η πορεία προς τα κάτω· (μτφ.) πορεία προς την καταστροφή ή την πτώση: *οι επιχειρήσεις του έχουν πάρει την ~* ΣΥΝ. κατολίσθηση, παρακμή, κάτω βόλτα, κατηφόρα ΑΝΤ. ανιούσα, ακμή, πρόοδος, άνοδος **3.** ΜΟΥΣ. αυτός που έχει φορά από οξύτερο προς χαμηλότερο φθόγγο: *κατιόν διάστημα* || *κατιούσα κλίμακα* ΑΝΤ. ανιών **4.** ***κατιόντες*** (οι) οι συγγενείς που αποτελούν άμεσους ή έμμεσους απογόνους κάποιου (παιδιά, εγγόνια, δισέγγονα) ΑΝΤ. ανιόντες • **5.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. ***κατιόν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κάτειμι* «κατέρχομαι, κατεβαίνω» < *κατ(α)-* + *είμι*, για το οποίο βλ. λ. *ανιών, -ούσα, -όν*].

κατοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαμονή σε κατοικία.

κατοικήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός μέσα στον οποίο μπορεί να διαμείνει κανείς: *το σπίτι δεν είναι ακόμα ~· οι εργάτες έχουν πολλά να κάνουν* || *~ έκταση*.

κατοικητήριο (το) [μτγν.] {κατοικητηρί-ου | -ων} (λόγ.) χώρος διαμονής, κατοικία.

κατοικία (η) [μτγν.] {κατοικιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος και στεγασμένος χώρος όπου διαμένει κανείς: *ευρύχωρη / υπόγεια / πρώτη / εξοχική / σύγχρονη / προεδρική / επίσημη / αγροτική / μόνιμη / εργατική / λυόμενη / ιδιόκτητη / φτωχική / άνετη ~* || *ανέγερση / επίδομα κατοικίας* ΣΥΝ. σπίτι, σπιτικό, εστία, στέγη, οικία **2.** το τμήμα οικήματος (λ.χ. το διαμέρισμα πολυκατοικίας) στο οποίο διαμένει κανείς **3.** ΝΟΜ. ο τόπος τής κύριας και μόνιμης εγκατάστασης (κάποιου)· κατ' αντιδιαστολή προς τη *διαμονή*, την προσωρινή παραμονή (κάποιου) σε έναν τόπο: *~ εκούσια* (που μένει το πρόσωπο με τη θέλησή του) / *αναγκαία* (λ.χ. η κατοικία των παιδιών) • ΦΡ. (α) ***άσυλο κατοικίας*** βλ. λ. *άσυλο* (β) ***τελευταία κατοικία*** βλ. λ. *τελευταίος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

κατοικίδιος, -α, -ο [μτγν.] (για ζώα και πουλιά) αυτός που ζει (εξημερωμένος) μέσα στο σπίτι ή σε ειδικά κατασκευασμένο οίκημα ή γενικότ. κοντά στον άνθρωπο: *οι κότες και τα κατοίκια είναι ~ ζώα* ΣΥΝ. εξημερωμένος, οικόσιτος, ήμερος ΑΝΤ. άγριος.

κατοικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατοίκισ-α, -μένος} (σπάν.) στέλνω (κάποιον) να κατοικήσει σε ορισμένο τόπο, ιδρύω αποικία, στέλνω αποίκους ΣΥΝ. αποικίζω. — **κατοίκιση** (η) [αρχ.].

κατοικοδημότης (ο) [1887] {κατοικοδημοτών}, **κατοικοδημότισσα** (η) {κατοικοδημοτισσών} πρόσωπο που κατοικεί σε μια πόλη και είναι ταυτόχρονα και δημότης της: *~ Αθηνών* ΑΝΤ. ετεροδημότης.

κατοικοεδρεύω ρ. αμετβ. [1887] {κατοικοέδρευσα} **1.** κατοικώ και έχω την έδρα τής εργασίας μου στον ίδιο τόπο: *από τα χαρτιά τής Εφορίας φαίνεται ότι κατοικοεδρεύει στην Αθήνα* **2.** (μτφ. κ. ειρων.) συχνάζω ή διαμένω σε χώρο που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κατοικία μου, ως έδρα μου: *εγκατέλειψε το σπίτι της και κατοικοεδρεύει στής γειτόνισσας* || *πολλοί άνεργοι κατοικοεδρεύουν έξω από το γραφείο ευρέσεως εργασίας*.

κάτοικος (ο/η) {κατοίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατοικεί σε έναν τόπο: *μόνιμος / γηγενής / φιλόξενος ~* || *~ τού συνοικισμού / τής περιοχής / τής υπαίθρου* || *~ Πατρών / Ξάνθης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *οίκος*].

κατοικώ ρ. αμετβ. {κατοικείς... | κατοίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι εγκατεστημένος κάπου και μένω εκεί μονίμως: *η περιοχή κατοικείται από Άραβες* || (καταχρ.-μετβ.) *αυτή την περιοχή την κατοικούν Άραβες* || *είναι υποχρεωμένος να κατοικεί στην έδρα τής σχολής όπου διδάσκει* ΣΥΝ. διαμένω, κάθομαι **2.** έχω το σπίτι μου (κάπου): *κατοικεί σε απόμερη περιοχή* ΣΥΝ. μένω **3.** (μεσοπαθ. ***κατοικούμαι***) (α) (για οικία) έχω κάτοικο: *το σπίτι αυτό κατοικείται* (β) (για τόπο) έχω κατοίκους: *κατοικημένη περιοχή* || *το χωριό δεν κατοικείται πια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατοικῶ (-έω)* < *κάτοικος*].

κατολίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΕΩΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο μάζες εδαφών ή πετρωμάτων, που βρίσκονται σε ψηλά και επικλινή σημεία, αποσπώνται (συνήθ. λόγω βροχοπτώσεων ή χιονοπτώσεων) και πέφτουν προς τα κάτω: *η συγκοινωνία διεκόπη εξαιτίας κατολισθήσεων* **2.** (μτφ.) το κύλισμα προς τα κάτω, η πτωτική πορεία: *η ~ τής ηγεσίας συμπαρασύρει συχνά και ολόκληρο το κόμμα*. — **κατολισθαίνω** ρ. [μτγν.].

κατονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) λέω το όνομα (κάποιου) ΣΥΝ. ονοματίζω, ονομάζω **2.** καταγγέλλω κάποιον αποκαλύπτοντας το όνομά του: *η εφημερίδα έγραψε για καταχραστές τού δημοσίου χρήματος, χωρίς ωστόσο να τους κατονομάσει* ΣΥΝ. μαρτυρώ. — **κατονομασία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

κατόπιν πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** το υστερόχρονο (= ύστερα, μετά): *ενέκριναν το σχέδιο ~ εισηγήσεως τής επιτροπής* || *δεν εμφανίσθηκε στο δικαστήριο· ~ τούτου, καταδικάστηκε ερήμην* || *~ εντολής τού εισαγγελέα διενεργείται έρευνα*· ΦΡ. ***κατόπιν εορτής*** (*κατόπιν έορτῆς ἥκομεν*, Πλάτ. *Γοργίας* 447b) αφού τελείωσε η γιορτή· αφού έπαψε να υπάρχει η ανάγκη (π.χ. για βοήθεια) ή αφού τελείωσε κάτι· καθυστερημένα: *Τι να σε κάνω τώρα; Ήρθες ~ να με βοηθήσεις!* • **2.** (ως επίρρ.) τόπο· πίσω από (κάποιον)· (μόνο στον τ. ***κατόπι***)· ΦΡ. ***παίρνω στο κατόπι*** ακολουθώ ή παρακολουθώ (κάποιον): *την έχει πάρει στο κατόπι εδώ και μια ώρα*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *-όπιν* < θ. *όπι-* (πβ. επίρρ. *ὀπί* «επί, πάνω»), για το οποίο βλ. λ. *ὄπισθεν*].

κατοπινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει μετά από άλλον, που ακολουθεί (χρονικά): *αν και στην αρχή ο καλλιτέχνης είχε δώσει λαμπρά έργα, η ~ του εξέλιξη μας απογοήτευσε* ΣΥΝ. μεταγενέστερος, επόμενος, ακόλουθος ΑΝΤ. προηγούμενος **2.** ***κατοπινοί*** (οι) οι μεταγενέστεροι: *παρακαταθήκη έμπνευσης για τους ~*. — **κατοπινά** επίρρ.

κατόπτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) **1.** (για χώρο) η προσεκτική παρατήρηση από ψηλά ΣΥΝ. εποπτεία, επιθεώρηση **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών για την ανίχνευση τής θέσης τού εχθρού συνήθ. με τη χρήση οπτικών ή και ηλεκτρονικών μέσων. — **κατοπτευτικός, -ή, -ό** [1886] κ. **κατοπτευτήριος, -α, -ο** [μτγν.].

κατοπτεύω ρ. μετβ. {κατόπτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξετάζω από ψηλά, παρακολουθώ με προσοχή: *οι ανιχνευτές κατόπτευσαν την περιοχή, για να βρουν πώς θα ελιχθεί το στράτευμα* ΣΥΝ. εποπτεύω, επιθεωρώ **2.** ΣΤΡΑΤ. κάνω κατόπτευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατόπτης* < *κατ(α)-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψη*)].

κατοπτρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατόπτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για γυαλιστερή επιφάνεια) καθρεφτίζω πάνω μου το είδωλο ενός αντικειμένου: *η λίμνη κατοπτρίζει στα νερά της τους γύρω λόφους* ΣΥΝ. ανταvακλώ, καθρεφτίζω **2.** (μτφ.) παριστάνω, περιγράφω με πιστότητα: *το διάγραμμα κατοπτρίζει την πορεία τής επιχείρησης* ΣΥΝ. απεικονίζω **3.** (μεσοπαθ. ***κατοπτρίζομαι***) καθρεφτίζομαι. — **κατοπτρισμός** (ο) [1864].

κάτοπτρο (το) {κατόπτρ-ου | -ων} **1.** κάθε επίπεδη και στιλπνή επιφάνεια, πάνω στην οποία σχηματίζονται τα είδωλα των αντικειμένων λόγω τής ανάκλασης των φωτεινών ακτίνων: *επίπεδο / σφαιρικό / κοίλο / κυρτό ~* || *οι πλαϊνοί καθρέφτες των αυτοκινήτων είναι συνήθως κυρτά ~* || *ο Αρχιμήδης με ένα σύστημα κατόπτρων έκαψε τα πλοία τού ρωμαϊκού στόλου* **2.** (ειδικότ.) ο κοινός καθρέφτης (το επίπεδο κάτοπτρο, που δείχνει μια συμμετρική εικόνα χωρίς παραμορφώσεις). — **κατοπτρικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάτοπτρον* < *κατ(α)-* + *-οπτρον* < θ. *-οπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψη*)].

κατόρθωμα (το) [αρχ.] {κατορθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιτυχία που είναι αποτέλεσμα επίπονης και επίμονης προσπάθειας: *ήταν ~ που άντεξαν με τόση ζέστη κι έφτασαν ώς την κορυφή!* || *ομαδικό / μεγάλο ~* ΣΥΝ. επίτευγμα, άθλος ΑΝΤ. αποτυχία **2.** γενναία πράξη: *δημοτικά τραγούδια που υμνούν τα ~ των ηρώων τού '21* || *ιστορικό / πρωτάκουστο / στρατιωτικό / τολμηρό ~* ΣΥΝ. ανδραγάθημα, ηρωισμός **3.** (ειρων.) πράξη που στερείται σοβαρότητας ή λογικής: *έμαθες τα ~ τού γυιόκα σου;* — (υποκ.) **κατορθωματάκι** (το).

κατορθώνω ρ. μετβ. {κατόρθω-σα, -θηκα} επιτυγχάνω (κάτι θετικό) ύστερα από προσπάθεια και κόπο: *ύστερα από δύο ώρες κατόρθωσα να βγάλω γραμμή για το εξωτερικό* ΣΥΝ. καταφέρνω, πετυχαίνω, πραγματοποιώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω· ΦΡ. ***κατορθώνω το ακατόρθωτο*** επιτυγχάνω κάτι που φαίνεται πολύ πάνω από τις δυνάμεις, τις ικανότητές μου: *κατόρθωσε το ακατόρθωτο: εκεί που ήταν τελευταίος, έκανε μια εκπληκτική βολή και κέρδισε το χάλκινο μετάλλιο!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατορθῶ (-όω)* < *κατ(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

κατορθωτός, -ή, -ό [1871] αυτός τον οποίο μπορεί να κατορθώσει, να επιτύχει κανείς: *~ στόχος / σχέδιο* ΣΥΝ. επιτεύξιμος, εφικτός ΑΝΤ. ανέφικτος, ακατόρθωτος.

κατοστάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** εκατό (δραχμές ή χιλιάδες δραχμές): *του 'δωσε μια ~ για μισό μήνα δουλειάς* (ενν. εκατό χιλιάδες δρχ.) **2.** (στο μπάσκετ) εκατό πόντοι: *έφαγαν ~ από τους αντιπάλους τους* (δέχτηκαν εκατό πόντους).

κατοστάρης (ο) {κατοστάρηδες}, **κατοστάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αθλητής, δρομέας που τρέχει σε αγώνες δρόμου εκατό μέτρων **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή εκατό κυβικών εκατοστών (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών: *είναι ωραίο βάζο αλλά έδωσα μια ~ για να το αγοράσω* (γ) ΑΘΛ. (αργκό) σκορ εκατό πόντων και άνω στο μπάσκετ (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *(ε)κατοστή* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

κατοστάρι (το) {κατοσταρι-ού | -ών} **1.** κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. κατοστάρικο **2.** ποσότητα υγρού που ανέρχεται σε εκατό δράμια: *ένα ~ κρασί* **3.** (συνεκδ.) μεταλλικό δοχείο με χωρητικότητα εκατό δράμια υγρού **4.** αγώνας δρόμου εκατό μέτρων: *τρέχει ~* **5.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών. — (υποκ.) **κατοσταράκι** (σημ. 2, 3) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑκατοστάριν* «ποσότητα υγρού βάρους εκατό δραμίων» < αρχ. *ἑκατοστός* + παραγ. επίθημα *-άρι(ν)*].

κατοσταριά (η) {χωρ. πληθ.} εκατό πρόσωπα ή πράγματα· μόνο στη ΦΡ. ***καμιά κατοσταριά*** περίπου εκατό: *για προκαταβολή αρκεί να δώσεις ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εκατοστή* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

κατοστάρικο (το) κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. εκατοντάδραχμο, κατοστάρι (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *(ε)κατοστάρι* (βλ.λ.) + *-ικο*].

κατοστίζω ρ. → εκατοστίζω

κάτου επίρρ. → κάτω

κατούρημα (το) [μεσν.] {κατουρήματος | χωρ. πληθ.} (οικ.) **1.** η ούρηση: *νυχτερινό / συχνό ~* || *πάω για ~* **2.** η ανάγκη να ουρήσει κανείς: *τον έπιασε ~ κι έψαχνε για τουαλέτα*.

κατουρλής κ. **κατρουλής** (ο) {κατουρλήδες}, **κατουρλού** [μεσν.] κ. **κατρουλού** (η) {κατουρλούδες} (οικ.) **1.** το άτομο που δεν μπορεί να συγκρατήσει τα ούρα του, που κατουριέται συχνά πάνω του **2.** (μτφ.) το άτομο που δείχνει δειλία: *δεν περίμενα να 'ναι τέτοιος ~ και να το βάλει στα πόδια* ΣΥΝ. δειλός, φοβητσιάρης, (οικ.) κότα, λαγός ΑΝΤ. γενναίος.
[ΕΤΥΜ. < *κατουρώ* + παραγ. επίθημα *-λής* (< τουρκ. *-li*)].

κατουρλιάρης, -α, -ικο κ. **κατρουλιάρης** {κατουρλιάρηδες} (οικ.) αυτός που κατουριέται συνέχεια.

κατουρλιό κ. **κατρουλιό** (το) (οικ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα ΣΥΝ. κάτουρο **2.** η τάση για συχνή ούρηση: *τον έπιασε ~ από τις πολλές μπίρες* ΣΥΝ. κατούρημα.

[ΕΤΥΜ. < *κατουρλής* + *-ιό*, πβ. κ. *τσιρλ-ιό*].

κάτουρο (το) [μεσν.] το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα ΣΥΝ. κατουρλιό, ούρα.

κατουρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κατουράς... | κατούρ-ησα. -ιέμαι, -ήθηκα. -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα ούρα μου ΣΥΝ. ουρώ· ΦΡ. ***(εγώ) στο πηγάδι κατούρησα;*** βλ. λ. *πηγάδι* ♦ (μετβ.) **2.** βρέχω (κάποιον) με τα ούρα μου: *το μωρό με κατούρησε* **3.** (μτφ.-αργκό) δείχνω την περιφρόνησή μου για κάποιον: *Τι ασχολείσαι μαζί του; Κατούρα τον!* **4.** (μτφ. στην προστ.) αφήνω κάποιον στην ησυχία του: *Τι γυρνάς συνέχεια στα πόδια μας; Κατούρα μας! Λίνε του!* ΣΥΝ. παρατάω· (μεσοπαθ. ***κατουριέμαι***) **5.** δεν μπορώ να συγκρατήσω τα ούρα μου και ουρώ πάνω μου: *πάσχει από ακράτεια ούρων και κάθε βράδυ κατουριέται·* ΦΡ. (α) ***κατουριέμαι από το γέλιο / στο γέλιο / στα γέλια*** γελάω υπερβολικά: *κατουρηθήκαμε στο γέλιο με το αστείο που μας είπε* ΣΥΝ. ξεκαρδίζομαι (β) ***φιλάω κατουρημένες ποδιές*** παρακαλώ με τρόπο εξευτελιστικό, προκειμένου να εξυπηρετηθώ: *εγώ δεν ~· ό,τι παίρνω, το παίρνω με την αξία μου!* **6.** νιώθω πιεστική ανάγκη να ουρήσω: *κατουριόμουν και δεν έβρισκα τουαλέτα!* **7.** (μτφ.) φοβάμαι υπερβολικά: *κατουρηθήκαμε από τον φόβο μας, όταν είδαμε τους ληστές ξαφνικά μπροστά μας* ΣΥΝ. (!) χέζομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατουρῶ (-έω)* < *κατ(α)-* + *οὐρῶ*].

κατοχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η ιδιοκτησία. το να έχει κάποιος ένα πράγμα: *έχω στην ~ μου ένα έγγραφο πολύτιμο* ΣΥΝ. κτήση, κυριότητα ΑΝΤ. ακτημοσύνη (β) το να φέρει κανείς κάτι πάνω του: *βρέθηκαν στην ~ του ναρκωτικές ουσίες* (γ) ΑΘΛ. το να έχει παίκτης ομάδας τη μπάλα στα πόδια ή τα χέρια του σε δεδομένη στιγμή: *οι γηπεδούχοι είχαν στην ~ τους τη μπάλα περισσότερο, αλλά δεν ήταν απειλητικοί* **2.** ΝΟΜ. φυσική εξουσίαση επί ενσώματου αντικειμένου: *εφόσον έχει το οικόπεδο στην ~ του τόσα χρόνια, μπορεί να διεκδικήσει και την κυριότητά του* **3.** η προσωρινή κατάληψη μιας χώρας και η άσκηση εξουσίας σε αυτήν από εχθρικά στρατεύματα: *η ~ τής Β. Κύπρου από τουρκικά στρατεύματα* || *διεθνής / μερική / πολύχρονη / στυγνή ~* || *οι δυνάμεις κατοχής σε μια χώρα* || *μια χώρα που τελεί υπό ξένη κατοχή* **4.** ΙΣΤ. ***Κατοχή*** (η) η περίοδος 1941-1944. κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υποδουλωμένη στους Γερμανούς και τους Ιταλούς: *στην Κατοχή ο κόσμος υπέφερε από την πείνα* || *εμείς ζήσαμε την Κατοχή και τον Εμφύλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω. κατάσχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατέχω*].

κατοχικός, -ή. -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στη στρατιωτική κατοχή μιας χώρας: *τα ~ στρατεύματα* || *οι ~ δυνάμεις* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη γερμανοϊταλική Κατοχή στην Ελλάδα: *η ~ περίοδος* **3.** (ειδικότ.) ***κατοχικός*** (ο). ***κατοχική*** (η) πρόσωπο που έχει ζήσει την περίοδο τής γερμανοϊταλικής Κατοχής στην Ελλάδα..

κάτοχος (ο/η) {κατόχ-ου | -ων. -ους} **1.** (α) αυτός που έχει στην κατοχή του κάτι: *~ πτυχίου / μεγάλης περιουσίας / τίτλου* || *αναγνωρισμένος / νόμιμος / προσωρινός ~* ΣΥΝ. ιδιοκτήτης (β) αυτός που βρίσκεται νόμιμα σε ορισμένη θέση: *~ αξιώματος* • **2.** πρόσωπο που γνωρίζει κάτι πολύ καλά: *~ ξένων γλωσσών* ΣΥΝ. γνώστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατέχω*].

κατοχυρώνω ρ. μετβ. {κατοχύρω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** εξασφαλίζω πλήρως, προστατεύω από κάθε κίνδυνο: *~ δικαιώματα / τη θέση μου* || *η ελευθερία τού Τύπου είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη* ΣΥΝ. προστατεύω. διασφαλίζω, διαφυλάττω **2.** (μεσοπαθ. ***κατοχυρώνομαι***) (μτφ.) αναγνωρίζομαι οριστικά: *το έργο αυτό κατοχυρώθηκε στη συνείδηση τού αναγνωστικού κοινού ως το μανιφέστο τού συμβολισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατοχυρῶ* < *κατ(α)-* + *ὀχυρῶ (-όω)* < *ὀχυρός*].

κατοχύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} η εξασφάλιση (από κίνδυνο, αμφισβήτηση κ.λπ.)· η λήψη μέτρων για την προστασία (προσώπου / πράγματος): *η ~ των κεκτημένων / των δικαιωμάτων των εργαζομένων* || *η νομοθετική ~ τής Α.Τ.Α.* || *δεν μπορώ να σου δώσω χρήματα χωρίς να μου υπογράψεις μια απόδειξη· χρειάζομαι μια ~·* ΦΡ. ***κατοχύρωση βαθμολογίας*** (στις Γενικές Εξετάσεις) η δυνατότητα υποψηφίου να κρατήσει τη βαθμολογία που πήρε σε κάποιο μάθημα για όσες φορές τού επιτρέπεται να συμμετάσχει στις εξετάσεις. — **κατοχυρωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

κάτοψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -όψεως | -όψεις. -όψεων} **1.** η θέα ενός τόπου ή αντικειμένου από μακριά και ψηλά • **2.** ΑΡΧΙΤ. το σχέδιο κτηρίου ή μηχανήματος που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, αν του κάνουμε μια οριζόντια τομή: *αλλού βρισκόταν η σκάλα στην ~ κι αλλού στην πραγματικότητα!*

κατρακύλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κύλισμα σε κατηφορικό μέρος: *έφαγα μια ~ ξεγυρισμένη κι έσπασα το πόδι μου* ΣΥΝ. κατρακύλισμα, κουτρουβάλα ΑΝΤ. ανέβασμα, σκαρφάλωμα **2.** (μτφ.) η καθοδική πορεία, η πορεία προς το χειρότερο (από οικονομική ή ηθική άποψη): *μετά την ~ τού 1929, η επιχείρηση δεν ξανασήκωσε κεφάλι* || *η δραχμή έχει πάρει την ~* (χάνει την αξία της) || *αυτό το παιδί το πήρε η ~* ΣΥΝ. πτώση. κάτω βόλτα ΑΝΤ. άνοδος.

κατρακυλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατρακυλάς... | κατρακύλησα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι/κάποιον) να κυλήσει με ταχύτητα προς τα κάτω: *τα δύο αδέλφια παίζοντας κατρακύλησαν τις πέτρες στον γκρεμό* ♦ (αμετβ.) **2.** κυλώ με μεγάλη ταχύτητα και ορμή προς τα κάτω: *κατρακύλησε στις σκάλες, με αποτέλεσμα να τραυματιστεί* ΣΥΝ. κουτρουβαλιάζομαι **3.** (μτφ.) ακολουθώ καθοδική πορεία. χειροτερεύω συνεχώς: *κατρακύλησε στον βούρκο* || *οι αξίες στο χρηματιστήριο κατρακυλούν καθημερινά* || *στους 3° κατρακύλησε η θερμοκρασία το πρωί* ΑΝΤ. ανεβαίνω. — **κατρακύλημα** κ. **κατρακύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **κατλακυλώ* (με ανομοίωση τού *-λ-* σε *-ρ-*) < *κατακυλώ* (με ανάπτυξη *-λ-* προληπτικώς) < *κατα-* + *κυλώ*].

κατράμι (το) {κατραμιού | χωρ. πληθ.} **1.** μαύρο και παχύρρευστο απόσταγμα από διάφορες ύλες. που χρησιμοποιούνται ως καύσιμα· η πίσσα: *«στα νύχια μπαίνει το ~ και τ' ανάβει»* (Ν. Καββαδίας) **2.** (μτφ.) μαύρος και σκοτεινός: *το πρόσωπό του ήταν ~ απ' την καπνιά!* || *μαύρος σαν ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. catrame < αραβ. qatrā (πβ. κ. τουρκ. katran)].

κατραμόπανο (το) ΝΑΥΤ. αδιάβροχο πανί. που το έχουν αλείψει με πίσσα.

κατραμόχαρτο (το) είδος χαρτιού με μεγάλο πάχος. που το έχουν αλείψει με πίσσα και χρησιμεύει ως επικάλυμμα ΣΥΝ. πισσόχαρτο.

κατραμώνω ρ. μετβ. {κατράμω-σα. -θηκα. -μένος} περνώ μια επιφάνεια με πίσσα. ώστε να γίνει αδιάβροχη: *~ την καρίνα τού πλοίου* ΣΥΝ. πισσώνω. Επίσης **κατραμίζω** κ. **κατραμιάζω**. — **κατράμωμα** (το).

κατραπακιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) χτύπημα στον σβέρκο ή τον λαιμό με την παλάμη: *του 'ριξε μια ~ κι αυτός έπαψε να φωνάζει* ΣΥΝ. καρπαζιά. κατακεφαλιά **2.** (συνηθέστ. μτφ.) ηθικό ή υλικό πλήγμα: *μετά την ~ που έφαγε από τους συναδέλφους της. μειώθηκε ο εγωισμός της* ΣΥΝ. (μτφ.) κόλαφος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. ίσως αποτέλεσμα ηχομιμήσεως].

κατραπακιάζω ρ. μετβ. {κατραπάκιασα} (λαϊκ.) δίνω κατραπακιά, χτυπώ (κάποιον).

κατρουλής (ο) → κατουρλής

κατρουλιάρης, -α. -ικο → κατουρλιάρης

κατρουλιό (το) → κατουρλιό

κατς (το) {άκλ.} είδος ελεύθερης πάλης. κατά το οποίο επιτρέπεται σχεδόν κάθε είδους λαβή και χτύπημα.
[ΕΤΥΜ. Από την αγγλ. περίφραση catch-as-catch-can «πιάσε όπως μπορείς». αφού σε αυτό το είδος πάλης επιτρέπονται σχεδόν κάθε είδους λαβές].

κατσαβίδι (το) {κατσαβιδ-ιού | -ιών} εργαλείο που χρησιμεύει για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα ΣΥΝ. βιδολόγος, κοχλιοστρόφιο. — (υποκ.) **κατσαβιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzavide / ιταλ. cacciavite < ρ. cacciare (< δημώδ. λατ. *captiāre. μεταπλ. τ. τού ρ. capio «παίρνω, πιάνω») + -vite «βίδα» (βλ. λ. *βίδα*)].

κατσάβραχα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** τόπος με άγρια και απότομα βράχια. με δύσβατο έδαφος: *μας πήγε σπίτι του από κάτι ~ και κινδυνέψαμε να σκοτωθούμε!* ΣΥΝ. κακοτοπιά ΑΝΤ. πεδιάδα. ίσωμα **2.** (μτφ.) περιοχή μακριά από τον πολιτισμό: *στα ~ όπου ζούσαν δεν είχαν ακούσει για τρόπους καλής συμπεριφοράς!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κατά-βραχα* (< *κατα-* + *βράχος*) ή < **ακανθό-βραχα* (< *άκανθα* + *βράχος*)].

κατσάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) επίπληξη προς κάποιον με αυστηρό τρόπο για εσφαλμένες πράξεις ή παραλείψεις του: *από τότε που τους έριξε μια ~ η προϊσταμένη. όλα δουλεύουν ρολόι στο γραφείο* || *πατάω / βάζω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ. επίπληξη. επιτίμηση. μάλωμα ΑΝΤ. έπαινος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzada, αρχική σημ. «εκδίωξη, καταδίωξη». < λατ. captata. τού ρ. capto «κυνηγώ. θηρεύω» (πβ. γαλλ. chasser). επιτατ. τού capio «παίρνω, πιάνω»].

κατσαδιάζω ρ. μετβ. {κατσάδιασα} επιπλήττω έντονα ΣΥΝ. επιτιμώ. μαλώνω. — **κατσάδιασμα** (το).

κατσαμπρόκος (ο) (λαϊκ.) **1.** εργαλείο που χρησιμοποιούν οι τσαγκάρηδες. για να ανοίγουν τρύπες στα δέρματα που χρησιμοποιούν **2.** (μειωτ. για πρόσ.) ανθρωπάκι: *για δες τον ~!*
[ΕΤΥΜ. < *κατσα-* (που αποσπάστηκε από το συνώνυμο *κατσαβίδι*) + ιταλ. brocco «ξερόκλαδο. μεταλλική αιχμή – μέτριος σε επιδόσεις άνθρωπος» < λατ. broccus, κελτ. αρχής. πβ. ιρλ. brocc].

κατσαπλιάς (ο) {κατσαπλιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο κλέφτης, αυτός που κάνει πλιάτσικο **2.** (παλαιότ.-μειωτ. από μέρους των αντιπάλων) ο αντάρτης τού Ε.Λ.Α.Σ. (την περίοδο τού Εμφυλίου).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κατσαρίδα (η) έντομο με σκληρό και γυαλιστερό δέρμα μαύρου ή σκούρου καφέ χρώματος. λεπτές κεραίες στο μέγεθος περίπου τού σώματος, που κινείται με μεγάλη ταχύτητα ή ανάλογα με το είδος– πετά και ζει στις αποχετεύσεις. στα σπίτια και στις αυλές: *τις έπιασε υστερία μόλις είδαν την ~* || *φάρμακο για τις ~·* ΦΡ. ***πιάνω κατσαρίδες*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κάπου πολλή βρομιά· για την απουσία καθαριότητας σε έναν χώρο: *καθάρισε επιτέλους το σπίτι. γιατί θα πιάσουμε κατσαρίδες!* - (υποκ.) **κατσαριδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανθαρίς. -ίδος* (μέσω τ. **κατθαρίδα*) < *κάνθαρος* «σκαθάρι» (βλ.λ.)].

κατσαριδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή κατσαρίδα ΣΥΝ. κατσαριδούλα **2.** τύπος ιδιωτικού αυτοκινήτου που κατασκευάστηκε από την εταιρεία Φολκσβάγκεν μεταπολεμικά και έγινε διάσημο για τον πολύ μικρό όγκο του και τη μεγάλη αντοχή του: *«~ αγάπη μου»* (τίτλος ταινίας).

κατσαριδοκτόνο (το) ειδικό εντομοκτόνο που στοχεύει στην εξολόθρευση των κατσαρίδων: *πανίσχυρο / αποτελεσματικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κατσαρίδα* + *-κτόνο* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

κατσαρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με στρογγυλή βάση. ψηλά συνήθ. τοιχώματα και καπάκι. που χρησιμεύει κυρ. για το βράσιμο φαγητών: *ψητό τής ~* || *βράσε νερό στην ~* || *αλουμινένια / βρόμικη / πλυμένη / εμαγέ / χαλκωματένια ~* ΣΥΝ. τέντζερης. — (υποκ.) **κατσαρόλι** κ. **κατσαρολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzarola (πβ. κ. ιταλ. casseruola), υποκ. τού ουσ. cazza «μεταλλικό σκεύος» < μτγν. λατ. cattia. αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το αρχ. *ἀκάτιον* «πλοιάριο» (< *ἄκατος*)].

κατσαρολικά (τα) το σύνολο των μαγειρικών σκευών: *πλένω / μαζεύω τα ~* ΣΥΝ. τεντζερέδια.

κατσαρομάλλης, -α, -ικο {κατσαρομάλληδες} αυτός που έχει κατσαρά μαλλιά ΣΥΝ. σγουρομάλλης, κατσαρός.

κατσαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν είναι ίσιος, που σχηματίζει πτυχές ή έχει σχήμα ελικοειδές: ~ *μαλλιά / νήματα / φύλλα / μαρούλι* (με συνεστραμμένα φύλλα) ΣΥΝ. σγουρός, κατσαρωτός ΑΝΤ. ίσιος· ΦΡ. ***τρίχες κατσαρές*** για πράγματα χωρίς αξία ΣΥΝ. κουραφέξαλα, ανοησίες **2.** ***κατσαρός*** (ο), ***κατσαρή*** (η) πρόσωπο που έχει σγουρά μαλλιά: *οι περισσότεροι ήταν μελαχρινοί και ~, αλλά υπήρχαν και μερικοί ξανθοί με ίσια μαλλιά* ΣΥΝ. κατσαρομάλλης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *ἀκανθηρός* (< *ἄκανθα*). Κατ' άλλη άποψη, < *κατσί* «γατί» (υποκ. τού μεσν. *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + *-αρός*].

κατσαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατσάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω κάτι (κυρ. μαλλιά) από ίσιο σε κατσαρό: *πήγε στην κομμώτρια, για να κατσαρώσει τα μαλλιά της* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κατσαρός, παύω να είμαι ίσιος: *με την υγρασία κατσαρώνουν τα μαλλιά, όσο κι αν τα 'χει κανείς ισιώσει* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισιώνω. — **κατσάρωμα** (το).

κατσαρωτός, -ή, -ό κατσαρός (βλ.λ.).

κάτσε ρ. ▸ κάθομαι

κατσέρ (ο) {άκλ.} αθλητής τού κατς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. catcheur < αγγλ. catch (βλ. λ. *κατς*)].

κατσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάτσιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάποιον να χάσει το σφρίγος, τη ζωντάνια του: *μην το πιάνεις συνέχεια το φύλλωμα, γιατί θα το κατσιάσεις το φυτό* || (μτφ.-εκφραστ.) *σταμάτα πια τα χάδια· θα το κατσιάσεις το παιδί!* ΣΥΝ. μαραίνω, αδυνατίζω ΑΝΤ. αναπτύσσω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω την αρχική μου μορφή, το σφρίγος ή τη ζωντάνια μου: *με το πολύ νερό, το φυτό αντί να λουλουδιάσει, κάτσιασε* ΣΥΝ. συρρικνώνομαι, ζαρώνω, μαραίνομαι ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, ανθίζω, ανθώ. — **κάτσιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατσί* «γατί» (υποκ. τού *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + *-ιάζω*].

κατσιβελιά (η) (λαϊκ.) **1.** η βρόμικη και απεριποίητη εμφάνιση ΣΥΝ. βρομιά, απλυσιά ΑΝΤ. καθαριότητα ● **2.** συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μικρότητα, φιλαργυρία ΑΝΤ. αρχοντιά.

κατσίβελος (ο), **κατσιβέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο Γύφτος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που είναι απεριποίητος και βρόμικος: *ήρθε κι ένας ~, για να ζητιανέψει* ΣΥΝ. βρομιάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνοι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cattivello «σκλάβος, δυστυχής», υποκ. τού cattivo < λατ. captivus, τού ρ. capio «κυνηγώ, θηρεύω», επιτατ. τού capio «παίρνω, πιάνω». Κατ' άλλους, < αρωμ. cacivel, με όμοια λατινογενή προέλευση].

κατσίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηρυκαστικό ζώο γένους θηλυκού, με γένι και κάποιες φορές κέρατα, που απαντά σε πολλά σημεία τού πλανήτη, ζει είτε πάνω σε βουνό σε άγρια κατάσταση είτε ως οικόσιτο σε αγροτικές περιοχές (ορεινές και μη) και εκτρέφεται για το γάλα και το κρέας του: *γαλατερή / κουτσοκέρατη / μαλτέζικη / μαύρη* ~ ΣΥΝ. γίδα, (αρχαιοπρ.) αίγα **2.** (μτφ.) γυναίκα με δύσκολο χαρακτήρα ΣΥΝ. στριμμένη, κακιασμένη. - (υποκ.) **κατσικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. kats ή < τουρκ. keçi].

κατσικάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το νεογνό τής κατσίκας ή μικρό κατσίκι **2.** (συνεκδ.) φαγητό από κρέας μικρού κατσικιού: ~ *στον φούρνο με πατάτες*.

κατσικάς (ο) {κατσικάδες} (διαλεκτ.) **1.** ο γιδοτρόφος ή ο γιδοβοσκός ● **2.** ο καλικάντζαρος.

κατσικήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *κατσικίσιος*) αυτός που σχετίζεται με το κατσίκι ή προέρχεται από αυτό: ~ *γάλα / κρέας*.

κατσίκι (το) [μεσν.] {κατσικ-ιού | -ιών} μικρής ηλικίας κατσίκα: *χοροπηδάει σαν ~ || σφάζω ένα ~* ΣΥΝ. γίδι, ρίφι· ΦΡ. ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** για περιπτώσεις στις οποίες προβλέπεται ότι κάποιος θα γελοιοποιηθεί, ότι θα γίνει περίγελως των άλλων: *μόλις μαθευτούν οι γκάφες που έχει κάνει, ~!* (υποκ.) **κατσικάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.

κατσικίσιος, -ια, -ιο ▸ κατσικήσιος

κατσικόδρομος (ο) δρόμος στενός και με ανώμαλη, πετρώδη επιφάνεια (όπου μόνο κατσίκια μπορούν να κινηθούν).

κατσικοκλέφτης (ο) {κατσικοκλεφτών} **1.** ο κλέφτης κατσικιών **2.** (μειωτ.) μικροαπατεώνας ΣΥΝ. ζωοκλέφτης.

κατσικοπόδαρος, -η, -ο **1.** ο Διάβολος ή ο καλικάντζαρος (επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, έχουν πόδια κατσίκας) ΣΥΝ. τραγοπόδαρος ● **2.** άνθρωπος που θεωρείται ότι φέρνει γρουσουζιά: *μόλις εμφανίστηκε ο ~, άρχισαν οι συμφορές!* ΣΥΝ. γρουσούζης, γκαντέμης ΑΝΤ. καλότυχος. Επίσης (ως ουσ.) **κατσικοπόδης** (ο).

κατσικούλα (η) ▸ κατσίκα

κατσικοχώρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό χτισμένο σε βραχώδη και δύσβατη τοποθεσία: *μένει σ' ένα ~, όπου μόνο με ελικόπτερο μπορείς να πας*.

κατσιποδιά (η) (λαϊκ.) **1.** έλλειψη τύχης, κακοτυχία ΣΥΝ. γρουσουζιά, ατυχία, γκαντεμιά ΑΝΤ. καλοτυχία ● **2.** η δύστροπη συμπεριφορά ΣΥΝ. γκρίνια ΑΝΤ. καλοσύνη, γλυκύτητα. — **κατσιποδιάζω** ρ. [μεσν.] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κατσικο-ποδιά* (με συγκοπή τής συλλαβής *-κο-*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κακο-ποδιά*].

κατσούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** τριγωνικό κάλυμμα τού κεφαλιού **2.** λοφίο στο κεφάλι πουλιών **3.** οροφή άμαξας ● **4.** η γάτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατσούλι* «γατάκι» < *κατσί(ον)* < *κατίον*, υποκορ. τού *κάτα* (βλ. λ. *γάτα*)].

κατσούφης, -α/-ισσα, -ικο {κατσούφηδες} (για πρόσ.) που δεν έχει καλή διάθεση και έχει σκυθρωπό πρόσωπο: *όταν τον βλέπουμε να μπαίνει ~ στο γραφείο, ξέρουμε ότι η μέρα θα κυλήσει μέσα στη γκρίνια* ΣΥΝ. κατηφής, σκυθρωπός ΑΝΤ. χαρούμενος, κεφάτος. — **κατσουφιά** (η), **κατσούφικος**, -η, -ο, **κατσούφικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κατσουφιάζω* (υποχωρητ.) < **κατσουφός* < αρχ. *κατηφής* (βλ.λ.)].

κατσουφιάζω ρ. αμετβ. {κατσούφιασ-α, -μένος} γίνομαι κατσούφης, σκυθρωπιάζω: *μόλις άκουσε ότι δεν θα πάρει άδεια, κατσούφιασε*. — **κατσούφιασμα** (το).

κάττυμα (το) {καττύμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** η σόλα των παπουτσιών **2.** (συνεκδ.) το δέρμα που αντικαθιστά φθαρμένη σόλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάσσυμα / κάττυμα* < *κασσύω / -ττύω* «εφαρμόζω σόλες, μεταποιώ ένδυμα», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρ. που σημαίνουν «συρράπτω, ράβω», πβ. λατ. suo, γαλλ. couture «ραφή», ισπ. costura (< *consutura), αγγλ. sew «ράβω», γερμ. säumen κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές προϋποθέτουν ότι το ρ. αποτελεί σύνθετο με (αιολική;) συγκοπή < *κατ(α)-* + **σύω*].

κάτω επίρρ. **1.** προς ή στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος: *μ' ένα χτύπημα τον ξάπλωσε ~ || μην ετοιμάζετε το κρεβάτι· θα κοιμηθούμε ~ || κάθισε ~ || έριξε τα μάτια ~* ΣΥΝ. χάμω ΑΝΤ. πάνω, ψηλά, (λόγ.) άνω· ΦΡ. (α) ***άνω-κάτω*** βλ. λ. *άνω* (β) ***πάνω-κάτω*** βλ. λ. *επάνω* (γ) ***στο κάτω-κάτω τής γραφής / στο κάτω-κάτω*** σε τελική ανάλυση: *~ δεν έκανε κανένα έγκλημα· απλώς ερωτεύτηκε!* (δ) ***βάζω (κάποιον) κάτω*** (i) νικώ στην πάλη: *βάζει κάτω όλα τα παιδιά τής ηλικίας του* (ii) επιβάλλομαι σε (κάποιον), φέρνω σε μειονεκτική θέση, από όπου δεν μπορεί να ξεφύγει: *τον έβαλε κάτω και του τα 'ψαλε για τα καλά!* (ε) ***το βάζω κάτω*** παραιτούμαι, υποχωρώ, εμφανίζω αδυναμία να συνεχίσω κάτι: *μην το βάζεις κάτω τώρα που πλησιάζεις στο τέλος!* ΣΥΝ. καταβάλλομαι ΑΝΤ. αγωνίζομαι, επιμένω, πεισμώνω (στ) ***τα βάζω κάτω*** βλ. λ. *βάζω* (ζ) ***με παίρνει από κάτω*** απογοητεύομαι από μια αρνητική εξέλιξη, χάνω το κουράγιο μου: *μη σε παίρνει από κάτω μια μικρή αποτυχία!* (η) ***παίρνω την κάτω βόλτα*** βλ. λ. *βόλτα* (θ) ***πέφτω κάτω*** (i) καταλήγω στο κρεβάτι λόγω ασθενείας, πέφτω άρρωστος: *έπεσε κάτω με υψηλό πυρετό και πόνους* (ii) σωριάζομαι στο έδαφος: *στραβοπάτησε και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. «τρώω τούμπα» ΑΝΤ. ρίχνω κάτω (ι) ***κάτω κόσμος*** ο Άδης, ο κόσμος των νεκρών: *τον έστειλε στον ~* (τον σκότωσε) (ια) ***μια και κάτω*** με τη μία, ιδ. όταν πρόκειται για υγρό που πίνεται: *ήπιε το φάρμακο / το ποτό του ~* ΣΥΝ. μονορούφι (ιβ) ***μπαμ και κάτω*** με τη μία, απότομα και ξαφνικά: *την ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά· ~!* (ιγ) ***έχω κάποιον από κάτω*** τον έχω υπό την εξουσία μου ή δεν τον αφήνω να ενεργεί χωρίς την άδειά μου (συνήθ. για πρόσωπο αυταρχικό) (ιδ) ***κάτω τα χέρια (από κάποιον/κάτι)!*** (κυρ. σε σύνθημα) μακριά! μην πειράξει κανείς, μην τολμήσει κανείς να βλάψει: *~ τα χέρια από τα κεκτημένα δικαιώματα των εργαζομένων || ~ τα χέρια από την Κύπρο!* **2.** (μτφ. +από) σε χαμηλό ή χαμηλότερο επίπεδο: *άφηναν τα σκουπίδια τους ~ από το παράθυρο των γειτόνων τους || άδειασε τη δεξαμενή μέχρι ~* ΑΝΤ. πάνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***είμαι / βρίσκομαι από κάτω*** είμαι σε μειονεκτική θέση: *εσύ δεν πρέπει να μιλάς, γιατί μ' αυτά που έκανες τώρα είσαι από κάτω* (β) ***από κάτω*** από τον λαό, από τα κατώτερα στρώματα: *«η σύγχρονη άποψη δεν προέρχεται από καθέδρας και αφ' υψηλού, αλλά ~, από τον λαϊκό συνθέτη»* (εφημ.) ΑΝΤ. από πάνω, άνωθεν **3.** σε σημείο που βρίσκεται σε χαμηλότερο υψόμετρο (στην πεδιάδα ή την παραλία): *βλέπεις τα φώτα εκεί ~; || ~ στα χωριά τού κάμπου γίνεται πανηγύρι || δεν άντεχαν άλλο το κρύο στο βουνό και κατέβηκαν ~ || «~ στο γιαλό, ~ στο περιγιάλι»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. πάνω, ψηλά· ΦΡ. ***πιο κάτω*** (i) λίγο πιο πέρα, πιο μακριά: *θα σε πάω με το αυτοκίνητο λίγο ~* (ii) (σε κείμενο) σε σημείο που ακολουθεί: *~ θα αναλύσω εκτενώς όσα συνοπτικά αναφέρω εδώ* **4.** σε σημείο που βρίσκεται νότια: *πότε έφυγαν από τη Θεσσαλονίκη για ~;* (για την Αθήνα) ΑΝΤ. πάνω, βόρεια **5.** λιγότερο: *δεν έχουν δικαίωμα ψήφου οι ~ των δεκαοκτώ ετών || η θερμοκρασία θα πέσει στους πέντε βαθμούς ~ από το μηδέν* ΣΥΝ. υπό ΑΝΤ. περισσότερο, πάνω **6.** (ως έκφραση αποδοκιμασίας) να εκδιωχθεί κάποιος από τη θέση που κατέχει: *~ οι κλέφτες! || ~ η χούντα* ΑΝΤ. ζήτω **7.** (ως επιθ.) (α) αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο: *η ~ γειτονιά || ο ~ όροφος* (ο αμέσως χαμηλότερος όροφος ή το ισόγειο) *|| η ~ Ηλιούπολη || τα ~ έδρανα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. άνω, ψηλότερος· ΦΡ. ***ο από κάτω*** αυτός που μένει στον αμέσως χαμηλότερο όροφο: *οι από κάτω συνέχεια καβγαδίζουν* (β) (με κεφ. σε τοπωνύμια) αυτός που βρίσκεται στις εκβολές ποταμού ή κοντά στη θάλασσα: *οι ~ Χώρες* (η Ολλανδία) *|| ο ~ Νείλος || η ~ Αίγυπτος* (στις εκβολές τού Νείλου) **8.** ΑΝΑΤ. ***κάτω άκρα*** τα πόδια. Επίσης (λαϊκ.) **κάτου**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατά* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἄνω* – *ἀνά*. Η φρ. *στο κάτω-κάτω τής γραφής* είναι τού 19ου αι. (η λ. *γραφή* έχει τη σημ. «επιστολή», ήδη αρχ.). Οι επιστολές εκείνης τής εποχής ήταν μακροσκελείς και περιελάμβαναν πλήθος τυπικών εκφράσεων και χαιρετισμών, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να πληροφορείται τον σκοπό τής επιστολής στις τελευταίες γραμμές της *(στο κάτω-κάτω τής γραφής)*].

κατω- κ. **κατώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** βρίσκεται κάτω, από κάτω: *κατω-σάγονο, κατω-σέντονο* **2.** κατευθύνεται ή έχει κλίση προς τα κάτω: *κατω-φερής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κατω-βλέπω*, μεσν. *κατω-μάγουλον*), που προέρχεται από το επίρρ. *κάτω*].

κατώγι κ. **κατώι** (το) {κατωγ-ιού | -ιών} ο χώρος που βρίσκεται κάτω από το σπίτι, ο ημιυπόγειος ή υπόγειος όροφος που λειτουργεί ως αποθήκη στα αγροτικά σπίτια: *φέρε κρασί απ' το ~ || δροσερό / βαθύ / ανήλιαγο ~* ΣΥΝ. υπόγειο ΑΝΤ. ανώ(γ)ι· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** βλ. λ. *ανώγι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατώγιν* < μτγν. *κατώγαιον*, υποκ. τού επιθ. *κατώγαιος* < *κάτω* + *-γαιος* < *γαῖα*].

κάτωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάτω ΑΝΤ. άνωθεν. Επίσης (λαϊκ.) **κάτωθε**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάτω* + *-θεν* (βλ.λ.)].

κάτωθι επίρρ. (λόγ.) πιο κάτω, παρακάτω· κυρ. ως έναρθρο ή άναρθρο επίθετο: *από το υπουργείο εξεδόθη η ~ ανακοίνωση* || *~ αριθμοί / συμπεράσματα / ψήφισμα / πληροφορία* || *ο ~ υπογεγραμμένος* ΣΥΝ. κατωτέρω ΑΝΤ. ανωτέρω.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-θι* (βλ.λ.)].

κατωμέρι (το) {κατωμερ-ιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιοχή και τα χωριά κάτω από τα ψηλώματα, στην πεδιάδα. Επίσης **κατώμερο**.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-μέρι* < *μέρος*].

κατωμερίτης (ο) {κατωμεριτών}, **κατωμερίτισσα** (η) {δύσχρ. κατωμεριτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από πεδινό μέρος, ο καμπήσιος ΑΝΤ. ορεινός, βουνήσιος. — **κατωμερίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-μερίτης* < *μέρος*, πβ. κ. *ξω-μερίτης*].

κατωσάγονο (το) [μεσν.] το μέρος ανάμεσα στο σαγόνι και τον λαιμό: *έχει παχύνει τόσο, που το ~ του φαίνεται διπλό* ΣΥΝ. προγούλι, διπλοσάγονο.

κατωσέντονο (το) το σεντόνι που στρώνει κανείς πάνω από το στρώμα και (πάνω) στο οποίο κοιμάται (κατ' αντιδιαστολή προς αυτό με το οποίο σκεπάζεται): *πολύχρωμο / λερωμένο / συνθετικό ~* ΑΝΤ. πανωσέντονο.

κατώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο πιο χαμηλό σημείο: *~ όριο / βαθμίδα / κοινωνική τάξη / τιμή προϊόντος* ΣΥΝ. χαμηλότερος, τελευταίος ΑΝΤ. ανώτατος **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι πολύ κακής ποιότητας: *~ στάθμης / υποστάσεως* ΣΥΝ. ευτελέστατος ΑΝΤ. ανώτατος. — **κατώτατα** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού *κάτω*].

κατώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο (κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με άλλον: *~ στάθμη / επίπεδο / υδάτινο στρώμα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. ανώτερος **2.** αυτός που δεν φθάνει την ποιότητα άλλου, που υπολείπεται: *είναι κατώτερός της απ' όλες τις πλευρές* || *~ ποιότητα / απόδοση / αντίπαλος / ένστικτα / άνθρωπος* || *αποδείχθηκε κατώτερος των περιστάσεων / των προσδοκιών μου* ΣΥΝ. ευτελέστερος, υποδεέστερος ΑΝΤ. ανώτερος, άξιος **3.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερη βαθμίδα ιεραρχίας: *~ αξιωματικός / προσωπικό / στελέχη / τάξη* ΑΝΤ. ανώτερος **4.** (για οργανισμούς) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί σε σχέση με άλλους: *~ όντα* **5.** ***κατωτέρα*** (η) βαθμίδα στη μουσική εκπαίδευση: *έδωσε εξετάσεις από την ~ για τη μέση* || *είναι στη δευτέρα ~ στο βιολί* **6.** ***κατωτέρα εκπαίδευση*** το δημοτικό **7.** ΒΙΟΛ. ***κατώτερα φυτά*** τα μη εξελιγμένα φυτά που δεν έχουν βλαστούς και ρίζες και που αποτελούνται από ταυτόσημα ή πολύ λίγο διαφοροποιημένα κύτταρα ΑΝΤ. ανώτερα φυτά. — **κατώτερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού *κάτω*].

κατωτερότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος/κάτι) υστερεί, είναι κατώτερος από (κάποιον/κάτι) άλλο (κυρ. σε ποιότητα): *η ~ των βιομηχανικών προϊόντων μιας αναπτυσσόμενης χώρας σε σχέση με τα προϊόντα μιας ανεπτυγμένης* || *αναμφισβήτητη / ποιοτική / φανερή ~* ΑΝΤ. ανωτερότητα **2.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***σύμπλεγμα κατωτερότητας*** η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο αισθάνεται έντονη ανασφάλεια και ανεπάρκεια σε σχέση με τους άλλους, νιώθει ότι είναι κατώτερο σε ικανότητες και αξία ή ως προς ιδιότητά του και προσπαθεί με διάφορους τρόπους να αισθανθεί επιβεβαίωση για τον εαυτό του (συχνά και με επιθετικότητα) ή παραιτείται από κάθε προσπάθεια (β) ***αίσθημα κατωτερότητας*** η εντύπωση που έχει το άτομο ότι μειονεκτεί σε σχέση είτε με άλλους είτε με μια ιδανική κατάσταση που το ίδιο έχει πλάσει (χωρίς, όμως, τις σοβαρές επιπτώσεις τού συμπλέγματος).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infériorité].

κατωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο κάτω: *~ παρατίθεται πλήρης κατάλογος* || *λαμβάνω την τιμή να αναφέρω τα ~* ΣΥΝ. κάτωθι ΑΝΤ. ανωτέρω.

κατωφέρεια (η) [μτγν.] {κατωφερειών} **1.** η κλίση τού εδάφους προς τα κάτω ΑΝΤ. ανωφέρεια **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τού εδάφους που έχει κλίση προς τα κάτω: *επικίνδυνη / ομαλή / απότομη ~* ΣΥΝ. κατηφοριά ΑΝΤ. ανωφέρεια, ανηφοριά.

κατωφερής, -ής, -ές {κατωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω: *~ οδός* ΣΥΝ. κατηφορικός ΑΝΤ. ανωφερής, ανηφορικός. — **κατωφερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάτω* + *-φερής* < *φέρω*].

κατώφλι (το) {κατωφλ-ιού | -ιών} **1.** το κομμάτι (ξύλινο ή πέτρινο) που συνδέει τις δύο κάθετες πλευρές τής πόρτας και βρίσκεται στο ίδιο ή σε λίγο ψηλότερο επίπεδο από το πάτωμα: *στάθηκε στο ~ και δίστασε να προχωρήσει μέσα* || *δρασκελίζω / πατάω / περνάω το ~* || *στέκομαι στο ~* || *μαρμαρένιο / φαρδύ / ψηλό ~* ΑΝΤ. ανώφλι· ΦΡ. ***δεν έχω διαβεί / περάσει / πατήσει το κατώφλι (κάποιου)*** δεν έχω μπει στο σπίτι του: *Πώς λέει ότι μ' έχει φιλοξενήσει; Εγώ δεν έχω καν διαβεί το κατώφλι του!* **2.** (μτφ.) το οριακό σημείο, εκεί όπου αρχίζει μια καινούργια φάση: *το ~ των γηρατειών / τής ζωής* (ο θάνατος) / *τής τρέλας / τού αιώνα / μιας νέας σταδιοδρομίας / τής εξουσίας / τής δόξας / μιας νέας εποχής*. Επίσης (λόγ.) **κατώφλιο** {κατωφλίου}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατώφλιον* < *κάτω* + *-φλιον* < αρχ. *φλιά* «παραστάδα τής πόρτας», αγν. ετύμου. Πβ. κ. *ανώφλι*].

Κάτω Χώρες (οι) (Βασίλειο των Κάτω Χωρών) η Ολλανδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Netherlands, γαλλ. Pays Bas].

καυγαδίζω ρ. → καβγαδίζω

καυγάς (ο) → καβγάς

καυγατζής (ο) → καβγατζής

καυδιανός, -ή, -ό → καβδιανός

καυκαλήθρα (η) {δύσχρ. καυκαληθρών} ποώδες αρωματικό φυτό, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (ειδικότ. σε πίτες). Επίσης **καυκαλίδα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυκαλίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για μεταπλασμό τού μτγν. *δαῦκος (ἄγριος)* (με επίδρ. τού ρ. *καίω*), το οποίο δήλωνε βότανα διαφόρων ειδών. Την υπόθεση ενισχύει ενδεχόμενη αναγωγή τού *δαῦκος* στο ρ. *δαίω* «φλέγω»].

καύκαλο (το) {καυκάλ-ου | -ων} **1.** (σπάν. για ανθρώπους, συνήθ. για ζώα) τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο **2.** το όστρακο τής χελώνας και των οστρακοδέρμων: *η χελώνα μάζεψε το κεφάλι και τα άκρα στο ~ της* || *γερό / γυαλιστερό / στρογγυλό ~* ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καυκί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καύκαλον* < *καῦκος* «είδος ποτηριού» (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *βαυκάλιον* «βάζο» με αφομοίωση, αν και απουσιάζει ενδιάμεσος τ. **βαῦκος*) + παραγ. επίθημα *-αλον*].

Καυκασία (η) [μεσν.] η περιοχή γύρω από τον Καύκασο.

Καύκασος (ο) {Καυκάσου} οροσειρά που εκτείνεται στη ΝΔ. Ρωσία και την ΒΑ. Τουρκία, μεταξύ τού Εύξεινου Πόντου και τής Κασπίας Θάλασσας, φυσικό όριο μεταξύ τής Ασίας και τής Ευρώπης. — **Καυκάσιος** (ο) [μτγν.], **Καυκάσια** (η), **καυκασιανός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < kaz-kaz, χεττιτική ονομασία λαού που κατοικούσε στις ακτές τού Εύξεινου Πόντου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε πελασγ. λ. kau «όρος». Από την Ελλην. προέρχεται η ονομασία τής οροσειράς στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Caucasus, γαλλ. Caucase, ρωσ. Kavkaz κ.ά.].

καυκί (το) **1.** (α) μαγειρικό σκεύος, ξύλινο ή λίθινο, με μικρό βάθος ΣΥΝ. γαβάθα (β) βαθιά πιατέλα, γαβάθα ● **2.** το όστρακο τής χελώνας και των οστρακοειδών ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καύκαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυκίον*, υποκ. τού *καῦκος* «είδος ποτηριού», για το οποίο βλ. λ. *καύκαλο*].

καύλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) **1.** η στύση **2.** (γενικότ. και συνήθ. στον πληθ.) έντονη επιθυμία για σεξουαλική συνεύρεση: *έχω ~*.

καυλί (το) {καυλ-ιού | -ιών} (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο, κ. ειδικότ. η βάλανος τού πέους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυλίον*, υποκ. τού ουσ. *καυλός* (βλ.λ.)].

καυλιάρης, -α, -ικο {καυλιάρηδες} (!) αυτός που έχει συχνή και έντονη διάθεση για συνουσία.

καυλιτζέκι (το) {δύσχρ. καυλιτζεκ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) για αντικείμενο, συνήθ. μακρόστενο, το όνομα τού οποίου δεν ξέρουμε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε.
[ΕΤΥΜ. < *καυλί* + *-τζέκι*, αγν. ετύμου].

καυλός (ο) **1.** το μέρος τού φυτού που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής γης ΣΥΝ. κορμός, βλαστός **2.** (ειδικότ.) τα τρυφερά και νέα κλωνάρια ενός φυτού ΣΥΝ. βλαστάρι ● **3.** (!) το καυλί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στέλεχος φυτού, κοτσάνι», < Ι.Ε. *kau-l- «βλαστός, κοτσάνι», πβ. λατ. caulis, γαλλ. chou «λάχανο», ισπ. col, αγγλ. hole «τρύπα», γερμ. Höhle «σπηλιά» κ.ά.].

καυλόσπυρο (το) (!) καθένα από τα σπυράκια τής ακμής που εμφανίζονται συνήθ. κατά την εφηβεία στους νέους.

καυλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καύλω-σα, -μένος} (!) ♦ (αμετβ.) **1.** έχω στύση **2.** νιώθω έντονη ερωτική επιθυμία, διεγείρομαι σεξουαλικά ♦ **3.** (μετβ.) διεγείρω (κάποιον) σεξουαλικά. — **καύλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καυλός* (βλ.λ.)].

καύμα κ. (καθημ.) **κάμα** (το) {καύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υψηλή θερμοκρασία, κάποτε πάνω από τα φυσιολογικά επίπεδα: *το ~ τού μεσημεριού / τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνας ΑΝΤ. παγωνιά· ΦΡ. ***κυνικά καύματα*** η υπερβολική ζέστη που παρατηρείται μερικές φορές στη διάρκεια τού καλοκαιριού (ιδ. κατά τον Ιούλιο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦμα* (< **κάϜ-μα*) < *καίω* (< **κάϜ-jω*)].

καϋμένος, -η, -ο → καημένος

καϋμός (ο) → καημός

καυσαέριο (το) {καυσαερί-ου | -ων} (κ. στον πληθ.) το σύνολο των αερίων που παράγονται από την καύση τής βενζίνης, τού πετρελαίου και γενικότ. κάθε καύσιμης ύλης: *τα ~ των αυτοκινήτων και τής βιομηχανίας δημιουργούν το νέφος* || *σύστημα ελέγχου εκπομπής καυσαερίων*.
[ΕΤΥΜ. < *καύση* + *αέριο*].

καυσαλγία (η) {καυσαλγιών} ΙΑΤΡ. ιδιαίτερα έντονη νευραλγία που εντοπίζεται στην απόληξη νεύρων των άκρων και δίνει την αίσθηση μεγάλης θερμότητας, ως αποτέλεσμα αλλαγών θερμοκρασίας, θορύβου, άγχους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *καύση* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. causalgie].

καύση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** το κάψιμο: *η ~ των σκουπιδιών*· ΦΡ. ***καύση νεκρών*** βλ. λ. *νεκρός* **2.** ΧΗΜ. η αντίδραση κατά την οποία μια ουσία ενώνεται με το οξυγόνο και από την ταχεία αυτή ένωση προκαλείται φλόγα και θερμότητα: *αργή / ατελής ~* || *μηχανή εσωτερικής ~* ΣΥΝ. οξείδωση **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***καύσεις (τού οργανισμού) / οργανικές καύσεις*** το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που περιλαμβάνουν οξυγόνο, συντελούνται στα κύτταρα των ιστών τού οργανισμού και παρέχουν στο σώμα την αναγκαία θερμική ενέργεια: *το βραδινό φαγητό δεν ωφελεί, γιατί ο οργανισμός δεν κάνει καύσεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦσις* (< **κάϜ-σις*) < *καίω* (< **κάϜ-jω*). Ο επιστημονικός όρ. *οργανικές καύσεις* αποδίδει το γαλλ. combustions organiques].

καύσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να καεί, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ώστε να παραχθεί ενέργεια για βιομηχανική ή οικιακή χρήση: *~ ύλη / αέριο* ΣΥΝ. αναφλέξιμος, εύφλεκτος ΑΝΤ. άφλεκτος, αφλεγής **2.** ***καύσιμο*** (το) {καυσίμ-ου | -ων} κάθε είδους υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή θερμικής κυρ. ενέργειας: *τεχνητά / υγρά / εύφλεκτα / στερεά ~* || *κατανάλωση / πρατήριο υγρών ~* || *έλλειψη καυσίμων* || *ανεφοδιασμός σε καύσιμα* || *~ για αυτοκίνητα / αεροπλάνα* || *ακριβαίνουν τα ~*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καῦσις*. Το *καύσιμο* αποδίδει το γαλλ. carburant].

καυσόξυλο (το) [1843] ξύλο που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη: *το δασαρχείο επιτρέπει στους ορεινούς πληθυσμούς την υλοτόμηση για καυσόξυλα.*

καύσος (ο) (λόγ.) **1.** ενοχλητικό αίσθημα υπερβολικής θερμότητας, συνήθ. σύμπτωμα πάθησης **2.** το αίσθημα που προκαλείται από τον πολύ υψηλό πυρετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦσος* < *καίω*].

καυστήρας (ο) **1.** συσκευή μέσα στην οποία συντελείται η χημική ένωση μεταξύ ενός καύσιμου υλικού και οξυγόνου για την παραγωγή ενέργειας: ~ *κεντρικής θέρμανσης* / *μηχανής* || ~ *υγραερίου* || *ηλεκτρικός* / *θερμικός* / *χημικός* ~ || *συντήρηση τού* ~ • **2.** ο καυτήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυστήρ, -ῆρος* < *καίω*].

καυστηρατζής (ο) {καυστηρατζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνικός καυστήρων· πρόσωπο που εγκαθιστά και συντηρεί καυστήρες.
[ΕΤΥΜ. < *καυστήρας* + παραγ. επίθημα *-α(τ)ζής*].

καυστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που καίει πολύ, που προκαλεί εγκαύματα **2.** ΧΗΜ. (για τα υδροξείδια κυρ. των μετάλλων των αλκαλίων) αυτός που προκαλεί διάβρωση και ερεθισμό: ~ *νάτριο* / *κάλιο* / *σόδα* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δηκτικότητα: ~ *κριτική* / *απάντηση* / *σάτιρα* / *φράση* / *σχόλια* / *χιούμορ* / *παρατήρηση* / *ειρωνεία* / *γελοιογραφία* || *απάντησε στον ίδιο* ~ *τόνο και με υψωμένη τη φωνή* ΣΥΝ. τσουχτερός, δριμύς ΑΝΤ. ήπιος. - **καυστικότητα** (η) [1807].

καύσωνας (ο) {καυσώνων} η υπερβολική ζέστη (που διαρκεί συνήθ. αρκετές ημέρες): *ενέσκηψε* ~ || *ο* ~ *εντείνεται* || *αφόρητος* / *θερινός* ~ || *κύμα καύσωνα* || *μέτρα για τον* ~ ΣΥΝ. λάβρα, λιοπύρι, κάψα ΑΝΤ. παγωνιά, παγετός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καύσων, -ωνος* < αρχ. *καίω* (πβ. κ. *καῦσ-ις*)].

καυτερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που καίει πολύ, που μπορεί να προκαλέσει έγκαυμα ή αίσθημα καψίματος στη γεύση: ~ *πιπεριά* / *σουβλάκι* (με πολλά καρυκεύματα) ΣΥΝ. καυτός ΑΝΤ. δροσερός **2. καυτερά** (*τα*) φαγητά με έντονα καυστική γεύση (με καρυκεύματα, πιπέρι κ.λπ.): *μου αρέσουν τα* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καυστικότητα: ~ *γλώσσα* / *λόγια* ΣΥΝ. καυστικός, δριμύς, πειραχτικός, τσουχτερός ΑΝΤ. ήπιος, γλυκός.

καυτήρας (ο) ειδικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην ιατρική για καυτηρίαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυτήρ, -ῆρος* < *καίω*].

καυτηριάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καυτηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. υποβάλλω σε καυτηριασμό, θεραπεύω καίγοντας κύτταρα με ειδικό εργαλείο (τον καυτήρα) ή/και χημικά φάρμακα: ~ *την πληγή* **2.** (μτφ.) ασκώ δριμεία κριτική σε (κάτι/κάποιον): ~ *τη στάση* / *τη διαγωγή* / *τις ενέργειες* / *τη συμπεριφορά* / *τις δηλώσεις κάποιου* ΣΥΝ. επικρίνω, κατακρίνω ΑΝΤ. επαινώ. — **καυτηρίαση** (η) [μεσν.] κ. **καυτηριασμός** (ο).

καυτήριο (το) {καυτηρί-ου | -ων} ουσία που χρησιμοποιείται για καυτηριάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυτήριον* «σημάδι από κάψιμο» < *καυ-* (ρ. *καίω*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

καυτός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ μεγάλη θερμοκρασία, που καίει: ~ *νερό* / *φαγητό* / *αέρας* / *ανάσα* / *άμμος* ΣΥΝ. ζεματιστός ΑΝΤ. δροσερός, παγωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση, από πάθος: ~ *βλέμμα* / *φιλί* ΣΥΝ. έντονος ΑΝΤ. υποτονικός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ πρόσφατος, που έχει μόλις συντελεστεί ή που είναι ιδιαίτερα οξύς και κρίσιμος και απαιτεί άμεση αντιμετώπιση: ~ *προβλήματα* / *επικαιρότητα* / *νέα* / *είδηση* || *ξεκινά μια* ~ *εβδομάδα με κινητοποιήσεις εργαζομένων* || ~ *θέμα* / *ερώτημα* ΣΥΝ. φλέγων **4.** σεξουαλικά προκλητικός, σκανδαλιστικός: ~ *κορμιά* / *φωτογραφίες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυστός* / *καυτός* < **καϝ-τός* < *καίω*].

καύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μέρος ενός υλικού που είναι αναμμένο ή καίγεται: *η* ~ *τού τσιγάρου*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *καυ-* (πβ. *καύ-ση, καύ-μα*) + επίθημα *-τρα*].

καύχημα (το) [αρχ.] {καυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό για το οποίο νιώθει κανείς υπερηφάνεια: *το άγαλμα τής Αφροδίτης είναι το* ~ *τού μουσείου* || *εθνικό* / *μοναδικό* ~ || *το νέο* ~ *τής ομάδας* ΣΥΝ. καμάρι, (λόγ.) αγλάισμα ΑΝΤ. ντροπή, όνειδος.

καυχηματίας (ο/η) [μτγν.] {καυχηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που καυχάται ΣΥΝ. κομπορρήμων.

καύχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να καυχιέται, να περιαυτολογεί κάποιος με τρόπο αλαζονικό ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, κομπορρημοσύνη ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπείνωση. Επίσης (λαϊκ.) **καυχησιά** [μεσν.].

καυχησιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {καυχησιάρηδες} (για πρόσ.) που έχει την τάση να υπερηφανεύεται, να επαίρεται με τα λόγια ή/και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. παινεσιάρης, φανφαρόνος, καυχησιολόγος, κομπορρήμων ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων.

καυχησιάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζει τον καυχησιάρη: ~ *λόγια* / *ύφος*. — **καυχησιάρικα** επίρρ.

καυχησιαλογία (η) [1890] {καυχησιολογιών} **1.** το να μιλάει κανείς με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. κομπορρημοσύνη, (λόγ.) μεγαλαυχία ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπείνωση **2.** ΨΥΧΟΛ. η τάση κυρ. των παιδιών (και όχι σπάνια των εφήβων και των ενηλίκων) να περιαυτολογούν ως αποτέλεσμα υπερβολικής εκδήλωσης εγωκεντρισμού ή συναισθήματος μειονεξίας **3.** (συνεκδ.) λόγος που εκφράζει αλαζονική διάθεση: *οι* ~ *τού ψευτοπαλληκαρά στις κωμωδίες τού Πλαύτου* ΣΥΝ. καυχησιολόγημα.

καυχησιολόγος (ο/η) [1888] πρόσωπο που του αρέσει να καυχάται, να μιλάει με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. καυχηματίας, κομπορρήμων, οιηματίας.
[ΕΤΥΜ. < *καύχηση* + *-λόγος* < *λέγω*].

καυχησιολογώ ρ. αμετβ. {καυχησιολογείς... | καυχησιολόγησα} μιλώ προβάλλοντας υπερβολικά τον εαυτό μου, τους δικούς μου ανθρώπους, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου: *όποιος καυχησιολογεί συνέχεια, γίνεται αντιπαθής στους άλλους* ΣΥΝ. καυχιέμαι, κομπορρημονώ. — **καυχησιολόγημα** (το) [1844].

καυχιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {καυχήθηκα} μιλώ προβάλλοντας τον εαυτό μου, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου, υπερηφανεύομαι: *καυχιέται σ' όλους τους γνωστούς για τις επιτυχίες των παιδιών του* ΣΥΝ. καυχησιολογώ, επαίρομαι, κομπορρημονώ ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων / ταπεινόφρων. Επίσης (λόγ.) **καυχώμαι** [αρχ.] {-άσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυχῶμαι (-άο-)* < I.E. *qhauk- «κραυγάζω» (με μετάθεση τής δασύτητας), πβ. σανσκρ. hávate, αρμ. xausim «μιλώ», αρχ. σλαβ. zovq «φωνάζω», λιθ. šaukiù «κραυγάζω» κ.ά.].

ΚΑΦΑΟ (το) κιβώτιο τού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών στο οποίο υπάρχει ο κατανεμητής των τηλεφωνικών καλωδίων.
[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά K.V. τού γερμ. όρου Kabel Verteiler «κατανεμητής καλωδίων»].

καφάσι[1] (το) {καφασ-ιού | -ιών} **1.** κιβώτιο για μεταφορά και φύλαξη οπωροκηπευτικών, ξύλινο ή πλαστικό, δικτυωτό ή με κενά ανάμεσα στις σανίδες που το αποτελούν: *ο μανάβης στοίβαξε τα* ~ *στη γωνία και κλείδωσε το μαγαζί* ΣΥΝ. τελάρο, πανέρι • **2.** δικτυωτό πλέγμα που τοποθετείται κυρ. στα παράθυρα των μουσουλμανικών σπιτιών, για να μη βλέπουν οι διαβάτες τους ενοίκους και κυρ. τις γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kafes].

καφάσι[2] (το) {καφασ-ιού | -ιών} τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο· ΦΡ. (οικ.) ***μου φεύγει το καφάσι*** εκπλήσσομαι, τρελαίνομαι: *θ' ακούσεις νέα, να σου φύγει το καφάσι* ΣΥΝ. (οικ.) παθαίνω πλάκα ΑΝΤ. αδιαφορώ, μένω ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kafa «κεφάλι»].

καφασωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από δικτυωτό πλέγμα **2. καφασωτό** (το) παράθυρο με ξύλινο πλέγμα, χαρακτηριστικό των σπιτιών τής Εγγύς Ανατολής: *οι χανούμισσες κοίταζαν τον δρόμο πίσω απ' τα* ~.

καφέ (το) {άκλ.} η καφετέρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah, βλ. κ. *καφές*].

καφέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού καφέ, τής ανοιχτής σοκολάτας ή τού φρέσκου χώματος, τής γης: ~ *απόχρωση* ΣΥΝ. καφετής, καστανός **2. καφέ** (το) το ίδιο το χρώμα τού καφέ, τής ανοιχτής σοκολάτας ή τού φρέσκου χώματος, τής γης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café, βλ. κ. *καφές*].

καφέα (η) {καφεών} ποώδες φυτό των τροπικών κλιμάτων, που δίνει τους καρπούς από τους οποίους παράγεται το γνωστό αφέψημα τού καφέ· το καφεόδεντρο.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. coffea (Arabica), βλ. κ. *καφές*].

καφέ-αμάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μουσικό καφενείο των αστικών περιοχών τής Ελλάδας, όπου παιζόταν λαϊκή και δημοτική μουσική και ακούγονταν αμανέδες (πβ. λ. *καφέ-σαντάν, καφωδείο*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kahve-aman < kahve «καφές» + aman «αμάν», επιφώνημα].

καφεδάκι (το) → καφές

καφεδάκος (ο) → καφές

καφεζαχαροπλαστείο (το) [1895] κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφές και γλυκά.

καφεζυθεστιατόριο (το) {καφεζυθεστιατορί-ου | -ων} κατάστημα στο οποίο σερβίρεται καφές, μπίρα και φαγητό και το οποίο λειτουργεί από το πρωί ώς το βράδυ: *στο χωριό υπήρχε ένα μοναδικό* ~ *που πρόσφερε τα πάντα*.

καφεθέατρο (το) {καφεθεάτρ-ου | -ων} αίθουσα αναψυχής, συνήθ. υπόγεια και μικρή, στην οποία μπορεί κάποιος να παρακολουθήσει θεατρικό έργο ή άλλου είδους συναφή ψυχαγωγία, πίνοντας ταυτόχρονα τον καφέ του (ή άλλο ποτό ή και τρώγοντας).

καφεΐνη (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ουσία που περιέχεται στον καφέ, στο τσάι, στην κόλα και στο κακάο και η οποία προκαλεί διέγερση τού κεντρικού νευρικού συστήματος και άνοδο τής γλυκόζης στο αίμα: *αφαιρούν την* ~ *από τον καφέ, για να πειράζει λιγότερο τα νεύρα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caféine < café. Βλ. κ. *καφές*].

καφεϊνισμός (ο) ΙΑΤΡ. χρόνια τοξική δηλητηρίαση, που οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση καφεΐνης και εκδηλώνεται με αυξημένους παλμούς και πίεση, εκνευρισμό, δυσκολία στην πέψη και στον ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caféisme].

καφεκοπτείο (το) [1894] κατάστημα στο οποίο αλέθουν και ψήνουν τους κόκκους τού καφέ, ώστε να είναι έτοιμοι για χρήση: *το στενό μύριζε φρεσκοκομμένο καφέ από το* ~. - **καφεκόπτης** (ο).

καφεκούτι (το) {σπάν. καφεκουτ-ιού | -ιών} κουτί μέσα στο οποίο φυλάσσεται καφές (μερικές φορές και ζάχαρη), για να μη χάνει το άρωμά του και να μην πάρει υγρασία: *κατέβασε το* ~ *και το μπρίκι, για να φτειάξει καφέ*.

καφεμαντεία (η) {καφεμαντειών} η υποτιθέμενη πρόβλεψη τού μέλλοντος με την παρατήρηση τού υπολείμματος (κατακάθι) τού ελληνικού καφέ στον πάτο τού φλιτζανιού ή των φυσαλλίδων του (φουσκάλες).

καφέ μπαρ (το) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφές και οινοπνευματώδη ποτά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café bar].

καφέμπρικο (το) το μπρίκι στο οποίο ψήνει κανείς καφέ. Επίσης **καφεμπρίκι**.

καφενείο (το) [1818] **1.** (α) κατάστημα στο οποίο σερβίρουν κυρ. κα-

φέ αλλά και αναψυκτικά, ποτά, γλυκά και όπου συχνά μπορεί κανείς να παίξει χαρτιά, τάβλι και γενικά να περάσει την ώρα του: *παραδοσιακό / πολύβουο* ~ || «*την Κυριακή από νωρίς στα* ~» (τραγ.) || *καλλιτεχνικό* ~ || *ωδικό* ~ (με μουσική· τον 19ο αι. τα «καφέ σαντάν» και τα «καφέ αμάν») (β) ***φιλολογικό καφενείο*** (παλαιότ.) καφενείο ή άλλος χώρος στον οποίο συχνάζουν καλλιτέχνες και σχολιάζουν τα σύγχρονα πνευματικά θέματα (το γλωσσικό, αισθητικά και καλλιτεχνικά ζητήματα), κρίνουν τις νέες εκδόσεις, διαβάζουν νέα ανέκδοτα έργα τους και προγραμματίζουν δημόσιες εκδηλώσεις ή εκδόσεις **2.** χώρος όπου επικρατεί φασαρία, υπάρχει εύθυμη ατμόσφαιρα χωρίς τάξη: *Καφενείο το κάναμε εδώ πέρα; Πιο σιγά, παρακαλώ!* Επίσης (λαϊκ.) **καφενές** (ο) {καφενέδες}. — (υποκ.) **καφενεδάκι** (το) (βλ. κ. λ. *καφετέρια*).
[ΕΤΥΜ. < *καφενές* (< τουρκ. kahvehane < kahve «καφές») + *-είο*].

καφενόβιος, -α, -ο [1895] (κακόσ.) **1.** αυτός που συχνάζει σε καφενεία: *οι συνηθισμένοι* ~ *ήταν μαζεμένοι στο τραπέζι κι έπαιζαν πρέφα* **2.** ***καφενόβιος*** (ο), ***καφενόβια*** (η) πρόσωπο που δεν ασχολείται με επάγγελμα ή άλλη συστηματική ενασχόληση, αλλά συχνάζει σε καφενεία: *στα νιάτα του είχε μπλέξει με καφενόβιους και αλήτες* ΣΥΝ. αργόσχολος, τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός.

καφεόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το ποώδες φυτό από το οποίο παίρνουμε τους σπόρους τού καφέ: *φυτεία με καφεόδεντρα* ΣΥΝ. καφέα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coffee tree].

καφεοφυτεία (η) {καφεοφυτειών} μεγάλη έκταση όπου καλλιεργούνται καφεόδεντρα: *εκτεταμένη / πλούσια / κατεστραμμένη* ~.

καφεπότης (ο) [1889] {καφεποτών}. **καφεπότρια** (η) {καφεποτριών} πρόσωπο που πίνει συνήθως μεγάλες ποσότητες καφέ. — **καφεποσία** (η) [1857].

καφεπώλης (ο) [1871] {καφεπωλών}. **καφεπώλισσα** (η) {καφεπωλισσών} (λόγ.) πρόσωπο που πουλάει καφέ· (ειδικότ.) ο καφετζής: *ο* ~ *πήρε την παραγγελία και ετοίμασε τους καφέδες* || *σύνδεσμος καφεπωλών* ΣΥΝ. καφετζής.

καφές (ο) {καφέδες} **1.** ο καρπός τού καφεόδεντρου: *κόκκοι καφέ* || *μύλος (για το άλεσμα) τού καφέ* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το καφεόδεντρο: *φυτείες καφέ* **3.** (συνεκδ.) ποσότητα τού παραπάνω καρπού, που παράγεται από την επεξεργασία του (ψήσιμο, άλεσμα), ώστε να είναι κατάλληλος για βράσιμο και πόση: *καβουρντισμένος / φρεσκοκομμένος / μυρωδάτος* ~ **4.** (συνεκδ.) το ρόφημα που προκύπτει από το βράσιμο τού καφέ (σημ. 1) σε νερό ή ατμό: *πίνω / φτιάχνω καφέ* || *ο* ~ *φούσκωσε / έβρασε / χύνεται* || *σερβίρω / απολαμβάνω τον* ~ **5.** το συγκεκριμένο ρόφημα ανάλογα με τον τρόπο παρασκευής ή την προέλευση των κόκκων τού καφέ: ~ *γαλλικός / γερμανικός / βραζιλιάνικος / δυνατός / ξεθυμασμένος / ζεστός / βιενουά / βαρύς / γλυκύβραστος / εσπρέσο / ιταλικός / μερακλήδικος / μέτριος / περιποιημένος / ελληνικός / τούρκικος / με πολλές φουσκάλες / με καϊμάκι / με γάλα / φραπέ / ναι και όχι* (χωρίς ζάχαρη) || ~ *φίλτρου·* ΦΡ. ***καραβήσιος καφές*** ακριβός καφές (όπως αυτός που σερβίρεται στα καράβια) **6.** (συνεκδ.) το ρόφημα που παράγεται από οποιονδήποτε καρπό, ο οποίος έχει υποστεί την ίδια επεξεργασία (άλεσμα, ψήσιμο), ώστε να υποκαταστήσει τον καφέ: *στην κατοχή έφτειαχναν* ~ *από ρεβίθι* **7.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας δόσης καφέ (κούπας ή φλιτζανιού): *πίνω καθημερινά δύο* ~ || *κερνάω καφέ· έρχεστε;* || *πάμε για καφέ:* **8.** (συνεκδ.) η κατανάλωση (τού ροφήματος τού) καφέ: *οι πολλοί* ~ *κάνουν κακό στην υγεία·* ΦΡ. (α) ***λέω τον καφέ*** προβλέπω το μέλλον κάποιου, μελετώντας το κατακάθι τού ελληνικού καφέ που έχει πιει (β) ***καφές τής παρηγοριάς*** βλ. λ. *παρηγοριά.* - (υποκ.) **καφεδάκι** (το) κ. **καφεδάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah, από την αιθιοπ. επαρχία Kaffa, η οποία θεωρείται η περιοχή παραγωγής του. Από την τουρκ. λ. προήλθε και το γαλλ. café].

καφέ-σαντάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) λαϊκό κέντρο διασκεδάσεως με ευρωπαϊκή μουσική, στο οποίο οι θεατές μπορούσαν να τρώνε και να πίνουν ακούγοντας κυρ. γυναίκες (σαντέζες) να τραγουδούν και να χορεύουν (πβ. λ. *καφέ-αμάν, καφωδείο*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café-chantant < café «καφές» + chantant < ρ. chanter «τραγουδώ»].

καφετέρια κ. **καφετερία** (η) {καφετεριών} το κατάστημα στο οποίο σερβίρουν καφέ, αλλά και αναψυκτικά, γλυκά ή φαγώσιμα είδη (και που απευθύνεται κυρ. στη νεολαία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cafeteria < ισπ. cafetería (στη Ν. Αμερική) < ισπ. cafetero «καφεπώλης» < café «καφές»].

καφετζής (ο) {καφετζήδες}. **καφετζού** (η) {καφετζούδες} **1.** ο ιδιοκτήτης καφενείου ή ο υπάλληλος που ετοιμάζει και σερβίρει τους καφέδες: *ο* ~ *έβγαλε το μπρίκι απ' τη φωτιά και σέρβιρε τους καφέδες* **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) η γυναίκα που ασχολείται με την καφεμαντεία (βλ.λ.): *έχει ξοδέψει ένα σωρό λεφτά στις* ~ (β) (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει προβλέψεις για το μέλλον, συνήθ. χωρίς να είναι ειδικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kahveci].

καφετής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού καφέ ή τού φρέσκου χώματος, τής γης: ~ *παπούτσια / μπουφάν* **2. καφετί** (το) το ίδιο το χρώμα τού καφέ ΣΥΝ. καφέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*
[ΕΤΥΜ. < *καφεδής* (κατά το *σταχτής*) < *καφές, καφέδ-ες*].

καφετιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρασκευή διαφόρων τύπων καφέ (π.χ. γαλλικού, εσπρέσο): *ηλεκτρική / σύγχρονη / καινούργια / χαλασμένη* ~ **2.** το σκεύος που χρησιμοποιείται για το σερβίρισμα και τη διατήρηση τής θερμοκρασίας τού καφέ: *πορσελάνινη / πρόχειρη* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cafetière < café «καφές»].

Καφηρέας (ο) ακρωτήριο στο ΝΑ. άκρο τής Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-ντ' Όρο* (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Καφηρεύς*, ίσως < *καθαιρώ*, στη στημ. «καταστρέφω ολοσχερώς», πράγμα που δικαιολογεί και το μεσν. προσωνύμιο *Ξυλοφάγος*, με το οποίο ήταν γνωστό το ακρωτήριο].

καφκικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα Φραντς Κάφκα (1883-1924) και το έργο του **2.** (μτφ.) αυτός που εκφράζει τις ανησυχίες τού ανθρώπου τού 20ού αι., την αίσθηση απομόνωσης, την αδυναμία του να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, στοιχεία που προβάλλονται έντονα στο έργο τού Κάφκα. — **καφκικά** επίρρ.

καφρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η άξεστη συμπεριφορά, η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει ανθρώπους χαμηλού επιπέδου.

κάφρος (ο) (κακόσ.) **1.** πρόσωπο αμόρφωτο, άξεστο, χαμηλού πολιτιστικού επιπέδου, χαμηλής ποιότητας: *για κάφρους μάς περνάνε και μας συμπεριφέρονται έτσι σ' αυτή την υπηρεσία;* || *μας έχουν τόση ώρα και περιμένουμε μέσα στη βροχή· καλά, με κάφρους νομίζουν ότι έχουν να κάνουν;* ΣΥΝ. βάρβαρος, άξεστος, απολίτιστος ΑΝΤ. πολιτισμένος, ευγενής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, προσβλητικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους: *αν δεν διώξουμε τους* ~ *από τα γήπεδα, η βία θα διαιωνίζεται* || *τον συνόδευαν στην περιοδεία του κάτι κάφροι που έβριζαν και ασχημονούσαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cafro < αραβ. kāfir «άπιστος», παλαιά ονομασία των λαών Κόζα ή Ξόζα τής ΝΑ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι μουσουλμάνοι].

καφτάνι (το) {καφταν-ιού | -ιών} πολυτελές, μακρύ ανδρικό ένδυμα, που συνήθιζαν να φορούν οι άντρες στην Ανατολή (Τουρκία, Ρωσία κ.α.): *πλούσιο / ποδήρες / χρυσοκεντημένο* ~.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaftan < περσ. qaftān].

κάφτρα (η) → καύτρα

καφωδεία (το) [1886] **1.** το καφέ-σαντάν (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο σερβίρεται καφές (ή και ποτά) και στον οποίο παρουσιάζεται μουσικό πρόγραμμα (πβ. λ. *καφέ-σαντάν, καφέ-αμάν*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. café-chantant].

καχεξία (η) {χωρ. πληθ.} η ασθενική κράση, η έλλειψη υγιούς ανάπτυξης: *σωματική / παθολογική /* (μτφ.) *οικονομική* ~ ΣΥΝ. ασθενικότητα, αναιμία, αδυναμία ΑΝΤ. υγεία, ακμή, ευρωστία, ευεξία. — **καχεκτικότητα** (η) [1885], **καχεκτικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καχέκτης* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *κακ(ο)-* + *-έκτης* < *έχω*, με τροπή του *-κ-* στο αντίστοιχο δασύ *-χ-* λόγω δασέος φθόγγου στο ρ. *ἕχω* (πβ. μέλλ. *ἕξω*). Βλ. κ. *ευ-εξία*].

καχύποπτος, -η, -ο αυτός που νομίζει συνεχώς ότι κάτι ύποπτο συμβαίνει, που υποψιάζεται ότι τα πράγματα δεν είναι όπως δείχνουν, που δυσπιστεί προς όλα: *η* ~ *στάση του έδιωξε μακριά όλους τους φίλους του* || *είναι τόσο* ~, *που ούτε τους δικούς του δεν εμπιστεύεται* ΣΥΝ. φιλύποπτος, δύσπιστος ΑΝΤ. ευκολόπιστος, εύπιστος, απονήρευτος. — **καχύποπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακ(ο)-* (με τροπή τού *-κ-* σε *-χ-* λόγω ύπάρξεως δασέος φθόγγου στο επίθ. *ὕποπτος*) + *ὕποπτος*].

καχυποψία (η) [μεσν.] {καχυποψιών} η διαρκής υποψία ότι κάτι άλλο κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα, η έλλειψη εμπιστοσύνης: *τον κοίταξε με* ~.

κάψα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. ειδικό δοχείο από πυρίμαχο υλικό και με σφαιρικό σχήμα, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για τις χημικές αντιδράσεις ● **2.** ΒΟΤ. ξηρό, εύθραυστο περίβλημα φυτού, το οποίο περιέχει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. περικάρπιο ● **3.** ΦΑΡΜ. το περίβλημα από ζύμη ή ζελατίνη, που τοποθετείται γύρω από δόση φαρμάκου με δυσάρεστη γεύση ΣΥΝ. κάψουλα ● **4.** ΑΝΑΤ. (α) ***κρανιακή κάψα*** τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο (β) το περίβλημα διαφόρων οργάνων του σώματος: *νεφρική* ~ || *ηπατική ή γλισώνειος* ~.
[ΕΤΥΜ. < λατ. capsa «θήκη, θύλακος» < capio «παίρνω, πιάνω»].

κάψα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η υπερβολική ζέστη που οφείλεται σε φυσικά φαινόμενα: *η* ~ *τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνας, λιοπύρι, λάβρα ΣΥΝ. παγωνιά, δροσιά **2.** η υψηλή θερμοκρασία τού σώματος: *ένιωσε* ~ *και ξάπλωσε να συνέλθει* ΣΥΝ. πυρετός, θέρμη **3.** (μτφ.) έντονη επιθυμία: *τον έπιασε η* ~ *να πάει διακοπές, μόλις είδε πως έφυγαν όλοι!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καίω* (πβ. αόρ. *ἔκαυσα* — *ἔκαψα*)].

καψαλίζω ρ. μετβ. {καψάλισ-α, -τηκα, -μένος} καίω (κάτι) ελαφρά στην άκρη ή στην εξωτερική επιφάνεια: ~ *τις φέτες απ' το ψωμί στη θράκα* || *απ' όλη την περιπέτεια τής πυρκαγιάς το μόνο που έπαθε ήταν να καψαλιστούν λίγο τα μαλλιά του* ΣΥΝ. τσουρουφλίζω. — **καψάλισμα** (το), **καψαλιστός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *καψάλα* < *κάψα* + μεγεθ. επίθημα *-άλα*].

καψερός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.-οικ.) αυτός που δυστυχεί και είναι άξιος οίκτου: *η* ~ *έμεινε χήρα σε νεαρή ηλικία κι είχε να μεγαλώσει τρία παιδιά!* ΣΥΝ. κακόμοιρος, καημένος, αξιολύπητος, άτυχος, φουκαράς, συφοριασμένος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός, ευτυχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*

καψιματιά (η) (καθημ.) το έγκαυμα, το κάψιμο.
[ΕΤΥΜ. < *κάψιμο, -ατος* + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *σταλαγματ-ιά, σκισιματ-ιά, ραγισματ-ιά, χαραματ-ιά*].

καψιμί (το) {άκλ.} ειδικά διαμορφωμένος χώρος μέσα στο στρατόπεδο, που λειτουργεί ως χώρος αναψυχής για τους στρατιώτες ΣΥΝ. εντευκτήριο.
[ΕΤΥΜ. Από το ακρωνύμιο Κ.Ψ.Μ. (= Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδος)].

καψιμιτζής (ο) {καψιμιτζήδες} ο στρατιώτης που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία τού Κ.Ψ.Μ. (καψιμί) και για την εξυπηρέτηση των στρατιωτών σε αυτό.

κάψιμο (το) {καψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καύση: *το* ~ *των σχολικών*

βιβλίων από τους μαθητές στο τέλος τής χρονιάς είναι μια απαράδεκτη χειρονομία ΣΥΝ. καύση **2.** το έγκαυμα και το έντονο αίσθημα πόνου, που προκαλούνται όταν μέρος τού σώματος έρθει σε επαφή με τη φωτιά ή με κάποιο υλικό σε υψηλή θερμοκρασία ή με μεγάλη καυστικότητα: *το ~ από την καύτρα τού τσιγάρου* || *τον χτύπησε μια σφαίρα και ένιωσε ένα ~ στο μπράτσο* ΣΥΝ. έγκαυμα **3.** (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει ένα έγκαυμα: *είχε ένα ~ πάνω από το φρύδι* **4.** δυσάρεστο συναίσθημα που προέρχεται από δυσπεψία, ιδ. όταν έχει κανείς φάει κάτι καυτερό: *νιώθω ένα ~ στο στομάχι* ΣΥΝ. καούρα **5.** (ειδικότ.) το τσούξιμο, η έντονη ενόχληση (κυρ. στον λαιμό): *αισθάνθηκε ένα ~ στον λαιμό.* Επίσης **καψιματιά** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καύσιμος*].

καψόνι (το) → καψώνι

κάψουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό περίβλημα μικρού μεγέθους από ζύμη ή ζελατίνη, που χρησιμεύει ως περίβλημα για φάρμακα με δυσάρεστη γεύση, τα οποία ο ασθενής πρέπει να καταπιεί: *προτιμάτε το φάρμακο να είναι σε σιρόπι ή σε κάψουλα;*
[ΕΤΥΜ. < λατ. capsula, υποκ. τού capsa «θήκη, θύλακος»].

καψούλι (το) {καψουλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό περίβλημα γεμάτο με εκρηκτικό υλικό, που προορίζεται για την πυροδότηση τού βλήματος ή σε παιδικά (ψεύτικα) πιστόλια, για την απομίμηση τής εκπυρσοκρότησης **2.** (α) μεταλλικός ή πλαστικός δακτύλιος που λειτουργεί ως επένδυση για τις τρύπες από τις οποίες περνούν τα κορδόνια (των παπουτσιών ή των ρούχων) (β) μικροί, διακοσμητικοί, μεταλλικοί δίσκοι που τοποθετούνται στις ενώσεις των υφασμάτων. Επίσης (λόγ.) **καψύλλιο** [1833].
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. capsule < λατ. capsula «κάψουλα»].

καψούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο σφοδρός έρωτας και το πάθος που νιώθει κανείς για άλλο πρόσωπο: *έπεσε στην ~ για μια μελαχρινή* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο για το οποίο νιώθει κανείς σφοδρό έρωτα: *είναι η ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < *κάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα, κα-ούρα*].

καψουρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {καψουρ-εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) νιώθω καψούρα για κάποιον: *την καψουρεύτηκε για τα καλά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καψούρης (ο) {καψούρηδες}, **καψούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που είναι πολύ ερωτευμένο, «τυφλό από έρωτα»: *είναι ~ μαζί της.*
[ΕΤΥΜ. < *κάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρης*, πβ. *μουρμ-ούρης, μουντζ-ούρης*].

καψούρικος, -η, -ο αυτός που εκφράζει έντονα ερωτικά συναισθήματα: *~ τραγούδι.* — **καψούρικα** επίρρ.

καψουροτράγουδο (το) (λαϊκ.-σκωπτ.) λαϊκό τραγούδι που εκφράζει με γεμάτους υπερβολή στίχους και φωνητικά τσακίσματα έντονα ερωτικά συναισθήματα.

καψύλλιο (το) → καψούλι

κάψω (να/θα) ρ. → καίω

κάψωμα (το) → καψώνω

καψώνι (το) {καψων-ιού | -ιών} **1.** επίπονη άσκηση ή ταλαιπωρία (συχνά εξευτελιστική), που επιβάλλεται σκόπιμα στους στρατιώτες από τους ανωτέρους τους ή από παλαιότερους στρατιώτες με σκοπό την εμπέδωση τού στρατιωτικού πνεύματος και τής πειθαρχίας: *οι παλιοί τρελαίνουν τους νεοσύλλεκτους στα ~!* || *για ~ έβαλαν τον νεοσύλλεκτο να μετρήσει τον θάλαμο με τις παλάμες* **2.** (γενικότ.) κάθε σκόπιμη ταλαιπωρία, στην οποία υποβάλλει κανείς κάποιον: *το αφεντικό μού κάνει συνεχώς καψώνια· ό,τι κάνω με βάζει συνεχώς και το ξαναφτειάχνω!*
[ΕΤΥΜ. < *καψώνω* (βλ.λ.)].

καψώνω ρ. αμετβ. {κάψω-σα, -μένος} νιώθω έντονη θερμότητα, ζέστη: *περπατούσα ώρα κάτω απ' τον ήλιο και κάψωσα* ΣΥΝ. ζεσταίνομαι, ανάβω ΑΝΤ. κρυώνω. — **κάψωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καυσώ (-όω)* < αρχ. *καῦσις*].

καώ (να/θα) ρ. → καίω

κβάζαρ (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. ο ημιαστέρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quasar, ακρωνύμιο τής φρ. quas(i stell)ar (radio source) «ημιαστρική ραδιοπηγή»].

κβάντο (το) ΦΥΣ. η ελάχιστη διακεκριμένη ποσότητα φυσικού μεγέθους (ενέργειας, στροφορμής, ηλεκτρικού φορτίου κ.λπ.). — **κβαντικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. quantum < λατ. quantum «πόσο;»].

κβαντομηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κίνηση των σωματιδίων, τα οποία είναι μικρότερα από το άτομο (ηλεκτρονίων, πρωτονίων, νετρονίων), και που βασίζεται στη διαπίστωση ότι τα σωματίδια έχουν και κυματικό και σωματιδιακό χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. quantum mechanics (νόθο σύνθ.)].

Κ.Β.Ε. (το) Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών.

Κ.Δ. (η) Καινή Διαθήκη.

Κ.Δ.Γ. (η) Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών.

CE (γαλλ. Communauté Européenne) (για εισαγόμενα στην Ε.Ε. προϊόντα) σήμανση ορισμένης ποιότητας, ελεγμένη από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

κε (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο λα τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

Κ.Ε. (η) Κεντρική Επιτροπή.

Κέα (η) **1.** νησί των Βδ. Κυκλάδων κοντά στο ακρωτήριο Σούνιο· αλλιώς (λαϊκ.) *Τζια* (βλ.λ.) **2.** παλαιότερη ονομασία τής πρωτεύουσας τού παραπάνω νησιού, η σημερινή Ιουλίς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κέως*, αγν. ετύμου. Η παράδοση ανάγει την ονομασία στον ήρωα Κέω, ο οποίος τέθηκε επί κεφαλής Λοκρών αποίκων και έφθασε στο νησί τον 12ο αι. π.Χ. Η ονομασία *Κέα* προέρχεται από το λατ. Cea, που επίσης είναι ελληνογενές, ενώ η κοινή ονομασία *Τζια* (απαντά ήδη τον 13ο αι. η φραγκική λ. *Ζία*) οφείλεται σε τσιτακισμό και συνίζηση τού ονόματος Κέα].

Κ.Ε.Α.Δ.Ε.Α. (η) Κίνηση για την Εθνική Ανεξαρτησία, τη Διεθνή Ειρήνη και τον Αφοπλισμό.

Κ.Ε.Β.Ο.Π. (το) Κέντρο Εκπαίδευσης Βαρέων Όπλων Πεζικού.

Κ.Ε.Γ. (το) Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Κ.Ε.Γ.Ε. (η) Κεντρική Επιτροπή Γενικών Εξετάσεων.

Κ.Ε.Δ. (η) **1.** Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου **2.** Κεντρική Επιτροπή Δανείων.

ΚΕ.Δ.Α.Κ. (το) Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς.

Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. (η) Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος.

κέδρινος, -η, -ο → κέδρος

κεδρόμηλο (το) ο καρπός τού κέδρου.

κεδρόξυλο (το) το ξύλο τού κέδρου: *έπιπλα / μυρωδιά από ~.*

κέδρος (ο) κωνοφόρο δέντρο που μοιάζει με το έλατο, έχει ψηλό και ίσιο κορμό και κοκκινωπό, αρωματικό ξύλο, που δεν σαπίζει εύκολα: *αιωνόβιος / καταπράσινος / μεγαλοπρεπής ~* || *οι ~ τού Λιβάνου.* Επίσης **κέδρο** (το). — **κέδρινος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέδρος (ή)*, αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. *qed- «αχνίζω, βγάζω καπνό», πβ. λιθ. kadagỹs «κέδρος», αρχ. σλαβ. kaditi «βγάζω καπνό», σανσκρ. kadrú- «καστανός» κ.ά. Το λατ. cedrus (> γαλλ. cèdre, αγγλ. cedar, γερμ. Zeder κ.ά.) είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. *κίτρο*].

Κ.Ε.Ε. (το) Καλλιτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Κ.Ε.Ε.Λ. (το) Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων.

Κ.Ε.Ε.Μ. (το) **1.** Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών **2.** Κέντρο Εκπαίδευσης Εφοδιασμού και Μεταφορών.

ΚΕ.Θ.Ε.Α. (το) Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων.

Κ.Ε.Θ.Ι. (το) Κέντρο Έρευνας Θεμάτων Ισότητας.

'κεί επίρρ. → εκεί

κείθε επίρρ. → κείθε

κέικ κ. **κεκ** (το) {άκλ.} γλυκό που παρασκευάζεται με ζύμη από αλεύρι, βούτυρο / λάδι, ζάχαρη, αβγά και άλλα συστατικά και ψήνεται σε ειδικά σκεύη (φόρμες) στον φούρνο: *νόστιμο / χορταστικό ~* || *~ πορτοκάλι / σοκολάτα / με σταφίδες.* — (υποκ.) **κεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cake < αρχ. σκανδ. kaka, που συνδ. με αρχ. γερμ. kuocho > γερμ. Kuchen «γλύκυσμα»].

κείμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνον στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** βρίσκομαι, είμαι τοποθετημένος: *το χωριό κείται μεταξύ δύο ψηλών ορεινών όγκων* ● **2.** είμαι θαμμένος, στη ΦΡ. **ενθάδε κείται** π.χ. *~ ο ένδοξος αγωνιστής...* ΣΥΝ. κείτομαι ● **3.** (η μτχ. **κείμενος, -η, -ο**) (α) αυτός που υπάρχει, που ισχύει· ΦΡ. ***τα κακώς κείμενα*** το σύνολο των κακών, αρνητικών πλευρών μιας κατάστασης: *στην εκπομπή του θίγει τα ~ τού δημοσίου βίου* (β) ΝΟΜ. αυτός που είναι σε ισχύ: *οι ~ νόμοι / διατάξεις* ΣΥΝ. ισχύων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεῖμαι* < Ι.Ε. *kei- «κείμαι, βρίσκομαι», πβ. σανσκρ. śéte «κείμαι, είμαι ξαπλωμένος», πιθ. κ. λατ. civis «πολίτης», civitas «πολιτεία» (< γαλλ. citoyen «πολίτης», αγγλ. citizen, ισπ. ciudad «πόλη», ciudadano «πολίτης»), γοτθ. haims «χωριό», αγγλ. home «σπίτι», γερμ. Heim κ.ά. Ομόρρ. *κοί-τη, κοι-τών(ας), κοιτ-άζω, κοιμ-ώμαι, κειμήλιο(ν), κείμενο(ν)* κ.ά.].

κειμενικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ.-ΦΙΛΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το κείμενο **2.** (ειδικότ.) αυτός που απαντά ή περιλαμβάνεται μέσα σ' ένα κείμενο ΣΥΝ. ενδοκειμενικός ΑΝΤ. εξωκειμενικός· ΦΡ. **κειμενικό επίρρημα** (ή *«κειμενικός δείκτης»*) επίρρημα που χρησιμοποιείται στο κείμενο για να συνδέσει μεταξύ τους μεγαλύτερα πληροφοριακά σύνολα: π.χ. *έτσι, ωστόσο, ειδικότερα, συγκεκριμένα* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. textual].

κειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιοτήτων, παραγόντων και λειτουργιών (τής προθετικότητας, τής καταστασιακότητας, τής πληροφορητικότητας, τής διακειμενικότητας, τής συνοχής, τής συνεκτικότητας και τής αποδεκτότητας) που δείχνουν ότι μια αλυσίδα εκφωνημάτων (ένα κομμάτι γραπτού ή προφορικού λόγου) αποτελεί κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. textuality].

κείμενο (το) {κειμέν-ου | -ων} **1.** κάθε μεγαλύτερο (συνήθως) ή και μικρότερο κομμάτι συνεχούς προφορικού ή γραπτού λόγου που χαρακτηρίζεται από νοηματική και γλωσσική αλληλουχία και που η όλη συγκρότησή του διέπεται από συγκεκριμένες επικοινωνιακές προθέσεις τού παραγωγού τού κειμένου: *θεωρία / ανάλυση / δημιουργία / προβληματική τού ~* || *αινιγματικό / ακατανόητο / απόκρυφο / μεταφρασμένο / επίσημο / πλαστό / νομικό / ιερό / πρωτότυπο / δακτυλογραφημένο / βατό / άγνωστο* (κείμενο για εξετάσεις, το οποίο δεν έχει εκ των προτέρων γνωστοποιηθεί στους εξεταζομένους) / *αντίστροφο* (κείμενο το οποίο πρέπει να μεταφραστεί από τους διαγωνιζομένους στη γλώσσα στην οποία εξετάζονται) / *εικονογραφημένο / αποκαλυπτικό / γλαφυρό / δημοσιευμένο / επίμαχο / ξένο / αυθεντικό / σαιξπηρικό / κλασικό / έμμετρο ~* || *ο μεταφραστής / ο κινηματογραφιστής έμεινε πιστός στο ~* || *καταχωρίζω ~ σε εφημερίδα* **2.** το μέρος ενός βιβλίου ή το τμήμα μιας σελίδας που περιλαμβάνει γραπτό λόγο: *μη σε τρομάζει ο όγκος τού βιβλίου· το μισό μόνο είναι ~, το υπόλοιπο είναι φωτογραφίες και πίνακες!* **3.** ΦΙΛΟΛ. το καθ' αυτό έργο ενός συγγραφέα χωρίς τον σχολιασμό, την ερμηνεία ή/και τη μετάφραση των σχολιαστών του: *το ποιητικό ~ συνοδεύεται από κριτικό υπόμνημα και ερμηνευτικά σχόλια.* — (υποκ.) **κειμενάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κείμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. τού ρ. *κεῖμαι*. Η σημε-

ρινή σημ. είναι μτγν.].

κειμενογράφος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συγγραφή κειμένων για πρόσκαιρη χρήση και χωρίς υψηλές φιλολογικές απαιτήσεις: ~ *επιθεωρήσεων / διαφημίσεων* ΣΥΝ. συγγραφέας **2.** πρόσωπο που πληκτρολογεί κείμενα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, στοιχειοθέτης **3.** πρόγραμμα Η/Υ με το οποίο γράφει κανείς κείμενα σε Η/Υ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. copywriter].

κειμενογλωσσολογία (η) ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που μελετά επιστημονικά το κείμενο και τα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα ανάλυσεώς του (συνοχή, συνεκτικότητα, ενδογλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον, σχέσεις δείξεως και αναφοράς, προοπτική, επανορθωτικούς μηχανισμούς κ.λπ.). — **κειμενογλωσσολογικός**, -ή, -ό, **κειμενογλωσσολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. text linguistics].

κείμενος, -η, -ο → κείμαι

κειμήλιο (το) {κειμηλί-ου | -ων} το αντικείμενο που έχει απομείνει από μια ιστορική περίοδο και φυλάσσεται ως αναμνηστικό, έχοντας μεγάλη ιστορική, καλλιτεχνική ή συναισθηματική αξία: *ιερό / γραπτό / ιστορικό / προγονικό / ανεκτίμητο / άφθαρτο / πολύτιμο / οικογενειακό* ~ ΣΥΝ. ενθύμιο. — **κειμηλιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κειμήλιον*, ουδ. τού σπανιότερου επιθ. *κειμήλιος* < *κεῖμαι* + παραγ. επίθημα *-ήλιος*, πβ. *γαμ-ήλιος*].

κειμηλιοθήκη (η) [1847] {κειμηλιοθηκών} η θήκη ή ο χώρος όπου φυλάσσονται κειμήλια.

κείνος, -η, -ο αντων. ▸ εκείνος

κεϊνσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η οικονομική θεωρία τού Τζον Κέυνς για την αντιμετώπιση τής ανεργίας με ενίσχυση τής ζήτησης μέσω επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. keynesianism, από το όνομα τού Άγγλου οικονομολόγου John M. Keynes (1883-1946)].

κείρω ρ. μετβ. {έκαρην, -ης, -η,... κεκαρμένος} (αρχαιοπρ.) **1.** κόβω τα μαλλιά: *«Οι κεκαρμένοι»* (μυθιστόρημα τού Ν. Κάσδαγλη) ΣΥΝ. κουρεύω· ΦΡ. ***εν χρω κεκαρμένος*** βλ. λ. *χρως* **2.** (μεσοπαθ. **κείρομαι**) εγκαταλείπω τα εγκόσμια, στη ΦΡ. ***κείρομαι μοναχός***.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κέρ-σ-jω* < I.E. *(s)qer- «κόβω», πβ. σανσκρ. kr-n-t-áti «κόβει», αρμ. k'erem «γδέρνω», λατ. carpo «κόβω (καρπούς)» (> γαλλ. écharper «κομματιάζω», ισπ. escarbar), γερμ. scheren, αγγλ. shear κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, καρ-πός, κορ-μός, κουρ-εύω* κ.ά.].

κείτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι ξαπλωμένος (στο έδαφος): *κείτεται στο χώμα νεκρός* **2.** βρίσκομαι, είμαι τοποθετημένος: *η πόλη κείτεται στη μέση τής κοιλάδας* ΣΥΝ. κείμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κεῖμαι*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς ρ. σε *-το-μαι*, πβ. *θέ-τομαι*].

Κ.Ε.Κ. (το) Κέντρο Ελέγχου Καυσαερίων.

κεκαλυμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καλυμμένος από κάτι, που δεν γίνεται απροκάλυπτα, αλλά χρησιμοποιεί προσχήματα: *ο λόγος τού προέδρου ήταν μια ~ πρόκληση προς τους πολιτικούς του αντιπάλους και όχι ένας απλός απολογισμός* ΣΥΝ. συγ(κε)καλυμμένος ΑΝΤ. απροκάλυπτος, φανερός. — **κεκαλυμμέν-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καλύπτω*].

κεκαμμένος, -η, -ο ▸ κάμπτω

κεκαρμένος, -η, -ο ▸ κείρω

κεκεδίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ τραυλίζοντας, λέγοντας πολλές φορές μία συλλαβή κατά την εκφορά τού λόγου. — **κεκέδισμα** (το).

κεκές (ο) {κεκέδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) πρόσωπο που κεκεδίζει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keke].

κεκλεισμένων των θυρών ▸ θύρα

κεκλιμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κλίση, που γέρνει: ~ *επιφάνεια / οροφή* || *ο ~ πύργος τής Πίζας* ΣΥΝ. επικλινής, γειρτός **2.** ΦΥΣ. ***κεκλιμένο επίπεδο*** επίπεδη επιφάνεια με κλίση ως προς το οριζόντιο επίπεδο με τη βοήθεια τού οποίου μπορούμε να ανυψώσουμε ένα σώμα καταβάλλοντας δύναμη μικρότερη τού βάρους του· χρησιμοποιείται για να ανυψώνονται βαριά αντικείμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κλίνω*].

κεκοιμημένος, -η, -ο (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει πεθάνει· ο αποθανών, ο εκλιπών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κοιμῶ / -ῶμαι*].

κεκορεσμένος, -η, -ο (λόγ.) κορεσμένος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κορέννυμι* «χορταίνω, γεμίζω» (βλ. κ. *κορεσμός*)].

κεκράκτης (ο) {κεκρακτών} **1.** (αρχαιοπρ.) το άτομο που είναι επιφορτισμένο να ειδοποιεί τους συμπολίτες του διαλαλώντας δυνατά είδηση σε διάφορα σημεία τής πόλης ΣΥΝ. κήρυκας, κράχτης, ντελάλης **2.** το άτομο που προκαλεί επίτηδες θόρυβο και φασαρία σε δημόσια συγκέντρωση δρώντας προβοκατόρικα ή που είναι βαλτός από αυτούς που διοργανώνουν τη συγκέντρωση ΣΥΝ. εγκάθετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλ. τ. τού θ. *κράγ-* τού ρ. *κράζω* (βλ.λ.)].

Κέκροψ (ο) {Κέκροπ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ο πρώτος αυτόχθων βασιλιάς τής Αττικής, ο οποίος ήταν από τη μέση και πάνω άνθρωπος και από τη μέση και κάτω φίδι· οργάνωσε τη ζωή τής Αθήνας και θέσπισε νόμους. Επίσης **Κέκροπας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Κέρκ-οψ* (με αντιμετάθεση) < *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.) + *-οψ* (ομόρρ. τού *ὄψις*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που εμφανίζει ουρά»].

κεκρύφαλος (ο) {κεκρυφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΖΩΟΛ. το δεύτερο από τα τέσσερα στομάχια τού πεπτικού συστήματος των μηρυκαστικών • **2.** κεφαλόδεσμος από δικτυωτό υλικό μέσα στο οποίο έβαζαν τα μαλλιά τους οι γυναίκες ΣΥΝ. μπόλια, τσεμπέρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ασιατικής προελ., κατ' επίδραση των λ. *κρύπτω, κρυφός*].

κεκτημένος, -η, -ο αυτός τον οποίο έχει κανείς ήδη επιτύχει και διατηρεί: *δεν μπορούν να θιγούν τα ~ δικαιώματα των εργαζομένων*· ΦΡ. ***κεκτημένη ταχύτητα*** (i) η ταχύτητα με την οποία εξακολουθεί να κινείται ένα σώμα, όταν πάψει να επενεργεί πάνω του η αιτία που την προκάλεσε αρχικά (ii) (μτφ.) για ενέργεια που γίνεται αυθόρμητα, χωρίς αυτός που την εκτελεί να την έχει σκεφθεί όσο πρέπει και κυρ. χωρίς να υπάρχει πλέον λόγος: *συγγνώμη, από ~ το έκανα· δεν το ήθελα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ». Η φρ. *κεκτημένα δικαιώματα* αποδίδει το γαλλ. droits acquis, η δε φρ. *κεκτημένη ταχύτητα* αποδίδει τη γαλλ. vitesse acquise].

κεκυρωμένος, -η, -ο → κυρώνω

κελάδα (η) {κελαδών} πτηνό με καστανές ραβδώσεις, με λευκή ή γκρίζα βάση στην ουρά και στα φτερά και μακρύ νύχι στο πίσω δάχτυλο, που κινείται με ζωηρό τρόπο, συχνά κουνώντας την ουρά (πβ. λ. *σουσουράδα*) ΣΥΝ. σεισοπυγίς.
[ΕΤΥΜ. < *κέλαδος* (βλ. λ. *κελαϊδώ*)].

κελαϊδιστός, -ή, -ό αυτός που ακούγεται σαν κελάιδισμα. — **κελαϊδιστά** επίρρ.

κελαϊδώ (κ. -άω) κ. (συνήθ. ορθ.) **κελαηδώ** ρ. αμετβ. {κελαϊδάς... | κελάιδησα} **1.** (για πουλιά) βγάζω ήχο που έχει μουσικότητα και είναι ευχάριστος: *«δεν κελαϊδούσε σαν πουλί μηδέ σαν χελιδόνι, μόνον μιλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλίτσα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. τραγουδώ, λαλώ **2.** (μτφ.) μιλάω πολύ και ευχάριστα: *τι κελαϊδάς συνέχεια;* ΦΡ. (ειρων.) ***το πουλάκι κελάιδησε*** για πρόσωπο που προδίδει μυστικά, συνήθ. αφού του ασκηθεί πίεση: *τώρα που τον συνέλαβε η αστυνομία, θα κελαϊδήσει το πουλάκι*. — **κελά(ι)δημα** κ. **κελά(ι)δισμα** (το) κ. **κελα(ι)διμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κελαδῶ (-έω)* (ο τ. *κελα-η-δώ* οφείλεται στην παρετυμολογική επίδραση τής λ. *αηδόνι*) < *κέλαδος* «θόρυβος, βοή» < θ. *κελα-*, για το οποίο βλ. λ. *κελαρύζω*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. *καλῶ*].

κελάρης (ο) → κελλάρης

κελάρι (το) ▸ κελλάρι

κελαρύζω ρ. αμετβ. {κελάρυσα} (για νερό) ηχώ ευχάριστα καθώς κυλώ. — **κελάρυσμα** (το) [μτγν.] κ. **κελαρυσμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κέλαρ* (παράλλ. τ. τού ουσ. *κέλωρ* «φωνή», πιθ. ηχομιμητική λ.) + *-ύζω*, πβ. *ὀλολ-ύζω, τονθορ-ύζω*].

κελαρυστός, -ή, -ό (για νερό) που ηχεί ευχάριστα καθώς κυλάει, που κελαρύζει. — **κελαρυστά** επίρρ.

κελεμπέκι (το) {κελεμπεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο σφένδαμος (βλ.λ.).

κελεμπία (η) {κελεμπιών} **1.** μακρύ και φαρδύ ένδυμα των Αράβων σε λευκό συνήθ. χρώμα: *οι κελεμπίες αποτελούν ιδανική προστασία για τη ζέστη τής ερήμου* **2.** κάθε μακρύ και φαρδύ ένδυμα, που δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κομψότητα και δεν αναδεικνύει τη γραμμή τού σώματος: *κυκλοφορούσε με κελεμπίες, για να κρύψει τα κιλά που είχε πάρει*.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. kelebia].

κελεπούρι (το) {κελεπουρ-ιού | -ιών} **1.** χρήσιμο αντικείμενο που το βρίσκει κανείς κατά τύχη, και ειδικότ. καλής ποιότητας προϊόν που πωλείται σε πολύ χαμηλή τιμή: *σπουδαίο / απροσδόκητο / πρώτης τάξεως* ~ ΣΥΝ. ευκαιρία, προσφορά **2.** πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες, το οποίο ανακαλύπτει κάποιος: *ο καινούργιος υπάλληλος είναι πραγματικό ~· στον ίδιο χρόνο με τους άλλους βγάζει διπλή δουλειά* **3.** (κ. με ειρωνική χροιά) για ακατάλληλο για μια δουλειά ή αστείο πρόσωπο: *Είναι αυτός ένας! ~ που μας πέτυχε!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kelepir].

κέλευσμα (το) [αρχ.] {κελεύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) προσταγή στην οποία δεν μπορεί κανείς παρά να υπακούσει (συνήθ. στον πληθ.): *τα ~ τής φύσης / τής ηθικής / τής πατρίδας* ΣΥΝ. διαταγή, πρόσταγμα ΑΝΤ. παράκληση.

κελευστής (ο/η) υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κελεύω*. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον υπεύθυνο των κωπηλατών, ο οποίος τους έδινε τον ρυθμό].

κελεύω ρ. μετβ. {εκέλευσα} (λόγ.) δίνω διαταγή: *ο νόμος κελεύει τον σεβασμό τής ελευθερίας τού λόγου* ΣΥΝ. προστάζω, διατάζω, ορίζω ΑΝΤ. παρακαλώ· ΦΡ. ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει*** βλ. λ. *βουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παροτρύνω, καθοδηγώ», που συνδ. με τα ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση», *κέλομαι* «προστάζω», καθώς και με το ουσ. *κέλευθος (ἡ)* «οδός, ταξίδι». Το ρ. *κέλλω / κέλομαι* ανάγεται σε I.E. *kel- «κινώ, θέτω σε κίνηση», πβ. σανσκρ. kalayati «σπρώχνει», λατ. celer «ταχύς», γαλλ. accélérer «επιταχύνω» (< λατ. ad + celer), πιθ. κ. γοτθ. haldan «ποιμαίνω, βόσκω», αγγλ. hold «κρατώ», γερμ. halten «σταματώ» κ.ά.].

κέλητας (ο) {κελήτων} **1.** το άλογο που είναι κατάλληλο για ιππασία και τρέξιμο, όχι για εργασίες ΣΥΝ. δρομικός • **2.** ΝΑΥΤ. μικρή, μακρόστενη λέμβος, που κινείται με κουπιά και επιτυγχάνει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. φαλαινίς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέλης, -ητος* < *κέλλω* «θέτω σε κίνηση», για το οποίο βλ. λ. *κελεύω*].

κελί (το) → κελλί

κελλάρης (ο) [μτγν.] {κελλάρηδες}, **κελλάρισσα** (η) {κελλαρισσών}

πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την αποθήκη τροφίμων (ενός μοναστηριού ή άλλου χώρου, στον οποίο διαμένουν πολλοί άνθρωποι) ΣΥΝ. αποθηκάριος, οικονόμος.

κελλάρι (το) {κέλλαρ-ιού | -ιών} μικρός, συνήθ. υπόγειος, δροσερός και σκοτεινός χώρος, στον οποίο φυλάσσονται τρόφιμα και κρασί: *το ~ ήταν γεμάτο γεννήματα και βαρέλια με κρασί* ΣΥΝ. αποθήκη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κελλάριον* < λατ. cellarium, υποκ. τού cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»].

κελλί (το) {κελλ-ιού | -ιών} **1.** (α) μικρό δωμάτιο σε μοναστήρι για τη διαμονή μοναχού (β) αυτοτελές ευρύχωρο οικοδόμημα με ενσωματωμένο ναΐδριο, που εξαρτάται από μονή, δεν υπάγεται σε σκήτη και είναι μεγαλύτερο από καλύβα (βλ.λ.) **2.** ο χώρος διαμονής ή κράτησης φυλακισμένων ή κρατουμένων σε φυλακή: *καγκελόφραχτο / μικροσκοπικό / στενόχωρο / ανήλιαγο / υγρό / ανθυγιεινό ~* ΣΥΝ. θάλαμος • **3.** καθένα από τα μικρά βαθουλωτά χωρίσματα που σχηματίζουν οι μέλισσες στην κηρήθρα, στα οποία τοποθετούν τα αβγά ή αποθηκεύουν το μέλι τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κελλίον*, υποκ. τού *κέλλα* < λατ. cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»].

κελλιώτης (ο) [μεσν.] {κελλιωτών} ο μοναχός που ζει σε κελλί.

κελουλοΐτης (ο) {κελουλοϊτών} εύφλεκτο πλαστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην κατασκευή φωτογραφικών και κινηματογραφικών φιλμ, αλλά και χτενών, παιχνιδιών κ.ά.· αλλιώς *σελουλόιντ* (το).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σελουλόιντ*].

κελοφάνη (η) {κελοφανών} υλικό που προέρχεται από τη σταδιακή επεξεργασία ξυλοπολτού, έχει τη μορφή πολύ λεπτών διαφανών φύλλων και χρησιμοποιείται για το ερμητικό σφράγισμα τού στομίου δοχείων ή φιαλιδίων ή τη συσκευασία τροφίμων· αλλιώς *σελοφάν* (το).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σελοφάν*].

Κελσίου βαθμός (ο) καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας που επινόησε ο A. Celsius για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας (σύμβολο °C).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Σουηδού αστρονόμου Κελσίου (Anders Celsius, 1701-1744)].

Κέλτης (ο) {Κελτών}, **Κέλτισσα** (η) {Κελτισσών} μέλος αρχαίας ομάδας φυλών που έζησαν σε διάφορες περιοχές τής Ευρώπης, από την Ιρλανδία, τη Βρετανία, την Κ. Ευρώπη, την Ιβηρική Χερσόνησο ώς τα Βαλκάνια και τη Μ. Ασία· γλωσσικά και πολιτισμικά τους στοιχεία επιβιώνουν κυρ. στην Ιρλανδία, τη Βρετανία (Ουαλία, Σκωτία) κ.α. — **Κελτικά** κ. **Κέλτικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κέλται* / αρχ. *Κελτοί* (πβ. λατ. Celtae), πιθ. συνδ. με το λατ. επίθ. celsus «εξέχων, υψηλός». Βλ. κ. *Γαλάτες*, το οποίο είναι κελτ. προελ.].

κελτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **κέλτικος, -η, -ο** αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες: *~ γλώσσες / επιδρομές / τέχνη* ‖ *~ σταυρός* (που έχει έναν κύκλο γύρω από το σημείο ενώσεως των κεραιών τού σταυρού). — **κελτικά** κ. **κέλτικα** επίρρ.

κέλυφος (το) {κελύφ-ους | -η, -ών} **1.** το φυσικό σκληρό περίβλημα καρπών, αβγών ή οργανισμών: *το ~ αβγού / οστράκου* ΣΥΝ. τσόφλι, καβούκι, καύκαλο **2.** (μτφ.) κάθε κατάσταση που λειτουργεί προστατευτικά και στην οποία επαναπαύεται κανείς: *η κόρη του πρέπει να σπάσει το οικογενειακό ~ και να βγει στη ζωή.* — **κελυφωτός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *kel-u-, για το οποίο βλ. λ. *καλύπτω* (< *k]-u-), + επίθημα *-φος*].

Κ.Ε.Μ.Ε. (το) Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης.

ΚΕ.ΜΕ.Π.Ε. (το) Κέντρο Μελέτης Προβλημάτων τού Ελληνισμού.

κεμετσές κ. **κεμετζές** (ο) {κεμετσέδες} έγχορδο μουσικό όργανο, διαδεδομένο στον Πόντο και στην Καππαδοκία, που μοιάζει με την κρητική λύρα και παίζεται με δοξάρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kemençe < περσ. kamānča «δοξάρι»].

κεμπάπ (το) {άκλ.} πικάντικος κιμάς πλασμένος σε μακρόστενα κομμάτια, που σερβίρεται πάνω σε πίτα με κόκκινη σάλτσα ή ψητή ντομάτα και κρεμμύδι. — **κεμπαπτζής** (ο), **κεμπαπτζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kebap «ψητό κρέας»].

Κ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων.

κενό (το) [αρχ.] **1.** χώρος ή διάστημα στο οποίο δεν υπάρχει τίποτα: *το διαστρικό ~* ‖ *νιώθω ένα ~ στο στομάχι μου* (πεινάω) ‖ *αφηρημένος κάρφωσε το βλέμμα του στο ~* ‖ (μτφ.) *απευθύνομαι στο ~* (δεν βρίσκω ανταπόκριση) ‖ *γύρω τους δεν υπήρχε κανείς και τίποτα, παρά μόνο το απόλυτο ~!* **2.** ο χώρος μεταξύ ενός ψηλού και ενός χαμηλού σημείου, στον οποίο δεν υπάρχει κανένα αντικείμενο: *έπεσε στο ~ με το αλεξίπτωτο* ‖ *πισωπάτησε και βρέθηκε στο ~*· ΦΡ. ***πέφτω στο κενό*** αποτυγχάνω: *οι προσπάθειες για διάλογο έπεσαν στο κενό* **3.** καθετί που διακόπτει μια συνέχεια, που δεν επιτρέπει να είναι κάτι συνεχές, ολοκληρωμένο: *έχει κενά στις γνώσεις του* ‖ *η κατάθεσή του έχει ορισμένα ~* ‖ *χρονικό / λογικό ~* ΣΥΝ. χάσμα **4.** θέση που δεν έχει καλυφθεί: *ο υπουργός υποσχέθηκε να πληρωθούν τα οργανικά ~ των σχολείων* ‖ *τα ~ στην άμυνα τής ομάδας επέφεραν την ήττα* **5.** ΦΥΣ. χώρος στον οποίο δεν υπάρχει αέρας ή άλλου είδους υλικό: *οι αστροναύτες αιωρούνταν στο ~* ‖ *τα προϊόντα διατηρούνται καλύτερα σε συσκευασία κενού* ‖ *βαρομετρικό / τεχνητό ~* ‖ *το αεροπλάνο έπεσε σε κενά αέρος και είχε σκαμπανεβάσματα* **6.** (μτφ.) η αίσθηση ελλείψεως που δημιουργείται όταν χάνει κανείς (κάποιον/κάτι): *ο θάνατός του άφησε δυσαναπλήρωτο ~* ‖ *συμπληρώνω / καλύπτω / γεφυρώνω ένα ~* ‖ *γεμίζω το ~ τής απουσίας σου* ‖ *νιώθω μέσα μου ~.*

κενόδοξος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ουσιαστικούς στόχους στη ζωή του, που κυνηγά εφήμερα πράγματα και πρόσκαιρη δόξα: *ο ~ άνθρωπος ικανοποιείται να βλέπει τη φωτογραφία του στις κοσμικές στήλες* ΣΥΝ. ματαιόδοξος, κενόσπουδος ΑΝΤ. μετριόφρων. — **κενόδοξα** επίρρ., **κενοδοξία** (η) [μτγν.].

κενολογία (η) [μτγν.] {κενολογιών} λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο αλλά με επιτηδευμένο ύφος: *κουραστική / υπερβολική / μεγαλόστομη / ηχηρή / στομφώδης / φραστική ~* ΣΥΝ. μωρολογία, αερολογία, ματαιολογία. — **κενολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

κενολόγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που λέει λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο.

κενός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν περιέχει τίποτα: *όλοι απόρησαν διαπιστώνοντας ότι το κιβώτιο που τους είχε σταλεί ήταν ~* ΣΥΝ. άδειος ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης **2.** αυτός που δεν έχει καταληφθεί, δεν έχει συμπληρωθεί: *~ μητροπολιτική έδρα* (χηρεύουσα) / *δωμάτια ξενοδοχείου / ώρες στο σχολικό πρόγραμμα* (ώρες χωρίς μάθημα) ΣΥΝ. άδειος, διαθέσιμος ΑΝΤ. πλήρης **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται ουσιαστικού περιεχομένου και νοήματος: *η προειδοποίηση είναι σοβαρή και όχι ~ λόγια* ‖ *~ υποσχέσεις / ελπίδες / σύνθημα* ‖ *εξεφώνησε έναν λόγο πομπώδη αλλά κενό περιεχομένου* ΣΥΝ. άσκοπος, (μτφ.) κούφιος ΑΝΤ. ουσιαστικός· ΦΡ. ***κενό γράμμα*** βλ. λ. *γράμμα* **4. *κενό*** (το) βλ.λ. — **κενά** επίρρ., **κενότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κενϝ-ός* < **κεν-εϝ-ός* (με συγκοπή), πιθ. < Ι.Ε. *ken- «άδειος» και συνδ. με αρμ. sin].

κενόσοφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που νομίζει ότι γνωρίζει, αλλά δεν ξέρει ουσιαστικά τίποτα (κ. ως ουσ.): *εμφανίζονται συχνά ψευδοπροφήτες και κενόσοφοι, που εντυπωσιάζουν τα πλήθη* ΣΥΝ. δοκησίσοφος, ψευδόσοφος ΑΝΤ. σοφός. — **κενόσοφα** επίρρ., **κενοσοφία** (η).

κενόσπουδος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ασχολείται ή σχετίζεται με πράγματα άνευ ουσίας: *~ δραστηριότητες, που μόνο φθορά μάς προκαλούν* ΣΥΝ. κενόδοξος, ματαιόδοξος.

κενοτάφιο (το) [αρχ.] {κενοταφί-ου | -ων} ο εν είδει μνημείου τάφος που δεν περιέχει νεκρό, αλλά έχει ανεγερθεί προς τιμήν ανθρώπων (συνήθ. αγωνιστών), των οποίων δεν βρέθηκαν τα πτώματα ή έχουν ταφεί αλλού: *~ προς τιμήν των πεσόντων στη μάχη.*

κενότητα (η) ▸ κενός

κενοφοβία (η) {κενοφοβιών} ΨΥΧΙΑΤΡ. ο παθολογικός φόβος κάποιου όταν βρεθεί σε ανοιχτό και ακατοίκητο χώρο ΑΝΤ. κλειστοφοβία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cenophobia].

κενταύρια (η) ποώδες εδώδιμο φυτό με παχιά φύλλα και μοβ ή κίτρινα άνθη. Επίσης **κενταύριο** (το) [μτγν.].

κενταυρομαχία (η) [μτγν.] {κενταυρομαχιών} ΜΥΘΟΛ. μάχη στην οποία μετείχαν Κένταυροι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κενταυρία*, επειδή, κατά τη μυθολογία, ο Κένταυρος Χείρων χρησιμοποίησε αυτό το φυτό για να θεραπεύσει μια πληγή από βέλος].

Κένταυρος (ο) {-ου κ. -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύρους} **1.** ΜΥΘΟΛ. ον το οποίο από τη μέση και πάνω ήταν άνθρωπος και από τη μέση και κάτω άλογο: *ο ~ Χείρων υπήρξε δάσκαλος τού Αχιλλέα* • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός ορατός από το Ν. Ημισφαίριο: *το «άλφα» τού ~* (ο λαμπρότερος αστέρας του).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί διάφορες μη πειστικές ερμηνείες, μεταξύ των οποίων η σύνδεση με σανσκρ. Gandharvá «όνομα μυθικού όντος» και με το λατ. februus «καθαρτικός». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για σύνθετο (< *κεντῶ* + *αὔρα*), το οποίο ωστόσο εμφανίζει σημασιολογικές δυσκολίες. Ίσως η λ. να μην είναι Ι.Ε. προελ.].

κέντημα (το) [αρχ.] {κεντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διακόσμηση υφασμάτων με σχέδια που γίνονται με βελόνα και κλωστή: *μου αρέσει το ~* ‖ *περνάω ευχάριστα τις ώρες μου με το ~ μου* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ύφασμα ή/και το σχέδιο που έχει διακοσμηθεί με την παραπάνω διαδικασία: *δύσκολο / εντυπωσιακό / πολύχρωμο ~* ‖ *~ για πουκαμίσες / κουρτίνες / μαξιλάρι / πίνακα / τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. εργόχειρο **3.** (μτφ.) για εργασία υψηλής ποιότητας (ιδίως γραφική) • **4.** το τσίμπημα: *το ~ τής μέλισσας* • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο τού συστήματος παραστάσεως των ήχων στη βυζαντινή μουσική.

κεντηματιά (η) {δυσχρ. κεντηματιών} η βελονιά στο κέντημα.

κεντήστρα κ. **κεντήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή εργοχείρων, τα οποία γίνονται με χρωματιστές κλωστές πάνω σε ύφασμα. Επίσης **κεντήτρια**.

κεντητική (η) [μτγν.] η τέχνη τής κατασκευής εργοχείρων πάνω σε ύφασμα με χρωματιστές κλωστές.

κεντητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με κέντημα: *~ τραπεζομάντηλο / σεντόνια / φόρεμα* **2.** αυτός που έχει κεντηθεί σε ύφασμα: *~ λουλούδια / σχέδια.*

κεντήτρια (η) ▸ κεντήστρα

κεντιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** τσίμπημα από μυτερό αντικείμενο ή όργανο: *έδωσε ~ στο άλογο και εκείνο άρχισε να καλπάζει* ΣΥΝ. νυγμός, κέντρισμα **2.** (συνεκδ.) ο δυνατός πόνος και η ενόχληση που προκαλεί (κάτι): *δεν λέει να με αφήσει η ~ στο στομάχι* ΣΥΝ. σουβλιά **3.** (μτφ.) ενοχλητικά λόγια γεμάτα υπαινιγμούς.

κεντίδι (το) {κεντιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι που είναι διακοσμημένο με κέντημα: *φορεσιά γεμάτη κεντίδια* ΣΥΝ. πλουμίδι, πλούμισμα.
[ΕΤΥΜ. < *κεντώ* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ.λ.).

κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη τής ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα τής περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. kendo < ken «ξίφος» + do «τέχνη»].

κεντράδι (το) {κεντραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το τμήμα φυτού που εμβολιάζεται στον κορμό άλλου δέντρου ή φυτού για τη βελτίωση τού τελευταίου ή τη δημιουργία νέου είδους: *νέο / ασθενικό / γερό ~* ΣΥΝ. μπόλι.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *κέντρο* «αγκάθι»].

κεντράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό κατάστημα διασκεδάσεως: *παραλιακό / ύποπτο / υπόγειο / συμπαθητικό ~.*

κεντραριστός, -ή, -ό αυτός που είναι τοποθετημένος στο κέντρο. — **κεντραριστά** επίρρ.

κεντράρω ρ. μετβ. {κέντραρα κ. κεντράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι) έτσι, ώστε το κέντρο του να είναι στην ίδια ευθεία με το κέντρο άλλου πράγματος (που το περιέχει ή το περιβάλλει): *το πλάνο δεν είναι κενταρισμένο καλά* (το αντικείμενο τής φωτογραφικής ή τής κινηματογραφικής λήψης δεν βρίσκεται στο κέντρο τού οπτικού πεδίου τής μηχανής λήψης) **2.** τοποθετώ (κάτι) στο κέντρο: ~ *μια εικόνα στην οθόνη / στη σελίδα.* — **κεντράρισμα** (το).

κεντρί (το) {κεντρ-ιού | -ιών} **1.** το αιχμηρό όργανο στο κεφάλι ή στην ουρά εντόμων με το οποίο τρυπούν το σώμα άλλου οργανισμού και χύνουν μέσα του δηλητήριο ή άλλη τοξική ουσία: *το ~ τής μέλισσας / τού σκορπιού* ΣΥΝ. σουβλί, αγκίδα **2.** οτιδήποτε αιχμηρό μπορεί να προκαλέσει τσίμπημα ή πόνο **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που με τα λόγια ενοχλεί, που έχει δηκτικό λόγο **4.** (μτφ.) η ίδια η νύξη, ο δηκτικός υπαινιγμός ΣΥΝ. καρφί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεντρίον*, υποκ. τού αρχ. *κέντρον* «αιχμή, αγκάθι»].

κεντρίζω ρ. μετβ. {κέντρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρυπώ με κεντρί: *τον κέντρισε μια μέλισσα* ΣΥΝ. τσιμπώ, κεντώ, αγκυλώνω **2.** (μτφ.) παρακινώ, αφυπνίζω: *η πλοκή τού έργου έχει μεταπτώσεις που κεντρίζουν το ενδιαφέρον τού θεατή* || ~ *τη ζηλοτυπία / τη φιλοδοξία / το φιλότιμο / την περιέργεια / τη φαντασία* ΣΥΝ. κεντώ, ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. αποκοιμίζω • **3.** σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με σκοπό τη βελτίωση τού αρχικού φυτού ή τη δημιουργία νέου: *κέντρισαν τις πορτοκαλιές με μια νέα ποικιλία* ΣΥΝ. μπολιάζω, εγκεντρίζω, κεντρώνω. — **κέντρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέντρον*].

κεντρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στο κέντρο (μιας χώρας, ηπείρου κ.λπ.): ~ *Αφρική / Ευρώπη / Ελλάδα / Ασία / οροσειρά* ΣΥΝ. μεσαίος **2.** (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο τής πόλης: ~ *δρόμος / αρτηρία / πλατεία / κατάστημα / βιβλιοπωλεία* ΑΝΤ. απόκεντρος, περιφερειακός **3.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον: ~ *ρόλος / ήρωας / ιδέα / στόχος / θέμα* || *ο ~ νοηματικός άξονας ενός δοκιμίου* || ~ *δελτίο ειδήσεων* ΣΥΝ. βασικός, κύριος, πρωτεύων, αρχικός, θεμελιώδης ΑΝΤ. δευτερεύων **4.** αυτός που αποτελεί το σημείο από το οποίο ξεκινά η τροφοδοσία, η παροχή των υπολοίπων: ~ *θέρμανση / αγωγός ύδρευσης / κεραία τηλεόρασης* ΑΝΤ. περιφερειακός **5.** (α) αυτός που έχει τον έλεγχο και τον συντονισμό: ~ *διεύθυνση εξαγωγών* || *η ~ μονάδα επεξεργασίας ενός υπολογιστή* (ο επεξεργαστής) || *η ~ εξουσία βρίσκεται σε σύγκρουση με τους ιδιοκτήτες των Μ.Μ.Ε.* || *η ~ Τράπεζα μιας χώρας* (β) ***Κεντρική Επιτροπή*** (συντομ. Κ.Ε.) ανώτατο πολιτικό όργανο των δημοκρατικών κομμάτων με καθοδηγητική λειτουργία, που αποτελεί τον σύνδεσμο ανάμεσα στην κομματική ηγεσία και τη λαϊκή βάση **6. *κεντρικά*** (τα) τα γραφεία εταιρείας ή οργανισμού που αποτελούν τη διοικητική βάση, εκεί όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις: *τα ~ μεταφέρθηκαν εκτός Αθηνών.* — **κεντρικ-ά / -ώς** {μτγν.} επίρρ., **κεντρικότητα** (η) [1834].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος σε σημείο τού ορίζοντα», < αρχ. *κέντρον* (βλ.λ.), ακολουθώντας τη σημασιολ. μεταβολή τής λ. *κέντρον*].

κέντρισμα (το) → κεντρίζω

κέντρο (το) **1.** το σημείο ή το μέρος που βρίσκεται στο μέσον ενός χώρου ή πράγματος: *το άγαλμα είχε στηθεί στο ~ τής πλατείας* || *ταξίδι στο ~ τής Γης* ΣΥΝ. μέσο ΑΝΤ. άκρο **2.** το επίκεντρο: *η διάσκεψη για τον αφοπλισμό βρίσκεται στο ~ τού ενδιαφέροντος* **3.** (α) ΜΑΘ. το σημείο από το οποίο απέχουν εξίσου όλα τα σημεία ενός γεωμετρικού σχήματος ή ως προς το οποίο βρίσκονται ανά ζεύγη σε συμμετρία: *το ~ τού κύκλου / τής σφαίρας* || ~ *συμμετρίας·* ΦΡ. ***χτυπάω κέντρο*** πετυχαίνω τον στόχο μου ή κάνω μια εύστοχη επισήμανση (β) σημείο ως προς το οποίο αναφερόμαστε: ~ *ομοιοθεσίας* || *ριζικό ~* **4.** ΦΥΣ. ***κέντρο βάρους*** (*κέντρον βάρεος*, Αρχιμήδ. *Περί Ἰσορροπιῶν* I.4) (i) το νοητό σημείο ενός σώματος, στο οποίο θεωρείται ότι συγκεντρώνεται ολόκληρο το βάρος του: *άξονας τού κέντρου βάρους* || *το ~ τού σώματός του είναι χαμηλά* (ii) (μτφ.) το σημείο στο οποίο πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον, η προσοχή: *το ~ τής πολιτικής μας πρέπει να είναι η κοινωνική πρόνοια* **5.** ΦΥΣΙΟΛ. το βασικό σημείο ενός οργάνου ή οργανισμού, το οποίο ρυθμίζει όλες τις λειτουργίες και τις σχέσεις του: *νευρικό / οπτικό / αισθητικό / ακουστικό ~* || *τα διάφορα ~ τού εγκεφάλου* **6.** το μέρος στο οποίο αναπτύσσεται πλούσια και σημαντική δραστηριότητα σε συγκεκριμένο τομέα: *τα ~ τού ελληνισμού τής διασποράς* || *το εμπορικό ~ τής πόλης* || (συνεκδ.) *η πόλη μας αποτελεί διεθνές επιστημονικό / βιομηχανικό / καλλιτεχνικό / τουριστικό ~* ΣΥΝ. πυρήνας· ΦΡ. (α) ***αστικό κέντρο*** βλ. λ. *αστικός* (β) ***κέντρο απόκεντρο*** βλ. λ. *απόκεντρος* **7.** χώρος ο οποίος διαθέτει εγκαταστάσεις και υπηρεσίες για την υλοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: ~ *Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων* || *η εταιρεία συγκρότησε ~ ανάπτυξης λογισμικού* || ~ *εξυπηρέτησης πελατών* || ~ *πυρηνικών δοκιμών / αδυνατίσματος* || *ερευνητικό / θεραπευτικό ~·* ΦΡ. (α) ***κέντρο νεότητας*** χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για νεανικές συγκεντρώσεις και δραστηριότητες (με παιχνίδια, βιβλιοθήκες, διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά.) (β) ***κέντρο / ινστιτούτο αισθητικής*** βλ. λ. *αισθητική* (γ) ***πνευματικό / πολιτιστικό κέντρο*** χώρος που διατίθεται για πνευματικές / πολιτιστικές δραστηριότητες (λ.χ. για ομιλίες, μουσικές εκδηλώσεις, εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.): *το ~ τού Δήμου Αθηναίων φιλοξενεί έκθεση έργων υπερρεαλιστών καλλιτεχνών* (δ) ***εμπορικό κέντρο*** βλ. λ. *εμπορικός* (ε) ***εξεταστικό κέντρο*** σχολείο, σχολή ή άλλο κτήριο στο οποίο διεξάγονται εξετάσεις (συνήθ. μαθητών): *οι μαθητές προσέρχονται νωρίς στα ~ για τις πανελλήνιες εξετάσεις* (στ) ***τηλεφωνικό κέντρο*** ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται όλες οι εσωτερικές και εξωτερικές τηλεφωνικές γραμμές ενός κτηρίου ή μιας περιοχής και από όπου γίνονται εσωτερικές και εξωτερικές συνδέσεις (ζ) ***εκλογικό κέντρο*** κτήριο (συνήθ. σχολείο) που ορίζεται ως χώρος στον οποίο ψηφίζουν οι πολίτες στις εκλογές **8.** (ειδικότ.) ίδρυμα, οργανισμός, εταιρεία με συγκεκριμένη επαγγελματική, πολιτική, καλλιτεχνική, εθνική κ.λπ. δραστηριότητα: *Κέντρο Αποκατάστασης Αναπήρων* || ~ *Ελληνικού Κινηματογράφου* || ~ *Ελληνικής Γλώσσας* **9.** (συνεκδ.) (α) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένα τέτοιο ίδρυμα, οργανισμός κ.λπ. (β) ***Κέντρο Υγείας*** ο υγειονομικός σταθμός που βρίσκεται σε κάθε κεντρικό σημείο τής επικράτειας και καλύπτει ανάγκες τής περιοχής σε θέματα υγείας **10.** το κατάστημα στο οποίο συγκεντρώνονται άνθρωποι για ψυχαγωγικούς λόγους: ~ *διασκεδάσεως* || *εξοχικό / κοσμικό / λαϊκό / νυχτερινό / χορευτικό / απόμερο / κακόφημο / πολυτελές ~* ΣΥΝ. μαγαζί **11.** ο χώρος από τον οποίο προέρχονται οι εντολές που ρυθμίζουν τη ζωή ή τη λειτουργία (πόλης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.): ~ *προπαγάνδας / εξουσίας* || *διοικητικό ~* || *το ~ ελέγχου αεροπορικών πτήσεων τού αεροδρομίου* || *Κέντρο Αεροπορικών Επιχειρήσεων·* ΦΡ. ***κέντρο αποφάσεων*** σύνολο προσώπων ή φορέας που αποφασίζει τι θα γίνει κάπου (σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο): *κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι υπακούει σε ξένα κέντρα αποφάσεων* • **12. *Κέντρο*** (το) ο πολιτικός χώρος που βρίσκεται μεταξύ τής Δεξιάς και τής Αριστεράς και που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη ακραίων και την πρόταξη συμβιβαστικών λύσεων: *οι οπαδοί τού ~* || *πολιτικά ανήκει στο ~* **13.** ΑΘΛ. (κυρ. στο ποδόσφαιρο) (α) το μέσο τού γηπέδου (β) (συνεκδ.) οι παίκτες που αγωνίζονται στην περιοχή μεταξύ τής άμυνας και τής επίθεσης: *μια ομάδα με ισχυρό ~* || *παίκτης κέντρου·* ΦΡ. ***παιχνίδι κέντρου*** για περιπτώσεις στις οποίες η μπάλα παίζεται στην περιοχή ανάμεσα στις δύο άμυνες (γύρω από τη σέντρα τού γηπέδου). — (υποκ.) **κεντράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέντρον*, αρχική σημ. «αιχμή, αγκάθι, κεντρί», < *κεντῶ* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε ως γεωμετρικός όρος κυρ. από τον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. centre, γερμ. Zentrum κ.ά. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εμπορικό / πολιτιστικό / βιομηχανικό κέντρο* (< γαλλ. centre commercial / culturel / industriel), *κέντρο διασκεδάσεως* (< αγγλ. recreation centre) κ.ά. Ο πολιτικός όρ. είναι επίσης δάνειο από το γαλλ. centre].

κεντροαριστερός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που ακολουθεί την αριστερή απόκλιση τής πολιτικής παράταξης τού Κέντρου ή, ενώ ανήκει στην Αριστερά, προσεγγίζει τις θέσεις τού Κέντρου **2. *Κεντροαριστερά*** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *άνοιγμα τής κυβέρνησης προς την ~* ΑΝΤ. Κεντροδεξιά.

Κεντροαφρικανική Δημοκρατία (η) (γαλλ. République Centrafricaine) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπάγκι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. République Centrafricaine, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα βρίσκεται στο κέντρο τής αφρικανικής ηπείρου].

κεντροβαρής, -ής, -ές [1889] {κεντροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το κέντρο βάρους του στο μέσο τού σώματός του: ~ *σώμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κεντροδεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που ακολουθεί τη δεξιά απόκλιση τής πολιτικής παράταξης τού Κέντρου ή, ενώ ανήκει στη Δεξιά, προσεγγίζει τις θέσεις τού Κέντρου **2. *Κεντροδεξιά*** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *προσπάθεια ανασυγκρότησης τής ~* ΑΝΤ. Κεντροαριστερά.

κεντρομόλος, -ος, -ο [1766] ΦΥΣ. αυτός που κατευθύνεται προς το κέντρο γύρω από το οποίο πραγματοποιείται η κίνηση: ~ *δύναμη / επιτάχυνση.*
[ΕΤΥΜ. < *κέντρο* + *-μόλος*, από το θ. τού αρχ. *ἔ-μολ-ον*, αόρ. β' τού ρ. *βλώσκω* «έρχομαι» (βλ. λ. *αυτομολία*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. centripète (νόθο σύνθ.)].

κεντρόσωμα (το) {κεντροσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυτταροπλασματικό οργανίδιο, που σχηματίζει τον πόλο τής ατράκτου (βλ.λ.) σε όλα τα ζώα, σε πολλά κατώτερα φυτά και πρωτόζωα. Επίσης **κεντροσωμάτιο.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. centrosome].

κεντροφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που έχει κεντρί: ~ *έντομο.*

κεντρόφυγος, -η, -ο αυτός που έχει την τάση να πηγαίνει από το κέντρο προς την περιφέρεια: ~ *δύναμη* ΣΥΝ. φυγόκεντρος ΑΝΤ. κεντρομόλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centrifuge (νόθο σύνθ.)].

κεντρώνω ρ. μετβ. {κέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κεντρίζω, τρυπώ με κεντρί ΣΥΝ. τσιμπώ, αγκυλώνω • **2.** σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με στόχο τη βελτίωση τού αρχικού φυτού ή τη δημιουργία ενός νέου: ~ *τις λεμονιές / τις ρωδακινιές / τις τριανταφυλλιές* ΣΥΝ. κεντρίζω, μπολιάζω, εγκεντρίζω. — **κέντρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεντρῶ (-όω)* < *κέντρον*].

κεντρώος, -α, -ο [1766] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο κέντρο χώρου ή έκτασης: *Επίσκοπος Κεντρώας Αφρικής* ΣΥΝ. κεντρικός ΑΝΤ. περιφερειακός, απόμερος **2.** ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το Κέντρο (βλ. λ. *κέντρο*): ~ *κόμμα / ιδεολογία / ψηφοφόρος / πολιτική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. central].

κεντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κεντάς... | κέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) διακοσμώ ύφασμα χρησιμοποιώντας βελόνα και κλωστή: ~ *παραδοσιακά σχέδια* || ~ *σταυροβελονιά* (β) απεικονίζω διάφορες παραστάσεις χρησιμοποιώντας την τέχνη τού κεντήματος: *κέντησε στο φόρεμά της τον ουρανό με τ' άστρα* **2.** (μτφ.) επεξεργάζομαι λεπτομερώς, δουλεύω δίνοντας μεγάλη προσοχή στη λεπτομέρεια • **3.** χτυπώ ελαφρά με αιχμηρό όργανο: ~ *το άλογο με τα σπιρούνια* ΣΥΝ. τσιμπώ, αγκυλώνω **4.** (συνεκδ.) προκαλώ πόνο, ενοχλώ: *με κεντάνε σουβλιές στο σημείο όπου χτύπησα* ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. καταπραΰνω **5.** (μτφ.) αφυπνίζω, παρακινώ: ~ *το φιλότιμο / τη φαντασία / το ενδιαφέρον / τη φιλοδοξία / την περιέργεια* || *με κεντά το βλέμμα κάποιου* ΣΥΝ. παροτρύνω, ερεθίζω ΑΝΤ. αποκοιμίζω, εφησυχάζω **6.** (αργκό) αποδίδω άριστα ή κάνω κάτι εξαιρετικό: *ο σεφ κέντησε στη δεξίωση* || *οι επιθετικοί τής ομάδας κεντάνε σήμερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεντῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τσιμπώ, ερεθίζω, κεντρίζω», < I.E. *kent- «κεντρίζω, τσιμπώ», πβ. αρχ. γερμ. hantag «αιχμηρός». Το λατ. centrum προέρχεται από το αρχ. *κέντρον* (< *κεντῶ*) και λατινογενείς είναι οι κελτικοί τ., π.χ. ουαλ. cethr «καρφί», ιρλ. cinterir, βρετον. kentr «σπιρούνι» κ.ά. Ομόρρ. *κέντρο(ν), κεντρ-ίο(ν), κέντ-ημα, κοντ-ός* (βλ.λ.), *κοντ-άρι(ον)* κ.ά.].

Κένυα (η) (σουαχίλι Jamhuri ya Kenya, αγγλ. Republic of Kenya = Δημοκρατία τής Κένυας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ναϊρόμπι, επίσημες γλώσσες τη Σουαχίλι και την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι Κένυας. — **Κενυάτης** (ο), **Κενυάτισσα** (η), **κενυατικός**, -ή, -ό κ. **κενυάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < σουαχίλι Kenya, από το φερώνυμο βουνό, τού οποίου το όνομα πιθ. σημαίνει απλώς «βουνό, όρος»].

κενώνω ρ. μετβ. {κένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αδειάζω, δημιουργώ κενό: *υπήρχαν τρεις υποψήφιοι για τη θέση που κενώθηκε* || *οι βουδιστές μοναχοί προσπαθούν να κενώσουν τον νου τους από κάθε σκέψη* ΣΥΝ. αδειάζω ΑΝΤ. πληρώ, γεμίζω • **2.** αφοδεύω, αποπατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κενῶ (-όω) < κενός*].

κένωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το άδειασμα **2.** ΘΕΟΛ. η απογύμνωση και η άρνηση τής δόξας που είχε ο Χριστός, προκειμένου να αποδεχθεί την ανθρώπινη φύση (ενσάρκωση) **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αφόδευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

> **κένωση – εκκένωση.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν πολύ στη σημασία τους, χρησιμοποιούνται, ωστόσο, συχνά λανθασμένα ως συνώνυμα. **Κένωση** (συνήθ. σε πληθ.) είναι η «αφόδευση, η αποβολή κοπράνων» *(Ο ασθενής είχε κανονικές κενώσεις)*, ενώ **εκκένωση** είναι το «άδειασμα» *(Ο επί κεφαλής αστυνομικός διέταξε την εκκένωση τού κτηρίου)*. Ίσως η σύγχυση να οφείλεται, εν μέρει, στη φράση *«εκκενώσεις βόθρων»*, που πλησιάζει σημασιολογικώς προς το *κένωση*. Ας σημειωθεί ότι η λ. *κένωση*, με διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο, χρησιμοποιείται ως όρος στη θεολογία, για να δηλώσει τη θεία συγκατάβαση για τη σάρκωση τού Υιού και Λόγου τού Θεού.

κ.εξ. και εξής· (συνήθ. σε βιβλίο) για κάτι που υπάρχει ή γίνεται από το σημείο στο οποίο αναφερόμαστε και μετά: *σχετικές πληροφορίες θα βρείτε στη σελίδα 20 κ. εξ. τού βιβλίου.*

Κ.Ε.Ο.Σ.Ο.Ε. (η) Κεντρική Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδος.

Κ.Ε.Π.Ε.Κ. (το) Κέντρο Επιστημονικής Προστασίας και Ενημέρωσης Καταναλωτή.

κεράδικο (το) (λαϊκ.) εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται κεριά ΣΥΝ. κηροποιείο.

κεραία (η) {κεραιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) (α) διάταξη από αγωγούς (μεταλλικούς) που επιτρέπει την εκπομπή και τη λήψη ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (β) μεταλλικός αγωγός, συνήθ. με τη μορφή μακριάς, μεταλλικής ράβδου, για τη λήψη σήματος: ~ *τού ραδιοφώνου / τού αυτοκινήτου* || *η ~ τού σταθμού / τής τηλεόρασης / τού τηλεφώνου* || *σηκώνω / κατευθύνω την ~* ΣΥΝ. αντένα **2.** όργανο τής κεφαλής ορισμένων εντόμων, που έχει το σχήμα λεπτού μακριού κέρατος και λειτουργεί ως αισθητήριο όργανο: *οι κεραίες των μυρμηγκιών / μελισσών* **3.** ΝΑΥΤ. μακρύ, κυλινδρικό ξύλο, το οποίο τοποθετείται κάθετα στους ιστούς τού πλοίου και από το οποίο κρέμονται τα πανιά ή σημαίες και σήματα ΣΥΝ. αντένα **4.** ***κεραίες*** (οι) (μτφ.) η ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα, το να συλλαμβάνει κανείς τα ερεθίσματα τού περιβάλλοντός του ή τής εποχής του: *«ως αληθινός δημιουργός με λεπτότατες ~, αισθάνεται βαθύτατα και κάποτε προφητεύει»* (εφημ.) • **5.** σημείο τού γραπτού λόγου με τη μορφή μικρής οριζόντιας γραμμής (–), που τοποθετείται στην αρχή τής ομιλίας κάποιου σε διάλογο ή στην αρχή και στο τέλος παρενθετικού λόγου· ΦΡ. (λόγ.) ***μέχρι κεραίας*** χωρίς καμία παράλειψη: *θα κάνω το καθήκον μου ~!* ΣΥΝ. ακριβέστατα ΑΝΤ. ελλιπώς. — (υποκ.) **κεραιούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέρας*. Αρχικώς η λ. σήμαινε κυρ. τα προεξέχοντα αισθητικά άκρα ορισμένων αρθροπόδων, καθώς και οτιδήποτε αιχμηρό σαν κέρατο. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. antenne].

κεραμέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο κεραμοποιός ΣΥΝ. αγγειοπλάστης, κεραμιδάς, κεραμουργός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμεύς < κέραμος*].

κεραμεικός, -ή, -ό → κεραμικός

κεραμευτική (η) [μτγν.] η τέχνη τής επεξεργασίας τού πηλού και τής κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμική.

κεραμίδα (η) μεγάλη ψημένη ημικυλινδρική πλάκα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή τής στέγης: *κοκκινωπή / άθραυστη / σπασμένη ~* ΦΡ. ***μου 'ρχεται κεραμίδα*** λαμβάνω απροσδόκητη είδηση ή μου συμβαίνει ξαφνικά (κάτι): *του ήρθε κεραμίδα, όταν έμαθε ότι τον απέλυσαν!* ΣΥΝ. ξαφνιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμίς, -ίδος < κέραμος* (βλ.λ.)].

κεραμιδάδικο (το) το κεραμοποιείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμιδαρειό, (λόγ.) κεραμουργείο.
[ΕΤΥΜ. < *κεραμίδι* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *δισκ-άδικο*].

κεραμιδαρειό (το) (λαϊκ.) **1.** ο χώρος στον οποίο κατασκευάζονται κεραμίδια και άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμείο, κεραμιδάδικο· ΦΡ. ***έγιναν όλα κεραμιδαρειό*** έγινε μεγάλη υλική καταστροφή, μεγάλες ζημιές: *με τον σεισμό ~!* **2.** (ως χαρακτηρισμός) υπηρεσία, τομέας στον οποίο επικρατεί χάος: *«το ταλαίπωρο αυτό υπουργείο με τις εξαγγελίες και τις διαψεύσεις, τις δηλώσεις και τις αντιδηλώσεις (τού υπουργού) έχει γίνει ~ ...»* (εφημ).
[ΕΤΥΜ. < *κεραμίδι* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *παππαδ-αρειό*].

κεραμιδάς (ο) {κεραμιδάδες} (λαϊκ.) **1.** ο τεχνίτης που κατασκευάζει κεραμίδια ή άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμέας, κεραμοποιός, αγγειοπλάστης • **2.** ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τοποθέτηση κεραμιδιών στις στέγες.

κεραμιδένιος, -α, -ο αυτός που είναι φτειαγμένος με κεραμίδια: ~ *στέγη.*

κεραμιδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ψημένου πηλού· κοκκινωπός, πορτοκαλής: ~ *γάτος* **2.** ***κεραμιδί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ψημένου πηλού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

κεραμίδι (το) {κεραμιδ-ιού | -ιών} **1.** η ψημένη πήλινη, συνήθ. ημικυλινδρική, πλάκα (πολλές φορές και με αυλακώσεις) που χρησιμοποιείται στην κάλυψη τής στέγης: *γερό / ανθεκτικό / μονωτικό / σπασμένο / κοίλο / πτυχωτό ~* **2.** (συνεκδ.) η στέγη που είναι φτειαγμένη από κεραμίδια: *ανέβηκε στα ~* **3.** (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: *μάζευαν με κόπο τα λεφτά, για να αποκτήσουν ένα ~ πάνω απ' το κεφάλι τους!* ΣΥΝ. σπιτικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεραμίδιον*, υποκ. τού αρχ. *κεραμίς < κέραμος* (βλ.λ.)].

κεραμιδόγατος (ο) ο αδέσποτος γάτος.

κεραμιδόχωμα (το) {κεραμιδοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} μείγμα, κυρ. αργιλικών χωμάτων, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πηλού.

κεραμιδώνω ρ. μετβ. {κεραμίδω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ κεραμίδια στη στέγη σπιτιού. — **κεραμίδωμα** (το) κ. **κεραμίδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμιδῶ (-όω) < κεραμίς, -ίδος*].

κεραμικός, -ή, -ό κ. **κεραμεικός** **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από πηλό ή σχετίζεται με την τέχνη αυτή: *παραδοσιακά ~ σκεύη* ΣΥΝ. πήλινος **2.** ***κεραμική*** (η) η τέχνη τής επεξεργασίας τού πηλού και τής κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμευτική **3.** ***κεραμικό*** (το) αντικείμενο, συνήθ. διακοσμητικό, κατασκευασμένο από πηλό **4.** ***Κεραμεικός*** (ο) γνωστή ιστορική συνοικία των Αθηνών (συνοικία των κεραμέων) με αρχαίο νεκροταφείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέραμος*. Η γρ. με *-ει-* από αναλογική επίδρ. άλλων παραγώγων (*κεραμεία, κεραμεῖον, κεράμειος* κ.ά.)].

κεραμίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **κεραμίστρια** (η) {κεραμιστριών} ο κεραμοποιός (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμουργός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. ceramista].

κεραμοποιία (η) [1889] {κεραμοποιιών} **1.** η τέχνη τής κεραμικής, τής κατασκευής κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμευτική **2.** εργαστήριο ή βιομηχανία παραγωγής κεραμικών ειδών. Επίσης **κεραμοποιείο** (το) [1886] (σημ. 2).

κεραμοποιός (ο/η) [μτγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμουργός, κεραμέας, (λαϊκ.) κεραμιδάς.

κέραμος (ο) {κεράμ-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) το κεραμίδι (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ. *λίθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η προφανής σύνδεση με το ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω» παρουσιάζει σημασιολογικές δυσχέρειες. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με λατ. cremo «καίω», λιθ. karštas «καυτός, φλεγόμενος», γοτθ. haúri «κάρβουνο», αρχ. γερμ. herd «εστία, τζάκι» κ.ά. Τέλος, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα μικρασιατικού δανείου].

κεραμοσκεπή (η) σκεπή με κεραμίδια.

κεραμοσκεπής, -ής, -ές [1874] {κεραμοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (οικοδόμημα) τού οποίου η στέγη καλύπτεται από κεραμίδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κεραμουργός (ο/η) [μτγν.] ο κεραμοποιός (βλ.λ.). — **κεραμουργία** (η), **κεραμουργείο** (το) [1866].

κεράμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη επιφάνειας με κεραμίδια. Επίσης **κεράμωμα** (το).

κεραμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (κυρ. για στέγες) αυτός που έχει επενδυθεί με κεραμίδια, που έχει οροφή ή επίστρωση από κεραμίδια: ~ *οροφή / γκαράζ / σπίτι / υπόστεγο* **2.** ***κεραμωτή*** (η) σκεπή καλυμμένη με κεραμίδια: *έφτειαξε μια ~, για να προστατεύει τα μηχανήματα από κάτω.*

κεράς (ο) {κεράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει, πουλάει ή εμπορεύεται κεριά.

κέρας (το) {κέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το κέρατο· ΦΡ. ***κέρας τής Αμαλθείας*** βλ. λ. *Αμάλθεια* **2.** ΓΕΩΓΡ. παραθαλάσσια περιοχή τής οποίας το σχήμα θυμίζει κέρας: *το ~ τής Αφρικής* (βλ. λ. *Αφρική*) **3.** ΣΤΡΑΤ. η πτέρυγα στρατιωτικής διάταξης, κάθε προσπάθεια ανάπτυξης στρατού, στόλου κ.λπ. σε παράταξη μάχης: *πρώτα λύγισε το δεξιό κέρας, δεχόμενο το κύριο βάρος τής επίθεσης* **4.** (α) πνευστό μουσικό όργανο που μοιάζει με σάλπιγγα και κατασκευάζεται από μέταλλο ή κέρατο ζώου· το χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα για στρατιωτικούς λόγους (μετάδοση παραγγελμάτων): *ταχυδρομικό / φυσικό ~* (β) ***κυνηγετικό κέρας*** η πρώιμη μορφή τού σύγχρονου πνευ-

στού οργάνου, που έχει επιστόμιο όπως αυτό τής σάλπιγγας· σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. από κυνηγούς (γ) **αγγλικό κέρας** το αγγλικό κόρνο (βλ.λ.) **5.** ΝΑΥΤ. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρύμνη και στην οποία στηρίζεται η κορυφή τού τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. πίκι ΑΝΤ. ράντα[1], κέρκος **6.** (α) ΑΝΑΤ. κάθε ανατομικό στοιχείο που μοιάζει στο σχήμα με κέρατο: ~ *νωτιαίου μυελού* / *των πλαγίων κοιλιών τού εγκεφάλου* (β) ΙΑΤΡ. παθολογική έκφυση ή νεοπλασία, που έχει κερατώδη σύσταση και εμφανίζεται στα ακάλυπτα τμήματα τού σώματος, ισ. ηλικιωμένων ατόμων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ker-ā-so- < I.E. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śirah, λατ. cornu «κέρας» (> γαλλ. corne), αγγλ. horn, γερμ. Horn κ.ά. Ομόρρ. *κάρ-α* (βλ.λ.), *κρά-νος, κρα-νίο(ν), κρ-ιός, καρα-δοκῶ* κ.ά.].

κέρασα ρ. → κερνώ

κερασάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό κεράσι· ΦΡ. ***το κερασάκι στην τούρτα*** η τελευταία, χαρακτηριστική λεπτομέρεια που προστίθεται στο τέλος ολοκληρώνοντας την εικόνα μιας κατάστασης, το απαραίτητο συμπλήρωμά της: *η εξαγγελία τού νέου φόρου ήταν το ~ των κυβερνητικών μέτρων.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *το κερασάκι στην τούρτα* είναι μεταφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. the cherry on the cake, γαλλ. la cerise sur le gâteau)].

κερασένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κερασιάς ή έχει παρασκευαστεί με κεράσια, που έχει κεράσια στη σύνθεσή του: ~ *έπιπλα* || ~ *τούρτα* / *μαρμελάδα* / *γλύκυσμα* **2.** αυτός που έχει χαρακτηριστικές ιδιότητες, οι οποίες θυμίζουν κεράσι (ως προς το σχήμα, το χρώμα, τη γεύση κ.λπ.): ~ *χείλη* (κόκκινα σαν κεράσι).

κερασής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού κερασιού: ~ *φόρεμα* / *κραγιόν* / *μολύβι* **2.** ***κερασί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού κερασιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

κεράσι (το) {κερασ-ιού | -ιών} ο σφαιρικός καρπός τής κερασιάς, ο οποίος έχει κόκκινο ώς σκούρο κόκκινο χρώμα, χυμώδη, γλυκιά και αρωματική σάρκα, η οποία περιβάλλει ένα απλό κουκούτσι· ΦΡ. (παροιμ.) ***όπου ακούς πολλά κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι*** βλ. λ. *καλάθι.* — (υποκ.) **κερασάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεράσιον*, υποκ. τού αρχ. *κέρασος*, που φαίνεται να αποτελεί μικρασιατικό δάνειο (πβ. και το τοπωνύμιο *Κερασοῦς*) και μάλιστα αρχαιότατο, αν λάβουμε υπ' όψιν το μυκ. ανθρωπωνύμιο Kera-so. Η ακριβής καταγωγή τού δανείου είναι άγνωστη, ίσως σχετίζεται με το ασσυρ. karšu. Μέσω τού λατ. cerasus (< αρχ. *κέρασος*) η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. cerise, αγγλ. cherry, γερμ. Kirsche κ.ά.].

κερασιά (η) {μτγν.} ψηλό φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με λείο και ίσιο κορμό, που ευδοκιμεί στα μέσα εύκρατα κλίματα και καλλιεργείται ευρύτατα για τους εύγευστους καρπούς του.

Κερασία (η) γυναικείο όνομα.

κέρασμα (το) {κεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η προσφορά (συνήθ. ποτού, γλυκού, δείπνου κ.λπ.) είτε για λόγους τυπικούς (λ.χ. σε επίσκεψη) είτε ως χειρονομία καλής διάθεσης, συμπάθειας (προς κάποιον): *πήρε μισό κιλό σοκολατάκια για* ~ || *στη γιορτή του έβγαλε λικέρ στο* ~ || *για το* ~ *τους πήγε στο πιο ακριβό κέντρο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τρατάρισμα **2.** η πληρωμή των εξόδων για μια έξοδο, συνάντηση κ.λπ. από ένα πρόσωπο για όλους όσοι παρευρέθησαν: *λόγω τής περίστασης τους έκανε το γεύμα* ~! || *ανταποδίδω το* ~ **3.** (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται τυπικά ή ως έκφραση φιλικής διάθεσης σε κάποιον: *το κρασί είναι* ~ *απ' το κατάστημα!* || *το* ~ *της ήταν γλυκό τού κουταλιού.* — (υποκ.) **κερασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μείγμα, ανάμειξη», < αρχ. *κεράννυμι* (βλ. κ. *κερνώ*). Η λ. ακολούθησε τη σημασιολ. μεταβολή τού ρήματος].

Κερασούς (η) {Κερασούντ-ος, -α} πόλη τής ΒΑ. Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο, σημαντικό κέντρο τού ποντιακού ελληνισμού. Επίσης **Κερασούντα.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κερασοῦς, -οῦντος* < *κέρασος*. Αξίζει να σημειωθεί ότι από εκεί έφερε ο Λούκουλλος το πρώτο δέντρο κερασιάς στη Ρώμη. Η τουρκ. ονομασία Giresun προέρχεται από την Ελληνική].

κεραστής (ο) {μτγν.}, **κεράστρια** (η) {κεραστριών} πρόσωπο που έχει αναλάβει να κερνά, να σερβίρει.

κερασφόρος, -α, -ο {αρχ.} (λόγ.) **1.** (ζώο) που φέρει κέρατα: ~ *θηλαστικό* **2.** (ειρων.) ο κερατάς.

κερατάς (ο) {κερατάδες} (υβριστ.) **1.** ο σύζυγος που τον απατά η γυναίκα του ΣΥΝ. (λόγ.) κερασφόρος **2.** (ως προσφώνηση ή προσβλητικός χαρακτηρισμός προσώπου): *κάθεται κι ακούει τον κάθε* ~! ΦΡ. (α) ***τού κερατά!*** (εμφατ.) για αυτονόητο συλλογισμό, συμπέρασμα, δήλωση κ.λπ., για περιπτώσεις που κάτι πρέπει να θεωρείται δεδομένο: ~ *πιa· πάνε τρεις μέρες που τον περιμένουμε, δεν θα έρθει επιτέλους;* (β) (παροιμ.) ***όσο καθίζει ο κερατάς, το κέρατό του αυξάνει*** η ανοχή τής συζυγικής απιστίας και γενικότ. κάθε κατάστασης υποτιμητικής τής αξιοπρέπειας κάποιου, φέρνει ακόμα χειρότερα αποτελέσματα. — (υποκ.) **κερατάκος** κ. **κερατούκλης** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κέρατο* (βλ.λ.). Εξακολουθεί να εγείρει πολλές ερμηνευτικές δυσκολίες η σημερινή σημ. που συνδέεται με τη μοιχεία, τη συζυγική απιστία. Κατά τον Μ. Ψελλό, η σύνδεσή της με το κέρατο οφείλεται στο γεγονός ότι τα κερασφόρα ζώα δεν χαρακτηρίζονται από συζυγική ζηλοτυπία, δηλ. από επιθυμία για αποκλειστική αφοσίωση, αλλά μοιράζονται τους συντρόφους τους ελεύθερα *(τά δέ γε... κερασφόρα σχεδὸν εἰπεῖν ξύμπαντα ῥᾷστα τὸ πάθος ὑφίστανται· ἐντεῦθεν γοῦν τὸν μὴ περὶ τὴν ἰδίαν γαμετὴν ζηλοτυποῦντα μηδ' ἄλλως ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τῷ πράγματι κερατᾶν ὁ ὀνοματοθέτης ὠνόμασεν).* Αξίζει να σημειωθεί ότι στον Αρτεμίδωρο (2ος αι. μ.Χ.) απαντά η φρ. *κέρατα ποιεῖν τινί* με τη σημ. «απατώ τον σύζυγο»].

κερατέα (η) {κερατεών} η χαρουπιά (βλ.λ.). Επίσης **κερατιά.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κέρας*].

κερατένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *λαβή* / *διακοσμητικό* ΣΥΝ. κεράτινος **2.** (οικ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση και γίνεται εξαιρετικά δυσάρεστος, κυρ. λόγω τής δυσκολίας που χαρακτηρίζει την αντιμετώπισή του: *αυτές οι* ~ *οι ασκήσεις πολύ με παίδεψαν!* ΣΥΝ. δύσκολος, δυσάρεστος.

κερατίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δερματική πάθηση που προκύπτει από την υπερβολική σκλήρυνση τού εξωτερικού και σκληρότερου τμήματος τής επιδερμίδας, λόγω υπερτροφίας τής κεράτινης στιβάδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratiasis].

κερατιάτικος, -η, -ο (οικ.) αυτός που έχει σχέση με τα κέρατα ή τον κερατά, στη ΦΡ. ***πληρώνω τα κερατιάτικα*** πληρώνω τις συνέπειες για κάτι, για το οποίο δεν ευθύνομαι.

κερατίνη (η) {χωρ. πληθ.} η ινώδης σκληρή και αδιάλυτη πρωτεΐνη, που είναι το κύριο δομικό συστατικό των τριχών, των νυχιών, των κεράτων, των οπλών κ.λπ., καθώς και τού εξωτερικού στρώματος τής επιδερμίδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratin].

κεράτινος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *ομοίωμα* / *διακόσμηση* ΣΥΝ. κερατένιος **2.** ΑΝΑΤ. ***κεράτινη στιβάδα*** το σκληρό εξωτερικό τμήμα τής επιδερμίδας, που σχηματίζεται από τα υπολείμματα των νεκρών κυττάρων, τα οποία παράγονται συνεχώς κατά την ανάπτυξη των βαθύτερων στιβάδων τού δέρματος ΣΥΝ. κερατοειδής στιβάδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέρας, -τος*. Η *κεράτινη στιβάδα* αποδίδει τον αγγλ. όρο corneal layer].

κεράτιο (το) {αρχ.} {κερατί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** το μικρό κέρατο ΣΥΝ. κερατάκι **2.** ο καρπός τής χαρουπιάς, το ξυλοκέρατο **3.** ΜΟΥΣ. κάθε μουσικό όργανο, που το σχήμα του μοιάζει με κέρατο, λ.χ. το κορνέτο.

Κεράτιος Κόλπος (ο) κόλπος τής Κωνσταντινούπολης στον Βόσπορο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, γνωστό και ως *Κέρας τῶν Βυζαντίων*, από όπου και η βεν. ονομασία Chrysokeras «χρυσούν κέρας» λόγω τής σημασίας τού κόλπου αυτού για την εμπορική δραστηριότητα τής Κων/πολης. Η τουρκ. ονομασία Haliç σημαίνει απλώς «κόλπος»].

κερατίτιδα (η) {μτγν.} {-ας κ. -ίτιδος | -ίτιδες, -ιτίδων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού κερατοειδούς (βλ.λ.), που μπορεί να προκαλείται από ξηρότητα, εξάπλωση αιμοφόρων αγγείων στην επιφάνειά του, μόλυνση από ιό, απώλεια τής αισθητικότητάς του κ.λπ. Επίσης **κερατοειδίτιδα.**

κέρατο (το) {κεράτ-ου | -ων} **1.** κάθε σκληρή οστεοειδής και συνήθ. κοίλη έκφυση, που αναπτύσσεται μόνιμα και συχνά ζευγαρωτά στο κεφάλι συγκεκριμένων θηλαστικών· (γενικότ.) κάθε έκφυση παρόμοιου σχήματος στο κεφάλι ζώου (όπως ο χαρακτηριστικός όγκος συμπαγούς τριχώματος στους ρινόκερους ή οι χαυλιόδοντες τού αγριόχοιρου κ.λπ.): *τα* ~ *τού αρσενικού ελαφιού* **2.** (μτφ.-οικ.) οτιδήποτε εξέχει αντιαισθητικά ή κατά τρόπο ανεπιθύμητο: *κοίτα πώς πετάει αυτό το* ~ *στα μαλλιά, δεν ξέρω πώς να το ισιώσω* || *βγάλε αυτό το* ~ *από τον τοίχο, γιατί θα χτυπήσει κανείς πάνω του* **3.** (οικ.) οτιδήποτε δημιουργεί μεγάλη δυσκολία ή πρόβλημα (πρόσωπο, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.): *είναι* ~ *αυτή η άσκηση* || *έχει έναν διευθυντή πολύ* ~! ΣΥΝ. (!) παλούκι, αγγούρι· ΦΡ. (ειδικότ. για πρόσ.) ***κέρατο βερνικωμένο*** εξαιρετικά δύστροπος και άκαμπτος στις απαιτήσεις του, που επιβάλλεται κατά απόλυτο και πιεστικό τρόπο **4.** (ειρων.) το εξόγκωμα που υποτίθεται ότι φυτρώνει στο κούτελο όσων πέφτουν θύματα συζυγικής ή ερωτικής απιστίας (βλ. λ. *κερατάς*) **5.** (συνεκδ.) η ερωτική ή συζυγική απιστία: *το* ~ *πάει σύννεφο!* || *της ρίχνει* ~ *πότε με τη μία, πότε με την άλλη!* ΣΥΝ. κεράτωμα· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***φοράω / βάζω κέρατα (σε κάποιον)*** απατώ σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο: *μικρή και ζωηρή η γυναίκα του, δεν άργησε να του τα φορέσει τα κέρατα!* ΣΥΝ. κερατώνω (β) (!) ***(γαμώ) το κέρατό μου*** (έκφραση εντονότατης οργής, αγανάκτησης): ~ *πια μ' αυτή την ατυχία!* (γ) (οικ.) ***τα κέρατά μου*** (για υπερβολική ποσότητα, που γίνεται δυσβάσταχτη, ανεπιθύμητη): *αύριο δίνω εξετάσεις κι έχω να διαβάσω ακόμα τα* ~! ΣΥΝ. τ' άντερά μου, τα μαλλιοκέφαλά μου (δ) (οικ.) ***στού διαόλου το κέρατο*** για εξαιρετικά μακρινή απόσταση, απομακρυσμένη τοποθεσία, σημείο: *πού να τρέχουμε* ~· *δεν υπάρχει άλλο μαγαζί πιο κοντά;* ΣΥΝ. στού διαόλου τη μάννα, στην άκρη τού κόσμου (ε) ***και στού βοδιού το κέρατο να κρυφτείς*** και στο πιο απίθανο μέρος, όπου και αν κρυφτείς (θα σε βρω). — (υποκ.) **κερατάκι** (το), (μεγεθ.) **κερατάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κέρατον* < αρχ. *κέρας, -τος.* Βλ. κ. *κερατάς*].

κερατοειδής, -ής, -ές {μτγν.} {κερατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ως προς το σχήμα ή τη σύσταση του μοιάζει με κέρατο: ~ *γωνία* / *απόφυση* / *προεξοχή* **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***κερατοειδής στιβάδα*** η κεράτινη στιβάδα (βλ. λ. *κεράτινος*) (β) ***κερατοειδής (χιτώνας / υμένας)*** το διαφανές, εμπρόσθιο τμήμα τού εξώτατου χιτώνα τού οφθαλμού, που καλύπτει την ίριδα και την κόρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κερατοτομία (η) {κερατοτομιών} ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνονται μικροσκοπικές τομές στον κερατοειδή χιτώνα για τη διόρθωση ελαφράς ή μέτριας μυωπίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratotomy].

κερατούκλης (ο) {κερατούκληδες} (υποκ.) ο κερατάς· συχνά στον προφορ. λόγο για τη δήλωση συμπάθειας, επιδοκιμασίας, θαυμασμού: *βρε τον* ~, *κοίτα τι σκέφτηκε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης.*
[ΕΤΥΜ. < *κέρατο* + παραγ. επίθημα *-ούκλης* < *-ούκλα* (πβ. *χερ-ούκλα, ψαρ-ούκλα*) < λατ. -uc(u)la].

κερατώνω ρ. μετβ. {κεράτω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) διαπράττω συζυγική απιστία, απατώ τον ερωτικό μου σύντροφο: *κάθε τόσο κερατώνει τη γυναίκα του!* ΣΥΝ. απατώ, μοιχεύω. — **κεράτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κερατῶ (-όω)* < αρχ. *κέρας, -τος.* Η σημερινή σημ. ήδη

μεσν. Βλ. κ. *κερατάς*].

κεραύνιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τον κεραυνό, που προκαλείται από κεραυνό.

κεραυνοβολημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δοκιμάσει ισχυρή έκπληξη, που έμεινε άναυδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

κεραυνοβόληση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πλήγμα από κεραυνό και, κατ' επέκτ., οποιαδήποτε έκθεση σε ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, ιδ. η ηλεκτροπληξία **2.** (μτφ.) ο αιφνιδιασμός: *η στρατηγική του στόχευε στην ~ των αντιπάλων με καίριες και πάντα απρόβλεπτες επιλογές*. Επίσης **κεραυνοβόλημα** (το) [1790].

κεραυνοβολία (η) [μτγν.] {κεραυνοβολιών} (λόγ.) **1.** η προσβολή ανθρώπου ή ζώου από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβόληση, κεραυνοβόλημα **2.** (ειδικότ.) η ηλεκτροπληξία, η έντονη ηλεκτρική εκκένωση σε σώμα, με θανατηφόρα συχνά αποτελέσματα.

κεραυνοβόλος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται με αιφνίδιο και καταλυτικό τρόπο, πέρα από κάθε δυνατή πρόβλεψη: ~ *επίθεση τού στρατεύματος* || ~ *αντίδραση / ενέργεια* || ~ *χτύπημα εναντίον ανυποψίαστου αντιπάλου* ΣΥΝ. ξαφνικός, απρόοπτος, ακαριαίος, απρόσμενος· ΦΡ. ***κεραυνοβόλος έρωτας*** ο έρωτας που εκδηλώνεται αμέσως μόλις δει κάποιος ένα πρόσωπο, με έντονη και ξαφνική έλξη χωρίς προηγούμενη γνωριμία ή συνάντηση **2.** (ειδικότ. ασθένεια) τής οποίας τα συμπτώματα εκδηλώνονται αιφνίδια, χωρίς προηγούμενη ένδειξη, επιφέροντας ακόμα και τον θάνατο τού ασθενούς **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη ένταση, που καθηλώνει με τη δύναμή του: *τον κοίταξε μ' ένα αυστηρό, ~ βλέμμα*. — **κεραυνοβόλα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεραυνός* + *-βόλος* < *βάλλω*. Ο *κεραυνοβόλος έρωτας* αποτελεί απόδ. τής ελλειπτικής γαλλ. φρ. le coup de foudre. Μεταφρ. δάνειο είναι και η φρ. *κεραυνοβόλο βλέμμα* (< γαλλ. regard foudroyant)].

κεραυνοβολώ ρ. μετβ. [μτγν.] {κεραυνοβολείς... | κεραυνοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** πλήττω με κεραυνό και, κατ' επέκτ., με ισχυρότατο ρεύμα, κυρ. από ηλεκτρική εκκένωση **2.** (μτφ.) προκαλώ την έντονη κατάπληξη, τον αιφνιδιασμό (κάποιου), καθιστώ αδύνατη κάθε αντίδρασή του: *τον κεραυνοβόλησε με το βλέμμα* || *κεραυνοβόλησε τους αντιπάλους του με έναν σκληρό και επιθετικό λόγο* ΣΥΝ. καταπλήσσω, αποσβολώνω, κοκκαλώνω (πβ. λ. *κατακεραυνώνω*).

κεραυνόπληκτος, -η, -ο [1877] **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβολημένος **2.** (μτφ.) αυτός που νιώθει μεγάλη κατάπληξη, που έχει μείνει εμβρόντητος: *κοιτούσε ~, μη μπορώντας να ξεπεράσει το σοκ* ΣΥΝ. κατάπληκτος, εμβρόντητος.
[ΕΤΥΜ. < *κεραυνός* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

κεραυνοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} η κεραυνοβολία (βλ.λ., σημ. 1).

κεραυνός (ο) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η ισχυρότατη ηλεκτρική εκκένωση (σπινθήρας), που προκαλείται μεταξύ των κατώτερων τμημάτων των νεφών και τού αντίθετα φορτισμένου εδάφους, η οποία συνοδεύεται από λάμψη και βροντή ΣΥΝ. αστροπελέκι· ΦΡ. (λόγ.-μτφ.) ***κεραυνός εν αιθρία*** *(κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ)* για οτιδήποτε προκύπτει ξαφνικά, χωρίς να μαρτυρείται ή να προμηνύεται από ανάλογα δεδομένα, που δημιουργεί κατάπληξη ως απροσδόκητο και εντυπωσιακό γεγονός: *η παραίτησή του ήρθε ως ~* || *η είδηση τής κήρυξης πολέμου έπεσε ως ~* || *το διαζύγιο έπεσε ως ~ στους κοσμικούς κύκλους* **2.** (μτφ.) άνθρωπος ή ζώο μεγάλης ταχύτητας και γενικότ. κάθε πράγμα, ενέργεια κ.λπ. που εκδηλώνεται κατά αιφνιδιαστικό τρόπο χωρίς να αφήνει περιθώρια αντίδρασης: *ο ~ των γηπέδων* || *με σουτ-κεραυνό τίναξε τα δίχτυα τής αντίπαλης ομάδας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κερα-Ϝν-ός < θ. *κερα-* (πβ. αρχ. *κεραΐζω* «καταστρέφω, χτυπώ») < Ι.Ε. *ker-ə- «καταστρέφω» (άσχετο προς το ομώνυμο Ι.Ε. θ. που σημαίνει «κεφάλι», βλ. λ. *κέρας*), πβ. σανσκρ. śṛṇāti «χτυπώ», αρχ. ιρλ. do-cer «έπεσε». Ομόρρ. *ἀ-κέρα-ιος* (βλ.λ.)].

κεραυνώνω ρ. μετβ. {κεραύνω-σα, -θηκα, -μένος} κεραυνοβολώ (βλ.λ.). — **κεραύνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραυνῶ (-όω)* < *κεραυνός*].

Κέρβερος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. τερατόμορφο σκυλί με πολλά κεφάλια και φίδι αντί για ουρά, το οποίο φύλαγε τις Πύλες τού Άδη **2.** (μετωνυμ. για πρόσ. επιφορτισμένα με καθήκοντα φύλαξης ή επιτήρησης) πρόσωπο που προσπαθεί να παρακολουθεί τα πάντα, να μην του ξεφεύγει τίποτα, να έχει τα πάντα υπό έλεγχο: *κάθισε ~ από πάνω τους και έλεγχε κάθε τους κίνηση* || *ο πατέρας τους ήταν σωστός ~ σε ζητήματα ηθικής* ΣΥΝ. μπαμπούλας, άγρυπνο μάτι, ακοίμητος φρουρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με το σανσκρ. karbará- / śárvara- «στικτός, παρδαλός», όνομα αρχ. ινδικών υποχθόνιων τεράτων. Ίσως και οι δύο όροι να αποτελούν προελλην. δάνειο μεσογειακής προελεύσεως].

κερδήθηκα ρ. → κερδίζω

κερδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κέρδι-σα, -ίστηκα κ. -ήθηκα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** έχω όφελος, κέρδος από κάτι: *κέρδισε μεγάλη δόξα από τον πόλεμο* || *τι θα κερδίσεις αν αρνηθείς;* || *βγαίνω κερδισμένος από μια γνωριμία / συνεργασία* ΣΥΝ. ωφελούμαι ΑΝΤ. χάνω· ΦΡ. ***κερδίζω έδαφος*** βλ. λ. *έδαφος* **2.** εισπράττω αμοιβή (κυρ. χρηματική) για την εργασία μου: *πόσα κερδίζει απ' τη δουλειά του;* || ~ *το ψωμί μου* ΣΥΝ. εξασφαλίζω τα προς το ζην **3.** αποκτώ (κάτι) λόγω τής τύχης ή των ικανοτήτων μου: ~ *στο λαχείο τον πρώτο αριθμό* || *κέρδισε τιμητικό βραβείο για τη συμμετοχή του στο φεστιβάλ* || *κέρδισε επάξια τον τίτλο του πιο ακριβοπληρωμένου ηθοποιού* || *ο παίκτης κέρδισε πέναλτι / κόρνερ*· ΦΡ. ***κερδίζω την αιωνιότητα*** βλ. λ. *αιωνιότητα* **4.** βγαίνω νικητής σε μια αναμέτρηση: ~ *τον πόλεμο / τη μάχη των εντυπώσεων / τις εκλογές / τον αγώνα* ΣΥΝ. νικώ ΑΝΤ. ηττώμαι **5.** καταφέρνω να αποκτήσω κάτι που θέλω: ~ *την εμπιστοσύνη / την εκτίμηση / τη φιλία / την καρδιά κάποιου* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκτώ, εισπράττω **6.** κατακτώ: *κέρδισαν όλες τις εκτάσεις τής παλιάς αυτοκρατορίας* || (μτφ.) *σε κερδίζει με τη διακριτικότητα και την ευγένειά της* ΣΥΝ. κυριεύω **7.** αξιοποιώ πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό (κάτι): *ας κερδίσουμε αυτές τις μέρες που θα είμαστε μαζί* ΣΥΝ. αξιοποιώ ♦ (αμετβ.) **8.** ωφελούμαι, αποκομίζω κέρδος: *κέρδισε από τη σχέση μαζί του* **9.** αποδεικνύομαι νικητής (είτε λόγω τύχης είτε λόγω ικανότητας): *το κόμμα του κέρδισε από τον πρώτο γύρο με σημαντική διαφορά*· ΦΡ. ***όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη*** βλ. λ. *χάνω* **10.** πλεονεκτώ ως προς κάποιον, είμαι υπέρτερός του: *σε σχέση με τους υπόλοιπους κερδίζει και σε επιδόσεις και σε ήθος* ΣΥΝ. υπερτερώ ΑΝΤ. μειονεκτώ **11.** φαίνομαι πιο ελκυστικός: *κερδίζει πολύ με αυτό το χτένισμα / το φόρεμα / το χρώμα* || *φαίνεται ψυχρός στην τηλεόραση, αλλά από κοντά κερδίζει πολύ* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι **12.** προηγούμαι: *η Α.Ε.Κ. κερδίζει στο ημίχρονο ένα-μηδέν*.

κερδομανής, -ής, -ές {κερδομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που κατέχεται από το πάθος τού κέρδους: ~ *επιχειρηματίας* ΣΥΝ. φιλοχρήματος, φιλοκερδής, φιλάργυρος, παραδόπιστος ΑΝΤ. αφιλοκερδής. — **κερδομανία** (η) [1801]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ές*.

κέρδος (το) {κέρδ-ους | -η, -ών} **1.** (α) οτιδήποτε αποκομίζει κάποιος υπέρ του, καθετί που αποκτά κανείς επιπλέον σε σχέση με ό,τι έδωσε: *τα ~ από τα έργα υποδομής θα φανούν μελλοντικά* || *τι ~ θα είχα εγώ από μια τέτοια ενέργεια;* || *τα ~ τής επιχείρησης ανέρχονται σε 10 εκατομμύρια μηνιαίως* || *φορολογήσιμο / εύκολο / μεγάλο / ελάχιστο / έκτακτο / προσωπικό / συλλογικό / πρόσκαιρο / περιστασιακό / παράνομο / αθέμιτο / επιπρόσθετο / μονοπωλιακό ~* ΣΥΝ. όφελος, ωφέλεια, ωφέλημα ΑΝΤ. ζημιά, απώλεια, (λαϊκ.) χασούρα· ΦΡ. ***αφήνω / αποφέρω / βγάζω / δίνω κέρδος*** (για κάθε οικονομική δραστηριότητα, μαγαζιά, επιχειρήσεις κ.λπ.) είμαι κερδοφόρος: *το περίπτερο δεν αφήνει τόσο κέρδος όσο παλιά* || *οι επενδύσεις σε ομόλογα δίνουν σταθερό κέρδος* (β) ***μικτό / ακαθάριστο κέρδος*** βλ. λ. *ακαθάριστος* (γ) ***καθαρό κέρδος*** τα τελικά, πραγματικά έσοδα επιχείρησης ή προσώπου, απαλλαγμένα από κάθε είδους επιβάρυνση (παραγωγής, διάθεσης, πληρωμής προσωπικού κ.λπ.) (δ) ***θεμιτό / νόμιμο κέρδος*** το κέρδος που αποκτάται με νόμιμες ενέργειες κατά τις ισχύουσες αγορανομικές διατάξεις ΑΝΤ. αθέμιτο, παράνομο κέρδος (ε) ***μεγιστοποίηση κερδών*** βασική υπόθεση τής οικονομικής θεωρίας, που αποδέχεται ως σκοπό τής επιχειρηματικής δραστηριότητας την επίτευξη τής μέγιστης απόδοσης εσόδων (στ) ***κατακράτηση κερδών*** η συσσώρευση εσόδων προς αύξηση τού κεφαλαίου και τής χρηματοδοτικής ανεξαρτησίας επιχειρήσεως (ζ) ***συμμετοχή στα κέρδη*** σύστημα πρόσθετης πληρωμής μισθωτών (ανεξαρτήτως μισθού και ημερομισθίου) ανάλογα με τα έσοδα τής επιχείρησης στην οποία απασχολούνται (η) ***διαφυγόν κέρδος*** η απώλεια από την μη ανάληψη μιας ενέργειας **2.** (μτφ.) καθετί ωφέλιμο, κάθε χρήσιμο γεγονός, εμπειρία κ.λπ.: *μια συζήτηση μαζί του αποτελεί ~ για τον καθένα* || *όποιο βιβλίο και να διαβάσεις, έχεις ~* || *η διεθνής επιτυχία του αποτελεί τεράστιο ~ για τη χώρα μας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. ιρλ. cerd «τέχνη, εργασία», αλλά και «ποιητής, αγγειοπλάστης», ουαλ. cerdd «τραγούδι», οπότε θα μπορούσε να αναχθεί σε Ι.Ε. *kerdā- «επιδέξιος, επιτήδειος»].

κερδοσκοπία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} σειρά ενεργειών που γίνονται με βάση προβλέψεις σχετικά με τη διακύμανση των τιμών και στοχεύουν στην επίτευξη κέρδους πάνω από τα νόμιμα ή συνηθισμένα όρια: *ορισμένα σουπερμάρκετ εμφανίζουν τεχνητές ελλείψεις προϊόντων που πρόκειται να ανατιμηθούν σε μια προσπάθεια κερδοσκοπίας* || *συστηματικοί έλεγχοι τής αγορανομίας για την αντιμετώπιση των κρουσμάτων κερδοσκοπίας* ΣΥΝ. αισχροκέρδεια, σπέκουλα, σπεκουλάρισμα. — **κερδοσκόπος** (ο/η) [1825].
[ΕΤΥΜ. < *κέρδος* + *-σκοπία* < *σκοπῶ*, απόδ. τού γαλλ. spécu-lation].

κερδοσκοπικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την κερδοσκοπία, που στοχεύει στην απόκτηση κέρδους με χρήση θεμιτών ή κυρ. αθέμιτων μέσων: ~ *κίνητρα / τεχνάσματα / κίνηση / κεφάλαια / επιχείρηση* || *ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα* || *η δραχμή υφίσταται ~ πιέσεις / επιθέσεις*. — **κερδοσκοπικ-ά / -ώς** [1878] επίρρ.

κερδοσκοπώ ρ. αμετβ. [1871] {κερδοσκοπείς... | κερδοσκόπησα} χρησιμοποιώ οποιοδήποτε θεμιτό ή κυρ. αθέμιτο μέσο για την επίτευξη ή μεγιστοποίηση κερδών· ενεργώ κερδοσκοπικά, κυρ. προκαλώντας διακύμανση τιμών κατά τεχνητό τρόπο, παραβιάζοντας τους νόμους τής προσφοράς και ζήτησης: *κερδοσκοπεί ασύστολα εις βάρος των καταναλωτών* ΣΥΝ. αισχροκερδώ.

κερδοφορία (η) {χωρ. πληθ.} η εξασφάλιση κέρδους: *υψηλή ~ βλέπει η Κτηματική Τράπεζα για το τρέχον έτος*.

κερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που εξασφαλίζει κέρδος, που αποφέρει έσοδα υψηλότερα των εξόδων: ~ *επιχείρηση / επένδυση* ΣΥΝ. επικερδής. — **κερδοφόρως** επίρρ.

κερδώος, -α, -ον [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που αποδίδει κέρδη, που φέρνει κέρδος· κυρ. ως επίθετο τού θεού Ερμή (θεού τού εμπορίου): ~ *Ερμής* ΑΝΤ. λόγιος.

κερένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που κατασκευάστηκε από κερί: ~ *λαμπάδα / κούκλα / ομοίωμα* ΣΥΝ. κέρινος **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού κεριού, το οποίο δεν έχει υποστεί χρωματική επεξεργασία: ~ *πρόσωπο* ΣΥΝ. χλωμός, ωχρός, ωχρόλευκος, ωχροκίτρινος.

κερί (το) {κερ-ιού | -ιών} **1.** η στερεά, κιτρινωπή ουσία, συγγενής με τα λίπη και τα έλαια, που εκκρίνεται από τις μέλισσες κατά την κατασκευή των κηρηθρών και χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο για την παραγωγή λαμπάδων, καλουπιών, αλοιφών κ.λπ. **2.** κάθε παρόμοια με την παραπάνω ουσία, τεχνητή ή φυσική, όπως οι εκκρίσεις συγκεκριμένων εντόμων και φυτών **3.** (συνεκδ.) το επίμηκες, συνήθ. λεπτό

και κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω στερεά και εύτηκτη ουσία (σημ. 1) ή άλλη υποκατάστατή της, στο εσωτερικό τού οποίου υπάρχει φιτίλι το οποίο προεξέχει από τη μία άκρη και καίγεται παρέχοντας φως· χρησιμοποιείται στις εκκλησίες για λατρευτικούς σκοπούς, αλλά και σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους για διακόσμηση ή για τη δημιουργία ευχάριστης ή υποβλητικής ατμόσφαιρας: *λευκό / μικρό / αναμμένο / σβηστό* ~ || *ανάβω* ~ ΣΥΝ. λαμπάδα· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***κίτρινος / άσπρος σαν το κερί*** για κάποιον που για οποιονδήποτε λόγο χάνει το χρώμα του, κυρ. λόγω ασθένειας, εξάντλησης ή φόβου (β) (εκφραστ.) ***λειώνω σαν το κερί*** (μεσν. φρ.) για άνθρωπο άρρωστο ή καταβεβλημένο σωματικά, ο οποίος υποφέρει ψυχικά, που χάνει συνεχώς δυνάμεις (γ) (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. τάζω (δ) ***τάζω τής Παναγιάς κερί, τού διάβολου λιβάνι*** βλ. λ. τάζω (ε) ***ψάχνω με το κερί*** ψάχνω να βρω δυσεύρετα πράγματα: *στις μέρες μας ψάχνεις με το κερί να βρεις τίμιο άνθρωπο* (στ) ***κεριά και λιβάνια!*** ως απάντηση δασκάλου/δασκάλας σε μαθητή που ενοχλητικά και επίμονα φωνάζει «κύριε, κύριε» ή «κυρία, κυρία» ζητώντας τον λόγο **4.** (συνεκδ.) το φως που εκπέμπει η φλόγα τού κεριού: *δεν γίνεται να διαβάζεις με ~, θα στραβωθείς* **5.** (στον άνθρωπο) η κιτρινωπή έκκριση συγκεκριμένων αδένων τού εξωτερικού ακουστικού σωλήνα τού αφτιού ● **6.** τρόπος αποτρίχωσης, χαλάουα (βλ.λ.): *κάνω κρύο / ζεστό ~*. Επίσης (παλαιότ.) **κηρίο** (βλ.λ.). — (υποκ.) **κεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κηρίον* (βλ.λ.), με φωνητική μεταβολή τού /i/ σε /e/ προ τού *-ρ-* (π.χ. *σίδηρος – σίδερο, χείρ – χέρι* κ.ά.)].

κέρινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κερί: *το περίφημο μουσείο των ~ ομοιωμάτων τής μαντάμ Τυσσώ στο Λονδίνο* ΣΥΝ. κερένιος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ χλομός, που έχει το χρώμα τού κεριού: *πρόσωπο ~ από τον φόβο και την εξάντληση* ΣΥΝ. κερένιος, ωχρός.

κερκέλι (το) {κερκελ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ο κρίκος: «*να 'χεν η γης πατήματα* (στηρίγματα, σκαλοπάτια) *κι ο ουρανός κερκέλια*» (ριζίτικο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κρικέλ(λ)ιον* (με μετάθεση τού *-ρ-*), υποκ. τού *κρίκελ(λ)ος* (αντιδάν.) < λατ. circellus, υποκ. τού circulus < circus < αρχ. *κίρκος* (βλ. λ. *κρίκος*)].

κερκίδα (η) **1.** ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις σειρές καθισμάτων που αναπτύσσονται βαθμιδωτά μεταξύ των κλιμάκων (διαδρόμων με σκάλες) χώρου αμφιθεατρικής κατασκευής (θεάτρου, σταδίου κ.λπ.) και στις οποίες κάθονται οι θεατές: *η προσέλευση δεν ήταν η αναμενόμενη, με αποτέλεσμα πολλές ~ να μη γεμίσουν* || *οι ~ τού σταδίου ήταν από μάρμαρο* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθούν μια (αθλητική, καλλιτεχνική, πνευματική) εκδήλωση από τις παραπάνω αμφιθεατρικές θέσεις: *οι ~ τού σταδίου πάλλονται από ενθουσιασμό* || *το μέτριο παιχνίδι δεν ικανοποίησε την ~* ΣΥΝ. θεατές· ΦΡ. (οικ.) ***κάνω κερκίδα*** (για πλήθος) παρακολουθώ παιχνίδι ή θέαμα, εκδηλώνοντας έντονα την προτίμησή μου προς κάποιον από όσους συμμετέχουν **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. κατασκευή τριγωνικού σχήματος (τα δύο ημίσεα τού αετώματος) ● **4.** το εργαλείο τού αργαλειού, με το οποίο περνιέται το υφάδι από τα νήματα ΣΥΝ. σαΐτα ● **5.** ΑΝΑΤ. το πιο μεγάλο από τα δύο μακρά οστά τού πήχυ (μέρους τού χεριού), αυτό που σχηματίζει το εξωτερικό του τμήμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κερκίς, -ίδος* < *κέρκος* «ουρά» (αρχική σημ. «ραβδί, μπαστούνι»). Βλ. κ. *κέρκος*].

Κερκίνη (η) **1.** όρος τής Κ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Βουλγαρία· αλλιώς *Μπέλες* (το) **2.** λίμνη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. παράγωγο τού αρχ. *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.)].

κερκόπορτα (η) **1.** η πύλη στο τείχος τής Κωνσταντινούπολης από όπου εισέβαλαν οι Τούρκοι και κατέλαβαν την πόλη, επειδή τη βρήκαν αφύλακτη **2.** (μτφ.) καθετί που από απροσεξία ή αμέλεια γίνεται αφορμή για να συμβεί κάτι κακό, επιζήμιο: «*Στην πορεία τής Ελλάδας υπήρξε κατά καιρούς μια ~, μικρή μεν, αρκετή όμως για να διεισδύσει σε δεδομένη στιγμή ο εχθρός – ο οποιοσδήποτε εχθρός.*» (Α. Σαμαράκης).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κέρκος* «ουρά» + *πόρτα*, συνεπώς «πίσω πόρτα», «παραπόρτι»].

κέρκος (η) (αρχαιοπρ.) **1.** η ουρά των ζώων **2.** ΝΑΥΤ. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρύμνη και στηρίζεται σε αυτήν η βάση τού τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. ράντα[1] ΑΝΤ. κέρας, πίκι. — **κερκοειδής, -ής, -ές** [1839].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ραβδί, μπαστούνι», αγν. ετύμου, αφού οι υποθέσεις συνδέσεως με λ. όπως *κρίκος, κέρας* κ.ά. δεν έχουν πειστική βάση].

κερκοφόρος, -α, -ο [αρχ.] (ζώο) που έχει ουρά ΑΝΤ. άκερκος.

Κέρκυρα (η) {-ας κ. -ύρας} **1.** το δεύτερο σε έκταση νησί των Επτανήσων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Κερκύρας)*. — **Κερκυραίος** (ο) [αρχ.], **Κερκυραία** (η), **κερκυραίικος, -η, -ο** κ. (λόγ.) **κερκυραϊκός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ιλλυρικής προελεύσεως. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα τού νησιού ανάγεται στην ιλλυρική λ. για τη βαλανιδιά (πβ. λατ. quercus «δρυς», γοτθ. fairguni «οροσειρά»), ενώ, κατ' άλλη άποψη, ως αρχικός τ. πρέπει να θεωρηθεί το *Κέρκυρες* (πβ. *Ἰλλυρες*), ονομασία φύλου που κατοίκησε εκεί. Η λ. που χρησιμοποιούν οι ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. γαλλ. Corfou, γερμ. Korfu) οφείλεται στην οχυρή χερσόνησο τού Παλαιού Φρουρίου, η οποία είχε δύο κορυφές. Εκεί μεταφέρθηκε η πόλη τον 6ο αι. μ.Χ., για να προστατευθεί από τις βαρβαρικές επιδρομές, το δε νησί έλαβε το όνομα *Κορυφώ* (> Corfou). Άλλες αρχ. ονομασίες τής Κέρκυρας: *Φαιακία, Δρεπάνη, Μάκρις, Σχερία*].

κέρμα (το) {κέρμ-ατος | -ατα, -άτων} μεταλλικό νόμισμα, κατασκευασμένο κυρ. από μη πολύτιμο μέταλλο και σε στρογγυλό σχήμα, που αντιστοιχεί σε μικρή χρηματική αξία: *το μηχάνημα παίρνει κέρματα των 100 δραχμών* || *το κατοστάρικο κυκλοφορεί και σε ~ και σε χαρτονόμισμα* || *το τηλέφωνο λειτουργεί με ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κείρω* (βλ.λ.)].

κερματισμός (ο) [μτγν.] ο διαμελισμός, το κόψιμο σε μικρότερα επιμέρους κομμάτια, η διάσπαση ευρύτερου, μεγαλύτερου συνόλου σε μικρά τμήματα: ~ *τού πάγου σε παγάκια* ΣΥΝ. τεμαχισμός, κομμάτιασμα, κόψιμο, σπάσιμο ΑΝΤ. ενοποίηση, συνένωση (πβ. *κατακερματισμός*). — **κερματίζω** ρ. [αρχ.].

κερματοδέκτης (ο) {κερματοδεκτών} ο μηχανισμός από τον οποίο μια συσκευή δέχεται τα κέρματα που απαιτούνται, προκειμένου να τεθεί σε λειτουργία: *για να πάρεις τον καφέ, ρίχνεις στον ~ το αντίστοιχο ποσό* || *τηλέφωνο με ~* ΣΥΝ. νομισματοδέκτης.

κερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κερνάς... | κερ-νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} **1.** προσφέρω κάτι (γλύκυσμα, ποτό κ.λπ.) σε επισκέπτες ή καλεσμένους: ~ *σοκολατάκια τους επισκέπτες* || *να σας κεράσω ένα λικέρ;* ΣΥΝ. προσφέρω **2.** πληρώνω τα έξοδα που αναλογούν σε όποιον ήταν μαζί μου ή συμμετείχε σε εκδήλωση που οργάνωσα, του κάνω τα έξοδα: ~ *όλη την παρέα σουβλάκια* || *τους κέρασε τα ποτά, επειδή γιόρταζε* || *κέρασε όλο τον κόσμο στο κατάστημα* || *πάρτε ό,τι θέλετε, ~ εγώ!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φιλεύω, (καθημ.) τρατάρω, (λόγ.) προσφέρω, (λόγ.) φιλοδωρώ· ΦΡ. ***Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει*** για καταστάσεις που είναι έτσι διαμορφωμένες, ώστε να λειτουργούν προς όφελος μόνο ενός, ώστε να εξυπηρετείται μόνο ένας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κερνῶ* < αρχ. *κιρνῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αναμειγνύω νερό με κρασί», < *κίρ-νη-μι* (το *-ι-* αποτελεί φωνήεν στηρίξεως), μεταπτωτ. βαθμ. τής δισύλλαβης ρίζας *ker-a-, για την οποία βλ. λ. *κράση, κράμα*].

κεροδοσία κ. **κηροδοσία** (η) [μεσν.] {κεροδοσιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η προσφορά, το άναμμα κεριού σε εκκλησία προς εκπλήρωση τάματος **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των κεριών που προσφέρονται από την οικογένεια και ανάβονται σε θρησκευτική τελετή (τέλεση κηδείας).

κερόπανο (το) ύφασμα αδιάβροχο λόγω ειδικής επικάλυψης με ουσία που περιέχει κερί, ο μουσαμάς (βλ.λ.).

Κέρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ. τής Αμοργού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κέρεια / Κέρος*, αγν. ετύμου].

κέρσορας (ο) {κερσόρων} ΠΛΗΡΟΦ.-Η/Υ λεπτή κάθετη γραμμή που χρησιμεύει ως δείκτης θέσης στην οθόνη τού Η/Υ και δηλώνει πού θα τυπωθεί ή θα σβηστεί ο επόμενος χαρακτήρας· αλλιώς *δρομέας, δείκτης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cursor, αρχική σημ. «δρομέας», < λατ. cursor «δούλος που έτρεχε μπροστά από άμαξα» < cursus «δρόμος, πορεία»].

Κερύνεια (η) πόλη στις Β. ακτές τής Κύπρου, πρωτεύουσα τής ομώνυμης επαρχίας, που κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα. — **Κερυν(ε)ιώτης** (ο), **Κερυν(ε)ιώτισσα** (η), **κερυν(ε)ιώτικος, -η, -ο**. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που απαντά επίσης ως *Κερυνία* (Διόδωρος Σικελιώτης), *Κυρήνεια, Κινυρία* κ.ά., είναι δε αγν. ετύμου, παρότι επιχειρήθηκε να συνδεθεί με τη λ. *κέρας*].

κερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καλύπτω (κάτι) με κερί, επαλείφοντάς το ή βυθίζοντάς το σε κερί ή σε ανάλογου ιδιοτήτων υγρό, ώστε να καλυφθούν οι πόροι του και να γίνει αδιάβροχο: ~ *το ξύλο τού πατώματος* ♦ **2.** (αμετβ.) (μτφ.) γίνομαι ωχρός σαν το κερί, χάνω το χρώμα μου (λόγω μεγάλης αναστάτωσης ή αμηχανίας): *μόλις τον είδε, κέρωσε και δεν μπορούσε να πει οτιδήποτε!* ΣΥΝ. χλομιάζω, αποσβολώνομαι, τα χάνω. — **κέρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κηρῶ (-όω)* (αρχ. *κηροῦμαι*) < αρχ. *κηρός* (βλ. λ. *κηρίο*)].

κεσάτι (το) (συνήθ. στον πληθ.) η παντελής έλλειψη εμπορικής κίνησης, η πτώση τής εμπορικής δραστηριότητας, η αναδουλειά: *κι από δουλειές τίποτα· κεσάτια!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kesat].

κεσέμι (το) → γκεσέμι

Κ.Ε.Σ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Επιμορφώσεως Στελεχών Εμπορικού Ναυτικού.

κεσές (ο) {κεσέδες} **1.** μικρό στρογγυλό δοχείο με επίπεδη βάση και χαμηλά τοιχώματα, οικιακής, ειδικότ. μαγειρικής, χρήσεως από διάφορα υλικά (πηλό, γυαλί, πλαστικό) **2.** (ειδικότ.) (α) το μικρό πήλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση και πήξη τού γιαουρτιού: *δυο ~ γεμάτοι γιαούρτι* (β) κάθε τέτοιου σχήματος μικρό πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετείται γιαούρτι, ρυζόγαλο, κρέμα κ.ά.: *αγόρασε έναν ~ γιαούρτι πρόβειο* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα γιαουρτιού που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *έφαγε δυο ~ στην καθισιά του*. — (υποκ.) **κεσεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kâse].

κέσιο (το) → καίσιο

ΚΕ.Σ.Υ. (το) Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας.

Κ.Ε.Τ.Α. (η) Κοινοπραξία Επαγγελματιών Τουριστικών Αυτοκινήτων.

Κ.Ε.Τ.Ε. (το) Κέντρο Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαιδεύσεως.

κέτερινγκ (το) {άκλ.} παρασκευή και προμήθεια εδεσμάτων και εξοπλισμού για παράθεση γευμάτων ή δεξιώσεων με συγκεκριμένη αμοιβή: *επιχείρηση / εταιρεία ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. catering < cater «τροφοδοτώ, εφοδιάζω» < απηρχ. αγγλ. cater «αγοραστής προμηθειών» < μέσ. αγγλ. catour < αρχ. γαλλ. acatour < acater «αγοράζω» (> γαλλ. acheter) < δημώδ. λατ. accaptare < λατ. captare «κυνηγώ»].

κετόνη (η) {κετονών} ΧΗΜ. καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριό τους την καρβονυλική ομάδα, το άτο-

μο άνθρακα τής οποίας συνδέεται με δύο διαφορετικά άτομα άνθρακα· χρησιμοποιούνται ως διαλύτες ή ως πρώτες ύλες στη χημική βιομηχανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Keton, παρεφθαρμένος τ. τού ουσ. Aketon «ακετόνη». Βλ. λ. *ακετόνη*].

κέτσαπ (το/η) {άκλ.} πικάντικη σάλτσα, που παρασκευάζεται από πολτοποιημένες ντομάτες, κρεμμύδια, ξίδι, ζάχαρη και καρυκεύματα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ketchup < μαλαϊκό kěchap «σάλτσα για ψάρι», πιθ. < διαλεκτ. κινεζ. kéjāp / ke-tsiap < qié «μελιτζάνα» + chī «χυμός»].

κετσεδένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από κετσέ ή που μοιάζει με κετσέ (βλ.λ.).

κετσές (ο) {κετσέδες} (λαϊκ.) ύφασμα από πεπιεσμένο μαλλί ή τρίχες και συνεκδ. ο τάπητας που κατασκευάζεται από το ύφασμα αυτό ΣΥΝ. πίλημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keçe].

Κεϋλάνη (η) (παλαιότ.) η Σρι Λάνκα (βλ.λ.).

κεφαλαιαγορά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο ιδρυμάτων (τραπεζών, χρηματιστηρίων κ.λπ.), μέσω των οποίων συμφωνούνται οι όροι (κυρ. μακροπρόθεσμου) δανεισμού και επιτυγχάνεται η συγκέντρωση και διοχέτευση κεφαλαίων για επενδύσεις παραγωγικού χαρακτήρα: *η απόφαση τής Ε.Ε. αναμένεται να επηρεάσει θετικά τη δανειοληπτική μας θέση στη διεθνή ~ || Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς*.

κεφαλαιμάτωμα (το) [1893] {κεφαλαιματώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική διόγκωση τού κρανίου νεογνού, που εντοπίζεται στη βρεγματική χώρα μετά τη γέννησή του και έχει προκληθεί από ταλαιπωρία του κατά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cephalhaematoma].

κεφαλαίο (το) παράσταση γράμματος που το διαφοροποιεί μορφικά ως προς το μέγεθος ή και το σχήμα από το αντίστοιχο μικρό του (π.χ. στην αρχή κυρίων ονομάτων, κατά την έναρξη περιόδου κ.λπ.): *ο τίτλος τού βιβλίου είναι με κεφαλαία* || (κ. ως επίθ.) *το ~ σίγμα είναι Σ || το ~ Ρ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεφάλαιος* (με μετακίνηση τού τόνου υπό την επίδραση των πλαγίων πτώσεων) < *κεφαλή*].

κεφάλαιο (το) {κεφαλαί-ου | -ων} **1.** ΟΙΚΟΝ. το απόθεμα πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν (με δανεισμό, ενοικίαση ή επένδυση) για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών· το σύνολο των αξιοποιήσιμων χρηματικώς περιουσιακών στοιχείων ενός προσώπου: *ο ένας έβαλε το ~ και ο άλλος την προσωπική εργασία, για να στήσουν την εταιρεία || ρευστοποίησαν μέρος τού ~ για την αγορά νέων εγκαταστάσεων || μετοχικό / χρηματιστικό ~ || ανθρώπινο* (βλ.λ.) */ υλικό ~* **2.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που αξιοποιείται ως κατάθεση ή επένδυση (σε τράπεζα ή επιχείρηση): *χρειάστηκαν τα ~ των ξένων επενδυτών, για να ξεπεραστεί το οικονομικό αδιέξοδο τής επιχείρησης || έχει ρίξει μεγάλα ~ σ' αυτό το μαγαζί για διακόσμηση και διαφήμιση*· ΦΡ. (α) ***αμοιβαίο κεφάλαιο*** βλ. λ. *αμοιβαίος* (β) ***συγκέντρωση κεφαλαίου*** βλ. λ. *συγκέντρωση* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών (ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων): *το ~ αντιδρά στη μείωση των ωρών εργασίας || εκφραστής τού ~ || απαιτήσεις τού ~ || το μεγάλο / ξένο / ντόπιο ~* ΣΥΝ. καπιταλιστές, κεφαλαιοκράτες, πλουτοκράτες **4.** (μτφ.) πρόσωπο μεγάλης σημασίας, τού οποίου η αξία και η προσφορά αξιοποιούνται υπέρ τού συνόλου ή υπέρ ιδιωτικής επιχείρησης: *τέτοιοι επιστήμονες διεθνούς κύρους αποτελούν ~ για τον τόπο || «οι δύο αυτοί τραγουδιστές αποτελούν δύο αυτόνομα ~ στα εξαγωγικά πλάνα τής δισκογραφικής εταιρείας»* (εφημ.) *|| ο παίκτης αυτός αποτελεί ~ για την ομάδα* • **5.** καθεμιά από τις επιμέρους ενότητες βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ.: *το βιβλίο διαιρείται σε δέκα ~ || το πρώτο ~ είναι μια εισαγωγή στη θεωρία τής λογοτεχνίας* ΣΥΝ. ενότητα, (για διδακτικά βιβλία) μάθημα· ΦΡ. ***ανοίγω νέο κεφάλαιο*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** (μτφ.) το σύνολο των γεγονότων που έχουν ιστορική ενότητα, αλλά και η χρονική περίοδος στην οποία συνέβησαν: *η έξοδος τού Μεσολογγίου είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα ~ τής νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. (μτφ.) σελίδα, περίοδος • **7. *Κεφάλαιο*** (το) (γερμ. *Das Kapital*) το πιο γνωστό έργο τού Καρλ Μαρξ, στο οποίο περιγράφεται η λειτουργία των μηχανισμών παραγωγής και διανομής τού πλούτου κατά τον 19ο αι. και η εξέλιξη των οικονομικών θεσμών. — (υποκ.) **κεφαλαιάκι** (το). **κεφαλαιακός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεφάλαιον*, ουδ. τού επιθ. *κεφάλαιος* < *κεφαλή*. Ο οικονομικός όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. capital].

κεφαλαιογράμματος, -η, -ο **1.** γραμμένος με κεφαλαία γράμματα **2. *κεφαλαιογράμματη γραφή*** (στην παλαιογραφία) η γραφή τής οποίας τα γράμματα (που είναι κεφαλαία) περιλαμβάνονται μόνο στο διάστημα δύο παράλληλων γραμμών χωρίς να το υπερβαίνουν και που χρησιμοποιήθηκε για τη γραφή των φιλολογικών κειμένων τής αρχαιότητας ώς τον 9ο αι. μ.Χ. (οπότε ξεκινάει ο μεταχαρακτηρισμός, δηλ. η μεταγραφή πολλών έργων στη μικρογράμματη): *επιγραφική / βακχυλίδεια / βιβλική / κοπτική / οξυκόρυφη / στρογγυλόσχημη ~* ΑΝΤ. μικρογράμματη (γραφή).

κεφαλαιογραφώ ρ. αμετβ. [1829] {κεφαλαιογραφείς... | κεφαλαιογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω (λέξη) με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα: *η λέξη «γένος» συχνά κεφαλαιογραφείται ως «Γένος»*.

κεφαλαιοκράτης (ο) [1891] {κεφαλαιοκρατών}, **κεφαλαιοκράτισσα** (η) {κεφαλαιοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τα κεφάλαια που διαθέτει, εξασφαλίζοντας σταθερό εισόδημα από αυτά ΣΥΝ. καπιταλιστής **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το οικονομικό σύστημα τής κεφαλαιοκρατίας, ο οπαδός τού καπιταλισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitaliste].

κεφαλαιοκρατία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. χαρακτηρισμός τού οικονομικού συστήματος τής αγοράς (συνήθ. με αρνητική σημασία) που υπερτονίζει τον ρόλο τού κεφαλαίου· το καπιταλιστικό σύστημα **2.** (περιληπτ.-συνεκδ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρ. ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitalisme].

κεφαλαιοκρατικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την κεφαλαιοκρατία ή τον κεφαλαιοκράτη: *~ κοινωνία* ΣΥΝ. καπιταλιστικός. — **κεφαλαιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

κεφαλαιοκρατισμός (ο) [1889] ΟΙΚΟΝ. η κεφαλαιοκρατία (βλ.λ.) ως οικονομικό και κοινωνικό σύστημα ΣΥΝ. καπιταλισμός.

κεφαλαιοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. **1.** (α) η μετατροπή εισοδήματος ή αποθεματικών σε (κυρ. μετοχικό) κεφάλαιο: *~ κερδών* (β) ***κεφαλαιοποίηση τόκων*** ο συνυπολογισμός των τόκων και των ανατοκισμών συγκεκριμένου κεφαλαίου **2.** (στις ασφάλειες) η σύμβαση με την οποία μια ασφαλιστική εταιρεία δεσμεύεται μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα να καταβάλει σε ασφαλιζόμενο το ποσό που προκύπτει από τους τόκους των εισφορών του. — **κεφαλαιοποιώ** ρ. [1861] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitalisation].

κεφαλαιουχικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κεφαλαιούχο **2.** (α) ***κεφαλαιουχικός εξοπλισμός*** τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας παραγωγικής διαδικασίας (β) ***κεφαλαιουχικά αγαθά*** το σύνολο των οικονομικών αγαθών που απαιτούνται ή χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων και στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο κτηριακός και μηχανολογικός εξοπλισμός τής επιχείρησης (πάγια ή διαρκή *αγαθά*), τα αγαθά προς επεξεργασία και τα αγαθά για την τροφοδότηση και λειτουργία τής παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. των μηχανών).

κεφαλαιούχος (ο/η) [1840] πρόσωπο που διαθέτει κεφάλαιο.
[ΕΤΥΜ. < κε*φάλαιο* + *-ούχος* < *έχω*].

κεφαλαιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κεφαλαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει καθοριστική σημασία, που αναγνωρίζεται ως απόλυτα βασικός και ουσιαστικός: *η ακριβής και τυπική διατύπωση είναι κεφαλαιώδους σημασίας για τη σύνταξη διπλωματικών εγγράφων* ΣΥΝ. πρωταρχικός, ουσιώδης, κύριος, θεμελιώδης, πρωτεύων, σημαντικός ΑΝΤ. επουσιώδης, δευτερεύων, ασήμαντος. — **κεφαλαιωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κεφαλαλγία (η) {κεφαλαλγιών} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος τής κεφαλής, ανεξαρτήτως των αιτίων που τον προκαλούν και τής εντάσεώς του ΣΥΝ. πονοκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεφαλή* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

κεφαλάρι (το) {κεφαλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η πηγή από την οποία αναβλύζει μεγάλος όγκος νερού· νερομάννα ΣΥΝ. κεφαλόβρυσο • **2.** το υπερυψωμένο μέρος τού κρεβατιού από ξύλο, μέταλλο ή ύφασμα, προς τη μεριά τού οποίου τοποθετείται το μαξιλάρι **3.** (ειδικότ.) η μαξιλάρα που τοποθετείται πάνω από το κυρίως προσκέφαλο τού κρεβατιού • **4.** το κιονόκρανο (βλ.λ.) **5.** ο ακρογωνιαίος λίθος οικοδομικής κατασκευής, το αγκωνάρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. γωνιόλιθος • **6.** (λαϊκ.) τίτλος που επαναλαμβάνεται στην κορυφή τής σελίδας βιβλίου.
[ΕΤΥΜ. < *κεφάλι* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

κεφάλας (ο) **1.** άνθρωπος με συγκριτικά μεγάλο κεφάλι σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (σκωπτ.) ο χοντροκέφαλος, αυτός που δεν καταλαβαίνει γρήγορα και αντιδρά με καθυστέρηση, αργά: *ακόμα να καταλάβει ο ~· τόση ώρα του το εξηγώ!* ΣΥΝ. νωθρός, χαζός, (εκφραστ.) μπουμπούνας, βλάκας, (λόγ.) μωρός ΑΝΤ. έξυπνος, (οικ.) σπίρτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κεφαλή (η) **1.** το κεφάλι· ΦΡ. (α) ***(δεν έχω) πού την κεφαλήν κλίναι*** (*οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ*, Κ.Δ. Λουκ. 9, 58) (i) δεν έχω κανένα περιουσιακό στοιχείο, είμαι άπορος, άστεγος: *έχασε όλη του την περιουσία και τώρα δεν έχει ~!* (ii) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν μπορώ να βασιστώ πουθενά για βοήθεια, συμπαράσταση: *έμεινε μόνη κι έρημη χωρίς να έχει ~!* (β) ***ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** βλ. λ. *ζητώ* (γ) ***κυνηγός κεφαλών*** βλ. λ. *κυνηγός* (δ) ***επί κεφαλής*** βλ.λ. **2.** (συνεκδ.) ο κάθε άνθρωπος, το κάθε πρόσωπο: *κακή ~!* (ο ξεροκέφαλος)· ΦΡ. ***κατά κεφαλήν*** (*κατὰ κεφαλήν*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1272a) ανά άτομο, για κάθε πρόσωπο ξεχωριστά: *~ εισόδημα* **3.** ο αρχηγός, αυτός που προΐσταται οργανωμένου σώματος, συνόλου: *οι ~ τής Εκκλησίας / τού κράτους || η ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. ηγέτης **4.** το πλέον προβεβλημένο τμήμα ή σημείο (αντικειμένου), το οποίο είναι το πιο σημαντικό, χρήσιμο ή έχει σχήμα που μοιάζει με κεφάλι: *η ~ τού τραπεζιού* (το σημείο όπου κάθεται το σημαντικότερο πρόσωπο) */ τής φάλαγγας / τής πομπής || ~ πυραύλου* **5.** ο τύπος με τον οποίο καταχωρίζεται μια λέξη στο λεξικό (συνήθ.) με έντονα γράμματα **6.** ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα τμήματα (εξαρτήματα) κασετοφώνου ή βίντεο, που εγγράφει, σβήνει (διαγράφει), αναπαράγει μαγνητικά σήματα σε ακουστικές κασέτες ή βιντεοκασέτες **7.** ΑΝΑΤ. (α) το διογκωμένο μέρος οργάνου: *~ τής επιδιδυμίδας / τού παγκρέατος* (β) το άκρο οστών: *~ τού μηριαίου οστού* **8.** ΙΑΤΡ. μεταλλική πρόθεση που τοποθετείται με εγχείρηση σε κατάγματα τού ισχίου **9.** ΜΟΥΣ. (α) (στα έγχορδα) το άκρο τού μπράτσου, στο οποίο τοποθετούνται τα κλειδιά για το κούρντισμα των χορδών (β) το άνω κινητό τμήμα τού φλάουτου και τής φλογέρας, στο οποίο υπάρχει το υποχείλιο ράμφος **10. *κεφαλές*** (οι) τα πρώτα αποστάγματα αλκοολούχων υγρών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ghebh(e)l- «κεφάλι», πβ. λατ. caput, ιταλ. capo, ισπ. cabeza, γοτθ. haubit, αγγλ. head, γερμ. Haupt κ.ά.].

πού την κεφαλήν κλίναι; Η φρ. από την Κ.Δ. είναι «*ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ*» (Ματθ. 8, 20, Λουκ. 9, 58), δηλ. χρησιμοποιείται τ. υποτακτικής που συμφωνεί με το υποκείμενο τού ρήματος (*ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου... κλίνῃ*). Ωστόσο, ο τ. τής υποτακτικής στη χρήση τής συγκεκριμένης φράσης βαθμηδόν

υποκαταστάθηκε από τ. απαρεμφάτου *κλίναι*. Έτσι, ολόκληρη η φρ. διαμορφώθηκε *«δεν έχω (ουκ έχω) πού την κεφαλήν κλίναι»*. Γραμματικά ορθότερο θα ήταν λοιπόν να λέμε *«δεν έχω πού την κεφαλήν κλίνω»* για το α' πρόσωπο, *«δεν έχεις πού την κεφαλήν κλίνης»* για το β' πρόσωπο κ.ο.κ. Η χρήση κι εδώ έχει επιβάλει τον άκλιτο τ. *κλίναι*, που ούτε γραμματικά δικαιολογείται ούτε παραδίδεται στο κείμενο τής Κ.Δ.

κεφαλήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι, που μοιάζει με κεφάλι ως προς το σχήμα του: ~ *τυρί* (κεφαλοτύρι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*, *-ήσιος*.

κεφάλι (το) {κεφαλ-ιού | -ιών} **1.** το ανώτερο άκρο τού ανθρώπινου σώματος, που περιλαμβάνει το κρανίο με τα μάτια, το στόμα, τα αφτιά, τη μύτη και τον εγκέφαλο: *με πονάει το ~ μου* (έχω πονοκέφαλο) || *γυρίζει / βουίζει / πάει να σπάσει το ~ μου* (έχω δυνατό πονοκέφαλο) || *στρέφω το ~ μου* || *ακουμπώ το ~ στο μαξιλάρι* || *φορώ καπέλο στο ~* || *κρατώ το ~ μου* (το στηρίζω με τα χέρια μου)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κόβω το κεφάλι μου*** βλ. λ. *κόβω* (β) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά*** βλ. λ. *ντορβάς* (γ) (παροιμ.) ***σηκώθηκαν τα πάδια να χτυπήσουν το κεφάλι*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος απειθαρχεί ή εναντιώνεται προς ανώτερό του στην ιεραρχία ή προς κάποιον που θεωρείται κοινωνικά ανώτερος: *όταν ο λαός ξεσηκώθηκε και άρχισε να απαιτεί τα δικαιώματά του, οι άρχοντες είπαν: ~!* (δ) ***χτυπώ / βαράω το κεφάλι μου (στον τοίχο)*** μετανιώνω οικτρά για κάτι: *κοίτα να κάνεις το σωστό, γιατί θα (το) χτυπάς το κεφάλι σου αργότερα* (ε) ***πάει να μου φύγει το κεφάλι*** (i) έχω δυνατό πονοκέφαλο (ii) για μεγάλη ψυχική αναστάτωση, όταν κανείς δεν μπορεί να συνηθίσει στην ιδέα ότι συνέβη κάτι ανεπιθύμητο (στ) ***πονάει κεφάλι, κόβει κεφάλι*** για περιπτώσεις στις οποίες καταργεί κανείς αυτό που έχει πρόβλημα αντί να αντιμετωπίσει το ίδιο το πρόβλημα: *επειδή το μάθημα αυτό πάσχει στον τρόπο εξέτασής του, σκοπεύουν να το καταργήσουν· δηλαδή ~!* (ζ) ***στέκομαι / κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)*** (i) στέκομαι ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος, προκαλώντας του δυσφορία ή κάνοντάς τον να αισθάνεται άβολα (ii) επιτηρώ (κάποιον) πολύ στενά: *το αφεντικό στεκόταν όλη μέρα πάνω απ' το κεφάλι της* (η) ***έχω (κάποιον) πάνω από το κεφάλι μου*** δέχομαι την πίεση ή τον έλεγχο κάποιου, λ.χ. λόγω τού ότι είναι ανώτερός μου ιεραρχικά ή λόγω στενής συγγενικής σχέσης: *κάνε μια δική σου δουλειά, να μην έχεις κανέναν πάνω απ' το κεφάλι σου* (θ) ***φύγε απ' το κεφάλι μου!*** μη με πιέζεις, άσε με στην ησυχία μου! (ι) ***σηκώνω κεφάλι*** (μεσν. φρ.) (i) εξεγείρομαι, επαναστατώ, εκδηλώνω απείθεια: *όσο ήταν αυτός πρόεδρος, κανείς δεν τολμούσε να σηκώσει κεφάλι στο κόμμα* ΣΥΝ. αντιμιλώ, αντιτίθεμαι (ii) (κυρ. για οικονομική κατάσταση) βελτιώνομαι: *με τόσα χρέη που πληρώνουμε, θα χρειαστεί καιρός για να σηκώσουμε κεφάλι* ΣΥΝ. παίρνω τα πάνω μου (ια) ***δεν σηκώνω κεφάλι*** (i) εργάζομαι εξαντλητικά, αφοσιώνομαι ολοκληρωτικά σε κάτι: *απ' το πρωί που ξεκίνησε το διάβασμα, δεν έχει σηκώσει κεφάλι!* (ii) βρίσκομαι σε συνεχή άσχημη οικονομική, συναισθηματική κ.λπ. κατάσταση: *από τότε που πέθανε ο άντρας της, δεν σήκωσε κεφάλι* (ιβ) ***μου έρχεται (κάτι) στο κεφάλι*** (i) με πλήττει ξαφνική συμφορά, αναπάντεχο κακό: *τον τελευταίο χρόνο του 'ρθαν πολλά στο κεφάλι, η μία συμφορά μετά την άλλη* (ii) έχω μια ξαφνική ιδέα, μια έμπνευση: *τι του 'ρθε πάλι στο κεφάλι;* ΣΥΝ. σκέφτομαι (ιγ) ***άνοιξαν κεφάλια*** υπήρξαν βιαιοπραγίες (ιδ) (οικ.) ***τα κεφάλια μέσα!*** έκφραση που χρησιμοποιείται όταν κάποιος επιστρέφει στην εργασία του ή σε δραστηριότητα στην οποία δεν έχει τη δυνατότητα να ενεργεί όπως θέλει ο ίδιος: *οι διακοπές τελείωσαν, από αύριο ~* **2.** το αντίστοιχο μπροστινό μέρος ή το ανώτερο άκρο τού σώματος, κυρ. των σπονδυλωτών: *το ~ τού αλόγου / τής γάτας*· ΦΡ. (παροιμ.) ***το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι*** η διαφθορά ενός συνόλου ξεκινάει από την ηγεσία του **3.** (συνεκδ.) το μήκος που κατά προσέγγιση αντιστοιχεί σε μία κεφαλή (ανθρώπου ή ζώου): *κέρδισε μ' ένα ~ διαφορά* (σε αγώνα δρόμου ή ταχύτητας)· ΦΡ. (α) ***παίρνω κεφάλι*** αρχίζω να προηγούμαι, ξεπερνώ τους άλλους λίγο, τίθεμαι επί κεφαλής (σε αγώνα δρόμου, σε ιπποδρομία κ.λπ.): *ο Έλληνας δρομέας έχει πάρει κεφάλι* (β) ***περνάω κάποιον ένα κεφάλι*** / (οικ.) ***ρίχνω σε κάποιον ένα κεφάλι*** είμαι ψηλότερος από κάποιον ένα κεφάλι **4.** (συνεκδ.) ό,τι έχει σχήμα που μοιάζει με αυτό τής κεφαλής ή που αναπαριστά κεφαλή (λ.χ. ένα γλυπτό έργο): *το ~ μιας κούκλας* **5.** (στρογγυλό, σφαιρικό) οτιδήποτε λόγω τού σχήματος ή τής θέσης του θυμίζει κεφάλι (σημ. 1): *το ~ τής καρφίτσας* || *ένα ~ τυρί* || *ένα ~ σκόρδο* || *το ~ τού σπυριού* (για την πυώδη απόληξη εξανθήματος) **6.** (οικ.) η βάλανος τού πέους· λέγεται και (σκωπτ.) ***κάτω κεφάλι***: *το ~ τρώει το πάνω* (η σεξουαλική επιθυμία είναι κακός σύμβουλος για τις επιλογές κάποιου) **7.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή ζώο που αποτελεί μία μονάδα ενός συνόλου, πλήθους ή κοπαδιού: *έχει γύρω στα εκατό ~ γιδοπρόβατα*· ΦΡ. ***μετράω κεφάλια*** κάνω καταμέτρηση (προσώπων ή ζώων) **8.** (συνεκδ.) το μυαλό ως κέντρο τής ανθρώπινης νόησης, των διανοητικών λειτουργιών· ο προσωπικός τρόπος σκέψης: *έχει καλό / γερό / μαθηματικό ~*· ΦΡ. (α) ***αλλάζω / γυρίζω κεφάλι*** αλλάζω γνώμη, άποψη, θέση: *αν αποφασίσει κάτι, δεν του αλλάζεις εύκολα κεφάλι* (β) ***παίρνω το κεφάλι (κάποιου)*** (i) (με τα λόγια / τη φλυαρία μου κ.λπ.) τρελαίνω (κάποιον), του γίνομαι ανυπόφορος: *πάψε λίγο να μιλάς, μου πήρες το κεφάλι* (ii) αποκεφαλίζω (κάποιον): *συγκέντρωσαν όσους είχαν συνεργαστεί με τους εχθρούς και τους πήραν τα κεφάλια* (iii) (μτφ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *δεν θα του πάρουμε και το κεφάλι για ένα μικρό λαθάκι!* (γ) ***κάνω τού κεφαλιού μου*** κάνω ό,τι θέλω χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου συμβουλές και υποδείξεις άλλων, κυρ. κατά τρόπο απερίσκεπτο: *ό,τι και να του πεις, αυτός κάνει πάντα τού κεφαλιού του* ΣΥΝ. κάνω ό,τι μου κατέβει (δ) ***κατεβάζει το κεφάλι μου*** είμαι επινοητικός, έχω δημιουργική σκέψη (ε) ***σπάω το κεφάλι μου*** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια να θυμηθώ ή να καταλήξω σε κάτι: *όσο κι αν σπάσεις το κεφάλι σου, δεν βρίσκεις τη λύση στο αίνιγμα* (στ) ***μου μπαίνει (κάτι) στο κεφάλι*** αποκτώ μια έμμονη ιδέα (ζ) ***λέω / βγάζω (κάτι) απ' το κεφάλι μου*** επινοώ (κάτι), κατασκευάζω (κάτι) με το μυαλό μου: *τίποτε απ' όσα λέει δεν είναι αλήθεια, όλα τα βγάζει απ' το κεφάλι του* (η) (αργκό) ***κάνω κεφάλι*** ζαλίζομαι ελαφρά, λ.χ. λόγω τής κατανάλωσης αλκοόλ, τής χρήσης ναρκωτικών ουσιών, από την πολλή και έντονη πνευματική εργασία κ.λπ. (θ) (μτφ. για ποτά) ***χτυπώ στο κεφάλι*** βλ. λ. *κτυπώ* (ι) ***έχω πολλές σκοτούρες / πολλά στο κεφάλι μου*** έχω πολλές υποχρεώσεις, έγνοιες που με πιέζουν ψυχολογικά: *δεν θέλω να του φορτώσω κι άλλα· ήδη έχει πολλά στο κεφάλι του* (ια) ***κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου*** απαλλάσσομαι από έγνοια, υποχρέωση: *«ζητάνε βοήθεια από το κράτος, για να φύγει οριστικά αυτό το άγχος πάνω από το κεφάλι τους»* (εφημ.) (ιβ) ***από το κεφάλι μου τα τραβάω / τα παθαίνω (όλα)*** ό,τι παθαίνω οφείλονται σε δικές μου πράξεις και επιλογές: *αυτή φταίει που ήταν τόσο χαλαρή με τα παιδιά της· από το κεφάλι της τα τραβάει* || *απ' το κακό του το κεφάλι τα τραβάει όλ' αυτά· ποιος του είπε να ανακατευτεί με επιχειρήσεις τώρα στα γεράματα;* **9.** (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο ως προς τις διανοητικές του ικανότητες, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα: *είναι γερό ~* (άνθρωπος έξυπνος) || *είναι από τα μεγάλα ~ τής εταιρείας* (από τους σημαντικούς της παράγοντες λόγω γνώσεων, ικανοτήτων κ.λπ.) || *ξερό / αγύριστο / αρβανίτικο* (βλ.λ.) / *μουλαρήσιο ~* (άνθρωπος ξεροκέφαλος) **10.** η ανθρώπινη ζωή· σε τυποποιημένες ΦΡ. όπως (α) ***βάζω (στοίχημα) το κεφάλι μου*** (μεσν. φρ.) για τη βεβαίωση τής πίστης κάποιου σε όσα υποστηρίζει (β) ***(το) τρώω το κεφάλι μου*** κάνω επιλογές, που είναι καταστροφικές για μένα: *έτσι που πάει, θα το φάει το κεφάλι του!* (γ) ***πέφτουν κεφάλια*** βλ. λ. *πέφτω* (δ) ***γλυτώνω το κεφάλι μου*** σώζω τη ζωή ή τη θέση που κατέχω: *ο καθένας κοιτάζει πρώτα πώς θα γλυτώσει το κεφάλι του* **11.** η ηθική και ψυχική υπόσταση ενός ανθρώπου, ο άνθρωπος ως συνειδητή ύπαρξη· σε συγκεκριμένες ΦΡ. όπως (α) ***έχω / περπατώ με το κεφάλι ψηλά*** είμαι υπερήφανος, αισθάνομαι σίγουρος για την τιμή και την υπόληψή μου: *δεν κάνω ατιμίες, γιατί θέλω να περπατάω με το κεφάλι ψηλά* (β) ***κρατώ το κεφάλι ψηλά*** διατηρώ την υπερηφάνειά μου (γ) ***σκύβω το κεφάλι*** (i) υποτάσσομαι σε κάποιον: *οι Έλληνες δεν σκύβουν το κεφάλι σε κανέναν* (ii) παραδέχομαι (κάτι) σιωπηλά ή συνειδητοποιώ με απογοήτευση (κάτι): *κατάλαβε το σφάλμα του κι έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι* (δ) ***έχω το κεφάλι μου ήσυχο*** δεν έχω εκκρεμότητες ούτε προβλήματα, έχω την ησυχία μου: *ακολούθησα όλες τις νόμιμες διαδικασίες, για να 'χω το κεφάλι μου ήσυχο* (ε) ***κακό τού κεφαλιού του*** για ανθρώπους ή ζώα, που με λανθασμένες επιλογές, πράξεις βλάπτουν τον εαυτό τους: *εγώ του είπα τι τον συμφέρει· αν δεν το κάνει, ~!* || (παροιμ.) *«λαγός τη φτέρη έσειε, ~!»*. — (υποκ.) **κεφαλάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κεφάλα** κ. **κεφαλάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεφάλιον*, υποκ. τού αρχ. *κεφαλή* (βλ.λ.)].

κεφαλιά (η) **1.** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το κεφάλι: *το γκολ μπήκε με θεαματική ~* || *δυνατή / καρφωτή ~* || *κεφαλιά-ψαράκι* (όταν ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος κάνοντας βουτιά μπροστά και χτυπά τη μπάλα με το κεφάλι) **2.** χτύπημα με το κεφάλι: *του έριξε μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ. κουτουλιά. — (υποκ.) **κεφαλίτσα** (η).

κεφαλιάτικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που προσδιορίζεται κατά κεφαλήν, που προκύπτει από υπολογισμό κατ' άτομο: ~ *φόρος / συμμετοχή* **2. κεφαλιάτικο** (το) ο κεφαλικός φόρος (βλ. λ. *κεφαλικός*) ΣΥΝ. χαράτσι.

κεφαλίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} **1.** ο τίτλος έντυπης έκδοσης ή επιμέρους κεφαλαίου της, όπως αναγράφεται στην κορυφή των σελίδων της· επίσης, σε λεξικό, η πρώτη και τελευταία λέξη κάθε σελίδας που αναγράφονται και στην κορυφή της **2.** η φράση γνωμικού, αποφθεγματικού χαρακτήρα (συνήθ. λόγιας προελεύσεως ή και πρωτότυπη), που παρατίθεται κατά εισαγωγικό ή αφιερωματικό τρόπο πριν από το κείμενο άρθρου, κεφαλαίου ή βιβλίου επιστημονικού ή μη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεφαλίς*, *-ίδος*, υποκ. τού ουσ. *κεφαλή*].

κεφαλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι: ~ *φλέβα* || ~ *προβολή* (τής κεφαλής τού εμβρύου κατά τον τοκετό) **2.** ΙΑΤΡ. ο λόγος τού μέγιστου μήκους προς το μέγιστο πλάτος τού κεφαλιού επί εκατό, που χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ατόμου ως προς το μέγεθος τού κεφαλιού του **3.** ΙΣΤ. (α) ***κεφαλικός φόρος*** (i) φόρος που επιβαρύνει κάθε άτομο ξεχωριστά, ανεξάρτητα από την περιουσία ή το εισόδημά του (ii) (ειδικότ.) το χαράτσι (βλ.λ.), ο φόρος που επί Τουρκοκρατίας επιβαλλόταν κατά κεφαλήν στους υποδούλους για την απαλλαγή τους από στρατιωτικές υποχρεώσεις (β) ***κεφαλική ποινή*** η κατόπιν δίκης επιβολή τής θανατικής ποινής ή η πλήρης στέρηση των πολιτικών κυρ. ελευθεριών τού καταδικασμένου.

κεφαλίσιος, -ια, -ιο → κεφαλήσιος

Κεφαλληνία (η) (λόγ.) **1.** η Κεφαλ(λ)ονιά (βλ.λ.) **2.** ***νομός Κεφαλληνίας*** νομός τού Ιονίου Πελάγους, που περιλαμβάνει την Κεφαλ(λ)ονιά και την Ιθάκη με πρωτεύουσα το Αργοστόλι. — **Κεφαλλήν(-ας)** (ο), **κεφαλληνιακός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Κεφαλλήν*, *-ῆνος*. Κατά την παράδοση, η ονομασία οφείλεται στον μυθικό ήρωα *Κέφαλο*, ο οποίος έφθασε στο νησί ως πρόσφυγας από την Αθήνα και εκδίωξε τους παλαιότερους κατοίκους Ταφίους ή Τηλεβόες].

Κεφαλ(λ)ονιά (η) το μεγαλύτερο νησί των Επτανήσων. — **Κεφαλ(λ)ονίτης** (ο), **Κεφαλ(λ)ονίτισσα** (η), **κεφαλ(λ)ονίτικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Κεφαλληνία*].

κεφαλόβρυση (η) (λαϊκ.) το κεφαλάρι ΣΥΝ. νερομάννα, πηγή. Επί-

σης **κεφαλόβρυσο** (το).

κεφαλογραβιέρα (η) σκληρό επιτραπέζιο τυρί.
[ΕΤΥΜ. < *κεφαλοτύρι* + *γραβιέρα*, με συμφυρμό].

κεφαλόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων. -ους κ. -έσμους} (λόγ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή ως κάλυμμα τού γυναικείου κυρ. κεφαλιού για πρακτικούς ή καλλωπιστικούς λόγους, όπως τα κάθε είδους μαντίλια. οι κορδέλες κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) **κεφαλόδεμα** (το) [μεσν.] {κεφαλοδέμ-ατος | -ατα. -άτων}.

κεφαλοκλείδωμα (το) {κεφαλοκλειδώμ-ατος | -ατα, -άτων} λαβή στην πάλη κατά την οποία ο παλαιστής πιάνει από πίσω σφιχτά τον λαιμό τού αντιπάλου του με την κλείδωση τού αγκώνα του και τον ακινητοποιεί.

κεφαλομάντηλο (το) (καθημ.) μαντήλι που δένεται στο κεφάλι για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή για καλλωπιστικούς λόγους: *στους κρητικούς γάμους η νύφη μοιράζει λευκά ~.*

κεφαλοπάνι (το) {κεφαλοπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αραχνοΰφαντο κάλυμμα τού κεφαλιού.

κεφαλόποδο (το) [1873] {κεφαλοπόδων} ΖΩΟΛ. κάθε θαλάσσιο μαλάκιο, που ανήκει στην ομοταξία στην οποία εντάσσονται το χταπόδι, η σουπιά και το καλαμάρι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < νεολατ. cephalopoda].

κεφαλόπονος (ο) [μεσν.] ο πονοκέφαλος, η ελαφρά κεφαλαλγία (βλ. λ. *πονοκέφαλος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κεφαλόπουλο (το) μικρός κέφαλος.
[ΕΤΥΜ. < *κέφαλος* + υποκ. επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

κέφαλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων. -ους κ. -άλους} ασημόχρωμο ψάρι των εύκρατων θαλασσών και τού γλυκού νερού· το εξαιρετικής ποιότητας κρέας του τρώγεται φρέσκο. παστό ή καπνιστό και από το θηλυκό του βγαίνει το αβγοτάραχο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεφαλή*].

-κέφαλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένο αριθμό κεφαλών: *δικέφαλος αετός* || *τετρακέφαλος μυς* **2.** σχετίζεται με το κεφάλι: *μακρυκέφαλος, χοντρο-κέφαλος, α-κέφαλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-κέφαλος*, μτγν. *τρι-κέφαλος*), που προέρχεται από το ουσ. *κεφαλή*].

κεφαλόσκαλο (το) (καθημ.) το τελευταίο σκαλοπάτι μιας σκάλας. αυτό που βρίσκεται στο πιο ψηλό της σημείο.

κεφαλοτύρι (το) {κεφαλοτυρ-ιού | -ιών} σκληρό και ελαφρώς αλμυρό τυρί, που παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα· καταναλώνεται σκέτο ή τριμμένο σε ζυμαρικά ΣΥΝ. κεφαλήσιο τυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

κεφαλοχώρι (το) {κεφαλοχωρ-ιού | -ιών} το χωριό που λόγω τού αριθμού των κατοίκων του. των διοικητικών υπηρεσιών ή γενικότ. τής ανάπτυξής του. έχει πρωτεύουσα σημασία, κυρίαρχο ρόλο σε μια περιοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.

κεφάρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ., κυρ. για πρόσ.) μου αρέσει (κάποιος) πολύ: *σαν να σε κεφάρει ο τύπος απέναντι. τι λες;*
[ΕΤΥΜ. < *κέφι* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

κεφάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κέφι, που βρίσκεται σε καλή διάθεση: *~ ήρθες σήμερα. όλο πειράγματα και γέλια* ΣΥΝ. ευδιάθετος, εύθυμος, γελαστός. χαρωπός, χαρούμενος ΑΝΤ. λυπημένος **2.** αυτός που βγάζει κέφι. που δημιουργεί ευδιαθεσία: *~ πείραγμα / τραγούδι* ΑΝΤ. καταθλιπτικός. — **κεφάτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.

κέφι (το) {κεφ-ιού | -ιών} (καθημ.) η εκδήλωση ευδιαθεσίας, η χαρούμενη διάθεση: *πού πήγε το ~ σου. γιατί είσαι μουτρωμένος;* || *έρχομαι στο ~* || *κάνω μια δουλειά με ~* ΣΥΝ. ευδιαθεσία, διάθεση, όρεξη ΑΝΤ. ακεφιά· ΦΡ. (α) ***κάνω κέφι*** δημιουργώ ευδιαθεσία ή γίνομαι ευδιάθετος: *έλα. κάνε κέφι, μην είσαι κακόκεφος* (β) (οικ.) ***κάνω κέφι (κάποιον)*** βρίσκω (κάποιον) τού γούστου μου, μου αρέσει: *πολύ τον κάνω κέφι τον αδελφό σου, έχει μεγάλη πλάκα!* (γ) ***κάνω το κέφι μου*** κάνω ό,τι θέλω, ό,τι μου αρέσει: *αυτός, για να κάνει το κέφι του, μπορεί να διαλύσει το σπίτι* || *μέχρι τώρα είχε συνηθίσει πάντα να κάνει το κέφι της και κανείς να μην της λέει τίποτε* (δ) ***πώς πάνε τα κέφια;*** πώς είσαι: πώς αισθάνεσαι; (ε) ***ανάβει το κέφι / το γλέντι*** βλ. λ. *ανάβω* (στ) ***τσακίρ κέφι*** το κορύφωμα τού κεφιού, τής ευθυμίας: *φτάνω / έρχομαι / βρίσκομαι στο ~.* — (υποκ.) **κεφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keyif «ευθυμία» < αραβ. kayf].

> **κέφι – εγκεφής – εγκέφιος(!).** Στο κύμα τού καθαρισμού (τής ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικράτησε κατά τον 19ο αι. σύμφωνα με διδάγματα τού Κοραή, μερικές φορές προχώρησαν, από υπερβάλλοντα ζήλο. σε ακρότητες, πλάσσοντας υβρίδια (νόθα σύνθετα) εξεζητημένης μορφής. Έτσι, για να λογιοποιήσουν τη λ. **κέφι** (από τουρκ. keyif «ευθυμία») έπλασαν αντί τού **κεφάτος** το **εγκεφής** (1881) και **εγκέφιος** (1893). για να δηλώσουν τον άνθρωπο που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας, κεφιού. Για τους ατυχείς αυτούς νεολογισμούς (που καταδίκασε η χρήση σε αφάνεια) ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...* 1900) παρατηρεί: *«τὰ δύο ταῦτα ἐπίθετα εἰς τὸ κέφιν ὢν βέβαια τὰ ἐποίησεν ὁ ποιήσας».* ‣ *ταψί*

κεφίρ (το) {άκλ.} πόσιμο υποκίτρινο. όξινο υγρό ή σε κρεμώδη μορφή, από γάλα που έχει υποστεί ζύμωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. képhir. λ. καυκασιανής προελ.].

κεφτές κ. (λαϊκ.) **κιοφτές** (ο) {κεφτέδες} μικρό κομμάτι από κιμά ζυμωμένο με άλλα υλικά (αβγά. ψωμί, μαϊντανό κ.λπ.) και καρυκεύματα. σε σφαιροειδές ή πεπλατυσμένο σχήμα, που τρώγεται συνήθ. τηγανισμένο. — (υποκ.) **κεφτεδάκι** κ. **κιοφτεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. köfte < περσ. kōfta].

κεχαγιάς (ο) {κεχαγιάδες} **1.** τιτλούχος τής σουλτανικής αυλής ή υψηλόβαθμος αξιωματούχος (γραμματέας, αξιωματικός τού ιππικού. προϊστάμενος. επίτροπος ή επιτηρητής) **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που επιβάλλεται ως αρχηγός ή ρυθμιστής των πραγμάτων ΣΥΝ. δερβέναγας. — **κεχαγιαλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kehaya (διαλεκτ. τ. αντί τού kahya) < περσ. kethuda].

κεχαριτωμένος, -η, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που διακρίνεται από χάρη και λεπτότητα. ευγένεια μορφής και χαρακτήρα· (συνήθ. επίθ. τής Παναγίας) αυτή που έχει δεχθεί τη θεία χάρη: *«χαῖρε, κεχαριτωμένη. ὁ Κύριος μετὰ σοῦ»* (Κ.Δ. Λουκ. 1, 28) ΣΥΝ. χαριτωμένος.

κεχηνώς, -υία. -ός {κεχην-ότος, -ότα | -ότες (ουδ. -ότα), -ότων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. στο αρσ.) (μτφ.-αρχαιοπρ.) αυτός που χάσκει. που έχει μείνει με ανοικτό το στόμα από την έκπληξη: *κοίταζε κεχηνώς* ΣΥΝ. κατάπληκτος. — **κεχηνότως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού παρακ. *κέχηνα* (δωρ. *κέ-χᾱ-να*) τού ρ. *χάσκω* (βλ.λ.). πβ. κ. *ἀ-χα-νής*].

κεχρί (το) {κεχρ-ιού | -ιών} φυτό που καλλιεργείται για τους μικρούς και εδώδιμους σπόρους του, οι οποίοι καταναλώνονται ως δημητριακά (ξηροί καρποί από ανθρώπους) ή ως ζωοτροφή. κυρ. των πουλιών· ΦΡ. ***ο νους του στο κεχρί*** για όσους σταθερά ασχολούνται με τα πονηρά και ευχάριστα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κεγχρίον.* υποκ. τού αρχ. *κέγχρος*. αβεβ. ετύμου. πιθ. < *κέρχ-νος* (με μετάθεση) < **κέρκ-σ-νος*. που συνδ. με αρχ. γερμ. hirso «κεχρί» (> γερμ. Hirse). Κατ' άλλη άποψη. *κέγχρος* < *gher-ghro- (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση r-r > n-r), που συνδ. ίσως με μέσ. γερμ. gru-7 «καλαμπόκι» κ.ά.].

κεχριμπαρένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κεχριμπάρι: *~ κομπολόι* **2.** αυτός που το χρώμα του μοιάζει με τού κεχριμπαριού: *~ ρετσίνα / σταφύλια.*

κεχριμπάρι (το) {κεχριμπαρ-ιού | -ιών} **1.** το ήλεκτρο (βλ.λ.) **2.** το χρώμα τού ηλέκτρου και (συνεκδ.) ό,τι έχει ανάλογο χρώμα (κυρ. λόγω διαύγειας, εξαιρετικής καθαρότητας. υψηλής ποιότητας): *κρασί / ρετσίνα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kehribar < περσ. kāhrubā «κίτρινο ήλεκτρο»].

κηδεία (η) {κηδειών} **1.** η εθιμοτυπική τελετή. θρησκευτικού συνήθ. χαρακτήρα. που τελείται για νεκρό πρόσωπο πριν από την ταφή (ή την αποτέφρωση τού σώματός του). το σύνολο των εθιμοτυπιών που έχουν χαρακτήρα φροντίδας τού νεκρού: *η ~ θα γίνει δημοσία δαπάνη* ΣΥΝ. εκφορά. ενταφιασμός. ταφή. θάψιμο **2.** (συνεκδ.) η πομπή που ακολουθεί το φέρετρο κατά την τελετή: *η ~ πέρασε από μπροστά τους* **3.** (αργκό) κατάσταση από την οποία απουσιάζει η ευθυμία, η ζωντάνια. το κέφι· καταθλιπτικό. μονότονο περιβάλλον ή πρόσωπο που στερείται ενεργητικότητας, ευδιαθεσίας. ταχύτητας: *το μαγαζί απόψε ήταν σκέτη ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «συγγένεια από γάμο», < *κηδεύω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κηδειόσημο (το) **1.** το κηδειόχαρτο (βλ.λ.) **2.** (στην αργκό των στρατιωτών) (υβριστ.) προς στρατιώτη που κινείται αργά, νωχελικά χωρίς ζωντάνια.
[ΕΤΥΜ. < *κηδεία* + *-σημο* < *σήμα*, πβ. κ. *γραμματό-σημο*].

κηδειόχαρτο (το) τυπωμένο χαρτί με το οποίο αναγγέλλεται ο θάνατος (κάποιου) και στο οποίο αναγράφονται πληροφορίες για τον τόπο και τον χρόνο τής κηδείας· επικολλάται συνήθ. σε χώρους που σχετίζονται με τον αποθανόντα ΣΥΝ. κηδειόσημο.

κηδεμόνας (ο/η) **1.** το πρόσωπο (φυσικός ή μη γονέας), που κατά τον νόμο έχει αναλάβει την επιμέλεια ανηλίκου ή γενικότ. μη αυτεξούσιου προσώπου, τη διαχείριση τής περιουσίας και την εκπροσώπησή του: *ο δάσκαλος ζήτησε να δει τους ~ των μαθητών του* || *ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων τού σχολείου μας* ΣΥΝ. προστάτης. επιτηρητής, φροντιστής. επιμελητής **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που έχει τον ρόλο προστάτη άλλου. επιβάλλοντας ουσιαστικά τη θέλησή του: *το συνδικαλιστικό κίνημα δεν έχει ανάγκη από κηδεμόνες* • **3.** ορθοπαιδικό μηχάνημα για υποβοήθηση κινητικής λειτουργίας ή αποκατάσταση προβλήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηδεμών. -όνος* < *κήδομαι* «φροντίζω» (βλ.λ.)].

κηδεμονεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κηδεμόνευ-σα. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** αναλαμβάνω την κηδεμονία προσώπου **2.** (μτφ.) καθοδηγώ (κάποιον/κάτι), υποδεικνύοντάς του τι πρέπει να κάνει: *ο σύλλογός τους δεν κηδεμονεύεται από κανένα κόμμα* **3.** ΝΟΜ. ***κηδεμονευόμενες περιοχές, κηδεμονευόμενοι πληθυσμοί*** κ.λπ. (περιοχές. πληθυσμοί κ.λπ.) που έχουν υπαχθεί σε καθεστώς διεθνούς κηδεμονίας (βλ. λ. *κηδεμονία*).

κηδεμονία (η) [αρχ.] {κηδεμονιών} **1.** η κατά τον νόμο ανάληψη τής επιμέλειας και επίβλεψης ανηλίκου ή υπεξουσίου. με ευθύνη για τη διαχείριση τής περιουσίας του και την εκπροσώπησή του. το σύνολο των υποχρεώσεων και των ενεργειών που απορρέουν από τον ρόλο τού κηδεμόνα **2. *διεθνής κηδεμονία*** το καθεστώς που ισχύει στις πρώην αποικίες κατά τη μετάβασή τους από το προηγούμενο στάδιο τής πλήρους εξάρτησης και υποταγής τους στις αποικιακές δυνάμεις. σε άλλου είδους καθεστώς οικονομικής, πολιτικής κ.λπ. κυριαρχίας των αποικιακών χωρών σε αυτές.

κηδεμονικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κηδεμόνα ή την κηδεμονία. που χαρακτηρίζει το έργο τού κηδεμόνα: *~ ρόλος / αποστολή / υποχρέωση* ΣΥΝ. προστατευτικός. επιβλεπτικός. — **κηδεμονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κηδεστής (ο) (αρχαιοπρ.) ο εξ αγχιστείας συγγενής ΣΥΝ. συγγενής εξ επιγαμίας ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενής. — **κηδεστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆδος* «φροντίδα» < *κήδω / -ομαι* (βλ.λ.)].

κηδεύω ρ. μετβ. {κήδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} τελώ την κηδεία (κά-

ποιου). προβαίνω στην εκφορά και ταφή ή αποτέφρωση νεκρού: *κηδεύτηκε με τιμές και μεγαλοπρέπεια* ΣΥΝ. ενταφιάζω, θάβω, τελώ νεκρώσιμη τελετή. — **κήδευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆδος* «φροντίδα» < *κήδω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η λ. είχε τη γενική σημ. «φροντίζω», αλλά χρησιμοποιήθηκε και με τις σημ. «νυμφεύομαι – συνάπτω γάμο» και «θάβω, παρίσταμαι κατά την ταφή», αναφερόμενη στις προετοιμασίες που απαιτούσαν τέτοιες τελετές].

κήδομαι ρ. μετβ. αποθ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (αρχαιοπρ.) (+γεν.) εκδηλώνω μέριμνα (για κάποιον/κάτι), έχω πραγματικό ενδιαφέρον: *φιλέλλην ο οποίος κήδεται των εθνικών μας δικαίων και συμφερόντων* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι, φροντίζω ΑΝΤ. αδιαφορώ, αμελώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κήδω* / *-ομαι* < I.E. *kād-os- «φροντίδα - λύπη», πβ. αβεστ. sādra- «δυστυχία, συμφορά», μέσ. ιρλ. caiss «μίσος», ουαλ. cawdd «οργή», γοτθ. hatis «μίσος», γερμ. Haß, αγγλ. hate κ.ά. Ομόρρ. *κηδ-εία*, *κηδε-μών*, *κηδ-εύω* (βλ.λ.) κ.ά.].

κηλεπίδεσμος (ο) [1839] {κηλεπιδέσμ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ελαστικό εξάρτημα που εφαρμόζει σαν ζώνη, συγκρατώντας σε συγκεκριμένα σημεία το σώμα ατόμου που πάσχει από κήλη: *στα βρέφη που πάσχουν από ομφαλοκήλη, χρησιμοποιείται ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bandage herniaire].

κήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μετακίνηση οργάνου από την ανατομική κοιλότητα στην οποία περιέχεται φυσιολογικά· συνηθισμένες μορφές της είναι η βουβωνοκήλη, η ομφαλοκήλη κ.ά. – **κηλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kāl-el-a < I.E. *qāw-el- «οίδημα, πρήξιμο», πβ. αρχ. σλαβ. kyla, ρωσ. kilá, αρχ. γερμ. hōla, αρχ. αγγλ. hēala κ.ά.].

κηλίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} **1.** οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια επιφάνεια ως στίγμα είτε λόγω χρωματικής αντίθεσης είτε ως λεκές, ρύπος: *στο σημείο τής πληγής το πουκάμισο είχε μια μεγάλη ~ από αίμα* || *~ από μελάνι* / *χρώμα* || *μπλε* / *μαύρη ~* || *~ πετρελαίου* (πετρελαιοκηλίδα στη θάλασσα) ΣΥΝ. (λόγ.) σπίλος **2.** ΑΝΑΤ. στίγμα που εμφανίζεται στην επιδερμίδα λόγω τοπικής αλλοίωσης τού χρώματός της από φυσικά ή παθολογικά αίτια ΣΥΝ. πανάδα **3.** ΒΙΟΛ. ***οπτική κηλίδα*** η έντονα χρωματισμένη περιοχή μονοκύτταρων οργανισμών, η οποία λειτουργεί ως φωτοδέκτης και αντιπροσωπεύει βασικό αισθητήριο όργανο των οργανισμών αυτών **4.** ΑΣΤΡΟΝ. σκοτεινός σχηματισμός τής φωτόσφαιρας τού Ηλίου: *ηλιακές κηλίδες* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε πλήττει ως μελανό σημείο το ηθικό κύρος, τη συνολική αξία, την τιμή, την υπόληψη κάποιου: *τα πρόσφατα κρούσματα ρατσιστικής βίας αποτελούν μαύρη ~ για τον πολιτισμό τής Ευρώπης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηλίς, -ῖδος* < I.E. *qāl- «σκούρα κηλίδα», πβ. λατ. cālidus «σημαδεμένος (για βόδια)», αρχ. ιρλ. caile «κηλίδα», αρχ. σλαβ. kalĭ «πηλός» κ.ά.].

κηλιδώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κηλίδω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** αφήνω στίγματα· λερώνω (κάτι): *το πουκάμισο είχε κηλιδωθεί από αίμα* ΣΥΝ. λεκιάζω, ρυπαίνω, στιγματίζω **2.** (μτφ.) προσβάλλω την τιμή, την ηθική (κάποιου): *οι πράξεις του κηλιδώνουν την οικογενειακή μας τιμή* || *δεν θα επέτρεπε σε κανέναν να κηλιδώσει το όνομά του* ΣΥΝ. αμαυρώνω, ατιμάζω, σπιλώνω, καταισχύνω, ντροπιάζω ΑΝΤ. τιμώ, λαμπρύνω. — **κηλίδωση** (η) [μεσν.].

κήνσορας (ο) {κηνσόρων} (λόγ.) πρόσωπο που εμφανίζεται και δρα ως τιμητής των άλλων, που τους αξιολογεί και τους κατατάσσει, κυρ. με επιφανειακά και ανελαστικά κριτήρια και διάθεση επικριτική: *μερίδα διανοουμένων επιλέγει τον ασφαλή ρόλο τού ~ τής δημόσιας ζωής*. Επίσης (λογιότ.) **κήνσωρ** [μτγν.] {κήνσορος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κήνσωρ* / *κένσωρ*, *-ορος* < λατ. censor, αξιωματούχος (στην αρχ. Ρώμη) επιφορτισμένος με την απογραφή των πολιτών και των περιουσιών τους, < census «απογραφή»].

κηπαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον κήπο· (συνήθ. για απορρίμματα από τον καθαρισμό των κήπων, δηλ. κλαδιά, φύλλα κ.λπ.): *η συλλογή ~ απορριμμάτων*.

κηπάριο (το) → κήπος

κήπευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (γενικά) η μετατροπή έκτασης σε κήπο, η καλλιέργεια φυτών σε ήμερη μορφή **2.** (ειδικότ.) η δημιουργία ήμερης παραλλαγής άγριου φυτού σε κήπο με ειδικές δενδροκομικές μεθόδους κατά επιστημονικό τρόπο **3.** η απομάκρυνση των γερασμένων ή ξεραμένων δέντρων από καλλιεργούμενο δάσος για την αραίωσή του.

κηπεύσιμος, -η, -ο [μτγν.] κηπευτός (βλ.λ.).

κηπευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται στην κήπευση ή παράγεται με αυτή: *~ προϊόντα* / *εργαλεία* / *καλλιέργειες* **2.** ***κηπευτικά*** (τα) τα λαχανικά, γενικότ. τα φυτικά προϊόντα που παράγονται στον κήπο **3.** ***κηπευτική*** (η) η τέχνη τής καλλιέργειας φυτών στον κήπο, τής ανάπτυξης των ήμερων ποικιλιών τους, η τέχνη του κηπουρού ΣΥΝ. κηπουρική.

κηπευτός, -ή, -ό [μτγν.] (φυτό) που αναπτύσσεται σε κήπο με ελεγχόμενη καλλιέργεια, που ανήκει σε ήμερη, καλλιεργήσιμη ποικιλία ΣΥΝ. περιβολήσιος, ήμερος ΑΝΤ. άγριος, αυτοφυής.

κηπεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κήπευ-σα, -θηκα, -μένος} καλλιεργώ κήπο, επιμελούμαι την ανάπτυξη φυτών σε κήπο· ασχολούμαι με την κηπουρική.

κηποκομία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η τέχνη και επιστήμη τής συστηματικής καλλιέργειας φυτών για εμπορικούς λόγους ή για καθαρά προσωπική ευχαρίστηση ΣΥΝ. κηπουρική. — **κηποκόμος** (ο/η) [μτγν.], **κηποκομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κηποκόμος* < *κῆπος* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κήπος (ο) **1.** η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μπροστά ή πίσω από κατοικία, όπου φυτεύονται και καλλιεργούνται λουλούδια, δέντρα, χόρτα, λαχανικά, θάμνοι κ.λπ. για καλλωπιστικούς ή καταναλωτικούς, πρακτικούς λόγους (οπότε και αναλόγως χαρακτηρίζεται ως ανθόκηπος, δενδρόκηπος, λαχανόκηπος κ.λπ.): *ιδιωτικός* / *σχολικός* / *εσωτερικός ~* || *αρχιτεκτονική κήπων* || *οι ολάνθιστοι, ανοιξιάτικοι ~ τής γειτονιάς* || *μαραμένος και απεριποίητος ~* || *ο ~ ήθελε πότισμα* ΣΥΝ. περιβόλι, μπαξές **2.** (ειδικότ.) (α) έκταση εδάφους ή τεχνητού χώρου με διακοσμητικά φυτά, δέντρα κ.λπ., η οποία διατίθεται για κοινή χρήση ως πάρκο ή γενικότ. ως χώρος αναψυχής: *δημόσιος ~* || *ο εθνικός ~ στο κέντρο τής Αθήνας* (β) ***βοτανικός κήπος*** βλ. λ. *βοτανικός* (γ) ***ζωολογικός κήπος*** βλ. λ. *ζωολογικός* (δ) ***κρεμαστοί κήποι*** οι κήποι που διαμορφώνονται σε συνεχή, ανισόπεδα επίπεδα με αυξανόμενη κλίση τού εδάφους: *οι ~ τής Βαβυλώνας* (ένα από τα επτά θαύματα τής αρχαιότητας, πιθ. είδος ζιγκουράτ το οποίο σχημάτιζε καταπράσινο τεχνητό λόφο από κατάφυτα επίπεδα) **3.** ***Κήπος τής Εδέμ*** βλ. λ. *Εδέμ*. — (υποκ.) **κηπάκι** κ. (λόγ.) **κηπάριο** (το) κ. **κηπάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆπος* < I.E. *kāp-ā «κομμάτι γης, οικόπεδο», πβ. αρχ. γερμ. huoba, αρχ. σαξ. hōba, ολλ. hoeve «αγροτεμάχιο», αλβ. kopshtë «κήπος» κ.ά.].

κηποτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού σχεδιασμού κήπων και τής διαμόρφωσης και διατήρησης χώρων πρασίνου στις πόλεις για διακοσμητικούς λόγους.

κηπούπολη κ. (ορθότ.) **κηπόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη ή προάστιο με μεγάλους φυσικά διαμορφωμένους κήπους, πάρκα και ανοιχτές εκτάσεις, αλλά και κάθε συνοικισμός με επαύλεις, οι οποίες περιβάλλονται από κήπο: *η ~ τής Κηφισιάς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη*.

κηπουρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κηπουρό ή την εργασία του: *~ εργαλεία* / *εξοπλισμός* **2.** ***κηπουρική*** (η) η τέχνη τού κηπουρού, το σύνολο γνώσεων και τεχνικών για την περιποίηση κήπου, την καλλιέργεια λουλουδιών, δέντρων ή λαχανικών ΣΥΝ. κηπευτική.

κηπουρός (ο/η) το πρόσωπο που επί πληρωμή αναλαμβάνει την καλλιέργεια και τη φροντίδα ενός κήπου, που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση δημόσιων ή ιδιωτικών κήπων ΣΥΝ. περιβολάρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κηπο-Ϝορός* *κῆπος* + *-ουρός* < *ὁρῶ* «βλέπω, φροντίζω», πβ. *οἰκ-ουρός*].

κηπόχωμα (το) [1808] {κηποχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα που χρησιμοποιείται στην κηπουρική.

κηραλοιφή (η) [1871] κ. (λαϊκ.) **κεραλοιφή** (λόγ.) αλοιφή με βάση το κερί και το λάδι.

κηρήθρα (η) κ. (λαϊκ.) **κερήθρα** {κηρηθρών} τμήμα της κυψέλης που κατασκευάζουν οι μέλισσες, το οποίο αποτελείται από σειρές ομοιόμορφων εξαγωνικών κέρινων κελλιών για την αποθήκευση τού μελιού, τής γύρης, καθώς και για την τοποθέτηση των αβγών τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κηρός* «κερί» + *-ήθρα*, πβ. *δαχτυλ-ήθρα*, *κολυμβ-ήθρα*, *μπουρμπουλ-ήθρα* κ.ά.].

κηρίο (το) μονάδα μετρήσεως τής ισχύος, τής έντασης τής φωτεινότητας που εκπέμπει μια φωτεινή πηγή (σύμβολο cd).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηρίον*, υποκ. τού *κηρός* «κερί», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως, όπως επιμαρτυρείται και από το παράγωγο *κήρινθος*. Η σύνδεση με βαλτικές λ. για το μέλι (πβ. λιθ. korȳs, λετ. kāres) εμφανίζει φωνητικές δυσχέρειες. Δάνειο από την ίδια πηγή με το αρχ. *κηρός* αποτελεί πιθ. και η αντίστοιχη λατ. λ. cēra (> γαλλ. cire)].

κηρογραφία (η) [μτγν.] {κηρογραφιών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** ζωγραφική τεχνική, που χρησιμοποιεί χρώματα διαλυμένα σε λειωμένο κερί (βλ. κ. λ. *εγκαυστική*) **2.** (συνεκδ.) κάθε έργο ζωγραφικής που δημιουργείται με την παραπάνω μέθοδο: *του χάρισε μια από τις ωραιότερες ~ της* **3.** μέθοδος ιχνογράφησης για τον σχεδιασμό χαρτών ή την αποτύπωση χωρογραφικών μετρήσεων με τη βοήθεια κεριού, καθώς και (συνεκδ.) η εικόνα ή ο χάρτης που σχεδιάζεται με αυτή τη μέθοδο.

κηρόδετος, -η, -ο ο συγκολλημένος με κερί.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κηρός* + *δετός*].

κηροδόχος, -ος, -ο **1.** αυτός στον οποίο γίνεται η τήξη τού κεριού: *~ λέβητας* **2.** ο δίσκος στον οποίο στερεώνουν τα αναμμένα κεριά στο μανουάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

κηροζίνη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα υγρών υδρογονανθράκων, που λαμβάνεται στα ελαφρύτερα κλάσματα κατά την απόσταξη τού πετρελαίου και χρησιμοποιείται ευρέως ως καύσιμη ύλη (λ.χ. στα αεροπλάνα) και ως καθαριστικό διάλυμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. kerosine < αρχ. *κηρός*].

κηρομπογιά (η) κ. (λαϊκ.) **κερομπογιά** είδος μπογιάς που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική και που έχει ως βάση της το κερί.

κηροπήγιο (το) {-ίου | -ίων} εκκλησιαστικό, λατρευτικό ή διακοσμητικό σκεύος, συνήθ. επιτραπέζιο, με μία ή περισσότερες υποδοχές για τη στερέωση κεριών: *χρυσό* / *σκαλιστό ~* || *διπλό* / *κλασικό ~* || *τα αναμμένα ~ τής εκκλησίας* ΣΥΝ. καντηλέρι, μανουάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* «κερί» + *-πήγιο* < αρχ. *πήγνυμι* (βλ. κ. *πήζω*)].

κηροπλάστης (ο) [αρχ.] {κηροπλαστών}, **κηροπλάστρια** (η) {κηροπλαστριών} ο κηροποιός.

κηροπλαστική (η) [μτγν.] η τέχνη τής κατασκευής κεριών.

κηροποιείο (το) [1871] εργαστήριο κατασκευής κεριών και λαμπάδων με τη χρήση ειδικών καλουπιών, μέσα στα οποία χύνεται και αφήνεται να κρυώσει το κερί, για να πάρει το σχήμα του.

κηροποιός (ο) [μτγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή κεριών ΣΥΝ. κηροπλάστης, κεράς. — **κηροποιία** (η).

κηροπωλείο (το) [μεσν.] κατάστημα που πουλά κεριά.

κηρός (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** το κερί **2.** ***ισπανικός κηρός*** ρητινώδες παρασκεύασμα που ρευστοποιείται όταν θερμαίνεται και χρησιμοποιεί-

ται για το σφράγισμα επιστολών, εγγράφων κ.λπ. ΣΥΝ. βουλλοκέρι. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κηρίο*].

κηροσβέστης κ. **κεροσβήστης** (ο) {κηροσβεστών} σκεύος (ιδίως εκκλησιαστικό) που χρησιμεύει για το σβήσιμο των κεριών. [ΕΤΥΜ. < *κηρός* + *σβέστης* < αρχ. *σβέννυμι* (βλ. κ. *σβήνω*)].

κηροστάτης (ο) [1893] {κηροστατών} σκεύος με ειδικές υποδοχές για την τοποθέτηση, στερέωση κεριών, που χρησιμοποιείται για οικιακούς, διακοσμητικούς ή εκκλησιαστικούς, λειτουργικούς σκοπούς ΣΥΝ. κηροπήγιο, μανουάλι. [ΕΤΥΜ. < *κηρός* «κερί» + *-στάτης* (< αρχ. *ἵσταμαι*)].

κήρυγμα (το) [αρχ.] {κηρύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ο θρησκευτικού περιεχομένου λόγος που εκφωνείται σε εκκλησίες από τους ιερείς ή τους επισκόπους ή και επιφορτισμένους προς τούτο πολίτες βάσει αποστολικών και ευαγγελικών λατρευτικών αναγνωσμάτων για την προβολή βασικών χριστιανικών αρχών και ο χρόνος που αυτός διαρκεί: ~ *από τον άμβωνα* || *το ~ τής Κυριακής* (β) ΘΕΟΛ. ο λόγος των Αποστόλων ως μέσο διάδοσης τής λυτρωτικής αποστολής τού Χριστού, όπως καταγράφηκε στα Ευαγγέλια τής Κ.Δ., αναπτύσσοντας τις βασικές αλήθειες τού χριστιανισμού **2.** ο λόγος που απευθύνεται ως διδασκαλία και με τη δηλωμένη πρόθεση να φανερώσει την αλήθεια ορισμένης διδασκαλίας ή ορισμένων θέσεων και να εμπνεύσει πίστη σε αυτές (επειδή θεωρεί σαφή την ανάγκη παραδοχής τους): *το ~ μιας νέας πολιτικής βρήκε απήχηση στους ψηφοφόρους* || *το ~ για τη φυλετική ισότητα έχει επηρεάσει σημαντικά τη σκέψη του* **3.** (κακόσ.) ο εκτεταμένος λόγος με τον οποίο επιδιώκει κανείς να προβάλει ορισμένες θέσεις (με τρόπο φορτικό, ενοχλητικό): *τέτοιος που είναι, καλά θα κάνει ν' αφήσει τα ~ περί ηθικής* || *μια απλή γνώμη τού ζήτησα κι αυτός μου έκανε ολόκληρο ~.* — (υποκ.) **κηρυγματάκι** (το).

κήρυκας (ο/η) {κηρύκων} **1.** πρόσωπο που κάνει κήρυγμα, κυρ. θρησκευτικό: *ο ~ ανέλυε το νόημα τής ευαγγελικής περικοπής* **2.** πρόσωπο που προβάλλει συστηματικά και δημόσια ένα δόγμα, μια ιδέα, μια φιλοσοφική θεωρία κ.λπ.: ~ *τής αδελφοσύνης των λαών* || ~ *μίσους και εκδίκησης* || *σε όλη τη ζωή του υπήρξε ~ των νέων ιδεών και τής ανάγκης εκσυγχρονισμού* ΣΥΝ. προπαγανδιστής **3.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει τη δημόσια αναγγελία είδησης, αυτός που διαλαλεί (κάτι) στο πλήθος: *έστειλε κήρυκες σε όλη τη χώρα, να μεταφέρουν τα μαντάτα* ΣΥΝ. διαλαλητής, ντελάλης **4.** πρόσωπο που αποστέλλεται μεταξύ εμπολέμων, μεταφέροντας προτάσεις ειρήνευσης, ανακωχής ΣΥΝ. πρεσβευτής, ειρηνευτής • **5.** πρόσωπο που πρυβαίνει στην κήρυξη των δημόσιων πλειστηριασμών, δημοπρασιών, καθώς και στη δημοσίευση των προγραμμάτων τους στον τοπικό Τύπο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆρυξ, -υκος*, που συνδ. με σανσκρ. kārú- «τραγουδιστής, ποιητής», οπότε πιθ. ανάγεται σε Ι.Ε. *kār- «υμνώ, τραγουδώ», πβ. κ. σανσκρ. car-kar-ti «επαινώ, υμνώ»].

κηρύκειο (το) [αρχ.] {κηρυκεί-ου | -ων} **1.** το ραβδί που έφεραν οι κήρυκες και οι πρέσβεις **2.** το έμβλημα τού θεού Ερμή και γενικότ. σύμβολο ομόνοιας και παύσης των διαφορών κατά την αρχαιότητα, που αποτελείτο από λεπτή ράβδο ελιάς ή δάφνης, με δύο μικρά φτερά και δύο φίδια, που ήταν τυλιγμένα γύρω από τη ράβδο και μάχονταν το ένα το άλλο.

κήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η δημόσια και επίσημη ανακοίνωση, γνωστοποίηση: ~ *πολέμου* (ανακοίνωση τής έναρξης εχθροπραξιών εναντίον κράτους) || ~ *τής έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων* || ~ *πτωχεύσεως* ΣΥΝ. διακήρυξη, εξαγγελία, αναγγελία.

κηρύσσω κ. **κηρύττω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κήρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** κάνω κήρυγμα, διαδίδω ιδέες και δόγματα (φιλοσοφικά, θρησκευτικά, πολιτικά κ.λπ.): *τα έργα του κήρυτταν την πίστη στον άνθρωπο* || *οι Απόστολοι κήρυξαν στον κόσμο τον λόγο τού Ιησού Χριστού* || ~ *το Ευαγγέλιο* || *η οργάνωση αυτή κηρύσσει τον ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία* ΣΥΝ. προπαγανδίζω, διαδίδω, διδάσκω ♦ (μετβ.) **2.** ανακοινώνω επίσημα και δημόσια κάτι (κυρ. στο πλαίσιο καθιερωμένης νομικά ή εθιμικά διαδικασίας): *μας κήρυξαν τον πόλεμο* || *ο νομός κηρύχθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* || *κήρυξε την έναρξη των εργασιών τής συνδιάσκεψης*· ΦΡ. (α) **κηρυγμένος εχθρός** ο εχθρός τού οποίου οι αρνητικές, επιθετικές διαθέσεις είναι ξεκάθαρες και εκ των προτέρων δεδηλωμένες: *ανήκε στους ~ τού καθεστώτος και του απαγορεύθηκε η είσοδος στη χώρα* || *είναι ~ τής φαυλοκρατίας* (β) (μτφ.) **κηρύσσω (σε κάποιον) τον πόλεμο** (κηρύσσω πόλεμον, Ομήρ. Ιλ. Β 443) δηλώνω την εχθρότητά μου, εκδηλώνομαι αρνητικά (απέναντι σε κάποιον), τον αντιμετωπίζω ως εχθρό: *του έχει κηρύξει τον πόλεμο και προσπαθεί να τον μειώσει με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. πολεμώ, κοντράρω, εχθρεύομαι ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω κήρυγμα, είμαι ή γίνομαι κήρυκας: *όλοι τον θαύμαζαν, όταν κήρυττε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆρυξ* (βλ.λ.)].

κηρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κηρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει την υφή τού κεριού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κηρωμένος, -η, -ο αυτός που είναι επιχρισμένος με κερί: ~ *πινακίδες*.

κηρωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει επάλειψη κεριού, ώστε να είναι αδιάβροχος: ~ *ύφασμα / χαρτί* **2. κηρωτό έμπλαστρο** σκεύασμα από λεπτό ύφασμα επαλειμμένο με διάφορες θεραπευτικές ουσίες με βάση το κερί (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κηρῶ (-όω)* < *κηρός* «κερί»].

κητέλαιο (το) {κητελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. ζωικό έλαιο που χρησιμοποιείται ως λιπαντικό, στην κατασκευή σαπουνιών και σπανιότ. εδώδιμων λιπών και το οποίο προμηθευόμαστε από τη λιπαρή στιβάδα των κητών (κυρ. τής φάλαινας) με τήξη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. whale oil].

κητοειδής, -ής, -ές [1873] {κητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κήτος. Επίσης **κητώδης, -ης, -ες** [αρχ.]. — **κητοειδώς** κ. **κητωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κήτος (το) {κήτ-ους | -η, -ών} **1.** υδρόβιο θηλαστικό μεγάλων διαστάσεων, π.χ. η φάλαινα, το δελφίνι κ.ά. **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πολύ παχύς και δυσκίνητος: *πού να χωρέσει τέτοιο ~ σ' αυτό το φουστανάκι!* ΣΥΝ. φάλαινα, θηρίο, θωρηκτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆτος*, αγν. ετύμου].

κητόσπερμα (το) [1839] {κητοσπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. συστατικό τού κητελαίου με ευρεία χρήση στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς και στην κατασκευή κεριών πολυτελείας κ.λπ. ΣΥΝ. σπερματσέτο. Επίσης **κήτειο σπέρμα**. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sperm oil].

κηφηναρειό (το) [1839] (μειωτ.) **1.** (περιληπτ.) ομάδα αργόσχολων ανθρώπων, που ζουν παρασιτικά καταχρώμενοι την εργατικότητα και ανοχή των υπόλοιπων μελών ενός συνόλου ΣΥΝ. τεμπέληδες, παράσιτα, τεμπελχανάδες, αργόσχολοι **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο συχνάζουν οι αργόσχολοι: *αυτή η υπηρεσία τού υπουργείου από χώρος εργασίας έχει μεταβληθεί σε ~.*

κηφήνας (ο) **1.** η αρσενική μέλισσα και γενικότ. κάθε έντομο τού οποίου η αποκλειστική συμβολή και αποστολή είναι η γονιμοποίηση τής βασίλισσας **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που συντηρείται εις βάρος των υπολοίπων, απομυζώντας το προϊόν τής εργασίας τους, αυτός που δρα παρασιτικά: *έχει διορίσει και δυο-τρεις ~, που κάθονται όλη μέρα και γυρίζουν από γραφείο σε γραφείο* ΣΥΝ. παράσιτο, τεμπέλης, ακαμάτης, χαραμοφάης ΑΝΤ. (μτφ.) μέλισσα, σκυλί, δουλευταράς, εργατικός, δραστήριος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηφήν, -ῆνος* < **κηφός*, που πιθ. συνδ. με το επίθ. *κωφός* και με το όνομα *Κηφεύς*].

κηφηνοτροφείο (το) [1851] (ειρων.) χώρος όπου τρέφονται κηφήνες, όπου συντηρούνται οι τεμπέληδες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστήμιο*.

Κηφισιά (η) προάστιο και δήμος τής Περιφέρειας Πρωτευούσης Β. των Αθηνών στους πρόποδες τής Πεντέλης. — **Κηφισιώτης** (ο), **Κηφισιώτισσα** (η), **κηφισιώτικος, -η, -ο**. [ΕΤΥΜ. < *Κηφισός* (βλ.λ.)].

Κηφισός (ο) **1.** ποταμός τής Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Παρνασσό, διαρρέει τη Βοιωτία, την οποία και αρδεύει, και εκβάλλει στη λίμνη Υλίκη **2.** ποταμός τού λεκανοπεδίου τής Αττικής. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο].

Κ.Θ.Β.Ε. (το) Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος.

κι σύνδ. [μεσν.] και (βλ.λ.) (μπροστά από φωνήεν): *και μιλούσε κι έτρωγε.* Επίσης (παλαιότ.) **κ'** κ. **κι'**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *και*.

C.I.A. (η) (προφέρεται *Σι Άι Έι* ή *Σία*) η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών των Η.Π.Α.· ασχολείται με τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με άλλες χώρες. [ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Central Intelligence Agency].

κιαλάρω ρ. μετβ. {κιάλ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) **1.** παρατηρώ (κάτι) με τα κιάλια, εστιάζω σε αυτό από απόσταση· (γενικότ.) εντοπίζω (κάτι) από μακριά, ξεχωρίζω παρατηρώντας: *έτσι όπως το κιάλαρισε από μακριά, της καλάρεσε* ΣΥΝ. διοπτεύω, διακρίνω **2.** (αργκό) αντιλαμβάνομαι παρατηρώντας από μακριά, εντοπίζω: *αμέσως τον κιάλαρε ότι έψαχνε για κάποιον γνωστό* || *μισή μέρα την κιάλαρε τη μηχανή, χρώμα, κατασκευή, μάρκα· δεν ξεκολλούσε τα μάτια του από πάνω της* ΣΥΝ. καρφώνω, κόβω.

κιάλι (το) {κιαλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οπτικό όργανο για τη διευκόλυνση τής μακρινής παρατήρησης, που αποτελείται από δύο μικρά τηλεσκόπια προσαρμοσμένα το ένα δίπλα στο άλλο, το καθένα από τα οποία διαθέτει δύο πρίσματα για την διόρθωση και επαναφορά τού οπτικού ειδώλου: *ένα ζευγάρι κιάλια* || *στρατιωτικά ~* || *~ όπερας* || *έβαλε τα ~ στα μάτια και ανίχνευσε τον ορίζοντα* ΣΥΝ. διόπτρα, τηλεσκόπιο· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε με τα κιάλια*** για οτιδήποτε θεωρείται πέρα από τις δυνατότητες κάποιου, άπιαστο, αδύνατον να πραγματοποιηθεί: *με τις νέες τιμές δεν βλέπουμε αυτοκίνητο ~!* ΣΥΝ. ούτε με σφαίρες. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀκκιάλι* < ιταλ. occhiali, πληθ. τού occhiale «οπτικός» < λατ. oculus «μάτι»].

κιβδηλεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού κίβδηλου, το να είναι ή να γίνεται κάτι κίβδηλο ΣΥΝ. πλαστότητα ΑΝΤ. γνησιότητα **2.** (ειδικότ.) αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος ελαττώνει την εσωτερική αξία μεταλλικού νομίσματος με οποιονδήποτε τρόπο (ρίνισμα, κοπή κ.λπ.) με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν να είχε πλήρη την εσωτερική του αξία, καθώς και εκείνος που προμηθεύεται κίβδηλο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό **3.** (μτφ.-λόγ.) η προσποίηση στη συμπεριφορά, η έλλειψη ειλικρίνειας και γνησιότητας στις εκδηλώσεις: *η ~ των κοσμικών τρόπων* ΣΥΝ. ανειλικρίνεια ΑΝΤ. ειλικρίνεια, γνησιότητα.

κιβδηλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κάνω νοθεία, παραποιώ σκοπίμως ευγενή μέταλλα ή (κυρ.) νομίσματα, στοχεύοντας στην απόκτηση προσωπικού κέρδους μέσω τής νοθείας ΣΥΝ. νοθεύω, παραποιώ, παραχαράσσω **2.** (μτφ. για συναισθήματα, αρετές) καθιστώ (κάτι) ευτελές, αλλοιώνω την υφή, τη χαρακτηριστική του ποιότητα ΣΥΝ. ψευτίζω, εξευτελίζω.

κιβδηλοποιός (ο) [1871] ο παραχαράκτης, πρόσωπο που κατασκευάζει κίβδηλα νομίσματα. — **κιβδηλοποιία** (η) [1871].

κίβδηλος, -η, -ο **1.** (για ευγενή μέταλλα και νομίσματα, κυρ. μεταλλικά) αυτός που έχει νοθευτεί, που έχει υποστεί ή προέλθει από πρόσμειξη με ευτελή μέταλλα· που έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ. κάλπικος, πλαστός, νοθευμένος, νόθος, παραχαραγμένος, παραποιημένος, ψεύτικος, (λαϊκ.) μαϊμού ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός, πραγματικός, ανόθευτος **2.** (μτφ.) αυτός που κατά δόλιο τρόπο εμφανίζεται με ψεύτικες ιδιό-

τητες, που στερείται ειλικρίνειας και γνησιότητας: ~ *αισθήματα / χαρακτήρας* ΣΥΝ. ψεύτικος, δόλιος, ανειλικρινής, απατηλός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κίβδος* «σκουριά», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κίβον* «κυφό, άναυδο» και, κατ' επέκτ., με τεχνικούς όρους τής μεταλλουργίας, όπως γαλλ. (pierre) sourde «κουφή πέτρα» (δηλ. «χωρίς ανταύγειες»), γερμ. taub «κουφός» (ως τεχν. όρ. «αμέταλλος»)].

κιβούρι (το) {κιβουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το φέρετρο, το κυρ. ξύλινο κιβώτιο, στο οποίο κατά παράδοση τοποθετείται το σώμα τού νεκρού για την ταφή ΣΥΝ. νεκροκρέβατο, νεκροσέντουκο **2.** ο τάφος, το άνοιγμα γης, στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός, καθώς και η ταφόπλακα: *«τρία πουλάκια κάθονταν στού Διάκου το ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μνήμα, μνημούρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κιβούριον* < μτγν. *κιβώριον*, δάνειο πιθ. αιγυπτιακής προέλ., όπως επιμαρτυρείται και από την ερμηνεία τής λ. από τον Ησύχιο: *«Αἰγύπτιον ὄνομα ἐπὶ ποτηρίου»*].

κιβώτιο (το) {κιβωτί-ου | -ων} **1.** θήκη κάθε μεγέθους και υλικού (συνήθ. από χαρτόνι, ξύλο ή πλαστικό), που έχει ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο σχήμα και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη, τοποθέτηση ή μεταφορά αντικειμένων: *το φορτηγό ξεφόρτωσε δέκα ~ με ηλεκτρικές συσκευές* || *γέμισε ένα ~ ρούχα για τους αστέγους* ΣΥΝ. κουτί, κάσα, κασόνι, κασέλα, μπαούλο, σεντούκι **2.** ***κιβώτιο ταχυτήτων*** (στα αυτοκίνητα) η συμπαγής, ενσωματωμένη μονάδα ταχυτήτων ή άλλη ανάλογη διάταξη, που επιτυγχάνει τη μεταβίβαση ισχύος μεταξύ μηχανών ή μηχανισμών, συνήθ. με αλλαγές τής ροπής στρέψεως και τής ταχύτητας: *αυτόματο ~* ΣΥΝ. σασμάν. — (υποκ.) **κιβωτιάκι** (το), (μεγεθ.) **κιβωτιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιβώτιον*, υποκ. τού ουσ. *κιβωτός* (βλ.λ.). Ορισμένοι τεχνικοί όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κιβώτιο ταχυτήτων* (< γαλλ. boîte de vitesses)].

κιβωτιόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κιβωτίου, δηλ. ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου: ~ *τάφοι*.

κιβωτός (η) **1.** κάθε κιβώτιο μεγάλου μεγέθους, που αξιοποιείται κυρ. ως θήκη για τη φύλαξη ιερών κειμηλίων **2.** (α) ***Κιβωτός τής Διαθήκης / τού Μαρτυρίου / τού Θεού*** η φορητή κιβωτός των Εβραίων, στην οποία φυλάσσονταν οι δύο πλάκες τού Μωυσή (Δέκα Εντολές), η Στάμνος τού μάννα και η Ράβδος τού Ααρών, και είχε καθιερωθεί στη συνείδηση τού λαού ως σύμβολο τής παρουσίας τού Θεού (β) ***Κιβωτός τού Νώε*** το τεράστιο πλοίο που κατά την Π.Δ. κατασκεύασε ο Νώε και με το οποίο κατάφερε να διασωθεί ο ίδιος, η οικογένειά του, καθώς και ένα ζεύγος από κάθε ζωικό είδος, επιβιώνοντας από τον Κατακλυσμό **3.** (μτφ.) κάθε χώρος ή μέσο διατήρησης και φύλαξης τής πολιτισμικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς, χώρος ιερής παρακαταθήκης: *η Εκκλησία υπήρξε ~ των ελληνικών παραδόσεων κατά την Τουρκοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο σημιτ. προέλ., πβ. συρ. qābāthā, μολονότι υπάρχει η άποψη ότι η συριακή λ. προέρχεται από την Ελληνική. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν στη μετάφραση τής Π.Δ. τη λ. *κιβωτός* ως απόδ. των εβρ. λ. tēbāh (για την Κιβωτό τού Νώε, σημαίνει «κουτί, κιβώτιο») και 'arōn (ως μέρος τής φρ. 'arōn habberît «Κιβωτός τής Διαθήκης»)].

κιγκαλερία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) τα κάθε είδους μεταλλινα βιομηχανικά προϊόντα, που προορίζονται κυρ. για οικιακή χρήση, όπως οι βίδες, οι πρόκες, τα λουκέτα, τα κάγκελα κ.λπ.· τα σιδηρικά είδη: *κατάστημα ειδών κιγκαλερίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. quincaillerie, άλλος τ. τού clinqu-aille < παλαιότ. γαλλ. clinquer «θορυβώ», ονοματοπ. λ.].

κιγκλίδωμα (το) {κιγκλιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} η σειρά κιγκλίδων με τις οποίες σχηματίζεται ένα περίφραγμα, η περίφραξη από κάγκελα: ~ *σκάλας / κήπου / τζακιού* || *πολλοί τραυματίστηκαν, όταν κατέρρευσε το προστατευτικό ~ τού σταδίου* ΣΥΝ. περίφραγμα, περίφραξη, κάγκελα. — **κιγκλιδώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κιγκλίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < **κιλ-κλί-δες* (πβ. *δι-κλί-δες*) με ανομοίωση, οπότε η λ. θα συνδέεται με το ρ. *κλίνω*. Κατ' άλλη άποψη, *κιγκλίς* < *κιγκλίζω* «ταρακουνώ, ανασηκώνω» < *κίγκλος* «μικρό πτηνό που κουνάει συνεχώς την ουρά», οπότε η λ. *κιγκλίς* θα είχε αρχικώς τη σημ. «πόρτα που ανασηκώνεται, που ανοιγοκλείνει»].

κιγκλιδωτός, -ή, -ό [1888] αυτός που είναι κατασκευασμένος με κιγκλίδωμα ή που περιβάλλεται από κιγκλίδωμα: ~ *παράθυρα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grillagé].

κιγκλίς (η) {κιγκλίδ-ος | -ων} (σπάν.-αρχαιοπρ.) **1.** το κάγκελο, κάθε ράβδος περιφράγματος ή χωρίσματος **2.** ***κιγκλίδες*** (οι) το κιγκλίδωμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. κάγκελα. Επίσης **κιγκλίδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κιγκλίδωμα*].

Κ.Ι.Ε. (το) Καπνολογικό Ινστιτούτο Ελλάδας.

Κίεβο (το) {Κιέβου} η πρωτεύουσα τής Ουκρανίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Kiyev / ουκρ. Kyiv, αγν. ετύμου. Η παράδοση συνδέει την πόλη με το όνομα τού Kiy, μυθικού ιδρυτή τής πόλεως τον 9ο αι. μ.Χ.].

Κίελο (το) {Κιέλου} πόλη τής ΒΑ. Γερμανίας στη Βαλτική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Kiel < αρχ. σκανδ. kill «όρμος – ασφαλές σημείο για πλοία», όπως ονομαζόταν η πόλη από την ίδρυσή της το 1242].

κιθάρα (η) {δύσχρ. κιθαρών} **1.** έγχορδο μουσικό όργανο με έξι ή δώδεκα χορδές, μακρύ βραχίονα, αχλαδόσχημο ηχείο που θυμίζει εκείνο τού βιολιού, επίπεδη ράχη και οπή στο πάνω μέρος: *ηλεκτρική / κλασική / ακουστική ~* **2.** (συνεκδ.) το να παίζει κανείς αυτό το έγχορδο όργανο: *μαθαίνει ~ εδώ και έξι μήνες.* — (υποκ.) **κιθαρίτσα** κ. **κιθαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ανατολ. προελεύσεως. Από την Ελλην. μέσω λατινικών και αραβικών τύπων προήλθαν οι αντίστοιχες λ. στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. cithare / guitare, ισπ. guitarra, αγγλ. guitar κ.ά.].

κιθαρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} παίζω κιθάρα. **κιθάρισμα** (το) [αρχ.] κ. **κιθαρισμός** (ο) [μτγν.].

κιθαριστής (ο) [αρχ.], **κιθαρίστρια** (η) [αρχ.] {κιθαριστριών} ο μουσικός που εκτελεί μουσικά κομμάτια σε κιθάρα, πρόσωπο που παίζει κιθάρα. Επίσης (καθημ.) **κιθαρίστας** (ο).

κιθαρωδός (ο) ο κιθαριστής που τραγουδά τα κομμάτια που παίζει στην κιθάρα. -- **κιθαρωδώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιθαρῳδός* < *κιθάρα* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

κικιρίκου κ. **κοκορίκου** (το) {άκλ.} η φωνή τού κόκορα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κικ μπόξινγκ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. άθλημα στο οποίο επιτρέπεται στους συμμετέχοντες να δίνουν γροθιές φορώντας στα χέρια τους γάντια και να κλοτσούν με γυμνά πόδια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kick boxing].

Κιλικία (η) περιοχή τής ΝΑ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κιλικία (γῆ)* < *Κίλικες*, ονομασία τού λαού που κατοικούσε εκεί (πβ. *Κίλιξ*, μυθικό πρόσ.), αγν. ετύμου].

Κιλιμάντζαρο (το) ηφαιστειακό όρος τής Α. Αφρικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Kilimanjaro < σουαχίλι Kilima «όρος» + njaro «θεός τού ψύχους»].

κιλίμι (το) {κιλιμ-ιού | -ιών} χειροποίητος υφαντός τάπητας χαρακτηριστικός τής ανατολίτικης και βαλκανικής υφαντουργίας χωρίς πέλος ΣΥΝ. χαλί, στρωσίδι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kilim < περσ. kilīm].

Κιλκίς (το) {άκλ.} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Κιλκίς)*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. Επί Τουρκοκρατίας ήταν ένα ασήμαντο χωριό, όπου κατοικούσαν κυρίως Βούλγαροι (οι οποίοι το θεωρούσαν ιερό). Ήταν δε γνωστό με τις ονομασίες *Καλκίς* και *Κουκούσι*].

κιλλίβαντας (ο) {κιλλιβάντων} ΣΤΡΑΤ. μεταλλικό δίτροχο όχημα, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τη στήριξη πυροβόλου όπλου, κυρ. για τη συγκράτηση, τον περιορισμό τής οπισθοδρόμησής του κατά τη ρίψη βολής: *ορειβατικός / πεδινός / φρουριακός / επάκτιος / ναυτικός ~* || *η σορός τού εκλιπόντος θα τοποθετηθεί τιμητικά σε κιλλίβαντα πυροβόλου για τη μεταφορά του στο νεκροταφείο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιλλίβας, -αντος* < *κίλλος* «όνος» (αρχική σημ. «σταχτής, γκρίζος», δηλ. «ο φέρων το χρώμα τού γαϊδάρου», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. επίθ. *κελαινός* «σκοτεινός, μαύρος») + *-βας* < *βαίνω*].

κιλό (το) **1.** μονάδα βάρους ή μάζας, που αντιστοιχεί σε χίλια γραμμάρια ΣΥΝ. χιλιόγραμμο **2.** (συνεκδ.) το βάρος σώματος υπολογισμένο εμπειρικά, χωρίς μέτρηση: *έχει παραπάνω κιλά, θα πρέπει ν' αδυνατίσει κι άλλο!* || *έχει περιττά ~*· ΦΡ. (α) ***παίρνω / χάνω κιλά*** παχαίνω / αδυνατίζω, γίνομαι πιο παχύς / λεπτός: *πήρε μερικά ~ τον τελευταίο χρόνο* (β) ***έρχομαι στα κιλά μου*** αποκτώ το κανονικό ή συνηθισμένο μου βάρος: *κάνει δίαιτα, για να ξανάρθει στα κιλά της* (γ) ***με το κιλό*** (i) με καθορισμό τής τιμής αναλόγως τού τελικού βάρους τού προϊόντος: *πουλάει ~, όχι με το κομμάτι* || *βιβλία / σεντόνια ~* (ii) για μεγάλη ποσότητα, με τον σωρό: *αυτός τις υποσχέσεις τις δίνει ~* ΣΥΝ. αβέρτα (δ) ***τα έχει τα κιλάκια του*** έχει μερικά παραπανήσια κιλά (ευφημ. για υπέρβαρο άτομο) (ε) ΑΘΛ. ***κατηγορία (π.χ. 85) κιλών*** στα αγωνίσματα πάλης, πυγμαχίας και άρσης βαρών, τρόπος ένταξης των αθλητών σε επιμέρους κατηγορίες με κριτήριο το σωματικό τους βάρος: *πήρε χρυσό μετάλλιο στην κατηγορία των 90 κιλών / στα 90 κιλά* (στ) ***βρίσκω κάποιον στα κιλά μου*** βρίσκω κάποιον ισάξιό μου (ζ) ***(κάποιος) δεν είναι για τα κιλά μου*** (κάποιος αντίπαλος) είναι ανώτερός μου. — (υποκ.) **κιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. kilo (αποσπασμένο από τη λ. kilo-gramme «χιλιόγραμμο») < ελλην. *χίλιοι*].

κιλο- α' συνθετικό που δηλώνει χίλιες από τις μονάδες τής τάξης τού β' συνθετικού: *κιλο-τζάουλ, κιλο-χέρτς, κιλο-τόνος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από απόσπαση ξέν. όρων (συνήθ. ελληνογενών), πβ. γαλλ. kilo-gramme, kilo-mètre κ.ά. Βλ. κ. *κιλό*].

κιλοβάτ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα ισχύος ηλεκτρικού ρεύματος ίση προς χίλια βατ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. kilowatt (νόθο σύνθ.) < kilo- (< *χίλιοι*) + watt «βατ» (βλ. λ. *βατ*)].

κιλοβατώρα (η) {δύσχρ. κιλοβατωρών} ΦΥΣ. η μονάδα έργου ή ενέργειας, που αντιστοιχεί στο έργο το οποίο παράγεται από μηχανή ισχύος ενός κιλοβάτ σε χρονικό διάστημα μίας ώρας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. kilowatt-hour].

κιλομπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης τής μνήμης τού ηλεκτρονικού υπολογιστή, που ισούται με χίλια μπάιτ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilobyte < kilo- (βλ. λ. *κιλο-*) + byte (βλ. λ. *μπάιτ*)].

κιλοπόντ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα βάρους ίση με το βάρος που παρουσιάζει ένα σώμα με μάζα ενός χιλιογράμμου, όταν βρίσκεται σε υψόμετρο μηδέν και γεωγραφικό πλάτος 45°.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kilopond < Kilo- (βλ. λ. *κιλο-*) + -pond < λατ. pondus «βάρος, φορτίο»].

-κιλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο βάρος σε κιλά: *πεντόκιλο δοχείο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κιλό*]

κιλότα (η) {κιλοτών} **1.** το γυναικείο εσώρουχο, που καλύπτει τα γεννητικά όργανα και τους γλουτούς ΣΥΝ. βρακί **2.** (και για άνδρες) το παντελόνι ιππασίας, που έχει κόψιμο πολύ άνετο στους γοφούς, παρτό στα γόνατα και στενό ώς σφιχτό από τα γόνατα μέχρι τους αστρα-

γάλους· (ειδικότ.) το παντελόνι τής στολής των ανδρών τού ιππικού, η στρατιωτική περισκελίδα: ~ *ιππασίας* || *ανδρική* ~. — (υποκ.) **κιλοτάκι** (το) κ. **κιλοτίτσα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. culotte < cul «οπίσθια» < λατ. culus «πρωκτός»].

κιλότο (το) μοσχαρήσιο άπαχο κρέας εκλεκτής ποιότητας, που προέρχεται από το τελευταίο τμήμα τής ράχης τού ζώου πίσω από το φιλέτο και πάνω από το μπούτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. culotte. Βλ. λ. *κιλότα*].

κιλοχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *κιλοχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. ο χιλιόκυκλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilohertz (νόθο σύνθ.). Βλ. λ. *κιλο-*, *χερτς*].

κιλτ (το) {άκλ.} η παραδοσιακή, χαρακτηριστική φούστα των Σκωτσέζων, από μάλλινο καρό ύφασμα, που φθάνει μέχρι το γόνατο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilt < μέσ. αγγλ. kylte, πιθ. σκανδ. προέλ., πβ. αρχ. σκανδ. kjalta «δίπλα, πιέτα υφάσματος ή φούστας», δαν. kilte «πτυχώνω, διπλώνω»].

κιμαδιάζω ρ. μετβ. {κιμάδιασα} (λαϊκ.) κόβω το κρέας κιμά, συνήθ. με ειδική μηχανή.

κιμαδόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα με γέμιση από κιμά.

κιμάς (ο) {κιμάδες} κρέας κομμένο (αλεσμένο) σε πολύ λεπτά επιμήκη κομμάτια (σαν χοντρά μακαρόνια), συνήθ. με ειδική μηχανή: *περνώ το κρέας από τη μηχανή τού* ~· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνω (κάποιον) κιμά*** δέρνω (κάποιον) ανηλεώς, τον «σπάζω στο ξύλο».
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kıyma < kıymak «κόβω, κομματιάζω»].

κιμονό (το) {άκλ.} **1.** παραδοσιακή ιαπωνική ρόμπα με φαρδύ, άνετο κόψιμο, κυρ. στα χέρια, χωρίς ραφές, που φθάνει μέχρι τους αστραγάλους και περιτυλίσσεται στο σώμα σταυρωτά από αριστερά προς τα δεξιά στο στήθος, ενώ στη μέση συγκρατείται με μια πολύ φαρδιά υφασμάτινη ζώνη **2.** (γενικά) κάθε ανάλογο ένδυμα με παρόμοιο σχέδιο (κυρ. για γυναίκες).
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. kimono «ρούχο» < ki «φορώ» + mono «πράγμα»].

κιμπάρης (ο) {κιμπάρηδες}, **κιμπάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) γενναιόδωρος, ειλικρινής και περήφανος άνθρωπος. — **κιμπάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kibar].

κιμπαρλίκι (το) {κιμπαρλικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιότητα και συμπεριφορά τού κιμπάρη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kibarlık].

κιμπούτς (το) {άκλ.} αγροτική ή βιομηχανική κοινότητα στο Ισραήλ, οργανωμένη κατά τα πρότυπα τού κολεκτιβισμού, αυτοχρηματοδοτούμενη βάσει των κερδών της και με κάλυψη των αναγκών περίθαλψης και πρόνοιας των μελών της, στην οποία η οργάνωση και ο καταμερισμός εργασίας γίνεται από εκλεγμένη επιτροπή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kibbutz < εβρ. qibbûṣ «συγκέντρωση, σύναξη»].

κιμωλία (η) {κιμωλιών} **1.** μαλακό, συνήθ. λευκό πέτρωμα, με υψηλή περιεκτικότητα σε ανθρακικό ασβέστιο· χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία, ως λίπασμα, ως στιλβωτικό, ως μέσο σχεδίασης και γραφής σε πίνακες κ.ά. **2.** (συνεκδ.) το μικρό, κυλινδρικό κομμάτι από αυτό το πέτρωμα, που χρησιμοποιείται για γράψιμο σε μαυροπίνακα ή οποιαδήποτε άλλη σκουρόχρωμη και λεία επιφάνεια ή για ζωγραφική σε διάφορες επιφάνειες: *γράφω με* ~ *στον πίνακα* || *χρωματιστή* / *σπασμένη* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιμωλία (γῆ)* < *Κίμωλος* (βλ.λ.)].

Κίμωλος (η) {Κιμώλου} **1.** νησί των ΝΔ. Κυκλάδων μεταξύ τής Μήλου και τής Σίφνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, το όνομα τής νήσου οφείλεται στον *Κίμωλον*, σύζυγο τής Σίδης, τής οποίας ο πατέρας οίκισε το νησί].

Κίμων (ο) {Κίμων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (506-449 π.Χ.), γιος τού Μιλτιάδη **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κίμωνας.** — **κιμώνειος,** -ος, -ο {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. προέρχεται από επίθ. που αρχικώς δήλωνε το σκούρο χρώμα (πβ. *Μιλτιάδης* < *μίλτος* «κοκκινάδι») και συνδέθηκε με λατ. cimex «κοριός» (αρχική σημ. «χρώμα σκούρο καφέ») και με σανσκρ. śyāmá- «σταχτής»].

Κίνα (η) [1728] (κινεζ. Zhonghua Renmin Gongheguo = Λαϊκή Δημοκρατία τής Κίνας) κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα το Πεκίνο, επίσημη γλώσσα τη μανδαρινική Κινεζική και νόμισμα το γιουάν.
Κινέζος (ο) [1867], **Κινέζα** (η), **κινεζικός,** -ή, -ό (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **κινέζικος,** -η, -ο. **Κινεζικά** κ. (καθημ.) **Κινέζικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου (πβ. γερμ. China), που πιθ. ανάγεται στην κινεζ. λ. Qin ή Ts'in, ονομασία δυναστείας, η οποία κυβέρνησε τη χώρα τον 2ο αι. π.Χ. Ωστόσο, η χώρα ήδη τον 4ο αι. π.Χ. αποκαλείτο Tsinstan, οι δε Βραχμάνοι χρησιμοποιούσαν για την Κίνα τη σανσκρ. ονομασία Cina. Φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι το όνομα ανάγεται στην περιοχή Shaanxi τής ΒΔ. Κίνας (η ονομασία Shaanxi σημαίνει «Δυτικό Shaan»), η οποία απετέλεσε τον πυρήνα τής χώρας. Η καθ' εαυτήν κινεζ. ονομασία είναι Zhonghua «Μέσο Βασίλειο»].

κίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ιθαγενές δέντρο τής Ν. Αμερικής, που καλλιεργείται κυρ. για τον φλοιό του, ο οποίος έχει πλούσιες θεραπευτικές ιδιότητες (κατά τής ελονοσίας, τής αρρυθμίας τής καρδιάς, τού πυρετού) και από τον οποίο εξάγεται το κινίνο (βλ.λ.) **2.** ο φλοιός τού δέντρου αυτού: *σταχτόχρωμη* / *κίτρινη* / *κόκκινη* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quina < ισπ. quina < kina «φλούδα, φλοιός», λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα].

κιναιδισμός (ο) η συμπεριφορά των κιναίδων.

κίναιδος (ο) (αρχαιοπρ.-μειωτ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. (!) πούστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. ετυμολογικό λεξικό «*παρὰ τὸ κινεῖσθαι τὴν αἰδῶ ἢ παρὰ τὸ κινεῖσθαι τὰ αἰδοῖα*», εκδοχή που θεωρεί τη λ. σύνθετη των *κινῶ* και *αἰδώς* ή *αἰδοῖον*. Εντούτοις, σημαντικό πρόβλημα εξακολουθεί να συνιστά η ποσότητα τού -ι- (*κῖναιδος* - *κἴνῶ*)].

κιναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η συνολική αίσθηση διά μέσου τής οποίας αντιλαμβανόμαστε τις κινήσεις των μυών, των τενόντων και των αρθρώσεων, τού σώματος συνολικά. Επίσης **κινησιοαίσθηση.** — **κιναισθητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kinesthésie].

κινάρα (η) → αγκινάρα

κινγκ-σάιζ επίθ. {άκλ.} πολύ μεγάλου μεγέθους: ~ *συσκευασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. king-size (με ατελή προφορά)].

κινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αρχ.} {κινδύνεψα κ. (λόγ.) κινδύνευσα} ♦ (αμετβ.) **1.** διατρέχω κίνδυνο· απειλούμαι ή βρίσκομαι σε επικίνδυνη κατάσταση: *η εταιρεία κινδυνεύει με χρεωκοπία* || *το χωριό κινδύνεψε από την πυρκαγιά* **2.** (ειδικότ.) απειλούμαι από πλήρη φθορά, καταστροφή· (για ανθρώπους) απειλείται η ζωή μου: *σ' αυτή τη δουλειά κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή* || *αν συνεχίσει να καπνίζει, κινδυνεύει η υγεία του* || *δεν μπορεί να κυκλοφορήσει χωρίς σωματοφύλακα, γιατί κινδυνεύει* ♦ (μετβ.) (+να) **3.** βρίσκομαι πολύ κοντά σε δυσάρεστη, ανεπιθύμητη εξέλιξη ή κατάσταση, αντιμετωπίζω κίνδυνο: *κινδυνεύει να χάσει τη δουλειά του* || ~ *να τρελαθώ μ' αυτά που βλέπω και ακούω!* ΣΥΝ. κοντεύω **4.** διακινδυνεύω: *κινδύνεψε να τα χάσει όλα γι' αυτή την υπόθεση* || *κινδυνεύει να τα τινάξει όλα στον αέρα* ΣΥΝ. ριψοκινδυνεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

κινδυνολογία (η) {κινδυνολογιών} (κακόσ.) λόγος που αναφέρεται σκόπιμα σε (υπαρκτούς ή ανύπαρκτους) κινδύνους, για εκφοβισμό ή αποτροπή από συγκεκριμένες επιλογές: *η* ~ *αποτελεί συνηθισμένη πολιτική πρακτική* || *οι* ~ *δεν πρόκειται να πείσουν*. — **κινδυνολόγος** (ο/η), **κινδυνολογικός,** -ή, -ό.

κινδυνολογώ ρ. αμετβ. {κινδυνολογείς... | κινδυνολόγησα} (κακόσ.) προβάλλω κατά συστηματικό και έντονο τρόπο υπαρκτούς ή πιθανούς κινδύνους προς εκφοβισμό ή αποτροπή μιας επιλογής: *κινδυνολογεί ασύστολα σε μια περίοδο που η χώρα χρειάζεται ηρεμία και αίσθημα ασφάλειας*.

κίνδυνος (ο) {κινδύν-ου | -ων, -ους} **1.** το αρνητικό ενδεχόμενο, πιθανότητα να συμβεί κάτι κακό: *όταν οδηγείς μεθυσμένος, υπάρχει αυξημένος* ~ *ατυχήματος* || ~ *πολέμου* / *προκλήσεως επεισοδίων* / *καταστροφής* / *αποτυχίας* / *πνιγμού* / *ηλεκτροπληξίας* || *ο* ~ *τής καταστροφής των τροπικών δασών απειλεί όλο τον πλανήτη*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** βλ. λ. *κώδων* (β) ***εκπέμπω σήμα κινδύνου*** (i) ΝΑΥΤ. το σήμα που εκπέμπει ένα πλοίο καλώντας σε επείγουσα βοήθεια όταν βρεθεί σε κίνδυνο (το σήμα S.O.S. με τον ασύρματο, το V με οπτικό ή σημαίες και το MAYDAY με το τηλέφωνο): *εξέπεμψε* ~ *στα ανοιχτά τής Ινδονησίας* (ii) (μτφ.) εμφανίζω σαφή σημεία ότι βρίσκομαι στα πρόθυρα καταστροφής: *το περιβάλλον εκπέμπει σήμα κινδύνου λόγω τής μόλυνσης* (γ) ***έξοδος κινδύνου*** (σε επιγραφές) βοηθητική έξοδος που χρησιμοποιείται για την ασφαλή εκκένωση αίθουσας ή κτηρίου από τον κόσμο που βρίσκεται μέσα, σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης (λ.χ. πυρκαγιάς): *κατάφερε να σωθεί, βγαίνοντας από την* ~ **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε (πράξη, κατάσταση, συμπεριφορά κ.λπ.) μπορεί να προκαλέσει καταστροφή, να επιφέρει απώλειες και φθορές ή μπορεί να φέρει σε επικίνδυνη θέση (κάποιον/κάτι): *οι* ~ *από το κάπνισμα είναι μεγάλοι* || *οι* ~ *τής θάλασσας* (δηλ. η πιθανότητα ναυαγίου, φθορών, πειρατείας κ.λπ.) || *αυτή η διαδρομή έχει πολλούς* ~ || *η νύχτα κρύβει κινδύνους* || *ο* ~ *των ναρκωτικών*· ΦΡ. (α) ***προσοχή-κίνδυνος!*** (σε επιγραφές προϊόντων, ενδείξεις χρήσεως κ.λπ.) για την επισήμανση τής επικινδυνότητας τής επαφής ανθρώπου με συγκεκριμένο αντικείμενο ή τής εισόδου, τής προσέγγισης σε έναν χώρο (β) ***κίνδυνος-θάνατος*** για πρόσωπα και πράγματα που αξιολογούνται ως επιβλαβή, με αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο: *η μόλυνση σήμερα είναι* ~! (γ) ***δημόσιος κίνδυνος*** βλ. λ. *δημόσιος* (δ) ***υπ' αριθμόν ένα κίνδυνος*** ο πλέον απειλητικός, αρνητικός παράγοντας· η μέγιστη απειλή: *τα ναρκωτικά αποτελούν τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο για τη νεολαία μας* **3.** το κακό που απειλεί τη ζωή, την αρτιμέλεια, την υγεία, την προσωπικότητα ή την περιουσία (κάποιου): *διατρέχω* / *εκτίθεμαι σε* ~ || *εγκυμονώ κινδύνους* || *γλιτώνω* / *ξεπερνώ* / *ξεφεύγω τον* ~ || *βάζω σε* / *βρίσκομαι σε* ~· ΦΡ. (α) ***φέρω τον κίνδυνο*** φέρω την ευθύνη, δέχομαι τις αρνητικές επιπτώσεις, τη ζημιά από αρνητική εξέλιξη (β) ***επαγγελματικός κίνδυνος*** το σύνολο των απειλητικών, αρνητικών ενδεχομένων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια εκτελέσεως εργασίας και εξαιτίας της (γ) ΟΙΚΟΝ. ***επιχειρηματικός κίνδυνος*** η πιθανότητα για οικονομική ζημιά, σε περίπτωση που ένας επιχειρηματίας κάνει επένδυση ή πάρει δάνειο ΣΥΝ. ρίσκο **4.** η διακινδύνευση: *κάνω κάτι με προσωπικό* ~ || *με* ~ *τής ζωής του και αυτοθυσία αγωνίστηκε να σώσει τα παιδιά* ΣΥΝ. ρίσκο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. συνδέεται με το μτγν. *κίνδαξ* «ευκίνητος» και αναλύεται σε θ. *κι-* + πρόσφυμα *-νδ-*, οπότε και οι δύο λ. ίσως ανάγονται στο αρχ. ρ. *κίω* «κινούμαι, φεύγω» (< θ. *κι-*, για το οποίο βλ. λ. *κινώ*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ανομοιωμένη λ., η οποία προέρχεται από τ. **κύν-δυν-ος*, που αναλύεται σε *κύων* «σκύλος - καλή ζαριά» και σε θ. **δυ-* (που δεν απαντά στην Ελληνική) με τη σημ. «παιχνίδι με ζάρια», πβ. σανσκρ. dīvyati, dyūta- «παιχνίδι με ζάρια». Η λ. χρησιμοποιήθηκε συχνά ως όρος τού παιχνιδιού των ζαριών με την έννοια τής αβέβαιης τύχης].

κινδυνώδης, -ης, -ες {αρχ.} {κινδυνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που ενέχει πολλούς κινδύνους: ~ *βίος* / *κατάβαση* / *πορεία* ΣΥΝ. επικίνδυνος, επισφαλής ΑΝΤ. ακίνδυνος, ασφαλής. — **κινδυνωδώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κινεζικός, -ή, -ό [1897] κ. (καθημ.) **κινέζικος,** -η, -ο **1.** αυτός που

σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: ~ *θρησκεία* / *γλώσσα* / *παράδοση* / *ιστορία* || ~ *βάζο* / *πίνακας* / *τεχνοτροπία* / *παροιμία* (βλ. κ. λ. *σινικός*) **2.** (μτφ. στον τ. ***Κινέζικα***) ακαταλαβίστικα λόγια: *άσε τα ~ και μίλα καθαρά, για να καταλάβω* || *αυτά μου φαίνονται* ~ ΣΥΝ. αλαμπουρνέζικα **3.** ***κινέζικο*** (το) (α) εστιατόριο όπου προσφέρεται κινεζικό φαγητό (κινεζικές σπεσιαλιτέ) (β) το ίδιο το κινεζικό φαγητό.

Κινέζος (ο) → Κίνα

κίνημα (το) [αρχ.] {κινήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συλλογική και μεθοδευμένη πολιτική ενέργεια, που εκδηλώνεται κατά ξαφνικό και αποφασιστικό τρόπο. κυρ. αυτή που στοχεύει σε ανατροπή μιας κυβέρνησης με παράνομο τρόπο ή με χρήση βίας: ~ *των συνταγματαρχών* || *το ~ στο Γουδί εκδηλώθηκε το 1909* || *η επικράτηση τού ~ σήμαινε και την κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών* ΣΥΝ. πραξικόπημα, στάση, επανάσταση **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσώπων και των οργανώσεων (συχνά από διαφορετικούς και ανομοιογενείς κοινωνικούς, πολιτικούς, επαγγελματικούς χώρους), που δραστηριοποιούνται για την εξυπηρέτηση ή την επίτευξη κοινού σκοπού και (κατ' επέκτ.) η δράση αυτών των προσώπων και οργανώσεων και το σύνολο των αγώνων και των διεκδικήσεών τους: *το ~ για την παγκόσμια ειρήνη* || *μέλος τού ~ για τον διεθνή αφοπλισμό* || *εργατικό* / *φοιτητικό* / *συνδικαλιστικό* / *φεμινιστικό* / *οικολογικό* / *ειρηνιστικό* ~ || ~ *διανοουμένων* || *Κίνημα των Αδεσμεύτων* (βλ. λ. *αδέσμευτος*) **3.** (ειδικότ.) το πολιτιστικό ή ιδεολογικό ρεύμα που διέπεται από κοινούς κανόνες και αρχές έκφρασης και έχει κοινούς εκπροσώπους: ~ *τού Διαφωτισμού* / *τού υπερρεαλισμού* || *ο στρουκτουραλισμός είναι ~ των αρχών τού 20ού αι.* ΣΥΝ. ρεύμα **4.** (σπάν.) το να κινείται (κάποιος/κάτι), η κίνηση **5.** (μτφ.) η στιγμιαία και αυθόρμητη αντίδραση σε ερεθίσματα των αισθήσεων, το σκίρτημα: ~ *τής καρδιάς* / *τής ψυχής* / *τού νου* / *τής φαντασίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*.

κινηματίας (ο) {κινηματιών} πρόσωπο που μετέχει σε ανατρεπτικό κίνημα, που προβαίνει σε στασιαστικές πράξεις εναντίον του νομίμου καθεστώτος: *εκκρεμεί η σύλληψη των* ~ ΣΥΝ. στασιαστής, πραξικοπηματίας, επαναστάτης.

κινηματικός, -ή, -ό [1880] **1.** (α) ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με κίνημα εναντίον κυβέρνησης (β) αυτός που σχετίζεται με πολιτικό / κοινωνικό ρεύμα ή οργάνωση: *οργάνωση ~ χαρακτήρα* • **2.** αυτός που σχετίζεται με την κίνηση: ~ *επιδόσεις στρατιωτικού βλήματος* || *η ~ γλώσσα* (η νοηματική γλώσσα). — **κινηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématique (σημ. 2)].

κινηματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αποτύπωση εικόνας και ήχου σε ειδικό φιλμ (κινηματογραφικό) και με συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η αναπαραγωγή της σε κινούμενη εικόνα με τη μέγιστη δυνατή πιστότητα κατά την προβολή της σε οθόνη ΣΥΝ. γύρισμα, τράβηγμα **2.** (ειδικότ.) η λήψη κινηματογραφικών πλάνων, το γύρισμα ταινίας. — **κινηματογραφώ** ρ. {-είς...}.

κινηματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού κινηματογράφου, τής αποτύπωσης διαδοχικών εικόνων σε ειδικό φιλμ και τής αναπαραγωγής τους σε κινούμενη εικόνα, ώστε να καθίσταται δυνατή η αναπαράσταση τής πραγματικότητας: *επαγ-γελματική* / *ερασιτεχνική* ~ **2.** (γενικότ.) η παραγωγή και εμπορία κινηματογραφικών ταινιών: *χώρα με ανεπτυγμένη ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographie].

κινηματογραφικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κινηματογράφο, την παραγωγή, διάθεση και προβολή ταινιών τού κινηματογράφου: ~ *ταινία* / *σενάριο* / *διασκευή* / *κριτική* / *παραγωγή* / *επιτυχία* / *καριέρα* || ~ *αστέρας* / *ηθοποιός* / *παραγωγός* || ~ *μηχανή λήψεως* / *προβολή* || ~ *αίθουσα* (σινεμά) / *μουσική* (σάουντρακ) / *φεστιβάλ* / *σχολή* / *παιδεία* / *βιομηχανία* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γρήγορο ρυθμό εναλλαγής και εξέλιξης: *οι εξελίξεις τρέχουν πια με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ. αστραπιαίος, γρήγορος, γοργός ΑΝΤ. αργός. — **κινηματογραφικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographique].

κινηματογραφιστής (ο), **κινηματογραφίστρια** (η) {κινηματογραφιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την κινηματογραφία, που γνωρίζει τον χειρισμό κινηματογραφικής μηχανής, που τραβάει κινηματογραφικά πλάνα (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που γυρίζει κινηματογραφική ταινία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographiste].

κινηματογράφος [1893] κ. (λαϊκ.-σπάν.) **κινηματόγραφος** (ο) **1.** (α) η τεχνική τής αποτύπωσης σε φιλμ εικόνων και η προβολή τους σε οθόνη από ειδική μηχανή με πολύ μεγάλη ταχύτητα εναλλαγής, που να ξεπερνά την ταχύτητα τού ματιού, ώστε να δημιουργείται η ψευδαίσθηση τής φυσικής κίνησης: *τεχνικές τού* ~ || *ασπρόμαυρος* / *έγχρωμος* / *βωβός* ~ (χωρίς ήχο) (β) η τέχνη τής παρουσίασης μιας ιστορίας, ενός γεγονότος, θέματος κ.λπ. με την παραπάνω τεχνική: *καλλιτεχνικός* / *εξπρεσιονιστικός* / *σύγχρονος* / *εμπορικός* ~ || ~ *τού δημιουργού* || *θεωρία* / *περιοδικό* / *φεστιβάλ κινηματογράφου* ΣΥΝ. σινεμά **2.** (συνεκδ.) κλειστή αίθουσα ή ανοιχτός χώρος που διατίθεται για την προβολή κινηματογραφικών ταινιών: *χειμερινός* / *θερινός* ~ || *ο ~ ήταν γεμάτος κόσμο* || *η ταινία παίζεται σε δύο μόνο* ~ ΣΥΝ. κινηματοθέατρο, σινεμά, (σκοτεινή) αίθουσα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographe].

κινηματογραφόφιλος, -η, -ο αυτός που είναι λάτρης τού κινηματογράφου, που του αρέσει να βλέπει πολλές ταινίες, που γενικά ασχολείται με την τέχνη τού κινηματογράφου ΣΥΝ. σινεφίλ. — **κινηματογραφοφιλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cinéphile].

κινηματοθέατρο (το) {κινηματοθεάτρ-ου | -ων} κινηματογράφος ο οποίος λειτουργεί και ως θέατρο.

κίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αλλαγή τής θέσης αντικειμένου ή προσώπου σε συγκεκριμένο χρόνο και σε σχέση με κάποιο άλλο σώμα (που είναι ακίνητο και λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς)· προϋποθέτει ή συνοδεύεται από εξειδικεύσεις που αναφέρονται στον χώρο (απόσταση, κατεύθυνση, απομάκρυνση-προσέγγιση): *μικρή* / *ξαφνική* / *αργή* / *ρυθμική* ~ || *η ~ τού αυτοκινήτου* / *των αερίων μαζών* / *τής μπάλας* || *σταματώ* / *επιβραδύνω την ~ ενός σώματος* || *ευθύγραμμη* / *κυκλική* / *περιστροφική* / *παλινδρομική* / *ομαλή* ~ (που σε ίσους χρόνους διανύει ίσα διαστήματα) || *η περιοδική ~ τού εκκρεμούς* || *επιταχυνόμενη* ~ (που σε ίσους χρόνους διανύει όλο και μεγαλύτερα διαστήματα) ΣΥΝ. μετατόπιση, μετακίνηση ΑΝΤ. ακινησία, στάση, ηρεμία, αδράνεια· ΦΡ. ***αναπνευστικές κινήσεις*** βλ. λ. *αναπνευστικός* **2.** ΦΙΛΟΣ. η συνεχής αλλαγή τής θέσης ενός σώματος σε συνάρτηση με τον χρόνο και με ορισμένη ταχύτητα: *απόλυτη* / *σχετική* ~ **3.** (συνεκδ.) το διάστημα που διανύει ένα κινούμενο σώμα: *η ~ του δεν ήταν παραπάνω από 10 εκατοστά* **4.** ΒΙΟΛ. η αυτόνομη μετακίνηση ενός οργανισμού με δική του ενέργεια: *οι φυτικοί οργανισμοί δεν έχουν το χαρακτηριστικό τής* ~ **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ανάδρομη κίνηση*** βλ. λ. *ανάδρομος* **6.** το αποτέλεσμα τής αντίδρασης ζωικού οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται: *αντανακλαστικές* ~ || *η ~ που κάνουν τα μάτια σε μια ξαφνική λάμψη* **7.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο κινείται κάποιος ή κινεί κάτι: *μην πεις τίποτα, απάντησέ μου με μία ~ τού κεφαλιού* || *προκλητική* / *τρυφερή* / *προστατευτική* / *βίαιη* / *αέρινη* / *χορευτική* / *συγκρατημένη* / *άτσαλη* / *φοβισμένη* ~ **8.** η μετατόπιση ενός σώματος: *αισθάνθηκε μια ~ από πίσω της* || *είδε μια ~ στους θάμνους* / *στο μισοσκόταδο* **9.** η μετακίνηση ανθρώπων, κυρ. ταξιδιωτών, από ένα μέρος σε άλλο, κυρ. με μέσα μαζικής μεταφοράς: *παρατηρείται μεγάλη ~ τουριστών από τις χώρες τού Βορρά* || *το γραφείο κινήσεως μιας επιχείρησης* (που φροντίζει για τη μετακίνηση των υπαλλήλων της) **10.** η μεταφορά, διακίνηση εμπορευμάτων, προϊόντων από έναν τόπο σε άλλον, από μία χώρα σε άλλη: ~ *αγαθών* / *προϊόντων* || *το υπάρχον προσωπικό δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση τής μεγάλης ~ τού αεροδρομίου* **11.** (συνεκδ.) ο αριθμός, το σύνολο των επιβατών, των προϊόντων κ.λπ. που διακινούνται: *μεγάλη* / *αναμενόμενη* / *περιορισμένη* ~ || *η ~ των ξενοδοχείων έχει περιοριστεί κατά 20% σε σχέση με τα περσινά επίπεδα* **12.** η κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στους δρόμους μιας πόλης, σε μια περιοχή: *αν μπλέξεις με την ~, θα καθυστερήσεις τουλάχιστον μία ώρα* || *η ~ στους δρόμους διεξάγεται ομαλά* || *το μεσημέρι το κέντρο έχει μεγάλη* ~ || *έστριψε σε κάτι στενά, για ν' αποφύγει την* ~ || *πυκνή* / *αραιή* ~ **13.** η λειτουργία ενός μηχανικού συστήματος: *το τζιπ λειτουργεί με ~ στους τέσσερεις τροχούς* || *με αυτό τον μοχλό μπαίνουν σε ~ όλες οι μηχανές τού εργοστασίου*· ΦΡ. (α) ***θέτω σε κίνηση*** (i) ενεργοποιώ έναν μηχανισμό, θέτω σε λειτουργία μηχανή (ii) (μτφ.) κινητοποιώ, προκαλώ τη δραστηριοποίηση (κάποιου): *όλος ο προεκλογικός μηχανισμός τού κόμματος έχει τεθεί σε κίνηση για την αυριανή συγκέντρωση* ΣΥΝ. δραστηριοποιώ (β) ***αργή κίνηση*** βλ. λ. *αργός* **14.** το σύνολο των δραστηριοτήτων, πρωτοβουλιών και εκδηλώσεων σε έναν χώρο δράσης: *πολιτιστική* / *τουριστική* / *θεατρική* / *επιστημονική* ~ ΑΝΤ. στασιμότητα, (μτφ.) νέκρα **15.** (α) η δραστηριοποίηση ενός συνόλου ανθρώπων με κοινές θέσεις, κοινή ιδεολογία ή κοινές επιδιώξεις για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *ενισχύω* / *μετέχω σε οικολογική* ~ || ~ *για την επιστροφή των μαρμάρων τού Παρθενώνα* || *δημοκρατική* / *αριστερή* / *χριστιανική* / *πολιτική* ~ (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε αυτή τη δραστηριοποίηση: *μαζική* / *δραστήρια* ~ **16.** οι τρέχουσες εξελίξεις, τα νέα σε ορισμένο τομέα δράσης: *παρακολουθεί την αθλητική ~ από τις εφημερίδες* **17.** (κυρ. σε επιτραπέζια παιχνίδια) η προμελετημένη μετακίνηση πιονιού: *ματ σε τρεις* ~ (στο σκάκι) **18.** (μτφ.) η χειρονομία, κάθε πράξη που εκφράζει ή επιδιώκει μια αντίδραση: *όλες του οι ~ ήταν προμελετημένες* || *μεθοδικές* / *αυθόρμητες* / *έξυπνες* / *αποτελεσματικές* / *λεπτές* ~ || *η επίσπευση των εκλογών θα είναι λανθασμένη* ~ || *όλοι περιμένουν την επόμενη ~ του* || *έκανε μια ~ καλής θελήσεως* ΣΥΝ. χειρισμός, πρωτοβουλία· ΦΡ. (α) ***ελευθερία / άνεση κινήσεων*** δράση χωρίς περιοριστικές δεσμεύσεις: *τα πολλά λεφτά τής εξασφαλίζουν μια* ~ (β) ***κάνω την πρώτη κίνηση*** παίρνω την πρωτοβουλία **19.** η σωματική δραστηριότητα, η κινητικότητα: *θέλει δουλειά που να έχει ~, ταξίδια, μετακινήσεις* ΑΝΤ. αδράνεια, ηρεμία, στατικότητα **20.** το σύνολο των οικονομικών πράξεων, συναλλαγών, δοσοληψιών κ.λπ.: *η ~ τής αγοράς* / *τού χρηματιστηρίου παρουσιάζει κάμψη* || *η εμπορική ~ θα αυξηθεί κατά την περίοδο των εκπτώσεων* **21.** η στατιστική καταγραφή των γεγονότων ή συναλλαγών συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: ~ *πληθυσμού* (γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι) || *ο Πειραιάς είναι το λιμάνι με τη μεγαλύτερη ~ στην Ελλάδα* || ~ *ταμείου* / *λογαριασμού* / *μετοχών* / *κεφαλαίων* / *καταθέσεων* / *εισοδημάτων* **22.** (στις εικαστικές τέχνες) η παραστατικότητα τού σχεδίου, η ζωντανή απεικόνιση: *η ~ στον πίνακα τονίζεται από τις έντονες φωτοσκιάσεις* **23.** ***κινήσεις*** (οι) το σύνολο των ενεργειών (κάποιου) σε ορισμένο χρονικό διάστημα, η δράση του: *οι ~ του παραξένεψαν τον φύλακα τής τράπεζας* || *ύποπτες* / *περίεργες* / *ασυνήθιστες* ~ || *οι ~ τού εχθρού έχουν θέσει τον στρατό σε επιφυλακή* • **24.** η έναρξη δίκης, η αρχή δικαστικού αγώνα: ~ *αγωγής* / *μηνύσεως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, τελώ*.

κινησιογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η καταγραφή των κινήσεων των οργάνων και των μελών τού σώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.

κινησιοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος τής σύγχρονης θεραπευτικής με προληπτική και θεραπευτική λειτουργία, που στηρίζεται στην εκτέλεση συγκεκριμένων κινήσεων των άκρων ή τού κορμού για τη θεραπεία παθήσεων τού ερειστικού και κινητήριου συστήματος: *ενεργητική* / *παθητική* ~ (αναλόγως τού αν οι κινήσεις εκτελούνται με τις δυνάμεις τού αρρώστου ή όχι). Επίσης **κινησιθε-**

ραπεία [1894]. - **κινησιοθεραπευτής** (ο). **κινησιοθεραπεύτρια** (η). **κινησιοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kinésithérapie].

κινησιολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η μελέτη τής ανατομίας τού σώματος και τής φυσιολογίας των κινήσεων. κυρ. για την αξιοποίηση των συμπερασμάτων της στη σωματική αγωγή και στη θεραπευτική ● **2.** ο τρόπος με τον οποίο κινούνται οι ηθοποιοί ή οι χορευτές σε μια παράσταση: *«Οι "Όρνιθες" παρουσιάζονται σε μετάφραση Ν.Σ., σκηνικά-κοστούμια Τ.Κ., μουσική Β.Λ., ~ Ε.Π.»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*, *φρασεολογία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kinesiology].

κινητήρας (ο) ΜΗΧΑΝ. **1.** κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση κίνησης σε άλλον μηχανισμό· κάθε συσκευή που αντλεί ενέργεια από φυσική ή τεχνητή πηγή, μετατρέποντάς τη σε μηχανική: *δωδεκακύλινδρος / περιστροφικός / ηλεκτρικός / αερόψυκτος / υδρόψυκτος ~* ΣΥΝ. μοτέρ **2.** (α) ***κινητήρας εσωτερικής καύσεως*** μηχανή που αποτελείται από έναν ή περισσότερους κυλίνδρους, μέσα στους οποίους επιτελείται η διαδικασία τής καύσεως για παραγωγή ενέργειας (β) ***δίχρονος / τρίχρονος / τετράχρονος κινητήρας*** (για αυτοκίνητα, μηχανάκια κ.λπ.) μηχανή εσωτερικής καύσεως, στην οποία το έμβολο μετακινείται πάνω-κάτω, συμπληρώνοντας κάθε φορά δύο / τρεις / τέσσερεις διαδρομές ανάμεσα σε κάθε ανάφλεξη τού αναφλεκτήρα (μπουζιού) (γ) ***αριθμός κινητήρα*** βλ. λ. *αριθμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κινητήρ*, *-ῆρος* «κινητής» < *κινῶ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. moteur, αγγλ. motor].

κινητήριος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να θέτει (κάτι) σε κίνηση, να το μετακινεί, που μεταδίδει κίνηση: *~ ιμάντας / άξονας*· ΦΡ. ***κινητήρια (-ος) δύναμη*** (i) η ενέργεια που καταναλώνεται, προκειμένου να τεθεί (κάτι) σε κίνηση: *~ τού νερόμυλου είναι το νερό* (ii) (μτφ.) (κ. ***κινητήριος μοχλός***) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει τη δύναμη να επηρεάζει, να προκαλεί εξελίξεις, λειτουργώντας ως μέσο υλοποιήσεως στόχων, επιδιώξεων: *~ τής καταναλωτικής κοινωνίας είναι το χρήμα* || *η νέα γενιά τού επιστημονικού προσωπικού είναι και η ~ τής επιχείρησης*.

-κινητήριος, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού κινητήρων: *μονοκινητήριο αεροπλάνο*.

κινητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κίνηση, που επιτρέπει ή καθιστά δυνατή την κίνηση, που θέτει σε κίνηση ή μετακινεί (κάτι): *~ ενέργεια / ίνα* (για κίνηση μυός ή σπλάγχνου) / *νευρώνας* **2.** αυτός που κινείται, που δραστηριοποιείται, που δεν μένει ακίνητος ή αδρανής: *είναι ~ τύπος· δεν κάθεται στιγμή* **3.** ΦΥΣ. ***κινητική*** (η) ο τομέας τής μηχανικής που μελετά τις κινήσεις των σωμάτων. — **κινητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κινητικότητα (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα (κάποιου) να κινείται ή να κινεί (κάτι): *~ αρθρώσεων* **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των επιμέρους βιολογικών λειτουργιών, που καθιστούν δυνατή την κίνηση ενός οργανισμού, που του επιτρέπουν να κινείται: *διαταραχές κινητικότητας, σε διάφορες νευρολογικές παθήσεις* **3.** (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας, η ενεργοποίηση λειτουργιών και μηχανισμών σε έναν τομέα δράσης για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *παρατηρείται έντονη ~ για την επίλυση τού Κυπριακού* || *κοινωνική ~* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, ενεργοποίηση ΑΝΤ. αδράνεια.

κινητισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που αποδέχεται ως μεταβλητή και κινητή την ουσία των πραγμάτων, απορρίπτοντας την ύπαρξη σταθερών νόμων **2.** ΓΕΩΛ. θεωρία που εξηγεί τον σχηματισμό των οροσειρών βάσει τής μετατόπισης των ηπείρων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mobilisme].

κινητό (το) → κινητός

κινητοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ενεργοποίηση, κυρ. σε συλλογικό επίπεδο και κατά οργανωμένο τρόπο, προκειμένου να επιτευχθεί συγκεκριμένος σκοπός: *χρειάζεται ~ όλων των δυνάμεων τού έθνους για την αντιμετώπιση τής εξωτερικής απειλής* || *~ τού κρατικού μηχανισμού σε όλα τα επίπεδα* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, επιστράτευση ΑΝΤ. ακινητοποίηση **2.** (ειδικότ. σε οργανώσεις, συλλόγους κ.λπ.) η οργανωτική υποδομή και ο αντίστοιχος μηχανισμός για την ενημέρωση και δραστηριοποίηση των μελών: *υπεύθυνος κινητοποίησης σε κομματική οργάνωση*.

κινητοποιώ ρ. μετβ. {κινητοποιείς... | κινητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω κάτι να εκδηλωθεί, να ενεργοποιηθεί, προκαλώ τη δραστηριοποίησή του: *κατάφερε να κινητοποιήσει χιλιάδες ανθρώπους διαφορετικής φυλής και καταγωγής* **2.** θέτω έναν μηχανισμό, μια οργάνωση σε ετοιμότητα, προετοιμάζω για συντονισμένη δράση σε συλλογικό επίπεδο, με βάση καθορισμένο σχέδιο ή τρόπο: *κινητοποιήθηκαν όλες οι δυνάμεις τής πυροσβεστικής για την κατάσβεση τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ. δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ **3.** (ειδικότ.) θέτω σε πολεμική ετοιμότητα, επιστρατεύω: *κινητοποιήθηκαν δυνάμεις στρατού και ναυτικού για την αντιμετώπιση τής εξωτερικής απειλής* **4.** θέτω (κάτι) σε κίνηση, το κάνω να κινείται ΑΝΤ. ακινητοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mobiliser].

κινητόπτερο (το) {κινητοπτέρ-ου | -ων} κάθε αεροσκάφος τού οποίου οι πτέρυγες κινούνται, λ.χ. το ελικόπτερο.

κινητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κινείται ή να μετακινείται από ένα μέρος ή σημείο σε ένα άλλο: *το ~ στέλεχος ενός μηχανισμού* || *~ πληθυσμός* (που δεν έχει μόνιμο τόπο διαμονής) / *διάφραγμα* || *~ γέφυρα* (γέφυρα που με ειδικό μηχανισμό μπορεί είτε ολόκληρη είτε τμηματικώς να ανασηκώνεται ή να πέφτει, για να εμποδίσει τη διέλευση πάνω από αυτήν· σε άλλες περιπτώσεις αποτελείται από δύο χωριστά μέρη, που μπορούν να αποσύρονται προς αντίθετες κατευθύνσεις, λ.χ. επιτρέποντας τον διάπλου σκαφών από τον ποταμό, τις όχθες τού οποίου κανονικά ενώνει) ΑΝΤ. ακίνητος, σταθερός **2.** αυτός που χρησιμοποιεί μηχανοκίνητο όχημα ή βρίσκεται μέσα σε αυτό, ώστε να επιτρέπεται η εύκολη μετακίνησή του από τόπο σε τόπο: *~ συνεργείο τηλεοπτικών μεταδόσεων / καντίνα*· ΦΡ. ***κινητή μονάδα*** μονάδα πλήρως εξοπλισμένη για ορισμένη αποστολή (τηλεοπτικές μεταδόσεις, ιατρική φροντίδα κ.ά.) που μεταφέρεται μέσα σε ειδικά διαρρυθμισμένο όχημα: *«οι νέες ~ προληπτικής ιατρικής, ειδικά οχήματα εξοπλισμένα με ιατρικά μηχανήματα»* (εφημ.) **3.** (θρησκευτική εορτή) που δεν εορτάζεται σε καθορισμένη ημερομηνία, αλλά μετατίθεται χρονικώς, λ.χ. το Πάσχα **4.** (α) (ειδικότ. για περιουσιακά στοιχεία) αυτός που μπορεί να μεταφερθεί ή να μετακινηθεί, κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (δηλ. οικόπεδα, σπίτια, μαγαζιά κ.λπ.): *έχει μεγάλη ~ περιουσία σε καταθέσεις σε ξένες τράπεζες* (β) ***κινητά*** (τα) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων τού παραπάνω τύπου, που κατέχει κάποιος: *ό,τι περιουσία έχει είναι σε ~* ΑΝΤ. ακίνητα (γ) ***κινητή αξία*** βλ. λ. *αξία* **5.** (α) ***κινητό (τηλέφωνο)*** φορητό τηλέφωνο που λειτουργεί χωρίς καλωδιακή σύνδεση, με φορτιζόμενη μπαταρία, χρησιμοποιώντας ένα δίκτυο ραδιοφωνικών πομπών (καθένας από τους οποίους καλύπτει διαφορετική γεωγραφική περιοχή), καθώς και ηλεκτρονικών συστημάτων, που επιτρέπουν τη μεταβίβαση μιας κλήσης από μια περιοχή σε άλλη (μετάδοση): *απενεργοποιώ το ~ μου* ΑΝΤ. σταθερό (τηλέφωνο) (β) ***κινητή τηλεφωνία*** η τηλεφωνική επικοινωνία μέσω κινητών τηλεφώνων: *εταιρεία κινητής τηλεφωνίας* || *συστήματα κινητής τηλεφωνίας* **6.** (μτφ.) σε ΦΡ. όπως ***κινητή βιβλιοθήκη / κινητό λεξικό / κινητή εγκυκλοπαίδεια*** κ.λπ. για ανθρώπους με πολλές γνώσεις, με σφαιρική και πλούσια μόρφωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κινῶ*. Στις σύγχρονες τεχνολογικές σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. mobile].

-κίνητος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** κινείται (π.χ. με ορισμένο τρόπο): *ευ-κίνητος, δυσ-κίνητος, αει-κίνητος* **2.** τίθεται σε κίνηση με ορισμένο μέσο ή τρόπο: *ατμο-κίνητος, ηλεκτρο-κίνητος, αυτο-κίνητος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἀει-κίνητος, εὐ-κίνητος*), που προέρχεται από το ρ. *κινῶ* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *ατμο-κίνητος* < αγγλ. steam-driven)].

κίνητρο (το) {κινήτρ-ου | -ων} **1.** ό,τι ωθεί ένα πρόσωπο να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο, να προβεί σε μια πράξη, να υιοθετήσει ορισμένη συμπεριφορά κ.λπ.: *ήξερε να δίνει στους μαθητές του κίνητρα για έρευνα και μελέτη* || *προσφέρω / θεσπίζω κίνητρα* || *κατώτερα / ταπεινά / ευγενή / ανθρωπιστικά / ύποπτα / πιθανά / ιδιοτελή / οικονομικά / πολιτικά / κοινωνικά / ψυχολογικά ~* ΣΥΝ. λόγος, αίτιο, ελατήριο, ερέθισμα **2.** (ειδικότ.) οι παράγοντες που επιτρέπουν, ενισχύουν και ευνοούν τη δραστηριοποίηση, την ανάπτυξη πρωτοβουλιών κ.λπ. στον οικονομικό τομέα: *εφαρμόζω πολιτική κινήτρων* || *εμπορικά ~* ΑΝΤ. αντικίνητρο ● **3.** σιδερένιο όργανο, που χρησιμοποιείται κυρ. από τους μεταλλουργούς, για να μετακινούν ύλες ή αντικείμενα, τα οποία βρίσκονται σε θερμοκρασία πυράκτωσης ή τήξης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κίνητρον* «αναδευτήρας» < αρχ. *κινῶ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. motif].

κινίνο (το) **1.** ΦΑΡΜ. λευκό κρυσταλλικό αλκαλοειδές, το οποίο στην καθαρή μορφή του είναι άμορφη ή κρυσταλλική σκόνη και έχει χαρακτηριστικά πικρή γεύση· χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική για τη θεραπεία τής ελονοσίας και (κυρ. παλαιότ.) τής αρρυθμίας, καθώς και στη βιομηχανία τροφίμων (για την παρασκευή αεριούχων ποτών) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει έντονα πικρή γεύση: *~ είναι ο καφές όπως τον έκανες, δεν πίνεται* ΣΥΝ. δηλητήριο. Επίσης **κινίνη** (η) (σημ. 1) [1842].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. quinine < ισπ. quina < kina «φλούδα, φλοιός», λ. τής ινδιάν. φυλής Κετσούα].

κιννάβαρι (το) {κινναβάρεως | χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. θειούχο ορυκτό τού υδραργύρου, που είναι το σπουδαιότερο από τα μεταλλεύματά του, έχει καστανό έως κόκκινο χρώμα και απαντά συνήθ. κοντά σε ηφαιστειακά πετρώματα. Επίσης **κινναβαρίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ανατολικής προέλ.].

κιννάμωμον (το) (αρχαιοπρ.) η καννέλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιννάμωμον* < εβρ. qinnāmōn. Η κατάλ. τής ελληνικής λ. οφείλεται πιθ. σε ομωνυμία με το φυτό *ἄμωμον*].

κινούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που κινείται ή που τον χαρακτηρίζει η κίνηση: *σημάδευαν σταθερούς και ~ στόχους* || *η ~ κινηματογραφική εικόνα*· ΦΡ. ***κινούμενη άμμος*** (i) η άμμος που περιλαμβάνει ποσότητα νερού, με αποτέλεσμα να βυθίζεται όποιος ή ό,τι πατήσει επάνω της (ii) (μτφ.) αριθμός ατόμων που μετακινείται από μια μορφή συμπεριφοράς (πολιτική, κοινωνική) σε μια άλλη **2.** ***κινούμενα σχέδια*** {κινουμένων σχεδίων} (α) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, που απαρτίζεται από μια ακολουθία συνεχώς κινουμένων κυρ. ζωγραφικών σχεδίων, το καθένα από τα οποία διαφέρει ελαφρώς από το προηγούμενο έτσι, ώστε η γρήγορη διαδοχική προβολή τους στην οθόνη να δημιουργεί στον θεατή την ψευδαίσθηση ότι οι σχεδιασμένες φιγούρες κινούνται: *η «Φαντασία» είναι από τα πιο γνωστά ~ τού Ουόλτ Ντίσνεϋ* (β) (κ. στον ενικό) καθεμιά από τις φιγούρες που παρουσιάζονται σε τέτοιου είδους ταινίες: *ο Ντόναλντ Ντακ είναι από τα πιο γνωστά ~* ΣΥΝ. καρτούν (γ) (συνεκδ.) το αντίστοιχο είδος ταινιών, κυρ. ως μορφή τέχνης: *του αρέσουν τα ~* (δ) (συνεκδ.) ο αντίστοιχος κλάδος τής κινηματογραφικής βιομηχανίας, που ασχολείται με την παραγωγή τέτοιων ταινιών.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *κινῶ* (βλ.λ.). Ο όρος *κινούμενα σχέδια* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. animation].

κινώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κινείς... | κίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. εκινήθην, -ης, -η..., μτχ. κινηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω (κάτι/κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, στασιμότητας, (το/τον) κάνω να αλλάζει θέση, να μετατοπίζεται: *~ τον δρομέα στην οθόνη*

τού υπολογιστή· ΦΡ. (α) **κινώ γη και ουρανό / κινώ θεούς και δαίμονες** χρησιμοποιώ κάθε μέσο και δυνατότητα που διαθέτω, προκειμένου να πετύχω κάτι: *είχε κινήσει γη και ουρανό για τον διορισμό τής γυναίκας του* (β) **συν Αθηνά και χείρα κίνει** βλ. λ. *χειρ* **2.** (συνεκδ.) μπορώ, έχω τη δυνατότητα ή την ικανότητα να κάνω κάτι να αλλάζει θέση, να μετατοπίζεται: *μετά το ατύχημα δεν κινεί καθόλου τα κάτω άκρα, έμεινε παράλυτος* **3.** (κυρ. για μηχανές, μεταφορικά μέσα) (α) θέτω (κάτι) σε λειτουργία, το ενεργοποιώ: *η μηχανή δεν έχει αρκετή ενέργεια, για να κινήσει την αντλία τής γεώτρησης* (β) (για μηχανές, μεταφορικά μέσα) αποτελώ πηγή ενέργειας, ειδικότ. ως καύσιμο: *ο αέρας κινεί τα ιστιοφόρα* || *τα τρόλεϊ κινούνται με ηλεκτρισμό* **4.** (μτφ.) αποτελώ το ερέθισμα, την αιτία για κάτι, λειτουργώ ως κίνητρο (βλ.λ.): *η παράξενη συμπεριφορά του τους κίνησε την περιέργεια* || (κ. μεσοπαθ.) *έκανε ό,τι έκανε κινούμενος από ζήλια / φθόνο / πάθος / μίσος* || *κινείται από τα πιο αγνά αισθήματα* ΣΥΝ. (λόγ.) ορμώμαι· ΦΡ. (λόγ.) **το κινούν αίτιον** βλ. λ. *αίτιο* **5.** προβαίνω στις ενέργειες που απαιτούνται για την εξέλιξη μιας διαδικασίας: ~ *τις προβλεπόμενες διαδικασίες για κάτι / την έρευνα ενός θέματος / λογαριασμό* (τον χρεωπιστώνω, βλ.λ.) / *αγωγή* (ξεκινώ τη δικαστική δίωξη κάποιου)· ΦΡ. **κινώ ένα θέμα** διερευνώ, καθιστώ επίκαιρο ένα θέμα: *κάποιοι επιχειρούν να κινήσουν εκ νέου το θέμα με αναδημοσιεύσεις παλαιότερων πληροφοριών* **6.** εντείνω τους ρυθμούς σε έναν τομέα οργανωμένης δραστηριότητας (λ.χ. στην πολιτική, την οικονομία κ.λπ.): *οι εκπτώσεις θα κινήσουν λίγο την αγορά* || *πώς κινήθηκαν σήμερα οι μετοχές στο χρηματιστήριο;* **7.** καθορίζω τη δράση, τον τρόπο συμπεριφοράς (κάποιου), εμφανίζω (κάποιον/κάτι) να ενεργεί με συγκεκριμένο τρόπο: *πολλές φορές είναι η τύχη που κινεί τις ζωές των ανθρώπων*· ΦΡ. **κινώ τα νήματα** βλ. λ. *νήμα* **8.** επιλέγω τον τρόπο κινήσεως με βάση καθορισμένους κανόνες συνήθ. στο πλαίσιο παιχνιδιού ή στρατηγικής: ~ *το πιόνι μου σε μια παρτίδα σκάκι* || ~*τα στρατεύματά μου στο πεδίο τής μάχης* ♦ (αμετβ.) **9.** (λογοτ.) ξεκινώ: *κίνησε για μέρη μακρινά* **10.** (μτφ.-σπάν.) απομακρύνομαι: *«ποτέ από το χρέος μη κινούντες»* (Κ.Π. Καβάφης) **11.** (μεσοπαθ. **κινούμαι**) (για ανθρώπους και ζώα) αλλάζω θέση, αλλάζω τη στάση τού σώματός μου: *ο γιατρός είπε να μην κινηθείς για λίγες ώρες* || *κινείται με χάρη χορεύτριας* **12.** πηγαίνω κάπου, διανύω απόσταση έχοντας συγκεκριμένη κατεύθυνση ή πορεία: *πολλοί θα κινηθούν προς την Πάτρα για το καρναβάλι* || *τα ραντάρ εντόπισαν άγνωστο αεροσκάφος να κινείται προς τα ανατολικά* ΣΥΝ. πηγαίνω, κατευθύνομαι προς **13.** (ειδικότ. για μεταφορικά μέσα) (α) τίθεμαι ή βρίσκομαι σε κίνηση: *τα αυτοκίνητα κινούνται με βενζίνη ή πετρέλαιο* || *το όχημα κινείται με μικρή ταχύτητα* (β) εκτελώ δρομολόγιο: *τα τρόλεϊ δεν θα κινηθούν αύριο λόγω τής απεργίας* **14.** ΦΥΣ. ακολουθώ κάποια τροχιά, μετατοπίζομαι ως προς κάποιο σημείο: *η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο* || *τα ηλεκτρόνια κινούνται γύρω από τον πυρήνα τού ατόμου* **15.** ενεργώ, δρω για την επίτευξη σκοπού, αποτελέσματος: *κινήθηκε πολύ έξυπνα και με μυστικότητα* || *τα κόμματα έχουν αρχίσει να κινούνται εν όψει εκλογών* || *η εχθρική διπλωματία κινείται εναντίον μας* || *οι στασιαστές κινήθηκαν εναντίον τού Κοινοβουλίου* **16.** (ειδικότ.) αναπτύσσω δράση, δραστηριοποιούμαι: *κινείται πάντα σε κύκλους καλλιεργημένων ανθρώπων / στην υψηλή κοινωνία* **17.** (μτφ.) κυμαίνομαι, διαφοροποιούμαι ελαφρώς εντός ορισμένων πλαισίων ή αναφορικά με ένα σημείο: *ο πληθωρισμός / ο δείκτης τιμών θα κινηθεί στα ίδια επίπεδα / πάνω από τους αρχικούς υπολογισμούς* || *η συζήτηση κινήθηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής / σε καθαρά φιλικό επίπεδο* || *οι σχετικές εισηγήσεις κινούνται σε εντελώς διαφορετικό τόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κινῶ (-έω)* < **κῑ-νέϝ-ω*, που αντιστοιχεί στον τ. *κῖ-νυμαι* «κινούμαι, τίθεμαι σε κίνηση». Παρότι το μακρό -*κῑ*- παραμένει δυσεξήγητο, απαντά επίσης στο αρχ. ρ. *κί-ω* «κινούμαι, φεύγω». Το θ. κῑ-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kei- «θέτω σε κίνηση, κινούμαι», πβ. λατ. citus «ταχύς, γρήγορος», ciō / cieo «κινώ», cito «ανακινώ, παροτρύνω» (> γαλλ. citer) κ.ά. Ομόρρ. *κίνη-μα, κίνη-σις*, πιθ. κ. *κίνδυνος* (βλ.λ.)].

κιόλας επίρρ. **1.** ήδη, σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, νωρίς: *πριν από λίγο άρχισες και τέλειωσες ~;* || *έφτασε ~ στο Λονδίνο;* ΣΥΝ. τόσο γρήγορα / νωρίς, από τώρα **2.** (συνήθ. μετά από χρον. επίρρ.) αυτήν ακριβώς τη στιγμή, αμέσως: *θα το ψάξω και θα σου το πω τώρα ~, για να μην περιμένεις* || *αύριο ~ φεύγω για Μόναχο* **3.** (α) επιπροσθέτως: *δεν φτάνει που μας έστησε μισή ώρα, φωνάζει ~* ΣΥΝ. επιπλέον, επίσης (β) και για τον λόγο ακόμη ότι...: *θα του αρέσει το δώρο, του το πήραν ~ τα παιδιά του* **4.** (συνήθ. μετά το *μόνο*) αλλά ακόμη, αλλά και: *όχι μόνο βοήθησε, έπεισε ~ και άλλους να βοηθήσουν* **5.** (εμφατ.) από την άλλη, όμως: *δεν ήθελε να τους χαλάσει την παρέα, αλλά τι να κάνει ~ που έπρεπε να ξυπνήσει πρωί την άλλη μέρα;* **6.** λοιπόν, εξάλλου: *γι' αυτό ~ σου έλεγα να προσέχεις.* Επίσης (λαϊκ.) **κιόλα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη, και.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *καὶ ὅλα* με την επίδραση των επιρρ. σε -ς].

κίονας (ο) {κιόνων} ΑΡΧΙΤ. ο στύλος, γενικότ. κάθε κατακόρυφη, επιμήκης και συνήθ. κυλινδρική κατασκευή από πέτρα, μάρμαρο ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιείται για να στηρίζει την οροφή και αποτελείται από τη βάση, το σώμα (κορμό) και το κιονόκρανο. — (υποκ.) **κιονίσκος** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κίων, -ονος*, που συνδ. με το συνώνυμο αρμ. siwn. Ίσως και οι δύο γλώσσες δανείστηκαν τη λ. από κοινή πηγή].

κιονοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {κιονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα κίονα, που μοιάζει με κολόνα, στύλο: ~ *κατασκευή / υποστήριγμα.* **κιονοειδώς** επίρρ.

κιονόκρανο (το) {κιονοκράν-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το ανώτατο τμήμα κίονα και γενικότ. οποιουδήποτε κατακόρυφου στηρίγματος οικοδομικής κατασκευής: ~ *δωρικού / ιωνικού / κορινθιακού ρυθμού.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κιονόκρανον* < *κίων* (βλ.λ.) + -*κρανον* < **κρᾶνον*, για το οποίο βλ. λ. *κρανίο*].

κιονοστοιχία (η) [1861] {κιονοστοιχιών} σειρά κιόνων πανομοιότυπης κατασκευής, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε τακτές αποστάσεις στηρίζοντας την οροφή κτίσματος: ~ *κατά μήκος εξωτερικού διαδρόμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

[ΕΤΥΜ. < *κίονας* + -*στοιχία* < *στοῖχος*].

κιόσκι (το) {δύσχρ. κιοσκ-ιού | -ιών} **1.** στέγαστρο σε υπαίθριο χώρο, κυρ. για δημιουργία σκιάς, προστασία από τη βροχή ή για πώληση προϊόντων: *το ~ στον κήπο* || *ένα ~ με εφημερίδες και περιοδικά* ΣΥΝ. περίπτερο **2.** το εξοχικό, συνήθ. πολυτελούς κατασκευής, η έπαυλη που χρησιμεύει για εξοχική διαμονή.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. köşk < περσ. kūšk «παλάτι, έπαυλη»].

κιοτεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κιότεψα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) χάνω το θάρρος μου, εγκαταλείπω (κάτι) από δειλία, από φόβο: *στα λόγια ήταν όλοι γενναίοι, μα μπροστά στον εχθρό πολλοί κιότεψαν* ΣΥΝ. δειλιάζω, φοβάμαι ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) εμπνέω σε κάποιον τον τρόμο κάνοντάς τον να δειλιάσει: *δεν τον κιοτεύεις με απειλές!* ΣΥΝ. τρομάζω, τρομοκρατώ. - **κιότεμα** (το).

κιοτής (ο) {κιοτήδες} (λαϊκ.) ο δειλός, πρόσωπο που εγκαταλείπει εύκολα από φόβο ΣΥΝ. φοβητσιάρης.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kötü «κακός»].

κιούγκι (ο) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο υδροσωλήνας, συνήθ. από πυρίμαχο πηλό, που χρησιμοποιείται στους υπονόμους, σωλήνας τού συστήματος αποχέτευσης.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. künk < περσ. kunk «υδροσωλήνας»].

κιούπι (το) {κιουπ-ιού | -ιών} το πιθάρι (βλ.λ.). — (υποκ.) **κιουπάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. küp].

κιουρί (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής ραδιενέργειας χώρου.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία δόθηκε προς τιμήν των διαπρεπών Γάλλων φυσικοχημικών Pierre και Marie Curie].

κιούριο (το) {κιουρίου} ΧΗΜ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Cm) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. curium, βλ. κ. *κιουρί*].

κιούρτος (ο) το δικτυωτό συρμάτινο καλάθι, μέσα στο οποίο τοποθετείται δόλωμα για ψάρεμα, τέτοιας κατασκευής ώστε να εγκλωβίζει τα ψάρια που μπαίνουν από το πάνω μέρος του.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύρτος* «καλάθι» (με διαλεκτ. προφορά τού -υ- ως -ιου-), άσχετο προς το επίθ. *κυρτός*. Το ουσ. *κύρτος* προέρχεται από θ. *kr̥t-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίξεως -υ-) τού Ι.Ε. *kert- «σύρω, τραβώ», πβ. σανσκρ. kāṭa- «δικτυωτό πλέγμα, ψάθα», λατ. cratis «πλέγμα», αρχ. γερμ. hurt «κιούρτος», γερμ. Horst «φωλιά», αγγλ. hurst κ.ά.].

κιοφτές (ο) ➝ κεφτές

Κιργιζία (η) (κιργιζ. Kyrgyz Respublikasy = Δημοκρατία τής Κιργιζίας) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μπισκέκ, επίσημη γλώσσα την Κιργιζιανή και νόμισμα το σομ Κιργιζίας. Επίσης **Κιργιστάν** (το) {άκλ.}. — **Κιργίζιος** (ο), **Κιργίζια** (η), **κιργιζιανός, -ή, -ό**, **Κιργιζιανά** (τα).

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Kirgizija, το οποίο προέρχεται από τους ιθαγενείς Kyrgyz. Το όνομα Kyrgyz (τουρκ. Kırgız) ανάγεται στις τουρκ. λ. kır «στέπα» και gezmek «περιπλανώμαι», πράγμα που χαρακτηρίζει τη φυλή ως νομαδική].

Κιριμπάτι (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Kiribati = Δημοκρατία τού Κιριμπάτι) νησιωτικό κράτος τού Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Μπαϊρίκι, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το αυστραλιανό δολάριο.

[ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένος τ. τής αγγλ. ονομασίας Gilbert Islands, που είχαν προηγουμένως τα νησιά από τον Άγγλο θαλασσοπόρο Thomas Gilbert, ο οποίος ταξίδεψε εκεί το 1788].

κιρκάδιος, -α, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό, ο οποίος έχει περίοδο εικοσιτετραώρου: ~ *ρυθμός / δοσολογία.* Επίσης **κιρκαδιανός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. circadian < λατ. circa «περίπου» + dies «ημέρα»].

κιρκάνιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό ετήσιας περιόδου, που επανέρχεται κάθε χρόνο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. circannual < λατ. circa «περίπου» + annual «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»].

Κιρκασία (η) περιοχή τής ΝΔ. Ρωσίας στον Καύκασο. — **Κιρκάσιος** (ο) [1835], **Κιρκάσια** (η).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Circassia < ρωσ. Čerkesy «Κιρκάσιοι», πιθ. < οσετ. čarkas «αετός». Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Adygei < αμπχαζ. adi «νερό»].

Κίρκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μάγισσα, κόρη τού Ήλιου, η οποία κατά την *Οδύσσεια* μεταμόρφωσε σε χοίρους τους συντρόφους τού Οδυσσέα **2.** (μετωνυμ.) η παραπλανητική και καταλυτική γοητεία, που αλλοιώνει την ανθρώπινη φύση με ύπουλο τρόπο, που δεσμεύει, αιχμαλωτίζει κάποιον, κάνοντάς τον όργανό της: *η ~ τής εξουσίας* || *υπέκυψαν στην ~ τής δημοσιότητας και τού πλουτισμού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που πιθ. ανάγεται στο ουσ. *κίρκος* «γεράκι», αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για ονοματοποιημένη λ., που συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *κρέξ*, καθώς και με άλλες Ι.Ε. ονομασίες πτηνών, πβ. σανσκρ. kṛkara- «πέρδικα», μέσ. ιρλ. cerce «όρνιθα», αρχ. πρωσ. kerko «γλάρος», ρωσ. krečet «γεράκι»].

κιρκινέζι (το) {κιρκινεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αρπακτικό πτηνό, ειδικότ. το γεράκι.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kerkenez, ίσως < αρχ. *κίρκος* «γεράκι» (βλ. κ. *Κίρκη*)].

κίρρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια τού ήπατος, η οποία χαρακτηρίζεται από νέκρωση κυττάρων και ανάπτυξη συνδετικού ιστού μέσα στο ήπαρ, ενώ ταυτοχρόνως υπάρχει αναγέννηση τού ηπατικού παρεγχύματος· προκαλείται από ηπατίτιδες ή τοξικές ουσίες, συνεπάγεται δε έκπτωση τής λειτουργίας τού ήπατος και αναστολή ή μείωση σωματικών λειτουργιών. — **κιρρωτικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιρρός* «κιτρινωπός» (εξαιτίας τής κιτρινωπής εμφάνισης τού προσβεβλημένου ήπατος), αβεβ. ετύμου. Με πολλές επιφυλάξεις προτείνεται η σύνδεση με λιθ. sirmas «γκρι, γκρι-μπλε», καθώς και με μέσ. ιρλ. ciar «φαιός» και ρωσ. seryj «γκρι». Αξίζει να σημειωθεί ότι το επίθ. *κιρρός* δεν εμφανίζει τη γνωστή συμφωνική ποικιλία *-ρρ-* / *-ρσ-* λόγω φωνητικής συμπτώσεως προς το ουσ. *κιρσός* (προφύλαξη). Η λ. *κίρρωση* εμφανίστηκε αρχικώς ως ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cirrhose].

κιρσοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κιρσοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο κιρσώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κιρσοκήλη (η) ΙΑΤΡ. διεύρυνση των φλεβών τού σπερματικού τόνου τού όρχεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cirsocele].

κιρσός (ο) ΙΑΤΡ. η μόνιμη, παθολογικής φύσεως, διεύρυνση φλέβας, συνήθ. των κάτω άκρων: *έχει κιρσούς στα πόδια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κίρκ-jος*, οπότε συνδ. με το ουσ. *κρίκος* / *κίρκος* (βλ.λ.) λόγω τού σχήματος των κιρσών].

κιρσώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κιρσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κιρσό ΣΥΝ. κιρσοειδής **2.** αυτός που έχει κιρσούς ή που προκαλείται από την ύπαρξη κιρσών: *~ έλκος* / *διεύρυνση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κίσηρη (η) πορώδες ηφαιστειογενές υλικό αφρώδους υφής, που σχηματίζεται από την απότομη έκλυση αερίων, κατά την ψύξη τής λάβας σε χαμηλές πιέσεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κίσηρις*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κις λορέν (το) (συνήθ. ορθ. *κις λωραίν*) {άκλ.} αλμυρή τάρτα, συνήθ. με τυρί, ζαμπόν, κρέμα γάλακτος.

κισμέτ (το) {άκλ.} (στον ισλαμισμό) η μοίρα, το πεπρωμένο, ό,τι θεωρείται γραφτό σε κάθε άνθρωπο ΣΥΝ. το ριζικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kismet < αραβ. qismāh «μερίδιο, μοίρα»].

κίσσα (η) {κισσών} (λόγ.) μικρόσωμο πτηνό με μακριά ουρά, μαύρο πτέρωμα και άσπρη κοιλιά, γνωστό για τη συνήθειά του να «κλέβει» μικρά αντικείμενα που συνήθ. γυαλίζουν: *«Κλέφτρα ~»* (τίτλος όπερας τού Ροσσίνι) ΣΥΝ. καρακάξα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κίκ-jα* (ρίζα ονοματοπ.), που συνδ. με σανσκρ. kiki-, αρχ. γερμ. hehara (> γερμ. Häher), αρχ. αγγλ. higora κ.ά., όλα με τη σημ. «κίσσα»].

Κίσσαβος (ο) η Όσσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βουλγ. kišav «υγρός»].

κισσός (ο) αειθαλές αναρριχητικό, ξυλώδες φυτό, ιθαγενές τής Ευρώπης, τής Ασίας και τής Β. Αφρικής· έχει γρήγορη ανάπτυξη, φύλλα στιλπνά και βαθυπράσινα· καλλιεργείται κυρ. για καλλωπιστικούς λόγους (κάλυψη τοίχων) τόσο σε εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

κισσοστεφής, -ής, -ές [αρχ.] {κισσοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει στεφανωθεί με κισσό, που περιβάλλεται από κισσό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κιστέρνα κ. **κινστέρνα** (η) {κιστερνών} υπόγεια συνήθ. δεξαμενή για το βρόχινο νερό, στέρνα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μτγν. < λατ. cisterna «δεξαμενή» < αρχ. *κίστη* «κιβώτιο, καλάθι» (βλ.λ.)].

κίστη (η) {κιστών} (επίσ.) ΣΤΡΑΤ. κιβώτιο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τοποθέτηση πυρομαχικών και το οποίο κατασκευάζεται από χάλυβα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. cess «καλάθι» και, επομένως, ανάγεται σε Ι.Ε. *kistā «πλεχτό καλάθι». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το ρ. *κεῖμαι*, αφού το παράγωγο ουσ. *κοίτη* σημαίνει επίσης «κουτί». Ίσως να πρόκειται για αρχ. δάνειο].

κιτάπι (το) {κιτάπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) βιβλίο ή τετράδιο που χρησιμοποιείται για σημειώσεις: *άνοιξε τα ~ σου, να δούμε αν είναι περασμένο το όνομά του!* ΣΥΝ. βιβλίο, τετράδιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kitap < αραβ. qitāb «ιερό βιβλίο»].

κιτρέλαιο (το) [1879] {κιτρελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τις φλούδες των κίτρων.

κιτριά (η) ΒΟΤ. εσπεριδοειδές δέντρο με ακανόνιστα, απλωτά και αγκαθωτά κλαδιά, μεγάλα ωχροπράσινα φύλλα, άνθη είτε λευκά είτε πορφυρά στο εξωτερικό τους και λευκά στο εσωτερικό τους, επιμήκεις και ωοειδείς καρπούς, για τους οποίους καλλιεργείται κυρ. στις χώρες τής Μεσογείου και στις Δ. Ινδίες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κιτρέα* < *κίτρον* (βλ.λ.)].

κιτρικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κίτρο, γενικότ. με τα εσπεριδοειδή, που παρασκευάζεται, προέρχεται από το κίτρο **2.** ΧΗΜ. ***κιτρικό οξύ*** άκυκλη οργανική ένωση, που εμφανίζεται ως άχρωμο και άγευστο κρυσταλλικό στερεό με έντονα όξινη γεύση και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία τροφίμων ως συντηρητικό, στα αναψυκτικά και τα φάρμακα **3.** αυτός που σχετίζεται με το κιτρικό οξύ: *~ νάτριο* / *εστέρας* / *ασβέστιο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. citrique].

κιτρινάδα (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** το κίτρινο χρώμα, η κίτρινη απόχρωση **2.** η χλομάδα, το ωχρό χρώμα (λόγω κούρασης, αρρώστιας κ.λπ.): *δεν μου αρέσει αυτή η ~ στο πρόσωπό της, να πάει σε γιατρό* ΣΥΝ. ωχρότητα.

κιτρινάδι (το) {κιτριναδ-ιού | -ιών} **1.** κίτρινο στίγμα: *κάπου ακούμπησε και γέμισε κιτρινάδια τα ρούχα του!* **2.** ο κρόκος τού αβγού, λόγω τού κίτρινου χρώματός του (πβ. λ. *ασπράδι*).

κιτρινιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {κιτρινιάρηδες} (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει άτονο κίτρινο χρώμα: *~ ήλιος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που λόγω αρρώστιας ή ιδιοσυγκρασίας έχει χλομό χρώμα, αρρωστιάρης. — **κιτρινιάρικος**, -η, -ο.

κιτρινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κιτρίνισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάφω (κάτι) κίτρινο ή (μειωτ.) δίνω σε (κάτι) κίτρινη απόχρωση: *μην αφήνεις τα ρούχα πολύ στον ήλιο, γιατί τα κιτρινίζει* || *δάχτυλα κιτρινισμένα από το κάπνισμα* **2.** (αργκό, στο ποδόσφαιρο για διαιτητές) σημειώνω παίκτη με κίτρινη κάρτα ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ κίτρινο χρώμα, γίνομαι κίτρινος: *τα φύλλα κιτρινίζουν, όταν φθινοπωριάζει* **4.** (μτφ.) χλομιάζω: *κιτρίνισε ολόκληρος από τον φόβο* **5.** (για χαρτιά) ξεθωριάζω από την πολυκαιρία. — **κιτρίνισμα** (το).

κιτρινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο λεκές που φαίνεται σαν κίτρινο σημάδι: *το απορρυπαντικό εξαφανίζει τις ~ των λερωμένων ρούχων* **2.** η κίτρινη απόχρωση ● **3.** η ωχρότητα τού προσώπου ΣΥΝ. χλόμιασμα.

κιτρίνισμα (το) → κιτρινίζω

κιτρινισμός (ο) η προβολή στον Τύπο θεμάτων που εξάπτουν την περιέργεια του κοινού (φόνων, σεξουαλικών σκανδάλων κ.λπ.), συνήθ. χωρίς να τηρείται η δημοσιογραφική δεοντολογία, με υπερβολές, συκοφαντικές επιθέσεις, κατασκευασμένα ρεπορτάζ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. yellow journalism].

κιτρινοπράσινος, -η, -ο [1851] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ κίτρινου και πράσινου χρώματος: *~ παπαγάλος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κίτρινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου λεμονιού: *τα ~ πέταλα τής μαργαρίτας* || *ο ~ κρόκος τού αβγού* || *~ φθινοπωρινά φύλλα* || *~ πουκάμισο* || *το ~ φως τής λάμπας* **2.** (α) ***κίτρινη φυλή*** η ανθρώπινη φυλή στην οποία ανήκουν οι Κινέζοι, οι Ιάπωνες, οι Κορεάτες, οι Μογγόλοι κ.ά., που έχει ως βασικά της χαρακτηριστικά το χλομό χρώμα τής επιδερμίδας και τα σχιστά μάτια (β) ***Κίτρινη Θάλασσα*** τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κορέας και των ΒΑ. ακτών τής Κίνας· αλλιώς *Βόρεια Σινική Θάλασσα* (γ) ΙΑΤΡ. ***κίτρινος πυρετός*** οξύ λοιμώδες νόσημα των τροπικών και υποτροπικών κλιμάτων, το οποίο προκαλείται από ιό που προσβάλλει τον άνθρωπο, τους πιθήκους και άλλα μικρά θηλαστικά, μεταδίδεται με το δάγκωμα διαφόρων κουνουπιών και καταστρέφει τα ηπατικά κύτταρα προκαλώντας ίκτερο (εξού και «κίτρινος»)· συμπτώματα τού νοσήματος είναι ο πονοκέφαλος, οι πόνοι στη ράχη, ο ξαφνικός και υψηλός πυρετός, η ναυτία και (στα βαριά περιστατικά) οι αιματεμέσεις **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει χλομιάσει, που είναι ωχρός: *έγινε κίτρινη απ' τη ζήλια της* || *~ σαν το λεμόνι* (κατάχλομος) **4.** ***κίτρινο*** (το) το χρώμα τού ώριμου λεμονιού: *απαλό* / *βαθύ* / *έντονο* / *φωτεινό ~* ● ΦΡ. (α) ***κίτρινος Τύπος*** (i) η πρακτική τού κιτρινισμού (βλ.λ.) (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των εφημερίδων και των περιοδικών που μετέρχονται τις μεθόδους τού κιτρινισμού (β) ***κίτρινο συνδικάτο*** καθεμιά από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που εμφανίστηκαν στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. στη Γαλλία, με σκοπό την καταπολέμηση των εργατικών συνδικάτων (γ) (κατ' επέκτ.) ***κίτρινος εργάτης*** ο απεργοσπάστης. — (υποκ.) **κιτρινάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κίτρον* (βλ.λ.)].

κιτρινωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει περίπου κίτρινο χρώμα ΣΥΝ. υποκίτρινος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι κάπως χλομός ΣΥΝ. χλομούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *κίτρινος* + *-ωπός* < αρχ. **ὤψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα»].

κίτρο (το) ο εδώδιμος επιμήκης, ωοειδής και ρυτιδωμένος καρπός τής κιτριάς (βλ.λ.), ο οποίος έχει μήκος δώδεκα με δεκαπέντε εκατοστά, λεπτό, κιτρινοπράσινο και αρωματικό φλοιό με παχύ, λευκό σαρκώδες εσωτερικό, σφιχτή, όξινη ή γλυκιά σάρκα και μοιάζει με μεγάλο λεμόνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κίτρον* < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο].

κιτρολεμονιά (η) ΓΕΩΠ. το φυσικό υβρίδιο λεμονιάς που παράγει καρπούς όμοιους με κίτρα, οι οποίοι έχουν ξινό χυμό και άρωμα λεμονιού.

κιτρολέμονο (το) ο καρπός που παράγει η κιτρολεμονιά.

κίτρος (η) κάθε δέντρο που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο ανήκουν η λεμονιά, η μανταρινιά, η κιτριά, η πορτοκαλιά κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο].

κιτς (το) {άκλ.} **1.** το κακό γούστο, όπως εκδηλώνεται με παράταιρους, φανταχτερούς συνδυασμούς σχεδίων ή χρωμάτων, καθώς και (συνεκδ.) ό,τι χαρακτηρίζεται από φανταχτερό και πάραφορτωμένο σχεδιασμό, εμφάνιση ή περιεχόμενο και ικανοποιεί κυρ. το ακαλλιέργητο γούστο: *πολλές διαφημίσεις συνιστούν αποθέωση τού ~* || *τόση υπερβολή και τέτοιος μελοδραματισμός καταντά ~* || *στοιχεία* / *λάτρεις τού ~* || *η τέχνη τού ~* (η τέχνη τού ευτελούς) ΣΥΝ. κακογουστιά ΑΝΤ. καλαισθησία **2.** (ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακογουστιά, φανταχτερός και παραφορτωμένος: *τι ~ φόρεμα είναι αυτό που φοράει!* || *μια ~ διακόσμηση, όπου συνυπήρχαν βαριοί νεοκλασικοί καθρέφτες με πλαστικά πολύχρωμα τραπεζάκια* ΣΥΝ. κακόγουστος, κιτσάτος ΑΝΤ. καλαίσθητος, σικ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kitsch < διαλεκτ. ρ. kitschen «αναμειγνύω πρόχειρα, ανακατεύω»].

κιτσαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυρ. για «προϊόντα» τής τέχνης, τής μουσικής και τής λογοτεχνίας) οτιδήποτε ακαλαίσθητο, αισθητικά κατώτερο και αταίριαστο, κακόγουστο: *αυτό το κτήριο είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. κιτς **2.** (περιληπτ.-μειωτ.) το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται από κακογουστιά: *πήγε και γέμισε το σπίτι της με όλη την ~ που βρήκε* || *σ' αυτό το μπαρ πηγαίνει όλη η ~*.

κιτσάτος, -η, -ο αυτός που είναι κιτς, κακόγουστος: *~ φούστα* / *ντύ-*

σιμο ΑΝΤ. σικ, καλόγουστος.

Κ.Ι.Φ.Α. (η) Κοινοπραξία Ιδιοκτητών Φορτηγών Αυτοκινήτων.

κιχ (το) {άκλ.} (οικ.-αρνητ.) ο παραμικρός ήχος ή λόγος, τσιμουδιά: *τα παιδιά τον φοβούνται και όσο είναι μέσα στην τάξη δεν βγάζουν ~* || *να μην ακούσω / δεν θέλω ~!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κίχλη (η) {κιχλών} (λόγ.) το πουλί τσίχλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., < **χί-χλ-η* (με ανομοίωση) τού θ. **χλ-*, που απαντά και στο ουσ. *χελιδών* (βλ.λ.)].

Κ.Κ. (το) Κομουνιστικό Κόμμα.

κ.κ. κύριοι / κυρίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

Κ.Κ.Ε. (το) Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδος· κόμμα τής Αριστεράς που ιδρύθηκε το 1918 με την αρχική ονομασία «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος» (Σ.Ε.Κ.Ε.).

Κ.Κ.Ε. – Α.Α. (το) Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδος - Ανανεωτική Αριστερά.

κλαβανή (η) → γκλαβανή

κλαβιέ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. το πληκτρολόγιο των πληκτροφόρων οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clavier < λατ. clavis «κλειδί»].

κλαγγή (η) ο δυνατός και διαπεραστικός ήχος που παράγουν συγκρουόμενα όπλα (σπαθιά, ασπίδες κ.λπ.): *όλοι εφησυχάζουν, μέχρι ν' ακουστεί η ~ των όπλων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλάζω* «στριγγλίζω, ουρλιάζω» (υποχωρητ.) < **κλάγγ-jω* < *klang-, ηχομιμητική Ι.Ε. ρίζα, που επανασυντίθεται επίσης με τις μορφές *klēg-, *klog-, *kleig-, πβ. λατ. clango «κραυγάζω», γερμ. klingeln «κουδουνίζω», αγγλ. clang «ήχος» κ.ά. Η σύνδεση με τις λ. *καλῶ* και *κέλαδος* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

κλάδα (η) {κλαδών} **1.** το μεγάλο κλαδί ΣΥΝ. κλάρα **2.** ύφασμα πάνω στο οποίο είναι σχεδιασμένα κλαδιά και άνθη και το οποίο χρησιμοποιείται ως κάλυμμα επίπλων.

κλάδεμα (το) {κλαδέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο των περιττών κλαδιών από δέντρα ή φυτά, ώστε να βοηθηθεί η ανάπτυξη, η ανθοφορία ή η καρποφορία τους: *~ αμπελιών* **2.** (μτφ. στο ποδόσφαιρο) το βίαιο χτύπημα στα πόδια τού αντίπαλου παίκτη και η ανατροπή του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλάδευμα* < *κλαδεύω* < αρχ. *κλάδος*].

κλαδερός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ. για δέντρα και φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

κλάδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} το κλάδεμα δέντρου ή φυτού.

κλαδευτήρα (η) το μεγάλο κλαδευτήρι.

κλαδευτήρι (το) [μτγν.] {κλαδευτηρ-ιού | -ιών} η σιδερένια κοφτερή γεωργική ψαλίδα, που χρησιμοποιείται για το κλάδεμα κυρ. των μικρών κλαδιών δέντρων ή φυτών.

κλαδευτής (ο) [μτγν.], **κλαδεύτρα** (η) ο εργάτης που κλαδεύει δέντρα ή φυτά. Επίσης **κλαδεύτρια** (η) {κλαδευτριών}.

κλαδευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κλάδεμα.

κλαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κλάδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** κόβω τα ξερά ή τα ανεπιθύμητα κλαδιά δέντρων ή φυτών: *~ τη λεμονιά / το αμπέλι* **2.** (μτφ. στο ποδόσφαιρο) κλοτσώ βίαια τα πόδια αντίπαλου παίκτη ανατρέποντάς τον.

κλαδί (το) {κλαδ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες τμήμα δέντρου ή θάμνου, που εξέχει από τον κορμό και έχει φορά ανοδική ή πλάγια, από το οποίο φυτρώνουν τα φύλλα και οι καρποί: *χλωρά / ξερά ~* || *μάζεψε κλαδιά κι άναψε φωτιά* ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι, κλωνί· ΦΡ. ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαδί / κλαρί*** βλ. λ. *χλωρός* **2.** (συνεκδ.) το δέντρο: *«κάθε ~ και κλέφτης»* (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) **κλαδάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλαδίον*, υποκ. τού αρχ. *κλάδος* (βλ.λ.)].

κλαδικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ορισμένο κλάδο, με επιμέρους τομέα: *~ έκθεση* (που αφορά σε προϊόντα τα οποία ενδιαφέρουν έναν μόνο επαγγελματικό κλάδο) / *οργάνωση / σωματείο / περιοδικό*· ΦΡ. ***κλαδική πολιτική*** η πολιτική παρέμβαση σε ορισμένο τομέα πολιτικής δράσης (λ.χ. στην οικονομία, την υγεία, την παιδεία κ.λπ.) **2. *κλαδική*** (η) η κομματική οργάνωση για τα μέλη ορισμένου επαγγελματικού κλάδου: *ήταν γραμμένος στην ~ των δικηγόρων.*

κλάδος (ο) **1.** (λόγ.) το κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι· ΦΡ. (α) ***κλάδος ελαίας*** βλ. λ. *ελαία* (β) ***μετά βαΐων και κλάδων*** (από τροπάριο τής Κυριακής των Βαΐων: *δεῦτε μεγαλύνωμεν Χριστόν, μετά βαΐων καί κλάδων, ὕμνους κραυγάζοντες*) με θριαμβευτικό τρόπο, με μεγάλο ενθουσιασμό ή και με μεγάλη επισημότητα: *τον υποδέχτηκαν ~* (γ) ***γενεαλογικοί κλάδοι*** οι ομάδες των οικογενειών που κατάγονται από κοινό γενάρχη (όπως αναπαριστώνται σαν κλαδιά δέντρου στο «γενεαλογικό δέντρο») **2.** ο τομέας ενός οργανωμένου συνόλου: *ανήκει στον παραγωγικό ~* || *η ζωολογία είναι ~ της βιολογίας* || *επαγγελματικός / επιστημονικός ~* ΣΥΝ. υποδιαίρεση, τμήμα **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα: *ο ιατρικός ~* || *τα αιτήματα / οι διεκδικήσεις / τα συμφέροντα τού ~.* — (υποκ.) **κλαδίσκος** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qḷd-os, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kel(a)- «χτυπώ», πβ. λατ. clādēs «καταστροφή», αρχ. σλαβ. klada «δοκός», αρχ. αγγλ. holt «ξύλο», γερμ. Holz κ.ά. Το ίδιο Ι.Ε. θ. απαντά και στο αρχ. ρ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *κλάση, κλάσμα*). Η σημ. τού επαγγελματικού ή μορφωτικού τομέα αποδίδει το γαλλ. branche].

κλαδώνω ρ. αμετβ. {κλάδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για δέντρα ή φυτά) αποκτώ κλαδιά ΣΥΝ. ανακλαδώνομαι **2.** (για μεταξοσκώληκες) ανεβαίνω σε κλαδί, για να πλέξω κουκούλι. — **κλάδωμα** (το).

κλαδωτός, -ή, -ό [1836] **1.** (για δέντρα ή φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά **2.** αυτός που έχει σχήμα κλαδιού: *~ σχέδιο* **3.** (για ύφασμα) αυτό που έχει σχεδιασμένα πάνω του κλαδιά και λουλούδια: *~ κάλυμμα / φούστα* ΣΥΝ. κλαρωτός.

Κλαζομενές (οι) αρχαία ιωνική πόλη στη Λυδία τής Μικράς Ασίας, κοντά στη Σμύρνη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κλαζομεναί*, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. παράδοση, η ονομασία οφείλεται στις αγριόπαπιες που πετούσαν *μεγάλα κλάζουσαι*, δηλ. με δυνατές κραυγές].

Κλαζομένιος (ο) [αρχ.] ο κάτοικος, ο καταγόμενος από τις Κλαζομενές, στη ΦΡ. ***έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν*** βλ. λ. *ασχημονώ*.

κλαίγω ρ. ▸ κλαίω

κλαίουσα (ιτιά) (η) ιτιά που φύεται συνήθ. δίπλα σε μικρές λίμνες ή αυλάκια και χαρακτηρίζεται από τα πολύ λεπτά, μακρουλά, λυγισμένα προς τα κάτω κλαδιά της.

κλαίω κ. (σπάν.) **κλαίγω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κλαις... | έκλαψα, κλαύτηκα, κλαμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** χύνω δάκρυα (από λύπη, φόβο, πόνο, χαρά κ.λπ.): *~ με λυγμούς / αναφιλητά* || *κλαίει για την αδελφή του που πέθανε τόσο νέα* || *~ από συγκίνηση / από χαρά* || *όταν καθαρίζω κρεμμύδια, ~* || *με μάτια κλαμένα* ΑΝΤ. γελώ· ΦΡ. (α) ***κλαίω και οδύρομαι*** εκδηλώνω τη λύπη μου με έντονο κλάμα (β) (απειλητικά) ***θα κλάψεις πικρά*** θα το μετανιώσεις, θα το πληρώσεις (αυτό που έκανες): *~ γι' αυτό που είπες* (γ) (μτφ.-απειλητικά) ***θα κλάψουν μαννούλες*** θα συμβούν πολύ δυσάρεστα πράγματα, θα συμβεί μεγάλο κακό (δ) (σκωπτ.) ***τραβάτε με κι ας κλαίω*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει ότι δεν θέλει αυτό που του προτείνουν οι άλλοι (ενώ κατά βάθος το θέλει) (ε) ***κλαίνε οι χήρες, κλαίνε κι οι παντρεμένες;*** (ειρων.) για κάποιον που παραπονιέται, ενώ δεν θα έπρεπε (στ) (παροιμ.) ***αν δεν κλάψει το παιδί, δεν το ταΐζει η μάννα / δεν του δίνουνε βυζί*** για την ανάγκη να ζητά κανείς ό,τι χρειάζεται, να μην περιμένει τους άλλους να ενεργήσουν από μόνοι τους (ζ) ***ας τα κλαίει αυτός που τα 'χει*** ας λυπάται για απώλεια περιουσίας μόνο ο ιδιοκτήτης, όχι και οι τρίτοι (η) ***ούτε κλαίει ούτε γελάει*** για ανέκφραστο άνθρωπο ή για κάτι ουδέτερο, ούτε καλό ούτε άσχημο ♦ (μετβ.) **2.** εκδηλώνω τη βαθιά μου θλίψη για τον χαμό (προσώπου ή πράγματος), θρηνώ (κάποιον/κάτι): *όλο το χωριό έκλαψε το άτυχο παλληκάρι* || *~ τη χαμένη μου νιότη* || (εκφραστ.) *~ τα λεφτά μου* (μετάνιωσα για κάτι που αγόρασα, που πλήρωσα, επειδή αποδείχθηκε σκάρτο)· ΦΡ. (α) ***κλαίω τη μοίρα μου*** (i) παραπονούμαι για όσα μου συνέβησαν, για όσα υποφέρω: *~ για το κακό που μου έτυχε / για το κατάντημά μου* (ii) είμαι μοιρολάτρης: *μια ζωή κλαίει τη μοίρα του, χωρίς να κάνει το παραμικρό για να φτιάξει τη ζωή του* ΣΥΝ. θρηνώ (β) ***ασ' τα κλαίει που τα 'χει*** για να δηλωθεί η αδιαφορία για τα προβλήματα των άλλων, ότι όποιος έχει πρόβλημα, αυτός υποφέρει **3.** (εκφραστ.) αισθάνομαι οίκτο, λύπηση για (κάποιον): *τον ~ με όλ' αυτά που τραβάει* ΣΥΝ. λυπάμαι, οικτίρω· ΦΡ. (α) ***(κάποιος / κάτι) είναι να (τον) κλαις / να τον κλαίνε οι ρέγκες*** είναι σε κατάσταση αξιοθρήνητη (βλ. κ. λ. *ρέγκα*) ΣΥΝ. είναι για κλάματα (β) ***κλαύ' τα Χαράλαμπε*** για απελπιστική κατάσταση: *αν δεν έχω βρει τα λεφτά μέχρι τότε, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε (γ) ***(εμένα / αυτόν κ.λπ.) μη με / τον κλαις*** δεν έχω ανάγκη από συμπόνια: *εμένα μη με κλαις, ξέρω πώς θα τα βγάλω πέρα· αυτός να δούμε τι θα κάνει* **4.** (μεσοπαθ. **κλαίγομαι**) παραπονούμαι, μεμψιμοιρώ, κυρ. επισητώντας τον οίκτο τού άλλου: *κλαίγεται πως δεν τον φτάνει ο μισθός του* || *ήρθε και μου κλάφτηκε να βοηθήσω την κόρη του, που δεν βρίσκει δουλειά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλάϝ-jω*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το συνώνυμο αλβ. klanj (< *qlau-n-yō)].

κλακ (το) {άκλ.} ψηλό κυλινδρικό ανδρικό καπέλο, που συμπληρώνει επίσημη στολή και μπορεί να συμπτύσσεται και να επανέρχεται στο αρχικό του σχήμα με ελατήρια που είναι τοποθετημένα στο εσωτερικό του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claque, ονοματοποιημένη λ.].

κλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) **1.** η ομάδα εγκαθέτων, που πληρώνονται για να παρίστανται σε δημόσιο χώρο ή θέαμα και επευφημούν ή αποδοκιμάζουν (κάποιον), δημιουργώντας εντυπώσεις και επηρεάζοντας τους παρισταμένους **2.** (συνεκδ.) η αποδοκιμασία ή η επιδοκιμασία από εγκαθέτους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claque < ρ. claquer «χτυπώ», ηχομιμητική λ.].

κλακαδόρος (ο) (κακόσ.) ο εγκάθετος που έχει πληρωθεί για να επευφημήσει ή να αποδοκιμάσει πρόσωπο σε δημόσιο χώρο ή θέαμα.
[ΕΤΥΜ. < *κλάκα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *κομπινα-δόρος, τσιλια-δόρος, τορνα-δόρος*].

κλακέτα (η) {κλακετών} **1.** μικρό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ξύλινα πλακίδια, τα οποία κρουόμενα μεταξύ τους παράγουν ήχο **2. κλακέτες** (οι) (α) μεταλλικά πλακίδια, που προσαρμόζονται στις μύτες και στα τακούνια υποδημάτων ειδικών για χορό, ώστε με το ρυθμικό χτύπημά τους στο πάτωμα να παράγουν ήχο κρουστών οργάνων (β) (συνεκδ.) ο χορός με τα παραπάνω παπούτσια ● **3.** (στον κινηματογράφο) όργανο αποτελούμενο από ξύλινο πίνακα με κινητό βραχίονα, το οποίο χρησιμοποιείται για να σηματοδοτεί με τον ήχο που παράγει την έναρξη τού γυρίσματος ταινίας· πάνω της αναγράφονται στοιχεία τής ταινίας και τής σκηνής που πρόκειται να γυριστεί και φωτογραφίζεται πριν από την έναρξη κάθε πλάνου. — **κλακετίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claquette < ρ. claquer «χτυπώ», ηχομιμητική λ.].

κλάμα (το) {κλάμ-ατος | -ατα, -άτων} το να κλαίει κανείς: *το ~ τού μωρού* || *βαλλαντώνω / πλαντάζω / λειώνω στο ~* (κλαίω πολύ) || *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο τού πατέρα της, ξέσπασε σε κλάματα* || *Τι ωφελούν τα ~;* *Δεν μπορείς να τον ξαναφέρεις πίσω στη ζωή* || *σιγανό / δυνατό / γοερό ~* ΣΥΝ. κλάψιμο ΑΝΤ. γέλιο· ΦΡ. (α) ***(κάποιος / κάτι) είναι για κλάματα*** (κάποιος/κάτι) είναι σε αξιοθρήνητη, σε πολύ άσχημη κατάσταση: *η οικονομική του κατάσταση / η υγεία του είναι για κλάματα* ΣΥΝ. είναι να τον κλαις (β) ***βάζω τα κλάματα / με παίρνουν τα κλάματα*** αρχίζω να κλαίω: *με το που θα τον μαλώσεις*

λίγο, βάζει τα ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλαῦμα* < *κλαίω*].

κλαμένος, -η, -ο → κλαίω

κλαμπ (το) {άκλ.} **1.** σύλλογος, λέσχη: *το ~ των οπαδών μιας ομάδας* **2.** (μτφ.-συχνά σκωπτ.) κάθε σύνολο ανθρώπων με κοινό χαρακτηριστικό: *ανήκει κι αυτός στο ~ των παντρεμένων* ● **3.** νυχτερινό κέντρο διασκέδασης με μουσικό πρόγραμμα και συνήθ. πίστα για χορό, στο οποίο διατίθενται οινοπνευματώδη ποτά: *κοσμικό / τής μόδας / κεντρικό / μουσικό / χορευτικό / μεγάλο / ακριβό ~ || τέτοια ώρα όλα τα ~ είναι γεμάτα.* — (υποκ.) **κλαμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club, αρχική σημ. «ραβδί, κλομπ». < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubba, που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo «ραβδί, ρόπαλο». Δεν είναι απολύτως σαφής ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η σημερινή σημ. «λέσχη, εντευκτήριο». Πιστεύεται ότι οφείλεται στο ρ. club με τη σημ. «συγκεντρώνω, συνενώνω» και μαρτυρείται από τον 17ο αι.].

κλάμπινγκ (το) {άκλ.} **1.** η έξοδος σε κλαμπ (σημ. 3): *το Σάββατο είναι η κατάλληλη μέρα για ~* **2.** το να συχνάζει κανείς σε κλαμπ, σε κέντρα με χορευτική μουσική: *εσύ, κάνεις ~;*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clubbing].

κλαμπ σάντουιτς (το) {άκλ.} σάντουιτς με πολλαπλές στρώσεις από φέτες ψωμιού τού τοστ και ζαμπόν, τυρί, μπέικον, ντομάτα κ.λπ., που κόβεται κάθετα στα τέσσερα, σχηματίζοντας τέσσερεις όμοιες τριγωνικές στήλες, οι οποίες περνιούνται σε λεπτά ξυλάκια και σερβίρονται με τηγανητές πατάτες (ως πιάτο κυρ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club sandwich].

κλανιά (η) (οικ.) η συνήθ. ηχηρή απελευθέρωση από τον πρωκτό ποσότητας δύσοσμων αερίων, που προέρχονται από τα έντερα: *αφήνω / αμολάω κλανιές || κούφια ~* ΣΥΝ. πορδή, κλάσιμο.

κλανιάρης, -α, -ικο {κλανιάρηδες} **1.** (οικ.) αυτός που κλάνει πολύ **2.** (!) (μτφ.) δειλός, φοβητσιάρης ΣΥΝ. χέστης.

κλάνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκλασα, κλασμένος} (οικ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αφήνω κλανιά ΣΥΝ. πέρδομαι, (αργκό) την αφήνω, την αμολάω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) περιφρονώ επιδεικτικά ή αδιαφορώ προκλητικά για (κάποιον): *τους έκλασε όλους κι έκανε αυτό που ήθελε* ● ΦΡ. (!) (α) ***κλάνω μαλλί / πατάτες / μέντες*** τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι ΣΥΝ. τα χρειάζομαι, μου κόβονται τα ήπατα (β) ***τα 'κλασε*** φοβήθηκε πάρα πολύ. — **κλάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω», από τον αόρ. *ἔκλασα* κατά το σχήμα *ἔφθασα – φθάνω, ἔχασα – χάνω* κ.τ.ό. Η σημερινή σημ. είναι μεσν. και οφείλεται στη σύνδεση ορισμένων θορύβων με δυσάρεστες οσμές (βλ. κ. *βρομῶ*)].

κλάξον (το) {άκλ.} η κόρνα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Η λ. προήλθε από την ονομασία Claxon τού πρώτου αμερικανικού εργοστασίου, το οποίο παρήγε ηχητικά όργανα αυτοκινήτων].

κλάπα (η) {δύσχρ. κλαπών} **1.** το ξύλο ή το σίδερο που συνήθ. καρφώνεται ανάμεσα σε λίθους ή σανίδες, ώστε να συγκρατούνται μαζί **2.** το μικρό σίδερο σε σχήμα «Π», όπου εφαρμόζει ο σύρτης τής πόρτας **3.** ο μεντεσές πόρτας ή παραθύρου ● **4.** καθεμιά από τις παρωπίδες αλόγου ● **5.** ΜΟΥΣ. μουσικό κλειδί που ρυθμίζει το άνοιγμα και το κλείσιμο των οπών τού σωλήνα πνευστού μουσικού οργάνου. — (υποκ.) **κλαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλάπαι* (πληθ.) «ξύλινα υποδήματα», αβεβ. ετύμου, ίσως ονοματοπ. λ. από τον θόρυβο αυτών των υποδημάτων].

κλαπάτσα (η) → χλαπάτσα

κλαπατσίμπανο κ. **κλαπατσίμπαλο** (το) **1.** κρουστό μουσικό όργανο, είδος κυμβάλου ΣΥΝ. τάσια (τα) **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε θορυβώδες, ενοχλητικό μουσικό όργανο: *άρχισαν τα ~ από το πρωί και δεν έχουμε βρει ησυχία.*
[ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένος τ. τού ουσ. *κλαβικύμβαλο*, που αποτελεί απόδ. τού ιταλ. clavicembalo. Βλ. κ. την ορθότερη απόδοση *κλειδοκύμβαλο*].

κλάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο κλαρί **2.** η μικρή ασημένια ή χρυσή βέργα, που έχει σχήμα κλαδιού, στο γείσο των στρατιωτικών πηληκίων των αξιωματικών **3.** (συνεκδ.) ύφασμα που το σχέδιο του έχει κλαδιά και λουλούδια.

κλαρί (το) {κλαρ-ιού | -ιών} το μικρό κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλωνάρι· ΦΡ. (α) ***βγαίνω στο κλαρί*** (i) βγαίνω στην παρανομία· (παλαιότ.) ανεβαίνω στο βουνό ως αντάρτης (ii) (για γυναίκα) αρχίζω να εκδίδομαι ως πόρνη (β) ***βγάζω στο κλαρί*** βλ. λ. *βγάζω* (γ) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί / κλαδί*** βλ. λ. *χλωρός*. — (υποκ.) **κλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κλαρίν*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < μτγν. *κλάδιον* «κλαδί» με την επίδρ. τού επιθήματος *-άριος* (< λατ. arius). Κατ' άλλη εκδοχή, *κλαρίν < *κλάριον < *κλαάριον < *κλαδάριον*, υποκ. τού *κλάδιον*. Τέλος, υπάρχει η άποψη ότι πρόκειται για υποκ. τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κλάρας· φοῖνιξ*, που πλάστηκε ως μεγεθυντικό κατ' αναλογίαν προς το *κλάδας*, μεταπλ. τ. τού *κλάδος*].

κλαρινετίστας (ο) {κλαρινετιστών} μουσικός που παίζει κλαρίνο ΣΥΝ. (λαϊκ.) κλαριντζής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarinettista].

κλαρινέτο (το) πνευστό μουσικό όργανο, συνήθ. ξύλινο, κυλινδρικού σχήματος με δεκατέσσερεις οπές και μεταλλικά κλειδιά, που η απόληξή του έχει σχήμα κώδωνα και διαθέτει ραβδοειδές επιστόμιο με μονή γλωττίδα ΣΥΝ. ευθύαυλος (πβ. λ. *κλαρίνο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarinetto, υποκ. τού clarino].

κλαρίνο (το) **1.** το κλαρινέτο· ΦΡ. (μτφ.) ***στέκομαι κλαρίνο*** στέκομαι σε στάση προσοχής: *ο φαντάρος στάθηκε κλαρίνο μόλις είδε τον διοικητή!* ΣΥΝ. στέκομαι σούζα **2.** (συνεκδ.) λαϊκός οργανοπαίκτης τού κλαρίνου: *είναι το καλύτερο ~ τής περιοχής* ΣΥΝ. κλαριντζής **3.** (συνεκδ.) ***κλαρίνα*** (τα) το λαϊκό κέντρο διασκέδασης, όπου υπάρχει ορχήστρα με κλαρίνο, η οποία παίζει δημοτικά τραγούδια: *πάμε απόψε στα ~;* **4.** αυτός που έχει ηχηρή, καθαρή και ευλύγιστη φωνή: *έχει φωνή ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarino < claro < λατ. clarus «καθαρός, ηχηρός»].

κλαριντζής κ. **κλαριτζής** (ο) {κλαριντζήδες} (λαϊκ.) οργανοπαίκτης που παίζει κλαρίνο.

κλαρκ (το) {άκλ.} όχημα με ρόδες και με δύο βραχίονες, που χρησιμεύει για τη μεταφορά ή τη φόρτωση εμπορευμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αγγλ. Clarke, εμπορική ονομασία].

κλαρωτός, -ή, -ό (για εμπριμέ υφάσματα, φούστες) που έχει σχέδια με κλαδιά, λουλούδια: *«φούστα ~ και γαρύφαλλο στ' αφτί»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *κλαρί* + παραγ. επίθημα *-ωτός*].

κλασάρω ρ. μετβ. {κλασάρισ-α, -τηκα, -μένος} ταξινομώ έγγραφα (σε φάκελο αρχείου). — **κλασάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. classer < classe «τάξη, σειρά»].

κλασαυχενίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (λόγ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου ΣΥΝ. κορδώνομαι, επαίρομαι, ξιπάζομαι, καμαρώνω, κομπάζω. — **κλασαυχενισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού μτγν. *κλασαυχενεύομαι* «περπατώ με τον αυχένα λυγισμένο», μτφ. «με επιτηδευμένο ύφος» (με αναφορά στον γυιο τού Αλκιβιάδη) < *κλασ-* (< αρχ. *κλῶ* «σπάζω», πβ. αόρ. *ἔκλασα*) + *-αυχενεύομαι* < *αὐχήν, -ένος*].

κλασέρ (το) {άκλ.} ο (πλαστικός ή χάρτινος) χαρτοφύλακας με έλασμα στη ράχη, για να τοποθετούνται, αφού τρυπηθούν κατάλληλα, έγγραφα και γενικότ. χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. classeur < classer «ταξινομώ» < classe, βλ. κ. *κλάση*[2]].

κλάση[1] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο, ο τεμαχισμός ενός αντικειμένου σε κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλάσις* < *κλῶ (-άω)*, βλ. κ. *κλάσμα*].

κλάση[2] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συγκροτούν ένα σύνολο, κάθε σειρά κατατάξεως ΣΥΝ. τάξη, ομάδα, κατηγορία **2.** ΒΙΟΛ. μονάδα βιολογικής ταξινόμησης, ανώτερη τής τάξης ΣΥΝ. ομοταξία **3.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο όσων στρατεύονται το ίδιο έτος **4.** (μτφ.) υψηλή ποιότητα, μεγάλη αξία: *αθλητής διεθνούς κλάσης || είναι μεγάλης ~ πολιτικός, με λόγο, συγκρότηση, κατάρτιση, παιδεία || είναι κλάσεις ανώτερος.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. classis, αρχική σημ. «κλήση (στον στρατό)», < calo «καλώ», βλ. κ. *καλῶ*].

κλασικίζω ρ. αμετβ. [1869] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιμούμαι τους κλασικούς (συγγραφείς, καλλιτέχνες κ.λπ.) στο ύφος: *~ στην έκφραση* **2.** προτιμώ, αξιολογώ ως σημαντικότερη την κλασική παιδεία, κατ' αντιδιαστολή προς άλλες πολιτιστικές παραδόσεις (λ.χ. βυζαντινή παράδοση, χριστιανική διδασκαλία).

κλασικισμός (ο) [1864] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνοτροπία που βασίζεται στη μίμηση αρχαίων Ελλήνων ή Λατίνων συγγραφέων και καλλιτεχνών στο ύφος και στους αισθητικούς κανόνες **2.** (γενικότ.) η τάση προς μίμηση των κλασικών **3.** η συστηματική σπουδή των κλασικών συγγραφέων, οι κλασικές σπουδές **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση συμμετρίας, αρμονίας των μορφών, την επιδίωξη ισόρροπων και σταθερών συνθέσεων. — **κλασικιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. classicisme].

κλασικιστής (ο) [1888], **κλασικίστρια** (η) {κλασικιστριών} **1.** πρόσωπο που μιμείται την τεχνοτροπία των κλασικών: *~ συγγραφέας* ● **2.** πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μελέτη των κλασικών έργων, με τις κλασικές σπουδές.

κλασικός, -ή, -ό **1.** αυτός που θεωρείται αξεπέραστος σε ορισμένο τομέα: *ανήκει στους ~ τού είδους || το βιβλίο αυτό είναι πλέον ~ || αυτός ο θίασος παίζει όλο το ~ ρεπερτόριο* ΣΥΝ. άριστος, ανυπέρβλητος **2.** (α) ***κλασική μουσική*** (i) το σύνολο των δημιουργιών των μεγάλων συνθετών τής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης (λ.χ. Μπετόβεν, Μότσαρτ, Τσαϊκόφσκι κ.ά.) ΣΥΝ. (καταχρ.) σοβαρή μουσική (ii) (γενικότ.) η μουσική που κινείται στο ύφος των παραπάνω δημιουργών, στη σύνθεση τής ορχήστρας, στα όργανα που χρησιμοποιούνται κ.λπ. (π.χ. συνθέσεις τού Λ. Μπέρνσταϊν, τού Μ. Θεοδωράκη, τού Γ. Κουρουπού κ.ά.) (β) ***κλασικό μπαλλέτο*** μπαλλέτο με καθορισμένες κινήσεις τού σώματος, θέμα ρομαντικό, ρεαλιστικό ή μυθολογικό, που έχει επενδυθεί μουσικά από κλασική σύνθεση (γ) ***κλασικά εικονογραφημένα*** περιοδικά που κυκλοφορούσαν παλιότερα και περιείχαν κλασικά μυθιστορήματα σε μορφή κόμικς **3.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με την κλασική μουσική: *~ μουσικός / συνθέτης / ερμηνευτής / πιανίστας* **4.** αυτός που συνιστά το πρότυπο, τον κανόνα, τη βάση για κάτι **5.** (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τέχνη στην περίοδο ακμής τους: *~ αρχιτεκτονική / περίοδος* (β) ***κλασική εποχή*** ο 5ος και 4ος αι. π.Χ. στην αρχαία Αθήνα, περίοδος που χαρακτηρίστηκε από την εντυπωσιακή ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών (γ) ***κλασική παιδεία*** (i) η αγωγή που βασίζεται στα διδάγματα και στις αρχές, όπως προκύπτουν από τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (ii) οι κλασικές σπουδές (δ) ***κλασικές σπουδές*** οι σπουδές που έχουν ως αντικείμενό τους τη μελέτη των κλασικών συγγραφέων, Ελλήνων και Λατίνων (ε) ***κλασική φιλολογία*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά επιστημονικά τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (στ) ***κλασικό λύκειο*** λύκειο θεωρητικής κατεύθυνσης, στο οποίο διδάσκονται περισσότερο εκτεταμένα (σε σχέση με τους άλλους τύπους λυκείου) τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών ΑΝΤ. πρακτικό (λύκειο) **6.** ***κλασικοί*** (οι) (i) οι αρχαίοι Έλληνες και Λατίνοι συγ-

γραφείς: *διαβάζει Έλληνες και Λατίνους* ~ (ii) (γενικότ.) οι δημιουργοί (λογοτέχνες ή καλλιτέχνες) που κατέχουν εξέχουσα θέση λόγω τού σπουδαίου τους έργου σε μια περίοδο: *η δισκοθήκη των* ~ || *οι Ρώσοι* ~ *τού 19ου αι.* || *οι σύγχρονοι* ~ **7.** (μτφ.) συνηθισμένος, που λέγεται ή γίνεται πολύ συχνά: *αυτό είναι το* ~ *επιχείρημα, που μονότονα προβάλλει η αντίπαλη ομάδα* **8.** (μτφ.) μεγάλος στο είδος του, πρώτης τάξεως: ~ *ψεύτης* **9.** χαρακτηριστικός στο είδος του: ~ *περίπτωση απάτης* || *ο παίκτης έχασε* ~ *ευκαιρία για γκολ* **10.** (για ντύσιμο) σοβαρό και χωρίς εξεζητημένα στοιχεία, μετρημένο και ισορροπημένο, μερικές φορές και αυστηρό· (γενικότ.) χωρίς πρωτοτυπία ή ιδιαιτερότητα: *παντελόνι με* ~ *γραμμή* / *στυλ* **11.** (για έπιπλα, διακόσμηση) που θυμίζουν παλιές εποχές ή που δεν είναι μοντέρνα, εξεζητημένα, πρωτοποριακά κ.λπ.· με ισορροπημένο και σοβαρό ύφος: *το σαλόνι τους ήταν* ~ || ~ *επίπλωση* **12.** παραδοσιακός και αποδεκτός: *αυτή είναι η* ~ *μέθοδος διδασκαλίας* || «*το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο εξομοιώθηκε από νομική άποψη με το* ~ *ταχυδρομείο*» (εφημ.) ΑΝΤ. μοντέρνος, πρωτοποριακός. — **κλασικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. classicus, όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον A. Gellius με αναφορά στους συγγραφείς τής αρχαιότητας ως συγγραφείς «πρώτης τάξεως». < classis «τάξη, σειρά». Βλ. κ. *κλάση*[2]].

> **κλασικός ή κλασσικός;** Επειδή η λ. **κλασικός**, λατινικής προελεύσεως (βλ. ετυμολογία), δεν χρησιμοποιήθηκε στην αρχαία γλώσσα, πράγμα που θα δικαιολογούσε γραφή με δύο -σσ-, αλλά είναι νεότερο δάνειο, είναι ορθό να γράφεται με ένα -σ-. Ας σημειωθεί ότι η λέξη από τη Λατινική πρωτοχρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (classique, 1548) και από εκεί στην Αγγλική (classic, 1605-15).

κλασικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) **1.** πρόσωπο με κλασικές προτιμήσεις, λ.χ. που ακολουθεί την κλασική γραμμή στη μόδα, που ακούει κλασική μουσική ΑΝΤ. μοντέρνος **2.** οτιδήποτε έχει κλασικό στυλ: *δεν φοράω εγώ τέτοιες* ~ || *δεν μου αρέσει αυτό το σαλόνι· είναι πολύ* ~.
[ΕΤΥΜ. < *κλασικός* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (βλ.λ.)].

κλάσιμο (το) → κλάνω

κλάσμα (το) {κλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ. το πηλίκο δύο αριθμών *α* και *β* (ο *β* δεν είναι μηδέν), το οποίο συμβολίζεται με την παράσταση $\frac{\alpha}{\beta}$ (αλλιώς: *αλγεβρικό κλάσμα, λόγος τού α προς τον β*), όπου ο *α* λέγεται *αριθμητής*, ο *β παρονομαστής* και οι *α, β όροι τού κλάσματος*: *πρόσθεση* / *πολλαπλασιασμός κλασμάτων* || ~ *ομώνυμα* (που έχουν τον ίδιο παρονομαστή) / *ετερώνυμα* (με διαφορετικό παρονομαστή) / *αντίστροφα* (βλ.λ.) || *νόθο* ~ (βλ. λ. *νόθος*)· ΦΡ. ***σε κλάσματα δευτερολέπτου*** πάρα πολύ γρήγορα, αστραπιαία: *εξαφανίστηκε σε* ~ ΣΥΝ. στο πει και φει **2.** τμήμα, μέρος ενός όλου: «*οι Ένοπλες Δυνάμεις πήραν* ~ *αυτών που ζητούσαν από τα κονδύλια*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σπάσιμο, θραύσμα». < αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ» < *q̑l-s- , συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ». πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω, τσιμπώ», λατ. per-cello «χτυπώ βίαια, θρυμματίζω», clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *κλῆ-ρος, κλών* «κλωνάρι», *κλῆ-μα* κ.ά. Η μαθηματική σημ. τής λ. οφείλεται στο γεγονός ότι το *κλάσμα* αντιπροσωπεύει την πράξη τής διαιρέσεως].

κλασματικός, -ή, -ό [1749] **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή (συνεπώς και τις ιδιότητες) τού κλάσματος ή αποτελεί ο ίδιος κλάσμα: ~ *αριθμός* / *εξίσωση* ΑΝΤ ακέραιος **2.** ΧΗΜ. ***κλασματική απόσταξη*** η διαδικασία απόσταξης κατά την οποία καθώς αυξάνει η θερμοκρασία βρασμού τού μείγματος αποστάζει διαφορετικό συστατικό του.

κλασσικίζω ρ. → κλασικίζω

κλασσικισμός (ο) → κλασικισμός

κλασσικιστής (ο) → κλασικιστής

κλασσικός, -ή, -ό → κλασικός

κλατάρω ρ. αμετβ. {κλάτ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} (λαϊκ.) **1.** (για λάστιχα αυτοκινήτων) σκάω από πίεση **2.** (μτφ.) φέρω επάνω μου υπερβολικό βάρος ή ξεφουσκώνω από αυτό: *το γραφείο έχει κλατάρει από τα βιβλία* **3.** (μτφ. για πρόσ.) εξουθενώνομαι από την πολλή κούραση: *κλάταρε από το πολύ διάβασμα* ΣΥΝ. εξαντλούμαι. — **κλατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. éclater < φρανκον. slaitan «σχίζω, καταστρέφω»].

κλαυθμός (ο) (λόγ.) το κλάμα από λύπη ή πόνο: ~ *και οδυρμός* ΑΝΤ. γέλως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλαF-θμός < *κλαίω* (< **κλάF-jω*)].

κλαυθμυρίζω ρ. αμετβ. {κλαυθμύρισα} (λόγ.) κλαψουρίζω. — **κλαυθμυρισμός** (ο) [αρχ.] κ. **κλαυθμύρισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλαυθμός* + *μύρομαι* «θρηνώ, κλαίω», κατά τα ρ. σε *-ίζω*].

κλαυθμών (ο) {κλαυθμών-ος | -ες} (λόγ.) ο τόπος στον οποίο θρηνεί (κάποιος): *πλατεία Κλαυθμώνος* (στην οποία κατά παράδοση συγκεντρώνονταν οι απολυμένοι δημόσιοι υπάλληλοι μετά από κάθε αλλαγή τής κυβέρνησης που τους είχε διορίσει, πριν ο Ελ. Βενιζέλος καθιερώσει τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων)· ΦΡ. ***κοιλάς τού κλαυθμώνος*** η κόλαση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλαυθμός* (βλ.λ.)].

κλαυσίγελως (ο) {κλαυσιγέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (αρχαιοπρ.) γέλιο μαζί με κλάμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλαυσίγελως* < *κλαῦσις* (< *κλαίω*) + *γέλως* (< *γελῶ*)].

κλαύτηκα ρ. → κλαίω

κλαυτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δακρυσμένος ΣΥΝ. κλαμένος **2.** αυτός που τον θρηνούν, τον κλαίνε. — **κλαυτά** επίρρ.

κλάψα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.-κακόσ.) **1.** το κλάμα, ο θρήνος: *δεν αντέχω άλλο την* ~ *της* ΣΥΝ. μοιρολόι **2.** ***κλάψες*** (οι) έκφραση παράπονου με ενοχλητικό τρόπο, επίμονη αναφορά στο τι έπαθε κανείς με συνεχή παράπονα και διαμαρτυρίες: *προσπαθούσε με* ~ *να ελαφρύνει τη θέση του* || *άρχισε τις* ~.

κλαψιάρης, -α, -ικο {κλαψιάρηδες} **1.** αυτός που βάζει τα κλάματα εύκολα, με ασήμαντη αφορμή ● **2.** αυτός που είναι μεμψίμοιρος, παραπονιάρης.
[ΕΤΥΜ. < *κλάψα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.). πβ. κ. *παραπον-ιάρης*].

κλαψιάρικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με κλάψες ή μοιάζει με αυτές: ~ *ύφος* / *τραγούδι* ΣΥΝ. θρηνητικός. — **κλαψιάρικα** επίρρ.

κλάψιμο (το) [μεσν.] {κλαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κλαίει κανείς, το κλάμα (βλ.λ.) **2.** (μειωτ.) η μεμψιμοιρία ΣΥΝ. κλάψα.

κλαψοπούλι (το) {κλαψοπουλ-ιού | -ιών} η κουκουβάγια.

κλαψούρα (η) (λαϊκ.) το συνεχές, μονότονο κλαψούρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *κλάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

κλαψουρίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κλαψούρισα} **1.** κλαίω συνεχώς και από λίγο ΣΥΝ. κλαυθμυρίζω, σιγοκλαίω, μυξοκλαίω **2.** παραπονούμαι συνέχεια με μονότονο και κουραστικό τρόπο: *τι έχει πια και κλαψουρίζει συνέχεια:* ΣΥΝ. μεμψιμοιρώ. — **κλαψούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κλάψ-* (από τον αόρ. *ἔκλαψα*) + *-ουρίζω* μέσω τ. **κλαψούρα* (πβ. κ. *μουρμούρα – μουρμουρίζω*)].

Κλεάνθης (ο) {-η κ. -ους} **1.** αρχαίος Έλληνας στωικός φιλόσοφος (331-232 π.Χ.), μαθητής και διάδοχος τού Ζήνωνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.) + *-άνθης* < *ἄνθος*].

Κλέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (β' μισό τού 5ου αι. π.Χ.), που εκστράτευσε επί κεφαλής των *μυρίων* (βλ.λ.) κατά τού Πέρση βασιλιά **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ένδοξος άρχοντας», < *κλέος* + *-άρχος* < *ἄρχω*].

κλέβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεψα, κλέφτηκα (λόγ. εκλάπην), κλεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ παράνομα και ιδιοποιούμαι ξένο πράγμα: *είχα τα λεφτά στην πίσω τσέπη τού παντελονιού και κάποιος μου τα έκλεψε* || *ένας μοτοσυκλετιστής τής έκλεψε την τσάντα* || ~ *πορτοφόλια* / *αυτοκίνητα*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***ο κλέψας τού κλέψαντος*** βλ. λ. *κλέψας* (β) ***κλέβω την καρδιά (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) (i) κάνω (κάποιον) να με ερωτευθεί (ii) καταγοητεύω (κάποιον): *πολλές πόλεις τής Ευρώπης μου άρεσαν, αλλά αυτή που μου έκλεψε την καρδιά ήταν η Πράγα* (γ) ***κλέβω την παράσταση*** κερδίζω την προσοχή, τις εντυπώσεις των άλλων, καταφέρνω να προσέξουν εμένα και όχι άλλους: *στη δεξίωση έκλεψε την παράσταση με τη γοητεία της* || *την παράσταση έκλεψε ένας καινούργιος ηθοποιός, παρά τον μικρό ρόλο που είχε* (δ) ***κλέβω την προσοχή / τα βλέμματα*** έλκω την προσοχή, κάνω κάποιους να με προσέξουν περισσότερο από τους άλλους: «*σε εκείνη την κινηματογραφική κωμωδία είχε κλέψει τα βλέμματα θεατών και κριτικών*» (εφημ.) (ε) ***άρπαξε να φας και κλέψε να 'χεις*** ως έκφραση διαμαρτυρίας ενάρετου ανθρώπου ο οποίος βρίσκεται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση εξαιτίας τής αρετής του ή για να δείξουμε ότι η απόκτηση πλούτου συνδέεται με την κλοπή **2.** (κατ' επέκτ.) εξαπατώ για οικονομικό όφελος: *ο εργοδότης του τον κλέβει· δεν του καταβάλλει τα ένσημα* || ~ *την εφορία* **3.** (μτφ.) ιδιοποιούμαι, χρησιμοποιώ (κάτι που αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία άλλου): ~ *την ιδέα* / *την πατέντα άλλου* **4.** καταφέρνω να πάρω, να μου δώσουν (κάτι): *της έκλεψε ένα φιλί* **5.** (α) απάγω: *έκλεψαν το παιδί του* (β) (ειδικότ.) απάγω (γυναίκα), για να τη νυμφευθώ: *ορκίστηκε ότι, αν δεν του τη δώσουν, θα την κλέψει* (γ) (μεσοπαθ. ***κλέφτηκαν***) για ερωτευμένους που έφυγαν κρυφά από τα σπίτια τους, για να παντρευτούν, χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών τους ♦ (αμετβ.) **6.** κάνω κλοπές: *αναγκάστηκε να κλέβει, για να ζήσει* || *δεν κλέβει· είναι τίμιος* || *για να αποκτήσει τέτοια περιουσία ξαφνικά, σίγουρα έκλεβε* || *έκλεβε συνέχεια από το ταμείο τής εταιρείας* ΣΥΝ. (λόγ.) υπεξαιρώ **7.** κάνω απάτες, εξαπατώ τους άλλους: ~ *στα χαρτιά* / *στο ζύγι* **8.** (στα ομαδικά αθλήματα με μπάλα) αποσπώ τη μπάλα από αντίπαλο παίκτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλέπτω* (πβ. *ράπτω - ράβω*) < **κλέπ-jω* < Ι.Ε. *klep- «κρύβω, κλέβω», πβ. λατ. clepo, μέσ. ιρλ. cluain «απάτη» κ.ά. Ομόρρ. *κλοπ-ή, κλέπ-της* (> *κλέφτης*), *κλεψί-τυπος, κλεψ-ύδρα* κ.ά. Η ετυμολογική συγγένεια με το ρ. *καλύπτω* δεν μπορεί να αποκλειστεί. Η φρ. *κλέβω την παράσταση* αποδίδει το αγγλ. steal the show].

> **κλέβω: συνώνυμα.** Τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά υπάρχουν στη σημασία τού **κλέβω**: αφαιρώ + παράνομα + κρυφά + κάτι που δεν μου ανήκει (ξένη ιδιοκτησία). Η σημασία «αφαιρώ» υπάρχει σε όλα τα συνώνυμα τού *κλέβω*. Το χαρακτηριστικό τής παρανομίας δηλώνεται από τα συνώνυμα: **ιδιοποιούμαι – οικειοποιούμαι – σφετερίζομαι**. Και τα τρία δηλώνουν την παράνομη αφαίρεση για ίδιο όφελος (*ιδιο-, οικειο-, σφετερι-*). Δύο συνώνυμα, το **υπεξαιρώ** και το **καταχρώμαι** δηλώνουν παράνομη αφαίρεση από πρόσωπα που έχουν (θεσμικά, τυπικά κ.λπ.) την ευθύνη τής φύλαξης ή διαχείρισης (χρημάτων κ.τ.ό.): *Ο ταμίας υπεξαίρεσε τα χρήματα για την πληρωμή των μισθών – Ο διευθυντής καταχράστηκε μεγάλα ποσά από τα διαθέσιμα τής εταιρείας.* Η έννοια τού «κρυφά» τονίζεται στο συνώνυμο **υφαρπάζω**: *Υφάρπαξε τις καταθέσεις των συνταξιούχων.* Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν σχολιαστικά (ειρωνικά, υποτιμητικά, περιποιητικά κ.τ.ό.) τη σημασία τού *κλέβω*. Πρόκειται για τα ρήματα: **βουτάω, σουφρώνω, ξαφρίζω** και **γδύνω**: *Βούτηξε τα λεφτά από το ταμείο κι εξαφανίστηκε - Αυτός τα σούφρωσε και δεν πήρε χαμπάρι κανείς – Ξάφρισε το ταμείο κι έγινε καπνός – Τον έγδυσαν στο καζίνο.*

κλείδα (η) {κλειδών} (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο μακρά οστά,

που βρίσκονται στο εμπρόσθιο άνω τμήμα τού θώρακα, συνδέοντας την ωμοπλάτη με το στέρνο, ώστε να κινείται ο ώμος • **2.** ΑΡΧΙΤ. ο μεσαίος λίθος τής αψίδας • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. διακόπτης που ρυθμίζει τη λειτουργία τηλεπικοινωνιακών κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλείς, -δός* < *κληΐς* < **κλᾱϜ-ί-δ-ς* < I.E. *klaw- /klew- «αγκιστρώνω, κλείνω», πβ. λατ. clavis «κλειδί» (> γαλλ. clef, ισπ. llave κ.ά.), claudo «κλείνω», αρχ. σλαβ. ključi «κλειδί» (> σερβοκρ. kljùka), ίσως και αρχ. γερμ. sliozan «κλείνω», γερμ. Schlüssel «κλειδί», schließen «κλείνω», που θα προϋπέθεταν την ενδεχόμενη προσθήκη αρχικού -s- στο I.E. θ. *(s)klaw- / *(s)klew- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλείω* «κλείνω» (< **κλαϜ-jω*), *κλεί-θρο(ν), κλεί-στρο(ν), κλείδ-ωσις (-η)* κ.ά.].

κλειδαμπαρώνω ρ. μετβ. {κλειδαμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) κλειδώνω και συγχρόνως τοποθετώ την αμπάρα με ασφάλεια (β) (κατ' επέκτ.) κλείνω ερμητικά, ασφαλίζω όλες τις πόρτες και τα παράθυρα ΣΥΝ. κλειδομανταλώνω **2.** (μεσοπαθ. ***κλειδαμπαρώνομαι***) κλείνομαι κάπου καλά είτε για να εργαστώ ήσυχα είτε για να αποφύγω κίνδυνο: *κλειδαμπαρώθηκε στο γραφείο και διάβαζε απ' το πρωί ώς το βράδυ.*

κλειδαράδικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα τού κλειδαρά ΣΥΝ. (λόγ.) κλειθροποιείο.

κλειδαράς (ο) {κλειδαράδες} επαγγελματίας που κατασκευάζει και επιδιορθώνει κλειδιά και κλειδαριές ή ξεκλειδώνει την πόρτα, σε περίπτωση που ο ιδιοκτήτης έχει κλειστεί έξω από το σπίτι: *πήγε σε ~ να του βγάλει αντικλείδι* ΣΥΝ. (λόγ.) κλειθροποιός.

κλειδαριά (η) [μεσν.] μεταλλικός μηχανισμός ο οποίος λειτουργεί με κλειδί ή συνδυασμό (κλειδάριθμο) και που επιτρέπει να κλείνει με ασφάλεια κάτι: *~ πόρτας / συρταριού / αυτοκινήτου / ντουλάπας / χρηματοκιβωτίου / θυρίδας || αλλάζω / σπάω την ~* ΣΥΝ. κλειδωνιά· ΦΡ. (α) ***κλειδαριά ασφαλείας*** ειδική κλειδαριά με πίρους οι οποίοι προσαρμόζονται σε υποδοχές στην κάσα τής πόρτας και η οποία λειτουργεί με ειδικό κλειδί με πολλές εγκοπές (β) ***ηλεκτρονική κλειδαριά*** κλειδαριά που κλειδώνει αυτόματα με τηλεχειριστήριο (λ.χ. σε αυτοκίνητο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*

κλειδάριθμος (ο) {κλειδαρίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ο συνθηματικός αριθμός κρυπτογραφικών κωδίκων, στον οποίο στηρίζεται η αποκρυπτογράφηση κειμένων **2.** ο συνθηματικός κωδικός με τον οποίο ανοίγει αντικείμενο που έχει ασφαλιστεί (κλειδωθεί) με συνδυασμό (συνήθ. αριθμών): *~ χρηματοκιβωτίου / βαλίτσας / τσάντας γραφείου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. key number].

κλειδαρότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα τής κλειδαριάς, στην οποία μπαίνει και εφαρμόζει το κλειδί: *κρυφοκοιτούσαν από την ~.*

κλειδί (το) {κλειδ-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό αντικείμενο, με άκρο που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε να προσαρμόζεται στην οπή ή τη σχισμή κλειδαριάς και περιστρεφόμενο σε αυτή να την ανοίγει: *~ πόρτας / αυτοκινήτου / ντουλάπας || βάζω / γυρίζω το ~ στην κλειδαριά || κρατούσε ένα μάτσο / μια αρμαθιά ~·* ΦΡ. ***με το κλειδί στο χέρι*** (για νεόδμητο διαμέρισμα, αυτοκίνητο...) ετοιμοπαράδοτος, χωρίς πρόσθετη επιβάρυνση **2.** παρόμοιο με το παραπάνω μικροσκοπικό αντικείμενο, που εφαρμόζει στην επιφάνεια κουτιού κονσέρβας και περιστρεφόμενο αφαιρεί την άνω επιφάνειά της • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο χειρός για τη σύσφιξη κοχλιών και περικοχλίων, που παρουσιάζεται με διάφορες μορφές: *πολυγωνικό / γαλλικό ~* (βλ. λ. *γαλλικός*) • **4.** (στους σιδηροδρόμους) το μηχάνημα με το οποίο αλλάζει η φορά των σιδηροτροχιών • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο τής μουσικής σημειογραφίας τής ευρωπαϊκής μουσικής, το οποίο τοποθετείται σε μια γραμμή τού πενταγράμμου και ορίζει το απόλυτο μουσικό ύψος που αντιπροσωπεύουν οι νότες που ακολουθούν· φέρει την ονομασία μιας νότας *(~ τού ντο / τού φα / τού σολ)* και δηλώνει ότι η νότα από την οποία έχει ονομαστεί γράφεται στην ίδια γραμμή τού πενταγράμμου που γράφεται και το ίδιο (λ.χ. όταν το κλειδί τού ντο γράφεται στην τρίτη γραμμή τού πενταγράμμου, στην ίδια γραμμή γράφεται και η νότα ντο κ.ο.κ.) **6.** (α) μικρά κοκκάλινα, μεταλλικά ή και ξύλινα (συνήθ. κυλινδρικά) αντικείμενα, προσαρμοσμένα στο άκρο τού βραχίονα (την κεφαλή) έγχορδων οργάνων, στα οποία περνιέται το ένα άκρο των χορδών, ώστε περιστρεφόμενα να τις τεντώνουν ή να τις χαλαρώνουν κατά το κούρδισμά τους (β) μηχανισμός για την αυξομείωση τού ύψους τής αέρινης στήλης πνευστών οργάνων **7.** (μτφ.) (α) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε έχει καθοριστική σημασία σε σύστημα, διαδικασία κ.λπ. ή συμβάλλει καθοριστικά στην επίλυση προβλήματος: *αυτός ο πράκτορας είναι ~ στην υπόθεσή μας || «το ~ τής αμερικανικής ευημερίας βρίσκεται σε μια απλή φράση: λιγότερο κράτος»* (εφημ.) || *το ~ τής ανθρώπινης ευτυχίας || το ~ τής υπόθεσης ήταν ο έλεγχος των πετρελαίων τής περιοχής || το ~ τής ερμηνείας / τής κατανόησης κειμένου || το ~ τού παραδείσου* (ό,τι οδηγεί ή συμβάλλει στην ευτυχία) || *το στοιχείο αυτό είναι το ~ τού μυστηρίου* (β) σε πολλές φραστικές λέξεις, όπως ***θέση-κλειδί*** σπουδαίας σημασίας θέση ή νευραλγική τοποθεσία με στρατηγική σημασία: *η Ελλάδα έχει ~ στη Μεσόγειο || κατέχει μια ~ στο υπουργείο,* ***άνθρωπος-κλειδί*** ο άνθρωπος που διαδραματίζει καίριο ρόλο από τη θέση στην οποία βρίσκεται: *ήταν ο ~ στο κύκλωμα εμπορίας βρεφών,* ***στοιχείο-κλειδί*** (σε υπόθεση), ***φράση-κλειδί*** (σε ένα κείμενο) κ.ά. — (υποκ.) **κλειδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλειδίον,* υποκ. τού *κλείς, -δός,* βλ. κ. *κλείδα.* Ο μουσικός και ο τεχνολογικός όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. clef. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν ορισμένες φρ., λ.χ. *θέση-κλειδί* (< γαλλ. position / poste-clef), *το κλειδί τού μυστηρίου / τής υπόθεσης* (< γαλλ. la clef du mystère / de l'affaire)].

κλειδί: ομόρριζα. Οι λέξεις που ακολουθούν συνδέονται ετυμολογικά με το **κλείνω**. Από την αρχαία λ. **κλείς, κλειδ-ός** «κλειδί» σχηματίστηκε αρχ. ρ. **κλειδῶ** (> **κλειδώνω**), από όπου το αρχ. **κλείδωση** «ο αρμός, η συναρμογή (των οστών)» και το νεότ. **κλειδωνιά** (< *κλειδώνω*) «κλειδαριά». Το **κλεισούρα**, μεσαιωνική λ., σήμαινε αρχικά «το στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουνά» και προήλθε από το λατ. clausura «κλείσιμο» (αυτό, όπως και το *κλείς*, ανάγονται σε I.E. *klau- «άγκιστρο / διχαλωτό κλειδί – αγκιστρώνω / κλείνω»: **κλᾱϜ-ις* > *κλαϊς* > *κληίς* > **κλείς**· λατ. clav-is «κλειδί», clau-do «κλείνω», claus-us «κλειστός» > clausura). Το ίδιο το *κλεισούρα* έδωσε το μεσν. **κλεισ-ώρεια** κατά τα *υπ-ώρεια, κρημν-ώρεια*. Τέλος, το **κλειτορίδα**, λέξη αρχαία που δηλώνει τμήμα τού γυναικείου αιδοίου, έχει επηρεαστεί ετυμολογικά από το **κλείω**, ενώ η αρχική σημασία του φαίνεται πιθανότερο να ήταν «εξόγκωμα, λοφίσκος» (μαρτυρείται αρκαδικό τοπωνύμιο **Κλείτωρ**, που σήμαινε «λόφος»).

κλειδοθήκη (η) {κλειδοθηκών} ειδική θήκη για κλειδιά, μπρελόκ.

κλειδοκράτορας (ο) [1766] {κλειδοκρατόρων}, **κλειδοκράτειρα** (η) {κλειδοκρατειρών} πρόσωπο που κρατάει τα κλειδιά ενός κτηρίου, ο φύλακας ΣΥΝ. κλειδούχος.

κλειδοκύμβαλο (το) [1812] {κλειδοκυμβάλ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. το πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < *κλειδί + κύμβαλο,* απόδ. τού ιταλ. clavicembalo < μεσν. λατ. clavicymbalum (νόθο σύνθ.) < clavis «κλειδί» + cymbalum < αρχ. *κύμβαλον* (βλ.λ.)].

κλειδομανταλώνω ρ. μετβ. {κλειδομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω και τραβώ τον σύρτη ΣΥΝ. κλειδαμπαρώνω.

κλειδούχος (ο/η) **1.** ο κλειδοκράτορας (βλ.λ.) **2.** σιδηροδρομικός υπάλληλος που ρυθμίζει με ειδικά κλειδιά τη θέση των σιδηροτροχιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλειδοῦχος* < *κλείς, -δός + -οῦχος* < *ἔχω*].

κλείδωμα (το) → κλειδώνω

κλειδωνιά (η) [μεσν.] η κλειδαριά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*

κλειδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κλείδω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασφαλίζω (κάτι) με κλειδί, ώστε να μην ανοίγει, να μην παραβιάζεται: *~ την πόρτα / το συρτάρι / το σπίτι* (δηλ. την πόρτα τού σπιτιού) / *το αυτοκίνητο* ΑΝΤ. ξεκλειδώνω **2.** τοποθετώ (κάτι) σε χώρο κλεισμένο με κλειδί: *~ τους φακέλους / το αρχείο / τα πράγματά μου σε θυρίδα* **3.** (μτφ. κυρ. για πρόσ.) κρατώ (κάποιον/κάτι) σε περιορισμό: *έχει κλειδώσει μέσα τα παιδιά* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. ασφαλίζω κάτι (ψηφιακό δίσκο, Η/Υ κ.λπ.), συνήθ. με τη χρήση ειδικού κωδικού, ώστε να εμποδίζω την πρόσβαση τρίτων στα περιεχόμενά του: (κυρ. η μτχ.) *το σιντί δεν αντιγράφεται γιατί είναι κλειδωμένο* (β) ασφαλίζω το πληκτρολόγιο (κινητών τηλεφώνων), συνήθ. με ειδικό κλειδί, ώστε να μη μπορούν να πατηθούν τα πλήκτρα του κατά λάθος **5.** ΝΑΥΤ. συνδέω με κλειδί τα τμήματα τής αλυσίδας τής άγκυρας ♦ **6.** (αμετβ.) ασφαλίζομαι με κλειδί, ώστε να μην ανοίγω, να μην παραβιάζομαι: *δεν κλειδώνει η πόρτα* (έχει χαλάσει η κλειδαριά) **7.** οριστικοποιούμαι, καθορίζεται αμετάκλητα η κατάσταση στην οποία θα βρίσκομαι: *κλείδωσε η ισοτιμία τής δραχμής* **8.** (μεσοπαθ. ***κλειδώνομαι***) απομονώνομαι σε ορισμένο χώρο, συνήθ. στο σπίτι μου, αποφεύγω τις εξόδους και τις συναναστροφές: *έχει κλειδωθεί μέσα και δεν βλέπει άνθρωπο || κλειδώνεται με τις ώρες στο γραφείο του.* — **κλείδωμα** (το) [μτγν.].

κλείδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το σημείο συναρμογής δύο πραγμάτων ΣΥΝ. σύνδεση **2.** ΑΝΑΤ. η άρθρωση οστών: *~ χεριού / ποδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλείδωσις* «κλείδωμα» (η σημ. «άρθρωση» μεσν.) < *κλειδῶ (-όω)* < αρχ. *κλείς, -δός*].

κλειδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει κλειδωθεί ή μπορεί να κλειδωθεί.

κλείθρο (το) (λόγ.) η κλειδαριά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλεῖθρον* < *κλείω* + παραγ. επίθημα *-θρον*].

κλειθροποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο κλειδαράς (βλ.λ.). — **κλειθροποιία** (η) [1898], **κλειθροποιείο(ν)** (το) [1889].

κλεινός, -ή, -όν (αρχαιοπρ.) γεμάτος δόξα και αίγλη ΣΥΝ. ονομαστός, περίφημος, ένδοξος· ΦΡ. ***κλεινόν άστυ*** η πόλη των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλεϜεσ-νός* (με σίγηση τού -Ϝ- και συναίρεση, καθώς και με σίγηση τού -σ-) < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

κλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεισα, κλείσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρνω πόρτα, φύλλο παραθύρου, σκέπασμα κ.λπ. σε τέτοια θέση, ώστε να μη μείνει ελεύθερη η δίοδος (είσοδος ή έξοδος) ή να καλύπτεται το εσωτερικό επίπλου ή συσκευής: *~ την πόρτα / το παράθυρο / το μπαούλο / τη ντουλάπα / το ψυγείο* || (κ. αμετβ.) *η πόρτα έκλεισε μόνη της || δεν κλείνει το παντζούρι·* ΦΡ. (μτφ.) ***κλείνω την πόρτα (σε κάποιον)*** (i) απαγορεύω ή εμποδίζω την είσοδο: *προσπάθησε να μπει στο σπίτι, αλλά τού έκλεισαν την πόρτα·* (εμφατ.) ***κλείνω την πόρτα στα μούτρα / κλείνω κατάμουτρα την πόρτα:*** *ζήτησα να μιλήσω στον διευθυντή, αλλά η γραμματέας του μου έκλεισε την πόρτα στα μούτρα* (ii) αρνούμαι κάτι σε κάποιον ή τον απορρίπτω: *σε όποιον κι αν απευθυνθήκαμε για βοήθεια, μας έκλεισε την πόρτα || η σύνοδος κορυφής έκλεισε την πόρτα τής Ευρώπης για αυτή τη χώρα, ωσότου υπάρξει βελτίωση στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* **2.** τοποθετώ σε άνοιγμα κάτι, ώστε να το καλύπτει (ώστε να μην είναι ανοιχτό): *~ το μπουκάλι με φελλό / πώμα || ~ την κατσαρόλα με το καπάκι της || ~ μια τρύπα με μια σχάρα* **3.** (ειδικότ.) γεμίζω τρύπα, άνοιγμα στο έδαφος, όρυγμα (λ.χ. με χώμα), ώστε να μη μένει ανοιχτό: *έκλεισαν πρόχειρα την τρύπα στον δρόμο ρίχνοντας μέσα χώμα·* ΦΡ. ***κλείνω τις τρύπες*** καλύπτω ελλείμματα ή αποκαθιστώ προβλήματα, κενά σε ένα σύστημα: *με νέους φόρους προσπαθούν να κλείσουν τις τρύπες τού προϋπολογισμού* **4.** (για συρτάρι) σύρω (κάτι), ώστε να μπει μέσα (σε υποδοχή): *~ τα συρτάρια* || (κ. αμετβ.) *το συρτάρι δεν κλείνει εύκολα, κάπου μαγγώνει* **5.** (για ρούχο) κουμπώνω ή ανεβάζω το φερμουάρ ή ενώνω με κόπιτσες, παραμάνα κ.λπ. τα δύο

μέρη ρούχου που δεν είναι ενωμένα: ~ *το σακάκι / τη ζακέτα / το παντελόνι* **6.** διπλώνω (κάτι): ~ *τον χάρτη / την εφημερίδα*· ΦΡ. ***κλείνω τα βιβλία*** (i) σταματώ να μελετώ: *κλείσε πια τα βιβλία και ξεκουράσου* (ii) κάνω ισολογισμό (βλ.λ.): *στο τέλος τού χρόνου κλείνουμε τα βιβλία* **7.** (λαϊκ.) αποκαθιστώ με ραφή τομή από εγχείρηση: *πρώτα τον άνοιξαν και μετά τον έκλεισαν* **8.** αποκλείω. διακόπτω τη συγκοινωνία· κυρ. στη ΦΡ. ***κλείνω τούς δρόμους*** *οι αγρότες έκλεισαν πάλι τους δρόμους* **9.** (α) διακόπτω οριστικά τη λειτουργία: ~ *το γραφείο που είχα / το κατάστημα / ίδρυμα* || *λόγω των αντικειμενικών κριτηρίων αναγκάστηκε να κλείσει το μαγαζί* (β) κάνω προσωρινή διακοπή. διάλειμμα στην εργασία (πριν ανοίξω πάλι, κατά τον νόμο): *τα εμπορικά καταστήματα κλείνουν τα μεσημέρια και ανοίγουν το απόγευμα* || (κ. αμετβ.) *τα σχολεία κλείνουν τον Ιούνιο και ανοίγουν τον Σεπτέμβριο* (γ) απαγορεύω τη λειτουργία: *του έκλεισε το μαγαζί η αστυνομία, γιατί βρέθηκαν ναρκωτικά σε αυτό* **10.** διακόπτω τη ροή (νερού, ηλεκτρικού ρεύματος) σε μηχανικό σύστημα, ηλεκτρικό κύκλωμα ή ηλεκτρική συσκευή: ~ *τη βρύση / το φως / την τηλεόραση / το ράδιο* **11.** περιορίζω (κάποιον) σε χώρο (από όπου δεν μπορεί να ξεφύγει): *τους έκλεισαν σ' ένα στενό πέρασμα και τους αποδεκάτισαν* || *μια νταλίκα μάς έκλεισε σε μια στροφή και παραλίγο να σκοτωθούμε* **12.** περιορίζω τη θέα: *έχτισαν πολυκατοικίες γύρω μας και μας έκλεισαν από παντού* **13.** (ειδικότ.) στερώ την ελευθερία (κάποιου). περιορίζοντάς τον σε ανάλογο χώρο: ~ *στο κρατητήριο / στο πειθαρχείο / στη φυλακή / στη στενή / στο μπουντρούμι*· ΦΡ. ***κλείνω (κάποιον) μέσα*** φυλακίζω (κάποιον): *αν μάθουν τι έχει κάνει. θα τον κλείσουν μέσα* **14.** εμποδίζω (κάποιον) στην κίνηση, ειδικότ. όχημα: *μας έχει κλείσει ένα φορτηγό και δεν μπορούμε να περάσουμε* **15.** (α) κάνω κράτηση (σε εστιατόριο. ξενοδοχείο. μέσο μεταφοράς κ.λπ.): ~ *θέση σε συναυλία* || ~ *τραπέζι σε νυχτερινό κέντρο* || ~ *δωμάτιο σε ξενοδοχείο* (β) εξασφαλίζω από πριν: ~ *μια παρτίδα εμπορεύματος* || ~ *αρκετή ποσότητα πρώτης ύλης σε χαμηλή τιμή* **16.** κανονίζω (λ.χ. ραντεβού). καθορίζοντας τον τόπο και τον χρόνο: *κλείσαμε ραντεβού για το Σάββατο το βράδυ* || *το κλείνουμε από τώρα για αύριο:* || *οι δύο ομάδες έκλεισαν φιλικό αγώνα μεταξύ τους τον Αύγουστο* **17.** (για υποθέσεις) τελειώνω οριστικά, διευθετώ: *την κλείσαμε αυτή την υπόθεση και τη στείλαμε στο αρχείο* || *ας την κλείσουμε τώρα αυτή την εκκρεμότητα. για να μη χρονίζει* **18.** οριστικοποιώ (κάτι): *χθες έκλεισαν τη συμφωνία για την πώληση τής εταιρείας* || (κ. μεσοπαθ.) *οι διαπραγματεύσεις τελείωσαν νωρίς και κλείστηκε τελικά η δουλειά* **19.** (για λόγο, ομιλία, βιβλίο, συνέδριο κ.λπ.) παρουσιάζω το τμήμα με το οποίο ολοκληρώνεται. τελειώνει κάτι: *έκλεισε τη διάλεξη με μια παροιμία* || (κ. αμετβ., για βιβλία, ταινίες κ.λπ.) *η ταινία κλείνει με μια σκηνή από το μέλλον* || *το βιβλίο κλείνει με μια συγκινητική σκηνή αποχωρισμού*· ΦΡ. ***κλείνω ένα κεφάλαιο*** δίνω τέλος σε μια υπόθεση: *με τη συνθήκη ειρήνης τα δύο κράτη έκλεισαν ένα κεφάλαιο σκληρών συγκρούσεων και ανταγωνισμών* **20.** (για ηλικία, χρόνια) συμπληρώνω: *σε έναν μήνα κλείνει τα είκοσι* (ενν. *χρόνια*) || *πότε κλείνεις τα τριάντα;* || (κ. αμετβ. για επετείους, σημαντικά προσωπικά ή κοινωνικά γεγονότα): *φέτος κλείνουν εκατό χρόνια από τον θάνατο τού μεγάλου ποιητή* || *έκλεισαν ήδη είκοσι χρόνια τουρκικής κατοχής στην Κύπρο* ♦ (αμετβ.) **21.** εφαρμόζω καλά, ώστε να ενώνονται δύο άκρα (λ.χ. ρούχου): *το σακάκι δεν (σου) κλείνει μπροστά. γιατί πάχυνες* || *δοκίμασε τη φούστα. να δεις αν κλείνει στη μέση* **22.** (για πληγή, τραύμα) επουλώνομαι: *η πληγή έκλεισε γρήγορα* || *αυτά τα τραύματα δεν κλείνουν εύκολα* **23.** (για ηλεκτρικές συσκευές) παύω να λειτουργώ (αυτόματα): *η οθόνη τού υπολογιστή κλείνει μόνη της, αν περάσει πολλή ώρα χωρίς να έχεις γράψει τίποτα* **24.** (για συμφωνία εμπορική. πολιτική κ.ά.) οριστικοποιούμαι, παίρνω τελική και επίσημη μορφή: *έκλεισε η συμφωνία για τους πυραύλους* || *από ώρα σε ώρα κλείνει η συμφωνία για εκλογική συνεργασία των δύο κομμάτων* **25.** (α) διακόπτω τη λειτουργία μου (συνήθ. λόγω αργίας, απεργίας ή ωραρίου): *πολλά σχολεία τής Αττικής έχουν κλείσει λόγω καταλήψεων* || *τα μαγαζιά τού κέντρου κλείνουν σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τα κυκλοφοριακά μέτρα* (β) (ειδικότ. για καταστήματα. επιχειρήσεις) παύω να λειτουργώ λόγω οικονομικών προβλημάτων: *χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις έκλεισαν τη χρονιά που πέρασε* ΣΥΝ. πτωχεύω **26.** (για κέντρο διασκέδασης. θέατρο. ξενοδοχείο) δεν μπορώ να δεχθώ άλλον κόσμο, έχουν κρατηθεί όλες οι θέσεις (ή τα τραπέζια, τα δωμάτια κ.λπ.): *από το ξενοδοχείο μάς είπαν ότι έχουν κλείσει για την περίοδο των Χριστουγέννων* **27.** εμποδίζω τη διέλευση, απαγορεύω να προσέλθει ή να περάσει κανείς: *έκλεισε το κέντρο τής Αθήνας από διαμαρτυρόμενους αγροτοπαραγωγούς* **28.** (μτφ., συνήθ. στον αόρ. ή παρακ.) παύω να έχω ή να λειτουργώ υπό συγκεκριμένη ιδιότητά μου: *μετά τη θητεία του στην προεδρία έχει κλείσει ως πολιτικός* || *δήλωσε πως μετά τον θάνατο τού συζύγου της έκλεισε ως γυναίκα!* **29.** (στο χρηματιστήριο) έχω συγκεκριμένη τιμή στο τέλος τής ημέρας: *οι μετοχές τής εταιρείας έκλεισαν στις τρεις χιλιάδες δραχμές* **30.** (στη χαρτοπαιξία) ολοκληρώνω τον αριθμό και τον συνδυασμό των χαρτιών που απαιτούνται, για να τελειώσω επιτυχώς μια παρτίδα: *«έκλεισα», είπε. και κατέβασε τις τριάδες των χαρτιών* **31.** (για φυτά) γυρίζω τα πέταλα προς τα μέσα: *το νυχτολούλουδο κλείνει την ημέρα και ανοίγει το βράδυ* **32.** (για τον καιρό) χειροτερεύω, γίνομαι σκοτεινός και ψυχρός: *τώρα που κλείνει ο καιρός, πού θα συναντιόμαστε;* (μεσοπαθ. ***κλείνομαι***) **33.** μένω μέσα (στο σπίτι, σε κλειστό χώρο). δεν βγαίνω: *έχει κλειστεί τον τελευταίο καιρό στο σπίτι και δεν βλέπει άνθρωπο*· ΦΡ. ***κλείνομαι στον εαυτό μου*** εκδηλώνω εσωστρέφεια. δεν επικοινωνώ με άλλους **34.** ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζομαι σε χώρο από τον οποίο δεν μπορώ να φύγω: *η περίπολος κλείστηκε σε μια ορεινή διάβαση και εξοντώθηκε από τους αντάρτες* **35.** (ειδικότ.) εισέρχομαι κάπου, για να προστατευθώ από τους διώκτες μου: *οι διαδηλωτές κλείστηκαν στο Πολυτεχνείο. για να αποφύγουν τα Μ.Α.Τ.* **36.** ΑΘΛ. παίζω αμυντικά. δεν εκδηλώνω επιθετικές προσπάθειες: *η ομάδα έχει κλειστεί στα καρέ της και. όπως φαίνεται, θα δεχθεί γκολ* **37.** περιβάλλομαι, ώστε να μην έχω θέα: *το χωριό κλείνεται από ψηλά βουνά* • ΦΡ. (α) ***κλείνω το μάτι (σε κάποιον)*** κάνω (σε κάποιον) νόημα (συνεννόησης. χαιρετισμού ή και με ερωτικό περιεχόμενο): *της έκλεισε το μάτι με σημασία* (β) ***κλείνω τα μάτια*** βλ. λ. *μάτι* (γ) ***κλείνω τα μάτια (κάποιου)*** βλ. λ. *μάτι* (δ) ***κλείνουν τα μάτια μου*** αισθάνομαι νύστα. δεν μπορώ να μείνω ξύπνιος (ε) ***κλείνω το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *στόμα* (στ) (αγενώς) ***κλείσ' το!*** (ενν. *το στόμα σου*) μη μιλάς ή πάψε να φλυαρείς! (ζ) ***κλείνει η μύτη μου*** συναχώνομαι. δεν μπορώ να εισπνεύσω καλά: *κρύωσα και μου έχει κλείσει η μύτη* (η) ***κλείνω τη μύτη μου*** πιάνω τη μύτη με τα δάχτυλα. ώστε να ενωθούν τα ρουθούνια και να μην αναπνέω (συνήθ. δυσάρεστες οσμές): *όσοι περνούσαν δίπλα στα σκουπίδια. έκλειναν τη μύτη τους* (θ) ***κλείνει η φωνή μου*** δεν μπορώ να μιλήσω (λόγω βλάβης στις φωνητικές χορδές, κρυολογήματος. λαρυγγίτιδας κ.λπ.) (ι) ***κλείνω τα αφτιά μου (σε κάτι)*** δεν ακούω (κάτι). δεν το λαμβάνω υπ' όψιν μου. δεν του δίνω σημασία: *κλείνουν τα αφτιά τους στην προπαγάνδα / στις σειρήνες τού καταναλωτισμού* (ια) ***κλείνουν τ' αφτιά μου*** με πονούν τα αφτιά και δεν ακούω καλά (λόγω κρύου ή διαφοράς στο υψόμετρο). Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **κλειώ** [μεσν.] {-είς, -εί...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω. εργαστικός. μετοχή, ομόηχος. κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλείω* < *κλῄω* < **κλᾱ́F-jω* < *κλείς. -δός* «κλειδί». βλ. κ. *κλείδα*].

> **κλείνω – κλείω.** Όπως συμβαίνει και με άλλα ρήματα (*δίνω - δίδω. λύνω – λύω. στέλνω - στέλλω* κ.λπ.). τα περισσότερα σύνθετα διατηρούν τον αρχικό τύπο τού ρήματος (εδώ τού **κλείω**) και όχι τον νεότερο τύπο **(κλείνω)**. Έτσι έχουμε: *απο-κλείω. εγ-κλείω. εμ-περι-κλείω, περι-κλείω* και (το νεότ.) *εσω-κλείω*. ενώ από το *κλείνω* έχουμε μόνο το νεότ. *ανοιγοκλείνω*.
> Συχνά συγχέεται ο αόριστος τού *κλείνω* με το ομόηχο *κλίνω*. που έχει διαφορετική σημασία. Έτσι ακούγονται φράσεις όπως «*έκλεισα όλα τα ρήματα*» (!) αντί τού «*έκλινα όλα τα ρήματα*» ή «*κλείσε το όνομα χειμώνας*» (!) αντί «*κλίνε το όνομα χειμώνας*». Αυτό συμβαίνει προφανώς γιατί τα δύο ρήματα συμπίπτουν ακουστικά στον ενεστώτα *(κλείνω = κλίνω)* και στον παρατατικό *(έκλεινα = έκλινα)*.

κλεις (η) {κλειδ-ός | -δες. -δών} (λόγ.) **1.** το κλειδί ή η κλείδα **2.** κάθε μέθοδος που εξασφαλίζει κάτι: *η ~ τού παραδείσου* (ο τρόπος για να βρει κανείς τον παράδεισο) || «*Η ~ τής Βυζαντινής Φιλολογίας*» (τίτλος συγγράμματος).
[ΕΤΥΜ. αρχ.. βλ. λ. *κλείδα*].

Κλεισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (6ος αι. π.Χ.). που εισήγαγε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο πολιτειακό σύστημα τής Αθήνας. συμβάλλοντας στον εκδημοκρατισμό του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **κλεFε-σθένης* < *κλέος* «δόξα» + *σθένος*].

κλείσιμο (το) {κλεισίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) η ενέργεια που κάνει κανείς, ώστε να κλείσει (κάτι) που είναι ανοιχτό: *το ~ τής πόρτας / τού παραθύρου / τής ντουλάπας / τής βρύσης* ΑΝΤ. άνοιγμα (β) (ειδικότ. για ηλεκτρικές / ηλεκτρονικές συσκευές ή κυκλώματα) ο τερματισμός τής λειτουργίας: *το ~ τού υπολογιστή / τού ραδιοφώνου / τής τηλεόρασης / τού ρεύματος* (γ) (ειδικότ.) η απαλοιφή ενός αρχείου ή ενός προγράμματος από την πρόσκαιρη μνήμη τού υπολογιστή: *το ~ των παραθύρων / των εφαρμογών που δεν χρησιμοποιούνται* **2.** ο αποκλεισμός. η εμπόδιση τής προσέλευσης ή διέλευσης: *το ~ των εθνικών οδών από διαμαρτυρόμενους αγρότες* || *το ~ των συνόρων* ΑΝΤ. άνοιγμα, απελευθέρωση **3.** ο περιορισμός σε χώρο (από όπου κανείς δεν βγαίνει έξω ή δεν μπορεί να διαφύγει): *το ~ σε ψυχιατρείο / στη φυλακή* || *το ~* στο *σπίτι τής προκάλεσε κατάθλιψη* ΑΝΤ. έξοδος **4.** η διακοπή τής λειτουργίας (π.χ. καταστήματος): *το ~ των καταστημάτων / των σχολείων λόγω απεργιών* || *το ~ μικρομεσαίας επιχείρησης λόγω πτώχευσης* **5.** η σύναψη: *το ~ συμφωνίας για στρατιωτική συνεργασία* **6.** η τακτοποίηση, η οριστική διευθέτηση: *το ~ μιας υπόθεσης που εκκρεμεί / ενός λογαριασμού με καταβολή τού ποσού* **7.** η επούλωση (πληγής. τραύματος) ΣΥΝ. θρέψιμο. γιάτρεμα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κλεισ-* (πβ. αόρ. *έ-κλεισ-α*) + επίθημα -ιμο. πβ. κ. *στήσ-ιμο, λύσ-ιμο*].

κλεισούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** στενή δίοδος μεταξύ βουνών ΣΥΝ. δερβένι **2.** οχυρή τοποθεσία, που βρίσκεται σε στενό ορεινό πέρασμα: *οι ~ τού Μοριά* • **3.** η συνεχής παραμονή (κάποιου) σε κλειστό χώρο. κυρ. στο σπίτι, χωρίς κοινωνικές εξόδους. εξόδους για διασκέδαση κ.λπ.: *βαρέθηκα την ~ στο σπίτι. άντε να βγούμε έξω να ξεσκάσουμε* **4.** η έντονη, αποπνικτική μυρωδιά κλειστού χώρου, που δεν αερίζεται: *μυρίζει ~ το δωμάτιο. άνοιξε κανένα παράθυρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. clausura (< ρ. claudo «κλείνω»). με παρετυμολ. επίδραση τού αρχ. ρ. *κλείω*].

κλειστός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει τη δίοδο που οδηγεί στο εσωτερικό του ελεύθερη: ~ *δωμάτιο / σπίτι / σεντούκι / ντουλάπα* **2.** αυτός που είναι σε τέτοια θέση. ώστε να μην επιτρέπει την είσοδο σε εσωτερικό (χώρου, σκεύους. επίπλου) ή να μην επιτρέπει να φαίνεται το εσωτερικό: ~ *παράθυρο / ρολό / πόρτα / καπάκι* || ~ *φερμουάρ* **3.** (ρούχο) που δεν έχει άνοιγμα: *μπλούζα ~ στον λαιμό* **4.** αυτός που είναι σφραγισμένος: ~ *φάκελος / μπουκάλι* **5.** αυτός στον οποίο δεν επιτρέπεται ή δεν είναι δυνατή η πρόσβαση ή η διέλευση: *η εθνική οδός παρέμεινε ~ επί δύο ώρες λόγω κατολισθήσεως* || *η πλατεία είναι ~ λόγω έργων* || ~ *σύνορα / δίοδια / διώρυγα*· ΦΡ. (ειδικότ.) ***κλειστός***

δρόμος ο δρόμος που δεν έχει διέξοδο **6.** (ειδικότ. για μάτι) που έχει τα βλέφαρα κατεβασμένα: *κολυμπά με τα μάτια ~*· ΦΡ. ***με κλειστά μάτια*** χωρίς επιφύλαξη ή χωρίς την παραμικρή δυσκολία: *τον εμπιστεύομαι ~* || *αυτή τη διαδρομή την κάνω ~* **7.** (για μηχάνημα, υπηρεσία κ.λπ.) αυτός που δεν βρίσκεται σε λειτουργία: *~ τηλεόραση / ραδιόφωνο / υπολογιστής* || *~ κατάστημα / υπηρεσία / θέατρο* **8.** αυτός που είναι στεγασμένος: *το νέο ~ γυμναστήριο στη Γλυφάδα* || (κ. ως ουσ.) *οι αγώνες διεξήχθησαν στο ~* (ενν. *γήπεδο*) *των ολυμπιακών εγκαταστάσεων* **9.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισέλθει όποιος θέλει, αφού ελέγχεται αυστηρά από τα μέλη του· αυτός που δεν επιτρέπει εύκολα την είσοδο νέων μελών: *~ λέσχη / σωματείο* || *έχει κάρτα μέλους σε ~ κλαμπ* **10.** περιορισμένος, ακριβώς καθορισμένος: *~ αριθμός υποψηφιοτήτων / φοιτητών / συνέδρων / εισηγητών* **11.** αυτός που γίνεται με περιορισμένη ή αυστηρά επιλεγμένη συμμετοχή ανθρώπων: *γιορτή / βαφτίσια / γάμος σε ~* (οικογενειακό) *κύκλο* **12.** (για χαρακτήρα) εσωστρεφής, μη εκδηλωτικός: *~ τύπος / άνθρωπος* **13.** αυτός που βρίσκεται έξω από κάθε επίδραση ή σχέση, αυτός που λειτουργεί απομονωμένα και εσωστρεφώς: *~ οικονομία / κοινωνία* **14.** κρυφός: *κρατώ ~ τα χαρτιά μου* (δεν αποκαλύπτω τις προθέσεις μου) **15.** (για καταθέσεις σε τράπεζα) αυτός που δεν μπορεί κάποιος να αποσύρει πριν από τη λήξη καθορισμένου χρονικού διαστήματος: *έβαλε τρία εκατομμύρια την τράπεζα κλειστά για έξι μήνες* **16.** ΗΛΕΚΤΡ. ***κλειστό κύκλωμα*** (α) σύνολο και διάταξη ηλεκτρικών εξαρτημάτων, μέσα από τα οποία περνά ηλεκτρικό ρεύμα (β) (ειδικότ.) εγκατάσταση τηλεόρασης, τής οποίας το σήμα μεταδίδεται με ηλεκτρικά καλώδια σε περιορισμένο αριθμό δεκτών και σε μία συνήθ. τοποθεσία **17.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***κλειστοί φθόγγοι*** οι φθόγγοι που προφέρονται με τη δημιουργία φραγμού (κλεισίματος) στο στόμα, ο οποίος παρεμποδίζει τη διέλευση τού αέρα και γεννά αίσθημα κρότου και αδυναμία διάρκειας κατά την εκφώνηση τού φθόγγου (λ.χ. *π, μπ, ντ, γκ* κ.ά.) ΣΥΝ. στιγμιαίοι, έκκροτοι, φραγμογενείς (β) ***κλειστά σύμφωνα*** τα σύμφωνα π, μπ, τ, ντ, κ, γκ **18.** ΝΟΜ. (στο διεθνές δίκαιο) ***κλειστή*** (ή ***ημίκλειστη***) ***θάλασσα*** κόλπος, λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και συνδέεται με άλλη θάλασσα ή με τον ωκεανό με στενό δίαυλο ή που αποτελείται καθ' ολοκληρίαν ή κυρίως από τις χωρικές θάλασσες ή τις αποκλειστικές ζώνες δύο ή περισσοτέρων παρακτίων κρατών· στην κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα υπάρχει υποχρέωση για συνεργασία των παρακτίων κρατών σχετικά με τους ζώντες πόρους, το θαλάσσιο περιβάλλον και την επιστημονική έρευνα ΑΝΤ. ανοικτή θάλασσα **19.** ΦΥΣ. ***κλειστό σύστημα*** σύστημα που δεν ανταλλάσσει ύλη ή ενέργεια με το περιβάλλον • ΦΡ. ***κλειστή στροφή*** η στροφή που δεν έχει μεγάλη καμπύλη, που σχηματίζει οξεία γωνία.

κλειστοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος που αισθάνεται κανείς για τους κλειστούς χώρους: *δεν μπαίνει στον ανελκυστήρα, γιατί έχει ~ και φοβάται μήπως κλειστεί μέσα* (πβ. λ. *αγοραφοβία*). — **κλειστοφοβικός**, -ή, -ό. **κλειστοφοβικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεύρωση*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. claustrophobic (νόθο σύνθ.) < claustro- (< λατ. claustrum «κλείστρο» < claudo «κλείνω») + -phobie < *φοβία*].

κλείστρο (το) **1.** ΣΤΡΑΤ. το μεταλλικό εξάρτημα που βρίσκεται στο οπίσθιο άκρο τής κάννης οπισθογεμών όπλων, για να ανοίγει και να κλείνει κατά τη γέμιση και την απογέμισή της • **2.** (στις φωτογραφικές μηχανές) το εξάρτημα που ανοίγει και κλείνει το διάφραγμα, ώστε το φιλμ να εκτίθεται στο εισερχόμενο φως για ορισμένο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλεῖστρον* < θ. *κλεισ-* (ρ. *κλείω*) + παραγ. επίθημα *-τρον*].

κλεισώρεια (η) {κλεισωρειών} (λόγ.) το στενό πέρασμα ανάμεσα σε όρη ΣΥΝ. *κλεισούρα, διάσελο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κλεισούρα* + *-ώρεια* (< *-ωρος*), πβ. κ. *υπ-ώρεια*].

κλειτορίδα (η) ΑΝΑΤ. ευαίσθητο στυτικό όργανο, που βρίσκεται στο πάνω μέρος και ανάμεσα στα χείλη τού γυναικείου αιδοίου και διογκώνεται κατά τη σεξουαλική διέγερση. — **κλειτοριδικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλειτορίς, -ίδος*, που συνδ. με το αρχ. ρ. *κλίνω*, όπως μαρτυρεί το αρκαδικό τοπωνύμιο *Κλείτωρ* «λόφος», καθώς και το ρηματικό παράγωγο *κλει-τός* «πλευρικός, πλαγιασμένος, κεκλιμένος», οπότε η λ. *κλειτορίς* θα σήμαινε «μικρό ύψωμα, εξόγκωμα». Η σύνδεση με το ρ. *κλείω* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

κλειτοριδεκτομή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής κλειτορίδας **2.** η περιτομή τής κλειτορίδας, κυρ. ως έθιμο αφρικανικών φυλών (πβ. λ. *περιτομή*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. clitoridectomy].

κλειτοριδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική στύση τής κλειτορίδας, ανάλογη με τον πριαπισμό των ανδρών. Επίσης **κλειτορισμός** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. clitorisme].

Κλειώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής ιστορίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ρ. *κλείω* «ονομάζω, καλώ» < *κλέος* «δόξα, υπόληψη»].

Κλεόβουλος (ο) {-ου κ. -ούλου} **1.** τύραννος τής Λίνδου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* + *-βουλος* < *βουλή*].

Κλεομένης (ο) {-η κ. -ους} **1.** βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (235-222 π.Χ.), ο οποίος πραγματοποίησε σημαντικές πολιτειακές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» + *-μένης* < *μένος*].

Κλεονίκη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Κλεόνικος* (βλ.λ.)].

Κλεόνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.) + *-νικος* < *νίκη*].

Κλεοπάτρα (η) **1.** κόρη τού Πτολεμαίου ΙΒ', η τελευταία βασίλισσα τής Αιγύπτου πριν από την κατάκτησή της από τους Ρωμαίους **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτή που κατάγεται από ένδοξο πατέρα», < *κλέος* + *-πάτρα* < *πατήρ*].

κλέος (το) {κλέ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) η τιμητική φήμη (κάποιου), η δόξα κυρ. που προέρχεται από ηρωικά κατορθώματα: *τους ενέπνευσε το ~ των προγόνων τους* ΣΥΝ. εύκλεια, αίγλη, όνομα ΑΝΤ. ασημότητα, αφάνεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλέϝ-ος* < Ι.Ε. *klew- «ακούω» (οπότε η λ. θα δήλωνε τη φήμη που προέρχεται από κάτι, για το οποίο ακούει κανείς πολλά), πβ. σανσκρ. śrávas- «δόξα», αρχ. σλαβ. slovo «λέξη, ομιλία» (> πολ. słowo «λόγος»), λατ. cluo «έχω φήμη, υπόληψη», αρχ. γερμ. hlūt «δυνατός (ήχος)», γερμ. laut, αγγλ. loud κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλύ-ω* «ακούω», *κλει-νός* (βλ.λ.), *-κλῆς* (πβ. *Περι-κλῆς, Σοφο-κλῆς*), *κλεο-* (πβ. *Κλεο-πάτρα*) κ.ά.].

κλεπταποδόχος (ο/η) [1782] το πρόσωπο που εν γνώσει του αποδέχεται και διακινεί, αποκρύπτει ή χρησιμοποιεί προϊόντα κλοπής, κλοπιμαία. — **κλεπταποδοχή** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κλέπτω* + *-αποδόχος* < *αποδοχή*, αντί τού αναμενομένου *κλεπτο-δόχος*].

κλέπτης (ο) → κλέφτης

κλεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον κλέφτη ή την κλοπή (πβ. λ. *αντικλεπτικός*).

κλεπτομανής, -ής, -ές [1889] {κλεπτομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διακατέχεται από παθολογική επιθυμία να κλέβει. — **κλεπτομανία** (η) [1852]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cleptomane].

κλεφτά επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο κρυφό, χωρίς να γίνει (κάτι) αντιληπτό: *όπως του μιλούσε, κοίταξε ~ στον καθρέφτη πίσω του* || *δυο άγνωστοι περπατούσαν ~ στο σκοτάδι* || *μπήκε στο δωμάτιο ~ και άρπαξε ό,τι βρήκε* **2.** βιαστικά: *διάβασε ~ την εφημερίδα του κι έφυγε για το γραφείο*.

κλεφταράς (ο) {κλεφταράδες}. **κλεφταρού** (η) {κλεφταρούδες} (μειωτ.) πρόσωπο που κλέβει πολύ, κατ' εξακολούθηση. Επίσης **κλέφταρος** (ο).

κλέφτηκα ρ. → κλέβω

κλέφτης (ο) {κλεφτών}, **κλέφτρα** (η) [μεσν.] {κλεφτρών} **1.** πρόσωπο που διαπράττει κλοπή: *οι ~ μπήκαν στο σπίτι και σήκωσαν ό,τι χρυσαφικό βρήκαν* || *κάποιος ~ τού πήρε το πορτοφόλι μεσ' από την τσέπη* (πβ. λ. *ληστής, διαρρήκτης*)· ΦΡ. (α) ***μια τού κλέφτη, δυο τού κλέφτη, τρεις και η κακή του μέρα*** κανείς δεν μπορεί να ξεφεύγει για πάντα για τις απατεωνιές και τα κόλπα του, κάποια στιγμή θα συλληφθεί και θα τιμωρηθεί (β) ***φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης*** για ανθρώπους που, ενώ φταίνε οι ίδιοι, επιρρίπτουν με θράσος τις ευθύνες για τις πράξεις τους σε εκείνους που πλήττονται από αυτές (γ) ***κλέφτες κι αστυνόμοι*** παιδικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες εκ των οποίων η μία κυνηγά την άλλη (δ) ***σαν τον κλέφτη*** αθόρυβα και μυστικά, προσέχοντας να μην υπάρξουν ίχνη: *έτσι όπως περπατά ~, δεν τον άκουσα που μπήκε* || *γιατί μπήκε ~ από το παράθυρο, αφού είχε κλειδί;* (ε) (παροιμ.) **ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη** βλ. λ. *νοικοκύρης* **2.** ΙΣΤ. κάθε μέλος των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων, που συγκροτήθηκαν κατά τη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας αρχικώς ως ομάδες ληστών, ενώ αργότερα απετέλεσαν τον πυρήνα τής αντίστασης των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον τής οθωμανικής εξουσίας και την πιο αξιόπιστη μάχιμη δύναμη κατά την Ελληνική Επανάσταση τού 1821· διακρίθηκαν για τα ηρωικά τους κατορθώματα, τα οποία εξύμνησαν τα δημοτικά τραγούδια και η παράδοση: *κλέφτες και αρματολοί* • **3.** κάθε σπέρμα φυτού, που έχει λεπτά, λευκά, μεταξώδη νημάτια γύρω-γύρω, ώστε να μπορεί να πετά στον αέρα και να μεταφέρεται σε απόσταση. — (υποκ.) **κλεφτάκος** κ. **κλεφτράκος** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλέπτης* < *κλέπτω*].

κλέφτικα επίρρ. [μεσν.] με τρόπο συνθηματικό, σαν κλέφτης· ΦΡ. ***σφυρίζω κλέφτικα*** κάνω τον αδιάφορο.

κλέφτικος, -η, -ο [μεσν.] (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους κλέφτες και την Ελληνική Επανάσταση: *~ αρματωσιά / λημέρι / σκοπός*· ΦΡ. ***κλέφτικο (τραγούδι)*** δημοτικό τραγούδι που παρουσιάζει και εγκωμιάζει τα ηρωικά κατορθώματα των κλεφτών κατά τη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας και ιδ. κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού '21 **2.** ***κλέφτικος*** *(ο)* ο τσάμικος χορός **3.** ***κλέφτικο*** (το) φαγητό που παρασκευάζεται από κομμάτια κρέατος χωρίς κόκκαλα, με διάφορα καρυκεύματα, και ψήνεται στον φούρνο μέσα σε λαδόκολλα ή αλουμινόχαρτο ή σε λάκκο που έχει υπερθερμανθεί με κάρβουνα.

κλεφτοκοτάς (ο) {κλεφτοκοτάδες} **1.** πρόσωπο που κλέβει κότες ΣΥΝ. ορνιθοκλέφτης **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κλέβει μικρής αξίας αντικείμενα.

κλεφτοπόλεμος (ο) {κλεφτοπολέμ-ου | -ων, -ους} ο πόλεμος που βασίζεται στην τακτική τής ενέδρας και τού αιφνιδιασμού, την οποία εφαρμόζουν ομάδες ατάκτων ή ανταρτών.

κλεφτόπουλο (το) ο νεαρός κλέφτης (βλ.λ., σημ. 2): *«και σεις παιδιά, κλεφτόπουλα, παιδιά τής Σαμαρίνας»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *κλέφτης* + *-πουλο* < λατ. pullus «νεοσσός»].

κλεφτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κλαπεί ΣΥΝ. κλοπιμαίος **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται στα κρυφά, στα πεταχτά: *έριξε μια ~ ματιά*

στις σημειώσεις της· ΦΡ. **στα κλεφτά** βιαστικά και κρυφά: *της έδωσε ένα φιλί ~.* -- **κλεφτά** επίρρ. (βλ.λ.).

κλεφτουριά (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: *αθάνατη ~!*
[ΕΤΥΜ. < *κλέφτης* + -*ουριά* (< παραγ. επίθημα -*ούρα*)].

κλεφτοφάναρο (το) φαναράκι ή μικρός φακός που λειτουργεί με μπαταρίες και το χρησιμοποιούν κυρ. οι κλέφτες, για να φωτίζουν στο σκοτάδι.

κλέφτρα (η) → κλέφτης

κλεφτρόνι (το) {κλεφτρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρής ηλικίας και άνευ αξίας (ψιλολόγος) κλέφτης.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κλεφτρ-* (πβ. *κλέφτρα*) + παραγ. επίθημα -*όνι* (< ιταλ. -one), πβ. *καδρ-όνι, κασ-όνι, παιχτρ-όνι*].

κλέψας (ο) {κλέψαντος} (σκωπτ.) αυτός που έχει κλέψει, στη ΦΡ. **ο κλέψας τού κλέψαντος** για περιπτώσεις γενικευμένης παρανομίας και ασυδοσίας, στις οποίες ο ένας κλέβει τον άλλον: *μην περιμένεις να βρεις τίμιο άνθρωπο, εκεί μέσα είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορίστου τού αρχ. ρ. *κλέπτω*].

κλεψιά (η) [μεσν.] (καθημ.) η κλοπή.

κλεψιγαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η σύναψη παράνομων ερωτικών σχέσεων μεταξύ άνδρα και γυναίκας. η μοιχεία.

κλεψίγαμος (ο) [μτγν.] **1.** αυτός που είναι τέκνο ανύπαντρων γονέων ΣΥΝ. νόθος, μπάσταρδος **2.** (παλαιότ.) αυτός που είχε παράνομες ερωτικές σχέσεις, ο μοιχός.

κλεψιμαίικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που προέρχεται από κλοπή: *με ~ αρνιά έκανε το τραπέζι τού γάμου* ΣΥΝ. κλοπιμαίος **2.** ***κλεψιμαίικα*** (τα) τα κλοπιμαία. Επίσης **κλεψιμαίος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλεψιμαῖος* + παραγ. επίθημα -*ικος*].

κλέψιμο (το) [μεσν.] {κλεψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλοπή (βλ.λ.) **2.** η απαγωγή γυναίκας με σκοπό τον γάμο **3.** (στο ποδόσφαιρο, στο μπάσκετ κ.λπ.) το να αποσπάσει κανείς τη μπάλα από τον αντίπαλο παίκτη: *έξυπνο / πονηρό ~* (τής μπάλας).

κλεψιτυπία (η) [1886] {κλεψιτυπιών} η παράνομη ανατύπωση και διάθεση σε κυκλοφορία πνευματικού έργου χωρίς την έγκριση τού συγγραφέα ή τού εκδότη.

κλεψίτυπος, -η, -ο [1870] (για πνευματικά έργα, βιβλία, συγγράμματα) αυτός που έχει ανατυπωθεί παράνομα, χωρίς δηλ. την άδεια τού δημιουργού ή τού εκδότη του.

κλεψύδρα (η) {κλεψυδρών} **1.** (στην αρχαιότητα) αγγείο με στενό στόμιο και πλατιά βάση με μικρές οπές, το οποίο χρησιμοποιούσαν ως όργανο μετρήσεως τού χρόνου, ιδ. κατά τις αγορεύσεις των ρητόρων στα δικαστήρια, υπολογίζοντας τον χρόνο μέσα στον οποίο εξαντλούνταν το νερό με το οποίο ήταν γεμάτο καθώς έσταζε αργά σε σταγόνες **2.** όργανο μετρήσεως τού χρόνου, που αποτελείται από δύο γυάλινους κώνους ενωμένους σε ένα πολύ στενό σημείο, ώστε η άμμος που βρίσκεται στον έναν κώνο να πέφτει στον άλλον κόκκο προς κόκκο μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *~ των δύο / πέντε λεπτών || γυρίζω ανάποδα την ~* (για να αρχίσει τη μέτρηση τού χρόνου από την αρχή) ΣΥΝ. αμμόμετρο. -- (υποκ.) **κλεψυδρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κλεψ-* (< *κλέπτω*, πβ. αόρ. *ἔ-κλεψ-α*) + -*ύδρα* < *ὕδωρ*].

Κλέων (ο) {Κλέων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (β' μισό τού 5ου αι. π.Χ.), που θεωρήθηκε δημαγωγός **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κλέωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα, υπόληψη» (βλ.λ.)].

κλήδονας (ο) {χωρ. πληθ.} πανελλήνιο λαϊκό έθιμο, το οποίο τελείται κατά τη γιορτή τού Αγ. Ιωάννη (24 Ιουνίου) και στο οποίο οι άγαμες κοπέλες μαντεύουν το όνομα τού μελλοντικού τους συζύγου μέσω τού «αμίλητου νερού» και οι πανηγυριώτες ανάβουν και πηδούν φωτιές· ΦΡ. ***αυτά τα λεν στον κλήδονα*** για ψέματα και υπερβολές, για πράγματα που δεν είναι σοβαρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληδών, -όνος*, αρχική σημ. «πρόρρηση, μήνυμα», < **κλεϝ-ηδών* (με σίγηση τού *ϝ* και συναίρεση) < *κλέος* (βλ.λ.)].

κλήθηκα ρ. → καλώ

κλήθρα (η) → σκλήθρα

κλήμα (το) {κλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθένα από τα κλαδιά τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα· ΦΡ. (παροιμ.) ***ήταν(ε) στραβό το κλήμα, το 'φαγε κι ο γάιδαρος*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** το φυτό τού αμπελιού: *το ~ αυτό βγάζει κόκκινα σταφύλια.* — **κληματένιος**, -ια, -ιο κ. **κληματίνος**, -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆμα* < *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ», βλ. κ. *κλάσμα*].

κληματαριά (η) **1.** το αμπέλι που κλαδεύεται και υποβοηθείται με στηρίγματα, ώστε το φύλλωμά του να απλώνεται πάνω από το έδαφος, σε τοίχο, φράχτη κ.λπ., σχηματίζοντας σκιερό στρώμα ΣΥΝ. κρεβατίνα **2.** (συνεκδ.) το κατασκεύασμα από δοκάρια, πάνω στα οποία απλώνεται το αναρριχώμενο αμπέλι.
[ΕΤΥΜ. < *κλήμα, -ατος* + παραγ. επίθημα -*αριά*, πβ. *συκωτ-αριά*].

κληματένιος, -ια, -ιο → κλήμα

κληματίδα (η) [αρχ.] **1.** το κλαδί τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα, κληματσίδα **2.** κάθε φυτό που αναρριχάται, όπως λ.χ. το κλήμα, το αγιόκλημα, ο κισσός.

κληματίνος, -η, -ο → κλήμα

κληματόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κλαδί τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματίδα.

κληματόφυλλο (το) το φύλλο τού αμπελιού ΣΥΝ. αμπελόφυλλο.

κληματσίδα (η) (λαϊκ.) η κληματόβεργα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κληματίς, -ίδος*, με τσιτακισμό].

Κλημεντίνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *Κλήμης* (βλ.λ.), πβ. γαλλ. Clémentine].

κλημεντίνη (η) {δύσχρ. κλημεντινών} ποικιλία μανταρινιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. clémentine, από το όν. τού κληρικού και γεωπόνου *Κλήμεντος* (Clément), ο οποίος ανέπτυξε αυτή την ποικιλία το 1902].

Κλήμης (ο) {Κλήμεντ-ος, -α} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *ο Αλεξανδρεύς·* ένας από τους σημαντικότερους θεολόγους συγγραφείς τού 2ου αι. **3.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Clemens < επίθ. clemens, -ntis «πράος, ήπιος, γαλήνιος»].

κλήρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κληρονόμος **2.** τέκνο, γόνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κληρώνω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *σανίδα - σανιδώνω, κηλίδα - κηλιδώνω, λέρα - λερώνω*].

κληρικαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κληρικοκρατία (βλ.λ.). Επίσης **κληρικισμός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cléricalisme].

κληρικοκρατία [1895] κ. **κληροκρατία** (η) [1845] {κληρικοκρατιών} **1.** η τάση τού κλήρου να υπεισέρχεται καταχρηστικώς σε θέματα τού δημόσιου ή ιδιωτικού βίου, επιβάλλοντας με την επιρροή του συγκεκριμένο χειρισμό **2.** (ειδικότ.) το πολιτικό ρεύμα που αποσκοπεί στην εδραίωση και επέκταση τής εξουσίας τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στους υπόλοιπους τομείς τής ζωής (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) (πβ. κ. λ. *καισαροπαπισμός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cléricalisme].

κληρικολαϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κλήρο και τον λαό, που αποτελείται από κληρικούς και λαϊκούς: *το ~ συνέδριο αποτελεί το ανώτατο νομοθετικό σώμα τής Εκκλησίας.*

κληρικός (ο) κάθε μέλος τού κλήρου (βλ.λ., σημ. 6)· ο ιερωμένος ανεξαρτήτως τού βαθμού που κατέχει (είτε είναι λ.χ. διάκονος είτε πρεσβύτερος είτε επίσκοπος), κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς», τους κοσμικούς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλῆρος* (βλ.λ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Με τον όρο «κληρικοί» νοείται το σύνολο τού ανώτερου και τού κατώτερου κλήρου. Στον ανώτερο, συγκαταλέγονται οι **επίσκοποι**, οι **πρεσβύτεροι** και οι **διάκονοι**, οι οποίοι αναλαμβάνουν με χειροτονία το έργο τής τελέσεως των μυστηρίων και τής ποιμάνσεως. Στον κατώτερο κλήρο, ανήκουν οι **αναγνώστες**, οι **υποδιάκονοι**, οι **ψάλτες** και οι **κατηχητές**, που χειροθετούνται έξω από το Άγιο Βήμα. Με τον ανώτερο κλήρο συνδέονται οι τρεις **βαθμοί τής ιεροσύνης**. Αυτοί κλιμακώνονται από τον κατώτερο προς τον ανώτερο ως εξής: **διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος**. Ειδικότερα, ο *διάκονος* (λαϊκ. **διάκος**) μπορεί κατά τη διάρκεια τής υπηρεσίας του να φέρει τον τίτλο τού **αρχιδιακόνου** (ο πρώτος τη τάξει διάκονος, που είθισται να ακολουθεί τον μητροπολίτη) και προσφωνείται **Ευλαβέστατος** ή **Ιερολογιότατος** (εφόσον διαθέτει πανεπιστημιακή μόρφωση). Ο *πρεσβύτερος* (**ιερέας**, λαϊκ. **παππάς**) φέρει διαφόρους τίτλους ανάλογα με το αν είναι έγγαμος ή άγαμος· αν είναι έγγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού **πρωτοπρεσβύτερου** (πρώτος ανάμεσα στους πρεσβυτέρους, που φέρει σταυρό και επιγονάτιο) ή τού **οικονόμου** (που φέρει επιγονάτιο). Προσφωνείται **Αιδεσιμότατος** ή, αν έχει πανεπιστημιακή μόρφωση, **Αιδεσιμολογιότατος**. Στην περίπτωση που ο *πρεσβύτερος* είναι άγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού **αρχιμανδρίτη**. Επιπλέον, ο λόγιος (με πανεπιστημιακή μόρφωση) *αρχιμανδρίτης* προσφωνείται **Πανοσιολογιότατος**, ενώ ο *αρχιμανδρίτης* απλώς **Πανοσιότατος**. Οι **επίσκοποι** (τρίτος βαθμός) μπορεί να είναι: (α) βοηθοί επίσκοποι, που τελούν υπό τον μητροπολίτη, τον αρχιεπίσκοπο ή τον πατριάρχη και προσφωνούνται **Θεοφιλέστατοι** (β) **αρχιεπίσκοποι**, αρχηγοί αυτοκέφαλης ή μη Εκκλησίας· στην πρώτη περίπτωση (αυτοκέφαλης Εκκλησίας), προσφωνούνται **Μακαριότατοι**, ενώ στη δεύτερη (μη αυτοκέφαλης Εκκλησίας) **Σεβασμιότατοι** (γ) **μητροπολίτες**, που ποιμαίνουν τους πιστούς μιας επαρχίας, διαθέτουν διοικητική εξουσία και προσφωνούνται **Σεβασμιότατοι** (λαϊκ. **δεσπότες**) και **μητροπολίτες τιτουλάριοι** (χωρίς επαρχία, δηλ. μητρόπολη που υπήρχε παλιότερα αλλά καταργήθηκε), που προσφωνούνταν παλαιότ. **Πανιερότατοι** και τώρα **Θεοφιλέστατοι** (δ) πατριάρχες: ο **Οικουμενικός** (Κων/πόλεως και Νέας Ρώμης), που προσφωνείται **Παναγιότατος**, και οι λοιποί, που προσφωνούνται **Μακαριότατοι**. Ειδικότερα, οι προκαθήμενοι των τεσσάρων πρεσβυγενών (των πρώτων που ιδρύθηκαν) πατριαρχείων (Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιόχειας, Ιεροσολύμων) προσαγορεύονται και **Θειότατοι** (ο Αλεξανδρείας και **Πάπας**).
> Οι **ιερομόναχοι** (μοναχοί που έχουν χειροτονηθεί ιερείς) και **μοναχοί** προσφωνούνται **Οσιότατοι** και οι λόγιοι ιερομόναχοι και μοναχοί **Οσιολογιότατοι**.

κλήρινγκ (το) → κλίρινγκ

κληροδοσία (η) [μτγν.] {κληροδοσιών} ΝΟΜ. **1.** η παροχή σε κάποιον περιουσιακής ωφέλειας με διάταξη διαθήκης, χωρίς αυτός να είναι κληρονόμος, άρα και χωρίς να ευθύνεται για τα χρέη τής κληρονομίας **2.** (συνεκδ.) η ίδια η διάταξη τής διαθήκης, βάσει τής οποίας γίνεται κανείς κληροδόχος, καθώς και το δικαίωμα τού κληροδόχου που αυτή η διάταξη ορίζει.

κληροδότημα (το) [1851] {κληροδοτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό ποσό ή το περιουσιακό στοιχείο που μεταβιβάζεται σε κάποιον, συνήθ. στο Δημόσιο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο με κληροδοσία (βλ.λ.) ή προσφέρεται από κάποιον (κληροδότη) για κοινωφελή σκοπό (ανεξαρτήτως του αν ο κληροδότης βρίσκεται εν ζωή ή περιλαμβάνει σχετική διάταξη στη διαθήκη του).

κληροδότης (ο/η) [μτγν.] {κληροδοτών}, **κληροδότρια** (η) {κληροδοτριών} αυτός που κληροδοτεί, που αφήνει (σε κάποιον) κληροδό-

τημα ΑΝΤ. κληροδόχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρονομώ*.

κληροδοτώ ρ. μετβ. {κληροδοτείς... | κληροδότ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** μεταβιβάζω (σε κάποιον) περιουσιακό μου στοιχείο με κληροδοσία, παραχωρώ (κάτι) ως κληροδότημα **2.** (ειδικότ.) μεταβιβάζω περιουσιακό μου στοιχείο στο Δημόσιο ή σε νομικό πρόσωπο για κοινωφελείς σκοπούς **3.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) ως πνευματική ή ηθική παρακαταθήκη για τις μεταγενέστερες γενιές: *ο Θουκυδίδης κληροδότησε το έργο του στις μελλοντικές γενεές ως «κτῆμα ἐς ἀεί»*. — **κληροδότηση** (η) [1851]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, κληρονομώ*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κληροδοτῶ (-έω) < κλῆρος + -δοτῶ < δότης*].

κληροδόχος (ο) [1833] το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται κληροδότημα ΑΝΤ. κληροδότης.
[ΕΤΥΜ. < *κλήρος + -δόχος < δέχομαι*].

κληρονομητήριο (το) {κληρονομητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. πιστοποιητικό για το δικαίωμα τού κληρονόμου ή καταπιστευματοδόχου ή κληροδόχου ή εκτελεστή διαθήκης. το οποίο εκδίδεται από τον γραμματέα τού δικαστηρίου ύστερα από απόφαση τού δικαστηρίου αυτού.

κληρονομιά (η) **1.** (κ. στον τ. *κληρονομία*) το σύνολο ή το μέρος περιουσίας. που μετά τον θάνατο τού κατόχου. τού κυρίου ή τού νομέως της περιέρχεται στην κυριότητα, νομή ή κατοχή άλλου ή άλλων προσώπων (φυσικών ή νομικών) είτε σύμφωνα με την έγγραφη έκφραση τής βούλησης τού αποθανόντος (διαθήκη) είτε σύμφωνα με τα κρατούντα (κληρονομικό ή εθιμικό δίκαιο): *άφησε πίσω του μεγάλη ~ || το σπίτι αυτό είναι ~ από τον πατέρα του || διεκδικώ / παίρνω / μοιράζομαι / ξοδεύω την ~ || πατρική ~ || σχολάζουσα* (βλ. λ. σχολάζω) *κληρονομία || φόρος κληρονομίας* **2.** το να κληρονομεί κανείς μια περιουσία ή τμήμα περιουσίας: *όλη αυτή την περιουσία την απέκτησε με ~ απ᾽ τον θείο του* **3.** (μτφ.) ό,τι αφήνει κανείς ως παρακαταθήκη. πνευματική ή ηθική. στους μεταγενεστέρους: *η ιστορική ~ των Ελλήνων* (ο ελληνικός πολιτισμός. η ιστορία και η παράδοσή μας) || *η πνευματική μας ~* (το σύνολο των έργων. των συγγραμμάτων των προγόνων μας) || *πολιτιστική / εθνική ~ || η περηφάνια και η πίστη στη ζωή είναι η μόνη ~ που μου άφησαν οι δικοί μου*. Επίσης (λόγ.) **κληρονομία** [αρχ.] (κυρ. ΝΟΜ.)

κληρονομιαίος, -α. -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με κληρονομιά ή μεταβιβάζεται με κληρονομιά: *~ μέσα / αντικείμενα*.

κληρονομικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κληρονομιά ή τον κληρονόμο: *~ δικαίωμα / υποθέσεις / διαφορές* **2.** ΝΟΜ. (α) ***Κληρονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των διατάξεων τού Αστικού Κώδικα. που ρυθμίζουν την τύχη τής περιουσίας τού θανόντος (β) ***κληρονομικώ δικαίω / δικαιώματι*** *(κληρονομικῷ δικαίῳ)* με βάση το τι ισχύει στο Κληρονομικό Δίκαιο, με το δικαίωμα που αποκτά κάποιος ως κληρονόμος κάποιου: *«έγινε αρχηγός κληρονομικώ δικαίω και λόγω συνθηκών και όχι χάρη στη δική του αξία»* (εφημ.) (γ) ***κληρονομικό αξίωμα / κληρονομικός τίτλος*** το αξίωμα / ο τίτλος που μετά τον θάνατο τού προσώπου που το/τον κατέχει κληρονομείται από τους απογόνους του: *η βασιλεία είναι ~* **3.** ***κληρονομικά*** (τα) οι υποθέσεις που σχετίζονται με το μέρος τής κληρονομιάς που αφήνει κάποιος σε καθέναν από τους κληρονόμους του: *τσακώθηκαν για τα ~* **4.** ΒΙΟΛ. (για ιδιότητες σωματικές ή ψυχικές) αυτός που μεταβιβάζεται μέσω των γονιδίων από τους γονείς στα παιδιά. γενικότ. από τους προγόνους στους απογόνους: *~ ελάττωμα / χαρακτηριστικό / νόσος || τα ~ χαρακτηριστικά ενός ατόμου* (γονότυπος) **5.** (καθημ.) ***κληρονομικό*** (το) χαρακτηριστικό που υπάρχει σε όλα τα μέλη μιας οικογένειας και μεταδίδεται από τους γονείς ή τους προγόνους: *η τσιγγουνιά είναι ~ τους || η εφευρετικότητα είναι ~ τους*. — **κληρονομικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ.

κληρονομικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. **1.** η μεταβίβαση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών από τους γονείς στους απογόνους μέσω των γονιδίων: οι *νόμοι τής ~ διατυπώθηκαν από τον Μέντελ* **2.** το σύνολο των εγγενών. έμφυτων χαρακτηριστικών ενός ατόμου: *η ~ πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν κατά τη διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού*.

κληρονόμος (ο/η) το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, στο οποίο περιέρχεται η περιουσία (κάποιου) μετά τον θάνατό του: *ορίζω / αφήνω κάποιον ~ μου || νέος / μοναδικός ~ || είμαι / γίνομαι ~ κάποιου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρονομώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλῆρος + νόμος < νέμω* «μοιράζω - διοικώ»].

κληρονομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κληρονομείς... | κληρονόμ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** γίνομαι κληρονόμος περιουσίας ή τμήματος περιουσίας μετά τον θάνατο τού διαθέτη (βλ.λ.): *το σπίτι το κληρονόμησε από τους γονείς του || αν πεθάνει ο θείος του. αυτός θα τον κληρονομήσει* (σε αυτόν θα περιέλθει όλη του η περιουσία) ΑΝΤ. κληροδοτώ **2.** (ειδικότ.) διαδέχομαι (κάποιον) στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε: *κληρονόμησε τον τίτλο τού δούκα από τον πατέρα του || μαζί με τα λεφτά κληρονόμησε και τη θέση τού προέδρου τής εταιρείας* **3.** (μτφ.) αποκτώ τα ψυχικά, σωματικά, διανοητικά χαρακτηριστικά των προγόνων μου (λόγω κληρονομικότητας): *το ύψος και το ξανθό μαλλί το κληρονόμησε από τον πατέρα του || δεν κληρονόμησε ούτε την εξυπνάδα ούτε την ομορφιά τής μάννας της* ΣΥΝ. παίρνω **4.** (μτφ.-ειδικότ.) γίνομαι φορέας τής κληρονομιάς των προγόνων: *γεννήθηκε στη Γαλλία· κληρονόμησε όμως από τη μάννα του το δαιμόνιο τού Έλληνα || έχουμε κληρονομήσει τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων* **5.** μου μεταβιβάζεται κάτι από τον προηγούμενο που βρισκόταν στη θέση μου: *ως κυβέρνηση κληρονομήσαμε τα προβλήματα των προκατόχων μας*.

> **κληρονομώ – κληροδοτώ.** Η διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ό,τι μεταξύ των ρημάτων **παίρνω** και **δίνω**: το **κληρονομώ** σημαίνει «παίρνω κάτι που έχει προδιατεθεί από κάποιον για μένα», ενώ το **κληροδοτώ** σημαίνει «δίνω κάτι σε κάποιον. του αφήνω κάτι να το έχει». **Κληρονόμος** είναι αυτός που παίρνει κάτι, **κληροδότης** είναι αυτός που δίνει κάτι. Μερικές φορές χρησιμοποιείται το *κληρονομώ* και με τη σημ. τού *κληροδοτώ*: *Του κληρονόμησε μεγάλη περιουσία*. Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *κληροδοτώ (Του κληροδότησε μεγάλη περιουσία)* ή. σε απλούστερη γλώσσα. το **αφήνω (κληρονομιά)**: *Του άφησε (κληρονομιά) μεγάλη περιουσία*. Σύμφωνα με αυτά, προτιμότερη είναι η φρ. *«Οι πρόγονοί τους κληροδότησαν σε αυτούς θεμελιώδεις ηθικές αξίες και σημαντικό υλικό πολιτισμό»* αντί *«Οι πρόγονοί τους κληρονόμησαν σε αυτούς...»*.

κλήρος (ο) **1.** ο λαχνός που κληρώνεται. που βγαίνει από την κληρωτίδα: *μου πέφτει ο ~* (κερδίζω σε κλήρωση) || *του έπεσε ο ~ και κέρδισε πολυτελείς διακοπές* (κέρδισε τις διακοπές, κέρδισε με κλήρωση ως έπαθλο τις διακοπές)· ΦΡ. ***ρίχνω τον κλήρο*** (για κάτι) κάνω κλήρωση, προκειμένου να οριστεί αυτός που θα κάνει. θα πάρει κ.λπ. (κάτι): *«και τότε ρίξανε τον κλήρο. να δούνε ποιος θα φαγωθεί...»* (παιδικό τραγ.) **2.** (συνεκδ.) η κλήρωση: *αποφάσισαν να οριστεί το προεδρείο με ~ || η διανομή των εργατικών κατοικιών θα γίνει με ~*· ΦΡ. ***βάζω (κάτι) σε κλήρο*** θέτω (κάτι) ως έπαθλο κλήρωσης, κληρώνω: *έβαλαν σε κλήρο ένα οικόπεδο* **3.** (μτφ.) η τύχη τού κάθε ανθρώπου. ο προορισμός που έχει στη ζωή του. κυρ. στη ΦΡ. ***(μου) έλαχε ο κλήρος (να...)*** μου έτυχε. ήταν η μοίρα μου. ήταν γραφτό μου: *τέτοιος κλήρος να μη σου λάχει || σε αυτούς έλαχε ο κλήρος να υπερασπιστούν την πατρίδα* **4.** (παλαιότ.) το κομμάτι γης που απονέμεται σε καλλιεργητή με λαχνό **5.** (α) το μερίδιο που παίρνει κανείς από το σύνολο μιας περιουσίας. η νόμιμη μοίρα. η κληρονομιά: *μεγάλος / πλούσιος ~* (πβ. λ. *άκληρος*) (β) ΝΟΜ. ***κλήρου αγωγή*** η αγωγή με την οποία ο αληθινός κληρονόμος στρέφεται εναντίον αυτού που αντιποιείται ολικώς ή μερικώς το κληρονομικό του δικαίωμα (δηλ. παρακρατεί το σύνολο ή μέρος τής κληρονομιάς) • **6.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιερέων. κατ᾽ αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς»: *εκπρόσωπος τού ~ || ανώτερος ~* (επίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι) || *κατώτερος ~* (υποδιάκονοι. ψάλτες κ.λπ.) ΣΥΝ. ιερατείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆρος*. αρχική σημ. «κομμάτι. τεμάχιο (ξύλου, πέτρας)». < *κλῶ (-άω)* «σπάζω. χτυπώ» < *ql̥-s-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qūl(e)- «σπάζω, χτυπώ». πβ. αρχ. ιρλ. clar «κομμάτι ξύλου», ουαλ. claur. λατ. clā-d-es «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *κλά-σις (-η), κλάσμα, κλῆ-μα*. αρχ. *κλών* «κλωνάρι» κ.ά. Η εκκλησιαστική σημ. είναι μτγν. (πρωτοαπαντά στη φρ. *διδόναι κλήρους* «ορίζω σε εκκλησ. αξιώματα»). ενώ οι ξέν. λέξεις που αναφέρονται στους κληρικούς είναι ελληνογενείς. π.χ. αγγλ. clergy < παλ. γαλλ. clerge < μτγν. λατ. clericus < μτγν. *κληρικός*].

κληρουχία (η) [αρχ.] {κληρουχιών} **1.** η κατοχή κλήρου (μεριδίου γης) • **2.** ΣΤΡΑΤ. (στο Πολεμικό Ναυτικό) η σειρά νέων που καλούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία.

κληρούχος (ο) **1.** το πρόσωπο που κατέχει ή δικαιούται να λάβει κλήρο, μερίδιο γης, ύστερα από κλήρωση **2.** ΙΣΤ. (ειδικότ. στην αρχαιότητα) ο Αθηναίος πολίτης που λάμβανε κλήρο στις συμμαχικές ή υποτελείς πόλεις των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληροῦχος < κλῆρος + -οῦχος < ἔχω*].

κληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κλήρω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ σε κληρωτίδα λαχνούς ή αντικείμενα με διακριτικό σημάδι και τραβώ έξω στην τύχη έναν λαχνό ή ένα αντικείμενο. τού οποίου ο κάτοχος κερδίζει ή αναλαμβάνει κάτι σημαντικό: *στην αρχαία Αθήνα τα μέλη τής Ηλιαίας κλήρωναν τους δικαστές || αυτός κληρώθηκε να μιλήσει πρώτος || ο Ολυμπιακός κληρώθηκε* (ενν. *να παίξει*) *με εύκολο αντίπαλο || το προεδρείο θα κληρώσει τον νικητή σε περίπτωση ισοβαθμίας* **2.** μοιράζω. δίνω (κάτι) με κλήρο. διανέμω με κλήρωση (κάτι): *αύριο θα κληρώσουν τα δύο μεγάλα δώρα και τα υπόλοιπα την επόμενη εβδομάδα* **3.** θέτω (κάτι) ως έπαθλο ή βραβείο σε κλήρωση: *στον διαγωνισμό κληρώνουν ένα αυτοκίνητο* ΣΥΝ. βάζω σε κλήρο ♦ **4.** (αμετβ., τριτοπρόσ. ***κληρώνει***) (για λαχείο) γίνεται η κλήρωσή (του): *προλάβετε, αύριο ~ το Λαϊκό Λαχείο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληρῶ (-όω) < κλῆρος*].

κλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** το να επιλέγεται (κάποιος/κάτι) από ένα σύνολο με κλήρο, βγάζοντας τυχαία από την κληρωτίδα λαχνό: *η ~ των αρχόντων δεν εξασφαλίζει την αξιοκρατική τους επιλογή ούτε εμπεδώνει τη δημοκρατική λειτουργία τόσο όσο η ψήφισή τους || η ~ των ενόρκων* **2.** η εξαγωγή από την κληρωτίδα τού λαχνού ή τού σημαδεμένου αντικειμένου που κερδίζει: *η ~ τού λαχείου είναι αύριο* **3.** η διανομή. το μοίρασμα με κλήρο: *η ~ των δώρων θα γίνει μετά την κοπή τής πίτας*.

κληρωτίδα (η) [μτγν.] **1.** κάθε δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι λαχνοί για την κλήρωση: *βάζω στην ~ || βγάζω από την ~* **2.** (ειδικότ.) το μηχανικό σύστημα με τον σφαιρικό. περιστρεφόμενο. μεταλλικό κάδο. μέσα στον οποίο τοποθετούνται και ανακατεύονται τα μπαλάκια με τους αριθμούς για την κλήρωση τού λαχείου **3.** (συνεκδ.) η κλήρωση: *τι θα βγάλει η ~;* (ποιο θα είναι το αποτέλεσμα τής κλήρωσης;).

κληρωτός, -ή, -ό **1.** ο νέος που καλείται να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος **2.** αυτός που εκλέγεται με κλήρο: *~ δικαστές / άρχοντες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κληρῶ (-όω)*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε για τους στρατευσίμους. επειδή αρχικώς προέκυπταν με κλήρωση].

κλήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** (α) το επίσημο έγγραφο που αποστέλλεται ή επιδίδεται από αρχή ή δημόσια υπηρεσία σε ιδιώτη. με το οποίο ειδοποιείται να προσέλθει σε συγκεκριμένο γραφείο ή υπηρεσία: *~ στρατευσίμων* (η γραπτή πρόσκληση από τη στρα-

τολογία, με την οποία καλούνται οι στρατεύσιμοι νέοι να παρουσιαστούν για κατάταξη) || *του ήρθε ~ από την εφορία* (β) (ειδικότ.) ΝΟΜ. έγγραφο με το οποίο καλούνται οι μάρτυρες να προσέλθουν σε ορισμένη ημέρα και ώρα για κατάθεση (ενώπιον δικαστηρίου, ανακριτή ή προανακριτή) ή οι κατηγορούμενοι (για απολογία ή για να δικαστούν) ΣΥΝ. κλήτευση (γ) (ειδικότ.) έγγραφο τής τροχαίας, στο οποίο αναγράφεται πρόστιμο για παράβαση των κανόνων οδικής κυκλοφορίας ή για παράνομη στάθμευση (οπότε μπορεί να επιδοθεί και από αντίστοιχη υπηρεσία τού δήμου, λ.χ. δημοτική αστυνομία): *πήρε ~, επειδή πέρασε με κόκκινο* || *είδε την ~ που άφησε ο τροχονόμος στο παρμπρίζ*· ΦΡ. (καθημ.) ***σβήνω την κλήση*** βλ. λ. *σβήνω* **2.** το ηχητικό ή φωτεινό σήμα ενός μέσου επικοινωνίας (λ.χ. τηλεφώνου, τηλεγράφου, ασυρμάτου, συστήματος συναγερμού), με το οποίο καλείται ο χειριστής ή ο χρήστης του να απαντήσει, δηλ. να μπει στο κύκλωμα τηλεπικοινωνίας που τον καλεί: *το τηλέφωνο χάλασε, δεν δίνει ~* (δεν δίνει σήμα) || *αποδοχή / αναμονή κλήσεων* (σε κινητά τηλέφωνα) **3.** (συνεκδ.) το μήνυμα που μεταβιβάζει κανείς μέσω ενός συστήματος επικοινωνίας, ζητώντας από κάποιον, κυρ. από αρμόδια υπηρεσία ή αρχή, να επέμβει, να έρθει σε βοήθεια κ.λπ.: *η πυροσβεστική έλαβε πολλές ~ για απεγκλωβισμό από ανελκυστήρες λόγω των διακοπών ρεύματος* || *η Άμεση Δράση δεν προλάβαινε ν' απαντά στις ~ το τριήμερο* (λ.χ. για διαρρήξεις) || *το ασθενοφόρο έλαβε ~ για επείγον περιστατικό* **4.** (κυριολ.) το να καλεί, να προσφωνεί κανείς (κάποιον): *στην ομιλία μας, για την ~ κάποιου χρησιμοποιούμε την κλητική πτώση* ΣΥΝ. προσφώνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος, ομόηχος, πρόσκληση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆσις* < *καλῶ*. Η χρήση τής λ. στα μέσα επικοινωνίας είναι αποδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. call].

κλητεύω ρ. μετβ. {κλήτευ-σα, -θηκα, -μένος} ΝΟΜ. καλώ (κάποιον) να εμφανιστεί στο δικαστήριο, τον ανακριτή ή τον προανακριτή ως μάρτυς ή διάδικος: *οι μάρτυρες κλητεύονται εγγράφως για ορισμένη μέρα και ώρα* ΣΥΝ. επιδίδω κλήση, καλώ. — **κλήτευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλητός*].

κλητήρας (ο/η) {θηλ. γεν. κλητήρος} κατώτερος υπάλληλος (δημόσιος ή ιδιωτικός) που διεκπεραιώνει βοηθητικές εργασίες (μεταφορές εγγράφων από γραφείο σε γραφείο, εξωτερικές δουλειές κ.λπ.): *~ γραφείου* || *οι ~ τής Βουλής*· ΦΡ. (α) ***από δήμαρχος κλητήρας*** βλ. λ. *δήμαρχος* (β) ***δικαστικός κλητήρας*** δικαστικός υπάλληλος αρμόδιος για την επίδοση κλήσεων σε μάρτυρες και διαδίκους, την κοινοποίηση δημοσίων εγγράφων, δικογράφων, την εκτέλεση κατασχέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. δικαστικός επιμελητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλητήρ, -ῆρος* < θ. *κλη-* (< *καλῶ*, πβ. *κλῆ-σις*) + επίθημα *-τήρ*].

κλητήριος, -ος, -ο [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κλήτευση **2.** ΝΟΜ. ***κλητήριο (θέσπισμα)*** βλ. λ. *θέσπισμα.*

κλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με κλήση, πρόσκληση ή προσφώνηση, που καλεί: *~ προσφώνηση* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κλητική*** (η) πτώση των ονομάτων τής Ν. Ελληνικής, η οποία χρησιμοποιείται μόνο σε προσφωνήσεις, όταν κανείς απευθύνεται (ονομαστικά ή με αναφορά σε ιδιότητα, αξίωμα κ.λπ.) σε κάποιον άλλο· διαφέρει από τις άλλες (συντακτικές) πτώσεις στη λειτουργία της και στη γραφή ακολουθείται συνήθ. από θαυμαστικό ή τοποθετείται ανάμεσα σε κόμματα, λ.χ. *μαμμά, πεινάω!* || *κύριε Άγγελε, σας ζητούν στο τηλέφωνο* || *κυρίες και κύριοι...* || *κύριε νομάρχα / πρόεδρε / δήμαρχε* || *κυρία πρόεδρε / βουλευτά / δήμαρχε.*

κλητός, -ή, -ό αυτός που έχει προσκληθεί, καλεσμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλῶ*].

κλιβανισμός (ο) η διαδικασία απολύμανσης μέσα σε κλίβανο.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού γαλλ. étuvage (αντιδάν.) < étuve «κλίβανος» < ρ. étuver «εξατμίζω» < δημώδ. λατ. extufare < ex- + *tufus < αρχ. *τῦφος*, αρχική σημ. «ατμός, καπνός»].

κλίβανος (ο) {κλιβάν-ου | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** (επίσ.) ο φούρνος, κάθε συσκευή στο εσωτερικό τής οποίας θερμαίνονται διάφορα υλικά, προκειμένου να προκύψουν φυσικές διεργασίες (αφύγρανση, αφυδάτωση, ξήρανση σωμάτων) ή χημικές αντιδράσεις: *~ αρτοποιίας* (στους φούρνους) / *οικιακός* (λ.χ. θερμομονωμένος θάλαμος, που θερμαίνεται με αέριο, ηλεκτρισμό ή μικροκύματα) / *βιομηχανικός* (λ.χ. για την κατεργασία ξύλου, στη βιομηχανία αλλαντικών, στην τυροκομία) **2.** (ειδικότ.) στεγανός θάλαμος, στο εσωτερικό τού οποίου υπάρχει ρυθμισμένη σταθερή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται λ.χ. για την εργαστηριακή καλλιέργεια μικροβίων στις ευνοϊκότερες γι' αυτά συνθήκες θερμοκρασίας, για την αποστείρωση χειρουργικών εργαλείων κυρ. στα νοσοκομεία, για την απολύμανση μολυσμένων ρούχων, σεντονιών, ειδών από δέρμα και καουτσούκ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίβανος* / *κρίβανος*, αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο που συνδ. με γοτθ. hlaifs «ψωμί», αρχ. γερμ. hleib, πιθ. και με το λατ. libum «είδος αρτοσκευάσματος»].

κλικ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος που ακούγεται όταν κάτι εφαρμόζει πλήρως σε εγκοπή, όταν το κλειδί περιστραφεί για να κλειδώσει την πόρτα κ.λπ.: *κάποιος πρέπει να μπήκε στη γραμμή* (ενν. τού τηλεφώνου), *γιατί άκουσα ένα ~* || *όταν κλείνει η ζώνη* (ασφαλείας), *ακούγεται ένα ~* **2.** ΣΤΡΑΤ. μηχανισμός στα όπλα που ρυθμίζει τη θέση (ύψος κ.λπ.) που θα λάβει η κάννη για τη σκόπευση: *δύο ~ κάτω, ένα δεξιά* || (μτφ.) *«απείχε μόνο ένα ~ από το να αξιώσει τον απόλυτο έλεγχο των νησιών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clic, ηχομιμητική λ.].

κλίκα (η) {δύσχρ. κλικών} **1.** μικρή ομάδα ανθρώπων, που δρουν συντονισμένα με αλληλοϋποστήριξη και αμοιβαίες εξυπηρετήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα και τις ιδιοτελείς επιδιώξεις τους, συχνά εις βάρος τού γενικού καλού και με τρόπο αθέμιτο ή παράνομο: *έχουν φτιάξει μια ~ γύρω από τον πρόεδρο και ελέγχουν το κόμμα* **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) κάθε μικρή ομάδα, που συγκροτείται από μέλη ευρύτερου συνόλου στη βάση κοινών επιδιώξεων ή θέσεων: *η ~ των δημοσιογράφων / των ηθοποιών* || *αν δεν ελέγξει τις ~ που υπάρχουν, δεν θα μείνει για πολύ επί κεφαλής.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clique < παλ. γαλλ. cliquer «ηχώ, θορυβώ», ονοματοποιημένη λ.].

κλίμα (το) {κλίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των μετεωρολογικών φαινομένων που επικρατούν κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου σε συγκεκριμένη περιοχή, χαρακτηρίζοντας τόσο τη μέση κατάσταση τής ατμόσφαιρας (στον τόπο αυτόν) όσο και τη συχνότητα και την ένταση των μεταβολών της: *τροπικά ~ σαβάνας / υψηλών περιοχών* || *~ ερημικό* (στις ερήμους) / *υποτροπικό και ωκεάνιο νησιωτικό* (λ.χ. στη Χαβάη) / *μεσογειακό* (θερμό και εύκρατο, με ξηρά καλοκαίρια, υγρούς και συχνά με καταιγίδες χειμώνες) / *θαλάσσιο και ηπειρωτικό / παράκτιο / ορεινό / στέπας και λιβαδιών / ψυχρό* (λ.χ. τούνδρας) **2.** (α) (συνεκδ.) η περιοχή που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες: *στα ψυχρά ~ είναι αυξημένη η κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών* (β) ***αστικό κλίμα*** οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στις περισσότερες μεγάλες αστικές περιοχές, οι οποίες διαφέρουν από αυτές των γύρω περιοχών και χαρακτηρίζονται από υψηλή συγκέντρωση ρυπαντών λόγω των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, τής πυκνοκατοίκησης, των αλλαγών στη μορφολογία τής πόλης και τής μόλυνσης (γ) ***τεχνητό κλίμα*** οι ατμοσφαιρικές συνθήκες που δημιουργούνται με ανθρώπινη παρέμβαση, λ.χ. στα θερμοκήπια για τις γεωργικές καλλιέργειες, από κλιματιστικές συσκευές (σε κλειστούς χώρους) **3.** (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο, τομέα δράσης, το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *το ~ στην κοινοβουλευτική ομάδα ήταν ιδιαίτερα βαρύ* || *το πολιτικό / οικονομικό ~ τής χώρας ευνοεί τις επενδύσεις* || *το ευχάριστο / ζεστό ~ μιας συζήτησης* || *ευνοϊκό το ~ στις Η.Π.Α. για την προώθηση των ελληνικών θέσεων* || *άσχημο ~ στις σχέσεις των δύο χωρών* || *~ ομοψυχίας / ευφορίας / μυστικότητας / αντιπαράθεσης / ανησυχίας / εφησυχασμού / έντασης* ΣΥΝ. περιρρέουσα ατμόσφαιρα· ΦΡ. (α) ***δεν με σηκώνει το κλίμα*** (i) είναι δυσάρεστη ή ανθυγιεινή για μένα η ατμόσφαιρα ενός χώρου ή μιας περιοχής: *δεν τον σηκώνει το κλίμα τής Αθήνας, αυτός χρειάζεται καθαρό αέρα* (ii) (μτφ.) μου είναι αφόρητη μια κατάσταση, δεν μπορώ να υποφέρω ένα περιβάλλον: *ύστερα από τη σύγκρουσή του με τον πρόεδρο, λογικό ήταν να παραιτηθεί, δεν τον σήκωνε άλλο το κλίμα* (β) ***μπαίνω στο κλίμα*** προσαρμόζομαι σε συνθήκες, εγκλιματίζομαι: *οι νέοι μαθητές μπήκαν γρήγορα στο κλίμα τού καινούργιου τους σχολείου* ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. μεγάλη περιφέρεια, που αποτελεί ξεχωριστή εκκλησιαστική διοίκηση: *το ~ τού Οικουμενικού Πατριαρχείου / τού Πατριαρχείου Αλεξανδρείας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίμα*, αρχική σημ. «κλίση, κατωφέρεια», < *κλίνω*. Η λ. απέκτησε σύντομα τη σημ. «τόπος, περιοχή» (ήδη αρχ.), καταλήγοντας να προσδιορίζει και τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο (πβ. Κ.Δ. *Γαλ.* 1, 21: *ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας*). Οι αρχαίοι απέδιδαν τις καιρικές συνθήκες στην κλίση τής Γης προς τους πόλους (αργότερα αποδείχθηκε ότι οι εποχές οφείλονται πράγματι στην κλίση 23,5 μοιρών που παρουσιάζει η Γη ως προς τον άξονά της), χωρίζοντας τη Γη σε παράλληλες ζώνες, καθεμιά από τις οποίες αποκαλείτο *κλίμα*. Η μτφ. σημ. αποδίδει το γαλλ. climat (αντιδάν.)].

κλίμακα (η) {κλιμάκων} **1.** σειρά υποδιαιρέσεων χαραγμένη σε όργανο μετρήσεως (λ.χ. χάρακα, θερμόμετρο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) σύστημα με αριθμητική διαίρεση για τη μέτρηση φυσικών μεγεθών / φαινομένων: *σεισμός έξι βαθμών τής ~ Ρίχτερ* || *σεισμός δέκα βαθμών στην ~ Μερκάλι* || *η ~ ενός βαρομέτρου* **3.** αριθμητική ή βαθμολογική διάταξη που καθορίζει ποιος βαθμός ή ποιο ποσό αντιστοιχεί σε κάποιον ανάλογα με ορισμένο κριτήριο (λ.χ. με την επίδοσή του, τα χρόνια υπηρεσίας, την ηλικία κ.λπ.): *μισθολογική / βαθμολογική / φορολογική ~* **4.** (μτφ.) το εύρος, η έκταση ή το μέγεθος ενός (μη μετρήσιμου συνήθ.) πράγματος: *η ~ των συναισθημάτων μας* || *η ~ των κοινωνιών* (η ιεραρχημένη δομή των αξιών συγκεκριμένης τοπικά και χρονικά κοινωνίας) || *το έργο του κινείται σε μια πλατιά χρωματική ~* || *σε όλη την ~ τής κοινωνικής δράσης* ΣΥΝ. ποικιλία· ΦΡ. ***σε μεγάλη / ευρεία κλίμακα*** ή ***μεγάλης / ευρείας κλίμακας*** σε μεγάλη έκταση, ευρέως: *σημειώθηκαν κοινωνικές αναταραχές ~* || *ευρείας κλίμακας επεισόδια μετά την πορεία* **5.** (σε αρχιτεκτονικά, κατασκευαστικά σχέδια, χάρτες κ.λπ.) ο σταθερός λόγος ενός μήκους πάνω σε γραφική, χαρτογραφική ή φωτογραφική αναπαράσταση προς το αντίστοιχο πραγματικό μήκος, η αναλογία τής έκτασης που καταλαμβάνει κάτι σε μια παράσταση προς την πραγματική του έκταση: *ο χάρτης έχει σχεδιαστεί σε ~ 1:1.000.000* (ένα προς ένα εκατομμύριο, δηλ. ένα εκατοστό στον χάρτη αντιστοιχεί σε 1.000.000 εκατοστά στην πραγματικότητα) || *χάρτης υπό ~ 1:10.000* **6.** ΜΟΥΣ. (α) η διάταξη των φθόγγων που χρησιμοποιούνται σε έναν μουσικό τρόπο (βλ.λ.) σε ανιούσα ή κατιούσα σειρά· στο πλαίσιο τής κλίμακας (σκάλας), οι φθόγγοι ονομάζονται βαθμίδες (σκαλοπάτια)· οι κλίμακες στο τονικό σύστημα τής ευρωπαϊκής μουσικής είναι δύο ειδών, **μείζονες** και **ελάσσονες** (εξού και το σύστημα αυτό ονομάζεται *σύστημα μείζονος – ελάσσονος*), και ονομάζονται από τον εναρκτήριο φθόγγο τους και το είδος τους: *ντο μείζων, ντο ελάσσων, λα ύφεση ελάσσων κ.λπ.* (β) **κλίμακες** (οι) ιδιαίτερη τεχνική παιξίματος ενός μουσικού οργάνου, με τη σάρωση όλων των φθόγγων μέσα σε μιαν ορισμένη έκταση· τεχνική άσκηση και προάσκηση στην εκτέλεση κλιμάκων στο πλαίσιο μουσικών έργων: *μελέτα τις ~ του* ΣΥΝ. σκάλα **7.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ορισμένη σει-

ρά ύμνων (β) η πνευματική κλίμακα των αρετών ή τής πνευματικής πορείας τού ανθρώπου: *Κλίμαξ Ιωάννου τού Σιναΐτου* **8.** ΑΡΧΙΤ. η σκάλα: *ελικοειδής / μαρμάρινη / ξύλινη / μηχανική / κυλιόμενη / περιστρεφόμενη ~.* — **κλιμακοειδής**, -ής, -ές [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῖμαξ, -ακος* < *κλίνω.* Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «σκάλα» λόγω τής κλίσης της. Η μουσ. σημ. αποδίδει το ιταλ. scala και το γαλλ. gamme. Η φρ. *σε ευρεία κλίμακα* είναι απόδ. τής γαλλ. sur une vaste échelle].

κλιμακηδόν επίρρ. (λόγ.) βαθμηδόν, κλιμακωτά: ~ *έπεσε η ένταση που είχε προκληθεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κλῖμαξ, -ακος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

κλιμάκιο (το) {κλιμακί-ου | -ων} **1.** η υποδιαίρεση σε πλαίσιο βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας (λ.χ. των υπαλλήλων): *πήρε προαγωγή, ανεβαίνοντας σε ανώτερο ~ τής δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας* || *μισθολογικό ~* (καθεμιά από τις διαβαθμίσεις τής μισθολογικής κλίμακας των δημοσίων υπαλλήλων) **2.** (γενικότ.) το τμήμα ευρύτερης ομάδας: *ένα ~ τού Υπουργείου Εσωτερικών περιόδευσε στις σεισμόπληκτες περιοχές* || *κυβερνητικό ~* **3.** ΣΤΡΑΤ. μονάδα ή τμήμα στρατού, που εκτελεί συγκεκριμένο στρατιωτικό έργο, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλιμάκιον*, υποκ. τού *κλῖμαξ, -ακος.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. échelon].

κλιμακοειδής, -ής, -ές → κλίμακα

κλιμακοστάσιο (το) {κλιμακοστασί-ου | -ων} ο χώρος οικοδομής, κτηρίου στον οποίο είναι κτισμένη και βρίσκεται η σκάλα: *το ~ τής πολυκατοικίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < *κλίμακα* «σκάλα» + *-στάσιο* < *-στάτης* (< αρχ. *ἵστημι*)].

κλιμακτήριος (η) {κλιμακτηρί-ου | -ων, -ους} η περίοδος τής ζωής τής γυναίκας, κατά την οποία σταματά η έμμηνη ρύση (μεταξύ των ετών 45-50) και συνοδεύεται από οργανικές και ψυχολογικές μεταβολές: *βρίσκομαι στην / περνώ την ~* ΣΥΝ. εμμηνόπαυση, εμμηνοληξία. — **κλιμακτηρικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. climacter < αρχ. *κλιμακτήρ, -ῆρος* «σκαλοπάτι» < *κλῖμαξ*].

κλιμακώνω ρ. μετβ. {κλιμάκω-σα, (λόγ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. κλιμακούμενος, -η, -ο), -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ στη σειρά, διατάσσω σε κλίμακα (λ.χ. από το ειδικό στο γενικό, από το μέρος στο όλον, από το απλό στο σύνθετο και αντίστροφα): *κλιμάκωνε σε παραγράφους τις ιδέες του* **2.** αυξάνω σταδιακά: *οι φοιτητές κλιμακώνουν τις κινητοποιήσεις τους* || *κλιμακώνονται οι συγκρούσεις στο εσωτερικό τού κόμματος* || *η Τουρκία κλιμακώνει την ένταση στις σχέσεις της με την Ελλάδα* || *κλιμακούμενες προκλήσεις κατά τής χώρας* ΣΥΝ. οξύνω ΑΝΤ. αποκλιμακώνω, αμβλύνω **3.** ΣΤΡΑΤ. παρατάσσω στρατιωτικές μονάδες κατά την έννοια τού πλάτους ή τού βάθους μιας στρατιωτικής ενέργειας (άμυνα, επίθεση κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. escalate].

κλιμάκωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάταξη σε βαθμίδες: *~ τού χώρου σε διαδοχικά επίπεδα* **2.** η σταδιακή αύξηση: *~ των επιθέσεων / των συγκρούσεων / των εχθρικών προκλήσεων / τής έντασης / των κινητοποιήσεων / τής κρίσης* ΑΝΤ. αποκλιμάκωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

κλιμακωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει διάταξη κλίμακας, που αποτελείται από βαθμίδες: *~ επίπεδα / χωράφια* **2.** αυτός που γίνεται σταδιακά, κατά βαθμίδες, που αναπτύσσεται σε κλίμακα: *~ ανάπτυξη ιδεών* **3.** ΜΕΤΡ. (α) ***κλιμακωτό ποίημα*** ποίημα τού οποίου οι στίχοι καταλήγουν με την επανάληψη τής ίδιας λέξης (β) ***κλιμακωτός στίχος*** στίχος στον οποίο κάθε λέξη του έχει μία συλλαβή περισσότερη από την προηγούμενή της. — **κλιμακωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλῖμαξ, -ακος.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. escalatory].

κλιματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ. και στη μτχ. *κλιματιζόμενος, -η, -ο*} (συνήθ. τριτοπρόσ.) διαθέτω κλιματισμό: *η αίθουσα κλιματίζεται* || *κλιματιζόμενος χώρος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatiser].

κλιματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κλίμα: *~ συνθήκες / μεταβολές* **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***κλιματικός χάρτης*** χάρτης που παρουσιάζει τη γεωγραφική κατανομή των μέσων μηνιαίων ή ετήσιων τιμών, λ.χ. τής θερμοκρασίας, τής υγρασίας, τής ηλιοφάνειας, τού ύψους των κατακρημνισμάτων, τής ταχύτητας και τής διεύθυνσης τού ανέμου κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

κλιματισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η ρύθμιση τού περιβάλλοντος κλειστού χώρου (συνήθ. κτηρίου, αλλά και μεταφορικού μέσου) μέσω ειδικών συσκευών, δηλαδή η θέρμανση, ο εξαερισμός, η ελάττωση τής θερμοκρασίας (ψύξη), η αυξομείωση τής υγρασίας και ο καθαρισμός τού αέρα ανεξαρτήτως των εξωτερικών καιρικών συνθηκών: *σύστημα / αυτοδύναμη μονάδα κλιματισμού* (κλιματιστικό) || *ο δυνατός / καλός ~ ενός χώρου / μιας αίθουσας* || *~ σε πούλμαν / αεροπλάνα / τρένα / θέατρα / κινηματογράφους / νυχτερινά κέντρα* **2.** (συνεκδ.) κάθε συσκευή κλειστού χώρου, που επιτυγχάνει ρύθμιση τής ατμόσφαιρας τού χώρου αυτού, κυρ. τη θέρμανση ή την ψύξη του αναλόγως των καιρικών συνθηκών, καθώς και η εγκατάσταση κλιματιστικών συσκευών σε ένα κτήριο: *ο ~ δεν λειτουργεί καλά και ο χώρος δεν ζεσταίνεται όσο πρέπει* || *το διαμέρισμα διαθέτει ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatisation].

κλιματιστικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον κλιματισμό: *~ μηχανισμός / σώμα* (β) ***κλιματιστική εγκατάσταση*** το σύνολο των μηχανημάτων κλιματισμού ενός χώρου, που περιλαμβάνει σώματα, τα οποία αναρροφούν τον εξωτερικό αέρα και τον διοχετεύουν (ζεστό ή κρύο) στον κλειστό χώρο **2.** ***κλιματιστικό*** (το) κάθε συσκευή κλιματισμού, που αποτελείται από μία εξωτερική και από μία εσωτερική μονάδα, διαθέτει πίνακα ενδείξεων λειτουργίας, πλαίσιο με περσίδες, από όπου εισέρχεται ο αέρας στον εσωτερικό χώρο (με φίλτρο αέρα για την αφαίρεση τής σκόνης και των αιωρούμενων σωματιδίων) και περσίδα εξαγωγής αέρα (για τη διοχέτευση τού αέρα στον χώρο στη θερμοκρασία που επιλέχθηκε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

κλιματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής κλιματολογίας, που μελετά και καταγράφει τις κλιματολογικές συνθήκες μιας περιοχής.

κλιματοθεραπεία (η) [1894] {κλιματοθεραπειών} η χρησιμοποίηση των ευεργετικών ιδιοτήτων τού κλίματος μιας περιοχής για τη διατήρηση ή τη βελτίωση τής υγείας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatothérapie].

κλιματολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που περιγράφει, αναλύει και εξηγεί τις κλιματολογικές μεταβολές και μελετά τις πρακτικές τους εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologie].

κλιματολογικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται είτε με την επιστήμη τής κλιματολογίας είτε με το κλίμα μιας περιοχής: *~ έρευνες / συνθήκες / μεταβολές.* — **κλιματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologique].

κλινάμαξα (η) {κλιναμαξών} βαγόνι αμαξοστοιχίας με κλίνες σε κάθε καμπίνα ΣΥΝ. βαγκόν-λι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. wagon lit (βλ. λ. *βαγκόν-λι*)].

κλινάρι (το) {κλιναρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) η μικρή κλίνη ΣΥΝ. κρεβατάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλινάριον*, υποκ. τού ουσ. *κλίνη*].

κλίνη (η) {κλινών} (λόγ.) το κρεβάτι: *το νοσοκομείο δεν διέθετε επαρκείς ~ για τους ασθενείς* || *ξενοδοχείο πεντακοσίων ~·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***προκρούστεια κλίνη*** βλ. λ. *προκρούστειος* (β) ***ναυπηγική κλίνη*** βλ. λ. *ναυπηγικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.< *κλίνω*].

κλινήρης, -ης, -ες {κλινήρ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (λόγ.) αυτός που είναι άρρωστος και αναγκάζεται να μείνει ξαπλωμένος στο κρεβάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κλίνη* + επίθημα *-ήρης*, πβ. *ποδ-ήρης, μον-ήρης*].

κλινικά επίρρ.: από κλινικής απόψεως· ΦΡ. ***κλινικά νεκρός*** για ασθενή που έχει περιέλθει σε κατάσταση κλινικού θανάτου (βλ. λ. *κλινικός*) ΣΥΝ. (άρρωστος) φυτό. Επίσης **κλινικώς** [1879].
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *κλινικά νεκρός* αποδίδει το αγγλ. clinically dead].

κλινική (η) **1.** αυτοτελές διαγνωστικό και θεραπευτικό τμήμα νοσοκομείου: *χειρουργική ~ τού Ευαγγελισμού* || *ψυχιατρική / παιδιατρική ~* **2.** (καταχρ.) το νοσοκομείο ΣΥΝ. νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. clinique < μτγν. *κλινικός* < αρχ. *κλίνη*].

κλινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρακτική εφαρμογή τής ιατρικής για τη θεραπεία ασθενούς: *~ εξέταση / πείραμα / διάγνωση* (στην οποία ο γιατρός δεν χρησιμοποιεί εργαστηριακά ή ακτινολογικά δεδομένα, παρά μόνο τις φυσικές μεθόδους εξέτασης, την επισκόπηση, την ψηλάφηση, την επίκρουση και την ακρόαση) **2.** (α) ΨΥΧΟΛ. ***κλινική ψυχολογία*** ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη διάγνωση και τη θεραπεία ψυχοδιανοητικών διαταραχών (β) ***κλινικός γιατρός*** (i) ο γιατρός που ασχολείται με τη θεραπεία αρρώστων, κατ' αντιδιαστολή προς τον εργαστηριακό (ii) γιατρός με μεγάλη πείρα στη θεραπεία αρρώστων και ικανότητα στη διάγνωση (γ) ΙΑΤΡ. ***κλινικός θάνατος*** κατάσταση ανθρώπου, που χαρακτηρίζεται από τη νέκρωση τού φλοιού τού εγκεφάλου και κατά την οποία μπορούν να διατηρούνται ορισμένες λειτουργίες (π.χ. αναπνοή και κυκλοφορία) μόνο με μηχανική υποστήριξη. — **κλινικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλίνη.* Η λ. απαντά στον Γαληνό αναφερόμενη στον γιατρό που επισκέπτεται τους κλινήρεις ασθενείς. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το ελληνογενές γαλλ. clinique].

-κλινος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χώρο (συνήθ. δωμάτιο) που περιλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό κρεβατιών: *τρίκλινο δωμάτιο* || *τετράκλινη καμπίνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *έκλεισα δύο δίκλινα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τετράκλινος (οἶκος), τρίκλινον*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *κλίνη*].

κλινοσκέπασμα (το) [1859] {κλινοσκεπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) το σκέπασμα τού κρεβατιού (σεντόνι, κουβέρτα κ.λπ.): *λινά / καλοκαιρινά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettdecke].

κλινοστρωμνή (η) [1851] (λόγ.) τα στρωσίδια που απλώνονται πάνω στο κρεβάτι (σεντόνια, κουβέρτες, μαξιλάρια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettmatratze].

κλίνω ρ. αμετβ. και μετβ. {παρατ. κ. αόρ. έκλινα, κεκλιμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω κλίση, γέρνω προς ορισμένη κατεύθυνση: *η ζυγαριά έκλινε προς τα δεξιά·* ΦΡ. (ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα) ***κλίνατ' επί δεξιά / επ' αριστερά!*** στρέψτε το σώμα σας προς τα δεξιά / αριστερά **2.** (μτφ.) εμφανίζω ροπή, τάση προς κάτι: *οι πολιτικές του απόψεις έκλιναν προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό* || *~ προς την αποδοχή τής πρότασής σας* ♦ (μετβ.) **3.** ΓΛΩΣΣ. σχηματίζω τύπους τού παραδείγματος κλιτού μέρους τού λόγου: *~ ένα ουσιαστικό σε ενικό και πληθυντικό* || *~ ένα ρήμα στην υποτακτική αορίστου* **4.** κάνω (κάτι) να στραφεί, να γυρίσει προς τα κάτω ή τα πλάγια: *~ το κεφάλι / το σώμα μου·* ΦΡ. (α) ***κλίνω το γόνυ*** βλ. λ. *γόνυ* (β) ***κλίνω τον τράχηλο*** υποχωρώ, παραδίδομαι, λυγίζω (γ) ***(δεν έχω) πού την κεφαλήν κλίναι*** βλ. λ. *κεφαλή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος, ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλί-νjω*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *klei- «κλίνω, στρέφω», πβ. λατ. clino «κλίνω», σανσκρ. śrayati «στηρίζει», αρχ. γερμ. hlinen «κλίνω», αγγλ. lean «στηρίζω, ακουμπώ» (< αρχ. αγγλ. hlæne), γερμ. Leiter «κλίμακα» κ.ά. Ομόρρ. *κλί-νη, κλῖ-μα, κλῖ-μαξ (-κα), κλί-*

σις (-η), αρχ. *κλι-τύς* «πλαγιά» κ.ά.].

κλίνω: παράγωγα - σύνθετα. Η λ. **κλίνω** είναι από τις πιο παραγωγικές λέξεις τής Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Η λ. ανάγεται σε μια αρχική Ι.Ε. ρίζα *klei- «κλίνω, στηρίζω». Από τη συνεσταλμένη μορφή **κλῐ-** με έρρινο πρόσφυμα *-ν-* και ενεστωτική κατάληξη *-jω* προήλθε το **κλίνω**: **κλῐ-ν-jω* > *κλῑνω* (με μακρό στην Αρχαία ῑ, από την αντέκταση τού ῐ σε ι μετά την απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νj-* με σίγηση τού *-j-*, βλ. κ. λ. *κλιτύς*, ΣΧΟΛΙΟ). **Παράγωγα**: (α) θέμα **κλι-**: *κλί-ση (κλίσις), κλί-μα (κλιματ-ικός, κλιματ-ισμός, κλιματ-ιστικός, κλιματ-ίζομαι), κλίμακα* (< αρχ. *κλίμαξ, κλίμακος* < *κλίμα· κλιμάκ-ιο, κλιμακ-ώνω, κλιμάκ-ωση, κλιμακ-ωτός, κλιμακ-τήριος, κλιμακ-οστάσιο*). *κλι-τός (ετερόκλιτος, άκλιτος), κλι-τύς, κλί-τος, δι-κλί-δ-ες* (< *κλι-* + πρόσφυμα *-δ-·* *δικλίδες* «δίφυλλες πόρτες») (β) θέμα **κλιν-**: *κλίν-η (κλιν-ικός, κλιν-ήρης, κλιν-οσκεπάσματα), δί-κλινος, μονό-κλινος, κλιν-άρι, -κλιν-ής (επι-κλιν-ής, γονυ-κλινής), ανά-κλιν-τρο.* **Σύνθετα**: *απο-κλίνω (απόκλιση), εγ-κλίνω (έγκλιση, εγκλιτικός), παρ-εκ-κλίνω (παρέκκλιση), παρ-εγ-κλίνω (α-παρέγκλιτος), κατα-κλίνομαι (κατάκλιση), υπο-κλίνομαι (υπόκλιση), ανα-κλίνομαι (ανάκλιση).*
Η μετοχή **κεκλιμένος** (*κεκλιμένο επίπεδο, κεκλιμένη επιφάνεια*) γράφεται με ένα *-μ-*, αφού ο παρακείμενος και οι άλλοι χρόνοι τής μεσοπαθητικής φωνής σχηματίστηκαν στην Αρχαία από το θέμα *κλι-* (χωρίς *ν*): *κέ-κλι-μαι* > *κεκλι-μένος* (όχι *κεκλιμμένος*!)· πβ. *κρί-νω* – *κέ-κρι-μαι* > *κε-κρι-μένος (συγ-κεκριμένος, δια-κεκριμένος, εγ-κεκριμένος).*

κλιπ[1] (το) → βιντεοκλίπ

κλιπ[2] (το) {άκλ.} αντικείμενο μικρού μεγέθους με ελατήριο, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση δύο ή περισσότερων μικρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clip].

κλίρινγκ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. σύστημα συμψηφισμών για τη διευθέτηση των οφειλών που προκύπτουν κατά τις συναλλαγές μεταξύ διαφορετικών εμπορικών τραπεζών με την παρέμβαση ενός κεντρικού μηχανισμού εκκαθάρισης, σύμφωνα με τον οποίο οι νομισματικές αρχές κάθε χώρας (κυρ. οι κεντρικές τράπεζες) δέχονται τις χρεωπιστώσεις των συναλλασσομένων και συμψηφίζουν τα χρεωστικά και πιστωτικά υπόλοιπα, καταβάλλοντας μόνο τη διαφορά που προκύπτει, ώστε να μειώνεται ο αριθμός των απαιτουμένων συναλλαγών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clearing < clear «(εκ)καθαρίζω»].

κλισέ (το) {άκλ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. (κυριολ.) η μεταλλική ανάγλυφη πλάκα, με την οποία αναπαράγεται ό,τι είναι αποτυπωμένο πάνω της (κείμενο ή εικόνα) **2.** κάθε πολυχρησιμοποιημένη έκφραση, που έχει γίνει στερεότυπη για ορισμένη περίπτωση: *φραστικά ~* || *οι προεκλογικοί λόγοι είναι γεμάτοι από τα γνωστά ~ για λαϊκή κυριαρχία, πρόοδο, δημοκρατία κ.λπ.* **3.** η τυποποιημένη μορφή, ο συμβατικός τρόπος έκφρασης: *ακολουθεί τα ~* || *λογοτεχνικά ~* ΣΥΝ. στερεότυπο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cliché < ρ. clicher, ηχομιμητική λ.].

κλίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το να γέρνει (κάτι) προς τη μία πλευρά: *ενώ το πλοίο ταξίδευε, παρουσίασε ~* || *ξαφνικά πήρε το λεωφορείο απότομη ~* || *επικίνδυνη ~* ΣΥΝ. πλάγιασμα **2.** η στροφή: *~ (επί) δεξιά! / (επ') αριστερά!* || *η κλίση τού κεφαλιού* **3.** (μτφ.) η έφεση, η έμφυτη τάση, το ζωηρό ενδιαφέρον για κάτι: *από μικρός είχε ~ προς τα μαθηματικά / τη μουσική / τη ζωγραφική* || *δεν αρκεί να έχει κανείς δημιουργικές ~· πρέπει και να τις καλλιεργεί* ΣΥΝ. ροπή • **4.** ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός των τύπων μιας κλιτής λέξης, καθώς και το αντίστοιχο σύστημα («παράδειγμα») βάσει τού οποίου κλίνεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος, κλίνω, ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίσις* < *κλίνω*].

κλισιοσκόπιο (το) [1876] {-ίου | -ίων} (λόγ.) το σκοπευτικό όργανο πυροβόλου όπλου, που τοποθετείται στην κάννη του.
[ΕΤΥΜ. < *κλίση* + *-σκόπιο* < *σκοπός*].

κλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κλίση των γραμματικών κλιτών τύπων: *~ σύστημα.*

κλιτός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που κλίνεται ή που έχει κλίσεις **2.** ***κλιτό μέρος τού λόγου*** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, που για τη δήλωση της χρησιμοποιούνται περισσότερα από ένα ληκτικά στοιχεία (καταλήξεις): *τα κλιτά μέρη τού λόγου τής Ν. Ελληνικής είναι το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία, το ρήμα και η μετοχή* ΑΝΤ. άκλιτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλίνω*].

κλίτος (το) {κλίτ-ους | -η, -ών} ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις επιμήκεις διαιρέσεις τής παλαιοχριστιανικής βασιλικής: *κεντρικό / πλευρικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, κλιτύς, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλεῖτος / κλῖτος* < θ. *κλει-*, βλ. λ. *κλιτύς*].

-κλιτος, -η, -ο (για ναό) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κλιτών: *ο ναός τής ενορίας μας είναι τρίκλιτη βασιλική.*

κλιτύς (η) {κλιτ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων, -ύς} (λόγ.) η πλαγιά βουνού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλιτύς / κλειτύς, -ύος* < θ. *κλει-* (απαθής βαθμ. < Ι.Ε. *klei-, βλ. λ. *κλίνω*) + επίθημα *-τύς*].

κλιτύς ή κλειτύς; Η λ. είναι αρχαία (και απαντά ήδη στον Όμηρο) και παραδίδεται τόσο με *-ει-* (*κλειτύς*) όσο και με *-ι-* (*κλιτύς*). Η λ. στην Αρχαία σχηματίστηκε από την πλήρη βαθμίδα τής ρίζας *κλει-* και όχι από τη συνεσταλμ. βαθμ. που θα έδινε *κλῐ-* (*ῐ*), πράγμα που δεν θα επέτρεπε τη σύγχυση τού *-ει-* με το *-ι-* (ιωτακισμός) σε πρώιμη περίοδο. Όπως είναι φανερό, η γραφή κλιτύς είναι προϊόν ιωτακισμού. Στην προκειμένη περίπτωση, το ρ. *κλίνω* (< αρχ. *κλῑνω*) φαίνεται ότι επέδρασε έντονα στη γραφή *κλιτύς* (αρχ. *κλῑτύς*). Οπωσδήποτε, στις περιπτώσεις που έχουμε διπλή παράδοση, προτιμάται πάντα η απλούστερη γραφή, εν προκειμένω η γραφή με *-ι-*. Το ίδιο συνέβη και με την αρχ. λέξη *κλεῖτος / κλῖτος.*

κλοιός (ο) **1.** κάθε στεφάνη (από οποιοδήποτε υλικό) **2.** κάθε κυκλικός σχηματισμός που αναπτύσσεται συνήθ. γύρω από πρόσωπο ή πράγματα, περικλείοντας ή περιορίζοντας ό,τι βρίσκεται μέσα στον χώρο που ορίζει: *προστατευτικός ~ τής αστυνομίας γύρω από τον χώρο των επισήμων* || *οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν θέσει σε ασφυκτικό ~ από χθες την ομάδα των ανταρτών* || *ο πολιορκητικός ~ σφίγγει όλο και περισσότερο γύρω από τους υπερασπιστές τού οχυρού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλωϜιός*, αγν. ετύμου· υπάρχουν υποθέσεις αναγωγής του στις λ. *κλείς* «κλειδί», *κλείω*].

κλομπ (το) {άκλ.} το βαρύ μικρό ρόπαλο, που χρησιμοποιούν οι αστυνομικοί ως όπλο χειρός: *οι αστυνομικοί ξυλοκόπησαν με ~ τους διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club «ρόπαλο, ραβδί» < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubba, που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo. Βλ. κ. *κλαμπ*].

κλονίζω ρ. μετβ. {κλόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** σείω έντονα, συνταράζω (κάποιον/κάτι): *ο σεισμός κλόνισε συθέμελα το σπίτι* ΣΥΝ. ταράζω **2.** διαταράσσω την ομαλότητα και την αρμονία, προκαλώ αστάθεια ή αβεβαιότητα, ώστε κάτι να φαίνεται λιγότερο σίγουρο, αξιόπιστο κ.λπ.: *η απιστία κλόνισε τις συζυγικές τους σχέσεις* || *κατάφερε να κλονίσει τα επιχειρήματα τού συνομιλητή του* || *η πίστη του κλονίστηκε, μόλις διάβασε ένα ανατρεπτικό βιβλίο* || *η εμπιστοσύνη του προς τους πολιτικούς έχει κλονιστεί* || *η υγεία της κλονίστηκε από τις πολλές ταλαιπωρίες* || *κλονίζεται το δημόσιο σύστημα υγείας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλονῶ (-έω)* (υποχωρητ.) «αποσταθεροποιώ, ταράζω» < *κλόνος* «ταραχή, ορυμαγδός (τής μάχης) – βίαιη κίνηση» < θ. *κλ-* (μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *κελ-* τού ρ. *κέλλω* < **κέλ-jω* «θέτω σε κίνηση», βλ. λ. *κελεύω*) + επίθημα *-όνος*, που εμφανίζεται και στις λ. *θρ-όνος, χρ-όνος*].

κλονισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το τράνταγμα **2.** (συνήθ. μτφ.) η διαταραχή τής ομαλότητας, τής αρμονίας και τής βεβαιότητας: *ο ~ τής εμπιστοσύνης / τής οικονομίας / τής υγείας* ΣΥΝ. αποσταθεροποίηση, διασάλευση **3.** (μτφ.-συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που επιφέρει αποσταθεροποίηση και διαταραχή, που κλονίζει: *τα τελευταία εκλογικά αποτελέσματα ήταν ισχυρός ~ τού αρχηγικού του προφίλ* **4.** η διατάραξη τής ψυχικής ισορροπίας (κάποιου): *λόγω τού σοβαρού ατυχήματος υπέστη ισχυρό νευρικό ~.*

κλόουν (ο) {άκλ.} **1.** ο κωμικός τύπος τής παντομίμας ή τού τσίρκου, που προκαλεί το γέλιο με το παράξενο μακιγιάρισμα, τα φανταχτερά και περίεργα ρούχα και τα αστεία φερσίματά του ΣΥΝ. παλιάτσος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που λέει πολλά αστεία και κάνει πολλές χειρονομίες και μορφασμούς, προκειμένου να εντυπωσιάσει ή να προκαλέσει το γέλιο· στη ΦΡ. ***κάνω τον κλόουν*** γελοιοποιούμαι, για να κάνω τους άλλους να γελάσουν **3.** (κακόσ.) πρόσωπο που γελοιοποιεί με τη συμπεριφορά του σοβαρές καταστάσεις ή θεσμούς: *πρόκειται για έναν ~ τής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clown, αβεβ. ετύμου, < αρχ. αγγλ. cloyne, πιθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. klunni «αγροίκος, χωριάτης». Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο λατ. colonus «έποικος – γεωργός»].

κλοπή (η) **1.** η αφαίρεση ξένου κινητού πράγματος (ολικά ή εν μέρει) από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση: *συνελήφθη για ~* || *κατηγορείται για σωρεία κλοπών* || *~ πνευματικής ιδιοκτησίας* ΣΥΝ. κλέψιμο, κλεψιά, υπεξαίρεση **2.** (μτφ.) το να μην παίρνει κανείς αυτό που δικαιούται, λόγω παράνομης, σκόπιμης ή ακούσιας ενέργειας άλλου: *πρόκειται αναμφισβήτητα για ~ τής νίκης από τους διαιτητές, οι οποίοι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να χάσει η ομάδα μας* **3.** (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, που έχει ως αποτέλεσμα να στερείται κανείς κάτι που του ανήκει ή δικαιούται: *τέτοιες αυξήσεις καταντούν ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλέπτω*].

κλοπιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που περιήλθε στην κατοχή κάποιου με κλοπή (συνήθ. στον πληθ. τού ουδ.): *η αστυνομία έψαχνε να βρει τα ~* ΣΥΝ. κλεψιμαίικος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλοπιμαῖος* < *κλοπή* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος*, πβ. *ὑποβολ-ιμαῖος*].

κλος επιθ. {άκλ.} (ένδυμα, συνήθ. φούστα, φόρεμα) που είναι στενό στο επάνω μέρος και στο κάτω μέρος φαρδαίνει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cloche, βασική σημ. «καμπάνα» (η σημ. τού ενδύματος από το σχήμα). < δημώδ. λατ. clocca, κελτ. λ. που αντικατέστησε το εκκλησ. λατ. signum].

κλοτσηδόν επίρρ. με κλοτσιές, βίαια: *τον πέταξε έξω ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κλοτσώ* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

κλότσημα (το) {κλοτσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλοτσιά **2.** η εκτίναξη τού πυροβόλου όπλου προς τα πίσω, όταν εκπυρσοκροτεί.

κλοτσιά (η) [μεσν.] το βίαιο χτύπημα με το πόδι: *δίνω μια ~ σε κάποιον / σε κάτι* ΣΥΝ. λάκτισμα· ΦΡ. (μτφ.) ***με τις κλοτσιές*** με τη βία: *τον έδιωξαν ~* ΣΥΝ. κλοτσηδόν (βλ. κ. λ. *κλότσος*, ΕΤΥΜ.).

κλοτσοπατινάδα (η) (λαϊκ.) **1.** σειρά από δυνατές κλοτσιές και ποδοπατήματα **2.** κάθε παιχνίδι (λ.χ. ποδοσφαίρου), στο οποίο οι παίκτες κλοτσούν τη μπάλα ή άλλο αντικείμενο που χρησιμεύει πρόχειρα ως μπάλα, συνήθ. με βίαιο και άτεχνο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *κλότσος* + *μαντινάδα*, με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *πατώ*].

κλοτσοπατώ ρ. μετβ. [μεσν.] {κλοτσοπατάς... | κλοτσοπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κλοτσώ και πατώ (κάποιον) με βίαιο τρόπο συγχρόνως.

κλότσος (ο) (λαϊκ.) η δυνατή κλοτσιά, το χτύπημα με το πόδι: *του*

'δωσε έναν ~' ΦΡ. **τού κλότσου και τού μπάτσου** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον τον οποίο κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν, τον περιφρονούν, τον φέρονται βάναυσα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. calcio «λάκτισμα, φτέρνα» (ίσως μέσω τ. *colcio) < λατ. calx, -cis «φτέρνα». Η γρ. με -ω- (*κλωτσιά, κλωτσώ* κ.ο.κ.) δεν έχει ετυμολ. βάση].

κλοτσοσκούφι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (παλαιότ.) παιδικό παιχνίδι, που παιζόταν με το κλότσημα σκούφου **2.** (μτφ.) το περιφρονημένο πρόσωπο, που του φέρονται βάναυσα: *δεν του έδιναν καμιά σημασία, τον είχαν για ~* **3.** (μειωτ.) (α) το ποδόσφαιρο: *άλλη δουλειά δεν έχω, με το ~ θα ασχολούμαι τώρα;* (β) το κακής ποιότητας ποδόσφαιρο: *αυτό δεν είναι ποδόσφαιρο, είναι ~.*

κλοτσώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κλοτσάς... | κλότσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω κλοτσιά (σε πρόσωπο ή πράγμα): *~ τη μπάλα* || *το άλογο κλότσησε τον ιπποκόμο* || *από τα νεύρα του κλότσησε την πόρτα* **2.** (μτφ.) δείχνω περιφρόνηση σε (κάποιον/κάτι): *του βρέθηκε τέτοια καλή τύχη και την κλότσησε* ΣΥΝ. αποδιώχνω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ.) προβάλλω αντίσταση ή εκφράζω αντιρρήσεις ή δισταγμούς (για κάτι): *προσπαθούμε να τον πείσουμε, αλλά ακόμη κλοτσάει* || *ήταν έτοιμος να υπογράψει, αλλά στο τέλος κλότσησε* **4.** (για έμβρυα) μετακινούμαι, κάνω κινήσεις μέσα στη μήτρα: *έβαλε το χέρι πάνω στην κοιλιά τής εγκύου και ένιωσε το μωρό να κλοτσάει* **5.** (για όπλα) τινάζομαι προς τα πίσω λόγω τής εκπυρσοκρότησης: *η καραμπίνα κλότσησε στον ώμο του* || *κράτα σταθερά και δυνατά το όπλο, γιατί κλοτσάει* (βλ. κ. λ. *κλότσος*, ΕΤΥΜ.).

κλου (το) {άκλ.} το πιο ενδιαφέρον και εντυπωσιακό σημείο: *το ~ τής ιστορίας* || *το ~ τής βραδιάς ήταν ένα υπερθέαμα με ακροβάτες και χορευτικά νούμερα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clou < λατ. clavus «καρφί»].

κλούβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλου μεγέθους κλουβί **2.** το ειδικό αστυνομικό λεωφορείο, με το οποίο μεταφέρονται οι κρατούμενοι ή χρησιμοποιείται για τη μετακίνηση των ανδρών των Μ.Α.Τ. ή τής αστυνομίας: *στα επεισόδια έφτασαν τέσσερεις ~* || *τους μάζεψε η ~* (τους συνέλαβαν) **3.** (μτφ.) η φυλακή.

κλουβί (το) {κλουβ-ιού | -ιών} **1.** κατασκευή σε σχήμα κουτιού από σύρμα ή λεπτές ράβδους, μέσα στην οποία κλείνονται πουλιά ή ζώα: *καναρίνι στο ~* || *τα ~ των ζώων τού τσίρκου / τού ζωολογικού κήπου·* ΦΡ. **σαν θηρίο στο κλουβί** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που αισθάνεται περιορισμένος σε έναν χώρο και αντιδρά γι' αυτό έντονα **2.** (μτφ.) ο στενός χώρος, το πολύ μικρό δωμάτιο: *πώς να μείνουν τρεις άνθρωποι σ' αυτό το ~;* — (υποκ.) **κλουβάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλουβίον* < *κλωβίον*, υποκ. τού *κλωβός* (βλ.λ.)].

κλουβιάζω ρ. αμετβ. {κλούβιασ-α, -μένος} **1.** (για αβγά) γίνομαι κλούβιος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) γίνομαι χαζός, αποβλακώνομαι. — **κλούβιασμα** (το).

κλούβιος, -ια, -ιο **1.** (για αβγά) χαλασμένος, μπαγιάτικος **2.** (μτφ.) ανόητος: *έχει μυαλό ~· είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως.*
[ΕΤΥΜ. < *κλουβί*, με τη σημ. «κοτέτσι», που είναι ήδη μεσν.].

κλοφέν (το) {άκλ.} εξαιρετικά τοξική χημική ουσία, σε υγρή μορφή.
[ΕΤΥΜ. Συντετμ. τ. τού αγγλ. χημ. όρου poly(chlo)rinated bi(phen)yl «πολυχλωρινωμένο διφαινύλιο», το οποίο απαντά συντομογραφικά και ως PCB].

κ.λπ. κ. (εσφαλμ.) **κ.λ.π.** και λοιπά.

κλύδων (ο) {κλύδ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. η μεγάλη φουρτούνα, η θαλασσοταραχή ΣΥΝ. σάλος **2.** (μτφ.) η κατάσταση μεγάλης αναταραχής στον πολιτικό και κοινωνικό τομέα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κλυδωνίζομαι*].

κλυδωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κλυδωνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για πλοίο) ταρακουνιέμαι από τη θαλασσοταραχή: *το πλοίο κλυδωνιζόταν επικίνδυνα* **2.** (κατ' επέκτ.) ταλαιπωρούμαι από τη φουρνούνα **3.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αστάθειας και αναταραχής: *η οικογένειά τους κλυδωνιζόταν από τις ξαφνικές συμφορές* || *η οικονομία μας κλυδωνίζεται από τις απεργίες.* — **κλυδωνισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλύδων, -ωνος* «κύμα, θαλασσοταραχή» < Ι.Ε. *klu-d-, παρεκτεταμένη μορφή τής μηδενισμ. βαθμ. *klu- τού Ι.Ε. θ. *kleu- «πλένω, καθαρίζω», πβ. λατ. cluo, cloaca «υπόνομος», γοτθ. hlūtrs «καθαρός», γερμ. lauter, ουαλ. clir κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλύζω* «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» (< *κλύδ-jω), *κλύσ-μα*, *κατα-κλυσμός* κ.ά.].

κλύσμα (το) {κλύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό της **2.** (συνεκδ.) ο καθαρισμός σωματικής κοιλότητας, κυρ. των εντέρων, με την έγχυση υγρού με ειδική συσκευή: *κάνω ~* || *καθαρτικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλύζω* «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» < *κλύδ-jω < *κλύδων* «κύμα, θαλασσοταραχή», βλ. κ. *κλυδωνίζομαι*].

κλυστήρας (ο) ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή, η οποία απολήγει σε κατάλληλο ρύγχος και χρησιμοποιείται για την έγχυση υγρού (κλύσματος) σε κοιλότητα τού σώματος για τον καθαρισμό της. Επίσης (λαϊκ.) **κλυστήρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλυστήρ, -ῆρος* < *κλύζω*, βλ. κ. *κλύσμα*].

Κλυταιμ(ν)ήστρα (η) ΜΥΘΟΛ. η σύζυγος τού Αγαμέμνονα, τον οποίο σκότωσε μετά την επιστροφή του από τον Τρωικό Πόλεμο με συνεργό της τον εραστή της Αίγισθο· αργότερα τη δολοφόνησε ο γιος της Ορέστης, εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κλυταιμήστρα* < *κλυτός* «ακουστός, φημισμένος» + -*μήστρα*, θηλ. τού ουσ. *μήστωρ* «σύμβουλος, εμπνευστής» (< ρ. *μήδομαι* «σκέφτομαι, προετοιμάζω»)].

κλωβός (ο) (λόγ.) το κλουβί.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. kelūv «καλάθι, κλουβί», συρ. kelub «κλουβί πουλιού»].

κλώζω ρ. αμετβ. {έκλωσα} (λόγ.-για κότες) κακαρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., βλ. κ. *κρώζω*].

κλωθογυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κλωθογύρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** περιστρέφω (μαλλί, βαμβάκι κ.λπ.), για να κάνω νήμα **2.** (μτφ.) κάνω συνέχεια κύκλους, στριφογυρίζω ♦ **3.** (μετβ.) γυρίζω γύρω από (κάποιον/κάτι): *τον κλωθογύριζε, για να του μιλήσει·* ΦΡ. **τα κλωθογυρίζω** προσπαθώ να αποφύγω τη συζήτηση, αντιδρώ με υπεκφυγές, δεν παίρνω σαφή θέση. — **κλωθογύρισμα** (το).

Κλωθώ (η) {-ώς κ. -ούς} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλώθω* (βλ.λ.)].

κλώθω ρ. μετβ. {έκλωσα, κλώσ-τηκα, -μένος} φτειάχνω νήμα από μαλλί ή βαμβάκι, περιστρέφοντάς τα με ειδικά σύνεργα ΣΥΝ. γνέθω· ΦΡ. (α) (μτφ.) **τα κλώθω** υπεκφεύγω τη συζήτηση (β) **κλώθω στον νου μου** κάτι με απασχολεί έντονα και το σκέφτομαι συνέχεια. — **κλώσιμο** (το) κ. **κλώση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *κάλαθος*, πράγμα που, ωστόσο, προϋποθέτει ασυνήθιστη (αν και όχι αμάρτυρη) μεταπτωτική μεταβολή].

κλωνάρι (το) {κλωναρ-ιού | -ιών} ο μικρός και τρυφερός βλαστός: *~ ελιάς.* — (υποκ.) **κλωναράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *κλών* (βλ. κ. *κλώνος*)].

κλωνί (το) {κλων-ιού | -ιών} (λογοτ.) **1.** το κλαδί, το κλωνάρι (συνήθ. το ανθισμένο) **2.** η κλωστή ή το νήμα που χρησιμοποιείται για ράψιμο. Επίσης **κλωνιά** (η) (σημ. 2) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλωνίον*, υποκ. τού αρχ. *κλών* (βλ. κ. *κλώνος*)].

κλωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. τεχνική με την οποία είναι δυνατόν να αναπαραχθούν γενετικά όμοιοι οργανισμοί προς έναν αρχικό (ζώο ή φυτό) με παρέμβαση στη γενετική δομή ενός κυττάρου του (ωαρίου)· εφαρμόζεται ήδη (επιτυχώς) στα ζώα, όχι όμως και στον άνθρωπο, επειδή γεννά ηθικά και κοινωνικά προβλήματα σχετικά με τον κίνδυνο γενετικής ομοιομορφίας και επέμβασης στη δημιουργία ορισμένου τύπου ανθρώπων. Επίσης **κλωνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. cloning].

κλωνοποιώ ρ. μετβ. {κλωνοποιείς... | κλωνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διενεργώ κλωνοποίηση: *~ πρόβατο / φυτό.*

κλώνος (ο) **1.** το κλαδί (συνήθ. μεγάλο) **2.** ΒΙΟΛ. ο πληθυσμός γενετικά ταυτόσημων οργανισμών ή κυττάρων, που προήλθε από ένα μόνο άτομο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κλῶνος*, μεγεθ. τού μτγν. *κλωνίον*, υποκ. τού αρχ. *κλών, -νός* < *κλα-ών < *ql̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω», λατ. clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ», *κλά-σις (-η)*, *κλάσ-μα*, *κλῆ-ρος*, *κλῆ-μα* κ.ά.].

-κλωνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένο αριθμό κλώνων: *μονόκλωνο φυτό* **2.** συγκεκριμένο αριθμό κλωστών: *τρίκλωνο νήμα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *μονό-κλωνος*, *τρί-κλωνος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *κλών, -νός* (βλ. λ. *κλώνος*)].

κλώσα (η) → κλώσσα

κλώση (η) → κλώθω

κλώσιμο (το) → κλώθω

κλώσμα (το) {κλώσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νήμα που προέρχεται από γνέσιμο **2.** (μτφ.) το στριφογύρισμα, η στροφή, το απότομο γύρισμα: *~ ποταμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλῶσμα* < αρχ. *κλώθω*].

κλώσσα (η) {κλωσσών} **1.** η κότα που κλωσσά τα αβγά της **2.** (μτφ.-μειωτ.) φλύαρη γυναίκα: *γριά ~!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλώσσω* (υποχωρητ.). Βλ. λ. *κλωσσώ*].

κλωσσοπούλι (το) {κλωσσοπουλ-ιού | -ιών} το μικρό πουλάκι που γεννά η κότα: *μάζεψε δίπλα της τα παιδιά της, όπως η κλώσσα τα ~.* Επίσης **κλωσσόπουλο**.

κλωσσώ ρ. μετβ. {κλωσσάς... | κλώσσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για πτηνά, κότες) κάθομαι πάνω στα αβγά μου, ζεσταίνοντάς τα, ωσότου εκκολαφθούν τα νεογνά: *οι κότες κλωσσούν τα αβγά.* — **κλώσσημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλώσσω* «κακαρίζω» < αρχ. *κλώζω* (βλ.λ.)].

κλωστή (η) **1.** το νήμα, σύνολο λεπτών ινών από φυσικό (βαμβάκι, μαλλί) ή τεχνητό (νάιλον) υλικό, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή υφασμάτων ή σχοινιών: *~ για ράψιμο* || *χρωματιστή / μεταξωτή / βαμβακερή ~* || *στερέωσε καλά το κουμπί με διπλή ~* || *έφυγε μια ~ απ' το στρίφωμα* || *πολλά παραμύθια άρχιζαν με τη στερεότυπη φράση «κόκκινη ~ δεμένη, στην ανέμη τυλιγμένη, δώσε κλότσο να γυρίσει, παραμύθι ν' αρχινίσει»·* ΦΡ. **κρέμομαι από μία κλωστή** βρίσκομαι σε κρίσιμη κατάσταση: *η υγεία του / η ζωή του κρέμεται από μία κλωστή* ΣΥΝ. είμαι στο χείλος τού γκρεμού **2.** (στα φασολάκια) η λεπτή απόφυση στις άκρες των φασολιών, που μοιάζει με λεπτό νήμα. — (υποκ.) **κλωστούλα** κ. **κλωστίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. (ως ουσ.) τού μτγν. επιθ. *κλωστός* < αρχ. *κλώθω*].

κλωστήριο (το) [1838] {κλωστηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο ή το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται κλωστές.

κλώστης (ο) [μεσν.] {κλωστών}, **κλώστρια** (η) {κλωστριών} (σημ. 1) **1.** ο εργάτης που φτειάχνει νήματα σε κλωστήριο **2.** εργαλείο τής κλωστοϋφαντουργίας. Επίσης (λαϊκ.) **κλώστρα** (η) [μεσν.] {κλωστρών} (σημ. 1).

κλωστικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το κλώσιμο ή τον κλώστη: *~ μηχανή.*

κλωστοβιομηχανία (η) {κλωστοβιομηχανιών} η βιομηχανία που κα-

τασκευάζει κλωστές.

κλωστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η μετατροπή ινών σε κλωστή.

κλωστοϋφαντήριο (το) |1887| {κλωστοϋφαντηρί-ου | -ων} το κλωστοϋφαντουργείο (βλ.λ.).

κλωστοϋφαντικός, -ή, -ό |1898| αυτός που σχετίζεται με την τεχνική κατασκευής νημάτων και υφασμάτων.

κλωστοϋφαντουργείο (το) εργοστάσιο που επεξεργάζεται νήματα και παράγει υφάσματα ΣΥΝ. κλωστοϋφαντήριο.

κλωστοϋφαντουργία (η) {κλωστοϋφαντουργιών} **1.** η τεχνική τής βιομηχανικής επεξεργασίας νημάτων και παραγωγής υφασμάτων ΣΥΝ. κλωστοϋφαντική **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, όπου γίνεται η παραπάνω διαδικασία **3.** ο βιομηχανικός κλάδος που περιλαμβάνει τις μονάδες κλωστοϋφαντουργίας: *περικοπές στις επιδοτήσεις τής ελληνικής ~.* — **κλωστοϋφαντουργός** (ο), **κλωστοϋφαντουργικός**, -ή, -ό.

κλωτσιά (η) ‣ κλοτσιά

κλωτσώ ρ. ‣ κλοτσώ

Κ.Μ.Π.Φ. (η) Κινητή Μονάδα Προνοσοκομειακής Φροντίδας.

Κ.Ν.Ε. (η) Κομουνιστική Νεολαία Ελλάδας.

κνήμη (η) {κνημών} ΑΝΑΤ. **1.** το τμήμα τού σκελετού των κάτω άκρων, που βρίσκεται μεταξύ τού μηρού και των αστραγάλων· η γάμπα **2.** (ειδικότ.) το ένα από τα δύο επιμήκη οστά που αποτελούν το παραπάνω τμήμα (αλλιώς *κνημιαίο οστό*· το άλλο είναι η *περόνη*), που ενώνεται στο πάνω μέρος του με το μηριαίο οστό και στο κάτω με τον αστράγαλο· πβ. κ. λ. *περόνη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *knam-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *konəm- «κνήμη». πβ. αρχ. ιρλ. cnāim «πόδι. οστό», αρχ. γερμ. hamma «κνήμη», αρχ. αγγλ. hamm κ.ά.].

κνημιαίος, -α, -ο |αρχ.| κ. **κνημαίος** |μτγν.| ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την κνήμη: *~ μυς*.

κνημίδα (η) (αρχαιοπρ.) η περικνημίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνημίς, -ῖδος* < *κνήμη*].

κνησμός (ο) φαγούρα που μας κάνει να θέλουμε να ξύσουμε το ερεθισμένο σημείο· ο δυσάρεστος ερεθισμός τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κναίω / κνῶ (-άω)* «τρίβω, ξύνω» < kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω». πβ. αρχ. γερμ. nuoen «γυαλίζω», αρχ. γερμ. hnuo «αρμός, άρθρωση», αλβ. krromë «πιτυρίδα, ψώρα» κ.ά. Ομόρρ. *κνώ-δ-αλο(ν)*, αρχ. *κνί-ζω* «τρίβω, ερεθίζω», *κνῖ-σα, κνίψ* (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνησμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κνησμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προκαλεί κνησμό: *~ αίσθημα / ιδιότητα.*

κνίδη (η) {κνιδών} (λόγ.) η τσουκνίδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < κνίζω (< *κνίδjω*). για το οποίο βλ. λ. *κνίδωση, τσουκνίδα*].

κνίδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) ο ερεθισμός τού δέρματος (π.χ. από την επαφή με τσουκνίδα) κατά τον οποίο εμφανίζονται εξανθήματα, που συνοδεύονται από κνησμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνίδωσις* < **κνιδῶ* < *κνίδη* «τσουκνίδα», που συνδ. με το ρ. *κνίζω* «ερεθίζω, τρίβω». Το αρχ. *κνίζω* < **κνίδ-jω* < *kn-id-, παρεκτεταμένη μορφή τού θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λετ. knidêt «κατατρώγω», αρχ. νορβ. hnita «πληγώνομαι», μέσ. ιρλ. cned «πληγή» κ.ά. Ομόρρ. *κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνῖ-σα, κνίψ* (> *σκνίπα*)].

κνίζω ρ. μετβ. {έκνισα} (λόγ.) προκαλώ φαγούρα, ερεθίζω το δέρμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κνιδ-jω*. βλ. λ. *κνίδωση*, πβ. *κνισμός*].

κνίσα (η) {χωρ. πληθ.} ο καπνός και η μυρωδιά από κρέας που ψήνεται ΣΥΝ. τσίκνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνῖσα / κνίση* < **κνῖδ-σα* < *kn-īd-, παρεκτεταμένη μορφή τού θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λατ. nidor «οσμή κρέατος, ατμός» (< *qnīdos-). αρχ. σκανδ. hniss (< ρ. hnītan «αγγίζω»· παρόμοια σημασιολογική μεταβολή στο γοτθ. stiggan «αγγίζω» ‣ αρχ. γερμ. stincan «μυρίζω άσχημα, βρομώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κνίζω* «τρίβω, ερεθίζω» (< **κνίδ-jω*). *κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνίδωσις (-η), κνίψ* (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνίτης (ο) {κνιτών}, **κνίτισσα** (η) {κνιτισσών} μέλος τής Κ.Ν.Ε. (βλ.λ.). — **κνίτικος**, -η, -ο, **κνίτικα** επίρρ.

κνούτο (το) μαστίγιο από δερμάτινες λουρίδες που καταλήγουν σε μεταλλικά σφαιρίδια· όργανο μαστίγωσης στην τσαρική Ρωσία: *«ένας υπανάπτυκτος βασιβουζούκος που μόνο από κνούτο καταλαβαίνει»* (εφημ.) ΣΥΝ. φραγγέλιο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. knut].

κνώδαλο (το) (αρχαιοπρ.) ανόητος και τιποτένιος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνώδαλον*, αρχική σημ. «άγριο ζώο που δαγκώνει», αβεβ. ετύμου, πιθ. < θ. *κνω-*, που συνδ. με το ρ. *κνῶ / κναίω* «τρίβω, ξύνω» (για το οποίο βλ. λ. *κνησμός*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για παράγωγο συγκεκομμένου τ. **κυνώδων* < *κυνόδων* «κυνόδοντας»].

Κνωσός κ. **Κνωσσός** (η) αρχαία πόλη τής Κρήτης, κέντρο τού μινωικού πολιτισμού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κνωσ(σ)ός*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο. Εντούτοις, έχουν διατυπωθεί και προτάσεις Ι.Ε. καταγωγής. Κατά τον V. Georgiev, το τοπωνύμιο ανάγεται σε Ι.Ε. *knex-t-yo «τάφρος, λάκκος» (πβ. σανσκρ. khaṭa-ḥ «τάφρος, λάκκος» < Ι.Ε. *kn̥x-to-). πράγμα που, κατά τον ίδιο, επιμαρτυρείται από το παλαιότερο όνομα τής Κνωσού *Καίρατος* (το οποίο επίσης συνδέει με σανσκρ. kevaṭa-ḥ «λάκκος»). Κατά τον W. Merlingen, το τοπωνύμιο ανάγεται σε Ι.Ε. *knōisoḥ- με τη σημ. «βασιλική πόλη», που το παραβάλλει με λατ. (g)natus «γεννημένος» (βλ. λ. *γνή-σιος*), αρχ. γερμ. kuning «βασιλιάς» (> γερμ. König) κ.ά.].

Κ.Ο. (η) **1.** Κοινοβουλευτική Ομάδα **2.** Κομματική Οργάνωση.

Κ.Ο.Α. (η) Κρατική Ορχήστρα Αθηνών.

κοάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για βάτραχο) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή (κοάξ-κοάξ) **2.** (για πρόσ.) μιλώ όπως ο βάτραχος, μιμούμαι τη φωνή τού βατράχου. — **κόασμα** (το) |1782| κ. **κοασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόαξ*, ηχομιμητική λ. από την κραυγή τού βατράχου. πβ. κ. λατ. coaxo, γερμ. quak κ.ά.].

κοάλα (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρό ζώο τής Αυστραλίας, που μοιάζει με αρκουδάκι, ανεβαίνει στα δέντρα και δεν έχει ουρά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. koala < αυστραλ. koola(h), το οποίο στη γλώσσα των ιθαγενών σημαίνει «όχι νερό», αφού αυτό το είδος μαρσιπποφόρου δεν πίνει ποτέ νερό].

κοάξ-κοάξ (το) {άκλ.} η φωνή τού βατράχου (πβ. *βρεκεκέξ*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ηχομιμητ. λ.].

Κ.Ο.Β. (η) Κομουνιστική Οργάνωση Βάσης.

κοβάλτιο (το) |1812| {κοβαλτί-ου | -ων} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο με κυανή χροιά (σύμβολο Co), που αποτελεί ένα από τα απαραίτητα στον οργανισμό ιχνοστοιχεία και συστατικό πολλών πυρίμαχων και μαγνητικών κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. kobalt < μέσ. γερμ. kobolt, ονομασία δαίμονα των ορυχείων στους παλαιούς γερμανικούς μύθους, επειδή κατά την εξόρυξη τού μετάλλου προκαλούνταν επικίνδυνες αναθυμιάσεις].

κόβερ-γκερλ (το) {άκλ.} νέα και όμορφη κοπέλα, τής οποίας η φωτογραφία εμφανίζεται ως εξώφυλλο σε περιοδικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cover-girl].

κόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γ' ενεστ. κόβει κ. λαϊκ. κόφτει | έκοψα (προστ. κόψε κ. κόφ' το), κόπηκα, κομμένος} ♦ (μετβ.) **1.** χωρίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα κομμάτια (με κατάλληλο εργαλείο, λ.χ. μαχαίρι, τανάλια, ψαλίδι, κόφτη κ.ά.): *~ το σκοινί / την κορδέλα / τα καλώδια / τα δεσμά* || *~ τη ντομάτα στα τέσσερα / την πίτα σε μικρά κομμάτια / μια φέτα στα δύο* || *~ την τούρτα / τη βασιλόπιτα* (τη χωρίζω σε κομμάτια) **2.** ξεχωρίζω ένα κομμάτι από το βασικό τμήμα (κάποιου πράγματος): *κόψε μου μια φέτα ψωμί* || *~ μια μερίδα κρέας* || *~ ένα μπούτι από το κοτόπουλο* **3.** (+σε) δίνω (σε κάτι) συγκεκριμένη μορφή με τη βοήθεια μαχαιριού ή άλλου αιχμηρού αντικειμένου: *~ το ύφασμα σε τετράγωνα* || *~ το κρεμμύδι / την πιπεριά σε ροδέλες* **4.** (α) αφαιρώ, συνήθ. με κοφτερό εργαλείο, από κάτι ένα τμήμα του: *έκοψε το νεκρό τμήμα τού φυτού και το πέταξε* || *~ τις κορυφές από τα στάρια* || *~ ένα κλαδί απ' το δέντρο* || *~ ένα άρθρο από την εφημερίδα* || *~ τις άκρες απ' τα φύλλα* (ξακρίζω) || *~ τις σελίδες με τον χαρτοκόπτη* (β) (ειδικότ.) για αποκοπή μέλους τού σώματος και ακρωτηριασμό: *ο δήμιος του έκοψε το κεφάλι* || *τα παλιά χρόνια έκοβαν τα αφτιά ή τη μύτη των κακούργων για τιμωρία* **5.** (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο όπου βρίσκεται (τραβώντας το): *~ τα σταφύλια / τα μήλα* || *~ λεμόνια από τη λεμονιά* || *~ δύο σελίδες από το τετράδιο* **6.** αφαιρώ τμήμα ταινίας, ομιλίας, γραπτού κειμένου κ.λπ. (επειδή ίσως προσβάλλει κάποιους ή παραβιάζει κάποιον νόμο): *έκοψαν από την ταινία τις τολμηρές σκηνές* || *η επιτροπή έκοψε ένα μέρος τής ομιλίας στο μοντάζ, γιατί περιείχε ύβρεις κατά τού πολιτεύματος* || *στην καινούργια έκδοση τού μυθιστορήματος υπάρχουν και τα κομμάτια που είχε κόψει η λογοκρισία* ΣΥΝ. λογοκρίνω **7.** (για δέντρο) πελεκώ ή πριονίζω τον κορμό του, ώστε να πέσει κάτω: *οι ξυλοκόποι με τα τσεκούρια κόβουν δέντρα* || *~ ξύλα* (δέντρα ή κλαδιά από τα δέντρα για θέρμανση) **8.** (για μέλος ή σημείο τού σώματός μου) πληγώνω (σκόπιμα ή από απροσεξία, συνήθ. όταν ένα αιχμηρό αντικείμενο ή επιφάνεια προκαλεί άνοιγμα στο δέρμα, ώστε να τρέχει αίμα): *~ το δάχτυλό μου* || *έκοψα το χέρι μου με το μαχαίρι καθώς ετοίμαζα το φαγητό*· ΦΡ. (α) ***κόβω τις φλέβες μου*** (i) για απόπειρα αυτοκτονίας (ii) (μτφ.-αργκό) για να δείξει κανείς ότι έχει περιέλθει σε απελπιστική κατάσταση: *δεν αντέχω πια αυτή την κατάσταση, θα κόψω τις φλέβες μου!* (β) ***κόψε τον λαιμό σου!*** βρες τη λύση μόνος σου, χωρίς να με εμπλέκεις: *δεν ξέρω πού θα βρεις τα λεφτά που μου χρωστάς· ~!* || *κόψτε τον λαιμό σας να τελειώσετε εγκαίρως τη δουλειά!* **9.** (για τιμή προϊόντος) μειώνω, κάνω έκπτωση: *πόσα θα μου κόψετε, αν αγοράσω και τα δύο;* || *του έκοψε πέντε χιλιάδες δρχ. από την αρχική τιμή* ΣΥΝ. κάνω έκπτωση **10.** μειώνω τη διάρκεια: *το φιλμ διαρκεί πολύ, πρέπει να το κόψουμε* || *έκοψε δέκα λεπτά από την ομιλία του, γιατί ξεπερνούσε τον χρόνο* **11.** μειώνω σε μήκος: *~ τα μαλλιά μου / τα νύχια / τα γένια / τις φαβορίτες* || *~ το γρασσίδι* **12.** αφαιρώ εντελώς, ξυρίζω: *από τότε που έκοψε το μουστάκι, άλλαξε το πρόσωπό του* || *έβαλε στοίχημα ότι θα κόψει το μούσι του, αν χάσουν στις εκλογές* **13.** (για περιοχή) χωρίζω, διαιρώ: *το ποτάμι κόβει την κοιλάδα στα δύο* || *ο δρόμος κόβει το χωριό στη μέση* **14.** (για νόμισμα) παράγω και θέτω στην κυκλοφορία: *η κυβέρνηση θα αναγκαστεί να κόψει πληθωριστικό νόμισμα* || *η Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι θα κόψει νέο νόμισμα* **15.** (για μισθό, επίδομα) εγκρίνω και καταβάλλω, πληρώνω: *του έκοψε μηνιάτικο διακόσιες χιλιάδες* || *ο εργάτης ζήτησε να του κόψουν επίδομα ανθυγιεινής εργασίας* **16.** (για εισιτήριο) (α) εκδίδω σε (κάποιον): *πόσα εισιτήρια κόβει το θέατρό σας τα σαββατοκύριακα;* (β) ζητώ να μου εκδώσουν, βγάζω (από ταμείο / εκδοτήριο): *τον έστειλαν να κόψει εισιτήρια για όλη την παρέα* **17.** διακόπτω (κάποιον) κατά τη διάρκεια μιας πράξης: *μου τηλεφώνησε την ώρα που η ταινία έφτανε στην κορύφωση· μ' έκοψε πάνω στο καλύτερο* || *μη με κόβεις την ώρα που μιλάω!* **18.** (λαϊκ.) σχηματίζω μια εντύπωση για (κάποιον/κάτι), καταλαβαίνω τον χαρακτήρα του: *αμέσως τον έκοψα τι κουμάσι ήταν!* **19.** (λαϊκ.) κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ: *καθόταν στην άκρη τής πλατείας κι έκοβε κίνηση* || *περνούσε μπροστά από τους υποψηφίους κι έκοβε φάτσες* **20.** εμποδίζω: *φύγε από μπροστά μου· κόβεις τη θέα!* || *τα ψηλά κτήρια έκοβαν τον ήλιο* || (μτφ.) *μπήκε στη μέση και μου έκοψε τον δρόμο* || *αυτή η ήττα τού έκοψε τον δρό-*

μο προς την προεδρία **21.** απορρίπτω. θεωρώ ότι κάποιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις (για κάτι): *ο καθηγητής έκοψε στις εξετάσεις είκοσι φοιτητές* **22.** ελαττώνω: *κόψε ταχύτητα. ο δρόμος στενεύει απότομα* **23.** παύω να κάνω (κάτι). διακόπτω (συνήθεια. πάθος κ.λπ.): ~ *το χαρτί* (τη χαρτοπαιξία) / *το κάπνισμα / το ποτό* **24.** (για όργανα τού σώματος. λειτουργίες κ.λπ.) σταματώ απότομα κάτι. το κάνω να πάψει να λειτουργεί: *η ταινία έχει σκηνές δράσης που κόβουν την ανάσα* **25.** σε ΦΡ. που δηλώνουν μεγάλο φόβο, όπως **κόβω τη χολή / τα ήπατα (κάποιου)** προκαλώ μεγάλο φόβο (σε κάποιον): *ήρθε πίσω μου αθόρυβα στο σκοτάδι και μου 'κοψε τη χολή* || *μου 'κοψε τα ήπατα μόλις μου είπε πως κάτι έπαθες!* **26.** περικόπτω ή σταματώ: *πρέπει να κόψουμε τις περιττές δαπάνες* || *έκοψαν όλες τις επιδοτήσεις προς τους αγρότες* || *λένε ότι θα μας κόψουν το οικογενειακό επίδομα* **27.** διακόπτω. σταματώ κάτι που υπάρχει μέχρι σήμερα: *πρέπει να κόψουμε τις οικειότητες / τα πολλά-πολλά / τα πάρε-δώσε* || *τσακώθηκε μαζί του και του έκοψε και την καλημέρα* || *έκοψε κάθε επαφή / κάθε σχέση μαζί της*· ΦΡ. (εκφραστ.) **κομμένα αυτά!** (i) για να επισημανθεί (σε κάποιον) ότι πρέπει να σταματήσει αυτά που συνηθίζει να κάνει και ότι πρέπει να αλλάξει στάση ή συμπεριφορά (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις! ~!* (ii) για να προειδοποιηθεί (κάποιος) ότι η (κακή) συμπεριφορά του θα προκαλέσει αρνητική αντίδραση (από κάποιον άλλο): *Με τέτοιος θράσος που έχεις, νομίζεις ότι θα σου κάνω κι άλλα χατίρια: ~!* **28.** διακόπτω τη ροή ή την παροχή αγαθού. σταματώ την τροφοδότηση: *αν δεν πληρώσετε εγκαίρως τον λογαριασμό. θα σας κόψουμε το ρεύμα* || *τους έκοψαν το νερό* **29.** στρίβω (συνήθ. με απότομη κίνηση): *έκοψε το τιμόνι δεξιά και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα* **30.** αλέθω: ~ *καφέ / κιμά / πιπέρι* **31.** ΑΘΛ. εμποδίζω τη συνέχεια τής πορείας. διακόπτω την κίνηση (παίκτη ή μπάλας): *ο αμυντικός έκοψε τον επιθετικό τής αντίπαλης ομάδας* || *έκοψε τη μπάλα με το χέρι* **32.** (για χτύπημα με το χέρι): *θα σου κόψω κάνα χαστούκι!* || *του 'κοψε μια ανάποδη* (με την εξωτερική πλευρά τής παλάμης). *που τη θυμάται ακόμη* **33.** σε ΦΡ. που δηλώνουν επιβολή σε κάποιον ή περιορισμό τού θάρρους ή τού θράσους του: *πρέπει να του κόψεις λίγο τον βήχα, γιατί έχει γίνει πολύ θρασύς* || *θα του κόψω τον αέρα. γιατί αυθαδιάζει* || *πολλά λες και θα στην κόψω τη γλώσσα σύρριζα!* || *αν ξαναπλώσεις χέρι στο φαγητό, θα στα κόψω τα χέρια!* || *αν ξαναπατήσεις στη γειτονιά, θα στα κόψω τα πόδια!* **34.** (λαϊκ.) για έντονο και ξαφνικό αίσθημα πείνας: *κατά το μεσημέρι με έκοψε μια πείνα!* || *δεν είχαν φάει και τους είχε κόψει λόρδα* **35.** (για φιλμ ή βιντεοταινία) σταματώ (τη μετάδοση) σε ορισμένο σημείο: *κόψε το εδώ να το δούμε καλύτερα* (ενν. *το φιλμ*) **36.** τέμνω σε ένα σημείο: *μία ευθεία κόβει τις δύο άλλες στο σημείο αυτό* **37.** τεμαχίζω με ορισμένο τρόπο ή σχέδιο: ~ *ίσια / στραβά το χαρτί* || ~ *ύφασμα για κουρτίνες / για σακάκι* ♦ (αμετβ.) **38.** (για τράπουλα) χωρίζω το σύνολο των τραπουλόχαρτων σε δύο μέρη (στην έναρξη τού παιχνιδιού): *εσύ κόβεις* (ενν. *την τράπουλα*) **39.** (για ρευστές τροφές) αλλοιώνεται η σύνθεσή μου. χαλάω: *το γάλα έκοψε. δεν πίνεται πια* || *χρειάζεται προσοχή όταν φτειάχνεις τη μαγιονέζα. για να μην κόψει* **40.** (για εργαλείο με αιχμή, κόψη. ακμή) είμαι κοφτερός. οξύς. μπορώ να χρησιμοποιηθώ για κοπή: *το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει* || *ένα ξυράφι που κόβει πολύ* (πολύ κοφτερό) || *πρόσεχε τη λάμα· κόβει σαν ξυράφι!* **41.** μειώνεται η έντασή μου: *ευτυχώς έκοψε ο αέρας* || *στο λιμανάκι το κύμα κόβει αρκετά* || *να κόψει πρώτα η βροχή και μετά φεύγουμε* **42.** σταματώ (τις επαφές μου με κάποιον), διακόπτω (τις σχέσεις): *έχουμε κόψει, δεν βλεπόμαστε πια* **43.** (λαϊκ.) αλλοιώνομαι. παίρνω χειρότερη όψη: *έκοψε η μούρη του απ' τη δίαιτα* ΣΥΝ. ρεύω **44.** σε ΦΡ. που δηλώνουν οξεία αντίληψη: *κόβει το μυαλό του* (ή *του κόβει*) || *κόβει το μάτι σου* (βλέπεις καλά, παρατηρείς λεπτομέρειες) **45.** (για καθηγητή. εξεταστή) απορρίπτω (μαθητές, υποψηφίους), βαθμολογώ κάτω από τη βάση: *ένας εξεταστής που έχει τη φήμη ότι κόβει* (μεσοπαθ. **κόβομαι**) **46.** απορρίπτομαι: *κόπηκε στις εξετάσεις με τέσσερα* **47.** παύω να αισθάνομαι κάτι: *μόλις έμαθα τα δυσάρεστα νέα. μου κόπηκε η όρεξη* **48.** (για όργανα τού σώματος. λειτουργία του κ.λπ.) σταματώ (απότομα) ή παύω να λειτουργώ: *μόλις δεις το βάθος τού γκρεμού θα σου κοπεί η αναπνοή* || *απ' την πολλή πεζοπορία μου είχε κοπεί η ανάσα* **49.** σε ΦΡ. για τη δήλωση μεγάλου φόβου: *μόλις είδαν τους εχθρούς. τους κόπηκαν τα γόνατα / τα πόδια* || *από το μεγάλο σοκ τής κόπηκε η μιλιά* || *μου κόπηκαν τα ήπατα απ' τον φόβο* **50.** διακόπτομαι: *καθώς συνομιλούσαν, κόπηκε ξαφνικά η γραμμή* || *όταν έχει κακοκαιρία, κόβεται συχνά η δορυφορική σύνδεση* **51.** παύω να έχω (κάτι): *της κόπηκε το γάλα και δεν μπορεί πλέον να θηλάσει* || *ξαφνικά της κόπηκε η περίοδος* **52.** (για υλικό που είναι πολύ μαλακό) μπορώ να τεμαχιστώ εύκολα: *το βούτυρο κόβεται εύκολα* || *το κρέας έχει παγώσει και δεν κόβεται με τίποτα* • ΦΡ. (α) **κόβω δρόμο** ακολουθώ συντομότερη διαδρομή: *στρίψε από 'δώ για να κόψουμε δρόμο* (β) (αργκό) **κόβω λάσπη** φεύγω από μια δυσάρεστη κατάσταση. την κοπανάω: *μόλις είδε τα σκούρα. έκοψε λάσπη* (γ) **κόβω τα φτερά (κάποιου)** τον αποθαρρύνω. τον κάνω να απογοητευθεί (σε μια προσπάθεια που καταβάλλει): *η αναπάντεχη αποτυχία του στον διαγωνισμό τού έκοψε τα φτερά* (δ) (μτφ.) **κόβω το κεφάλι μου** είμαι απολύτως σίγουρος για (κάποιον/κάτι), δεν έχω την παραμικρή αμφιβολία: *αποκλείεται να συμπεριφέρθηκε αυτός έτσι· κόβω το κεφάλι μου γι' αυτόν* || *μπορεί να έγιναν κι έτσι όπως τα λες τα πράγματα· δεν κόβω το κεφάλι μου!* (ε) **το κόβω με τα πόδια** πηγαίνω κάπου πεζός: *απελπίστηκα να περιμένω το λεωφορείο και το 'κοψα με τα πόδια* (στ) **κόβω βόλτες** πηγαίνω πέρα-δώθε: *ένας νεαρός έκοβε βόλτες μπροστά απ' το σπίτι σου* (ζ) (οικ.) **κόφ' το** ή **κόψ' το!** σταμάτα (να κάνεις ή να λες αυτό που κάνεις ή λες): *~! Δεν θέλω άλλα αστεία εις βάρος μου* (η) **με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας** βλ. λ. *ιδρώτας* (θ) (μτφ.) **κόβω / γκρεμίζω τις γέφυρες** βλ. λ. *γέφυρα* (ι) (ειρων.) **κόψε κάτι!** (i) προς κάποιον που λέει πολλές υπερβολές, που διηγείται (συνήθ. για τον εαυτό του) απίστευτα πράγματα: *σαν πολλά μας τα λες. ~!* (ii) (προς έμπορο) κάνε μια μικρή έκπτωση (ια) **κόβω και ράβω** για κάποιον που μπορεί να κάνει ό,τι θέλει σε έναν χώρο, έναν τομέα: *στην υπηρεσία του κόβει και ράβει* ΣΥΝ. λύνει και δένει (ιβ) (μτφ.) **κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)** φτειαγμένος ή απόλυτα προσαρμοσμένος στις επιθυμίες. τις ικανότητες τις δυνατότητες (κάποιου): *ο ρόλος ήταν ~ αυτής τής ηθοποιού* || *οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως κομμένοι και ραμμένοι στα μέτρα τού κυβερνώντος κόμματος* (ιγ) **τι σε κόφτει εσένα;** τι σε νοιάζει. γιατί σε απασχολεί: (με τη σημ. «δεν σου πέφτει λόγος. δεν σε αφορά κάτι»): *Εσένα τι σε κόφτει αν θα πληρώσουν πρόστιμο; Εσύ θα τα δώσεις τα λεφτά;* (ιδ) (λαϊκ.) **κόβω καρφιά** για πολύ κρύο καιρό, για πολύ ψύχος: *κόψαμε καρφιά μες στο χιόνι* (ιε) (λαϊκ.) **κόβω ρόδα μυρωμένα** (γενικά) φεύγω. αποχωρώ· (ειδικότ.) εγκαταλείπω μια κατάσταση ξαφνικά, κυρ. όταν θα έπρεπε να μείνω (ιστ) **με κόβει η κοιλιά μου** παθαίνω διάρροια, κόψιμο (ιζ) **κόβω το αίμα (κάποιου)** βλ. λ. *αίμα* (ιη) **κόβω την ανάσα (κάποιου)** (i) για να δηλωθεί ο έντονος θαυμασμός που προκαλείται από τη θέα ενός εντυπωσιακού και συνήθ. αχανούς τοπίου: *το απέραντο πέλαγος που αντικρίσαμε από την κορυφή τού βουνού, μας έκοψε την ανάσα* (ii) για την περιγραφή καταστάσεων που προκαλούν φόβο, τρόμο. έκπληξη ή συναρπάζουν: *το θρίλερ είχε κάτι τρομακτικές σκηνές που σου έκοβαν την ανάσα* || *μόλις τον είδα να πέφτει στο κενό. μου κόπηκε η ανάσα* **53.** (α) με ενδιαφέρει πολύ: *θέλω να πάω. αλλά δεν ~ κιόλας!* (β) επιμένω (για κάτι): *δεν ήρθε στη συνάντηση και κοβόταν ότι δεν είχε ενημερωθεί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόπτω* (βλ.λ.), πβ. *ράβω – ράπτω. σκάβω – σκάπτω. νίβω – νίπτω* κ.ά. Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *μὲ κόπτει ἵδρος, κόβονται τὰ πόδια / τὰ μέλη μου, μὲ κόφτει διὰ κάποιον*].

κογιονάρω ρ. μετβ. {κογιονάρισα} (λαϊκ.) κοροϊδεύω. εμπαίζω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. cogionar (ιταλ. coglionare) < cogion «(κυριολ.) όρχις – (μτφ.) ανόητος. ηλίθιος» < μτγν. λατ. coleo < λατ. culeus].

κογιότ (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρός λύκος που ζει στη δυτική Β. Αμερική (Η.Π.Α. και Μεξικό).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coyote < μεξ. coyote < koyotl, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων)].

Κογκό (το) → Κονγκό

κογκλάβιο (το) → κονκλάβιο

κογκρέσο (το) → κονγκρέσο

κόγχη (η) {κογχών} **1.** ΑΝΑΤ. κάθε κοιλότητα οστού ή οργάνου τού σώματος: ~ *οφθαλμού* (καθεμιά από τις κοιλότητες τού κρανίου, στις οποίες βρίσκονται τα μάτια) || ~ *ωτός* (ονομασία τής βαθιάς κοιλότητας τού πτερυγίου τού αφτιού) **2.** κοίλωμα τοίχου για την τοποθέτηση διαφόρων αντικειμένων ή για διακοσμητικούς χώρους **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το ημικυκλικό τμήμα τού Αγίου Βήματος, που προεξέχει προς την ανατολή και στο οποίο τοποθετείται η Αγία Τράπεζα. όπως επίσης και τα πλάγια μικρότερα ημικυκλικά στοιχεία τού Ιερού Βήματος **4.** ΓΕΩΛ. κοίλωμα με αμφιθεατρικό και ημικυκλικό σχήμα, που βρίσκεται στην επιφάνεια τού εδάφους και που σχηματίστηκε από τις διαβρωτικές διεργασίες παγετώνα. Επίσης **κόχη** (κυρ. σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. που συνδ. με σανσκρ. śaṅkhá- «μύδι», καθώς και με το αρχ. ουσ. *κόχλος* «κοχλίας»].

-κογχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει πόσες κόγχες έχει ένα κτήριο: *το ιερό τής εκκλησίας μας είναι τρίκογχο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τρί-κογχος*), που προέρχεται από το αρχ. *κόγχη*].

ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. (το) Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.

Κ.Ο.Ε.Μ. (η) Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής.

Κοζάκος (ο) μέλος νομαδικού πληθυσμού στα νότια σύνορα τής Ρωσίας, με στρατό περίφημο για τη μαχητικότητά του. ο οποίος φρουρούσε τα σύνορα τής χώρας και. μετά την επανάσταση τού 1917, ενσωματώθηκε στον Κόκκινο Στρατό. — **κοζάκικος,** -η, -ο [1896].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cosaque < ουκραν. Kozak < τουρκ. Kazak «στρατιώτης ιππικού»].

Κοζάνη (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας. πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Κοζάνης).* — **Κοζανίτης** (ο), **Κοζανίτισσα** (η), **κοζανίτικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. kožani < koža «γίδα. δέρμα γίδας»].

Κόζα Νόστρα (η) {άκλ.} η ονομασία τής μαφίας στις Η.Π.Α.· (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός κλειστών μυστικών ομάδων τού οργανωμένου εγκλήματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cosa nostra «δική μας υπόθεση»].

κοζάρω ρ. μετβ. {κοζάρισα} (λαϊκ.) **1.** κοιτάζω (κάποιον/κάτι) με προσοχή. συνήθ. κρυφά **2.** βλέπω (από μακριά), διακρίνω (κάποιον/κάτι). βάζω (κάποιον/κάτι) στο μάτι ΣΥΝ. μπανίζω.
[ΕΤΥΜ. < *κόζι* (βλ.λ.)].

κόζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) το ισχυρό φύλλο που νικάει **2.** το προσεκτικό κοίταγμα. η παρατήρηση· ΦΡ. (α) **κάνω κόζι** διακρίνω, βλέπω (κάποιον): *τον έκανες κόζι αυτόν που πέρασε;* (β) **παίρνω κόζι** κοιτάζω επίμονα και με ερωτική διάθεση ΣΥΝ. μπανίζω. παίρνω μάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. koz].

Κ.Ο.Θ. (η) Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης.

κόθορνος (ο) {κοθόρν-ου | -ων. -ους} **1.** υπόδημα με ψηλό και παχύ πέλμα. το οποίο φορούσαν οι υποκριτές τής αρχαίας τραγωδίας υποδυόμενοι ρόλους ηρώων **2.** (μτφ.) (α) (μειωτ.) για άκομψο υπόδημα (β) άνθρωπος αναξιόπιστος που αλλάζει απόψεις και θέσεις από ιδιοτέλεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. λυδικό δάνειο].

κοιλάδα (η) το κοίλωμα εδάφους που περικλείεται από βουνά ή υψώματα και που σχηματίστηκε λόγω τής διαβρωτικής ενέργειας τού νερού· ΦΡ. ***κοιλάς τού κλαυθμώνος*** βλ. λ. *κλαυθμών*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοιλάς, -άδος* < *κοῖλος*].

κοιλαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κοίλαν-α, -θηκα} (λόγ.) βαθουλώνω, κάνω (κάτι) κοίλο. — **κοίλανση** (η) [μτγν.].

κοιλαράς, -ού, -άδικο {κοιλαράδες (θηλ. κοιλαρούδες)} (μεγεθ.-μειωτ.) αυτός που έχει μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά ΣΥΝ. προκοίλης, χοντρός.

κοιλάρφανος, -η, -ο (λαϊκ.) ορφανός από τη στιγμή τής γέννησής του.

κοιλεντερωτά (τα) [1877] ΖΩΟΛ. ομοταξία υδρόβιων ασπονδύλων, που περιλαμβάνει τα κοράλλια, τις μέδουσες, τους σπόγγους κ.ά. Επίσης **κοιλέντερα** [μεσν.].

κοιλιά (η) **1.** η περιοχή τού ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον θώρακα και στη λεκάνη, η οποία περιέχει τα σπλάχνα ΣΥΝ. γαστέρα· ΦΡ. (α) ***πέφτω με την κοιλιά*** πέφτω μπρούμυτα, οριζόντια προς το έδαφος: *έπεσε στο νερό με την κοιλιά* (β) ***χορός τής κοιλιάς*** ανατολίτικος χορός που βασίζεται στην κίνηση τής κοιλιάς και των γοφών (γ) ***η κοιλιά μου παίζει βιολί / ταμπουρά*** πεινάω πολύ (και ακούγονται από την κοιλιά οι χαρακτηριστικοί ήχοι, γουργούρισμα) **2.** (συνεκδ.) το μπροστινό τοίχωμα τής παραπάνω περιοχής: *έχει ράμματα στην ~ από την εγχείρηση*· ΦΡ. ***πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια*** ξεκαρδίζομαι, γελάω πάρα πολύ **3.** (συνεκδ.) (α) το στομάχι ή τα έντερα: *κοιμήθηκε με άδεια ~* (β) (στα ζώα, ψάρια κ.λπ.) η αντίστοιχη περιοχή τού σώματός τους· (ειδικότ.) το κάτω μαλακό μέρος τού σώματός τους: *ανοίγω το ψάρι από την ~ || μαγειρεμένες ~ ζώων || κοιλιές και ποδαράκια για πατσά* • **4.** η μήτρα: (καθημ.) *αισθανόταν το έμβρυο να κλοτσάει στην ~ της || μια έγκυος με φουσκωμένη ~*· ΦΡ. ***από την κοιλιά τής μάννας του*** βλ. λ. *μάννα* **5.** (μτφ.) κοίλωμα προς τα μέσα ή προς τα έξω: *τέντωσε το σχοινί, γιατί κάνει ~* • **6.** το πάχος (στην περιοχή τής κοιλιάς): *δεν έχεις καθόλου ~. είσαι μια χαρά*· ΦΡ. ***κάνω κοιλιά*** (i) παχαίνω: *λένε ότι η μπίρα φουσκώνει και κάνει κοιλιά* (ii) χαλαρώνω (σε προσπάθεια, εργασία κ.λπ.): *οι εργασίες για τη διάνοιξη οδού κάνουν κοιλιά* (δεν προχωρούν εντατικά) || *αυτή την περίοδο η ομάδα έχει κάνει κοιλιά* **7.** το κάτω μέρος τού αεροσκάφους: *δεν λειτούργησε το σύστημα των τροχών και το αεροπλάνο προσγειώθηκε με την ~*. Επίσης (λόγ.) **κοιλία** (βλ.λ.). — (υποκ.) **κοιλίτσα** (η), (μεγεθ.) **κοιλάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοιλία* (< *κοῖλος*), που αρχικώς δήλωνε κάθε σωματική κοιλότητα, για να καταλήξει στη σημ. «κοιλότητα των σπλάχνων» (ήδη αρχ.)].

κοιλία (η) {κοιλιών} ΑΝΑΤ. ονομασία διαφόρων κοιλοτήτων των οργάνων τού σώματος: *κοιλίες τής καρδιάς* (οι δύο κοιλότητες τής καρδιάς, όπου συγκεντρώνεται το αίμα που προέρχεται από τους κόλπους) || *κοιλίες τού εγκεφάλου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοῖλος*].

κοιλιακός[1], -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: *~ χώρα || ~ μύες (άνω / κάτω / πλάγιοι)* **2. *κοιλιακοί*** (οι) (α) οι κοιλιακοί μύες (β) ποικίλες ασκήσεις γυμναστικής για την εκγύμναση των μυών τής κοιλιάς: *κάνω κοιλιακούς* **3. *κοιλιακά*** (τα) νόσος των εντέρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κοιλιακός[2], -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με κοιλία (τής καρδιάς): *~ αορτή*.

κοιλιαλγία (η) {κοιλιαλγιών} πόνος στην κοιλιά, κοιλόπονος.
[ΕΤΥΜ. < *κοιλιά* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cœlialgie].

κοιλιόδουλος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που υποκύπτει στη λαιμαργία του, ο φαγάς ΣΥΝ. λαίμαργος.

κοιλιοκήλη (η) [1853] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση κοιλιακού σπλάγχνου (λ.χ. εντέρου) μέσα από ασθενές σημείο τού κοιλιακού τοιχώματος ή μέσα από ουλή προηγούμενης επέμβασης *(μετεγχειρητική ~)*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cœliocèle].

κοιλόπονος (ο) πόνος στην κοιλιά ΣΥΝ. πονόκοιλος, κοιλιαλγία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κοιλοπονώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κοιλοπονάς... | κοιλοπόνεσα} **1.** πονώ στην κοιλιά **2.** (για επίτοκη γυναίκα) έχω ωδίνες τοκετού.

κοίλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει βαθουλωμένη επιφάνεια: *~ κάτοπτρο* ΣΥΝ. βαθουλός, βαθουλωτός • **2.** αυτός που έχει εσωτερικό κενό, κούφιος ΑΝΤ. συμπαγής **3. *κοίλο(ν)*** (το) το μέρος τού αρχαίου θεάτρου που προοριζόταν για τους θεατές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῖλος* < **κοϝ-ιλος* (πβ. μυκ. ko-wi-ro-) < *kow-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *kew- «κοίλωμα, οίδημα», πβ. λατ. cavus «κοίλος» (> γαλλ. cave «σπηλιά»), cavitas «κοιλότητα» (> ισπ. cavidad), αρμ. soyl, αλβ. thelë «βαθύς» κ.ά. Πιθ. ομόρρ. *κώθων* (βλ. λ. *κωθώνι*)].

κοιλότητα (η) [αρχ.] {κοιλοτήτων} βαθούλωμα στην επιφάνεια τής γης ή μεγάλου επίπεδου αντικειμένου.

κοίλωμα (το) [αρχ.] {κοιλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κοίλο μέρος μιας επιφάνειας, το βαθούλωμα: *~ εδάφους* ΣΥΝ. κοιλότητα, κούφωμα, λάκκωμα.

κοιμάμαι κ. (σπανιότ.) **κοιμούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {κοιμάσαι... | κοιμ-ήθηκα, -ισμένος} **1.** βρίσκομαι στην κατάσταση τού ύπνου: *~ καλά / ήσυχα / βαθιά / ανήσυχα / σαν πουλάκι* (ήσυχα) / *στο πλάι με γυρισμένη την πλάτη / ανάσκελα / λίγο / ελαφρά / με τα ρούχα / με τα μάτια ανοιχτά*· ΦΡ. (α) ***κοιμάμαι κι ονειρεύομαι / κοιμάμαι τού καλού καιρού*** (i) για ύπνο βαθύ (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (β) ***κοιμάμαι όρθιος*** (i) είμαι εξαντλημένος και κλείνουν τα μάτια μου από τη νύστα (ii) δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου, δεν παίρνω χαμπάρι, είμαι χαζός (γ) ***κοιμάμαι τον ύπνο τού δικαίου*** (i) (μτφ.) κοιμάμαι ήρεμα και ανέμελα (ii) (μτφ.) δεν καταλαβαίνω τι μου γίνεται, είμαι αφελής, δεν παίρνω είδηση (δ) ***κοιμάμαι με τις κότες*** πηγαίνω πολύ νωρίς για ύπνο (ε) ***κοιμάμαι σαν αρνάκι*** κοιμάμαι ξέγνοιαστος (στ) ***κοιμήσου και παρήγγειλα*** αρχή νανουρίσματος· (μτφ.-ειρων.) σε πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (ζ) ***κοιμάται (κάποιος) κι η τύχη του δουλεύει*** βλ. λ. *τύχη* (η) (παροιμ.) ***όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς*** βλ. λ. *στρώνω* (θ) (παροιμ.) ***με στραβό αν κοιμηθείς, το πρωί θα αλληθωρίσεις*** για την επίδραση που ασκούν οι παρέες στον άνθρωπο, κυρ. οι κακές **2.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους, ιερείς, μοναχούς κ.λπ., αλλά και για λαϊκούς) πεθαίνω: *ο άγιος εκοιμήθη στα εξήντα του χρόνια* ΣΥΝ. αποδημώ εις Κύριον **3.** (μτφ.) (α) αδρανώ, μένω άπρακτος: *μην κοιμάσαι!* (ενεργοποιήσου!) (β) είμαι τεμπέλης και αργοκίνητος • **4.** κάνω έρωτα: *έχει κοιμηθεί με πολλούς || κοιμηθήκατε μαζί;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, θυμάμαι, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοιμοῦμαι* < αρχ. *κοιμῶμαι* «ξαπλώνω, πέφτω για ύπνο», μέση φωνή τού ρ. *κοιμῶ (-άω)* «κοιμίζω, ηρεμώ», βλ. λ. *κοιμίζω*. Ο μεσν. τ. *κοιμᾶμαι* σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το γ' πρόσωπο *κοιμᾶται* τού αρχ. *κοιμῶμαι*].

κοίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (σπάν.) η κατάσταση τού ύπνου • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο θάνατος: *στις 15 Αυγούστου γιορτάζουμε την Κοίμηση τής Θεοτόκου* (β) ***Κοίμηση τής Θεοτόκου*** (i) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (ii) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση τής Θεοτόκου.

κοιμήσης (ο) {κοιμήσηδες} αυτός που είναι νωθρός, που δεν έχει ζωντάνια στις κινήσεις του: *χρειαζόμαστε έναν δραστήριο άνθρωπο· αυτός είναι ~, δεν κάνει για τη δουλειά*. — **κοιμήσικος, -η, -ο, κοιμήσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοιμησ-* (ρ. *κοιμούμαι*) + καταλ. *-ης*].

κοιμητήριο (το) [μτγν.] {κοιμητηρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το νεκροταφείο (βλ.λ.). Επίσης **κοιμητήρι**. — **κοιμητηριακός, -ή, -ό**.

κοιμίζω ρ. μετβ. {κοίμισ-α, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: *επί δύο ώρες προσπαθούσε να κοιμίσει το μωρό* ΣΥΝ. αποκοιμίζω **2.** (η μτχ. ***κοιμισμένος, -η, -ο***) οκνηρός, αργοκίνητος, βραδύς στη σκέψη και στις κινήσεις ΑΝΤ. ξεφτέρι, τζιμάνι. — **κοιμιστικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι, κόμμα, ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κοίμᾱ* / **κοῖμος*, που εκφράζει την ιδέα τής κατάκλισης για ύπνο, < *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

κοιμίσης (ο) → κοιμήσης

κοιμούμαι ρ. → κοιμάμαι

κοινά (τα) οι υποθέσεις και τα προβλήματα που απασχολούν το σύνολο των πολιτών: *αδιαφορεί τελείως για τα ~ || η ενασχόληση με τα ~ είναι δημοκρατικό καθήκον*· (ειδικότ.) η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων, των προβλημάτων που απασχολούν τους πολίτες τοπικής ή εθνικής κοινότητας: *αναμειγνύομαι / συμμετέχω στα ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πληθ. ουδ. τού επίθ. *κοινός* (βλ.λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιείται με τη σημ. των δημοσίων υποθέσεων, λ.χ. *πρὸς τὰ κοινὰ προσελθεῖν* «μετέχω τού δημοσίου βίου» (Δημοσθ.)].

κοιναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η αόριστη και γενική αίσθηση που έχει κάθε άνθρωπος για την ύπαρξή του, ανεξάρτητα από τις πληροφορίες που δίνουν τα αισθητήρια όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. coenesthesia].

κοινό (το) **1.** κάθε χαρακτηριστικό που απαντά σε περισσότερους από έναν ανθρώπους, καταστάσεις κ.λπ.: *δεν έχουν τίποτα το ~ μεταξύ τους* • (περιληπτ.) **2.** το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθεί μια εκδήλωση, αυτοί στους οποίους απευθύνεται κάτι (βιβλίο, εκδήλωση, παράσταση κ.λπ.): *τα εισιτήρια θα διατίθενται στο ~ από αύριο || το έργο του αγαπήθηκε από το ευρύ / μεγάλο ~ || αναγνωστικό / αγοραστικό / θεατρόφιλο / νεανικό / λαϊκό / απαιτητικό / εκδηλωτικό / φιλάθλο ~ || το ~ καταχειροκρότησε τον δημοφιλή πιανίστα || το συντηρητικό ~ αποδοκίμασε έντονα τους τολμηρούς σκηνικούς πειραματισμούς τού εκκεντρικού σκηνοθέτη || το νοήμον ~* **3.** (ειδικότ.) ομάδα ανθρώπων που τρέφουν θαυμασμό προς έναν λογοτέχνη, καλλιτέχνη ή επιστήμονα: *ο διάσημος τραγουδιστής ζήτησε τη συνδρομή τού ~ του για τα παιδιά τού Τρίτου Κόσμου*.
[ΕΤΥΜ. Η λ. απαντά ήδη στους εκκλησ. συγγραφείς ως μέρος των περιφράσεων *τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας* (Ι. Χρυσόστομος), *εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν* (Ωριγένης), αναφερόμενη στη συνάθροιση των πιστών, στο εκκλησίασμα].

κοινο- κ. **κοινό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι: **1.** σχετίζεται με τα κοινά, την πολιτική: *κοινο-βούλιο* **2.** σχετίζεται με αυτό που γίνεται από κοινού με κάποιον: *κοινοπραξία, κοινό-χρηστος* **3.** σχετίζεται με την κοινή γλώσσα: *κοινό-λεκτος, κοινο-λεξία* **4.** σχετίζεται με τον δημόσιο βίο: *κοινο-λογώ, κοινοποιώ* **5.** στερείται πρωτοτυπίας: *κοινό-τυπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *κοινο-λογία*, μτγν. *κοινο-βούλιον*), που προέρχεται από το επίθ. *κοινός* (βλ.λ.)].

κοινοβιάζω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} εγκαθίσταμαι σε κοινοβιακή μονή και γίνομαι μέλος της. Επίσης **κοινοβιώ** [1868] {-είς...}.

κοινόβιο (το) [μτγν.] {κοινοβί-ου | -ων} **1.** μορφή μοναστικής ζωής, κατά την οποία όλοι οι μοναχοί ακολουθούν κοινό πρόγραμμα ζωής και λατρείας και διοικούνται από ηγούμενο, τον οποίο εκλέγουν οι ίδιοι **2.** (κατ' επέκτ.) η από κοινού συμβίωση πολλών ανθρώπων σε χώρο όπου υπάρχει συνήθ. αυτονομία και ελευθερία κινήσεων και επικρατεί πνεύμα κοινοκτημοσύνης: *τα νεανικά ~ στην Αμερική τής δεκαετίας τού '60*. — **κοινοβιακός, -ή, -ό** [μτγν.], **κοινοβιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

κοινοβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κοινή διαβίωση πολλών ανθρώπων ή οργανισμών στον ίδιο χώρο, η ζωή σε κοινόβιο.

κοινοβουλευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το Κοι-

νοβούλιο: ~ *εκπρόσωπος* (βουλευτής που εκπροσωπεί το κόμμα του στις συνεδριάσεις τής Βουλής) / *δημοκρατία* (που έχει Κοινοβούλιο· όχι άμεση δημοκρατία) / *σύστημα* / *πρακτική* / *έλεγχος* (εβδομαδιαία συνεδρίαση, όπου εξετάζονται επερωτήσεις) / *περίοδος* / *επιτροπή* / *όργανο* / *ομάδα κόμματος* / *πλειοψηφία*. — **κοινοβουλευτικ-ά / -ώς** [1839] επίρρ.

κοινοβουλευτισμός (ο) [1887] το πολιτικό σύστημα που βασίζεται στην ύπαρξη Κοινοβουλίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. parlementarisme].

Κοινοβούλιο (το) {Κοινοβουλί-ου | -ων} **1.** το ανώτατο συλλογικό πολιτικό όργανο, που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους τού λαού και ασκεί τη νομοθετική εξουσία, ενώ παράλληλα ελέγχει την εκτελεστική ΣΥΝ. Βουλή **2.** το σύνολο των βουλευτών, η Βουλή: *το ~ αρνήθηκε να δώσει ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου συνεδριάζει η Βουλή ΣΥΝ. βουλευτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουλή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοινοβούλιον* < *κοινόβουλος* < *κοινός* + *-βουλος* < *βουλή*].

κοινογαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} μορφή πολυγαμίας, κατά την οποία δύο ή περισσότεροι άνδρες έχουν κοινές συζυγικές σχέσεις με δύο ή περισσότερες γυναίκες (πβ. λ. *πολυγαμία*) ΑΝΤ. μονογαμία.

κοινοκτημοσύνη (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** η από κοινού κυριότητα υλικών αγαθών **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. βασική αρχή των σοσιαλιστικών κοινωνιών, που καταργεί την ατομική ιδιοκτησία και υποστηρίζει την από κοινού χρήση ή απόλαυση των υλικών αγαθών.
[ΕΤΥΜ. < *κοινοκτήμων* < *κοινός* + *-κτήμων* < αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω». μεταφρ. δάνειο από γερμ. Gütergemeinschaft].

κοινόλεκτος (η) [μτγν.] {κοινολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. η κοινή γλώσσα που ομιλείται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα, και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιωματικά). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.

κοινολεκτώ ρ. αμετβ. {κοινολεκτείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) λέω κοινά, συνηθισμένα πράγματα. — **κοινολεξία** (η) [μτγν.], **κοινολεκτικός**, -ή, -ό [1819].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοινολεκτῶ (-έω)* < *κοινός* + *-λεκτῶ* < *λέγω*].

κοινολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κοινολογείς... | κοινολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) διαδίδω ευρέως, γνωστοποιώ στο κοινό (συνήθ. κάτι που δεν πρέπει να μαθευτεί αμέσως): *υπάρχουν πράγματα που δεν πρέπει να κοινολογούνται* ΣΥΝ. κοινοποιώ, διαλαλώ, ανακοινώνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω, αποσιωπώ. — **κοινολόγηση** (η) [1821].

κοινόν (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) συνομοσπονδία πόλεων-κρατών με ίσα δικαιώματα και ενιαία κεντρική διοίκηση: *το ~ των Αχαιών*.

κοινοποίηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε γνωστοποίηση ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται.

κοινοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {κοινοποιείς... | κοινοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) δημόσια γνωστό, ανακοινώνω: *η κυβέρνηση δεν κοινοποίησε ακόμη το νέο φορολογικό νομοσχέδιο* ΣΥΝ. κοινολογώ, γνωστοποιώ ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω **2.** αποστέλλω ή επιδίδω δημόσιο ή άλλο επίσημο έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιώ διορισμό, απόλυση, καταγγελία κ.λπ.: *κοινοποιήθηκε στο τοπικό γραφείο η απόφαση τού κεντρικού συμβουλίου*.

κοινοπολιτεία (η) {κοινοπολιτειών} **1.** (γενικότ.) η ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων • **2.** η ένωση ανεξαρτήτων κρατών, που συνεργάζονται μεταξύ τους σε θέματα αμοιβαίων συμφερόντων, π.χ. οι χώρες τής παλαιότ. *Βρετανικής ~* (τώρα μόνο *Κοινοπολιτείας*), *η ~ Ανεξάρτητων Κρατών* (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία κ.ά.). — **κοινοπολιτειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κοινός* + *πολιτεία*. Ο όρ. (Βρετανική) Κοινοπολιτεία (σημ. 2) αποτελεί απόδ. τού αγγλ. Commonwealth].

κοινοπραξία (η) [μεσν.] {κοινοπραξιών} **1.** η από κοινού ανάπτυξη δραστηριότητας από μεμονωμένα άτομα ή σύνολο ατόμων, που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένου σκοπού **2.** η ένωση που αποτελείται από μέλη τού ίδιου επαγγέλματος και αποσκοπεί στην προώθηση επαγγελματικών στόχων: *~ καπνοπαραγωγών*. — **κοινοπρακτικός**, -ή, -ό [1896].

κοινός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει σε πολλούς, χρησιμοποιείται ή προορίζεται για πολλούς ή όλους: *~ φίλος* / *λογαριασμός* / *αγαθά* / *καλό* (ειδικότ.) για χώρο που τον χρησιμοποιούν, τον μοιράζονται περισσότερα τού ενός άτομα: *ενοικιαζόμενα δωμάτια με ~ μπάνιο* / *κουζίνα* / *αυλή* / *κήπο*· ΦΡ. (α) **κοινό μυστικό** βλ. λ. *μυστικό* (β) **σε κοινή θέα** μπροστά σε όλους, μπροστά στα μάτια όλων (ώστε να βλέπουν όλοι): *δεν είναι δυνατόν πλευρές τής ιδιωτικής ζωής των πολιτών να εκτίθενται ~* (από τα μέσα ενημέρωσης) (γ) **κοινή γυναίκα** η πόρνη (δ) **κοινή ησυχία** το διάστημα μεταξύ 14.30-17.30 και 23.30-07.00 το καλοκαίρι και από 15.00-17.00 και 22.30-06.30 τον χειμώνα: *συνελήφθη για διατάραξη τής ~* **2.** αυτός που αποτελεί γνώρισμα και χαρακτηριστικό πολλών: *αποτελεί ~ αντίληψη* / *πεποίθηση* / *πείρα ότι...* || *έχουμε ~ απόψεις* / *ιδέες* / *αντιλήψεις* / *συμφέροντα* / *όφελος* || *αυτοί οι δύο έχουν πολλά ~ σημεία* / *στοιχεία* ΣΥΝ. αμοιβαίος· ΦΡ. **κοινός παρονομαστής** βλ. λ. *παρονομαστής* **3.** αυτός που δεν έχει κάτι το ιδιαίτερο ή εξαιρετικό· συνηθισμένος: *είναι ένα ~ ύφασμα* || *πρόκειται για έναν ~, κοινότατο άνθρωπο* || *επέδειξε εργατικότητα πέρα από το ~ μέτρο* || *λόγος ακατανόητος από τον ~ αναγνώστη*· ΦΡ. (α) **κοινός νους** (*κοινός νοῦς*, Φιλόδημος *Ῥήτορ.*, 1.37) η κοινή λογική (βλ. λ. *λογική*) (β) **κοινός θνητός** για καθημερινούς, συνηθισμένους ανθρώπους, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που ανήκουν στην υψηλή κοινωνία ή είναι πολύ σημαντικά πρόσωπα: *αυτά τα σπίτια δεν είναι για μας τους κοινούς θνητούς* || (ειρων.) *αυτά είναι υψηλά νοήματα· δεν μπορεί να τα καταλάβει ένας ~!* **4.** (για πράγμ.) μέτριος ή κατώτερος σε ποιότητα: *γράψε σ' ένα ~ χαρτί, ένα ό,τι να 'ναι...* ΣΥΝ. πρόχειρος, ευτελής **5.** αυτός που γίνεται από κοινού, που καθορίζεται από τη συμμετοχή και συμφωνία πολλών: *~ επιχείρηση* / *πολιτική* / *αγώνας* / *προσπάθεια* / *ανακοινωθέν* / *διάβημα* / *εμφάνιση* / *απόφαση* / *έκδοση* || *τα συνδικάτα θα συγκροτήσουν ~ μέτωπο κατά τής κυβέρνησης*· ΦΡ. (α) ΓΛΩΣΣ. **Κοινή** (η) (ενν. *γλώσσα*) η καθομιλουμένη, η μορφή γλώσσας που χρησιμοποιούν όλοι στην προφορική επικοινωνία τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια γλώσσα· η δημοτική, η καθημερινή γλώσσα· (ειδικότ.) (i) **Κοινή Ελληνιστική / Αλεξανδρινή** η ελληνική γλώσσα που διαμορφώθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο, κατ' αντιδιαστολή προς την αττική διάλεκτο (ii) **Κοινή Νεοελληνική** η γλωσσική μορφή τής Ν. Ελληνικής που ομιλείται και γράφεται στην Ελλάδα (από το 1976 και ως επίσημη γλώσσα τής Εκπαίδευσης και τής Διοίκησης που γενικεύθηκε σταδιακά από τότε σε όλες τις μορφές γραπτού και προφορικού λόγου)· ιστορικά, είναι καρπός σύνθεσης τής μητροδίδακτης γλώσσας (δημοτικής) με τη λόγια μορφή τής Ελληνικής (καθαρεύουσα) από τη μακρόχρονη παράλληλη χρήση και αλληλεπίδραση ΣΥΝ. δημοτική (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ για το *γλωσσικό ζήτημα*, λ. *γλωσσικός*) (iii) **κοινό όνομα** το προσηγορικό (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς το κύριο όνομα (β) **κοινός τόπος** η κοινοτοπία (βλ.λ.) (γ) ΝΟΜ. **κοινή συναινέσει** για διαζύγιο που εκδίδεται σε σύντομο χρονικό διάστημα με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο εν διαστάσει συζύγων: *πήραν διαζύγιο ~* (δ) **μέγιστος κοινός διαιρέτης** βλ. λ. *μέγιστος* (ε) **ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο** βλ. λ. *ελάχιστος* (στ) **Κοινή Αγορά** η Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. κ. λ. *Ε.Ο.Κ.*, *ένωση*, *αγορά*) (ζ) **από κοινού** (*ἀπὸ κοινοῦ λαμβάνειν*, Απολλώνιος ο Δύσκολος, *Περὶ συντάξεως* 122.14) μαζί, σε συνεργασία, με κοινή προσπάθεια: *θα αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα ~* (η) (μτφ.) **βρίσκω κοινό έδαφος (με κάποιον)** συμφωνώ (με κάποιον) για κάτι, κυρ. όταν υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με άλλα θέματα: *οι δυο πλευρές βρήκαν κοινό έδαφος επικοινωνίας στο επίμαχο ζήτημα* • **6.** αυτός που αναφέρεται στο κοινωνικό σύνολο (το κοινό), δημόσιος: *οργανισμός κοινής ωφελείας* || *εργάζεται για το ~ καλό* / *συμφέρον*· ΦΡ. (α) **κοινή γνώμη** η άποψη που επικρατεί σε μεγάλο μέρος των μελών μιας κοινωνίας για συγκεκριμένο κοινωνικό θέμα, η συλλογική στάση τού κοινωνικού συνόλου και συνεκδ. ο μέσος άνθρωπος, οι καθημερινοί άνθρωποι: *η πράξη του καταδικάστηκε από την ~* || *ο ρόλος* / *η διαμόρφωση* / *σφυγμομέτρηση* / *η στάση τής ~* (βλ. κ. λ. *γνώμη*) ΣΥΝ. η γνώμη τού κόσμου (β) **κοινό αίσθημα** βλ. λ. *αίσθημα*. — **κοινώς** [αρχ.] / **κοινά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κον-jός* (με επένθεση) < *kom-jos < I.E. επίρρ. *kom- «μαζί», πβ. λατ. cum (ευρεία σύνθεση, όπου απαντά ως com-, con- και co-), γαλλ. co-, ισπ. con, ιταλ. con, γοτθ. ga-, αρχ. ιρλ. com-, co-, αλβ. kë- κ.ά. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το επίθ. *κοινός* εμφανίζει την ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *kei-, το οποίο απαντά επίσης στην ομηρική λ. *κείων* «διαμοιραστής», πβ. κ. σανσκ. śéva- «φιλικός, αγαπητός». Ήδη μτγν. είναι η σημ. «ακάθαρτος» (Κ.Δ. *Ρωμ.* 14, 14: *οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν*). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κοινή γνώμη* (< γαλλ. opinion publique), *κοινό συμφέρον* (< γαλλ. intérêt commun), *κοινή συναινέσει* (< γαλλ. de commun accord), *Κοινή Αγορά* (< αγγλ. Common Market), *κοινό έδαφος* (< αγγλ. common ground)].

κοινοτάρχης (ο/η) {κοινοταρχών} ο εκλεγμένος πρόεδρος κοινότητας. Επίσης **κοινοτάρχισσα** (η) {κοινοταρχισσών}.

κοινοτάφιο (το) [μτγν.] {κοινοταφί-ου | -ων} ο κοινός τάφος, το κοινό μνήμα: *το ~ των Εβραίων στο Άουσβιτς*.

κοινότητα (η) {κοινοτήτων} **1.** ένωση προσώπων που τα συνδέουν κοινά στοιχεία (π.χ. καταγωγή, γλώσσα, χρώμα, ιδέες κ.ά.): *οι ελληνικές ~ τής Αμερικής* || *το ερώτημα είναι αν οι δύο ~, οι λευκοί και οι μαύροι, μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά* • **2.** η κατώτερη βαθμίδα διοικητικής διαιρέσεως τού κράτους σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης: *οι δήμοι και οι ~ τής Ελλάδος* || *πρόεδρος κοινότητας*· ΦΡ. **μαθητικές κοινότητες** σχολικός θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο οι μαθητές εκλέγουν συμβούλια που τους εκπροσωπούν σε επίπεδο τμήματος και σε επίπεδο σχολείου για τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν **3.** (με κεφ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: *η διεύρυνση τής Κοινότητας προς Ανατολάς* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. διοικητικός οργανισμός μοναστηριού ή μοναστικής πολιτείας: *~ τού Αγίου Όρους* **5. Βουλή των Κοινοτήτων** (αγγλ. House of Commons) το ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα τού αγγλικού Κοινοβουλίου (βλ. κ. λ. *βουλή*) **6. θεραπευτική κοινότητα** οργανωμένη ομάδα η οποία αποσκοπεί σε θεραπευτικούς σκοπούς, κυρ. την απεξάρτηση τοξικομανών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοινότης* < *κοινός*. Η σημ. τού οργανωμένου συνόλου χωρών ή προσώπων αποδίδει το γαλλ. communauté (λ.χ. Communauté Européene = Ε.Ο.Κ.)].

κοινοτικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοινότητα: *~ μηχανισμός* / *αλληλεγγύη* / *συμβούλιο* / *συγκέντρωση* / *δεσμοί* / *πνεύμα* **2.** (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την Ευρωπαϊκή Ένωση: *~ πολιτική* / *στόλος* / *πηγές* / *νομοθεσία* / *εταίρος* / *κονδύλια* / *χρηματοδότησης* / *πρόγραμμα* / *εισφορές* / *επίτροπος* / *διάταξη* || (ως ουσ.) *σ' αυτή την ομάδα παίζουν τρεις κοινοτικοί* (ενν. παίκτες) (β) **Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης** (Κ.Π.Σ.) διαδικασία συντονισμού των περιφερειακών δράσεων τής Ε.Ε. όπου εμπίπτουν τα τέσσερα διαρθρωτικά ταμεία και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. communautaire].

κοινοτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρία ή το σύστημα διακυβέρνησης, στο οποίο σημαντικές νομοθετικές, εκτελεστικές κ.λπ. εξουσίες παραχωρούνται από την κεντρική κυβέρνηση στις επιμέρους κοινότητες, ώστε η κάθε κοινότητα να αποτελεί ουσιαστικά ανεξάρτητο

κράτος και η κεντρική διοίκηση να είναι η ομοσπονδία αυτών των κρατών **2.** το φαινόμενο, κατά το οποίο το άτομο εκδηλώνει τάσεις υποταγής και αφοσίωσης περισσότερο στη δική του (εθνική) κοινότητα (ομάδα), παρά στην κοινωνία ως σύνολο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. communalisme].

κοινοτοπία (η) [1896] {κοινοτοπιών} λόγος ή σκέψη που στερείται πρωτοτυπίας, πεζολογία: *βαρεθήκαμε τις ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < φρ. *κοινός τόπος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. common-place].

κοινοτοπία ή κοινοτυπία; Το σωστό είναι **κοινοτοπία** (με -ο-). Από τη φρ. **κοινός τόπος** σχηματίστηκε το σύνθετο *κοινότοπος*, απ' όπου το παράγωγο *κοινοτοπία*. Με βάση το σημασιολογικά αντίθετο **πρωτότυπος** και το παράγωγό του **πρωτοτυπία** δημιουργήθηκε το αίσθημα ότι το β' συνθετικό είναι όχι το **τόπος** αλλά το **τύπος** *(πρωτότυπος, πρωτοτυπία)* εξού και *κοινότυπος – κοινοτυπία*, που είναι φανερό ότι δεν είναι ορθά.

κοινότοπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πρωτοτυπία και ενδιαφέρον: ~ *ιδέα / άποψη / σενάριο / συμπέρασμα / θέμα* ΑΝΤ. πρωτότυπος. — **κοινότοπα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία*.

κοινοτυπία (η) εσφαλμ. τ. τού κοινοτοπία. — **κοινότυπος, -η, -ο, κοινότυπα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία*.

κοινόχρηστος, -η, -ο 1. αυτός που χρησιμοποιείται από πολλούς, που είναι κοινής χρήσεως: ~ *χώρος* **2.** ***κοινόχρηστα*** (τα) {κοινοχρήστων} μηνιαίο χρηματικό ποσό που καταβάλλεται αναλογικώς από τους ενοίκους πολυκατοικίας για τα κοινά έξοδα (ηλεκτρικό ρεύμα, συντήρηση ανελκυστήρα κ.λπ.): *βγαίνουν / αναρτώνται / ανακοινώνονται τα ~ || πληρώνω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κοινός* + *-χρηστος* < αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

κοινωνία (η) {κοινωνιών} **1.** οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που συνδέονται με θρησκευτικούς, πολιτικούς, εθνικούς κ.λπ. δεσμούς και συμβιώνουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο: *τα χαρακτηριστικά τής ελληνικής ~ || η μικρή ~ τού χωριού μας || ανεκτική / φιλελεύθερη / συντηρητική / δημοκρατική ~* **2.** (α) ***τοπική κοινωνία*** δήμος ή κοινότητα (β) ***Κοινωνία των Εθνών*** (αγγλ. League of Nations) διεθνής οργανισμός ειρηνευτικού χαρακτήρα, που συνέβαλε στην ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων· μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αντικαταστάθηκε από τον Ο.Η.Ε. (γ) ***κοινωνία πολιτών*** (i) το σύνολο των εθελοντικών, μορφωτικών, επαγγελματικών και οικονομικών ενώσεων ή οργανισμών μέσα σε μια κοινωνία (εκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα, εκκλησίες, επιμελητήρια, μορφωτικοί σύλλογοι, συνδικάτα, μέσα ενημέρωσης κ.λπ.) (ii) η σφαίρα εκτός κρατικού καταναγκασμού ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και το μεμονωμένο άτομο **3.** σύνολο ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά: *υψηλή / καλή ~* (αριστοκρατία, πλούσιοι) *|| απόκληροι τής ~ || στο περιθώριο τής ~ || κατακάθι / απόβρασμα τής ~ || η ~ των μεγάλων / των ενηλίκων* **4.** το σύνολο των ανθρώπων στους οποίους επιδρούν και αναφέρονται οι σύγχρονες εξελίξεις: *~ τού θεάματος / τής αφθονίας / των δύο τρίτων* (με κοινωνικές ανισότητες, όπου το ένα τμήμα της είναι υποβαθμισμένο) / *δύο ταχυτήτων / τής βίας || καταναλωτική / ταξική / αταξική ~ || ~ των πολιτών / τής πληροφόρησης*· ΦΡ. ***μαζική κοινωνία*** η κοινωνία τής οποίας τα μέλη ακολουθούν ομοιόμορφη και κατευθυνόμενη συμπεριφορά **5.** ομάδα εντόμων ή ζώων που χαρακτηρίζεται από εσωτερική οργάνωση (ρόλους, ιεραρχία κ.λπ.): *η ~ των μελισσών / των μυρμηγκιών* • **6.** (λόγ.) επικοινωνία, σχέση ανθρώπινη, επαφή: *πρόκειται να έλθουν εις γάμου ~* **7.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Θεία / Αγία Κοινωνία*** (κοινωνία τού αίματος / τού σώματος τού Χριστού. Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 10,16) (α) το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας, κατά το οποίο οι πιστοί μεταλαμβάνουν το σώμα και το αίμα τού Χριστού (βλ. κ. λ. *μετάληψη, Θεία Ευχαριστία*) (β) η συμμετοχή στο μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας και κατ' επέκτ. ο άρτος και ο οίνος που μεταλαμβάνει ο πιστός σε αυτό **8.** η ενότητα τής Εκκλησίας που δηλώνεται με την κοινή συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία και αποτελεί τον σκοπό τού θεολογικού διαλόγου των Εκκλησιών τού διεσπασμένου χριστιανικού κόσμου: *αποκατάσταση τής κοινωνίας Ορθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνός* (βλ.λ.). Το εκκλησ. μυστήριο ονομάζεται «κοινωνία», διότι με αυτό ο μετέχων γίνεται «κοινωνός» τού (σώματος και αίματος τού) Χριστού, όπως φαίνεται από την πρώτη χρήση τής λ. στον Παύλο (*Α' Κορινθ.* 10, 16: *τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία ἐστὶν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;*)].

κοινωνικό(ν) (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) ύμνος ψαλλόμενος πριν από το τέλος τής λειτουργίας, κατά τη διάρκεια τού οποίου κοινωνούν των Αχράντων Μυστηρίων οι ιερείς («Αινείτε τον Κύριον... Σώμα Χριστού μεταλάβετε...»).

κοινωνικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και στην οικονομία ταυτόχρονα: ~ *αλλαγές / συνθήκες / σύστημα.* – **κοινωνικοοικονομικ-ά / -ώς** επίρρ.

κοινωνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία ένα άτομο αφομοιώνει τις κοινωνικές επιταγές, εντάσσεται και προσαρμόζεται στο κοινωνικό σύνολο, τού οποίου γίνεται στο εξής συνειδητό και ενεργό μέλος • **2.** η μετατροπή των μέσων παραγωγής και των φυσικών πόρων από αγαθά ατομικής ιδιοκτησίας σε αγαθά τού κοινωνικού συνόλου. — **κοινωνικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. socialisation].

κοινωνικοπολιτικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και την πολιτική: ~ *αλλαγές / συνθήκες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. sozialpolitisch].

κοινωνικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνία (βλ.λ.): ~ *οργάνωση / φαινόμενα / επιστήμες* (λ.χ. κοινωνιολογία, οικονομία, ψυχολογία κ.ά., που μελετούν τις ανθρώπινες ομάδες, τη συμπεριφορά, την εξέλιξή τους κ.λπ.) (β) ***κοινωνική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στο άτομο και στα υπόλοιπα μέλη τής κοινωνίας: ~ *ζωή / σχέσεις / δράση / προσφορά / συνοχή / γαλήνη / ειρήνη / έκρηξη / ευημερία / κρίση* **3.** αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες ή τάξεις που συνθέτουν την κοινωνία: ~ *συναίνεση / διαστρωμάτωση / ιεραρχία / στρώματα || οι πολύτεκνοι, οι συνταξιούχοι, οι εργαζόμενες μητέρες κ.ά. αποτελούν ~ ομάδες*· ΦΡ. (α) ***κοινωνική τάξη*** καθένα από τα τμήματα στα οποία διαιρείται η κοινωνία με βάση τη σχέση των ατόμων προς τα μέσα παραγωγής και τον έλεγχο τής παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και με άλλα κριτήρια, όπως το ύψος τού εισοδήματος, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, το κοινωνικό γόητρο κ.ά. (β) ***κοινωνική θέση*** η θέση που κατέχει ένα άτομο στην κοινωνική ιεραρχία σύμφωνα με κοινώς αποδεκτή κλίμακα ιεράρχησης αξιών (λ.χ. με βάση το χρήμα ή το γόητρο κ.λπ.) ή η θέση που κατέχει σε συγκεκριμένο σύστημα ρόλων (λ.χ. γονέα προς παιδί) (γ) ***κοινωνική δομή*** οι σχέσεις μεταξύ των θέσεων, των ρόλων ή των θεσμών που συνθέτουν ένα σύστημα μέσα στην κοινωνία· ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται εσωτερικά η κοινωνία (δ) ***κοινωνική κινητικότητα*** η μεταβολή τής κοινωνικής θέσης ενός παιδιού σε σχέση με τον γονέα (λ.χ. ο γυιος αγρότη που έγινε έμπορος) ή η μεταβολή τής κοινωνικής θέσης ενός ατόμου κατά τη διάρκεια τής ζωής του (λ.χ. έμπορος που έγινε βιομήχανος) (ε) ***κοινωνικός κανόνας*** πρότυπο συμπεριφοράς με βάση το τι θεωρεί το κοινωνικό σύνολο ως παραδεδεγμένο τρόπο ενέργειας ή δράσης (στ) ***κοινωνικός έλεγχος*** το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί η κοινωνία, για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση των μελών της προς τους κανόνες και τα πρότυπα που ισχύουν σε δεδομένη στιγμή (ζ) ***κοινωνική διαφοροποίηση*** η αναγνώριση και καθιέρωση στην κοινωνία διαφορών ανάμεσα σε άτομα ή κατηγορίες ατόμων με βάση τον κοινωνικό τους ρόλο ή την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν (η) ***κοινωνική παθολογία / κοινωνικό πρόβλημα*** η απουσία κοινωνικής ομαλότητας, το σύνολο των προβλημάτων μιας κοινωνίας ή η κοινωνική αποδιοργάνωση, λ.χ. οι νεανικές αυτοκτονίες, τα ναρκωτικά, ο αλκοολισμός κ.ά. (θ) ***κοινωνικό κίνημα*** κάθε κίνημα που προβάλλει αιτήματα για διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως τις φυλετικές διακρίσεις, την απελευθέρωση τής γυναίκας, την επίλυση τού εργατικού ζητήματος παλαιότερα κ.λπ. (ι) ***κοινωνική ανισότητα*** βλ. λ. *ανισότητα* **4.** αυτός που έχει την τάση να ζει μέσα σε κοινωνία: *ο άνθρωπος είναι ον / ζώο ~* **5.** αυτός που αποσκοπεί στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και ιδ. των υλικών συνθηκών των μελών τής κοινωνίας· ΦΡ. (α) ***κοινωνική πρόνοια*** η προσφορά εκ μέρους τού κράτους (ή άλλων δημόσιων ή ελεγχόμενων από το κράτος οργανισμών ή υπηρεσιών) παροχών σε χρήμα ή σε είδος ή υπηρεσιών σε μεμονωμένα άτομα (απροστάτευτους ανηλίκους, γέροντες, αναπήρους κ.ά.) ή σε κατηγορίες ατόμων (λ.χ. πρόσφυγες), που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν με δικά τους μέσα τις βιοτικές τους ανάγκες και δεν καλύπτονται από ασφαλιστικό οργανισμό (β) ***κοινωνική ασφάλιση*** σύστημα προστασίας διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων απέναντι σε ασθένειες, στα γηρατειά, στην ανεργία κ.λπ., με έσοδα που προέρχονται από εισφορές των ιδίων των εργαζομένων και των εργοδοτών, καθώς και από κρατικές επιχορηγήσεις (γ) ***κοινωνική πολιτική*** η πολιτική που αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προαγωγή τής κοινωνικής δικαιοσύνης (κοινωνική ασφάλιση, υγεία και πρόνοια, απασχόληση, κατοικία) (δ) ***κοινωνικό κράτος*** το κράτος που ασκεί *κοινωνική πολιτική* (βλ. παραπάνω) (ε) ***κοινωνικός λειτουργός*** πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση και εκπαίδευση, που ασχολείται επαγγελματικά με την άσκηση τής *κοινωνικής πρόνοιας* (βλ. παραπάνω) (στ) ***κοινωνική εργασία*** (i) η εργασία των κοινωνικών λειτουργών (βλ. παραπάνω) (ii) η εργασία που έχει το δικαίωμα να κάνει αυτός που υπηρετεί εναλλακτική θητεία αντί τής κανονικής στρατιωτικής του θητείας (σε νοσοκομεία, κοινωφελή ιδρύματα κ.α.) (ζ) ***κοινωνικός τουρισμός*** η δυνατότητα που παρέχει το κράτος στις ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις να κάνουν διακοπές φθηνότερα ή δωρεάν (η) ***κοινωνικό συμβόλαιο*** βλ. λ. *συμβόλαιο* (θ) ***κοινωνικές υπηρεσίες*** ειδικές υπηρεσίες που παρέχονται από την κυβέρνηση ή την τοπική αυτοδιοίκηση, για να βοηθηθούν οι πολίτες σε θέματα εκπαίδευσης, περίθαλψης κ.λπ. (ι) ***κοινωνική συνείδηση*** το ενδιαφέρον για τους φτωχότερους ανθρώπους και την ποιότητα ζωής τους, η ευαισθητοποίηση για τα κοινωνικά προβλήματα: *έχει ανεπτυγμένη ~ και συμμετέχει ενεργά σε οργανώσεις για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων* (ια) ***κοινωνική δικαιοσύνη*** η κατανομή των υλικών αμοιβών σύμφωνα με αποδεκτούς ηθικούς κανόνες, με τάση την ισότητα (ιβ) ***κοινωνικός διάλογος*** συναντήσεις των εκπροσώπων των εργοδοτών και των εργαζομένων («των κοινωνικών εταίρων») για τη δημιουργία εργασιακών όρων κοινώς αποδεκτών (ιγ) ***κοινωνικοί εταίροι*** οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι **6.** για δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν πολλοί άνθρωποι, που φέρνουν σε επαφή πολλούς ανθρώπους: ~ *εκδηλώσεις / συναναστροφές / σχέσεις || κάνει έντονη ~ ζωή*· ΦΡ. ***κοινωνικές υποχρεώσεις*** εκδηλώσεις όπως οι γάμοι, τα βαφτίσια, οι ονομαστικές γιορτές κ.τ.ό., στις οποίες οφείλει κανείς να παρευρεθεί **7.** αυτός που του αρέσουν οι κοινωνικές συναναστροφές, φιλικός και ανοιχτός προς τους άλλους: *είναι πολύ ~· γνωρίζει και συναναστρέφεται πολλούς* ΑΝΤ. αντικοινωνικός, ακοινώνητος **8.** ***κοινωνικά*** (τα) στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό, όπου αναγράφονται διάφορα κοινωνικά γεγονότα, όπως αναγγελίες γεννήσεων, γάμων, θανάτων κ.λπ. **9.** αυτός που σχηματίζει ομάδες και ζει σε αυτές μαζί με τους άλλους: *τα μυρμήγκια είναι ~ έντομα* **10.** αυτός που αναφέρεται σε θέματα τής καθημερινής συμβίωσης των μελών τής κοι-

νωνίας, που θίγει κοινωνικά προβλήματα: ~ *ταινία / έργο / σίριαλ / μυθιστόρημα* **11. κοινωνικό(ν)** (το) βλ.λ. — **κοινωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνία* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κοινωνική τάξη / θέση / δομή* (< γαλλ. classe / position / structure sociale), *κοινωνική λειτουργός* (< γαλλ. assistante sociale), *κοινωνική ασφάλιση* (< γαλλ. sécurité sociale), *κοινωνικές σχέσεις / επιστήμες / υποχρεώσεις* (< γαλλ. rapports sociaux, sciences / obligations sociales), *κοινωνική ανισότητα* (< γαλλ. inégalité sociale) κ.ά.].

κοινωνικότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} **1.** (συνήθ. έμφυτη) τάση για συναναστροφή με άλλους ανθρώπους **2.** η γνώση των τρόπων καλής συμπεριφοράς και η εφαρμογή τους κατά τη διεξαγωγή κοινωνικών σχέσεων.

κοινωνιογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τον κοινωνικό χαρακτήρα τής γλώσσας και τη σύνδεσή της με τις ποικίλες μορφές συμπεριφοράς τού ανθρώπου στη γλωσσική επικοινωνία του (βλ. κ. *διακλαδική γλωσσολογία*, λ. *γλωσσολογία*). — **κοινωνιογλωσσολόγος** (ο/η), **κοινωνιογλωσσολογικός**, -ή, -ό, **κοινωνιογλωσσολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociolinguistics].

κοινωνιόγραμμα (το) {κοινωνιογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τα αποτελέσματα μιας κοινωνιομετρικής έρευνας σε μορφή γραφικής παράστασης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociogram (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιόδραμα (το) {κοινωνιοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. θεραπευτική τεχνική, ομαδικής συνήθ. θεραπείας, που συνίσταται στη δραματοποίηση δεδομένου θέματος από άτομα που βρίσκονται σε αμοιβαία σχέση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociodrame (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. θεραπεία που αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχικής υγείας τού ατόμου, με την ένταξή του σε κοινωνική ομάδα, φυσική ή τεχνητή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociothérapie (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιόλεκτος (η) {κοινωνιολέκτ-ου | -ων, -ους} το γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιείται από συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα· αλλιώς *κοινωνική διάλεκτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociolect (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιολογία (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την καταγωγή, την ανάπτυξη, την οργάνωση και τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινωνιών: ~ *αγροτική / αστική / τής οικογένειας / τής εργασίας / τού ελεύθερου χρόνου / τού δικαίου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociologie].

κοινωνιολογικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με την κοινωνιολογία: ~ *ανάλυση* ‖ *τα πορίσματα τής έρευνας παρουσιάζουν ~ ενδιαφέρον*. — **κοινωνιολογικά** επίρρ.

κοινωνιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θεωρία κατά την οποία η κοινωνιολογία είναι ικανή να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα, ανεξάρτητα από την ψυχολογία και τη φυσιολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociologism].

κοινωνιολόγος (ο/η) [1849] ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κοινωνιολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociologue (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιομετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη των σχέσεων που δημιουργούνται στην εσωτερική δομή των κοινωνικών ομάδων με μεθόδους που αποσκοπούν στη μέτρηση των προτιμήσεων, τής αντιπάθειας κ.λπ. των μελών μιας κοινωνικής ομάδας για άλλα άτομα ή ομάδες. — **κοινωνιομετρικός**, -ή, -ό, **κοινωνιομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociometry (νόθο σύνθ.)].

κοινωνισμός (ο) [1834] {χωρ. πληθ.} παλαιότ. αντί τού όρου *κομουνισμός*. — **κοινωνιστής** (ο) [1877].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. socialisme. Ο όρ. χρησιμοποιήθηκε και στις αρχές τού 20ού αι. ως αποδ. τού γαλλ. communisme, ωσότου επικράτησε ο όρ. *κομουνισμός*].

κοινωνός (ο/η) πρόσωπο που μετέχει σε κάτι, που αποκτά γνώση ενός θέματος συμμετέχοντας: *μας έκανε κοινωνούς τής χαράς του* ‖ *μας κατέστησε κοινωνούς των γνώσεών του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνώ* (υποχωρητ.)].

κοινωνώ (λαϊκ. κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κοινων-είς κ. (λαϊκ.) -άς...} | κοινών-ησα, (σπανιότ. -ούμαι, -ήθηκα), -ημένος} ΕΚΚΛΗΣ. ♦ **1.** (αμετβ.) συμμετέχω στο μυστήριο τής Θείας Κοινωνίας, μεταλαβαίνω: *μετά από πολυήμερη νηστεία κοινώνησε* ♦ **2.** (μετβ.) (για ιερέα) δίνω τη Θεία Κοινωνία: *ο ιερέας τον εξομολόγησε και τον κοινώνησε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοινωνῶ (-έω) < κοινών, -ῶνος* «κοινωνός, συμμέτοχος» < *κοινός*. Η σημ. «μεταλαμβάνω» είναι μτγν.].

κοινωφελής, -ής, -ές {κοινωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· κοινωφελέστερος, -ατος} αυτός που ωφελεί την κοινωνία, που εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο: ~ *ίδρυμα / σκοπός / δράση / έργο*. — **κοινωφελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κοινός* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

κοιτάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (παλαιότ. ορθ. *κυττάζω*) {κοιτάς... | κοίταξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** στρέφω το βλέμμα μου προς (κάποιον), τον βλέπω, τον παρατηρώ: *κοίταξε ποιος έρχεται!* ‖ *κοίταζε το θέαμα με το στόμα ανοιχτό* ‖ ~ *κάποιον με άγριες διαθέσεις*· ΦΡ. (α) **κοιτάζω (κάποιον) από την κορυφή ώς τα νύχια** εξετάζω λεπτομερώς (β) **κοιτάζω αφ' υψηλού** βλέπω με υπεροψία τους άλλους (γ) **κοιτάζω με μισό μάτι** βλέπω κάποιον με κακία, τον περιφρονώ (δ) (μτφ.) **κοιτάζω στα μάτια / κατάματα (κάποιον)** είμαι απόλυτα ειλικρινής απέναντί του, δεν έχω να του κρύψω τίποτα: *ντρεπόταν τόσο, που δεν τολμούσε να τον κοιτάξει στα μάτια* • **2.** φροντίζω, νοιάζομαι, μεριμνώ για (κάτι/κάποιον): *δεν απέκτησε παιδιά και ποιος θα τον κοιτάξει στα γεράματά του;* ‖ *να κοιτάζεις τον κήπο μου, όσο θα λείπω* ‖ ~ *τον εαυτό μου / το συμφέρον μου / το μέλλον μου*· ΦΡ. **κοιτάζω τη δουλειά μου** δεν ανακατεύομαι: *κοίτα τη δουλειά σου και άσε να τα βρουν μόνοι τους* **3.** εξετάζω με προσοχή, ελέγχω: *κοίταξε αυτά τα έγγραφα!* **4.** (ειδικότ. για γιατρό) εξετάζω ασθενή: *ο γιατρός με κοίταξε και μου έγραψε μερικά φάρμακα*· (ειδικότ. το μεσοπαθ. **κοιτάζομαι**) υποβάλλομαι σε ιατρική εξέταση, για να διαπιστωθεί αν πάσχω από κάτι: *δεν πας για να κοιταχτείς, να δεις τι έχεις;* ΦΡ. **δεν πας να σε κοιτάξει κανένας γιατρός / να κοιταχτείς;** λέγεται σε πρόσωπα που υποστηρίζουν παράλογα πράγματα ή έχουν παράλογη ή αντικοινωνική συμπεριφορά • **5.** δίνω προσοχή, λαμβάνω υπ' όψιν μου, παίρνω τα μέτρα μου για κάτι: *να κοιτάξουμε να τελειώσουμε τη δουλειά νωρίς* ‖ *κοίτα να μην αργήσεις!* ‖ *κοίτα μη σου ξεφύγει κουβέντα!* **6.** ψάχνω με το βλέμμα: *κάπου θα σου έπεσαν τα κλειδιά, για κοίτα εδώ γύρω* ΣΥΝ. ρίχνω μια ματιά **7.** δείχνω ενδιαφέρον: *μάλλον του αρέσεις, σε κοιτάζει συνέχεια* ♦ (αμετβ.) **8.** στρέφω το βλέμμα μου κάπου, παρατηρώ: *πώς κοιτάς έτσι;* ‖ *στεκόταν και κοίταζε* **9.** βλέπω εξεταστικά, με ενδιαφέρον: *κάτι θέλει ν' αγοράσει· τον βλέπω να κοιτάζει* ‖ *κοιτάζει προς τα εδώ, μάλλον μας συμπάθησε* **10.** χαζεύω, βλέπω χωρίς να αντιδρώ: *κοίταζε σαν χαζός* ‖ *όλη μέρα είναι στο παράθυρο και κοιτάει* **11.** (α) (για έκπληξη, απορία) σε ΦΡ. όπως **για κοίτα! / (για) κοίτα να δεις!** για σκέψου, για φαντάσου: *κοίτα να δεις ποιος ήρθε!* ‖ *για κοίτα που τα κατάφερε τελικά να νικήσει!* (β) ο τ. **κοίτα** κ. η φρ. **κοίτα / κοίταξε να δεις** στην αρχή τού λόγου ως στοιχείο μετάβασης σε μια σκέψη, ως δηλωτικό διστακτικότητας κ.ά.: *-Τι σκοπεύεις να κάνεις τώρα; --, είναι δύσκολο να αποφασίσω· θα περιμένω λίγο ακόμη*. Επίσης **κοιτώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **κοίταγμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάζω κάποιον στο κρεβάτι, ξαπλώνω». < *κοίτη* (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. (ήδη μεσν.) οφείλεται στην πρακτική των φρουρών να έχουν την κοίτη τους στο φυλάκιο, από το οποίο επαγρυπνούσαν ως σκοποί].

κοίτασμα (το) [1873] {κοιτάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η συσσώρευση σε ορισμένα στρώματα τής γης ορυκτών κατάλληλων για εκμετάλλευση: ~ *χρυσού / πετρελαίου / ουρανίου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κλίνη, κρεβάτι». < αρχ. *κοιτάζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. gisement (< gésir «ξαπλώνω»)].

κοιτασματολογία (η) ΓΕΩΛ. ο κλάδος που μελετά τα κοιτάσματα, τους τρόπους δημιουργίας τους, τους ιστούς και την υφή τους, την οικονομική τους αξιολόγηση και τον υπολογισμό των αποθεμάτων τους.

κοίτη (η) {κοιτών} **1.** (λόγ.) το κρεβάτι ΣΥΝ. κλίνη· ΦΡ. **χωρισμός από κοίτης και τραπέζης** βλ. λ. *χωρισμός* • **2.** κοιλότητα τού εδάφους, όπου ρέουν τα νερά χειμάρρου, ποταμού ή ρυακιού ΣΥΝ. αυλάκι **3.** (~ *ανέμου*) η κύρια, μέση διεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με ετεροίωση τού θ. και επίθημα *-τη*) < *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

κοιτίδα (η) (λόγ.) ο τόπος όπου για πρώτη φορά γεννήθηκε, αναπτύχθηκε ή καλλιεργήθηκε κάτι· η γενέτειρα: *η πατρίδα μας είναι η ~ τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ. λίκνο, αφετηρία, εστία, πηγή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοιτίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *κοίτη*].

κοιτώ (κ. -άω) ρ. → κοιτάζω

κοιτώνας (ο) (λόγ.) υπνοδωμάτιο, κρεβατοκάμαρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοιτών, -ῶνος* < *κοίτη*].

κοκ (το) (συνήθης ορθ. *κωκ*) {άκλ.} **1.** είδος γλυκύσματος, συνήθ. στρογγυλού σχήματος, που αποτελείται από δύο φέτες παντεσπάνι, με κρέμα μεταξύ τους και επικάλυψη σοκολάτας • **2.** προϊόν που λαμβάνεται με την επεξεργασία γαιανθράκων και χρησιμοποιείται ως καύσιμο ή πρώτη ύλη για την παραγωγή διαφόρων προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coke < αγγλ. coke, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μέσ. αγγλ. colke < cole «κάρβουνο» (> αγγλ. coal) ή συνδ. με σουηδ. kälk «ψίχα», ίσως και με το αρχ. *γέλγις* «βολβός» (βλ. λ. *γάγγλιο*)].

Κ.Ο.Κ. (ο) Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας (βλ. λ. *κυκλοφορία*).

κ.ο.κ. και ούτω καθεξής.

κόκα (η) **1.** (α) το φυτό από το οποίο παράγεται η κοκαΐνη (β) (συνεκδ.) η ίδια η κοκαΐνη • **2.** συντομ. τού αναψυκτικού «κόκα-κόλα» (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. coca < kuka, λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)].

κοκαΐνη (η) [1890] {χωρ. πληθ.} λευκό αλκαλοειδές ναρκωτικό που εξάγεται από τα φύλλα του φυτού «κόκα» και χρησιμοποιείται στην ιατρική ως τοπικό αναισθητικό· θεωρείται επικίνδυνο λόγω τής ισχυρής ψυχικής εξάρτησης που προκαλεί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cocaine. βλ. κ. *κόκα*].

κοκαϊνομανής, -ής, -ές [1895] {κοκαϊνομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από μανία για συχνή λήψη κοκαΐνης, που πάσχει από κοκαϊνομανία.
[ΕΤΥΜ. < *κοκαΐνη* + *-μανής* < *μαίνομαι*, μεταφορά τού γαλλ. cocaïnomane (νόθο σύνθ.)].

κοκαϊνομανία (η) {χωρ. πληθ.} τοξικομανία που οφείλεται στη χρόνια χρήση κοκαΐνης. Επίσης **κοκαϊνισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cocaïnomanie (νόθο σύνθ.)].

κόκα-κόλα (η) **1.** εμπορική ονομασία αεριούχου σκουρόχρωμου και γλυκού αναψυκτικού ποτού, που παρασκευάζεται από εκχυλίσματα φύλλων κόκας και από άλλα συστατικά **2.** (συνεκδ.) η συσκευασία με το παραπάνω αναψυκτικό, το κουτί ή το μπουκάλι: *αγόρασα δύο κόκα-κόλες*.

[ΕΤΥΜ. < αμερ. Coca Cola, επωνυμία τής αμερικανικής εταιρείας που ιδρύθηκε το 1892 και έκτοτε προωθεί το ομώνυμο καφεϊνούχο αναψυκτικό, < coca (βλ. λ. *κόκα*) + cola (βλ. λ. *κόλα*)].

κόκαλο (το) → κόκκαλο

κόκερ (το) {άκλ.} αγγλικής προέλευσης μικρόσωμο σκυλί με μακριά κρεμαστά αφτιά, σγουρό τρίχωμα, κοντά πόδια, ουρά κομμένη κοντή και συχνά ξανθοκόκκινο μετάξινο τρίχωμα, που χρησιμοποιείται στο κυνήγι πουλιών. — (υποκ.) **κοκεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cocker < ρ. cock «(κυνηγώ) μπεκάτσες» (αγγλ. woodcock «μπεκάτσα») < cock «πετεινός»].

κοκεταρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση τού να είναι κανείς κοκέτης **2.** (συνεκδ.) ο κοκέτης / η κοκέτα: *είναι πολύ ~ η κυρία.* — **κοκεταρίζομαι** κ. **κοκετάρομαι** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. coquetterie. Βλ. κ. *κοκέτης*].

κοκέτης, -α, -ικο {κοκέτηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που φροντίζει πολύ το ντύσιμό του και γενικά την εμφάνισή του, φιλάρεσκος. — **κοκέτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coquet / -tte < coq «κόκορας»].

κοκίτης (ο) → κοκκύτης

κοκκάλα (η) (σχολ. ορθ. *κοκάλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μεγάλο κόκκαλο **2.** (ειδικότ.) το μεγάλο κόκκαλο ζώου, που το βράζουμε και χρησιμοποιούμε το ζουμί του στο μαγείρεμα.

κοκκαλάκι (το) (σχολ. ορθ. *κοκαλάκι*) [μεσν.] (υποκ.) **1.** μικρό κόκκαλο· ΦΡ. ***έχω το κοκκαλάκι τής νυχτερίδας*** είμαι πολύ τυχερός, ό,τι θέλω πραγματοποιείται **2.** (ειδικότ.) μικρό, συνήθ. κοκκάλινο αντικείμενο, με το οποίο στερεώνουν οι γυναίκες τα μαλλιά τους.

κοκκαλιάζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλιάζω*) {κοκκάλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι σκληρός σαν κόκκαλο, κοκκαλώνω **2.** παθαίνω ακαμψία, γίνομαι άκαμπτος: *κοκκάλιασαν τα δάχτυλά μου από το κρύο.* -- **κοκκάλιασμα** (το).

κοκκαλιάρης, -α, -ικο (σχολ. ορθ. *κοκαλιάρης*) {κοκκαλιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε φαίνονται τα κόκκαλά του ΣΥΝ. ισχνός, λιπόσαρκος, (λαϊκ.) πετσί και κόκκαλο.

κοκκάλινος, -η, -ο [1812] αυτός που είναι φτειαγμένος από κόκκαλο: *~ σκελετός γυαλιών.* Επίσης **κοκκαλένιος, -ια, -ιο** [μεσν.].

κόκκαλο (το) (σχολ. ορθ. *κόκαλο*) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων} **1.** το οστό· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μένω κόκκαλο*** μένω άναυδος, αποστομώνομαι: *μόλις του είπα τι συζητούσαν εις βάρος του, έμεινε κόκκαλο!* (β) ***είμαι / μένω πετσί και κόκκαλο*** αδυνατίζω, είμαι πολύ λιπόσαρκος (γ) ***αφήνω τα κόκκαλά μου*** πεθαίνω και ενταφιάζομαι κάπου: *άφησε τα κόκκαλά του στην ξενιτειά* (δ) ***είμαι βρεγμένος / παγωμένος ώς το κόκκαλο*** είμαι εντελώς βρεγμένος / παγωμένος (ε) ***το μαχαίρι φτάνει ώς το / στο κόκκαλο*** βλ. λ. *μαχαίρι* (στ) (παροιμ.) ***η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει*** βλ. λ. *γλώσσα* (ζ) ***ώς το κόκκαλο*** φανατικός: *είναι ΠΑΟΚτσής ~* (η) (μτφ.) ***γερό κόκκαλο*** άτομο με μεγάλη σωματική ή και ψυχική αντοχή (θ) ***κόκκαλα έχει...;*** για να δείξουμε ότι κάτι που ζητήσαμε ή παραγγείλαμε καθυστερεί υπερβολικά: *~ αυτός ο καφές;* (ακόμη να έρθει;) **2.** (συνεκδ.) εργαλείο ή εξάρτημα κατασκευασμένο από οστό **3.** (ειδικότ.) εργαλείο από μέταλλο ή κόκκαλο, σε σχήμα γλώσσας, με το οποίο υποβοηθείται η είσοδος τού ποδιού στο παπούτσι **4.** ο πυρήνας των καρπών, το κουκούτσι. -- (υποκ.) **κοκκαλάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόκκος, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόκκαλον* (με αλλαγή γένους κατά το αρχ. ουδ. *ὀστοῦν*) < αρχ. *κόκκαλος*, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *κόκκος* + επίθημα *-αλος*].

κοκκαλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλώνω*) {κοκκάλω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) μένω άναυδος, μένω ακίνητος: *κοκκάλωσε από τον φόβο της* || *~ απ' το κρύο* (κρυώνω υπερβολικά) ΣΥΝ. μένω με το στόμα ανοιχτό, κερώνω, μαρμαρώνω ♦ **2.** (μετβ.) ακινητοποιώ: *πάτησε φρένο και κοκκάλωσε το αυτοκίνητο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

κοκκάρι (το) {κοκκαρ-ιού | -ιών} είδος μικρών βολβών που προέρχονται από τον κρεμμυδόσπορο και μεταφυτευόμενοι παράγουν τα κρεμμύδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοκκάριον*, υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κοκκίαση (η) → κοκκίωση

κοκκιδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η γαστρεντερική λοίμωξη που προκαλείται από κυτταρική μόλυνση με κοκκίδια. Επίσης **κοκκιδίαση.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. coccidiosis].

κοκκινάδα (η) [μεσν.] **1.** η ιδιότητα τού κόκκινου, ερυθρότητα ΣΥΝ. κοκκινίλα **2.** κόκκινη κηλίδα.

κοκκινάδι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** κόκκινο στίγμα, κοκκινίλα (συνήθ. αποτύπωμα από κόκκινο κραγιόν): *τον φίλησε και τον γέμισε κοκκινάδια* • **2.** καλλυντικό που προσδίδει κόκκινο χρώμα στα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών· αλλιώς *φτειασίδι* • **3.** το φυσικό κόκκινο χρώμα που έχουν τα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών • **4.** κοκκινίλα που προκαλείται από τοπική φλεγμονή ή άλλη αιτία.

κοκκινέλλι (το) {χωρ. γεν.} κρασί με κοκκινωπό χρώμα.

κοκκινιά (η) κόκκινη κηλίδα, κοκκινάδα.

κοκκινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κοκκίνισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) κόκκινο, του δίνω κόκκινο χρώμα: *του 'δωσε ένα χαστούκι και του κοκκίνισε το μάγουλο* **2.** (για γραπτό μαθητή) γεμίζω με διορθώσεις με κόκκινο στυλό, με κοκκινίλες: *ο διορθωτής κοκκίνισε το διαγώνισμα τού μαθητή* • **3.** (στο ποδόσφαιρο) δείχνω κόκκινη κάρτα σε παίκτη (τον αποβάλλω) ♦ (αμετβ.) **4.** (α) αποκτώ κόκκινη απόχρωση: *όσο ο ήλιος πήγαινε προς τη δύση του, ο ουρανός κοκκίνιζε όλο και πιο πολύ* || *το χωράφι κοκκίνιζε από τις παπαρούνες* (β) (για πρόσ.) παίρνω κόκκινο χρώμα (συνήθ. στο πρόσωπο και στον λαιμό) από ντροπή ή θυμό: *κοκκινίζει όταν μιλάει μπροστά στον κόσμο* || *κοκκίνισε από τον θυμό του* || *κάνω κάποιον να κοκκινίσει από ντροπή* || *~ σαν το παντζάρι* || *είναι πολύ σεμνή κοπέλα· της μιλάς και κοκκινίζει* **5.** (για καρπούς) ωριμάζω: *κοκκίνισαν οι ντομάτες.* — **κοκκίνισμα** (το).

κοκκινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κοκκινάδα, μικρό κόκκινο στίγμα **2.** (ειδικότ.) ***κοκκινίλες*** (οι) κόκκινες κηλίδες που εμφανίζονται στο δέρμα και προκαλούνται από δερματικές παθήσεις ή άλλες ασθένειες **3.** η διόρθωση σε γραπτό με κόκκινο στυλό: *η έκθεσή του ήταν γεμάτη κοκκινίλες.*

κοκκινιστός, -ή, -ό **1.** μαγειρεμένος με σάλτσα ντομάτας: *~ κοτόπουλο / κρέας* **2.** ***κοκκινιστό*** (το) κρέας μαγειρεμένο με σάλτσα ντομάτας: *~ με μακαρόνια / πουρέ / πατάτες τηγανητές.*

κοκκινογένης (ο) {κοκκινογένηδες} άνδρας που έχει κόκκινα γένια.

κοκκινογούλι (το) {κοκκινογουλ-ιού | -ιών} το παντζάρι.
[ΕΤΥΜ. < *κόκκινος* + *γουλί* (βλ.λ.)].

κοκκινολαίμης (ο) {κοκκινολαίμηδες} μικρό παχουλό πουλί, τού οποίου ο λαιμός δεν ξεχωρίζει από το σώμα και που έχει σκούρο πορτοκαλί χρώμα από την κεφαλή ώς και το στήθος· ζει στα δάση, στα πάρκα και στους κήπους.

κοκκινομάλλης, -α, -ικο {κοκκινομάλληδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κοκκινωπά μαλλιά ΣΥΝ. κοκκινοτρίχης.

κόκκινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος, τής ώριμης ντομάτας: *~ φουστάνι / τριαντάφυλλο / ανταύγεια / μελάνι / μαλλιά* ΣΥΝ. ερυθρός, πορφυρός· ΦΡ. (α) ***κόκκινο πανί*** οτιδήποτε προκαλεί την έντονη αντίδραση (θυμό, επιθετικότητα κ.λπ.) κάποιου, ό,τι τον εξερεθίζει: *μετά τις δηλώσεις του κατά τού προέδρου, ο βουλευτής αποτελούσε πια το ~ για τους οπαδούς τού κόμματος* (β) ***κόκκινα φανάρια*** οι οίκοι ανοχής, τα πορνεία (γ) ***κόκκινος σαν αστακός*** βλ. λ. *αστακός* (δ) ***κόκκινος πλανήτης*** ο πλανήτης Άρης **2.** ***κόκκινο*** (το) (α) το χρώμα τού αίματος: *το ~ συνδυάζεται με πολλά χρώματα* || *το ~ θεωρείται το χρώμα τού πάθους* (β) το χρώμα τής ένδειξης τού φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που απαγορεύει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς: *ανάβει ~* || *περνάω με ~* (κάνω παράβαση) ΣΥΝ. Σταμάτης ΑΝΤ. πράσινο, Γρηγόρης (γ) (στη ρουλέτα) ένα από τα δύο χρώματα στα οποία στοιχηματίζει κανείς: *τα έπαιξε όλα στο ~ και κέρδισε!* (δ) ***χτυπάω κόκκινο*** φτάνω στο ανώτατο όριο: *τη στιγμή που ανακοινώνονταν τα αποτελέσματα τής ψηφοφορίας, η τηλεθέαση χτύπησε κόκκινο* **3.** (α) ΠΟΛΙΤ. αριστερός, κομουνιστής: *ο καγκελάριος απέπεμψε τον ~ υπουργό του, ο οποίος θα τον έφερνε σε σύγκρουση με τους βιομηχάνους* (β) ***Κόκκινοι*** (οι) οι κομουνιστές και ειδικότ. οι Ρώσοι: *τότε που κυβερνούσαν οι ~* || *«οι Κόκκινοι»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας) (γ) ***Κόκκινος Στρατός*** (ρωσ. Krasnaja Armija) ο Σοβιετικός Στρατός που δημιουργήθηκε μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση: *ήρωας τού ~* **4.** αυτός που γίνεται από ντομάτα και έχει το χρώμα της: *μακαρόνια με ~ σάλτσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα, κόκκος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόκκος*. Η σημ. «ερυθρός» οφείλεται στη χρησιμοποίηση ορισμένων κόκκων πρίνου, από τους οποίους έφτειαχναν το κόκκινο χρώμα. Η φρ. *κόκκινο πανί* αποδίδει το αγγλ. red rag].

κοκκινοσκουφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) για κορίτσι που είναι ντυμένο στα κόκκινα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Rotkäppchen, ηρωίδα ενός από τα φημισμένα παραμύθια που συνέλεξαν τον 19ο αι. οι αδελφοί Grimm].

κοκκινοτρίχης, -α, -ικο {κοκκινοτρίχηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κόκκινο τρίχωμα, κοκκινομάλλης.

κοκκινόχωμα (το) {δύσχρ. κοκκινοχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα κόκκινου χρώματος κατάλληλο για την αγγειοπλαστική· αλλιώς *κόκκινη άργιλος.*

κοκκινόψαρο (το) εδώδιμο παχύ ψάρι τού Β. Ατλαντικού Ωκεανού με κόκκινο χρώμα και αγκάθια στο κεφάλι.

κοκκινωπός, -ή, -ό αυτός που το χρώμα του τείνει προς το κόκκινο, ερυθρωπός.
[ΕΤΥΜ. < *κόκκινος* + *-ωπός* (βλ.λ.)].

κοκκίο (το) [μτγν.] **1.** πολύ μικρός κόκκος • **2.** ΒΙΟΛ. μικροσκοπικά υποκυτταρικά σωμάτια, που περιέχονται στο πρωτόπλασμα τού κυττάρου.

κοκκιόμορφος, -ος, -ο κοκκιώδης (βλ.λ.).

κοκκιώδης, -ης, -ες [1887] {κοκκιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κοκκία ή που έχει ανάλογη σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κοκκίωμα (το) {κοκκιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μικρός ογκοειδής σχηματισμός από φλεγμονώδη κύτταρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granuloma].

κοκκιωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση πολλαπλών κοκκιωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granulomatosis].

κοκκίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη κοκκίων (βλ. λ. *κοκκίο*, σημ. 2) σε επιφάνειες τού δέρματος που φέρουν τραύματα. Επίσης **κοκκίαση.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granulation].

κόκκος (ο) **1.** (α) καρπός ελαχίστου μεγέθους, που συνήθ. μαζί με άλλους αποτελεί τον κυρίως καρπό, σπυρί (β) (ειδικότ.) το σπέρμα των δημητριακών: *~ ρυζιού / σιταριού* || *η μουστάρδα γίνεται από κόκκους σιναπιού·* ΦΡ. ***κόκκος σινάπεως*** (*εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως*, Κ.Δ. Λουκ. 17, 6) για κάτι που υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, είναι πολύ λίγο ή πολύ μικρό **2.** πυρήνας καρπού, το κουκούτσι **3.** (συνεκδ.) κάθε μικρός σφαιροειδής όγκος ή τρίμμα: *~ άμμου / χρυσού / σκόνης* **4.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα: *δεν υπάρχει ~ αλήθειας σε όλα αυτά* ΣΥΝ. κουκούτσι • **5.** ΙΑΤΡ. μικρόβιο στρογγυλού σχήματος, συνήθ. παθογόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογειακό δάνειο, που συνδ. με ισπ.

cuesco «καρυδάκι, φουντουκάκι»].

κόκκος: παράγωγα. Το αρχ. **κόκκος** «κουκούτσι» ήδη στην αρχαία γλώσσα έδωσε μια σειρά παραγώγων, που η χρήση τους με την ίδια ή και ελαφρώς τροποποιημένη σημασία συνεχίζεται και σήμερα: *κοκκ-ίον* > *κουκκί· κόκκινος* «ο έχων κόκκινο χρώμα» (από τους *κόκκους τού πρίνου*, από τους οποίους έφτειαχναν το κόκκινο χρώμα· το *κόκκινος*, ήδη αρχαίο, αντικατέστησε βαθμηδόν το *ερυθρός*)· *κόκκ-αλος (ο)*, αρχική σημ. «κουκκουνάρι» > *κόκκαλο (το)* (σε ουδέτερο γένος αναλογικά προς το *οστούν*). Όπως είναι φανερό, όλες αυτές οι λέξεις γράφονται κανονικά με δύο -κ-.

κοκκοφοίνικας (ο) ▸ κοκοφοίνικας

κόκκυγας (ο) {-α κ. -ος | κοκκύγων} ΑΝΑΤ. το κατώτατο ακραίο οστό τής σπονδυλικής στήλης τού ανθρώπου: *κύστη κόκκυγος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ουρίτσα. — **κοκκυγικός**, -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόκκυξ, -υγος* «κούκκος» < επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή τού κούκκου», ονοματοποιημένη λ. από τον ήχο ku-ku, πβ. σανσκρ. kokilá- «κούκκος», kukkuṭá «κόκορας», λατ. cucūlus «κούκκος», αγγλ. cuckoe, γερμ. Kuckuck κ.ά. Η ανατομική σημ. είναι μτγν. (πβ. λατ. os coccygis), επειδή το οστό μοιάζει με το ράμφος τού κούκκου].

κοκκύτης (ο) [1879] (σχολ. ορθ. *κοκίτης*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική νόσος τής παιδικής ηλικίας, που εκδηλώνεται με επίμονο και ξερό βήχα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή τού κούκκου», με την οποία θεωρήθηκε ότι μοιάζει ο επίμονος βήχας ασθενούς (πβ. μτγν. *κοκκυσμός* «βαριά, δυνατή φωνή»)].

κοκκώδης, -ης, -ες [1843] {κοκκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κόκκους ή έχει ανάλογη σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κόκκωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διάταξη και ο όγκος των κόκκων που αποτελούν την επιφάνεια λειαντικού φύλλου: *γυαλόχαρτο με πυκνή ~*.

κοκό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η φωνή που βγάζει η κότα, το κακάρισμα (βλ.λ.) **2.** (στη γλώσσα των νηπίων) το αβγό ή το γλυκό: *φάε το ~ σου* **3.** (!-λαϊκ.) η ερωτική πράξη: *θέλει ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coco, ονομασία τού αβγού στην παιδική γλώσσα, που προέρχεται από την κραυγή τής κότας (γαλλ. cot! cot!)].

κοκόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) **1.** ονομασία γυναικών αριστοκρατικής καταγωγής ΣΥΝ. κυρία, κυρά, δέσποινα **2.** (χαϊδευτ.) προσφώνηση συζύγου ή γυναίκας: *~ μου!*
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. cocoană].

κοκοράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρός κόκορας ΣΥΝ. *κοκορόπουλο* **2.** τούφα μαλλιών στο μπροστινό μέρος τού κεφαλιού, που υψώνεται πιο πάνω από τα υπόλοιπα μαλλιά (θυμίζοντας το λειρί τού κόκορα).

κόκορας (ο) {-α κ. -όρου | -ες κ. -όροι, -όρων} **1.** (καθημ.) ο πετεινός ΣΥΝ. (λόγ.) αλέκτωρ· ΦΡ. (α) ***κάνω τον κόκορα*** κάνω τον γενναίο, τον παλληκαρά, ενώ δεν είμαι (β) ***κοκόρου γνώση*** έλλειψη εξυπνάδας, λίγο μυαλό: *ούτε ~ δεν έχει* (καθόλου μυαλό) (γ) ***σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** όταν θέλουμε να πούμε ότι κάποιος που λέγεται Γιάννης δεν είναι έξυπνος, δεν δείχνει πολλή εξυπνάδα (δ) ***σηκώνομαι με τα κοκόρια*** σηκώνομαι πολύ πρωί (ε) (παροιμ.) ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** όταν ανακατεύονται πολλοί σε μια δουλειά, τα αποτελέσματα συνήθως δεν είναι καλά (στ) ***τα φορτώνω στον κόκορα*** εγκαταλείπω κάθε περαιτέρω προσπάθεια (ζ) ***τρώγονται σαν τα κοκόρια*** τσακώνονται με έντονη αντιπαλότητα (συνήθ. λόγω εγωισμού) **2.** (μτφ.) άντρας με έντονη σεξουαλική ζωή • **3.** (παλαιότ.) ο επικρουστήρας των κυνηγετικών και των πυροβόλων όπλων. Επίσης **κοκόρι** (το) {δύσχρ. κοκορ-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **κοκοράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. από την κραυγή τού πετεινού].

κοκορέτσι (το) {κοκορετσ-ιού | -ιών} ορεκτικό από σπλάχνα ζώου, συνήθ. αρνιού, τυλιγμένα με έντερα, που ψήνεται στη σούβλα. — (υποκ.) **κοκορετσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. kukurec. Στην αλβ. λ. ανάγεται και το αρωμ. kukuretšu, ενώ το τουρκ. kokoreç προέρχεται από την Ελληνική].

κοκορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κοκορεύτηκα} καυχώμαι, υπερηφανεύομαι: *~ για τις γνώσεις μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κοκόρι (το) → κόκορας

κοκορομαχία (η) {κοκορομαχιών} **1.** αγώνας μεταξύ δύο πετεινών, που σε μερικές χώρες συνοδεύεται από στοιχήματα **2.** (μτφ.) τσακωμός με επίδειξη παλληκαριάς μεταξύ δύο ή περισσότερων αντιπάλων.

κοκορόμυαλος, -η, -ο (για πρόσ.) ελαφρόμυαλος, ανόητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κοκορόπουλο (το) (υποκ.) μικρός κόκορας, πετεινάρι.

κοκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα ελευθερίων ηθών, πόρνη **2.** (μειωτ.) γυναίκα που την ενδιαφέρει μόνο ο καλλωπισμός της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cocotte «πουλάδα», θηλ. τού coq «κόκορας»].

κοκοφοίνικας (ο) {κοκοφοινίκων} τροπικό φυτό με μεγάλο ύψος, λεπτό και γειρτό κορμό και πολύ μεγάλα μακριά πτεροειδή φύλλα στην κορυφή, που παράγει τις ινδικές καρύδες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. coconut palm. Το λεξικό πρόθημα *κοκο-* προέρχεται από το ισπ. coco < πορτ. côco «γκριμάτσα», εξαιτίας τής μορφής που σχηματίζουν οι τρεις τρύπες στη βάση τού καρπού].

κοκτέιλ (το) {άκλ.} **1.** ποτό που παρασκευάζεται με την ανάμειξη οινοπνευματωδών ή γλυκών ποτών σε συνδυασμό με κομμάτια καρπών, φρούτων κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) ημιεπίσημη βραδινή δεξίωση περιορισμένης διάρκειας, κατά την οποία προσφέρονται ποτά: *μας κάλεσαν σε ένα ~* || *πήγαμε σε ένα ~-πάρτι* **3.** (γενικότ.) καθετί που προκύπτει από την ανάμειξη διαφορετικών πραγμάτων: *~ φαρμάκων* || *~ από μπλουζ και τζαζ-ποπ* || *~ πάθους και θυμού / βίας και ερωτισμού* **4.** ***κοκτέιλ μολότοφ*** εμπρηστική αυτοσχέδια βόμβα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. cocktail, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. αποτελεί σύντμηση τής φρ. cocktailed horse, η οποία αναφερόταν σε άλογα όχι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας, που τους έκοβαν την ουρά (tail), προκειμένου να στηλώνεται όρθια (ρ. cock «στηλώνω, ορθώνω») και να μην κρέμεται. Η σημασιολ. εξέλιξη που οδήγησε στη σημερινή σημ. παραμένει άγνωστη].

κοκωβιός (ο) ψάρι μικρού ώς μέτριου μεγέθους που ζει σε όλες τις θάλασσες αλλά και σε ποτάμια (κοκωβιός των Φιλιππίνων), με κοντόχοντρο σώμα, μεγάλα μάτια που εξέχουν τοποθετημένα το ένα κοντά στο άλλο στο πάνω μέρος και στόμα με παχιά χείλη και δόντια στα σαγόνια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωβιός* (βλ.λ.), με επανάληψη τής πρώτης συλλαβής].

κόλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. αγγειόσπερμο *δικότυλο* φυτό, τού οποίου οι καρποί χρησιμοποιούνται ως συστατικό αναψυκτικών και στη φαρμακοποιία **2.** (συνεκδ.) κάθε αναψυκτικό που περιέχει το παραπάνω συστατικό: *«την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των Ελλήνων καταναλωτών κατέχουν τα αναψυκτικά τύπου ~»* (εφημ.). Επίσης **κολά** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αμερ. Cola, αποσπασμένο από τις εμπορικές επωνυμίες Coca-Cola, Pepsi-Cola. Η λ. ταυτίζεται με την αφρικανική λ. kola, η οποία αναφέρεται στο ομώνυμο δέντρο, που ο καρπός του περιέχει καφεΐνη].

κολάζ (το) → κολλάζ

κολάζω ρ. μετβ. {κόλασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, σκανδαλίζω: *πάλι με κόλασες με τα καμώματά σου*· ΦΡ. ***κολάζω και άγιο*** βλ. λ. *άγιος* **2.** περιορίζω, μετριάζω: *οι επίσημες εξηγήσεις που δόθηκαν είναι για να κολάσουν την ανησυχία τού κοινού / τις εντυπώσεις και την αποτυχία τού χειρισμού τού θέματος* **3.** επιτιμώ, ψέγω: *όλοι κολάζουν δημόσια τέτοιες μορφές συμπεριφοράς, αλλά στην πραγματικότητα τις ανέχονται* **4.** (μεσοπαθ. ***κολάζομαι***) σκανδαλίζομαι, μπαίνω σε πειρασμό: *και ποιος δεν κολάστηκε, όταν την είδε με τέτοια εμφάνιση;* • **5.** επιβάλλω σε (κάποιον) ποινή, τιμωρώ: *η πράξη αυτή κολάζεται από τον νόμο* **6.** (η μτχ. ***κολασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόλος* «βραχύς, κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*). Το ρ. *κολάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «κολοβώνω, ακρωτηριάζω, αποκόπτω τα άκρα», από όπου γρήγορα εξελίχθηκε στη σημ. «ελέγχω, διορθώνω» (λ.χ. «*~ τὰς ἐπιθυμίας*», Πλάτων). Η σημ. «τιμωρώ» είναι ήδη αρχ. και με αυτή χρησιμοποιείται η λ. τις δύο φορές που απαντά στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 4,21: *οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς, μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσωνται αὐτούς...*)].

κολάι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (καθημ.) ευκολία, ευχέρεια ΣΥΝ. άνεση· συνήθ. στη ΦΡ. ***παίρνω το κολάι*** παίρνω τον αέρα μιας δουλειάς, μαθαίνω να την αντιμετωπίζω με άνεση και αυτοπεποίθηση: *στην αρχή δυσκολεύτηκα με αυτό που μου ζήτησε να κάνω, γρήγορα όμως πήρα το κολάι*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kolay].

κόλακας (ο/η) {κολάκων} πρόσωπο που κολακεύει κάποιον, συνήθ. ανώτερό του, με σκοπό να κερδίσει την εύνοιά του ΣΥΝ. (οικ.) γαλίφης, γλείφτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόλαξ, -ακος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ρ. *κηλῶ (-έω)* «γοητεύω, θέλγω» ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση, ενθαρρύνω»].

κολακεία (η) [αρχ.] {κολακειών} λόγος υπερβολικά επαινετικός, που λέγεται για την απόκτηση τής εύνοιας (κάποιου): *αρχίζω τις ~* || *δεν είναι ~, πρόκειται για την αλήθεια* ΣΥΝ. φιλοφρόνηση, (οικ.) γαλιφιά, γλείψιμο.

κολακευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που αποσκοπεί στην κολακεία: *~ σχόλιο / λόγος / έκφραση* (β) (ειδικότ.) επαινετικός, που κάνει κάποιον να αισθάνεται ωραία για τον εαυτό του: *οι εφημερίδες έγραψαν πολύ ~ σχόλια για την ερμηνεία της* || *ήταν πολύ κολακευτικό για εκείνη το γεγονός ότι της πρότεινε να συνεργαστούν* || *είναι ιδιαίτερα κολακευτικό για μια γυναίκα το να της στέλνει κάποιος λουλούδια* **2.** αυτός που προσδίδει ομορφιά και χάρη, που αναδεικνύει τα ωραία χαρακτηριστικά: *πολύ ~ φωτογραφία, την κάνει να φαίνεται σαν μοντέλο*. — **κολακευτικά** επίρρ.

κολακεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κολάκ-εψα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** επαινώ υπερβολικά (κάποιον), για να κερδίσω την εύνοιά του και να επωφεληθώ προσωπικά: *συνηθίζει να κολακεύει τα πρόσωπα που έχει ανάγκη* ΣΥΝ. καλοπιάνω, θωπεύω **2.** δημιουργώ ικανοποίηση, κάνω κάποιον να αισθάνεται υπερήφανος: *η πρόσκλησή του με κολακεύει ιδιαίτερα* **3.** (μεσοπαθ. ***κολακεύομαι***) αρέσκομαι, ικανοποιούμαι: *~ που ακούω ότι το ντύσιμό μου αρέσει σε κάποιον με τόσο καλό γούστο* • **4.** προσδίδω ομορφιά και χάρη, τονίζω την αξία ή την ομορφιά (κάποιου): *αυτό το ντύσιμο / αυτή η φωτογραφία σε κολακεύει πολύ*.

κολάν (το) → κολλάν

κολαντρίζω ρ. → κουλαντρίζω

κολαούζος (ο) (λαϊκ.) αυτός που προπορεύεται και δείχνει τον δρόμο προς έναν τόπο, ο οδηγός· ΦΡ. (παροιμ.) ***χωριό που φαίνεται κολαούζο δεν θέλει*** τα γνωστά και αυτονόητα πράγματα δεν χρειάζονται επεξηγήσεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kılavuz].

κολάπσους (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία σημειώνεται πλήρης κατάρρευση τού οργανισμού και ψυχική καταβολή.
[ΕΤΥΜ. < λατ. collapsus «κατάρρευση», μτχ. τού ρ. collabor «καταρρέω, καταπίπτω» < con- + labor «ολισθαίνω, πέφτω»].

κολαρίζω ρ. → κολλαρίζω

κολαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλος κολλαριστός άσπρος γιακάς. [ΕΤΥΜ. < βεν. colarina. βλ. κ. *κολάρο*].

κολαριστός, -ή, -ό → κολλαριστός

κολάρο (το) **1.** ο σκληρός γιακάς των πουκαμίσων **2.** (ειδικότ.) πρόσθετος γιακάς σε πουκάμισο **3.** το περιλαίμιο (λ.χ. των ζώων)· ΦΡ. ***φοράω (κάτι) κολάρο (σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον) στο κεφάλι με μεγάλης επιφάνειας αντικείμενο, ώστε να περάσει από το κεφάλι του και να σταθεί στους ώμους του: *πάνω στον καβγά τού φόρεσε τον πίνακα κολάρο!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. collaro < μτγν. λατ. collarius < λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»].

κόλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (σε διάφορες θρησκείες) η κατάσταση ή και ο τόπος στον οποίο θα καταλήξουν οι ψυχές των κακών ανθρώπων (αμαρτωλών) μετά τον θάνατό τους (συνήθ. τόπος τιμωρίας): *η ~ στον ισλαμισμό είναι ένας κρατήρας φωτιάς, όπου βασανίζονται οι κολασμένοι* **2.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό) (α) η κατάσταση πνευματικής τιμωρίας στην οποία θα περιέλθουν μετά την τελική κρίση όσοι πέθαναν χωρίς να έχουν μετανοήσει για τις αμαρτίες τους (β) (σύμφωνα με ορισμένες αντιλήψεις) ο τόπος όπου καταλήγουν μετά θάνατον οι αμαρτωλοί, ο οποίος συχνά απεικονίζεται ως χώρος τιμωρίας και βασανισμού τους (πύρινα καμίνια, σκότος, βασανιστήρια κ.λπ.) και στον οποίο θεωρείται ότι κυριαρχούν ο Διάβολος και οι άλλοι δαίμονες: *τον απειλούσε ότι μ' αυτά που κάνει, θα πάει κατευθείαν στην ~* ΑΝΤ. παράδεισος **3.** (μτφ.) χώρος τιμωρίας και βασανισμού: *η ~ των φυλακών / τού αναμορφωτηρίου / τής εξορίας* **4.** (μτφ.) περιστάσεις ή συνθήκες ζωής μέσα στις οποίες υποφέρει και δυστυχεί κανείς, καθώς και ο τόπος όπου επικρατούν τέτοιες συνθήκες: *η ~ τού πολέμου || σε ~ μεταβλήθηκε το κέντρο τής πόλης από τις συγκρούσεις αστυνομίας και αναρχικών || κατάφερε να ξεφύγει από την ~ των ναρκωτικών / τής πορνείας || οι πυροσβέστες βγήκαν σώοι από την πύρινη ~* (την καταστροφική πυρκαγιά) **5.** (μτφ.) συνθήκες καύσωνα και ταλαιπωρίας: *ο καύσωνας και το νέφος μετέτρεψαν την Αθήνα σε ~* **6.** (μτφ.-αργκό) κατάσταση ελευθεριότητας, έντασης και εκτόνωσης, στην οποία καταργούνται οι ηθικές αναστολές: *κάθε βράδυ γίνεται ~ στα παραλιακά κλαμπ* ΣΥΝ. το σώσε, χαμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόλασις* «τιμωρία – εκκοπή» < *κολάζω* (βλ.λ.)].

κολάσιμος, -η, -ο [1833] αυτός που τιμωρείται, άξιος κολασμού: *~ πράξη* ΣΥΝ. αξιόποινος, καταδικαστέος.

κολασμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καταδικαστεί μετά θάνατον σε τιμωρία **2.** (κατ' επέκτ.) αμαρτωλός, διεφθαρμένος, άσωτος: *~ ψυχή* **3.** (μτφ. ως ουσ.) αυτός που ζει υπό άθλιες συνθήκες ζωής, ο κοινωνικά καταδικασμένος στη φτώχια, τη μιζέρια και τη δυστυχία: *«εμπρός τής Γης οι ~»* (ο πρώτος στίχος τής ελληνικής απόδοσης τού ύμνου τής Α' Διεθνούς) ΣΥΝ. απόκληρος, απόβλητος.

κολασμός (ο) [μτγν.] η ποινή που επιβάλλεται για σωφρονισμό, τιμωρία.

κολαστήριο (το) [μτγν.] {κολαστηρί-ου | -ων} τόπος τιμωρίας και βασανισμού, βασανιστήριο: *στο ~ τού ψυχιατρικού ιδρύματος καταγράψαμε απάνθρωπες σκηνές.*

κολαστήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κολασμό.

κολαστής (ο) [αρχ.]. **κολάστρια** (η) [μτγν.] {κολαστριών} **1.** πρόσωπο που κολάζει, τιμωρεί ΣΥΝ. τιμωρός ● **2.** πρόσωπο που παρασύρει σε αμαρτία.

κολατσίζω ρ. μετβ. {κολάτσισα} τρώω κολατσιό (βλ.λ.).

κολατσιό (το) σύντομο γεύμα πριν από το μεσημεριανό φαγητό, το πρόγευμα: *οι εργάτες έκαναν μια διακοπή για ~* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) πρόαριστον. Επίσης **κολαταό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. colazion < ρ. colar «καλλιεργώ» < λατ. colo].

κόλαφος (ο) {κολάφων} **1.** ράπισμα στο πρόσωπο, χαστούκι **2.** (μτφ.) λόγος ή πράξη που ταπεινώνει· προσβολή: *ήταν ~ γι' αυτή τη χώρα η απόφαση τού Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου || «η εισήγηση τού εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου αποτελεί ~ για την τακτική των τραπεζών να επιβάλλουν τόκους επί των τόκων χωρίς κανέναν περιορισμό»* (εφημ.). Επίσης **κολάφισμα** (το) [μτγν.] {κολαφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κ. **κολαφισμός** (ο) [μτγν.]. — **κολαφίζω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κολάπτω* «χτυπώ, τρυπώ» (για το οποίο βλ. λ. *εκκολάπτω*) ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *κρόταφος*. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. colap(h)us και στις υπόλοιπες λατινογενείς γλώσσες, πβ. γαλλ. coup «χτύπημα», ιταλ. colpo, ισπ. golpo κ.ά. Βλ. κ. *κόλπο*].

κολ-γκέρλ (το) (παλαιότ. ορθ. *κωλ-γκέρλ*) {άκλ.} νεαρή πόρνη που επισκέπτεται τους πελάτες σε ιδιωτικό χώρο (μετά από τηλεφωνική συνεννόηση).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. call girl].

κολεγιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κολέγιο· ΦΡ. ***κολεγιακή μπλούζα*** βαμβακερή μπλούζα, η εσωτερική επιφάνεια τής οποίας είναι χνουδωτή, για να έχει μεγαλύτερη απορροφητικότητα ΣΥΝ. φούτερ.

κολέγιο (το) {κολεγί-ου | -ων} **1.** εκπαιδευτικό ίδρυμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που διαθέτει συνήθ. και οικοτροφείο, δηλ. οι μαθητές μπορούν να τρώνε και να μένουν εκεί **2.** (κυρ. στη Δ. Ευρώπη και στις Η.Π.Α.) ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης (συχνά και οικοτροφείο), με φροντιστήρια προπαρασκευής και ασκήσεως των φοιτητών **3.** (μτφ.-ειρων.) κάθε ίδρυμα ή χώρος, λ.χ. φυλακή ή στρατόπεδο, όπου, παρά τα αναμενόμενα, επικρατούν συνθήκες ιδιαίτερης άνεσης και φροντισμένης διαβίωσης: *εδώ δεν είναι στρατώνας, είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. college < λατ. collegium «σύλλογος, συγκυριαρχία» < collēga «συγκυρίαρχος, συνεργός» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω». Το μτγν. κολλήγιον (μεσν. *κολλέγιον*) είχε τη σημ. «ανώτατο δικαστικό συμβούλιο»].

κολεγιόπαιδο (το) **1.** ο σπουδαστής κολεγίου **2.** (κατ' επέκτ.) νέος με επιτηδευμένη συμπεριφορά και εμφάνιση, όπως τα παιδιά των κολεγίων. Επίσης (λόγ.) **κολεγιόπαις** (ο) {κολεγιό-παιδος | -παίδων}.

κόλεϊ (το) {άκλ.} μεγάλο σκυλί, συνήθ. κατοικίδιο, με μακρύ τρίχωμα, οξύ ρύγχος, όρθια αφτιά και αμυγδαλωτά μάτια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. collie < διαλεκτ. αγγλ. colly «μαυρειδερός» < μέσ. αγγλ. col «κάρβουνο»].

κολεϊσμός (ο) ΙΑΤΡ. (παλαιότ.) ο κολπόσπασμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vaginisme].

κολεκτίβα κ. **κολεχτίβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εργατική ή αγροτική ένωση, οι αρχές τής οποίας βασίζονται σε σοσιαλιστικές θεωρίες (πβ. λ. *κολχόζ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. kolektiv < γαλλ. collectif (-ve) < λατ. collectivus «συγκεντρωτικός, περιληπτικός» < colligo «συνάγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολεκτιβισμός κ. **κολεχτιβισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, που βασίζεται στον σοσιαλισμό και στην οποία όλα τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία ενός συλλογικού οργάνου (τού κράτους, μιας συνεταιριστικής οργάνωσης κ.λπ.). — **κολεκτιβιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. collectivisme, βλ. κ. *κολεκτίβα*].

κολεκτιβοποίηση κ. **κολεχτιβοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εφαρμογή τού κολεκτιβισμού.

κολεξιόν (η) {άκλ.} **1.** το σύνολο των ενδυμάτων που παρουσιάζουν σχεδιαστές μόδας για κάθε εποχή: *η νέα ~ τού Υβ Σαιν Λωράν για το καλοκαίρι* **2.** (συνεκδ.) η εκδήλωση στην οποία παρουσιάζονται τα ενδύματα σχεδιαστή μόδας: *στην ~ έδωσαν το «παρών» πολλοί κοσμικοί Αθηναίοι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. collection «συλλογή» < λατ. collectio < colligo «συλλέγω, συναθροίζω» < col- (< cum) + lego].

κολεόπτερο (το) [αρχ.] {κολεοπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα έντομα που ανήκουν στην τάξη εντόμων που είναι εφοδιασμένα με δύο ζεύγη ανόμοιων φτερών, λ.χ. η πεταλούδα.

κολεός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. ο κόλπος (βλ.λ., σημ. 4) **2.** ΒΟΤ. στα αγρωστώδη, η πεπλατυσμένη βάση των φύλλων που περιβάλλει ένα τμήμα τού βλαστού ● **3.** θήκη μαχαιριού ή ξίφους, θηκάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κολεόν* «θήκη» < **κολεϝόν*, που πιθ. συνδ. με το ρ. *καλύπτω* και με το παράγωγο ουσ. *κέλυφος*].

κολεόσπασμος (ο) ΙΑΤΡ. ο κολπόσπασμος (βλ.λ.).

κολεχτίβα (η) → κολεκτίβα

κολεχτιβισμός (ο) → κολεκτιβισμός

κολίανδρο κ. **κορίανδρο** (το) {κολιάνδρ-ου | -ων} ποώδες αρωματικό φυτό, τού οποίου τα φύλλα και οι καρποί χρησιμοποιούνται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική. Επίσης **κόλιαντρο** (το) κ. **κόλιαντρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολίανδρον* < *κορίανδρον* (με παρετυμ. επίδρ. τής λ. *ἀνήρ, ἀνδρός*) < αρχ. *κορίαννον* (ήδη μυκ. ko-ri-ja-do-no), αγν. ετύμου, λ. τού μεσογειακού υποστρώματος].

Κόλιας (ο) ο Αρβανίτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Kolje, που ανάγεται στο όν. *Νικόλαος* (βλ.λ.)].

κολιγιά (η) → κολληγιά

κολίγος / κολίγας (ο) → κολλήγας

κολιέ (το) {άκλ.} γυναικείο κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό, περιδέραιο (συνήθ. με πολύτιμες πέτρες, χάντρες). Επίσης (λαϊκ.) **κολιές** (ο). — (υποκ.) **κολιεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. collier < λατ. collarium < collum «τράχηλος, λαιμός»].

κολικόπονος (ο) → κωλικόπονος

κολικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κόλον (παχύ έντερο): *~ καμπή || ~ κυψέλες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. colic].

κολιμπρί (το) {άκλ.} πολύ μικρό αποδημητικό πτηνό των τροπικών περιοχών, που πετάει γρήγορα, με μακρύ ράμφος και γυαλιστερό φτέρωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. colibri, λ. τής Καραϊβικής].

κολιός (ο) → κολοιός

κολίτιδα (η) [1854] φλεγμονή τού παχέος εντέρου, που προκαλείται από μικρόβια, παράσιτα ή άλλες αιτίες και προξενεί πόνο, φούσκωμα («μετεωρισμό»), διαταραχές των κενώσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *κόλον* «τμήμα τού παχέος εντέρου», ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. colitis].

κολιτσίνα (η) → κολτσίνα

κόλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γενική ονομασία ρευστής συνήθ. ή στερεάς ουσίας, που έχει την ιδιότητα να κολλά δύο ή περισσότερες επιφάνειες, τις οποίες φέρνουμε σε επαφή: *ζωική / συνθετική / φυτική ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε συσκευασία (σωληνάριο συνήθ.) που περιέχει τέτοια ουσία και διατίθεται στο εμπόριο ● **3.** ακέραιο φύλλο χαρτιού: *μου ζήτησε μια ~ χαρτί και άρχισε να γράφει την επιστολή*· ΦΡ. ***κόλλα αναφοράς*** τετρασέλιδο χαρτί συγκεκριμένου μεγέθους με γραμμές, που χρησιμοποιείται στα διαγωνίσματα των μαθητών ή σε υποβολή αιτήσεων κ.λπ. ● **4.** λευκή σκόνη από άμυλο ή άλλη ουσία, που χρησιμοποιείται για το κολλάρισμα των ρούχων πριν από το σιδέρωμα ● **5.** ουσία που κάνει το κρασί διαυγές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κόλ-ja* < I.E. *kol(e)i- «κόλλα», πβ. αρχ. σλαβ. klejĭ, ρωσ. klej, μέσ. κάτω γερμ. helen «κολλώ» κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. colle, ιταλ. colla κ.ά.].

κολλαγόνο (το) ΧΗΜ. **1.** πρωτεΐνη που αποτελεί το συστατικό των ινών που βρίσκονται στους τένοντες, τους συνδέσμους, στον συνδετικό ιστό τού δέρματος, στην οδοντίνη και στους χόνδρους **2.** ***μάσκα κολλαγόνου / ενέσεις κολλαγόνου*** (στην αισθητική) κολλαγόνο που

τοποθετείται στο πρόσωπο για την ανάπλαση των κυττάρων, την καταπολέμηση τής γήρανσης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. collagen].

κολλαγόνωση (η) ΙΑΤΡ. σύνολο παθήσεων με κοινό χαρακτηριστικό τον εκφυλισμό των κολλαγόνων τού συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. collagénose].

κολλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *χαρτεπικόλληση* **1.** τεχνική ζωγραφικής κατά την οποία χρησιμοποιούνται, εκτός από χρώματα, ετερόκλιτα υλικά (φωτογραφίες, υφάσματα, αποκόμματα εφημερίδας κ.λπ.), που επικολλώνται σε επιφάνεια **2.** (μτφ.) κάθε συνδυασμός διαφορετικών μεταξύ τους στοιχείων: «*υλικά προερχόμενα από διαφορετικές περιοχές και εποχές βρήκαν τη θέση τους σ' αυτό το μεγάλο ~ των οικοδομικών υλικών*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. collage < coller < colle < αρχ. *κόλλα*].

> **κολλάζ ή κολάζ;** Όπως δείχνει η ετυμολογία τής λέξης, πρόκειται για αντιδάνειο (υβρίδιο) που ανάγεται στο ήδη αρχ. ελληνικό **κόλλα** (βλ. ετυμολογία). Το ίδιο ισχύει και στη λ. **κολλάν** (βλ. ετυμολογία). Οι λ. γράφονται με δύο -*λλ*-, γιατί θα ήταν οξύμωρο οι μεν Γάλλοι να γράφουν τις λ. collant και collage με δύο -*λλ*- λόγω τής προέλευσής τους από το ελληνικό *κόλλα*, εμείς δε οι Έλληνες παίρνοντας αυτές τις λέξεις να τις γράφουμε με ένα -*λ*-!

κολλάν (το) {άκλ.} **1.** εφαρμοστό παντελόνι από ελαστικό υλικό: *ποδηλατικό* ~ || ~ *χορού* || ~ *ώς το γόνατο* **2.** το καλσόν **3.** (ως επίθ.) εφαρμοστός, που κολλάει στο σώμα: ~ *παντελόνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κολλάζ*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. collant τού ρ. coller < colle < αρχ. *κόλλα*].

κολλαρίζω ρ. μετβ. {κολλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μουσκεύω σε διάλυμα αμύλου (κόλλα) λινό ή βαμβακερό ύφασμα (ρούχο, σεντόνι, τραπεζομάντηλο κ.λπ.), για να γίνει σκληρό και σταθερό με το σιδέρωμα ● **2.** προσθέτω άμυλο στο κρασί, για να γίνει διαυγές. Επίσης **κολλάρω**. — **κολλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόλλα* + παραγ. επίθημα -*άρω*].

κολλαριστός, -ή, -ό **1.** (για ρούχα) αυτός που έχει κολλαριστεί ΣΥΝ. κολλαρισμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που φοράει πάντα ρούχα καλοσιδερωμένα ή και κολλαρισμένα: *γυρίζει πάντα* ~ **3.** (για χαρτονόμισμα) αυτό που είναι καινούργιο, που μόλις δόθηκε στην κυκλοφορία, αχρησιμοποίητο, ατσαλάκωτο: ~ *χιλιάρικο* / *πεντοχίλιαρο*.

κολλεγιά (η) (λαϊκ.) ο συνεταιρισμός ΣΥΝ. κολληγιά.

κολλήγας (ο) (σχολ. ορθ. *κολίγας*) **1.** πρόσωπο που καλλιεργεί ξένο κτήμα ή βόσκει ξένο κοπάδι και μοιράζεται τα παραγόμενα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη: *η εξέγερση των* ~ *στο Κιλελέρ* ΣΥΝ. σέμπρος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δουλεύει με επαχθείς όρους σε ξένη ιδιοκτησία ΣΥΝ. είλωτας. Επίσης **κολλήγος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. collega «συγκυρίαρχος, συνεργός» < colligo «συλλέγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολληγιά (η) (σχολ. ορθ. *κολιγιά*) **1.** η σχέση που έχουν μεταξύ τους οι κολλήγοι, η επίμορτη καλλιέργεια (πβ. κ. λ. *επίμορτος*) **2.** (γενικότ.) ο συνεταιρισμός, η κολλεγιά.

κόλλημα (το) [αρχ.] {κολλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κόλληση (βλ.λ.) **2.** (καθημ.) η ερωτική προσέγγιση, το φλερτάρισμα **3.** η επίμονη και φορτική προσκόλληση (κάποιου) σε άλλους· η ενοχλητική προσπάθεια (κάποιου) να βρίσκεται συνεχώς μαζί με (κάποιον/κάποιους) **4.** (οικ.) η εμμονή (κάποιου) σε (κάτι): *έχει* ~ *με την ομάδα του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

κολλημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κολλήσει κάπου: *δύο χαρτιά* ~ *μεταξύ τους* || *μια αφίσα* ~ *στον τοίχο* **2.** (οικ.-αργκό) αυτός που παρουσιάζει εμμονή σε κάτι: *είναι* ~· *δεν μπορεί να σκεφτεί διαφορετικά* ΣΥΝ. βαρεμένος (με κάτι).

κόλληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση δύο αντικειμένων ή η σταθερή προσαρμογή ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο με τη χρήση κόλλας, κολλώδους ουσίας ή άλλης τεχνικής (λ.χ. ηλεκτροκόλληση) ΣΥΝ. συγκόλληση, κόλλημα ΑΝΤ. αποκόλληση.

κολλητήρι (το) {κολλητηρ-ιού | -ιών} **1.** ηλεκτρικό εργαλείο που βοηθεί στη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων με θέρμανση ώς το σημείο τήξεως (στο οποίο λειώνει) τού συγκολλητικού υλικού **2.** κράμα μετάλλων, συνήθ. από μόλυβδο και κασσίτερο, που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων **3.** (μτφ.) φορτικό πρόσωπο, που δεν μπορεί κανείς να το ξεφορτωθεί εύκολα ΣΥΝ. βδέλλα ● **4.** (στο θέατρο σκιών) ένας από τους γυιούς τού Καραγκιόζη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολλητήριον* «κόλλα» < αρχ. *κολλῶ* + παραγ. επίθημα -*τήριον*, πβ. κ. *κοιμη-τήριον, σιωπη-τήριον*].

κολλητηρ(ι)τζής (ο) {κολλητηρ(ι)τζήδες} (μειωτ.) ο εφαψίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κολλητήρι* + παραγ. επίθημα -*τζής* (< τουρκ. -ci)].

κολλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμεύει για κόλληση, που έχει την ιδιότητα να κολλά: ~ *ταινία* ΣΥΝ. συγκολλητικός ● **2.** αυτός που μεταδίδεται εύκολα: *το χασμουρητό είναι* ~ **3.** (ειδικότ. για αρρώστια) μεταδοτικός, μολυσματικός: *η ανεμοβλογιά είναι* ~ *αρρώστια*. — **κολλητικότητα** (η) [1873]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κολλητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κολληθεί με κάτι άλλο, κολλημένος ΣΥΝ. συνδεδεμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που εφάπτεται σε κάποιον άλλο: *τα σπίτια μας είναι* ~· *ένας τοίχος μάς χωρίζει* ΣΥΝ. πλαϊνός, συνεχόμενος **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει απόλυτα στο σώμα: *φοράει* ~ *φούστες* / *παντελόνια* / *μπλουζάκια* || (στον πληθ. κ. ως ουσ.) *φοράει συνεχώς κολλητά* || *όλο με κολλητά τη βλέπεις* ● **4.** (μτφ.-οικ.) **κολλητός** (ο), **κολλητή** (η) πολύ αγαπητός και στενός φίλος, αχώριστος σύντροφος. — **κολλητά** επίρρ.

κολλητσίδα (η) (σχολ. ορθ. *κολλιτσίδα*) **1.** ΒΟΤ. κοινή ονομασία διαφόρων φυτών, των οποίων οι βλαστοί ή τα σπέρματα περιέχουν κολλητική ουσία **2.** (μτφ.) φορτικός και ενοχλητικός άνθρωπος: *από τότε που τον γνώρισα μου έχει γίνει* ~ ΣΥΝ. (μτφ.) βεντούζα, βδέλλα, τσιμπούρι, (εκφραστ.) στενός κορσές, κολλητήρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κολλητίδα* (με τσιτακισμό) < *κολλητός* / -*τής* < *κολλῶ*].

κολλοειδής, -ής, -ές [1839] {κολλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τη μορφή και τη σύσταση τής κόλλας, που είναι πηχτός και κολλάει ΣΥΝ. κολλώδης **2.** ΧΗΜ. (α) ***κολλοειδή συστήματα*** συστήματα διασποράς, όπου τεμαχίδια στερεών, υγρών ή αερίων σωμάτων μεγέθους εκατομμυριοστού τού εκατοστού διασπείρονται σε στερεά, υγρά ή αέρια σώματα (β) αυτός που σχετίζεται με *τα κολλοειδή συστήματα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colloïde].

κόλλυβα (τα) {κολλύβων} βρασμένο σιτάρι με ζάχαρη, σταφίδα, ρόδι και άλλα αρτύματα, που τοποθετείται σε δίσκο κατά την τέλεση μνημοσύνου και προσφέρεται στους παρισταμένους για μακαρισμό τού νεκρού· ΦΡ. (α) ***θα φάμε κόλλυβα*** (για κάποιον) θα πεθάνει (β) ***με ξένα κόλλυβα*** σε περιπτώσεις που κάποιος παρουσιάζει κάτι σαν δικό του, ενώ το πέτυχε με τη βοήθεια άλλων (γ) ***κερνάω με ξένα κόλλυβα*** κερνάω ή καλύπτω υποχρεώσεις μου με χρήματα άλλων, αφήνοντας να εννοηθεί ότι είναι δικά μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόλλυβον* / -*α* (πληθ.) «γλυκύσματα από βρασμένο σιτάρι» < αρχ. *κόλλυβος* «νόμισμα μικρής αξίας» (που μερικές φορές τοποθετούσαν πάνω στον τάφο), αβεβ. ετύμου, πιθ. < εβρ. ḥalp «αλλάζω – συναλλάσσομαι»].

Κολλυβάδες (οι) ΕΚΚΛΗΣ.-ΙΣΤ. **1.** αυτοί που κατά την *έριδα των Κολλυβάδων* υποστήριζαν την *τέλεση* των μνημοσύνων μόνο το Σάββατο· οι Κολλυβάδες υπήρξαν ο αντίποδας των ευρωπαϊστών (των επηρεασμένων από τις αρχές τού Γαλλικού Διαφωτισμού και τού Εγκυκλοπαιδισμού) **2.** ***Κολλυβάδων έριδα*** η έριδα τού 18ου αι. για την τέλεση των μνημοσύνων μόνο το Σάββατο και όχι την Κυριακή, η οποία συνδεόταν με το ζήτημα τής συχνής Θείας Κοινωνίας και είχε εκπροσώπους μεγάλες πνευματικές μορφές (Μακάριο Νοταρά, Αθανάσιο Πάριο, Νικόδημο Αγιορείτη κ.ά.) **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) συντηρητικοί, προσκολλημένοι στη θρησκευτική παράδοση.

κολλυβιστής (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κάνει ανταλλαγές νομισμάτων ΣΥΝ. αργυραμοιβός, σαράφης.

κολλυβογράμματα (τα) {χωρ. γεν.} **1.** η στοιχειώδης γνώση γραφής και ανάγνωσης, το να ξέρει κανείς ίσα-ίσα να γράφει και να διαβάζει: *έμαθε μερικά* ~ *και νομίζει ότι κάτι έκανε* ΣΥΝ. κουτσογράμματα ● **2.** κακογραμμένα και δυσανάγνωστα γράμματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κολοβο-γράμματα* (< *κολοβός* + *γράμματα*), με την παρετυμολογική επίδραση τής λ. *κόλλυβα*. Η παρετυμολογία οφείλεται στο γεγονός ότι τα *κολοβά* (δηλ. ατελή) *γράμματα* περιελάμβαναν στοιχειώδεις γνώσεις από «σχολεία» εκκλησιαστικού τύπου].

κολλυβόζουμο (το) το ζουμί από το βράσιμο των υλικών για τα κόλλυβα. Επίσης **κολλυβοζούμι** {κολλυβοζουμ-ιού | -ιών}.

κολλύριο (το) {κολλυρί-ου | -ων} υγρό φάρμακο τοπικής χρήσης για τη θεραπεία παθήσεων των ματιών και των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολλύριον*, υποκ. τού ουσ. *κολλύρα* «κουλλούρα», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *κόλλιξ*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Ιπποκράτη)].

κολλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κολλάς... | κόλλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) ενώνω με κολλητική ουσία δύο ή περισσότερες επιφάνειες: ~ *το γραμματόσημο στον φάκελο* || ~ *τα κομμάτια στο σπασμένο βάζο* || ~ *προεκλογικές αφίσες* ΣΥΝ. συγκολλώ (β) συνδέω με διάφορες μεθόδους (θέρμανση, συρραφή, κάρφωμα, συγκόλληση κ.λπ.) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή μέρη τού ίδιου αντικειμένου: *ο σιδεράς κόλλησε με ηλεκτροκόλληση το κάγκελο* || ~ *δύο χαρτιά με σελοτέιπ* || (και για μέλη τού ανθρώπινου σώματος) *οι γιατροί κόλλησαν το κομμένο χέρι του εργάτη* ΣΥΝ. προσαρμόζω, συνενώνω, συγκολλώ· ΦΡ. (α) ***κολλάω ρετσινιά*** προσάπτω σε κάποιον κατηγορία: *του κόλλησαν τη ρετσινιά ότι ήταν καταδότης των Γερμανών στην Κατοχή* (β) (μτφ.) ***δεν μου κολλάει ύπνος*** δεν μπορώ να κοιμηθώ (γ) (παροιμ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** βλ. λ. *βράση* (δ) ***κολλάω κάποιον στον τοίχο*** τον αποστομώνω, βγαίνω νικητής σε λεκτική αντιπαράθεση: *με τα επιχειρήματά του τους κόλλησε στον τοίχο* **2.** (μτφ.) (α) προσκολλώμαι φορτικά (σε κάποιον), γίνομαι ενοχλητικός: *κολλάει συνέχεια στην παρέα μας, ενώ ξέρει ότι δεν τον θέλουμε* (β) προσεγγίζω κάποιον συστηματικά (συνήθ. για να επωφεληθώ προσωπικά): *του κολλάει εδώ και καιρό, για να τον διορίσει στο Δημόσιο* (γ) ερωτοτροπώ, φλερτάρω επίμονα: *κολλάει στη γραμματέα του* **3.** (μτφ.) μεταδίδω αρρώστια ή κακή συνήθεια: *μη με πλησιάζεις, γιατί έχω γρίπη και θα σε κολλήσω* || *του κόλλησε το πάθος του για τα χαρτιά* / *για το ποτό* **4.** (μτφ.) πλησιάζω πολύ, έρχομαι σε άμεση επαφή (σωματικά) με κάποιον ή κάτι: *το μικρό κόλλησε στο φουστάνι τής μητέρας του, μόλις είδε τον σκύλο να πλησιάζει* || *κόλλησε τα χείλη του στα χείλη της* || *κόλλησε το σώμα της πάνω του*· ΦΡ. ***κόλλα το!*** (i) λέγεται για επισφράγιση συμφωνίας, προτείνοντας το χέρι προς τον άλλον για χειραψία: *αφού τα βρήκαν στη μοιρασιά, άπλωσε το χέρι και του είπε: ~!* (ii) (γενικά για κάθε χειραψία που γίνεται με αφορμή κάτι ευχάριστο): *καλά τα καταφέραμε πάλι· ~!* **5.** προσθέτω πρόχειρα: *στον πρόλογο τού βιβλίου του κόλλησε κι ένα «ευχαριστώ» για τους συνεργάτες του* **6.** πειράζω ή ενοχλώ κάποιον μέχρι εκνευρισμού: *μη μου κολλάς, γιατί θα σε χτυπήσω!* || *όλο του κολλάει στις συζητήσεις και πάντα τσακώνονται* ♦ (αμετβ.) **7.** επικεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι για πολύ χρόνο ή υποστηρίζω κάτι με επιμονή: *κολλάει σε λεπτομέρειες και χάνει άδικα τον καιρό του* || *του κόλλησε* (ενν. *η ιδέα*) *ότι είναι άρρωστος* **8.** δεν μπορώ να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις μιας κατάστασης: *σε τέτοια θέματα κολλάει* || *αν του αλλάξεις λίγο τη διατύπωση, κολλάει και δεν μπορεί να απαντήσει!* ΣΥΝ. μπλοκάρω, κομπλάρω ΑΝΤ.

ξεκολλάω **9.** η επιφάνειά μου γίνεται κολλώδης: *το πάτωμα κολλάει από τα ποτά που χύθηκαν* **10.** (α) (για φαγητό) καίγεται το τμήμα τού φαγητού που εφάπτεται στον πάτο τού σκεύους: *ρίξε νερό στο φαγητό γιατί θα κολλήσει* (β) για μαγειρικό σκεύος που προκαλεί κάψιμο στο φαγητό που μαγειρεύεται σε αυτό, αν δεν υπάρχει η απαιτούμενη ποσότητα νερού ή λαδιού κατά το μαγείρεμα: *μη φτειάξεις την ομελέτα σε αυτό το τηγάνι, γιατί κολλάει· πάρε το άλλο που είναι αντικολλητικό* **11.** δεν μπορώ να προχωρήσω, μένω στο ίδιο σημείο: *κολλήσαμε μία ώρα στα διόδια* || *η ομάδα έχει κολλήσει στην τελευταία θέση τής βαθμολογίας* || *κόλλησαν οι συνομιλίες για την άρση τού εμπάργκο* || *έχει κολλήσει στις ιδέες τού καιρού του* || *ο γενικός δείκτης έχει κολλήσει στο -8%* **12.** ασχολούμαι υπερβολικά και συνεχώς με κάτι: *έχει κολλήσει από το πρωί στην τηλεόραση* **13.** δεν ενεργοποιείται ο μηχανισμός λειτουργίας μου, μπλοκάρω: *κόλλησε το παράθυρο / το συρτάρι και δεν ανοίγει* || *κόλλησε το φρένο / το γκάζι και δεν μπορώ να σταματήσω το αυτοκίνητο* || *κόλλησε ο υπολογιστής και δεν παίρνει τις εντολές που του δίνω* || *έχει κολλήσει το μυαλό μου και δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* **14.** (για οχήματα) συγκρούομαι ελαφρά: *είχε γλίτσα ο δρόμος και το πίσω αυτοκίνητο κόλλησε στο μπροστινό του* **15.** αισθάνομαι έντονα την παρουσία τού ιδρώτα στο σώμα μου (όταν κάνει πολλή ή αποπνικτική ζέστη): *το πουκάμισό του κολλούσε πάνω του από τη ζέστη* || *έχει κουφόβραση κι έχω κολλήσει* **16.** συσχετίζομαι ή ταιριάζω, συνδέομαι λογικά με κάτι: *αυτές οι πληροφορίες κολλάνε μεταξύ τους*· ΦΡ. ***αυτό τώρα πού κολλάει;*** για κάτι που είναι άσχετο με ό,τι λέγεται ή γίνεται εκείνη τη στιγμή **17.** ταιριάζω (με κάποιον), δένομαι συναισθηματικά μαζί του ή κάνω στενή παρέα: *γνωριστήκαμε στο γυμνάσιο και έκτοτε κολλήσαμε* || *δύσκολα κολλάει με τους άλλους ανθρώπους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κολλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κολλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση και στις ιδιότητες με κόλλα, αυτός που κολλάει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

κολοβακτηρίδιο (το) {κολοβακτηριδί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. βακτήριο που εγκαθίσταται στο έντερο τού ανθρώπου και υπό την επίδραση ορισμένων συνθηκών καθίσταται παθογόνο και προκαλεί ποικιλία νόσων. Επίσης **κολοβακτήριο**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. colibacillus (νόθο σύνθ.) < coli- (< αρχ. *κόλον*) + νεολατ. bacillus «βάκιλος»].

κολόβιο (το) [μτγν.] {κολοβί-ου | -ων} κοντό, αμάνικο ένδυμα, συνήθ. πλεχτό ΣΥΝ. καζάκα.

κολοβός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κομμένη ουρά: ~ *σκύλος* ΣΥΝ. κόλουρος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ακρωτηριασμένος, ελλιπής· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***φίδι κολοβό*** ύπουλος και μοχθηρός άνθρωπος **3.** ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) ***κολοβός κώδικας*** κώδικας που του λείπουν οι τελευταίες σελίδες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόλος* «βραχύς, ακρωτηριασμένος» < kol-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. kolŭ «πάσσαλος», ρωσ. kol κ.ά. Ομόρρ. *κολ-άζω, κόλ-ουρος*, αρχ. *κολ-άπτω* «χτυπώ, τρυπώ» (βλ. κ. *εκ-κολάπτω*), αρχ. *κλῶ* «σπάζω, χτυπώ» (βλ. λ. *κλάσμα*) κ.ά.].

κολόβωμα (το) [αρχ.] {κολοβώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κάνει κανείς (κάτι/κάποιον) κολοβό, ο ακρωτηριασμός **2.** (συνεκδ.) τμήμα μέλους ή οργάνου που απομένει μετά τον ακρωτηριασμό. Επίσης **κολόβωση** (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κολοβώνω ρ. μετβ. {κολόβω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) κολοβό, ακρωτηριάζω ΣΥΝ. κουτσουρεύω, κόβω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολοβῶ (-όω)* < *κολοβός*].

κολοιός (ο) (σχολ. ορθ. *κολιός*) το σκουμπρί (βλ.λ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε πράγμα στον καιρό του κι ο κολοιός τον Αύγουστο*** καθετί πρέπει να γίνεται στην κατάλληλη ώρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η γρ. με -*ι*- *(κολιός)* δεν έχει ετυμολογική βάση].

κολοκοτρωναίικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την ιστορική οικογένεια των Κολοκοτρωναίων· ΦΡ. ***σουγιάς κολοκοτρωναίικος*** είδος σουγιά με ξύλινη λαβή και καμπυλωτή λεπίδα.

κολοκύθα (η) [μεσν.] {δύσχρ. κολοκυθών} **1.** μεγάλο κολοκύθι, συνήθ. κιτρινωπού ή κοκκινοκίτρινου χρώματος και στρογγυλού σχήματος· οι λευκοί και πεπιεσμένοι σπόροι που περιέχει τρώγονται αλατισμένοι και καβουρντισμένοι και είναι γνωστοί με το όνομα *πασατέμπος* (βλ.λ.) **2.** η νεροκολοκύθα· κολοκύθι με στρογγυλή φαρδιά βάση και μακρόστενο λαιμό, το οποίο χρησιμοποιείται, αφού αποξηρανθεί, ως δοχείο υγρών, συνήθ. νερού ΣΥΝ. φλασκί.

κολοκύθας (ο) (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ελαφρόμυαλος, άμυαλος, πρόσωπο που λέει ανοησίες, λόγια του αέρα.

κολοκύθι (το) {κολοκυθ-ιού | -ιών} **1.** ο εδώδιμος καρπός τού φυτού κολοκυθιά, με κυλινδρικό ή σφαιρικό σχήμα και πρασινωπό συνήθ. χρώμα, με σκληρή σάρκα, που περιέχει πολλούς σπόρους **2.** ***κολοκύθια*** / (υποκ.) ***κολοκυθάκια*** (τα) είδος φαγητού που έχει ως βάση του το κολοκύθι: ~ *γεμιστά / σαλάτα*· ΦΡ. (ειρων.) ***κολοκύθια! / κολοκύθια με τη ρίγανη / κολοκύθια στο πάτερο!*** ως χαρακτηρισμός για λόγια ανόητα **3.** δοχείο υγρών που κατασκευάζεται από τον αποξηραμένο καρπό ενός είδους τού φυτού κολοκυθιά (βλ. λ. *κολοκύθα*). — (υποκ.) **κολοκυθάκι** (το), **κολοκυθένιος,** -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολοκύνθιον*, υποκ. τού αρχ. *κολοκύνθη*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Η σύνδεση με σανσκρ. kālindam «καρπούζι» και με το λατ. cucumis «κολοκυθιά» δεν είναι ικανοποιητική μορφολογικώς].

κολοκυθιά (η) **1.** ΒΟΤ. αναρριχητικό φυτό με μεγάλα κίτρινα άνθη, καρπό τού οποίου αποτελεί το κολοκύθι **2.** είδος παιχνιδιού, που χαρακτηρίζεται από όμοιες και αλλεπάλληλες ερωταποκρίσεις, π.χ. Α: -Ποιος θα πάει για νερό; Β: -Να πάει ο Γ. Γ: -Και γιατί εγώ; Α: -Και ποιος να πάει; Γ: -Να πάει ο Β. Β: -Και γιατί να πάω εγώ; Να πας εσύ (απευθυνόμενος στον Α) κ.λπ.· ΦΡ. ***παίζουμε την κολοκυθιά*** επανερχόμαστε στον λόγο στα ίδια πράγματα με τη μορφή ερωταποκρίσεων: *τώρα την κολοκυθιά θα παίξουμε ή θα συζητήσουμε σοβαρά;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κολοκυνθέα* < αρχ. *κολοκύνθη* (βλ. λ. *κολοκύθι*)].

κολοκυθοκεφτές (ο) {κολοκυθοκεφτέδες} κεφτές από κολοκύθι.

κολοκυθοκορφάδες (οι) τα άνθη και οι τρυφεροί βλαστοί τής κολοκυθιάς· (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από αυτά.
[ΕΤΥΜ. < *κολοκύθι* + *κορφάδες* < *κορ(υ)φή*].

κολοκυθόπιτα (η) {δύσχρ. κολοκυθοπιτών} πίτα, συνήθ. γλυκιά, με κολοκύθια.

κολοκυθόσπορος (ο) ο σπόρος τής κολοκύθας, από τον οποίο παράγεται ο πασατέμπος.

κολοκύνθη (η) [αρχ.] (λόγ.) η κολοκυθιά.

Κολομβία (η) (ισπ. República de Colombia = Δημοκρατία τής Κολομβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπογκοτά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κολομβίας. — **Κολομβιανός** (ο), **Κολομβιανή** (η), **κολομβιανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Colombia, ονομασία που οφείλεται στον Χριστόφορο Κολόμβο, ο οποίος εξερεύνησε τις ακτές της στο τέταρτο ταξίδι του (1502-1504)].

κολομπαράς (ο) {κολομπαράδες} (αργκό) **1.** ο ενεργητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. αρσενοκοίτης **2.** παιδεραστής (αγωριών).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kulambara, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *κώλος*].

κολομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (θεατρικός τύπος τής παλαιότερης ιταλικής κωμωδίας) αυθάδης και επιδέξια υπηρέτρια **2.** (συνεκδ.) αποκριάτικη γυναικεία στολή, που αντιστοιχεί στην εμφάνιση τού παραπάνω θεατρικού τύπου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. colombina, υποκ. τού ουσ. colomba «περιστέρι» < λατ. columba].

κόλον (το) το τμήμα τού παχέος εντέρου από το τυφλό μέχρι την αρχή τού απευθυσμένου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. συνδέεται με το επίθ. *κυλλός* «κυρτός», ενώ δεν υπάρχει ετυμολογική σχέση με το αρχ. ουσ. *κῶλον* «οπίσθια»].

κολόνα (η) {κολονών} **1.** στύλος από μάρμαρο, ξύλο, τσιμέντο κ.λπ., που χρησιμεύει για στήριξη ή για διακόσμηση: *οι ~ τής Δ.Ε.Η.* || *πέφτω / τρακάρω σε ~* || *το σπίτι έχει πολλές ~, δεν διατρέχει κίνδυνο να πέσει σε σεισμό* || *οι ~ των αρχαίων ναών*· ΦΡ. (μτφ.) ***κολόνα τού σπιτιού*** αυτός που στηρίζει την οικογενειακή ζωή, που συμβάλλει στην επιβίωση ενός νοικοκυριού (παλαιότ. προσφώνηση για τον άνδρα ως σύζυγο και πατέρα) **2.** αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κολόνα: ~ *πάγου / φωτισμού*. — (υποκ.) **κολονάκι** (το) κ. **κολονίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonna < λατ. columna «κίονας, στήλη» (< columen «άκρα, κορυφή»)].

κολονάτος, -η, -ο αυτός που έχει κολόνες ή σχήμα κολόνας: ~ *ποτήρι* (με λεπτή ψηλή βάση).

κολονέλος (ο) (σκωπτ.) ο συνταγματάρχης: *το πραξικόπημα των ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonnello < colonna (βασική σημ. «στύλος, κολόνα»), στη σημ. «φάλαγγα στρατιωτών - μεγάλη μονάδα στρατιωτικών επιχειρήσεων»].

κολόνια (η) (συνήθης ορθ. *κολώνια*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό παρασκεύασμα από αλκοολικό διάλυμα αιθέριων ελαίων: *τι ~ φοράς;* **2.** (συνεκδ.) το μπουκάλι που περιέχει τέτοιο υγρό: *αγόρασα μια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (eau de) Cologne «νερό τής Κολονίας», από την ομώνυμη γερμανική πόλη (γαλλ. Cologne, γερμ. Köln), όπου παρασκευάζονταν αρωματικές ουσίες από το 1709].

κολονοσκόπηση (η) (κ. εσφαλμ. *κολοσκόπηση*) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού παχέος εντέρου (κόλον) με ειδικό ενδοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. coloscopie].

κολοσσιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι όμοιος στο μέγεθος με κολοσσό, υπερμεγέθης ΣΥΝ. τεράστιος, πελώριος, γιγαντιαίος **2.** (εμφατ.) πολύ μεγάλος: ~ *διαφορά / σφάλμα / επίτευγμα / περιουσία*. — **κολοσσιαία** επίρρ.

κολοσσός (ο) **1.** ανδριάντας υπερφυσικού μεγέθους, τεράστιο άγαλμα: *ο ~ τής Ρόδου* **2.** (κατ' επέκτ.) πελώριος, τεράστιος σε διαστάσεις, ισχύ ή οικονομικά δεδομένα: *στάθηκε μπροστά τους πραγματικός ~* || *εταιρεία-~* || *βιομηχανικός ~* || *«η συγχώνευση των γιγάντων Exxon και Mobil σε έναν ~ αξίας 240 δισ. δολαρίων»* (εφημ.) **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει μια ιδιότητα σε υπέρτατο βαθμό: ~ *γνώσεων* || *πολιτικός / οικονομικός / επιχειρηματικός / ποδοσφαιρικός / στρατιωτικός / τουριστικός / δημοσιογραφικός ~* (β) πανίσχυρος, πολύ μεγάλος ΣΥΝ. μεγαθήριο, γίγαντας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. μεσογειακής προελ., που συνδέεται με τα τοπωνύμια *Κολοσσαί* και *Κολοφών*].

κολούμπρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-λαϊκ.) στις ΦΡ. ***παθαίνω / με πιάνει κολούμπρα*** για πολύ έντονο συναίσθημα (ευχάριστο ή δυσάρεστο), που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή/και αμηχανία: *μόλις τον είδα έτσι όμορφα ντυμένο, έπαθα κολούμπρα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. colubro (με αλλαγή γένους κατά τα ον. φιδιών, λ.χ. *οχιά, κόμπρα, δεντρογαλιά*) < λατ. columbra, αγν. ετύμου].

κόλουρος, -ος, -ο **1.** αυτός που έχει κομμένη ουρά, κολοβός **2.** ΓΕΩΜ. στερεό γεωμετρικό σώμα (σχήμα), τού οποίου η κορυφή έχει αποκοπεί έτσι, ώστε να σχηματίζει επίπεδη επιφάνεια παράλληλη προς τη βάση του: ~ *κώνος / πυραμίδα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κόλος* «κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*) + -*ουρος* < *οὐρά*].

κολοφώνας (ο) **1.** το ύψιστο σημείο, το έπακρο: *έφθασε στον ~ τής δόξας / τής καριέρας του / τής ακμής του* ΣΥΝ. κορωνίδα, αποκορύφωμα, άκρον άωτον, ζενίθ ● **2.** το υψηλότερο οριζόντιο δοκάρι τής στέγης· αλλιώς *καβαλάρης* ● **3.** σύντομο υπόμνημα, που παρατίθεται

στην τελευταία σελίδα τού βιβλίου και αναφέρει στοιχεία σχετικά με την έκδοσή του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολοφών, -ῶνος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *κολωνός* «ύψωμα, λόφος» με ενδιάμεσο τ. **κολαφών*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει μικρασιατική καταγωγή και είναι προελληνική. Η λ. δήλωνε αρχικά το υψηλότερο δοκάρι τής στέγης, επομένως και το ανώτατο σημείο, το επιστέγασμα].

κολοφώνιο (το) {κολοφωνίου} ΧΗΜ. στερεό υπόλειμμα από την απόσταξη τής ρητίνης ορισμένων κωνοφόρων δέντρων, που χρησιμοποιείται στην παραγωγή κόλλας χαρτιών, τη σαπωνοποιία, στις πλαστικοποιήσεις κ.α.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. colophonium < αρχ. *Κολοφών*, πόλη τής Ιωνίας, όπου αυτό το είδος ρητίνης παραγόταν κατά την αρχαιότητα].

κολπατζής (ο) {κολπατζήδες}, **κολπατζού** (η) {κολπατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που ξέρει και κάνει διάφορα κόλπα (για να διασκεδάσει ή να εξαπατήσει τους άλλους). Επίσης **κολπαδόρος** (ο). — **κολπατζήδικος**, -η, -ο, **κολπατζήδικα** επίρρ.

κολπικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γυναικείο κόλπο: ~ *υγρά* / *τοίχωμα* / *οργασμός* • **2.** αυτός που σχετίζεται με τους κόλπους τής καρδιάς: ~ *μαρμαρυγή*. — **κολπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρων, ανάλογα με τη σημ. τού *κόλπου* στον οποίο αναφέρεται. Ως όρος τής γυναικολογίας η λ. αποδίδει το αγγλ. vaginal (< vagina «κόλπος»). Ο καρδιολογικός όρος αποτελεί απόδ. τού αγγλ. atrial < atrium «κόλπος (τής καρδιάς)»].

κολπίσκος (ο) [1891] (υποκ.) μικρός θαλάσσιος κόλπος.

κολπισμός (ο) ΙΑΤΡ. ακούσια παθολογική σύσπαση των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου, που δυσχεραίνει τη συνουσία ΣΥΝ. κολεϊσμός, κολεόσπασμος, κολπόσπασμος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaginismus].

κολπίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού βλεννογόνου τού γυναικείου κόλπου, που εκδηλώνεται με ροή λευκού υγρού, πόνο κατά τη συνουσία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vaginite].

κόλπο (το) **1.** έξυπνο τέχνασμα, επινόηση: *σκαρφίστηκε ένα ~, για ν' ανοίξει την πόρτα* || *σκέφτηκαν ένα ~, για να μπουν στο κλαμπ χωρίς να πληρώσουν* **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο ή ο μηχανισμός με τον οποίο επιτυγχάνει κανείς εύκολη λύση σε πρόβλημα: *«τι ~ είναι πάλι τούτο;» είπε μόλις είδε το μικροσκοπικό μηχάνημα* **3.** επινόηση που αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό, στην προσέλκυση τού ενδιαφέροντος ή και την εξαπάτηση (κάποιου): *διαφημιστικό* / *δημοσιογραφικό ~* || *ταχυδακτυλουργικό ~* || *ο μαθητής είχε βρει ένα ~, για να ξεγελάει τον δάσκαλο* ΣΥΝ. τρικ **4.** (ειδικότ.) οργανωμένο σχέδιο για παράνομες δραστηριότητες· (συνεκδ.) η ίδια η παράνομη δραστηριότητα που βασίστηκε στο σχέδιο αυτό: *μεγάλο ~ σε γνωστή τράπεζα: δισεκατομμύρια έκαναν φτερά!* || *όλοι μιλούν για το ~ τού αιώνα* ΣΥΝ. κομπίνα· ΦΡ. (α) ***είμαι στο κόλπο*** συμμετέχω σε παράνομη δραστηριότητα: *στο κόλπο ήταν και αστυνομικοί* (β) ***δεν έπιασε το κόλπο*** για αποτυχημένη απόπειρα εξαπάτησης, για σχέδιο παράνομης επιχείρησης που απέτυχε: *~ και τους συνέλαβαν* **5. κόλπα** (τα) (α) τα μυστικά, οι ειδικές γνώσεις για μια δουλειά: *του έμαθε όλα τα ~ τής δουλειάς* || *ξέρει καλά τα ~ τού επαγγέλματος* ΣΥΝ. τερτίπια, παγίδες, χειρισμοί (β) για συμπεριφορά, λόγια ή πράξεις που αποσκοπούν στο να κάνουν τον άλλο να υποχωρήσει στις επιθυμίες μας ή και να πειραχτεί: *«μη μου κάνεις κόλπα που τα ξέρω»* (λαϊκ. τραγ.) || *αυτά τα ~ δεν πιάνουν σε μένα* || *κάνω κόλπα σε κάποιον* || *άσε τα κόλπα!* || *ρίχνω κάποιον* (τον πείθω) *με κόλπα*. — (υποκ.) **κολπάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *κόλπον* «χτύπημα» < ιταλ. colpo < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος* (βλ.λ.)].

κολποειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κολποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα θαλάσσιου κόλπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κολποκήλη (η) ΙΑΤΡ. πρόπτωση των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου έξω από το αιδοίο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colpocèle].

κολποκοιλιακός, -ή, -ό [1879] αυτός που σχετίζεται με τους κόλπους και τις κοιλίες τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atrioventriculaire].

κολπορραγία (η) {κολπορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία που προκαλείται από τη ρήξη των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < *κόλπος* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. κ. *ρήγμα*)].

κολπορραφή (η) {κολπορραφών} ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση για τη συρραφή των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου. Επίσης **κολπορραφία** {κολπορραφιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. colporrhaphy].

κολπόρροια (η) {κολπορροιών} ΙΑΤΡ. η ροή βλεννώδους υγρού από τον κόλπο τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < *κόλπος* + *-ρροια* < *ρέω*].

κόλπος[1] (ο) **1.** εσωτερική κοιλότητα τής ακτογραμμής, στην οποία εισχωρεί η θάλασσα: *Σαρωνικός Κόλπος* || *ο πόλεμος τού (Περσικού) Κόλπου* || *το ρεύμα τού Κόλπου* (το θαλάσσιο ρεύμα τού Κόλπου τού Μεξικού) **2.** (μτφ.) το τμήμα τού ανθρώπινου σώματος μεταξύ των βραχιόνων και τού στήθους· κόρφος ΣΥΝ. στήθος, αγκαλιά **3.** (μτφ.) ***κόλποι*** (οι) το άμεσο περιβάλλον, το εσωτερικό (ενός τομέα, ομάδας, κόμματος κ.λπ.): *επανήλθε στους κόλπους τής Εκκλησίας* || *ξέσπασε κρίση στους ~ τού κυβερνώντος κόμματος* || *υπήρξαν διαφωνίες στους ~ των Συμβουλίων Υπουργών Εξωτερικών και Οικονομίας* • **4.** ΑΝΑΤ. επιμήκης κοιλότητα μεταξύ τού αιδοίου και τής μήτρας τής γυναίκας, τμήμα τού γεννητικού της συστήματος ΣΥΝ. κολεός **5.** (γενικότ.) ονομασία διαφόρων κοιλοτήτων τού ανθρώπινου σώματος: ~ *καρδιάς* / *αορτής* || *στεφανιαίος* ~ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πόλπος* (με ανομοίωση) < **κϜόλπος* (πβ. κ. *καπνός*), που συνδ. με αρχ. σκανδ. hualf «θολός, θολωτός», αρχ. αγγλ. hwealf, αρχ. γερμ. (h)welben «σχηματίζω θόλο, καμάρα» (> γερμ. wölben) κ.ά. Ομόρρ. *ἐγ-κόλπ-ιον*].

κόλπος[2] (ο) **1.** ο θάνατος από εγκεφαλικό επεισόδιο, η αποπληξία ΣΥΝ. συμφόρηση, εγκεφαλικό **2.** (μτφ.) απότομο ξάφνιασμα, κατάπληξη· στη ΦΡ. ***μου ήρθε κόλπος*** για πολύ έντονη έκπληξη, για αναπάντεχο γεγονός που προκαλεί κατάπληξη ή σοκάρει: ~ *όταν το άκουσα* ΣΥΝ. έκπληξη, (οικ.) ταμπλάς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. colpo < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος* (βλ.λ.)].

κολποσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η κλινική εξέταση τού τραχήλου τής μήτρας με τη βοήθεια μεγεθυντικής συσκευής που εκπέμπει φως. Επίσης **κολποσκοπία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colposcopie].

κολποσκόπιο (το) {κολποσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ιατρικό όργανο για την εξέταση τού κόλπου τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colposcope].

κολπόσπασμος (ο) [1879] ΙΑΤΡ. επώδυνος ακούσιος σπασμός τού κόλπου τής γυναίκας, που δυσκολεύει ή καθιστά αδύνατη τη συνουσία ΣΥΝ. κολεόσπασμος, κολπισμός, κολεϊσμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vaginisme].

κόλπωμα (το) [μτγν.] {κολπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. κοιλότητα, εσοχή: *το οπτικό ~ στον εγκέφαλο*.

κόλπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το κόλπωμα (βλ.λ.) • **2.** ο σχηματισμός θαλάσσιου κόλπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

κολτσίνα κ. **κολιτσίνα** κ. **κοντσίνα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) χαρτοπαίγνιο που παίζεται με δύο ή τέσσερεις παίκτες με όλα τα χαρτιά τής τράπουλας και στο οποίο κάθε παίχτης προσπαθεί να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσότερα από τα χαρτιά που βρίσκονται στο τραπέζι, ανάλογα με τον αριθμό και τη φιγούρα αυτών που έχει στα χέρια του.
[ΕΤΥΜ. < βεν. *concina* (με ανομοίωση)].

κολυμβήθρα κ. **κολυμπήθρα** (η) {κολυμβηθρών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερό χάλκινο σκεύος σε σχήμα κρατήρα, όπου τελείται η βάπτιση **2.** (μτφ.) ο ιδεολογικός χώρος: *αναβαπτίσθηκε στην ~ των αρχών τού κόμματος* (ασπάστηκε / αποδέχθηκε ξανά τις αρχές τού κόμματος, ξαναγύρισε)· ΦΡ. (μτφ.) ***κολυμβήθρα τού Σιλωάμ*** οτιδήποτε λειτουργεί ως χώρος ή μέσο, για να πάψει κανείς να θεωρείται ένοχος (για κάτι που έχει κάνει): *δεν μπορεί το συνέδριο τού κόμματος να μετατρέπεται σε ~ για πρόσωπα που έβλαψαν στο παρελθόν την παράταξή μας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κολυμβῶ* + παραγ. επίθημα *-ήθρα* (πβ. κ. *κηρ-ήθρα*, *δακτυλ-ήθρα*). Η *κολυμβήθρα τού Σιλωάμ* ήταν μια δεξαμενή νερού στην Ιερουσαλήμ, όπου ο Ιησούς σε ένα θαύμα του έστειλε έναν τυφλό να πλυθεί, προτού βρει το φως του (Κ.Δ. Ιωάνν. 9, 7: *...ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ [...]. ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο καὶ ἦλθε βλέπων*)].

κολύμβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση μέσα στο νερό (θάλασσα, ποτάμι, λίμνη, πισίνα) με κατάλληλες κινήσεις τού σώματος (κυρ. χεριών και ποδιών)· το κολύμπι: *ακτή κατάλληλη για* ~ **2.** ΑΘΛ. το άθλημα στο οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται κινούμενοι στο νερό ως προς την ταχύτητα κατά την κάλυψη αποστάσεων ή ως προς την επιδεξιότητα και τη χάρη στις κινήσεις: *συγχρονική* (βλ.λ.) / *συγχρονισμένη* ~.

κολυμβητήριο (το) [1855] {κολυμβητηρί-ου | -ων} ανοιχτός ή στεγασμένος χώρος με πισίνες, όπου γίνονται προπονήσεις και αγώνες κολύμβησης.

κολυμβητής (ο) [αρχ.], **κολυμβήτρια** (η) {κολυμβητριών} **1.** πρόσωπο που ξέρει να κολυμπάει, ικανός στην κολύμβηση· ΦΡ. (α) ***χειμερινός κολυμβητής*** πρόσωπο που συνηθίζει να κολυμπάει και κατά τη διάρκεια τού χειμώνα (β) ***δήλιος κολυμβητής*** βλ. λ. *δήλιος* **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την κολύμβηση ως άθλημα.

κολυμβητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον κολυμβητή ή την κολύμβηση: ~ *αγώνες*.

κολυμπήθρα (η) → κολυμβήθρα

κολύμπι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η κολύμβηση (συνήθ. για λόγους αναψυχής): *το ~ γυμνάζει όλο το σώμα* || ~ *σε θάλασσα* / *ποτάμι* / *λίμνη* || ~ *στ' ανοιχτά* **2.** το θαλάσσιο μπάνιο: *πηγαίνω για ~* || *μου αρέσει το απογευματινό ~*.
[ΕΤΥΜ. < *κολυμπώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *κυνήγι – κυνηγώ*].

κολυμπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {κολυμπάς... | κολύμπησα} **1.** κινούμαι στο νερό με κατάλληλες κινήσεις των άκρων (χεριών, ποδιών), ώστε να επιπλέω: *έμαθε να κολυμπάει από μικρός* || ~ *σαν ψάρι* / *σαν δελφίνι* || ~ *ανάσκελα* / *ύπτια* / *με το κεφάλι έξω από το νερό*· ΦΡ. ***κολυμπάω / πέφτω στα βαθιά (νερά)*** καταπιάνομαι με κάτι δύσκολο: *αναγκάστηκε απ' την αρχή τής καριέρας του να κολυμπήσει στα βαθιά νερά τής διπλωματίας* **2.** (μτφ.-εμφατ.) (α) είμαι βυθισμένος σε υγρό ή γεμάτος από αυτό: *η σαλάτα κολυμπάει στο λάδι* || *κολυμπάς στον ιδρώτα* (β) (ειδικότ.) με χαρακτηρίζει κάτι σε πολύ μεγάλο βαθμό, το έχω σε μεγάλη ποσότητα: ~ *στα πλούτη* / *στο χρυσάφι* / *στο χρήμα* / *στα χρέη*. — **κολύμπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κολυμπῶ* < αρχ. *κολυμβῶ (-άω)* < *κόλυμβος*, είδος πτηνού, πιθ. «αγριόπαπια», αλλά η λ. περιγράφει συνήθ. καρπούς δέντρων (συνήθ. ελαιοδένδρων), οι οποίοι επιπλέουν στο νερό. Το αρχ. *κόλυμβος* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *kolu-mb(h)-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kel- «μαύρος, σκοτεινός», πβ. λατ. columba «περιστέρι», ίσως και αρχ. *κελαινός* «σκοτεινός, μαύρος»].

κολχόζ (το) {άκλ.} αγροτικός παραγωγικός συνεταιρισμός τής Σοβιετικής Ένωσης. — **κολχόζνικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. αρκτικόλεξο kolkhoz < kol(lektivnoe) khoz(yaistvo) «συγκεντρωτική (κολεκτιβιστική) διαχείριση, οικονομία»].

κολώνα (η) → κολόνα

Κολωνάκι (το) {Κολωνακίου} **1.** περιοχή των Αθηνών κοντά στη Βουλή, που θεωρείται τόπος κατοικίας ευπόρων και όπου συχνάζουν κοσμικοί Αθηναίοι **2.** (συνεκδ.) η υψηλή κοινωνία, οι πλούσιοι: *λαός και* ~ ‖ *«τι σημασία έχει αυτό, αν είμαι φτωχαδάκι, και συ αν είσαι πλούσια από το ~»* (λαϊκ. τραγ.). — **Κολωνακιώτης** (ο), **Κολωνακιώτισσα** (η). **κολωνακιώτικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται σε μια στήλη (παλαιότ. *Κολώνα*) που βρισκόταν στην Πλατεία Δεξαμενής κατά την Τουρκοκρατία].

Κολωνία (η) πόλη τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Colonia (Agrippensis), αρχική σημ. «αποικία τής Αγριππίνας» (όπου ανάγονται και τα γερμ. Köln, γαλλ. Cologne). Την πόλη ίδρυσε μια παροικία Ρωμαίων αποστράτων τον 1ο αι. μ.Χ., στους οποίους ο αυτοκράτορας Κλαύδιος έδωσε την παροικία προς τιμήν τής Αγριππίνας, μητέρας τού Νέρωνος].

κολώνια (η) → κολόνια

κομάντο (ο) {άκλ.· στον πληθ. απαντά ο τ. *κομάντος, οι*} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο καταδρομέας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) **κομάντος** (οι) ολιγομελές σώμα υπηρεσίας, που ειδικεύεται στη διαλεύκανση δύσκολων υποθέσεων: *οι ~ τού Υπουργείου Οικονομικών εξορμούν για τον εντοπισμό φοροφυγάδων* ‖ *«ο αρμόδιος υφυπουργός αποφάσισε να στέλνει τους ~ τής δημόσιας διοίκησης για έλεγχο σε δήμους και κοινότητες»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. commandos < αφρικάανς kommando < πορτ. comando < ρ. comandar «διατάσσω» < μεσν. λατ. commandāre < com (< cum «μαζί») + mandāre (βλ. κ. *μαντάτο*)].

κόμαρος (η) [αρχ.] {κομάρ-ου | -ων, -ους} η κουμαριά (βλ.λ.).

κομβικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με κόμβο: *~ αυτοκινητόδρομος / λιμάνι* ‖ *~ σημείο ενός οδικού δικτύου* ‖ *«τα Δωδεκάνησα αποτελούν κύριο ~ σημείο στα πολιτισμικά δίκτυα τού Αρχιπελάγους»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αυτός από τον οποίο εξαρτάται η περαιτέρω πορεία (συζήτησης, διαπραγματεύσεων κ.λπ.): *το πρόσωπο τού υποψηφίου υπήρξε ~ θέμα στις συζητήσεις για τη συνεργασία των τριών κομμάτων.* **κομβικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nodal].

κομβιοδόχη (η) [1858] {κομβιοδοχών} (λόγ.) η κουμπότρυπα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. buttonière].

κομβίον (το) (λόγ.) το κουμπί (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κομβίον*, υποκ. τού ουσ. *κόμβος*].

κομβόι (το) → κονβόι

κόμβος (ο) **1.** το σημείο όπου συναντώνται πολλές οδικές ή σιδηροδρομικές αρτηρίες **2.** (γενικότ.) κάθε σημείο (υπαρκτό ή νοητό) όπου διασταυρώνονται ή από όπου ξεκινούν ή συγκλίνουν άνθρωποι, προϊόντα, ιδέες: *το λιμάνι τού Πειραιά είναι εμπορικός ~* ‖ *το Παρίσι αποτελεί πολιτιστικό ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο από το οποίο εξαρτώνται (νοηματικά, συντακτικά) άλλοι όροι τής πρότασης ή τού κειμένου: *συντακτικός ή νοηματικός ~ σε μια πρόταση* ● **4.** ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης τής ταχύτητας στα πλοία.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λιθ. kabìnti «θηλυκώνω, κρεμώ», αρχ. σλαβ. skoba «περόνη, πόρπη»].

-κομείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν χώρο κατάλληλα εξοπλισμένο: **1.** για τη φροντίδα (κάποιου): *βρεφο-κομείο, γηρο-κομείο* **2.** για τη διαδικασία εκτροφής, παραγωγής κ.λπ. (ενός πράγματος): *μελισσο-κομείο, τυρο-κομείο.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χοιρο-κομεῖον*, μτγν. *νοσο-κομεῖον*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» μέσω των συνθ. σε *-κόμος, -κομῶ* (βλ.λ.)].

ΚΟ.Μ.ΕΚΟΝ. (η) (παλαιότ.) οργανισμός των κομουνιστικών κρατών που ιδρύθηκε το 1949 με σκοπό τη στενότερη οικονομική συνεργασία μεταξύ τους και διαλύθηκε το 1991.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Co(uncil for) M(utual) Econ(omic Assistance) «Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας»].

κομέντια ντελ άρτε (η) {άκλ.} ιταλικό είδος λαϊκής κωμωδίας που βασιζόταν στον αυτοσχεδιασμό και που άνθησε από τον 16ο ώς τα μέσα τού 18ου αι.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. commedia dell'arte].

κομεντί (η) {άκλ.} θεατρικό ή κινηματογραφικό έργο με εύθυμα και δραματικά στοιχεία: *η ταινία «Η Χάννα και οι αδελφές της» είναι μια ενδιαφέρουσα ~ τού Γούντυ Άλλεν.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. comédie, βλ. κ. *κωμωδία*].

κόμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) οι τρίχες τού κεφαλιού, τα μαλλιά ● **2.** ΦΥΣ. μικρή φωτεινή κηλίδα, που καταλήγει σε ουρά *(θύσανο)* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η αραιή άλως που σχηματίζεται γύρω από έναν κομήτη όταν αυτός φθάσει σε μικρή απόσταση από τον Ήλιο· ΦΡ. ***κόμη τής Βερενίκης*** βλ. λ. *Βερενίκη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, όμορφος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι η λ. *κόμη* προσδιόριζε τα περιποιημένα, χτενισμένα μαλλιά (εν αντιθέσει με τις λ. *θρίξ, τρίχες*), τότε ίσως προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (υποχωρητ.). Εντούτοις, από το ουσ. *κόμη* προέρχεται το μετονομαστικό παράγωγο ρ. *κομῶ (-άω)*, που σημαίνει «έχω μακριά μαλλιά» (πβ. Όμηρος *«κάρη κομόωντες Ἀχαιοί»*), αλλά δεν μαρτυρείται πουθενά με τη σημ. «φροντίζω»].

> **κόμη (κομμώ, κόμμωση) – κώμη (κωμόπολη) – κόμμι (γόμμα).** Πρόκειται για ομόηχες λέξεις, που διαφέρουν στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους. Το αρχ. **κόμη** σημαίνει «μαλλιά» και μάλιστα «περιποιημένα μαλλιά», συνδεόμενο ετυμολογικά με το αρχ. **κομῶ** «περιποιούμαι» (πβ. *γηροκομώ, νοσοκόμος* κ.λπ.). Από το αρχ. *κομῶ* προήλθε και το αρχ. **κομμῶ** (η) «η ιέρεια που φρόντιζε το άγαλμα τής θεάς Αθηνάς στον Παρθενώνα» (τα δύο -μ- οφείλονται σε εκφραστικό διπλασιασμό), απ' όπου το ρ. **κομμῶ** «καλλωπίζω, περιποιούμαι (τα μαλλιά)» με παράγωγα **κόμμωση, κομμώτρια, κομμωτήριο** κ.ά. Σήμερα το *κόμη* σώζεται μόνο σε αρχαιοπρεπείς εκφράσεις *(Τρέφει πλουσία κόμη).* Το **κώμη** σημαίνει «κατοικημένη περιοχή, μικρότερη από την πόλη και μεγαλύτερη από το χωριό», αυτό που είναι ευρύτερα γνωστό ως **κωμόπολη.** Η λ. είναι αρχαία και συνδέεται πιθ. ετυμολογικά με το **κεῖ-μαι** (από την ίδια ρ. είναι τα λατ. civis «πολίτης», γοτθ. kaims «χωριό», λιθ. uaíma(s) «χωριό» κ.ά.). Τέλος, ομόηχο, αλλά διαφορετικό ως προς το γένος, είναι το αρχ. **κόμμι** (το) από αιγυπτ. kmjt, γνωστό ως «ελαστικό κόμμι», το οποίο από το ελλην. *κόμμι* έδωσε το λατ. gummi, απ' όπου το ιταλ. gomma, που ξαναγύρισε στα Ελληνικά ως **γόμμα**!

κόμης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ητος, -η κ. (λόγ.) -ητα | -ηδες κ. (λόγ.) -ητες, -ηδων κ. (λόγ.) -ήτων}, **κόμισσα** {δύσχρ. κομισσών} (η) (κ. εσφαλμ. *κόμησ[σ]α*) **1.** ευγενής τής Δ. Ευρώπης, ο οποίος στην ιεραρχία των ευγενών κατατάσσεται αμέσως μετά τον μαρκήσιο ή τον δούκα: *ο ~ τής Φλάνδρας* **2.** ο ανώτατος πολιτικός, διοικητικός και στρατιωτικός αξιωματούχος στο Βυζάντιο: *ο ~ των σχολών* (αρχηγός τής φρουράς τού παλατιού) ‖ *ο ~ των βασιλικών στάβλων* (κοντόσταβλος). Επίσης (παλαιότ.) **κόμις** {κόμιτ-ος, -α} κ. **κόμητας** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. comes, -itis «οπαδός, εταίρος», τίτλος που δόθηκε για πρώτη φορά τον 1ο αι. μ.Χ. από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο στους ακολούθους του, οι οποίοι τον συνόδευαν στα ταξίδια του (λατ. comites Caesaris Augusti)].

κομητεία (η) [1856] {κομητειών} **1.** ο τίτλος και το αξίωμα τού κόμη **2.** (συνεκδ.) η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού κόμη.

κομήτης (ο) {κομητών} ΑΣΤΡΟΝ. ουράνιο σώμα μικρής μάζας και διαστάσεων, το οποίο αποτελείται κυρίως από πάγο και σκόνη και κινείται στις παρυφές τού ηλιακού μας συστήματος· όταν πλησιάζει προς τον Ήλιο, λόγω τής αύξησης τής θερμοκρασίας του, αποκτά ένα αεριώδες περίβλημα, που επεκτείνεται και σχηματίζει την ουρά του· ΦΡ. (μτφ.) ***έρχομαι / εμφανίζομαι σαν κομήτης*** εμφανίζομαι σπάνια, είμαι ακριβοθώρητος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κομήτης (ἀστήρ)* < *κομῶ (-άω)* «έχω μακριά μαλλιά» (< *κόμη*, βλ.λ.), σημασία που εξηγείται από την ομοιότητα τής ουράς τού κομήτη με μαλλιά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comet, γαλλ. comète κ.ά.].

-κομία λεξικό επίθημα που δηλώνει την καλλιέργεια, την οργανωμένη φροντίδα ή παραγωγή προϊόντος: *ανθο-κομία, γαλακτο-κομία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, όπως και οι μορφές *-κόμος, -κομεῖον* (πβ. *ἱππο-κόμος, νοσο-κομεῖον* κ.ά.), που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω», μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *kam-, για το οποίο βλ. λ. *κάμνω*].

κομίζω ρ. μετβ. {(ε)κόμισα} φέρνω μαζί μου, μεταφέρω· ΦΡ. (παροιμ.) ***κομίζω γλαύκα ες Αθήνας*** (*κομίζω γλαῦκα ἐς Ἀθήνας*, Αριστοφ. *Ὄρνιθες* 301) βλ. λ. *γλαύκα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμένο παράγωγο τού ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

> **κομίζω – κομιδή.** Από το αρχ. ρ. **κομίζω** «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. **κομιδή.** Μόνα τους τα *κομίζω* και *κομιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το **αποκομιδή** δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο τού ομιλητή (π.χ. απορριμμάτων, εξορυχθέντων μεταλλευμάτων κ.ά.), ενώ η **προσκομιδή** σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο τού ομιλητή, την προσαγωγή, την προσφορά, έχοντας μάλιστα περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην *«προσκομιδή των Τιμίων Δώρων»*, στην «πρόθεση» ή «προσφορά» (των Τιμίων Δώρων), δηλ. στη διαδικασία προετοιμασίας τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας και στον τόπο (κόγχη) τού Αγ. Βήματος όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα **ανακομιδή** και **μετακομιδή** έχουν προσλάβει ειδική σημασία· το **ανακομιδή** δηλώνει «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο», ενώ το **μετακομιδή** και, λιγότερο, το **ανακομιδή** δηλώνει τη «μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» *(η μετακομιδή τής κάρας, των λειψάνων, τού σκηνώματος τού Αγίου...).* Αντίθετα προς τα **προσκομιδή, ανακομιδή** και **μετακομιδή** που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία, περιορισμένη στη γλώσσα τής λατρείας ή στις αναφορές σε ιερού περιεχομένου έννοιες (λέξεις ταμπού), τα **διακομιδή** και **συγκομιδή** (όπως και το *αποκομιδή*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το *διακομιδή* σημαίνει και μεταφορά (ιδίως με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον *(η διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν - διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο).* Τέλος, το *συγκομιδή* σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων τής γης σε γενικές αποθήκες, το σοδίασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμητό, τη *συγκομιδή καρπών* μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια τής μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα) χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα τού **κομίζω: μετακόμιση, διακόμιση, προσκόμιση, αποκόμιση** κ.λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων τού **κομιδή.**

κόμικς κ. **κόμιξ** (τα) {άκλ.} (συχνά κ. σε εν. *κόμικ, το*) σειρά από ασπρόμαυρα ή έγχρωμα σχέδια που αφηγούνται ποικίλου περιεχο-

μένου ιστορίες και δημοσιεύονται είτε σε συνέχειες σε εφημερίδες και περιοδικά είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αμερ. comics (1915-20). πληθ. τού comic (από συμφυρμό comic s[trips]) < λατ. comicus < αρχ. *κωμικός*].

κόμις (ο) → κόμης

κομισάριος (ο) {κομισαρί-ου | -ων, -ους} ο επίτροπος, ο πληρεξούσιος: *ο ~ τής Διεθνούς Ομοσπονδίας Καλαθοσφαίρισης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. commissario «επιθεωρητής απεσταλμένος» < μτγν. λατ. commissarius < λατ. committo «συμβάλλω, συνάπτω» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

Κομισιόν (η) {άκλ.} η Ευρωπαϊκή Επιτροπή· θεσμικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους διορισμένους κατόπιν συμφωνίας των κρατών-μελών, οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα από τα κράτη προελεύσεώς τους για τα συμφέροντα τής Ένωσης έχοντας πολλές αρμοδιότητες (νομοθετικές πρωτοβουλίες, έλεγχο τηρήσεως των συνθηκών, εκτέλεση αποφάσεων, συντονιστικό και διαχειριστικό έργο, διεθνή εκπροσώπηση κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Commission < λατ. commissio «ανάθεση, αποστολή» (βλ. λ. *κομισάριος*)].

κόμισσα (η) → κόμης

κομιστής (ο), **κομίστρια** (η) [μτγν.] {κομιστριών} **1.** πρόσωπο που κομίζει, μεταφέρει (κάτι): *~ επιστολής / ειδήσεων / αγγελιών / σχεδίου / απόψεων / προτάσεων / εντολών / μηνύματος / τελεσιγράφου* ΣΥΝ. μεταφορέας, φορέας, μεταγωγός, κουβαλητής **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. κάτοχος ανώνυμου χρεωγράφου, ο οποίος έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από τον εκδότη τού χρεωγράφου την πληρωμή τού αναγραφόμενου σε αυτό ποσού με την επίδειξη αυτού και μόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κομίζω* (βλ.λ.)].

κόμιστρο (το) {κομίστρ-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε πρόσωπο ή εταιρεία ως αμοιβή για τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων: *η κυβέρνηση μελετά την αύξηση τού ~ των ταξί* ΣΥΝ. μεταφορικά, μεταγωγικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόμιστρον* < *κομίζω*].

κόμιτας (ο) → κόμης

κομιτατζής (ο) {κομιτατζήδες} **1.** το μέλος κομιτάτου (αντάρτικης ή επαναστατικής οργάνωσης) **2.** (ειδικότ.) το ένοπλο μέλος τού βουλγαρικού κομιτάτου, που έδρασε εναντίον των ελληνικών πληθυσμών τής Β. Ελλάδας κατά τις πρώτες δεκαετίες τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. komitacı < komita < ιταλ. comitato, βλ. κ. *κομιτάτο*].

κομιτάτο (το) [1883] **1.** (γενικά) ομάδα προσώπων που συγκροτούν επιτροπή και συνεργάζονται για την επίτευξη κοινού πολιτικού ή άλλου σκοπού ΣΥΝ. συμβούλιο, επιτροπή **2.** (συνήθ. ειδικότ.) αντάρτικη ή επαναστατική οργάνωση, που αγωνίζεται για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών (λ.χ. πατριωτικών) χρησιμοποιώντας ως επί το πλείστον βίαιες μεθόδους (λ.χ. επιθέσεις, σφαγές κ.λπ.): *βουλγαρικό / νεοτουρκικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comitato < γαλλ. comité < αγγλ. committee < commit «εμπιστεύομαι, αναθέτω» < λατ. committo «συνδέω, εμπιστεύομαι» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

κομιτεία (η) → κομητεία

κόμμα (το) [1871] {κόμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ***(πολιτικό κόμμα)*** εκούσια ένωση φυσικών προσώπων με βασική οργάνωση, που επιδιώκει ενεργώς την άσκηση επίδρασης στον σχηματισμό τής πολιτικής θέλησης τού λαού και τού κράτους ως λειτουργίας τού πολιτεύματος και να συμπράττει στην εκπροσώπηση τού λαού στο αντιπροσωπευτικό σώμα: *φιλελεύθερο / δημοκρατικό / λαϊκό / αγροτικό / εργατικό / συντηρητικό / σοσιαλιστικό / κομουνιστικό / χριστιανοδημοκρατικό ~ || ενιαίο / ομοιογενές / κυβερνών / αντιπολιτευόμενο ~ || αρχηγός / ηγέτης / ηγεσία / εκπρόσωπος / στέλεχος κόμματος || σύσκεψη / αναμέτρηση / γραμμή / πολιτική / ενότητα / διάσπαση κόμματος || ένα ~ οργανώνεται / συστήνεται / διαλύεται || ~ αρχών·* ΦΡ. ***αρχηγικό κόμμα*** στο οποίο ο αρχηγός καθορίζει και εκφράζει τη γραμμή που θα ακολουθηθεί, ενώ οι συλλογικές διαδικασίες απουσιάζουν ή υπολειτουργούν **2.** (μτφ.-κακόσ.) η σύμπραξη δύο ή περισσότερων ατόμων που επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς· στη ΦΡ. ***κάνω κόμμα*** (εναντίον κάποιου) ενεργώ συντονισμένα μαζί με άλλον/άλλους (εναντίον κάποιου): *μάννα και κόρη έχουν κάνει κόμμα εναντίον μου || μερικοί συνάδελφοί του έχουν κάνει κόμμα και τον κατηγορούν με κάθε ευκαιρία* • **3.** ΓΛΩΣΣ. συντακτικό σημείο στίξεως (,) που αντιστοιχεί σε μικρή παύση φωνής και χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο, για να χωρίζει προτάσεις ή τα μέλη πρότασης (βλ. λ. *στίξη*) **4.** ΜΑΘ. το σύμβολο (,) που χωρίζει τα ακέραια από τα δεκαδικά ψηφία ενός δεκαδικού αριθμού (λ.χ. 2.5 δισ. δρχ. = δύο ~ πέντε δισ. δρχ.) ΣΥΝ. υποδιαστολή **5.** ΜΟΥΣ. (α) το μικρότερο διάστημα μεταξύ δύο μουσικών φθόγγων που μπορεί να αντιληφθεί το ανθρώπινο αφτί (β) ***πυθαγόρειο κόμμα*** το διάστημα που προκύπτει ως διαφορά ανάμεσα σε επτά αλλεπάλληλα διαστήματα οκτάβας (1/2) και δώδεκα αλλεπάλληλα διαστήματα πέμπτης (3/2) (γ) ***διδύμειο κόμμα*** ή ***σύντομο κόμμα*** η διαφορά ανάμεσα στον μείζονα τόνο (9/8) και στον ελάσσονα (10/9) (δ) (στην βυζαντινή μουσική) το αποτέλεσμα τής διαίρεσης τής οκτάβας σε 72 (κατ' άλλους 68) ίσα μέρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά, εμφύλιος, ομόηχα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σφραγίδα κομμένου νομίσματος», < *κόπτω* (βλ.λ.). Η πολιτική σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. party, γαλλ. partie, γερμ. Partei κ.ά.].

> **κόμμα – κώμα.** Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας. Το **κόμμα** από το *κόβω (κόπτω)* σήμαινε στην Αρχαία «αυτό που κόβεται, το κομμένο τμήμα, το κομμάτι». Ήδη στην Αρχαία σήμαινε το σημείο (στίξεως) που χωρίζει μία πρόταση σε δύο κομμάτια (μέρη) ή μία περίοδο σε δύο προτάσεις. Στα νεότερα χρόνια χρησιμοποιήθηκε ως **πολιτικό κόμμα**, για να αποδώσει το γαλλ. partie. Το **κώμα**, αρχαία λέξη και αυτό, σήμαινε τον βαθύ ύπνο, τον λήθαργο. Η λ. συνδέεται ετυμολογικά με το *κεί-μαι* (**κοι-μα* > *κῶ-μα* από ρίζα *κει-*), πιθ. και με το *κοι-μῶμαι*. Από το *κεί-μαι* «ξαπλώνω» σχηματίστηκαν παράγωγα με *-τ-* (*κοίτη*, αρχ. *κοῖ-τος* > *κατά-κοιτος, κοι-τίδα, κοι-τάζω*) και παράγωγα με *-μ-* (**κοι-μα* > *κοι-μάω / κοι-μῶμαι / κοι-μίζω*).

κομμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αίσθημα κόπωσης και δυσφορίας, που προκαλείται από γενικότερη εξάντληση τού οργανισμού: *αισθάνομαι κομμάρες* ΣΥΝ. ατονία.
[ΕΤΥΜ. < *κόβω* (πβ. *κόμμα, κομμένος*) + παραγ. επίθημα *-άρα*].

κομμάτα (η) → κομμάτι

κομματάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** μικρό τεμάχιο, μικρό τμήμα στερεού σώματος: *ένα ~ πέτρας / κρέας / τυρί / ξύλο / πίτα || κόβω το κρέας σε κομματάκια* || (ως απειλή) *δεν θα μου γλυτώσει, θα τον κάνω κομματάκια!* • **2.** (ως επίρρ.) (α) για λίγο, για μικρό χρονικό διάστημα: *περίμενε ~ και θα τα πούμε* ΣΥΝ. λίγο (β) λιγάκι, κάπως περισσότερο: *χαμογέλασε ~, να σε χαρούμε!*

κομματάρα (η) → κομμάτι

κομματάρχης (ο) [1853] {κομματαρχών} **1.** παράγοντας ή στέλεχος πολιτικού κόμματος, κυρ. στην επαρχία, που διαθέτει μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους τής περιοχής: *οι ~ τού νομού κινητοποίησαν όλους τους ψηφοφόρους τού κόμματος εν όψει τής περιοδείας τού αρχηγού* **2.** (σπανιότ.) ο αρχηγός πολιτικού κόμματος.

κομμάτι (το) {κομματ-ιού | -ιών} **1.** τμήμα αντικειμένου (συνήθ. στερεού σώματος), οτιδήποτε αποκόπτεται ή αποσπάται από ένα σύνολο: *ένα ~ κρέας / από πέτρα / τυρί / πίτα / σίδερο / χαρτί / τούρτα || ανασυνθέτει ποιητικά ~ τής επαρχιακής ζωής* (όψεις, πλευρές) || *οι νέοι είναι το πιο ζωντανό και ευαίσθητο ~ τής κοινωνίας || προσπάθησε να ηρεμήσει και να μαζέψει τα ~ τού εαυτού της* (να ξαναγίνει συγκροτημένο άτομο) ΣΥΝ. μέρος, τμήμα, τεμάχιο, μέλος· ΦΡ. (μτφ.) (για πρόσ.) ***ένα κομμάτι μάλαμα*** χαρακτηρισμός για καλούς και αγαθούς ανθρώπους **2.** (ειδικότ.) τμήμα πράγματος ή αντικειμένου που έσπασε, που καταστράφηκε: *το βάζο έπεσε κάτω και έγινε χίλια ~ || έξαλλος άρπαξε το χαρτί και το έκανε χίλια ~* || (μτφ.) *την άκουσα να κλαίει και η καρδιά μου έγινε κομμάτια* ΣΥΝ. θραύσμα, συντρίμμι· ΦΡ. (α) ***κομμάτια να γίνει*** (i) (δηλώνει αδιαφορία) δεν με νοιάζει, «να πάει να χαθεί»: *~ το αυτοκίνητο· σημασία έχει που σώθηκες εσύ* (ii) (συχνότ.) δηλώνει συγκατάθεση μετά δυσκολίας ή συγκατάβαση: *τέλος πάντων, ~, θα στο αφήσω μισοτιμής!* ΣΥΝ. έστω, δεν πειράζει (β) (υβριστ.) ***πήγαινε / άι στα κομμάτια!*** (μεσν. *ἄγωμε στὰ κομμάτια*) φύγε από μπροστά μου, δεν θέλω να σε βλέπω ούτε να σε ακούω ΣΥΝ. ά(ι) να χαθείς!, στα τσακίδια! (γ) (για πρόσ.) ***γίνομαι (χίλια) κομμάτια*** δείχνω εξαιρετική προθυμία να βοηθήσω, να εξυπηρετήσω κάποιον: *μόλις μας είδε, έγινε χίλια κομμάτια για να μας περιποιηθεί* (δ) ***πόσα κομμάτια θα γίνω;*** απάντηση που δηλώνει αγανάκτηση και απευθύνεται προς όσους έχουν πολλές και μεγάλες απαιτήσεις (ε) ***τι στα κομμάτια;*** για να δηλώσουμε αγανάκτηση (τίθεται παρενθετικά σε παρατηρήσεις, επιπλήξεις κ.λπ.): *~ κάνεις τόση ώρα; Ακόμη να τελειώσεις;* • **3.** καθένα από πολλά όμοια ή παρόμοια αντικείμενα, που κατασκευάστηκαν για να εκτεθούν ή να πουληθούν: *φέτος στις εκπτώσεις τα μαγαζιά έχουν πολύ ωραία ~* ΣΥΝ. εμπόρευμα, προϊόν· ΦΡ. ***με το κομμάτι*** τρόπος πωλήσεως προϊόντος ή αμοιβή για εργασία, ανάλογα με την αξία μεμονωμένου προϊόντος ή με τον αριθμό των προϊόντων που κατασκευάστηκαν: *δεν παίρνει μισθό, δουλεύει ~: όσα παιχνίδια φτειάχνει, για τόσα πληρώνεται || κόβει φασόν και πληρώνεται με το ~ || (πωλείται) πίτσα ~* (όχι ολόκληρη) • **4.** ΜΟΥΣ. τμήμα μουσικής σύνθεσης ή ολοκληρωμένο μουσικό έργο: *το πρόγραμμα τής συναυλίας περιλαμβάνει μόνο το πρώτο ~ τής συμφωνίας || κάθε βράδυ το ραδιόφωνο παίζει ωραία ~* ΣΥΝ. έργο, σύνθεση, τραγούδι • **5.** (στο σκάκι) ο αξιωματικός, ο πύργος και ο ίππος: *συχνά στις παρτίδες η απώλεια κομματιού ισοδυναμεί με ήττα* • **6.** (λαϊκ.) για όμορφη, καλλίγραμμη και ελκυστική γυναίκα: *είναι πολύ ωραίο ~!* ΣΥΝ. κόμματος • **7.** (λαϊκ. ως επίρρ.) (α) λίγο, κάπως, όχι τελείως: *θέλει κι αυτό ~ λάδωμα || το κατάλαβαν πως τα 'χει ~ χαμένα || στο τέλος ησύχασαν ~* (β) για λίγο χρόνο: *ειδοποίησε ότι μπορεί ν' αργούσε ~ || κάθισα ~ να ξεκουραστώ* • ΦΡ. ***κάνω το κομμάτι μου*** κάνω φιγούρα, κάνω επίδειξη ΣΥΝ. επιδεικνύομαι. — (μεγεθ.) **κομματάρα** κ. **κομμάτα** (η), (υποκ.) **κομματάκι** (το) (βλ.λ.) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κομμάτιον*, υποκ. τού αρχ. *κόμμα*].

κομματιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κομμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) κομμάτια, τεμαχίζω: *~ το χαρτί / το κρέας || απείλησε ότι θα τον σχίσει στα δύο, θα τον κομματιάσει || η παράταξη έχει κομματιαστεί σε ομάδες και ομαδούλες* ΣΥΝ. διαμελίζω, θραύω, σπάζω, (κατα)κερματίζω. — **κομμάτιασμα** (το).

κομματιαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κοπεί σε τεμάχια, που έχει γίνει κομμάτια ΣΥΝ. κομματιασμένος, τεμαχισμένος, διαιρεμένος, διαμελισμένος ΑΝΤ. ακομμάτιαστος, ατεμάχιστος, ακατάτμητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από διαφορετικά τεμάχια, που έχει κατασκευαστεί με συναρμολόγηση τεμαχίων: *~ συσκευή / μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμολογημένος, αρθρωτός ΑΝΤ. ολόκληρος, μονοκόμματος. **κομματιαστά** επίρρ.

κομματίζομαι ρ. αμετβ. [1888] {κομματίσ-τηκα, -μένος} είμαι ή γίνομαι ενεργό μέλος (ή οπαδός) πολιτικού κόμματος, υπηρετώ με αφοσίωση τα συμφέροντά του: *πολλοί κομματίζονται τόσο, που παραβλέπουν το κοινό συμφέρον.* — **κομματισμός** (ο) [1871].

κομματικοποιώ ρ. μετβ. {κομματικοποιείς... | κομματικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χρησιμοποιώ τη διοργάνωση κοινωνικής,

πολιτικής ή άλλης δραστηριότητας, για να προωθήσω τα κομματικά συμφέροντα και τους σκοπούς μου, αλλοιώνοντας έτσι το πραγματικό της περιεχόμενο: *ορισμένοι προσπάθησαν να κομματικοποιήσουν τις εκδηλώσεις για την επέτειο τού Πολυτεχνείου* **2.** (ειδικότ.) διορίζω σε υπηρεσία, δημόσιο οργανισμό κ.λπ. στελέχη που έχουν την ίδια πολιτική ιδεολογία με εμένα ή ελέγχω κρατικές υπηρεσίες μέσω των κομματικών ή συνδικαλιστικών μου οργάνων: *αντιδράσεις στην προσπάθεια τής κυβέρνησης να κομματικοποιήσει τις Ένοπλες Δυνάμεις.* — **κομματικοποίηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικοποιώ.*

κομματικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε πολιτικό κόμμα, που σχετίζεται με αυτό: ~ *οργάνωση / μέλος / στέλεχος / πειθαρχία / παράγοντας / πυρήνας / όργανο / ιεραρχία / νεολαία / ηγεσία / καθοδήγηση / μηχανισμός / ταυτότητα / τακτική / κριτήρια / επιρροή* || ~ *κράτος* (όταν το κυβερνών κόμμα ταυτίζεται με την εκτελεστική εξουσία) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εξυπηρετεί πολιτικό κόμμα, που γίνεται για το συμφέρον ενός κόμματος: ~ *ενέργεια / θέση / εισφορά / εκμετάλλευση / εμπάθεια / συμφέρον / ομιλία / σκοπιμότητα / ελιγμός / πίστη / έλεγχος / επέμβαση / εντολή / κρίση / διαμάχη / αντιδικία / φανατισμός.* — **κομματικ-ά / -ώς** [1858] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός.*

-κομματικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: *πολυκομματική δημοκρατία, δικομματικό σύστημα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. multi-partite «πολυκομματικός»)].

κομματισμός (ο) → κομματίζομαι

-κομματισμός β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σύστημα με συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: *στην πολιτική ζωή τής χώρας επικρατεί ο δικομματισμός.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. bi-partisme «δικομματισμός»)].

κόμματος (ο) (λαϊκ. με θαυμασμό) εύσωμη, καλλίγραμμη και όμορφη γυναίκα: *πρώτης τάξεως ~!* ΣΥΝ. (μτφ.) κομμάτι.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *κομμάτι*].

κομματόσκυλο (το) (μειωτ.) φανατικό στέλεχος κόμματος, που υπηρετεί πιστά τις εντολές των κομματικών αρχηγών του.

κομμένος, -η, -ο → κόβω

κομμεορητίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. φυσικό μείγμα, που περιέχει κόμμι (βλ.λ.), ρητίνη και άλλες οργανικές ουσίες σε διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην παρασκευή εμπλάστρων.
[ΕΤΥΜ. < *κόμμι* (βλ.λ.) + *ρητίνη*, απόδ. τού γαλλ. gomme-résine].

κόμμι (το) {κόμμ-εος | -εα, -εων} κολλώδης ουσία, που εκκρίνεται συνήθ. από εγκοπές ή τυχαία τραύματα στον φλοιό ορισμένων δέντρων και θάμνων και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική, καθώς επίσης και στην παραγωγή καλλυντικών προϊόντων και τροφίμων: *αραβικό ~* (βλ. λ. *αραβικός*) || *ελαστικό ~* (το ακατέργαστο φυσικό καουτσούκ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη, ομόηχα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ. αιγυπτ. kmjt, κοπτ. komi, komme. Βλ. κ. *γόμμα*].

κομμίωση (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια που προσβάλλει τα φυτά, κυρ. τα οπωροφόρα δέντρα και τα εσπεριδοειδή, και παρουσιάζει ως κύριο σύμπτωμα την υπερβολική παραγωγή και έκκριση κόμμεος (βλ. λ. *κόμμι*).
[ΕΤΥΜ. < **κομμιῶ* < αρχ. *κόμμι* (βλ.λ.)].

κομμό (το) → κομό

κομμός (ο) ΦΙΛΟΛ. θρηνητική ωδή που ανήκει στο λυρικό στοιχείο τής αρχαίας τραγωδίας· ψάλλεται από τον χορό ή από τον υποκριτή ή και από τους δύο εναλλάξ και αποκαλύπτει συνήθ. το βαθύτερο ήθος τού τραγικού ήρωα και το ουσιαστικό πρόβλημα, στο οποίο βασίζεται η τραγική σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στηθοκόπημα», < *κόπτω*].

κομμούνα (η) → κομούνα

κομμουναλισμός (ο) → κομουναλισμός

κομμούνι (το) → κομούνι

κομμουνίζω ρ. → κομουνίζω

κομμουνισμός (ο) → κομουνισμός

κομμουνιστής (ο) → κομουνιστής

κομμουνιστικός, -ή, -ό → κομουνιστικός

κόμμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η περιποίηση, ο καλλωπισμός τής κόμης, των μαλλιών: *επιμελείται πάντοτε με προσοχή την ~ της* ΣΥΝ. χτένισμα **2.** (ειδικότ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο φτειάχνει κανείς τα μαλλιά του, το είδος τού χτενίσματος: *εμφανίστηκε με καινούργια ~* || *σύγχρονη / συνηθισμένη / εκκεντρική ~* ΣΥΝ. κουπ, μιζανπλί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόμμωσις* < αρχ. *κομμῶ (-όω)* < *κομμώ (ή)*, λ. που προσδιόριζε την ιέρεια, η οποία φρόντιζε το άγαλμα τής Αθηνάς στην Ακρόπολη, < **κομώ* (με εκφραστικό διπλασιασμό -μμ-) < *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι», με σημασιολογική επίδραση τού ουσ. *κόμη* «μαλλιά». Για το ρ. *κομῶ (-έω)* βλ. λ. *-κομία*].

κομμωτήριο (το) [1888] {κομμωτηρί-ου | -ων} το ειδικό κατάστημα για την κοπή, το χτένισμα, τον καλλωπισμό και γενικότ. την περιποίηση των μαλλιών: *έχω / ανοίγω ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*

κομμωτής (ο) [μτγν.]. **κομμώτρια** (η) [αρχ.] {κομμωτριών} πρόσωπο ειδικευμένο στην κοπή, στο χτένισμα και γενικότ. στην περιποίηση των μαλλιών· αυτός που ασκεί το ανάλογο επάγγελμα.

κομμωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κομμωτική ή τον κομμωτή: ~ *εργαλείο / τεχνική* **2. *κομμωτική*** (η) η τέχνη και οι γνώσεις που σχετίζονται με την περιποίηση και τον καλλωπισμό των μαλλιών.

κομό (το) {άκλ.} έπιπλο με τέσσερα κοντά πόδια και οριζόντια επάλληλα συρτάρια, συνήθ. από ξύλο ΣΥΝ. ιματιοθήκη. Επίσης **κομός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. como, συγκεκομμ. τ. τού ουσ. comodino. Βλ. κ. *κομοδίνο*].

κομοδίνο (το) μικρό, συνήθ. ξύλινο έπιπλο με συρτάρια, που τοποθετείται κοντά στο κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comodino < comodo «άνετος» < λατ. commodus «κατάλληλος, εύχρηστος» < con- (< cum «μαζί») + modus «τρόπος»].

Κομόρες Νήσοι (οι) (αραβ. Jumhūrīyat Juzur al Qamar al Ittiḥādīyah al Islāmīyah, γαλλ. République Fédérale Islamique des Comores = Ομοσπονδιακή Ισλαμική Δημοκρατία των Κομορών) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Αφρικής, με πρωτεύουσα τη Μορονί, επίσημες γλώσσες την Κομορική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κομορών. — **κομορικός**, -ή, -ό, **Κομορικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Comores (οπτικό δάνειο) < αραβ. qamar «σελήνη»].

κομός (ο) → κομό

-κόμος, -κόμος / -κόμα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο: **1.** το οποίο φροντίζει (κάποιον): *βρεφο-κόμος, γηρο-κόμος, νοσο-κόμα* **2.** που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντος, την εκτροφή κ.λπ.: *τυρο-κόμος, μελισσο-κόμος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱππο-κόμος*, μτγν. *μελισσο-κόμος*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κομότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κομό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. commode «έπιπλο» < λατ. commodus «κατάλληλος, εύχρηστος»].

Κομοτηνή (η) πόλη τής Δ. Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Ροδόπης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. από επώνυμο Βυζαντινών οικογενειών που κατοικούσαν εκεί (τον 14ο αι. μνημονεύεται ως *Κομοτηνῶν πολίχνη*). Οι κάτοικοι τής πόλεως είναι γνωστοί κατά τον Μεσαίωνα ως *Κουμουτζηνοί* και αυτή η ονομασία διατηρήθηκε παρεφθαρμένη στο τουρκ. Gümülcine, που χρησιμοποιείται και σήμερα από τους μουσουλμάνους κατοίκους της].

κομούνα (η) (συνήθης ορθ. *κομμούνα*) [1871] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κοινότητα ως ανώτατη πολιτική (δηλ. νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική) εξουσία **2.** ΙΣΤ. ***κομούνα τού Παρισιού / παρισινή κομούνα*** (i) η δημοτική αρχή τής πόλης τού Παρισιού κατά τη διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης (ii) γαλλική επαναστατική κυβέρνηση που ανέλαβε την εξουσία στις 18 Μαρτίου τού 1871 και ανατράπηκε στις 27 Μαΐου τού ίδιου έτους· θεωρείται επαναστατική απόπειρα των εργατών να διαχειριστούν τα κοινά σε δημοτικό επίπεδο και χωρίς τη βοήθεια τού (επίσημου) κράτους **3.** (ειδικότ.) μορφή τοπικής οργάνωσης των αγροτών με εκτεταμένες οικονομικές και κοινωνικές αρμοδιότητες στο πλαίσιο τού κινεζικού κομουνιστικού καθεστώτος· αλλιώς *λαϊκή κομούνα* **4.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ο κομουνιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. commune (de Paris), βλ. κ. *κομουνισμός*].

κομουναλισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουναλισμός*) {χωρ. πληθ.} ο κοινοτισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communalisme < communal < λατ. communalis < communis «κοινός»].

κομούνι (το) (συνήθης ορθ. *κομμούνι*) {χωρ. γεν.} (μειωτ.-υβριστ.) ο κομουνιστής.

κομουνίζω ρ. αμετβ. (συνήθης ορθ. *κομμουνίζω*) {μόνο σε ενεστ.} ρέπω προς τον κομουνισμό (βλ.λ.).

κομουνισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουνισμός*) {χωρ. πληθ.} **1.** το οικονομικοκοινωνικό σύστημα, που βασίζεται στην κοινοκτημοσύνη των μέσων παραγωγής και στην ολοκληρωτική κατάργηση των κοινωνικών τάξεων και διακρίσεων, στοχεύει στην κατανομή των καταναλωτικών αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες τού καθενός και στην προσφορά εργασίας ανάλογα με τις ικανότητες τού καθενός **2.** (ειδικότ.) το πολιτικό δόγμα ή κίνημα που βασίστηκε στον μαρξισμό (βλ.λ.) και αναπτύχθηκε από τον Λένιν *(επιστημονικός ~)* και άλλους πολιτικούς διανοητές και επαναστάτες και το οποίο επιδιώκει την ανατροπή των καπιταλιστικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση αταξικής κοινωνίας και κοινοκτημοσύνης των αγαθών **3.** (ειδικότ.) το παραπάνω οικονομικοκοινωνικό σύστημα, όπως εφαρμόστηκε σε ορισμένες χώρες, όπου όλη η οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα ελέγχεται από την κρατική μηχανή, η οποία με τη σειρά της διοικείται και κατευθύνεται από ένα και μόνο πολιτικό κόμμα, το κομουνιστικό ΣΥΝ. υπαρκτός σοσιαλισμός (πβ. λ. *σοσιαλισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communisme < commun «κοινός» < λατ. communis < con- (< cum «μαζί») + -munis < munus «καθήκον, εξουσία, υπούργημα»].

κομουνιστής (ο), **κομουνίστρια** (η) {κομουνιστριών} (συνήθης ορθ. *κομμουνιστής*) πρόσωπο που ασπάζεται τα δόγματα και τις αρχές τού πολιτικοκοινωνικού συστήματος τού κομουνισμού (βλ.λ.) και αγωνίζεται για την επικράτησή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communiste, βλ. κ. *κομουνισμός*].

κομουνιστικός, -ή, -ό (συνήθης ορθ. *κομμουνιστικός*) αυτός που σχετίζεται με τον κομουνισμό και τους κομουνιστές: *Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδας* || *το ~ μανιφέστο* || ~ *ιδεολογία / κίνημα / κίνδυνος / καθεστώς / προπαγάνδα / επανάσταση.*

κομουνιστοσυμμορίτης (ο) {κομουνιστοσυμμοριτών} (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός που απέδιδαν οι κυβερνητικές δυνάμεις στους αριστερούς αντάρτες κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο. — **κομουνιστοσυμμορίτικος**, -η, -ο.

κομπάζω ρ. αμετβ. {κόμπασ-α, -μένος} μιλώ με υπερηφάνεια για τον εαυτό μου ή για άλλους, χωρίς να έχω την ανάλογη αξία, καυχώμαι: *μια ζωή κοίταζε τους άλλους αφ' υψηλού και κόμπαζε για την κατα-*

γωγή της ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, αλαζονεύομαι, καυχησιολογώ, μεγαλαυχώ, κομπορρημονώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόμπος* «θόρυβος, καύχηση», πιθ. ονοματοποιημένη λ. (πβ. κ. *βόμβος*), αγν. ετύμου].

κομπαλάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό, συνήθ. στρογγυλό, εκβλάστημα τού οργανισμού κάτω από την επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. γρουμπούλι.
[ΕΤΥΜ. < *κόμπος* + υποκ. επίθημα *-αλάκι*, πβ. κ. *ρουχ-αλάκι*].

κομπάλτ (το) {άκλ.} ψυχρό σκούρο μπλε χρώμα που παρασκευάζεται από άλατα κοβαλτίου· το χρώμα τού μπλε σμάλτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cobalt < γερμ. Kobalt, βλ. λ. *κοβάλτιο*].

κομπανία (η) {κομπανιών} (λαϊκ.) **1.** όμιλος ανθρώπων που συνδέονται με φιλική σχέση και συναναστρέφονται συχνά ο ένας τον άλλον: *η ~ μαζεύεται κάθε βράδυ για γλέντι* ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά, συνοδεία, ακολουθία, ομάδα **2.** (ειδικότ.) ομάδα καλλιτεχνών (συνήθ. λαϊκών οργανοπαικτών): *ρεμπέτικη ~* **3.** (παλαιότ.) εμπορική εταιρεία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. compagnia < μτγν. λατ. companio < con (< cum «με, μαζί») + -panio < panis «ψωμί» (πβ. κ. *σύν-τροφος*)].

κομπάρσος (ο) **1.** (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση) πρόσωπο χωρίς σπουδές ηθοποιίας, που εμφανίζεται σε πολύ μικρό και χωρίς υποκριτικές απαιτήσεις ρόλο, συνήθ. χωρίς λόγια (βουβός ρόλος): *οι πρωταγωνιστές και οι ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο ή ομάδα που διαδραματίζει δευτερεύοντα ή ασήμαντο ρόλο στον χώρο που κινείται: *αισθάνεται ότι είναι ~ στην παρέα / στη σχέση τους* || *μεταβάλατε το κόμμα μας σε ~ τής πολιτικής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comparsa (θηλ.) < ρ. comparire «συνεμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» < λατ. compareo < con- (< cum «με, μαζί») + pareo «εμφανίζομαι, φανερώνομαι»].

κομπασμός (ο) [μτγν.] η καυχησιολογία, η έπαρση (για κάτι): *άρχισε τους ~ για την επιτυχία του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.

κομπαστής (ο) [μτγν.], **κομπάστρια** (η) [1815] {κομπαστριών} πρόσωπο που κομπάζει ΣΥΝ. καυχησιάρης, καυχησιολόγος, κομπορρήμων, αλαζόνας, φανφαρόνος.

κομπαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που λέγεται ή γίνεται με υπερηφάνεια, που φανερώνει αλαζονεία: *~ λόγια / (αυτο)έπαινοι* ΣΥΝ. καυχησιάρικος, αλαζονικός, κομπορρήμων ΑΝΤ. ταπεινός, ταπεινόφρων. — **κομπαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κομπέρ (ο) {άκλ.} **1.** (σε θεατρική επιθεώρηση) το πρόσωπο που παρουσιάζει τους ηθοποιούς στο κοινό, συνδέει τις σκηνές μεταξύ τους και συμμετέχει κάποτε και στα νούμερα **2.** (γενικότ.) ο παρουσιαστής τού προγράμματος ενός θεάματος επί σκηνής ή σε κέντρο διασκέδασης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compère < com- (< λατ. cum «με, μαζί») + père «πατέρας»].

κομπιάζω ρ. αμετβ. {κόμπιασα} **1.** συναντώ δυσκολίες στην ομιλία ή την ανάγνωση, ο λόγος μου δεν έχει συνεχή ροή, αλλά παρουσιάζει συχνές διακοπές και ακούσιες παύσεις είτε λόγω φυσικής αδυναμίας ή από έντονο συναίσθημα: *ο ομιλητής κόμπιασε μια στιγμή και μετά συνέχισε τον λόγο του* || *διάβασε δυνατά δέκα σελίδες κείμενο, χωρίς να κομπιάσει πουθενά* || *όταν μιλάει γι' αυτήν, κομπιάζει από τη συγκίνηση* ΣΥΝ. πνίγομαι, ξεροκαταπίνω, συλλαβίζω, τραυλίζω ΑΝΤ. τρέχει η γλώσσα μου, διαβάζω νεράκι • **2.** αισθάνομαι ξαφνική δυσκολία στην κατάποση τού φαγητού, το φαγητό δεν κατεβαίνει στο στομάχι • **3.** (για φυτά) βγάζω κόμπους (βλ.λ.), αποκτώ μπουμπούκια: *κόμπιασαν όλα τα δέντρα* ΣΥΝ. μπουμπουκιάζω. — **κόμπιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόμπος*[2], βλ.λ.].

κομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** κάθε οργανωμένη επιχείρηση εξαπάτησης, κάθε μέσο που αποβλέπει στην απόκτηση παράνομου κέρδους: *κατάφερε να θησαυρίσει με κομπίνες* || *ζει με χίλιες δυο ~* || *κάνω / σκαρώνω / στήνω ~* ΣΥΝ. απάτη, τέχνασμα, κόλπο **2.** κάθε μικροπονηριά, τρόπος για να ξεγελάσει κανείς τον άλλον: *άκου τι ~ σκαρφίστηκε ο μικρός, για να του αγοράσω το παιχνίδι* **3.** έξυπνη ενέργεια, περίτεχνος συνδυασμός που ξεγελά τον αντίπαλο: *οι δυο παίκτες με μια ~ πέρασαν τη μπάλα μέσα στην περιοχή των αντιπάλων*. — (υποκ.) **κομπινούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. combine, συντετμημένος τ. τού ουσ. combinaison «συνδυασμός» (βλ. κ. *κομπινεζόν*)].

κομπιναδόρος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που συνηθίζει να κάνει κομπίνες, που προσπαθεί να κερδίζει χρήματα με τρόπο παράνομο ΣΥΝ. απατεώνας, μικροαπατεώνας. — **κομπιναδόρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *κομπίνα* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *ταβλα-δόρος, τορνα-δόρος*].

κομπινεζόν (το) (παλαιότ. ορθ. *κομπιναιζόν*) {άκλ.} γυναικείο εσώρουχο από λεπτό ύφασμα (νάιλον ή μετάξι), που φοριέται πάνω από τα κυρίως εσώρουχα, με σχήμα κοντού και άνετου φορέματος με ράντες και μεγάλο ντεκολτέ στο στήθος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. combinaison «συνδυασμός» < combiner < μτγν. λατ. combinare «συνδυάζω, ενώνω δύο πράγματα» < com- (< cum «με, μαζί») + -binare < bis «δις, δύο φορές»].

κομπιούτερ (ο/το) {άκλ.} **1.** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ. λ. *υπολογιστής*) **2.** (μτφ. για πρόσ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον που έχει πάρα πολύ καλή μνήμη και την ικανότητα να κάνει εύκολα αριθμητικούς υπολογισμούς: *αυτός ο άνθρωπος είναι σκέτο ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. computer < compute «υπολογίζω, προσδιορίζω μαθηματικώς» < λατ. computo < com- (< cum «με, μαζί») + puto «σκέπτομαι, νομίζω»].

κομπιουτεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρός υπολογιστής για αριθμητικές πράξεις και σύνθετους υπολογισμούς.

κομπιουτεράκιας (ο) {κομπιουτεράκηδες} (καθημ.) πρόσωπο που ασχολείται υπερβολικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

κομπιουτεράς (ο) {κομπιουτεράδες} (αργκό) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (πώληση, χειρισμό, προγραμματισμό κ.λπ.) ή απλώς πρόσωπο που του αρέσουν σε μεγάλο βαθμό οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

κομπλάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόμπλαρα κ. κομπλάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω το θάρρος μου, αισθάνομαι αμηχανία ή συστολή μπροστά σε άλλο πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.: *όταν βρεθεί μπροστά σε πολύ κόσμο, κομπλάρει* ΣΥΝ. σαστίζω, δειλιάζω, τα χάνω **2.** (οικ. για μηχάνημα) μπλοκάρω: *εκεί που δούλευα, ξαφνικά ο υπολογιστής μου κομπλάρισε* ♦ **3.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος του, να αισθανθεί αμηχανία ή συστολή μπροστά μου: *μου κάνει κάτι αδιάκριτες ερωτήσεις και με κομπλάρει!* ΣΥΝ. φέρνω σε δύσκολη θέση. — **κομπλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. compler «γεμίζω, πληρώ» (βλ. λ. *κομπλέ*), με τη σημασιολ. επίδρ. τής λ. *κόμπλεξ* (βλ.λ.)].

κομπλέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} ελλην. *πλήρης / πλήρως* **1.** αυτός που έχει γεμίσει, που δεν έχει χώρο ελεύθερο: *τον Δεκαπενταύγουστο τα ξενοδοχεία είναι ~· δύσκολα βρίσκεις δωμάτιο* || *η αίθουσα / το κέντρο διασκέδασης ήταν ~* ΣΥΝ. γεμάτος ΑΝΤ. άδειος **2.** (ειδικότ.) αυτός που περιέχει όλα όσα θα μπορούσε να έχει: *παρήγγειλε ένα πρωινό ~* || *ο εργολάβος μού παρέδωσε το διαμέρισμα ~* (χωρίς να λείπει τίποτα, με όλα τα κομφόρ) ΣΥΝ. ολοκληρωμένος ΑΝΤ. ελλιπής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. complet < λατ. completus «πλήρης» < ρ. compleo «πληρώ» < com- (< cum «μαζί») + pleo «γεμίζω»].

κόμπλεξ (το) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. complex < λατ. complexus «εναγκαλισμός» < ρ. complector «περιβάλλω, αγκαλιάζω» < com- (< cum «μαζί») + plecto, θαμιστ. τ. τού ρ. plico «πλέκω, διπλώνω»].

κομπλεξάρω ρ. μετβ. {κομπλεξάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) προκαλώ (σε κάποιον) κόμπλεξ (βλ.λ.)· κυρ. κάνω (κάποιον) να αισθάνεται κατώτερος: *μη σε κομπλεξάρουν οι διασημότητες· άνθρωποι είναι κι αυτοί κι έχουν τα ελαττώματά τους!*

κομπλεξικός, -ή, -ό αυτός που κυριαρχείται από ψυχικό σύμπλεγμα (βλ.λ.), τού οποίου η συμπεριφορά φανερώνει προβληματική, διαταραγμένη προσωπικότητα: *μη δίνεις βάση στα σχόλιά του· ένας ~ είναι και τίποτε παραπάνω!* || *Ο ένας προσπαθεί να μειώσει το έργο τού άλλου! Είναι όλοι τους ~!*

κομπλιμάν (το) {άκλ.} το κομπλιμέντο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compliment (βλ. λ. *κομπλιμέντο*)].

κομπλιμεντάρω ρ. μετβ. {κομπλιμεντάρισα} (λαϊκ.) κάνω κομπλιμέντα (σε κάποιον). — **κομπλιμεντάρισμα** (το).

κομπλιμέντο κ. **κοπλιμέντο** (το) (καθημ.) επαινετικός, κολακευτικός λόγος (συνήθ. χωρίς υστεροβουλία): *ό,τι είπα για την ομορφιά σας δεν είναι ~, αλλά η καθαρή αλήθεια!* || *ευχαριστώ για το ~* ΣΥΝ. κομπλιμάν, φιλοφρόνηση, κολακεία, καλός λόγος ΑΝΤ. βρισιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. complimento < ισπ. cumplimiento < cumplir «εκπληρώνω - δείχνω ευγένεια» < λατ. complere (βλ. κ. *κομπλέ*)].

κομπλιμεντόζος, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που εκφράζεται συνήθ. με κομπλιμέντα ΣΥΝ. φιλοφρονητικός, κόλακας, γαλίφης ΑΝΤ. τραχύς, απότομος. — **κομπλιμεντόζικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. complimentoso < complimento].

κομπογιαν(ν)ίτης (ο) {κομπογιαν(ν)ιτών}, **κομπογιαν(ν)ίτισσα** (η) {κομπογιαν(ν)ιτισσών} **1.** ο πρακτικός και εμπειρικός γιατρός ή αυτός που παριστάνει τον γιατρό, που διαθέτει μερικές γνώσεις ιατρικής και ασκεί την ιατρική, χωρίς να έχει σπουδάσει και χωρίς να κατέχει την ειδική άδεια: *τα γιατροσόφια των ~* ΣΥΝ. ψευτογιατρός, ψευτοεπιστήμονας **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που εξαπατά, που προσποιείται ότι θεραπεύει, ότι κάνει θαύματα κ.λπ. ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης, γόης, θαυματοποιός, τσαρλατάνος. — **κομπογιαν(ν)ίτικος, -η, -ο**, **κομπογιαν(ν)ίτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κομπώνω* «εξαπατώ» (< μτγν. *κομβῶ* «περιδένω - ξεγελώ» < *κόμβος*) + *-γιανίτης* < *(γ)ιαίνω* «θεραπεύω». Κατ' άλλη εκδοχή, < *κόμπος* «κομπόδεμα με θεραπευτικά βότανα» + *γιαννίτης* < *Γιάννενα*, που δήλωνε την καταγωγή τού πρακτικού γιατρού, οπότε η λ. πρέπει να γράφεται με δύο *-νν-* *(κομπογιαννίτης)*].

κομπογιαν(ν)ιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) οι τρόποι και οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί ο κομπογιαν(ν)ίτης, δηλ. η χρήση απάτης και αγυρτείας για την επίτευξη κέρδους, την προσέλκυση τής προσοχής, τού θαυμασμού κ.λπ. ΣΥΝ. αγυρτεία, απάτη, τσαρλατανισμός, καμποτινισμός, μπαγαποντιά ΑΝΤ. τιμιότητα.

κομπόδεμα (το) [μεσν.] {κομποδέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) οι οικονομίες, τα χρήματα που έχουν αποταμιευθεί (από κάποιον): *ξόδεψε και την τελευταία πεντάρα από το ~ του* || *κάνω ~* || *μικρό / καλό / παχύ ~* || *έχει γερό ~* (έχει αρκετά χρήματα, είναι πλούσιος) ΣΥΝ. οικονομίες, πουγκί.

κομποδένω ρ. μετβ. [μεσν.] {κομπόδε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω κόμπο, δένω κάτι σε κόμπο ΑΝΤ. λύνω. — **κομπόδεση** (η).

κομπολόι (το) {κομπολογ-ιού | -ιών} **1.** αντικείμενο που αποτελείται από χάντρες (από κεχριμπάρι, γυαλί, μέταλλο κ.λπ.) περασμένες σε κλωστή ή λεπτή αλυσίδα, η οποία δένεται στα άκρα της κόμπο και οι οποίες γυρίζονται αργά με τα δάχτυλα, διαδοχικά η μία μετά την άλλη, ως ευχάριστη ενασχόληση στις ώρες τής ανίας ή για την απασχόληση των χεριών σε στιγμές αμηχανίας: *έπαιζε στα δάχτυλα ένα κεχριμπαρένιο ~ με μαύρη φούντα στην άκρη* **2.** (μτφ.) σειρά πράξεων, καταστάσεων, γεγονότων, λόγων κ.λπ. που διαδέχονται το ένα το άλλο: *τον τελευταίο καιρό ευτυχώς πάνε ~ οι επιτυχίες*. — (υποκ.-χαϊδευτ.) **κομπολογάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κομπολόγι* < *κομβολόγιον* < *κόμβος* + *-λόγιον* < *λόγος*].

κομπορρήμων, -ων, -ον {κομπορρήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που εκφράζεται με περηφάνια για τον εαυτό του και τις ιδιότητές του, που καυχάται ΣΥΝ. καυχησιάρης,

κομπαστής, αλαζόνας, φανφαρόνος, μεγαλορρήμων ΑΝΤ. ταπεινός, ταπεινόφρων, μετριόφρων. — **κομπορρημοσύνη** (η) [μεσν.]. **κομπορρημονώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κόμπος* «καύχηση» (βλ. λ. *κομπάζω*) + *-ρήμων* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρῆμα* «λόγος, εκφώνημα»].

κόμπος¹ (ο) (αρχαιοπρ.) η καυχησιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θόρυβος – καύχηση», πιθ. ονοματοποιημένη λ. (πβ. κ. *βόμβος*), αγν. ετύμου].

κόμπος² (ο) **1.** ο συνήθ. σφαιροειδής σχηματισμός που προκύπτει από το δέσιμο τής άκρης σχοινιού, νήματος ή άλλου μακρόστενου αντικειμένου και το σφίξιμο στο σημείο τού δεσίματος: *σχηματίζω ~* || *~ κλωστής / σπάγκου*· ΦΡ. (α) ***δένω (κάτι) κόμπο*** βλ. λ. *δένω* (β) ***ο κόμπος έφτασε στο χτένι*** βλ. λ. *φθάνω* **2.** (συνεκδ.) κάθε παρόμοιο δέσιμο μακρόστενου αντικειμένου: *διπλός / τριπλός ~* **3.** ΝΑΥΤ. (α) ειδικό δέσιμο σχοινιών μεταξύ τους ή ενός σχοινιού με κατάλληλη διαπλοκή των άκρων του, καθώς και οι παρόμοιοι τέτοιοι δεσμοί σχοινιών με γάντζους, ξύλα και κρίκους, που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη στερέωση οποιουδήποτε αντικειμένου τού πλοίου (πανιών, άλλων σχοινιών κ.λπ.) ή την ασφαλέστερη εξάρτηση (κρέμασμα) ή ανύψωση αντικειμένων: *ο σταυρόκομπος και η καντηλίτσα είναι είδη ναυτικών ~* (β) μονάδα μέτρησης ταχύτητας πλοίων σε ναυτικά μίλια, ο κόμβος (βλ.λ.) **4.** (μτφ.) το σημείο τού βλαστού σε ορισμένα φυτά, από το οποίο φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, γόνατο • **5.** (μτφ.) η άρθρωση δακτύλου, ιδ. η μεσαία: *μετρώ τους ~ των χεριών μου* • **6.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει την επιτέλεση πράξεως / ενέργειας ή δυσχεραίνει ένα έργο: *Θα τα δεχθεί ή θα θυμώσει χειρότερα: Εδώ είναι ο ~* || *ο ~ τής υποθέσεως* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, δυσχέρεια ΑΝΤ. ευκολία, ευχέρεια • **7.** (μτφ.) σπασμός στον οισοφάγο ή τον φάρυγγα, αιφνίδια δυσκολία στην αναπνοή ή την κατάποση τής τροφής, που προκαλείται από φυσική ή συγκινησιακή αιτία: *νιώθω έναν ~ στον λαιμό* || *δεν μπορούσα να κλάψω· μονάχα ένας ~ ανέβαινε ώς τον λαιμό* • **8.** ΛΑΟΓΡ. δέσιμο που θεωρείται ότι περικλείει μαγική δύναμη, η οποία χρησιμοποιείται για πρόκληση κακού ή, αντίθετα, για επίτευξη καλού • **9.** πολύ λίγο, μια σταγόνα: *κάνω δίαιτα, βάλε μόνο έναν ~ λάδι στη σαλάτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κόμβος* (βλ.λ.)].

κομποσκοίνι κ. **κομποσχοίνι** (το) {κομποσκοιν-ιού | -ιών} **1.** σχοινί (μαύρου χρώματος) με κόμπους, συνήθ. εκατό, το οποίο χρησιμοποιούν οι μοναχοί στις προσευχές τους, μετρώντας τους κόμπους και λέγοντας για καθένα και μία ευχή • **2.** μακρύ σχοινί που αποτελεί τη ζώνη στο ένδυμα των Φραγκισκανών μοναχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

κομπόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται βράζοντας φρούτα (μήλα, ρωδάκινα κ.ά.) σε αραιό διάλυμα ζάχαρης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. composta < λατ. compositus «σύνθετος» < ρ. compono «συνθέτω» < com- (< cum «με, μαζί») + pono «θέτω, τοποθετώ»].

κόμπρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει στις θερμές περιοχές τής Ασίας και τής Αφρικής· έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του ότι, όταν αμύνεται, σηκώνει το μπροστινό τμήμα τού σώματός του και εκτείνει την ανώτερη επιφάνεια τού λαιμού, σχηματίζοντας καλύπτρα ΣΥΝ. νάγια.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. cobra (de capello) «φίδι (με καπέλο)», λόγω τής μεγάλης καλύπτρας του, < λατ. colubra «φίδι»].

κομπρέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψυχρό ή θερμό κομμάτι γάζας ή υφάσματος, το οποίο εμποτίζεται με νερό, οινόπνευμα ή άλλη ουσία και τοποθετείται εξωτερικά πάνω στο δέρμα για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. compressa < γαλλ. compresse < ρ. compresser «συμπιέζω» < λατ. compresso < com- (< cum «με, μαζί») + presso «πιέζω»].

κομπρεσέρ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο που αποτελείται από αεραντλία και από μυτερό τρυπάνι στο άκρο του, το οποίο πάλλεται από τον συμπιεσμένο αέρα και χρησιμοποιείται για τη διάτρηση ή για τη θραύση σκληρών πετρωδών εδαφών ή τσιμεντένιων επιφανειών, για εκσκαφές κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compresseur < ρ. compresser «συμπιέζω», βλ. κ. *κομπρέσα*].

κομφετί κ. **κονφετί** (το) {άκλ.} σύνολο από μικρά στρογγυλά ή πολυγωνικά κομματάκια χαρτιού σε πολλά χρώματα, τα οποία είναι έθιμο να ρίχνονται με τις χούφτες στον αέρα ή μεταξύ των συνδαιτυμόνων στα γλέντια τής αποκριάς ΣΥΝ. χαρτοπόλεμος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. confetti < ιταλ. confetto < λατ. confactus < conficere «προετοιμάζω» < con- (< cum «με, μαζί») + -ficere < facio «κάνω»].

κομφόρ (τα) {άκλ.} οι ανέσεις τής καθημερινής ζωής, κυρ. αυτές που παρέχει ο σύγχρονος τρόπος διαβίωσης: *σπίτι / ξενώνας με όλα τα ~* || *πωλείται αυτοκίνητο με όλα τα ~* (κλιματισμό, ραδιοκασετόφωνο κ.λπ.) ΣΥΝ. ευκολίες, ανέσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. comfort < ρ. comforter < μτγν. λατ. comfortare «ενισχύω» < com- (< cum «με, μαζί») + -fortare < fortis «ισχυρός»].

κομφορμισμός κ. **κονφορμισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *συμβατισμός* **1.** η τάση τού ατόμου να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στις αντιλήψεις, τις συνήθειες, στα έθιμα κ.λπ. τής κοινωνίας στην οποία ανήκει (ακόμη και αν δεν το εκφράζουν) **2.** (γενικότ.-μειωτ.) το να κάνει κανείς ό,τι κάνουν οι άλλοι ΑΝΤ. αντικομφορμισμός, αντισυμβατικότητα, αντισυμβατισμός. — **κομφορμιστής / κονφορμιστής** κ. **κομφορμίστας / κονφορμίστας** (ο), **κομφορμίστρια** κ. **κονφορμίστρια** (η), **κομφορμιστικός**, -ή, -ό κ. **κονφορμιστικός**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. conformisme < ρ. conformer «διαμορφώνω, συμμορφώνω» < λατ. conformo < con- (< cum «με, μαζί») + formo < forma «μορφή»].

κομφούζιο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) χαώδης, μπερδεμένη κατάσταση, μεγάλη αναστάτωση: *με τον συνωστισμό επήλθε ~* || *μέσα στο γενικό ~ μερικοί επωφελήθηκαν και άρχισαν να λεηλατούν καταστήματα* || *ο συντονιστής τής συζήτησης έχασε τον έλεγχο και επικράτησε ~ με φωνές και αντεγκλήσεις από όλες τις πλευρές* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αταξία ΑΝΤ. τάξη, ευταξία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. confusion < confuse «ανακατεύω, συγχύζω, αναστατώνω» < γαλλ. confus «συγκεχυμένος, αναστατωμένος» < λατ. confūsus, μτχ. τού ρ. confundere «συγχέω, αναμειγνύω» < con- (< cum «μαζί») + fundere «χύνω, ρίχνω»].

κομφουκιανισμός κ. **κομφουκισμός** (ο) η διδασκαλία και οι φιλοσοφικές και ηθικές αρχές τού Κινέζου φιλοσόφου Κομφούκιου (6ος-5ος αι. π.Χ.), που αποτελούν το περιεχόμενο μιας από τις σπουδαιότερες θρησκείες και φιλοσοφικές θεωρίες τής Κίνας με έντονο ανθρωπιστικό και ηθικό χαρακτήρα (έμφαση στην αρετή, την αγάπη, τη μεγαλοθυμία, την ευπρέπεια, τη δικαιοσύνη και σε άλλες παρόμοιες αρχές). — **κομφουκιανιστής** (ο), **κομφουκιανίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Confucianisme < Confucius «Κομφούκιος» < κινεζ. K'ung Futsu «δάσκαλος Κουνγκ»].

κομψαίνω ρ. αμετβ. {κόμψυνα} **1.** (για ρούχο) κάνω (κάποιον) να φαίνεται κομψός: *σε κομψαίνει πολύ αυτό το φόρεμα* **2.** (για πρόσ.) χάνω βάρος, αδυνατίζω: *έχεις κομψύνει πολύ, από την τελευταία φορά που σε είδα.*

κομψεπίκομψος, -η, -ο (λόγ.) (συνήθ. ειρων.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα στην εμφάνιση αλλά και στον τρόπο συμπεριφοράς: *~ νέος* ΣΥΝ. δανδής, κομψευόμενος.
[ΕΤΥΜ. < *κομψός* + *επί* + *κομψός*, επιτατ. σύνθετο].

κομψεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {κομψεύθηκα} (λόγ.) **1.** φροντίζω να έχω ωραία εμφάνιση, να είμαι ή να φαίνομαι όμορφος και χαριτωμένος ΑΝΤ. παραμελώ τον εαυτό μου **2.** (η μτχ. ***κομψευόμενος***, *-η, -ο*) (συχν. ειρων.) αυτός που επιμελείται υπερβολικά την εμφάνισή του, που ντύνεται με εκζήτηση, επιτηδευμένη κομψότητα: *~ γυναίκα / νεαρός* ΣΥΝ. κομψός, δανδής (για άνδρες) ΑΝΤ. άκομψος, ατημέλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κομψοεπής, -ής, -ές {κομψοεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαρακτηρίζεται από εκφραστική κομψότητα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κομψός* + *-επής* < *ἔπος* «λόγος»].

κομψολόγος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλά ή γράφει με κομψό και καλλιεργημένο τρόπο.

κομψός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) όμορφος και λεπτός στο παρουσιαστικό, αυτός που διαθέτει καλαίσθητη και επιμελημένη εμφάνιση: *τα καινούργια μοντελάκια πηγαίνουν θαύμα στις ~ κυρίες* || *ήταν ~ και γόης* ΣΥΝ. όμορφος, καλαίσθητος, ωραίος, εμφανίσιμος ΑΝΤ. άκομψος, άσχημος, ακαλαίσθητος, ασουλούπωτος **2.** (γενικότ.) αυτός που διέπεται από λεπτότητα και χάρη, που προκαλεί αισθητική ευχαρίστηση στη θέα, στο άκουσμα κ.λπ.: *~ ρούχο / σπίτι / σιλουέτα / μοντέλο / αυτοκίνητο / εμφάνιση / σώμα / βιβλίο / τρόποι* ΣΥΝ. λεπτός, χαριτωμένος, νόστιμος, ευχάριστος, (λόγ.) χαριτόβρυτος ΑΝΤ. άχαρος, ατσούμπαλος **3.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με έμμεσο και διακριτικό τρόπο, που αποφεύγει την πρόκληση δυσάρεστων εντυπώσεων: *προσπαθούσε με ~ εκφράσεις να της πει ότι η αίτησή της απορρίφθηκε* || *«μη πόλεμος» είναι μία ~ έκφραση πολιτικής σκοπιμότητας* ΣΥΝ. έντεχνος, λεπτός, διακριτικός, ευγενικός, εύσχημος ΑΝΤ. ευθύς, άμεσος **4.** (ειδικότ. για το ύφος λόγου) που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα, χάρη, επιμελημένη επεξεργασία: *η αφήγηση είναι άνετη, ~ και ακριβής* ΣΥΝ. γλαφυρός, καλλιεργημένος, καλλιεπής ΑΝΤ. άκομψος, χοντροκομμένος. — **κομψ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κομ-σός*, που συνδ. με το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κομψοτέχνημα (το) [1886] {κομψοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** όμορφο και χαριτωμένο έργο τέχνης ή εξαιρετικά επιμελημένο αντικείμενο βιομηχανικής παραγωγής **2.** (γενικότ.) χαρακτηρισμός για κάθε αντικείμενο πρακτικής ή διακοσμητικής χρήσης, που έχει κατασκευαστεί με επιμέλεια, προσοχή και μεράκι ΣΥΝ. λεπτούργημα ΑΝΤ. κακοτέχνημα, χοντροκοπιά.

κομψοτεχνία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής επιμελημένων διακοσμητικών αντικειμένων ή καλλιτεχνημάτων. — **κομψοτέχνης** (ο), (λόγ.) **κομψοτέχνις** (η) {κομψοτέχνιδος}, **κομψοτεχνικός**, -ή, -ό [1889].

κομψότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χάρη και η λεπτότητα (στην εμφάνιση, στο ντύσιμο, στους τρόπους): *η ~ των ρούχων* || *το σπίτι τους το χαρακτηρίζει η ~* || *~ συμπεριφοράς* **2.** η επιμελημένη χάρη, ιδ. στο ύφος κειμένου **3.** ο διακριτικός τρόπος με τον οποίο εκφράζει κανείς δύσκολα ή δυσάρεστα πράγματα: *μια τέτοια πολιτική ανακοίνωση χρειάζεται ~ στη διατύπωση.*

-κομώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν ότι κάποιος: **1.** φροντίζει ή περιποιείται (κάποιον): *γηρο-κομώ, βρεφο-κομώ* **2.** ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή, κατεργασία (ενός πράγματος): *γαλακτο-κομώ, τυρο-κομώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γηροκομῶ*, μτγν. *ἀνθο-κομῶ*), που προέρχεται από το αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κονάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο χώρος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής, ο τόπος όπου καταλύει ή κατοικεί (κάποιος): *τραγουδώντας τράβηξε αργά προς το ~ του* || *καλωσήρθατε στο ~ μας!* || *στήνω το ~ μου* ΣΥΝ. κατοικία, κατάλυμα, ενδιαίτημα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κονάκιν* < τουρκ. konak].

κονβέκτορας (ο) {κονβεκτόρων} ΤΕΧΝΟΛ. τύπος θερμαντικού σώματος που λειτουργεί με ζεστό νερό, περιλαμβάνει ανεμιστήρα και παράγει μεγάλη ποσότητα θερμού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. convector < ρ. convect «θερμαίνω μεταφέροντας αέρα» < convection (υποχωρητ.) < μτγν. λατ. convectio < λατ.

convectus, τού ρ. convehere «συγκομίζω, συγκεντρώνω»].

κονβόι κ. **κομβόι** (το) {άκλ.} **1.** ομάδα από οχήματα (κυρίως φορτηγά) που ταξιδεύουν μαζί ΣΥΝ. φάλαγγα **2.** η νηοπομπή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. convoy < παλ. γαλλ. conveier «συνοδεύω» < δημώδ. λατ. *conviare < con- (< cum «με, μαζί») + via «οδός»].

Κονγκό (το) {άκλ.} (γαλλ. République populaire du Congo = Λαϊκή Δημοκρατία τού Κονγκό) χώρα τής ΚΔ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα τη Μπραζαβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο τής Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. **Κονγκολέζος** (ο), **Κονγκολέζα** (η), **κονγκολέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Congo, από τον ομώνυμο ποταμό, τού οποίου η ονομασία ταυτίζεται (στη γλώσσα Μπαντού) με τη λ. kongo «βουνό»].

Κονγκρέσο (το) το νομοθετικό όργανο των Η.Π.Α., το οποίο αποτελείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. congress < λατ. congressus «συνάντηση», μτχ. τού ρ. congredior «συνέρχομαι, συγκεντρώνομαι»].

κόνδορας (ο) {κονδόρων} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμος γύπας τής Αμερικής, με γυμνό λαιμό και κεφάλι και μαύρο τρίχωμα, που τρέφεται με θνησιμαία και άρρωστα ζώα· πιο γνωστός είναι ο κόνδορας των Άνδεων, που το άνοιγμα των φτερών του φθάνει τα τρία μέτρα. Επίσης **κόνδωρ** [1858] {κόνδορος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. condor < kúntur, λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα].

κονδύλι (το) {κονδυλί-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που διατίθεται για συγκεκριμένο σκοπό και αναγράφεται ως έξοδο σε προϋπολογισμό επιχείρησης, εταιρείας, κράτους κ.λπ.: *φέτος προβλέπεται να αυξηθούν τα ~ για την παιδεία* || *απορρόφηση των ~ από τα ταμεία τής Ε.Ε.* || *τεράστια ~ έχουν διατεθεί για σημαντικά έργα* || *εγκρίθηκαν τα ~ για την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων* || *μυστικά ~* ΣΥΝ. δαπάνη, έξοδο. Επίσης **κονδύλιο**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κονδύλιον*, υποκ. τού αρχ. *κόνδυλος* «γροθιά - άρθρωση, εξόγκωμα». παράγωγο τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κόνδοι· ἀστράγαλοι*. Η σημ. «γραφίδα» είναι μεσν., επειδή ως όργανο γραφής χρησιμοποιούσαν καλάμι κομμένο μεταξύ δύο *κονδύλων* («αρθρώσεων»)].

κονδυλοειδής, -ής, -ές → κονδυλώδης

κονδυλόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κονδύλου: *~ ρίζα φυτού*.

κονδυλόρριζος, -η, -ο [1887] ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου οι ρίζες σχηματίζουν κονδύλους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. tuberosa].

κόνδυλος (ο) {κονδύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΒΟΤ. σαρκώδες διόγκωμα στον βλαστό, στη ρίζα, στο ρίζωμα ή στις διακλαδώσεις τους, στο οποίο περιέχονται αποταμιευτικές ουσίες, απαραίτητες για το φυτό, που εξασφαλίζουν τον πολλαπλασιασμό τού φυτού (γνωστοί κόνδυλοι είναι η πατάτα, το καρώτο, το τεύτλο κ.ά.) • **2.** ΑΝΑΤ. κυρτό υποστρόγγυλο ή ωοειδές εξόγκωμα του οστού στο σημείο τής άρθρωσης, όπως λ.χ. στο οστό τής κάτω γνάθου *(γναθικός ~)*, στο κάτω άκρο του μηριαίου οστού κ.ά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *κονδύλι*].

κονδυλοφόρος, -ος, -ο [1851] κ. **κοντυλοφόρος** (λόγ.) **1.** (για φυτά) αυτός που σχηματίζει, που φέρει κονδύλους (βλ.λ.) **2.** ***κονδυλοφόρος*** (ο) (α) το καλάμι που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. ως όργανο γραφής και ιδ. το ξύλινο ή μεταλλικό στέλεχος, στο άκρο του οποίου προσαρμοζόταν η γραφίδα (β) (συνεκδ.-μειωτ.) το πρόσωπο που χρησιμοποιεί το παραπάνω αντικείμενο για να γράφει, ο συγγραφέας ή ο δημοσιογράφος: *πληρωμένος / πουλημένος / ασήμαντος ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. porte-plume].

κονδυλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κονδυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κόνδυλο (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή κονδύλου: *~ ρίζα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει κονδύλους ή οιδήματα, που έχει εξογκωθεί από κονδύλους: *~ μύτη* ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος. Επίσης **κονδυλοειδής**, -ής, -ές [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κονδύλωμα (το) {κονδυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) σκληρό εξόγκωμα στο δέρμα ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πρήξιμο, καρούμπαλο, όγκος **2.** (για φυτά) μικρό εξόγκωμα στον βλαστό ορισμένων φυτών· το σημείο από όπου φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, οφθαλμός **3.** ΙΑΤΡ. (α) (καθημ.) ***κονδυλώματα*** (τα) αφροδίσιο νόσημα που προκαλείται από ιό και εκδηλώνεται με γκριζωπές, σαρκώδεις και υγρές εκβλαστήσεις ποικίλου μεγέθους στα γεννητικά όργανα και στην πρωκτική χώρα ΣΥΝ. θηλωμάτωση (β) ***πλατύ κονδύλωμα*** υπερτροφική βλεννογόνος πλάκα υπό μορφήν εκβλαστήσεως, που παρατηρείται στο αιδοίο και στην πρωκτική χώρα κατά το δεύτερο στάδιο τής σύφιλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνδυλος* «άρθρωση, εξόγκωμα», βλ. λ. *κονδύλι*].

κονεύω ρ. μετβ. {κόνεψα} (λαϊκ.) φιλοξενώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kon(mak) «καταλύω προσωρινά, σταθμεύω» + παραγ. επίθημα *-εύω*].

κονίο (η) {κονιών} **1.** κάθε συγκολλητική ύλη που χρησιμοποιείται σε μορφή πολτού, για να συγκολληθούν μεταξύ τους τα διάφορα υλικά στις οικοδομές (λ.χ. πέτρες, τούβλα, άμμος κ.λπ.) και η οποία στερεοποιείται είτε με την επίδραση τού αέρα (λ.χ. ο ασβέστης και ο γύψος) είτε μέσα στο νερό (λ.χ. το τσιμέντο) ή γίνεται ημίρρευστη όταν θερμαίνεται και στερεοποιείται όταν ψύχεται (λ.χ. η πίσσα και η άσφαλτος) **2.** (συνεκδ.) το επίχρισμα των τοίχων οικοδομής με κονίαμα διαφόρων τύπων ΣΥΝ. κονίαση, σοβάντισμα • **3.** (ειδικότ.) η στάχτη που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο πλύσιμο των ρούχων ΣΥΝ. αλισίβα, σταχτόνερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνις* «σκόνη» (βλ. λ. *σκόνη*)].

κονιόκ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται με διπλή απόσταξη εκλεκτών κρασιών και παλαίωση αυτών για ορισμένο χρονικό διάστημα σε δρύινα βαρέλια (από τα πολλά παρόμοια είδη ποτών η ονομασία *κονιάκ* δίδεται μόνο σε αυτό που παράγεται στους νομούς Σαράντ και Σαράντ Μαριτίμ τής Γαλλίας, όπου και η ομώνυμη πόλη) ΣΥΝ. μπράντι. — (υποκ.) **κονιακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cognac, από το όνομα τής γαλλικής πόλης Cognac (< λατ. Compiniacum), που είναι παγκοσμίως γνωστή για τα αποστακτήρια τού ομώνυμου οινοπνευματώδους ποτού].

κονίαμα (το) {κονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ημίρρευστο ομοιογενές μείγμα από νερό, λεπτόκοκκη άμμο και κονία (βλ.λ.) σε συγκεκριμένες αναλογίες, που στερεοποιείται και σκληραίνει έπειτα από ορισμένο χρόνο και το οποίο χρησιμοποιείται ανάλογα με τη σύνθεση σε οικοδομικές κατασκευές, σε στεγανοποίηση δεξαμενών, για σοβάντισμα τοίχων, για θερμικές ή ηχητικές μονώσεις κ.ά. ΣΥΝ. (καθημ.) λάσπη **2.** (κατ' επέκτ.) παρόμοιο μείγμα, με το οποίο επιχρίονται οι τοίχοι και τα ταβάνια οικοδομής, για να γίνουν λείες και στεγανές οι επιφάνειές τους ΣΥΝ. σοβάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κονιῶ (-άω)* < *κονία* (βλ.λ.)].

κονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η επίχριση των επιφανειών οικοδομής με κονίαμα (βλ.λ.)· σοβάντισμα, ασβέστωμα • **2.** ΙΑΤΡ. νόσος που προκαλείται από την εισπνοή διαφόρων ειδών σκόνης και παρατηρείται κυρ. σε όσους ασκούν βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα στην ύπαιθρο και σε εξόρυξη ή επεξεργασία ορυκτών ΣΥΝ. πνευμονοκονίαση. — **κονιαστής** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κονίασις* < αρχ. *κονιῶ (-άω)* < *κονία* (βλ.λ.)].

κόνιδα (η) (περιληπτ.) τα αβγά των παρασιτικών εντόμων (ψείρας, ψύλλου, κοριού κ.λπ.). Επίσης **κονίδα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κονίς, -ίδος* (με αναβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς το –άσχετο ετυμολογικώς– ουσ. *κόνις* «σκόνη») < I.E. *knid- «ψείρα» (το -ο- τής ελλην. λ. επίσης κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *κόνις* «σκόνη»), πβ. αρχ. αγγλ. hnitu «ψείρα», αρχ. γερμ. (h)niz (> γερμ. Niss), ρωσ. gnida, αλβ. thëni κ.ά.].

κόνικλος (ο) {κονίκλ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το κουνέλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόνικλος / κύνικλος* < λατ. cuniculus].

κονικλοτροφείο (το) [1866] (επίσ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων για μαζική και επιστημονική εκτροφή κουνελιών.

κονικλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή κουνελιών με επιστημονικές μεθόδους. — **κονικλοτρόφος** (ο/η).

κονιοποίηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μετατροπή στερεάς ουσίας σε σκόνη: *μηχανή κονιοποιήσεως*.

κονιοποιώ ρ. μετβ. [1886] {κονιοποιείς... | κονιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) μεταβάλλω στερεά ουσία σε σκόνη με διάφορες μεθόδους, λ.χ. με τρίψιμο, άλεσμα, σύνθλιψη, κοπάνισμα κ.λπ. ΣΥΝ. τρίβω, αλέθω, κοπανίζω, ψιλοκοπανίζω.

κονιορτοβριθής, -ής, -ές [1888] {κονιορτοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος σκόνη: *ανέσυρε το έγγραφο από τα ~ άδυτα των αρχείων* ΣΥΝ. σκονισμένος, κατασκονισμένος ΑΝΤ. ασκόνιστος, καθαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *κονιορτός* + *-βριθής* < *βρίθω*].

κονιορτοθύελλα (η) [1898] {κονιορτοθυελλών} ΜΕΤΕΩΡ. θύελλα που μεταφέρει μεγάλες ποσότητες σκόνης και άμμου (λ.χ. στην έρημο): *η χειμερινή ~ τής Σαχάρας*.

κονιορτοποιώ ρ. μετβ. {κονιορτοποιείς... | κονιορτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω κάτι σκόνη, το μετατρέπω σε σκόνη: *~ καρπούς / κρέας / μάρμαρο* **2.** (μτφ.) διαλύω (αντίπαλο), τον συντρίβω, τον «κάνω σκόνη»: *οι μηχανοκίνητες δυνάμεις των Γερμανών κονιορτοποίησαν κάθε εστία αντίστασης στην Πολωνία* **3.** (μτφ.) κάνω κάποιον να διαλυθεί, να διασπαστεί: *συχνά η προσωπικότητα τού ανθρώπου κονιορτοποιείται υπό το βάρος των υποχρεώσεών του*. — **κονιορτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pulvériser].

κονιορτός (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** σκόνη που σηκώνεται στον αέρα και μεταφέρεται εδώ και εκεί με τη δράση τού ανέμου ή από άλλες αιτίες (λ.χ. όταν περνά όχημα κινούμενο με μεγάλη ταχύτητα σε χωματόδρομο) ΣΥΝ. κουρνιαχτός, σκόνη, (λαϊκ.) μπουχός **2.** το σύνολο πολύ λεπτών σωματιδίων, που αποσπώνται από διάφορα υλικά λόγω βιομηχανικής ή άλλης κατεργασίας (τριβή, χτύπημα, ανάφλεξη κ.λπ.) και καθίστανται επικίνδυνα για την ανθρώπινη υγεία, εφόσον εισαχθούν στον οργανισμό με την εισπνοή ή επικαθίσουν στο δέρμα **3.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των σωματιδίων τής σκόνης, που αιωρούνται στα κατώτερα κυρ. στρώματα τής ατμόσφαιρας και μπορούν να μεταφερθούν σε μεγάλες αποστάσεις με τη δράση τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνις* «σκόνη» (βλ. λ. *σκόνη*) + **ὀρτός*, ρηματικό επίθ. τού αρχ. *ὄρνυμι* «εγείρω, σηκώνω» (βλ. λ. *ορμή*)].

κόνις (η) {-ιος κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η σκόνη (βλ.λ.) **2.** οποιαδήποτε μορφή σκόνης μετάλλου ή κράματος, που χρησιμοποιείται ή παράγεται κατά τις μεταλλουργικές κατεργασίες **3.** πολύ εύφλεκτο μείγμα νίτρου, άνθρακα και θείου σε μορφή σκόνης, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα ως καύσιμο για την προώθηση των πυραύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκόνη*].

κονισαλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σκονιστεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει γεμίσει σκόνη: *~ ερμάριο* ΣΥΝ. κονιορτοβριθής, κατασκονισμένος ΑΝΤ. ασκόνιστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κονίσαλος* < *κόνις* «σκόνη» + *σάλος*].

κονίστρα (η) {κονιστρών} (λόγ.) **1.** το τμήμα τής αρχαίας παλαίστρας και του ρωμαϊκού αμφιθεάτρου, που ήταν στρωμένο με λεπτή άμμο και χρησίμευε στις προπονήσεις και στους αγώνες των παλαιστών ΣΥΝ. παλαίστρα **2.** (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως, στο οποίο υφίσταται ανταγωνισμός για την επικράτηση ή για τα πρωτεία: *ο τέως υπουρ-*

γός δήλωσε ότι η επιστροφή του στην πολιτική ~ είναι μόνο ζήτημα χρόνου || «στη διεθνή ~ ελάχιστα επηρεάζουν συμπάθειες, φιλία και γοητεία» (εφημ.) ΣΥΝ. στίβος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < κονίω / κονίζω < κόνις «σκόνη»].

Κόνιτσα (η) πόλη τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων κοντά στα σύνορα με την Αλβανία.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Konica «αλογότοπος»].

κονκάρδα κ. **κογκάρδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό σήμα σε σχήμα ρόδακα από ύφασμα, πλαστικό ή μέταλλο, που τοποθετείται στο καπέλο ή στο στήθος ανθρώπου ή και στην εξωτερική επιφάνεια βιομηχανικού προϊόντος και δηλώνει, συνήθ. με όσα αναγράφονται επάνω του, ότι ο φορέας του έχει συγκεκριμένα γνωρίσματα ή ιδιότητες και (προκειμένου για πρόσ.) ότι είναι οπαδός ορισμένης πολιτικής ή άλλης κίνησης, μουσικού ρεύματος κ.λπ. ΣΥΝ. έμβλημα **2.** (ειδικότ.) το σήμα που είναι τοποθετημένο στο πηλήκιο των στρατιωτικών και εικονίζει τη σημαία ΣΥΝ. εθνόσημο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cocarde < παλαιότ. γαλλ. coquard «ματαιόδοξος, εγωιστής» < coq «πετεινός». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως μέρος περιφράσεων που σήμαιναν «το λειρί τού πετεινού» (λ.χ. bonnet à la coquarde «σκούφος που μοιάζει με λειρί κόκορα», Rabelais) και αργότερα «σήμα σε καπέλο». Φαίνεται πως το γαλλ. cocard μεταφέρθηκε αρχικώς ως *κογκάρδα* (με ηχηροποίηση, πβ. κ. *μπουρμπουάρ* < pourboire, *ντέντεκτιβ* < detective) και στη συνέχεια, με υπερδιόρθωση (υπό την επίδρ. άλλων δανείων, λ.χ. *κον-σέρβα, κονσόλα, κον-τρόλ*), κατέληξε *κον-κάρδα*].

κονκλάβιο κ. **κογκλάβιο** (το) {κονκλαβί-ου | -ων} **1.** αίθουσα τού Βατικανού, στην οποία συνέρχονται οι καρδινάλιοι για την εκλογή νέου Πάπα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η σύνοδος των καρδιναλίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, για να εκλέξουν νέο Πάπα **3.** (μτφ.-μειωτ.) κάθε σύνοδος ή συγκέντρωση μελών (συνήθ. πολιτικής παράταξης) για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. conclave < λατ. conclave / -is «κλειδωμένο δωμάτιο» < con- (< cum «με, μαζί») + clavis «κλειδί»].

κονκορδάτο (το) **1.** η συμφωνία που υπογράφεται ανάμεσα στον Πάπα, αρχηγό τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, και σε πολιτικό αρχηγό κράτους, με την οποία ρυθμίζονται θρησκευτικά και εκκλησιαστικά ζητήματα στην επικράτεια τού κράτους αυτού **2.** ΝΟΜ. όρος τού Διεθνούς Δικαίου, ο οποίος προσδιορίζει τις συμφωνίες που υπογράφονται ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική αρχή στις χώρες της Δύσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concordato < μεσν. λατ. concordatum «συμφωνία» < ρ. concordo «ομονοώ, συμφωνώ»].

κον μότο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκτέλεσης ενός μουσικού κομματιού «με κίνηση», χωρίς να καθυστερεί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con moto].

κον μπρίο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη εκτέλεσης ενός κομματιού εύθυμα και ζωηρά: *αλέγκρο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con brio].

κόνξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πεισματώδης αντίδραση, εγωιστική εμμονή σε πράξη, ενέργεια, συμπεριφορά, λόγο κ.λπ.: *την πείραξε αυτό που είπες κι άρχισε τις ~ || άσε τις ζήλιες και τις ~!* ΣΥΝ. πείσμα, καπρίτσιο, ιδιοτροπία, παραξενιά **2.** (γενικότ.) αντιδραστική ενέργεια ή συμπεριφορά: *συνηθίζει να κάνει κόνξες, όταν δεν της αρέσει κάτι* ΣΥΝ. αντίδραση, αντίπραξη, εναντίωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. conks, γ' εν. πρόσ. τού ρ. conk, το οποίο ως μέρος τής περιφράσεως conk out αναφέρεται σε μηχανές και σημαίνει «παθαίνω βλάβη» (λ.χ. στη φρ. the car conks out «το αυτοκίνητο δεν λειτουργεί, καταρρέει»)].

κονόμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απόκτηση πολλών χρημάτων: *νοιάζεται μόνο για την ~ || μυρίστηκε ~ κι έτρεξε.*
[ΕΤΥΜ. < *κονομάω* (υποχωρητ.) < *οικονομώ*].

κονομάω ρ. μετβ. {κονομάς... | κονόμη-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αποκτώ υλικό κέρδος, γίνομαι πλούσιος: *~ γερά λεφτά || πόσα κονομάς τον μήνα:* ΣΥΝ. κερδίζω, πλουτίζω· ΦΡ. ***τα κονομάω*** βγάζω πολλά λεφτά, κερδίζω πολλά: *το 'ριξε στο εμπόριο και τα κονόμησε || τα κονομάει χοντρά* **2.** (η μτχ. ***κονομημένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει αποκτήσει ή διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, ευκατάστατος.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού ρ. *οικονομώ*].

κονομησιά (η) (λαϊκ.) η κονόμα (βλ.λ.).

κονσεπτουαλισμός (ο) η εννοιοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. conceptualisme < conceptuel < μεσν. λατ. conceptualis < λατ. conceptus «σύλληψη, ιδέα», μτχ. τ. τού ρ. concipere «συλλαμβάνω» < con- (< cum «με, μαζί») + -cipio < capio «λαμβάνω»].

κονσέρβα (η) {κονσερβών} **1.** προϊόν για φαγητό, που παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε καλή κατάσταση (κατάλληλο για κατανάλωση), καθώς διατηρείται σε μεταλλικό, αεροστεγές δοχείο, το οποίο έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *έφαγε ψάρι ~ για βραδινό* ΑΝΤ. νωπό (προϊόν), φρέσκο **2.** (συνεκδ.) το ειδικό μεταλλικό δοχείο που έχει κλειστεί αεροστεγώς και χρησιμεύει για διατήρηση τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών: *άνοιξε μία ~ και φάε* ΣΥΝ. κουνσερβοκούτι **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε είναι εκ των προτέρων έτοιμο για ορισμένη χρήση ή για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών, καθετί που παρουσιάζεται, προβάλλεται κ.λπ. σε μεταγενέστερο χρόνο από αυτόν που έγινε: *η συνέντευξη θα μεταδοθεί ~* (μαγνητοσκοπημένη, όχι απευθείας).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. conserva < ρ. conservare < λατ. conservare «διατηρώ, συντηρώ» < con- (< cum «με, μαζί») + servo «υπηρετώ, φρουρώ»].

κονσερβαρισμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι τοποθετημένος σε κονσέρβα ΣΥΝ. κονσερβοποιημένος.

κονσερβατουάρ (το) {άκλ.} ίδρυμα στο οποίο διδάσκεται συστηματικά η μουσική σε όλους τους κλάδους της ΣΥΝ. ωδείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. conservatoire < ιταλ. conservatorio, ονομασία ωδείων που ιδρύθηκαν αρχικώς στην Ιταλία, προκειμένου να εκπαιδεύονται τα ορφανά παιδιά, < ρ. conservare «διατηρώ». Βλ. κ. *κονσέρβα*].

κονσερβοκούτι (το) {κονσερβοκουτ-ιού | -ιών} το μεταλλικό κουτί στο οποίο διατηρούνται τα τυποποιημένα τρόφιμα και ιδ. το άδειο (από το οποίο έχει αφαιρεθεί το περιεχόμενο): *γέμισαν οι παραλίες και οι ακρογιαλιές με κονσερβοκούτια* ΣΥΝ. κονσέρβα.

κονσερβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος συντήρησης τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών σε πολύ καλή κατάσταση, η οποία συνίσταται σε συνδυασμό σφραγίσματος των προϊόντων εντός μεταλλικών, αεροστεγών δοχείων και υπερθέρμανσής τους, ώστε να εξουδετερωθούν πλήρως οι μικροοργανισμοί τού περιβάλλοντος, που επιφέρουν αλλοιώσεις. — **κονσερβοποιώ** ρ. {-είς...}.

κονσερβοποιία (η) {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία κονσερβών. Επίσης **κονσερβοποιείο** (το). — **κονσερβοποιός** (ο/η).

κονσέρτο (το) ➤ κοντσέρτο

κονσόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) επίπεδη βάση πάνω στην οποία προσαρμόζονται χειριστήρια ή ενδεικτικά όργανα (λυχνίες, οθόνες), πληκτρολόγια και λοιπός εξοπλισμός, με τον οποίο γίνεται ο χειρισμός και ο έλεγχος ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, ηλεκτρονικών συσκευών κ.ά. (λ.χ. η κονσόλα τού ήχου στα στούντιο ηχογράφησης) (β) (ειδικότ.) οι περιφερειακές ή τερματικές μονάδες υπολογιστή, που είναι εξοπλισμένες συνήθ. με πληκτρολόγιο και οθόνη και χρησιμεύουν για τον «διάλογο» χειριστή - μηχανής **2.** ΜΟΥΣ. (α) ο ακουστικός μείκτης στην ηλεκτρονική μουσική (β) το ανώτερο τμήμα τής άρπας, όπου βρίσκονται οι καβίλιες των χορδών (γ) το τμήμα τού εκκλησιαστικού οργάνου, κινητό ή ενσωματωμένο στο κύριο σώμα του, όπου βρίσκεται το πληκτρολόγιο και το ποδόπληκτρο ● **3.** τραπέζι με διακοσμημένο το μπροστινό του μέρος, το οποίο τοποθετείται δίπλα σε τοίχο και συνήθ. στηρίζεται σε αυτόν· πάνω του τοποθετούνται μεγάλα ρολόγια, καθρέφτες, ανθοδοχεία κ.ά. **4.** ΑΡΧΙΤ. ορθογώνια προεξοχή οικοδομήματος από ξύλο, πέτρα, μάρμαρο κ.λπ., η οποία στηρίζει θριγκό, εξώστη κ.ά. ή χρησιμεύει ως βάση αγάλματος, αγγείου ή άλλου διακοσμητικού στοιχείου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. console, αβεβ. ετύμου, πιθ. συγκεκομμένος τ. τού επιθ. consolateur «βραχίονας» (αρχικώς «παρηγορητής») < λατ. consolor «παρηγορώ» < con- (< cum «με, μαζί») + solor «παρηγορώ, καταπραΰνω»].

κονσομασιόν (η) {άκλ.} (απλή ή ερωτική) συντροφιά σε κέντρα διασκεδάσεως από γυναίκες, επαγγελματίες τού είδους, η οποία στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή κατανάλωση ποτών και φαγητών εκ μέρους τού πελάτη προς όφελος τού καταστήματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. consommation «κατανάλωση - παραγγελία ποτού σε μπαρ» < ρ. consommer «καταναλώνω - εκπληρώνω» < λατ. consummare «αθροίζω», που το συνέχεαν με το λατ. consumo «καταναλώνω» < con- (< cum «με, μαζί») + sumo «λαμβάνω, χρησιμοποιώ»].

κονσομέ (το) {άκλ.} ζωμός βρασμένου κρέατος ή κοτόπουλου και η απλή, σκέτη σούπα που παρασκευάζεται από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. consommé, στις σημ. «ραφιναρισμένος - χρησιμοποιημένος», μτχ. τ. τού ρ. consommer «καταναλώνω - εκπληρώνω» (< λατ. consummare)].

κονσόρτσιουμ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** οικονομική σύμπραξη επιχειρήσεων, εταιρειών, οργανισμών κ.λπ., που έχει σκοπό την οικονομική συνεργασία στην εκτέλεση ενός ορισμένου έργου και λύνεται μετά την περάτωση τού έργου: *~ τεχνικών εταιρειών για την κατασκευή τής γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου* **2.** συνεταιρισμός τραπεζών που διενεργεί εμπορικές ή χρηματιστηριακές πράξεις για λογαριασμό όλων των συμβαλλόμενων μελών του· κυρ. δραστηριοποιείται στην περίπτωση χορήγησης δανείων σε χώρες που προσφεύγουν σε εξωτερικό δανεισμό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. consortium < λατ. consortium «κοινωνία» < consors «κοινός, συγγενής, συγκληρονόμος» < con- (< cum «με, μαζί») + sors «κλήρος, μοίρα»].

κονστρουκτιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} μεγάλο καλλιτεχνικό (ζωγραφική, θέατρο, λογοτεχνία, αρχιτεκτονική κ.λπ.) κίνημα, που αναπτύχθηκε στη Ρωσία των αρχών τού 20ού αι. (πριν από την Οκτωβριανή Επανάσταση) και κατόπιν διαδόθηκε στην Αγγλία, τη Γερμανία και την Αμερική και το οποίο θεωρείται ότι επηρεάστηκε αρχικά από τον κυβισμό (βλ.λ.) και τον φουτουρισμό (βλ.λ.)· κύριο χαρακτηριστικό του είναι ο θαυμασμός για τις μηχανές, την τεχνολογία και τα σύγχρονα βιομηχανικά υλικά (γυαλί, πλαστικό κ.λπ.), καθώς και η αρχή ότι η τέχνη δεν είναι «μίμηση» αλλά «δημιουργία». — **κονστρουκτιβιστής** (ο), **κονστρουκτιβίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. constructivisme < constructif < μεσν. λατ. constructivus < λατ. constructus «κατασκευασμένος», μτχ. τού ρ. construo «κατασκευάζω, χτίζω» < con- (< cum «με, μαζί») + struo «κατασκευάζω, συναρμόζω»].

κοντά επίρρ. {κοντύτερα} **1.** σε μικρή απόσταση: *κάπου εδώ ~ θα πήγε || κατοικεί ~ στη μητέρα της ||* (μτφ.) *είμαι βέβαιος ότι βρίσκομαι πολύ ~ στη λύση τού προβλήματος* ΣΥΝ. σιμά, (λόγ.) πλησίον, εγγύς ΑΝΤ. μακριά· ΦΡ. (α) ***από κοντά*** (i) από μικρή απόσταση ή χωρίς μεσολαβήσεις: *θέλω να παρακολουθήσω ~ την προσπάθειά σας || ο βουλευτής πήγε στην περιοχή του, για να εξετάσει ~ τα αιτήματα των κατοίκων* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ τού σύνεγγυς (ii) (μτφ.) σε στενή παρακολούθηση: *την παίρνει πάντα ~, για να δει πού πάει* ΣΥΝ. κατά πόδας (iii) για να δηλωθεί ότι κάποιος ακολουθεί, μιμείται άλλον, κάνει ό,τι και εκείνος: *αγοράζει κάτι ο Νίκος, ~ κι ο Πέτρος* (β) ***κοντά-κοντά*** σε

ελάχιστη απόσταση ΣΥΝ. δίπλα-δίπλα, παραπλεύρως • **2.** (+ μου, σου, του, μας κ.λπ.) συντροφικά με κάποιον, σε μικρή απόσταση: *πόσο ευτυχισμένη θα ένιωθε ~ σου!* || *πέρασε μια ζωή ολόκληρη ~ τους* ΣΥΝ. μαζί, δίπλα, στο πλάι • **3.** περίπου: *η συνεδρίαση τελείωσε ~ στα ξημερώματα* || *είναι ~ δύο ώρες που ακούγονται εκρήξεις* || *ψάρεψε ~ πέντε κιλά λυθρίνια* || *ήλθαν ~ δέκα άτομα* ΣΥΝ. σχεδόν, πάνω-κάτω, ίσαμε, κάπου ΑΝΤ. ακριβώς· ΦΡ. (α) ***τώρα κοντά*** πριν ή μετά από μικρό χρονικό διάστημα: *έφτασε ~* || *τον περιμένουμε ~* ΣΥΝ. προσεχώς, όπου να 'ναι • **4.** επιπλέον, μαζί με: ~ *στα άλλα, είχαμε και την αρρώστια* ΣΥΝ. εκτός από· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κοντά στα ξερά, καίγονται και τα χλωρά*** βλ. λ. *ξερός* (β) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** βλ. λ. *γνώση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίρρ. τού μτγν. επιθ. *κοντός* (βλ.λ.)].

κονταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κόντυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) πιο κοντό, μειώνω το ύψος ή το μήκος του: ~ *το φουστάνι / το παντελόνι* ΣΥΝ. μαζεύω ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι πιο κοντός, μικραίνει το μέγεθός μου: *έπλυνα τη μπλούζα και κόντυνε* ΣΥΝ. μαζεύω ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνομαι **3.** (προφορ.) χαμηλώνω, σκύβω, ώστε να φαίνομαι πιο κοντός: *για κόντυνε λίγο, για να σε βλέπουμε, παραείσαι ψηλός!* — **κόντεμα** κ. **κόντυμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*αίνω*.

κοντάκι (το) [μεσν.] {κοντακ-ιού | -ιών} το κοντάκιο (βλ.λ., σημ. 1).

κοντακιά (η) χτύπημα με το κοντάκι: *του έριξε μια ~ στο πρόσωπο*.

κοντακιανός, -ή, -ό (λαϊκ.) μικρόσωμος, κοντούλης.
[ΕΤΥΜ. < *κοντός* + παραγ. επίθημα -*ακιανός*, κατ' αναλογίαν προς το *ξερακιανός* (βλ.λ.)].

κοντάκιο (το) {κοντακί-ου | -ων} **1.** το ξύλινο, οπίσθιο τμήμα των ντουφεκιών, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται η κάννη • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ύμνος που αποτελείται από προοίμιο, αρκετά τροπάρια (τους «οίκους»), ψάλλεται κυρ. κατά την ακολουθία τού όρθρου και περιέχει συνοπτικά το εγκώμιο τού εορταζόμενου αγίου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοντάκιον*, υποκ. τού *κόνταξ* «κοντάρι» < αρχ. *κοντός* «κοντάρι» (βλ.λ.). Η σημ. τού εκκλησιαστικού ύμνου οφείλεται στο ξύλο, όπου τύλιγαν τον πάπυρο (ειλητάριο) με το κείμενο τού ύμνου].

κοντάκτ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η φωτοτεχνική παραγωγή εικόνας, κειμένου κ.λπ., που γίνεται με τη μέθοδο τής επαφής, δηλ. στην ίδια ακριβώς διάσταση με το πρωτότυπο: *θετικό / αρνητικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contact < λατ. contactus «αφή, επαφή», μτχ. τ. τού ρ. contingo «αγγίζω, άπτομαι» < con- (< cum «με, μαζί») + -tingo < tango «αγγίζω, ψαύω»].

κοντανασαίνω ρ. αμετβ. {κοντανάσαινα} (για πρόσ.) αναπνέω δύσκολα, με σύντομες και διακεκομμένες αναπνοές (λόγω έντονης κίνησης, προσπάθειας κ.λπ.) ΣΥΝ. ασθμαίνω, λαχανιάζω, αγκομαχώ. — **κοντανάσασμα** (το).

κοντάρι (το) {κονταρ-ιού | -ιών} **1.** οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, πάνω στο οποίο προσδένεται κάτι: *το ~ τής σημαίας* ΣΥΝ. κοντός, δοκός, ιστός **2.** (παλαιότ.) μακρύ, επίμηκες και σκληρό ξύλο με αιχμή στο ένα του άκρο, που το χρησιμοποιούσαν ως επιθετικό όπλο· το ακόντιο ΣΥΝ. δόρυ **3.** (ειδικότ.) όργανο τού ίδιου σχήματος, κατασκευασμένο από ποικίλα υλικά (κυρ. πλαστικό), το οποίο χρησιμοποιούν οι αθλητές τού ακοντισμού ή τού άλματος επί κοντώ ΣΥΝ. ακόντιο **4.** (ειδικότ.) μακριά ράβδος με έγχρωμες σημάνσεις (συνήθ. χρώματος κόκκινου), που χρησιμοποιείται σε τοπογραφικές ή γεωμετρικές μετρήσεις. — **κονταριά** (η) [μεσν.] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κοντάριον*, υποκ. τού αρχ. ουσ. *κοντός* (για το οποίο βλ. το επίθ. *κοντός, -ή, -ό*)].

κονταροκτύπημα (το) → κονταροχτύπημα

κονταρομαχία (η) {κονταρομαχιών} η μάχη στην οποία οι αντίπαλοι φέρουν κοντάρια, ακόντια ΣΥΝ. κονταροχτύπημα.

κονταροχτύπημα κ. **κονταροκτύπημα** (το) [μεσν.] {κονταροχτυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} μονομαχία στο πλαίσιο πολεμικής γιορτής στη Δ. Ευρώπη (από τον 11ο ώς τα μέσα τού 16ου αι.), κατά την οποία έφιπποι ιππότες με πανοπλίες και οπλισμένοι με μακριά και βαριά κοντάρια προσπαθούσαν να ρίξουν τους αντιπάλους τους από το άλογο ΣΥΝ. κονταρομαχία.

κονταροχτυπιέμαι ρ. αμετβ. {κονταροχτυπή-θηκα, -μένος} **1.** μετέχω σε ιππικό αγώνα με κοντάρια, διαγωνίζομαι σε κονταροχτύπημα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αγωνίζομαι με πάθος και αποφασιστικότητα, πολεμώ με νύχια και με δόντια: *οι αντίπαλοι κονταροχτυπήθηκαν σκληρά στη χθεσινή συζήτηση* ΣΥΝ. μονομαχώ.

κοντέινερ (το) {άκλ.} **1.** το εμπορευματοκιβώτιο (βλ.λ.): *η παραλαβή ενός ~ με πέντε τόνους γάλα* || *οι εκτελωνιστές άνοιγαν τα ~, ώστε να ελεγχθούν από τους τελωνειακούς* || *στέγασαν προσωρινά τους σεισμοπαθείς σε ~* **2.** ο περιέκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. container < ρ. contain «περιέχω, περιλαμβάνω» < γαλλ. contenir < λατ. continere].

κόντεμα (το) → κονταίνω

κοντέρ (το) {άκλ.} ο χιλιομετρητής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compteur < ρ. compter «υπολογίζω, αριθμώ» < λατ. computare (βλ. κ. *κομπιούτερ*)].

κόντες (ο) {κόντηδες}, **κοντέσα** (η) [μεσν.] {κοντεσών} (λαϊκ.) **1.** τίτλος ευγενείας στη φεουδαρχική Δύση και στις περιοχές που βρίσκονταν υπό δυτική κυριαρχία (λ.χ. τα Επτάνησα)· ο κόμης (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ντύνεται με καλαίσθητο τρόπο, με κομψότητα: *με το καινούργιο του κουστούμι είναι ~*. Επίσης **κόντης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. conte < λατ. comes «κόμης» (βλ. κ. *κόμης*)].

κοντεσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρή, άγαμη γυναίκα, που φέρει τον τίτλο τής κοντέσας (βλ. λ. *κόντες*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contessina, υποκ. τού contessa].

κοντεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόντεψα} ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκομαι ή έρχομαι κοντά σε συγκεκριμένο σημείο (χρονικό): *κοντεύει χρόνος σχεδόν από τότε που γυρίσαμε στην πατρίδα* || *κοντεύουν τα Χριστούγεννα* || *θα κόντευε πια μεσημέρι* ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, ζυγώνω, σιμώνω ΑΝΤ. μακραίνω, ξεμακραίνω, απομακρύνομαι **2.** (+να) (α) βρίσκομαι κοντά σε ορισμένο (τοπικό, χρονικό ή άλλο) σημείο, πλησιάζω να...: *ο πόλεμος κόντευε να τελειώσει* || *κόντεψα να πεθάνω από τον φόβο μου* || *η καρδιά μου κόντεψε να σπάσει* || ~ *να τρελαθώ από τη χαρά μου* ΣΥΝ. κινδυνεύω να..., λίγο έλειψε να..., λίγο θέλω να... ♦ **3.** (μετβ.) προσεγγίζω συγκεκριμένη ηλικία ή άλλο χρονικό σημείο: *-Πόσων ετών είστε: -~ τα σαράντα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *κοντά* (βλ.λ.)].

κόντης (ο) → κόντες

κοντινός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι κοντά, που βρίσκεται σε μικρή απόσταση: *η φωτιά έφτασε ώς το ~ δάσος* ΣΥΝ. γειτονικός, διπλανός, εγγύς, πλησίον ΑΝΤ. μακρινός, απόμακρος, απομακρυσμένος **2.** αυτός που καλύπτει μικρή απόσταση ή γίνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα: *από εδώ ξεκινά το πιο ~ μονοπάτι για το χωριό* ΣΥΝ. σύντομος, μικρός ΑΝΤ. μακρύς, μεγάλος • **3.** αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα, που πρόκειται να συμβεί σε μικρό χρονικό διάστημα: *πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο ~ μέλλον* ΣΥΝ. προσεχής, επικείμενος, επί θύραις, εγγύς **4.** (μτφ.) αυτός με τον οποίο έχει κανείς στενούς δεσμούς αίματος ή συναισθηματικές σχέσεις: ~ *συγγενής*. — **κοντινά** επίρρ.

conditio sine qua non λατ. (προφέρεται *κοντίτιο σίνε κβα νον*) ελλην. *συνθήκη άνευ τής οποίας δεν (γίνεται ή νοείται κάτι)*· για την αναγκαία προϋπόθεση (για να γίνει κάτι) (βλ. κ. *εκ των ων ουκ άνευ*, λ. *άνευ*).

κοντο- κ. **κοντό-** κ. **κοντ-** α' συνθετικό λέξεων το οποίο δηλώνει: **1.** μικρό ύψος: *κοντό-σωμος, κοντο-βράκι, κοντο-γούνι, κοντό-καννος* **2.** εγγύτητα στον χώρο: *κοντο-χωριανός, κοντο-ζυγώνω* **3.** ότι κάτι γίνεται κατά μικρά χρονικά διαστήματα ή για λίγο: *κοντ-ανασαίνω, κοντο-στέκομαι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. επίθ. *κοντός* «βραχύς» (βλ.λ.)].

κοντοβράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κοντό παντελόνι, που φθάνει μέχρι το γόνατο ή λίγο πιο κάτω.

κοντογούνι (το) {κοντογουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τμήμα τής νεοελληνικής λαϊκής φορεσιάς· πρόκειται για κοντό γυναικείο (και σπανιότ. ανδρικό) παλτό, φτειαγμένο από προβιά ή γούνα.

κοντοζυγώνω ρ. αμετβ. {κοντοζύγωσα} (λαϊκ.) **1.** έρχομαι κοντά, μειώνω την απόσταση ΣΥΝ. ζυγώνω, πλησιάζω, προσεγγίζω, σιμώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι **2.** (για χρονικό σημείο) πλησιάζω, είμαι κοντά: *κοντοζυγώνουν τα Χριστούγεννα* || *κοντοζυγώνει μεσημέρι* ΣΥΝ. κοντεύω. — **κοντοζύγωμα** (το).

κοντόθωρος, -η, -ο **1.** (σπάν.) αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε απόσταση, που πάσχει από μυωπία ΣΥΝ. μύωπας, κοντόφθαλμος **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που διαθέτει περιορισμένη αντίληψη ή διαίσθηση των πραγμάτων, που δεν έχει εύρος σκέψεως: ~ *συζητητής* || ~ *ματιά / άποψη / νοοτροπία* ΣΥΝ. στενόμυαλος, κοντόφθαλμος ΑΝΤ. ανοιχτόμυαλος.
[ΕΤΥΜ. < *κοντο-* (βλ.λ.) + *-θωρος* < *θωρώ*].

κοντόκαννος, -η, -ο [1893] (για όπλο) αυτός που έχει κοντή κάννη: ~ *κυνηγετική καραμπίνα*.

κοντόκορμος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό κορμί ή (για δέντρο) κοντό κορμό.

κοντοκουρεμένος, -η, -ο αυτός που έχει κόψει τα μαλλιά του κοντά.

κοντολαίμης (ο) {κοντολαίμηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό λαιμό. — **κοντόλαιμος**, -λαίμα, -ο.

κοντολογίς επίρρ. (καθημ.) με λίγα λόγια, εν συντομία· χωρίς ανάπτυξη ή μακρηγορία: ~, *περάσαμε υπέροχα* || *αυτές είναι ~ οι περίφημες ελαιογραφίες του* ΣΥΝ. με δυο λόγια, εν συντομία, εν ολίγοις, μ' έναν λόγο ΑΝΤ. διά μακρών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κοντόλογος* «ολιγόλογος» < *κοντο-* + *λόγος*].

κοντομάνικος, -η, -ο (για ενδύματα) αυτός που έχει κοντά μανίκια, που τα μανίκια του φθάνουν μέχρι πάνω από τον αγκώνα: ~ *πουκάμισο / φόρεμα* || (κ. ως ουσ.) *φοράω κοντομάνικο* ΑΝΤ. μακρυμάνικος.

κοντόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) ο περιορισμένης διανοητικής ικανότητας, αυτός που έχει περιορισμένη αντίληψη ΣΥΝ. κουτός, χαζός, βλάκας, ανόητος, (λόγ.) αμβλύνους ΑΝΤ. έξυπνος. — **κοντόμυαλα** επίρρ.

κοντόξυλο (το) (λαϊκ.) μικρό, κοντό και σκληρό κομμάτι ξύλου, με το οποίο δίνονται χτυπήματα ΣΥΝ. ρόπαλο, κλομπ.

κοντοπίθαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ κοντός ΣΥΝ. κοντοστούπης, μια σταλιά, κοντορεβιθούλης ΑΝΤ. ψηλός.

κοντόπνοος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει περιορισμένη εμβέλεια ή που προορίζεται να διαρκέσει λίγο: ~ *ορμή / προσπάθεια* ΑΝΤ. μακρόπνοος.

κοντοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κοντά πόδια.

κοντοπόδης (ο) [μεσν.] {κοντοπόδηδες} ο κοντοπόδαρος.

κοντορεβιθούλης (ο) {κοντορεβιθούληδες} (μετωνυμ.) για άνθρωπο πολύ κοντό και μικρόσωμο.
[ΕΤΥΜ. < *κοντο-* (βλ.λ.) + *ρεβίθι* + υποκορ. επίθημα *-ούλης*, από τον ήρωα τού ομώνυμου παραμυθιού, που ήταν μικρόσωμος σαν ρεβίθι].

κοντός (ο) (λόγ.) **1.** οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, το οποίο χρησιμοποιείται ως (υπο)στήριγμα (βλ. κ. λ. *κοντάρι*) ΣΥΝ. δοκάρι, δοκός **2.** (ειδικότ.) το μακρύ ξύλινο στέλεχος τού δόρατος **3.** ΑΘΛ. το μακρύ λεπτό κυλινδρικό κοντάρι των αθλητών τού άλματος επί κοντώ (πβ. λ. *άλμα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. επίθ. *κοντός*].

κοντός, -ή, -ό {κοντύτερος} **1.** αυτός που είναι μικρού μήκους ή ύψους, που δεν είναι μακρύς ή ψηλός: ~ *φουστάνι / πιτζάμα / παντε-*

λόνι / μανίκι / φούστα / μαλλί / πάσσαλος ΣΥΝ. μικρός, βραχύς ΑΝΤ. μακρύς, μακρός, μακρουλός, ψηλός **2.** αυτός που δεν διαθέτει μεγάλη σωματική ανάπτυξη, που το ανάστημα και γενικά οι διαστάσεις του είναι μικρές: *τον υποδέχθηκε ένας ~ και γερασμένος ανθρωπάκος, ο φύλακας τού κτηρίου* ΣΥΝ. βραχύσωμος, κοντόσωμος, μικρόσωμος ΑΝΤ. ψηλός, μεγαλόσωμος· ΦΡ. (α) ***το μακρύ και το κοντό του*** βλ. λ. *μακρύς* (β) ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** βλ. λ. *αλληλούια* (γ) ***Κυριακή κοντή γιορτή*** βλ. λ. *γιορτή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα, κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *κοντός* < αρχ. ουσ. *κοντός (ό)* «κοντάρι». Η σημ. «βραχύς» άρχισε από τα μτγν. σύνθετα με α' συνθ. *κοντο-* (λ.χ. *κοντοφόρος*), όπου εμφανιζόταν ο βραχύτερος *κοντός* σε αντιδιαστολή προς το *δόρυ* (πβ. *δορυ-φόρος*), με αποτέλεσμα η σημ. «βραχύς» να επεκταθεί σε όλα τα μετρήσιμα μεγέθη. Το ίδιο το αρχ. *κοντός* < *κεντώ* (βλ.λ.)].

κοντοσούβλι (το) {δυσχρ. κοντοσουβλ-ιού | -ιών} **1.** μικρή σούβλα για ψήσιμο μικρών κομματιών κρέατος **2.** (συνεκδ.) χοιρινό κρέας κομμένο σε κομμάτια που ψήνεται σε μικρή σούβλα.

κοντόσταβλος (ο) {κοντοστάβλ-ου | -ων, -ους} ανώτατος τιτλούχος, υπεύθυνος των αυτοκρατορικών στάβλων στο Βυζάντιο και τού βασιλικού στάβλου στους Φράγκους· (γενικότ.) ανώτατος αξιωματούχος στη Γαλλία (ώς τον 19ο αι.) και στον αγγλοσαξονικό κόσμο (Αγγλία - Η.Π.Α.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοντόσταβλος* < βεν. contestabile < μεσν. λατ. conestabulus < μτγν. λατ. comes stabuli «σταβλάρχης»].

κοντοστέκομαι ρ. αμετβ. [μεσν.] {κοντοστάθηκα} σταματώ για λίγο ενώ περπατώ, στέκομαι απότομα ή με δισταγμό: *κοντοστάθηκε για μια στιγμή και κοίταξε με ανησυχία γύρω του*. Επίσης **κοντοστέκω**.

κοντοστούπης, -α, -ικο {κοντοστούπηδες} (μειωτ.) (κ. ως ουσ.) μικρού αναστήματος άνθρωπος ΣΥΝ. κοντορεβιθούλης, κοντοπίθαρος, μια σταλιά, τοσοδούλης ΑΝΤ. ψηλός, λέλεκας.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *κοντο-* + *-στού(μ)πης* < όψιμο μεσν. *στοῦμπος (ό)* «κόπανος» < σλαβ. stonpa].

κοντόσωμος, -η, -ο αυτός που έχει κοντό σώμα, μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος, ψηλός.

κοντότα (η) {κοντοτών} ΙΣΤ. το συμβόλαιο με το οποίο οι κοντοτιέροι (βλ.λ.) έθεταν τον εαυτό τους στην υπηρεσία μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. condotta, θηλ. τού επιθ. condotto < λατ. conductus «μισθωτός», μτχ. τού ρ. conduco «συνάγω - λαμβάνω μισθό»].

κοντοτιέρος (ο) ΙΣΤ. αρχηγός ομάδας μισθοφόρων πολεμιστών, που αναλάμβαναν με συμβόλαιο (*κοντότα*, βλ.λ.) την υποχρέωση να πολεμήσουν υπέρ μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη στους πολέμους μεταξύ των διαφόρων ιταλικών πόλεων (από τον 14ο ώς τον 16ο αι.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. condottiero, βλ. κ. *κοντότα*].

κοντούλης, -α, -ικο {κοντούληδες} **1.** (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σχετικά μικρό ανάστημα· κάπως κοντός: *«όλες οι μελαχρινές κι όλες οι μαυρομάτες, κοντούλες και γιομάτες»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοντούτσικος ΑΝΤ. ψηλούτσικος ● **2.** ΓΕΩΠ. ***κοντούλα*** (η) εκλεκτή ποικιλία αχλαδιού μετρίου μεγέθους, εξαιρετικά εύγευστου και αρωματικού, με πολύ κοντό κοτσάνι.

κοντούλικος, -η, -ο κοντούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *κοντός* + υποκ. επίθημα *-ούλικος*, πβ. κ. *μικρ-ούλικος*].

κοντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. σχεδιαστικό γραμμικό «τελείωμα» εικόνας ή αντικειμένου· περίγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. contour < ιταλ. contorno «περιγράφω, σχεδιάζω το περίγραμμα» < λατ. *contornare < con- (< cum «με, μαζί») + torno «τορνεύω, επεξεργάζομαι»].

κοντούτσικος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι κάπως κοντός ΣΥΝ. κοντούλης, κοντούλικος ΑΝΤ. ψηλούτσικος.

κοντόφαρδος, -η, -ο (για ενδύματα ή άλλα αντικείμενα) **1.** αυτός που έχει μικρό μήκος ή ύψος και συγχρόνως είναι πλατύς: *~ παλτό* ΑΝΤ. στενόμακρος ● **2.** αυτός που έχει μικρό φάρδος: *~ ύφασμα*.

κοντόφθαλμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε μακρινή απόσταση, που πάσχει από μυωπία ΣΥΝ. μύωπας, κοντόθωρος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αντιλαμβάνεται ή δεν διαισθάνεται εύκολα καταστάσεις, που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από μειωμένη ικανότητα κρίσεως ή αδυναμία προβλεπτικότητας, διορατικότητας: *~ συζητητής / κριτήριο / πολιτική / νοοτροπία* ΣΥΝ. αμβλύνους, κοντόθωρος ΑΝΤ. οξύνους, ανοιχτόμυαλος. — **κοντόφθαλμα** επίρρ.

κοντόχοντρος, -η, -ο [1844] κοντός και συγχρόνως παχύς ΣΥΝ. κοντόπαχος, κοντοπίθαρος, κοντοστούπης ΑΝΤ. ψηλόλιγνος.

κοντοχωριανός, -ή, -ό (λαϊκ.) (κυρ. ως ουσ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από γειτονικό χωριό: *ο Γιάννης είναι ~ μου*.

κόντρα επίρρ. (καθημ.) **1.** με τρόπο αντίθετο ή με κατεύθυνση αντίθετη (σε κάτι): *είχαμε τον άνεμο ~ || δεν μπορεί να πάει κανείς ~ στη μοίρα του! || ξυρίζομαι ~* (με φορά αντίθετη προς αυτή των τριχών) ΣΥΝ. αντίθετα, εναντίον, ενάντια ΑΝΤ. σύμφωνα με· ΦΡ. (α) ***πηγαίνω κόντρα*** (μεσν. φρ.) αντιστέκομαι, φέρνω αντιρρήσεις, εναντιώνομαι: *ό,τι κι αν πω, μου πάει κόντρα!* ΣΥΝ. αντιδρώ ΑΝΤ. συμφωνώ (β) ***κρατάω κόντρα*** βοηθώ στην εκτέλεση κινήσεως, εργασίας, κατασκευής κ.λπ., κρατώντας ή σπρώχνοντας αντικείμενο προς την αντίθετη κατεύθυνση από την οποία ασκείται η μεγαλύτερη πίεση (γ) ***πηγαίνω / ταξιδεύω κόντρα (στον άνεμο / στον καιρό)*** (i) (για πλοία) έχω πορεία αντίθετη προς την κατεύθυνση τού ανέμου (ii) (μτφ.) ενεργώ ή συμπεριφέρομαι αντίθετα προς το συνηθισμένο ή το συμβατικό **2.** με τρόπο στραβό ή αντίξοο, σε κατεύθυνση αντίθετη από την αναμενόμενη: *όλα μου έρχονται ~* ΣΥΝ. ανάποδα, ενάντια, στραβά, αντίξοα, δυσμενώς ΑΝΤ. ευνοϊκά, αισίως, δεξιά, μια χαρά, κατ' ευχήν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. contra < λατ. contrā].

κόντρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η εναντίωση (σε κάποιον), το να εκφράζει κανείς αντίθετες θέσεις (συχνά και με επιθετική διάθεση)· η σύγκρουση (μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων, εταιρειών κ.λπ.): *έντονη ~ των αντίπαλων βουλευτών στη συζήτηση τού νομοσχεδίου || εκτονώνεται η ~ των δύο υπουργών με παρέμβαση τού πρωθυπουργού || μάννα και κόρη βρίσκονται σε μόνιμη ~* **2.** ξύρισμα που γίνεται με κατεύθυνση αντίθετη προς τη φορά των τριχών, προκειμένου να επιτευχθεί ριζικότερη αφαίρεση των τριχών **3.** αυτοσχέδιος ή οργανωμένος και προγραμματισμένος, συχνά παράνομος αγώνας ταχύτητας μεταξύ τροχοφόρων οχημάτων (συνήθ. αυτοκινήτων ή μοτοσυκλετών): *τη νύχτα στις μεγάλες λεωφόρους γίνονται επικίνδυνες ~ || η ~ οδήγησε σε πολύνεκρο δυστύχημα*· ΦΡ. (αργκό) ***πάμε (μια) κόντρα;*** διαγωνιζόμαστε σε (κάτι;): *Εγώ τρέχω πιο γρήγορα από σένα! ~* **4.** (στο ποδήλατο) φρενάρισμα με ανάποδο πάτημα τού πεταλιού: *πατάω ~* **5.** (στο ποδόσφαιρο) (α) το χτύπημα τής μπάλας πάνω σε παίκτη και η αλλαγή πορείας της: *στο χτύπημα φάουλ η μπάλα έκανε ~ πάνω σε έναν αμυντικό και ξεγελώντας τον τερματοφύλακα κατέληξε στα δίχτυα* (β) η τοποθέτηση τού ποδιού ποδοσφαιριστή πάνω στη μπάλα την ώρα που την έχει στην κατοχή του αντίπαλος παίκτης, ώστε να τον εμποδίσει στη μεταβίβαση ή στο σουτ: *ο αμυντικός έκανε δυνατή ~ πάνω στον αντίπαλό του και τον έριξε στο έδαφος*.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κόντρα* (βλ.λ.)].

κοντράλτο (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η γυναικεία και παιδική φωνή με τη χαμηλότερη έκταση και τη βαθύτερη χροιά· (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει αυτή τη φωνή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contralto < contra + alto < λατ. altus «βαθύς - υψηλός»].

κοντραμπαντιέρης (ο) ▸ κοντραμπατζής

κοντραμπάντο (το) (λαϊκ.) **1.** το λαθρεμπόριο **2.** (συνεκδ.) το λαθραίο εμπόρευμα, το προϊόν τού λαθρεμπορίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. contrabbando < μεσν. λατ. contrabbannum < contra + bannum «διάταγμα, ψήφισμα»].

κοντραμπασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλιτέχνης που παίζει κοντραμπάσο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrabbasista, βλ. λ. *κοντραμπάσο*].

κοντραμπάσο (το) ΜΟΥΣ. ογκώδες έγχορδο όργανο, το μεγαλύτερο και βαθύτερο σε ήχο μέλος τής οικογένειας τού βιολιού· έχει τέσσερεις χορδές, ύψος περίπου εκατόν ογδόντα εκατοστά, και κατέχει ιδιαίτερη θέση στη συμφωνική ορχήστρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrabbasso < contra + basso (βλ. λ. *μπάσος*)].

κοντραμπατζής (ο) {κοντραμπατζήδες} (λαϊκ.) ο λαθρέμπορος (κυρ. στα νησιά με πλοία). Επίσης **κοντραμπαντιέρης**.
[ΕΤΥΜ. < *κοντραμπάντο* + παραγ. επίθημα *-τζής*. Ο τ. *κοντραμπαντιέρης* αποτελεί μεταφορά τού ιταλ. contrabbandiere < contrabbando (βλ. κ. *κοντραμπάντο*)].

κοντραπλακέ (το) {άκλ.} λεία σανίδα που κατασκευάζεται από τρία ή περισσότερα στρώματα λεπτών φύλλων ξύλου, τα οποία συγκολλώνται μεταξύ τους έτσι, ώστε οι ίνες τους να διασταυρώνονται (δηλ. να σχηματίζουν ορθή γωνία).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contre-plaqué (βλ. κ. *πλακέ*)].

κοντραπούντο (το) {άκλ.} ελλην. *αντίστιξη*· ΜΟΥΣ. η τέχνη τού συνδυασμού δύο ή περισσότερων μελωδιών, διαφορετικών μεταξύ τους, σε μία και μοναδική μουσική σύνθεση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrappunto < μεσν. λατ. contrapunctum < contra + punctum «σημείο, στιγμή»].

κοντράρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόντραρα κ. κοντράρισ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** πηγαίνω κόντρα (σε κάποιον), εναντιώνομαι: *με κοντράρει συνεχώς, ό,τι κι αν πω || ζητάει αφορμή για να τον κοντράρει* **2.** (στο ποδόσφαιρο) κάνω κόντρα (σε αντίπαλο): *ο αμυντικός κοντράρισε δυνατά τον αντίπαλο παίκτη ρίχνοντάς τον στο έδαφος* ♦ **3.** (αμετβ.) χτυπώ πάνω σε κάτι και αλλάζω κατεύθυνση: *η μπάλα κοντράρισε σε ένα πόδι και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα*.
[ΕΤΥΜ. < *κόντρα* + *-άρω*, πβ. κ. *μπουκάρω, μποϊκοτάρω*].

κοντράστ (το) (προφέρεται *κον-τράστ*) {άκλ.} **1.** οπτική αντίθεση φωτός και σκιάς, ιδ. στις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, κεραμική κ.λπ.) και στη φωτογραφία **2.** ο μηχανισμός τηλεοπτικής συσκευής, που ρυθμίζει την αντίθεση φωτός και σκιάς: *ρυθμίζω το ~ τής εικόνας* **3.** (ειδικότ.) η ανάπτυξη οπτικής αντίθεσης σε εικόνα, που επιτυγχάνεται με την προσέγγιση των σκουρόχρωμων τόνων προς το μαύρο και των ανοιχτόχρωμων προς το λευκό έτσι, ώστε να μειώνεται η χρωματική ποικιλία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contraste < λατ. contra stare «στέκομαι αντίθετα»].

κοντραστάρω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} (αργκό) αντιτίθεμαι (σε κάποιον), εκφράζω έντονες αντιρρήσεις (για θέσεις, απόψεις, πράξεις ενός άλλου) ΣΥΝ. αντιτάσσομαι, κοντράρω, πάω κόντρα ΑΝΤ. (λαϊκ.) σιγοντάρω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrastare < λατ. contra stare «στέκομαι αντίθετα»].

κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *χειριστήριο* **1.** το χειριστήριο ηλεκτρονικής συσκευής: *το ~ τής τηλεόρασης / τού βίντεο* (πβ. λ. *τηλεχειριστήριο*) ● **2.** ΑΘΛ. (α) ο έλεγχος τής μπάλας: *ο παίκτης έχασε το ~ τής μπάλας || κάνω κακό / καλό ~* (β) η ικανότητα ελέγχου τής μπάλας με τα χέρια ή τα πόδια: *παίκτης με καλό ~ τής μπάλας* **3.** (γενικότ.) ο έλεγχος: *έχασε το ~ τού εαυτού του / τού τιμονιού*· ΦΡ. ***ντόπινγκ κοντρόλ*** βλ. λ. *ντόπινγκ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contrôle < μέσ. γαλλ. contreroller «αντίγραφο ρόλου» < contre + rolle «ρόλος, λογαριασμός»].

κοντρολάρω ρ. μετβ. {κοντρόλαρα κ. κοντρολάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ελέγχω (κάτι), το κατευθύνω όπως εγώ θέλω: *δεν κοντρόλαρισε καλά το τιμόνι και το αυτοκίνητο έπεσε στον γκρεμό || κοντρολάρισε τη μπάλα με άψογο τρόπο και σούταρε* ΣΥΝ. κατευθύνω, διευθύνω, οδηγώ. — **κοντρολάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. controllare < controllo, βλ. κ. *κοντρόλ*].

κοντσερτάντε επίρρ.· ελλην. *σε τρόπο κοντσέρτου* ΜΟΥΣ. η γραφή μέρους οργάνου στο πλαίσιο οργανικού συνόλου, κατά τρόπον ώστε να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα, λόγω των δεξιοτεχνικών του στοιχείων ή γενικότ. τού ιδιαίτερου μουσικού του περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concertante < ρ. concertare < concerto].

κοντσερτίνο (το) ΜΟΥΣ. **1.** ομάδα σόλο οργάνων, η οποία, στις παλιότερες μορφές κοντσέρτου (βλ.λ.), αντιπαρατίθεται με το συνοδευτικό ορχηστρικό σύνολο **2.** όργανο τής ορχήστρας, συνήθ. το πρώτο βιολί, όταν παίζει σολιστικά μέρη **3.** κοντσέρτο, συνήθ. μικρότερο σε έκταση, σε απλοποιημένη φόρμα και περιεχόμενο: *το ~ για δύο πιάνα τού Σκαλκώτα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concertino, υποκ. τού concerto].

κοντσέρτο κ. **κονσέρτο** (το) **1.** εκτέλεση μουσικής σύνθεσης, ιδ. τής κλασικής μουσικής, μπροστά σε κοινό: *έδωσαν κοντσέρτα σε διάφορες πόλεις* ΣΥΝ. συναυλία **2.** μουσική φόρμα, η οποία στηρίζεται στην αντιπαράθεση ενός ή περισσοτέρων σόλο οργάνων και ενός οργανικού συνόλου· στη σημερινή, τριμερή (γρήγορο-αργό-γρήγορο) μορφή του, αναπτύσσεται από τον 18ο αι., με τα κοντσέρτα για βιολί τού Βιβάλντι και, στη συνέχεια, με τα κοντσέρτα των Μπαχ και Χάιντελ· σπάνια, χρησιμοποιείται ο όρος κοντσέρτο για ορχήστρα: *τα δύο ~ για πιάνο τού Μπραμς* || *το τριπλό ~ για πιάνο, βιολί και τσέλο τού Μπετόβεν* || *το ~ για ορχήστρα τού Μπάρτοκ* **3.** ***κοντσέρτο γκρόσο*** πρώιμη μορφή κοντσέρτου γραμμένου για περισσότερα σολιστικά όργανα και οργανικό σύνολο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concerto < ρ. concertare «εναρμονίζω (μουσικά όργανα)» < λατ. concerto «διαγωνίζομαι» < con- (< cum «με, μαζί») + certo «αγωνίζομαι, αμιλλώμαι»].

κοντσίνα (η) ➝ κολτσίνα

κοντυλένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που διαθέτει τέτοια ομορφιά και χάρη, ώστε μοιάζει σαν να μην είναι πραγματικός, σαν να ζωγραφίστηκε με κοντύλι (βλ.λ.): *~ δάκτυλα / μύτη / μέση / χείλη* ΣΥΝ. όμορφος, λεπτός, λεπτοκαμωμένος, χαριτωμένος ΑΝΤ. χοντρός, χοντροκαμωμένος.

κοντύλι (το) {κοντυλ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) καλαμένιο όργανο γραφής ΣΥΝ. γραφίδα, μολύβι **2.** η γραφίδα από σχιστόλιθο, με την οποία έγραφαν οι μικροί μαθητές πάνω στην πλάκα • **3.** (μτφ.-σπάν.) το κονδύλι. — **κοντυλιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κονδύλιον* (βλ.λ.)].

κοντυλογραμμένος, -η, -ο αυτός που έχει ωραίες γραμμές, που μοιάζει σαν να έχει ζωγραφιστεί με κοντύλι (βλ.λ.): *~ χείλη / φρύδια* ΣΥΝ. κοντυλένιος, καλλίγραμμος, όμορφος, λεπτός, λεπτοκαμωμένος, χαριτωμένος ΑΝΤ. χοντρός, αδρός, χοντροκαμωμένος.

κοντυλομάχαιρο (το) [μεσν.] (παλαιότ.) μικρό μαχαίρι για το ξύσιμο κοντυλιού (βλ.λ.).

κοντυλοφόρος (ο) ➝ κονδυλοφόρος

κονφερα(ν)σιέ (ο) {άκλ.} παρουσιαστής σε επιθεωρησιακές παραστάσεις που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα νούμερα, ανοίγει διάλογο με το κοινό, λέει ανέκδοτα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. conférencier < conférence «συζήτηση, επίσημη συνάντηση και συνομιλία» < λατ. conferentia. Η γαλλ. λ. δήλωνε επίσης τη δημόσια διάλεξη επί συγκεκριμένου επιστημονικού, καλλιτεχνικού ή άλλου θέματος].

κονφετί (το) ➝ κομφετί

κονφορμισμός (ο) ➝ κομφορμισμός

κονφορμιστής (ο) ➝ κομφορμισμός

κον φουόκο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη εκτέλεσης ενός κομματιού «με φλόγα», με ζέστη, με ορμή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con fuoco].

κοοπερατίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} συνεταιρισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (société) coopérative < ρ. coopérer «συνεταιρίζομαι, συνεργάζομαι» < δημώδ. λατ. co-operari < co- (< λατ. cum «με, μαζί») + operari «εργάζομαι»].

κοοπτάτσια (η) (σπάν.) μέθοδος εκλογής νέων μελών σε επιτροπή, συμβούλιο ή άλλο συλλογικό σώμα, κατά την οποία ψηφίζουν τα ήδη υπάρχοντα μέλη υπέρ ή κατά τού υποψηφίου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kooptatsia < λατ. cooptatio «αναπληρωματική εκλογή» < ρ. coopto < co- (< cum «με, μαζί») + opto «εκλέγομαι»].

κόουτς (ο) {άκλ.} ο προπονητής στα ομαδικά αθλήματα (αλλά και στα ατομικά), το πρόσωπο που φροντίζει για την τεχνική κατάρτιση των παικτών και για τον τρόπο με τον οποίο θα αγωνιστεί η ομάδα του (ή ο αθλητής του) ΣΥΝ. τεχνικός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. coach < μέσ. γαλλ. coche (> ισπ. coche «αυτοκίνητο) < γερμ. Kutsche / Kotsche «άμαξα, καρότσα» < ουγγρ. kocsi (szekér) «άμαξα τού Κοcs», κωμόπολης τής Ουγγαρίας. Η σημασιολογική μεταβολή είναι δυσερμήνευτη· συνήθ. εξηγείται μεταφορικά από τη θεώρηση τού εκπαιδευτή ως κάποιου που οδηγεί τον μαθητή του, ώστε να περάσει τις εξετάσεις].

κοουτσάρω ρ. μετβ. {κοουτσάρισα} (λαϊκ.) φροντίζω για την τεχνική κατάρτιση και για τον τρόπο με τον οποίο θα αγωνιστεί η ομάδα ή ο αθλητής μου: *την ομάδα κοουτσάρει σήμερα για πρώτη φορά ο ξένος προπονητής.* — **κοουτσάρισμα** (το).

C.O.P.A. (η) (προφέρεται *κοπά*) (γαλλ. Comité des Organisations Professionelles Agricoles de la Communauté Européenne) Επιτροπή Επαγγελματικών Γεωργικών Οργανισμών τής Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

κοπάδι (το) {κοπαδ-ιού | -ιών} **1.** αγέλη από ζώα τού ίδιου είδους: *ένα ~ πρόβατα / βόδια / κατσίκια* || *τα ψάρια κοπάδι-κοπάδι έρχονταν κοντά στο φως τής βάρκας* || *βόσκω το ~* || *πηγαίνουν οι τσομπάνηδες τα ~ για βοσκή* ΣΥΝ. αγέλη, ποίμνιο **2.** (μτφ.) κάθε σύνολο ατόμων τού ίδιου είδους: *έχει να φροντίζει ένα ~ παιδιά* **3.** (μτφ.-κακόσ. για πρόσ.) ασύντακτο πλήθος ανθρώπων, πολύς κόσμος χωρίς τάξη, οργάνωση ή αρχηγό: *από τα απόκεντρα δρομάκια ξεχύνονταν κοπάδια ολόκληρα πανηγυριστών και κατευθύνονταν προς την κεντρική πλατεία* ΣΥΝ. όχλος, μπουλούκι, συρφετός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπάδιον*, υποκ. τού ουσ. *κοπή* «τεμάχιο, τμήμα» (< αρχ. *κόπτω*), οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα ήταν «τμήμα ποιμνίου»].

κοπαδιαστός, -ή, -ό (κακόσ. για πλήθος) που κινείται και συμπεριφέρεται σαν κοπάδι ΣΥΝ. αγελαίος. — **κοπαδιαστά** επίρρ.

κοπάζω ρ. αμετβ. {κόπασα} ελαττώνεται η έντασή μου, παρουσιάζομαι ασθενέστερος: *η θύελλα κόπασε* || *κόπασε ο θυμός του* || *έμεινε στο εξωτερικό, μέχρι να κοπάσει ο σάλος από το σκάνδαλο* ΣΥΝ. γαληνεύω, καταλαγιάζω, ξεθυμαίνω, εξασθενώ ΑΝΤ. εντείνομαι, επιτείνομαι, δυναμώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπος*].

κοπάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η χωρίς άδεια απουσία από τον χώρο εργασίας ή από το σχολικό μάθημα: *κάνω ~* ΣΥΝ. το σκάω, κάνω σκασιαρχείο.

κοπανατζής (ο) {κοπανατζήδες}, **κοπανατζού** (η) {κοπανατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει κοπάνα (βλ.λ.).

κοπανέλι (το) {κοπανελλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό ατρακτοειδές ξύλο για το πλέξιμο δαντέλας **2.** (συνεκδ.) είδος δαντέλας που πλέκεται με το παραπάνω όργανο.
[ΕΤΥΜ. < *κόπανος* + παραγ. επίθημα *-έλλι* (βλ.λ.)].

κοπανίζω ρ. μετβ. {κοπάνισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω (κάτι) σε σκόνη, χτυπώντας το μέσα στο γουδί: *~ σκόρδα / πιπέρι / καρύδια* || *σ' αυτά τα πέτρινα γουδιά κοπάνιζαν οι νοικοκυρές το σιτάρι τους* ΣΥΝ. τρίβω, συντρίβω, λειανίζω, θρυμματίζω, στουμπίζω· ΦΡ. ***κοπανίζω αέρα*** (i) λέω αερολογίες ΣΥΝ. αερολογώ (ii) ασχολούμαι με ανόητες πράξεις ή δεν κάνω τίποτε ΣΥΝ. αεροκοπανίζω, ματαιοπονώ. — **κοπάνισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόπανον* (βλ. κ. *κόπανος*)].

κοπανιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που έχει κοπανιστεί, που έχει γίνει σκόνη με τα χτυπήματα κοπάνου στο γουδί: *~ καρύδια / αμύγδαλα* ΣΥΝ. κοπανισμένος, τριμμένος, (λόγ.) κονιορτοποιημένος ΑΝΤ. ακοπάνιστος· ΦΡ. ***αέρας κοπανιστός*** λόγος ή πράξη τελείως ασήμαντη ή ανόητη, χωρίς αξία **2.** ***κοπανιστή*** (η) μαλακό τυρί σε χρώμα λευκό ή υποκίτρινο με πιπεράτη και πολύ πικάντικη γεύση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*

κόπανος (ο) **1.** (παλαιότ.) χοντρό ξύλο, πλατύ στο ένα άκρο, με το οποίο χτυπούσαν τα ρούχα τής μπουγάδας, για να καθαρίσουν **2.** μικρό ξύλινο ή σιδερένιο ραβδί, πλατύ στο ένα άκρο, που χρησιμοποιείται για τρίψιμο ή λειώσιμο τροφών ή άλλων ουσιών μέσα στο γουδί ΣΥΝ. γουδοχέρι· ΦΡ. ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος*** βλ. λ. *λίρα* • **3.** το οπίσθιο μέρος τού ξύλινου τμήματος πυροβόλου όπλου (συνήθ. τουφεκιού), πάνω στο οποίο προσαρμόζεται η κάννη (βλ. κ. λ. *κοντάκιο*) ΣΥΝ. υποκόπανος • **4.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση τού εδάφους στις οικοδομικές εργασίες • **5.** (μειωτ.) πρόσωπο περιορισμένης αντιλήψεως ή με άξεστους τρόπους και συμπεριφορά ΣΥΝ. κούτσουρο, χοντροκέφαλος, βλάκας, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, ευγενικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόπανον* < *κοπή* + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. *ξόανον, ἕδρ-ανον*)].

κοπανώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κοπανάς... | κοπάν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) **1.** δίνω χτυπήματα με τον κόπανο (βλ.λ.)· χρησιμοποιώ τον κόπανο ή παρεμφερές εργαλείο για να χτυπήσω **2.** χτυπώ κάποιον (είτε με γροθιά είτε με οποιοδήποτε αντικείμενο): *του κοπανάει μια και τον ξαπλώνει φαρδύ-πλατύ στο πάτωμα* **3.** (μτφ.) επιβάλλω αυστηρό χρηματικό πρόστιμο ή χρεώνω κάτι πολύ ακριβά: *τον κοπάνησε για τα καλά φέτος η εφορία* || *πήγαμε σε μια ταβέρνα και μας κοπάνησαν στον λογαριασμό!* • **4.** μετατρέπω υλικό σε σκόνη, χτυπώντας το μέσα στο γουδί ΣΥΝ. τρίβω, θρυμματίζω, στουμπίζω • **5.** υπενθυμίζω διαρκώς κάτι, το επαναλαμβάνω επίμονα, συνήθ. υπό μορφήν επιπλήξεως: *ένα λάθος έκανα και μου το κοπανάς συνέχεια!* || *χρόνια τώρα μας κοπανάτε τα ίδια πράγματα· δεν βαρεθήκατε πια;* **6.** εκφράζω έντονη αποδοκιμασία για πράξη ή συμπεριφορά ανθρώπου και τον επιτιμώ έντονα: *καλά έκανες και τους τα κοπάνησες* ΣΥΝ. τα ψέλνω, τα λέω από την καλή • ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***την κοπανάω*** (i) αφήνω δουλειά, έργο, καθήκον κ.λπ. στη μέση και φεύγω χωρίς άδεια: *μόλις έφυγε ο προϊστάμενος, ο υπάλληλος την κοπάνησε* ΣΥΝ. (αργκό) την κάνω (ii) (γενικότ.) φεύγω, εγκαταλείπω ένα μέρος: *«λόγω τού φόβου για νέο σεισμό, πολλοί Αθηναίοι την κοπάνησαν από την Αθήνα»* (εφημ.) (β) ***τα κοπανάω*** πίνω σε μεγάλη ποσότητα οινοπνευματώδη ποτά: *κάθε βράδυ πάει στην ταβέρνα και τα κοπανάει* || *τα 'χει κοπανήσει* (έχει μεθύσει) ΣΥΝ. μεθώ, σουρώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπανίζω* (βλ.λ.)].

Κοπεγχάγη (η) η πρωτεύουσα τής Δανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Köpenhagen «λιμάνι των εμπόρων», όπως είναι και η σημ. τού δαν. København].

κοπέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** νεαρή (συνήθ. άγαμη) γυναίκα: *όμορφη / άσχημη / ντροπαλή / απλοϊκή / καλοφτειαγμένη ~* || *~ τής παντρειάς* (σε ηλικία γάμου) || *~ για σπίτι* (κατάλληλη για να την παντρευτεί κάποιος και να κάνει οικογένεια μαζί της) ΣΥΝ. κόρη, κορίτσι, νέα **2.** (γενικότ.) κάθε γυναίκα (ανεξάρτητα από ηλικία): *μια χαρά ~ είσαι· τι σε νοιάζει η ηλικία;* **3.** (ειδικότ.) η γυναίκα με την οποία διατηρεί κάποιος αισθηματικό, ερωτικό δεσμό: *μάλωσαν, γιατί του πείραξε την ~* ΣΥΝ. ερωμένη, (λαϊκ.) γκόμενα. Επίσης (μόνο για νεαρές) **κοπελιά** [μεσν.]: (συχνό σε προσφωνήσεις): *Κοπελιά! Να σε ρωτήσω κάτι;* — (μεγεθ.) **κοπελάρα** (η), (υποκ.) **κοπελίτσα** [μεσν.] κ. (σπανιότ.) **κοπελούδα** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «υπηρέτρια, ψυχοκόρη», < *κόπελος*· βλ. λ. *κοπέλι*].

κοπέλι (το) {κοπελ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** το αρσενικό παιδί ΣΥΝ. αγώρι, τέκνο ΑΝΤ. κορίτσι, κοπελιά **2.** (συχνότ.) ο νεαρός στην ηλικία (και συνήθ. άγαμος) άνδρας ΣΥΝ. νέος, νεαρός, παιδί, αγώρι ΑΝΤ. γέρος· ΦΡ. (παροιμ.) **λέγε-λέγε το κοπέλι, κάνει τη γριά (την κυρά) να / και θέλει** με την επιμονή μπορούν να πραγματοποιηθούν και τα πιο δύσκολα ή απίθανα πράγματα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοπέλιον* / *κόπελος* «παιδί (σε ταβέρνα), υπηρέτης, ψυχογυιός» < ιταλ. coppella «μικρή κούπα - υπηρέτρια, ερωμένη» < λατ. copo «κάπελας»· πβ. αλβ. copile, βουλγ. kopelak, ρουμ. copil].

κοπελιά (η) → κοπέλα

κοπελίτσα (η) → κοπέλα

κοπελούδα (η) → κοπέλα

κοπερνίκειος, -α, -ο [1812] αυτός που αναφέρεται στον Κοπέρνικο: *~ σύστημα* (το ηλιοκεντρικό σύστημα).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Πολωνού αστρονόμου Mikolaj Kopernik (1473-1543), που έγινε γνωστός με το λατ. όν. Nicolaus Copernicus].

κοπετός (ο) (λόγ.) δυνατό κλάμα που συνοδεύεται συνήθ. από χτυπήματα στο στήθος και γοερές κραυγές: *θρήνος και ~ έπεσε, όταν έμαθαν τα θλιβερά νέα* ΣΥΝ. οδυρμός, ολοφυρμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπτω* (πβ. κ. *υετός* < *ύει* «βρέχει»)].

κοπή (η) **1.** (λόγ.) το κόψιμο: *~ μαλλιών / μετάλλων / βασιλόπιτας / υφάσματος* **2.** (για νομίσματα) η έκδοση και καθιέρωση (νέας) νομισματικής μονάδας: *η ~ χάλκινου νομίσματος άρχισε στην Αθήνα επί άρχοντος Καλλία* ΣΥΝ. έκδοση, κυκλοφορία **3.** (ειδικότ.) το κούρεμα των προβάτων και η εποχή που γίνεται αυτό ΣΥΝ. κουρά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπτω*].

κόπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *αντίγραφο* **1.** αντίγραφο εγγράφου, εντύπου, καλλιτεχνήματος κ.λπ., το οποίο εμφανίζεται πανομοιότυπο με το πρωτότυπο: *η ~ ενός διάσημου πίνακα* ΑΝΤ. πρωτότυπο **2.** το φωτοαντίγραφο: *κάνω κόπιες* (βγάζω φωτοαντίγραφα) || *βγάζω το βιβλίο ~* ΣΥΝ. φωτοτυπία **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε αντίτυπο κινηματογραφικής ταινίας, που διανέμεται στους κινηματογράφους: *η βλάβη στη μηχανή προβολής κατέστρεψε την ~* (β) κάθε αντίγραφο ταινίας ή εκπομπής ή προγράμματος σε κασέτα βίντεο ή ήχου ή προγράμματος, αρχείου σε μέσο αποθήκευσης για Η/Υ: *έχω μια ~ τής εκπομπής που ζητάς* ΑΝΤ. πρωτότυπο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. copia < λατ. copia «αφθονία, πλήθος» < cops, -is «άφθονος» < *co-ops < co- (< cum «με, μαζί») + *ops «δύναμη, πλούτος»].

κοπιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κόπιασα (λόγ. κοπίασα)} **1.** καταβάλλω μόχθο, μεγάλη προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, την επιτέλεση καθήκοντος κ.λπ.· εργάζομαι σκληρά για την επίτευξη σκοπού: *κοπίασε πολύ, να τα βγάλει πέρα με τους αντιδίκους* || *άδικα κοπιάζεις, δεν πρόκειται να πετύχεις!* || *άραγε αξίζει να κοπιάζω τόσο, για να κερδίσω στον διαγωνισμό;* ΣΥΝ. μοχθώ, παιδεύομαι, αγωνίζομαι, ταλαιπωρούμαι ΑΝΤ. κάθομαι, τεμπελιάζω **2.** έρχομαι, επισκέπτομαι (κάποιον), πηγαίνω στο σπίτι του, ανταποκρίνομαι σε πρόσκλησή του (για επίσκεψη, φαγητό κ.λπ.): *κοπιάστε να σας δούμε λίγο κι από κοντά!* || *κοπιάστε να φάμε!* || *κόπιασε να τα πούμε!* ● **3.** έρχομαι κοντά, έχω την τόλμη να προχωρήσω: *για κόπιασε, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.

κοπιάρω ρ. μετβ. {κοπιάρισα} **1.** βγάζω κόπια, αντιγράφω, φτειάχνω αντίγραφο από πρωτότυπο: *~ μια σελίδα κείμενο / ένα βιβλίο / μια ταινία* **2.** (μτφ.) ακολουθώ κατά γράμμα τις πράξεις, τη συμπεριφορά, το ύφος κ.λπ. (κάποιου): *κοπιάρει το ύφος τού Καβάφη* ΣΥΝ. μιμούμαι, απομιμούμαι, αντιγράφω. — **κοπιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. copiare < copia «κόπια»].

κοπιαστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που, για να πραγματοποιηθεί, απαιτεί ή προκαλεί κούραση, μόχθο: *~ δουλειά / έργο / εργασία / μελέτη / πορεία / ταξίδι / προσπάθεια* ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιώδης, επίπονος, καταπονητικός, (λόγ.) εργώδης ΑΝΤ. άκοπος, άμοχθος. — **κοπιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

κοπίδι (το) {κοπιδ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες εργαλείο από σίδηρο ή χάλυβα, με κοφτερό το ένα άκρο του, το οποίο χρησιμοποιείται για κοπή και κατεργασία διαφόρων σκληρών υλικών ΣΥΝ. κοπτήρας, σμίλη, (λαϊκ.) σκαρπέλο **2.** (ειδικότ.) είδος μαχαιριού, που χρησιμοποιούν οι υποδηματοποιοί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοπίδιν*, υποκ. τού αρχ. *κοπίς, -ίδος* < *κοπή*].

κοπιράιτ (το) {άκλ.} διεθνής όρος που δηλώνει την πνευματική ιδιοκτησία και το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης λογοτεχνικού, μουσικού ή άλλου έργου τέχνης εκ μέρους συγκεκριμένου προσώπου ή φορέα, όπως καθορίζεται από τον νόμο και για ορισμένο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. copyright «δικαίωμα αντιγραφής, αναπαραγωγής»].

κόπιτσα (η) {δύσχρ. κοπιτσών} (καθημ.) μικρή, μεταλλική πόρπη, που αποτελείται από δύο τμήματα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε διαφορετικά κομμάτια υφάσματος και χρησιμοποιείται για να κουμπώνει γυναικεία κυρ. ρούχα ΣΥΝ. θηλύκωμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kopça].

κοπιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κοπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | κοπιωδέστερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που προκαλεί κούραση, που απαιτεί μόχθο για να πραγματοποιηθεί: *~ έργο / προσπάθεια / έρευνα / πορεία / εργασία / αναζήτηση* ΣΥΝ. κουραστικός, επίπονος, επίμοχθος, καταπονητικός, εργώδης ΑΝΤ. άκοπος, άμοχθος. — **κοπιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κοπλιμέντο (το) → κομπλιμέντο

κόπος (ο) **1.** η κούραση που προκαλεί η καταβολή προσπάθειας (για κάτι), το αίσθημα τής σωματικής ή και πνευματικής καταπόνησης: *η ταινία γυρίστηκε με μεγάλο ~ και ελάχιστα έξοδα* **2.** η καταβολή προσπάθειας (για κάτι): *το εγχείρημα κόστισε πολλά χρήματα και πολύ ~* || *το ακροατήριο ας υποβληθεί στον ~ να σκεφθεί την ουσία τού ζητήματος* || *κατασπατάλησε σε λίγο καιρό ό,τι με χίλιους ~ δημιούργησαν οι γονείς του* || *δεν φείδεται κόπων, κινδύνων και χρημάτων, προκειμένου να βοηθήσει αναξιοπαθούντες* ΣΥΝ. κάματος, μόχθος· ΦΡ. (α) **βάζω σε κόπο (κάποιον)** (μεσν. φρ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία, κάνω (κάποιον) να κουραστεί (συνήθ. με άρνηση, ως ευγενική απάντηση σε πρόσκληση φιλοξενίας ή σε προσφορά βοήθειας, που δηλώνει ότι δεν θα επιθυμούσαμε να ταλαιπωρηθεί κανείς, προκειμένου να μας φιλοξενήσει ή να μας εξυπηρετήσει γενικά): *ευχαριστώ για την πρόσκληση, αλλά μη σας βάλω σε κόπο!* || *ας μη σας βάλω στον κόπο να ψάχνετε, θα περάσω άλλη μέρα!* || *-Να βάλω να φάμε: -Μη σας βάλουμε σε κόπο!* (β) **με κόπο** με μεγάλη προσπάθεια, με δυσκολία: *ο φύλακας ~ συγκρατούσε τα σκυλιά, που ήταν έτοιμα να ορμήσουν* ΑΝΤ. εύκολα (γ) (ειδικότ. ως παρακλητ.) **κάνω τον / μπαίνω στον κόπο** (+να) αφιερώνω χρόνο ή προσπάθεια για (κάτι), δείχνω την καλή διάθεση να κάνω (κάτι): *θα μπείτε στον κόπο να μου τηλεφωνήσετε, όταν υπάρξει κάτι νεότερο;* || *κάντε τον κόπο να ρωτήστε τι συμβαίνει* || *μη μπαίνετε στον κόπο, θα φτειάξω μόνος μου καφέ* || *κανένας επίσημος δεν μπήκε στον κόπο να ενημερώσει τους συγγενείς των θυμάτων* (δ) **χαμένος / άδικος / μάταιος / τζάμπα κόπος** για πράξη ή ενέργεια χωρίς αποτέλεσμα ή καταδικασμένη εκ των προτέρων να αποτύχει: *μην προσπαθείς να τους πείσεις· ~! Αυτοί δεν ακούνε κανέναν!* ΣΥΝ. ματαιοπονία (ε) **τ' αγαθά κόποις κτώνται** (*τ' ἀγαθὰ κόποις κτῶνται*, Επίχαρμος, απόσπ. 36) χρειάζεται μόχθος και προσπάθεια, για να αποκτηθεί ή να επιτευχθεί κάτι καλό (στ) **αξίζει τον κόπο** βλ. λ. *αξίζω* **3.** (ειδικότ.) η σωματική ή πνευματική εργασία ή η προσπάθεια που καταβάλλεται (συνήθ. έναντι τιμήματος, χρηματικού ή άλλου): *πάρε κάτι για τον ~ σου* || *απολαμβάνω την αμοιβή των ~ μου* ΣΥΝ. δουλειά, προσπάθεια, συμβολή **4.** (συνεκδ.) ό,τι δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την προσπάθεια που κατέβαλε: *δεν θα τον αφήσω να μου φάει τον ~ μου* || *θα σου καταβάλω τους ~ σου στο ακέραιο* ΣΥΝ. αμοιβή, ανταμοιβή, χρήματα, μισθός, δεδουλευμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χτύπημα, πλήγμα», < *κόπτω*. Η σημ. «μόχθος, κούραση» ήδη αρχ.].

-κοπος / -κόπος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν ότι: **1.** κάτι σχετίζεται με την κοπή: *ξυλοκόπος, δί-κοπος* **2.** κάτι σχετίζεται με τον κόπο, την κούραση: *κατάκοπος* **3.** (α) κάποιος έχει τη συνήθεια ή την τάση να κάνει κάτι συχνά: *γλεντο-κόπος, φαντασιο-κόπος* (β) κάποιος κάνει κάτι συνεχώς: *στρατο-κόπος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νεό-κοπος*, μτγν. *κατά-κοπος*, αρχ. *ξυλο-κόπος*), που προέρχεται από το ρ. *κόπτω* (βλ. κ. *κόπος*)].

κόππα (το) {άκλ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. σύμφωνο των πρώιμων αρχαίων ελληνικών αλφαβήτων, που απέδιδε στη γραφή έναν φθόγγο παρόμοιο με το *κ* (γραφόταν ϙ)· διασώθηκε μόνο σε επιγραφές, πάντοτε πριν από το φωνήεν *ο* ή *υ* (λ.χ. ϙόρινθος), και στην αλφαβητική σειρά των γραμμάτων καταλάμβανε τη θέση ανάμεσα στο *π* και το *ρ*· το γράμμα έχει διατηρηθεί στην εξελιγμένη μορφή τού χαλκιδικού αλφαβήτου, δηλ. στο λατινικό αλφάβητο (είναι το γράμμα q· πβ. λατ. quo, αγγλ. queen) **2.** (ειδικότ.) αριθμητικό που παριστάνει τον αριθμό ενενήντα (σύμβολο ϟ') ή ενενήντα χιλιάδες (σύμβολο ͵ϟ).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. qōph, βλ. κ. *κάππα*].

κόπρανα (τα) {κοπράνων} τα στερεά, άχρηστα προϊόντα τής πέψης, που αποβάλλονται μετά τη χώνευση φυσιολογικά από τον οργανισμό τού ανθρώπου και των ζώων από τον πρωκτό· τα περιττώματα ΣΥΝ. ακαθαρσίες, αφόδευμα, (καθημ.) σκατά, κακά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπρος*].

κοπριά (η) [αρχ.] **1.** ακαθαρσίες που αποτελούνται από περιττώματα, ιδ. των οικιακών ζώων: *ο στάβλος μύριζε ~* || *το γουρούνι κυλίστηκε μέσα στις ~* ΣΥΝ. κόπρος **2.** (ειδικότ.) τα αποξηραμμένα περιττώματα οικιακών ζώων με ή χωρίς τα απορρίμματα των στάβλων τους (λ.χ. κομμάτια από άχυρο, σανό κ.λπ.), που χρησιμοποιούνται ως ζωικό λίπασμα για τον εμπλουτισμό καλλιεργούμενων εδαφών: *χωνεμένη / αχώνευτη ~*· ΦΡ. (παροιμ.) **όμοιος τον όμοιο και η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα** βλ. λ. *λάχανο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπρία* < *κόπρος*].

κοπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κόπρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εμπλουτίζω το χώμα με κοπριά, ρίχνω κοπριά για λίπασμα ΣΥΝ. λιπαίνω **2.** (μτφ.) γεμίζω χώρο ή περιοχή με βρομιές και ακαθαρσίες ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνω, ρυπαίνω ΑΝΤ. καθαρίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποβάλλω τα περιττώματά μου, βγάζω τις άχρηστες ουσίες τής πέψης: *το μουλάρι ήλθε και κόπρισε μπροστά στην πόρτα!* ΣΥΝ. αφοδεύω, (λόγ.) αποπατώ, (καθημ.) τα κάνω, χέζω. — **κόπρισμα** (το).

κοπρίτης (ο) [μεσν.] {κοπριτών}, **κοπρίτισσα** (η) {δύσχρ. κοπριτισσών} (κακόσ.) **1.** άνθρωπος που ζει, που δεν εργάζεται ούτε προσφέρει κάποιου είδους υπηρεσία ΣΥΝ. τεμπέλης, φυγόπονος, κοπρόσκυλο, τεμπελόσκυλο **2.** (ειδικότ. για σκύλους) αυτός που προέρχεται από επιμειξία, που δεν είναι ράτσας και γυρίζει αδέσποτος στους δρόμους ΣΥΝ. κόπρος, κοπρόσκυλο ΑΝΤ. καθαρόαιμο, σκυλί ράτσας.

κοπρολαγνία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική διαστροφή τού γενετήσιου ενστίκτου, κατά την οποία παρατηρείται σεξουαλική διέγερση κατά τη θέα, την όσφρηση ή και την ψηλάφηση των περιττωμάτων τού ερωτικώς επιθυμητού προσώπου. — **κοπρολάγνος, -α, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. coprolagnia].

κοπρολαλία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική τάση για συνεχή χρησιμοποίηση άσεμνων, χυδαίων και υβριστικών εκφράσεων, είτε για να αισθανθεί κανείς ηδονή κατά τη σεξουαλική πράξη είτε

για αντικοινωνική διαμαρτυρία ΣΥΝ. κοπρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coprolalie].

κοπρολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η χρήση άσεμνων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων εκ μέρους προσώπου ΣΥΝ. βωμολοχία, αισχρολογία **2.** η ψυχοπαθολογική τάση για χρήση άσεμνων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων ΣΥΝ. κοπρολαλία. — **κοπρολόγος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coprologie].

κόπρος (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περίληπτ.) τα κόπρανα ΣΥΝ. περίττωμα, αφόδευμα, αποπάτημα, ακαθαρσία. (λαϊκ.) σκατό **2.** (συνεκδ.) η κοπριά (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) κάθε δύσοσμη ακαθαρσία που προέρχεται από τον άνθρωπο ή τα ζώα και συνιστά εστία μολύνσεως ΣΥΝ. βρομιά **4.** (μτφ.) ακαθαρσία σε ηθικό επίπεδο, ηθικά επιλήψιμη ενέργεια ή υπόθεση: *χρειάζεται δικαστής με σθένος, για να καθαρίσει την ~ των σκανδάλων* ΣΥΝ. βρομιά, δυσοσμία· ΦΡ. ***η κόπρος τού Αυγεία / Αυγείου*** (i) η τεράστια ποσότητα συσσωρευμένης κοπριάς στους στάβλους τού μυθικού βασιλιά τής Ήλιδος Αυγεία, την οποία καθάρισε ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του (ii) (μτφ.) συσσωρευμένα σκάνδαλα, παρανομίες και καταχρήσεις: *ας ελπίσουμε ότι ο νέος υπουργός θα κατορθώσει να καθαρίσει την ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kokwr- / n-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kekʷr -/n- «κοπριά», πβ. σανσκρ. śákṛt, λιθ. šikti «αποπατώ», ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδ. με τη λ. *σκῶρ, σκατός* «περίττωμα»].

κόπρος (ο) σκύλος αδέσποτος ΣΥΝ. κοπρόσκυλο, κοπρίτης.
[ΕΤΥΜ. < *κόπρος (η)*, με αλλαγή γένους κατά το *κοπρίτης*].

κοπροσκυλιάζω ρ. αμετβ. {κοπρουσκύλιασα} (εκφραστ.-κακόσ.) **1.** περιφέρομαι αργόσχολος, δεν εργάζομαι ούτε προσφέρω οποιαδήποτε υπηρεσία ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αράζω ΑΝΤ. δουλεύω, εργάζομαι, προσπαθώ, κοπιάζω, είμαι επιμελής **2.** (για εργαζομένους) αποφεύγω να δουλέψω ή δεν έχω αντικείμενο εργασίας και περιφέρομαι άσκοπα στον χώρο εργασίας: *έχουν διοριστεί τόσοι πολλοί υπάλληλοι, που δεν ξέρουν τι να κάνουν κι όλη μέρα κοπροσκυλιάζουν* ΣΥΝ. κάθομαι, βωλοδέρνω, (αργκό) κωλοβαράω. Επίσης **κοπροσκυλάω** {-άς...}.

κοπρόσκυλο (το) (κακόσ.) **1.** ο σκύλος που ζει στη βρομιά τού δρόμου, που περιφέρεται αδέσποτος και δεν ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα ΣΥΝ. κοπρίτης, βρομόσκυλο **2.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που τεμπελιάζει, που δεν ασχολείται με τίποτε και όλη μέρα περιφέρεται χωρίς σκοπό ΣΥΝ. τεμπέλης, τεμπελόσκυλο, κοπρίτης, άχρηστος ΑΝΤ. εργατικός, δουλευταράς.

κοπροφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ΙΑΤΡ. η βρώση περιττωμάτων, η οποία αποτελεί φυσιολογικό φαινόμενο σε ορισμένα είδη ζώων (λ.χ. ο λαγός, το κουνέλι, το ινδικό χοιρίδιο κ.ά.), ενώ στον άνθρωπο παρατηρείται σε περιπτώσεις βαρείας άνοιας ή ψύχωσης. — **κοπροφάγος**, -ος, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coprophagie].

κοπροφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική έλξη για τα περιττώματα ΣΥΝ. κοπρολαγνία. **κοπρόφιλος** (ο), **κοπρόφιλη** (η), **κοπροφιλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. coprophilia].

κοπρόχωμα (το) {κοπροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν τής αποσύνθεσης των περιττωμάτων των ζώων (δηλ. τής κοπριάς) ή φυτικών ουσιών **2.** (κατ' επέκτ.) χώμα αναμεμειγμένο με αποξηραμμένα περιττώματα ζώων (κοπριά), που χρησιμοποιείται ως λίπασμα σε κήπους, χωράφια κ.λπ. ΣΥΝ. φουσκί.

κοπρώνας (ο) {-α κ. -ώνος} **1.** ο τόπος όπου συσσωρεύονται περιττώματα, κοπριές και άλλες δύσοσμες ακαθαρσίες **2.** (ειδικότ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνεται και αποθηκεύεται η κοπριά, η οποία προορίζεται για τη λίπανση των καλλιεργούμενων εδαφών ● **3.** ο υπαίθριος χώρος που χρησιμοποιείται για την ανάγκη αφόδευσης μεγάλου αριθμού προσώπων (στρατιωτών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπρών, -ῶνος* < *κόπρος* (βλ.λ.)].

κοπτήρας (ο) **1.** κάθε μεταλλικό όργανο, που χρησιμοποιείται για την κοπή διαφόρων υλικών **2.** (ειδικότ.) μαχαίρι με αμβλεία ακμή από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, κόκκαλο ή άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται για το κόψιμο φύλλων χαρτιού· ο χαρτοκόπτης ● **3.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα μπροστινά δόντια σε κάθε ημιμόριο των δύο γνάθων (συνολικά οκτώ), στους ανθρώπους και σε ορισμένα ζώα, με τα οποία οι τροφές κόβονται σε τεμάχια και στη συνέχεια περνούν στα υπόλοιπα δόντια για τη μάσηση.
[ΕΤΥΜ. < *κόπτω* + *-τήρας*, πβ. κ. *χρωσ-τήρας, αναπ-τήρας*].

Κόπτης[1] (ο) {Κοπτών} ΘΡΗΣΚ. μέλος τής Χριστιανικής Εκκλησίας τής Αιγύπτου ή τής Αιθιοπίας, η οποία είναι γνωστή ως Κοπτική Εκκλησία (βλ. κ. λ. *μονοφυσιτισμός*).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αραβ. qupi/gupi, συγκεκομμένος τ. τού αρχ. *Αἰγύπτιος*].

κόπτης[2] κ. (καθημ.) **κόφτης** (ο) [1893] {κοπτών}, **κόπτρια** (η) {κοπτριών} (σημ. 1) (επίσ.) **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στο κόψιμο υφασμάτων ή δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων ή υποδημάτων: *~ υφασμάτων / δέρματος* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική λαβίδα με σιαγόνες σε σχήμα ψαλιδιού και ηλεκτρικά μονωμένες λαβές για το κόψιμο συρμάτων και συρματοπλεγμάτων **3.** (ο τ. ***κόφτης***) (στο ποδόσφαιρο) παίκτης με αμυντικό ρόλο, που έχει ως αποστολή του να ανακόπτει τις επιθέσεις των αντιπάλων **4.** (ο τ. ***κόφτης***) (οικ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου που κάνει τους άλλους να ενδίδουν στις επιθυμίες του. Επίσης **κόφτρα** (η) (σημ. 1).

κοπτικός[1], -ή, -ό ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τους Κόπτες (βλ.λ.), τους μονοφυσίτες χριστιανούς τής Αιγύπτου και τής Αιθιοπίας: *Κοπτική Εκκλησία || ~ γλώσσα / λατρεία / μουσική / τέχνη.*

κοπτικός[2], -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να κόβει, που χρησιμεύει στο να κόβει· αυτός που σχετίζεται με τον κόπτη ή την κοπτική: *~ εργαλείο / μέθοδος / μηχανή* **2. κοπτική** (η) [1848] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κοπής υφασμάτων και δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων και υποδημάτων.

κόπτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) δείχνω υπερβολικό και υποκριτικό ενδιαφέρον για κάτι, προσποιούμαι ότι αγωνίζομαι υπέρ αυτού: *όλοι κόπτονται για την αλήθεια, κανένας όμως δεν τη θέλει πραγματικά* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, θυσιάζομαι, κουράζομαι, μοχθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόπτω* < **κόπ-jω*, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kep- «κόβω, σπάζω», πβ. λιθ. kápti «πελεκώ», λατ. capus «ευνουχισμένος κόκορας, καπόνι» (> γαλλ. chapon) κ.ά. Ομόρρ. *κόπ-ος, κοπ-άζω, κοπ-ή, κόμ-μα, κομ-μός, κοπ-ετός*, πιθ. κ. *σκάπ-τω, σκέπ-αρνον* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ορθό το αρχικό Ι.Ε. *s-].

κοπτορράπτης (ο), **κοπτορράπτρια** (η) {κοπτορραπτριών} (σημ. 1, 2) **1.** πρόσωπο που κόβει τα υφάσματα για να ραφτούν ενδύματα **2.** ράπτης **3.** είδος ραπτομηχανής με μηχανικό ψαλίδι για την κοπή και ταυτόχρονη ραφή τής άκρης των υφασμάτων για να μην ξεφτύζουν. Επίσης **κοπτορραπτού** (η) {κοπτορραπτούδες} (στις σημ. 1, 2).

κόπτω ρ. ▸ κόβω

κοπυράιτ (το) → κοπιράιτ

-κοπώ λεξικό επίθημα ρημάτων που δηλώνει ότι (κάτι) γίνεται συνεχώς ή με ένταση: *γλεντο-κοπώ, μεθο-κοπώ, ξυλο-κοπώ, λαμπο-κοπώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα ρημάτων τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *κόπτω*. Το *-κοπώ* απαντά και σε αρχ. ρ. ως παρασύνθετο από ονόματα σε *-κόπος* (λ.χ. *ξυλο-κόπος - ξυλο-κοπῶ*), όπου διατηρείται η κυριολεκτική σημ. τού *κόπτω*. Η σημερινή επαναληπτική-εμφατική χρήση του είναι ήδη αρχ., αλλά το *-κοπώ* στη Ν. Ελληνική επεκτάθηκε αναλογικώς σε ρ. που δεν προέρχονται από ουσ. σε *-κόπος* (λ.χ. *λαμπο-κοπώ, μεθο-κοπώ*)].

κόπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κούραση (βλ.λ.): *η ~ και η νύστα μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον οδηγό κάθε οχήματος || στο δεύτερο ημίχρονο οι παίκτες τής εθνικής έδειξαν σημεία κοπώσεως || αίσθημα / ίχνος / σύμπτωμα / φαινόμενο / συνέπεια κοπώσεως || ηθική / ψυχική / σωματική / πνευματική / φυσική / υπερβολική ~* ΣΥΝ. κούραση, κάματος, κόπος, εξάντληση, αποκάμωμα **2.** ΙΑΤΡ. ***τεστ κοπώσεως*** τεστ για τον έλεγχο τής αντοχής τής καρδιάς **3.** ΤΕΧΝΟΛ. η αλλοίωση των φυσικών ιδιοτήτων υλικού, που οφείλεται σε επανειλημμένες μηχανικές καταπονήσεις, τις οποίες έχει δεχθεί το υλικό αυτό: *~ μετάλλου* (στα αεροπλάνα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόπωσις* < αρχ. *κοπῶ (-όω)* < *κόπος*].

κόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η εξωτερική, σκληρή επιφάνεια τού ψημένου ψωμιού ΑΝΤ. ψίχα **2.** (γενικότ.) κάθε επιφάνεια που καλύπτει μαλακή ύλη και έχει σκληρυνθεί υπό την επίδραση των συνθηκών τού περιβάλλοντος (λ.χ. ο ήλιος, ο αέρας κ.λπ.): *η πληγή έκανε ~* ΣΥΝ. πέτσα, κρούστα.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. korá, με αναβιβασμό τού τόνου κατά το *ψίχα*].

κόρακας (ο) {-α κ. -άκου | -άκων, -άκους} πουλί μέσου μεγέθους (περίπου εξήντα εκατοστά), με ισχυρό ράμφος και χαρακτηριστικό μαύρο φτέρωμα, που τρέφεται κυρ. με πτώματα κατοικίδιων ζώων, επιτίθεται όμως και σε μικρά (ζωντανά) πουλιά και σε νεοσσούς· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει*** μεταξύ ανθρώπων που είναι το ίδιο φαύλοι και κακόβουλοι υπάρχει αλληλεγγύη (β) (υβριστ.) ***(άντε) στον κόρακα!*** (αρχ. *ἐς κόρακας!*) (πήγαινε) στον διάβολο! ΣΥΝ. άντε να χαθείς! (γ) (παροιμ.) ***όταν ασπρίσει ο κόρακας και γίνει περιστέρι*** για κάτι που είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί (δ) (λόγ.) ***κακού κόρακος, κακόν ωόν*** (από κακό κόρακα, βγαίνει κακό αβγό) από κακό δάσκαλο προέρχεται κακός μαθητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόραξ, -ακος*, ηχομιμητική λ., που συνδ. με λατ. corvus «κοράκι», cornix «κουρούνα», καθώς και με τα αρχ. *κορ-ώνη, κράζω / κρώζω* (βλ.λ.), πράγμα που οδηγεί σε κοινό Ι.Ε. ηχομιμητικό θ. *ker- / *kor-].

κορακήσιος, -ια, -ιο αυτός που έχει χρώμα μαύρο σαν το φτέρωμα τού κόρακα (βλ.λ.): *~ μαλλιά / γένια / μουστάκι* ΣΥΝ. κατάμαυρος, ολόμαυρος ΑΝΤ. άσπρος, λευκός, κατάλευκος.

κοράκι (το) {κορακ-ιού | -ιών} **1.** ο κόρακας (βλ.λ.) ● **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο υπάλληλος γραφείου τελετών, που βαστάζει το φέρετρο ή ο ιδιοκτήτης γραφείου τελετών (επειδή το εισόδημά του προέρχεται από τους νεκρούς, όπως τα κοράκια τρέφονται με πτώματα) ΣΥΝ. νεκροθάφτης **3.** αυτός που επωφελείται από ανώμαλες καταστάσεις ή από τη δυστυχία των άλλων: *«κερδοσκόποι και "κοράκια" τής χρηματαγοράς από το εξωτερικό»* (εφημ.) ● **4.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα ακρότατα σημεία στην πλώρη και την πρύμνη των πλοίων, των ιστιοφόρων και των λέμβων: *το ~ τής πλώρης / τής πρύμνης* **5.** (μειωτ.-υβριστ.) ο διαιτητής (ή και ο επόπτης) ποδοσφαιρικών αγώνων λόγω τής μαύρης στολής του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοράκιον*, υποκ. τού *κόραξ, -ακος* (βλ. κ. *κόρακας*)].

κορακιάζω ρ. αμετβ. {κοράκιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι μαύρος σαν τον κόρακα ΣΥΝ. μαυρίζω, μελανιάζω ΑΝΤ. ασπρίζω ● **2.** βήχω με συνεχή, έντονο και ξερό βήχα, όπως λ.χ. αυτοί που πάσχουν από κοκκύτη ● **3.** διψώ υπερβολικά, έχει ξεραθεί ο λαιμός μου από τη δίψα: *έχω κορακιάσει απ' τη δίψα.*

κορακίστικα (τα) **1.** απλή συνθηματική γλώσσα, που χρησιμοποιούν κυρ. τα παιδιά, για να μη γίνονται τα λόγια τους κατανοητά από ανεπιθύμητους και η οποία συνήθ. συνίσταται στην παρεμβολή συγκεκριμένης συλλαβής (λ.χ. τού *-κα-*) ύστερα από κάθε συλλαβή των λέξεων τής κανονικής ομιλίας (λ.χ. *κα-κα-λη-κα-σπέ-κα-ρα-κα* = καλησπέρα) ή και σε αντιστροφή των συλλαβών των λέξεων (λ.χ. *ρέπα το λάριμου* = πάρε το μουλάρι) κ.λπ. **2.** λόγια ακατάληπτα, μπερδεμένα (σκοπίμως ή μη), ακατανόητες φράσεις: *άσε τα ~ και μίλα καθαρά!* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικα, αλαμπουρνέζικα **3.** (μειωτ.) η καθαρεύουσα για τους δημοτικιστές.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. επίρρ. *κορακιστί* < αρχ. *κόραξ*].

κοράκλα (η) ➝ κόρη

κορακοζώητος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που ζει ή έχει ζήσει πολλά χρόνια σαν τον κόρακα (κατά τη λαϊκή αντίληψη), που είναι πολύ μεγάλης ηλικίας: *γριά* ~ ΣΥΝ. μαθουσάλας.

κοράλ (το) {άκλ.} χορικό, λατρευτικό μέλος των Διαμαρτυρομένων· αρχικά, μελοποίηση στίχων τού Λούθηρου και άλλων εκκλησιαστικών ποιητών σε απλό, συλλαβικό τρόπο· στη συνέχεια, έτυχε είτε απλής αρμονικής επεξεργασίας για την εκτέλεσή του από τετράφωνη χορωδία, είτε πολυφωνικής επεξεργασίας με την ανάπτυξή του σε εκτεταμένες αντιστικτικές φόρμες.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Choral < μεσν. λατ. choralis < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

Κοραλία (η) (συνήθης ορθ. *Κοραλλία*) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Coralie, που πλάστηκε από το λατ. corallium < μτγν. *κοράλλιον* (βλ.λ.)].

κοραλλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από κοράλλι: ~ *περιδέραιο / κόσμημα / κομψοτέχνημα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει την υφή και το κοκκινωπό χρώμα τού κοραλλιού (βλ.λ.): ~ *χείλη*. Επίσης **κοράλλινος,** -η, -ο.

κοράλλι (το) {κοραλλ-ιού | -ιών κ. -ίων} **1.** ζωόφυτο που απαντά προσκολλημένο στους βράχους ή στον βυθό εύκρατων και θερμών θαλασσών· συνήθ. σχηματίζει αποικία πολυπόδων πάνω σε ασβεστολιθικό άξονα διαφόρων χρωμάτων, κυρ. ερυθρού, κυανού και σπανιότ. μαύρου, αλιεύεται συστηματικά γι' αυτό ακριβώς το υλικό, το οποίο θεωρείται πολύτιμο και χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία **2.** (κατ' επέκτ.) το υλικό από το ασβεστολιθικό στέλεχος και τους κλάδους τού ομώνυμου ζωοφύτου, το οποίο έχει συνήθ. όμορφο κοκκινωπό χρώμα και μεγάλη σκληρότητα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων και κομψοτεχνημάτων **3.** (συνεκδ.) το κόσμημα ή το κομψοτέχνημα που έχει κατασκευαστεί από τον ασβεστολιθικό σκελετό τού ομώνυμου ζωοφύτου τής θάλασσας ● **4.** κοινή ονομασία θαμνώδους καλλωπιστικού φυτού, που φυτεύεται συνήθ. σε γλάστρες και καλλιεργείται για τα κόκκινα άνθη του.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοράλλιον*, πιθ. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. gōrāl «πετραδάκι». Αστήρικτη η άποψη περί συνθέτου εκ συναρπαγής από τη φρ. *κόρη ἀλός* «κόρη τής θάλασσας». Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. corallium και σε άλλες γλώσσες, πβ. γερμ. Koralle, γαλλ. corail κ.ά.].

κοράλλινος, -η, -ο ➝ κοραλλένιος

κοραλλιογενής, -ής, -ές [1888] {κοραλλιογεν-ούς | -είς (ουσ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί από κολλημένα μεταξύ τους κοράλλια: ~ *βράχος* **2.** ΓΕΩΛ. (α) ***κοραλλιογενής σχηματισμός*** γεωλογικός σχηματισμός, συχνά μεγάλης έκτασης, που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό των κοραλλιών (β) ***κοραλλιογενής νήσος*** γεωλογικός σχηματισμός από κοράλλια στο μέσο τού ωκεανού, ο οποίος εξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας και στον οποίο συχνά αναπτύσσεται βλάστηση και πανίδα (γ) ***κοραλλιογενής ύφαλος*** υποθαλάσσιος γεωλογικός σχηματισμός που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό κυρ. κοραλλιών, αλλά και άλλων ζωικών και φυτικών ειδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κορανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το Κοράνιο: «*η σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Τουρκία θα αποβεί εις βάρος των κορανικών σχολών*» (εφημ.).

Κοράνιο (το) {Κορανίου} η ιερή βίβλος τού Ισλάμ, που θεωρείται από τους μουσουλμάνους ότι περιλαμβάνει τον αλάθητο λόγο τού Θεού, τον οποίο αποκάλυψε ο αρχάγγελος Γαβριήλ στον προφήτη Μωάμεθ σε διάστημα είκοσι ετών· αποτελείται από 114 σούρες (κεφάλαια) και είναι συλλογή δογμάτων και εντολών. Επίσης **Κοράνι**.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοράνιον* < αραβ. qur'ān «ανάγνωσμα» < ρ. qara'a «διαβάζω, παραθέτω»].

κοράσι (το) {κορασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νεαρή και άγαμη γυναίκα, μικρό κορίτσι: «*να δεις ~ πλια όμορφα παρά την Αρετούσαν*» (Ερωτόκριτος) || «*κοράσι(ον) ετραγούδαγε από ψηλό παλάτι*» (παραδοσιακό τραγ. τής Καππαδοκίας) ΣΥΝ. κοπέλα, κορίτσι, κορασίδα, κοριτσάκι, παιδούλα **2.** (ειδικότ.) το τέκνο θηλυκού γένους: *ανέθρεψε δύο* ~ ΣΥΝ. κόρη, θυγατέρα, κορίτσι ΑΝΤ. γυιος, αγόρι. Επίσης **κορασιά** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοράσιον*, υποκ. τού αρχ. *κόρη*].

κορασίδα (η) πολύ μικρής ηλικίας γυναίκα, νεαρή και άγαμη κοπέλα: *ο σύλλογός μας έχει ομάδα γυναικών και κορασίδων* ΣΥΝ. κορίτσι, κόρη, κοπέλα, παιδούλα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κορασίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *κόρη*].

κορβανάς (ο) {κορβανάδες} **1.** ο χώρος, το κιβώτιο, όπου φυλάσσονται τα χρήματα και άλλα πολύτιμα αντικείμενα ΣΥΝ. ταμείο, θησαυροφυλάκιο, χρηματοκιβώτιο, κάσα **2.** (ειδικότ.) το ταμείο, ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται τα έσοδα: *λιγότερα έσοδα φέτος για τον κρατικό* ~ || *τα χρέη των Δ.Ε.Κ.Ο. καλείται να καλύψει ο δημόσιος* ~.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κορβανᾶς*, αρχική σημ. «ο θησαυρός τού ναού στην Ιερουσαλήμ» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 6: *οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια εἶπον· οὐκ ἔξεστιν βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν, ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστι*) < κορβᾶν < εβρ. qorbān «προσφορά, δώρο»].

κορβέτα (η) {κορβετών} ΝΑΥΤ. **1.** ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο με τρία κατάρτια, που ανήκε σε ενδιάμεση κατηγορία, μεταξύ φρεγάτας και μπρικιού, είχε δηλ. εξάρτιση φρεγάτας, αλλά μικρότερο εκτόπισμα και ελαφρύτερο οπλισμό και τη χρησιμοποιούσαν κυρ. για ανιχνευτικές αποστολές **2.** σύγχρονο, μικρό πολεμικό πλοίο με αντιαεροπορικό και ανθυποβρυχιακό εξοπλισμό, που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συνοδεία ασφαλείας σε νηοπομπές.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corvetta < γαλλ. corvette < μέσ. ολλ. corver «καταδιωκτικό πλοίο» < αρχ. κάτω γερμ. korf «ψαρόβαρκα – καλάθι»].

κόρδα (η) η νευρά (βλ.λ.).

κορδακίζω ρ. αμετβ. {κορδακίστηκα} (αρχαιοπρ.) ντύνομαι και συμπεριφέρομαι με τρόπο άσεμνο και προκλητικό: (κ. μεσοπαθ.) *ανέχθηκαν τον υιό να κορδακίζεται αναιδώς μπροστά στους επισκέπτες* ΣΥΝ. ασχημονώ. — **κορδακισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόρδαξ, -ακος*, αρχαίος άσεμνος χορός, δωρ. όρος, αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί συνδέσεις τής λ. με σανσκρ. kurdati «πηδώ», καθώς και με το ρ. *κραδαίνω*. Ίσως πρόκειται για μη Ι.Ε. δάνειο].

κορδέλα (η) (παλαιότ. ορθ. *κορδέλλα*) {κορδελών} **1.** μακριά λεπτή ταινία από ύφασμα, δέρμα ή οποιοδήποτε άλλο υλικό, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: *στόλιζε τα μαλλιά της με* ~ ● **2.** στενή ταινία μέτρησης από κηρωτό ύφασμα, που φέρει τυπωμένες τις βασικές μονάδες μέτρησης μήκους και τις υποδιαιρέσεις τους και η οποία χρησιμεύει στην καταμέτρηση εκτάσεων (οικοπέδων, αγροτεμαχίων κ.λπ.) ● **3.** το χαλύβδινο και σε σχήμα ταινίας πριόνι που υπάρχει στα μηχανικά πριονιστήρια και συνεκδ. το ίδιο το πριονιστήριο, στο οποίο βρίσκεται αυτό ΣΥΝ. πριονοταινία, πριονοκορδέλα ● ΦΡ. ***και τράβα / πάει κορδέλα*** και πάει λέγοντας· για κάτι που συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο. — (υποκ.) **κορδελίτσα** (η) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. cordela, υποκ. τού corda < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

κορδελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή σε μήκος κορδέλα ● **2.** (λαϊκ.) ***κορδελάκια*** (τα) τα νάζια, τα καμώματα, για να επιτευχθεί ή να αποφευχθεί κάτι: «*τα ναζάκια σου και τα ~ σου με τουμπάρανε και με κογιονάρανε*» (λαϊκ. τραγ.).

κορδελάς (ο) [μεσν.] {κορδελάδες} (λαϊκ.) ο χειριστής πριονοκορδέλας.

κορδελιάζω ρ. μετβ. {κορδέλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** προσαρμόζω στο άκρο υφάσματος ή δέρματος κορδέλα, κορδόνι κ.λπ. ράβοντάς τα ΣΥΝ. ρελιάζω, βάζω σιρίτι **2.** (ειδικότ.) ράβω και ενώνω σε ειδική ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελείται το παπούτσι ΣΥΝ. γαζώνω. — **κορδέλιασμα** (το).

κορδελιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η εργάτρια υποδηματοποιείου, που έχει ειδικευθεί στο να γαζώνει στη ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελούνται τα υποδήματα.

Κορδελιό (το) προάστιο τής Σμύρνης.

κορδιλιέρα (η) {κορδιλιερών} η οροσειρά (στις ισπανόφωνες χώρες).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπ. cordillera < cordilla, υποκ. τού cuerda «χορδή, αλυσίδα» < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

Κορδιλιέρες (οι) {Κορδιλιερών} οροσειρές των Άνδεων που εκτείνονται στο Περού και στη Χιλή.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cordilleras (με νοτιοαμερικανική προφ.), βλ. λ. *κορδιλιέρα*].

Κόρδοβα (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Córdoba < φοιν. qorṭeb «ελαιοτριβείο»].

κορδονέτο (το) (υποκ.) πολύ λεπτό κορδόνι ΣΥΝ. σιρίτι, τρέσα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cordonetto < γαλλ. cordonnet, υποκ. τού cordon, βλ. κ. *κορδόνι*].

κορδόνι (το) {κορδον-ιού | -ιών} **1.** μακρόστενο λεπτό πλέγμα από νήματα ή κλωστές, που έχουν στριφτεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και τόσο σφιχτά, ώστε να αποτελούν ένα σώμα· χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς σκοπούς ή ως εξάρτημα συσκευής: ~ *κουδουνιού / κουρτίνας / υφάσματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γαϊτάνι, σιρίτι· ΦΡ. ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί κορδόνι / γαϊτάνι*** βλ. λ. σχοινί **2.** (ειδικότ.) πλέγμα από νήματα ή μικρό σχοινί ή μακρόστενο κομμάτι δέρματος, που χρησιμοποιείται για να δένονται τα παπούτσια: *δένω / λύνω / βάζω τα ~ των παπουτσιών* **3.** (ειδικότ.) **κορδόνια** (τα) τέτοια πλέγματα ως διακριτικά σήματα που φέρουν γύρω από τον ώμο και τη μασχάλη οι αξιωματικοί τού στρατού και των σωμάτων ασφαλείας ΣΥΝ. σιρίτια ● **4.** (ως επίρρ.) συνεχώς, χωρίς διακοπή: *τον τελευταίο μήνα ήλθαν ~ οι αυξήσεις* || *θα περάσουν τις εξετάσεις όλοι* ~ || *αυτό το πράγμα τραβάει ~ έναν χρόνο τώρα*. — (υποκ.) **κορδονάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. cordon, υποκ. τού λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

κορδώνομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {κορδώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) στέκομαι ή περπατώ με τεντωμένο το κορμί και υψωμένο το κεφάλι, περπατώ καμαρωτά ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) παριστάνω τον σπουδαίο, φέρομαι αλαζονικά, υπερηφανεύομαι: *όλη την ώρα μάς κορδώνεται ότι μόνο αυτός ξέρει από μαστορέματα* || ~ *για τους τίτλους μου* || *μας κορδώνεται σαν τον λόρδο*. — **κόρδωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *κόρδα* < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*. Από τη σημ. «τεντώνω τη χορδή» η λ. έλαβε και τη σημ. τής έπαρσης, που τονίζεται από το υπερήφανο τέντωμα τού κορμιού].

κορδωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που περπατεί με τεντωμένο, ίσιο το σώμα και ψηλά το κεφάλι, που κινείται με καμάρι: *βαδίζει ~ σαν εύζωνος* **2.** αυτός που έχει τέτοιο ύφος λόγω υπεροψίας, αλαζονείας ΣΥΝ. υπερήφανος, αλαζονικός. - **κορδωτά** επίρρ.

Κορέα (η) **1.** (κορεατ. Choson Minjujuŭi Inmin Konghwaguk = Βόρεια Κορέα ή Λαϊκή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα την Πιόνγκγιανγκ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Β. Κορέας **2.** (κορεατ. Taehan-min'guk = Νότια Κορέα ή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος Ν. τής Βόρειας Κορέας με πρωτεύουσα τη Σεούλ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Ν. Κορέας. — **Κορεάτης** (ο) [1854], **Κορεάτισσα** (η). **κορεατικός,** -ή, -ό [1894] κ. **κορεάτικος,** -η, -ο. **Κορεατικά** κ. **Κορεάτικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Korea, ονομασία που οφείλεται στην παλαιά κορεατική δυναστεία Koryo (918-1392) και ανάγεται σε κινεζ. gaoli «υψηλή γαλήνη». Η κορεατ. ονομασία Choson σημαίνει «χώρα τής πρωινής γαλήνης»].

κορεννύω ρ. μετβ. {κόρεσ-α, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) **1.** γεμίζω (κάτι) όσο το δυνατόν περισσότερο, το φθάνω στο όριο τής περιεκτικότητάς του: *η θάλασσα έχει κορεσθεί από χημικά και βιομηχανικά απόβλητα* || *η αγορά έχει κορεσθεί από δικηγόρους* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπερπληρώνω ΑΝΤ. αδειάζω, (εκ)κενώνω **2.** ικανοποιώ πλήρως το αίσθημα τής πείνας: *μια μερίδα δεν μου έφθασε για να κορέσω την πείνα μου* ΣΥΝ. χορταίνω **3.** (μτφ.) (για φυσικό αίσθημα ή ψυχικό πάθος) ικανοποιώ πλήρως: ~ *το μίσος* / *την εκδίκηση* / *τη μανία* / *την περιέργεια* / *τον πόθο μου* || *«νέες μορφές Τέχνης [...] προσφέρονται για να κορέσουν τη δίψα τού ανθρώπου για ομορφιά...»* (Ευ. Παπανούτσος) ΣΥΝ. ικανοποιώ, καταπαύω, κατασιγάζω **4.** ΧΗΜ. διαλύω σε διαλύτη τη μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα ουσίας, ώστε να παρασκευάσω κορεσμένο διάλυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Παράλλ. τ. τού αρχ. *κορέννυμι*, για το οποίο βλ. λ. *κορεσμός*].

κορέος (ο) → κοριός

κόρεσα ρ. ▸ κορεννύω

κορεσμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κεκορεσμένος 1.** (λόγ.) αυτός που έχει κορεστεί, που έχει φθάσει στο ανώτατο όριο τής περιεκτικότητάς του, που δεν χωράει άλλο: *η αγορά είναι κορεσμένη από τέτοιου είδους προϊόντα* || *η Αθήνα είναι κορεσμένη από δικηγόρους* || *το κοινό είναι κορεσμένο από τα τηλεοπτικά θεάματα* || ~ *επαγγέλματα* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. ακόρεστος **2.** ΧΗΜ. ***κορεσμένο / (λόγ.) κεκορεσμένο διάλυμα*** το διάλυμα που περιέχει την πιο μεγάλη ποσότητα τής ουσίας που μπορεί να διαλυθεί σε υγρό.

κορεσμός (ο) [1897] **1.** το σημείο στο οποίο κάτι είναι πλήρες, εντελώς γεμάτο **2.** (μτφ.) η πλήρης ικανοποίηση (έλλειψης, ανάγκης): ~ *τής δίψας* / *τής πείνας* / *τού πάθους* || *ο ~ τής αγοράς από ορισμένα αγαθά* || *σε ορισμένα επαγγέλματα έχει επέλθει ~·* ΦΡ. (μτφ.) ***σημείο κορεσμού*** το σημείο στο οποίο αισθάνεται κανείς γεμάτος, πλήρης (από κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί πλέον τίποτε άλλο: *η αγορά έχει φθάσει στο ~ από τέτοια περιοδικά* || *έχω φθάσει στο ~ και δεν μπορώ να βλέπω άλλο τέτοια σίριαλ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω», που σχηματίστηκε βάσει τού αρχαιότατου ενσίγμου αορίστου *κορ-έ-σαι* (απρφ.). Το βασικό Ι.Ε. θέμα είναι *kor-(ə)-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker(ə)- «αυξάνω, πληρώ», πβ. αρμ. ser «καταγωγή, προέλευση», λατ. Cerēs, όνομα θεάς τής βλάστησης που ταυτίζεται με τη θεά Δήμητρα, creo «δημιουργώ» (< γαλλ. créer), cresco «αυξάνω» (< γαλλ. croître), αλβ. thjer «βαλανίδι» (αρχική σημ. «τροφή») κ.ά. Ομόρρ. *κόρ-ος*].

κόρη (η) {κορών} **1.** τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγόρι: *έχει δύο γυιους και μία ~* || *φυσική* / *θετή* / *μονάκριβη* ~ ΣΥΝ. θυγατέρα, κορίτσι ΑΝΤ. γυιος, αγόρι **2.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και κυρ. άγαμη: *«~ πανώρια κι όμορφη και στα φλωριά χωσμένη»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοπέλα, νέα, κορασίδα **3.** (ειρων.-παλαιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει σεξουαλικές εμπειρίες: *είναι ακόμη ~*: ΣΥΝ. παρθένα, ανύπαντρη, ελεύθερη, κορίτσι ΑΝΤ. γυναίκα, παντρεμένη • **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αρχαϊκός τύπος αγάλματος γυναίκας με επιτύμβιο και αναθηματικό χαρακτήρα, που κατασκευαζόταν κυρ. από τον 7ο ώς τον 5ο π.Χ. αιώνα και παρίστανε γυναικεία μορφή όρθια και ντυμένη: *αρχαϊκή ~* • **5.** ΑΝΑΤ. η οπή στο κέντρο τής ίριδας τού οφθαλμού, μέσα από την οποία περνούν οι φωτεινές ακτίνες, για να φθάσουν στον κρυσταλλοειδή φακό τού ματιού, η οποία έχει σχήμα στρογγυλό στον άνθρωπο και επίμηκες στα περισσότερα ζώα, ενώ βασική της ιδιότητα είναι η διαστολή στο σκοτάδι για την όραση μακρινών αντικειμένων και η συστολή στο φως για την όραση κοντινών αντικειμένων· ΦΡ. ***ως κόρη οφθαλμού*** βλ. λ. *οφθαλμός* – (υποκ.) **κορούλα** (η) (σημ. 1, 2), (μεγεθ.-λαϊκ.) **κοράκλα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *κόρος* < **κόρϝα*, βλ. κ. *κούρος*. Η λ. σήμαινε τη νεαρή κοπέλα, σημ. με την οποία συνδέεται και το «κόρη οφθαλμού», που πιθ. σήμαινε αρχικά τη μικρή εικόνα ως αντανάκλαση τού οπτικού ειδώλου].

κοριάζω[1] ρ. αμετβ. {κόριασ-α, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για τραύματα, αμυχές κ.λπ.) σχηματίζω κρούστα, πέτσα πάνω από το τραυματισμένο σημείο: *η πληγή του κόριασε* ΣΥΝ. κακαδιάζω.
[ΕΤΥΜ. < *κόρα* (βλ.λ.)].

κοριάζω[2] ρ. αμετβ. {κόριασ-α, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για σπίτια, κρεβάτια κ.λπ.) γεμίζω κοριούς: *το στρώμα κόριασε* ΑΝΤ. ξεκοριάζω.
[ΕΤΥΜ. < *κοριός* (βλ.λ.)].

Κορίνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Αν και χρησιμοποιείται ως χαϊδευτικό διαφόρων γυναικείων ονομάτων, προφανώς ανάγεται στο αρχ. *Κόριννα* (βλ.λ.) μέσω των αγγλ. Corinna, γαλλ. Corinne κ.λπ.].

κορίνα (η) ▸ κορύνα

Κορινθία (η) περιοχή και νομός τής ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Κόρινθο.

Κορινθιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής ΒΑ. Πελοποννήσου (στον νομό Κορινθίας) και τής Στερεάς Ελλάδας.

κορινθιακός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Κόρινθο και τους κατοίκους της ή τον νομό Κορινθίας: ~ *πόλεμος* / *έθιμο* / *κόλπος* / *σπεσιαλιτέ* / *σταφίδα* / *αγγείο* / *προϊόν* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) ***κορινθιακός ρυθμός*** ο νεότερος από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τής αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιωνικός, δωρικός*), ο οποίος προέκυψε ως εξέλιξη τού ιωνικού, από τον οποίο και διαφοροποιείται ως προς το πιο περίπλοκα διακοσμημένο κιονόκρανό του (β) αυτός που σχετίζεται με τον κορινθιακό ρυθμό.

Κόρινθος (η) {Κορίνθου} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Κορινθίας: *ο ισθμός τής* ~· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***ου παντός πλειν ες Κόρινθον*** (*ού παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον*, Ζηνοβ. *Παροιμ.* V 37) δεν μπορεί ο καθένας να πλεύσει στην Κόρινθο, δηλ. δεν είναι όλοι ικανοί για έναν δύσκολο στόχο. — **Κορίνθιος** (ο) [αρχ.], **Κορίνθια** κ. (λόγ.) **Κορινθία** (η), **κορινθιακός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη Ι.Ε.). Κατά την άποψη τού F. Solmsen, το όνομα *Κόρινθος* έχει καρική προέλευση (πβ. πελασγ. kar «κορυφή, άκρο»). Ο P. Chantraine, όμως, υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να συνδεθεί με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κόρυνθος· μάζης ψωμός* και, ως εκ τούτου, με το αρχ. ουσ. *κόρυς* «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. *κορυφή*)].

Κόριννα (η) αρχαία Ελληνίδα ποιήτρια (6ος ή 3ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρη* + παραγ. επίθημα *-ιννα* (< *-ιν-ja*), πβ. βοιωτ. *κόριλλα*].

κοριός (ο) **1.** νυκτόβιο έντομο, το οποίο ζει στις κατοικίες και παρασιτεί στον άνθρωπο και σε μερικά θηλαστικά και πουλιά· έχει πλατύ σώμα χωρίς φτερά, μήκος περίπου πέντε χιλιοστών, καφέ χρώμα και τρέφεται με το αίμα των θυμάτων του τσιμπώντας τα ενώ κοιμούνται· ΦΡ. (α) ***θα πιάσουμε κοριούς*** έκφραση δυσφορίας σε περιστάσεις αφόρητου συνωστισμού πολλών ανθρώπων σε μικρό χώρο (β) ***κάνω / παριστάνω τον ψόφιο κοριό*** προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω κάτι που με αφορά (συνήθ. όταν γίνεται συζήτηση για αυτό ενώπιόν μου) ΣΥΝ. κάνω την πάπια • **2.** μικροσκοπική συσκευή, που εντοιχίζεται ή τοποθετείται στο τηλέφωνο ή το τηλεφωνικό δίκτυο για την υποκλοπή συνομιλιών ή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Επίσης (λαϊκ.) **κορέος** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορεός* < αρχ. *κόρις (ό)* < *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- / *(s)quer- «κόβω, τέμνω» (για το οποίο βλ. κ. *κείρω*). Η λ. ταυτίζεται μορφολογικώς με το ρωσ. korĭ «σκόρος». Στις σημ. 2, 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. bug].

κορίστας (ο) {κοριστών}, **κορίστα** (η) {κοριστών} ΜΟΥΣ. καλλιτέχνης τού τραγουδιού, που αποτελεί μέλος χορωδίας, κυρ. στο μελόδραμα (όπερα).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. corista < coro «χορός» < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

Κοριτσά (η) → Κορυτσά

κοριτσάκι (το) ▸ κορίτσι

κορίτσαρος (ο) (εκφραστ.) όμορφο και γεροδεμένο ή πρόωρα ανεπτυγμένο σωματικώς κορίτσι. Επίσης **κοριτσάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + μεγεθ. επίθημα *-αρος*, πβ. *κλέφτ-αρος, ψεύτ-αρος*].

κορίτσι (το) {κοριτσ-ιού | -ιών} **1.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και ως επί το πλείστον άγαμη: *όμορφο* / *ανέμελο* / *ανεπιτήδευτο* / *ανεπτυγμένο* / *χαριτωμένο* / *μελαγχολικό* / *άβγαλτο* / *ευαίσθητο* / *εργαζόμενο* ~ || ~ *τής παντρειάς* ΣΥΝ. κοπέλα, κοπελιά, νέα, δεσποινίδα **2.** (ειδικότ.) τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγόρι: *μετά από δύο αγόρια, έφερε στον κόσμο και ένα ~* ΣΥΝ. κόρη, θυγατέρα ΑΝΤ. αγόρι, γυιος • **3.** (σπανιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα: *είναι ακόμη ~* ΣΥΝ. παρθένα, ανύπαντρη, ελεύθερη, άγαμη, κόρη ΑΝΤ παντρεμένη, έγγαμη, γυναίκα **4.** η γυναίκα με την οποία διατηρεί κανείς αισθηματικό δεσμό: *έφερε μαζί και το ~ του* ΣΥΝ. φιλαινάδα, ερωμένη, κοπέλα, (αργκό) γκόμενα. — (υποκ.) **κοριτσάκι** κ. **κοριτσόπουλο** (το), (μεγεθ.) **κοριτσάρα** (η) κ. **κορίτσαρος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κορίτσιν*, υποκ. τού αρχ. *κόρη* (βλ.λ.)].

κοριτσίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με κορίτσι, που ταιριάζει σε αυτό: ~ *συμπεριφορά* / *καμώματα* / *χτένισμα* / *φόρεμα* / *φωνή* / *καρδιά* / *μάτια* / *γλυκύτητα* / *ύφος* / *εργόχειρο* ΑΝΤ. αγωρίστικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

κοριτσομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} μεγάλο πλήθος κοριτσιών.
[ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

κοριτσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που γεννά ή που έχει όλο κορίτσια.

κοριτσόπουλο (το) ▸ κορίτσι

κορμάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** (χαϊδευτ.) το κορμί **2.** γυναικείο εφαρμοστό ρούχο, που καλύπτει μόνο τον κορμό τού σώματος, και που φοριέται συχνά στη γυμναστική ή στον χορό (μπαλέτο) και ως εσώρουχο.

κορμανθία (η) ΒΟΤ. φαινόμενο κατά το οποίο τα άνθη αναπτύσσονται πάνω στον κορμό δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < *κορμός* + *-ανθία* < *άνθος*].

κορμί (το) {κορμ-ιού | -ιών} **1.** το ανθρώπινο σώμα (και σπάν. ζώου): *γεροδεμένο* / *κυπαρισσένιο* / *φιδίσιο* / *καλοσχηματισμένο* / *νεανικό* / *γερασμένο* / *δυνατό* ~ || *μάζεψαν τα άψυχα ~ των πολεμιστών* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στη μάχη πέσανε πολλά ~·* ΦΡ. (α) (μειωτ.-υβριστ.) ***χαμένο κορμί*** βλ. λ. *χαμένος* (β) ***θα πέσουν κορμιά*** θα γίνει μάχη σώμα με σώμα ή θα υπάρξουν θύματα **3.** (ειδικότ.) ο κορμός (χωρίς τα άκρα) τού σώματος στον άνθρωπο και σε πολλά ζώα: *ίσιωσε το ~ σου!* – (υποκ.) **κορμάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κορμάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κορμίον*, υποκ. τού αρχ. *κορμός* (βλ.λ.)].

κορμοράνος (ο) υδρόβιο πτηνό, που το μέγεθός του φθάνει τα 90 εκατοστά, έχει σκούρο φτέρωμα και εξαιρετικές ικανότητες στη σύλληψη τής θαλάσσιας λείας του (μπορεί να μείνει κάτω από το νερό επί ένα λεπτό)· στην Κίνα και την Ιαπωνία χρησιμοποιείται στο ψάρεμα· αλλιώς (λαϊκ.) *φαλακροκόρακας*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cormorano < παλαιότ. γαλλ. cormareng < corp «κοράκι» (< λατ. corvus) + marenc «θαλασσινός» (< λατ. marinus)].

κορμός (ο) **1.** το κύριο μέρος τού δέντρου από την επιφάνεια τού εδάφους μέχρι εκεί όπου αρχίζει να χωρίζεται σε κλαδιά ή ώς την κορυφή του, αν δεν διακλαδώνεται: *γέρικος* / *λείος* / *χοντρός* ~ ΣΥΝ. βλαστός **2.** το κύριο μέρος τού δέντρου όπως απομένει, όταν κοπεί από τη ρίζα και του αφαιρεθούν τα κλαδιά: *έφτειαξε μια σχεδία από κορμούς δέντρων* || *πελεκημένος* / *κομμένος* ~ **3.** (μτφ.) το σώμα ανθρώπου ή ζώου χωρίς το κεφάλι και τα άκρα: *εμφανίστηκε με κα-*

λυμμένο τον ~ και γυμνά τα άκρα || *έγειρε ελαφρά τον ~ μπροστά* ΣΥΝ. κορμί **4.** (μτφ.) το κύριο μέρος, το βασικό τμήμα: *ο κύριος ~ τού στρατεύματος προχώρησε δυτικά* || *ο νέος παίκτης εντάχθηκε στον ~ τής ομάδας* || *ο ~ τού πλοίου* (το πλοίο χωρίς τα εξαρτήματά του) **5.** συγκοινωνιακός άξονας που περιλαμβάνει κεντρικές αρτηρίες, κατ' αντιδιαστολή προς το τοπικό δίκτυο: *λεωφορεία / δρομολόγια κορμού* **6.** (παλαιότ. στην τρίτη τάξη Λυκείου) σύνολο μαθημάτων κοινών για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη δέσμη (βλ.λ.) που είχαν επιλέξει: *μαθήματα κορμού και μαθήματα δέσμης* **7.** γλυκό σε κυλινδρικό σχήμα: *τούρτα / πάστα ~* || *φρέσκος / νόστιμος ~* ΣΥΝ. ρολό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κορ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *κείρω* «κόβω», βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *συρ-μός*].

κορμοστασιά (η) η στάση τού κορμιού, το παράστημα: *λεβέντικη / περήφανη / ίσια / καμαρωτή / ωραία ~* ΣΥΝ. στήσιμο, θωριά.
[ΕΤΥΜ. < *κορμί* + *-στασιά* < *στάση*].

κόρνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το εξάρτημα των οχημάτων με το οποίο παράγεται δυνατός και χαρακτηριστικός ήχος, ώστε να ειδοποιούνται οι άλλοι οδηγοί και οι διαβάτες κατά την κυκλοφορία: *πατάω την ~* ΣΥΝ. κλάξον **2.** (συνεκδ.) το κορνάρισμα: *δεν αντέχω τις ~ πρωί-πρωί.* — **κορνάρω** ρ., **κορνάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corna < λατ. cornua, ονομ. πληθ. τού ουσ. cornu «κέρας»].

κορνέ (το) {άκλ.} **1.** όργανο ζαχαροπλαστικής, σε σχήμα μικρού κωνικού ασκού από ύφασμα ή πλαστικό, με λεπτό στόμιο στην άκρη, που γεμίζεται με σαντιγί και χρησιμοποιείται για το γαρνίρισμα με αυτή **• 2.** γλύκυσμα από ζύμη σε σχήμα κώνου γεμισμένο με σαντιγί και κερασάκι στην κορυφή. — (υποκ.) **κορνεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cornet, υποκ. τού corne «κέρας» < λατ. cornua, πληθ. τού cornu].

κόρνερ (το) {άκλ.} **1.** (στο ποδόσφαιρο) (α) καθεμιά από τις τέσσερις γωνίες τού γηπέδου στα σημεία που τέμνονται κάθετα οι λευκές γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο: *ο παίκτης έστησε τη μπάλα στο σημείο τού ~* (β) το να βγει η μπάλα έξω από τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τη γραμμή τού τέρματος τής ομάδας που αμύνεται, αφού προσκρούσει σε αμυνόμενο παίκτη ή αποκρουστεί από αυτόν: *ο αμυντικός έστειλε τη μπάλα ~* || *η μπάλα βγήκε ~* (γ) (συνεκδ.) η ποινή η οποία επιβάλλεται στην παραπάνω περίπτωση και συνίσταται στην επαναφορά τής μπάλας στον αγωνιστικό χώρο από παίκτη τής επιτιθέμενης ομάδας, ο οποίος κλοτσά τη μπάλα από μία από τις δύο γωνίες τού γηπέδου, δεξιά ή αριστερά τού τέρματος της αμυνόμενης ομάδας: *ο επόπτης γραμμών υπέδειξε ~* || *ο διαιτητής σφύριξε / έδωσε ~* || *ο παίκτης εκτελεί / χτυπάει το ~* **• 2.** ΟΙΚΟΝ. η συντονισμένη ενέργεια κερδοσκόπων, οι οποίοι, κατόπιν μυστικής συμφωνίας, αγοράζουν ένα προϊόν σε μεγάλες ποσότητες, ώστε να δημιουργηθεί τεχνητή έλλειψη και να το πουλήσουν μετά σε πολύ μεγαλύτερη τιμή και με μεγάλο κέρδος **3.** το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένας αγοραστής μετοχών, ο οποίος φαίνεται να έχει αγοράσει τίτλους, τους οποίους οφείλει να παραδώσει, αλλά στην πραγματικότητα ούτε κατέχει ούτε μπορεί να εξασφαλίσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corner «γωνία» < παλ. γαλλ. cornere < corne «γωνία, κέρατο» (βλ. λ. *κορνέ*)].

κορνέτα (η) {δύσχρ. κορνετών} **1.** μικρό ξύλινο πνευστό όργανο σε σχήμα κέρατος **2.** χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο και τρία πιστόνια, που μοιάζει με την τρομπέτα, αλλά είναι μικρότερο και με λιγότερο καθαρό ήχο· χρησιμοποιείται κυρ. στα εμβατήρια. Επίσης **κορνέτο** (το). — **κορνετίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cornetta < corno «κέρας, κέρατο» < λατ. cornu].

κορνέτο (το) → κορνέτα

Κορνηλία (η) {μτγν.} γυναικείο όνομα.

Κορνήλιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Cornelius, πιθ. < λατ. cornu «κέρας»].

κορνιαχτός (ο) → κουρνιαχτός

κορνίζα (η) {δύσχρ. κορνιζών} **1.** το διακοσμητικό πλαίσιο, στο οποίο τοποθετείται ζωγραφικό έργο, φωτογραφία ή δίπλωμα (πτυχίο): *ασημένια / οβάλ / τετράγωνη / ξύλινη / μεταλλική ~* ΣΥΝ. κάδρο **2.** κάθε ζώνη που εξέχει ως πλαίσιο σε κατασκευή (κτήριο, έπιπλο κ.λπ.) για λόγους διακοσμητικούς: *μαρμάρινη / λειτουργική ~* ΣΥΝ. περίζωμα, στεφάνη. — (υποκ.) **κορνιζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. cornise < λατ. cornix, -icis «κουρούνα» < αρχ. *κορώνη* (πβ. *κορωνίς, -ίδος* «καμπή, κορωνίδα»)].

κορνιζάδικο (το) (λαϊκ.) το κορνιζοποιείο.

κορνιζάρω ρ. μεταβ. {κορνίζαρα κ. κορνιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (ζωγραφικό πίνακα, φωτογραφία ή πτυχίο) μέσα σε ξύλινο, γύψινο ή μεταλλικό πλαίσιο για διακοσμητικούς λόγους, ώστε να εκτεθεί σε κοινή θέα: *~ το δίπλωμα, για να το κρεμάσω στο ιατρείο* ΣΥΝ. καδράρω **2.** βάζω κορνίζα σε (αρχιτεκτονικό έργο, έπιπλο κ.λπ.). Επίσης **κορνιζώνω**. — **κορνιζάρισμα** κ. **κορνίζωμα** (το).

κορνιζάς (ο) {κορνιζάδες} (λαϊκ.) **1.** ο τεχνίτης που επαγγελματικά τοποθετεί φωτογραφίες, πίνακες ή διπλώματα μέσα σε κορνίζα ΣΥΝ. κορνιζοποιός **2.** ο κατασκευαστής και έμπορος κορνιζών για πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα.

κορνιζοποιείο (το) **1.** το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται παντός είδους κορνίζες **2.** το εργαστήριο όπου τοποθετούνται ζωγραφικοί πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα μέσα σε κορνίζες ΣΥΝ. κορνιζάδικο. — **κορνιζοποιός** (ο).

κορνίζωμα (το) → κορνιζάρω

κορνιζώνω ρ. → κορνιζάρω

κορν-μπίφ (το) (παλαιότ. ορθ. *κορν-μπήφ*) {άκλ.} ψιλοκομμένο βοδινό κρέας που διατηρείται σε κονσέρβα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn beef < corn «παστώνω (σε κονσέρβα)» + beef «βοδινό»].

κόρνο (το) ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο, τής ευρύτερης οικογένειας των χάλκινων· στη σημερινή ορχήστρα, τα κόρνα σχηματίζουν ιδιαίτερη υποοικογένεια, που αντιπαρατίθεται στα «βαρέα χάλκινα» (τρομπέτες, τρομπόνια, τούμπα)· αν και η λ. έχει χρησιμοποιηθεί για τον χαρακτηρισμό μεγάλου αριθμού διαφορετικών τύπων οργάνων, ξύλινων (λ.χ. *αγγλικό ~*) ή χάλκινων, η κύρια σημασία της αφορά όργανα των οποίων το σπειροειδές σχήμα και ο ήχος θυμίζουν κέρατα ζώων και τον ήχο που παραγόταν όταν φυσούσαν σε αυτά από μια άκρη ΣΥΝ. κέρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corno < λατ. cornu «κέρας, κέρατο»].

Κορνουάλη (η) περιοχή τής ΝΔ. Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Cornwall < λατ. Cornovii, ονομασία κελτικού φύλου που κατοικούσε εκεί (< cornu «κέρας», λόγω τού σχήματος τής χερσονήσου), + αγγλοσαξ. walh «ξένος», εξαιτίας τής κελτικής γλώσσας, που ήταν ξένη στους Αγγλοσάξονες (γερμανόφωνοι). Βλ. κ. *Ουαλία*].

κορν-φλάουρ (το) {άκλ.} πολύ καλά επεξεργασμένο αλεύρι από καλαμπόκι ή άλλα σιτηρά, που έχει τη μορφή λεπτής λευκής σκόνης και την ιδιότητα να φουσκώνει τη ζύμη: *συσκευασμένο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn flour < corn «καλαμπόκι» + flour «αλεύρι»].

κορν-φλέικς (τα) {άκλ.} ψημένες νιφάδες καλαμποκιού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn flakes < corn «δημητριακά» + flake «νιφάδα»].

κόρο (το) ελλην. *χορωδία* **1.** η χορωδία (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το χορωδιακό έργο ή τμήμα έργου: *το ~ τής ενάτης τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. coro < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

κορόζο (το) λευκή και σκληρή ουσία, που παράγεται από καρπούς φυτών και χρησιμοποιείται για την κατασκευή κουμπιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corozo < ισπ. - αμερ. corozo, πιθ. < δημώδ. λατ. *carudium «κουκούτσι»].

κορόιδεμα (το) → κοροϊδία

κοροϊδευτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για κοροϊδία, για τη γελοιοποίηση, τον χλευασμό (κάποιου): *~ χειρονομίες / γκριμάτσες / λόγια* ΣΥΝ. περιπαικτικός, ειρωνικός, χλευαστικός. — **κοροϊδευτικά** επίρρ.

κοροϊδεύω ρ. μετβ. {κορόιδεψα} **1.** γελάω εις βάρος (κάποιου): *τον κορόιδευαν για την προφορά του / για τη δειλία του* ΣΥΝ. περιγελώ, εμπαίζω ΑΝΤ. επαινώ **2.** κάνω γκριμάτσες, μιμήσεις κ.λπ. εις βάρος (κάποιου), ώστε να προκαλέσω το γέλιο: *όταν ο δάσκαλος γυρνά την πλάτη, τα παιδιά τον κοροϊδεύουν* **3.** κάνω (κάποιον) να δεχθεί (κάτι) ως αληθινό ή αξιόλογο, ενώ γνωρίζω ότι είναι ψεύτικο ή ασήμαντο, εξαπατώ: *τον κορόιδεψε και του πήρε τα λεφτά* || *δεν μπορείς να κοροϊδέψεις εμένα!* ΣΥΝ. ξεγελώ.

κοροϊδία (η) {δύσχρ. κοροϊδιών} **1.** το να κοροϊδεύει κανείς (κάτι/κάποιον): *αρχίζω / πιάνω την ~* ΣΥΝ. εμπαιγμός **2.** το να εξαπατά κανείς, η σκόπιμη παραπλάνηση (κάποιου): *κάθε φορά μού λέει ότι η υπόθεσή μου θα τακτοποιηθεί, αλλά τελικά δεν κάνει τίποτα· αυτό είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. εξαπάτηση, απάτη. Επίσης **κορόιδεμα** (το).

> **κοροϊδία: συνώνυμα.** Ανάλογα με το αν προκαλούν την αίσθηση τού γέλιου ή τού γελοίου, οι λέξεις που δηλώνουν **κοροϊδία** διακρίνονται χονδρικά σε δύο ομάδες: σ' αυτές που ενέχουν το γέλιο, έμμεσα ή άμεσα (κοροϊδία – ειρωνεία – σάτιρα – διακωμώδηση – γελοιοποίηση – περιγέλασμα – σκώμμα) και σ' αυτές που δεν συνδέονται με την έννοια τού γέλιου ή τού γελοίου (σαρκασμός – χλεύη/χλευασμός – εμπαιγμός). Η **ειρωνεία** διαφέρει των άλλων· είναι έμμεσος τρόπος κοροϊδίας, όπου το νόημα κρύβεται κάτω από τα λόγια, δεν παύει όμως να είναι κατανοητό για τον ακροατή. Η **σάτιρα** έχει άμεσο χαρακτήρα και δημόσιο, κατά κανόνα, βήμα (θέατρο, Μ.Μ.Ε.)· κοροϊδεύει πρόσωπα και πράγματα, προκαλώντας γέλιο, με σκοπό συνήθ. να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Η **διακωμώδηση** πλησιάζει πολύ στη σημ. τής σάτιρας, έχοντας άμεσο χαρακτήρα και δημόσια, συνήθως, εκφορά. Η **γελοιοποίηση** έχει γενικότερο χαρακτήρα, προκαλεί δυσμενή εντύπωση για κάποιον που φθάνει τα όρια τού γελοίου. Το ίδιο και το **περιγέλασμα**, που χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο ή στη λογοτεχνία. Το **σκώμμα** είναι το κοροϊδευτικό πείραγμα που αποσκοπεί κι αυτό στην πρόκληση δυσμενών εντυπώσεων εις βάρος κάποιου προσώπου. Η άλλη σειρά των κοροϊδευτικών λέξεων δεν συνδέεται με γέλιο, αλλά με έντονη επίκριση κάποιου, που στην οξύτερη μορφή της φθάνει στον **σαρκασμό** (κυριολ. σημ. «ξέσχισμα», το σκίσιμο τής σάρκας), την έντονα επιθετική και σκληρή επίκριση κάποιου. Η **χλεύη** και ο **χλευασμός** ενέχουν επίκριση με έντονο τον χαρακτήρα τής περιφρόνησης και τής μείωσης, ενώ στον **εμπαιγμό** η επίκριση έχει έντονα προσβλητικό χαρακτήρα. Η λέξη **κοροϊδία** (από το **κορόιδο** < **κουρό-γιδο* «κουρεμένο γίδι») είναι η γενική νεότερη λ. που δηλώνει, στον προφορικό ιδίως λόγο, όλο το φάσμα τής επίκρισης και τής πρόκλησης δυσμενών εντυπώσεων, με ή χωρίς γέλιο.

κοροϊδιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η κοροϊδία: *Βαρέθηκα πια το ~. Ή μου δίνεις τώρα τα χρωστούμενα ή θα σε πάω στα δικαστήρια!* **2.** οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει γελοιοποίηση ή εξευτελισμό: *Τι κοροϊδιλίκια είναι αυτά; Πώς ντύθηκες έτσι;* ΣΥΝ. ρεζιλίκι.
[ΕΤΥΜ. < *κορόιδο* + παραγ. επίθημα *-(ι)λίκι*].

κοροϊδίστικα επίρρ. χωρίς να αξίζει ή να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα: *χάσαμε τη νίκη ~!* ΣΥΝ. άδικα, τζάμπα.

κοροϊδίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την κοροϊδία· κυρ. στη ΦΡ. ***κοροϊδίστικα λεφτά*** χρήματα που δαπανήθηκαν χωρίς λόγο, χωρίς αποτέλεσμα και συνεκδ. ό,τι αγοράστηκε με αυτά τα χρήματα:

αυτό το ψυγείο δεν αξίζει, είναι ~ ΣΥΝ. πεταμένα λεφτά.

κορόιδο (το) **1.** αυτός που γίνεται αντικείμενο χλευασμού: *με τα καμώματά του έγινε το ~ τού χωριού* ΣΥΝ. περίγελως, τρελός, ψώνιο **2.** αυτός που μπορεί εύκολα να εξαπατηθεί, να πέσει θύμα εκμετάλλευσης: *για ~ με περνάς και πας να μου πουλήσεις ψεύτικο πράγμα;* || *είναι μεγάλο ~· αυτός δουλεύει σαν σκυλί κι οι υπόλοιποι του τρώνε τα λεφτά!* || *Ξύπνα ~! Δεν βλέπεις ότι σε εκμεταλλεύονται;* ΣΥΝ. αφελής, χαζός, θύμα ΑΝΤ. ξύπνιος· ΦΡ. (α) ***κάνω το κορόιδο*** προσποιούμαι ότι δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει: *τον είδα από μακριά, αλλά έκανα το κορόιδο, για να τον αποφύγω* || *όλα τα ξέρει και τα καταλαβαίνει, αλλά κάνει το κορόιδο σκόπιμα!* ΣΥΝ. κάνω την πάπια, τον χαζό (β) ***πιάνω (κάποιον) κορόιδο*** εξαπατώ (κάποιον): *πήγε να με πιάσει κορόιδο, αλλά δεν την πάτησα!* (γ) ***εις υγείαν / στην υγεία τού κορόιδου*** σε περιπτώσεις που κάποιοι καλοπερνούν εις βάρος άλλου, τον εκμεταλλεύονται ή τον εξαπατούν: *σκοτώνεται στη δουλειά να τους στέλνει λεφτά κι αυτοί τα τρώνε και τα πίνουν ~.* — (υποκ.) **κοροϊδάκι** (το), (μεγεθ.) **κοροϊδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **κουρόγιδο* «κουρεμένο γίδι» (αρχικώς για διαπομπευμένη γυναίκα) < *κουρά* + *-γιδο* < *γίδι*].

κορόμηλο (το) ο εδώδιμος καρπός τής κορομηλιάς, που είναι μεγαλύτερος από κεράσι και μικρότερος από βερίκοκο, έχει λεπτή λεία φλούδα κοκκινωπού χρώματος και η σάρκα του έχει γλυκόξινη γεύση ΣΥΝ. τζάνερο· ΦΡ. ***(τρέχει) το δάκρυ κορόμηλο*** για συνεχές, ασταμάτητο κλάμα. — **κορομηλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ. < **καρόμηλο* (με προληπτική αφομοίωση) < **καρυό-μηλον* < αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.) + *μῆλον*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το μτγν. **δρόμηλον* (*ὄρος* + *μῆλον*, μαρτυρείται μόνον ο δωρ. τ. *ὀρομᾶλίδες*) με την επίδρ. τού συνωνύμου *κοκκύμηλον*].

κορόνα (η) → κορώνα

κοροπλάστης (ο) {κοροπλαστών} ο τεχνίτης ή καλλιτέχνης που είναι ειδικευμένος στην κατασκευή μικρών αγαλμάτων από πηλό ή γύψο, τα οποία συνήθ. παριστάνουν κόρες. — **κοροπλαστική** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κορο-* (< *κόρη*) + *πλάστης*].

κόρος[1] (ο) **1.** η απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. πλησμονή, υπερπλήρωση, χόρταση ΑΝΤ. άδειασμα, εκκένωση **2.** (κατ' επέκτ.) το συναίσθημα δυσφορίας και αηδίας, που ακολουθεί την απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. κορεσμός, (οικ.) μπούχτισμα, υπερκορεσμός ΑΝΤ. έλλειψη, πείνα· ΦΡ. ***κατά κόρον*** σε υπερβολικό βαθμό: *η υπόθεση προβλήθηκε ~ από τα μέσα ενημέρωσης* ΣΥΝ. υπερβολικά ΑΝΤ. λίγο, ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κορ-*, πβ. *κορ-έ-σαι*, απρφ. αορ. τού ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω» (βλ. κ. *κορεσμός*)].

κόρος[2] (ο) (παλαιότ. στη ναυπηγική) μονάδα μετρήσεως τής χωρητικότητας των πλοίων: *πλοίο είκοσι χιλιάδων κόρων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. kōr «στρογγυλό δοχείο». Η εβρ. λ. αποτελεί επίσης μονάδα μετρήσεως (κυρ. υγρών), που ισοδυναμεί με 220 λίτρα].

corpus (το) λατ. (*προφέρεται κόρπους*) {συχνά πληθ. corpora} σώμα (γλωσσικού) υλικού: *η επιλογή τού λημματολογίου βασίστηκε σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. corpus «σώμα»].

κορσάζ (το) {άκλ.} το τμήμα γυναικείου ρούχου που καλύπτει την περιοχή τού στήθους και γενικότ. τον άνω κορμό: *εφαρμοστό / πλούσιο / αποκαλυπτικό / κεντητό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corsage < corps «σώμα» (< λατ. corpus)].

κορσές (ο) {κορσέδες} πλατιά ελαστική ζώνη που φοριέται κατάσαρκα περιβάλλοντας τη μέση και τους γλουτούς, ενίοτε και μέρος τού θώρακα (για λόγους αισθητικής ή υγείας): *γυναικείος / ανδρικός / ορθοπαιδικός / δετός ~·* ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι στενός κορσές*** γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός: *στενός κορσές μού έγινε· όλο ρωτάει πού πάω και τι κάνω* ΣΥΝ. παρενοχλώ, πιέζω. — (υποκ.) **κορσεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corset < corps «σώμα» (< λατ. corpus)].

Κορσική (η) (γαλλ. Corse) γαλλικό νησί τής Δ. Μεσογείου, κοντά στις ακτές τής Δ. Ιταλίας, με πρωτεύουσα το Αιάκιο (Αγιάτσο). — **Κορσικανός** (ο) [1888]. **Κορσικανή** (η), **κορσικανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Corsica, αβεβ. ετύμ., ίσως συνδ. με φοιν. horsi «ξύλινος, δασώδης». Ήδη μτγν. είναι οι ονομασίες *Κύρνος*, *Κόρση*, *Κορσίκα*].

κορτάκιας (ο) {κορτάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) το άτομο που κάνει κόρτε, που φλερτάρει γυναίκες κατά σύστημα ΣΥΝ. ερωτιάρης.
[ΕΤΥΜ. < *κόρτε* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *ματ-άκιας*, *γκομενάκιας*].

κορτάρω ρ. μετβ. {κόρταρα κ. κορτάρισα} κάνω κόρτε, φλερτάρω. — **κορτάρισμα** (το).

κόρτε (το) {άκλ.} η έμμεση έκφραση ερωτικής επιθυμίας προς κάποιον, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επιδιώκεται και η ανταπόκριση του: *κάνω ~* ΣΥΝ. φλερτ, ερωτοτροπία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corte «αυλή παλατιού» (< λατ. cohors «αυλή, περίβολος»). Η σημερινή σημ. προήλθε από την έκφραση fare la corte «συμπεριφέρομαι ευγενικά (όπως αρμόζει σε αυλικούς) - ερωτοτροπώ». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο γερμ. höflich «ευγενικός» (< Hof «αυλή»)].

κορτιζόνη (η) {κορτιζονών} ορμόνη που παράγεται από τον φλοιό των επινεφριδίων, η οποία κατασκευάζεται τεχνητά και χρησιμοποιείται όπως και τα παράγωγά της στη θεραπεία αλλεργικών παθήσεων και ρευματισμών, κυρ. λόγω τής αντιφλεγμονώδους δράσης της: *κάνω ενέσεις κορτιζόνης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cortisone, συντετμημένος τ. τού corticosterone (βλ. κ. *κορτικοστερόνη*)].

κορτιζονούχος, -ος, -ο (φάρμακο, ουσία κ.λπ.) που περιέχει κορτιζόνη: *~ κολλύριο.*
[ΕΤΥΜ. < *κορτιζόνη* + *-ούχος* < *έχω*].

κορτικοειδή (τα) οργανικές ενώσεις, που απαντούν στη φλοιώδη ουσία των επινεφριδίων. Επίσης **κορτικοστεροειδή**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. corticoid (νόθο σύνθ.)].

κορτικοστερόνη (η) {κορτικοστερονών} ΒΙΟΛ. στεροειδής ορμόνη που εκκρίνεται από τον φλοιό των επινεφριδίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. corticosterone (νόθο σύνθ.) < cortico- (< λατ. cortex «φλοιός») + -ster- (< αρχ. *στερεός*) + κατάλ. -one].

Κορύβαντες (οι) {Κορυβάντων} ΜΥΘΟΛ. οι πρώτοι άνθρωποι που γεννήθηκαν από την ίδια τη Γη· λόγω τής χορευτικής τους ικανότητας συνδέθηκαν με τις Μούσες και συχνά ταυτίζονταν με τους Καβείρους και τους Κουρήτες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κορυβαντιώ*].

κορυβαντισμός (ο) [μτγν.] η κατάσταση τού φρενήρους ενθουσιασμού. — **κορυβαντικός**, -ή, -ό [μτγν.].

κορυβαντιώ ρ. αμετβ. {κορυβαντιάς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) είμαι έξαλλος από (θρησκευτικό) ενθουσιασμό ή φανατισμό: *«μόνο με "Σατανά" δεν παρομοίασαν τον επικοινωνιακό σύμβουλο τού προέδρου οι κορυβαντιώντες δημογέροντες τού κόμματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. μαίνομαι, φρενιάζω ΑΝΤ. ηρεμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυβαντιῶ (-άω)* < *Κορύβαντες*, ιερείς τής Κυβέλης στη Φρυγία, οι οποίοι θορυβούσαν έξαλλα, όταν τελούσαν τα καθήκοντά τους. Η λ. *Κορύβαντες* είναι αγν. ετύμου, ίσως φρυγικής προελ., αν και έχει προταθεί η σύνδεση με αρχ. σκανδ. huerfa «στρέφω, στριφογυρίζω» (που θα μπορούσε να συσχετιστεί με τους κορυβαντικούς χορούς)].

Κορυδαλλός (ο) **1.** δήμος τής Αττικής, ΝΑ. τού όρους Αιγάλεω **2.** (συνεκδ.) (α) το συγκρότημα φυλακών που βρίσκεται στον παραπάνω δήμο: *δραπέτευσε από τον ~* || *έχει κάνει στον ~* (ενν. *φυλακή*) (β) (γενικότ.) η φυλακή: *πάω / μπαίνω / κλείνω* (κάποιον) *στον ~.*
[ΕΤΥΜ. Στην ίδια περιοχή βρισκόταν ο αρχ. δήμος *Κορυδαλλοῦ* ή *Κορυδαλλέων*, από το ομώνυμο πτηνό].

κορυδαλλός (ο) μικρό ωδικό πτηνό, που μοιάζει με σπουργίτι, έχει μήκος περίπου 20 εκατοστά, γκρίζο φτέρωμα με σχέδια στο στήθος, χαρακτηριστικό λοφίο στο πίσω μέρος τού κεφαλιού, κατασκευάζει τις φωλιές του σε κοιλότητες τού εδάφους, τρέφεται με έντομα, κάμπιες, σκουλήκια και σπόρους και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιταρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυδαλ(λ)ός* < *κόρυδος* / *κορυδός* < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία» (για το οποίο βλ. λ. *κορυφή*)].

κόρυζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κρυολόγημα που συνοδεύεται από ρινική καταρροή ΣΥΝ. συνάχι **2.** λοιμώδης νόσος των πουλερικών και των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με αρχ. αγγλ. hrot «βλέννα, μύξα», αρχ. γερμ. (h)roz, ρ. hrūzzan «γρυλίζω, ροχαλίζω» κ.ά.].

κορύνη κ. **κορύνα** (*σημ.* 2-3) (η) {κορυνών} **1.** ρόπαλο που χρησίμευε ως πολεμικό ή κυνηγετικό όπλο και είχε τη μία πλευρά παχύτερη και ενισχυμένη με σιδερένια επένδυση: *η ~ τού Ηρακλή / των μονομάχων* || *σιδερένια / θανατηφόρα ~* **2.** (α) ελαφρό, ξύλινο, γυμναστικό όργανο με μήκος 0,75 μ. και διάμετρο 10-11 εκ. στην ογκωδέστερη πλευρά και 4 εκ. στη λαβή, που χρησιμοποιείται κυρ. στην ενόργανη γυμναστική γυναικών στις ασκήσεις εδάφους (β) αντίστοιχο όργανο που χρησιμοποιείται στο τσίρκο από ζογκλέρ (γ) ξύλινο αντικείμενο σχήματος μπουκαλιού που χρησιμοποιείται στο μπόουλινγκ (βλ.λ.) **3.** ΑΘΛ. ***κορύνες*** (οι) αγώνισμα τής ρυθμικής γυμναστικής γυναικών, στο οποίο χρησιμοποιούνται τα παραπάνω όργανα. — **κορυνηφόρος**, -ος, -ον [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. *κορυφή*)].

Κορυτσά (η) (ορθότ. *Κοριτσά*) πόλη τής ΝΑ. Αλβανίας (Β. Ηπείρου), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο τού 1940 (*Έπος τής Αλβανίας*).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Korçë / Korça < goritsa «αγριαχλαδιά»].

κορυφαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται στην κορυφή σε σχέση με άλλους, που τους ξεπερνά: *~ επιστήμων / παίκτης / παράγοντας / έργο / στέλεχος / συνθέτης / γιατρός / εκδήλωση / ρόλος* ΣΥΝ. εξέχων, ξεχωριστός ΑΝΤ. τελευταίος, έσχατος, ασήμαντος **2.** (ειδικότ. στο αρχ. δράμα) ***κορυφαίος*** (ο) το μέλος τού χορού που διευθύνει, οδηγεί τον χορό (δίνοντας τον ρυθμό στο τραγούδι και στην όρχηση) και συνδιαλέγεται (στα διαλογικά μέρη) με τους υποκριτές: *ο ~ τού χορού* ΣΥΝ. προεξάρχων (πβ. λ. *υποκριτής*).

κορυφή κ. **κορφή** [μεσν.] (η) (σημ. 1-3) **1.** το υψηλότερο σημείο: *η ~ τού κεφαλιού / των δέντρων / τής σκάλας / τού κύματος* ΣΥΝ. άκρη ΑΝΤ. βάση· ΦΡ. ***από την πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλα*** βλ. λ. *κανέλα* **2.** (ειδικότ.) το υψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητη / απρόσιτη / χιονισμένη / απότομη / ψηλή ~* ΣΥΝ. βουνοκορφή, άκρη ΑΝΤ. (πεδιάδα) πλαγιά· ΦΡ. ***απ' την κορ(υ)φή ώς τα νύχια*** ολόκληρος, από πάνω ώς κάτω: *τον εξέταζε προσεκτικά ~* ΣΥΝ. πατόκορφα **3.** (στον τ. *κορφή*) η τρυφερή άκρη τού βλαστού των φυτών (βλ. κ. λ. *κορφάδα*) **4.** (α) ΓΕΩΜ. το σημείο γεωμετρικού σχήματος, το οποίο απέχει περισσότερο από τη βάση και στο οποίο τέμνονται δύο πλευρές (ευθείες) ή τρία ή περισσότερα επίπεδά του: *οι ~ τού τριγώνου / τού κώνου / τής καμπύλης / τής πυραμίδας* (β) το σημείο στο οποίο συναντώνται οι ημιευθείες (πλευρές) που ορίζουν μία γωνία (γ) ***κατά κορυφήν γωνίες*** (*κατά κορυφήν γωνίαι*, Ευκλείδ. I,15) δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή και οι πλευρές τής μιας είναι προεκτάσεις των πλευρών τής άλλης **5.** (μτφ.) το πρόσωπο ή θεσμικό όργανο που ασκεί τον έλεγχο ή την εξουσία: *η ~ τής ιεραρχίας / τής ηγεσίας / τού κόμματος* || *συνδιάσκεψη* (βλ.λ.) / *συνομιλίες / σύνοδος* (βλ.λ.) / *συνάντηση* (βλ.λ.) *κορυφής* ΣΥΝ. κεφαλή, ηγεσία ΑΝΤ. βάση **6.** (μτφ.) το πιο υψηλό, το πιο επιτυχημένο σημείο όπου μπορεί να φθάσει κανείς: *η ~ τής βαθμολογίας / τής επιτυχίας / τής επιστήμης / τής σταδιοδρομίας* **7.** (ως χαρακτηρισμός) ο κορυφαίος: *είναι ~ στο είδος του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία, κράνος» < θ. *kor-, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», οπότε η λ. συνδέεται με το

ουσ. *κέρας* (βλ.λ.). ίσως και με αρχ. γερμ. hiruz «ελάφι», λατ. cerus (> γαλλ. cerf) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, οι λ. *κυρυφή* και *κόρυμβος* είναι πελασγικής αρχής].

κορυφογραμμή (η) [1874] η γραμμή που σχηματίζεται νοητά και ενώνει τις κορυφές (και τις κοιλότητες) γειτονικών βουνών: *οι ~ τής Πίνδου* ΣΥΝ. βουνοκορφή ΑΝΤ. πλαγιά.

κορυφώνω ρ. μετβ. {κορύφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οδηγώ (κάτι) στο ανώτατο σημείο: *η απροσδόκητη τροπή που πήρε η υπόθεση κορύφωσε την αγωνία τού κοινού* (μεσοπαθ. ***κορυφώνομαι***) **2.** φθάνω στο ανώτατο σημείο, στο ζενίθ: *κορυφώνεται η πίστη / η περιέργεια / η κρίση / το ενδιαφέρον / ο ανταγωνισμός / η ηδονή* **3.** φθάνω στο πιο σημαντικό σημείο μου: *οι εκδηλώσεις θα κορυφωθούν με την ομιλία τού πρωθυπουργού.* — **κορύφωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυφῶ (-όω)* < *κορυφή*].

κορύφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το υψηλότερο σημείο, ο ανώτατος βαθμός (ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): *η ~ τής αγωνίας των θεατών ενός διαγωνισμού* || *με τον χαμό και τού δεύτερου παιδιού έφθασε το οικογενειακό δράμα στην ~ του* || *η ~ τής απόλαυσης / τού πάθους / τής έντασης* ΣΥΝ. αποκορύφωση, αποκορύφωμα **2.** το σημαντικότερο σημείο: *~ των πολιτιστικών εκδηλώσεων αύριο με τη συναυλία τού μεγάλου συνθέτη* || *η ~ τής δράσης στην αρχαία τραγωδία* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί την κορυφαία στιγμή, το ανώτατο σημείο: *η χθεσινή συγκέντρωση αποτέλεσε την ~ τής προεκλογικής εκστρατείας...* || *η αποψινή διαδήλωση θα είναι η ~ μιας σειράς ενεργειών διαμαρτυρίας για την κυβερνητική πολιτική στο θέμα των συντάξεων.*

κορφάδα (η) **1.** η τρυφερή άκρη τού βλαστού των φυτών, κυρ. τής κολοκυθιάς: *δροσερή / τρυφερή ~* ΣΥΝ. κορυφή **2.** ***κορφάδες*** (οι) φαγητό που παρασκευάζεται από τις τρυφερές άκρες των βλαστών χορταρικών και κολοκυθιών ΣΥΝ. κολοκυθοκορφάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυφάς, -άδος* < *κορυφή*].

κορφή (η) → κορυφή

Κορφιάτης (ο), **Κορφιότισσα** (η) (λαϊκ.) ο Κερκυραίος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Κορφοί*, βλ. λ. *Κέρκυρα*].

κορφιάτικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με την Κέρκυρα ή τους Κερκυραίους: *~ καντούνια / χορός / γλυκύσματα* ΣΥΝ. κερκυραϊκός.

κορφοβούνι (το) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) το ψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητο / ψηλό / άγριο ~* ΣΥΝ. βουνοκορφή.

κορφολόγος (ο) **1.** αυτός που κόβει τα βλαστάρια φυτού • **2.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τον αποχωρισμό τού ανθόγαλου από το γάλα.

κορφολογώ ρ. μετβ. [μεσν.] {κορφολογείς... | κορφολόγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κόβω τις τρυφερές άκρες, τα βλαστάρια φυτού (συνήθ. για φαγητό). — **κορφολόγημα** (το).

κόρφος (ο) **1.** το μέρος τής θάλασσας που μπαίνει μέσα στην ξηρά και είναι προστατευμένο: *γαλήνιος / σκοτεινός ~* ΣΥΝ. κόλπος **2.** (μτφ.) τα στήθη τής γυναίκας ή το στέρνο τού άντρα: *κοιμήθηκε γαλήνια στον ~ του* || *έκρυψε βιαστικά το μήνυμα στον ~ της* ΣΥΝ. αγκαλιά, στήθος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***(έχω / ζεσταίνω) φίδι στον κόρφο μου*** προστατεύω ή βοηθώ άνθρωπο, που θα αποδειχθεί αγνώμων ή εχθρός μου: *άργησε να καταλάβει τι φίδι είχε στον κόρφο του!* (β) ***ούτε ψύλλος στον κόρφο μου*** βλ. λ. *ψύλλος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κόλφος* < αρχ. *κόλπος* (βλ.λ.)].

-κορφος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κορυφών: *δί-κορφος, τρί-κορφος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κορ(υ)φή* (πβ. κ. μτγν. *τρι-κόρυφος*, αρχ. *δι-κόρυφος*)].

κόρωμα (το) → κορώνω

κορώνα (η) (σχολ. ορθ. *κορόνα*) {δύσχρ. κορωνών} **1.** κόσμημα που φέρεται στην κεφαλή συνήθ. βασιλέων· κατασκευάζεται από ευγενές μέταλλο, διακοσμείται περίτεχνα με πολύτιμους λίθους και έχει σχήμα στεφάνης ΣΥΝ. στέμμα **2.** κάθε κόσμημα κεφαλής που μοιάζει με στέμμα: *αποκριάτικη ~* || *η ~ μιας νικήτριας καλλιστείων*· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (κάποιον) κορώνα στο κεφάλι μου*** τιμώ πάρα πολύ και φροντίζω (κάποιον): *εγώ τη γυναίκα μου την ~* **3.** (συνεκδ.) καθετί που φέρει απεικόνιση τού παραπάνω κοσμήματος (λ.χ. οικόσημο, θυρεός, νόμισμα)· (ειδικότ.) νόμισμα χωρών τής Ευρώπης: *η ~ τής Σουηδίας / τής Δανίας*· ΦΡ. (α) ***κορώνα-γράμματα*** βλ. λ. *γράμμα* (β) ***παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμματα*** βλ. λ. *ζωή* **4.** θήκη από ειδικό υλικό (πορσελάνη, πολύτιμο μέταλλο κ.λπ.), που τοποθετείται από οδοντίατρο πάνω σε φυσικό δόντι, καλύπτοντάς το όλο για την προστασία του: *πορσελάνινη / χρυσή ~* ΣΥΝ. θήκη, επίθεση • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο που δηλώνει επιμήκυνση ενός φθόγγου και σημειώνεται πάνω από αυτόν· (συνεκδ.) η αυξημένη χρονική διάρκεια και ένταση τής φωνής σε συγκεκριμένο σημείο τής μελωδίας: *βγάζω ~* **6.** (μτφ.) τα μεγάλα λόγια, συνήθ. για εντυπωσιασμό, επιθετικές ή έντονες εκφράσεις: *δημαγωγικές / πολεμοχαρείς ~* || *στον λόγο του πέταξε και μερικές εθνικιστικές ~* ΣΥΝ. μεγαλοστομία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < λατ. corona «στεφάνι» < αρχ. *κορώνη* «κουρούνα» < θ. kor-ōn-, παρεκτεταμένος τ. τού *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα που αποδίδει κραυγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. cornix «κουρούνα», corvus «κοράκι», αγγλ. crow, σουηδ. kraka, γαλλ. corbeau κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κόρ-αξ* (βλ.λ.), *κορ-ωνίς (-ίδα)*].

Κορώνη (η) κωμόπολη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κάστρο· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη*** έχω μεγάλο μέσον, έχω ισχυρούς προστάτες: *δεν έχει ανάγκη από διαγωνισμούς για να διοριστεί· ~!* ΣΥΝ. έχω δόντι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κωμόπολη < αρχ. *κορώνη* (βλ. λ. *κορώνα*). Η φρ. *έχω μπάρμπα στην Κορώνη* ερμηνεύεται από τη σπουδαιότητα τής πόλης κατά την Τουρκοκρατία και από την εξουσία τού διοικητή της].

κορωνίδα (η) {-ας κ. -ίδος} **1.** το πιο υψηλό σημείο ενός οικοδομήματος ΣΥΝ. κορυφή, άκρο ΑΝΤ. βάση, βάθρο, θεμέλιο **2.** (κατ' επέκτ.) (α) το μέρος τής στέγης που προεξέχει από τους τοίχους ΣΥΝ. γείσο (β) το μέρος επίπλου που προεξέχει ΣΥΝ. κορνίζα **3.** (μτφ.) το πιο υψηλό σημείο, ο ανώτατος βαθμός αξιολογικής κλίμακας **4.** (συνεκδ.) καθετί που θεωρείται κορυφαίο, σημαντικότερο σε έναν τομέα: *είναι η ~ των φιλοσόφων* || *ο άνθρωπος είναι η ~ τής δημιουργίας* ΣΥΝ. αφρός, κορυφή ΑΝΤ. μετριότητα **5.** ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το σημείο, όμοιο στο σχήμα με την ψιλή, το οποίο τοποθετείται πάνω από μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, που έχει προέλθει από κράση: *καὶ ἐγὼ > κἀγὼ* • **6.** ΜΟΥΣ. σημείο τής ευρωπαϊκής μουσικής που δηλώνει ότι ο φθόγγος ή η παύση μπορεί να διαρκέσει όσο χρόνο θέλει ο εκτελεστής ΣΥΝ. κορώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, συγκοπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορωνίς, -ίδος* < *κορώνη* (βλ. λ. *κορώνα*)].

κορώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόρω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) μεταδίδω τόση θερμότητα, ώστε να κάνω (κάτι) να καίει ΣΥΝ. πυρακτώνω **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να βρεθεί εκτός εαυτού: *το κρασί τον κόρωσε* ΣΥΝ. ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. παγώνω, δροσίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτώ τόση θερμότητα, ώστε να καίω: *η αλουμινένια στέγη κόρωσε από τις ακτίνες τού ήλιου* ΣΥΝ. πυρακτώνομαι ΑΝΤ. παγώνω, δροσίζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ανάβω και κορώνω*** εξοργίζομαι, γίνομαι έξαλλος, εκτός εαυτού: *άναψε και κόρωσε μ' αυτά που άκουσε* ΣΥΝ. εξάπτομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω. — **κόρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόρος*[1] «κορεσμός – θυμός (βλ.λ.)»].

Κ.Ο.Σ. (το) Κεντρικό Οικονομικό Συμβούλιο.

κόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο δρεπάνι με μεγάλη λαβή.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. kosa].

κοσάρι (το) → εικοσάρικο

κοσάρικο (το) → εικοσάρικο

κοσκινάς (ο) [μεσν.] {κοσκινάδες}, **κοσκινού** (η) {κοσκινούδες} τεχνίτης ειδικός στην κατασκευή κόσκινων.

κοσκινίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κοσκίνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περνώ (κάτι) από κόσκινο: *~ το αλεύρι / το στάρι* ΣΥΝ. καθαρίζω **2.** (μτφ.) περνώ από εξονυχιστικό έλεγχο: *οι εφοριακοί οφείλουν να κοσκινίζουν τις δηλώσεις* (υπόνοιες για φοροδιαφυγή) ΣΥΝ. εξετάζω, ελέγχω, κρησαρίζω, περνώ από ψιλό κόσκινο· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος δεν θέλει / βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει*** βλ. λ. *ζυμώνω*. — **κοσκίνισμα** (το), **κοσκινιστός, -ή, -ό.**

κόσκινο (το) στρογγυλό σκεύος με τρυπητό πλέγμα στη βάση και φαρδιά περίμετρο, μέσα από το οποίο περνάμε κοκκώδη υλικά (π.χ. αλεύρι), για να καθαριστούν από ξένα σώματα ή να κατακρατηθούν οι μεγαλύτεροι κόκκοι: *ξύλινο / ψιλό / λεπτό ~* ΣΥΝ. κρησάρα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***περνώ (κάποιον / κάτι) από (ψιλό) κόσκινο*** εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *η αίτησή του πέρασε από κόσκινο, πριν γίνει δεκτή* ΣΥΝ. κοσκινίζω (β) (σκωπτ.) ***θα σου βάλω κόσκινο / κρησάρα*** (ενν. *στο πρόσωπο*) (για άνθρωπο που ντρέπεται να παρουσιαστεί δημοσίως) δεν θα αφήσω να σε δουν, θα σε καλύψω: *τι ντρέπεσαι, την επόμενη φορά ~!* (γ) ***κάνω (κάτι / κάποιον) κόσκινο*** κάνω (κάτι/κάποιον) διάτρητο από σφαίρες (πυροβολώντας): *πυροβολούσαν από παντού και του έκαναν το αυτοκίνητο ~!* (δ) ***παλιά μου τέχνη κόσκινο*** βλ. λ. *τέχνη* (ε) ***καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σ' ακουμπήσω / να σε κρεμάσω*** βλ. λ. *καινούργιος*. — (υποκ.) **κοσκινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόσκινον*, αγν. ετύμου. Καμιά από τις προταθείσες απόψεις δεν ικανοποιεί, όπως λ.χ. η σύνδεση με λιθ. kõšti «στραγγίζω» ή με λατ. scindō «διασχίζω, διασπώ». Η λ. είναι πιθ. μεσογειακής καταγωγής].

κοσκινίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόσκινο που χρησιμοποιείται για το κοσκίνισμα τού χώματος ή άλλων υλικών.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοσκινισ-* (ρ. *κοσκινίζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σφουγγαρίσ-τρα*].

κοσμαγάπητος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι σε όλους αγαπητός: *~ παρουσία / προσωπικότητα / αστέρας / νησί* ΣΥΝ. δημοφιλής, λαοφιλής ΑΝΤ. λαομίσητος, λαοκατάρατος.

κοσμάκης (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) οι απλοί άνθρωποι, τα μη προνομιούχα λαϊκά στρώματα, ο «απλός λαός»: *ποιος ενδιαφέρεται για τα προβλήματα τού ~;* || *αυτά είναι λόγια τού ~· μην τ' ακούς!* ΣΥΝ. λαός, λαουτζίκος, όχλος ΑΝΤ. αριστοκρατία, πλουτοκρατία· ΦΡ. ***κόσμος και κοσμάκης*** μεγάλο πλήθος ανθρώπων ή άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξεως και προέλευσης: *μαζεύτηκε ~, να δει τι τρέχει.*

κοσμάρα (η) → κόσμος

Κοσμάς (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων και μοναχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *οι Άγιοι ~ και Δαμιανός* || *ο Άγιος ~ ο Αιτωλός* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κοσμᾶς* < αρχ. *κόσμος*].

κοσμετολογία (η) → κοσμητολογία

κόσμημα (το) {κοσμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμεύει για διακόσμηση ή στολισμό: *~ οροφής* (σχέδιο ζωγραφισμένο ή ανάγλυφο, που διακοσμεί την επιφάνεια οροφής κτηρίου) || *τυπογραφικό ~* (το σχέδιο στο εξώφυλλο) ΣΥΝ. στολίδι, καλλωπισμός **2.** (ειδικότ.) τα στολίδια που φορούν πάνω τους οι άνθρωποι: *γυναικείο / πολύτιμο / ψεύτικο / αγαπημένο / χρυσό / ασημένιο / παραδοσιακό / περίτεχνο ~* ΣΥΝ. (ξέν.) μπιζού **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ομορφαίνει κάτι: *το νεοκλασικό κτήριο αποτελούσε ~ τής πόλης μας* ΣΥΝ. στολίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοσμῶ* (βλ.λ.)].

κοσμηματογράφος (ο/η) [1863] **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στη διακόσμηση εσωτερικών τοίχων, οροφών, δαπέδων ή προσόψεων κτηρίων **2.** τεχνίτης ειδικευμένος στον σχεδιασμό κοσμημάτων. — **κοσμηματογραφία** (η) [1848], **κοσμηματογραφικός, -ή, -ό** [1886].

κοσμηματοθήκη (η) [1882] {κοσμηματοθηκών} ειδική θήκη, στην

οποία φυλάσσονται και με την οποία μεταφέρονται κοσμήματα: *σκαλιστή / κλειδωμένη / πολύτιμη ~* ΣΥΝ. μπιζουτιέρα.

κοσμηματοποιία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής κοσμημάτων.

κοσμηματοποιός (ο/η) ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην κατασκευή κοσμημάτων: *επιδέξιος / λεπτολόγος ~*.

κοσμηματοπωλείο (το) [1889] κατάστημα στο οποίο εκτίθενται και πωλούνται κοσμήματα.

κοσμηματοπώλης (ο) [1875] {κοσμηματοπωλών}, **κοσμηματοπώλισσα** (η) {κοσμηματοπωλισσών} έμπορος που ασχολείται με την πώληση κοσμημάτων, ο ιδιοκτήτης κοσμηματοπωλείου.

κόσμηση (η) ➤ κοσμώ

κοσμητεία (η) {κοσμητειών} **1.** το αξίωμα τού κοσμήτορα **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού κοσμήτορα, ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί αυτό το αξίωμα: *κατά την ~ του ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις στη σχολή* **3.** (συνεκδ.) το γραφείο τού καθηγητή που κατέχει το αξίωμα αυτό: *η συνάντηση θα γίνει στην ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κοσμητής*, αξιωματούχος των Αθηνών, υπεύθυνος επί των εφήβων, < *κοσμώ*].

κοσμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμεύει ως διακοσμητικό στοιχείο: *~ αρχιτεκτονικά σχέδια* ΣΥΝ. διακοσμητικός ΑΝΤ. λειτουργικός· ΦΡ. (λογοτ.) ***κοσμητικό επίθετο*** (i) επίθετο που (υπερ)τονίζει τις ιδιότητες τού ουσιαστικού το οποίο προσδιορίζει: *οι μαθητές βρίσκουν τα ~ τού διηγήματος* (ii) (ευφημ.) υβριστικές ή προσβλητικές φράσεις: *τον στόλισε με διάφορα ~* || (κ. μόνο στον τ. ***κοσμητικά***) *του είπε διάφορα ~ και τον εξόργισε* **2. *κοσμητική*** (η) το σύνολο των μεθόδων που έχουν ως αντικείμενο τη βελτίωση τής εικόνας που παρουσιάζει το πρόσωπο και το σώμα τού ανθρώπου.

κοσμητολογία κ. **κοσμετολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή καλλυντικών. — **κοσμητολόγος** (ο/η), **κοσμητολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmétologie].

κοσμήτορας (ο/η) {(θηλ. κοσμήτορος) | κοσμητόρων} **1.** ο καθηγητής ή η καθηγήτρια ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, που εκλέγεται για ορισμένο διάστημα (συνήθ. έναν χρόνο), για να συγκαλεί και να προεδρεύει στις συνεδριάσεις τής σχολής, να αντιπροσωπεύει τη σχολή στην πρυτανεία, να υπογράφει τις αποφάσεις κ.λπ.: *ο ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών* **2.** τίτλος μέλους τού προεδρείου τής Βουλής, το οποίο αποτελείται από τον πρόεδρο, πέντε αντιπροέδρους, τρεις κοσμήτορες και έξι γραμματείς **3.** ένας από τους επόπτες αθλητικής συνάντησης, στον οποίο έχουν ανατεθεί επιπλέον καθήκοντα: *ο ~ των Μεσογειακών Αγώνων*. Επίσης (λόγ.) **κοσμήτωρ** {κοσμήτορος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοσμήτωρ*, αρχική σημ. «στρατιωτικός διοικητής», < *κοσμῶ* «παρατάσσω, διατάσσω»].

κοσμικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που συντάσσει την κοσμική στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό. — **κοσμικογραφία** (η), **κοσμικογραφικός, -ή, -ό**.

κοσμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον κόσμο, την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την θρησκευτική ή εκκλησιαστική ζωή: *~ εξουσία / τέχνη / μουσική / άρχοντας* ΣΥΝ. εγκόσμιος, επίγειος, υλικός ΑΝΤ. ουράνιος, εκκλησιαστικός (β) μη θεοκρατικός, λαϊκός: *ο στρατός στην Τουρκία προασπίζει τον ~ χαρακτήρα τού κράτους* **2.** αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή τής υψηλής κοινωνίας: *μετά τον θάνατο τού πατέρα της εξαφανίστηκε από την ~ ζωή τής Αθήνας* || *~ συγκέντρωση / σαλόνια / γεγονός / πρεμιέρα / κέντρο / στήλες περιοδικών* **3.** αυτός που αγαπά τις κοινωνικές επαφές: *~ τύπος / κυρία* ΣΥΝ. κοινωνικός ΑΝΤ. απόκοσμος, απομονωμένος **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν: *~ χώρος / διάστημα / κενό / άπειρο / φαινόμενο / θόρυβος / σκόνη* (σωματίδια που εντοπίζονται στον πυθμένα τού ωκεανού) / *σύστημα* (κάθε θεωρία που ασχολείται με το πώς διαμορφώθηκε το σύμπαν) ΣΥΝ. συμπαντικός, διαστημικός ΑΝΤ. γήινος (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***κοσμική ακτινοβολία*** σύνολο σωματιδίων υψηλής ενέργειας που φθάνουν στη Γη από το διάστημα **5.** ΓΕΩΛ. ***Κοσμικός Αιώνας*** το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάπυρη κατάσταση και το οποίο τελείωσε με τον πιθανό σχηματισμό τού γήινου φλοιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός*.

κοσμικότητα (η) [1888] {κοσμικοτήτων} η κοινωνικότητα, το ενδιαφέρον ή η συμμετοχή σε κοσμικές συναναστροφές, εκδηλώσεις κ.λπ.

κόσμιος, -α (λόγ. -ία), **-ο** αυτός που είναι σύμφωνος προς τους κανόνες καλής συμπεριφοράς και κοινωνικής ηθικής: *~ αμφίεση / συμπεριφορά / περιβολή / τρόποι* ΣΥΝ. σεμνός, ευπρεπής ΑΝΤ. άκοσμος, άσεμνος, άπρεπος· ΦΡ. (α) ***διαγωγή κοσμία*** (i) δυσμενής χαρακτηρισμός τής διαγωγής μαθητή, ο οποίος αναγράφεται στον έλεγχο και στο ενδεικτικό του, κατ' αντιδιαστολή προς την άριστη διαγωγή (κοσμιοτάτη) (ii) (γενικότ.) η κακή συμπεριφορά (β) ***διαγωγή κοσμιοτάτη*** διαγωγή που αξιολογείται (στα σχολεία) ως η ενδεδειγμένη, η πρέπουσα για μαθητή ή μαθήτρια· (κατ' επέκτ.) η σωστή συμπεριφορά, αυτή που είναι σύμφωνη προς τους κανόνες τής κοινωνικής ηθικής. — **κόσμια / κοσμίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόσμος*].

κοσμιοτάτη (διαγωγή) (η) ➤ κόσμιος

κοσμιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ευπρέπεια, καλή διαγωγή: *έχει ~ στη συμπεριφορά / στις αντιδράσεις / στον τρόπο που φέρεται στους άλλους* ΣΥΝ. ευκοσμία, ευγένεια ΑΝΤ. ακοσμία, απρέπεια.

κοσμο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** σύνολο ανθρώπων: *κοσμο-πλημύρα* ● **2.** τον πλανήτη, τον κόσμο, την οικουμένη: *κοσμο-γυρισμένος, κοσμο-κράτορας* **3.** το διάστημα: *κοσμο-ναύτης, κοσμογραφία* ● **4.** την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την ουράνια ή την εκκλησιαστική: *κοσμο-καλόγερος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *κοσμο-γονία, κοσμο-γραφία*), που προέρχεται από το ουσ. *κόσμος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενές ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. cosmo-logy, cosmo-naut)].

κοσμοαντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} το σύνολο των πεποιθήσεων ενός ατόμου σχετικά με τις αρχές που διέπουν τη λειτουργία τού φυσικού κόσμου ή τη ζωή και τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων: *σύμφωνα με την ~ του, το καλό θριαμβεύει πάντα* ΣΥΝ. κοσμοθεωρία, κοσμοείδωλο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Weltanschauung].

κοσμοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος, ο οποίος ασχολείται με την επίδραση που ασκούν στη ζωή τού πλανήτη οι ηλιακές κηλίδες και οι ακτινοβολίες από τον Ήλιο, τον γαλαξία ή έξω από αυτόν, που είναι εξαιρετικά υψηλής ενέργειας και διεισδυτικότητας (κοσμική ακτινοβολία).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cosmobiology].

κοσμοβριθής, -ής, -ές [1892] {κοσμοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι γεμάτος από ανθρώπους: *~ αίθουσα τελετών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *κοσμο-* + *-βρίθης* < *βρίθω* (βλ.λ.)].

κοσμογνωσία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η γνώση τού κόσμου, των τόπων και των κλιμάτων τής Γης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Weltkenntnis].

κοσμογονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η προέλευση και ο σχηματισμός τού σύμπαντος ή ενός επιμέρους συστήματός του **2.** οι μύθοι που σχετίζονται και ερμηνεύουν τη δημιουργία τού κόσμου: *ησιόδεια ~* **3.** (μτφ.) κάθε γεγονός που αλλάζει ριζικά την κατάσταση: *η άφιξη τού νέου διευθυντή έφερε ~ στο γραφείο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κόσμος* + *-γονία* < *γόνος*].

κοσμογονικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοσμογονία: *~ μύθοι / θεωρίες* **2.** (μτφ.) αυτός που επιδρά ριζικά σε κάτι: *~ αλλαγές / ανακατατάξεις*. — **κοσμογονικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmogonique].

κοσμογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** οι βασικές γνώσεις αστρονομίας, για τις οποίες είναι απαραίτητα απλά μαθηματικά και φυσική και οι οποίες αποβλέπουν σε μια γενική περιγραφή τού σύμπαντος ΣΥΝ. κοσμολογία **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο μάθημα, το οποίο διδάσκεται στα σχολεία. — **κοσμογραφικός, -ή, -ό** [1766].

κοσμογυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει επισκεφθεί πολλούς τόπους: *μαζεύτηκαν γύρω από τον ~ ναυτικό, ν' ακούσουν τις ιστορίες του* ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμοπολίτης ΑΝΤ. αταξίδευτος.

κοσμοδρόμιο (το) {κοσμοδρομί-ου | -ων} ειδικά διαμορφωμένες εγκαταστάσεις για την εκτόξευση διαστημοπλοίων: *εξοπλισμένο / φρουρούμενο / σημαντικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cosmodrome].

κοσμοείδωλο (το) {κοσμοειδώλ-ου | -ων} η συνολική αντίληψη που σχηματίζει ο άνθρωπος για τον γύρω του φυσικό κόσμο, με βάση τα συμπεράσματα των επιστημονικών θεωριών, πειραμάτων και ερευνών ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Weltbild].

κοσμοζωικός, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωή πάνω στη Γη· ΦΡ. ***κοσμοζωική θεωρία*** η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη ζωής στον πλανήτη Γη οφείλεται σε σπόρους, οι οποίοι έφθασαν εδώ από άλλους πλανήτες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cosmozoic].

κοσμοθεωρία (η) {κοσμοθεωριών} η συνολική φιλοσοφική στάση που υιοθετεί κανείς απέναντι στα μεγάλα υπαρξιακά προβλήματα: *σύμφωνα με την ~ του, δεν αξίζει τον κόπο να στενοχωριόμαστε για τίποτα* || *υλιστική / λαϊκή / μεγαλόπνοη / βασική / χριστιανική ~*. — **κοσμοθεωρητικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Weltanschauung].

κοσμοϊστορικός, -ή, -ό [1848] αυτός τού οποίου η σπουδαιότητα οφείλεται στο ότι επέδρασε καταλυτικά στην ιστορία, στην πορεία τής ανθρωπότητας: *~ γεγονός / διάσκεψη / έργο / συνέπειες / σημασία / επέτειος / μάχη / είδηση / καμπή* ΣΥΝ. σημαντικός ΑΝΤ. ασήμαντος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. weltgeschichtlich].

κοσμοκαλόγερος (ο) ο άνθρωπος που ζει μέσα στην κοινωνία, έχοντας απαρνηθεί τις εγκόσμιες απολαύσεις, αλλά χωρίς να έχει πάρει επίσημα το μοναχικό σχήμα: *ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο ~ τής λογοτεχνίας μας* || *«ο καπτάν-Λιας ο ~ που ιστόρησε την Παναγιά τη Γοργόνα...»* (Στρ. Μυριβήλης).

κοσμοκράτορας (ο) {κοσμοκρατόρων}, **κοσμοκράτειρα** (η) [1884] {κοσμοκρατειρών} πρόσωπο (ή κράτος) που κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος τού κόσμου ή και σε ολόκληρη την οικουμένη: *ο ~ Μέγας Αλέξανδρος* ΣΥΝ. κυρίαρχος, εξουσιαστής. Επίσης **κοσμοκρατόρισσα** (η) {κοσμοκρατορισσών} — **κοσμοκρατορία** (η) [μτγν.], **κοσμοκρατορικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοσμοκράτωρ, -ορος* < *κόσμος* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*].

κοσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τού σύμπαντος και ειδικότερα με την οργάνωση και την προέλευσή του ΣΥΝ. κοσμογραφία. - **κοσμολογικός, -ή, -ό** [μτγν.], **κοσμολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmologie].

κοσμοναύτης (ο) {κοσμοναυτών} πρόσωπο που ταξιδεύει στο διάστημα, το εκπαιδευμένο μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ. αστροναύτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cosmonaut, ρωσ. kosmo-navt (όρος που πρώτοι χρησιμοποίησαν οι Σοβιετικοί για τα μέλη των διαστημικών αποστολών)].

κοσμοξακουσμένος, -η, -ο αυτός που είναι ξακουστός σε όλο τον κόσμο ΣΥΝ. περιλάλητος. Επίσης **κοσμοξάκουστος**.

κοσμοπλημύρα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η συνάθροιση μεγάλου αριθ-

μού ανθρώπων: *χάθηκαν μέσα στην ~ || πρωτοφανής ~* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, ανθρωποθάλασσα, πολυκοσμία, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημμύρα ΑΝΤ. ερημιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenmenge].

κοσμοπολίτης (ο) [μτγν.] {κοσμοπολιτών}, **κοσμοπολίτισσα** (η) {κοσμοπολιτισσών} **1.** ο άνθρωπος που έχει ταξιδέψει πολύ και σε πολλά μέρη: *με τον αέρα τού ~ γοήτευσε τους πάντες!* ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμογυρισμένος **2.** ο άνθρωπος που υιοθετεί συνήθειες ξένων λαών και πολιτισμών ή είναι εξοικειωμένος με αυτές: *σαν ~ που είναι, του αρέσει να τρώει σε εστιατόρια με εξωτική κουζίνα* • **3.** ο άνθρωπος που δεν θεωρεί συγκεκριμένο τόπο ως πατρίδα του, αλλά ολόκληρη τη Γη, και πιστεύει στην κατάργηση των διαφορών μεταξύ των κρατών ΑΝΤ. εθνικιστής, τοπικιστής.

κοσμοπολιτικός, -ή, -ό [1851] **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τον κοσμοπολίτη: *~ ύφος / συνήθεια / ζωή / χαρακτήρας / ατμόσφαιρα* **2.** (για τόπο) αυτός που προσελκύει ανθρώπους από όλο τον κόσμο: *η Μύκονος είναι ~ νησί* • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον κοσμοπολιτισμό (σημ. 1): *~ αντίληψη / θεωρία / άποψη* ΣΥΝ. διεθνιστικός ΑΝΤ. τοπικιστικός, εθνικιστικός • **4.** ΒΟΤ. αυτός που ευδοκιμεί σε πολλά σημεία τού πλανήτη: *~ δέντρα / φυτά* ΣΥΝ. παγκόσμιος ΑΝΤ. τοπικός. Επίσης **κοσμοπολίτικος**, -η, -ο. — **κοσμοπολίτικα** επίρρ.

κοσμοπολιτισμός (ο) [1831] {χωρ. πληθ.} **1.** θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι κατ' αρχήν πολίτης τού κόσμου και δευτερευόντως μέλος ενός κράτους ή έθνους ΣΥΝ. διεθνισμός ΑΝΤ. τοπικισμός, εθνικισμός **2.** ο τρόπος ζωής τού κοσμοπολίτη, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των εθνικών παραδόσεων, ταξίδια σε διάφορες χώρες τού κόσμου, απόκτηση εμπειριών και αφομοίωση επιρροών από πολλές και διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς: *ο ~ των Ευρωπαίων Διαφωτιστών / των Ελλήνων πεζογράφων τής γενιάς τού '30* **3.** το χαρακτηριστικό αυτού που αποτελείται από λαούς, στοιχεία κ.λπ. διαφορετικών μερών τού κόσμου: *ο ~ τού Βυζαντίου / τής Νέας Υόρκης.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmopolitisme].

κόσμος (ο) **1.** ολόκληρος ο πλανήτης Γη, το σύνολο των ανθρώπων, των πόλεων, των γεωγραφικών περιοχών κ.λπ.: *ο γύρος / τα πέρατα / τα περίεργα τού ~* ΣΥΝ. Γη, κτίση, πλάση, υδρόγειος, υφήλιος, οικουμένη· ΦΡ. (α) ***έφαγα / σήκωσα / χάλασα τον κόσμο*** αναστάτωσα τα πάντα και τους πάντες γύρω μου: *έχασε το ρολόι του και χάλασε τον κόσμο για να το βρει* (β) ***μικρός που είναι ο κόσμος!*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες συναντά κανείς κάποιον σε μέρος όπου ήταν απίθανο να τον συναντήσει (ii) για περιπτώσεις στις οποίες προκύπτει σε συζήτηση με κάποιον άγνωστο να υπάρχουν κοινοί γνωστοί κ.λπ.: *ο ιδιοκτήτης τής πανσιόν, όπου μείναμε στις διακοπές, προέκυψε παλιός φίλος τού πατέρα μου· ~! || ~! Στο πρώτο του ταξίδι στο εξωτερικό, έπεσε πάνω σε έναν συνάδελφό του!* (γ) ***δεν χάλασε (κι) ο κόσμος... / δε θα χαλάσει (κι) ο κόσμος*** βλ. λ. χαλώ (δ) ***ο κόσμος να χαλάσει*** βλ. λ. χαλώ (ε) ***και τι στον κόσμο!*** για να εκφράσουμε την έντονη επιθυμία μας να πραγματοποιηθεί κάτι που θεωρούμε εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολο: (για κάποιον που είναι φανατικός εργένης) *να τον δω παντρεμένο ~!* (στ) ***εδώ ο κόσμος καίγεται...*** βλ. λ. καίω • **2.** (α) το σύμπαν, το σύνολο των αστέρων, γαλαξιών κ.λπ.: *η συντέλεια τού ~* (βλ. λ. συντέλεια)· ΦΡ. (α) ***από κτίσεως κόσμου*** από τότε που ο Θεός δημιούργησε το σύμπαν, από την αρχή ή από πάρα πολύ παλιά (β) η Κτίση (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. Δημιουργία (β) ***από καταβολής κόσμου*** από την αρχή τού κόσμου, από πάντοτε **3.** κάθε πλανήτης ή γαλαξίας με τις μορφές ζωής που πιθανώς διαθέτει: *ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν πως υπάρχουν και άλλοι ~ εκτός από τον δικό μας* • **4.** το σύνολο των ανθρώπων τού πλανήτη μας: *η είδηση συντάραξε τον ~ || ο ~ προοδεύει / αλλάζει* ΣΥΝ. οικουμένη, ανθρωπότητα· ΦΡ. (α) ***Νέος Κόσμος*** η αμερικανική ήπειρος: *φυτά / προϊόντα / φυλές τού ~* (β) ***Παλαιός Κόσμος*** η Ευρώπη, η Ασία και η Αφρική **5.** ο κοινωνικός περίγυρος, οι άλλοι (γείτονες, γνωστοί ή γενικότ. η κοινή γνώμη): *η κακία τού ~ || άδικος ~ || η γλωσσοφαγιά τού ~ || πρόσεχε πώς μιλάς· τι θα πει ο ~; || δεν με νοιάζει η γνώμη τού ~*· ΦΡ. (α) ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** για πράγματα που είναι γνωστά σε όλους και των οποίων οι πρωταγωνιστές προσπαθούν μάταια να τα κρύψουν ή έχουν την εντύπωση ότι παραμένουν μυστικά (β) ***(κάνω κάτι) για τα μάτια τού κόσμου*** (κάνω κάτι) για να το δουν οι άλλοι, επιφανειακά, όχι επειδή το θέλω εγώ, για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας: *τον παντρεύτηκε ~* ΣΥΝ. για το θεαθήναι (γ) ***ο πολύς ο κόσμος*** η πλειονότητα των ανθρώπων: *~ δεν καταλαβαίνει τέτοιες συζητήσεις* (δ) ***κόσμος και κοσμάκης*** βλ. λ. κοσμάκης (ε) ***χαλάει ο κόσμος*** βλ. λ. χαλώ (στ) ***χαλάω κόσμο*** βλ. λ. χαλώ **6.** η ζωή, οι ανθρώπινες σχέσεις και δραστηριότητες, η καθημερινότητα: *όλοι θα φύγουμε κάποτε από τον μάταιο τούτο ~ || δεν ξέρεις τον ~· κρύβει παγίδες || είναι έμπειρος άνθρωπος· ξέρει σε τι ~ ζούμε*· ΦΡ. (α) ***ο πάνω κόσμος*** οι ζωντανοί (β) ***ο κάτω κόσμος*** οι πεθαμένοι (γ) *αφήνω τον κόσμο* πεθαίνω (δ) ***φέρνω στον κόσμο*** γεννώ: *έφερε στον κόσμο ένα κοριτσάκι* (ε) ***έρχομαι στον κόσμο*** γεννιέμαι: *ήλθε στον κόσμο εν μέσω πολέμου* (στ) ***στον άλλο κόσμο*** (μεσν. φρ.) στον Άδη, εκεί όπου φαντάζεται κανείς ότι πηγαίνουν οι άνθρωποι πεθαίνοντας: *το φάρμακο που μου έδωσε, παραλίγο να με στείλει ~* (να με σκοτώσει) **7.** (ειδικότ.) η ζωή ανάμεσα στους ανθρώπους και στις δραστηριότητές τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη μοναστική ή ασκητική ζωή: *εγκατέλειψε τον ~ και αφιερώθηκε στον Θεό* ΣΥΝ. εγκόσμια **8.** νοητό σύστημα ομοειδών στοιχείων, σύνολο πραγμάτων που συναποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται (κάτι): *ο ~ των ηθικών αξιών / των ιδεών || ο ~ τού παιδιού || ο εσωτερικός ~ τού ανθρώπου* (το βαθύτερο είναι του) ΣΥΝ. περιβάλλον· ΦΡ. ***(κάποιος ζει) στον κόσμο του /*** (οικ.-εμφατ.) ***στην κοσμάρα του*** (κάποιος) δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα **9.** το σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, ανήκουν στην ίδια τάξη ή έχουν κοινά ενδιαφέροντα: *καλλιτεχνικός / πνευματικός / ιατρικός / φίλαθλος ~ || μαζεύτηκε όλος ο καλός ~* (οι ανώτερες κοινωνικά τάξεις) *|| ο ~ τού θεάματος / τής πολιτικής / τής τηλεόρασης / τής τέχνης* **10.** σύνολο ανθρώπων ή λαών με κοινά κυρ. πολιτισμικά χαρακτηριστικά ή/και πολιτικο-οικονομικό σύστημα: *ιστορία τού ελληνιστικού ~ || ένα βιβλίο που μας ξεναγεί στον ~ τής Βίβλου || τα προβλήματα τού αραβικού ~*· ΦΡ. ***Τρίτος Κόσμος*** το σύνολο των υπανάπτυκτων χωρών, κυρ. τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Ν. Αμερικής (κατ' αντιδιαστολή προς τον *Πρώτο Κόσμο*, τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, και τον *Δεύτερο Κόσμο*, που ήταν οι χώρες τού πρώην ανατολικού μπλοκ) **11.** πλήθος ανθρώπων: *στις δεξιώσεις της μαζεύεται πάντα ~ ||* (εμφατ.) *~ και ντουνιάς || είχε πολύ ~ στη στάση / στο λεωφορείο || πού πηγαίνει όλος αυτός ο ~ νυχτιάτικα;* **12.** (περιληπτ.) οι πελάτες: *το μαγαζί δεν έχει ~ || πώς πάμε από ~; || πάει ~ σ' αυτό το καταγώγιο;* ΣΥΝ. κίνηση· ΦΡ. ***πάρε / περάστε κόσμε!*** (i) προτροπή πωλητών προς τους πελάτες να αγοράσουν τα προϊόντα τους: *~! Εδώ τα φτηνά ρούχα!* (ii) (ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι προσφέρεται σε όλους, ενώ δεν θα έπρεπε (συνήθ. για χαριστικές παροχές δημοσίου χρήματος): *~! Άρχισαν πάλι τις παροχές στους ημετέρους!* **13.** (η γεν. ***τού κόσμου*** ως χαρακτηρισμός, ήδη μεσν. φρ.) (i) για μεγάλο πλήθος πραγμάτων: *έχει ~ τις ευθύνες στο κεφάλι του || φέρνει ~ τ' αγαθά στο σπίτι || μας είπε ~ τις ανοησίες* (ii) τής αριστοκρατίας: *φαίνεται ότι είναι μια κυρία ~.* — (μεγεθ.-οικ.) **κοσμάρα** (η) (σημ. 8, ΦΡ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τάξη, διευθέτηση», αβεβ. ετύμου. Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές κατευθύνσεις: (α) *κόσμος* < *κόν-σμος < *kon-, ετερωιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «διευθετώ αρμονικά», πβ. λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. śáṃsati κ.ά. (β) *κόσμος* < *κόδ-σμος, που συνδ. με το αρχ. επίθ. *κεδνός* «σοβαρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < *χόθ-μος < Ι.Ε. *ghodh- «συνδέω, συναρμόζω». Η λ. απέκτησε τη σημ. τού συνόλου των πραγμάτων στο Σύμπαν και στην οικουμένη λόγω τής τάξης και τής αρμονίας που χαρακτηρίζει το φυσικό υλικό σύστημα. Επιπλέον, δήλωσε και το σύνολο των έμβιων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας].

-κοσμος β' συνθετικό που δηλώνει: **1.** πλήθος ανθρώπων, με κοινή ιδιότητα: *εργατό-κοσμος, μαθητό-κοσμος, παλιό-κοσμος* **2.** τον κόσμο ή το Σύμπαν: *μακρό-κοσμος, μικρό-κοσμος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόσμος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. macrocosme) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Arbeits-leute «εργατό-κοσμος»)].

κοσμοσυρροή (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων: *παρατηρήθηκε ~ στη συναυλία* ΣΥΝ κοσμοπλημμύρα, ανθρωποθάλασσα, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημμύρα ΑΝΤ. ερημιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenandrang].

κοσμοσύχναστος, -η, -ο [1895] (για τόπο) αυτός στον οποίο συχνάζει πολύς κόσμος: *τα ~ μπαρ τής Αθήνας || η Ύδρα είναι ένα ~ νησί.*

κοσμοσωτήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που συντελεί στη σωτηρία τού ανθρώπινου γένους: *~ άγγελμα / μήνυμα / έργο / επιδίωξη* ΣΥΝ. σωτήριος ΑΝΤ. καταστροφικός.

κοσμοχαλασιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή, που προέρχεται από την έξαρση των στοιχείων τής φύσης: *ο άνεμος λυσσομανούσε και τα κύματα ήταν τεράστια: σωστή ~!* ΣΥΝ. συντέλεια, θεομηνία ΑΝΤ. αιθρία, γαλήνη **2.** θόρυβος και αναστάτωση που προέρχεται από εκδηλώσεις τού πλήθους: *μόλις ανέβηκε στη σκηνή ο τραγουδιστής, έγινε ~!* ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, πανζουρλισμός, χαλασμός κόσμου ΑΝΤ. ησυχία, ηρεμία • **3.** μεγάλη καταστροφή.

κοσμώ ρ. μετβ. {κοσμείς... | κόσμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) όμορφο με την παρουσία μου: *πίνακες κοσμούν το κτήριο || τα βιβλία κοσμούνται με εικόνες* ΣΥΝ. στολίζω, ομορφαίνω, καλλωπίζω, εξωραΐζω, διακοσμώ ΑΝΤ. ασχημίζω • **2.** προσδίδω τιμή και δόξα με την ύπαρξή μου: *λαμπρά ονόματα κοσμούν την ιστορία τής πόλης* ΣΥΝ. τιμώ, δοξάζω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — **κόσμηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοσμῶ (-έω)* < *κόσμος*].

Κόσοβο (το) {Κοσόβου} περιοχή τού Ν. τμήματος τής Σερβίας, πρώην αυτόνομη επαρχία τής ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, που αποτέλεσε ιστορική εστία τού σερβικού έθνους. — **Κοσοβάρος** (ο), **Κοσοβάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Kosovo < kos «κοτσύφι»].

Κοσσυφοπέδιο (το) [1859] {Κοσσυφοπεδίου} το Κόσοβο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόσσυφος* «κοτσύφι» + *πεδίο* (πβ. γερμ. Amselfeld), το πεδίο τής μάχης όπου ηττήθηκαν οι Σέρβοι από τους Τούρκους το 1389. Σερβοκρ. ονομασία Kossovo Polje «πεδίο των μαύρων πουλιών»].

κόστα (η) {δύσχρ. κοστών} ελλην. ακτή· το μέρος τής ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *φιλική / απότομη ~* ΣΥΝ. παραλία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. costa < λατ. costa].

Κόστα Ρίκα (η) (ισπ. República de Costa Rica = Δημοκρατία τής Κόστα Ρίκα) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Χοσέ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Κόστα Ρίκα. — **Κοσταρικανός** (ο), **Κοσταρικανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Costa Rica «πλούσια ακτή», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τον Κολόμβο το 1502 λόγω των άφθονων νερών και τής πλούσιας βλάστησής της].

κοστίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόστισα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω (συγκεκριμένη) τιμή, χρηματικό αντίτιμο, συγκεκριμένη εμπορική αξία: *το καινούργιο αυτοκίνητο του κόστισε μια ολόκληρη περιουσία || ~ ακριβά / φθηνά* ΣΥΝ. στοιχίζω, αξίζω, τιμώμαι, κάνω **2.** (μτφ.) έχω (δυσβάστακτο) τίμημα: *το ατύχημα του κόστισε τη ζωή του || ο ξενιτεμός των παιδιών του, το κόστισε πολύ* ΣΥΝ. στοιχίζω, στενοχωρώ, θλίβω ΑΝΤ. χαροποιώ· ΦΡ. ***δεν μου κοστίζει τίποτε να...*** δεν αντιμετωπίζω δυσκολία ή κώλυμα να κάνω (κάτι): *~ να τα πω έξω από τα δόντια!* ΣΥΝ.

δεν το 'χω σε τίποτε ΑΝΤ. φοβάμαι, διστάζω, (!) κωλώνω ♦ **3.** (αμετβ.) έχω κόστος, απαιτώ μεγάλα έξοδα ή καταβολή κόπου και ψυχικού πόνου: *η νυχτερινή ζωή κοστίζει* || *η ελευθερία, όπως και κάθε σπουδαίο πράγμα, κοστίζει.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. costare < λατ. constāre, τού ρ. consisto «συνίσταμαι»].

κοστολόγηση (η) →κοστολογώ

κοστολόγιο (το) {κοστολογί-ου | -ων} η λογιστική κατάσταση, στην οποία αναγράφεται η αξία προϊόντος, όπως προκύπτει από τον συνυπολογισμό άμεσων και έμμεσων δαπανών, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπ' όψιν το κέρδος: *εμπορικό ~.*

κοστολόγος (ο) οικονομολόγος ειδικός στην κοστολόγηση.

κοστολογώ ρ. μετβ. {κοστολογείς... | κοστολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδιορίζω την αξία, το κόστος σε (κάτι): *~ εμπορεύματα / προϊόντα* ΣΥΝ. εκτιμώ. — **κοστολόγηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κόστος* + *-λογώ* (βλ.λ.)].

κόστος (το) {κόστους | συνήθ. χωρ. πληθ.· μερικοί χρησιμοποιούν τον τ. *κόστη*} **1.** η αξία προϊόντος ή υπηρεσίας χωρίς την επιβάρυνση τού εμπορικού κέρδους: *εκπτώσεις σε τιμή κόστους* || *μείωση / διαφορά τού ~* || *το ~ τού χρήματος* ΣΥΝ. αξία ΑΝΤ. κέρδος **2.** (γενικότ.) οι συνολικές δαπάνες που απαιτούνται για κάτι: *~ συντήρησης / κατασκευής / χρήσης / εργασιών / μεταφοράς* ΣΥΝ. αξία· ΦΡ. ***κόστος ζωής*** βλ. λ. *ζωή* **3.** (μτφ.) οι επιπτώσεις μιας επιλογής, μιας απόφασης ή ενός φαινομένου: *η απόφαση αυτή έχει σημαντικό ψυχικό ~* || *δεν είναι εύκολη απόφαση, έχει ~* || *το κοινωνικό ~ των επιλογών τής κυβέρνησης* || *το ~ τής ρύπανσης / των πυρκαγιών για το περιβάλλον*· ΦΡ. (α) ***πολιτικό κόστος*** οι δυσμενείς συνέπειες σε πολιτικό επίπεδο για κάποιον (κυβέρνηση, πολιτικό κόμμα, πολιτικό), που παίρνει μια απόφαση, η οποία δυσαρεστεί τους ψηφοφόρους: *συχνά οι κυβερνήσεις δεν τολμούν να πάρουν μέτρα εξυγίανσης τού δημόσιου τομέα, γιατί φοβούνται το ~* (β) (μτφ.) ***μετρώ το κόστος (ενός πράγματος)*** βλ. λ. *μετρώ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. costo < costare (βλ. κ. *κοστίζω*)].

κοστούμι κ. **κουστούμι** (το) {κοστουμ-ιού | -ιών} **1.** συνδυασμός ρούχων που περιλαμβάνει παντελόνι, σακάκι και μερικές φορές γιλέκο: *εγγλέζικο / παλιομοδίτικο / κομψό / καλοραμμένο / καθημερινό / γαμπριάτικο ~*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***του έραψε / έκοψε ένα κοστούμι!*** (συνήθ. για τεχνίτη που παρέχει υπηρεσίες) απαίτησε πολλά χρήματα ως αμοιβή (β) (οικ.) ***ξύλινο κοστούμι*** το φέρετρο **2.** ***κοστούμια*** (τα) ενδυμασίες που προορίζονται κυρ. για θεατρική ή κινηματογραφική χρήση: *τα σκηνικά και τα ~ τής παράστασης επιμελείται γνωστός ζωγράφος* ΣΥΝ. φορεσιά. — (υποκ.) **κουστουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. costume «έθιμο - ειδική ενδυμασία (σε συγκεκριμένες περιστάσεις)» < λατ. *cō(n)suētūmen < consuetudo «συνήθεια» < consuetus «συνήθης», μτχ. τού ρ. consuesco «συνηθίζω»].

κότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κατοικίδιο πτηνό, που εκτρέφεται για το κρέας και τα αβγά του· η όρνιθα: *αλανιάρα ~* (ελεύθερης βοσκής)· ΦΡ. (α) ***(περνώ) ζωή και κότα*** (περνώ) ζωή ανέμελη, χωρίς δυσκολίες και φροντίδες, γεμάτη απολαύσεις: *παντρεύτηκαν και περνούν ~ οι δυο τους!* ΣΥΝ. ζωή χαρισάμενη, ντόλτσε βίτα ΑΝΤ. βάσανο, μαρτύριο (β) ***κοιμάμαι με τις κότες*** πέφτω νωρίς για ύπνο: *~, για να είμαι φρέσκος στη δουλειά μου* ΑΝΤ. ξενυχτώ (γ) ***βρήκα την κότα με τα χρυσά αβγά*** απολαμβάνω κέρδη, χωρίς να καταβάλλω προσπάθεια, συνήθ. εκμεταλλευόμενος άλλους (δ) (παροιμ.) ***η γριά (η) κότα έχει το ζουμί*** η ώριμη γυναίκα είναι καλύτερη ερωμένη (ε) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρών' οι κότες*** βλ. λ. *ανακατεύω* (στ) ***γελούν και οι κότες μαζί μου*** έχω γίνει ο περίγελως: *με τα καμώματά του γελούν κι οι κότες μαζί του!* (ζ) ***να φάν' κι οι κότες*** σε πολύ μεγάλη ποσότητα: *Αν έχει λεφτά: ~!* (η) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** αλλού φαίνεται να συντελείται κάτι και αλλού γίνεται στην πραγματικότητα (θ) ***η κότα έκανε το αβγό ή το αβγό την κότα; / είναι σαν την κότα και τ' αβγό*** βλ. λ. *αβγό* (ι) (παροιμ.) ***σαν την κότα στον μύλο*** έχοντας τα πάντα έτοιμα, διαθέσιμα, χωρίς την καταβολή προσπάθειας, όπως βρίσκει εύκολα η κότα τροφή στον μύλο, από τα σιτηρά που πηγαίνουν για άλεσμα **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος δειλός ΣΥΝ. φοβητσιάρης ΑΝΤ. γενναίος, λιοντάρι **3.** (α) γυναίκα ανόητη, με επιτηδευμένη εμφάνιση, που συνήθ. χαρακτηρίζεται από υποκρισία, έπαρση ή έλλειψη προσωπικότητας (β) (γενικότ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) **κοτούλα** κ. **κοτίτσα** (η), (μεγεθ.) **κοτάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. *κόττος*, πιθ. «πετεινός». Η λ. *κόττος* χρησιμοποιήθηκε με αρκετές διαφορετικές σημ., όπως «πετεινός» (Ησύχιος), «κύβος» (Ιουστινιανός), «ψάρι του ποταμού» (Αριστοτέλης) κ.ά., πράγμα που καθιστά την ετυμολόγησή της αβέβαιη. Ίσως συνδ. με τις λ. *κοτύλη* «κοιλότητα» και *κότταβος* (πιθ. αρχική σημ. «είδος δοχείου»), ενώ σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για λ. ισπανο-καυκασιανή (μη Ι.Ε.), που απαντά στη βασκική γλώσσα. Φαίνεται πως η λ. *κόττος* δήλωνε αρχικώς την κάθε μορφής κοιλότητα, από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «κεφάλι – λόφος». Η σημ. «πετεινός» οφείλεται μάλλον στο λειρί που φέρει στο κεφάλι· αυτή είναι και η ερμηνεία τού Ησυχίου: *καὶ οἱ ἀλεκτρυόνες κοττοὶ διὰ τὸν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ λόφον.* Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία τής λ. οδηγεί στο να προτιμηθεί η απλούστερη γρ. με ένα -τ-].

κοτάω ρ. →κοτώ

κοτερά (τα) (λαϊκ.) το σύνολο των οικόσιτων πτηνών και κυρ. οι κότες: *τάισες τα ~;* ΣΥΝ. πουλερικά.
[ΕΤΥΜ. < *κότα* + παραγ. επίθημα *-ερά*, πβ. *λαδ-ερά*].

κότερο (το) μικρό, μηχανοκίνητο ή/και ιστιοφόρο σκάφος, που χρησιμοποιείται κυρ. σε ταξίδια αναψυχής (και που αποτελεί σύμβολο οικονομικής άνεσης): *υπερπολυτελές / πλούσιο ~* ΣΥΝ. θαλαμηγός, γιοτ, ιστιοπλοϊκό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cotero < αγγλ. cutter < cut «κόβω, διασχίζω»].

κοτέτσι (το) {κοτετσ-ιού | -ιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, όπου ζουν και κοιμούνται οι κότες ΣΥΝ. (επίσ.) ορνιθώνας **2.** (μτφ.) πολύ μικρός και άβολος χώρος ή σπίτι: *μάλλον ~ παρά σπίτι θα το έλεγες το μέρος όπου μένει.*
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. kotets].

κοτζάμ επίθ. {άκλ.} (καθημ.-εκφραστ.) ολόκληρος: *δεν ντρέπεσαι ~ άντρας να κλαίγεσαι για ασήμαντα πράγματα;* ΑΝΤ. τόσος δα. Επίσης (λαϊκ.) **κοτζάμου** κ. **κοτζαμάν**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. koçam, συντετμ. τ. τού kocaman «πελώριος, τεράστιος» (βλ. κ. *κοτζαμάνης*)].

κοτζαμπάσης (ο) {κοτζαμπάσηδες} **1.** ο αρχηγός κοινότητας (επί Τουρκοκρατίας): *οι ~ τού Μοριά* ΣΥΝ. προεστός, άρχοντας, προύχοντας **2.** (μτφ.) άνθρωπος που φέρεται με αυταρχικότητα και αυθαιρεσία ΣΥΝ. σατράπης, δερβέναγας. Επίσης **κοτζάμπασης**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kocabaşı].

κοτήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από κότα.

κοτιγιόν (το) {άκλ.} **1.** εύθυμος ευρωπαϊκός χορός **2.** τα διάφορα μικροαντικείμενα, συνήθ. χάρτινα, που μοιράζονται σε όσους παίρνουν μέρος σε χοροεσπερίδα ή σε καρναβάλι (σερπαντίνες, χάρτινα καπέλα κ.ά.): *χάρτινα / πολύχρωμα / αστεία ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cotillon < cotte «μανδύας, μάλλινο ρούχο» < φραγκον. *kotta, που συνδ. με αρχ. γερμ. chozza «μάλλινος μανδύας»].

κότινος (ο) {κοτίν-ου | -ων, -ους} **1.** στεφάνι από κλαδί αγριελιάς, με το οποίο στεφάνωναν τους νικητές των αγώνων στην αρχαιότητα **2.** (συνεκδ.) η τιμή, η ηθική ικανοποίηση που νιώθει ο νικητής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κοτλέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα στού οποίου το πέλος εναλλάσσονται βελούδινες και απλές λείες ρίγες: *ψιλό / ανθεκτικό ~* || *~ με ψιλή / χοντρή ρίγα* **2.** (συνεκδ.) κάθε ρούχο που έχει κατασκευαστεί από αυτό το ύφασμα: *το ~ που φοράει της πάει πολύ* **3.** (ως επίθ.) κατασκευασμένος από το παραπάνω υλικό: *~ παντελόνι / φούστα / μπουφάν.* — (υποκ.) **κοτλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. côtelé < côte «πλευρό, παΐδι» (< λατ. costa)].

κοτολέτα (η) {κοτολετών} μικρή φέτα κρέατος (συνήθ. από τον λαιμό βοδινού, αρνιού ή χοιρινού) που τρώγεται τηγανισμένη ή ψητή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. côtelette, υποκ. τού côte «πλευρά, παΐδι» (< λατ. costa)].

κοτομπουκιά (η) (συνήθ. στον πληθ.) μικρό κομμάτι από ψαχνό κοτόπουλου, συνήθ. πανέ, που προορίζεται για ψήσιμο.

κοτόπιτα (η) {δύσχρ. κοτοπιτών} πίτα με κρέας από κοτόπουλο. — (υποκ.) **κοτοπιτάκι** (το).

κοτοπουλίλα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) η χαρακτηριστική δυσάρεστη μυρωδιά τού κοτόπουλου, ιδ. όταν αυτό μαγειρεύεται: *ρίχνω λίγο μοσχοκάρυδο, να κόψει την ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κοτόπουλο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

κοτόπουλο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή κότα που εκτρέφεται κυρ. για το κρέας της: *~ ψητό / με πατάτες στον φούρνο / σούβλας / κοκκινιστό*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σαν κοτόπουλο*** για κάποιον που είναι πολύ ζαλισμένος, που δεν έχει συνέλθει ακόμη από κάτι: *μόλις ξύπνησα και είμαι ~· πρέπει να πιω έναν καφέ για να συνέλθω* || *ήταν ~ από το μεθύσι* (β) ***τον μάδησαν σαν κοτόπουλο*** του πήραν όλα τα χρήματα (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο). — (υποκ.) **κοτοπουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κότα* + *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός»), πβ. *αρχοντό-πουλο, βασιλό-πουλο* κ.ά.].

κοτοσαλάτα (η) {δύσχρ. κοτοσαλατών} σαλάτα τής οποίας βασικό συστατικό είναι το κοτόπουλο.

κοτόσουπα (η) {δύσχρ. κοτοσουπών} σούπα από ζωμό κότας ή κοτόπουλου.

κοτόψειρα (η) {δύσχρ. κοτοψειρών} κάθε είδους παράσιτο που βρίσκεται στα οικόσιτα πτηνά.

κοτρώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) μεγάλη πέτρα: *με τον σεισμό κύλησαν κοτρώνες και έκλεισαν τον δρόμο.* Επίσης **κοτρώνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κοτρώνι* < **κροτώνιον* < αρχ. *κροτῶ*].

κοτσαδόρος (ο) εξάρτημα που εξέχει από το πίσω μέρος οχήματος, αποτελείται από μεταλλικό γάντζο και ασφάλεια και χρησιμοποιείται για να συνδέεται με άλλο όχημα, ώστε να το ρυμουλκεί: *με τη σύγκρουση ο ~ βούλιαξε τον προφυλακτήρα τού πίσω αυτοκινήτου.*
[ΕΤΥΜ. < *κοτσάρω* + λεξικό επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

κότσαλο (το) (λαϊκ.) το μέρος τού σταχυού που δεν θρυμματίστηκε στο αλώνισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρωμουν. cotsală. Η σύνδ. με υποθ. τ. **κόψανον* (< θ. *κοψ-* τού ρ. *κόπτω*) δεν ευσταθεί].

κοτσάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) το μεγάλο κοτσάνι ΣΥΝ. μίσχος **2.** (συνήθ. μτφ.-οικ.) κουβέντα ανόητη: *την πέταξε πάλι την ~ του!* ΣΥΝ. κουταμάρα, ανοησία ΑΝΤ. εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κοτσάνι (το) {κοτσαν-ιού | -ιών} (καθημ.) το στέλεχος που συνδέει τον κορμό ενός φυτού με τα φύλλα, τα άνθη, τους καρπούς: *λεπτό / τρυφερό / αγκαθωτό ~* ΣΥΝ. μίσχος· ΦΡ. (ως επίρρ.) ***την περνάω κοτσάνι*** περνάω πολύ ευχάριστα, πολύ ωραία.
[ΕΤΥΜ. < **κοψάνιον*, υποκ. τού **κόψανον* < αρχ. *κόπτω*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. kocan].

κοτσάρω ρ. μετβ. {κότσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** συνδέω στον κοτσαδόρο: *~ την τροχοσκηνή στο αυτοκίνητο* ΑΝΤ. ξεκοτσάρω, ξεκρεμώ **2.** συνδέω (κάτι συμπληρωματικό ή συνήθ. άσχετο) με το υπόλοιπο σύνολο: *τι μου κοτσάρισε αυτό τον φιόγκο στο πέτο;* || (μτφ.) *κότσαρε και δύο ρητά στο τέλος, για να φανεί σοβαρός* ΣΥΝ. προσθέτω ● **3.** δίνω: *του ζητάω ξεκάθαρα το προϊόν Α κι αυτός μου κοτσάρει άλλη μάρκα!* ΣΥΝ. πασάρω. — **κοτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cozzare «χτυπώ (με κέρατα)» < coccio «κέρα-

το» < λατ. coccyx < αρχ. *κόκκυξ* (βλ. λ. *κόκκυγας*)].

κότσι (το) {κοτσ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) ο αστράγαλος **2.** το σημείο τού πέλματος στη ρίζα τού μεγάλου δακτύλου και (συνεκδ.) το εξόγκωμα από την παραμόρφωσή του: *είναι στενά τα παπούτσια και πονάει το ~ μου* **3.** ***κότσια*** (τα) (μτφ.) σωματική και ηθική δύναμη: *έχει τα ~ για τέτοια δουλειά;* || *πρέπει να βαστούν τα ~ σου, για να τα βάλεις μαζί του* ΣΥΝ. κουράγιο ΑΝΤ. αδυναμία ● **4.** (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τον αστράγαλο ζώου, ο οποίος χρησιμοποιείται σαν ζάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κότσιν* < **κόττιον*, υποκ. τού αρχ. *κόττος* (βλ. κ. *κότα*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το σλαβ. koštitsa «κοκκαλάκι»].

κοτσίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μέρος των μαλλιών που αποτελείται από τρίχες, οι οποίες έχουν πλεχθεί μεταξύ τους: *μακριά / πλούσια / κοντή ~* ΣΥΝ. πλεξούδα, πλεξίδα. — (υποκ.) **κοτσίδι** κ. **κοτσιδάκι** (το), **κοτσιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοττίς, -ίδος* «κεφαλή» (δωρ. λ.), υποκ. τού *κόττος* (βλ. λ. *κότα*)].

κοτσονάτος (ο), **κοτσονάτη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κυρ. για άνδρα) πρόσωπο που έχει ακόμα σωματική και ηθική αντοχή: *~ γέρος* ΣΥΝ. ακμαίος, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος. Επίσης **κοτσανάτος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *κοτσανάτος* (με προχωρητική αφομοίωση) < *κοτσάνι*].

κότσος (ο) **1.** είδος χτενίσματος των μαλλιών, κατά το οποίο τα μαλλιά μαζεύονται ψηλά στο κεφάλι σε διάφορα σχήματα: *δένω / κάνω τα μαλλιά μου ~·* ΦΡ. (οικ.) ***πιάνομαι κότσος / με πιάνουν κότσο*** αποδεικνύομαι αφελής, πέφτω σε παγίδα: *πήγε να κάνει τον έξυπνο, αλλά τελικά πιάστηκε κότσος* ΣΥΝ. (οικ.) με πιάνουν κορόιδο, μου τη φέρνουν **2.** (συνεκδ.) το μέρος των μαλλιών που έχει μαζευτεί στο επάνω μέρος τού κεφαλιού. — (υποκ.) **κοτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόττος* (με τσιτακισμό), βλ. κ. *κότα*].

κότσυφας (ο) {κοτσύφων} μικρό, ωδικό πτηνό με μαύρο φτέρωμα και κιτρινωπό ράμφος. Επίσης **κοτσύφι** (το). — **κοτσυφίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόσσυφας* < αρχ. *κόσσυφος* < **κόψυφος* (με ανομοίωση, πβ. αττ. *κόψ-ιχος*), που συνδ. με ρωσ. και αρχ. σλαβ. kosŭ «κοτσύφι» και ανάγεται σε Ι.Ε. *kopso-].

κοτύλη (η) {κοτυλών} (αρχαιοπρ.) **1.** κάθε κοίλο σχήμα ΣΥΝ. κοιλότητα ΑΝΤ. καμπύλη ● **2.** μικρό αγγείο με δύο αντικριστές λαβές που ξεκινούν από τη βάση και καταλήγουν στο στόμιο: *κλασική / γεωμετρική ~* ΣΥΝ κύπελλο, ποτήρι ● **3.** ΑΝΑΤ. κάθε κοιλότητα που σχηματίζουν οι αρθρώσεις τού σώματος και ιδ. αυτές που συνδέουν τα μηριαία οστά με τη λεκάνη ● **4.** ΖΩΟΛ. καθεμία από τις μυζητικές θηλές που βρίσκονται στις άκρες των πλοκαμιών των κεφαλοπόδων ΣΥΝ. βεντούζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *κοττίς* «κεφαλή» (για το οποίο βλ. λ. *κότα*). Άλλες εκδοχές είναι η πρόταση για σύνδεση με το τσεχ. kotlati «κάμπτομαι, γίνομαι κοίλος», καθώς και η θεώρηση τής λ. ως πελασγικού δανείου. Η συσχέτιση με λατ. catinus «πιάτο, δοχείο» δεν ευσταθεί].

κοτυληδόνα (η) ΒΟΤ. το πρώτο ή τα πρώτα φύλλα που προβάλλουν, όταν βλαστήσει το σπέρμα· (γενικότ.) μέρος τού εμβρύου που υπάρχει ήδη στο σπέρμα φυτού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοτυληδών, -όνος* < *κοτύλη* (βλ.λ.)].

κοτυλοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κοτυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κοτύλη (βλ.λ.).

κοτυλοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) (για χταπόδια, πολύποδες κ.λπ.) αυτός που έχει κοτύλες, βεντούζες.
[ΕΤΥΜ. < *κοτύλη* + *-φόρος* < *φέρω*].

κοτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κοτάς... | κότησα} (οικ.) έχω το κουράγιο: *κοτούσα, νομίζεις, να βγάλω τσιμουδιά;* || *αν κοτάς, πες τίποτα!* ΣΥΝ. τολμώ ΑΝΤ. δειλιάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοτώ (-έω)* «οργίζομαι» (< *κότος* «οργή») ή < μεσν. **κοττώ* (με τη σημ. «ρίχνω τους κύβους, τα ζάρια - διακινδυνεύω») < αρχ. *κόττος* «κύβος» (βλ. κ. *κότα*). Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία οδηγεί στην υιοθέτηση τής απλούστερης γραφής με ένα -τ-].

κουάκερ (το) {άκλ.} αλεσμένα δημητριακά (κυρ. βρόμη), που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή χυλού ή πρωινού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Quaker (εμπορ. ονομασία), επειδή στην ετικέτα τού δοχείου εικονιζόταν ένα μέλος τής θρησκευτικής ομάδας των *Κουακέρων* (< αγγλ. quake «τρέμω, σείω»), οι οποίοι αυτοαποκαλούνταν Society of Friends «Εταιρεία των Φίλων»].

κουάρκ (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ. *κουάρκς*, τα) υποατομικό σωματίδιο που θεωρείται ότι ανήκει στα θεμελιώδη συστατικά τής ύλης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quark, όρ. τού Αμερικανού φυσικού M. Gell-Mann (1929-), ο οποίος τον δανείστηκε από το έργο τού Ιρλανδού συγγραφέα James Joyce *Finnegans Wake* (1939). Η λ. πλάστηκε «επ' αυτώ» (nonce-word) από τον J. Joyce και δεν έχει ετυμολογική διαφάνεια].

κουαρτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τέσσερεις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τέσσερα όργανα ή τέσσερεις φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ από τον «Ριγκολέτο» τού Βέρντι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quartetto < quarto «τέταρτος» < λατ. quartus].

κουασιμόδος (ο) (μετωνυμ.) εξαιρετικά δύσμορφος άνθρωπος ΣΥΝ. αποκρουστικός, κακάσχημος, τέρας ΑΝΤ. κούκλος, πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά (οπτικό δάνειο) τού γαλλ. ονόματος Quasimodo, ήρωα τού μυθιστορήματος *Η Παναγία των Παρισίων* (γαλλ. *Notre-Dame de Paris*) τού V. Hugo, όπου προσωποποιεί την τερατώδη ασχήμια].

κουάφ (η) {άκλ.} είδος διαδήματος που φορά η νύφη στο κεφάλι, συνήθ. από λουλούδια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coiffe < δημώδ. λατ. cofea < αρχ. γερμ. kufia «κράνος»].

Κούβα (η) (ισπ. República de Cuba = Δημοκρατία τής Κούβας) **1.** το μεγαλύτερο νησί τής Καραϊβικής Θάλασσας **2.** νησιωτικό κράτος τής Κ. Αμερικής, που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί και άλλα μικρότερα, με πρωτεύουσα την Αβάνα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κούβας. — **Κουβανός** κ. (καθημ.) **Κουβανέζος** (ο), **Κουβανή** κ. (καθημ.) **Κουβανέζα** (η), **κουβανικός, -ή, -ό** κ. (καθημ.) **κουβανέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cuba < ινδιάν. Cubacanán, αγν. ετύμου και σημ.].

κουβαλητής (ο), **κουβαλήτρια** (η) {κουβαλητριών} **1.** πρόσωπο που κουβαλάει πράγματα ΣΥΝ. μεταφορέας ● **2.** το άτομο που φροντίζει την οικογένειά του και το σπιτικό του, φέρνοντας πλούσια αγαθά. Επίσης (λαϊκ.) **κουβαλήτρα** (η).

κουβαλητός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που τον μεταφέρουν (γιατί δεν μπορεί να κινηθεί μόνος του): *έχει σπάσει το πόδι του και τον έφεραν κουβαλητό* **2.** αυτός που τον πηγαίνουν (κάπου) με το ζόρι: *τον πήγαν στο τμήμα κουβαλητό!*

κουβαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουβαλάς... | κουβάλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταφέρω (κάτι) ως φορτίο: *κουβαλά τα ψώνια στα χέρια* || *~ στην πλάτη / με το καρότσι* || *τα φορτηγά κουβάλησαν μπάζα* || (μτφ.) *το ποτάμι κουβαλούσε λάσπη και κλαδιά δέντρων* || *«οι λέξεις αυτές κουβαλούσαν όλο το βάρος τους»* (εφημ.) ΣΥΝ. μεταφέρω ● **2.** εμφανίζω (κάτι ή κάποιον ανεπιθύμητο): *Τι μου τα κουβάλησες αυτά τώρα; Δεν έχω πού να τα βάλω!* || *μας κουβάλησε όλη την παρέα της στο σπίτι* ♦ **3.** (αμετβ.) μετακομίζω **4.** (μεσοπαθ. ***κουβαλιέμαι***) πηγαίνω κάπου χωρίς να με έχουν καλέσει ή χωρίς να είμαι επιθυμητός: *κουβαλήθηκε όλο το σόι και δεν έχουμε χώρο ούτε για μας* ΣΥΝ. φορτώνομαι. — **κουβάλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουβαλώ* < μτγν. *κοβαλεύω* < αρχ. *κόβαλος* «ληστής που μετέφερε τα κλοπιμαία», αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί μη ικανοποιητικές υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το αρχ. *κοάλεμος* «ηλίθιος» (επίσης αγν. ετύμου), καθώς και με το λατ. caballus «ίππος αχθοφόρος». Ίσως πρόκειται για φρυγική λ.].

κουβάρι (το) {κουβαρ-ιού | -ιών} **1.** κλωστή ή νήμα τυλιγμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σφαίρα: *τα ~ με το νήμα για το πλέξιμο·* ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι κουβάρι*** (μεσν. φρ.) (i) διπλώνομαι στα δύο, παίρνω σχήμα σφαιρικό: *ο σκαντζόχοιρος έγινε κουβάρι* ΣΥΝ. κουλλουριάζομαι, κουβαριάζομαι, διπλώνομαι ΑΝΤ. τεντώνομαι (ii) για σύνολο ανθρώπων που έχουν έρθει κοντά ο ένας στον άλλον και δεν ξεχωρίζουν: *οι παίκτες έγιναν ένα κουβάρι και πανηγύριζαν* **2.** (α) για πράγματα που τοποθετούνται άτακτα: *είχε αφήσει το καινούργιο φόρεμα ~ σε μια γωνιά* (τσαλακωμένο) (β) για πράγματα ανακατεμένα μεταξύ τους: *βρήκα τα ρούχα ένα ~ στο ντουλάπι·* ΦΡ. (α) ***μαλλιά κουβάρια*** για μεγάλη αναστάτωση: *οι ληστές έκαναν το σπίτι ~* ΣΥΝ. μπάχαλο (β) ***γίνομαι μαλλιά κουβάρια*** εμπλέκομαι σε καβγά, τσακώνομαι άγρια: *αφότου έγιναν μαλλιά κουβάρια, δεν ξαναμίλησαν* ΣΥΝ. καβγαδίζω ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι, τα βρίσκω (γ) ***ξετυλίγω το κουβάρι*** (i) αρχίζω να ξεκαθαρίζω, να ξεδιαλύνω (μια μπερδεμένη υπόθεση): *με τα όσα μας είπε, άρχισε σιγά-σιγά να ξετυλίγεται το κουβάρι τής ιστορίας* (ii) διηγούμαι γεγονότα: *«δυο φίλοι ενώνουν τις αναμνήσεις τους και ξετυλίγουν μπροστά μας το κουβάρι μιας λαμπερής εποχής»* (εφημ.). — (υποκ.) **κουβαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κουβάριον* < μτγν. *κουβαρίς*, είδος ζωυφίου, που κουλλουριάζεται μπροστά στον κίνδυνο και κυλιέται σαν το κουβάρι. Η λ. είναι υποκ. τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κόβαρος· όνος* και είναι αγν. ετύμου].

κουβαριάζω ρ. μετβ. {κουβάριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τυλίγω νήμα ή κλωστή σε σφαιρικό σχήμα, ώστε να σχηματιστεί κουβάρι: *~ τον σπάγκο* ΑΝΤ. ξεκουβαριάζω **2.** μαζεύω (κάτι) χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή τάξη ΑΝΤ. τακτοποιώ **3.** (μεσοπαθ. ***κουβαριάζομαι***) διπλώνομαι στα δύο από πόνο ή γηρατειά: *είχε κουβαριαστεί πάνω στο κρεβάτι από τους δυνατούς πόνους στο στομάχι* ΣΥΝ. κουλλουριάζομαι, γίνομαι κουβάρι, μαζεύομαι, ζαρώνω ΑΝΤ. απλώνομαι, ορθώνομαι. — **κουβάριασμα** (το).

κουβαρίστρα (η) {δύσχρ. κουβαριστρών} μικρό κυλινδρικό στέλεχος από ξύλο, χαρτί ή πλαστικό, γύρω από το οποίο τυλίγεται η κλωστή τής ραπτικής ΣΥΝ. καρούλι, μασούρι.

κουβαρνταλίκι (το) ➝ χουβαρνταλίκι

κουβαρντάς (ο) ➝ χουβαρντάς

κουβάς (ο) {κουβάδες} **1.** κυλινδρικό δοχείο, τσίγκινο ή πλαστικό, με στενότερη βάση και φαρδύτερο χείλος, με χερούλι, το οποίο χρησιμεύει για την άντληση ή τη μεταφορά υγρών: *ανέβασε τον ~ γεμάτο νερό απ' το πηγάδι* || *βουτάω το σφουγγαρόπανο στον ~ με το νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) κάδος, αντλία, μαστέλο **2.** (σκωπτ.) μικρό αυτοκίνητο. — (υποκ.) **κουβαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kova].

Κουβέιτ (το) {άκλ.} (αραβ. Dawlat al Kuwayt = Κράτος τού Κουβέιτ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Κουβέιτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Κουβέιτ. — **Κουβεϊτιανός** (ο), **Κουβεϊτιανή** (η), **κουβεϊτιανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Kuwayt, υποκ. τού kut, το οποίο στη διάλεκτο των κατοίκων τής Α. Αραβικής Χερσονήσου υποδηλώνει ένα είδος οχυρού σπιτιού περιστοιχισμένου από άλλα μικρότερα].

κουβέλι (το) {κουβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κυψέλη ● **2.** μέτρο χωρητικότητας των σιτηρών: *δύο ~ στάρι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κυβέλιον* υποκ. τού μτγν. *κύβελα* «σπήλαιο, φωλιά άγριων θηρίων», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από αρχ. σλαβ. kŭblŭ (πβ. σλοβ. kobelj)].

κουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η ανταλλαγή λόγων, η συζήτηση: *ανακατεύομαι σε / απορροφώμαι από την ~* || *μια και το 'φε-*

ρε η ~ (για να αναφέρουμε κάτι σχετικό με αυτό που έχει μόλις αναφερθεί) || *έχω όρεξη για ~* || *δεν έχω ώρα για ~* || *ήρθε η ~ και στην πολιτική* ΣΥΝ. συνομιλία, διάλογος, ομιλία, συνδιάλεξη· ΦΡ. (α) ***αλλάζω (την) κουβέντα*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***γυρίζω την κουβέντα*** αλλάζω το θέμα τής συζήτησης (συνήθ. επειδή με ενοχλεί το συζητούμενο θέμα) (γ) ***ανοίγω / πιάνω κουβέντα (με κάποιον)*** αρχίζω με δική μου πρωτοβουλία συζήτηση (με κάποιον) (δ) ***ψιλή κουβέντα*** συζήτηση που διαρκεί πολλή ώρα: *έχουν πιάσει ~ και δεν τελειώνουν* (ε) ***κουβέντα να γίνεται*** βλ. λ. *γίνομαι* (στ) ***μην κάνεις κουβέντα*** μην αναφέρεις (κάτι) (σε κάποιον): *ό,τι είπαμε να μείνει μεταξύ μας· μην κάνεις κουβέντα παραέξω!* **2.** καθετί που λέει κανείς, λόγος: *μετρημένες / μεγάλες ~* (υπερβολικές υποσχέσεις, που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν) || *βαριά ~* (προσβλητική) || *μισές ~* (υπαινικτικές) || *δεν του παίρνεις ~* (δεν μπορείς να τον κάνεις να μιλήσει) || *θέλω έναν άνθρωπο να πω κι εγώ δυο κουβέντες* || *πετάω μια ~* (μιλώ λίγο ή υπαινικτικά) || *θα σου πω καμιά ~!* (θα σε βρίσω) || *~ τού αέρα* (χωρίς νόημα) ΣΥΝ. λόγια, λόγος· ΦΡ. ***αλλάζω κουβέντες / λόγια (με κάποιον)*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** η έκφραση γνώμης· ΦΡ. (α) ***δεν μου πέφτει κουβέντα*** δεν δικαιούμαι να εκφέρω γνώμη (β) ***χωρίς δεύτερη κουβέντα*** χωρίς αντιρρήσεις ή χρονοτριβή (γ) ***δεν ακούω κουβέντα*** είμαι ανένδοτος, δεν δέχομαι καν να συζητήσω (για κάτι) (δ) ***δεν σηκώνω κουβέντα*** (i) δεν ανέχομαι να μου κάνει κάποιος παρατηρήσεις ή να μου λέει κάτι με το οποίο δεν συμφωνώ και γι' αυτό νευριάζω: *θέλει προσοχή πώς θα του μιλήσεις γι' αυτό το θέμα, γιατί δεν σηκώνει κουβέντα* (ii) δεν δέχομαι να συζητήσω για κάτι, είμαι απόλυτος σε κάτι: *σε θέματα ηθικής δεν σηκώνει κουβέντα* (ε) ***δεν σηκώνω πολλές κουβέντες*** δεν δέχομαι συζήτηση για κάτι ή δεν ανέχομαι υποδείξεις **4.** (κατ' επέκτ.) συναναστροφή, επαφή με άλλους: *δεν έχω πολλές κουβέντες μαζί του* (δεν έχω ιδιαίτερες σχέσεις) || *δεν θέλω κουβέντες μαζί σου* (δεν θέλω να έχουμε σχέσεις)· ΦΡ. ***μια κουβέντα είπα!*** δεν υπάρχει λόγος να προσβάλλεσαι, να θυμώνεις γι' αυτό που είπα· το λέμε κυρ. για να μετριάσουμε τη δυσάρεστη εντύπωση από κάτι που είπαμε. — (υποκ.) **κουβεντούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κομβέντος* < λατ. conventus «συνέλευση» < convenio «συνέρχομαι, συναθροίζομαι»].

κουβεντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κουβέντιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ανταλλάσσω λόγια με άλλον, συζητώ: *κουβεντιάζαμε περί τέχνης μέχρι αργά* ΣΥΝ. συνομιλώ ♦ (μετβ.) **2.** (ειδικότ.) συζητώ γύρω από ένα θέμα, προκειμένου να καταλήξω κάπου· στη ΦΡ. ***τα / το κουβεντιάζω***: *κάτσε να τα / το κουβεντιάσουμε και θα δεις ότι έχεις άδικο* || *αν πέσει λίγο η τιμή, το κουβεντιάζω· ειδάλλως, ούτε συζήτηση να το αγοράσω!* ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι • **3.** σχολιάζω αρνητικά: *τον κουβεντιάζει όλη η γειτονιά για τα ξενύχτια και τις διασκεδάσεις του* ΣΥΝ. κουτσομπολεύω ΑΝΤ. επαινώ **4.** (μεσοπαθ. ***κουβεντιάζομαι***) είμαι συνεννοήσιμος, διαθέσιμος για συζήτηση: *ματαιοπονείς μαζί του· δεν κουβεντιάζεται!* — **κουβέντιασμα** (το) [μεσν.].

κουβεντιαστά επίρρ. **1.** με κουβέντα, με συζήτηση **2.** με τρόπο που θυμίζει προφορικό λόγο.

κουβεντιαστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται κουβεντιαστά· ΦΡ. ***στο κουβεντιαστό*** με κουβέντα, κουβεντιαστά.

κουβεντολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.) συζήτηση με μεγάλη διάρκεια και χωρίς συγκεκριμένο θέμα, για ασήμαντα πράγματα: *πιάσαμε το ~ και ξεχαστήκαμε* ΣΥΝ. κουβεντούλα, φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < *κουβέντα* + *-λό(γ)ι* < *λέγω*].

κουβέρ (το) {άκλ.} **1.** οτιδήποτε περιλαμβάνεται στο σερβίρισμα και προσφέρεται στους πελάτες εστιατορίου, ανεξαρτήτως τού τι έχουν παραγγείλει, π.χ. ψωμάκια, βούτυρο κ.λπ. **2.** το ποσό με το οποίο τα εστιατόρια χρεώνουν τους πελάτες για το σερβίρισμα και την όλη εξυπηρέτηση που παρέχουν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couvert < ρ. couvrir «καλύπτω, σκεπάζω» < λατ. cooperire (βλ. κ. *κουβέρτα*)].

κουβερνάντα (η) → γκουβερνάντα

κουβέρτα (η) {κουβερτών} **1.** σκέπασμα κρεβατιού που τοποθετείται πάνω από το πανωσέντονο και με το οποίο σκεπάζεται κανείς όταν κοιμάται ή, σε άλλες περιστάσεις, όταν κρυώνει: *στρώνω την ~* || *ζεστή / μάλλινη / υφαντή ~* || *είχε σκεπαστεί στο κάθισμά του με μια ελαφριά κουβέρτα* || *τύλιξαν τους ναυαγούς με κουβέρτες και τους πρόσφεραν ζεστό τσάι* ΣΥΝ. κλινοσκέπασμα • **2.** ΝΑΥΤ. το κατάστρωμα. — (υποκ.) **κουβερτούλα** (η) κ. **κουβερτάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. coverta < λατ. coopertus, μτχ. τού ρ. co-operire «συγκαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κάλυμμα βιβλίου, τετραδίου κ.λπ.: *πλαστική / δερμάτινη ~* ΣΥΝ. περικάλυμμα, εξώφυλλο ΣΥΝ. εσώφυλλο • **2.** σκληρή και πικρή σοκολάτα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική για επικάλυψη γλυκών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couverture < λατ. coopertura, μτχ. τ. τού ρ. cooperio «συγκαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβούκλιο (το) {κουβουκλί-ου | -ων} **1.** θολωτή κατασκευή, που στηρίζεται σε λεπτούς στύλους: *~ επιταφίου* (το ομοίωμα τάφου, στο οποίο τοποθετείται η εικόνα τής ταφής τού Χριστού και με το οποίο γίνεται η περιφορά της) **2.** (γενικότ.) μικρός θάλαμος με ανοιχτή μόνον τη μία πλευρά, ώστε να χωρούν λίγα άτομα: *τηλεφωνικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουβούκλιον* (μτγν. *κουβουκλεῖον*) < λατ. cubiculum «κοιτώνας» < ρ. cubo «κείμαι, κατακλίνομαι»].

κουδουνάτος (ο) ΛΑΟΓΡ. άνθρωπος που μεταμφιέζεται για τις Αποκριές φορώντας (ανάμεσα στα άλλα) και κουδούνια: *παραδοσιακός / Μακεδονίτης ~* ΣΥΝ. μασκαράς. Επίσης **κουδουναραίος**.

κουδούνι (το) {κουδουν-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό όργανο σε σχήμα κώνου, με ανοιχτή την πλατύτερη πλευρά και με γλωσσίδι που παράγει ήχο, όταν χτυπά τα πλευρικά τοιχώματα: *χτυπώ το ~*· ΦΡ. ***κρεμάω σε κάποιον κουδούνια*** (i) διατυμπανίζω ελαττώματα, άσχημες πράξεις κάποιου, τον κουτσομπολεύω (ii) κατηγορώ δημόσια κάποιον για κάτι **2.** (συνεκδ.) ο ήχος τού παραπάνω οργάνου: *από μακριά ακούγονταν τα γέλια των βοσκών και τα ~ των προβάτων* **3.** ηλεκτρικός μηχανισμός που, με το πάτημα ενός κουμπιού, παράγει ήχο μεταλλικό και διαπεραστικό, παρόμοιο με αυτόν τού μεταλλικού κουδουνιού: *~ τής πόρτας / τού σχολείου / τού διαλείμματος* || *ηλεκτρικό ~* || *χτυπώ / πατώ το ~* • ΦΡ. ***γίνομαι κουδούνι*** ζαλίζομαι από το πολύ ποτό ή από φασαρία ή από τον ήλιο: *χθες το βράδυ τα ήπιαμε κι έγινα κουδούνι* ΣΥΝ. μεθώ ΑΝΤ. είμαι νηφάλιος. — (υποκ.) **κουδουνάκι** (το), (μεγεθ.) **κουδούνα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουδούνιον* < μτγν. *κωδώνιον*, υποκ. τού αρχ. *κώδων, -ωνος*, που πιθ. συνδ. με το αρχ. *κώδεια / κώδυια* «κεφαλή τής παπαρούνας» (πβ. κ. *αἴθων - αἴθυια*), το οποίο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το μτγν. *κῶος* «κοίλος»].

κουδουνίζω ρ. αμετβ. {κουδούνισα} βγάζω μεταλλικό ήχο σαν τού κουδουνιού: *τα τηλέφωνα / τα βραχιόλια / τα κλειδιά κουδουνίζουν* ΣΥΝ. ηχώ· ΦΡ. (α) ***τα αφτιά μου κουδουνίζουν*** έχω βόμβο στα αφτιά μου (β) ***το κεφάλι μου κουδουνίζει*** είμαι ζαλισμένος: *με τόσο θόρυβο το κεφάλι μου άρχισε να κουδουνίζει* ΣΥΝ. παραζαλίζομαι. — **κουδούνισμα** (το), **κουδουνιστός, -ή, -ό, κουδουνιστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωδωνίζω* < *κώδων* (βλ. κ. *κουδούνι*)].

κουδουνίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιχνίδι που, όταν το κουνήσει κανείς, παράγει ήχο και προορίζεται για τα μωρά ΣΥΝ. (λόγ.) σείστρο.

κουζίνα (η) {δύσχρ. κουζινών} **1.** ο χώρος σπιτιού ή καταστήματος, όπου παρασκευάζονται τα φαγητά: *έπιπλα / ποδιά κουζίνας* **2.** συσκευή που περιλαμβάνει φούρνο ψησίματος και εστίες (μάτια) και χρησιμοποιείται για το μαγείρεμα: *ηλεκτρική ~* || *~ υγραερίου* **3.** (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο μαγειρεύει κανείς: *το εστιατόριο φημίζεται για την εκλεκτή ~ του* ΣΥΝ. μαγειρική • **4.** τρόπος μαγειρέματος που συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο ή υλικά: *ελληνική / διεθνής / γαλλική / θαλασσινή ~* ΣΥΝ. γαστρονομία. — **κουζινούλα** κ. **κουζινίτσα** (η) (σημ. 1, 2) κ. **κουζινάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cusina < μτγν. λατ. cocina < λατ. coquina < ρ. coquere «ψήνω, μαγειρεύω». Η σημ. «τρόπος μαγειρέματος» αποδίδει το γαλλ. cuisine (όμοιας ετυμ.)].

κουζινάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή συσκευή μαγειρέματος, που συνήθ. δουλεύει με υγραέριο και που περιλαμβάνει μία ή δύο εστίες ΣΥΝ. κουζινέτο[1].

κουζινέτο[1] (το) (υποκ.) το κουζινάκι (βλ.λ.): *πρόχειρο / εκδρομικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cuisinette, υποκ. τού cuisine (βλ. κ. *κουζίνα*)].

κουζινέτο[2] (το) βάση μηχανήματος στην οποία στηρίζεται εξάρτημα το οποίο περιστρέφεται.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cuscinetto < γαλλ. coussinet, υποκ. τού coussin < λατ. coxa «ισχίο, οσφύς, μηρός»].

κουζινικά (τα) (ενν. *σκεύη*) σχεδόν όλα τα σκεύη τής κουζίνας.

κουζινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κουζίνα: *~ σκεύη*.

κουζινομάχαιρο (το) μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιείται για την κοπή κρεάτων.

κουζινόπανο (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος (είδος πετσέτας), που χρησιμοποιείται για τις δουλειές στην κουζίνα.

κουζουλός (ο) (διαλεκτ.) ο τρελός. — **κουζουλάδα** (η) [μεσν.], **κουζουλαίνω** ρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < κυπρ. *κούζα* «στάμνα χωρίς χέρι ή με ένα μόνο χερούλι» (< γαλλ. courge «κολοκύθα» < λατ. cucurbita) + παραγ. επίθημα *-ουλός* (πβ. *στρουμπ-ουλός, παχ-ουλός*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό των επιθ. *κουλλός* και *ζαβός* ή *ζουρλός*].

κουίζ (το) {άκλ.} **1.** το ερώτημα που απαιτεί γνώσεις ή εξυπνάδα για να απαντηθεί ΣΥΝ. αίνιγμα, γρίφος **2.** διαγωνισμός κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες κερδίζουν απαντώντας σωστά σε ερωτήσεις: *ραδιοφωνικό / τηλεοπτικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quiz, αγν. ετύμου].

κουίντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθεμιά από τις μεγάλες, κάθετες επιφάνειες στις άκρες τής σκηνής τού θεάτρου, που εμποδίζουν τους θεατές να δουν τι συμβαίνει στα παρασκήνια: *πίσω από την ~* ΣΥΝ. παραπέτασμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quinta, θηλ. τού quinto «πέμπτος» < λατ. quintus].

κουιντέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από πέντε εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ πνευστών οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για πέντε όργανα ή πέντε φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και πιάνο τού Σούμπερτ* ΣΥΝ. πενταφωνία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quintetto < quinto «πέμπτος» < λατ. quintus].

κουίσλινγκ (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) πρόσωπο (συνήθ. πολιτικός) που συνεργάζεται με τους κατακτητές τής χώρας του.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Νορβηγού πολιτικού V. Quisling (1887-1945), ο οποίος συνέστησε στον Χίτλερ την κατοχή τής Νορβηγίας και κατόπιν σχημάτισε φιλοναζιστική κατοχική κυβέρνηση (1940-45)].

κουκέτα (η) {κουκετών} κρεβάτι σε καμπίνα πλοίου ή τρένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cuccetta < ρ. cucciare «κατακλίνω, ξαπλώνω» < λατ. collocare «τοποθετώ, βάζω» (> γαλλ. coucher)].

κουκκί (το) {κουκκ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τού φυτού κουκκιά, όσπριο με μεγάλο, πλατύ, καφέ λοβό: *ξερά / φρέσκα ~*· ΦΡ. (α) ***–Γεια σου Πάνvη! / –Τι κάνεις Γιάννη; –Κουκκιά σπέρνω!*** για περιπτώσεις όπου άλλα λέει ο ένας και άλλα απαντά ο άλλος (β) (παροιμ.) ***κουκκί-κουκκί γεμίζει το σακί*** για να δηλωθεί ότι λίγο-λίγο μπορεί να μαζευτεί μεγάλη ποσότητα, κυρ. για να δηλωθεί η αξία τής αποταμίευσης ΣΥΝ. φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι **2.** (γενικότ.-διαλεκτ.) κάθε είδος σπόρου ΣΥΝ. σπυρί • **3.** (λαϊκ.) η ψήφος: *δεν φτάνουν τα ~, για*

να βγει βουλευτής· ΦΡ. ***κουκκιά μετρημένα*** για πράγματα που είναι υπολογισμένα με ακρίβεια, συνεπώς και για κάτι στο οποίο δεν μπορεί να γίνει λάθος: *στο χωριό οι ψήφοι είναι ~· εύκολα βρίσκεις ποιος θα βγει στις εκλογές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόκκος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. κουκκίν < μτγν. κοκκίον, υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κουκκιά (η) φυτό γνωστό για τους εδώδιμους καρπούς του, το οποίο αναπτύσσεται αναρριχώμενο σε στηρίγματα, συνήθ. από καλάμι, τοποθετημένα από τους καλλιεργητές του σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο και μέσα σε αυλάκια· (επιστ.) κύαμος.

κουκκίδα (η) **1.** μικρό, στρογγυλό σημάδι: *μια ~ στον χάρτη έδειχνε το σημείο συνάντησης* ΣΥΝ. στίγμα **2.** η τελεία· ΦΡ. ***τρεις κουκκίδες (...)*** τα αποσιωπητικά **3.** ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη εκτυπωτική μονάδα των γνωστών εκτυπωτικών συστημάτων (βλ. κ. λ. *ράστερ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοκκίς, -ίδος* υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κούκκος (ο) **1.** πουλί που ζει σε δασώδεις ή έρημες περιοχές τής Ευρώπης, έχει φαιό χρώμα, δεν χτίζει φωλιές και αποθέτει τα αβγά του σε φωλιές άλλων πουλιών, τα οποία και τα κλωσσούν· (μτφ.) ΦΡ. (α) ***σαν τον κούκκο*** εντελώς μόνος, μόνος και έρημος (β) (σκωπτ.) ***τρεις κι ο κούκκος*** πολύ λίγα άτομα: *στη διαδήλωση ήταν ~· ήταν μια αποτυχία* (γ) (παροιμ.) ***ένας κούκκος δεν φέρνει την άνοιξη*** βλ. λ. *άνοιξη* (δ) ***(μου κοστίζει / στοιχίζει / έρχεται) ο κούκκος αηδόνι*** βλ. λ. *αηδόνι* • **2.** (παλαιότ.) είδος μάλλινου σκούφου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόκκος*, ηχομιμητική λ. από τη φωνή τού πουλιού, όπως και η αρχ. ονομασία *κόκκυξ* (βλ.λ.)].

κούκλα (η) {δύσχρ. κουκλών} **1.** μικρό ομοίωμα ανθρώπου (συνήθ. κοριτσιού ή μωρού), με το οποίο παίζουν τα παιδιά (συνήθ. τα κορίτσια): *πορσελάνινη / πάνινη / πλαστική ~ || παίζω με τις ~·* ΦΡ. ***παίζει ακόμη με τις κούκλες*** για πρόσωπο, συνήθ. κοπέλα, που δεν έχει ωριμάσει, που παιδιαρίζει **2.** (ειδικότ.) ομοίωμα ανθρώπου σε φυσικό μέγεθος, πάνω στο οποίο οι ράφτες και οι ράφτριες κάνουν πρόβα στα ρούχα ή στο οποίο φορούν ρούχα και το τοποθετούν στην προθήκη καταστήματος: *κοίταζε τις ~ στις βιτρίνες* **3.** (μτφ.) πολύ όμορφη γυναίκα ΣΥΝ. καλλονή· ΦΡ. ***απέξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα*** βλ. λ. *πανούκλα* **4.** ως θωπευτική προσφώνηση σε κορίτσι ή γυναίκα, που φανερώνει φιλική διάθεση και οικειότητα: *~ μου, να 'σαι καλά!* ΣΥΝ. αγάπη, μωρό **5.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο: *αυτό το σαράβαλο θα το κάνω εγώ ~!* • **6.** νήμα τυλιγμένο σε δέσμη: *χρειάζεστε πέντε ~ για ένα πουλόβερ.* - (υποκ.) **κουκλάκι** (το), **κουκλίτσα** (η), (μεγεθ.) **κουκλάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. cuculla «κάλυμμα κεφαλής, κουκούλα» (βλ. κ. *κουκούλα*), από τα ανδρείκελα τού κουκλοθεάτρου].

κουκλί (το) {κουκλ-ιού | -ιών} **1.** μικρή κούκλα (ομοίωμα ανθρώπου): *το παιδί έπαιζε με τα ~ του* **2.** (μτφ.) (α) πολύ όμορφο νεαρό άτομο: *το μωρό τους είναι ~* (β) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο, μικρό και συμπαθητικό: *το σπιτάκι τους είναι σκέτο ~.*

κουκλίστικος, -η, -ο **1.** αυτός που ανήκει ή ταιριάζει σε κούκλα: *~ ρούχα* • **2.** αυτός που έχει μικρό μέγεθος και είναι χαριτωμένος: *~ διαμέρισμα / σπιτάκι* ΣΥΝ. γλυκούλης, μικρούλης ΑΝΤ. άχαρος • **3.** πολύ όμορφος: *~ χείλια* ΣΥΝ. πανέμορφος ΑΝΤ. πανάσχημος. — **κουκλίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

κουκλοθέατρο (το) **1.** θέατρο με μαριονέτες ή κούκλες οποιουδήποτε τύπου **2.** (συνεκδ.) κάθε παράσταση που γίνεται με μαριονέτες ή κούκλες: *είδαμε ~ στο θέατρο τού σχολείου.*

κουκλοπαίκτης κ. (καθημ.) **κουκλοπαίχτης** (ο) {κουκλοπαικτών} ο καλλιτέχνης που κάνει παράσταση με κούκλες (κουκλοθέατρο).

κούκλος (ο) **1.** μικρό ομοίωμα άνδρα, με το οποίο παίζουν τα παιδιά **2.** (μτφ.) πολύ όμορφος άντρας: *παντρεύτηκε έναν ~* ΣΥΝ. παίδαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κουκλόσπιτο (το) **1.** παιδικό παιχνίδι, αντίγραφο (υπό κλίμακα) σπιτιού, όπου τοποθετούνται οι κούκλες των παιδιών **2.** μικρό όμορφο και με γούστο διακοσμημένο σπίτι.

Κου-Κλουξ-Κλαν (η) {άκλ.} ρατσιστική οργάνωση στις Η.Π.Α. με τρομοκρατική δράση (χαρακτηριστική η εμφάνιση των μελών της με μεγάλες κωνικές κουκούλες)· αντιμάχεται την ισότητα λευκών και μαύρων, τον καθολικισμό, τους Εβραίους, τους κομουνιστές και γενικά οτιδήποτε ξένο προς αυτό που θεωρεί αμιγώς αμερικανικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. – αμερ. Ku Klux Klan < Ku Klux (παραφθορά τού αρχ. *κύκλος*) + klan, πιθ. < αγγλ. clan «φυλή, πατριά»].

κούκος (ο) → κούκκος

κούκου επιφών. **1.** ηχομιμητική λέξη τού χαρακτηριστικού ήχου που παράγει ο κούκκος· ΦΡ. ***ρολόι κούκου*** ρολόι ελβετικής προελεύσεως, που σημαίνει τις ώρες με ένα ομοίωμα κούκκου (που εξέρχεται από κάποια κρύπτη) και παράγει τον παραπάνω χαρακτηριστικό ήχο τόσες φορές όσες και οι ώρες που σημαίνει **2.** λέγεται για να δηλώσει κανείς την παρουσία του, την άφιξή του ή την ξαφνική, απρόσμενη εμφάνισή του: *~! Να 'μαι κι εγώ!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κουκουβάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νυκτόβιο αρπακτικό πουλί με ραβδωτό σκούρο πτέρωμα, στρογγυλό, πεπλατυσμένο κεφάλι και μάτια με έντονο βλέμμα: *η ~ είναι σύμβολο τής θεάς Αθηνάς / τής σοφίας·* ΦΡ. ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** βλ. λ. *άλλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κουκουβάου*, ηχομιμητική λ. από τη φωνή τού πουλιού (πβ. αρχ. *κικκαβαῦ*)].

κουκουβάου επιφών. {μεσν.} (ηχομιμητική λέξη) χαρακτηριστική κραυγή τής κουκουβάγιας.

κουκουβίζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {κουκούβισα} (για πτηνά) μαζεύομαι σε ένα μέρος: *τα σπουργίτια κουκούβισαν στην αυλή* ΣΥΝ. κουρνιάζω. - **κουκούβισμα** (το).

κουκουές (ο) {κουκουέδες} (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) οπαδός ή μέλος του Κομουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) ΣΥΝ. κομουνιστής.

κουκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάλυμμα τής κεφαλής (συχνά προσαρμοσμένο σε ρούχο), το οποίο περιβάλλει όλο το κεφάλι εκτός από το πρόσωπο και χρησιμοποιείται συνήθ. για προστασία από τη βροχή ή το κρύο: *αγόρασε ένα παλτό με ~ || οι περαστικοί είχαν φτειάξει πρόχειρες ~ για τη βροχή από νάιλον σακούλες* **2.** (γενικότ.) το προστατευτικό κάλυμμα: *έβαλε ~ στο αυτοκίνητο, για να το προστατέψει από την υγρασία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cucullα, λ. ιλλυρική ή κελτική].

κουκουλάρικος, -η, -ο αυτός που έχει φτειαχτεί από τα υπολείμματα τού κουκουλιού τού μεταξοσκώληκα: *~ ύφασμα.*

κουκούλι (το) {κουκουλ-ιού | -ιών} **1.** θήκη την οποία κατασκευάζουν ορισμένα έντομα με εκκρίσεις τού σώματός τους και μέσα στην οποία παραμένουν κατά τη διάρκεια τής νυμφικής φάσης: *το ~ τής πεταλούδας* **2.** (ειδικότ.) η θήκη που κατασκευάζει ο μεταξοσκώληκας και από την οποία προέρχεται το μετάξι ΣΥΝ. (λόγ.) βομβύκιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *κουκούλα* (βλ.λ.)].

κουκουλοφόρος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκεπασμένο το κεφάλι του με κάλυμμα, για να μην είναι δυνατή η αναγνώρισή του: *άγνωστοι ~ λήστεψαν την τράπεζα.*

κουκουλώνω ρ. μετβ. {μεσν.} {κουκούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω με ειδικό κάλυμμα από όλες τις πλευρές: *κουκούλωσε τα έπιπλα, να μην σκονιστούν* ΣΥΝ. σκεπάζω ΑΝΤ. ξεσκεπάζω **2.** (μτφ.) αποκρύπτω (κάτι δυσάρεστο ή κακό): *την κουκούλωσαν την υπόθεση, για να μην επέμβει η δικαιοσύνη || προσπάθησαν να κουκουλώσουν το σκάνδαλο* ΣΥΝ. συγκαλύπτω, σκεπάζω ΑΝΤ. αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω, βγάζω στη φόρα· ΦΡ. ***τα κουκουλώνω*** συγκαλύπτω, αποκρύπτω, προσπαθώ να μη γίνει γνωστό κάτι κακό: *όταν άρχισαν να γίνονται γνωστές λεπτομέρειες για την υπόθεση, μερικοί αρμόδιοι προσπάθησαν να τα κουκουλώσουν* • **3.** (για γυναίκα) κάνω (κάποιον) να με παντρευτεί (με τη θέλησή του ή με πονηριά, με απάτη ή υπό μεγάλη πίεση): *πρόσεξε, γιατί αυτή η πονηρή πάει να σε κουκουλώσει.* — **κουκούλωμα** (το).

κουκουνάρα (η) {μεσν.} {χωρ. γεν. πληθ.} (μεγεθ.) κουκουνάρι· ΦΡ. ***άρες μάρες κουκουνάρες*** βλ. λ. *άρες μάρες* ΣΥΝ. ανοησίες, χαζομάρες.

κουκουνάρι (το) {κουκουναρ-ιού | -ιών} **1.** ο κωνικός καρπός τού πεύκου ή τού ελάτου **2.** καθένα από τα μικρά, λευκά, μακρόστενα, εδώδιμα σπέρματα, που βρίσκονται μέσα στον καρπό τού (ήμερου) πεύκου: *γέμιση με κουκουνάρια.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουκουνάριον* < *κοκκωνάριον, υποκ. τού αρχ. *κόκκων* < *κόκκος*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για αναδιπλασιασμένο τ. τού μτγν. *κόνναρος*, αγν. ετύμου· η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία τής λ. οδηγεί στην υιοθέτηση τού τ. με ένα *-κ-* ως απλούστερης γραφής].

κουκουναριά (η) {μεσν.} ήμερο πεύκο, το οποίο παράγει κωνικούς καρπούς με εδώδιμα σπέρματα: *καταπράσινη / ψηλή ~.*

κουκούτσι (το) {κουκουτσ-ιού | -ιών} **1.** ο σκληρός πυρήνας ή σπόρος των καρπών: *το ~ τού σταφυλιού / τού κερασιού* **2.** (μτφ.) πολύ λίγο: *δεν έχει ~ μυαλό* ΣΥΝ. ίχνος, μόριο. – (υποκ.) **κουκουτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουκούτσιν* < ιταλ. cucuzzo < μτγν. λατ. cucutium (πβ. κ. βουλγ. kokútška)].

κουλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *ήρεμος, ψύχραιμος·* (αργκό) αυτός που διατηρεί την ψυχραιμία του, που δεν συγκινείται εύκολα και κατ' επέκτ. αυτός που συμπεριφέρεται με φυσικότητα, χωρίς βεβιασμένες αντιδράσεις: *το άτομο είναι ~· δεν χαμπαριάζει τίποτα!* ΣΥΝ. ήρεμος, ψύχραιμος ΑΝΤ. νευρικός, αγχωτικός. — **κουλάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cool «ψυχρός – ψύχραιμος»].

κουλάκος (ο) ΙΣΤ. ο αγρότης μικροϊδιοκτήτης στη Ρωσία μέχρι τη δεκαετία τού '30, ο κάτοχος μικρής γαιοκτησίας, που αποτελούσε μέλος κοινωνικής τάξης η οποία αντιτασσόταν στην κολεκτιβοποίηση.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kulak «γροθιά»].

κουλαντρίζω κ. **κολαντρίζω** ρ. μετβ. {κουλάντρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) χειρίζομαι επιδέξια: *«το σαραβαλάκι μου πώς το ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kulandım, αόρ. τού ρ. kulanmak «χρησιμοποιώ»].

κουλέρ-λοκάλ (το) {άκλ.} το σύνολο των στοιχείων (σπίτια, είδη φαγητών, είδη ενδυμασίας, τρόπος συμπεριφοράς, ήθη, έθιμα κ.λπ.) που χαρακτηρίζουν το τοπικό χρώμα μιας περιοχής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couleur locale «τοπικό χρώμα»].

κουλές (ο) (λαϊκ.) πύργος, φρούριο: *οι φυλακές τού Γεντί Κουλέ* (Επταπυργίου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kule. Η λ. απαντά ως μεσν. στον τ. *κουλάς*].

κούλης (ο) {κούληδες} ο αχθοφόρος (κυρ. στη ΝΑ. Ασία). — **κούλικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. coolie «αχθοφόρος, ανειδίκευτος εργάτης (τής Άπω Ανατολής)» < χίντι kulī].

κουλλάδι (το) {κουλλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χέρι: (συνήθ. στον πληθ.) *μάζεψε τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. κουλλό.
[ΕΤΥΜ. < *κουλλός* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *ξερ-άδι*].

κουλλαίνω ρ. → κουλλός

κουλλαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.-κακόσ.) η αδέξια χρήση των χεριών· κυρ. στη ΦΡ. ***κουλλαμάρα έχεις;***: *~ και σου έπεσε το ποτήρι;*
[ΕΤΥΜ. < *κουλλός* + παραγωγικό επίθ. *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα, στραβω-μάρα*].

κουλλό (το) (σχολ. ορθ. *κουλό*) (αργκό-κακόσ.) **1.** το χέρι: *κάτω τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. ξερό **2.** το άτομο που έχει πνευματική αναπηρία ΣΥΝ. χαζό, (μειωτ.) βλαμμένο ΑΝΤ. κανονικός, υγιής **3.** (αργκό) χαζομάρα, ανοησία: *τι κουλλά είναι αυτά που μας λες;* Επίσης **κουλλάδι** (το) (σημ. 1).

κουλλός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *κουλός*) **1.** αυτός που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. κουλλοχέρης ΑΝΤ. αρτιμελής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν χρησιμοποιεί τα χέρια του επιδέξια: *του πετάω την μπάλα*

και δεν την πιάνει· άμα είναι ~, δεν φταίω εγώ! — **κουλλαίνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κυλλός* (χρησιμοποιήθηκε κυρ. με τη σημ. «χωλός», αλλά στην Κ.Δ. απαντά η σημερινή σημ.· πβ. Ματθ. 18, 8: *καλόν σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν κυλλὸν ἢ χωλόν*), που μάλλον συνδέεται με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κελλόν· στρεβλόν, πλάγιον*, καθώς και με το αρχ. ρ. *κυλίνδω* (βλ. κ. *κύλινδρος*). Εκτός τής Ελλην., η λ. *κυλλός* συνδέεται πιθ. με σανσκρ. kuṇi- «παράλυση τού βραχίονα». οπότε η αναγωγή στο Ι.Ε. θ. *(s)qel- «κάμπτω, λυγίζω» δεν πρέπει να αποκλειστεί].

κουλλούρα (η) (σχολ. ορθ. *κουλούρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψωμί ζυμωμένο σε στρογγυλό σχήμα με τρύπα στη μέση (σαν δαχτυλίδι): *αφράτη / νόστιμη / άψητη ~* **2.** σωσίβιο σε σχήμα δακτυλίου, ώστε να μπορεί κανείς να το περνά στη μέση του **3.** το πλαστικό ή ξύλινο στεφάνι, που καλύπτει το χείλος τής λεκάνης τού αποχωρητηρίου • **4.** το στεφάνι τού γάμου: *τη φόρεσε / την έβαλε την κουλλούρα* (παντρεύτηκε) • **5.** (σκωπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός: *στην ορθογραφία πήρε ~* ΣΥΝ. κουλλούρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κολλούρα* < αρχ. *κολλύρα* (βλ. κ. *κολλύριο*)].

κουλλουράς (ο) (σχολ. ορθ. *κουλουράς*) {κουλλουράδες}. **κουλλουρού** (η) {κουλλουρούδες} πρόσωπο που πουλάει κουλλούρια. Επίσης **κουλλουρτζής** {κουλλουρτζήδες}.

κουλλούρι (το) (σχολ. ορθ. *κουλούρι*) {κουλλουρ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους αρτοσκεύασμα σε σχήμα κουλλούρας με σουσάμι στην επιφάνειά του· λέγεται και *κουλλούρι Θεσσαλονίκης*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. *τάζω* **2.** μικρό βούτημα σε διάφορα σχήματα: *~ σμυρνέικα / πασχαλινά / καννέλας / με σουσάμι* **3.** (σκωπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός ΣΥΝ. κουλλούρα. — (υποκ.) **κουλλουράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολλούριον* < αρχ. *κολλύριον* (βλ.λ.)].

κουλλουριάζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κουλουριάζω*) [μεσν.] {κουλλούριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) δίνω σε (κάτι) κυκλικό σχήμα, όπως τού κουλλουριού **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***κουλλουριάζομαι***) στρέφομαι γύρω από κάτι, μαζεύομαι: *το φίδι κουλλουριάστηκε γύρω από το θύμα του* || *η γάτα κουλλουριάστηκε στα πόδια μου* ΑΝΤ. απλώνω. — **κουλλούριασμα** (το). **κουλλουριαστός**, -ή, -ό, **κουλλουριαστά** επίρρ.

κουλλουρτζής (ο) → κουλλουράς

κουλλοχέρης (ο) (σχολ. ορθ. *κουλοχέρης*) {κουλλοχέρηδες} **1.** (μειωτ.) ο άνθρωπος που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. κουλλός, χωλός ΑΝΤ. αρτιμελής • **2.** συσκευή για τυχερά παιχνίδια, που λειτουργεί με κέρματα και έχει έναν μοχλό, τον οποίο ο παίκτης τραβά και περιμένει να εμφανιστούν τρία όμοια σύμβολα στην οθόνη, για να κερδίσει ΣΥΝ. ο ληστής με το ένα χέρι.

κουλός, -ή, -ό → κουλλός

κουλουάρ (το) {άκλ.} καθεμιά από τις οκτώ ζώνες στις οποίες τρέχουν οι δρομείς στους αγώνες στίβου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couloir < ρ. couler «κυλώ, ρέω» < λατ. colare].

κουλουβάχατα (τα) {άκλ.} **1.** η μεγάλη αναστάτωση: «*τα ~ τής Ιστορίας*» (τίτλος ταινίας) **2.** (και ως επίρρ.) άνω-κάτω: *γίναμε ~* (αναστατωθήκαμε).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. kullu-wahad «όλα ένα». Η λ. διαδόθηκε από τον τίτλο πολιτικού φυλλαδίου τού Θ.Ι. Κολοκοτρώνη, εγγονού τού ήρωα τής Επανάστασης, «*Η κουλουβάχατα ἢ αἱ φύρδην μίγδην σημεριναὶ ἰδέαι*»].

Κούλουμα (τα) {χωρ. γεν.} το έθιμο τού εορτασμού τής Καθαράς Δευτέρας, κατά το οποίο οι άνθρωποι βγαίνουν στην εξοχή, πετούν χαρταετούς και τρώνε νηστήσιμα εδέσματα, για να εορτάσουν την έναρξη τής Μεγάλης Σαρακοστής.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *κούμουλον* (με αντιμετάθεση) < λατ. cumulus «σωρός» ή *κούλουμα* < αλβ. colum «καθαρός»].

κουλούρα (η) → κουλλούρα

κουλουράς (ο) → κουλλουράς

Κούλουρη (η) (λαϊκ.) η Σαλαμίνα (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πήγε η καρδιά / η ψυχή (κάποιου) στην Κούλουρη*** τρόμαξα πάρα πολύ για κάτι/κάποιον: *Ευτυχώς που μου τηλεφώνησες ότι είσαι καλά! ~ μόλις άκουσα για το δυστύχημα!* — **Κουλουριώτης** (ο), **Κουλουριώτισσα** (η), **κουλουριώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεσν. ονομασία τής Σαλαμίνας. Η ονομ. *Κούλουρη* ανάγεται στο μτγν. *Κόλουρος* και οφείλεται ίσως στο σχήμα τού νησιού].

κουλούρι (το) → κουλλούρι

κουλουριάζω ρ. → κουλλουριάζω

κουλουρτζής (ο) → κουλλουράς

κουλτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σύνολο της πνευματικής παράδοσης και δημιουργίας ενός λαού: *οφείλουμε σεβασμό στις ~ όλων των λαών* || *στο έργο του υπάρχουν επιδράσεις ξένης ~* ΣΥΝ. πολιτισμός **2.** η πνευματική καλλιέργεια ενός ατόμου: *είναι άνθρωπος με βαθιά ~* || *η ~ του διαμορφώθηκε από το σχολικό και το οικογενειακό περιβάλλον* ΣΥΝ. παιδεία, μόρφωση, καλλιέργεια· (κακόσ.) **3.** η επιφανειακή και για λόγους επίδειξης ενασχόληση με πνευματικά ή πολιτιστικά ζητήματα: *πολλή ~ μάς πουλά και δεν μ' αρέσει* ΣΥΝ. ψευτοδιανόηση **4.** η δημιουργία, που χαρακτηρίζεται από βαθιά νοήματα, δυσκολία κατανόησης και που προκαλεί συχνά πλήξη: *δεν θέλω ~· να πάμε σινεμά, αλλά για καμιά κωμωδία!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. cultūra < colo «καλλιεργώ»].

κουλτουριάρης, -α, -ικο {κουλτουριάρηδες} (συνήθ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που ασχολείται επιφανειακά και επιδεικτικά με πολιτιστικά ή πνευματικά θέματα, που παριστάνει τον διανοούμενο ή που εκφράζεται με τρόπο δυσνόητο, χρησιμοποιώντας εξεζητημένες εκφράσεις: *τον λόγο είχε πάρει ένας ~, που με περισπούδαστο ύφος ανέλυε την κρίση τού ελληνικού κινηματογράφου* ΣΥΝ. ψευτοδιανοούμενος. – **κουλτουριάρικος**, -η, -ο, **κουλτουριάρικα** επίρρ.

> **κουλτουριάρης: συναφείς όροι.** Η λ. **διανοούμενος** (πβ. αγγλ. intellectual) δηλώνει πρόσωπο με ευρεία μόρφωση, ισχυρές πνευματικές δυνάμεις, εμφανή ιδεολογική τοποθέτηση και δημόσια παρουσία που το κάνει ευρύτερα γνωστό και του επιτρέπει συγχρόνως να ασκεί επιρροή σε μεγαλύτερο ή μικρότερο τμήμα τής κοινής γνώμης. Στον πληθ. *(οι διανοούμενοι)* η λ. δηλώνει μια ευρύτερη ομάδα ανθρώπων με τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε, ομάδα πνευματικά και κοινωνικά προβεβλημένη (ξέν. intelligentia > **ιντελιγκέντσια**). Ακόμη πιο ισχυρό (και πιο περιορισμένο σε αριθμό προσώπων) είναι το **στοχαστής** και το **διανοητής** *(Ο Νίτσε υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους Γερμανούς στοχαστές / διανοητές)*. Με αρνητική-μειωτική σημ. χρησιμοποιείται το **κουλτουριάρης** (η κατάλ. **-ιάρης** έχει γενικότερα μειωτική σημασία· πβ. *ψειρ-ιάρης, χτικιάρης, κιτριν-ιάρης* κ.τ.ό.), δηλώνοντας «τον δήθεν διανοούμενο», αυτόν που παριστάνει τον διανοούμενο και τον καλλιεργημένο, χωρίς να είναι πραγματικά. Γενικότερη δήλωση, που χρησιμοποιείται θετικά, είναι το **πνευματικός άνθρωπος** (ή **άνθρωποι τού πνεύματος**, σε πληθ.) καθώς και το **άνθρωπος των γραμμάτων**· το β' χρησιμοποιείται συχνά για να χαρακτηρίσει διανοούμενους από τον χώρο τής λογοτεχνίας. Τέλος, η λ. **καλλιεργημένος** χρησιμοποιείται ευρύτερα για να χαρακτηρίσει ανθρώπους με κουλτούρα, με παιδεία και πνευματικές αναζητήσεις. Τέλος, το **λόγιος** (αγγλ. scholar) χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον μορφωμένο άνθρωπο, τον ασχολούμενο με τα γράμματα ή την επιστήμη είτε από απλή αγάπη προς αυτά είτε επαγγελματικά.

κουμανταδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει το γενικό πρόσταγμα: *από σήμερα θα εποπτεύεις τις εργασίες εδώ· θα είσαι ο ~* ΣΥΝ. υπεύθυνος, προϊστάμενος, διαχειριστής.
[ΕΤΥΜ. < *κουμάντο* + λεξικό επίθημα *-δορος* (βλ.λ.)].

κουμανταρία (η) γλυκό, κόκκινο, δυνατό κρασί από την Κύπρο, που πίνεται και ως ηδύποτο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < γαλλ. (vin de) Commanderie, η ονομασία τάγματος Ιωαννιτών ιπποτών].

κουμαντάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κουμαντάρισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) διοικώ, έχω το γενικό πρόσταγμα: *αυτός κουμαντάρει, αυτός αποφασίζει* ΣΥΝ. κάνω κουμάντο ♦ **2.** (μετβ.) χειρίζομαι (*κάτι/κάποιον*) επιτυχώς, ελέγχω: *είναι πολύ μεγάλο αυτό το αυτοκίνητο, δεν μπορώ να το κουμαντάρω* || *αν δεν μπορείς να κουμαντάρεις την ομάδα, παραιτήσου!* || *ο γυιος του έγινε πια κοτζάμ άντρας, πού να τον κουμαντάρει!* — **κουμαντάρισμα** (το).

κουμάντο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η οργάνωση και διοίκηση, η διαχείριση· κυρ. στη ΦΡ. (α) ***κάνω κουμάντο*** διοικώ, διευθύνω: *δεν μπορείς να κάνεις κουμάντο σε ξένο βιος* || *ποιος κάνει κουμάντο εδώ μέσα τέλος πάντων;* ΣΥΝ. διαφέντεμα, διεύθυνση (β) ***κάνω το κουμάντο μου*** μεριμνώ εκ των προτέρων για όσα θα χρειαστώ στο μέλλον, προνοώ: *είχε κάνει το κουμάντο του και δεν χρωστούσε πουθενά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. comando < μτγν. λατ. commando < λατ. commendo «επιτρέπω, συνιστώ» < com- (< cum) + -mendo < mando «επιτρέπω, αγγέλλω»].

κουμάρι[1] (το) {κουμαρ-ιού | -ιών} δοχείο νερού από πηλό, γυαλί ή μέταλλο: *μετέφερε δύο ~ νερό* ΣΥΝ. αγγείο, δοχείο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κουκουμάριον* < λατ. cucuma].

κουμάρι[2] (το) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumar].

κουμαριά (η) θάμνος με κόκκινους στρογγυλούς καρπούς, που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα οικόσιτα μηρυκαστικά ή για το στόλισμα του σπιτιού τα Χριστούγεννα. Επίσης **κόμαρος** [αρχ.].

κούμαρο (το) ο μικρός, στρογγυλός και κόκκινος καρπός τού φυτού κουμαριά, ο οποίος χρησιμεύει ως τροφή τού ανθρώπου ή ως αρωματικό στη ζαχαροπλαστική: *ζουμερό / κατακόκκινο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόμαρον* < αρχ. *κόμαρος*, ίσως < *κόμη* «φύλλωμα δέντρου»].

κουμαρτζής (ο) {κουμαρτζήδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που παίζει τυχερά παιχνίδια ΣΥΝ. τζογαδόρος **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που χαρτοπαίζει επαγγελματικά ΣΥΝ. χαρτοπαίκτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumarcı].

κουμάσι (το) {κουμασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο χωρίς ηθικούς περιορισμούς, χαμηλού επιπέδου: *να δούμε τι σόι ~ μάς κουβάλησες αυτή τη φορά!* || *καλό ~ είσαι και τού λόγου σου!* ΣΥΝ. κάθαρμα, τιποτένιος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, σωστός • **2.** το κοτέτσι, ο ορνιθώνας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kumaş «ύφασμα, πανί – χαρακτήρας (ανθρώπου)» < αραβ. qumāš].

κουμκάν (το) {άκλ.} παιχνίδι με την τράπουλα, κατά το οποίο νικητής ανακηρύσσεται αυτός που απαλλάσσεται πρώτος από τα φύλλα του, αφού έχει κάνει τους κατάλληλους συνδυασμούς. — (υποκ.) **κουμκανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cooncan < ισπ. con quién «με ποιον;»].

κουμκανατζού (η) {κουμκανατζούδες} (καθημ.) γυναίκα που παίζει κατά σύστημα κουμκάν.

κουμκουάτ (το) {άκλ.} **1.** εσπεριδοειδές με έντονο πράσινο φύλλωμα και μικρούς πορτοκαλί καρπούς **2.** ο καρπός τού παραπάνω δέντρου, που μοιάζει με μικρό πορτοκάλι: *έκανε γλυκό τού κουταλιού από ~* **3.** ηδύποτο που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα, από τους παραπάνω καρπούς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kumquat < κινεζ. kam kwat < kam «χρυσός» + kwat «πορτοκάλι»].

κουμούλα (η) {δύσχρ. κουμουλών} (λαϊκ.) σωρός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουμούλι* / μτγν. *κούμουλον* < λατ. cumulus].

κούμουλος, -η, -ο (λαϊκ.) (συνήθ. για δοχείο) αυτός που είναι γεμάτος μέχρι επάνω, που δεν χωρά τίποτε άλλο, που ξεχειλίζει: ~ *καλάθι* ΣΥΝ. πλήρης, ξέχειλος ΑΝΤ. άδειος, λειψός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κούμουλον* < λατ. cumulus «σωρός»].

κουμπαράς (ο) {κουμπαράδες} μικρό κουτί, πήλινο ή μεταλλικό, στο οποίο φυλάσσονται οι οικονομίες, χωρίς να μπορεί να τις βγάλει κανείς από εκεί, παρά μόνο σπάζοντάς τον ή ανοίγοντάς τον με κλειδί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumbara «όλμος – ταμιευτήρας χρημάτων» (από το σχήμα του) < περσ. xumbara «μικρό δοχείο»].

κουμπαριά (η) [μεσν.] η οικογενειακή και κοινωνική σχέση ανάμεσα σε αυτόν που βαφτίζει ή στεφανώνει κάποιον και αυτόν που βαφτίζεται ή στεφανώνεται: *έχω κάνει ~ με το σόι τους*. Επίσης **κουμπαριλίκι** (το). — **κουμπαριάζω** ρ.

κουμπάρος (ο), **κουμπάρα** (η) **1.** πρόσωπο που συνδέεται με πνευματική συγγένεια με κάποιον μετά από κουμπαριά: *βγήκα με τους ~ μου, τους γονείς τού βαφτισιμιού μου*· ΦΡ. (α) ***παίζουμε τις κουμπάρες*** ασχολούμαι με ελαφρά πράγματα, δεν παίρνω (κάτι) στα σοβαρά (η έκφραση προέρχεται από το παιδικό παιχνίδι «κουμπάρες»): *όταν δει το ποσό για το οποίο μιλάμε, θα καταλάβει ότι εδώ δεν παίζουμε τις κουμπάρες* (β) ***θα σε πάρω, με παππά και με κουμπάρο*** θα σε παντρευτώ με όλους τους τύπους **2.** (κλητ. ***κουμπάρε***· ως προσφώνηση που δείχνει οικειότητα, ιδ. σε μικρές κοινότητες): ~, *πώς από τα μέρη μας;* — (υποκ.) **κουμπαράκος** κ. **κουμπαρούλης** (ο), (υποκ.) **κουμπαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. compare < μτγν. λατ. compater < com- (< cum) + pater «πατέρας»].

κουμπάσο (το) ΝΑΥΤ. όργανο μέτρησης αποστάσεων στον ναυτικό χάρτη ΣΥΝ. ναυτικός διαβήτης.

κουμπές (ο) {κουμπέδες} (λαϊκ.) ο τρούλος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kubbe].

κουμπί (το) {κουμπ-ιού | -ιών} **1.** μικρό, στρογγυλού συνήθ. σχήματος, εξάρτημα τής ενδυμασίας, το οποίο ράβεται μόνιμα πάνω στα ρούχα και μπορεί εύκολα να περάσει από αντίστοιχη τρύπα ή θηλιά (κουμπότρυπα), είτε για να ανοίγει και να κλείνει άνοιγμα τού ρούχου (σε παντελόνι, παλτό, πουκάμισο κ.λπ.) είτε για να διευκολύνει την εφαρμογή τού ρούχου στο σώμα είτε απλώς για διακοσμητικούς λόγους: *ράβω / ξηλώνω / κουμπώνω ένα ~ || περνώ το ~ από την κουμπότρυπα || πολύχρωμο / κοκκάλινο / διακοσμητικό ~ || τα ~ τού παλτού / τού πουκαμίσου / τού φορέματος* ΣΥΝ. (λόγ.) κομβίο(ν)· ΦΡ. ***τα κουμπιά τής Αλέξαινας*** δύσκολη ή μπερδεμένη κατάσταση **2.** μικρό, στρογγυλού συνήθ. σχήματος, εξάρτημα ηλεκτρικής συσκευής ή ηλεκτρικού κυκλώματος, με το οποίο ρυθμίζεται η παροχή ρεύματος, καθώς και η ένταση ορισμένων χαρακτηριστικών (π.χ. ένταση ήχου): *πατάω / γυρίζω / πιέζω το ~ || το ~ τού ραδιοφώνου / τού ήχου / τού ασανσέρ || πάτα το ~, ν' ανοίξει η τηλεόραση* **3.** (μτφ.) ένα στοιχείο τού χαρακτήρα / τής προσωπικότητας (κάποιου), το οποίο, αν ξέρεις πώς να το χρησιμοποιήσεις, τον παίρνεις με το μέρος σου, τον «κερδίζεις»: *φαίνεται ζόρικος, αλλά άμα ξέρεις τα ~ του, σου κάνει όλα τα χατίρια*· ΦΡ. ***βρίσκω το κουμπί (κάποιου)*** βρίσκω σε κάποιον το στοιχείο τού χαρακτήρα του που μου επιτρέπει να τον χειρίζομαι όπως θέλω: *έχει βρει το ~ του και τον κάνει ό,τι θέλει*. — (υποκ.) **κουμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κομβίον* (με κώφωση τού -ο- και κλειστοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος -μβ- > -μπ-), υποκ. τού μτγν. *κόμβος* (βλ.λ.)].

κουμπότρυπα (η) {δύσχρ. κουμποτρυπών} **1.** τρύπα ειδικά ανοιγμένη στα ρούχα και ραμμένη, ώστε να μην ξεφτύζει, για να μπαίνουν και να στερεώνονται τα κουμπιά: *ανοίγω κουμπότρυπες || τα μάτια του από την κούραση και τη νύστα είχαν γίνει σαν κουμπότρυπες* **2.** (αργκό) οπή, διαμπερές τραύμα από σφαίρα, σε ΦΡ. όπως ***θα σε γεμίσω κουμπότρυπες!***

κουμπούρα (η) πιστόλι παλαιού τύπου. — (υποκ.) **κουμπούρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κουμπί* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, που οφείλεται στο γεγονός ότι τοποθετούσαν το πιστόλι σε κουμπωτό περιστήθιο. Το τουρκ. kubur είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική].

κουμπούρας (ο) (μειωτ.) **1.** ο κακός μαθητής, ο μαθητής που δεν παίρνει τα γράμματα ΣΥΝ. (μτφ.) κούτσουρο, τούβλο ΑΝΤ. (μτφ.) αϊτός, ξουράφι, ξεφτέρι **2.** (γενικότ.) άνθρωπος χωρίς παιδεία: *όταν έφτασε η συζήτηση στην τέχνη, φάνηκε τι ~ ήταν ο νεόπλουτος τής παρέας!*

κουμπουριά (η) ο πυροβολισμός πιστολιού: *«μπαμ και μπουμ οι ~ / φυτεύεις βόλια στις καρδιές»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. πιστολιά.

κουμπώνω ρ. μετβ. {κούμπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περνώ τα κουμπιά (ρούχου) μέσα από τις ειδικά διαμορφωμένες τρύπες (κουμπότρυπες) ή εφαρμόζω το κουμπί στην ειδική υποδοχή αντικειμένου (λ.χ. τσάντας): ~ *το παντελόνι / το πουκάμισο / τη φούστα / το παλτό* ΑΝΤ. ξεκουμπώνω· (μεσοπαθ. ***κουμπώνομαι***) **2.** κλείνω το ρούχο μου περνώντας τα κουμπιά μέσα στις κουμπότρυπές τους: *κουμπώσου γρήγορα και άνοιξε την πόρτα!* ΑΝΤ. ξεκουμπώνομαι **3.** (μτφ.) είμαι επιφυλακτικός, διστακτικός: *είναι κουμπωμένος απέναντι σε αγνώστους || Κουμπώσου! Μη λες πολλά λόγια!* ΣΥΝ. φυλάγομαι, έχω τον νου μου, είμαι αναποφάσιστος. — **κούμπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κομβῶ (-όω)* < *κόμβος* (βλ. κ. *κουμπί*)].

κουμπωτός, -ή, -ό αυτός που κλείνει με κουμπιά: ~ *φόρεμα*.

κουνάβι (το) {κουναβ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) άγριο ασπρόμαυρο θηλαστικό σε μέγεθος γάτας με δυσάρεστη, χαρακτηριστική μυρωδιά· (λόγ.) ικτίς: *βρομάει σαν ~* ΣΥΝ. νυφίτσα. Επίσης (διαλεκτ.) **κουνάδι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνάδι*, υποκ. τού σλαβ. kuna].

κουνάμενος, -η, -ο αυτός που περπατά με επιτηδευμένη χάρη· κυρ. στις ΦΡ. ***κουνάμενος-λυγάμενος / σεινάμενος*** (i) ως χαρακτηρισμός προσώπου που λικνίζεται υπερβολικά: *τους πλησίασε κουνάμενη-λυγάμενη επιδεικνύοντας τις καμπύλες της* (ii) (σκωπτ.) για πρόσωπο που εμφανίζεται κάπου επιδεικνύοντας ιδιαίτερη άνεση (ενώ υπάρχει πρόβλημα με αυτό): *εμφανίστηκε ξαφνικά κουνάμενη-σεινάμενη, λες και δεν είχαμε τσακωθεί ποτέ!*
[ΕΤΥΜ. < *κουνώ* + επίθημα *-άμενος*, που ξεκίνησε από αρχ. ρ. σε *-αμαι* (π.χ. *ἵπτ-άμενος, ἱστ-άμενος, κρεμ-άμενος*) και από τον αόρ. άλλων ρ. (π.χ. *χαρισ-άμενος*), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε τ. όπως *τρεχ-άμενος, τρεμ-άμενος, χηρευ-άμενος* κ.ά.].

κουνγκ-φού (το) {άκλ.} κινεζική τεχνική αμυντικής πάλης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kung fu < κινεζ. gongfu «ικανότητα, επιδεξιότητα» < quán fă «αρχές τής πυγμαχίας»].

κουνέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κουνέλι γένους θηλυκού **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που γεννά πολλά παιδιά: *είναι ~· γεννοβολάει το ένα κουτσούβελο πίσω απ' το άλλο*.

κουνελάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό ή νεαρό κουνέλι • **2.** γυναίκα με τολμηρή εμφάνιση, τής οποίας φωτογραφίες δημοσιεύονται σε περιοδικά ή η οποία εργάζεται ως κράχτης σε νυχτερινά κέντρα.

κουνέλι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) {κουνελιού | -ιών} οικόσιτο θηλαστικό που μοιάζει με τον λαγό, γεννά πολύ συχνά πολλά μικρά και εκτρέφεται κυρ. για το κρέας ή το δέρμα του: *κλουβί για τα κουνέλια || ~ στυφάδο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. coniglio (διαλεκτ. cunelo) < λατ. cuniculus, πιθ. ιβηρ. προελ., πβ. βασκ. kui-untxi (όπου -txi υποκ. επίθημα)].

κούνελος (ο) το αρσενικό κουνέλι.

κουνενές (ο) {κουνενέδες} (μειωτ.) **1.** το νεογέννητο βρέφος: *νταντεύουν τον ~ τους* **2.** (μτφ.) άνθρωπος ξεμωραμένος ή μαμμόθρεφτος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, πιθ. συνδέεται με το ρ. *κουνώ*].

κούνημα (το) {κουνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ταλαντώνεται κάτι γύρω από τον άξονα ή το κέντρο του: *το ~ τού πλοίου με ζαλίζει* ΣΥΝ. ταλάντωση, κίνηση **2.** η κίνηση τής περιφέρειας περισσότερο από το κανονικό κατά το βάδισμα ή τον χορό, πράγμα που θεωρείται χαρακτηριστικό των γυναικών και συνιστά ερωτική πρόκληση.

κούνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό κρεβάτι μέσα στο οποίο κοιμίζουν τα μωρά και το οποίο μπορεί να ταλαντεύεται: *το μωρό κοιμόταν ήσυχο στην ~ του* ΣΥΝ. λίκνο· ΦΡ. ***από κούνια*** εκ γενετής, εκ φύσεως: *είναι τρελός ~* ΣΥΝ. παιδιόθεν • **2.** κάθισμα (με ή χωρίς στήριγμα για την πλάτη) αναρτημένο με σχοινιά ή αλυσίδες από σιδερένια κατασκευή ή δέντρο, ώστε να ταλαντώνεται με ωθήσεις ΣΥΝ. αιώρα· ΦΡ. (α) ***κούνια που σε κούναγε*** για ανθρώπους που έχουν άγνοια τού κινδύνου ή τής σοβαρότητας μιας κατάστασης ή υπερτιμούν τις δυνάμεις τους: *Νομίζεις πως είναι εύκολη δουλειά; ~!* ΣΥΝ. γελιέσαι (β) ***κούνια μπέλα...*** (i) η αρχή παιδικού τραγουδιού που συνοδεύει την κίνηση πάνω στην κούνια (ii) (ως ουσ.) η ίδια η κούνια, ιδ. για τα παιδιά: *έλα να σε κάνω ~!* **3. *κούνιες*** (οι) μέρος ειδικά διαμορφωμένο με κούνιες (σημ. 2) για τα παιδιά: *θα πάω το παιδί στις ~* ΣΥΝ. παιδική χαρά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κούνα* < λατ. cunae «η νηπιακή ηλικία» (πβ. κ. cunabula «λίκνο νηπίων»). Η άποψη ότι *κούνια* < *κουνῶ* δεν εξηγεί την παρουσία τού τ. *κούνα* ήδη τον 7ο αι., δηλ. πριν από το ρ. *κουνῶ*, ενώ αφήνει ανερμήνευτο το μτγν. υποκ. *κουνίον* «λίκνο, κούνια»].

κουνιάδι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) ο κουνιάδος / η κουνιάδα: *βγήκα έξω με τα κουνιάδια μου*.

κουνιάδος (ο), **κουνιάδα** (η) ο αδερφός τού/τής συζύγου ΣΥΝ. ανδράδελφος / γυναικάδελφος. — (υποκ.) **κουνιαδάκι** (το), **κουνιαδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cognado < λατ. cognatus «συγγενής»].

κουνιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να λικνίζεται, να κινείται προς τη μία και την άλλη κατεύθυνση σε συνεχή κίνηση: ~ *πολυθρόνα* ΑΝΤ. σταθερός **2.** αυτός που κινείται με επιτηδευμένες κινήσεις, που λικνίζει υπερβολικά το σώμα: *μπήκε στο κατάστημα κουνιστή και λυγιστή* ΣΥΝ. σκερτσόζος, ναζιάρης ΑΝΤ. μονοκόμματος **3.** (για άνδρες κ. ως ουσ.) αυτός που κινεί το σώμα όπως οι γυναίκες· ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. θηλυπρεπής, κίναιδος ΑΝΤ. ανδροπρεπής.

κουνίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (μειωτ.) γυναίκα που κουνάει το σώμα της προκλητικά • **2.** η κουνιστή καρέκλα.
[ΕΤΥΜ. < *κουνώ* + παραγ. επίθημα *-ίστρα*, πβ. κ. *γυρ-ίστρα*].

κουνούπι (το) {κουνουπ-ιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. για το θηλ. έντομο) έντομο φτερωτό, που φέρει προβοσκίδα, με την οποία ρουφά αίμα από ζώα ή τον άνθρωπο και μπορεί να μεταδώσει βλαβερές ασθένειες, όπως ελονοσία, κίτρινο πυρετό κ.ά. — (υποκ.) **κουνουπάκι** (το), (μεγεθ.) **κουνουπάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνούπιον* < μτγν. *κωνώπιον*, υποκ. τού αρχ. *κώνωψ*, αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο, πβ. αιγυπτ. ḫamš, ενώ το *κωνώπιον* θα μπορούσε να έχει προέλθει παρετυμολογικώς από τ. **κανώπιον* < *Κάνωπος*, όνομα αρχ. αιγυπτ. πόλης].

κουνουπίδι (το) {κουνουπιδ-ιού | -ιών} εδώδιμο λαχανικό σφαιρικού σχήματος με πυκνή, τραγανή –όταν είναι ωμή– σάρκα φαιού χρώματος, που φύεται απευθείας στο έδαφος και καταναλώνεται συχνότ. μαγειρεμένο: ~ *βραστό / γιαχνί*· ΦΡ. ***έγινα κουνουπίδι*** μέθυσα πάρα πολύ, έγινα στουπί. — (υποκ.) **κουνουπιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνουπίδιν*, πιθ. < **κανωπίδιον* (με κώφωση και αφομοίωση), υποκ. τού μτγν. *κάνωπον*, αγν. ετύμου].

κουνουπιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ύφασμα λεπτό ή από τούλι, το οποίο κρεμιέται από ψηλά και καλύπτει το κρεβάτι έτσι, ώστε να μην ενοχλούν τα κουνούπια αυτούς που κοιμούνται: *πυκνή / αποτελεσματική / κάτασπρη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *κουνούπι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

κουντεπιέ κ. **κουτεπιέ** (το) {άκλ.} **1.** το πάνω μέρος τής καμάρας

τού πέλματος ανάμεσα στα δάχτυλα και στους αστραγάλους: *έχει χοντρό ~, γι' αυτό δεν της πάνε τα κλειστά παπούτσια* || *το παπούτσι τον χτύπησε στο ~* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα παπουτσιού ή κάλτσας που καλύπτει αυτό το σημείο τού ποδιού: *τον στενεύει λίγο το ~*. (Βλ. κ. λ. *κουτουπιέ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coup de pied «χτύπημα τού ποδιού»].

κουντρίζω ρ. αμετβ. {κούντρισα} πέφτω με το κεφάλι σε σκληρή επιφάνεια, κουτουλάω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουντρώ* (με ηχηροποίηση κατ' επίδρ. τής λ. *κόντρα*) < *κούτρα* (βλ.λ.)].

κουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουνάς... | μτχ. κουνάμενος, -η, -ο | κούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να κινηθεί σε μια διεύθυνση: *~ το κεφάλι πέρα-δώθε* || *~ τους ώμους μου πάνω-κάτω* || *μιλούσε κουνώντας απειλητικά το δάχτυλό του* **2.** (ειδικότ.) (α) σείω (κάποιον/κάτι), πηγαίνω πέρα-δώθε (κάποιον/κάτι): *μας κούνησε για τα καλά ο σεισμός* (β) προκαλώ ταλάντωση: *~ το μωρό στην κούνια* ΣΥΝ. λικνίζω **3.** αλλάζω θέση σε (κάποιον/ κάτι), μετατοπίζω από σταθερό σημείο· συνήθ. σε προειδοποίηση: *μην κουνήσεις τίποτε από τη θέση του!* ΣΥΝ. μετακινώ, μεταφέρω· ΦΡ. (α) ***δεν το κουνάω (ρούπι)*** βλ. λ. *ρούπι* (β) ***κουνώ το δαχτυλάκι μου*** καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια: *αρκεί να κουνήσει το δαχτυλάκι της και τρέχουν οι άντρες πίσω της* || *απ' το πρωί κάθεται· δεν έχει κουνήσει το δαχτυλάκι της ούτε τόσο δα* (γ) ***κουνώ την ουρά μου*** προκαλώ, ιδ. ερωτικώς: *όμορφη είσαι· αλλά αν δεν κουνήσεις την ουρά σου, δεν θα σε προσέξει κανείς* (δ) ***μέχρι να κουνήσει το ένα πόδι, βρομάει τ' άλλο*** για ανθρώπους που είναι υπερβολικά αργοί (ε) (αργκό) ***την κούνησα την αχλαδιά*** είχα σεξουαλική επαφή ή (για άντρα) ήρθα σε ομοφυλοφιλική επαφή: *«από παιδάκι έπαιζα με τις κούκλες, συμπεριφερόμουν σαν κοριτσάκι και στα δεκατέσσερα ~ μ' έναν ναύτη»* (εφημ.) ♦ **4.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε ταλάντωση, πηγαίνω πέρα-δώθε ή/και πάνω-κάτω: *το πλοίο κουνούσε πολύ* (λόγω θαλασσοταραχής) ΣΥΝ. ταλαντεύομαι, λικνίζομαι ΑΝΤ. ακινητώ, ηρεμώ· (μεσοπαθ. ***κουνιέμαι***) **5.** κινούμαι, δεν μένω ακίνητος στο ίδιο μέρος, αλλάζω θέση: *έχει πεισμώσει και δεν κουνιέται από τη θέση του με τίποτα* ΣΥΝ. μετακινούμαι· ΦΡ. (α) ***κουνήσου από τη θέση σου!*** προς αποτροπή τού κακού, που ο συνομιλητής έχει προβλέψει: *μη λες τέτοια πράγματα για θανάτους· ~!* ΣΥΝ. χτύπα ξύλο (β) ***δεν κουνιέται φύλλο*** (i) επικρατεί απόλυτη νηνεμία, άπνοια: *πολλή ζέστη και άπνοια· ~!* (ii) (γενικότ.) δεν παρατηρείται καμία δραστηριότητα ή κίνηση: *~ στην αγορά και οι έμποροι διαμαρτύρονται* **6.** ενεργώ με βιασύνη: *κουνήσου· θ' αργήσουμε!* ΣΥΝ. κάνω γρήγορα, βιάζομαι, σπεύδω **7.** δείχνω αυξημένη δραστηριότητα: *πρέπει να κουνηθείς και συ, για να πας μπροστά επαγγελματικά· μη βασίζεσαι μόνο στους άλλους* ΣΥΝ. δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι ΑΝΤ. αδρανώ, απρακτώ **8.** (αργκό) προκαλώ, φέρομαι υπεροπτικά, κάνω τον σπουδαίο (σε κάποιον): *μη μου κουνιέσαι, γιατί δεν σε παίρνει* || *εμένα δεν μπορεί κανείς να μου κουνηθεί στην πιάτσα* **9.** (η μτχ. ***κουνημένος, -η, -ο***) αυτός που τον έχουν κουνήσει· (ειδικότ.) φωτογραφία ή εικόνα τηλεοπτική, κινηματογραφική κ.λπ. που δεν έχει τραβηχτεί καλά, με σταθερό χέρι και εμφανίζει είδωλα ή είναι θολή· ΦΡ. ***είναι κουνημένος στο μυαλό*** είναι τρελός, δεν στέκει στα καλά του (πβ. λ. *κινώ*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνώ* < αρχ. *κινώ* (βλ.λ.)].

κουπ (η) {άκλ.} **1.** τρόπος κοψίματος τού ρούχου: *η ~ τού φορέματος είναι ξεπερασμένη* ΣΥΝ. κοπή **2.** τρόπος κουρέματος των (γυναικείων) μαλλιών: *αυτή η ~ είναι πολύ τολμηρή* ΣΥΝ. κούρεμα, κοπή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coupe < ρ. couper «κόβω, χωρίζω» < παλ. γαλλ. colper < colp < δημώδ. λατ. colpus < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος*].

κούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σκεύος με φαρδύ στόμιο, που χρησιμοποιείται για να πίνει κανείς ροφήματα: *χρωματιστή / πορσελάνινη / σπασμένη / πήλινη ~* || *μία ~ φρέσκο γάλα* ΣΥΝ. φλιτζάνα **2.** (συνεκδ.) ποσότητα συνήθ. υγρού που χρησιμοποιείται συμβατικά στη μαγειρική **3.** ΑΘΛ. (αργκό) το κύπελλο που κερδίζει ομάδα σε διοργάνωση: *«Φέρτε την ~» ήταν ο τίτλος αθλητικής εφημερίδας απευθυνόμενης προς τους παίκτες τής ομάδας που έπαιζε στον τελικό τού Κυπέλλου Ευρώπης* • **4.** ένα από τα τέσσερα είδη φύλλων τής τράπουλας (χρώματα), που φέρει το σχήμα τής καρδιάς: *σ' αυτή την παρτίδα τα ατού είναι οι ~* || *ντάμα ~* • ΦΡ. ***την κάνω από κούπες*** βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση, αποτυγχάνω στην προσπάθειά μου ΣΥΝ. την πατάω ΑΝΤ. τα καταφέρνω. — (υποκ.) **κουπάκι** (το) κ. **κουπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cupa, που συνδ. πιθ. με σανσκρ. kūpaḥ «λάκκος, κοιλότητα», αρχ. ισλ. húfr «αγγείο»].

κουπαστή (η) **1.** το χοντρό ξύλο στην κορυφή προστατευτικού κιγκλιδώματος, ιδ. γύρω από το κατάστρωμα πλοίου **2.** (γενικότ.) κάθε είδος προστατευτικού κιγκλιδώματος (π.χ. σε σκάλα, μπαλκόνι).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **έγκωπαστή* < μτγν. *έγκωπον*, το πλάγιο μέρος τού πλοίου ανάμεσα στα πρόσθια και τα οπίσθια κουπιά, < *έγ-* (< *έν*) + *-κωπον* < αρχ. *κώπη* «κουπί»].

κουπέ (το) {άκλ.} **1.** κλειστή άμαξα, που έχει δύο ή τέσσερεις θέσεις • **2.** διαμέρισμα τρένου, που έχει μόνο μία σειρά καθισμάτων • **3.** δίθέσιο ή δίπορτο αυτοκίνητο: *πολυτελές / ακριβό ~* **4.** (ως επίθ.) αυτοκίνητο τού οποίου το πίσω μέρος τού αμαξώματος είναι στρογγυλοποιημένο • **5.** (παλαιότ.) ως χαρακτηρισμός ποιότητας ελαιολάδου που παρασκευάζεται από ένα μέρος παρθένο ελαιόλαδο και δύο μέρη ραφινέ (δηλ. επεξεργασμένο λάδι κατώτερης ποιότητας).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. coupé, μτχ. τού ρ. couper «χτυπώ, κόβω» < coup «χτύπημα» < λατ. *colpus < colaphus < αρχ. *κόλαφος*].

κουπεπέ (το) {άκλ.} λέξη που εκφέρεται τραγουδιστά από κάποιον καθώς κινεί ρυθμικά τις παλάμες του προς ένα βρέφος.
[ΕΤΥΜ. Πλαστή λ. τής παιδικής γλώσσας].

κουπί (το) {κουπ-ιού | -ιών} επίμηκες, συνήθ. ξύλινο, όργανο με φαρδύτερη τη μία του πλευρά, ώστε να λειτουργεί ως μοχλός· το χειρίζονται οι κωπηλάτες, για να κινείται ένα σκάφος πάνω στο νερό· ΦΡ. ***τραβώ κουπί*** (i) κωπηλατώ (ii) (μτφ.) καταβάλλω έντονη προσπάθεια: *τραβά κουπί στην καινούργια της δουλειά* ΣΥΝ. ζορίζομαι, πιέζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουπίον* < αρχ. *κωπίον*, υποκ. τού ουσ. *κώπη* (βλ.λ.)].

κουπιά (η) **1.** η ώθηση που παίρνει σκάφος ή πλοίο, όταν κινηθεί με το κουπί • **2.** το χτύπημα με κουπί.

κουπλέ (το) {άκλ.} μέρος τής τυπικής απλής φόρμας τού τραγουδιού, το οποίο εναλλάσσεται με το ρεφρέν (βλ.λ.)· τραγουδιέται, σε κάθε επάνοδό του, στην ίδια μελωδία και σε διαφορετικούς στίχους, ενώ στο ρεφρέν οι στίχοι παραμένουν οι ίδιοι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couplet (προβηγκ. cobla «δύο στροφές») < couple «ζεύγος» < λατ. copula «σχοινί· δεσμός (στίχων)»].

κουπολάτης (ο) {κουπολατών} ο κωπηλάτης (βλ.λ.).

κουπόνι (το) {κουπον-ιού | -ιών} **1.** χαρτί που έχει αποκοπεί από έγγραφο χρηματιστηριακής ή άλλης αξίας, από έντυπο (περιοδικό ή εφημερίδα) ή από χάρτινη συσκευασία προϊόντος και αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη χρηματική αξία ή δώρο: *συγκεντρώνοντας τρία ~ από τη συσκευασία τού απορρυπαντικού μας, κερδίζετε ένα δώρο* ΣΥΝ. απόκομμα **2.** το απόκομμα με το οποίο ο κάτοχος αποκτά δικαίωμα σε έκπτωση ή σε δωρεάν παροχή αγαθού: *οι φοιτητές τρώνε στο φοιτητικό εστιατόριο με κουπόνια* **3.** το απόκομμα που αντιστοιχεί σε ορισμένο ποσό, το οποίο έχει δοθεί σε έρανο ή για οικονομική ενίσχυση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coupon < ρ. couper «χτυπώ, κόβω» (βλ. κ. *κουπέ*)].

κουρά (η) (λόγ.) **1.** το κόψιμο των μαλλιών· το κούρεμα **2.** (ειδικότ.) τελετή, κατά την οποία κείρεται η κόμη τού δόκιμου μοναχού, ώστε να εισέλθει επισήμως πλέον στη μοναχική ζωή ως μέλος τής αδελφότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κείρω* (βλ.λ.)].

κούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φροντίδα ασθενούς ύστερα από ιατρική εντολή με σκοπό την αποκατάσταση τής υγείας του: *του συνέστησε μια ~ με πολλή ξεκούραση και υγιεινή διατροφή* ΣΥΝ. θεραπεία, νοσηλεία **2.** η επίσκεψη γιατρού σε ασθενή: *ο γιατρός ήρθε για την εβδομαδιαία ~ του.* — **κουράρω** ρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cura < λατ. cura].

κουράγιο (το) {χωρ. πληθ.} η ψυχική δύναμη, το θάρρος: *αντλώ / δίνω ~* || *μου λείπει το ~* || *βρίσκω / χάνω το ~ μου* || (ως ενθάρρυνση) *~! Λίγο ακόμη έμεινε!* || *Μην απελπίζεσαι, κάνε ~!* ΣΥΝ. σθένος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. coraggio < λατ. *coraticum < cor «καρδιά»].

κουράδα (η) (!) περίττωμα, αποπάτημα ΣΥΝ. (!) σκατό. Επίσης **κουράδι** (το). — (υποκ.) **κουραδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουράδιον* < **σκωράδιον*, υποκ. τού αρχ. *σκῶρ* (βλ. κ. *σκουριά*)].

κουράδας (ο), **κουράδω** (η) (λαϊκ.-υβριστ.) άνθρωπος δειλός, τιποτένιος.

κουραδόμαγκας (ο) (λαϊκ.-υβριστ.) ψευτοπαλληκαράς (βλ.λ.).

κουραδομηχανή (η) (λαϊκ.-υβριστ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο αδρανές και τεμπέλικο.

κουράζω ρ. μετβ. {κούρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιφέρω (σε κάποιον) κόπωση: *με κούρασε αυτή η εργασία* || *κουράστηκαν τα μάτια μου από την πολλή τηλεόραση* || *νιώθω κουρασμένος από τη δουλειά* ΣΥΝ. καταπονώ, καταβάλλω ΑΝΤ. ξεκουράζω, αναπαύω **2.** προκαλώ (σε κάποιον) ενόχληση: *με κουράζεις επαναλαμβάνοντάς μου συνέχεια τις ίδιες ιστορίες* ΣΥΝ. ενοχλώ, δυσαρεστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «τιμωρώ με καταναγκαστικό κούρεμα», < αρχ. *κουρά* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

κουραμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-παλαιότ.) το ψωμί που έτρωγαν οι στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι έχουν αναγάγει τη λ. στο γαλλ. επίρρ. couramment «τροχάδην», υπονοώντας ότι οι στρατιώτες παραλάμβαναν τροχάδην το συσσίτιο. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το ουσ. *κόρα* (τού ψωμιού) / (διαλεκτ. *κούρα*) + *μάννα*, δηλώνοντας την αφθονία, την πλησμονή].

κουραμπιές (ο) {κουραμπιέδες} **1.** γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι και βούτυρο, πασπαλίζεται με ζάχαρη άχνη και συνηθίζεται πολύ τα Χριστούγεννα: *φρέσκος / χριστουγεννιάτικος ~* • **2.** (μτφ.-μειωτ.) στρατιώτης που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη: *οι ~ είχαν πανικοβληθεί στην ιδέα τής μάχης* ΣΥΝ. απόλεμος, απειροπόλεμος, άκαπνος ΑΝΤ. εμπειροπόλεμος **3.** (γενικότ.) ο δειλός, φοβητσιάρης άνθρωπος. — (υποκ.) **κουραμπιεδάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kurabiye < αραβ. gurāb].

κουράριο (το) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία φυτικής προελεύσεως με ισχυρή παραλυτική επίδραση, η οποία σε ακατέργαστες μορφές παρασκευαζόταν από τους Ινδιάνους τής Ν. Αμερικής, για να το χρησιμοποιούν ως δηλητήριο στα βέλη τους. Επίσης **κουράρε** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. curare < kurari, λ. των Ινδιάνων τής Ν. Αμερικής].

κουράρω ρ. μετβ. {κουράρισα} κάνω κούρα (βλ.λ.), επιβλέπω (ασθενή), τον παρακολουθώ για την τήρηση τής θεραπευτικής του αγωγής. — **κουράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. curare, βλ. κ. *κούρα*].

κουρασάνι (το) {κουρασανιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μείγμα άμμου και τριμμένης κεράμου, είδος αμμοκονιάματος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. horasan, από το όν. τής περσ. πόλης Khorasan].

κούραση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το αίσθημα εξάντλησης και αδυναμίας, που προέρχεται συνήθ. από προηγούμενη έντονη δραστηριότητα ή από δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση, η οποία διαρκεί ή επαναλαμβάνεται: *νιώθω μια ~· δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου!* || *δεν μπορεί να συνέλθει από την ~ τής μονότονης δουλειάς στο γραφείο* ΣΥΝ. κόπωση, καταπόνηση ΑΝΤ. ξεκούραση, χαλάρωση.

κουραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί σωματική, ψυχική ή

πνευματική εξάντληση: ~ *ημέρα* / *γυμναστική* / *επανάληψη* / *θέαμα* / *εργασία* ΣΥΝ. κοπιώδης ΑΝΤ. ξεκούραστος **2.** αυτός που προκαλεί ενόχληση: *γίνεσαι κουραστικός με τις επίμονες ερωτήσεις σου* ΣΥΝ. ενοχλητικός, πιεστικός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **κουραστικά** επίρρ.

κουραφέξαλα (τα) (λαϊκ.) οι ανοησίες, οι χωρίς ουσιαστικό νόημα κουβέντες ή ενέργειες, που δεν έχουν καμιά σημασία, αξία: *Αυτά είναι ~! Δεν ξέρεις τι λες!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κουρφφόξυλα, από συμφυρμό των λ. *κουφόξυλα* και *αφρόξυλα*].

κούρβα (η) (υβριστ.) (λαϊκ.) η επί πληρωμή εκδιδόμενη γυναίκα, η πόρνη ΣΥΝ. πουτάνα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. curva, θηλ. τού curvus «κυρτός, καμπύλος». Ο Ν. Πολίτης ερμηνεύει τη σημασιολογική εξέλιξη σημειώνοντας ότι η λ. «πλὴν τοῦ καμπύλου ἐλάμβανεν ἐνίοτε καὶ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ στρεβλοῦ καὶ διαστρόφου ἐπὶ ἠθικῆς ἐννοίας» (*Παροιμίαι Γ'*, σελ. 441)].

κούρβουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ο κορμός φυτού, κυρ. τού κλήματος, που έχει ξεραθεί και χρησιμοποιείται για προσάναμμα και (γενικότ.) ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. χαμόκλαδο, ξερόκλαδο **2.** (κατ' επέκτ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολό του, το κλήμα, το αμπέλι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κούρβουλον* < *κοῦρβος* < λατ. curvus «κυρτός, καμπύλος»].

κουρδίζω κ. **κουρντίζω** κ. **χορδίζω** ρ. μετβ. {κούρδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** θέτω σε λειτουργία μηχανισμό γυρίζοντας, περιστρέφοντας το κλειδί που συσπειρώνει το ελατήριό του: ~ *το ρολόι* || *είναι από τα παιχνίδια που τα κουρδίζεις και περπατάνε* ΑΝΤ. ξεκουρδίζω **2.** ρυθμίζω μουσικό όργανο, ώστε οι νότες που παράγει να έχουν τη σωστή ή επιθυμητή τονικότητα: ~ *την κιθάρα* / *το πιάνο* || *δώσε ένα «λα», για να κουρδίσω το μπουζούκι* **3.** (μτφ.) προκαλώ ένταση ή εκνευρισμό (σε κάποιον) με λόγια ή πράξεις μου, τον πειράζω επιμένοντας στο αδύνατο σημείο του: *πες-πες, τον κούρδισε για τα καλά και βλέπω καβγάδες!* || *τι θέλει κι όλο τον κουρδίζει και δεν τον αφήνει να ηρεμήσει λίγο!* ΣΥΝ. πειράζω, ερεθίζω, εκνευρίζω, ανάβω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω **4.** (μεσοπαθ. ***κουρδίζομαι***) (σκωπτ.) φροντίζω την εμφάνισή μου επιδιώκοντας τον εντυπωσιασμό, την επίδειξη: *για πού κουρδίστηκες να πας πρωί-πρωί με το μαύρο φουστάνι;* — **κούρδισμα** κ. **κούρντισμα** κ. ***χόρδισμα*** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *κορδίζω* < μτγν. *κόρδα* < λατ. corda < αρχ. *χορδή*].

Κουρδιστάν (το) {άκλ.} **1.** ορεινή περιοχή στα υψίπεδα τής ΝΑ. Τουρκίας, τού ΒΔ. Ιράν και τού ΒΑ. Ιράκ, που κατοικείται κυρ. από Κούρδους **2.** (ειδικότ.) επαρχία τού ΒΔ. Ιράν.
[ΕΤΥΜ. < κουρδ. Kurdistan «χώρα των Κούρδων»].

κουρδιστήρι κ. **κουρντιστήρι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εργαλείο ή εξάρτημα για το κούρδισμα (μουσικών οργάνων ή μηχανημάτων): *το ~ τού ρολογιού* **2.** (μειωτ.) κάθε παλαιάς τεχνολογίας μηχάνημα ΣΥΝ. καβουρντιστήρι.

κουρδιστής κ. **κουρντιστής** (ο) → χορδιστής

κουρδιστός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **κουρντιστός** αυτός που λειτουργεί με κούρδισμα: ~ *παιχνίδι* / *αυτοκινητάκι* / *ρολόι* ΑΝΤ. αυτόματος.

Κούρδος (ο), **Κούρδη** (η) μέλος λαού τής ΝΔ. Ασίας, που κατοικεί στο Κουρδιστάν (βλ.λ., σημ. 1). Επίσης **Κούρδισσα** (η) {Κουρδισσών}. — **κουρδικός**, -ή, -ό κ. **κούρδικος**, -η, -ο, **Κουρδικά** κ. **Κούρδικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ξέν. όρ., πβ. αγγλ. Kurd, αβεβ. ετύμου. Οι Κούρδοι μνημονεύονται ήδη στον Ξενοφώντα ως *Καρδοῦχοι*, ενώ ο γεωγράφος Στράβων τους ονομάζει *Κάρδακες*, προτείνοντας την εξής ετυμολογία: *«καλοῦνται δὲ οὗτοι Κάρδακες, ἀπὸ κλοπείας τρεφόμενοι· κάρδα γὰρ τὸ ἀνδρῶδες καὶ πολεμικὸν λέγεται»*. Η λ. εμφανίζεται σε αρχ. ασσυριακές σφηνοειδείς επιγραφές ως Kurti / Hurti / Karti, πράγμα που ανακαλεί στη μνήμη την ασσυρ. λ. gardū / kardū «πολεμιστής» (πβ. κ. περσ. kiurt «ήρωας», kard «δραστήριος, ενεργός»)].

κουρέας (ο) {κουρ-είς, -έων} πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με το κούρεμα, την περιποίηση των μαλλιών και το ξύρισμα των πελατών του ΣΥΝ. μπαρμπέρης, κομμωτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κουρεύς* < *κουρά* (βλ.λ.)].

κουρείο (το) [αρχ.] κομμωτήριο για άνδρες, το κατάστημα στο οποίο κόβει κανείς τα μαλλιά του, χτενίζεται ή ξυρίζεται, ο χώρος εργασίας τού κουρέα ΣΥΝ. μπαρμπέρικο, κομμωτήριο.

κουρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός συνήθ. αθλητικής ομάδας) αυτός που διασύρεται συχνά, που υφίσταται εξευτελιστικές ήττες: ~ *ομάδα, έφαγε τέσσερα γκολ!* ΣΥΝ. ξευτίλα.

κουρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός) ο οπαδός αθλητικής ομάδας που ηττάται συχνά.

κουρελαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (περιληπτ.) φτηνά ή φθαρμένα ρούχα, που δεν αξίζει να φοριούνται, που θυμίζουν κουρέλια: *μ' αυτή την ~ που φορά, πού να τον παρουσιάσεις;* ΣΥΝ. παλιατσαρία, κουρέλια, παλιόρουχα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο όσων ντύνονται φτωχικά με παλιά, φθαρμένα ρούχα: *δεν μπορεί, λέει, να συναναστρέφεται με την ~* ΣΥΝ. ρακένδυτοι, (λαϊκ.) λέτσοι, κουρελιάρηδες • **3.** (οικ.) ομάδα (αθλητική, κομματική κ.λπ.) χωρίς κύρος ή υψηλές επιδόσεις, με αξιολύπητη παρουσία και απόδοση: *δεν ξαναπαίζει σ' αυτή την ~, είπε!* ΣΥΝ. κουρέλα.
[ΕΤΥΜ. < *κουρέλι* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. *παλιατσ-αρία*, *αλαναρία*, *αλητ-αρία*].

κουρελέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.-συνήθ. για αθλητική ομάδα) που χάνει συνέχεια, που δεν παίζει καλά.

κουρελής (ο) {κουρελήδες}, **κουρελού** (η) {κουρελούδες} **1.** (μειωτ.) πρόσωπο που φορά κουρέλια, που ντύνεται πολύ φτωχικά, με φθαρμένα ή παλιά ρούχα: *γέρος* / *φτωχός* ~ || *κατάντησε να τριγυρνά ~ στους δρόμους* ΣΥΝ. κουρελιάρης, ρακένδυτος **2.** ***κουρελού*** (η) (α) πρόχειρο χαλί από πολλά επιμέρους κομμάτια υφασμάτων διαφορετικού χρώματος, σχήματος ή υλικού ραμμένων μεταξύ τους: *στρώσανε μια ~ στο πάτωμα* || *καθισμένοι σε μια ~* (β) (μτφ.) καθετί παλιό και πρόχειρο ή μεταχειρισμένο και ταλαιπωρημένο: *«η τράτα μας η ~, η χιλιομπαλλωμένη»* (δημοτ. τραγ.) || *αυτό δεν είναι σάλι, είναι ~!*

κουρέλι (το) {κουρελ-ιού | -ιών} **1.** ύφασμα πολύ φθαρμένο, σκισμένο ή παλιό, χωρίς γερή και ενιαία ύφανση ΣΥΝ. (λόγ.) ράκος, τζάντζαλο **2.** (μειωτ.) ρούχο κακοραμμένο ή φθαρμένο, που δεν αξίζει ή δεν μπορεί να φορεθεί: *σε γιορτή θα πας μ' αυτό το ~!* || *αυτά τα ~ που φοράνε σήμερα οι νέοι, είναι εντελώς άκομψα!* ΣΥΝ. παλιόρουχο **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο εξουθενωμένος (σωματικά ή ψυχικά) άνθρωπος, που έχει υποστεί έντονο εξευτελισμό, ταπείνωση: *πώς να μη γίνει ~ μετά από τέτοια προσβολή!* || *από χθες είναι ~, όλο πίνει και αναστενάζει!* ΣΥΝ. ράκος (ψυχικό). — (υποκ.) **κουρελάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουρέλ(λ)ιν* < *κουρέλιον, υποκ. τού μτγν. λατ. corellum < coriellum, υποκ. τού λατ. corium «δέρμα ζώου, σκουτί»].

κουρελιάζω ρ. μετβ. {κουρέλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για υφάσματα) κάνω κουρέλι: *έχει κουρελιάσει όλα του τα ρούχα στη δουλειά* ΣΥΝ. χαλώ, ταλαιπωρώ, φθείρω, ξεφτύζω **2.** (μτφ.) υποβάλλω σε εξαντλητική δοκιμασία: *η συμπεριφορά του μου έχει κουρελιάσει τα νεύρα* ΣΥΝ. σμπαραλιάζω, διαλύω, σπάω, εξευτελίζω, καταρρακώνω. — **κουρέλιασμα** (το).

κουρελιάρης (ο) {κουρελιάρηδες}, **κουρελιάρα** (η) ο κουρελής ΣΥΝ. (λόγ.) ρακένδυτος.

κουρελιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) (για υφάσματα) αυτός που φτειάχνεται από κουρέλια, που μοιάζει με κουρέλι ΣΥΝ. φθαρμένος, σκισμένος, κουρελιασμένος. — **κουρελιάρικα** επίρρ.

κουρελοντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά κουρέλια ΣΥΝ. κουρελιάρης, (λόγ.) ρακένδυτος.

κουρελού (η) → κουρελής

κουρελόχαρτο (το) **1.** χαρτί κακής ποιότητας ή σε κακή κατάσταση: *πεταμένο ~* ΣΥΝ. παλιόχαρτο **2.** (μτφ.) επίσημο έγγραφο ή νόμισμα ασήμαντης αξίας, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα, αναγνώριση ή χρησιμότητα στην καθημερινή συναλλαγή: *τα πτυχία μας θα καταντήσουν κουρελόχαρτα*.

κούρεμα (το) [μεσν.] {κουρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο των μαλλιών (για ανθρώπους), τού τριχώματος (για ζώα) ή των χόρτων (που έχουν ψηλώσει): *πόσο κάνει το ~;* || *μηχανή για το ~ τού γκαζόν* || *με γεια το ~!* || *μόνο ~ ή και χτένισμα θέλετε;* ΣΥΝ. κόψιμο **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος κόβει και χτενίζει τα μαλλιά του: *ωραίο* / *κοντό* / *νεανικό* / *γυναικείο* / *παιδικό* ~ || *αυτό το ~ τον κολακεύει στο πρόσωπο*. — (υποκ.) **κουρεματάκι** (το).

κουρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για το κούρεμα: ~ *μηχανή* / *είδη* ΣΥΝ. κομμωτικός.

κουρεύω ρ. μετβ. {κούρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (για πρόσ.) κόβω τα μαλλιά (κάποιου) σε διαφορετικό μήκος, του αλλάζω χτένισμα· (για ζώα, κυρ. πρόβατα) κόβω ή ψαλιδίζω το τρίχωμα, το μαλλί ή το χνούδι: *στον στρατό τούς κουρεύουν με την ψιλή* || *κουρεύομαι τακτικά*· ΦΡ. (α) ***άσ' τον να κουρεύεται!*** μην ενδιαφέρεσαι για τις ενέργειές του, άσ' τον να κάνει ό,τι θέλει και μην ασχολείσαι: *αφού είδες ότι δεν παίρνει από λόγια, κάνε ό,τι νομίζεις εσύ κι ~!* (β) (υβριστ.) ***άντε να κουρεύεσαι! / άι να κουρεύεσαι! / άι κουρέψου*** άσε με στην ησυχία μου, παράτα με ΣΥΝ. στον διάβολο (γ) ***πιάσ' / πάρ' το αβγό και κούρευ' το*** βλ. λ. *αβγό* (δ) ***κουρεμένο γίδι*** βλ. λ. *γίδι* (ε) ***πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος*** βλ. λ. *μαλλί* **2.** (για χλοοτάπητα ή φυτά) κόβω ή ψαλιδίζω τα φύλλα ή τις κορυφές που εξέχουν, δίνοντάς τους το επιθυμητό μέγεθος και σχήμα: ~ *το γκαζόν* (πβ. λ. *κλαδεύω*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κουρεύομαι* < αρχ. *κουρά* (βλ.λ.)].

κούρη (η) → κούρος

Κουρήτες (οι) {Κουρήτων} ΜΥΘΟΛ. θεότητες, συνοδοί νυμφών και σατύρων, που συνδέονταν με την παιδική ηλικία τού Δία στην Κρήτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κουρῆτες* / *Κωρῆτες* (δωρ.) < *κοῦρος* (βλ.λ.)].

κούριερ (το/ο) {άκλ.} **1.** η ταχυδιανομή (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ***κούριερ*** (ο) πρόσωπο που εκτελεί ταχυδιανομές, ο ταχυδιανομέας: *δουλεύει ως ~ σε μια εταιρεία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. courier < μέσ. γαλλ. courier < ιταλ. corriere < ρ. correre «τρέχω» < λατ. currere].

Κουρίλες (οι) {Κουριλών} συστάδα νησιών τού ΒΔ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. τής Ρωσίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Kuril (Islands), πιθ. < γλ. Αϊνού Kuri «σύννεφο, ομίχλη»].

κούρκος (ο) γαλοπούλα, κυρ. η μικρή ΣΥΝ. γαλόπουλο, διάνος.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. curcă < σλαβ. kurka].

κουρκουμπίνι (το) {δύσχρ. κουρκουμπιν-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) είδος πολύ μικρού κυλινδρικού σιροπιαστού γλυκού.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κουρκούτης (ο) {κουρκούτηδες}, **κουρκούτα** (η) (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει κουρκουτιάσει, που τα έχει χαμένα: *πώς κατάντησε κι αυτός, ένας γέρος ~!* ΑΝΤ. αποβλακωμένος.

κουρκούτι (το) {κουρκουτ-ιού | -ιών} χυλός, κυρ. από αλεύρι, νερό και αλάτι· ΦΡ. ***γίνομαι κουρκούτι / έχω μυαλό κουρκούτι*** κουρκουτιάζω, γίνομαι νωθρός, τα χάνω: *μετά από τόσες ώρες μελέτη το μυαλό του έχει γίνει ~!* ΣΥΝ. χαζεύω, αποβλακώνομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορκότον*, αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, < περσ. kūkūrt «θειάφι», λόγω τής ομοιότητας τού χρώματος].

κουρκουτιάζω ρ. αμετβ. {κουρκούτιασα} (μτφ.) χάνω την πνευματική μου διαύγεια, παύω να σκέφτομαι ή να αντιδρώ λογικά, τα χάνω: *γέρασε κι αυτός και κουρκούτιασε* || *άμα κουρκουτιάσει ο άνθρωπος, μη γυρεύεις συνεννόηση!* ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, χαζεύω, γίνομαι

κουρκούτι.

κούρμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) καμπή, καμπύλη: *πρόκειται για μια επιφάνεια που στη μέση κάνει μια ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. courbe (πβ. μεσν. *κούρβα* «πόρνη») < λατ. curva, θηλ. τού επιθ. curvus «κυρτός, καμπύλος – διεστραμμένος»].

κουρμπαδόρος (ο) χειροκίνητη υδραυλική συσκευή πάνω σε τρίποδο, σε υποδοχή τής οποίας τοποθετείται σωλήνας, τον οποίο μπορούμε να κάμψουμε σε καμπύλη όσων μοιρών επιθυμούμε (μέχρι 180 μοιρών).
[ΕΤΥΜ. < *κούρμπα* «καμπύλη» + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

κουρμπάνι (το) {κουρμπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σφαχτό σε γάμο ή πανηγύρι: *«γάμος δεν γίνεται χωρίς ~»* (τα μεγάλα έργα απαιτούν θυσίες).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kurban «θυσία», από μουσουλμανική γιορτή, στην οποία γίνεται θυσία ζώου].

κουρμπαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει κούρμπα, καμπύλη: ~ *τραπέζι.* — **κουρμπαριστά** επίρρ.

κουρμπάτσι κ. **κιρμπάτσι** κ. **κριμπάτσι** (το) {κουρμπατσ-ιού | -ιών} το μαστίγιο, ο βούρδουλας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kırbaç].

κουρμπέτι (το) (λαϊκ.) η σκληρή, η δύσκολη ζωή, αυτή που είναι γεμάτη βάσανα: *από μικρός στο ~, δουλειά και πάλι δουλειά·* ΦΡ. (α) ***βγαίνω στο κουρμπέτι*** βγαίνω στη βιοπάλη, αρχίζω να μαθαίνω τις δυσκολίες τής ζωής (β) ***βγάζω κάποιον στο κουρμπέτι*** εκπορνεύω κάποιον (γ) ***χρόνια στο κουρμπέτι*** για να δηλωθεί μεγάλη πείρα: *αυτή έχει ~, μην της πουλάς εξυπνάδες.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. gurbet «ξενιτειά»].

κούρνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βέργα ή στύλος που τοποθετείται οριζόντια, για να κουρνιάζουν τα πουλιά, κυρ. οι κότες, και γενικότ. κάθε σειρά από τέτοιες βέργες ή χώρος στον οποίο φωλιάζουν πτηνά, ζώα ΣΥΝ. κοτέτσι **2.** (για πρόσ.) το πρόχειρο κατάλυμα ΣΥΝ. καταφύγιο, κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κουρουνιά* < *κορωνιά* < *κορογωνιά* «γωνιά όπου άναβαν φωτιά, αναμμένο τζάκι» (διαλεκτ.) < *κόρος* + *γωνία.* Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε παλ. σλαβ. kurnija].

κουρνιάζω ρ. αμετβ. {κούρνιασ-α, -μένος} **1.** (κυριολ. για πτηνά, κυρ. κότες) μαζεύομαι για ύπνο, φωλιάζω κάπου για το βράδυ, κυρ. τοποθετώντας το κεφάλι ανάμεσα στις φτερούγες: *τα περιστέρια κούρνιαζαν κάτω απ' τις στέγες των σπιτιών* ΣΥΝ. φωλιάζω **2.** (μτφ.) γέρνω τρυφερά στην αγκαλιά (κάποιου), μαζεύομαι δίπλα σε (κάποιον): *«~ σαν αδύναμο πουλί στην αγκαλιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ηρεμώ, ησυχάζω, γέρνω, μαζεύομαι. — **κούρνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κούρνια* (βλ.λ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κουρούνα*].

κουρνιαχτός κ. **κορνιαχτός** (ο) το σύννεφο σκόνης που σηκώνεται από το έδαφος (από τον αέρα ή κατά τη διέλευση ανθρώπων, ζώων, οχημάτων): *κατακάθισε ο ~ από το πέρασμα τής άμαξας* || (μτφ.) *ο ~ των σκανδάλων* ΣΥΝ. κονιορτός, μπουχός, σκόνη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορνιακτός* (με παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *στάχτη*) < **κορνιορτός* < **κορνιοτός* (με μετάθεση τού *-ρ-* και ανομοίωση) < αρχ. *κονιορτός* (βλ.λ.)].

κουρντίζω ρ. ➤ κουρδίζω

κούρντισμα (το) ➤ κουρδίζω

κουρντιστήρι (το) ➤ κουρδιστήρι

κούρος (ο), **κούρη** (η) **1.** καθένα από τα αγάλματα τής αρχαϊκής εποχής, που παριστάνει γυμνό έφηβο σε όρθια στάση με χέρια τεντωμένα σε γροθιές ή κολλημένα στα πλευρά και με το αριστερό πόδι ελαφρώς μπροστά **2.** (συνεκδ.) το κλασικό πρότυπο ανδρικού παραστήματος και αρρενωπής ομορφιάς: *σωστός ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῦρος*, ιων. τ. τού *κόρος* < **κόρϜος* (πβ. μυκ. ko-wo), πιθ. < θ. *κορε-* τού ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω», που θα είχε τη σημ. «τρέφω, αυξάνω» (βλ. λ. *κορεσμός*)].

κούρο σίβο (το) {άκλ.} θερμό θαλάσσιο ρεύμα τού Β. Ειρηνικού Ωκεανού, το οποίο ξεκινά από τις Α. ακτές τής Ιαπωνίας: *«μας έζωσε το ~ σαν μια ζώνη»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. kuroshio «μαύρος ποταμός»].

κουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κοράκι τής Δ. και Κ. Ευρώπης· ΦΡ. ***κουρούνα στο μεθύσι*** για άνθρωπο πολύ μεθυσμένο ΣΥΝ. τύφλα στο μεθύσι, σκνίπα, φέσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κορώνη* (με επίδρ. τού επιθήματος *-ούνα*) < θ. korōn-, παρεκτετ. τ. τού *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα, που αποδίδει κραυγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. cornix «κουρούνα», corvus «κοράκι», μέσ. ιρλ. crū, αγγλ. crow, σουηδ. kråka, γαλλ. corbeau κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κόρ-αξ* (βλ.λ.), *κορ-ωνίς (-ίδα)*].

κουρούπι (το) {κουρουπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πήλινο δοχείο. — (μεγεθ.) **κουρούπα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κορύπη* (πβ. κυπρ. *κορύπα, ή*), πιθ. < αρχ. *κόρυμβος* «κορυφή» (πληθ. *κόρυμβα, τά*), που συνδ. με τη λ. *κορυφή* (βλ.λ.), με τις σημ. «ανθοδέσμη, κότσος μαλλιών», από όπου και η σημ. «αγγείο» (λόγω σχήματος)].

curriculum vitae (το) λατ. (προφέρεται *κουρίκουλουμ βίτε*) το βιογραφικό σημείωμα (βλ. λ. *βιογραφικός*).

κούρσα (η) {δύσχρ. κουρσών} **1.** κάθε αγώνας ταχύτητας (κυρ. επίσημα οργανωμένος), τρεξίματος, οδήγησης, ναυσιπλοΐας ή ιπποδρομίας: *κέρδισε την ~ των εκατό μέτρων* || ~ *κατάταξης* || *άλογο κούρσας* (κατάλληλο ή εκπαιδευμένο για ιπποδρομίες) || *δοκιμαστική* ~ ΣΥΝ. ιπποδρομία, αγώνας δρόμου, γκραν-πρι **2.** το τρέξιμο ή η κάλυψη τής διαδρομής σε αγώνα δρόμου: *γρήγορη / αργή ~* || *ο Έλληνας δρομέας τέθηκε επί κεφαλής στην ~ στα πρώτα 400 μέτρα* || *οδηγώ την ~* (είμαι πρώτος) || *η έκπληξη στην ~ έγινε στα τελευταία μέτρα* **3.** (μτφ.) κάθε διαδικασία έντονου ανταγωνισμού για την κατάκτηση τής νίκης έναντι των υπολοίπων: *ξεκίνησε η ~ τής διαδοχής στην ηγεσία τού κόμματος* || *η διεθνής ~ των στρατιωτικών εξοπλισμών* ΣΥΝ. ανταγωνισμός, συναγωνισμός, διαγωνισμός **4.** (καθημ. για οδηγό ταξί) (α) η μεταφορά επιβάτη με ταξί στο σημείο που επιθυμεί: *πήρε πρωί-πρωί μια ~ Πειραιά-Κηφισιά* || *η τελευταία ~ ήταν κοντά στο σπίτι του* (β) (συνεκδ.) το κόστος τής αντίστοιχης διαδρομής: *πήρε μια ~ γύρω στα πέντε χιλιάρικα* (γ) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πελάτης: *η προηγούμενη ~ ήταν ένας κύριος γύρω στα εξήντα* ΣΥΝ. διαδρομή, πελάτης **5.** (γενικά) κάθε αυτοκίνητο· (ειδικότ. το μεγεθ. ***κουρσάρα***) κάθε μεγάλο, πολυτελές και γρήγορο αυτοκίνητο: *πέρασε μια ~ άλλο πράγμα!* ΣΥΝ. λιμουζίνα. — (μεγεθ.) **κουρσάρα** (η) (σημ. 5).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corsa / γαλλ. course < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσάρικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με κουρσάρους ή γίνεται από αυτούς: ~ *επιδρομή / λεηλασία / σημαία / καράβι* ΣΥΝ. πειρατικός **2.** ***κουρσάρικο*** (το) το γρήγορο και ευκίνητο καράβι που χρησιμοποιείται από πειρατές για τις επιδρομές, τις επιθέσεις τους: *φάνηκαν τα ~ με τις γνωστές τους σημαίες* ΣΥΝ. πειρατικό.

κουρσάρος (ο) **1.** (παλαιότ.) ναυτικός, μέλος πληρώματος κυρ. ταχύπλοου σκάφους, που με επίσημη εντολή ή έγκριση κυρίευε εμπορικά πλοία ξένης, εχθρικής χώρας, αποδίδοντας τμήμα των λαφύρων στην κυβέρνησή του: *οι πιο γνωστοί ~ ήταν παλιοί αξιωματικοί τού πολεμικού ναυτικού* ΣΥΝ. κουρσευτής **2.** (κατ' επέκτ.) ο πειρατής· μέλος ναυτικού πληρώματος με παράνομη δράση στη θάλασσα και στις παράκτιες περιοχές: *Σαρακηνός ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corsaro < μεσν. λατ. cursārius < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσευτής (ο) πρόσωπο που κουρσεύει, που αποσπά λεηλατώντας, ο κυριευτής, ο κατακτητής: *ο ~ τής Τροίας, ο Οδυσσέας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κοῦρσος (τό)* «πειρατεία, ληστρική επιδρομή» < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κούρσε-ψα, -μένος} λεηλατώ με πειρατεία, αρπάζω με βίαιο τρόπο, με καταδρομές, επιτιθέμενος εναντίον χώρας, πλοίου, περιοχής (συνήθ. παράκτιας): *οι πειρατές κούρσευαν τα παράλια, αναγκάζοντας τους κατοίκους να χτίζουν κάστρα* || *κουρσεμένο πλοίο / χωριό* ΣΥΝ. λαφυραγωγώ, αρπάζω, ληστεύω, λεηλατώ. — **κούρσεμα** (το) [μεσν.].

κούρσος (το) (λαϊκ.) **1.** το κούρσεμα, η πειρατεία, κάθε πράξη βίαιης αρπαγής και οικειοποίησης αγαθών ΣΥΝ. καταδρομή, ληστεία, πειρατεία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά κάποιος ως λάφυρο από παράνομη ενέργεια (πειρατεία, ληστεία, επιδρομή) ΣΥΝ. λάφυρα, λεία, πλιάτσικο. Επίσης **κούρσο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοῦρσος* < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κούρταλο (το) (διαλεκτ.) το κρόταλο.

κουρταλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουρταλείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι), ώστε να κροταλίζει κάνοντας συνέχεια θόρυβο: *«δεν είναι εύκολες οι θύρες, όταν η χρεία τες κουρταλεί»* (Δ. Σολωμός) ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω θόρυβο, καθώς κτυπώ παλινδρομικά σε στενά τοιχώματα: *ο αέρας κουρταλεί στο φαράγγι* (πβ. το *Κουρταλιώτικο Φαράγγι* στον νομό Ρεθύμνης, που ονομάστηκε έτσι από τον κρότο που κάνουν τα δυνατά ρεύματα αέρα, τα οποία περνούν μέσα από αυτό).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουρταλίζω* < αρχ. *κροταλίζω* (βλ.λ.)].

κουρτίνα (η) {κουρτινών} κομμάτι υφάσματος που κρεμιέται κυρ. μπροστά από παράθυρα, εμποδίζοντας την είσοδο τού φωτός και χρησιμοποιείται για να απομονώσει έναν χώρο και να εξασφαλίσει διακριτικότητα και ησυχία: *κλείνω / ανοίγω / τραβώ τις ~* || *χώρισε το καθιστικό απ' το σαλόνι με κουρτίνες* || *κεντητή / βελούδινη / βαριά ~* || *κρύφτηκε πίσω από τις ~* ΣΥΝ. παραπέτασμα, (λαϊκ.) μπερντές· ΦΡ. ***πίσω από τις κουρτίνες*** στο παρασκήνιο, μακριά από αδιάκριτα βλέμματα, εν κρυπτώ. — (υποκ.) **κουρτινίτσα** κ. **κουρτινούλα** (η) κ. **κουρτινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορτίνα* < μεσν. λατ. cortina < λατ. cohors «περίφραγμα, περίβολος»].

κουρτινόξυλο (το) το δοκάρι από το οποίο κρεμιέται η κουρτίνα και κατά μήκος τού οποίου σύρεται ανοίγοντας ή κλείνοντας: *μεταλλικό / ξύλινο ~.* Επίσης **κουρτινόβεργα** (η).

κουσκούς[1] (το) {άκλ.} το κουτσομπολιό, ανάλαφρη κουβέντα με πληροφορίες και σχόλια γύρω από γνωστά πρόσωπα και πράγματα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κουσκούς[2] (το) {άκλ.} σιμιγδάλι από σκληρό σιτάρι που χρησιμοποιείται κυρίως σε αραβικά φαγητά και γλυκά, καθώς και το παραδοσιακό φαγητό που φτιάχνεται με αυτό. Επίσης **κουσκούσι** (το) κ. **κουσκουσές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kuskus < αραβ. gusgus].

κουσκουσούρης (ο) {κουσκουσούρηδες}, **κουσκουσούρα** (η) κουτσομπόλης, κακολόγος. — **κουσκουσουριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κουσκούς* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρης*, πβ. κ. *ανακατωσούρης*].

κουσούρι (το) (λαϊκ.) {κουσουρ-ιού | -ιών} **1.** σταθερό και χαρακτηριστικό ελάττωμα κάποιου: *έχει πολλά ~, αλλά ζηλιάρης δεν είναι* || *του έμεινε η γκρίνια ~* ΣΥΝ. μειονέκτημα, ατέλεια ΑΝΤ. προσόν, αρετή, προτέρημα, χάρισμα **2.** (ειδικότ.) το σωματικό ή και πνευματικό μειονέκτημα που εμφανίζει κάποιος ως κατάλοιπο από αρρώστια, νόσο, ως αναπηρία: *πέρασε μεγάλη ταλαιπωρία με την αρρώστια του, ευτυχώς όμως δεν του άφησε ~.* — (υποκ.) **κουσουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kusur].

κουστουμαρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κουστουμαρίστ-ηκα, -μένος} (για άντρα) ντύνομαι με κουστούμι και γραβάτα, με ιδιαίτερα επιμε-

λημένο τρόπο: *πού πηγαίνει έτσι κουστουμαρισμένος;*

κουστούμι (το) → κοστούμι

κουστουμιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) ως χαρακτηρισμός για ωραίο κοστούμι: *Ωραία ~ βλέπω! Κούκλος είσαι!*

κουστωδία (η) {κουστωδιών} η επίσημη συνοδεία από ομάδα αστυνομικών και στρατιωτών που παρέχεται σε (συνήθ. δημόσιο) πρόσωπο· (γενικότ.) η συνοδεία κάποιου, το σύνολο των ατόμων που τον ακολουθούν στις μετακινήσεις του: *~ χωροφυλάκων* || *κατέφθασε μαζί με όλη την ~ του* || *~ παρατρεχάμενων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. custodia < custos, -odis «φρουρός, φύλακας»].

κούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο κουτί, κυρ. από σκληρό χαρτόνι, σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου που χρησιμοποιείται συνήθ. σε συσκευασίες: *μια ~ με δώρα.*

κουτάβι (το) {κουταβ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό ζώο, κυρ. σκύλου (ή και λύκου, αλεπούς): *δύο ημερών ~ δεν έχει ανοίξει ακόμα τα μάτια του* ΣΥΝ. (για σκύλο) σκυλάκι, (για λύκο) λυκόπουλο, (για αλεπού) αλεπουδάκι, νεογνό **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο άβγαλτος και αδέξιος άνθρωπος, που δυσκολεύεται να καταλάβει και να ενεργήσει γρήγορα, που δεν είναι ιδιαίτερα εύστροφος και ικανός ΣΥΝ. χαζός, κοιμισμένος, (υβριστ.) ζώο ΑΝΤ. ξύπνιος, αϊτός, τσακάλι. — (υποκ.) **κουταβάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουτάβιν*, αβεβ. ετύμου, ίσως υποκ. τού σλαβ. kut-. Η αναγωγή στο αρχ. ουσ. *κότταβος* «είδος παιχνιδιού» δεν ευσταθεί σημασιολογικώς].

κουτάλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο κουτάλι· αυτό που χρησιμοποιείται κατά το μαγείρεμα για το ανακάτεμα τού φαγητού ή για το κοινό σερβίρισμα (λ.χ. σούπας) **2.** (καθημ.-κακόσ.) οι ωφέλειες που παράνομα ή καταχρηστικά κερδίζει κανείς από την άσκηση των καθηκόντων του: *Γιατί νομίζεις θέλουν να γίνουν βουλευτές; Όλοι για την ~ πηγαίνουν!* ΣΥΝ. μάσα, κονόμα **3.** (λαϊκ.) το κόκκαλο τής ωμοπλάτης και η εξοχή που σχηματίζει στην πλάτη.

κουταλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό κουτάλι, που χρησιμοποιείται κυρ. για το σερβίρισμα γλυκών και ροφημάτων και όχι τού κυρίως φαγητού: *~ τού γλυκού* || *ανακάτεψε τον καφέ με το ~* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωράει σε μικρό κουτάλι: *ένα ~ καφέ και δύο ζάχαρη.*

κουτάλι (το) {κουταλ-ιού | -ιών} **1.** το σκεύος με το οποίο τρώγονται οι υγρές, πολτώδεις ή κρεμώδεις τροφές, αποτελείται από μια μικρή, ρηχή κοιλότητα με λαβή και χρησιμοποιείται και για το ανακάτεμα, το σερβίρισμα και τη μέτρηση τής ποσότητας υλικών: *ταΐζω το παιδί μου με το ~* || *ασημένιο / ξύλινο / πλαστικό ~* || *γεμάτο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κοχλιάριο· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τρώω (κάτι) με το κουτάλι*** (i) τρώω (κάτι) με μεγάλες μπουκιές: *της αρέσει τόσο πολύ η ρώσικη σαλάτα που την τρώει με το κουτάλι* (ii) (κ. ***έχω φάει κάτι με το κουταλάκι τού γλυκού***) γυρίζω ένα μέρος απ' άκρη σ' άκρη, το μαθαίνω απ' όλες τις πλευρές: *την έχει φάει τη θάλασσα με το κουτάλι, τόσα χρόνια ναυτικός* (iii) χορταίνω από (κάτι), μπουχτίζω: *και όσο για υποσχέσεις και μεγάλα λόγια, τα φάγαμε με το κουτάλι* (β) ***(γλυκό) τού κουταλιού*** παραδοσιακό, συνήθ. σπιτικό γλυκό που παρασκευάζεται από όλα σχεδόν τα φρούτα (κεράσι, φράουλα, σταφύλι, βύσσινο κ.λπ.), αλλά και ορισμένα άνθη (λεμονιάς) ή λαχανικά (μελιτζάνες, ντομάτες), που βράζονται και αφήνονται μέσα σε σιρόπι, ωσότου αποβάλουν τον χυμό τους και απορροφήσουν τη ζάχαρη τού σιροπιού· σερβίρεται σε μικρό γυάλινο πιατάκι μαζί με το κουταλάκι (γ) ***κρεμάω (σε κάποιον) το κουτάλι*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έρχεται καθυστερημένος για φαγητό, ενώ οι υπόλοιποι έχουν ήδη αρχίσει: *έλα κάθισε να φας, εμείς όπως βλέπεις σου κρεμάσαμε το κουτάλι* (δ) ***τρώω με χρυσά κουτάλια*** βλ. λ. χρυσός **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στην κοιλότητα τού παραπάνω σκεύους: *ένα ~ τής σούπας ζάχαρη* ΣΥΝ. κουταλιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουτάλιν* < **κωτάλιον*, υποκ. τού μτγν. *κώταλις* «κουτάλα», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από **κυτάλιον*, υποκ. τού **κύταλον* < μτγν. *κύταρον* «κόρα ψωμιού» < *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.)].

κουταλιά (η) [μεσν.] η ποσότητα που χωράει σε ένα κουτάλι: *μια μεγάλη ~ παγωτό* || *κοφτή / μισή / γεμάτη / κανονική / μικρή ~* || *μια ~ ζάχαρη / καφέ / σούπα* ΣΥΝ. κουτάλι· ΦΡ. (παροιμ.) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** αδυνατώ να αντιμετωπίσω και την παραμικρή δυσκολία, δεν μπορώ να αντεπεξέλθω και στις πιο ασήμαντες δυσχέρειες: *μα είναι τόσο εύκολο, απορώ πώς πνίγεστε σε μια κουταλιά νερό.* (υποκ.) **κουταλίτσα** (η).

κουταλιανός (ο) (λαϊκ.-μετωνυμ.) ο πολύ δυνατός άνδρας, αυτός που διαθέτει μεγάλη μυϊκή δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Παναγή Κουταλιανού, τού οποίου οι επιδείξεις δύναμης στα τέλη τού 19ου αι. έμειναν παροιμιώδεις και ο οποίος διακρίθηκε στην Αμερική στην πάλη και την άρση βαρών].

κουταμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έλλειψη εξυπνάδας, ευστροφίας: *με το που σου μιλά λίγο, καταλαβαίνεις την ~ του* || *η ~ της δεν υποφέρεται* ΣΥΝ. βλακεία, ανοησία, χαζομάρα, (λόγ.) μωρία ΑΝΤ. εξυπνάδα, πονηριά **2.** (συνεκδ.) η χωρίς νόημα, άστοχη ενέργεια ή κουβέντα, αυτή που στερείται σοβαρότητας ή λογικής: *σταμάτα τις ~* || *τέτοιες ~ κάνει και θέλει να τον παίρνουν στα σοβαρά* || *με τις ~ που λέει γελοιοποιείται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + παραγ. επίθημα *-αμάρα*, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος *-μάρα* (πβ. *βουβ-αμάρα, κρυ-αμάρα*)].

κουτελίτης (ο) (λαϊκ.) κρασί κακής ποιότητας που χτυπάει στο κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κούτελο* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

κούτελο (το) (καθημ.) το τμήμα τού προσώπου πάνω από τα φρύδια και μέχρι τη φύτρα των μαλλιών, το μέτωπο: *ανοιχτό / φαρδύ / ρυτιδιασμένο / ιδρωμένο ~*· ΦΡ. ***το κούτελο ψηλά / καθαρό κούτελο*** χωρίς να μπορεί να μου καταλογιστεί πράξη ηθικώς μεμπτή: *εγώ δεν κάνω τέτοιες ατιμίες, θέλω να έχω το κούτελό μου καθαρό στην κοινωνία* ΣΥΝ. το κεφάλι / μέτωπο ψηλά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κούτελον* < **κύτελον* < αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το μτγν. *κότυλον* < αρχ. *κότυλος* < *κοτύλη* «κοιλότητα» (για το οποίο βλ. λ. *κοτυληδόνα*)].

κουτεντές (ο) {κουτεντέδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) ο κουτός, αυτός που συμπεριφέρεται χαζά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός*, κατά τα *κουνενές, παρακεντές*].

κουτεπιέ (το) → κουντεπιέ

κουτί (το) {κουτ-ιού | -ιών} **1.** κάθε δοχείο συνήθ. από στερεό υλικό (ξύλο, χαρτόνι, πλαστικό, μέταλλο κ.ά.), με επίπεδη και συνήθ. τετράγωνη ή κυκλική βάση, με ή χωρίς σκέπασμα από πάνω (καπάκι), που χρησιμοποιείται για να βάζουμε μέσα πράγματα (υλικά, ουσίες κ.λπ.) για τη φύλαξη, τη συσκευασία, τη μεταφορά, τη διατήρησή τους κ.λπ.: *μικρό / μεγάλο / ψηλό* (με μεγάλο βάθος) / *κοντό / ρηχό / κυλινδρικό* (με στρογγυλή βάση) / *τετράγωνο / πολύπλευρο / φαρδύ / στενό ~* || *ταχυδρομικό ~* (όπου τοποθετείται από τον ταχυδρόμο η αλληλογραφία κάποιου ή ρίχνει κανείς τις ταχυδρομικές επιστολές) || *τα ~ με τα δώρα* || *το ~ των τσιγάρων* ΣΥΝ. κούτα· ΦΡ. (α) ***τού κουτιού*** για κάτι που δεν έχει χρησιμοποιηθεί, που είναι ολοκαίνουργιο, όπως αγοράστηκε: *παιχνίδι / ρολόι ~* || *κοστούμι / γραβάτα ~* (β) ***ντύνομαι τού κουτιού*** ντύνομαι με ρούχα καινούργια και ατσαλάκωτα, άψογα, χωρίς ατέλεια ΣΥΝ. ντύνομαι στην τρίχα / στην πένα (γ) ***μου έρχεται / πέφτει κουτί*** (i) (για ρούχο) μου εφαρμόζει τέλεια ΣΥΝ. μου έρχεται γάντι (ii) ταιριάζει απόλυτα στις ανάγκες ή τις επιθυμίες μου, είναι ακριβώς αυτό που ζητούσα: *αυτό το διήμερο αργίας μου 'ρθε κουτί* || *η αλλαγή στο ωράριο της ήρθε κουτί, για να προλαβαίνει τα παιδιά απ' το σχολείο* (δ) ***(ανοίγω) το κουτί τής Πανδώρας*** βλ. λ. *Πανδώρα* (ε) ***κουτί παραπόνων*** κιβώτιο που τοποθετείται σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις στους χώρους εξυπηρέτησης τού κοινού, για να τοποθετούν εκεί οι πελάτες έντυπα με τα παράπονά τους προς την επιχείρηση ΣΥΝ. (λόγ.) κυτίο παραπόνων (στ) ***μουσικό κουτί*** μικρή κασετίνα με ειδική συσκευή στο εσωτερικό της, ώστε, όταν ανοίγει, να παίζει έναν μουσικό σκοπό **2.** (ειδικότ.) κάθε δοχείο στο οποίο συσκευάζονται υγρά, για να διατεθούν στο εμπόριο: *~ φρέσκου γάλακτος* || *τα ~ από μπίρες και αναψυκτικά μπορούν να ανακυκλωθούν* ΣΥΝ. (για τα μεταλλικά) τενεκεδάκι **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο κάθε παραπάνω δοχείου: *έφαγε ένα ~ σοκολατάκια μόνος του* || *ήπιε ένα ~ μπίρα* || *καπνίζει δύο ~ την ημέρα* (ενν. τσιγάρα) **4.** (κακόσ.) (α) το μικρό και άβολο σπίτι: *πώς μένουν πέντε άνθρωποι σ' αυτό το ~;* || *οι άνθρωποι στις μεγαλουπόλεις ζουν σε τσιμεντένια ~* (β) η συσκευή τής τηλεόρασης: *έκατσε να χαζέψει μπροστά στο ~, μέχρι να τον πάρει ο ύπνος* || *ανοίγω / κλείνω το ~* ΣΥΝ. χαζοκούτι ● ΦΡ. ***μαύρο κουτί*** βλ. λ. *μαύρος.* — (υποκ.) **κουτάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κουτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κυτίον*, υποκ. τού αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.)].

κουτιαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {κούτια-να, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) κουτό ΣΥΝ. αποβλακώνω, αποχαυνώνω, ζαβλακώνω, (λαϊκ.) μωραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κουτός ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, ξεκουτιαίνω.

κούτικας (ο) το ινιακό οστό, το κοίλο σύνθετο οστό που σχηματίζει το πίσω τμήμα τού κρανίου και μέρος τής βάσης του.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *κόττικοι* «περικεφαλαίες» («γλώσσα» τού Ησυχίου) < αρχ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. λ. *κότα*)].

κουτομόγιας (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) ανόητος που παριστάνει τον σπουδαίο, τον σοβαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός*, κατά το *λαμόγιας* (βλ.λ.)].

κουτοπονηριά (η) (κακόσ.) **1.** η πονηριά που χαρακτηρίζει τον κουτό άνθρωπο, ο οποίος νομίζει ότι καταλαβαίνει τις προθέσεις των άλλων και ότι μπορεί να τους ξεγελάσει ή να φανεί εξυπνότερος, εκδηλώνοντας καχυποψία και ενεργώντας με τρόπο που τελικώς τον εκθέτει **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη, ενέργεια που γίνεται με τον παραπάνω τρόπο: *άρχισε τις ~, για να αποφύγει τη δύσκολη εργασία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κουτοπόνηρος, -η, -ο (κακόσ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με κουτοπονηριά (βλ.λ.): *~ χωριάτης* **2.** αυτός που με πονηριά επιδιώκει κουτά πράγματα: *~ τρόποι / φέρσιμο / σχέδιο.* — **κουτοπόνηρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κουτορνίθι (το) {κουτορνιθ-ιού | -ιών} (μειωτ.-εμφατ.) ο εξαιρετικά αφελής και χαζός: *τέτοιο ~ που είναι, ό,τι και να του πεις το πιστεύει!* ΣΥΝ. κουτός, κουτάβι, ζωντόβολο, όρνιο, ζώον ΑΝΤ. αϊτός, τσακάλι, γάτα, αλεπού. — (υποκ.) **κουτορνιθάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + *ορνίθι*, υποκ. τού *όρνιθα*].

κουτός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη πνευματική ικανότητα: *δεν καταλαβαίνει ο άνθρωπος, είναι ~!* ΣΥΝ. βλάκας, χαζός, ανόητος, ζώον, (λόγ.) μωρός ΑΝΤ. έξυπνος, (λόγ.) ευφυής· ΦΡ. ***κάνω τον κουτό*** προσποιούμαι τον αφελή ή τον άσχετο, προκειμένου να έχω όφελος από μια κατάσταση: *κάνει τον κουτό, για να μην του δίνουν πολλή δουλειά* **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι πονηρός, ο αφελής: *σ' αυτά τα οικονομικά είμαι εντελώς ~* || *ήταν πολύ ~ που πίστεψε σε υποσχέσεις* ΣΥΝ. απονήρευτος **3.** αυτός που δεν έχει καμία σκοπιμότητα, καμία αξία, κανένα περιεχόμενο: *~ συζήτηση / παρεξήγηση / λάθος*· ΦΡ. ***είναι κουτό να...*** δεν έχει κανένα νόημα να (κάνεις κάτι), είναι ανούσιο: *~ προσποιείσαι, όταν όλοι γνωρίζουν την αλήθεια.* — (υποκ.) **κουτούτσικος, -η/-ια, -ο. κουτά** κ. (υποκ.) **κουτούτσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. Λ. που αποσπάστηκε ως α' συνθ. από το σύνθετο *κουτο-μυαλος* < **κοττό-μυαλος* < αρχ. *κόττος* «πετεινός» (βλ. κ. *κότα*) + *μυαλό*].

κουτούκι (το) {κουτουκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρή, συνήθ. υπόγεια ταβέρνα, όπου προσφέρεται κυρ. βαρελίσιο κρασί, συχνά και φαγητό

σε χαμηλές τιμές: *συχνάζει σ' ένα ~ με βαρέλια γύρω-γύρω* (βλ. κ. λ. *καπηλειό*). — (υποκ.) **κουτουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kütük, αρχική σημ. «κορμός δέντρου, κούτσουρο» (ως χαρακτηρισμός μεθυσμένου)].

κουτουλιά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα (που δίνει άνθρωπος ή ζώο) στο μέτωπο ή με το μέτωπο σε άλλον άνθρωπο ή ζώο, το να κουτουλήσει κάποιος (κάποιον/κάτι): *του 'δωσε μια ~, που πονά ακόμα* || *γερή / δυνατή ~* || *έδωσα κατά λάθος μια ~ στην πόρτα κι έβγαλα καρούμπαλο!* ΣΥΝ. κεφαλιά, χτύπημα.

κουτούλιακας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) εντελώς κουτός ΣΥΝ. θεόχαζος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + *-ούλιακας*, πβ. κ. *στραβ-ούλιακας*].

κουτουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {κουτουλάς... | κουτούλησα} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ με το κούτελο: *τον κουτούλησε* ♦ (αμετβ.) **2.** έρχομαι σε κατά μέτωπο σύγκρουση, χτυπώ με ή στο κούτελο: *δεν πρόσεξε βγαίνοντας και κουτούλησε στο δοκάρι* || *έσκυψαν κι οι δύο απότομα και κουτούλησαν* **3.** γέρνω το κεφάλι μου και κλείνουν τα μάτια μου από τη νύστα: *πρέπει να πάει για ύπνο· δεν τον βλέπεις πώς κουτουλάει!* — **κουτούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κούτουλο < κούτελο (με αφομοίωση)].

κουτουπιέ (το) {άκλ.} **1.** το κουντεπιέ (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) χτύπημα με το σημείο αυτό τού ποδιού: *έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα μ' ένα φοβερό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coup de pied «χτύπημα τού ποδιού»].

κουτουπώνω ρ. μετβ. {κουτούπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ενεργώ επιθετικά, βίαια (απέναντι σε κάποιον/κάτι) **2.** επιβάλλω τις ερωτικές μου διαθέσεις (σε κάποιον/κάποια) ΣΥΝ. (!) πηδώ, απαυτώνω. — **κουτούπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κουτουράδα (η) (λαϊκ.) η απερισκεψία, η άστοχη και άσκοπη πράξη: *με τέτοιες ~ δεν μπορεί να πάει μπροστά* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία ΑΝΤ. πονηριά, εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κουτουρού*].

κουτουρού επίρρ. (λαϊκ.) στην τύχη· κυρ. στη ΦΡ. ***στα κουτουρού*** χωρίς προηγούμενο υπολογισμό ή προγραμματισμό, κατά τρόπο τυχαίο ή απερίσκεπτο: *αγόραζε ~ ό,τι έβρισκε-μπροστά του* || *έλεγε ονόματα ~, χωρίς να σκέφτεται καθόλου* || *ενεργούσε πάντα ~* ΣΥΝ. στα τυφλά, απερίσκεπτα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. götürü «στην τύχη»].

κουτοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μοιάζω για κουτός ΣΥΝ. χαζοφέρνω, αγαθοφέρνω.

κουτόφραγκος (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο αγαθός και εύπιστος Ευρωπαίος, που θεωρείται ότι υστερεί σε πονηριά και καπατσοσύνη από τους Έλληνες, οι οποίοι μπορούν να τον ξεγελούν εύκολα: *νομίζουν ότι οι εταίροι μας είναι ~ και μπορούμε να τους κοροϊδεύουμε με φτηνά κόλπα* (πβ. λ. *αμερικανάκι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

κουτόχορτο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το χόρτο που υποτίθεται πως προκαλεί κουταμάρα σε όποιον το τρώει· κυρ. στη ΦΡ. ***τρώω κουτόχορτο*** είμαι κουτός, βλάκας: *επειδή ξέρει πέντε πράγματα, νομίζει πως οι άλλοι τρώνε κουτόχορτο* || *πες της πως δεν τρώμε κουτόχορτο και την έχουμε καταλάβει πια!*

κούτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μέτωπο, το κούτελο· (συνεκδ.) το κεφάλι: *κάπου χτύπησε και τον πονά η ~ του!* ΣΥΝ. γκλάβα **2.** (μτφ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος: *δουλεύει η ~ του!* (είναι έξυπνος) || *πολλά βάζει με την ~ του* (σκέφτεται διάφορα γύρω από ένα θέμα) ΣΥΝ. διάνοια, πνεύμα· ΦΡ. (α) ***κατεβάζει η κούτρα μου*** είμαι εύστροφος, έξυπνος, κατεβάζω εύκολα και γρήγορα ιδέες: *θα τα καταφέρει, θα δεις· κατεβάζει η κούτρα του!* ΣΥΝ. παίρνω στροφές (β) ***ό,τι κατεβάσει η κούτρα μου*** ό,τι μπει στο μυαλό μου: *είναι πεισματάρης, θα κάνει ό,τι κατεβάσει η κούτρα του και δεν του αλλάζεις γνώμη με τίποτα* ΣΥΝ. ό,τι σκεφτεί, ό,τι του κατέβει (γ) (παροιμ.) ***αλί που το 'χει η κούτρα του να κατεβάζει ψείρες*** για άτομο που πάντα ατυχεί σε ό,τι δοκιμάζει, που μπλέκεται από μόνο του σε λάθη και αποτυγχάνει.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. υποχωρητ. < *κουτρώ* < **κουτλώ* < **κουτελώ* < *κούτελο*. Έχουν διατυπωθεί επίσης οι ακόλουθες απόψεις: (α) < λατ. scutra «δίσκος, πιάτο» (β) < μεσν. *κύτρα*, διαλεκτ. τ. τού αρχ. *χύτρα* (βλ.λ.) (γ) < **κούτα* < **κύτα* < αρχ. *κύτος* «κοιλότητα»].

κουτρίζω ρ. μετβ. {κούτρισα} (λαϊκ.) **1.** (για κερασφόρα ζώα) χτυπώ με τα κέρατα, κουτουλώ **2.** (για ανθρώπους) χτυπώ με το κεφάλι, με κεφαλιά (κάποιον) (κατά λάθος ή σκόπιμα). Επίσης **κουτρώ** {-άς...}. — **κούτρημα** (το) κ. **κουτριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κούτρα* (βλ.λ.)].

κουτρουβάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μεγάλο και επικίνδυνο πέσιμο με πολλές τούμπες, συνήθ. με το κεφάλι και από ύψος: *έφαγε μια ~ από τις σκάλες μέχρι κάτω* **2.** (ως επίρρ.) με πολλές τούμπες: *πήγε ~ μέχρι κάτω*. Επίσης **κουτρουβάλημα** (το) (σημ. 1) κ. **κουτρουβάλιασμα** (το) (σημ. 1).

κουτρουβαλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουτρουβαλάς... | κουτρουβάλησα} (λαϊκ.-οικ.) ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω (κάποιον) κάτω με το κεφάλι, τον κάνω να κατρακυλήσει, να πάει κουτρουβάλα: *με τη φόρα που τον χτύπησε, τον κουτρουβάλησε δύο μέτρα* ΣΥΝ. αναποδογυρίζω, τουμπάρω, ανατρέπω ♦ **2.** (αμετβ.) κατρακυλώ, πέφτω κάτω με το κεφάλι, κάνω κουτρουβάλα: *γλίστρησε και κουτρουβάλησε μέχρι κάτω στις σκάλες* ΣΥΝ. κατρακυλώ. Επίσης **κουτρουβαλιάζω**.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **κοττοβολῶ* «ρίχνω κύβους» (πβ. μτγν. *κοττίζω* «κυβεύω, παίζω τους κύβους», βλ. κ. *κότα*) με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *κούτρα*, ενώ είναι πιθ. ότι η λ. συνδέεται με ρουμ. cotrobăi. Τέλος, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο μεσν. *κουτρούβιν* «πήλινο δοχείο» < **κουτρούφιον*, διαλεκτ. τ. τού *κροτάφιον*, υποκ. τού αρχ. *κρόταφος*].

κουτρούλης (ο) {κουτρούληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολύ κοντά ή καθόλου μαλλιά, ο κοντοκουρεμένος ή ο φαλακρός· συνήθ. στη ΦΡ. ***τού Κουτρούλη ο γάμος*** για καταστάσεις που υπάρχει μεγάλη φασαρία, σαματάς: *έγινε πάλι χθες ~ με τους καβγάδες τους* ΣΥΝ. αναμπουμπούλα, χαμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κουτρο-τρούλης* < *κούτρα* + *-τρούλης* < *τρούλος*, ενώ, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λατ. scutra «δίσκος, πιάτο» και scutula, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *κούτρα*. Η φρ. «*τού Κουτρούλη ο γάμος*» ανάγεται σε λαογραφική παράδοση, κατά την οποία ο Κουτρούλης ήταν πραγματικό πρόσωπο, που τέλεσε τους γάμους του στη Μεθώνη (έπειτα από πολυετή αναμονή) με ασυνήθιστη λαμπρότητα και θόρυβο. Την ιστορία του διακωμώδησε το 1845 ο Αλέξ.-Ρίζος Ραγκαβής στο θεατρικό έργο *Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος*].

κουτσαβάκης (ο) {κουτσαβάκηδες} (λαϊκ.) **1.** λαϊκός μάγκας των αρχών τού αιώνα, κυρ. στην Αθήνα, με χαρακτηριστικό μουστάκι, ντύσιμο και τρόπο ομιλίας ΣΥΝ. παλληκαράς, ψευτοπαλληκαράς, μάγκας, νταής **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει τον μάγκα, που παριστάνει το παλληκάρι. Επίσης (υποκ.) **κουτσαβάκι** (το). — **κουτσαβάκικος**, -η, -ο, **κουτσαβάκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < επώνυμο *Κουτσαβάκης*, που το ντύσιμο και, κυρίως, το βάδισμά του έγινε αντικείμενο μιμήσεως από πολλούς συγχρόνους του, αβεβ. ετύμου, ίσως < *κούτσαβος* < αρχ. *κότταβος* «παιγνίδι με κύβους». Μολονότι η αρχική σημ. δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί επακριβώς, είναι χαρακτηριστικό ότι η αρχ. λ. *κότταβος* δημιούργησε παράγωγα με περιπαικτική χρήση, όπως λ.χ. *κοτταβίζω* «κάνω εμετό», *μεθυσο-κότταβος* κ.ά. Η ετυμολογία της είναι αβέβαιη, αλλά πιθ. συνδ. με τα ουσ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. κ. *κότα*) και *κοτύλη* «κοιλότητα»].

κουτσαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κούτσα-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) κουτσό ΣΥΝ. σακατεύω, αφήνω ανάπηρο **2.** κάνω (κάποιον) να περπατά χωρίς να πατά κανονικά το πόδι του, λ.χ. χτυπώντας τον: *του 'δωσε μια κλοτσιά στο καλάμι, τόσο δυνατή, που τον κούτσανε!* ♦ **3.** (αμετβ.) περπατώ σαν κουτσός, χωρίς να πατώ κανονικά το πόδι μου από χτύπημα ή πόνο: *ο αθλητής κουτσαίνει και μάλλον θα εγκαταλείψει την προσπάθεια* || *κουτσαίνει, γιατί τον χτυπάει το παπούτσι* ΣΥΝ. χωλαίνω, πηγαίνω κουτσό. — **κούτσαμα** (το).

κούτσα-κούτσα επίρρ. **1.** κουτσαίνοντας, χωλαίνοντας στο περπάτημα: *παρότι είχε χτυπήσει, κατάφερε ~ να πάει μέχρι το σπίτι* **2.** (γενικότ.) με δυσκολία και αργοπορία· κατά τρόπο κουραστικό, με προσπάθεια: *~ θα τελειώσει κι αυτός κάποτε τις σπουδές του!* ΣΥΝ. με ζόρι, σιγά-σιγά, αργά.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κουτσά* (< *κουτσός*), με αναβιβασμό τού τόνου].

κουτσάλογο (το) (λαϊκ.) **1.** άλογο που κουτσαίνει **2.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που κουτσαίνει, που έχει ελαττωματικό βάδισμα.

κουτσαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς κουτσός, να μη μπορεί να περπατήσει καλά.
[ΕΤΥΜ. < *κούτσαμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

κουτσά-στραβά επίρρ. (καθημ.) ξεπερνώντας δυσκολίες σιγά-σιγά και συνήθ. με ατέλειες: *μαζευτήκαμε περισσότεροι από το αναμενόμενο, αλλά ~ θα βολευτούμε κάπως!* || *έκανε γκάφα στην αρχή, αλλά μετά ~ τα μπάλωσε!* || *~ δυο γλώσσες τις μιλάει* ΣΥΝ. όπως-όπως, έτσι κι έτσι.

κουτσάφτης (ο) {κουτσάφτηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που είναι κομμένο το ένα ή και τα δύο αφτιά του.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσ(ο)-* (< *κοψο-*, βλ. λ. *κουτσός*) + *-άφτης* < *αφτί*].

κούτσικος, -η, -ο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πολύ μικρός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. küçük «μικρό», με υποκ. επίθημα *-ούτσικος* και απλολογική αποβολή τής β' συλλ.].

κουτσο- κ. **κουτσό-** κ. **κουτσ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αυτό που έχει κοπεί, αφαιρεθεί ή μείνει λειψό: *κουτσ-άφτης (αφτί), κουτσο-νούρης (ουρά), κουτσο-δόντης, κουτσο-χέρης* **2.** κάτι πλημμελές ή ανεπαρκές, που βρίσκεται σε ποσότητες ή μεγέθη μη ικανοποιητικά: *κουτσο-δουλειά, κουτσο-γράμματα, κουτσο-φλέβαρος* **3.** (κυρ. για ρήματα, ρηματικούς τύπους) που γίνεται με δυσκολία ή με αργούς ρυθμούς, χωρίς απόλυτη επιτυχία: *κουτσο-καταφέρνω, κουτσο-πίνω, κουτσο-καταλαβαίνω, κουτσο-βρέχει* ΣΥΝ. μισο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κουτσός*].

Κουτσόβλαχος (ο) ο Βλάχος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κουτσός* «λίγος» + *Βλάχος*, οπότε ο όρος θα εσήμαινε «λίγο Βλάχος, που μιλάει λίγο τα Βλάχικα», ή, κατ' άλλη –λιγότερο πιθ.– άποψη, πρόκειται για νόθο σύνθ. < τουρκ. küçük «μικρός» + *Βλάχος*, οπότε ο όρος θα περιέγραφε τον χώρο εγκαταστάσεως τού πληθυσμού (Μικρή Βλαχία). Βλ. κ. *μπουρτζόβλαχος*].

κουτσοβολεύω ρ. μετβ. {κουτσοβόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ανταποκρίνομαι σε ανάγκες ή υποχρεώσεις μόλις και μετά βίας· κυρ. στη ΦΡ. ***τα κουτσοβολεύω***: *δεν έχω καθόλου χρόνο, αλλά ~ με το διάβασμα* || *λόγω τής οικονομικής κρίσης, τα κουτσοβολεύουμε όλοι μας* ΣΥΝ. κουτσοκαταφέρνω, ψιλοβολεύω.

κουτσογράμματα (τα) (λαϊκ.) {κουτσογραμμάτων} η πρόχειρη και επιφανειακή, η μη ολοκληρωμένη ή συστηματική μόρφωση: *σχολείο δεν τελείωσε, αλλά κάτι ~ τα ξέρει από 'δώ κι από 'κεί* (πβ. λ. *κολυβογράμματα*). – (υποκ.) **κουτσογραμματάκια** (τα).

κουτσοδόντης, -α/-ισσα, -ικο (καθημ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει χάσει ή δεν έχει βγάλει ακόμα (κάποιο ή κάποια από) τα δόντια του.

κουτσοδουλειά (η) (λαϊκ.) η πρόχειρη και κακοπληρωμένη δουλειά, που μόλις επαρκεί για τις τρέχουσες ανάγκες τού εργαζομένου: *βρήκε μια ~, μπας και τα βγάλει πέρα.*

κουτσοκαταφέρνω ρ. μετβ. {κουτσοκατάφερα} (λαϊκ.) καταφέρνω

κάτι κουτσά-στραβά, χωρίς ευκολία ή απόλυτη επιτυχία: *με τα λίγα Αγγλικά που ήξερε, τα κουτσοκατάφερνε να συνεννοείται με τους ξένους* ΣΥΝ. κουτσοβολεύω, ψιλοβολεύω.

κουτσομούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) παραλλαγή τού μπαρμπουνιού, με απότομη κοψιά τού κεφαλιού και μουστάκια, που ζει στα βαθιά νερά σε λασπώδεις βυθούς και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσο-* (βλ.λ.) + *μούρα* < *μούρη* «πρόσωπο»].

κουτσομπολεύω ρ. μετβ. {κουτσομπόλεψα} (καθημ.) κάνω κουτσομπολιό: *όλο το χωριό τον κουτσομπολεύει από τότε που χώρισε!* || *προσέχει, γιατί δεν θέλει να την κουτσομπολεύουν.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτσομπολιό* (βλ.λ.)].

κουτσομπόλης (ο) {κουτσομπόληδες}, **κουτσομπόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κουτσομπολεύει κατά σύστημα. — **κουτσομπόλικος**, -η, -ο, **κουτσομπόλικα** επίρρ.

κουτσομπολιό (το) **1.** ο σχολιασμός πράξεων και υποθέσεων τρίτων (συχνά με αρνητική, κακόβουλη διάθεση ή με τρόπο υπερβολικό) **2.** (συνεκδ.) κάθε σχόλιο ή διάδοση γύρω από τη ζωή και τις πράξεις (κάποιου), συνήθ. με τρόπο που παραποιεί την πραγματικότητα (είτε διογκώνοντας είτε παρερμηνεύοντας γεγονότα): *να μην πιστεύεις τα ~!* ΣΥΝ. βρόμα, (λαϊκ.) ξόμπλιασμα, φαρμακογλωσσιά.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσομπολιάζω* (υποχωρητ.) < **κοψο-μπολιάζω* < *κοψο-* (βλ. κ. *κουτσός*) + *μπολιάζω*].

κουτσομπολίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με το κουτσομπολιό και όσους κουτσομπολεύουν: *~ διάθεση / συνήθεια / σχόλιο / ύφος / περιοδικό* ΣΥΝ. κατινίστικος. — **κουτσομπολίστικα** επίρρ.

κουτσομύτης, -α, -ικο [μεσν.] {κουτσομύτηδες} (κ. ως ουσ.) (οικ.) **1.** αυτός που έχει κομμένη μύτη **2.** (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μικρή και πλακουτσωτή μύτη.

κουτσονούρης, -α, -ικο {κουτσονούρηδες} (λαϊκ.) αυτός που του έχουν κόψει την ουρά ΣΥΝ. κολοβός· ΦΡ. (μτφ.-σκωπτ.) ***κουτσονούρα αλεπού*** άνθρωπος επιδέξιος και πονηρός, που χειρίζεται με άνεση και επιτυχία καταστάσεις, που ξέρει να ελίσσεται: *είναι αυτός ~!* ΣΥΝ. καταφερτζής, παμπόνηρος, γάτα.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσο-* + *-ούρης* < *ουρά*, με παρεμβολή τού ευφωνικού *-ν-* ή < *κουτσο-* + *-νούρης* < *νουρά* < *(τη)ν ουρά*, με εσφαλμ. μορφολογικό χωρισμό].

κουτσοπίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κυρ. για οινοπνευματώδη) πίνω με μικρές γουλιές, με αργό ρυθμό· (γενικά) πίνω περιστασιακά από λίγο (περνώντας την ώρα μου): (μετβ.) *το κουτσοπίνει το ούζο αν βρεθεί με παρέα* || (αμετβ.) *καθόταν και κουτσόπινε.*

κουτσοπόδαρος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που έχει κουτσό πόδι **2.** (ειδικότ. για έπιπλο) αυτός που του λείπει ένα πόδι: *~ καρέκλα / καναπές.*

κουτσός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που χωλαίνει ή είναι ανάπηρος στο ένα ή και στα δύο πόδια, (λόγω ελαττωματικής ανάπτυξης, ατυχήματος ή αρρώστιας): *έμεινε ~ απ' το δεξί* ΣΥΝ. χωλός, ανάπηρος, σακάτης· ΦΡ. (α) ***κουτσοί στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα*** για τη συγκέντρωση πλήθους ανθρώπων κάθε είδους στον ίδιο χώρο, για τον ίδιο σκοπό, δηλ. για να ωφεληθούν, να βοηθηθούν (β) ***κι η κουτσή Μαρία*** βλ. λ. *Μαρία* (γ) (παροιμ.) ***ο κουτσός με το 'να πόδι δίνει μια και πάει στην Πόλη*** τα πάντα γίνονται, μην αποκλείεις τίποτα, ποτέ δεν ξέρεις τι γίνεται **2.** (ειδικότ. για αντικείμενα, κυρ. έπιπλα) αυτός που του λείπει ή έχει σπάσει κάποιο στήριγμα (πόδι): *~ καρέκλα / τραπεζάκι* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, λειψός: *οι ~ αράδες σε ένα κείμενο* **4.** ***κουτσό*** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι, στόχος τού οποίου είναι η εκτέλεση καθορισμένων βημάτων μέσα σε συγκεκριμένα (σχεδιασμένα στο δάπεδο) σχήματα, ισορροπώντας στο ένα πόδι και με μικρά πηδηματάκια: *τα παιδιά παίζουν ~ στην αυλή.* — **κουτσά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Πιθ. σχηματίστηκε κατ' απόσπαση από σύνθετα με λεξικό πρόθημα *κοψο-* (< αρχ. *κόπτω*), πβ. *κοψο-χέρης, κοψο-μύτης*, με ανομοιωτική τροπή τού *-ψ-* σε *-τσ-*, όταν ακολουθούσε χειλικό σύμφωνο, και κώφωση *-ο-* > *-ου-*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για απεσπασμένη λ. από το επίθ. *κουτσοπόδης* (που μάλλον είναι ήδη μεσν., αν λάβουμε υπ' όψιν τα μεσν. κουτσοποδάτος, κουτσοποδίζω), διατηρώντας τη σημ. ολόκληρου τού συνθέτου].

κουτσός < κοψο-, γαμψός < γαμψο-, λειψός, αψύς, κοντός, φυρός. Όλα αυτά τα επίθετα τής Ελληνικής σχηματίστηκαν «υποχωρητικώς» από σύνθετες λέξεις. Αποσπάστηκε από αυτές το α' συνθετικό (ρηματικό ή ονοματικό) και απαρτίστηκε το αντίστοιχο επίθετο. Έτσι από το **γαμψο-** (σε σύνθετα όπως **γαμψο-ονυξ* > *γαμψώνυξ*), αρχικώς *γναμψο-* από το ρ. *γνάμπτω* «κάμπτω», σχηματίστηκε επίθ. σε *-σος*: **γαμψός** (πβ. *λοξός*). Ομοίως από σύνθετα όπως *λειψόθριξ, λειψανδρος, λειψυδρία* κ.ά. αποσπάστηκε και σχηματίστηκε επίθ. **λειψός**. Από σύνθετα *αψίθυμος, αψίχολος, αψικάρδιος* αποσπάστηκε και σχηματίστηκε υποχωρητικά επίθ. **αψύς**, όπως *οξύς*. Ομοίως από σύνθετα όπως *κοψο-μύτης, κοψο-χείλης, κοψοπόδαρος, κοψο-χέρης* κ.λπ. σχηματίστηκε στη Μεσαιωνική επίθετο **κοψός* > *κοτσός* (με τροπή τού *-ψ-* σε *-τσ-*) > **κουτσός** (η μεταβολή στην προφορά μπορεί να έγινε ήδη στα σύνθετα: *κοψο-πόδης* > *κουτσο-πόδης* > **κουτσός**). Ομοίως από σύνθετα με το αρχ. **κοντός** (κοντάρι), όπως *κοντο-μάχος, κοντο-βόλος / κοντο-βολώ*, σχηματίστηκε επίθ. **κοντός** με τη σημ. «βραχύς, μικρός, σύντομος». Ομοίως και το επίθ. **φυρός** «λειψός» αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *φυρό-μυαλος* από ρ. **φυρώ** «λιγοστεύω» (< αρχ. *φυρῶ* «ζυμώνω»)· από το ίδιο ρ. και το **φύρα** (η).

κουτσούβελο (το) (λαϊκ.-σκωπτ.) το μικρής ηλικίας παιδί, κυρ. αυτό που εξαρτάται ακόμα πλήρως από τους γονείς του: *παντρεύτηκε κι έκανε μάνι-μάνι και δύο ~!* ΣΥΝ. παιδάκι, μωρό.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κατσίβελος* (βλ.λ.) με τη σημ. «γύφτος – ατημέλητος»].

κουτσουκέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) η πονηρή και κρυφή πράξη, η κατεργαριά: *για να συμπεριφέρεται έτσι, θα την έχει κάνει την ~ του!* || *πρόσεχέ τον, μη σου κάνει καμιά ~ πίσω απ' την πλάτη σου* ΣΥΝ. απάτη, πονηριά, δουλειά.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αγν. ετύμου].

κουτσουλιά κ. **κοτσιλιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το περίττωμα πτηνού: *~ από περιστέρι* **2.** (μτφ.) κάθε μικρή και ασήμαντη ποσότητα· οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει μικρό μέγεθος, ασήμαντες διαστάσεις: *μια ~ άνθρωπος και μας κάνει τον νταή!* — (υποκ.) **κουτσουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κουτσιλιά* < **κοττο-τσιλιά* < *κόττα* + *τσιλιά* (< μεσν. *τσιλῶ* < αρχ. *τιλῶ (-άω)* < *τῖλος* «διάρροια» < I.E. *ti- «κοπριά, υγρασία», πβ. αρμ. t'rik «κοπριά, λίπασμα», αρχ. αγγλ. thīnan «υγρός», αρχ. σλαβ. tina, ρωσ. tina «κοπριά», κ.ά.)].

κουτσουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κουτσουλάς... | κουτσούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για πτηνά) αφήνω κουτσουλιές, λερώνω με περιττώματα: *τα περιστέρια είχαν κουτσουλήσει όλη την αυλή.* Επίσης **κουτσουλίζω.**

κουτσουμπός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που του λείπει η κορυφή, κάποιο από τα άκρα του ή τμήμα άκρου του ΣΥΝ. ακέφαλος, κολοβός.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αρχ. *κόσυμβος*, είδος αρχ. ενδύματος, αγν. ετύμου].

κουτσουπιά (η) φυλλοβόλο δέντρο τής ελληνικής χλωρίδας με ρόδινα ή λευκά άνθη, που χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο τής κορμανθίας (τα άνθη αναπτύσσονται ακόμη και πάνω στον κορμό).
[ΕΤΥΜ. < *κουτσούπι* «κομμάτι κορμού δέντρου», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *κούτσουρο*].

κουτσουρεύω ρ. μετβ. {κουτσούρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** (για δέντρο) κόβω τα κλαδιά, κλαδεύω πολύ **2.** χτυπώ ή πληγώνω (κάποιον) στα άκρα του με βάναυσο τρόπο, τον αφήνω ανάπηρο, μισό ΣΥΝ. σακατεύω, κολοβώνω, ακρωτηριάζω **3.** (μτφ.) περιορίζω την έκταση, την αξία, μειώνω, περικόπτω: *κουτσούρεψαν μισθούς και συντάξεις* || *η λογοκρισία είχε κουτσουρέψει όλα τα επίμαχα σημεία τού άρθρου* || *αξιολογούσαν με κομματικά κριτήρια και κουτσούρευαν όποιον δεν ήταν δικός τους* ΑΝΤ. αυξάνω, προσθέτω, ενισχύω, πριμοδοτώ. — **κουτσούρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κούτσουρο*].

κούτσουρο (το) **1.** το τμήμα κορμού δέντρου, κυρ. κομμένου, χωρίς κλαδιά: *έτσι που το κλάδεψε, το άφησε σκέτο ~* || *βρήκε ένα ~ και κάθισε* ΣΥΝ. κορμός, χοντρόξυλο· ΦΡ. ***στέκομαι σαν (το) κούτσουρο*** απομένω άφωνος και ακίνητος, χωρίς να αντιδρώ ή να εκδηλώνομαι: *και που ήρθε στη γιορτή, σαν το κούτσουρο στεκόταν!* **2.** (ειδικότ.) το κομμένο κομμάτι ξύλου, κυρ. από κορμό δέντρου, που χρησιμοποιείται για προσάναμμα: *τα ~ έκαιγαν στο τζάκι* ΣΥΝ. ξύλο, καυσόξυλο **3.** (μτφ.) ο μοναχικός, χωρίς φίλους ή γνωστούς, άνθρωπος: *απέμεινε ~ μετά τον θάνατο τής γυναίκας του* ΣΥΝ. ερημίτης, μοναχικός **4.** (μτφ.) ο ακαλλιέργητος, ο απαίδευτος, αυτός που δεν έχει αποκτήσει μόρφωση· (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν παίρνει από γράμματα, που δεν προοδεύει στα μαθήματά του: *ό,τι και να του πεις, αυτός ~ θα μείνει μια ζωή* || *τέτοιο ~, πού να περάσει την τάξη!* || *~ μπήκε και ~ βγήκε απ' το σχολείο* ΣΥΝ. αμόρφωτος, ξύλο απελέκητο, (λόγ.) βραδύνους, (λαϊκ.) μπουμπούνας, τούβλο. — (υποκ.) **κουτσουράκι** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **κόψουρον* < *κόψ-* (< *κόπτω*) + *-ουρον* < *οὐρά*].

κουτσοφλέβαρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (επειδή έχει λιγότερες μέρες από τους υπόλοιπους μήνες).

κουτσοχέρης, -α, -ικο [μεσν.] {κουτσοχέρηδες} (κ. ως ουσ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κομμένο ή ανάπηρο το ένα ή και τα δύο του χέρια ΣΥΝ. κουλλός, κουλλοχέρης **2.** (για σκεύη, αντικείμενα) αυτός από τον οποίο λείπει η λαβή, το χερούλι: *~ τσουκάλι / μπρίκι.*

κουφαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κούφα-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να αντιλαμβάνεται ήχους (προσωρινά ή μόνιμα) **2.** εκθέτω (κάποιον) σε ήχο υψηλής έντασης (που θα μπορούσε να αφήσει κάποιον κουφό): *μας κούφανε απ' το πρωί με τα μεγάφωνα στη διαπασών* || *θα με κουφάνει με τις αγριοφωνάρες του* **3.** (αργκό) προκαλώ (σε κάποιον) έντονη απορία και αμηχανία, αφήνω εμβρόντητο: *είπε μια κοτσάνα στο τέλος και μας κούφανε όλους* || *με κούφανε με τη στάση του, δεν την περίμενα με τίποτα* ΣΥΝ. καταπλήσσω, αφήνω άναυδο, σοκάρω ♦ **4.** (αμετβ.) προκαλώ κώφωση: *αυτά τα μηχανήματα κουφαίνουν.*

κουφάλα (η) (λαϊκ.) **1.** το φυσικό κοίλωμα που σχηματίζεται σε κορμούς δέντρων ή βράχια (κυρ. με την πάροδο τού χρόνου ή λόγω διαβρώσεως) **2.** η κοιλότητα δοντιού που προκαλείται από την τερηδόνα • **3.** (!-υβριστ.) η πόρνη, η εκδιδόμενη γυναίκα ΣΥΝ. πουτάνα **4.** (! ως χαρακτηρισμός κ. για άντρα) αυτός που χειρίζεται με μεγάλη πονηριά και ικανότητα δύσκολες υποθέσεις, που ξέρει να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοτοπιές: *σε τέτοια κόλπα και συνεννοήσεις είναι μεγάλη ~!* ΣΥΝ. (!) πούστης, καταφερτζής, μαννούλα. — (υποκ.) **κουφαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*) + παραγ. επίθημα *-άλα*].

κουφάλογο (το) (λαϊκ.) (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν ακούει καλά, που βαριακούει.

κουφαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αναπηρία τού κουφού, το να είναι κάποιος κουφός ΣΥΝ. κωφότητα **2.** (κατ' επέκτ.) το να μην ακούει κάποιος καλά, να μην καταλαβαίνει καλά τι λένε οι άλλοι.
[ΕΤΥΜ. < *κουφός* + παραγ. επίθημα *-αμάρα* (βλ.λ.)].

κουφάρι (το) {κουφαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το άψυχο σώμα νεκρού: *η θάλασσα ξέβρασε τα ~ των άτυχων ναυτικών* ΣΥΝ. πτώμα, λείψανο,

(λόγ.) σορός **2.** ΝΑΥΤ. το σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουφάριν*, υποκ. τού αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*)].

κουφέτο (το) **1.** κάθε μικρό και σκληρό ζαχαρωτό από καρπό αμυγδάλου ή φουντουκιού περιχυμένου με λευκό ή άλλου χρώματος γλάσο· κουφέτα προσφέρονται κατά τα έθιμα σε γάμους ή βαφτίσια, για να πάνε όλα καλά, καθώς επίσης σε κηδείες όσων δεν έχουν συνάψει γάμο, αντί για κόλλυβα: *τα ~ τα πρόσφεραν σε δαντελωτή μπομπονιέρα*· ΦΡ. ***και στα κουφέτα σου / να φάμε κι από σένα κουφέτα*** (ως τυπική ευχή προς ανύπαντρο νέο ή κοπέλα) να χαρούμε και στον γάμο σου ΣΥΝ. και στους γάμους, και στις χαρές σου, και στα δικά σου **2.** (αργκό) η σφαίρα (επειδή μοιάζει στο σχήμα με κουφέτο): *τράβηξε το περίστροφο και τον γέμισε κουφέτα!* **3.** (ευφημ.) χάπι δυσάρεστο στη γεύση, αλλά με φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ.) **κουφετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. confetto < γαλλ. confit < ρ. confir < λατ. conficere «παρασκευάζω, κατεργάζομαι» (πβ. μτχ. confectus) < con- (< cum) + facio «κάνω, πράττω»].

κουφίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καθαρά: *κουφίζει λίγο απ' το δεξί αφτί* ΣΥΝ. βαριακούω.

κουφιοδόντης (ο) {κουφιοδόντηδες}, **κουφιοδόντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει κούφια, χαλασμένα δόντια ΣΥΝ. σαπιοδόντης.

κουφιοκεφαλάκιας (ο) {κουφιοκεφαλάκηδες} (λαϊκ.) ο κουφιοκέφαλος. Επίσης **κουφιοκεφαλάκης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κουφιοκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.-μειωτ.) (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που ενεργεί χωρίς να σκέφτεται, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος, επιπόλαιος, κοκορόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος **2.** ο ανόητος άνθρωπος ΣΥΝ. κουφιοκεφαλάκιας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κούφιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κενός εσωτερικά, που είναι άδειος από μέσα: *σ' αυτό το σημείο το τοίχωμα είναι ~, δεν υπάρχει τίποτα από πίσω* **2.** αυτός που έχει αλλοιωθεί εσωτερικά, που είναι χαλασμένο το εσωτερικό του: *~ αμύγδαλα* || *το δόντι του είναι ~* ΣΥΝ. χαλασμένος, σάπιος, τζούφιος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει περιεχόμενο (πνευματικό, ψυχικό), που στερείται πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας: *ως άνθρωπος είναι εντελώς ~* || *~ άτομο* ΣΥΝ. ρηχός, ελαφρός, επιπόλαιος ● **4.** (για ήχους) ο υπόκωφος, αυτός που ακούγεται μακρινός, που δεν είναι πολύ έντονα αισθητός: *~ έκρηξη* ΣΥΝ. βαθύς **5.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ουσιαστικό περιεχόμενο ή αντίκρισμα: *~ λόγια / υποσχέσεις / ελπίδες / ρητορείες* ΣΥΝ. ψεύτικος, επιφανειακός· ΦΡ. (α) ***(κάτι) μου βγαίνει κούφιο*** διαψεύδομαι στις προσδοκίες ή στα σχέδια μου, αποδεικνύεται ότι είχα κάνει λάθος στις εκτιμήσεις μου (β) ***κούφια η ώρα*** για εξορκισμό συγκεκριμένης προοπτικής, για την αποτροπή κακού, για να μην πραγματοποιηθεί μια πρόβλεψη, εκτίμηση: *~ που το λέμε, αλλά, όπως τα βλέπω, πάμε για πόλεμο!* || *~ και η στιγμή που είπες τέτοιο λόγο* || *–Λες να χωρίσουν, ακόμα δεν παντρεύτηκανε; –Κούφια η ώρα που τ' ακούει!* (γ) ***στα κούφια*** για κάτι που περνά απαρατήρητο, χωρίς συνέπειες, χωρίς να φέρει αποτέλεσμα ή να ακουστεί: *η υπόθεση πέρασε ~, για να μη γίνει σκάνδαλο* ΣΥΝ. στο ντούκου, κρυφά ● **6.** (παλαιότ. για βεντούζα) αυτή με την οποία δεν βγαίνει αίμα ΑΝΤ. κοφτή ● **7.** (!) ***κούφια*** (η) η άοσμη πορδή: *αμόλησε μια ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* (βλ.λ.). Η φρ. *κούφια η ώρα* αποτελεί παραλλαγή τής παλαιότ. *κουφή η ώρα (που τ' ακούει)*, όπου η ώρα θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη προσωποποίηση δαίμονα].

κουφοβράζω ρ. αμετβ. {κουφόβρασα} (για έντονα συναισθήματα) δεν εκδηλώνομαι, υποβόσκω και ετοιμάζομαι να εκραγώ: *κουφόβραζε μέσα τους το πάθος για εκδίκηση*.

κουφόβραση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η επικράτηση υψηλής θερμοκρασίας και υγρασίας και η αποπνικτική ατμόσφαιρα που δημιουργούν ΣΥΝ. νεφόκαμα.

κουφοκαίω ρ. αμετβ. {κουφοκαίς, κουφοκαίει...} (για φωτιά) καίω από κάτω χωρίς να φαίνομαι.

κουφόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) κουφιοκέφαλος, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος.

Κουφονήσια (τα) {Κουφονησιών} συστάδα νησιών των Κυκλάδων μεταξύ τής Νάξου και τής Κέρου.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται πιθ. στη μτγν. σημ. «άδειος, κενός» τού αρχ. επιθ. *κοῦφος*, λόγω τού ότι ελάχιστα από τα εν λόγω νησιά κατοικούνται].

κουφόνους, -ους, -ουν {κουφόνο-ος | -ες (ουδ. -α), -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει λογική συγκρότηση ή συνέπεια στις αντιδράσεις, στις ενέργειές του, ο ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθύνους, βαθυστόχαστος. — **κουφόνοια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοῦφος* «κενός, ελαφρός» + *νοῦς*].

κουφοξυλιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σαμπούκος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κουφοξυλέα* (πβ. *μηλ-έα, συκ-έα*) < *κοῦφος* «κενός, άδειος» + *-ξυλέα* < *ξύλον*].

κουφόπιετα (η) {χωρ. πληθ.} η πιέτα που σχηματίζουν (στην εσωτερική όψη υφάσματος) δύο άλλες αντικριστές.
[ΕΤΥΜ. < *κουφο-* (< αρχ. *κοῦφος* «ελαφρός, ευκίνητος - κενός», βλ. λ. *κούφιος*) + *πιέτα*].

κουφός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **κωφός** (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που δεν έχει την αίσθηση τής ακοής, που δεν μπορεί να ακούσει καθόλου ή να ακούσει καλά· (γενικότ.) αυτός που έχει πρόβλημα ακοής: *ο παππούς είναι ~ από το δεξί αφτί* || *μη φωνάζεις, δεν είμαι ~!* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***στού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** βλ. λ. *βροντώ* (β) ***στα κουφά*** χωρίς κανένα αποτέλεσμα, χωρίς θόρυβο ή συζήτηση ΣΥΝ. στα κούφια ● **2.** (αργκό) ***κουφό*** (το) ό,τι δεν έχει λογική, νόημα, που προκαλεί απορία και αμηχανία, το περίεργο, παράδοξο: *είπε πάλι κάτι ~ κι έμεινα με ανοιχτό το στόμα!* || *ώρες-ώρες πετάει μερικά ~!* || *άρχισε πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, άσχετος. — **κουφά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός*, μεταπτωτ. βαθμ. θέματος που απαντά στο αρχ. *κηφήν* (βλ.λ.)].

κοῦφος, -η, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που στερείται σοβαρότητος, ελαφρόμυαλος, μάταιος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος», λ. που θεωρείται Ι.Ε., αν και δεν έχει αντιστοιχίες με άλλες γλώσσες. Πιθ. προήλθε από αρχαιότερο ουσ.].

κουφότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη σοβαρότητας ή πραγματικής σημασίας, η επιπόλαιη ή ματαιόδοξη στάση: *η ~ των λόγων του ταιριάζει με την ~ τού ήθους του* ΣΥΝ. ελαφρότητα, ανευθυνότητα, επιπολαιότητα ΑΝΤ. βαρύτητα, ουσία, σοβαρότητα, υπευθυνότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κουφότης, -ητος* < *κοῦφος* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κούφωμα (το) [μεσν.] {κουφώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε είδους κοίλωμα, φυσικό ή χτισμένο ΣΥΝ. κοιλότητα, κουφάλα, βαθούλωμα **2.** (συνήθ.) το κενό στον τοίχο οικοδομής, που προορίζεται για την εγκατάσταση πόρτας ή παραθύρου: *το σπίτι δεν έχει τελειώσει, είναι ακόμα στα ~* (πριν τοποθετηθούν πόρτες, παράθυρα κ.λπ.) **3.** (συνεκδ.) το πλαίσιο πόρτας, παραθύρου, καθώς και η ίδια η πόρτα, το παράθυρο.

κουφωματάς (ο) {κουφωματάδες} ο κατασκευαστής των κουφωμάτων, ο τεχνίτης κουφωμάτων ή ο έμπορος που τα πωλεί.

κουφώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κούφωσα} ♦ (μετβ.) **1.** δημιουργώ (σε κάτι) βαθούλωμα, κοιλότητα, κάνω κοίλο: *ήθελε να κουφώσει λίγο τον τοίχο, να κάνει μια κόγχη* ΣΥΝ. κοιλαίνω, βαθουλώνω ΑΝΤ. προεκβάλλω **2.** ενώνω (τα φύλλα παραθύρου), χωρίς να τα κλείσω εντελώς: *κούφωσε τα παράθυρα, για να μπαίνει και λίγο φως* ♦ **3.** (αμετβ.) (σπάν.) σχηματίζω βαθούλωμα ή κοιλότητα, αποκτώ κουφάλα (για δόντια), γίνομαι βαθουλωτός: *κούφωσαν τα μάγουλα από τη νηστεία και την πείνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κουφωτός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχηματίζει κοιλότητα κάνοντας βαθούλωμα ή αφήνοντας κενό (ιδ. παράθυρο, που τα παραθυρόφυλλά του δεν είναι τελείως κλειστά, αλλά μισόκλειστα) ΣΥΝ. μισάνοιχτος. — **κουφωτά** επίρρ.

κόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (μεγεθ.) κοφίνι μεγάλων διαστάσεων, κυρ. για μεταφορά καρπών ΣΥΝ. κοφίνα **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό του: *μια ~ σταφύλια* **3.** ΝΑΥΤ. *το θωράκιο πλοίου* (βλ. λ. *θωράκιο*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cofa, πιθ. < αραβ. quffa < αρχ. *κόφινος* (οπότε πρόκειται για αντιδάν.) ή < λατ. cuppa «κύπελλο»].

κοφινάς (ο) {κοφινάδες}, **κοφινού** (η) {κοφινούδες} κοφινοποιός ή έμπορος κοφινιών.

κοφίνι (το) {κοφιν-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο, πλεχτό καλάθι από κλαδιά λυγαριάς ή καλαμιάς, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά κυρ. καρπών ΣΥΝ. πανέρι, κάνιστρο, κόφα, κανίσκι· ΦΡ. ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** για άνθρωπο που μονίμως δυσανασχετεί και μένει ανικανοποίητος ό,τι και να γίνει: *όλο γκρίνια είναι ό,τι και να του δώσεις· ~!* ΣΥΝ. τρώγεται με τα ρούχα του, δεν ξέρει τι του φταίει **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό του: *μισό ~ σταφίδα*. — (υποκ.) **κοφινάκι** (το), (μεγεθ.) **κοφίνα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοφίνιον*, υποκ. τού αρχ. *κόφινος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. cophinus και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. couffin, αγγλ. coffin, γερμ. Koffer κ.ά.].

κοφινιάζω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {κοφίνιασ-α, -τηκα, -μένος} συσκευάζω, τοποθετώ σε κοφίνια: *~ τα σταφύλια*.

κοφινοποιός (ο) ο κατασκευαστής κοφινιών ΣΥΝ. κοφινάς.

κοφτερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για αντικείμενα, εργαλεία, όργανα) αυτός που είναι πολύ αιχμηρός, που κόβει καλά και εύκολα: *~ μαχαίρια / ψαλίδια* ΣΥΝ. οξύς, μυτερός, αιχμηρός, ακονισμένος **2.** (μτφ.) ιδιαίτερα εύστροφος και οξύς, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δεινότητα: *~ σκέψη / νους / μυαλό* ΣΥΝ. έξυπνος, ικανός, (λόγ.) οξύνους. — **κοφτερά** επίρρ.

κοφτήρι (το) {κοφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χώρος χαρτοπαιξίας (νόμιμος ή παράνομος), στον οποίο επιτήδειοι κλέβουν τους άπειρους παίκτες **2.** κάθε πολύ ακριβό κατάστημα. Επίσης **κοφτήριο**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπτήριον*, αρχική σημ. «το μέρος όπου κοπανιζόταν το σιτάρι», < αρχ. *κόπτω*].

κόφτης (ο) → κόπτης

κοφτός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που είναι κομμένος, που είναι σε κομμάτια: *~ μακαρονάκι* (είδος ζυμαρικού κομμένου εγκαρσίως σε μικρά κομμάτια) (β) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, που μοιάζει σαν να του έχουν αφαιρέσει ένα κομμάτι *~ βράχος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που (για να πετύχει, να σχηματιστεί ή να λειτουργήσει σωστά) χρειάζεται να του κόψουν κάτι ή να του γίνει τομή σε ένα σημείο: *~ κέντημα* (το σχέδιο σχηματίζεται με κόψιμο τού υφάσματος) || *~ βεντούζα* (με την οποία βγαίνει αίμα) ΑΝΤ. (για βεντούζα) κούφια **3.** (για δόση, φαγητού, ποτού κ.λπ.) αυτή που δεν είναι πολύ γεμάτη, που αντιστοιχεί σε ποσότητα, η οποία δεν ξεπερνά το χείλος τού δοσομετρητή: *μια ~ κουταλιά ζάχαρη* **4.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με τρόπο απότομο, με πολύ γρήγορη κίνηση: *~ κίνηση / ματιά* **5.** (ειδικότ.) άμεσος και απόλυτος, που δεν αφήνει περιθώρια, απότομος και ξεκάθαρος: *~ απάντηση, που δεν άφηνε αμφιβολίες για τις προθέσεις του* || *~ κυβέντες* (σύντομες και σαφείς) ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος· ΦΡ. ***ορθά-κοφτά*** απερίφραστα, χωρίς υπαινιγμούς, ξεκάθαρα, σταράτα. — **κοφτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπτός* < *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόφτρα (η) → κόπτης

κόφτω ρ. μετβ. [μεσν.] (λαϊκ.) κόβω· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***δεν με κόφτει***

δεν με αφορά, δεν με ενδιαφέρει, δεν με απασχολεί: ~ *τι κάνουν οι άλλοι* (β) ***τι σε κόφτει εσένα;*** τι σε νοιάζει εσένα, τι σε ενδιαφέρει; (γ) ***πού σε πονεί και πού σε κόφτει / σφάζει*** βλ. λ. *πονώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόχη (η) ➤ κόγχη

κοχλάδι κ. **κοχλίδι** κ. **χοχλάδι** κ. **χοχλίδι** (το) {κοχλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** όστρακο μικρών διαστάσεων, το σκληρό περίβλημα κοχυλιού **2.** η μικρή, λεία και συνήθ. στρογγυλή πέτρα, το μικρό βότσαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοχλάδιον / κοχλίδιον*, υποκ. τού αρχ. *κόχλος* «οστρακόδερμο με κοχλιοειδές όστρακο» (βλ. κ. *κοχλίας*)].

κοχλάζω κ. **χοχλάζω** ρ. αμετβ. {κόχλασα} **1.** (για υγρά, κυρ. νερό) βρίσκομαι σε σημείο βρασμού, αναταράσσομαι από τον βρασμό: *όταν το νερό αρχίσει να κοχλάζει, ρίχνετε τα μακαρόνια* ΣΥΝ. αναβράζω, βράζω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε έντονη αναστάτωση, σε μεγάλη ένταση: ~ *από θυμό* || *η αγανάκτηση κόχλαζε μέσα του!* || *ήταν στην εφηβεία, τότε που κοχλάζει το αίμα στις φλέβες* (τότε που είναι κανείς θερμόαιμος) ΣΥΝ. εξάπτομαι ΑΝΤ. ηρεμώ. Επίσης **χοχλακιάζω** κ. **χοχλακίζω** [μεσν.]. — **κοχλασμός** (ο) κ. **κόχλασμα** (το) [μτγν.] κ. **κοχλάκιασμα** κ. **χοχλάκισμα** κ. **χοχλάκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καχλάζω* (με προληπτική ανομοίωση), αναδιπλασιασμένος τ. θέματος, που είναι προϊόν ονοματοποιίας (πβ. *πα-φλάζω*). Ίσως συνδέεται με τη λ. *χάλαζα*].

κοχλαστός, -ή, -ό αυτός που κοχλάζει: ~ *νερό*.

κοχλιακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον κοχλία τού αφτιού: ~ *πυρήνας / νεύρο / πόρος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cochlear].

κοχλιάριο (το) (αρχαιοπρ.) {κοχλιαρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το κουτάλι ΣΥΝ. (λαϊκ.) χουλιάρι **2.** κάθε εργαλείο ανάλογου σχήματος με τού κουταλιού που χρησιμοποιούν τεχνίτες ή χειρουργοί.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *κοχλιάριον* < λατ. cochlear, είδος κοίλου σκεύους που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι για να αδειάζουν τα σαλιγκάρια *(κοχλίες)*, < αρχ. *κοχλίας* (βλ.λ.). Στο λατ. cochlear ανάγονται διάφορες λ. με τη σημ. «κουτάλι», λ.χ. γαλλ. cuiller, ισπ. cuchara, ιταλ. cucchiaio κ.ά.].

κοχλίας (ο) {κοχλιών} **1.** (λόγ.) το σαλιγκάρι • **2.** ΑΝΑΤ. το σπειροειδές τμήμα τού εσωτερικού τού αφτιού (λαβυρίνθου) στο κάτω και πίσω τμήμα του, το οποίο περικλείει το ακουστικό όργανο • **3.** ΜΗΧΑΝ. (α) η βίδα (β) ***ατέρμων κοχλίας*** βλ. λ. *ατέρμων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόχλος* «οστρακόδερμο με σπειροειδές όστρακο, σαλιγκάρι», που συνδ. με τη λ. *κόγχη* και ανάγεται σε I.E. *konkho- «μύδι, κοχύλι», πβ. σανσκρ. śaṅkhá- «μύδι»].

κοχλιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κοχλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κοχλία ΣΥΝ. σπειροειδής, ελικοειδής. — **κοχλιοειδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κοχλιός [μτγν.] κ. **χοχλιός** (ο) (διαλεκτ.) το σαλιγκάρι: *βγήκαν να μαζέψουν κοχλιούς*. — (υποκ.) **κοχλιδάκι** κ. **χοχλιδάκι** (το).

κοχλιοστρόφιο (το) [1858] {κοχλιοστροφί-ου | -ων} το κατσαβίδι ΣΥΝ. βιδολόγος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tourne-vis].

κοχλίωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) το βίδωμα ΑΝΤ. ξεβίδωμα. — **κοχλιώνω** ρ. [1861].

κοχλιωτός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που έχει το σχήμα κοχλία ΣΥΝ. κοχλιοειδής, ελικοειδής, σπειροειδής **2.** αυτός που βιδώνεται, που στερεώνεται ή συνδέεται με βίδωμα ΣΥΝ. βιδωτός. — **κοχλιωτά** επίρρ.

κόχλος κ. **χόχλος** (ο) η φούσκα που κάνει το υγρό όταν βράζει: *κόχλους κόχλαζε καζάνι* (αγγλ. fire burn, and cauldron bubble, *Μάκβεθ*, Ουίλ. Σαίξπηρ). Επίσης **κοχλός** κ. **χοχλός**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κοχλάζω* (υποχωρητ., βλ.λ.)].

κοχύλα (η) {κοχυλών} (λαϊκ.) όστρακο μεγάλου κοχυλιού, που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ήχου ως ένα είδος σάλπιγγας, τηλεβόα ΣΥΝ. μπουρού. Επίσης **κόχυλας** (ο).

κοχύλι (το) {κοχυλ-ιού | -ιών} **1.** θαλάσσιο μαλάκιο που έχει σκληρό ελικοειδές όστρακο, συνήθ. σε ποικίλους χρωματισμούς, με πλατύ εξωτερικό χείλος: ~ *τού Ειρηνικού* **2.** (συνεκδ.) το όστρακο τού κοχυλιού: *συλλογή κοχυλιών* || *μαζεύω κοχύλια στην παραλία* ΣΥΝ. κέλυφος. — (υποκ.) **κοχυλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κογχύλιον*, υποκ. τού *κογχύλη* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *κόγχη*].

κοψαχείλης κ. **κοψοχείλης** (ο) {κοψαχείληδες}, **κοψαχείλα** κ. **κοψοχείλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που το χείλι του είναι κομμένο **2.** αντικείμενο που έχει σπασμένο χείλος.

κόψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η αιχμηρή γωνία που προκύπτει όταν τέμνονται δύο επιφάνειες **2.** (ειδικότ.) το κοφτερό τμήμα εργαλείου, οργάνου που χρησιμοποιείται για κόψιμο: *η ~ τού μαχαιριού / ψαλιδιού* || «*σε γνωρίζω από την ~ τού σπαθιού την τρομερή*» (Εθν. Ύμνος) ΣΥΝ. ακμή, (λόγ.) αθέρας, στόμα· ΦΡ. ***στην κόψη τού ξυραφιού*** βλ. λ. *ξυράφι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόψις* < θ. *κοψ-* τού ρ. *κόβω* (πβ. αόρ. *έ-κοψ-α*)].

κοψιά (η) (λαϊκ.) **1.** το άνοιγμα (συνήθ. επίμηκες) που προκαλεί αιχμηρό αντικείμενο (μαχαίρι, νυστέρι κ.ά.), καθώς εισέρχεται και σύρεται σε επιφάνεια· (ειδικότ. για σώματα) η πληγή, ο τραυματισμός από κόψιμο με τέτοιο εργαλείο: ~ *από σουγιά* ΣΥΝ. πληγή, κόψιμο, τραύμα **2.** (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει τέτοιο κόψιμο: ~ *από παλιό καβγά* || *του είχαν μείνει κοψιές στο δεξί του χέρι* ΣΥΝ. ουλή, χάραγμα, σημάδι **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των εξωτερικών χαρακτηριστικών (κάποιου), η κατασκευή του: *άσχημη / άγρια* ~ || *πατέρας και γυιος είναι μια* ~ (έχουν πολύ μεγάλη ομοιότητα).

κοψίδι (το) {κοψιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κάθε μικρό κομμάτι από ψημένο κρέας: *μοσχαρήσια* ~ || *του αρέσουν πολύ τα* ~ **2.** μικρό κομμάτι που μένει μετά από το κόψιμο (χαρτιού, ξύλου κ.λπ.). — (υποκ.) **κοψιδάκι** (το), (μεγεθ.) **κοψιδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοψ-* τού ρ. *κόβω* (πβ. αόρ. *έ-κοψ-α*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *στολ-ίδι, παιγν-ίδι*].

κόψιμο (το) [μεσν.] {κοψίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** ο τεμαχισμός, η διαίρεση σε κομμάτια: *το ~ τής πίτας / τού κρέατος* ΣΥΝ. (λόγ.) κοπή **2.** (ειδ.) η αφαίρεση τμήματος (από πράγμα)· το κούρεμα ή (για φυτά) το κλάδεμα: *το ~ των μαλλιών / των νυχιών* || *το ~ των λουλουδιών* **3.** (ειδικότ.) η περικοπή: *το ~ στα έξοδα / στους μισθούς και στις συντάξεις* **4.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει κοπεί ή τεμαχιστεί (κάτι): *σωστό / δίκαιο* ~ (ενν. σε ίσα μέρη) **5.** το σχέδιο (κάποιου πράγματος), η κατασκευή του: *αυτό το ρούχο έχει ωραίο* ~ || *μπλούζα με στενό ~ στους ώμους* || *αμάξι με μοντέρνο* ~ || *φαρδύ / άνετο / εφαρμοστό / νεανικό* ~ **6.** (συνεκδ.) το χάραγμα, το αποτύπωμα που αφήνει σε επιφάνεια ή σε σώμα ένα αιχμηρό αντικείμενο· (για ανθρώπους) η πληγή, το τραύμα: ~ *από ξύρισμα* || *βαθύ / επικίνδυνο / ελαφρύ* ~ **7.** η διακοπή, το σταμάτημα δραστηριότητας, συνήθειας: *το ~ τού τσιγάρου / τού ποτού* **8.** (στα χαρτιά) η αφαίρεση τραπουλόχαρτων από το πάνω μέρος τής τράπουλας πριν από το μοίρασμα των χαρτιών για το παιχνίδι: *κάνω* ~ **9.** (σε εξετάσεις, διαγωνισμούς) η απόρριψη υποψηφίου: *το ~ του στα μαθηματικά ήταν αναμενόμενο* **10.** (σε ομαδικά αθλήματα) η παρεμπόδιση αντιπάλου να ολοκληρώσει την ενέργειά του: *το ~ τής μπάλας με προβολή τού αμυντικού παίκτη* **11.** η αλλοίωση τής σύστασης κυρ. υγρών ή ρευστών προϊόντων: *το ~ τού γάλακτος / τού αβγολέμονου / τής σούπας* **12.** (οικ.) η διάρροια: *με πιάνει* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***με πιάνει κόψιμο (για κάτι)*** έχω μεγάλο ενδιαφέρον, νοιάζομαι, με κόφτει: *η αλήθεια είναι πως με ~ γι' αυτή τη θέση* **13.** (μτφ.) μεγάλη και επείγουσα ανάγκη: *Γιατί κάνει έτσι για τα λεφτά; Δεν έχει κανένα ~.*

κοψομεσιάζω ρ. μετβ. {κοψομέσιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** υποβάλλω (κάποιον) σε έντονη σωματική κούραση, ώστε να έχει πόνους στη μέση, τον καταπονώ βάζοντάς τον να σηκώσει μεγάλα ή πολλά βάρη: *μας κοψομέσιασε αυτή η μετακόμιση, όλα τα έπιπλα τα μεταφέραμε μόνοι* || (κυρ. μεσοπαθ.) *κοψομεσιάστηκα από το πρωί να τρέχω από γραφείο σε γραφείο και από όροφο σε όροφο* ΣΥΝ. ξεμεσιάζω, μεσοκόβω **2.** κάνω (κάποιον) να πονέσει χτυπώντας τον στη μέση. — **κοψομέσιασμα** (το).

κοψοχείλης (ο) → κοψαχείλης

κοψοχέρης (ο) [μεσν.] {κοψοχέρηδων}, **κοψοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. σκωπτ.) πρόσωπο που έχει μετανιώσει για τις εκλογικές του επιλογές (που θεωρεί καλύτερο να κόψει το χέρι με το οποίο ψήφισε ένα κόμμα ή έναν υποψήφιο, παρά να το ξαναψηφίσει): *ψηφίστε μας, για να μη γίνετε πάλι ~!*

κοψοχολιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κοψοχόλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τρομάζω (κάποιον) ξαφνικά: *εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά μου στο σκοτάδι και με κοψοχόλιασε* ΣΥΝ. λαχταρώ ♦ **2.** (αμετβ.) τρομάζω πολύ, νιώθω έντονη αναστάτωση: *είχαμε κοψοχολιάσει, γιατί νομίζαμε ότι πρόκειται για σοβαρή αρρώστια!* ΣΥΝ. κατατρομάζω, καταθορυβούμαι. **κοψοχόλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κοψο-* (< *κόβω*) + *χολιάζω* < *χολή*].

κοψοχρονιά επίρρ. (λαϊκ.) σε πολύ χαμηλή τιμή (λόγω ανάγκης)· κυρ. στις ΦΡ. ***αγοράζω / πουλάω κοψοχρονιά*** αγοράζω / πουλώ (κάτι) σε τιμή μικρότερη τής κανονικής, πάρα πολύ φτηνά: *αγόρασε ένα σαλόνι κοψοχρονιά από μαγαζί που ξεπουλούσε*.

Κ.Π.Ε.Ε. (το) Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επιμόρφωσης.

Κ.Π.Σ. (το) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (βλ. λ. *κοινοτικός*).

κρα (το) [μεσν.] {άκλ.} ο ήχος που βγάζει το κοράκι ή άλλο πτηνό· κυρ. (αργκό) στη ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω κρα*** (για κάτι) επιθυμώ σφοδρά (κάτι), τόσο ώστε γίνεται φανερή η επιθυμία μου: *αυτός κάνει κρα για κουβέντα / για γυναίκα*.

Κράβαρα (τα) (λέγεται κ. Γκράβαρα) ορεινή περιοχή τής επαρχίας Ναυπακτίας τού νομού Αιτωλοακαρνανίας· ΦΡ. ***κατέβηκε από τα Κράβαρα*** για άνθρωπο άξεστο, που αγνοεί βασικά πράγματα, δεν συμπεριφέρεται σωστά. — **Κραβαρίτης** (ο), **Κραβαρίτισσα** (η), **κραβαρίτικος, -η, -ο**.

κραγιόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό, κυλινδρικού σχήματος καλλυντικό προϊόν με λιπαρή σύσταση (από κερί και έλαια, χρωστική ουσία και άρωμα) για τον χρωματισμό των χειλιών, σε σωληνοειδή συσκευασία με ρυθμιζόμενο ύψος για κάθε χρήση του: *φοράω / βάζω* ~ (βάφω τα χείλη μου) || ~ *κόκκινο / σταθερό / ματ* ΣΥΝ. κοκκινάδι **2.** (συνεκδ.) η απόχρωση που αφήνει αυτό το καλλυντικό πάνω στα χείλη: *αυτό το ~ δεν κρατάει πολύ* || *έχεις λίγο ~ στο μάγουλο!* || *υπάρχει ~ στο φλιτζάνι!* || *μου φεύγει το* ~ (ξεθωριάζει γρήγορα) **3.** μικρό μακρόστενο μολύβι, συνήθ. από χρωματιστή κιμωλία ή κερί, που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό ή τον χρωματισμό στη ζωγραφική, στην ιχνογραφία κ.ά. Επίσης **κραγιόνι** (σημ. 3) {κραγιον-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **κραγιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crayon «μολύβι» < craie «γύψος» < λατ. creta].

κραδαίνω ρ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) κουνώ (κάτι) απειλητικά ή με έμφαση, σείω με έντονο τρόπο, επιδεικτικά: *όρμησε κραδαίνοντας το χαρτί τής απόλυσής του και απαιτούσε να μάθει την αιτία γι' αυτό* || ~ *το σπαθί / τη γροθιά / το μπαστούνι μου* ΣΥΝ. πάλλω, δονώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κραδῶ (-άω) < κράδη*, αρχική σημ. «ανατάραξη» (δεν είναι βέβαιο αν το *κραδῶ* προήλθε από το ουσ. *κράδη* ή αντιστρόφως). Η λ. συνδ. πιθ. με το αρχ. ουσ. *κόρδαξ*, είδος άσεμνου δωρικού χορού, καθώς και με το λατ. cardo «στρόφιγγα», οπότε θα μπορούσε να αποτελεί τη συνεσταλμ. βαθμ. αμάρτυρου ρ. *κέρδ-ω «πηδώ». Η σύνδεση με την αρχ. λ. *κῆρ* «καρδιά» δεν μπορεί να αποκλειστεί. Βλ. κ. *κορδακίζω*].

κραδασμός (ο) **1.** η παλμική κίνηση σώματος, το ταρακούνημα που

προκαλεί κάποιος: *οι ~ τής γης από σεισμό || οι ~ τού αυτοκινήτου. όταν κινείται σε χωματόδρομο* ΣΥΝ. δόνηση, τράνταγμα, κούνημα **2.** (μτφ.) ο αρνητικός αντίκτυπος γεγονότος, που θέτει σε δοκιμασία διαμορφωμένες ισορροπίες: *η παρέμβαση τού προέδρου μείωσε τους ~ από τις πρόσφατες καταγγελίες || οι ~ συνεχίζονται στο κυβερνών κόμμα μετά την παραίτηση τού υπουργού || η απόφασή της προκάλεσε κραδασμούς στη σχέση τους* ΣΥΝ. κλονισμός, τριβές. — **κραδαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κραδαίνω*].

κράζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκραξα, κράχτηκα, κραγμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πτηνά. κυρ. για τον κόρακα) βγάζω φωνή, κρώζω ΣΥΝ. (κυριολ.) κάνω κρα **2.** (για ανθρώπους-εκφραστ.) φωνάζω με δυνατή και ενοχλητική φωνή· βγάζω κραυγή: *αν τον ακούσεις, δεν τραγουδά, κράζει! || με τόση φασαρία έκραζε για ν' ακουστεί || έκραζε απ' τον πόνο!* ΣΥΝ. κραυγάζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. σιγομιλώ, ψιθυρίζω ♦ (μετβ.) **3.** (σπάν.-συνήθ. λογοτ.) καλώ με δυνατή φωνή, φωνάζω (κάποιον) προς το μέρος μου, κοντά μου: *του έκραξε από απέναντι να πλησιάσει* **4.** (αργκό) επιπλήττω με έντονο τρόπο, εκθέτω δημοσίως (κάποιον), στιγματίζοντας αρνητική του ιδιότητα, ελάττωμα: *βγήκαν όλες οι εφημερίδες και τον έκραξαν για τις δηλώσεις του* ΣΥΝ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω **5.** (λαϊκ.-μειωτ. η μτχ. **κραγμένος**) για άνδρα ομοφυλόφιλο που επιδεικνύει την ομοφυλοφιλία του και αποδοκιμάζεται γι' αυτό ΣΥΝ. ξεφωνημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κράγ-jω* (πβ. παρακ. *κέ-κρāγ-α*), συνεσταλμ. βαθμ. θ. *kre-g-, παρεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *ker-/*kre-. που αποτελεί προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. λατ. crōciō «κρώζω», αρχ. σκανδ. hrōkr «κουρούνα», λατ. cornix «κοράκι» κ.ά. Ομόρρ. *κρώ-ζω* (βλ.λ.), *κραυγ-ή, κορώνη* (> *κουρούνα*), *κόρ-αξ (-ακας)* κ.ά.].

κραιπάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ανεξέλεγκτη και ασυγκράτητη παράδοση σε καταχρήσεις· η οργιώδης, ασύδοτη ζωή: *ζώντας μέσα στην ~ με ξενύχτια και μεθύσια, έφθειρε τα νιάτα του || βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά* ΣΥΝ. ασωτία, παραλυσία, ακολασία, όργια ΑΝΤ. εγκράτεια, σεμνότητα, μετρημένη ζωή **2.** (γενικότ.) η κάθε είδους περιττή, υπερβολική και επιζήμια σπατάλη: *να σταματήσουν οι ~ τού Δημοσίου.* — **κραιπαλώδης**, -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η άποψη τού Γαληνού «*κραιπάλη, ἀπὸ τοῦ κάρηνον πάλλεσθαι*», δηλ. «από το κούνημα τού κεφαλιού», που θα δικαιολογούσε την αρχική σημ. τής λ. *κραιπάλη* «υπερβολική οινοποσία, πονοκέφαλος που οφείλεται στην κατάχρηση τού ποτού», προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (συσχετισμός τού θ. *κραι-* με τη λ. *κάρα* «κεφαλή»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, τόσο η λ. *κραιπάλη* όσο και η συνώνυμη λατ. crāpula αποτελούν δάνεια από μη Ι.Ε. γλώσσα με αρχική σημ. το ρετσίνι που βάζουν στο κρασί].

κρακ[1] (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάτι όταν σπάει: *το κλαδί έκανε ~ κι έσπασε || τα χέρια μου κάνουν συνέχεια ~ από την αρθρίτιδα.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κρακ[2] (το) {άκλ.} ναρκωτική ουσία· παράγωγο τής κοκαΐνης, υψηλής καθαρότητας, η οποία προκαλεί έντονο εθισμό στον χρήστη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. crack < ρ. crack «σπάζω»].

κράκερ (το) {άκλ.} τραγανό ορεκτικό που παρασκευάζεται με αλεύρι, νερό, μαγιά και βούτυρο, μοιάζει με λεπτό μπισκότο, διατίθεται στην αγορά συνήθ. συσκευασμένο σε κουτί και τρώγεται σκέτο ή χρησιμοποιείται ως βάση σε καναπεδάκια: *τετράγωνο / τρίγωνο / στρογγυλό / αλμυρό / ανάλατο ~.* — (υποκ.) **κρακεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cracker < ρ. crack «σπάζω»].

Κρακοβία (η) πόλη τής ΝΑ. Πολωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cracovie < πολ. Kraków, αβεβ. ετύμου, πιθ. από κάποιον ευγενή Krak, ο οποίος την ίδρυσε κατά τον 10ο αι.].

κράμα (το) {κράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν τής ανάμειξης διαφορετικών στοιχείων (συχνά αντιφατικών): *είναι ένα σπάνιο ~ μεσογειακού πάθους και γερμανικής μεθοδικότητας || ο πληθυσμός τής αυτοκρατορίας ήταν ένα ~ λαών* ΣΥΝ. μείγμα **2.** ΧΗΜ. προϊόν, ουσία που έχει προκύψει από τη σύντηξη μετάλλων με παράλληλη προσθήκη κάποιες φορές και αμέταλλων στοιχείων και έχει συγκεκριμένες ιδιότητες, επιθυμητές από τους κατασκευαστές του: *ο μπρούντζος είναι ~ χαλκού || οι χάλυβες και οι χυτοσίδηροι είναι κράματα σιδήρου || ~ πυρίμαχο / βιομηχανικό / εύτηκτο* ΣΥΝ. (ειδικότ.) αμάλγαμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρᾶμα* < θ. *κρᾱ-* < Ι.Ε. *kr-a (> αρχ. *κέραμαι*, αρχαιότερος τ. τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω (κυρ. κρασί με νερό), ανακατεύω»), πβ. σανσκρ. śrī-ṇāti (πβ. το αρχαϊκό συνώνυμο *κίρ-νη-μι*), śrītá- «ανάμειξη». Ομόρρ. *ἄ-κρα-τος, κρᾶ-σις (-η), κρα-τήρ(ας), εὔ-κρατος*, πιθ. *ἀ-κέρα-ιος, κρα-σί, κερ-νώ* κ.ά.].

κράμβη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. οικογένεια ποωδών, ως επί το πλείστον διετών φυτών τής εύκρατης ζώνης, στην οποία ανήκουν το λάχανο, το κουνουπίδι κ.ά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κράμβος* «ξηρός» (επειδή τα ζαρωμένα φύλλα τής *κράμβης* έδιναν την εντύπωση ότι έχουν ξεραθεί), μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kre(m)b- «ζαρώνω, κυρτώνω», πβ. αρχ. γερμ. (h)rimfan, μέσ. γερμ. ramp «σπασμός, σύσπαση», γερμ. schrumpfen «συμμαζεύομαι» κ.ά.].

κράμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ακούσια και συνήθ. επώδυνη σύσπαση ή σπασμός μυός ή πολλών μυών, που έχει παροδικό χαρακτήρα: *παθαίνω / με πιάνει ~ || καθώς κολυμπούσα, έπαθα ~ στο πόδι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crampe < γερμ. krampf «σύσπαση, σπασμός»].

κραμπολάχανο κ. **κραμβολάχανο** (το) λάχανο που έχει κατσαρά φύλλα· αλλιώς *μάππα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < κραμπο- (< *κράμβη*) + *λάχανο*].

κραμπόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο κράμβης.

κρανένιος, -α, -ο **1** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κρανιάς: *~ ξυλόγλυπτο* **2.** αυτός που παρασκευάζεται από τον καρπό τής κρανιάς. Επίσης **κρανήαιος**, -ια, -ιο.

κρανιά (η) δέντρο γνωστό για το σκληρό ξύλο του, που έχει μικρούς κόκκινους καρπούς με ξινή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρανέα* < αρχ. *κράνεια* < *κράνον* «κράνο, καρπός τής κρανιάς» (μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. κ. *κράνο*].

κρανιακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο: *~ οστά / κακώσεις.*

κρανίο (το) **1.** το οστέινο πλαίσιο τού κεφαλιού των σπονδυλωτών, που περιβάλλει τον εγκέφαλο και τα αισθητήρια όργανα, στο οποίο περιλαμβάνονται και οι σιαγόνες: *κάταγμα κρανίου* **2.** (συνεκδ.) ολόκληρο το κεφάλι (κυρ. των ανθρώπων): *η σφαίρα τον πέτυχε στο ~* ΣΥΝ. κεφάλι, κεφαλή, (λαϊκ.) καύκαλο· ΦΡ. (αργκό) ***τα παίρνω στο κρανίο*** εκνευρίζομαι πάρα πολύ **3.** η νεκροκεφαλή: *ανακαλύφθηκε ανθρώπινο ~ σε τάφο προϊστορικής εποχής*· ΦΡ. ***κρανίου τόπος*** (Κ.Δ. Ματθ. 27, 33) ο Γολγοθάς· (μτφ.) για τόπο όπου η ζωή είναι δυσβάσταχτη ή τόπος που θυμίζει σεληνιακό τοπίο: *«~ είναι πλέον οι περισσότερες περιοχές τής Πεντέλης, όπου χιλιάδες στρέμματα δάσους έχουν υποστεί ολική καταστροφή»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρανίον*, υποκ. τού αμάρτυρου **κρᾶνον* (που, εντούτοις, απαντά στα σύνθετα, λ.χ. *κιονό-κρανον, δί-κρανον*) < *κάρα* «κεφαλή» (γεν. *κρα-τός*). Βλ λ. *κάρα*].

κρανιοανάτρηση (η) ΙΑΤΡ. η ανάτρηση (βλ.λ.).

κρανιοεγκεφαλικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο και τον εγκέφαλο: *~ κακώσεις.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. craniocérébral (νόθο σύνθ.) < cranio- (< αρχ. *κρανίον*) + cerebral (< λατ. cerebrum «εγκέφαλος»)].

κρανιολογία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την εξέταση τού μεγέθους, τού σχήματος και άλλων χαρακτηριστικών τού ανθρώπινου κρανίου. **κρανιολογικός**, -ή, -ό [1852], **κρανιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologie].

κρανιολόγος (ο/η) [1871] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στην κρανιολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologue].

κρανιομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση κρανίων, κυρ. για να καθοριστεί η χαρακτηριστική σχέση τους με το φύλο, τον σωματότυπο ή την κληρονομικότητα των ατόμων στα οποία ανήκαν τα κρανία. — **κρανιομετρικός**, -ή, -ό [1889], **κρανιομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniométrie].

κρανιοσκοπία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική επισκόπηση και μελέτη τού ανθρώπινου κρανίου. — **κρανιοσκοπικός**, -ή, -ό [1873], **κρανιοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cranioscopie].

κρανιοτομή (η) [1894] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τού κρανίου κυρ. για την αποσυμπίεση τού εγκεφάλου, λ.χ. με την αφαίρεση όγκου, βλήματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniotomie].

κράνο (το) ο μικρός, κόκκινος και ξινός καρπός τής κρανιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κράνον* < *kr̥-n-om, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κράνο, κεράσι» (λόγω τής ομοιότητας των δύο καρπών), πβ. λατ. cornum, λιθ. kirnis (ονομασία θεότητας που προστάτευε τις κερασιές). Βλ. κ. *κεράσι* (που θεωρείται δάνειο)].

κρανοειδής, -ής, -ές {κρανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού κράνους.

κράνος (το) {κρανών} προστατευτικό κάλυμμα τού κεφαλιού από σκληρό υλικό (που φορούν στρατιώτες, πυροσβέστες, μοτοσυκλετιστές κ.λπ.): *οι στρατιώτες φορούν συχνά διπλό ~, ένα πλαστικό εσωτερικό κι ένα μεταλλικό εξωτερικό || επιβάλλεται οι οδηγοί μοτοσυκλέτας να φορούν ~* ΣΥΝ. κάσκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kr̥-n-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -n-) τού Ι.Ε. *ker- «κεφαλή», πβ. σανσκρ. śiraḥ, λατ. cornu «κέρας» (> γαλλ. corne), cerebrum «εγκέφαλος» (> γαλλ. cerveau), αρχ. γερμ. horn «κέρας», αγγλ. horn κ.ά. Ομόρρ. *κάρ-α* (βλ.λ.), *κέρ-ας, κρα-νίο(ν), κερ-αία, κα-ρα-δοκῶ* κ.ά.].

κρανοφόρος, -α, -ο [1854] αυτός που φορά κράνος (κυρ. ως εξάρτημα υπηρεσιακής στολής), για την εκτέλεση υπηρεσιακής αποστολής): *οι ~ δυνάμεις τής αστυνομίας.*

κράξιμο (το) [μεσν.] {κραξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η φωνή, ο κρωγμός ορισμένων πτηνών (π.χ. κόρακα, πετεινού) **2.** (κακόσ.) η διαπεραστική και έντονη φωνή ΣΥΝ. κραυγή **3.** (αργκό) η προσβλητική και κοροϊδευτική δημοσιοποίηση των ελαττωμάτων ή των επιλήψιμων πράξεων (κάποιου): *έφαγε ~ απ' όλες τις εφημερίδες* ΣΥΝ. αποδοκιμασία, γιουχάισμα, ξεμπρόστιασμα. Επίσης (λαϊκ.) **κραξιά** (η) (σημ. 1).

κράπφεν (το) {άκλ.} ημίγλυκο παρασκεύασμα από ειδική ζύμη με αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη, γάλα και μαγιά τής μπίρας, που γεμίζεται με διάφορες μαρμελάδες.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krapfen < αρχ. γερμ. krapfo «αγκίστρι, νύχι»].

κρασάς (ο) {κρασάδες} (λαϊκ.-σπάν.) πρόσωπο που παράγει ή εμπορεύεται κρασί.

κρασάτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (φαγητό) αυτό που μαγειρεύεται με κρασί: *~ χταπόδι / κουνέλι / κόκορας* **2.** αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα τού κρασιού.

κράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των φυσικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών ενός προσώπου· ο φυσικός χαρακτήρας τού σώματός του (όσον αφορά στη δύναμη, την υγεία κ.λπ.): *η γερή του ~ τον βοήθησε να αναρρώσει γρήγορα || μελαγχολική / αδύνατη / καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία, σκαρί, φύση **2.** η ανάμειξη στοιχείων (κυρ. μετάλλων σε υγρή ή ρευστή κατάσταση) για την παραγωγή κράματος, που θα έχει τις ιδιότητες των στοιχεί-

ων αυτών αθροιστικά: ~ *μετάλλων* ΣΥΝ. ανάμειξη, σύνθεση, συνένωση, συγκερασμός **3.** ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το φωνητικό φαινόμενο κατά τη συνεκφορά δύο λέξεων, όταν το ληκτικό φωνήεν ή η δίφθογγος τής μιας και το αρκτικό φωνήεν ή η δίφθογγος τής επομένης συγχωνεύονται σε φωνήεν ή δίφθογγο· στη γραφή δηλώνεται με την κορωνίδα (᾿), π.χ. *καὶ ἐγὼ* > *κἀγὼ* ΣΥΝ. συγχώνευση, συναίρεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρᾶσις* < θ. *κρā-* (πβ. παθ. αόρ. *ἐ-κρά-θην* τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»), για το οποίο βλ. λ. *κράμα*. Η σημ. «ιδιοσυστασία τού ανθρώπου, το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τού ατόμου» ανάγεται στην άποψη των αρχαίων ότι η γενική κατάσταση ενός ατόμου προκύπτει από την αρμονική εξισορρόπηση *(συγ-κερασμός)* των σωματικών χυμών (ήδη στον Ιπποκράτη)].

κρασί (το) {κρασ-ιού | -ιών} αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση τού χυμού των σταφυλιών (με περιεκτικότητα σε αλκοόλ μέχρι 15%): *ροζέ / κόκκινο / λευκό ~* || *γλυκό / ξηρό / αφρώδες / φυσικό / γαλλικό / επιτραπέζιο ~* || *~ κοινής κατανάλωσης / ονομασίας προελεύσεως* ΣΥΝ. οίνος· ΦΡ. (α) ***κρασί γιοματάρι*** από βαρέλι καινούργιο, που μόλις το άνοιξαν (β) ***κρασί σώσμα*** από βαρέλι που αδειάζει, από τα τελειώματα (γ) (μτφ.) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** γίνομαι διαλλακτικός, υποχωρητικός, συμβιβάζομαι, μειώνω τις απαιτήσεις μου: *δεν μπορεί πάντα να περνάει το δικό του, πρέπει να βάλει κι αυτός λίγο νερό στο κρασί του* ΣΥΝ. υποχωρώ (δ) (σκωπτ.) ***καλά κρασιά!*** ως κοροϊδευτική ή ειρωνική απάντηση σε κάποιον που μιλά με ασυναρτησίες ή λέει πράγματα άσχετα με το υπό συζήτηση θέμα (ε) ***μιλάει το κρασί*** για μεθυσμένο, που δεν έχει τον έλεγχο των λόγων του: *μη δίνεις σημασία σ' αυτά που λέει· τώρα ~!* (στ) ***σαν το παλιό καλό κρασί*** για κάτι που αξιολογείται ως ιδιαίτερα υψηλής ποιότητας και αισθητικής, που προσφέρει μεγάλη απόλαυση (ζ) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** βλ. λ. *αμπέλι*. — (υποκ.) **κρασάκι** (το) [μεσν.] (βλ. κ. λ. *οίνος*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρασίον*, υποκ. τού αρχ. *κρᾶσις* «ανάμειξη», που δήλωνε αρχικά την ανάμειξη οίνου και νερού, δηλ. τον *κεκραμένον οἶνον* (που χρησιμοποιούσαν στα συμπόσια), για να επεκταθεί αργότερα σε κάθε είδους οίνο. Η αρχ. λ. *οἶνος* διατηρήθηκε κυρίως ως μέρος τού θρησκευτικού λεξιλογίου, προσδιορίζοντας το κρασί που προοριζόταν για τη μετάληψη].

κρασίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η χαρακτηριστική οσμή τού κρασιού (κυρ. όπως γίνεται αισθητή σε χώρους όπου καταναλώνεται πολύ κρασί ή στην αναπνοή μεθυσμένων): *τα έπινε πάλι όλο το βράδυ στην ταβέρνα και βρομάει ~ ολόκληρος!*

κρασοβάρελο (το) (καθημ.) βαρέλι που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση κρασιού.

κρασοκανάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κανάτα για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα κρασιού **2.** (μτφ.-σκωπτ.) πρόσωπο που αντέχει στη μεγάλη κατανάλωση κρασιού· που πίνει πολύ κρασί, που μεθά συχνά: *μεγάλη ~!* ΣΥΝ. κρασοκανάτας, μέθυσος, μπεκρής, κρασοπατέρας, μπεκροκανάτας.

κρασοκανάτας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σκωπτ.) πρόσωπο που πίνει συχνά και πολύ κρασί, που μεθά συχνά ΣΥΝ. κρασοκανάτα, μπεκρής, μέθυσος, κρασοπατέρας, μπεκροκανάτας.

κρασοκατάνυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (σκωπτ.) η μεγάλη και πολύωρη οινοποσία, το γερό μεθύσι με κρασί: *από ~ σε ~ το πάει τελευταία* || *γενναία ~!* ΣΥΝ. μεθοκόπι.

κρασοπατέρας (ο) [μεσν.] ο μεγάλος πότης, πρόσωπο που πίνει πολύ κρασί, που μεθά συχνά ΣΥΝ. κρασοκανάτας, μέθυσος, μπεκρής, οινοπότης, γερό ποτήρι.

κρασοπότηρο (το) το ποτήρι τού κρασιού.

κρασοπότι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} η κατανάλωση κρασιού (κυρ. σε μεγάλες ποσότητες): *όλη νύχτα κράτησε το ~* || *μεγάλο / γερό ~* ΣΥΝ. οινοποσία, μεθοκόπι.

κρασοπουλειό (το) (λαϊκ.) μαγαζί (κυρ. ταβέρνα) στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. οινοπωλείο. — **κρασοπούλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρασοπωλεῖον* (με τροπή τού -ω-, καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < *κρασο-* (< *κρασίον*, βλ.λ.) + *-πωλεῖον* < *πωλῶ*].

κράσος (ο) (λαϊκ.) **1.** το πολύ δυνατό κρασί, με υψηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ **2.** μεγάλο και γεμάτο κρασοπότηρο, καθώς και (συνεκδ.) το περιεχόμενό του: *κατέβασε δύο ~ σαν να ήταν νεράκι*.

κρασοστάφυλο (το) σταφύλι που είναι κατάλληλο για την παραγωγή κρασιού.

κράσπεδο (το) {κρασπέδ-ου | -ων} **1.** η άκρη, το τελευταίο όριο πράγματος, επιφάνειας **2.** η πέτρινη ή συνήθ. τσιμεντένια άκρη πεζοδρομίου από την πλευρά τού οδοστρώματος: *πάρκαρε πολύ κοντά στο ~ τού πεζοδρομίου* **3.** (ειδικότ.) το τελείωμα υφάσματος με πύκνωση τής ύφανσης (ούγια) ή το γύρισμα, δίπλωμα στο τελείωμα ρούχου (γύρος, ποδόγυρος) **4.** οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. υπώρεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κράσπεδον* < *κρᾶσ-* (< *κάρα* «κεφάλι», γεν. *κρατός* / *κρᾶατος*) + *πέδον* «πεδιάδα, έδαφος», οπότε η λ. *κράσπεδον* θα δήλωνε αρχικώς «το υψηλότερο σημείο»].

κρασπεδώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κρασπέδωσα} κατασκευάζω κράσπεδο περιβάλλοντας κάτι. — **κρασπέδωση** (η) [1894].

κραταιός, -ή/-ά, -ό αυτός που διαθέτει μεγάλη ισχύ, δύναμη: *~ δυναστεία / αυτοκρατορία / οικονομία / θέληση / εχθρός / πίστη* ΣΥΝ. δυνατός, ισχυρός, ρωμαλέος ΑΝΤ. ασθενής, ανίσχυρος. — **κραταιώς** επίρρ. [μτγν.], **κραταιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος* (βλ.λ.), πβ. κ. *παλαιός*].

κραταιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κραταίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) καθιστώ ισχυρό, αυξάνω τη δύναμη, την ισχύ: *κραταιώνεται ένα καθεστώς αυθαίρετου ανταγωνισμού και παρανομίας* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, ενδυναμώνω, ενισχύω, δυναμώνω ΣΥΝ. αδυνατίζω, αποδυναμώνω. — **κραταίωση** (η) [μτγν.].

κράτει ρ. → κρατώ

κρατερός, -ή/-ά, -ό (σπάν.-λογοτ.) **1.** κραταιός, αυτός που έχει μεγάλη δύναμη, ισχύ: *~ αντίπαλος* || *~ θέληση / πίστη* ΣΥΝ. ισχυρός, δυνατός, ρωμαλέος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, ισχυρό πείσμα, σφοδρότητα: *~ μάχη / αντίσταση* ΣΥΝ. σφοδρός, λυσσώδης, πεισματώδης. — **κρατερώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ < *κράτος* (βλ.λ.)].

κρατέρωμα (το) [μτγν.] {κρατερώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο μπρούντζος, κράμα χαλκού και κασσιτέρου: *~ πυριτίου* (μπρούντζος πυριτίου).

κράτημα (το) [μτγν.] {κρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κρατάει κανείς (κάτι) ή να κρατιέται από (κάπου), το πιάσιμο: *βίαιο / τρυφερό ~ από το μπράτσο* || *το σωστό ~ τού σπαθιού απαιτεί μεγάλη δύναμη* || *το ~ τού χεριού είναι ένδειξη οικειότητας* || *το ~ από τις χειρολαβές εξασφαλίζει ισορροπία* ΣΥΝ. βάσταγμα, στήριξη, κράτηση, άρπαγμα ΑΝΤ. παράτημα **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμεύει για το πιάσιμο αντικειμένου, για να κρατήσει (κάποιος) (κάτι) ή να κρατηθεί (από αυτό): *το μειονέκτημα αυτού τού λεωφορείου είναι ότι δεν έχει αρκετά ~ για τη μεταφορά επιβατών* ΣΥΝ. χερούλι, λαβή • **3.** η διατήρηση, η συγκράτηση σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *για έναν χορευτή το ~ τής ισορροπίας είναι βασικό* ΑΝΤ. χάσιμο, απώλεια· ΦΡ. ***κράτημα των τιμών*** η διατήρηση των τιμών σε επιθυμητά και σταθερά επίπεδα: *χρειάστηκε η επέμβαση τού υπουργείου για το ~ στα ενοίκια* || *το ~ στα επίπεδα αυτά εξασφαλίζει χαμηλό τιμάριθμο* **4.** (στα αυτοκίνητα) η ιδιότητα των τροχών να διατηρούν σταθερή επαφή με το έδαφος ανεξάρτητα από την ταχύτητα τού αυτοκινήτου και την κατάσταση τού οδοστρώματος, η δυνατότητα προσφύσεως: *τα λάστιχα αυτά εξασφαλίζουν γερό / σταθερό ~ ακόμα και σε βρεγμένους δρόμους* || *αυτοκίνητο με γερά ~* **5.** η υπεύθυνη παρακολούθηση, η φροντίδα, η μέριμνα για κάτι: *το ~ λογιστικών βιβλίων εταιρείας* || *μπέιμπι-σίτερ για το ~ τού παιδιού* ΣΥΝ. επιμέλεια, τήρηση **6.** ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) εκκλησιαστικό μέλος, που αντί για κείμενο έχει συλλαβές, οι οποίες δεν έχουν σημασία (λ.χ. «νενενά», «τερερέμ», βλ.λ.) και χρησιμοποιείται για να παρατείνει τη διάρκεια των κύριων συνθέσεων. — (υποκ.) **κρατηματάκι** (το).

κρατημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα συγκράτησης· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν έχει κρατημό*** (μεσν. φρ.) δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ελέγξει τον εαυτό του ή να πειθαρχήσει (σε κάτι): *φεύγει αύριο για διακοπές και ~!*

κρατήρας (ο) **1.** μεγάλο, αρχαιοελληνικό αγγείο, μέσα στο οποίο γινόταν η ανάμειξη κρασιού (οίνου) με νερό: *πήλινος / χάλκινος / μετάλλινος ~* **2.** η κοιλότητα στην επιφάνεια τής γης, που σχηματίζεται κατά χαρακτηριστικό τρόπο στο στόμιο ηφαιστείου· το άνοιγμα τής γης στο άκρο τού ηφαιστειακού πόρου: *οι έντονες αναθυμιάσεις στον ~ τού ηφαιστείου δημιουργούν φόβους για επανενεργοποίησή του* || *η λίμνη έχει σχηματιστεί στον ~ τού σβησμένου ηφαιστείου* **3.** ΓΕΩΛ. (στη Γη, στη Σελήνη ή σε άλλο ουράνιο σώμα) βαθούλωμα κυκλικού σχήματος με υπερυψωμένο χείλος ή σειρά διαδοχικών χειλέων, το οποίο σχηματίστηκε από την πρόσκρουση μετεωρίτη στο έδαφος τού πλανήτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατήρ, -ῆρος* < θ. *κρā-* (πβ. παθ. αόρ. *ἐ-κρά-θην* τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»), για το οποίο βλ. λ. *κράμα*].

-κράτης, -κράτισσα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο τού οποίου η ζωή, η συμπεριφορά κ.λπ. καθορίζονται από ορισμένες αντιλήψεις, κοινωνικές δομές, στόχους κ.λπ.: *τεχνο-κράτης, αποικιο-κράτης, τρομο-κράτης, αριστο-κράτης, φαλλο-κράτης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀριστο-κράτης*), που προέρχεται από το αρχ. *κρατῶ* «εξουσιάζω» και εμφανίζεται επίσης σε απόδ. ξέν. όρων και νόθων συνθέτων (λ.χ. *αποικιο-κράτης* < αγγλ. colonialist, *γραφειο-κράτης* < γαλλ. bureau-crate)].

κράτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να κρατιέται, να περιορίζεται ή να δεσμεύεται (κάτι), να μην αφήνεται ελεύθερο: *~ υγρών / ούρων* ΣΥΝ. συγκράτηση, παρεμπόδιση, αναχαίτιση, σταμάτημα, κράτημα, βάσταγμα (βλ. λ. *κατακράτηση*) • **2.** (ειδικότ. συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που παρακρατείται από τον μισθό εργαζομένου για την ασφάλιση, τη σύνταξη ή την ιατροφαρμακευτική περίθαλψή του: *η εξόφληση τού δανείου θα γίνει σταδιακά με κρατήσεις από τον μισθό του* **3.** η προσωπική συμφωνία για την εκ των προτέρων εξασφάλιση παροχής υπηρεσιών από ξενοδοχείο, θέατρο, μεταφορικό μέσο, εστιατόριο κ.λπ.: *για να βρεις δωμάτιο, πρέπει να κάνεις ~ δύο μήνες πριν* || *για κρατήσεις θέσεων απευθυνθείτε στη γραμματεία τουρισμού* || *έχει γίνει ~ στο όνομά σας για τέσσερα άτομα* ΣΥΝ. κλείσιμο **4.** ΝΟΜ. δικαστική ποινή προσωρινής στερήσεως τής ελευθερίας φυσικού προσώπου για πράξεις που συνιστούν πταίσματα: *τιμωρήθηκε με ~ 30 ημερών* || *προσωρινή ~* (κατά την προδικασία) || *προσωπική ~* (η προσωποκράτηση, βλ.λ.) || *ένταλμα κρατήσεως* || *έχει τεθεί υπό ~ για παράβαση στρατιωτικών καθηκόντων*.

κρατητήριο (το) [1888] {κρατητηρί-ου | -ων} ο ειδικός χώρος αστυνομικού τμήματος για την κράτηση προσώπων κατόπιν δικαστικής απόφασης· (γενικότ.) κάθε τόπος κράτησης (σε στρατόπεδο, στρατιωτικό νοσοκομείο κ.λπ.) ΣΥΝ. πειθαρχείο, φυλακή, δεσμωτήριο, (λόγ.) ειρκτή, (λαϊκ.) φρέσκο, στενή.

-κρατία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι επικρατεί κάπου: *δημο-κρατία, τρομο-κρατία* **2.** την περίοδο κατά την οποία κυριαρχούν κάποιοι: *Ενετο-κρατία, Τουρκο-κρατία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἀριστο-κρατία, δημο-κρατία*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω» και κληροδοτήθηκε σε διάφορες γλώσσες (λ.χ. αγγλ. -cracy, γαλλ. -cratie)].

κρατίδιο (το) [1855] {κρατιδί-ου | -ων} **1.** το μικρής έκτασης (ή και οργανωτικής υποδομής) κράτος: *το ~ των Σκοπίων / τού Βατικανού* **2.** καθένα από τα μέλη ομόσπονδης πολιτείας: *ήταν από τα πλουσιότερα ~ τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας.*

κρατικοδίαιτος, -η, -ο **1.** αυτός που συντηρείται οικονομικώς από το κράτος **2.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που απομυζά τον κρατικό προϋπολογισμό, που (παρασιτικά) χρηματοδοτείται από κρατικές υπηρεσίες: *~ επιχειρήσεις / συνδικαλισμός / οικονομία.*
[ΕΤΥΜ. < *κρατικός* + *-δίαιτος* < *διαιτώμαι* «διάγω τον βίο, διαβιώ»].

κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός (ο) → καπιταλισμός

κρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση στο κράτος τής ιδιοκτησίας και τού διαχειριστικού ελέγχου επιχείρησης ή οργανισμού ΣΥΝ. εθνικοποίηση ΑΝΤ. αποκρατικοποίηση, ιδιωτικοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatisation].

κρατικοποιώ ρ. μετβ. {κρατικοποιείς... | κρατικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω (επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ.) υπό τον διοικητικό έλεγχο τού κράτους, καθιστώ ιδιοκτησία τού κράτους: *η κυβέρνηση κρατικοποίησε ορισμένες προβληματικές επιχειρήσεις* || *κρατικοποιημένη οικονομία* ΣΥΝ. εθνικοποιώ ΑΝΤ. αποκρατικοποιώ, ιδιωτικοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatiser].

κρατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που εντάσσεται στο σύστημα λειτουργίας τού κράτους: *~ υπάλληλος / υπηρεσία / περιουσία / μηχανισμός / ασφάλεια / τράπεζα / αρχείο / έγγραφο / φορέας / τηλεόραση / θέατρο* || *~ μηχανή* (το σύνολο των υπηρεσιών που υπάγονται στο κράτος) ΣΥΝ. δημόσιος, κυβερνητικός ΑΝΤ. ιδιωτικός **2.** (α) αυτός που πραγματοποιείται, παρέχεται ή προκύπτει από το κράτος (τις λειτουργίες τού κράτους) ή τελείται για το κράτος: *~ διαγωνισμός / προϋπολογισμός / ομόλογα / παρέμβαση / προστασία / έλεγχος / δαπάνες / έργα / δάνεια / επιχορήγηση* (β) ***κρατικός καπιταλισμός*** (κατά τη λενινιστική θεωρία) η οικονομία στην οποία η ιδιοκτησία και η διαχείριση τής παραγωγής ανήκει σε ιδιώτες, οι οποίοι υπόκεινται σε εκτεταμένους κρατικούς ελέγχους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatique].

Κρατίνος (ο) αρχαίος Έλληνας κωμικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κρατίνος* < *κράτος* + επίθημα *-ίνος*].

κρατισμός κ. **κρατικισμός** (ο) θεωρία που προβάλλει τον παρεμβατικό και ρυθμιστικό ρόλο τού κράτους στη διαμόρφωση τής οικονομικής και πολιτικής ζωής μιας κοινότητας. — **κρατικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatisme (< état «κράτος»), άσχετο προς το μεσν. *κρατισμός* «κρατημός»].

κράτιστος, -ίστη, -ιστον (υπερθ.) (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει τη μέγιστη δύναμη, ισχύ, το μεγαλύτερο κύρος ΣΥΝ. δυνατότατος, ισχυρότατος, άριστος ΑΝΤ. χείριστος· ΦΡ. ***κατά το κράτιστον / από τού κρατίστου*** (*κατά τὸ κράτιστον*, Διονυσ. Αλικαρν. 2,22· *ἀπὸ τοῦ κρατίστου*, Πολύβ. 8.17.4) κατά άριστο τρόπο: *έπραξε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού *κρείσσων* / *-ττων* (< **κρέτ-jων*, που απαντά στην κανονική βαθμίδα *κρέτ-ος*, παράλλ. τ. τού *κράτος*, βλ.λ.). Ο τ. *κράτιστος* < *κράτος* + υπερθ. επίθημα *-ιστος*].

κράτος (το) {κράτ-ους | -η, -ών} **1.** ενότητα ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, θρησκείας, γλώσσας ή εθνικότητας (λαός), εγκατεστημένη σε οριοθετημένη εδαφική έκταση (χώρα) και οργανωμένη πολιτικά σε πρόσωπο δημοσίου δικαίου για την άσκηση τής εξουσίας και αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα: *σκοπός τού ~ είναι η διασφάλιση και η απονομή δικαιοσύνης* || *κατά τον αναρχισμό το ~ είναι βλαβερό και περιττό* || *~ ομοσπονδιακό / αποικιακό* (προτεκτοράτο) / *κυρίαρχο* (με πλήρη εξωτερική ελευθερία) **2.** (συνεκδ.) η εδαφική έκταση που καταλαμβάνει το κράτος, το σύνολο τής επικράτειας: *ελληνικό / μεγάλο ~* || *~ τής κεντρικής Ευρώπης* || *νότιο / μεσογειακό ~* || *~-μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. χώρα, πολιτεία, επικράτεια **3.** το σύστημα διακυβέρνησης, ο τρόπος άσκησης τής κρατικής εξουσίας: *~ δημοκρατικό / αυταρχικό / θεοκρατικό* (η ιδεολογία και η πρακτική του βασίζονται σε θρησκευτικό δόγμα) / *φιλελεύθερο* (με λειτουργία τού πολυκομματισμού και τής ελεύθερης αγοράς) / *ολοκληρωτικό* **4.** (συνεκδ.) η πολιτική εξουσία· το σύνολο (των ανώτερων) διοικητικών αρχών που ασκούν τη διακυβέρνηση, που ρυθμίζουν τη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών, καθώς και η λειτουργία των υπηρεσιών αυτών: *χωρισμός Εκκλησίας και κράτους* || *κλονίζεται η εμπιστοσύνη τού πολίτη στο ~* || *απρόσωπο / δαιδαλώδες / γραφειοκρατικό / σύγχρονο / αξιόπιστο ~* || *οι αναρχικοί κατέλυσαν το ~ στα επεισόδια τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. εξουσία, αρχή, κυβέρνηση, διοίκηση, Δημόσιο· ΦΡ. (α) ***το κράτος είμαι εγώ*** (γαλλ. l'état c'est moi) φράση τού Λουδοβίκου ΙΔ' τής Γαλλίας, που εκφράζει τη φιλοσοφία τού απολυταρχισμού στην πιο ακραία εκδοχή (β) ***κράτος εν κράτει*** (λατ. imperium in imperio) (i) μικρό ανεξάρτητο κράτος μέσα στα όρια άλλου: *το Βατικανό είναι ~* (ii) οποιαδήποτε ομάδα ή δύναμη που συμπεριφέρεται ως αυτόνομη εξουσία στο πλαίσιο αυτόνομου κράτους: *η γραφειοκρατία έχει γίνει ~* (γ) ***αστυνομικό κράτος*** βλ. λ. *αστυνομικός* (δ) ***κράτος δικαίου*** το κράτος όπου κυριαρχεί το δίκαιο, όπου το δίκαιο αποτελεί ένα καθοριστικό πλαίσιο συμπεριφοράς για το κράτος (ε) ***κυρίαρχο / ανεξάρτητο κράτος*** κράτος που είναι κυρίαρχο εντός των ορίων του και είναι αναγνωρισμένη η διεθνής του προσωπικότητα (στ) ***υποτελές κράτος*** κράτος που βρίσκεται υπό την κηδεμονία ή προστασία άλλου ισχυρότερου κράτους (ζ) ***αυτόνομο κράτος*** κράτος εντός άλλου κράτους που απολαμβάνει καθεστώς αυτονομίας εντός των ορίων του, αλλά δεν είναι κυρίαρχο, ανεξάρτητο έναντι άλλων κρατών (η) ***κράτος πρόνοιας*** βλ. λ. *πρόνοια* **5.** το καθεστώς κυριαρχίας, η εξουσιαστική δύναμη: *το ~ τού νόμου* || (μτφ.) *«όπου είχε ~ κι εξουσία η Άνοιξη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ισχύ, εξουσία, δύναμη, επιβολή· ΦΡ. (α) ***υπό το κράτος*** (+γεν.) υπό την επήρεια· υπό τον απόλυτο έλεγχο: *ήταν αδύνατο να αποφασίσει ψύχραιμα ~ τού φόβου* ΣΥΝ. υπό την επιβολή (κάποιου) (β) ***κατά κράτος*** (*κατὰ κράτος*, Θουκ. 8,100) καθ' ολοκληρίαν, εντελώς: *ηττήθηκαν ~ σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. ολοσχερώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισχύς, δύναμη, εξουσία», < **kr̥-t-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **ker-t-* «ισχύς, δύναμη» (πβ. αιολ. *κρέτ-ος*), πβ. σανσκρ. krátu- «ισχύς, θέληση» (πβ. αρχ. *κρατ-ύς* «ισχυρός»), γοτθ. hardus «σκληρός», γερμ. hart, αγγλ. hard, αρχ. γερμ. craft «ρώμη, δύναμη», γερμ. Kraft κ.ά. Ομόρρ. *κρατ-ῶ, κρατ-αιός, κρατ-ερός / καρτ-ερός, κράτ-ιστος, κράτ-ημα, κρατητήριο* κ.ά., πιθ. κ. *καρκίνος* (βλ.λ.)].

κρατούμενο (το) {κρατουμέν-ου | -ων} ΜΑΘ. ο αριθμός που δείχνει τις δεκάδες, εκατοντάδες κ.λπ. που περισσεύουν από μία στήλη και υπολογίζονται (μεταφέρονται) στην αμέσως επόμενη κατά τις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις (τής πρόσθεσης, τής αφαίρεσης, τού πολλαπλασιασμού και τής διαίρεσης)· ΦΡ. ***ένα το κρατούμενο*** για δεδομένο που κατά την πορεία μιας συστηματικής διερεύνησης και επεξεργασίας στοιχείων απομονώνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό για την απόδειξη ή ενίσχυση μιας θέσης: *Δεν ξέρει από μαγαζί: έρχεται πελάτης, δεν τον καλωσορίζει: ~! Μετά τον σερβίρει βαριεστημένα...*

κρατούμενος (ο) {κρατουμέν-ου | -ων, -ους}, **κρατουμένη** (η) πρόσωπο που παρά τη θέλησή του (νομίμως ή μη) στερείται τής προσωπικής του ελευθερίας και κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο: *ανταρσία / απόδραση / καταγγελίες κρατουμένων* || *πολιτικοί / ποινικοί ~* ΣΥΝ. φυλακισμένος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. μέσης φωνής τού αρχ. ρ. *κρατῶ*, απόδ. τού γαλλ. détenu].

κρατς (το) {άκλ.} ο ήχος τού μασήματος τραγανιστής τροφής, τού τριξίματος, τού τσαλακώματος χαρτιού, πλαστικού κ.λπ. Επίσης (εμφατ.) **κρατς-κρούτς** κ. **κράτσα-κρούτσα** κ. **κριτς-κράτς**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κρατύνω ρ. μετβ. {εκράτυνα} (σπάν.-αρχαιοπρ.) (λόγ.) ενισχύω, ισχυροποιώ: *με την πολιτική του εκράτυνε την αυτοκρατορία και επέβαλε παντού την ισχύ του* ΣΥΝ. κραταιώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος*].

κρατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρατ-άς... κ. -είς... | κράτ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω (κάτι) με το χέρι, κυρ. για να το μεταφέρω, να το στερεώσω ή να ελέγξω την κίνησή του: *~ ένα λουλούδι / το πιρούνι / το χέρι κάποιου / το τιμόνι / το κεφάλι* || *~ κάτι με προσοχή / απαλά / δυνατά / γερά* || *~ τσάντα* (λ.χ. κρεμασμένη στον ώμο μου) || *~ το κλειδί για κάτι* (έχω τον έλεγχο) || *~ κάτι στο ράφι* (βλ. λ. *ράφι*)· ΦΡ. (α) ***κρατώ (κάποιον) (στο χέρι)*** (μεσν. φρ.) διαθέτω στοιχεία εις βάρος (κάποιου), με τα οποία μπορώ να τον ελέγξω: *δεν μπορεί να κάνει τίποτα· έχουν πολλά στοιχεία και τον κρατάνε γερά* (β) (παροιμ.) ***όπου ακούς πολλά κεράσια, κράτα / πάρε και μικρό καλάθι*** βλ. λ. *καλάθι* (γ) ***κρατώ (σφιχτά) / αφίγγω τα λουριά (σε κάποιον)*** βλ. λ. *λουρί* (δ) (παροιμ.) ***κράτα με να σε κρατώ (ν' ανεβούμε στο βουνό)*** βοήθησέ με, για να σε βοηθήσω (ε) ***κρατώ το φανάρι*** βλ. λ. *φανάρι* **2.** (γενικά) στηρίζω, μπορώ να αντέξω το βάρος (από κάτι): *δεν νομίζω ότι αυτό το συρματάκι μπορεί να κρατήσει τόσο βάρος / τα δύο κομμάτια μαζί* || *δεν με κρατούν τα χέρια / τα πόδια μου* || *δεν με κρατάει η μέση μου* (κουράζομαι να στέκομαι, πονάω στη μέση) || (μτφ.) *τον κράτησε ζωντανό η ελπίδα τής σωτηρίας* **3.** έχω (κάποιον/κάτι) αγκαλιά: *κράτα με, φοβάμαι!* || *κράτησε τρυφερά το παιδί της* **4.** συγκρατώ (με τα χέρια ή το σώμα): *τον κρατούσαν, για να μην τον χτυπήσει!* **5.** έχω (κάτι) πάνω μου, μαζί μου: *κρατάς καθόλου λεφτά / αναπτήρα / ταυτότητα;* **6.** έχω (κάποιον) υπό κράτηση: *τον κρατούν στο αστυνομικό τμήμα* **7.** συγκρατώ, απορροφώ: *ο οργανισμός του δεν κρατά τα απαραίτητα συστατικά* || *το φράγμα κρατάει τα νερά τού ποταμού* || *το σφουγγάρι κρατάει πολύ νερό* || *οι ρίζες των δέντρων κρατούν το χώμα στις πλαγιές τού βουνού* || (μτφ.) *η μνήμη μου δεν κρατά πια τίποτα* **8.** φυλάω κάτι, το προφυλάσσω από την κατανάλωση: *κράτα λίγα λεφτά στην άκρη* || *κρατάει το καλό κρασί για τους ξένους* **9.** διατηρώ (κάτι/κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *μη με κρατάς σε αγωνία!* || *~ το φως αναμμένο / το σώμα ζεστό / το σπίτι καθαρό* || *~ σταθερή πορεία* (έχω σταθερές επιλογές)· ΦΡ. (α) ***κρατώ / αφήνω απόσταση*** βλ. λ. *απόσταση* (β) ***κρατώ (κάποιον) σε απόσταση*** βλ. λ. *απόσταση* (γ) ***κρατώ / τηρώ τις αποστάσεις*** βλ. λ. *απόσταση* (δ) ***κρατώ (κάποιον) μακριά (μου)*** δεν ενθαρρύνω την επαφή, την προσέγγιση με κάποιον (ε) ***κρατώ ψηλά το κεφάλι*** (i) διατηρώ την αξιοπρέπειά μου (ii) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις: *πέρασε πολλές δοκιμασίες, αλλά κράτησε ψηλά το κεφάλι* (στ) ***κρατώ κλειστό το στόμα μου*** βλ. λ. *στόμα* **10.** εξακολουθώ να έχω (κάτι), κάνω (κάτι) να εξακολουθεί να υπάρχει: *~ την αξιοπρέπειά μου / τα προσχήματα / το ποσοστό μου* || *σε αυτές τις περιπτώσεις η λέξη κρατά τον τόνο της* || *η εταιρεία αυτή κρατά την πρώτη θέση στην αγορά* || *~ κακία* (βλ. λ. *κακία*) / *πισινή* (βλ. λ. *πισινή*) || *~ τα μάτια κλειστά μπροστά σ' ένα πρόβλημα* (αρνούμαι να παραδεχτώ κάτι, υποκρίνομαι πως δεν υπάρχει κάτι) || *~ τσίλιες* (βλ. λ. *τσίλια*) || *~ τα μπόσικα* (βλ. λ. *μπόσικος*)· ΦΡ. (α) ***κρατώ τη θέση μου*** (i) συμπεριφέρομαι και ενεργώ κατά τρόπο που ταιριάζει στην κοινωνική μου θέση ή την αξιοπρέπειά μου: *μια κυρία ξέρει να κρατά τη θέση της* (ii) επιμένω στη θέση μου, δεν αλλάζω τη γνώμη μου (β) ***κρατώ τη σειρά*** ακολουθώ την καθορισμένη σειρά στις ενέργειές μου: *θα γίνουν όλα, αλλά θα κρατήσουμε τη σειρά που έχουμε* (γ) ***κρατώ καλή σειρά*** έχω καλό προγραμματισμό: *ξέρει και κρατά καλή σειρά στη δουλειά του* (δ) ***κρατώ μια σειρά*** ταξινομώ τις ενέργειές μου, ακολουθώ μία σειρά (ε) ***κρατώ χαρακτήρα*** ακολουθώ σταθερή στάση, χωρίς να υποκύπτω σε πιέσεις, πειρασμούς: *είπα να κρατήσω χαρακτήρα, αλλά τελικά δεν άντεξα και ενέδωσα* (στ) ***κρατώ μούτρα***

(σε κάποιον) εξακολουθώ να εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου απέναντι σε κάποιον για προηγούμενη σύγκρουση, διαφωνία μας, δείχνοντάς το με την έκφραση τού προσώπου μου (ζ) **κρατώ το παιδί** (i) αποφασίζω να μην κάνω έκτρωση, να γεννήσω το παιδί που έχω συλλάβει: *παρά την αντίδραση τού οικογενειακού της περίγυρου, η νεαρή κοπέλα αποφάσισε να κρατήσει το παιδί* (ii) προσέχω ένα παιδί όσο λείπουν οι γονείς του, κάνω μπέιμπι-σίτινγκ (η) **κρατώ (κάποιον) στη ζωή** (i) βοηθώ (κάποιον) να μην πεθάνει: *μόνο τα μηχανήματα πλέον τον κρατούσαν στη ζωή*˙ *τους περιποιήθηκε, τους έδωσε ό,τι είχε και κατάφερε να τους κρατήσει στη ζωή* (ii) δίνω τη δύναμη σε κάποιον να επιβιώσει σε αντίξοες συνθήκες: *η ελπίδα της να δει ξανά τα παιδιά της την κράτησε στη ζωή, παρά τα όσα πέρασε* **11.** διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου: ~ *τις ωραίες μόνο στιγμές, τα άλλα τα αφήνω* || *εγώ τα ~ αυτά, μη νομίζεις πως ξεχνώ*· ΦΡ. (α) **κρατάω (κάτι) μανιάτικο / γινάτι** βάζω (κάτι) πείσμα, θυμούμαι με εκδικητική διάθεση: *πάνε χρόνια από τότε, αλλά αυτός το κρατάει μανιάτικο!* ΑΝΤ. ξεχνώ (β) **κρατάω (κάτι) αμανάτι** βλ. λ. αμανάτι (γ) **κρατάω κακία (σε κάποιον)** δεν ξεχνώ κάτι κακό που μου έκανε (κάποιος) και επιθυμώ να του το ανταποδώσω **12.** διατηρώ την κυριότητα (πράγματος), εξακολουθώ να χρησιμοποιώ ή να κατέχω (κάτι): *μου κρατάτε τη θέση / τη σειρά για ένα λεπτό, να μην ξαναπεριμένω στην ουρά;* || *μετακόμισε στο ρετιρέ, αλλά θα κρατήσει και το διαμέρισμα τού πρώτου* || *πήραν εντολή να κρατήσουν τις θέσεις πάση θυσία* **13.** έχω στην κατοχή μου: ~ *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση* **14.** τηρώ (κάτι), είμαι συνεπής (σε κάτι): ~ *υπόσχεση / δέσμευση / τον όρκο μου* || ~ *μυστικό* (είμαι εχέμυθος, δεν διαδίδω μυστικό)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)** βλ. λ. διδάσκω (β) **κρατώ τον λόγο μου** πραγματοποιώ τις υποσχέσεις που δίνω (γ) **κρατώ (κάτι) κρυφό** δεν αποκαλύπτω κάτι: *τόσα χρόνια το κρατούσαν κρυφό ότι είχε πρόβλημα υγείας* **15.** είμαι ή γίνομαι συνεχιστής ενός πράγματος: ~ *τις παραδόσεις / τα ήθη και έθιμα ενός τόπου* || *το παιδί κρατάει το όνομα τού πατέρα του* **16.** (μτφ.) συνέχω, διατηρώ (κάτι) ενωμένο, κυρ. στηρίζοντας και ενισχύοντάς το: *μετά τον χαμό τού άνδρα της αυτή κράτησε την οικογένεια* || *σ' αυτό το παιχνίδι ήταν ο παίκτης που κράτησε την ομάδα* **17.** συγκρατώ χωρίς να εκφράζω, δεν εξωτερικεύω (κάτι): *κράτα τη γνώμη σου για τον εαυτό σου!* || *τα κρατάει όλα μέσα του* || ~ *τον θυμό / την οργή / την αγανάκτησή μου*· ΦΡ. **κράτα τα λόγια σου** κ. **κράτα / κρύβε λόγια** (μεσν. φρ.) μη λες όσα ξέρεις ή θέλεις να πεις, να είσαι συγκρατημένος σε αυτά που λες: ~, *δεν ξέρεις τι γίνεται αύριο* || ~, *γιατί και οι τοίχοι έχουν αφτιά!* **18.** (στο β' πρόσ. προστ. **κράτα**) μη μου δίνεις (κάτι), πάρε πίσω, σου επιστρέφω (κάτι): ~ *τα ρέστα!* || (μειωτ.) ~ *τη συγγνώμη σου / το δώρο σου, δεν το θέλω!* **19.** σημειώνω, καταγράφω (κάτι): *κράτα το τηλέφωνό μου και πάρε με αύριο!* || *η γραμματέας μου θα κρατήσει τα στοιχεία σας* **20.** καταχωρίζω, σημειώνω συστηματικά: ~ *τις απουσίες των μαθητών / τα πρακτικά των συνεδριάσεων / ημερολόγιο* **21.** αναλαμβάνω την ευθύνη ενός πράγματος, διαχειρίζομαι ή διοικώ (κάτι): ~ *το ταμείο μιας επιχείρησης* || ~ *το απουσιολόγιο* || *αυτή κρατάει μόνη της το μαγαζί / το περίπτερο* || *κρατάει το νοικοκυριό* **22.** αναλαμβάνω υπό την προστασία μου (κάποιον/κάτι), φροντίζω: *η μάννα της τους κρατάει τα παιδιά όταν εργάζονται* **23.** ελέγχω και κατευθύνω (συνήθ. ομάδα ατόμων): *ο έμπειρος ομιλητής ξέρει να κρατά το ακροατήριό του* **24.** δεσμεύω τον χρόνο (κάποιου), καθιστώντας υποχρεωτική την παρουσία του: *τα παιδιά της κρατούν στο σπίτι* || *τους κράτησαν στο γραφείο μέχρι αργά λόγω τής πολλής δουλειάς* || *μη με κρατάς άλλο, πρέπει να φύγω* **25.** διακόπτω, ανακόπτω· ΦΡ. **κρατώ / βαστώ την αναπνοή μου** βλ. λ. αναπνοή **26.** προπληρώνω ή δεσμεύω προκαταβολικά (κάτι) για μελλοντική χρήση: *έχουμε κρατήσει δίκλινο δωμάτιο σε ξενοδοχείο* || *να κρατήσεις θέσεις για την πρωινή πτήση* || (κ. μεσοπαθ.) *το τραπέζι είναι κρατημένο* (ρεζερβέ) **27.** παρακρατώ, αφαιρώ ένα τμήμα από το χρηματικό ποσό που δικαιούται κανείς: *του κρατάνε πολλά για ασφάλεια και σύνταξη* || *δεν μου έδωσες σωστά τα ρέστα, κράτησες ένα χιλιάρικο παραπάνω* **28.** υπεξαιρώ, αφαιρώ ή αποκρύπτω (κάτι) από τον νόμιμο κάτοχό του: *κατήγγειλε ότι οι αρχές τού κρατούν παράνομα την αλληλογραφία του* || *του έστειλε δώρο έναν χρυσό αναπτήρα, αλλά τον κράτησε κάποιος από το ταχυδρομείο* || *η λογοκρισία επιλέγει ποιες πληροφορίες θα κρατήσει και ποιες θα δημοσιευθούν* **29.** κατέχω: *οι επαναστάτες εξακολουθούν να κρατούν το βόρειο τμήμα τής πόλης* **30.** σε σειρά τυποποιημένων φρ. σχηματίζοντας περιφράσεις, όπως: ~ *λογαριασμό* (λογαριάζω) || ~ *σημειώσεις* (σημειώνω) || ~ *ισορροπία* (ισορροπώ) || ~ *συντροφιά / παρέα* (συντροφεύω) || ~ *δροσιά / ζέστη* (διατηρώ δροσιά ή ζέστη, διατηρώ σταθερή τη θερμοκρασία) **31.** κάνω (κάτι) να διαρκέσει: *μην κρατήσεις πολύ το τηλεφώνημα* || *η υψίφωνος κράτησε την κορώνα για ένα λεπτό* ♦ (αμετβ.) **32.** κατάγομαι, έχω την προέλευσή μου από κάπου: *από πού κρατάς;* || *από πού κρατάει η σκούφια σου;* || *κρατά από μεγάλο σόι / αριστοκρατική οικογένεια* **33.** μένω αναλλοίωτος, δεν φθείρομαι με τη χρήση: *κράτησε αυτό το παλτό, δέκα χρόνια το έχω και είναι σαν καινούργιο!* || *πόσο κρατάει το γάλα εκτός ψυγείου;* **34.** (μτφ.) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις και αντιστάσεις: *πόσο θα κρατήσει κι η μάννα τους να τους βλέπει σ' αυτό το χάλι;* || *πώς κρατά αυτός ο άνθρωπος ακόμα και δεν τρελαίνεται;* **35.** έχω διάρκεια: *πόσο θα κρατήσει η ταινία / η συζήτηση;* || *πολύ κράτησε αυτή η ιστορία / αυτό το βιολί* || *η προετοιμασία τους κράτησε δύο μήνες* ΣΥΝ. διαρκώ· ΦΡ. **(κάτι / κάποιος) καλά κρατεί** (κάτι/κάποιος) συνεχίζει να βρίσκεται σε ακμή, σε ισχύ, σε υψηλό επίπεδο, να διαρκεί με αμείωτη ένταση κ.λπ.: *«αν στην Ελλάδα το καλοκαίρι ακόμη ~, στη Γερμανία το μόνο που παραμένει καυτό για την ώρα είναι η προεκλογική περίοδος»* (εφημ.) || *«ο αντίπαλός τους, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, ~»* (εφημ.) || *ο χορός ~* (βλ. λ. *χορός*) **36.** (για καιρό) διατηρούμαι: *το καλοκαίρι κρατάει μέχρι και τον Οκτώβριο συνήθως* ΣΥΝ. παρατείνομαι **37.** προβάλλω αντίσταση: *η πόλη κρατά ακόμα παρά τη στενή πολιορκία τού εχθρού* ΣΥΝ. αντιστέκομαι **38.** (προστ. **κράτει!**) ως ναυτικό παράγγελμα προς τον μηχανικό μηχανής για να σταματήσει τις μηχανές· κυρ. στη ΦΡ. **κάνω κράτει** (σε κάτι) δείχνω συγκράτηση σε κάτι, σταματώ: *να κάνουμε λίγο κράτει στα έξοδα, γιατί φεύγουν πολλά λεφτά!* (μεσοπαθ. **κρατιέμαι**) **39.** πιάνομαι από (κάπου): ~ *από το τραπέζι / από τη χειρολαβή, για να μην πέσω* || (μτφ.) *από πού να κρατηθείς, όταν όλα ανατρέπονται τόσο γρήγορα;* ΣΥΝ. στηρίζομαι **40.** βρίσκομαι σε καλή κατάσταση (από οικονομική ή κοινωνική πλευράς, ως προς τη φυσική μου κατάσταση, την υγεία ή την εμφάνισή μου κ.λπ.): *δεν είναι και ο Ωνάσης, αλλά κρατιέται καλά!* || *για άνθρωπο εβδομήντα χρονών κρατιέται θαυμάσια!* || *το πρόσωπό της κρατιέται υπέροχα, ούτε μια ρυτίδα!* **41.** συγκρατούμαι: *δεν κρατιέμαι, θα το πω!* || *δεν κρατήθηκε και έβαλε τα γέλια* **42.** ΝΟΜ. **κρατείται** έκφραση που χρησιμοποιείται στη δικαστηριακή πράξη και σημαίνει ότι η εκδίκαση μίας υπόθεσης μετατίθεται για το τέλος τής σειράς χωρίς να αναβληθεί, είτε γιατί κάποιος από τους συνηγόρους έχει προσωρινό κώλυμα είτε για άλλον λόγο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατῶ (-έω)* «εξουσιάζω – κατέχω» < *κράτος* (βλ.λ.). Ο τ. *κράτει* είναι προστ. ενεστ. β' προσώπου τού αρχ. *κρατῶ (-έω)*. Ως ναυτ. πρόσταγμα αποδίδει το ιταλ. ferma].

-κρατώ / -κρατούμαι β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** το καθεστώς υποτέλειας που επιβάλλεται σε κάποιους: *ενετο-κρατούμαι, φραγκο-κρατούμαι* **2.** αριθμητική υπεροχή: *γυναικο-κρατούμαι, ανδρο-κρατούμαι.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐπι-κρατῶ, ἀριστο-κρατοῦμαι*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω»].

κρατών, -ούσα, -ούν {κρατούντ-ος (θηλ. κρατούσης) | -ες (ουδ. *-α*), -ων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που επικρατεί, που κυριαρχεί: *τα κρατούντα κοινωνικά πρότυπα* || *η κρατούσα άποψη / θέση / θεωρία* **2.** **κρατούντες** (οι) αυτοί που επισήμως ασκούν την εξουσία, οι κυβερνώντες.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω, κυριαρχῶ» (βλ.λ.)].

κραυγάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κραύγασα} βγάζω κραυγή, φωνάζω με ένταση, με δύναμη: *το πλήθος κραύγαζε κατά των συνωμοτών* || ~ *από πόνο* || *όρμησε κραυγάζοντας και χειρονομώντας έξαλλος!* || *«φύγε!», κραύγασε με μίσος* ΣΥΝ. σκούζω, ωρύομαι, ουρλιάζω, κράζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. σιγομιλώ, ψιθυρίζω. — **κραυγασμός** (ο) [μτγν.].

κραυγαλέος, -α, -ο [1659] εξαιρετικά έντονος, ολοφάνερος: ~ *αδικία / ανισότητα / παράδειγμα / περιπτώσεις λαθών* || *τέτοιες ~ παρατυπίες αφήνουν υποψίες για την ακεραιότητα των ελεγκτών* ΣΥΝ. χτυπητός, πρόδηλος. **κραυγαλέ-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γοερός.*

[ΕΤΥΜ. < *κραυγή* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

κραυγή (η) **1.** η πολύ δυνατή και βίαιη φωνή, το έντονο κάλεσμα, ξεφωνητό: *βγάζω ~ πόνου / απελπισίας / αγωνίας / αποδοκιμασίας* || *ακούστηκε η ~ μιας γυναίκας* || ~ *βοήθειας* ΣΥΝ. φωνή, ξεφώνημα **2.** η οξεία και δυνατή φωνή που βγάζουν ορισμένα πτηνά: *η ~ τού βατράχου είναι κοάξ-κοάξ* || *η ~ τού κορακιού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kr-ug-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -ug-) τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα κραυγών ορισμένων πουλιών, πβ. αρχ. σκανδ. hraukr «κορμοράνος», γοτθ. hrūk «λάλημα πετεινού», ρωσ. kruk, λατ. corvus «κόρακας» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κρώ-ζω, κόρ-αξ (-ακας), κορώνη* (> *κουρούνα*) κ.ά.].

κραχ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** η αιφνίδια και ραγδαία πτώση των τιμών τού χρηματιστηρίου εξαιτίας πανικού που δημιουργείται στον χώρο της οικονομίας (από οικονομικά ή πολιτικά γεγονότα): *το μεγάλο ~ τού 1929 στην Αμερική* || *στο ~ τού 1987 ο δείκτης τιμών Dow Jones έχασε 22% στο χρηματιστήριο τής Ν. Υόρκης* **2.** η ξαφνική κατάρρευση επιχείρησης (με μεγάλη οικονομική δύναμη) ΣΥΝ. πτώχευση.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krach «γδούπος, πτώση», πβ. κ. αγγλ. crack «σπάζω», γαλλ. craquer κ.τ.ό., ονοματοποιημένοι όροι].

κράχτης (ο) {κραχτών} **1.** πρόσωπο που διαλαλεί, ο τελάλης: *έστειλε κράχτες σ' όλη τη χώρα για τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας, διαλαλητής **2.** (α) όποιος ή ό,τι μαζεύει κόσμο, κυρ. σε θέαμα, παράσταση, που προσελκύει το ενδιαφέρον πελατών: *σ' ένα νυχτερινό κέντρο πρέπει να υπάρχει ένα μεγάλο όνομα, ένας διάσημος τραγουδιστής, για ~* (β) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να ελκύσει την προσοχή των άλλων, ιδ. στο εμπόριο: *έβαλε το ωραίο φουστάνι στη βιτρίνα για ~, αλλά μέσα πουλούσε δεύτερα πράγματα* (γ) πτηνό ή ζώο που χρησιμοποιείται στο κυνήγι, για να τραβάει άλλα ζώα σε παγίδα **3.** (κακόσ.) υπάλληλος (μερικές φορές κακόφημου ή παράνομου) μαγαζιού, που προσελκύει (ψαρεύει) πελάτες.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κράκτης*, μεταγενέστερος τ. τού αρχ. *κεκράκτης*, αναδιπλασιασμένη μορφή θέματος που απαντά στο ρ. *κράζω*].

κρέας (το) {κρέ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σάρκα των ζώων· η συνολική μάζα μυών, λίπους, τενόντων και συνδέσμων μεταξύ τού δέρματος και τού σκελετού στο σώμα σπονδυλωτού ή άλλου ζώου (κυρ. ο μυϊκός ιστός)· ΦΡ. (α) **δεν πιάνει κρέας πάνω του** για άνθρωπο πολύ αδύνατο, κοκκαλιάρη, που δεν παχαίνει: *όσο και να φάει, ~!* ΣΥΝ. δεν πιάνει ξίγγι (πάνω του) (β) (εκφραστ.) **ένα μάτσο κρέας** για άνθρωπο αγύμναστο, δυσκίνητο και χοντρό, με νωθρές αντιδράσεις και παθητικότητα: *από το καθισιό και το φαγητό όλη μέρα κατάντησε ~* ΣΥΝ. λαπάς (γ) (εκφραστ.) **κάνω τα μούτρα (κάποιου) κρέας** (i) χτυπώ (κάποιον) πολύ, δέρνω με αγριότητα (και ως απειλή): *αν σε πιάσω, θα σου κάνω τα μούτρα κρέας* ΣΥΝ. σπάω κάποιον στο ξύλο, (λαϊκ.-σκωπτ.) χαλάω την πρόσωψη (σε κάποιον) (ii) (ειρων.) εξευτελίζω (κάποιον) εντελώς, τον ντροπιάζω: *τώρα μάλιστα, του έκανες τα μούτρα*

κρέας με αυτό που είπες! ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να σταθεί, προσβάλλω, θίγω, κάνω (κάποιον) να ντραπεί **2.** (ειδικότ. για το ανθρώπινο σώμα) η πλούσια σάρκα, όγκος μυών και λίπους: *βλέπω έχεις ~ πάνω σου!* (είσαι εύσωμος, εύσαρκος) **3.** τα εδώδιμα τμήματα τού σώματος των σφαγίων, η σάρκα συγκεκριμένων ζώων, που χρησιμοποιείται για τη διατροφή των ανθρώπων (κυρ. η σάρκα των θηλαστικών, κατ' αντιδιαστολή προς τη σάρκα ψαριών και πουλερικών ή προς τα όσπρια, τα χορταρικά, τα φρούτα, τα ζυμαρικά κ.λπ.): *~ βοδινό / μοσχαρήσιο / χοιρινό / πρόβειο* || *~ κόκκινο* (από αρνί, μοσχάρι, κατσίκι) / *λευκό* (από ψάρι, πουλερικά, χοιρινό) || *~ νωπό / κατεψυγμένο / καπνιστό / κονσερβοποιημένο / αλεσμένο* (κιμάς)· ΦΡ. (παροιμ.) ***το φτηνό το κρέας το τρών' οι σκύλοι*** κάτι ευτελές, κατώτερης ποιότητας αποδεικνύεται άχρηστο **4.** καθένα από τα παραπάνω εδώδιμα τμήματα τού σώματος των σφαγίων, παρασκευασμένο και μαγειρεμένο ως φαγητό: *~ κοκκινιστό / ψητό / βραστό / στα κάρβουνα* || *οι γιατροί συνιστούν την αποφυγή τής υπερκατανάλωσης κρέατος* || *μία μερίδα ~.* — (υποκ.) **κρεατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *qrew- «ωμό κρέας». πβ. σανσκρ. kraviṣ-, kravyam, λατ. cruor «πηγμένο αίμα», crudus «αιματηρός, βίαιος» (> crudelis > γαλλ. cruel), πολ. krew «αίμα», αρχ. γερμ. hrao «ωμός», αγγλ. raw, γερμ. roh κ.ά.].

κρεαταγορά (η) **1.** η αγορά κρεάτων· τόπος αγοραπωλησίας κρεάτων **2.** (ειδικότ.) μεγάλο κατάστημα που πουλάει κρέας, κρεοπωλείο.

κρεατάκια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαρκώδεις, αδενοειδείς εκβλαστήσεις, που αναπτύσσονται στη μύτη εμποδίζοντας την αναπνοή και αφαιρούνται με χειρουργική επέμβαση.

κρεατάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη κρεάτων (κόκκαλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

κρεατής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανθρώπινου δέρματος **2.** ***κρεατί*** (το) το χρώμα τού ανθρώπινου δέρματος.

κρεατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική οσμή τού (νωπού κυρ.) κρέατος.

κρεατινή (η) ▸ κρεάτινος

κρεατίνη (η) [1880] {κρεατινών} ΒΙΟΛ. πρωτεϊνική ουσία που συντίθεται από αμινοξέα, απαντά στο αίμα, στον εγκέφαλο και στους μυς και είναι σημαντικό απόθεμα ενέργειας για τη μυϊκή συστολή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. créatine].

κρεατινίνη (η) {κρεατινινών} ΒΙΟΛ. μεταβολικό παράγωγο τής κρεατίνης (βλ.λ.), που βρίσκεται στο αίμα και στα ούρα, από όπου απεκκρίνεται σε σταθερή ποσότητα ανά 24ωρο ανεξαρτήτως τής διατροφής τού ατόμου και δίνει ενδείξεις για την ομαλή λειτουργία των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. créatinine].

κρεάτινος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι από κρέας, που αποτελείται από κρέας, σάρκα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***κρεατινή (εβδομάδα)*** η προτελευταία εβδομάδα τής Αποκριάς, κατά την οποία επιτρέπεται να τρώει κανείς κρέας (β) ***κρεατινή Κυριακή*** η Κυριακή τής Κρεοφάγου, η τρίτη Κυριακή τής Αποκριάς. Επίσης **κρεατινός**, -ή, -ό (σημ. 2) κ. **κρεατένιος**, -ια, -ιο (σημ. 1).

κρεατοελιά (η) μικρό, φυσικό, συνήθ. σκουρόχρωμο και εκ γενετής, σαρκώδες εξόγκωμα στο ανθρώπινο δέρμα (που μοιάζει με μικρή ελιά)· (επιστημ.) ο μελαγχρωματικός σπίλος.

κρεατομηχανή (η) η μηχανή με την οποία αλέθουμε το κρέας, για να γίνει κιμάς.

κρεατόμυγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μεγάλη μύγα που αφήνει τα αβγά της στο κρέας μέχρι την επώαση τους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mouche de la viande].

κρεατόπιτα (η) {δύσχρ. κρεατοπιτών} πίτα με γέμιση από μικρά κομμάτια κρέατος ή κιμά, (συνήθ.) ρυζιού και μυρωδικά.

κρεατόσουπα (η) {δύσχρ. κρεατοσουπών} σούπα για την παρασκευή τής οποίας χρησιμοποιείται ο ζωμός βρασμένου κρέατος.

κρεατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η κατανάλωση κρέατος (κυρ. στην καθημερινή διατροφή) ΑΝΤ. χορτοφαγία.

κρεατοφάγος, -ος, -ο [1894] αυτός που η διατροφή του στηρίζεται στην κατανάλωση κρέατος, που τρώει πολύ ή συχνά κρέας ΣΥΝ. κρεοφάγος. Επίσης **κρεατοφαγάς** (ο) {κρεατοφαγάδες}.

κρεατωμένος, -η, -ο αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα (λόγω μυών ή λίπους), που «έχει κρέας πάνω του» ΑΝΤ. κοκκαλιάρης.

κρεβάτι (το) (παλαιότ. ορθ. *κρεββάτι*) {κρεβατ-ιού | -ιών} **1.** έπιπλο με επίπεδη βάση, στην οποία τοποθετείται στρώμα για την ανάπαυση και τον ύπνο ανθρώπου πάνω σε αυτό: *βάζω* (κάποιον) *στο ~* (τον κοιμίζω) || *σηκώνομαι από το ~* (ξυπνάω) || *σηκώνω κάποιον από το ~* (τον ξυπνάω) || *τα πόδια τού ~* (το κάτω μέρος του) || *το κεφαλάρι τού ~* || *~ σκαλιστό / μπρούντζινο / ξύλινο / στρωμένο / πτυσσόμενο / μονό / διπλό* (για δύο άτομα) / *με κολόνες / με ουρανό* (με σκεπή) / *παιδικό / νοσοκομείου / νυφικό* (που έχει στρωθεί και στολιστεί για την πρώτη νύχτα τού γάμου) ΣΥΝ. (λόγ.) κλίνη, (για μωρά) κούνια, (πρόχειρο) ράντζο, (αρχαιοπρ.) ευνή, (λαϊκ.) ντιβάνι· ΦΡ. (α) ***(είμαι / μένω) στο κρεβάτι*** είμαι κλινήρης, αδυνατώ λόγω ασθένειας να ακολουθήσω το καθημερινό πρόγραμμα δραστηριοτήτων μου: *~ με 40 πυρετό* || *ο γιατρός τού είπε να μείνει στο κρεβάτι ακόμα λίγες μέρες* (β) ***πέφτω στο κρεβάτι*** πέφτω για ύπνο: *πέφτει στο κρεβάτι από τις εννιά* ΣΥΝ. κοιμάμαι (γ) ***ρίχνω (κάποιον) στο κρεβάτι*** (i) (για αρρώστια κ.λπ.) καταβάλλω (κάποιον): *για έναν μήνα τον έριξε στο κρεβάτι η υπερκόπωση* (ii) (για πρόσ.) καταφέρνω να κάνω κάποιον να δεχθεί να συνευρεθεί μαζί μου ερωτικά: *με τις υποσχέσεις του κατάφερε να τη ρίξει στο κρεβάτι* (δ) ***κάνω / στρώνω / φτειάχνω το κρεβάτι*** στρώνω σεντόνια και κουβέρτες, τακτοποιώ τα κλινοσκεπάσματα μετά τον ύπνο: *έφυγε βιαστικά το πρωί και δεν πρόλαβε να κάνει το κρεβάτι* ΣΥΝ. στρώνω, φτειάχνω τα σεντόνια (ε) ***κρεβάτι τού πόνου*** το κρεβάτι στο οποίο ο άρρωστος υπομένει τους πόνους, την ταλαιπωρία μιας ασθένειας: *ήταν δίπλα του στο ~ ώς την τελευταία μέρα* || *δεν έχασε το χιούμορ του ούτε και στο ~* **2.** κλίνη ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και συνεκδ. δωμάτιο ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και οι αντίστοιχες υπηρεσίες και η εξυπηρέτηση που παρέχονται σε πελάτη, ασθενή κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει ~ για τη νύχτα· όλα τα ξενοδοχεία ήταν πλήρη* ΣΥΝ. δωμάτιο, (λόγ.) κλίνη **3.** έθιμο τού γάμου, κατά το οποίο συγγενείς και φίλοι, αφού στρωθεί το κρεβάτι των μελλονύμφων, αφήνουν επάνω χρήματα, πετάνε ρύζι κ.ά. **4.** η ερωτική συνεύρεση, οι επιδόσεις των εραστών κατά τη διάρκεια τής σεξουαλικής πράξης: *είναι καλός / βίαιος / τρυφερός στο ~* || *κάνω ~* (κάνω έρωτα) || *ταιριάζουν στο ~* ΣΥΝ. έρωτας, σεξ· ΦΡ. ***πάω στο κρεβάτι (με κάποιον)*** συνευρίσκομαι σεξουαλικά με κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάκελος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρεβάτιον* < μτγν. *κραβάτιον*, υποκ. τού ουσ. *κράβ(β)ατος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολικό δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. grabatus].

κρεβατίνα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** οριζόντιο καφασωτό, δικτυωτό πλαίσιο, στο οποίο μπλέκεται και στερεώνεται η κληματαριά: *μεταλλική / ξύλινη ~* || *~ από καλάμι* **2.** (συνεκδ.) η κληματαριά: *τα φύλλα τής ~.*

κρεβατοκάμαρα (η) {δύσχρ. κρεβατοκαμαρών} το υπνοδωμάτιο, το δωμάτιο που χρησιμοποιείται για τον ύπνο, για την ανάπαυση των ενοίκων: *πεντάρι διαμέρισμα με τρεις ~.*

κρεβατομουρμούρα (η) {χωρ. πληθ.} η φορτική και κουραστική έκφραση παραπόνων μεταξύ συζύγων / εραστών, η γκρίνια στο κρεβάτι (πριν από τον ύπνο): *η γυναίκα του δεν τον αφήνει να κοιμηθεί με την ~ κάθε βράδυ!*

κρεβάτωμα (το) {κρεβατώμ-ατος | -ατα, -άτων} το να αναγκάζεται κάποιος να μένει στο κρεβάτι λόγω ασθενείας.

κρεβατώνω ρ. μετβ. {κρεβάτω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να πέσει άρρωστος στο κρεβάτι: *αυτή η γρίπη μάς κρεβάτωσε* || *είναι κρεβατωμένος με πυρετό* ΣΥΝ. αρρωσταίνω, ρίχνω στο κρεβάτι.

κρείσσων, -ων, -ον κ. **κρείττων** {κρείσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει μεγαλύτερη ισχύ, δύναμη, που πλεονεκτεί σε δυνάμεις, καλύτερος ΑΝΤ. χειρότερος, ασθενέστερος· ΦΡ. ***κατά το κρείττον*** κατά τον τρόπο που υπαγορεύει η ηθική: *ομιλεί και πράττει ~* ΣΥΝ. ηθικά, σωστά. — **κρεισσόνως** κ. **κρειττόνως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. αττ. *κρείσσων / -ττων* (κατ' αναλογίαν προς το *ἀμείνων*) < *κρέσσων* (ιων.) < **κρέτ-jων*, που εμφανίζει το θ. **κρετ-*, από όπου και *κρέτ-ος*, αιολ. τ. τής λ. *κράτος* (βλ.λ.). Η λ., εκφράζοντας τη σημ. «ισχυρότερος», χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ἀγαθός*].

κρεμ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής κρέμας, υπόλευκος, κιτρινωπός: *~ πουκάμισο / ύφασμα / χαρτί* **2.** ***κρεμ*** (το) το ίδιο το χρώμα τής κρέμας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crème, βλ. κ. *κρέμα*].

κρέμα (η) {κρεμών} **1.** το λίπος τού γάλακτος, που ανεβαίνει στην επιφάνεια, όταν σταματήσουμε να το αναταράσσουμε· το αφρόγαλα, το καϊμάκι: *βάζει πάντα ~ στον καφέ του* || *~ γάλακτος* || *μια κουταλιά ~ με τη σοκολάτα* **2.** κάθε μείγμα που έχει ως βάση βούτυρο, αβγά, άμυλο, ζάχαρη και γάλα και στο οποίο προστίθενται και άλλα συστατικά και σερβίρεται ως επιδόρπιο ή γλύκισμα: *~ καραμελέ / σοκολάτα / βανίλιας / με φρούτα και μαρέγκα / σαντιγί / μους* || *η ~ τού γαλακτομπούρεκου / τής μπουγάτσας / τής τάρτας*· ΦΡ. (ειρων.) ***φάε την κρέμα / την κρεμούλα σου*** για την υποτίμηση τού συνομιλητή, για να δείξουμε ότι ο συνομιλητής είναι άπειρος: *~, παιδάκι μου, και μη μπλέκεσαι με τέτοιες ιστορίες* ΣΥΝ. πιες το γαλατάκι σου **3.** μη ρευστό φαρμακευτικό παρασκεύασμα, η δομή τού οποίου επιτρέπει την επάλειψή του στο σώμα για φαρμακευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς: *~ προσώπου / σώματος / καθαρισμού / ενυδατική / για την ακμή / για τις ρυτίδες / για ξηρά ή λιπαρά ή κανονικά δέρματα / υποαλλεργική / νυκτός / ημέρας / ξυρίσματος / μαλακτική* (για τα μαλλιά). — (υποκ.) **κρεμούλα** κ. **κρεμίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. crema < παλ. γαλλ. cresme < λατ. chrisma < αρχ. *χρῖσμα* (βλ.λ.)].

κρεμαγιέρα (η) {δύσχρ. κρεμαγιερών} το σύστημα διεύθυνσης των τροχών αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. crémaillère < παλ. γαλλ. carmeillère < cramail < δημώδ. λατ. *crama(s)culus < μτγν. *κρεμαστήρ, -ῆρος*, αρχικώς «οι μύες που υποστηρίζουν τους όρχεις»].

κρεμάζω ρ. → κρεμώ

κρεμάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κατασκευή συνήθ. σε σχήμα ορθής γωνίας, στην άκρη τής οποίας κρεμούσαν σκοινί με θηλειά (βρόχο), την οποία περνούσαν στον λαιμό καταδίκου για την θανάτωση του (απαγχονισμός) ΣΥΝ. αγχόνη **2.** (συνεκδ.) ο απαγχονισμός, το κρέμασμα (κάποιου) από τον λαιμό (για την εκτέλεση θανατικής ποινής)· ΦΡ. (α) ***στέλνω κάποιον στην κρεμάλα*** αποφασίζω την εκτέλεση κάποιου με απαγχονισμό (β) ***πάω στην κρεμάλα*** καταδικάζομαι σε θάνατο με απαγχονισμό: *αν τον συλλάβουν, θα πάει σίγουρα στην κρεμάλα* (γ) ***γλυτώνω την κρεμάλα*** καταφέρνω να μην καταδικαστώ σε θάνατο με απαγχονισμό: *με τέτοια εγκλήματα που έχει διαπράξει δεν τη γλυτώνει την κρεμάλα* (δ) ***η υπόθεση σηκώνει / είναι για / θέλει κρεμάλα*** κάποιος πρέπει να τιμωρηθεί αυστηρότατα (ε) ***είναι λες και τον πάνε στην κρεμάλα*** κάποιος είναι πολύ στενοχωρημένος • **3.** παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίκτης γράφει το πρώτο και το τελευταίο γράμμα μιας λέξης, σημειώνοντας με παύλες από πόσα γράμματα αποτελείται και ο άλλος παίκτης μαντεύει ποια γράμματα έχει, μέχρι να τη βρει ολόκληρη· για κάθε λανθασμένο γράμμα που λέει, σχημα-

τίζεται σταδιακά σε μια ζωγραφιά ένα κρεμασμένο ανθρωπάκι (πρώτα το κεφάλι, τα μαλλιά, ο λαιμός του κ.λπ.), που αν σχεδιαστεί ολόκληρο πριν ο παίκτης βρει τη λέξη, αυτός χάνει • **4.** (σκωπτ.) ο γάμος.
[ΕΤΥΜ. < *κρεμώ* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *φεύγω – φευγάλα, τρέχω – τρεχάλα*].

κρεμάμενος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που κρέμεται (από κάπου)· μόνο στη ΦΡ. ***επί ξύλου κρεμάμενος*** βλ. λ. *ξύλο*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κρέμαμαι*, για το οποίο βλ. λ. *κρεμώ*].

κρεμανταλάς (ο) {κρεμανταλάδες}, **κρεμανταλού** (η) {κρεμανταλούδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) ψηλός και αδέξιος άνθρωπος, χωρίς χάρη.
[ΕΤΥΜ. < **κρεμανταρ-άς* (< *κρεμώ*), με πιθ. επίδρ. τού *μπουνταλάς* ή, κατ' άλλη άποψη, < **κρεμο-μανταλάς* (με απλολογία)].

κρέμασμα (το) [μτγν.] {κρεμάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κρεμάσει κάποιος κάτι: *το ~ διακοσμητικών φώτων στους δρόμους* || *το ~ σκουλαρικιού στο αφτί* **2.** η εκτέλεση με απαγχονισμό, ο πνιγμός στην κρεμάλα· ΦΡ. ***(κάποιος) θέλει κρέμασμα*** (κάποιος) πρέπει να τιμωρηθεί με την πιο αυστηρή ποινή, του αξίζει παραδειγματική τιμωρία: *τέτοιοι εγκληματίες θέλουν κρέμασμα, όχι φυλακή* • **3.** (σκωπτ.) ο γάμος.

κρεμασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που κρέμεται από κάπου, που έχει κρεμαστεί: *πάνω από τα ράφια των προϊόντων υπήρχαν ~ ετικέτες με τις τιμές* ΣΥΝ. αναρτημένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει απαγχονιστεί, που έχει πεθάνει στην κρεμάλα: *οι ~ αφήνονταν σε κοινή θέα ως παράδειγμα προς αποφυγήν*· ΦΡ. (παροιμ.) ***στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί*** (i) πρέπει να αποφεύγει κανείς να θυμίζει στους άλλους επώδυνες για αυτούς καταστάσεις με αναφορές σε παρόμοια θέματα: *Μιλούσε για χρεωκοπία σε άνθρωπο που είχε πτωχεύσει! Μα μιλάνε για σχοινί στο σπίτι τού κρεμασμένου:* (ii) άνθρωποι που έχουν διαπράξει σφάλματα ή αδικήματα δεν πρέπει να κατηγορούν άλλους για τα ίδια σφάλματα ή αδικήματα: *ας μη μιλάει το κόμμα σας για νοθεία· ~!*
[ΕΤΥΜ. Η παροιμία *στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί* είναι μετάφρ. τού γαλλ. on ne parle pas de corde dans la maison du pendu].

κρεμαστάρι (το) {κρεμασταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε κρεμιέται (κυρ. στο ανθρώπινο σώμα, όπως τα σκουλαρίκια, τα βραχιόλια κ.λπ.) **2.** η κρεμάστρα· ΦΡ. (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** βλ. λ. *αλεπού* **3.** καρπός που κρεμιέται (από το ταβάνι), για να συντηρηθεί ή να ωριμάσει **4.** (σκωπτ.-μειωτ.) για πεσμένο γυναικείο στήθος. (υποκ.) **κρεμασταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρεμαστάριον* «καντηλέρι» < *κρεμαστός* + παραγ. επίθημα *-άρι(ον)*].

κρεμαστήρι (το) {κρεμαστηρ-ιού | -ιών} η κρεμάστρα για τα ρούχα στη ντουλάπα: *ξύλινο / πλαστικό / μεταλλικό ~* ΣΥΝ. κρεμαστάρι. (υποκ.) **κρεμαστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κρεμαστός* + παραγ. επίθημα *-ήρι*, πβ. κ. *τρυπητ-ήρι*].

κρεμαστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που κρεμιέται, που αναρτάται: *~ ρολόι* (ρολόι τοίχου) / *ράφι* / *καθρέπτης* / *τσάντα* (που περνιέται στον ώμο) ΣΥΝ. κρεμασμένος, αναρτημένος **2.** αυτός που δεν στηρίζεται κάπου, αλλά αιωρείται· μετέωρος: *~ φωτιστικό* / *γλάστρα* / *γέφυρα* (χωρίς υποστυλώματα, καμάρες κ.λπ.) / *βεράντα* / *βράχια* (αυτά που προεξέχουν, που φαίνεται πως δεν ακουμπούν αλλού) / *κήποι* (βλ. λ. *κήπος*) ΣΥΝ. αιωρούμενος. — **κρεμαστά** επίρρ.

κρεμάστρα (η) [μτγν.] {κρεμαστρών} **1.** μικρό αντικείμενο που αποτελείται από ένα κομμάτι ξύλου, μετάλλου ή πλαστικού, συνήθ. κυρτό ή σε σχήμα περίπου αμβλυγώνιου τριγώνου, με άγκιστρο στο πάνω μέρος του και συνήθ. με γαντζάκια στις άκρες του για το κρέμασμα των ρούχων ή εξαρτημάτων ενδύσεως (λ.χ. ζωνών) κυρ. στις ντουλάπες ΣΥΝ. κρεμαστάρι, κρεμαστήρι **2.** μικρό έπιπλο που κρεμιέται στον τοίχο ή στηρίζεται μόνο του και έχει άγκιστρα για το πρόχειρο κρέμασμα ρούχων, καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. καλόγερος.

κρεματόριο (το) {κρεματορί-ου | -ων} **1.** ειδικό οικοδόμημα για την αποτέφρωση των νεκρών **2.** (ειδικότ. στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως των Ναζί) ανάλογο οικοδόμημα με κλίβανο, στο οποίο αποτέφρωναν μαζικά τα πτώματα των αιχμαλώτων που προέρχονταν από τους θαλάμους αερίων: *τα ~ τού Άουσβιτς*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krematorium < λατ. cremo «καίω»].

κρεμεζής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα τού κρεμεζιού: *~ πουκάμισο* **2.** ***κρεμεζί*** (το) {κρεμεζ-ιού | -ιών} το κόκκινο χρώμα στην απόχρωση τού κρεμεζιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κιρμιζής* < τουρκ. kırmızı < αραβ. qirmiz, βλ. κ. λ. *καρμίνι*].

κρεμέζι (το) {κρεμεζ-ιού | -ιών} κόκκινη φυσική χρωστική ουσία, που παράγεται από το έντομο κέρμης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kırmızı].

κρεμμύδι κ. (λαϊκ.) **κρομμύδι** (το) {κρεμμυδ-ιού | -ιών} **1.** διετές ποώδες φυτό, τού οποίου οι έντονα αρωματικοί σαρκώδεις βολβοί τρώγονται νωποί ή μαγειρεμένοι, φρέσκοι ή ξεροί, και περιέχουν θειούχα πτητικά έλαια, που ερεθίζουν τα μάτια προκαλώντας δάκρυα **2.** (συνεκδ.) οι βολβοί αυτού του φυτού: *ψιλοκομμένα ~* || *το στιφάδο είναι φαγητό που βασίζεται στα ~* || *χλωρό / φρέσκο / ξερό ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια*** χτυπώ (κάποιον) αλύπητα, τον περνώ από εξονυχιστικό έλεγχο, από αυστηρή κριτική, τον εξουδετερώνω πλήρως, ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει: *έχει τόσο ακλόνητα επιχειρήματα, που αν μιλήσει, θα τους κάνει με τα κρεμμυδάκια!* || *τους έκαναν με τα κρεμμυδάκια στον χθεσινό αγώνα· έξι γκολ τους έβαλαν!* ΣΥΝ. κολλάω στον τοίχο (β) ***(ντυμένος) σαν το κρεμμύδι*** με πολλά ρούχα (το ένα πάνω στο άλλο). — (μεγεθ.) **κρεμμύδα** κ. **κρομμύδα** (η), (υποκ.) **κρεμμυδάκι** κ. **κρομμυδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κρομμύδιον*, υποκ. τού αρχ. *κρόμμυον* (το διπλό -*μμ*- δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά) < θ. *krom-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *krem- «κρεμμύδι, σκόρδο», πβ. μέσ. ιρλ. crim «σκόρδο», αρχ. αγγλ. hramsan (πληθ., > αγγλ. ramsons), ρωσ. čeremšá κ.ά.].

κρεμμυδίλα κ. (λαϊκ.) **κρομμυδίλα** (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά, κυρ. τού κομμένου ή μαγειρεμένου κρεμμυδιού.

κρεμμυδοειδής, -ής, -ές {κρεμμυδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα κρεμμυδιού· ιδ. στη ρωσική αρχιτεκτονική: *~ τρούλος ναού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής αρχιτεκτονικής αποδίδει το γερμ. zwiebel-förmig].

κρεμμυδόπιτα (η) {δύσχρ. κρεμμυδοπιτών} πίτα με γέμιση κυρ. από κρεμμύδια.

κρεμμυδόσουπα (η) {δύσχρ. κρεμμυδοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό τα κρεμμύδια.

κρεμμυδότσουφλο κ. (λαϊκ.) **κρομμυδότσουφλο** (το) η φλούδα τού κρεμμυδιού.

κρέμομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι στερεωμένος σε σταθερό σημείο σε απόσταση από το έδαφος και αιωρούμαι: *το φωτιστικό κρέμεται από το ταβάνι* **2.** (μτφ.) εξαρτώμαι από κάποιον παράγοντα: *όλοι κρεμόμαστε από σένα*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κρέμομαι / κρεμιέμαι από τον λαιμό (κάποιου)*** αποθέτω σε κάποιον κάθε ελπίδα μου, βασίζομαι ολοκληρωτικά σε αυτόν: *μια οικογένεια κρέμεται απ' τον λαιμό του, για να ζήσει* (β) ***κρέμομαι από το στόμα / τα χείλη (κάποιου)*** είμαι γοητευμένος από τον τρόπο που μιλάει κάποιος ή έχω στρέψει όλη μου την προσοχή στα λόγια κάποιου: *όλοι κρέμονταν από το στόμα τού καθηγητή την ώρα που εξηγούσε τα θέματα των εξετάσεων* (γ) ***κρέμομαι από μία κλωστή*** βλ. λ. *κλωστή*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρέμαμαι*, μέσ. φωνή τού ρ. *κρεμώ* (βλ.λ.)].

κρεμοσάπουνο (το) ρευστό κρεμώδες σαπούνι: *αρωματικό ~*.

κρεμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρεμάς... | κρέμ-ασα, -ιέμαι κ. (λαϊκ.) -ιούμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** στερεώνω (κάτι) από ψηλά, από σημείο κατάλληλο, ώστε να ισορροπεί με το βάρος του, στηρίζω (κάτι) από πάνω, από την κορυφή του: *~ τον πίνακα στον τοίχο / το φωτιστικό απ' το ταβάνι / τα στολίδια στο δέντρο / καρτέλες στα ρούχα / τις κουρτίνες / την τσάντα στον ώμο / το παλτό στην κρεμάστρα / τη σημαία στο κοντάρι* ΑΝΤ. ξεκρεμώ· ΦΡ. ***κρεμάω / λύνω / έχω λυτό / αμολάω το ζωνάρι μου για καβγά*** βλ. λ. *ζωνάρι* **2.** αφήνω (κάτι να πέσει προς τα κάτω χαλαρά, χωρίς να το συγκρατώ καθόλου): *~ τα χέρια απ' την κούραση* ΣΥΝ. ρίχνω, αφήνω· ΦΡ. ***κρεμάω μούτρα*** εκδηλώνω τη δυσαρέσκειά μου (για κάτι): *δεν του πήρα το παιχνίδι που μου ζήτησε κι αμέσως κρέμασε μούτρα!* **3.** εκτελώ με απαγχονισμό, πηγαίνω (κάποιον) στην κρεμάλα: *κρέμασαν τους προκρίτους τής περιοχής* || *αν σε πιάσει, θα σε κρεμάσει!* **4.** εγκαταλείπω την επαγγελματική μου απασχόληση σε έναν τομέα ή οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα: *ο μεγάλος ποδοσφαιριστής θα κρεμάσει τα παπούτσια του μετά τον τελικό* (θα σταματήσει το ποδόσφαιρο) || *ο διαιτητής κρέμασε τη σφυρίχτρα του* (έπαψε να διαιτητεύει) || *τα κρέμασε τα εργαλεία του* (σταμάτησε να δουλεύει) || *~ το πετραχήλι μου* (για κληρικό· παύω να ιερουργώ, τιμωρούμαι με αργία) || *~ τ' άρματα* (σταματώ τον πόλεμο, τις εχθροπραξίες) ♦ (αμετβ.) **5.** (λαϊκ. κυρ. για το σώμα, τους μυς) χαλαρώνω, χάνω την ικανότητα μυϊκού ελέγχου, τη σφριγηλότητά μου: *σταμάτησε τη γυμναστική και κρέμασε εντελώς* || *είχε κρεμάσει η γλώσσα του από την κούραση* **6.** (λαϊκ.-εκφραστ. για ύφασμα/ρούχο) σακουλιάζω· περισσεύω από τη μία πλευρά ή δεν εφαρμόζω καλά: *το σακάκι κρεμάει λίγο στην ωμοπλάτη και στα μανίκια* || *σπρώξε το τραπεζομάντιλο να ισιώσει, γιατί κρεμάει απ' αυτή την πλευρά*· (μεσοπαθ. **κρεμιέμαι**) **7.** πιάνομαι από κάπου, ώστε να αιωρούμαι: *ο πυροσβέστης κρεμάστηκε με το ένα χέρι απ' τη σκάλα, για να σώσει το παγιδευμένο κοριτσάκι* || *το παιδί κρεμάστηκε στον λαιμό τής μάννας του* (την πήρε αγκαλιά, περνώντας τα χέρια του γύρω από τον λαιμό της) **8.** μπορώ να τοποθετηθώ σε σημείο που βρίσκεται ψηλά, ώστε να αιωρούμαι: *ο πολυέλαιος κρεμιέται στο ταβάνι* **9.** απαγχονίζομαι, αυτοκτονώ με κρεμάλα: *κρεμάστηκε στο κελλί του* || *κρεμάστηκε από τις ενοχές*· ΦΡ. ***άι κρεμάσου / να πας να κρεμαστείς!*** για να διώξουμε κάποιον, για άνθρωπο που οι πράξεις του παύουν να μας ενδιαφέρουν ή να μας δεσμεύουν στο παραμικρό ΣΥΝ. κόψ' τον σβέρκο σου, άι πνίξου **10.** (σκωπτ.) παντρεύομαι, νυμφεύομαι: *κρεμάστηκε κι αυτός· άργησε, αλλά τον χόρεψε τον Ησαΐα!* ΣΥΝ. βάζω στεφάνι, στεφανώνομαι. Επίσης (σπάν.) **κρεμάζω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρεμῶ (-άω)* < *κρεμάννυμι*, αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως το αρχικό θ. τής λ. είναι *κρεμα-* (πβ. αόρ. *κρεμά-σαι*), αλλά η μεν σύνδεση με το λιθ. kariū «κρέμομαι, αναρτώ» προσκρούει σε μορφολογικά προβλήματα, η δε αναφορά τού σανσκρ. śrāmyati «κουράζω» αφήνει σημασιολογικά κενά. Ομόρρ. *κρημ-νός* (που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ.) > *γκρεμός, κρεμά-στρα, κρεμα-στός* κ.ά.].

κρεμώ – κρέμομαι – κρεμιέμαι. Το ρήμα **κρεμώ** (αρχ., μεταπλασμένος τ. τού *κρεμάννυμι*) έχει μεταβατική χρήση (παίρνει αντικείμενο), π.χ. *κρεμώ τον πίνακα στον τοίχο, κρεμώ τα ρούχα στη ντουλάπα* κ.λπ. με μεσοπαθητικό τ. το **κρεμιέμαι** που σημαίνει «κρατιέμαι ή πιάνομαι από κάπου, ώστε να μην ακουμπώ / στηρίζομαι στο έδαφος» (π.χ. *κρεμιέμαι στο μονόζυγο, το μενταγιόν κρεμιέται σε μια αλυσίδα*). Το **κρέμομαι** διαφέρει στη σημασία και την προέλευσή του από το *κρεμιέμαι* και σημαίνει «αιωρούμαι πιασμένος ή στερεωμένος από κάπου»: *Το φωτιστικό κρέμεται από το ταβάνι* – (μτφ.) *Κρέμομαι από τα χείλη κάποιου*. Μερικές φορές αντί τού ρήματος *κρεμώ* χρησιμοποιείται ο τ. **κρεμάζω** (μτγν. από τον αόρ. *εκρέμασα* τού αρχ. ρ. *κρεμάννυμι*).

κρεμώδης, -ης, -ες {κρεμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει

την υφή κρέμας: ~ *ουσία* / *σαπούνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

κρέντο (το) {άκλ.} **1.** οι πεποιθήσεις, αυτά που πιστεύει κάποιος **2.** ΜΟΥΣ. το τρίτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τού Πιστεύω (credo in unum Deum, πιστεύω εις ένα Θεόν): *το ~ από τη Λειτουργία τού Μότσαρτ*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. credo «πιστεύω»].

κρένω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) μιλώ σε κάποιον, του απευθύνω τον λόγο: *«Αγγέλω μ', κρένει η μάννα σου, δεν ξέρω τι σε θέλει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λέγω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρίνω*].

κρεολός (ο), **κρεολή** (η) **1.** (παλαιότ.) λευκός γεννημένος στις ισπανικές κτήσεις τής Αμερικής ή καταγόμενος από τους πρώτους Γάλλους αποίκους στον Νότο των Η.Π.Α. (π.χ. στη Νέα Ορλεάνη) **2.** (γενικότ.) καθένας από τους ανθρώπους που ανήκει στον πολιτισμό των λαών τής Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. créole < ισπ. criollo < πορτ. crioulo, ονομασία τού λευκού που γεννήθηκε στις αποικίες, < ρ. criar «ανατρέφω» < λατ. creāre «δημιουργώ»].

κρεολός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κρεολό **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κρεολή (γλώσσα)*** παρεφθαρμένη μορφή γλώσσας από την ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων γλωσσών (= πίτζιν γλώσσα), η οποία επικράτησε ως μητρική μιας γλωσσικής κοινότητας. Επίσης **κρεολικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πίτζιν*.

κρεοπωλείο (το) [μτγν.] κατάστημα ή τμήμα καταστήματος, όπου πωλείται κρέας ΣΥΝ. χασάπικο.

κρεοπώλης (ο) [μτγν.] {κρεοπωλών}. **κρεοπώλισσα** (η) {κρεοπωλισσών} πρόσωπο που πουλά κρέας· ο ιδιοκτήτης κρεοπωλείου ΣΥΝ. *χασάπης*, *μακελλάρης*.

κρεοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} κρεατοφαγία.

κρεοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] κρεατοφάγος.

κρεπ (το) {άκλ.} **1.** ακατέργαστο καουτσούκ, πεπιεσμένο σε πτυχωμένα φύλλα, που χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πελμάτων στα παπούτσια: *μποτάκια με ~* • **2.** ελαφρό ύφασμα από μετάξι, βαμβάκι ή άλλη ίνα με ελαφρά πτυχωμένη, κυματοειδή ή ανάγλυφη επιφάνεια ΣΥΝ. κρέπι· ΦΡ. ***νήμα κρεπ*** νήμα που έχει συστραφεί, το σγουρό νήμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe < παλ. γαλλ. cresp «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. crispus «τραχύς»].

κρέπα (η) {κρεπών} μαγειρικό και ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από ειδικό μείγμα πηχτής ζύμης (από αλεύρι, γάλα ή νερό και αβγά), που απλώνεται πάνω σε ειδική θερμαινόμενη πλάκα, ώσπου να ψηθεί και να γίνει μια πολύ λεπτή πίτα, η οποία γεμίζεται με πικάντικη ή γλυκιά γέμιση και τυλίγεται ρολό ή στα δύο ή στα τέσσερα: ~ *με μανιτάρια και ζαμπόν* || ~ *με σοκολάτα* / *με μπανάνες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe < παλ. γαλλ. cresp «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. crispus «τραχύς»].

κρεπάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρέπ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** σπάζω σε κομμάτια, κόβομαι σε μικρά μέρη: *έτσι που το φόρτωσες το αυτοκίνητο, θα κρεπάρει από το βάρος* ΣΥΝ. σχίζομαι, θραύομαι • **2.** (μτφ.) καταρρέω λόγω μεγάλης ψυχολογικής πίεσης, αντιδρώ με έντονο ξέσπασμα: *δεν αντέχω τόσο μεγάλη πίεση και άγχος, θα ~!* ΣΥΝ. σκάζω ♦ (μετβ.) **3.** αυξάνω τον όγκο τού χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών: *ο κομμωτής τής πρότεινε να κρεπάρει λίγο το μαλλί, για να μη φαίνεται πεσμένο* ΣΥΝ. ξαίνω. — **κρεπάρισμα** (το). (υποκ.) **κρεπαρισματάκι** (το) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. crepare < λατ. crepare «κροτώ, θορυβώ». Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. crêper (les cheveux)].

κρεπερί (η) {άκλ.} κατάστημα παρασκευής και πώλησης κρεπών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêperie].

κρέπι (το) {κρεπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το κρεπ, το λεπτό ύφασμα με τη χαρακτηριστική ανάγλυφη, κυματοειδή επιφάνεια **2.** η συνήθ. μαύρη ταινία ή άλλο κομμάτι από κρεπ ύφασμα, που φοριέται ως περιβραχιόνιο ή χρησιμοποιείται στα σπίτια ως συμβολική ένδειξη πένθους: *κρέμασαν τα ~* **3.** το μαύρο πέπλο που φορούσαν παλιότερα οι χήρες, για να δηλώσουν το βαρύ τους πένθος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. crêpe. Βλ. κ. *κρεπ*].

κρεπ-ντε-σίν (το) {άκλ.} το ελαφρό, μαλακό μεταξωτό ή συνθετικό κρεπ, που χρησιμοποιείται κυρ. για τη ραφή φορεμάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe de Chine «κρεπ τής Κίνας»].

κρεσέντο κ. **κρετσέντο** (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. η βαθμιαία αύξηση τής έντασης κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού **2.** (συνεκδ.) τμήμα μουσικού κομματιού που εκτελείται με βαθμιαία αύξηση τής έντασης **3.** (μτφ.) η σταθερή αύξηση στη δύναμη ή στην ένταση· το κορυφαίο σημείο σε μια κλιμάκωση: *βρισκόμαστε σε ένα ~ πολιτικολογίας εν όψει εκλογών* || *στο ~ τού πάθους* ΣΥΝ. κορύφωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. crescendo < λατ. crescendum, γερούνδιο τού ρ. cresco «αυξάνω»].

κρετινισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διανοητική καθυστέρηση τού ατόμου που οφείλεται σε εκ γενετής ανεπάρκεια στις εκκρίσεις τού θυρεοειδούς αδένα, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση τής ανατομικής και λειτουργικής ανάπτυξης **2.** η συμπεριφορά τού παθολογικώς ηλίθιου ατόμου **3.** (υβριστ.) η μεγάλη βλακεία και συνεκδ. κάθε πράξη ή ενέργεια που οφείλεται σε βλακεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. crétinisme. Βλ. κ. *κρετίνος*].

κρετίνος (ο/η) **1.** πρόσωπο που πάσχει από κρετινισμό ΣΥΝ. ιδιώτης, βλάκας **2.** (υβριστ.) για πρόσωπο ηλίθιο, μειωμένης αντίληψης ή αγροίκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. crétin < διαλεκτ. γαλλ. crestin, προσωνυμία που δόθηκε σε νοητικώς καθυστερημένα άτομα, τα οποία κατοικούσαν στις Άλπεις, με τη σημ. «αγαθιάρης, χαζούλης» και με ευφημιστικό σχηματισμό (πβ. γαλλ. bonhomme, innocent κ.ά., όλα με μειωτική χρήση), < λατ. christianus < μτγν. *χριστιανός*].

κρετόν (το) {άκλ.} λεπτό βαμβακερό ύφασμα, με έντονα χρώματα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κουρτίνες και καλύμματα επίπλων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cretonne < Creton, χωριό τής Νορμανδίας, όπου κατασκευαζόταν αυτό το ύφασμα].

Κρέων (ο) {Κρέοντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. **1.** βασιλιάς τής Κορίνθου, ο οποίος δέχθηκε στην αυλή του τη Μήδεια και τον Ιάσονα **2.** βασιλιάς τής Θήβας, γιος τού Μενοικέα· μετά τη μάχη των Επτά εναντίον τής Θήβας απαγόρευσε την ταφή τού Πολυνείκη. Επίσης **Κρέοντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σχηματισμένο κατά τις μτχ. σε -*ων*, -*οντος* < *κρε(ί)ων* «ισχυρός, κυρίαρχος», που συνδ. με σανσκρ. śréyas- «ισχυρότερος», αβεστ. srayah-].

κρημνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κρήμνισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) γκρεμίζω (βλ.λ.) (πβ. λ. *κατακρημνίζω*). — **κρήμνισις** (η) [μτγν.] κ. **κρημνισμός** (ο) [μτγν.] κ. **κρήμνισμα** (το) [μτγν.].

κρημνός (ο) (αρχαιοπρ.) ο γκρεμός· κυρ. στη ΦΡ. ***βαίνω κατά κρημνών*** βλ. λ. *βαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κρημ*-, εκτεταμ. βαθμ. θέματος, που απαντά στο ρ. *κρέμαμαι* (για το οποίο βλ. λ. *κρεμώ*). Βλ. κ. *γκρεμός*].

κρημνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κρημνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (έκταση) που έχει ανώμαλη διαμόρφωση, με γκρεμούς **2.** αυτός που θυμίζει γκρεμό, που έχει τα χαρακτηριστικά γκρεμού: ~ *όχθη* ΣΥΝ. απότομος, απόκρημνος, κατακόρυφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

κρηναίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που βγαίνει, που πηγάζει από κρήνη: ~ *ύδωρ*.

κρήνη (η) {κρηνών} **1.** η φυσική πηγή νερού **2.** η κατασκευή από την οποία ξεπηδά το νερό φυσικής πηγής ή τεχνητού πίδακα, λ.χ. πέτρινη ή μαρμάρινη τετράπλευρη κατασκευή με κρουνούς στις πλευρές της ή τοίχος, στην πρόσοψη τού οποίου υπάρχει κρουνός και χτιστή ή σκαλισμένη λεκάνη στην οποία χύνεται το νερό ή δεξαμενή με βάθρο, πάνω στο οποίο υπάρχει γλυπτή μορφή ή σύνθεση, από την οποία εκρέει νερό (συνήθ. σε κήπους ή δημόσιους χώρους) **3.** (μτφ.-λογοτ.) το σημείο από το οποίο εκπορεύεται, πηγάζει κάτι· οτιδήποτε τροφοδοτεί: *η ~ τού ηλίου* (από όπου πηγάζει το φως) ΣΥΝ. πηγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κράσνᾱ*, πιθ. < *kr̥snā- < I.E. *krosno- «πηγή», πβ. αρχ. αγγλ. hroen, hoern κ.ά. Ομόρρ. *κρουνός* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. *κρήνη* συνδέεται ετυμολογικώς με το ουσ. *κάρā* «κεφαλή» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κράνα· κεφαλή*) και έχει τη σημ. «κεφαλόβρυσο», πβ. λατ. caput fontis «κεφαλόβρυσο»].

κρηπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} (λόγ.) **1.** η λιθόκτιστη επίπεδη επιφάνεια σε όχθη ποταμού, η προκυμαία, το πλάτωμα αποβάθρας ΣΥΝ. κρηπίδωμα **2.** το θεμέλιο κτίσματος· κάθε βάθρο ή υπόβαθρο, με το οποίο ενισχύεται η αντοχή, η ανθεκτικότητα κτηρίου **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η βαθμιδωτή βάση των αρχαίων ναών **4.** χτισμένο σκαλοπάτι (κυρ. στη μπροστινή πλευρά τής Αγίας Τράπεζας) **5.** το τμήμα τού θαλάσσιου βυθού κοντά στην ακτή: *ηπειρωτική* ~ (υφαλοκρηπίδα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρηπίς*, -*ῖδος*, τεχνικός όρ., αγν. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο. Το λατ. crēpida είναι δάνειο από την Ελλην.].

κρηπίδωμα (το) [μτγν.] {κρηπιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** θεμέλιο υποστήριξης οικοδομήματος: ~ *ναού* ΣΥΝ. υπόβαθρο **2.** (μτφ.) η βάση, τα θεμέλια στα οποία στηρίζεται (κάτι): *οι μελέτες του αυτές αποτέλεσαν το ~ τής μετέπειτα επιστημονικής του θεωρίας* **3.** η πλατφόρμα σιδηροδρομικού σταθμού ή λιμανιού, το πλάτωμα επιβίβασης και αποβίβασης ΣΥΝ. αποβάθρα, (για λιμάνι) προκυμαία.

κρηπιδώνω ρ. μετβ. {κρηπίδωσα} **1.** κατασκευάζω κρηπίδα, θεμέλια **2.** (ειδικότ.) κατασκευάζω προκυμαία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρηπιδῶ* (-*όω*) < αρχ. *κρηπίς*, -*ῖδος* (βλ.λ.)].

κρησάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόσκινο με πολύ λεπτό δίχτυ, κατάλληλο για ψιλό κοσκίνισμα, συνήθ. για τον καθαρισμό του αλευριού από τα πίτουρα· ΦΡ. (α) ***(περνώ κάτι) από την ψιλή κρησάρα*** (εξετάζω κάτι) λεπτομερώς, (περνώ κάτι) από εξονυχιστικό έλεγχο (β) ***θα σου βάλω κρησάρα / κόσκινο*** βλ. λ. *κόσκινο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρησέρα*, αβεβ. ετύμου. Το επίθημα -*έρα* παρουσιάζεται και σε άλλες συναφείς λ. (πβ. *διφθ-έρα*, *χολ-έρα*), αλλά το θ. *κρησ-* παραμένει ανερμήνευτο. Έχει εικασθεί ότι προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **κρῆσις* / **κρῆσος* και συνδέεται με λατ. crētus «χωρισμένος», αλλά η ίδια η λατ. λ. είναι δυσεξήγητη ως προς την προέλευσή της. Η συνώνυμη λατ. λ. crībrum «κρησάρα, κόσκινο» δεν συνδέεται με την Ελλην.].

κρησαρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κρησάρισ-α, -τηκα, -μένος} περνώ κάτι από την κρησάρα, κοσκινίζω. Επίσης **κρησάρω**. — **κρησάρισμα** (το).

κρησαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει κοσκινιστεί με κρησάρα: ~ *αλεύρι* / *ψωμί* (που φτειάχνεται από κρησαρισμένο αλεύρι) ΣΥΝ. κρησαρισμένος, κοσκινιστός.

κρησφύγετο (το) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να κρυφτεί, χωρίς να διατρέχει κίνδυνο να τον πιάσουν, το ασφαλές καταφύγιο: *οι αντάρτες είχαν το ~ τους σε μια απόμερη και δυσβατη ορεινή περιοχή* ΣΥΝ. κρυψώνας, κρύπτη, λημέρι (πβ. λ. *καταφύγιο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρησφύγετον*, αβεβ. ετύμου. Το β' συνθ. -*φύγετον* προέρχεται από το ρ. *φεύγω* (πβ. αόρ. β' *φυγ-εῖν*). Ως προς το α' συνθ. *κρησ-* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις. Ήδη αρχ. είναι η εκδοχή ότι *κρησ-* < *Κρής* «Κρητικός», με την ιδέα ότι στην Κρήτη οι κάτοικοι κατέφευγαν σε σπηλιές. Οι P. Kretschmer και F. Solmsen ανάγουν το *κρησ-* / *κρᾶσ-* στην ετυμολογική οικογένεια του ουσ. *κάρα* «κεφαλή», οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο όπου καταφεύγει κανείς, για να σώσει το κεφάλι του (άποψη που προσκρούει σε σοβαρά φωνητικά προβλήματα). Ο J. Wackernagel υποστηρίζει ότι *κρησφύγετον* < **χρησφύγετον* (με ανομοίωση των δασέων συμφώνων) < θ. **χρησ-* (< *χρῆος*

«χρέος»), οπότε η λ. θα αναφερόταν στην προσπάθεια να αποφύγει κανείς την πληρωμή ενός χρέους (άποψη ισχυρή μορφολογικώς, αλλά με σημασιολογικά κενά). Ο Ε. Καψωμένος, τέλος, προτείνει αρχικό τύπο *πρησ-φύγετον (με ανομοίωση), όπου το θ. *πρησ- εμφανίζει την εκτεταμ. βαθμ. τού πρεσ- (< πρός, πβ. κ. πρέσβυς, βλ.λ.), οπότε η λ. προέρχεται από το ρ. προσ-φεύγω (άποψη με ισχυρά επιχειρήματα)].

Κρήτη (η) το μεγαλύτερο (σε έκταση και πληθυσμό) νησί τής Ελλάδας, που βρίσκεται μεταξύ τού Κρητικού και τού Λιβυκού Πελάγους. — **Κρητικός** (ο) [αρχ.], **Κρητικιά** (η), **κρητικός**, -ή/-ιά, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Πιστεύεται ότι η πρώτη μνεία τής νήσου γίνεται στη λ. ka-pia-ra, που απαντά στα ασσυροβαβυλωνιακά σφηνοειδή κείμενα. Επίσης η Κρήτη ταυτίζεται με την εβρ. λ. Kaphtór, με την οποία κατονομάζεται στην Π.Δ. η πατρίδα των Φιλισταίων. Για το ιταλ. Candia, βλ. λ. *Ηράκλειο*].

κρητίδα (η) (λόγ.) **1.** ωχρό ή λευκό, εύθρυπτο πέτρωμα από ασβεστολιθικά κελύφη μικρών ζώων· η κιμωλία **2.** (συνεκδ.) κάθε μικρό κομμάτι αυτού τού πετρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. ως γραφική ύλη. Επίσης (λογιότ.) **κρητίς** [1856] {κρητίδος}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Kreide < μτγν. *κρήτη* «κιμωλία» < λατ. creta < Crēta «Κρήτη» < αρχ. τοπωνύμιο *Κρήτη*].

κρητιδικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κρητίδα, δηλαδή την κιμωλία **2.** ΓΕΩΛ. ***Κρητιδικό*** (το) η γεωλογική περίοδος τού μεσοζωικού αιώνα, κατά την οποία σχηματίστηκαν τα ιζηματογενή πετρώματα τής κρητίδας (κιμωλίας), πριν από περ. 130-140 εκατομμύρια χρόνια, όταν εξαφανίστηκαν τα μεγάλα ερπετά και προς το τέλος της κυριαρχούσαν τα φυτά με άνθη (αγγειόσπερμα).

κρητιδογραφία (η) [1896] {κρητιδογραφιών} **1.** η ζωγραφική πάνω σε ειδικό πορώδες χαρτί με χρωματιστές κρητίδες (κιμωλίες) ΣΥΝ. παστέλ **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. παστέλ. — **κρητιδογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pastel (βλ. κ. *παστέλ*)].

κρητιδογράφος (ο) αυτός που φιλοτεχνεί κρητιδογραφίες.

Κρητίκαρος (ο) (μεγεθ.) μεγαλόσωμος και περήφανος Κρητικός: *ένας λεβέντης ~*.

Κρητικό (Πέλαγος) (το) [αρχ.] {Κρητικού (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή μεταξύ τής Κρήτης και των Κυκλάδων.

κρητικός, -ή/-ιά, -ό → Κρήτη

κρητίς (η) → κρητίδα

κρητολογία (η) η επιστημονική εξέταση θεμάτων που σχετίζονται με την Κρήτη. — **κρητολόγος** (ο/η) [1889], **κρητολογικός**, -ή, -ό.

κρητομυκηναϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Κρήτη και τις Μυκήνες: *~ πολιτισμός / γραφή*.

κριάρι (το) {κριαρ-ιού | -ιών} **1.** το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριός • **2.** (λαϊκ.-προφορ.) πρόσωπο που ανήκει στο ζώδιο τού Κριού: *ταιριάζω πολύ με τα ~*. — (υποκ.) **κριαράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κριάριον*, υποκ. τού αρχ. *κριός* (βλ.λ.)].

κριθάλευρο (το) [μεσν.] το αλεύρι από αλεσμένο κριθάρι.

κριθαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ζυμαρικό τού οποίου το σχήμα μοιάζει με τού κόκκου τού κριθαριού **2.** (περιληπτ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από τέτοια ζυμαρικά: *κρέας με ~ στον φούρνο* ΣΥΝ. μανέστρα **3.** ΙΑΤΡ. μικρό απόστημα με πύον κοντά στις βλεφαρίδες, το οποίο αναπτύσσεται όταν εισβάλλουν βακτηρίδια στον θύλακο μιας βλεφαρίδας, προκαλώντας οίδημα ή φλεγμονή και πόνο.

κριθαρένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από κριθάρι ΣΥΝ. κρίθινος. Επίσης **κριθαρήσιος**, -ια, -ιο.

κριθάρι (το) {κριθαρ-ιού | -ιών} δημητριακό που μοιάζει με το σιτάρι, αλλά με πιο φωτεινό πράσινο χρώμα, και τού οποίου οι κόκκοι χρησιμοποιούνται στη διατροφή τού ανθρώπου, στη ζυθοποιία, σε υποκατάστατα τού καφέ και ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κριθάριον*, υποκ. τού αρχ. *κριθή* (βλ.λ.)].

κριθαρόψωμο (το) το ψωμί που έχει γίνει από κριθάλευρο.

κριθή (η) (λόγ.) το κριθάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ki-ri-ta), παρεκτεταμένος τ. (σε *-θή*) αρχαιότατου συνωνύμου **κρῖθ*, τού οποίου μαρτυρείται μόνο η αιτ. *κρῖ*. Το *κρῖ* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. θ. *ghrzd(h)- / *gherzd- «κριθάρι», πβ. αλβ. drith, αρμ. gari, λατ. hordeum (> γαλλ. orge), γερμ. Gerste κ.ά. Οι ερμηνευτικές δυσκολίες που εγείρει το μακρό -ῑ- (τού *κρῖ*), έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ.].

κρίθινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κριθάρι: *~ ψωμί* ΣΥΝ. κριθαρένιος, κριθαρήσιος.

κρικέλα (η) {κρικελλών} (λαϊκ.) ο κρίκος μεγάλων διαστάσεων ΣΥΝ. χαλκάς.

κρικέλλι (το) {κρικελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός χαλκάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρικέλ(λ)ιον*, υποκ. τού *κρίκελλος* (αντιδάν.) < λατ. circellus < circulus < circus < αρχ. *κίρκος / κρίκος* (βλ.λ.)].

κρίκετ (το) {άκλ.} πολύπλοκο παιχνίδι (δημοφιλές κυρ. στην Αγγλία) που παίζεται από δύο ομάδες με έντεκα παίκτες η καθεμιά, με ξύλινα ρόπαλα σε σχήμα κουπιού και μπάλες από σκληρό δέρμα, σε γήπεδο με δύο φράχτες που απέχουν μεταξύ τους 20 μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cricket < μέσ. γαλλ. criquet «δοκός», πιθ. < ολλ. krick(e) «αγχόνη, μπράτσο»].

κρικοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρίκος (ο) **1.** δακτύλιος από μέταλλο ή άλλο υλικό: *οι ~ μιας αλυσίδας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλκάς **2.** (μτφ.) η σχέση που συνδέει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *ο δικαστής αναζητούσε τον μυστικό ~ που συνέδεε τα επιμέρους στοιχεία τής υπόθεσης* ΣΥΝ. σύνδεσμος· ΦΡ. ***συνδετικός κρίκος*** πρόσωπο ή στοιχείο που συνδέει άλλα πρόσωπα ή στοιχεία μεταξύ τους, ώστε να έχουν ενότητα, συνοχή: *αυτός είναι ο ~ ανάμεσα στην κυβέρνηση και το κόμμα || υπάρχουν πολλά στοιχεία, αλλά δεν υπάρχει ο ~ που θα ενώσει τα κομμάτια τού παζλ* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***κρίκοι*** (οι) (α) όργανο που αποτελείται από δύο κρίκους, οι οποίοι κρέμονται από υψηλό σημείο (συνήθ. με σχοινιά), από τους οποίους πιάνει ο αθλητής και εκτελεί διάφορες ασκήσεις επιδεξιότητας (β) (συνεκδ.) το άθλημα που βασίζεται στο παραπάνω όργανο γυμναστικής: *αγωνίζομαι στους ~ || στους ~ βαθμολογήθηκε με 9.95* • **4.** σκουλαρίκι σε σχήμα δακτυλίου: *φορούσε κρίκους*. — (υποκ.) **κρικάκι** (το) (σημ. 1, 4), **κρικωτός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ο τ. *κίρκος* είναι υστερογενής) < *krik-os < αναδιπλασιασμένο θ. *ki-kr-o- < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός», γαλλ. courbe, ισπ. corvo κ.ά. Ομόρρ. *κυρ-τός* (βλ.λ.). Το λατ. circus προέρχεται από τον αρχ. παράλλ. τύπο *κίρκος* και βάσει αυτού σχηματίστηκαν αρκετές λ., πβ. λατ. circus «κύκλος, κρίκος», circa «γύρω», circulus «κύκλος» (> ισπ. círculo), γαλλ. cirque «κρίκος», cercle «κύκλος» (> αγγλ. circle), λατ. circare «κάνω τον γύρο» (> γαλλ. chercher «αναζητώ, ψάχνω») κ.ά.].

κρι-κρι (το) {άκλ.} ο κρητικός αίγαγρος, άγριο κατσίκι που ζει στα βουνά τής Κρήτης και στα γύρω νησάκια, φέρει μεγάλα τοξωτά κέρατα γυρισμένα προς τα πίσω, ζει κατά κοπάδια και αποτελεί προστατευόμενο είδος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κρίμα (το) {κρίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άδικη πράξη: *πλήρωσε για τα ~ του* ΣΥΝ. φταίξιμο, παράπτωμα, λάθος, αμάρτημα· ΦΡ. ***το κρίμα στον λαιμό μου*** η ευθύνη για την αδικία είναι δική μου: *το κρίμα στον λαιμό σου για το κακό που μου 'κανες!* **2.** ό,τι γίνεται / συμβαίνει άδικα, προκαλώντας μεγάλη λύπη, στενοχώρια, συμπάθεια, οίκτο γι' αυτόν που το υφίσταται: *είναι ~ να πάνε χαμένες τόσες προσπάθειες*· ΦΡ. ***τι κρίμα!*** σε περιπτώσεις που κάτι θεωρείται άδικο, προκαλεί θλίψη, οίκτο κ.λπ.: *~ να τον βρει τέτοια συμφορά σε τόσο μικρή ηλικία! || ~ που έφυγε ο Νίκος! Δεν τον πρόλαβα για δύο λεπτά!* **3.** ως επίρρ. που δηλώνει απογοήτευση ή συμπάθεια: *~ τα νιάτα σου! || ~ τα λεφτά που ξόδεψα για να σε σπουδάσω! || ~ που δεν σε είδε ο πατέρας σου να σε καμαρώσει!* Επίσης (λαϊκ.) **κρίμας** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κρίση, απόφαση», < *κρίνω* (βλ.λ.). Η σημ. τής καταδικαστικής κρίσεως πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα, λ.χ. Π.Δ. *Λευτερ.* 21,22: *ἐὰν δὲ γένηται ἔν τινι ἁμαρτία κρίμα θανάτου καὶ ἀποθάνῃ...*].

Κριμαία (η) [1862] χερσόνησος τής Ουκρανίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Crimée < ρωσ. Krym, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με μογγολ. herem «ισχύς, δύναμη», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τους Τατάρους κατακτητές της το 1427].

κριμαϊκός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τής Κριμαίας: *~ πόλεμος*.

κριματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κριμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αμαρτήσει, τον κολάζω ΣΥΝ. αμαρτάνω, κολάζομαι **2.** (η μτχ. ***κριματισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει υποπέσει σε αμαρτήματα.

κρινάκι (το) → κρίνο

κρινένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με κρίνο (στο σχήμα ή το χρώμα): *~ χέρια*.

Κρινιώ (η) γυναικείο όνομα.

κρίνο (το) **1.** κάθε φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο περιλαμβάνεται και ο κρίνος (βλ.λ.) **2.** το άνθος αυτού τού φυτού. — (υποκ.) **κρινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρίνον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

κρινοδάχτυλος, -η, -ο [1823] (λογοτ.) αυτός που έχει μακριά, λεπτά και λευκά δάχτυλα: *~ κόρη*.

κρινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρινόλευκος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει το χρώμα του λευκού κρίνου· που είναι άσπρος σαν κρίνος.

κρινολίνο (το) (παλαιότ.) η μακριά, φαρδιά φούστα φορέματος, η οποία υποστηριζόταν με ειδικό σκελετό από λεπτά, χαλύβδινα ελάσματα και φοριόταν ως μεσοφόρι, για να «φουσκώνει» η φούστα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. crinolino < crino- (< λατ. crinis «τρίχα») + lino (< λατ. linum «λινό»)].

κρινολούλουδο (το) το άνθος τού κρίνου.

κρίνος (ο) [μεσν.] **1.** φυτό με λογχοειδή φύλλα και αρωματικά άνθη σε σχήμα χωνιού ή καμπάνας και χρώματος λευκού, κίτρινου ή ερυθρού, το οποίο χρησιμοποιείται από πολύ παλιά ως διακοσμητικό **2.** το άνθος αυτού τού φυτού: *έβαλε τους ~ στο βάζο*· ΦΡ. (σκωπτ.) ***με τον κρίνο*** με τον πιο αγνό, αθώο τρόπο, χωρίς καμιά σεξουαλική επαφή: *Και το παιδί πώς το έκανε; ~*.

κρίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκρινα, κρίθηκα, κριμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) εκφράζω τη γνώμη μου για (κάτι), κάνω εκτίμηση: *έκριναν αναγκαία τη λήψη αποφασιστικών μέτρων* ΣΥΝ. θεωρώ, φρονώ, νομίζω· ΦΡ. ***(κρίνω) εξ ιδίων τα αλλότρια*** βλ. λ. *αλλότριος* (β) (κρίνω κάποιον/κάτι ως...) θεωρώ ότι κάποιος/κάτι είναι...: *το οικονομικό επιτελείο κρίνει ως ασύμφορη την επένδυση* || (κ. μεσοπαθ.) *η συμφωνία κρίνεται ως ανεπαρκής* **2.** ασκώ κριτική: *δεν επιθυμώ να ~ ενέργειες συναδέλφων || ~ εκ τού ασφαλούς* (χωρίς να κινδυνεύω) || *~ ευμενώς / με επιφυλάξεις* • **3.** (για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση, αποφαίνομαι: *το Σ.τ.Ε. έκρινε αντισυνταγματικές τις περισσότερες διατάξεις τού νομοσχεδίου || ~ ορθά / τελεσίδικα || και οι κρίνοντες* (ενν. οι δικαστές) *κρίνονται* • **4.** (α) διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο για την έκβαση υποθέσεως: *η πολύχρονη πείρα και το υψηλό ηθικό των αθλητών έκρινε τον αγώνα* || (κ. μεσοπαθ.) *από τη σημερινή ψηφοφορία κρίνεται η τύχη τής κυβέρνησης* (β) (στον αόρ. κ. παρακ.) για την οριστική έκβαση υποθέσεως, αγώνα κ.λπ.: *όσον αφορά στην πρόκριση στον επόμενο γύρο, τί-*

ποτα δεν έχει ακόμη κριθεί || *η εκλογική αναμέτρηση κρίθηκε ήδη πριν από τα μεσάνυχτα* (φάνηκε καθαρά ποιος θα είναι ο νικητής) **5.** αξιολογώ (κάποιον ως προς την καταλληλότητά του), περνάω (κάποιον) από κρίση: (κ. μεσοπαθ.) *σήμερα θα κριθούν οι υποψήφιοι για τις κενές θέσεις* ♦ **6.** (αμετβ.) εκφέρω κρίσεις (για άλλους), σχολιάζω (συνήθ. αρνητικά): *μην κρίνεις, αν δεν ξέρεις* || *«μή κρίνετε, ἵνα μή κριθῆτε»* (Κ.Δ. Ματθ. 7, 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος, ενδοκρινής, κλίνω, μετοχή, νομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρί-ν-jω < θ. *κρι-* < *(s)kri-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)ker-i- «κόβω, χωρίζω», πβ. λατ. cerno «αποφασίζω», crimen «κατηγορία, έγκλημα» (> γαλλ. crime), certus «αποφασισμένος, βέβαιος» (> γαλλ. certes, ισπ. cierto), cribrum «κόσκινο» (> γαλλ. crible, ισπ. cribo) κ.ά. Ομόρρ. *κρί-μα, κρί-σις, κρι-τής, κρι-τήριο(ν), Κρί-των* κ.ά. Εφόσον το ρ. ανάγεται στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού I.E. *(s)ker- «κόβω, χωρίζω», συνδέεται επίσης με το ρ. *κείρω* (βλ.λ.) και τα παράγωγά του. Η αρχική σημ. τού ρ. *κρίνω* ήταν πιθανώς «κοσκινίζω», που προσέλαβε αργότερα και μεταφορική χρήση: «ζυγίζω προσεκτικά μιαν απόφαση, αποφασίζω»].

κριόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κριό.

κριός (ο) (λόγ.) **1.** (α) το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριάρι (β) ***πολιορκητικός κριός*** (i) η πολεμική μηχανή που γκρέμιζε τα τείχη ή τις πύλες πολιορκούμενης πόλης και την οποία αποτελούσε ένα μακρύ δοκάρι με ένα μεταλλικό κεφάλι κριού στην άκρη (ii) (μτφ.) αυτός που αποτελεί τη δύναμη κρούσεως κάποιου: *«η νεολαία τού κόμματος αποτελούσε τον ~ τής πολιτικής επέλασής του τη δεκαετία τού '80»* (εφημ.)· ***Κριός*** (ο) ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) αμφιφανής αστερισμός που βρίσκεται στο Β. Ημισφαίριο (β) το πρώτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 21/3-19/4 **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου ΣΥΝ. (λαϊκ.-προφορ.) κριάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρῑ-Fός < *kr-i̯ə-Fός < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *ker- «κεφάλι», πβ. λατ. cervus «ελάφι» (> γαλλ. cerf), cornu «κέρατο» κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-ας, κάρ-α, κρά-νος, κρα-νίο(ν)* κ.ά. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. συνδέεται με βαλτοσλαβικές λέξεις, οι οποίες σημαίνουν «γαμψός, κυρτός», πβ. λιθ. kreĩvas «κυρτός», αρχ. σλαβ. krivŭ «σκολιός» κ.ά.].

κριοφόρος (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. τύπος αρχαιοελληνικού αγάλματος που παριστάνει συνήθ. τον θεό Ερμή να κρατά στους ώμους του ένα κριάρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κριός* + *-φόρος* < *φέρω*].

κρίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ικανότητα τού ανθρώπου να εμβαθύνει λογικά και να καταλήγει σε ορθά συμπεράσματα: *έκανε άστοχες εκτιμήσεις, γιατί δεν διέθετε ~* || *σκοπός τού νέου συστήματος είναι να καλλιεργηθεί η ~ στους μαθητές* || *ερώτηση κρίσεως* (που απαιτεί ικανότητα ανάλυσης, εμβάθυνσης και συσχετισμού εννοιών) || *εμπιστεύομαι την ~ σου* ΣΥΝ. κριτική ικανότητα, ορθοφροσύνη ΑΝΤ. ακρισία **2.** (α) η άποψη, η εκτίμηση που εκφέρει κανείς για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις: *επιπόλαιη / βιαστική / βεβιασμένη / πολιτική / αντιφατική / προκατειλημμένη / ρατσιστική / αξιόλογη ~* || *η ~ τής επιτροπής* (β) ΓΛΩΣΣ. ***πρόταση κρίσεως*** βασικό είδος πρότασης, κατά τη διατύπωση τής οποίας ο ομιλητής σιωπηρώς δεσμεύεται ότι τα λεγόμενά του αληθεύουν (θετικά ή αρνητικά): *γνωρίζει καλά την αγγλική γλώσσα* **3.** ΣΤΡΑΤ. **κρίσεις** (οι) η διαδικασία κατά την οποία αποφασίζονται από αρμόδια επιτροπή οι προαγωγές και οι αποστρατείες των αξιωματικών· (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο διενεργούνται οι κρίσεις αξιωματικών ● **4.** η απόφαση δικαστηρίου: *ήλπιζαν ότι η ~ τού δικαστηρίου θα ήταν αθωωτική* ΣΥΝ. ετυμηγορία **5.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η πρόταση που αποφαίνεται αν μια έννοια μπορεί ή όχι να αποδοθεί σε μια άλλη: *αποφατική / καταφατική / συνθετική* (βλ.λ.) ~ **6.** (στον χριστιανισμό) η τιμωρία ή η δικαίωση των ανθρώπων από τον Θεό, που πρόκειται να συμβεί, σύμφωνα με την Αγία Γραφή, κατά τη συντέλεια τού κόσμου: *μέλλουσα ~* || *ημέρα τής κρίσεως* ● **7.** η διατάραξη τής ομαλής πορείας μιας διαδικασίας, η κακή λειτουργία ή η έμπρακτη αμφισβήτηση καθιερωμένων (δομών, αξιών, θεσμών κ.λπ.): *η ~ τής οικογένειας / τής πολιτικής / αξιών / θεσμών* || *ενεργειακή / εκπαιδευτική / οικονομική / τουριστική / χρηματιστηριακή / στρατιωτική ~* || *η ~ εκδηλώνεται / ξεσπά / διαφαίνεται / διαγράφεται / σοβεί / επεκτείνεται / αντιμετωπίζεται* || *επιτροπή χειρισμού / διαχείρισης κρίσεων* || *διέρχομαι ~* ΣΥΝ. δοκιμασία **8.** (για πρόσ.) κατάσταση στην οποία χάνει κανείς την εμπιστοσύνη στον εαυτό του ή σε ό,τι κάνει, αμφιβάλλει για τον εαυτό του και τη ζωή του (λόγω προβλημάτων οικονομικών, συναισθηματικών κ.ά.): *περνάω μια ~ αυτή την εποχή* || *η ~ τής μέσης ηλικίας* || *περνάει ~ συνειδήσεως / ταυτότητας* **9.** (α) ΙΑΤΡ. η έντονη εκδήλωση παθολογικής κατάστασης: *~ επιληψίας / άσθματος* || *υπερτασική ~* || *παθαίνω ~* (β) (ειρων.) η εμφάνιση θετικών χαρακτηριστικών, τα οποία δεν έχει κάποιος: *τώρα τελευταία έχει πάθει μια ~ ειλικρίνειας!* (συνήθ. δεν είναι ειλικρινής) || *περνάει ~ εξυπνάδας* (για κάποιον που δεν λέει συνήθ. έξυπνα πράγματα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση, γνώμη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρίσις* < *κρίνω* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες μέσω τού λατ. crisis, πβ. αγγλ. crisis, γαλλ. crise, γερμ. Krise κ.ά.].

κρίσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που παίζει αποφασιστικό ρόλο για την εξέλιξη μιας κατάστασης: *~ διαβουλεύσεις / συνδιάσκεψη / τετραήμερο / εκλογές / συμπεράσματα / ερώτημα / περίοδος / ματς / αποφάσεις / φάση / στιγμές* ΣΥΝ. καθοριστικός **2.** (συνεκδ.) αυτός που ενέχει κίνδυνο: *η υγεία του βρίσκεται σε ~ κατάσταση* || *οι σχέσεις τους είναι σε ~ σημείο* ΣΥΝ. επικίνδυνος, σοβαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρίσις*].

κρισιμότητα (η) [1833] **1.** το να βρίσκεται κάποιος/κάτι σε επικίνδυνο σημείο τής πορείας του: *η ~ των πολιτικών εξελίξεων μας αναγκάζει να λάβουμε πρόσθετα μέτρα* || *η ~ μιας κατάστασης* **2.** η σοβαρότητα, η αποφασιστική σημασία πράγματος ή γεγονότος: *η ~ τής διεθνούς διάσκεψης*.

κρις-κραφτ (το) {άκλ.} μικρό ταχύπλοο σκάφος για αγώνες ή αναψυχή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Chris Craft (εμπορική ονομασία σκαφών)].

κρίταμο (το) ποώδες εδώδιμο φυτό με ιδιότυπο άρωμα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν. < λατ. crithmum < αρχ. *κρῆθμον / κρίθμον*, αγν. ετύμου].

κριτήριο (το) {κριτηρί-ου | -ων} **1.** καθετί με βάση το οποίο εκφέρουμε μια κρίση, το μέτρο αξιολόγησης ή επιλογής: *ζήτησαν να γίνουν αυστηρότερα τα ~ επιλογής στα Α.Ε.Ι.* || *τροποποιώ / θεσπίζω κριτήρια* || *η ποιότητα τού φαγητού είναι ένα από τα ~ με τα οποία επιλέγω ένα εστιατόριο* || *σαφή / ομοιογενή / ηθικά / κοινωνικά ~* **2.** (α) ΟΙΚΟΝ. ***αντικειμενικά κριτήρια*** βλ. λ. *αντικειμενικός* (β) ***κριτήρια σύγκλισης*** βλ. λ. *σύγκλιση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κριτήριον* < θ. *κρι-* (βλ. λ. *κρίνω*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

κριτής (ο) **1.** αυτός ο οποίος, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, αποφασίζει για κάτι ή αποφαίνεται για ένα ζήτημα: *αυστηρός / επιεικής ~* || *οι ~ τού έδωσαν παμψηφεί το α' βραβείο* || *ο Μέγας Κριτής* (ο Θεός) **2.** αυτός που εκφέρει κρίσεις για (κάποιον/ κάτι): *έγιναν αυτόκλητοι ~ των πάντων* **3.** Π.Δ. κυβερνήτης των Ιουδαίων **4.** ***Κριταί*** (οι) το έβδομο βιβλίο τής Π.Δ., το οποίο ονομάστηκε έτσι από τον διορισμό (Κριτής) που έδωσε ο Θεός στους ανθρώπους που κυβέρνησαν τους Ισραηλίτες από τον Ιησού τού Ναυή μέχρι τον Σαμουήλ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρίνω* (βλ.λ.). Με τη λ. *Κριταί* ως ονομασία τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. απέδωσαν οι Εβδομήκοντα τον εβρ. τίτλο Shophetim «κριτές»].

κριτικάρω ρ. μετβ. {κριτίκαρ-α κ. -ισα} (κακόσ.-καθημ.) ασκώ κριτική σε (κάποιον/κάτι), κυρ. με την πρόθεση να τονίσω τις αρνητικές πλευρές του και να υποτιμήσω τις θετικές του: *ξέρει μόνο να κριτικάρει τους άλλους, λες κι αυτός δεν κάνει ποτέ του λάθος*. — **κριτικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. criticare < critica «κριτική»].

κριτική (η) **1.** η έκφραση γνώμης για (κάποιον/κάτι), συνήθ. ο εντοπισμός των θετικών και αρνητικών του στοιχείων: *ασκώ / διατυπώνω ~* ΣΥΝ. σχολιασμός, κρίση, εκτίμηση, αξιολόγηση **2.** (ειδικότ.) (α) η τεκμηριωμένη αξιολόγηση ενός έργου και των συντελεστών του, η θετική ή αρνητική αποτίμησή του με βάση συγκεκριμένα κριτήρια: *~ θεάτρου / κινηματογράφου* || *η παράσταση πήρε καλές ~* (β) ***Νέα Κριτική*** βλ. λ. *νέος* **3.** (συνεκδ.) κείμενο σε εφημερίδα, περιοδικό, που εκφράζει τη γνώμη ενός ειδικού για τις θετικές ή αρνητικές ιδιότητες ενός (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) έργου: *διαβάζω / γράφω ~* || *λαμβάνω υπ' όψιν μου τις ~ των εφημερίδων* || *η ~ βιβλίου βρίσκεται στη σελ. 10* || *σε πινακίδα στην είσοδο τού θεάτρου είχαν αναρτηθεί οι ~ των εφημερίδων* **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσώπων που ασκούν κριτική επαγγελματικά: *η σύσσωμη ~ επαίνεσε το έργο* **5.** (κακόσ.) η επισήμανση των αρνητικών στοιχείων: *ασκώ / κάνω ~ σε κάποιον* || *γίνομαι αντικείμενο κριτικής* ΑΝΤ. εγκώμιο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *κριτικός* (βλ.λ.). Η χρήση τού θηλ. *κριτική* ως ουσ. είναι ήδη αρχ. (απαντά στον Πλάτωνα ως *κριτική τέχνη*) και έδωσε λαβή για τον σχηματισμό πολλών δανείων στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. critique, γερμ. Kritik κ.ά.].

κριτικισμός (ο) [1886] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα που στηρίζεται στο έργο τού Γερμανού φιλοσόφου I. Καντ (1724-1804), σύμφωνα με το οποίο, πριν προχωρήσει κανείς στην εξέταση ενός αντικειμένου, θέτει ερωτήματα για τον τρόπο με τον οποίο γνωρίζουμε κάτι και τη γνώση αυτή καθ' εαυτήν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. criticisme].

κριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κρίση, την κριτική ή τον κριτή: *η ~ επιτροπή τού απένειμε το πρώτο βραβείο* || *~ παρουσία / διάθεση / πνεύμα* (που δεν δέχεται κάτι, πριν το εξετάσει συστηματικά) / *σκέψη / ανάλυση / δοκίμιο / ικανότητα* **2.** **κριτικός** (ο/η) πρόσωπο που σχολιάζει και αξιολογεί καλλιτεχνικά έργα: *~ θεάτρου / κινηματογράφου / λογοτεχνίας* || *αμερόληπτος / οξυδερκής ~* **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) ***κριτική έκδοση*** (νεολατ. editio critica) έκδοση κειμένου, που βασίζεται στη μελέτη τής χειρόγραφης παράδοσης (β) ***κριτικό υπόμνημα*** βλ. λ. *υπόμνημα*. — **κριτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κριτός* < *κρίνω*].

κρίτρα (τα) τα χρήματα που λαμβάνει ως αμοιβή κάθε μέλος κριτικής επιτροπής.
[ΕΤΥΜ. < *κρίνω* + παραγ. επίθημα *-τρο / -τρα*, πβ. *εξέτασ-τρα, δίδακτρα*].

κριτσανίζω ρ. αμετβ. {κριτσάνισα} (οικ.) (για το μάσημα σκληρής, τραγανής τροφής) κάνω κριτς-κράτς. — **κριτσάνισμα** (το).

κριτσανιστός, -ή, -ό αυτός που είναι τραγανός, που όταν τον τρώει κανείς ακούγεται ο ήχος «κριτς-κράτς»: *~ κουλλούρι*.

κριτσίνι (το) {κριτσιν-ιού | -ιών} λεπτό μακρόστενο κουλλούρι από φρυγανισμένο ψωμί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. grissini, πληθ. τού grissino, με την επίδρ. τού ηχομιμητ. *κριτς*].

κριτς-κράτς (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από το μάσημα τραγανής τροφής. Επίσης **κριτς-κρίτς**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Κρίτων (ο) {Κρίτων-ος, -α} **1.** πλούσιος αρχαίος Αθηναίος, φίλος τού Σωκράτη **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Κρίτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κρίνω*].

Κροατία (η) (κροατ. Republika Hrvatska = Δημοκρατία τής Κροατίας) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ζάγκρεμπ, επίσημη γλώσσα την Κροατική και νόμισμα το κούνα

Κροατίας. — **Κροάτης** (ο), **Κροάτισσα** (η). **κροατικός**, -ή, -ό κ. **κροάτικος**, -η, -ο, **Κροατικά** κ. (καθημ.) **Κροάτικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Croatia < σερβοκρ. Hrvatska < Hrvati. όνομα σλαβικής φυλής που κατοίκησε στην περιοχή και σημαίνει «ορεσίβιος». Ίσως συνδ. με ρωσ. khrebet «οροσειρά»].

κροίσος (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος. ο μεγιστάνας τού πλούτου: *ένας σύγχρονος* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κροῖσος*, όνομα τού τελευταίου βασιλιά τής Λυδίας (560-597 π.Χ.), ο οποίος ήταν γνωστός για τον εξαιρετικό πλούτο του. Το όνομα είναι αγν. ετύμου, μολονότι από μερικούς συνδ. με το αρχ. *κρείσσων* «ισχυρότερος»].

κροκάδι (το) {κροκαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κρόκος τού αβγού.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *κρόκος*].

κροκάλα (η) στρογγυλό, λείο χαλίκι τής ακροποταμιάς ή τής ακρογιαλιάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροκάλη* < *κρόκη* «στρογγυλό βότσαλο», αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με σανσκρ. śárkarā- «βότσαλο» ή, κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το ρ. *κρέκω* «κρούω, χτυπώ, υφαίνω» < Ι.Ε. *krek- «χτυπώ, κρούω», πβ. αρχ. σκανδ. hroell «ράβδος για ύφανση», αρχ. αγγλ. hrēol «ανέμη» (> αγγλ. reel), αρχ. γερμ. hregil «ένδυμα» κ.ά.].

κροκαλοπαγής, -ής, -ές [1887] {κροκαλοπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πετρώματα) αυτός που αποτελείται από στερεοποιημένες κροκάλες.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *κροκάλη* + *-παγής* (< αρχ. *πήγνυμι*, βλ. κ. *πήζω*), απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. conglomerate].

κροκάτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα τού κρόκου: *«ω! τής αυγής ~ γάζα...»* (Κ. Βάρναλης).

κροκέ (το) {άκλ.} είδος παιχνιδιού που παίζεται με ένα ραβδί και μια ξύλινη μπάλα, την οποία ο παίκτης προσπαθεί να περάσει μέσα από μια σειρά μικρά τόξα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croquet < αγγλ. crocket < μέσ. γαλλ. croquet «σκληρό χτύπημα», ηχομιμητ. λ.].

κροκέτα (η) {κροκετών} παρασκεύασμα σφαιρικού σχήματος από πουρέ πατάτας και κιμά ή αλεσμένο ψάρι ή τυρί κ.λπ., το οποίο έχει τηγανιστεί σε λάδι, αφού έχει βουτηχτεί πρώτα σε κρόκο αβγού και αλευρωθεί (πβ. *τυρο-κροκέτα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croquette < ρ. croquer «θορυβώ, τρίζω», ονοματοποιημένη λ.].

κροκί (το) {άκλ.} το χρώμα τού κρόκου τού αβγού: (ως επίθ.) ~ *πουκάμισο.*

κροκίδωση κ. **κροκύδωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η συσσωμάτωση και η καταβύθιση των στερεών συστατικών αιωρήματος ΣΥΝ. θρόμβωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. coagulation «πήξη». Ανάγεται στο μτγν. *κροκίς* / αρχ. *κροκύς* < *κρόκη* < *κρέκω* «υφαίνω», βλ. λ. *κροκάλα*].

κρόκινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα τού κρόκου.

κροκοβαφής, -ής, -ές [αρχ.] {κροκοβαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει βαφεί με χρωστική ουσία, η οποία εξάγεται από το φυτό τού κρόκου ΣΥΝ. ξανθοκόκκινος.

κροκοδίλιος, -α, -ο [1892] αυτός που σχετίζεται με τον κροκόδιλο· ΦΡ. ***κροκοδίλια δάκρυα*** ψεύτικα, υποκριτικά δάκρυα.

κροκόδιλος κ. **κορκόδιλος** κ. (εσφαλμ.) **κροκόδειλος** (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων, -ους κ. -ίλους} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο). **κροκοδιλίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγαλόσωμο, σαρκοβόρο ερπετό με δυνατά σαγόνια, τέσσερα κοντά πόδια και μακριά ουρά, που ζει στα νερά των τροπικών και υποτροπικών περιοχών (πβ. λ. *αλιγάτορας*). — (υποκ.) **κροκοδιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροκόδιλος* / *κορκόδιλος* (ο τ. σε *-δειλος* είναι αποτέλεσμα σύγχυσης των *-ι-* και *-ει-* εξαιτίας τού ιωτακισμού) < **κροκόδριλος* (με ανομοιωτική σίγηση τού δεύτερου *-ρ-*) < *κρόκη* «βότσαλο» + *δρῖλος* «σκουλήκι» (αγν. ετύμου). Ακολουθώντας την ερμηνεία τού Ηροδότου, πιστεύεται σήμερα ότι η λ. αποδόθηκε αρχικά σε ορισμένα είδη σαύρας και αργότερα στους κροκοδίλους τού Νείλου].

κροκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κροκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το ίδιο χρώμα με κρόκο ΣΥΝ. κρόκινος, κροκάτος.

κρόκος (ο) **1.** ποώδες φυτό με βολβό, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται για τις φαρμακευτικές και χρωστικές του ιδιότητες **2.** (συνεκδ.) η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα τού φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματική, βαφική, φαρμακευτική ύλη ΣΥΝ. ζαφορά, σαφράν ● **3.** η λέκιθος, το κιτρινάδι τού αβγού ΣΥΝ. κροκάδι. Επίσης **κροκός** (σημ. 3) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. karkōm, αραβ. kurkum, ακκαδ. kurkanu. Το λατ. crocus είναι δάνειο από την Ελλην.].

κροκώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κροκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει (στο χρώμα ή στην υφή) με κρόκο αβγού.

κροκωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φτειάχνεται από κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού κρόκου.

κρομμύδι (το) → κρεμμύδι

κρομμυδίλα (η) → κρεμμυδίλα

κρόμμυον (το) [αρχ.] {κρομμύ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το κρεμμύδι.

κρονόληρος (ο) {κρονολήρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο φλύαρος ή ο ξεμωραμένος γέροντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Κρόνος* + *λῆρος* «ανόητος» (βλ.λ.)].

Κρόνος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ουρανού και τής Γαίας, πατέρας τού Δία και άλλων θεών, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του, ώσπου με τέχνασμα εκθρονίστηκε από τον Δία ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, ανάμεσα στον Δία και τον Ουρανό, γνωστός για τους εντυπωσιακούς του δακτυλίους.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. *κραίνω* «επιτυγχάνω» (οπότε η σημ. θα ήταν «εκπληρωτής, εκείνος που φέρει εις πέρας»), συσχέτιση που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (αφού *κραίνω* < *κρᾱ-αίνω*, που συνδέεται με το ουσ. *κάρα* «κεφάλι»). Η αναγωγή στα ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω» και *κεραΐζω* «καταστρέφω» δεν ευσταθεί. Σε παρετυμολογία οφείλεται η άποψη των αρχαίων ότι *Κρόνος* = *Χρόνος* (έτσι στον Αριστοτέλη)].

κροντήρι (το) → κρωντήρι

κρόουλ (το) {άκλ.} τρόπος γρήγορης κολύμβησης, κατά τον οποίο ο αθλητής κινεί εναλλάξ τα χέρια του πάνω από το κεφάλι του προς τα μπρος και κινεί ρυθμικά τα τεντωμένα πόδια του ΣΥΝ. ελεύθερο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. crawl < μέσ. αγγλ. crawlen < αρχ. σκανδ. krafla, πβ. γερμ. krabbeln «έρπω»].

κροσέ (το) {άκλ.} **1.** βελόνα πλεξίματος με αγκιστρωτή απόληξη **2.** (συνεκδ.) το είδος πλέξης που γίνεται με αυτή τη βελόνα ● **3.** είδος χτυπήματος στην πυγμαχία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crochet < παλ. γαλλ. crockes, πληθ. τού croc «γάντζος» < φρανκον. *krok].

κρόσσι (το) {κροσσ-ιού | -ιών} **1.** η δέσμη νημάτων που προεξέχει στην άκρη υφασμάτων και ενδυμάτων για λόγους διακοσμητικούς: *τραπεζομάντηλο με κρόσσια* ● **2.** το λειρί τού κόκορα. Επίσης **κροσσός** (ο) [μτγν.]. — **κροσσωτός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κροσσίον* (με αναβιβασμό τού τόνου), υποκ. τού *κροσσός* < *κροσσωτός* (υποχωρητ.) < αρχ. *κρόσσαι* «σκαλοπάτια, επάλξεις» < **κρόκ-jă*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *krek- «προεξέχω», πβ. πολ. krok «βήμα» κ.ά.].

κροταλίας (ο) {κροταλιών} δηλητηριώδες φίδι τής Αμερικής, τού οποίου η ουρά έχει κεράτινα αρθρωτά τμήματα, που κροταλίζουν όταν αυτή πάλλεται, και το οποίο κινείται με λοξούς σχηματισμούς αφήνοντας χαρακτηριστικά ίχνη στην άμμο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. crotale) < λατ. crotalum < αρχ. *κρόταλον* (βλ.λ.)].

κροταλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κροτάλισα} ♦ **1.** (αμετβ.) παράγω έντονο ήχο χτυπώντας κρόταλα ή παρόμοιο ήχο με αυτόν που κάνουν τα κρόταλα όταν χτυπούν: *τα δόντια του κροτάλιζαν από το κρύο!* ♦ **2.** (μετβ.) κινώ (κάτι), ώστε να παραγάγω ήχο παρόμοιο με αυτόν των κροτάλων: *κροταλίζω τα δάχτυλά μου.* — **κροτάλισμα** (το) [μεσν.] κ. **κροταλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρόταλον* (βλ.λ.)].

κρόταλο (το) {κροτάλ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. (συνήθ. στον πληθ.) κρουστό όργανο που αποτελείται από δύο κομμάτια ξύλου, μετάλλου, οστού ή άλλου υλικού, τα οποία, όταν τα χτυπά κανείς μεταξύ τους κατάλληλα, παράγουν χαρακτηριστικό ήχο (λ.χ. τα «κουταλάκια», οι καστανιέτες κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρόταλον* < *κροτῶ* + παραγ. επίθημα *-αλον*, πβ. *πέταλον, ῥόπ-αλον, σέπ-αλον*].

κροταφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κρόταφο: ~ *χώρα / οστό / λοβός / μυς / αρτηρία.* Επίσης **κροταφιαίος**, -α, -ο.

κρόταφος (ο) {κροτάφ-ου | -ων} **1.** το δεξιό και αριστερό πλάγιο τμήμα τού κεφαλιού από το μάτι ώς το αφτί: *τον απείλησε με το περίστροφο στον* ~ ΣΥΝ. μηνίγγι **2.** (συνεκδ.) τα μαλλιά που καλύπτουν το τμήμα αυτό: *η γοητεία των γκρίζων* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρότος* + παραγ. επίθημα *-αφος* (πβ. *κόλ-αφος*). Η λ. είχε πιθανόν ως αρχική σημ. «το χτύπημα, τον ρυθμικό παλμό των κροταφικών αρτηριών» ή, κατ' άλλη άποψη, «το θανατηφόρο χτύπημα που καταφέρεται σε αυτό το μέρος τού κεφαλιού»].

κρότημα (το) → κροτώ

κροτίδα (η) [1870] το πυροτέχνημα που περιέχει μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης και προκαλεί κρότο: *μετά το «Χριστός Ανέστη» έριξαν πολλές* ~ ΣΥΝ. βαρελότο.

κροτικός, -ή, -ό αυτός που παράγει κρότο.

κρότος (ο) **1.** ΦΥΣ. σύντομος ήχος χωρίς οξύτητα, απότομος και ξερός (λ.χ. από την εκπυρσοκρότηση όπλου, από βροντή, πτώση αντικειμένου κ.λπ.) **2.** (καταχρ.) κάθε δυνατός ήχος περιορισμένης διάρκειας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κροτῶ* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

κροτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κροτείς... | κρότησα} ♦ **1.** (αμετβ.) προκαλώ κρότο ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι να βγάλει κρότο, να αντηχήσει: ~ *τη λύρα.* — **κρότημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροτῶ (-έω)* < *krṇt- (με ανάπτυξη φωνήεντος στηρίξεως *-ο-*), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kre-n-t «θορυβώ, χτυπώ με θόρυβο», πβ. νορβ. hrinda «χτυπώ», αρχ. αγγλ. hrindan κ.ά. Ομόρρ. *κρόταλο(ν), κρότ-ος, κρότ-αφος, κροτ-αλίας* κ.ά.].

Κρότων (ο) {Κρότων-ος, -α} πόλη τής ΝΔ. Ιταλίας, αρχαία ελληνική αποικία. Επίσης **Κρότωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (> ιταλ. Crotone), αποικία Αχαιών τον 7ο αι. π.Χ., πιθ. < *κροτών, -ῶνος* «τσιμπούρι – είδος ρητίνης» (βλ. κ. *κρότωνας*)].

κρότωνας (ο) {κροτώνων} **1.** καλλωπιστικό φυτό εσωτερικών χώρων με παχιά λεία φύλλα και έντονους χρωματισμούς (συνήθ. σε αποχρώσεις τού κόκκινου) **2.** το τσιμπούρι που παρασιτεί κυρίως στο δέρμα τού σκύλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροτών, -ῶνος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *κρότος* (αλλά αυτό δεν εξηγεί τη σημασιολογική μεταβολή) ή με το ουσ. *κράτος* (υπόθεση εξίσου αμφίβολη)].

κρουαζέ {άκλ. επίθ.} (για μπλούζα ή φουστάνι) ραμμένος έτσι, ώστε το ένα φύλλο τού κορσάζ να σκεπάζει σταυρωτά το άλλο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. croisé «σταυρωτός» < croix «σταυρός» < λατ. crux, -cis].

κρουαζιέρα (η) {κρουαζιερών} το θαλάσσιο ταξίδι αναψυχής με

κρουαζιερόπλοιο, κατά το οποίο οι ταξιδιώτες διαμένουν σε καμπίνες και επισκέπτονται συνήθ. για λίγες ώρες τα διάφορα λιμάνια προορισμού: ~ *στη Μεσόγειο.*

[ETYM. < γαλλ. croisière < ρ. croiser «(δια)σταυρώνω, περιπλέω» < croix «σταυρός» < λατ. crux, -cis].

κρουαζιερόπλοιο (το) πλοίο που χρησιμοποιείται για κρουαζιέρες.

κρουασάν (το) {άκλ.} αρτοσκεύασμα από αφράτη ζύμη σε σχήμα μισοφέγγαρου, με γλυκιά ή αλμυρή γεύση και συχνά με γέμιση (σοκολάτας, κρέμας, τυριού κ.ά.). · (υποκ.) **κρουασανάκι** (το).

[ETYM. < γαλλ. croissant «το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γεμίζει, αυξάνει η σελήνη» και συνεκδ. «ημισέληνος» < ρ. croître «γεννιέμαι, μεγαλώνω, αυξάνω». Το ομώνυμο γλυκό αρτοποιείου έγινε γνωστό μέσω τής γαλλικής του ονομασίας, που αποτελεί μετάφραση τού γερμ. Hörnchen «μικρό κέρατο, κερατάκι», ονομασία που δόθηκε (στη Βιένη) σε γλύκυσμα φούρνου, σχήματος ημισελήνου, εις ανάμνησιν τής νίκης επί των Τούρκων που πολιόρκησαν την πόλη το 1689 και των οποίων έμβλημα ήταν η ημισέληνος].

κρουασαντερί (η) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται κρουασάν.

[ETYM. < γαλλ. croissanterie].

κρουνηδόν επίρρ. (λόγ.) με κρουνούς, δηλ. άφθονα, ραγδαία: *έβρεχε* ~ (πβ. λ. *κρουνός*. ΦΡ. *άνοιξαν οι κρουνοί τού ουρανού*) ΣΥΝ. καταρρακτωδώς.

[ETYM. μτγν. < *κρουνός* + επιρρ. επίθημα -*ηδόν*, πβ. *πρην-ηδόν, βαθμ-ηδόν*].

κρουνός (ο) η κάννουλα με διακόπτη που ρυθμίζει τη ροή τού νερού ή άλλου υγρού· ΦΡ. ***άνοιξαν οι κρουνοί τού ουρανού*** άρχισε να βρέχει καταρρακτωδώς.

[ETYM. αρχ. < **κρουσ-νός* < I.E. *krosno- «πηγή». πβ. αρχ. αγγλ. hroen / hoern κ.ά. Ομόρρ. *κρήνη* (< *kr̥snā-), βλ.λ.].

κρουπιέρης (ο) {κρουπιέρηδες}. **κρουπιέρισσα** (η) {κρουπιερισσών} υπάλληλος καζίνου ή χαρτοπαικτικής λέσχης που διευθύνει τυχερό παιχνίδι και ασχολείται γενικά με την τήρηση των κανόνων τού παιχνιδιού.

[ETYM. < γαλλ. croupier, αρχική σημ. «εκείνος που ιππεύει στα καπούλια τού αλόγου, που ιππεύει πίσω από άλλον» < croupe «καπούλια, οπίσθια αλόγου» < φρανκον. kruppa. Από το 1690 μαρτυρείται η σημ. «αυτός που συνεταιρίζεται με κάποιον, που συμμετέχει στο παιχνίδι με κάποιον παίκτη»].

κρούση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το χτύπημα ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο **2.** ΦΥΣ. (α) η βίαιη και αιφνίδια συνάντηση δύο σωμάτων (β) ***δοκιμασία κρούσεως*** (αγγλ. crash test) η δοκιμασία που γίνεται για την εξακρίβωση τής αντοχής ενός υλικού στη θραύση • **3.** ΣΤΡΑΤ. η κύρια εφαρμογή μιας επιθετικής ενέργειας: *ταξιαρχία / δύναμη κρούσεως* **4.** (μτφ.) η διερεύνηση με στόχο την εξακρίβωση των προθέσεων (κάποιου): *στο παρελθόν τού είχαν γίνει κρούσεις από ξένους επενδυτές για αγορά τού 51% των μετοχών* • **5.** ΜΟΥΣ. το παίξιμο των χορδών μουσικού οργάνου: ~ *λύρας / κιθάρας*.

[ETYM. < αρχ. *κροῦσις* < *κρούω*].

κρούσμα (το) {κρούσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εκδήλωση συμπτωμάτων προσβολής από μολυσματική νόσο: ~ *ηπατίτιδας / τύφου* **2.** (μτφ.) το σύμπτωμα ποινικών ή ηθικών παραβάσεων: *εσχάτως παρατηρήθηκαν αυξημένα ~ κλοπών* ΣΥΝ. φαινόμενο.

[ETYM. < αρχ. *κροῦσμα / κροῦμα* < *κρούω*].

κρούστα (η) {κρουστών} **1.** η λεία και στερεοποιημένη επιφάνεια που σχηματίζεται πάνω από ρευστές ουσίες: ~ *γάλακτος* (πέτσα) / *πάγου*· ΦΡ. ***φύλλο κρούστας*** λεπτό φύλλο ζύμης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική • **2.** η κόρα τού ψωμιού.

[ETYM. < λατ. crusta «όστρακο, λέπι»].

κρουσταλλένιος, -ια, -ιο → κρυσταλλένιος

κρουσταλλιάζω ρ. → κρυσταλλιάζω

κρούσταλλο (το) [μεσν.] {κρουστάλλων} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** το κρύσταλλο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το νερό που είναι παγωμένο σαν κρύσταλλο, ο πάγος που σχηματίζεται από το πολύ κρύο τού χειμώνα: *«να λειώσουνε τα χιόνια απ᾽ τα φτερά μου και τα ~ από τ᾽ ακράνυχά μου»* (δημοτ. τραγ.).

κρουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται ή γίνεται με κρούση: ~ *όπλο / δράπανο* ΣΥΝ. επικρουστικός **2.** ΦΥΣ. ***κρουστικό κύμα*** ισχυρό κύμα πιέσεως που δημιουργείται όταν ένα σώμα κινείται σε ρευστό με ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα διάδοσης τού κύματος, π.χ. ένα υπερηχητικό αεροπλάνο ή ένα βλήμα.

[ETYM. αρχ. < *κροῦσις*. Το *κρουστικό κύμα* αποδίδει τον αγγλ. όρο shock wave].

κρουστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για ύφασμα) αυτός που είναι πυκνοϋφασμένος ΑΝΤ. αγανός, αραιός, αραιοϋφασμένος • **2.** αυτός που είναι σκληρός και πυκνός: ~ *σταφύλι / χαρτί* • **3.** ΜΟΥΣ. ***κρουστά (όργανα)*** τα μουσικά όργανα από τα οποία παράγεται ήχος, όταν τα χτυπά κανείς (μεταξύ τους, με σφυρί, με το χέρι ή με μπαγκέτα), λ.χ. κύμβαλα, τύμπανα κ.λπ.

κρουτόν (το) {άκλ.} μικροί κύβοι ψωμιού τηγανισμένοι σε βούτυρο ή λάδι που συνήθ. τρώγονται μέσα σε σούπες.

[ETYM. < γαλλ. croûton < croûte «κρούστα» (< λατ. crusta)].

κρούω ρ. μετβ. {έκρουσα, κρούσ-τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χτυπώ μια επιφάνεια (και παράγω ήχο): *έκρουσε τη θύρα*· ΦΡ. ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** βλ. λ. *κώδων* **2.** ΜΟΥΣ. χτυπώ κατάλληλα τις χορδές οργάνου: ~ *τη λύρα*.

[ETYM. αρχ. < **κρούσ-jω* < θ. *krous-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *kreu-s- «χτυπώ, σπάζω», πβ. αρχ. σλαβ. sŭ-krušǫ «χτυπώ, συνθλίβω», ρωσ. krochá «κομμάτι» κ.ά. Ομόρρ. *κροῦσ-ις, κροῦ(σ)-μα* κ.ά.].

κρύα επίρρ.· χωρίς εγκαρδιότητα, με ψυχρότητα: *μας χαιρέτισε* ~ ΣΥΝ. ψυχρά.

κρυάδα (η) [μεσν.] **1.** η αίσθηση τού κρύου ΑΝΤ. ζεστασιά· ΦΡ. ***παίρνω την κρυάδα / παίρνω την πρώτη κρυάδα*** (i) έρχομαι σε επαφή με το κρύο (συνήθ. θαλασσινό) νερό (ii) ακούω απότομα κάτι δυσάρεστο: *τώρα που μου το είπες και πήρα την κρυάδα, πες μου και τα υπόλοιπα* (iii) (κατ᾽ επέκτ.) αποκτώ εμπειρία μιας δύσκολης ή δυσάρεστης κατάστασης: *οι νέοι υπάλληλοι, αφού πήραν την κρυάδα την πρώτη μέρα βλέποντας τον όγκο τής δουλειάς, ήρθαν προετοιμασμένοι ψυχολογικά την επομένη* **2.** (μτφ.) η απροθυμία για την εκτέλεση μιας πράξης: *το δέχτηκε, αλλά με* ~ ΑΝΤ. προθυμία, ζέση **3. *κρυάδες*** (οι) (α) τα ρίγη, οι ανατριχίλες: *δεν αισθανόταν καλά· είχε ~ σ᾽ όλο του το κορμί* (β) (σκωπτ.) τα άνοστα αστεία: *λέει όλο κρυάδες.*

κρυαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το ανόητο («κρύο») αστείο: *άσε τις κρυαμάρες και μίλα σοβαρά* ΣΥΝ. κρυάδα.

[ETYM. < *κρύ(ος)* + -*αμάρα*, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος -*μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτ-αμάρα*].

κρύβω ρ. μετβ. {έκρυψα, κρύφτηκα, κρυμμένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε μέρος τέτοιο, ώστε να μη φαίνεται ή να εντοπίζεται από τους άλλους: *τον έκρυψε σ᾽ ένα υπόγειο* || ~ *δραπέτη / θησαυρό / κλοπιμαία / απόρρητα έγγραφα* ΣΥΝ. αποκρύπτω, καλύπτω, καταχωνιάζω, σκεπάζω, τρυπώνω, εξαφανίζω ΑΝΤ. εμφανίζω, αποκαλύπτω **2.** αποφεύγω να πω, να δημοσιοποιήσω (κάτι που γνωρίζω): *κάτι μου κρύβεις* || ~ *την αλήθεια / τα συναισθήματα / τις σκέψεις / τις ιδέες μου* ΣΥΝ. αποσιωπώ, φυλάω ΑΝΤ. εκδηλώνω, εξωτερικεύω· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κρύβω τα χαρτιά μου*** δεν αποκαλύπτω τις προθέσεις μου ΣΥΝ. κρατάω τα χαρτιά μου κλειστά ΑΝΤ. ανοίγω τα χαρτιά μου (β) ***δεν κρύβω (κάτι)*** αφήνω να φανεί (κάτι), επιτρέπω να εκδηλώνεται: *κυβερνητικοί κύκλοι δεν έκρυβαν τον προβληματισμό τους για το εκλογικό αποτέλεσμα* || *ο ηθοποιός δεν έκρυβε την ικανοποίησή του για την ανταπόκριση τού κοινού* (γ) ***κρύβε λόγια*** βλ. λ. *λόγια* **3.** περιέχω στοιχεία τα οποία δεν είναι ορατά, αλλά μπορεί να φανούν κάποια στιγμή: *η συζήτηση έκρυβε μεγάλες εκπλήξεις* || *τι μυστικά κρύβει η υπόθεση τού ναυαγίου:* || *τέτοιες επιχειρήσεις κρύβουν πολλές παγίδες* ΣΥΝ. επιφυλάσσω **4.** (μεσοπαθ. ***κρύβομαι***) (μτφ.) δεν εκδηλώνω τις σκέψεις και τα συναισθήματά μου στους άλλους ή αποφεύγω να εμφανιστώ δημόσια: *βγες από το δωμάτιό σου, τι κρύβεσαι;* || *κρύβεται από τους δανειστές του* || *δεν μας λέει τι πιστεύει, μας κρύβεται!* || (παροιμ.) «*ο έρωτας κι ο βήχας δεν κρύβονται*»· ΦΡ. (α) ***ας μην κρυβόμαστε!*** συνήθ. στην αρχή λόγου, για να προετοιμάσουμε ή να προτρέψουμε σε ειλικρινείς δηλώσεις, ομολογίες κ.λπ.: *«και, ~, οι επιλογές μας στον αγροτικό τομέα δεν δικαιώθηκαν», ομολόγησε ο υπουργός* (β) ***κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου*** προσπαθώ να μην παραδεχτώ κάτι ήδη φανερό, εθελοτυφλώ: *ας μην κρυβόμαστε πίσω από το δάχτυλό μας, οι εσωκομματικές διαμάχες είναι που μας οδήγησαν στην ήττα και όχι τα μέσα ενημέρωσης* **5.** υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, χωρίς να μπορεί να με αντιληφθεί εύκολα κανείς: *κανείς δεν ξέρει τι κρύβεται πίσω από τις ενέργειές του* || *πίσω από το σκάνδαλο κρυβόταν μια ιστορία πολιτικών και οικονομικών συγκρούσεων.* — **κρύψιμο** (το).

[ETYM. μτγν. < αρχ. *κρύπτω* (από τον αόρ. *ἔ-κρυψα*, που συνέπιπτε φωνητικά με ρ. σε -*βω*, λ.χ. *θλίβω* – *ἔθλιψα*, *τρίβω* – *ἔτριψα*) < *kru-bh-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) του I.E. *kra(u)- «καλύπτω, κρύβω», πβ. αρχ. σλαβ. kryjǫ, αρχ. ιρλ. crau «καλύβα» κ.ά. Ομόρρ. *κρυφ-ός, κρυπ-τός* κ.ά.].

κρύο (το) **1.** η χαμηλή θερμοκρασία και η παγωνιά που τη συνοδεύει: *έχει ~ εδώ μέσα· άναψε το καλοριφέρ!* || *άρχισε να κάνει ~* || *βρήκαν ~ στο χωριό* || *φέρνει ~ η πόρτα· κλείσ᾽ την!* || *ψιλό* (διαπεραστικό, έντονο) / *χοντρό* (ανεκτό, όχι διαπεραστικό) / *τσουχτερό / δριμύ* ~ ΣΥΝ. ψύχος ΑΝΤ. ζέστη, ζεστασιά· ΦΡ. (α) ***στα κρύα τού λουτρού*** για περιπτώσεις στις οποίες διαψεύδονται οι προσδοκίες κάποιου τη στιγμή ακριβώς που είχε αρχίσει να πιστεύει ότι θα εκπληρωθούν: *πάνω που έκανε σχέδια για το μέλλον τους, εκείνη έφυγε ξαφνικά και τον άφησε ~* || *μένω ~* (β) ***αρπάζω κρύο*** κρυολογώ (γ) ***(δεν μου κάνει) ούτε κρύο ούτε ζέστη*** βλ. λ. *ζέστη* **2.** (συνεκδ.) ο ψυχρός, συνήθ. χειμωνιάτικος, καιρός: *μόλις αρχίζουν / πιάνουν τα ~, το χωριό αδειάζει* || *αντέχω στο ~*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *κρύος (τό)*, βλ. κ. επίθ. *κρύος*].

κρυογονική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή χαμηλών θερμοκρασιών και την αξιοποίηση των φαινομένων που παρατηρούνται σε χαμηλές θερμοκρασίες.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryogenics].

κρυοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση τού ψύχους για θεραπευτικούς σκοπούς.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryotherapy].

κρυόκωλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ ψυχρός, ανιαρός και αντιπαθητικός: *ο ίδιος είναι συμπαθητικός, αλλά η αδελφή του είναι πολύ ~.*

κρυόλιθος (ο) {κρυολίθ-ου | -ων, -ους} το φθοριούχο ορυκτό τού νατρίου και τού αργιλίου.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryolite].

κρυολόγημα (το) {κρυολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} προσβολή τού αναπνευστικού συστήματος από ιό, στη μετάδοση τού οποίου συμβάλλει η εξασθένηση τού οργανισμού λόγω τού ψυχρού καιρού· συνοδεύεται από καταρροή, φτερνίσματα, πονοκέφαλο, πονόλαιμο, ρίγη κ.ά. ΣΥΝ. κρύωμα.

κρυολογώ ρ. αμετβ. {κρυολογείς... | κρυολόγη-σα, -μένος} παθαίνω κρυολόγημα: *κρυολόγησα στην εκδρομή στα χιόνια* || *είμαι κρυολογημένος, γι᾽ αυτό δεν πάω στη δουλειά.*

κρυομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μαγνητικών ιδιοτήτων των υλικών, οι οποίες εκδηλώνονται στις πολύ χαμηλές

θερμοκρασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryomagnétisme].

κρυόμπλαστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα, που δεν εκδηλώνει έντονα συναισθήματα: *είναι κρυόμπλαστη· είτε μιλάς σε τοίχο είτε σ' αυτήν, είναι το ίδιο!* — **κρυόμπλαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κρύο* + *-πλαστος* < *πλάσσω*. Η παρουσία τού *-μ-* (*κρυό-μ-πλαστος*) οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *κρυόμπλαστρο* (βλ.λ.)].

κρυόμπλαστρο (το) (λαϊκ.) **1.** το ψυχρό έμπλαστρο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο ψυχρό στις εκδηλώσεις του· ο κρυόμπλαστος.
[ΕΤΥΜ. < *κρύο* + *έμπλαστρο*].

κρυοπάγημα (το) {κρυοπαγήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από το ψύχος οργάνου ή τμήματος τού σώματος, το πάγωμα των ιστών τού σώματος από απώλεια θερμότητας, όταν η θερμοκρασία πέφτει κάτω από 0° Κελσίου, και από έλλειψη επαρκούς ενδύσεως και γενικότ. μέσων προφυλάξεως από το ψύχος: *οι στρατιώτες στην Αλβανία υπέφεραν από κρυοπαγήματα* || *έπαθε γάγγραινα από τα ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. frostbite].

κρυοπηξία (η) {κρυοπηξιών} ΙΑΤΡ. μέθοδος που χρησιμοποιεί την τοπική ψύξη σε πολύ χαμηλή θερμοκρασία για καταστροφή παθολογικών σχηματισμών (λ.χ. στη γυναικολογία, για προβλήματα στον τράχηλο τής μήτρας), σε αιμορραγούσες επιφάνειες, σε νόσους τού κερατοειδούς τού ματιού κ.λπ. ΑΝΤ. θερμοπηξία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cryocoagulation (νόθο σύνθ.)].

κρυοπληξία (η) {κρυοπληξιών} ΙΑΤΡ. η προσβολή τού οργανισμού από το ατμοσφαιρικό ψύχος ΑΝΤ. θερμοπληξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryoplexie].

κρύος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλή θερμοκρασία: *~ δωμάτιο / ποτό / θάλασσα / αέρας* ΣΥΝ. ψυχρός, παγωμένος ΑΝΤ. ζεστός, θερμός· ΦΡ. (α) ***σαν τα κρύα (τα) νερά*** για πολύ ωραίο και ευχάριστο πρόσωπο, όλο ζωντάνια: *ένα κορίτσι ~* (β) ***με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας*** για έντονο φόβο που νιώθω ξαφνικά: *μόλις κατάλαβε τι τον περίμενε, τον έλουσε κρύος ιδρώτας* **2.** (για τον καιρό) που έχει θερμοκρασία κοντά ή κάτω από το μηδέν, που η θερμοκρασία τού αέρα είναι πολύ χαμηλή **3.** (για χρονικό διάστημα) το οποίο χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλή θερμοκρασία: *ο πιο ~ μήνας τού χρόνου* || *ένα ~ απόγευμα* || *οι ~ νύχτες τού χειμώνα* **4.** (για φαγητά, τροφές) (α) αυτός που δεν είναι ζεστός (όπως όταν έχει μόλις βγει από τον φούρνο, την κατσαρόλα κ.λπ.): *τρώω τη σούπα ~* || *φάε τώρα το φαγητό που είναι ζεστό, γιατί δεν αξίζει ~* (β) αυτός που έχει διατηρηθεί στο ψυγείο: *~ φρούτα / σαλάτα / νερό / μπίρα*· ΦΡ. ***κρύο πιάτο*** (σε εστιατόρια) πιάτο που περιλαμβάνει εδέσματα, τα οποία έχουν παρασκευαστεί από πριν και διατηρούνται στο ψυγείο **5.** (α) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: *τα χέρια / πόδια σου είναι ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***με κρύα καρδιά*** χωρίς όρεξη, χωρίς να έχω ιδιαίτερη επιθυμία για κάτι: *συμφώνησε ~* || *ήρθε μαζί μας ~* (β) (για πρόσ.) αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον, φιλικότητα, εγκαρδιότητα, που κρατάει τους άλλους σε απόσταση: *είναι ~ άνθρωπος, δεν σε αφήνει να τον πλησιάσεις* ΣΥΝ. ψυχρός, κρυόμπλαστος ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός **6.** (α) (για αστεία, ανέκδοτα κ.λπ.) αυτός που είναι άνοστος, ανόητος, που δεν τον διακρίνει η εξυπνάδα, το χιούμορ (β) (για πρόσ.) αυτός που λέει ανόητα ή άνοστα, χωρίς χάρη λόγια: *άκου τον ~ τι λέει!* || *άντε να χαθείς, κρύε!* ΣΥΝ. σαχλός, άχαρος **7.** αυτός που δεν έχει προθερμανθεί: *ο αθλητής δεν είχε κάνει προθέρμανση και μπήκε ~ στον αγώνα* || *η μηχανή δεν παίρνει μπρος, γιατί είναι ~*. — (υποκ.) **κρυούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qrus-os, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qreus- «πάγος, κρούστα», πβ. σανσκρ. krurá- «ωμός, αιματηρός», λατ. crusta «κρούστα» (> γαλλ. croûte), αρχ. γερμ. hroso «πάγος», αρχ. σκανδ. hriósa «παγώνω», ιρλ. crúaid «στερεός» κ.ά. Ομόρρ. *κρύσ-τ-αλλος* (βλ.λ.), *κρέας* κ.ά.].

κρυοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. μέθοδος προσδιορισμού τού μοριακού βάρους μιας χημικής ένωσης μέσω τής μέτρησης τής μείωσης τού σημείου πήξεως συγκεκριμένου διαλύτη, που προκαλείται από διάλυση σε αυτόν ορισμένης ποσότητας τής χημικής ένωσης. — **κρυοσκοπικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscopy].

κρυοσκόπιο (το) {κρυοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. το όργανο με το οποίο μετρούμε τη θερμοκρασία πήξεως ενός διαλύματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscope].

κρυοστάτης (ο) {κρυοστατών} ΦΥΣ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση σταθερής χαμηλής θερμοκρασίας με τη βοήθεια υγροποιημένου αερίου. - **κρυοστατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *κρύο* + *-στάτης* (< αρχ. *ἵ-στα-μαι*). ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryostat].

κρυούτσικος, -η/-ια, -ο → κρύος

κρυοφθορισμός (ο) ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο εκπομπής φωτεινής ακτινοβολίας από ορισμένα σώματα ως αποτέλεσμα τής ψύξης τους στη θερμοκρασία τού υγροποιημένου αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cryoluminiscence (νόθο σύνθ.) < cryo- (< *κρύος*) + luminiscence «φθορισμός»].

κρύπτη (η) [μτγν.] {κρυπτών} **1.** ο τόπος στον οποίο κρύβεται κανείς ή έχει κρύψει (κάτι): *στο σπίτι τους ανακαλύφθηκε υπόγεια ~ με μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών* ΣΥΝ. κρυψώνας **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η υπόγεια και θολωτή συνήθ. κατασκευή, που χρησιμοποιούσαν ως καταφύγιο και ως λατρευτικό χώρο οι πρώτοι χριστιανοί.

κρυπτο- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος είναι ή κάνει κάτι στα κρυφά: *κρυπτο-χριστιανός, κρυπτοκομουνιστής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κρύπτ-ορχος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *κρυπτός* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. crypto-graphie, cryptogamie)].

κρυπτόγαμα (τα) [1897] {κρυπτογάμων} ΒΟΤ. τα φυτά που πολλαπλασιάζονται με σπόρια και δεν παράγουν άνθη και σπέρματα (φύκια, μύκητες κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogame].

κρυπτογράφημα (το) [1845] {κρυπτογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει γραφεί με μυστική συνθηματική γραφή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogramme].

κρυπτογράφηση (η) → κρυπτογραφώ

κρυπτογραφία (η) [1813] {κρυπτογραφιών} η σύνταξη κειμένων με μυστικό συνθηματικό κώδικα. — **κρυπτογράφος** (ο) [1894], **κρυπτογραφικός,** -ή, -ό [1878], **κρυπτογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptographie].

κρυπτογραφώ ρ. μετβ. [1897] {κρυπτογραφείς... | κρυπτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω με μυστικό, συνθηματικό κώδικα γραφής (συνήθ. για στρατιωτικούς ή κατασκοπευτικούς λόγους) ΑΝΤ. αποκρυπτογραφώ. — **κρυπτογράφηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκρυπτογραφώ*.

κρυπτολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τους τρόπους μετάδοσης με ασφάλεια μυστικών μηνυμάτων ή την εξουδετέρωση τού απορρήτου των επικοινωνιών τού αντιπάλου. — **κρυπτολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryptology].

κρυπτόν (το) ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Kr), που ανήκει στα ευγενή αέρια τής ατμόσφαιρας (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. krypton < αρχ. *κρυπτόν*. Ονομάστηκε έτσι επειδή η παρουσία του στον ατμοσφαιρικό αέρα είναι ελάχιστη].

κρυπτορχιδία (η) → κρυψορχία

κρυπτός, -ή, -ό (λόγ.) κρυφός· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***εν κρυπτώ (και παραβύστω)*** (*ἐν κρυπτῷ [καὶ παραβύστῳ]*) στα κρυφά: *συσκέφθηκαν ~* ΣΥΝ. απορρήτως (β) ***ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον*** βλ. λ. *ήλιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρύπτω*. Η φρ. *εν κρυπτώ (και παραβύστω)* συντίθεται από δύο αρχ. φρ.: *ἐν κρυπτῷ* και *ἐν παραβύστῳ (παράβυστος)* «αθηναϊκό δικαστήριο, τού οποίου τα 11 μέλη συνεδρίαζαν σε σκοτεινό και απόμερο τόπο»].

κρυπτοχριστιανός (ο), **κρυπτοχριστιανή** (η) χριστιανός ο οποίος, μετά την τουρκική κατάκτηση των περιοχών όπου κατοικούσε, αναγκάστηκε να ασπαστεί τον μουσουλμανισμό, διατήρησε όμως τη χριστιανική πίστη του, ασκώντας κρυφά τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — **κρυπτοχριστιανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Crypto-Christian].

κρύπτω ρ. μετβ. (λόγ.) κρύβω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κρύβω*].

κρυσταλλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] κ. (λογοτ.) **κρουσταλλένιος** κρυστάλλινος (βλ.λ.): *«μια κρουσταλλένια σφαίρα στη μέση τής κάμαρας»* (Γ. Σεφέρης) || *«κρουσταλλένιο πολυκάντηλο είν' ο νους»* (Άγγ. Σικελιανός) || (μτφ.) *κρυσταλλένια βρύση* (που έχει καθαρό και παγωμένο νερό) || (μτφ.) *κόρη με κρουσταλλένιο λαιμό*.

Κρυσταλλία (η) γυναικείο όνομα.

κρυσταλλιάζω κ. (λογοτ.) **κρουσταλλιάζω** ρ. αμετβ. {κρυστάλλιασ-α, -μένος} γίνομαι παγωμένος σαν κρύσταλλο. - **κρυστάλλιασμα** κ. **κρουστάλλιασμα** (το).

κρυσταλλικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποτελείται από κρύσταλλο ή έχει τη μορφή κρυστάλλου: *~ άλατα*.

κρυσταλλικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ΧΗΜ. η ιδιότητα ορισμένων υλικών να συγκρατούνται τα άτομά τους στον χώρο σε καθορισμένες θέσεις ισορροπίας.

κρυστάλλινος, -η, -ο [αρχ.] κ. (λογοτ.) **κρουστάλλινος 1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από κρύσταλλο: *~ ποτήρι / κανάτα* || *«κρουστάλλινο παλάτι»* (Άγγ. Σικελιανός) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια παρόμοια με τού κρυστάλλου: *είχε ~ απόψεις για το συγκεκριμένο θέμα* || *~ νερό* (που είναι διαυγές και παγωμένο σαν κρύσταλλο) || *~ φωνή* (καθαρή και διαπεραστική) ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής.

κρύσταλλο κ. (λογοτ.) **κρούσταλλο** (σημ. 1, 2, 4) (το) {κρυστάλλ-ου | -ων} **1.** κομμάτι από διαφανή και καθαρό πάγο, που σχηματίζεται από τη μεγάλη πτώση τής θερμοκρασίας στο εξωτερικό περιβάλλον: *το νερό έγινε ~ από το κρύο* **2.** το διαφανές γυαλί που έχει υποστεί μηχανική επεξεργασία: *ποτήρια από ~* **3.** (συνεκδ.) καθετί που έχει κατασκευαστεί από τέτοιο υλικό (λ.χ. ποτήρι, τζάμι κ.λπ.): *φούρνος υψηλής τεχνολογίας με τριπλό ~ ασφαλείας* **4.** (ως επίθ.) παγωμένος, πολύ κρύος: *το νερό τής πηγής ήταν ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρύσταλλον* < αρχ. *κρύσταλλος (ό)*, με αλλαγή γένους, βλ.λ.].

κρυσταλλογραφία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά την εξωτερική μορφή των κρυστάλλων, την εσωτερική οργάνωση των ατόμων τους, τον μηχανισμό σχηματισμού τους και τις φυσικές τους ιδιότητες. — **κρυσταλλογραφικός,** -ή, -ό [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallographie].

κρυσταλλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρυσταλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με κρύσταλλο ή έχει τις ιδιότητές του **2.** αυτός που επιδέχεται κρυστάλλωση (βλ.λ.) **3.** ΑΝΑΤ. ***κρυσταλλοειδής φακός*** κύριο διαθλαστικό μέσο τού ματιού, που έχει σχήμα αμφίκυρτου φακού και βρίσκεται πίσω από την ίριδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρυσταλλολυχνία (η) {κρυσταλλολυχνιών} το τρανζίστορ των ηλεκτρονικών κυκλωμάτων (βλ. λ. *τρανζίστορ*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transistor].

κρυσταλλονομία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η σπουδή των νόμων τής κρυστάλλωσης.

κρύσταλλος (ο) {κρυστάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το κρύσταλλο **2.**

ΧΗΜ. (α) κάθε στερεό σώμα με υψηλή κρυσταλλικότητα (β) ***κρύσταλλοι λουτρού*** οι αρωματικές κρυσταλλικές ενώσεις, που κυκλοφορούν υπό μορφήν κόκκων ή σκόνης, και που χρησιμοποιούνται για να αρωματίζουν το νερό τού λουτρού **3.** ***υγροί κρύσταλλοι*** υλικό που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και ταυτόχρονα τα μόριά του έχουν κανονική διάταξη στον χώρο· χρησιμοποιούνται σε ηλεκτρονικές συσκευές: *οθόνη υγρών κρυστάλλων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρύσ-τ-αλλος* (με ανερμήνευτη παρέκταση -τ- και αναδιπλασιασμένο επίθημα -*αλλος*) < *κρύος* (< **κρύσ-ος*, βλ.λ.), οπότε η λ. *κρύσταλλος* θα σήμαινε τον «διαυγή πάγο». Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. crystallus και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. crystal, γαλλ. cristal, γερμ. Kristall κ.ά. Οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *κρύσταλλοι λουτρού* (< αγγλ. bath crystals), *υγροί κρύσταλλοι* (< αγγλ. liquid crystals)].

κρυσταλλοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας φυσικών κρυστάλλων ή τής κατασκευής τεχνητών.

κρυσταλλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κρυσταλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** κρυσταλλοειδής (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρυστάλλωμα (το) [μεσν.] {κρυσταλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σώμα που κρυσταλλώθηκε, που μεταβλήθηκε σε κρύσταλλο.

κρυσταλλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω (κάτι) σε κρύσταλλο ♦ **2.** (αμετβ.) παγώνω από το κρύο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρυσταλλῶ (-όω)* < αρχ. *κρύσταλλος* (βλ.λ.)].

κρυστάλλωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΦΥΣ. ο σχηματισμός κρυστάλλων κατά τη μετάβαση ενός σώματος από την υγρή στη στερεά κατάσταση **2.** το πάγωμα, το κρυστάλλιασμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallisation].

κρυφά επίρρ. [μεσν.] με τρόπο απαρατήρητο, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό (κάτι) από τους άλλους: *κινείται ~ και ύπουλα* ΣΥΝ. μυστικά, παρασκηνιακά.

κρυφακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυφακού-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | κρυφάκουσα} ακούω κρυφά τις συνομιλίες των άλλων: (μετβ.) *τον έπιασα πάλι να κρυφακούει πίσω απ' την πόρτα* || (αμετβ.) *στάθηκε πίσω από την πόρτα κι άρχισε να κρυφακούει.*

κρύφιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κρατείται μυστικός, που δεν αποκαλύπτεται στους άλλους ΣΥΝ. απόκρυφος, απόρρητος· ΦΡ. ***άδηλα και κρύφια*** (*τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι*. Π.Δ. *Ψαλμ.* 50,8) πράγματα ασαφή και αφανέρωτα: *εδώ συμβαίνουν ~.* — **κρυφίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρυφός* (βλ.λ.)].

κρυφο- κ. **κρυφ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή συμβαίνει κρυφά: *κρυφο-κοιτάζω, κρυφο-γελάω, κρυφ-ακούω.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *κρυφός* (βλ.λ.)].

κρυφογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφογελάς... | κρυφογέλασα} γελώ κρυφά από τους άλλους: *όταν η δασκάλα έκανε μάθημα, οι μαθητές κρυφογελούσαν.*

κρυφοκαίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.) (για έντονα συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) υπάρχω και αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι: *κρυφόκαιγε μέσα τους η ελπίδα.*

κρυφοκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρυφοκοίταξα} κοιτάζω κρυφά (κάποιον/κάτι), χωρίς να γίνω αντιληπτός: (αμετβ.) *κρυφοκοίταζε στο γραπτό τού διπλανού του* || (μετβ.) *έκανε ότι διάβαζε εφημερίδα, αλλά κρυφοκοίταζε τα κορίτσια που έπαιζαν αμέριμνα στην παραλία.* — **κρυφοκοίταγμα** (το).

κρυφομιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφομιλάς... | κρυφομίλησα} μιλώ με σιγανή φωνή, ψιθυριστά, προσπαθώντας να μη γίνω αντιληπτός. — **κρυφομίλημα** (το).

κρυφός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν φανερώνεται στους άλλους, που κρατείται μυστικός: *έμεινε ~ η μεταξύ τους αλληλογραφία* || *~ καημός / πόθος / ελπίδα / όνειρο* ΣΥΝ. ενδόμυχος· ΦΡ. (α) ***κρυφό σχολειό*** βλ. λ. *σχολείο* (β) ***στο κρυφά*** χωρίς να γίνεται κάποιος αντιληπτός: *κανόνισε τη δουλειά ~* **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει μυστικά σε άλλους ή που δεν εξωτερικεύει τις ιδέες ή τα συναισθήματά του ΣΥΝ. εχέμυθος, κρυψίνους, μυστικοπαθής **3.** (αργκό) ***κρυφός*** (ο) ο μυστικός αστυνομικός: *τον σταμάτησε στον δρόμο ένας ~ και του ζήτησε τα στοιχεία του.* - **κρυφά** επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (αν και η παρουσία του σε αρχ. χειρόγραφα είναι αμφισβητούμενη), που σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *κρυπτός* και αποσπάστηκε από σύνθ. τού τύπου *ἀπό-κρυφος, κρυφογενής* κ.ά.].

κρυφοσμίγω ρ. αμετβ. {κρυφοέσμιξα} σμίγω (με κάποιον) κρυφά από τους άλλους.

κρυφτό (το) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι, στο οποίο ένα παιδί προσπαθεί να βρει πού κρύβονται οι συμπαίκτες του (βλ. κ. *κρυφτούλι*).

κρυφτός, -ή, -ό αυτός που είναι κρυμμένος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρυπτός* < *κρύπτω*].

κρυφτούλι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (υποκ.) το κρυφτό· μόνο στη ΦΡ. ***παίζω (το) κρυφτούλι*** (μεσν. φρ.) προσπαθώ να αποκρύψω στοιχεία που με αφορούν ή να αποφύγω κάποιον που με ψάχνει: *του τηλεφωνώ, δεν απαντάει, τον επισκέπτομαι, δεν ανοίγει· μου παίζει το κρυφτούλι.*

κρυψίβουλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους την πραγματική του βούληση, τους σκοπούς των ενεργειών του. — **κρυψιβουλία** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κρυψι-* (< *κρύπτω*) + *-βουλος* < *βουλή*].

κρυψίγαμος (ο) [1867] {κρυψιγάμ-ου | -ων, -ους} αυτός που συνήψε κρυφό και παράνομο γάμο. — **κρυψιγαμία** (η) [μτγν.].

κρύψιμο (το) ▸ κρύβω

κρυψίνους (ο/η) [αρχ.] {κρυψίν-οος, -ουν | -οες, -όων} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις πραγματικές του σκέψεις και προθέσεις **2.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά και δόλια ΣΥΝ. ανειλικρινής. — **κρυψίνοια** (η) [μεσν.].

κρυψορχία (η) {κρυψορχιών} ΙΑΤΡ. η ανδρική πάθηση που συνίσταται στην κατακράτηση τού ενός ή και των δύο όρχεων στο εσωτερικό τής κοιλιάς ή στον βουβωνικό πόρο και στη μη κάθοδό τους στο όσχεο. Επίσης **κρυψορχιδία** κ. **κρυπτορχιδία**. — **κρύψορχις** [μτγν.] κ. **κρυψόρχης** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptorchidie].

κρυψώνας (ο) [1816] το μέρος στο οποίο κρύβεται κάποιος. Επίσης **κρυψώνα** (η).

κρύωμα (το) [μεσν.] {κρυώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κρυολόγημα (βλ.λ.): *άρπαξε ένα γερό ~.*

κρυώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κρύω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πρόσ.) αισθάνομαι κρύο: *κλείσε την πόρτα, γιατί ~* ΑΝΤ. ζεσταίνομαι **2.** γίνομαι κρύος: *κρύωσε ο καιρός / ο καφές*· ΦΡ. ***το φυσάω και δεν κρυώνει*** δεν μπορώ να λησμονήσω το πάθημά μου και νιώθω πικρία: *πού να φανταστεί ότι θα τον εξαπατούσαν οι δικοί του άνθρωποι· τώρα το φυσάει και δεν κρυώνει!* ● **3.** παθαίνω κρυολόγημα: *άφησα τα παράθυρα ανοιχτά και κρύωσα* ΣΥΝ. κρυολογώ **4.** (μτφ. για σχέσεις, αισθήματα κ.λπ.) χαρακτηρίζομαι από ψυχρότητα, από έλλειψη εγκαρδιότητας και φιλικής διάθεσης: *κρύωσε η φιλία τους* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάτι) κρύο: *βάλ' το σε παγάκια, να το κρυώσεις λίγο* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. ζεσταίνω **6.** (μτφ.) προκαλώ δυσαρέσκεια (σε κάποιον): *μας κρύωσε η συμπεριφορά του.*

κρώζω ρ. αμετβ. {έκρωξα} **1.** (λόγ.) (για κόρακα και άλλα πτηνά) φωνάζω κρα-κρα ΣΥΝ. κράζω **2.** (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω με βραχνή φωνή. — **κρωγμός** (ο) [μτγν.] κ. **κρώξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κρώγ-jω*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *kre-g-, παρεκτεταμένου τύπου τού Ι.Ε. *ker-/*kre-, που αποτελεί προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. λατ. crōcīō «κρώζω», αρχ. σλαβ. kraču, αρχ. σκανδ. hrōkr «κουρούνα», λατ. cornix «κοράκι» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κραυγ-ή, κορ-ώνη* (> *κουρούνα*), *κόρ-αξ (-ακας)* κ.ά.].

κρωντήρι (το) {κρωντηρ-ιού | -ιών} **1.** το πήλινο κανάτι για νερό **2.** το ξύλινο δοχείο για κρασί: *οι Αχαιοί γέμισαν τα ~ τους κρασί, για να γιορτάσουν τη νίκη τους.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρυωντήριν* < *κρυωτήριον* «πήλινο αγγείο / δοχείο, που κρυώνει το περιεχόμενό του» < αρχ. *κρύος* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

Κ.Σ.Ε.Δ. (το) Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης (στην αεροπορία).

Κ.Τ.Ε. (η) Κοινωνία των Εθνών.

Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

κτένα (η) ▸ χτένα

κτενάκι (το) ▸ χτενάκι

κτένι (το) ▸ χτένι

κτενίζω ρ. ▸ χτενίζω

κτένισμα (το) → χτένισμα

Κ.Τ.Ε.Ο. (το) Κέντρο Τεχνικού Ελέγχου Οχημάτων.

κτέρισμα (το) {κτερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις νεκρικές προσφορές που καίγονταν κατά την αρχαιότητα μαζί με τον νεκρό ή τοποθετούνταν στον τάφο του και είχαν τη μορφή κοσμημάτων και άλλων αντικειμένων που αγαπούσε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κτερίζω* / *κτερεΐζω* «ενταφιάζω τιμητικά» < *κτέρεα* «νεκρικά δώρα, επικήδειες τιμές», πληθ. τού ουσ. *κτέρας* «κτήμα, ιδιοκτησία, δώρο», αγν. ετύμου, καθώς δεν αποδεικνύεται η σύνδεση τής λ. ούτε με το ουσ. *κτῆμα* ούτε με θ. *κτερ-* «καίω»].

Κ.Τ.Ε.Υ.Λ. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Υπεραστικών Λεωφορείων.

Κ.Τ.Ε.Φ.Α. (το) Κοινό Ταμείο Ενώσεων Φορτηγών Αυτοκινήτων.

κτήμα κ. **χτήμα** (το) {κτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αποτελεί ιδιοκτησία κάποιου: *δεν είμαι ~ σου να με κάνεις ό,τι θέλεις*· ΦΡ. ***κτήμα ες αιεί*** (*κτῆμα ἐς αἰεί*, Θουκ. Ι,22) το αιώνιο απόκτημα: *ο Θουκυδίδης μάς παρέδωσε την Ιστορία του ως ~* **2.** (ειδικότ.) το ιδιόκτητο αγρόκτημα: *έχω ένα ~ στο χωριό δύο στρέμματα* **3.** ***κτήματα*** (τα) οι αγροτικές εκτάσεις (ελαιώνες, αμπελώνες κ.λπ.): *έχει πολλά ~ στη Ρούμελη* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε μαθαίνει κανείς καλά και για πάντα, η γνώση που αφομοιώνεται: *έκανε ~ του τα διδάγματα τού δασκάλου του.* — **κτηματικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆμα* < *κτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ.)].

κτηματαγορά (η) ο τόπος στον οποίο γίνονται αγοραπωλησίες κτημάτων.

κτηματίας (ο) [1831] {κτηματιών} πρόσωπο που κατέχει μεγάλη ακίνητη, αγροτική συνήθ., περιουσία και ζει από την εκμετάλλευσή της.

κτηματικός, -ή, -ό ▸ κτήμα

κτηματογράφηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απογραφή και χαρτογράφηση τής ακίνητης περιουσίας: *μετά την ~ τής ακίνητης περιουσίας θα πραγματοποιηθεί η αποτίμησή της.*

κτηματολόγιο (το) [1836] {κτηματολογί-ου | -ων} **1.** το δημόσιο / επίσημο βιβλίο, στο οποίο απογράφονται τα ακίνητα (θέση, έκταση, αξία και κυριότητα) και καταχωρίζονται οι δικαιοπραξίες που αφορούν σε ακίνητα: *ένα έντυπο τής Υπηρεσίας Κτηματολογίου* **2.** ***Εθνικό Κτηματολόγιο*** η γενική, ενιαία, συστηματική και διαρκώς ενημερωνόμενη καταγραφή, που περιγράφει γεωμετρικά κάθε τμήμα γης καθώς και το ιδιοκτησιακό του καθεστώς, με την ευθύνη και την εγγύηση τού Δημοσίου: *τονίστηκε η επιτακτική ανάγκη συντάξεως Εθνικού Κτηματολογίου.* — **κτηματολογικός, -ή, -ό** [1854].

κτηματομεσίτης (ο) [1891] {κτηματομεσιτών}, **κτηματομεσίτρια** (η) {κτηματομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί επ' αμοιβή για την

αγοραπωλησία κτημάτων. — **κτηματομεσιτικός,** -ή, -ό.

κτηνάνθρωπος (ο) [1890] {κτηνανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος άγριος, μοχθηρός, που συμπεριφέρεται σαν κτήνος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. *La Bête humaine (Το ανθρώπινο κτήνος)*, τίτλος μυθιστορήματος τού É. Zola].

κτηνιατρείο (το) [1892] ιατρείο περίθαλψης ζώων.

κτηνιατρική (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της την πρόληψη, τη διάγνωση και τη θεραπεία των ασθενειών των (συνήθ. κατοικίδιων) ζώων. — **κτηνίατρος** (ο/η) [μεσν.], **κτηνιατρικός,** -ή, -ό.

κτηνοβασία (η) {κτηνοβασιών} η συνουσία ανθρώπου με ζώο. — **κτηνοβάτης** (ο) [μτγν.], **κτηνοβατώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κτηνοβάτης* < *κτῆνος* + *-βάτης* < *βαίνω*].

κτηνόμορφος (ο) [μεσν.] αυτός που μοιάζει με κτήνος ΣΥΝ. ζωόμορφος.

κτήνος κ. (λαϊκ.) **χτήνος** (το) {κτήν-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το ζώο: *οι άνθρωποι και τα ~* (μτφ. για πρόσ.) **2.** αυτός που συμπεριφέρεται σκληρά και απάνθρωπα: *ήταν ένα ~, που δεν υπολόγιζε κανέναν και τίποτε* ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, βάναυσος, κακοήθης **3.** αυτός που δεν έχει την εξυπνάδα και τη λογική σκέψη που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος **4.** (ειδικότ.) αυτός που ζει απολίτιστα, με πρωτόγονο και βάρβαρο τρόπο και δεν μπορεί να συμβιώσει με άλλους ανθρώπους: *ζούσε σε μια τρώγλη μακριά από τον κόσμο. ~ πραγματικό* **5.** αυτός που διαπράττει ασέλγειες με τη χρήση βίας: *το ανθρωπόμορφο ~ που τη βίασε* **6.** ο πολύ γυμνασμένος, αυτός που έχει πολύ μεγάλες σωματικές διαστάσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆνος*, αρχική σημ. «ζώο που βρίσκεται στην κατοχή ανθρώπου, που είναι απόκτημά του». < *κτῶμαι* (βλ.λ.)].

κτηνοτροφή (η) η κατάλληλα παρασκευασμένη φυσική ή τεχνητή τροφή, που είναι απαραίτητη για τη διατροφή των ζώων.

κτηνοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η αναπαραγωγή και η εκτροφή ζώων, που αποσκοπεί στην οικονομική εκμετάλλευση αυτών και των προϊόντων τους. — **κτηνοτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **κτηνοτροφικός,** -ή, -ό [1850].

κτηνώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κτηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· κτηνωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με κτήνος είτε εξωτερικά είτε στη συμπεριφορά: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. απάνθρωπος, βάναυσος, αγροίκος **2.** αυτός που αρμόζει σε ζώο: *ήταν άτομο απολίτιστο, με ~ ένστικτα / φέρσιμο* ΣΥΝ. ζωώδης. — **κτηνωδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κτηνωδία (η) {κτηνωδιών} πράξη σκληρή και απάνθρωπη ΣΥΝ. βαναυσότητα, παλιανθρωπιά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κτηνώδης*].

κτηριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κτήριο: *~ εξοπλισμός / εγκατάσταση / συγκρότημα*.

κτήριο (το) (σχολ. ορθ. *κτίριο*) {κτηρί-ου | -ων} κάθε οικοδόμημα, κτίσμα: *συντήρηση κτηρίων*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *εὐ-κτήριον* «οίκος προσευχών» (< αρχ. *εὔχομαι*) ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *οἰκητήριον* «κατοικία», με αποβολή τού μονοφθογγισμένου αρχικού φωνήεντος και ανομοιωτική συγκοπή τού *-η-*, < αρχ. *οἰκῶ*. Ανεξάρτητα από την ορθότητα τής μίας ή τής άλλης άποψης, είναι προφανές ότι η γρ. *κτήριο* είναι η μόνη ορθή, ενώ η γρ. *κτίριο* (με *-ι-*) οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με το ρ. *κτίζω* (που όμως δεν θα ήταν δυνατόν ποτέ να δώσει παράγωγο σε *-ριο(ν)*. Η αναγωγή σε τ. *οἰκητήριον* υποστηρίζεται και από τη χρήση τής λ. στην Κ.Δ. *(Β' Κορινθ.* 5, 2: (...) *τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπιποθοῦντες*), όπου η λ. συνδ. με τα ουσ. *οἰκοδομή*, *οἰκία* τού προηγούμενου εδαφίου].

> **κτήριο ή κτίριο;** Το ρ. **κτίζω** δεν μπορεί να δώσει παράγωγα με ανύπαρκτη κατάληξη **-ριο**! Δεν μπορούμε δηλ. να έχουμε **κτί-ριο**. Το *κτίζω* θα μπορούσε μόνο να δώσει **κτιστήριο** (πβ. *φροντίζω – φροντιστήριο, καθαρίζω – καθαριστήριο, σκαλίζω – σκαλιστήρι(ο)* κ.τ.ό.), τύπος που ούτε κι αυτός μαρτυρείται να υπάρχει. Άρα η λ. έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση και, επομένως, διαφορετική ορθογραφία. Παράγεται είτε από το *οικώ* > **οικητήριο** > **οικτήριο* (με συγκοπή τού *-η-*) > **κτήριο** (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος· πβ. *ημέρα > μέρα, υγεία > γεια, ερωτώ > ρωτώ, αιγιαλός > γιαλός* κ.λπ.) είτε από το **ευκτήριον** (οίκημα) = [efktirion] **φκτήριο* = [fktirio] (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος) > **κτήριο**. Είτε παράγεται από το *οικητήριο* είτε από το *ευκτήριο*, η λέξη πρέπει να γράφεται με *-η-*: *κτήριο*.

κτηριολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αρχιτεκτονικής. — **κτηριολογικός,** -ή, -ό.

κτήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** καθετί που ανήκει σε κάποιον **2.** (ειδικότ.) περιοχή ή χώρα που ανήκει σε άλλη, ελέγχεται στρατιωτικά και διοικητικά από άλλη: *οι ~ τής Γαλλίας στην Αφρική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆσις* < *κτῶμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποδίδει τον γαλλ. όρο dominion].

κτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την τάση να κατέχει (κάποιον/κάτι), που θέλει να έχει κτήμα του, δικό του (κάποιον/κάτι): *~ συμπεριφορά / συναίσθημα / επιθυμία* || *η ζηλοτυπία είναι συχνό σύμπτωμα τής ~ διάθεσης τού ανθρώπου* ΣΥΝ. αποκτητικός **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει ή αναφέρεται σε κτήση: *γενική ~* || *~ αντωνυμίες / σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος*). — **κτητικά** επίρρ.

κτήτορας (ο) {κτητόρων} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι κύριος, ιδιοκτήτης πράγματος (κινητού ή ακίνητου) **2.** (παλαιότ.) ιδρυτής, κτίτορας (βλ.λ.) ναού, μονής, ιερού ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κτήτωρ, -ορος* < αρχ. *κτῶμαι* (βλ.λ.)].

κτητορικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στον κτήτορα: *~ περιγραφή* **2.** αυτός που προέρχεται από τον κτήτορα (βλ.λ., σημ. 2)· ΦΡ. (α) ***κτητορική μονή*** η μονή που έχει ιδρυθεί από ιερωμένο ή ιδιώτη, ο οποίος φροντίζει και για τη συντήρησή της (β) ***κτητορικό τυπικό*** το τυπικό που περιέχει τις διατάξεις στις οποίες διατυπώνεται η βούληση τού κτήτορα σχετικά με τη λειτουργία τής μονής, τού ιδρύματος κ.λπ. (γ) ***Κτητορικό Δίκαιο*** το Δίκαιο που ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τού κτήτορα ναού ή μοναστηρίου (δ) ***κτητορικός ναός*** ο ιδιόκτητος ναός που ιδρύεται από φυσικό πρόσωπο με άδεια τού μητροπολίτη και που προορίζεται αποκλειστικά για εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών τού ίδιου και τής οικογένειάς του **3.** ***κτητορικό*** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα σχετικά με την ίδρυση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ.

κτίζω κ. **χτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {έκτισα, κτίσ-τηκα, -μένος} **1.** ανεγείρω οικοδόμημα, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα δομικά υλικά: *παλιότερα στο νησί έκτιζαν τα σπίτια με χώμα και πέτρα* || *~ σπίτι / παλάτι / γεφύρι / ναό* || *χτισμένος με τούβλα*· ΦΡ. (μτφ.) ***χτίζω στην άμμο*** βλ. λ. *άμμος* **2.** (μτφ.) συμβάλλω στη θεμελίωση, εδραίωση και ανάπτυξη (σχέσης, επιχείρησης, κινήματος κ.λπ.): *μαζί κτίσαμε τον όμιλο επιχειρήσεων* || *λιθαράκι-λιθαράκι κτίστηκε μια ωραία σχέση αγάπης* || *με κατάλληλες ενέργειες έκτισε σταδιακά τη δημόσια εικόνα του* ΣΥΝ. οικοδομώ **3.** (μτφ.) φτειάχνω, δημιουργώ: *ο Θεός έκτισε τον κόσμο σε εφτά ημέρες* **4.** ιδρύω: *ο Μ. Αλέξανδρος έχτισε πολλές πόλεις* **5.** φράζω ή περικλείω ανοιχτό χώρο με τοίχο: *~ το παράθυρο* || *έκτισαν το άνοιγμα στον φράχτη* **6.** (ειδικότ.) φυλακίζω (κάποιον) μέχρι θανάτου μέσα σε τοίχους που οικοδομώ· (παλαιότ.) ως βασανιστήριο, ποινή ή και στο πλαίσιο αντιλήψεων για το στέριωμα οικοδομημάτων: *δεν απαρνήθηκε την πίστη του και τον έκτισαν ζωντανό* || *για να στεριώσει το γιοφύρι, έχτισαν ζωντανή στα θεμέλια τη γυναίκα τού πρωτομάστορα*. — **κτίσιμο** κ. **χτίσιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τού οποίου η αρχική σημ. θα ήταν «καλλιεργώ, εκχερσώνω» (όπως διασώζεται στη μυκ. μτχ. ki-ti-me-no = *κτίμενος*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. pari-kṣit «αυτός που κατοικεί τριγύρω», αβεστ. ana-šita- «ακατοίκητος», αρμ. šēn «κατοικημένος χώρος», ίσως και με το αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ.)].

κτίριο (το) → κτήριο

κτίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ανέγερση οικοδομήματος ή η ίδρυση πόλεως: *από κτίσεως Ρώμης* (753 π.Χ. - αφετηρία χρονικής μέτρησης των αρχαίων Ρωμαίων) ΣΥΝ. οικοδόμηση, κτίσιμο ● **2.** η δημιουργία τού κόσμου από τον Θεό: *από κτίσεως κόσμου* **3.** ***Κτίση*** (η) το σύμπαν, η οικουμένη, ό,τι έπλασε ο Θεός.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *κτίσις* < *κτίζω*].

κτίσιμο κ. **χτίσιμο** (το) → κτίζω

κτίσμα [αρχ.] κ. **χτίσμα** (το) {κτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που έχει κτιστεί, το οικοδόμημα **2.** αυτό που έχει δημιουργηθεί, το δημιούργημα: *ο άνθρωπος είναι ~ τού Θεού* ΣΥΝ. πλάσμα.

κτίστης [αρχ.] κ. **χτίστης** (ο) {κτιστών} **1.** ο εργάτης που εργάζεται στην ανέγερση οικοδομών ΣΥΝ. οικοδόμος **2.** ***Κτίστης*** (ο) ο Δημιουργός, ο Θεός.

κτιστικά κ. **χτιστικά** (τα) [μεσν.] τα χρήματα που καταβάλλονται για τα έξοδα που απαιτήσε το κτίσιμο οικοδομήματος.

κτιστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **χτιστός 1.** αυτός που έχει οικοδομηθεί (κυρ. με τοιχοποιία) **2.** ΘΕΟΛ. αυτός που έχει αρχή: *~ κόσμος* ΑΝΤ. άκτιστος.

κτίτορας (ο) {-α κ. -ορος | -όρων} ο κτήτορας (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. γραφή τού μτγν. *κτήτωρ* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τού ρ. *κτίζω*].

κτιτορικός, -ή, -ό ο κτητορικός (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κτιτορική επιγραφή*** η επιγραφή στην οποία αναγράφονται στοιχεία για τη θεμελίωση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. γραφή τού μεσν. *κτητορικός* κατ' επίδρ. τού ρ. *κτίζω*].

κ.τ.λ. και τα λοιπά.

κ.τ.ό. και τα όμοια.

-κτονία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον φόνο προσώπου: *μητρο-κτονία, πατρο-κτονία, αδελφο-κτονία, αυτο-κτονία* **2.** τη θανάτωση ή τη δραστική καταπολέμηση αυτού: *μυο-κτονία, ζωο-κτονία* **3.** τον θάνατο από κάποια αιτία: *λιμο-κτονία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» < **κτέν-jω*, συνδ. με σανσκρ. kṣa-ṇó-mi «χτυπώ», a-kṣa-ta «αυτός που δεν χτυπήθηκε», ίσως και με το αρχ. συνώνυμο *καίνω* «σκοτώνω»].

-κτόνος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον φονιά: *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος, τυραννο-κτόνος* **2.** αυτόν ή αυτό που καταστρέφει ή καταπολεμά δραστικά κάτι: *μικροβιο-κτόνος, ζιζανιο-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

> **-κτόνος.** Λεξικό επίθημα πολλών αρχαίων και νέων σύνθετων λέξεων, που σημαίνει «τον φονιά». Το θ. **κτον-** είναι ετεροιωμένη βαθμίδα τού θεμ. **κτεν-** (αρχ. *(απο)κτείνω* «φονεύω» < **κτέν-jω*). Σύνθετα σε *-κτόνος* (ουσιαστικά και επίθετα), που χρησιμοποιούνται και σήμερα, είναι: *πατροκτόνος, μητροκτόνος, αδελφοκτόνος, παιδοκτόνος, συζυγοκτόνος, εντομοκτόνος, εθνοκτόνος, ανθρωποκτόνος, μικροβιοκτόνος, ζιζανιοκτόνος, τυραννοκτόνος, πνευματοκτόνος, παρασιτοκτόνος, βρεφοκτόνος, ψυχοκτόνος, ζωοκτόνος* κ.ά.

Κ.Τ.Σ. (το) Κοινό Ταμείο Στρατού.

κτύπημα [αρχ.] κ. **χτύπημα** (το) {κτυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κρούση αντικειμένου από άλλο αντικείμενο: *το ~ τής πόρτας με το*

ρόπτρο || το ~ με το χέρι στο τζάμι **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν χτυπάει κανείς (κάτι) ή γενικά από κρούση: *με ξύπνησε το ~ τής πόρτας || το ~ τής καμπάνας || το ~ τής βροχής στα κεραμίδια* **3.** (ειδικότ.) ο ήχος από ρολόι, τηλέφωνο κ.λπ.: *το ~ τού τηλεφώνου / τού ρολογιού* **4.** η δυνατή κρούση δύο επιφανειών, ώστε να παραχθεί ήχος: *το ~ των πιατινιών* **5.** η ελαφριά επαφή τού χεριού με σημείο τού σώματος: *του έδωσε ένα φιλικό ~ στην πλάτη* **6.** η επιθετική ενέργεια, κατά την οποία χτυπάει κανείς (κάποιον) (με τα χέρια, με αντικείμενο κ.λπ.): *~ σπαθιού / μαστιγίου / σφυριού || δέχτηκε ένα ~ στο πρόσωπο / στο κεφάλι / στον ώμο || η παιδαγωγική απορρίπτει το ~ των παιδιών || ο δράστης τού κατάφερε ένα γερό ~ πισώπλατα || ποιος από τους δύο έδωσε το πρώτο ~; || έφαγε ένα άσχημο ~ στην κοιλιά* **7.** (ειδικότ.) πυγμαχικό χτύπημα, γροθιά: *δέχθηκε ένα ~ στο πρόσωπο*· ΦΡ. (μτφ.) **χτύπημα κάτω από τη μέση / τη ζώνη** βλ. λ. *ζώνη* **8.** (συνεκδ.) το μέρος όπου έχει χτυπηθεί κάποιος/κάτι και το σημάδι ή το αποτύπωμα που μένει: *είχε ένα ~ στο κεφάλι || όλο του το σώμα ήταν κατάμαυρο από τα ~ || η πλάτη του ήταν γεμάτη χτυπήματα από μαστίγιο || το αυτοκίνητό της είναι όλο χτυπήματα* ΣΥΝ. τραύμα, πληγή **9.** επιθετική ενέργεια που στρέφεται κατά τού αντιπάλου: *καταστροφικό / καίριο ~ || κατάφεραν ένα καθοριστικό ~ κατά των βάσεων πυραύλων τού εχθρού || τρομοκρατικό ~ κατά ξένης πρεσβείας* **10.** (μτφ.) ενέργεια που προκαλεί απώλειες, μειώνει την ισχύ κ.λπ., αποδυνάμωση: *«η υποβάθμιση τής πιστοληπτικής ικανότητας πέντε κορυφαίων ευρωπαϊκών τραπεζών αποτέλεσε ~ στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα»* (εφημ.) **11.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο: *ο θάνατός του ήταν σκληρό ~ για όλους μας* ΣΥΝ. κακό, συμφορά.

κτυπητός, -ή, -ό → χτυπητός

κτύπος κ. **χτύπος** (ο) **1.** ο ήχος που προκαλείται από κτύπημα: *ο ~ τής βροχής στα κεραμίδια || ακούστηκε ένας δυνατός ~ στην πόρτα* ΣΥΝ. κρότος **2.** το χτύπημα: *έδωσε έναν ~ στην πόρτα* ΣΥΝ. κρούση **3.** ήχος που επαναλαμβάνεται ρυθμικά: *οι ~ τού ρολογιού / τού εκκρεμούς* **4.** (ειδικότ.) ο παλμός: *οι ~ τής καρδιάς* ΣΥΝ. χτυποκάρδι, καρδιοχτύπι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. εκφραστικός αναδιπλασιασμός ηχομιμητικού θέματος, πβ. *(γ)δούπος*. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο ορθός χωρισμός είναι *κ-τύπος* (οπότε < *τύπτω*) με προτακτικό σύμφωνο *κ-* (πβ. *κάπρος*)].

κτυπώ κ. **χτυπώ** [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κτυπάς... | κτύπησα, -ιέμαι (κ. χτυπιούμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κρούω (κάτι), ώστε να ακουστεί ήχος: *~ την πόρτα / το παράθυρο / το κουδούνι / την καμπάνα / το τύμπανο || μπήκε μέσα χωρίς να χτυπήσει την πόρτα || ~ τα πλήκτρα τού πιάνου || ~ τα χέρια / παλαμάκια* (χειροκροτώ) *|| ~ τα πόδια* (ποδοκροτώ, ως έκφραση αδημονίας ή αποδοκιμασίας)· ΦΡ. (α) **χτυπάω πόρτες** απευθύνομαι σε πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους για βοήθεια: *αναγκάστηκε να χτυπήσει πολλές πόρτες, για να σώσει το παιδί της* (β) **χτυπώ κάρτα** τοποθετώ ειδική κάρτα σε συσκευή, για να καταγραφεί η ώρα προσελεύσεως και αναχωρήσεώς μου από την εργασία (γ) **χτύπα ξύλο! / να χτυπήσω ξύλο!** (προληπτικά) για την αποτροπή κακού, για να μη συμβεί κάτι κακό που είπε κάποιος: *- Μέχρι αύριο, ποιος ζει, ποιος πεθαίνει! -Μη λες τέτοια λόγια, ~!* (δ) (μτφ.) **(κάποιος / κάτι) χτυπάει την πόρτα (κάποιου)** για δυσάρεστη κατάσταση που προκύπτει σε κάποιον: *«όταν αδιαφορείς για την αγριότητα, επειδή πλήττει άλλους, αύριο, που θα χτυπήσει τη δική σου πόρτα, δεν θα υπάρχει κανείς να σε βοηθήσει»* (εφημ.) **2.** καταφέρνω πλήγμα εναντίον προσώπου ή ζώου: *με χτύπησε στο πρόσωπο / στο σαγόνι / ύπουλα / δόλια / αντικανονικά / άσχημα || ποιος από τους δύο αντιπάλους χτύπησε τον άλλον πρώτος; || ο αγωγιάτης χτυπούσε το άλογο με το καμουτσίκι*· ΦΡ. (α) (μτφ.) **χτυπώ (κάποιον) εκεί που (τον) πονάει** καταφέρω καίριο πλήγμα εναντίον (κάποιου), πλήττω το αδύνατό του σημείο: *δεν ξανάειπε τίποτα, γιατί μ' αυτό που του είπα τον χτύπησα εκεί που τον πονάει* (β) **χτυπώ το κεφάλι μου (στον τοίχο)** βλ. λ. *κεφάλι* (γ) **χτυπώ το κακό στη ρίζα του** εξουδετερώνω κάτι κακό ή επιβλαβές εν τη γενέσει του, μόλις πρωτοεμφανιστεί ή καταστρέφοντας ό,τι το προκαλεί και το αναπαράγει (δ) **πάρε τον έναν (και) χτύπα τον άλλον** βλ. λ. *άλλος* **3.** πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): *η βροχή χτυπάει τη στέγη || ο αέρας χτυπούσε τα παραθυρόφυλλα ||* (μτφ.) *σ' αυτό το σημείο με χτυπάει ο ήλιος || το πλοίο το κτυπούσαν τα κύματα || τον χτύπησε κεραυνός* **4.** κουνώ με γρήγορες αλλεπάλληλες κινήσεις, αναταράζω: *~ κρέμα / αβγολέμονο || ~ τα αβγά, για να φτιάξω μαρέγκα* ΣΥΝ. ανακινώ **5.** κινώ (κάτι) ρυθμικά ή παλινδρομικά: *ο ταύρος χτυπούσε θυμωμένος την ουρά του || το πουλί χτύπησε τα φτερά του και έφυγε* **6.** βάλλω με όπλο, σημαδεύω στόχο: *οι ελεύθεροι σκοπευτές χτυπούσαν όποιον περνούσαν για αντίπαλο || μας χτύπησαν με τόξα και ακόντια || η σφαίρα τον χτύπησε στο πόδι || ~ εχθρικό πλοίο / αεροπλάνο* ΣΥΝ. πλήττω, πυροβολώ, βομβαρδίζω, βάλλω **7.** προκαλώ τραύμα, πληγή ή επιφέρω θάνατο με βολή ή χρήση όπλου: *τον χτύπησε πισώπλατα με το μαχαίρι || ~ το θήραμα στο κυνήγι || σήμερα δεν χτυπήσαμε φτερό* (δηλ. δεν σκοτώσαμε κανένα πουλί ή, μτφ., αποτύχαμε τελείως, δεν κατορθώσαμε τίποτε) ΣΥΝ. πληγώνω, τραυματίζω, σκοτώνω **8.** (α) επιτίθεμαι εναντίον κάποιου, προσβάλλω εχθρικό στόχο: *μας κύκλωσαν και μας χτυπούσαν από παντού || θα χτυπήσουμε τον εχθρό από τρεις πλευρές || ~ κάποιους κατά μέτωπο / πλαγίως* ΣΥΝ. επιτίθεμαι (β) (μτφ.) καταπολεμώ, αντιμετωπίζω αποτελεσματικά: *πιστεύεται ότι τα νέα μέτρα θα χτυπήσουν τη φοροδιαφυγή || το υπουργείο επιδιώκει να χτυπήσει τις συντεχνίες* **9.** (α) (μτφ.) προκαλώ ζημιά σε (κάποιον/κάτι), επενεργώ αρνητικά, βλάπτω: *ο πληθωρισμός μάς χτύπησε σκληρά όλους || η φτώχια και η ανεργία χτυπούν και τις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες || η ύφεση χτύπησε τους μικρομεσαίους* (β) (ειδικότ.) για ασθένεια ή δυσάρεστο γεγονός, εκδηλώνομαι ή συμβαίνω (σε κάποιον/κάτι): *στην οικογένειά μας η επιδημία τής γρίπης μάς χτύπησε όλους || τον χτύπησε παράλυση || εφέτος τις ελιές τις χτύπησε ο δάκος || δεν μπορεί να συνέλθει από τη συμφορά που τον χτύπησε || χτυπήθηκε σκληρά από τη μοίρα* ΣΥΝ. προσβάλλω, πλήττω, θίγω· ΦΡ. **χτυπώ στο κεφάλι** (για οινοπνευματώδες ποτό) προκαλώ ζάλη και πονοκέφαλο, φέρνω κάποιον εύκολα σε κατάσταση μέθης: *αυτό το κρασί χτυπάει στο κεφάλι· μην πιεις πολύ!* **10.** ανταγωνίζομαι με επιτυχία (κάποιον): *η χώρα μας δεν μπορεί να χτυπήσει χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία στη βιομηχανική παραγωγή* **11.** (ειδικότ. για αυτοκίνητο ή οδηγό) προκαλώ σύγκρουση (οχήματος με όχημα) ή τραυματίζω (πεζό): *χτύπησε με το αυτοκίνητο έναν πεζό || μου χτύπησαν το αμάξι στο φτερό* **12.** (ειδικότ.) βγάζω ήχο ο οποίος αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη πληροφορία ή εντολή: *το ρολόι μόλις χτύπησε μεσάνυχτα || η σάλπιγγα χτύπησε εγερτήριο / σιωπητήριο / προσκλητήριο / επίθεση / υποχώρηση / συναγερμό* ΣΥΝ. σημαίνω **13.** εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου, τον επικρίνω με δριμύτητα: *ο Τύπος χτύπησε τα νέα μέτρα || οι κριτικοί χτυπούν το έργο μου, γιατί δεν μπορούν να το κατανοήσουν || το νομοσχέδιο χτυπήθηκε από όλα τα κόμματα τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. κατηγορώ, μέμφομαι, πολεμώ ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω **14.** υπενθυμίζω κακόβουλα σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή επώδυνο, κάνω αδιάκριτους υπαινιγμούς: *ένα σφάλμα έκανα κι εγώ σαν άνθρωπος κι εσύ μου το χτυπάς συνέχεια!* **15.** επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: *αυτή η εκπομπή χτυπάει πολύ υψηλά ποσοστά τηλεθέασης || με το καινούργιο της προϊόν η εταιρεία χτύπησε ρεκόρ πωλήσεων*· ΦΡ. **χτυπάω νούμερα** για τηλεοπτική εκπομπή η οποία έχει υψηλή τηλεθέαση: *η χθεσινοβραδινή εκπομπή του χτύπησε απίστευτα νούμερα* **16.** (ειδικότ. για οικονομικές αξίες) ελαττώνω απότομα, μειώνω σε μεγάλο βαθμό: *η εταιρεία μας θα χτυπήσει τις τιμές, για να παρέμβει στον ανταγωνισμό* **17.** (για παπούτσια) δεν εφαρμόζω καλά και τραυματίζω το πόδι: *οι καινούργιες μπότες μου με χτυπάνε* **18.** (μτφ.-αργκό) (α) μπορώ να επιτύχω κάτι: *φέτος χτυπάμε πρωτάθλημα!* (β) αποκτώ κάτι σε συμφέρουσα τιμή ή πλειοδοτώ σε πλειστηριασμό: *χτύπησα ένα φοβερό σακάκι || χτύπησε ένα σπάνιο κινέζικο βάζο στη δημοπρασία* (γ) κατακτώ: *χτύπησε την καλύτερη γκόμενα* (δ) καταναλώνω: *χτύπησε δέκα σφηνάκια στη σειρά || πάμε να χτυπήσουμε κάνα σουβλάκι;* ♦ (αμετβ.) **19.** παράγω θόρυβο, βγάζω δυνατό ή χαρακτηριστικό ήχο: *όλη τη νύχτα ακούγαμε τα παντζούρια να χτυπούν απ' τον αέρα || χτυπάει το τηλέφωνο / το κουδούνι / η καμπάνα / το ξυπνητήρι / η σάλπιγγα || ακούσαμε τα τύμπανα των ιθαγενών να χτυπάνε || τα σπαθιά τους χτυπούσαν δυνατά καθώς μονομαχούσαν || χτυπούν τα δόντια μου* (από ρίγη, κρυώνω πάρα πολύ) ΣΥΝ. ηχώ, κροτώ, σημαίνω· ΦΡ. (ειρων.) **για ποιον χτυπάει η καμπάνα** (*For Whom the Bell Tolls*, τίτλος έργου τού E. Hemingway) για επικείμενη τιμωρία, ανάληψη ευθύνης κ.λπ.: *ο υπουργός δήλωσε ότι θα τιμωρηθούν αυστηρά οι ένοχοι· άραγε, ~* **20.** κινούμαι παλμικά, δονούμαι γρήγορα ή δυνατά: *η καρδιά μου χτυπούσε από χαρά / από αγωνία || χτυπάει ακόμη η καρδιά του || τα νέα έκαναν το αίμα να χτυπά δυνατά στις φλέβες του* ΣΥΝ. πάλλομαι, σφύζω **21.** προσκρούω σε αντικείμενο ή πρόσωπο, συγκρούομαι με κάτι και υφίσταμαι μώλωπες ή βαρύτερα πλήγματα: *χτύπησε στην κολόνα τής Δ.Ε.Η. και τραυματίστηκε || πρόσεχε μην πέσεις και χτυπήσεις* ΣΥΝ. μωλωπίζομαι, τραυματίζομαι **22.** προξενώ ορισμένη εντύπωση, γίνομαι αφορμή σχολίων: *αυτό που είπες χτυπάει άσχημα || δεν (μου) χτυπάει καλά ούτε ο τρόπος του ούτε η συμπεριφορά του* ΣΥΝ. φαίνομαι, μοιάζω· ΦΡ. (α) **μου χτυπάει στο μάτι** βλ. λ. *μάτι* (β) **(κάποιος / κάτι) μου χτυπάει / δίνει στα νεύρα** βλ. λ. *νεύρο*· (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χτυπιέμαι**) **23.** έρχομαι στα χέρια με (κάποιον), συμμετέχω σε συμπλοκή δύο ή περισσοτέρων προσώπων: *οι αναρχικοί χτυπήθηκαν με την αστυνομία || από το πρωί χτυπιούνται δυνάμεις των δύο πλευρών στο ύψωμα* ΣΥΝ. συγκρούομαι, συμπλέκομαι **24.** δίνω χτυπήματα στο στήθος μου ή το κεφάλι μου από θλίψη ή απελπισία, συνταράσσομαι από λυγμούς εξαιτίας απόγνωσης: *χτυπιέται ολημερίς πάνω στον τάφο τού παιδιού της* ΣΥΝ. δέρνομαι, στηθοκοπιέμαι **25.** (μτφ.) υφίσταμαι δοκιμασίες, περνώ βάσανα και ταλαιπωρίες: *μια ζωή χτυπιέται μ' αυτά τα προβλήματα || άδικα χτυπιέται τόσα χρόνια ο κακομοίρης* ΣΥΝ. βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω **26.** (καθημ.) διαμαρτύρομαι έντονα, εκδηλώνω την οργή, την αγανάκτηση ή την απαίτησή μου κ.λπ. με φωνές και χειρονομίες: *όσο και να χτυπιέσαι, δεν θα γίνει το δικό σου || δεν του το δίνω, που να χτυπιέται!* **27.** κάνω έντονες και απότομες χορευτικές κινήσεις: *ανεβαίνουν στην πίστα και χτυπιούνται σαν τρελοί.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτυπῶ (-έω)* < *κτύπος* (βλ.λ.)].

-κτώ / -κτώμαι ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σήμαινε «παίρνω στην κατοχή μου, αποκτώ» και το οποίο απαντά σήμερα ως β' συνθετικό ρημάτων τής Ν. Ελληνικής: *απο-κτώ / -κτώμαι, κατα-κτώ / -κτώμαι, ανα-κτώ / -κτώμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῶμαι* < *κτάομαι*, υστερογενής μορφή τού θ. *κτη-* (πβ. παρ. *κέ-κτη-μαι*), εκτεταμ. βαθμ. τού I.E. *kte(i)- «κατέχω, εξουσιάζω», πβ. σανσκρ. kṣáyati, αβεστ. xšayeiti. Ομόρρ. *κτῆ-μα, κτῆ-σις (-ης), κτή-τωρ, κτη-τικός* κ.ά.].

Κ.Υ. (η) Κρατική Υπηρεσία.

κυάλι (το) → κιάλι

κυαμισμός (ο) ΙΑΤΡ. η κληρονομική πάθηση που οφείλεται στην έλλειψη ενός ενζύμου και εκδηλώνεται με αιμόλυση (καταστροφή τού αίματος), όταν το άτομο φάει κουκκιά ή έρθει σε επαφή με κουκκιά, ναφθαλίνη, ορισμένα φάρμακα κ.λπ. ΣΥΝ. κυάμωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. favism].

κύαμος (ο) {κυάμ-ου | -ων, -ους} **1.** το φυτό κουκκιά **2.** ο καρπός τής κουκκιάς, το κουκκί (βλ.λ.)· ΦΡ. **κυάμων απέχεσθαι** (*κυάμων ἀπέχεσθαι*, πυθαγόρειος ρήτρα) (i) να μη γίνεται χρήση κυάμων ως τροφής

(ii) (υπαινικτικά) να μην αναμειγνύεται κανείς στην πολιτική.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο, αν και υπάρχει ισχυρή πιθανότητα να συνδέεται με το ρ. *κυέω* (βλ. λ. *κύηση*)].

κυάμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυαμισμός (βλ.λ.).

Κυανή Ακτή (η) τουριστική περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας στις ακτές τής Μεσογείου από τα σύνορα με την Ιταλία μέχρι τη Μασσαλία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. Côte d'Azur (λόγω τού βαθυγάλανου χρώματος τού ουρανού, που αντανακλάται στη θάλασσα). Είναι γνωστή και ως French Riviera (αγγλ.), ήτοι «γαλλική ακτή»].

κυάνιο (το) [1880] {κυανί-ου | -ων} ΧΗΜ. η αρνητικά φορτισμένη μονοσθενής ρίζα που αποτελείται από άνθρακα και άζωτο (CN^-).
[ΕΤΥΜ. < *κυανός* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Cyan. Η ονομασία οφείλεται στις αποχρώσεις ορισμένων κυανιούχων ενώσεων].

κυανιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη ρίζα κυάνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κυάνιο* + *-ούχος* < *έχω*].

κυανόκρανος (ο) {κυανοκράν-ου | -ων, -ους} στρατιώτης τής ειρηνευτικής δύναμης τού Ο.Η.Ε., που αποστέλλεται σε εμπόλεμες περιοχές και φοράει γαλάζιο (κυανό) κράνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Les Casques Bleus].

κυανόλευκος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που έχει χρώμα γαλάζιο και λευκό **2.** (συνεκδ.) ***κυανόλευκη*** (η) η ελληνική σημαία, που συνδυάζει το γαλάζιο και το λευκό χρώμα ΣΥΝ. γαλανόλευκη.

Κυανοπώγων (ο) [1883] {Κυανοπώγ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (μετωνυμ.) άνδρας ο οποίος νυμφεύεται και στη συνέχεια σκοτώνει τις συζύγους του τη μία μετά την άλλη.
[ΕΤΥΜ. < *κυανός* + *πώγων* «γενειάδα, πιγούνι». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. Barbe-bleu, ήρωα τού ομώνυμου παραμυθιού τής συλλογής τού Charles Perrault (1628-1703)].

κυανός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθυγάλαζο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυανοῦς* < *κυανός* «σμάλτο, αζουρίτης» (ήδη μυκ. ku-wa-no), πιθ. μικρασιατικό δάνειο, πβ. χεττ. kuwanna].

κυανόφυτο (το) κατώτερος φυτικός οργανισμός που αναπτύσσεται όπου υπάρχει νερό και ιδιαίτερα σε ζεστές περιοχές· τα κυανόφυτα αποτελούν φυσικούς λιπαντές ή δείκτες για τον βιολογικό καθορισμό τού βαθμού ρύπανσης μιας περιοχής.

κυανωπός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αποκλίνει χρωματικά προς το βαθυγάλαζο.

κυάνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυανός χρωματισμός τού δέρματος και των βλεννογόνων λόγω ελλιπούς οξυγονώσεως τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cyanose].

κυβεία (η) {κυβειών} (αρχαιοπρ.) **1.** το παίξιμο των ζαριών ● **2.** ο προσπορισμός παράνομων κερδών από το χρηματιστήριο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυβεύω* < *κύβος*].

Κυβέλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. θεά τής γονιμότητας, μητέρα θεών και ανθρώπων, τής οποίας η λατρεία γνώρισε μεγάλη διάδοση στη Μ. Ασία και στη συνέχεια και στην Ελλάδα και την Ιταλία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κυβέλη* / *Κυβήβη*, πιθ. ανατολ. δάνειο, πβ. χεττ. Kubaba].

κυβερνείο (το) [1824] το κτήριο στο οποίο κατοικεί ο κυβερνήτης.

κυβέρνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) (ως όργανο τού κράτους) ο πρωθυπουργός, οι αντιπρόεδροι τής κυβέρνησης (εφόσον υπάρχουν) και το σύνολο των υπουργών όλων των κατηγοριών (αναπληρωτών υπουργών, υπουργών επικρατείας, υπουργού παρά τω πρωθυπουργώ, υπουργών χωρίς χαρτοφυλάκιο) και ενδεχομένως (υπό ορισμένες προϋποθέσεις που προβλέπει το Σύνταγμα), όλων ή ορισμένων υφυπουργών, ως ενιαίο συλλογικό όργανο άσκησης τής κυβερνητικής λειτουργίας· υπ' αυτήν την έννοια ταυτίζεται με την έννοια τού υπουργικού συμβουλίου: *ορκίστηκε χθες η νέα ~* || *δεν γνωρίζουμε ποια ~ θα προκύψει από τις εκλογές* || *ο νικητής των εκλογών πήρε εντολή από τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας να σχηματίσει ~* || *η δομή / η σύνθεση μιας ~* || *ο πρόεδρος / τα μέλη τής ~* || *παραιτήθηκε η ~* || *δέσμευση / εξαγγελία / ανασχηματισμός / αναδόμηση τής ~* || *πολυμελής / ολιγομελής / προσωρινή / μεταβατική ~* || *συντηρητική / προοδευτική / συμμαχική ~* || *~ σωτηρίας / μειοψηφίας /συνασπισμού / εθνικής ενότητας* || *η πολιτική / η τακτική / η στάση τής ~ σε ένα ζήτημα* (β) ***υπηρεσιακή κυβέρνηση*** βλ. λ. *υπηρεσιακός* (γ) ***οικουμενική κυβέρνηση*** βλ. λ. *οικουμενικός* (δ) ***σκιώδης κυβέρνηση*** βλ. λ. *σκιώδης* (ε) ***κυβέρνηση συνεργασίας / συμμαχική κυβέρνηση*** κυβέρνηση στην οποία συμμετέχουν δύο ή και περισσότερα κόμματα (στ) ***Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*** βλ. λ. *εφημερίδα*· ΦΡ. ***με καμιά κυβέρνηση*** με τίποτε, με κανέναν τρόπο: *δεν πρόκειται να δεχτώ ~ τέτοια λύση* **2.** (ως λειτουργία τού κράτους) η διακυβέρνηση τής χώρας· η κυβερνητική λειτουργία η οποία μαζί με τη διοίκηση αποτελούν την εκτελεστική λειτουργία.

κυβερνήτης (ο/η) [αρχ.] {(θηλ. γεν. κυβερνήτου) προστ. κυβερνήτα | κυβερνητών} **1.** ο ανώτατος πολιτειακός άρχοντας: *ο πρώτος ~ τής Ελλάδας ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που καθορίζει την πορεία και ηγείται τού πληρώματος (σε πλοίο, αεροπλάνο, διαστημόπλοιο). Επίσης **κυβερνήτρια** (η) {κυβερνητριών}.

κυβερνητική (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις διασυνδέσεις, τους χειρισμούς και τον έλεγχο στα τεχνικά συστήματα και στους ζωντανούς οργανισμούς από την άποψη των αναλογιών τους και η οποία επεκτείνει τις εφαρμογές της στην οικονομία, τη βιολογία, την ιατρική κ.α.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cybernetics. Η λ. πλάστηκε το 1948 από τον N. Wiener από το ρ. *κυβερνώ*, για να δηλώσει τις θεωρίες μελέτης και ελέγχου τής ροής πληροφοριών μεταξύ ζώντων ή τεχνητών επικοινωνούντων συστημάτων].

κυβερνητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την κυβέρνηση και τα μέλη της: *~ απόφαση / μέτρο / πολιτική / εξουσία / έργο / πρόγραμμα / στέλεχος / επιτελείο / παράταξη / αξιωματούχος / συνασπισμός / χειρισμός / κρίση / ανασχηματισμός* (β) ***κυβερνητικός εκπρόσωπος*** ο υπουργός που ενημερώνει τον Τύπο για τις επίσημες θέσεις τής κυβέρνησης (γ) ΝΟΜ. ***κυβερνητική πράξη*** ειδική διοικητική πράξη, που δεν υπόκειται σε ακυρωτικό έλεγχο (δ) ***Μη Κυβερνητικός Οργανισμός /-ή Οργάνωση*** βλ. λ. *οργανισμός* **2.** αυτός που πρόσκειται φιλικά προς την κυβερνώσα παράταξη: *~ Τύπος* || *~ βουλευτής* **3.** αυτός που σχετίζεται με τη διακυβέρνηση σκάφους.

κυβερνοναύτης (ο) {κυβερνοναυτών} πρόσωπο που κινείται στον κυβερνοχώρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cybernaut].

κυβερνοπάνκ (το) {άκλ.} η δημιουργία ιστοριών επιστημονικής φαντασίας με την αξιοποίηση των υπολογιστών και τής εικονικής πραγματικότητας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cybernopank (νόθο σύνθ.)].

κυβερνοπειρατής (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ.λ.). - - **κυβερνοπειρατεία** (η).

κυβερνοχώρος (ο) (στην επιστημονική φαντασία) ο χώρος στον οποίο διακινούνται εικόνες, μηνύματα, πληροφορίες από τον έναν υπολογιστή προς τον άλλο: *σερφάρω στον ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cybernospace (νόθο σύνθ.). Η λ. πλάστηκε το 1984 από τον συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας W. Gibson στο βιβλίο τού *Necromancer*, για να αποδοθεί με μία λέξη το όραμά του για ένα παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών που συνενώνει ανθρώπους και πληροφορίες. Βλ. κ. *κυβερνητική*].

κυβερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κυβερνάς..., μτχ. κυβερνών, -ώσα, -ών | κυβέρν-ησα, -ώμαι, -άται... κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διοικώ (ως εκτελεστική εξουσία): *~ χώρα / κράτος* || *«τελικά, ποιος κυβερνά αυτό τον τόπο;»* (φράση που αναφώνησε ο Κ. Καραμανλής το 1963 [πρωθυπουργός τής Ελλάδας] μετά τη δολοφονία από παρακρατικούς στη Θεσσαλονίκη τού βουλευτή τής Ε.Δ.Α. Γρηγόρη Λαμπράκη) ΣΥΝ. διευθύνω, άρχω, εξουσιάζω **2.** (ειδικότ.) οδηγώ σκάφος (και ηγούμαι τού πληρώματός του): *~ πλοίο / αεροπλάνο* ΣΥΝ. κατευθύνω **3.** (μτφ.) διαδραματίζω καθοριστικό ρόλο (για την πορεία, τις πράξεις, τη συμπεριφορά κάποιου): *το χρήμα κυβερνούσε τη ζωή τους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυβερνῶ (-άω)*, αρχική σημ. «οδηγώ άρμα, πλοίο» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.), < **κυμερνῶ* (όπως διασώζεται στο κυπρ. ku-me-re-nai), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Το λατ. guberno είναι δάνειο από την Ελλην. και πέρασε σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. govern].

κυβερνών, -ώσα, -ών αυτός που κυβερνά: *το κυβερνών κόμμα* || *η κυβερνώσα παράταξη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυβερνῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κυβερνῶ*].

κυβευτής (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που παίζει ζάρια.

κυβεύω ρ. αμετβ. {εκύβευσα} (αρχαιοπρ.) παίζω ζάρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύβος*].

κυβίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κύβισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μετρώ τον όγκο που καταλαμβάνει (κάτι) σε κυβικά μέτρα ● **2.** υψώνω αριθμό στην τρίτη δύναμη, στον κύβο ● **3.** συναρμολογώ αντικείμενα μεταξύ τους, ώστε να αποτελέσουν σύνολο διαιρετό σε κυβικά μέτρα.

κυβικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα τού κύβου **2.** (α) ***κυβικό μέτρο*** η μονάδα μετρήσεως τού όγκου, ίση με κύβο τού οποίου η ακμή είναι ένα μέτρο (β) ***κυβικό εκατοστό*** μονάδα μετρήσεως τού όγκου, ίση με κύβο τού οποίου η ακμή είναι ένα εκατοστό **3.** ***κυβικό*** (το) το κυβικό μέτρο: *πόσα ~ νερό κατανάλωσες;*

κυβισμός (ο) **1.** ΜΗΧΑΝ. η εκτίμηση τού όγκου (ενός αντικειμένου) σε κυβικά μέτρα· (ειδικότ.) ο συνολικά εκτοπιζόμενος όγκος σε έναν χρόνο λειτουργίας τού κινητήρα, στού οποίου τον προσδιορισμό υπολογίζονται το πλήθος κυλίνδρων τού κινητήρα, η διάμετρος εμβόλου και η διαδρομή σε εκατοστόμετρα: *μοτοσυκλέτα μεγάλου ~* **2.** ΜΑΘ. η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, στον κύβο: 2^3 ΣΥΝ. κύβος αριθμού ● **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που εμφανίστηκε στη Γαλλία στις αρχές τού 20ού αι. και χαρακτηρίζεται από την αφαιρετική αναγωγή τού πραγματικού σε βασικά σχήματα και όγκους. — **κυβιστικός**, -ή, -ό (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κυβίζω* < αρχ. *κύβος*. Η σημ. τού καλλιτεχνικού κινήματος αποδίδει το γαλλ. cubisme, ενώ η μηχανολογική σημ. αποδίδει το αγγλ. cubic capacity].

κυβίστας (ο) {κυβιστών}, **κυβίστρια** (η) {κυβιστριών} καλλιτέχνης που ανήκει στο κίνημα τού κυβισμού (βλ.λ., σημ. 3). Επίσης **κυβιστής**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cubiste].

κυβίστημα (το) [μτγν.] {κυβιστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΘΛ. **1.** το γυμναστικό άλμα που γίνεται με τη στήριξη των χεριών στο έδαφος ΣΥΝ. τούμπα **2.** ακροβατική άσκηση πάνω σε δοκό ή μονόζυγο (εμπρόσθια και οπίσθια). Επίσης **κυβίστηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κυβιστῶ (-άω)* «αναστρέφομαι (με τούμπα), βουτώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδέεται με τη σπάνια λ. *κύβη* «κεφάλι» (στο *Etymologicum Magnum*), καθώς και με τη λ. *κύβος*, οπότε το ρ. *κυβιστῶ* θα σήμαινε «κυλώ (κουτρουβαλιαστά) σαν το ζάρι»].

κυβιστικός, -ή, -ό → κυβισμός

κυβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύβο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυβόλεξο (το) [1891] {κυβολέξ-ου | -ων} το παιχνίδι κατά το οποίο τοποθετούνται αρχικά λέξεων στις πλευρές κύβου, ώστε να προκύψουν νέες λέξεις.

κύβος (ο) **1.** (α) ΜΑΘ. το ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, τού οποίου οι δώδεκα ακμές είναι ίσες και οι έξι έδρες του ίσα τετράγωνα (β) καθετί που έχει το σχήμα αυτό: *κύβοι πάγου / ζάχαρης*· ΦΡ. ***ο κύβος ερρίφθη*** *(ό κύβος ἐρρίφθη)* σε περιπτώσεις που μια καθοριστική από-

φαση λαμβάνεται οριστικά και αμετάκλητα (βλ. κ. λατ. alea jacta est) **2.** ΜΑΘ. (α) ***κύβος αριθμού*** η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, που ισούται με τριπλό πολλαπλασιασμό τού αριθμού αυτού με τον εαυτό του: *υψώνουμε το 4 στον ~* (4^3) ΣΥΝ. τρίτη δύναμη (αριθμού) (β) ***τέλειος κύβος*** ο αριθμός που είναι κύβος ενός ακέραιου αριθμού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο λυδικής προελ., όπως και το αντίστοιχο λατ. cubus].

Κ.Υ.Δ.Ε.Π. (η) Κεντρική Υπηρεσία Διαχείρισης Εγχώριας Παραγωγής.

κυδωνάτο (το) το φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας και κυδώνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυδωνᾶτον* «ποτό από κυδώνια» < αρχ. *κυδώνιον* (βλ.λ.)].

κυδώνι (το) {κυδων-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τού δέντρου τής κυδωνιάς, μεγάλος, σφαιρικός, κίτρινου χρώματος, με δυνατό άρωμα και στυφή γεύση, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και γενικότ. στη μαγειρική: *ζελέ / κομπόστα / γλυκό ~* || *~ ψητό στον φούρνο* • **2.** κοινή ονομασία οστρακοειδούς μαλακίου, είδους αχηβάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυδώνια (μῆλα)*, που συνδ. με το αρχαιότερο ουσ. *κοδύμαλον*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο, που συνδέθηκε με το τοπωνύμιο *Κυδωνία* (τα σημερινά Χανιά)].

κυδωνιά (η) ΒΟΤ. οπωροφόρο δέντρο ή θάμνος με μεγάλα χνουδωτά φύλλα και ροζ άνθη, που παράγει κυδώνια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κυδωνέα* < αρχ. *κυδώνιον* (βλ.λ.)].

Κυδωνίες (οι) {Κυδωνιών} το Αϊβαλί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Αϊβαλί*].

κυδωνόπαστο (το) το γλυκό που αποτελείται από βρασμένα κυδώνια και ζάχαρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κύημα (το) [αρχ.] {κυήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έμβρυο που κυοφορείται στη μήτρα τής μητέρας κατά το διάστημα ανάμεσα στη σύλληψη και στον τοκετό ΣΥΝ. κυοφορούμενο.

κύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία ανάπτυξης τού εμβρύου μέσα στη μήτρα των θηλαστικών κατά τον χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα στη σύλληψη και τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύησις* < *κυῶ (-έω)* < θ. *κυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι». πβ. σανσκρ. śváyati «ενισχύομαι, είμαι δυνατός», λατ. cumulus «σωρός», ουαλ. cyw «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κύ-ημα, κῦ-μα, ἔγ-κυ-ος, κυο-φορῶ* κ.ά.].

Κύθηρα (τα) {Κυθήρων} **1.** νησί Ν. τής Λακωνίας (γεωγραφικά υπάγεται στα Επτάνησα και διοικητικά στον νομό Πειραιώς)· αλλιώς (λαϊκ.) *Τσιρίγο* (το) (βλ.λ.) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού **3.** (μτφ.) ιδεατός τόπος βουκολικής και ερωτικής ατμόσφαιρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Κύθνος (η) **1.** νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ τής Κέας και τής Σερίφου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Κύθνιος** (ο), **Κύθνια** (η), **κύθνιος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που οφείλεται στον μυθικό ήρωα *Κύθνον*, αρχηγό των Δρυόπων αποίκων από την Εύβοια. Εξαιτίας αυτού το νησί ονομαζόταν επίσης *Δρυοπίς*].

κυκεώνας (ο) (λόγ.) η ανάμειξη ανόμοιων πραγμάτων, η ανακατωσούρα, η αναταραχή: *~ επαγγελματικών, οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων* || *~ ειδήσεων / γεγονότων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκεών, -ῶνος* < *κυκῶ (-άω)* «αναμειγνύω, ανακατεύω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. šáukštas «κουτάλι», σανσκρ. khájati «ανακατεύω»].

Κυκλάδες (οι) **1.** νησιωτικό σύμπλεγμα στο Κ. και Ν. Αιγαίο Πέλαγος **2.** ***νομός Κυκλάδων*** νομός τού Κ. και Ν. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αμοργό, Ανάφη, Άνδρο, Αντίπαρο, Θήρα, Κίμωλο, Κύθνο, Μήλο, Μύκονο, Νάξο, Πάρο, Σέριφο, Σίκινο, Σίφνο, Σύρο, Τήνο και Φολέγανδρο, με πρωτεύουσα την Ερμούπολη τής Σύρου. — **Κυκλαδίτης** (ο) [1890], **Κυκλαδίτισσα** (η), **κυκλαδίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **κυκλαδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κυκλάδες (νῆσοι)*, όπως απαντά στον Ηρόδοτο, επειδή τα νησιά βρίσκονται γύρω από την ιερή Δήλο].

κυκλαδικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις Κυκλάδες: *~ τέχνη / ειδώλιο / αρχιτεκτονική* **2.** ΙΣΤ. ***κυκλαδικός πολιτισμός*** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες κατά την εποχή τού χαλκού· ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η πρώιμη περίοδός του (*Πρωτοκυκλαδική*), που αντιστοιχεί με τους τελευταίους νεολιθικούς χρόνους και την πρώιμη εποχή τού χαλκού (3000-2000 π.Χ.)· η μέση και η ύστερη κυκλαδική περίοδος αντιστοιχούν περίπου με τους χρόνους ακμής τού μινωικού και μυκηναϊκού πολιτισμού. Επίσης **κυκλαδίτικος**, -η, -ο.

κυκλάμινο (το) καλλωπιστικό φυτό, με άνθη χρώματος λευκού ή ροζ, βαθυκόκκινου ή μοβ και λεπτό άρωμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κυκλάμινον* < μτγν. *κυκλάμινος (ἡ)* < αρχ. *κύκλος* (κατά το *σησάμινος*), πιθ. εξαιτίας τού σχήματος των βολβών τής ρίζας του].

κυκλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σχήμα κύκλου: *~ χορός / περίβολος* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον επικό ποιητικό κύκλο: *~ ποιητής / ποίημα*. — **κυκλικά** επίρρ.

κύκλιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ο κυκλικός, αυτός που σχηματίζει κύκλο: *~ χοροί / άσματα*.

κυκλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυκλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύκλο ΣΥΝ. κυκλοτερής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυκλοθυμία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συχνή εναλλαγή ψυχικής διάθεσης (από τη θλίψη στην ευθυμία κ.λπ.) (πβ. λ. *αμφιθυμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Zyclothymie].

κυκλοθυμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κυκλοθυμία: *~ συμπτώματα* **2.** αυτός τού οποίου η ιδιοσυγκρασία κυμαίνεται ανάμεσα στη θλίψη και την ευθυμία. — **κυκλοθυμικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Zyclothyme].

κύκλος (ο) **1.** ΜΑΘ. η (κλειστή καμπύλη) γραμμή, τής οποίας κάθε σημείο απέχει εξίσου από το κέντρο της: *τριγωνομετρικός ~* || *ομόκεντροι ~* || *η ακτίνα / η περιφέρεια / το εμβαδόν ενός ~* || *σχεδιάζω / σχηματίζω έναν ~*· ΦΡ. ***τετραγωνισμός τού κύκλου*** πρόβλημα που αναφέρεται στην κατασκευή τετραγώνου με εμβαδόν ίσο με το εμβαδόν δεδομένου κύκλου και το οποίο θεωρείται άλυτο με τη χρήση διαβήτη και κανόνα· (μτφ.) κάθε δυσεπίλυτο ή άλυτο πρόβλημα: *τα νέα μέτρα τής κυβέρνησης αποσκοπούν στον ~ στην οικονομία* **2.** (συνεκδ.) η επίπεδη επιφάνεια που περικλείεται από την παράπανω καμπύλη: *κάθονται μέσα σε κύκλους σχεδιασμένους στο έδαφος* || *κύκλοι βαμμένοι με διάφορα χρώματα* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τέτοιο σχήμα: *ρούχα με σχέδια από κύκλους και τετράγωνα* || *τα άκρα τους ενώνονταν και σχημάτιζαν κύκλους* || *είχε μαύρους ~ γύρω από τα μάτια* (από την κούραση ή από οργανικό πρόβλημα) **4.** (α) η κυκλική πορεία, η πορεία που αρχίζει και τελειώνει στο ίδιο σημείο: *το αεροπλάνο διέγραφε κύκλους στον αέρα* (β) η πορεία γύρω-γύρω από τον προορισμό, που δεν είναι η συντομότερη πορεία: *το ταξί έκανε κύκλους μέσα από στενά και η διαδρομή κόστισε πολλά χρήματα* **5.** σειρά γεγονότων που επαναλαμβάνονται σταθερά (μετά το τελευταίο συμβαίνει το αρχικό κ.ο.κ.): *ορισμένοι θεωρούν ότι η ιστορία κάνει κύκλους*· ΦΡ. ***φαύλος κύκλος*** βλ. λ. *φαύλος* **6.** (ειδικότ.) (α) αλυσίδα φαινομένων που επαναλαμβάνονται: *ο ~ τής ζωής* || *ο ~ των εποχών*· ΦΡ. (α) ***κύκλος τού αίματος*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***τού κύκλου τα γυρίσματα*** για τις εναλλαγές που φέρνει ο χρόνος, η ζωή, για το άστατο τής τύχης (γ) ***βιολογικός κύκλος*** η γέννηση, η ανάπτυξη κ.λπ. ώς τον θάνατο **7.** η περίοδος τής έμμηνης ρύσης των γυναικών: *έχω άστατο ~* **8.** το σύνολο των μετασχηματισμών που υφίσταται ένα σύστημα και που το επαναφέρουν στην αρχική του κατάσταση: *ο τροφικός ~* || *ο ~ τού αζώτου* **9.** η πορεία που ακολουθεί κάτι μέχρι την εξασθένησή του, ώσπου να πάψει να υπάρχει: *ο ιός πρέπει να κάνει τον ~ του, για να περάσει η αρρώστια* **10.** σειρά μαθημάτων, διαλέξεων, εκδηλώσεων με κοινό θέμα: *~ διαλέξεων για την αρχαία ζωγραφική* || *τρεις κύκλους εκδηλώσεων αφιερωμένους στο Βυζάντιο περιλαμβάνει το πρόγραμμα τού Ιδρύματος* **11.** (ειδικότ.) υποδιαίρεση τού προγράμματος σπουδών σε ολοκληρωμένα στάδια: *η δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία περιλαμβάνει δύο ~ σπουδών* **12.** σύνολο ανθρώπων με κοινό γνώρισμα (επαγγελματικό, συγγενικό, οικονομικό κ.ά.): *ο ~ των δικηγόρων / των δημοσιογράφων* || *ανήκει στους ~ τής υψηλής κοινωνίας* || *ακούγεται πολύ στους ~ τής μόδας* || *παντρεύτηκε κάποιον από τον ~ της* (την τάξη της) || *δεν είναι τού ~ μας αυτή η συμπεριφορά* **13.** (ειδικότ.) η παρέα (κάποιου), οι συναναστροφές, οι άνθρωποι που περιβάλλουν (κάποιον): *ο ~ του είναι άνθρωποι τής τάξης του* || *από τους ~ τού πρωθυπουργού ακούστηκε ότι...* || *προεδρικοί ~ μιλούν για εκλογές* || *γάμος σε στενό ~* (συνήθ. οικογενειακό ή φιλικό, χωρίς πολλούς καλεσμένους) **14.** καλλιτεχνική ή επιστημονική ομάδα με κοινές αρχές (που συχνά οργανώνεται γύρω από ένα πρόσωπο): *«Ο ~ των χαμένων ποιητών»* (τίτλος ταινίας) || *ο ~ των υπερρεαλιστών* || *ο θεατρικός ~ φοιτητών* **15.** ΛΟΓΟΤ. (α) το σύνολο των πεζών ή έμμετρων αφηγήσεων διαφορετικών συγγραφέων, που αναφέρονται σε έναν μυθικό ήρωα: *επικός ~* || *ο Θηβαϊκός ~ αναφέρεται στον Οιδίποδα και στους απογόνους του* (β) το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα γύρω από θέμα, πρόσωπο ή ομάδα προσώπων: *ο ~ είκοσι μυθιστορημάτων τού Ε. Ζολά γύρω από τη ζωή τής οικογένειας Ρουγκόν-Μακάρ* **16.** ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία πρόταση, μία περίοδος, ένας στίχος, ποίημα ή πεζό κείμενο αρχίζουν και τελειώνουν με την ίδια λέξη **17.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η χρησιμοποίηση τής θέσης, που πρέπει να αποδειχθεί, ως επιχειρήματος (*λήψη τού ζητουμένου*) **18.** το πεδίο στο οποίο εκτείνεται κάτι, ό,τι περιλαμβάνεται σε αυτό: *ο ~ των ενδιαφερόντων κάποιου* || *ο ~ των δραστηριοτήτων μου* ΣΥΝ. φάσμα, εύρος **19.** ΟΙΚΟΝ. ***κύκλος εργασιών*** το σύνολο των εισπράξεων μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα, που προέρχονται από πωλήσεις ή από παροχή υπηρεσιών: *Φόρος Κύκλου Εργασιών* (Φ.Κ.Ε.) **20.** ΑΣΤΡΟΛ. ***ζωδιακός κύκλος / ζωδιακή ζώνη*** βλ. λ. *ζωδιακός* **21.** ΓΕΩΓΡ. ***αρκτικός κύκλος*** βλ. λ. *αρκτικός*. — (υποκ.) **κυκλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kʷe-kʷl-o-, αναδιπλ. μορφή τού θ. *kʷl-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- «περιστρέφω, γυρίζω». πβ. σανσκρ. cakrá- «κύκλος», αρχ. αγγλ. hweol (> αγγλ. wheel «τροχός»), αρχ. σκανδ. hvél, αρχ. σλαβ. kolo κ.ά. Ομόρρ. *πόλ-ος* (βλ.λ.), *ἐγ-κύκλ-ιος, κυκλο-φορῶ, κύλ-ινδρος, κυλ-ίω*].

-κυκλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει ότι ένα όχημα έχει ορισμένο αριθμό τροχών: *δίκυκλο όχημα* || (το ουδ. ως ουσ.) *οδηγούσε ένα τρίκυκλο*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-κυκλον*, μτγν. *δί-κυκλον [ἅρμα]*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κύκλος*].

κυκλοτερής, -ής, -ές {κυκλοτερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα όμοιο με τού κύκλου, που μοιάζει με κύκλο: *~ ναός / τείχος / κίνηση* ΣΥΝ. κυκλικός, στρογγυλός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς. — **κυκλοτερώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύκλος* + *-τερής* < *τείρω* «εξαντλώ» (βλ. κ. *τρίβω*)].

κύκλοτρο (το) {κύκλοτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. επιταχυντική διάταξη που χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική, με την οποία επιτυγχάνεται η επιτάχυνση στοιχειωδών σωματιδίων (λ.χ. πρωτονίων, σωματιδίων α, βαρέων ιόντων κ.λπ.), τα οποία διαγράφουν κυκλική τροχιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cyclotron].

κυκλοφέρνω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τριγυρίζω κάποιον επιδιώκοντας συγκεκριμένο σκοπό: *την κυκλοφέρνουν διάφοροι για τα λεφτά της* ΣΥΝ. γυροφέρνω.

κυκλοφορητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αντλία που ρυθμίζει την κυκλοφορία τού νερού ή τού αέρα στο σύστημα θέρμανσης: *η πολυκατοικία έχει μείνει χωρίς θέρμανση λόγω βλάβης στον ~ τού καλοριφέρ* || *φούρνος με ~ ψυχρού αέρα στα τοιχώματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. circulator].

κυκλοφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ροή μέσων συγκοινωνίας / μεταφοράς (οχημάτων, σκαφών, αεροπλάνων κ.λπ.), πεζών από ή προς τον προορισμό τους: *πολλοί εξακολουθούν να σταθμεύουν παράνομα και να εμποδίζουν την ~ των αυτοκινήτων* || *ρυθμίζω / δυσχεραίνω / διαταράσσω / παρακωλύω την ~* || *η ~ χωλαίνει / παραλύει* || *άδεια / απαγόρευση / συμφόρηση / αποσυμφόρηση τής κυκλοφορίας* || *ομαλή / ανώμαλη / αραιή ~* || *~ πεζών / οχημάτων / τροχοφόρων / πλοίων / αεροπλάνων* ΣΥΝ. διακίνηση, μετακίνηση· ΦΡ. (α) ***Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας*** (Κ.Ο.Κ.) σύνολο διατάξεων και κανονισμών που ρυθμίζουν την κίνηση στους δρόμους και καθορίζουν την οδική συμπεριφορά των οδηγών και των πεζών (β) ***αριθμός κυκλοφορίας*** βλ. λ. *αριθμός* (γ) ***δίνω στην κυκλοφορία*** (για δρόμο) επιτρέπω να κυκλοφορούν οχήματα: *ο υπουργός έδωσε σήμερα στην κυκλοφορία ένα από τα σημαντικότερα οδικά έργα* **2.** η διαρκής κίνηση προϊόντων, καταναλωτικών αγαθών (από την παραγωγή στην κατανάλωση, η εισαγωγή ή η εξαγωγή τους κ.λπ.): *~ πλούτου / εμπορευμάτων* ΣΥΝ. ανταλλαγή, διακίνηση **3.** η διάδοση, η γνωστοποίηση τής ύπαρξης: *φήμες τίθενται έντεχνα σε ~* || *~ ενός μυστικού / προπαγάνδας / ψευδών ειδήσεων* ΣΥΝ. διάδοση, επέκταση ΑΝΤ. απόκρυψη **4.** (ειδικότ. για έντυπα, δίσκους μουσικής κ.ά.) (α) η παρουσία και η διακίνηση στην αγορά: *ο καινούργιος του δίσκος θα τεθεί στην ~ τον επόμενο μήνα* || *τα κακέκτυπα αποσύρθηκαν από την ~* || *αφαίρεσαν τη σκηνή από όλες τις κόπιες που βρίσκονταν σε κυκλοφορία* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αντιτύπων που αγοράστηκαν από το κοινό: *εφημερίδα / περιοδικό ευρείας ~* || *ο δίσκος του είχε υψηλή / μεγάλη / μικρή ~* ΣΥΝ. πώληση, κατανάλωση (γ) (συνεκδ.) το έντυπο (ή ο μουσικός δίσκος) που βγαίνει στην αγορά: *στο κατάστημά μας θα βρείτε όλες τις νέες ~* **5.** (ειδικότ. για οικονομικά μεγέθη) η μεταβίβαση χρήματος, ομολογιών κ.λπ. από φυσικό ή νομικό πρόσωπο σε άλλο, μέσω αγοραπωλησίας, δωρεάς κ.λπ.: *~ κεφαλαίων* ΣΥΝ. συναλλαγή, μεταβίβαση **6.** ΒΙΟΛ. (α) η συνεχής ροή και κίνηση υγρού στο εσωτερικό ζωικού ή φυτικού οργανισμού, με την οποία εξασφαλίζεται η παροχή οξυγόνου και θρεπτικών ουσιών στα διάφορα τμήματα τού οργανισμού, η απέκκριση διοξειδίου τού άνθρακα και των καταβολιτών, η κατανομή των ορμονών (β) ΦΥΣΙΟΛ. (στον άνθρωπο) η συνεχής κίνηση και ροή τού αίματος στον οργανισμό από την καρδιά προς τα όργανα και τα άκρα τού σώματος διά μέσου των αρτηριών και αντιστρόφως από τα άκρα και τα όργανα προς την καρδιά διά μέσου των φλεβών (γ) ***εξωσωματική κυκλοφορία*** βλ. λ. *εξωσωματικός* **7.** ΦΥΣ. η κίνηση υγρού ή αερίου μέσα σε κλειστό κύκλωμα **8.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των κινήσεων των μεγάλων αερίων μαζών στην ατμόσφαιρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυκλική κίνηση», < *κυκλοφορούμαι*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. circulation].

κυκλοφοριακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κυκλοφορία, την οδική κίνηση (πεζών και τροχοφόρων), καθώς και την κίνηση πλοίων και αεροπλάνων: *~ συμφόρηση / χάος / σύστημα / ανωμαλία / φόρτος / (οδική) αρτηρία / αγωγή / συνθήκες / κόμβος* ● **2.** αυτός που σχετίζεται με τις πωλήσεις (εντύπου, δίσκου μουσικής ή άλλου προϊόντος), το πώς κινείται στην αγορά: *το βιβλίο σημείωσε εξαιρετική ~ επιτυχία* || *ο τελευταίος του δίσκος ήταν ~ αποτυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

κυκλοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα, το σύστημα όλων των οργάνων τού σώματος (δηλ. των αιμοφόρων και των λεμφικών αγγείων και τής καρδιάς), στα οποία συντελείται η κυκλοφορία τού αίματος και τής λέμφου **2.** αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα τού ανθρώπου και των ζώων: *~ προβλήματα / διαταραχές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

κυκλοφορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυκλοφορείς... | κυκλοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** θέτω σε κυκλοφορία: *κατηγορήθηκε ότι κυκλοφόρησε πλαστά χαρτονομίσματα* || *το Δημόσιο θα κυκλοφορήσει καινούργια ομόλογα τρίμηνης διάρκειας* **2.** (ειδικότ. για προϊόντα) διαθέτω (κάτι) στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: *η δισκογραφική εταιρεία κυκλοφόρησε τον νέο δίσκο τού γνωστού συγκροτήματος* || *δίκτυο λαθρεμπόρων κυκλοφόρησε λαθραία τσιγάρα στην αγορά* ΣΥΝ. πωλώ **3.** (ειδικότ. για έντυπα) εκτυπώνω και δημοσιεύω: *γνωστός εκδοτικός οίκος θα κυκλοφορήσει σύντομα νέα σειρά μεταφράσεων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων* ΣΥΝ. εκδίδω **4.** (α) (οικ.) συνοδεύω (κάποιον): *πότε θα έρθεις να σε κυκλοφορήσω στα μέρη μας;* ΣΥΝ. περπατώ (β) (κακόσ.-αμετβ.) περιφέρομαι με ανάρμοστη συντροφιά ή πηγαίνω σε κακόφημα μέρη: *αν και παντρεμένος, κυκλοφορεί πότε με τη μία και πότε με την άλλη* **5.** (οικ.) οδηγώ (συνήθ. επιδεικτικά) όχημα: *κυκλοφορούσε μια Μερσεντές νέας τεχνολογίας στην παραλιακή λεωφόρο* ♦ (αμετβ.) **6.** (για πεζούς, οχήματα ή μέσα μεταφοράς) βρίσκομαι σε κίνηση, κινούμαι, είμαι σε κυκλοφορία: *στους διαδρόμους δεν κυκλοφορούσε κανείς* || *τα σταθμευμένα αυτοκίνητα δεν αφήνουν χώρο να κυκλοφορούν οι πεζοί* || *στις ώρες αιχμής τα λεωφορεία κυκλοφορούν με μεγάλη δυσκολία* ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι **7.** (ειδικότ.) κινούμαι ή περιφέρομαι σε εξωτερικό χώρο (όχι στο σπίτι μου) ή σε συγκεκριμένο περιβάλλον: *δεν επιτρέπεται να κυκλοφορείς χωρίς ταυτότητα* || *πώς κυκλοφορείς σε αυτά τα χάλια;* || *κυκλοφορεί πολύ τώρα τελευταία και φωτογραφίζεται συνεχώς σε κοσμικές εκδηλώσεις* ΣΥΝ. γυρνώ, περιφέρομαι, βγαίνω· ΦΡ. (εκφραστ.-ειρων.) ***τι κυκλοφορεί στον κόσμο!*** για ανθρώπους ή φαινόμενα που προξενούν μεγάλη εντύπωση **8.** (μτφ.) διαδίδομαι από στόμα σε στόμα, αποκτώ ευρεία διάδοση: *ο υπουργός διέψευσε τις φήμες που κυκλοφόρησαν για την υγεία του* || *η είδηση τού θανάτου του κυκλοφόρησε αστραπιαία* || *κυκλοφορούν νέα / διαδόσεις / πληροφορίες / σενάρια* (για κάποιον/κάτι) || *άκουσες το νέο ανέκδοτο που κυκλοφορεί;* ΣΥΝ. μεταδίδομαι, ακούγομαι **9.** τίθεμαι σε κυκλοφορία: *από το 1996 κυκλοφορούν και διακοσάρικα* **10.** διατίθεμαι στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: *το φάρμακο δεν κυκλοφορεί πια, γιατί κρίθηκε επικίνδυνο* **11.** τυπώνομαι και τίθεμαι σε κυκλοφορία: *οι εφημερίδες θα κυκλοφορήσουν αύριο κανονικά* || *έχει κυκλοφορήσει μια νέα μελέτη για τα απειλούμενα είδη ζώων και φυτών στην Ελλάδα* **12.** (για μεταδοτική ασθένεια) βρίσκομαι σε έξαρση: *κυκλοφορεί ίωση που προκαλεί πόνους στο στομάχι και υψηλό πυρετό.* — **κυκλοφόρηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκλοφοροῦμαι (-έο-)* «περιστρέφομαι» < *κύκλος* + *-φοροῦμαι* < *φόρος* < *φέρω*. Στις σύγχρονες σημ. η λ. ακολούθησε τη σημασιολογική εξέλιξη τού ουσ. *κυκλοφορία* (βλ.λ.)].

> **κυκλοφορώ ή κυκλοφορούμαι;** Ορισμένοι προσεκτικοί ομιλητές τής Ελληνικής, ακολουθώντας παλαιότερα φιλολογικά διδάγματα, χρησιμοποιούν τον μεσοπαθητικό τ. **κυκλοφορούμαι** αντί τού ενεργ. **κυκλοφορώ**: *Το βιβλίο του για την Κύπρο θα κυκλοφορηθεί τον Σεπτέμβριο - Τελευταία κυκλοφορούνται φήμες περί παραιτήσεως τού υπουργού από την κυβέρνηση.* Όσοι χρησιμοποιούν τον τ. *κυκλοφορούμαι* ακολουθούν τον τ. με τον οποίο εμφανίζεται το ρ. στην Αρχαία Ελληνική, όπου υπήρχε μόνο τ. *κυκλοφορούμαι* με τη σημ. «περιστρέφομαι» (ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί και ουσ. **ή κυκλοφορία** με την αρχ. σημασία «η κυκλική κίνηση» ως αντίθετο τού αρχ. **εὐθυφορία**). Έτσι θεωρήθηκε ότι ο «σωστός» τύπος τού ρ. είναι *κυκλοφορούμαι*. Ωστόσο, σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε και ενεργ. τ. *κυκλοφορώ* με αμετάβατη (χωρίς αντικείμενο) και μεταβατική (με αντικείμενο) χρήση: *Κυκλοφόρησε ένα καινούργιο περιοδικό για τους νέους - Κυκλοφόρησε προκηρύξεις εναντίον των πολιτικών αντιπάλων του.* Ο τ. *κυκλοφορώ* σχηματίστηκε πιθανότατα με βάση το *κυκλοφορία* κατά το σχήμα *αδιαφορία – αδιαφορώ, οπλοφορία – οπλοφορώ, πληροφορία – πληροφορώ, δυσφορία – δυσφορώ*, από περιπτώσεις δηλ. ουσιαστικών σε *-ορία*, παραγώγων από ρήματα. Επειδή δε η χρήση είναι αυτή που καθορίζει τα γλωσσικά πράγματα, το *κυκλοφορώ* (με ή χωρίς αντικείμενο) είναι αυτό που έχει σήμερα επικρατήσει.

κύκλῳ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κυκλικά, γύρω-γύρω: *~ τού ναού σώζονται υπολείμματα πέτρινου μαντρότοιχου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύκλῳ*, επιρρ. χρήση τής δοτ. τού ουσ. *κύκλος*].

κύκλωμα (το) {κυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σύνολο συσκευών και διατάξεων (λ.χ. μπαταρία, καλώδια, διακόπτες, λαμπτήρες, αντιστάσεις κ.λπ.), που συνδέονται μεταξύ τους, επιτρέποντας τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος: *κλειστό ~* (που επιτρέπει τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος) || *ανοιχτό ~* (στο οποίο διακόπτεται η ροή ηλεκτρικού ρεύματος) || *ολοκληρωμένο* (βλ. λ. *ολοκληρώνω*) / *τριφασικό / ψηφιακό / τηλεγραφικό / τηλεφωνικό* (ό,τι απαιτείται για την εγκατάσταση ή την αποκατάσταση ευθείας τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο τηλεφωνικών κέντρων και, κατ' επέκτ., δύο τηλεφωνικών συσκευών) / *μαγνητικό / ψυκτικό ~* (για την παραγωγή ψύχους σε ψυκτικές μηχανές) **2.** (μτφ.-κακόσ.) ομάδα προσώπων, συνήθ. από τον ίδιο επαγγελματικό ή κοινωνικό χώρο, που έχουν κοινές επιδιώξεις και συμφέροντα, για την προώθηση των οποίων αλληλοϋποστηρίζονται, προωθούν τους δικούς τους ανθρώπους και εμποδίζουν με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο καθέναν και καθετί που αντιτίθεται στα συμφέροντά τους: *αυτός ο επαγγελματικός χώρος είναι κλειστό ~* (προωθούνται μόνο οι γνωστοί και οι συγγενείς) || *θα καταφέρει άραγε να διαλύσει τα ~ που λυμαίνονται τις κοινοτικές επιχορηγήσεις;* || *τα ~ τής νύχτας* || *τα καλλιτεχνικά ~* || *~ διακίνησης ναρκωτικών* ΣΥΝ. δίκτυο, σπείρα, (μτφ.) μαφία **3.** (σπάν.) η κύκλωση, η περικύκλωση: *το ~ τού εχθρού από ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε κυκλικό», < *κυκλῶ (-όω)*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circuit. Η σημ. «δίκτυο προσώπων» αποδίδει το αγγλ. ring].

κυκλώνας (ο) [1887] ΜΕΤΕΩΡ. θυελλώδης άνεμος που δημιουργεί γιγαντιαία δίνη και συνοδεύεται από καταρρακτώδεις βροχές (τροπικός κυκλώνας ή τυφώνας) ΑΝΤ. αντικυκλώνας· ΦΡ. ***μάτι τού κυκλώνα*** (i) μικρή έκταση στο κέντρο τού κυκλώνα όπου επικρατεί νηνεμία και στον ουρανό δεν υπάρχουν ανώτερα και μέσα νέφη (ii) (μτφ.) *(στο μάτι τού κυκλώνα)* στο επίκεντρο μιας κρίσης, μιας αναστάτωσης, στην πλέον δυσχερή θέση: *ύστερα από τις νέες αποκαλύψεις για τον ρόλο του στο σκάνδαλο, βρέθηκε ~.* - **κυκλωνικός**, -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cyclone < αρχ. *κυκλῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κυκλῶ (-όω)* (< *κύκλος*)].

κυκλώνω ρ. μετβ. {κύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περιβάλλω (κάποιον/κάτι) από όλες τις πλευρές, σχηματίζω κλοιό γύρω του: *μεγάλος αριθμός αστυνομικών κύκλωσε την περιοχή* || *τους κύκλωσαν οι εχθροί* ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιτριγυρίζω, περικλείω, ζώνω, βάζω στη μέση **2.** βάζω (κάτι) μέσα σε κύκλο, σχεδιάζω κύκλο γύρω (από κάτι): *κυκλώστε τη σωστή απάντηση!* - **κύκλωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκλῶ (-όω)* < *κύκλος*].

Κύκλωπας (ο) {Κυκλώπων} **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) (στον Ησίοδο) καθένας από τους τρεις γυιους τού Ουρανού και τής Γαίας (τερατόμορφα όντα με γιγαντιαίες διαστάσεις και έναν οφθαλμό) που σφυρηλατούσαν τους κεραυνούς τού Δία και τον βοήθησαν στην Τιτανομαχία (β) καθένα από τα μέλη τής φυλής τερατόμορφων μονόφθαλμων όντων με γνωστότερο τον μονόφθαλμο γίγαντα Πολύφημο, γυιο τού Ποσειδώνα και τής νύμφης Θόωσας, τον οποίο τύφλωσε ο Οδυσσέας: *οι σικελικοί ~*

(γνωστοί από τον Όμηρο, σύντροφοι τού Πολυφήμου που κατοικούσαν στις ακτές τής Ιταλίας) || οι *λυκιακοί* ~ (κατοικούσαν αρχικά στη Λυκία και τάχθηκαν κατόπιν στην υπηρεσία μυθικών ηρώων· πβ. κ. λ. *κυκλώπειος*) **2.** (μετωνυμ.) (α) γιγαντόσωμος, θεόρατος, τεράστιων διαστάσεων (β) (σκωπτ.) πρόσωπο που έχει χάσει το ένα του μάτι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κύκλωψ, -ωπος* < *κύκλος* + *ὤψ* «οφθαλμός» (βλ. κ. *όψη*), οπότε η λ. θα σήμαινε (όπως την ανέλυαν ήδη οι αρχαίοι) εκείνον που έχει «ένα μεγάλο στρογγυλό μάτι» (*κυκλοτερής ὀφθαλμός*, Ησιόδ. *Θεογονία* 144) και χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην *Οδύσσεια* ως χαρακτηρισμός τού Πολυφήμου].

κυκλώπειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Κύκλωπες **2.** ΑΡΧΙΤ. ***κυκλώπεια τείχη*** ονομασία που δόθηκε σε τείχη τής μυκηναϊκής περιόδου (λ.χ. σε αυτά που βρίσκονται στην ακρόπολη των Μυκηνών, τής Τίρυνθας κ.α.) εξαιτίας των πολύ μεγάλων ογκολίθων από τους οποίους είναι κατασκευασμένα· σύμφωνα με τη μυθολογία, χτίστηκαν από τους Κύκλωπες τής Λυκίας.

κύκλωση (η) → κυκλώνω

κυκλωτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που κυκλώνει, που σχηματίζει κλοιό, που κλείνει από όλες τις μεριές: ~ *κίνηση των εχθρικών δυνάμεων* **2.** αυτός που σχηματίζει κύκλο: «*με χορούς κυκλωτικούς...*» (Δ. Σαββόπουλος). — **κυκλωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

κύκνειος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με κύκνο· ΦΡ. ***κύκνειο άσμα*** {κύκνειου άσματος} το τελευταίο έργο πνευματικού δημιουργού, ιδ. ποιητή, καλλιτέχνη ή συγγραφέα, πριν από τον θάνατό του· η φρ. προήλθε από την παράδοση ότι ο συνήθ. κακόφωνος κύκνος (βλ.λ.), όταν διαισθανθεί τον θάνατό του, κελαηδεί με γλυκιά φωνή: *το μυθιστόρημα «Το Δέκα» υπήρξε το ~ τού Μ. Καραγάτση.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. αποδίδει το γαλλ. chant du cygne].

κύκνος (ο) **1.** μεγαλόσωμο νηκτικό, χηνόμορφο πτηνό, συνήθ. με μακρύ λαιμό, βαρύ σώμα και μεγάλα πόδια, το οποίο ζει σε υγροτόπους, συνήθ. με γλυκά νερά και πλούσια βλάστηση, τρέφεται με υδρόβια φυτά και διακρίνεται για την κομψότητα και τη χάρη του: «*Η λίμνη των ~*» (μπαλλέτο τού Π.Ι. Τσαϊκόφσκι) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός που γίνεται ορατός στο Β. Ημισφαίριο και τα αστέρια που τον αποτελούν σχηματίζουν έναν μεγάλο σταυρό, πράγμα που θυμίζει τη σιλουέτα κύκνου με τα φτερά του ανοιγμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *kuk-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keuk- «λάμπω, είμαι φωτεινός». πβ. σανσκρ. śócati «λάμπω», śuk-rá- «φωτεινός, λευκός», οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα ήταν «λευκός». Μέσω τού λατ. cycnus (< αρχ. *κύκνος*) η λ. πέρασε σε ξένες γλώσσες, πβ. γαλλ. cygne, ιταλ. cigno, ισπ. cisne κ.ά.].

κύλικας (ο) {κυλίκων} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) ποτήρι με λεπτή και χαμηλή βάση, μεγάλο άνοιγμα και δύο λαβές, στο οποίο συνήθ. έβαζαν κρασί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύλιξ (ή)*, που συνδ. με λατ. calix «βαθύ δοχείο», σανσκρ. kalaśa- «ποτήρι», πιθ. κ. αρχ. *κάλυξ* (βλ.λ.). Αν οι συσχετισμοί αυτοί είναι έγκυροι, τότε η λ. *κύλιξ* πιθ. εμφανίζει τη συνεσταλμένη βαθμ. *kḷ- (με φωνήεν στηρίξεως -υ-, πβ. *μύλη, φύλλον*) τού Ι.Ε. *kel- «ποτήρι, κάλυκας»].

κυλικείο (το) ειδικά διαμορφωμένος χώρος κτηρίου, πλοίου ή τρένου, στον οποίο πωλούνται καφές, αναψυκτικά, τυποποιημένες τροφές, ποτά και άλλα συναφή προϊόντα ΣΥΝ. καντίνα, μπαρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυλικεῖον* < *κύλιξ* (βλ.λ.)].

κυλινδρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *αντικείμενο / σώμα / σωλήνας* ΣΥΝ. κυλινδροειδής. — **κυλινδρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κυλίνδρισμα (το) {κυλινδρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΠ. ειδική κατεργασία των καλλιεργούμενων εδαφών, που γίνεται λίγο πριν ή λίγο μετά τη σπορά και συνίσταται στο πέρασμα ενός βαριού, σιδερένιου κυλίνδρου πάνω από το οργωμένο και σβαρνισμένο χωράφι, ώστε να θρυμματιστούν οι σβώλοι του χώματος και να συμπιεστεί η επιφάνεια τού εδάφους και οι σπόροι να συναντήσουν τις καλύτερες δυνατές συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας για να φυτρώσουν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. roulage].

κυλινδρισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο όγκος μέσα στον κύλινδρο μηχανής εσωτερικής καύσεως ή ατμομηχανής, ο οποίος εξαρτάται από την εσωτερική διάμετρο τού κυλίνδρου και τη διαδρομή τού εμβόλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cylindrée].

κυλινδροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυλινδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύλινδρο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *σωλήνας* ΣΥΝ. κυλινδρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κυλινδρόμυλος (ο) μύλος που αλέθει το σιτάρι με περιστρεφόμενους μηχανικούς κυλίνδρους (και όχι με μυλόπετρες).

κύλινδρος (ο) {κυλίνδρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΑΘ. το στερεό γεωμετρικό σώμα που αποτελείται από μία (κυρτή) σωληνοειδή επιφάνεια και από δύο ίσα, παράλληλα μεταξύ τους επίπεδα κυκλικού ή ελλειψοειδούς σχήματος *(βάσεις)*, που τέμνουν την κυρτή επιφάνεια **2.** (κατ' επέκτ.) η κυρτή, σωληνοειδής επιφάνεια τού γεωμετρικού αυτού σώματος **3.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή συσκευή που μοιάζει με το παραπάνω σώμα, που έχει παρεμφερές σχήμα: ~ *χαρτιού / χαλιού* ΣΥΝ. ρολό **4.** (στην αρχαιότητα) χειρόγραφο από πάπυρο ή περγαμηνή το οποίο (σε αντιδιαστολή με τους κώδικες) ήταν τυλιγμένο γύρω από ένα κυλινδρικό ξύλο **5.** ΜΗΧΑΝ. κάθε τμήμα μηχανής με κυλινδρικό σχήμα, μέσα στο οποίο κινείται παλινδρομικά ένα έμβολο: ~ *ατμομηχανής / αεραντλίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυλίνδω* (+ επίθημα *-ρος*) < θ. *κυλ-* (< *kʷl-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- «περιστρέφω, γυρίζω», για το οποίο βλ. λ. *κύκλος*) + επίθημα *-ίνδω*. Ο μηχανολογικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. cylindre].

κυλινδρώνω ρ. μετβ. {κυλίνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε πράγμα ή αντικείμενο σχήμα και μορφή κυλίνδρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. ρολάρω **2.** υποβάλλω την επιφάνεια εδάφους ή άλλου αντικειμένου στην πίεση βαρέος, σιδερένιου, περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.) έτσι, ώστε να γίνει λεία και ομαλή: ~ *το οδόστρωμα* ΣΥΝ. λειαίνω, ισοπεδώνω. — **κυλίνδρωση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυλινδρῶ (-όω)* < αρχ. *κύλινδρος*].

κυλινδρωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει ισοπεδωθεί με το πέρασμα περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.): ~ *δρόμος.*

κυλιόμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που μετακινείται, περιστρεφόμενος πάνω σε επιφάνεια· ΦΡ. ***κυλιόμενη σκάλα / κλίμακα*** μηχανική κλίμακα, η οποία αποτελείται από σκαλοπάτια που κυλούν πάνω σε κυλίνδρους και η οποία χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο για την άνοδο ή την κάθοδο των αναβατών μεταξύ δύο επιπέδων με υψομετρική διαφορά, χωρίς οι ίδιοι να καταβάλλουν σωματική προσπάθεια· χρησιμοποιείται σε κτηριακά συγκροτήματα, υπόγειους σιδηροδρόμους, εμπορικά κέντρα και γενικά όπου σημειώνεται μαζική κίνηση πεζών **2.** (μτφ.) αυτός που επαναλαμβάνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα: ~ *απεργίες / στάσεις εργασίας*· ΦΡ. ***κυλιόμενο ωράριο*** το ωράριο λειτουργίας καταστημάτων ή εργασίας υπαλλήλων που κλιμακώνεται ή γίνεται σε βάρδιες αντιστοίχως.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *κυλίω* (βλ. λ. *κυλώ*). Οι σύγχρονες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κυλιόμενη σκάλα* (< γαλλ. escalier roulant), *κυλιόμενο ωράριο* (< γαλλ. horaire roulant)].

κυλισιοτριβέας (ο) (λόγ.) το ρουλεμάν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κύλιση* + *τριβέας*, απόδ. τού γαλλ. roulement].

κύλισμα (το) [μτγν.] {κυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιστροφική κίνηση σώματος που κυλιέται πάνω σε επιφάνεια: *το ~ τής πέτρας στην πλαγιά* ΣΥΝ. τσούλημα **2.** (για υγρά, ρευστά) η ροή (κυρ. η αργή): *το ~ τού ποταμού.* Επίσης **κύλιση** (η) [αρχ.].

κυλιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μετακινείται κυλώντας, που μπορεί να μετακινηθεί με περιστροφή πάνω σε επιφάνεια: ~ *εξέδρα* ΣΥΝ. κυλιόμενος, (οικ.) τσουλιστός **2.** (σπανιότ.) κατάλληλος για κύλισμα (βλ.λ.), αυτός που μπορεί εύκολα να κυλιστεί: ~ *πέτρα* ΑΝΤ. ακλόνητος. — **κυλιστά** επίρρ.

κυλίστρα (η) [μτγν.] {δύσχρ. κυλιστρών} **1.** η τσουλήθρα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ειδικά διαμορφωμένος χώρος, στρωμένος με χώμα ή άμμο, πάνω στον οποίο κυλιούνται τα άλογα και γενικά τα ζώα.

κυλίω ρ. → κυλώ

Κυλλήνη (η) **1.** όρος τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας· αλλιώς *Ζήρεια* **2.** ακρωτήριο τής ΒΔ. Πελοποννήσου στο Ιόνιο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου].

κυλότα (η) → κιλότα

κυλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυλάς... | κύλ-ησα, -ιέμαι, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κινώ (κάτι), κάνοντάς το να περιστρέφεται πάνω στο έδαφος ή σε λεία επιφάνεια: *κύλησε τον βράχο μέχρι το στόμιο τού πηγαδιού και το έφραξε* || *οι πολιορκημένοι κυλούσαν από τα τείχη μεγάλες πέτρες, που έπεφταν στα κεφάλια των πολιορκητών* ΣΥΝ. (καθημ.) τσουλώ ♦ (αμετβ.) **2.** (συνήθ. για σώματα κυκλικά ή κυλινδρικά) κινούμαι με περιστροφή τού σώματός μου πάνω σε λεία (ευθεία ή κατηφορική) επιφάνεια: *βράχια κύλησαν από την πλαγιά και έφραξαν τον δρόμο* ΣΥΝ. κατρακυλώ, (οικ.) κουτρουβαλώ, τσουλώ **3.** (ειδικότ. για υγρά) κινούμαι αργά και ήρεμα, ρέω: *τα νερά τού ποταμού κυλούσαν ήρεμα* || *σταγόνες ιδρώτα κύλησαν από το μέτωπο* || *τα δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλα*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** βλ. λ. καπάκι (β) (μτφ.) ***κύλησε πολύ νερό στο αυλάκι*** βλ. λ. *αυλάκι* ● **4.** (μτφ. για τον χρόνο) περνώ: *οι μέρες κυλούσαν μονότονα* || *οι ώρες κύλησαν ωραία με τη συζήτηση* ΣΥΝ. παρέρχομαι, φεύγω, διαβαίνω **5.** (μτφ.) εξελίσσομαι: *άσε τα πράγματα να κυλήσουν μόνα τους* || *η συνάντηση κύλησε χωρίς κανένα απρόοπτο·* (μεσοπαθ. ***κυλιέμαι***) **6.** περιστρέφω το σώμα μου πάνω σε επιφάνεια ή μέσα σε ρευστό υλικό: ~ *στο πάτωμα / στην άμμο / στο χώμα / στη λάσπη* **7.** (μτφ.) ζω με συγκεκριμένο (συνήθ. ανήθικο) τρόπο: ~ *στον βούρκο / στην αμαρτία* **8.** (για το κάτω μέρος υφασμάτων) έρχομαι σε επαφή με το έδαφος, σέρνομαι: *παραμάκρυνες τις κουρτίνες και κυλιούνται κάτω.* Επίσης (σπάν.) **κυλίω**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κυλῶ* < αρχ. *κυλίω* (υποχωρητ.)].

κύμα (το) {κύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μάζα νερού υδάτινης επιφάνειας (θάλασσας, λίμνης, ποταμού), η οποία ανυψώνεται και υποχωρεί διαδοχικά λόγω τής επίδρασης τού ανέμου ή άλλης δύναμης: *ώρες πάλευε με τα ~, μέχρι να φτάσει στο λιμάνι* || *τα πελώρια ~ έσκαγαν πάνω στα βράχια* || *ο παφλασμός / ο αφρός των ~* || *παλιρροϊκό ~* || *η θάλασσα σήκωσε ~*· ΦΡ. ***περνώ από σαράντα κύματα*** αντιμετωπίζω πολλά εμπόδια, δυσκολίες κ.λπ. **2.** (συνεκδ. σε ΦΡ. όπως *δίπλα / πάνω στο ~*) στην ακρογιαλιά: *πωλούνται οικόπεδα δίπλα στο ~* **3.** οτιδήποτε παρόμοιο με το κύμα (σημ. 1) ως προς το σχήμα, τη μορφή ή την κίνηση: *η πόλη θάφτηκε κάτω από τα ~ τής λάβας* || *αφήσαμε το ανθρώπινο ~ να μας παρασύρει* || ~ *άμμου / λαού / προσφύγων* || *οι φίλαθλοι συνέρρεαν κατά κύματα* **4.** (μτφ.) κάθε φαινόμενο φυσικό ή κοινωνικό ή τάση, που εκδηλώνεται ξαφνικά με μεγάλη ένταση ή με μαζικό τρόπο: ~ *ψύχους ενέσκηψε την τελευταία εβδομάδα* || ~ *ζέστης / καύσωνα* || *παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μεγάλο ~ αστυφιλίας* || *η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία και ξεσήκωσε ~ ενθουσιασμού* || ~ *οργής / απεργιών / διαμαρτυριών / επικρίσεων / φημών / πανικού / τρομοκρατίας / ιδιωτικοποιήσεων / μετανάστευσης*· ΦΡ. ***νέο κύμα*** βλ. λ. νέος κ. *νουβέλ βαγκ* **5.** ΦΥΣ. μεταφορά ορμής και ενέργειας που διαδίδεται με ορισμένη ταχύτητα από μόριο σε μόριο, προκαλώντας ταλαντώσεις των μορίων τού μέσου διαδόσεως ή περιοδική μεταβολή τής θερμοκρασίας και τής πίεσης τού χώρου διαδόσεως ή ακόμη και μεταβολή τού ηλεκτρικού, μαγνητικού πεδίου: *φωτεινό /*

ηχητικό / ηλεκτρομαγνητικό / ωστικό ~ || *μεσαία* (βλ.λ.) / *βραχέα* (βλ. λ. *βραχύς*) ~· ΦΡ. (α) ***μήκος κύματος*** (i) ΦΥΣ. η σταθερή απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών κορυφών ή δεσμών ή κοιλιών ενός κύματος που ταξιδεύει στον χώρο (ii) (στη ραδιοφωνία) αντί τής συχνότητας: *σε ποιο ~ εκπέμπει το Τρίτο Πρόγραμμα;* (αντί *σε ποια συχνότητα*) (iii) (μτφ.) σε φρ. σχετικές με το κατά πόσον μπορούν να επικοινωνήσουν δύο ή περισσότερα πρόσωπα. λ.χ. *δεν έχουμε το ίδιο μήκος κύματος / δεν βρισκόμαστε στο ίδιο μήκος κύματος / εκπέμπω στο ίδιο μήκος κύματος (με κάποιον)* ΣΥΝ. είμαι / δεν είμαι στην ίδια συχνότητα (με κάποιον). — (υποκ.) **κυματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῦμα* < *κυῶ (-έω)* < θ. *κυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι». πβ. σανσκρ. śvāyati «ενισχύομαι, είμαι δυνατός». λατ. cumulus «σωρός», ουαλ. cyw «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κύησις, κύ-ημα, ἔγ-κυ-ος* κ.ά. Ήδη αρχ. οι μεταφορικές χρήσεις τής λ.: *κῦμα στρατοῦ* (Αισχύλος). *κῦμα κακῶν* (Αισχύλος). *κῦμα συμφορᾶς* (Ευριπίδης) κ.ά.].

κυμαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυμάνθηκα} παρουσιάζω συνεχείς αυξομειώσεις στο μέγεθος, στην ένταση, τη διάρκειά μου κ.λπ., καθώς κινούμαι εντός συγκεκριμένων ορίων: *η θερμοκρασία θα κυμανθεί μεταξύ 5 βαθμών η ελάχιστη και 12 βαθμών η μέγιστη* || *«τα ενοίκια κυμαίνονται σήμερα από 3 έως 5 ευρώ το τετραγωνικό μέτρο»* (εφημ.) || *κυμαινόμενο επιτόκιο* || *η αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής κυμάνθηκε πέρυσι γύρω στο 8%* ΣΥΝ. αυξομειώνομαι. ανεβοκατεβαίνω ΑΝΤ. παγιώνομαι. σταθεροποιούμαι. — **κύμανση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός, παρώνυμο, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυμαίνω* < *κῦμα* (βλ.λ.)].

κυματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυμάτισα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι να κινείται κυματοειδώς: ~ *το μαντήλι μου στον άνεμο* ♦ **2.** (αμετβ.) κινούμαι κυματιστά: *στο κεντρικό κατάρτι τού σκάφους κυμάτιζε η γαλανόλευκη* || *σε ένδειξη πένθους οι σημαίες κυματίζουν μεσίστιες*. — **κυμάτισμα** (το) κ. **κυματισμός** (ο) [1857]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κυματίζομαι* < *κῦμα*].

κυματικός, -ή, -ό [1872] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το κύμα (βλ.λ.): ~ *κίνηση* **2.** ΦΥΣ. ***κυματική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά όλα τα φαινόμενα τα οποία σχετίζονται με τα κύματα ή προκαλούνται από αυτά.

κυμάτιο (το) [αρχ.] {κυματί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** μικρό σε μέγεθος κύμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. κυματάκι **2.** ΑΡΧΙΤ. γλυφή ή προεξοχή με σχήμα και μορφή κύματος (βλ.λ.), που αποτελεί τμήμα τής διακόσμησης αρχιτεκτονικών κατασκευών.

κυματισμός (ο) ▸ κυματίζω

κυματιστός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος, που διαθέτει καμπυλώσεις, όπως το κύμα: ~ *γραμμή / μαλλιά* ΣΥΝ. κυματώδης, κυματοειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται σαν το κύμα (βλ.λ.). που αυξομειώνεται ή παλινδρομεί: ~ *περπατησιά / φωνή*. — **κυματιστά** επίρρ.

κυματογενής, -ής, -ές {κυματογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δημιουργείται ή προέρχεται από τα κύματα: ~ *σχηματισμός*.
[ΕΤΥΜ. < *κύμα* + *-γενής* < *γένος*].

κυματογόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που δημιουργεί, που παράγει κύματα ή κυματοειδείς κινήσεις.

κυματογράφος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή για την παράσταση, τη μηχανική καταγραφή και την καταμέτρηση των ρυθμικών κινήσεων τής καρδιάς, τής αναπνοής, τού σφυγμού κ.λπ. στον άνθρωπο ή στα ζώα ● **2.** ειδική συσκευή για την καταγραφή τής ομιλίας για φωνητικές έρευνες. Επίσης **κυμογράφος**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kymograph].

κυματοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {κυματοδρομείς... | κυματοδρόμησα} κινούμαι στην επιφάνεια τής θάλασσας με ιστιοσανίδα· κάνω γουίντ σέρφινγκ. — **κυματοδρομία** (η). **κυματοδρόμος** (ο/η) [μτγν.]. **κυματοδρομικός, -ή, -ό**.

κυματοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κυματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύμα, που έχει σχήμα και μορφή κύματος: ~ *γραμμή / λοφοσειρά / κίνηση* ΣΥΝ. κυματώδης. κυματιστός. — **κυματοειδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυματοθραύστης (ο) [1883] {κυματοθραυστών} τεχνικό λιμενικό έργο κατασκευασμένο από μεγάλους ογκόλιθους ή κύβους από σκυρόδεμα (μπετόν), οι οποίοι τοποθετούνται είτε ως προέκταση τού λιμενοβραχίονα είτε παράλληλα ή διαγώνια προς την ακτή με σκοπό την προστασία τού λιμανιού και των ελλιμενισμένων σκαφών από τα κύματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. brise-lames].

κυματομηχανική (η) ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη συμπεριφορά και τις ιδιότητες κίνησης, κυρ. των υποατομικών σωματιδίων και στηρίζεται στο γεγονός ότι τα κινούμενα σωματίδια εμφανίζουν και κυματική φύση (δυϊσμός τής ύλης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wave mechanics].

κυματομορφή (η) το γεωμετρικό σχήμα, το οποίο δείχνει πώς μεταβάλλεται η ενέργεια τού κύματος, καθώς αυτό κινείται στον χώρο, και βάσει τού οποίου προσδιορίζεται λ.χ. ο τόνος τού ήχου: *στην οθόνη τού παλμογράφου βλέπουμε την ~ ενός ηχητικού σήματος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wave form].

κυματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κυματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει πολλά κύματα: ~ *θάλασσα / λίμνη* ΣΥΝ. ταραγμένος. φουρτουνιασμένος ΑΝΤ. ακύμαντος. γαλήνιος **2.** (σπανιότ.) αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος ΣΥΝ. κυματοειδής. κυματιστός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς. — **κυματωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυμβαλίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυμβάλισα} (αρχαιοπρ.) παίζω μουσικό σκοπό χρησιμοποιώντας ένα ή περισσότερα κύμβαλα. — **κυμβαλισμός** (ο) [μτγν.] κ. **κυμβάλισμα** (το) [1874].

κυμβαλιστής (ο) [μτγν.]. **κυμβαλίστρια** (η) {κυμβαλιστριών} μουσικός που παίζει κύμβαλο.

κύμβαλο (το) {κυμβάλ-ου | -ων} (λόγ.) κρουστό μουσικό όργανο που αποτελείται από δύο όμοιους μεταλλικούς δίσκους, οι οποίοι ηχούν όταν κρούονται ο ένας με τον άλλον· αρχαιότατο στην καταγωγή του, έχει επιβιώσει στη σύγχρονη ορχήστρα (ιταλ. piatti), στην οποία παίζεται με πολλούς τρόπους. λ.χ. κρούεται με διάφορα πλήκτρα κ.λπ. ΣΥΝ. πιάτα, πιατίνια· ΦΡ. (μτφ.) ***κύμβαλον αλαλάζον*** (*κύμβαλον αλαλάζον*, Κ.Δ. *Α΄ Κορινθ.* 13, 1) ο θορυβώδης αλλά κενός, κούφιος, επιφανειακός άνθρωπος που στερείται περιεχομένου, υιοθετεί και επαναλαμβάνει άκριτα απόψεις άλλων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύμβαλον* < *κύμβη* «ποτήρι, αγγείο», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. που εμφανίζεται επίσης στα σανσκρ. kumbhá- «δοχείο», μέσ. ιρλ. cummal κ.ά. Πβ. κ. *κύπελλο*].

Κύμη (η) πόλη και λιμάνι τής Α. Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. πιθ. < *κυῶ (-εω)* «κυοφορώ, φουσκώνω» (βλ. κ. *κύηση*), ονομασία που ίσως οφείλεται στην εύφορη γη τής περιοχής].

κύμινο (το) **1.** ΒΟΤ. μικρό, ποώδες, ετήσιο και αρωματικό φυτό, με στενά, λεπτά φύλλα, το οποίο καλλιεργείται για τους καρπούς του **2.** ο επιμήκης, ωοειδής και καστανοκίτρινος καρπός τού φυτού αυτού, που αποξηραμμένος χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καρύκευμα στη μαγειρική· ΦΡ. (μτφ.) ***ώσπου / μέχρι να πεις κύμινο*** πάρα πολύ γρήγορα. σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. τάχιστα, αμέσως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύμινον*, δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. kammōn, φοιν. kmn, ακκαδ. kamūnu(m) κ.τ.ό. Το λατ. cuminum είναι δάνειο από την Ελλην.].

κυνάγχη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. **1.** φλεγμονή τού βλεννογόνου τού φάρυγγα και τού ισθμού του (δηλ. των άνω αναπνευστικών οδών), που προκαλείται από μικρόβιο· συνήθ. προκαλεί καταρροή, δυσχέρεια στην αναπνοή και την κατάποση ή και πυρετό ΣΥΝ. συνάχι **2.** (ειδικότ.) θανατηφόρος ασθένεια των σκύλων, κατά την οποία φλογίζονται οι πνεύμονες και κρέμεται η γλώσσα τού ζώου.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «περιλαίμιο σκύλου», < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-άγχη* < *ἄγχω* «πνίγω»].

κυνηγετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι ή τον κυνηγό: ~ *όπλο / σύλλογος / άδεια / περίοδος* ΣΥΝ. θηρευτικός **2.** (για ζώα) αυτός που έχει εκπαιδευτεί για κυνήγι: ~ *σκυλί / γεράκι* ΣΥΝ. θηρευτικός. (λαϊκ.) κυνηγιάρης.

κυνήγημα (το) [μεσν.] {κυνηγήματος | συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** το κυνηγητό (βλ.λ.) ΣΥΝ. καταδίωξη **2.** (μτφ.) το να επιδιώκει ή να αναζητεί κάποιος κάτι με επιμονή και πάθος: ~ *πελατείας / δόξας / πλούτου* || *θέλει ~ η υπόθεση, για να πετύχει*.

κυνηγητό (το) **1.** η δίωξη ανθρώπου ή ζώου, ακολουθώντας τα ίχνη ή την πορεία του με σκοπό τη σύλληψη: *ύστερα από άγριο ~ συνέλαβαν τον δράστη* ΣΥΝ. καταδίωξη, κυνήγι, κυνήγημα **2.** (μτφ.) η επίμονη και συστηματική επιδίωξη, που εκδηλώνεται με συνεχή προσπάθεια και φροντίδα: *μετά από πολύ ~ κατόρθωσα να βρω τα στοιχεία που χρειαζόμουν* ΣΥΝ. αναζήτηση, ψάξιμο, έρευνα ● **3.** παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο τα παιδιά κυνηγιούνται μεταξύ τους και προσπαθούν να πιάσει το ένα το άλλο: *παίζω ~*.

κυνήγι (το) {κυνηγ-ιού | -ιών} **1.** η αναζήτηση, η καταδίωξη και σύλληψη ή θανάτωση αγρίων ζώων ή πουλιών, που ζουν ελεύθερα στο φυσικό τους περιβάλλον **2.** η παραπάνω δραστηριότητα ως ψυχαγωγία, χόμπι: *το μοναδικό του πάθος ήταν το ~* || *αυτή την εποχή απαγορεύεται το ~* || *πηγαίνω (για) ~* || *βγαίνω στο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) θήρα, άγρα **3.** (συνεκδ.) το άγριο ζώο που φονεύεται ή συλλαμβάνεται στο πλαίσιο αυτής τής δραστηριότητας: *αυτή τη φορά γύρισε χωρίς ~* ΣΥΝ. θήραμα, άγρα, λεία **4.** (συνεκδ.) το ψημένο ή μαγειρεμένο κρέας τού ζώου ή τού πουλιού που φονεύθηκε κατά την κυνηγετική δραστηριότητα: *θα πάμε σε εκείνη την ταβέρνα να φάμε ~* **5.** (συνεκδ.) το ποσοστό ή ο αριθμός ζώων ή πουλιών που υπάρχουν και επιτρέπεται να φονευθούν, μπορούν δηλ. να θεωρηθούν θηράματα: *φέτος στο βουνό έχει πολύ ~* **6.** (κατ' επέκτ.) η επίμονη δίωξη ανθρώπου με σκοπό τη σύλληψη, ακόμη και τον φόνο του: *άρχισε άγριο ~ τής συμμορίας στους δρόμους* ΣΥΝ. καταδίωξη, κυνήγημα, κυνηγητό, ανθρωποκυνηγητό· ΦΡ. (α) ***παίρνω στο κυνήγι (κάποιον)*** τον κυνηγώ με επιμονή, καθώς προσπαθεί να διαφύγει: *μόλις συνειδητοποίησαν ότι τους κορόιδεψε, τον πήραν στο κυνήγι* ΣΥΝ. διώκω, καταδιώκω (β) ***το κυνήγι τού χαμένου θησαυρού*** είδος ψυχαγωγικής δραστηριότητας (παιχνιδιού) για παιδιά και ενήλικες, κατά το οποίο ομάδες παικτών ψάχνουν σε διάφορα μέρη να βρουν κάτι πολύτιμο που είναι κρυμμένο (γ) ***κυνήγι μαγισσών*** βλ. λ. *μάγισσα* **7.** (μτφ.) επίμονη και συστηματική επιδίωξη: *θέλει πολύ ~ η δουλειά για να πετύχει* || ~ *τής τύχης / τού πλούτου / τού κεφιού / τής ευτυχίας / των εντυπώσεων / τού κέρδους / τού πρωταθλήματος* ΣΥΝ. αναζήτηση, κυνήγημα, κυνηγητό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυνήγιον* < αρχ. *κυνηγός*].

κυνηγιάρικος, -η, -ο κ. **κυνηγάρικος** (λαϊκ.) αυτός που είναι κατάλληλος για κυνήγι (κυρ. για σκύλο) ΣΥΝ. κυνηγετικός, θηρευτικός.
[ΕΤΥΜ. < *κυνήγι* + παραγ. επίθημα *-ιάρικος* (πβ. μεσν. *κυνηγ-άρης*)].

κυνηγός (ο/η) **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να σκοτώσει ή να συλλάβει άγρια ζώα ή πουλιά στο φυσικό τους περιβάλλον: *μανιώδης / δεινός / δυναμικός / περίφημος / πανούργος / άστοχος* ~ ΣΥΝ. θηρευτής **2.** (ειδικότ. για ζώα) αυτός που έχει εξασκηθεί στην καταδίωξη και τη σύλληψη αγρίων ζώων ή πουλιών: *αυτός ο σκύλος είναι ~* ΣΥΝ. θηρευτής **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που καταδιώκει κάποιον/κάτι (κυρ. για προσωπικό όφελος)· ΦΡ. (α) ***κυνηγός κεφαλών*** (i) ΑΝΘΡΩΠΟΛ. πολεμιστής ορισμένων φυλών των Ινδιών, τής Βιρμανίας κ.λπ., ειδικευμένος στην αποκοπή και τη διατήρηση ανθρώπινων κεφαλών για μαγικοθρησκευτικούς λόγους (ii) (κατ' επέκτ.) κακοποιός που πληρώνεται (με «συμβόλαιο») για να δολοφονήσει ένα ή περισσότερα άτομα·

~ *ταλέντων* / *χρυσού* / *διαμαντιών* / *γυναικών* (β) **κυνηγός επικηρυγμένων** πρόσωπο που αναζητεί επικηρυγμένους, προκειμένου να εισπράξει την αμοιβή για τη σύλληψή τους **4.** (μτφ.) πρόσωπο που επιζητεί ή επιδιώκει (κάτι) με επιμονή και πάθος, που προσπαθεί να το επιτύχει με κάθε τρόπο: ~ *τής τύχης* / *τού πλούτου* / *τού κέρδους* / *τού ονείρου* / *τής ευτυχίας* **5.** ΑΘΛ. ο επιθετικός παίκτης τού ποδοσφαίρου, τού οποίου ο ρόλος συνίσταται στο να δημιουργεί ευκαιρίες για γκολ ή να σημειώνει ο ίδιος γκολ υπέρ τής ομάδας του • **6.** ψάρι με κοφτό κεφάλι, που ζει στα πελάγη και τρέφεται με ζαργάνες και αφρόψαρα και αλιεύεται για το εξαιρετικό του κρέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί τους (κυνηγετικούς) σκύλους», < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

κυνηγόσκυλο (το) σκυλί συγκεκριμένης ράτσας, που έχει εκπαιδευτεί ειδικά για να ανακαλύπτει θηράματα, να συλλέγει τα φονευμένα ζώα και γενικά να βοηθεί στο κυνήγι ΣΥΝ. κυνηγετικό σκυλί.

κυνηγότοπος (ο) **1.** τόπος κυνηγιού, περιοχή στην οποία αφθονούν τα θηράματα και επιτρέπεται το κυνήγι κατά την καθορισμένη από τον νόμο περίοδο τού χρόνου **2.** (ειδικότ.) περιοχή από την οποία διαβαίνουν αποδημητικά πτηνά δύο φορές τον χρόνο ΣΥΝ. πέρασμα.

κυνηγώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κυνηγάς... | κυνήγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το κυνήγι, είμαι κυνηγός: ~ *από μικρό παιδί* ΣΥΝ. πηγαίνω για/στο κυνήγι ♦ (μετβ.) **2.** ψάχνω για θηράματα, σκοτώνω ή συλλαμβάνω ζώα: ~ *λαγούς* / *αγριογούρουνα* / *πέρδικες* ΣΥΝ. θηρεύω **3.** (ειδικότ.) ακολουθώ τα ίχνη ενός θηράματος (για να το συλλάβω και να το σκοτώσω): *τρεις μέρες κυνηγούσαν ένα σπάνιο θήραμα* ΣΥΝ. καταδιώκω **4.** (κατ' επέκτ.) καταδιώκω πρόσωπο: *η αστυνομία κυνηγούσε τον δραπέτη όλη τη νύχτα* || *κυνηγούσε επί χρόνια τον φονιά τής γυναίκας του* || *έφυγε σαν να τον κυνηγούσαν*· ΦΡ. **με κυνηγά ο χρόνος** βιάζομαι πολύ, δεν προλαβαίνω **5.** διώχνω ανεπιθύμητο πρόσωπο, προσπαθώ να το απομακρύνω (συνήθ. με χρήση βίας): *τον κυνήγησε με το σκουπόξυλο* || *κυνηγούσε με πέτρες τα παιδιά που τον κορόιδευαν* **6.** διάκειμαι εχθρικώς προς (κάποιον), προσπαθώ να τον βλάπτω, να τον προσβάλλω κάθε στιγμή, δεν τον αφήνω ποτέ σε ησυχία: *με κυνηγάει ο προϊστάμενός μου* || *η κατάρα μάς κυνηγάει διακόσια χρόνια τώρα* || *μια ζωή θα σε κυνηγούν οι τύψεις* ΣΥΝ. κατατρέχω, καταδιώκω· ΦΡ. **με κυνηγά η ατυχία** είμαι συνεχώς άτυχος, με βρίσκουν απανωτές κακοτυχίες ή συμφορές • **7.** παρακολουθώ (κάτι) με μεγάλο ενδιαφέρον, ασχολούμαι με συστηματικό τρόπο και πάθος: *κυνηγάει τη δουλειά του, γι' αυτό έχει τόσο μεγάλη πελατεία* ΣΥΝ. νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, παρακολουθώ, αφοσιώνομαι • **8.** (μτφ.) επιδιώκω συστηματικά και επίμονα (κάτι): *χρόνια κυνηγούσε να πιάσει την καλή* || ~ *τη δόξα* / *το χρήμα* / *τον πλούτο* / *το κέρδος* / *τα αξιώματα* / *την ομορφιά* / *χίμαιρες* / *ιδανικά* / *την ουτοπία* / *το όνειρο* ΣΥΝ. επιζητώ • **9.** τρέχω πίσω από (κάποιον) (προκειμένου να πετύχω κάτι), πιέζω (κάποιον) με την παρουσία και τα λόγια μου: *μήνες κυνηγούμε τον βουλευτή, για να συζητήσουμε το θέμα μας* || *μάταια κυνηγούσε τον εκδότη, για να δημοσιεύσει τα κείμενά του* || *αν δεν κυνηγήσεις τον γυιο σου, δεν πρόκειται να διαβάσει* **10.** (μτφ.) επιδιώκω να γοητεύσω και να κατακτήσω ερωτικά (κάποιον): *κυνηγάει γυναίκες* ΣΥΝ. (μτφ.) κολλάω.

κυνικός, -ή, -ό 1. ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφική σχολή την οποία ίδρυσε ο μαθητής τού Σωκράτη Αντισθένης και η οποία ονομάστηκε «κυνική» από το γυμναστήριο Κυνόσαργες, όπου δίδασκε ο ιδρυτής της, αλλά και από τον σκληρό και γεμάτο στερήσεις τρόπο ζωής των οπαδών της: ~ *φιλόσοφος* (β) **Κυνικοί** (οι) ο κύκλος των αρχαίων φιλοσόφων που αποτέλεσαν την ομώνυμη σχολή και οι οποίοι υποστήριξαν ότι θεμέλιο για την ευτυχία και την αρετή είναι η επιστροφή σε μια απλή ζωή κοντά στη φύση, με ικανοποίηση μόνο των στοιχειωδών αναγκών, απόλυτη εγκράτεια και αδιαφορία προς τους νόμους, τα δόγματα, τις ιδέες και οποιαδήποτε κοινωνική συμβατικότητα και καθιερωμένη αξία (πλούτο, δόξα, ομορφιά, ευγένεια καταγωγής κ.λπ.) **2.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η ωμή ειλικρίνεια και η απόρριψη των κοινώς παραδεδεγμένων: ~ *απάντηση* / *συμπεριφορά* / *ομολογία* ΣΥΝ. ωμός • **3.** αυτός που σχετίζεται με τους κυνόδοντες: ~ *μυς* • **4.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον αστερισμό τού Κυνός: ~ *καύματα* (οι πολύ θερμές μέρες τού καλοκαιριού). — **κυνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύων* «σκύλος» (βλ.λ.)].

κυνικότητα (η) [1887] ο κυνισμός (σημ. 1): *ο δολοφόνος περιέγραψε τις πράξεις του με ~*.

κυνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** λόγος, πράξη ή συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από ωμή ειλικρίνεια, απουσία σεβασμού στους τύπους και στα κοινώς αποδεκτά, από περιφρόνηση των συμβατικών κοινωνικών κανόνων: *επιδεικνύω ~* || *απροκάλυπτος ~* ΣΥΝ. κυνικότητα, αναίδεια **2.** ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα και ο τρόπος ζωής των κυνικών φιλοσόφων τής αρχαιότητας.

κυνόγλωσσο (το) ποώδες εδώδιμο φυτό με λογχοειδή χοντρά φύλλα και μοβ άνθη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cynoglosse].

κυνόδοντας (ο) {κυνοδόντων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δόντια των θηλαστικών, που βρίσκονται ανάμεσα στους τομείς και τους προγομφίους· στον άνθρωπο είναι τέσσερα, ένα σε κάθε ημιμόριο τής άνω και κάτω γνάθου, μυτερά και δεν υπερβαίνουν σε μήκος τα άλλα δόντια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυνόδους, -οντος* < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *ὀδούς*].

κυνοδρομία (η) {κυνοδρομιών} αγώνας δρόμου σκύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυνήγι με συνοδεία σκύλων», < *κυνο-* (< *κύων, κυνός*) + *-δρομία* < *δρόμος*].

κυνοκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει κεφάλι σκύλου: *ο ~ θεός Θωθ των αρχαίων Αιγυπτίων* • **2. κυνοκέφαλος** (ο) ο πίθηκος μπαμπουίνος.

κυνοκτονία (η) {κυνοκτονιών} (λόγ.) ο φόνος σκύλων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κυνοκτόνος* < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

κυνομαχία (η) [1867] {κυνομαχιών} (παράνομο) αγώνισμα στο οποίο αντίπαλοι είναι εκπαιδευμένοι σκύλοι.

κυοφορώ ρ. μετβ. {κυοφορείς... | κυοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) φέρω στη μήτρα μου έμβρυο, είμαι έγκυος ΣΥΝ. εγκυμονώ **2.** (μεσοπαθ. **κυοφορούμαι**) (μτφ.) βρίσκομαι σε στάδιο πριν από την εκδήλωσή μου, επίκειμαι: *κυοφορείται η ίδρυση νέου κόμματος* || *κυοφορούνται εξελίξεις* || *κυοφορούμενες αλλαγές* / *ειρηνευτική πρωτοβουλία*. — **κυοφορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυοφορῶ (-έω)* < *κυοφόρος* < *κυο-* < *κυῶ* (βλ. κ. *κύηση*) + *-φόρος* < *φέρω*].

Κ.Υ.Π. (η) Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών (σήμερα Ε.Υ.Π.).

κυπαρισσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρό κυπαρίσσι **2.** ποώδες μονοετές φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες.

κυπαρισσέλαιο (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο που εξάγεται από το ξύλο τού κυπαρισσιού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cypress oil].

κυπαρισσένιος, -ια, -ιο 1. (κυριολ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κυπαρισσιού: ~ *ταβάνι* / *πάτωμα* / *θήκη* **2.** (μτφ.) υψηλός και ευθυτενής σαν κυπαρίσσι, αυτός που διαθέτει λεπτότητα και λυγεράδα: ~ *ανάστημα* / *κορμί*.

κυπαρίσσι (το) {κυπαρισσ-ιού | -ιών} **1.** αειθαλές, κωνοφόρο δέντρο, ψηλό και ευθυτενές, με ίσιο κορμό και οξύ πυραμιδοειδές σχήμα, το οποίο έχει πολύ μικρά, λεπτοειδή φύλλα, που φύονται επάλληλα και καλύπτουν σχεδόν τελείως τα νεαρά κλαδιά και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό και για το εύκολα κατεργάσιμο, ανθεκτικό και αρωματικό ξύλο του· σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, θεωρείται δέντρο των νεκρών και γι' αυτό φυτεύεται στα νεκροταφεία· ΦΡ. **(πηγαίνω) στα κυπαρίσσια** πεθαίνω ΣΥΝ. (πηγαίνω) στα θυμαράκια **2.** (ειδικότ.) ο κορμός τού ομώνυμου δέντρου, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική: *το ταβάνι είναι ~* ΣΥΝ. κυπαρισσόξυλο **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με κυπαρίσσι, που διαθέτει ύψος, στητό παράστημα και λυγεράδα: *είχε κορμί ~* ΣΥΝ. κυπαρισσένιος, ψηλός, λυγερός, ευθυτενής. Επίσης (λόγ.) **κυπάρισσος** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυπαρίσσιον*, υποκ. τού αρχ. *κυπάρισσος* (ήδη μυκ. πληθ. ku-pa-ri-se-ja), αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Το λατ. cupressus (> γαλλ. cyprès, αγγλ. cypress, γερμ. Zypresse κ.ά.) είναι δάνειο από την Ελλην.].

Κυπαρισσία (η) πόλη τής Δ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (< *κυπάρισσος*), που μνημονεύεται στον Όμηρο ως *Κυπαρισσήεις*].

κυπαρισσόμηλο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) ο καρπός τού κυπαρισσιού (βλ.λ.), στρογγυλός, σχετικά μικρός, σκληρός, ξυλώδης και με χαρακτηριστικό άρωμα.

κυπαρισσόξυλο (το) [μεσν.] το ξύλο τού κυπαρισσιού, το οποίο χρησιμοποιείται στην οικοδομική και την αρωματοποιία ΣΥΝ. κυπαρίσσι.

κυπαρισσώνας (ο) [μτγν.] περιοχή κατάφυτη από κυπαρίσσια, φυσικό ή τεχνητό δάσος κυπαρισσιών.

κυπατζής (ο) {κυπατζήδες}, **κυπατζού** (η) {κυπατζούδες} (λαϊκ.-κακόσ.) πρόσωπο που ανήκει στην Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών (Κ.Υ.Π., σήμερα Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, Ε.Υ.Π.), που εργάζεται για αυτήν, δηλ. συλλέγει πληροφορίες για λογαριασμό της ΣΥΝ. πράκτορας, μυστικός, (μειωτ.) χαφιές. — **κυπατζήδικος, -η, -ο**.

κυπελλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό κύπελλο **2.** μικρό πλαίσιο σε σχήμα κυπέλλου από χαρτόνι, πλαστικό ή σκληρή ζύμη, μέσα στο οποίο συσκευάζεται ή τοποθετείται παγωτό και συνεκδ. η ποσότητα παγωτού που χωρά σε αυτό.

κύπελλο (το) {κυπέλλ-ου | -ων} **1.** κυκλικό ποτήρι συνήθ. με λαβή από διάφορα υλικά (πηλό, πορσελάνη, γυαλί, μέταλλο κ.λπ.), το οποίο χρησιμοποιείται για να πίνει κανείς καφέ, γάλα, τσάι ή και κρασί: *υψώνω το ~ εις υγείαν τού οικοδεσπότη* ΣΥΝ. κούπα, φλιτζάνι, ποτήρι **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται μέσα σε αυτό το ποτήρι: *πίνω ένα ~ νερό* **3.** (ειδικότ.) περίτεχνο αγγείο από πολύτιμο συνήθ. μέταλλο σε σχήμα κύλικα ή αμφορέα, που δίδεται ως έπαθλο στον νικητή (συνήθ. αθλητικού) αγώνα: *ο υφυπουργός Αθλητισμού θα απονείμει τα ~ στους νικητές* ΣΥΝ. βραβείο **4.** (συνεκδ.) η αθλητική διοργάνωση, στον νικητή τής οποίας απονέμεται ως βραβείο πολυτελές και περίτεχνο αγγείο: *οι αγώνες τού ~ Ελλάδος* || *παγκόσμιο ~ ποδοσφαίρου* || ~ *πρωταθλητριών* (ενν. *ομάδων*)· ΦΡ. **επαμειβόμενο κύπελλο / έπαθλο** βλ. λ. *επαμειβόμενος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύπελλον* (ήδη μυκ. πληθ. [ku]-pe-ra), πιθ. < *κύπη* (μαρτυρείται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κύπη· τρώγλη*), που συνδ. με λατ. cūpa «κούπα, ποτήρι», σανσκρ. kūpa- «λάκκος, κοιλότητα», ίσως και με τα αρχ. *κυφός, κύπτω* (βλ.λ.). Η σημ. τής αθλητικής διοργάνωσης αποδίδει το αγγλ. cup].

κυπελλοειδής, -ής, -ές {κυπελλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύπελλο, που έχει σχήμα και μορφή κυπέλλου: ~ *περικάρπιο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυπελλοστάτης (ο) {κυπελλοστατών} σκεύος με εξοχές όπου μπορούν να κρεμαστούν από τις λαβές τους κύπελλα: *μεταλλικός* / *ξύλινος* / *πλαστικός* ~.
[ΕΤΥΜ. < *κύπελλο* + *-στάτης* < *ἵ-στα-μαι* (+ παραγ. επίθημα *-της*), πβ. κ. *λυχνο-στάτης*].

κυπελλούχος (ο/η) (στον αθλητισμό) για ομάδα που έχει νικήσει σε διοργάνωση, στην οποία απονέμεται ως έπαθλο πολύτιμο κύπελλο: *ο ~ Ευρώπης στο μπάσκετ* || *Κύπελλο Κυπελλούχων Ευρώπης* (στην ευ-

ρωπαϊκή διοργάνωση μεταξύ των ομάδων που έχουν κατακτήσει κύπελλο στη χώρα τους).
[ΕΤΥΜ. < *κύπελλο* + *-ούχος* < *έχω*].

κυπελλοφόρα (τα) [μτγν.] ΒΟΤ. οικογένεια φυτών, οι καρποί των οποίων περιβάλλονται από ξυλώδη και αγκαθωτή θήκη, όπως η βαλανιδιά, η καστανιά, η φουντουκιά κ.ά.· μαζί με τα κωνοφόρα αποτελούν τη βάση των δασών τού Β. Ημισφαιρίου.

κυπέλλωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλουργική μέθοδος που χρησιμοποιείται για τον χωρισμό ενός ή περισσοτέρων στοιχείων από ρευστό μείγμα, εφόσον η χημική συγγένεια των στοιχείων αυτών είναι διαφορετική ως προς το οξυγόνο (λ.χ. τού αργύρου από τα μολυβδούχα ορυκτά)· συνίσταται στην τήξη τού μείγματος μέσα σε δοχείο σχήματος κυπέλλου με πορώδη, πυρίμαχα και ανθεκτικά στη θερμότητα τοιχώματα, οπότε οι ανεπιθύμητες προσμείξεις οξιδώνονται και εξατμίζονται ή εν μέρει απορροφώνται και απομένουν τα καθαρά στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coupellation].

κύπερη (η) {χωρ. πληθ.} ζιζάνιο, φυτό με αρωματική ρίζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύπειρον* / *κύπειρις* / *κύπερος* / *κύπαιρος* (ήδη μυκ. ku-pa-ro), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κυπραίικος, -η, -ο (λαϊκ.) κυπριακός ΣΥΝ. κυπριώτικος, κύπριος· ΦΡ. (μειωτ.) ***κυπραίικο γαϊδούρι*** (i) μεγαλόσωμο (κ. πεισματάρικο) γαϊδούρι (ii) (μειωτ.) άνθρωπος άξεστος, αναιδής και αγροίκος.

κυπρί (το) {κυπρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό, χάλκινο κουδούνι, που κρεμιέται στον λαιμό των κατσικιών, για να αναγνωρίζονται από τον βοσκό ΣΥΝ. κυπροκούδουνο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κύπριον* (πβ. «γλώσσα» τού Ησυχίου *κύπριον· ἀρνόγλωσσον*) < αρχ. *Κύπρος*].

Κύπρια έπη (τα) [αρχ.] {Κυπρίων επών} ΦΙΛΟΛ. αποσπασματικά σωζόμενο ποίημα τού επικού κύκλου (βλ. λ. *επικός*), που περιέχει τα προ τής *Ιλιάδος* γεγονότα τού Τρωικού πολέμου και αποδίδεται στον Στασίνο τον Κύπριο (ή στον Ηγησία ή Ηγησίνο τον Σαλαμίνιο).

Κυπριακό (το) το ζήτημα τής αυτοδιάθεσης και τής εθνικής αποκατάστασης τού ελληνισμού τής Κύπρου, ο οποίος αποτελούσε και αποτελεί τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της· από το 1974, το πρόβλημα τής εισβολής τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και τής βίαιης κατοχής έκτοτε τού 37% τού εδάφους της (βλ. κ. λ. *Κύπρος*, *Αττίλας*, *εισβολή*).

Κυπριανός (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *Κύπρος*].

κυπρίνος (ο) μεγαλόσωμο εδώδιμο ψάρι των γλυκών νερών, παμφάγο (τρέφεται κυρ. με σκουλήκια και μαλάκια τού βυθού), που εκτρέφεται για το κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γριβάδι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυπρῖνος* < *κύπρος* «είδος δέντρου, η χέννα» < εβρ. kōfer].

κυπροκούδουνο (το) το κυπρί (βλ.λ.).

Κύπρος (η) **1.** νησί τής Μεσογείου, το τρίτο σε μέγεθος μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία, που βρίσκεται κοντά στις τουρκικές και τις συριακές ακτές ΣΥΝ. νησί τής Αφροδίτης, Μεγαλόνησος **2.** κράτος ανεξάρτητο από το 1960, μέλος τού Ο.Η.Ε., τής Ε.Ε. και άλλων Διεθνών Οργανισμών, με πρωτεύουσα τη Λευκωσία, επίσημες γλώσσες την Ελληνική και την Τουρκική και νόμισμα την κυπριακή λίρα· το Β. τμήμα τού νησιού, που τελεί υπό τουρκική κατοχή από το 1974, αυτοανακηρύχθηκε παράνομα το 1983 σε «Τουρκική Δημοκρατία τής Βόρειας Κύπρου», αναγνωριζόμενη μόνο από την Τουρκία και καταδικασμένη με αλλεπάλληλα ψηφίσματα τού Ο.Η.Ε. ως νομικά και πολιτικά ανύπαρκτη. — **Κύπριος** [αρχ.] κ. **Κυπραίος** [μεσν.] κ. **Κυπριώτης** [μτγν.] (ο), **Κύπρια** κ. **Κυπρία** κ. **Κυπραία** κ. **Κυπριώτισσα** (η), **κυπριακός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **κυπριώτικος**, -η, -ο κ. **κυπραίος**, -α, -ο [μεσν.] κ. **κυπραίικος**, -η, -ο, **Κυπριακά** κ. **Κυπριώτικα** κ. **Κυπραίικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Αττίλας*, *Κυπριακό*, *ψευδοκράτος*, *πράσινος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ήδη μυκ. Kupirijo = *Κύπριος*, πβ. κ. κύρ. όν. *Κύπρις* (Αφροδίτη), ίσως συνδ. με σουμερ. kabar/gabar «χαλκός, κασσίτερος», λόγω των φημισμένων ορυχείων χαλκού που υπήρχαν στο νησί. Το όν. τού νησιού μέσω τού λατ. (aes) cyprium «(μέταλλο) κυπριακό» παρήγαγε τις λ. που σημαίνουν τον χαλκό σε ορισμένες ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. copper, γερμ. Kupfer, γαλλ. cuivre κ.ά. Από την Ελλην. προέρχεται και η τουρκ. ονομασία Kıbrıs].

κύπτω ρ. αμετβ. {έκυψα} κλίνω το κεφάλι ή το πάνω μέρος τού κορμού προς τα εμπρός και κάτω, προς το έδαφος· σκύβω (συνήθ. απαντά σε επίσημες επιγραφές, λ.χ. στον σιδηρόδρομο): *«μην κύπτετε έξω»* (επιγραφή στα παράθυρα των βαγονιών).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυφός* < *ku-bh-ós, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) τού Ι.Ε. *keu- «κάμπτω, σκύβω», πβ. σανσκρ. kubjá- «κυρτός, καμπούρης», πιθ. κ. αρχ. γερμ. hovar, αρχ. σλαβ. kupŭ κ.ά. Ομόρρ. *κυφ-ός*, *κύφ-ωσις*, πιθ. κ. *κύπελλο(ν)*, *κυψέλη*].

κυρ- λεξικό πρόθημα κυρίων και προσηγορικών ονομάτων· σε προσφώνηση αντί τού «κύριε»: *κυρ-Γιώργο, τι κάνεις;* || *κυρ-δάσκαλε, κυρ-λοχία, κυρ-αστυνόμε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κύρι* (με σίγηση τού τελικού φωνήεντος), κλητ. τού μτγν. *κύρις* < αρχ. *κύριος*].

κυρά [μτγν.] κ. (λαϊκότ.) **κερά** (η) {κυράδες} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα (κυρ. παντρεμένη) **2.** (ειδικότ.) έγγαμη γυναίκα (που ανήκει σε ανώτερη κοινωνική και οικονομική τάξη και στην οποία αποδίδεται ιδιαίτερος σεβασμός): *την πήρε παρακόρη και την έκανε ~* || *~ κι αρχόντισσα* || (παλαιότ.) *η ~ τής Άκοβας / τής Νάξου / τής Ρω* ΣΥΝ. αφέντρα, αφέντισσα, αρχόντισσα· ΦΡ. ***κυρά Δέσποινα*** προσφώνηση τής Παναγίας: *«σώπασε κυρά Δέσποινα και μην πολυδακρύζεις»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (λαϊκ.) η κυρία τού σπιτιού, σε αντιδιαστολή προς το υπηρετικό προσωπικό: *πήγαινε να μου φωνάξεις την ~ σου* ΣΥΝ. κυρία, οικοδέσποινα ΑΝΤ. υπηρέτρια, δουλικό **4.** (μειωτ.) ως προσφώνηση προς άγνωστη ή ασήμαντη γυναίκα: *πήγαινε πιο 'κεί, ~ μου!* || *κάνε τη δουλειά σου, ~ μου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

Κύρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Κυρά**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κυρά* (βλ. λ. *κυρία*, *κύριος*)].

κυρα- λεξικό πρόθημα κυρίων και προσηγορικών ονομάτων· σε προσφώνηση αντί τού «κυρία»: *κυρα-Θοδώρα, κυρα-Μαρία, κυρα-δασκάλα, κυρα-δημαρχίνα*· ΦΡ. ***κυρα-Κατίνα*** ως χαρακτηρισμός για πρόσ. που κουτσομπολεύει, κυρ. για γυναίκα: *δεν θα δίνουμε σημασία τι λέει η κάθε ~!*

κυράτσα κ. **κεράτσα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.-ειρων.) γυναίκα κατώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης, που μιμείται άτεχνα το ντύσιμο, την ομιλία, τη συμπεριφορά γυναίκας των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων **2.** (κατ' επέκτ.) γυναίκα που κακολογεί και κουτσομπολεύει τους άλλους: *έπιασαν ψιλή κουβέντα οι ~ τής γειτονιάς* ΣΥΝ. κουτσομπόλα.

κυρηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την Κυρήνη (βλ.λ.) **2.** ***Κυρηναϊκή*** (η) ολόκληρη η περιοχή όπου βρισκόταν η ελληνική πόλη Κυρήνη (βλ.λ.) κατά την αρχαιότητα και η οποία αποτέλεσε στους νεότερους χρόνους αποικία τής Ιταλίας, ενώ σήμερα είναι τμήμα τής Λιβύης **3.** ΦΙΛΟΣ. ***Κυρηναϊκή Σχολή*** μία από τις τέσσερεις ελάσσονες σωκρατικές σχολές, την οποία ίδρυσε ο Αρίστιππος από την Κυρήνη (βλ.λ.) και κατά την οποία σκοπός τής ζωής θεωρείται η απόλαυση των αισθητικών και αισθησιακών ηδονών **4.** ***κυρηναϊκός*** (ο) μέλος ή οπαδός τής Σχολής αυτής.

Κυρήνη (η) αρχαία ελληνική πόλη τής Β. Αφρικής. — **Κυρηναίος** (ο), **Κυρηναία** (η), **κυρηναϊκός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονομασία, που οφείλεται σε ομώνυμη θεά θηραϊκής καταγωγής, αγν. ετύμου].

κύρης (ο) {κύρηδες} (λαϊκ.) **1.** ο πατέρας, ο γονέας: *ποιος είναι ο ~ σου;* ΦΡ. (παροιμ.) ***κατά μάννα, κατά κύρη (κατά γυιο και θυγατέρα)*** τα παιδιά μοιάζουν στους γονείς τους όσον αφορά στον χαρακτήρα ή και στην εξωτερική εμφάνιση • **2.** αυτός που εξουσιάζει, διαφεντεύει (σπίτι / άνθρωπο / περιοχή): *ο ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. κύριος, αφέντης, οικοδεσπότης, νοικοκύρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κύρις* < αρχ. *κύριος* (βλ.λ.)].

κυρία (η) {κυριών} **1.** (α) (ως προσφώνηση) κάθε γυναίκα (συνήθ. έγγαμη, κατ' αντιδιαστολή προς το «δεσποινίς»): *τι επιθυμεί η ~;* || *πείτε στην ~ να περάσει μέσα* || *σύλλογος κυριών* (β) (ειδικότ.) προσφώνηση που συνοδεύει την επαγγελματική ιδιότητα ή το αξίωμα γυναίκας: *η ~ βουλευτής* || *η ~ πρόεδρος* (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο γυναίκας κατά κανόνα έγγαμης, κατ' αντιδιαστολή προς το *δεσποινίς*): *η ~ Μαίρη* || *η ~ Παπαϊωάννου* || *η ~ Άννα Μακρή*· ΦΡ. ***κυρία επί των τιμών*** (ως τίτλος ευγενείας) γυναίκα μέλος τής ακολουθίας βασίλισσας, πριγκίπισσας κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) γυναίκα αξιοπρεπής ή υψηλής κοινωνικής τάξης, που συμπεριφέρεται με ευγένεια και σοβαρότητα ή που διαθέτει κύρος: *πρόσεξε πώς φέρεσαι σε μία ~* || *έχεις να κάνεις με ~, όχι με αλήτισσα* || *αξιότιμη / αξιοσέβαστη / κοσμική ~* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευυπόληπτη, αρχόντισσα **3.** η γυναίκα στον γάμο, η σύντροφος τού άνδρα στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: *τι κάνει η ~ σας;* || *τους χαιρετισμούς μου στην ~ σας* ΣΥΝ. σύζυγος (η), γυναίκα, συμβία **4.** (ειδικότ.) η σύζυγος τού οικοδεσπότη, η νοικοκυρά τού σπιτιού, η μητέρα σε μια οικογένεια: *γι' αυτό που ζητάτε, απευθυνθείτε στην ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. οικοδέσποινα, δέσποινα, νοικοκυρά, κυρά **5.** (παλαιότ. για το υπηρετικό προσωπικό) ως προσφώνηση οικοδέσποινας (που έδειχνε σεβασμό και υποταγή): *η ~ απουσιάζει* || *τι επιθυμεί η ~;* ΣΥΝ. δέσποινα, αφέντρα, κυρά ΑΝΤ. υπηρέτρια, δούλα **6.** (ως προσφώνηση από μαθητές / μαθήτριες σε δασκάλα ή καθηγήτρια): *~, να πω το μάθημα;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *κύριος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. madame].

κύρια επίρρ. ▸ κυρίως

κυριακάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Κυριακή, που συντελείται κατά την ημέρα Κυριακή: *~ εφημερίδα / παράσταση / ξύπνημα / φαγητό* **2.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με εορτάσιμη ημέρα ή περίσταση: *~ ντύσιμο / διάθεση / εκδρομή* ΣΥΝ. γιορτινός, (λόγ.) εορταστικός, επίσημος ΑΝΤ. καθημερινός, κοινός **3.** ***κυριακάτικα*** (τα) τα «καλά» ρούχα, αυτά που φοριούνται στις γιορτές και στις επίσημες περιστάσεις. — **κυριακάτικα** επίρρ.

Κυριακή (η) **1.** η πρώτη ημέρα τής εβδομάδας (η αφιερωμένη στον Κύριο, δηλ. τον Ιησού Χριστό)· ΦΡ. (α) ***τής Κυριακής χαρά και τής Δευτέρας λύπη*** για πράγματα περιορισμένης διάρκειας, εφήμερα (β) ***Κυριακή κοντή γιορτή*** βλ. λ. *γιορτή* (γ) ***Κυριακή των Νηστειών*** βλ. λ. *νηστεία* **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** [μτγν.] γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ημέρα τού Κυρίου», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *κυριακός* < αρχ. *κύριος*. Η χρήση τής λ. ως ονομασίας τής πρώτης ημέρας τής εβδομάδας ξεκίνησε από τους πρώτους αιώνες μ.Χ. προς αντικατάσταση τού ιουδαϊκού Σαββάτου. Όμοια προέλευση και ερμηνεία έχει και η ονομασία τής ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λ.χ. ιταλ. domenica, γαλλ. dimanche, ισπ. domingo, ρουμ. duminică (< λατ. dies dominica «ημέρα τού Κυρίου»). Στη ρωμαϊκή εορτή τού Ηλίου ανάγεται η ονομασία τής ημέρας στις γερμ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. sunday, γερμ. Sonntag, σουηδ. söndag (< αρχ. γερμ. sunnuntag, μετάφρ. τού λατ. dies solis «ημέρα τού ηλίου»)].

Κυριακή προσευχή (η) η προσευχή που διδάχθηκε από τον ίδιο τον Χριστό στους Αποστόλους στην επί τού Όρους ομιλία ΣΥΝ. Πάτερ

ημών (το) (βλ.λ.. σημ. 1).

> **ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ**
> (Κ.Δ. Ματθ. 6. 9-13, Λουκ. 11, 2-4)
> *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·*
> *ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·*
> *ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·*
> *γενηθήτω τὸ θέλημά σου,*
> *ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ [τῆς] γῆς·*
> *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·*
> *καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,*
> *ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·*
> *καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.*
> *ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.*

κυριακό (το) ο κεντρικός ναός τής σκήτης. όπου συγκεντρώνονται οι μοναχοί της τις Κυριακές και τις εορτές για κοινή ακολουθία· συμπεριλαμβάνει και το αρχονταρίκι τής σκήτης.

Κυριακοδεύτερο (το) η Κυριακή και η Δευτέρα μαζί.

κυριακοδρόμιο (το) |μεσν.| {κυριακοδρομίου | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει θρησκευτικούς λόγους και κηρύγματα ως επεξήγηση και ανάλυση στις περικοπές τού Ευαγγελίου. καθώς επίσης και στις Πράξεις και τις Επιστολές των Αποστόλων. που αναγιγνώσκονται όλες τις Κυριακές τού έτους στις εκκλησίες.

Κυριάκος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *κυριακός* (< αρχ. *κύριος*). οπότε το όν. θα σήμαινε εκείνον που αναφέρεται στον Θεό].

κυριάρχηση (η) → κυριαρχώ

κυριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξουσία που έχει κανείς σε πρόσωπο. περιοχή. αγαθά, η δύναμη επιβολής: *οι κατακτητές προσπάθησαν με τη βία να εδραιώσουν την ~ τους* || *ασκώ / επιβάλλω / αποκτώ / επεκτείνω / μονοπωλώ την ~* **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση κατά την οποία κάποιος είναι κυρίαρχος, το καθεστώς τής απόλυτης επιβολής και ελέγχου: *ένα μέρος τού νησιού τελεί υπό ξένη ~* **3.** ΝΟΜ. (α) το κατοχυρωμένο δικαίωμα κάθε κράτους να αποφασίζει ελεύθερα και ανεξάρτητα για το πολιτικό. κοινωνικό και οικονομικό του σύστημα. να διατηρεί αυτόνομη παρουσία στον διεθνή χώρο και παράλληλα να ασκεί ελεύθερα την κρατική εξουσία επί των υπηκόων του στο πλαίσιο των νόμων και τού δικαίου (β) ***λαϊκή κυριαρχία*** μία από τις θεμελιώδεις αρχές τού Συντάγματος και τού δημοκρατικού πολιτεύματος. που δηλώνει ότι όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται υπέρ αυτού και τού έθνους. επισφραγίζονται δε μέσα από θεσμούς και διαδικασίες (λ.χ. εκλογές), αλλά και με την καθημερινή συλλογική δράση (γ) ***περιορισμένη κυριαρχία*** δόγμα πολιτικών ή και νομικών κύκλων, κατά το οποίο, στο σημερινό στάδιο των διεθνών σχέσεων. η κυριαρχία ενός κράτους, όπως ορίστηκε παραπάνω, είναι πρακτικώς αδύνατη ή τουλάχιστον περιορίζεται εξαιτίας σειράς εσωτερικών και εξωτερικών λόγων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κύριος* + *-αρχία* < *ἄρχω*].

κυριαρχικός, -ή. -ό |μτγν.| αυτός που σχετίζεται με την κυριαρχία ή τον κυρίαρχο: ~ *δικαιώματα* (τα δικαιώματα τού κράτους που απορρέουν από την κυριαρχία του) ΣΥΝ. εξουσιαστικός, δεσποτικός. — **κυριαρχικ-ά / -ώς** [1851] επίρρ.

κυρίαρχος, -η, -ο **1.** αυτός που επικρατεί σε έναν χώρο έναντι των άλλων: *το ~ πρότυπο στη μόδα* || *η ~ αντίληψη / ιδεολογία / άποψη / γλώσσα* ΣΥΝ. κρατών **2.** αυτός που είναι ή θεωρείται ο πιο σημαντικός. που ασκεί αποφασιστική επίδραση: *η Ελλάδα επιδιώκει να διαδραματίσει ~ ρόλο στα Βαλκάνια* || *~ παράγων / θέση / στοιχείο* ΣΥΝ. βασικός. θεμελιώδης, κύριος **3.** ***κυρίαρχος*** (ο). ***κυρίαρχη*** (η) αυτός που κυριαρχεί: ~ *αυτού τού κόσμου / τής Γης / των θαλασσών / μιας περιοχής* ΣΥΝ. κύριος, αφέντης, εξουσιαστής **4.** αυτός που κατέχει το δικαίωμα τής αυτοδιάθεσης: ~ *λαός / κράτος* (ανεξάρτητο κράτος τού οποίου η κυβέρνηση δεν υπόκειται σε ξένο έλεγχο ή κηδεμονία).
[ΕΤΥΜ. < *κυριαρχία* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το αγγλ. dominant].

> **κυρίαρχος – επικρατών – επικρατέστερος.** Τελευταία παρατηρείται ευρύτερη χρήση τού **κυρίαρχος** ως επιθέτου: *Αποτελεί την κυρίαρχη μορφή βίας ανά τον κόσμο -- Αυτός είναι ο κυρίαρχος τύπος κατασκευών στο λεκανοπέδιο.* Η χρήση αυτή -ιδίως σε μεταφράσεις– αποσκοπεί να αποδώσει την ξένη λ. dominant, που χρησιμοποιείται ευρύτατα σε ξένες γλώσσες. Χρησιμοποιείται αντί τής μετοχής **κυριαρχών, κυριαρχούσα, κυριαρχούν** ή αντί τού ρήματος **κυριαρχώ**: *Αποτελεί την κυριαρχούσα μορφή... – Είναι ο κυριαρχών τύπος...* ή *Είναι η μορφή βίας που κυριαρχεί... – Είναι ο τύπος που κυριαρχεί...* Στη θέση τού *κυρίαρχος* θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται –τουλάχιστον εναλλάξ- οι λ. **επικρατών, επικρατούσα, επικρατούν** (μετοχή τού **επικρατώ**) ή ακόμη καλύτερα το επίθ. **επικρατέστερος,** -η. -ο. Με αυτό τον τρόπο θα περιοριζόταν η χρήση τού *κυρίαρχος*, που συμπίπτει με το ουσιαστικό *κυρίαρχος (ο κυρίαρχος των θαλασσών).*

κυριαρχώ ρ. αμετβ. |μεσν.| {κυριαρχείς... | κυριάρχ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαθέτω και ασκώ εξουσία σε οποιονδήποτε τομέα. έχω κυριαρχικά δικαιώματα, επιβάλλω τη θέληση και την άποψή μου: *οι Άραβες πειρατές κυριαρχούσαν στην Α. Μεσόγειο* ΣΥΝ. είμαι κυρίαρχος. εξουσιάζω. άρχω. δυναστεύω. βασιλεύω **2.** (μτφ.) συγκρατώ, θέτω υπό τον έλεγχό μου: *με δυσκολία κατόρθωσε να κυριαρχήσει στα νεύρα της* ΣΥΝ. επιβάλλομαι **3.** κατέχω τη σημαντικότερη θέση, διαδραματίζω πρωτεύοντα ρόλο. ασκώ αποφασιστική επίδραση: *το αεροπορικό δυστύχημα κυριάρχησε στην ειδησεογραφία* || *το πράσινο χρώμα αυτή την εποχή κυριαρχεί παντού* || *κυριαρχεί η αντίληψη / η νοοτροπία / η ιδέα / η εντύπωση / η τάση / η άποψη* ΣΥΝ. επικρατώ, δεσπόζω, υπερισχύω. κρατώ. — **κυριάρχηση** (η) |μεσν.|.

κύριε (το) {άκλ.} (λατ. Kyrie) το πρώτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας που μελοποιείται πάνω στις ελληνικές φράσεις «Κύριε ελέησον. Χριστέ ελέησον» (Kyrie eleison. Christe eleison).

κυριεύω ρ. μετβ. {κυρίευ-σα (καθημ. -εψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** γίνομαι κύριος ή κάτοχος (πράγματος) κατόπιν αγώνων, θέτω υπό την εξουσία μου, ασκώ δύναμη ή επίδραση με βίαιο τρόπο: *οι εχθροί κυρίευσαν την πόλη μετά από πολύμηνη πολιορκία* || ~ *κάστρο / φρούριο / οχυρές θέσεις* ΣΥΝ. κατακτώ. εκπορθώ. πατώ. εξουσιάζω. καταλαμβάνω. καθυποτάσσω **2.** (μτφ.-κυρ. για συναισθήματα, ιδέες, πάθη) επικρατώ στον ψυχικό ή πνευματικό κόσμο (κάποιου), καταλαμβάνω (κάποιον): *με κυριεύει μια ιδέα / πανικός / η επιθυμία / ταραχή / αγανάκτηση / αγωνία / φόβος / άγχος / θυμός / απελπισία / νοσταλγία / μανία / μελαγχολία / απογοήτευση / μίσος / περιέργεια / ανησυχία.* — **κυρίευση** (η) |μτγν.|
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύριος*].

κυριλέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** αυτός που αρμόζει σε κύριο, που χαρακτηρίζεται από επισημότητα. σοβαρότητα ή πολυτέλεια: ~ *ντύσιμο / εμφάνιση / συμπεριφορά* || ~ *μαγαζί* ΣΥΝ. αστικός, καθωσπρέπει **2.** (ως επίρρ.) με τρόπο που ταιριάζει σε κύριο, σε ευκατάστατο και συντηρητικό αστό: *ντύνεται πολύ* ~ ΣΥΝ. επίσημα, καθωσπρέπει. Επίσης **κυριλάτος,** -η. -ο (σημ. 1). — **κυριλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κύριος*, κατ' αναλογία προς άκλ. λ. γαλλικής προελ.. λ.χ. *μπρασελέ, κομπλέ* κ.ά. Βλ. κ. *-έ*].

κυριλλικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Κύριλλο. τον επονομαζόμενο «Απόστολο των Σλάβων» **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κυριλλικό αλφάβητο*** το αλφάβητο που επινοήθηκε από τον Κύριλλο. για να αποδώσει τη γλώσσα των Σλάβων· βασίζεται στην ελληνική μεγαλογράμματη γραφή τού 9ου αι. και με κάποιες τροποποιήσεις χρησιμοποιείται σήμερα από τους Βουλγάρους, τους Σέρβους. τους Ρώσους κ.ά.

Κύριλλος (ο) {-ου κ. -ίλλου} **1.** ιεραπόστολος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (827-863) που μαζί με τον αδελφό του Μεθόδιο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς **2.** όνομα αγίων. πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *κύριος*].

κυριολεκτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που λέγεται, γράφεται ή εννοείται κατά κυριολεξία. που αποδίδει την ακριβή έννοια των λεγομένων ή γραφομένων και όχι τη μεταφορική: ~ *σημασία / νόημα λέξης ή φράσης* ΑΝΤ. μεταφορικός. - **κυριολεκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

κυριολεκτώ ρ. αμετβ. {κυριολεκτείς... | κυριολεκτούμαι} **1.** μιλώ με κυριολεξία, με σαφή και ακριβή τρόπο, χωρίς υπερβολές ή μεταφορές: ~ *σε ό,τι λέω. τα πράγματα έχουν ακριβώς έτσι* ΣΥΝ. ακριβολογώ ΑΝΤ. ακυρολεκτώ **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***κυριολεκτείται, κυριολεκτούνται***) χρησιμοποιούμαι με κυριολεκτικό τρόπο. έχω κυριολεκτική σημασία: *η λέξη «ανισόρροπος» κυριολεκτείται στη σημασία αυτού που δεν έχει ισορροπία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυριολεκτῶ (-έω)* < *κυριο-* + *-λεκτῶ* < *λέγω*].

> **κυριολεκτώ – ακυρολεκτώ** ή **ακυριολεκτώ, κυριολεξία – ακυρολεξία** ή **ακυριολεξία;** Η Αρχαία Ελληνική ήδη διέθετε δύο ειδικά ρήματα σχετικά με τη χρήση τής γλώσσας: το **κυριολεκτώ**, με τη σημ. «χρησιμοποιώ την αρχική. κύρια σημασία των λέξεων». όχι τη μεταφορική που μπορεί να γεννά και ασάφεια, άρα «ακριβολογώ». και το **ακυρολογώ**, με τη σημ. «χρησιμοποιώ τις λέξεις με μη έγκυρο (με άκυρο) τρόπο». άρα εσφαλμένα. Χρησιμοποιούσαν επίσης το **κυριολεξία** και το **ακυρολογία** αντιστοίχως («κυριολεκτική. μη μεταφορική. άρα ακριβολόγος χρήση τής σημ. των λέξεων» και «εσφαλμένη, άκυρη χρήση»). Κοντά στο *ακυρολογία* πλάστηκε επίσης και τύπος **ακυρολεξία** με την ίδια σημασία («εσφαλμένη χρήση»). από όπου αργότερα και ρ. **ακυρολεκτώ** «χρησιμοποιώ τη γλώσσα εσφαλμένα. μη έγκυρα, μη δόκιμα». Από αυτά είναι φανερό ότι δεν υπάρχουν (δεν σχηματίστηκαν) ούτε ρ. **ακυριολεκτώ** (!) σύνθεση τού *κυριολεκτώ με το α-* δεν μπορεί *να υπάρξει–* ούτε παράγωγο **ακυριολεξία** (!). Τα σωστά αντιστοίχως είναι **ακυρολεκτώ** και **ακυρολεξία**.

κυριολεξία (η) |μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση των λέξεων και των φράσεων με τη βασική. την ακριβή σημασία τους· η απόδοση μιας έννοιας με τον όρο που αντιστοιχεί ακριβώς προς αυτήν. ώστε να αποφεύγονται οι ασάφειες στον προφορικό ή γραπτό λόγο: *η ~ δεν είναι πολύ συνηθισμένη στον ποιητικό λόγο* ΣΥΝ. ακριβολογία ΑΝΤ. ακυρολεξία. ακυρολογία. μεταφορά **2.** (ειδικότ.) η βασική και ακριβής σημασία λέξεως ή φράσεως, αυτή που αποδίδει την έννοια ή το πράγμα αυτό καθ' αυτό, σε αντιδιαστολή με τη μεταφορική σημασία· ΦΡ. (α) ***κατά κυριολεξία*** σύμφωνα με την αρχική και βασική σημασία των λέξεων: *αν ερμηνεύσουμε τη φράση ~. δεν βγαίνει νόημα* ΑΝΤ. μεταφορά (β) (εμφατ.) ***στην κυριολεξία*** ακριβώς όπως τα λέω: *έτσι έγιναν. ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ.*

κύριος, -α (λόγ. -ία). -ο **1.** αυτός που κατέχει την πρώτη και σημαντικότερη θέση, που έχει τη μεγαλύτερη σπουδαιότητα, που ασκεί την αποφασιστικότερη επίδραση κ.λπ.: *ο εισηγητής ανέλυσε τα ~ σημεία τής πρότασής του* || *η εξωτερική πολιτική τής χώρας απετέλεσε το ~ αντικείμενο των χθεσινών συζητήσεων στη Βουλή* || *~ νόημα / μέλημα / αποστολή / στόχος / ζήτημα / ρόλος / υπαίτιος / προμηθευτής / χαρακτηριστικό / παράγων / αντίπαλος / καθήκον / προϋπόθεση / αιτία / συνεργάτης / θέμα / πηγή / προϊόν / εμπόδιο / φταίχτης / εκπρόσωπος / ομιλητής / επάγγελμα* ΣΥΝ. ο σπουδαιότερος. ο σημαντικότερος, βασικός, θεμελιώδης. κεφαλαιώδης. πρωτεύων, ζωτικός ΑΝΤ.

επουσιώδης, δευτερεύων. δευτερευούσης σημασίας· ΦΡ. (α) ***πρώτον και κύριον*** κατά πρώτο λόγο, ως πιο σημαντικό από όλα όσα θα ακολουθήσουν: *~ το νομοσχέδιο στερείται ουσίας* ΣΥΝ. πρώτιστα. εν πρώτοις, πρώτα-πρώτα. προπαντός, κυρίως (β) ***κυρία είσοδος*** η βασική, μπροστινή είσοδος (πολυκατοικίας, σπιτιού) κατ' αντιδιαστολή προς άλλες εισόδους / εξόδους· η πόρτα από όπου συνήθ. μπαίνουν οι επισκέπτες (γ) ***κύριο άρθρο*** το βασικό θέμα εφημερίδας ή το κεντρικό άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού (σε σημείο που προβάλλεται ιδιαίτερα) **2.** (για πρόσ.) αυτός που κατέχει δύναμη και κύρος, που μπορεί να εξουσιάζει: *οι ίδιοι είναι ~ τής τύχης τους* || *είμαι ~ των αποφάσεών μου* || *ο στρατός είναι ~ τής καταστάσεως* ΣΥΝ. εξουσιαστής. κυρίαρχος. άρχων. δεσπότης. επικυρίαρχος. δυνάστης. αφέντης, αφεντικό ΑΝΤ. δούλος. υποτελής· ΦΡ. ***(είμαι) κύριος τού εαυτού μου*** (μεσν. φρ.) (i) δεν κηδεμονεύομαι από κανέναν, είμαι αυτεξούσιος ΣΥΝ. είμαι ανεξάρτητος (ii) έχω την ικανότητα να συγκρατώ τον εαυτό μου, να ελέγχω τη συμπεριφορά μου. να μην εκδηλώνω συναισθήματα, πάθη κ.λπ. **3.** αυτός που κατέχει (κάτι): *είναι ~ εκτεταμένων φυτειών καπνού* ΣΥΝ. κάτοχος. ιδιοκτήτης • **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***κύριο όνομα*** το ιδιαίτερο όνομα, με το οποίο συγκεκριμένο πρόσωπο. ζώο ή πράγμα διακρίνεται από τα άλλα, προσφωνείται με αυτό και το πρώτο γράμμα τού οποίου γράφεται πάντοτε με κεφαλαίο: *ο Γιάννης / η Μαρία / ο Αλφειός / ο Όλυμπος / η Πάτρα / η Αθήνα / ο σκύλος μου ο Μαξ* ΑΝΤ. κοινό/προσηγορικό όνομα (β) ***κύρια πρόταση*** (στην παραδοσιακή γραμματική) πρόταση η οποία έχει αυτοτελές νόημα και μπορεί να σταθεί αυτόνομα στον λόγο, κατ' αντιδιαστολή προς τη λεγόμενη «δευτερεύουσα ή εξαρτημένη» πρόταση. λ.χ. *ο καιρός είναι ωραίος / τώρα γράφω* (κύριες προτάσεις). ενώ η πρόταση «*ότι πήγε στην Αμερική*» (δευτερεύουσα) χρειάζεται εξάρτηση από ρήμα: «*άκουσα / έμαθα*» κ.λπ.· κάθε κύρια πρόταση εκφέρεται είτε μόνη της είτε συνδεόμενη παρατακτικώς με άλλη κύρια πρόταση / προτάσεις: *κάθε πρωί πηγαίνω σχολείο και κάθε απόγευμα πηγαίνω για προπόνηση.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κῦρος* < *ku-r-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -r) τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. σανσκρ. śūra «ισχυρός. ήρωας», ουαλ. cawr «γίγαντας» κ.ά. Ομόρρ. *κῦρ-ος, κυρ-ῶ. κυρι-εύω. κύ-ησις* (βλ.λ.), *κῦ-μα* κ.ά.].

Λέξεις από κύρια ονόματα. Αρκετές λέξεις τής Ελληνικής και άλλων γλωσσών οφείλουν την προέλευσή τους σε κύρια ονόματα ανθρώπων (ανθρωπωνύμια) ή τόπων (τοπωνύμια). που είναι, κατά κανόνα, άγνωστα στον ομιλητή τής γλώσσας. Τέτοιες λέξεις στην Ελληνική. πρωτότυπες ή δάνειες από άλλες γλώσσες, είναι: **βιβλίο** (*Βύβλος*. φοινικική πόλη), **βανδαλισμός** *(Βάνδαλοι)*, **άτλαντας** (*Άτλας*, μυθικό πρόσωπο), **αυνανισμός** (*Αυνάν*, πρόσωπο τής Π. Διαθήκης), **αμφιτρύωνας** (*Αμφιτρύων*, ήρωας κωμωδίας τού Μολιέρου). **βατ** (*Watt*. Άγγλος μηχανικός). **βακελίτης** (*Bacueland*. Βέλγος χημικός), **γαϊτάνι** (*Gaeta*. πόλη), **γκιλοτίνα** (*Guillotin*. Γάλλος γιατρός). **γραβάτα** *(Κροάτης)*, **γραβιέρα** (*Gruyère*. περιοχή τής Ελβετίας), **μορφίνη** (*Μορφεύς*. θεός τού ύπνου). **μέντορας** (*Μέντωρ*. ομηρικό πρόσωπο), **λιντσάρω** (*Lynch*. Αμερικανός δικαστής), **μποέμ** *(Βοημία)*, **μέντιος** «γάιδαρος» (*Μένδη*, πόλη τής Μακεδονίας), **μαυσωλείο** (*Μαύσωλος*. βασιλιάς τής Ικαρίας), **μέγαιρα** (*Μέγαιρα*. μία από τις Ερινύες), **μποϊκοτάζ** (*Boycott*. Άγγλος κτηματίας), **νικοτίνη** (*Nicot*. Γάλλος πρέσβης). **νίκελ** (*Nickel*, στοιχειό σκανδιναβικών μεταλλείων). **πακτωλός** (*Πακτωλός*. ποταμός τής Λυδίας). **παλάτι** (*Palatinum*, λόφος στη Ρώμη). **πριαπισμός** (*Πρίαπος*. μυθικός θεός), **πανικός – πανίδα** (*Παν*. θεός των δασών). **παξιμάδι** (*Πάξαμος*, αρχ. συγγραφέας βιβλίου μαγειρικής), **περγαμηνή** *(Πέργαμος)*. **πιλατεύω** *(Πιλάτος)*, **πραλίνα** (*Plessis-Praslin*, στρατηγός). **ροκφόρ** (*Roquefort*. χωριό τής Γαλλίας), **ρουφιάνος** (πιθ. *Ρούφος* ο *Εφέσιος*, αρχαίος Έλληνας γιατρός), **σαρδέλα** *(Σαρδηνία)*, **σιβυλλικός** (*Σίβυλλα*, μάντις στην αρχαία Ελλάδα), **σιλουέτα** (*Étienne de Silhouette*, Γάλλος υπουργός των Οικονομικών), **σαντιγί** (*Chantilly*. ανάκτορο σε γαλλική κωμόπολη). **σάντουιτς** (*Sandwich*. Άγγλος κόμης), **σκήτη** (*Σκήτις*, τοπωνύμιο τής Αιγύπτου). **σατέν** (*Tsiatung*, λιμάνι τής Κίνας), **σαξόφωνο** (*Adolf Sax*. Βέλγος κατασκευαστής τού οργάνου). **τσελεμεντές** (*Τσελεμεντές*. Έλληνας μάγειρας), **σωσίας** (*Σωσίας*, ήρωας κωμωδίας τού Πλαύτου). **παστεριώνω** (*L. Pasteur*. Γάλλος χημικός), **πούλμαν** (*G. Pullman*, Αμερικανός εφευρέτης), **καριοφίλι** (*Carlo e figlio*, ονομασία εργοστασίου όπλων). **βολτ** (*Al. Volta*, Ιταλός φυσικός), **σύφιλη** (*Σύφιλος*, όνομα βοσκού στον Οβίδιο). **σοβινισμός** (*N. Chauvin*, Γάλλος πατριώτης). **τάλιρο** (*Joachimsthaler*. περιοχή τής Βοημίας). **τσιγγούνης** *(Τσιγγάνος)*. **φασιανός** (*Φάσις*, ποταμός στον Εύξεινο Πόντο).

κύριος (ο) {κυρί-ου | -ων, -ους} **1.** (α) (ως προσφώνηση) κάθε άνδρας, κάθε ενήλικο πρόσωπο αρσενικού γένους: *τι επιθυμεί ο ~;* || *τρεις ~ περιμένουν στον προθάλαμο* ||*πείτε στον ~ να περάσει μέσα* (β) (ειδικότ.) προσφώνηση που συνοδεύει συχνά την επαγγεματική ιδιότητα ή το αξίωμα ενός άνδρα: *παρακαλούνται οι ~ βουλευτές να προσέλθουν στην ψηφοφορία* || *ο ~ υπουργός* (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο άνδρα): *ο ~ Νίκος* || *ο ~ Παπαδόπουλος* || *ο ~ Ιωάννης Παππάς* **2.** (για μαθητές ως ένδειξη σεβασμού) ο δάσκαλος ή ο καθηγητής: *ο ~ μού είπε να σηκωθώ στον πίνακα* || *φέτος αλλάξαμε κύριο στο σχολείο* • **3.** (παλαιότ.) ο ιδιοκτήτης τού σπιτιού. μιας επιχείρησης κ.λπ., ο ανώτερος ιεραρχικά: *ο ~ δεν είναι εδώ· λείπει σε ταξίδι* || *ο ~ ζήτησε τον μπάτλερ* ΣΥΝ. αφέντης. αφεντικό. οικοδεσπότης ΑΝΤ. δούλος. υπηρέτης • **4.** (σπάν.) ο σύντροφος τής γυναίκας στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: *«Η κυρία τού κυρίου»* (τίτλος ταινίας) ΣΥΝ. σύζυγος (ο). άνδρας • **5.** άνδρας που διαθέτει αξιοπρέπεια, τυπικότητα, σοβαρότητα και εντιμότητα: *ο γυιος σας είναι ~, πολύ τυπικός και διακριτικός* || *είναι ~ σε όλα του· πάντα εντάξει στις υποχρεώσεις του* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευυπόληπτος. σοβαρός. αξιόπιστος· ΦΡ. ***συμφωνία κυρίων*** συμφωνία που βασίζεται και κυρώνεται μόνο με τον λόγο τής τιμής των συμβαλλομένων. χωρίς επίσημο συμφωνητικό, συμβόλαιο κ.λπ. • **6. *Κύριος*** (ο) ο Θεός· ΦΡ. (α) ***Θεέ και Κύριε!*** για έντονη έκπληξη και απορία (β) ***Κύριε ελέησον!*** (Κ.Δ., λ.χ. Ματθ. 15,22: *ἐλέησόν με, κύριε*) για μεγάλη απορία. έκπληξη. θαυμασμό ή και φόβο: *~! Τι άλλο θα μας συμβεί απόψε!* (γ) (παροιμ.) ***το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός / ο παπάς*** ό,τι επαναλαμβάνεται συχνά. καταντά ανιαρό και ενοχλητικό. ακόμη και γι' αυτούς που κατεξοχήν το επαναλαμβάνουν, το χρησιμοποιούν ή γι' αυτούς προς τιμήν των οποίων λέγεται (δ) ***ήμαρτον Κύριε!*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συναισθάνεται σφάλμα. παράβαση τού θείου νόμου, ζητώντας ταυτοχρόνως συγχώρηση (ε) ***Κύριος οίδε*** *(Κύριος οἶδε)* ο Θεός ξέρει (ενν. πότε θα γίνει κάτι)· είναι άγνωστο: *~ πότε θα τελειώσει αυτό το μαρτύριο* (στ) ***χαλασμός Κυρίου*** βλ. λ. *χαλασμός* (ζ) ***θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου!*** βλ.λ. *φυλακή* (η) (παροιμ.) ***όποιος πρόλαβε, τον Κύριον είδε*** βλ. λ. *προλαβαίνω* (θ) ***μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι*** *(μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι)* (μωραίνει ο Θεός αυτόν που θέλει να καταστρέψει) για περιπτώσεις κατά τις οποίες παρατηρούνται συνεχή σφάλματα, άστοχες ενέργειες εκ μέρους κάποιου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. κύριος (βλ.λ.). Σε μτγν. κείμενα η λ. χρησιμοποιείται ως κλητική προσφώνηση σεβασμού (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12,21: *κύριε. θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν·* 20,15: *ναί κύριε. σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε*). Η σημ. 1 μαρτυρείται ήδη σε μεσν. κείμενα αναφερόμενη σε ευγενείς ή στον αυτοκράτορα τού Βυζαντίου (λ.χ. *τοῦ βασιλέως Ρωμαίων κυρίου Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου*)].

κύριος – κυρία, δεσπότης – δέσποινα – δεσποινίς, μάστορας, μαιτρέσα, ντάμα, σενιόρ. Η έννοια τού «κύριος – κυρία» στην Ελληνική και σε συγγενείς ευρωπαϊκές γλώσσες έχει ενδιαφέρουσα προέλευση και εξέλιξη. Η έννοια τού «κύρους» έδωσε στην Αρχαία Ελληνική τις λ. **κύριος** και **κυρία**, από μια αμάρτυρη αρχ. λ. **κῦρος* (από όπου τα *ἄ-κυρος. κύρ-ιος* κ.ά.), που μαρτυρείται λ.χ. στο σανσκρ. śūra- «δυνατός, ήρωας». Από το *κύριος* προήλθαν τα βυζαντινά **κύρις**. γραφόμενο **κύρης** κατά τα *ναύτης. εργάτης* (πβ. *Αντώνιος > Αντώνις*). **κυρ** (< κλητική *κύρι* < *κύρις* < *κύριος*), **κύρος / κυρός** (*κύριοι > κύροι > κύρος / κυρός*), **κυρά** (< *κυρός*). *Κύριος* ήταν ο κύριος τού οίκου και *κυρία* η κυρία τού οίκου. Στην Αγία Γραφή **Κύριος** (με κεφαλαίο) είναι ο *Θεός* (Π.Δ.)· είναι επίσης ο Ιησούς Χριστός (Κ.Δ.). *Κύρης* είναι ο «πατέρας» ως κύριος τού οίκου (μεσν.. διάλεκτοι). «Κύριος τού οίκου» είναι και ο **δεσπότης** (< **δεμ-σ-πότης* < *δεμ-* «δόμος, σπίτι» + *πότης* «κύριος») και «κυρία τού οίκου» η **δέσποινα** (< **δεμ-σ-πότνια*), από όπου το μεσν. **δεσποιν-ίς** «η νεαρή δέσποινα». Βαθμηδόν, το *δεσπότης* έχασε τη σημ. τού «κυρίου τού σπιτιού» και πέρασε (τον Μεσαίωνα) στη δήλωση εκκλησιαστικού αξιώματος (*δεσπότης* = επίσκοπος. μητροπολίτης), ήδη δε στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) δημιουργήθηκαν οι λ. **οικοδεσπότης / οικοδέσποινα**, που δήλωσαν σαφέστερα την αρχική σημ. τής λ. Το λατ. **magister** «δάσκαλος» (< magis «μείζων, μεγαλύτερος») έδωσε το αρχ. αγγλ. maister, από όπου το αγγλ. master «κύριος» και εν συνεχεία το mister με θηλ. mistress «κυρία» (και συγκεκομμένο τ. miss «δεσποινίς») από το γαλλ. maitresse «κυρία – ερωμένη» (πβ. το νεοελλ. **μαιτρέσα** < γαλλ. maitresse). Από το magister προήλθε. βεβαίως, το μεσν. **μαΐστωρ**, από όπου το (μεσν.) **μάστορας**. Το λατ. senior («πρεσβύτερος, γεροντότερος», συγκρ. τού senex «πρεσβύτης, ηλικιωμένος») έδωσε το ιταλ. signore «κύριος» και το ισπ. señor (πβ. το δάνειο στην Ελλην. **σενιόρ**). το γαλλ. (και αγγλ.) sire «κύριος - τίτλος ευγενείας» και αγγλ. sir «κύριος», καθώς και γαλλ. sieur «κύριος» (< seior < senior). από όπου το γαλλ. **monsieur** «κύριος» (< mon + sieur «κύριέ μου»). Το λατ. **domina** «κυρία» (θηλ. τού dominus, από τη ρ. dom- τού **δόμ-ος**, **δεμ-σ-πότης > δεσπότης*) έδωσε τα γαλλ. dame «κυρία» (από όπου το δάνειο **ντάμα** στην Ελληνική) και madame (ma + dame «κυρία μου»). Τα αγγλ. lord και lady ανάγονται στην έννοια τού ψωμιού (loaf «καρβέλι ψωμιού»): lord < loaf + ward «ο φυλάσσων το ψωμί» – lady < loaf + dige «αυτή που πλάθει τα καρβέλια τού ψωμιού».
Συντομογραφημένοι τύποι. Στην αναγραφή τού ονόματος σε φακέλους επιστολών. σε προσκλήσεις κ.λπ. χρησιμοποιούνται συνήθ. οι συντομογραφίες: **Κος** = *Κ(ύρι)ος* και αιτ. **Κον** = *Κ(ύρι)ον*· **Κα** = *Κ(υρί)α*. **Καν** = *Κ(υρί)αν*· **Δις** = *Δ(εσποιν)ίς*, **Δίδα** = *Δ(εσποιν)ίδα* (πβ. αγγλ. **Mr** = M(iste)r, **Mrs** = M(ist)r(es)s. **Miss** ή **Ms** = Mi(stre)ss· γαλλ. **M** = M(onsieur). **Mme** / $\mathbf{M^{me}}$ = M(ada)me, **Mlle** / $\mathbf{M^{lle}}$ = M(ademoise)lle. Στον Τύπο ή σε βιβλία μπροστά από όνομα ή τίτλο / αξίωμα χρησιμοποιείται η συντομογραφία **κ.** *(Ο **κ.** πρωθυπουργός - Οι εκπρόσωποι συνάντησαν τον **κ.** Στεφανόπουλο)*. Η χρήση **κ.κ.** για πληθυντικό είναι ξενισμός (γαλλ. MM = κύριοι) και πρέπει να αποφεύγεται: Όχι: *«Παρακαλούνται οι **κ.κ.** βουλευτές»!*. αλλά *«Παρακαλούνται οι **κ.** βουλευτές»*.

κυριότητα (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} **1.** η άμεση, απόλυτη και ολοκληρωτική εξουσία προσώπου πάνω σε πράγμα (όπως αναγνωρίζεται από τον νόμο): *απέκτησα δι᾽ αγοράς την πλήρη ~ τού ακινήτου* || *τίτλος κυριότητας* || *περιορισμένη / αποκλειστική ~* || *αμφισβήτηση / μεταβίβαση / επιδίκαση κυριότητας* ΣΥΝ. κατοχή, ιδιοκτησία ΑΝΤ. ακτησία **2.** ΝΟΜ. ***ψιλή κυριότητα*** βλ. λ. *ψιλός*.

κυριούλης (ο) {κυριούληδες}, **κυριούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ως χαρακτηρισμός για ηλικιωμένο που προκαλεί συμπάθεια ή λύπηση.
κυριωνύμιο (το) {κυριωνυμί-ου | -ων} το κύριο όνομα (κάποιου). Επίσης **κυριώνυμο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < *κυριο-* + *-ωνύμιο* (πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*. *εθν-ωνύμιο*) < αρχ. *ὄνυμα*. αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].
κυρίως επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά πρώτον και κύριο λόγο, κατεξοχήν: *τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν ~ οργανωτικής φύσεως* || *το υπουργικό συμβούλιο θα ασχοληθεί ~ με το οικονομικό πρόβλημα* ΣΥΝ. πρώτιστα, προπαντός **2.** κατά ιδιαίτερο λόγο, με ιδιαίτερη σημασία: *να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση και ~ τα οινοπνευματώδη* || *ο έλεγχος τής εφορίας στράφηκε ~ κατά των μεγάλων αυτοκινήτων* ΣΥΝ. ιδίως, ιδιαζόντως, ιδιαιτέρως. Επίσης **κύρια**.
κυρός (ο) **1.** (στο Βυζάντιο) ως προσωνυμία προσώπων ανώτερης κοινωνικής τάξης **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ως προσωνυμία πατριάρχη ή μητροπολίτη που απεβίωσε.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τη μτγν. γεν. *κυροῦ* τού ουσ. *κύρις* (< αρχ. *κύριος*) με μεταπλασμό].
Κύρος (ο) **1.** όνομα αρχαίων Περσών βασιλέων **2.** όνομα αγίων. πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κῦρος* < αρχ. περσ. Kuruš].
κύρος (το) {κύρους | χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η εγκυρότητα. η αναγνωρισμένη αξία. η υπόληψη: *το συμβούλιο αποτελείται από ειδικούς με αδιάβλητο ~* || *προσπαθούν να πλήξουν το ~ τού προέδρου τής κυβερνήσεως* || *εταιρεία διεθνούς ~* || *το ~ ενός θεσμού* ΣΥΝ. βαρύτητα. ισχύς, γόητρο. εκτίμηση ΑΝΤ. απαξία **2.** ΝΟΜ. η ισχύς. η επικυρωμένη από τον νόμο αξία: *το συμβόλαιο αυτό δεν έχει ~* || *το έγγραφο αποκτά ~ μετά τη θεώρησή του* ΣΥΝ. εγκυρότητα ΑΝΤ. ακυρότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῦρος* < θ. *κυρ-*, από όπου και *κύριος* (βλ.λ.)].
κυρούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ηλικιωμένη γυναίκα. ιδιαίτ. των λαϊκών στρωμάτων ΣΥΝ. (κακόσ.) κυράτσα.
κυρταίνω ρ. → κυρτώνω
κυρτός, -ή, -ό 1. αυτός τού οποίου η επιφάνεια σχηματίζει καμπύλη. που δεν εκτείνεται σε ευθεία γραμμή: *~ τοίχος* / *μύτη* ΣΥΝ. καμπύλος, καμπουρωτός. κυρτωμένος ΑΝΤ. ευθύς. ίσιος, άκαμπτος **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια προεξέχει σχηματίζοντας καμπύλη προς τα έξω σε ορισμένο τμήμα της: *~ φακός* / *κάτοπτρο* ΑΝΤ. κοίλος. βαθουλός **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κύφωση, που έχει καμπουριάσει: *~ γέροντας* / *ώμοι* ΣΥΝ. καμπούρης. καμπουριασμένος ΑΝΤ. ευθυτενής, ίσιος **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λυγίσει: *~ ράβδος* / *τόξο* ΣΥΝ. λυγισμένος ΑΝΤ. ίσιος. άκαμπτος **5.** αυτός που κλίνει προς τη μία πλευρά. προς τα πλάγια: *~ γράμματα* / *γραφή* ΣΥΝ. πλάγιος, λοξός. γειρτός ΑΝΤ. κάθετος, ίσιος. — **κυρτ-ά** / **-ώς** επίρρ., **κυρτότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)kṛ-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίξεως *υ*-) τού Ι.Ε. *(s)ker- «κάμπτω. λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός» (> γαλλ. courbe), ιρλ. cor «κύκλωμα», αρχ. σλαβ. krivŭ κ.ά. Ομόρρ. *κρίκ-ος* (βλ.λ.), *κορ-ώνη* κ.ά.].
κύρτωμα (το) [αρχ.] {κυρτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι κυρτό. να αποκτά καμπύλωμα στην επιφάνειά του: *το ~ τής ράχης* ΣΥΝ. καμπούριασμα, λύγισμα. κύρτωση. κύφωση ΑΝΤ. ίσιωμα, ευθυγράμμιση **2.** (συνεκδ.) το κυρτό μέρος (σώματος, σχηματισμού, κατασκευής κ.λπ.): *το ~ τής αψίδας* ΣΥΝ. κοίλωμα. βαθούλωμα.
κυρτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κύρτω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) κυρτό, το λυγίζω ώσπου να σχηματίσει καμπύλη: *~ το τόξο* / *το κλαδί* ΣΥΝ. λυγίζω. καμπυλώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζω **2.** (ειδικότ.) καθιστώ (κάτι) καμπύλο προς τα έξω. το κάνω να αποκτήσει προεξοχή: *~ τον φακό* / *το κάτοπτρο* ΑΝΤ. κοιλαίνω, βαθουλώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι καμπούρης, γέρνω προς τα μπρος: *οι ώμοι του κύρτωσαν από τα χρόνια* ΣΥΝ. καμπουριάζω ΑΝΤ. είμαι ευθυτενής. Επίσης **κυρταίνω** [μτγν.]. — **κύρτωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυρτῶ (-όω)* < *κυρτός*].
κυρώνω ρ. μετβ. {κύρω-σα. -θηκα, -μένος (λόγ. κεκυρωμένος)} (για επίσημο φορέα) πιστοποιώ την εγκυρότητα (εγγράφου. κειμένου κ.λπ.): *«η Βουλή κύρωσε ομόφωνα τη διεθνή σύμβαση περί ναρκών»* (εφημ.) || *κεκυρωμένο αντίγραφο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυρῶ (-όω)* < *κῦρος*].
κύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πιστοποίηση τής εγκυρότητας (εγγράφου, κειμένου κ.λπ. από επίσημο φορέα): *η Βουλή προχώρησε στην ~ τής σύμβασης* ΣΥΝ. επικύρωση. επιβεβαίωση. επαλήθευση, αναγνώριση ΑΝΤ. ακύρωση. κατάργηση **2. κυρώσεις** (οι) η ποινή που προβλέπεται για συγκεκριμένο αδίκημα ή παράπτωμα: *επιβολή κυρώσεων* || *υφίσταμαι κυρώσεις* || *νόμιμες* / *προβλεπόμενες* / *δέουσες* / *αυστηρές* / *δίκαιες ~* ΣΥΝ. τιμωρία. ποινή, συνέπειες **3.** κάθε μέσο καταναγκασμού (στρατιωτικού, οικονομικού ή πολιτικού χαρακτήρα). το οποίο επιβάλλεται από τη διεθνή κοινότητα σε κρατικό οργανισμό. όταν διαπιστώνεται παράβαση των διεθνών νομίμων και συνθηκών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύρωσις* < *κυρῶ (-όω)* < *κῦρος* (βλ.λ.). Στη νομική σημ. η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο sanction (συνήθ. πληθ.)].
κυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσδίδει νομικό κύρος και ισχύ και κατ' επέκτ. αυτός που επιβεβαιώνει, που επικυρώνει: *~ νόμος* / *διάταξη* / *δήλωση* ΣΥΝ. επικυρωτικός, επιβεβαιωτικός, επαληθευτικός ΑΝΤ. ακυρωτικός. αναιρετικός.
Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως.
ΚΥ.Σ.Ε.Α. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών (εξωτερικής πολιτικής) και Άμυνας.
Κ.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδευσης.
Κ.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Κρατικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
κυστεκτομή (η) ΙΑΤΡ. **1.** η χειρουργική επέμβαση για την αφαίρεση τμήματος (*μερική ~*) ή ολόκληρης τής ουροδόχου κύστεως (*ολική* ή *ριζική ~*) σε περιπτώσεις ύπαρξης όγκων **2.** χειρουργική αφαίρεση οποιασδήποτε κύστεως για θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystectomie].
κυστεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ιατρική εξέταση τού εσωτερικού τής ουροδόχου κύστεως με τη βοήθεια ειδικού οργάνου. Επίσης **κυστεοσκοπία**. — **κυστεοσκοπικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscopie].
κυστεοσκόπιο (το) [1898] {κυστεοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο γίνεται λεπτομερειακή εξέταση τού εσωτερικού τοιχώματος τής ουροδόχου κύστεως, με τη μορφή σκληρού μεταλλικού καθετήρα. στο άκρο τού οποίου υπάρχει ηλεκτρικός λαμπτήρας, για να φωτίζει το εσωτερικό τής κύστεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscope].
κυστεοτομία (η) [1857] {κυστεοτομιών} ΙΑΤΡ. η εγχειρητική διάνοιξη τής ουροδόχου κύστεως, που γίνεται για διερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. για αφαίρεση λίθου ή άλλου ξένου σώματος, για αποκατάσταση βλάβης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystotomie].
κύστη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** ΑΝΑΤ. υμενώδης θύλακος τού σώματος των ζώων σε σχήμα σάκου. μέσα στον οποίο συγκεντρώνεται οργανικό υγρό (ή αέριο): *χοληδόχος* (βλ.λ.) / *ουροδόχος ~* (όπου συγκεντρώνονται τα ούρα) ΣΥΝ. (λαϊκ.) φούσκα **2.** (α) παθολογική ανάπτυξη σε όργανο τού σώματος με μορφή θυλάκου και ρευστό ή ημίρρευστο περιεχόμενο (βλεννώδες. κολλοειδές, σμηγματώδες κ.λπ.): *πνευμονική* / *περικαρδιακή ~* (β) σχηματισμός στον οποίο εγκλείονται ορισμένα παράσιτα για μακρότερη διατήρησή τους: *κύστες αμοιβάδων*. — **κυστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύστις*, πιθ. παράγωγο (με επίθημα *-τι-*) ρήματος που θα σήμαινε «φυσώ» και συνδ. με σανσκρ. śvas-iti].
κυστίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής ουροδόχου κύστεως, που προκαλείται από διάφορα μικρόβια (ιούς. μύκητες, βακτήρια, παράσιτα κ.λπ.): *οξεία* / *χρονία* / *παρασιτική ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystite].
κυστοειδής, -ής, -ές [1867] {κυστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύστη. που έχει σχήμα και μορφή κύστεως: *~ σχηματισμός* / *εκβλάστηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoïde].
ΚΥ.ΣΥΜ. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο.
κυταίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που τοποθετείται σε κάδο: *~ απορρίμματα*.
[ΕΤΥΜ. < *κυτ(ίον)* + παραγ. επίθημα *-αίος*].
κυτίο (το) [1833] (λόγ.) το κουτί: *~ παραπόνων*.
[ΕΤΥΜ. < *κύτος* (βλ.λ.)].
κυτιοποιείο (το) [1896] βιοτεχνία που κατασκευάζει κουτιά.
κυτιοποιία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατασκευή κουτιών **2.** το εργοστάσιο που κατασκευάζει κουτιά.
κυτόλυση (η) → κυτταρόλυση
κυτόπλασμα (το) → κυτταρόπλασμα
κύτος (το) {κύτ-ους | -η. -ών} (λόγ.) **1.** η κοιλότητα που σχηματίζεται σε αγγείο, σκεύος ή σε οποιαδήποτε άλλη επιφάνεια: *~ λέβητα* ΣΥΝ. κοίλωμα, βαθούλωμα. κούφωμα ΑΝΤ. κύρτωμα, εξόγκωμα. προεξοχή **2.** (ειδικότ. για πλοία) το κοίλο μέρος τού σκάφους κάτω από το κατάστρωμα. το αμπάρι **3.** ΑΝΑΤ. ονομασία κοιλότητας τού σώματος. που περικλείεται από οστά: *το ~ τού θώρακα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)qu-t-. μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -t-) τού Ι.Ε. *(s)qeu- «καλύπτω. κρύβω». πβ. σανσκρ. skūnati «κρύβει». λατ. cutis «δέρμα» (> ιταλ. cute). γερμ. Haut. αγγλ. hide «δέρμα – κρύβω», hut «καλύβα» κ.ά. Ομόρρ. *σκῦτ-ος* (βλ.λ.), αρχ. *κεύ-θω* «κρύβω», πιθ. κ. *σκυτ-άλη* κ.ά.].
κυττάζω ρ. → κοιτάζω
κυτταρικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με το κύτταρο: *~ δομή* / *λίπος* / *μεμβράνη* / *τοίχωμα*.
κυτταρίνη (η) [1883] {χωρ. πληθ.} πολύπλοκος υδατάνθρακας ή πολυσακχαρίτης, που αποτελεί το βασικό δομικό συστατικό των κυτταρικών τοιχωμάτων (δηλ. τής κυτταρικής μεμβράνης) στα φυτικά κύτταρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cellulose].
κυτταρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού συνδετικού ιστού, που βρίσκεται ανάμεσα στα όργανα τού ανθρώπινου σώματος· (συνήθ.) η διόγκωση τού χαλαρού υποδόριου συνδετικού ιστού, που προκαλείται από υπερβολική φόρτωσή του με νερό και λίπος. παρατηρείται κυρ. στο γυναικείο σώμα και έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται στην επιφάνεια τού δέρματος πυκνά. ακανόνιστα εξογκώματα: *καταπολέμηση τής ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cellulite].
κύτταρο (το) {κυττάρ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. η πιο μικρή βασική, λειτουργική μονάδα των έμβιων όντων. που αποτελείται από τρία κυρ. μέρη: το κυτταρόπλασμα, τον πυρήνα και την κυτταρική μεμβράνη και, στα φυτικά κύτταρα. από παχύτερο σκελετικό περίβλημα, το κυτταρικό τοίχωμα **2.** το φωτοκύτταρο (βλ.λ.) **3.** (μτφ.) κάθε βασική δομική μονάδα (οργανισμού, θεσμού. επιχείρησης κ.λπ.): *η οικογένεια είναι το ~ τής κοινωνίας*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *κύτταρος*. αρχική σημ. «κελλί κυψέλης». αγν. ετύμου, αφού η σύνδεση με το ουσ. *κύσσαρος* «πρωκτός» (μέσω τ. **κύτϜαρος*) δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Η επιστημονική σημ.

αποδίδει το γαλλ. cellule].

κυτταρο- κ. **κυτταρό-** α' συνθετικό λέξεων τής ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το κύτταρο: *κυτταρο-γένεση, κυτταρο-γόνος, κυτταρο-λογία, κυτταρό-πλασμα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κύτταρο* και χρησιμοποιείται κυρ. στη μεταφορά ξέν. όρων, είτε ως απόδοση (λ.χ. γαλλ. cellulite «κυτταρίτιδα») είτε σε ελληνογενή σύνθετα. Σε αυτά χρησιμοποιείται (στις ξέν. γλώσσες) το α' συνθ. cyto- (λ.χ. αγγλ. cyto-diagnostic, cyto-genetic), που προέρχεται από τη λ. *κύτος* (βλ.λ.), προφανώς από σύγχυση των λ. *κύτταρο* και *κύτος* λόγω εσφαλμ. ετυμολογικής συνδέσεως].

κυτταρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ή γένεση νέων κυττάρων από τα ήδη υπάρχοντα, ομοίων προς αυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytogonie].

κυτταροειδής, -ής, -ές [1887] {κυτταροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύτταρο, που έχει σχήμα και μορφή κυττάρου.

κυτταρολογία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η επιστήμη που μελετά τη φύση, τη μορφή και τη δομή των κυττάρων, καθώς και τις φυσικές, χημικές και φυσιολογικές ιδιότητες, τις λειτουργίες, την εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό τους. — **κυτταρολόγος** (ο/η), **κυτταρολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytologie].

κυτταρόλυση κ. **κυτόλυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάσπαση και διάλυση των συστατικών των κυττάρων υπό την επίδραση ενός ενζύμου, τής λυσίνης, ή διαφόρων τοξικών ουσιών. Επίσης **κυτταρολυσία.** — **κυτταρολυτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytolyse].

κυτταρόπλασμα κ. **κυτόπλασμα** (το) {κυτταροπλάσματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το παχύρευστο ζωντανό υλικό τού κυττάρου εκτός από τον πυρήνα· περικλείεται από την κυτταρική μεμβράνη και είναι συνδυασμός νερού, ανόργανων αλάτων, πρωτεϊνών, υδατανθράκων και λιπαρών ουσιών. — **κυτταροπλασματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytoplasme].

κυτταροφαγία (η) η φαγοκυττάρωση (βλ.λ.).

κυτταρώδης, -ης, -ες [1843] {κυτταρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αποτελείται από κύτταρα: ~ *ιστός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κυφός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που καμπουριάζει: ~ *άνθρωπος / πλάτη* ΣΥΝ. καμπούρης, σκυφτός, κυρτός ΑΝΤ. ίσιος, ευθυτενής. — **κυφότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κύπτω*].

κύφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ανωμαλία κατά την οποία παρατηρείται έντονη κύρτωση τής σπονδυλικής στήλης προς τα μπροστά στην περιοχή τής πλάτης ΣΥΝ. (οικ.) καμπούρα ΑΝΤ. (λόγ.) ευθυτένεια, λόρδωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύφωσις* < *κυφοῦμαι (-όο-)* < *κυφός* (βλ.λ.)].

κυφωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κύφωση: ~ *δυσμορφία / ασθενής.*

κυψέλη (η) {κυψελών} **1.** φυσικό κοίλωμα ή τεχνητό κατασκεύασμα σε σχήμα κιβωτίου, που χρησιμεύει ως κατοικία αποικίας μελισσών και χώρος αποθήκευσης τού μελιού που παράγουν ΣΥΝ. μελισσοκόφινο, κουβέλι **2.** (συνεκδ.) ο συνολικός πληθυσμός αποικίας μελισσών (βασίλισσα, εργάτριες και κηφήνες), που είναι εγκατεστημένος σε φυσικό ή τεχνητό κοίλωμα **3.** ΑΝΑΤ. μικρός χώρος με μορφή κοιλότητας, που βρίσκεται στο εσωτερικό ορισμένων οστών και πολλών ιστών: *μαστοειδείς / ηθμοειδείς* ~ (αεροφόροι χώροι των ομώνυμων οστών τού κρανίου) **4.** (μτφ.) μέρος κτηρίου ή κτηριακού συγκροτήματος, στο οποίο υπάρχει ομοιόμορφη διαρρύθμιση χώρων, γραφείων κ.λπ.: *σε ποια ~ βρίσκεται ο τομέας τής Νεοελληνικής Φιλολογίας;* **5.** (μτφ.) εργασιακός χώρος (γραφείο, εργαστήριο κ.λπ.), όπου πολλοί άνθρωποι εργάζονται και συνεργάζονται εντατικά: *τα γραφεία τού υπουργείου μεταβλήθηκαν σε ~ εργασίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο Ku-pe-se-ro), πιθ. συνδ. με τις λ. *κύπελλον, κύπτω* (βλ.λ.), πράγμα που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημ. «κοιλότητα»].

κυψελίδα (η) [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. μικρός χώρος σε σχήμα σάκου, ο οποίος σχηματίζεται στον πνεύμονα κατά τη στιγμή τής γέννησης και στον οποίο καταλήγουν οι τελικές διακλαδώσεις τού βρογχικού δένδρου των πνευμόνων· στις πνευμονικές κυψελίδες, που εμφανίζονται σε ομάδες των πέντε ή των έξι, συντελείται η αναπνευστική λειτουργία • **2.** ΦΥΣΙΟΛ. κηρώδης λιπαρή ουσία που εκκρίνεται από ειδικούς σμηγματογόνους αδένες τού δέρματος στην είσοδο τού έξω ακουστικού πόρου τού αφτιού.

κυψελοειδής, -ής, -ές {κυψελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κυψέλη, που έχει σχήμα και μορφή κυψέλης: ~ *αδένας.* — **κυψελοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κύψελος (ο) {-ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων, -ους κ. -έλους} μικρό εντομοφάγο πτηνό, που μοιάζει με χελιδόνι ΣΥΝ. πετροχελίδονο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυψελίς, -ίδος* < *κυψέλη*].

κυψελώδης, -ης, -ες [1879] {κυψελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες: ~ *ιστός* (ο συνδετικός ιστός τού σώματος) ΣΥΝ. κυψελωτός.

κυψελωτός, -ή, -ό [1879] αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες ΣΥΝ. κυψελώδης.

κύων (ο/η) {κυν-ός, -α | -ες, -ών, -ας} (αρχαιοπρ.) ο σκύλος· ΦΡ. ***μη δώτε τα άγια τοις κυσίν*** βλ. λ. *άγιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *kwon- «σκύλος», πβ. σανσκρ. śuvā, αρμ. šun, ιρλ. cú, λατ. canis (> γαλλ. chien, ιταλ. cane), αρχ. γερμ. hunt (> γερμ. Hund) κ.ά.].

Κ.Φ.Σ. (ο) Κώδικας Φορολογικών Στοιχείων.

Κ.Ψ.Μ. (το) (προφέρεται *καψιμί*) Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας.

κωβιός κ. **γωβιός** (ο) ο κοκωβιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, μεσογ. δάνειο].

κωδεΐνη (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αλκαλοειδές παράγωγο τού οπίου, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή αναλγητικών ή αντιβηχικών φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. codéine < νεολατ. codeinum < αρχ. *κώδεια / κώδυια* «κεφαλή παπαρούνας», που συνδ. με τη λ. *κώδων* (βλ.λ.)].

κώδικας (ο) {κωδίκων} **1.** συναγωγή νόμων και Νομικών Διατάξεων, που ανήκουν στον ίδιο κλάδο τού Δικαίου και οι οποίοι παρουσιάζονται συντεταγμένοι με μέθοδο και σύστημα: *Αστικός / Ποινικός / σωφρονιστικός / αγορανομικός / συνταξιοδοτικός* ~ ‖ ~ *Πολιτικής Δικονομίας / φορολογικών στοιχείων* **2.** (ειδικότ.) συλλογή νόμων και νομικών διατάξεων, που συντάχθηκε υπό την επίβλεψη ανώτατου άρχοντα: *Ιουστινιάνειος / Ναπολεόντειος* ~ ‖ ~ *τού Χαμουραμπί / Κανονικού Δικαίου* (τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) **3.** (κατ' επέκτ.) σύνολο αρχών, κανόνων και διατάξεων που αναφέρονται σε συγκεκριμένο ζήτημα ή ρυθμίζουν τις σχέσεις ομάδας ανθρώπων: *ηθικός / υπαλληλικός / άγραφος / επαγγελματικός* ~ ‖ ~ *ευγενείας / μονομαχίας / τιμής / καλής συμπεριφοράς / εργασίας / περί Δήμων και Κοινοτήτων / Οδικής Κυκλοφορίας* (Κ.Ο.Κ.) **4.** (ειδικότ.) α) σύστημα συμβόλων (λέξεων, αριθμών, σχημάτων κ.λπ.), με τα οποία κρυπτογραφείται και αποκρυπτογραφείται μήνυμα ή κατατάσσονται πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: *κρυπτογραφικός / μυστικός / ταχυδρομικός* (ορθότ. *κωδικός*) ~ (β) ΝΑΥΤ. ***διεθνής κώδικας σημάτων*** ειδικό λεξικό σημάτων, με τα οποία οι ναυτικοί διαφόρων σκαφών συνεννοούνται μεταξύ τους, όταν βρίσκονται εν πλω (γ) ΠΛΗΡΟΦ. ***κώδικας A.S.C.I.I.*** (προφέρεται *Άσκι*) πίνακας που περιέχει τις αντιστοιχίες διαφόρων αριθμητικών ψηφίων, γραμμάτων και συμβόλων σε ακολουθίες δυαδικών ψηφίων 0 και 1 **5.** (ειδικότ.) σύστημα σημάτων (λ.χ. τα σήματα Μορς) που αντιστοιχεί πλήρως και με συγκεκριμένο τρόπο προς ένα άλλο, διαφορετικό σύστημα (λ.χ. το αλφάβητο): *τηλεγραφικός / γενετικός* ~ ‖ *σπάω τον* ~ (ανακαλύπτω τις αντιστοιχίες και τον αποκωδικοποιώ) • **6.** ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) συλλογή ή σύνολο σελίδων από πάπυρο, περγαμηνή ή χαρτί, οι οποίες είναι συγκροτημένες σε ένα σώμα, συρραμμένες σε σχήμα βιβλίου (κατ' αντιδιαστολή προς τους κυλίνδρους) και περιέχουν ένα ή περισσότερα έργα: *αρχαίος / παλαιός / χαμένος / χειρόγραφος* ~ (συντομ. cod. < λατ. codex).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κῶδιξ, -ικος* < λατ. cōdex / caudex «συγγραφή, βιβλίο (σε περγαμηνή ή πάπυρο)». Η σημερινή σημ. αποδίδει ξέν. όρο, πβ. αγγλ. code].

κωδίκελλος (ο) {κωδικέλλ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. (παλαιότ.) η διάταξη τελευταίας βουλήσεως, η μη περιέχουσα εγκατάσταση κληρονόμου ή αποκλήρωση αλλά άλλο οιοδήποτε περιεχόμενο (π.χ. κληροδότημα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. codicillus, υποκ. τού codex (βλ. κ. *κώδικας*)].

κωδικογράφος (ο/η) (κυρ. στον Μεσαίωνα και στο Βυζάντιο) πρόσωπο που αντέγραφε συστηματικά αρχαία χειρόγραφα (κώδικες), για να τα διασώσει από τη φθορά.

κωδικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ιστορία των κωδίκων, δηλ. τον χώρο, τον χρόνο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αντιγράφηκε ο κάθε κώδικας.

κωδικοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεθοδική συλλογή, καταγραφή και κατάταξη αρχών, κανόνων, ρυθμιστικών κειμένων κ.λπ. σε ομοειδή ύλη, ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σώμα (κώδικα): *εργασιακή / διοικητική* ~ ‖ *η ~ των βασικών γνωρισμάτων τής κωμωδίας* **2.** ΝΟΜ. η συστηματική και μεθοδική συγκέντρωση και κατάταξη κανόνων δικαίου (νομοθετικών κειμένων, διατάξεων, συνθηκών κ.λπ.), που σχετίζονται με το ίδιο αντικείμενο, ώστε να συγκροτήσουν ενιαίο κείμενο με λογική σειρά και εσωτερική αλληλουχία, χωρίς περιττές, επαναλαμβανόμενες ή αλληλοσυγκρουόμενες διατάξεις: *η ~ τής φορολογικής νομοθεσίας* • **3.** (στην επικοινωνία) η διαδικασία μετατροπής τής υφής πληροφοριακού μηνύματος με βάση ένα σύνολο κανόνων, προκειμένου το μήνυμα να μεταδοθεί αναλλοίωτο από μέσο επικοινωνίας: ~ *τηλεφωνικού μηνύματος.* — **κωδικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. codification].

κωδικοποιητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχάνημα ή συσκευή που μετατρέπει πληροφοριακό υλικό (κείμενο, σήματα κ.λπ.) σε συγκεκριμένο κώδικα και το μεταδίδει ή το διαδίδει με αυτή τη μορφή ΑΝΤ. αποκωδικοποιητής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. codifier].

κωδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με κώδικα, δηλ. με σύστημα συμβόλων, που συγκροτείται για να κατατάξει ή να κρυπτογραφήσει πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: ~ *όνομα / γράμμα / αριθμός*· ΦΡ. (ειδικότ.) ***κωδικός αριθμός / κωδικός*** (i) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, με την εφαρμογή των οποίων σε ειδική υποδοχή μια συσκευή τίθεται σε λειτουργία ή επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα: *ο τηλεφωνικός ~ για την Αθήνα είναι 01* (ii) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, διαφορετικός για κάθε άτομο, με βάση τον οποίο το άτομο λαμβάνει σειρά ή εντάσσεται σε διαδικασία: *πρώτα θα σας δοθεί ο ~ και με βάση αυτόν θα έλθετε αργότερα να κάνετε αίτηση* **2.** (ειδικότ.) ΠΛΗΡΟΦ. **κωδικός** (ο) σύνολο από γράμματα, αριθμούς και άλλα σύμβολα, με τού οποίου την πληκτρολόγηση επιτρέπεται στον χρήστη η πρόσβαση σε Η/Υ, αρχείο ή πρόγραμμα: *ο ~ πρόσβασης σε αρχείο* ΣΥΝ. κλειδάριθμος.
[ΕΤΥΜ. < *κώδικας* + παραγ. επίθημα *-ικός*, απόδ. τού αγγλ. code].

κώδων (ο) {κώδ-ωνος, -ωνα | -ώνων} (αρχαιοπρ.) το κουδούνι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** προειδοποιώ για επερχόμενο κίνδυνο: *ειδικοί κρούουν τον κώδωνα τού κινδύνου για την πορεία*

τής οικονομίας (πβ. λ. *κρούω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κουδούνι*].

κωδωνίζω ρ. μετβ. {κωδώνισα} (λόγ.) χτυπώ την καμπάνα. — **κωδωνισμός** (ο) [1839].

κωδωνοειδής, -ής, -ές [1871] {κωδωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που μοιάζει με κώδωνα ΣΥΝ. κωδωνόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κωδωνοκρουσία (η) [1856] {κωδωνοκρουσιών} η συνεχής κρούση τής καμπάνας ναού: *το γεγονός χαιρετίστηκε με ~* ΣΥΝ. καμπανοκρουσία. — **κωδωνοκρούστης** (ο) [1849], **κωδωνοκρούστρια** (η).

κωδωνοστάσιο (το) [1867] {κωδωνοστασί-ου | -ων} αρχιτεκτονική κατασκευή σε σχήμα πυργίσκου, που κτίζεται είτε πάνω σε ναό είτε δίπλα σε αυτόν, στην οροφή τού οποίου είναι αναρτημένες οι καμπάνες ΣΥΝ. καμπαναριό. Επίσης **κωδωνοστάσι**.
[ΕΤΥΜ. < *κώδων + -στάσιο* (< *στάση*)].

κωδωνόσχημος, -η, -ο [1864] ο κωδωνοειδής: *~ αγγείο*.

κωθώνι (το) {κωθων-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς εξυπνάδα και οξυδέρκεια ΣΥΝ. ανόητος, βλάκας, ηλίθιος, χαζός, τούβλο ΑΝΤ. έξυπνος, ξύπνιος, οξυδερκής, σπίρτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωθώνιον*, υποκ. τού *κώθων, -ωνος* «είδος ποτηριού των Σπαρτιατών – συμπόσιο», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *κῶος* «φυλακή – κοίλωμα», *κοῖλος* (βλ.λ.)].

κωλάντερο (το) (λαϊκ.) το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το ορθόν έντερο.

κωλαράς (ο) {κωλαράδες}. **κωλαρού** (η) {κωλαρούδες} (!) άτομο με μεγάλα, παχιά και εξογκωμένα οπίσθια.

κωλ-γκέρλ (το) → κολ-γκέρλ

κωλί (το) {κωλ-ιού | -ιών} (υποκ.-!) ο κώλος (βλ.λ.).

κωλιά (η) {δύσχρ. κωλιών} (προφορ.) **1.** χτύπημα με τον κώλο ● **2.** (σε αυτοκίνητο) χειρισμός τού οδηγού που κάνει το αυτοκίνητο να σταματήσει απότομα και να κινηθεί το πίσω μέρος προς τα μπρος.

κωλικόπονος (ο) ΙΑΤΡ. οξύς πόνος στα έντερα και ενίοτε και στην κοιλιά.

κωλικός (ο) ΙΑΤΡ. **1.** σπασμωδικός πόνος στην κοιλιά, που εκδηλώνεται ξαφνικά και συνήθ. προκαλείται από απόφραξη τού εντέρου ή από πέτρες τής χολής ή των νεφρών **2.** κάθε πόνος που γίνεται αισθητός στην *εντερική* χώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κῶλον*, εσφαλμ. γραφή τού αρχ. *κόλον* (βλ.λ.)].

κωλο- κ. **κωλό-** (!-μειωτ., υβριστ.) α΄ συνθετικό λέξεων που δείχνει ότι: **1.** κάτι σχετίζεται με τα οπίσθια ανθρώπου ή ζώου: *κωλό-χαρτο, κωλό-πανο, κωλο-μέρι* **2.** κάτι είναι κακής κατασκευής, χαμηλής ποιότητας: *κωλο-μηχάνημα, κωλο-φυλλάδα, κωλό-σπιτο* **3.** κάτι προκαλεί έντονη δυσαρέσκεια, αρνητική φόρτιση και εκνευρισμό στον ομιλητή: *κωλο-κατάσταση, κωλο-εξετάσεις, κωλο-δουλειά, κωλο-συγκοινωνίες* **4.** κάποιος είναι πολύ κακού χαρακτήρα: *κωλό-παιδο, κωλογλείφτης, κωλό-γερος*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κῶλος* (βλ.λ.)].

κωλοβαράω ρ. αμετβ. {κωλοβαράς... | κωλοβάρεσα} (!) δεν ασχολούμαι με παραγωγική ή δημιουργική εργασία ή δεν κάνω τίποτε, μένω άπρακτος και αργός: *κάθεται και κωλοβαράει απ' το πρωί χωρίς να κάνει τίποτα!* || *το κωλοβαρά* (καθυστερεί, κωλυσιεργεί). — **κωλοβάρεμα** (το).

κωλόγερος (ο). **κωλόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ενοχλητικό και αντιπαθητικό ηλικιωμένο πρόσωπο **2.** (ειδικότ.) ανήθικο ηλικιωμένο πρόσωπο.

κωλογλείφτης (ο) {κωλογλειφτών}. **κωλογλείφτρα** (η) {κωλογλειφτρών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πρόσωπο που επιζητεί την εύνοια ισχυρού προσώπου με αναξιοπρεπείς τρόπους (συνήθ. κολακεία, δουλοπρέπεια κ.λπ.) ΣΥΝ. κόλακας, γλείφτης, τσαννακογλείφτης. — **κωλογλείφω** ρ.

κωλοδάχτυλο (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** χειρονομία με σεξουαλικό υπονοούμενο, που γίνεται με την πρόταξη τού μεσαίου δαχτύλου τού χεριού **2.** σε φρ. που δηλώνουν ταλαιπωρία, τιμωρία ή πάθημα κάποιου, π.χ. *έφαγε ~, του έβαλαν ~*.

κωλοκάθομαι ρ. αμετβ. {κωλοκάθισα} (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πέφτω ή κάθομαι κάπου με τα οπίσθια.

κωλόκουρο *(το)* **1.** το κακής ποιότητας μαλλί τού προβάτου ● **2.** η δωροδοκία (ειδικότ. το χρηματικό ποσό που παίρνει κάποιος για να απομακρυνθεί από δημοπρασία προς όφελος άλλου συμμετέχοντος).
[ΕΤΥΜ. < *κώλος + -κουρο* < *κουρεύω*].

κωλομέρι (το) {κωλομερ-ιού | -ιών} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ο καθένας από τους δύο γλουτούς: *το δεξί ~* ΣΥΝ. γλουτός. (στον πληθ.) καπούλια.

κωλομπαράς (ο) → κολομπαράς

κώλο(ν) (το) (αρχαιοπρ.) **1.** μέλος τού σώματος ανθρώπου ή ζώου, και κυρ. το άνω ή κάτω άκρο: *τα άνω ~* (οι βραχίονες) / *τα κάτω ~* (τα σκέλη)· ΦΡ. ***τίναξε τα κώλα*** πέθανε **2.** ΓΛΩΣΣ. (στην παραδοσιακή γραμματική) τμήμα περιόδου, το οποίο έχει αυτοτελές νόημα, αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τελείες ή ανάμεσα σε άνω και κάτω τελεία ή, αντιστρόφως, ανάμεσα σε κάτω και άνω τελεία ΣΥΝ. περίοδος ● **3.** ΜΕΤΡ. τμήμα τού μέτρου στίχου, το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερους πόδες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶλον* < θ. köl-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κάμπτω, κυρτός», πβ. αρχ. σλαβ. kolěno «γόνατο, κορμός» κ.ά. Ομόρρ. *σκέλ-ος* (βλ.λ.), *σκολ-ιός* κ.ά.].

κωλονούρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κάτω άκρο τής σπονδυλικής στήλης, το ακροτελεύτιο οστό ΣΥΝ. κόκκυγας.
[ΕΤΥΜ. < *κωλο- + νούρι* < *νουρά* < *ουρά*, με απόσπαση (εσφαλμ. μορφολογικός χωρισμός) από την αιτ. *την ουρά* → *τη νουρά*].

κωλόπαιδο (το) (!-υβριστ.) **1.** το άτακτο παιδί, αυτό που εκνευρίζει και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του **2.** (κατ' επέκτ.) νεαρό συνήθ. πρόσωπο, που προκαλεί και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο οποιασδήποτε ηλικίας με κακό και ανήθικο χαρακτήρα και ανάρμοστη συμπεριφορά. Επίσης **κωλοπαίδι**. — (μεγεθ.) **κωλοπαιδαράς** (ο).

κωλόπανο (το) [μεσν.] (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (παλαιότ.) το κομμάτι υφάσματος που τυλιγόταν γύρω από τα πόδια και την κοιλιά τού βρέφους και απορροφούσε τις ουσίες που απεξέκρινε ο οργανισμός του (ούρα, κόπρανα κ.λπ.) ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο **2.** (υβριστ.) άνθρωπος ευτελής και τιποτένιος.

κωλοπετσωμένος, -η, -ο (λαϊκ.) άνθρωπος πολύ ευφυής, επιδέξιος, καταφερτζής και ικανός στη ζωή: *δεν θα τα βγάλεις εύκολα πέρα μαζί του, είναι ~* ΣΥΝ. παμπόνηρος, τετραπέρατος, κατάτσος ΑΝΤ. αφελής, άπειρος, ανόητος, αδέξιος.

κωλοπηλάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η επιτάχυνση τού βήματος, το τρέξιμο λόγω τής πιεστικής ανάγκης για αφόδευση (ιδ. για όσους πάσχουν από διάρροια) **2.** (!) (μτφ.) μεγάλη βιασύνη ή ανησυχία και αγωνία για επείγουσα δράση, εργασία κ.λπ.: *τους έπιασε ~ να τελειώσουμε σε μία βδομάδα!* ΣΥΝ. πρεμούρα, ανάγκη.
[ΕΤΥΜ. < *κώλος + πηλάλα* (βλ. λ. *πηλαλώ*)].

κώλος (ο) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** το κατώτατο άκρο τού εντερικού σωλήνα, από όπου εξέρχονται τα κόπρανα ΣΥΝ. πρωκτός, πυγή **2.** (κατ' επέκτ.-συνήθ.) ο πρωκτός και η γύρω από αυτόν περιοχή, δηλ. τα οπίσθια και οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινός, οπίσθια, ποπός, (αργκό) πάτος· ΦΡ. (!) (α) (για πράγματα / καταστάσεις / λόγια κ.λπ.) ***τού κώλου*** χωρίς αξία, για πέταμα: *αυτά είναι λόγια ~!* || *βιβλία ~!* (β) ***τού κώλου τα εννιάμερα*** για κατάσταση ανάξια λόγου, άσχημη και ευτελή (γ) ***γίνομαι κώλος*** (i) (με κάποιον) έρχομαι σε οξεία διαφωνία και διαμάχη με κάποιον, διαλύω τις σχέσεις μου μαζί του: *δεν τσακωθήκαμε απλώς, γίναμε κώλος!* (ii) λερώνομαι πάρα πολύ (δ) (συνήθ. ως απειλή) ***αν σου βαστάει ο κώλος*** αν έχεις τα κότσια, αν τολμάς (ε) ***είναι κώλος και βρακί*** για πρόσωπα πολύ στενά συνδεδεμένα, σε βαθμό που να μην ξεχωρίζουν το ένα από το άλλο ή να μη νοούνται το ένα χωρίς το άλλο (στ) ***τα θέλει ο κώλος του*** γι' αυτούς που με συγκεκριμένες ενέργειες ή πράξεις δείχνουν να επιζητούν διαμάχη / φιλονικία κ.λπ. ή να προκαλούν αντίδραση που θα στραφεί εναντίον τους (ζ) ***μου βγαίνει ο κώλος*** εργάζομαι και κουράζομαι πάρα πολύ, εξουθενώνομαι (η) ***στρώνω κώλο*** (συνήθ. +να) αποφασίζω να εργαστώ εντατικά: *αν δεν στρώσεις κώλο να διαβάσεις, δεν περνάς την τάξη!* (θ) ***κόβω τον κώλο (κάποιου)*** του επιβάλλω αυστηρότατη ποινή ή επιπλήττω σκαιότατα (κάποιον): *αν δεν συμμορφωθείς, θα σου κόψω τον κώλο!* ΣΥΝ. κόβω τα πόδια (ι) (παροιμ.) ***έκανε κι η μύγα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο*** για πρόσωπα που απέκτησαν όψιμα και ξαφνικά αξία και άρχισαν να συμπεριφέρονται αλαζονικά (ια) (παροιμ.) ***μιλάνε όλοι, μιλάν κι οι κώλοι*** για ανθρώπους που εκφέρουν γνώμη ή ασκούν κριτική χωρίς να δικαιούνται ή να το αξίζουν (ιβ) ***πότε ο Γιάννης δεν μπορεί, πότε ο κώλος του πονεί*** για άνθρωπο οκνηρό, που προφασίζεται συνεχώς ασθένεια (ιγ) (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** βλ. λ. *βρακί* (ιδ) (παροιμ.) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** βλ. λ. *βρέχω* **3.** (μτφ.) το οπίσθιο μέρος των ενδυμάτων, αυτό που εφάπτεται ή αντιστοιχεί στα οπίσθια και στους γλουτούς: *τρύπησε ο ~ τού παντελονιού μου*. — (υποκ.) **κωλαράκι** (το) κ. **κωλαράκος** (ο). (μεγεθ.) **κωλάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κῶλος* < αρχ. *κῶλον* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους πιθ. κατά το αρσ. *πρωκτός* ή επειδή θεωρήθηκε αιτιατική].

κωλοσφούγγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) το κωλόχαρτο.

κωλοτούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τούμπα κατά την οποία πέφτει κανείς με την πλάτη στο έδαφος και γυρίζει προς τα πίσω, φέρνοντας τα πόδια πάνω από το κεφάλι ΣΥΝ. (λόγ.) κυβίστηση.

κωλοτρυπίδα (η) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η τρύπα τού πρωκτού, το σημείο δηλ. από όπου εξέρχονται τα κόπρανα.

κωλότσεπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσέπη στο πίσω μέρος παντελονιού (ή φούστας), στο σημείο όπου είναι οι γλουτοί.

κωλοφαρδία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) πολύ μεγάλη και απρόσμενη τύχη. — **κωλόφαρδος**, -η, -ο.

κωλοφυλλάδα (η) (λαϊκ.-υβριστ.) έντυπο και ιδ. εφημερίδα πολύ χαμηλής ποιότητας, με ρυπαρό, υβριστικό, σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο: *πάρε από 'δώ αυτή την ~!* || *μην πιστεύεις αυτά που γράφουν οι ~* ΣΥΝ. παλιοφυλλάδα, ψευτοφυλλάδα.

κωλοφωτιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η πυγολαμπίδα.

κωλοχανείο (το) (λαϊκ.) **1.** χώρος όπου επικρατεί αταξία, ασυδοσία ή ανηθικότητα, όπου τίποτε δεν λειτουργεί σωστά ● **2.** (σπάν.) καταγώγιο στο οποίο ασκείται πορνεία.
[ΕΤΥΜ. < *κωλο- + -χανείο* < τουρκ. hane «κατοικία», πβ. και *τεμπελχανείο*].

κωλόχαρτο (το) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ειδικό χαρτί, το οποίο χρησιμοποιείται για το σκούπισμα τού πρωκτού μετά την αφόδευση ΣΥΝ. χαρτί υγείας, χαρτί τουαλέτας, κωλοσφούγγι **2.** (μτφ.) κάθε χαρτί (έγγραφο, έντυπο κ.λπ.), το οποίο θεωρείται ευτελούς αξίας, χωρίς χρησιμότητα (συνήθ. περιφρονητικός χαρακτηρισμός για το πτυχίο μέσης ή ανώτερης / ανώτατης σχολής).

κώλυμα (το) [αρχ.] {κωλύμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που εμποδίζει προσωρινώς ή οριστικώς την εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας ή οποιαδήποτε πράξη: *η τυπική ρύθμιση τού ζητήματος σας*

δεν προσκρούει σε κανένα ~ || *δήλωσε* ~ *και δεν μετέσχε στη συνεδρίαση* || *νομικό / τυπικό / έκτακτο / σοβαρό / απρόοπτο / συνταγματικό / ηθικό / υπηρεσιακό / προσωπικό* ~ || ~ *γάμου* (εμπόδια που δεν επιτρέπουν την τέλεση γάμου. λ.χ. το να είναι κανείς ήδη παντρεμένος) || *το* ~ *υπάρχει / υφίσταται / αίρεται* || *επικαλούμαι / προφασίζομαι* ~ ΣΥΝ. εμπόδιο. πρόσκομμα, δυσχέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

κωλυσιεργία (η) {σπάν. κωλυσιεργιών} κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στην παρεμπόδιση τής διεξαγωγής διαδικασίας ή ολοκλήρωσης έργου: *ο πρόεδρος τού δικαστηρίου παρατήρησε την υπεράσπιση για* ~ *τής διαδικασίας* ΣΥΝ. παρεμπόδιση. παρακώλυση ΑΝΤ. διευκόλυνση. εξυπηρέτηση. — **κωλυσιεργός**, -ός. -όν [μτγν.].

κωλυσιεργώ ρ. αμετβ. {κωλυσιεργείς... | κωλυσιέργησα} (λόγ.) **1.** παρεμβάλλω σκοπίμως εμπόδια στην κανονική διεξαγωγή των εργασιών (νομοθετικού ή άλλου σώματος, λ.χ. Βουλής. Γερουσίας. δικαστηρίου κ.λπ.), υποβάλλοντας ενστάσεις. απεραντολογώντας κ.λπ. ΣΥΝ. παρακωλύω **2.** (γενικότ.) παρεμβάλλω εμπόδια. παρακωλύω σκόπιμα και για προσωπικό όφελος την εκτέλεση νόμιμου και ωφέλιμου έργου: *η ανακριτική αρχή σκοπεύει να εμποδίσει την ταχεία διαλεύκανση τού θέματος και γι' αυτό κωλυσιεργεί συστηματικώς* ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω. καθυστερώ, υπονομεύω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω. ενισχύω. συντρέχω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωλυσιεργώ (-έω)* < *κωλυσιεργός* < *κωλύω* (πβ. αρχ. *κώλυσις*) + *-εργός* < *ἔργον*].

κωλύω ρ. μετβ. {κώλυ-σα, -θηκα} **1.** (αρχαιοπρ.) παρεμβάλλω εμπόδια. δημιουργώ φραγμούς στην εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας κ.λπ. ή δεν επιτρέπω σε συγκεκριμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο να προβεί σε πράξη: *έχουμε τη γνώμη ότι επείγει η άρση κάθε εμποδίου, που κωλύει την επέκταση τής βιομηχανίας* ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω, παρακωλύω. ανακόπτω, δυσκολεύω. δυσχεραίνω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω. συντρέχω. επισπεύδω. ενισχύω. αφήνω, επιτρέπω **2.** (το μεσοπαθ. **κωλύομαι**) δεν είμαι σε θέση να προβώ σε πράξη ή να ανταποκριθώ σε απαίτηση (εξαιτίας εξωτερικών δυσμενών συνθηκών ή εσωτερικών. ψυχολογικών προβλημάτων): *δυστυχώς δεν μπορώ να σας απαντήσω*. ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **κῶλος* «πάσσαλος» (πβ. λιθ. kuõlas «πάσσαλος») + *-ύω* (πβ. κ. *λύω*), ενώ, σύμφωνα με άλλη εκδοχή. συνδέεται με το αρχ. ρ. *κολούω* «ακρωτηριάζω. κολοβώνω» (βλ. κ. *κολοβός*)].

κωλώνω ρ. αμετβ. {κώλωσα} (λαϊκ.-οικ.) σταματώ μόλις συναντήσω εμπόδιο ή δυσκολία, διστάζω να συνεχίσω: *Τον απείλησαν ότι θα του κάνουν μήνυση και κώλωσε! Αλλιώς θα συνέχιζε να γράφει ψέματα στην εφημερίδα.* — **κώλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κῶλος*].

κώμα (το) {κώματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση ληθάργου ή ύπνου. στην οποία πέφτει ο άνθρωπος μετά από εγκεφαλική βλάβη. αλλά και αιφνίδια προσβολή, δηλητηρίαση από αλκοόλ κ.λπ.. κατά την οποία στον ασθενή παρατηρείται πλήρης ή μερική απώλεια τής συνειδήσεως. τής νοήσεως. τής εκούσιας κινητικότητας και τής αισθητικότητας, με παράλληλη διατήρηση όμως των βασικών λειτουργιών τής ζωής (αναπνοής, κυκλοφορίας κ.λπ.): *πέφτω / βυθίζομαι σε* ~ ΣΥΝ. λήθαργος, νάρκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶμα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kō[i]-mn̥. εκτεταμένη βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. *κεῖμαι* (βλ.λ.), οπότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι ακολουθήθηκε η σημασιολ. μεταβολή τού ρ. *κοιμῶμαι*].

κωμαστής (ο) (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που συμμετέχει σε κώμο (βλ.λ.). — **κωμαστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κωμάζω* «ευθυμώ - γλεντώ» < *κῶμος* (βλ.λ.)].

κωματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με το κώμα: ~ *κατάσταση / νάρκη* ΣΥΝ. ληθαργικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κωμειδύλλιο (το) [1889] {κωμειδυλλί-ου | -ων} (παλαιότ.) ελαφρά μουσική κωμωδία με εύθυμη πλοκή, αισθηματικό / ηθογραφικό περιεχόμενο και σάτιρα που βασίζεται κυρ. στα υπονοούμενα και τα διφορούμενα λόγια και συνήθ. αποτελείται από δίστιχα. — **κωμειδυλλιογράφος** (ο/η) [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < **κωμωδειδύλλιο* (με απλολογική αποβολή τής συλλαβής) < *κωμωδία* + *ειδύλλιο*. απόδ. τού γαλλ. comédie-vaudeville].

κώμη (η) {κωμών} (αρχαιοπρ.) οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο τού χωριού και μικρότερο τής πόλεως· συνήθ. μικρή κωμόπολη, χωριό το οποίο ωστόσο διαθέτει ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδέεται με τη λεξιλογική ομάδα τού ρ. *κεῖμαι*. πβ. γοτθ. haims «χωριό». λατ. civis «πολίτης». Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή άποψη. η λ. εμφανίζει την εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *kei- «μοιράζω» (πβ. μυκ. μτχ. ke-ke-me-na) και συνδ. με το αρχ. *κεάζω* «σχίζω, διαρρηγνύω»].

κωμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κωμωδία: ~ *ηθοποιός / ποιητής / ερμηνεία / ντουέτο / ταλέντο / σκηνή / ρόλος* **2. κωμικός** (ο/η) ηθοποιός που ειδικεύεται σε ρόλους κωμωδίας. που υποδύεται πρόσωπα κωμωδιών: *μεγάλος / διάσημος / γνωστός / εξαίρετος / δημοφιλής* ~ **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί γέλιο, ευθυμία: ~ *κίνηση / γκριμάτσα / ρόλος / επεισόδιο / εντύπωση / στοιχείο / ταινία / μορφασμός / έκφραση / όψη / στάση / σκηνή / πάθημα / αφήγηση / περιστατικό / χειρονομία / εμφάνιση / υπόθεση / κατάσταση / θέαμα / φιγούρα / σκετς / ομιλία* ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, εύθυμος. ευτράπελος, διασκεδαστικός. ιλαρός ΑΝΤ. σοβαρός. αυστηρός, περισπούδαστος, δραματικός **4. κωμικό** (το) καθετί που προκαλεί γέλιο: *το* ~ *τής υπόθεσης είναι ότι κανείς μας δεν ήξερε πώς να πάμε στο σημείο συνάντησης* || «*το* ~ *των μορφών και των κινήσεων, το* ~ *των καταστάσεων και των λέξεων, το* ~ *των χαρακτήρων*» (εφημ.) **5.** (κακόσ.) αυτός που στερείται κύρους και σοβαρότητας, που θεωρείται ανάξιος προσοχής ή ασήμαντος: ~ *δικαιολογία / επιχείρημα / ισχυρισμός / επιμονή / τροπή / προσπάθεια / αντίδραση / αξίωση / δημοσίευμα / κατηγορία / αντίφαση / μέσα / επισημότητα* ΣΥΝ. αστείος. φαιδρός. γελοίος. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. σοβαρός. αξιοπρόσεκτος. — **κωμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **κωμικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῶμος* (βλ.λ.). αντί τού αρχαιότερου επιθ. *κωμῳδικός*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comic. γαλλ. comique κ.ά.].

κωμικοτραγικός, -ή, -ό [1888] κωμικός και τραγικός ταυτόχρονα. αυτός που προκαλεί συγχρόνως γέλιο και θλίψη, ευθυμία και οίκτο: ~ *επεισόδιο / σκηνή / κατάσταση / μορφή / συνθήκες / γεγονότα / αποτέλεσμα* ΣΥΝ. ιλαροτραγικός.

κωμόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο τού χωριού και μικρότερο τής πόλης ή τής κώμης (βλ.λ.), καθώς επίσης και σχετικώς ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή· ως κωμόπολη θεωρείται επισήμως η οικιστική μονάδα που έχει πληθυσμό από 1.000 έως 9.999 κατοίκους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη, πόλη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωμόπολις* < *κώμη* + *πόλις*].

κώμος (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) λαϊκή και αγροτική εορτή, αφιερωμένη στις παραγωγικές δυνάμεις τής φύσης και προς τιμήν τού θεού Διονύσου και τής ακολουθίας του, η οποία γινόταν κατά την εποχή τού τρύγου και συνίστατο σε εύθυμη πομπή φαλλοφόρων ανδρών, στεφανωμένων με άνθη και κισσό, που τραγουδούσαν χαρούμενα τραγούδια και έλεγαν άσεμνα πειράγματα **2.** (κατ' επέκτ.) η θορυβώδης έξοδος των συμποσιαστών από το σπίτι και η εύθυμη περιπλάνησή τους στους δρόμους με τη συνοδεία λαμπάδων, φανών και οργάνων (κυρ. αυλού)· οι συμποσιαστές ήταν στεφανωμένοι με κισσό, έφεραν προσωπίδες, τραγουδούσαν και αστεΐζονταν, αλλά κυρ. χόρευαν υπό τους ήχους τής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶμος*, αβεβ. ετύμου. Αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. προσδιόριζε ομάδες, ομίλους νέων ανδρών, οι οποίοι διασκέδαζαν και τραγουδούσαν (στις διονυσιακές γιορτές). τότε η λ. θα μπορούσε αρχικώς να σημαίνει «αγέλη, συνάθροιση» και να συνδ. με το Ι.Ε. θ. *kei- «μοιράζω» (βλ. τη δεύτερη ετυμολ. εκδοχή στις λ. *κοινός* και *κώμη*)].

κωμωδία (η) {κωμωδιών} **1.** έργο (θεατρικό. κινηματογραφικό, τηλεοπτικό) με ευχάριστο και ανάλαφρο χαρακτήρα, που προκαλεί το γέλιο: *ευχάριστη / αισθηματική / ανθρώπινη / καλή / ωραία / απολαυστική / ενδιαφέρουσα / σατιρική / πρωτότυπη / επίκαιρη / ελαφρή / σπαρταριστή / αστυνομική / μουσική / ξεκαρδιστική* ~ ΑΝΤ. δράμα, τραγωδία **2.** (α) (στην αρχαία Ελλάδα) θεατρικό είδος που αποτελεί ένα από τα τρία είδη τού αρχαίου δράματος (τα άλλα είναι η τραγωδία και το σατυρικό δράμα) και έχει εύθυμο περιεχόμενο· η κλασική αττική κωμωδία (Αριστοφάνης) αποσκοπούσε στην πολιτική σάτιρα και χαρακτηριζόταν από εξαιρετική ελευθεροστομία· χρονικά. την αρχαία κωμωδία διαδέχθηκε η *μέση* και η *νέα* κωμωδία, με διαφορετικό όμως περιεχόμενο και στοχεύσεις (β) το ίδιο θεατρικό είδος, όπως εξελίχθηκε στη νεότερη και σύγχρονη εποχή: ~ *ηθών* (είδος δραματικής κωμωδίας με πνευματώδη και εγκεφαλικό χαρακτήρα. που απεικονίζει και σατιρίζει τα ήθη και την κοινωνική συμπεριφορά) || *θρηνητική* ~ (γαλλικό αισθηματικό δράμα τού 18ου αιώνα με όχι πάντα εύθυμο περιεχόμενο) || *ιταλική* ~ *ή commedia dell'arte* (κωμωδία που βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό και συνδυάζει τον διάλογο με την παντομίμα) || ~ *μπαλλέτο* (αυτή που περιλαμβάνει χορευτικά εμβόλιμα) || ~ *παρεξηγήσεων* (αυτή που περιλαμβάνει χαρακτηριστικούς τύπους ηρώων. οι οποίοι εμπλέκονται σε περιπλοκές, γελοίες και εξωφρενικές καταστάσεις, αλλιώς *φαρσοκωμωδία*) **3.** (μτφ.) πράξη, ενέργεια. γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί το γέλιο ή ενέχει εμπαιγμό: *κάποτε πρέπει να τελειώσει αυτή η* ~ || *μιλούσα χωρίς να ξέρω πως όλα αυτά ήταν μία* ~ · ΦΡ. **παίζω κωμωδία** υιοθετώ υποκριτική συμπεριφορά για να επιτύχω στόχο. λέω ψέματα ΣΥΝ. προσποιούμαι, υποκρίνομαι. — (υποκ.) **κωμωδιούλα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωμῳδία* < *κωμῳδός* (βλ.λ.). Μέσω τού λατ. comoedia η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comedy, γαλλ. comédie, γερμ. Komödie κ.ά.].

κωμωδία - σατυρικό δράμα - ιλαροτραγωδία - φάρσα - φαρσοκωμωδία - μπουρλέσκ - παρωδία - κωμειδύλλιο. Το γέλιο είτε ως εκδήλωση χαράς και ψυχικής ευφορίας είτε ως όπλο στιγματισμού ανεπιθύμητων μορφών κοινωνικής, ηθικής ή πολιτικής συμπεριφοράς είναι ουσιαστικό κομμάτι τής ζωής και τής τέχνης τού ανθρώπου. Συνδέεται με ό,τι γενικότερα ονομάζεται **κωμωδία**. Με τον όρο **κωμωδία** δηλώνουμε γενικότερα κάθε μορφή λογοτεχνικού ή θεατρικού έργου που μέσα από τους χαρακτήρες των προσώπων και την πλοκή τού έργου σατιρίζει πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις τής κοινωνίας ή τού πολιτικού και γενικότερα τού δημόσιου βίου. με σκοπό να καυτηριάσει τα κακώς κείμενα και να διδάξει έμμεσα, διά τής γελοιοποίησης και τού γέλιου που προκαλεί. το σωστό και να διορθώσει κατά το δυνατόν τα κακώς έχοντα. Ήδη στην αρχαία ελληνική τραγωδία, στα τρία δράματα που διδάσκονταν προσετίθετο και πιο χαλαρό και ευχάριστο δράμα. το **σατυρικό δράμα**, στο οποίο περιλαμβάνονταν τα κωμικά στοιχεία των μύθων και στο οποίο γινόταν. τρόπον τινά. η απομυθοποίηση, η παρωδία των μυθικών προσώπων και πραγμάτων. Ήδη ορισμένα αρχαία δράματα (όπως λ.χ. η *Άλκηστις* τού Ευριπίδη) είχαν τον χαρακτήρα τής **ιλαροτραγωδίας**, τής φαιδράς όψης ορισμένων τραγικών στοιχείων (προσώπων, καταστάσεων). Με τη **φάρσα** περνάμε νωρίς σχετικά στη διακωμώδηση τύπων τής καθημερινής ζωής με έντονο το στοιχείο τής αυθαίρετης υπερβολής και των απίθα-

νων συγκυριακών καταστάσεων. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τις αστείες κωμικές σκηνές (= ιντερμέδια) που παρεμβάλλονταν ως παραγεμίσματα (< ρ. farcire = πληρώ, γεμίζω) στα «Θρησκευτικά Μυστήρια». Άλλη μορφή κωμωδίας, η «κωμωδία των διαθέσεων» (*comedy of humours*) έδωσε τη λ. **χιούμορ** από το λατ. humor, πληθ. humores «οι χυμοί τού σώματος» (αίμα – φλέγμα – κίτρινη χολή – μαύρη χολή), τα «υγρά» τού ανθρώπινου οργανισμού, των οποίων η εξισορρόπηση, όπως πίστευαν στον Μεσαίωνα, καθιστούσε τον άνθρωπο υγιή. Στην περίπτωση όμως που κάποιος από τους χυμούς υπερίσχυε, αυτός προσδιόριζε και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τού ατόμου (π.χ. φλεγματικός, χολερικός, μελαγχολικός τύπος). Με την εισαγωγή τού τραγουδιού στην κωμωδία διαμορφώνεται το **κωμειδύλλιο**, ενώ στα νεότερα χρόνια δημιουργούνται και διάφορα άλλα είδη κωμωδιών (**αισθηματική κωμωδία, δακρύβρεχτη κωμωδία, κωμική όπερα** κ.ά.). Ένα άλλο δημοφιλές είδος είναι η **παρωδία**, όπου ευτελίζεται και γελοιοποιείται κάτι σοβαρό και υψηλό (π.χ. ένας συγγραφέας, ένα είδος ή μια λογοτεχνική σχολή), συχνά με τρόπο αμείλικτο, χυδαίο, που συγγενεύει με το γαλλικό **μπουρλέσκ** (burlesque < ιταλ. burlesco < burla «κακόγουστο αστείο»). Τέλος, στο ελληνικό θέατρο δημιουργείται και μια ανάμικτη μορφή κωμωδίας, που στηρίζεται στη φάρσα (**φαρσοκωμωδία**).

κωμωδιογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει κωμωδίες, ο συγγραφέας (ή ποιητής) κωμωδιών ΣΥΝ. κωμωδοποιός.

κωμωδοποιός (ο/η) [αρχ.] ο κωμωδιογράφος.

κωμωδός (ο/η) (αρχαιοπρ.) **1.** ο ηθοποιός που ενσαρκώνει ήρωες κωμωδιών ΣΥΝ. κωμικός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που προκαλεί το γέλιο με διάφορα μέσα, που γελοιοποιεί ή εμπαίζει πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις κ.λπ. ΣΥΝ. γελωτοποιός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωμῳδός* < *κῶμος* (βλ.λ.) + *-ῳδός* < *ᾠδή*, πβ. *τραγ-ῳδός, ραψ-ῳδός, ψαλμ-ῳδός*].

κωνάριο (το) {κωναρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας τού μεσεγκεφάλου σε σχήμα κουκουναριού, ο οποίος επιτελεί κάποιες ενδοκρινικές λειτουργίες σχετικές με την έκκριση τής μελατονίνης (βλ.λ.) ΣΥΝ. επίφυση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *κῶνος* (βλ.λ.)].

κώνειο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό, μονοετές ή διετές, που απαντά στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, έχει γλαυκοπράσινο βλαστό, λευκά άνθη και χαρακτηριστική βαριά και δυσάρεστη οσμή, περιέχει δε ισχυρότατο δηλητήριο, που προκαλεί αρχικά παράλυση των κινητικών κέντρων και κατόπιν θάνατο από ασφυξία σε ανθρώπους και ζώα **2.** (συνεκδ.) το δηλητήριο που παράγεται από το παραπάνω φυτό και που χρησιμοποιήθηκε στην αρχαιότητα για τη θανάτωση των καταδικασμένων στην εσχάτη των ποινών: *ο Σωκράτης θανατώθηκε πίνοντας το ~* **3.** (μτφ.) η μεγάλη πίκρα που δοκιμάζει κανείς από τα λόγια ή τα έργα άλλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κώνειον*, πιθ. < *κῶνος* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι τα φύλλα τού φυτού μοιάζουν με τον καρπό τού πεύκου ή, κατ' άλλη ερμηνεία, επειδή παράγει μια όξουσα υγρή ουσία, η οποία έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με το ρετσίνι τού πεύκου].

κωνικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κώνο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κώνου: *~ όγκος* ΣΥΝ. κωνοειδής. — **κωνικ-ά / -ώς** επίρρ., **κωνικότητα** (η) [1897].

κωνίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα τού αμφιβληστροειδούς χιτώνα τού ματιού των σπονδυλωτών ζώων, με το οποίο γίνεται διάκριση των χρωμάτων υπό το έντονο φως τής ημέρας ΣΥΝ. κώνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cone, γαλλ. cône].

κωνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κώνο, που έχει σχήμα και μορφή κώνου ΣΥΝ. κωνικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κώνος (ο) **1.** ΜΑΘ. στερεό γεωμετρικό σώμα, που αποτελείται από κυκλική βάση και κυρτή επιφάνεια, η οποία απολήγει σε οξεία κορυφή: *ορθός / κόλουρος* (βλ.λ.) / *ελλειπτικός ~* **2.** (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σώμα έχει κωνοειδές σχήμα ή απολήγει σε κωνοειδή κορυφή: *~ ηφαιστείου / βουνού / στέγης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶνος*, αρχική σημ. «ο καρπός τού πεύκου, το κουκουνάρι», που συνδ. με σανσκρ. śāna- «ακονόπετρα», ρ. śi-śā-ti «ακονίζω», πιθ. και με λατ. cōs «ακόνι». Σύμφωνα με διαφορετική άποψη, πρόκειται για αρχ. δάνειο].

κωνοφόρος, -ος, -ο ΒΟΤ. **1.** αυτός που διαθέτει ή παράγει καρπούς σε σχήμα κώνου, δηλ. κουκουνάρια **2.** (α) **κωνοφόρος** (η) (ενν. *πεύκη*) το πεύκο (β) **κωνοφόρο** (το) κάθε ξυλώδες, πολυετές συνήθ. φυτό, που ευδοκιμεί σε ψυχρές και εύκρατες περιοχές, έχει βελονοειδή φύλλα, μικρά άνθη και σχηματίζει κουκουνάρια, μέσα στα οποία αποθηκεύονται και προστατεύονται η γύρη και τα σπέρματα· ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται το πεύκο, το έλατο, ο κέδρος, το κυπαρίσσι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κῶνος* + *-φόρος* < *φέρω*].

Κωνστάντζα (η) πόλη και λιμάνι τής ΝΑ. Ρουμανίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. Constanța, καθώς έλαβε το όνομά της από τον αυτοκράτορα Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος ξαναέκτισε την πόλη τον 4ο αι.].

Κωνσταντίνα (η) γυναικείο όνομα.

κω(ν)σταντινάτο (το) (λαϊκ.) χρυσό νόμισμα που παριστάνει κατά παράδοση τον Μ. Κωνσταντίνο και την Αγ. Ελένη στις δύο πλευρές του και φοριέται ως κόσμημα ή ως φυλαχτό: *φλουρί ~*.

Κωνσταντίνος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου (*~ ο Μέγας, ~ ο Παλαιολόγος*) και ηγεμόνων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κώστας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κωνσταντῖνος* < λατ. Constantinus < επίθ. constans «σταθερός, βέβαιος»].

Κωνσταντινούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} (τουρκ. Istanbul) η μεγαλύτερη πόλη και το σημαντικότερο λιμάνι τής ΒΔ. Τουρκίας, εκτεινόμενη και στις δύο πλευρές τού Βοσπόρου· υπήρξε η πρωτεύουσα τής Βυζαντινής και στη συνέχεια τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας· αποτελεί την έδρα τού Οικουμενικού Πατριαρχείου, που έχει κέντρο του τον Πατριαρχικό Οίκο στο Φανάρι και πανορθόδοξη ακτινοβολία ΣΥΝ. (παλαιότ.) Νέα Ρώμη, Πόλη, Βασιλεύουσα. — **Κωνσταντινουπολίτης** (ο), **Κωνσταντινουπολίτισσα** (η), **κωνσταντινουπολίτικος, -η, -ο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη, πανεπιστημιόπολη, πόλη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κωνσταντινούπολις*. Η πόλη βρίσκεται στη θέση τού αρχ. *Βυζαντίου* (βλ.λ.) και οφείλει το όνομά της στον Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος την ανακήρυξε πρωτεύουσα τού ανατολικού ρωμαϊκού κράτους το 330 μ.Χ. με την ονομασία Nova Roma «Νέα Ρώμη». Η τουρκική ονομασία Istanbul ανάγεται στη μεσν. φρ. *εἰς τὴν πόλιν*, που χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί αναφερόμενοι στην πρωτεύουσά τους. Η ονομασία Istanbul καθιερώθηκε ως επίσημη (αντί τού ονόματος *Κωνσταντινούπολη*) από το τουρκικό κράτος το 1926].

κώνωψ (ο) {κών-ωπος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ.) το κουνούπι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλο*** (*οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες*, Κ.Δ. Ματθ. 23, 24) για τους υποκριτές που επικρίνουν τα ασήμαντα σφάλματα και συγχωρούν ή παραβλέπουν βαρύτατα αμαρτήματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κουνούπι*].

κώπη (η) {κωπών} (αρχαιοπρ.) το κουπί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kōp-, εκτεταμ. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. *κάπτω* «καταπίνω, ξεσχίζω» και συνδέεται με λατ. capio «λαμβάνω», capulus «κουπί», γερμ. Happen «μπουκιά» κ.ά.].

κωπηλασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η προώθηση σκάφους στην επιφάνεια τού νερού με κατάλληλους χειρισμούς των κουπιών **2.** (γενικά) το να χειρίζεται κανείς κουπί ή κουπιά σκάφους **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένος τρόπος και μέθοδος χειρισμού των κουπιών: *αγγλική ~* **4.** ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο γίνεται αγώνας ταχύτητας μεταξύ ειδικών σκαφών (λέμβων), που προωθούνται με χειρισμό κουπιών.

κωπηλάτης (ο) [μτγν.] {κωπηλατών}, **κωπηλάτισσα** (η) {κωπηλατισσών} **1.** πρόσωπο που χειρίζεται τα κουπιά κινώντας σκάφος: *οι βενετσιάνικες γαλέρες είχαν καταδίκους για κωπηλάτες* ΣΥΝ. ερέτης, λαμνοκόπος **2.** (ειδικότ.) ο αθλητής που ασχολείται με το άθλημα τής κωπηλασίας. Επίσης (λαϊκ.) **κουπολάτης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, σύνθετος*.

κωπηλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την κωπηλασία ή τους κωπηλάτες: *~ αγώνες / όμιλος*.

κωπήλατος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που κινείται με κουπιά: *~ σκάφος*.

κωπηλατώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κωπηλατείς... | κωπηλάτησα} κινώ σκάφος με τη βοήθεια κουπιών ΣΥΝ. λάμνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωπηλατῶ (-έω)* < *κώπη* + *-ηλατῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ. κ. *ἐλατός*)].

-κωπος, -η (λόγ. -ος), **-ο** β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κουπιών: *δίκωπη βάρκα* || *οκτάκωπος λέμβος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-κωπον [σκάφος]*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κώπη* (βλ.λ.)].

Κως (η) {τής Κω, την Κω} **1.** νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ τής Καλύμνου και τής Νισύρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Κώτης** κ. (λόγ.) **Κώος** (ο), **Κώτισσα** κ. (λόγ.) **Κώα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κῶς*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατ. δάνειο. Η μυθολογία αποδίδει την ονομασία στη νύμφη *Κῶν*, θυγατέρα τού μυθικού βασιλιά τού νησιού Μέροπος. Κατά τη γενουατική κατοχή ονομαζόταν Lango (< άρθρο la + *τὴν Κῶ*), ενώ κατά την Τουρκοκρατία (1522-1912) είχε το όνομα Istanköy (< μεσν. *εἰς τὴν Κῶ*)].

κωσταντινάτο (το) → κω(ν)σταντινάτο

Κώστας (ο) → Κωνσταντίνος

κωφαλαλία (η) {χωρ. πληθ.} κώφωση που παρουσιάζεται είτε εκ γενετής είτε σε πολύ νεαρή ηλικία και έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση τής ομιλίας, εφόσον το άτομο που δεν ακούει τους ήχους τού περιβάλλοντος δεν μπορεί να τους αναπαραγάγει.

κωφάλαλος, -η, -ο [1897] ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από κωφαλαλία: *ίδρυμα / σωματείο / σχολή / γλώσσα κωφαλάλων*.

κωφεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κώφευσα} **1.** (α) είμαι κουφός (β) προσποιούμαι ότι δεν ακούω ΣΥΝ. κάνω τον κουφό **2.** μένω ασυγκίνητος σε παρακλήσεις, δεν δίνω προσοχή σε παρατηρήσεις ή συστάσεις ούτε υπακούω σε διαταγές: *η κυβέρνηση κωφεύει στις κραυγές διαμαρτυρίας τού λαού* || *οι αρμόδιοι κωφεύουν στις εκκλήσεις των περιοίκων για καθαρισμό των φρεατίων* ΣΥΝ. αδιαφορώ, μένω απαθής ΑΝΤ. ενδιαφέρομαι. — **κωφότητα** (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κωφός, -ή, -ό → κουφός

κωφότητα (η) → κωφεύω

κώφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η άμβλυνση και κυρ. η πλήρης απώλεια τής λειτουργίας τής ακοής (λ.χ. κατόπιν βλάβης στον έξω ακουστικό πόρο, στο τύμπανο, στην κοιλότητα τού τυμπάνου και στα ακουστικά οστάρια) ΣΥΝ. κωφότητα, (καθημ.) κουφαμάρα • **2.** ΓΛΩΣΣ. η τροπή άτονου ανοικτού φωνήεντος στο αντίστοιχο κλειστό (τού «ε» σε «ι», τού «ο» σε «ου»), που παρατηρείται στα βόρεια ιδιώματα τής Ν. Ελληνικής, λ.χ. *πιδί* (αντί *παιδί*), *κουπάδ'* (αντί *κοπάδι*) κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κώφωσις* < *κωφῶ* < *κωφός*].

κώχη (η) ▸ κόχη

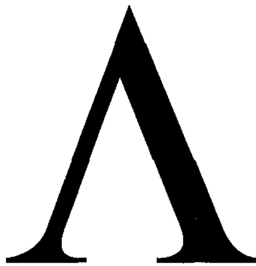

Λ, λ: λάμβδα / λάμδα / λάβδα, το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην προφορά τού γράμματος δεν υπάρχει ουσιώδης διαφορά –όπως συμβαίνει με άλλα γράμματα– ανάμεσα στην αρχαία και τη νεότερη προφορά του (για την ακρίβεια, ανάμεσα στον φθόγγο που δήλωνε το αρχαίο και το νεότερο γράμμα Λ). Αντίθετα, στην παράσταση τού γράμματος υπήρξε σημαντική διαφορά. Το προευκλείδειο αττικό λάμβδα ήταν περίπου όπως το λατινικό κεφαλαίο L (δηλ. το λάμβδα τού ελληνικού χαλκιδικού αλφαβήτου, που αποτέλεσε το μετέπειτα λατινικό αλφάβητο, αφού πρώτα μεταφέρθηκε στην Κ. Ιταλία), ενώ το ιωνικό και κορινθιακό πλησίαζαν προς το σχήμα τού γράμματος Γ με τη δεξιά κεραία να σχηματίζει οξεία γωνία. Με προέκταση αυτής τής κεραίας διαμορφώθηκε στο ευκλείδειο αττικό αλφάβητο (το αλφάβητο μετά το 403 π.Χ.) το συμμετρικό στις δύο κεραίες του Λ, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Είναι ενδιαφέρον ότι στο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.), που προηγήθηκε τής αλφαβητικής γραφής, **λάμβδα** και **ρω**, δηλ. και τα δύο «υγρά» λεγόμενα σύμφωνα, δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα (συμβατικά με το συλλαβόγραμμα τού **ρω**): re-u-ko = *λευκός*, me-ri = *μέλι*, αλλά e-ru-to-ro = *ερυθρός*. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα *λάμβδα* στο βορειοσημιτικό γράμμα lāmed (ή lāmedh), που δήλωνε πιθ. «τη βουκέντρα». Ο Γιάννης Ψυχάρης σε ειδική μελέτη του («Lamed et lambda» το 1912) υποστήριξε την εξής προέλευση τής ονομασίας τού γράμματος: *lamed* > **λάμδα* > *λάβδα* (το *μ* ετράπη σε *β* προ τού *δ*) > *λάμβδα* (με ανάπτυξη τού «παρασιτικού ερρίνου *μ*» όπως στα *Παφλαγόνες* > *Παμφλαγόνες*, *Ιάβλιχος* > *Ιάμβλιχος*). Η ανάπτυξη τού *μ* μπορεί να ερμηνευθεί απλούστερα ως αναλογική (παρετυμολογική) επίδραση από το *λαμβ-άνω*. Από το αρχαίο *λάμβδα* προήλθαν οι νεότεροι, απλοποιημένοι στην προφορά, τύποι **λάμδα** και **λάβδα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Λ, λ λάμβδα κ. λάμδα κ. λάβδα· το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *λάμβδα*, *αριθμός*).

λα (το/η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. νότα τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το σολ και πριν από το σι: *~ μινόρε / ματζόρε / δίεση*. [ΕΤΥΜ. < λατ. la, βλ. λ. *νότα*].

λάβα (η) {χωρ. πληθ.} φυσικό ρευστό και διάπυρο πετρογενές υλικό (μάγμα) από το εσωτερικό τής γης, που χύνεται στην επιφάνειά της με τις εκρήξεις των ηφαιστείων: *πυκνόρρευστη / καυτή / στερεοποιημένη / καταστροφική ~ || η ~ κάλυψε την Πομπηία μετά την έκρηξη τού Βεζουβίου*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lava «πλημμύρα» < ρ. lavare «πλένω» < λατ. lavo].

λαβαίνω ρ. → λαμβάνω

λάβαρο (το) {λαβάρ-ου | -ων} σημαία με ζωγραφικές ή κεντητές παραστάσεις, που αναρτάται σε κοντάρι με τρόπο που να κρέμεται προς τα κάτω: *εκκλησιαστικό* (με αγιογραφικές παραστάσεις) / *πολεμικό ~ || ~ συλλόγου / σωματείου || ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε το ~ τής επανάστασης στην Αγ. Λαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λάβαρον* < λατ. labarum «βασιλική σημαία»].

λάβδα (το) → λάμβδα

λαβδακισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ελαττωματική άρθρωση τού φθόγγου *λ* (λάμβδα).

λάβδανο (το) {λαβδάν-ου | -ων} καταπραϋντικό φάρμακο, που προέρχεται από επεξεργασία τού οπίου και θεραπεύει τους σπασμούς και τους πόνους τής κοιλιακής χώρας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. laudanum / lādanum / lēdanum < αρχ. *λήδανον* / *λάδανον*, σημιτ. δάνειο, πβ. αραβ. ladan, ασσυρ. ladunu].

λαβείν (το) {άκλ.} (στη λογιστική) ένδειξη στο δεξιό μέρος τού λογαριασμού, κάτω από την οποία εγγράφονται αυτά που έχει πάρει κανείς από τους άλλους, οι οφειλές ΣΥΝ. πίστωση ΑΝΤ. δούναι, χρέωση· ΦΡ. ***δούναι και λαβείν** (δοῦναι καὶ λαβεῖν)* (αρχαιοπρ.) (i) κάθε οικονομική συναλλαγή: *η επιχείρηση αποφάσισε να σταματήσει τα ~ με τις ύποπτες εταιρείες* ΣΥΝ. πάρε-δώσε, (λαϊκ.) αλισ(ι)βερίσι, νταραβέρι (ii) (κατ' επέκτ.) σχέση, συναναστροφή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαβεῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *λαμβάνω*].

λαβή (η) **1.** ειδικό εξάρτημα ή προεξοχή εργαλείου ή σκεύους, το οποίο μπορεί κανείς να το πιάσει και να το χειριστεί ή να κρατηθεί από αυτό: *κοκκαλένια / μεταλλική / ξύλινη / πορσελάνινη ~ || ~ δοχείου / πιστολιού / σπαθιού / τσεκουριού / αξίνας / αλετριού / μαχαιριού / στάμνας* ΣΥΝ. πιάσιμο, χερούλι, πόμολο (ντουλαπιού), (για αγγεία) αφτί, (για εργαλεία) στειλιάρι **2.** ΑΘΛ. τεχνική των αθλημάτων πάλης, με την οποία ο παλαιστής ακινητοποιεί τον αντίπαλό του ή τον μετακινεί όπως ο ίδιος θέλει, έχοντας πιάσει μέλος τού σώματός του με τα χέρια του: *η ριψοκίνδυνη ~ τού έδωσε την οριστική νίκη || επικίνδυνη / απαγορευμένη / αποτυχημένη ~* ΣΥΝ. πιάσιμο **3.** (μτφ.) αφορμή, πρόφαση· κυρ. στη ΦΡ. ***δίνω λαβή*** (για κάτι) δίνω σε κάποιον το δικαίωμα ή την αφορμή να πει ή να κάνει κάτι (εναντίον μου): *η στάση του δίνει λαβή για κάθε είδους σχόλια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαβ-*, από το οποίο και απρφ. αορ. β' *λαβεῖν* τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

λαβίδα (η) **1.** όργανο που αποτελείται συνήθ. από δύο όμοια σκέλη ενωμένα στη μία τους πλευρά και το οποίο χρησιμοποιείται για να πιάνουμε, να συγκρατούμε, να τραβούμε ή να μετακινούμε κάτι συγκρατώντας το μεταξύ των δύο ελεύθερων άκρων των σκελών του (λ.χ. η τσιμπίδα, η τανάλια, ο κόφτης, τα τσιμπίδια των φρυδιών κ.λπ.): *χειρουργική / μεταλλική / αποστειρωμένη ~ || ~ ηλεκτροκόλλησης || ~ για τα κάρβουνα / τον πάγο / τα γραμματόσημα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σκεύος που έχει σχήμα κουταλιού και με το οποίο ο ιερέας δίνει τη Θεία Μετάληψη: *χρυσή / πολύτιμη ~* ΣΥΝ. (οικ.) κουταλάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαβίς*, *-ίδος* < θ. *λαβ-*, από όπου και απρφ. αορ. β' *λαβεῖν* τού ρ. *λαμβάνω*].

λαβομάνο (το) η λεκάνη που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των χεριών και τού προσώπου· και συνεκδ. το έπιπλο που φέρει νιπτήρα: *πορσελάνινο / φορητό ~* ΣΥΝ. νιπτήρας. Επίσης **λαβομάνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lavamano < lavo «πλένω» + mano «χέρι»].

λάβρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** πολύ μεγάλη ζέστη· κυρ. στη ΦΡ. ***φωτιά και λάβρα*** βλ. λ. *φωτιά* **2.** (μτφ.) πολύ δυνατός έρωτας: *τον καίει ~ για τη Λενιώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. θηλ. τού αρχ. επιθ. *λάβρος* (βλ.λ.)].

λαβράκι (το) {χωρ. γεν.} (παλαιότ. ορθ. *λαυράκι*) (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ψάρι) **1.** ψάρι που ζει σε παράκτια ή υφάλμυρα νερά, έχει μήκος 70 εκατοστά, βάρος 10 έως 14 κιλά και αλιεύεται για το νόστιμο, λευκό του κρέας: *~ βραστό / ψητό* **2.** (μτφ.) μεγάλη και ανέλπιστη επιτυχία· κυρ. στη ΦΡ. ***πιάνω / βγάζω λαβράκι*** ανακαλύπτω κάτι σημαντικό· (για δημοσιογράφο) βγάζω σημαντική είδηση: *ο ρεπόρτερ έπιασε λαβράκι: βρήκε τον άνθρωπο-κλειδί στην υπόθεση τού φόνου* ΣΥΝ. κελεπούρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαβράκιον*, υποκ. τού αρχ. *λάβραξ*, *-ακος* < *λάβρος*].

λάβρος, -α, -ο αυτός που έχει μεγάλη ορμή: *κατέφθασε λάβρος στο γραφείο κι άρχισε να ωρύεται || ~ ο υπουργός επετέθη με οξείς χαρακτηρισμούς κατά των επικριτών του* ΣΥΝ. ακάθεκτος, ασυγκράτητος, ορμητικός, φουριόζος ΑΝΤ. ήπιος, χαλαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνδ. με τους αρχ. τ. *λαβεῖν* (βλ.λ.) και *λάζομαι* «λαμβάνω, αποκτώ», ενώ κατ' άλλη άποψη, συνδέεται με το λατ. rabies «ορμή» μέσω ανομοιώσεως: **ράβρος* > *λάβρος* (άποψη λιγότερο πιθανή)].

λαβυρινθίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού ομώνυμου τμήματος τού αφτιού, τού λαβυρίνθου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. labyrinthitis].

λαβύρινθος (ο) {λαβυρίνθ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΥΘΟΛ. η κατοικία τού Μινώταυρου (βλ.λ.) στην Κρήτη, την οποία κατασκεύασε ο Δαίδαλος και την οποία αποτελούσαν πολύπλοκοι διάδρομοι, πολλοί από τους οποίους ήταν αδιέξοδοι, ενώ μόνον ένας οδηγούσε από το κέντρο στην έξοδο (βλ. κ. λ. *μίτος*) **2.** (μτφ.) φυσικός χώρος ή κτήριο περίπλοκης κατασκευής, όπου είναι δύσκολο να προσανατολιστεί κανείς και να κινηθεί χωρίς να χαθεί: *η κατασκευή ήταν σύγχρονη, αλλά αποτελούσε λαβύρινθο για τον απλό επισκέπτη* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε παρουσιάζει περιπλοκότητα και δυσκολία ως προς την κατανόηση, την παρακολούθηση ή την επίλυσή του: *χάθηκε στον ~ τής γραφειοκρατίας και δεν βρήκε το δίκιο του* ΣΥΝ. δαίδαλος, αδιέξοδο ΑΝΤ. ευκολία, απλότητα • **4.** ΙΑΤΡ. το εσωτερικό μέρος τού ανθρώπινου αφτιού, που αποτελείται από τον κοχλία και την αίθουσα με τους ημικυκλικούς σωλήνες: *φλεγμονή / πόνος / τραυματισμός τού λαβυρίνθου*. — **λαβυρινθικός, -ή, -ό** (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. da-pu-ri-to, με προβληματική ανάγνωση), λ. προελλην., όπως φαίνεται από το επίθημα *-ινθος*. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *λάβρυς*, το οποίο αποτελεί το λυδικό όνομα για τον αμφίστομο πέλεκυ, οπότε η λ. *λαβύρινθος* θα προσδιόριζε έναν χώρο εξουσίας, ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται στο αρχ. *λαύρα* «πέρασμα, λιθόστρωτος δρόμος». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. labyrinth, γαλλ. labyrinthe κ.ά.].

λαβυρινθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λαβυρινθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι όμοιος με λαβύρινθο, δαιδαλώδης, χωρίς διέξοδο **2.** (μτφ.) ακαταλαβίστικος, πολύπλοκος ή μπερδεμένος: *οι ~ δια-*

δικασίες τής γραφειοκρατίας || *η ~ δομή τού υπουργείου* ΣΥΝ. δαιδαλώδης. Επίσης **λαβυρινθοειδής,** -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λαβωματιά (η) (εκφραστ.) **1.** ο τραυματισμός ή η πληγή από όπλο ή μαχαίρι: *είχε μια μικρή ~ στο στήθος* ΣΥΝ. λάβωμα, τραύμα **2.** (μτφ.) κάθε ψυχικό τραύμα και ιδ. ο ερωτικός καημός: *τού έρωτα οι ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντάλκάς, σεβντάς, μεράκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λάβωμα, -ατος* + *-ιά*].

λαβώνω ρ. μετβ. {λάβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τραύμα με όπλο ή μαχαίρι: *τον λάβωσαν τα βόλια τού εχθρού* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή, συνήθ. απογοήτευση ή ερωτικό καημό: *με λάβωσε η ματιά της* ΣΥΝ. πληγώνω, ταράζω, αναστατώνω **3.** (η μτχ. **λαβωμένος,** *-η, -ο*) αυτός που έχει πληγωθεί· ο τραυματίας: *«οι ~ με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια»* (Οδ. Ελύτης). — **λάβωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λαβή*, επειδή η λαβή με βίαιο τρόπο μπορεί να προκαλέσει σωματική βλάβη].

λαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος άζυμου ψωμιού με σουσάμι στην επιφάνειά του, σχήματος επίπεδου και ελλειψοειδούς, που τρώγεται παραδοσιακά την Καθαρά Δευτέρα: *πατροπαράδοτη ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάγανον* «λεπτή πίτα» (με αλλαγή γένους) < αρχ. *λαγαίω* «απολύω, αφήνω – χαλαρώνω» < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. laxus (> γαλλ. lâche), laxare «χαλαρώνω, αφήνω» (> γαλλ. laisser, ισπ. dejar), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός», αγγλ. slack κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός, λάγ-νος, λαγ-ών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.-λαϊκ.) καθαρίζω υγρό από ξένα σώματα, το κάνω διαυγές: *~ το νερό / το κρασί* ΣΥΝ. φιλτράρω, ραφινάρω, διυλίζω, λαμπικάρω ♦ **2.** (αμετβ.) (για υγρό) γίνομαι διαυγής, ολοκάθαρος: *λαγάρισε το νερό.* — **λαγάρισμα** (το) [μεσν.].

λαγαρός, -ή, -ό αυτός που είναι απαλλαγμένος από ξένα σώματα: *~ νερό / κρασί / χρυσάφι / ασήμι* ΣΥΝ. καθαρός, διαυγής, διαφανής, λαμπίκος, αμιγής, ατόφυος ΑΝΤ. θολός, αφιλτράριστος. — **λαγαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαγαίω* «απολύω, αφήνω – χαλαρώνω» < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σανσκρ. ślakṣṇá- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lâche), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός - αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρ. *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λάγ-νος, λαγ-ών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγγεύω ρ. αμετβ. {λάγγ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κυρ. στη μτχ. **λαγγεμένος,** *-η, -ο*) νιώθω και εκδηλώνω ερωτισμό, λιγώνομαι από πόθο: *λαγγεμένη ματιά / Ανατολή* ΣΥΝ. λιγώνομαι, ποθώ. — **λάγγεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαγγάζω* «ενδίδω, υποχωρώ» < *sl̥(n)g-, συνεσταλμ. βαθμ. (με έρρινο ένθημα -n-) τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. langueo «ατονώ, χαλαρώνω» (> γαλλ. languir), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός» κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός, λάγ-νος, λαγ-ών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγήνι κ. **λαήνι** [μεσν.] (το) {λαγην-ιού | -ιών} μικρό, πήλινο, γυάλινο ή μετάλλινο δοχείο με στενό στόμιο και δύο χερούλια, που χρησιμοποιείται συνήθ. για τη μεταφορά, αποθήκευση και διατήρηση υγρών, κυρ. νερού: *σπασμένο / γεμάτο ~* ΣΥΝ. σταμνί, (επίσ.) υδρία. — (μεγεθ.) **λαγήνα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαγύνιον*, υποκ. τού αρχ. *λάγυνος* / μτγν. *λάγηνος*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. lahanni «φιάλη», το οποίο είναι δάνειο από την ακκαδική].

λαγιαρνί (το) {λαγιαρν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αρνί με μαύρο τρίχωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λάγιος* (βλ.λ.) + *αρνί*].

λάγιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) (για πρόβατα) αυτός που έχει σκούρο τρίχωμα· (κατ' επέκτ.-σπάν.) μελαμψός, σκούρος: *~ πρόβατο / πρόσωπο* ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. άσπρος, λευκός.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. laj «ψαρός». Έχει προταθεί η σύνδεση με αρωμ. laiŭ].

Λαγκαδάς (ο) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. < *λαγκάδι*].

λαγκάδι (το) {λαγκαδ-ιού | -ιών} κοιλάδα, φαράγγι ιδ. δασώδες, ανάμεσα σε βουνά ή λόφους ή σε απότομο έδαφος: *βαθύ / απότομο / ξερό ~* || *«λάμπει ο ήλιος στα βουνά, λάμπει και στα ~»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης **λαγκάδα** [μεσν.] κ. **λαγκαδιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. υποκ. τού *λαγκάς, -άδος* «κοιλάδα» < *λάγκος* < αρχ. *λάκκος*. Κατ' άλλη άποψη, < **λακκάδιον*, υποκ. τού αρχ. *λάκκος*, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή τής λ. σε αρχ. σλαβ. lang «χαράδρα». Δεν ευσταθεί η εκδοχή περί συμφυρμού των λ. *λάκκος* και *άγκος* «χαράδρα», καθώς και η αναγωγή σε **λογγάδιον*, υποκ. τού *λόγγος*].

λαγνεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η διαρκής και έντονη επιθυμία για ερωτική συνεύρεση, η έντονη έκφραση ερωτισμού: *τον κοίταξε με μάτια γεμάτα ~* ΣΥΝ. φιληδονία, ηδυπάθεια.

λάγνος, -α, -ο **1.** αυτός που τον διακρίνει η διαρκής διάθεση για σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. ερωτιάρης, ηδυπαθής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός, εγκρατής **2.** αυτός που προκαλεί ερωτικό πόθο, που εκφράζει ερωτισμό: *~ κορμί / βλέμμα* ΣΥΝ. φιλήδονος, προκλητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», για το οποίο βλ. λ. *λαγαρός*. Η ετυμολογία δείχνει ότι η αρχική σημ. τής λ. *λάγνος* θα ήταν «αυτός που εγκαταλείπεται εξ ολοκλήρου στις ηδονές, ο έκλυτος»].

λαγοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {λαγοκοιμήθηκα} κοιμάμαι πολύ ελαφρά (με αποτέλεσμα να ξυπνάω με το παραμικρό) ΣΥΝ. μισοκοιμάμαι, κοιμάμαι με το ένα μάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

λαγόνα (η) (συνήθ. στον πληθ.) ΙΑΤΡ. καθένα από τα πλάγια μέρη τής λεκάνης. Επίσης **λαγόνι** (το). — **λαγόνιος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαγών, -όνος (ή / ὁ)* < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. αρχ. γερμ. slinc, αρχ. αγγλ. slæc, αρχ. ιρλ. lacc κ.ά. Ομόρρ. *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λαγ-αρός, λάγ-νος, λήγ-ω* κ.ά.].

λαγοπόδαρο (το) **1.** το πόδι τού λαγού **2.** το κομμένο άκρο τού ποδιού σκοτωμένου λαγού, το οποίο θεωρείται ότι φέρνει τύχη και χρησιμοποιείται ως φυλαχτό.

λαγοπόδαρος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που είναι γρήγορος στα πόδια ΣΥΝ. γοργοκίνητος, γοργοπόδαρος ΑΝΤ. αργοκίνητος, αργός.

λαγοπροβιά (η) η προβιά, το τομάρι τού λαγού ΣΥΝ. λαγοτόμαρο.

λαγός (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1.** τετράποδο θηλαστικό μικρού μεγέθους με μεγάλα όρθια αφτιά, που ζει στην εξοχή και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του, γνωστό για την ταχύτητά του και συνώνυμο τής δειλίας· ΦΡ. (α) ***γίνομαι λαγός*** εξαφανίζομαι τρέχοντας πολύ γρήγορα, σαν λαγός ΣΥΝ. γίνομαι Λούης ΑΝΤ. περπατάω σαν χελώνα (β) ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** βλ. λ. *άλλος* (γ) ***τάζω (σε κάποιον) λαγούς με πετραχήλια*** βλ. λ. *πετραχήλι* (δ) ***βγάζω λαγό*** ανακαλύπτω κάτι πολύ σημαντικό (για μια έρευνα, υπόθεση κ.λπ.): *ο ρεπόρτερ έβγαλε λαγό στην υπόθεση τής δολοφονίας τού υπουργού* ΣΥΝ. πιάνω λαβράκι (ε) (παροιμ.) ***λαγός τη φτέρη έσειε κακό τής κεφαλής του / τού κεφαλιού του*** για πρόσωπο τού οποίου η απροσεξία ή η επιπολαιότητα αποβαίνει εις βάρος του **2.** φαγητό με το κρέας τού παραπάνω ζώου: *~ στυφάδο* **3.** ΑΘΛ. (αργκό) ο αθλητής που στους αγώνες δρόμου, κυρ. μεγάλων αποστάσεων, φεύγει μπροστά και προπορεύεται, δίνοντας τον ρυθμό στην κούρσα, αλλά δεν τερματίζει στις πρώτες θέσεις. — (υποκ.) **λαγουδάκι** (το), **λαγουδίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαγώς / λαγῶς* < *λαγωός*, πιθ. < **λαγ(ο)-ωſ[υσ]ός* «αυτός που έχει μαλακά / χαλαρά αφτιά» < **λάγος* «χαλαρός» (βλ. λ. *λαγαρός*) + *οὖς* «αφτί», οπότε πρόκειται για περιγραφικό σύνθετο, που ομοιάζει σημασιολογικά με τα οσετ. tärqūs «λαγός» (κατά γράμμα «μακριά αφτιά»), περσ. xargōš «αφτιά γαϊδάρου», βερβερ. butmerzgin «ζώο με μακριά αφτιά»].

λαγοτόμαρο (το) το τομάρι τού λαγού ΣΥΝ. λαγοπροβιά.

λαγουδέρα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το μακρόστενο (σιδερένιο ή ξύλινο) στέλεχος, με το οποίο κινεί κανείς το πηδάλιο βάρκας, γενικότ. μικρού σκάφους: *ξύλινη / βαριά ~* ΣΥΝ. δοιάκι.
[ΕΤΥΜ. Ονομάστηκε έτσι επειδή αρχικώς έμοιαζε με το ραβδί που χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι των λαγών].

λαγούμι (το) {λαγουμ-ιού | -ιών} κάθε υπόγειο όρυγμα, συχνά για την αποχέτευση, τη λειτουργία ορυχείου ή την τοποθέτηση εκρηκτικών: *τα ποντίκια σκάβουν λαγούμια* || *οι πολιορκημένοι βγήκαν έξω από την πόλη μέσα από τα ~* ΣΥΝ. υπόνομος, οχετός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lağım].

λαγουμ(ι)τζής (ο) {λαγουμ(ι)τζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ανοίγει υπόγειες στοές ή τοποθετεί εκρηκτικά μέσα σε αυτές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lağımcı].

λαγούτο (το) → λαούτο

λαγύνι (το) → λαγήνι

λαγωνικό (το) **1.** σκύλος ειδικά εκπαιδευμένος για να κυνηγά θηράματα: *έξυπνο / εκπαιδευμένο / γρήγορο ~* ΣΥΝ. ζαγάρι, κυνηγόσκυλο **2.** (μτφ.) αστυνομικός που διακρίνεται για την ικανότητά του να εξιχνιάζει εγκλήματα και να εντοπίζει εγκληματίες ή δημοσιογράφος που ανακαλύπτει κάποια σημαντική είδηση: *τα ~ τής Ασφάλειας βρήκαν την άκρη τού μυστηριώδους φόνου* ΣΥΝ. τζιμάνι, άσος, σαΐνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λακωνικός (κύων)*, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *λαγός*].

λαγώφθαλμος (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. πάθηση τού οφθαλμού, κατά την οποία τα βλέφαρα δεν κλείνουν (δηλ. είναι μισάνοιχτα) κατά τον ύπνο **2.** αυτός που πάσχει από λαγώφθαλμο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lagophthalmie < lagophthalme < μτγν. *λαγώφθαλμος* < αρχ. *λαγώς* + *ὀφθαλμός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

λαγώχειλος (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. δυσπλασία τού άνω χείλους, που χαρακτηρίζεται από κάθετη, έκκεντρη σχισμή που ξεκινάει από τη μύτη και φτάνει στο άνω χείλος **2.** αυτός που πάσχει από τη παραπάνω δυσπλασία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαγώχειλος* < αρχ. *λαγω-ός* (> *λαγός*) + *χεῖλος*].

λαδάδικο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το εργοστάσιο παραγωγής λαδιού ή το κατάστημα όπου πωλείται λάδι ΣΥΝ. (επίσ.) ελαιοπωλείο.

λαδάς (ο) {λαδάδες} (λαϊκ.) **1.** ο έμπορος (ή και ο παραγωγός) λαδιού ΣΥΝ. λαδέμπορος **2.** ΝΑΥΤ. αυτός που φροντίζει για τα λάδια στις μηχανές ΣΥΝ. θερμολαδάς.

λαδέμπορος (ο) {λαδεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται λάδι ΣΥΝ. ελαιοπώλης, (λαϊκ.) λαδάς. Επίσης (λαϊκ.) **λαδέμπορας.**

λαδερό (το) **1.** το δοχείο που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και το σερβίρισμά του: *γυάλινο / παραδοσιακό ~* ΣΥΝ. λαδικό, ροΐ **2.** μικρό δοχείο με λιπαντική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λίπανση των μηχανών ΣΥΝ. λαδωτήρι, λιπαντήρας ● **3.** καθένα από τα λαδερά φαγητά (βλ. λ. *λαδερός*).

λαδερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι πλούσιος σε λάδι ΣΥΝ. ελαιώδης **2.** (στη μαγειρική) αυτός που έχει παρασκευαστεί μόνο με ελαιόλαδο, χωρίς άλλα λιπαρά ή βούτυρο· (συνεκδ.) ο νηστήσιμος: *τα ~ φαγητά* (φασολάκια, μπάμιες, αρακάς κ.λπ.) *χαρακτηρίζουν τη μεσογειακή κουζίνα.*

λαδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει μουντό πράσινο χρώμα, σαν αυτό τού λαδιού: *~ ύφασμα* ΣΥΝ. χακί **2.** ***λαδί*** (το) το ίδιο το μουντό πράσινο χρώμα τού λαδιού.

λάδι (το) {λαδ-ιού | -ιών} **1.** το εδώδιμο, παχύρρευστο υγρό που παράγεται από τη σύνθλιψη και την κατεργασία των καρπών τής ελιάς:

ταγγισμένο / παρθένο (από την πρώτη έκθλιψη τού ελαιοκάρπου. το οποίο πληροί καθορισμένα κριτήρια· θεωρείται εκλεκτή τροφή) / *ραφιναρισμένο* (ή *εξευγενισμένο*· από την επεξεργασία κατώτερης ποιότητας ελαιοκάρπων, ώστε να πλησιάζει την ποιότητα τού καθαρού λαδιού) / *αγνό / εδώδιμο* (μείγμα εξευγενισμένου και παρθένου λαδιού) / *θρεπτικό / νοθευμένο* ~ ΣΥΝ. ελαιόλαδο, έλαιο· ΦΡ. (α) ***βγάζω το λάδι (κάποιου)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρία: *μου 'βγαλε το λάδι όλη μέρα. τραβώντας με απ' το ένα μαγαζί στο άλλο* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ. καταπονώ. βασανίζω. ξεθεώνω ΑΝΤ. ξεκουράζω (β) ***μου βγαίνει το λάδι*** υφίσταμαι ταλαιπωρίες: *μου βγήκε το λάδι από την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι (γ) (λαϊκ.) ***βγαίνω λάδι*** καταφέρνω να αθωωθώ, να αποφύγω την καταδίκη ή γενικότ. να μη θεωρηθώ υπεύθυνος (για κάτι): *οι κατηγορίες ήταν σοβαρές, αλλά τελικά βγήκε λάδι* || *δεν φτάνει που κάνει ένα σωρό παρανομίες. βγαίνει κι από πάνω λάδι όποτε προκύψει θέμα* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι. αθωώνομαι (δ) ***βάζω λάδι (σε κάποιον)*** (i) αλείφω (κάποιον) με αντηλιακό (ii) γίνομαι νοννός, βαφτίζω: *λένε ότι παίρνεις τις συνήθειες αυτού που σου βάζει το λάδι* ΣΥΝ. λαδώνω (ε) (μτφ.) ***ρίχνω λάδι στη φωτιά*** προκαλώ την αναζωπύρωση τής έντασης, ιδ. στις σχέσεις ανθρώπων. οξύνω τα πνεύματα: *με τα λόγια που είπε. έριξε λάδι στη φωτιά κι άναψε ο καβγάς* || *είναι που είναι εκνευρισμένος, μη ρίχνεις λάδι στη φωτιά, λέγοντάς του κι άλλα* ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ. καταπραΰνω (στ) ***βγάζω από την πέτρα λάδι*** δεν αφήνω ευκαιρία ανεκμετάλλευτη (ζ) ***φάε λάδι κι έλα βράδυ*** για τις αφροδισιακές ιδιότητες που αποδίδονται στο ελαιόλαδο (η) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* **2.** (α) (ειδικότ.) ρευστό στους 20°C προϊόν που αποτελείται από γλυκερίδια διαφόρων λιπαρών οξέων φυτικής ή ζωικής προέλευσης και μπορεί να περιέχει σε μικρές ποσότητες φωσφατίδια. ασαπωνοποίητα συστατικά και ελεύθερα λιπαρά οξέα (β) κάθε υλικό με ελαιώδη υφή. το οποίο μπορεί να έχει φυτική, ζωική. ορυκτή ή χημική προέλευση και ποικίλες χρήσεις (λ.χ. ως λιπαντικό. αντηλιακό κ.ά.): *βιομηχανικό / ορυκτό / υδρογονωμένο* ~ || ~ *μαυρίσματος / για τη μηχανή τού αυτοκινήτου* || *ο δρόμος είχε λάδια και το μηχανάκι ανατράπηκε* ΣΥΝ. έλαιο • **3.** (α) η τεχνική τής ελαιογραφίας. σύμφωνα με την οποία ο πίνακας ζωγραφίζεται με χρώματα διαλυμένα στο λάδι: *εκθέτει πίνακες σε ~ και ακουαρέλες* ΣΥΝ. ελαιογραφία, λαδομπογιά ΑΝΤ. υδρογραφία. ακουαρέλα (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πίνακας που έχει ζωγραφιστεί με την παραπάνω τεχνική: εκθέτει *λάδια* και *παστέλ* • **4.** (ως επίθ. για τη θάλασσα) γαλήνιος, ακύμαντος: *μετά την καταιγίδα η θάλασσα ήταν ~.* — (υποκ.) **λαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐλάδιον*. υποκ. τού αρχ. *ἔλαιον* (βλ.λ.). Η φρ. *ρίχνω λάδι στη φωτιά* αποδίδει τη γαλλ. jeter de l'huile sur le feu].

λαδιά (η) **1.** λεκές από λάδι: *ένα πουκάμισο γεμάτο λαδιές* ΣΥΝ. κηλίδα **2.** (καθημ.) πράξη που δεν είναι σύμφωνη με τους ηθικούς κανόνες ή/και με τον νόμο: *την έχει κάνει τη ~ του. γι' αυτό έχει τέτοιο ένοχο ύφος* ΣΥΝ. ατασθαλία. κομπίνα, απατεωνιά.

λαδικό (το) **1.** μικρό δοχείο για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού: *γυάλινο / παραδοσιακό / πήλινο / γεμάτο / τενεκεδένιο* ~ ΣΥΝ. λαδερό. ροΐ **2.** μικρό δοχείο με λάδι για λίπανση μηχανημάτων. λαδωτήρι.

λαδίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική γεύση και μυρωδιά τού ελαιολάδου: *έντονη / ενοχλητική ~.*

λαδόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαρτί χαμηλής ποιότητας, που δεν απορροφά νερό ή υγρασία και χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα, καθώς και στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική: *αντί για τραπεζομάντηλα έστρωναν τα τραπέζια με λαδόκολλες* || *τύλιξε το κρέας στη ~ και το έβαλε στον φούρνο* ΣΥΝ. λαδόχαρτο.

λαδολέμονο (το) {χωρ. πληθ.} σάλτσα από λάδι και λεμόνι, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική για να νοστιμίζει τα κρεατικά και τα ψάρια: *ψάρι ~.*

λαδομπογιά (η) (καθημ.) το ελαιόχρωμα (βλ.λ.): *ζωγραφική με λαδομπογιές* || *οι τοίχοι τής κουζίνας βάφτηκαν με ~* ΣΥΝ. ελαιόχρωμα. λάδι ΑΝΤ. υδρόχρωμα, νερομπογιά, πλαστικό. — **λαδομπογιατίζω** ρ.

λαδόξιδο (το) [μεσν.] **1.** σάλτσα από λάδι και ξίδι, που χρησιμεύει για να νοστιμίζει κυρ. σαλάτες: *αφού ανακατέψετε όλα τα υλικά, προσθέτετε ~ για τη γεύση*· ΦΡ. ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* • **2.** σύνολο σκευών που προορίζονται για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και ξιδιού: *φέρε το ~ και το αλατοπίπερο στο τραπέζι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

λαδόπανο (το) το ύφασμα με το οποίο τυλίγουν και σκουπίζουν τα μωρά, αμέσως μόλις τα βαφτίσουν: *μαλακό / άσπρο / μάλλινο ~.*

λαδοπαστέλ (το) {άκλ.} χρώμα ζωγραφικής τριμμένο μέσα σε μαστίχα και ανακατεμένο με νέφτι. σπαρματσέτο και λάδι παπαρούνας. σκληρότερο από τα κοινά παστέλ. που χρησιμοποιείται σε σκληρό χαρτί, χαρτόνι ή μουσαμά. κυρ. στα προσχέδια για ελαιογραφίες ή έργα με ακρυλικά.

λαδορίγανη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα λαδιού με ρίγανη ως καρύκευμα σε κρεατικά ή ψάρια.

λαδοτύρι (το) {λαδοτυρ-ιού | -ιών} ημίσκληρο λιπαρό τυρί. που παράγεται κυρ. στα νησιά.

λαδόχαρτο (το) χαμηλής ποιότητας χαρτί. σκληρό και αδιάβροχο, η λαδόκολλα: *τύλιξε το κρέας σε ~.*

λαδόψωμο (το) ψωμί αλειμμένο με λάδι: *μόλις έβγαινε το πρώτο λάδι τής χρονιάς, τα παιδιά χόρταιναν ~!*

λάδωμα (το) {λαδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η επάλειψη τού νεοφώτιστου με αγιασμένο λάδι κατά τη βάπτιση από τον ανάδοχο **2.** η επάλειψη με λάδι ή λιπαντικό υλικό των τμημάτων ή των εξαρτημάτων μηχανής ή αντικειμένου: *το ~ τής κλειδαριάς* **3.** το λέκιασμα από λάδι: *το ~ τής ποδιάς* **4.** (μτφ.) η παράνομη ή ύποπτη προσφορά χρημάτων σε αρμόδιο, ώστε να μεροληπτήσει υπέρ αυτού που κάνει την προσφορά: *όπου δεν τα καταφέρνει με τον σταυρό. προχωρεί με το ~* ΣΥΝ. εξαγορά. δωροδοκία. — (υποκ.) **λαδωματάκι** (το).

Λάδωνας (ο) παραπόταμος τού Αλφειού τής Πελοποννήσου. που πηγάζει από τα Αροάνια. Επίσης **Λάδων** {Λάδων-ος. -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λάδων, -ωνος*, πελασγ. αρχής. αγν. ετύμου].

λαδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λάδω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αλείφω με λάδι: *λαδώνετε καλά τα φύλλα. προτού τοποθετήσετε τη γέμιση*· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***λαδώνω τ' άντερό μου*** τρώω: *πάμε στην ταβέρνα να λαδώσουμε τ' άντερό μας* (β) (μτφ.) ***λαδωμένος ποντικός*** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με άλουστα και λαδωμένα μαλλιά **2.** προκαλώ λεκέ από λάδι: *λάδωσε το καλό του κουστούμι* ΣΥΝ. λεκιάζω **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (λαϊκ.) αλείφω με αγιασμένο λάδι αυτόν που βαπτίζεται: *ο νοννός λαδώνει τον νεοφώτιστο* **4.** (συνεκδ.) βαπτίζω, γίνομαι ανάδοχος: *πήρε τις παραξενιές αυτού που τον λάδωσε* ΣΥΝ. βάζω λάδι. βαπτίζω **5.** βάζω λιπαντική ουσία σε εξάρτημα μηχανής ή επιφάνεια για προστασία από τριβές: ~ *την κλειδαριά* || ~ *τους μεντεσέδες για να μην τρίζει η πόρτα* ΣΥΝ. λιπαίνω. γρασσώνω **6.** (μτφ.) προσφέρω παρανόμως χρήματα ή δώρα σε αρμόδιο, ώστε να επηρεάσω τη γνώμη του και να μεροληπτήσει υπέρ μου: *μέλη τής επιτροπής λαδώθηκαν κι έτσι κέρδισε τον διαγωνισμό η εταιρεία με τα χαμηλότερης ποιότητας προϊόντα* ΣΥΝ. εξαγοράζω. δωροδοκώ ♦ **7.** (αμετβ.) εκκρίνω λιπαρή ουσία: *ορισμένοι τύποι μαλλιών λαδώνουν εύκολα.*

λαδωτήρι (το) {λαδωτηρ-ιού | -ιών} μικρό δοχείο όπου τοποθετείται λιπαντική ουσία.

Λαέρτης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας τού Οδυσσέα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ΛαFο-έρ-της* < *λαός* (βλ.λ.) + θ. *-ερ-* τού ρ. *ἐρ-έθω* (βλ. λ. *ερεθίζω*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που ερεθίζει τον λαό (προς μάχη)»].

λαζάνι (το) {λαζανιών} **1.** ζυμαρικό σε μορφή πλατιάς μακρόστενης επίπεδης λωρίδας **2.** ***λαζάνια*** (τα) φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά και την προσθήκη τυριών. κρέμας γάλακτος κ.ά.: *λαζάνια με σπανάκι / στον φούρνο / με αβγά.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. lasagna < δημώδ. λατ. lasania < λατ. lasanum «αγγείο» < αρχ. *λάσανον* «δοχείο, τρίποδας». αγν. ετύμου].

λαζαρέτο (το) (παλαιότ.) το λοιμοκαθαρτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lazzareto < Nazareto (κατά παρετυμολ. προς το παλαιότ. lazzaro «επαίτης»), από το λοιμοκαθαρτήριο Santa Maria di Nazaret].

λαζαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) είδος παλιού εμπροσθογεμούς τουφεκιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lazarina, από το όν. τού κατασκευαστή].

Λάζαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον αδελφό τής Μαρίας και τής Μάρθας. τον οποίο ανέστησε ο Χριστός *(η ανάσταση τού Λαζάρου)* **2.** ως προσφώνηση προσώπου που σώθηκε ανέλπιστα από τον θάνατο ή προσώπου εξαιρετικά καχεκτικού· ΦΡ. ***αναστήθηκε σαν τον Λάζαρο*** για πρόσωπο που σώθηκε από βέβαιο θάνατο μετά από επικίνδυνη ασθένεια και μακρά ταλαιπωρία **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. εξελληνισμένος τ. τού ονόματος *Ἐλεάζαρ* < εβρ. El'āzar «ο Θεός έχει βοηθήσει»].

Λαζός (ο) καθένας από τους αποίκους τής Λαζικής, περιοχής τού Λ. Εύξεινου Πόντου, που εκχριστιανίστηκαν επί Ιουστινιανού και εξισλαμίστηκαν από τους Οθωμανούς τον 15ο αι. — **Λαζόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή τής *Λαζικής* (τουρκ. Lazistan) οφείλει το όνομά της στην καυκασιανή γλώσσα Λαζ (χωρίς σύστημα γραφής). αγν. ετύμου].

λάζος (ο) μαχαίρι με πτυσσόμενη λάμα. που φυλάσσεται μέσα στη λαβή: *τραβάω τον λάζο* ΣΥΝ. σουγιάς. Επίσης **λάζο** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < κύρ. όν. *Λάζος* < *Λάζαρος*. επειδή τέτοιο μαχαίρι θεωρείται ότι έφεραν κατά τις Σταυροφορίες οι μοναχοί τού Αγίου Λαζάρου].

λαζούρα (η) είδος παχύρρευστου βερνικιού.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζούρι (το) {λαζουρ-ιού | -ών} **1.** λαζουρίτης (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το κυανό χρώμα **3.** νήμα βαμμένο με ανεξίτηλο κυανό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν.. βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζουρίτης (ο) [1889] {λαζουριτών} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος γαλάζιου χρώματος. που μοιάζει με ζαφείρι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lazurite < μεσν. λατ. lazur < αραβ. lāzaward «ο λίθος lapis lazuli»].

λάθε βιώσας (Επίκουρος, απ. 551) να περνάς τη ζωή σου απαρατήρητος, να μην επιδιώκεις την προβολή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάθε* (προστ. αορ. β' τού *λανθάνω*) + *βιώσας* (μτχ. αορ. τού *βιῶ, -όω*)].

λαθεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λάθε-ψα. -μένος} (λαϊκ.) πέφτω έξω στους υπολογισμούς μου. κάνω λάθος: *λάθεψα στις εκτιμήσεις μου* || *λαθεμένη επιλογή* ΣΥΝ. αστοχώ. σφάλλω ΑΝΤ. πετυχαίνω. — **λάθεμα** (το).

λάθος (το) {λάθ-ους | -η. -ών} **1.** οτιδήποτε αποκλίνει από τον κανόνα. κάτι που δεν λέγεται ή δεν γίνεται με τον σωστό τρόπο: *ορθογραφικό / τυπογραφικό / συντακτικό / φραστικό / ηθικό / επιπόλαιο / μοιραίο / βασικό / γλωσσικό / επικίνδυνο* ~ || *κάνεις ~, αν νομίζεις ότι δεν θα επιμείνω!* || *κανένα ~ δεν αναγνωρίζεται μετά την απομάκρυνση από το ταμείο* || *τα ~ πληρώνονται!* || *συγχωρώ τα ~ κάποιου* || *τα ~ είναι ανθρώπινα!* || *μαθαίνω από τα ~ μου* || *διορθώνω τα ~ ενός κειμένου* ΣΥΝ. σφάλμα ΑΝΤ. σωστό· ΦΡ. ***λάθη επί λαθών*** το ένα λάθος μετά το άλλο· για αλλεπάλληλα λάθη **2.** ατυχής επιλογή. πράξη. εκτίμηση (κατάστασης): *ήταν ~ μου να τους εμπιστευθώ* || *όλες μου οι ενέργειες ήταν ένα ~!* || *το ~ στην υπόθεση αυτή ήταν η επιλογή ανώριμων προσώπων για μια τόσο σοβαρή εργασία* • **3.** ό,τι απέχει από την πραγματικότητα ή την αλήθεια: *βρείτε το σωστό και το ~* || *~! Η σω-*

στη απάντηση είναι άλλη ΣΥΝ. ανακρίβεια ΑΝΤ. σωστό, αλήθεια· ΦΡ. ***αν δεν κάνω λάθος*** αν δεν απατώμαι: *είστε ο δρ Λίβινγκστον, ~* || ~, *σας έχω ξαναδεί* **4.** ΜΑΘ. η απόκλιση ανάμεσα στην πραγματική τιμή που είναι προϊόν μιας πράξης και αυτής την οποία βρίσκει (κανείς): *το αποτέλεσμα τής διαίρεσης είναι ~* || *υπάρχει ~ στην αφαίρεση* || *μαθηματικό / στατιστικό ~* ΑΝΤ. σωστό **5.** (καταχρ. ως επίρρ. κ. άκλ. επίθ.) λανθασμένος, εσφαλμένος: *~ αριθμός / κίνηση / πίστη / σύνταξη / απάντηση / πράξη / αποτέλεσμα / δρόμος / στάση ζωής* ΑΝΤ. σωστός· ΦΡ. ***κατά λάθος*** χωρίς να υπάρχει πρόθεση: *έπεσε πάνω του ~* ΣΥΝ. εκ λάθους ΑΝΤ. επίτηδες. — (υποκ.) **λαθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «λήθη», < αρχ. *λανθάνω* (υποχωρητ.). βλ.λ. Η σημ. «σφάλμα» είναι μεσν. Η χρήση τής λ. ως επιθέτου και επιρρήματος είναι μεταφορά αγγλ. συντακτικού σχήματος, που οφείλεται στην αντίθεση των λ. *σωστός - λάθος* (λ.χ. you dialled the correct / wrong number «καλέσατε τον σωστό / λανθασμένο αριθμό»), όπου η λ. *λάθος* θεωρήθηκε επίθ. κατ' αντιστοιχία προς το *σωστός*].

λάθος: συνώνυμα. Η παρέκκλιση από το ορθό σε όλα τα επίπεδα (πρακτικό, θεωρητικό, ηθικό, κοινωνικό κ.λπ.) συνιστά ό,τι ονομάζουμε **λάθος**. *Λάθος, λήθη, αληθής* είναι ομόρριζα τού **λανθάνω** «διαφεύγω την προσοχή». *Λάθος* είναι αυτό που διαφεύγει την προσοχή. **Αληθής** είναι αυτός που δεν μπορεί να διαλάθει την προσοχή, να ξεφύγει, να κρυφτεί· άρα ο πραγματικός, ο αληθινός. **Λήθη** είναι η διαφυγή από την προσοχή, το ξέχασμα, η λησμονιά. Κοντά στην κυριολ. σημ. τής λ. *λάθος* «αυτό που διαφεύγει την προσοχή» είναι και οι λ. **αβλεψία** και **αβλέπτημα** (κυρ. το τυπογραφικό λάθος που έχει ξεφύγει από την προσοχή) από το ρ. *βλέπω*, καθώς και η λ. **απροσεξία** *(προσέχω)*. Μια σειρά άλλων συνωνύμων τής λ. *λάθος* συνδέονται ετυμολογικά με την έννοια τού τόπου: *σφάλλομαι* «γλιστρώ και πέφτω» > **σφάλμα** «το γλίστριμα, το πέσιμο, η παρέκκλιση από την όρθια θέση», **παράπτωμα** (πίπτω), **ατόπημα** (τόπος), **ολίσθημα** «πέσιμο από γλίστρημα». Άλλα συνδέονται με την έννοια τής περιπλάνησης και τής λοξοδρόμησης από τον κανονικό δρόμο: *πλανώμαι* «περιπλανώμαι» > **πλάνη** «περιπλάνηση» · «λάθος» (πβ. λατ. errare «περιπλανώμαι» > error «πλάνη») και **παραδρομή** (στη φράση **εκ παραδρομής**). Η αποτυχία στη σκόπευση **(αστοχώ)** οδηγεί στο **αστόχημα** «λάθος» (πβ. γερμ. fehlen «αστοχώ» > Fehler «αστόχημα, λάθος»). Ολόκληρο το φάσμα των λανθασμένων παρεκκλίσεων, δηλ. των λαθών, θα μπορούσε να παρουσιαστεί σαν ένα λεξιλογικό συνεχές από το **αβλεψία** μέχρι το **γκάφα** «χοντρό λάθος»: *αβλεψία* (και *αβλέπτημα*) – *απροσεξία – παραδρομή – λάθος – σφάλμα – αστόχημα – ατόπημα – ολίσθημα – παρατυπία – πλάνη – παράπτωμα – γκάφα*.
Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, η συχνή χρήση τής λ. *λάθος* με επιθετική και επιρρηματική σημασία αντί τού **λανθασμένος / λανθασμένα**: *Αυτή η απάντηση είναι λάθος* (= λανθασμένη) – *Έλυσε την άσκηση λάθος* (= λανθασμένα) – *Έδωσα λάθος τηλέφωνο – Λάθος άνθρωπος σε λάθος θέση.*

λαθούρι (το) {λαθουρ-ιού | -ιών} ποώδες φυτό που καλλιεργείται κυρ. ως κτηνοτροφικό· από τα αποφλοιωμένα και τριμμένα σπέρματά του παρασκευάζεται η φάβα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαθούριον* < *λαθύριον*, υποκ. τού μτγν. *λάθυρος*, αγν. ετύμου. Η ομοιότητα με Ι.Ε. λ. που σημαίνουν «φακή» (λατ. lens, αρχ. σλαβ. lęšta, ρωσ. ljača) δεν αποδεικνύει ούτε την Ι.Ε. καταγωγή τους ούτε ότι πρόκειται για παράλληλο δανεισμό].

λάθρα επίρρ. (λόγ.) κρυφά, χωρίς να γίνεται κανείς αντιληπτός: *εισέβαλαν ~ στη χώρα* ΑΝΤ. φανερά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάθρᾳ / λάθρα*, επιρρ. χρήση θέματος που απαντά στον αόρ. β' *λαθεῖν* (απρφ.) τού ρ. *λανθάνω* (βλ.λ.)].

λαθραίος, -α, -ο 1. αυτός που γίνεται κρυφά, με σκοπό να μην τον δουν και τον ανακαλύψουν οι άλλοι, συνήθ. εξαιτίας τής παράνομης φύσης του: *~ κυνήγι / ψάρεμα / ανασκαφή / μετανάστευση* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός **2.** ό,τι προέρχεται από το λαθρεμπόριο: *~ τσιγάρα / ποτά / όπλα* **3. λαθραία** (τα) τα λαθρεμπορεύματα (βλ.λ.): *βρήκαν τα ~ στο αμπάρι τού πλοίου.* — **λαθραί-α / -ως** {αρχ.} επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαθραῖος* < *λάθρα* (βλ.λ.)].

λαθραλιεία (η) {χωρ. πληθ.} η παράνομη αλιεία, που διεξάγεται είτε σε απαγορευμένη περίοδο είτε με απαγορευμένα μέσα είτε για είδος υπό προστασία είτε χωρίς τη σχετική άδεια.

λαθραναγνώστης (ο) {λαθραναγνωστών}, **λαθραναγνώστρια** (η) {λαθραναγνωστριών} πρόσωπο που διαβάζει κρυφά το έντυπο άλλου (λ.χ. τη σελίδα μιας εφημερίδας την ώρα που τη διαβάζει ο κάτοχός της): *οι ενοχλητικοί ~ των εφημερίδων στα λεωφορεία.*

λαθρανασκαφή (η) [1888] ανασκαφή που γίνεται κρυφά (σε αναζήτηση ευρημάτων, τα οποία συνήθως εμπορεύονται αρχαιοκάπηλοι).

λαθρεμπόρευμα (το) [1874] {λαθρεμπορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το εμπόρευμα που διακινείται στο εσωτερικό μιας χώρας ή από και προς τα σύνορά της είτε χωρίς να έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι δασμοί είτε χωρίς να επιτρέπεται η διακίνησή του ΣΥΝ. λαθραία (τα).

λαθρεμπόριο (το) [1809] {λαθρεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο προϊόντων, τα οποία είναι απαγορευμένα ή για τα οποία δεν έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι φόροι: *~ όπλων / τσιγάρων / ναρκωτικών* || *διεθνές / παραλιακό / συνοριακό ~* ΣΥΝ. κοντραμπάντο. Επίσης (επίσ.) **λαθρεμπορία** (η) [1826]. — **λαθρέμπορος** [1837] κ. (λαϊκ.) **λαθρέμπορας** (ο), **λαθρεμπορικός, -ή, -ό** [1871].

λαθρεπιβάτης (ο) {λαθρεπιβατών}, **λαθρεπιβάτισσα** (η) {λαθρεπιβατισσών} πρόσωπο που μπαίνει κρυφά σε μεταφορικό μέσο και ταξιδεύει χωρίς να πληρώσει εισιτήριο ή χωρίς να έχει τα σχετικά νόμιμα έγγραφα.

λαθρόβιος, -α, -ο [1863] **1.** αυτός που υπάρχει και ζει χωρίς να τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι: *~ ύπαρξη* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός **2.** (μτφ. για έντυπο) αυτός που έχει μικρή κυκλοφορία και ύποπτους πόρους. — **λαθρόβια / λαθροβίως** επίρρ.

λαθροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να ζει κανείς χωρίς να γίνεται αντιληπτός από τους άλλους • **2.** ΒΙΟΛ. η φαινομενική απουσία ζωής σε κατώτερους οργανισμούς, που οφείλεται στη μείωση των οργανικών λειτουργιών στο ελάχιστο ως αποτέλεσμα κατάξυψης, αφυδάτωσης ή άλλων αντίξοων συνθηκών.

λαθρογαμία (η) [μτγν.] {λαθρογαμιών} (λόγ.) η μοιχεία. — **λαθρόγαμος** (ο/η).

λαθροθηρία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} το κυνήγι θηραμάτων που καθίσταται παράνομο, είτε επειδή συντελείται σε απαγορευμένη περιοχή ή εποχή είτε επειδή ο κυνηγός δεν έχει τη σχετική άδεια είτε επειδή το θήραμα είναι προστατευόμενο είδος: *συνελήφθησαν με την κατηγορία τής ~.* — **λαθροθήρας** (ο/η) [1856], **λαθροθηρώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *λαθροθήρας* < *λαθρο-* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

λαθρομετανάστευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έξοδος από μία χώρα μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πληθυσμού και η εγκατάστασή τους σε άλλη (για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους), με τρόπο λαθραίο, παράνομο, χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα εισόδου ή εργασίας στη χώρα προορισμού: *ο στρατός περιπολεί στα σύνορα για τον περιορισμό τής ~.* — **λαθρομεταναστευτικός, -ή, -ό, λαθρομεταναστεύω** ρ.

λαθρομετανάστης (ο) {λαθρομεταναστών}, **λαθρομετανάστρια** (η) {λαθρομεταναστριών} πρόσωπο που μετακινείται και εγκαθίσταται σε χώρα άλλη από αυτήν τής καταγωγής του, χωρίς να πληροί τους απαραίτητους όρους ή χωρίς να έχει περάσει από τις νόμιμες διαδικασίες: *νομιμοποίηση των ~* || *στο αμπάρι τού καϊκιού ήταν στοιβαγμένοι δεκαπέντε ~.*

λαθροϋλοτομία (η) {χωρ. πληθ.} η παράνομη, χωρίς άδεια τού δασαρχείου, συστηματική κοπή και εμπορία ξυλείας. Επίσης **λαθροϋλοτόμηση**. — **λαθροϋλοτόμος** (ο/η) [1897].

λαθροχειρία (η) [1871] {λαθροχειριών} η αφαίρεση, η κλοπή πράγματος με τρόπο, ώστε να μη γίνει η ενέργεια αντιληπτή ΣΥΝ. υπεξαίρεση, υποκλοπή, (λαϊκ.) σούφρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λαθρο-* + *-χειρία* < αρχ. *χείρ* «χέρι», απόδ. τού γαλλ. escamotage].

λαθυρισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} τροφική δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση λαθουριού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lathyrisme].

λάιβ επίθ. {άκλ.} **1.** (κυρ. για μουσική παράσταση) αυτός που γίνεται με αυτοπρόσωπη παρουσία των συντελεστών του μπροστά σε κοινό, σε αντίθεση με αυτόν που έχει μαγνητοσκοπηθεί ή ηχογραφηθεί: *~ μουσική παράσταση* || *~ εμφάνιση ενός γκρουπ* || (κ. ως επίρρ.) *το γκρουπ έπαιξε ~ τα γνωστότερα κομμάτια του* ΣΥΝ. ζωντανός **2.** (για ραδιοφωνική ή τηλεοπτική μετάδοση) αυτός που μεταδίδεται απευθείας, την ίδια στιγμή που γίνεται: *οι τηλεθεατές παρακολούθησαν την απελευθέρωση των ομήρων σε ~ μετάδοση* || (κ. ως επίρρ.) *θα δούμε την απονομή των βραβείων ~* ΣΥΝ. ζωντανός **3.** (για ηχογράφηση ή μαγνητοσκόπηση μουσικής εκδήλωσης) αυτός που περιέχει μια μουσική εκδήλωση, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε μπροστά σε κοινό: *ο δίσκος περιέχει τη ~ συναυλία τού τραγουδιστή στον Λυκαβηττό.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. live, από φρ. όπως live transmission «απευθείας μετάδοση», live recording «ζωντανή εγγραφή» (δηλ. όχι σε στούντιο), live programme κ.τ.ό.].

λαΐδη (η) ▸ λέδη

λαϊκάντζα (η) ▸ λαϊκούρα

λαϊκισμός (ο) [1887] **1.** η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι επιθυμίες και οι πεποιθήσεις των λαϊκών μαζών αποτελούν βάσιμο οδηγό πολιτικής δράσης **2.** πολιτικό κίνημα με βάση συνήθως το αγροτικό τμήμα μιας κοινωνίας, που αποσκοπεί στην ικανοποίηση λαϊκών συναισθημάτων και προσδοκιών **3.** (κακόσ.) ο έπαινος και η κολακεία των αδυναμιών και των ελαττωμάτων τού λαού, καθώς και η υιοθέτηση επιχειρημάτων ή θέσεων που ευχαριστούν τον λαό (και γενικότ. τους πολλούς), χωρίς όμως και να τον ωφελούν, με σκοπό την εξασφάλιση τής εύνοιάς του. — **λαϊκίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populism].

λαϊκισμός – λαϊκότητα. Οι δύο λέξεις αποτελούν τις δύο όψεις τής έννοιας «λαϊκός»: την εύσημη, που είναι η **λαϊκότητα**, δηλ. το γνήσιο λαϊκό στοιχείο με χαρακτηριστικά την απλότητα και τη λιτότητα, και την κακόσημη πλευρά, που είναι ο **λαϊκισμός**, δηλ. το ψεύτικο, φτειαχτό λαϊκό στοιχείο, που μιμείται τη συμπεριφορά τού λαού, για να την εκμεταλλευθεί (πολιτικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά κ.λπ.). Μιλούμε με θετικό πνεύμα για τη *λαϊκότητα* τής σκέψης και τής συμπεριφοράς των απλών ανθρώπων τού λαού, αλλά με αρνητική χροιά για τον *λαϊκισμό* στην πολιτική, στα συνθήματα, στη σκέψη, στη συμπεριφορά ανθρώπων, που, χωρίς να προέρχονται από τον απλό λαό, επιζητούν να τον κολακεύουν, για να αποκομίζουν προσωπικά, πολιτικά ή άλλα οφέλη.

λαϊκιστής (ο), **λαϊκίστρια** (η) {λαϊκιστριών} πρόσωπο (συνήθ. τού δημόσιου βίου) που κολακεύει τον λαό ή υιοθετεί θέσεις και απόψεις ευχάριστες, όχι όμως και ωφέλιμες, για τον λαό, με σκοπό να κερδίσει την εύνοια και την υποστήριξή του: *οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον κατηγορούν ως λαϊκιστή.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populist].

λαϊκιστικός, -ή, -ό κ. **λαϊκίστικος, -η, -ο** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία λαϊκισμού: *~ λόγος / επιχείρημα / πολιτική / ενέργεια.*

☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populistic].

λαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λαό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *εντολή / ετυμηγορία / κυριαρχία / εξέγερση / αίτημα / παραδόσεις / έθιμα / τέχνη / πολιτισμός / δοξασίες / σοφία / φρόνημα / κίνημα / αποδοχή / δυσαρέσκεια / χοροί / θέατρο / πρόγραμμα·* ΦΡ. ***λαϊκό δικαστήριο*** δικαστήριο που συγκροτείται από μη νομικούς επαγγελματίες δικαστές, κυρ. σε περιόδους πολιτικής εκτροπής και ανατροπής τής έννομης τάξης **2.** αυτός που σχετίζεται με τις εισοδηματικά κατώτερες τάξεις, κατ' αντιδιαστολή προς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και την αριστοκρατία: ~ *τάξεις / μάζες* (η εργατική τάξη, οι αγρότες και η συνδεδεμένη μαζί τους διανόηση) / *στρώματα / μέτωπο* (συνασπισμός κομμάτων τής εργατικής τάξης και των μεσαίων τάξεων για την αποτροπή ενδεχόμενης φασιστικής απειλής) || *η ~ βάση τού κόμματος* ΑΝΤ. αριστοκρατικός, αρχοντικός· ΦΡ. (α) ***λαϊκή (αγορά)*** υπαίθρια, κινητή αγορά, όπου πωλούνται σε χαμηλές τιμές οπωρολαχανικά, είδη διατροφής και ένδυσης, καθώς και είδη για το σπίτι: *κάθε Τρίτη η κυκλοφορία στην κεντρική οδό τής πόλης διακόπτεται εξαιτίας τής λαϊκής* (β) ***λαϊκό τραγούδι / λαϊκή μουσική*** (i) (γενικά) το τραγούδι και η μουσική των λαϊκών στρωμάτων (ii) (ειδικότ.) κ. ***λαϊκά*** (τα) γενική ονομασία τού τραγουδιού και τής μουσικής που αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα μεγάλα αστικά κέντρα τής Ελλάδας έχοντας τις ρίζες του στην παραδοσιακή μουσική και στο ρεμπέτικο, χρησιμοποιώντας όμως συχνότατα ποικίλα μουσικά στοιχεία τόσο από τη Δύση όσο και από την παράδοση τής Ανατολής· αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική μουσική και τραγούδια (μουσική / τραγούδια των αγροτικών πληθυσμών τής υπαίθρου ή των κατοίκων των νησιών) και προς την έντεχνη λαϊκή μουσική και τραγούδια (που έχουν συνθέσει πρόσωπα με μουσική παιδεία πάνω σε λαϊκές φόρμες): *από το ραδιόφωνο ακούγονταν βαριά ~* || *ελαφρό ~ τραγούδι* (με λαϊκά και ευρωπαϊκά μουσικά όργανα σε κλίμακες ευρωπαϊκές και ερωτικό κατά κανόνα περιεχόμενο) (iii) (μουσική / τραγούδι) που εκτελείται με λαϊκά όργανα (και όχι λ.χ. μοντέρνα ή κλασικά) (γ) ***λαϊκό κέντρο*** κέντρο διασκέδασης, όπου παίζουν λαϊκή μουσική και τραγούδια: *«αν θες να νιώσεις καινούργιες συγκινήσεις / να μ' ακολουθήσεις / σε κέντρα λαϊκά»* (λαϊκ. τραγ.) ΑΝΤ. κοσμικό κέντρο (δ) ***λαϊκή απογευματινή*** απογευματινή θεατρική παράσταση με χαμηλότερης συνήθ. τιμής εισιτήριο για τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα (ε) ***λαϊκή επιμόρφωση*** θεσμός που αποσκοπεί στην οργανωμένη και διαρκή εκπαίδευση των λαϊκών στρωμάτων, παράλληλα ή ανεξάρτητα από τη σχολική εκπαίδευση, με μέριμνα τού κράτους (στ) ***λαϊκή τέχνη*** (i) η τέχνη που άνθησε στην Ελλάδα από τα τέλη τού 17ου αι. ώς τον 19ο αι., περιλαμβάνοντας όλους τους κλάδους τής χειροτεχνίας και τής διακοσμητικής, με χαρακτηριστικά της τα θέματα από την παράδοση, τις συμβολικές και αγιογραφικές συνθέσεις, την ανωνυμία τού καλλιτέχνη κ.ά. (ii) η τέχνη που βασίζεται στην παραγωγή έργων με τον παραδοσιακό τρόπο: *εργαστήρι ειδών λαϊκής τέχνης* (ζ) ***λαϊκή Δεξιά*** (i) το τμήμα τής Δεξιάς πολιτικής παράταξης που έχει λαϊκιστικό πολιτικό λόγο (ii) το λαϊκό τμήμα των οπαδών τής Δεξιάς παράταξης **3.** αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται χωρίς επιτήδευση και που συνήθ. δεν διαθέτει ανώτερη μόρφωση: *ήταν ~ τύπος, αλλά με ξεχωριστή σοφία και χιούμορ* || *τα ήθη των ~ ανθρώπων* || *για να το πούμε στη ~ γλώσσα* **4.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την εργατική τάξη, το προλεταριάτο: ~ *επανάσταση / στρατός* ΣΥΝ. προλεταριακός, εργατικός ΑΝΤ. καπιταλιστικός, αστικός· ΦΡ. (α) ***λαϊκή Δημοκρατία*** καθεστώς που βασίζεται στην ηγεμονία τού Κομουνιστικού Κόμματος και την κρατικοποίηση τής οικονομίας που επιβλήθηκε στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1945 (β) ***λαϊκό μέτωπο*** συμμαχία αριστερών κομμάτων **5.** (μειωτ.) αυτός που είναι μέτριου ή χαμηλού επιπέδου, που απευθύνεται στον πολύ κόσμο: ~ *αναγνώσματα / σίριαλ / ντύσιμο* ΣΥΝ. φτηνός, κοινός, συνηθισμένος ΑΝΤ. εκλεκτός, ξεχωριστός, ποιοτικός ● **6.** αυτός που δεν σχετίζεται με τον κλήρο ή την Εκκλησία (κυρ. ως ουσ.): *αντέδρασαν έντονα κληρικοί και λαϊκοί* ΣΥΝ. κοσμικός ΑΝΤ. εκκλησιαστικός, κληρικός· ΦΡ. ***λαϊκό κράτος*** εκκοσμικευμένο κράτος, όπου ούτε οι νομοθετικοί θεσμοί, ούτε η διοίκηση ή η σχολική εκπαίδευση ανατίθενται σε κληρικούς. — **λαϊκά** επίρρ., **λαϊκότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εξατομικεύω, λαϊκισμός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαός*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. populaire].

λαϊκότροπος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με τον τρόπο και το ύφος τού λαϊκού: ~ *τραγούδια.*

λαϊκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) άνθρωπος με λαϊκή εμφάνιση και συμπεριφορά. Επίσης **λαϊκάντζα**.
[ΕΤΥΜ. < *λαϊκός* + μεγεθ. επίθημα *-ούρα*].

λαίλαπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) **1.** πολύ ισχυρός άνεμος, θύελλα, που μπορεί να συνοδεύεται από βροχή: *μέσα στη ~ το πλοιάριο έχασε τον προσανατολισμό του* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, ανεμόβροχο, καταιγίδα, σίφουνας, τυφώνας ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάθε γεγονός που προκαλεί μεγάλη καταστροφή: *η ~ τού πολέμου σκόρπισε την οικογένεια στα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* || *η πύρινη ~* (η πυρκαγιά) ΣΥΝ. συμφορά, δυστυχία, κακό ΑΝΤ. ευτύχημα, καλό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαῖλαψ, -απος*, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου].

λαιμά (τα) → λαιμός

λαίμαργος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ακόρεστη όρεξη για φαγητό: *κοίταζε τα πιάτα με ~ μάτια* ΣΥΝ. αχόρταγος, πειναλέος, (κακόσ.) πεινάλας ΑΝΤ. λιγόφαγος **2.** αυτός που τρώει πολύ γρήγορα και με βουλιμία **3.** (γενικότ.) άπληστος, ανικανοποίητος: *τα ΜΜΕ εμφανίζονται ~ για κακές ειδήσεις* || ~ *για φήμη / χρήμα / εξουσία.* — **λαίμαργα** επίρρ., **λαιμαργία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λαιμό-μαργος* (με απλολογία) < *λαιμός* + *μάργος* «αδηφάγος, άπληστος» (πβ. κ. *γαστρί-μαργος*)].

λαιμαριά (η) (λαϊκ.) λωρίδα δέρματος ή άλλου υλικού, το οποίο περνούν γύρω από τον λαιμό ζώου: *η ~ τού αλόγου / τού μοσχαριού* ΣΥΝ. λουρί.

λαιμητόμος (η) (παλαιότ.) ειδικό όργανο για τον αποκεφαλισμό καταδικασμένων σε θάνατο, που περιελάμβανε υποδοχή για την τοποθέτηση τού λαιμού, πάνω στον οποίο έπεφτε με μεγάλη ταχύτητα από ψηλά η λεπίδα: *η ~ χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης* ΣΥΝ. γκιλοτίνα, καρμανιόλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαιμοτόμος / λαιμητόμος* < *λαιμός* + *-τόμος* < *τέμνω*].

λαιμικός, -ή, -ό ▸ λαιμός

λαιμοδέτης (ο) [1871] {λαιμοδετών} (λόγ.) η γραβάτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halsbinde].

λαιμόκοψη (η) {χωρ. πληθ.} το στρογγυλό άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες ή φορέματα, που είναι στενό όσο η βάση τού λαιμού.

λαιμός (ο) {λαιμοί κ. λαιμά (τα)} **1.** το μέρος τού σώματος των ανθρώπων ή των ζώων, που ενώνει τον κορμό (από το ύψος των ώμων και τού στήθους) με το κεφάλι και έχει σχήμα κυλινδρικό και στενό (σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα): *το φόρεμά της αναδεικνύε τον όμορφο, άσπρο ~ της* || *πιάστηκε ο ~ μου* (νιώθω πόνο, εσωτερικά και εξωτερικά, στον λαιμό μου, εξαιτίας ρεύματος αέρα ή επειδή έμεινα στην ίδια στάση πολλή ώρα)· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάποιον) στον λαιμό μου*** προκαλώ από αμέλεια ή ανεύθυνη συμπεριφορά μου μικρή ή μεγάλη ζημιά ή βλάβη σε κάποιον: *ο ασυνείδητος οδηγός πήρε τρεις αθώους στον λαιμό του* || *μη σε πάρω στον λαιμό μου, διασταύρωσε και συ την πληροφορία, πριν αποφασίσεις!* ΣΥΝ. καταστρέφω, παρασύρω στον όλεθρο ΑΝΤ. σώζω, προστατεύω (β) (οικ.) ***μου κάθεται στον λαιμό (κάποιος / κάτι)*** αντιπαθώ ιδιαίτερα (κάποιον/ κάτι): *αυτή η τσυριχτή φωνή της μου κάθεται στον λαιμό* ΑΝΤ. συμπαθώ (γ) (μτφ.) ***πιάνω / κρατώ (κάποιον) από το λαιμό*** ασκώ μεγάλη πίεση σε (κάποιον): *μη με πιάνεις απ' τον λαιμό, ας βρούμε μια συμβιβαστική λύση!* ΣΥΝ. πιέζω, βιάζω (δ) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω φορτικά ή εκβιάζω (κάποιον): *μ' αυτό που μου προτείνεις, μου βάζεις το μαχαίρι στον λαιμό* (ε) ***βγάζω τον λαιμό μου (από τις φωνές)*** φωνάζω πολύ δυνατά για πολλή ώρα: *ο καθηγητής έβγαλε τον λαιμό του, για να κάνει τα παιδιά να ησυχάσουν* ΣΥΝ. ξελαρυγγιάζομαι, (οικ.) γκαρίζω (στ) (οικ.) ***κόψε τον λαιμό σου*** βλ. λ. *κόβω* (ζ) ***είμαι (πνιγμένος) ώς τον λαιμό*** βρίσκομαι σε πολύ δυσχερή θέση: ~ *από τα χρέη / στη δουλειά / στα βάσανα* ΣΥΝ. (οικ.) πνίγομαι (η) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* (θ) ***κάποιος με φέρνει ώς τον λαιμό*** κάποιος με κάνει να αγανακτήσω με τα λόγια ή τις πράξεις του: *δεν αντέχω άλλο τις ιδιοτροπίες του· μ' έχει φέρει ώς τον λαιμό!* **2.** (ειδικότ.) το μπροστινό, εσωτερικό μέρος τού παραπάνω τμήματος (που περιλαμβάνει τον λάρυγγα, τον φάρυγγα, τις αμυγδαλές, τις φωνητικές χορδές): *με πονάει ο ~ μου* || *Μην πίνεις κρύο νερό! Θα κρυώσουν τα λαιμά σου!* || *πρήστηκε ο ~ μου!* || *μου στάθηκε ένα ψαροκόκκαλο στον ~* || *έχω τα ~ μου* (έχω κρυώσει στον λαιμό) ● **3.** (συνεκδ.) το μέρος ενδύματος που περιβάλλει τον λαιμό τού ανθρώπου: *ο ~ τού πουκαμίσου ήταν κατάμαυρος από τη βρόμα* || *ο ~ ενός φορέματος* (ντεκολτέ) ΣΥΝ. (επίσ.) περιλαίμιο **4.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα λαιμού, δηλ. στενεύει σε κάποιο σημείο του (α) (για δοχεία) το στενότερο τμήμα στο πάνω μέρος: *ο ~ τού ανθοδοχείου / τού βάζου* (β) (για λωρίδες ξηράς ή θάλασσας): ~ *τής ξηράς* ΣΥΝ. στένωμα. — **λαιμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η μοναδική έγκυρη σύνδεση τής λ. είναι με το αρχ. *λαῖτμα* «κύμα, βυθός θάλασσας», ενώ δεν είναι πειστικές οι αναγωγές στις λ. *λαιός* «αριστερός» και *λαμυρός* «λαίμαργος, αδηφάγος»].

λαΐνι (το) ▸ λαγήνι

λάινσμαν (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ο επόπτης γραμμών (βλ. λ. *επόπτης*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. linesman].

Λάιος (ο) {-ου κ. -ΐου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού βασιλιά τής Θήβας Λαβδάκου, σύζυγος τής Ιοκάστης, πατέρας τού Οιδίποδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ΛάϜ-ιος*, ομόρρ. τού ουσ. *λεία* (βλ.λ.) (< **λᾱϜ-ια*)].

λάιτ επίθ. {άκλ.} **1.** (για φαγητά και ποτά) αυτός που περιέχει λίγες θερμίδες ή που δεν έχει λιπαρές ουσίες: ~ *αναψυκτικά / γάλα / κρέμα γάλακτος / μαγιονέζα / μακαρόνια* ΑΝΤ. πλήρης **2.** (κατ' επέκτ.) ελαφρύς, όχι παχυντικός: *γεύμα ~* **3.** (για οινοπνευματώδη ποτά) αυτός που έχει χαμηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ: ~ *μπίρα* **4.** (για τσιγάρα) με ενισχυμένο φίλτρο ή με λιγότερη πίσσα και άλλες επιβλαβείς ουσίες **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε ελαφρύ, επιφανειακό, χωρίς βάθος, χωρίς ουσία: ~ *κουλτούρα / τραγουδάκια* || *«το άλλοτε αυστηρό ακαδημαϊκό πρόσωπο των πανεπιστημίων αρχίζει να έχει και κάποια πιο ~ χαρακτηριστικά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. light «ελαφρύς»].

λαϊτμοτίφ (το) {άκλ.} **1.** οδηγητικό ή εξαγγελτικό μοτίβο· πρόκειται για μουσικό θέμα (βλ.λ.), το οποίο συνδέεται με κάποια εξωμουσική σημασία: ένα πρόσωπο, ένα αντικείμενο, μια ιδέα, μια κατάσταση κ.λπ., στο πλαίσιο τής σύνθεσης μιας όπερας, ενός συμφωνικού ποιήματος ή κάποιου άλλου είδους προγραμματικής μουσικής· η πιο γνωστή περίπτωση χρήσης λαϊτμοτίφ προέρχεται από τις όπερες τού Βάγκνερ: *το θέμα που ακολουθεί, είναι ένα ~, συμβολίζει τον ήρωα Ζίγκφριντ* **2.** (συνεκδ.) επίμονη λέξη, φράση ή ιδέα σε λογοτεχνικό ή ρητορικό λόγο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Leitmotiv < leiten «οδηγώ» + Motiv «μοτίβο», βλ. κ. *μο-*

τίβο].

λάιφ-στάιλ (το) {άκλ.} **1.** ο (συνήθ. άνετος) τρόπος με τον οποίο περνά κάποιος τη ζωή του σε συνάρτηση και με το πώς διασκεδάζει, πού μένει, τι είδους επάγγελμα ασκεί κ.λπ.: *έχει τόσο ανέμελο ~, που τον ζηλεύω* **2.** (ως επίθ.) είδος δημοσιογραφικού λόγου και σχεδιασμού εντύπων που χαρακτηρίζεται από ελαφρότητα, κυνισμό και χιούμορ στην αντιμετώπιση όλων των θεμάτων, δίνοντας έμφαση σε ό,τι σχετίζεται με ζητήματα τρόπου ζωής, μόδας, διακόσμησης, σχέσεων των δύο φύλων, κοινωνικής ανόδου, παρουσίασης επιτυχημένων ανθρώπων κ.λπ.: *τα ~ περιοδικά* || *οι ~ τηλεοπτικές εκπομπές.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. life-style].

λακ (η) {άκλ.} καλλυντικό με το οποίο ψεκάζονται τα μαλλιά, ιδ. των γυναικών, για να διατηρήσουν το χτένισμά τους: *σκληρή / φυτική ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. laque < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh < πρακριτ. lakkha < σανσκρ. lākṣā «βερνίκι βαφής»].

λάκα (η) {χωρ. πληθ.} υλικό φυτικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται για επάλειψη στο τελείωμα ή στη διακόσμηση πολυτελών επίπλων ή πολύτιμων αντικειμένων: *πέρασαν το τραπέζι με ~.* — **λακάρισμα** (το), **λακάρω** ρ., **λακαριστός**, -ή, -ό, **λακαριστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh. βλ. λ. *λακ*].

Λακεδαιμόνιος (ο) {Λακεδαιμονί-ου | -ων, -ους} ο αρχαίος Σπαρτιάτης· ΦΡ. ***πλην Λακεδαιμονίων*** (*Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων*, από επίγραμμα τού 334 π.Χ. μετά τη νικηφόρο μάχη στον Γρανικό ποταμό, όπου οι Λακεδαιμόνιοι είχαν αρνηθεί να μετάσχουν στρατιωτικά) εκτός από τους Λακεδαιμονίους· λέγεται γι' αυτούς που αρνούνται να συμμετάσχουν σε κοινή προσπάθεια, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από το μοίρασμα των τελικών κερδών ή την επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λακεδαίμων*, αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το συνώνυμο *Λάκων* είναι βέβαιη, αλλά δυσερμήνευτη (βλ. λ. *Λακωνία*). Ως προς το αρχ. *Λακεδαίμων*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ανάγεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λακεδάμα· ὕδωρ ἁλμυρὸν ἁλσὶ πεποιημένον ὃ πίνουσιν οἱ τῶν Μακεδόνων ἀγροῖκοι*, ενώ, κατ' άλλους, το β' συνθ. είναι η λ. *δαίμων* με τη σημ. «μέρος, τόπος». Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η εκδοχή ότι πρόκειται για σύνθετο < **Λακεν-αίμων* (με ανομοίωση τού -ν- σε -δ- λόγω τού αρχικού -Λ-) < *Λάκων* + κύρ. όν. *Αἵμων* (που χρησίμευε ως εθνωνύμιο). Τέλος, ορισμένοι συνδέουν τη λ. με το μυκ. ανθρωπωνύμιο Ra-ke-da-no, υπόθεση αμφίβολη. Η προελληνική καταγωγή τής λ. δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λακέρδα (η) {δύσχρ. λακερδών} κρέας παλαμίδας διατηρημένο μέσα σε άλμη: *εργοστάσιο / δοχείο λακέρδας.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λακέρτα* < λατ. lacerta].

> **λακέρδα και σαύρα!** Το ξενικής προελεύσεως **λακέρδα**, προερχόμενο από το λατ. lacerta, συνδέεται ετυμολογικά με τη λ. **σαύρα** των νεολατινικών γλωσσών, που προέκυψε από το λατ. lacerta· ήτοι με γαλλ. lézard, ιταλ. lacerto, ισπ. lagardo και αγγλ. (από το γαλλ.) lizard. Ο παστός (διατηρημένος σε άλμη) τόννος και η παστή παλαμίδα, αυτά που οι αρχαίοι ονόμαζαν «θύννας», οι Ρωμαίοι τα έλεγαν lacerta, εξού και η λακέρδα, που έμμεσα –λόγω ονομασίας– συνδέεται με μια οικογένεια σαυρών, τις lacertae. Από την ίδια λέξη προήλθε και η λ. **αλιγάτορας**.

λακές (ο) {λακέδες} **1.** υπηρέτης ντυμένος με ειδική στολή ΑΝΤ. κύριος **2.** (μτφ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται δουλικά, που εξυπηρετεί τα συμφέροντα κάποιου με δουλικό τρόπο: *οι ~ τού διευθυντή* || *λακέδες τού καπιταλισμού* ΣΥΝ. δουλοπρεπής, (οικ.) γλείφτης, τσιράκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. laquais < καταλαν. alcay / alacay < αραβ. al-'qāid «αρχιυπηρέτης»].

λακίζω ρ. αμετβ. {λάκισα} (λαϊκ.) **1.** απομακρύνομαι τρέχοντας, συνήθ. εξαιτίας φόβου: *μόλις αντίκρισε τον αγριεμένο σκύλο, λάκισε* ΣΥΝ. την κοπανάω, το σκάω, το βάζω στα πόδια **2.** (μτφ.) δείχνω δειλία: *λάκισε στην κρίσιμη ώρα* ΣΥΝ. δειλιάζω, το βάζω στα πόδια ΑΝΤ. δείχνω θάρρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω, διαρρηγνύω», < *λακίς*, -*ίδος* «σχισμένο πράγμα» < **λάκος* «ράκος» < Ι.Ε. *lak- «σχίζω», πβ. λατ. lacerare (> γαλλ. lacérer), lacer «σχισμένος», περσ. raxna- «ρωγμή, σχίσιμο», πιθ. κ. lachój «ράκος, κουρέλι». Η πιθανότητα συνδέσεως με το ρ. *λάσκω* «φωνάζω, θορυβώ» (αόρ. β' *ἔ-λακ-ον*) δεν φαίνεται να ευσταθεί].

λάκκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη έκταση εδάφους, που σχηματίζει κοίλωμα σε σχέση με τις γύρω εκτάσεις: *τα χωριά τής ~ (Σουλίου)* || *τα σπίτια είναι χτισμένα μες στη ~ και ψήνονται απ' τη ζέστη το καλοκαίρι* ΣΥΝ. γούβωμα, γούβα ΑΝΤ. λόφος, ύψωμα.

λακκάκι (το) {χωρ. πληθ.} μικρή πτύχωση ή βαθούλωμα, που σχηματίζεται σε διάφορα σημεία τού σώματος (λ.χ. στα πλάγια τού στόματος): *«μες στο ~ που 'χεις στον λαιμό»* (Μ. Λοΐζος).

λάκκος (ο) **1.** κοίλωμα στη γη, είτε φυσικό είτε σκαμμένο από τον άνθρωπο: *ένας μεγάλος ~ στη μέση τού χωραφιού* || *άνοιξε έναν ~, για να ψήσουν εκεί το αρνί* || *φρεσκοσκαμμένος / βρόμικος / τσιμεντένιος / χωμάτινος ~* ΣΥΝ. λακκούβα, βαθούλωμα, γούβα· ΦΡ. (α) ***σκάβω / ανοίγω τον λάκκο (κάποιου)*** υπονομεύω, προσπαθώ να κάνω κακό (σε κάποιον): *του 'κανε τον φίλο κι από πίσω τού έσκαβε τον λάκκο* ΣΥΝ. μηχανορραφώ (β) (παροιμ.) ***όποιος σκάβει τον λάκκο τ' αλλουνού, πέφτει ο ίδιος μέσα*** (μεσν. φρ.) όποιος προσπαθεί να βλάψει (κάποιον), υφίσταται στο τέλος ο ίδιος τις συνέπειες των πράξεών του (γ) ***κάποιου λάκκο έχει η φάβα*** βλ. λ. *φάβα* (δ) ***ο λάκκος με τα φίδια*** εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση: *την άφησαν αβοήθητη· θα τα βγάλει πέρα στον λάκκο με τα φίδια;* (ε) ***λάκκος των λεόντων*** (Π.Δ. *Δανιήλ* 6.6) για πολύ δύσκολη και επικίνδυνη κατάσταση **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) ο χώρος που ανοίγεται στη γη για την ταφή νεκρού: *τον έχωσαν στον ~ χωρίς ούτε μια προσευχή* ΣΥΝ. τάφος, μνήμα. — (υποκ.-λόγ.) **λακκίσκος** (ο) [1766].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λάκϝος* < Ι.Ε. *laku- «λίμνη, λακκούβα με νερό», πβ. λατ. lacus «λάκκος, λίμνη» (> γαλλ. lac), lacuna «κενό», ιρλ. loch «λίμνη, δεξαμενή», αρχ. σλαβ. loky «λάκκος» κ.ά.].

λακκούβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό βαθούλωμα σε λεία ή επίπεδη επιφάνεια: *οι ~ στους αγροτικούς δρόμους είναι σύνηθες και επικίνδυνο φαινόμενο* || *~ γεμάτη νερό* ΣΥΝ. γούβα, λάκκος ΑΝΤ. ύψωμα. — (υποκ.) **λακκουβίτσα** (η), (μεγεθ.) **λακκουβάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *λάκκος* και *γούβα*].

λάκκωμα (το) {μεσν.} {λακκώμ-ατος | -ατα, -άτων} κοιλότητα μεγάλης έκτασης στην επιφάνεια τού εδάφους ΣΥΝ. λάκκα, γούβωμα ΑΝΤ. ύψωμα.

λακριντί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) συνομιλία για ελαφρά θέματα: *οι γειτόνισσες έπιασαν το ~ στη βρύση* ΣΥΝ. κουβεντολόι, ψιλή κουβέντα, φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lakırdı «συνομιλία, φλυαρία»].

λακτίζω ρ. μετβ. {λάκτισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) δίνω κλοτσιά, διώχνω χτυπώντας με το πόδι: *ο παίκτης που λάκτισε εν ψυχρώ τον αντίπαλο αποβλήθηκε* ΣΥΝ. κλοτσώ· ΦΡ. ***δεινόν / σκληρόν προς κέντρα λακτίζειν*** (*πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε*, Αισχύλ. *Ἀγαμέμνων* 1624, *σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν*, Κ.Δ. *Πράξ.* 26. 14) είναι οδυνηρό να κλοτσάς πάνω σε καρφιά· (συνήθ. μτφ.) είναι σκληρό να εναντιώνεται κανείς σε κάποιον ισχυρότερο και κυρ. σε κάποιον που κατέχει την εξουσία: *τα 'βαλε με τ' αφεντικά κι έχασε τη δουλειά του· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λάξ* «με το πόδι, με κλοτσιές» (βλ. λ.)].

λάκτισμα (το) [αρχ.] {λακτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χτύπημα με το πόδι, η κλοτσιά: *αντικανονικό ~ σε αγώνα* || *το εναρκτήριο ~* (η «σέντρα» ποδοσφαιρικού αγώνα).

Λακωνία (η) περιοχή και νομός τής ΝΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. — **Λάκωνας** κ. (λόγ.) **Λάκων** [αρχ.] {-ος, -α} (ο), **Λάκαινα** (η) [αρχ.], **λακωνικός**, -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Λάκων*, αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, πρόκειται για συγκεκομμένο τ. τού *Λακεδαίμων* (βλ.λ.), ενώ, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για ιλλυρ. λ., πβ. Lacinium, ονομασία ακρωτηρίου τής Ν. Ιταλίας].

λακωνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) μιλώ ή γράφω σύντομα και περιεκτικά· κυρ. στη ΦΡ. ***το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν*** (*τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν*) το να μιλά κανείς σύντομα και περιεκτικά είναι φιλοσοφική στάση, άποψη ζωής· για την αξία τής αποφυγής φλυαρίας (πβ. φρ. *λίγα λόγια και καλά, η σιωπή είναι χρυσός*) ΑΝΤ. φλυαρώ, μακρηγορώ, απεραντολογώ. — **λακωνισμός** (ο) [αρχ.].

Λακωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας.

λακωνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λάκωνες ή τη Λακωνία: *~ πόλεμοι / έθιμα* • **2.** (για λόγο) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *η ~ του απάντηση δεν άφηνε περιθώρια για νέα προσέγγιση* ΣΥΝ. λιτός, επιγραμματικός, λιγόλογος, συνοπτικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *είναι πάντα ~ στις δηλώσεις του* ΑΝΤ. πολυλογάς, φλύαρος, απεραντολόγος. — **λακωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **λακωνικότητα** (η) [1887] (σημ. 2, 3).

λακωνισμός (ο) ▸ λακωνίζω

λαλαγγίτα κ. **λαλαγγίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό από χυλό που τηγανίζεται και στη συνέχεια περιχύνεται με μέλι: *νόστιμη / ξεροψημένη / καμένη ~* ΣΥΝ. τηγανίτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαλάγγη* (κατά το *τηγανίτα*), πιθ. < αρχ. *λαλαγῶ (-έω)* «θορυβώ, αντηχώ» < *λαλῶ*, με εκφραστ. παρέκταση -*αγῶ*].

λάλημα (το) [αρχ.] {λαλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μελωδικός ήχος ή φωνή που παράγεται από τις φωνητικές χορδές, τον λάρυγγα ή μουσικό όργανο: *το ~ τού πουλιού / τής φλογέρας* • **2.** (οικ.) το να χάνει κανείς τα λογικά του, η τρέλα.

λαλητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να λαλεί: *~ πουλάκι* **2.** αυτός που γίνεται με τη συνοδία ορχήστρας, η οποία αποτελείται από λίγα όργανα: *~ πανηγύρι* **3. λαλητά** (τα) συνομιλία που γίνεται εξ αποστάσεως με φυσικές φωνές, χωρίς όμως να διακρίνονται καθαρά οι λέξεις: *φωνές και ~ από το ποτάμι.*

λαλιά (η) [αρχ.] **1.** (α) κάθε είδος φωνής, ήχου που παράγεται από τις φωνητικές χορδές: *αναγνώρισα τη ~ του, προτού τον δω* ΣΥΝ. ομιλία, λόγος, φωνή· ΦΡ. ***μου κόβεται η λαλιά / χάνω τη λαλιά μου*** δεν μπορώ να αρθρώσω λέξη (εξαιτίας έκπληξης ή φόβου): *μόλις τον είδα απότομα μπροστά μου στο σκοτάδι, μου κόπηκε η λαλιά!* ΣΥΝ. μένω άφωνος (β) (για πουλιά) κελάηδημα: *χαρούμενες, γλυκές ~ αηδονιών* ΣΥΝ. τιττύβισμα • **2.** (συνεκδ.) η γλώσσα: *η εθνική μας ~* || *«και την Κοινήν Ελληνική ~ / ώς μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν...»* (Κ. Καβάφης).

λαλίστατος, -η, -ο αυτός που μιλάει πολύ και συνεχώς: *Πώς το 'παθε και μίλησε στην παρέα; Δεν μίλησε απλώς· ήταν ~ όλο το βράδυ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *λάλος* «ομιλητικός, φλύαρος» (< *λαλῶ*, βλ.λ.)].

λαλοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση ή διαταραχή των οργάνων και των λειτουργιών που συμβάλλουν στην άρθρωση λόγου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lalopathy].

λάλος, -α, -ο {λαλίστ-ερος, -τατος} (αρχαιοπρ.) αυτός που μιλά πολύ ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς ΑΝΤ. λιγομίλητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαλῶ* (υποχωρητ.)].

λαλούμενα (τα) (λαϊκ.) τα μουσικά όργανα, κυρ. σε δημοτική ή λαϊκή ορχήστρα: *ζυγιά από ~* ΣΥΝ. όργανα.

λαλουμένη (η) η γλώσσα που ομιλείται από τον λαό, η προφορική λαλιά ΣΥΝ. δημοτική ΑΝΤ. καθαρεύουσα, λογία.

[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. μέσου ενεστ. τού αρχ. *λαλῶ*].

λαλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λαλ-είς... κ. -άς... | λάλ-ησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για άνθρωπο) βγάζω φωνή, μιλάω, λέω· ΦΡ. (α) ***ούτε μιλάει ούτε λαλάει*** για πρόσωπο που δεν λέει τίποτε, που δεν μιλάει καθόλου (β) ***είπα και ελάλησα*** είπα τη γνώμη μου ή έδωσα εντολή, που δεν πρόκειται να ανακαλέσω, ή προειδοποίησα για κάτι: *Εγώ ~! Εσύ κανόνισε την πορεία σου!* **2.** (α) (κυρ. για πουλιά) κελαηδώ: *«[το πουλί] ... λαλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλίτσα»* (παραλογή)· ΦΡ. ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* (β) (για μουσικό όργανο) παράγω μελωδικό ήχο: *τα όργανα λαλούσαν κι οι πανηγυριώτες χόρευαν* ΣΥΝ. ηχώ, παίζω· ΦΡ. ***τρεις λαλούν και δυο χορεύουν*** βλ. λ. *χορεύω* ● **3.** (μτφ.-οικ.) χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *μην τον ξεσυνερίζεσαι· έχει λαλήσει και δεν ξέρει τι λέει || έχω λαλήσει από την κούραση / τη ζέστη!* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα ΑΝΤ. είμαι λογικός, έχω σώας τας φρένας ♦ **4.** (μετβ.) (σπάν.) λέω (κάτι): *«ποιος έλατος κρατάει δροσιά και ποια κορφή το χιόνι, λάλα το, πουλί κι αηδόνι»* (δημοτ. τραγ.) **5.** (για οργανοπαίκτη πνευστού οργάνου) (συνήθ. στην προστ. ***λάλα!***) παίξε! (ενν. το όργανο, κάνε το να ηχήσει): *λάλα το, κλαριντζή!* (ενν. το κλαρίνο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαλῶ (-έω)* < Ι.Ε. *la- (ονοματοποιημένη ρίζα), πβ. λατ. lallāre «νανουρίζω», ρωσ. lála «φλύαρος», γερμ. lallen «ψελλίζω», αγγλ. lull «νανουρίζω, αποκοιμίζω» κ.ά. Ομόρρ. *λαλιά, λαλίστατος*, ίσως και *λάσκω* «κραυγάζω, φωνάζω» κ.ά. Η φρ. *είπα και ελάλησα (και αμαρτίαν ουκ έχω)* αποτελεί τροποποίηση τής φρ. τού Ιησού Χριστού: *εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχοσαν*, Κ.Δ. Ιωάνν. 15, 22].

λάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρή πλάκα ή έλασμα από μέταλλο **2.** μικρή, μακρόστενη και λεπτή μεταλλική πλάκα, πολύ κοφτερή από τη μία της πλευρά, η οποία χρησιμεύει στο ξύρισμα: *η ~ τού ξυραφιού || δίκοπη / κοφτερή / σκουριασμένη / φαρδιά / ματωμένη ~* ΣΥΝ. λεπίδα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. lama < λατ. lamina < αρχ. *ἐλαμένη*, μτχ. μέσου ενεστ. τού ρ. *ἐλαύνω* (πβ. *ἔλασμα*)].

λάμα (ο) [1859] {άκλ.} ο ιερέας ή ο μοναχός τής βουδιστικής θρησκείας στο Θιβέτ ή στη Μογγολία· ΦΡ. ***Δαλάι Λάμα*** ο θρησκευτικός αρχηγός τού Βουδισμού στο Θιβέτ και στη Μογγολία.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lama < θιβετ. bla-ama «ανώτερος»].

λάμα (το) {άκλ.} ελλην. *προβατοκάμηλος* (η)· μηρυκαστικό θηλαστικό που μοιάζει με μικρή καμήλα, χωρίς καμπούρα, έχει τρίχωμα προβάτου και ζει στις ορεινές περιοχές τής Ν. Αμερικής: *τα ~ τού Περού*.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lama < ισπ. llama, λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)].

λαμαρίνα (η) {λαμαρινών} **1.** λεπτό έλασμα από σίδηρο, που κατασκευάζεται βιομηχανικά από συμπίεση τής πρώτης ύλης και χρησιμεύει στην εξωτερική κάλυψη ή θωράκιση: *οι ~ τού αυτοκινήτου / των πλοίων || γαλβανισμένη ~* **2.** (συνεκδ.) μεγάλο ταψί με χαμηλό χείλος: *βάζω / βγάζω τις ~ απ' τη φωτιά / τον φούρνο*· ΦΡ. (καθημ.-εμφατ.) ***δαγκώνω τη λαμαρίνα*** βλ. λ. *δαγκώνω*. — (υποκ.) **λαμαρινίτσα** κ. **λαμαρινούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. lamarin, υποκ. τού ιταλ. lamiera «έλασμα» < λατ. lamella, υποκ. τού lamma / lamina, για το οποίο βλ. λ. *λάμα (η)*].

λαμαρκισμός (ο) [1891] η θεωρία τού Λαμάρκ για την εξέλιξη των ειδών, σύμφωνα με την οποία δομικές αλλαγές που συντελούνται στα φυτά και στα ζώα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις αλλαγές τού περιβάλλοντος, μπορούν να μεταδοθούν στους απογόνους τους (πβ. λ. *δαρβινισμός*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lamarckisme, από το όνομα τού Γάλλου φυσιολόγου Chevalier de Lamarck (1774-1829)].

λαμβάνειν (το) {άκλ.} το να παίρνει κανείς (από κάποιον κάτι)· μόνο στη ΦΡ. ***έχω λαμβάνειν*** μου οφείλονται χρήματα: *~ 100.000 δρχ. ακόμη*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. απρφ. ενεστ. τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

λαμβάνω ρ. μετβ. {έλαβα, ελήφθην, -ης, -η... (μτχ. ληφθείς, -είσα, -έν), ειλημμένος} (λόγ.) **1.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου: *έλαβα το δώρο σου και σε ευχαριστώ πολύ || ~ αίτηση / επίδομα* ΑΝΤ. δίνω, παρέχω· ΦΡ. (α) ***λαμβάνω χώρα*** συντελούμαι, γίνομαι: *η συνάντηση κορυφής θα λάβει χώρα στο προεδρικό μέγαρο* (β) ***λαμβάνω μέρος*** συμμετέχω: *αντιπροσωπευτικά συγκροτήματα απ' όλη τη χώρα θα λάβουν μέρος στις εκδηλώσεις* (γ) ***λαμβάνω γνώση*** ενημερώνομαι, μαθαίνω: *το συμβούλιο δεν έχει ακόμα λάβει γνώση των εξελίξεων* (δ) (σε επίσημο λόγο, στην αρχή αίτησης, αναφοράς σε ανώτερο κ.λπ.) ***λαμβάνω την τιμή*** με τιμά: *~ να ζητήσω το χέρι τής κόρης σας* (ε) ***λαμβάνω υπ' όψιν*** υπολογίζω (όταν αποφασίζω για κάποιον/κάτι, αξιολογώ, κρίνω κ.λπ.): *το νεαρό τής ηλικίας θα ληφθεί υπ' όψιν από το δικαστήριο* (στ) ***λαμβάνω μέτρα*** προχωρώ σε συγκεκριμένες ενέργειες: *η πολιτεία λαμβάνει μέτρα κατά τού νέφους* ΣΥΝ. μεριμνώ, αποφασίζω, ενεργώ (ζ) ***ουκ αν λάβοις παρά τού μη έχοντος*** (*οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος*, Λουκιαν. *Νεκρικοί Διάλογοι. Χάρων καὶ Μένιππος*) δεν μπορεί κανείς να πάρει κάτι, ιδ. χρήματα, από κάποιον που δεν έχει (η) ***μάχαιραν έδωκας, μάχαιραν θα λάβεις*** βλ. λ. *μάχαιρα* (θ) ***λάβετε θέσεις!*** το σύνθημα εκκινήσεως σε αθλητικούς αγώνες, ιδ. σε αγωνίσματα δρόμου (ι) ***λαμβάνω τον λόγο*** έρχεται η σειρά μου να μιλήσω: *μετά τον πρόεδρο, έλαβε τον λόγο ο διευθυντής τής επιχείρησης* (ια) ***έχω να λαβαίνω*** μου οφείλεται κάτι (π.χ. ποσό): *~ τρία νοίκια* (ιβ) ***λαμβανομένου / λαμβανομένης υπ' όψιν*** αν ληφθεί κάποιος/κάτι υπ' όψιν: *λαμβανομένης υπ' όψιν τής στρατηγικής σημασίας τής περιοχής για τη χώρα, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αμυντική της θωράκιση* **2.** γίνομαι ή είμαι αποδέκτης: *~ γράμμα / νέα / ειδήσεις / μήνυμα / διαβεβαίωση || μετά την ήττα στις εκλογές, ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι έλαβε το μήνυμα* ΣΥΝ. παίρνω ΑΝΤ. στέλνω, αποστέλλω **3.** (ο τ. ***ελήφθη***) (α) ως απάντηση τού δέκτη όταν το σήμα φθάνει σε αυτόν και ειδοποιεί τον πομπό ότι το πήρε (β) (οικ.) ως απάντηση στον συνομιλητή μας, όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι καταλάβαμε τι θέλει να πει: *μην τα επαναλαμβάνεις άδικα· το σήμα ~!* ΣΥΝ. (οικ.) το 'πιασα, μπήκα **4.** προσλαμβάνω, αποκτώ: *η υπόθεση έλαβε περίεργη τροπή μετά τις τελευταίες αποκαλύψεις || το φαινόμενο έλαβε τεράστιες διαστάσεις || η συζήτηση έλαβε τον χαρακτήρα αντιπαράθεσης || σ' αυτό το συμβούλιο έλαβε την τελική του μορφή το περιεχόμενο τού νέου πολιτικού δόγματος*. Επίσης (λαϊκ.) **λαβαίνω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαβ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, με ενεστ. ένθημα *-μ-*) < **(σ)λᾰβ-* < Ι.Ε. *slag^{w}- «πιάνω, αρπάζω», χωρίς τεκμηριωμένες συνδέσεις εκτός τής Ελληνικής. Ομόρρ. *λαβ-ή, λῆμ-μα, λῆ-ψις, λή-πτης, συλ-λήβ-δην, εὐ-λαβ-ής, λάφ-υρο(ν)* κ.ά. Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *λαμβάνω χώρα* (< avoir lieu), *λαμβάνω την τιμή* (< avoir l'honneur), *λαμβάνω γνώση* (< prendre connaissance), *λαμβάνω μέρος* (< prendre part), *λαμβάνω μέτρα* (prendre des mesures), *λαμβάνω υπ' όψιν* (< prendre en considération / avoir sous les jeux) κ.ά.].

λαμβάνω: σύνθετα – παράγωγα. Το **λαμβάνω** είναι μια από τις πιο πολυχρησιμοποιούμενες λέξεις στα παράγωγα και τα σύνθετά της. Η λ. προέρχεται από τη ρίζα *slag^{w}- (***σλαβ-**), αλλά το *σ-* προ τού *-λ-* στην αρχή τής λέξης σιγήθηκε (η παρουσία του είναι χρήσιμη, για να ερμηνευθεί ο τ. τού παρακειμένου)· έτσι συνήθ. μιλάμε για δύο θέματα, το ασθενές **λαβ-** και το ισχυρό **ληβ-** (από *λᾱβ-*). Από το θ. *λαβ-* παράγονται τα: *λα-μ-β-άν-ω* (τα **-μ-** και **-αν-** είναι ενθήματα, προσφύματα μέσα στη λέξη), *έ-λαβ-ον (έ-λαβ-α), λαβ-ή (χειρολαβή, απο-λαβή), λαβ-ίδα (λαβ-ίς), -λάβ-ος (εργο-λάβος, δικο-λάβος), -λαβ-ής (ευ-λαβ-ής), -λαβ-ώ (μεσο-λαβώ), λαβ-ώνω (λαβωματιά)* κ.ά. Από το θ. **ληβ-** παράγονται τα: *λήψη (λῆψις < *ληβ-σις), λήμμα* «λέξη στο λεξικό» (< **ληβ-μα*), *λήπτης* (< **ληβ-της*), *ληπτός* (< **ληβ-τός*).

Ας σημειωθεί ότι ομόηχα, όπως το *-λειψη* (*παρά-λειψη* < *παραλείπω*), από το θ. **λειπ-** τού *λείπω*, δεν έχουν σχέση με το *-λήψη* από θ. *ληβ-* τού *λαμβάνω* (*κατά-ληψη* < *καταλαμβάνω*).

Ο παρακ. **είλημμαι**, από όπου η μετοχή *ειλημμένος* (*κατ-ειλημμένος, επαν-ειλημμένος* κ.ά.), σχηματίζεται από το αρχικό θ. *σληβ-* με διπλασιασμό: **σε-σληβ-μαι* > **ε-σληβ-μαι* > **ε-λλημ-μαι* > *είλημμαι* (τα δύο *-λ-* απλοποιούνται σε ένα, με αντέκταση τού προηγούμενου *ε-* σε *ει-*). Άρα τα *ειλημμένος, επανειλημμένος, κατειλημμένος* κ.τ.ό. γράφονται με **ει** (από την αντέκταση τού *ει-*) (< *ληβ*) με **η** και με δύο **μμ** (από την αφομοίωση τού *-β-* προς το ακολουθούν *-μ-*: *-ληβ-μένος* > *-λημ-μένος*).

Ενώ το απλό ρ. **λαμβάνω** μεταπλάστηκε σε **λαβαίνω**, τα σύνθετα τού ρήματος με προθέσεις σχηματίζονται κυρ. από τον τ. *λαμβάνω*: *ανα-λαμβάνω (ανειλημμένος, ανά-ληψη), απο-λαμβάνω (απο-λαβές), δια-λαμβάνω* «πραγματεύομαι», *επανα-λαμβάνω (επανειλημμένος, επανειλημμένως, επανά-ληψη, επανα-ληπτικός), εκ-λαμβάνω, κατα-λαμβάνω (κατειλημμένος, κατά-ληψη, κατα-ληπτός, ακατά-ληπτος), μετα-λαμβάνω (μετά-ληψη), παρα-λαμβάνω (παρα-λαβή), περι-λαμβάνω (περί-ληψη, περι-ληπτικός), προ-λαμβάνω (πρό-ληψη, προ-ληπτικός), προσ-λαμβάνω (πρόσ-ληψη), συλ-λαμβάνω (σύλ-ληψη)*. Από τον τ. **λαβαίνω** σχηματίζονται τα *ανα-λαβαίνω, προ-λαβαίνω, κατα-λαβαίνω, παρα-λαβαίνω, μετα-λαβαίνω* και *περι-λαβαίνω*. Πρόκειται για παράλληλους τύπους προς τα αντίστοιχα ρ. σε *λαμβάνω*, πλην των *καταλαβαίνω* και *περιλαβαίνω*, που διαφέρουν σημασιολογικώς από τα *καταλαμβάνω* και *περιλαμβάνω*.

λάμβδα κ. **λάμδα** κ. **λάβδα** (το) {άκλ.} Λ, λ· το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάμβδα / λάβδα* < σημιτ. lāmedh «βούκεντρο»].

λαμβδακισμός κ. **λαμδακισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση, εξαιτίας τής οποίας παρατηρείται δυσκολία ή αδυναμία στην προφορά τού φθόγγου λάμβδα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lambdacisme].

λαμέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα από γυαλιστερό υλικό, που αντανακλά μεταλλική λάμψη **2.** (συνεκδ.) **λαμέ** (τα) ενδύματα, υποδήματα ή εξαρτήματα από γυαλιστερό υλικό και συνήθ. κακής ποιότητας και γούστου, που αποσκοπούν στον εύκολο εντυπωσιασμό: (ειρων.) *ανέβηκε στην πίστα με τα ~ του, για να... τυφλώσει τα πλήθη!*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lamé «ύφασμα με ίνες μετάλλου ή με υλικό που έχει τη λάμψη τους» < lame «έλασμα», βλ. κ. λ. *λάμα*].

Λαμία (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Φθιώτιδας. — **Λαμιώτης** κ. (λόγ.) **Λαμιεύς** (ο), **Λαμιώτισσα** (η), **λαμιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **λαμιακός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Λάμο*, γυιο τού Ηρακλή και ιδρυτή τής πόλης, ή από την ομώνυμη βασίλισσα των Τραχινίων *Λαμία*. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, το τοπωνύμιο εμφανίζει θ. *λαμ-*, για το οποίο βλ. λ. *λάμια*].

λάμια (η) {λαμιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τα τέρατα με γυναικεία μορφή, που τρέφονταν με ανθρώπινο αίμα και σάρκες **2.** (μετωνυμ.) γυναίκα με κακό και δύστροπο χαρακτήρα: *έχει παντρευτεί μια ~, που του κάνει τον βίο αβίωτο* ΣΥΝ. τέρας, μέγαιρα ΑΝΤ. άγγελος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαμ-* (απαντά και στο ομόρρ. *λαμυρός* «αδηφάγος, άπληστος»), που συνδ. πιθ. με λατ. lemurēs «ψυχές νεκρών, φαντάσματα», ουαλ. llef «φωνή» κ.ά.].

λαμίνα (η) {λαμινών} υλικό από συνθετικές ρητίνες για την κάλυψη πλακών.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lamina < λατ. lamina «έλασμα», αγν. ετύμου].

λαμινάρια (τα) μεγάλα θαλάσσια φύκια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. laminaire < λατ. lamina, για το οποίο βλ. λ. *λάμα (η)*].

λαμνοκόπι (το) {λαμνοκοπιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να δίνει κανείς ώθηση σε βάρκα ή άλλο σκάφος τραβώντας κουπί: *απόκαμε από το ~* ΣΥΝ. κωπηλασία.

λαμνοκόπος (ο) πρόσωπο που λάμνει, που κωπηλατεί.
[ΕΤΥΜ. < *λάμνω* + επιτατ. επίθημα *-κόπος* < *κόπτω*].

λαμνοκοπώ ρ. αμετβ. {λαμνοκοπείς... | λαμνοκόπησα} κωπηλατώ. λάμνω (βλ.λ.).

λάμνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) δίνω ώθηση σε σκάφος τραβώντας κουπί: *~ δυνατά* ΣΥΝ. κωπηλατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαύνω* (πβ. *ἀχαμνός* < *χαῦνος*). Ήδη ομηρική η φρ. *ἐλαύνω νῆα* «κινώ πλοίο με τα κουπιά»].

λαμόγιο (το) (λαϊκ.-κακόσ.) ο αβανταδόρος. ο καιροσκόπος· πρόσωπο που δραστηριοποιείται σε διάφορους τομείς για να επωφεληθεί οικονομικά και στη συνέχεια να αποχωρήσει· ως επίρρ. στη ΦΡ. ***την κάνω λαμόγια*** εξαπατώ κάποιον και εξαφανίζομαι. Επίσης **λαμόγιας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

λάμπα (η) {λαμπών} **1.** συσκευή που χρησιμεύει για τον φωτισμό, σε διάφορα σχήματα ανάλογα με την πηγή τού φωτός· γενικά αποτελείται από το δοχείο μέσα στο οποίο αποθηκεύεται το φωτιστικό υλικό (π.χ. γκαζάκι, στις λάμπες γκαζιού) ή από τον μηχανισμό σύνδεσης με την πηγή τής ενέργειας (π.χ. ντουί για το ρεύμα, στις ηλεκτρικές λάμπες) και από διαφανές ή ημιδιαφανές γυαλί, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, ερμητικά κλειστού ή με οπή στην κορυφή, για να βγαίνουν τα καύσιμα, με το οποίο προστατεύεται και δεν σβήνει το φως: *~ πετρελαίου / ασφαλείας / θυέλλης* (που δεν σβήνει με τον ισχυρό άνεμο) || *αναμμένη / γυάλινη / καπνισμένη / κρεμαστή / σβηστή ~* ΣΥΝ. φως, φωτιστικό **2.** (ειδικότ.) όργανο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως, όταν συνδεθεί με ηλεκτρικό κύκλωμα· αποτελείται από μία σφαίρα (γλόμπο) ή κύλινδρο από γυαλί και μία βάση, με την οποία συνδέεται με το ηλεκτρικό κύκλωμα και διαθέτει τον μηχανισμό μετατροπής τού ηλεκτρικού σε φως: *ηλεκτρική / καρφωτή / βιδωτή ~* || *~ φθορισμού* || *κάηκε η ~* ΣΥΝ. λαμπτήρας, λυχνία, γλόμπος. — (υποκ.) **λαμπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. lampa < λατ. lampas < αρχ. *λαμπάς, -άδος* < *λάμπω*].

λαμπάδα (η) **1.** μεγάλο κερί που χρησιμοποιείται σε διάφορες θρησκευτικές τελετές (βαφτίσια, Ανάσταση κ.λπ.): *έκανε τάμα στον Άγιο μια ~ ίσαμε το μπόι του* || *πασχαλιάτικη / γιορτινή / λειωμένη / πολύχρωμη / κερένια / νυφική / νεκρική ~* **2.** (μτφ.) σε στάση ευθυτενή, στητή όπως η λαμπάδα: *ευσταλείς νέοι με κορμιά λαμπάδες* ΑΝΤ. καμπούρα. — (υποκ.) **λαμπαδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπάς, -άδος* < *λάμπω*].

λαμπαδηδρομία (η) {λαμπαδηδρομιών} **1.** αθλητικός αγώνας των αρχαίων Ελλήνων, κατά τον οποίο δρομείς ή ιππείς έτρεχαν κρατώντας αναμμένες δάδες: *λαμπρή / ένδοξη ~* • **2.** νυχτερινή συνήθ. πορεία πλήθους με υψωμένα, αναμμένα δαδιά: *θρησκευτική / εορταστική ~* ΣΥΝ. λαμπαδηφορία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λαμπάς, -άδος* + *-δρομία* < *δρόμος*. Το *-η-* οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδηδρόμος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε λαμπαδηδρομία **2.** καθένας από τους αθλητές που μεταφέρουν την ολυμπιακή φλόγα από την Ολυμπία στη χώρα τελέσεως των Ολυμπιακών Αγώνων.

λαμπαδηφορία (η) {λαμπαδηφοριών} νυχτερινή παρέλαση νέων με υψωμένες αναμμένες λαμπάδες ή δαδιά: *νυχτερινή / εορταστική / θρησκευτική ~* || *~ κατά την πανηγυρική έναρξη των πανευρωπαϊκών αγώνων* ΣΥΝ. λαμπαδηδρομία. — **λαμπαδηφόρος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαμπαδηφόρος* < *λαμπάς, -άδος* + *-φόρος* < *φέρω*. Το *-η-* οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδιάζω ρ. αμετβ. {λαμπάδιασ-α, -μένος} αρπάζω απότομα ολόκληρος φωτιά, καίγομαι σαν λαμπάδα: *το ξύλινο σπίτι λαμπάδιασε σε λίγα λεπτά* ΣΥΝ. φουντώνω. ανάβω, αναφλέγομαι ΑΝΤ. σβήνω. · **λαμπάδιασμα** (το).

λαμπάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή λυχνία σε μηχάνημα ή συσκευή, που εκπέμπει φως, όταν περνά ηλεκτρική ενέργεια από το κύκλωμά της (ως ένδειξη είτε λειτουργίας είτε βλάβης): *άναψε το ~ τής βενζίνης· πρέπει να γεμίσω το ρεζερβουάρ* || *μόλις πάτησε το κουμπί, χιλιάδες ~ αναβόσβησαν·* ΦΡ. (αργκό) ***μου ανάβουν τα λαμπάκια*** κάτι μου προκαλεί εκνευρισμό: *όποτε αρχίζει τα πολιτικά, ~!* ΣΥΝ. μου τη δίνει, μου τη βαράει, μου τη σπάει.

λαμπατέρ (το) {άκλ.} **1.** ηλεκτρική συσκευή φωτισμού που αποτελείται από λαμπτήρα και αμπαζούρ και στηρίζεται σε βάση που ακουμπά στο έδαφος **2.** (συνεκδ.) κάθε μικρό φωτιστικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lampadaire < μεσν. λατ. lampadarium < λατ. lampar < αρχ. *λαμπάς, -άδος*].

λαμπερός, -ή, -ό [μεσν.] (κυριολ. κ. μτφ.) αυτός που ακτινοβολεί, που λάμπει: *~ μάτια / μαλλιά / χαμόγελο / ήλιος / χρώμα / ουρανός* ΣΥΝ. λαμπρός, φωτεινός, γυαλιστερός, απαστράπτων, αστραφτερός ΑΝΤ. θαμπός, σκοτεινός. — **λαμπερά** επίρρ., **λαμπεράδα** (η).

λαμπηδόνα (η) (λόγ.) **1.** η λάμψη, η ακτινοβολία: *η ~ τού σύγχρονου πολιτισμού* ΣΥΝ. λαμπρότητα **2.** μυθικό φυτό στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες και το οποίο ήταν αφανές τη μέρα και φωτεινό τη νύχτα **3.** έντομο, η πυγολαμπίδα. Επίσης (λογιότ.) **λαμπηδών** {λαμπηδόνος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαμπηδών, -όνος* < αρχ. *λάμπω*].

Λάμπης (ο) → Χαραλάμπης

λαμπικάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαμπίκαρα κ. λαμπικάρισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (λαϊκ.) περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το καθαρίσω ΣΥΝ. καθαρίζω, διυλίζω, φιλτράρω, ραφινάρω, αποστάζω **2.** (γενικότ.) καθαρίζω εξονυχιστικά: *~ το σπίτι* ΑΝΤ. βρομίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτώ διαύγεια: *πολλά λάδια λαμπικάρουν μόνα τους, ενώ άλλα διατηρούνται για πολύ καιρό ελαφρώς θολερά* || (μτφ.) *λαμπικάρισε το κεφάλι μου από το μεθύσι* ΣΥΝ. καθαρίζω, ξεκαθαρίζω, ξελαμπικάρω ΑΝΤ. σκοτίζομαι, ζαλίζομαι. · **λαμπικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. lambicar < lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. *ἄμβιξ / ἄμβυξ* «αποστακτήριο»].

λαμπίκος (ο) **1.** ο αποστακτήρας (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι τόσο καθαρό, ώστε να λάμπει: *σφουγγάρισα το πάτωμα και το 'κανα ~.* — **λαμπίκο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. *ἄμβιξ / ἄμβυξ* «αποστακτήριο». Η σημερινή μτφ. σημ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού ρ. *λάμπω*].

λαμπιόνι (το) {λαμπιον-ιού | -ιών} μικρή ηλεκτρική λάμπα: *στόλισαν τους δρόμους με πολύχρωμα ~* ΣΥΝ. λυχνία, φωτάκι, λαμπάκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lampione, υποκ. τού ουσ. lampa (βλ. κ. *λάμπα*)].

λαμπόγυαλο (το) γυαλί φωτιστικής λάμπας πετρελαίου· ΦΡ. ***τα κάνω λαμπόγυαλο*** προκαλώ μεγάλη καταστροφή σε κάτι. — Επίσης **λαμπογυάλι.**

λαμποκοπώ ρ. αμετβ. {λαμποκοπάς... | λαμποκόπησα} **1.** αστράφτω, λάμπω: *χρυσός τρούλος λαμποκοπούσε στο φως τής μέρας* ΣΥΝ. γυαλίζω **2.** (ειδικότ.) λάμπω από την καθαριότητα: *η μπουγάδα λαμποκοπούσε στο σχοινί* ΣΥΝ. αστράφτω. — **λαμποκόπημα** κ. (λαϊκ.) **λαμποκόπι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *λάμπω* + επιτατ. επίθημα *-κοπώ* < *κόπος*].

λαμπρά επίρρ. [μεσν.] κατά τρόπο εξαιρετικό, θαυμαστό: *~! Όλα τακτοποιήθηκαν!* ΣΥΝ. εξαιρετικά, θαυμάσια, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, έτσι κι έτσι.

λαμπράδα (η) ▸ λαμπρότητα

Λαμπρή (η) [μεσν.] (λαϊκ.) το Πάσχα, η γιορτή τής Ανάστασης: *η ημέρα τής ~.*

λαμπριάτικα επίρρ.· ανήμερα το Πάσχα, την ημέρα τής Λαμπρής: *δεν γίνεται ~ να συζητάμε για δουλειές.*

λαμπριάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Λαμπρή, το Πάσχα: *~ ρούχα / αβγά / πανηγύρι / γλέντι* ΣΥΝ. πασχαλινός, γιορτινός.

Λαμπρινή (η) γυναικείο όνομα.

λαμπρο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** λάμψη, πολυτέλεια: *λαμπρο-ντυμένος* **2.** σχέση με τη Λαμπρή: *λαμπρο-κούλλουρο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *λαμπρός* (λ.χ. αρχ. *λαμπρό-φωνος*, μτγν. *λαμπρό-ψυχος*, μεσν. *λαμπρο-φωτεινός*)].

λαμπροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά επίσημα, καινούργια ρούχα ΣΥΝ. λαμπροφορεμένος ΑΝΤ. κακοντυμένος.

λαμπρός, -ή, -ό **1.** αυτός που εκπέμπει φως από το εσωτερικό του, που βγάζει έντονη λάμψη: *~ ήλιος / αστέρι* ΣΥΝ. αστραφτερός, λαμπερός, ακτινοβόλος ΑΝΤ. σκοτεινός, σκούρος· (μτφ.) **2.** σπινθηροβόλος: *~ βλέμμα / μάτια* **3.** αυτός που ξεχωρίζει, που υπερέχει σε σχέση με τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: *~ επιστήμονας / γιατρός / επίτευγμα / μέλλον / νίκη / σταδιοδρομία* ΣΥΝ. έξοχος, εξαιρετικός, διαπρεπής, εξέχων, καταπληκτικός ΑΝΤ. μέτριος, κακός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επισημότητα και χλιδή: *~ πομπή / παρέλαση / εορτασμός* ΣΥΝ. επίσημος ΑΝΤ. ανεπίσημος, καθημερινός **5.** ***Λαμπρή*** (η) βλ.λ. — **λαμπρά** επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναργής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λάμπω*].

Λάμπρος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λαμπρός* (με αναβιβασμό τού τόνου)].

λαμπρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η φωτεινότητα, η λάμψη: *η ~ τού ήλιου / τού αστεριού / τού χρυσού* **2.** (μτφ.) η μεγαλοπρέπεια, το μεγαλείο: *η επέτειος εορτάστηκε με ιδιαίτερη ~* || *η ~ των ανακτόρων.* Επίσης **λαμπράδα** (σημ. 1) [μεσν.].

λαμπροφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** [μτγν.] **1.** αυτός που φορά γιορτινά, επίσημα ρούχα: *~ νεάνιδες* ΣΥΝ. λαμπροντυμένος, λαμπροφορεμένος· (μτφ.) **2.** αυτός που δημιουργεί χαρά, ευχαρίστηση: *η ~ ημέρα τής απελευθέρωσης* || *η ~ Ανάστασις τού Κυρίου* ΣΥΝ. χαρμόσυνος, χαροποιός **3.** αυτός που εκπέμπει λάμψη, μεγαλοπρέπεια: *τα ~ άρματα τής παρέλασης.*

λαμπροφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λαμπροφορείς... | λαμπροφόρε-σα, -μένος} φορώ τα γιορτινά, τα καλά μου ρούχα: *λαμπροφορεμένο εκκλησίασμα* ΣΥΝ. ντύνομαι καλά.

λαμπρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λάμπρυνα} (λόγ.) **1.** προσδίδω λάμψη ΣΥΝ. φωτίζω ΑΝΤ. θαμπώνω, σκοτεινιάζω **2.** (μτφ.) προσδίδω αίγλη, μεγαλοπρέπεια: *την εκδήλωση λάμπρυναν με την παρουσία τους εξέχουσες προσωπικότητες* || *με το κατόρθωμά του λάμπρυνε το όνομα τής οικογένειας του* ΣΥΝ. δοξάζω ΑΝΤ. σκιάζω.

λαμπτήρας (ο) φωτιστικό μέσο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως: *~ αλογόνου / νέου / φθορισμού* ΣΥΝ. λάμπα, γλόμπος, λαμπιόνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπτήρ, -ῆρος* < *λάμπω*].

λαμπυρίδα (η) μικρό έντομο, τού οποίου το κάτω μέρος εκπέμπει φως, που το κάνει ορατό τη νύχτα ΣΥΝ. πυγολαμπίδα, (λαϊκ.) κωλοφωτιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπυρίς, -ίδος* < **λαμπυλίς* (με ανομοίωση), υποκ. θ. *λαμπ-* τού ρ. *λάμπω*].

λαμπυρίζω ρ. αμετβ. {λαμπύρισα} εκπέμπω φως (που παρουσιάζει αυξομειώσεις στην ένταση του): *τα φώτα των καϊκιών λαμπύριζαν στην ήρεμη θάλασσα* ΣΥΝ. τρεμοφέγγω. — **λαμπύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαμπυρίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

λάμπω ρ. αμετβ. {έλαμψα} **1.** βγάζω προς τα έξω φως, ακτινοβολώ: *ο ήλιος λάμπει στον ουρανό* || (μτφ.) *το πρόσωπό του έλαμπε από ικανοποίηση / χαρά / ευτυχία* ΣΥΝ. φεγγοβολώ. φέγγω ΑΝΤ. σκοτεινιάζω. είμαι σκοτεινός· ΦΡ. ***λάμπει το άστρο (κάποιου)*** για την περίοδο τής ακμής (κάποιου), την περίοδο που μεσουρανεί: *τη δεκαετία τού '60 έλαμψε το άστρο τού Φ. Φελλίνι* **2.** αντανακλώ έντονα το φως, εκπέμπω λάμψη που προέρχεται από εξωτερική πηγή: *ο δρόμος έλαμπε κάτω από τα φώτα* || *έλαμπαν από μακριά τα κοσμήματα και τα πετράδια της* || *τα μάτια της έλαμψαν από τα δάκρυα* ΣΥΝ. αντιφεγγίζω, γυαλίζω. αστράφτω ΑΝΤ. είμαι μουντός· ΦΡ. ***ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός*** ό,τι φαίνεται εντυπωσιακό δεν συνεπάγεται ότι έχει πραγματικά μεγάλη αξία **3.** (μτφ.) είμαι τόσο καθαρός, ώστε αντανακλώ το φως: *το σπίτι έλαμπε από την καθαριότητα* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, γυαλίζω **4.** αποτελώ εξέχουσα παρουσία, ξεχωρίζω από τους άλλους: *η πόλη έλαμψε στα γράμματα και στις τέχνες στον μεσοπόλεμο* ΣΥΝ. διαπρέπω. διακρίνομαι· ΦΡ. ***(κάποιος) λάμπει διά τής απουσίας του*** βλ. λ. *απουσία* **5.** (μτφ.) φανερώνομαι με τρόπο εντυπωσιακό: *η αλήθεια στο τέλος θα λάμψει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαμπ-* (μόνο στην Ελλην. εμφανίζεται το έρρινο ένθημα *-μ-*) < Ι.Ε. *lap- «λάμπω. καίω». πβ. χεττ. lappaš «λαμπρός», λιθ. lópė «φως», ουαλ. llachar «λαμπρός» κ.ά. Ομόρρ. *λαμπάς (-άδα). λαμπ-τήρ(ας). λαμπ-ρός, λάμψ-ις (-η), λάμπ-ρος* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός* (< γαλλ. tout ce qui brille n'est pas d'or), *έλαμψε διά τής απουσίας του* (< γαλλ. il brilla par son absense)].

λάμψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το φως που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή. η ακτινοβολία: *η ~ των αστεριών / τού φεγγαριού* ΣΥΝ. φεγγοβόλημα. λαμποκόπημα **2.** (μτφ.) η γυαλάδα: *η ~ των ασημικών / των κοσμημάτων* ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα **3.** (συνεκδ.) η αστραπή: *λάμψεις και μπουμπουνητά στον ουρανό* **4.** (μτφ.) η αίγλη, η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κάποιος/κάτι) στους άλλους: *η ~ τής ομορφιάς τής νεαρής ηθοποιού* || *η ~ τής προσωπικότητας τού μεγάλου συγγραφέα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάμψις* < αρχ. *λάμπω*].

λαναράς (ο) {λαναράδες} **1.** πρόσωπο που ξαίνει το μαλλί με το λανάρι (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή πουλά λανάρια (βλ.λ.).

λανάρι (το) {λαναρ-ιού | -ιών} χειροκίνητο εργαλείο ή μηχάνημα, που χρησιμοποιείται για το ξάσιμο τού μαλλιού. Επίσης **λανάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίθ. *λανάριος* < λατ. lanarius < lāna «μαλλί» (βλ. κ. *ληνός*)].

λαναρίζω ρ. μετβ. {λανάρισ-α, -τηκα, -μένος} επεξεργάζομαι το μαλλί (μετά την κουρά τού ζώου) με τη βοήθεια τού λαναριού, ώστε να μπορεί να μετατραπεί σε νήμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ξαίνω. — **λανάρισμα** (το).

λανθανίδες (οι) {λανθανιδών} ΧΗΜ. τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 57 έως 71, τα οποία ανήκουν στη σειρά τού λανθανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanidae, βλ. κ. *λανθάνιο*].

λανθάνιο (το) [1885] {λανθανίου} ΧΗΜ. μεταλλικό αργυρόχροο στοιχείο (σύμβολο La) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanum < αρχ. *λανθάνω* «διαφεύγω την προσοχή. είμαι κρυμμένος», επειδή το οξείδιο τού στοιχείου ελάνθανε (ως πρόσμειξη) στα άλατα τού *δημητρίου*].

λανθάνω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. λανθάνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) **1.** υπάρχω χωρίς να γίνομαι εύκολα αντιληπτός, είμαι κρυμμένος: *υπάρχει ένας ερωτισμός που λανθάνει στη σχέση τους* || *στην πολιτική τους ιδεολογία λανθάνει ένας αντιευρωπαϊσμός* **2.** (η μτχ. ***λανθάνων, -ουσα, -ον***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαθ-* (αόρ. β' *έ-λαθ-ον*, πβ. κ. *μανθάνω – έ-μαθ-ον*). Το *-θ-* τού θέματος αποτελεί πρόσφυμα. πράγμα που καθιστά δυνατή τη σύνδεση με λατ. lă-t-eō «κρύβομαι. αγνοούμαι». ενώ δεν απαντούν ακριβή αντίστοιχα στις άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Ομόρρ. *λάθ-ρα. λαθραῖος, λήθ-η, ἀ-ληθ-ής. λάθ-ος. λήσ-μων* (< **λᾱθ-μων*) κ.ά.].

λανθάνων, -ουσα, -ον αυτός που λανθάνει. που υπάρχει κρυμμένος ή χωρίς να γίνεται αντιληπτός: *λανθάνων ερωτισμός* || *λανθάνουσα αντιπάθεια* || *ο ιός βρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση* || *υπάρχει ένας ~ ρατσισμός στη συμπεριφορά τους* ΣΥΝ. υφέρπων, υποβόσκων ΑΝΤ. εμφανής, προφανής· ΦΡ. ***γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει*** (*γλῶσσα λανθάνουσα τ' ἀληθῆ λέγει*, Μένανδρος) τα λάθη στην ομιλία από βιασύνη ή παραδρομή φανερώνουν τις αληθινές σκέψεις ή επιθυμίες τού ομιλητή ή την αλήθεια γενικότερα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *λανθάνω* (βλ.λ.) με την ήδη αρχ. σημ. «διαφεύγω την προσοχή, είμαι κρυμμένος». Σε επιστ. όρους αποδίδει το γαλλ. latent (< λατ. latens «κρυφός»), λ.χ. homosexualité / maladie latente].

λανθασμένος, -η, -ο αυτός που περιέχει λάθος ή οφείλεται σε λάθος: *~ χειρισμός / συλλογισμός / ενέργεια / άποψη / εντύπωση / κίνηση / πολιτική* ΣΥΝ. εσφαλμένος, λαθεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **λανθασμέν-α / -ως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. μτχ. τού ρ. *λανθάνω* (αρχ.) κατά τα ρ. σε *-άζω*, πβ. *δικάζω. διπλασι-άζω*].

λανολίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ουσία λιπαρής υφής, που παράγεται από τα μαλλιά των προβάτων, προτού αυτά υποστούν άλλου είδους επεξεργασία. και χρησιμεύει ως βάση για την κατασκευή καλλυντικών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lanoline (νόθο σύνθ.) < lano- (< λατ. lana «μαλλί») + -ol- (< λατ. oleum < αρχ. *ἔλαιον*) + -ine].

λανσάρω ρ. μετβ. {λανσάρισα κ. λάνσαρ-α. -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) **1.** προωθώ στην αγορά. παρουσιάζω κάτι καινούργιο και το προβάλλω καταλλήλως: *τη μόδα των ατημέλητων ρούχων λανσάρουν Αμερικανοί σχεδιαστές* ΣΥΝ. εισάγω. καθιερώνω. εγκαινιάζω **2.** (γενικότ.) είμαι ο πρώτος που εφαρμόζω (κάτι): *οι μαθητές τής τελευταίας τάξης τού σχολείου λάνσαραν την τρέλα για τα καπέλα που φοριούνται ανάποδα* || *~ μια καινοτομία.* — **λανσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lancer «ρίχνω, εκτοξεύω» < λατ. lanceare «λογχίζω. εξακοντίζω» < lancea «λόγχη»].

λάντζα[1] κ. **λάντσα** (η) **1.** μεγάλο σκεύος από ξύλο, που έχει σχήμα βαρελιού και χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών. κυρ. όπου αυτά βρίσκονται σε μεγάλες ποσότητες. π.χ. στα εστιατόρια ΣΥΝ. μαστέλο. κάδος **2.** (συνεκδ.) το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών: *μετά το τραπέζι είχα μπόλικη ~!* || *κάνω τη ~* ΣΥΝ. πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < δημώδ. ιταλ. lenza «νερό. ψιλόβροχο». Κατ' άλλη άποψη, < βεν. lanza «ιστός όπου δένεται το πανί», με την έννοια ότι αυτή η εργασία ανετίθετο στο κατώτερο πλήρωμα].

λάντζα[2] κ. **λάντσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μηχανοκίνητη βάρκα για μεταφορά εφοδίων και διακίνηση προσώπων στα πλοία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lancia < ισπ. lancha / πορτ. lanchão < λατ. lancea «λόγχη»].

λαντζ(ι)έρης (ο) {λαντζ(ι)έρηδες}. **λαντζ(ι)έρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που απασχολείται με το πλύσιμο των σκευών σε επαγγελματικά μαγειρεία: *ο ~ τού πλοίου / τού εστιατορίου.* Επίσης **λαντζ(ι)έρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < *λάντζα* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*].

λαντό (το) {άκλ.} παλιά ιππήλατη, κλειστή και τετράτροχη άμαξα: *γρήγορο / πολυτελές / ασφαλές / μικρό ~* ΣΥΝ. αμάξι ΑΝΤ. κουπέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. landau, από το όνομα τής γερμ. πόλης Landau].

λαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με λακτίσματα, με κλοτσιές· στη ΦΡ. ***πυξ-λαξ*** με γροθιές και κλοτσιές: *τους πέταξαν έξω ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. πιθ. < **κλαξ*. που συνδ. με λατ. calx «φτέρνα», αβεβ. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. *λάξ* συνδέεται με λιθ. lakstùs «ταχύς, γρήγορος», lekiù «τρέχω. πετώ». οπότε θα προερχόταν από θ. με αρχική σημ. «πηδώ». Ομόρρ. *λακ-τίζω*].

λάξευμα (το) → λαξεύω

λάξευση (η) → λαξεύω

λαξευτής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που επεξεργάζεται το μάρμαρο ή άλλο υλικό, για να επιτύχει καλλιτεχνικό αποτέλεσμα: *επιτήδειος / μεγάλος / έμπειρος / ακριβός ~* ΣΥΝ. λιθοξόος. γλύπτης, λιθογλύπτης. — **λαξευτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

λαξευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που τον έχουν λαξεύσει: *~ τάφος / πέτρα / μάρμαρο* ΣΥΝ. σκαλιστός. σμιλεμένος. γλυπτός ΑΝΤ. αλάξευτος. ασκάλιστος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: *~ κορμί / μάτια* ΣΥΝ. καλοσχηματισμένος. όμορφος ΑΝΤ. κακοσχηματισμένος. άσχημος.

λαξεύω ρ. μετβ. {λάξευ-σα. -θηκα, -μένος (κ. λαξεμένος)} **1.** επεξεργάζομαι φυσικό υλικό (μάρμαρο. ξύλο). για να επιτύχω καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ΣΥΝ. σμιλεύω. σκαλίζω **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ την τέχνη μου στην επεξεργασία ενός πράγματος: *~ τον λόγο μου* ΣΥΝ. σμιλεύω. — **λάξευμα** (το) [μτγν.] κ. **λάξευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαξόος* < *λα-* (< *λᾶας* «λίθος, πέτρα». αβεβ. ετύμου, πιθ. < **λῆϜας* ή < **λάϜας*, που ίσως συνδ. με αλβ. lerë «πέτρωμα») + *-ξόος* < *ξέω*].

λαο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει σχέση με τον λαό: *λαο-πλάνος*, *λαο-κρατία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *λαο-δάμας*, μτγν. *λαο-πλάνος*), που προέρχεται από το ουσ. *λαός*].

λαογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τον λαϊκό πολιτισμό ενός έθνους ή εθνότητας σε όλες του τις εκφάνσεις (την κοινωνική συγκρότηση. τις παραδόσεις, τα τραγούδια. τον λαϊκό βίο, τα ήθη και έθιμα. την τέχνη κ.λπ.): *ελληνική / αγγλική / ιταλική ~* **2.** (ειδικότ.) η παραπάνω επιστήμη ως προς τα τμήμα τού λαού το οποίο μελετά: *αγροτική / εργατική / αστική ~.* — **λαογραφικός, -ή, -ό** [1886]. **λαογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Volkskunde, άσχετο προς το μτγν. *λαογραφία* «απογραφή πληθυσμού»].

λαογράφος (ο/η) [1891] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη λαογραφία: *οξυδερκής / διάσημος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

λαοθάλασσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ μεγάλο πλήθος, πάρα πολύς κόσμος: *την ομιλία τού αρχηγού τού κόμματος παρακολούθησε μια ~ οπαδών του* ΣΥΝ. κοσμοπλημμύρα. κοσμοσυρροή.

λαοκάπηλος (ο) [1864] {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων. -ους κ. -ήλους} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται και εξαπατά τον λαό.

λαοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει επισύρει την οργή και τις κατάρες τού λαού: *~ φονιάς / δικτάτορας* ΣΥΝ. λαομίσητος ΑΝΤ. λαοφίλητος, λαοφιλής.

Λαοκόων (ο) {Λαοκόωντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ιερέας τού Απόλλωνα στην Τροία, τον οποίο. καθώς και τους γιους του, έπνιξαν δύο φίδια πριν από την άλωση τής πόλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **ΛαϜο-κόϜ-ων* < *λαός* (βλ.λ.) + θ. **-κοϜ-* (πβ. μυκ. ko-wo) τού ρ. *κοέω* «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ», για το οποίο βλ. λ. *ακούω*].

Λαοκράτης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + *-κράτης* < *κράτος*].

λαοκράτης (ο) {λαοκρατών} πρόσωπο που πιστεύει στη λαοκρατία (βλ.λ.): *φανατικός / αγωνιστής / θεωρητικός ~* ΣΥΝ. σοσιαλιστής, κομμουνιστής.

λαοκρατία (η) [μτγν.] **1.** το πολίτευμα κατά το οποίο την εξουσία ασκεί ο λαός ΣΥΝ. δημοκρατία ΑΝΤ. ολιγαρχία. ολοκληρωτισμός **2.** (ειδικότ.) το πολίτευμα στις χώρες τού υπαρκτού σοσιαλισμού, όπου είχε επικρατήσει ο κομουνισμός: *η γερμανική ~* ΣΥΝ. σοσιαλιστική δημοκρατία (πβ. *λαϊκή δημοκρατία*, λ. *δημοκρατία*). — **λαοκρατικός,**

-ή, -ό [1887].

Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας (η) ▸ Ανατολική Γερμανία

λαοκρατισμός (ο) η πίστη στο δικαίωμα και στις δυνατότητες τού λαού να ασκεί μόνος του την εξουσία.

λαοκρισία (η) {χωρ. πληθ.} η απόφανση, η κρίση για ένα θέμα από τον λαό ΣΥΝ. λαϊκή ετυμηγορία.

λαομίσητος, -η, -ο [1891] αυτός τον οποίο μισεί ο λαός: ~ *εισβολέας / δικτάτορας / δυνάστης / βασιλιάς / κατοχή / πολίτευμα* ΣΥΝ. λαοκατάρατος ΑΝΤ. λαοφίλητος, λαοφιλής.

λαοπλάνος (ο) [μτγν.] πρόσωπο το οποίο χρησιμοποιεί τις ικανότητες και τα προσόντα του για να ξεγελάσει τον λαό και να τον κατευθύνει εκεί όπου ο ίδιος θέλει: ~ *πολιτικοί με απατηλές υποσχέσεις οδηγούν τη χώρα στην καταστροφή* ΣΥΝ. δημαγωγός.

λαοπρόβλητος, -η, -ο [1845] αυτός τον οποίο έχει εκλέξει και αναδείξει ο λαός: ~ *ηγέτης* ΑΝΤ. διορισμένος, δοτός.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + - *πρόβλητος* < *προβάλλω*].

Λ.Α.Ο.Σ. (ο) Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 2000 από τον Γ. Καρατζαφέρη.

λαός (ο) **1.** (α) το σύνολο των πολιτών ενός κράτους· το σύνολο των φυσικών προσώπων που έχουν την ιθαγένεια ενός κράτους, ανεξάρτητα από γλώσσα, θρησκεία, εθνικότητα, φύλο, ηλικία κ.λπ. (= ο κυρίαρχος λαός, ως φορέας τής λαϊκής κυριαρχίας) (β) το σύνολο των ενεργών πολιτών ενός κράτους που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι (= το εκλογικό σώμα): *αμόρφωτος / απολίτιστος / αρχαίος / σύγχρονος / αγροτικός / δραστήριος / βάρβαρος / ευγενικός / εκφυλισμένος / δυναμικός / ένδοξος / ναυτικός / πλούσιος / πολεμοχαρής / φιλήσυχος / φτωχός / φιλόξενος / ακυβέρνητος / καταπιεσμένος / φιλελεύθερος / κυρίαρχος* (από τον οποίο πηγάζουν όλες οι εξουσίες) ~ || ~ *ενωμένος, ποτέ νικημένος!* (σύνθημα από τις πολιτικές συγκεντρώσεις αριστερών κομμάτων) || ~. *στρατός αδελφωμένοι!* (σύνθημα από την εξέγερση τού Πολυτεχνείου το 1973) || *ο ~ έχει και μνήμη και γνώση* ΣΥΝ. πολίτες· ΦΡ. **φωνή λαού, οργή Θεού** βλ. λ. *φωνή* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή: *ο ~ τής Αθήνας / τής Αχαΐας* || «*λαέ τής Λάρισας / τής Αθήνας / τής Πάτρας κ.λπ.*» (συνήθης τρόπος έναρξης πολιτικών λόγων) ΣΥΝ. κάτοικοι, πληθυσμός **3.** (περιληπτ.) οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις: *επαγγέλλεται καλύτερες μέρες για τον ~ και όχι για τους πλουσίους* || *κατασκευάζουν φτηνά προϊόντα για τον ~* || *έλεγε ότι ο ~ δεν μπορεί να καταλάβει τις βαθιές έννοιες* || *~ και Κολωνάκι* (φτωχοί και πλούσιοι, πβ. λ. *Κολωνάκι*) ΣΥΝ. λαϊκές τάξεις, κοσμάκης, λαουτζίκος, πληβείοι, προλεταριάτο, πόπολο ΑΝΤ. άρχοντες, αρχοντολόι, πλούσιοι, αριστοκρατία, άρχουσα τάξη ● **4.** πολλοί άνθρωποι συγκεντρωμένοι: *στη συναυλία μαζεύτηκε κόσμος και ~* || *είχε πολύ ~ στην ομιλία του* ΣΥΝ. κόσμος, ντουνιάς, λαοθάλασσα, κοσμοπλημμύρα, πλήθος ● **5.** (καταχρ.) το έθνος, σύνολο προσώπων με κοινά χαρακτηριστικά (γλώσσα, θρησκεία, παραδόσεις κ.λπ.): *οι ~ τής Μεσογείου* || *ασιατικός / αφρικανικός / αμερικανικός ~*· ΦΡ. **περιούσιος λαός** (*ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν*, Π.Δ. Ἔξοδος 19, 5) κατά την Αγία Γραφή, οι Εβραίοι, και κατ' επέκτ. κάθε λαός που θεωρεί τον εαυτό του εκλεκτό σε σχέση με τους άλλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαός / λεώς / ληός* < **λαFός* (πβ. μυκ. ra-wa-ke-ta: *λαFāγέτāς*), αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. lahha «πόλεμος», ενώ οι υπόλοιπες συνδέσεις δεν ικανοποιούν. Όπως και οι αντίστοιχες γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. liuti > γερμ. Leute, αρχ. αγγλ. lēod), έτσι και το αρχ. *λαός* αποτελούσε περιληπτικό όρο. Έχουν προταθεί συνδέσεις με τις αρχ. λ. *λᾶας* «λίθος» και *λεία*, που όμως δεν θεωρούνται πιθανές].

Λάος (το) {άκλ.} (λαοτ. Sathalanálat Paxathipatai Paxaxón Lao = Λαϊκή Δημοκρατία τού Λάος) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Βιεντιάν, επίσημη γλώσσα τη Λαοτινή και νόμισμα το νέο κιπ. — **λαοτινός**, -ή, -ό, **Λαοτινά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < λαοτ. Lao, αγν. ετύμου, ονομ. εθνικής ομάδας (κλάδου των λαών Τάι), οι οποίοι εισέδυσαν στην Ινδοκίνα μετά τον 8ο αι. μ.Χ.].

λαοσύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων· ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ. από την Εκκλησία τής Ελλάδος για συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας πιστών σε υπαίθριο χώρο ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, λαοθάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < *λαό(ς)* + *σύναξη* (πβ. κ. μεσν. *λαοσυναξία* «κοσμοσυρροή», *λαοσυνάκτης* «αναγνώστης ή ψάλτης που συγκέντρωνε το εκκλησίασμα στον ναό για τη λειτουργία»)].

λαοσωτήριος, -α (λόγ. -ος), -ο [1892] αυτός που σώζει τον λαό: ~ *επέμβαση* ΣΥΝ. εθνοσωτήριος ΑΝΤ. αντιλαϊκός.

λάου-λάου επίρρ. (λαϊκ.-οικ.) αργά-αργά, χωρίς βιασύνη (και προσεκτικά): *ας το πάμε ~ το θέμα* ΣΥΝ. σιγά-σιγά ΑΝΤ. μάνι-μάνι.
[ΕΤΥΜ. < *λάγου-λάγου*, γεν. ενικού τού ουσ. *λαγός* (με αναβιβασμό τού τόνου)].

Λάουρα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Laura < λατ. laurus «δάφνη, δάφνινο στεφάνι»].

λαουτζίκος (ο) {χωρ. πληθ.} (εκφράζει συμπάθεια ή υποτίμηση) οι απλοί άνθρωποι, αυτοί που ανήκουν στις κατώτερες τάξεις: *Τι να σου κάνει κι ο ~; Χορεύει στον ρυθμό που του παίζουν* ΣΥΝ. λαός, μάζα ΑΝΤ. αριστοκρατία, άρχοντες.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + υποκ. επίθημα *-τζίκος* (*-τζής* + *-ικος*), με συνδ. φωνήεν *-ου-* κατά τα υποκ. σε *-ούλης*].

λαουτιέρης κ. **λαουτέρης** (ο) {λαουτιέρηδες} ο οργανοπαίκτης που παίζει λαούτο (βλ.λ.): *ο ~ έδινε τον ρυθμό*.
[ΕΤΥΜ. < *λαούτο* + *-ιέρης* (βλ.λ.)].

λαούτο κ. **λαγούτο** (το) έγχορδο μουσικό όργανο με μεγάλο αντηχείο και έξι ζεύγη χορδών, που έχουν έκταση ίδια με τής κιθάρας: *παίζουν λαούτα και βιολιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαβούτο / λαγούτο* < βεν. lauto, αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: 1) < ρουμ. laūta, 2) < αραβ. al'ūd «ούτι - ξύλο»].

λαοφιλής, -ής, -ές [1863] {λαοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λαοφιλέστερος, -ατος} αυτός που τον αγαπά ο λαός: ~ *ηγέτης / πολιτικός / πράξη / θεωρία / ενέργεια* ΣΥΝ. δημοφιλής ΑΝΤ. λαομίσητος, λαοκατάρατος. Επίσης **λαοφίλητος**, -η, -ο [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λαπαδιάζω ρ. αμετβ. {λαπάδιασ-α, -μένος} **1.** μετατρέπομαι σε χυλό, σε λαπά, χάνω τη γεύση ή το σχήμα μου: *παράβρασε το φαγητό και λαπάδιασε* ΣΥΝ. χυλώνω **2.** (μτφ.-κακόσ.) χάνω το σφρίγος μου: *με τα χρόνια βάρυνε και λαπάδιασε* ΑΝΤ. είμαι σφριγηλός / ακμαίος.

λάπαθο κ. **λάπατο** [μεσν.] (το) είδος εδώδιμου λαχανικού, τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας από το έδαφος και απλώνονται παράλληλα προς αυτό· χρησιμοποιείται στη μαγειρική και κυρ. στις χορτόπιτες, αλλά και για φαρμακευτικούς λόγους ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξινήθρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάπαθον* / μτγν. *λάπαθος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. *λαπαρός* «μαλακός, χαλαρός»].

λαπάρα (η) {λαπαρών} **1.** το μέρος τού σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στα πλευρά και στο ισχίο **2.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρη η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. κοιλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαπαρός* «χαλαρός, μαλακός», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἔλαψα· διέφθειρα*, ίσως και με αλβ. laps «κουρασμένος». Το επίθημα *-ρός* εμφανίζεται και στα επίθ. *χαλα-ρός, λαγα-ρός, πλαδα-ρός*. Βλ. κ. *λάπαθο*].

λαπαροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων τής κοιλιακής χώρας με λαπαροσκόπιο, το οποίο εισάγεται μέσω μικρής τομής που γίνεται σε κοιλιακό τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-σκόπηση* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparoscopie].

λαπαροσκόπιο (το) {λαπαροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ενδοσκοπικό όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τής κοιλιακής κοιλότητας και τη θεραπεία κοιλιακών οργάνων, που φέρει μια μικροσκοπική κάμερα, επιτρέποντας έτσι στον χειρουργό να παρακολουθεί τα εσωτερικά όργανα από οθόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparoscope].

λαπαροτομία (η) [1887] {λαπαροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνεται διάνοιξη τής κοιλιάς για διερεύνηση *(ερευνητική ~)* ή θεραπεία διαφόρων παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-τομία* < *τομή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparotomie].

λαπάς (ο) {λαπάδες} **1.** ρύζι βρασμένο έτσι ώστε να σχηματίζει χυλό: *~ με λεμόνι για τη διάρροια* **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος χαλαρός, νωθρός, χωρίς νεύρο ΣΥΝ. χαλβάς, πλαδαρός ΑΝΤ. σβέλτος, ξύπνιος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lapa].

λάπις (ο) {άκλ.} ημιπολύτιμος λίθος με έντονο μπλε χρώμα. Επίσης **λάπις λάζουλι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. lapis lazuli «λίθος αζουρίτης» < λατ. lapis «λίθος» + lazulum < αραβ. lazaward / lazuward < περσ. lāzhuward. Βλ. κ. *αζουρίτης, λαζουρίτης*].

lapsus calami λατ. (προφέρεται *λάπσους καλάμι*) ελλην. *ολίσθημα τής γραφίδας*· λάθος εκ παραδρομής στον γραπτό λόγο.

lapsus linguae λατ. (προφέρεται *λάπσους λίνγκβε*) ελλην. *ολίσθημα τής γλώσσας*· λάθος εκ παραδρομής κατά την ομιλία.

λαπ-τοπ (το) {άκλ.} φορητός υπολογιστής μικρών διαστάσεων με οθόνη υγρών κρυστάλλων ή πλάσματος, η οποία ανοίγει και κλείνει πάνω από το πληκτρολόγιο (λέγεται και notebook).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laptop < lap «μηρός» + top «κορυφή», επειδή μπορεί κανείς να τον τοποθετήσει πάνω στους μηρούς του, για να τον θέσει σε λειτουργία].

Λαπωνία (η) περιοχή τής Β. Ευρώπης που εκτείνεται στα Β. τμήματα τής Νορβηγίας, τής Σουηδίας και τής Φινλανδίας και στο ΒΔ. τμήμα τής Ρωσίας. — **Λάπωνας** (ο), **λαπωνικός**, -ή, -ό, **Λαπωνικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονομασίας, πβ. σουηδ. Lappland «χώρα των Λαπώνων» < φινλ. Lappi, αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία Sameh των Λαπώνων αποτελεί τον πληθυντικό τού τ. sábme «άνθρωπος τού βάλτου, τού έλους»].

λαργκέτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύφος αργό και επίσημο αλλά λιγότερο από το λάργκο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. larghetto, υποκ. τού largo, βλ.λ.].

λάργκο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύφος ευρύ, αργό, επίσημο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. largo, βασική σημ. «ευρύς, άνετος», < λατ. largus].

λαρδί (το) {λαρδ-ιού | -ιών} το λίπος από το χοιρινό, που διατηρείται παστό ή καπνιστό και χρησιμεύει στη μαγειρική: *φασόλια με ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *λαρδίον*, υποκ. τού μτγν. *λάρδος* < λατ. laridum / lardum «παστό κρέας» < αρχ. *λαρινόν* «λιπαρό, παχύ», αγν. ετύμου].

Λάρισα (η) {-ας κ. -ίσης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Λάρισας* κ. *Λαρίσης*). — **Λαρισαίος** [αρχ.] κ. **Λαριαινός** (ο) [μτγν.], **Λαρισαία** κ. **Λαριαινή** (η), **λαρισαϊκός**, -ή, -ό [1886] κ. **λαρισινός**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η αρχ. *Λάρισα* αποτελούσε την πρωτεύουσα των Πελασγών και αργότερα απεκαλείτο επίσης *Πελασγιῶτις*].

Λάρνακα (η) πόλη τής ΝΑ. Κύπρου.
[ΕΤΥΜ. < *Λάρναξ*, λόγ. σχηματισμός από τον λαϊκ. τ. *Λάρνακας* (ονομασία παραμεσόγειου χωριού)· στην κυπριακή διάλεκτο ο τ. *λαρνάκι* σημαίνει «κοίλωμα γης σαν λάρνακα» και ο τ. *λάρνακας* «σχηματισμός γης σαν στενή κοιλάδα»].

λάρνακα (η) {λαρνάκων} **1.** (στην αρχαιότητα) θήκη ή κιβώτιο όπου φυλάσσονταν πολύτιμα αντικείμενα ή τα οστά ή η τέφρα νεκρού: *πολύτιμη / βαρύτιμη / σκαλιστή / χρυσή* ~ ΣΥΝ. σκευοθήκη, οστεοθήκη, οστεοφυλάκιο, σαρκοφάγος **2.** (ειδικότ.) η θήκη στην οποία φυλάσσονται τα λείψανα αγίου ή αγίας: *αγιασμένη / συλημένη* ~ **3.** ΙΑΤΡ. τύπος νάρθηκα, συνήθ. ξύλινος, που χρησιμοποιείται για να συγκρατεί στη θέση τους τους μυς ή τα οστά που έχουν σπάσει, εξαρθρωθεί ή υποστεί θλάση, καθώς και για την υποβοήθηση τής σπονδυλικής στήλης: *ξύλινη / αποτελεσματική / οδυνηρή* ~ ΣΥΝ. νάρθηκας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάρναξ, -ακος* < *νάρναξ* (με ανομοίωση), που οδηγεί στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *νάρναξ· κιβωτός*. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με λιθ. nérti «διατρυπώ, διαπερνώ». Ίσως πρόκειται για δάνειο].

λάρος (ο) → γλάρος

λάρυγγας (ο) {λαρύγγων} το όργανο που βρίσκεται στο πάνω μέρος τού αναπνευστικού συστήματος των σπονδυλωτών· στον άνθρωπο, βρίσκεται στο άνω τμήμα τού λαιμού και στη συνέχεια τής τραχείας, επιτρέπει τη διέλευση αέρα και, καθώς περιλαμβάνει τις φωνητικές χορδές, αποτελεί βασικό όργανο για την παραγωγή τής φωνής: *πάθηση / φλεγμονή / όγκος / μύες / ανατομία / νόσοι / εξέταση τού λάρυγγα || ήχοι προερχόμενοι από τον* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάρυγξ, -υγγος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. από συμφυρμό των λ. *φάρυγξ* και *λαιμός*. Κατ' άλλη εκδοχή, συνδ. με λατ. lurco «φαγάς, γαστρίμαργος» και με μέσ. γερμ. slurc «λάρυγγας»].

λαρυγγεκτομή (η) αφαίρεση μέρους ή ολόκληρου τού λάρυγγα με χειρουργική επέμβαση σε περιπτώσεις κακοήθειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngectomie].

λαρύγγι (το) {λαρυγγ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο λάρυγγας: *κάτι στάθηκε στο ~ μου και κόντεψα να πνιγώ*· ΦΡ. (α) ***στρίβω το λαρύγγι (κάποιου)*** πνίγω, σκοτώνω, στραγγαλίζω (κάποιον): *έτσι και τον πιάσω στα χέρια μου, θα του στρίψω το λαρύγγι!* ΣΥΝ. καρυδώνω, στραγγαλίζω (β) ***μου βγαίνει το λαρύγγι*** φωνάζω πολύ δυνατά, ξελαρυγγιάζομαι: *μου βγήκε το λαρύγγι, μέχρι να μ' ακούσουν!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαρίζω (γ) ***ξεραίνεται το λαρύγγι μου*** νιώθω στεγνό τον λαιμό μου εξαιτίας δίψας ή πολύωρης ομιλίας: *από το πολύ κουβεντολόι ξεράθηκε το λαρύγγι του* ΣΥΝ. στεγνώνει το στόμα μου (δ) ***βρέχω / δροσίζω το λαρύγγι μου*** πίνω, ξεδιψάω: *φέρε μας λίγο νερό, να δροσίσουμε το λαρύγγι μας || πάμε να πιούμε λίγο κρασί να βρέξουμε το λαρύγγι μας* (ε) ***θα σου φάω το λαρύγγι*** (πβ. *τὸν λάρυγγ' ἂν ἐκτέμοιμί σου*, Αριστοφ. *Βάτραχοι* 575) (ως απειλή) θα σε σκοτώσω **2.** (μτφ.) ο τραγουδιστής: *τα χρυσά ~ τής δεκαετίας τού '50* ΣΥΝ. φωνή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαρύγγιον*, υποκ. τού αρχ. *λάρυγξ, -υγγος* (βλ.λ.)].

λαρυγγίζω ρ. [αρχ.] κάνω λαρυγγισμούς (βλ.λ.).

λαρυγγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον λάρυγγα: ~ *αρτηρία / φλέβα / νεύρα / φθόγγοι / ήχοι*.

λαρυγγισμός (ο) [μτγν.] **1.** ήχος ή φθόγγος που σχηματίζεται κατευθείαν στον λάρυγγα, χωρίς να υποστεί οποιαδήποτε αλλοίωση από άλλα όργανα (στόμα, μύτη) **2.** γρήγορη επανάληψη στο τραγούδι των ίδιων μουσικών φθόγγων στον ίδιο χρόνο: *κακόηχος / εντυπωσιακός / μακρόσυρτος* ~ ● **3.** ΙΑΤΡ. ακούσια σύσπαση των μυών τού λάρυγγα, που προκαλεί φράξιμο τής γλωττίδας και ασφυξία.

λαρυγγίτιδα (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} φλεγμονή τού λάρυγγα, που προκαλεί βράχνιασμα: *οξεία / χρονία* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngite].

λαρυγγολόγος (ο/η) [1887] ΙΑΤΡ. ειδικός που ασχολείται με τις παθήσεις τού λάρυγγα και ιδ. των φωνητικών χορδών. — **λαρυγγολογία** (η) [1888], **λαρυγγολογικός, -ή, -ό** [1888].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngologue].

λαρυγγοσκόπηση (η) [1879] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού λάρυγγα και των φωνητικών χορδών με ειδικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngoscopie].

λαρυγγοσκόπιο (το) [1879] {λαρυγγοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο ειδικό για την εξέταση τού λάρυγγα και των συναφών οργάνων. — **λαρυγγοσκοπικός, -ή, -ό** [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngoscope].

λαρυγγοτομία (η) [μτγν.] {λαρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή τού λάρυγγα με ιατρική επέμβαση.

λαρυγγόφωνος, -η, -ο **1.** αυτός που εκφωνείται με τον λάρυγγα: ~ *φθόγγοι / ήχοι* ΣΥΝ. λαρυγγικός **2.** αυτός που κάνει λαρυγγισμούς: ~ *αοιδός* ● **3.** ***λαρυγγόφωνο*** (το) {λαρυγγοφών-ου | -ων} ειδική συσκευή για την παραγωγή φωνής, που τοποθετείται εξωτερικά στον τράχηλο, λειτουργεί με τις δονήσεις τού λάρυγγα και χρησιμοποιείται όταν ο άνθρωπος έχει πρόβλημα στην παραγωγή φθόγγων, όπως σε περιπτώσεις λαρυγγεκτομής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λάρυγξ, -υγγος* + *-φωνος* < *φωνή*. Στη σημ. 3 η λ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. laryngophone].

Λασίθι (το) {Λασιθίου} **1.** οροπέδιο τής Α. Κρήτης **2.** επαρχία και νομός τής Α. Κρήτης *(νομός Λασιθίου)* με πρωτεύουσα τον Άγιο Νικόλαο. — **Λασιθιώτης** (ο), **Λασιθιώτισσα** (η), **λασιθιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, < βεν. La Seteia «Η Σητεία» (με το οποίο προσδιορίζόταν η μεγαλύτερη πόλη τής περιοχής), που ελήφθη ως μία λέξη. Βλ. κ. *Σητεία*].

λασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λάσκαρα κ. λασκάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω (κάτι που τεντώνεται ή βιδώνεται) χαλαρό: ~ *τον ιμάντα / τα πανιά / τη βίδα* ΣΥΝ. ξετεντώνω, ξεσφίγγω ΑΝΤ. τεντώνω, σφίγγω· ΦΡ. (α) ***λασκάρω τα λουριά*** χαλαρώνω την παρακολούθηση ή τον έλεγχο (κάποιου), δεν τον περιορίζω πια: *με το που τους λάσκαρε τα λουριά, άρχισαν να πηγαίνουν αδιάβαστοι στο σχολείο* ΣΥΝ. αφήνω λάσκα ΑΝΤ. επιτηρώ, περιορίζω (β) ***λασκάρει η βίδα (κάποιου)*** (κάποιος) χάνει τα λογικά του, τρελαίνεται: *Πάει ο κακομοίρης! Του λασκάρισε η βίδα!* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι λιγότερο κουραστικός ή πιεστικός: *ευτυχώς, λάσκαρε λίγο η δουλειά και πήραμε μιαν ανάσα* **3.** παύω να βρίσκομαι σε ένταση (συνήθ. εργασιακή): *έχω λασκάρει κάπως αυτή την περίοδο και μπορώ να βλέπω και την οικογένειά μου* ΣΥΝ. χαλαρώνω, ηρεμώ. — **λασκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lascare < λατ. laxare < laxus «χαλαρός, άτονος»].

λάσκος, -α, -ο αυτός που δεν είναι τεντωμένος: ~ *σκοινί* ΣΥΝ. χαλαρός, μπόσικος ΑΝΤ. τεντωμένος, τραβηγμένος· ΦΡ. ***σφήνω κάποιον / κάτι λάσκο / λάσκα*** (i) παύω να τεντώνω: *άσ' το λάσκο το σκοινί* ΣΥΝ. λασκάρω, χαλαρώνω ΑΝΤ. τεντώνω, τραβάω (ii) (μτφ.) παύω να ασκώ έλεγχο ή πιέσεις: *άσ' τον λάσκα, να δεις τι θα κάνει από μόνος του* ΣΥΝ. χαλαρώνω, λασκάρω τα λουριά ΑΝΤ. περιορίζω, ελέγχω, καταπιέζω. — **λάσκα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lasco < λατ. laxus «χαλαρός, άτονος»].

λάσο (το) μακρύ σκοινί με θηλιά στη μία του άκρη, που χρησιμεύει στη σύλληψη ζώων (αγρίων ή που έχουν ξεφύγει από το κοπάδι τους) ή και ανθρώπων υπό καταδίωξη: *ο καουμπόης έριξε επιδέξια το ~ του κι έπιασε το άλογο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lasso < ισπ. lazo < ρ. lazar «δένω, σφίγγω (με σχοινιά)» < λατ. laqueare].

λασπερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *δρόμος / τόπος* ΣΥΝ. λασπώδης ΑΝΤ. ξηρός, στεγνός.

λάσπη (η) {σπάν. λασπών} **1.** χώμα και νερό αναμεμιγμένα: *ο Θεός μάς έφτειαξε από ~ || με τη βροχή οι δρόμοι γέμισαν ~ || μη μπαίνεις στο σπίτι με λάσπες στα παπούτσια || οι ρόδες τού αυτοκινήτου κόλλησαν στη* ~ ΣΥΝ. πηλός· ΦΡ. (αργκό) ***κόβω λάσπη*** βλ. λ. *κόβω* **2.** μείγμα από χώμα, νερό ή άχυρα και ασβέστη, άμμο, γύψο ή τσιμέντο, που χρησιμοποιείται ως συνδετικό υλικό στην οικοδομική: *φτειάχνω / κουβαλάω / μεταφέρω / ανακατεύω ~ || ρίχνω / στρώνω τη ~ με το μυστρί* ΣΥΝ. χαρμάνι ● **3.** το πηχτό κατακάθι σε δοχείο ή φυσική κοιλότητα όπου υπάρχει υγρό: *η ~ τού ποταμού / τής λίμνης / τού βαρελιού* (από ρετσίνι) ΣΥΝ. ίζημα, ιλύς ● **4.** υλικό που έχει μαλακώσει πολύ και έχει γίνει σαν πολτός: *τα μακαρόνια παράβρασαν κι έχουν γίνει ~ || το ψωμί ήταν ~ από μέσα* ΣΥΝ. πολτός, χυλός ● **5.** (μτφ.) το χαμηλό ηθικό επίπεδο, η διαφθορά: *κυλιέται στη* ~ ΣΥΝ. κατάπτωση, ξεπεσμός, ανηθικότητα, βούρκος **6.** ανήθικη κατηγορία, που συνήθ. δεν ευσταθεί: *ρίχνω / πετάω ~ || οι εφημερίδες επιδίδονται σε πόλεμο λάσπης* (σε λασπολογίες, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλασπίς* «έλος» ή < μτγν. *λάπη / λάμπη* «απόβρασμα, κατακάθι» (το ίδιο το *λά(μ)πη* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *λέμφος* και *λέπω* «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω»)].

λασποβροχή (η) βροχή που παρασύρει σκόνη από την ατμόσφαιρα δημιουργώντας λάσπη.

λασπολογία (η) {λασπολογιών} κατηγορία που δεν ευσταθεί και διατυπώνεται με χυδαίο και ανήθικο τρόπο: *ορισμένα έντυπα χρησιμοποιούν τη ~, για να αυξήσουν τις πωλήσεις τους* ΣΥΝ. κατασυκοφάντηση, δυσφήμηση, σπίλωση ΑΝΤ. εξύμνηση.

λασπολόγος (ο/η) πρόσωπο που εκτοξεύει αβάσιμες και ανήθικες κατηγορίες εναντίον (κάποιου), με σκοπό να τον μειώσει ηθικά: *αισχρός / ιταμός / ποταπός / χυδαίος* ~ ΣΥΝ. συκοφάντης. — **λασπολογώ** ρ. {-είς...}.

λασπόλουτρο (το) μπάνιο που γίνεται στη λάσπη ιαματικών νερών: *θεραπευτικό / αναζωογονητικό* ~ ΣΥΝ. ιλυόλουτρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schlammbad].

λασπομαχία (η) {λασπομαχιών} **1.** θέαμα κατά το οποίο οι αγωνιζόμενοι παλεύουν μέσα στη λάσπη **2.** (μτφ.) ανταλλαγή ανήθικων και ποταπών κατηγοριών: *οι πολιτικοί επιδίδονται σε* ~ ΣΥΝ. πόλεμος λάσπης. — **λασπομάχος** (ο/η).

λασπόνερο (το) νερό με χώματα, πολύ αραιή λάσπη ΣΥΝ. βουρκονέρι. Επίσης **λασπονέρι**.

λασπότοπος (ο) έκταση γεμάτη λάσπη: *ο χειμώνας σ' αυτό τον ~ ήταν σκέτη φρίκη* ΣΥΝ. βουρκότοπος, λασπουριά. — **λασποτόπι (το)**.

λασπουριά (η) έκταση γεμάτη λάσπη: *πώς να ζήσουν τα χωριά μέσα σ' αυτή τη ~;* ΣΥΝ. λασπότοπος, βουρκότοπος.
[ΕΤΥΜ. < *λάσπη* + παραγ. επίθημα *-ουριά* (βλ.λ.)].

λασπώδης, -ης, -ες [1782] {λασπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *εδάφη / εκτάσεις* ΣΥΝ. λασπερός **2.** αυτός που έχει την υφή τής λάσπης: ~ *ζύμη* ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λασπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λάσπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** λερώνω με λάσπη: *λασπώθηκαν τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω ΑΝΤ. καθαρίζω· ΦΡ. ***τα λασπώνω*** αποτυγχάνω σε μια υπόθεση: *τα λάσπωσε την πρώτη μέρα στη νέα του δουλειά και αμφιβάλλει αν θα τον κρατήσουν* ΣΥΝ. τα θαλασσώνω, τα μουσκεύω **2.** (σπάν.) περνώ μια επιφάνεια με λάσπη: *οι εργάτες λάσπωσαν τις μεσοτοιχίες* ΣΥΝ. σοβαντίζω **3.** (μτφ.) συκοφαντώ: *λάσπωσε την υπόληψη τού αντιπάλου του με ακατονόμαστες κατηγορίες* ΣΥΝ. σπιλώνω, προσβάλλω ♦ **4.** (αμετβ.) (για υλικό) χάνω το κανονικό σχήμα ή την υφή μου· γίνομαι πολύ μαλακός σαν πολτός: *λάσπωσαν τα μακαρόνια* ΣΥΝ. λαπαδιάζω. — **λάσπωμα** (το).

λασπωτήρας (ο) παραλληλόγραμμο λάστιχο στο πίσω μέρος οχήματος, στο ύψος των τροχών, που προστατεύει από τις λάσπες.

λαστέξ (το) {άκλ.} **1.** είδος νήματος με μεγάλη ελαστικότητα **2.** (συνεκδ.) εσώρουχο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό, για να συγκρατεί και να ζεσταίνει την κοιλιακή χώρα και για να δείχνει καλλίγραμμο το σώμα· ο κορσές **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω νήμα: ~ *επίδεσμος / εσώρουχα*. — (υποκ.) **λαστεξάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Εμπορική επωνυμία lastex, πιθ. από επίθ. élastique «ελαστικός»

+ -ex].

λαστιχάκι (το) {χωρ. γεν.} (στην αργκό των υδραυλικών) το λαστιχένιο παξιμάδι, η ροδέλα που χρησιμοποιείται στις ενώσεις σωλήνων (εκεί όπου βιδώνει ο ένας με τον άλλο).

λαστιχένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από λάστιχο (βλ.λ.): ~ *βάρκα* / *παπούτσια* ΣΥΝ. ελαστικός **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ευκαμψία, ευλυγισία: ~ *κορμί* / *μέση* ΣΥΝ. ευλύγιστος, ευκίνητος ΑΝΤ. δυσκίνητος.

λάστιχο (το) **1.** συνθετική ουσία με μεγάλη ελαστικότητα, το ελαστικό, το καουτσούκ **2.** ΜΗΧΑΝ. (α) εξάρτημα τού τροχού των οχημάτων, από σκληρό και ανθεκτικό συνθετικό υλικό, με το οποίο περιβάλλουν τον αεροθάλαμο (τη σαμπρέλα) τού τροχού και το οποίο έρχεται σε επαφή με τον δρόμο: *αλλάζω* ~ || *μου τρύπησε το* ~ || *γερά / ανθεκτικά* ~ (β) (συνεκδ.) όλος ο τροχός, δηλ. το στεφάνι, ο αεροθάλαμος και το σύστημα συνδέσεώς με το όχημα ΣΥΝ. ελαστικά (τα)· ΦΡ. ***με πιάνει / μένω από / παθαίνω λάστιχο*** (i) δεν μπορεί να μετακινηθεί το όχημά μου εξαιτίας τής απώλειας αέρα από τον αεροθάλαμο λόγω φθοράς ή τρυπήματος (ii) (μτφ.) μου συμβαίνει κάτι που με εμποδίζει να συνεχίσω τη ζωή μου όπως πριν: *«και γλεντώ τα νιάτα μου, πριν με πιάσει λάστιχο»* (τραγ.) **3.** λεπτός μακρύς σωλήνας από καουτσούκ για τη διοχέτευση υγρών ή αερίων: *το* ~ *τού νερού* / *τού πετρελαίου* / *τού υγραερίου* / *τής βενζίνης* || *πίνω νερό από το* ~ || *ανοίγω το* ~ (ανοίγω το σύστημα παροχής, ώστε το υγρό ή το αέριο να περάσουν μέσα από τον σωλήνα) **4.** ταινία από ελαστικό νήμα και ύφασμα, που χρησιμοποιείται στον ρουχισμό ή στα σεντόνια, κουρτίνες κ.λπ. τού σπιτιού και περνιέται στην περιφέρεια τού ρούχου, τού σεντονιού κ.λπ.: *αγόρασα φαρδύ* ~ *για τη μέση τής φούστας* || *πέρασα* ~ *γύρω-γύρω στο κάλυμμα, για να μένει σταθερό στη θέση του* **5.** παιδικό (συνήθ. κοριτσίστικο) παιχνίδι, που παίζεται με λεπτή ταινία από το παραπάνω υλικό, την οποία δένουν στις άκρες και περνούν από τα πόδια τους δύο παιδιά, ενώ οι άλλες παίκτριες πηδούν πάνω ή ανάμεσα από τους διάφορους σχηματισμούς τού λάστιχου: *παίζουμε* ~ *στο διάλειμμα:* **6.** λεπτός κρίκος από ελαστικό υλικό, με τον οποίο συγκρατούμε διάφορα αντικείμενα, περιβάλλοντάς τα με αυτόν: *πιάνει τα μαλλιά της μ' ένα* ~, *για να μην της πέφτουν στα μάτια* || *πέρνα ένα* ~ *γύρω από τον φάκελο, να μην ανοίξει* **7.** (παλαιότ.) η σφεντόνα **8.** σε φραστικές λέξεις ως β' συνθ., για να δηλώσει ευλυγισία, ευκαμψία: *σώμα-λάστιχο, κορίτσι-λάστιχο.* — (υποκ.) **λαστιχάκι** (το) (σημ. 4-6) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. elastico < λατ. elasticus < μτγν. *ἐλαστός* (βλ. κ. *ελαστικός*)].

λατάνια κ. **λατανία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυτό των τροπικών χωρών, που μοιάζει με φοίνικα και καλλιεργείται είτε ως καλλωπιστικό είτε για τα φύλλα του που αποτελούν υφαντική ύλη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. latania, λ. τής Καραϊβικής].

λάτεξ κ. **λατέξ** (το) {άκλ.} **1.** το γάλα των φυτών, ο γαλακτώδης χυμός που βρίσκεται σε ειδικούς σωλήνες στον κορμό ή στα κλαδιά ορισμένων φυτών **2.** (ειδικότ.) το ελαστικό κόμμι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. latex «υγρό»].

λατέρνα (η) {λατερνών} μηχανικό μουσικό όργανο που έχει τη δυνατότητα να παράγει συγκεκριμένες μόνο μελωδίες (αυτές που έχουν προγραμματιστεί), όταν περιστρέφεται ένας χειροκίνητος μοχλός, που θέτει σε λειτουργία τον μηχανισμό του· εξωτερικά πρόκειται για ορθογώνιο κουτί διακοσμημένο μπροστά με φωτογραφία γυναίκας, χάντρες και πολύχρωμα στολίδια, το οποίο κουβαλά στην πλάτη του ο οργανοπαίκτης ή το σπρώχνει πάνω σε ρόδες: «~, *φτώχια και γαρύφαλλο*» / «~, *φτώχια και φιλότιμο*» (τίτλοι ελλην. ταινιών) || (σκωπτ.) *φορτωμένη σαν λατέρνα* (για γυναίκα που φορά πολλά κοσμήματα και αξεσουάρ) ΣΥΝ. οργανάκι, ρομβία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. laterna < ιταλ. lanterna < λατ. la(n)terna «λυχνάρι, φανός» < αρχ. *λαμπτήρ*].

λατερνατζής (ο) {λατερνατζήδες} ο λαϊκός οργανοπαίκτης που γυρίζει από δρόμο σε δρόμο με τη λατέρνα.

λάτιν επίθ. {άκλ.} αυτός που προέρχεται από τη Λατινική Αμερική: ~ *χοροί είναι η ρούμπα, το μάμπο, η σάλσα κ.ά.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Latin (βλ. λ. *Λατίνος*)].

λατίνι (το) {λατίν-ιού | -ιών} **1.** ΝΑΥΤ. τριγωνικό πανί πλοίου **2.** (συνεκδ.) μικρό πλοίο που έχει πανιά τού παραπάνω τύπου. Επίσης **λατινάδικο** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (vela) latina «(πανί) λατινικό»].

λατινίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λάτινισα} **1.** μιμούμαι τον τρόπο ζωής, τη γλώσσα κ.λπ. των Λατίνων • **2.** δείχνω συμπάθεια προς τον καθολικισμό ή τον ασπάζομαι.

λατινικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λατίνους: ~ *γλώσσα* / *αλφάβητο* / *ήθη* / *πόλεμοι* / *φιλολογία* (που μελετά τη λατινική γραμματεία και γλώσσα) **2.** ***Λατινικά*** (τα) / ***Λατινική*** (η) (α) η γλώσσα των αρχαίων Ρωμαίων (β) (συνεκδ.) το μάθημα διδασκαλίας τής παραπάνω γλώσσας **3.** ***Λατινική Αμερική*** το σύνολο των χωρών τής Ν. Αμερικής, στις οποίες ομιλούνται λατινογενείς γλώσσες (Ισπανικά και Πορτογαλικά).

λατινισμός (ο) [1782] **1.** η μίμηση τού τρόπου ζωής, των ηθών και των εθίμων, τής γλώσσας κ.λπ. των Λατίνων **2.** (ειδικότ.) η χρήση ιδιαίτερων εκφραστικών τρόπων στη λατινική γλώσσα **3.** το σύνολο των Λατίνων • **4.** το να δείχνει κανείς συμπάθεια ή και να ασπάζεται τον καθολικισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. latinisme].

λατινιστής (ο) [1809], **λατινίστρια** (η) [1897] {λατινιστριών} **1.** ο φιλόλογος που είναι εξειδικευμένος στη λατινική γλώσσα **2.** ο καθηγητής τής λατινικής γλώσσας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. latiniste].

λατινιστί επίρρ. (λόγ.) στη λατινική γλώσσα: *μου μίλησε* ~!

Λατινοαμερικανός κ. **Λατινοαμερικάνος** (ο), **Λατινοαμερικανή** κ. **Λατινοαμερικάνα** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Λατινική Αμερική (βλ. λ. *λατινικός*) ΣΥΝ. Νοτιοαμερικανός. — **λατινοαμερικανικός**, -ή, -ό κ. **λατινοαμερικάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Latin American].

λατινογενής, -ής, -ές [1866] {λατινογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από τους Λατίνους: ~ *γλώσσες* ΣΥΝ. ρομανικός, νεολατινικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

λατινοκρατία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των Λατίνων (βλ.λ.) στον ελλαδικό χώρο κατά την ύστερη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο ΣΥΝ. φραγκοκρατία.

λατινομάθεια (η) [1878] {χωρ. πληθ.} η γνώση τής λατινικής γλώσσας και η σπουδή των έργων που γράφτηκαν σε αυτή.

Λατίνος (ο) **1.** αυτός που (κατά την αρχαιότητα) καταγόταν από το Λάτιο, την περιοχή τής Β. Ιταλίας, που αρχικά ανταγωνιζόταν και στη συνέχεια συμμάχησε με τη Ρώμη **2.** (συνεκδ.) (α) ο Ρωμαίος (β) αυτός που έγραψε σε λατινική γλώσσα • **3.** (κατά τον Μεσαίωνα) αυτός που ανήκε σε κάποιον από τους λαούς τής Δ. Ευρώπης, ο οποίος είχε ασπαστεί τον καθολικισμό, ειδικότ. ο Φράγκος • ΦΡ. ***Λατίνος εραστής*** μελαχρινός γοητευτικός άνδρας, συνήθ. ιταλικής ή ισπανικής καταγωγής, που θεωρείται ή επιδεικνύεται ως μεγάλος γυναικοκατακτητής: *«στην ταινία αυτή παρακολουθούμε τον Μαρτσέλλο Μαστρογιάνι στον ρόλο ενός Λατίνου εραστή...»*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Λατῖνος* < λατ. Latinus «ο καταγόμενος / προερχόμενος από το Λάτιο» < Latium].

λατινόφρων, -ων, -ον (λόγ.) {-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} συνήθ. ο Ορθόδοξος που αποδέχεται ή ασπάζεται τον καθολικισμό (ιδιαίτ. κατά τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων*, *-ων*, *-ον*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Λατῖνος* + *-φρων* < *φρήν*, *-ενός* (βλ.λ.)].

λατινόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Λάτιο (το) {Λατίου} περιοχή τής ΚΔ. Ιταλίας, όπου από την αρχαιότητα εγκαταστάθηκαν οι Λατίνοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Λάτιον* < λατ. Latium, ίσως < latus «ευρύς», με αναφορά στην κοιλάδα τού Τίβερη].

λατιφούντιο (το) η μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία στη φεουδαρχία τής αρχ. Ρώμης.
[ΕΤΥΜ. < λατ. latifundium < lati- (< latus «ευρύς, εκτεταμένος») + -fundium < fundus «κτήμα – πυθμένας»].

λατομείο (το) [μτγν.] περιοχή που προσφέρεται για την εξόρυξη πετρωμάτων χρήσιμων για οικοδομικές εργασίες: ~ *μαρμάρου* || *τα* ~ *τής Πεντέλης* ΣΥΝ. νταμάρι. Επίσης (λαϊκ.) **λατόμι**.

λατόμημα (το) → λατομώ

λατόμηση (η) → λατομώ

λατόμι (το) → λατομείο

λατομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εξόρυξη πετρωμάτων για οικοδομικές εργασίες.

λατομικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με λατομείο ή λατόμους.

λατόμος (ο) πρόσωπο που εργάζεται σε λατομείο, που εξορύσσει πετρώματα από αυτό ΣΥΝ. νταμαρτζής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λᾶ-* (< αρχ. *λᾶας* «λίθος», για το οποίο βλ. κ. *λαξεύω*) + *-τόμος* < *τέμνω*].

λατομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λατομείς... | λατόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) εκτελώ τις ειδικές εργασίες που είναι απαραίτητες για την εξόρυξη πετρωμάτων. — **λατόμημα** (το) [μτγν.] κ. **λατόμηση** (η).

lato sensu λατ. (προφέρεται *λάτο σένσου*) ελλην. *υπό ευρεία έννοια* ΑΝΤ. stricto sensu.

λάτρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των εργασιών που αποβλέπουν στην καθαριότητα και την τακτοποίηση ενός χώρου: *η* ~ *τού σπιτιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ. < *λατρεύω* (υποχωρητ.), με τη σημ. «επιμελούμαι τα οικιακά, φροντίζω το σπίτι»].

λατρεία (η) [αρχ.] {λατρειών} **1.** η πίστη και η αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο: *η* ~ *των θεών τού Ολύμπου εξαφανίστηκε σταδιακά με την επικράτηση τού χριστιανισμού* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των τελετουργικών πράξεων με τις οποίες εκδηλώνεται η πίστη και η έμπρακτη αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο πρόσωπο: *πρωτόγονη* / *χριστιανική* / *μουσουλμανική* ~ || *μελέτες για θέματα λατρείας* || *η Θεία Λατρεία* (οι λατρευτικές τελετές στην Εκκλησία) **3.** (μτφ.) πολύ μεγάλη αφοσίωση σε πρόσωπο: *όχι απλώς αγαπά την οικογένειά του, αλλά τους έχει* ~ **4.** (α) έντονος και παθιασμένος έρωτας (β) ως προσφώνηση σε αγαπημένο πρόσωπο: *αγάπη μου,* ~ *μου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.

λατρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται στη λατρεία: ~ *σκεύη* / *έθιμα* / *εκδήλωση* || *«το χρήμα ήταν το νέο* ~ *αντικείμενο»* (εφημ.). — **λατρευτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

λατρευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο αγαπούν πολύ: ~ *μου παιδί* ΣΥΝ. αγαπημένος, αξιολάτρευτος ΑΝΤ. αντιπαθής, μισητός.

λατρεύω ρ. μετβ. {λάτρ-ευσα κ. -εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** αποδίδω τιμές και δείχνω εμπράκτως σεβασμό και αφοσίωση σε θεότητα: *η πρωτόγονη φυλή λάτρευε ένα τοτέμ* **2.** (μτφ.) δείχνω θρησκευτική προσήλωση σε ιδέα, αξία, άνθρωπο: *η κοινωνία μας λατρεύει το χρήμα* || *οι θαυμαστές του τον λατρεύουν σαν θεό* **3.** (μτφ.) μου αρέσει κάτι πάρα πολύ: ~ *την κινέζικη κουζίνα* / *την κλασική μουσική* / *το μπλε χρώμα* ΣΥΝ. υπεραγαπώ ΑΝΤ. μισώ, αντιπαθώ **4.** (ειδικότ.) νιώθω σφοδρό ερωτικό πάθος (για κάποιον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπηρετώ ως μισθωτός, ως δούλος», < *λάτρον* «μισθός, πληρωμή», αβεβ. ετύμου, καθώς οι συνδέσεις με ρωσ. let'b «επιτρέπεται», σανσκρ. rāti- «δίνω πρόθυμα» κ.ά. δεν ικανοποι-

ούν μορφολογικώς. Η σημ. «αποδίδω ιερή υπηρεσία (στον Θεό), εκδηλώνω εμπράκτως ευσέβεια» είναι ήδη αρχ. Οι Εβδομήκοντα (που συνετέλεσαν στη διάδοση τής λ. με τη μετάφραση τής Π.Δ.) χρησιμοποίησαν εκ παραλλήλου τα ρ. *λατρεύω* και *δουλεύω* ως απόδ. τού εβρ. avodh «υπηρετώ»].

λάτρης (ο) {λάτρ-εις, -εων}. **λάτρισσα** (η) {δύσχρ. λατρισσών} **1.** πρόσωπο που εκδηλώνει πίστη και αφοσίωση σε θεότητα ΣΥΝ. πιστός **2.** (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αρέσει πολύ (κάτι): *~ των απολαύσεων / τού ωραίου φύλου / τής κλασικής μουσικής.* Επίσης (λόγ.) **λάτρις** (η) {λάτρ-ιος | -ιες, -ίων}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρύτανης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάτρις, -ιος* «μισθωτός δούλος» < *λάτρον* «μισθός, πληρωμή», βλ. κ. *λατρεύω*].

-λάτρης, -λάτρισσα β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει πρόσωπο που λατρεύει ό,τι δηλώνει το α' συνθετικό: *ειδωλο-λάτρης, πατριδο-λάτρης.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *εἰδωλο-λάτρης*), που προέρχεται από το αρχ. *λάτρις* (βλ. λ. *λατρεύω*)].

-λατρία β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει την τιμή, τη λατρεία που αποδίδεται στο δηλούμενο από το α' συνθετικό: *προγονο-λατρία, ζωολατρία, ειδωλο-λατρία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *εἰδωλο-λατρία*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-λάτρης* (βλ.λ.)].

λατύπη (η) {λατυπών} **1.** τα μικρά κομμάτια που αποκόπτονται, όταν πελεκούν πέτρωμα **2.** κάθε κομμάτι πετρώματος με ακανόνιστο μέγεθος, αιχμές και γωνίες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λα-* (< *λᾶας* «λίθος», βλ. κ. *λαξεύω*) + *-τύπη* < *τύπτω* «χτυπώ»].

λαύδανο (το) → λάβδανο

λαύρα (η) {λαυρών} **1.** τύπος ιδιόρρυθμου μοναστηριού με χωριστό κελλί για κάθε μοναχό **2.** σύνολο κελλιών: *μεγάλη ~* **3.** (συνεκδ.) μοναστήρι: *Αγία Λαύρα* || *Μεγίστη ~* || *η ~ τού Αγίου Σάββα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *λᾶας* «λίθος» με ενδιάμεσο τύπο **λάϜ(α)ρ-α* (βλ. λ. *λαξεύω*), οπότε η λ. θα σήμαινε «πετρώδες έδαφος, λιθόστρωτο». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

λαυράκι (το) → λαβράκι

Λαυρέντιος (ο) {Λαυρεντίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Λαυρέντης.**
[ΕΤΥΜ. < λατ. Laurentius «καταγόμενος από το Laurentum (πόλη τού Λατίου, ΝΔ. τής Ρώμης)» < πιθ. laurus «δάφνη»].

λαυρεωτικός, -ή, -ό [1876] κ. **λαυρ(ε)ιωτικός** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το Λαύριο, περιοχή τής Αττικής γνωστή για τα μεταλλεία της **2. *Λαυρεωτικά*** κ. ***Λαυριακά*** (τα) τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που προέκυψαν στην Αθήνα (1869-1875) εξαιτίας τής προτάσεως για την εθνικοποίηση των μεταλλείων τού Λαυρίου. Επίσης **λαυριακός,** -ή, -ό.

λαφήσιος, -α, -ο → ελαφήσιος

λάφι (το) → ελάφι

λαφίνα (η) → ελαφίνα

λαφόπουλο (το) → ελαφόπουλο

λαφυραγώγηση (η) → λαφυραγωγώ

λαφυραγωγία (η) → λαφυραγωγώ

λαφυραγωγός (ο/η) αυτός που λαφυραγωγεί.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λάφυρον* + *-αγωγός* < *ἄγω*].

λαφυραγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {λαφυραγωγείς... | λαφυραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παίρνω λάφυρα, αρπάζω αντικείμενα από την κινητή περιουσία εχθρού, τον οποίο έχω νικήσει ή κατακτήσει ΣΥΝ. λεηλατώ, (λαϊκ.) διαγουμίζω. — **λαφυραγώγηση** [μεσν.] κ. **λαφυραγωγία** (η) [μτγν.].

λάφυρο (το) {λαφύρ-ου | -ων} (συνηθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που ανήκει στην κινητή περιουσία (κάποιου) και γίνεται αντικείμενο διαρπαγής από εχθρούς που τον έχουν νικήσει ή κατακτήσει: *πολύτιμο / χρυσό ~* || *τα ~ που πήραν οι Έλληνες από τους Τρώες μετά την άλωση τής Τροίας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάφυρον* < αρχ. *λάφυρα* (πληθ.) < θ. *λαφ-* (< Ι.Ε. *labh-) τού ρ. *λαμβάνω* (πβ. κ. *εἴ-ληφ-α*), πβ. πιθ. σανσκρ. lábhate «αρπάζω», λιθ. lõbis «θησαυρός, πλούτος» κ.ά.].

λαχαίνω ρ. {έλαχα} (λαϊκ.) τυχαίνω· (συνήθ. τριτοπρόσ. ***λάχει / έλαχε***): *του 'λαχε μεγάλη συμφορά τώρα στα γεράματα* || *τι σου 'λαχε να πάθεις, καημένε!* || (απρόσ.) *σου 'χει λάχει να μην έχεις να φας και να μη σε νοιάζεται κανείς;* ΦΡ. (α) ***όπου λάχει*** όπου να 'ναι (β) ***όπως λάχει*** όπως να 'ναι: *βολεύομαι ~* (γ) ***άμα λάχει*** αν τύχει, αν συμβεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λαγχάνω*, που σχηματίστηκε βάσει των αρχαιοτέρων τ. *λαχ-εῖν* (< *lŋgh-, αόρ. β') και *λέ-λογχ-α* (< *longh-, παρακ.). πβ. *λαβ-εῖν* – *λαμβάνω.* Η λ. είναι αγν. ετύμου].

λαχαναγορά (η) [1898] η αγορά στην οποία γίνεται η αγοραπωλησία οπωροκηπευτικών: *κεντρική ~ Αθηνών.*

λαχαναγορίτης (ο) {λαχαναγοριτών}, **λαχαναγορίτισσα** (η) {λαχαναγοριτισσών} (λαϊκ.) **1.** έμπορος στη λαχαναγορά **2.** πρόσωπο που συχνάζει ή εργάζεται στη λαχαναγορά.

λαχανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό λάχανο· ΦΡ. ***λαχανάκια Βρυξελλών*** μικροσκοπικά λάχανα με έντονο πράσινο χρώμα και πλούσια σάρκα, που χρησιμοποιούνται ως γαρνίρισμα φαγητών.

λαχανής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό πράσινο χρώμα τού λάχανου **2. *λαχανί*** (το) το ίδιο το παραπάνω χρώμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

λαχανιάζω ρ. αμετβ. {λαχάνιασ-α, -μένος} μού κόβεται η ανάσα, δεν μπορώ να αναπνεύσω καλά και παίρνω μικρές και κοφτές ανάσες, για να αναπληρώσω το οξυγόνο που χρειάζομαι: *~ από το τρέξιμο / από τις σκάλες / από τον ανήφορο* ΣΥΝ. ασθμαίνω, κοντανασαίνω. — **λαχάνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **(ἀ)ναχανιάζω* (με αποβολή τού αρχικού φωνήεντος και ανομοίωση) < αρχ. *ἀναχαίνω / ἀναχάσκω* «ανοίγω το στόμα» < *ἀνα-* + *χαίνω / χάσκω* (βλ.λ.)].

λαχανίδα (η) (λαϊκ.) είδος λαχανικού που μοιάζει με ανοιχτό λάχανο: *βραστές ~.*

λαχανικό (το) [μτγν.] κάθε είδος χαμηλού χόρτου που καλλιεργείται για τη διατροφή τού ανθρώπου: *ανάμικτα / νόστιμα / φρέσκα ~* || *ζωμός / σούπα / κύβος / ποικιλία λαχανικών.*

λάχανο (το) είδος λαχανικού, τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας στο έδαφος, είναι πολύ πλατιά και πυκνά μεταξύ τους, σχηματίζοντας σφαίρα σε χρώμα συνήθ. πράσινο ανοιχτό και στο μέγεθος μπάλας: *σαλάτα ~ και καρώτο* || *βρασμένο / κομμένο ~* || *κόκκινο ~* (ποικιλία με σκούρο μοβ χρώμα)· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***σιγά / σπουδαία τα λάχανα*** για πράγμα ή ζήτημα στο οποίο έχει δοθεί σημασία ή αξία που δεν του ταιριάζει: *~! Συζητάμε τόση ώρα για κάτι που μπορεί να φτειάξει ο καθένας!* (β) ***όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα!*** για τις περιπτώσεις που κάποιος υπερβάλλει σε πράγματα τα οποία έχει σε μεγάλη ποσότητα, κάνοντας κατάχρηση στη χρήση τους (γ) ***ο όμοιος τον όμοιο*** (ενν. ***αγαπά***) ***κι η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα*** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς συναναστρέφεται κάποιον άλλον, που έχει τα ίδια ελαττώματα ΣΥΝ. δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι. — (υποκ.) **λαχανάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάχανον* < *λαχαίνω* «σκάβω», πιθ. κατ' απόσπαση από το συνώνυμο *ἀμφι-λαχαίνω*, το οποίο αναφερόταν στην καλλιέργεια φυτών. Η λ. *λαχαίνω* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. ιρλ. láige «φτυάρι», láigen «δόρυ» κ.ά.].

λαχανόζουμο (το) ο ζωμός από βρασμένα λαχανικά.

λαχανόκηπος (ο) [1862] τμήμα γης, συνήθ. κοντά σε σπίτι, στο οποίο καλλιεργούνται λαχανικά: *«νύχτα ο λαγός εβγήκε / λαχανόκηπο εβρήκε»* (παιδικό τραγ.).

λαχανοκομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καλλιέργεια λαχανικών **2.** ο ειδικός κλάδος τής βοτανικής που μελετά τα λαχανικά και την καλλιέργειά τους. — **λαχανοκόμος** (ο/η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *λάχανο* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω»].

λαχανοντολμάς (ο) {λαχανοντολμάδες} μικρή μπάλα κιμά, ρυζιού και αρωματικών, τυλιγμένη σε φύλλο από λάχανο, βρασμένη στην κατσαρόλα και αβγοκομμένη.

λαχανόπιτα (η) {λαχανοπιτών} πίτα τής οποίας η γέμιση αποτελείται από λαχανικά ΣΥΝ. χορτόπιτα.

λαχανοπωλείο (το) [μτγν.] (σπάν.) κατάστημα στο οποίο πωλούνται λαχανικά ΣΥΝ. μανάβικο. — **λαχανοπώλης** (ο) [αρχ.], **λαχανοπώλισσα** (η).

λαχανόρυζο (το) είδος λαδερού φαγητού από βρασμένα φύλλα λάχανου με ρύζι και μυρωδικά.

λαχανοφυλλάδα (η) [1868] (μειωτ.) εφημερίδα που ψευδολογεί, που είναι αναξιόπιστη.

λαχανόφυλλο (το) καθένα από τα φύλλα τού λάχανου.

λάχει ρ. → λαχαίνω

λαχείο (το) [1838] **1.** τυχερό παιχνίδι με κλήρωση, στο οποίο λαμβάνει μέρος κανείς αγοράζοντας αριθμημένο δελτίο και κερδίζει αν τα ψηφία που κληρώνονται αντιστοιχούν ένα προς ένα ή ως προς ένα μέρος τους στα ψηφία τού δικού του δελτίου· το κέρδος είναι συνήθ. συγκεκριμένο χρηματικό ποσό: *κέρδισα εκατό χιλιάρικα στο ~* || *κερδίζω το ~ στον λήγοντα* (δηλ. το τελευταίο ψηφίο τού λαχνού μου είναι ίδιο με αυτό τού πρώτου αριθμού και κερδίζω μικρό ποσό) || *το ~ κληρώνει* (γίνεται η κλήρωση των αριθμών που κερδίζουν)· ΦΡ. (α) ***μου πέφτει το λαχείο*** (i) κληρώνεται ο αριθμός που έχω, κερδίζω (ii) είμαι τυχερός, εκπληρώνεται κάποια επιθυμία μου (βλ. κ. σημ. 4) (iii) (ευφημ.) μου συμβαίνει χωρίς να το περιμένω κάτι δυσάρεστο (βλ. κ. σημ. 5) (β) ***Εθνικό Λαχείο*** λαχείο που εκδίδεται από το κράτος και τού οποίου η κλήρωση διεξάγεται ανά δεκαπενθήμερο (γ) ***Λαϊκό Λαχείο*** λαχείο οργανωμένο από το κράτος, που κληρώνει μία φορά την εβδομάδα (δ) ***τρίδυμο Λαϊκό Λαχείο*** η νέα μορφή τού Λαϊκού Λαχείου· η κλήρωση (μία φορά την εβδομάδα) τού πρώτου αριθμού συνεπάγεται αυτομάτως και την κλήρωση των λαχνών που έχουν κατά μία μονάδα μεγαλύτερο και μικρότερο αριθμό, πράγμα που κάνει τους παίκτες να αγοράζουν τους λαχνούς τουλάχιστον σε τριάδες (ε) ***Πρωτοχρονιάτικο Λαχείο*** κρατικό λαχείο που κληρώνει μία φορά τον χρόνο, την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς, με μεγάλα κέρδη για τους τυχερούς **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αριθμημένο δελτίο, με το οποίο αποκτά κανείς δικαίωμα στην κλήρωση και το οποίο αντιστοιχεί σε ολόκληρο ή σε μέρος τού κέρδους: *έχασα το ~ μου* || *νευρίασε που δεν κέρδισε κι έσκισε το ~ του* || *αγοράζω ~* ΣΥΝ. λαχνός **3.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό, το κέρδος από την κλήρωση τού λαχείου: *κέρδισε το ~* **4.** (μτφ.) τυχαίο γεγονός που έρχεται ανέλπιστα και χαροποιεί ιδιαίτερα: *η κληρονομιά τού ήρθε ~ σε μια εποχή που τα οικονομικά του ήταν χάλια*· ΦΡ. (λαϊκ.) ***την κάνω λαχείο*** μου τυχαίνει κάτι πολύ ευνοϊκό, όπως το ήθελα ή το φανταζόμουν (συνήθ. χωρίς να έχω καταβάλει προσπάθεια): *Θα 'χει τζάμπα φαΐ στον χορό: Ωραία, την κάναμε λαχείο!* **5.** απρόβλεπτη εξέλιξη (συνήθ. δυσάρεστη): *τους έπεσε ~ αυτή η αρρώστια πάνω που ξεπληρώσανε το σπίτι· πολύ άτυχοι άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. < θ. *λαχ-* τού αρχ. *λαγχάνω* (βλ. λ. *λαχαίνω*), πβ. αόρ. β' *ἔ-λαχ-ον*, απόδ. τού γαλλ. loterie (βλ. κ. *λοταρία*)].

λαχειοπώλης (ο) {λαχειοπωλών}, **λαχειοπώλισσα** (η) {λαχειοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει λαχεία και γενικότ. λαχνούς για τυχερά παιχνίδια.

λαχειοφόρος, -ος, -ο [1889] αυτός που δίνει το δικαίωμα συμμετο-

χής σε κλήρωση λαχνών· ΦΡ. ***λαχειοφόρος αγορά*** βλ. λ. *αγορά*.

Λάχεσις (η) {Λαχέσ-εως, -ι} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες. Επίσης **Λάχεση**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *λαχ-* (τού ρ. *λαγχάνω*, βλ. λ. *λαχ-νός*) + επίθημα *-εσις* (πβ. κ. *Νέμ-εσις*)].

λάχνη (η) {λαχνών} **1.** λεπτό τρίχωμα, χνούδι **2.** ΑΝΑΤ. (κυρ. στον πληθ.) λεπτές αγγειοφόρες προεξοχές που αυξάνουν το εμβαδόν τής επιφάνειας ενός υμένα: *εντερικές ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λάκ-σν-α* < **(F)λάκ-σνα* < *wḷk-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *wel-k- «τρίχωμα, μαλλί», πβ. ρωσ. volos «τρίχωμα»].

λαχνός (ο) **1.** ο κλήρος που μπαίνει στην κληρωτίδα **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός τού κάθε κλήρου και το ποσό ή το δώρο που αντιστοιχεί σε αυτόν: *του έτυχε ο πρώτος ~ τού Εθνικού Λαχείου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λαχμός* < θ. *λαχ-* τού αρχ. *λαγχάνω* (βλ. λ. *λαχαίνω*), πβ., αόρ. β' *έ-λαχ-ον*].

λαχούρι (το) {λαχουρ-ιού | -ιών} **1.** (αρχικά) λεπτό κεντητό ύφασμα από μετάξι με χαρακτηριστική διακόσμηση, από το οποίο φτειάχνονται γυναικείες μαντήλες· (γενικότ.) κάθε είδος υφάσματος με τέτοια διακόσμηση **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο σάλι ή το διακοσμητικό κάλυμμα, που φτειάχνεται από το παραπάνω ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lahuri < Lahore «Λαχώρη», όνομα μεγάλης πόλης τού Πακιστάν, από όπου προέρχεται το ύφασμα, καθώς και οι διακοσμητικές μορφές του].

λαχτάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έντονη επιθυμία: *είχε ~ να ξανανταμώσει τους δικούς του* || *είχε ~ να γευτεί τους τοπικούς μεζέδες* ΣΥΝ. πόθος **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που αποτελεί αντικείμενο έντονης επιθυμίας: *είναι η ~ μου* **3.** η συναισθηματικά φορτισμένη αναμονή (για κάτι): *περίμενε με ~ να βγουν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *κοίταζε με ~ τη φωτογραφία τού ξενιτεμένου γυιου της* ΣΥΝ. ανυπομονησία, αδημονία ΑΝΤ. καρτερικότητα • **4.** ο μεγάλος φόβος, η ταραχή από ένα συνήθ. ξαφνικό και δυσάρεστο γεγονός: *περάσαμε μεγάλη ~, μέχρι να βγει από το νοσοκομείο* || *μόλις το ακούσαμε, πήραμε μια ~, που μας κόπηκαν τα ήπατα!* || *περάσαμε πολλές ~ μ' αυτό το παιδί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λαχταρίζω* (υποχωρητ.), βλ. λ. *λαχταρώ*].

λαχταρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λαχτάρισ-α, -μένος} λαχταρώ (βλ.λ.). — **λαχτάρισμα** (το).

λαχταριστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι αντικείμενο ζωηρής επιθυμίας ή έλξης: *~ φαγητό / παγωτό / κοπέλα* ΣΥΝ. επιθυμητός, ποθητός, ελκυστικός. — **λαχταριστά** επίρρ.

λαχταρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαχταράς... | λαχτάρησα} ♦ (μετβ.) **1.** επιθυμώ έντονα: *~ να σε δω ευτυχισμένο* || *λαχτάρησα μια μακαρονάδα / ένα πικάντικο φαγητό* ΣΥΝ. ποθώ • **2.** προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλο φόβο (συνήθ. ξαφνικό): *με λαχταράει κάθε φορά που οδηγεί, γιατί κάνει επικίνδυνες προσπεράσεις* || *με λαχτάρησε όταν μου είπε πως θα έμπαινε στο νοσοκομείο, αλλά ευτυχώς δεν ήταν κάτι σοβαρό* ΣΥΝ. λαχταρίζω, τρομάζω ♦ (αμετβ.) **3.** αισθάνομαι μεγάλο φόβο, τρομάζω: *πώς λαχτάρησα, όταν έμαθα ότι τράκαρες!* ΣΥΝ. παίρνω (μια) λαχτάρα / τρομάρα • **4.** (σπάν.-για ψάρια) σπαρταρώ, τινάζομαι με σπασμούς: *μόλις είχαν βγάλει τα ψάρια απ' το νερό και λαχταρούσαν στον πάτο τής ψαρόβαρκας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαχταρώ / λαχταρίζω* < *λακταρίζω* < αρχ. *λακτίζω* «κλοτσώ», κατά τα ρ. σε *-ρίζω*, πβ. κ. *σπαρταρώ, -ρίζω*].

λαψάνα (η) {λαψανών} ποώδες φυτό (σαν λάχανο) με την κοινή ονομασία «σφαλαγγόχορτο», το οποίο απαντά σε δάση και τρώγεται μερικές φορές ως σαλατικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λα(μ)ψάνη* < αρχ. *λάμψις*, λόγω τού λαμπερού χρώματος τού φυτού].

λέαινα (η) {λεαινών} (λόγ.) **1.** το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. λιονταρίνα **2.** (μτφ.) γυναίκα με δύναμη, ισχυρή προσωπικότητα και γενναιότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θηλ. τού *λέων* (βλ.λ.)].

Λέανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** ΜΥΘΟΛ. νέος από την Άβυδο, εραστής τής Ηρούς **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

Λέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Αθάμαντα και τής Ινούς, αδελφός τού Μελικέρτη· τον σκότωσε ο πατέρας του σε στιγμή τρέλας **2.** αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος κατά τη διάρκεια τού Πελοποννησιακού Πολέμου απέτρεψε ως πρέσβυς συμμαχία των Θρακών με τους Πέρσες **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Λεί-αρχος* < *λεῖος* (βλ.λ., πβ. αρχ. επίρρ. *λείως / λέως*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

λεβάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό φυτό με μπλε ή μοβ άνθη, που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό ρούχων και στην αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το άρωμα που παρασκευάζεται από το φυτό αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lavande < ιταλ. lavanda < lavare «πλένω» < λατ. lavare].

λεβάντε (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ανατολή (ειδικότ. η Α. Μεσόγειος): *«Το φιόρο τού ~»* (θεατρικό έργο τού Γρ. Ξενόπουλου).
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. κ. *λεβάντες*].

λεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ισχυρός ανατολικός άνεμος, που πνέει συνήθ. το φθινόπωρο και την άνοιξη (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) απηλιώτης. Επίσης **λεβάντης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. levante «ανατολή» (αναφερόταν κυρ. στις περιοχές τής Α. Μεσογείου) < μέσ. γαλλ. levant, μτχ. τ. τού ρ. lever «εγείρω, σηκώνω» (se lever «ανατέλλω»)].

λεβαντίνος (ο) [1893], **λεβαντίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) **1.** ο κάτοικος τής Ανατολής ή αυτός που προέρχεται από την Ανατολή· (ειδικότ.) Ευρωπαίος εγκατεστημένος στα παράλια τής Μ. Ασίας και τής Μέσης Ανατολής (βλ. κ. λ. *φραγκολεβαντίνος*) **2.** χριστιανός τής Ανατολής χωρίς εθνική συνείδηση **3.** (μειωτ.) συμφεροντολόγος Ανατολίτης. — **λεβαντίνικος, -η, -ο, λεβαντίνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεβαντῖνος* < ιταλ. levantino «ανατολίτης» < levante «ανατολή» (βλ. κ. *λεβάντες*)].

λεβεντάνθρωπος (ο) {λεβεντανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνδρας με τα χαρακτηριστικά τού λεβέντη, με ωραίο παράστημα και ευγενικούς, αρχοντικούς τρόπους.

λεβέντης (ο) {-ες κ. -ηδες, χωρ. γεν. πληθ.} **1.** άνδρας με ωραία κορμοστασιά, υπερήφανο παράστημα, που τον θαυμάζει κανείς βλέποντάς τον: *ήταν ένας ~ δυο μέτρα!* || *γεια σου, λεβέντη μου τσολιά!* || *ένας ~ έσερνε τον χορό* || *ένας παππάς ~, πρώτος στον χορό και στο τραγούδι!* || (μτφ.) *«ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός ~!»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. παλληκάρι· ΦΡ. ***γεια σου λεβέντη...*** ως προσφώνηση σε πρόσωπο με ωραίο, περήφανο παράστημα **2.** (γενικότ.) άνδρας που τον χαρακτηρίζουν η τιμιότητα, η ευθύτητα, το φιλότιμο, η σωστή προς τους άλλους συμπεριφορά **3.** (ειδικότ.) άνδρας που διακρίνεται για τη γενναιότητα και την παλληκαριά του: *στους ~ που πολέμησαν τον κατακτητή, οφείλουμε την ελευθερία μας* ΣΥΝ. παλληκάρι, ανδρείος· ΦΡ. ***τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες*** βλ. λ. *φυλακή* **4.** (οικ. ως προσφώνηση, συνήθ. από μεγαλύτερο σε ηλικία προς νεότερο): *λεβέντη, να σε ρωτήσω κάτι;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλέντι, πρωτιά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. levend < ιταλ. leventi «σώμα ναυτών πυροβολητών, πειρατών από την ανατολή» < levante «ανατολή» (βλ. κ. *λεβάντες*). Κατά τον Μεσν. η λ. δήλωνε μεταξύ άλλων τον απείθαρχο νέο, το παράτολμο παλληκάρι. Η σημερινή σημ. συγκέντρωσε όλα τα θετικά χαρακτηριστικά τής ανδρείας, τής γενναιότητας και τού φιλότιμου, δίνοντας στη λ. τόσο ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατη η απόδοσή της σε ξέν. γλώσσες].

λεβεντιά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών τού λεβέντη, το ωραίο και υπερήφανο παράστημα και η παλληκαριά: *ελληνική ~* || *«τρία καλά 'ναι στον ντουνιά και στον απάνω κόσμο / η νιότη και η ~ και το καλό κορίτσι»* (δημοτ. τραγ.) || *~ καμαρωτή* **2.** (συνεκδ.) λεβέντης, σπουδαίος· (εκφραστ.) κυρ. για να εκφράσουμε ενθουσιασμό για κάποιον ή απλώς ως φιλική προσφώνηση: *καλησπέρα, ~ μου!* || *είσαι ~!* || *γεια σου, μπαρμπα-Μαθιέ, ~!* **3.** (περιληπτ.) σύνολο από λεβέντες: *«ελληνική μου ~, που μας χορεύεις την ιτιά»* (δημοτ. τραγ.).

λεβέντικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον λεβέντη, που έχει τα χαρακτηριστικά του: *~ παράστημα / κορμί / χορός / κορμοστασιά / περπάτημα*. — **λεβέντικα** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

λεβέντισσα (η) {δύσχρ. λεβεντισσών} γυναίκα με ευθύ χαρακτήρα, θάρρος, ικανότητες, ισχυρή προσωπικότητα, που εμπνέει θαυμασμό.

λεβεντο- κ. **λεβεντό-** κ. **λεβεντ-** α' συνθετικό λέξεων, που προσδίδει στο β' συνθετικό την έννοια τού λεβέντικου ή τού ανδρείου: *λεβεντό-παιδο, λεβεντό-κορμος, λεβεντο-γυναίκα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *λεβέντης*].

λεβεντογενιά (η) {χωρ. πληθ.} η γενιά λεβέντικων, ηρωικών ανδρών.

λεβεντογέννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) αυτή που γεννά λεβέντες: *~ Κρήτη*.

λεβεντόγερος (ο) γέρος με τα χαρακτηριστικά τού λεβέντη.

λεβεντογυναίκα (η) {λεβεντογυναικών} γυναίκα με ωραίο παράστημα και ευγενικούς, αρχοντικούς τρόπους· λεβέντισσα: *μια ~ που μόνη της διαφέντευε την περιουσία τους*.

λεβεντόκορμος, -η, -ο αυτός που έχει λεβέντικο κορμί: *~ νιάτα*.

λεβεντομάννα (η) μάννα που έχει γυιους λεβέντες.

λεβεντονιός (ο), **λεβεντονιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο νεαρής ηλικίας με λεβέντικο παράστημα.

λεβεντόπαιδο (το) ο νέος που συνδυάζει το όμορφο παράστημα με το θάρρος και τη γενναιότητα ΣΥΝ. παλληκάρι, λεβέντης.

λεβεντοπνίχτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός για τη θάλασσα) αυτή που πνίγει λεβέντες: *«θάλασσα ~, θάλασσα φαρμακερή / συ που κάνεις το νησί μας, όλο μαύρα να φορεί»* (δημοτ. τραγ.).

λεβέτι (το) {λεβετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μεγάλος λέβητας ΣΥΝ. καζάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεβήτιον*, υποκ. τού *λέβης, -ητος* (βλ.λ.)].

λέβητας (ο) {λεβήτων} **1.** το μεταλλικό σκεύος μέσα στο οποίο μαγειρεύεται φαγητό ή βράζει νερό ΣΥΝ. χύτρα, λεβέτι **2.** το κλειστό κυλινδρικό δοχείο (καζάνι) για τη θέρμανση νερού, το οποίο αποτελεί μέρος ατμομηχανής ή χρησιμοποιείται για την παροχή θέρμανσης σε σπίτια, μαγειρεία κ.λπ.: *ο ~ τού καυστήρα* ΣΥΝ. ατμολέβητας, καζάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέβης, -ητος* < **λέβος*, που πιθ. συνδ. με το μτγν. *λεβηρίς* «δέρμα φιδιού». Κατά τα άλλα, η λ. είναι αγν. ετύμου].

λεβητοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {λεβητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λέβητα: *~ κρατήρας ηφαιστείου*.

λεβητοποιείο (το) [1893] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται λέβητες.

λεβητοποιία (η) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή λεβήτων **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται λέβητες. — **λεβητοποιός** (ο) [1889].

λεβητοστάσιο (το) [1889] {λεβητοστασί-ου | -ων} ο ειδικός χώρος οικίας, εργοστασίου ή πλοίου, στον οποίο βρίσκεται τοποθετημένος ατμολέβητας.
[ΕΤΥΜ. < *λέβητας* + *-στάσιο* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].

Λεβιάθαν (ο) {άκλ.} **1.** θαλάσσιο τέρας που αναφέρεται σε πολλά σημεία τής Π.Δ. και συμβολίζει το κακό **2.** (μτφ.) κάθε υπηρεσία, φορέας κ.λπ., που προκαλεί χάος, αταξία: *ποια κυβέρνηση μπορεί να δαμάσει τον ~ τής γραφειοκρατίας τού Δημοσίου;* **3.** (μτφ.) κάθε κατασκευή τεραστίων διαστάσεων ΣΥΝ. κολοσσός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < εβρ. liwyāthān. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς από

τους λογίους τής Βίβλου το είδος τού τέρατος που δηλώνεται με τη λ. και περιγράφεται εκτενώς στην Π.Δ. (*Ιώβ*, κεφ. 41), αν και έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για φάλαινα ή για είδος κροκοδίλου. Οι Εβδομήκοντα αποδίδουν τον εβρ. όρο με τη λ. *δράκων*. Η σύγχρονη χρήση τού όρου ανάγεται στον Άγγλο φιλόσοφο Thomas Hobbes (1588-1679), ο οποίος έδωσε τον τίτλο *Λεβιάθαν* στο έργο του για τον απόλυτο μονάρχη, στον οποίο οι άνθρωποι με συμβόλαιο είχαν μεταβιβάσει όλα τους τα δικαιώματα].

λεβιές (ο) {λεβιέδες} ο μοχλός (βλ.λ.): *ο ~ τών ταχυτήτων*. Επίσης **λεβιέ** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. levier < lever «σηκώνω»].

λεβίθα (η) {λεβιθών} παράσιτο στα ανθρώπινα έντερα που προκαλεί την ασκαριδίαση ΣΥΝ. (λόγ.) ασκαρίδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **λέμιθα* < αρχ. *ἕλμινθα* (με αντιμετάθεση), αιτ. τού *ἕλμις* / *ἕλμινς* «παράσιτο τού εντέρου, σκουλήκι», βλ. κ. *ελμινθίαση*].

λεγάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (συνήθ. ειρων. για κάποιον που δεν θέλουμε να τον αναφέρουμε με το όνομά του): *πάνω που συζητούσαμε γι' αυτόν, έφτασε κι ο ~* **2.** ο εραστής, ο ερωτικός σύντροφος: *συναντήθηκε με τον ~ κάπου παραπέρα, για να μην τους δει κανένα μάτι* ΣΥΝ. αγαπητικός.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. ενεστ. τού ρ. *λέγω* κατά τις αρχ. μτχ. σε *-άμενος*, πβ. *ιστάμενος, ιπτάμενος*].

λεγάτος (ο) **1.** ΙΣΤ. (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) πρεσβευτής τής ρωμαϊκής Συγκλήτου, δημόσιος λειτουργός, που αποστελλόταν είτε προς ξένα έθνη με συγκεκριμένες εντολές είτε προς τους στρατιωτικούς διοικητές και τους συμμετέχοντες στη διοίκηση των επαρχιών, για να τους επιβλέπει ή και να τους αντικαθιστά σε περίπτωση ανάγκης **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο καρδινάλιος ή άλλος κληρικός που αναλαμβάνει να εκπροσωπήσει τον Πάπα ως απεσταλμένος του (β) απεσταλμένος τού Πάπα στις αυλές ηγεμόνων (γ) τίτλος που έφερε ο κάτοχος επισκοπικού θρόνου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγᾶτος* / *ληγᾶτος* < λατ. legatus «απεσταλμένος», μτχ. τ. τού ρ. lēgo «αποστέλλω, πέμπω»].

λέγειν (το) {άκλ.} (λόγ.) η ευγλωττία, η ικανότητα να μιλά κανείς με ευχέρεια και πειστικότητα: *ο δικηγόρος πρέπει να έχει ~* ΣΥΝ. ευφράδεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. απρφ. (ως ουσ.) τού ρ. *λέγω*].

λεγένι (το) {λεγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η λεκάνη τού νιπτήρα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. leğen < περσ. lagan «μπρούτζινη ή χάλκινη λεκάνη για το πλύσιμο των χεριών»].

λεγεώνα (η) **1.** ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτική μονάδα που απαρτιζόταν από τρεις έως έξι χιλιάδες στρατιώτες **2.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) το μεγάλο πλήθος ανθρώπων **3.** στρατιωτικό σώμα ξένων εθελοντών ή μισθοφόρων: *οι ~ των ξένων που πολέμησαν εθελοντικά στον ισπανικό εμφύλιο* ΦΡ. (α) **Λεγεώνα των Ξένων** (γαλλ. Légion étrangère) γαλλικό στρατιωτικό σώμα, παλαιότ. στην Αφρική και σήμερα στη Γαλλία και σε υπερπόντιες περιοχές, που περιλαμβάνει στις τάξεις του εθελοντές ή μισθοφόρους στρατιώτες, ως επί το πλείστον ξένους (β) **Λεγεώνα τής Τιμής** (γαλλ. Légion d'honneur) (i) το πρώτο γαλλικό εθνικό τιμητικό τάγμα, που ίδρυσε ο Μέγας Ναπολέων (ii) τάξη γαλλικών παρασήμων που απονέμεται ως επιβράβευση πολιτικών και στρατιωτικών υπηρεσιών (καθιερώθηκε στη Γαλλία από τον Ναπολέοντα μετά την ίδρυση τού παραπάνω τάγματος) (γ) **Λεγεώνα των Φιλελλήνων** σώμα φιλελλήνων που πήραν μέρος στην Επανάσταση τού 1821 και στον πόλεμο τού 1897 στο πλευρό των Ελλήνων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγεών, -ῶνος* < λατ. legio < ρ. lēgo «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

λεγεωνάριος (ο) {λεγεωναρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο μάχιμος στρατιώτης λεγεώνας **2.** στρατιώτης στη Λεγεώνα των Ξένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγιονάριος* < λατ. legionarius < legio «λεγεώνα»].

λεγκάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη τρόπου εκτέλεσης μιας μουσικής γραμμής (τουσέ, βλ. λ.)· δηλώνει εκτέλεση των φθόγγων τής γραμμής χωρίς διακοπές τού ήχου από τον προηγούμενο στον επόμενο, «δεμένων», «ενωμένων»
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. legato «δεμένος, συνδεδεμένος» < ρ. legare «δένω» < λατ. ligare].

λέγω κ. (καθημ.) **λέω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. λε-ς, -ει, -με, -τε, -ν/-νε· είπα, λέχθηκα κ. ειπώθηκα (λόγ. ελέχθην, -ης, -η..., μτχ. λεχθείς, -είσα, -έν), ειπωμένος} **1.** εκφράζω (κάτι) με τον προφορικό λόγο, εκφέρω (λέξεις, προτάσεις) (προς κάποιον): *το μωρό είπε «μαμμά»* || *Τι είπες; Δεν σε άκουσα* || *πες το στα Ελληνικά* || *δεν είπε λέξη* || *πες ό,τι έχεις να πεις* || *μη λες κακές κουβέντες!* ΦΡ. (α) **λέγε-λέγε / πες-πες** για περιπτώσεις στις οποίες προσπαθούμε να πείσουμε κάποιον, μιλώντας του επίμονα· για επίμονες συμβουλές: *~, στο τέλος με έπεισε* || *«λέγε-λέγε το κοπέλι κάνει την κυρά και θέλει»* (παροιμ.) (β) **τα λέω έξω από τα δόντια / σταράτα / ορθά-κοφτά** μιλώ με σαφήνεια, εκφράζομαι ξεκάθαρα, δίχως περιστροφές, φόβο ή επιφυλάξεις: *εγώ δεν φοβάμαι καμιά εξουσία· τα λέω έξω απ' τα δόντια κι ας με πάνε φυλακή!* (γ) **λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη** αποκαλώ τα πράγματα με το όνομά τους, μιλώ καθαρά και χωρίς υπεκφυγές (δ) **τα λέω απέξω-απέξω** βλ. λ. *απέξω* (ε) **είπες τίποτα;** (i) (στο τέλος τού λόγου) για περιπτώσεις που κάποιος (συνήθ. ανώτερος, ισχυρότερος) απευθύνεται σε άλλον (κατώτερο, αδύνατο) αποκλείοντας οποιαδήποτε αντίρρηση (ii) για να δηλώσει τον απρόβλεπτο ή εντυπωσιακό χαρακτήρα πληροφορίας ή στοιχείου που αναφέρθηκε σε διάλογο, συζήτηση κ.λπ.: *Δεν φτάνει που τους έφαγε τόσα λεφτά και τους κορόιδεψε τόσα χρόνια με υποσχέσεις, γυρίζει στο τέλος και τους λέει ότι αυτοί φταίγανε που του τα δώσανε! Είπατε τίποτα;* (iii) για να δηλώσει κάποιος ότι σε όσα λέει δεν δέχεται αντίρρηση: *Και μετά την κατσάδα που του τράβηξε, γυρίζει εξίσου αυστηρά και του λέει: «~;»*. *Κουβέντα δεν έβγαλε ο άλλος!* (στ) **λέω (κάτι) από μέσα μου** (μεσν. φρ.) (i) σκέφτομαι (κάτι), χωρίς να το εξωτερικεύω (ii) δεν εκφέρω με φωνή (κάτι που διαβάζω, σκέφτομαι ή αναπαράγω μνημονικά): *λέω το μάθημα από μέσα μου* (iii) μιλώ χαμηλόφωνα: *μην τα λες από μέσα σου· μίλα πιο δυνατά να σ' ακούω!* (ζ) **δεν ξέρει τι λέει / λέει ό,τι του κατέβει / ό,τι του κατεβάσει το κεφάλι / η κούτρα του** μιλάει απερίσκεπτα, χωρίς να σκέφτεται εκ των προτέρων, χωρίς προηγουμένως να επεξεργάζεται διανοητικά αυτό που θέλει να εκφράσει· εξωτερικεύει ό,τι του έρχεται στο κεφάλι χωρίς λογικό έλεγχο (η) (επιτιμητικά) **πολλά λες!** προς κάποιον που φλυαρεί ή μιλάει με αυθάδεια: *~! Για μάζεψε λίγο τη γλώσσα σου!* (θ) **(μα) τι λέω!** για κάτι εσφαλμένο ή άκαιρο, το οποίο συνειδητοποιώ καθώς μιλάω (ι) **και τι δεν είπε (κάποιος)** για να δηλώσουμε ότι κάποιος αναφέρθηκε σε πάρα πολλά θέματα, συνήθ. με έντονα σχολιαστικό τρόπο: *«και τι δεν είπε ο Τόνι Μπλερ: ότι οι Συντηρητικοί [...] στοιχειώνουν τον βρετανικό λαό [...], ότι ο Τζον Μέιτζορ ως αρχηγός ήταν αδύνατος και ο Ουίλιαμ Χέιγκ περίεργος, ότι...»* (εφημ.) **2.** μεταβιβάζω μηνύματα είτε με τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *σου τα λέω όλα στο γράμμα* || *του είπε να τον πάρει τηλέφωνο το βράδυ*· ΦΡ. (α) **εμένα μου λες;** (i) σε περιπτώσεις που αμφιβάλλει κανείς για κάτι: *Όλοι δεσμεύονται πως θα ενισχύσουν οικονομικά τους πολυτέκνους. -~;* (ii) εγώ ξέρω καλύτερα αυτό που μου λες: *~! Έχω περάσει εγώ τόσα και τόσα με την υγεία μου και ξέρω από νοσοκομεία!* (β) **τι μου λες! / μη μου πεις! / μη μου το λες!** για περιπτώσεις που δεν πιστεύουμε εύκολα κάτι, που μας εκπλήσσει κάτι: *~! Κέρδισες τον πρώτο αριθμό τού λαχείου;* || (ειρων. στα λεγόμενα κάποιου) *~! Έγινε τέτοιο πράγμα;* (γ) **(μωρέ) τι μας λες;** ειρων. στα λεγόμενα κάποιου ή ως έκφραση αμφισβήτησης: *~: Τόσο υψηλό πρόσωπο θεωρείς τη φίλη σου;* ΣΥΝ. ας γελάσω! (δ) **εγώ τα λέω, εγώ τα ακούω** ή **τα λέω στον τοίχο** για λόγια που δεν βρίσκουν αποδέκτη, που λέγονται μάταια: *δεν δίνει σημασία στις συμβουλές μου· εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω* || *ό,τι και να του πω δεν έχει αποτέλεσμα· είναι σαν να τα λέω στον τοίχο!* ΣΥΝ. μιλώ στον αέρα (ε) **άλλο να σ' τα λέω κι άλλο να τ' ακούς / να τα βλέπεις!** για πράγματα αξιοπερίεργα, αξιοπαρατήρητα, που δεν περιγράφονται εύκολα: *το τι έγινε σ' αυτό το πάρτι δεν περιγράφεται· ~!* (στ) **κάτι μας είπες (τώρα)!** για κάτι πασίγνωστο: *~! Αυτό το ξέρω εδώ και έναν μήνα* (ζ) **πού να σ' τα λέω!** για κάτι που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: *~, φίλε! Χθες γνώρισα σ' ένα πάρτι την κόρη τού υπουργού* (η) **σου 'πα, μου 'πες** για να δηλωθεί μια ατελείωτη σειρά συζητήσεων, που δεν οδηγούν πουθενά· για ανταλλαγή λόγων που αποσκοπούν στην αποφυγή ευθείας απάντησης, που αποτελούν δικαιολογίες ή υπεκφυγές: *μη μου αρχίζεις πάλι τα ~· πάρε ξεκάθαρη θέση* (θ) **δεν λες (καλά) που** ευτυχώς που: *-Καθυστέρησες. -Δεν λες καλά που ήρθα!* **3.** συζητώ: *άσ' τους να πουν τα δικά τους* || *τα λένε μεταξύ τους*· ΦΡ. (α) **εδώ που τα λέμε** (στην αρχή τού λόγου, ως εισαγωγή σε σχόλιο, παραδοχή ή ομολογία) για να μιλήσουμε με περισσότερη ειλικρίνεια: *~, είναι το καλύτερο παιδί τής παρέας* (β) **θα τα πούμε** (i) (κυρ. ως αποχαιρετισμός) θα συναντηθούμε και θα συζητήσουμε, θα ξαναβρεθούμε: *~ σύντομα / το γρηγορότερο* (ii) (απειλητικά) θα λογαριαστούμε, θα λύσουμε (με την πρώτη ευκαιρία) τις διαφορές μας: *με εξαπάτησες, αλλά ~!* (γ) **τα λέμε** (ως οικ. αποχαιρετισμός): *Λοιπόν, ~!* ΣΥΝ. άντε γεια (δ) **ό,τι και να λέμε τώρα...** είναι περιττό να συζητάμε για κάτι που έχει ήδη γίνει: *το κακό έγινε και ~ δεν αλλάζει τίποτε* **4.** διατυπώνω, εκφράζω: *δεν ξέρω πώς να σου το πω για να το καταλάβεις* **5.** επαναλαμβάνω προφορικά (κάτι που έμαθα), απαγγέλλω: *~ ένα ποίημα / ένα τραγούδι / το μάθημά μου απέξω / νεράκι*· ΦΡ. **...και θα πεις κι ένα τραγούδι!** βλ. λ. *τραγούδι* **6.** ισχυρίζομαι, υποστηρίζω έντονα μια άποψη: *όποιος τα λέει αυτά είναι συκοφάντης*· ΦΡ. (α) **λέω και ξελέω** βλ. λ. *ξελέω* (β) **ποιος το είπε; / ποιος το λέει αυτό;** για ισχυρισμό που αποκρούεται ως εσφαλμένος και υποκειμενικός: *Ποιος το λέει αυτό; Εδώ υπάρχουν αποδείξεις για το αντίθετο* (γ) **εσύ τι λες;** εσύ τι γνώμη έχεις; *~: Θα κερδίσουμε στις εκλογές;* **7.** έχω ή σχηματίζω γνώμη για (κάποιον/κάτι), νομίζω, σκέφτομαι (συχνά +για): *τι λες για τα νέα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός Παιδείας;* || *όποιος σε δει έτσι ντυμένο, θα πει πως είσαι περιθωριακός*· ΦΡ. **σου λέει (κάποιος)** για την πιθανή υποθετική σκέψη (κάποιου): *Εκείνη δεν ήθελε να πάει, ~ και ο άλλος «δεν θα κάθομαι να την παρακαλάω κιόλας» και φεύγει* **8.** παραδέχομαι: *μην περιμένεις να πει ότι έπεσε έξω στις προβλέψεις του*· ΦΡ. **(για) να λέμε / πούμε και τού στραβού το δίκιο** βλ. λ. *στραβός* **9.** βεβαιώνω, πιστοποιώ: *αφού το λες, έτσι θα είναι* **10.** υποθέτω, δέχομαι κάτι ως υπόθεση: *~, σε περίπτωση που συμβεί αυτό που φοβόμαστε, τι κάνουμε;* ΦΡ. **λέμε τώρα** μετριαστικά· για να επισημάνουμε ότι ο λόγος μας έχει υποθετικό χαρακτήρα: *Καλά ρε παιδί μου, λέμε τώρα, δεν σημαίνει ότι οπωσδήποτε θα συμβεί κάτι άσχημο* **11.** (μόνο στην προστακτική αορ. **πες**) υπόθεσε πως: *«πες πως μ' αντάμωσες μια νύχτα σ' ένα όνειρο...»* (τραγ.)· ΦΡ. **ας πούμε** (i) ας υποθέσουμε (ii) για κάτι που δεχόμαστε κατά σύμβαση: *~ πως είναι ευτυχισμένοι* **12.** προφασίζομαι, προβάλλω δικαιολογία: *πες του ότι έχεις πολλή δουλειά, για να τον ξεφορτωθείς* **13.** (+για) αναφέρομαι σε κάτι, κάνω λόγο για κάτι: *Λες για το χθεσινό φονικό στη γειτονιά μας; Δεν ξέρω περισσότερα από σένα* **14.** εξηγώ, αναλύω: *ρώτα την Ειρήνη, να σου πει πώς λύνονται αυτές οι εξισώσεις* **15.** σημαίνω, δηλώνω, εννοώ: *τι θα πει αυτό;* || *θέλω να πω ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα*· ΦΡ. (α) **ξέρω τι θα πει** για να δηλωθεί γνώση και εμπειρία πράγματος δυσάρεστου ή κοπιαστικού: *~ φτώχεια και δυστυχία· πέρασα Κατοχή και Εμφύλιο* || *δεν ξέρεις τι θα πει αγάπη / επιστήμη / σπουδές* (β) **θέλω να πω ότι...** εννοώ το εξής...: *με αυτή τη φράση «αιδώς Αργείοι» ~ πρέπει να ντρέπονται αυτοί που πήραν τέτοια απόφαση* **16.** διηγούμαι, αφηγούμαι: *μας είπε μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία* **17.** φέρνω στον νου, στη μνήμη (κάποιου), θυ-

μίζω: *αυτό το όνομα δεν μου λέει τίποτε* **18.** (για γραπτά κείμενα ή συγγραφείς) αναφέρω, κάνω μνεία, μνημονεύω: *το λέει το σύνταγμα / ο νόμος / ο Μακρυγιάννης στα «Απομνημονεύματά» του* **19.** (α) αξίζω: *λέει τίποτα αυτό το βιβλίο;* || *το καινούργιο του φιλμ δεν λέει τίποτε·* ΦΡ. **(κάποιος / κάτι) δεν μου λέει τίποτα** (κάποιος/κάτι) δεν μου προκαλεί το παραμικρό ενδιαφέρον, δεν μου κάνει αίσθηση: *αυτή η γυναίκα, αν και ωραία, ~* (β) (ειδικότ. το γ' πρόσ. ενικού **λέει**-αργκό) αξίζει, μετράει, έχει νόημα να...: *αυτή η μηχανή ~* || (+να) *Απόψε δεν έχω κέφι. Δεν ~ να βγω* || *«Οι κλέφτες ποδηλάτων είναι, τουλάχιστον στη Λουβέν, θεσμός. Αν το αγοράσεις το ποδήλατο, δεν λέει»* (εφημ.) **20.** ρωτώ: *σου λέω ξανά, πού γύριζες όλη τη νύχτα;* **21.** απαντώ: *με ρώτησε και του είπα «δεν ξέρω»·* ΦΡ. (α) **τι θα έλεγες / λες** (+για) σε περίπτωση που προτείνουμε κάτι: *~ για κανένα ποτό / σινεμά / μπαρ;* (β) **τι του λες (τώρα);** όταν απορεί κανείς για το τι πρέπει να απαντήσει σε κάποιον που έκανε κάτι άπρεπο: *Έβρισε τον καλύτερο πελάτη μας! ~ τώρα;* **22.** συμβουλεύω: *εγώ σου λέω να συνεχίσεις τις σπουδές σου στο εξωτερικό* || *εγώ σου λέω: φύλαγε τα ρούχα σου, να 'χεις τα μισά!* **23.** καθοδηγώ, υποδεικνύω: *εγώ θα σου πω πώς θα συντάξεις το άρθρο* **24.** διατάζω: *μας είπε ο διοικητής να καθαρίσουμε τον θάλαμο* **25.** επιτάσσω, επιβάλλω: *θα κάνεις αυτό που σου λέω!* **26.** ζητώ, απαιτώ: *πες το κι έγινε* **27.** παρακαλώ: *μου είπε να τον βοηθήσω, αν μπορώ* **28.** ειδοποιώ: *πες του να περάσει από το σπίτι μου στις έξι* **29.** προειδοποιώ: *«σ' το 'πα και σ' το ξαναλέω, στον γιαλό μην κατεβείς»* (δημοτ. τραγ.) **30.** ονομάζω: *με λένε Βασίλη·* ΦΡ. **ο ... πώς τον είπαμε;** σε περίπτωση που δεν θυμόμαστε το όνομα αυτού στον οποίο αναφερόμαστε αλλά που είναι γνωστό στο πρόσωπο με το οποίο συνομιλούμε: *τελικά θα έρθει μαζί και ο ... ~;* **31.** αποκαλώ (δίνω χαρακτηρισμό ή παρατσούκλι σε κάποιον): *τον είπαν «βλάκα»* || *τον λένε «μπουλντόζα»·* ΦΡ. **να μη με λένε...** (εμφατ.-ως απόδοση σε υπόθεση) για να βεβαιώσουμε κάποιον ότι οπωσδήποτε θα κάνουμε αυτό που του λέμε: *αν δεν τον καταγγείλω στην αστυνομία, ~ Θανάση!* **32.** (α) αποκαλύπτω: *θα τα πω όλα στην αστυνομία* || *μην το πεις σε κανέναν / πουθενά·* ΦΡ. **ούτε τού παππά (να μην το πεις)** για ανέλπιστη εύνοια τής τύχης, που ικανοποιεί κάποιον και με το παραπάνω: *Σου επέστρεψε η εφορία τόσα λεφτά: ~!* (β) παραδέχομαι, ομολογώ: *τα είπε όλα στον ανακριτή* **33.** φανερώνω, υποδηλώνω: *«άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) **34.** δείχνω: *το ρολόι λέει εφτά* || *το θερμόμετρο λέει 37°C* **35.** μεταδίδω, ανακοινώνω: *άκου τι λέει η τηλεόραση / το ραδιόφωνο* **36.** αποφασίζω: *θα κάνω ό,τι πεις εσύ* **37.** υπόσχομαι, τάζω: *αυτά που σου είπα θα στα δώσω οπωσδήποτε* **38.** απολογούμαι: *τι έχεις να πεις γι' αυτή την αδικαιολόγητη ενέργειά σου;* **39.** προαισθάνομαι, προβλέπω: *σου το 'λεγα ότι ο ανεψιός μας θα γίνει μεγάλος άνθρωπος·* ΦΡ. **κάτι μου λέει ότι...** έχω προαίσθημα ότι...: *~ θα τα καταφέρει* **40.** μαντεύω· σε ΦΡ. όπως: **λέω τη μοίρα / τον καφέ / τα χαρτιά κ.λπ.** **41.** (+να) σκοπεύω: *λέω να πάω διακοπές στη Σάμο* **42.** (με άρνηση *δεν*) όταν αργεί να γίνει κάτι ή συνεχίζεται επί πολύ: *αυτή η μπόρα δεν λέει να σταματήσει* **43.** (συνήθ. στο β' εν. πρόσ. ενεστώτα και παρατατικού **λες - έλεγες**) έχω την εντύπωση, μου φαίνεται: *αυτό το άγαλμα έλεγες πως θα σου μιλούσε / λες και είναι ζωντανό* **44.** (στο β' εν. κ. πληθ. οριστικής ενεστώτα, σε ερώτηση **λες - λέτε**) για να εκφραστεί έντονη απορία: *λες να μας εκδικηθεί;* || *λέτε να μας προδώσει την τελευταία στιγμή;* **45.** (με θαυμασμό στον τ. **λέει**) για έντονη επιβεβαίωση πράγματος που έχει λεχθεί προηγουμένως: *-Ήταν σωστή η κίνησή μου αυτή; -Σωστή, λέει!* (πάρα πολύ σωστή)· επίσης στη ΦΡ. **δεν θα πει τίποτα!**: *Αν ήταν όμορφη; Όμορφη ~!* **46.** (παρενθετικά) (α) για να δηλωθεί μια πρόφαση· τάχα: *δεν μου έδωσαν τη βεβαίωση, γιατί, λέει, έπρεπε να προσκομίσω και άλλα δικαιολογητικά* (β) για την παράθεση άποψης ατομικής ή συλλογικής (κοινής κρίσης ή έκφρασης, παροιμίας κ.λπ.): *όπως λένε, «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο»* || *«μηδέν άγαν», όπως έλεγαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι* **47.** (στον τ. **λένε**) αόριστα, για άποψη διαφόρων ανθρώπων: *λένε πως είναι πολύ τίμιος / εργατικός·* ΦΡ. (α) **αφήνω κάποιον να λέει** αδιαφορώ γι' αυτά που λέει κάποιος: *άσ' τους να λένε· μη δίνεις σημασία* (β) **απ' ό,τι λένε** όπως συζητιέται, όπως ακούγεται: *~, το θύμα είχε δοσοληψίες με τον υπόκοσμο* • ΦΡ. (σε μετβ. και αμετβ. χρήσεις) (α) (λόγ.) **φέρ' ειπείν** βλ. λ. (β) **που λέει ο λόγος** βλ. λ. *λόγος* (γ) **το λέει η καρδιά / η περδικούλα του** έχει θάρρος, είναι ανδρείος: *είναι γέρος, αλλά ~* ΣΥΝ. βαστάει (δ) **και πάει λέγοντας** για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται η ίδια κατάσταση, χωρίς να αλλάζει τίποτε: *έφυγε η μία κυβέρνηση, ήρθε η άλλη.~* (ε) **έχουμε και λέμε** βλ. λ. *έχω* (στ) **που λες** στην αρχή αφήγησης ή ως μεταβατικό-λεκτικό στοιχείο σε συζήτηση: *ήταν, ~, κάποτε ένας γέρος και μια γριά...* (ζ) **αυτά που λες! / έτσι που λες!** φράση συμπερασματική που κλείνει ως επίλογος όλα όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως ή που δείχνει έλλειψη ιδεών, όταν επαναλαμβάνεται συχνά σε μια συζήτηση: *~! Τι άλλα νέα;* (η) **τι να πούμε! / τι να πεις! / τι να πει κανείς; / τι να τα λέμε τώρα!** για να εκφραστεί αμηχανία, πλήρης αδυναμία αντίδρασης μπροστά σε αρνητικά φαινόμενα που παρουσιάζονται ως τετελεσμένα γεγονότα, έτσι ώστε ο ανθρώπινος λόγος, ο λογικός σχολιασμός να μην έχει κανένα νόημα (αφού δεν μπορεί να αλλάξει τίποτε): *~· τέτοια πράγματα γίνονταν πάντοτε και θα γίνονται πάντα!* (θ) **μέχρι / ώσπου να πεις κύμινο** πολύ γρήγορα, στο άψε-σβήσε, στο πει και φει (ι) **λες και** σαν να: *δεν με ακούει, ~ θέλω το κακό του* || *τσακώνονται συνεχώς ~ είναι εχθροί!* (ια) **πες τα Χρυσόστομε!** για κάποιον που λέει αυτά που και εμείς θα επιθυμούσαμε να είχαμε πει· όταν συμφωνούμε απόλυτα με κάποιον ΣΥΝ. μπράβο (ιβ) **να τα πούμε;** ερώτηση που απευθύνουν τα παιδιά στον νοικοκύρη ή στη νοικοκυρά, για να τραγουδήσουν τα κάλαντα (ιγ) **σαν να λέμε** κάτι σαν..., όπως: *ζούσαν μέσα στο παλάτι τού βασιλιά, ήταν ~ αυλικοί* (ιδ) **ας πούμε** (i) όταν προτείνουμε κάτι: *-Πότε θα συναντηθούμε; - ~ στις οχτώ* (ii) όταν αναφέρουμε κάτι ως παράδειγμα: *«η ομάδα χάντμπολ, ~, αναγκάστηκε να δώσει και τα δύο παιχνίδια της για το Κύπελλο Πρωταθλητριών στην Κροατία...»* (εφημ.) (ιε) **δεν λέω** (για την παραδοχή ενός θετικού στοιχείου, πριν την έκφραση αντίρρησης ή απόρριψης) βέβαια, ασφαλώς: *είναι τίμιος, ~, αλλά του λείπουν τα τυπικά προσόντα* (ιστ) **είπα κι εγώ!** για να δηλωθεί ότι δεν θα μπορούσε να έχει συμβεί κάτι που λέγεται ότι συνέβη (χωρίς να έχει συμβεί τελικά): *~! Είναι δυνατόν να εγκατέλειψε ο Πέτρος το σχολείο, ενώ ήταν τόσο καλός μαθητής!* (ιζ) **εσύ το λες** για να δηλωθεί εμφατικά η υποκειμενικότητα μιας άποψης: *~ αυτό! Όλοι οι άλλοι όμως διαφωνούν* (ιη) **έχω να πω (κάτι)** (i) σε περιπτώσεις που επιθυμούμε να δηλώσουμε, να σχολιάσουμε (κάτι): *~. κύριε πρόεδρε, ότι δεν έχω καμία ανάμειξη στο περιστατικό· όλα είναι συκοφαντίες* || *τι έχετε να πείτε για το συμβάν;* (ii) υπάρχουν σημαντικά πράγματα για να εκφράσω: *εκδίδει ποιητικές συλλογές, όταν έχει να πει κάτι* (ιθ) **τι έκανε λέει;** για έκφραση απορίας ή αποδοκιμασίας σε σχέση με τις πράξεις κάποιου: *~; Αυτό τον αλήτη θέλει να παντρευτεί η κόρη μου;* (κ) **να (π)ούμε** μάγκικη έκφραση που επαναλαμβάνεται στη ροή τής αφήγησης: *ήταν ~ ωραία εκείνα τα χρόνια...* || *βασικά, ~, δεν ξηγιέσαι όμορφα!* (κα) **τι λες!** για έκφραση έκπληξης ή ειρωνικά: *Έγινε τέτοιο γλέντι; ~!* **48.** (μεσοπαθ. **λέγομαι**) ονομάζομαι: *~ Γρηγόρης* || *πώς λέγεστε;* **49.** (τριτοπρ. **λέγεται (ότι) / λέγονται**) κάτι αναφέρεται ως φήμη για κάποιο πρόσωπο: *λέγεται ότι είναι πολύ πλούσιος* || *λέγονται πολλά στο χωριό γι' αυτόν·* ΦΡ. (α) **αυτό / το σωστό να λέγεται!** για την έκφραση επιδοκιμασίας για τα λεγόμενα (κάποιου): *έτσι είναι, δίκιο έχεις, το σωστό να λέγεται!* (β) **δεν λέγεται!** για να δηλωθεί μεγάλη ένταση ή ποσότητα: *το πόσο χάρηκα όταν σας είδα, ~!* || *το πόσο μου 'λειψες, ~!* **50.** (μτχ. **λεγόμενος, -η, -ο**) (α) αυτός που ονομάζεται με κάποιον τρόπο: *οι ~ «προεδρικοί» υπουργοί* || *ο Τύπος, η ~ «τέταρτη εξουσία»* (β) ο υποτιθέμενος: *ο ~ «σωτήρας τού έθνους»* (γ) **λεγόμενα** (τα) (λόγ. **λεχθέντα**) τα λόγια, οι απόψεις (κάποιου): *σύμφωνα με τα ~ τού φίλου μας, το πρόβλημα είναι σοβαρό* || *αν κρίνω από τα ~ του, μάλλον δεν έχουν καταλήξει σε συμφωνία ακόμη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω, εκ, εκλέγω, μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω» (και επομένως «απαριθμώ μεγαλοφώνως – μιλώ»), < I.E. *leg- «συλλέγω, συγκεντρώνω», πβ. λατ. lego, lectio «ανάγνωση» (> γαλλ. leçon «μάθημα», ισπ. lección, leer «διαβάζω»), αλβ. mb-leth «συγκεντρώνω», γερμ. lesen «διαβάζω» κ.ά. Ομόρρ. *λόγ-ος, λέξ-ις (-η), λεξ-ικό(ν), λόγ-ιος, λογ-ή, λογ-ίζομαι* κ.ά. Ο τ. λέω είναι μεσν. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέλω να πω ότι...* (< γαλλ. je veux dire que...), *αυτό δεν μου λέει τίποτα* (< γαλλ. ça ne me dit rien), *κάτι μου λέει ότι* (< γαλλ. quelque chose me dit que...), *εδώ που τα λέμε* (< γαλλ. entre nous soit dit) κ.ά.].

λέδη (η) (συνήθης ορθ. *λαίδη*) {χωρ. πληθ.} (ως τίτλος τιμής τής αγγλικής αριστοκρατίας) η σύζυγος τού λόρδου: *«Η ~ και ο αλήτης»* (τίτλος ταινίας) || *«Ο εραστής τής λέδης Τσάτερλι»* (έργο τού Ντ. Χ. Λώρενς) ΣΥΝ. μιλέδη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία* (ορθογραφία των ξένων λέξεων).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lady < μέσ. αγγλ. ladi(e) < lavedi < αρχ. αγγλ. hlǣfdige, αρχική σημ. «εκείνη που ζυμώνει ψωμί», < hlāf «ψωμί» (> αγγλ. loaf) + -dige < dǣge «ζυμωτής» (πβ. αρχ. σκανδ. deigja «υπηρέτρια»). Η λ. lady χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός τής επί κεφαλής τού υπηρετικού προσωπικού και, αργότερα, τής οικοδέσποινας. Ως όρος ευγενείας η λ. χρησιμοποιείται από τον 13ο αι.].

λεζάντα (η) {λεζαντών} το σύντομο επεξηγηματικό κείμενο που συνοδεύει εικόνα, σκίτσο ή φωτογραφία: *σημαντικό ρόλο στην επιτυχία μιας γελοιογραφίας παίζει η ευρηματική ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. légende < λατ. legenda «αναγνωστέα (ύλη)», γερούνδιο τού lego «διαβάζω»].

λεηλασία (η) [αρχ.] {λεηλασιών} **1.** η αρπαγή πολύτιμων αντικειμένων και γενικότ. περιουσιακών στοιχείων (κατά τη διάρκεια βίαιης επίθεσης, μετά την κατάληψη εχθρικής περιοχής, μετά από επιδρομή κ.λπ.): *οι πόλεις που έπεσαν στα χέρια τού εχθρού υπέστησαν ~* || *ο όχλος επιδόθηκε σε ~ των ξένων καταστημάτων* ΣΥΝ. διαρπαγή, λαφυραγώγηση, πλιάτσικο **2.** (μτφ.) η κατασπατάληση, η αρπαγή χρημάτων ή η κακοδιαχείρισή τους: *η ~ των δημόσιων ταμείων για ρουσφετολογικές παροχές* || *κατά την περίοδο τής διακυβέρνησης τής χώρας από το καθεστώς αυτό υπήρξε ~ τού κρατικού πλούτου* **3.** (μτφ.) η εξαντλητική εκμετάλλευση: *η ~ των φυσικών πόρων / των πλουτοπαραγωγικών πηγών μιας χώρας* **4.** (μτφ.) η εκμετάλλευση που οδηγεί σε καταστροφή: *η ~ των ονείρων τής νεολαίας από δημαγωγούς* **5.** (μτφ.) η διαρπαγή, η κλοπή μη υλικών πραγμάτων: *η αξιοποίηση ξένων ιδεών στα βιβλία του καταντά πραγματική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

λεηλατώ ρ. μετβ. {λεηλατείς... | λεηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω λεηλασία: *οι στρατιώτες τού εχθρού λεηλατούσαν τις πόλεις που έπεφταν στα χέρια τους* || *ο εξαγριωμένος όχλος λεηλάτησε τα σπίτια / τα μαγαζιά* ΣΥΝ. διαρπάζω, κατακλέβω, λαφυραγωγώ, κάνω πλιάτσικο **2.** κατακλέβω, ληστεύω: *χθες οι κλέφτες λεηλάτησαν δύο διαμερίσματα στη γειτονιά μας* **3.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι κάτι μέχρι να το εξαντλήσω: *ο σύγχρονος άνθρωπος έχει λεηλατήσει τη φύση* || *πρώτα λεηλάτησαν τα νιάτα τους και μετά τους πέταξαν στο περιθώριο* **4.** (μτφ.) κατακλέβω την πνευματική παραγωγή άλλου: *αυτός ο συγγραφέας έχει λεηλατήσει τους αρχαίους τραγικούς!* — **λεηλάτηση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεηλατῶ (-έω)* < θ. λε- (< *λεία*) + *-ηλατῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*. Η λ. πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς σύνθετα όπως *ἱππ-ηλατῶ, βο-ηλατῶ* κ.ά.].

λεία (η) {λειών} **1.** τα πολύτιμα αντικείμενα που αρπάζει κάποιος

(από πεδία μαχών, από διάρρηξη ή ληστεία, από πειρατεία κ.λπ.): *οι ληστές διέφυγαν με ~ πολλών εκατομμυρίων || αφού αράδιασαν τη ~ τους, άρχισαν τη μοιρασιά || η ~ των πειρατών ήταν πενιχρή* ΣΥΝ. λάφυρα, πλιάτσικο **2.** οτιδήποτε προέρχεται από κλοπή ή ληστεία: *οι ληστές τής τράπεζας χθες αποκόμισαν πλούσια ~* **3.** το θήραμα με το οποίο τρέφεται σαρκοβόρο ζώο· (μτφ.) κυρ. στη ΦΡ. ***εύκολη λεία*** (i) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε είναι εύκολος αντίπαλος και μπορεί να νικηθεί εύκολα: *~ για την εθνική μας ομάδα η αδύναμη Μάλτα* (ii) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης, θύμα: *οι ανενημέρωτοι νέοι γίνονται ~ των εμπόρων ναρκωτικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λᾱϝ-ία* (πβ. μυκ. ra-wi-ya-ya «αιχμάλωτες»), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *λαύω* (βλ. λ. *απολαύω*) ή, κατ' άλλη άποψη, με το ουσ. *λαός* (με τη σημ. «ομάδα πολεμιστών»). Παραγ. *ληΐστής / ληστής, λε-ηλατῶ*].

λειαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λεία-να, -νθηκα, -σμένος} κάνω (κάτι) λείο, ώστε να έχει ομαλή επιφάνεια (με ξύσιμο, τρίψιμο ή γυάλισμα) ΣΥΝ. εξομαλύνω, ισιώνω ΑΝΤ. τραχύνω. — **λειαντής** (ο), **λειαντικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

λειανεμπόριο (το) (σχολ. ορθ. *λιανεμπόριο*) {λειανεμπορίου | χωρ. πληθ.} εμπόριο λειανικής: *τέτοια είδη τα προμηθεύεται κανείς στο ~.*

λειανίζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *λιανίζω*) {λειάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά και λεπτά κομμάτια: *~ κρέας* ΣΥΝ. κατακομματιάζω· (μτφ.) **2.** κατασφάζω **3.** ξυλοκοπώ, δέρνω για τα καλά. — **λειάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λειανός*].

λειανικός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λιανικός*) αυτός που πωλείται σε μικρές ποσότητες: *~ εμπόριο / πώληση* ΑΝΤ. χονδρικός· ΦΡ. ***λειανική τιμή*** η τιμή προϊόντων που πωλούνται σε μικρές ποσότητες, απευθείας στους καταναλωτές. — **λειανικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λειανός*].

λειάνισμα (το) → λειανίζω

λειανοκέρι (το) (σχολ. ορθ. *λιανοκέρι*) {λειανοκερ-ιού | -ιών} μακρύ και λεπτό κερί.

λειανο(ν)τούφεκο (το) (σχολ. ορθ. *λιανο(ν)τούφεκο*) (λαϊκ.) οι αραιοί πυροβολισμοί που προέρχονται από τα όπλα ακροβολιστών.

λειανοπούλημα (το) (σχολ. ορθ. *λιανοπούλημα*) {-ατος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η πώληση προϊόντων σε μικρές ποσότητες, η λειανική πώληση.

λειανοπωλητής (ο) (σχολ. ορθ. *λιανοπωλητής*). **λειανοπωλήτρια** (η) {λειανοπωλητριών} πρόσωπο που πουλάει προϊόντα σε μικρές ποσότητες.

λειανός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λιανός*) **1.** (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος: *~ ξύλο / δάχτυλο* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος **2.** ***λειανά*** (τα) τα κέρματα που έχουν μικρή χρηματική αξία ΣΥΝ. ψιλά ΑΝΤ. χοντρά· ΦΡ. (α) ***κάνω λειανά*** ανταλλάσσω ένα μεγάλο ποσό με κέρματα που αθροιστικά αντιστοιχούν στην αξία του ποσού αυτού, κάνω ψιλά (β) ***κάνω (κάτι) λειανά*** εξηγώ με απλά λόγια (κάτι δυσνόητο ή αφηρημένο): *κάν' τα μας λειανά, να τα καταλάβουμε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεῖος* + παραγ. επίθημα *-ανός*].

λειανοτράγουδο (το) (σχολ. ορθ. *λιανοτράγουδο*) **1.** δίστιχο δημοτικό τραγούδι με ποικίλο περιεχόμενο (ερωτικό, γνωμικό, σκωπτικό, επαινετικό κ.λπ.) **2.** δίστιχα τέτοιας μορφής και ύφους, γραμμένα από ποιητές: *«Δεκαοχτώ λειανοτράγουδα τής πικρής πατρίδας»* (έργο τού Γ. Ρίτσου).

λείανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία γίνεται μια επιφάνεια λεία, ομαλή, τελείως επίπεδη και απαλή **2.** (μτφ.) η απάλυνση αρνητικής κατάστασης ή δυσάρεστου συναισθήματος.

λειαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμοποιείται στη λείανση: *~ μηχάνημα / ύλη.*

λειβάδι (το) → λιβάδι

Λειβαδιά (η) → Λιβαδιά

λέιζερ (το) {άκλ.} το μηχάνημα που παράγει ισχυρές δέσμες φωτός και χρησιμοποιείται στη μετάδοση πληροφοριών, σε χειρουργικές επεμβάσεις, στην κοπή και συγκόλληση ή ακόμη και σε χώρους ψυχαγωγίας: *έκανε επέμβαση στο μάτι του με ~ || με το ~ η λιθοτριψία είναι αναίμακτη* || (κ. ως επίθ.) *χρησιμοποιούν ακτίνες ~ για οπτικά εφέ στη συναυλία τους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser, ακρωνύμιο τού όρου Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation (= ενίσχυση φωτός με εξαναγκασμένη εκπομπή ακτινοβολίας)].

λέιζερ ντισκ (το) {άκλ.} **1.** μικρού ή μεγάλου μεγέθους δίσκος, στον οποίο έχουν εγγραφεί ήχος ή/και εικόνα, τα οποία αναπαράγει («διαβάζει») μια ακτίνα λέιζερ **2.** (συνεκδ.) το μηχάνημα που αναπαράγει με ακτίνα λέιζερ τον ήχο και την εικόνα ενός τέτοιου δίσκου (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser disk].

λέιζερ πρίντερ (ο) {άκλ.} ο εκτυπωτής που είναι συνδεδεμένος με έναν Η/Υ και τυπώνει χρησιμοποιώντας ακτίνα λέιζερ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser printer].

λεϊμόνι (το) → λεμόνι

λεϊμονιά (η) → λεμονιά

λειμωνάριο (το) {λειμωναρί-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. η συλλογή διδασκαλιών και ενάρετων πράξεων αγίων, μαρτύρων ή μοναχών ως είδος λογοτεχνίας που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο: *το ~ τού Ιωάννη Μόσχου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λειμωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *λειμών* (βλ.λ.)].

λειμώνας (ο) (λόγ.-σπάν.) το λιβάδι· ΦΡ. (λογοτ.-μτφ.) ***ασφοδελός λειμώνας*** (*ἀσφοδελὸς λειμών*. Ομήρ. *Ὀδ.* λ 359) ο κάτω κόσμος, ο Άδης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειμών, -ῶνος* αρχική σημ. «υγρός, ανθηρός τόπος», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «υγρασία», τότε πιθ. η λ. *λειμών* συνδ. με λατ. limus «λάσπη, βούρκος», ισλ. slim «βλέννα», αρχ. γερμ. slim, που ανάγονται σε Ι.Ε. *(s)lei- «λασπώδης, βλεννώδης». Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «πεδιάδα, κοίλωμα», τότε η λ. συνδ. με το λατ. επίθ. limus «λοξός, πλάγιος», καθώς και με το λετ. leja «πεδιάδα». Ομόρρ. *λι-μήν (-ένας), λί-μν-η, λι-μν-άζω, ἐλ-λι-μενίζω* κ.ά.].

λείος, -α, -ο αυτός που έχει επιφάνεια επίπεδη και ομαλή, χωρίς τραχύτητα στην αφή: *το μάρμαρο / ο πάγος έχει ~ επιφάνεια || ~ δέρμα* ΣΥΝ. επίπεδος ΑΝΤ. τραχύς, άγριος, ανώμαλος· ΦΡ. ***λείοι μύες*** οι μύες που αποτελούνται από λεπτές ίνες. — **λειότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεῖος* < **λεῖϝος*, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. lēvis «λείος», χωρίς περαιτέρω συνδέσεις με Ι.Ε. γλώσσες].

λειοτριβώ ρ. μετβ. {λειοτριβείς... | λειοτρίβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κονιορτοποιώ με τριβή: *~ τα άχρηστα μάρμαρα τού λατομείου.* — **λειοτρίβηση** (η) [1876].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λειοτριβῶ (-έω)* < *λεῖος* + *-τριβῶ* < *τρίβω*].

λειπανάβατος, -η, -ο → λειψανάβατος

λείπω ρ. αμετβ. {έλειψα} **1.** (για πρόσ.) απουσιάζω, δεν είμαι παρών, δεν παρευρίσκομαι (κάπου): *έλειπε συχνά από το γραφείο του τον τελευταίο καιρό || ~ από το σπίτι / από το γραφείο / στο εξωτερικό για σπουδές / από τη δεξίωση || όποτε σε χρειάζομαι, λείπεις* ΣΥΝ. είμαι απών ΑΝΤ. παρευρίσκομαι, παρίσταμαι, είμαι παρών· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή;*** βλ. λ. *Μάρτης* (β) (παροιμ.) ***όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** βλ. λ. *γάτα* **2.** (για πράγματα) δεν υπάρχω: *από τη δικογραφία λείπουν βασικές καταθέσεις μαρτύρων || λείπει η ζωντάνια από τη γιορτή || τους λείπει ο ενθουσιασμός* **3.** υπολείπομαι, θέλω λίγο ακόμη: *κάτι λείπει, για να ολοκληρωθεί το γεύμα || λείπουν δύο κιλά, για να γεμίσει || πόσα λεφτά σού λείπουν; || μας λείπει ένα κουμπί, για να πάρουμε το δώρο* ΣΥΝ. θέλω ακόμη... ΑΝΤ. πλεονάζω, περισσεύω· ΦΡ. ***λίγο έλειψε (να)*** (μεσν. φρ.) παραλίγο: *~ να πιαστούν στα χέρια* **4.** (τριτοπρόσ. ***μου λείπει***) στερούμαι: *του λείπει ο νους / το μυαλό / το θάρρος / το ψωμί || τα παιδιά του ζουν μες στις ανέσεις· δεν τους λείπει τίποτε·* ΦΡ. (α) ***αυτός / αυτό μάς έλειπε*** για πρόσωπο ή πράγμα ανεπιθύμητο, που επιδεινώνει προηγούμενη δυσάρεστη κατάσταση: *όλα τα 'χαμε, αυτό μάς έλειπε!* (β) ***να λείπει το βύσσινο*** για κάτι που αποκρούεται ως ανεπιθύμητο: *~· αρκετά προβλήματα έχω!* (γ) ***(αυτά) να (σου) λείπουν*** άφησέ τα αυτά που λες (ή που κάνεις): *δεν πρόκειται να σου κάνω το χατίρι κι αυτά να σου λείπουν!* (δ) (παροιμ.) ***όλα τα 'χε η Μαριορή, ο φερετζές τής έλειπε*** βλ. λ. *φερετζές* **5.** (σε γ' εν. ή πληθ. πρόσωπο + άρνηση) κάτι υπάρχει διαρκώς ή συχνά: *δεν λείπουν ποτέ τα βάσανα / οι αρρώστιες / οι σκοτούρες* **6.** (α) νοσταλγώ κάποιον, επιθυμώ να τον ξαναδώ: *μου λείπεις πολύ· πότε θα ξανάρθεις;* (β) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή δεν έχω κάτι: *έχω κόψει το κάπνισμα, αλλά είναι φορές που μου λείπει* **7.** (σπάν.) πεθαίνω: *αυτούς που έλειψαν, τους μνημονεύουμε || «Αν λείψω εγώ, τι θα κάνετε;» έλεγε με παράπονο στα παιδιά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πιθανός, τονισμός, υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-qo-me-no = *λειπόμενοι*) < Ι.Ε. *leik^{w}- «αφήνω, εγκαταλείπω», πβ. σανσκρ. ri-ṇ-akti «αφήνει», λατ. linquo «λείπω» (πβ. ισπ. delinquir «κοντεύω», reliquia «λείψανο»), αρχ. γερμ. līhan «δανείζω», γερμ. leihen, αγγλ. lend κ.ά. Ομόρρ. *λοιπ-ός, λείψανο(ν), λιπο-θυμῶ, λιπο-τακτῶ, ἔλ-λειψ-ις (-η)* κ.ά.].

λειρί (το) {λειρ-ιού | -ιών} το κόκκινο σαρκώδες λοφίο που έχει στο κεφάλι του ο πετεινός και άλλα πτηνά. — (υποκ.) **λειράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λείριον*, αρχική σημ. «κρίνος», αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογειακό δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. lilium. Η λ. μαρτυρείται και σε άλλες μεσογ. γλώσσες, πβ. κοπτ. hlêli, αιγυπτ. ḥrr-t, βερβερ. ilili κ.ά.].

λεϊσμανίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το καλααζάρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. leishmaniasis, από το όνομα τού Βρετανού βακτηριολόγου Sir W. Leishman (1865-1926)].

λειτούργημα (το) [μτγν.] {λειτουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η δημόσια υπηρεσία που ασκείται υπέρ τού κοινού συμφέροντος και τής πολιτείας **2.** το σύνολο των καθηκόντων, επαγγελματικών κ.ά., που συνεπάγονται στην εκτέλεσή τους κοινωνική προσφορά: *το επάγγελμα τού γιατρού είναι ~.*

λειτουργιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) η θρησκευτική λειτουργία (βλ.λ.) • **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που προσφέρεται για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. πρόσφορο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

λειτουργία (η) {λειτουργιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία τα μέρη μιας μηχανής, ενός συστήματος έχουν τεθεί σε κίνηση και παράγουν ορισμένο έργο: *θέτω σε ~ μια μηχανή || μπαίνω σε ~ || η ~ τής μηχανής || ο χρόνος λειτουργίας μιας συσκευής·* ΦΡ. (α) ***εκτός λειτουργίας*** για μηχανισμούς, συσκευές που δεν δουλεύουν, που έχουν υποστεί βλάβες και δεν εξυπηρετούν πλέον τον σκοπό τους: *ο ανελκυστήρας είχε τεθεί ~* (β) ΤΕΧΝΟΛ. ***αμφίδρομη λειτουργία*** βλ. λ. *αμφίδρομος* **2.** ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη επιχείρησης, οργανισμού, ομάδας κ.λπ. συντονίζονται και συνεργάζονται σε συνδυασμό με την αξιοποίηση τού άψυχου υλικού για την επίτευξη σκοπού: *η ~ ξενοδοχείου / καταστήματος / επιχείρησης || η ~ τού νέου θεσμικού οργάνου είναι μέχρι στιγμής άψογη* **3.** (α) ο τρόπος με τον οποίο κάτι ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο υπάρχει: *η εύρυθμη ~ τού πολιτεύματος || η ~ τού κράτους || διασφάλιση τής απρόσκοπτης ~ των θεσμών* (β) ΠΟΛΙΤ. ορισμένη κατηγορία πολιτειακής δράσης, ανεξάρτητα από το όργανο άσκησής της: *νομοθετική / εκτελεστική / δικαστική ~* **4.** η χρησιμοποίηση και η αξιοποίηση έργου από αυτούς στους οποίους απευθύνεται: *«ο υπουργός παρέδωσε σε ~ σημαντικά έργα υποδομής»* (εφημ.) **5.** ο τρόπος με τον οποίο τίθεται σε κίνηση, αρχίζει να δουλεύει μια μηχανή ή ένα σύστημα: *αυτόματη ~ || το σύ-*

στημα τροφοδοσίας έχει πολύπλοκη ~ **6.** (ειδικότ.) ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο εργάζονται και επιτελούν τον σκοπό τους τα σωματικά όργανα των έμβιων όντων: *η ~ τού εγκεφάλου / τής καρδιάς* **7.** ο σκοπός για τον οποίο υπάρχει ή έχει κατασκευαστεί (κάτι): *η ~ τής αντλίας είναι να μεταφέρει νερό σε υψηλότερα επίπεδα* || *ένας μηχανισμός που επιτελεί πολλαπλές ~* || *η ~ τού πίνακα μέσα στον χώρο είναι να εστιάζει το βλέμμα τού κοινού σε ένα σημείο* **8.** (ειδικότ.) ο σκοπός ενός θεσμού ή οργανισμού: *ο τοπικός εκπολιτιστικός σύλλογος επιτελεί σημαντική κοινωνική ~* ΣΥΝ. προορισμός **9.** ΓΛΩΣΣ. ο ρόλος που παίζει ένα γλωσσικό στοιχείο στη φράση, την πρόταση, την παράγραφο, στο κείμενο και στον λόγο ευρύτερα: *η ~ τού υποκειμένου / τού αντικειμένου / τής ερώτησης / τής άρνησης / τού προσδιορισμού* || *επικοινωνιακές / κειμενικές ~* || *συντακτική / σημασιολογική ~* ● **10.** ΕΚΚΛΗΣ. (και *Θεία Λειτουργία*) η λατρευτική τελετή που έχει ως πυρήνα το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας· το σύνολο των κειμένων που αναγιγνώσκονται και των ψαλμών που ψάλλονται, καθώς και των μυστηριακών πράξεων που τελούνται κάθε φορά στις λατρευτικές συγκεντρώσεις των πιστών στην εκκλησία: *η ~ τέλειωσε νωρίς* || *παρακολουθώ τη ~* **11.** ιερουργία σύμφωνα με συγκεκριμένο κείμενο και τυπικό: *η ~ τού Μ. Βασιλείου / τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου* (η πιο συνηθισμένη) || *η ~ των Προηγιασμένων (Δώρων)* (κατά τις Τετάρτες και τις Παρασκευές τής Σαρακοστής) || *η ~ τού Ιακώβου τού Αδελφοθέου* (η παλαιότερη και εκτενέστερη σε σχέση με τις άλλες λειτουργίες) ● **12.** (στην αρχ. Αθήνα) η πολυδάπανη υπηρεσία υπέρ τής πόλης και τού λαού, την οποία αναλάμβανε κατόπιν εντολής ή εκουσίως εύπορος πολίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δημόσια παροχή υπηρεσίας (προς το κοινό ή προς τον Θεό)». < *λειτουργῶ* (βλ.λ.). Η εκκλησ. σημ. είναι μτγν., ενώ ορισμένες σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. fonction].

λειτουργικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία (π.χ. επιχείρησης): *~ ανάγκες / δαπάνες / έξοδα / προβλήματα / κέρδη / εξοπλισμός / κόστος μιας επιχείρησης* (β) **λειτουργικός αναλφαβητισμός** βλ. λ. *αναλφαβητισμός* ● **2.** αυτός που εξυπηρετεί σωστά τον σκοπό για τον οποίο έχει κατασκευαστεί: *~ σπίτι / έπιπλο* **3.** αυτός που σχετίζεται με τις σωματικές ή ψυχικές λειτουργίες **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***λειτουργική γλωσσολογία*** χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται από διάφορες γλωσσολογικές θεωρίες οι οποίες επιδιώκουν να δώσουν έμφαση όχι τόσο στα μορφικά στοιχεία τής γλώσσας όσο σε άλλες παραμέτρους της, όπως η πληροφοριακή, η επικοινωνιακή, η κειμενική, η κοινωνική, η πραγματολογική κ.ά.· γενικά, κάθε αντιφορμαλιστική προσέγγιση τής γλώσσας που εστιάζεται στις επικοινωνιακές χρήσεις και λειτουργίες της, και όχι στο αφηρημένο σύστημα και στις μορφικές δομές τής γλώσσας (β) ***λειτουργική γραμματική*** η γραμματική θεωρία και ανάλυση τής γλώσσας που δίνει έμφαση στις συντακτικές, τις σημασιολογικές και τις πραγματολογικές λειτουργίες τής γλώσσας, δηλ. στην επικοινωνιακή χρήση τής γλώσσας όπως επιτελείται μέσα από τις διάφορες δομές και λειτουργίες της (γ) ***λειτουργική προοπτική τής πρότασης*** η θεώρηση των στοιχείων μιας πρότασης πέραν τής γραμματικοσυντακτικής λειτουργίας τους με βάση την επικοινωνιακή τους βαρύτητα, ειδικότερα δε με βάση την αντίθεση θέμα - ρήμα, δηλ. γνωστή πληροφορία (θέμα) και νέα πληροφορία (ρήμα) ● **5.** αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Λειτουργία: *~ βιβλία / τυπικό / σκεύη / άμφια* **6.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***λειτουργικόν*** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις λειτουργίες τού Ιωάννου Χρυσοστόμου, τού Μ. Βασιλείου, των Προηγιασμένων Δώρων, καθώς και άλλες ευχές και ακολουθίες ΣΥΝ. ιερατικό (β) ***Λειτουργική*** (η) κλάδος τής Θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τη θεωρία, ερμηνεία και ορθή εφαρμογή τού τυπικού τής χριστιανικής λατρείας ● **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ***λειτουργικό σύστημα*** το σύνολο των προγραμμάτων που ελέγχουν τη βασική λειτουργία τού Η/Υ και διευκολύνουν τον χρήστη (π.χ. Windows, Unix). — **λειτουργικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λειτουργία* (βλ.λ.). Η σημερινή βασική σημ. αποδίδει το γαλλ. fonctionnel, ενώ ο όρος *λειτουργικό σύστημα* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. operating system].

λειτουργικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να επιτελεί (κάποιος/κάτι) μια λειτουργία, να υπηρετεί έναν σκοπό κ.λπ. **2.** ΑΡΧΙΤ. αρχή κατά την οποία η μορφή ενός κτηρίου πρέπει να αποτελεί έκφραση τής λειτουργίας του, να καθορίζεται δηλ. από πρακτικούς παράγοντες, λ.χ. τη χρήση, το υλικό και τη δομή, ώστε να αποφεύγονται τα περιττά μορφολογικά στοιχεία και καθετί που μειώνει την τέλεια απόδοση των υλικών: *η ~ ενός χώρου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalité].

λειτουργισμός (ο) **1.** θεωρία που βρίσκει εφαρμογή σε διάφορες επιστήμες (κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, γλωσσολογία κ.ά.) και δίνει έμφαση στη λειτουργία κάθε στοιχείου ενός συστήματος ΣΥΝ. φονξιοναλισμός **2.** ΑΡΧΙΤ. η λειτουργικότητα (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalisme].

λειτουργός (ο/η) **1.** (κυρ. για δημοσίους υπαλλήλους) πρόσωπο που προσφέρει εργασία κοινωνικά ωφέλιμη, που ασκεί λειτούργημα (βλ.λ.): *δικαστικός / εκπαιδευτικός ~*· ΦΡ. (α) **κοινωνικός λειτουργός** βλ. λ. *κοινωνικός* (β) **λειτουργός τής Θέμιδας** ο δικαστής (γ) **λειτουργός τού Υψίστου / τού Κυρίου** ο ιερέας ● **2.** (σπάν.) πρόσωπο που ιερουργεί, ο κληρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λειτουργῶ* (υποχωρητ.)].

λειτουργώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λειτουργείς... | λειτούργ-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι σε κίνηση εκτελώντας συγκεκριμένη λειτουργία: *η μηχανή λειτουργεί καλά* || *η συσκευή / ο ανελκυστήρας / το καλοριφέρ δεν λειτουργεί* || *~ σωστά / σύμφωνα με τις προδιαγραφές / χωρίς προβλήματα*· ΦΡ. **δεν λειτουργεί** σε επιγραφές για μηχανισμούς που έχουν τεθεί εκτός λειτουργίας, που δεν δουλεύουν **2.** εργάζομαι, παρέχω υπηρεσία, υπηρετώ τον σκοπό για τον οποίο υπάρχω ή έχω κατασκευαστεί: *πόσο καλά λειτουργεί το νέο τμήμα πωλήσεων τής εταιρείας;* || *οι υπηρεσίες τού σταθμού μας λειτουργούν άψογα και χωρίς διακοπή* || *τίποτε δεν λειτουργεί σωστά σ' αυτή τη χώρα!* **3.** είμαι σε λειτουργία, παρέχω κανονικά τις προβλεπόμενες υπηρεσίες μου: *στο ισόγειο λειτουργεί εστιατόριο και κινηματογράφος* || *το κατάστημα λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο* (είναι ανοιχτό, σε λειτουργία) ΑΝΤ. είμαι κλειστός, δεν δουλεύω ● **4.** (α) ενεργώ ή αντιδρώ σε ερέθισμα: *συνήθως λειτουργεί ορθολογικά αλλά στην περίπτωση αυτή λειτούργησε ενστικτωδώς* (β) αποδίδω όπως συνήθως, ενεργώ φυσιολογικά: *μέσα σε τόση πίεση δεν μπορώ να λειτουργήσω και κάνω λάθη* || *για να λειτουργήσω, θέλω ηρεμία* **5.** εκτελώ κάποιον ρόλο στη λειτουργία έμβιου οργανισμού **6.** (α) παίζω έναν ρόλο: *η Βουλή λειτουργεί ως εκφραστής τής θέλησης τού λαού* || *οι γονείς λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους* (β) (+επίρρ.) επενεργώ με ορισμένο τρόπο: *η αδυναμία συμφωνίας των δύο ηγετών λειτουργεί ανασταλτικά στην ειρηνευτική διαδικασία* || *η προειδοποίησή μου λειτούργησε αποτρεπτικά* ● **7.** ταιριάζω σε χώρο ανάμεσα σε άλλα στοιχεία, εξυπηρετώντας πρακτικό ή αισθητικό σκοπό: *το καινούργιο φωτιστικό λειτουργεί άψογα μέσα στο σαλόνι* || *οι καμπύλες γραμμές των επίπλων λειτουργούν πρωτότυπα, δίνοντας άλλη αίσθηση στον χώρο* ● **8.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) τελώ ιερές ακολουθίες: *σε ποια εκκλησία λειτουργεί ο παπα-Νικόλας;* **9.** (μεσοπαθ. ***λειτουργούμαι / λειτουργιέμαι***) πηγαίνω στην εκκλησία, παρακολουθώ τη Θεία Λειτουργία: *πάω σε ένα μοναστήρι, για να λειτουργηθώ* ΣΥΝ. εκκλησιάζομαι **10.** (τριτοπρόσ. για ναούς) τελείται εντός του Θεία Λειτουργία: *ο ναός αυτός λειτουργείται μόνο μια φορά την εβδομάδα* ♦ **11.** (μετβ.) θέτω κάτι σε λειτουργία, το χειρίζομαι: *δεν μπορώ να λειτουργήσω αυτή τη μηχανή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειτουργῶ / ληιτουργῶ (-έω)* < **λήϊτοϝεργέω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *λήιτα Γέργα* < *λήιον* «βουλευτήριο, πρυτανείο» (< *λαός*) + *(Γ)έργον*, οπότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «εκτελώ δημόσια υπηρεσία». Οι σημ. 1-4, 11 αποδίδουν το γαλλ. fonctionner. Βλ. κ. *λειτουργία*].

λειχήνα (η) **1.** βρύο που εμφανίζεται στους κορμούς δέντρων ή πάνω στις πέτρες και αποτελείται από συνδυασμό φυκών και μυκήτων **2.** ΙΑΤΡ. εξάνθημα τού δέρματος τού ανθρώπου και των ζώων: *έβγαλε λειχήνες στο μάγουλο / στους μηρούς.* Επίσης **λειχήνας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειχήν, -ῆνος (ὁ)* < *λείχω* «γλείφω», βλ. κ. *γλείφω*].

λειχηνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λειχήνιασα} (λαϊκ.) γεμίζω λειχήνες στο δέρμα.

λειχηνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με λειχήνες **2.** αυτός που έχει προσβληθεί από λειχήνες.

λειχηνοειδής, -ής, -ές {λειχηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λειχήνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λειχηνόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή λειχήνα.

λειχήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή τού δέρματος από λειχήνες.

λειχουδεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {λειχουδεύτηκα} **1.** έχω σφοδρή επιθυμία να φάω (κάτι νόστιμο) ΣΥΝ. λιγουρεύομαι, λιμπίζομαι **2.** (γενικότ.) επιθυμώ πολύ να απολαύσω (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λειχούδης, -α, -ικο αυτός που επιθυμεί πολύ τα νόστιμα φαγητά ΣΥΝ. λαίμαργος. Επίσης (εμφατ.) **λειχουδιάρης** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείχω* «γλείφω», βλ. κ. *γλείφω*].

λειχουδιά (η) εξαιρετικά νόστιμο ορεκτικό ή γλύκυσμα: *στο τραπέζι βρίσκονταν πολλές ~*.

λείχω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) γλείφω· ΦΡ. ***λείχοντες και έρποντες*** γλείφοντας και έρποντας· για πρόσωπα που χρησιμοποιούν πλάγια μέσα, προκειμένου να κατακτήσουν μια θέση: *ανήλθαν κοινωνικά ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *γλείφω*].

λειψανάβατος, -η, -ο κ. **λειπανάβατος** (λαϊκ.) **1.** (για ψωμί) αυτός που δεν έχει ζυμωθεί πλήρως, που δεν έχει ανέβει, που ζυμώθηκε χωρίς προζύμι: *~ κουλλούρα / ψωμί* **2.** (μτφ.) μη δραστήριος, μη ικανός να διεκπεραιώσει έργο.
[ΕΤΥΜ. < *λειψός* + *αναβατός* (< *αναβαίνω*)].

λειψανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ανδρών: *οι πολυετείς πόλεμοι προκάλεσαν σε ορισμένες χώρες ~* **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη ικανών προσώπων: *η χώρα πάσχει από ~· εξέλιπαν οι χαρισματικές προσωπικότητες τού παρελθόντος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

λείψανο (το) {λειψάν-ου | -ων} **1.** το νεκρό σώμα ανθρώπου ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, πτώμα **2.** το υπόλειμμα, ό,τι απομένει: *τα ~ αρχαίων πολιτισμών / αρχαίου ναού* ΣΥΝ. απομεινάρι, ίχνος, μαρτυρία **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και ωχρός: *~ κατάντησε απ' την αρρώστια* ΣΥΝ. ισχνός, σκελετωμένος **4.** ΕΚΚΛΗΣ. τα οστά ή το σώμα αγίου, καθώς και (κατ' επέκτ.) τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσε: *ανακομιδή / μετακομιδή λειψάνων* || *η αφθαρσία των αγίων ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα, νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λείψανον* < θ. *λειψ-* (ρ. *λείπω*, πβ. αόρ. *ἔ-λειψ-α*) + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. *ξό-ανον, δρέπ-ανον* κ.ά.)].

λειψανοθήκη (η) [1856] {λειψανοθηκών} **1.** η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ύστερα από την ανακομιδή ΣΥΝ. οστεοθήκη, λάρνακα **2.** (ειδικότ.) η διακοσμημένη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται ιερά λείψανα.

Λειψία (η) ▸ Λιψία

Λειψοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. τής Λέρου.
[ΕΤΥΜ. < *λείπω* (θ. *λειψ-*), ίσως επειδή πρόκειται για άγονη και άνυδρη συστάδα νήσων].

λειψός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** μη επαρκής, λιγότερος από το κανονικό: *~ μερίδα / βάρος / μυαλό* ΣΥΝ. ανεπαρκής, ελλιπής, λίγος ΑΝΤ. αρκετός,

επαρκής **2.** αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις ή/και ατέλειες: *~ σωματική / διανοητική ανάπτυξη || η μόρφωσή του έμεινε ~* ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος, ατελής ΑΝΤ. ολοκληρωμένος, πλήρης, ακέραιος • ΦΡ. **λειψό φεγγάρι** η σελήνη που βρίσκεται στην πρώτη ή την τελευταία φάση της, δηλ. όταν δεν είναι πανσέληνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, κουτσός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείπω*, κατ' απόσπαση από σύνθετα όπως *λειψ-ανδρία, λειψ-υδρία* κ.τ.ό.].

λειψοφεγγαριά (η) **1.** η τελευταία φάση τής σελήνης ΣΥΝ. χασοφεγγαριά **2.** (συνεκδ.) η νύχτα που δεν συνοδεύεται από τη λάμψη τού φεγγαριού.

λειψυδρία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη επαρκούς ποσότητας νερού για πόση, πότισμα και άλλες χρήσεις: *λόγω τής μείωσης των αποθεμάτων νερού ο κίνδυνος τής ~ είναι πλέον ορατός* ΣΥΝ. ανυδρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *λειψ-* (< αρχ. *λείπω*, πβ. αόρ. *ἔ-λειψ-α*) + *-υδρία* < *ὕδωρ*].

λειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *λιώνω*) {έλειωσα, λειωμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω στερεό σε υγρό με τη βοήθεια θερμότητας: *~ το βούτυρο σ' ένα κατσαρολάκι || ο ήλιος έλειωσε τους πάγους || ~ ένα μέταλλο* ΣΥΝ. υγροποιώ, ρευστοποιώ ΑΝΤ. παγώνω, πήζω **2.** διαλύω ένα στερεό μέσα σε υγρό: *~ την ασπιρίνη σε νερό* **3.** μετατρέπω στερεό σε πολτό ή μάζα με μηχανική πίεση: *~ τις πατάτες, για να κάνω πουρέ || η μηχανή τού έλειωσε τα δάχτυλα || ~ σταφύλια* ΣΥΝ. συνθλίβω, συντρίβω **4.** (μτφ.) καταστρέφω, εξοντώνω (κάποιον): *απείλησε τον ανταγωνιστή του ότι θα τον λειώσει, θα τον σβήσει απ' τον χάρτη! || τον έλειωσαν στο ξύλο και τον παράτησαν αιμόφυρτο* || (μτφ.) *θα σε λειώσω σαν μύγα* ΣΥΝ. συντρίβω **5.** φθείρω από την πολλή χρήση: *έχω λειώσει πολλά παπούτσια στους δρόμους* ♦ (αμετβ.) **6.** μεταβάλλομαι από στερεό σε υγρό υπό την επίδραση μιας πηγής θερμότητας: *το βούτυρο / το παγωτό / ο πάγος / το χιόνι / το μέταλλο λειώνει* ΣΥΝ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι ΑΝΤ. πήζω, παγώνω **7.** (για στερεά σώματα) διαλύομαι μέσα σε υγρό: *η ζάχαρη λειώνει μέσα στο νερό* **8.** φθείρομαι από την πολλή χρήση: *ο γιακάς / η σόλα / το λάστιχο τού αυτοκινήτου έλειωσε || το ρούχο έλειωσε πάνω μου* (το φόρεσα πολύ) ΣΥΝ. παλιώνω **9.** (για φαγητό) βράζω τόσο πολύ, ώστε γίνομαι πολύ μαλακός: *το κρέας έλειωσε, αλλά οι πατάτες είναι ακόμα σκληρές* **10.** χάνω πολύ βάρος, γίνομαι πολύ αδύνατος: *έχει λειώσει από την αρρώστια / το διάβασμα* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω, γεμίζω **11.** νιώθω πλήρη αποδυνάμωση από την πολλή κούραση: *έλειωσα στις δουλειές* **12.** εξασθενώ ψυχικά (από ερωτική συνήθ. αγωνία): *~ γι' αυτόν, αλλά δεν τολμώ να του το πω* **13.** (για νεκρό) αποσυντίθεμαι: *λειώνει στον τάφο* ΣΥΝ. σαπίζω· ΦΡ. **λειώνω / σαπίζω στη φυλακή** (κυρ. για πολυετή φυλάκιση) είμαι φυλακισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λειῶ (-όω)* < *λεῖος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-ι- (λιώνω)* δεν έχει ετυμολογική βάση].

λεκάνη (η) {λεκανών} **1.** το βαθύ, με πλατύ στόμιο και συνήθ. στρογγυλό, ανοιχτό σκεύος, το οποίο γεμίζουμε με νερό (λ.χ. για πλύσιμο) ή το χρησιμοποιούμε για άλλες εργασίες και οικιακές χρήσεις **2.** (α) η πέτρινη, βαθουλωτή σκάφη που βρίσκεται κάτω από κρήνη ή κοντά σε πηγάδι και χρησιμεύει για πότισμα ζώων ΣΥΝ. γούρνα (β) (στα ελαιοτριβεία) πέτρινη σκάφη, μέσα στην οποία ρέει το λάδι **3.** το πορσελάνινο συνήθ. δοχείο αποχωρητηρίου ή βάση (κάθισμα) με πλατύ άνοιγμα, που συνδέεται με την αποχέτευση και που χρησιμοποιείται για ούρηση ή αποπάτηση: *μη ρίχνετε τα χαρτιά στη ~ || το καπάκι τής ~ || καθαρίζω τη ~* **4.** (α) η θαλάσσια περιοχή στην οποία παρατηρείται έντονη κινητικότητα των υδάτινων μαζών (β) η πεδινή περιοχή που περικλείεται από βουνά ή υψίπεδα ή η περίκλειστη θάλασσα: *η ~ τής Μεσογείου*· ΦΡ. **λεκάνη απορροής** η περιοχή τής οποίας τα επιφανειακά νερά απορρέουν σε ένα ποτάμιο σύστημα και στην οποία μπορούν να μελετηθούν φυσικές διεργασίες (κλιματολογικές μεταβολές κ.λπ.) **5.** (α) ΑΝΑΤ. κοιλότητα στο κατώτερο τμήμα τού κορμού, που αποτελείται από τέσσερα οστά (τα δύο *ανώνυμα*, το *ιερό οστό* και τον *κόκκυγα*): *παθήσεις / κακώσεις τής ~* ΣΥΝ. πύελος (β) (γενικότ.) το κατώτερο τμήμα τού κορμού, η «περιφέρεια»: *γυναίκα με ανοιχτή / στενή ~* • **6.** ΝΑΥΤ. το βασικό σώμα ναυπηγικής δεξαμενής. — (υποκ.) **λεκανίτσα** (η) κ. **λεκανάκι** (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. αρχ., όπως και ο παράλλ. τ. *λέκος* «πιάτο», αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδ. με λατ. lanx «γαβάθα, λεκάνη», πράγμα που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *(s)leg- «κάμπτω» (βλ. λ. *λοξός*). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. lanx αποτελεί δάνειο].

λεκανοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λεκανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με λεκάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λεκανοπέδιο (το) [1854] {λεκανοπεδί-ου | -ων} **1.** η πεδινή έκταση που έχει σχήμα λεκάνης και περιβάλλεται από βουνά **2.** (ειδικότ.-συχνά με κεφ.) το λεκανοπέδιο τής Αττικής: *άλλος ένας πνεύμονας οξυγόνου τού ~ παραδόθηκε στις φλόγες*.

λεκές (ο) {λεκέδες} **1.** η κηλίδα που μένει σε ρούχο, το οποίο έχει λερωθεί από λιπαρή ή άλλη ουσία: *~ από λάδι / κρασί / καφέ / σάλτσα || το απορρυπαντικό καθαρίζει / αφαιρεί / βγάζει τους ~ || ο ~ έφυγε*· ΦΡ. (παροιμ.) **λεκέ που βγάζει το νερό να μη τον συλλογάσαι** μη σε απασχολεί κάτι που μπορεί να διορθωθεί εύκολα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προσβάλλει την υπόληψη (κάποιου), καθετί που μειώνει το κύρος, την αξιοπρέπεια ή την αξία (κάποιου): *η ανάμειξή του στο σκάνδαλο αποτέλεσε ~ στην πολιτική του καριέρα* ΣΥΝ. κηλίδα, σπίλος, στίγμα. — (υποκ.) **λεκεδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. leke < περσ. laka «κηλίδα»].

λεκιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέκιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** λερώνω ρούχο αφήνοντας λεκέ, στίγμα: *~ πουκάμισο / παντελόνι* ΣΥΝ. κηλιδώνω **2.** (μτφ.) προσβάλλω την τιμή (κάποιου): *~ την υπόληψη τής οικογένειας με τη συμπεριφορά μου* ΣΥΝ. σπιλώνω ♦ (αμετβ.) **3.** λερώνομαι, αποκτώ λεκέδες: *το πουκάμισο έχει λεκιάσει* ΣΥΝ. κηλιδώνομαι **4.** έχω την ιδιότητα να αφήνω λεκέ σε ύφασμα: *πρόσεχε αυτό το υγρό, γιατί λεκιάζει* ΣΥΝ. λερώνω **5.** (για υφάσματα) έχω την ιδιότητα να αποκτώ εύκολα λεκέδες: *αγοράζω τραπεζομάντηλα που δεν λεκιάζουν* ΣΥΝ. λερώνομαι, κηλιδώνομαι. — **λέκιασμα** (το).

λεκιθίνη (η) [1890] {χωρ. πληθ.} φυσική ουσία που αποτελείται από φωσφόρο και λιπαρά οξέα και απαντά στη λέκιθο τού αβγού, στον νευρικό ιστό, στο γάλα κ.α. — **λεκιθικός, -ή, -ό** [1880]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lécithine (βλ. λ. *λέκιθος*)].

λέκιθος (η) {λεκίθου | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. πλούσια σε λιπίδια θρεπτική ουσία που περιέχεται στο αβγό **2.** (ειδικότ.) ο κρόκος τού αβγού. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ίσως συνδ. με τις λ. *λεκάνη, λέκος* «πιάτο» ή και με το τοπωνύμιο *Λεκίθη*].

λεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την προφορική ή τη γραπτή έκφραση: *~ σφάλμα / δεινότητα / υπερβολές / διατύπωση*· ΦΡ. (α) **λεκτικά ρήματα** τα ρήματα που έχουν τη σημασία τού «λέγω» (β) **λεκτικοί τρόποι** τα σχήματα λόγου (βλ. λ. *σχήμα*) **2.** αυτός που γίνεται με τον λόγο, με λέξεις: *~ επικοινωνία* ΑΝΤ. εξωλεκτικός **3. λεκτικό** (το) το ξεχωριστό ύφος με το οποίο εκφράζεται κάποιος προφορικά ή γραπτά **4.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη λέξη: *~ στοιχείο / δομή / μόρφημα*. **λεκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

λέκτορας (ο/η) {(θηλ. λέκτορος) | λεκτόρων} **1.** μέλος τού διδακτικού ερευνητικού προσωπικού (Δ.Ε.Π.) πανεπιστημίου, που ανήκει στην κατώτερη από τις τέσσερεις βαθμίδες τής πανεπιστημιακής ιεραρχίας **2.** (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο αναγνώστης κειμένου με διδακτικό χαρακτήρα. Επίσης **λέκτωρ** (ο/η) {λέκτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*. [ΕΤΥΜ. < λατ. lector (πβ. αγγλ. lecturer / γαλλ. lecteur) < lego «διαβάζω»].

λελέκι (το) {λελεκ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) ο πελαργός **2.** (μτφ.) πολύ ψηλός άνθρωπος: *το παρατσούκλι του ήταν «~» επειδή ήταν πολύ ψηλός κι αδύνατος*. Επίσης **λέλεκας** (ο). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. leylek].

λελές (ο) {λελέδες} (λαϊκ.-σκωπτ./υβριστ.) γυιος πλούσιας οικογένειας, καλομαθημένος και με λεπτούς τρόπους ΣΥΝ. βουτυρόπαιδο, βουτυρομπεμπές. [ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

λελογισμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται με λογική, με μέτρο, με περίσκεψη: *~ χρήση υλικών αγαθών || ~ απαιτήσεις / διεκδικήσεις / μέτρα / αντιδράσεις* ΣΥΝ. μετρημένος, λογικός ΑΝΤ. αλόγιστος, απερίσκεπτος. — **λελογισμένως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *λογίζομαι*].

λέμβαρχος (ο) {λεμβάρχ-ου | -ων} (λόγ.) ο κυβερνήτης λέμβου.

λεμβοδρομία (η) [1864] {λεμβοδρομιών} το αγώνισμα ταχύτητας με λέμβους (πβ. λ. *ιστιοδρομία, ιστιοπλοΐα*). — **λεμβοδρόμος** (ο/η). **λεμβοδρομώ** ρ. [1864] {-είς...}.

λέμβος (η) (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. σκάφος μικρών διαστάσεων, που κινείται με κουπιά, πανιά ή μηχανή: *κωπήλατη / ιστιοφόρος / μηχανοκίνητη / αλιευτική ~* ΣΥΝ. άκατος, βάρκα· ΦΡ. **σωσίβια λέμβος** βάρκα με ειδική κατασκευή, ώστε να μη βυθίζεται, και εφοδιασμένη με τρόφιμα, νερό και φάρμακα, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση σε αυτή μελών τού πληρώματος και επιβατών, σε περίπτωση που πρέπει να εγκαταλείψουν το πλοίο (λ.χ. σε ναυάγιο) ή για την περισυλλογή και τη διάσωση ναυαγών **2.** το σκάφος τού αερόστατου • **3.** ΙΑΤΡ. το επάνω μέρος τού πτερυγίου τού αφτιού. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέμβος (ὁ)*, αγν. ετύμου, πιθ. ιλλυρικό δάνειο. Η σύνδεση με το επίθ. *ἐλαφρός*, που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *leng^whos, δεν φαίνεται να ευσταθεί. Ο όρ. *σωσίβια λέμβος* αποδίδει το αγγλ. life boat].

λεμβούχος (ο) [1871] (λόγ.) **1.** πρόσωπο που κατέχει ή οδηγεί λέμβο ΣΥΝ. βαρκάρης • **2.** ΝΑΥΤ. η μεγάλη κεραία που είναι τοποθετημένη οριζόντια σε κάθε πλευρά τού πλοίου και χρησιμοποιείται για την πρόσδεση των λέμβων. [ΕΤΥΜ. < *λέμβος* + *-ούχος* < *έχω*].

λεμβωδία (η) [1892] {λεμβωδιών} (λόγ.) η βαρκαρόλα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *λέμβος* + *-ωδία* < *ωδή*, απόδ. τού ιταλ. barcarola].

λεμές (ο) {λεμέδες} **1.** η πρώτης ποιότητας σταφίδα • **2.** (για πρόσ.-κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται αλήτικα ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, αγύρτης. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. elleme «μεγάλο αντικείμενο, που δεν περνάει από το κόσκινο»].

Λεμεσός (η) πόλη τής ΝΑ. Κύπρου. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νεμεσός* (με τροπή τού *ν* σε *λ* από τους Φράγκους). Κατά μία άποψη, < *Νεμεσό* < *Νεμεθό* < *Νεμαθό* < *Ναμαθό* < *Ἀμαθό* < *Ἀμαθοῦσα* ή *Ἀμαθουσία*, πιθ. εξαιτίας τής γειτνίασης με την αρχ. πόλη *Ἀμαθοῦντα*. Προβληματική είναι η ετυμ. αναγωγή σε τ. *Τελμησσός* (από όπου και η γραφή *Λεμησσός*, πβ. *ἐν Λεμησσῷ Κύπρου*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν. *Νέμεσος* < *Ἀνέμεσος* < *Ἀνάμεσος* (ενν. *πόλις*), επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *Ἀμαθοῦντα* και το *Κούριον*].

λεμονάδα (η) **1.** αναψυκτικό που παρασκευάζεται από χυμό λεμονιού, ζάχαρη και νερό (πβ. λ. *γκαζόζα*) **2.** (συνεκδ.) το παραπάνω αναψυκτικό συσκευασμένο σε μπουκάλι ή μεταλλικό κουτί: *ένα κιβώτιο λεμονάδες || παραγγέλνω δέκα κουτιά λεμονάδες* (σε συσκευασία κουτιού μεταλλικού). — (υποκ.) **λεμοναδίτσα** κ. **λεμοναδούλα** (η).

λεμονανθός (ο) το άνθος τής λεμονιάς. Επίσης **λεμονάνθι** (το).

λεμονής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού λεμονιού, κίτρινος **2. λεμονί** (το) το ίδιο το χρώμα τού λεμονιού, το κίτρινο.

λεμόνι κ. (λαϊκ.) **λεϊμόνι** (το) {λεμον-ιού | -ιών} **1.** ο κίτρινος ξινός καρπός τής λεμονιάς, που περιέχει βιταμίνη C και χρησιμοποιείται για χυμούς, στη μαγειρική και τη φαρμακευτική (λόγω των αντισηπτικών του ιδιοτήτων) **2.** (συνεκδ.) ο χυμός τού λεμονιού. — (υποκ.) **λεμονάκι** κ. (λαϊκ.) **λεϊμονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεμόνιον* < ιταλ. limone < αραβ. laymūn ή < περσ. līmun].

Λεμονιά (η) γυναικείο όνομα.

λεμονιά κ. (λαϊκ.) **λεϊμονιά** (η) εσπεριδοειδές δέντρο ύψους 3-7 μέτρων, με αγκαθωτά κλαδιά, ανοιχτοπράσινα ωοειδή φύλλα, λευκά άνθη και κίτρινους, ξινούς καρπούς, τα λεμόνια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεμονέα* (με συνίζηση) < *λεμόνιον* (βλ.λ.)].

λεμονίτα (η) {λεμονιτών} η αεριούχος λεμονάδα.

λεμονοδάσος κ. **λεμονόδασος** (το) [1892] {λεμονοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος με λεμονιές.

λεμονόκουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μισό λεμόνι ύστερα από το στείψιμο, που έχει σχήμα κούπας· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάποιον) με τις λεμονόκουπες*** αποδοκιμάζω έντονα: *μόλις άρχισε να δίνει πάλι υποσχέσεις, τον πήραν με τις λεμονόκουπες* (του πέταξαν λεμονόκουπες) (β) ***στείβω (κάποιον) σαν λεμονόκουπα / πετάω (κάποιον) σαν στειμμένη λεμονόκουπα*** εγκαταλείπω (κάποιον), αδιαφορώ πλέον γι' αυτόν, αφού τον έχω εκμεταλλευθεί πλήρως και δεν έχω να κερδίσω τίποτε από αυτόν: *όσο ήταν γερός κι άντεχε, του έδιναν τα πάντα και τον επαινούσαν· τώρα που δεν μπορεί πια, τον πέταξαν σαν λεμονόκουπα και δεν του δίνουν ούτε αποζημίωση.*

λεμονοστείφτης (ο) {λεμονοστειφτών} η συσκευή με την οποία στείβουμε λεμόνια (ή πορτοκάλια), για να πάρουμε τον χυμό τους.

λεμονόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φλούδα, το σκληρό εξωτερικό περίβλημα τού λεμονιού • **2.** ο φλοιός τής λεμονιάς.

λεμφαγγειίτιδα (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία μικροβιακή φλεγμονή των λεμφαγγείων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphangite (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφαγγείο (το) ΑΝΑΤ. το αγγείο τού λεμφικού συστήματος που μεταφέρει λέμφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lymphatic vessel].

λεμφαγγείωμα (το) {λεμφαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο όγκος που αποτελείται από αγγειακές κοιλότητες, οι οποίες περιέχουν τη λέμφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphangiome < lymph «λέμφος» + angiome < *αγγείωμα*].

λεμφαδένας (ο) ΑΝΑΤ. μικρή στρογγυλή μάζα από λεμφοειδή ιστό, που τη βρίσκουμε μόνη της ή κατά ομάδες κατά μήκος των λεμφαγγείων τού λεμφικού συστήματος, που φιλτράρει τα βακτήρια και άλλα ξένα σώματα, ώστε να μην εισέρχονται στην κυκλοφορία τού αίματος, εμποδίζοντας έτσι την εξάπλωση τής λοίμωξης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς νεολατ. lymphaden < lymph «λέμφος» + aden < αρχ. *ἀδήν*].

λεμφαδενίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση των λεμφαδένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphadénite (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφαδένωμα (το) [1890] {λεμφαδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία (βλ.λ.) λεμφικού ιστού με τη μορφή όγκου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphadénome].

λεμφατικός, -ή, -ό κ. **λυμφατικός 1.** αυτός που πάσχει από λεμφατισμό (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) καχεκτικός, αυτός που έχει αδύνατη κράση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphatique (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφατισμός κ. **λυμφατισμός** (ο) [1890] ΙΑΤΡ. σύνδρομο που προσβάλλει γενικά τα παιδιά και προκαλεί διόγκωση λεμφικών οργάνων (λεμφαδένων, αμυγδαλών, σπλήνα κ.λπ.), ωχρότητα και μειωμένη αντίσταση στις ασθένειες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphatisme (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λέμφο· ΦΡ. ***λεμφικό σύστημα*** το σύστημα οργάνων που αποτελείται από λεμφαγγεία και λεμφαδένες, τα οποία μεταφέρουν λέμφο από τα υγρά των ιστών στην κυκλοφορία τού αίματος.

λεμφογραφία (η) {λεμφογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία των λεμφαγγείων και των λεμφαδένων που επιτυγχάνεται με την έγχυση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphographie (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοειδής, -ής, -ές {λεμφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τη λέμφο ή τους λεμφικούς αδένες: ~ *ιστός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphoïde (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοίδημα (το) {λεμφοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} μη φυσιολογική συγκέντρωση υγρού, που οφείλεται σε απόφραξη των λεμφικών οδών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphoedème (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εξόγκωση λεμφικών αγγείων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocèle (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκοκκίωμα (το) {λεμφοκοκκιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξόγκωση των λεμφαδένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. lymphogranulome (νόθο σύνθ.) < lympho- (βλ. κ. *λέμφος*) + granulome «κοκκίωμα» < μτγν. λατ. granulum «μικρός κόκκος»].

λεμφοκοκκιωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων που χαρακτηρίζονται από διόγκωση λεμφικών ιστών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. lymphogranulomatose (νόθο σύνθ.)].

λεμφοκύτταρο (το) {λεμφοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο που περιέχει μικρή ποσότητα κυτταροπλάσματος και μεγάλο πυρήνα, σχηματίζεται στους λεμφαδένες και είναι σημαντικό για την άμυνα τού οργανισμού. — **λεμφοκυτταρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocyte < lymph «λέμφος» (βλ. κ. *λέμφος*) + -cyte < αρχ. *κύτος*].

λεμφοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού αριθμού των λεμφοκυττάρων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocytosis].

λεμφοπενία (η) {λεμφοπενιών} ΙΑΤΡ. ο παθολογικά μικρός αριθμός λεμφοκυττάρων στο αίμα. Επίσης **λεμφοκυτταροπενία**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphopénie (βλ. κ. *λέμφος*)].

λέμφος (η) ΑΝΑΤ. διαυγές ως κιτρινωπό υγρό, που αποτελείται από νερό με διαλυμένα άλατα και πρωτεΐνες, εξέρχεται από τα τριχοειδή αγγεία στα μεσοδιαστήματα των ιστών, συγκεντρώνεται στα λεμφαγγεία (βλ.λ.) και επιστρέφει στο κυκλοφορικό σύστημα (κοντά στην καρδιά), μεταφέροντας λίπος από το έντερο, τρέφοντας τα κύτταρα και απομακρύνοντας τα άχρηστα προϊόντα τού μεταβολισμού από τις περιοχές όπου δεν υπάρχουν τριχοειδή αγγεία. Επίσης **λύμφη**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λέμφος (ὁ / τό)*. πιθ. από αρχαιότερο αμάρτυρο επίθ., που συνδ. με γερμ. Schlamm «λάσπη, πηλός» < μέσ. γερμ. slam < I.E. *slombho-. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «μύξα, κόρυζα», ενώ οι αντίστοιχοι ιατρ. όρ. σε ξέν. γλώσσες είναι ελληνογενείς, αλλά έχουν διαφορετική ετυμολογία, πβ. γαλλ. lymphe < λατ. lympha «νύμφη των υδάτων – νερό» < αρχ. *νύμφη* (με ανομοίωση)].

λεμφοφόρος, -ος, -ο [1852] αυτός που αποτελείται από λέμφο ή μεταφέρει λέμφο: ~ *αγγείο*.

λέμφωμα (το) {λεμφώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα τού λεμφικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphome (βλ. κ. *λέμφος*)].

λενινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Λένιν: ~ *απόψεις / θεωρίες*.

λενινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των θεωριών τού Λένιν, θεωρητικού και φιλοσόφου τού κομουνιστικού κινήματος, που αποτελούν το ιδεολογικό θεμέλιο τού μαρξισμού-λενινισμού (βλ. λ. *μαρξισμός-λενινισμός*), ιδ. οι θεωρητικές του τοποθετήσεις για τη δικτατορία τού προλεταριάτου και τον ιμπεριαλισμό. — **λενινιστής** (ο), **λενινίστρια** (η), **λενινιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. léninisme < Lenin, επώνυμο-ψευδώνυμο τού Ρώσου μαρξιστή ηγέτη V.I. Ulyanov (1870-1924)].

λέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ότι ένα κομμάτι παίζεται αργά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lento «αργός» < λατ. lentus].

λέξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) η διαδοχή φθόγγων που αναγνωρίζεται από τον ομιλητή τής γλώσσας ως δηλωτική συγκεκριμένης σημασίας (λεξικής ή/και γραμματικής)· η μικρότερη αυτοτελής γλωσσική πληροφορία που στον γραπτό λόγο χαρακτηρίζεται από κενό διάστημα πριν και μετά από αυτήν: ~ *κλιτή / άκλιτη / απλή / σύνθετη* (βλ.λ.) / *δυσνόητη / λόγια / δημοτική / ποιητική* (β) ***φωνολογική λέξη*** η φωνολογική σύσταση μιας λέξης, οι φθόγγοι που την αποτελούν, π.χ. στη λ. *ουρανός* ως φωνολογική λέξη νοείται η διαδοχή /uranós/ (γ) ***σημασιολογική λέξη*** η σημασιολογική πλευρά μιας λέξης, η πληροφορία που δίνει όταν την χρησιμοποιεί κανείς (δ) ***ορθογραφική λέξη*** η ορθογραφική σύσταση μιας λέξης, η διαδοχή των γραμμάτων που χρησιμοποιούνται για τη συμβατικά αποδεκτή ορθή γραφή της, π.χ. *είδηση* (ει. δ. η...)· ΦΡ. (α) ***κατά λέξ-ιν / -η*** (από τη φρ. *κατὰ λέξιν*, Διον. Αλικαρν. *Ἐπιστολὴ πρὸς Πομπήιον* 2) (i) ακριβώς, επί λέξει (βλ. σημ. 2) (ii) (για μετάφραση) σε απόλυτη αντιστοιχία με το πρωτότυπο, ώστε κάθε λέξη στη μετάφραση να αποδίδει τη σημασία τής αντίστοιχης λέξης στο πρωτότυπο· όταν αποδίδει κανείς τη σημασία κάθε λέξης ξεχωριστά και όχι το νόημα μιας φράσης ή πρότασης: *όταν μεταφράζεις κατά λέξη, συχνά το κείμενο τής μετάφρασης είναι ακατανόητο* (β) ***λέξη προς λέξη*** αναλυτικά, λεπτομερώς, πιστά: *ανάλυση κειμένου ~ || και τώρα διηγήσου τα όλα ~!* (γ) ***διαβάζω κάτω από τις λέξεις*** καταλαβαίνω ποιο είναι το βαθύτερο νόημα όσων διαβάζω, παρά το γεγονός ότι αυτό δεν λέγεται ρητά· ερμηνεύω όσα γράφει κανείς: *αν διαβάζω σωστά κάτω από τις λέξεις τού κειμένου σου, μας κατηγορείς για μεροληψία!* (δ) ***λέξη-κλειδί*** (i) λέξη / έννοια που μας βοηθεί να κατανοήσουμε σωστά ένα κείμενο, τη σκέψη (κάποιου): *η ~ τής πολιτικής του είναι ο «εκσυγχρονισμός»* (ii) ΠΛΗΡΟΦ. ακολουθία συμβόλων που χρησιμοποιεί ένα πρόγραμμα για να κάνει αναζήτηση ή ταξινόμηση σε μια λίστα δεδομένων (iii) σταθερός αριθμός δυαδικών ψηφίων που αποθηκεύεται σε μία θέση τής κεντρικής μνήμης ενός Η/Υ και μπορεί να προσπελαστεί άμεσα δίνοντας έναν χαρακτηριστικό αριθμό (διεύθυνση) (ε) ***φραστική λέξη*** βλ. λ. *φραστικός* **2.** οτιδήποτε λέγεται, λόγος, κουβέντα, σύντομη φράση: *πες μου μόνο μία ~ || γράψε του δυο ~*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***επί λέξει*** ακριβώς έτσι: *και μου είπε ~: «Δεν θα ανεχτώ άλλη αναβολή!»* (β) ***με μια λέξη*** με λίγες φράσεις, πολύ σύντομα: *χωρίς υπόβαθρο, χωρίς καλλιέργεια, χωρίς αίσθηση τού πολιτισμού μας. ~: χωρίς κουλτούρα* (γ) ***με δυο λέξεις*** χωρίς πολλά λόγια, σύντομα: *πες τα μου γρήγορα και απλά, ~* (δ) ***δεν βγάζω λέξη*** (i) δεν λέω απολύτως τίποτε, σιωπώ: *καθόταν στη γωνία και δεν έβγαζε λέξη || όταν συναντήσουμε τον πρόεδρο, εσύ να μη βγάλεις λέξη!* (ii) (για δυσανάγνωστο κείμενο) δεν μπορώ να καταλάβω τίποτα, ούτε λέξη: *γράφει τόσο άσχημα, που δεν βγάζεις λέξη!* (ε) ***μην πεις λέξη!*** σώπασε· συχνά σε προσταγή, όταν μαλώνουμε κάποιον και δεν θέλουμε να ακούσουμε καμία δικαιολογία από αυτόν: *~! Τα ξέρω όλα! || ~! Δεν θέλω να ακούσω τίποτε από σένα!* (στ) ***παίζω με τις λέξεις*** βλ. λ. *παίζω* (ζ) ***δεν του παίρνεις λέξη (απ' το στόμα)*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να κάνει τον άλλον να του πει κάτι· όταν κάποιος φυλάει καλά ένα μυστικό ή δεν θέλει να μιλήσει για ένα ζήτημα σε κανέναν: *είναι πολύ εχέμυθος·*

δεν του παίρνεις λέξη απ' το στόμα! || *Τον πίεσα, τον παρακάλεσα, τον ικέτευσα· αλλά τίποτα! Δεν του πήρα λέξη!* (η) **τελευταία λέξη** βλ. λ. *τελευταίος.* — (υποκ.) **λεξούλα** (η) κ. **λεξίδιο** (το) [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσάριο, κακόσημος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέξις* < **λέγ-σις* < *λέγω.* Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λέξη προς λέξη* (< γαλλ. mot pour mot), *με μια λέξη* (< γαλλ. en un mot). *με δυο λέξεις* (< γαλλ. en deux mots), *παίζω με τις λέξεις* (< γαλλ. jouer avec les mots), *έχω την τελευταία λέξη* (< γαλλ. avoir le dernier mot), *λέξη-κλειδί* (< αγγλ. keyword) κ.ά.].

λέξημα (το) {λεξήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η βασική μονάδα τής σημασιολογικής ανάλυσης τού λεξιλογίου μιας γλώσσας, που μπορεί να αποτελείται είτε από μία λεξική ρίζα (βλ.λ.) (λ.χ. *παίρν-,* χωρίς τις καταλήξεις *-εις, -ει, -ουμε* κ.λπ.) ή από μία λέξη μαζί με τις κλιτικές μορφές της και τα άμεσα παράγωγά της (*σπίτ-ι, -ιού, -ια, -ικός, -ικά* κ.λπ.) ή από ιδιωτισμούς (βλ.λ.), οι οποίοι δεν έχουν νόημα, αν αναλυθούν σημασιακά κατά λέξη (λ.χ. *«παίρνω τ' απάνω μου»,* δηλ. αναθαρρώ)· γενικά ο όρος χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία αντί τού «λέξη»· βλ. κ. λ. *-ημα.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lexeme].

λεξίγλωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η καθαρώς γλωσσική, με λέξεις γραμματικοσυντακτικά δομημένες, χρήση τής γλώσσας ΑΝΤ. μιμόγλωσσα, παραγλώσσα.

[ΕΤΥΜ. Ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι].

λεξίδιο (το) [μτγν.] {λεξιδί-ου | -ων} **1.** (κυριολ.) πολύ μικρή λέξη **2.** (μτφ.-υποτιμητ.) ασήμαντη, μικρής αξίας λέξη: *αντί να κοιτάξει να βρει κάποια προσοδοφόρα δουλειά κάθεται και ασχολείται με λεξίδια.*

λεξιθήρας (ο) {λεξιθηρών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που αναζητεί (συνήθ. εξεζητημένες) λέξεις, προκειμένου να εκφραστεί **2.** πρόσωπο που ψάχνει επίμονα για νέες λέξεις και φράσεις. — **λεξιθηρία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας.*

[ΕΤΥΜ. < *λέξη* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι» (πβ. μτγν. *λεξίθηρ*)].

λεξικό (το) **1.** το συστηματικό έργο που συγκεντρώνει, κατ' αλφαβητική συνήθ. σειρά, μεγαλύτερα ή μικρότερα σύνολα λέξεων μιας γλώσσας, παρέχοντας ποικίλες πληροφορίες (ερμηνευτικές, ετυμολογικές, ορθογραφικές, γραμματικές, συντακτικές)· ανάλογα με το είδος των λημμάτων (βλ.λ.) που περιέχει και τις ανάγκες που εξυπηρετεί χαρακτηρίζεται ως: ~ *ετυμολογικό / ερμηνευτικό / ορθογραφικό / αντίστροφο* || *χρηστικό* ~ (για εύκολη, καθημερινή χρήση) || *εγκυκλοπαιδικό* ~ (που αναφέρεται σε όλους τους κλάδους τής ανθρώπινης γνώσης) || *μονόγλωσσο / δίγλωσσο / πεντάγλωσσο* ~ || *βασικό* ~ *τής Ελληνικής* || ~ *για ξένους* || ~ *ιδιωτισμών / συνωνύμων / νεολογισμών / λογίων φράσεων / παροιμιών / για μαθητές / για φοιτητές* || ~ *βιογραφικό / καλλιτεχνών / ιστορικό* || *εικονόγραπτο* ~ **2.** (ειδικότ.) το βιβλίο που παρουσιάζει με ορισμένη ταξινόμηση (αλφαβητική, εννοιολογική κ.λπ.), περιγράφει και αναπτύσσει συνοπτικά τους όρους ορισμένου επιστημονικού κλάδου: ~ *λογοτεχνικών / ιατρικών / μαθηματικών όρων* • **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) το σύνολο των λέξεων που έχει στη διάθεσή της για επικοινωνία μια γλωσσική κοινότητα, κατ' αντιδιαστολή προς το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί κάθε μεμονωμένο άτομο· το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (β) το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας με τις ιδιαίτερες συντακτικές, σημασιολογικές, φωνολογικές και μορφολογικές τους ιδιότητες και λειτουργίες, από τις οποίες παράγονται μεγαλύτερες γλωσσικές (λεξικές, συντακτικές, γραμματικές κ.λπ.) δομές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσάριο.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεξικὸν (βιβλίον),* ουδ. τού επιθ. *λεξικός*].

λεξικό – λεξιλόγιο – γλωσσάριο. Όχι μόνο το *λεξιλόγιο* και το *γλωσσάριο,* με τη σημασία που χρησιμοποιούνται αυτές οι λέξεις σήμερα, είναι νεότερα, αλλά και η ίδια η λ. **λεξικό** δεν πολυχρησιμοποιήθηκε ως όρος στην Αρχαία Ελληνική, μολονότι η λεξικογραφία από τους μεταγενέστερους και τους αλεξανδρινούς, κυρίως, χρόνους γεννήθηκε και άνθησε κατεξοχήν στην Ελλάδα. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι μεγάλο μέρος των πληροφοριών μας για την Αρχαία Ελληνική προέρχεται από τους αρχαίους λεξικογράφους. Η λ. *λεξικό* (ενν. *βιβλίο*) σχηματίστηκε από το επίθ. **λεξικός**. Το *γλωσσάριο* (μολονότι προέρχεται από την αρχ. ελλην. λ. *γλῶσσα* «σπάνια, διαλεκτική λέξη») ανάγεται στο λατ. glossarium, ενώ το *λεξιλόγιο* πρωτοαπαντά στον Κάρολο Φαβρίκιο το 1853 και αποδίδει το ξένο vocabularium (γαλλ. vocabulaire, αγγλ. vocabulary). Το **γλωσσάριο** σήμαινε αρχικά «λεξιλόγιο διαλεκτικών λέξεων», ενώ σήμερα χρησιμοποιείται για κάθε ειδικό «κατάλογο λέξεων» (ιδιωματικών όρων, αγνώστων κ.τ.ό.), που παρέχει ερμηνεύματα, επεξηγήσεις, σχόλια (*«Δωδεκανησιακό Γλωσσάριο», «Γλωσσάριο οικοδομικών όρων»* κ.λπ.). Το **λεξιλόγιο** δηλώνει το σύνολο των λέξεων που διαθέτει μια γλώσσα ή που χρησιμοποιεί κανείς (*«πλούσιο / φτωχό λεξιλόγιο, άγνωστο λεξιλόγιο, εμπλουτισμός τού λεξιλογίου»*), ενώ η λ. *λεξικό* δηλώνει ένα συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (σημασίες, χρήσεις, ετυμολογία κ.λπ.). Οι ξένες γλώσσες χρησιμοποίησαν τον ελληνικό όρο *λεξικό* (γαλλ. lexique, αγγλ. lexicon, γερμ. Lexikon) πολύ αργά (Γαλλική 1560, Αγγλική 1595-1605, Γερμανική 17ος αι.), ενώ λίγο νωρίτερα άρχισαν να χρησιμοποιούν τον λατινογενή όρο dictionarium (Γαλλική dictionnaire 1539, Αγγλική dictionary 1520-30), η δε Γερμανική το Wörterbuch (μετάφραση τού dictionarium) ήδη από τον Comenius το 1631. Τα λατινικά dictionarium (ενν. manuale «λεξικό εγχειρίδιο») και dictionarius (ενν. liber «λεξικό βιβλίο») πλάστηκαν στη μεσαιωνική Λατινική (από τη λ. dictio «λέξη» + -arius «-ικός»), για να αποδώσουν το ελλην. *λεξικό.* Ήδη το 1225 ο Άγγλος Joannes de Garlandia χρησιμοποίησε τον όρο dictionarius για ένα λεξιλόγιο με κατάταξη κατά θέματα, ενώ τον 14ο αι. ο Γάλλος Pierre Bersuire συνέταξε λεξικό τής Αγίας Γραφής (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης) επιγραφόμενο *Dictionarium morale utriusque testamenti (Ηθικό λεξικό καθεμιάς από τις δύο Διαθήκες).* Κατά το dictionarium πλάστηκε αργότερα και το glossarium.

‣ *Λεξικογραφικό Επίμετρο (στο τέλος τού Λεξικού)*

λεξικογράφηση (η) → λεξικογραφώ

λεξικογραφία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις αρχές και τις μεθόδους σύνταξης ενός λεξικού εφαρμόζοντας τα διδάγματα τής λεξικολογίας. -- **λεξικογραφικός, -ή, -ό** [1889], **λεξικογραφικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicographie].

λεξικογράφος (ο/η) [μτγν.] ο συντάκτης λεξικού.

λεξικογραφώ ρ. αμετβ. [1805] {λεξικογραφείς... | λεξικογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συντάσσω λήμματα λεξικού **2.** ασχολούμαι με τη λεξικογραφία. — **λεξικογράφηση** (η) (σημ. 1).

λεξικολογία (η) [1877] ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης το λεξιλόγιο μιας γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (εννοιολογικό, σημασιολογικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό κ.λπ.), και τού οποίου τα διδάγματα εφαρμόζει η λεξικογραφία (βλ. κ. λ. *λέξη*). — **λεξικολόγος** (ο/η) [1878], **λεξικολογικός, -ή, -ό** [1864], **λεξικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicologie].

λεξικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή λεξικών σημασιών (π.χ. *δεντρ-, ουραν-, τρεχ-* κ.λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματικοποίηση (-ο στο *δέντρ-ο, -ος* στο *ουραν-ός, -ω* στο *τρέχ-ω* κ.ο.κ., βλ. κ. λ. *γραμματικοποίηση*).

λεξικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις λέξεις: ~ *πλούτος / μονάδα / χαρακτηριστικό* ΣΥΝ. λεκτικός.

λεξιλαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση που αισθάνεται κάποιος όταν χρησιμοποιεί εντυπωσιακές ή εξεζητημένες λέξεις. — **λεξιλάγνος** (ο).

λεξιλόγιο (το) [1853] {λεξιλογί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας **2.** το σύνολο των λέξεων που χρησιμοποιεί κανείς (στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο) ή ορισμένη κοινωνική ομάδα (επαγγελματικά, μορφωτικά, οικονομικά κ.λπ. προσδιορισμένη): *υποστηρίζεται ότι το ~ των σημερινών μαθητών τού ελληνικού γυμνασίου είναι περιορισμένο* || ~ *πλούσιο / φτωχό / επεξεργασμένο / υψηλού επιπέδου* **3.** το σύνολο των περιγραφικών εννοιών, των όρων μιας επιστήμης ή ενός επιστημονικού κλάδου ΣΥΝ. λεξικό **4.** ο κατάλογος όρων, κυρ. άγνωστων ή δυσνόητων, που τοποθετείται στο τέλος ενός έργου ή εκδίδεται αυτοτελώς: ~ *τού Παλαμά* ΣΥΝ. γλωσσάριο. — **λεξιλογικός, -ή, -ό** [1886], **λεξιλογικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vocabulaire].

λεξιπενία (η) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο κατά το οποίο ένα πρόσωπο ή μια κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον καθημερινό λόγο, και γενικότ. στην επικοινωνία, πολύ περιορισμένο αριθμό λέξεων και εκφραστικών μέσων (κυρ. λόγω άγνοιας).

[ΕΤΥΜ. < *λέξη* + *πενία* «φτώχια» (βλ.λ.)].

Λεονάρδος (ο) ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Leonardo < μέσ. άνω γερμ. *Lewen-hart < αρχ. γερμ. le(w)o (< λατ. leo «λέων») + hart «σκληρός»].

λεονταρισμός (ο) (ειρων.) η επίδειξη ψεύτικης, ανύπαρκτης ή άκαιρης παλληκαριάς, το να εμφανίζεται κανείς με επιθετικές ή ηρωικές διαθέσεις, όταν δεν υπάρχει ή έχει περάσει πια ο κίνδυνος: *ας αφήσουμε τους ~ και ας εξετάσουμε νηφάλια την κατάσταση* ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαριά.

λέοντας (ο) ‣ λέων

λεόντειος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το λιοντάρι: ~ *θάρρος* ΣΥΝ. λιονταρήσιος **2.** ***λεόντειος εταιρεία*** η εταιρεία τής οποίας τα περισσότερα μέλη δεν μετέχουν στα κέρδη, αλλά στις ζημιές **3.** ΙΑΤΡ. ***λεόντειο προσωπείο*** η παθολογική υπερτροφία τού προσώπου ΣΥΝ. λεοντίαση.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέων, -οντος* (βλ.λ.). Η φρ. *λεόντειος εταιρεία* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. société léonine (< νομ. λατ. societas leonina)].

λεοντή (η) [αρχ.] το δέρμα, το τομάρι τού λιονταριού· ΦΡ. (μτφ.) ***του αφαιρέθηκε η λεοντή*** αποκαλύφθηκε ποιος πραγματικά είναι, ποιος είναι ο πραγματικός χαρακτήρας του (συνήθ. κατώτερος αυτού που εμφάνιζε), ποιες είναι οι πραγματικές του προθέσεις ή επιδιώξεις.

λεοντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το λεόντειο προσωπείο (βλ. λ. *λεόντειος*).

λεοντιδεύς (ο) {λεοντιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) μικρό λιοντάρι, λιονταράκι.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λέων, -οντος* + υποκ. επίθημα *-ιδεύς,* πβ. κ. *ερωτ-ιδεύς*].

λεοντόκαρδος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ψυχικό σθένος και γενναιότητα όμοια με τη σωματική δύναμη λιονταριού: ~ *αγωνιστής / πολεμιστής / ηγέτης / λαός* || *Ριχάρδος ο ~* (βασιλιάς τής Αγγλίας) ΣΥΝ. γενναιόψυχος, ηρωικός, ατρόμητος ΑΝΤ. δειλός, ψοφοδεής, ολιγόψυχος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lionheart].

λεοντοκεφαλή (η) [αρχ.] η διακοσμητική λίθινη ή χάλκινη κατασκευή, που έχει σχήμα κεφαλής λιονταριού και χρησιμοποιείται ως υδρορροή ή ως ρόπτρο στις πόρτες των σπιτιών.

λεοντόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή λιονταριού.

λεοπάρδαλη (η) {λεοπαρδάλ-εις, -εων} μεγαλόσωμο σαρκοβόρο θηλαστικό τής Ν. Ασίας και τής Αφρικής με συνήθ. καστανόξανθο ή κίτρινο τρίχωμα και μαύρα στίγματα. Επίσης **λεόπαρδος** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *λεόπαρδος* (με την επίδραση τού αρχ. *πάρ-*

δαλις) < λατ. leopardus < leo (< αρχ. *λέων*) + pardus «αρσενικός πάνθηρας», που πιθ. προέρχεται από το αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

λέπι (το) {λεπ-ιού | -ιών} **1.** ΖΩΟΛ. καθεμιά από τις μικρές πλάκες από κερατίνη ή άλλη οστέινη ουσία, που αλληλεπικαλύπτονται προστατεύοντας το δέρμα των ψαριών και των ερπετών, αλλά και ορισμένων θηλαστικών: *τα ~ τού ψαριού / τού φιδιού* || *βγάζω / καθαρίζω τα ~ τού ψαριού* || *το σώμα του ήταν γεμάτο λέπια* ΣΥΝ. φολίδα • **2.** ΙΑΤΡ. το μικρό κομμάτι επιδερμίδας που αποβάλλεται από το δέρμα σε περιπτώσεις δερματοπάθειας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέπιον*, υποκ. τού ουσ. *λέπος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < I.E. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω». πβ. αλβ. lapë, ρωσ. lapotók «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λεπίς (-ίδα)*, *λεπ-ρός*, *λεπ-τός*, *λοπ-άς*, *λωπο-δύτης* (βλ.λ.) κ.ά.].

λεπίδα (η) **1.** το έλασμα κοφτερού οργάνου: *~ μαχαιριού / ξίφους / ξυραφιού* **2.** (ειδικότ.) το ξυραφάκι: *ξυριστική μηχανή με δύο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *λέπος* «φλοιός, κέλυφος» (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*)].

λεπίδι (το) {λεπιδ-ιού | -ιών} η λεπίδα και (συνεκδ.) το μαχαίρι, το σπαθί· συχνά στη ΦΡ. ***πέφτει λεπίδι / περνάω από λεπίδι (κάποιον)*** για περιπτώσεις σφαγής με μαχαίρι ή σπαθί: *αφού κατέλαβε την πόλη, πέρασε από λεπίδι όλους τους προσκυνημένους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπίδιον*, υποκ. τού αρχ. *λεπίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

λεπιδόπτερο (το) [1873] {λεπιδοπτέρ-ου | -ων} έντομο τού οποίου οι πτέρυγες και το σώμα καλύπτονται από μικροσκοπικά λέπια (γνωστότερο είδος η πεταλούδα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lépidoptère].

λεπιδωτός, -ή, -ό [αρχ.] (για ερπετά και ψάρια) αυτός τού οποίου το σώμα είναι σκεπασμένο με λέπια ΣΥΝ. φολιδωτός.

λέπρα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδες νόσημα που προσβάλλει το δέρμα, το πρόσωπο (δημιουργώντας το λεγόμενο «λεόντειο προσωπείο») και τα νεύρα στα άκρα, προκαλώντας σταδιακή σήψη των ιστών· αλλιώς «νόσος τού Hansen».

λεπροκομείο (το) [1860] το νοσοκομείο στο οποίο νοσηλεύονται άτομα που έχουν προσβληθεί από λέπρα.
[ΕΤΥΜ. < *λεπρός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. κ. *-κομία*)].

λεπρός (ο), **λεπρή** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από λέπρα ΣΥΝ. χανσενικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*), λόγω τής μορφής των δερματικών αλλοιώσεων που επιφέρει η λέπρα].

λεπτά (τα) → λεφτά

λεπταίνω κ. (λόγ.) **λεπτύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέπτυνα} ♦ (μετβ.) **1.** (για υλικά σώματα) κάνω κάτι λεπτό, μειώνω τον όγκο του: *ζήτησε από τον ξυλουργό να λεπτύνει την επιφάνεια τού τραπεζιού* ΑΝΤ. χονδραίνω **2.** (για πρόσ. ή ζώα) μειώνω το βάρος ΣΥΝ. αδυνατίζω, απισχναίνω **3.** κάνω κάποιον να δείχνει αδύνατος, πιο λεπτός από όσο είναι: *σε λεπταίνει αυτή η φούστα* ♦ **4.** (αμετβ.) (για πρόσ.) γίνομαι αδύνατος, χάνω κιλά: *λέπτυνες στις διακοπές!* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπτύνω* (κατά τα μεταπλ. ρ. σε *-αίνω*, πβ. *μαθ-αίνω, παθ-αίνω*) < *λεπτός*].

λεπταίσθητος, -η, -ο [1886] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει λεπτά, ευγενικά αισθήματα για τους άλλους • **2.** αυτός που έχει καλό γούστο, που διαθέτει υψηλή αίσθηση τού ωραίου. — **λεπταισθησία** (η) [1893].

λεπτεπίλεπτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι λεπτός στο σώμα ΣΥΝ. ντελικάτος, λεπτοκαμωμένος, λεπτοφυής **2.** (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί, που είναι ευπαθής, όταν βρίσκεται υπό δύσκολες συνθήκες: *η δουλειά στην οικοδομή δεν είναι για τους ~ νέους* ΣΥΝ. ευαίσθητος, μυγιάγγιχτος (β) λεπτοδουλεμένος, επεξεργασμένος λεπτομερώς: *πρέπει να πιάνεις με προσοχή τα ~ αντικείμενα* ΑΝΤ. χονδροειδής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτ(ο)-* + *ἐπι-* + *λεπτός* (επαναληπτικό σύνθ.)].

λεπτό (το) **1.** το ένα εξηκοστό τής ώρας, που αντιστοιχεί σε εξήντα δεύτερα λεπτά (δευτερόλεπτα)· ΦΡ. (α) ***σε ένα / μισό λεπτό*** σύντομα, αμέσως: *έρχομαι ~!* (β) ***στο λεπτό*** αμέσως, τάχιστα: *θα το ετοιμάσω ~!* (γ) ***από λεπτό σε λεπτό*** από στιγμή σε στιγμή: *~ θα φανεί* (δ) ***χωρίς να χάσω λεπτό*** χωρίς χρονοτριβή: *και ~ αρπάζω τον σάκο και το βάζω στα πόδια* (ε) ***μισό λεπτό*** ως παράκληση σε κάποιον για να μας περιμένει: *~, να σκεφτώ!* || *περιμένεις ~;* • **2.** ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως των γωνιών και των τόξων που ισούται με το ένα εξηκοστό τής μοίρας ($1^{\circ} = 60'$) • **3.** (παλαιότ.) νομισματική μονάδα που ισούται με το ένα εκατοστό τής δραχμής: *η δεκάρα ήταν ένα νόμισμα αξίας δέκα λεπτών.* — (υποκ.) **λεπτάκι** κ. **λεπτούλι** (το) (σημ.1).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *λεπτός*. Η σημ. «1/60 τής ώρας» είναι ήδη μτγν., όπως και η σημ. «1/60 τής μοίρας»].

λεπτο- κ. **λεπτό-** κ. **λεπτ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι το β' συνθετικό: **1.** είναι λεπτό: *λεπτό-φλουδος* **2.** έχει υποστεί λεπτή επεξεργασία, φροντίδα: *λεπτο-δουλειά* **3.** έχει λεπτή συμπεριφορά: *λεπτ-αίσθητος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *λεπτο-λογῶ*, μτγν. *λεπτο-μερής*), που προέρχεται από το επίθ. *λεπτός*].

λεπτόγαιος, -ος, -ο(ν) κ. **λεπτόγειος** (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός που έχει λίγο έδαφος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι εύφορος ΣΥΝ. άγονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπτόγαιος / -γειος / -γεως* < *λεπτο-* + *-γαιος* < *γαῖα* «γη» (βλ. κ. *γη*)].

λεπτοδείκτης (ο) [1891] {λεπτοδεικτών} ο μεγαλύτερος δείκτης τού ρολογιού, που δείχνει τα πρώτα λεπτά τής ώρας.

λεπτοδουλειά (η) εργασία που γίνεται συνήθ. στο χέρι με ειδικά εργαλεία και η οποία διακρίνεται για την ιδιαίτερη λεπτότητα και ποιότητα τής κατασκευής της: *η μικρογραφία έχει εκπληκτική ~.*

λεπτοδουλεμένος, -η, -ο αυτός που έχει δουλευτεί συνήθως στο χέρι με ειδικά εργαλεία, ιδιαίτερα επιδέξιο τρόπο και προσοχή στη λεπτομέρεια: *~ έπιπλο / κέντημα / κόσμημα.*

λεπτοκαμωμένος, -η, -ο αυτός που έχει λεπτή σωματική διάπλαση· αδύνατος ΣΥΝ. ντελικάτος, λεπτοφυής ΑΝΤ. χοντροκαμωμένος.

λεπτοκαρυά [μεσν.] κ. **λεφτοκαρυά** (η) {λεπτοκαρυών} (λόγ.) η φουντουκιά.

λεπτοκάρυον (το) {λεπτοκαρύ-ου | -ων} (λόγ.) το φουντούκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπτοκάρυον* < *λεπτο-* + *κάρυον* «καρύδι» (βλ.λ.)].

λεπτόκοκκος, -ος, -ο αυτός που αποτελείται από λεπτούς κόκκους: *~ άμμος* ΣΥΝ. ψιλόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. fine-grained].

λεπτολόγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που μελετά τα πράγματα και στις πιο λεπτές τους διαστάσεις, με κάθε λεπτομέρεια ΣΥΝ. ακριβής, σχολαστικός **2.** αυτός που γίνεται αναλυτικά, με ακρίβεια και προσοχή στη λεπτομέρεια: *~ έρευνα / διάβασμα* ΣΥΝ. λεπτομερής, αναλυτικός, εξονυχιστικός. — **λεπτολογικός, -ή, -ό** [1896], **λεπτολογικ-ά / -ώς** επίρρ., **λεπτολογία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

λεπτολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {λεπτολογείς... | λεπτολόγη-σα, -μένος} μελετώ (κάτι) εξονυχιστικά, σε κάθε του λεπτομέρεια: *ο δικαστής λεπτολογούσε πολύ την υπόθεση* ΣΥΝ. κοσκινίζω, ξεψαχνίζω, ψειρίζω, βασανίζω, ψιλολογώ. — **λεπτολόγημα** (το).

λεπτομέρεια (η) [μτγν.] {λεπτομερειών} **1.** το πιο μικρό στοιχείο συνόλου, υπόθεσης, είδησης, έργου κ.λπ.: *τον ενδιέφερε η ουσία και όχι οι ~* || *δίνω προσοχή στη ~* || *η παραμικρή ~ σ' αυτό τον πίνακα είναι σημαντική* || *περιγράφω / διηγούμαι με λεπτομέρειες·* ΦΡ. (α) ***με κάθε λεπτομέρεια*** αναλυτικά, με ακρίβεια: *μας διηγήθηκε το συμβάν ~* (β) ***μπαίνω σε λεπτομέρειες*** αρχίζω να συζητώ για τα δευτερεύοντα στοιχεία μιας υπόθεσης: *ας μη μπούμε σε λεπτομέρειες· να μείνουμε στα ουσιώδη!* (γ) ***κολλάω σε λεπτομέρειες*** ασχολούμαι επίμονα με επουσιώδη στοιχεία, χάνω τον χρόνο μου σε δευτερευούσης σημασίας θέματα: *μην κολλάς σε λεπτομέρειες· υπάρχουν σοβαρά πράγματα να συζητήσουμε!* **2. λεπτομέρειες** (οι) όλα τα πρόσθετα στοιχεία που ολοκληρώνουν τη γενική εικόνα για ένα θέμα, τα επιμέρους στοιχεία, τα καθέκαστα μιας υπόθεσης: *ζητούσε να μάθει λεπτομέρειες* || *περισσότερες ~ σε λίγο από τον ανταποκριτή μας* || *για περισσότερες ~ απευθυνθείτε στο διπλανό γραφείο* **3.** στοιχείο ή μέρος ενός συνόλου (π.χ. ενός πίνακα ζωγραφικής) που παρουσιάζεται σε μεγέθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

λεπτομερειακός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται αναλυτικά, που εξετάζει και τις λεπτομέρειες: *~ έλεγχος / περιγραφή* ΣΥΝ. διεξοδικός, εκτενής **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει δευτερεύουσα σημασία ΣΥΝ. επουσιώδης. — **λεπτομερειακ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

λεπτομερής, -ής, -ές {λεπτομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λεπτομερέστερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που γίνεται αναλυτικά, που φθάνει στις λεπτομέρειες: *διενεργήθηκε ~ έλεγχος στα λογιστικά βιβλία τής επιχείρησης* || *~ περιγραφή των συμβάντων* || *~ εξέταση ενός θέματος* (σε όλο το πλάτος και το βάθος του) || *δίνω ~ οδηγίες* ΣΥΝ. διεξοδικός, αναλυτικός, εξονυχιστικός, σχολαστικός ΑΝΤ. αδρομερής. — **λεπτομερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτο-* + *-μερής* < *μέρος*].

> **λεπτομερής: συνώνυμα.** Η ενασχόληση με ένα θέμα / ζήτημα / υπόθεση μπορεί να προχωρήσει σε μεγάλη έκταση ή πλάτος (οριζόντια) ή να χωρήσει σε μεγάλη έκταση ή βάθος (κατακόρυφα) ή και τα δύο. Το επίθ. **λεπτομερής** (που αρχικά σήμαινε «τον συγκείμενο από λεπτά μέρη, τον λεπτό», για να περάσει ήδη στην Αρχαία στη σημ. «λεπτολόγος, εξαντλητικός») καλύπτει και τις δύο διαστάσεις: την έκταση και το βάθος τής εξέτασης ενός θέματος. Την «οριζόντια», τρόπον τινά, εξέταση ενός θέματος σε όλη του την έκταση, σε λεπτομέρειες που αφορούν στο πλάτος τής έννοιας, καλύπτουν κυρ. τα **εκτενής, εκτεταμένος** και **διεξοδικός** (< *διέξοδος*· το *διεξοδικός* είναι αρχαίο και σήμαινε «εν εκτάσει», αντίθ. τού «δι' ολίγων») και, το **ενδελεχής** (συνδέεται ετυμολογικά με το **δολιχός** «μακρός» και σήμαινε κυρ. τον «ακατάπαυστο, αδιάπτωτο», προτού φθάσει στη νεότερη σημ. «επιμελημένος, φροντισμένος, προσεκτικός»). Μιλώντας κανείς για *εκτενή / εκτεταμένη / διεξοδική / ενδελεχή έρευνα, εξέταση, θεώρηση* κ.τ.ό., εννοεί την εξαντλητική σε έκταση *εξέταση, θεώρηση* κ.λπ. Τα υπόλοιπα συνώνυμα **αναλυτικός, εξονυχιστικός, σχολαστικός, εξαντλητικός, εμπεριστατωμένος** δηλώνουν μια εξέταση του θέματος που προχωρεί κυρ. σε βάθος. Ας σημειωθεί ότι το αρχ. *εξονυχίζω* (αρχική σημ. «δοκιμάζω την απαλότητα ενός υλικού σύροντας το νύχι μου επάνω», από όπου «εξετάζω προσεκτικά», ήδη στην Αρχαία) έδωσε το νεότ. **εξονυχιστικός**· το αρχ. **σχολαστικός** («αυτός που αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο του στη μόρφωση, στη σπουδή», άρα «μορφωμένος, πεπαιδευμένος») εξελίχθηκε στη σημ. «λεπτομερής, εξαντλητικός των πάντων μέχρι υπερβολής»· το **εξαντλητικός** (δεκαετία τού 1890) είναι απόδοση τού γαλλ. exhaustif, -ive, προερχόμενο από το αγγλ. exhaustive, που ανάγεται στο λατ. exhaustus τού ρ. exhaurire «εξ-αντλώ» (ex + haurire)· το **εμπεριστατωμένος** (τού 1837) ανάγεται σε αμάρτυρο ρ. **εμπεριστατώ* με επιτατ. σημ. λόγω τής διπλής πρόθεσης *εμ-περι-* (πβ. *εμπεριχαρής, εμπερισπούδαστος* κ.τ.ό.). Τέλος, τα **λεπτομερειακός** (νεότ. παράγωγο < **λεπτομέρεια**) και **λεπτολόγος** (αρχική σημ. «μειλίχιος, γλυκομίλητος») είναι παράλληλες σε σημ. λέξεις με το *λεπτομερής.*

λεπτόρρευστος, -η, -ο [1842] (για υγρά) αυτός που περιέχει ελάχι-

στες λιπαρές ουσίες και έχει αραιή ροή ΑΝΤ. παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. dünnflüssig].

λεπτός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση, που δεν είναι παχύς ΣΥΝ. αδύνατος, λιπόσαρκος, λιγνός ΑΝΤ. παχύς, χοντρός **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ασθενικός στο σώμα, που έχει αδύνατη κράση ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος **3.** αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος και δεν αντέχει στις ταλαιπωρίες ΣΥΝ. λεπτεπίλεπτος, εύθραυστος, μη μου άπτου ΑΝΤ. ανθεκτικός **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, κομψότητα, διακριτικότητα κ.λπ.: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* || *άνθρωπος* ~· ΦΡ. (α) **λεπτό γούστο** η ανεπτυγμένη αίσθηση τού ωραίου ΣΥΝ. αβρός, καλλιεργημένος ΑΝΤ. χονδροειδής (β) **λεπτά αισθήματα** συναισθήματα που δείχνουν ευαισθησία, ευγένεια, σεβασμό: *δεν υπάρχει καμιά ιδιοτέλεια στις πράξεις του, είναι άνθρωπος με* ~ **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και ευστροφία: ~ *ειρωνεία* / *χιούμορ* / *πνεύμα* **6.** (για ήχο ή φωνή) αυτός που ηχεί απαλά και ευχάριστα ΣΥΝ. γλυκός, απαλός **7.** (για υφάσματα) αυτός που έχει υφανθεί με απαλές κλωστές και μπορεί να φθαρεί εύκολα: ~ *μεταξωτό ύφασμα* ΣΥΝ. αραχνοΰφαντος **8.** (για μυρωδιά) αυτός που μυρίζει ελαφρά: ~ *άρωμα* ΑΝΤ. βαρύς **9.** (για πράγματα) αυτός που δεν έχει μεγάλο όγκο (πάχος): ~ *χαρτί* **10.** (για πράγματα) αυτός που αποτελείται από πολύ μικρά κομμάτια, που έχει ψιλοκοπανιστεί ή ψιλοτριφτεί: ~ *ζάχαρη* / *άμμος* **11.** (για υγρά) αυτός που περιέχει μικρή ποσότητα λιπαρών ουσιών ΣΥΝ. αραιός, υδαρής **12.** (για εδάφη) αυτός που δεν έχει πολύ χώμα και, κατά συνέπεια, δεν είναι κατάλληλος για καλλιέργειες **13.** (μτφ.) ελάχιστος, παραμικρός, αυτός που μόλις διακρίνεται: *υπάρχει μια* ~ *διαφορά ανάμεσα στους δύο όρους* **14.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερους χειρισμούς, προσεκτική αντιμετώπιση: *είναι* ~ *η θέση μου* || ~ *ζήτημα* / *υπόθεση* **15.** αυτός που διακρίνεται από ακρίβεια και ευαισθησία: ~ *όργανα* / *μηχανισμός* **16.** (μτφ.) ο εύθραυστος, αυτός που μπορεί εύκολα να διαταραχθεί: *υπάρχουν* ~ *ισορροπίες στις διακρατικές σχέσεις στη Μέση Ανατολή.* — **λεπτά** επίρρ., (υποκ.) **λεπτούλης**, -α, -ικο κ. **λεπτούτσικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-po-to) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < I.E. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω», πβ. αλβ. lapë, ρωσ. lapotók «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λέπ-ι(ον), λεπ-ρός, λεπ-ίς (-ίδα), λοπ-άς, λωποδύτης* (βλ.λ.) κ.ά. Το επίθ. *λεπτός* είχε αρχικώς τη σημ. «ψιλοκομμένο, αποφλοιωμένο κριθάρι», από όπου γενικεύθηκε η χρήση του προς δήλωση κάθε ψιλού, στενού αντικειμένου. Οι μτφ. χρήσεις ήδη αρχ.].

-λεπτος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χρονική διάρκεια σε λεπτά τής ώρας: *σαραντάλεπτη ομιλία* || (το ουδ. ως ουσ.) *απουσίασε για ένα δεκάλεπτο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *λεπτό*].

λεπτόσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει λεπτό, καλλίγραμμο σώμα, χωρίς περιττά κιλά ΣΥΝ. αδύνατος, ντελικάτος.

λεπτοτέχνημα (το) [1889] {λεπτοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο που είναι φτειαγμένο με πολλή προσοχή, με καλλιτεχνική ευαισθησία ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα, αριστοτέχνημα ΑΝΤ. βαναυσούργημα, κακοτέχνημα.

λεπτοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού να κατασκευάζει κανείς λεπτοτεχνήματα. - **λεπτοτεχνικός**, -ή, -ό.

λεπτότεχνος, -η, -ο αυτός που είναι επεξεργασμένος με τέχνη, που είναι δουλεμένος με προσοχή και μαστοριά ΣΥΝ. ψιλοδουλεμένος ΑΝΤ. κακότεχνος.

λεπτότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η λεπτή και κομψή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. ισχνότητα, ολιγοσαρκία **2.** (μτφ.) η ευγένεια και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά προς τους άλλους: *άνθρωπος με* ~ *στους τρόπους* ΣΥΝ. αβρότητα, τρόποι, φινέτσα, τακτ.

λεπτούργημα (το) [1844] {λεπτουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} (για αντικείμενο) αυτό που έχει δουλευτεί με μαστοριά, με δεξιοτεχνία, με προσοχή στις λεπτομέρειες ΣΥΝ. κομψοτέχνημα.

λεπτουργική (η) [1871] η τέχνη κατασκευής λεπτουργημάτων.

λεπτουργός (ο) ο τεχνίτης που δουλεύει με τέχνη αντικείμενα, ιδ. από ξύλο. — **λεπτουργία** (η) [μτγν.], **λεπτουργικός**, -ή, -ό [μτγν.], **λεπτουργώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λεπτουργῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *λεπτουργής* < **λεπτο-Fεργής* (με σίγηση τού *-F-* και συναίρεση) < *λεπτο-* + *-Fεργής* < *(F)έργον*].

λεπτόφλουδος, -η, -ο αυτός που έχει λεπτή φλούδα ΑΝΤ. χοντρόφλουδος.

λεπτοφυής, -ής, -ές {λεπτοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λεπτοφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, λεπτοκαμωμένος ΑΝΤ. σωματώδης, χοντροκομμένος. — **λεπτοφυώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτο-* + *-φυής* < *φύω*, πβ. *αὐτο-φυής, εὐ-φυής*].

λέπτυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ενέργεια που απαιτείται για να γίνει κάποιος/κάτι λεπτός και το αποτέλεσμά της: ~ *μεταλλικής πλάκας* **2.** το αδυνάτισμα (βλ. λ. *λεπταίνω*).

λεπτύνω ρ. ▸ λεπταίνω

λέπυρο (το) {λεπύρ-ου | -ων} ΒΟΤ. ο φλοιός που περιβάλλει τον καρπό των σιτηρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λέπυρον* < θ. *λέπ-* (βλ. λ. *λεπ-τός, λέπ-ι*) τού αρχ. *λέπω* «αποφλοιώνω» + παραγ. επίθημα *-υρο-*].

λέρα (η) {λερών} (καθημ.) **1.** η βρομιά, η ακαθαρσία: *κάποιοι αλητοτουρίστες φορούσαν παντελόνια γεμάτα* ~ ΣΥΝ. ρύπος ΑΝΤ. καθαριότητα, πάστρα **2.** (συνεκδ.) η βρόμικη κηλίδα, ο λεκές **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο με κακή διαγωγή, πονηρός, απατεώνας: *μπλέχτηκε με μια* ~ *από τον Πειραιά* || *Πρόσεχέ τον αυτόν! Είναι* ~ ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, κακοήθης, χυδαίος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λερώνω* (υποχωρητ.)].

Λερναία Ύδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. νερόφιδο με εννιά κεφάλια, που ζούσε στη λίμνη Λέρνη και το οποίο σκότωσε ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας τον δεύτερο άθλο του **2.** (μετωνυμ.) για να δηλωθεί ότι ένα κακό έχει πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις, ώστε όσα πλήγματα και αν του καταφέρει κανείς, αυτό επανεμφανίζεται ισχυρό: *η διαφθορά αποτελεί τη* ~ *τού Δημοσίου· είναι ένα πολυκέφαλο τέρας που δύσκολα καταπολεμείται.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λερναῖος* < *Λέρνα*, αρχ. οικισμός τής ΝΔ. Αργολίδας, αγν. ετύμου. Η λ. *ὕδρα* (αρχ.) είχε τη σημ. «νερόφιδο» και προέρχεται από το αρχ. *ὕδωρ*].

λερός, -ή, -ό αυτός που είναι λερωμένος: ~ *πουκάμισο* / *σεντόνια* ΣΥΝ. ακάθαρτος, ρυπαρός, κηλιδωμένος ΑΝΤ. καθαρός, αρρύπαντος, παστρικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀλερός* «ακάθαρτος, νοθευμένος» (με αποβολή τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ὀλός* «μελάνι τής σουπιάς», από συμφυρμό των λ. *θολός* και *ὀρός* «υπόλειμμα γάλακτος». Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από *salos (I.E. *sal-), πβ. λατ. saliva «σάλιο», αρχ. γερμ. salo κ.ά.].

Λέρος (η) νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ τής Καλύμνου και τής Πάτμου. — **Λεριός** κ. (λόγ.) **Λέριος** (ο), **Λεριά** κ. (λόγ.) **Λέρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < μτγν. επίθ. *λερός*, που ίσως συνδ. με το αρχ. *λευρός* «λείος» (< **λεFαρ-ός*). Αν η ετυμολογία αυτή είναι ορθή, τότε ίσως αποδόθηκε στη Λέρο κατ' αντιδιαστολή προς τη γειτονική απόκρημνη Κάλυμνο].

λερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) ακάθαρτο, βρόμικο: *λέρωσε τη μπλούζα του με σάλτσα* || ~ *το πάτωμα* / *τους τοίχους* / *τα χέρια μου* / *τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω, ρυπαίνω, λεκιάζω ΑΝΤ. καθαρίζω· ΦΡ. **λερώνω τα χέρια μου** διαπράττω (κάτι) κακό, παράνομο, ανήθικο κ.λπ.: *δεν θα λερώσω εγώ τα χέρια μου κάνοντας παρανομίες»* || *λέρωσε τα χέρια του με το αίμα τού αδελφού του* (βλ. λ. αίμα) **2.** (μτφ.) σπιλώνω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), τον προσβάλλω ηθικά: *με το βαρύ παράπτωμά του λέρωσε το όνομα τής οικογένειάς του* || *μακριά απ' αυτό το πρόσωπο· όπου αγγίζει, λερώνει!* ΣΥΝ. ντροπιάζω, στιγματίζω ♦ **3.** (αμετβ.) λερώνομαι, βρομίζω: *τα ανοιχτόχρωμα ρούχα λερώνουν εύκολα* **4. λερώνει!** σε επιγραφές, για να προειδοποιείται το κοινό να μην αγγίζει μια βρόμικη ή φρεσκοβαμμένη επιφάνεια **5.** (μεσοπαθ. **λερώνομαι**) (για μωρό ή ηλικιωμένο) κάνω επάνω μου την ανάγκη μου, τα κάνω πάνω μου. — **λέρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λερός* (βλ.λ.)].

λεσβία (η) {λεσβιών} η ομοφυλόφιλη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Λέσβος*, από όπου πιστευόταν πως προέρχεται η γυναικεία ομοφυλοφιλία, καθώς και άλλες σεξουαλικές αποκλίσεις, μνημονευόμενες ήδη από τη μετακλασική εποχή].

λεσβιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λεσβίασα} (για γυναίκα) έχω ομοφυλοφιλικές σχέσεις.

λεσβιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Λέσβο ή τους Λεσβίους ● **2.** αυτός που σχετίζεται με τη γυναικεία ομοφυλοφιλία: ~ *έρωτας* / *σχέση.*

λεσβιασμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλία.

Λέσβος (η) **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους· αλλιώς *Μυτιλήνη* (βλ.λ.) **2. νομός Λέσβου** νομός τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί, τη Λήμνο και τον Άγιο Ευστράτιο με πρωτεύουσα τη Μυτιλήνη. — **Λέσβιος** (ο) [αρχ.], **Λεσβία** κ. (λόγ.) **Λεσβία** (η), **λεσβιακός**, -ή, -ό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως μαρτυρείται από την παρουσία στο νησί Πελασγών, καθώς και από την πληθώρα των αρχ. ονομασιών της: *Πελασγία, Μακαρία* «ευτυχής», *Ἱμερτή* «ποθητή» και *Λασία* «δασώδης»].

λέσι (το) {λεσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το πτώμα ζώου που αποσυντίθεται ΣΥΝ. ψοφίμι **2.** (συνεκδ.) η δυσοσμία, η βρόμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. leş < περσ. laš «πτώμα»].

Λεσόθο (το) {άκλ.} (αγγλ. Kingdom of Lesotho = Βασίλειο τού Λεσόθο) κράτος-θύλακος μέσα στη Ν. Αφρική με πρωτεύουσα τη Μασερού, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Σεσότο και νόμισμα το λότι (πληθ. μαλότι).
[ΕΤΥΜ. < γλ. σεσότο Lesotho, από το όνομα των αφρικανικών φυλών Sotho / Suthu (πληθ. Basutho), αγν. ετύμου, ίσως σημαίνουν απλώς «μαύροι, σκουρόχρωμοι»].

λέσχη (η) {λεσχών} **1.** ο χώρος συζητήσεων και ψυχαγωγίας ομάδας ατόμων τού ίδιου επαγγέλματος, τής ίδιας κοινωνικής τάξης, παρόμοιων ασχολιών και ενδιαφερόντων: *φοιτητική* / *ορειβατική* / *στρατιωτική* ~ || *τα μέλη τής* ~ || ~ *των φίλων τού θεάτρου* ΣΥΝ. εντευκτήριο, κλαμπ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που συχνάζουν στον χώρο αυτό: *όλη η* ~ *ήταν παρούσα* ● **3.** το κέντρο στο οποίο επιτρέπεται η χαρτοπαιξία: *έχασε τα λεφτά του σε μια* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπνωτήριο, αναπαυτήριο», < **λέχ-σκᾱ* (με πρόωθηση τής δασύτητας στη δεύτερη συλλαβή) < *λέχομαι* «ξαπλώνω, αναπαύομαι» (βλ. λ. *λεχώνα, λόχος*), που συνδ. με κελτ. lesc «οκνηρός, νωθρός», αρχ. γερμ. lëscan «σβήνω»].

λετρασέτ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** η τυποποιημένη σειρά αυτοκόλλητων γραμμάτων αλφαβήτου, που επικολλώνται σε χαρτί **2.** το σύστημα διαδοχικής επικολλήσεως γραμμάτων και συμβόλων από βιομηχανοποιημένα αυτοκόλλητα αλφάβητα σε φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lettre-set < lettre «γράμμα» (< λατ. littera) + set «σύνολο» (βλ. κ. *σετ*)].

λετρίνα (η) {λετρινών} ΤΥΠΟΓΡ. το αρχικό γράμμα ενός κειμένου μεγάλων διαστάσεων με διακοσμητική εμφάνιση.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lettrine < ιταλ. letterina, υποκ. τού lettera «γράμμα» < λατ. littera].

λετρισμός (ο) ο αντιλεξισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lettrisme (< lettre «γράμμα»)].

λετσαρία (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) **1.** βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *έχει μαζέψει στη ντουλάπα της όλη τη ~* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) πρόσωπα με βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *σ' αυτό το μαγαζί συχνάζει πολλή ~* ΣΥΝ. λέτσοι.
[ΕΤΥΜ. < *λέτσος* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

λέτσος (ο) **1.** πρόσωπο που έχει άσχημο ντύσιμο ή φορά βρόμικα ρούχα: *ντρεπόταν να εμφανιστεί μπροστά στους ξένους ανθρώπους σαν ~* ΣΥΝ. ατημέλητος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που είναι άξιο να το περιφρονήσει κανείς, να το θεωρήσει ως κάτι ασήμαντο ΣΥΝ. ρεμάλι, σκουπίδι **3.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο, που δεν διαθέτει λεπτούς τρόπους: *μ' αυτό τον ~ βρήκες να κάνεις παρέα;* ΣΥΝ. χοντράνθρωπος, αγενής, άξεστος, ακαλλιέργητος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lezzo «δυσωδία, κακοσμία» < olezzare «βρομώ, όζω» < μτγν. λατ. *olidiare < λατ. olidus «βρόμικος, κάκοσμος»].

Λεττονία (η) (λετ. Latvijas Republica = Δημοκρατία τής Λεττονίας) κράτος τής ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα τη Ρίγα, επίσημη γλώσσα τη Λεττονική και νόμισμα το λατ Λεττονίας. — **Λεττονός** (ο), **Λεττονή** (η), **λεττονικός**, -ή, -ό, **Λεττονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lettonie < λετ. Latvija, αγν. ετύμου, όπως και το εθνωνύμιο Lett «Λεττονός»].

λεύγα (η) {λευγών} (παλαιότ.) **1.** μέτρο μήκους που ισοδυναμεί περίπου με 4 χιλιόμετρα **2.** ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης ίση με 1/20 μιας μοίρας μεσημβρινού μήκους που ισοδυναμεί με 3 μίλια ή 5.556,5 μέτρα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. leuga, γαλατική μονάδα μήκους, ίση με χίλια πεντακόσια ρωμαϊκά βήματα].

λευΐτης (ο) {λευϊτών} **1.** Π.Δ. πρόσωπο που ανήκε στην εβραϊκή φυλή τού Λευΐ, η οποία ήταν αρμόδια για τα λατρευτικά καθήκοντα των Ισραηλιτών **2.** ο Ισραηλίτης ιερέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Λευΐ*, όνομα τού τρίτου γυιου τού Ιακώβ, στους απογόνους τού οποίου ανατέθηκαν ιερατικά καθήκοντα. < εβρ. Lewi «ένωση, προσκόλληση»].

λευϊτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λευΐτες **2. Λευϊτικό(ν)** (το) βιβλίο τής Π.Δ., το τρίτο βιβλίο τής Πεντατεύχου, το οποίο περιέχει τελετουργικές διατάξεις που αφορούν στο εβραϊκό ιερατείο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λευϊτικόν* < *λευΐτης* (βλ.λ.). Με αυτή την ονομασία προσδιόρισαν οι Εβδομήκοντα (στη μετάφραση τής Π.Δ.) το τρίτο βιβλίο τής Πεντατεύχου, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Waiyiqrá «και κάλεσε...» από τα πρώτα λόγια τού βιβλίου].

λεύκα (η) {λευκών} πολύ ψηλό φυλλοβόλο δέντρο με ωοειδή φύλλα, άνθη σε κρεμαστές ταξιανθίες ιούλων και καρπούς που αποτελούνται από σπέρματα καλυμμένα από λευκό βαμβακώδες χνούδι, με μαλακό ξύλο, που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, την ξυλουργική, τη χαρτοποιία κ.α.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεύκη*, θηλ. τού επιθ. *λευκός* (βλ.λ.), λόγω τού χρώματος τού δέντρου].

Λευκάδα (η) {-ας κ. -ος} **1.** νησί των Επτανήσων Β. τής Κεφαλλονιάς **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Λευκάδας)*. — **Λευκαδίτης** κ. (λόγ.) **Λευκάδιος** (ο), **Λευκαδίτισσα** κ. (λόγ.) **Λευκάδια** (η), **λευκαδίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λευκάς* / *Λευκαδία*, ίσως από τον γυιο τού Ικαρίου (πατέρα τής Πηνελόπης) *Λευκάδιο* ή, κατ' άλλη παράδοση, από το ακρωτήριο *Λευκάτα* (λόγω τού ότι ένας νεαρός ονόματι *Λευκάτας* πήδησε από εκεί στη θάλασσα, για να σωθεί από την καταδίωξη τού Απόλλωνα). Σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρόκειται για παράγωγο τού επιθ. *λευκός* ή τού αρχ. *λεύκη* «λεύκα»].

Λευκάδα – Αγία Μαύρα. Το αρχαίο τοπωνύμιο **Λευκάς** στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους (14ο αι.), ακολουθώντας τις περιπέτειες τού νησιού, ονομάστηκε και **Αγία Μαύρα** (από το λατ. αγιωνύμιο Santa Maura), ονομασία η οποία διατηρήθηκε μέχρι τον 19ο αιώνα. Ο λεξικογράφος Σκαρλάτος Βυζάντιος στο *Λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου* (α' έκδ. 1835, σ. λξ') παρατηρεί εξ αφορμής τής χρήσεως ξενικών τοπωνυμίων στην Ελλάδα: *«Εἰς τὸν ἐξοστρακισμὸν τούτων* [ενν. των ξενικών τοπωνυμίων, έχοντας αναφέρει ως παραδείγματα τα *Ναχιγές, Ιμλάκικα, Τζαφέρ-αγά, Δερβίσ-τσελεπή, Ζερμπίτσα, Ιμάμ-τσαούση*] *πρέπει νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν ἁγιωνύμων πόλεων καὶ χωρίων μας, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων κατήντησεν ἡ* ***Λευκὰς Ἁγία Μαύρα****, ὡς ἂν εἴπῃ τις ἡ μέρα νύκτα»*.

λευκάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λεύκασα} (λόγ.) δείχνω άσπρος: *τα νησιώτικα σπίτια λεύκαζαν από ασβέστη* ΣΥΝ. ασπρίζω. — **λεύκασμα** (το).

λευκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λεύκα-να, -νθηκα, -σμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) λευκό, του δίνω άσπρο χρώμα: *επισκέφθηκε τον οδοντίατρο, για να του λευκάνει τα δόντια* ‖ *λευκασμένο ρύζι* ΣΥΝ. ασπρίζω **2.** (για ρούχα) αφαιρώ τους ρύπους και δίνω λάμψη από καθαριότητα ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι λευκός, ασπρίζω: *λεύκαναν τα μαλλιά του*.

λευκάνθεμο (το) {λευκανθέμ-ου | -ων} είδος φυτών στο οποίο ανήκει η μαργαρίτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λευκάνθεμον* < *λευκ(ο)-* + *-άνθεμον* < *άνθος*, πβ. κ. *χρυσάνθεμο*].

λευκανθής, -ής, -ές [αρχ.] {λευκανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για φυτό) αυτός που έχει λευκά άνθη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λεύκανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία για την απόκτηση λευκού χρώματος: *η ~ των δοντιών* ΣΥΝ. άσπρισμα **2.** (για ρούχα) το καθάρισμα από τη βρομιά **3.** το σύνολο των χημικών κατεργασιών που αποσκοπούν στον αποχρωματισμό και στην απομάκρυνση ξένων υλών από προϊόντα τής κλωστοϋφαντουργίας και τής χαρτοποιίας: *~ βαμβακιού / λινού / μαλλιού / μεταξιού* **4.** ο αποχρωματισμός των λιπαρών ουσιών, που γίνεται για την εξασθένηση ή την εξαφάνιση τού φυσικού τους χρώματος.

λευκαντήριο (το) [1808] {λευκαντηρί-ου | -ων} εργαστήριο στο οποίο γίνεται λεύκανση ή αποχρωματισμός (νημάτων, χαρτιού, υφασμάτων).

λευκαντής [μτγν.] κ. **λευκαστής** (ο), **λευκάντρια** (η) {λευκαντριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που είναι ειδικό στο να λευκαίνει ή να αποχρωματίζει διάφορα προϊόντα **2.** η στερεή ή υγρή χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λεύκανση ή τον αποχρωματισμό νημάτων, χαρτιών και υφασμάτων.

λευκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λεύκανση: *~ τέχνη / εργαλείο / μηχανή* **2.** αυτός που επιφέρει λεύκανση, που είναι κατάλληλος για λεύκανση: *~ ουσίες / ύλες* **3. λευκαντικό** (το) η χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λεύκανση: *βάζω ~ στο πλυντήριο*.

Λευκά Όρη (τα) οροσειρά τής Δ. Κρήτης στον νομό Χανίων· αλλιώς *Μαδάρες* (οι).

λευκαρίτικος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από τα Λεύκαρα τής Κύπρου· κυρ. ως χαρακτηρισμός για τα παραδοσιακά κεντήματα ιδιαίτερης τεχνοτροπίας που γίνονται εκεί.
[ΕΤΥΜ. < τοπων. *Λεύκαρα* (με κατάλ. *-α* κατά τα ουδ.) < **λευκαρή* (μετακίνηση τόνου) < **λευκαορή* (με έκκρουση τού *-ο-*) < *Λευκά Όρη*].

λεύκασμα (το) ▸ λευκάζω

λευκαστής (ο) ▸ λευκαντής

λευκαυγής, -ής, -ές {λευκαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λευκαυγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει λευκό φως ή λευκή λάμψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκ(ο)-* + *-αυγής* < *αυγή*].

Λευκή (η) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη τού Ωκεανού και τής Τηθύος **2.** γυναικείο όνομα.

λεύκη (η) [αρχ.] {λευκών} **1.** η λεύκα • **2.** ΙΑΤΡ. δερματική νόσος που εκδηλώνεται με την εμφάνιση λευκών κηλίδων σε διάφορα σημεία τής επιδερμίδας.

λεύκινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο λεύκας: *~ έπιπλα / κατασκευές*.

Λευκίππη (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

Λεύκιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) γυιος τού Ξανθίου, απόγονος τού Βελλεροφόντη (β) αδελφός τού Τυνδάρεω, πατέρας των Λευκιππίδων (Ιλάειρας, Φοίβης, Αρσινόης) **2.** δάσκαλος τού Δημοκρίτου (5ος αι. π.Χ.), εισηγητής τής θεωρίας των ατόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λεύκιππος* (αντί τού αναμενομένου **Λεύχ-ιππος*, από ψιλωτικές διαλέκτους) < *λευκ(ο)-* + *ἵππος*].

λευκο- κ. **λευκό-** κ. **λευκ- / λευχ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι: **1.** κάτι/κάποιος έχει λευκό χρώμα: *λευκο-ντυμένος, λευκό-σαρκος, λευκ-ανθής* **2.** ΙΑΤΡ. κάτι σχετίζεται με τα λευκά αιμοσφαίρια: *λευχ-αιμία, λευκο-κύτταρο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λευκό-χρους, λευκ-ανθής*), που προέρχεται από το επίθ. *λευκός* και απαντά ως *λευχ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. αρχ. *λευχ-είμων*, λόγ. *λευχαιμία*)].

Λευκοθέα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα (βλ. λ. *Ινώ*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λευκός* + *θεά*].

λευκόθριξ (ο) {λευκότρ-ιχος | -ιχες, -ίχων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει άσπρα μαλλιά: *~ γέροντας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκο-* + *θρίξ* (> *τρίχα*)].

λευκοκυτταρικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα λευκοκύτταρα ή ανήκει σε αυτά **2. *λευκοκυτταρικός τύπος*** η εκατοστιαία αναλογία των διαφόρων ειδών λευκών αιμοσφαιρίων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucocytaire].

λευκοκύτταρο (το) [1896] {λευκοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο, που καταπολεμά μολύνσεις, τραυματισμούς, παράσιτα και μολυσματικές ιώσεις.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. leucocyte < leuco- (< *λευκός*) + -cyte (< *κύτος*)].

λευκοκυτταρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. ο σχηματισμός λευκών αιμοσφαιρίων.

λευκοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αύξηση τού αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. leucocytose (βλ. κ. *λευκοκύτταρο*)].

λευκοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος στα λευκά.

λευκοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μείωση τού αριθμού των λευκοκυττάρων στο αίμα κάτω από το φυσιολογικό όριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucopénie].

λευκοπλάστης (ο) {λευκοπλαστών} ΦΑΡΜ. η κολλητική ταινία, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση επιδέσμου πάνω στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. leucoplast].

λευκοπύρωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} θέρμανση (πύρωση) ενός σώματος -συνήθως μετάλλου- σε αρκετά υψηλή θερμοκρασία, ώστε αυτό να εκπέμπει λευκό φως: *το μεταλλικό σύρμα στους λαμπτήρες πυρακτώσεως, όταν διαρρέεται από ρεύμα, λευκοπυρώνεται, δηλ. αυξάνει τόσο η θερμοκρασία του ώστε να εκπέμπει λευκό φως*.

λευκόρροια (η) [1839] {λευκορροιών} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική ροή

λευκού εκκρίματος, χωρίς αίμα, από το γεννητικό σύστημα τής γυναίκας. — **λευκορροϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *λευκο-* + *-ρροια* < *ρέω*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucorrhée].

Λευκορωσία (η) (λευκορωσ. Respublika Belarus = Δημοκρατία τής Λευκορωσίας) κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μινσκ, επίσημη γλώσσα τη Λευκορωσική και νόμισμα το λευκορωσικό ρούβλι. — **Λευκορώσος** (ο), **Λευκορωσίδα** (η), **λευκορωσικός**, -ή, -ό. **Λευκορωσικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λευκορωσ. Belarus. Εκφράζονται διάφορες απόψεις σχετικά με την ονομασία, αλλά είναι πιθ. να χρησιμοποιήθηκε απλώς κατ' αντιδιαστολή προς τη «Μαύρη Ρωσία», γειτονική περιοχή, τμήμα τής Ρωσικής Ομοσπονδίας].

λευκός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού χιονιού, τού γάλακτος: *~ σεντόνι / πουκάμισο / μαλλιά / άλογο / περιστέρι / καρχαρίας / άρτος* || *τα ~ κουνέλια / ποντίκια χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα* ΣΥΝ. άσπρος ΑΝΤ. μαύρος· ΦΡ. (α) **λευκό κρασί / λευκός οίνος** το κρασί με κιτρινωπό χρώμα κατ' αντιδιαστολή προς το ροζέ και το κόκκινο (β) **λευκή σημαία** οποιοδήποτε άσπρο πανί χρησιμοποιείται σαν σημαία, για να δηλώσει ότι αυτός που τη φέρει παραδίδεται ή δεν έχει επιθετικούς σκοπούς (π.χ. ότι έρχεται για διαπραγμάτευση): *υψώνω ~* (γ) (μτφ.) **λευκός θάνατος** η ηρωίνη, γενικότ. τα ναρκωτικά: *θύματα τού ~* (δ) **λευκή ψήφος** (*λευκή ψήφος*, Λουκιανός) (i) η ψήφος που αντιστοιχεί σε ψηφοδέλτιο πάνω στο οποίο δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη και με την οποία δεν εκφράζεται προτίμηση σε κανέναν από τους υποψηφίους μιας εκλογικής αναμέτρησης (πβ. λ. *άκυρος*) (ii) (σε δικαστήριο) η αθωωτική ψήφος (ε) **λευκός γάμος** βλ. λ. *γάμος* (στ) **λευκή απεργία** μέθοδος διαμαρτυρίας των εργαζομένων, κατά την οποία προσέρχονται στην εργασία τους, χωρίς όμως να παράγουν έργο (ζ) ΠΟΛΙΤ. **Λευκή Βίβλος** βλ. λ. *Βίβλος* (η) **λευκή κόλλα** η κόλλα (σελίδες) εξετάσεων, στην οποία ο εξεταζόμενος δεν έχει απαντήσει σε κανένα από τα ερωτήματα: *δίνω ~* (θ) **εν λευκώ** με πλήρη ελευθερία κινήσεων για λογαριασμό (κάποιου): *τον εξουσιοδότησαν να διαπραγματευθεί ~ την πώληση τής εταιρείας* (ι) **Λευκός Οίκος** η κατοικία τού προέδρου των Η.Π.Α. και συνεκδ. ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως πολιτικός φορέας τής κυβερνητικής εξουσίας: *οι αποφάσεις τού ~* (ια) **λευκό φως** το φως που αντιστοιχεί σε όλες τις ακτίνες τού ορατού φάσματος (ιβ) **λευκές νύχτες** οι φωτεινές νύχτες τού καλοκαιριού στις χώρες τού αρκτικού κύκλου: *οι ~ τής Αγίας Πετρούπολης* (ιγ) **λευκή ισοπαλία** βλ. λ. *ισοπαλία* (ιδ) **λευκός χρυσός** κράμα χρυσού αργυρόλευκου χρώματος, που χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία (ιε) **λευκά είδη** υφασμάτινα είδη για οικιακή χρήση (πετσέτες, τραπεζομάντηλα, σεντόνια κ.λπ.) (ιστ) **Λευκός Πύργος** κυκλικός πύργος, ιστορικό μνημείο και σύμβολο τής Θεσσαλονίκης, χτισμένο μετά την άλωση τής πόλης από τους Τούρκους το 1430 **2.** (μτφ.) αυτός που δεν βαρύνεται με νομικά ή ηθικά παραπτώματα: *~ παρελθόν / ποινικό μητρώο* ΣΥΝ. αγνός, άσπιλος, αθώος· ΦΡ. **λευκή μαγεία** η μαγεία που επικαλείται δυνάμεις τού καλού ή αποσκοπεί στο καλό κάποιου ΑΝΤ. μαύρη μαγεία **3.** (για πρόσ.) αυτός που ανήκει στην ανθρώπινη φυλή που έχει ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα· κυρ. ως ουσ. κατ' αντιδιαστολή προς τους μαύρους, τους ερυθρόδερμους, τους Ασιάτες τής Άπω Ανατολής («κίτρινους»), τους μελαμψούς κ.λπ.: *στη Ν. Αφρική κυβερνούσε η ~ μειοψηφία* || (συνεκδ.) *~ επιδερμίδα* || (ως ουσ.) *το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων είχε επιβάλει προνομιακή μεταχείριση για τους ~* || (ως επίθ.) *«τι έχουν να χωρίσουνε λευκοί και νέγροι εργάτες»* (Γ. Νεγρεπόντης) || *«στις ΗΠΑ, μαύροι, ισπανόφωνοι, άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες πολεμούν εναντίον εκείνου που αποκαλούν "κυριαρχία τού ~ άνδρα"»* (εφημ.) ΑΝΤ. έγχρωμος· ΦΡ. (συνεκδ.) **εμπόριο λευκής σαρκός** βλ. λ. *εμπόριο* **4. λευκό** (το) (α) το ίδιο το χρώμα τού χιονιού, τού γάλακτος: *το ~ συμβολίζει την αγνότητα* ΣΥΝ. άσπρο (β) η λευκή ψήφος (βλ. παραπάνω, ΦΡ.): *στις εκλογές θα ρίξω / θα ψηφίσω ~* **5. λευκά** (τα) τα ασπρόρουχα (βλ.λ.): *σε ποια θερμοκρασία πλένεις τα ~;* **6.** ΦΥΣΙΟΛ. **λευκό αιμοσφαίριο** το λευκοκύτταρο (βλ.λ.) • **7.** ΑΣΤΡΟΝ. **λευκός νάνος** τελικό στάδιο αστέρα μικρής μάζας· οι αστέρες αυτοί είναι αμυδροί, με μάζα 0,5 τής ηλιακής και διάμετρο 0,5-4 τής διαμέτρου τής Γης • **8.** ΙΣΤ. **Λευκοί** (οι) κ. **Λευκός Στρατός** ο στρατός που συγκροτήθηκε μετά την έκρηξη τής Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία από αξιωματικούς πιστούς στο τσαρικό καθεστώς και ο οποίος ηττήθηκε από τον Κόκκινο Στρατό στον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-u-ko) < Ι.Ε. *leuk- «φωτεινός, λαμπρός», πβ. σανσκρ. rocá- «λαμπρός», λατ. lux «φως» (> ισπ. luz), lumen «λυχνάρι» (> γαλλ. lumière «φως»), αρχ. γερμ. lōh «ξέφωτο», λατ. luna «σελήνη» (< *leuk-sna) κ.ά. Ομόρρ. *λύχ-νος* (< *luk-sno-). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λευκή σημαία* (< αγγλ. white flag), *λευκή κόλλα* (< γαλλ. feuille blanche), *λευκός γάμος* (< γαλλ. mariage blanc), *εν λευκώ* (< γαλλ. (donner) carte blanche), *Λευκός Οίκος* (< αγγλ. White House), *λευκός νάνος* (< αγγλ. white dwarf) κ.ά.].

λευκοσίδηρος (ο) [1870] {λευκοσιδήρ-ου | -ων, -ους} το λεπτό έλασμα από μαλακό χάλυβα, που έχει επιστρωθεί με κασσίτερο ΣΥΝ. τενεκές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fer blanc].

λευκότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι λευκό, άσπρο: *η ~ τού χιονιού / των ρούχων* **2.** (μτφ.) η αγνότητα: *η ~ τής ψυχής*.

λευκόφαιος, -ος, -ον [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει σταχτί χρώμα· ΦΡ. **λευκόφαιος παγετός** ο πάγος που επικάθηται σε επιφάνεια αντικειμένων εκτεθειμένων στον ελεύθερο αέρα (λ.χ. στο γρασσίδι, στα φύλλα των δέντρων κ.λπ.).

λευκοφόρος, -ος/-α, -ο [μτγν.] αυτός που είναι ντυμένος στα άσπρα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος.

λευκοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λευκοφορείς... | λευκοφόρε-σα, -μένος} φορώ λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορώ. (λόγ.) λευχειμονώ ΑΝΤ. μαυροφορώ.

λευκόχρους, -ους, -ουν {λευκόχρο-ος | -οες, -όων} (λόγ.) αυτός που έχει λευκό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκο-* + *-χρους* < *χροιά*].

λευκόχρυσος (ο) [μτγν.] ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pt) που ανήκει στα ευγενή μέταλλα και χρησιμοποιείται ως καταλύτης καθώς και στη φαρμακευτική και την κοσμηματοποιία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

λεύκωμα (το) {λευκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τετράδιο στο οποίο γράφουν αναμνηστικά ποιήματα, σκέψεις και γνωμικά οι φίλοι τού κατόχου του • **2.** το βιβλίο στο οποίο συγκεντρώνονται φωτογραφίες, εικόνες τόπων ή προσώπων, γραμματόσημα κ.ά.: *~ με νησιωτικά τοπία* || *ιστορικό και μουσικό ~ των τελευταίων δεκαετιών* ΣΥΝ. άλμπουμ • **3.** ΙΑΤΡ. η λευκή κηλίδα που σχηματίζεται στον κερατοειδή τού ματιού από τραυματισμό ή παθολογική αιτία • **4.** ΧΗΜ. πρωτεΐνη με διατροφική αξία **5.** (ειδικότ.) το ασπράδι τού αβγού • **6.** η παρουσία λευκωματίνης στα ούρα (βλ. λ. *λευκωματουρία*). — **λευκωματικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκώ (-όω)* < *λευκός*. Για τη σημ. «τετράδιο» βλ. λ. *άλμπουμ*].

λευκωματίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατοδιαλυτή πρωτεΐνη ζωικής προέλευσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albumine].

λευκωματοειδής, -ής, -ές [1861] {λευκωματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στη σύστασή του με πρωτεΐνη (αζωτούχο κυτταρική ουσία).

λευκωματουρία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση λευκωματίνης στα ούρα, σύμπτωμα νεφρικών διαταραχών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albuminurie (νόθο σύνθ.)].

λευκωματούχος, -ος/-α, -ο [1884] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: *~ ουσίες / τροφές*. Επίσης **λευκωματώδης**, -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albumineux].

Λευκωσία (η) η πρωτεύουσα τής Κύπρου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο για την πόλη που βρισκόταν στο αρχ. ελληνικό βασίλειο τής Λήδρας. Σύμφωνα με την παράδοση, η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Λεῦκο*, γυιο τού βασιλιά τής Αιγύπτου Πτολεμαίου Α', ο οποίος την ανακαίνισε. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται στην επιγραφή *λευκή οὐσία* (με αναφορά σε κτηματική περιουσία έτοιμη για θερισμό). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ονομ. *Λευκουσία* απαντά ήδη από τον 6ο αι. μ.Χ. Ο τ. Nicosia, με τον οποίο είναι διεθνώς γνωστή η πόλη, οφείλεται σε παρετυμολογία προς τη λ. *νίκη*].

Λευτέρης (ο) → Ελευθέριος

λευτεριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.-εκφραστ.) η ελευθερία· ΦΡ. **καλή λευτεριά!** ευχή σε έγκυο γυναίκα, για να γεννήσει καλά.

λεύτερος, -η, -ο [μεσν.] ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*, *βρίσκω*, *ελεύθερος*, *συγκοπή*.

λευτέρωμα (το) η απελευθέρωση.

λευτερώνω ρ. → ελευθερώνω

λευχαιμία (η) [1879] {λευχαιμιών} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την υπερβολική αύξηση τού αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων και που εκδηλώνεται με διόγκωση τού σπλήνα και τού ήπατος, αναιμία, αδυναμία και σοβαρή κατάπτωση τού οργανισμού, οδηγώντας τελικά στον θάνατο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλυκαιμία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucémie < leuc- (< *λευκός*) + -émie (< *αίμα*)].

λευχαιμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στη λευχαιμία **2.** αυτός που πάσχει από λευχαιμία.

λευχειμονώ ρ. αμετβ. {λευχειμονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) φορώ λευκά ρούχα ΣΥΝ. ασπροφορώ ΑΝΤ. μελανειμονώ, μαυροφορώ, πενθηφορώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λευχειμονῶ (-έω)* < *λευχ-* (< *λευκ(ο)-*) + *-ειμονῶ* < *εἷμα* «ένδυμα» < **Fέσ-μα* < *ἕννυμι* «ντύνω, ενδύω» (< **Fέσ-νυ-μι*)].

λευχείμων (ο/η) {λευχείμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) πρόσωπο που φορά λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λευχειμονῶ* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

λεφούσι (το) ασύντακτο πλήθος: *τούρκικο ~* || (μτφ.) *~ οι ακρίδες*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. Η άποψη περί τουρκικής προελ. τής λ. δεν επιβεβαιώνεται].

λεφτά κ. **λεπτά** (τα) τα χρήματα ή η χρηματική περιουσία: *είχε πολλά ~* || *βγάζω / κερδίζω ~* || *έδωσαν ένα σωρό ~ για βιβλία* || *τον παντρεύτηκε για τα ~ του* || *πετούσε τα ~ του σε ανούσιες διασκεδάσεις* || *σκορπίζει τα ~ του δεξιά κι αριστερά* || *αυτή η δουλειά έχει εύκολα και σίγουρα ~* || *τα ~ του πάνε όλα στα νοίκια και τα καθημερινά έξοδα*· ΦΡ. (α) **λεφτά με (την) ουρά / με την οκά / με το τσουβάλι / με τη σέσουλα / με το καντάρι** κ. **τρελά λεφτά** πάρα πολλά χρήματα: *βγάζω ~* (β) **πιάνουν τόπο τα λεφτά μου** αξιοποιούνται, χρησιμοποιούνται σωστά τα χρήματά μου (γ) **κάνω λεφτά** αποκτώ περιουσία, πλουτίζω: *έκανε λεφτά στην Αμερική* (δ) **τα λεφτά πάνε στα λεφτά** για περιπτώσεις στις οποίες ένας πλούσιος κερδίζει (από τύχη) ακόμη περισσότερα ή όταν δύο πλούσιες οικογένειες ενώνουν τις περιουσίες τους (λ.χ. με γάμο των παιδιών τους) (ε) **πετάω / σκορπίζω λεφτά στον αέρα** ξοδεύω λεφτά άσκοπα, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα (στ) **πεταμένα λεφτά** για ακριβή αγορά προϊόντος, το οποίο δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τού αγοραστή: *όλα αυτά που πήρες είναι ~· σε μερικούς μήνες θα θέλουν επισκευή* (ζ) **(τώρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!** ως σχόλιο όταν βρεθεί κάποιος σε δύσκολη κατάσταση ή σε μεγάλη αμηχανία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπτόν* (ενν. *νόμισμα*). βλ. λ. *λεπτός*].

λεφτάς (ο) {λεφτάδες}. **λεφτού** (η) {λεφτούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, (λαϊκ.) παραλής ΑΝΤ. φτωχαδάκι, μπατίρης.

λεφτοκάρυ (το) [μεσν.] {λαϊκ.} ο καρπός τής λεπτοκαρυάς, το φουντούκι.

λεφτοκαρυά (η) → λεπτοκαρυά

λεφτουδάκια (τα) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) μικροποσά που έχουν εξοικονομηθεί με κόπο: *είχε κάποια ~ στην άκρη για τις έκτακτες ανάγκες τής οικογένειάς του.* Επίσης **λεφτούλια** κ. **λεφτάκια**.
[ΕΤΥΜ. < *λεφτά* + υποκ. επίθημα *-ουδάκια*].

λέχθηκα ρ. → λέγω

λεχούδι (το) {λεχουδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το νεογέννητο βρέφος.
[ΕΤΥΜ. < *λεχώ* (βλ. λ. *λεχώνα*) + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

λεχρίτης (ο) {λεχριτών}, **λεχρίτισσα** (η) {δύσχρ. λεχριτισσών} (υβριστ.) **1.** πρόσωπο τιποτένιο, ανήθικο ΣΥΝ. παλιάνθρωπος **2.** πρόσωπο που προκαλεί αηδία, βρομιάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέχριος* «λοξός, ανάποδος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **λέκ-σ-ρ-ιος*, που ίσως συνδ. με το επίθ. *λοξός* ή με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *λεκροί, λικροί· οἱ ὄζοι τῶν ἐλαφείων κεράτων*].

λεχώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που έχει πρόσφατα γεννήσει και πρέπει να παραμείνει στο κρεβάτι ή, σύμφωνα με λαϊκές αντιλήψεις, κλεισμένη στο σπίτι για σαράντα ημέρες **2.** (μτφ.) άνθρωπος οκνηρός, ξαπλωμένος στο κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεχώ* < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» < I.E. *legh- «τίθεμαι, κείμαι», πβ. αρχ. σλαβ. lože «κλίνη», βουλγ. lože «κρεβάτι», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γοτθ. ligan «ξαπλώνω», γερμ. liegen, αγγλ. lie κ.ά. Ομόρρ. *λέκ-τρο(ν)* «κρεβάτι», *λόχ-ος, λόχ-μη, λοχ-εία* κ.ά.].

λεχωνιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περίοδος των σαράντα ημερών που ακολουθεί τον τοκετό· η λοχεία (βλ.λ.).

λέω ρ. → λέγω

Λεωκράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο εξουσιαστής τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-κράτης* < *κράτος*].

Λέων (ο) {Λέοντ-ος, -α} **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαίας Ελλάδας, αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής, καθώς και Βυζαντινών αυτοκρατόρων (*~ ΣΤ' ο Σοφός*) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το πέμπτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο μεταξύ 27/7-22/8. **4.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* (βλ.λ.)].

λέων (ο) {λέ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} (λόγ.) **1.** το αρσενικό λιοντάρι· ΦΡ. (α) ***εξ όνυχος τον λέοντα*** βλ. λ. *όνυχας* (β) ***η μερίδα τού λέοντος*** το μεγαλύτερο μερίδιο: *πήρε τη ~ από την κληρονομιά τού θείου του* (γ) ***λάκκος των λεόντων*** βλ. λ. *λάκκος* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για τη σωματική του δύναμη και τη γενναιότητά του ΣΥΝ. ανδρείος, άφοβος, τολμηρός· ΦΡ. ***ένας αλλά λέων*** (*ἕνα ἀλλὰ λέοντα*, Αίσωπος) για πρόσωπο που, αν και είναι μόνο του, αντιμετωπίζει με επιτυχία τις δύσκολες καταστάσεις **3.** ***θαλάσσιος λέων*** φώκια με χαυλιόδοντες, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και έχει την ικανότητα να κινείται και στη στεριά. Επίσης **λέοντας** [μεσν.]. (Βλ. κ. λ. *λέαινα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο re-wo «Λέων») < **λέϝοντ-*, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με σημιτ. όρους, πβ. εβρ. lāvi, ακκαδ. labbu, αιγυπτ. labu, πράγμα που παραμένει αναπόδεικτο, ενώ η ετυμολόγηση βάσει τού σανσκρ. rauti, rurāti «βρυχώμαι» δεν ευσταθεί. Μέσω τού λατ. leo η λ. πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. lion, γερμ. Löwe, ρωσ. lev κ.ά. Στον μύθο τού Αισώπου *Λέαινα καὶ ἀλώπηξ* αναφέρονται τα εξής: *Λέαινα ὀνειδιζομένη ὑπὸ ἀλώπεκος ἐπὶ τῷ διὰ παντὸς ἕνα τίκτειν· ἕνα, ἔφη, ἀλλὰ λέοντα.* Η φρ. *μερίδα τού λέοντος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la part du lion].

Λεωνίδας (ο) **1.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Σπάρτης με γνωστότερο τον Λεωνίδα Α' (508-480 π.Χ.), που πολέμησε κατά των Περσών επί κεφαλής των τριακοσίων Σπαρτιατών και έπεσε στη μάχη των Θερμοπυλών (480 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* (βλ.λ.)].

Λεωσθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Λαμιακό Πόλεμο (323-322 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το σθένος τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-σθένης* < *σθένος* (πβ. κ. *Δημο-σθένης*)].

λεωφορειατζής (ο) {λεωφορειατζήδες} (λαϊκ.-προφορ.) οδηγός λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφορείο* + *-ατζής*, κατά τα *φορτηγατζής, μπετατζής* κ.τ.ό.].

λεωφορείο (το) [1863] μεγάλο αυτοκίνητο με πολλές θέσεις για επιβάτες, που χρησιμοποιείται ως μέσο μαζικής μεταφοράς εκτελώντας συγκεκριμένα δρομολόγια μέσα στην πόλη (*αστικό ~*) ή από πόλη σε πόλη (*υπεραστικό ~*) σε τακτά, κατά κανόνα, χρονικά διαστήματα (πβ. λ. *πούλμαν*): *σχολικό ~* || *ηλεκτροκίνητο ~* (το τρόλεϊ) || *σταθμός υπεραστικών ~*· ΦΡ. (α) ***πράσινο λεωφορείο*** λεωφορείο που συνδέει τον Πειραιά με την Αθήνα αλλά και γύρω περιοχές: *απεργούν οι εργαζόμενοι στον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο και στα ~* (β) ***υποαστικό λεωφορείο*** μικρό ευέλικτο λεωφορείο μικρής χωρητικότητας, που εκτελεί δρομολόγια στο κέντρο των πόλεων· αλλιώς *μινιμπάς* (γ) ***διαστημικό λεωφορείο*** διαστημικό όχημα, το σχήμα τού οποίου είναι όμοιο με τού αεροπλάνου, ώστε να μπορεί να προσγειωθεί σε κανονικό διάδρομο προσγειώσεως και να πετάξει στην ατμόσφαιρα, ενώ κατά τη φάση τής εκκίνησης συνδέεται εξωτερικά με δεξαμενή καυσίμων πυραύλων και δύο πρόσθετους βοηθητικούς πυραύλους που μπορούν να ξαναχρησιμοποιηθούν· χρησιμοποιείται δε ως μεταφορικό μέσο για τη σύνδεση τής Γης με διαστημικό σταθμό. — (υποκ.) **λεωφορειάκι** (το), (μεγεθ.) **λεωφορειάρα** (η), **λεωφορειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφόρος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. bus, συγκεκομμένος τ. τού λατ. omnibus «για όλους», δοτ. πληθ. τού επιθ. omnis «όλος»].

λεωφορειόδρομος (ο) {λεωφορειοδρόμ-ου | -ων, -ους} τμήμα δρόμου που προορίζεται αποκλειστικά για την κίνηση των λεωφορείων.

λεωφορειούχος (ο/η) ιδιοκτήτης λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφορείο* + *-ούχος* < *έχω*].

λεωφόρος (η) ο φαρδύς δρόμος ταχείας κυκλοφορίας οχημάτων, που συνδέει το κέντρο πόλεως με τα προάστιά της ή τα περίχωρα μεταξύ τους· ΦΡ. ***λεωφόροι τής πληροφορικής*** βλ. λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαοφόρος* / *λεωφόρος* < *λαο-* / *λεω-* (< *λαός* / *λεώς*) + *-φόρος* < *φέρω*].

Λεωχάρης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος γλύπτης (4ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «η χαρά τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-χάρης* < *-χαρής* (με αναβιβασμό τόνου) < **χάρος (τό)* < ρ. *χαίρω*].

ληγμένος, -η, -ο αυτός που έχει λήξει· (συνηθέστ. για προϊόν) αυτό τού οποίου έχει περάσει η ημερομηνία λήξεως: *~ χυμός / κονσέρβα / γάλα*.

λήγουσα (η) {ληγουσών} η τελευταία συλλαβή μιας λέξης.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα τού αρχ. *λήγω*].

λήγω ρ. αμετβ. {έληξα, ληγμένος} **1.** λαμβάνω τέλος, τερματίζομαι: *η προθεσμία λήγει σε πέντε μέρες* || *ο αγώνας μόλις έληξε* ΣΥΝ. τελειώνω **2.** καταλήγω, έχω ως τελευταίο μου στοιχείο: *τα περισσότερα θηλυκά ονόματα λήγουν σε -α και -η.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **(σ)λήγ-ω*, εκτεταμ. βαθμ. τού I.E. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σανσκρ. ślakṣṇá- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lâche), αρχ. σκανδ. slōkr «περιπλανώμαι άσκοπα» (> σουηδ. slōk), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός – αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός* (βλ.λ.), *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λαγών (-όνα), λήξ-ις (-η)* κ.ά.].

Λήδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μητέρα τής ωραίας Ελένης, τού Κάστορα και τού Πολυδεύκη από την ένωσή της με τον Δία, ο οποίος την είχε πλησιάσει με μορφή κύκνου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < λυδ. lada «γυναίκα, σύζυγος»].

λήζινγκ (το) → λίζινγκ

ληθαργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον λήθαργο.

λήθαργος (ο) {ληθάργ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΑΤΡ. ο πολύ βαθύς και συνεχής ύπνος, η κατάσταση νάρκης: *πέφτω σε ~* **2.** (μτφ.) κατάσταση πλήρους αδράνειας, απραξίας: *σε ~ η κυβέρνηση: καμία απολύτως αντίδραση στις εξωτερικές πιέσεις* || *στο δεύτερο ημίχρονο ο παίκτης ξύπνησε από τον ~ και πέτυχε δύο γκολ* **3.** ΒΟΤ. το στάδιο μη βλαστικότητας που παρατηρείται στα σπέρματα των περισσότερων φυτών, κατά το οποίο ανασταλλονται οι διαδικασίες τής αύξησης και τής ανάπτυξης ή δεν παρατηρείται βλάστηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ληθ-* (< *λήθη*) + *ἀργός*, οπότε το σύνθετο θα προσδιόριζε αρχικά τον επιλήσμονα, εκείνον που ξεχνά να πράξει κάτι].

λήθη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχνά κανείς (κάποιον/κάτι): *το όνομά του έπεσε σε ~* (ξεχάστηκε) || *~ στο παρελθόν* ΣΥΝ. λησμοσύνη, λησμονιά ΑΝΤ. μνήμη, θύμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *λανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον*). Βλ. κ. *λανθάνω*].

ληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στο τέλος: *~ σύμφωνο μιας λέξης* ΣΥΝ. καταληκτικός, τελικός ΑΝΤ. αρκτικός.

λήκυθος (η) {ληκύθ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το μικρού ή μεσαίου μεγέθους αγγείο, στο οποίο τοποθετούσαν κατά την αρχαιότητα λάδι, αρωματικά έλαια ή προσφορές για τους νεκρούς: *λευκές / μαρμάρινες ~* || *~ με γραπτές / ανάγλυφες παραστάσεις* **2.** ΦΥΣ. φιαλίδιο με το οποίο γίνεται η μέτρηση τής πυκνότητας σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

λημέρι (το) {λημερ-ιού | -ιών} **1.** το κρησφύγετο των αρματολών και των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: *«την πήραν και την πήγανε στα κλέφτικα ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (γενικότ.) ο τόπος που χρησιμοποιεί κανείς ως κρησφύγετο ΣΥΝ. άντρο **3.** η φωλιά άγριων ζώων **4.** ***λημέρια*** (τα) (καθημ.-μτφ.) το μέρος στο οποίο συχνάζει κανείς: *πώς και πέρασες απ' τα ~ μας;* || *ξαναγυρίζω στα παλιά μου ~* ΣΥΝ. στέκι.
[ΕΤΥΜ. < *ολημερίζω* (υποχωρητ.) «περνώ όλη την ημέρα» < μτγν. *ολήμερος* < *ὁλ(ο)-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

λημεριάζω ρ. αμετβ. {λημέριασ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ζω σε συγκεκριμένο τόπο, τον οποίο έχω για κρησφύγετο **2.** (καθημ.) περνώ την ώρα μου, συχνάζω (σε συγκεκριμένο τόπο).

λήμη (η) {λημών} το λιπώδες έκκριμα των βλεφάρων, που συγκεντρώνεται στον κανθό τού ματιού ΣΥΝ. τσίμπλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το αλβ. llom «κατακάθι» δεν ευσταθεί μορφολογικώς, ενώ η αναγωγή σε λατ. lāma «έλος, τέλμα» και λιθ. lomas «κοίλωμα, λάκκος» παρουσιάζει και σημασιολογικά προβλήματα].

λήμμα (το) {λήμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) κάθε λέξη που περιλαμβάνεται και σχολιάζεται μέσα σε ένα λεξικό· εμφανίζεται με τον βασικό της τύπο (ονομαστική ενικού για ουσιαστικά, α' πρόσ. ενικού οριστικής ενεργητικού ενεστ. για ρήματα κ.ο.κ.) και εξαίρεται συνήθως με έντονα (μαύρα) γράμματα: *ο πλούτος των ~ ενός λεξικού* (β) το σύνολο των πληροφοριών που δίνονται για μία λέξη σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: *τη φράση «ανοιχτό μυαλό» θα τη βρεις στο ~ «ανοιχτός»* || *πλήρες / πενιχρό / σύντομο / εκτενές ~* • **2.** ΜΑΘ.-ΦΙΛΟΣ. η αποδεδειγμένη πρόταση που χρησιμοποιείται για την απόδειξη μιας άλλης (θεωρήματος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, ομόηχα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆμμα* < **λῆβ-μα* < *λαμβάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*)].
λημματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή και η ανάπτυξη των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας. — **λημματογραφώ** ρ. {-είς...}.
λημματολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή και η τοποθέτηση σε σειρά λημμάτων (λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας). -- **λημματολογώ** ρ. {-είς...}.
λημματολόγιο (το) {λημματολογί-ου | -ων} ο κατάλογος των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας: *πλούσιο / περιορισμένο / εμπλουτισμένο ~*.
λημματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή μιας λέξης και η ένταξή της ως λήμματος σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια. — **λημματοποιώ** ρ. {-είς...}.
Λήμνος (η) νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Θάσου και τής Σαμοθράκης. — **Λημνιός** κ. (λόγ.) **Λήμνιος** [αρχ.] (ο), **Λημνιά** κ. (λόγ.) **Λήμνια** κ. **Λημνία** (η), **λημνιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **λημνιακός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λῆμνος*, αγν. ετύμου, πιθ. φοιν. προελ. με τη σημ. «λευκή» (πβ. εβρ. lawan, βλ. κ. *Λίβανος*), εξαιτίας τής όψης των ηφαιστειακών βράχων τής νήσου].
ληνός (ο) η μικρή δεξαμενή, μέσα στην οποία πατιούνται τα σταφύλια, για να βγει ο μούστος ΣΥΝ. πατητήρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με γοτθ. *lōna «τέλμα» και με τα συνώνυμα προβηγκ. lona και αρχ. σκανδ. lōn δεν είναι πειστική].
λήξας, -ασα, -αν (λόγ.) αυτός που έχει τελειώσει, έχει λήξει: *το επεισόδιο θεωρείται λῆξαν || η παρεξήγηση θεωρείται λήξασα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεργ. αορ. τού αρχ. *λήγω*].
λήξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** το χρονικό σημείο στο οποίο τελειώνει ή παύει να ισχύει κάτι: *πλησιάζει η ~ τής θητείας τού προέδρου τής Βουλής || ο διαιτητής σφύριξε τη ~ τού αγώνα || η ~ τού συνεδρίου / τού πολέμου* **2.** η παύση, ο τερματισμός μιας ενέργειας: *η ~ τού διαβατηρίου / τού δικαιώματος αλλαγής ενός προϊόντος*· ΦΡ. ***ημερομηνία λήξεως*** βλ. λ. *ημερομηνία*.
ληξιαρχείο (το) [μτγν.] η υπηρεσία δήμου ή κοινότητας, η οποία καταχωρίζει σε ειδικά βιβλία γεγονότα που σχετίζονται με την αστική κατάσταση των πολιτών, όπως γεννήσεις, βαπτίσεις, γάμους, θανάτους και εκδίδει ληξιαρχικές πράξεις.
ληξιαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] ο σχετικός με το ληξιαρχείο ή τον ληξίαρχο: *~ βιβλίο* (στο οποίο καταχωρίζονται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.) / *πράξη* (έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.).
ληξίαρχος (ο/η) {ληξιάρχ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας, που ενημερώνει τα σχετικά βιβλία για την αστική κατάσταση των πολιτών και εκδίδει τα σχετικά πιστοποιητικά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λῆξις* (< *λήγω*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].
ληξιπρόθεσμος, -η, -ο [1833] αυτός τού οποίου η προθεσμία έχει λήξει: *~ οφειλή / δάνειο / γραμμάτιο / επιταγή / χρέος*.
Ληξούρι (το) {Ληξουρίου} πόλη τής Κεφαλλονιάς απέναντι από το Αργοστόλι. -- **Ληξουριώτης** (ο), **Ληξουριώτισσα** (η), **ληξουριώτικος**, -η, -ο.
λήπτης (ο) {ληπτών}, **λήπτρια** (η) {ληπτριών} (λόγ.) πρόσωπο που παραλαμβάνει, που δέχεται (κάτι): *~ οργάνων* (σε μεταμόσχευση) ΑΝΤ. δότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαμβάνω*].
-λήπτης, -λήπτρια· β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** αυτόν που λαμβάνει κάτι: *δανειο-λήπτης, δωρο-λήπτης* **2.** αυτόν που καταγράφει με μηχανή κάτι: *εικονο-λήπτης, ηχο-λήπτης* **3.** αυτός που αναλαμβάνει να εκτελέσει κάτι: *εργο-λήπτης* **4.** συσκευή κατάλληλη για την υποδοχή κάποιου πράγματος: *ρευματο-λήπτης* (πρίζα).
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *παρα-λήπτης, δωρο-λήπτης*), που προέρχεται από το ουσ. *λήπτης* (βλ.λ.)].
-ληπτος, -η, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι καταλαμβάνεται ή χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένες ιδέες και πεποιθήσεις: *θρησκόληπτος, δαιμονό-ληπτος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὔ-ληπτος, θεό-ληπτος*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* μέσω τού θ. *ληπ-* (πβ. κ. *λήπ-της*)].
λήρος (ο) (αρχαιοπρ.) ο ανόητος λόγος ΣΥΝ. μωρολογία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *la- «φωνάζω», ονοματοποιημένη ρίζα, πβ. αρχ. σλαβ. la-jǫ, αρμ. lam «κλαίω», ίσως και λατ. lāmentum «θρήνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *λά-σκω* «κραυγάζω, φωνάζω». Βλ. *λαλῶ, παρα-ληρῶ*].
-λής κ. **-λης** (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *μερακ-λής, μπελα-λής, παρα-λής, σεβνταλής* **2.** καταγωγή: *Βάρνα - Βάρναλης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -li και απαντούσε αρχικώς μόνο σε τουρκικής προελεύσεως λέξεις, λ.χ. bela-li, sevda-li].
λησμονιά [μεσν.] κ. **αλησμονιά** (η) (λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχάσει κανείς (κάποιον/κάτι) ή να τον ξεχάσουν ΣΥΝ. λήθη· ΦΡ. ***νερό τής λησμονιάς*** το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, πίνουν οι νεκροί στον Άδη και λησμονούν τα επίγεια. Επίσης **λησμοσύνη** [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **λησμονησιά** κ. **αλησμονησιά**.
λησμονιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (λαϊκ.) ξεχασιάρης (βλ.λ.).
λησμονοβότανο (το) το βοτάνι που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, τρώγουν οι νεκροί στον Άδη και ξεχνούν τα επίγεια.
λησμονώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **αλησμονώ** ρ. μετβ. {λησμον-είς κ. -άς... | λησμόν-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λογοτ.) παύω να θυμούμαι, μου διαφεύγει (κάτι): *«αλησμονώ και χαίρομαι, θυμάμαι και λυπούμαι»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεχνώ **2.** αμελώ (υποχρέωση): *λησμόνησα να πάω στην εκδήλωση || ~ το χρέος / το καθήκον μου* **3.** (μεσοπαθ. **λησμονιέμαι**) ξεχνιέμαι, παύουν να με θυμούνται: *«μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται»* (παροιμ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λησμονῶ (-έω)* < μτγν. *λήσμων* < **λᾱθ-μων* (πβ. *λήθ-η*) < αρχ. *λανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον*)].
λησμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (λογοτ.) η λήθη **2.** ΨΥΧΟΛ. η άρνηση τού ανθρώπου να θυμηθεί εμπειρίες που του προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα.
λησταντάρτης (ο) [1892] {λησταναρτών} **1.** ο ληστής που επαναστατεί εναντίον τού κράτους **2.** ο αντάρτης που διαπράττει ληστείες. — **λησταναρσία** (η) [1892].
λησταποδόχος (ο) [1839] (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που δέχεται αντικείμενα, τα οποία αποτελούν προϊόντα ληστείας (πβ. λ. *κλεπταποδόχος*). — **λησταποδοχή** (η) [1871].
λησταρχείο (το) [μεσν.] **1.** το κρησφύγετο τού λήσταρχου και τής συμμορίας του **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το κατάστημα στο οποίο διαπράττεται αισχροκέρδεια.
λήσταρχος (ο) [μτγν.], **λησταρχίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται συμμορίας ληστών: *ο ~ Νταβέλης*. — **λησταρχία** (η) [μτγν.].
ληστεία (η) [αρχ.] {ληστειών} **1.** η απόσπαση και η οικειοποίηση ξένων αγαθών από τον κάτοχό τους με άσκηση βίας (που μπορεί να φθάσει μέχρι και τον φόνο) ή απειλή: *διαπράττω ~ || πέφτω θύμα ληστείας || ~ σε υποκατάστημα τράπεζας με λεία πολλά εκατομμύρια* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η επιδίωξη υπερβολικού κέρδους ΣΥΝ. αισχροκέρδεια (πβ. λ. *κλοπή, διάρρηξη, ριφιφί, υπεξαίρεση*).
ληστεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {λήστ-εψα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος (καθημ. -εμένος)} **1.** αποσπώ με βία ή απειλή (από κάποιον/κάτι) ξένα περιουσιακά στοιχεία: *~ σπίτι / τράπεζα / έναν περαστικό || λήστεψαν χρηματαποστολή και απέσπασαν 5.000.000 δραχμές* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) διαπράττω αισχροκέρδεια εις βάρος κάποιου. -- **λήστευση** (η) [1845].
ληστής (ο/η) {θηλ. γεν. ληστού} **1.** το πρόσωπο που διαπράττει ληστεία: *οι ~ τής τράπεζας* **2.** (παλαιότ.) το μέλος συμμορίας από εκείνες που δρούσαν στην ύπαιθρο, κυρ. σε ορεινές περιοχές, και λήστευαν περαστικούς ή τους απήγαν, για να ζητήσουν λύτρα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αισχροκερδεί εις βάρος των άλλων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῃστής / ληϊστής* < **λαϝ-ιδ-τής* < *λεία* (< **λᾱϝ-ια*). βλ. κ. *λεία*].
ληστοκρατία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} κατάσταση στην οποία ληστές ελέγχουν μια περιοχή διαπράττοντας ληστείες και επιβάλλοντας τη θέλησή τους.
ληστοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυρ. τριτοπρόσ. **ληστοκρατείται**...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για τόπο) έχω καταληφθεί ή κυριαρχούμαι από ληστές: *όλη η ύπαιθρος ληστοκρατείται, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται τα περισσότερα δρομολόγια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
ληστοπραξία (η) [1871] {ληστοπραξιών} κάθε πράξη που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ληστεία σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα.
ληστοσυμμορία (η) [1872] {ληστοσυμμοριών} συμμορία ληστών. — **ληστοσυμμορίτης** (ο) [1895].
ληστοτρόφος (ο) [1870] (λόγ.) πρόσωπο που τρέφει ή περιθάλπει ληστές.
ληστοφυγόδικος (ο) [1887] {ληστοφυγοδίκ-ου | -ων, -ους} φυγόδικος (βλ.λ.) που κατηγορείται για ληστεία. — **ληστοφυγοδικία** (η) [1890].
ληστρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ληστεία ή/και με ληστές: *~ επιδρομή / μέθοδος / επίθεση* **2.** αυτός που έχει το χαρακτήρα ληστείας: *~ πράξη* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αισχροκέρδεια, αρπακτική διάθεση: *~ φορολογική πολιτική* ● ΦΡ. ΙΣΤ. ***ληστρική σύνοδος*** η εκκλησιαστική σύνοδος του 449 μ.Χ., που έγινε στην Έφεσο και στην οποία υπερίσχυσε με αυθαιρεσίες η παράταξη τού Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, που προέκρινε μία μονοφυσιτική ομολογία πίστεως. — **ληστρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῃστρικός* < *λῃστρίς (ναῦς)* «πειρατικό πλοίο» < **λαϝ-ιδ-τρίς* < *λεία* (< **λᾱϝ-ια*)].
λητάρι (το) {ληταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σχοινί με το οποίο δένουν τα κατοικίδια ζώα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λητάρι(ν)* < μτγν. *εἰλητάριον* (βλ.λ.)].
Λητώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Απόλλωνα και τής Αρτέμιδος **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Εφόσον η Λητώ ήταν μητέρα-θεά που προερχόταν από τη Μ. Ασία, ίσως έχει κοινή ετυμολογική προέλευση με τη *Λήδα*, δηλ. από λυδ. lada «γυναίκα, σύζυγος». Οι αρχαίοι θεωρούσαν τη Λητώ θεά τής νύχτας και συνέδεαν –παρετυμολογικώς– το όνομά της με το ρ. *λανθάνω*].
λήφθηκα ρ. ▸ λαμβάνω
λήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η πράξη κατά την οποία λαμβάνει κανείς (κάτι): *~ χρηματικής αμοιβής || η ~ όλων των απαραίτητων μέτρων || ~ απόφασης / διαταγής / βοήθειας || ~ αίματος* ΑΝΤ. δόσιμο· ΦΡ. (στη Λογική) ***λήψη τού ζητουμένου*** (λατ. petitio principii) το να παίρνεις κάτι που είναι ζητούμενο ως δεδομένο **2.** (ειδικότ.) η διοχέτευση στον οργανισμό με κατάποση: *~ φαρμάκου / τροφής* ● **3.** το να δέχεται μία κεραία ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σήμα και να το μεταβιβάζει στην αντίστοιχη συσκευή που λειτουργεί ως δέκτης: *η ~ δεν είναι καλή || συσκευή λήψεως* **4.** η αποτύπωση (εικόνας ή σκηνής) σε φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ: *μηχανή λήψεως* (κάμερα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆψις* < *λαμβάνω* (πβ. μέλλ. *λήψομαι*)].
-ληψία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** λήψη: *αιμο-ληψία* **2.** την κατοχή από έμμονες ιδέες: *θρησκο-ληψία* **3.** την καταγραφή με μηχανή-

ματα: *ηχο-ληψία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *επι-ληψία*, μτγν. *δωρο-ληψία*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* (θ. *ληψ-*, πβ. μέλλ. *λήψ-ομαι*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. narco-lepsy)].

ληψοδοσία (η) {ληψοδοσιών} (λόγ.) η εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι.
[ΕΤΥΜ. < *ληψο-* (< *λήψη*) + *-δοσία* (< *δόση*)].

λιάδα (η) (λαϊκ.) κυρ. στη φρ. ***γίνομαι λιάδα*** μεθώ πάρα πολύ, γίνομαι τύφλα στο μεθύσι.

λιάζω ρ. μετβ. {έλιασα, λιάσ-τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** εκθέτω (κάτι) στις ηλιακές ακτίνες, απλώνω (κάτι) στον ήλιο, για να θερμανθεί ή να ξεραθεί: ~ *στρωσίδια / σύκα / σταφίδες* **2.** (μεσοπαθ. **λιάζομαι**) (α) κάθομαι στον ήλιο, απολαμβάνω τον ήλιο: *πάνω στο πεζούλι ήταν ξαπλωμένες γάτες και λιάζονταν* || *«ένας αϊτός καθότανε στον ήλιο και λιαζότανε»* (δημοτ. τραγ.) (β) (για τόπους, χώρους) δέχομαι ήλιο, φωτίζομαι από τον ήλιο, είμαι ευήλιος: *αυτό το δωμάτιο δεν λιάζεται καθόλου και μυρίζει μούχλα.* — **λιάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡλιάζω* (με αποβολή τού ατόνου αρχικού *ἡ-*) < *ἥλιος*].

λιακάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το να είναι η ημέρα ηλιόλουστη και ευχάριστα ζεστή, κυρ. το φθινόπωρο, τον χειμώνα ή την άνοιξη: *θέλησαν να επωφεληθούν από τη φθινοπωρινή ~ και πήγαν στην εξοχή* || *σήμερα έχει ~* || *ο κόσμος βγήκε ν' απολαύσει τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *λιακό* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *βαρκ-άδα, φεγγαρ-άδα*].

λιακό (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαλκόνι, ο εξώστης που φωτίζεται από ήλιο **2.** το δοχείο ή ο χώρος όπου τοποθετούνται για να εκτεθούν στον ήλιο καρποί, όπως σταφύλια, σύκα κ.λπ., για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιάστρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡλιακόν*, ουδ. τού επιθ. *ἡλιακός* < αρχ. *ἥλιος*].

λιακωτό (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαλκόνι που το βλέπει ο ήλιος **2.** η επίπεδη στέγη οικοδομήματος, την οποία βλέπει ο ήλιος: *«άνοιξη, γυιε, που αγάπαγες κι ανέβαινες απάνω στο ~ και κοίταζες. ...»* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. ταράτσα **3.** το μπαλκόνι που περιφράσσεται με τζάμια, τζαμαρία.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιακωτό* < μτγν. *ἡλιακός* < αρχ. *ἥλιος*].

λίαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ: *η ποινή που του επεβλήθη είναι ~ επιεικής* || *θα τα ξαναπούμε ~ συντόμως·* ΦΡ. ***λίαν καλώς*** (πολύ καλά) ο βαθμός επίδοσης μαθητή ή φοιτητή, που βρίσκεται μία βαθμίδα πιο κάτω από το «άριστα»: *πήρε το πτυχίο του με ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. αμάρτυρου ουσ. που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς, αβεβ. ετύμου. Οι συνδέσεις με το δωρ. *λῆν* «θέλω» και με το επίθ. *λεῖος* έχουν πλέον εγκαταλειφθεί].

λιανεμπόριο (το) ▸ λειανεμπόριο
λιανίζω ρ. → λειανίζω
λιανικός, -ή, -ό ▸ λειανικός
λιανοκέρι (το) → λειανοκέρι
λιανο(ν)τούφεκο (το) ▸ λειανο(ν)τούφεκο
λιανοπούλημα (το) ▸ λειανοπούλημα
λιανοπωλητής (ο) ▸ λειανοπωλητής
λιανός, -ή, -ό ▸ λειανός
λιανοτράγουδο (το) ▸ λειανοτράγουδο

Λιάπης (ο) {Λιάπηδες} εξισλαμισμένος Αλβανός, κάτοικος τής Λιαπουριάς τής ΝΔ. Αλβανίας· ομάδες αυτών εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές τής Ν. Ελλάδας (Αττικοβοιωτία, Εύβοια, Σπέτσες, Κορινθία κ.α.) κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο (βλ. κ. λ. *Αρβανίτης*).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Liap, ονομασία μιας από τις αλβανικές φυλές, αγν. ετύμου].

λιάσιμο (το) ▸ λιάζω

λιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που αποξηράνθηκε ύστερα από έκθεσή του στον ήλιο: ~ *σταφύλια / ντομάτες·* ΦΡ. ***λιαστό κρασί*** το κρασί που παρασκευάστηκε από σταφύλια, τα οποία είχαν εκτεθεί προηγουμένως στον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιαστός* < αρχ. *ἡλιάζω* < *ἥλιος*].

λιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το δοχείο ή ο χώρος όπου απλώνονται καρποί (σταφύλια, σύκα κ.λπ.) εκτεθειμένοι στον ήλιο, για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιακό **2.** το σύρμα όπου απλώνονται τα πλυμένα ρούχα για να στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < θ. *λιασ-* (< *λιάζω, -ομαι*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κρεμάσ-τρα*].

Λιβαδειά (η) (άλλη ορθ. *Λειβαδιά*) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Βοιωτίας. Επίσης (σπανιότ.) **Λεβαδειά**. — **Λιβαδείτης** κ. **Λιβαδιώτης** (ο), **Λιβαδείτισσα** κ. **Λιβαδιώτισσα** (η), **λιβαδείτικος**, -η, -ο κ. **λιβαδιώτικος**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λεβάδεια*, από τον Αθηναίο *Λέβαδο*, που εγκατέστησε τους κατοίκους τής αρχαιότερης Μιδείας (η οποία ήταν χτισμένη σε λόφο) στη βοιωτική πεδιάδα].

λιβάδι (το) (παλαιότ. ορθ. *λειβάδι*) {λιβαδ-ιού | -ιών} **1.** η έκταση γης, η οποία είναι γεμάτη χορτάρι και κατάλληλη για τη βοσκή και τη διατροφή των ζώων ΣΥΝ. (λόγ.) λειμώνας • **2.** η ρηχή λιμνοθάλασσα στην οποία εκτρέφονται ψάρια. — (υποκ.) **λιβαδάκι** (το) [μεσν.], **λιβαδήσιος**, -ια, -ιο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιβάδιον*, υποκ. τού αρχ. *λιβάς, -άδος (ἡ)* «σταλαγμός νερού, στάσιμο νερό, ρυάκι» < **λιψ* «ρεύμα, ρυάκι» (μαρτυρείται μόνο η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω - κάνω σπονδή», που συνδ. με λατ. libo «χύνω, κάνω σπονδή», αρχ. σλαβ. lěję «εκχέω, χύνω», λιθ. lieju].

λιβαδοπονία (η) κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των λιβαδικών φυτών, με τα συστήματα ανάπτυξης λιβαδιών, με τη λιβαδική τεχνική, τη διατροφή ζώων στα λιβάδια και τη διαχείριση βοσκοτόπων, καθώς και με την οικολογία, την προστασία και τη διαμόρφωση τού λιβαδικού τοπίου.
[ΕΤΥΜ. < *λιβάδι* + *-πονία* (πβ. *γεω-πονία*)].

λιβαδότοπος (ο) [μεσν.] **1.** η περιοχή που είναι γεμάτη λιβάδια **2.** το λιβάδι, ο βοσκότοπος.

λιβάνι (το) {λιβαν-ιού | -ιών} η ρητίνη που προέρχεται από το δέντρο *λίβανος*, εκλύει αρωματική μυρωδιά όταν καίγεται και χρησιμοποιείται υπό μορφήν κόκκων σε λατρευτικές τελετουργίες, όπου συμβολίζει (καθώς καίγεται σε θυμιατήρι) την άνοδο στον ουρανό των προσευχών των πιστών ΣΥΝ. θυμίαμα· ΦΡ. (οικ.) (α) ***αποφεύγω / αποστρέφομαι (κάποιον) όπως ο διάολος το λιβάνι*** βλ. λ. *διάβολος* (β) ***κερί και λιβάνι!*** οργισμένα σε κάποιον που επαναλαμβάνει εκνευριστικά τη λέξη «κύριε/κυρία».
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιβάνι(ν)* < αρχ. *λίβανος* (βλ.λ.)].

λιβανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {λιβάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καίω λιβάνι σε θυμιατήρι, ώστε να αναδίδεται αρωματικός καπνός (μπροστά από εικόνες ή τους πιστούς): *ο παππάς λιβάνιζε τους πιστούς* ΣΥΝ. θυμιάζω, θυμιατίζω **2.** (μτφ.-μειωτ.) κολακεύω (κάποιον) με αναξιοπρεπή τρόπο: *λιβάνιζε τον προϊστάμενό του, προκειμένου να πάρει προαγωγή* ΣΥΝ. γλείφω· (μτφ.) **3.** ενοχλώ (κάποιον) επαναλαμβάνοντάς του τα ίδια λόγια: *πάψε να με λιβανίζεις όλη μέρα μ' αυτή την ιστορία* **4.** διστάζω να κάνω (κάτι): *αντί να φάει το φαγητό του, καθόταν και το λιβάνιζε· το κοίταζε, το σκάλιζε με το πιρούνι και με ρωτούσε τι είχε μέσα* **5.** καθυστερώ πολύ (κάτι): *Τι τη λιβανίζεις αυτή την αναφορά τόσες μέρες; Θα την τελειώσεις ποτέ να την υποβάλουμε;* — **λιβάνισμα** (το).

λιβανιστήρι (το) {λιβανιστηρ-ιού | -ιών} το κεραμικό ή συνηθέστερα μπρούντζινο σκεύος, μέσα στο οποίο καίγεται το λιβάνι ΣΥΝ. θυμιατήρι, θυμιατό· ΦΡ. (μτφ.) ***άρχισε πάλι το λιβανιστήρι*** (i) άρχισε πάλι να επαναλαμβάνει με ενοχλητικό τρόπο τα ίδια (ii) άρχισε να κολακεύει κάποιον για συγκεκριμένο σκοπό.
[ΕΤΥΜ. < *λιβανίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *εργασ-τήρι*].

λιβανιστής (ο) [1892] **1.** πρόσωπο που λιβανίζει **2.** (μτφ.) πρόσωπο που φέρεται αναξιοπρεπώς κολακεύοντας τους άλλους ΣΥΝ. κόλακας.

Λίβανος (ο) {Λιβάνου} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Lubnāniyah = Δημοκρατία τού Λιβάνου) κράτος τής Δ. Ασίας στην Α. ακτή τής Μεσογείου Θαλάσσης με πρωτεύουσα τη Βηρυτό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη λίρα Λιβάνου. — **Λιβανέζος** (ο), **Λιβανέζα** (η), **λιβανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λίβανος*, ονομασία τής μεγάλης οροσειράς που διασχίζει τη χώρα. Για την ετυμ. βλ. λ. *λίβανος*].

λίβανος (ο) {λιβάν-ου | -ων, -ους} **1.** δέντρο αειθαλές, με μικρά άνθη και φλοιό με ρητινοφόρους αγωγούς, από το οποίο παράγεται το λιβάνι **2.** (συνεκδ.) το λιβάνι: *οι τρεις Μάγοι προσέφεραν στον Χριστό σμύρνα, χρυσό και λίβανο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. lebōnā < ləbn «λευκός», που οφείλεται στις χιονισμένες κορυφές τής ομώνυμης οροσειράς].

λιβανωτός (ο) **1.** η ρητινώδης αρωματική ουσία (λιβάνι), η οποία χρησιμοποιείται ως θυμίαμα **2.** (συνεκδ.) το λιβάνισμα: *αρχίζω τον ~* **3.** (μτφ.) ο υπερβολικά επαινετικός λόγος, που αποσκοπεί στο να κολακεύσει κατά τρόπο αναξιοπρεπή ΣΥΝ. κολακεία, γλείψιμο· ΦΡ. ***καίω λιβανωτό (σε κάποιον)*** εγκωμιάζω αναξιοπρεπώς, κολακεύω (κάποιον). Επίσης **λιβανωτό** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λίβανος* (βλ.λ.) ή, κατ' άλλη άποψη, απευθείας από φοιν. ləbōnai < ρίζα lbn «λευκός»].

λίβας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (επίσ.) ο θερμός νοτιοδυτικός άνεμος που πνέει από την κατεύθυνση τής Λιβύης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. γαρμπής **2.** (κατ' επέκτ.) ο ξηρός και θερμός άνεμος, που προκαλεί σημαντικές ζημιές στη γεωργία: *«των εχθρών τα φουσάτα περάσαν σαν τον ~ που καίει τα σπαρτά»* (εμβατήριο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **λίψ* (μαρτυρείται μόνον η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω - κάνω σπονδή» (βλ. κ. *λιβάδι*)].

λιβελλογράφημα (το) [1888] {λιβελλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα, άρθρο ή βιβλίο που περιέχει δυσφημιστικά σχόλια και κακόβουλους, συκοφαντικούς χαρακτηρισμούς (για κάποιον): *δεν πρόκειται για υπεύθυνη κριτική, αλλά για κατάπτυστο ~.*

λιβελλογράφος (ο/η) [1819] πρόσωπο που γράφει λιβέλλους. — **λιβελλογραφικός**, -ή, -ό [1861].

λιβελλογραφώ ρ. αμετβ. [1858] {λιβελλογραφείς... | λιβελλογράφησα} συντάσσω δημοσιεύματα που αποδίδουν συκοφαντικούς χαρακτηρισμούς, διαδίδουν κακόβουλες φήμες. — **λιβελλογραφία** (η) [1871].

λίβελλος (ο) {λιβέλλ-ου | -ων, -ους} το δυσφημιστικό ή υβριστικό δημοσίευμα (άρθρο, φυλλάδιο ή βιβλίο) ή είδηση, που στρέφεται εμπαθώς εναντίον κάποιου ΣΥΝ. λιβελλογράφημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. libellus «βιβλιαράκι», υποκ. τού liber «βιβλίο». Η λ. αναφερόταν εξαρχής σε δημοσίευμα συνόλου αρχών ή δογμάτων, ειδικώς δε σε πολεμικού χαρακτήρα δηλώσεις και κατηγορίες (λ.χ. *ποιῆσαι λίβελλον κατὰ τῶν Ὠριγενιστῶν*. Κύριλλος Σκυθ.)].

λιβελούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαρκοφάγο έντομο με επιμήκες σώμα, τέσσερις μακριές φτερούγες που φέρουν πυκνές νευρώσεις και ημισφαιρικό, ευκίνητο κεφάλι, το οποίο ζει κοντά σε στάσιμα ή ήρεμα νερά. Επίσης **λιβελούλη**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. libellule < λατ. libella «διαβήτης - επίπεδο» (από το οριζόντιο πέταγμα τού εντόμου), υποκ. τού libra «στάθμη, υδροστάτης»].

Λιβερία (η) (αγγλ. Republic of Liberia = Δημοκρατία τής Λιβερίας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μονρόβια, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Λιβερίας. — **Λιβεριανός** (ο), **Λιβεριανή** (η), **λιβεριανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Liberia < λατ. liber «ελεύθερος», επειδή από το 1822 ώς

το 1865 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή πολλοί απελεύθεροι Μαύροι, οι οποίοι ήταν προηγουμένως δούλοι στην Αμερική. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωτεύουσα Monrovia έλαβε το όνομά της από τον τότε πρόεδρο των Η.Π.Α. Monroe].

Λιβέριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Liberius < liber «ελεύθερος», επίθ. που απαντά ως μέρος τής προσωνυμίας Juppiter Liber «Ελευθέριος Ζευς»].

λιβινγκρούμ κ. **λίβινγκ-ρουμ** (το) {άκλ.} ο χώρος ανάπαυσης, ψυχαγωγίας, υποδοχής επισκεπτών κ.λπ. ενός σπιτιού ΣΥΝ. καθιστικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. living-room].

λιβοζέφυρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντογάρμπης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *λίβας* + *ζέφυρος*].

λιβόνοτος (ο) [1728] {χωρ. πληθ.} ο οστριογάρμπης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *λίβας* + *νότος*].

λίβρα κ. **λίμπρα** (η) {λιβρών} αγγλική μονάδα βάρους και χωρητικότητας, που ποικίλλει στην τιμή κατά τόπους και εποχές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. libra «λίτρα, μονάδα μετρήσεως βάρους»].

λιβρέα (η) {λιβρεών} η ειδική στολή υπηρετών (λακέδων) σε επίσημους οίκους (ανάκτορα, μέγαρα, πρεσβείες κ.ά.) ΣΥΝ. οικοστολή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. livrea / γαλλ. livrée < ρ. livrer «παραδίδω» (< λατ. liberare), επειδή αυτές τις στολές τις παρέδιδαν στους ακολούθους τους οι βασιλείς και οι πρίγκιπες, για να τις φορούν όταν τους υπηρετούσαν].

Λιβύη (η) (αραβ. Al-Jamāhiriyah al-Arabiyah al-Libiyah aš-Šabiyah al-Ištirākiyah = Αραβική Λιβυκή Σοσιαλιστική Λαϊκή Δημοκρατία) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τρίπολη, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Λιβύης. — **Λίβυος** (ο) [μεσν.], **Λίβυα** (η), **λιβυκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που απαντά τόσο στην *Οδύσσεια* όσο και στον Ηρόδοτο, δηλώνοντας τη Β. Αφρική, τις περιοχές δυτικά τού Νείλου, αλλά και ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο. Η λ. προέρχεται από το ουσ. *Λίβυς* (γεν. -υος), που είναι αβεβ. ετύμου. Ίσως ταυτίζεται με το κυρηναϊκό εθνωνύμιο Libu/Rbu ή και με το εβρ. Luvim / Lehabim, που οι Εβδομήκοντα απέδωσαν ως *Λίβυες*].

λιγάκι επίρρ. → λίγο

λίγδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο λεκές που αφήνουν στα ρούχα το λίπος ή το λάδι **2.** η λιπαρή βρομιά (στα ρούχα, στα άλουστα μαλλιά κ.λπ.): *τα μαλλιά του ήταν όλο ~* **3.** το χοιρινό λίπος ΣΥΝ. γλίνα, ξίγγι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λίγδην* «με τριβή, ακροθιγώς» < θ. *λιγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)leig- «γλιστερός, αηδιαστικός», πβ. αρχ. ιρλ. (fo)sligim «επαλείφω», αρχ. γερμ. slīhhan «γλιστρώ», ρωσ. slizkij «ολισθηρός» κ.ά.].

λιγδερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει λίπος ή λιπαρές ουσίες: *~ λουκάνικα / φαγητά* **2.** αυτός που έχει λερωθεί, που έχει λεκέδες ΣΥΝ. βρόμικος, ρυπαρός **3.** (συνεκδ.) αυτός που έχει εμποτιστεί με λιπαρές ουσίες και γι' αυτό γλιστράει ΣΥΝ. ολισθηρός.

λιγδιά (η) (λαϊκ.) ο κολλώδης λεκές που προέρχεται από λίπος ή λιπαρή ουσία ΣΥΝ. λαδιά, βρομιά.

λιγδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λίγδιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λερώνω (κάποιον) με λιπαρές ουσίες, με λίγδες, του αφήνω λιπαρό λεκέ ΣΥΝ. λεκιάζω, λαδώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γεμίζω λίγδα, λερώνομαι με ρυπώδεις κηλίδες: *λιγδιασμένα μαλλιά.* — **λίγδιασμα** (το).

λιγδιάρης, -α, -ικο (εκφραστ.) εντελώς βρόμικος, γεμάτος λίγδες ΣΥΝ. βρομιάρης, ακάθαρτος ΑΝΤ. καθαρός, παστρικός. Επίσης **λιγδιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *λίγδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης*].

λιγδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λίγδω-σα, -θηκα, -μένος} λιγδιάζω (βλ.λ.). — **λίγδωμα** (το).

Λίγηρας (ο) ποταμός τής Κ. Γαλλίας, γνωστός για τους πύργους που είναι κτισμένοι στις όχθες του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Liger (< γαλλ. Loire), αβεβ. ετύμου, ίσως < I.E. *leg- / *lig- «λάσπη»].

λίγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (γενικά) ο συνασπισμός, η συμμαχία, η ένωση βάσει κοινού σκοπού, κοινών συμφερόντων **2.** ο σύλλογος ή η ένωση νομικών ή φυσικών προσώπων, που συγκροτείται (στο εσωτερικό ενός κράτους ή διακρατικώς) με στόχο την προάσπιση πολιτικών, θρησκευτικών, οικονομικών ή άλλων συμφερόντων: *οι ισχυρές ομάδες μπάσκετ τής Ευρώπης σχημάτισαν ~ και θα οργανώσουν πρωτάθλημα μεταξύ τους.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. lega < παλαιότ. liga < λατ. ligo «δένω»].

λιγνάδα (η) → λιγνός

λιγνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λίγνεψα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) λεπτό ΑΝΤ. παχαίνω, χοντραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω βάρος, κιλά, γίνομαι λεπτός, αδύνατος: *λίγνεψε απότομα μέσα στο καλοκαίρι.* — **λίγνεμα** (το).

λιγνίτης (ο) {λιγνιτών} ο κατώτερης ποιότητας γαιάνθρακας, που έχει χρώμα ανάμεσα στο καστανό και το μαύρο και χρησιμοποιείται στις βιομηχανίες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και λιπασμάτων, στη μεταλλουργία νικελίου και την κεραμοποιία: *εξόρυξη λιγνίτη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lignite (οπτικό δάνειο) < λατ. lignum «ξύλο»].

λιγνιτωρυχείο (το) το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται λιγνίτης.

λιγνιτωρύχος (ο) ο εργάτης που δουλεύει σε λιγνιτωρυχείο.

λιγνός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σώμα λεπτό: *«ο χοντρός κι ο ~», ένα διάσημο κωμικό δίδυμο τού βωβού κινηματογράφου* ΑΝΤ. χοντρός, παχύς **2.** (γενικότ.) αδύνατος, ισχνός: *τα ~ του πόδια* **3.** πολύ λεπτός: *τα ~ κλαράκια τού δέντρου.* — **λιγνάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. από τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *λέγνος· ἄνανδρος, σῖτος ὁ μὴ ἁδρός*, που είναι αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, προέρχεται από **λυγινός* < αρχ. *λύγος* «λυγαριά» (βλ. λ. *λυγαριά*), οπότε το επίθ. θα έπρεπε να γράφεται με *-υ-* (*λυγνός*)].

λίγο επίρρ. [μεσν.] **1.** σε μικρή ποσότητα, σε μικρό βαθμό: *~ άσχημος / δυνατός / αργά / μακριά / πιο πέρα* || *μιλάω ~ Ρωσικά* || *~ ο ένας ~ ο άλλος, τελικά τα κατάφεραν* || (ως απάντηση) *-Τρόμαξες; -~!* ΑΝΤ. πολύ **2.** για μικρή χρονική διάρκεια ή σύντομο διάστημα· (α) όχι πολλή ώρα: *κοιμήθηκα (για) ~ το μεσημέρι* || *θα σου τηλεφωνήσω σε ~* (β) για μια στιγμή: *πάρε ~ το πόδι σου, να περάσω!* || *Κοίτα ~ το παντελόνι σου! Έχει λερωθεί* (γ) (αντί τού «παρακαλώ», μετριαστικά, ώστε να μη φαίνεται το ύφος επιτακτικό): *μου δίνεις ~ το αλάτι;* ΦΡ. (α) **λίγο-λίγο** (i) αργά και σταδιακά, βαθμιαία: *καλυτερεύει ~ η κατάστασή του* || *κι από ~ γίνεται πολύ* ΣΥΝ. αγάλι-αγάλι (ii) κάθε τόσο, σε μικρές ποσότητες: *τα δυνατά κρασιά πρέπει να τα πίνεις ~* (β) **λίγο-πολύ / λίγο ως πολύ / λίγο ή πολύ** σε κάποιον βαθμό: *~ το ήξερα ότι θα συμβεί* || *είναι ~ τρελούτσικος* (γ) **λίγο έλειψε να... / λίγο ακόμη και... / λίγο ήθελε να...** παραλίγο να...: *λίγο έλειψε να πνιγεί* || *λίγο ακόμη και θα πνιγόταν* || *ευτυχώς που παρενέβης και τους ηρέμησες· λίγο ήθελαν ακόμη και θα τσακώνονταν* (δ) (εμφατ.) **ούτε λίγο ούτε πολύ** για την ακρίβεια, ουσιαστικά: *~ μού ζητάει να δουλεύω γι' αυτόν χωρίς να με πληρώνει!* (ε) **κάθε λίγο και λιγάκι** για κάτι ενοχλητικό, που γίνεται ή επαναλαμβάνεται πολύ συχνά: *~ έρχεται και μου ζητάει δανεικά* **3.** μικρή απόσταση: *προχώρησε ~ και σταμάτησε.* — (υποκ.) **λιγάκι** [μεσν.] κ. **λιγουλάκι** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.

λιγο- κ. **λιγό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει μικρή ποσότητα (κυριολ. και μτφ.): *λιγό-φαγος, λιγο-μίλητος, λιγό-ζωος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *ολιγο-*].

λιγόζωος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός τού οποίου η ζωή διαρκεί για μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. βραχύβιος ΑΝΤ. μακρόβιος, μακροήμερος, πολύχρονος.

λιγοήμερος, -η, -ο → ολιγοήμερος

λιγοθυμώ ρ. αμετβ. {λιγοθυμάς... | λιγοθύμ-ησα, -ισμένος} (λαϊκ.) λιποθυμώ: *του μίλησε με λιγοθυμισμένη, σβησμένη φωνή.* — **λιγοθυμιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιγοθυμῶ* < αρχ. *λιποθυμῶ*, με την επίδραση τού επιθ. *λίγος*].

λιγόκαρδος, -η, -ο → ολιγόκαρδος

λιγόλογος, -η, -ο → ολιγόλογος

λιγομίλητος, -η, -ο αυτός που μιλάει λίγο, που λέει λίγα λόγια ΑΝΤ. φλύαρος, πολυλογάς.

λιγόπιστος, -η, -ο → ολιγόπιστος

λίγος, -η, -ο κ. **ολίγος 1.** (α) αυτός που υπάρχει σε μικρή ποσότητα: *~ ψωμί / ζάχαρη* || *με ~ καλή θέληση όλα γίνονται* || *το νερό είναι ~ σ' αυτές τις περιοχές* ΑΝΤ. πολύς (β) αυτός που έχει μικρή διάρκεια, σύντομος: *θα λείψω για ~ ώρα* (γ) αυτός που έχει μικρή ένταση: *έκανε ~ θόρυβο* || *νιώσαμε επιτέλους κι εμείς ~ χαρά* **2.** (στον πληθ.) αυτός που υπάρχει σε μικρό αριθμό: *~ ελιές / σπίτια / βιβλία / άνθρωποι* || *λίγοι μπορούν να λύσουν αυτό το πρόβλημα* || *θα λείψω για ~ ώρες* ΑΝΤ. πολύς· ΦΡ. **λίγα λόγια / λίγα τα λόγια σου** (i) (ως προειδοποίηση και συνήθ. με αυστηρό ύφος) μη λες πολλά, μάζεψε τη γλώσσα σου, μην αυθαδιάζεις: *~, γιατί θα φας κάνα χαστούκι!* (ii) (προειδοποιητικά σε κάποιον, για να προσέχει) μη λες πολλά, πρόσεχε τι θα πεις: *~! Μας ακούνε κι άλλοι* **3.** (για πρόσ.-μειωτ.) αυτός που δεν φθάνει στο ύψος των περιστάσεων, όχι τόσο άξιος όσο θα έπρεπε: *ο καινούργιος διευθυντής αποδείχθηκε ~ για ένα τέτοιο έργο* ΣΥΝ. ανάξιος **4. λίγο** (α) (ως επίρρ.) βλ. λ. *λίγο* (β) (σε ερώτηση ή με άρνηση) σημαντικό, αξιοσημείωτο: *δεν είναι και ~ να έχεις πέντε στόματα να θρέψεις* || *~ είναι να μένεις όρθιος τόσες ώρες;* ΦΡ. (α) **λίγο το 'χεις;** δεν είναι ασήμαντο: *~ να βρεθείς ξαφνικά με εκατομμύρια;* (β) (παροιμ.) **όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα** όποιος είναι άπληστος, χάνει και αυτά που έχει αποκτήσει (γ) **όπου πάνε τα πολλά, πάνε και τα λίγα** όλα τα αγαθά τα αποκτούν οι πλούσιοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλίγος* (βλ.λ.)].

λιγοστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λιγόστ-εψα, -εμένος κ. -ευμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ελαττώνω, περιορίζω: *έπρεπε να λιγοστέψει τα έξοδά του, προκειμένου να εξοικονομήσει περισσότερα χρήματα* ΣΥΝ. μειώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι λιγότερος σε αριθμό ή ποσότητα: *τους ανησυχεί που λιγόστεψαν οι βροχοπτώσεις* ΣΥΝ. ελαττώνομαι, περιορίζομαι. — **λιγόστεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ὀ)λιγοστεύω* < αρχ. *ὀλιγοστός*].

λιγοστός, -ή, -ό αυτός που είναι περιορισμένης ποσότητας ή αριθμού: *υπάρχουν ~ πιθανότητες επιτυχίας* ΣΥΝ. λίγος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλιγοστός* < *ὀλίγος*].

λιγουλάκι επίρρ. → λίγο

λιγούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η στομαχική ενόχληση που φθάνει μέχρι και τη ζαλάδα ως αποτέλεσμα τής πείνας **2.** το αίσθημα που του κορεσμού από υπερβολικό φαγητό ΣΥΝ. μπούχτισμα **3.** (μτφ.) η ζωηρή, η έντονη επιθυμία για κάτι ΣΥΝ. λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < *λιγώνω* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *χασ-ούρα, θολ-ούρα*].

λιγουρεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {λιγουρ-εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ποθώ να απολαύσω (κάτι φαγώσιμο): *~ ένα φρέσκο κανταΐφι* ΣΥΝ. λιμπίζομαι ♦ (αμετβ.) **2.** νιώθω στομαχική ενόχληση ή ζαλάδα **3.** (μτφ.) επιθυμώ πολύ κάτι που δεν έχω: *αυτό το αυτοκίνητο το λιγουρεύομαι εδώ και καιρό* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λιγουρευτός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί έντονη επιθυμία να φαγωθεί: *~ παγωτό* ΣΥΝ. λαχταριστός.

λιγούρης, -α/-ισσα, -ικο {λιγούρηδες} **1.** (σκωπτ.) αυτός που λαχταρά

συνεχώς φαγητά· (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει να φάει και μονίμως πεινά: *κοίτα τον λιγούρη· μόλις δει φαγητό, του τρέχουν τα σάλια!* ΣΥΝ. πεινάλας, λιμασμένος **2.** αυτός που επιθυμεί σφοδρά (κάτι/κάποιον) και συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς μπροστά στο αντικείμενο τής επιθυμίας του. Επίσης **λιγούρι** (το).

λιγούστρο (το) θαμνώδες διακοσμητικό φυτό με λεία φύλλα και λευκά άνθη σε ταξιανθίες.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ligustrum < τοπων. Liguria «Λιγυρία», περιοχή τής Ιταλίας όπου ευδοκιμεί το φυτό].

λιγόφαγος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που τρώει λίγο, που είναι λιτός στη διατροφή του ΣΥΝ. λιτοδίαιτος. — **λιγοφαγία** (η).

λιγοψυχία (η) → ολιγοψυχία

λιγόψυχος, -η, -ο → ολιγοψυχία

λιγοψυχώ ρ. → ολιγοψυχώ

λιγυρός, -ή, -ό 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευκρινή, ξεκάθαρο και οξύ ήχο **2.** μελωδικός, εύηχος **3.** ευλύγιστος, εύκαμπτος, λυγερός **4.** (αρχ.) ευχάριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λιγ-υλός* (με ανομοίωση) < *λιγύς* «οξύς, ηχηρός», αγν. ετύμου].

λιγωμένα επίρρ.· με μεγάλη λαχτάρα: *την κοιτούσε ~* (με ερωτικό πόθο).

λιγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λίγω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον) τάση προς έμετο, λιποθυμία ή ζάλη: *με λίγωσαν τα πολλά γλυκά που έφαγα* **2.** (για φαγητό) προκαλώ σε (κάποιον) δυσάρεστο αίσθημα κορεσμού, επειδή παρουσιάζω μια ιδιότητα σε υπερβολή (π.χ. υπερβολικά γλυκιά γεύση): *το γλυκό ήταν μέσα στα σιρόπια και με λίγωσε* ♦ (αμετβ.) **3.** αισθάνομαι λιγούρα **4.** (μεσοπαθ. ***λιγώνομαι***) (α) αισθάνομαι πείνα: *λιγωμένος απ' την πείνα* ΣΥΝ. ξελιγώνομαι (β) έχω τάση προς έμετο ή λιποθυμία (γ) νιώθω κορεσμό· ΦΡ. ***λιγώνομαι στα γέλια*** ξεκαρδίζομαι στα γέλια, ξεσπώ σε ασυγκράτητα γέλια. — **λίγωμα** (το) [μεσν.] κ. **λιγωμάρα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀλιγῶ (-όω)* < αρχ. *ὀλίγος*].

λιγωτικός, -ή, -ό αυτός που λιγώνει (κάποιον). — **λιγωτικά** επίρρ.

Λιέγη (η) πόλη τού Α. Βελγίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Liège (ολλ. Luik) < μτγν. λατ. Leodium < φρανκον. leudi «λαός, άνθρωποι» (ονομασία τού γερμανικού φύλου που κατοικούσε εκεί)].

λίζινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *χρονομίσθωση* κ. *χρηματοδοτική μίσθωση* ΟΙΚΟΝ. σύστημα κατά το οποίο μια επιχείρηση που δεν διαθέτει απαραίτητο κεφάλαιο για την αγορά παραγωγικών μηχανημάτων, τα νοικιάζει για ένα (συνήθ. μικρό) χρονικό διάστημα από άλλη και εκμεταλλεύεται το κεφάλαιο που εξοικονομεί για την ενίσχυση τής θέσης της στην αγορά, την αύξηση των κερδών της, τον εκσυγχρονισμό της κ.λπ., ενώ στο τέλος μπορεί να τα αγοράσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. leasing, τού ρ. lease «εκμισθώνω» < παλ. γαλλ. lesser «εκμισθώνω, επιτρέπω» < λατ. laxāre «αφήνω, ανακουφίζω» (> γαλλ. laisser)].

λιθάγρα (η) [1842] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) το σιδερένιο εργαλείο που αποτελείται από δύο ή περισσότερους βραχίονες, με τους οποίους συγκρατούνται ή ανυψώνονται ογκώδεις πέτρες σε λατομεία ή κατά την εκτέλεση λιμενικών έργων ΣΥΝ. λιθαγωγός.
[ΕΤΥΜ. < *λιθ(ο)- + ἄγρα* «κυνήγι»].

λιθαγωγός (ο) [μτγν.] **1.** φάρμακο που υποβοηθεί την έξοδο λίθων σχηματισμένων σε όργανα τού ανθρώπινου οργανισμού (ουρολίθων, χολολίθων, εντερολίθων κ.ά.) • **2.** η λιθάγρα.

λιθάνθρακας (ο) [1802] {λιθανθράκων} ο γαιάνθρακας (βλ.λ.).

λιθανθρακόπισσα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστο απόσταγμα που είναι μείγμα διαφόρων υδρογονανθράκων και που χρησιμοποιείται κυρ. στη βιομηχανία χρωμάτων ή φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. steinkohlenteer].

λιθανθρακοφόρος, -ος, -ο [1890] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που περιέχει λιθάνθρακες: *~ υπέδαφος / στρώμα* **2.** (α) ***λιθανθρακοφόρο*** (το) / ***λιθανθρακοφόρος περίοδος*** η γεωλογική περίοδος τού Παλαιοζωικού αιώνα, πέμπτη κατά σειρά, η οποία θεωρείται ότι διήρκεσε 65.000.000 χρόνια και κατά την οποία *συνέβη* ο μεγαλύτερος σε έκταση μετασχηματισμός φυτικού υλικού (κυρ. υπολειμμάτων ελωδών δασών) σε γαιάνθρακες (β) ***λιθανθρακοφόρος διάπλαση*** η διαμόρφωση των γεωλογικών στρωμάτων κατά τη λιθανθρακοφόρο περίοδο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. carbonifère (νόθο σύνθ.)].

λιθανθρακωρυχείο (το) [1847] το ορυχείο στο οποίο γίνεται εξόρυξη λιθάνθρακα. — **λιθανθρακωρύχος** (ο).

λιθαράκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή πέτρα, πετραδάκι· ΦΡ. ***έβαλα κι εγώ το λιθαράκι μου*** είχα και εγώ την, έστω και μικρή, συμβολή μου: *δεν μπορούσε να κρύψει την υπερηφάνειά του, καθώς ένιωθε ότι στην επιτυχία τού γιου του είχε βάλει κι αυτός το λιθαράκι του.*

λιθάργυρος (ο) {λιθαργύρ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ορυκτό οξίδιο τού μολύβδου, που απαντά σε στερεά μορφή και σε κοκκινωπό ή κιτρινωπό χρώμα και χρησιμοποιείται στην υαλουργία και την κατασκευή τεχνητών σμάλτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithargite].

λιθάρι (το) {λιθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η μικρή πέτρα· ΦΡ. (παροιμ.) ***λιθάρι που κυλάει δεν μαλλιάζει*** αυτός που εργάζεται, φθείρεται λιγότερο από τον άεργο (επειδή ό,τι αδρανεί, ατροφεί) **2.** (γενικότ.) η πέτρα: *«σε ψηλό βουνό, σε ριζιμιό ~ κάθεται αϊτός»* (ριζίτικο) **3.** η κυλινδρική πέτρα τού μύλου. — (υποκ.) **λιθαράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *λίθος*].

λιθίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία σχηματίζονται λίθοι σε διάφορα όργανα τού σώματος, όπως στην ουροδόχο κύστη, στα νεφρά, στο συκώτι και στη χολή.

λιθικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους λίθους: *~ εποχή* ΣΥΝ. λίθινος.

λίθινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από πέτρα: *~ εργαλείο / δομήσιμα υλικά* ΣΥΝ. πέτρινος **2.** ***λίθινη εποχή*** η εποχή τού λίθου (βλ. λ. *λίθος*).

λίθιο (το) [1864] {λιθίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Li) που ανήκει στα μέταλλα των αλκαλίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. lithium].

λιθόβλητος, -η, -ο αυτός που χτυπήθηκε με πέτρες, που λιθοβολήθηκε, ο λιθοβολημένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο- + -βλητος < βάλλω*].

λιθοβολία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το ρίξιμο πέτρας ή πετρών προς ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. πετροβόλημα **2.** ΑΘΛ. (παλαιότ.) το αγώνισμα, κατά το οποίο ο αθλητής ρίχνει σε απόσταση κυλινδρικό λίθο.

λιθοβολισμός (ο) [μτγν.] η θανάτωση (κάποιου) με τη ρίψη λίθων εναντίον του: *στα παλιά χρόνια ήταν συνηθισμένη η θανάτωση διά λιθοβολισμού.* Επίσης **λιθοβόλημα** (το) [μεσν.].

λιθοβολώ ρ. μετβ. {λιθοβολείς... | λιθοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ρίχνω πέτρες εναντίον (κάποιου): *το έξαλλο πλήθος λιθοβόλησε το σπίτι του* ΣΥΝ. πετροβολώ **2.** (ειδικότ.) εκτελώ, θανατώνω (κάποιον), ρίχνοντας εναντίον του πέτρες: *οι Ιουδαίοι λιθοβόλησαν τον πρωτομάρτυρα Στέφανο* **3.** (μτφ.) επιτίθεμαι με λόγια (σε κάποιον): *ο υπουργός απάντησε ότι λυπάται που τον λιθοβολούν για μια τόσο ρηξικέλευθη πρωτοβουλία του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιθοβολῶ (-έω) < λιθο- + -βολῶ < βολή* (< *βάλλω*)].

λιθογλύπτης (ο) [μτγν.] {λιθογλυπτών}, **λιθογλύπτρια** (η) {λιθογλυπτριών} αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με τη λιθογλυπτική.

λιθογλυπτική (η) λαϊκή γλυπτική σε λίθο (κρήνες, υπέρθυρα, διακοσμητικές εντοιχισμένες πλάκες κ.λπ.).

λιθογλυφία (η) [μτγν.] {λιθογλυφιών} η τέχνη τής διακόσμησης πολύτιμων λίθων (κυρ. σφραγιδολίθων και δακτυλιολίθων) με χάραξη συμβόλων, επιγραφών και παραστάσεων. — **λιθογλυφικός, -ή, -ό** [μεσν.].

λιθογλύφος (ο) ο τεχνίτης που διακοσμεί πολύτιμους λίθους με παραστάσεις, που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογλυφίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο- + -γλύφος < γλύφω*].

λιθογόνος, -ος, -ο [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί τον σχηματισμό λίθων σε όργανα τού ανθρώπινου σώματος (ουροδόχο κύστη, συκώτι, νεφρά κ.λπ.)· ΦΡ. ***λιθογόνος κατάρρους*** η καταρροϊκή φλεγμονή τής χοληδόχου κύστεως, που οφείλεται σε μικροβιακή λοίμωξη και οδηγεί στη δημιουργία χολολίθων.

λιθογραφείο (το) [1855] ΤΥΠΟΓΡ. εργαστήριο εκτύπωσης βιβλίων, περιοδικών και λοιπών εντύπων με τη μέθοδο όφσετ.

λιθογράφημα (το) [1841] {λιθογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα που χαράσσεται πάνω σε πέτρα, η λιθογραφημένη εικόνα ΣΥΝ. λιθογραφία, γκραβούρα.

λιθογραφία (η) [1817] {λιθογραφιών} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** (παλαιότ.) η τέχνη ή το σύστημα εκτύπωσης σε χαρτί εικόνων και κειμένων που χαράχθηκαν προηγουμένως με μελάνι ή λιπαρή ουσία σε πλάκα από σκληρό ασβεστόλιθο *(λιθογραφική πλάκα)* **2.** το λιθογράφημα (βλ.λ.) **3.** το εκτυπωτικό σύστημα όφσετ (βλ.λ.). — **λιθογραφώ** ρ. [1822] {-είς...}. **λιθογράφηση** (η) [1853].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithographie].

λιθογραφικός, -ή, -ό [1817] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λιθογραφία ή τον λιθογράφο: *~ εργαλείο / τέχνη* • **2.** ΓΕΩΛ. (α) ***λιθογραφικός ασβεστόλιθος*** η ποικιλία ασβεστολίθου με λευκό ή υποκίτρινο χρώμα, που χρησιμοποιείται στη λιθογραφία, επειδή απορροφά τις λιπαρές ουσίες και δεν επιτρέπει τη διάχυσή τους (β) ***λιθογραφικός ιστός*** η μορφή ιζηματογενών πετρωμάτων που διαθέτουν λεία επιφάνεια και αποτελούνται από κόκκους με απειροελάχιστο μέγεθος.

λιθογράφος (ο) [1856] ΤΥΠΟΓΡ. **1.** ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογραφίας, που παράγει λιθογραφίες **2.** (συνεκδ.) η μηχανική συσκευή που εκτυπώνει λιθογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithographe, άσχετο προς το μτγν. *λιθογράφος* «λιθογλύφος»].

λιθόδμητος, -η, -ο (λόγ.) ο λιθόκτιστος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο- + -δμητος < δέμω* (βλ. λ. *δομή*)].

λιθοδομή (η) [1884] (επίσ.) η κατασκευή τοίχου ή άλλου είδους οικοδομής με πέτρες ή πλίνθους (με αμμοκονίαμα ή χωρίς).

λιθοδόμημα (το) {λιθοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κτήριο ή ο τοίχος που έχει χτιστεί με πέτρες.

λιθοδομία (η) [1897] {λιθοδομιών} (επίσ.) **1.** η κατασκευή, το κτίσιμο κτηρίου ή τοίχου με πέτρες **2.** (ειδικότ.) τα τμήματα οικοδομήματος που έχουν κτιστεί με πέτρες (σε αντίθεση με άλλα, που έχουν οικοδομηθεί με διαφορετικά υλικά). — **λιθοδομικός, -ή, -ό.**

λιθοδομώ ρ. μετβ. [1884] {λιθοδομείς... | λιθοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κτίζω (οικοδόμημα ή τοίχο) με πέτρες.

λιθοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {λιθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής πέτρας ή τη φύση πέτρας **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***λιθοειδές οστό*** το τμήμα τού κροταφικού οστού, που περιέχει το όργανο τής ακοής και τον πόρο τού προσωπικού νεύρου (β) ***λιθοειδές νεύρο*** ένα από τα τρία νεύρα τής περιοχής τού κροταφικού οστού.

λιθοθραύστης (ο) [1856] {λιθοθραυστών} μηχάνημα που χρησιμοποιείται στα λατομεία για τη θραύση των λίθων και τη δημιουργία χαλικιών.

λιθόκολλα (η) [μτγν.] {λιθοκολλών} η ειδική κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ή τη στερέωση πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το στόλισμα τιμαλφών αντικειμένων (λ.χ. κοσμημάτων) με την επικόλληση σε αυτά πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] (για τιμαλφή αντικείμενα) αυτός που έχει στολιστεί με επικολλημένους πολύτιμους λίθους.

λιθοκονία (η) [1847] {λιθοκονιών} το μείγμα τσιμέντου, άμμου και μικρών χαλικιών, που χρησιμοποιείται για επιστρώσεις ή στην κατασκευή τοίχων ΣΥΝ. σκυρόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < *λιθο-* + *-κονία* < *κόνις*].

λιθοκόπος (ο) **1.** ο εργάτης που κόβει ή θρυμματίζει πέτρες • **2.** σφύρα που χρησιμοποιείται για το σπάσιμο πετρών. — **λιθοκοπία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιθο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

λιθόκτιστος, -η, -ο κ. (καθημ.) **λιθόχτιστος** (για οικοδομήματα ή τοίχους) αυτός που έχει χτιστεί με πέτρες ΣΥΝ. λίθινος, λιθόδμητος, πέτρινος.

λιθοξόος (ο) **1.** ο τεχνίτης που λαξεύει πέτρες και μάρμαρα και κατασκευάζει γλυπτά: *ο Σωκράτης ήταν γυιος λιθοξόου* **2.** ο εργάτης που πελεκά πέτρες ΣΥΝ. λατόμος, πετροπελεκητής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο-* + *-ξόος* < *ξέω*].

λίθος (ο) **1.** (λόγ.) η πέτρα, κυρ. ως οικοδομικό υλικό· ΦΡ. (α) ***λίθος τού αναθέματος*** βλ. λ. *ανάθεμα* (β) ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ. *αναμάρτητος* (γ) ***θεμέλιος λίθος*** βλ. λ. *θεμέλιος* (δ) ***ακρογωνιαίος λίθος*** βλ. λ. *ακρογωνιαίος* (ε) ***λυδία λίθος*** βλ.λ. (στ) ***φιλοσοφική λίθος*** η φανταστική πέτρα με την οποία πίστευαν οι αλχημιστές ότι μπορούσαν να μετατρέψουν σε χρυσό κάθε μέταλλο (ζ) ***πολύτιμος λίθος*** το ορυκτό που λόγω τής διαφάνειας, τής λάμψης ή/και τής σκληρότητάς του χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων ή τη διακόσμηση αντικειμένων και έχει μεγάλη αξία (π.χ. διαμάντι, σμαράγδι, ρουμπίνι κ.λπ.) ΣΥΝ. (πολύτιμο) πετράδι (η) ***ημιπολύτιμος λίθος*** το μικρότερης αξίας ορυκτό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή διακοσμητικών αντικειμένων (θ) ***τεχνητός λίθος*** λίθος που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου λίθου (ι) ***αργός λίθος*** η ακατέργαστη και ακανόνιστη πέτρα, που δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για οικοδομικούς σκοπούς (ια) ***οικοδομικός λίθος*** η πέτρα που είναι κατάλληλη ως οικοδομικό υλικό (ιβ) ΧΗΜ. ***κυανούς λίθος*** ο θειικός χαλκός (ιγ) ***καυστικός λίθος*** το καυστικό κάλιο (ιδ) ***λίθος τής κολάσεως*** ο νιτρικός άργυρος (ιε) ***δεν έμεινε λίθος επί λίθον*** (*λίθον ἐπὶ λίθον*, Κ.Δ. Λουκ. 19, 44) η καταστροφή ήταν πλήρης, ολοσχερής (ιστ) ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** (*λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ κέραμος ἀτάκτως ἐρριμμένα*, Ξενοφ. *Ἀπομνημ.* 3, 1, 7) για πράγματα που βρίσκονται σε απόλυτη αταξία, εντελώς ακατάστατα (ιζ) (λόγ.) ***λίθος προσκόμματος*** (Κ.Δ. *Β' Πέτρ.* 2, 8) το εμπόδιο στην ευτυχή κατάληξη μιας υπόθεσης (ιη) (λόγ.) ***κινώ πάντα λίθον*** (*πάντα λίθον κινεῖν*, Ζηνόβιος 5, 63) χρησιμοποιώ κάθε μέσο για την ευόδωση μιας υπόθεσης **2.** ΙΑΤΡ. ο λιθοειδής σχηματισμός ποικίλου μεγέθους, που σχηματίζεται σε διάφορα όργανα τού σώματος (χολή, νεφρά κ.λπ.) ΣΥΝ. πέτρα **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***εποχή τού λίθου*** η πρώιμη περίοδος τής ανθρώπινης ιστορίας που προηγείται τής εποχής τού χαλκού και τού σιδήρου και χαρακτηρίζεται από τη χρήση λίθινων εργαλείων και όπλων· υποδιαιρείται στην *παλαιολιθική*, τη *μεσολιθική* και τη *νεολιθική* εποχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί, όπως η σύνδεση με το επίθ. *λεῖος* και με τα λατ. slidus «λείος» και lēdas «πάγος», δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά].

λιθοστρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {λιθόστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω με πέτρες, επιστρώνω με πέτρες μια επιφάνεια: *~ δρόμο / πλατεία / αυλή.*

λιθόστρωση (η) [1871] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το στρώσιμο επιφάνειας με λίθους **2.** (συνεκδ.) η επιφάνεια που αποτελείται από λίθους: *χάλασε η ~* ΣΥΝ. λιθόστρωτο.

λιθόστρωτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει επιστρωθεί με πέτρες ΣΥΝ. πλακόστρωτος **2.** ***λιθόστρωτο*** (το) ο δρόμος που έχει επιστρωθεί με πέτρες διαφόρων σχημάτων, έχει ανώμαλη επιφάνεια και είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός τής ρυμοτομίας των κυκλαδίτικων κυρ. νησιών ΣΥΝ. καλντερίμι.

λιθόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η ζώνη τής Γης που περιλαμβάνει τον στερεό φλοιό και το τμήμα τού ανώτερου μανδύα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithosphère].

λιθοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. σύνολο προϊστορικών εργαλείων ή άλλων αντικειμένων από πέτρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industrie lithique].

λιθοτομία (η) [αρχ.] {λιθοτομιών} **1.** η εξόρυξη πετρωμάτων (λίθων και μαρμάρων) από λατομείο ΣΥΝ. λατομία, λατόμηση • **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση λίθου από την ουροδόχο κύστη, που εφαρμοζόταν παλαιότερα και κατά την αρχαιότητα (αναφέρεται μάλιστα και από τον Ιπποκράτη). — **λιθοτομικός,** -ή, -ό [μτγν.].

λιθοτόμος (ο) [αρχ.] αυτός που σπάζει πέτρες ή εξορύσσει πετρώματα από τα λατομεία ΣΥΝ. λατόμος.

λιθοτριψία (η) [1871] {λιθοτριψιών} ΙΑΤΡ. ο εξωσωματικός και αναίμακτος θρυμματισμός των λίθων τού ουροποιητικού συστήματος, με τη χρησιμοποίηση ηχητικών κυμάτων, που εμφανίζουν απότομη αύξηση τής έντασής τους και εισδύουν βαθιά στους ιστούς. — **λιθοτριπτικός,** -ή, -ό [1844].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithotripsie].

Λιθουανία (η) (λιθ. Lietuvos Respublika = Δημοκρατία τής Λιθουανίας) κράτος τής ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Βίλνιους, επίσημη γλώσσα τη Λιθουανική και νόμισμα το λίτας Λιθουανίας. — **Λιθουανός** (ο) [1797], **Λιθουανή** (η), **λιθουανικός,** -ή, -ό, **Λιθουανικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Lithuania < λιθ. Lietuva (πιθ. παλαιότερο όνομα τού ποταμού Νιέμαν, που διαρρέει τη χώρα) αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. litus «ακτή»].

λιθρίνι (το) → λυθρίνι

λιθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λιθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** για υλικό που έχει τη σύσταση τής πέτρας **2.** αυτός που είναι γεμάτος λίθους ΣΥΝ. πετρώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λικέρ (το) {άκλ.} γλυκό οινοπνευματώδες ποτό με δυνατό άρωμα και γεύση, που προσφέρεται πριν ή μετά το φαγητό ΣΥΝ. ηδύποτο. — (υποκ.) **λικεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. liqueur < λατ. liquor «υγρό, ρευστό» < ρ. liqueo].

-λίκι (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει ιδιότητα: *δασκα-λίκι, δικηγορι-λίκι, καθηγητη-λίκι, αντρι-λίκι.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής από το τουρκ. -lık, που πρωτοεμφανίζεται σε λ. δανεισμένες από την Τουρκική (πβ. *νταϊλίκι* < dayılık, *χαρτζιλίκι* < harçlık κ.ά.) και επεκτάθηκε αρχικώς σε ουσ. με χαρακτήρα θέματος *-λ-* (πβ. *δασκαλίκι, υπαλληλίκι*), αργότερα δε και σε άλλα ουσ. (συνήθ. με μειωτική σημ.). Από τον τ. *-λίκι* σχηματίστηκε στη συνέχεια και παρεκτετ. τ. *-ιλίκι* με (φωνητική) απόσπαση τού *-ι-* από το θέμα λέξεων (τουρκικών) με χαρακτήρα /i/, ο οποίος καθιερώθηκε να γράφεται *-ιλίκι*, π.χ. *μπεκρής – μπεκριλίκι, υπουργός – υπουργιλίκι, πρόεδρος – προεδριλίκι, άντρας – αντριλίκι* κ.ά.].

λικνίζω ρ. μετβ. {λίκνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κουνώ απαλά και ρυθμικά: *λίκνιζε το μωρό στην κούνια* **2.** ταλαντεύω ρυθμικά: *το κυματάκι λίκνιζε τις βαρκούλες* **3.** (μεσοπαθ. **λικνίζομαι**) κουνώ αργά και ρυθμικά το σώμα μου: *τα κορμιά λικνίζονταν αισθησιακά στους ανατολίτικους ρυθμούς.* — **λικνιστικός,** -ή, -ό [1840], **λικνιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λίκνον*].

λίκνισμα (το) {λικνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αργή, απαλή και ρυθμική κίνηση: *το ~ των νεανικών σωμάτων στους ήχους τής μουσικής.*

λίκνο (το) **1.** το έπιπλο μέσα στο οποίο κατακλίνεται και αναπαύεται το βρέφος ΣΥΝ. κούνια **2.** (μτφ.) ο τόπος στον οποίο γεννήθηκε, δημιουργήθηκε κάτι σημαντικό: *το ~ τής δημοκρατίας / τής θεατρικής τέχνης* ΣΥΝ. κοιτίδα, πηγή, εστία, αφετηρία, πατρίδα, γενέτειρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λίκνον* < **νίκ-νον* (με προληπτική ανομοίωση) < θ. *nik-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *neik- «λιχνίζω (σιτηρά)», πβ. λιθ. niekóju, ουαλ. nithio, βρετον. niza κ.ά. Ομόρρ. *λικνίζω, λιχν-ίζω*].

λικουρίνος (ο) (εσφαλμ. *λυκουρίνος*) ο καπνιστός κέφαλος· αλλιώς (λαϊκ.) *νίτικο* (το). Επίσης **λικουρίνι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. liocorno (di mare) < γαλλ. licorne (de mer) < ιταλ. alicorno «μονόκερως» (< λατ. unicornis). Στην Ελληνική η λ. παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *λύκος* και *ουρά*].

λίκρα (η) {χωρ. πληθ.} (συχνά με κεφ.) εμπορικό σήμα ενός γυαλιστερού, συνθετικού ελαστικού υφάσματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε εφαρμοστά είδη ενδυμασίας, κυρ. αθλητικά (1958).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Lycra, εμπορική ονομασία].

λιλά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας ΣΥΝ. βιολετής **2.** ***λιλά*** (το) το ίδιο το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας, το ανοιχτό μοβ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lilas < παλ. γαλλ. lilac < αραβ. līlak < περσ. nīlak «γαλαζωπός» < nīl «γαλάζιος» < σανσκρ. nīla «βαθυγάλαζος»].

λιλί (το) (συνήθ. στον πληθ.) ***λιλιά*** (τα) **1.** (στη νηπιακή γλώσσα) τα παιχνίδια νηπίου • **2.** (σκωπτ.) τα παράσημα: *στρατηγός με περισσά ~* • **3.** (σκωπτ.) τα χρήματα· ΦΡ. (παροιμ.) ***έχεις λιλιά, έχεις λαλιά*** όποιος έχει χρήματα, έχει και τη δυνατότητα να μιλάει άνετα για οτιδήποτε **4.** (σκωπτ.) τα στολίδια και ειδικότ. τα κοσμήματα: *τα ~ που κοσμούν το στέμμα* **5.** (στον εν. ***λιλί,*** το – ευφημ.) το γεννητικό όργανο τού μικρού αγοριού.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ. τής παιδικής γλώσσας].

λίλιον (το) ποώδες φυτό με βολβό, φύλλα λεία και λογχοειδή, άνθη μεγάλα και αρωματικά, λευκά, κόκκινα, κίτρινα ή μοβ· ο κρίνος.
[ΕΤΥΜ. < λατ. lilium, αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

λιλιπούτιος, -α, -ο [1894] (συνήθ. ορθ. *λιλιπούτειος*) **1.** αυτός που έχει μικροσκοπικό ανάστημα, όπως οι φανταστικοί νάνοι τής Λιλιπούτης (βλ. ΕΤΥΜ.) ΑΝΤ. γιγάντειος **2.** (γενικά) αυτός που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: *~ πόλη / χωριό* ΣΥΝ. μικροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lilliputian < Lilliput, μυθική χώρα βραχύσωμων ανθρώπων, λ. που έπλασε ο Ιρλανδός συγγραφέας J. Swift στο μυθιστόρημα «Τα ταξίδια τού Γκιούλιβερ» (Gulliver's Travels)].

λιλιώδες (τα) {λιλιώδ-ους | -η, -ών} ΒΟΤ. φυτό που ανήκει στην τάξη των αγγειόσπερμων μονοκοτύλων και χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη βολβών ή ριζωμάτων, τη σύνδεση των φύλλων σε δέσμη κοντά στο επίπεδο τού εδάφους και από ερμαφρόδιτα, εντυπωσιακά άνθη· περιλαμβάνει τους κρίνους, τις αμαρυλλίδες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Liliaceae (πληθ.) < λατ. lilium «κρίνο», βλ. κ. *λίλιον*].

Λίλλη (η) πόλη τής Β. Γαλλίας, κοντά στα σύνορα με το Βέλγιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lille < παλ. γαλλ. Lisle < l'isle «νησί» (σύγχρ. l'île), καθώς η πόλη κατείχε νησιωτική θέση ανάμεσα στους παραποτάμους τού Ντελ].

λίμα[1] (η) {λιμών} **1.** ατσάλινο εργαλείο με χαρακιές ή δόντια, που με την τριβή λειαίνει σκληρά υλικά σώματα (κυρ. μέταλλα) ΣΥΝ. ρίνη **2.** μικρό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο μανικιούρ για το κόντυμα και τη λείανση των άκρων των νυχιών • **3.** (μτφ.-σπάν.) η ακατάσχετη φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lima < λατ. līma].

λίμα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) η υπερβολικά μεγάλη πείνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λιμάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

λιμαδόρος (ο) ο τεχνίτης που λειαίνει σκληρή επιφάνεια με λίμα ΣΥΝ. ρινιστής.
[ΕΤΥΜ. < *λίμα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

λιμάζω ρ. αμετβ. {λίμασ-α κ. λίμαξα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** αισθάνο-

μαι ακόρεστη ανάγκη να χορτάσω την πείνα μου, κυριεύομαι από λαιμαργία **2.** υποφέρω, πεθαίνω από την πείνα ΣΥΝ. λιμοκτονώ **3.** (η μτχ. ***λιμασμένος***, *-η, -ο*) αυτός που υποφέρει από την πείνα ΣΥΝ. πεινασμένος. -- **λίμασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιμάζω* / *λιμάσσω* < μτγν. *λιμώσσω* / *-ττω* < αρχ. *λιμός*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. *λιχμάζω* «παίζω με τη γλώσσα, γλείφω» < *λείχω* «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιμάνι (το) {λιμαν-ιού | -ιών} **1.** η φυσική ή τεχνητή διαμόρφωση θαλάσσιας ακτής, όχθης ποταμού ή λίμνης, όπου αγκυροβολούν τα πλοία για ασφαλή (από πλευράς ανέμων) παραμονή, φόρτωση ή εκφόρτωση: *εμπορικό / πολεμικό / διεθνές ~* ΣΥΝ. σκάλα, πόρτο **2.** (συνεκδ.) η πόλη που διαθέτει λιμάνι **3.** (μτφ.) το μέρος ή το πρόσωπο στο οποίο αναζητεί κανείς ασφάλεια: *αναζητούσε ένα ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. καταφύγιο, άσυλο, απάγκειο. Επίσης (λόγ.-επίσ.) **λιμένας** κ. (λογιότ.) **λιμήν** (ο) [αρχ.] {λιμένος}. — (υποκ.) **λιμανάκι** (το) κ. (λόγ.) **λιμενίσκος** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. liman < μτγν. *λιμένιον*, υποκ. τού αρχ. *λιμήν, -ένος* (ήδη μυκ. πληθ. ri-me-ne), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμάρης, -α, -ικο {λιμάρηδες} (μειωτ.) αυτός που μονίμως πεινά ΣΥΝ. λιγούρης, λιμασμένος. Επίσης **λιμάρικος**, -η, -ο [μεσν.]. — **λιμάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *λιμάζω* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

λιμάρω ρ. μετβ. {λιμάρισ-α, -τηκα, -μένος} ξύνω με τη λίμα: *~ τα σίδερα / τα νύχια* ΣΥΝ. ρινίζω, πλανίζω. — **λιμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. limare < lima «λίμα»].

λίμασμα (το) → λιμάζω

λιμασμένος, -η, -ο → λιμάζω

λιμεναρχείο (το) [1833] **1.** η κρατική υπηρεσία που διοικεί ένα λιμάνι: *το ~ εξέδωσε έκτακτο δελτίο καιρού* ‖ *το ~ Πειραιώς απαγόρευσε τον απόπλου προς τα νησιά τού Αιγαίου* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η λιμενική αρχή.

λιμενάρχης (ο) [μτγν.] {λιμεναρχών} ο ανώτερος αξιωματικός τού Λιμενικού Σώματος, ο οποίος προΐσταται τού λιμεναρχείου.

λιμένας (ο) → λιμάνι

λιμενεργάτης (ο) {λιμενεργατών} ο εργάτης τού λιμανιού, φορτοεκφορτωτής πλοίων.

λιμενικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με λιμάνι· ΦΡ. ***λιμενικά έργα*** έργα που εκτελούνται στον αιγιαλό, στην όχθη, την παραλία ή την παρόχθια ζώνη, μέσα στη θάλασσα, τη μεγάλη λίμνη ή στον πλεύσιμο ποταμό ή εκείνα που ορισμένα μόνο τμήματά τους βρίσκονται στους προαναφερόμενους χώρους, καθώς και κάθε διαμόρφωση ή αλλοίωση των χώρων αυτών • **2.** αυτός που σχετίζεται με το Λιμενικό (Σώμα): *~ όργανα / προσωπικό*· ΦΡ. (α) ***λιμενικός δόκιμος*** ο μαθητής τής Σχολής Δοκίμων Λιμενικών Αξιωματικών (β) ***λιμενικό ταμείο*** το ταμείο ασφαλίσεως όσων ανήκουν στο Λιμενικό Σώμα (γ) ***λιμενικός φόρος*** ο φόρος που εισπράττεται από τα λιμενικά ταμεία (δ) ***λιμενική αρχή*** το λιμεναρχείο (ε) ***λιμενικός σταθμός*** κατώτερη λιμενική υπηρεσία **3.** (α) ***Λιμενικό (Σώμα)*** το στρατιωτικά συντεταγμένο σώμα των ανδρών και των βαθμοφόρων τού Εμπορικού Ναυτικού, οι οποίοι υπάγονται στις ίδιες διατάξεις με τους ομολόγους τους τού Πολεμικού Ναυτικού και έχουν ως αρμοδιότητα τον γενικό έλεγχο και την αστυνόμευση των πλωτών μέσων στο λιμάνι και στη θάλασσα (β) ***Λιμενικός*** (ο) (i) στέλεχος τού Λιμενικού Σώματος (ii) υπάλληλος τού Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας.

λιμενίσκος (ο) → λιμάνι

λιμενοβραχίονας (ο) [1888] {λιμενοβραχιόνων} **1.** η τεχνητή προέκταση μέρους τής ξηράς προς τη θάλασσα, ώστε να εισχωρεί στο πέλαγος με τρόπο που να προστατεύει απ' τη μια το λιμάνι από τα σφοδρά κύματα και τη διάβρωση που αυτά προκαλούν και να αποτρέπει απ' την άλλη προσχώσεις ΣΥΝ. μόλος, προβλήτα **2.** μακρόστενος πρόβολος που έχει λειτουργία ανάλογη με την παραπάνω (σημ. 1).

λιμενοδείκτης (ο) [1866] {λιμενοδεικτών} ΝΑΥΤ. **1.** βιβλίο στο οποίο περιέχονται λεπτομερείς λιμενικοί χάρτες, περιγραφές ακτών, λιμανιών και όρμων, όπως και πληροφορίες χρήσιμες για ναυτιλλομένους ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτολάνος **2.** (συνεκδ.) λεπτομερής λιμενικός χάρτης ή συλλογή τέτοιων χαρτών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. portolano (βλ. λ. *πορτολάνος*)].

λιμενοφύλακας (ο) [αρχ.] {λιμενοφυλάκων} ο κατώτερος στην ιεραρχία τού Λιμενικού Σώματος, που φροντίζει για την ασφάλεια τού λιμανιού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

λίμιτ-απ (το) {άκλ.} ελλην. *ανώτατο όριο διακύμανσης*· επιτρεπόμενο όριο ανοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια τής συνεδρίασης χρηματιστηρίου ΑΝΤ. λίμιτ-ντάουν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. limit-up].

λίμιτ-ντάουν (το) {άκλ.} ελλην. *κατώτατο όριο διακύμανσης*· επιτρεπόμενο όριο καθοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια τής συνεδρίασης χρηματιστηρίου ΑΝΤ. λίμιτ-απ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. limit-down].

λιμνάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λίμνασ-α, -μένος} **1.** (για νερά) έχω σχηματίσει λίμνη, τέλμα, μένω σε ακινησία: *στο σημείο αυτό τα νερά λιμνάζουν* **2.** (για πρόσ.) μένω αδρανής, στάσιμος ΣΥΝ. αδρανώ **3.** (για υπόθεση) βρίσκομαι σε εκκρεμότητα επί μακρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. εκκρεμώ. — **λίμνασμα** (το).

λιμνάζων, -ουσα, -ον (λόγ.) (για νερά) αυτός που λιμνάζει· συνήθ. στη ΦΡ. ***λιμνάζοντα ύδατα*** (μτφ.) η κατάσταση αδράνειας, στασιμότητας: *«η ομιλία τού υπουργού Εξωτερικών τάραξε τα λιμνάζοντα ύδατα και, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε αντιδράσεις»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *λιμνάζω*. Η φρ. *λιμνάζοντα ύδατα* (στη μτφ. σημ.) αποδίδει τη γαλλ. eaux stagnantes].

λιμναίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με λίμνη ΣΥΝ. λιμνήσιος • **2.** αυτός που ζει ή υπάρχει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: *~ χλωρίδα / οικισμοί / χελώνα*. Επίσης **λιμνήσιος**, -ια, -ιο [μτγν.].

λίμνη (η) {λιμνών} **1.** η κοιλότητα τής γης η οποία περιέχει στάσιμο ή ελαφρώς κινούμενο νερό και δεν επικοινωνεί με τη θάλασσα: *η ~ Βαϊκάλη* ‖ *τεχνητή ~* (π.χ. *η ~ τού Μαραθώνα*) **2.** (μτφ.) άφθονη ποσότητα υγρού που έχει χυθεί στο έδαφος: *~ αίματος / δακρύων*. — (υποκ.) **λιμνούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λί-μν-η*, μηδενισμ. βαθμ. τού ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμνιώτης (ο) {λιμνιωτών} ο λιμνόβιος (βλ.λ.).

λιμνόβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που ζει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: *~ φυτά / πτηνά* ΣΥΝ. λιμναίος.

λιμνοθάλασσα (η) [αρχ.] {λιμνοθαλασσών} η κοιλότητα εδάφους που περιέχει αλμυρά ή υφάλμυρα (γλυφά), σχετικώς αβαθή και ήρεμα νερά, που έχουν πρόσβαση προς τη θάλασσα, από την οποία διαχωρίζονται με αμμώδεις φραγμούς, νήσους ή κοραλλιογενείς υφάλους: *η ~ τού Μεσολογγίου*.

λιμνολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των λιμνών. — **λιμνολόγος** (ο/η), **λιμνολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. limnology].

λιμνόπλοιο (το) {λιμνοπλοίων} μικρό σκάφος που χρησιμοποιείται στις μεγάλες λίμνες (λ.χ. Η.Π.Α., Καναδά κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. lake craft ή laker].

λιμνότοπος (ο) {λιμνοτόπων} **1.** περιοχή με πολλές λίμνες **2.** ελώδης περιοχή γεμάτη στάσιμα νερά, τέλματα και τενάγη.

λιμοκοντόρος (ο) (σκωπτ.) ο νέος που, παρά τη φτώχια ή την πείνα του, ντύνεται και στολίζεται επιδεικτικά, προκειμένου να κάνει εντύπωση στους άλλους και ιδιαίτερα στις νέες κοπέλες ΣΥΝ. (ο)μορφονιός, τζιτζιφιόγκος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < **λιμο-κόντης* «πεινασμένος κόμης» (κατά τα ουσ. σε *-δόρος*, λ.χ. *καντα-δόρος, λιμα-δόρος*) < *λιμός* + *-κόντης* < *κόντες* (βλ.λ.)].

λιμοκτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο θάνατος από πείνα **2.** στέρηση τροφής για πολύ καιρό λόγω φτώχιας ή άλλων συνθηκών (πολέμου κ.λπ.).

λιμοκτόνος, -ος/-α, -ο αυτός που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση εντόμων, τρωκτικών, ζιζανίων και άλλων ζωντανών οργανισμών, που βλάπτουν τα φυτά, τα ζώα ή τις τροφές (πβ. λ. *ζιζανιοκτόνος, μυκητοκτόνος, εντομοκτόνος*): *~ χημικές ουσίες / φάρμακα*.

λιμοκτονώ ρ. αμετβ. {λιμοκτονείς... | λιμοκτόνησα} **1.** πεθαίνω από πείνα, από ασιτία: *χιλιάδες παιδιά τού Τρίτου Κόσμου λιμοκτονούν* **2.** (συνεκδ.) βρίσκομαι σε έσχατη ένδεια, είμαι πάμφτωχος ΣΥΝ. πένομαι, (λαϊκ.-εκφραστ.) ψωμολυσσάω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιμοκτονῶ (-έω)* < *λιμός* + *-κτονώ* (< *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω»), βλ. κ. *-κτονία*].

λιμός (ο) η μεγάλη πείνα λόγω γενικής έλλειψης τροφίμων, που μαστίζει ολόκληρο πληθυσμό (πβ. *λοιμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *lei- «αφανίζω, λιγοστεύω», πβ. αρχ. σλαβ. libĕrŭ «λεπτός», αρχ. γερμ. bi-linnan «εξασθενίζω, σταματώ», γοτθ. af-linnan «αποχωρώ» κ.ά. Ομόρρ. *λοι-μός* (βλ.λ.), *λιμο-κτονῶ, λιμάζω* (< *λιμ-ώσσω*) κ.ά.].

λιμουζίνα (η) {λιμουζινών} μακρύ πολυτελές επιβατικό αυτοκίνητο που έχει τέσσερις πόρτες και τρία παράθυρα σε κάθε πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. limousine, από την επαρχία Limousin (τής κεντρικής Γαλλίας), όπου υπήρχε εργοστάσιο κατασκευής αυτοκινήτων πολυτελείας].

λίμπα (η) {λιμπών} (λαϊκ.) δεξαμενή ή λάκκος όπου καταλήγει υγρό (λ.χ. το λάδι σε ελαιοτριβείο)· συνήθ. στη ΦΡ. ***τα κάνω λίμπα*** (i) μουσκεύω εντελώς (έναν χώρο), τον γεμίζω νερά: *κάθε φορά που πλένεται τα κάνει λίμπα!* (ii) διαλύω τα πάντα (σε έναν χώρο), τα κάνω άνω-κάτω: *μπήκε μεθυσμένος στο μαγαζί και τα έκανε λίμπα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < διαλεκτ. ιταλ. limba «λεκάνη, κοιλότητα εδάφους» < μτγν. λατ. lembus (σπάν. limbus) < ελλην. *λέμβος* «μικρό και ελαφρύ σκάφος»· πβ. αλβ. limbë, διαλεκτ. ελλην. *λιμπί* «πέτρινο δοχείο ελαιοτριβείου, όπου καταλήγει το λάδι». Η φρ. *τα κάνω λίμπα* από αρχική σημ. «γεμίζω με λάδια», συνεπώς «λερώνω - προκαλώ αναστάτωση»].

λιμπεραλισμός (ο) ο φιλελευθερισμός (βλ.λ.). — **λιμπεραλιστής** (ο), **λιμπεραλίστρια** (η), **λιμπεραλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. libéralisme (< libéral < λατ. liberalis «ελεύθερος»)].

λίμπερτι (το) {άκλ.} ΝΑΥΤ. μεσαίου μεγέθους ατμοκίνητο φορτηγό πλοίο, που ναυπηγήθηκε στις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Liberty-ship «πλοίο τής ελευθερίας», ονομασία αμερικανικών πλοίων].

λίμπερο (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. παίκτης που κινείται ελεύθερα σε όλο το γήπεδο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libero «ελεύθερος»].

λιμπίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {λιμπίστηκα} (καθημ.) **1.** επιθυμώ να φάω κάτι (το οποίο συνήθ. βλέπω): *είδα την τούρτα και τη λιμπίστηκα* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι **2.** ποθώ ερωτικά: *παρά την ηλικία του λιμπιζόταν τις μικρούλες!* — **λιμπιστικός**, -ή, -ό κ. **λιμπιατός**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιμβίζω* / *λιμπίζω* < μτγν. *λιμβός* «ελκυστικός», αγν. ετύμου. Κατ' άλλους, < λατ. libo «δοκιμάζω, γεύομαι»].

λίμπιντο (το/η) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. η ερωτική ορμή ή τάση που, κατά τον Φρόυντ, συνιστά πρωτογενές κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. libido «επιθυμία, πόθος» < libet (απρόσ. ρ.) «αρέσει»].

λιμπιστερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός τον οποίο λιμπίζεται κάποιος· λαχταριστός, ποθητός.
[ΕΤΥΜ. < *λιμπίζομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τερός*, πβ. κ. *λυπητερός*].

λίμπρα (η) → λίβρα

λιμπρετίστας (ο) {σπάν. λιμπρετιστών} ο συγγραφέας λιμπρέτου: ~ *τής όπερας «Οθέλλος» τού Βέρντι ήταν ο Αρ. Μπόιτο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. librettista < libretto (βλ. κ. *λιμπρέτο*)].

λιμπρέτο (το) το κείμενο όπερας, οπερέτας ή και μουσικού έργου, που δεν έχει δραματικό χαρακτήρα (λ.χ. ορατορίου).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libretto, υποκ. τού libro «βιβλίο» (< λατ. liber)].

λίμπρο ντ' όρο (το) {άκλ.} το βιβλίο καταγραφής των ευγενών ΣΥΝ. χρυσόβιβλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libro d'oro «χρυσή βίβλος» < libro «βιβλίο» + oro «χρυσός»].

λιμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λιμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που πεινάει πολύ ΣΥΝ. πειναλέος, λιμασμένος, θεονήστικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λιμώττω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) υποφέρω από την πείνα ΣΥΝ. λιμοκτονώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιμώσσω / -ώττω* < αρχ. *λιμός*].

λινάρι (το) {λιναρ-ιού | -ιών} **1.** ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τη χρησιμότητά του στην υφαντική και τα πλούσια σε έλαιο σπέρματά του **2.** (συνεκδ.) η κλωστή που κατασκευάζεται από τις ίνες τού παραπάνω φυτού· ΦΡ. ***τού λιναριού τα πάθη / τα βάσανα*** για δυστυχίες που ακολουθούν η μία την άλλη και επιφέρουν μεγάλο πόνο: *τράβηξε ~* (υπέφερε πολλά).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λινάριον* < αρχ. *λίνον* (ήδη μυκ. ri-no) < I.E. *li-no- «λινάρι», πβ. λατ. linum (> γαλλ. lin), αρχ. σλαβ. linŭ, ρωσ. lën (γεν. liná), ιρλ. lin «δίχτυ», αγγλ. linen, γερμ. Lein κ.ά.].

λιναρόσπορος (ο) το σπέρμα τού λιναριού, που καλλιεργείται για το λινέλαιο και ως ζωοτροφή. Επίσης **λινόσπορος** [1887].

λινάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χοντρό ύφασμα από λινάρι ή κάνναβη, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σάκων ή για τη συσκευασία εμπορευμάτων **2.** (κατ' επέκτ.) το κομμάτι από φθαρμένο ή παλιό σάκο, που χρησιμοποιείται ως σφουγγαρόπανο **3.** (αργκό ως χαρακτηρισμός) ευτελής άνθρωπος, κατώτερης ποιότητας.
[ΕΤΥΜ. < *λινό* + παραγ. επίθημα *-άτσα*, πβ. *μπουγ-άτσα, χλαπ-άτσα*].

Λίνδος (η) αρχαία πόλη τής Ρόδου, μία από τις τρεις σημαντικότερες τού νησιού, στα Α. του παράλια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

λινέλαιο (το) [μτγν.] {λινελαί-ου | -ων} το έλαιο που παράγεται με έκθλιψη των σπόρων τού λιναριού και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ελαιοχρωμάτων, βερνικιών, τυπογραφικών μελανιών κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) **λιναρόλαδο**.

λινοβάμβακος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι φτειαγμένος από ίνες λιναριού και βαμβακιού.

λινόδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δεθεί με σχοινί από λινάρι **2.** (βιβλίο) τού οποίου τα εξώφυλλα έχουν επενδυθεί με λινό ύφασμα: *~ τόμος.*

λινόλαιο (το) {λινολαί-ου | -ων} αδιάβροχο υλικό για την επίστρωση δαπέδων, το οποίο αποτελείται από κανναβάτσο επιχρισμένο με μείγμα από στερεοποιημένο λινέλαιο, κολλώδεις ουσίες, σκόνη φελλού, χρωστικές ουσίες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linoleum (νόθο σύνθ.) < lin- (< λατ. linum) + oleum (< αρχ. *ἔλαιον*)].

λινομέταξος, -η, -ο [1835] (ύφασμα) που έχει υφανθεί από ίνες λιναριού και μεταξιού.

λινός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ίνες λιναριού: *~ πετσέτα / σεντόνι / πουκάμισο* **2. λινό** (το) ελαφρύ ύφασμα ή ένδυμα από ίνες λιναριού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λινοῦς* < *λίνον* (βλ. λ. *λινάρι*)].

Λίνος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, που συνδ. με το ουσ. *αἴλινος* «θρηνωδία», για το οποίο έχει υποτεθεί ότι προέρχεται από την κραυγή *αἲ Λίνε* «αλίμονο Λίνε». Το όν. είναι ανατολ. προελεύσεως].

λινοστολή (η) [1833] εσώρουχα που είναι φτειαγμένα από λινό ύφασμα.

λινοτάπητας (ο) {λινοταπήτων} το λινόλαιο (βλ.λ.).

λινοτύπης (ο) {λινοτυπών} ο εργάτης τού τυπογραφείου ή ο τυπογράφος που ειδικεύεται στον χειρισμό λινοτυπικών μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linotype (οπτικό δάνειο)].

λινοτυπία (η) {λινοτυπιών} ΤΥΠΟΓΡ. η μηχανική μέθοδος στοιχειοθεσίας με πρώτη ύλη το θερμό χυτό μέταλλο, κατά την οποία τα τυπογραφικά στοιχεία δεν κατασκευάζονται μεμονωμένα, αλλά συντίθενται σε συμπαγείς μεταλλικές αράδες (στίχους) (πβ. λ. *μονοτυπία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linotype (από εμπορική ονομασία) < φρ. line of types «γραμμή (στίχος) χαρακτήρων»].

λινοτυπικός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ. σχετικός με τη λινοτυπία: *~ τυπογραφική μέθοδος*· ΦΡ. ***λινοτυπική μηχανή*** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή συμπαγών μεταλλικών στίχων από κράμα μολύβδου και αντιμονίου.

λιντ κ. **λίντερ** (το) {άκλ.} **1.** το τραγούδι **2.** (ειδικότ.) χαρακτηριστικό τραγούδι τού γερμανικού ρομαντισμού (τέλος 18ου, αρχές 19ου αι.), γραμμένο πάνω σε στίχους σημαντικών ποιητών· γνωστότερα τα λιντ τού Σούμπερτ, τού Σούμαν κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Lied «τραγούδι», πληθ. Lieder].

λιντσάρισμα (το) {λιντσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η κακοποίηση ή θανάτωση (κάποιου) από εξαγριωμένο πλήθος (χωρίς να έχει προηγηθεί δίκη ή να υπάρχει νόμιμη εξουσία για κάτι τέτοιο).

λιντσάρω ρ. μετβ. {λιντσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (κυρ. για εξαγριωμένο πλήθος) κακοποιώ ή θανατώνω με λιντσάρισμα: *οι κάτοικοι τού χωριού όρμησαν να λιντσάρουν τον παιδοκτόνο, αλλά απωθήθηκαν από τον αστυνομικό κλοιό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lynch (στη φρ. lynch law) από το όνομα τού Αμερικανού Ch. Lynch (1736-1796), ο οποίος οργάνωνε παράνομα λαϊκά δικαστήρια κατά την Αμερικανική Επανάσταση και εκτελούσε ποινές εναντίον των νομιμοφρόνων (αγγλ. loyalists) προς το αγγλικό στέμμα στην πολιτεία τής Βιρτζίνιας].

λιο[1]- κ. **λιό-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τον ήλιο: *λιό-γερμα, λιο-περίχυτος, λιο-πύρι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἡλιο-*, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. *ἥλιος* και απαντά σε όλες τις φάσεις τής Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἡλιο-μανής*, μτγν. *ἡλιο-τρόπιον*, μεσν. *(ἡ)λιό-καλος*)].

λιο[2]- κ. **λιό-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ελιά: *λιό-δεντρο, λιο-τρίβι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐλιο-* < αρχ. *ἐλαιο-*, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. *ἐλαία*, (λ.χ. αρχ. *ἐλαιο-λόγος*, μτγν. *ἐλαι-ουργία*, μεσν. *ἐλαιόλαδο(ν), (ἐ)λ(α)ιό-φυτο(ν)*)].

λιοβολιά (η) → ηλιοβολία

λιόγερμα (το) (λαϊκ.-λογοτ.) η δύση τού ηλίου ΣΥΝ. ηλιοβασίλεμα, δειλινό.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιόγερμα* < *ήλιος* + *-γερμα* < *γέρνω*].

λιόδεντρο (το) → ελαιόδεντρο

λιόκαλος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει ομορφιά εφάμιλλη με αυτήν τού ηλίου (βλ. λ. *λιοπερίχυτος*) ΣΥΝ. πεντάμορφος, περικαλλής.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιόκαλος* < *ήλιος* + *καλός*].

λιόκλαδο κ. **λιόκλαρο** (το) (λαϊκ.) το κλωνάρι τής ελιάς.

λιοκόκκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ό,τι απομένει ύστερα από το λειώσιμο των ελιών στο ελαιοτριβείο (υπολείμματα από τον πυρήνα, τον φλοιό κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η ελαιόπιτα.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιοκόκκιον* < *ήλιος* + *-κόκκιον* < *κόκκος*].

λιοκούκουτσο (το) (λαϊκ.) το κουκούτσι τής ελιάς ΣΥΝ. ελαιοπυρήνας.

λιόλαδο (το) → ελαιόλαδο

λιόλουστος, -η, -ο → ηλιόλουστος

λιομάζωμα (το) {λιομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συγκομιδή των καρπών τής ελιάς.

λιομαζώχτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που μαζεύει τις ελιές.

λιόμορφος, -η, -ο → ηλιόμορφος

λιονταρής (ο) {λιονταρήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παριστάνει τον γενναίο και επιδεικνύει την υποτιθέμενη παλληκαριά του στους άλλους ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαράς, κουτσαβάκης, νταής, θρασύδειλος, κάργας, παλληκάρι τής φακής.

λιοντάρι κ. **λεοντάρι** (το) {λιονταρ-ιού | -ιών} **1.** το σαρκοφάγο θηλαστικό που ανήκει στην οικογένεια των αιλουροειδών και διαθέτει μεγάλο μέγεθος, λεπτή τρίχωση, ποικιλόχρωμη δορά, μεγάλη μυϊκή δύναμη και ευελιξία και (μόνο το αρσενικό) πλούσια χαίτη· επονομάζεται και «ο βασιλιάς των ζώων»: *το ~ βρυχάται / κατασπαράζει τη λεία του* || *η χαίτη τού ~* **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την ανδρεία και την ορμητικότητά του: *ήταν ~ στη μάχη* ΑΝΤ. δειλός, φοβιτσιάρης. Επίσης (λαϊκ.) **λιόντας** (ο) [μεσν.]. — (υποκ.) **λιονταράκι** (το), **λιονταρήσιος**, -ια, -ιο. (Βλ. κ. λ. *λέων*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιοντάριν* < μτγν. *λεοντάριον*, υποκ. τού αρχ. *λέων* (βλ.λ.)].

λιονταρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. λέαινα.

λιονταρόψυχος, -η, -ο αυτός που διαθέτει μεγάλη ψυχική δύναμη και αντοχή, αυτός που έχει γενναίο φρόνημα: *~ μαχητής.*

λιόντας (ο) → λιοντάρι

λιοπερίχυτος, -η, -ο αυτός που τον βλέπει ο ήλιος από όλες τις πλευρές, που περιχύνεται από το φως τού ηλίου: *«πρωί και λιοπερίχυτη και λιόκαλ' είν' η μέρα»* (Κ. Παλαμάς).
[ΕΤΥΜ. < *λιο-* (< *ήλιος*) + *περίχυτος* (< *περιχύνω*)].

λιοπύρι (το) {χωρ. γεν.} η υπερβολική και αφόρητη ζέστη, όταν ο ήλιος καίει πολύ ΣΥΝ. καύσωνας, λιόκαμα.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιοπύρι* < *ήλιος* + *πυρ*].

λιόσπορος (ο) → ηλιόσπορος

λιοστάσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η έκταση γης όπου είναι φυτευμένες και καλλιεργούνται ελιές ΣΥΝ. ελαιώνας, ελαιοφυτεία, λιόφυτο.
[ΕΤΥΜ. < **ελαιοστάσιο* < *ελαιο-* (< *ελαία*) + *-στάσιο* (< αρχ. *ἵσταμαι*, πβ. *στάσις*)].

λιοτριβάρης (ο) {λιοτριβάρηδες}, **λιοτριβάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης της ή ο εργάτης ελαιοτριβείου.

λιοτρίβι κ. **λιοτριβειό** (το) → ελαιοτριβείο

λιοτρόπι (το) → ηλιοτρόπιο

Λιουμπλιάνα (η) η πρωτεύουσα τής Σλοβενίας.
[ΕΤΥΜ. < σλοβεν. Ljubljana (γερμ. Laibach) < αρχ. σλαβ. Luvi-gana, αγν. ετύμου].

λιόφυτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για έκταση γης) αυτός που έχει φυτευτεί με ελιές: *~ κάμπος / πεδιάδα.* **2. λιόφυτο** (το) [μεσν.] τόπος, κτήμα με ελαιόδεντρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαιόφυτος* < *ἐλαιο-* (< *ἐλαία*) + *-φυτος* (βλ. κ. *φυτό*)].

λιόφως (το) → ηλιόφως

λιόχαρος, -η, -ο → ηλιόχαρος

λιπαίνω ρ. μετβ. {λίπα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** ΜΗΧΑΝ. αλείφω με λίπος ή άλλη λιπαρή ουσία επιφάνεια ή εξάρτημα μηχανήματος, για να τα προστατεύσω και να τα συντηρήσω από την τριβή που υφίστανται ΣΥΝ. γρασάρω ● **2.** ΓΕΩΠ. ρίχνω λίπασμα (φυσικό ή τεχνητό)

σε (χωράφι), προκειμένου να το καταστήσω περισσότερο γόνιμο ΣΥΝ. κοπρίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *λίπα* (βλ. λ. *λίπος*)].

λιπανάβατος, -η, -ο ➔ λειψανάβατος

λίπανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** ΜΗΧΑΝ. η επάλειψη με λιπαρές ουσίες κινούμενων εξαρτημάτων μηχανής, που έχει σκοπό τη μείωση τής φθοράς και τής τριβής τους ΣΥΝ. γρασάρισμα, λάδωμα ● **2.** ΓΕΩΠ. ο εμπλουτισμός (τού εδάφους) με λίπασμα με σκοπό τη διατήρηση ή τη βελτίωση τής γονιμότητάς του ΣΥΝ. κόπρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

λιπαντήρας (ο) συσκευή για τη λίπανση των μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graisseur].

λιπαντήριο (το) [1858] {λιπαντηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η λίπανση (βλ.λ., σημ. 1).

λιπαντής (ο), **λιπάντρια** (η) {λιπαντριών} ο εργάτης που ασχολείται με τη λίπανση μηχανικών εξαρτημάτων (λ.χ. αξόνων)· (ειδικότ.) μέλος τού προσωπικού μηχανής τού πλοίου, που ασχολείται με τη λίπανση και την παρακολούθηση μηχανών, την παραλαβή καυσίμων, τον καθαρισμό οργάνων και μεταλλικών επιφανειών των μηχανών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graisseur].

λιπαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λίπανση των μηχανημάτων ή συντελεί σε αυτήν: ~ *λάδι / υγρό* || ~ *λίπη (γράσα) / στερεά / συνθετικά* **2.** ***λιπαντικό*** (το) το στερεό ή ρευστό προϊόν, το οποίο χρησιμοποιείται για να μειώσει τη φθορά και την τριβή δύο τριβομένων επιφανειών (λ.χ. τα κινούμενα μέρη μιας μηχανής).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιπαίνω*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. lubricant].

λιπαρός, -ή, -ό **1.** ο καλυμμένος με λάδι ή λίπος ή αυτός που δίνει την αίσθηση ότι είναι καλυμμένος με λάδι ή λίπος: ~ *μαλλιά* (λόγω λιπωδών εκκρίσεων τού κεφαλιού) ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης **2.** (τροφή) που περιέχει λίπη **3.** ***λιπαρά*** (τα) οι ουσίες που περιέχουν λίπος: *γάλα / γιαούρτι με πολλά* ~ || *προϊόντα διαίτης με μηδέν* ~· ΦΡ. ΧΗΜ. ***λιπαρά οξέα*** τα οργανικά οξέα που απαντούν στα λίπη και τα έλαια υπό μορφήν γλυκεριδίων **4.** ΖΩΟΛ. ***λιπαρός*** (ο) κολεόπτερο έντομο με σώμα λείο, εύρωστο και μαύρο με κίτρινες κηλίδες· ΦΡ. ***λιπαρό πτερύγιο*** το λιπαρό (σημ. 1), εύκαμπτο πτερύγιο που υπάρχει στη ράχη ψαριών, όπως ο σολομός, το γατόψαρο κ.ά. ● **5.** (έδαφος) που ευνοεί την παραγωγή ΣΥΝ. γόνιμος, εύφορος. — **λιπαρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *λίπα*, βλ. κ. *λίπος*].

λίπασμα (το) [αρχ.] {λιπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η φυσική ή τεχνητή ουσία που συντελεί στη βελτίωση και την ανάπτυξη τής παραγωγικότητας των φυτών: *φυσικό / συνθετικό* ~ || ~ *μακράς διαρκείας*.

λιπασμός (ο) [μτγν.] (για έδαφος) η λίπανση, ο εμπλουτισμός με λίπασμα.

λιπίδιο (το) {λιπιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. κάθε αδιάλυτη στο νερό χημική ένωση που εκχυλίζεται από βιολογικές πηγές με οργανικούς διαλύτες, όπως αιθέρας, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.· μαζί με τις πρωτεΐνες και τους υδρογονάνθρακες συνιστά το πρωταρχικό δομικό συστατικό των ζωντανών κυττάρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipid].

λιπο-[1] κ. **λιπό-** κ. **λιπ-** κ. **λειψο-** κ. **λειψ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** έλλειψη: *λιπό-σαρκος, λιπο-βαρής, λειψ-ανδρία* **2.** εγκατάλειψη: *λιπο-τάκτης* **3.** απώλεια: *λιπο-ψυχώ*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *λείπω* (πβ. αόρ. *έ-λειψ-α*, αόρ. β' *έ-λιπ-ον*)].

λιπο-[2] κ. **λιπό-** (επιστημ.) α' συνθετικό που δηλώνει την παρουσία λιπαρών ουσιών: *λιπό-σωμα, λιπο-πρωτεΐνη*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. ελληνογενών ξέν. όρων και νόθων συνθέτων που προέρχεται από το ουσ. *λίπος*, λ.χ. αγγλ. lipo-suction, γαλλ. lipo-soluble].

λιπ(ο)αναρρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μέθοδος αφαίρεσης τού περιττού λίπους από το σώμα τού ανθρώπου με χειρουργική τομή στο δέρμα και απομάκρυνση τού λίπους με αναρρόφηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liposuction (νόθο σύνθ.) < lipo- (< *λίπος*) + suction «αναρρόφηση»].

λιποβαρής, -ής, -ές [1891] {λιποβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει βάρος μικρότερο από το κανονικό: ~ *ψωμί* || ~ *σταθμά* ΣΥΝ. λειψός, ξίκικος. Επίσης (λαϊκ.) **λιπόβαρος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *λιπο-* + *-βαρής* < *βάρος*].

λιπογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή λίπους σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipogenesis].

λιποδιάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η διάσπαση τού περιττού λίπους με ειδικά προϊόντα ή ιατρική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liposolution (νόθο σύνθ.)].

λιποδιαλυτικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη λιποδιάλυση: ~ *κρέμα / δράση*. — **λιποδιαλυτικά** επίρρ.

λιποδιαλυτός, -ή, -ό αυτός που είναι διαλυτός στα λιπαρά σώματα, π.χ. οι βιταμίνες A, D, E και K είναι λιποδιαλυτές σε αντίθεση με τις βιταμίνες B, C και P, που είναι υδατοδιαλυτές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liposoluble (νόθο σύνθ.) < lipo- (< *λίπος*) + soluble «διαλυτός»)]

λιποειδής, -ής, -ές {λιποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τη φύση τού λίπους: ~ *ουσία* ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης, στεατώδης **2.** αυτός που περιέχει λίπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoid].

λιποθυμία (η) [αρχ.] {λιποθυμιών} η παροδική απώλεια των αισθήσεων, που οφείλεται σε εγκεφαλική αναιμία, απότομη συγκίνηση ή αλλαγή τής θέσης τού σώματος: *από τη ζέστη και τον συνωστισμό τής ήρθε* ~. Επίσης (λαϊκ.) **λιποθυμιά** κ. **λιγοθυμιά**. — **λιποθυμικός,** -ή, -ό [αρχ.].

λιπόθυμος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει χάσει τις αισθήσεις του: *έπεσε κάτω* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, πιθανός*.

λιποθυμώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **λιγοθυμώ** ρ. αμετβ. {λιποθυμάς... | λιποθύμ-ησα, -ισμένος} χάνω τις αισθήσεις μου λόγω παροδικής μείωσης τής αιμάτωσης τού εγκεφάλου: *μόλις βλέπει έστω και λίγο αίμα, λιποθυμάει αμέσως!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιποθυμῶ (-έω)* < *λιπο-* (βλ.λ.) + *-θυμῶ* < *θυμός* (βλ.λ.). Ο τ. *λιγοθυμώ* οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού επιθ. *λίγος*].

λιποκύτταρο (το) {λιποκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. κύτταρο τού συνδετικού ιστού που έχει εξειδικευτεί στη βιοσύνθεση και την αποθήκευση λίπους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipocyte].

λιπόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. η διάλυση/αποσύνθεση τού λίπους, όπως κατά τη διάρκεια τής πέψης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipolysis].

λιπομάρτυρας (ο) {λιπομαρτύρων} ΝΟΜ. ο μάρτυς που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει σε δικαστήριο ή σε ανακριτικό υπάλληλο μετά την άσκηση ποινικής δίωξης και δεν έχει προσέλθει.
[ΕΤΥΜ. < *λιπο-* (< *λείπω*, πβ. αόρ. β' *έ-λιπ-ον*) + *μάρτυς*, πβ. αρχ. νομ. όρ. *λιπομαρτυρίου δίκη*].

λιπομαρτυρία (η) {λιπομαρτυριών} ΝΟΜ. η μη εμφάνιση σε δικαστήριο ή σε ανακριτική αρχή ατόμου που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει ως μάρτυς (μετά την άσκηση ποινικής δίωξης).

λιποπρωτεΐνη (η) {λιποπρωτεϊνών} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. μικροσκοπικό σωματίδιο που αποτελείται από εκατοντάδες μόρια λιπιδίων (βλ.λ.) και πρωτεϊνών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoprotein].

λίπος (το) {λίπ-ους | -η, -ών} **1.** ΑΝΑΤ. το σύνολο ή το μέρος συγκεκριμένου ιστού (λιπώδης ιστός), στο οποίο αποθηκεύεται ενέργεια από τροφή και που έχει μονωτικές ιδιότητες, ιδ. σε ζώα χωρίς τρίχωμα: *υποδόριο* ~ ΣΥΝ. πάχος, ξίγγι **2.** ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. (α) στερεά ουσία ζωικής ή φυτικής προέλευσης, αδιάλυτη στο νερό αλλά διαλυτή σε οργανικούς διαλύτες (αιθέρα, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.) που αποτελούν εστέρες τής γλυκερίνης με λιπαρά οξέα: *φυτικό / ζωικό* ~ || *το υγρό αυτό καθαρίζει στη στιγμή τα* ~ *τής κουζίνας* (β) ***λίπος γάλακτος*** το φυσικό λιπαρό συστατικό τού γάλακτος και κύριο συστατικό τού βουτύρου (γ) ***μαγειρικό λίπος*** κάθε λίπος ή έλαιο φυτικής ή ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (βούτυρο, μαργαρίνη, λαρδί κ.λπ.) **3.** το πάχος τού σώματος: *έκανε αυστηρή δίαιτα, για να πέσουν τα* ~ || *κρέας όλο* ~ ● **4.** ΜΗΧΑΝ. η λιπαντική ουσία με την οποία γρασάρονται οι τριβόμενες επιφάνειες των μηχανημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *λίπα* < *lip-n, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leip- «αλείφω, λιπαίνω» (παρεκτεταμένη μορφή με -p τής Ι.Ε. ρίζας lei- «βλεννώδης, κολλώδης»), πβ. σανσκρ. rip-rá- «βρομιά», limpáti «αλείφω», αρχ. σλαβ. pri-lipěti, αρχ. γερμ. bi-lîban «μένω (προσκολλημένος)», γερμ. bleiben «διαμένω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀ-λείφ-ω* (βλ.λ.), *λιπ-αρός, λιπ-αίνω* κ.ά.].

λιπόσαρκος, -η, -ο ο εντελώς αδύνατος στο σώμα ΣΥΝ. κοκκαλιάρης, ατροφικός, ισχνός ΑΝΤ. σωματώδης, ευτραφής. — **λιποσαρκία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιπο-*[1] + *-σαρκος* < *σάρξ*].

λιποτάκτης (ο) [μτγν.] {λιποτακτών} πρόσωπο που λιποτάκτησε: *κηρύχθηκε* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

λιποτακτώ [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λιποταχτώ** ρ. αμετβ. {λιποτακτείς... | λιποτάκτησα} **1.** εγκαταλείπω αυθαίρετα τις τάξεις τού στρατού ή το πεδίο τής μάχης: ~ *ενώπιον τού εχθρού* **2.** (για στρατιωτικό) εγκαταλείπω χωρίς άδεια την υπηρεσία μου ή τον τόπο στον οποίο έχω διαταχθεί να παραμείνω ή υπερβαίνω αδικαιολόγητα πέραν ορισμένου ορίου τα χρονικά πλαίσια τής άδειάς μου **3.** (μτφ.-εκφραστ.) εγκαταλείπω κοινό αγώνα, τους συναγωνιστές μου (πβ. λ. *αυτομολώ*).

λιποταξία (η) {λιποταξιών} **1.** η εγκατάλειψη των τάξεων τού στρατού ή τού πεδίου τής μάχης από στρατιωτικό: ~ *ενώπιον τού εχθρού* || *ομαδική* ~ **2.** η εγκατάλειψη από στρατιωτικό τού τόπου όπου έπρεπε να βρίσκεται (χωρίς άδεια τής υπηρεσίας) ή η υπέρβαση των χρονικών ορίων τής άδειάς του **3.** (μτφ.) η εγκατάλειψη μιας κοινής προσπάθειας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιπο-*[1] + *-ταξία* < *τάσσω*].

λιποψυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απώλεια τού θάρρους, η δειλία σε δεδομένη στιγμή.

λιπόψυχος, -η, -ο (για πρόσ.) που χαρακτηρίζεται από λιποψυχία: *φάνηκε* ~ *μπροστά στον κίνδυνο*.

λιποψυχώ ρ. αμετβ. {λιποψυχείς... | λιποψύχησα} χάνω το θάρρος μου, καταλαμβάνομαι από δειλία: *λιποψύχησαν μπροστά στις υπέρτερες δυνάμεις τού αντιπάλου* ΣΥΝ. δειλιάζω, κιοτεύω ΑΝΤ. εμψυχώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιποψυχῶ (-έω)* < *λιπο*[1]- (βλ.λ.) + *-ψυχῶ* < *ψυχή*].

λιπώδης, -ης, -ες [μτγν.] {λιπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει λίπος ΣΥΝ. λιπαρός, λιγδερός **2.** αυτός που μοιάζει με λίπος, που έχει τις ιδιότητες τού λίπους: ~ *ουσία* **3.** (α) ΒΙΟΛ. ***λιπώδης ιστός*** ιστός, τα κύτταρα τού οποίου περιέχουν λίπη και έλαια (β) ΙΑΤΡ. ***λιπώδης εκφύλιση*** παθολογική εναπόθεση λίπους, συνήθ. στα κύτταρα τού ήπατος, τής καρδιάς και των νεφρών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λίπωμα (το) [1891] {λιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που εντοπίζεται στον υποδόριο ιστό, μπορεί δε να πάρει μεγάλες διαστάσεις. — (υποκ.) **λιπωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoma].

λιπωματώδης, -ης, -ες {λιπωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με λίπωμα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λιπωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση στον υποδόριο ιστό μεγάλου αριθμού λιπωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipomatosis].

λίρα (η) {λιρών} νομισματική μονάδα διαφόρων κρατών: ~ *Αγγλίας (στερλίνα) / Κύπρου* || ~ *παλαιάς / νέας κοπής*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος!*** λέγεται σε κάποιον που λέει ανοησίες, που δεν έχει κατανοήσει σωστά μια κατάσταση (β) ***(κάποιος / κάτι είναι) λίρα εκατό*** για πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμο, πολύτιμο για κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lira < λατ. libra «μονάδα μετρήσεως βάρους»].

λιρέτα (η) {λιρετών} η ιταλική λίρα, η νομισματική μονάδα τής Ιταλίας πριν από το ευρώ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. liretta, υποκ. τού lira].

Λισαβόνα (η) η πρωτεύουσα τής Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lisbonne < πορτ. Lisboa, αβεβ. ετύμ. Η αρχ. (πιθ. φοινικική) ονομασία Olisipio δεν μπορεί να ετυμολογηθεί με βεβαιότητα, αφού άλλοι πιστεύουν ότι δόθηκε από τους μουσουλμάνους, ενώ άλλοι δικαιολογούν έτσι τον θρύλο ότι η πόλη ιδρύθηκε από τον Οδυσσέα (Ulysses). Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις μεσν. παραλλαγές τής ονομ. (λ.χ. Luzbona, Lixbuna, Ulixbone), ορισμένοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τη φρ. água boa «καλό νερό»].

λισγάρι (το) {λισγαρ-ιού | -ιών} το σκαπτικό γεωργικό εργαλείο που έχει τη μορφή κοφτερού φτυαριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λισγάριον*, υποκ. τού **λίσγος*, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. αναλυθεί ως **λίγ-σκος*, τότε πιθ. συνδ. με το λατ. ligo «αξίνα», αν όμως αναλυθεί ως **λίδ-σκος*, τότε πιθ. συνδ. με το ουσ. *λίστρον* (βλ.λ.)].

λίστα (η) {δύσχρ. λιστών} **1.** ο κατάλογος στον οποίο αναγράφεται σειρά ονομάτων ή πραγμάτων: *ο λογιστής συνέταξε μια ~ των απασχολουμένων στην επιχείρηση* || *η αστυνομία κατάρτισε μια ~ υπόπτων*· ΦΡ. (α) ***λίστα αναμονής*** βλ. λ. *αναμονή* (β) ***μαύρη λίστα*** βλ. λ. *μαύρος* (γ) ***λίστα γάμου*** κατάλογος με είδη δώρων που καταρτίζεται σε συγκεκριμένο κατάστημα, από το οποίο οι προσκεκλημένοι σε γάμο επιλέγουν δώρα για τους μελλονύμφους· επίσης ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα των αγοραστών δώρων μαζί με το δώρο για τους μελλονύμφους, το οποίο αγόρασαν από το κατάστημα στο οποίο έχει ανοιχθεί ο παραπάνω κατάλογος ● **2.** ΠΟΛΙΤ. ο κατάλογος υποψηφίων βουλευτών κόμματος, οι οποίοι εκλέγονται κατά τη σειρά αναγραφής τους στο ψηφοδέλτιο σε συνδυασμό με την εκλογική δύναμη τού κόμματός τους και όχι με βάση τους σταυρούς προτιμήσεως που έλαβε ο καθένας: *στις ευρωεκλογές ίσχυσε το σύστημα τής ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. liste < ιταλ. lista < αρχ. γερμ. lista «πλαίσιο»].

λίστρο (το) το εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών (ξύλινων, σιδερένιων κ.λπ.) και την εξομάλυνση οδοστρωμάτων ΣΥΝ. λειαντήρας, λείαντρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λίστρον* < **λίτ-τρον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. *λιτός* ή, κατ' άλλη άποψη, με το λετ. list «λειαίνω», λιθ. lýdyti σκαλίζω». Βλ. κ. *γλιστρώ* (< μεσν. *έκ-λιστρώ*)].

λιτανεία (η) [μτγν.] {λιτανειών} ΕΚΚΛΗΣ. η περιφορά εικόνων ή και λειψάνων αγίου σε θρησκευτική πομπή με δοξαστικό ή ικετευτικό (προς τον Θεό) περιεχόμενο: ~ *για να βρέξει* || ~ *με περιφορά τής εικόνας τού αγίου* ΣΥΝ. ιεροτελεστία, πομπή, περιφορά.

λιτανεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λιτάνευψα} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω λιτανεία ή συμμετέχω σε λιτανεία ♦ **2.** (μετβ.) περιφέρω (εικόνα, λείψανο) σε λιτανεία. — **λιτάνευση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιτανός* «παρακλητικός, ικετευτικός» < θ. *λιτ-* τού ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμοπαρακαλώ» < **λίτ-jο-μαι*, αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι το ρ. *λίσσομαι* σήμαινε αρχικώς «αγγίζω, θωπεύω», τότε η σύνδεση με το ρ. *άλίνω* «αλείφω» είναι μάλλον εύλογη. Το λατ. lito «θυσιάζω με ευνοϊκή ανταπόκριση» απέχει πολύ από σημασιολογικής απόψεως].

λιτή (η) ΕΚΚΛΗΣ. **1.** μικρή ακολουθία που ψάλλεται συνήθ. στα μοναστήρια και στους ενοριακούς ναούς κατά τις ολονυκτίες την παραμονή των μεγάλων εορτών **2.** ο εσωτερικός νάρθηκας των μονών, στον οποίο διεξάγεται η ακολουθία τής λιτής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λιτ-* τού ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμοπαρακαλώ» < **λίτ-jο-μαι*. Βλ. λ. *λιτανεύω*].

λιτοδίαιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συντηρείται με τα απολύτως απαραίτητα, που ζει εκουσίως ασκητικά: *οι Σπαρτιάτες ήταν ~* ΣΥΝ. λιγόφαγος, ολιγαρκής.

λιτός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οποιασδήποτε πολυτέλειας, που περιλαμβάνει μόνο τα απολύτως απαραίτητα (χωρίς όμως να φθάνει στην κακομοιριά, τη μιζέρια): *αν και είναι πλούσιος, κάνει ~ ζωή* || ~ *γεύμα* ΣΥΝ. απλός, απέριττος **2.** απαλλαγμένος από στολίδια: *ο δωρικός ρυθμός στην αρχιτεκτονική είναι ο πιο ~* || *η ~ ομορφιά των κυκλαδίτικων σπιτιών* || ~ *ύφος / διατύπωση* || *σκίτσο με ~ γραμμές* ΣΥΝ. φυσικός, αστόλιστος ΑΝΤ. περίτεχνος, επιτηδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λιτ-* τού ουσ. *λίς (ή)* «λεία, ομαλή (κυρ. για υφάσματα)», τού οποίου η αιτ. *λῖτα* μαρτυρείται και στο μυκ. ri-ta. Το θ. τής λ. *λίς* (*li-) αποτελεί πιθ. τη μηδενισμ. βαθμ. ρίζας *lei-. Οι συνδέσεις με άλλες λ. είναι εξαιρετικά επισφαλείς].

λιτότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού λιτού: *δωρική ~* || ~ *εκφραστικών μέσων* **2.** ΡΗΤΟΡ. ***σχήμα λιτότητας*** σχήμα λόγου κατά το οποίο μια θετική έννοια εκφράζεται με την άρνηση τού αντιθέτου της, π.χ. *δεν είναι καθόλου κακός* (είναι αρκετά καλός), *ουκ ολίγον, ουκ ευκαταφρόνητος* **3.** ΠΟΛΙΤ.-ΟΙΚΟΝ. μορφή οικονομικής πολιτικής, η οποία, με την επίκληση τής οικονομικής ύφεσης, περιορίζει τις ανάγκες και τις λιγότερο αναγκαίες δαπάνες τού κράτους, με σκοπό τη μείωση τού δημοσιονομικού ελλείμματος, τη σταθεροποίηση και την ανάκαμψη τής οικονομίας: *πολιτική μονόπλευρης ~* (που αφορά κυρίως στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, μισθωτούς και συνταξιούχους) || *μέτρα / πρόγραμμα λιτότητας*.

Λιτόχωρο (το) κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πιερίας.
[ΕΤΥΜ. Ίσως < σλαβ. litica «γκρεμός – βράχος» + *χωριό*].

λίτρα (η) → λίτρο

λίτρο (το) μετρική μονάδα όγκου ή χωρητικότητας υγρών και στερεών, που ισοδυναμεί με χίλια κυβικά εκατοστά ή 0,264172 αμερικανικά γαλόνια. Επίσης (παλαιότ.) **λίτρα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λίτρον* < αρχ. *λίτρα* < *lĭthrā, πιθ. μεσογ. λ., όπως και η αντίστοιχη λατ. lībra, αμφότερες αγν. ετύμου].

-λιτρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένη ποσότητα σε λίτρα: *δίλιτρο μπουκάλι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δεκά-λιτρος*, μτγν. *δί-λιτρον*), που προέρχεται από το αρχ. *λίτρα (ή)* / μτγν. *λίτρον (τό)*].

λίφτινγκ (το) {άκλ.} **1.** πλαστική εγχείρηση κατά την οποία εξαφανίζονται ή περιορίζονται στο ελάχιστο οι ρυτίδες τού προσώπου και τού λαιμού· (μτφ.) **2.** (σκωπτ.) επιφανειακή και όχι ριζική αλλαγή: *ο πρωθυπουργός με τον ανασχηματισμό επεχείρησε ένα ~ στην κυβέρνηση* **3.** (μτφ.) ανανέωση, φρεσκάρισμα: *θα κάνουμε στην εκπομπή μας ένα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lifting < lift «ανυψώνω, σηκώνω»].

λιχανός (ο) (λόγ.-σπάν.) το δάχτυλο τού χεριού που βρίσκεται αμέσως μετά τον αντίχειρα, ο δείκτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ανός*) < *λείχω* «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιχνίζω ρ. μετβ. {λίχνισ-α, -τηκα, -μένος} αποχωρίζω (τον καρπό των σιτηρών) από τα άχυρα μετά το αλώνισμα με ειδικό εργαλείο (λιχνιστήρι). — **λίχνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λικμίζω*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *λικμῶ (-άω)* (με την ίδια σημ.) < **νικ-μῶ*, για το οποίο βλ. λ. *λίκνο* (< **νίκ-νον*)].

λιχνιστήρι (το) {λιχνιστηρ-ιού | -ιών} ξύλινο αγροτικό εργαλείο με το οποίο ξεχωρίζεται ο καρπός των σιτηρών από το άχυρο.
[ΕΤΥΜ. < *λιχνίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *λιβανισ-τήρι*].

λιχνιστής (ο) ο αγρότης που λιχνίζει τα σιτηρά.

λιχουδεύομαι ρ. → λειχουδεύομαι

λιχούδης, -α, -ικο → λειχούδης

λιχουδιά (η) → λειχουδιά

Λιχτενστάιν (το) {άκλ.} (γερμ. Fürstentum Liechtenstein = Πριγκιπάτο τού Λιχτενστάιν) κρατίδιο τής Κ. Ευρώπης μεταξύ Αυστρίας και Ελβετίας με πρωτεύουσα το Βαντούτς, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Liechtenstein, ονομασία των πριγκίπων τής χώρας, οι οποίοι την ίδρυσαν το 1719. Η ονομασία καθ' αυτήν ανάγεται στο κάστρο Liechtenstein («γλαφυρά πέτρα»), που βρίσκεται κοντά στη Βιέννη και απαντά από τον 12ο αι.].

Λιψία (η) πόλη τής Γερμανίας στο ανατολικό τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lipsia < γερμ. Leipzig < σλαβ. Lipsk «η πόλη με τις φιλύρες (φλαμουριές)» < lipa «φιλύρα»].

λιώνω ρ. → λειώνω

L.D.L. (το/η) (Low Density Lipoprotein) ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. λιποπρωτεΐνη χαμηλής πυκνότητας (βλ. κ. λ. *χοληστερίνη*).

λοβεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η λοβοτομή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lobectomie].

λόβιο (το) {λοβί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. υποδιαίρεση, τμήμα λοβού: *ηπατικό / πνευμονικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λόβιον*, υποκ. τού αρχ. *λοβός* (βλ.λ.)].

λοβιτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) απάτη ή παρασκηνιακή ενέργεια που αποβλέπει στην κερδοσκοπία ΣΥΝ. μπαγαποντιά, απατεωνιά, ραδιουργία.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. lovitură «χτύπημα»].

λοβιτουρατζής (ο) (οικ.) πρόσωπο που κάνει λοβιτούρες, απατεώνας, κερδοσκόπος.

λοβός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. (α) το σαρκώδες κάτω μέρος τού αφτιού (β) (γενικότ.) καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται με αύλακες ένα όργανο τού σώματος ● **2.** ΑΡΧΙΤ. το μικρό τόξο αψίδας βυζαντινού ή γοτθικού ρυθμού **3.** ΒΟΤ. μακρόστενο περίβλημα μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σπόροι των οσπρίων ή και άλλων καρπών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < θ. *λοβ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *leb- «κρεμώ χαλαρά – χείλος», πβ. αρχ. αγγλ. ēar-loeppa «λοβός αφτιού», αρχ. γερμ. lappa «πανί, κουρέλι», γερμ. Lappen, λατ. labare «γλιστρώ, ολισθαίνω», lapsus «ολίσθημα» κ.ά. Εντούτοις, αν η λ. λοβός είχε ως αρχική τη σημ. «κέλυφος, περίβλημα», τότε πιθ. συνδέεται με το λατ. legūmen «όσπριο» και ανάγεται σε I.E. *legʷ- (> αρχ. *λεβηρίς* «δέρμα φιδιού»)].

λοβοτομή (η) ΙΑΤΡ. εγχείρηση στον μετωπιαίο λοβό τού εγκεφάλου για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων. Επίσης **λοβοτομία**. — **λοβοτομώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lobotomy].

λογάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατ' εκλογή, κατ' επιλογή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογάς (ό)* «εκλεκτός, διακεκριμένος» (< *λόγος*) + επίρρ. επίθημα *-άδην*].

λογάρι (το) {λογαρ-ιού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) ο θησαυρός ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογάριον*, υποκ. τού ουσ. *λόγος*].

λογαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ (μετβ.) **1.** υπολογίζω: ~ *τα έξοδά μου*· ΦΡ. ***τα λογαριάζω*** κάνω υπολογισμούς: *τα λογάριασε και είδε πως δεν του φτάνουν τα λεφτά για διακοπές* **2.** συνυπολογίζω: *είμαστε 12 χωρίς να λογαριάσουμε αυτούς που θα έρθουν μετά* || *για να μη λο-*

γαριάσω ότι δεν ήρθε ούτε μία μέρα να με δει (για να μην πω επίσης) **3.** λαμβάνω υπ' όψιν μου: *δεν λογάριασα ότι θα έρθει και ο Χάρης, γι' αυτό δεν έβαλα τρίτο πιάτο στο τραπέζι* **4.** θεωρώ αξιοπρόσεκτο, δεν αγνοώ: *οι αυταρχικές κυβερνήσεις δεν λογαριάζουν την κοινή γνώμη* **5.** (+να) σχεδιάζω, έχω την πρόθεση: *λογάριαζα να πάρω την άδειά μου τον Αύγουστο, δεν τα κατάφερα όμως* **6.** θεωρώ: *δεν τον ~ για φίλο* || (κ. μεσοπαθ.) *Γιατί; Εγώ δεν λογαριάζομαι για άνθρωπος;* ♦ (αμετβ.) **7.** μετρώ, κάνω αριθμητικές πράξεις: *δεν ξέρει ακόμα να λογαριάζει*· ΦΡ. ***λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο*** κάνω σχέδια χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου το άμεσα ενδιαφερόμενο πρόσωπο: *όποιον κι αν της προξενέψουν, λογαριάζουν χωρίς τον ξενοδόχο· θα παντρευτεί όποιον θέλει αυτή* **8.** (+σε) βασίζομαι, στηρίζομαι: *μπορείς να λογαριάζεις σε μένα* **9.** (μεσοπαθ. **λογαριάζομαι**) αναμετρούμαι, λύνω τις διαφορές μου με καβγά (συνήθ. απειλητικά): *θα λογαριαστούμε οι δυο μας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λογάριον*, υποκ. τού ουσ. *λόγος*. Η φρ. *λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο* αποδίδει το γαλλ. compter sans son hôte].

λογαριασμός (ο) **1.** (συχνά στον πληθ.) ο αριθμητικός υπολογισμός: *δεν ξέρω πόσο θα κοστίσει· πρέπει να κάνω πρώτα μερικούς ~*· ΦΡ. ***χάνω τον λογαριασμό*** μπερδεύομαι, χάνω τη σειρά σε μέτρημα ή (μτφ.) δεν μπορώ να βρω άκρη με κάτι (λόγω μεγάλου πλήθους) **2.** (α) η απόδειξη στην οποία αναγράφεται το ποσό που οφείλει κανείς για κάτι: *ήρθε ο ~ τής Δ.Ε.Η.* / *τού Ο.Τ.Ε.* / *τού νερού* || (στο εστιατόριο) *τον ~, παρακαλώ!* || *φουσκωμένος ~* (όταν το ποσό είναι υπερβολικά μεγάλο) (β) (συνεκδ.) το ποσό που οφείλει να πληρώσει κανείς για κάτι: *τον ~ θα τον πληρώσω εγώ· κερνάω σήμερα*· ΦΡ. (α) ***κάνω λογαριασμό*** (σε κατάστημα) ξοδεύω αρκετά χρήματα ως πελάτης: *έρχεται κάθε βράδυ στο μαγαζί και μας κάνει μεγάλο λογαριασμό* || *έκανε λογαριασμό 100.000 δρχ.* (β) ***βάζω / φέρνω σε λογαριασμό*** (i) τακτοποιώ, βάζω σε τάξη (ii) συμμορφώνω (γ) ***μπαίνω σε λογαριασμό*** (i) τακτοποιούμαι, μπαίνω σε τάξη (ii) συμμορφώνομαι (δ) ***δίνω (σε κάποιον) λογαριασμό*** λογοδοτώ: *επιτέλους, δεν έχω να δώσω σε κανέναν λογαριασμό για τις επιλογές μου* **3.** χρηματικό ποσό που κατατίθεται σε τράπεζα και στο οποίο μπορεί ο δικαιούχος να προσθέτει ή να αποσύρει από αυτό χρήματα: *ανοίγω ~ στην Εθνική Τράπεζα* || *τρεχούμενος / προσωπικός / οικογενειακός ~* || *~ όψεως* (για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα) / *ταμιευτηρίου* || *αριθμός / ενημέρωση λογαριασμού*· ΦΡ. (α) ***ανοίγω λογαριασμό*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***για λογαριασμό (κάποιου)*** για (κάποιον), για χάρη (κάποιου), στο όνομα (κάποιου): *~ ξένων συμφερόντων* || *εγώ μιλώ ~ δικό μου· δεν εκπροσωπώ κανέναν άλλον* (γ) ***σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού*** σύμβαση μεταξύ τράπεζας και αντισυμβαλλομένου της, βάσει τής οποίας απεικονίζονται σε μία λογιστική κατάσταση οι αμοιβαίες χρεωπιστώσεις, ενώ δεν ασκούνται οι αξιώσεις πληρωμής παρά μόνον στη λήξη τής συμβάσεως και κεφαλαιοποιούνται έως τη λήξη και κατά περιοδικά χρονικά διαστήματα οι τόκοι τού τρέχοντος υπολοίπου των αμοιβαίων χρεών (δ) ***σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού*** σύμβαση τής τράπεζας με τον αντισυμβαλλόμενό της με την οποία η τράπεζα υποχρεώνεται να τηρεί λογαριασμό και ακόμη να αφαιρεί τις καταβολές τού αντισυμβαλλόμενου ή να προσθέτει τις αναλήψεις του και να υπολογίζει τόκο επί τού υπολοίπου **4.** (α) η οικονομική κατάσταση προσώπου ή οργανισμού όπου καταγράφονται τα χρηματικά ποσά που εισπράττονται ή καταβάλλονται: *~ εσόδων-εξόδων* (β) ΛΟΓΙΣΤ. ***λογαριασμός αποτελεσμάτων*** οικονομική κατάσταση που συνοδεύει τον ισολογισμό χρήσεως μιας εταιρείας **5.** (μτφ.) η δοσοληψία, η σχέση που έχει κανείς (με κάποιον): *«είχαμε εκκρεμείς ~ και διαμάχες στα εσωτερικά μας»* (εφημ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ανοιχτοί λογαριασμοί*** βλ. λ. *ανοιχτός* (β) (παροιμ.) ***οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους*** οι καλές σχέσεις μεταξύ αυτών που συμμετέχουν σε δοσοληψία εξαρτώνται από το πόσο συνεπείς είναι στις αμοιβαίες τους υποχρεώσεις (γ) ***ξεκαθάρισμα λογαριασμών*** η επίλυση διαφορών με βίαιο συνήθ. τρόπο (κυρ. μεταξύ παρανόμων): *σύμφωνα με την εκδοχή τής αστυνομίας, επρόκειτο για ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων συμμοριών* **6.** υπόθεση, θέμα που αφορά σε κάποιον· ΦΡ. ***(κάτι) είναι δικός μου λογαριασμός*** είναι δική μου υπόθεση, αφορά σε εμένα και σε κανέναν άλλον: *εσύ οφείλεις να με ενημερώνεις· το τι θα κάνω εγώ από 'κεί και πέρα ~!*
[ΕΤΥΜ. μτγν. αρχική σημ.«αριθμητικός υπολογισμός», < *λογαριάζω* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *ανοίγω / δίνω / κρατώ λογαριασμό* (< ouvrir / rendre / tenir compte), *για λογαριασμό του* (< pour son compte), *κάνω τους λογαριασμούς μου* (< faire mes comptes), *ανοικτός / τρεχούμενος λογαριασμός* (< compte ouvert / courant), *οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους* (< les bons comptes font les bons amis) κ.ά.].

λογαριθμικός, -ή, -ό [1813] αυτός που σχετίζεται με τους λογαρίθμους: *~ πίνακες / εξίσωση.*

λογάριθμος (ο) [1783] {λογαρίθμ-ου | -ων, -ους} ΜΑΘ. *(~ θετικού αριθμού β ως προς βάση α, όπου $\alpha > 0$, $\alpha \neq 1$)* ο εκθέτης στον οποίο πρέπει να υψωθεί αριθμός α *(η βάση τού λογαρίθμου)*, για να προκύψει ο αριθμός β· σύμβολο: $\log_\alpha\beta$ (έτσι, $\log_2 16 = 4$ αφού $2^4 = 16$).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. logarithmus].

λογάς (ο) {λογάδες}, **λογού** (η) {λογούδες} (οικ.) **1.** φλύαρος, πρόσωπο που λέει πολλά λόγια **2.** πρόσωπο που δίνει πολλές υποσχέσεις, τις οποίες δεν τηρεί **3.** (παλαιότ.) ***Λογάδες (τού Γένους)*** οι λόγιοι / διδάσκαλοι τού Γένους.
[ΕΤΥΜ. < *λόγια* + κατάλ. *-άς*, πβ. κ. αρχ. *λογάς* «διακεκριμένος, εκλεκτός» (< *λέγω* «εκλέγω»)].

λόγγος κ. **λόγκος** (ο) πυκνό δάσος από θάμνους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλαιότ. σλαβ. logŭ / longŭ].

λογείο (το) (στο αρχαίο θέατρο) το τμήμα τής σκηνής στο οποίο εμφανίζονταν οι ηθοποιοί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογεῖον* < *λογεύς* «ομιλητής, ρήτορας, πεζογράφος»].

λογής γεν. ουσ. ελλειπτ. {πληθ. λογιώ(ν)} (λαϊκ.) είδους· στις ΦΡ. (α) ***τι λογής*** (μεσν. φρ.) τι είδους: *~ άνθρωπος είναι;* (β) ***λογής-λογής / λογιώ(ν)-λογιώ(ν)*** (μεσν. φρ.) πολλών διαφορετικών ειδών, ειδών-ειδών: *στο μέρος αυτό συχνάζουν ~ άνθρωποι* (γ) ***κάθε λογής*** (μεσν. φρ.) κάθε είδους: *από τα χέρια μου έχουν περάσει ~ παιδιά· και φρόνιμα και ζωηρά και έξυπνα και κουτά...*
[ΕΤΥΜ. Από τη γεν. τού μτγν. *λογή* «είδος» (< αρχ. *λέγω*, κατά τα σύνθετα σε *-λογή*, πβ. *συλ-λογή, ἐκ-λογή*). Ο τ. τής γεν. πληθ. *λογιῶν* (μεσν.) πιθ. από την αναμενόμενη γεν. *λογῶν* (τού *λογή*) με ουρανική προφορά [j] τού *-γ-* ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, από τη γεν. πληθ. τού αρχ. *λόγιον* με καταβιβασμό τού τόνου (κατά το σχήμα των ουδ. σε *-ος*, πβ. *εἶδος* *εἰδῶν – εἴδη, ή*)].

-λόγι κ. **-λόι** [μεσν.] (λαϊκ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουδ. ουσιαστικών, που δηλώνουν το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα: *κομπο-λόι, αρχοντο-λόι* (πβ. κ. λ. *-λόγιο*).

λογία (η) (γράφεται κ. *λογεία*) η συλλογή χρημάτων για θρησκευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογεία* < *λογεύω* «συλλέγω φόρους ή συνεισφορές» < θ. *λογ-* τού αρχ. *λέγω* «εκλέγω – συλλέγω, συγκεντρώνω»].

λόγια (τα) {χωρ. γεν.} **1.** οτιδήποτε λέει κανείς, σύνολο λόγων με το οποίο εκφράζει κανείς (κάτι): *με τα ~ δεν βγαίνει τίποτε· εδώ χρειάζονται έργα* || *πες το με δικά σου ~* (μην προσπαθείς να το πεις όπως το λέει άλλος) ΣΥΝ. κουβέντες· ΦΡ. (α) ***δεν βρίσκω λόγια (να σε ευχαριστήσω)*** σου είμαι εξαιρετικά ευγνώμων, δεν μπορώ να εκφράσω επαρκώς την ευγνωμοσύνη μου (β) ***δεν παίρνω από λόγια*** είμαι αδιάλλακτος, δεν πείθομαι από άλλους (γ) ***βάζω λόγια (σε κάποιον)*** (μεσν. φρ.) επηρεάζω αρνητικά (κάποιον) για (κάποιον άλλον), συκοφαντώ, προκαλώ έχθρα: *του βάζουν λόγια για τη γυναίκα του, ότι τάχα τον απατά* (δ) ***με δυο λόγια*** (μεσν. φρ.) (i) με συντομία, με σύντομη διατύπωση: *του εξήγησα ~ πώς έχει η κατάσταση* (ii) (ως παρενθετική φράση) για να το πούμε με συντομία, δηλαδή: *τα χρέη μας αυξάνουν, οι πελάτες μάς εγκαταλείπουν, καμία τράπεζα δεν μας δίνει πίστωση, ~, η κατάσταση είναι απελπιστική* (ε) ***ήρθαμε στα λόγια*** (μεσν. φρ.) καβγαδίσαμε, διαπληκτιστήκαμε (στ) ***μασάω τα λόγια μου*** (i) δεν προφέρω καλά τις λέξεις (ii) δεν μιλάω καθαρά, δεν ξεκαθαρίζω τη θέση μου: *μην τα μασάς τα λόγια σου, μίλα μου ξεκάθαρα!* (ζ) (παροιμ.) ***τα πολλά λόγια είναι φτώχια*** βλ. λ. *φτώχια* (η) ***κρύβε λόγια*** μην αποκαλύπτεις πολλά πράγματα, μην λες τα πάντα (θ) (παροιμ.) ***τα λίγα λόγια ζάχαρη και τα καθόλου μέλι*** για την αξία τού να μιλά κανείς λίγο ή και να σιωπά **2.** (μειωτ.) κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (π.χ. υποσχέσεις που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν): *όλα αυτά είναι ~· δεν είναι να τους δίνει κανείς σημασία* || *~, ~, ~· βαρεθήκαμε να τ' ακούμε! Έργα θέλουμε να δούμε!* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** βλ. λ. *ανώγι* (β) ***μεγάλα λόγια*** βλ. λ. *μεγάλος* (γ) ***λόγια τού αέρα*** κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (δ) ***(κάτι) μένει στα λόγια*** (κάτι) δεν πραγματοποιείται ποτέ, υπάρχει μόνο ως εξαγγελία ή υπόσχεση: *τα έργα αυτά έμειναν στα λόγια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον πληθ. τού αρχ. *λόγιον* «ρητό, χρησμός» (< επίθ. *λόγιος*), που χρησιμοποιήθηκε ως παράλλ. πληθ. τού ουσ. *λόγος*].

-λογία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον ομιλία που πραγματοποιείται κατά τον τρόπο που σημαίνει το α' συνθετικό: *απεραντο-λογία* **2.** την επιστημονική ενασχόληση ή την επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *βιο-λογία, αρχαιο-λογία, στοματο-λογία* **3.** λόγο (ή σύνολο λόγων) που χαρακτηρίζονται από αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *αισχρο-λογία, πιθανο-λογία, πολυ-λογία, αερο-λογία, μπουρδο-λογία* **4.** (με α' συνθετικό τακτικό αριθμητικό) ομιλία που έρχεται σε σειρά αντίστοιχη προς αυτή που σημαίνει το α' συνθετικό: *πρωτο-λογία, δευτερο-λογία* **5.** σύνολο αυτών που σημαίνει το α' συνθετικό: *μυθο-λογία, ψευδο-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-λόγος* / *-λογῶ* (< *λέγω*) ή από ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. geo-logy, bio-logy κ.ά.].

> **-λογία, -logie, -logy κ.λπ.** Από το *Αντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς* τού καθηγητή Γεωργίου Κουρμούλη αντλούμε τις εξής χρήσιμες πληροφορίες. Στη Ν. Ελληνική (δημοτική και καθαρεύουσα) σχηματίστηκαν συνολικά (μέχρι το 1967) 342 λέξεις σε *-λογία* έναντι 171 λέξεων τής Αρχαίας. Από αυτές, 93 λέξεις έχουν παραδοθεί από την Αρχαία και 249 είναι νεόπλαστες, πράγμα που δείχνει την παραγωγική δύναμη τού συστήματος τής Ν. Ελληνικής. Η σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει ότι η Γαλλική διαθέτει 111 ανάλογες λέξεις, η Ιταλική 130, η Ρουμανική 146, η Ρωσική 144 και η Σερβοκροατική 212.

λογιάζω ρ. μετβ. {λόγιασα} (λαϊκ.) **1.** σκέφτομαι **2.** λογαριάζω, υπολογίζω **3.** σχεδιάζω **4.** θεωρώ: *δεν τον ~ για άνθρωπο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λογίζομαι*].

λογίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογίστηκα} θεωρούμαι: *στις μέρες μας αυτά τα πράγματα λογίζονται (για) πολύ σπουδαία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*].

λογικά (τα) [μεσν.] (καθημ.) η λογική ικανότητα, η ικανότητα (κάποιου) να σκέφτεται με λογικό τρόπο· ΦΡ. (α) ***χάνω τα λογικά μου*** (μεσν. φρ.) τρελαίνομαι, παραφρονώ (β) ***έρχομαι στα λογικά μου*** επανέρχομαι στην πνευματική διαύγεια που είχα πριν.

λογικά επίρρ. **1.** σύμφωνα με την ορθή σκέψη, με λογικό τρόπο: *ενεργεί / μιλάει* ~ ΣΥΝ. συνετά ΑΝΤ. παράλογα, ανόητα **2.** (α) κατά τρόπο που να αιτιολογείται από τα προηγούμενα, κατά λογική συνέπεια: *το συμπέρασμα προκύπτει* ~ ‖ ~, *θα επακολουθήσει σύγκρουση* (β) (σε υποθέσεις, εικασίες) εφόσον ισχύουν οι κανόνες τής λογικής, εφόσον όλα εξελιχθούν ομαλά, σύμφωνα με ό,τι αναμένει κανείς συνήθως: ~, *πρέπει να επιτύχεις στις εξετάσεις* ‖ ~, *δεν θα αντιμετωπίσουμε δυσκολίες μαζί τους*.

λογικεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {λογικεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} αρχίζω να σκέφτομαι ή να φέρομαι λογικά, με σύνεση: *Λογικέψου! Δεν γίνονται αυτά που ζητάς!* ΣΥΝ. βάζω μυαλό, συνετίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λογική (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 5} **1.** η ορθή σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με βάση την πραγματικότητα και τις κοινώς αποδεκτές αλήθειες: *ας ελπίσουμε ότι σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή θα πρυτανεύσει η* ~ ‖ *δεν υπάρχει* ~ *στις απόψεις του* ‖ *η* ~ *υπαγορεύει να αποφύγει τη σύγκρουση μαζί τους* ‖ *την εξωτερική πολιτική πρέπει να διέπει η* ~ *και όχι ο συναισθηματισμός* ‖ (λόγ.) *είναι πέραν πάσης λογικής* ‖ *έξω από κάθε λογική*· ΦΡ. (α) ***τετράγωνη λογική*** η ορθολογική σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με μαθηματική ακρίβεια, εντοπίζοντας τις σχέσεις που διέπουν τα πράγματα και τις καταστάσεις χωρίς υποκειμενισμούς, αλλά σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες (β) ***κοινή λογική*** (κ. *κοινός νους*) ο τρόπος σκέψης που προκύπτει από την κοινή, καθημερινή ζωή, ο συνηθισμένος και κοινώς αποδεκτός τρόπος σκέψης· για κάτι που ο καθένας μπορεί να καταλάβει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία: *σ' αυτά τα πράγματα δεν χρειάζονται φιλοσοφίες και σπουδαίες θεωρίες*· ~ *χρειάζεται* (γ) ***ψυχρή λογική*** ο τρόπος σκέψης που δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς, αλλά βασίζεται αποκλειστικά στην εφαρμογή λογικών κανόνων για την εύρεση των αιτίων, την εξαγωγή συμπερασμάτων κ.λπ.: *στις έκρυθμες καταστάσεις χρειάζεται* ~· *αλλιώς παρασύρεται κανείς σε συναισθηματικές αντιδράσεις* **2.** ο προσωπικός τρόπος σκέψης, το πώς σκέφτεται κανείς: *η* ~ *του αποκλίνει από αυτή τού μέσου ανθρώπου* ‖ *αυτά μού λέει η* ~ *μου, αυτά κάνω* ‖ *για να μπεις στη* ~ *αυτού τού ανθρώπου, πρέπει να τον γνωρίσεις καλά*· ΦΡ. ***μ' αυτή τη λογική*** με αυτό τον τρόπο σκέψης: ~ *δεν πρόκειται να καταφέρεις ποτέ τίποτα!* **3.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζει σύνολα ανθρώπων: *η* ~ *των ανατολικών λαών διαφέρει από αυτή των δυτικών* ΣΥΝ. νοοτροπία **4.** ο συστηματοποιημένος και ιδιαίτερος τρόπος οργάνωσης τής σκέψης, για την προσέγγιση, ερμηνεία και κατανόηση τού κόσμου και τής αλήθειας σύμφωνα με συγκεκριμένο πρόσωπο (φιλόσοφο, διανοούμενο, μελετητή κ.λπ.), σχολή, θεωρία ή φιλοσοφικό ρεύμα: *η* ~ *τού Έγελου / τού Λάιμπνιτς / τού Καντ* ‖ *η* ~ *των θετικιστών* **5.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί κάτι, το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται: *η* ~ *τής ελεύθερης αγοράς* ‖ *η* ~ *ενός παιχνιδιού / τής πολιτικής* ‖ *αν δεν μπεις στη* ~ *αυτού τού αθλήματος, δεν θα μπορέσεις να το απολαύσεις πραγματικά* ‖ *η* ~ *ενός νομοσχεδίου / μιας απόφασης* ‖ *ο κατάλογος υπακούει σε δύο κύριες* ~: *στη* ~ *τής αντιπροσωπευτικότητας και στη* ~ *τής αναλογικότητας* ΣΥΝ. φιλοσοφία **6.** ΦΙΛΟΣ. ***Λογική*** (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ορθή νόηση (τους νόμους των νοητικών διαδικασιών, τις αρχές εγκυρότητας των επιχειρημάτων, τις μεθόδους εξαγωγής συμπερασμάτων και τον έλεγχο τής ορθότητάς τους κ.ά.): *ασχολείται με τη* ~ ‖ *η διδασκαλία τής* ~ ‖ *εγχειρίδιο / ασκήσεις Λογικής*· ΦΡ. (α) ***τυπική Λογική*** ο έλεγχος τής τυπικής ορθότητας των προτάσεων ως προς τον εαυτό τους και όχι ως προς το περιεχόμενό τους (ως προς την ουσία τους) (β) ***συμβολική Λογική*** βλ. λ. συμβολικός (γ) ***απαγωγική / παραγωγική Λογική*** η παραγωγή νέων προτάσεων με πορεία από το γενικό προς το ειδικό (δ) ***επαγωγική Λογική*** η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων από επιμέρους δεδομένα (ε) ***τροπική Λογική*** κλάδος τής Λογικής που πραγματεύεται τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τού λογικού περιεχομένου μιας πρότασης και των εννοιών τής «αναγκαιότητας» ή τής «δυνατότητας». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογική (τέχνη)*, όπως μαρτυρείται στον Κικέρωνα, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *λογικός* (βλ.λ.)].

λογικισμός (ο) [1871] {χωρ. πληθ.} η σκέψη που είναι σχολαστικά προσανατολισμένη στους κανόνες τής τυπικής λογικής, αγνοώντας, ενδεχομένως, το ίδιο της το αντικείμενο ή άλλους παράγοντες που θα έπρεπε επίσης να λαμβάνονται υπ' όψιν· γενικότερα, κάθε θεωρία που αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη λογική. — **λογικιστής** (ο), **λογικίστρια** (η), **λογικιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rationalisme].

λογικό (το) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των αρχών που ρυθμίζουν τη διανοητική λειτουργία τού ανθρώπου, η ικανότητά του να σκέφτεται και να παράγει κρίσεις και να οδηγείται σε συμπεράσματα, να κάνει διακρίσεις, να ξεχωρίζει το αληθές από το ψευδές κ.λπ. ΣΥΝ. λογική **2.** (καθημ.) ο νους, το μυαλό τού ανθρώπου και ειδικότ. η καλή διανοητική κατάσταση: *έχασε το* ~ *του* ‖ *διαταραχή τού* ~ **3.** ***λογικά*** (τα) βλ.λ.

λογικοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί τη λογική ως βάση τής φιλοσοφίας **2.** η αντίληψη κατά την οποία η λογική είναι η βάση των πάντων.

λογικός, -ή, -ό 1. αυτός που διαθέτει λογική, που μπορεί να παράγει κρίσεις, συμπεράσματα, συλλογισμούς κ.λπ.: *ο άνθρωπος είναι* ~ *ον* ΣΥΝ. έλλογος ΑΝΤ. άλογος **2.** αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: ~ *άνθρωπος, ξέρει να κρίνει σωστά* ‖ *ας είμαστε λογικοί· τέτοιες σημαντικές αποφάσεις δεν παίρνονται στο πόδι!* ΣΥΝ. συνετός, σώφρων, μυαλωμένος ΑΝΤ. παράλογος, άμυαλος, ασύνετος, άφρων **3.** ***λογικός*** (ο), ***λογική*** (η) αυτός που έχει πνευματική υγεία, που βρίσκεται σε καλή διανοητική κατάσταση: *τρελοί και λογικοί, όλοι μαζί!* ΣΥΝ. (λόγ.) εχέφρων ΑΝΤ. τρελός **4.** αυτός που δεν έχει υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις: *ο πρόεδρος τής εταιρείας είναι* ~ *άνθρωπος· ξέρει τις πραγματικές δυνατότητες τού προσωπικού και δεν απαιτεί υπερβολικά πράγματα* ‖ *ο πιο* ~ *εδώ μέσα είναι ο Κυριάκος· όλοι οι άλλοι δεν ξέρουν τι θέλουν!* ‖ ~ *πελάτης* ΣΥΝ. μετρημένος, συνετός **5.** αυτός που δείχνει κατανόηση, που αντιλαμβάνεται τι του λέει κάποιος και γιατί του το λέει, που δεν εκφέρει βιαστικές και επιπόλαιες κρίσεις: *είναι* ~ *άνθρωπος, δεν θα σε παρεξηγήσει* ‖ *δεν υπάρχει κανένας* ~ *άνθρωπος σ' αυτή την υπηρεσία να με βοηθήσει;* **6.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής Λογικής: ~ *κρίσεις / προτάσεις* ‖ ~ *σφάλμα* (που οφείλεται σε παραβίαση των κανόνων τής Λογικής, λ.χ. για συμπέρασμα που δεν προκύπτει συλλογιστικά από τις προτάσεις στις οποίες στηρίχθηκε) ‖ ~ *ανάλυση* (βλ. λ. *ανάλυση*) **7.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: ~ *απόφαση / κίνηση / απάντηση / στάση* ‖ (απρόσ.) *δεν είναι λογικό να πιστεύεις τέτοια απίθανα πράγματα!* ‖ (για συμπέρασμα) *κατά* ~ *συνέπεια, δεν πρέπει να ανησυχούμε για τις εξελίξεις* ΑΝΤ. παράλογος, τρελός, άλογος **8.** (ειδικότ.) αυτός που προκύπτει φυσιολογικά, με αναμενόμενο τρόπο από κάτι άλλο: *η κρίση στη Βαλκανική ήταν* ~ *επακόλουθο τής πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* **9.** αυτός που κινείται σε φυσιολογικά επίπεδα, χωρίς υπερβολές: *οι τιμές αυτή την περίοδο είναι* ~ ‖ ~ *ποσό* ‖ *η απόκλιση βρίσκεται μέσα σε* ~ *όρια* ΑΝΤ. υπερβολικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*].

> **Από τη λογική στο παράλογο.** Το **λογικός** δηλώνει γενικά ό,τι αναφέρεται στον **λόγο**, με την έννοια τής λειτουργίας τού νου, τής διανοίας, τής **λογικής** νόησης τού ανθρώπου, σε αντίθεση με το **συναίσθημα** και τα **αισθήματά** του, που δεν έχουν υποστεί λογική επεξεργασία. Ό,τι είναι σύμφωνο με τα δεδομένα τής *λογικής* τού ανθρώπου (συλλογισμοί, επαλήθευση, διάψευση, επαγωγή, απαγωγή κ.λπ.), ό,τι είναι «εν λόγω», είναι **έλλογο**, σε αντίθεση με ό,τι στερείται λόγου, που είναι **ά-λογο** ή «παρά τον λόγο», **παράλογο**. Ό,τι συμβαδίζει με τον ορθό λόγο είναι **ορθολογικό**, ενώ ό,τι αντιτίθεται προς αυτόν είναι **αν-ορθολογικό**. Τέλος, ό,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να ερμηνεύσει η λογική τού ανθρώπου (όπως λ.χ. η έννοια τού Θεού) είναι **εξω-λογικό**, είναι πέρα από τη λογική, χωρίς να σημαίνει ότι είναι *παράλογο* ή *ανορθολογικό*. Ανάλογη κλιμάκωση και διάρθρωση προς τη νόηση ακολουθούν και τα σχετικά με τις **φρένες**, με τη **φρόνηση** και την **ορθοφροσύνη** τού ανθρώπου. Ο βαδίζων με λογικές τις φρένες είναι **έμ-φρων**, ενώ ο στερούμενος λογικών φρενών είναι **ά-φρων** ή **παρά-φρων**. Ο έχων σώας τας φρένας είναι **σώ-φρων** και **ορθο-φρονών**, ενώ ο εκτός λογικής, ο έξω φρενών ευρισκόμενος, είναι **εξωφρενικός**.

λογικότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού λογικού, το να είναι κανείς λογικός ή να είναι κάτι λογικό.

λογικοφανής, -ής, -ές [1893] {λογικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται λογικός: ~ *εξήγηση / επιχείρημα*. — **λογικοφανώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *λογικο-* (< *λογικός*) + *-φανής* (< θ. *-φαν-* τού ρ. *φαίνομαι*, πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*), απόδ. τού γαλλ. raison-nable].

-λόγιο (λόγ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το βιβλίο ή γενικότ. το έντυπο που περιλαμβάνει ό,τι σημαίνει το θέμα: *γορτο-λόγιο, δημοτο-λόγιο, ευχο-λόγιο, μηνολόγιο* **2.** αυτό που δείχνει ή αναγράφει ό,τι σημαίνει το θέμα: *ωρο-λόγιο, τιμο-λόγιο* (πβ. λ. *-λό(γ)ι*).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *λέγω*].

λόγιο(ν) (το) {λογί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) γνωμικό, ρητό, απόφθεγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόγιον*, ουδ. τού επιθ. *λόγιος*].

λόγιος, -α (λογ. -ία), **-ο** {κ. -ίου (θηλ. -ίας) | -ίων, -ίους} **1.** ***λόγιος*** (ο) πρόσωπο με σημαντική μόρφωση και πνευματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών· χρησιμοποιείται κυρ. για την εποχή από την Αναγέννηση μέχρι και τον 19ο αι.· το αντίστοιχο για τη σύγχρονη εποχή είναι το *διανοούμενος* **2.** αυτός που σχετίζεται με ανθρώπους των γραμμάτων, κυρ. παλαιότερων εποχών, και τον χώρο τους: ~ *παράδοση / ύφος* (σχετικά με τη γραμματεία και την καθαρεύουσα γλώσσα των λογίων) **3.** (ειδικότ.) (γλωσσικό στοιχείο τής καθαρεύουσας, όπως λέξη, κατάληξη, σύμπλεγμα συμφώνων) που δεν ανήκει στη δημοτική, αλλά επανήλθε από την Αρχαία Ελληνική ή πλάστηκε κατά το αρχαιοελληνικό πρότυπο: ~ *λέξεις είναι τα «λεωφορείο», «οδός», «συνιστώ», «αντεπεξέρχομαι»* ‖ ~ *συμπλέγματα συμφώνων είναι τα -κτ-, -πτ- έναντι των δημοτικών -χτ-, -φτ-* **4.** (υπερθ. **λογιότατος**, -η, -ο) βλ.λ. — **λόγια / λογίως** [μτγν.] επίρρ., **λογιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*. Ήδη αρχ. η σημ. τού καλλιεργημένου ανθρώπου τού πνεύματος, λ.χ. *ὁ λόγιος Ἀκεστῖνος* (Ηλιόδωρος), *οἱ λογιώτατοι Τυρρηνῶν* (Πλούταρχος), *Χαλδαίων οἱ λόγιοι* (Αρριανός)].

λογιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάποιος λόγιος, η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια: *η* ~ *των Φαναριωτών* ΣΥΝ. λογιότητα **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των λογίων.
[ΕΤΥΜ. < *λόγιος* + παραγ. επίθημα *-οσύνη*, πβ. *δικαιοσύνη, σωφροσύνη*].

λογιοτατίζω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (κακόσ.) **1.** υποκρίνομαι ή παριστάνω τον λογιότατο **2.** χρησιμοποιώ στον λόγο μου την καθαρεύουσα. — **λογιοτατισμός** (ο) [1865].

λογιότατος, -η, -ο {υπερθ. τού *λόγιος*} **1.** (παλαιότ. ως προσφώνηση) για μορφωμένο άνθρωπο **2.** (μειωτ.) (α) αυτός που χρησιμοποιεί εξεζητημένη γλώσσα (αρχαΐζουσα ή καθαρεύουσα) (β) (γενικότ.) ο μορ-

φωμένος που τον διακρίνει η σχολαστικότητα και που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογιώτατος*, υπερθ. βαθμ. τού αρχ. *λόγιος*].

λογισμικό (το) ΠΛΗΡΟΦ. τα προγράμματα που εκτελούνται σε έναν Η/Υ· υπάρχουν δύο είδη λογισμικού: το λογισμικό εφαρμογών και το λογισμικό συστήματος, που είναι βασικά το λειτουργικό σύστημα (εδώ περιλαμβάνονται οι βασικές λειτουργίες τού υπολογιστή, όπως ο έλεγχος των προγραμμάτων που τρέχουν κάθε στιγμή).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. software].

λογισμός (ο) **1.** (λαϊκ.) σκέψη, στοχασμός: *«Πώς μας θωρείς ακίνητος; Πού τρέχει ο ~ σου;»* (Α. Βαλαωρίτης) || *«τη θεία, γλυκ(ε)ιά σου εικόνα θα βλέπει ο ~»* (Γ. Μαρκοράς) **2.** η σκέψη που απασχολεί κάποιον έντονα, η έγνοια: (παροιμ.) *«τα βάσανα κι οι ~ τον άνθρωπο γερνούνε»* ● **3.** ΜΑΘ. όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ορισμένη δομή και διαδικασία (στις πράξεις και ιδιότητες) που ακολουθούμε σε έναν κλάδο των μαθηματικών: *αλγεβρικός / διαφορικός / απειροστικός / ολοκληρωτικός ~* || *~ των πιθανοτήτων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογίζομαι*].

λογιστήριο (το) [αρχ.] {λογιστηρί-ου | -ων} **1.** τμήμα δημόσιας ή ιδιωτικής επιχείρησης, όπου φυλάσσονται και ενημερώνονται τα λογιστικά βιβλία και διεξάγεται κάθε λογιστική δραστηριότητα: *περάστε από το ~ να πληρωθείτε* **2.** ***Γενικό Λογιστήριο (τού Κράτους)*** η ανώτατη λογιστική αρχή τού κράτους.

λογιστής (ο), **λογίστρια** (η) {λογιστριών} **1.** υπάλληλος ή ελεύθερος επαγγελματίας που καταγράφει με ορισμένη τεχνική επεξεργασία την οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης **2.** ***ορκωτός λογιστής*** βλ. λ. *ορκωτός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογίζομαι*, στην αρχ. σημ. «υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη, μετρώ»].

λογιστική (η) ο επιστημονικός κλάδος και η αντίστοιχη τεχνική καταγραφής τής οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης, με σκοπό τον έλεγχο και την καλύτερη διαχείρισή της.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. logistique].

λογιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους λογιστές ή/και τη λογιστική: *~ έγγραφο / λάθος* **2.** (α) ***λογιστικά βιβλία*** τα ειδικά βιβλία στα οποία καταγράφονται οι κάθε είδους οικονομικές δραστηριότητες και σχέσεις επιχειρήσεως, οργανισμού κ.λπ.· στις μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πλέον αντικατασταθεί από τη μηχανογράφηση: *η τήρηση των ~* (β) ***λογιστικός λογαριασμός*** ο λογαριασμός τον οποίο τηρεί επιχείρηση, οργανισμός κ.λπ., ώστε να παρακολουθεί τις δραστηριότητές του (γ) ***λογιστικό αποτέλεσμα*** το αποτέλεσμα (κέρδος ή ζημία) των δραστηριοτήτων επιχειρήσεως, λογαριασμού κ.λπ., όπως προκύπτει από τους λογιστικούς λογαριασμούς (δ) ***λογιστικό σχέδιο*** το τυποποιημένο σύστημα κατατάξεως τού συνόλου των λογαριασμών που τηρεί μια επιχείρηση, το οποίο καταρτίζεται πριν ξεκινήσει τις δραστηριότητές της και επιτρέπει τη σύνταξη ομοιόμορφων ισολογισμών, οικονομικών καταστάσεων και λογιστικών αποτελεσμάτων (ε) ***λογιστική περίοδος*** το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συντάσσει μια επιχείρηση τον λογαριασμό εσόδων-εξόδων και εμπορίας και στο τέλος τού οποίου κάνει τον ισολογισμό της (στ) ***λογιστική μονάδα*** η χρηματική μονάδα (π.χ. νόμισμα, E.C.U. κ.ά.) βάσει τής οποίας μετρείται και καταγράφεται η αξία των αγαθών, των υπηρεσιών και των οικονομικών συναλλαγών (ζ) ΠΛΗΡΟΦ. ***λογιστικό φύλλο*** πρόγραμμα Η/Υ που εμφανίζει στον χρήστη ένα ιδεατό «φύλλο εργασίας» με αριθμούς σε οριζόντιες σειρές και κατακόρυφες στήλες και χρησιμοποιείται κυρίως σε προγράμματα οικονομικών εφαρμογών **3.** ***λογιστική*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με υπολογισμούς», < *λογίζομαι*. Οι σημ. που αναφέρονται στον κλάδο τής λογιστικής οφείλονται στο ελληνογενές γαλλ. logistique].

λογιωτατίζω ρ. → λογιοτατίζω

λογιώτατος (ο) → λογιότατος

λόγκος (ο) → λόγγος

λογο- κ. **λογό-** κ. **λογ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τον λόγο, με την ομιλία: *λογο-διάρροια, λογο-θεραπεία* **2.** τον έντεχνο λόγο: *λογο-τέχνης* **3.** την απολογία: *λογο-δοτώ* **4.** τη λογική: *λογο-κρατία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λογο-γραφία*, μτγν. *λογο-μαχία*), που προέρχεται από το ουσ. *λόγος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. logopédie)].

λογόγραμμα (το) {λογογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραπτό ή εικονογραφικό σύμβολο που αντιπροσωπεύει μία ολόκληρη λέξη (λ.χ. $ = δολάριο, + = και/συν) (πβ. λ. *ιδεόγραμμα*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Logogram].

λογογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού λογογράφου.

λογογράφος (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαιότητα) **1.** ο ρήτορας που αναλάμβανε για λογαριασμό άλλου τη σύνταξη δικανικού λόγου επ' αμοιβή **2.** καθένας από ορισμένους συγγραφείς τού 6ου και 5ου αι. π.Χ., τα έργα των οποίων αναφέρονται σε θέματα ιστορίας, γεωγραφίας, μυθογραφίας κ.ά. και θεωρούνται δείγματα τής μετάβασης από τον ποιητικό επικό στον πεζό λόγο.

λογοδιάρροια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ακατάσχετη φλυαρία ΣΥΝ. (οικ.) πάρλα, πολυλογία.

λογοδίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρ. αόρ. λογοδόθηκα, μτχ. παθ. παρακ. λογοδο-σμένος} (λαϊκ.) δεσμεύομαι με υπόσχεση γάμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λογοδοσία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η απόδοση λογαριασμού από το πρόσωπο το οποίο διαχειρίζεται ξένη υπόθεση (δωσίλογος) προς το κύριο πρόσωπο τής υποθέσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

λογοδοσμένος, -η, -ο αυτός που έχει δώσει υπόσχεση γάμου.

λογοδοτώ ρ. αμετβ. [1884] {λογοδοτείς... | λογοδότησα} δίνω λόγο για συγκεκριμένες πράξεις μου, απολογούμαι: *η προηγούμενη διοίκηση καλείται να λογοδοτήσει για τις αυθαιρεσίες της* ΣΥΝ. δικαιολογούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

λογοθέαμα (το) {λογοθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} το τοκ-σόου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ.-αμερ. talk show].

λογοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας νευρώσεων (ιδ. διαταραχών τού λόγου), η οποία αξιοποιεί την προφορική επικοινωνία. — **λογοθεραπευτής** (ο), **λογοθεραπεύτρια** (η), **λογοθεραπευτικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθοπαιδικός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. logotherapy].

λογοθέτης (ο) {λογοθετών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ανώτατος πατριαρχικός τίτλος που φέρει τιμητικά λαϊκός **2.** ΙΣΤ. ανώτατος πολιτικός υπάλληλος τού βυζαντινού κράτους: *~ τού Δρόμου* (στη μέση βυζαντινή περίοδο, αξίωμα αντίστοιχο με τού υπουργού Εξωτερικών και Συγκοινωνιών) || *μέγας ~* (αξίωμα αντίστοιχο με το πρωθυπουργικό).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λογο-* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

λογοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που βασίζεται στη λογική: *~ προσέγγιση τού ζητήματος*. — **λογοκεντρικά** επίρρ., **λογοκεντρισμός** (ο).

λογοκλοπία (η) [μτγν.] {λογοκλοπιών} η ιδιοποίηση με αθέμιτο τρόπο ξένης πνευματικής εργασίας. Επίσης **λογοκλοπή** [1841].

λογοκλόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που ιδιοποιείται κατά αθέμιτο τρόπο ξένη πνευματική εργασία.

λογοκόπος (ο/η) πρόσωπο που λέει πολλά και μεγάλα λόγια κενά περιεχομένου, που δίνει πολλές υποσχέσεις χωρίς να τις τηρεί ΣΥΝ. λογάς. — **λογοκοπία** (η) [1889] κ. **λογοκόπημα** (το) [1889], **λογοκοπώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-κόπος* < *κόπτω* (πβ. μεσν. λογοκοπώ)].

λογοκρατία (η) ΦΙΛΟΣ. ο ορθολογισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rationalisme].

λογοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογοκρατείται...· λογοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από τη λογική, τον ορθολογισμό.

λογοκρίνω ρ. μετβ. {λογοκρι-να, -θηκα} περιορίζω την ελευθερία της έκφρασης, ελέγχω το περιεχόμενο λόγων ή κειμένων και γενικότ. την έκφραση (στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία, την αλληλογραφία κ.α.), ώστε να εμποδίσω τη διατύπωση ή/και διάδοση μη αρεστών απόψεων: *~ άρθρο / βιβλίο / εκπομπή*.

λογοκρισία (η) [1826] {λογοκρισιών} **1.** ο έλεγχος με εξουσία απαγόρευσης που ασκείται από ειδική κρατική υπηρεσία στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία κ.λπ., με σκοπό να εμποδιστεί η διάδοση πληροφοριών ή ιδεών που αντιτίθενται στις αρχές τής εξουσίας· αποτελεί το κυριότερο μέσο προληπτικού ελέγχου τού λόγου: *η χούντα επέβαλε ~ στα θέατρα απαγορεύοντας έργα πολλών συγγραφέων* **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) η περιοριστική επέμβαση στην πνευματική δράση (κάποιου): *η εφημερίδα μας δεν πρόκειται να επιβάλει ~ στους συντάκτες της* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των λογοκριτών ή η κρατική υπηρεσία που ασκεί λογοκρισία. — **λογοκριτικός, -ή, -ό** [1871].
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-κρισία* < *κρίνω*, απόδ. τού γαλλ. censure < λατ. censor «τιμητής» (αξιωματούχος στην αρχ. Ρώμη, επιφορτισμένος με την περιφρούρηση των ηθικών αξιών, καθώς και με την απογραφή των Ρωμαίων πολιτών και των περιουσιών τους) < ρ. censeo «αποτιμώ, απογράφω»].

λογοκριτής (ο) [1826], **λογοκρίτρια** (η) {λογοκριτριών} πρόσωπο που ασκεί λογοκρισία.

λογομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λογομαχείς... | λογομάχησα} (+με) συζητώ σε έντονο και εριστικό τόνο, φιλονικώ ΣΥΝ. διαπληκτίζομαι, λογοφέρνω, καβγαδίζω. — **λογομαχία** (η) [μτγν.].

λογοπαίγνιο (το) [1856] {λογοπαιγνί-ου | -ων} παιχνίδι με λέξεις πολλαπλών σημασιών ή με λέξεις διαφορετικής σημασίας, αλλά ομόηχες, π.χ. *«ο Κύριος μεθ' ημών»* κ. *«ο Κύριος με θυμόν....»*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jeu de mots].

λογοπαιδικός (ο/η) ο λογοθεραπευτής (βλ. λ. *λογοθεραπεία*).

λογοπαικτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το λογοπαίγνιο.

λογόρροια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακατάσχετη πολυλογία και έλλειψη συνειρμού σε άτομα που πάσχουν από νευροψυχικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-ρροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. logorrhoea].

λόγος (ο) **1.** η ικανότητα να επικοινωνεί κανείς με τη γλώσσα: *ο άνθρωπος είναι προικισμένος με το χάρισμα τού ~* || *διαταραχές τού ~* (π.χ. ψευδισμός, τραυλισμός κ.λπ.) || *θεραπευτική αγωγή τού ~* **2.** (α) η χρήση τής γλώσσας για συνεννόηση, για επικοινωνία, για την επίτευξη στόχου: *οι άνθρωποι συνεννοούνται με τον ~* (β) η χρήση τής γλώσσας σε συγκεκριμένο χώρο: *δημοσιογραφικός / πολιτικός / συνδικαλιστικός / νομικός / δοκιμιακός ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα, το συστηματικά δομημένο σύνολο λέξεων, με το οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία: *προφορικός / γραπτός ~* || *το «μου πήρες τ' αφτιά» είναι μια έκφραση τού καθημερινού ~*· ΦΡ. (α) ***μέρος τού λόγου*** βλ. λ. *μέρος* (β) ***ευθύς λόγος*** βλ. λ. *ευθύς* (γ) ***πλάγιος λόγος*** βλ. λ. *πλάγιος* (δ) ***σχήμα λόγου*** βλ. λ. *σχήμα* (ε) ***εν λόγω*** (με άρθρο ως επίθ.) το πρόσωπο ή το πράγμα για το οποίο έχει γίνει ήδη λόγος και ο ομιλητής δεν επιθυμεί να αναφερθεί σε αυτό ονομαστικά είτε για να αποφύγει υφολογικά την επανάληψη είτε και μειωτικά ή ειρωνικά: *το ~ ακίνητο περιήλθε στους κληρονόμους του* || *η ~ κυρία καλά θα έκανε να μην ασχολείται με τέτοια θέματα!* **4.** (ειδικότ.) η προφορική χρήση τής γλώσσας, η προφορική έκφραση: *στον γρήγορο ~ παραλείπουμε καμιά φορά να προφέρουμε ορισμένους φθόγγους* ΣΥΝ. ομιλία **5.** η

γλώσσα ως εσωτερικό σύστημα που ενυπάρχει στη συνείδηση κάθε ομιλητή, η γνώση που έχει καθένας για τη γλώσσα του. κατ' αντιδιαστολή προς την ομιλία, η οποία αποτελεί την εφαρμογή τού συστήματος αυτού από κάθε ομιλητή χωριστά ΣΥΝ. ενδιάθετος λόγος **6.** οτιδήποτε λέγεται: *μ' έναν σου ~ μπορείς να με κάνεις ευτυχισμένο* || *έναν καλό ~ δεν άκουσα ποτέ από το στόμα σου* || *«όλοι οι επιβάτες είχαν και από έναν καλό ~ για τον κυβερνήτη, τον συγκυβερνήτη και το πλήρωμα»* (εφημ.) || *της συμπαραστάθηκε με παρηγορητικούς ~* ΣΥΝ. κουβέντα· ΦΡ. (α) ***λόγο (σ)τον λόγο*** κατά την εξέλιξη τής συνομιλίας: *~ θυμήθηκαν τα παλιά* (β) ***ένας λόγος είναι*** βλ. λ. *ένας* (γ) ***απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο*** βλ. λ. *απευθύνω* (δ) ***ο λόγος μου περνά*** (μεσν. φρ.) / ***έχει πέραση*** είμαι άνθρωπος με μεγάλη επιρροή, με μεγάλη ισχύ (ε) ***μεγάλη μπουκιά φάε, μεγάλο λόγο μην πεις / μη λες*** βλ. λ. *μεγάλος* (στ) ***ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το*** βλ. λ. *χορταίνω* (ζ) ***για τού λόγου το αληθές / το ασφαλές*** για να αποδειχθεί η αλήθεια των λόγων (κάποιου): *~, επισυνάπτω και τη φωτοτυπία που περιέχει την αυθεντική δήλωσή του* **7.** το να μιλά κανείς για κάτι, να αναφέρεται σε κάτι: *πολύς ~ γίνεται για το ενδεχόμενο εκλογών* || *κάνω λόγο για κάτι* (αναφέρομαι σε κάτι) || *αυτό το ζήτημα δεν είναι άξιο λόγου*· ΦΡ. (α) ***ούτε λόγος (να γίνεται)*** (μεσν. φρ.) δεν πρέπει καν να γίνεται συζήτηση (γι' αυτό), δεν υπάρχει αμφιβολία: *~! Κανείς δεν αμφισβητεί την εντιμότητά του!* (β) (λόγ.) ***ο περί ου ο λόγος*** αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (γ) ***περί ορέξεως ουδείς λόγος*** βλ. λ. *όρεξη* **8.** η δημόσια ομιλία: *βγάζω λόγο* (κάνω δημόσια ομιλία) || *βαρυσήμαντος / δικανικός / πανηγυρικός / συμβουλευτικός / δεκάρικος ~* ΣΥΝ. διάλεξη **9.** η λογοτεχνία, η έντεχνη χρήση τής γλώσσας: *πεζός / έμμετρος ~* **10.** η δέσμευση, η υπόσχεση: *κρατώ τον ~ μου* (τον τηρώ) || *αθετώ / πατώ τον ~ μου* || *ο ~ μου είναι συμβόλαιο*· ΦΡ. (α) ***δίνω τον λόγο μου / τον λόγο τής τιμής μου / τής ανδρικής μου τιμής*** (i) υπόσχομαι με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την ίδια μου την τιμή: *σου ~ ότι μέχρι μεθαύριο θα έχεις πάρει τα λεφτά σου πίσω* (ii) επιβεβαιώνω με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την τιμή μου: *σου ~ ότι τα πράγματα δεν έγιναν έτσι* (β) ***δίνω λόγο*** (i) υπόσχομαι (ii) (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση γάμου, λογοδίνομαι (iii) δίνω εξηγήσεις για πράξεις μου, λογοδοτώ, απολογούμαι: *δεν θα δώσω λόγο σε κανέναν για τις επιλογές μου* **11.** λογοδοσία, απολογία: *θα δώσεις λόγο για τις πράξεις σου* || *δεν θα σου δώσω λόγο κι από πάνω!* (δεν θα σου απολογηθώ κιόλας)· ΦΡ. ***ζητώ τον λόγο (από κάποιον)*** (i) ζητώ (από κάποιον) να δώσει εξηγήσεις για τις πράξεις του (ii) ζητώ (από κάποιον) να απολογηθεί (iii) ζητώ να μιλήσω (βλ. σημ. 12) **12.** το δικαίωμα κάποιου να μιλήσει: *ζητώ τον ~ από το προεδρείο* || *έχω / παίρνω / λαμβάνω / δίνω τον ~* || *σας αφαιρώ τον ~!* ΦΡ. ***έχω λόγο (για κάτι)*** έχω δικαίωμα να εκφράζω τη γνώμη μου (για κάτι): *θέλει να έχει λόγο για τα πάντα* **13.** η αιτία: *έχω ~ που ενδιαφέρομαι γι' αυτό* || *Μην εκπλήσσεσαι που νευριάζει! Έχει τους ~ του* (υπάρχει συγκεκριμένη αιτία που νευριάζει) || *δεν θα πάμε φέτος διακοπές για οικονομικούς ~* || *αποσύρθηκε από την επιχείρηση για λόγους υγείας* || *απαγορεύτηκε η κυκλοφορία για λόγους ασφαλείας*· ΦΡ. (α) ***συντρέχει λόγος*** υπάρχει αιτία για την οποία πρέπει να γίνει κάτι: *νομίζω ότι δεν ~ να βιαστούμε* (β) ***λόγος ύπαρξης*** η αιτία για την οποία πρέπει να υπάρχει κάποιος/κάτι: *σε μια κοινωνία αγγέλων, η αστυνομία, φυσικά, δεν θα είχε ~* (γ) ***φυσικώ τω λόγω*** (*φυσικῷ τῷ λόγῳ*) (λόγ.) όπως είναι φυσικό: *κατήγγειλε τη διαφθορά σε όλους τους τομείς τής δημόσιας ζωής και ~ ανέλαβε την κοινωνική εξυγίανση* **14.** η λογική ικανότητα: *ο ορθός ~* (βλ. λ. *ορθός*) **15.** ΘΡΗΣΚ. ***Λόγος*** (ο) (α) η σοφία τού Θεού ως δημιουργική δύναμη τού σύμπαντος (β) ο Ιησούς Χριστός· ΦΡ. ***ο Λόγος τού Θεού*** (i) η Βίβλος (ii) η χριστιανική διδασκαλία **16.** (στη Λογική) η αναλογία, η σχέση **17.** ΜΑΘ. το ακριβές πηλίκο μεταξύ δύο μεγεθών, ποσοτήτων, το οποίο εκφράζεται με κλάσμα: *ο ~ τού α προς το 1 ισούται με α* **18.** (λαϊκ.) (η γεν. ***τού λόγου μου, σου,... ή ελόγου μου, σου,...*** αντί τής προσωπικής αντων. *εγώ, εσύ,...*): *τού λόγου σου τι έχεις να πεις για όλ' αυτά;* (εσύ τι έχεις να πεις;) || *δεν ζήτησε τη χάρη για λόγου της* (για την ίδια), *αλλά για σένα*· ΦΡ. ***ζωή σε λόγου σας!*** ευχετ. για την έκφραση συλλυπητηρίων σε κάποιον που έχασε συγγενικό του πρόσωπο, δικό του άνθρωπο **19. *λόγω*** βλ.λ. • ΦΡ. (α) ***που λέει ο λόγος*** (i) για παράδειγμα, υποθετικά: *αν, ~, κέρδιζες το ΛΟΤΤΟ, τι θα έκανες;* (ii) για κάτι που δεν λέγεται κυριολεκτικά, δεν πρέπει να εννοηθεί κατά γράμμα: *εάν συνέβαινε σε σένα, ~, πώς θ' αντιδρούσες;* (β) ***ο λόγος το λέει*** για να τονιστεί ότι κάτι δεν λέγεται κυριολεκτικά, ότι δεν πρέπει να εννοηθεί κατά γράμμα: *~ «χίλιοι άνθρωποι»· η ουσία είναι ότι ήταν πάρα πολλοί* (γ) ***λόγος και αντίλογος*** βλ. λ. *αντίλογος* (δ) ***λόγου χάριν /-η*** (συντομ. λ.χ.) για παράδειγμα, παραδείγματος χάριν: *καθένας θα βοηθήσει όπως μπορεί· εγώ ~ θα δώσω ένα μέρος από τον μισθό μου* (ε) ***δεν μου πέφτει λόγος*** δεν είναι δική μου υπόθεση, δεν με αφορά άμεσα το ζήτημα, ώστε να μπορώ να μιλήσω: *θα παντρευτεί όποιον διαλέξει η ίδια· εμένα ~* (στ) ***κατά πρώτο(ν) / μείζονα / κύριο λόγο*** πρώτα από όλα: *~ είναι ανέντιμος· κατά δεύτερο είναι και θρασύς!* (ζ) ***λόγος / κουβέντα να γίνεται*** βλ. λ. *γίνομαι* (η) ***για τού λόγου το ασφαλές / το αληθές*** για την εξακρίβωση τής αλήθειας των όσων λέμε: *έτσι θυμάμαι να ετυμολογείται η λέξη, αλλά ~ να το επαληθεύσουμε και από το λεξικό.* — (υποκ.) **λογάκι** [μεσν.] κ. (λόγ.) **λογύδριο** (το) [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, βράχος, γλώσσα, δωσίλογος, εισαγωγικά, ενδιάθετος, εχέμυθος, λογικός, ομιλία, τεχνητός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέγω* (βλ.λ.). Η λ. σήμαινε αρχικώς «ομιλία, προφορική έκφραση», σύντομα όμως γενικεύθηκε στις σημ. «λογίκευση, εξήγηση, θεώρηση», αντιτιθέμενη έτσι στο ουσ. *έργον*. Οι Στωικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τον *λόγον* ως την καθοδηγούσα αρχή τού σύμπαντος, ενώ στην Κ.Δ. το ουσ. *λόγος* δήλωσε –μεταξύ άλλων– το δεύτερο πρόσωπο τής Αγ. Τριάδας, τον δημιουργικό λόγο τού Θεού, μέσω τού οποίου δημιουργήθηκε ο κόσμος (πβ. Ιωάνν. 1, 1: *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος*). Οι σημ. 4, 5 αποδίδουν τους γαλλ. όρ. parole και langue αντιστοίχως. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *έχω / ζητώ / λαμβάνω / απευθύνω τον λόγο* (< avoir / demander / prendre / adresser la parole), *κατά μείζονα λόγον* (< à plus forte raison), *το χάρισμα τού λόγου* (< le don de la parole) κ.ά.].

-λόγος[1] β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που: **1.** μιλά για συγκεκριμένο θέμα: *ηθικο-λόγος* **2.** μιλά με συγκεκριμένο τρόπο: *αισχρο-λόγος, προχειρο-λόγος* **3.** ασχολείται συστηματικά, επιστημονικά με κάτι: *φυτο-λόγος, βυζαντινο-λόγος, οικονομο-λόγος*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *θεο-λόγος*), που προέρχεται από το ρ. *λέγω*].

-λόγος[2] β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που συλλέγει / συγκεντρώνει πρόσωπα ή πράγματα: *στρατολόγος*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *χορτο-λόγος*), που προέρχεται από το ρ. *λέγω* στη σημ. «συλλέγω – συγκεντρώνω»].

λογοτέχνημα (το) [1866] {λογοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο με λογοτεχνική αξία, λογοτεχνικό έργο.

λογοτέχνης (ο) [μεσν.] {λογοτεχνών}. **λογοτέχνιδα** (η) {λογοτεχνίδων} δημιουργός λογοτεχνικών έργων, ποιητής ή πεζογράφος. Επίσης (λόγ.) **λογοτέχνις** (η) {λογοτέχνιδος}.

λογοτεχνία (η) [μεσν.] {λογοτεχνιών} **1.** η καλλιέργεια τού έντεχνου λόγου, η παραγωγή έργων ποίησης ή έντεχνης πεζογραφίας **2.** το σύνολο των λογοτεχνικών έργων συγκεκριμένου λαού, χρονικής περιόδου ή πνευματικής παράδοσης: *η εθνική μας ~* || *αρχαία ελληνική / λατινική ~* ΣΥΝ. γραμματεία **3. *θεωρία τής λογοτεχνίας*** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης ζητήματα δομής, λειτουργίας, ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων τής λογοτεχνίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική, τεχνητός, φιλολογία*.

λογοτεχνικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τον λογοτέχνη ή τη λογοτεχνία: *~ παραγωγή / κείμενο / περιοδικό / σχολή / δημιουργία*.

λογοτεχνικότητα (η) το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν ένα έργο ως λογοτεχνικό.

λογοτριβή (η) [1807] λογομαχία, διαπληκτισμός.

λογότυπος (ο) {λογοτύπ-ου | -ων, -ους} η ειδικά σχεδιασμένη με γράμματα ή και παραστάσεις επωνυμία εταιρείας ή προϊόντος. Επίσης **λογότυπο** (το).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. logotype].

λογοφέρνω ρ. αμετβ. {λογόφερα} διαπληκτίζομαι, φιλονικώ με λόγια ΣΥΝ. λογομαχώ, τσακώνομαι, μαλώνω, καβγαδίζω. — **λογόφερμα** (το).

λογύδριο (το) {λογυδρί-ου | -ων} μικρός, σύντομος λόγος, ομιλία (βλ.λ., σημ. 8).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογύδριον*, υποκ. τού αρχ. *λόγος*].

λογχεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {λόγχευσα} διατρυπώ με λόγχη.

λόγχη (η) {λογχών} **1.** αιχμηρό όπλο που αποτελείται από μακρύ ξύλινο ακόντιο, το οποίο απολήγει σε μεταλλική αιχμή· το χρησιμοποιούσαν οι ιππείς στις επιθέσεις **2.** μικρό χαλύβδινο ξίφος, προσαρμοσμένο στο άκρο τής κάννης στρατιωτικού όπλου· ΦΡ. ***εφ' όπλου λόγχη*** (i) ως στρατιωτικό παράγγελμα με το οποίο οι στρατιώτες διατάσσονται να τοποθετήσουν στα όπλα τους τις λόγχες για επίθεση ή απόδοση τιμών (ii) (μτφ.) σε εγρήγορση, σε κατάσταση ετοιμότητας • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος σε σχήμα λόγχης σταυροφόρου, το οποίο χρησιμοποιείται κατά την κοπή τού προσφόρου.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Πιθ. τόσο το ελλην. *λόγχη* όσο και το συνώνυμο λατ. lancea αποτελούν παράλληλα δάνεια από αγνωστη γλώσσα. Η άποψη ότι η λ. συνδέεται με το ρ. *λαγχάνω* «τυχαίνω» ή με το λατ. longus «μακρύς» (μέσω αμάρτυρου τύπου **λόγχος*) δεν είναι πειστική].

λογχίζω ρ. μετβ. [1871] {λόγχισα} διατρυπώ με λόγχη. Επίσης **λογχεύω** [μτγν.]. — **λόγχισμα** (το) κ. **λογχισμός** (ο) [1897].

λογχοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λογχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα με λόγχη ΣΥΝ. λογχωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λογχομαχία (η) [1876] {λογχομαχιών} η μάχη με λόγχες.

λογχοφόρος, -α / -ος, -ο [αρχ.] **1.** οπλισμένος με λόγχη **2. *λογχοφόρος*** (ο) μέλος ειδικού σώματος έφιππων στρατιωτών, οπλισμένων με λόγχη.

λογχωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φέρει στο άκρο σιδερένια αιχμή **2.** αιχμηρός σαν λόγχη ΣΥΝ. λογχοειδής.

λόγω πρόθ. (+γεν.) (λόγ.) δηλώνει: αιτία: *~ ξαφνικής αδιαθεσίας, αποφάσισα να μείνω σπίτι* || *~ βλάβης, ο ανελκυστήρας δεν λειτουργεί* || *κλειστό ~ διακοπών* || *~ πένθους* || *απαλλάχθηκε από την κατηγορία ~ αμφιβολιών* || *~ ελλείψεως απαρτίας, η γενική συνέλευση θα επαναληφθεί*· ΦΡ. ***λόγω τιμής*** (*λόγῳ τιμῆς*) στον λόγο τής τιμής μου, υπόσχομαι με εγγύηση την αξιοπιστία μου. (Βλ. λ. *πρόθεση*. ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόγῳ*, δοτ. τού *λόγος* ως απόδ. τού γαλλ. en raison de].

-λογώ[1] λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία σημαίνουν: **1.** μιλώ με ορισμένο τρόπο: *αισχρο-λογώ, απεραντο-λογώ, ευφυο-λογώ* **2.** μιλώ για κάτι: *ασημαντο-λογώ, καυχησιο-λογώ* **3.** ασχολούμαι διεξοδικά ή εντατικά με κάτι: *θεο-λογώ, γλωσσο-λογώ* **4.** κάνω κατ' επανάληψη συγκεκριμένη ενέργεια: *θρηνο-λογώ*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μυθολογῶ*, μτγν. *πολυ-λογῶ*), που προέρχεται από το ουσ. *λόγος*].

-λογώ[2] λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «συγκεντρώνω, συλλέγω κάτι»: *κορφο-λογώ, ανθο-λογώ*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀνθο-*

λογώ, μτγν. *στρατο-λογώ*), που προέρχεται από το ρ. *λέγω* «συγκεντρώνω»].

λοιδορώ ρ. μετβ. {λοιδορείς... | λοιδόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) υβρίζω, χλευάζω: *η αντιπολίτευση λοιδορεί την κυβέρνηση για τους χειρισμούς της στην πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση* ΣΥΝ. ονειδίζω. — **λοιδορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λοιδορῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Το α' συνθ. συνδέεται με το σανσκρ. lunāti «κόβω» (συγγενές ετυμολογικά με το ρ. *λύω*), ενώ το β' συνθ. *-δορῶ* προέρχεται από το ρ. *δέρω*, άποψη που, εντούτοις, προκαλεί σημασιολογικό πλεονασμό (β) Η λ. προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **λοῖδος* «παιγνίδι», που συνδ. με το συνώνυμο λατ. lūdus και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λίζει· παίζει*].

λοιμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λοιμό ΣΥΝ. λοιμώδης, μεταδοτικός, κολλητικός **2. *λοιμική*** (η) κ. ***λοιμικό*** (το) θανατηφόρος επιδημική νόσος, ο λοιμός.

λοιμογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: *~ παράγοντας*.
[ΕΤΥΜ. < *λοιμός + γόνος*].

λοιμοκαθαρτήριο (το) [1833] {λοιμοκαθαρτηρί-ου | -ων} ο χώρος όπου σταθμεύουν για υγειονομική κάθαρση και απομόνωση πλοία και ταξιδιώτες που προέρχονται από χώρες προσβεβλημένες από επιδημία (πβ. *καραντίνα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.

λοιμός (ο) **1.** κάθε λοιμώδες επιδημικό νόσημα με ευρεία εξάπλωση ΣΥΝ. θανατικό, λοιμική **2.** (στην αρχαιότητα) η πανώλης· κυρ. προκειμένου για την πανώλη που χτύπησε την πολιορκούμενη Αθήνα κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις πιθανότερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ. με το ουσ. *λῑμός* (βλ.λ.), οπότε θα αποτελούσε την ετεροιωμένη βαθμ. τού I.E. *lei- «αφανίζω, λιγοστεύω» και θα συσχετιζόταν με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λοιτός· λοιμός*. Λιγότερο πειστική η άποψη ότι η λ. προήλθε από συμφυρμό των ουσ. *λιμός* και *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος»].

> **λοιμός (λοιμώδης, λοίμωξη κ.λπ.) – λιμός (λίμα, λιμασμένος, λιμοκτονώ κ.λπ.).** Ομόηχες λέξεις διαφορετικής σημασίας. Το **λοιμός** δηλώνει θανατηφόρο επιδημική νόσο, ιδίως την πανώλη (πανούκλα). Είναι αρχαία λ., που συνδέεται πιθ. ετυμολογικά με το **λιμός**, οπότε ανάγεται και αυτή στη ρ. *lei- «αδυνατίζω, εξασθενώ», ενώ κατ' άλλους πρέπει να συνδεθεί με το αρχ. *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος» (από αρρώστια, πόλεμο κ.ά.). Από το *λοιμός* παράγονται τα *λοιμώδης* (νόσος), *λοιμώσσω* «πάσχω από λοιμό», *λοίμωξη, λοιμοκαθαρτήριο, λοιμογόνος* κ.ά. Το *λιμός* σημαίνει «πείνα» και είναι ομόρριζο με τα *λιμάζω* «πεινώ», *λιμασμένος* «πεινασμένος», *λίμα* «πείνα», *λιμοκτονώ* «πεθαίνω τής πείνας», *λιμοκοντόρος* «πεινασμένος κόμης, απένταρος ευγενής» κ.ά.

λοιμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λοιμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με νόσο μολυσματικής φύσεως, που μεταδίδεται με μικροοργανισμούς: *~ νόσος* **2. *Λοιμωδών*** (το) το Νομαρχιακό Γενικό Νοσοκομείο στο οποίο παρέχεται θεραπεία σε όσους πάσχουν από λοιμώδεις νόσους: *νοσηλεύεται στο ~* **3.** λοιμογόνος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.

λοίμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εισβολή στον οργανισμό παθογόνων μικροβίων και τα νοσηρά συμπτώματα που ακολουθούν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λοιμώσσω / -ττω* < αρχ. *λοιμός*].

λοιπόν σύνδ. **1.** για τη δήλωση συμπεράσματος: *η κατάσταση δεν είναι ~ τόσο άσχημη· από όσα είπαμε προηγουμένως είναι φανερό ότι υπάρχουν και θετικά σημεία* ΣΥΝ. επομένως, ως εκ τούτου **2.** για τη δήλωση αποφάσεως: *Ωραία ~! Θ' αλλάξω κι εγώ στάση* **3.** για την εισαγωγή θέματος ή τη μετάβαση σε άλλο θέμα, την προσέλκυση τής προσοχής τού ακροατή: *~, ας περάσουμε στο επόμενο ερώτημα!* **4.** ως κατακλείδα, για το κλείσιμο συζητήσεως ή γενικότ. λόγου: *αυτές ~ τις πληροφορίες είχαμε μέχρι τώρα· περισσότερες λεπτομέρειες ίσως να έχουμε αύριο* **5.** για την έκφραση απορίας, αφού έχει εκτεθεί το πρόβλημα: *τα ξενοδοχεία σ' αυτή την πόλη είναι τη πολύ ακριβά ή πολύ βρόμικα· πώς να μείνω ~ εδώ;* **6. *λοιπόν;*** για να προκληθεί η προσοχή κάποιου, από τον οποίο περιμένουμε να πει κάτι, να δώσει απάντηση, να συνεχίσει κάτι που άφησε στη μέση: *~; Εσύ τι λες για όλα αυτά;* **7.** (προκλητικά) ***και λοιπόν;*** και τι έγινε; τι το σπουδαίο, τι το αξιοσημείωτο βλέπεις;: *-Κυκλοφορούσε με σκουλαρίκι στη μύτη! -~; Δικαίωμά του είναι να φοράει ό,τι θέλει!* **8.** (έπειτα από προστακτική) για ενίσχυση τής προτροπής: *Άντε ~! Κουνήσου λίγο!* **9.** (στην αρχή τού λόγου) για τη δήλωση περίσκεψης, δισταγμού ή μετάβασης σε άλλο θέμα, αμηχανίας ή προτροπής: *~, για να δούμε τι θα κάνουμε* || *~, τι λέγαμε;* Επίσης (λαϊκ.) **το λοιπόν**: *το λοιπόν, θα έρθεις μαζί;*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *λοιπός* (βλ.λ.). Η χρήση του ως επιρρήματος είναι μτγν. και προήλθε από απρόσ. εκφράσεις, όπως *λοιπὸν ἐστι* (λ.χ. Πλάτων: *λοιπὸν ἐστὶ ἀποδεικνύναι* «απομένει να αποδειχθεί»)].

λοιπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που υπολείπεται, υπόλοιπος: *πέντε από τους επιβάτες τού λεωφορείου έχασαν τη ζωή τους και οι λοιποί τραυματίστηκαν ελαφρά·* ΦΡ. (α) (σε απαρίθμηση ομοίων πραγμάτων) ***και λοιπά*** (συντομ. κ.λπ.) **/ και τα λοιπά** (συντομ. κ.τ.λ.) (*καὶ τὰ λοιπά*, Αριστέας 190) ***/ και λοιπά πολλά*** (συντομ. κ.λ.π.) για όσα εύκολα εννοούνται και παραλείπονται στον λόγο (β) ***τού λοιπού*** από τώρα και στο εξής, μελλοντικά, εφεξής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λείπω*].

λοίσθιος, -α, -ο (λόγ.) στη ΦΡ. ***πνέω τα λοίσθια*** ψυχορραγώ, βρίσκομαι στα τελευταία μου: *ο ασθενής πνέει τα λοίσθια* || (μτφ.) *το διεφθαρμένο πολιτικό καθεστώς πνέει τα λοίσθια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τελευταίος», < *λοισθος* (με την ίδια σημ.), αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, η λ. ανάγεται σε αρχικό τ. **λοιhισ-θF-ος*, τού οποίου το α' συνθ. (**λοιhισ-*) συνδέεται με αρχ. γερμ. *lais-iz «λιγότερο» (επίρρ. συγκρ. βαθμού), πβ. αγγλ. less, ενώ το β' συνθ. (**-θFος*) προέρχεται από το ρ. *θέω* «τρέχω» (< **θέFω*). Στην περίπτωση αυτή το επίθ. *λοίσθιος* θα προσδιόριζε αυτόν που «τρέχει λιγότερο» και συνεπώς «μένει τελευταίος». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχ. *λοῖσθος* ανάγεται σε **λοιhίσ-τος* και συνδέεται είτε με λιθ. léisti «αφήνω» είτε με γοτθ. las-iws «ασθενής, αδύναμος»].

Λ.Ο.Κ. (οι / λαϊκ. τα) Λόχοι Ορεινών Καταδρομών.

λοκάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) το πανδοχείο, το εστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. locanda < λατ. locanda (ενν. domus) «εκμισθωμένο σπίτι» < ρ. loco «καθιστώ, εκμισθώνω» (< locus «τόπος»)].

λοκαντιέρης (ο), **λοκαντιέρα** (η) {δύσχρ. λοκαντιερών} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο ιδιοκτήτης πανδοχείου ή εστιατορίου.

λοκάουτ κ. **λοκ-άουτ** (το) {άκλ.} η ανταπεργία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lockout < lock «κλειδώνω» + out «έξω»].

λοκατζής (ο) {λοκατζήδες} ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που υπηρετεί στους Λ.Ο.Κ.

λοκομοτίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) η ατμομηχανή, ατμάμαξα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. locomotiva / γαλλ. locomotive < μεσν. λατ. locomotivus (16ος αι.) < λατ. locus «τόπος» + μτγν. λατ. motivus «κινητός, κινούμενος» (βλ. λ. *μοτίβο*)].

Λ.Ο.Μ. (ο) Λόχος Ορεινών Μεταφορών.

Λομβαρδία (η) περιοχή τής Β. Ιταλίας στα σύνορα με την Ελβετία. — **Λομβαρδός** (ο), **Λομβαρδή** (η), **λομβαρδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lombardia < παλ. ιταλ. Lombardi < λατ. Langobardi, αρχαίο γερμ. φύλο που ίδρυσε στην Ιταλία ένα τευτονικό βασίλειο τον 6ο αι. μ.Χ., πιθ. < αρχ. γερμ. lang «μακρύς» + barda «γενειάδα»].

λόμπι (το) {άκλ.} **1.** ΠΟΛΙΤ. ομάδα προσώπων που ασκούν επιρροή σε πολιτικούς και επηρεάζουν παρασκηνιακά την πολιτική κατάσταση· αλλιώς *ομάδα πίεσης*: *το ελληνικό ~ στις Η.Π.Α.* ● **2.** (σε ξενοδοχείο, πλοίο κ.λπ.) χώρος αναμονής με καθίσματα μπροστά στη ρεσεψιόν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lobby, αρχική σημ. «προθάλαμος», < μεσν. λατ. lobium / lobia «σκεπαστός δρόμος», που συνδ. με αρχ. γερμ. louba «πύλη». Εφόσον η λ. lobby αναφερόταν στους προθαλάμους τού Κοινοβουλίου, η μετέπειτα σημασία της οφείλεται στις προσπάθειες οργανωμένων ομάδων να ασκούν πολιτική προθαλάμων ή διαδρόμων, δηλ. να προωθούν την επιρροή τους στα μέλη τού νομοθετικού σώματος προ τής ψηφοφορίας].

λομπίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ. *λόμπι*) ΣΥΝ. διαδρομιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αμερ. lobbyist, «μέλος ομάδας πίεσης, κυρ. στο κογκρέσο»].

Λονδίνο (το) [1728] η μεγαλύτερη πόλη τής Αγγλίας στις όχθες τού Τάμεση και πρωτεύουσα τού Ηνωμένου Βασιλείου. Επίσης (παλαιότ.) **Λόντρα** (η). — **Λονδρέζος** (ο), **Λονδρέζα** (η), **λονδρέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Londinium (> αγγλ. London), που είναι κελτ. προελεύσεως από τις λ. llyn «λίμνη» και dun «λόφος», αναφερόμενο στην παλαιότ. τοπογραφική σύσταση τής πόλεως, όπου προφανώς υπήρχε αρχαιότατος σημαντικός οικισμός. Το επίθ. *Λονδρέζος* μεταφέρει το ιταλ. londrese].

λόξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ιδιοτροπία, παραξενιά: *καθένας με τις ~ του* ΣΥΝ. τρέλα, μούρλα ● **2.** τεμάχιο υφάσματος κομμένο λοξά: *η φούστα που αγόρασα έχει λόξες.*
[ΕΤΥΜ. < *λοξός*, κατά το σχήμα *τρελός · τρέλα*].

Λοξάντρα (η) (παλαιότ. ορθ. *Λωξάντρα*) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < (*Α*)*λεξάντρα* < *Αλεξάνδρα*, θηλ. τού *Αλέξανδρος*].

λοξεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {λόξευσα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) λοξό, κατευθύνω προς τα πλάγια ♦ **2.** (αμετβ.) παρεκκλίνω από την ευθεία πορεία, προχωρώ λοξά. — **λόξεμα** κ. **λόξευμα** (το) [μτγν.].

Λοξίας (ο) προσωνυμία τού αρχαίου θεού Απόλλωνα, λόγω τής διφορούμενης σημασίας των χρησμών του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λοξός*].

λόξιγκας (ο) ▸ λόξυγγας

λοξοδρομία (η) [1889] {λοξοδρομιών} **1.** η εκτροπή από τον ίσιο δρόμο, το να βαδίζει κανείς λοξά **2.** (μτφ.) το να μιλάει κάποιος με περιστροφές **3.** ΝΑΥΤ. (α) η πλεύση συνήθ. ιστιοφόρου σκάφους κατά τεθλασμένη γραμμή, αντίθετα προς τη φορά τού ανέμου ΣΥΝ. πλαγιοδρομία (β) η σταθερή πλεύση κατά την οποία η καρίνα τού πλοίου τέμνει όλους τους μεσημβρινούς τής Γης στην ίδια γωνία ΑΝΤ. ορθοδρομία.

λοξοδρομικός, -ή, -ό [1825] **1.** αυτός που έχει λοξή πορεία **2.** ΝΑΥΤ. ***Λοξοδρομική πλεύση*** η πλεύση κατά την οποία η πυξίδα δείχνει σταθερά την ίδια πορεία.

λοξοδρομώ ρ. αμετβ. [1825] {λοξοδρομείς... | λοξοδρόμησα} **1.** παρεκκλίνω από τον ίσιο δρόμο **2.** (μτφ.) παρεκκλίνω από αρχικό σχεδιασμό ή από τον θεωρούμενο ως ορθό (ηθικά) δρόμο: *η κυβέρνηση έχει εμφανώς λοξοδρομήσει από τις αρχικές της εξαγγελίες* **3.** ΝΑΥΤ. εκτελώ λοξοδρομία (σημ. 3) ΑΝΤ. ορθοδρομώ. — **λοξοδρόμηση** (η) [1891] κ. **λοξοδρόμημα** (το).

λοξοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει λοξή πορεία, κατεύθυνση, στραβός. — **λοξοειδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λοξοκοιτάζω ρ. μετβ. {λοξοκοίταξα} **1.** βλέπω λοξά, κοιτάζω πλάγια **2.** κοιτάζω με δυσαρέσκεια ΣΥΝ. στραβοκοιτάζω. — **λοξοκοίταγμα** (το).

λοξός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχηματίζει απόκλιση από την ευθεία: ~ *πορεία* ΣΥΝ. στραβός, πλάγιος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου η συμπεριφορά αποκλίνει από τη συνήθη ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος **3.** (βλέμμα, ματιά) που δεν στρέφεται απευθείας στο αντικείμενο ή πρόσωπο που κοιτάζει κανείς: *από τις ~ ματιές που της έριχνε, κατάλαβα ότι τον είχε γοητεύσει.* — **λοξά** επίρρ. [μεσν.], **λοξότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λοκ-σός, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *(e)l-eq-, που αποτελεί παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *(e)lei- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λιθ. alkúnė «αγκώνας», ρωσ. lókoť, αρμ. olok' «κνήμη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *λέχ-ριος* (> *λεχρίτης*, βλ.λ.)].

λόξυγγας (ο) (σχολ. ορθ. *λόξιγκας*) {χωρ. πληθ.} η σύσπαση (ή οι διαδοχικές συσπάσεις) τού διαφράγματος τού λάρυγγα κατά την εισπνοή, που εκδηλώνεται με χαρακτηριστικό ήχο: *μ' έπιασε ~* || *έχω ~*· ΦΡ. ***(κάποιον) θα τον πιάσει λόξυγγας*** λέγεται σε περιπτώσεις που κάποιος μιλάει για κάποιον άλλον που δεν είναι παρών στη συζήτηση: *με έπιασε λόξυγγας· κάποιος με μελετάει* || *με αυτά που λέμε θα τον πιάσει λόξυγγας.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των *κλῶζος (< μτγν. *κλώζω* «κακαρίζω») + αρχ. *λύγξ*, -γγός «λόξυγγας» < *λύζω* «έχω λόξυγγα» ή < μεσν. *λύξυγγας* < *λύγξυγγας (από συμφυρμό *λύγξ* και *λάρυγγας*· το -ο- από αναλογική επίδρ.). Η πρώτη εκδοχή θα οδηγούσε σε γραφή *λώξυγγας*, η δεύτερη σε *λόξυγγας*· η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία οδηγεί στην υιοθέτηση τής απλούστερης γραφής με -ο-].

λόρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπερβολική πείνα· ΦΡ. ***με κάβει λόρδα*** πεινώ υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < βεν. lorda < επίθ. lordo «ρυπαρός, βρόμικος – αδηφάγος» < μτγν. λατ. lordus / lurdus «αργός, κουτσός» < αρχ. *λορδός* (βλ. λ. *λόρδωση*)].

λόρδος (ο) **1.** (ως τίτλος ευγενείας) μέλος αριστοκρατικής τάξης στην Αγγλία (βλ. κ. λ. *λέδη*) **2.** (α) ***Βουλή των Λόρδων*** βλ. λ. *βουλή* (β) ***λόρδος κογκελάριος*** (αγγλ. Lord Chancellor) ανώτατος κρατικός αξιωματούχος, προϊστάμενος τής δικαστικής εξουσίας στη Μεγάλη Βρετανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lord «κύριος» < μέσ. αγγλ. loverd < αρχ. αγγλ. hlāford «φύλακας τού ψωμιού» < hlaf «ψωμί, φρατζόλα» (> αγγλ. loaf) + weard «φύλακας» (> αγγλ. ward)].

λόρδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανώμαλη πρόσθια κύρτωση τής σπονδυλικής στήλης στην οσφυϊκή μοίρα, με αποτέλεσμα την κλίση τού άνω μέρους τού σώματος προς τα πίσω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόρδωσις* < *λορδῶ (-όω)* < *λορδός* «κυρτωμένος προς τα εμπρός», ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ler-d- «κυρτώνω, κάμπτω», πβ. αρμ. lorç-k' «οπισθότονος» (πληθ.), κελτ. loirc «κυρτό πόδι», μέσ. γερμ. lerz / lurz «αριστερός» (αρχική σημ. «κυρτωμένος, κεκαμμένος») κ.ά. Η λ. *λορδός* παραχώρησε τη θέση της ήδη από την αρχαιότητα στο συνώνυμο *κυρτός*].

λορένσιο (το) {λορενσίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Lr) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. lawrencium < Lawrence Radiation Laboratory, από το όνομα τού Αμερικανού φυσικού E. Lawrence (1901-58), εφευρέτη τού κυκλότρου και ιδρυτή τού παραπάνω εργαστηρίου, στο οποίο παρασκευάστηκε το στοιχείο το 1961].

Λορέντζος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lorenzo (πβ. αγγλ. Laurence, πορτ. Lourenço) < λατ. Laurentius (βλ. λ. *Λαυρέντιος*)].

Λος Άντζελες (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι των ΝΔ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Los Angeles < ισπ. los angeles «οι άγγελοι», από την πλήρη ονομασία El pueblo de la Reina de Los Angeles «χωριό τής βασίλισσας των αγγέλων», που μαρτυρείται από το 1781 κατά την περίοδο τής ισπανο-μεξικανικής αποικιοκρατίας. Η πόλη ενσωματώθηκε στις Η.Π.Α. το 1850].

λοσιόν (η) {άκλ.} υγρό αρωματικό παρασκεύασμα, συχνά με προσθήκη οινοπνεύματος, για την περιποίηση τού δέρματος ή των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lotion < δημώδ. λατ. lotio «πλύση» < λατ. lautus, μτχ. τού ρ. lavo «πλένω, λούζω»].

λοστάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο λοστός.
[ΕΤΥΜ. < *λοστός* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

λοστός (ο) σιδερένιος μοχλός για τη μετακίνηση βαρών, για την απόσπαση βράχων από το έδαφος ή για τη διάνοιξη οπών σε πετρώματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λοῖσθος* «μοχλός, ράβδος (καραβιού)», αγν. ετύμου. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το επίθ. *λοῖσθος* «τελευταίος» (βλ. κ. *λοίσθιος*) με την τεχνική σημ. τού εργαλείου που χρησιμοποιείται τελευταίο].

λοστρόμος (ο) ΝΑΥΤ. ο πρώτος υπαξιωματικός εμπορικού πλοίου, ο ναύκληρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. nostromo «ναύκληρος» (με ανομοίωση) < ισπ. nostramo / nuestramo < nuestro «δικός μας» (< λατ. noster) + amo «ιδιοκτήτης, αφεντικό» (< λατ. amma «μητέρα», χαϊδευτ.)].

λοταρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** τυχερό παιχνίδι κατά το οποίο κληρώνονται μικρά δώρα **2.** κάθε είδος λαχείου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. loterie < μέσ. ολλ. loterij < γαλλ. lot «μερίδιο» (πβ. αγγλ. lot)].

λότζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κυκλικό ή πολυγωνικό κιόσκι με ή χωρίς τζάμια • **2.** θεωρείο θεάτρου.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αίθουσα παλατιού – περιστύλιο, στοά», < ιταλ. loggia < μέσ. γερμ. laubja (> γαλλ. loge)].

λοτόμος (ο) → υλοτόμος

λόττο (το) {άκλ.} τυχερό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης επιλέγει έξι αριθμούς μεταξύ 1 και 49 και κερδίζει, αν συμπέσουν με τους αριθμούς που θα κληρωθούν: *έπιασε εξάρι / πεντάρι στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lotto «λαχείο» < γαλλ. lot «μερίδιο» < αρχ. γερμ. hlōz / γοτθ. hlauts].

Λούβρο (το) μουσείο τού Παρισιού (υπήρξε βασιλικό ανάκτορο, 16ος αι.) με τις μεγαλύτερες συλλογές έργων τέχνης στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Louvre, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. λατ. lupara «κατοικία σκύλων ασκημένων στο κυνήγι τού λύκου» (< λατ. lupus «λύκος») ή < σαξον. lower «οχυρό»].

Λουδίας (ο) ποταμός τής Δ. Μακεδονίας, που πηγάζει από την περιοχή τής Κρύας Βρύσης και εκβάλλει στον Κόλπο τής Θεσσαλονίκης (μεταξύ των εκβολών τού Αλιάκμονα και τού Αξιού).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

Λουδίτης (ο) {Λουδιτών} μέλος οργανωμένων ομίλων χειροτεχνών στην Αγγλία τού 19ου αι., οι οποίοι κατέστρεφαν τις υφαντουργικές μηχανές που τους αντικαθιστούσαν στην παραγωγική διαδικασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Luddite, από το όν. τού Άγγλου εργάτη Ned Ludd].

λουδοβίκειος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με έναν από τους Λουδοβίκους, βασιλείς τής Γαλλίας **2.** ***λουδοβίκειο*** [1851] κ. (λαϊκ.) ***λουδοβίκι*** (το) χρυσό γαλλικό νόμισμα που κόπηκε επί Λουδοβίκου ΙΓ' και είχε αξία 20 φράγκων.

Λουδοβίκος (ο) **1.** όνομα Ευρωπαίων ηγεμόνων με γνωστότερους τους Γάλλους τής δυναστείας των Βουρβόνων **2.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Ludovicus, εκλατινισμένη μορφή τού γερμ. Ludwig < αρχ. γερμ. Hlod-wig < hlod «διάσημος, ένδοξος» (συγγενές προς το αρχ. *κλυτός*) + επίθημα -wig. Από το γερμ. όνομα προήλθαν πολλοί τύποι ευρωπ. κυρίων ονομάτων, λ.χ. γαλλ. Louis, αγγλ. Lewis / Louis, ιταλ. Lodovico / Luigi κ.ά. Βλ. κ. *Λουίζα*].

λούζω κ. (αρχαιοπρ.) **λούω** ρ. μετβ. {έλουσα, λούσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** πλένω τα μαλλιά: *λούζει την κόρη της με κρύο νερό* **2.** πλένω (ενν. τα μαλλιά): *με τι σαμπουάν λούζεις τα μαλλιά σου;* **3.** καταβρέχω, μουσκεύω: *την έλουσε με σαμπάνια* **4.** (μτφ.) επιπλήττω δριμύτατα, βρίζω: *τον έλουσε πατόκορφα* **5.** (μτφ.) (+σε) για άπλετο φως: *ο ήλιος έλουζε το δωμάτιο* || (κ. το μεσοπαθ.) *η κάμαρη λουζόταν στο σεληνόφως* || *λουσμένη στο φως των προβολέων* **6.** (μεσοπαθ. ***λούζομαι***) πλένω τα μαλλιά μου· ΦΡ. ***τα λούζομαι*** υφίσταμαι τις συνέπειες των πράξεών μου: *ό,τι έκανε / κορόιδευε, τα λούστηκε ο ίδιος* **7.** (η μτχ. ***λουσμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που έχει λουστεί (β) καταβρεγμένος, μούσκεμα: *ήρθε τρέχοντας, λουσμένος στον ιδρώτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λούω* < *λο(F)ε-ω (υστερογενώς από τον αρχαιότερο αόρ. *λοῦσαι* < *λoFέ-σαι), κατά μετάθεση των φθόγγων από το Ι.Ε. *lewo- «πλένω, λούζω» (όπως επιμαρτυρείται από τον ομηρ. τ. *λοετρόν* «λουτρό»), πβ. λατ. lavo «πλένω» (> γαλλ. laver, ισπ. lavar), αρμ. loganam «πλένομαι», αρχ. γερμ. louga, γερμ. Lauge, αγγλ. lye κ.ά. Ομόρρ. *λου-τρό(ν)*, *λου-τήρ[ας]*].

λούης (ο) {λούηδες} στη ΦΡ. ***έγινα λούης*** έφυγα τρέχοντας γρήγορα, το έβαλα στα πόδια ΣΥΝ. έγινα καπνός.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. αναφερόταν στον δρομέα *Σπύρο Λούη*, ο οποίος νίκησε στο αγώνισμα τού μαραθωνίου κατά τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896].

λουθηρανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τον Λούθηρο ή και το δόγμα του: ~ *διδασκαλία*.

λουθηρανισμός (ο) [1809] η θρησκευτική διδασκαλία τού Λουθήρου και των οπαδών του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. luthéranisme, από το όνομα τού Γερμανού θεολόγου και θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Μαρτίνου Λουθήρου (Martin Luther, 1483-1546)].

λουθηρανός, -ή, -ό **1.** λουθηρανικός (βλ.λ.) **2.** ***λουθηρανός*** (ο), ***λουθηρανή*** (η) οπαδός τού λουθηρανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. luthéran, βλ. κ. *λουθηρανισμός*].

Λούθηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} Γερμανός θεολόγος (Martin Luther) (1483-1546), κορυφαία μορφή τής Μεταρρύθμισης και τού προτεσταντισμού, η διδασκαλία τού οποίου στράφηκε κατά τού παπισμού αναγνωρίζοντας ως μόνη αυθεντία την Α. Γ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Luther < αρχ. γερμ. liut «λαός» + heri «στράτευμα»].

Λουίζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Louise, θηλ. τού Louis, για το οποίο βλ. λ. *Λουδοβίκος*].

λουίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικός και για τα αρωματικά φύλλα του: «*δώσε μου δυόσμο να μυρίσω, ~ και βασιλικό*» (Ο. Ελύτης).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. luisa].

λουκ (το) {άκλ.} η εξωτερική εμφάνιση: «*με νέο ~, πιο κοντά και ίσια μαλλιά, η Σ.Α. λανσάρει τον καινούργιο της δίσκο*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. look «όψη, εμφάνιση», πβ. λ. *ίματζ*].

λουκάνικο (το) αλλαντικό κυλινδρικού σχήματος που παρασκευάζεται από ψιλοκομμένο και καρυκευμένο κρέας μέσα σε περίβλημα από ζωική μεμβράνη (συνήθ. έντερα): ~ *χωριάτικο / Φρανγκφούρτης*· ΦΡ. (μτφ.) ***οι καιροί που δέναν τα σκυλιά με τα λουκάνικα*** εποχές αφθονίας, μεγάλης ευμάρειας, ενδεχομένως και καλοπιστίας. — (υποκ.) **λουκανικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουκάνικον* < λατ. lucanicum «είδος αλλαντικού» < Lūcāni, λαός τής Κάτω Ιταλίας, ο οποίος παρασκεύαζε με αυτό τον τρόπο τα αλλαντικά].

λουκανικόπιτα (η) {δύσχρ. λουκανικοπιτών} πίτα με λουκάνικο. — (υποκ.) **λουκανικοπιτάκι** (το).

Λουκάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Ευαγγελιστή και συγγραφέα των *Πράξεων των Αποστόλων*, συνοδό τού Αποστόλου Παύλου στις περιοδείες του **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Λουκάς* < λατ. Lucas «ο καταγόμενος από τη Λουκανία» < Lucania, περιοχή στις δυτικές ακτές τής Ν. Ιταλίας].

Λουκέρνη (η) πόλη τής Κ. Ελβετίας, στις όχθες ομώνυμης λίμνης. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lucerne, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι από μοναστήρι που ιδρύθηκε εκεί τον 8ο αι. από τον τοπικό άγιο Leodegar. Έχουν επίσης καταβληθεί προσπάθειες να ερμηνευθεί η ονομασία σε συσχέτιση με την ομώνυμη λίμνη και με τις λατ. λ. lucerna «λύχνος» (από τα φωσφορίζοντα ψάρια τής λίμνης), lucius «λούτσος (είδος ψαριού)» και lutum «λάσπη»].

λουκέτο (το) κινητή κλειδαριά για πόρτες, συρτάρια, κιβώτια κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω λουκέτο*** (i) (για επιχείρηση) κλείνω λόγω χρεωκοπίας (ii) (στο στόμα μου) σιωπώ, παύω να μιλώ, αυτολογοκρίνομαι. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lucchetto, υποκ. τού παλ. γαλλ. loc < αρχ. γερμ. lok (πβ. αγγλ. lock)].

λούκι (το) {δύσχρ. λουκ-ιού | -ιών} **1.** υδροσωλήνας, κιούγκι ΣΥΝ. υδραγωγός **2.** αυλακωτό κοίλωμα σε ξύλινη ή μεταλλική επιφάνεια ΣΥΝ. αυλάκι, ρείθρο· ΦΡ. ***μπαίνω στο λούκι*** αναγκάζομαι να προσαρμοστώ σε συγκεκριμένες συνθήκες, μεταβάλλοντας τον τρόπο ζωής μου, συνήθ. εντασσόμενος στο σύστημα **3.** (μτφ.-αργκό) δύσκολη κατάσταση: *έχω τραβήξει / περάσει από πολλά ~* || *πέφτω σε ~* • **4.** πέρασμα μεταξύ δύο ορεινών όγκων, το οποίο καθιστά ευκολότερη την ανάβαση (στην ορειβασία). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. oluk].

Λουκία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Lucia, θηλ. τού Lucius (< lux, -cis «φως»)].

Λουκιανός (ο) **1.** αρχαίος εξελληνισμένος Σύρος σοφιστής και σατιρικός συγγραφέας (2ος αι. μ.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Lucianus < Lucius (< lux, -cis «φως»)].

λουκούλλειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Λούκουλλο· ΦΡ. ***λουκούλλειο γεύμα*** εξαιρετικά πλούσιο γεύμα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *Λούκουλλος* < λατ. Lucullus, όνομα Ρωμαίου στρατηγού (117-58/56 π.Χ.), περιώνυμου για τα πλούσια συμπόσια που οργάνωνε].

λουκουμάς (ο) {λουκουμάδες} παραδοσιακό γλυκό που παρασκευάζεται από αραιή ζύμη τηγανισμένη σε καυτό λάδι και σερβίρεται με μέλι και κανέλα. — (υποκ.) **λουκουμαδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokma, με ανάπτυξη ευφωνικού /u/].

λουκουματζής (ο) {λουκουματζήδες} ο ζαχαροπλάστης που φτιάχνει και πωλεί λουκουμάδες. — **λουκουματζήδικο** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokmacı].

λουκούμι (το) {λουκουμ-ιού | -ιών} **1.** γλύκυσμα που αποτελείται από ημιδιαφανή μάζα από σιρόπι με βάση το άμυλο τού αραβοσίτου, πασπαλισμένο με άχνη ζάχαρης, με την προσθήκη χρωστικών και αρωματικών ουσιών, ενδεχομένως και ξηρών καρπών: *λουκούμι-μπουκίτσες* (σε μικρά κομμάτια)· ΦΡ. ***μου ήρθε λουκούμι*** για κάτι εξαιρετικά ευπρόσδεκτο και βολικό, ίσως και αναπάντεχο **2.** (μτφ. ως επίθ. για φαγητά) τρυφερός, μαλακός: *η γίδα έβρασε κι έγινε ~*. — (υποκ.) **λουκουμάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokum < αραβ. holqum].

Λουκρητία (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Lucretia, θηλ. τού Lucretius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. lucrum «κέρδος»].

λουλακής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει ιώδη απόχρωση **2.** ***λουλακί*** (το) η ιώδης απόχρωση. Επίσης **λουλακάτος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

λουλάκι (το) {λουλακιού | χωρ. πληθ.} ιώδης χρωστική ουσία που προέρχεται από το τροπικό φυτό «ινδικό». [ΕΤΥΜ. < μτγν. *λουλάκιον* < αραβ. līlak < περσ. nīlak «γαλαζωπός» < nīl «γαλάζιος» (< σανσκρ. nīla «βαθυγάλαζος»)].

λουλακιάζω ρ. μετβ. {λουλάκιασ-α, -τηκα, -μένος} (παλαιότ.) βυθίζω ρούχα ή υφάσματα, κυρ. λευκά, σε λουλάκι (βλ.λ.) διαλυμένο με νερό, για να αποκτήσουν ανοιχτή χροιά και να είναι λαμπερά. — **λουλάκιασμα** (το).

λουλάς (ο) {λουλάδες} (λαϊκ.) **1.** το κοίλο μέρος τού ναργιλέ ή τού τσιμπουκιού, όπου τοποθετούνται ο καπνός και τα κάρβουνα: *«όταν καπνίζει ο ~, εσύ δεν πρέπει να μιλάς...»* (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. ***αρτζιμπούρτζι και λουλάς*** βλ. λ. *αρτζιμπούρτζι* **2.** η σύριγγα με την οποία καπνίζεται το όπιο και το χασίς. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. lüle].

λουλού (η) {λουλούδες} **1.** μικρό σκυλί σαλονιού **2.** (α) (ως χαρακτηρισμός) για χαριτωμένο κοριτσάκι (β) (υβριστ.) για θηλυπρεπή άνδρα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. loulou, αρχική σημ. «μικρό σκυλάκι (χαϊδευτ.)» < loup-loup (< loup «λύκος»)].

λουλουδάδικο (το) (λαϊκ.) το ανθοπωλείο.

λουλουδάς (ο) {λουλουδάδες}, **λουλουδού** (η) {λουλουδούδες} (λαϊκ.) **1.** ο ανθοπώλης / η ανθοπώλισσα **2.** (το θηλ.) η πωλήτρια λουλουδιών σε νυχτερινό κέντρο.

λουλουδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για υφάσματα) στολισμένος με σχήματα λουλουδιών: *~ μαντήλι / φόρεμα*.

λουλουδένιος, -ια, -ιο όμοιος με λουλούδι ή κατασκευασμένος από λουλούδια, άνθινος: *~ στεφάνι*.

λουλούδι (το) {λουλουδ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** το μέρος τού φυτού που περιλαμβάνει τα όργανα τής αναπαραγωγής και όπου αναπτύσσεται ο καρπός: *η τριανταφυλλιά έβγαλε / πέταξε τα πρώτα της ~* || *χαρίζω / προσφέρω* (ένα μπουκέτο) *λουλούδια* ΣΥΝ. άνθος **2.** (συνεκδ.) (α) το ποώδες φυτό που ξεχωρίζει για το άνθος του (π.χ. μαργαρίτα, παπαρούνα, κρίνος, μενεξές κ.λπ.): *ποτίζω τα ~* (β) ***γενιά / παιδιά των λουλουδιών*** νέοι τής δεκαετίας τού 1960 και τού 1970 που ήταν υπέρ τής ειρήνης, τού έρωτα και τής ομορφιάς και συχνά κρατούσαν λουλούδια ή φορούσαν ρούχα με λουλούδια· είχαν χαρακτηριστική εμφάνιση με μακριά μαλλιά και ασυνήθιστα ρούχα και έκαναν χρήση μαλακών ναρκωτικών· στις ΗΠΑ, κατά τον πόλεμο τού Βιετνάμ συμμετείχαν στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις με το σύνθημα «κάντε έρωτα, όχι πόλεμο (make love not war)» **3.** (μτφ.) το ιδιαίτερα ωραίο, εκλεκτό ή αγαπητό πρόσωπο: *πρόσεχε πώς φέρεσαι σ' αυτό το ~!* || (κ. ειρων.) *κλέφτες, μαστροποί, δολοφόνοι και άλλα τέτοια ~* ΣΥΝ. κόσμημα, στολίδι. Επίσης **λούλουδο** [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **λελούδι**. — (υποκ.) **λουλουδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουλούδι(ν)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. l'ul'e. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για συμφυρμό των λ. *λειλίδιον και *λειρίδιον (< μτγν. *λειρίον* «κρίνο»), ενώ, σύμφωνα με τρίτη άποψη, προέρχεται από ουσ. *λίλιο(ν) < λατ. lilium «κρίνο» + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

> **γαρδένια – ντάλια – μπιγκόνια – μπουκαμβίλια – φούξια – μα(γ)ν(ι)όλια – καμέλια.** Κοινό στοιχείο στις ονομασίες αυτές είναι ότι προέρχονται όλες από κύρια ονόματα, τα ονόματα επιστημόνων κ.ά. που τα βρήκαν, τα διέδωσαν ή τα μελέτησαν: **γαρδένια** (gardénia) από τον Αμερικανό γιατρό Alexander Garden (1730-1791)· **ντάλια** (dahlia) από τον Σουηδό βοτανολόγο Anders Dahl († 1789)· **μπουκαμβίλια** (bougainvillia) από τον Γάλλο θαλασσοπόρο Louis Antoine de Bougainville (1729-1811)· **μπιγκόνια** (bignonia) από τον αββά Bignon, βιβλιοθηκάριο τού Λουδοβίκου ΙΔ'· **φούξια** (fuchsia) από τον Γερμανό βοτανολόγο Leonhard Fuchs (1501-1566)· **μα(γ)ν(ι)όλια** (magnolia) από τον Γάλλο βοτανολόγο Pierre Magnol (1638-1715) και το **καμέλια** (camellia) από τον Ιησουίτη ιεραπόστολο G. J. Camellia (1661-1706), που το έφερε στην Ευρώπη· **ορτανσία** (hortensia) από το όνομα τής Hortense Lepaute, στην οποία αφιερώθηκε το άνθος.

λουλουδίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λουλούδισ-α, -μένος} **1.** βγάζω λουλούδια, ανθίζω: *λουλούδισε ο τόπος* ΣΥΝ. θάλλω, ανθώ, ανθοβολώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε ανθηρή κατάσταση, ακμάζω. Επίσης **λουλουδιάζω** [μεσν.]. — **λουλούδισμα** (το).

λουλουδικό (το) (λαϊκ.-περιληπτ.) πολλά λουλούδια: *το τι ~ πέταξε στους τραγουδιστές δεν λέγεται!*

λουλουδιστός, -ή, -ό γεμάτος λουλούδια, ανθισμένος. Επίσης **λουλουδιαστός**.

λουλουδότοπος (ο) έκταση με πολλά λουλούδια.

λούμεν (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα φωτεινής ροής. [ΕΤΥΜ. < λατ. lumen «φως, λύχνος»].

λουμίνι (το) {λουμιν-ιού | -ιών} το φιτίλι τού καντηλιού. — (υποκ.) **λουμινάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < βεν. lumin < λατ. lūmen «φως, λύχνος»].

λούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) λάκκος, λακκούβα· ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω στη λούμπα*** πέφτω θύμα δόλιας ενέργειας ή απροσεξίας. [ΕΤΥΜ. < αλβ. luba].

λουμπάγκο (το) {άκλ.} η οσφυαλγία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < νεολατ. lumbago < λατ. lumbus «μέση, οσφύς, ισχίο»].

λουμπάρδα κ. **λομβάρδα** κ. **λομπάρδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) το κανόνι. [ΕΤΥΜ. < ισπ. lombarda < bombarda (με ανομοίωση). βλ. κ. *βομβαρδίζω*].

λούμπεν επίθ. {άκλ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** αυτός που έχει χάσει τα προνόμια τής τάξης στην οποία κανονικά ανήκε **2.** ***λούμπεν προλεταριάτο*** (στη μαρξιστική θεωρία) το κατώτατο στρώμα μιας κοινωνίας που είναι αποκομμένο από τις παραγωγικές διαδικασίες και ζει στο περιθώριο, χωρίς να έχει ταξική συνείδηση (π.χ. άνεργοι, άστεγοι, μικροπαράνομοι κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος*. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Lumpen «ράκος, κουρέλι» < αρχ. γερμ. lappa, βλ. λ. *λοβός*].

λουμπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *λούμπεν* (βλ.λ.)].

Λουμπλιάνα (η) → Λιουμπλιάνα

λούνα παρκ (το) {άκλ.} μεγάλος υπαίθριος χώρος, εξοπλισμένος με εγκαταστάσεις για την ψυχαγωγία των επισκεπτών (π.χ. παιχνίδια, θεάματα κ.λπ.), καθώς και με περίπτερα για πρόχειρο φαγητό και αναψυκτικά. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. luna-park, όπως ονομάστηκε ένας από τους πρώτους τέτοιους χώρους διασκεδάσεως στο Μπρούκλυν τής Νέας Υόρκης. Η φρ. αποτελείται από τις λέξεις luna (< λατ. luna «σελήνη») + park «πάρκο»].

λουξ[1] επίθ. {άκλ.} πολυτελής: *ξενοδοχείο / καμπίνα ~*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. luxe < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λουξ[2] (το) {άκλ.} μονάδα φωτισμού (σύμβολο lx) που ανήκει στο διεθνές μετρικό σύστημα και ισοδυναμεί με τον φωτισμό που δέχεται μια επιφάνεια από κάθετη φωτεινή ροή ίση με ένα λούμεν ανά τετραγωνικό μέτρο, κατανεμημένη κατά ομοιόμορφο τρόπο. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. lux < λατ. lux, -cis «φως»].

Λουξεμβούργο (το) (γαλλ. Grand Duché de Luxembourg = Μεγάλο Δουκάτο τού Λουξεμβούργου) **1.** μικρής έκτασης κράτος τής Δ. Ευρώπης μεταξύ Βελγίου, Γερμανίας και Γαλλίας με πρωτεύουσα το Λουξεμβούργο, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Λουξεμβουργιανή και νόμισμα το ευρώ **2.** η πρωτεύουσα τού παραπάνω κράτους. — **Λουξεμβούργιος** κ. **Λουξεμβουργιανός** (ο). **Λουξεμβούργια** κ. **Λου-**

ξεμβουργιανή (η), **λουξεμβουργιανός**, -ή, -ό. **Λουξεμβουργιανά** (τα). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Luxemburg < μεσν. λατ. Lucili-burgum «μικρό φρούριο» < Lucili- (< αρχ. γερμ. luttila «μικρός») + -burgum (< αρχ. γερμ. burg «φρούριο, οχυρό»)].

λουόμενος, -η (κ. -ένη), -ο [αρχ.] {λουομέν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που κάνει μπάνιο στη θάλασσα.

λούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο αμφίκυρτος μεγεθυντικός φακός που χρησιμεύει ως απλό μικροσκόπιο **2.** ΤΥΠΟΓΡ. μεταλλικό όργανο με μεγεθυντικό φακό για τον έλεγχο των τυπογραφικών στοιχείων. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. loupe < φρανκον. luppa].

λούπινο (το) **1.** ποώδες ή ημιθαμνώδες φυτό που απαντά στη Μεσόγειο αλλά και στα λιβάδια τής ΒΔ. Αμερικής, είδη τού οποίου καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, ως χλωρή λίπανση, για βοσκή ή για τη δημιουργία χλοοταπήτων **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού παραπάνω φυτού, ο οποίος σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. ως ζωοτροφή. Επίσης **λουπίνι** (το) κ. **λούπινος** (ο). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *λούπινον* < λατ. lupinum, πιθ. < μτγν. *λόπιμον* «είδος οσπρίου που αποφλοιώνεται εύκολα» (οπότε το *λούπινο* αποτελεί αντιδάν.) < αρχ. *λέπω* «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (βλ. λ. *λέπι*). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. lupinum ανάγεται σε τ. lupus «λύκος» και είχε αρχικώς τη σημ. «χόρτο για λύκους»].

λουρί (το) {λουρ-ιού | -ιών} **1.** η ζώνη· ΦΡ. (α) ***σφίγγω / κρατώ (σφιχτά) τα λουριά (σε κάποιον)*** ελέγχω πιο αυστηρά τη συμπεριφορά ή τις δραστηριότητες (κάποιου) (β) ***λασκάρω τα λουριά*** βλ. λ. *λασκάρω* **2.** (γενικότ.) στενό και επίμηκες κομμάτι δέρματος: *~ ρολογιού / μηχανής* || *ο σκύλος ήταν δεμένος με ένα ~* ΣΥΝ. λουρίδα, ιμάντας. — (μεγεθ.) **λούρα** (η), (υποκ.) **λουράκι** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουρίν* < μτγν. *λωρίον*, υποκ. τού *λῶρος* «ζώνη, ιμάντας» < λατ. lorum].

λουρίδα κ. (λόγ.) **λωρίδα** (η) **1.** στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, χαρτί, ύφασμα ή άλλο υλικό: *κόβω ένα ύφασμα σε λουρίδες* **2.** (ειδικότ. στον τ. **λουρίδα**) η ζώνη για τη μέση (λ.χ. στα παντελόνια), η ζωστήρα: *παλιά οι γονείς έδερναν τα παιδιά με τη ~* **3.** τμήμα επιφανείας με μεγάλο μήκος και μικρό πλάτος· ΦΡ. ***λωρίδα κυκλοφορίας*** τμήμα τής επιφάνειας δρόμου, στο οποίο μπορεί να κινηθεί μια σειρά αυτοκινήτων: *η τροχαία παραχώρησε επιπλέον λωρίδες κυκλοφορίας στους οδηγούς λόγω τής μεγάλης κίνησης.* [ΕΤΥΜ. < *λωρίδα*, υποκ. τού μτγν. *λῶρος* (βλ.λ.)].

λουριδωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από λουρίδες **2.** (για ζώο) αυτός που φέρει στο τρίχωμά του διαφόρων χρωμάτων λουρίδες.

Λούρος (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *Λοῦρος* < *λοῦρος*, μεγεθ. τού τ. *λουρί(ν)* (βλ.λ.). Πβ. μτγν. *λῶρος*].

λουσάρω ρ. μετβ. {λουσάρισ-α, -τηκα, -μένος} ντύνω με πολυτέλεια ΣΥΝ. καλλωπίζω. Επίσης **λουσαρίζω**. — **λουσάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *λούσο* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

λουσάτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) ντυμένος με πολυτέλεια, καλλωπισμένος, με πολύ προσεγμένη εμφάνιση **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: *~ φόρεμα* ΣΥΝ. φιγουράτος.

λούσιμο (το) [μεσν.] {λουσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλύσιμο των μαλλιών: *σαμπουάν για συχνό ~* || *~ και ξέβγαλμα των μαλλιών* **2.** (μτφ.) η κατσάδα (βλ.λ.), το βρίσιμο: *έφαγε ένα ~ από τον διευθυντή άνευ προηγουμένου.* — (υποκ.) **λουσιματάκι** (το) (σημ. 1).

λούσο (το) (καθημ.) η προσεγμένη και πολυτελής εμφάνιση, τα εντυπωσιακά ρούχα και τα είδη καλλωπισμού: *ξοδεύει όλα της τα χρήματα στα ~.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lusso < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λουστραδόρος (ο) τεχνίτης που γυαλίζει συνήθ. ξύλινες επιφάνειες. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. lustrador < lustrar (βλ. λ. *λουστράρω*)].

λουστράκος (ο) → λούστρος

λουστράρω ρ. μετβ. {λουστράρισ-α, -τηκα, -μένος} επαλείφω με λούστρο, κάνω (κάτι) στιλπνό: *~ έπιπλα / παπούτσια* ΣΥΝ. στιλβώνω, γυαλίζω. Επίσης **λουστραρίζω**. — **λουστράρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lustrare «γυαλίζω, στιλβώνω» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω»].

λουστρίνι (το) {λουστριν-ιού | -ιών} **1.** γυαλιστερό βερνικωμένο δέρμα πολυτελείας **2. *λουστρίνια*** (τα) παπούτσια κατασκευασμένα από το παραπάνω δέρμα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. lustrino «γυαλιστερός» < lustro, βλ. κ. *λούστρο*].

λούστρο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** στιλπνή ουσία για την επάλειψη και στίλβωση επιφάνειας, βερνίκι **2.** (συνεκδ.) η στιλπνότητα, η γυαλάδα **3.** το λουστράρισμα, η στίλβωση **4.** (μτφ.) η επιφανειακή αίγλη, λάμψη (χωρίς να συνοδεύεται από ουσιαστικές ιδιότητες): *είναι ένα πανεπιστήμιο που έχει το ~, αλλά σε θέματα οργάνωσης υστερεί σημαντικά σε σχέση με άλλα λιγότερο γνωστά.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lustro «λάμψη» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω» < lucere < lux «φως»].

λούστρος (ο) ο στιλβωτής παπουτσιών. — (υποκ.) **λουστράκος** (ο).

λουτήρας (ο) (λόγ.) κινητό σκεύος ή κτιστή κοίλη κατασκευή, συνήθ. από πορσελάνη, για το λούσιμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *λουτήρ, -ῆρος* < αρχ. *λούω*, βλ. κ. *λούζω*].

λουτήτιο (το) {λουτητίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Lu), που ανήκει στην πρώτη ομάδα των σπάνιων γαιών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. lutetium < Lutetia, το ρωμαϊκό όνομα τού Παρισιού].

λουτρ (το) {άκλ.} η γούνα που προέρχεται από ενυδρίδα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. loutre < λατ. lutra < *udra «υδάτινος» (πβ. αρχ. *ἔν-υδρος*, βλ. κ. *ύδωρ*), πιθ. με την επίδραση τού ουσ. lutum «πηλός, λάσπη» λόγω των συνηθειών τής ενυδρίδος].

Λουτράκι (το) {Λουτρακίου} κωμόπολη τού νομού Κορινθίας στον Κορινθιακό Κόλπο, σημαντική λουτρόπολη. — **Λουτρακιώτης** (ο), **Λουτρακιώτισσα** (η), **λουτρακιώτικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *λουτρό*, εξαιτίας των ιαματικών λουτρών που υπάρχουν στην κωμόπολη].

λουτράρης (ο) [μεσν.] {λουτράρηδες}. **λουτράρισσα** (η) {λουτραρισσών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος δημόσιων λουτρών. Επίσης **λουτρατζής** (ο).

λουτρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα λουτρά: *~ εγκαταστάσεις* **2. *λουτρικό*** (το) η πετσέτα που χρησιμοποιεί κανείς μετά το λουτρό **3. *λουτρικά*** (τα) το σύνολο των αντικειμένων που χρησιμοποιεί κανείς για το λουτρό του.

λούτρινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από συνθετικό υλικό, το οποίο θυμίζει στην υφή γούνα: *λούτρινα ζωάκια για παιδιά* **2. *λούτρινο*** (το) (α) κάθε παιχνίδι, συνήθ. ζωόμορφο, από το παραπάνω υλικό: *τα ~ θα τα βρείτε στο βάθος τής αίθουσας* (β) το παλτό ή το μπουφάν που είναι κατασκευασμένο από λουτρ. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *λουτρ*].

λουτρό (το) **1.** το πλύσιμο τού σώματος (ή μέρους τού σώματος) με νερό για καθαρισμό: *παίρνω το ~ μου* ΣΥΝ. μπάνιο **2.** η παραμονή τού σώματος ή τμήματός του σε ρευστό (π.χ. ιαματικά νερά) ή ημίρρευστο μέσο (π.χ. λάσπη) για θεραπευτικούς σκοπούς **3.** το ιδιαίτερο δωμάτιο σπιτιού, στο οποίο μπορεί κανείς να πλυθεί, να καλλωπιστεί, συνήθ. και να κάνει τις σωματικές του ανάγκες ΣΥΝ. τουαλέτα, μπάνιο **4.** οίκημα με εγκαταστάσεις στο οποίο μπορεί κανείς να πλυθεί: *δημόσια ~* **5. *λουτρά*** (τα) (α) (παλαιότ. και στην αρχαιότητα) το δημόσιο οίκημα στο οποίο μπορούν να πλένονται πολλά άτομα συγχρόνως (β) ιαματικές πηγές με κατάλληλες εγκαταστάσεις για λουτροθεραπεία (συνήθ. σε παραθαλάσσια μέρη): *~ Αιδηψού* ● ΦΡ. (μτφ.) (α) ***λουτρό αίματος*** μεγάλη αιματοχυσία (β) ***στα κρύα τού λουτρού*** βλ. λ. *κρύο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *λουτρόν* < *λούω*, βλ. κ. *λούζω*].

λουτροθεραπεία (η) {λουτροθεραπειών} η μεθοδική χρήση λουτρών για τη θεραπεία παθήσεων. — **λουτροθεραπευτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. balnéothérapie < balnéo- (βλ. λ. *μπάνιο*) + thérapie < *θεραπεία*].

λουτροκαμπινές (ο) {λουτροκαμπινέδες} ο χώρος που περιλαμβάνει λουτρό και αποχωρητήριο.

λουτροπετσέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πετσέτα τού μπάνιου.

λουτρόπολη (η) [1890] {-ης κ. -όλεως | -όλεις, -όλεων} οικισμός κοντά σε ιαματικές πηγές ή σε παραθαλάσσιο θέρετρο.

λουτροφόρος (η) ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ή μαρμάρινο αγγείο με λεπτό σώμα και στενό, ψηλό λαιμό, που χρησιμοποιείτο σε γαμήλια ή και ταφικά έθιμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *λουτρόν* + *-φόρος* < *φέρω*].

λουτρώνας (ο) [αρχ.] **1.** εγκατάσταση για λουτρά **2.** (ειδικότ.) χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις σε βυζαντινό μοναστήρι για το λουτρό των μοναχών. — **λουτρωνικός**, -ή, -ό [μτγν.].

λούτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φυσική ή τεχνητή κοιλότητα τού εδάφους, όπου συγκεντρώνονται νερά **2.** (μτφ.) καταμουσκεμένος, βρεγμένος μέχρι το κόκκαλο: *βγήκα στη βροχή χωρίς ομπρέλα κι έγινα ~* || *μ' έκανες ~.* [ΕΤΥΜ. < σλαβ. luža «νερόλακκος»].

λουτσέρνα κ. **λουσέρνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζια, συνήθ. μπρούτζινη, λάμπα που παλιά λειτουργούσε με λάδι ή πετρέλαιο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lucerna < μτγν. λατ. lucerna < λατ. lucēre «φωτίζω, φέγγω» < lux, -cis «φως»].

λούτσος (ο) ψάρι με επίμηκες σώμα, περίπου ενός μέτρου, κωνικό κεφάλι, μεγάλο στόμα (με το κάτω σαγόνι του να προεξέχει) και μυτερά, ισχυρά δόντια. [ΕΤΥΜ. < βεν. luzzo < λατ. lucius «φωτεινός» (< lux, -cis «φως»)].

λούφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (εκφραστ.) το να μην εκτελεί κανείς την εργασία που του έχει ανατεθεί ή να κάνει λιγότερη εργασία, εξευρίσκοντας διάφορους (πονηρούς) τρόπους: *το ρίχνει στη ~* **2.** (αργκό) η ξεκούραστη στρατιωτική θητεία. [ΕΤΥΜ. < *λουφάζω* (υποχωρητ.)].

λουφαδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που λουφάρει συστηματικά. — **λουφαδόρικος**, -η, -ο. Επίσης **λουφατζής**. [ΕΤΥΜ. < *λούφα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

λουφάζω ρ. αμετβ. {λούφαξα} (εκφραστ.) δεν κάνω καμία κίνηση, δεν δίνω σημεία τής παρουσίας μου: *ο σκύλος λούφαξε σε μια γωνιά, όταν κατάλαβε πως το αφεντικό του είχε αγριέψει* ΣΥΝ. ζαρώνω, μαζεύομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *λωφάζω* < αρχ. *λωφῶ (-άω)* «σταματώ, αναπαύομαι», αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδέεται με αρχ. γερμ. labōn «δροσίζω, ανακουφίζω», αν και η γερμ. λ. θεωρείται από ορισμένους δάνειο από το λατ. lavāre «πλένω». Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με τα επίθ. *ἐλαφρός, ἐλαχύς*, ακόμη και με το ουσ. *λόφος*, μολονότι θα μπορούσε να ερμηνευθεί σημασιολογικά, έχει για μορφολογικούς λόγους αποκλειστεί, ενώ η αναγωγή σε Ι.Ε. *sleubh- «κρεμώ χαλαρά» αποτελεί απλώς υπόθεση].

λουφάρω ρ. αμετβ. {λούφαρα κ. λουφάρισα} βρίσκω τρόπους για να μην εκτελώ τις εργασίες που μου ανατίθενται ή να κάνω λιγότερη εργασία (χωρίς να γίνομαι αντιληπτός): *λουφάρει συστηματικά* || *ευκαιρία ψάχνει για να λουφάρει.* — **λουφάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *λούφα* (βλ.λ.)].

λουφές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο μισθός και ιδιαίτερα η αμοιβή που καταβαλλόταν στους αρματολούς επί Τουρκοκρατίας για την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών **2.** (μτφ.) φιλοδώρημα ή γενικότερα κέρδος που επιτυγχάνεται χωρίς κόπο **3.** η δωροδοκία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουφές* / *αλουφάς* < τουρκ. ulufe «μισθός γενιτσάρων»].

λούω ρ. → λούζω

λοφίο (το) **1.** ο φυσικός θύσανος από φτερά, που κοσμεί το κεφάλι ορισμένων πτηνών **2.** (παλαιότ.) θύσανος από φτερά, τρίχες ή νήματα στο πηλήκιο ορισμένων στρατιωτικών στολών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λοφίον*, υποκ. τού αρχ. *λόφος* με τη σημ. «κορυφή τού κράνους»].

λοφίσκος (ο) [1871] (λόγ.) ο μικρός λόφος.

λοφοπλαγιά (η) η πλαγιά λόφου.

λόφος (ο) ύψωμα τής επιφάνειας τής γης χαμηλότερο από το βουνό: *ο ~ τού Λυκαβηττού / τού Αρδηττού.* — (υποκ.) (λόγ.) **λοφίσκος** (ο) [1871] κ. (καθημ.) **λοφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φρ. *«λόφον τε σείων Κάρικον»* (Αλκαίος), καθώς και ανάλογη πληροφορία τού Ηροδότου, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο καρικής προέλ. με τη σημ. «κορυφή τού κράνους». Κατ' άλλη εκδοχή, συνδέεται με τοχ. lap «κεφάλι», αρχ. σλαβ. lŭbŭ «κρανίο», πράγμα που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες].

λοφοσειρά (η) [1895] λόφοι που σχηματίζουν σειρά.

λοφώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λοφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** γεμάτος από λόφους: *~ περιοχή* **2.** όμοιος στο σχήμα με λόφο.

λοχαγός (ο/η) αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, ο οποίος διοικεί λόχο (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (δωρ. στρατιωτικός όρ.) < *λόχος* + *-αγός* < *άγω*].

λοχεία (η) {λοχειών} (λόγ.) **1.** η κατάσταση τής λεχώνας **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ τοκετού και αποκαταστάσεως τής μήτρας στη φυσιολογική της κατάσταση και το οποίο διαρκεί από έξι έως οκτώ εβδομάδες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λοχεύω* < *λόχος* (βλ.λ.)].

λόχια (τα) {λοχίων} ΦΥΣΙΟΛ. τα υγρά που εκκρίνονται από τον κόλπο καθ' όλη τη διάρκεια τής λοχείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ιπποκράτη), βλ. κ. *λοχεία*].

λοχίας (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. λοχίου) | λοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.): *μόνιμος / έφεδρος ~ Πεζικού / Πυροβολικού || στον στρατό λένε ότι ο ~ είναι η μάννα τού λόχου.*
[ΕΤΥΜ. < *λόχος*].

λόχμη (η) {λοχμών} τόπος γεμάτος πυκνούς θάμνους, συνήθ. καταφύγιο αγρίων ζώων και άλλων θηραμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέχομαι* «ξαπλώνω» (ετεροιωμ. βαθμ. και επίθημα *-μη*, πβ. κ. *δραχ-μή*) < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» (βλ. λ. *λεχώνα*)].

λόχος (ο) ΣΤΡΑΤ. μονάδα πεζικού τού Στρατού Ξηράς, που διοικείται από λοχαγό: *~ Υποστηρίξεως Τάγματος || Ειδικός Μηχανοκίνητος ~ || ~ Διοικήσεως·* ΦΡ. (α) ***Ιερός Λόχος*** βλ. λ. *ιερός* (β) ***μάννα τού λόχου*** ο λοχίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τόπος αναμονής, όπου κανείς πλαγιάζει περιμένοντας». < *λέχομαι* «ξαπλώνω» < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» < I.E. *legh- «κείμαι (πλαγιασμένος)», πβ. μέσ. ιρλ. laigid «ξαπλώνω», αρχ. σκανδ. lág «θέση, κλίνη», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γερμ. liegen «ξαπλώνω», αγγλ. lay κ.ά. Ομόρρ. *λεχ-ώ[να], λέκ-τρο(ν)* «κρεβάτι», *λόχ-μη, λοχ-εία* κ.ά. Η στρατιωτική σημ. τής λ. *λόχος* πιθ. οφείλεται στον τόπο όπου ένα στρατιωτικό σώμα ενέδρευε, στον χώρο αναμονής του].

Λ.Σ. (το) Λιμενικό Σώμα (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

LSD (το) (προφέρεται *Ελ-Ες-Ντί*) παραισθησιογόνο ναρκωτικό, που χρησιμοποιείται επίσης στην πειραματική ιατρική και γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη δεκαετία τού '60 και '70.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. LSD, ακρωνύμιο τού Lysergic acid diethylamide (διαιθυλαμίδη τού λυσεργικού οξέος)].

Λ.Υ.Β. (ο) Λόχος Υποψηφίων Βαθμοφόρων.

λυγάμενος, -η, -ο μόνο στη ΦΡ. ***κουνάμενος-λυγάμενος*** βλ. λ. *κουνάμενος*.

λυγαριά (η) θάμνος με εύκαμπτα κλαδιά, που απαντά σε παραποτάμιες περιοχές. Επίσης **λυγιά**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λυγαρέα* < αρχ. *λύγος* (βλ. κ. *λυγίζω*)].

Λυγερή (η) γυναικείο όνομα.

λυγερόκορμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτό και ευλύγιστο σώμα.

λυγερός, -ή, -ό **1.** κομψός και εύκαμπτος: *~ σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος **2.** (για πρόσ.) ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. ευσταλής **3.** ***λυγερή*** (η) νέα, ψηλή και χαριτωμένη γυναίκα. — **λυγεράδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λυγέα* «λυγαριά» < αρχ. *λύγος*, βλ. κ. *λυγίζω*].

λυγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λύγισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω (σε σώμα) καμπύλο ή γωνιώδες σχήμα ασκώντας του κατάλληλη δύναμη: *~ τα γόνατα* ΣΥΝ. κάμπτω ΑΝΤ. ισιώνω **2.** κουνώ (το σώμα ή μέλος τού σώματος) με χαριτωμένο ή αισθησιακό τρόπο: *«έλα σήκω, χόρεψέ το, το κορμί σου λύγισέ το»* (λαϊκ. τραγ.) **3.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει, να καταπέσει: *τα βάσανα τής ζωής τον λύγισαν* ΣΥΝ. καταβάλλω ♦ (αμετβ.) **4.** παίρνω καμπύλο ή κυρτό σχήμα, κάμπτομαι: *τα κλαδιά λύγιζαν από το βάρος των καρπών || τα καλάμια λυγίζουν στο φύσημα τού ανέμου* ΣΥΝ. γέρνω **5.** (μτφ.) παύω να προβάλλω αντίσταση, ηττώμαι: *ο εχθρός λύγισε από τις συνεχείς επιθέσεις μας* ΣΥΝ. υποκύπτω, ενδίδω **6.** (μτφ.) χάνω τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, το θάρρος μου: *μετά τον χαμό τού παιδιού της λύγισε* ΣΥΝ. αποκάνω **7.** (μεσοπαθ. ***λυγιέμαι***) βλ. λ. λυγώ (σημ. 4). — **λύγισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύγος* «λυγαριά» < *lug-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *leug- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. σκανδ. lykna «λυγίζω τα γόνατα», αρχ. γερμ. loc «μπούκλα», γερμ. Locke, αγγλ. lock, λατ. luctor «αγωνίζομαι (πιθ. κάμπτοντας τα μέλη τού σώματος)» (> ισπ. luchar) κ.ά. Ομόρρ. *λυγ-ερός, λυγ-αριά* κ.ά.].

λύγινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κλαδιά λυγαριάς: *~ καλάθι*.

λυγιστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που μπορεί να λυγίσει, να καμφθεί ΣΥΝ. εύκαμπτος, ευλύγιστος **2.** αυτός που έχει λυγίσει ΣΥΝ. λυγισμένος, (λόγ.) κεκαμμένος· ΦΡ. (εκφραστ.) ***κουνιστός και λυγιστός*** (i) αυτός που κουνιέται χαριτωμένα και επιδεικτικά, ναζιάρης· κυρ. το θηλ. (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φαίνεται να μην έχει επηρεαστεί καθόλου από κάτι δυσάρεστο που συνέβη (και στο οποίο είχε ανάμειξη ή ευθύνη και ο ίδιος) (βλ. κ. ***κουνάμενος-λυγάμενος***, λ. *κουνάμενος*): *ενώ είχε αργήσει τόση ώρα, ήρθε ~ σαν να μην έτρεχε τίποτα.*

λύγκας (ο) {λυγκών} θηλαστικό σαρκοφάγο αιλουροειδές μήκους περίπου ενάμισι μέτρου, με μικρό κεφάλι, ψηλά και δυνατά πόδια και οξεία ακοή. Επίσης (αρχαιοπρ.) **λύγξ** [αρχ.] {λυγκός}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύγξ, -γκός* < *lu(n)k-s, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *lenk- «φωτίζω, λάμπω» (λόγω τού λευκού τριχώματος και των λαμπερών ματιών τού ζώου), πβ. αρμ. lus-an-un-k «λύγκας» (πληθ.), αρχ. γερμ. luhs (> γερμ. Luchs), αρχ. αγγλ. lox, ρωσ. rysĭ κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός, λύχ-νος* κ.ά.].

λυγμικός, -ή, -ό → λυγμώδης

λυγμός (ο) σύσπαση τού διαφράγματος και των λαρυγγικών μυών, που οφείλεται σε έντονο ψυχικό πόνο και συνοδεύει συνήθ. το παρατεταμένο κλάμα: *κλαίω με λυγμούς* ΣΥΝ. αναφιλητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύζω* «έχω λόξυγγα» < *(σ)λύγγ-jω* < *slug-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sleug- «καταπίνω», πβ. ουαλ. llynku, γερμ. schlucken, ρωσ. lýkati κ.ά. Ομόρρ. *λόξυγγας* (βλ.λ.)].

λυγμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λυγμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που συνοδεύεται από λυγμούς και αναφιλητά: *~ κλάματα* Επίσης **λυγμικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λυγξ (ο) → λύγκας

λύγος (ο/η) η λυγαριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *λυγίζω*].

λυγώ [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λυγάς... | λύγ-ησα, -ιέμαι} ♦ (μετβ.) **1.** λυγίζω· ΦΡ. (λαϊκ.) ***λυγάει και (τα) σίδερα*** για κάποιον που διαθέτει μεγάλη μυϊκή δύναμη **2.** κουνώ ελαφρά, κάμπτω το σώμα ή μέλος τού σώματος: *~ τη μέση || λυγούσε με χάρη το κορμί της* ♦ **3.** (αμετβ.) κάμπτομαι, γέρνω, αποκτώ κυρτό σχήμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***βέργα που λυγάει δεν σπάει*** όποιος ξέρει να ελίσσεται στις διάφορες καταστάσεις, βγαίνει ωφελημένος **4.** (μεσοπαθ. ***λυγιέμαι***) κουνιέμαι, κινώ ρυθμικά το σώμα ή μέλος τού σώματος: *κουνιέται και λυγιέται || ~ στον ρυθμό τής μουσικής || σειέται και λυγιέται.*

Λυδία (η) **1.** αρχαία χώρα και βασίλειο τής Μικράς Ασίας με πρωτεύουσα τις Σάρδεις, το οποίο καταλύθηκε επί βασιλείας Κροίσου από τους Πέρσες υπό τον Κύρο **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. — **Λυδός** (ο) [αρχ.], **Λυδή** (η), **λυδικός, -ή, -ό** [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε αργότερα και ως κύρ. όνομα].

λυδία λίθος (η) **1.** η σκληρή μαύρη πυριτική πέτρα, με την οποία ελέγχεται ο βαθμός γνησιότητας τού χρυσού και τού αργύρου **2.** (μτφ.) καθετί (ιδιότητα, κατάσταση, όργανο, γεγονός) με το οποίο δοκιμάζεται η αντοχή, η αξία και η ιδιότητα (κάποιου): *η ελευθερία τού λόγου αποτελεί τη ~ τής δημοκρατίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. φρ. (επίσης *λυδία πέτρη*), επειδή η πέτρα αυτής τής μορφής ανακαλύφθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην περιοχή τής Λυδίας. Η φρ. απαντά κατ' εναλλαγήν με την αρχ. λ. *βάσανος*].

λυθρίνι (το) (συνήθ. ορθ. *λιθρίνι*) {λυθριν-ιού | -ιών} κοκκινωπό ψάρι που αφθονεί στα νερά τής Μεσογείου και των τροπικών θαλασσών, έχει σώμα ωοειδές και πεπλατυσμένο και αλιεύεται για το θρεπτικό και νόστιμο κρέας του.
[ΕΤΥΜ. < *ερυθρίνιον (με αποβολή τού ατόνου αρχικού ε- και ανομοίωση), υποκ. τού αρχ. *ερυθρῖνος* < *ερυθρός*].

Λυκαβηττός (ο) λόφος τής Αθήνας στο κέντρο περίπου τής πόλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Το επίθημα *-ησσός / -ηττός* οδηγεί στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. ουσ. *λυκάβας, ό «ετήσιος»* (με τη σημ. «ετήσια εορτή προς τιμήν ενός θεού»), που θεωρείται επίσης προελλην. (αιγαιακός) όρος].

λύκαινα (η) [αρχ.] {δύσχρ. λυκαινών} ο θηλυκός λύκος.

λυκανθρωπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. φρενοπάθεια κατά την οποία ο ασθενής φαντάζεται τον εαυτό του μεταμορφωμένο σε λύκο και προσπαθεί να μιμηθεί τη φωνή του και τη συμπεριφορά του **2.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η ιδιότητα ανθρώπου να μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκάνθρωπος (ο) [μτγν.] {λυκανθρώπ-ου | -ων, -ούς} **1.** πρόσωπο που πάσχει από λυκανθρωπία (βλ.λ.) **2.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) ο άνθρωπος που μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκαυγές (το) {λυκαυγούς | χωρ. πληθ.} **1.** το χρονικό διάστημα πριν από την ανατολή τού ηλίου και το αμυδρό φως που απλώνεται στον ουρανό κατά την ώρα αυτή ΣΥΝ. χάραμα, χαραυγή ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο **2.** (μτφ.) το ξεκίνημα χρονικής περιόδου: *στο ~ τής νέας εποχής.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *λυκαυγής* < *λυκ-* (< *λύκη «πρωινό φως, χάραμα», βλ. λ. *λύχνος*) + *-αυγής* < *αυγή*].

λυκειάρχης (ο/η) [1890] {(θηλ. γεν. λυκειάρχου) κλητ. λυκειάρχα | λυκειαρχών}, **λυκειάρχισσα** (η) {λυκειαρχισσών} διευθυντής λυκεί-

ου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*.

λύκειο (το) {λυκεί-ου | -ων} **1.** το τριτάξιο σχολείο που παρακολουθούν οι απόφοιτοι τού γυμνασίου και το οποίο αποτελεί την ανώτερη από τις δύο βαθμίδες τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα: *γενικό / κλασικό / τεχνικό / πολυκλαδικό ~* **2.** (γενικότ.) εκπαιδευτήριο διαφόρων ειδών σε χώρες τής Ευρώπης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο, σχολείο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λύκειον*, γυμνάσιο τής αρχ. Αθήνας, που οφείλει την ονομασία του σε γειτονικό ιερό, αφιερωμένο στον *Λύκειο Απόλλωνα* (όπου βρισκόταν η σχολή τού Αριστοτέλη). Το επίθ. *λύκειος (Ἀπόλλων)* έχει προκαλέσει πολλές ετυμολογικές συζητήσεις. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τον εναλλακτικό τ. *Λύκιος*, έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για παράγωγο τού τοπωνυμίου *Λυκία* (< **λύκη* «πρωινό φως, χάραμα»). Αν, ωστόσο, συνδυαστεί το επίθ. *λύκειος* με το αρχ. *λυκοκτόνος* (που επίσης αποδίδεται στον Απόλλωνα), τότε φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι *λύκειος < λύκος*. Τέλος, η εκδοχή τής απευθείας αναγωγής στο ουσ. **λύκη* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λυκιδεύς (ο) {λυκιδ-έως, -έα | -είς, -έων} (αρχαιοπρ.) το λυκόπουλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. λύκος].

λυκίσκος (ο) αναρριχητικό φυτό, ο καρπός τού οποίου χρησιμοποιείται στη ζυθοποιία και τη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. (Humulus) lupulus, υποκ. τού lupus «λύκος»].

λυκόμορφος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τη μορφή λύκου, που μοιάζει με λύκο.

λυκόπουλο (το) **1.** το νεογέννητο τού λύκου ΣΥΝ. λυκιδεύς • **2.** παιδί μικρής ηλικίας που ανήκει στην πρώτη βαθμίδα τού σώματος των προσκόπων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λύκος* + υποκ. επίθημα *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός»)].

λύκος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** αρπακτικό σαρκοφάγο θηλαστικό, πιο μεγαλόσωμο από τον σκύλο, με λοξά, κίτρινα μάτια, όρθια αφτιά, τρίχωμα πυκνό και μαλακό και φουντωτή ουρά· ΦΡ. (α) ***πεινάω σαν λύκος*** είμαι πολύ πεινασμένος (β) ***τρώω σαν λύκος*** τρώω λαίμαργα και άπληστα (γ) (μτφ.) ***(από το / στο) στόμα τού λύκου*** βλ. λ. *στόμα* (δ) ***γλύτωσα απ' τού λύκου τα δόντια*** σώθηκα από μεγάλο και βέβαιο κίνδυνο (ε) (οικ.-σπάν.) ***άι στον λύκο! / που να σε φάει ο λύκος*** ως έκφραση οργής (στ) (παροιμ.) ***ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** βλ. λ. *αναμπουμπούλα* (ζ) ***βάλανε τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα*** για περιπτώσεις που ανατίθεται η φύλαξη, η προστασία προσώπου ή πράγματος σε κάποιον που έχει κακές προθέσεις απέναντί του (η) (παροιμ.) ***ο λύκος κι αν εγέρασε (κι άλλαξε το μαλλί του, μήτε τη γνώμη άλλαξε μήτε την κεφαλή του)*** ο κακός άνθρωπος πολύ δύσκολα αποβάλλει τις κακές του συνήθειες (θ) (παροιμ.) ***θρέψε λύκο τον χειμώνα, να σε φάει το καλοκαίρι*** για αχάριστους ανθρώπους που βλάπτουν τους ευεργέτες τους **2.** το λυκόσκυλο **3.** (μτφ. για πρόσ.) επιθετικός και αιμοβόρος άνθρωπος • **4.** ΙΑΤΡ. κάθε μορφή δερματοπάθειας που χαρακτηρίζεται από αλλοίωση των ιστών τού δέρματος: *τοπικός ~* (η φυματίωση τού δέρματος) || *συστηματικός ή διάχυτος ερυθηματώδης ~* • **5.** η σφύρα τής σκανδάλης παλιού κυνηγετικού όπλου ΣΥΝ. κόκορας • **6.** ποώδες φυτό, χωρίς ή με ελάχιστη χλωροφύλλη, που ζει παρασιτικά στις ρίζες άλλων· έχει μικρά φύλλα και άνθη σε ταξιανθίες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *wlkʷ-o-, που έχει προξενήσει ερμηνευτικές δυσκολίες, διότι αντί τού αναμενομένου *λα-* απαντά το *λυ-*. Η ανωμαλία αυτή έχει ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα τής επίδρασης τού ημίφωνου -w- (που προηγείται) ή, κατ' άλλη άποψη, ως αποτέλεσμα συμφυρμού με τη συνώνυμη και παράλληλη Ι.Ε. ρίζα *lukʷ-o- (πβ. λατ. lupus «λύκος», γαλλ. loup, ισπ. lobo κ.ά.). Στο Ι.Ε. θ. *wlkʷ-o- ανάγονται και άλλες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «λύκος», πβ. σανσκρ. vŕka-h, λιθ. vilkas, πολ. wilk, σερβοκρ. vuk, γερμ. Wolf, αγγλ. wolf κ.ά. Ομόρρ. *λύσσα* (βλ.λ.)].

λυκόσκυλο (το) κάθε σκύλος από ράτσα μεγαλόσωμων ποιμενικών που θυμίζουν λύκο σε ορισμένα τους χαρακτηριστικά (π.χ. μυτερά, όρθια αφτιά, μακριά τριχωτή ουρά) και χρησιμοποιούνται συχνά ως φύλακες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wolfshund].

Λυκούργος (ο) **1.** νομοθέτης τής αρχαίας Σπάρτης, στον οποίο αποδίδονται οι θεσμοί τής πόλης **2.** ανδρικό όνομα. – **λυκούργειος, -ος / -α, -ο** [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λυκοῦργος* < *λυκο-* (βλ. λ. *λυκαυγές*) + *-εργος* < *ἔργον*].

λυκουρίνος (ο) ο καπνιστός κέφαλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. liocorno (με παρετυμολ. επίδρ. τού *λύκος* και των ονομάτων άλλων ψαριών, λ.χ. *κυπρίνος, γυρίνος*) < unicorno «μονόκερως» < λατ. unicornis].

λυκοφιλία (η) [αρχ.] {λυκοφιλιών} (μτφ.) η υποκριτική και ύπουλη φιλία μεταξύ ανθρώπων που αλληλομισούνται.

λυκοφωλιά (η) **1.** το μέρος όπου φωλιάζει ο λύκος, η λυκότρυπα **2.** (μτφ.) ομάδα εχθρικών προσώπων ή ο τόπος όπου βρίσκονται.

λυκόφως (το) {λυκόφωτος} **1.** το αμυδρό φως που μένει μετά τη δύση τού ηλίου και μέχρι να νυχτώσει ΣΥΝ. σούρουπο, σύθαμπο, αμφιλύκη ΑΝΤ. λυκαυγές **2.** (μτφ.) εποχή παρακμής, το τέλος μιας περιόδου: *το ~ τού Μεσαίωνα* || *«Το ~ των θεών»* (όπερα τού Ρ. Βάγκνερ από την τετραλογία «Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν»).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λυκο-* (< **λύκη* «πρωινό φως, χάραμα») + *φῶς*].

λυμαίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** καταστρέφω, ρημάζω: *κατά τον 19ο αι. την ελληνική ύπαιθρο λυμαίνονταν διάφορες ληστρικές συμμορίες* **2.** εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, αποκομίζω κέρδος κατά αθέμιτο τρόπο από (κάτι): *διάφοροι απατεώνες λυμαίνονται τον δημόσιο πλούτο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λῦμα*].

λύματα (τα) {λυμάτων} τα ακάθαρτα νερά και οτιδήποτε άλλο ακάθαρτο απομακρύνεται μέσω τού αποχετευτικού συστήματος: *οι θάλασσες μολύνονται από τα βιομηχανικά ~* || *~ πλυντηρίων* || *βιολογικός καθαρισμός των ~* (βλ. κ. λ. *απόβλητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῦμα* < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leu «κόβω, χωρίζω», πβ. αλβ. ler «λάσπη, πηλός» (< *leu-d(h)r-), λατ. pol-luo «μολύνω, ρυπαίνω» (< *por-luo, πβ. γαλλ. pollution), lutum «βρομιά, λάσπη», μέσ. αγγλ. loth «αηδιαστικός» (πβ. αγγλ. loathsome) κ.ά. Ομόρρ. *λυμαίνομαι, λυμεών/ας)* κ.ά. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρχ. ρ. *λύω* και *λούω*].

λυμεώνας (ο) (λόγ.) ο καταστροφέας. Επίσης (αρχαιοπρ.) **λυμεών** [αρχ.] {λυμεώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λυμεών, -ῶνος* < *λύμη* «καταστροφή, διαφθορά», παράλλ. τ. τού ουσ. *λῦμα* (βλ. λ. *λύματα*)].

λυμφατικός, -ή, -ό → λεμφατικός

λυμφατισμός (ο) → λεμφατισμός

λύμφη (η) → λέμφος

λυντσάρω ρ. → λιντσάρω

λύνω ρ. μετβ. {έλυ-σα, λύ-θηκα, -μένος} **1.** (για κόμπους, νήματα, μαλλιά κ.λπ.) ξεμπλέκω, χαλάω το δέσιμο, ώστε να ξεχωρίζει η κάθε άκρη (τού σχοινιού, τής κλωστής κ.λπ.): *~ τον κόμπο / το σκοινί από τον πάσσαλο* || *~ τα κορδόνια των παπουτσιών μου* || *~ τη ζώνη / τη γραβάτα* ΣΥΝ. ξεδένω ΑΝΤ. δένω ΦΡ. ***λύνω και δένω*** (μεσν. φρ.) έχω πολλές εξουσίες, μπορώ να κάνω ό,τι θέλω· βλ. κ. *λύειν και δεσμείν*, λ. *λύω* **2.** (α) απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από αυτό με το οποίο είναι δεμένο: *~ τα παπούτσια μου* || *~ τον σκύλο* (β) απαλλάσσω (κάποιον) από τα δεσμά (του), απελευθερώνω (κάποιον) που τον έχουν δεμένο: *έλυσαν τους αιχμαλώτους* || *έμειναν πολλές ώρες δεμένοι χειροπόδαρα περιμένοντας κάποιον να τους λύσει* **3.** (μτφ.) απαλλάσσω κάποιον από μάγια: (παραμύθι) *και μόλις του έλυσαν τα μάγια, ο βάτραχος μεταμορφώθηκε σε ένα όμορφο βασιλόπουλο* **4.** αποσυναρμολογώ: *~ το όπλο στα μέρη από τα οποία αποτελείται* ΑΝΤ. (συν)αρμολογώ **5.** (α) βρίσκω το αποτέλεσμα: *~ την άσκηση / το πρόβλημα* (β) βρίσκω το ζητούμενο, το άγνωστο στοιχείο: *~ το μυστήριο τού χαμένου θησαυρού* || *~ το αίνιγμα* **6.** θέτω τέρμα σε (κάτι αρνητικό ή επιζήμιο) ρυθμίζοντάς το, τακτοποιώντας το: *πρέπει σύντομα να λύσετε τις προσωπικές σας διαφορές* || *αυτή η παρεξήγηση πρέπει να λυθεί το συντομότερο* **7.** τερματίζω: *απογοητευμένοι έλυσαν την πολιορκία και απεχώρησαν* **8.** κάνω (κάτι/κάποιον) να λειτουργεί ελεύθερα, απαλλάσσω από πρόβλημα, δυσκολία, παράγοντα που συνιστά εμπόδιο: *μόλις πιει μερικά ποτηράκια κρασί, θα του λυθεί η γλώσσα και θα μας τα πει όλα* || *το γρήγορο γκολ έλυσε τα πόδια των παικτών και τους βοήθησε να παίξουν χωρίς άγχος*· ΦΡ. ***λύνω τα χέρια (κάποιου)*** απαλλάσσω (κάποιον) από περιορισμούς και δεσμεύσεις, ώστε να μπορεί πλέον να ενεργεί ελεύθερα: *η υπουργική απόφαση λύνει τα χέρια των αστυνομικών σε ορισμένες υποθέσεις που απαιτούν ιδιαίτερους και άμεσους χειρισμούς* **9.** διακόπτω: *του ζήτησαν να λύσει τη σιωπή του και να πάρει θέση στο ζήτημα που ανέκυψε·* (ειδικότ. μεσοπαθ. ***λύνομαι***) **10.** απαλλάσσομαι από αυτό με το οποίο είμαι δεμένος, απελευθερώνομαι: *ο σκύλος / το άλογο / η κατσίκα λύθηκε* || *ο αιχμάλωτος λύθηκε και δραπέτευσε* **11.** (για πρόβλημα) έχω λύση, μπορεί να βρεθεί τρόπος αντιμετωπίσεώς μου: *το ζήτημά σας λύνεται εύκολα* || *με λόγια και εξαγγελίες δεν λύνονται τα προβλήματα τής οικονομίας* **12.** σε διάφορες φράσεις που δηλώνουν χαλάρωση, άνεση κ.λπ., όπως ΦΡ. (α) ***λύνομαι / πεθαίνω στα γέλια*** βλ. λ. *γέλιο* (β) ***λύνονται τα πόδια μου*** χαλαρώνω από την ένταση, απελευθερώνομαι από άγχος και κινούμαι άνετα και ελεύθερα (βλ. κ. σημ. 8) (γ) ***λύνονται τα γόνατά μου*** (ομηρ. φρ. *γούνατ' ἔλυσεν*, αρχική σημ. «σκότωσε») αισθάνομαι μεγάλο φόβο: *μόλις αντίκρισε τον ληστή, της λύθηκαν τα γόνατα* ΣΥΝ. παραλύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, κλείνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λύω* (κατά το σχήμα *πτύω - φτύνω*) < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leu- «κόβω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. lūna- «κομμένος», λατ. solvo «διαλύω» (< *se-luō), αρχ. γερμ. lausjan «χαλαρώνω», γερμ. lösen, επίθημα -los «στερημένος από» (λ.χ. gott-los «άθεος»), αγγλ. loosen «χαλαρώνω», lose «χάνω» κ.ά. Ομόρρ. *λύ-σις, λυτός, λύ-τρο(ν)* κ.ά.].

λυόμενος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από μέρη, τα οποία έχουν προκατασκευαστεί σε εργοστάσιο, για να συναρμολογηθούν αργότερα αλλού: *~ σπίτι / έπιπλα* **2. λυόμενο** (το) {λυομέν-ου | -ων} κτίσμα, τα μέρη τού οποίου έχουν προκατασκευαστεί στο εργοστάσιο και συναρμολογήθηκαν στο οικόπεδο πάνω σε σταθερή βάση από μπετόν: *δεν είχαν άδεια κι έφτιαξαν ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *λύω*].

λυπάμαι ρ. → λυπώ

> **λυπάμαι: συνώνυμα.** Το ρήμα **λυπάμαι** έχει διττή λειτουργία και σημασία: ως αμετάβατο ρ. σημαίνει «αισθάνομαι λύπη», ενώ ως μεταβατικό ρ. χρησιμοποιείται ιδίως σε επικλήσεις/παρακλήσεις *(λυπήσου / λυπηθείτε μας – τη λυπήθηκαν)* για να σημάνει «βοηθώ κάποιον από λύπη, με διάθεση να ανακουφίσω τον πόνο του, να συμπαρασταθώ στην ανάγκη του». Με τη β' (μεταβατική) σημασία χρησιμοποιούνται και το **σπλαχνίζομαι** *(Σπλαχνίσου μας! – Τον σπλαχνίστηκαν οι συγχωριανοί του)* και λιγότερο το **ευσπλαχνίζομαι**. Δηλώνουν και αυτά την έμπρακτη συμπαράσταση και λύπη για την κατάσταση κάποιου. Το ίδιο και το **συμπονώ** που, από τη συμμετοχή στον πόνο κάποιου, φθάνει στη σημασία «συμπαρίσταμαι ενεργώς, βοηθάω κάποιον». Το **ελεώ** σήμερα χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημασία «προσφέρω ελεημοσύνη, δίνω χρηματική βοήθεια» και, λιγότερο, με τη σημ. «λυπάμαι, βοηθώ» *(Ο Θεός να σε ελεήσει)*. Συναίσθημα λύπης (οίκτου) μαζί με έναν

βαθμό καταφρόνιας για την κατάντια κάποιου δηλώνουν το **οικτίρω** *(Είναι να τους οικτίρει κανείς εκεί που οδήγησαν μια επιχείρηση που ανθούσε μέχρι πριν από λίγο)* και λιγότερο το **ελεεινολογώ** που εκφράζει περισσότερο λύπη και καταφρόνια ανάμικτη με αγανάκτηση *(Όλοι τον ελεεινολογούν που άφησε τον τραυματία να πεθάνει αβοήθητος αντί να τον μεταφέρει στο νοσοκομείο).*

λύπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ψυχικός πόνος (για κάποιον/κάτι. τού οποίου συναισθανόμαστε την κατάσταση), το δυσάρεστο συναίσθημα που αισθάνεται κανείς (για κάτι άσχημο που συνέβη και το οποίο μας στερεί τη χαρά): *λίγες χαρές και πολλές ~* || *προκαλώ σε κάποιον ~* || *αισθάνθηκα ~, όταν έμαθα τον θάνατό του* || (μτφ.) *έπνιγε τη ~ του στο ποτό* || *εκφράζω τη ~ μου σε κάποιον για κάτι·* ΦΡ. ***προς μεγάλη μου λύπη / με λύπη μου / μετά λύπης (μου)*** για περιπτώσεις στις οποίες πρόκειται να αναγγείλουμε σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή να εκφράσουμε τη δυσαρέσκειά μας (για κάτι αρνητικό): *προς μεγάλη μου λύπη σάς ανακοινώνω ότι ο συγγενής σας απεβίωσε* || *μετά λύπης μου είμαι υποχρεωμένος να σας τιμωρήσω* || *με λύπη μου σας λέω ότι δεν μπορώ πλέον να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. θλίψη, οδύνη **2.** (ειδικότ.) συμπόνια. οίκτος: *βλέποντας πώς ζει σ' αυτή την τρώγλη, μόνο ~ αισθάνεσαι* || *~ πλημμύρισε την ψυχή της. μόλις είδε τους τραυματίες* || *πώς να μη νιώθεις ~ βλέποντάς τους σ' αυτά τα χάλια;*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leup- «κομματιάζω. συνθλίβω», πβ. σανσκρ. lu-m-páti, λατ. ru-m-po «κόβω. σχίζω» (> ισπ. romper «σπάζω»), ρωσ. lupiti κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς ασθένειες. καθώς και εδάφη ακατάλληλα για καλλιέργεια, από τα οποία προήλθε μεταφορικώς η σημ. «στενοχώρια, θλίψη»].

λυπημός (ο) (λαϊκ.) λύπηση, οίκτος. συμπόνια.
[ΕΤΥΜ. < *λυπώ* / *-ούμαι* + *-μός*. κατά τα *σταματη-μός, μετρη-μός, καημός*].

λυπηρός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί λύπη. επειδή είναι δυσάρεστος: *είναι λυπηρό αυτό που λες. αλλά τι μπορούμε να κάνουμε;* || *~ είναι το φαινόμενο να καίνε μαθητές τα βιβλία τους στο τέλος τού σχολικού έτους* ΣΥΝ. θλιβερός, λυπητερός, αλγεινός ΑΝΤ. ευχάριστος.

λύπηση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (καθημ.) ο οίκτος, η συμπόνια· κυρ. στη ΦΡ. ***για λύπηση*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον/κάτι αξιολύπητο: *είναι ~.*

λυπητερός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί λύπη: *~ ιστορία* ΑΝΤ. ευχάριστος **2.** (αργκό-σκωπτ.) ***λυπητερή*** (η) ο λογαριασμός τον οποίο πρέπει να πληρώσει κανείς: *ήρθε η ~* (π.χ. από τον Ο.Τ.Ε.) || *το γκαρσόνι έφερε τη ~* **3.** αυτός που εκφράζει λύπη: *~ τραγούδι / σκοπός* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαρωπός, χαρούμενος. εύθυμος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λύπηση* + παραγ. επίθημα *-(τ)ερός*. Το θηλ. στη σημ. «λογαριασμός» αποδίδει το γαλλ. (la) douloureuse].

λυπομανής, -ής, -ές [1893] {λυπομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που κατέχεται από παθολογική μελαγχολία.

λυπομανία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοπάθεια που χαρακτηρίζεται από έντονη μελαγχολία.

λυπώ ρ. μετβ. {λυπείς... | λύπ-ησα. -ούμαι κ. -άμαι. -άσαι..., -ήθηκα. -ημένος} **1.** (λόγ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί λύπη, να στενοχωρηθεί: *με λυπεί βαθύτατα η κατάστασή του* || *μας λύπησε όλους ο θάνατός του* ΣΥΝ. δυσαρεστώ ΑΝΤ. χαροποιώ· (μεσοπαθ. ***λυπούμαι / λυπάμαι***) ♦ (μετβ.) **2.** αισθάνομαι και δείχνω συμπόνια σε (κάποιον) λόγω τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται: *τους βλέπεις και τους λυπάσαι έτσι όπως ζουν* ΣΥΝ. συμπονώ **3.** (ειδικότ.) αισθάνομαι οίκτο. δείχνω έλεος (για κάποιον): *του ζήτησε να λυπηθεί την οικογένειά του και να μην τον απολύσει* || *δεν με λυπάσαι γέρον άνθρωπο να με τυραννάς έτσι;* || *μας λυπήθηκε ο Θεός και σωθήκαμε* **4.** υπολογίζω πολύ (κάτι). νοιάζομαι γι' αυτό (συνήθ. με άρνηση): *δεν τα λυπάσαι τα νιάτα σου που τρέχεις έτσι με τη μηχανή;* || *δεν τη λυπάσαι τη ζωή σου και καπνίζεις τόσο;* **5.** δυσκολεύομαι να ξοδέψω (κάτι), τσιγγουνεύομαι: *τα λυπάται τα λεφτά* || *το λυπάται το λάδι και το ρίχνει με το σταγονόμετρο* || *λυπάται και τη δεκάρα* ♦ (αμετβ.) **6.** στενοχωριέμαι: (+που / +για) *~ που δεν θα είμαι μαζί σας αύριο* || *~ που θα σας πικράνω. αλλά πρέπει να σας πω κάτι δυσάρεστο* || *~ για την ενόχλησή* **7.** αισθάνομαι λύπη (για κάποιον/κάτι): *~ για σένα· αλλιώς σε ήξερα κι αλλιώς σε βρίσκω* || *~ για όσα συνέβησαν* **8.** (απολύτως) για τη δήλωση λύπης, συμπόνιας ή συγγνώμης: *-Η αρρώστια του επιδεινώνεται μέρα με τη μέρα -~!* || *~· δεν ήθελα να σας ενοχλήσω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λυπῶ* < *λύπη*].

λύρα (η) {λυρών} **1.** έγχορδο όργανο των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και άλλων αρχαίων λαών τής Α. Μεσογείου, με ποικίλο αριθμό χορδών (συνήθ. επτά ή εννέα). το οποίο παιζόταν με τα δάχτυλα ή με δοξάρι και συνόδευε τραγούδι ή απαγγελία **2.** έγχορδο λαϊκό όργανο με τρεις ώς πέντε χορδές. το οποίο παίζεται με δοξάρι: *κρητική / ποντιακή ~* ● **3.** πουλί τής ΝΑ. Αυστραλίας με καφετί χρώμα και χαρακτηριστικό του γνώρισμα την ουρά που φέρει το αρσενικό. η οποία. όταν ανασηκώνεται. θυμίζει το σχήμα τής λύρας (σημ. 1) ● **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***Λύρα*** (η) αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου μεταξύ τού Κύκνου και τού Ηρακλέους. ο οποίος περιλαμβάνει τον αστέρα Βέγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Οι συνδέσεις με άλλες Ι.Ε. λ. (λ.χ. λατ. laus «έπαινος», αρχ. ιρλ. lóid «τραγούδι» ή, κατ' άλλη εκδοχή. γοτθ. liupon «τραγουδώ», αρχ. σκανδ. lúar «τρομπέτα») δεν ευσταθούν. Μέσω τού λατ. lyra η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. κ. γαλλ. lyre. γερμ. Lyra κ.ά.].

λυράρης (ο) {λυράρηδες} λαϊκός οργανοπαίκτης που παίζει λύρα ΣΥΝ. λυριτζής.

λυρικός, -ή, -ό 1. (στη λογοτεχνία, στον κινηματογράφο κ.α.) αυτός που εκφράζει προσωπικά συναισθήματα και γενικότ. που έχει ποιητικό ύφος. που έχει χαρακτηριστικά ποίησης (π.χ. τη χρήση εκφραστικών εικόνων, μεταφορών κ.λπ.): *~ περιγραφή / σκηνή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη λυρική ποίηση (βλ. σημ. 3): *~ ποιητής / ποίημα* **3. *λυρική ποίηση*** (α) (στην αρχαία ελληνική γραμματεία) το είδος ποιητικού λόγου που συνδεόταν εν μέρει με τη μουσική και τον χορό *(χορική ~)* και που σε αντιδιαστολή προς την επική ποίηση είχε προσωπικό τόνο, προβάλλοντας τον υποκειμενικό κόσμο τού ανθρώπου και αντλώντας υλικό από συναισθήματα τού καθημερινού βίου: *αρχαϊκή ~* || *στη ~ εντάσσονται η χορική, η μελική. η ελεγειακή και η ιαμβική ποίηση* (πβ. κ. *δραματική ποίηση*, λ. *δραματικός*) (β) (γενικότ.) το είδος ποιητικού λόγου, το οποίο εκφράζει προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις, βιώματα και ευαισθησίες τού ποιητή ● **4.** αυτός που σχετίζεται με την όπερα ΣΥΝ. μελοδραματικός· ΦΡ. (α) ***λυρικό θέατρο*** (i) η όπερα ως μουσικό-θεατρικό είδος ΣΥΝ. μελόδραμα (ii) το σύνολο των έργων όπερας (iii) το θέατρο στο οποίο γίνονται παραστάσεις όπερας (β) ***λυρικό δράμα*** έργο όπερας: *«Ριγκολέττο»: ~ σε τρεις πράξεις τού Τζ. Βέρντι* ΣΥΝ. μελόδραμα (γ) ***λυρικός καλλιτέχνης*** καλλιτέχνης που τραγουδά σε όπερα (δ) ***Λυρική Σκηνή*** κρατικό ίδρυμα τής Αθήνας, το οποίο περιλαμβάνει θέατρο και θίασο που παρουσιάζει έργα λυρικού θεάτρου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λύρα*. Οι σημ. που σχετίζονται με την όπερα ανάγονται στο γαλλ. lyrique (αντιδάν.)].

λυρισμός (ο) [1866] **1.** η ιδιότητα τού λυρικού στην ποίηση, το να εκφράζονται ποιητικώς προσωπικά συναισθήματα και ευαισθησίες τού δημιουργού **2.** η χρήση ποιητικού ύφους (στον πεζό λόγο. τον κινηματογράφο κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lyrisme < μτγν. *λυρισμός* «το παίξιμο τής λύρας»].

λυριτζής (ο) {λυριτζήδες} (λαϊκ.) ο λυράρης.
[ΕΤΥΜ. < *λύρα* + *-ιτζής* (< τουρκ. -ci)].

Λύσανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης πολιτικός. στρατηγός και ναύαρχος (περ. 455-395 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο απελευθερωτής των ανθρώπων», < *λυσ-* (< *λύω*. πβ. *λύ-σις*) + *-ανδρος* < *ἀνήρ. ἀνδρός*].

λυσάρι (το) {δύσχρ. λυσαρ-ιού | -ιών} το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται οι λύσεις των ασκήσεων άλλου βιβλίου. Επίσης **λυσάριο**.

λύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (α) η εύρεση τού αποτελέσματος: *~ άσκησης / προβλήματος* (β) η εύρεση τού αγνώστου στοιχείου (τού ζητουμένου) σε απορία. υπόθεση κ.λπ.: *η ~ τού αινίγματος / τού μυστηρίου* (γ) (συνεκδ.) το ίδιο το αποτέλεσμα ή η απάντηση: *η ~ τής εξίσωσης είναι χ = 1* ΣΥΝ. λύσιμο. απάντηση **2.** η αποσυναρμολόγηση αρθρωτού αντικειμένου στα μέρη που το αποτελούν: *η ~ τού τυφεκίου* ΑΝΤ. αρμολόγηση, συναρμολόγηση **3.** (α) η τακτοποίηση υποθέσεως, η οριστική της ρύθμιση: *η ~ μιας διαφοράς διά τής δικαστικής οδού·* ΦΡ. ***πολιτική λύση*** λύση σε πρόβλημα στο εσωτερικό μιας χώρας ή μεταξύ χωρών με πολιτικά μέσα, κατ' αντιδιαστολή προς τη στρατιωτική / πολεμική αντιμετώπιση: *η Ευρωπαϊκή Ένωση προκρίνει μια ~ στην κρίση που έχει προκύψει μεταξύ Σλάβων και Αλβανών στο εσωτερικό των Σκοπίων* (β) η διακοπή, η οριστική παύση: *η ~ απεργίας / πολιορκίας / γάμου* (γ) (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο διευθετείται, τακτοποιείται κάτι (εκκρεμότητα, διαφορά, πρόβλημα κ.λπ.) ή οτιδήποτε συμβάλλει στη διευθέτηση. τακτοποίηση κ.λπ.: *η ~ είναι απλή: θα προσφύγεις στη δικαιοσύνη* || *κατέληξαν στη μέση ~. ώστε να μη δυσαρεστηθεί κανείς* || *ο υπολογιστής αυτός αποτελεί μια έξυπνη και φθηνή ~·* ΦΡ. ***λύση ανάγκης*** ο μόνος τρόπος με τον οποίο μπορεί να ενεργήσει κανείς. η μόνη δυνατή (αν και μη επιθυμητή) διέξοδος ή επιλογή: *η δουλειά στην οικοδομή ήταν ~, γιατί εκείνη την περίοδο δεν μπορούσα να βρω τίποτε καλύτερο* **4.** ΦΙΛΟΛ. (α) (γενικά) η έκβαση ενός λογοτεχνικού έργου (μυθιστορήματος. δράματος κ.λπ.) (β) (στην τραγωδία) το μέρος τού έργου από την κορύφωση ώς το τέλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύσις* < *λύω*].

Λυσίας (ο) {-α κ. -ου} αρχαίος Συρακούσιος ρήτορας (445-380 π.Χ.). ο οποίος έζησε στην Αθήνα και συνέγραψε πλήθος δικανικών λόγων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λυσι-* (ρ. *λύω*), που απαντά και σε άλλα αρχ. κύρ. ον. (λ.χ. *Λυσί-μαχος, Λυσί-στρατος, Λυσι-κράτης*), των οποίων το όν. *Λυσίας* αποτελεί συγκεκομμ. τ.].

λυσιγόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση ή καταστροφή (λύση) κυττάρων: *~ σχηματισμός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. lysigène].

λυσίκομος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει λυμένα, ξέπλεκα μαλλιά: *~ κόρη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λυσι-* (< αρχ. *λύω*) + *-κομος* < *κόμη*].

λυσιμαχία (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με μικρά κίτρινα άνθη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. lysimachia < μτγν. *λυσιμάχειος (ὁ)*].

Λυσίμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος βασιλιάς τής Θράκης, αργότερα και τής Μακεδονίας (305/286-281 π.Χ.). από τους διαδόχους τού Αλεξάνδρου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που καταπαύει τη μάχη». < *λυσι-* (< *λύω*) + *-μαχος* < *μάχη*].

λύσιμο (το) {λυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ξέμπλεγμα (σχοινιών, νημάτων, μαλλιών κ.λπ.), η χαλάρωσή τους ώστε να μην αποτελούν πλέον δεσμό. κόμπο: *το ~ των κάβων από τις δέστρες* || *το ~ των κορδονιών* || *το ~ τού κότσου* **2.** η απαλλαγή από τα δεσμά: *το ~ των αιχμαλώτων* **3.** η λύση (βλ.λ., σημ. 1-3): *το ~ τής άσκησης* **4.** η απαλλαγή από εμπόδιο. δυσκολία. δέσμευση κ.ά.: *το ~ τής γλώσσας του / τον ποδιών των παικτών.* Βλ. κ. λ. *λύση.*

λυσίπονος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο.

Λύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Έλληνας ανδριαντοποιός από

τη Σικυώνα (β' μισό τού 4ου αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν.. αρχική σημ. «αυτός πού λύει τους ίππους». < *λυσι-* (ρ. *λύω*) + *ἵππος*].

λυσιτελής, -ής, -ές {λυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | λυσιτελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που παρέχει οφέλη. ο χρήσιμος: ~ *μέτρα / λύσεις* ΣΥΝ. ωφέλιμος, τελεσφόρος, επωφελής ΑΝΤ. αλυσιτελής. — **λυσιτελώς** επίρρ. [μτγν.], **λυσιτέλεια** (η) [μτγν.], **λυσιτελώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λυσι-* (< *λύω*) + *-τελής* < *τέλος*].

λυσοζύμη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που υπάρχει στη λέκιθο τού αβγού. στα ανθρώπινα δάκρυα και στο σάλιο και καταστρέφει βακτήρια, διαλύοντας το κυτταρικό τους τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. lysozyme].

λυσόσωμα (το) {λυσοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυστίδιο τού κυτταροπλάσματος. στο οποίο συντελείται η αποδόμηση διαφόρων ουσιών (π.χ. ξένων σωμάτων, άχρηστων στοιχείων κ.λπ.) και από το οποίο ελευθερώνονται ένζυμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lysosome].

λύσσα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ιογενής. μολυσματική, συνήθ. θανατηφόρος ασθένεια. που προσβάλλει σαρκοφάγα ζώα καθώς και τον άνθρωπο. προκαλώντας παράλυση τού κεντρικού νευρικού συστήματος· μεταδίδεται με δάγκωμα από προσβεβλημένο ζώο **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η ακατάσχετη ορμή. η παράφορη μανία: *πολεμώ / αντιστέκομαι / δουλεύω με ~ || του ρίχτηκε με ~ || η θάλασσα χτυπούσε με ~ πάνω στα βράχια* ΣΥΝ. τρέλα, μανία. ορμητικότητα, (λόγ.) αλλοφροσύνη **3.** η παράφορη οργή: *με πιάνει ~, όταν σκέφτομαι τα λεφτά που έχασα* **4.** (+με / +για) η έντονη προσκόλληση (σε κάτι), το υπερβολικό πάθος (για κάτι): *έχει ~ με τον τζόγο* ΣΥΝ. μανία **5.** (ως χαρακτηρισμός) υπερβολικά αλμυρό φαγητό: *τα μπιφτέκια / το ψάρι / η σαλάτα είναι ~* **6.** η μεγάλη πείνα: *έχω μια ~ τώρα, που τρώω δέκα πιάτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λύκ-ja* < *λύκος* (βλ.λ.). Η λ. *λύσσα* δεν θεωρείται απλώς θηλ. τού ουσ. *λύκος*, αλλά μάλλον αφηρημένο ουσ. που δήλωνε μια χαρακτηριστική ασθένεια των λύκων. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προσδιόριζε αρχικώς μια λυκόμορφη θεότητα. που μεταμόρφωνε τον σκύλο σε λύκο].

λυσσακό κ. **λυσσιακό** (το) (λαϊκ.) η μεγάλη μανία, η λύσσα που καταλαμβάνει κάποιον εναντίον άλλου: *τον έπιασε το ~ του μ' αυτά που έμαθε*· ΦΡ. ***τρώω τα λυσσακά / λυσσιακά μου*** βλ. λ. *τρώω.*

λυσσαλέος, -α. -ο αυτός που εκδηλώνεται με μεγάλη σφοδρότητα: *προβάλλει ~ αντίσταση || ~ αγώνας / φανατισμός / πάθος* ΣΥΝ. σφοδρός, παράφορος, μανιασμένος. — **λυσσαλέ-α / -ως** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λύσσα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

λύσσαξα ρ. → λυσσώ

λυσσάρης, -α, -ικο κ. **λυσσιάρης** [μεσν.] **1.** (ζώο) που έχει προσβληθεί από λύσσα. λυσσασμένο: ~ *σκυλί* **2.** (μτφ.-εκφραστ.. για πρόσ.): αυτός που χαρακτηρίζεται από ασυγκράτητη επιθυμία για σεξουαλικές σχέσεις: *κάνει σαν ~. λες και δεν έχει δει ποτέ του γυναίκα!* Επίσης **λυσσ(ι)άρικος**, -η. -ο.

λυσσασμένος, -η. -ο **1.** αυτός που έχει προσβληθεί από λύσσα: ~ *σκύλος* **2.** (για πρόσ.) (α) αυτός που καταλαμβάνεται από παράφορη οργή, που φέρεται σαν μανιακός: *μόλις της είπε ότι χωρίζουν. όρμηξε πάνω του σαν λυσσασμένη* (β) αυτός που θέλει κάτι με μανία: *λυσσασμένη για άντρα* **3.** (για φυσικά φαινόμενα) αυτός που εκδηλώνεται με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: ~ *άνεμος / θάλασσα* (τρικυμιώδης). — **λυσσασμένα** επίρρ.

λυσσιακό (το) → λυσσακό

λυσσιατρείο (το) [1894] ειδικό θεραπευτήριο για την προληπτική ή κατασταλτική θεραπεία τής λύσσας σε ανθρώπους ή ζώα. — **λυσσίατρος** (ο/η) [1888].

λυσσικός, -ή, -ό [1886] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λύσσα.

λυσσομανώ ρ. αμετβ. {λυσσομανάς... | λυσσομάνησα} **1.** (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνομαι με μεγάλη σφοδρότητα: *έξω λυσσομανούσε ο βοριάς* **2.** (για πρόσ.) διακατέχομαι από παράφορη μανία: *αυτός λυσσομανά για τα λεφτά / από το μίσος του εναντίον της.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λυσσομανῶ (-έω)* < αρχ. *λυσσομανής* < *λύσσα* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

λυσσώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λυσσάς... | λύσσα-ξα. -σμένος} ♦ (αμετβ.) (συνήθ. για ζώα) **1.** προσβάλλομαι από την ασθένεια τής λύσσας: *ο σκύλος λύσσαξε* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από παράφορη οργή: *λύσσαξε που δεν κέρδισε την πρώτη θέση || λυσσάει όταν τους βλέπει μαζί || λύσσαξε από το κακό του που δεν ήρθε μαζί μας* ΣΥΝ. γίνομαι θηρίο, γίνομαι Τούρκος, γίνομαι έξω φρενών **3.** (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνομαι με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: *λύσσαξε όλη τη νύχτα ο αέρας / η θάλασσα / η βροχή* ΣΥΝ. μανιάζω. λυσσομανώ **4.** εκδηλώνω εντονότατα την επιθυμία μου για (κάτι). θέλω (κάποιον ή κάτι) με μανία: *έχει λυσσάξει με τα αθλητικά· μόνο μ' αυτά ασχολείται || λύσσαξε να παντρευτεί || λυσσασμένη για άντρα* **5.** (+σε) διακατέχομαι από κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *έχω λυσσάξει στη δίψα* ΣΥΝ. πεθαίνω. ψοφάω **6.** (η μτχ. ***λυσσασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ♦ **7.** (μετβ.) (+σε) (εμφατ.) (α) επιβαρύνω (κάποιον) με κάτι δυσάρεστο. τον υποβάλλω σε (κάτι δυσάρεστο) σε υπερβολικό βαθμό: *μας λύσσαξε στην πάρλα* (μας έπιασε την πολυλογία) || *το λύσσαξες στο αλάτι* (του έβαλες πολύ αλάτι) (β) δραστηριοποιούμαι σε μεγάλο βαθμό (σε κάτι): *τα παιδιά λύσσαξαν στο παιχνίδι.* Επίσης **λυσσάζω** κ. **λυσσιάζω** [μεσν.].

λυσσώδης, -ης. -ες [αρχ.] {λυσσώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από πείσμα και παράφορη ορμή, ο λυσσαλέος: *~ αντίσταση / μάχη / έχθρα / μίσος* ΣΥΝ. σφοδρός, μανιώδης. πεισματώδης. — **λυσσωδώς** επίρρ. [1885]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λύτης (ο) {λυτών}, **λύτρια** (η) {λυτριών} πρόσωπο που βρίσκει τη λύση αινιγμάτων, σταυρολέξων κ.λπ.: *σταυρόλεξο για δυνατούς ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λύω*].

λυτός, -ή, -ό **1.** ο ελεύθερος από δεσμά. ο λυμένος: *το ζώο έμεινε ~ και το έσκασε* ΣΥΝ. άδετος, (λαϊκ.) αμολητός ΑΝΤ. δεμένος· ΦΡ. ***(βάζω) λυτούς και δεμένους*** χρησιμοποιώ όλα τα δυνατά μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους. για να προσληφθεί στον οργανισμό* **2.** (μαλλιά) που δεν είναι πιασμένα, που πέφτουν χυτά πάνω στους ώμους: *άφησε τα μαλλιά της ~* ΣΥΝ. ξέπλεκος, ριγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύω*].

λύτρα (τα) το χρηματικό ποσό που απαιτείται να καταβληθεί για την απελευθέρωση προσώπου. το οποίο έχει απαχθεί ή αιχμαλωτιστεί: *οι απαγωγείς ζήτησαν ~ 10.000.000.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύτρον* < *λύω*].

λυτρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λύτρω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω κάποιον από το βάρος επώδυνης κατάστασης. τον γλυτώνω (από δεινά): *ο Χριστός λύτρωσε τον άνθρωπο από την αμαρτία || ~ κάποιον από τη σκλαβιά / από τους φόβους του / από τα βάσανα* **2.** (μεσοπαθ. ***λυτρώνομαι***) ανακουφίζομαι από ένα κακό. ανακτώντας την ελευθερία μου: *λυτρώθηκε μόλις αποκάλυψε την αλήθεια* ΣΥΝ. απαγκιστρώνομαι. αποδεσμεύομαι. απελευθερώνομαι. ξενοιάζω. — **λύτρωση** (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λυτρωμός** (ο) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.*

λυτρώσιμος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να λυτρωθεί.

λυτρωτής (ο) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που λυτρώνει. που απαλλάσσει από τα δεινά ΣΥΝ. σωτήρας **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Λυτρωτής*** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως σωτήρας των ανθρώπων: *ο ~ τού κόσμου.*

λυτρωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που λυτρώνει. που ανακουφίζει από επώδυνη κατάσταση: ~ *ενέργεια / γέλιο / θυσία.* — **λυτρωτικά** επίρρ.

λυχνάρι (το) {λυχνάρ-ιού | -ιών} φορητή συσκευή για την παραγωγή φωτισμού, η οποία αποτελείται από δοχείο. όπου τοποθετείται λάδι ή λίπος προς καύση. και από φιτίλι που συνήθ. βρίσκεται στη μακρόστενη απόληξη τού δοχείου: *το ~ τού Αλλαντίν* ΣΥΝ. λύχνος. — (υποκ.) **λυχναράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λυχνάριον*, υποκ. τού αρχ. *λύχνος*].

λυχνία (η) {λυχνιών} **1.** (λόγ.) (α) η συσκευή που παράγει φως και λειτουργεί με αέριο καύσιμο (γκάζι. υγραέριο κ.λπ.) ή με ηλεκτρικό ρεύμα: *ηλεκτρική ~* ΣΥΝ. λάμπα. λαμπτήρας. γλόμπος (β) ***λυχνία εκκενώσεως*** βλ. λ. *εκκένωση* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περικλείεται συνήθ. σε γυάλινο ή μεταλλικό περίβλημα, στο εσωτερικό τής οποίας παράγεται ελεγχόμενη ροή ηλεκτρονίων. μέσω τής οποίας λ.χ. ενισχύεται ένα πολύ ασθενές ραδιοφωνικό ή ακουστικό σήμα. δημιουργούνται ηλεκτρικές ταλαντώσεις, παράγονται ακτίνες Χ ή γενικότ. αναλύεται και τροποποιείται ένα ηλεκτρονικό σήμα: ~ *τηλεοράσεως* ● **3.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ακοίμητη λυχνία / ακοίμητο καντήλι*** βλ. λ. ακοίμητος (β) ΘΡΗΣΚ. ***επτάφωτος λυχνία*** βλ. λ. *επτάφωτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύχνος*. Οι τεχνολ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. lampe (βλ. κ. *λάμπα*)].

λυχνίτης (ο) {λυχνιτών} εξαιρετικής ποικιλίας μάρμαρο, που εξορύσσεται στην Πάρο, με κύριο χαρακτηριστικό τη λευκότητα και τη διαφάνειά του: *ο Ερμής τού Πραξιτέλη έχει κατασκευαστεί από ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύχνος*].

λύχνος (ο) (λόγ.) **1.** το λυχνάρι (βλ.λ.)· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***περί λύχνων αφάς*** (*περί λύχνων ἁφάς*. Ηροδ. 7. 215) την ώρα που ανάβουν οι λύχνοι, την ώρα που αρχίζει να νυχτώνει: *το έγκλημα διεπράχθη ~* (με τη φρ. αυτή ξεκινούσαν οι αναφορές τής Χωροφυλακής κατά την περίοδο τής ληστοκρατίας τον 19ο αι.) ● **2.** μικρό ποώδες φυτό με καρδιόσχημα φύλλα. που φυτρώνει σε πετρώδεις περιοχές ● **3.** εδώδιμο ψάρι με σώμα ατρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι και γκρίζο χρώμα, που ζει σε αμμώδεις βυθούς και χώνεται μέσα στην άμμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λύκ-σ-νο-ς*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leuk- «φωτεινός, λαμπρός», πβ. αβεστ. raox-šna-, λατ. lux «φως» (> ισπ. luz). luna «σελήνη» (< *leuk-sna), αρχ. γερμ. lōh «ξέφωτο» κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός*. Η ονομασία τού φυτού (σημ. 2) οφείλεται στο γεγονός ότι με τα φύλλα του έφτειαχναν φιτίλια για λύχνους].

λυχνοστάτης (ο) {λυχνοστατών} το υποστήριγμα τού λύχνου. με το οποίο στερεωνόταν στον τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < *λύχνος* + *-στάτης* < θ. *στα-* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].

λύω ρ. μετβ. {έλυσα, (λογιότ. ελύθην, -ης, -η..., μτχ. λυθείς. -είσα. -έν)} (λόγ.) (γενικά) λύνω· συνήθ. σε επίσ. διατυπώσεις: *λύεται η συνεδρίαση* (στο δικαστήριο)· ΦΡ. (εξουσία) ***δεσμείν και λύειν*** (*δεσμεῖν καὶ λύειν*, Κλήμης Αλεξ.) (i) ΕΚΚΛΗΣ. η εξουσία που έδωσε ο Χριστός στους μαθητές του (και κατ' επέκτ. στους επισκόπους τής Εκκλησίας) να συγχωρούν ή όχι τα σφάλματα των πιστών (ii) (μτφ.) για κάποιον που έχει απόλυτη εξουσία πάνω σε άλλους: *με αυξημένες αρμοδιότητες ο νέος πρόεδρος έχει εξουσία ~ στην εταιρεία* ΣΥΝ. να λύνει και να δένει. Βλ. κ. λ. *λύνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *λύνω*].

Λυών (η) {άκλ.} πόλη τής Α. Γαλλίας στις όχθες τού Ροδανού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lyon < λατ. Lugdunum < κελτ. Lugudunu. Η κελτ. λ. σημαίνει πιθ. «οχυρό» και ίσως προέρχεται από το θεωνύμιο Lugus. Κατ' άλλη πρόταση, το κελτ. Lugudunu ανάγεται στη λ. louco «λαμπρός» (πβ. *λευκ-ός*) ή στη λ. lugu «μικρός»].

λυώνω ρ. → λειώνω

λώβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) η λέπρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λώβη* < *(s)logʷ-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)lēgʷ- «πιέζω, κακομεταχειρίζομαι», πβ. λιθ. slogà «θλίψη. μάστιγα». slėgti «συμπιέζω, συντρίβω», λετ. slegt «κλείνω» κ.ά. Κατ' άλλη πρόταση, η λ. συνδέεται με όρους που σημαίνουν κυρ. «ασθένεια, σωματική κόπωση», πβ. λατ. labor «κούραση. κόπος». αρχ. ιρλ. lobus «αδύναμος, ασθενής» κ.ά.].

λωβιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λώβιασα} προσβάλλομαι ή πάσχω από λέ-

πρα. — **λωβιάρης**, -α, -ικο κ. **λωβός**, -ή, -ό [μεσν.].

Λωζάννη (η) **1.** πόλη τής Δ. Ελβετίας στις όχθες τής λίμνης τής Γενεύης· ΦΡ. (σκωπτ.) ***τι Λωζάννη, τι Κοζάνη*** για πράγματα που συγχέονται, ενώ είναι εντελώς διαφορετικά και συνήθ. άνισης αξίας: *ήθελε να γίνει γιατρός, τελικά δουλεύει θυρωρός στην τράπεζα·* ~! **2.** ΙΣΤ. ***Συνθήκη τής Λωζάννης*** η συνθήκη που υπογράφηκε το 1922 μετά την κατάρρευση τού ελληνικού μετώπου τής Μικράς Ασίας και ρυθμίζει θέματα διεθνούς (π.χ. ελευθερία ναυσιπλοΐας στη ζώνη των Στενών) και ελληνοτουρκικού ενδιαφέροντος (σύνορα, ανταλλαγή πληθυσμών, μειονότητες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lausanne, πιθ. < κελτ. leusa «επίπεδος βράχος» + onna «ποταμός». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο παρουσιάζει μεταπλ. μορφή τού λατ. Lausodunum «οχυρό στον ποταμό Laus» (όπου Laus «πετρώδης»), αλλά τέτοιος ποταμός δεν υπήρξε ποτέ στη Λωζάννη].

λωλάδα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η τρέλα **2.** (συνεκδ.) κάθε απερίσκεπτη και άκριτη πράξη: *με τις ~ του κοντεύει να τινάξει το σπίτι του στον αέρα.* Επίσης **λωλαμάρα**.

λωλαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {λώλα-να, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει το μυαλό του, τα λογικά του, τον ξετρελαίνω: *τον έχει λωλάνει με τα καμώματά της* ‖ *δεν λωλάθηκα!* (αποκλείεται να κάνω αυτό που λες ή ζητάς) ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, μουρλαίνω **2.** ενοχλώ (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: *με λώλαναν πια αυτά τα παιδιά· πάρ' τα και φύγε!* — **λώλαμα** (το).

λωλός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** αυτός που έχει τρελαθεί: ~ *για δέσιμο* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός **2.** αυτός που ενεργεί με τρόπο απερίσκεπτο, χωρίς καμιά επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ. απερίσκεπτος, αστόχαστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλωλώς* (με αποβολή τού ατόνου αρχικού *ὀ*, που θεωρήθηκε άρθρο), μτχ. παρακ. τού ρ. *ὄλλυμι* «χάνω, καταστρέφω» (βλ. λ. *όλεθρος*)].

Λωξάντρα (η) ➝ Λοξάντρα

λωποδύτης (ο) {λωποδυτών}, **λωποδύτισσα** (η) {λωποδυτισσών} **1.** ο κλέφτης (συνήθ. μικροαντικειμένων): *κανένας ~ θα σου άρπαξε το πορτοφόλι* **2.** (γενικότ.) ο απατεώνας: *γεννημένος ~.* Επίσης **λωποδύτρια** (η) [1891] {λωποδυτριών}. — (μεγεθ.) **λωποδύταρος** (ο), (υποκ.) **λωποδυτάκος** (ο), **λωποδυσία** (η) [μτγν.], **λωποδυτικός**, -ή, -ό [1887] κ. **λωποδύτικος**, -η, -ο, **λωποδυτικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λώπη* / *λῶπος* «ένδυμα, ιμάτιο» (< *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω», βλ. λ. *λέπι*) + *-δύτης* (< *δύω* «βυθίζω, βουτώ», βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικά εκείνον που έκλεβε τα ενδύματα των άλλων, ιδ. των λουομένων και των ταξιδιωτών].

λωρένσιο (το) ➝ λορένσιο

λωρίδα (η) ➝ λουρίδα

λώρος (ο) **1.** ιμάντας, λουρίδα **2.** ΙΑΤΡ. ***ομφάλιος λώρος*** (i) μακρύ και λεπτό σωληνοειδές στέλεχος, που συνδέει το έμβρυο με τον πλακούντα κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, διά μέσου τού οποίου μεταφέρεται η τροφή από τη μητέρα και απομακρύνονται τα περιττώματα (ii) (μτφ.) κάθε μορφής (συναισθηματικός, οικονομικός, ψυχικός) σύνδεσμος, που μας κρατάει αναγκαστικά προσκολλημένους σε πρόσωπο ή κατάσταση, από τα οποία δεν είναι δυνατόν να αποκοπούμε: *έκοψε τον ~ με το σπίτι του* / *τη δουλειά του* / *το παρελθόν του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λῶρος* < λατ. lōrum «ιμάντας, ζώνη»].

Λωρραίνη (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lorraine < μεσν. λατ. Lotharingia, από το όν. τού Γερμανού αυτοκράτορα Lothair I, εγγονού τού Καρλομάγνου].

λωτός (ο) **1.** οποιοδήποτε φυτό ανήκει σε σειρά διαφορετικών μεταξύ τους ειδών, με γνωστότερα ορισμένα υδρόβια εξωτικά φυτά, π.χ. τής Αιγύπτου ή τής Ινδίας, που λειτουργούν ως θρησκευτικά σύμβολα και ως καλλιτεχνικά μοτίβα στον αρχαίο αιγυπτιακό και ινδουιστικό πολιτισμό **2.** ΜΥΘΟΛ. καρπός που, όπως αναφέρεται στην *Οδύσσεια*, έχει την ιδιότητα να οδηγεί όσους τον δοκιμάσουν σε κατάσταση λήθης και μακράς ονειροπόλησης **3.** ΒΟΤ. κάθε ποώδες ή θαμνώδες φυτό, το οποίο ανήκει στο γένος που περιλαμβάνει περίπου 100 είδη με ευρύτατη διάδοση· μερικά καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, με άνθη κίτρινα, κόκκινα ή λευκά **4.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού, ο οποίος είναι σχεδόν σφαιρικός, σε χρώμα που ποικίλλει από το κίτρινο-πορτοκαλί ώς το κόκκινο και έχει συνήθως στυφή γεύση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. όρος, που συνδ. με το εβρ. lōt, το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδίδεται ως *στακτή* «έλαιο που εκκρίνεται από δέντρα»].

Λωτοφάγοι (οι) [αρχ.] μυθικός λαός που, σύμφωνα με την *Οδύσσεια*, τρεφόταν με λωτούς και ζούσε σε κατάσταση μακαριότητας και συνεχούς λήθης.

M

Μ, μ: μυ ή μι, το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η προφορά του στην αρχαία γλώσσα είναι η ίδια με τη σημερινή, δηλ. διχειλική, εκτός από το ότι στη Νέα Ελληνική υπάρχει και ουρανική ποικιλία τού *μ* (πβ. την προφορά στη λ. *μια*, πράγμα που συμβαίνει και με άλλα γράμματα που δηλώνουν σύμφωνα· πβ. την προφορά στις λ. *ελιά* και *εννιά*), καθώς και χειλοδοντική προφορά (πβ. την προφορά στις λ. *αμφιβάλλω, αμβλύνω*). Η αρχική μορφή τού γράμματος, προτού καταλήξει στην ιωνική και αττική του μορφή με τις ισοϋψείς κεραίες (Μ), πέρασε από διάφορα άλλα σχήματα. Η σημερινή μορφή τού Μ στη μικρογράμματη γραφή έχει προέλθει με προέκταση τής αριστερής κεραίας προς τα κάτω ήδη στους βυζαντινούς χρόνους. Στα αρχαία συλλαβογραφικά αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το γράμμα Μ δηλώθηκε με ιδιαίτερα συλλαβογράμματα από το έτερο έρρινο, το Ν. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού γράμματος Μ από το βορειοσημιτικό γράμμα mēm, που σήμαινε «νερό», από όπου θα προήλθε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρκτικού γράμματος m-em). Η ελληνική ονομασία τού γράμματος στην αρχαία ως **μυ** επηρεάστηκε προφανώς από το αρχαίο ηχομιμητικό επιφώνημα *μῦ*, το οποίο υπόκειται ετυμολογικά σε λέξεις όπως *μυκῶμαι, μυῖα, μύω* κ.ά. Η γραφή **μι** αποτελεί απλογραφία τής ονομασίας τού γράμματος στη Ν. Ελληνική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Μ, μ μυ κ. μι· το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *μυ, αριθμός*).

μ. συντομ.· μέτρο (η μονάδα μήκους, διεθνώς m): *200 μ., 100 μ.²*

μα¹ σύνδ. **1.** (α) για να εκφράσει αντίθεση: *έλεγα πως δεν θα έρθει, ~ τελικά ήρθε* || *τον είδα, ~ δεν του μίλησα* (β) (συνήθ. με το και) για να συνδέσει δύο αρνητικές προτάσεις: *δεν είδα ~ και δεν άκουσα τίποτα* || *δεν προσέχει στο μάθημα, ~ και δεν αφήνει και τους συμμαθητές του να παρακολουθήσουν* (γ) για να απορριφθεί κάτι (το ένα από τα δύο δεδομένα): *δεν ρωτήθηκε από ενδιαφέρον, ~ από περιέργεια* ΣΥΝ. αλλά **2.** επιτατ. (α) για να δηλωθεί κάτι που θεωρείται υπερβολικό: *δεν φτάνει που άργησε, ~ ζήτησε και τον λόγο που δεν τον περιμέναμε* (β) για να δηλωθεί έντονη άρνηση: *δεν μου έδωσε τίποτα, ~ ούτε μια δραχμή!* **3.** για να δηλωθεί ένσταση ή δισταγμός: *θέλει να φύγει· ~ μπορεί να κάνει τέτοιο ταξίδι;* || *~, κάτι δεν θα 'χα ακούσει, αν είχε γίνει τέτοια φασαρία;* || *-Θα 'ρθεις; - ~...·* ΦΡ. (οικ.) ***δεν έχει μα και μου / δεν έχει μα (και) ξεμά*** δεν μπορείς να αρνηθείς, δεν θέλω αντιρρήσεις: *~, θα πάμε οπωσδήποτε στην εκδρομή* **4.** στην αρχή προτάσεως (α) όταν ο ομιλητής θέλει να αλλάξει θέμα συζητήσεως: *καλά όλα αυτά, ~ πες μου κάτι!* (β) ως δηλωτικό αμηχανίας, έκπληξης, αγανάκτησης ή ειρωνείας: *~ πού είναι και αργεί;* || *~ τι μας λες!* || *~ αφού σου λέω ότι πήγα και δεν ήταν εκεί!* || *~ τι έκανα η τρελή!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ma < λατ. magis «επιπλέον, περισσότερο» (> γαλλ. mais)].

μα² μόρ. (+αιτ.) για την επίκληση σημαντικού ονόματος ή πράγματος: (α) σε όρκο: *~ τον Θεό / την Παναγία / τον άγιο / την πίστη μου! / την αλήθεια* (β) κατά την έκφραση έκπληξης ή αγανάκτησης: *~ την Παναγία, αν δεν σταματήσει, θα τον χτυπήσω!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *sma- «πράγματι» (επιβεβαιωτικό μόριο), πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως» (εγκλιτ. μόριο). Ομόρρ. *μήν, μέν* (βλ.λ.)].

Μ.Α.Β.Ε. (τα) Μεταλλεία Αμιάντου Βορείου Ελλάδος.

μαβής, -ιά, -ί {μαβ-ιού | -ιοί} **1.** αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα: *~ μάτια / φόρεμα / ουρανός / θάλασσα* ΣΥΝ. γαλανός **2. *μαβί*** (το) το ίδιο το γαλάζιο χρώμα • **3.** αυτός που έχει ιώδη απόχρωση, μενεξεδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mavi. Η σημ. 2 από επίδραση τού *μοβ*].

μαγαζάτορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ιδιοκτήτης καταστήματος, ο καταστηματάρχης.
[ΕΤΥΜ. < *μαγαζί* + παραγ. επίθημα *-άτορας*].

μαγαζί (το) {μαγαζ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται εμπορεύματα, συνήθ. σε λειανική τιμή: *έχω ~* (είμαι ιδιοκτήτης) || *ανοίγω ~* || *βάζω λουκέτο στο ~* (το κλείνω, κυρ. λόγω πτωχεύσεως)· ΦΡ. (οικ.) ***θα το κλείσουμε το μαγαζί*** (ως σχόλιο) για περιπτώσεις στις οποίες οι εργαζόμενοι (σε οποιονδήποτε χώρο, όχι κατ' ανάγκην σε μαγαζί) αδιαφορούν, δεν εργάζονται σωστά, απουσιάζουν συχνά κ.λπ.: *έτσι όπως πάμε εδώ μέσα, στο τέλος ~!* **2. *μαγαζιά*** (τα) (α) το σύνολο των εμπορικών καταστημάτων σε μια περιοχή: *γύρισα τα ~ όλο το πρωί, αλλά δεν βρήκα τίποτα* || *πάμε μια βόλτα στα ~* || *με το συνεχές ωράριο τα ~ θα κλείνουν στις 20.00* ΣΥΝ. αγορά (β) (σκωπτ.-οικ.) το φερμουάρ τού παντελονιού, κυρ. όταν το έχει ξεχάσει κανείς ανοιχτό: *τα ~ σου είναι ανοιχτά!* **3.** (κατ' επέκτ. - λαϊκ.) οποιοδήποτε ιδιωτικό κατάστημα (π.χ. νυκτερινό κέντρο, βιοτεχνία κ.λπ.): *τα ~ τής νύχτας* (τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης) || *όλο σε κάτι ύποπτα ~ γυρνάει τα βράδια* || *με υπουργική απόφαση θα απομακρυνθούν τα ~ από την παραλιακή λεωφόρο* (τα κέντρα διασκέδασης). — (μεγεθ.) **μαγαζάρα** (η), (υποκ.) **μαγαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγαζί(ο)ν* < ιταλ. magazzino < αραβ. makhāzin, πληθ. τού makhzan «αποθήκη»].

μαγάρα (η) (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) βρομιά, ρύποι ή ακαθαρσίες από περιττώματα **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι μιαρός και ανήθικος, άνθρωπος αχρείος, που ανακατεύεται σε σκοτεινά κυκλώματα: *είναι μεγάλη ~, μην τον εμπιστεύεσαι!*
[ΕΤΥΜ. < *μαγαρίζω* (υποχωρητ.)].

μαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** βρομίζω: *η γάτα μάς μαγάρισε τον καναπέ* || *μόλις σφουγγάρισα, ήρθες και μου μαγάρισες το πάτωμα με τις λάσπες που κουβάλησες!* **2.** μολύνω ηθικά: *μη μαγαρίζεις το στόμα σου με τέτοια λόγια* (λ.χ. βλασφημίες) || (παλαιότ. κυρ. για γυναίκα) *τη μαγάρισε ο παλιάνθρωπος* (για προσβολή τής τιμής) ΣΥΝ. μιαίνω **3.** βεβηλώνω: *«μόν' στείλτε λόγο στη Φραγκιά, να 'ρτουνε τρία καράβια· / ...το τρίτο, το καλύτερο,* (ενν. να πάρει) *την άγια τράπεζα μας, / μη μας την πάρουν τα σκυλιά και μας τη μαγαρίσουν»* (δημοτ. τραγ. για την Άλωση τής Κωνσταντινούπολης) ΣΥΝ. μιαίνω, μολύνω, βεβηλώνω ♦ **4.** (αμετβ.) κοπρίζω, βρομίζω: *αυτό το ζώο όπου σταθεί μαγαρίζει* **5.** (η μτχ.) ***μαγαρισμένος, -η, -ο*** (α) αυτός που τον έχουν βρομίσει: *~ κρέας* (β) (μτφ. για προσβολή τής τιμής, τής υπόληψης) μιασμένος, βεβηλωμένος. — **μαγάρισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μεγαρίζω* «αποδίδω λατρεία (ιδ. στη θεά Δήμητρα) ευρισκόμενος σε μέγαρα» < *μέγαρα*, ειδικά σπήλαια, αφιερωμένα στη Δήμητρα και την Περσεφόνη (< εβρ. me'ārāh «σπηλιά», άσχετο προς το αρχ. *μέγαρον*). Το ρ. απέκτησε μειωτική σημ. λόγω τού υβριστικού χαρακτήρα τής λ. για τους χριστιανούς].

μαγαρισιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** ακαθαρσία, αποπάτημα: *ο σκύλος γέμισε την κουζίνα μαγαρισιές* ΣΥΝ. κόπρος, ρύπος **2.** (μτφ.) η ηθική μόλυνση, η βεβήλωση.

μαγγανεία (η) {μαγγανειών} **1.** η μαγεία που ασκείται για κακό σκοπό (πβ. κ. *μαύρη μαγεία*) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φαρμακεία **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μέσο που χρησιμοποιείται σε μαγικές πράξεις (π.χ. βότανα, φίλτρα, ξόρκια κ.λπ.) **3.** η απάτη με δήθεν μαγείες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαγγανεύω* < *μάγγανον* (βλ.λ.)].

μαγγανευτής (ο) [μτγν.], **μαγγανεύτρια** (η) {μαγγανευτριών} **1.** ο μάγος, ο εξορκιστής **2.** πρόσωπο που εξαπατά παριστάνοντας τον μάγο ΣΥΝ. τσαρλατάνος. — **μαγγανευτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μαγγανεύω** ρ. [αρχ.].

μαγγάνιο (το) → μαγκάνιο

μάγγανο (το) {μαγγάν-ου | -ων} **1.** χειροκίνητο μηχάνημα που τοποθετείται σταθερά στο στόμιο πηγαδιού για την άντληση νερού· αποτελείται από ξύλινο ή μεταλλικό κύλινδρο με χειρολαβή στο πλάι, γύρω από τον οποίο περιτυλίγεται μακρύ σχοινί ή συρματόσχοινο με κάδο στην ελεύθερη άκρη του, που ρίχνεται στο πηγάδι για νερό· (γενικότ.) το βαρούλκο **2.** χειροκίνητο κλωστικό εργαλείο, που χρησιμεύει στη μεταφορά και περιτύλιξη τού νήματος σε καρούλια ΣΥΝ. ροδάνι **3.** (παλαιότ.) χειροκίνητο συνήθ. μηχάνημα για τη συμπίεση σταφυλιών, ελιών κ.λπ. ΣΥΝ. συσφιγκτήρας, στραγγάλη. Επίσης **μαγγάνι** (το) κ. **μάγγανος** (ο) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάγγανον*, αβεβ. ετύμου. Στην Αρχαία συνυπάρχουν οι σημ. «μάγος, φίλτρο» και «ανελκυστική μηχανή» (τεχν. όρ.). Φαίνεται πιθανό ότι η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τού «μέσου, μηχανής» είτε ως τεχνικού βοηθήματος είτε ως τεχνάσματος. Στην περίπτωση αυτή, η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με σανσκρ. mañju- «ελκυστικός, αγαπητός», μέσ. ιρλ. meng «απάτη, δόλος», ρωσ. mengach «ύπουλος, προδότης» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *meng- «μαλάσσω, ζυμώνω» και συνδ. με το συνώνυμο αρχ. *μάσσω*. Η λ. *μάγγανον* πέρασε μέσω τού λατ. manganum «μηχανή» και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, πβ. ιταλ. mangano «σφεντόνα», γερμ. Mangel «έλλειψη» κ.ά.].

μαγγανοπήγαδο (το) **1.** το πηγάδι από το οποίο η άντληση τού νερού γίνεται με μάγγανο **2.** (μτφ.) η μονότονη επανάληψη κάθε μέρα των ίδιων εργασιών για την εξασφάλιση των αναγκαίων προς το ζην, η ρουτίνα τής καθημερινότητας: *αρχίζει πάλι το ~.*

μαγγιώρος (ο) → μαγκιόρος

μαγγώνω κ. (εσφαλμ.) **μαγκώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάγγω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω ξαφνικά και πιέζω, σφίγγω πολύ δυνατά: *η μηχανή μού μάγγωσε το χέρι* **2.** τραυματίζεται μέρος τού σώματός μου, που πιάνεται ξαφνικά και πιέζεται, σφίγγεται πολύ δυνατά: *μάγγωσα τα δάχτυλά μου στην πόρτα* (η πόρτα μού μάγγωσε τα δάχτυλα) **3.** (ειδικότ. για ανθρώπους) πιάνω (κάποιον) στα χέρια μου: *τον μάγγωσε από τον γιακά και άρχισε να τον απειλεί* ΣΥΝ. πιάνω, βουτάω, στρυμώχνω **4.** (οικ.) συλλαμβάνω: *η αστυνομία τον μάγγωσε τελικά τον κλέφτη* ♦ (αμετβ.) **5.** (για κινούμενα εξαρτήματα, συσκευές ή άλλα αντικείμενα που ανοιγοκλείνουν) παθαίνω εμπλοκή και δεν μπορώ να κάνω καμία κίνηση: *η πόρτα / το παράθυρο / το συρτάρι μάγγωσε και δεν ανοίγει* || *η βίδα / τα φρένα μάγγωσαν* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φρακάρω **6.** (το μεσοπαθ. ***μαγγώνομαι***) έρχομαι σε κατάσταση αμηχανίας: *μαγγώθηκε μόλις άκουσε την άσπονδη φίλη της να μιλάει για τον αδελφό της* || *μπήκαν στο σπίτι μαγγωμένοι μετά την ήττα της ομάδας τους.* — **μάγγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **μαγγανώνω* (με απλολογία) < *μάγγανο* (βλ.λ.), από τη μεσν. σημ. «συμπιεστικό μηχάνημα, πιεστήριο μεταξωτών υφασμάτων»].

Μαγδαληνή (η) **1.** *Μαρία Μαγδαληνή·* αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας η οποία ανήκε στον κύκλο των γυναικών που ακολουθούσαν τον Χριστό και τους Αποστόλους βοηθώντας στο έργο τους· το πρωί τής Αναστάσεως οι δύο λευκοφόροι άγγελοι στον τάφο τού Χριστού τής ανήγγειλαν την Ανάστασή του **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μάγδα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μάγδαλα*, κωμόπολη στη δυτική όχθη τής Γαλιλαίας (μεταξύ Καπερναούμ και Τιβεριάδας), η οποία εθεωρείτο πατρίδα τής Μαρίας Μαγδαληνής. Η τοποθεσία ταυτίζεται με τη σημερινή Khirbet Majdal (< εβρ. mighdāl «πύργος»)].

μαγδαλήνιος, -α, -ο κ. **μαγδαλένιος** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πολιτισμική βαθμίδα τής Παλαιολιθικής Εποχής στην Ευρώπη, που χρονολογείται ανάμεσα στο 13.000-10.000 π.Χ. και που χαρακτηρίζεται από πολύπλοκα χαράγματα και βραχογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. magdalenien, εκλατινισμένη μορφή τού La Madeleine, σπηλαιώδους καταφυγίου στη ΝΔ. Γαλλία].

Μαγδεμβούργο (το) πόλη τής Κ. Γερμανίας στον ποταμό Έλβα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Magdeburg «πύργος τής Μάγδας», πόλη που μαρτυρείται από τον 8ο αι. στα κείμενα. Θεωρείται ότι η *Μάγδα* ήταν τοπική θεότητα].

μαγεία (η) [αρχ.] {μαγειών} **1.** το σύνολο των πράξεων (συνήθ. τελετουργικών), με τη χρήση αντικειμένων (λ.χ. ειδικών φίλτρων, βοτανιών κ.ά.) ή των λόγων, με τα οποία πιστεύεται ότι μπορεί κανείς να κάνει αόρατες δυνάμεις τής φύσεως, πνεύματα, δαίμονες κ.τ.ό., να επιδράσουν για την επίτευξη επιθυμητού σκοπού (απόκτηση αγαθού, ωφέλεια ή βλάβη προσώπου κ.ά.): *τελετές μαγείας* || *η λαϊκή ~* || *η θρησκεία μας καταδικάζει τη ~* || *λευκή ~* (που αποβλέπει στην ωφέλεια κάποιου) || *μαύρη ~* (που αποβλέπει στο κακό κάποιου) || *η ~ είναι μία από τις πρωταρχικές μορφές θρησκείας των πρωτόγονων λαών* ΣΥΝ. μάγια· ΦΡ. (λόγ.) ***ως διά μαγείας*** κατά τρόπο αναπάντεχο ή και ανεξήγητο, σαν να επέδρασε ξαφνικά κάποια υπερφυσική δύναμη: *~ δεν λύνονται τέτοια προβλήματα· χρειάζονται δραστικά μέτρα* || *δεν μπορεί να εξαφανίστηκε το πορτοφόλι μου από το γραφείο ~· κάποιος πρέπει να το πήρε!* **2.** η ισχυρή υποβλητική επίδραση την οποία ασκεί (κάποιος/κάτι), προκαλώντας υψηλή αισθητική απόλαυση, ψυχική αγαλλίαση, γοητεία: *η ~ τής μουσικής / τής τέχνης / εκείνης τής στιγμής* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη απόλαυση, έχει μεγάλη γοητεία: *το φεγγάρι είναι ~ απόψε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, -ια.*

μάγειρας κ. (λαϊκ.) **μάγερας** (ο) {μαγείρων}, **μαγείρισσα** [μτγν.] {μαγειρισσών} κ. (λαϊκ.) **μαγέρισσα** (η) {μαγερισσών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παρασκευή φαγητών: *πήραν καινούργιο ~ στο εστιατόριο* **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγειρική ή έχει μαγειρέψει συγκεκριμένο φαγητό: *ποιος είναι ο ~, να πούμε τα συγχαρητήρια;* || *καλός / άριστος ~* **3.** ο ιδιοκτήτης λαϊκού εστιατορίου, μαγειρείου. Επίσης **μάγειρος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάγειρος* < **μάγερ-jος*, αβεβ. ετύμου. Πρόκειται πιθ. για τεχν. όρο τής αρχαίας Μακεδονικής, ο οποίος συνδέεται με τη λ. *μάχαιρα*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που σφάζει τα ζώα και τα προετοιμάζει για θυσία, χρησιμοποιήθηκε δε εκ παραλλήλου προς τη λ. *δαιτρός* «εκείνος που κόβει το κρέας και το μοιράζει στα τραπέζια» (< *δαίομαι* «μοιράζω, χωρίζω»)].

μαγειρείο (το) [αρχ.] (λόγ.) **1.** ο ιδιαίτερος χώρος στον οποίο παρασκευάζεται φαγητό για πολλά άτομα: *το ~ τού πλοίου / τής ταβέρνας / τού στρατώνα / τού νοσοκομείου* || *η φωτιά ξεκίνησε από τα ~* ΣΥΝ. κουζίνα **2.** λαϊκό εστιατόριο στο οποίο μαγειρεύονται και πωλούνται φαγητά σε φθηνότερη τιμή από τα συνηθισμένα εστιατόρια, το μαγέρικο (βλ. κ. λ. *οινομαγειρείο*). Επίσης (λαϊκ.) **μαγειρειό** κ. **μαγερειό** [μεσν.].

μαγείρεμα (το) ➝ μαγειρεύω

μαγειρευτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί, κατ' αντιδιαστολή προς το ωμό ή το ψητό τής ώρας: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. μαγειρεμένος **2.** ***μαγειρευτά*** (τα) τα φαγητά τού ταψιού ή τής κατσαρόλας, σε αντιδιαστολή προς τα ψητά τής ώρας.

μαγειρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαγείρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρασκευάζω (φαγητό) με βράσιμο, ψήσιμο κ.λπ.: *~ κρέας / πατάτες στον φούρνο* || *~ πιο υγιεινά στον ατμό* || *ποιος σου μαγειρεύει, όταν λείπουν οι δικοί σου;* (ποιος ετοιμάζει φαγητό για σένα;) **2.** (μτφ.-κακόσ.) προετοιμάζω με μηχανορραφίες, με ύπουλο και μυστικό τρόπο: *μαγειρεύουν την απόλυση χιλίων εργαζομένων με πρόσχημα την αναδιάρθρωση τής εταιρείας* || *κάτι μαγειρεύουν εκεί πέρα· γιατί αργούν τόσο;* **3.** (ειδικότ.) επεξεργάζομαι με δόλιο τρόπο, για να πετύχω το επιθυμητό για μένα αποτέλεσμα: *~ τα εκλογικά αποτελέσματα / καινούργιο εκλογικό νόμο* ♦ **4.** (αμετβ.) ασχολούμαι με τη μαγειρική: *~ καλά / άσχημα / περίφημα* || *δεν ξέρω να ~.* — **μαγείρεμα** [μεσν.] κ. **μαγείρευμα** (το).

μαγειριά (η) ➝ μαγεριά

μαγειρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρασκευή φαγητών: *~ σκεύη / εστίες* (μάτια) || *~ άλας* (το αλάτι που χρησιμοποιείται στο φαγητό) **2.** ***μαγειρική*** (η) η τέχνη και οι γνώσεις παρασκευής φαγητών: *είναι άσος στη ~* || *δεν έχει ιδέα από ~* || *οδηγός μαγειρικής* ΣΥΝ. κουζίνα.

μαγειρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται με ψιλοκομμένα εντόσθια αρνιού, φρέσκα κρεμμυδάκια, άνηθο, μαϊντανό και αβγολέμονο και τρώγεται, κατά το έθιμο, στο μεταμεσονύκτιο δείπνο μετά την τελετή τής Ανάστασης.
[ΕΤΥΜ. < *μάγειρος* + παραγ. επίθημα *-ίτσα* (βλ.λ.)].

μάγειρος (ο) → μάγειρας

μάγεμα (το) → μαγεύω

μάγερας (ο) → μάγειρας

μαγεριά κ. **μαγειριά** (η) (λαϊκ.) ποσότητα τροφίμων αρκετή για την παρασκευή ενός γεύματος: *έχω ακόμα μια ~ φασόλια / μακαρόνια / κρέας.*

μαγέρικο (το) λαϊκό εστιατόριο, μαγειρείο.

μαγευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία, που σαγηνεύει και συναρπάζει: *~ ουρανός / μουσική / ταξίδι / βραδιά / ομορφιά / ηλιοβασίλεμα / εικόνα / στιγμή* ΣΥΝ. σαγηνευτικός, γοητευτικός, συναρπαστικός. — **μαγευτικά** επίρρ.

μαγεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** η γυναίκα που ασκεί εξαιρετική γοητεία στους άντρες, η γόησσα ΣΥΝ. γητεύτρα **2.** (γενικότ.) αυτή που σαγηνεύει και συναρπάζει: *~ φύση.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγεύτρια* < αρχ. *μαγεύω*].

μαγεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μάγ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** δένω (κάποιον/κάτι) με μάγια, ασκώ πάνω του υπερφυσική επιρροή με μαγικά τεχνάσματα ΣΥΝ. μαγγανεύω, (λογοτ.) γητεύω **2.** (μτφ.) συναρπάζω, ασκώ (σε κάποιον) εξαιρετική γοητεία: *μάγεψε το ακροατήριό του με τον λόγο του* || *μας μάγεψε με το τραγούδι της / με τον χορό της* || *η θέα από ψηλά με μαγεύει* ΣΥΝ. σαγηνεύω, γοητεύω. — **μάγεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

μαγιά (η) **1.** οποιοσδήποτε ζυμομύκητας χρησιμοποιείται ως βάση στις διάφορες ζυμώσεις (για την παρασκευή μπίρας, την πήξη τού γάλακτος σε τυρί ή γιαούρτι κ.λπ.): *η ~ τής μπίρας* (ζυθοζύμη) || *~ για γιαούρτι* (η πυτιά) **2.** (ειδικότ.) το προζύμι για το ψωμί: *ήταν χαλασμένη η ~ και δεν φούσκωσε το ψωμί* **3.** (μτφ.) η βάση από την οποία θα ξεκινήσει και θα αναπτυχθεί κάτι: *αυτά τα εκατομμύρια θα είναι η ~, για να στήσουμε την επιχείρηση* || *οι πρώτοι αυτοί απόφοιτοι αποτέλεσαν τη ~ τού Εθνικού μας Θεάτρου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maya «προζύμι» < περσ. māya].

Μάγια (ο) {άκλ.· πληθ. Μάγιας} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** κάθε μέλος τής ομάδας ινδιάνικων φυλών τής Κ. Αμερικής, που ανέπτυξαν σημαντικό πολιτισμό κατά την προκολομβιανή περίοδο στη χερσόνησο τού Γιουκατάν **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον παραπάνω λαό και τον πολιτισμό του: *γλώσσες ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Maya < ινδιάν. Maya, αρχική σημ. «όχι πολύς, ανεπαρκής», αναφερόμενο στη μικρή έκταση τής περιοχής τους].

μάγια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} η άσκηση μαγικής επιρροής: *κάνω ~ σε κάποιον* || *δένω με ~* || *λύνω τα ~* || *ρίχνω ~* || *πιστεύω στα ~* ΣΥΝ. μαγεία, μαγγανείες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαγεία* (με αλλαγή γένους και αναβιβασμό τόνου)].

Μαγιάπριλο (το) η περίοδος τής άνοιξης που περιλαμβάνει τους μήνες Απρίλιο και Μάιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

Μαγιάρος κ. **Μαγυάρος** (ο) ο Ούγγρος, μέλος τής εθνικής κοινότητας, η οποία περιλαμβάνει τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων τής Ουγγαρίας και μία σημαντική μειονότητα στην Τρανσυλβανία, τη Σλοβακία και στις παρακείμενες περιοχές τής πρώην Γιουγκοσλαβίας.
[ΕΤΥΜ. < ουγγρ. Magyár < Magy, ονομασία ουγγρικού φύλου, τού οποίου το όνομα σημαίνει απλώς «λαός, άνθρωποι»].

μαγιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται, χαρακτηρίζει, συνηθίζεται κ.λπ. τον Μάιο: *~ στεφάνι* **2.** ***μαγιάτικο*** (το) καθένα από τα ψάρια διαφορετικών ειδών, όπως ο θύννος.
[ΕΤΥΜ. Από τη δημώδη γεν. *Μαγιού* τού ουσ. *Μάης* < *Μάιος*].

μαγικοθρησκευτικός, -ή, -ό αυτός που συνδυάζει θρησκευτικά και μαγικά στοιχεία: *~ τελετές* || *«τα αποκριάτικα έθιμα κρατούν αναλλοίωτο τον ~ πυρήνα, πίσω από τον οποίο κρύβονται αρχέγονες δεισιδαιμονίες και δοξασίες»* (εφημ.).

μαγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχέση με τους μάγους και τη μαγεία: *~ δύναμη / λέξη* || *~ καθρέφτης στα παραμύθια* (στον οποίο βλέπει κανείς το μέλλον ή που απαντά σε ερωτήσεις κ.λπ.) || *~ ραβδί / φίλτρο / τελετή* **2.** (εμφατ.) αυτός που εντυπωσιάζει και παραξενεύει με τον τρόπο που γίνεται (όπως οι πράξεις των μάγων): *έκανε κάτι ~ κόλπα με τα χαρτιά και τους άφησε άναυδους!* ΦΡ. (α) ***μαγική εικόνα*** εικόνα πάνω στην οποία υπάρχει μία δεύτερη έτσι, ώστε κοιτάζοντάς την από άλλη οπτική γωνία να έχει κανείς την εντύπωση ότι η παράσταση αλλάζει ή κινείται (β) ***μαγικό τετράγωνο*** παιχνίδι με αριθμούς, όπου το άθροισμα κάθε στήλης οριζόντια ή κάθετα είναι το ίδιο **3.** ***μαγικά*** (τα) (α) λόγια ή τεχνάσματα που χρησιμοποιεί ένας μάγος, τα μάγια: *στις τελετές τους κάνουν διάφορα ~* (πβ. λ. *αμπρακατάμπρα*) (β) (μτφ.) οι ταχυδακτυλουργίες: *έκανε κάτι ~ κι εμφάνισε ένα κουνέλι μέσα από το καπέλο* (γ) (εκφραστ.) περίτεχνες ενέργειες που συναρπάζουν (και εξουδετερώνουν τους αντιπάλους, ιδ. στα ομαδικά αθλή-

ματα): *αυτός ο παίκτης, όταν αρχίζει τα ~ του, ξεσηκώνει το γήπεδο!* **4.** αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία, που συναρπάζει: ~ *νύχτα / πόλη / ήχος* ΣΥΝ. μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, θελκτικός, συναρπαστικός. — **μαγικά** επίρρ.

μαγιό (το) (παλαιότ. ορθ. *μαγιώ*) {άκλ.} ειδικό ρούχο για τα μπάνια στη θάλασσα και το κολύμπι γενικά, που φοριέται κατάσαρκα και καλύπτει κυρ. την περιοχή των γεννητικών οργάνων (ή και τού στήθους στις γυναίκες) ή όλο τον κορμό *(ολόσωμο ~)* (βλ. κ. λ. *μπικίνι*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπανιερό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maillot < maille «δαντέλα, δίχτυ» < λατ. macula «δίχτυ, βρόχος»].

μαγιονέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πηχτή σάλτσα από κρόκους αβγών, ξίδι ή χυμό λεμονιού, λάδι και μπαχαρικά, που χρησιμοποιείται ως συνοδευτικό διαφόρων φαγητών (π.χ. ψαριού).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mayonnaise, πιθ. < mahonnais, από το ισπανικό (προβηγκιανό) λιμάνι Mahón τής Μινόρκα].

μαγιόξυλο (το) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από ξύλο στολισμένο με λουλούδια, που το περιέφεραν παιδιά την παραμονή τής Πρωτομαγιάς • **2.** (ευφημ.) το πέος.
[ΕΤΥΜ. < *Μάης, Μαγιού* + *ξύλο*].

Μαγιόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων τής Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Mallorca < παλαιότ. Majorca (< λατ. major «μεγαλύτερος»), αφού πρόκειται για το μεγαλύτερο νησί των Βαλεαρίδων].

μάγισσα (η) {μαγισσών} **1.** η γυναίκα που ασχολείται με τη μαγεία: *η κακιά ~ τού παραμυθιού·* ΦΡ. (μτφ.) ***κυνήγι μαγισσών*** το καθεστώς μαζικών διώξεων βάσει κατηγοριών που συνήθ. περιορίζονται σε έναν και μόνο αόριστο χαρακτηρισμό (π.χ. «τροτσκιστής» ή «αντιδραστικός» στη Σοβιετική Ένωση τού Στάλιν, «κομουνιστής» στη μακαρθική περίοδο των Η.Π.Α., «κομουνιστής» στη μετεμφυλιακή Ελλάδα κ.ά.) **2.** (μτφ.) γυναίκα που με την ομορφιά και τους τρόπους της ασκεί γοητεία στους άντρες ΣΥΝ. μαγεύτρα, γόησσα, γητεύτρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάγος* (βλ.λ.). Η φρ. *κυνήγι μαγισσών* αποδίδει το αγγλ. witch-hunt].

μάγιστρος (ο) {μαγίστρ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. **1.** ανώτατος δημόσιος υπάλληλος στο αρχαίο ρωμαϊκό κράτος **2.** ανώτατος αξιωματούχος στην πολιτική και στρατιωτική ιεραρχία τού Βυζαντίου: ~ *των οφικίων* (άρχοντας των αυλικών στρατευμάτων).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. magister «άρχων, επιστάτης, διοικητής» < magnus «μέγας»].

μαγιώ (το) → μαγιό

μαγκαζίνο (το) {άκλ.} δημοσιογραφική εκπομπή στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση με ποικιλία θεμάτων (συνεντεύξεις, ρεπορτάζ κ.λπ.): *τηλεοπτικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. magazzino (> γαλλ. magasin) < αραβ. makhazin, πληθ. τού makhzan «αποθήκη». Η λ. εισήχθη με την αρχική της σημ. στις ευρωπαϊκές γλώσσες κατά τα τέλη τού 16ου αι., με αναφορά κυρ. στις αραβόφωνες χώρες. Η σημ. «ενημερωτικό περιοδικό» μαρτυρείται από το 1731 στην Αγγλία, οπότε εκδόθηκε ένα περιοδικό ποικίλης ύλης με τίτλο *The Gentleman's Magazine*, το οποίο εξηγούσε ότι αποτελεί συλλογή ή αποθησαύριση (όπως σε μια αποθήκη) άρθρων από άλλες εκδόσεις].

μαγκάλι (το) {μαγκαλ-ιού | -ιών} μεταλλικό δοχείο με αναμμένα κάρβουνα για τη θέρμανση κλειστών χώρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mangal].

μαγκάνιο (το) (σχολ. ορθ. *μαγγάνιο*) [1876] {μαγκανίου} ΧΗΜ. εύθραυστο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mn), που απαντά στη φύση με τη μορφή διαφόρων ορυκτών του και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ειδικών σκληρών χαλύβων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). - **μαγκανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. γαλλ. mangane < manganèse < ιταλ. manganese < μεσν. λατ. magnesia, βλ. κ. *μαγνήσιο*].

μάγκανο (το) ▸ μάγγανο

μαγκανοπήγαδο (το) → μαγγανοπήγαδο

μάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, (σπάν.) **μάγκισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κακόσ.) άνδρας με βαρύ, ζόρικο ύφος (συχνά επιτηδευμένο, με κινήσεις ανάλογες, ιδιάζοντα τόνο φωνής, αυστηρή ή άγρια έκφραση προσώπου κ.λπ.), ο οποίος προσπαθεί να επιβληθεί κάνοντας συνήθ. επίδειξη δύναμης και ανδρισμού: *στη γωνία καθόταν ένας τύπος, ~ φαινόταν, με ύφος βαρύ κι ασήκωτο* ΣΥΝ. παλληκαράς, νταής, τσαμπουκαλής· ΦΡ. (α) ***κάνω τον μάγκα*** (i) συμπεριφέρομαι με προκλητική επιθετικότητα, προσπαθώ να επιβάλω αυτό που θέλω με επιθετικό τρόπο: *μη μας κάνεις τον μάγκα, γιατί στο τέλος θα τις φας* (θα σε δείρουμε) || *όπου πάει, κάνει τον μάγκα και τσακώνεται με όλους* (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συμπεριφέρεται με θράσος, υπερβολική τόλμη, σαν να μη φοβάται ό,τι φοβούνται οι άλλοι: *μερικοί νεαροί κάνουν τους μάγκες όταν οδηγούν και αρχίζουν τις προσπεράσεις και τις κόντρες* (β) ***τζάμπα μάγκας*** βλ. λ. *τζάμπα* **2.** (εύσημο) (α) αυτός που έχει την ικανότητα να πετυχαίνει αυτό που θέλει: *ήταν ~ και τα κατάφερε!* || *αν είσαι ~, κάνε κι εσύ το ίδιο!* || (σε σύγκριση) *Εσύ, δηλαδή, είσαι πιο ~ από μας και θες να εξυπηρετηθείς πρώτος; Να περιμένεις στη σειρά σου!* ΣΥΝ. ικανός, καπάτσος, καταφερτζής (β) τολμηρός, θαρραλέος, που το λέει η καρδιά του: *όποιος είναι ~, ας πλησιάσει* **3.** (παλαιότ.) ο άνδρας που ανήκε σε ορισμένο κύκλο των λαϊκών αστικών στρωμάτων, μέσα στον οποίο αναγνωριζόταν από τους υπολοίπους ως σπουδαίο πρόσωπο για συγκεκριμένες αρετές (παλληκαριά, ευθύτητα, υπερηφάνεια, συνέπεια, φιλότιμο), ντυνόταν με συγκεκριμένο τρόπο και σύχναζε σε χώρους τού περιθωρίου (τεκέδες κ.λπ.), σε κακόφημα κέντρα (ενώ για τον πολύ κόσμο και κατά την κρατούσα αντίληψη ήταν συνώνυμο τού νταή, τού παλληκαρά ή και τού αλήτη): *«τού Βοτανικού ο ~, το καλύτερο παιδί...»* (λαϊκ. τραγ.) || *«έμαθα πως είσαι ~, είσαι και μερακλής»* (λαϊκ. τραγ.) || *οι μάγκες τού Ψυρρή* **4.** (οικ. ως φιλοφρόνηση) ωραίος τύπος, που τον αναγνωρίζουμε, τον παραδεχόμαστε: *μπράβο, είσαι ~!* || *ο πρόεδρος είναι ~* || *ωραία ξηγιέσαι· είσαι ~* || *είσαι και ο πρώτος ~!* **5.** (λαϊκότ.-οικ., στην κλητ. ***μάγκα, μάγκες***) ως προσφώνηση: *άκου, ρε μάγκα, τι μου συνέβη!* || *λοιπόν, μάγκες, απόψε θα το κάψουμε· θα γλεντήσουμε ώς το πρωί!* || *τι έγινε, ρε μάγκα, σε χάσαμε τον τελευταίο καιρό!* ΣΥΝ. φίλε, παλληκάρι, μεγάλε. — (υποκ.) **μαγκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *μάγκα (η)* «ομάδα ατάκτων πολεμιστών επί Τουρκοκρατίας» < τουρκ. manga < ισπ. manga «ομάδα οπλισμένων ανδρών» < λατ. manika «μανίκι» (επειδή υπήρχε η συνήθεια να δίνονται σε ευγενείς ιππότες τα μανίκια των κυριών τής αυλής)].

μαγκεύω ρ. αμετβ. {μάγκεψα} (οικ.) γίνομαι μάγκας, ακολουθώ τον τρόπο ζωής ή συμπεριφοράς ενός μάγκα: *μεγάλωσε και μάγκεψε· νομίζει ότι όλος ο κόσμος τού ανήκει.*

μαγκιά (η) **1.** (κακόσ.) η ιδιότητα τού μάγκα· (ειδικότ.) η νταηλίδικη συμπεριφορά, η ψευτοπαλληκαριά, η προκλητικά επιθετική συμπεριφορά: *οι ~ σου σε μένα δεν περνάνε* || *είχε ένα ύφος, όλο ~* ΣΥΝ. νταηλίκι, τσαμπουκάς **2.** η ικανότητα να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει, να τα βγάζει πέρα: ~ *του!* (μπράβο του, άξιος) ΣΥΝ. καπατσοσύνη, δεξιοτεχνία, επιδεξιότητα **3.** το να κάνει κανείς κάτι που το θεωρεί σπουδαίο, παράτολμο: *μερικοί νομίζουν ότι το να παίρνεις ναρκωτικά είναι ~* || (ειρων.) *σιγά τη ~!* (σιγά το κατόρθωμα).

μάγκικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει σε μάγκα: ~ *λόγια / συμπεριφορά.* — **μάγκικα** επίρρ.

μαγκιόρος (ο), **μαγκιόρα** (η) **1.** πολύ καπάτσος, που κατορθώνει να τα βγάζει πέρα και να πετυχαίνει αυτό που θέλει **2.** ο μερακλής, πρόσωπο που ξέρει να ζει καλά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maggiore (οπτικό δάνειο), με επίδρ. τής λ. *μάγκας*, < λατ. major, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. magnus «μέγας»].

μαγκίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μάγκας (βλ.λ., σημ. 3) **2.** (κακόσ.) ο νταής, ο ψευτοπαλληκαράς.
[ΕΤΥΜ. < *μάγκας*].

μαγκλαράς κ. **μαγκλάρας** (ο) {μαγκλαράδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) άνδρας ψηλός και άχαρος, ο μαντράχαλος ΣΥΝ. ντάγλαράς.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού *μέγκλος* (με αφομοίωση), βλ.λ.].

μαγκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό ξύλινο μπαστούνι με γυριστή λαβή: *γέρος με ~.* — (υποκ.) **μαγκουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μακκούρα*, «γλώσσα» τού Ησυχίου *«μακκοῦρα· χειρὶ σιδηρᾷ, ᾗ χρῶνται πρὸς τοὺς ἵππους»*, η οποία αναφερόταν σε ένα τριγωνικό ξύλο, που περνούσαν στον λαιμό των ζώων. Η λ. *μακκούρα* πιθ. συνδέεται με το αρχ. *μακέλη* «σκαπάνη», το οποίο θα μπορούσε να αναχθεί στο ουσ. *δικέλλα* (βλ.λ.)].

μαγκουριά (η) το χτύπημα με μαγκούρα ΣΥΝ. μπαστουνιά.

μαγκουροφόρος (ο) (παλαιότ.) ιδιωτικός σωματοφύλακας, μπράβος που φέρει μαγκούρα.
[ΕΤΥΜ. < *μαγκούρα* + *-φόρος* < *φέρω*].

μαγκούφης, -α/-ισσα, -ικο {μαγκούφηδες} **1.** (κακόσ.) αυτός που ζει ολομόναχος, χωρίς οικογένεια, χωρίς κάποιος να ενδιαφέρεται και να φροντίζει γι' αυτόν: *δεν παντρεύτηκε κι έμεινε ~* ΣΥΝ. μόνος και έρημος **2.** κακομοίρης, καημένος. — **μαγκουφιά** (η), **μαγκούφικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mankafa «χοντροκέφαλος, κουτός, ανόητος»].

Μαγκρέμπ (το) {άκλ.} σύνολο χωρών τής ΒΔ. Αφρικής (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία· το *Μεγάλο Μαγκρέμπ* περιλαμβάνει επίσης τη Λιβύη και τη Μαυριτανία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Maghreb < αραβ. mağrib (< ğarb «δύση»)].

μαγκώνω ρ. ▸ μαγγώνω

μάγμα (το) {μάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. το φυσικό ευκίνητο πετρογενές τήγμα, το οποίο δημιουργείται σε υψηλές θερμοκρασίες στα βαθύτερα τμήματα τής Γης και εκχύνεται στην επιφάνειά της με τη μορφή λάβας (πβ. κ. λ. *λάβα*). — **μαγματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω». αβεβ. ετύμου. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί αν το αρχικό θέμα τού ρ. είναι **μακ-* *(*μάκ-jω)* ή **μαγ-* *(*μάγ-jω)*. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. **μακ-*, τότε πιθ. < *mņk-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *menk- «ζυμώνω, μαλάσσω», πβ. σανσκρ. mácate «συνθλίβω», αρχ. σλαβ. mǫka «αλεύρι», ρωσ. muká, λατ. maceria «αργιλώδης τοίχος», γερμ. mengen «αναμειγνύω» κ.ά. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. **μαγ-*, τότε πιθ. < Ι.Ε. *mag- «πιέζω, φτειάχνω», πβ. αρχ. σλαβ. mažǫ «αλείφω», ουαλ. maeddu «ζυμώνω», αρχ. γερμ. makōn «φτειάχνω, κατασκευάζω», γερμ. machen, αγγλ. make κ.ά. Ομόρρ. *ἐκ-μαγ-εῖο(ν), μᾶζα* (βλ.λ.) κ.ά.].

μαγνάδι (το) {μαγναδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αραχνοΰφαντο γυναικείο κάλυμμα τής κεφαλής, ο πέπλος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγνάδιον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *μανός* «αραιός, χαλαρός» (< **μαν-Fός* < *mņ-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «μικρός, σπάνιος», πβ. αρμ. manr, σανσκρ. manák «λίγο», χεττ. maninku «πλησίον» κ.ά., βλ. κ. *μόνος*) με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-* (πβ. *σύννεφο - σύγνεφο, νεύω - γνέφω* κ.τ.ό.). Το ευφωνικό *-γ-* *(μα-γ-νάδι)* θα μπορούσε ίσως να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα συμφυρμού των λ. *μανός* και *ἀγνύς* «αραιός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, *μαγνάδιον* < **αγνάδιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀγανός* «λεπτός, ήπιος», που πιθ. συνδέεται με το μτγν. *γάνος* «παράδεισος, κήπος» (< εβρ. gan), με την επίδραση τού ουσ. *μαντήλι*].

Μαγνησία (η) **1.** περιοχή και νομός που περιλαμβάνει το ΝΑ. τμήμα τής Θεσσαλίας και το μεγαλύτερο μέρος των Βορείων Σποράδων με πρωτεύουσα τον Βόλο **2.** πόλη και περιοχή τής Δ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Μάγνης, -ητος*, ονομασία Μακεδόνων που εγκαταστά-

θηκαν στην περιοχή τού Ηλίου κατά τον 12ο αι. π.Χ. Η λ. φαίνεται να προσδιορίζει αρχικώς τη Μαγνησία τής Σιπύλου, πόλη τής Λυδίας, και πιθ. είναι προελληνική].

μαγνησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. το οξίδιο τού μαγνησίου (βλ. λ. *μαγνήσιο*) **2.** ΦΑΡΜ. λευκή άγευστη ουσία από οξίδιο τού μαγνησίου, η οποία χρησιμοποιείται στην ιατρική ως αντίδοτο κατά των οξέων και ως καθαρτικό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μαγνῆτις*, βλ. κ. *μαγνήτης*].

μαγνήσιο (το) [1876] {μαγνησίου} ΧΗΜ. **1.** αργυρόλευκο ελαφρό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mg), που καίγεται στον αέρα με εκτυφλωτική λάμψη και χρησιμοποιείται στην παραγωγή κραμάτων, πυροτεχνημάτων και φλας φωτογραφικών μηχανών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2.** ***οξίδιο τού μαγνησίου*** ένωση τού μαγνησίου (σύμβολο MgO) λευκού χρώματος, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρίμαχων υλικών, μονωτών, τσιμέντων, λιπασμάτων, ελαστικών και πλαστικών, καθώς και στη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. magnesia < μτγν. *μαγνησία* (βλ.λ.)].

μαγνησιούχος, -ος, -ο [1877] αυτός που περιέχει μαγνήσιο: ~ *πέτρωμα*.

μαγνητάκι (το) {χωρ. γεν.} διακοσμητική φιγούρα με μικρό μαγνήτη στο πίσω μέρος της για να επικολλάται σε διάφορες επιφάνειες, π.χ. στην πόρτα ψυγείου.

μαγνήτης (ο) {μαγνητών} **1.** σώμα που αποτελείται από ορυκτά οξίδια τού σιδήρου και έχει από τη φύση του ή με τεχνητά μέσα αποκτήσει την ιδιότητα έλξεως και απώσεως διαφόρων μετάλλων, όπως τού σιδήρου **2.** κάθε σώμα με την παραπάνω ελκτική ιδιότητα **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ασκεί γοητεία, έλκει προς το μέρος του χωρίς αντίσταση: *βλέμμα-μαγνήτης*. — (υποκ.) **μαγνητάκι** (το) (σημ. 1) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επίθ. *Μαγνῆτις* (θηλ.), με αλλαγή γένους, κυρ. από τη φρ. *Μαγνῆτις λίθος (ἡ)* < *Μάγνης*, βλ. λ. *Μαγνησία*].

μαγνητίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1818] {μαγνήτισ-α, -τηκα (λογιότ.-θηκα), -μένος} (μετβ.) **1.** μεταδίδω τις ιδιότητες τού μαγνήτη, μετατρέποντας (ένα σώμα) σε μαγνήτη **2.** προσελκύω (συνήθ. με τη γοητεία μου), σαγηνεύω (κάποιον): (μετβ.) *η προσωπικότητά του σε μαγνητίζει* || (αμετβ.) *βλέμμα που μαγνητίζει* ΣΥΝ. ελκύω, θέλγω, γοητεύω.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétiser].

μαγνητικός, -ή, -ό [1719] **1.** αυτός που συμπεριφέρεται ως μαγνήτης, έχει τις ιδιότητες τού μαγνήτη, περιλαμβάνει (ή επηρεάζεται από) τα φαινόμενα τού μαγνητισμού: ~ *πυξίδα / εστία / δύναμη / κεφαλή / πόλος / πεδίο / ροή / ροπή / κύμα / ταινία* (που χρησιμεύει για εγγραφή ή αναπαραγωγή ήχου) / *φάσμα* **2.** (μτφ.) αυτός που ασκεί ισχυρή έλξη ή γοητεία: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. θελκτικός, σαγηνευτικός, γοητευτικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétique].

μαγνητισμός (ο) [1799] **1.** η ελκτική ιδιότητα των μαγνητών **2.** το σύνολο των φαινομένων που παράγονται με την επενέργεια των μαγνητικών δυνάμεων: *γήινος* ~ (το σύνολο των μαγνητικών φαινομένων που παρατηρούνται στη γήινη σφαίρα) || *λανθάνων* ~ || ~ *ορυκτών* **3.** ΦΥΣ. ο κλάδος που πραγματεύεται τα πάσης φύσεως μαγνητικά φαινόμενα **4.** (μτφ.) ισχυρή έλξη: *η πολιτιστική ακτινοβολία τού Βυζαντίου ασκούσε έντονο ~ στους γύρω λαούς*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétisme].

μαγνητίτης (ο) {μαγνητιτών} ΟΡΥΚΤ. ορυκτό οξίδιο τού σιδήρου με ισχυρότατες μαγνητικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétite].

μαγνητογεννήτρια (η) {μαγνητογεννητριών} γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος, στην οποία το επαγωγικό ρεύμα παράγεται από το μαγνητικό πεδίο ενός μόνιμου μαγνήτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétogénératrice].

μαγνητοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στην επαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου μόνιμων μαγνητών: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. ηλεκτρομαγνητικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetoelectric].

μαγνητοθερμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με φαινόμενα θερμότητας που προκαλούνται από τον μαγνητισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétothermique].

μαγνητόμετρο (το) [1890] {μαγνητομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο μετρήσεως χαρακτηριστικών μεγεθών ενός μαγνητικού πεδίου **2.** (ειδικότ.) ανιχνευτικό όργανο χρησιμοποιούμενο σε χώρους ελέγχου (τελωνεία, αεροδρόμια κ.λπ.) για την ανεύρεση μεταλλικών αντικειμένων, όπως κρυμμένα όπλα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétomètre].

μαγνητοσκόπηση (η) → μαγνητοσκοπώ

μαγνητοσκόπιο (το) {μαγνητοσκοπί-ου | -ων} (επίσ.) η συσκευή εγγραφής ή/και αναπαραγωγής σε μαγνητική ταινία κινουμένων εικόνων, το βίντεο.
[ΕΤΥΜ. < *μαγνήτης* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétoscope].

μαγνητοσκοπώ ρ. μετβ. {μαγνητοσκοπείς... | μαγνητοσκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω σε μαγνητική ταινία (σήματα που αντιπροσωπεύουν κινούμενες εικόνες μαζί με τους σχετικούς ήχους για την προβολή τους από την τηλεόραση) **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***μαγνητοσκοπημένος, -η, -ο***) για τηλεοπτική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή τής διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: *ο αγώνας δεν θα μεταδοθεί ζωντανός, αλλά ~* ΑΝΤ. ζωντανός, λάιβ. **μαγνητοσκόπηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétoscoper, βλ. κ. *μαγνητοσκόπιο*].

μαγνητοστατική (η) ΦΥΣ. κλάδος τού μαγνητισμού, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων που σχετίζονται με τους μαγνήτες ή τις μαγνητικές μάζες, όταν βρίσκονται σε κατάσταση ηρεμίας. — **μαγνητοστατικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetostatic].

μαγνητόσφαιρα (η) {μαγνητοσφαιρών} ΑΣΤΡΟΝ. περιοχή τού μαγνητικού πεδίου ενός πλανήτη, στην οποία παγιδεύονται φορτισμένα σωματίδια από τον ηλιακό άνεμο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetosphere].

μαγνητοταινία (η) {μαγνητοταινιών} ταινία από λεπτό και ανθεκτικό πλαστικό υλικό, που επικαλύπτεται από ουσία ευαίσθητη στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και χρησιμοποιείται για την εγγραφή ήχου ή/και τηλεοπτικών εικόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bande magnétique].

μαγνητοϋδροδυναμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμπεριφορά των ηλεκτρικώς αγώγιμων υγρών ή αερίων, όταν αυτά κινούνται μέσα σε ηλεκτρικό ή μαγνητικό πεδίο. — **μαγνητοϋδροδυναμική** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetohydrodynamic].

μαγνητόφωνο (το) {μαγνητοφών-ου | -ων} συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων από μαγνητική ταινία. — (υποκ.) **μαγνητοφωνάκι.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétophone].

μαγνητοφωνώ ρ. μετβ. {μαγνητοφωνείς... | μαγνητοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω (ήχους) σε μαγνητόφωνο **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***μαγνητοφωνημένος, -η, -ο***) για ραδιοφωνική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή τής διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: ~ *συνέντευξη*. — **μαγνητοφώνηση** (η).

μαγνητοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις μαγνητικές ιδιότητες των χημικών ενώσεων και τις εφαρμογές τους στη χημεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétochimie].

μαγνόλια (η) → μανόλια

μάγος (ο) **1.** πρόσωπο που ασκεί τη μαγεία: *ο καλός / κακός ~ τού παραμυθιού* || *οι ~ στην αρχαιότητα ισχυρίζονταν ότι μπορούσαν να μεταβάλουν ακόμη και τους φυσικούς νόμους* **2.** το διακεκριμένο πρόσωπο σε πρωτόγονη φυλή, που θεωρείται ότι κατέχει ιδιαίτερες γνώσεις, ικανότητες και χαρίσματα (θεραπεία ασθενειών, μαντεία, επικοινωνία με το υπερφυσικό κ.λπ.) ΣΥΝ. σαμάνος **3.** πρόσωπο που παρουσιάζει, πραγματοποιεί δημοσίως τεχνάσματα, τα οποία φαίνονται λογικώς ανεξήγητα και εξάπτουν τη φαντασία τού κοινού του: *ο ~ τού τσίρκου* ΣΥΝ. ταχυδακτυλουργός, θαυματοποιός· ΦΡ. (α) ***μάγος είσαι;*** (i) σε κάποιον που έχει μαντέψει με επιτυχία κάτι (ii) (συνήθ. ειρων.) σε κάποιον που έχει μαντέψει κάτι ούτως ή άλλως εμφανές ή αυτονόητο: *-Μήπως είναι ερωτευμένος; - ~* (φυσικά και είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. σώπα, μόνος σου το σκέφτηκες; (β) ***μαθητευόμενος μάγος*** βλ. λ. *μαθητευόμενος* **4.** (μτφ.) το πρόσωπο που έχει εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, που μπορεί να κάνει εντυπωσιακά τεχνάσματα, να δίνει στα πράγματα απρόσμενη έκβαση: *ο ~ τής πολιτικής / τής οικονομίας* || *Πελέ, ο ~ τής μπάλας* **5.** αυτός που είναι προικισμένος με το χάρισμα να μαγεύει, να σαγηνεύει όσους έρχονται σε επαφή μαζί του **6.** ***Μάγος*** (ο) το μέλος τού ιερατείου τής ζωροαστρικής θρησκείας στην αρχαία Περσία • **7.** ΘΡΗΣΚ. ***οι τρεις Μάγοι*** οι τρεις μάγοι από την Ανατολή, που κατά την Κ.Δ., πήγαν και προσκύνησαν τον Ιησού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. Maguš, ονομασία μηδικής φυλής με ιερατικά καθήκοντα ερμηνευτών ονείρων, αγν. ετύμου].

μαγούλα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) το μεγάλο μάγουλο.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *μάγουλον*].

μαγούλα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) μικρό ύψωμα γης με ομαλές πλαγιές, ο γήλοφος.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. magulë].

μαγουλάδες (οι) (λαϊκ.) η παρωτίτιδα (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκότ.) **μαγουλήθρες.**

μαγουλάς (ο) {μαγουλάδες}, **μαγουλού** (η) {μαγουλούδες} (καθημ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα, παχιά, φουσκωτά μάγουλα.

μάγουλο (το) **1.** καθένα από τα δύο πλάγια μέρη τού προσώπου κάτω από το μάτι και πάνω από το σαγόνι: *φιλί στο ~* || *χορός ~ με ~* ΣΥΝ. (λόγ.) παρειά **2.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο καμπυλωτά μέρη στα πλάγια τής πλώρης πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) παρειά **3.** καθένα από τα πλάγια των ελαστικών αυτοκινήτου. — (υποκ.) **μαγουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάγουλον* < μτγν. λατ. magulum].

Μαγυάρος (ο) → Μαγιάρος

Μάγχη (η) θαλάσσιο τμήμα μεταξύ τής Αγγλίας και τής Γαλλίας, που ενώνει τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Βόρεια Θάλασσα. Επίσης **Στενό τής Μάγχης** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. La Manche «το μανίκι» λόγω τού σχήματος τού θαλάσσιου περάσματος. Διεθνώς είναι κυρ. γνωστό με την αγγλ. ονομασία English Channel, η οποία έχει την αφετηρία της στο λατ. Fretum Britannicum «Βρετανικός Πορθμός» που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι].

Μ.Α.Δ. (η) Μέση Αγοραστική Δύναμη.

Μαδαγασκάρη (η) (μαλγασ. Repoblikan' i Madagasikara, γαλλ. République de Madagascar = Δημοκρατία τής Μαδαγασκάρης) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. τής Αφρικής με πρωτεύουσα το Ανταναναρίβο, επίσημες γλώσσες τη Μαλγασική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Μαδαγασκάρης. — **Μαλγάσιος** (ο) (βλ.λ.), **Μαλγάσια** (η), **μαλγασικός, -ή, -ό, Μαλγασικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Madagascar, παρηλλαγμένη μορφή τού ονόματος τής πρωτ. τής Σομαλίας Mogadiscio (< αραβ. muqdišu «ιερός»). Αυτό οφείλεται σε λάθος τού περιηγητή Marco Polo (13ος αι.), ο οποίος θεώρησε ότι η Μαδαγασκάρη αποτελούσε μέρος τής Σομαλικής Χερσονήσου. Δεν μαρτυρείται τοπική μαλγασική ονομασία τής νήσου].

μαδάρα (η) αποψιλωμένη έκταση κατάλληλη για βοσκή. – **μαδαρός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαδαρός* (< *μαδῶ*)].

Μαδάρες (οι) τα Λευκά Όρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *Μαδάρα* < ρ. *μαδώ* + παραγ. επίθημα -*άρα*, με τη σημ. «γυμνός, άδενδρος τόπος»].

Μαδέρα (η) **1.** σύμπλεγμα νησιών στον Α. Ατλαντικό Ωκεανό Δ. τού Μαρόκου, που ανήκει στην Πορτογαλία **2.** το μεγαλύτερο νησί τού παραπάνω συμπλέγματος.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Madeira < madeiro «δάσος» (< λατ. materia «ύλη»), επειδή το μεγαλύτερο νησί τού συμπλέγματος καλύπτεται από δέντρα].

μαδέρα (το) {άκλ.} δυνατό κρασί, ο τύπος τού οποίου προέρχεται από το νησί Μαδέρα· ΦΡ. ***σάλτσα μαδέρα*** σάλτσα κατά την παρασκευή τής οποίας χρησιμοποιείται το παραπάνω κρασί.

μαδέρι (το) {μαδερ-ιού | -ιών} χοντρή και πλατιά σανίδα ή δοκάρι, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα για το στρώσιμο πατωμάτων, για την κατασκευή ικριωμάτων κ.λπ.. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλ. βεν. madero < λατ. materia «ύλη, ξυλεία»].

μάδημα (το) ▸ μαδώ

Μαδιάμ (η) {άκλ.} στη ΦΡ. ***Γης Μαδιάμ*** βλ. λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαδιάμ* < εβρ. Midián (αγν. σημ.), περιοχή τής Παλαιστίνης, η οποία, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, έλαβε την ονομασία της από τον ομώνυμο γιο τού Αβραάμ (Π.Δ. *Γένεσις* 25. 1-3), τού οποίου οι απογόνοι απετέλεσαν ισχυρό έθνος].

μαδριγάλι (το) {μαδριγαλ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. φωνητική πολυφωνική σύνθεση, κατά κανόνα κοσμικού χαρακτήρα, που άνθησε στην Ιταλία από τον 13ο ώς τον 17ο αι., οπότε και έδωσε τη θέση του στην καντάτα (βλ.λ.). -- **μαδριγαλιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. madrigale / βεν. ma(d)regal, πιθ. < μτγν. λατ. matrialis < λατ. matrix, -icis «το στέλεχος (φυτών)»].

Μαδρίτη (η) η πρωτεύουσα τής Ισπανίας. -- **Μαδριλένος** (ο), **Μαδριλένα** (η), **μαδριλένικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. Madrid. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη απεκαλείτο Majoritum (< λατ. major «μείζων») λόγω τής μεγαλοπρέπειας και τής στρατηγικής της θέσης. Ωστόσο, το αρχικό όνομα τής πόλεως και τού φρουρίου της απαντά από την εποχή τής αραβικής (μαυριτανικής) κατοχής (10ος αι.) ως Magerit (αγν. ετύμου) και φαίνεται πως το λατ. Majoritum αποτελεί παρετυμολογικό μεταπλασμό τού αραβ. ονόματος. Η σύνδεση με λατ. materia «υλικό», αναφερόμενη στην ξυλεία που χρησιμοποιήθηκε στο χτίσιμο τής πόλεως, δεν είναι πειστική].

μαδώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαδάς... | μάδ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ξεριζώνω (τρίχες, φτερά, φύλλα κ.λπ.), τα βγάζω τραβώντας τα: *θα σου μαδήσω τα μαλλιά τρίχα-τρίχα, αν το ξανακάνεις!* **2.** απογυμνώνω (κάτι) από τις τρίχες, τα φύλλα, τα φτερά ή οτιδήποτε ανάλογο το καλύπτει, τραβώντας τα ένα-ένα: ~ *το κοτόπουλο* (του βγάζω τα πούπουλα) || ~ *μία μαργαρίτα* (της βγάζω έναένα τα πέταλα) **3.** (μτφ. για πρόσ.) απομυζώ (κάποιον) οικονομικά: *τον μάδησαν στα χαρτιά· δεν του άφησαν δεκάρα τσακιστή* || *μάδησαν καλά-καλά τον γέρο και τώρα κάνουν τη ζωή τους* ΣΥΝ. γδύνω· ΦΡ. ***μαδημένο κοτόπουλο*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έχει χάσει πολλά λεφτά σε χαρτοπαίγνιο ♦ (αμετβ.) **4.** (για πρόσωπα, ζώα, φυτά κ.λπ.) μου πέφτουν τρίχες (από το κεφάλι ή το σώμα), φύλλα, φτερά ή οτιδήποτε ανάλογο με καλύπτει: *ο σκύλος κάθε φθινόπωρο μαδάει* || *μάδησε το πουλόβερ* (έχασε το χνούδι του) **5.** (ειδικότ. για τρίχες, φύλλα, φτερά κ.λπ.) πέφτω, ξεριζώνομαι: *τα φύλλα* / *τα πούπουλα μαδάνε*. – **μάδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαδῶ* (-*άω*), αρχική σημ. «διαρρέω, διαβρώνομαι από την υγρασία». < I.E. *mad- «υγραίνω, βρέχω», πβ. λατ. madeo «είμαι βρεγμένος, μουλιάζω», σανσκρ. mádati «μεθυσμένος», αρχ. ιρλ. maidim «διαρρηγνύω, σπάζω» κ.ά. (βλ.λ.)].

μαεστόζο επίρρ. ΜΟΥΣ. (ένδειξη έκφρασης ή και ρυθμικής αγωγής) μεγαλοπρεπώς: *αλέγκρο* / *αντάντε* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestoso «μεγαλοπρεπής» < maestà < λατ. majestas, -atis, «μεγαλοπρέπεια»].

μαεστρία (η) {χωρ. πληθ.} η μεγάλη δεξιοτεχνία, ο αριστοτεχνικός χειρισμός: *παίζει βιολί με μεγάλη* ~ || *εξαπατά με* ~ *τα θύματά του*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestria, βλ. κ. *μαέστρος*].

μαέστρος (ο) **1.** (α) ο διευθυντής ορχήστρας: *η Φιλαρμονική τής Νέας Υόρκης με* ~ *τον Λέοναρντ Μπερνστάιν* (β) (λαϊκ.) ο επικεφαλής οργανοπαικτών ή γενικά οργανοπαίκτης σε συντροφιά: *έλα, μαέστρο, να πούμε κανένα πιο εύθυμο τραγουδάκι*· ΦΡ. ***αβάντι μαέστρο!*** εμπρός μαέστρο!: ~ *ένα καλαματιανό!* **2.** ο μουσικοσυνθέτης (βλ.λ.) **3.** (μτφ.) (+γεν. / +σε) αυτός που χειρίζεται με εξαιρετική δεξιοτεχνία κάτι, ο παρά πολύ ικανός: *είναι* ~ *στο να πείθει τους πελάτες* ΣΥΝ. δεξιοτέχνης, αριστοτέχνης. — **μαεστρικός**, -ή, -ό, **μαεστρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestro < λατ. magister «άρχοντας, διοικητής»].

μάζα (η) {μαζών} **1.** ποσότητα ύλης χωρίς συγκεκριμένο σχήμα: *πύρινη* / *αέρια* ~ || ~ *άμμου* || *από τη σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια άμορφη* ~ **2.** (ειδικότ.) σώμα σε ημίρρευστη κατάσταση: *τα μακαρόνια έβρασαν πολύ κι έγιναν μια* ~ **3.** ΦΥΣ. (α) ποσότητα ύλης (η σταθερά αναλογίας στον νόμο τού Νεύτωνος) (β) ***ατομική μάζα*** βλ. λ. *ατομικός* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) πλήθος λαού που ενεργεί απρόσωπα (συχνά κακόσ., κατ' αντιδιαστολή προς τα σύνολα των συνειδητοποιημένων πολιτών): *έχει απήχηση στις πλατιές λαϊκές* ~ || *εκμεταλλεύεται την ψυχολογία των* ~ || *οι* ~ *τον επευφημούσαν* **5.** ***κρίσιμη μάζα*** (α) ΦΥΣ. η ελάχιστη μάζα σχάσιμης ύλης που μπορεί να συντηρήσει μια πυρηνική αλυσιδωτή αντίδραση (β) (μτφ.) απαραίτητη προϋπόθεση σε ποσότητα, αριθμό, όγκο, δύναμη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαζί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μᾶζα* < **μάγ-ja* < *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω». βλ. λ. *μάγμα*. Η λ. μέσω τού λατ. massa πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. mass, γαλλ. masse, γερμ. Masse κ.ά.].

μαζάνθρωπος (ο) άνθρωπος χωρίς προσωπικά γνωρίσματα, που κινείται και ζει όπως απαγορεύει η μάζα: «*το άτομο τής μάζας, ο* ~, *δεν βλέπει, δεν ακούει, δεν σκέφτεται...*» (εφημ.).

μαζεμός (ο) η συγκράτηση, ο έλεγχος· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν έχω μαζεμό*** (i) δεν είναι δυνατόν να με περιορίσει, να με χαλιναγωγήσει κανείς (ii) επιστρέφω πολύ αργά στο σπίτι μου.

μαζεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάζ-εψα (λαϊκότ. έμασα), -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** συγκεντρώνω (σκόρπια ομοειδή αντικείμενα) σε ενιαίο σύνολο, τα φέρνω στο ίδιο μέρος: *πηγαίνω στο δάσος και* ~ *λουλούδια* || ~ *τις ελιές από τα δέντρα* / *τη σοδειά* || ~ *γραμματόσημα* / *νομίσματα* (συλλέγω) || ~ *τα κομμάτια τού σπασμένου βάζου* || ~ *τα χυμένα νερά με την πετσέτα* || *μάζεψε τα μπογαλάκια σου και φύγε!* || *αυτό το μαγαζί μαζεύει πολλή πελατεία* || *γιατί μας μάζεψες εδώ νυχτιάτικα;* || ~ *στρατό* || (κ. για αφηρ. έννοιες) ~ *στοιχεία για να αποδείξω την ενοχή του* || ~ *υπογραφές κατά των πυρηνικών δοκιμών* || ~ *πληροφορίες* ΣΥΝ. συναθροίζω, συλλέγω, συνάγω ΑΝΤ. σκορπίζω· ΦΡ. (α) ***τα μαζεύω*** μαζεύω τα πράγματά μου, για να φύγω: *μάζευ' τα και δρόμο!* (έντονη προσταγή σε κάποιον να εγκαταλείψει τον χώρο όπου βρίσκεται) (β) ***σου 'χω πολλά μαζεμένα*** έχω πολλές αιτίες να είμαι θυμωμένος μαζί σου (και ακόμη δεν έχω εκφράσει τον θυμό μου) **2.** (μτφ.) συγκεντρώνω μέσα μου εξωτερικά ερεθίσματα: *μάζεψα πολλές εντυπώσεις από το τελευταίο μου ταξίδι* || ~ *εμπειρίες* **3.** συγκεντρώνω (π.χ. χρήματα, ρούχα, τρόφιμα) από διάφορους ανθρώπους, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. φιλανθρωπικό): *μαζεύουν χρήματα για τους αστέγους* || *οι μαθητές μαζεύουν λεφτά για να πάνε εκδρομή*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μάζευε κι ας είν' και ρώγες*** πρέπει να αποταμιεύει κανείς ακόμη και αν πρόκειται για ελάχιστες ποσότητες **4.** (κατ' επέκτ.) συσσωρεύω, αφήνω να σχηματιστούν αποθέματα, μεγάλη ποσότητα: *με τα λεφτά που μάζεψα, θα πάρω ένα αυτοκίνητο* || (μτφ.) ~ *ήλιο* (εκτίθεμαι στον ήλιο, λιάζομαι) **5.** συγκεντρώνω επάνω μου (λ.χ. σκόνη, βρομιά): *το στερεοφωνικό έχει μαζέψει πολλή σκόνη· πόσον καιρό έχεις να το ξεσκονίσεις;* **6.** βάζω σε τάξη, συγυρίζω: ~ *το σπίτι* / *το δωμάτιό μου* / *το τραπέζι* (από τα φαγητά, το φέρνω στην προηγούμενη του κατάσταση) / *τα πιάτα* (τα βάζω στη θέση τους) ΣΥΝ. τακτοποιώ **7.** παίρνω από κάτω (κάτι που έχει πέσει ή που βρίσκεται χαμηλά): ~ *το βιβλίο από το πάτωμα* ΣΥΝ. σηκώνω **8.** (μτφ. για πρόσ.) βρίσκω (κάποιον) τυχαία και τον θέτω υπό την προστασία μου, παρέχοντάς του στέγη: *τον μάζεψε από τους δρόμους* ΣΥΝ. περιθάλπω **9.** κάνω (κάτι) να έχει μικρότερες διαστάσεις, το συμπτύσσω φέρνοντας τις άκρες του πιο κοντά: ~ *το φόρεμα στη μέση* / *το πουκάμισο στους ώμους* / *τα πανιά τού καϊκιού* || *μαζεύομαι από τον φόβο* ΣΥΝ. ζαρώνω, συρρικνώνω, (για ρούχα) στενεύω **10.** (μτφ.) θέτω περιορισμούς, που χαλιναγωγούν τις ορμές και τις εξάρσεις μου: *εδώ δεν μπορεί να μαζέψει τον γιο του, στα ξένα παιδιά θα επιβληθεί;* || ~ *τα φτερά μου* (παύω να ξανοίγομαι, να κάνω μεγαλεπήβολα σχέδια) || *του* ~ *τα λουριά* (του επιβάλλω πειθαρχία) || ~ *τη γλώσσα μου* / *τα λόγια μου* (παύω να αντιμιλώ, να αυθαδιάζω) ♦ **11.** (αμετβ.) (για υφάσματα) μπαίνω, αποκτώ μικρότερες διαστάσεις: *η μπλούζα πλύθηκε και μάζεψε* ΣΥΝ. στενεύω, ζαρώνω, κονταίνω· (μεσοπαθ. **μαζεύομαι**) **12.** συγκεντρώνομαι (σε μεγάλη ποσότητα, αριθμό): || *μου 'χει μαζευτεί τόση δουλειά, που δεν ξέρω τι να πρωτοκάνω* || (κ. για πρόσ.) *μαζεύτηκε κόσμος στην πλατεία* || *μαζεύτηκαν πολλοί οπαδοί στη συγκέντρωση τού κόμματος* **13.** γίνομαι πιο συνεσταλμένος, παύω να παρεκτρέπομαι, να βγαίνω έξω από τα όρια: *μόλις ύψωσα τον τόνο τής φωνής, τα μικρά μαζεύτηκαν* || *ήταν πάντα ένα πολύ μαζεμένο και ήσυχο παιδί* || *άμα παντρευτεί, θα μαζευτεί* **14.** γυρίζω στο σπίτι μου, επιστρέφω στη βάση μου: *τι ώρα θα μαζευτείτε απόψε;* || *όταν μαζευτούμε κι εμείς από τις διακοπές, τα ξαναλέμε* **15.** περιορίζω τις δαπάνες μου, ζω οικονομικότερα: *αν δεν μαζευτούν τώρα που είναι αρχή, θα έχουν άσχημα μπλεξίματα με τους πιστωτές τους* ● ΦΡ. ***τις μαζεύω*** τρώω ξύλο. Επίσης (λαϊκ.) **μαζώνω** [μεσν.] κ. **μαζώχνω** [μεσν.] (μόνο στη σημ. «συγκεντρώνω»). · **μάζεμα** κ. (λαϊκ.) **μάζωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὁμαδεύω* «αθροίζω» («γλώσσα» τού Ησυχίου) < *ὁμάς (-δος)*, με την παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μᾶζα* και τού συνωνύμου *μαζώνω* (< *μᾶζα*)].

μαζί επίρρ. (παλαιότ. ορθ. *μαζύ, μαζῆ*) **1.** όχι μόνος, από κοινού, στο ίδιο σύνολο: *φύγαμε* ~, *αλλά γύρισα μόνος μου* || *μένει* ~ *με την οικογένειά του* || *έλεγαν ότι θα μείνουν για πάντα* ~ || *έλα* ~ *μας* || *και οι δύο* ~ *δεν βγάζουν όση δουλειά βγάζω εγώ μόνος μου* || *όλα* ~ *κάνουν 80.000* ΣΥΝ. αντάμα, (λόγ.) ομού· ΦΡ. (α) ***μαζί δεν κάνουμε και χώρια δεν μπορούμε*** για ανθρώπους που, ενώ μαλώνουν συνέχεια όταν συνυπάρχουν, δεν μπορούν από την άλλη πλευρά να ζήσουν απομακρυσμένοι (β) ***μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε / και χωριστά καταλαβαίνουμε*** για ανθρώπους που δεν μπορούν να συνεννοηθούν, να καταλάβει ο ένας τον άλλον **2.** την ίδια στιγμή: *αυτό το ποδήλατο είναι* ~ *και πιο ανθεκτικό από τα άλλα τού είδους του* ΣΥΝ. ταυτόχρονα, συγχρόνως, συνάμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαζί(ν)* < αρχ. *μαζίον*, υποκ. τού ουσ. *μᾶζα*, που απέκτησε επιρρ. χρήση].

μαζί, μαζύ ή μαζῆ; Σε παλαιότερα βιβλία (και λεξικά) βρίσκει κανείς το **μαζί** γραμμένο όχι με -*ι*-, αλλά με -*υ*- **(μαζύ)** ή και με -*η*- **(μαζῆ)** και μάλιστα **μαζῆ**. Στους βυζαντινούς χρόνους η λ. **μᾶζα** χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικά με τη σημ. «από κοινού, σαν μάζα, μαζικά, ομαδικά»: «*οἱ συνιόντες αὐτοῖς δρουγγιστί* (= σαν στρατιωτικό σώμα, ομαδικά), *ἤγουν ὡς μᾶζα, ὁμοῦ*» (στα *Τακτικά* τού

Λέοντος 7, 47). Στις βυζαντινές μυθιστορίες με την ίδια σημ. χρησιμοποιείται και το υποκοριστικό **μαζίτσα**. Έτσι. από το **μαζ-ίον**, υποκ. τού *μάζα*. προήλθε το *μαζί*: *μάζα* > *μαζ-ίον* > *μαζίν* > *μαζί*. Παλαιότερα πίστευαν ότι το *μαζί* προήλθε από το **ἅμα σύν** (πβ. Κ.Δ. *Α΄ Θεσσ*. 5, 10: «*ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν εἴτε καθεύδωμεν ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν*»), ήτοι *ἅμα σὺν* > *μαζύ*! Ο Αδ. Κοραής ετυμολόγησε τη λ. ως δοτική τού *μάζα*: **ἐν μάζῃ** (πβ. γαλλ. en masse), *μάζῃ* > *μαζῇ*! (με μετακίνηση τού τόνου, που δεν δικαιολογείται). Τέλος, ο ιστορικός τής ελληνικής γλώσσας Δ. Μαυροφρύδης ετυμολόγησε τη λ. από έναν αρχαίο τ. **ὁμαδίς** (παραδίδεται από το *Μέγα Ετυμολογικόν* αντί τού **ὁμαδόν**): ὁμαδίς > *μαδίς > *μαδί > μαζί (για την τροπή τού *δ* σε *ζ*. πβ. *ὁμαδεύω* > *μαζεύω*, *δορκάς* > μτγν. *ζορκάς* > *ζορκάδιον* > *ζαρκάδι*). Από τις προταθείσες ετυμολογίες επικράτησε ως ορθότερη η ετυμολογία από το **μαζίον** > **μαζί**.

μαζικός¹, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με μεγάλο αριθμό ανθρώπων, τις μάζες: ~ *υστερία* / *εκτελέσεις* / *συγκέντρωση* / *αντίδραση* / *μετανάστευση* / *διαμαρτυρία* || *η ~ έξοδος των Αθηναίων για τις γιορτές* || *μέσα ~ μεταφοράς* (π.χ. λεωφορεία) ΑΝΤ. ατομικός. μεμονωμένος· ΦΡ. (α) ***Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας / Ενημέρωσης*** βλ. λ. Μ.Μ.Ε. (β) ***μαζική κουλτούρα*** πολιτιστικά στοιχεία που διαχέονται με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και γίνονται αποδεκτά από μεγάλα τμήματα τού πληθυσμού, ανεξάρτητα από την κοινωνική κατηγορία ή το στρώμα στο οποίο ανήκουν **2.** αυτός που γίνεται σε πολύ μεγάλες ποσότητες: ~ *παραγωγή αγαθών* / *προσφορά εργασίας* / *παραγγελίες* / *επενδύσεις* ΑΝΤ. μεμονωμένος, εξατομικευμένος· ΦΡ. (στη βιομηχανία) ***μαζική παραγωγή*** παραγωγή βιομηχανικών αγαθών σε μεγάλες ποσότητες με τυποποιημένο τρόπο, για κατανάλωση από μεγάλα σύνολα ανθρώπων (*~ κατανάλωση*) **3.** ΧΗΜ. ***μαζικός αριθμός*** ο αριθμός των πρωτονίων και νετρονίων τού πυρήνα ενός ατόμου.
μαζικά επίρρ.. **μαζικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. mass σε διάφορες φρ.. λ.χ. αγγλ. mass culture «μαζική κουλτούρα». mass production «μαζική παραγωγή». mass hysteria «μαζική υστερία». mass executions «μαζικές εκτελέσεις» κ.ά.].

μαζικός², -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον μαστό: ~ *αρτηρίες* / *αδένες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαζός*. παράλλ. τ. τού ουσ. *μαστός* (βλ.λ.)].

μαζοποιώ κ. **μαζικοποιώ** ρ. μετβ. [μεσν.] {μαζοποιείς... | μαζοποίησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κακόσ.) δίνω (σε κάποιον/κάτι) τα χαρακτηριστικά τής μάζας, ώστε να είναι παθητικός δέκτης ιδεών και εντολών: *οι πολυπληθείς κομματικές συγκεντρώσεις μαζοποιούν την πολιτική ζωή*. — **μαζοποίηση** κ. **μαζικοποίηση** (η).

μαζορέτα (η) {μαζορετών} **1.** κοπέλα που παρελαύνει με πρωτότυπη στρατιωτική στολή, κρατώντας τη ράβδο τού αρχιτυμπανιστή **2.** χορεύτρια που εμφανίζεται στο γήπεδο πριν από αγώνα μπάσκετ (ή στα διαλείμματά του), προκειμένου να καλύψει τον μη αγωνιστικό χρόνο διασκεδάζοντας τους θεατές.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. majorette συντετμημένος τ. τού αγγλ./αμερ. drum-majorette < drum major «αρχιτυμπανιστής». Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ.-αμερ. cheerleader «αρχηγός ζητωκραυγών»].

μαζούρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πολωνικός λαϊκός χορός για έναν κύκλο ζευγαριών. που χαρακτηρίζεται από το χτύπημα των ποδιών στο πάτωμα και των τακουνιών μεταξύ τους **2.** (συνεκδ.) η μουσική που είναι γραμμένη στον ρυθμό τού παραπάνω χορού.
[ΕΤΥΜ. < πολ. mazurka / mazurek < Mazur, κάτοικος τής Μαζοβίας. περιοχής τής Β. Πολωνίας].

μαζούτ (το) {άκλ.} υγρή καύσιμη ύλη, που λαμβάνεται ως υπόλειμμα τής κλασματικής απόσταξης τού πετρελαίου και χρησιμοποιείται σε ειδικές εστίες και μηχανές· το βαρύ πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. mazut. πιθ. < αραβ. mak'zulat «απορρίμματα. λύματα»].

μαζοχισμός (ο) **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχοσεξουαλική διαταραχή. κατά την οποία ικανοποιείται κανείς σεξουαλικά, υφιστάμενος πόνο. κακοποίηση ή ηθική μείωση (πβ. λ. *σαδισμός*) **2.** (κατ' επέκτ.) το να ευχαριστιέται κανείς υποφέροντας **3.** (συνεκδ.-οικ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, την οποία επιλέγει ή υφίσταται κανείς. ενώ είναι πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν: *να δουλεύεις σε τέτοιες άθλιες συνθήκες για τόσο λίγα χρήματα καταντάει ~*. — **μαζοχιστής** κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) **μαζόχας** (ο), **μαζοχίστρια** κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) **μαζόχα** (η). **μαζοχιστικός**, -ή. -ό. **μαζοχιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. masochisme. από το επώνυμο τού Αυστριακού μυθιστοριογράφου Leopold von Sacher-Masoch (1835-95), που περιέγραψε αυτή τη σεξουαλική διαταραχή].

μαζύ επίρρ. → μαζί

μάζωμα (το) → μαζεύω

μαζώνω ρ. → μαζεύω

μάζωξη (η) {-ης | -ώξεις, -ώξεων} (λαϊκ.) συγκέντρωση (κυρ. προσώπων) σε συγκεκριμένο σημείο ΣΥΝ. συνάθροιση. σύναξη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάζωξις* < *μαζώνω*].

Μάης (ο) {-η κ. (λαϊκ.) Μαγιού} **1.** ο μήνας Μάιος· ΦΡ. (α) ***ζήσε Μάη μου (να φας τριφύλλι)*** για κάτι που αναβάλλεται για το πολύ μακρινό μέλλον. που μετατίθεται σε τόσο μακρινό χρονικό σημείο. ώστε να υπάρχει το ενδεχόμενο να μη συμβεί ποτέ: *Δεν μπορώ να περιμένω μέχρι τού χρόνου! Μέχρι τότε, ~!* (β) (παροιμ.) ***στον καταραμένο τόπο τον Μάη μήνα βρέχει*** για κάποιον που είναι πάρα πολύ άτυχος και συνεχίζει να υφίσταται συμφορές **2.** ΙΣΤ. ***Μάης τού '68*** κίνημα αμφισβήτησης των κοινωνικών δομών και των παραδοσιακών αξιών, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία στο διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 1968 με σειρά δυναμικών. φοιτητικών αρχικά, διαδηλώσεων (κατά τού κατεστημένου τής ανώτατης παιδείας). βίαιες ταραχές. οδοφράγματα. καταλήψεις ανωτάτων σχολών και εργοστασίων. οδηγώντας στην παράλυση τής οικονομικής ζωής τής χώρας και πυροδοτώντας αντίστοιχες φοιτητικές και κοινωνικές εκρήξεις και σε άλλες χώρες (π.χ. Η.Π.Α.) ΣΥΝ. Γαλλικός Μάης **3.** (ως προσηγορ.) το λουλούδινο στεφάνι που φτειάχνεται την πρωτομαγιά και κρεμιέται έξω από τα σπίτια· ΦΡ. ***πιάνω τον Μάη*** πηγαίνω στην εξοχή, για να γιορτάσω την Πρωτομαγιά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μάιος*].

μαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμαθα, μαθ-εύτηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκτώ (συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες): ~ *Γερμανικά στο σχολείο* || ~ *το μάθημά μου* / *κολύμπι* / *οδήγηση* / *να μαγειρεύω* || *από τη ζωή έμαθα ότι στις δύσκολες στιγμές πρέπει να στηρίζεται κανείς στον εαυτό του* **2.** (σε κάποιον/κάτι) κάνω (κάποιον) να αποκτήσει γνώσεις ή δεξιότητες. διδάσκω: *του έμαθα γραφή και ανάγνωση* || *η ζωή μού έμαθε πολλά* || *έμαθα στον σκύλο μου να μη γαβγίζει το βράδυ*· ΦΡ. ***μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*** βλ. λ. *δάσκαλος* **3.** απομνημονεύω (συγκεκριμένη γνώση): *έμαθε το ποίημα μέσα σε 10 λεπτά* || ~ *απ' έξω το μάθημα* **4.** αφομοιώνω. εμπεδώνω (συγκεκριμένη γνώση): ~ *τέλεια την ύλη τού μαθήματος* || *τα έχω μάθει και μπορώ να τα χρησιμοποιήσω όποτε χρειαστεί* **5.** αποκτώ (συγκεκριμένη συνήθεια. τρόπο συμπεριφοράς) από εμπειρία ή εξοικείωση: *σύντομα θα μάθεις να σηκώνεσαι πρωί* || *έμαθε από τον πατέρα του να είναι υπομονετικός* || *δεν μπορώ να μάθω τον δρόμο για το σπίτι του* ΣΥΝ. συνηθίζω. εξοικειώνομαι **6.** παίρνω (πληροφορίες), αποκτώ (πληροφόρηση για ένα θέμα): *έμαθες τα νέα;* || *πρέπει να μάθεις όλη την αλήθεια* || *θα είσαι η πρώτη που θα το μάθεις, μόλις έρθει* || *τα έμαθες για τον γυιο του;* || *από τις εφημερίδες έμαθα ότι πέθανε* ΣΥΝ. πληροφορούμαι· ΦΡ. (α) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* (β) ***μαθαίνω απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** βλ. λ. *ανάποδη* (γ) ***μαθαίνω (κάτι) από πρώτο χέρι*** πληροφορούμαι (κάτι) από την πηγή. έχω άμεση πληροφόρηση **7.** αντιλαμβάνομαι το ποιόν, τον χαρακτήρα (κάποιου): *Τον Σπύρο τον ήξερα από παλιά· πάντα τα ίδια έκανε. Τώρα θα τον μάθω;* **8.** (η μτχ. ***μαθημένος***, -η, -ο) αυτός που έχει τη σχετική εμπειρία ή εξοικείωση, που είναι συνηθισμένος σε κάτι: *δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι* || ~ *στις ταλαιπωρίες* ♦ (αμετβ.) **9.** αποκτώ γνώσεις. εμπειρίες, δεξιότητες: *όσο ζω*, ~ || ~ *από τα λάθη μου* **10.** αποκτώ πληροφόρηση: *έμαθα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζεις*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μανθάνω* (από τον αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*, πβ. *παθ-αίνω*. *τυχ-αίνω*) < *μα-ν-θ-άν-ω* < θ. *μαθ-* (με ένθημα *-ν-*) < *mn̥dh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men-dh-. παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως θέμα, που δηλώνει πνευματικές δραστηριότητες), πβ. λατ. mens. -ntis «νους» (> ιτ. mente). αρχ. σλαβ. mędrŭ «φρόνιμος, σοφός». ουαλ. mynnu «θέλω», αλβ. mund «μπορώ», γοτθ. munds «σκέψη», αγγλ. mind «μυαλό» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος*, *μνή-μη*, *μαίν-ομαι*, *μαν-ία*, *μάν-τις*, *μοῦσα* κ.ά. Παράγ. *μάθ-ημα*, *μαθ-ητής*, *μαθ-ητεία* κ.ά.].

μαθαίνω – μούσα. Οι δύο λέξεις είναι ομόρριζες από τη ρ. **μενθ-** «σκέπτομαι», που σώζεται στην αρχ. λ. **μενθήρη** «φροντίδα». Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα τής ρ. *μενθ-*, από το **μαθ-** (πβ. *ἔ-μαθ-α*, *μάθ-ημα*), σχηματίστηκε το αρχ. **μανθάνω** (< *μα-ν-θ-άν-ω*, με ένθημα *-ν-* και επίθημα *-αν-*), που μεταπλάστηκε σε **μαθαίνω**. Από την ετεροιωμένη βαθμίδα τής ρίζας. **μονθ-**. σχηματίστηκε η λ. **μοῦσα**: *μονθ-γα > *μονσσα > *μονσα (και με αντέκταση) > *μοῦσα* (ιων.-αττ.) / *μῶσα* (δωρ). Οι αρχαίες **Μοῦσες**. αντιπροσωπευτικές τής καλλιέργειας και τής γνώσης. συνδέονται άμεσα με τη σημ. τού *μανθάνω*.

μαθέ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** βεβαίως: *δεν θέλει ~ να μας πει πού πήγε, γιατί φοβάται* || *ναι* ~ (ως απόκριση· βεβαιότατα) **2.** δηλαδή. όπως είναι εμφανές: *θέλει ~ να μας κάνει τον σπουδαίο*. Επίσης **μαθές** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαθές* < αρχ. *μάθε* (προστ. αορ. β' τού *μανθάνω*) με καταβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς τις προστ. *δες*, *βγες*, *πες* κ.τ.ό. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή. το επίρρ. *μαθές* προήλθε από την αρχ. μτχ. *μαθών* (αόρ. β' τού *μανθάνω*), η οποία μεταπλάστηκε σε *μαθώς* (βλ. λ. *μαθός*) και *μαθές*. συνοδεύοντας επιβεβαιωτικά το καταφατικό μόριο *ναι*].

μαθεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαθεύτηκα} **1.** γίνομαι γνωστός, αποκτώ δημοσιότητα: *αν μαθευτούν τα νέα. θα έχουμε μεγάλες φασαρίες* **2.** (ως απρόσ. ***μαθεύτηκε***) διαδόθηκε η φήμη. υπήρξε η πληροφορία: ~ *ότι θέλει να παραιτηθεί* ΣΥΝ. ακούστηκε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μαθ-* (βλ. λ. *μαθαίνω*) + παραγ. επίθημα *-εύομαι*].

μαθεύτηκα ρ. → μαθαίνω

μάθημα (το) {μαθήμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** οτιδήποτε μαθαίνουμε. κάθε γνώση ή δεξιότητα που γίνεται κτήμα κάποιου. κυρ. με την εμπειρία: *το ~ που πήρα είναι να μην ανακατεύομαι στις δουλειές των άλλων* || *το έμαθε το ~ του!* (παραδειγματίστηκε. συνετίστηκε από κάτι που έπαθε) || (ειρων.) *το ξέρει καλά το ~ του!* (είναι καλά δασκαλεμένος, ξέρει καλά αυτά που του είπαν να πει)· ΦΡ. (α) ***τα πάθημα (γίνεται) μάθημα*** (*τὰ παθήματα μαθήματα*. Ηροδ. 1. 207) αυτά που παθαίνει κανείς τον διδάσκουν τι πρέπει να κάνει σε ανάλογες περιπτώσεις: *έχασε τη μισή του περιουσία στα χαρτιά· το πάθημα όμως του έγινε μάθημα και από τότε ούτε που πλησιάζει τράπουλα* (β) ***(αυτό) να σου γίνει μάθημα*** να παραδειγματιστείς από κάτι, ώστε να μην το ξανακάνεις: *~ και να μην ξαναπάς εκεί!* **2.** (συνήθ. σε πληθ.) η συστηματική μετάδοση γνώσεων ή δεξιοτήτων από δάσκαλο σε μαθητή: *κάνω μαθήματα Αγγλικών* (διδάσκω ή διδάσκομαι Αγγλικά) || *παραδίδω* / *παίρνω μαθήματα χορού* || *παρακολουθώ εντατικά* / *θερινά* ~ || ~ *δι' αλληλογραφίας* || (μτφ.) *είσαι ο τελευταίος που μπορεί να*

μου δώσει μαθήματα ηθικής || με τη στάση του παραδίδει μαθήματα ήθους και επαγγελματικής σοβαρότητας στους νεότερους **3.** η διδακτική διαδικασία, η παράδοση: *δεν μου αρέσει το ~ του* || *δεν θέλει διακοπές την ώρα τού ~* || *εναρκτήριο / συναρπαστικό / βαρετό ~* || *το τελευταίο ~ τής ημέρας* (κατά το ημερήσιο πρόγραμμα τού σχολείου) || *σήμερα δεν έχουμε ~, γιατί αρρώστησε ο δάσκαλος* || *εποπτικά μέσα για το ~* || *αργώ στο ~* || *διακόπτω / παρακολουθώ το ~* ΣΥΝ. διδασκαλία **4.** η ύλη που διδάσκεται στο πλαίσιο συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου: *το ~ τής ιστορίας / τής ανθρωπολογίας* || *περνώ ένα ~* (πετυχαίνω στην εξέτασή του) || *κόβομαι σ' ένα ~* (αποτυγχάνω στην εξέτασή του) || *~ υποχρεωτικό / επιλογής* **5.** (ειδικότ.) η ενότητα που δίνεται στους μαθητές σε συγκεκριμένη ημέρα για μελέτη: *ποιο είναι σήμερα το ~ σας στην ιστορία;* || *διάβασες τα ~ σου;* — (υποκ.) **μαθηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθηματικά (τα) [αρχ.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη συστηματική εξέταση των φυσικών μεγεθών, των σχημάτων, των σημείων, των αριθμών και τις μεταξύ τους σχέσεις: *η άλγεβρα και η γεωμετρία είναι κλάδοι των ~* || *ανώτερα / αφηρημένα / οικονομικά ~* **2.** το σχετικό με την παραπάνω επιστήμη μάθημα, που διδάσκεται στο σχολείο: *έχει καλούς βαθμούς στα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητική.*

μαθηματικός (ο/η) [αρχ.] **1.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στα μαθηματικά **2.** καθηγητής μαθηματικών (κυρ. στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση).

μαθηματικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη των μαθηματικών: *~ εταιρεία / επιστήμη / όροι / υπολογισμοί / έννοιες / σύμβολα / πράξεις·* ΦΡ. **μαθηματικός επεξεργαστής** βλ. λ. *συνεπεξεργαστής* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ακρίβεια και τη λογική διάταξη των μαθηματικών: *~ μυαλό / τρόπος σκέψεως·* ΦΡ. ***με μαθηματική ακρίβεια*** με απόλυτη ακρίβεια: *η πολιτική αυτή μας οδηγεί ~ σε εκλογική ήττα* **3.** ***μαθηματικός*** (ο/η) βλ.λ. — **μαθηματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάθημα*, κυρίως από την επιστημονική χρήση τού επιθ. στον Αριστοτέλη. λ.χ. *μαθηματική φιλοσοφία / γραμμή / τέχνη* κ.ά.].

μαθημένος, -η, -ο → μαθαίνω

μάθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων ως αποτέλεσμα συστηματικής μελέτης και παιδείας **2.** ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή των δυνατοτήτων (κάποιου) σε ικανότητες ως αποτέλεσμα πρακτικής εξάσκησης και εμπειρίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάθησις* < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάθηση: *~ διαταραχές / δυσκολίες / διαδικασία.* — **μαθησιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. learning σε φρ. όπως learning disability / problems / procedure κ.ά.].

μαθηταρειό (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθητόκοσμος **2.** πλήθος μαθητών: *σ' αυτό το μέρος συγκεντρώνεται όλο το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *μαθητής* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό*].

μαθητεία (η) [μτγν.] {μαθητειών} το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος σπουδάζει ή κάνει την πρακτική του εξάσκηση υπό την καθοδήγηση ανωτέρου του: *η ~ του σε μεγάλους σκηνοθέτες τον δίδαξε πολλά μυστικά τής τέχνης τους.*

μαθητευόμενος, -η, -ο 1. αυτός που κάνει την πρακτική του εξάσκηση ή δουλεύει κοντά σε ανώτερό του, για να μάθει την τέχνη ή το επάγγελμά του: *~ τεχνίτης* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη την απαιτούμενη πείρα, αλλά βρίσκεται υπό εκπαίδευση: *~ οδηγός* ΣΥΝ. αρχάριος, άπειρος· ΦΡ. (μτφ.) ***μαθητευόμενος μάγος*** (από το ομότιτλο ποίημα τού Γκαίτε «Der Zauberlehrling») το πρόσωπο που προσπαθεί να επιτελέσει απαιτητική εργασία, χωρίς να έχει τη σχετική πείρα, που πειραματίζεται ανεύθυνα: *η διοίκηση τής επιχείρησης χρειάζεται ανθρώπους έμπειρους και υπεύθυνους, όχι μαθητευόμενους μάγους* **3.** ***μαθητευόμενος*** (ο), ***μαθητευόμενη*** (η) άτομο που ασκείται ακόμη σε τέχνη ή επάγγελμα.

μαθητεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {μαθήτ-ευσα (λαϊκ. -εψα)} ♦ **1.** (αμετβ.) εκπαιδεύομαι (κοντά σε δασκάλους): *μαθήτευσε στους μεγαλύτερους ζωγράφους τής εποχής* ΣΥΝ. διδάσκομαι, σπουδάζω ♦ **2.** (μετβ.) (ειρων.) δασκαλεύω, μαθαίνω (κάποιον) να ενεργεί (με συγκεκριμένο τρόπο): *καλά τον έχεις μαθητέψει να λέει ψέματα.*

μαθητής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **μαθήτρια** (η) [μτγν.] {μαθητριών} **1.** πρόσωπο που μαθαίνει γράμματα ή τέχνη υπό την καθοδήγηση δασκάλου: *στις θεατρικές του σπουδές υπήρξε ~ τού Κ. Κουν* **2.** ο ανήλικος που φοιτά σε σχολείο: *είναι ~ τής Α' Δημοτικού* || *καλός / επιμελής / άτακτος ~* (πβ. λ. *σπουδαστής, φοιτητής*) **3.** πρόσωπο που ασπάζεται και ακολουθεί με πίστη και αφοσίωση το κήρυγμα, τις πεποιθήσεις, το σύστημα, τον τρόπο σκέψης ή έκφρασης σπουδαίου πολιτικού ή θρησκευτικού ηγέτη, την τεχνοτροπία ενός μεγάλου συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.: *~ τού Σεφέρη / τού Γκίκα* || *ο Πλάτων ήταν ~ τού Σωκράτη* || *οι δώδεκα ~ τού Χριστού.* — (υποκ.) **μαθητάκος** (ο), **μαθητριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τους μαθητές ή τη μάθηση: *τα ~ χρόνια* || *η ~ ποδιά* (η μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότ. οι μαθητές και οι μαθήτριες).

μαθητιώσα νεολαία (η) {μαθητιώσης νεολαίας} το σύνολο των νέων που φοιτούν στα σχολεία, που είναι μαθητές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαθητιώ (-άω)* < αρχ. *μαθητής*].

μαθητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθηταρειό **2.** πλήθος μαθητών.

μαθητολόγιο (το) [1889] {μαθητολογί-ου | -ων} ο επίσημος κατάλογος κάθε σχολείου, στον οποίο καταχωρίζονται τα ονόματα και τα στοιχεία των μαθητών κάθε έτους.

μαθητούδι (το) {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας μαθητής: *τα ~ τής Α' Δημοτικού* || *μόλις ο δάσκαλος τής οδήγησης του έκανε μια παρατήρηση, τον κοίταξε αμήχανα σαν ~.*

μαθός (ο) (λαϊκότ.) αυτός που έμαθε κάτι από πείρα· ΦΡ. ***ο παθός (γίνεται) μαθός*** βλ. λ. *παθός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαθώς*, μεταπλ. τ. τής μτχ. *μαθών* (πβ. *γέρος* < *γέρων*), από τον αόρ. β' *έ-μαθ-ον* τού αρχ. *μανθάνω*].

μάθος (το) {μάθους | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η μάθηση, η αποκτηθείσα γνώση, στη ΦΡ. ***το πάθος (γίνεται) μάθος*** το πάθημα γίνεται μάθημα (βλ. λ. *μάθημα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μαθ-* τού ρ. *μανθάνω* (πβ. αόρ. β' *έ-μαθ-ον*)].

Μαθουσάλας (ο) **1.** Π.Δ. πρόγονος τού Νώε, που πιστεύεται πως έζησε 969 χρόνια και πέθανε τη χρονιά τού Κατακλυσμού **2.** (μετωνυμ.) ο άνθρωπος που ζει πάρα πολλά χρόνια ΣΥΝ. αιωνόβιος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαθουσάλα* (βιβλικό πρόσωπο, έβδομος κατά σειράν από τον Αδάμ, που έζησε 969 χρόνια και θεωρείται σύμβολο μακροβιότητας) < εβρ. Methuseláh].

μαία (η) {μαιών} (λόγ.) **1.** η γυναίκα που ξεγεννά τις εγκύους, η μαμμή **2.** η ιατρική βοηθός που παρέχει βοήθεια σε εγκύους πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά τον τοκετό, καθώς και στα νεογέννητα σε συνεργασία με τον αρμόδιο γυναικολόγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαία*, χαϊδευτ. τής καθομιλουμένης (αρχικώς προσφώνηση προς ηλικιωμένες), που σχηματίστηκε βάσει θ. *μα-*, για το οποίο βλ. λ. *μητέρα, μαμμή*].

μαιανδρικός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα μαιάνδρου. Επίσης **μαιανδροειδής, -ής, -ές** κ. **μαιανδρώδης, -ης, -ες** [μτγν.].

μαίανδρος (ο) {μαιάνδρ-ου | -ων, -ους} **1.** ελικοειδής σχηματισμός τής κοίτης υδάτινου ρεύματος, όταν προσκρούει σε εμπόδια που αλλάζουν τον ρου του **2.** (συνεκδ.) γεωμετρικό διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο αποτελείται από ορθές γωνίες σε διαδοχική σειρά **3.** (μτφ.) δαιδαλώδης, στρυφνός, ακατανόητος: *οι ~ τής σκέψης του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. όνομα ποταμού ελικοειδούς σχήματος στην περιοχή τής αρχ. Καρίας, αγν. ετύμου, στο οποίο ανάγεται και η σημερινή τουρκ. ονομασία Menderes].

μαιευτήρας (ο) γιατρός ειδικευμένος στις εγκυμοσύνες και στους τοκετούς.
[ΕΤΥΜ. Σχηματίστηκε με αφετηρία το αρχ. θηλ. *μαιεύτρια* «μαία»].

μαιευτήριο (το) [1849] {μαιευτηρί-ου | -ων} ειδικό νοσηλευτικό ίδρυμα για ιατρική παρακολούθηση και περίθαλψη των επιτόκων γυναικών καθώς και των νεογνών κατά τα πρώτα στάδια τής ζωής τους.

μαιευτική (η) [αρχ.] **1.** ιατρικός κλάδος, μέρος τής γυναικολογίας, που έχει ως αντικείμενο τη γέννηση των παιδιών, τη φροντίδα και την περίθαλψη των γυναικών κατά τη διάρκεια τής κυήσεως, τού τοκετού και τής λοχείας • **2.** ΦΙΛΟΣ. μέθοδος αναζήτησης τής αλήθειας μέσα από τον διάλογο, την οποία εφάρμοσε ο Σωκράτης, οδηγώντας τον συνομιλητή με κατάλληλες ερωτήσεις να συνειδητοποιήσει την αλήθεια, την οποία ο τελευταίος έφερε μέσα του χωρίς να το γνωρίζει. — **μαιευτικός, -ή, -ό** [αρχ.], **μαιευτικώς** επίρρ. [μτγν.].

μαιζονέτα (η) → μεζονέτα

μαικήνας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πλούσιος προστάτης των γραμμάτων και των τεχνών, που αναλαμβάνει τις χορηγίες των έργων καλλιτεχνών, λογίων κ.λπ. — **μαικηνιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Maecenas, πάμπλουτος Ρωμαίος διπλωμάτης (70-8 π.Χ.), γενναιόδωρος υποστηρικτής των ποιητών Βιργιλίου και Ορατίου].

μαϊμού (η) {μαϊμούδες} **1.** (λαϊκ.) ο πίθηκος (συνήθ. ο μικρόσωμος) **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ο πολύ ζωηρός και χαριτωμένος άνθρωπος: *Σου είναι μια ~ αυτή! Άντε να της ξεφύγεις!* || *τι γυρεύει εδώ αυτή η ~ ο φίλος σου;* ΦΡ. ***μαϊμού τού Κωλέττη*** ως χαρακτηρισμός για πονηρό και ενοχλητικό άνθρωπο **3.** (αργκό) οτιδήποτε πλαστό εμφανίζεται με δόλιο τρόπο: *αστυνομικοί-μαϊμούδες* || *παππάς-μαϊμού* (άνθρωπος μεταμφιεσμένος σε παππά) || *παντελόνια / κοστούμια μαϊμούδες* (απομιμήσεις). — (υποκ.) **μαϊμουδίτσα** (η) κ. **μαϊμουδάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. maymun ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. *μιμώ*].

μαϊμουδήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που μοιάζει με μαϊμού ΣΥΝ. πιθηκοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

μαϊμουδίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαϊμούδισα} (κακόσ.) μιμούμαι με προσποιητό και επιδεικτικό τρόπο: *άνθρωποι που μέχρι χθες φορούσαν τσαρούχια, τώρα μαϊμουδίζουν τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής* ΣΥΝ. πιθηκίζω. — **μαϊμουδισμός** (ο) κ. **μαϊμούδισμα** (το).

μαϊμουδίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει ή χαρακτηρίζει μαϊμού: *~ καμώματα.*

μάινα επίρρ. ΝΑΥΤ. κυρ. στη ΦΡ. ***μάινα (τα πανιά)!*** κατέβασε (χαλάρωσε, χαλαρωμένα) τα πανιά.
[ΕΤΥΜ. < *μαϊνάρω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

Μαινάδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις γυναίκες που αποτελούσαν τη συνοδία τού θεού Διονύσου, στις οποίες είχε εμφυσήσει μυστική τρέλα **2.** (μετωνυμ.) γυναίκα που βρίσκεται σε κατάσταση έξαλλης μανίας. Επίσης **Μαινάς** {Μαινάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαινάς, -άδος* < *μαίνομαι*].

Μαίναλο (το) {Μαινάλου} όρος τής Πελοποννήσου στον νομό Αρκαδίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαίναλον (όρος)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *Μαίναλος*, αγν. ετύμου, πελασγ. αρχής, πβ. κ. *Στύμφ-αλος, Μύκ-αλος*].

μαϊνάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαϊνάρισα} ♦ **1.** (μετβ.) ΝΑΥΤ. αφήνω ελεύθερο, χαλαρό: *~ τα σκοινιά / τα πανιά* ΣΥΝ. ξεσφίγγω, χαλαρώνω ΑΝΤ. βιράρω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους γαλήνης και ηρεμίας: *η θάλασσα / ο καιρός μαϊνάρισε κάπως* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάζω, ηρεμώ, πέφτω (βλ. λ. *μάινα*). — **μαϊνάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mainar «χαλαρώνω, κατεβάζω τα πανιά» < διαλε-

κτ. καλαβρ. majinare/mbajnare < λατ. *invaginãre «θηκαρώνω (το ξίφος)» (< vagina «θηκάρι»)].

μαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {(εξ-) εμάνην, -ης, -η} **1.** διακατέχομαι από μανία, συμπεριφέρομαι σαν τρελός: *μαινόμενος ταύρος* **2.** εκφράζω με ασυγκράτητο τρόπο την οργή και την αντίθεσή μου σε κάτι: *μαίνεται εναντίον τής νεολαίας / τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. γίνομαι έξω φρενών, πνέω μένεα **3.** (μτφ.) εκδηλώνομαι με ασυγκράτητη ορμή, είμαι σε εξέλιξη: *η πυρκαγιά μαίνεται ανεξέλεγκτη πέντε μέρες* || *η θύελλα μαίνεται εδώ και δύο ώρες* || *μαίνεται ο πόλεμος των εταιρειών πετρελαίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάν-jομαι < *mn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα ευρείας διαδόσεως, η οποία δηλώνει γενικά τις πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mányate «σκέπτεται», αρχ. σλαβ. minjǫ «σκέπτομαι», ιρλ. (do)muiniur «σκέπτομαι, πιστεύω», λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente) κ.ά. Ομόρρ. *μαν-ία, μέν-ος, μνή-μη, μάν-τις, μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *αὐτό-μα-τος* (βλ.λ.) κ.ά. Το ρ. *μαίνομαι* είχε αρχικώς τη γενική σημ. «σκέπτομαι», αλλά εξειδικεύθηκε στη σημ. τής οργής, τής μανίας, ίσως με την επίδραση τής λ. *μένος*].

μαϊντανός (ο) **1.** ποώδες φυτό, που ευδοκιμεί στις χώρες τής Μεσογείου και καλλιεργείται για τα αρωματικά φύλλα του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε μαγειρεμένο φαγητό ή σαλάτες ΣΥΝ. μακεδονήσι **2.** (μτφ.) για κάποιον ή κάτι που εμφανίζεται ή αναφέρεται με μεγάλη συχνότητα σε ορισμένους χώρους (λ.χ. τηλεοπτικές εκπομπές), σαν να είναι το απαραίτητο συμπλήρωμά τους: *έχει γίνει ~ στα κανάλια· όποια εκπομπή και να παρακολουθήσεις, θα τον δεις κι αυτόν.*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. maydanoz < μεσν. *μακεδονήσι* (βλ.λ.)].

Μάιος (ο) {Μαΐου} ο πέμπτος μήνας τού χρόνου και ο τρίτος τής άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Απρίλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης **Μάης** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Maius < θηλ. Maia, ονομασία αρχ. ρωμαϊκής θεότητας, που εθεωρείτο μητέρα τού θεού Ερμή].

μαΐστρα (η) {μαϊστρών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η μεγαλύτερη κεραία ιστιοφόρου και το τετράγωνο πανί που κρεμιέται από αυτήν.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. maistra «μεγίστη», βλ. κ. *μαΐστρος*].

μαϊστράλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μαΐστρος μικρής έντασης.

[ΕΤΥΜ. < βεν. maistral, υποκ. τού maistro, βλ. κ. *μαΐστρος*].

μαΐστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μικρής έντασης ΒΔ. άνεμος, που φέρνει δροσιά συνήθ. κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκίρων.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. maistro «μέγιστος» < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαϊστροτραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρωνοβορράς.

μαΐστωρ (ο) {μαΐστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (στη βυζαντινή εποχή) ο δάσκαλος τής εκκλησιαστικής χορωδίας **2.** (γενικότ.) το πρόσωπο που κατευθύνει καλλιτεχνική κίνηση (π.χ. την αγιογράφηση ναού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαιτρ (ο) → μετρ

μαιτρέσα (η) → μετρέσα

μάκα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η βρομιά, το λέρωμα: *ο γιακάς έπιασε ~* || *ρούχα μέσα στη ~* (βρόμικα).

[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. macchia «λεκές» < λατ. macula].

μακάβριος, -α, -ο [1897] αυτός που προκαλεί τη φρίκη τού θανάτου, που έχει χαρακτήρα ανατριχιαστικό, επειδή θυμίζει τον θάνατο: *οι ~ λεπτομέρειες τού εγκλήματος* || *~ θέαμα / ανέκδοτο / σκηνικό.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. macabre, από τη μεσν. φρ. danse de Macabré «μακάβριος χορός». Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μιαν άποψη, ανάγεται σε ομώνυμο ζωγράφο (Macabré), ο οποίος εικόνιζε στα έργα του χορούς σκελετών. Οι περισσότεροι, εντούτοις, συγκλίνουν στην εκδοχή ότι η λ. Macabré ανάγεται στο όνομα Maccabée < λατ. Maccabaeus < μτγν. *Μακκαβαῖος / -οι* (βλ.λ.), ιουδαϊκή οικογένεια τού 2ου και 1ου αι. π.Χ., τής οποίας η εξέγερση κατεπνίγη τελικά το 63 π.Χ. (οχυρό Μασάντα, μετά την ομαδική αυτοκτονία των πολιορκημένων). Τέλος, υπάρχει και η άποψη ότι η λ. προέρχεται από το συρ. maqabrey «τάφρος, λάκκος»].

μακάκος (ο) πίθηκος που ζει κυρ. στην Ασία, έχει τρίχωμα καφετί ώς μαύρο, ρύγχος όμοιο με τού σκύλου, αλλά με στρογγυλεμένο προφίλ και ζει σε αγέλες.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. macaque < πορτ. macaco, λ. τής γλωσσικής ομάδας Μπαντού, πβ. λινγκάλα makako «πίθηκος»].

μακαντάσης (ο) {μακαντάσηδες} (λαϊκ.) φίλος, σύντροφος.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mankadaş].

Μακάο (το) {άκλ.} πορτογαλική αποικία μέχρι το 1999, οπότε πέρασε στον έλεγχο τής Κίνας· αποτελείται από ένα ακρωτήριο και δύο μικρά νησιά στη ΝΑ. Κίνα.

[ΕΤΥΜ. < πορτ. Macao < κινεζ. Ama-ngao «όρμος τής θεάς Α-ma (προστάτιδας των ναυτικών)». Η επίσημη κινεζ. ονομασία είναι Aomin < ào «όρμος» + men «πύλη»].

μακαράς (ο) {μακαράδες} (λαϊκ.) **1.** η τροχαλία, το καρούλι **2.** το βαρούλκο, ο γερανός.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. makara < αραβ. bak(a)ra].

μακαρθισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος προσώπων που θεωρήθηκαν ή καταγγέλθηκαν (συχνά ανυπόστατα) ως κομουνιστές στις Η.Π.Α. στις αρχές τής δεκαετίας τού '50, με τη σύνταξη καταλόγων ύποπτων προσώπων, την απόλυση από την εργασία τους ή και τη φυλάκισή τους **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος πολιτών συγκεκριμένων πεποιθήσεων με την καλλιέργεια κλίματος εκφοβισμού και με την κατασυκοφάντησή τους. — **μακαρθιστής** (ο), **μακαρθικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. McCarthyism, από το όνομα τού Αμερικανού ρεπουμπλικανού γερουσιαστή J.R. McCarthy (1908-1957), προέδρου τής Επιτροπής Κυβερνητικών Ενεργειών τής Γερουσίας, από τον οποίο ξεκίνησε η παραπάνω πρακτική].

μακάρι μόρ. **1.** (για την έκφραση ευχής) είθε, αν (μόνο) ήταν δυνατόν, άμποτε: *~ να 'ξερα!* (για δήλωση πλήρους άγνοιας) || *~ να βγω ψεύτης!* || *~ να πετύχεις!* || *~ να βρέξει!* **2.** (για εναντίωση) ακόμη και αν, έστω και αν, ούτε και: *δεν θα του το δώσω, ~ να μου το ζητήσει γονατιστός!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., από το ουδ. *μακάριον* τού αρχ. *μακάριος*, με επιφωνηματική χρήση (πβ. κ. *μαζί*)].

μακαριά (η) (λαϊκότ.) **1.** το ψωμί που μοιράζεται μετά την κηδεία ή το μνημόσυνο ΣΥΝ. ψυχόπιτα **2.** το γεύμα που παρατίθεται στο σπίτι τού εκλιπόντος στους συγγενείς και φίλους μετά την κηδεία του ΣΥΝ. νεκρόδειπνος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μακαρία*, θηλ. τού επιθ. *μακάριος*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η σύνδεση με το επίθ. *μακάριος* είναι προϊόν παρετυμολογίας, ενώ η λ. ανάγεται στο ρ. *μάσσω* «ζυμώνω, μαλάσσω». Η σημ. τού νεκροδείπνου, πάντως, θα δικαιολογούσε επαρκώς την πρώτη ερμηνεία, αφού ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η ευφημιστική φρ. *ἄπαγ' ἐς μακαρίαν* (αντί τού συνήθους *ἐς κόρακας*), στον δε Ησύχιο εμφανίζεται ως «γλώσσα»: *μακαρία· βρῶμα ἐκ ζωμοῦ καὶ ἀλφίτων*].

μακαρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μακάρισ-α, -μένος} θεωρώ (κάποιον) καλότυχο: *τον μακάριζαν για τα καλά παιδιά του* ΣΥΝ. καλοτυχίζω· ΦΡ. ***μηδένα προ τού τέλους μακάριζε*** (Σόλων, στον Ηρόδ. 1 32, 7) μη θεωρείς κανέναν ευτυχισμένο πριν δεις το τέλος τής ζωής του.

Μακάριος (ο) {Μακαρίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *μακάριος* (βλ.λ.)].

μακάριος, -α (λόγ. -ία), **-ο** **1.** αυτός που έχει βρει την απόλυτη ευτυχία και γαλήνη, σαν να έχει δεχθεί ύψιστη ευλογία: *«~ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»* (Κ.Δ.) || (ειρων.) *«~ οι κουτσομπόληδες, ότι αυτοί θα κληρονομήσουν τη βασιλεία των ουρανών, έχοντας θάψει όλους τους υπολοίπους»* (εφημ.) ΣΥΝ. ευτυχισμένος, ευλογημένος, καλότυχος· ΦΡ. ***μακάριοι οι κατέχοντες*** (λατ. beati possidentes) ευτυχισμένοι όσοι κατέχουν κάτι **2.** αυτός που βρίσκεται σε ψυχική γαλήνη και ευφορία: *~ χαμόγελο.* — **μακάρια / μακαρίως** (βλ.λ.) [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάκαρ* «ευτυχής, ευδαίμων» (πιθ. αρχαιότατο ουδ. ουσ., που χρησιμοποιήθηκε ως επίθ.), αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με το επίθ. *μακρός* δεν προσφέρεται σημασιολογικώς· επίσης η υπόθεση περί δανείου από την Αιγυπτιακή δεν είναι πειστική].

Μακαριότατος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση πατριαρχών και αρχιεπισκόπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

μακαριότητα (η) [αρχ.] **1.** απόλυτη ευτυχία και γαλήνη ΣΥΝ. καλοτυχία **2.** η έλλειψη κάθε ανησυχίας, η κατάσταση απόλυτης ηρεμίας και απαλλαγής από τα πάθη • ΦΡ. ***η Αυτού Μακαριότης*** προσφώνηση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών: *την έναρξη των εργασιών τού Συνεδρίου θα κάνει ~ ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος.*

μακαρισμός (ο) [αρχ.] **1.** το καλοτύχισμα, η ευλογία για κάποιον που όλα στη ζωή τού πάνε καλά **2.** ***μακαρισμοί*** (οι) οι εννέα σύντομοι αφορισμοί, με τους οποίους αρχίζει η Επί τού Όρους Ομιλία τού Ιησού.

> **μακαρισμοί** (Κ.Δ. Ματθ. 5, 3-11)
> *«Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι,*
> *ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*
> *Μακάριοι οἱ πενθοῦντες,*
> *ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ πραεῖς,*
> *ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν.*
> *Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,*
> *ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες,*
> *ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,*
> *ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.*
> *Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,*
> *ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,*
> *ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*
> *Μακάριοί ἐστε*
> *ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσιν καὶ εἴπωσιν*
> *πᾶν πονηρὸν καθ' ὑμῶν [ψευδόμενοι] ἕνεκεν ἐμοῦ».*

μακαριστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που θεωρείται καλότυχος και ευλογημένος **2.** (για αποθανόντες ιερωμένους) μακαρίτης: *ο ~ αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

μακαρίτης (ο) {μακαριτών}, **μακαρίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ευφημ.) ο νεκρός (επειδή με τον θάνατό του γλύτωσε από τα βάσανα τής ζωής): *η θέληση τού ~ ήταν να πουληθεί το σπίτι* || *πρόλαβα και φρενάρισα, αλλιώς τώρα θα ήμουν~ !* ΣΥΝ. συχωρεμένος, πεθαμένος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάκαρ* (βλ. λ. *μακάριος*). Η ευφημιστική χρήση τής λ. είναι ήδη αρχ.].

> ***μακαρίτης: συνώνυμα.*** Η έννοια τού θανάτου και κάθε αναφορά σε θανόντες είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητα θέματα στη γλωσσική επικοινωνία όλων των γλωσσών. Στην Ελληνική, στις περιπτώσεις

αναφοράς σε θανόντες συνήθως χρησιμοποιούνται ευφημιστικοί χαρακτηρισμοί, που συνδέονται: (α) με την έννοια τής «ευτυχίας»: **μακαρίτης** (κυριολ. σημ. «ευτυχισμένος». από το αρχ. **μάκαρ**, από όπου και το *μακάριος*) και, προκειμένου για ιερωμένους, **μακαριστός** (στην εκκλησιαστική γλώσσα χρησιμοποιείται και η λ. **αξιομακάριστος**, αφού κατά τη χριστιανική πίστη ο αποθνήσκων μεταβαίνει από την προσωρινή, εγκόσμια ζωή στην αιώνια ζωή, εξασφαλίζοντας την πραγματική ευτυχία) (β) με την έννοια τής «μνήμης / λήθης»: **αείμνηστος, αλησμόνητος, αξέχαστος** και (από το αρχ. *ἀοιδή* «τραγούδι») **αοίδιμος** «τραγουδισμένος» > «αξιομνημόνευτος» (γ) με την έννοια τής χριστιανικής «συγχώρησης»: **συχωρεμένος** (δ) με την έννοια τής εγκατάλειψης των εγκοσμίων και τής μετάβασης στην άλλη ζωή: **εκλιπών** (μετοχή τού *ἐκλείπω*) και **μεταστάς** (μετοχή τού ρ. *μεθίσταμαι* «μεταβαίνω, περνώ από μία κατάσταση σε μιαν άλλη»). Σε ειρωνική χρήση έχει περάσει η φράση **αλήατου μνήμης** «αλησμόνητος», που, ενώ ξεκίνησε ως ευφημισμός ανάλογος με τα επίθ. *αείμνηστος, αλησμόνητος* κ.τ.ό., προσέλαβε (και από τη λογιότερη διατύπωσή της) την κακόσημη σημ. «αξέχαστος για κάτι κακό ή αρνητικό»: *όπως έλεγε και ο αλήστου μνήμης δικτάτορας Μουσσολίνι.*

μακαρίτικος, -η, -ο (σκωπτ. για πράγματα) αυτός που δεν υπάρχει πια, που έχει παλιώσει: *εκείνα τα ~ τα παπούτσια και τι δεν τράβηξαν με βροχές, λάσπες και χιόνια!*

μακαρίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) με μακαριότητα, με αδικαιολόγητο εφησυχασμό: *κοιμάται ~, σαν να μην τρέχει τίποτα!*

μακαρονάδα (η) φαγητό από μακαρόνια βραστά ή στον φούρνο, που συνοδεύονται συνήθ. από διάφορα είδη σάλτσας και τριμμένο τυρί. [ΕΤΥΜ. < *μακαρόνι* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

μακαρονάς (ο) {μακαρονάδες}, **μακαρονού** (η) {μακαρονούδες} **1.** πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα μακαρόνια **2.** (σκωπτ.) ο Ιταλός.

μακαρόνι (το) {μακαρον-ιού | -ιών} **1.** λεπτό σωληνοειδές ζυμαρικό παρασκευαζόμενο από σιταρένιο αλεύρι, νερό και αλάτι: *βράζω τα ~ || τα ~ παράβρασαν / λάσπωσαν || μακαρόνια με κιμά* **2.** (ειδικότ.) **μακαρόνια** (τα) η μακαρονάδα. — (υποκ.) **μακαρονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. πιθ. < βεν. macaroni < λατ. *maccare «κόβω» (πβ. κ. ρ. macto «σφάζω, θυσιάζω») ή < ιταλ. maccarone < μεσν. *μακαρωνία* < αρχ. *μακαρία* «νεκρώσιμο δείπνο» (οπότε πρόκειται για αντιδάν. με ορθότ. γρ. *μακαρώνι*)].

μακαρονισμός (ο) [1805] η χρήση μακροσκελών προτάσεων, εξεζητημένων και αδόκιμων αρχαϊσμών σε προσπάθεια διαμορφώσεως λόγιου ύφους ΣΥΝ. σχολαστικισμός. — **μακαρονικός, -ή, -ό** [1805], **μακαρονιστής** (ο) [1814].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. maccheronico (poema/latino), με το οποίο χαρακτηριζόταν ένα ποίημα τού 15ου αιώνα γραμμένο σε λέξεις τής λαϊκής (ιταλικής) γλώσσας, στις οποίες είχε δοθεί αρχαιοπρεπής λατινική μορφή με κωμικό αποτέλεσμα].

μακεδονήσι (το) {χωρ. γεν.} ο μαϊντανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. macedonense, ουδ. τού επιθ. macedonensis «Μακεδονικός» < Macedo < αρχ. *Μακεδών*].

Μακεδονία (η) **1.** γεωγραφικό διαμέρισμα τής Β. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Γρεβενών, Δράμας, Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καστοριάς, Κιλκίς, Κοζάνης, Πέλλας, Πιερίας, Σερρών, Φλώρινας και Χαλκιδικής **2.** ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στο κέντρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που το μεγαλύτερο μέρος της καταλαμβάνει το Β. τμήμα τής Ελλάδας (μέχρι τη Θράκη), καθώς και ένα τμήμα τής ΝΔ. Βουλγαρίας («Μακεδονία τού Πιρίν»), τμήμα τής πρώην Γιουγκοσλαβίας και τής τωρινής F.Y.R.O.M., καθώς και ένα μικρό τμήμα στο Α. άκρο τής Αλβανίας **3.** ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο, που στα χρόνια τής ακμής του εκτεινόταν περίπου στα όρια τής παραπάνω περιοχής (σημ. 2) και επί βασιλείας τού Μ. Αλεξάνδρου, ως επί κεφαλής τού ενωμένου ελληνικού στρατού, επεκτάθηκε σε αυτοκρατορία μέχρι τη ΝΑ. Ασία **4.** (καταχρ.) η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.-F.Y.R.O.M.· στην ονομασία αυτή ένας γεωγραφικός όρος έχει αναχθεί σκόπιμα σε εθνικό). — **Μακεδόνας** κ. **Μακεδονίτης** (ο), **Μακεδόνισσα** κ. **Μακεδονίτισσα** (η) (σημ. 1, 3), **μακεδονικός, -ή, -ό** κ. **μακεδονίτικος, -η, -ο** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Μακεδόνες* < αρχ. επίθ. *μακεδνός* «μακρύς, ψηλός» (< I.E. *mak- «μακρύς, λεπτός», βλ. κ. *μάκρος, μῆκος*). Η λ. αναλύεται ως **Μακι-κεδόνες* < *μακι-* (< *μακ-ρός*) + *-κεδών / -δνες*, το οποίο ίσως αποτελεί μακεδονικό τύπο τής λ. *χθών* «γη». Αρχική σημ. τού τοπωνυμίου *Μακεδονία* ήταν «μακρά, υψηλά κείμενη (βόρεια) χώρα»].

μακεδονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μακεδονία: *~ οίνος / χαλβάς* **2.** ΙΣΤ. ***Μακεδονικός Αγώνας*** ο ένοπλος αγώνας (1903-1908) των Ελλήνων εναντίον των βουλγαρικών συμμοριών (κομιτάτων), τα οποία λυμαίνονταν την περιοχή πριν από την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους. Επίσης **μακεδονίτικος, -η, -ο.**

μακεδονική γλώσσα: η αρχαία Μακεδονική και η ψευδώνυμη γλώσσα των Σκοπίων. Λέγοντας μακεδονική γλώσσα εννοούμε μια αρχαία ελληνική διάλεκτο δωρικής υφής, γνήσια και αρχαιοπινή ελληνική γλώσσα, που τη γνωρίζουμε από το περιορισμένο, πράγματι, υλικό που έχει διασωθεί (πρόκειται για 350 περίπου λέξεις, 150 προσηγορικά και 200 κύρια ονόματα, που μαρτυρούνται κυρίως από δύο λεξικογράφους, τον Ησύχιο και τον Αμερία). Η διάλεκτος αυτή, επειδή πρώιμα καθιερώθηκε η Αττική ως επίσημη γλώσσα (διάλεκτος) του μακεδονικού κράτους για πολιτικούς λόγους, χρησιμοποιήθηκε κυρίως στον προφορικό λόγο, γι' αυτό και δεν έχουν σωθεί πρώιμες επιγραφικές μαρτυρίες στη διάλεκτο, ενώ σώζονται 6.000 περίπου μακεδονικές επιγραφές σε αττική διάλεκτο. Μαρτυρίες αρχαίων γραμματικών, σχολιαστών, λεξικογράφων πείθουν ότι τη μακεδονική διάλεκτο τη θεωρούσαν από τις αρχαιότερες ελληνικές διαλέκτους, χρησιμοποιώντας το υλικό της για να υποστηρίξουν διάφορες ετυμολογικές και άλλες γλωσσικές παρατηρήσεις (βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Η γλώσσα τής Μακεδονίας*, Αθήνα 1992, σ. 161 κ.εξ.).
Μακεδνοί, Μακεδόνες, Μακέται είναι οι ονομασίες που χρησιμοποιήθηκαν για τους Έλληνες τής Μακεδονίας, ονομασίες που συνδέονται με τις λ. *μάκος (μῆκος)* και *μακρός*, οπότε το **Μακεδονία** θα δήλωνε αρχικά «τη μακρινή ή ψηλά (στον Βορρά) ευρισκόμενη» περιοχή. Είναι γνωστή η μαρτυρία τού Ηροδότου (δηλωτική και αυτή τής δωρικής καταγωγής των Μακεδόνων): «*τὸ δὲ Δωρικόν, πολυπλάνητον κάρτα... οἴκεε ἐν Πίνδῳ* ***Μακεδνὸν*** *καλεόμενον*» (Ηροδ. 1. 56), ενώ στον Όμηρο ήδη απαντά η λ. *μακεδνός* με τη σημ. «ψηλόκορμος»: «*οἷά τε φύλλα* ***μακεδνῆς*** *αἰγείροιο*» (η 106) «σαν τα φύλλα τής ψηλόκορμης λεύκας», οπότε και **Μακεδνοί** πιθ. να ήταν οι «υψηλόσωμοι».
Ως προς τη «μακεδονική» γλώσσα των Σκοπίων, πρόκειται στην πραγματικότητα για μια βουλγαρική στη δομή της διάλεκτο (κατατάσσεται από τους γλωσσολόγους μαζί με τη βουλγαρική γλώσσα), που άρχισε να εκσερβίζεται με βάση τα ιδιώματα των περιοχών Prilep, Bitolja, Kicev και Veles από το 1944, όταν τα Σκόπια απετέλεσαν τη «Λαϊκή Δημοκρατία τής Μακεδονίας» στην ενιαία Γιουγκοσλαβία τού Τίτο. Ο τεχνητός εκσερβισμός τής βουλγαρικής διαλέκτου των Σκοπίων και η κατασκευή (από ομάδα γλωσσολόγων) εθνικής δήθεν γλώσσας από τα επιμέρους ιδιώματα έγινε για πολιτικούς λόγους, για να αποφευχθούν οι διεκδικήσεις των Βουλγάρων, που θεωρούσαν τα Σκόπια και τους κατοίκους τους βουλγαρική περιοχή. Ο σλαβολόγος André Vaillant γράφει «το όνομα Bugari [δηλ. Βούλγαροι] είναι στην πραγματικότητα η εθνική ονομασία των Σλάβων τής Μακεδονίας [αναφέρεται στα Σκόπια], πράγμα που δείχνει πως (οι Σλάβοι τής περιοχής αυτής) υιοθέτησαν το όνομα Βούλγαροι, που τους έδωσαν οι Σέρβοι» (Μπαμπινιώτης έ.α., 6 XIX). Ο δε Ιταλός γλωσσολόγος Vittore Pisani σημειώνει: «Πράγματι ο όρος μακεδονική γλώσσα είναι προϊόν πολιτικής ουσιαστικά προέλευσης» (Μπαμπινιώτης αυτ.). Η τεχνητά αποψιλωμένη από το, υπερισχύον αρχικά, βουλγαρικό γλωσσικό υλικό γλώσσα των Σκοπίων, από τους Βουλγάρους μεν αποκλήθηκε «κολισεφσκική Σερβική», ως φτειαχτή γλώσσα τού τότε πρωθυπουργού των Σκοπίων Λ. Κολισέφσκι, στην πράξη όμως είναι μια νεοσλαβική βουλγαροσερβική γλώσσα μιας περιοχής που το 1918 αποτελούσε τη «Νότια Σερβία» ή «τη διοικητική περιφέρεια τού Βαρδάρη». Μετά τα λεχθέντα, είναι φανερό πως ό,τι αποκαλείται από τους Σκοπιανούς «μακεδονική γλώσσα» δεν έχει καμία σχέση με την πραγματική αρχαία ελληνική γλώσσα τής Μακεδονίας, αλλά αποτελεί μια «ψευδώνυμη» κατασκευή για πιθανές διεκδικήσεις στην ελληνική Μακεδονία.

μακεδονομάχος (ο) κάθε πολεμιστής που έλαβε μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση τής Μακεδονίας.

μακελλάρης (ο) {μακελλάρηδες}, **μακελλάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που σφάζει ζώα ΣΥΝ. σφαγέας, χασάπης **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που έχει κάνει μεγάλες σφαγές, που σκότωσε πολλούς ανθρώπους, ο αιμοχαρής άνθρωπος: *~ των λαών* ΣΥΝ. σφαγέας. — **μακελλάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < μτγν. *μακελλάριος* < λατ. macellarius < macellum «κρεοπωλείο» < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο, κρεοπωλείο», βλ. κ. *μακελλεύω*].

μακελλειό (το) (εκφραστ.) **1.** ο άγριος, βίαιος θάνατος μεγάλου αριθμού ανθρώπων (π.χ. σε πολύνεκρες μάχες, δυστυχήματα, μαζικές σφαγές κ.λπ.) ΣΥΝ. σκοτωμός, σφαγή, αιματοχυσία **2.** η μεγάλη αναστάτωση, σύγχυση.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μακελλεῖον* < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο, κρεοπωλείο», βλ. κ. *μακελλεύω*].

μακελλεύω ρ. μετβ. {μακέλλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** κατασφάζω, σκοτώνω με αγριότητα **2.** (μεσοπαθ. ***μακελλεύομαι***) (εκφραστ.) πετσοκόβομαι, τραυματίζομαι βαθιά σε πολλά μέρη τού σώματός μου. — **μακέλλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο, κρεοπωλείο - φράχτης», πιθ. < εβρ. miklā «φράχτης, μάντρα» ή, κατ' άλλη άποψη, από σημιτ. ρίζα mkr «εμπορεύομαι»].

μακέτα (η) {μακετών} **1.** μικρογραφία κατασκευής ή περιοχής, συνήθ. από ξύλο ή πλαστικό: *~ τού εργοστασίου / των αθλητικών εγκαταστάσεων* ΣΥΝ. ομοίωμα, μοντέλο **2.** γραπτό προσχέδιο έργου, που χρησιμοποιείται για να καθοδηγεί τον δημιουργό του ως πρότυπο **3.** ΤΥΠΟΓΡ. εικαστικό πρότυπο που είναι σχεδιασμένο με ακρίβεια και αποτελεί οδηγό για την πιστή εκτύπωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. macchietta (> γαλλ. maquette), υποκ. τού macchia «σχέδιο, σκίτσο» < λατ. macula «στίγμα, κηλίδα»].

μακετίστας (ο) {μακετιστών}, **μακετίστρια** (η) {μακετιστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει μακέτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. macchietista].

Μ.Α.ΚΙ. (η) Μαθητική Ανεξάρτητη Κίνηση.

μάκια (τα) {άκλ.} (στη γλώσσα των μικρών παιδιών) το φιλί: *κάνε ~ τη μαμμά || να το κάνω ~* (ενν. *το μωρό*), *να γίνει καλά!* ΣΥΝ. μα.
[ΕΤΥΜ. < *μα* (ηχομιμητ. για φιλί) + υποκ. επίθημα *-άκια* (πληθ.)].

μακιαβελισμός (ο) [1821] {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτικό δόγμα που διατύπωσε και υποστήριξε ο Ιταλός πολιτικός Νικολό Μακιαβέλλι, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση τής εξουσίας από τον ηγεμόνα γίνεται με κάθε δυνατό μέσο και χωρίς κανέναν ηθικό φραγμό, προκειμένου να

κρατηθεί στην εξουσία και να την επεκτείνει, στο μέτρο τού δυνατού **2.** (κατ' επέκτ.) η χρήση μηχανορραφιών στην άσκηση πολιτικής. ο πολιτικός ρεαλισμός που φτάνει στα όρια τού κυνισμού. — **μακιαβελικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού πολιτικού N. Machiavelli (1469-1527), γνωστού για τις διπλωματικές του ικανότητες και για την πολιτική θεωρία που διατύπωσε στο έργο του *Il principe* (*Ο ηγεμών*, 1513), το οποίο αποτελεί δοκίμιο πολιτικής τέχνης χαρακτηριζόμενο από πολιτικό κυνισμό].

μακιγέρ (ο) {άκλ.}, **μακιγέζ** (η) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικός στο μακιγιάζ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maquilleur / maquilleuse < maquiller, βλ. κ. *μακιγιάρω*].

μακιγιάζ (το) {άκλ.} τεχνική για την κάλυψη των ατελειών και τον καλλωπισμό τού προσώπου με διάφορα καλλυντικά: *βαρύ / εξεζητημένο* ~ || *κάνω* ~ || ~ *ματιών* ΣΥΝ. (λόγ.) ψιμυθίωση. (λαϊκ.) φτειασίδωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maquillage < maquiller (βλ. κ. *μακιγιάρω*)].

μακιγιάρω ρ. μετβ. {μακιγιάρισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (το πρόσωπο, μέρος τού προσώπου) με καλλυντικά ΣΥΝ. (λαϊκ.) φτειασιδώνομαι, (αρχαιοπρ.) ψιμυθιώνομαι. — **μακιγιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maquiller, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ολλ. maken «κάνω» (πβ. αγγλ. make up)].

Μακκαβαίοι (οι) (Π.Δ.) ιουδαϊκή οικογένεια τής Ιερουσαλήμ (2ος και 1ος αι. π.Χ.), που εξέφραζε τον ιουδαϊκό εθνικισμό και ανέπτυξε επαναστατική δράση κατά τής δυναστείας των Σελευκιδών (βλ. κ. λ. *μακάβριος*, ΕΤΥΜ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μακκαβαῖοι* < εβρ. makkabà «σφυρί». Το προσωνύμιο αυτό δόθηκε στον Ιούδα Μακκαβαίο λόγω τής έντονης επαναστατικής δράσης του και τού ισχυρού στρατού που οργάνωσε].

μακό (το) {άκλ.} **1.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα **2.** (συνεκδ.) ρούχο, συνήθ. μπλούζα, από αυτό το ύφασμα: *λευκό / κοντομάνικο* ~ **3.** (ως επίθ. για ρούχα) ο κατασκευασμένος από το παραπάνω ύφασμα: ~ *μπλούζα / φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. Από εμπορική επωνυμία].

μακραίνω κ. (λόγ.-σπάν.) **μακρύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάκρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο μακρύ: ~ *μια φούστα / ένα παντελόνι* ΣΥΝ. επιμηκύνω ΑΝΤ. κονταίνω **2.** επιμηκύνω (σε έκταση ή διάρκεια), παρατείνω: *πολύ τον μάκρυνες τον λόγο σου· κόψε κάτι* ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ μεγαλύτερο μήκος, γίνομαι μακρύτερος: *τα μαλλιά σου μάκρυναν πολύ* ΣΥΝ. αναπτύσσομαι **4.** επιμηκύνομαι (ως προς την έκταση ή τη χρονική διάρκεια): *το έργο / η συνεδρίαση / η συζήτηση μάκρυνε πολύ* ΣΥΝ. παρατείνομαι, χρονίζω **5.** απομακρύνομαι, αποτραβιέμαι: *το πλοίο μάκραινε σιγά-σιγά από την ακτή* ΣΥΝ. ξεμακραίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μακρύνω* < αρχ. *μακρύς* (βλ.λ.)].

μακραίων, -ων, -ον [αρχ.] {μακραίων-ος, -α | -ώνων} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, για πολλούς αιώνες: *η* ~ *παρουσία Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα* || ~ *ιστορία / παράδοση* ΣΥΝ. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος ΑΝΤ. βραχυχρόνιος, ολιγόχρονος. Επίσης **μακραίωνος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατέρμων*.

μακράν επίρρ. (+γεν.) (αρχαιοπρ.-μτφ.) σε μεγάλη απόσταση (τοπική, χρονική κ.λπ.), μακριά από: ~ *τής συνήθους συμπεριφοράς του, ανταπέδωσε τις προκλήσεις* || *είναι* ~ *ο μεγαλύτερος μαέστρος τού κόσμου* ΑΝΤ. εγγύς, πλησίον.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού του θηλ. *μακρά* (βλ. λ. *μακρός*)].

μάκρεμα (το) [μεσν.] {μακρέματος | χωρ. πληθ.} **1.** η αύξηση τού μήκους: *το* ~ *τού μανικιού / των μαλλιών* ΣΥΝ. επιμήκυνση ΑΝΤ. κόντεμα **2.** η απομάκρυνση, η αύξηση τής απόστασης: *το* ~ *τού πλοίου στον ορίζοντα* ΑΝΤ. πλησίασμα **3.** η αύξηση τής διάρκειας περισσότερο από το κανονικό ή το αναμενόμενο: *το* ~ *μιας κουβέντας* ΑΝΤ. συντόμευση.

μακρηγορώ ρ. αμετβ. {μακρηγορείς... | μακρηγόρησα} (λόγ.) μιλώ για πολλή ώρα, κάνω εκτενή αναφορά σε κάτι (συχνά με περιττά στοιχεία, άσχετα με το θέμα μου): *δεν θα μακρηγορήσω, θα είμαι σύντομος και περιεκτικός* ΣΥΝ. μακρολογώ, πολυλογώ ΑΝΤ. βραχυλογώ, λακωνίζω. — **μακρηγορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μακρηγορῶ (-έω)* < *μακρ(ο)-* + *-ηγορῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

μακριά επίρρ. **1.** σε μεγάλη απόσταση: *πήγαινε όλο και πιο* ~, *μέχρι που δεν φαινόταν πια καθόλου* || *είδαμε τον πύργο τού Άιφελ από* ~ || (μτφ.) *ζω* ~ *από τον κόσμο* || *μη με κρατάς* ~, *μίλησέ μου* ΣΥΝ. απόμακρα, (λαϊκ.) αλάργα ΑΝΤ. κοντά, σιμά, πλησίον· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πάμε πολύ μακριά*** απομακρυνόμαστε, φεύγουμε πολύ από το θέμα μας, χάνουμε πολύ χρόνο (β) ***μας πάει πολύ μακριά*** μας απομακρύνει πολύ από το θέμα μας, από αυτό που μας ενδιαφέρει, μας κάνει να χρονοτριβούμε: *ας μην πιάσουμε αυτή τη συζήτηση, γιατί θα* ~ (γ) ***είμαι μακριά*** (μεσν. φρ.) απέχω πολύ: ~ *από τέτοια λογική / θέσεις* (δ) ***μακριά κι αλάργα*** πάρα πολύ μακριά **2.** (γενικότ.) για τη δήλωση τής απόστασης: *Πόσο* ~ *είναι από εδώ: –Γύρω στο ένα χιλιόμετρο* ΦΡ. (παροιμ.) ***καλύτερα μακριά κι αγαπημένοι (παρά κοντά και μαλωμένοι) / από μακριά κι αγαπημένοι*** για περιπτώσεις που οι στενές επαφές μπορεί να προκαλέσουν ένταση στη σχέση κάποιων **3.** σε μεγάλη χρονική απόσταση: *τα Χριστούγεννα δεν είναι* ~ **4.** (γενικότ.) ως προειδοποίηση σε κάποιον να φυλάγεται (από κάποιον/κάτι): ~ *από τέτοιους ανθρώπους· είναι επικίνδυνοι* ΦΡ. ***μακριά από μας / από 'δώ / από λόγου μας*** για την αποτροπή κακού που μόλις αναφέρθηκε: *σε περίπτωση αρρώστιας,* ~, *ποιος θα σε προσέξει;* **5.** ως προσταγή: ~! (μην πλησιάζεις!) || ~ *τα χέρια σου από μένα!* (μην απλώνεις χέρι επάνω μου!).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μακρέα* (με συνίζηση), από τον πληθ. τού ουδ. τού επιθ. *μακρύς*, κατ' αναλογίαν προς τον τ. *βραχέα*].

> **μακριά ή μακρυά;** Η παλαιότερη γραφή τής λ. με -υ- **(μακρυά)** δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. **μακρύς** (μεταπλασμένο τ. τού *μακρός*) και, όπως τα λοιπά επίθ. σε -ύς, σχημάτισαν επίρρ. σε **-ιά** *(βαθύς – βαθιά, πλατύς – πλατιά)* από το ουδ. πληθ. *(βαθέα > βαθιά*, με συνίζηση· *πλατέα > πλατιά)*, έτσι σχηματίστηκε και *μακρέα > μακριά*.

μακρινάρι (το) {μακριναρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** οτιδήποτε έχει μήκος δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με το πλάτος του **2.** μακροσκελής (και συνήθ. φλύαρος) λόγος ή κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Από το ουδ. τού επιθ. **μακρινάριος* < μεσν. *μακρινός*].

μακρινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για τόπο) αυτός που απέχει πολύ: ~ *χωριό* ΣΥΝ. απομακρυσμένος, απόμακρος ΑΝΤ. κοντινός **2.** (με χρον. σημασία) αυτός που απέχει από το παρόν: *το* ~ *παρελθόν·* ΦΡ. ***μακρινό όνειρο*** επιθυμία ή επιδίωξη, η πραγματοποίηση τής οποίας θα αργήσει πολύ ή είναι εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολη ή αδύνατη: *μετά τις πρόσθετες υποχρεώσεις που ανέλαβε, οι τριήμερες διακοπές τού έγιναν* ~ **3.** (για συγγενικό πρόσωπο ή σχέση) αυτός που δεν συνδέεται με άλλον με στενή σχέση συγγένειας ή στενό συναισθηματικό δεσμό: ~ *συγγενής* (π.χ. τρίτος εξάδελφος).

μακριός, -ά, -ό ▸ μακρύς

μακρο- κ. **μακρό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει μεγάλο μήκος: *μακρο-κέφαλος, μακρο-κάννης, μακρο-λαίμης* **2.** έχει μεγάλη διάρκεια: *μακρο-ζωία, μακρο-λογώ, μακρό-βιος* **3.** σχετίζεται με μεγάλα μεγέθη, σύνολα κ.λπ.: *μακρο-οικονομία, μακρο-δομή, μακρο-εντολή* **4.** (μτφ.) καλύπτει μεγάλη απόσταση: *μακρο-βούτι·* πβ. λ. *μακρυ-* κ. *μικρο-, βραχυ-*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *μακρό-βιος, μακρό-θυμος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μακρός* και έχει, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιηθεί σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. αγγλ. macroeconomics, macro-scopic κ.ά.].

μακρόβιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει πολλά χρόνια: ~ *φυτό* ΑΝΤ. βραχύβιος. — **μακροβιότητα** (η) [αρχ.].

μακροβούτι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (καθημ.) βουτιά στο νερό σε μεγάλο βάθος και μήκος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η μεγάλη και απότομη πτώση: ~ *τού δολαρίου / μιας μετοχής στο χρηματιστήριο*.

μακροδομή (η) ΓΛΩΣΣ. δομή λόγου μεγαλύτερη από την πρόταση· συχνά ο όρος χρησιμοποιείται στην κειμενογλωσσολογία για να δηλώσει το κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrostructure (νόθο σύνθ.)].

μακροεντολή (η) ΠΛΗΡΟΦ. (macro) συνδυασμός πολλών εντολών ανατεθειμένων σε μία πληκτρολόγηση ή σε μία εντολή· μικρό πρόγραμμα ή ομάδα εντολών που αποτελεί μέρος μεγαλύτερου προγράμματος και χρησιμεύει στο να κερδίζει χρόνο ο χρήστης με την πληκτρολόγησή του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macroinstruction (νόθο σύνθ.)].

μακροζωία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να ζει κανείς πολλά χρόνια ΣΥΝ. μακροημέρευση, μακροβιότητα ΑΝΤ. ολιγοζωία.

μακροημερεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροημέρευσα} ζω πολλά χρόνια ΣΥΝ. πολυχρονίζω. — **μακροημέρευση** (η) [μτγν.].

μακρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μακριά· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ τού μακρόθεν*** από μεγάλη απόσταση, αποστασιοποιημένα: *αποσύρθηκε από την πολιτική και τώρα παρακολουθεί τις εξελίξεις* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέκαθεν*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μακρο-* + *-θεν* (βλ.λ.), επίθημα δηλωτικό προελ.].

μακρόθυμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ανέχεται και υπομένει τα λάθη ή τις αδυναμίες των άλλων ΣΥΝ. ανεκτικός, υπομονετικός, καρτερικός **2.** αυτός που εύκολα συγχωρεί, που δεν κρατά κακία ΣΥΝ. ανεξίκακος, αμνησίκακος ΑΝΤ. μνησίκακος, εκδικητικός. — **μακρόθυμα** επίρρ., **μακροθυμία** (η) [αρχ.].

μακροθυμώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροθυμείς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} είμαι μακρόθυμος.

μακροκάννης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μακριά πόδια, ο μακροπόδης ΑΝΤ. κοντοπόδαρος.
[ΕΤΥΜ. < *μακρο-* + *κάννης* < *καννί* (βλ.λ.)].

μακροκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. λέξη τής Αρχ. και λόγιας Ελληνικής, που έχει μακρά λήγουσα ΑΝΤ. βραχυκατάληκτος.

μακροκεφαλία (η) [1861] {μακροκεφαλιών} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική αύξηση τής κρανιακής περιμέτρου. — **μακροκέφαλος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macrocéphalie].

μακρόκλιμα (το) {μακροκλίμ-ατος | -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το γενικό κλίμα που επικρατεί σε εκτεταμένες περιοχές, όπως σε μια ήπειρο ή χώρα (κατ' αντιδιαστολή προς το κλίμα σε τοπικό επίπεδο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroclimate].

μακροκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. κλάδος τής κλιματολογίας που μελετά τις γενικές κλιματ. συνθήκες οι οποίες επικρατούν σε εκτεταμένες περιοχές ή στη Γη γενικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroclimatology].

μακροκοινωνικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε ολόκληρη την κοινωνία ή σε μεγάλα κοινωνικά σύνολα. — **μακροκοινωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrosocial (νόθο σύνθ.)].

μακροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (κατ' αντιδιαστολή προς τη μικροκοινωνιολογία) ο κλάδος που εξετάζει τους μεγάλης κλίμακας κοινωνικούς μετασχηματισμούς, π.χ. το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία. — **μακροκοινωνιολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrosociology (νόθο σύνθ.)].

μακροκοσμικά επίρρ. σε όλη την έκταση, στο σύνολο, κατ' αντιδια-

στολή προς τα επιμέρους, τον μικρόκοσμο ΑΝΤ. μικροκοσμικά.

μακρόκοσμος (ο) [1887] **1.** ο κόσμος ως σύνολο, σε όλη του την έκταση ΣΥΝ. υφήλιος **2.** (ειδικότ.) κάθε μεγάλο σύστημα ή δομή, που περιλαμβάνει επιμέρους, μικρότερα συστήματα ή δομές ΑΝΤ. μικρόκοσμος **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το σύμπαν θεωρούμενο στο σύνολό του ως ενιαία οργανική δομή ΑΝΤ. μικρόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macrocosme].

μακρολαίμης, -α, -ικο κ. **μακρυλαίμης** {μακρολαίμηδες} (καθημ.) αυτός που έχει μακρύ λαιμό ΑΝΤ. κοντολαίμης, κοντόλαιμος. Επίσης **μακρόλαιμος**, -η, -ο.

μακρολογία (η) {μακρολογιών} πολυλογία για ασήμαντες συνήθ. λεπτομέρειες ενός γεγονότος κ.λπ. ΣΥΝ. σχοινοτένεια.

μακρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μακρολογείς... | μακρολόγησα} μιλώ για πολλή ώρα (κυρ. με περιττές λεπτομέρειες ή διεξοδικές αναλύσεις): *για να μη μακρολογώ, θα σταματήσω εδώ και θα επανέλθω αν χρειαστεί* ΣΥΝ. μακρηγορώ, φλυαρώ, περιττολογώ, πολυλογώ ΑΝΤ. βραχυλογώ, λακωνίζω. — **μακρολογία** (η) [αρχ.].

μακρομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. ο μεγαλομοριακός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecular (νόθο σύνθ.)].

μακρομόριο (το) {μακρομορί-ου | -ων} ΧΗΜ. πάρα πολύ μεγάλο μόριο που περιλαμβάνει χιλιάδες άτομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecule (νόθο σύνθ.)].

μακρομύτης (ο) [μεσν.], **μακρομύτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) πρόσωπο που έχει μακριά μύτη.

Μακρόνησος (η) {Μακρονήσου} νησί μεταξύ των ΝΑ. παραλίων τής Αττικής και τής Κέας· από το 1947 χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας και βασανισμού πολιτικών κρατουμένων από τον χώρο τής Αριστεράς. Επίσης **Μακρονήσι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μάκρις* (< *μακρός*), ενώ στην αρχαιότητα ήταν επίσης γνωστή με τα ονόματα *Ἑλένη, Κρανάη*].

μακροοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο κλάδος που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα μεγάλης κλίμακας και τις οικονομικές σχέσεις από την πλευρά τής εθνικής και δημόσιας οικονομίας (όπως είναι οι κλάδοι παραγωγής, η νομισματική σταθερότητα και ο βαθμός απασχόλησης τού εργατικού δυναμικού), κατ' αντιδιαστολή προς τη μικροοικονομία (βλ.λ.) που εξετάζει τη συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων ΑΝΤ. μικροοικονομία. Επίσης **μακροοικονομική**. — **μακροοικονομικός**, -ή, -ό, **μακροοικονομικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroeconomics].

μακροπερίοδος, -η, -ο [μτγν.] (για κείμενο, λόγο) αυτός που έχει μεγάλες περιόδους.

μακρόπνοος, -η, -ο **1.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια ή που απαιτεί πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθεί: ~ *προσπάθεια* / *σχέδια* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει υψηλούς και δύσκολους στόχους: ~ *έργο* ΣΥΝ. μεγαλεπήβολος — **μακρόπνοα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «με βαθιά ανάσα», < *μακρο-* + *-πνοος* < *πνοή*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. de longue haleine «μακράς πνοής»].

μακροπρόθεσμος, -η, -ο [1874] **1.** αυτός που έχει μακρά προθεσμία λήξεως: ~ *δάνειο* ΑΝΤ. βραχυπρόθεσμος **2.** αυτός τού οποίου η πραγματοποίηση τοποθετείται στο απώτερο μέλλον: *η εξυγίανση τού δημοσίου τομέα είναι ~ στόχος, ο οποίος θα επιτευχθεί μέσα από επιμέρους βραχυπρόθεσμους στόχους* || ~ *οφέλη* / *προοπτικές* || ~ *επενδυτής* (αυτός που αποσκοπεί σε μακροπρόθεσμο κέρδος). — **μακροπρόθεσμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. à long terme].

μακροπροσωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη ανάπτυξη τού προσώπου ως προς τη διάσταση τού ύψους.

μακροπρόσωπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μακρουλό πρόσωπο ΣΥΝ. μακρυπρόσωπος, (λαϊκ.) μακρομούρης **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μακροπροσωπία (βλ.λ.).

μακρός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** ο μακρύς ΑΝΤ. κοντός **2.** ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο παρατεταμένος κατά την προφορά, που διαρκεί περισσότερο, σε αντιδιαστολή προς τον βραχύ: ~ *φωνήεντα στην Αρχαία Ελληνική ήταν τα η και ω* ΣΥΝ. μακρόχρονος ΑΝΤ. βραχύς, βραχύχρονος **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει μεγάλη χρονική διάρκεια: ~ *συζήτηση* / *περίοδος* ΑΝΤ. σύντομος· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***διά μακρών*** (*διὰ μακρῶν*, Πλάτ. *Γοργίας* 449b) διεξοδικά, εκτενώς: *μας ανέλυσε ~ τους λόγους τής παραιτήσεώς του* (β) ***επί μακρόν*** (*ἐπὶ μακρόν*, Ξενοφ. *Κύρου Παιδεία* 5, 4, 47) για μεγάλο χρονικό διάστημα: *θα απουσιάσει ~* (γ) ***μετά μακρόν*** μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *θα επανέλθει* (δ) ***από μακρού (χρόνου)*** από παλιά: *οι ~ διαφαινόμενες τάσεις τής αμερικανικής πολιτικής*. — **μακρώς** επίρρ. [αρχ.], **μακρότητα** (η) [μτγν.] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *mək-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mak- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «ισχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magar (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. *μῆκος, Μακ-εδών* (βλ. κ. *Μακεδονία*) κ.ά.].

μάκρος (το) [αρχ.] {μάκρους | χωρ. πληθ. (καταχρ. μάκρη στη σημ. 4)} (καθημ.) **1.** το μήκος: *πέντε μέτρα ~* || *κόψε δύο πήχεις από το ύφασμα στο ~ του* **2.** (συνεκδ.) η επιμήκυνση, το να γίνει κάτι μακρύτερο: *το παντελόνι* / *η κουρτίνα θέλει λίγο ~* **3.** μεγάλη χρονική διάρκεια, παράταση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τραβώ / πάω σε μάκρος*** διαρκώ πολύ, παρατείνομαι: *η συζήτηση τράβηξε σε μάκρος και τελείωσε τα μεσάνυχτα* (β) (καθημ.) ***τού μάκρους*** με βάση το μήκος του, κατά μήκος: *άπλωσε το τραπεζομάντηλο ~* **4.** (καθημ.) κομμάτι (μέτρο, μετρική μονάδα) συγκεκριμένων διαστάσεων, που αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό τού μήκους υφάσματος που θα χρειαστεί λ.χ. ένα ρούχο: *μ' ένα ~ βγαίνει η φούστα*.

μακροσκελής, -ής, -ές {μακροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μακροσκελέστ-ερος, -ατος} (για λόγο) αυτός που αποτελείται από μεγάλες περιόδους· (συνεκδ.) εκτενής, διεξοδικός: ~ *αφήγηση* / *επιστολή* ΣΥΝ. σχοινοτενής, εκτεταμένος ΑΝΤ. σύντομος. — **μακροσκελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μακρο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

μακροσκοπία (η) [1895] {σπάν. μακροσκοπιών} (επιστ.) η εξέταση διά γυμνού οφθαλμού (και όχι με μικροσκόπιο) ΑΝΤ. μικροσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *μακρο-* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

μακροσκοπικός, -ή, -ό [1895] (επιστημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μακροσκοπία: ~ *εξέταση* ΑΝΤ. μικροσκοπικός **2.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός και να εξεταστεί διά γυμνού οφθαλμού (χωρίς μικροσκόπιο) (π.χ. όργανο, αντικείμενο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macroscopique].

μακρόστενος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει δυσανάλογα μεγάλο μήκος σε σχέση με το πλάτος του, στενός και μακρύς ΣΥΝ. στενόμακρος, μακρουλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

μακρόσυρτος, -η, -ο **1.** (για μελωδία) αυτός που έχει αργό και νωχελικό σκοπό, που έχει νότες οι οποίες διαρκούν πολύ: «~ *τραγούδια ανατολίτικα...*» (Κ. Παλαμάς) **2** (μτφ.) αυτός που διαρκεί πολύ, που εξελίσσεται αργά (προκαλώντας συνήθ. ενόχληση): ~ *διαδικασία* / *ομιλία*. — **μακρόσυρτα** επίρρ.

μακρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα των μακρών φωνηέντων και συλλαβών.

μακρουλός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει μήκος αισθητά μεγαλύτερο από το πλάτος του: *τα κολοκύθια έχουν ~ σχήμα* ΣΥΝ. επιμήκης, μακρόστενος, στενόμακρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μακρ(ο)-* + υποκ. επίθημα *-ουλός* (βλ.λ.)].

μακροφάγα (τα) ΒΙΟΛ. **1.** ελεύθερα ή ακίνητα κύτταρα τού συνδετικού (βλ.λ.) ιστού που συλλέγουν με φαγοκύτωση (βλ. λ. *φαγοκυττάρωση*) ή πινοκύτωση (βλ.λ.) κυτταρικά υπολείμματα, μικρόβια και ξένα σώματα μέσα από τους ζωικούς οργανισμούς, συμβάλλοντας έτσι στην άμυνά τους **2.** τα ζώα που τρέφονται με σχετικά μεγάλα τμήματα άλλων ζώων ή φυτών, σε σύγκριση με το μέγεθος τού σώματός τους ΑΝΤ. μικροφάγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macrophaga].

μακροχειρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσανάλογη ανάπτυξη των χεριών σε μάκρος (σε σχέση με τα άλλα μέλη τού σώματος).

μακροχέρης, -α, -ικο → μακρυχέρης

μακροχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί μεγάλο χρονικό διάστημα, πολλά χρόνια: ~ *ασθένεια* / *φιλία* / *πόλεμος* / *έρευνες* ΣΥΝ. πολυετής, πολυχρόνιος ΑΝΤ. βραχυχρόνιος **2.** αυτός που προκύπτει ή υπάρχει ύστερα από πολύ χρόνο: ~ *πείρα* / *εξοικείωση* / *κέρδος*. — **μακροχρόνια / μακροχρονίως** επίρρ., **μακροχρονιότητα** (η) [μτγν.].

μακρόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο μακροχρόνιος: ~ *θητεία στην πολιτική* **2.** αυτός που χρειάστηκε πολύ χρόνο για να σχηματισθεί: ~ *πείρα* **3.** ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο μακρός (βλ.λ.).

μακρυ- κ. **μακρύ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο μήκος, είναι μακρύς: *μακρυμάλλης, μακρυ-χέρης, μακρυ-πόδαρος* ΑΝΤ. κοντο-, βραχυ-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μακρύς* (βλ.λ.)].

μακρυά επίρρ. ▸ μακριά

μακρύκαννος, -η, -ο (για όπλα) αυτός που έχει μακριά κάννη: ~ *τουφέκια* / *καραμπίνα* ΑΝΤ. κοντόκαννος.

μακρυμάλλης, -α, -ικο [μεσν.] {μακρυμάλληδες}, **μακρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) αυτός που έχει μακριά μαλλιά.

μακρυμάνικος, -η, -ο **1.** (για ρούχα) αυτό που τα μανίκια του καλύπτουν ολόκληρο το χέρι μέχρι τον καρπό: ~ *πουκάμισο* / *ζακέτα* ΑΝΤ. κοντομάνικος **2.** (για εργαλείο, μαχαίρι κ.λπ.) αυτό που έχει μακριά λαβή.

μακρυμούρης, -α, -ικο κ. **μακρομούρης** (οικ.) αυτός που έχει στενόμακρο πρόσωπο.

μακρύνω ρ. ▸ μακραίνω

μακρυπόδαρος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει μακριά πόδια.

μακρυπόδης (ο) {μακρυπόδηδες}, **μακρυπόδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μακριά πόδια.

μακρυπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει μακρουλό πρόσωπο.

μακρύς, -ιά, -ύ {μακρ-ιού | -ιοί, -ιών | μακρύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο μήκος: ~ *παντελόνι* / *μανίκι* / *φούστα* / *ουρά* / *μαλλιά*· ΦΡ. ***το μακρύ και το κοντό του*** για περιπτώσεις όπου ο καθένας λέει από μια γνώμη ή αναφέρεται σε ό,τι απασχολεί τον ίδιο, με αποτέλεσμα να επικρατεί ασυνεννοησία, ή για ενοχλητικές απαιτήσεις ή λόγια: *σ' αυτή την υπηρεσία είμαστε αναγκασμένοι ν' ακούμε το μακρύ και το κοντό τού καθενός* || *αν θέλουμε να καταλήξουμε κάπου, δεν μπορεί να λέει ο ένας το μακρύ του κι ο άλλος το κοντό του!* **2.** αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια: *μας έβγαλε έναν ~ λόγο* ΣΥΝ. παρατεταμένος ΑΝΤ. σύντομος **3.** ψηλός και αδύνατος: *τον βλέπεις καθώς κάθεται ~ και ανοικονόμητος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μακρός* (βλ.λ.), μεταπλ. κατ' αναλογίαν προς το *βραχύς*].

μακρυχέρης, -α, -ικο {μακρυχέρηδες} **1.** αυτός που έχει μακριά χέρια **2.** (μτφ.) αυτός που κλέβει, που κάνει απάτες: *πρόσεξε το πορτοφόλι σου, γιατί κυκλοφορούν πολλοί ~*.

-μακτρο β' συνθετικό λόγιων λέξεων, που δηλώνουν το αντικείμενο στο οποίο σκουπίζει κανείς κάτι: *ποδό-μακτρον* (το πατάκι), *χειρόμακτρον*.

μάκτρο(ν) (το) (αρχαιοπρ.-σπάν.) οτιδήποτε χρησιμεύει για να σκουπίζει κανείς (κάτι)· (ειδικότ.) το μαντήλι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάκτρον* < αρχ. *μάσσω* «ζυμώνω, μαλάσσω», βλ. κ. *μάγ-*

μα].

μάλα επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τα μάλα*** σε μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ: *ευχαριστώ* ~.

[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μάλιστα*].

μαλαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που προσπαθεί να πετύχει τους σκοπούς του με αναξιοπρεπή μέσα (κολακεία, μικροπονηριές κ.λπ.): *είναι αυτός μία* ~! ΣΥΝ. γαλίφης. Επίσης **μαλαγάνας** (ο).

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μελιγάνα* (κατ' επίδρ. τού επιθ. *μαλακός*) < *μελιτένια* (< *μέλι*)].

μαλαγανιά (η) (λαϊκ.) πράξη ή συμπεριφορά που κρύβει πονηριά, υστεροβουλία, σκοπιμότητα, αλλά εκδηλώνεται με τρόπο που να κολακεύει και να προκαλεί ευχάριστη διάθεση: *άρχισε πάλι τις* ~, *για να τον πείσει να της κάνει το χατίρι* ΣΥΝ. γαλιφιά.

μάλαγμα (το) → μάλαξη

μαλάγρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από διάφορα υλικά (συνήθ. τυρί, ψωμί ή αλεσμένο ψάρι) με έντονη οσμή, το οποίο ρίχνουν οι ψαράδες στη θάλασσα ως δόλωμα, για να προσελκύσουν τα ψάρια.

[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μαλαγμ-άγρα* (με απλολογία) < *μάλαγμα* (< *μαλάσσω*) + *άγρα*].

μαλαγρώνω ρ. μετβ. {μαλάγρω-σα, -μένος} (λαϊκ.) ρίχνω μαλάγρα στη θάλασσα.

μαλάζω ρ. μετβ. {μάλα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τρίβω ή ζυμώνω (κάτι), για να το κάνω μαλακό **2.** κάνω μαλάξεις σε περιοχή τού σώματος. Επίσης (λόγ.) **μαλάσσω** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαλάσσω* < **μαλάκ-jω* < *μαλακός* (βλ.λ.)].

Μαλαίος (ο), **Μαλαία** (η) οποιοσδήποτε ανήκει σε μία από τις εθνολογικές ομάδες τής Μαλαϊκής Χερσονήσου και τμημάτων των γειτονικών νησιών τής ΝΑ. Ασίας (Σουμάτρα, Βόρνεο κ.ά.). — **μαλαϊκός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Malay. Βλ. λ. *Μαλαισία*].

Μαλαισία (η) (μαλαισ. Melaja) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Κουάλα Λουμπούρ, επίσημη γλώσσα τη Μαλαισιανή και νόμισμα το ρινγκίτ. — **Μαλαισιανός** (ο), **Μαλαισιανή** (η), **μαλαισιανός**, -ή, -ό κ. **μαλαισιακός**, **Μαλαισιακά** (τα).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Malaysia < Malay, ονομασία των μαλαϊκών φύλων, < μαλαϊκ. Mĕlaju, από τη φρ. Orang Mĕlaju «άνθρωποι περιπλανώμενοι». Κατ' άλλη άποψη, το όνομα Malay ανάγεται στη γλώσσα Ταμίλ και σημαίνει «βουνό»].

μαλάκα (η) {χωρ. πληθ.} είδος μαλακού τυριού.

[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *μαλακός* (με αναβιβασμό τόνου)].

μαλακά (τα) → μαλακός

μαλάκας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.}, (σπανιότ.) **μαλάκω** (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (!) **1.** πρόσωπο που αυνανίζεται ΣΥΝ. αυνανιστής **2.** (υβριστ.) πρόσωπο που λέει ή κάνει ανοησίες ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος **3.** πρόσωπο που πέφτει θύμα, που τον πιάνουν κορόιδο: *εγώ θα είμαι ο ~ τής ιστορίας, να φορτωθώ τα λάθη των άλλων;* ΣΥΝ. αφελής **4.** (οικ.) ως προσφώνηση: *ρε ~, θα μου δανείσεις τη μηχανή σου για το βράδυ;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, βρε*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. θηλ. *μαλάκα* «μαλακία» (πβ. *μάγκας - μάγκα, η*), ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθ. *μαλακός* (βλ.λ.), το οποίο ήδη στον Ηρόδοτο δήλωσε τον ανήθικο, διεφθαρμένο άνθρωπο (όπως τον παθητικό ομοφυλόφιλο, 3ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *μαλακία*].

μαλακία (η) {μαλακιών} (!) **1.** ο αυνανισμός (βλ.λ.): *τραβάω / βαράω ~* **2.** (υβριστ.) ανόητος λόγος ή ενέργεια, βλακεία: *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~!* || *μη λες μαλακίες!* ΣΥΝ. ανοησία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαλθακότητα, αδυναμία», < *μαλακός* (βλ.λ.). Η λ. απαντά ήδη στον Πλούταρχο με τη σημ. «κιναιδεία», ενώ η σημ. «αυνανισμός» είναι μεσν.].

μαλακίζομαι ρ. αμετβ. {μαλακίσ-τηκα, -μένος} (!) **1.** αυνανίζομαι ΣΥΝ. αυτοϊκανοποιούμαι, (!) την παίζω **2.** (υβριστ.) κάνω ή λέω ανοησίες **3.** σπαταλώ τον χρόνο μου σε άσκοπες και ανώφελες ασχολίες **4.** (η μτχ. ***μαλακισμένος***, *-η, -ο*) (α) (κυριολ.) αποχαυνωμένος από τον αυνανισμό (β) (υβριστ.) ηλίθιος· (γενικότ.) για οποιονδήποτε ή οτιδήποτε μας νευριάζει ή δεν ασχολείται με τίποτε σοβαρό.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δειλιάζω, εκθηλύνομαι, ασθενώ», < *μαλακός* (βλ.λ.). Η λ. έλαβε επίσης τη μεσν. σημ. «χαϊδεύω / -ομαι», η οποία οδήγησε στη σημ. «αυνανίζομαι» (μεσν.)].

μαλάκιο (το) {μαλακί-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε ασπόνδυλο ζώο, συνήθ. υδρόβιο, που το μαλακό, γλοιώδες σώμα του καλύπτεται από επιδερμικό σχηματισμό με πολλούς αδένες, τον οποίο προστατεύει (εξ ολοκλήρου ή εν μέρει) συνήθ. ασβεστοειδές όστρακο, λ.χ. τα μύδια, τα στρείδια, τα σαλιγκάρια, τα χταπόδια, τα καλαμάρια κ.ά.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαλάκιον* (κυρ. πληθ. *μαλάκια, τα*) < *μαλακός*].

μαλακιστήρι (το) {χωρ. γεν.} (!) υβριστ. για ανόητο (μικρής ηλικίας συνήθ.) άνθρωπο: *τι λέει πάλι το ~!*

[ΕΤΥΜ. < *μαλακίζω / -ομαι* + παραγ. επίθημα *-τήρι*].

μαλακός, -ή/-ιά, -ό **1.** απαλός στην αφή· για κάθε ύλη που υποχωρεί εύκολα, όταν πιέζεται ελαφρά: ~ *ψωμί / ζύμη / στρώμα / μέταλλο / χώμα* ΑΝΤ. σκληρός, τραχύς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει διάθεση ήπια, τρυφερή, καθόλου επιθετική: *να είσαι ~ μαζί της, γιατί έχει πολύ ευαίσθητο χαρακτήρα* ΣΥΝ. ήπιος, πράος, τρυφερός, μειλίχιος ΑΝΤ. σκληρός, απότομος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει μεγάλη ανεκτικότητα, που υποχωρεί εύκολα: *μην είσαι τόσο ~, γιατί θα σε πιάνουν όλοι κορόιδο!* ΣΥΝ. υποχωρητικός, ανεκτικός, καλόβολος ΑΝΤ. σκληρός, απότομος **4.** ΧΗΜ. (για το πόσιμο νερό) αυτός που είναι καθαρός από διαλυμένα άλατα μετάλλων ΑΝΤ. σκληρός **5.** (για ναρκωτική ουσία) αυτός που η χρήση του δεν θεωρείται ότι προκαλεί ισχυρό εθισμό ή μεγάλη βλάβη στον οργανισμό, λ.χ. το χασίς, η μαριχουάνα, τα ελαφρά παραισθησιογόνα, κυρ. σε αντιδιαστολή προς τα αποκαλούμενα σκληρά ναρκωτικά **6. *μαλακό*** (το) η βρεγματική περιοχή τού εγκεφάλου **7. *μαλακά*** (τα) (α) η περιοχή τού υπογαστρίου (β) τα πισινά: *χτύπησε στα* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω στα μαλακά*** υφίσταμαι ελαφρές ζημίες: *έπεσε στα μαλακά και τη γλύτωσε μόνο με ένα διάστρεμμα* || *έπεσε στα μαλακά, τιμωρήθηκε με τη μικρότερη ποινή* • ΦΡ. ***με το μαλακό*** σιγά-σιγά ή με ηρεμία, ηπιότητα και προσοχή: *να του μιλήσεις ~, γιατί είναι θυμωμένος* || *προσπάθησαν να του ανακοινώσουν τα δυσάρεστα* ~ ΑΝΤ. απότομα. — (υποκ.) **μαλακούτσικος**, -η/-ια, -ο, **μαλακά** επίρρ., **μαλακότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μαλά-*, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβης Ι.Ε. ρίζας *məla- «μαλακός» (με παρέκταση -κ-), πβ. σανσκρ. mrdúḥ «μαλακός, τρυφερός», λατ. mollis (< γαλλ. mol, mou), flaccus «μαλακός, χαλαρός» (> ισπ. flojo), αγγλ. mild «ήπιος, τρυφερός», γερμ. mild κ.ά. Ομόρρ. *βλάξ* (< **μλά-ξ*, βλ. λ.), *μαλά-σσω, μαλα-κία* κ.ά. Βλ. κ. *μαλθακός*].

μαλακόστρακο (το) [αρχ.] {μαλακοστράκ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε υδρόβιο ή χερσόβιο ζώο που έχει μαλακό όστρακο και το σώμα του διαιρείται εμφανώς στο κεφάλι, τον θώρακα και στην κοιλιά και ανήκει στην ομοταξία, στην οποία ανήκουν οι αστακοί, τα καβούρια, οι γαρίδες κ.λπ.

μαλακτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να κάνει κάτι μαλακό **2.** (ειδικότ.) (φάρμακο) που καταπραΰνει και απαλύνει τον πόνο ΣΥΝ. κατευναστικός **3.** (ρόφημα) που καταπραΰνει τους πόνους, κυρ. στον λαιμό **4.** (α) ***μαλακτικό*** (το) υγρό που χρησιμοποιείται στο ξέβγαλμα των ρούχων, για να τα μαλακώνει και να τα αρωματίζει (β) ***μαλακτική*** (ενν. *κρέμα*) (η) κρέμα που χρησιμοποιείται στο λούσιμο των μαλλιών μετά το σαμπουάν, για να τα ξεμπερδεύει και να τα μαλακώνει. — **μαλακτικότητα** (η).

μαλάκυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) το να γίνεται κάτι μαλακό ΣΥΝ. μαλάκωμα, απάλυνση **2.** ΙΑΤΡ. ***μαλάκυνση εγκεφάλου*** ανίατη εγκεφαλική πάθηση, που εμφανίζεται κυρ. σε άτομα μεγάλης ηλικίας, κατά την οποία αλλοιώνεται συγκεκριμένος ιστός τού εγκεφάλου λόγω μειωμένης τροφοδοσίας με αίμα τού αντίστοιχου εγκεφαλικού τμήματος· εκδηλώνεται με τη μερική απώλεια τής ικανότητας τού ασθενούς να φροντίζει τον εαυτό του, τάσεις επιστροφής στην παιδική ηλικία, αργότερα ημιπληγία, παράλυση κ.ά.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαλάκυνσις* «μάλαξη» < αρχ. *μαλακύνω* < *μαλακός*. Ως ιατρ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. ramollissement].

μαλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαλάκω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) εύπλαστο ή απαλό στην αφή: *να χρησιμοποιείς απορρυπαντικά που μαλακώνουν τα ρούχα* || *καλλυντικό που μαλακώνει τα χέρια* ΑΝΤ. σκληραίνω **2.** (μτφ.) καταπραΰνω, κάνω (κάποιον/κάτι) ηπιότερο: *καραμέλες που μαλακώνουν τον λαιμό* || *τα παθήματα τής ζωής μαλάκωσαν τον τραχύ χαρακτήρα του* ΣΥΝ. κατευνάζω, ημερεύω, καλμάρω ΑΝΤ. διεγείρω, οξύνω, ερεθίζω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι εύπλαστος ή απαλός στην αφή: *βάλε το παξιμάδι στο νερό να μαλακώσει* || *η ζύμη / το πουλόβερ μαλάκωσε* **4.** (μτφ.) γίνομαι ήπιος, γαληνεύω, καταπραΰνομαι: *όταν του εξήγησε τι ακριβώς συνέβη, μαλάκωσε* || *ο καιρός άρχισε να μαλακώνει.* — **μαλάκωμα** (το).

μάλαμα (το) {μαλάματος | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) το χρυσάφι· (κατ' επέκτ.) κάθε πολύτιμο μέταλλο **2.** (μτφ.-καθημ.) άνθρωπος με εξαιρετική καλοσύνη και αγάπη για τους άλλους: *να του έχεις απόλυτη εμπιστοσύνη· είναι παιδί ~* || (κατ. επέκτ.) *καρδιά ~* (καλή καρδιά)· ΦΡ. (σκωπτ.) ***να... να μάλαμα!*** για πρόσωπο μικρής αξιοπιστίας, με αρνητική συμπεριφορά: *Να παιδί, να μάλαμα! Καρφάκι δεν του καίγεται για μας!*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω*].

Μαλαματένια (η) γυναικείο όνομα.

μαλαματένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χρυσάφι ή άλλο πολύτιμο μέταλλο: ~ *καρφίτσα* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλή καλοσύνη και αγάπη: *έχει ~ καρδιά* || ~ *λόγια*.

μαλαματώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μαλαμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επιχρυσώνω **2.** προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) πολύτιμα πράγματα (λεφτά, κοσμήματα κ.λπ.).

Μαλάμω (η) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. σε *-ω*, που προέρχεται από το ουσ. *μάλαμα* και οφείλει την κατάληξή του στη σλαβ. κλητική *-ο*, την οποία δανείστηκαν αρκετά θηλ. (λ.χ. *Αρχόντ-ω, Μάρ-ω*), ενώ η γρ. -ω οφείλεται σε αναλογία προς τα αρχ. οξύτονα ονόματα (λ.χ. *Ήρ-ώ, Καλυψ-ώ, Λητ-ώ*)].

μάλαξη (το) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (σπάν.) το να γίνεται κάτι μαλακό με εντριβή ή ζύμωμα **2.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην εντριβή μερών τού σώματος με κατάλληλους χειρισμούς ή μηχανικά μέσα και αποσκοπεί στη διευκόλυνση τής κυκλοφορίας τού αίματος, στη χαλάρωση των μυών, στη σύσφιξη τού δέρματος κ.ά.· πβ. λ. *μασάζ*. Επίσης **μάλαγμα** (το) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάλαξις* < αρχ. *μαλάσσω*].

Μαλάουι (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Malawi = Δημοκρατία τού Μαλάουι) κράτος τής ΝΑ. Αφρικής (πρώην Νυασαλάνδη) με πρωτεύουσα τη Λιλόνγκουε, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Τσιτσέουα και νόμισμα το κουάτσα Μαλάουι.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Malawi < Malavi, ονομασία λαού που κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 14ο αι. Το όνομα Malavi στις τοπικές διαλέκτους σημαίνει «φλόγες», υπαινισσόμενο πιθ. την αντανάκλαση των ακτίνων τού ηλίου στα νερά τής λίμνης Μαλάουι. Η προηγούμενη ονομασία *Νυασαλάνδη* αποτελεί μεταφορά τού αγγλ. Nyasaland, που προέρχεται από το όνομα τής λίμνης Μαλάουι, η οποία λεγόταν επίσης Nyasa «λίμνη», και την αγγλ. λ. land «χώρα»].

μαλαπέρδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-!) το πέος.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μαλάρια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ελονοσία.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. malaria < mala aria «κακός αέρας», από την πεποίθηση που επικρατούσε κάποτε, ότι η ασθένεια οφειλόταν σε αέρια προερ-

χόμενα από ελώδεις περιοχές].
μαλάσσω ρ. → μαλάζω
μαλαφράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) **1.** κάθε αφροδίσιο νόσημα **2.** (ειδικότ.) η σύφιλη.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από την ιταλ. φρ. male (di) Francia «αρρώστια τής Γαλλίας»].
Μαλαχίας (ο) προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Malakhi «ο άγγελός μου»].
μαλαχίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. μετάλλευμα τού άνθρακα με λαμπερό πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικός και ημιπολύτιμος λίθος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. malachite < αρχ. *μαλάχη* «μολόχα». Βλ. κ. *μολόχα*].
μάλβα (η) η μολόχα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. malva < λατ. malva, που συνδ. με τις αρχ. λ. *μαλάχη, μολόχη*. Όλοι οι τύποι ανάγονται πιθ. σε μεσογ. γλώσσα].
Μαλγάσιος (ο) → Μαδαγασκάρη
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Malgache < μαλγασ. Malagasy < γαλλ. Madagascar. Βλ. λ. *Μαδαγασκάρη*].
Μαλδίβες (οι) {Μαλδιβών} (μαλδιβ. Divehi Rajjeyge Jumho-oriyya = Δημοκρατία των Μαλδιβών) νησιωτικό κράτος τού Ινδικού Ωκεανού Ν. τής Ινδίας, με πρωτεύουσα το Μάλε, επίσημη γλώσσα τη Μαλδιβική και νόμισμα τη μαλδιβική ρουπία (ρουφίγια).
[ΕΤΥΜ. < μαλδιβ. Maldives, πιθ. < σανσκρ. mālādvipa «στεφάνι, γιρλάντα των νησιών» < mālā «στεφάνι, γιρλάντα» + dvipa «νησί». Κατ' άλλους το α' συνθ. ανάγεται σε τ. malay «βουνό» (γλώσσα Ταμίλ)].
Μαλέας (ο) ακρωτήριο τής Ν. Πελοποννήσου στο ΝΑ. άκρο τού νομού Λακωνίας· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Μαλιάς* (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].
μάλε-βράσε (το) {άκλ.} (οικ.) συνήθ. στη ΦΡ. ***έγινε το μάλε-βράσε*** έγινε μεγάλη φασαρία, χάλασε ο κόσμος ΣΥΝ. έγινε το «έλα να δεις». Επίσης **μαλι(ο)βράσι**.
[ΕΤΥΜ. < *βάλε βράσε*, με ανομοίωση τού αρχικού *β-*. Η άποψη ότι η φρ. προέρχεται από τη συνεκφορά *βράση (τής) μαλιάς* «φούντωμα τής φιλονικίας» δεν ευσταθεί].
μάλη (η) {αρχ.} η μασχάλη· μόνο στη ΦΡ. ***υπό μάλης*** βλ.λ.
μαλθακός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που δεν έχει εξοικειωθεί με την άσκηση και την καταπόνηση, ασκληραγώγητος· κατ' επέκτ. αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, έλλειψη δυναμισμού και αποφασιστικότητας ΣΥΝ. τρυφηλός, αβροδίαιτος, νωθρός, λεπτεπίλεπτος. — **μαλθακά** επίρρ., **μαλθακότητα** (η) {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σχηματισμένο κατά το συνώνυμο *μαλακός*, αν και η ετυμολογική σχέση δεν έχει διευκρινιστεί. Το επίθ. *μαλθακός* < *mḷdh-ṇko-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meldh- «απαλός, μαλακός», πβ. σανσκρ. márdhati «αμελώ, αφήνω» αρχ. γερμ. milti «μαλακός», αρχ. ισλ. mildr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μέλδ-ω* «βράζω, λειώνω», *ά-μβλ-ύς* (βλ.λ.). Βλ. κ. *μαλακός*].
μαλθουσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η θεωρία τού Άγγλου οικονομολόγου Τ. Μάλθους, κατά την οποία η φτώχια και η κακή ποιότητα ζωής οφείλονται στην αύξηση τού πληθυσμού με ταχύτερους ρυθμούς από την αύξηση τής παραγωγής των μέσων διατροφής, γεγονός που υπαγορεύει την υιοθέτηση πολιτικής για την επιβράδυνση τής πληθυσμιακής αύξησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Malthusianism, από το όνομα τού Άγγλου οικονομολόγου T.R. Malthus (1766-1834), που ανέπτυξε τη θεωρία του το 1798 στο βιβλίο του *An Essay on the Principle of Population (Δοκίμιο επί τής αρχής τού πληθυσμού)*].
Μαλί (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Mali = Δημοκρατία τού Μαλί) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπαμάκο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Mali. Η χώρα οφείλει την ονομασία της στην αυτοκρατορία των Malinke (13ος-16ος αι.), που είχε την επικράτειά της στις περιοχές τού άνω και μέσου Νίγηρα. Η ονομασία Malinke ίσως σημαίνει «ιπποπόταμος»].
Μαλιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στους *Μαλιεΐς*, αρχαίους κατοίκους τής *Μαλίδος* (δωρ. φύλο), οι οποίοι θεωρούνταν απόγονοι τής ομώνυμης (μυθικής) συζύγου τού Ηρακλή].
μάλιστα μόρ. **1.** (ως βεβαιωτικό) για την εμφατική δήλωση κατάφασης ή συμφωνίας, κυρ. σε πρόσωπο ιεραρχικώς ανώτερο: (στον στρατό) ~ *κύριε διοικητά!* ΣΥΝ. βεβαίως, οπωσδήποτε **2.** για να δηλώσουμε ότι ακούσαμε, ότι καταλάβαμε τι είπε ο συνομιλητής μας: *–Θα περάσουμε να σας πάρουμε με τ' αμάξι. –~. Τι ώρα θα περάσετε;* **3.** εκτός αυτού, επιπλέον: *ήρθαν πολλοί στο πάρτι· ~, ήρθε κι ο Πέτρος, αλλά δεν έμεινε πολύ·* ΦΡ. (επιτατ.) ***και μάλιστα*** (i) πολύ περισσότερο, προπάντων: *η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων, ~ των μικρομεσαίων, είναι πολύ δύσκολη* ΣΥΝ. ιδίως, κυρίως, κατεξοχήν (ii) για να τονιστεί το πιο αξιοσημείωτο: *μπήκες απρόσκλητος, ~ σε ώρα ακατάλληλη* || *τον βοήθησα πολύ, ~ χωρίς να μου το ζητήσει* ΣΥΝ. και επιπλέον, (λόγ.) και δη **4.** (γενικότ.) για τη δήλωση επιδοκιμασίας για κάτι που κρίνεται ως πραγματικά καλό, σε αντίθεση με τα προηγούμενα: *έτσι, ~!* (αυτός ο τρόπος μού αρέσει) || *Μαζί σου, ~! Ευχαρίστως συνεργάζομαι·* ΦΡ. ***τώρα μάλιστα*** (i) για τη δήλωση επιδοκιμασίας, ικανοποίησης (κυρ. μετά από απογοήτευση): *~, αυτό ήθελα ν' ακούσω!* (ii) για να δηλωθεί αμηχανία, ότι δεν ξέρουμε πλέον τι να κάνουμε: *Μας τέλειωσε και η βενζίνη! ~!* ● ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***τα μάλιστα*** πάρα πολύ, σε πολύ μεγάλο βαθμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιρρ. *μάλα* «πολύ, αρκετά» < *mḷ-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «πολύς, μεγάλος», πβ. λατ. melior «καλύτερος» (> γαλλ. meilleur, ισπ. mejor), multus «άφθονος, πολύς» (> ιταλ. molto) κ.ά. Ομόρρ. *μάλ-λον*].

> **μάλιστα – ναι.** Το **μάλιστα** αποτελεί τύπο καταφατικής απάντησης με τονισμένο το στοιχείο τής ευγένειας και τού επισημότερου ύφους. Το **ναι** –και λόγω τής σύντομης μονολεκτικής εκφοράς του– χρησιμοποιείται περισσότερο στον γρήγορο προφορικό λόγο καθώς και στον άτυπο διαλογικό γραπτό λόγο: *–Θα συμμετάσχετε στο Συνέδριο με προφορική εισήγηση; -Μάλιστα*, αλλά *–Πήγες βόλτα χτες; - Ναι.*

μαλλί (το) {μαλλ-ιού | -ιών} **1.** το τρίχωμα των ζώων (ακατέργαστο ή επεξεργασμένο) και κυρ. των προβάτων: *αγόρασα ~ για πλέξιμο* || *αγνό, παρθένο ~* || *αγόρασε ένα κουβάρι ~·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος*** επεδίωκε το κέρδος, αλλά τελικά βγήκε ζημιωμένος (β) ***μαλλιά κουβάρια*** βλ. λ. *κουβάρι* (γ) (μτφ.-καθημ.) ***γίναμε μαλλιά-κουβάρια*** βλ. λ. *κουβάρι* (δ) (!) ***κλάνω μαλλί*** τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι **2.** το χνούδι ορισμένων φυτών ή καρπών, που μοιάζει με τρίχωμα: *το ~ τού καλαμποκιού* **3.** (για τα πτηνά) το πρώτο μαλακό τρίχωμα των νεοσσών ΣΥΝ. χνούδι **4.** (καθημ.-περιληπτ.) τα μαλλιά, το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *Τι ~ είν' αυτό; Πόσον καιρό έχεις να κουρευτείς;* || *κοντό ~·* ΦΡ. ***μαλλί τής γριάς*** γλύκυσμα από κρυσταλλική ζάχαρη, που μοιάζει με αραιό μαλακό γκριζόλευκο μαλλί και πουλιέται σε μέρη όπου συχνάζει κόσμος και κυρ. παιδιά (σε πλατείες, πάρκα, πανηγύρια κ.λπ.) **5. μαλλιά** (τα) το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *καστανά / ξανθά / μαύρα / μακριά / πλούσια / κατσαρά / σγουρά / φουντωτά / ίσια / λιπαρά / ξηρά ~* || *πιάνω / δένω / κάνω τα ~ μου κότσο·* ΦΡ. (α) (μτφ.-καθημ.) ***αρπάζομαι από τα μαλλιά / πιάνομαι μαλλί με μαλλί (με κάποιον)*** τσακώνομαι άσχημα, έρχομαι στα χέρια με κάποιον (β) (μτφ.) ***τα μαλλιά τής κεφαλής μου*** πάρα πολλά χρήματα, για υπερβολικό ποσό: *πληρώνω / χρωστάω ~* (είμαι πνιγμένος στα χρέη) (γ) (παροιμ.) ***ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται*** βλ. λ. *πιάνω* (δ) (μτφ.) ***αρπάζω μια ευκαιρία από τα μαλλιά*** εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως, δεν την αφήνω να χαθεί (ε) ***τραβάω τα μαλλιά μου*** για έντονη απογοήτευση, βρίσκομαι σε απόγνωση: *οι έμποροι που είδαν τα μαγαζιά τους να καταστρέφονται, τραβούσαν τα μαλλιά τους απελπισμένοι* (στ) ***(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά*** βλ. λ. *τραβηγμένος* (ζ) ***σαν τής τρελής τα μαλλιά*** για κάτι που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ακαταστασία, αταξία: *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* (η) ***μαλλιά είν' τα γένια;*** για κάτι το οποίο δεν είναι τόσο εύκολο όσο νομίζει κανείς: *Εμ, τι νομίζεις; ~:* ● ΦΡ. ***πόσο πάει το μαλλί;*** πόσο είναι το κόστος, ποια είναι η τιμή; · — (υποκ.) **μαλλάκι** (το), **μαλλάκια** (τα), (μεγεθ.-κακόσ.) **μαλλούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαλλίον / μάλιον*, υποκ. τού αρχ. *μαλλός* «έριο, μαλλί», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ml-no-s, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «μαλλί, τρίχωμα», πβ. λιθ. milas «τσόχα, μάλλινο ύφασμα», λετ. mil(n)a].
μαλλιάζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {μάλλιασ-α, -μένος} βγάζω μαλλί, τρίχωμα· κυρ. στη ΦΡ. ***μάλλιασε η γλώσσα μου*** (μεσν. φρ.) βαρέθηκα να λέω συνεχώς τα ίδια πράγματα (χωρίς αποτέλεσμα): *έχει μαλλιάσει η γλώσσα μου να σου λέω τι πρέπει να κάνεις, αλλά εσύ δεν μ' ακούς!*
μαλλιάς (ο) {μαλλιάδες} (μειωτ.) άνδρας με μακριά μαλλιά.
μαλλιαρισμός (ο) (μειωτ. από τους οπαδούς τής καθαρεύουσας-παλαιότ.) **1.** κίνημα (την εποχή τής καθαρεύουσας) τού οποίου οι οπαδοί τάσσονταν υπέρ τής καθιέρωσης τής δημοτικής γλώσσας **2.** η χρήση ακραίων δημοτικιστικών στοιχείων (λέξεων, τύπων ή φράσεων) στη γλώσσα (π.χ. *Παρθενός* αντί *Παρθενών*). — **μαλλιαρίζω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.
μαλλιαρός, -ή, -ό {μεσν.} **1.** αυτός που έχει πυκνό και πλούσιο τρίχωμα: *~ σκυλάκι* ΣΥΝ. δασύτριχος ● **2.** (μειωτ. από τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) (α) ***μαλλιαρός*** (ο) οπαδός τής ακραίας δημοτικής γλώσσας ή γενικότ. τής δημοτικής (β) ***μαλλιαρή*** (η) η ακραία δημοτική γλώσσα ή γενικότ. η δημοτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.
μάλλινος, -η, -ο {μεσν.} **1.** αυτός που είναι υφασμένος από μαλλί: *~ ύφασμα / κουβέρτα / κάλτσες* ΣΥΝ. (λόγ.) εριούχος **2. μάλλινο** (το) πλεκτό ένδυμα υφασμένο από μαλλί ή άλλη, συνθετική ύλη: *μην ξεχάσεις να πάρεις μαζί σου τα ~· θα κάνει πολύ κρύο.*
μαλλιοκέφαλα (τα) τα μαλλιά τής κεφαλής· κυρ. σε ΦΡ. που δηλώνουν μεγάλα έξοδα, υπερβολική χρηματική δαπάνη: *ξοδεύω / ζητάω / πληρώνω τα ~ μου.*
μαλλιοτραβιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαλλιοτραβή-χτηκα, -γμένος} (εκφραστ.) (+με) τσακώνομαι άσχημα (με κάποιον), διαπληκτίζομαι έντονα τραβώντας τα μαλλιά τού άλλου: *τσακώθηκαν και μαλλιοτραβήχτηκαν άσχημα.* — **μαλλιοτράβηγμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
μαλλοβάμβακος, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και βαμβάκι.
μαλλομέταξος, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και μετάξι.
μάλλον επίρρ. **1.** πιθανόν, ίσως: *~ δεν θα με θυμάσαι* || *θα φύγουν ~ αύριο* **2.** για μετριασμό τής έννοιας που προσδιορίζει: *σήμερα είμαι ~ καλύτερα* (αισθάνομαι να είμαι καλύτερα, πρέπει να είμαι καλύτερα, αλλά όχι πολύ) **3.** περισσότερο, πιο πολύ: *το είπε από αφέλεια ~ παρά από κακία* ΑΝΤ. λιγότερο **4.** (με επανορθωτική σημασία) ***ή μάλλον*** (*ή μᾶλλον*, μτγν. φρ.) ή καλύτερα: *να έρθεις να το πάρεις, ~ θα το στείλω εγώ στο σπίτι σου·* (αρχαιοπρ.) ΦΡ. (α) ***κατά το μάλλον ή ήττον*** (*κατά τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον*) πάνω-κάτω, κατά προσέγγιση, περίπου: *κατέληξαν σε μια ~ ικανοποιητική συμφωνία* || *η πλειονότητα των μαθητών ενδιαφέρεται ~ για πανεπιστημιακές σπουδές* (β) ***έτι / πολλώ / πόσω μάλλον*** (*ἔτι μᾶλλον*, Ομήρ. Οδ. α 322 / *πολλῷ μᾶλλον*, Πλάτ.

Φαίδων 80Ε) ακόμη περισσότερο, πολύ περισσότερο: *εκμεταλλεύεται τον ίδιο του τον αδελφό, ~ εμένα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μᾶλλον*, συγκρ. βαθμός τού επιρρ. *μάλα* «πολύ, αρκετά» (για το οποίο βλ. λ. *μάλιστα*). Η φρ. *κατά το μάλλον ή ήττον* είναι λόγια απόδ. τού γαλλ. plus ou moins].

μαλλούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως χαρακτηρισμός για μακριά και συχνά απεριποίητα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < *μαλλί* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (πβ. κ. *χαρτ-ούρα*)].

μαλοτίρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος τσαγιού τού βουνού, που φυτρώνει στα Λευκά Όρη στην Κρήτη.
[ΕΤΥΜ. Λαϊκή ονομασία τού φυτού *σιδερίτις η θηριακή*, οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *μαλλοτήρα* < *μαλλοθήρα*· το α' συνθ. *μαλλο-* πιθ. < *μαλλί*, λόγω τού χνουδιού που έχει το φυτό].

Μάλτα (η) (μαλτ. Reppublika ta' Malta, αγγλ. Republic of Malta = Δημοκρατία τής Μάλτας) **1.** νησί στο κέντρο τής Μεσογείου· ΦΡ. ***Μάλτα γιοκ!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκουμε (κάτι) που είναι μπροστά στα μάτια μας **2.** νησιωτικό κράτος, που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί, με πρωτεύουσα τη Βαλέτα, επίσημες γλώσσες τη Μαλτεζική και την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Μάλτας. — **Μαλτέζος** (ο) [μεσν.], **Μαλτέζα** (η), **μαλτεζικός, -ή, -ό** κ. **μαλτέζικος, -η, -ο** [μεσν.], **Μαλτεζικά** κ. **Μαλτέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Malta / μαλτ. Malta < λατ. Melita < αρχ. *Μελίτη*. Το τοπωνύμιο (πιθ. φοινικ. προέλ. με αρχική σημασία «αγκυροβόλιο, ορμητήριο»), συνδέθηκε παρετυμολογικά και ευφημιστικά με το ουσ. *μέλι* λόγω τής παραγωγής μέλιτος στο νησί].

μαλτεζόπλακα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλάκα που χρησιμοποιούσαν κυρ. παλαιότερα στην επίστρωση δαπέδων· κατασκευάζεται από καλής ποιότητας ασβεστόλιθο τής νήσου Μάλτας.

μαλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάλω-σα, -μένος} **1.** (μετβ.) επιπλήττω, κάνω αυστηρές παρατηρήσεις (κυρ. σε παιδί): *μάλωσε την κόρη της, επειδή άργησε* ΣΥΝ. επιτιμώ, ελέγχω, κατσαδιάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω· (αμετβ.) **2.** έρχομαι σε διένεξη (με κάποιον), διαπληκτίζομαι: *κάθε φορά που μαλώνουν, τους ακούει όλη η πολυκατοικία* ΣΥΝ. φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι **3.** διακόπτω τις φιλικές σχέσεις με κάποιον μετά από καβγά: *έχουν μαλώσει· εδώ και δύο χρόνια δεν μιλάνε μεταξύ τους* || (συχνά η μτχ. **μαλωμένος, -η, -ο**) *είναι ~ μαζί της* || *είναι μαλωμένοι εδώ και δύο χρόνια.* — **μάλωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ομαλώνω* < αρχ. *ὁμαλός*, οπότε η λ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «διορθώνω, εξομαλύνω» και αργότερα «επιπλήττω, επιτιμώ» (πβ. κ. *φτειάχνω* < *ευθειάζω*)].

μαμ (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το φαγητό, η μπουκιά: *άνοιξε το στόμα σου να κάνεις ~* (δηλ., να φας) (πβ. λ. *τσιτσί*).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μαμά (η) → μαμμά

μαμαζέλ κ. **μαμζέλ** κ. **μαντμαζέλ** (η) {άκλ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) η δεσποινίδα. — (υποκ.) **μαμζελίτσα** κ. **μαντμαζελίτσα** (η) κ. **μαμζελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mademoiselle < ma demoiselle «μικρή μου κυρία» (< λατ. dominicella, υποκ. τού domina «κυρία, δέσποινα»)].

μαμαλίγκα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** λαϊκό φαγητό τής Ρουμανίας, τής Βουλγαρίας τού Πόντου κ.ά. που παρασκευάζεται με αραβοσιτάλευρο, νερό, τυρί, αβγό και χοιρινό λίπος **2.** (λαϊκ.) για φαγητό που έχει γίνει λειώμα: *έγινε ~ το φαΐ.*
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. mămăligă, βουλγ. mamaliga].

Μαμελούκος κ. **Μαμαλούκος** (ο) **1.** ΙΣΤ. μέλος στρατιωτικών δυνάμεων που αποτελούνταν από δούλους διαφόρου καταγωγής, οι οποίες έθεσαν υπό τον έλεγχό τους διάφορα μουσουλμανικά κράτη κατά τον Μεσαίωνα και εγκατέστησαν δική τους δυναστεία στην Αίγυπτο (1250-1517) **2.** (ως προσηγορικό-σκωπτ.) ο βάρβαρος, ο άξεστος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μαμελοῦκος* < *Μαμαλοῦκος* < αραβ. mamlūk «δούλος, σκλάβος»].

μαμμά (η) (σχολ. ορθ. *μαμά*) {μαμμάδες} (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μάννα. — (υποκ.) **μαμμάκα** κ. **μαμμακούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάμμα* < μτγν. *μάμμη* (βλ.λ.). Η ετυμολογία δείχνει ότι ορθότερη είναι η γραφή με δύο *-μ- (μαμμά)*, πβ. κ. *μάννα*].

μαμμή (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μαία· ΦΡ. (παροιμ.) ***πήγε για μαμμή κι έκατσε για λεχώνα*** (σκωπτ.) γι' αυτούς που πηγαίνουν κάπου και καθυστερούν πολύ να επιστρέψουν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μάμμη* «μητέρα, γιαγιά», λ. τής παιδικής γλώσσας με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, < Ι.Ε. *ma- «μητέρα» (ηχομιμητική ρίζα), πβ. λατ. mamma (> γαλλ. mamman), σανσκρ. māma, γερμ. Mama, αγγλ. mamma, ρωσ. máma κ.ά. Ομόρρ. *μαῖα, μή-τηρ (-έρα)*, πιθ. κ. *μαστός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *μαμμά*].

μάμμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *μαμμή*].

μαμμόθρεφτος, -η, -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που ανατράφηκε με πολλές περιποιήσεις και χαϊδολογήματα· ο μαλθακός ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαϊδεμένος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος **2. *μαμμόθρεφτο*** (το) το παιδί που είναι εξαρτημένο από τη μητέρα του· κατ' επέκτ. ο άβουλος και μαλθακός άνθρωπος: *η μάννα του τον κατάντησε ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαμμόθρεπτος*, αρχική σημ. «αυτός που ανατράφηκε από τη γιαγιά του», < *μάμμη* + *θρεπτός* < *τρέφω*].

μα μου (τα) {άκλ.} ασαφή λόγια, χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο που εκφράζουν ενδοιασμό, αναποφασιστικότητα, αντίρρηση κ.λπ.: *αυτοί ρωτούσαν πότε θα παραδώσει το έργο κι αυτός άρχισε τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < σύνδ. *μα*, με επανάληψη τού [m] + ευφωνικό [u], σύνηθες δίπλα σε χειλικά (βλ. κ. *σου-ξου, μού-ξου*)].

μαμούδι (το) → μαμούνι

μαμούθ (το) {άκλ.} **1.** προϊστορικό ζώο με προβοσκίδα, συγγενές προς τον σημερινό ελέφαντα, που έζησε κατά το Πλειστόκαινο (βλ.λ.) σε ψυχρές περιοχές τής Ευρώπης, τής Ασίας και τής Β. Αμερικής **2.** (μτφ. ως επίθ.) μεγάλων διαστάσεων· σε ΦΡ. τού τύπου: *έργο / κατασκευή ~* ΣΥΝ. γίγαντας, κολοσσός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mammouth < ρωσ. mamont (παλαιότ. mammot), αγν. ετύμου].

μαμούνι κ. **μαμούδι** (το) {μαμουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό έντομο, ζωύφιο ΣΥΝ. ζούδι, ζουζούνι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαμούδι*, αβεβ. ετύμου, ίσως υποκ. τής μτγν. «γλώσσας» τού Ησυχίου *μάμμος· οἰκέτης* ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. ρ. *μαμμᾶν* «θηλάζω, τρώγω» (ομόρρ. τού ουσ. *μάμμη*, βλ.λ.). Ενδιαφέρουσα η εκδοχή ότι *μαμούδι* < **μουμούδι* < **μύμηδο* < μτγν. *μυρμηδών* «μυρμηγκοφωλιά» (βλ. κ. *μυρμήγκι*)].

μαμούχαλος (ο) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο βαρετό και χωρίς ενδιαφέροντα.

μάμπα (το) {άκλ.} φίδι μεγάλου μήκους, που ζει σε δέντρα τής Κ. και Ν. Αφρικής, το οποίο έχει πολύ ισχυρό δηλητήριο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mamba < im-amba, λ. τής γλώσσας Ν'γκούνι των Ζουλού].

μάμπο (το) {άκλ.} **1.** χορός που προέρχεται από την Καραϊβική, παρόμοιος με τη ρούμπα και το τσα-τσά **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδος μουσικής που βασίζεται στον ρυθμό τού παραπάνω χορού: *λαϊκά ~ τού Χιώτη με μπουζούκι.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. mambo, ηχομιμητική λ., βλ. κ. *σάμπα*].

Μαμωνάς (ο) **1.** Κ.Δ. ο θεός τού πλούτου **2.** (μετωνυμ.) τα πλούτη: *λατρεύει τον ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαμωνᾶς* < εβρ. mamōn «πλούτη» (περιληπτ. όρος). Η λ. διαδόθηκε κυρ. από τη χρήση της στην Κ.Δ., πβ. Ματθ. 6, 24: *...οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ*].

μανά → ξανά

μάνα (η) ▸ μάννα

μανάβης (ο) {μανάβηδες}, **μανάβισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημερ.) ο πωλητής λαχανικών και φρούτων ΣΥΝ. οπωροπώλης, λαχανοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. manav].

μαναβική (η) το επάγγελμα τού μανάβη· ΦΡ. ***είδη μαναβικής*** ό,τι πουλάει ο μανάβης, φρούτα και λαχανικά που βρίσκει κανείς στο οπωροπωλείο.

μανάβικο (το) (καθημ.) το κατάστημα όπου πωλούνται λαχανικά και φρούτα ΣΥΝ. οπωροπωλείο.

μανάρι (το) {μαναρ-ιού | -ιών} **1.** αρνί που τρέφεται στο σπίτι και προορίζεται για σφαγή ΣΥΝ. θρεφτάρι **2.** (ως χαϊδευτική προσφώνηση) για τη δήλωση στοργής ή ερωτικού πόθου. — (υποκ.) **μαναράκι** (το), (μεγεθ.) **μανάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. manar(u) «οικόσιτο αρνί» < μτγν. λατ. manuarius «αυτός που τρέφεται από το χέρι κάποιου» (ήδη τον 7ο αι. η σημ. «οικόσιτο ζώο», για αρνί, άλογο ή αίγα) < λατ. manus «χέρι». Όμοια η προέλευση τού αντίστοιχου αλβ. manar. Η παραγωγή από τ. **ἀμνάριον* δεν είναι πιθανή].

Μανασσής (ο) όνομα προσώπων τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μανασσῆς* < εβρ. Menašeh «αυτός που φέρνει λήθη», πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 41, 51: *ἐκάλεσεν δὲ Ἰωσὴφ τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοτόκου Μανασσῆ, ὅτι ἐπιλαθέσθαι με ἐποίησεν ὁ Θεὸς πάντων τῶν πόνων μου καὶ πάντων τῶν τοῦ πατρός μου*].

μανατζάρω ρ. μετβ. {μανατζάρισα} **1.** είμαι ο μάνατζερ, διοικώ μια επιχείρηση **2.** (γενικότ.) κουμαντάρω.

μάνατζερ (ο/η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που οργανώνει, διευθύνει και οριοθετεί τις δραστηριότητες μιας επιχείρησης **2.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να προωθεί τα συμφέροντα καλλιτεχνών, αθλητών κ.λπ., που κανονίζει τα συμβόλαιά τους, τις συνεργασίες τους, την κοινωνική και επαγγελματική τους προβολή κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. manager < ρ. manage < ιταλ. maneggiare «χειρίζομαι» < mano «χέρι» (< λατ. manus)].

μάνατζμεντ (το) {άκλ.} ελλην. *διοικητική* (επιστήμη, τέχνη), *διοίκηση επιχειρήσεων*· το σύνολο των χειρισμών και μεθόδων που συνιστούν την τεχνική διοικήσεως και οργανώσεως μιας επιχείρησης: *αναλαμβάνω / έχω το ~ τής επιχείρησης* || *επαγγελματικό / τεχνοκρατικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. management < ρ. manage, βλ. κ. *μάνατζερ*].

μάνγκο (το) {άκλ.} δέντρο αειθαλές των τροπικών περιοχών· έχει φύλλα λογχοειδή με έντονο πράσινο χρώμα, άνθη σε ταξιανθίες και καρπούς πρασινωπούς, κιτρινωπούς ή κοκκινωπούς, εύγευστους και αρωματικούς, που μοιάζουν με μεγάλο βερίκοκο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mango < πορτ. manga < ταμίλ mānkāy (πληθ. manghi)].

μανδαρινάτο (το) (περιληπτ.) το σύνολο των μανδαρίνων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mandarinat (βλ. λ. *μανδαρίνος*)].

μανδαρινέα (η) → μανταρινιά

μανδαρίνος (ο) [1859] **1.** ανώτερος κρατικός λειτουργός τής παλαιάς Κινεζικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.-μειωτ.) (α) ο κρατικός αξιωματούχος, ο γραφειοκράτης που εμποδίζει οποιαδήποτε πρόοδο: *η εξυγίανση τού δημοσίου βίου υπονομεύεται από τους γνωστούς κομματικούς ~* (β) πρόσωπο συντηρητικό, οπισθοδρομικό. — **μανδαρινισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mandarin < πορτ. mandarim < μαλαϊκ. mēntĕri < σανσκρ. mantrin «σύμβουλος» (πβ. χίντι mantri), τίτλος αξιωματούχων τής πολύπλοκης κινεζικής αυλής].

μανδήλι (το) → μαντήλι

μάνδρα (η) ▸ μάντρα

μανδραγόρας (ο) {δύσχρ. μανδραγορών} δικότυλο φυτό με σαρκώδη και διχαλωτή ρίζα, που θυμίζει ανθρώπινο σώμα, γνωστό από την αρχαιότητα για τις ναρκωτικές και θεραπευτικές του ιδιότητες, ενώ

λαϊκές δοξασίες τού αποδίδουν αφροδισιακές ιδιότητες ΣΥΝ. (λαϊκ.) σερνικοβότανο· ΦΡ. (λόγ.) **εκ μανδραγόρου / υπό τον μανδραγόρα καθεύδω** (*εκ μανδραγόρου / υπό μανδραγόρα καθεύδειν*. Λουκιαν. *Τίμων* 2) βρίσκομαι σε βαθύ ύπνο, σε λήθαργο ή μέθη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. όρος τής ιατρικής και τής μαγείας, αβεβ. ετύμου. Ίσως να ανάγεται στο όνομα ενός γιατρού, καθόσον μάλιστα η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως ανθρωπωνύμιο. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για το περσ. όνομα τού φυτού mardum gijā «φυτό τού ανθρώπου». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. man-drake, γαλλ. mandragore, αρμ. manragor κ.ά.].

μανδρίλος (ο) πίθηκος που ζει στη Δ. Αφρική, έχει χοντρό σώμα, κοντή ουρά και χαρακτηρίζεται από τα ζωηρά χρώματα που φέρει στο πρόσωπο και στους γλουτούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mandrill, πιθ. < man «άνθρωπος» + drill «ονομασία πιθήκου τής Δ. Αφρικής», αγν. ετύμου].

μανδύας (ο) {μανδυών} **1.** (παλαιότ.) μεγάλο ενιαίο ύφασμα, που φοριόταν ριχτό και στερεωνόταν με πόρπη, συνήθ. στον ώμο **2.** ΣΤΡΑΤ. χειμερινό ένδυμα των στρατιωτών, κατασκευασμένο από ένα μόνο κομμάτι ύφασμα, συνήθ. μάλλινο, που καλύπτει όλο το σώμα ΣΥΝ. χλαίνη **3.** ΕΚΚΛΗΣ. εξωτερικό πτυχωτό ένδυμα ηγουμένων, μοναχών, επισκόπων, πατριαρχών κ.λπ., που δένεται γύρω από τον τράχηλο και φοριέται κατά την τέλεση ορισμένων ιεροπραξιών· δηλώνει την πνευματική εξουσία αυτού που το φέρει ως ανώτερου ή ανώτατου άρχοντα τής Εκκλησίας **4.** ΙΑΤΡ. ένδυμα από στέρεο ύφασμα, ειδικά ραμμένο για να ακινητοποιεί τους ψυχοπαθείς σε περιπτώσεις μανιακής κρίσης· αλλιώς *ζουρλομανδύας* • **5.** ΓΕΩΛ. ενδιάμεση ζώνη στο εσωτερικό τού γήινου πλανήτη, η οποία βρίσκεται μεταξύ τού φλοιού και τού πυρήνα **6.** (μτφ.) καθετί που καλύπτει, αποκρύπτει ή προφυλάσσει (κάτι): *το νομοσχέδιο περιβάλλει με τον ~ τής νομιμότητας σειρά παραβάσεων και ατασθαλιών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μανδύα / μανδύη (ή)*, αγν. ετύμου, ίσως περσικό δάνειο].

μανεκέν (το) {άκλ.} άνδρας ή (συνήθ.) γυναίκα με ωραία εμφάνιση και άρτια σωματική διάπλαση, κατά τα πρότυπα κάθε εποχής, που ασχολείται επαγγελματικά με την επίδειξη ρούχων, με φωτογραφίσεις μόδας, διαφημίσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mannequin < ολλ. mannekijn «ανθρωπάκι», υποκ. τού man «άνθρωπος»].

μανέλα (η) {δύσχρ. μανελών} μοχλός που προσαρμόζεται σε εργαλείο και κινούμενο δεξιά-αριστερά βιδώνει ή ξεβιδώνει.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mannella, υποκ. τού manna «χεριά, δεμάτι» < μεσν. λατ. manna / manua (< λατ. manus «χέρι»)].

μανές (ο) → αμανές

μανέστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζυμαρικό κομμένο σε διάφορα μικροσκοπικά σχήματα που χρησιμοποιείται και σε σούπες ΣΥΝ. κριθαράκι· ΦΡ. **χαλάει η μανέστρα** μια υπόθεση δεν έχει την επιθυμητή κατάληξη, ματαιώνεται. — (υποκ.) **μανεστράκι** (το), **μανεστρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. manestra < ρ. manestrare (ιταλ. minestrare) < λατ. ministāre «φέρνω, εξυπηρετώ (ιδ. σερβίρω)»].

Μάνη (η) χερσόνησος τής Ν. Πελοποννήσου, που χαρακτηρίζεται από την άγρια φύση και τα αυστηρά ήθη και έθιμα των κατοίκων της. — **Μανιάτης** (ο) {μεσν.}, **Μανιάτισσα** (η), **μανιάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Πιθανότερη η άποψη ότι το τοπωνύμιο ανάγεται σε μεσν. κάστρο *Μαΐνη* (10ος αι.), το οποίο βρισκόταν στη Χερσόνησο τού Ταινάρου, έχει δε υποτεθεί ότι *Μαΐνη* < αρχ. *μανία*, λόγω τής τρικυμιώδους θάλασσας που περιβρέχει την περιοχή. Άλλες απόψεις, όπως η αναγωγή στο λατ. manus «χέρι», εξαιτίας τού βραχιονοειδούς σχήματος τής Ταιναρικής Χερσονήσου (πβ. ιταλ. Brazzo di Maina), ή στο λατ. manes (πληθ.) «ψυχές νεκρών», επειδή οι αρχαίοι πίστευαν ότι στο Ταίναρο βρίσκονται οι πύλες τού Άδου, δεν είναι πειστικές].

-μανής λεξικό επίθημα επιθέτων και ουσιαστικών, που χαρακτηρίζει άτομα τα οποία κατέχονται από υπερβολική επιθυμία ή μανία για κάτι: *αρχο-μανής, κλεπτο-μανής, τοξικο-μανής, αρχαιο-μανής, τελειο-μανής, ξενο-μανής, μυθο-μανής*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *έ-μάν-ην*)].

μάνητα (η) {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η μεγάλη οργή, η μανία: *η ~ τού ανέμου / τού πολέμου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατ' αναλογίαν προς τα ουσ. σε *-ητα*) < αρχ. *μάνη*, παράλλ. τ. τού ουσ. *μανία* (βλ.λ.)].

μανθάνω ρ. → μαθαίνω

Μάνθος (ο) ▸ Ματθαίος

μάνι → μάνι-μάνι

-μάνι λεξικό επίθημα ουσιαστικών, που δηλώνει πλήθος, μεγάλη ποσότητα: *γυναικο-μάνι, παιδο-μάνι, σκουπιδο-μάνι*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. manus «πλήθος»].

μανία (η) {σπάν. μανιών} **1.** ΙΑΤΡ. οξεία διαταραχή των ψυχικών λειτουργιών τού ατόμου, που εκδηλώνεται με υπερβολική ζωτικότητα, έξαρση τής φαντασίας, ακατάσχετη ροή τού λόγου και αποχαλίνωση των ενστίκτων **2.** διαταραχή που αφορά σε ορισμένες ψυχικές λειτουργίες, ενώ επιτρέπει την κατά τα άλλα ισορροπία και νηφαλιότητα τού ατόμου: *~ καταδιώξεως / φυγής* • **3.** υπερβολική εμμονή (σε κάτι) ή ζήλος (για κάτι)· παθολογική έξη: *έχει ~ με την πολιτική / τη τζαζ / το ψάρεμα / το σεξ* || *έχει ~ με τα μαλλιά της* (τα περιποιείται συνεχώς) || *παρακολουθεί ποδόσφαιρο μετά μανίας* ΣΥΝ. ψύχωση, λόξα· ΦΡ. **πυρ και μανία** βλ. λ. *πυρ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαίνομαι* (βλ.λ.)].

-μανία [αρχ.] β' συνθετικό που δηλώνει το πάθος, την έντονη ή υπερβολική επιθυμία, τη μανία για κάτι: *βιβλιο-μανία, αρχο-μανία, μυθομανία, οπιο-μανία, τοξικο-μανία, θρησκο-μανία, ξενο-μανία* κ.ά.

μανιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μάνιασ-α, -μένος} **1.** κυριεύομαι από μανία, γίνομαι έξαλλος από οργή: *μάνιασε όταν τον είδε* ΣΥΝ. οργίζομαι, παραφέρομαι **2.** (για τα στοιχεία τής φύσεως) είμαι ή γίνομαι ορμητικός, αγριεύω: *μάνιασε η θάλασσα / ο αέρας* ΣΥΝ. λυσσομανώ. — **μάνιασμα** (το).

Μανιάκι (το) χωριό τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστό από την ηρωική αντίσταση και θυσία των Ελλήνων υπό τον Παπαφλέσσα κατά των δυνάμεων τού Ιμπραήμ Πασά (1825).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού τοπωνυμίου *Μάνη*].

μανιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκδηλώνει συμπτώματα μανίας (βλ.λ.): *ο ~ δολοφόνος* **2.** **μανιακός** (ο), **μανιακή** (η) πρόσωπο που πάσχει από τρέλα, ψυχοπαθής: *είναι επικίνδυνος ~* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχεται από παράφορο πάθος για κάτι: *είναι ~ με τον αθλητισμό / τα τυχερά παιχνίδια* || *ένας ~ τού σεξ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, τρελός*.

μανιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Μάνη και τους Μανιάτες· ΦΡ. **το κρατάω / το φυλάω μανιάτικο** δεν ξεχνώ το κακό που μου έκαναν, διατηρώ αισθήματα μνησικακίας ΣΥΝ. κρατάω κακία (πβ. λ. *κρατώ*).

μανιβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μοχλός, με την περιστροφή τού οποίου τίθεται σε λειτουργία μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manivelle < λατ. manicula, υποκ. τού ουσ. manus «χέρι»].

μανιέρα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** τεχνοτροπία, τρόπος έκφρασης ενός καλλιτέχνη **2.** η επιτήδευση στο ύφος και στην τεχνοτροπία καλλιτεχνικού δημιουργήματος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. maniera (πβ. κ. γαλλ. manière) < λατ. manuarius < manus «χέρι»].

μανιερισμός (ο) **1.** η χρήση επιτηδευμένου και επίπλαστου ύφους, έλλειψη φυσικότητας· ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **2.** η μηχανική χρήση συγκεκριμένης τεχνοτροπίας, χωρίς καθόλου πρωτοτυπία ή προσωπική συμβολή τού καλλιτέχνη **3.** τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 16ο αι., κυρ. στην Ιταλία, και χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση τού επιτηδευμένου και την προτίμηση στις αλλόκοτες φιγούρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maniérisme, βλ. κ. *μανιέρα*].

μανιεριστής (ο) καλλιτέχνης που ακολουθεί τις αρχές τού μανιερισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maniériste. Βλ. κ. *μανιέρα*].

μανίζω ρ. αμετβ. {μάνισ-α, -μένος} **1.** μανιάζω, κυριεύομαι από μανία **2.** (ειδικότ.) εξοργίζομαι (με κάποιον), θυμώνω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαίνομαι*, από θ. *μαν-* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-μάν-ην*)].

μάνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδροσωλήνας αντλιών από ειδικό υλικό, συνήθ. καουτσούκ ή πλαστικό, που χρησιμεύει για να μεταφέρουμε ή να ρίχνουμε με ορμή νερό: *οι αστυνομικοί με μάνικες έριχναν νερό στους διαδηλωτές*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χειρίδες, μανίκια» (αναφερόταν αρχικώς στα σιδερένια σωληνοειδή περιβραχιόνια των ιπποτών) < manus «χέρι»].

μανικέτι (το) {μανικετ-ιού | -ιών} η άκρη μακριού μανικιού πουκαμίσου· η μανσέτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manichetto (πληθ. manichetti), υποκ. τού ουσ. manica, βλ. κ. *μανίκι*].

μανικετόκουμπο (το) κουμπί ραμμένο στη μανσέτα τού πουκαμίσου ή πρόσθετο, για να κλείνει το μανικέτι: *χρυσό / ασημένιο ~* || *του έφυγε το ~ και του το ράβει*.

μανίκι (το) {μανικ-ιού | -ιών} **1.** το μέρος τού ενδύματος που καλύπτει τα χέρια ή μέρος τους: *μακρύ / κοντό ~*· ΦΡ. (α) **(ανα)σηκώνω τα μανίκια** προετοιμάζομαι για πολλή δουλειά, ξεκινάω να δουλέψω: *καιρός να σηκώσουμε τα μανίκια και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι (β) (μτφ.) **άσος στο / από το μανίκι** κρυφό πλεονέκτημα: *οι φήμες τον θέλουν να κερδίζει τις εκλογές για την προεδρία, βγάζοντας την τελευταία στιγμή τον κρυμμένο άσο από το μανίκι* (γ) **τραβώ (κάποιον) από το μανίκι** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, (κάποιος) άγεται και φέρεται από μένα **2.** η λαβή κοπτικών οργάνων· (γενικότ.) η λαβή εργαλείου ή δοχείου: *μαχαίρι με μαύρο, ξύλινο ~* **3.** (μτφ.-αργκό) οτιδήποτε προκαλεί δυσκολίες: *τα θέματα τής ιστορίας ήταν ~* **4.** (λαϊκ.-οικ.) η ίδια η σεξουαλική πράξη, σε ΦΡ. όπως *ρίχνω / τραβάω ένα μανίκι σε (κάποιον)*. — (υποκ.) **μανικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μανίκιον*, υποκ. τού ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χειρίδες, μανίκια» < manus «χέρι»].

μανικιούρ (το) {άκλ.} ελλην. *ονυχοκομία, χειροκομία*· η περιποίηση των νυχιών των χεριών (πβ. λ. *πεντικιούρ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manucure / manicure (νόθο σύνθ.) < λατ. man[us] + γαλλ. [ped]icure (επειδή το pedicure προηγήθηκε χρονικά)].

μανικιουρίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ονυχοκόμος* (η)· η αισθητικός που περιποιείται τα νύχια των χεριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. manicuriste (βλ. κ. *μανικιούρ*)].

μανικοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση τού μανικιού με το ένδυμα στο ύψος των ώμων.

Μανίλα (η) η πρωτεύουσα των Φιλιππινών.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Manila < ταγκαλόγκ may-nila, ονομασία δέντρου αυτοφυούς στην περιοχή].

μάνι-μάνι επίρρ. (καθημ.) πολύ γρήγορα, με βιασύνη: *τελείωσε τη δουλειά του ~ κι έφυγε* ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, τάκα-τάκα, στο πει και φει, στο πιτς φιτίλι ΑΝΤ. λάου-λάου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. φρ. (di) mano (in) mano «από χέρι σε χέρι»].

μανιοκαταθλιπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μανιοκατάθλιψη: *~ ψύχωση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από μανιοκα-

τάθλιψη: ~ *άτομο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. maniac-depressive (νόθο σύνθ.)].

μανιοκατάθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχική πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση διαδοχικών παροξυσμών ψυχικής υπερδιέγερσης (μανίας, δηλ. από υπερβολική ζωτικότητα, ακατάσχετη ροή ιδεών και λόγου) ή κατάθλιψης (οξείας μελαγχολίας).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. maniac-depressive psychosis «μανιοκαταθλιπτική ψύχωση»].

μανιπουλάρω ρ. μετβ. {μανιπουλάρισα} επηρεάζω επιδέξια (άτομο ή ομάδα) με τρόπο που να σκέπτεται και να ενεργεί όπως επιθυμώ: *μερικοί συνδικαλιστές προσπαθούν να μανιπουλάρουν τους εργαζομένους* ΣΥΝ. χειραγωγώ. · **μανιπουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manipolare < λατ. manipulus «χούφτα»].

μανιτάρι (το) {μανιταρ-ιού | -ιών} καρποφόρος μύκητας με σχήμα που θυμίζει ομπρέλα, πολλά είδη τού οποίου είναι εδώδιμα και φυτρώνουν κυρ. στα δάση ή καλλιεργούνται: *πίτσα με μανιτάρια* || *δηλητηριώδη / παραισθησιογόνα* ~· ΦΡ. (α) (καθημ.) **(ξε)φυτρώνω σαν μανιτάρι** εμφανίζομαι ξαφνικά (β) **φυτρώνουν σαν μανιτάρια** εμφανίζονται πολλά μαζί στον ίδιο χώρο: *στην περιοχή μας τα μπαράκια φυτρώνουν σαν μανιτάρια* (γ) **(ατομικό) μανιτάρι** το σύννεφο σε σχήμα μανιταριού, που δημιουργείται πάνω από το σημείο στο οποίο έχει πέσει ατομική βόμβα αμέσως μετά την έκρηξή της. — (υποκ.) **μανιταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀμανιτάρι(ν)*, υποκ. τού μτγν. *ἀμανῖται* (πληθ.), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το μικρασιατικό τοπωνύμιο *Ἄμανος*. Η φρ. *ξεφυτρώνω σαν μανιτάρι* αποδίδει χρήσεις τού αγγλ. mushroom «μανιτάρι» (που χρησιμοποιείται και ως ρήμα)].

μανιταρόπιτα (η) {δύσχρ. μανιταροπιτών} πίτα με γέμιση μανιτάρι.

μανιταρόσουπα (η) {δύσχρ. μανιταροσουπών} σούπα από μανιτάρια.

μανιφατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χειροτεχνικό ή βιομηχανικό προϊόν, κυρ. ύφασμα: *μεταξωτή* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manifattura < λατ. φρ. manu factus «χειροποίητος» < manu (< manus «χέρι») + factus (< facio «κάνω, φτειάχνω»)].

μανιφέστο (το) γραπτή διακήρυξη με πολιτικό, κοινωνικό ή καλλιτεχνικό περιεχόμενο, όπου διατυπώνονται γενικές αρχές ενός κινήματος ή διαμαρτυρίες για τα κακώς κείμενα: *τα ~ τού υπερρεαλισμού τού Αντρέ Μπρετόν* (1924, 1930) || *το «~ τού Κομουνιστικού Κόμματος» των Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς* (1848) || *το «Ελεύθερο Πνεύμα» τού Θεοτοκά αποτέλεσε το ιδεολογικό ~ τής Γενιάς τού Τριάντα* || *συντάσσω / εκδίδω ~*· ΦΡ. (μτφ.) **βγάζω μανιφέστο** εκθέτω με μαχητικό και έντονο τρόπο τις απόψεις μου σε ένα θέμα, κυρ. υπερασπιζόμενος ή καταδικάζοντας κάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. manifesto < λατ. manifestus «προφανής, πρόδηλος», από συμφυρμό των λ. manus «χέρι» και infestus «επικίνδυνος, εχθρικός»].

Μανιχαίοι (οι) {μτγν.} οι οπαδοί τού μανιχαϊσμού (βλ.λ.). — **μανιχαϊκός**, -ή, -ό.

μανιχαϊσμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση που ιδρύθηκε κατά τον 3ο αι. μ.Χ. από τον Μάνη (ή Μανιχαίο) στην Περσία, συνδυάζει στοιχεία τού χριστιανισμού, τού ζωροαστρισμού και τού βουδισμού και υποστηρίζει ότι στον κόσμο κυριαρχούν δύο ανταγωνιστικές αρχές, το φως και το σκότος (δηλ. το καλό και το κακό) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε δυαρχική θεώρηση τού κόσμου. — **μανιχαϊστής** (ο), **μανιχαΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μανιχαῖος* (215-274 μ.Χ.), όνομα Πέρση θρησκευτικού ηγέτη και αιρεσιάρχη].

μανιχαϊστικός, -ή, -ό κ. **μανιχαϊκός** **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Μανιχαίους ή τον μανιχαϊσμό **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου η αντίληψη ή θεώρηση των πραγμάτων βασίζεται σε σχήματα αντιθέσεως καλού-κακού: *προβάλλει μια ~ ερμηνεία των πραγμάτων, αγνοώντας τις ενδιάμεσες καταστάσεις και τις ιδεολογικές αποχρώσεις*.

μανιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μανιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μανιωδέστερος, -ατος} **1.** αυτός που αρέσκεται υπερβολικά, που έχει πάθος με κάτι: ~ *καπνιστής / συλλέκτης νομισμάτων* **2.** ο κυριευμένος από μανία, ο τρελός ΣΥΝ. μανιακός, φρενοβλαβής. — **μανιωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μάνλιχερ (το) {άκλ.} είδος (παλαιότ.) επαναληπτικού όπλου.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Αυστριακού μηχανικού F. Mannlicher (1848-1904), κατασκευαστή τού όπλου].

μάννα (η) (σχολ. ορθ. *μάνα*) {-ες κ. -άδες (γεν. μόνο ο τ. μαννάδων)} **1.** (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μαμά· ΦΡ. (α) **παιδί τής μάννας του** για να δηλωθεί ότι μοιάζει η συμπεριφορά ή η φυσιογνωμία παιδιού προς τη μητέρα του (β) **πουλάει και τη μάννα του** για πρόσωπο που κοιτάζει το ατομικό του συμφέρον και δεν διστάζει μπροστά σε τίποτα (γ) **απ' την κοιλιά τής μάννας του** για γνώρισμα, χαρακτηριστικό κάποιου, που το εμφάνισε από πολύ μικρή ηλικία, ώστε να θεωρείται εγγενές: *~ φαινόταν πως θα γίνει ταραξίας* (δ) (επιφών.) **μάννα μου!** για δήλωση έντονου συναισθήματος (λύπης, πόνου, χαράς, στοργής, έκπληξης, θαυμασμού κ.ά.): *οι στρατιώτες αναστέναζαν: «όι, όι, ~ μου!»* || *ε, ρε ~, τι γλέντι ήταν αυτό!* (ε) **όπως τον / την γέννησε η μάννα του / της** ολόγυμνος/-η, όπως το νεογέννητο βρέφος: *στο περιοδικό φωτογραφίζεται όπως τη γέννησε η μάννα της* (στ) **χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα** για μεγάλη κοσμοσυρροή ή μεγάλη αναστάτωση: *έχει τόσο κόσμο, που ~* (ζ) **να τρώει η μάννα και τού παιδιού να μη δίνει** για κάτι πολύ νόστιμο: *αυτό το γιουβέτσι είναι ~* (η) **κατά μάννα κατά κύρη (κατά γυιο και θυγατέρα)** για παιδιά που μοιάζουν πολύ στον χαρακτήρα με τους γονείς τους (θ) **μάννα, γιατί με γέννησες!** για περιπτώσεις έντονης απογοήτευσης (ι) **σαν να του σκότωσαν τη μάννα** για κάποιον που αντιδρά με υπερβολική οργή ή επιθετικότητα: *Δεν ξέρω τι είχε πάθει! Έκανε σαν να του 'χαν σκοτώσει τη μάννα!* (ια) **ζητάει τη μάννα του και τον πατέρα του** για υπερβολικές, παράλογες απαιτήσεις: *μου ζητούσε τη μάννα του και τον πατέρα του για να μου το πουλήσει...* (ιβ) **μάννα είναι μόνο μία!** για την αξία τής μητέρας· όσο αγαπά κανείς τη μητέρα του δεν αγαπά κανέναν άλλον **2.** ο ξύλινος σκελετός τού χαρταετού **3.** (μτφ.) η αρχική κατασκευή· μόνο στη ΦΡ. **από τη μάννα του**: *αυτό το μηχάνημα είναι ελαττωματικό ~* **4.** (α) (σε διάφορα παιχνίδια) παίκτης επιφορτισμένος με ιδιαίτερο ρόλο, λ.χ. στο χαρτοπαίγνιο: *ποιος θα κάνει τη ~;* (β) (στο τάβλι) η πρώτη θέση στην οποία τοποθετούμε τα πούλια και συνεκδ. τα ίδια τα πούλια **5.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ιδιαίτερα επιδέξιο (σε κάτι), που τα καταφέρνει με αξιοθαύμαστο τρόπο· ΦΡ. **είμαι μάννα / μαννούλα σε (κάτι)** διαθέτω μεγάλη επιδεξιότητα ή ικανότητα σε κάτι: *είναι μάννα στα ηλεκτρολογικά* || *σε κάτι τέτοια είναι μαννούλα* **6.** πρόσωπο που μεριμνά για τους άλλους: *ο λογίας είναι η ~ τού λόχου*. — (υποκ.) **μαννούλα** (βλ.λ.), **μαννουλίτσα** κ. **μαννίτσα** (η) κ. **μαννάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καγκουρό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάννα* < μτγν. *μάμμη* (βλ. κ. *μαμμή*)].

> **μάννα ή μάνα (η) – μάνα ή μάννα (το);** Η ευρύτατης χρήσεως λ. **μάννα** γράφεται με δύο -ν-, από την αρχ. λέξη **μάμμη** «μητέρα», από όπου παράγεται η λέξη. Ομοίως, για άλλον όμως λόγο, γράφεται και η εβραϊκής προελεύσεως (man), αρχαία επίσης, λ. **μάννα** (το), η οποία παραδίδεται έτσι (με δύο -ν-). Η ιστορική ορθογραφία επιβάλλει την ορθογράφηση αυτών των λέξεων με δύο -ν-, όπως συμβαίνει με όλες τις αρχαίας προελεύσεως λέξεις τής Ελληνικής (πβ. *Σάββατο* όχι *Σάβατο*, γιατί και αυτή η εβραϊκής προελεύσεως λέξη είναι ήδη αρχαία).

μάννα (το) {άκλ.} (στην Π.Δ.) η τροφή (υποκατάστατο τού άρτου) που έστειλε ο Θεός στους Εβραίους, καθώς διέσχιζαν την έρημο· ΦΡ. (α) (μτφ.) **μάννα εξ ουρανού** η απρόσμενη ευεργεσία: *η οικονομική ενίσχυση ήταν ~ για τους απόρους* (β) **αντί τού μάννα χολήν** βλ. λ. *χολή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. man, όπως απαντά στην ερώτηση man hu'? «τι είναι αυτό;», την οποία απηύθυναν οι Ισραηλίτες ο ένας στον άλλον, όταν πρωτοείδαν αυτό το είδος τροφής (πβ. Π.Δ. Έξοδος 16, 15: *ἰδόντες δὲ αὐτὸ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἶπαν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ, Τί ἐστιν τοῦτο;*). Στον ελλην. σχηματισμό συνεπέδρασε και το αρχ. *μάννα (ή)* «λεπτή σκόνη»].

μαννούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) η μάννα· συχνά επιφωνηματικά για την έκφραση ευχαρίστησης, φόβου και γενικά έντονων συναισθημάτων: *Ποπό, ~ μου, τι γλέντι έχει να γίνει!* || *~ μου, τι τρομάρα πέρασα!* ΦΡ. **θα κλάψουν(ε) μαννούλες** για κάτι που θα προκαλέσει δυσάρεστα αποτελέσματα: *αν προχωρήσουν σε απολύσεις, ~!* || (κ. ως απειλή) *πες τους να συμμορφωθούν, γιατί, αν θυμώσω, ~!*

μαννούλι (το) {μαννουλ-ιού | -ιών} (οικ.) πολύ ελκυστική γυναίκα ή (λιγότερο συχνά) άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < *μάννα* + παραγ. επίθημα *-ούλι*].

μαννουλομάννουλο (το) (επιτατ.-κυρ. για γυναίκα) μαννούλι, πάρα πολύ ελκυστικό πρόσωπο.

Μανόλης (ο) → Εμμανουήλ

μανόλια κ. (παλαιότ.) **μαγνόλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλωπιστικό δέντρο με μεγάλα κόκκινα και λευκά άνθη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. magnolia < νεολατ. magnolia, από το όνομα τού Γάλλου βοτανολόγου P. Magnol (1638-1715)].

μανόμετρο (το) {1766} {μανομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση τής πίεσης ρευστών (υγρών ή αερίων), που βρίσκονται σε κλειστό δοχείο ΣΥΝ. πιεσόμετρο.
[ΕΤΥΜ. < *μανο-* (< αρχ. *μανός* «αραιός, χαλαρός, μαλακός», βλ.λ.) + *μέτρο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. manomètre].

μανό(ν) (το) {άκλ.} βερνίκι βαφής των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

μα νον τρόπο επίρρ.· ελλην. *αλλά όχι πολύ* ΜΟΥΣ. όχι υπερβολικά· συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο ~* ΣΥΝ. μα νον τάντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ma non troppo].

μα νον τάντο επίρρ.· ελλην. *αλλά όχι τόσο* ΜΟΥΣ. όχι πολύ· συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο ~* ΣΥΝ. μα νον τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ma non tanto].

μανός, -ή, -ό (λαϊκότ.) αυτός που κινείται τεμπέλικα και νωθρά: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. αργός, οκνός, νωθρός, αδρανής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αραιός, χαλαρός, μαλακός», < *μαν-Fός < *mn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *men- «μικρός, σπάνιος», πβ. αρμ. manr, σανσκρ. manāk «λίγο», λιθ. meñkas «βραχύς», χεττ. maninku «πλησίον» κ.ά. Βλ. κ. *μόνος*].

μανουάλι (το) {μανουαλ-ιού | -ιών} ψηλό μεταλλικό κηροπήγιο με πολλές θήκες, που υπάρχει στις χριστιανικές εκκλησίες για την τοποθέτηση αναμμένων κεριών από τους πιστούς (ή σε σπίτια ως διακοσμητικό αντικείμενο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μανουάλι(ο)ν* < λατ. manuale (candelabrum) «κηροπήγιο χειρός» < manus «χέρι»].

μανούβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ελιγμός μεταφορικού μέσου (αυτοκινήτου, πλοίου, ποδηλάτου κ.λπ.): *πρέπει να κάνεις πολλές ~ για να μπορέσεις να παρκάρεις εδώ* **2.** δύσκολη, κοπιαστική ενέργεια: *είναι μεγάλη ~ να το βρω· πρέπει ν' ανέβω στο πατάρι και να ψάξω τις βαλίτσες* **3.** συντονισμένες κινήσεις στρατιωτικής μονάδας κατά τη διάρκεια μάχης ή τη διεξαγωγή ασκήσεων.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. manuvra < μεσν. λατ. manuopera «χειρωνακτική εργασία» < λατ. manu opera < manus (< manu «χέρι») + opera «εργασία, έργο» (βλ. κ. *όπερα*)].

μανουβράρω ρ. αμετβ. {μανουβράρισα} (λαϊκ.) κάνω μανούβρες. — **μανουβράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. manuvrar (βλ. κ. *μανούβρα*)].

Μανουήλ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών ηγεμόνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. τού μτγν. *Ἐμμανουήλ* (βλ.λ.)].

μανούρι (το) {χωρ. γεν.} τυρί στον τύπο τής μυζήθρας, πλούσιο σε λίπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μανούρα*, < αρχ. *μανός (τυρός)* «αραιό (τυρί)»].

μανουσάκι (το) {χωρ. γεν.} το ζαμπάκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού κυρ. ον. *Μανούσος*].

Μανούσος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. Manuzio (< λατ. Manutius), όν. συνηθισμένο στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, το οποίο παρασυνδέθηκε με το εξίσου συχνό *Μανόλης* (< *Εμμανουήλ*)].

μανσέτα (η) {δύσχρ. μανσετών} το μανικέτι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manchette (υποκ. τού manche «μανίκι»), βλ. λ. *μανίκι*].

μανσόν (το) {άκλ.} γούνινο γυναικείο αξεσουάρ, στο οποίο μπαίνουν τα χέρια μέχρι τον καρπό, για να κρατιούνται ζεστά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manchon < manche «μανίκι» < λατ. manicae (πληθ.) < manus «χέρι»].

μανταλάκι (το) {χωρ. γεν.} ξύλινη ή πλαστική μικρού μεγέθους λαβίδα, τα δύο σκέλη τής οποίας ενώνονται με λεπτό σιδεράκι, που περιέχει ελατήριο για να ανοιγοκλείνει, ώστε να πιάνει και να συγκρατεί ρούχα απλωμένα στο σχοινί ή χαρτιά σε γραφείο.

μάνταλο (το) (λαϊκ.) ξύλινο ή μεταλλικό ραβδί, που ασφαλίζει εσωτερικά την πόρτα ή το παράθυρο ΣΥΝ. σύρτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάνδαλος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *μάνδρα* (βλ.λ.) ως το εργαλείο που κλειδώνει περίκλειστο χώρο].

μανταλώνω ρ. μετβ. {μαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κλείνω (την πόρτα ή το παράθυρο) με μάνταλο ΣΥΝ. συρτώνω **2.** (για πρόσ.) περιορίζω (κάποιον) στο σπίτι, τον κλείνω μέσα. — **μαντάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μανδαλῶ (-όω)* < *μάνδαλος*, βλ. κ. *μάνταλο*].

μαντάμ (η) {άκλ.} **1.** (λαϊκ.) κυρία: *περάστε μέσα, ~!* || *προηγείται η ~* **2.** (αργκό) η μαντάμα (βλ.λ.). — (υποκ.) **μανταμίτσα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. madame < ma dame «κυρία μου» (βλ. κ. *ντάμα*)].

μαντάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα, συνήθ. μεγάλης ηλικίας, που έχει την ιδιοκτησία και τη μέριμνα οίκου ανοχής ΣΥΝ. πατρόνα, (λαϊκ.) τσατσά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μαντάμ*].

μανταμίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με γυναίκα μεγάλης ηλικίας: *~ ντύσιμο / συμπεριφορά*. — **μανταμίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *μαντάμ* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (πβ. κ. *μωρουδ-ίστικος*)].

μαντάρα επίρρ. (καθημ.) άνω-κάτω, μαλλιά-κουβάρια· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***τα κάνω μαντάρα*** (i) αποτυγχάνω παταγωδώς, κάνω σοβαρά σφάλματα (ii) διαλύω τα πάντα: *πήγε να σερβίρει και τα έκανε μαντάρα στην κουζίνα* (β) ***γίναμε μαντάρα*** τσακωθήκαμε, τα χαλάσαμε.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαδάρα* «ορεινή και άγονη περιοχή» < αρχ. *μαδαρός* «βρεγμένος, φαλακρός, άδεντρος» < *μαδῶ*].

μανταρίνι (το) {μανταριν-ιού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής μανταρινιάς, που είναι μικρότερος στο μέγεθος από το πορτοκάλι και περιέχει πολύ γλυκό χυμό, πλούσιο σε βιταμίνη C. — (υποκ.) **μανταρινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. mandarina, πιθ. < πορτ. mandarim «μανδαρίνος, σύμβουλος» (βλ. κ. *μανδαρίνος*) εξαιτίας τού χρώματος που είχε ο μανδύας των Κινέζων αξιωματούχων ή επειδή προτιμούσαν το συγκεκριμένο φρούτο (είναι γνωστό πως η μανταρινιά κατάγεται από τη ΝΑ. Ασία και έφθασε στην Ευρώπη τον 19ο αι.)].

μανταρινιά (η) δέντρο με εσπεριδοειδείς καρπούς (μανταρίνια), που συγγενεύει στενά με την πορτοκαλιά.

μαντάρω ρ. μετβ. {μάνταρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} επιδιορθώνω με κλωστή και βελόνα τα φθαρμένα μέρη σε ρούχα: *~ τις κάλτσες* ΣΥΝ. καρικώνω. — **μαντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. mendare «επιδιορθώνω» < λατ. emendo «επανορθώνω, διορθώνω»].

μαντάτο (το) η είδηση, το νέο: *μας έφερε άσχημα ~* ΣΥΝ. άγγελμα, πληροφορία, (λαϊκ.) χαμπέρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαντᾶτον* < μτγν. *μανδᾶτον* < λατ. mandatum < ρ. mando «παραδίδω, γνωστοποιώ»].

μαντατοφόρος (ο/η) [μεσν.] πρόσωπο που φέρνει νέα, αγγελιαφόρος.

μαντεία (η) [αρχ.] {μαντειών} **1.** (γενικά) η πρόγνωση όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον· (ειδικότ.) η πρόγνωση τού μέλλοντος από κάποιον (με τη χρήση μαγικών οργάνων, τράπουλας, φλιτζανιών τού καφέ κ.τ.ό.) **2.** (συνεκδ.) η συγκεκριμένη πρόβλεψη που κάνει ο μάντης: *άκουσα μια περίεργη ~* ΣΥΝ. χρησμός, προφητεία, μάντεμα.

μαντείο (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) ιερός τόπος όπου κατέφευγαν ιδιώτες ή εκπρόσωποι πόλεων, για να πληροφορηθούν από τους θεούς (μέσω των ιερέων) τα μελλούμενα: *το ~ των Δελφών / τής Δωδώνης*.

μαντέκα (η) {χωρ. πληθ.} κηρώδης αρωματική αλοιφή, που κάνει στιλπνές και κρατάει σταθερές τις τρίχες τού μουστακιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manteca < *mantaica, ιβηρ. αρχής].

μάντεμα (το) → μαντεύω

μαντέμι (το) {μαντεμιού} **1.** κάθε ορυκτό που περιέχει μέταλλο για καμίνευση **2.** ο χυτοσίδηρος κατ' αντιδιαστολή προς τον σφυρήλατο σίδηρο. — **μαντεμένιος, -ια, -ιο**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maden].

μαντευτής (ο) [μτγν.], **μαντεύτρα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που μαντεύει ΣΥΝ. μάντης, προφήτης.

μαντευτικός, -ή, -ό [αρχ.] σχετικός με τη μαντεία: *~ ικανότητα / χάρισμα* ΣΥΝ. μαντικός.

μαντεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάντεψα} ♦ (μετβ.) **1.** προβλέπω (αυτά που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον): *~ συμφορές* ΣΥΝ. προφητεύω, χρησμοδοτώ, προλέγω, προμαντεύω **2.** εκφράζω με επιτυχία τις εικασίες μου για κάτι, καταλαβαίνω (κάτι κρυφό, άγνωστο): *μάντεψε ποιος ήρθε!* || *δεν είναι δύσκολο να μαντέψεις τις σκέψεις του μετά από όσα είπε* ΣΥΝ. φαντάζομαι, βρίσκω, (μτφ.) οσφραίνομαι ♦ **3.** (αμετβ.) μπορώ να φανταστώ: *–Ξέρεις ποιος ήταν τελικά ο φταίχτης; –Δεν ξέρω, αλλά ~.* — **μάντεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαντεύομαι* < *μάντις* (βλ. λ. *μάντης*)].

μαντζαφλάρι κ. **μαρτζαφλάρι** κ. **μαντζαφλέρι** (το) {μαντζαφλαρ-ιού | -ιών} (αργκό) **1.** (ως αόρ. χαρακτηρισμός) αντικείμενο, συνήθ. μικρού μεγέθους, τού οποίου το όνομα αγνοούμε ή δεν θέλουμε να το πούμε (συχνά εκφράζοντας ενόχληση): *έχω μπροστά μου κι αυτό το ~ και μ' εμποδίζει* || *θα στρίψεις αυτό το ~ και θα κλείσει* **2.** (ευφημ.) το πέος (πβ. λ. *μαραφέτι*).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μαντζούνι (το) → ματζούνι

μαντζουράνα (η) → ματζουράνα

Μαντζουρία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΑ. Κίνας. — **Μαντζούριος** κ. **Μαντζουριανός** (ο), **Μαντζούρια** κ. **Μαντζουριανή** (η), **μαντζουριανός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Manchuria < κινεζ. Manchu, ονομασία των ιθαγενών τής περιοχής, που σημαίνει «αγνός, γνήσιος»].

μαντήλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο μαντήλι, με το οποίο οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι τους ΣΥΝ. τσεμπέρι, φακιόλι, κεφαλοπάνι.

μαντήλι (το) {μαντηλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό τετράγωνο ύφασμα για το σκούπισμα τού προσώπου (των ματιών, τής μύτης κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) μάκτρο **2.** τετράγωνο ή στενόμακρο κομμάτι από ύφασμα, που φοριέται από τις γυναίκες ως κάλυμμα τής κεφαλής ή από γυναίκες και άνδρες γύρω από τον λαιμό ΣΥΝ. φουλάρι. — (υποκ.) **μαντηλάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μανδήλιον* («γλώσσα» τού Ησυχίου) < λατ. mantēlium / mantilium, υποκ. τού mantele (< manus «χέρι»). Για την ορθογράφηση με -η-, πβ. κ. *καντήλι*].

μαντηλίδα (η) [μεσν.] μικρό ποώδες φυτό που ευδοκιμεί σε χέρσα και ηλιαζόμενα μέρη, με κίτρινα μικρά άνθη· η κίτρινη μαργαρίτα.

μάντης (ο) {μάντ-εις, -εων}, **μάντισσα** (η) [μεσν.] {μαντισσών} **1.** (στην αρχαιότητα) ο ιερέας που επικοινωνούσε με το θείο ή παρατηρούσε συγκεκριμένα φαινόμενα (π.χ. πέταγμα πουλιών) και προέβλεπε το μέλλον **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει τα μέλλοντα: *Πώς κατάλαβες τι ήθελα να πω; ~ είσαι;* ΣΥΝ. προφήτης **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διατυπώνει τις προβλέψεις του γι' αυτά που πρόκειται να συμβούν: *δεν θέλω να γίνω ~ δεινών.* — **μαντοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάντις* < *mn̥-tis, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα που χρησιμοποιείται για τη δήλωση πνευματικών δραστηριοτήτων), πβ. σανσκρ. mányate, αρχ. σλαβ. minję, ιρλ. (do)muiniur, λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente), me-min-isse «θυμούμαι» κ.ά. Ομηρ. *μαίν-ομαι* (βλ.λ.), αρχ. *μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *μαν-ία, μένος, μνή-μη, αὐτό-μα-τος, μοῦσα* (βλ.λ.) κ.ά. Ως βάση σχηματισμού τής λ. *μάντις* φαίνεται πως χρησίμευσε αμάρτυρο ουδ. **τὸ μάντι* (όπως επιμαρτυρεί το σύνθ. *μαντι-πόλος* «εμπνευσμένος»). Η σημασιολ. σύνδεση με το ρ. *μαίνομαι*, όπως απαντά στη φρ. *«ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται»* (Ηρόδοτος), είναι λογική και έγκυρη].

μαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μαντεία και τους μάντεις: *~ τέχνη* || *Πού θες να ξέρω τι θα γίνει; Δεν έχω ~ ικανότητες!* ΣΥΝ. προφητικός **2.** ***μαντική*** (η) η τέχνη τού μάντη, η τέχνη να προβλέπει κανείς το μέλλον. — **μαντικά** επίρρ.

μαντίλα (η) → μαντήλα

μαντίλι (το) → μαντήλι

μαντίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δαντελένιο ή πλεκτό μαντήλι για το κεφάλι και τους ώμους, μέρος τής παραδοσιακής ενδυμασίας των Ισπανίδων· εσάρπα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. mantilla < λατ. mantele, βλ. κ. *μαντήλι*].

μαντινάδα (η) αυτοσχέδια, κατά κανόνα ομοιοκατάληκτα δίστιχα με ερωτικό, περιπαικτικό, λυπητερό ή εύθυμο περιεχόμενο, που τραγουδιούνται συνήθ. με συνοδεία λύρας και λαγούτου στην Κρήτη.
[ΕΤΥΜ. < βεν. matinada «πρωινό (ερωτικό τραγούδι)» < ιταλ. mattino «πρωί» (πβ. γαλλ. matin) < λατ. matutinum < Matuta, θεότητα τού πρωινού].

μαντμαζέλ (η) → μαμαζέλ

μαντό (το) {άκλ.} ελαφρό γυναικείο πανωφόρι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manteau < λατ. mantellum «μανδύας, κάλυμμα» < mantele, βλ. κ. *μαντήλι*].

μαντόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο με 4 ή 5 ζεύγη χορδών, όμοιο με το μαντολίνο, αλλά λίγο μικρότερο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mandola, βλ. λ. *μαντολίνο*].

μάντολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παραδοσιακό επτανησιακό γλύκυσμα, που αποτελείται από καβουρδισμένο αμύγδαλο καλυμμένο με ζάχαρη, στην οποία έχουν προστεθεί χρωστικές και αρωματικές ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. mandola < δημώδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amiddula < αρχ. *ἀμυγδαλή* (βλ.λ.)].

μαντολάτο (το) παραδοσιακό επτανησιακό γλύκυσμα με τη μορφή συμπαγούς πλάκας, που παρασκευάζεται από ασπράδι αβγού, μέλι ή ζάχαρη και καβουρδισμένα αμύγδαλα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. mandolato «αμυγδαλωτό» < mandola «αμύγδαλο» < δημώδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amiddula < αρχ. *ἀμυγδαλή* (βλ.λ.)].

μαντολινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** ορχήστρα από μαντολίνα, μαντόλες, κιθάρες και μαντολοτσέλα που συνηθίζεται ιδ. στα Επτάνησα **2.** το μουσικό κομμάτι που εκτελείται από μαντολίνο ή από ορχήστρα με τα παραπάνω όργανα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mandolinata < mandolino, βλ. κ. *μαντολίνο*].

μαντολίνο (το) ΜΟΥΣ. μικρό έγχορδο μουσικό όργανο ιταλικής προελεύσεως με σκάφος που έχει ωοειδές σχήμα και μπράτσο με τέσσερα ζεύγη χορδών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mandolino, υποκ. τού mandola, μουσικό όργανο τού 16ου-17ου αι., πρόγονος τού μαντολίνου. < παλαιότ. γαλλ. mandore < μτγν. λατ. pandura < μτγν. *πανδούρα* / *πανδοῦρα* «τρίχορδο μουσικό όργανο», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί ότι το mandolino είναι υποκ. τού mandola «αμύγδαλο» (βλ. λ. *μαντολάτο*) λόγω τής ομοιότητας τού σχήματος].

μαντολοτσέλο (το) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο, αρκετά μεγαλύτερο από το μαντολίνο: *το μαντολίνο, η μαντόλα και το ~ μαζί με την κιθάρα αποτελούν τα βασικά όργανα τής μαντολινάτας.*

Μαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ονομασία τής Παναγίας στην Ιταλία **2.** η αγιογραφική ή γλυπτή απεικόνιση τής Παναγίας, συνήθ. με τον μικρό Χριστό στην αγκαλιά της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. madonna < m(i)a donna «κυρία μου» (ως τίτλος τής μητέρας τού Χριστού από τον 11ο αι.). Πβ. γαλλ. Notre Dame (ίδια σημ.)].

μαντοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μαντική ικανότητα.

μαν-του-μαν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. τρόπος άμυνας κατά τον οποίο ένας παίκτης αναλαμβάνει τη φύλαξη ενός αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. man-to-man].

μάντρα κ. (λόγ.) **μάνδρα** (η) {μαντρών} **1.** περιφραγμένη έκταση για τον σταβλισμό ζώων ΣΥΝ. μαντρί, στάνη **2.** περίφρακτο οικόπεδο, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή έκθεση οικοδομικών ή άλλων υλικών, αυτοκινήτων κ.ά. **3.** (συνεκδ.) ο τοίχος για την περίφραξη οικοπέδου ΣΥΝ. μαντρότοιχος ● **4.** το μοναστήρι, κυρ. στον τ. *μάνδρα* **5.** η κοιλότητα τού δαχτυλιδιού στην οποία τοποθετείται ο δακτυλιόλιθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίγυρος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάνδρα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συγγενές με σανσκρ. mandirá- «κατοικία», mandurā «εγκατάσταση», (πβ. και Ι.Ε. *mand- «περιφράσσω»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδέεται με ιλλυρικά τοπωνύμια, πβ. Mandurium < θ. mand- «αλογάκι»].

μαντράχαλος (ο) μεγαλόσωμο αγόρι ή άνδρας· (συνήθ. ειρων. ή επιτιμητικά) σε ΦΡ. όπως: *δεν ντρέπεσαι να συμπεριφέρεσαι έτσι, κοτζάμ ~;*
[ΕΤΥΜ. < *μάντρα* + -*χαλος* < *χαλί* «διχαλωτό ξύλο στις μάντρες για ανάρτηση δοχείων» (βλ. λ. *χηλή* / δωρ. τ. *χᾱλή*), πβ. κ. *κρεμανταλάς*].

μαντρί (το) [μεσν.] {μαντρ-ιού | -ιών} περιφραγμένος χώρος, στον οποίο φυλάσσονται τα ζώα τού κοπαδιού: *«μπήκαν τα γίδια στο ~, τα πρόβατα στη στρούγκα»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος φεύγει απ' το μαντρί, τον τρώει ο λύκος*** (Ευ. Αβέρωφ) όποιος αποχωρεί από το σύνολο, καταστρέφεται (λ.χ. ένας πολιτικός που αποχωρεί από το κόμμα του, εισπράττει τη λαϊκή αποδοκιμασία, δεν εκλέγεται ξανά).

μαντρίζω ρ. → μαντρώνω

μαντρόσκυλο (το) **1.** σκύλος που φυλάει τα κοπάδια τού μαντριού ΣΥΝ. τσοπανόσκυλο **2.** (συνεκδ.-εκφραστ.) (α) μεγαλόσωμος σκύλος με τρομακτικό παρουσιαστικό ΣΥΝ. σκύλαρος (β) (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για άσχημο ή δύστροπο και άγριο άνθρωπο **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος που του έχουν αναθέσει να επιτηρεί άλλους, να παρακολουθεί αν κάνουν σωστά τη δουλειά τους.

μαντρότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει μια μάντρα.

μαντρώνω ρ. μετβ. {μάντρω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κλείνω (ζώα) μέσα σε μαντρί, τα σταβλίζω **2.** περιβάλλω (χώρο) με μάντρα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) περιορίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο: *έχει μαντρώσει τα παιδιά στο σπίτι, για να διαβάσουν.* Επίσης **μαντρίζω** [μεσν.]. — **μάντρωμα** κ. **μάντρισμα** (το).

Μαντώ (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. μάντισσα στο μαντείο των Δελφών, κόρη τού μάντη Τειρεσία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μάντις* (βλ.λ.)].

μαντώ (το) ▸ μαντό

-μανώ λεξικό επίθημα ρημάτων, που σημαίνουν έντονη ενέργεια ή διάθεση γι' αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό: *λυσσο-μανώ, ερωτο-μανώ, φυσο-μανώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μαίνομαι*, πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*. Βλ. κ. -*μανής*].

Μανώλης (ο) → Εμμανουήλ

μάξι επίθ. {άκλ.} **1.** (για γυναικείο ένδυμα) μακρύς μέχρι τον αστράγαλο: *~ φούστα / νυχτικό* ΑΝΤ. μίνι **2.** ***μάξι*** (το) το μακρύ γυναικείο φόρεμα, που φθάνει μέχρι τον αστράγαλο: *τα ~ επανέρχονται στη μόδα* ΑΝΤ. μίνι (το) **3.** γενικά για κάθε προϊόν σε μεγάλη συσκευασία ή σε μεγάλη ποσότητα, περιεκτικότητα, μέγεθος: *σε ~ συσκευασία* ΑΝΤ. μίνι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. maxi (ως μέρος τής φρ. maxi-skirt), συγκεκομμένος τ. τού ουσ. maximum, βλ. κ. *μάξιμουμ*].

μαξιλάρι (το) {μαξιλαρ-ιού | -ιών} **1.** υφασμάτινο είδος για τον ύπνο, που μοιάζει με σάκο παραγεμισμένο με βαμβάκι, πούπουλα, μαλλί ή άλλη απαλή ύλη· τοποθετείται κάτω από το κεφάλι για το στήριξη, συνήθ. κατά την κατάκλιση: *ανατομικό ~ για τον ύπνο* ΣΥΝ. προσκέφαλο **2.** (γενικά) κάθε τέτοιο αντικείμενο για την ξεκούραση μελών τού σώματος (λ.χ. για να ακουμπά κανείς τα πόδια του) ή ως διακοσμητικό σε καθίσματα (σαλονιού, γραφείου, θεάτρου κ.λπ.) και καναπέδες. — (μεγεθ.) **μαξιλάρα** (η), (υποκ.) **μαξιλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαξιλάριον*, υποκ. τού λατ. maxilla «σαγόνι»].

μαξιλαροθήκη (η) [1897] {δύσχρ. μαξιλαροθηκών} το υφασματένιο κάλυμμα τού μαξιλαριού.

μαξιλαροπόλεμος (ο) [1896] η ανταλλαγή χτυπημάτων με μαξιλάρια (συνήθ. για παιχνίδι): *τα παιδιά έπαιζαν ~.*

μαξιλαρώνω ρ. μετβ. {μαξιλάρωσα} **1.** χτυπώ (κάποιον) με μαξιλάρι **2.** (μτφ.-σπάν.) αποδοκιμάζω (τους συντελεστές θεατρικού έργου, αθλητικού αγώνα), ρίχνοντας στη σκηνή ή στο γήπεδο τα μαξιλάρια των καθισμάτων. — **μαξιλάρωμα** (το) [1892].

μαξιμαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *μεγιστοποίηση* **1.** ΠΟΛΙΤ. τάση μερίδας τού Σοσιαλιστικού-Επαναστατικού Κόμματος τής Ρωσίας που επεδίωκε την επίτευξη στον ανώτατο βαθμό (maximum) των επαναστατικών στόχων με την προσφυγή και σε ακραίες επαναστατικές μεθόδους **2.** (κατ' επέκτ.) πολιτική πρακτική που εκφράζεται με την προβολή στόχων και αιτημάτων στο υπέρτατο όριο και συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maximalisme < ρωσ. maksimalísm (νεολογισμός) < λατ. maximum].

μαξιμαλιστής (ο), **μαξιμαλίστρια** (η) {μαξιμαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού μαξιμαλισμού στη Ρωσία **2.** αυτός που επιδιώκει την προβολή στόχων και αιτημάτων στον υπέρτατο βαθμό, συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλιστής. — **μαξιμαλιστικός, -ή, -ό, μαξιμαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maximaliste < ρωσ. maksimalíst (νεολογισμός) < λατ. maximum «μέγιστο»].

Μάξιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Maximus < επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. τού magnus].

μάξιμουμ (το) {άκλ.} το μέγιστο, το υπέρτατο όριο: *η μηχανή δουλεύει στο ~* || *αποδίδω το ~ των δυνατοτήτων μου* ΣΥΝ. ζενίθ ΑΝΤ. μίνιμουμ, ελάχιστο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. maximum, ουδ. τού επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. τού επιθ. magnus].

μαοϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Κινέζο πολιτικό Μάο Τσε-τουνγκ **2.** ***μαοϊκός*** (ο), ***μαοϊκή*** (η) οπαδός τού μαοϊσμού ΣΥΝ. μαοϊστής.

μαοϊσμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική θεωρία και στρατηγική που εφάρμοσε ο Κινέζος επαναστάτης και πολιτικός Μάο Τσε-τουνγκ (1893-1976), η οποία βασιζόταν στον μαρξισμό-λενινισμό, οδηγώντας στη διεξαγωγή αγώνων εναντίον τού ιμπεριαλισμού και τη διατύπωση ιδιαίτερης άποψης για την οικοδόμηση τού σοσιαλισμού. — **μαοϊστής** (ο), **μαοΐστρια** (η), **μαοϊστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maoïsme, από το όνομα τού Κινέζου κομμουνιστή ηγέτη Mao Tse-tung (1893-1976)].

Μάο-Μάο (οι) (παλαιότ.-μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για ανθρώπους με άγρια, απολίτιστη συμπεριφορά: *αντί να διασκεδάσουν πολιτισμένα, κάνουν σαν τους ~.* Επίσης **Μάου-Μάου.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mau Mau, ονομασία μυστικής πολιτικής οργάνωσης των ιθαγενών Κικούγιου, που ιδρύθηκε το 1952 στην Κένυα, με στόχο την εκδίωξη των Ευρωπαίων από τη χώρα. Η προέλευση τής ονομασίας είναι άγνωστη].

μαόνι (το) {μαονιού | χωρ. πληθ.} **1.** πολυτελές ξύλο προερχόμενο από τροπικές χώρες με χαρακτηριστικό καστανοκόκκινο χρώμα, στιλπνότητα και αντοχή, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή πολυτελών επίπλων, μουσικών οργάνων κ.ά. **2.** (συνεκδ.-καθημ.) έπιπλο κατασκευασμένο από αυτό το ξύλο: *η κρεβατοκάμαρά της είναι όλη ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mahogani, αγν. ετύμου, από γλώσσα ιθαγενών των Δυτικών Ινδιών].

μαούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βοηθητικό φορτηγό σκάφος χωρίς κατάστρωμα, που χρησιμεύει για φορτώσεις και εκφορτώσεις εμπορευμάτων από το πλοίο στην προκυμαία **2.** (μτφ.-μειωτ.) η χοντρή, δυσκίνητη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. ma'una].

μαουνιέρης (ο) {μαουνιέρηδες} **1.** ο ιδιοκτήτης ή ο κυβερνήτης μαούνας **2.** ο εργάτης σε μαούνα.
[ΕΤΥΜ. < *μαούνα* + παραγ. επίθημα -*ιέρης* (βλ.λ.)].

μάππα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το λάχανο ΣΥΝ. κραμπολάχανο· (οικ.) **2.** πρόσωπο, φάτσα: *έφαγε μπουνιά στη ~* ΣΥΝ. μούρη· ΦΡ. ***τρώω (κάτι / κάποιον) στη μάππα*** βλ. λ. *τρώω* **3.** οτιδήποτε αποτυχημένο: *το τελευταίο του βιβλίο είναι ~* || *το γλυκό είναι ~, δεν τρώγεται·* ΦΡ. ***μάππα το καρπούζι*** βλ. λ. *καρπούζι* **4.** χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι ή στον σβέρκο: *του ρίχνω μια ~* ΣΥΝ. σφαλιάρα, καρπαζιά, φάπα ● **5.** σκούπα για το σφουγγάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάππα* < λατ. mappa «μαντήλι, πετσέτα»].

μάππας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ο ανόητος, ο βλάκας ΣΥΝ. μπούφος, τούβλο ΑΝΤ. ξύπνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *μάππα*].

μάρα (η) στις ΦΡ. (α) (καθημ.) ***η σάρα και η μάρα (και το κακό συναπάντημα)*** βλ. λ. *σάρα* (β) ***άρες μάρες κουκουνάρες*** βλ. λ. *άρες μάρες*.

-μάρα (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ελάττωμα, δυσάρεστο αίσθημα ή κάποια κακή συνήθ. κατάσταση ή ιδιότητα: *χαζο-μάρα, σιχα-μάρα, σαστισ-μάρα, παλαβω-μάρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από μεγεθυντικά ουδ. σε -*μα* (λ.χ. *φάγωμα - φαγωμάρα, σίχαμα - σιχαμάρα*), από όπου εν συνεχεία επεκτάθηκε σε άλλα ουσ. (λ.χ. *βαργεστη-μάρα, χαζο-μάρα*)].

μαραγγιάζω κ. **μαραγκιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράγκιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για φυτά, άνθη και καρπούς) χάνω τη φρεσκάδα και την ομορφιά ή τη γεύση μου, μαραίνομαι: *τα μήλα έχουν μαραγγιάσει* ΣΥΝ. ξεραίνομαι ♦ **2.** (μετβ.) ξεραίνω (κάτι), του αφαιρώ τη θαλερότητα: *η ζέστη μαραγγιάζει τα λουλούδια* ΣΥΝ. μαραίνω. — **μαράγγιασμα** κ. **μαράγκιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαραγγιῶ (-άω)* «αργοπεθαίνω» (κατ' αναλογίαν προς άλλα ρ. δηλωτικά ασθενειών, πβ. *χτικιάζω, μπιμπικιάζω, σκουληκιάζω*). αγν. ετύμου].

μαραγκός (ο) (καθημ.) ο ξυλουργός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. marangon < μεσν. λατ. marangonus < λατ. mergo «βυθίζω – εμπήζω»].

μαραγκοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η τέχνη, το επάγγελμα τού μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργική.

μαραγκούδικο (το) το εργαστήριο τού μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργείο.

μαράζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} βαθιά θλίψη, μεγάλος και αγιάτρευτος καημός, κατάθλιψη: *την τρώει το ~ από τότε που ξενιτεύτηκε ο γυιος της·* ΦΡ. ***μαράζι το έχω*** (i) με βασανίζει ο καημός, η στενοχώρια: *~ που ο γυιος μου έμεινε ανύπαντρος* (ii) παραμένει ανεκπλήρωτη επιθυμία μου, θέλω πολύ, λαχταρώ: *~ να σε δω μια φορά να μην τεμπελιάζεις· πότε θα βάλεις μυαλό;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maraz].

μαραζιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαράζιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) μαράζι (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) μαραζώνω (βλ.λ.).

μαραζιάρης, -α, -ικο **1.** ασθενικός και καχεκτικός στο σώμα, αρρωστιάρης **2.** αυτός που έχει τάση για μελαγχολία, πολύ μελαγχολικός. Επίσης **μαραζιάρικος**, -η, -ο.

μαραζώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράζω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κυριεύομαι από κατάθλιψη, με τρώει το μαράζι, φθίνω (βλ.λ.): *μαράζωσε από τότε που έχασε τον άντρα της* ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) κατάθλιψη: *η σκέψη της τον ~.* — **μαράζωμα** (το).

μάραθο (το) {-ου κ. -άθου | χωρ. πληθ.} ποώδες αρωματικό φυτό με άρωμα παρόμοιο με τού γλυκάνισου, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική. Επίσης **μάραθος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάραθον* (ήδη μυκ. ma-ra-tu-wo) < **μάραθF-ον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε I.E. *merə-dhro-, που προσκρούει στον προαναφερθέντα μυκ. τύπο].

μαραθόσπορος (ο) [μεσν.] καθένα από τα σπέρματα τού μάραθου, τα οποία χρησιμοποιούνται ως ανακουφιστικό κατά τού μετεωρισμού (βλ.λ.).

Μαραθώνας (ο) κωμόπολη τού νομού Αττικής κοντά στην πεδιάδα όπου έγινε η περίφημη μάχη μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών το 490 π.Χ., καθώς και στην τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε από το ομώνυμο φράγμα. Επίσης (λόγ.) **Μαραθών** [αρχ.] {Μαραθῶν-ος, -α}. — **Μαραθώνιος** (ο) [μτγν.], **Μαραθώνια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μαραθών, -ῶνος* < *μάραθον* (βλ.λ.), είδος αρωματικού φυτού που χρησιμοποιείται ως καρύκευμα].

μαραθώνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μαραθώνα **2.** ***μαραθώνιος*** (ο) {μαραθωνί-ου | -ων, -ους} (α) ΑΘΛ. αγώνας δρόμου αντοχής, απόστασης περίπου 42 χλμ., που έχει καθιερωθεί ως ολυμπιακό αγώνισμα (β) (μτφ.) (+γεν.) μακρά και κουραστική σειρά ενεργειών, διαδικασία με εξαντλητική διάρκεια: *~ διαπραγματεύσεων / διαβουλεύσεων / συνομιλιών* || *βρίσκεται σε εξέλιξη διπλωματικός ~ για την απελευθέρωση των ομήρων* (γ) ***τηλεοπτικός μαραθώνιος*** βλ. λ. *τηλεμαραθώνιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Μαραθών*. Το ομώνυμο αγώνισμα καθιερώθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως ανάμνηση τής πορείας τού Αθηναίου οπλίτη Φειδιππίδη, ο οποίος κάλυψε τα 42,195 χιλιόμετρα τής απόστασης Μαραθώνα-Αθηνών, προκειμένου να αναγγείλει στους συμπατριώτες του τη νίκη επί των Περσών].

μαραθωνοδρόμος (ο/η) [1896] αθλητής που παίρνει μέρος στο αγώνισμα τού μαραθωνίου (βλ. λ. *μαραθώνιος*).

μαραθωνομάχος (ο) [αρχ.] ο πολεμιστής (από την Αθήνα, τις Πλαταιές ή τις Θεσπιές) στη μάχη εναντίον των Περσών στον Μαραθώνα το 490 π.Χ.

μαραίνω ρ. μετβ. {μάρα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (φυτό ή μέρος φυτού) να χάσει τη φρεσκάδα, τη θαλερότητά του: *αν δεν ποτίζεις τα λουλούδια, θα μαραθούν·* (μτφ.) **2.** συντελώ στο να χάσει (κάποιος/κάτι) τη ζωτικότητά του: *η αρρώστια μάρανε τα νιάτα της·* ΦΡ. ***αυτό (με / σε / τον...) μάρανε*** (ειρων.) σε περιπτώσεις που θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι περιττεύει, είναι υπερβολικό να υπάρχει ή να γίνει σε σχέση με αυτά που λείπουν: *αυτοί δεν έχουν καλά καλά να φάνε, τα πανάκριβα σερβίτσια τους μάρανε* **3.** (μεσοπαθ. ***μαραίνομαι***) πέφτω σε μαρασμό, χάνω τις ψυχικές ή/και σωματικές μου δυνάμεις: *έχει εγκαταλείψει τον εαυτό της και τον κόσμο, είναι κλεισμένη στο σπίτι και μαραίνεται.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μαρ-άν-jω* < *mr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *mer- «πεθαίνω» (πβ. κ. *βροτός, ἀμβροσία*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή του θ. *μαρ-* τού αρχ. *μάρναμαι* «μάχομαι, πολεμώ» κατά το μορφολογικό σχήμα των ρ. *κηραίνω, ἰαίνω*, άποψη που προσκρούει σε σημασιολ. προβλήματα].

μαράκες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ζεύγος κρουστών οργάνων τής Λατινικής Αμερικής, καθένα από τα οποία αποτελείται από λαβή και σφαιρική κεφαλή (από ξύλο ή αποξηραμμένη κολοκύθα), μέσα στην οποία υπάρχουν σκληροί καρποί ή χαλίκια που παράγουν θόρυβο, όταν τα κουνά κανείς ρυθμικά από τη λαβή.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. maracás (με προσαρμογή στο ελληνικό μορφολ. σύστημα), πληθ. τού maracá < γλ. Τούπι (ιθαγενών τού Αμαζονίου) marákа].

μαραμπού (το) {άκλ.} εξωτικό πουλί, συγγενές προς τον πελαργό, με φτέρωμα άσπρο και γκρίζο, γυμνό ροζ λαιμό και κεφάλι και με χαρακτηριστικό φουσκωτό θύλακο στη βάση τού λαιμού του· ζει στην Αφρική και τη ΝΑ. Ασία: *«[...] και φεύγουν προς τα δυτικά των μαραμπού τα σμήνη»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marabout < πορτ. marabuto < αραβ. murabit «ερημίτης, ασκητής»].

μαρασκίνο (το) αλκοολούχο ηδύποτο παρασκευασμένο από ένα είδος βύσσινου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maraschino < marasca «αγριοκέρασο» < amarasca < amaro «πικρός» < λατ. amarus].

μαρασμός (ο) [μτγν.] **1.** η απώλεια τής φρεσκάδας και ακμής: *ο ~ τής φύσης / τής σωματικής ομορφιάς* ΑΝΤ. άνθηση, ακμή **2.** ΙΑΤΡ. η σταδιακή εξασθένηση των ψυχικών, σωματικών ή/και πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου λόγω μακράς νόσου, γήρατος, καταπόνησης, χρόνιας μελαγχολίας κ.λπ. **3.** (μτφ.) η παρακμή, η ύφεση: *ο ~ τού ελληνικού στοιχείου τής Πόλης* || *ο ~ τής επαρχιακής οικονομίας* ΣΥΝ. κατάπτωση.

μαρασμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μαρασμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει εξασθενήσει ή ξεπέσει σε μεγάλο βαθμό, που βρίσκεται σε παρακμή: *~ κατάσταση* (στο εμπόριο, στις συναλλαγές, στην οικονομία κ.λπ.) ΣΥΝ. μαραζιασμένος, μαραμένος, άτονος ΑΝΤ. ζωηρός, νευρώδης, σφριγηλός, ακμαίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μαραφέτι (το) {μαραφετ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** εργαλείο ή εξάρτημα εργαλείου **2.** οποιοδήποτε αντικείμενο, κυρ. αυτό που δεν μπορούμε ή δεν θέλουμε να κατονομάσουμε επακριβώς (π.χ. εργαλείο που δεν ξέρουμε το όνομά του): *πάρε από 'δώ αυτό το ~!* || *αγόρασα αυτό το ~ που φτειάχνουν τον φραπέ. πώς το λένε;* **3.** (ειδικότ.-!) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πράμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. marifet].

μάργα (η) {μαργών} ΟΡΥΚΤ. μαλακό ιζηματογενές πέτρωμα, μείγμα ιζημάτων και ορυκτών με ποικίλη σύσταση και αναλογία, που απαντά κυρ. στις θαλάσσιες, λιμναίες και ποτάμιες ακτές και χρησιμοποιείται στην παρασκευή τσιμέντου, μονωτικού υλικού, στην κατασκευή τούβλων κ.λπ.: *ασβεστολιθική / ψαμμιτική ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. marga, κελτ. προελ.].

μαργαρίνη (η) [1892] {χωρ. γεν. πληθ.} τρόφιμο βιομηχανικής προελεύσεως, που αποτελείται από μείγμα φυτικών και ζωικών λιπών υπό μορφήν γαλακτώματος, στα οποία έχει προστεθεί ποσότητα νερού, υγρά ή στερεά προϊόντα γάλακτος, αλάτι, χρωστικές και αρωματικές ουσίες, βιταμίνες, συντηρητικά κ.ά.· μοιάζει με το φυσικό βούτυρο και χρησιμοποιείται ως υποκατάστατό του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ margarine < margarique < μτγν. *μάργαρον* «μαργαριτάρι» (βλ. κ. *μαργαρίτης*). Η λ. *μαργαρίνη* προσδιόριζε αρχικώς ένα γλυκερίδιο τού μαργαρικού οξέος (acide margarique), το οποίο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των μαργαριταρωδών κρυστάλλων που περιέχει].

Μαργαρίτα (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **4.** γυναικείο όνομα.

μαργαρίτα (η) {σπάν. μαργαριτών} **1.** ποώδες φυτό τού αγρού με χαρακτηριστικό άνθος που φέρει κίτρινο δίσκο και λευκά ή κίτρινα πέταλα **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού: *μαδάει τη ~, για να δει αν την αγαπά.* — (υποκ.) **μαργαριτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. margarita < λατ. margarita < μτγν. *μαργαρίτης* (βλ.λ.)].

μαργαριταρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μαργαριτάρια, που είναι στολισμένος με μαργαριτάρια: *~ περιδέραιο / σταυρός / σκουλαρίκια* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) αυτός που θυμίζει μαργαριτάρι, που έχει τη λευκότητα, τη σκληρότητα ή τη λάμψη τού μαργαριταριού: *~ δόντια.*

μαργαριτάρι (το) {μαργαριταρ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστική στιλπνότητα και χρώμα συνήθ. λευκό, ο οποίος σχηματίζεται μέσα στο κέλυφος μαλακίων (π.χ. στρειδιών) από το ίδιο υλικό από το οποίο αποτελείται και το κέλυφος **2.** (συνεκδ.-συνήθ. στον πληθ.) κόσμημα το οποίο αποτελείται από (ή είναι στολισμένο με πολύτιμους) λίθους τού παραπάνω είδους: *στη δεξίωση θα φορέσει τα ~ της* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) οτιδήποτε ξεχωρίζει για την αξία του, τη σπανιότητα, την ομορφιά του: *μαργαριτάρια σοφίας τα λόγια του* **4.** (μτφ.-σκωπτ.) πολύ σοβαρό γλωσσικό σφάλμα, γενικότ. σφάλμα που προδίδει ελλιπή κατάρτιση: *από τα κείμενα των μαθητών αλιεύει κανείς πολλά ~* || *όταν ανοίξει το στόμα της, πετάει κάτι μαργαριτάρια!* — (υποκ.) **μαργαριταράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαργαριτάριον*, υποκ. τού *μαργαρίτης* (βλ.λ.)].

μαργαρίτης (ο) {μαργαριτών} (αρχαιοπρ.) το μαργαριτάρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο ανατολ. προελεύσεως. Οι Έλληνες ήλθαν σε πρώτη επαφή με το μαργαριτάρι μέσω τής εκστρατείας τού Μ. Αλεξάνδρου και προφανώς στην περιοχή τής Περσίας. Συνεπώς, η λ. ίσως ανάγεται στο μέσ. περσ. marvarīt «μαργαριτάρι» και δεν αποκλείεται να συνδ. με σανσκρ. mañjarī «μπουμπούκι, κάλυκας άνθους»].

μαργαριτόρριζα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο μάργαρος (βλ.λ.), το σεντέφι.

μαργαριτοφόρος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που παράγει ή περιέχει μαργαριτάρια: *~ στρείδι / όστρακο / θάλασσα.*

μάργαρος (ο/η) {μαργάρου} (λόγ.) ουσία σκληρή, στιλπνή και ιριδίζουσα, σε χρώμα λευκό ή υπόλευκο, η οποία καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια του οστράκου πολλών ειδών μαλακίων και χρησιμοποιείται στην κατασκευή πολύτιμων κουμπιών, λαβών κ.λπ. και γενικότ. ειδών μικρογλυπτικής ή στη διακόσμηση επιφανειών ΣΥΝ. φίλντισι, σεντέφι. Επίσης **μάργαρο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μαργαρίτης* (υποχωρητ.), επειδή το τελευταίο θεωρή-

θηκε επίθ. με παραγ. επίθημα *-ίτης*].

μαργαρώδης, -ης, -ες [μεσν.] {μαργαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (σπάν.) αυτός που θυμίζει μαργαριτάρι ή μάργαρο: ~ *λάμψη* ΣΥΝ. μαργαριταρένιος, σεντεφένιος **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***μαργαρώδη νέφη*** τα ακίνητα σχεδόν νέφη, που μοιάζουν με θυσάνους και αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια τού χειμώνα στα μεγάλα γεωγραφικά πλάτη και σε μεγάλο ύψος· η ονομασία τους οφείλεται στο ότι κατά τη δύση τού ηλίου αποκτούν λαμπρότατους χρωματισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μαργέλι (το) {μαργελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η ακραία επιφάνεια φρέατος ή συναφούς αντικειμένου κ.λπ. ΣΥΝ. κράσπεδο, χείλος, γείσο **2.** (κατ' επέκτ.) ραμμένη αναδίπλωση τού υφάσματος στο άκρο ενδύματος ΣΥΝ. στρίφωμα, ρέλιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαργέλιον* < *μάργελον* < λατ. margelum, υποκ. τού margo «κράσπεδο, χείλος»].

μαργιόλης, -α, -ικο ▸ μαριόλης

μαργώνω ρ. μετβ. {μάργω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** παγώνω: *μάργωσε απ' το τσουχτερό κρύο* ΣΥΝ. ξεπαγιάζω, πουντιάζω, κοκκαλιάζω ΑΝΤ. ζεσταίνομαι, σκάω **2.** μουδιάζω, ναρκώνω. — **μάργωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *μαργῶ (-άω)* «μαίνομαι, ορμώ (στη μάχη)» < *μάργος* «παράφρων, μανιακός» και αργότερα «αδηφάγος, άπληστος» (βλ. λ. *λαίμαργος*). Κατ' άλλη άποψη < **αἱμαργώνω* < *αἷμα* + *ἀργῶ*, με τη σημ. «παύει να κυκλοφορεί το αίμα μου»].

μαρέγκα (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από ασπράδια αβγών, χτυπημένα με ή χωρίς ζάχαρη, ώστε να σχηματίζουν αφρό, το οποίο χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marenga, πιθ. < βεν. marenda «κολατσιό» < λατ. merenda «απογευματινό (φαγητό)»].

Μάρθα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερη την αδελφή τού Λαζάρου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αραμ. Mārtā «κυρία, οικοδέσποινα»].

Μαρία (η) **1.** η μητέρα τού Ιησού Χριστού, η Παναγία **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *η Μαγδαληνή* / *η Αιγυπτία* **3.** γυναικείο όνομα· ΦΡ. (α) ***κι η κουτσή Μαρία*** όλος ο κόσμος, όλοι οι άνθρωποι, ακόμη και οι πιο παρακατιανοί και περιφρονητέοι: *αυτοκίνητο έχει πια ~!* || *αυτό το ξέρει ~!* (β) ***κάνει / παριστάνει την οσία Μαρία*** βλ. λ. *όσιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Marjām (το όνομα αποδόθηκε στην Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα ως *Μαριάμ*), πιθ. σημ. «πικρή, ανυπότακτη». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα συνδ. με την αιγυπτ. ρίζα mrh- «δυνατός, εύφορος, γόνιμος». Μέσω τής Κ.Δ. το όνομα διαδόθηκε στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Mary (> *Μαίρη*), γαλλ. Marie, ιταλ. Maria κ.ά.].

Μαριάνθη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., νόθο σύνθ., < *Μαρία* + *Ἰάνθη* (θηλ. τού επιθ. *ἴανθος* < *ἴον* «μενεξές» + *ἄνθος*)].

μαρίδα (η) **1.** μικρόσωμο εδώδιμο ψάρι με επιμήκες σώμα, μυτερό ρύγχος και μία ορθογώνια μαύρη κηλίδα στα πλευρά, το οποίο ζει σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και στα παραμεσογειακά παράλια τού Ατλαντικού **2.** (περιληπτ.) κοπάδι μικρών ψαριών **3.** (σκωπτ.) πλήθος μικρών παιδιών: *είχε συγκεντρώσει γύρω του όλη τη ~ τής συνοικίας* ΣΥΝ. παιδολόι, πιτσιρικαρία· ΦΡ. ***πλάκωσε η μαρίδα*** μαζεύτηκε η πιτσιρικαρία. — (υποκ.) **μαριδάκι** (το) κ. **μαριδούλα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σμαρίδα* < αρχ. *σμαρίς, -ίδος*, αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

Μαρίνα (η) [μτγν.] {-ας κ. -ης} **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

μαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σύνολο εγκαταστάσεων που συνιστούν μικρό λιμάνι ή όρμο δίπλα σε κύριο λιμάνι και προορίζονται για την εξυπηρέτηση των αναγκών μικρών τουριστικών πλοίων και ιδιωτικών σκαφών αναψυχής (θαλαμηγών, ταχυπλόων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marina, θηλ. τού επιθ. marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus (< λατ. mare «θάλασσα»)].

μαρινάρω ρ. μετβ. {μαρινάρισ-α, -τηκα, -μένος} τοποθετώ (κρέας ή ψάρι) μέσα σε μαρινάτα, ώστε να γίνει νοστιμότερο ή/και να διατηρηθεί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. — **μαρινάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinare < marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus < mare «θάλασσα»].

μαρινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, αλάτι και αρωματικά χόρτα και καρυκεύματα, στην οποία παραμένουν (μαρινάρονται) κρέατα και ψαρικά πριν μαγειρευτούν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinata < marino «θαλάσσιος» βλ. κ. *μαρινάρω*].

μαρινάτος, -η, -ο (κρέας ή ψάρι) που έχει μαγειρευθεί μέσα σε σάλτσα μαρινάτα: *κολοιός* ~ ΣΥΝ. μαριναρισμένος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinato < marino «θαλάσσιος», βλ. κ. *μαρινάρω*].

Μαρίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαρῖνος* < λατ. marinus «θαλάσσιος» (< mare «θάλασσα»)].

μαριόλης (ο) {μαριόληδες}, **μαριόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ιδιαίτερα εύστροφος ή πανούργος **2.** (ως επίθ.) αυτός που κάνει νάζια, που συμπεριφέρεται παιχνιδιάρικα, που επινοεί τεχνάσματα, ιδ. στον έρωτα: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. ναζιάρης, παιχνιδιάρης, τσαχπίνης. — **μαριόλικος, -η/-ια, -ο, μαριόλικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαριόλος* «πονηρός, απατεώνας» < βεν. mariol / ιταλ. mariulo, αγν. ετύμου].

μαριολιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η πονηριά, η πανουργία **2.** (ιδ. στον πληθ.) το νάζι: *άρχισε τις ~*.

μαριονέτα (η) {σπάν. μαριονετών} **1.** ολόσωμο ομοίωμα ανθρώπου σε μεγάλο σχετικά μέγεθος, το οποίο κινείται με τη βοήθεια ειδικών συρμάτων ή σπάγκων· χρησιμοποιείται κατεξοχήν σε παραστάσεις κουκλοθεάτρου ΣΥΝ. κούκλα, νευρόσπαστο **2.** (μτφ.-μειωτ.) το πρόσωπο που δρα υπακούοντας στη βούληση άλλων, οι οποίοι το κατευθύνουν: *οι βουλευτές δεν αποτελούν μαριονέτες των αρχηγών τους* ΣΥΝ. αχυράνθρωπος, υποχείριο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marionnette < μέσ. γαλλ. maryonette < Maryon, υποκ. τού ονόματος Marie « Μαρία»].

μαριονετίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο καλλιτέχνης κουκλοθεάτρου που κινεί με τα νήματα μαριονέτες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marionnettiste, βλ. κ. *μαριονέτα*].

Μάριος (ο) **1.** όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων: *Γάιος* ~ (157-86 π.Χ.) || ~ *Λεύκιος Μάξιμος* (165-230 μ.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Marius < mare «θάλασσα»].

μαριχουάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από αποξηραμμένα φύλλα και άνθη ινδικής κάνναβης (βλ.λ.), τα οποία, κονιορτοποιημένα και τοποθετημένα σε τσιγάρο ή σε πίπα, καπνίζονται ως ναρκωτικό **2.** το φυτό ινδική κάνναβη, από το οποίο παράγονται οι ναρκωτικές ουσίες χασίς και μαριχουάνα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. marijuana / marihuana < μεξικ. ισπ. marihuana / mariguana, αγν. ετύμου].

Μαριούπολη (η) πόλη τής ΝΑ. Ουκρανίας στην Αζοφική Θάλασσα, όπου υπάρχει ακόμη έντονο ελληνικό στοιχείο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς ουκρ. Mariupol (< *Μαρία* + *πόλη*) από το όν. τής Maria Petrovna (ελλην. όν. *Σοφία Δωροθέα*), συζύγου τού τσάρου τής Ρωσίας Παύλου Α' (1796-1801). Η πόλη έλαβε την ονομασία της από Έλληνες εγκατεστημένους εκεί από το 1779. Επί δεκαετίες ονομαζόταν Ždanov από το όν. τού Σοβιετικού κομουνιστή αξιωματούχου Andrey Ždanov (1896-1948). Το 1989 επανέκτησε την αρχική της ονομασία].

μάρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το όνομα τής εταιρείας ή και η ίδια η εταιρεία, που έχει κατασκευάσει συγκεκριμένο βιομηχανικό προϊόν: *Τι ~ είναι το αυτοκίνητό σου; -Φορντ* || *είναι η καλύτερη ~ ραδιοφώνων / τσιγάρων*· ΦΡ. (οικ.-ως χαρακτηρισμός) ***μάρκα μ' έκαψες*** για προϊόν πολύ κακής ποιότητας ή για αναξιόπιστο άνθρωπο: *αυτό το βίντεο είναι ~* **2.** το σήμα που βρίσκεται πάνω σε προϊόν και δηλώνει την κατασκευάστρια εταιρεία ● **3.** κέρμα πλαστικό, μεταλλικό ή κοκκάλινο, το οποίο αντιπροσωπεύει συμβατική χρηματική αξία και χρησιμοποιείται κυρ. στις χαρτοπαικτικές λέσχες, στα καζίνα κ.α. προς διευκόλυνση των συναλλαγών ● **4.** (οικ.) άνθρωπος που ενεργεί με πονηριά, που κατορθώνει να πετυχαίνει αυτό που θέλει σε κάθε περίπτωση: *πρόσεχέ τον αυτόν, είναι μεγάλη ~* || *είσαι μια ~ εσύ!* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος, επιτήδειος, (λαϊκ.-καθημ.) μαφία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marca < γοτθ. marka «σύνορο, όριο» (πβ. αγγλ. mark «σημάδι»)].

μαρκαδόρος (ο) **1.** στυλογράφος διαρκείας με υγρό μελάνι σε διάφορα χρώματα, που γράφει παχιά σε οποιαδήποτε επιφάνεια ● **2.** υπάλληλος χαρτοπαικτικής λέσχης, καζίνου κ.λπ., που μοιράζει στους πελάτες τού καταστήματος ή παραλαμβάνει από αυτούς τις μάρκες. — (υποκ.) **μαρκαδοράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. marcador < marca «σημάδι, ίχνος» + -dor (βλ. κ. *-δόρος*)].

μαρκαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μαρκαλάς... | μαρκάλησα} (λαϊκ.) (για τράγους, κριάρια και σπανιότ. για άλλα ζώα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (το θηλυκό) ΣΥΝ. βατεύω, καβαλάω, (!) πηδάω. Επίσης **μαρκαλίζω**. — **μαρκάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. marrkal «βατεύω άλογο»].

μαρκάρω ρ. μετβ. {μάρκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ., καθημ.) **1.** (κυριολ.) βάζω τη μάρκα σε (προϊόν), ώστε να φαίνεται η προέλευσή του ΣΥΝ. σημαδεύω, σταμπάρω **2.** (γενικότ.) βάζω διακριτικό σήμα π.χ. σε (ζώο), για να φαίνεται σε ποιον ανήκει: *όσοι έχουν μεγάλα κοπάδια, μαρκάρουν τα γελάδια τους* **3.** εντοπίζω, διακρίνω μέσα από το πλήθος ΣΥΝ. επισημαίνω, σταμπάρω ● **4.** ΑΘΛ. παίρνω θέση πολύ κοντά σε (αντίπαλο παίκτη), ώστε να τον εμποδίσω να επιτεθεί ή να πάρει πάσα. — **μαρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marcare < marca, βλ. κ. *μάρκα*].

μαρκασίτης (ο) θειούχο ορυκτό τού σιδήρου, το οποίο έχει κρυστάλλους με μπρούτζινο-κίτρινο χρώμα· λόγω τής έντονης λάμψης του χρησιμοποιείται για κατασκευή διακοσμητικών ειδών· επίσης αποτελεί την πρώτη ύλη, όπως και ο σιδηροπυρίτης, για τη βιομηχανική παραγωγή τού θειικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marcassite < μεσν. λατ. marcasita < αραβ. marqašītā < ασσυρ. markhašītu < Markhaši, περιοχή τής ΒΑ. Περσίας].

Μαρκέλλα (η) [μτγν.] **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Μάρκελλος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Marcellus, υποκ. τού Marcus, βλ. λ. *Μάρκος*].

μαρκετερί (η) {άκλ.} ειδική τεχνική για τη διακόσμηση ξύλινων επιφανειών με παραστάσεις ή σχήματα από έγχρωμα κομμάτια ξύλου, φύλλα μετάλλου, φίλντισι, ελεφαντόδοντο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marqueterie < ρ. marquer (στη σημ. «σημαδεύω, σχεδιάζω») < παλ. γαλλ. merchier (με την επίδρ. τού marcher στη σημ. «πιέζω») < αρχ. σκανδ. merki «σημάδι»].

μάρκετινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *αγοραστική* (επιστήμη, τέχνη)· ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιχειρησιακών ενεργειών, όπως λ.χ. η έρευνα αγοράς, η ανάλυση των επιθυμιών τού καταναλωτικού κοινού, η τιμολόγηση, η διαφήμιση, η προώθηση κ.λπ. των προϊόντων, με τις οποίες επιτυγχάνεται αύξηση των πωλήσεων τής επιχείρησης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. marketing < market «αγορά» < δημώδ. λατ. *marcātus <

λατ. mercatus «εμπόριο, αγορά» < ρ. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merx «απόκτημα, εμπόρευμα»].

μαρκήσιος (ο) {μαρκησί-ου | -ων, -ους}, **μαρκησία** (η) {μαρκησιών} (ως τίτλος ευγενείας) ευγενής σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, με υψηλή θέση στη φεουδαρχική ιεραρχία, ανώτερη από εκείνη τού κόμη και κατώτερη από την αντίστοιχη τού δούκα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαρκέσιος* < μεσν. λατ. marquesius < *(comēs) marc(h)-ensis «κόμης συνοριακής περιοχής» (< γοτθ. marka «σύνορο, όριο»). Βλ. κ. *μάρκα*].

μαρκίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** προεξοχή στέγης ή εξωτερικού τοίχου οικοδομήματος για την προφύλαξή του από δυσμενείς καιρικές συνθήκες, αλλά και για διακοσμητικούς λόγους ΣΥΝ. γείσο, γείσωμα, πρόστεγο **2.** (συνεκδ.) η ταμπέλα σε κέντρο διασκέδασης, θέατρο, κινηματογράφο όπου αναγράφονται τα ονόματα των καλλιτεχνών ή των συντελεστών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marquise, θηλ. τού marquis «μαρκήσιος» (βλ. κ. *μαρκήσιος*). Τον 17ο αι. η λ. απέκτησε και τη σημ. «προέκταση τέντας στη στρατιωτική σκηνή επισήμου, αξιωματούχου»].

μάρκο (το) **1.** η νομισματική μονάδα τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας **2.** η νομισματική μονάδα τής Φινλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Mark < γοτθ. marka «σύνορο, όριο», που συνδ. με αρχ. σκανδ. mörk και αρχ. αγγλ. mearc].

μαρκόνης (ο) {μαρκόνηδες} (ναυτική αργκό) ο ασυρματιστής στα πλοία. Επίσης **μαρκονιστής**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Ιταλού μηχανικού M.G. Marconi (1874-1937), εφευρέτη τού ασυρμάτου].

Μάρκος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον συγγραφέα τού δεύτερου Ευαγγελίου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μᾶρκος* < λατ. Marcus, πιθ. < Mars «Άρης»].

μαρκούτσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η δερμάτινη καπνοσύριγγα τού ναργιλέ· (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε μακρόστενο αντικείμενο, κυρ. εξάρτημα μηχανήματος ΣΥΝ. μαραφέτι **2.** (!-ευφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος, μαραφέτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. marpuç].

μαρμάγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η δηλητηριώδης αράχνη· ΦΡ. (α) (ως απειλή) ***θα σε φάει η μαρμάγκα / σ' έφαγε η μαρμάγκα αν...*** θα πάθεις κακό, συμφορά: *αν τολμήσεις να ασκήσεις κριτική στις επιλογές τού αρχηγού.* ~ (β) ***το 'φαγε η μαρμάγκα*** χάθηκε από προσώπου γης, εξαφανίστηκε.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. merimangë ή, κατ' άλλη άποψη, < **μαρμαγκάνα* (κατά το *δαγκάνα*) < **μερμηγκάνα* < *μέρμηγκας*].

μαρμαίρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) ανακλώ το φως, λάμπω σαν το μάρμαρο: *μαρμαίρουσα επιφάνεια* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, ακτινοβολώ, αστραποβολώ, λαμπυρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαράδικο (το) (λαϊκ.) **1.** εργαστήριο κατεργασίας μαρμάρων ΣΥΝ. μαρμαρογλυφείο **2.** ο τόπος όπου πωλούνται μάρμαρα.

Μαρμαράς (ο) κλειστή θάλασσα μεταξύ τής ΝΑ. Ευρώπης και τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος και τον Εύξεινο Πόντο· αλλιώς *Προποντίδα* (η). Επίσης **Θάλασσα τού Μαρμαρά** (η).
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται στα πλούσια κοιτάσματα εκλεκτού μαρμάρου και γρανίτη, τα οποία εξορύσσονται εκεί από πολλούς αιώνες (στις *Προκοννήσους*).

μαρμαράς (ο) {μαρμαράδες} (καθημ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού μαρμάρου, αυτός που επεξεργάζεται ή/και πωλεί μάρμαρα ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης **2.** (ειδικότ.) ο τεχνίτης που τοποθετεί μαρμάρινες επενδύσεις ή κατασκευές (λ.χ. δάπεδα βεράντας, εξαρτήματα κουζίνας / μπάνιου κ.λπ.) σε οικοδομές.

μαρμαρένιος, -ια, -ιο {μεσν.} (καθημ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μάρμαρο: ~ *σκάλα / επένδυση / κρήνη / τάφος / πλάκα / στήλη*· ΦΡ. (λογοτ.) ***μαρμαρένια αλώνια*** (i) ο τόπος στον οποίο αναφέρουν τα ακριτικά τραγούδια ότι έγινε η μονομαχία μεταξύ τού Διγενή Ακρίτα και τού Χάρου κατά τον ακριτικό μυθιστοριακό κύκλο (ii) (μτφ.) κάθε πεδίο σκληρής αναμέτρησης. Επίσης **μαρμάρινος, -η, -ο** [μτγν.].

μαρμαρίνη κ. **μαρμαρίνα** (η) {μαρμαρινών} (κυρ. στον πληθ.) μαρμάρινη πλάκα αποτελούμενη από συγκολλημένα πλακίδια (συνήθως διαφόρων χρωμάτων) που χρησιμοποιείται στην επίστρωση δαπέδων: *τα μισά πατώματα τα έχει στρώσει με μωσαϊκό και τα υπόλοιπα με μαρμαρίνες.*
[ΕΤΥΜ. < *μάρμαρο* + παραγ. επίθημα *-ίνη* (πβ. *βιταμίνη*)].

μάρμαρο (το) {μαρμάρ-ου | -ων} **1.** σκληρό κρυσταλλικό ασβεστούχο πέτρωμα λευκού ή άλλου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα στη γλυπτική, στην κατασκευή μνημείων, τάφων ή ως διακοσμητικό υλικό στην οικοδομική: *πεντελικό / παριανό* ~· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***μένω μάρμαρο*** μένω άφωνος από έκπληξη ΣΥΝ. απολιθώνομαι, αποσβολώνομαι, μένω στήλη άλατος (β) ***πληρώνω το μάρμαρο*** βλ. λ. *πληρώνω* **2.** (συνεκδ.) προτομή, άγαλμα ή άλλο καλλιτέχνημα κατασκευασμένο από τέτοιο πέτρωμα: *αρχαία* ~ || *τα ~ τού Παρθενώνα πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα·* (μτφ.) **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και σκληρότητα ή που διαθέτει ισχύ και γενναιότητα: *στήθος* ~ **4.** πολύ παγωμένος: *τα χέρια μου είναι ~ απ' το κρύο.* — **μαρμαρικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνειος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάρμαρον*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *μάρμαρος* < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» < **μαρ-μάρ-jω* (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *μαρ-* < *mr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *mer- «λάμπω, ακτινοβολώ», πβ. σανσκρ. márīci- «ακτίνα φωτός», λατ. marmor «μάρμαρο», γαλλ. marbre (> αγγλ. marble), ισπ. mármol κ.ά.].

μαρμαρογλυπτική (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού μαρμάρου. — **μαρμαρογλύπτης** (ο) [μτγν.], **μαρμαρογλύπτρια** (η).

μαρμαρογλυφείο (το) [1895] (λόγ.) εργαστήριο κατεργασίας μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαράδικο.

μαρμαρογλύφος (ο/η) (λόγ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης, μαρμαράς **2.** γλύπτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλλιτεχνημάτων από μάρμαρο ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης. — **μαρμαρογλυφία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαρμαρογλυφία* (υποχωρητ.) < *μάρμαρον* + *-γλυφία* < *γλύφω* (βλ.λ.)].

μαρμαροθέτημα (το) {μαρμαροθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ. ψηφιδωτό που αποτελείται από μικρά πολύχρωμα τεμάχια μαρμάρου και χρησιμοποιείται κυρ. στη διακοσμητική επίστρωση δαπέδων ή και τοίχων.
[ΕΤΥΜ. < *μαρμαροθετώ* < *μάρμαρο* + *-θετώ* < *θέτω*].

μαρμαροκολόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κολόνα κατασκευασμένη από μάρμαρο· μαρμάρινη, διακοσμητική στήλη.

μαρμαροκονία (η) {χωρ. πληθ.} το κονίαμα που αποτελείται από ασβέστη ή λεπτή σκόνη μαρμάρου και χρησιμοποιείται για επίχριση τοίχων, δεξαμενών ή άλλων επιφανειών, προσδίδοντάς τους τη στιλπνότητα τού μαρμάρου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μάρμαρον* + *-κονία* < *κονία* «σκόνη, άμμος» (βλ.λ.)].

μαρμαροκονίαμα (το) {μαρμαροκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} κονίαμα από μαρμαρόσκονη.

μαρμαροκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πνευμονική νόσος που προκαλείται από εισπνοή μαρμαρόσκονης.
[ΕΤΥΜ. < *μάρμαρο* + *κονίαση*].

μαρμαροπελεκητός, -ή, -ό ο κατασκευασμένος από πελεκητό, δηλ. επεξεργασμένο, λείο και στιλπνό μάρμαρο: *εκκλησιά* ~.

μαρμαρόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} σκόνη από μάρμαρο, που χρησιμεύει ως οικοδομικό υλικό.

μαρμαρόστρωτος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει στρωθεί με μαρμάρινες πλάκες, που έχει δάπεδο ή επίστρωση από μάρμαρο: ~ *βεράντα / κάμαρα / εκκλησιά* ΣΥΝ. μαρμαροστρωμένος. — **μαρμαροστρώνω** ρ., **μαρμαρόστρωση** (η) [1843].

μαρμαρυγή (η) **1.** (λόγ.) το λαμπύρισμα στιλπνής επιφάνειας στο φως ΣΥΝ. ακτινοβολία • **2.** ΙΑΤΡ. σοβαρή πάθηση, κατά την οποία οι μυϊκές ίνες τού μυοκαρδίου συστέλλονται με ρυθμό ταχύτατο, άτακτο και αναποτελεσματικό: ~ *των κόλπων* ή *κολπική* ~ (που εντοπίζεται μόνο στο κολπικό μυοκάρδιο και προκαλεί πλήρη αρρυθμία των συστολών των κοιλιών) || ~ *των κοιλιών* (που καταλαμβάνει όλο το μυοκάρδιο και ισοδυναμεί με παύση τής καρδιακής λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» (< **μαρ-μάρ-jω*). Βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαρυγίας (ο) [1888] {μαρμαρυγιών} ΟΡΥΚΤ. πέτρα με κρυσταλλική δομή και μορφή λεπτού φύλλου, η οποία εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα και λόγω τής ιδιαίτερης λάμψης και τής διαφάνειάς της χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. αντί για γυαλί.

μαρμαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαρμάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (στα παραμύθια) κάνω (κάποιον/κάτι) μαρμάρινο, πέτρα: *η κακιά μάγισσα μαρμάρωσε το βασιλόπουλο* ΣΥΝ. πετρώνω· ΦΡ. ***μαρμαρωμένος βασιλιάς*** ο τελευταίος αυτοκράτορας τού Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, που, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, δεν σκοτώθηκε στη μάχη, αλλά βρίσκεται σε μια σπηλιά βαθιά στη γη, μέχρι την ώρα που θα ζωντανέψει πάλι, για να απελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη ♦ **2.** (αμετβ.) μένω ξαφνικά ακίνητος και αμίλητος, μένω άναυδος από κατάπληξη, φόβο, πανικό κ.λπ.: *άκουσα την είδηση και μαρμάρωσα* ΣΥΝ. κοκκαλώνω, πετρώνω, αποσβολώνομαι, μένω μάρμαρο. — **μαρμάρωμα** (το).

μαρμάρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επένδυση ή επίστρωση επιφανείας με μαρμάρινες πλάκες: *η ~ τής βεράντας* ΣΥΝ. μαρμαρόστρωση **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ανωμαλία που παρατηρείται στις φωτογραφικές πλάκες κατά την εμφάνισή τους και οφείλεται σε κακό χειρισμό ή σε αλλοιώσεις τού υγρού εμφανίσεως.

μαρμελάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται με τον βρασμό αποφλοιωμένων φρούτων μαζί με ζάχαρη ή μέλι, έως ότου σχηματιστεί παχύρρευστος, γλυκός πολτός. — (υποκ.) **μαρμελαδούλα** κ. **μαρμελαδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. marmelade < πορτ. marmelada < marmelo «κυδώνι» < λατ. melimelum «γλυκό μήλο» < μτγν. *μελίμηλον* «βερίκοκο» < *μέλι* + *μῆλον*].

μαρμίτα (η) {μαρμιτών} μεγάλη χύτρα μαγειρέματος από μέταλλο, η οποία διαθέτει διπλό τοίχωμα και κλείνει ερμητικά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marmite «χύτρα, λέβητας», πιθ. < mar- (ονοματοποιημένη ρίζα, που δηλώνει κυρ. το γουργούρισμα τής γάτας) + mite «γατούλα», από τη μερική ομοηχία με το ουσ. minette «μικρό δοχείο» (που χρησιμοποιήθηκε χαϊδευτικά και για τη γάτα)].

μαρμότα (η) τρωκτικό που θηρεύεται για τη γούνα και το δέρμα του.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marmotta, όμοιας αρχής με το γαλλ. marmotte < ονοματοπ. θ. *marm-, που δηλώνει τον τριγμό των δοντιών (πβ. γαλλ. marmotter «μιλώ μέσα από τα δόντια»)].

μαρνέρος (ο) (παλαιότ.) μέλος πληρώματος, ναύτης στα παλαιά μεγάλα ιστιοφόρα. — **μαρνέρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < βεν. mariner < λατ. marinus «θαλασσινός» < mare «θάλασσα»].

Μάρνης (ο) ποταμός τής Β. Γαλλίας, παραπόταμος τού Σηκουάνα, όπου κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αναχαιτίστηκαν τα γερμανικά στρατεύματα (1914).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Marne, πιθ. < κελτ. matra «μητέρα», λόγω μιας θεότητας (μητέρας-θεάς), που οι κάτοικοι συνέδεαν με τα νερά τού ποταμού].

μαρξικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κ. Μαρξ: ~ *χειρόγραφα*.

μαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και φιλοσοφικών αντιλήψεων και θεωριών που αναπτύχθηκαν από τους Γερμανούς διανοητές και θεωρητικούς τού σοσιαλισμού Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, με βασικότερες θέσεις το ότι η πάλη των τάξεων απετέλεσε ανέκαθεν τη βασική κινητήρια δύναμη τής ιστορικής εξέλιξης και ότι ο καπιταλισμός στο μέλλον αναπόφευκτα θα αντικατασταθεί από ένα σοσιαλιστικό σύστημα διακυβέρνησης στο πλαίσιο μιας αταξικής κοινωνίας, μετά από επανάσταση και νίκη τής εργατικής τάξης επί των αστών. — **μαρξιστής** (ο), **μαρξίστρια** (η), **μαρξιστικός**, -ή, -ό, **μαρξιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marxisme, από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου K. Marx (1818-83)].

μαρξισμός-λενινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των φιλοσοφικών, οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών αντιλήψεων, που διαμορφώθηκε από τη συμπλήρωση τής μαρξιστικής θεωρίας με τις θεωρίες τού ηγέτη τής Ρωσικής Επανάστασης Β. Ι. Λένιν, ο οποίος ανέπτυξε τη μαρξιστική διαλεκτική, διατύπωσε τη θεωρία για τον ιμπεριαλισμό ως ανώτατο και τελευταίο στάδιο τού καπιταλισμού και επεξεργάστηκε τη θεωρία τής σοσιαλιστικής επανάστασης. — **μαρξιστής-λενινιστής** (ο), **μαρξιστικός-λενινιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marxisme-leninisme].

μαροκέν (το) {άκλ.} **1.** κατσικήσιο δέρμα, ειδικά κατεργασμένο για την κατασκευή χαρτοφυλάκων ή για βιβλιοδεσία **2.** χοντρό και στιλπνό χαρτί, που μοιάζει με το παραπάνω δέρμα **3.** μεταξωτό ή συνθετικό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια. Επίσης **μαροκινό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maroquin < Maroc «Μαρόκο» (βλ.λ.)].

Μαρόκο (το) (αραβ. Al-mamlaqah al-Magribiyah = Βασίλειο τού Μαρόκου) κράτος στο ΒΛ. άκρο τής Αφρικής με πρωτεύουσα το Ραμπάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιρχάμ. — **Μαροκινός** (ο), **Μαροκινή** (η), **μαροκινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Marocco < αραβ. Marakh, παραφθορά τού ονόματος Marrakeš τής ομώνυμης πόλης *(Μαρακές)*, η οποία ήταν κάποτε πρωτεύουσα τού Μαρόκου. Η αραβ. ονομασία Magribiya προέρχεται από τη λ. magréb «δύση»].

μαρόν (το) {άκλ.} κάστανο μεγάλου μεγέθους και εκλεκτής ποιότητας, που χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. ***μαρόν γκλασέ*** (κ. *γλασέ*) κάστανο σακχαρόπηκτο, που τρώγεται ως γλύκυσμα ή χρησιμεύει ως γαρνιτούρα άλλων γλυκισμάτων. Επίσης **μαρόνι**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marron (πβ. κ. marron glacé), πιθ. παράγωγο τού παλαιοτ. *marr- «πέτρα»].

μαρούλι (το) {μαρουλ-ιού | -ιών} ποώδες φυτό με βαθιά ρίζα, κοντό βλαστό και μεγάλα, λεία, κατσαρά ή στρογγυλά φύλλα, τα οποία τρώγονται συνήθ. ωμά ως σαλατικό, μπορούν όμως και να μαγειρευτούν (π.χ. σε φρικασέ). — (υποκ.) **μαρουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαρούλιον*, πιθ. < **ἀμαρούλιον*, υποκ. τού λατ. *amarulla (lactuca) «πικρό λάχανο» < amarus «πικρός»].

μαρουλοσαλάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σαλάτα που γίνεται κυρ. από μαρούλι, καθώς και άλλα υλικά (κρεμμύδι, λαδόξιδο, αλάτι κ.ά.).

μαρουλόσπορος (ο) [μεσν.] ο σπόρος τού μαρουλιού.

μαρουλόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο τού μαρουλιού, που τρώγεται ως σαλατικό.

Μαρούσι (το) ▸ Αμαρούσιο

μαρς επιφών. **1.** ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για τη συγχρονική εκκίνηση πορείας, την έναρξη ασκήσεως, κινήσεως κ.λπ.: *μεταβολή, ~!* || *άρξασθε βάδην, εμπρός ~!* ΑΝΤ. αλτ!, στοπ! **2.** ΜΟΥΣ. ***μαρς*** (το) στρατιωτικό εμβατήριο έντονα ρυθμικό και σε γοργή κίνηση, κατάλληλο να συγχρονίζει το βήμα στρατιωτών που κάνουν παρέλαση, πορεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marche, προστ. τού ρ. marcher «βαδίζω» < παλ. γαλλ. marchier < φρανκον. *markon «μετρώ (με βήματα), σημαδεύω» < γοτθ. marka «σύνορο, όριο» (βλ. κ. *μαρκάρω*)].

Μάρσαλ (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of the Marshall Islands = Δημοκρατία των Νησιών Μάρσαλ) νησιωτικό κράτος στον ΚΔ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Νταλάπ Ουλίγκα Νταρρίτ, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μικρονησιακή και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού John Marshall, Βρετανού εξερευνητή, που κατέφθασε στα νησιά το 1788].

μαρσάρω ρ. αμετβ. {μάρσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) (για οδηγό αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας) πατώ γρήγορα και απότομα το πεντάλ τής βενζίνης έτσι, ώστε το όχημα να κινηθεί με μεγάλη ταχύτητα. — ***μαρσάρισμα*** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marcher «βαδίζω, προχωρώ», βλ κ. *μαρς*].

μάρσιππος (ο) {μαρσίππ-ου | -ων, -ους} **1.** ΖΩΟΛ. μεγάλος, δερμάτινος θύλακος στην κοιλιακή χώρα τού θηλυκού ορισμένων ειδών ζώων (π.χ. καγκουρό, κοάλα), μέσα στον οποίο μεταφέρονται και θηλάζουν τα νεογνά **2.** ειδική θήκη που στηρίζεται με λουριά στους ώμους και στην οποία τοποθετεί κανείς μωρό όταν κινείται ο ίδιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ίσως μικρασιατ. προελ.].

μαρσιποφόρος, -ος, -ο [1867] ΖΩΟΛ. **1.** αυτός που φέρει μάρσιππο: *~ ζώο* **2.** ***μαρσιποφόρο*** (το) κάθε θηλαστικό που ανήκει σε συγκεκριμένη τάξη, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η πρώιμη γέννηση των νεογνών και η ολοκλήρωση τού σχηματισμού και τής ανάπτυξής τους μέσα σε μάρσιππο (βλ.λ.)· περιλαμβάνει είδη ζώων που ζουν κυρ. στην Αυστραλία και τη Νέα Γουινέα, γνωστότερο των οποίων είναι το καγκουρό.

μαρσπιέ (το) {άκλ.} **1.** μικρό σκαμνί για τα πόδια **2.** βοηθητικό σκαλοπάτι στα παλαιά παλαιών αυτοκινήτων, φορτηγών ή τρένων για την διευκόλυνση τής ανόδου και τής καθόδου των επιβατών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marchepied < marcher «περπατώ» + pied «πόδι»].

Μαρσύας (ο) ΜΥΘΟΛ. Σειληνός από τη Φρυγία, δεινός αυλητής, ο οποίος προκάλεσε τον Απόλλωνα να συναγωνιστούν στη μουσική τέχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, φρυγ. προελ.].

μαρτελάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. σφυροκοπώντας· ένδειξη τρόπου παιξίματος (τουσέ) στο πιάνο και το βιολί (με μικρά κοφτά χτυπήματα τού δοξαριού).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. martellato < ρ. martellare «σφυροκοπώ» < martello «σφυρί» < υστερολατ. martellus, παραλλ. τ. τού marculus, υποκ. τού λατ. marcus (ίδια σημ.)].

Μάρτης (ο) [μεσν.] **1.** (καθημ.) ο Μάρτιος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή;*** για άτομα που παρευρίσκονται ή αναμειγνύονται παντού (β) (παροιμ.) ***από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα*** βλ. λ. *Αύγουστος* (γ) (παροιμ.) ***Μάρτης γδάρτης (και κακός παλουκοκαύτης)*** βλ. λ. *παλουκοκαύτης* **2.** (ως προσηγορικό) ασπροκόκκινο νήμα που δένεται στον καρπό τού χεριού όλο τον Μάρτιο, επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, προφυλάσσει από το κάψιμο τού ήλιου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.

μαρτιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά τον μήνα Μάρτιο, όσο διαρκεί ο Μάρτιος: *τι σου 'ρθε να κάνεις μπάνιο στη θάλασσα ~;*

μαρτιάτικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με τον Μάρτιο, αυτός που συμβαίνει τον Μάρτιο: *~ ημέρα / χιόνι / κρύο*· ΦΡ. ***μαρτιάτικο πουλί, αυγουστιάτικο αβγό*** για πρόσωπα που ενεργούν την κατάλληλη στιγμή ή για πράγματα που γίνονται στη ώρα τους.

μαρτίνι (το) {άκλ.} ελαφρύ οινοπνευματώδες ποτό με υπόλευκο ή κοκκινωπό χρώμα, που προέρχεται από την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Από την επωνυμία τού ιταλ. οίκου Martini e Rossi, που παράγει το ποτό].

Μαρτινίκα (η) νησί των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, υπερπόντια επαρχία τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Martinique, αγν. ετύμου].

Μαρτίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαρτῖνος* < λατ. Martinus < θεωνύμιο Mars, -rtis «Άρης»].

Μάρτιος (ο) {Μαρτίου} ο τρίτος μήνας τού έτους και ο πρώτος τής άνοιξης (μαζί με τον Απρίλιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Μάρτης** [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Martius < Mars «Άρης»].

μάρτυρας (ο/η) {(θηλ. γεν. μάρτυρος) μαρτύρων} **1.** πρόσωπο που είναι παρόν σε συγκεκριμένο συμβάν (κυρ. δυστύχημα, εγκληματική πράξη) και έχει προσωπική αντίληψη τού γεγονότος: *ήμουν / βρέθηκα ~ μιας ασυνήθιστης σκηνής / τής σύγκρουσης* || *γινόμαστε μάρτυρες ενός φαινομένου συλλογικής αδιαφορίας* || (μτφ.) *η δεύτερη φωτογραφία είναι ο αψευδής ~ τού στυγερού εγκλήματος* || *αυτόπτης ~* (βλ. λ. *αυτόπτης*)· ΦΡ. ***μάρτυς μου ο Θεός*** (Κ.Δ. Ρωμ. 1, 9: *μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ θεός*) ο Θεός βεβαιώνει την αλήθεια των λόγων μου· για να επιβεβαιώσουμε και να ισχυροποιήσουμε την ειλικρίνεια των λόγων μας **2.** ΝΟΜ. πρόσωπο που καταθέτει ενόρκως σε δικαστική ή άλλη αρχή ό,τι υπέπεσε στην αντίληψή του και αφορά σε υπόθεση, η οποία διερευνάται δικαστικώς· η παρουσία και η κατάθεσή του έχει αποδεικτική αξία: *κατά τη χθεσινή συνεδρίαση τού δικαστηρίου εξετάστηκαν συνολικά δέκα ~* || *η κατάθεση τού ~ κατηγορίας / υπερασπίσεως* || *εξαγοράζω έναν ~* || *προτείνω κάποιον για ~* || *καλώ τον ~* || *αξιόπιστος ~* **3.** πρόσωπο που με την παρουσία του επιβεβαιώνει επίσημη νομική πράξη, η οποία διενεργείται από άλλους ενώπιον αρμόδιας αρχής: *για την έκδοση άδειας γάμου απαιτούνται ~* || (παλαιότ.) *~ μονομαχίας* || *παρίσταμαι (ως) ~* ● **4.** ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που διώχθηκε, βασανίστηκε και θανατώθηκε για την εμμονή του στη θρησκευτική του πίστη (βλ. κ. λ. *μεγαλομάρτυρας, νεομάρτυρας*) **5.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που βασανίστηκε ή και θανατώθηκε για τις πεποιθήσεις του ή γενικότ. για υψηλά ιδανικά: *~ τής ελευθερίας / τής δημοκρατίας / τής δικαιοσύνης* **6.** (μτφ.) οποιοσδήποτε βασανίζεται, υφίσταται ταλαιπωρίες: *αυτός είναι ~ με τη γυναίκα που έχει* ΣΥΝ. ήρωας. Επίσης (λόγ.) **μάρτυς** (ο/η) [αρχ.] {μάρτυρος}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάρτυς, -υρος* < **μάρ-τυ-ρς* (με ανομοίωση τού ρ.) < *(s)mr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)mer- «θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smárati, λατ. memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire, ισπ. memoria) κ.ά. Ομόρρ. *μέρ-ιμνα* (βλ.λ.). Η λ. στη χριστιανική εποχή έλαβε την ειδική σημ. εκείνου που διακηρύττει την πίστη του και είναι πρόθυμος να θυσιαστεί γι' αυτήν. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε στο λατ. martyr και μέσω αυτού σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. martyr, γαλλ. martyr, ιταλ. martire κ.ά.].

μαρτύρημα (το) [αρχ.] {μαρτυρήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αποκάλυψη ενός μυστικού.

μαρτυριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η κατάθεση προσώπου σχετικά με όσα είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε ● **2.** το μαρτυριάτικο (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαρτυρίκι.

μαρτυρία (η) [αρχ.] {μαρτυριών} **1.** προφορική ή γραπτή, ένορκη ή μη αφήγηση όσων είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε κάποιος σχετικά με συμβάν που διερευνάται δικαστικώς· περιέχει βασικό στοιχείο αποδείξεως κατά τη δίκη: *δίνω ~ για την υπόθεση* || *επικαλούμαι ~* || *«κατά την εκδίκαση τής έφεσης, ανακαλύφθηκε ότι το σενάριο είχε κατασκευαστεί επί τη βάσει εσφαλμένων ~»* (εφημ.) || *η ~ του έχει κύρος* || *ένορκη / αποκαλυπτική / προσωπική / έγκυρη / αξιόπιστη ~* **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει λεχθεί ή γραφεί για ένα θέμα, στοιχείο περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστο: *οι ~ γύρω από το πρόσωπο και τη δράση του είναι αντιφατικές* || *τα απομνημονεύματα αποτελούν πολύτιμη ~ για την εποχή τής επανάστασης* ΣΥΝ. πληροφορία, μνεία· ΦΡ. ***η έξωθεν καλή μαρτυρία*** βλ. λ. *έξωθεν*.

μαρτυριάρης, -α/-ισσα, -ικο {μαρτυριάρηδες} αυτός που συστημα-

τικά αποκαλύπτει (μαρτυρεί) τις επιλήψιμες πράξεις των άλλων ΣΥΝ. (κακόσ.) καρφί.
[ΕΤΥΜ. < *μαρτυρώ* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

μαρτυριάτικο (το) (λαϊκ.) μικρός μεταλλικός σταυρός ή εικόνισμα που δίνεται από τον ανάδοχο, για να καρφιτσωθεί στο ένδυμα καθενός από τους παρευρισκομένους στο μυστήριο τής βάπτισης ΣΥΝ. μαρτυριά, μαρτυρικό. Επίσης **μαρτυρίκι**.

μαρτυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μάρτυρα ή τη μαρτυρία: ~ *κατάθεση* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τους μάρτυρες τής πίστεως, δηλ. τα πρόσωπα που βασανίστηκαν και θανατώθηκαν, επειδή δεν θέλησαν να απαρνηθούν τον χριστιανισμό: ~ *στέφανος* **3.** ***μαρτυρικό*** (το) (α) τροπάριο που ψάλλεται προς τιμήν μάρτυρα τής Εκκλησίας με θέμα το μαρτύριο που υπέστη και τον ηρωικό θάνατό του (β) το μαρτυριάτικο (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαρτυριά, μαρτυρίκι **4.** (κατ' επέκτ.) γεμάτος βάσανα, αυτός που υπέστη ταλαιπωρίες, κακουχίες, μεγάλες δοκιμασίες: ~ *ζωή / θάνατος / πόλη / νήσος / μεγαλόνησος* (η Κύπρος) / *βίος / αναμονή / πορεία* ΣΥΝ. βασανιστικός, βασανισμένος, τυραννισμένος. — **μαρτυρικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

μαρτύριο (το) {μαρτυρί-ου | -ων} **1.** η σκληρή δοκιμασία, η δεινή κακοποίηση, που μπορεί να οδηγήσει μέχρι και στον θάνατο: *υπέφεραν τόσα και τόσα μαρτύρια για χάρη τού αγώνα* ΣΥΝ. βασανιστήριο, κακουχία· ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή μαρτύριο (σε κάποιον)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες ή τον κάνω δυστυχισμένο (β) ***το μαρτύριο τού Ταντάλου*** βλ. λ. *Τάνταλος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. τα σωματικά βασανιστήρια και ο βίαιος θάνατος που υπέστησαν πολλοί χριστιανοί για την πίστη τους από τους ειδωλολάτρες ή, σε νεότερες εποχές, από αλλοπίστους: *το ~ τού Αγίου Στεφάνου / τής Αγίας Βαρβάρας / τής Αγίας Αικατερίνης*· ΦΡ. (α) ***οδός τού μαρτυρίου*** (i) ο δρόμος που ακολούθησε ο Ιησούς Χριστός σηκώνοντας τον σταυρό του από το Πραιτώριο μέχρι τον λόφο τού Γολγοθά (ii) (μτφ.) επίμονη προσπάθεια και δεινή ταλαιπωρία για την επίτευξη σκοπού (β) ***σταυρός τού μαρτυρίου*** (i) ο σταυρός πάνω στον οποίο βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Ιησούς Χριστός (ii) (μτφ.) *(σηκώνω / αίρω τον σταυρό τού μαρτυρίου)* για οποιαδήποτε δεινή ταλαιπωρία, σωματικό ή ψυχικό βασανιστήριο υφίσταται κάποιος (βλ. κ. λ. *σηκώνω*) **3.** η έντεχνη περιγραφή τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου κάθε μάρτυρα τής Εκκλησίας **4.** ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ιερά λείψανα μάρτυρα τής Εκκλησίας **5.** τα κτίσματα που ανεγέρθηκαν από τους πρώτους χριστιανούς πάνω στους τάφους των μαρτύρων • **6.** πράγμα ή αντικείμενο με το οποίο πιστοποιείται κάτι, το αποδεικτικό στοιχείο ΣΥΝ. τεκμήριο, πειστήριο, απόδειξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαρτύριον*, αρχική σημ. «μαρτυρία, απόδειξη, υπενθύμιση», < *μάρτυς, -υρος*. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (πβ. *Ψαλμ.* 119, 36: *κλῖνον τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ μαρτύριά σου*)].

μαρτυρολόγιο (το) [μτγν.] {μαρτυρολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το βιβλίο που περιλαμβάνει εξιστορήσεις τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου αγίων μαρτύρων τής Εκκλησίας **2.** (κατ' επέκτ.) ο κατάλογος ανθρώπων που υπέστησαν βασανιστήρια και βρήκαν τον θάνατο για τις ιδέες, τις πεποιθήσεις τους κ.λπ. **3.** σειρά ταλαιπωριών, δοκιμασιών.

μαρτυρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μαρτυρ-είς (λαϊκ. -άς...) | μαρτύρησα, -ούμαι, -είται... (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος (λόγ. μεμαρτυρημένος)} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω μαρτυρία, συμβάλλω στην πιστοποίηση πράγματος: *πινακίδες που μαρτυρούν την ύπαρξη γραφής στα μυκηναϊκά χρόνια* || *ο περυσινός ισολογισμός μαρτυρεί με πόση φειδώ διαχειριστήκαμε τα οικονομικά τού συλλόγου* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, επικυρώνω, φανερώνω **2.** αποκαλύπτω: *οι δηλώσεις της μαρτυρούν την πρόθεσή της να αναμιχθεί στην πολιτική* || *η όψη σου μαρτυρεί την ενοχή σου* ΣΥΝ. φανερώνω ΑΝΤ. κρύβω **3.** αναφέρω (σε ανώτερο, στις αρχές, γενικότ. σε άλλους) επιλήψιμες ή αξιόποινες πράξεις (κάποιου): *πήγε και με μαρτύρησε στον διευθυντή!* || *θα σε μαρτυρήσω στον δάσκαλο!* **4.** καταθέτω ό,τι γνωρίζω ή έχω αντιληφθεί (για συμβάν που διερευνάται δικαστικώς) ΣΥΝ. δίνω μαρτυρία, δίνω κατάθεση ♦ (αμετβ.) **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (για τους μάρτυρες) υφίσταμαι σωματικά βασανιστήρια και βρίσκω μαρτυρικό θάνατο (για την πίστη μου) **6.** (κατ' επέκτ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, μεγάλες δοκιμασίες: *μαρτύρησα μέχρι να βρω ταξί* || *η κοπέλα μαρτύρησε στα χέρια τής κακιάς μητρυιάς της* ΣΥΝ. δεινοπαθώ, υποφέρω, βασανίζομαι, τυραννιέμαι, δοκιμάζομαι, ταλαιπωρούμαι, παιδεύομαι, κακοπαθαίνω ΑΝΤ. ευτυχώ, καλοπερνώ **7.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μαρτυρείται, μαρτυρούνται***) πιστοποιείται από σχετικές ενδείξεις, μαρτυρίες, πηγές: *δεν ~ η ακριβής χρονολογία συγγραφής τού Ερωτόκριτου* ΣΥΝ. αναφέρεται, παραδίδεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

μάρτυς (ο) → μάρτυρας

μαρωνίτης (ο) {μαρωνιτών}, **μαρωνίτισσα** (η) {μαρωνιτισσών} χριστιανός μονοθελήτης τού Λιβάνου, μέλος Εκκλησίας (τής *Μαρωνιτικής*), που χρησιμοποιεί την Αραβική στη Θεία Λειτουργία και έχει σχέσεις με την Καθολική Εκκλησία. — **μαρωνιτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Maronite < Maron, όνομα Σύρου μοναχού τού 6ου αι. μ.Χ.].

μας αντων. ▸ εγώ

μάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το φαγητό, κυρ. σε υπερβολική ποσότητα: *όσο καιρό μάς φιλοξενούσε, το 'χαμε ρίξει στη ~ και την ξάπλα*· ΦΡ. ***μάσες, ξάπλες και φούμες*** για τεμπελιά και καλοπέραση **2.** (μτφ.) οικονομικό κέρδος, συνήθ. αθέμιτο: *η υπόθεση είχε μεγάλη ~, γι' αυτό και την ανέλαβε* ΣΥΝ. μπάζα.
[ΕΤΥΜ. < *μασώ* (υποχωρητ.)].

μασάζ (το) {άκλ.} μεθοδική και συστηματική μάλαξη μέρους τού σώματος, με σκοπό τη θεραπεία, την ανακούφιση από τον πόνο, τη χαλάρωση ή την αισθητική του βελτίωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. massage < ρ. masser < αραβ. massá «τρίβω, χαϊδεύω»].

μασατζήδικο (το) (λαϊκ.) κρυφό πορνείο, το οποίο εμφανίζεται ως ινστιτούτο μασάζ.
[ΕΤΥΜ. < *μασάζ* + παραγ. επίθημα *-ήδικο* (βλ.λ.) κατά τα ουσ. σε *-τζής*, λ.χ. *παλιατζ-ήδικο, πατσατζ-ήδικο*].

μασέλα (η) {δύσχρ. μασελών} (καθημ.) **1.** το καθένα από τα δύο εμπρόσθια τμήματα τού κρανίου ανθρώπου ή ζώου, στα οποία φύονται τα δόντια ΣΥΝ. γνάθος, σιαγόνα **2.** (συνεκδ.) η σειρά των δοντιών σε καθεμιά από τις γνάθους: *από το κρύο χτυπούσαν οι ~ του* ΣΥΝ. οδοντοστοιχία· ΦΡ. (κακόσ.) ***τρώω με δέκα μασέλες*** κερδίζω πάρα πολλά χρήματα, κυρ. εκμεταλλευόμενος πρόσωπα ή καταστάσεις **3.** η τεχνητή οδοντοστοιχία που τοποθετείται για αντικατάσταση τής φυσικής. — (υποκ.) **μασελάκι** (το) κ. **μασελίτσα** (η) (σημ.3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mascella «σαγόνι» < λατ. maxilla, υποκ. τού mala «γνάθος»].

μασέρ (ο) {άκλ.}, **μασέζ** (η) {άκλ.} αισθητικός ή φυσιοθεραπευτής ειδικευμένος στο μασάζ ΣΥΝ. χειρομαλάκτης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. masseur < ρ. masser, βλ. κ. *μασάζ*].

μασέτα κ. **ματσέτα** (η) {μασετών} μεγάλο μαχαίρι με μακριά λάμα, που χρησιμοποιείται στην Κ. και Ν. Αμερική για τη συγκομιδή τής ζάχαρης ως όπλο ή για το άνοιγμα μονοπατιών στη ζούγκλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. massette < masse «σφυρί – ράβδος» < δημώδ. λατ. *mattea, που συνδ. με κλασ. λατ. mateola].

μάσηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κατάτμηση τής τροφής σε μικρά κομμάτια με τη βοήθεια των δοντιών και η πολτοποίησή τους με τη βοήθεια τού σάλιου, ώστε να διευκολύνεται η κατάποση. Επίσης (καθημ.) **μάσημα** (το) [αρχ.].

μασητήρας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μυς τής παρειάς, που υποβοηθεί την κίνηση τής κάτω γνάθου κατά τη μάσηση.

μασητήριος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: *~ επιφάνεια των δοντιών / μύες / χώρα / νεύρο*.

μασητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: *~ λειτουργία*.

μασιά (η) (λαϊκ.) **1.** μεταλλικό εργαλείο σε σχήμα λαβίδας για το σκάλισμα τής φωτιάς και τη μεταφορά των πυρωμένων κάρβουνων ΣΥΝ. πυράγρα, τσιμπίδα, πυρολαβίδα **2.** (ειδικότ.-λαϊκ.) κρουστό λαϊκό μουσικό όργανο τής Θράκης, που αποτελείται από μία μασιά (σημ. 1) για τζάκι, τα σκέλη τής οποίας απολήγουν σε μεταλλικά κύμβαλα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μασίον* < τουρκ. maşa < αραβ. mihassa].

μασίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμπα συνήθως παραλληλεπίπεδη, που χρησιμοποιείται και για μαγείρεμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. machine (αντιδάν.) < λατ. machina < αρχ. δωρ. *μᾱχανά / μηχανή*].

μασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μεγάλη σωματική δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Maciste (όν. μυθώδους ήρωα ταινιών τής δεκαετίας τού '60), πιθ. < γαλλ. machiste < macho (σήμερα με άλλη σημ.) < ισπ. macho < λατ. masculus «αρσενικός»].

μασίφ επίθ. {άκλ.} συμπαγής: *πόρτα από ~ ξύλο* || *αυτός ο σταυρός είναι ~* (όχι κούφιος).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. massif < masse < λατ. massa < αρχ. *μᾶζα*].

μάσκα (η) {σπάν. μασκών} **1.** κάλυμμα τμήματος ή ολόκληρου τού προσώπου, που το φορά κανείς, για να μην αποκαλύπτεται η ταυτότητά του: *οι ληστές φορούσαν μάσκες* || *η μαύρη ~ τού Ζορρό* ΣΥΝ. προσωπίδα **2.** ανθρωπόμορφο, ζωόμορφο ή τερατόμορφο ομοίωμα προσώπου, που χρησιμοποιείται για μεταμφίεση σε διάφορες περιστάσεις (στο θέατρο, τις Απόκριες, σε τελετές διαφόρων λαών): *κωμική / τραγική ~* || *~ με μαγικό-αποτρεπτικό χαρακτήρα* || *φοράω / βάζω ~* ΣΥΝ. προσωπίδα, προσωπείο, (λαϊκ.) μουτσούνα **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. έργο γλυπτικής, που αναπαριστά το πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής προσώπου ή ζώου **4.** εξάρτημα που καλύπτει ολόκληρο ή μέρος τού προσώπου για λόγους προστασίας (π.χ. από δηλητηριώδη αέρια), μπορεί δε να συνδέεται με αναπνευστικό σωλήνα ή αναπνευστική συσκευή: *~ οξυγόνου / των δυτών* || *χειρουργική / αντιασφυξιογόνος ~* **5.** στερεό, ρευστό ή υπόρρευστο κοσμητικό προϊόν υπό μορφήν κρέμας ή πολτού, που εφαρμόζεται για ορισμένο χρονικό διάστημα στο δέρμα τού προσώπου με σκοπό να το καθαρίσει σε βάθος, να το φρεσκάρει και να το τονώσει **6.** (μτφ.) η έκφραση τού προσώπου, που δεν αποκαλύπτει πραγματικά συναισθήματα ή προθέσεις: *οι έφηβοι κρύβουν συνήθως την ευαισθησία τους πίσω από μια ~ αδιαφορίας* ΣΥΝ. προσωπείο· ΦΡ. (α) ***πέφτουν οι μάσκες*** αποκαλύπτονται οι πραγματικές προθέσεις κάποιου (β) ***βγάζω τη μάσκα*** αποκαλύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις • **7.** ΝΑΥΤ. το κυρτό μέρος τής πλώρης πλοίου, είτε από τη δεξιά είτε από την αριστερή πλευρά, που εκτείνεται από την καρίνα μέχρι το κατάστρωμα και πάνω στο οποίο κτυπούν τα κύματα κατά την κίνηση τού σκάφους • **8.** τμήμα τού εμπρόσθιου μέρους τού αυτοκινήτου που βρίσκεται κάτω από το καπό και πάνω από τον προφυλακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. masca < μεσν. λατ. masca «φάντασμα, μάγισσα» < *basca < μτγν. *βάσκω*, «γλώσσα» τού Ησυχίου: *βάσκειν· λέγειν, κακολογεῖν* (όρος τής μαγείας). Το *βάσκω* συνδέεται πιθ. με τις ονοματοποιημένες λ. *βάζω / βαβάζω* «μιλώ, ψευδίζω, ψιθυρίζω»].

μασκάλη (η) ▸ μασχάλη

μάσκαρα (η) {χωρ. πληθ.} ρευστό ή υπόρρευστο καλλυντικό σε χρώμα μαύρο, καφέ, μπλε ή πράσινο, με το οποίο τονίζονται ή βάφονται οι βλεφαρίδες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mascara < ιταλ. maschera «μάσκα», βλ. κ. *μάσκα*].

μασκαραλίκι κ. **μασκαριλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) πράξη ή συμπεριφορά που αρμόζει σε γελοίο ή άτιμο άνθρωπο ΣΥΝ. καραγκιοζιλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maskaralık].

μασκαράς (ο) {μασκαράδες} **1.** πρόσωπο που φορά μεταμφίεση (στις Απόκριες ή σε άλλη γιορτή): *στον χορό ήταν ντυμένοι όλοι* ~ ΣΥΝ. μασκαρεμένος **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος ντυμένος στην καθημερινή ζωή με έξαλλο ή γελοίο τρόπο **3.** (οικ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με πονηριά και κακοήθεια: *Βρε τον ~! Πάλι μου την έσκασε!* ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, μπαμπέσης, μπαγα(μ)πόντης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mascara < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρέα, ομάδα ή όμιλος μεταμφιεσμένων, που προχωρούν σε πομπή: *η ~ πέρασε χορεύοντας από τους δρόμους τής πόλης.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mascarata < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαρατζίκος (ο) (χαϊδευτ.) άνθρωπος που κάνει μικροπονηριές: *βρε τον ~, κοίτα τι σκάρωσε πάλι!* ΣΥΝ. πονηρούλης, κατεργαράκος, καταφερτζής.
[ΕΤΥΜ. < *μασκαράς* + παραγ. επίθημα *-τζίκος* (< *-τζής* + *-ίκος*)].

μασκαρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {μασκάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} φορώ σε (κάποιον) μεταμφίεση (μάσκα, μακιγιάζ, στολή), κυρ. για τις Απόκριες, για γιορτή· συνήθ. το μεσοπαθ. **μασκαρεύομαι**: *στο πάρτι ήρθαν όλοι μασκαρεμένοι* || *μασκαρεύομαι παλιάτσος* (πβ. λ. ξεμασκαρεύω). — **μασκάρεμα** (το) [μεσν.].

μασκέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για πρόσ.) αυτός που φορά μάσκα και αποκριάτικη στολή: *στον χορό όλοι οι καλεσμένοι ήταν ~* ΣΥΝ. μεταμφιεσμένος, μασκαρεμένος **2.** (διασκέδαση) στην οποία οι καλεσμένοι προσέρχονται μεταμφιεσμένοι: *χορός / πάρτι ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. masqué < masque «μάσκα»].

μασκότ (η) {άκλ.} αντικείμενο (π.χ. ομοίωμα ζώου) ή και ζώο, που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε ομάδα ή σε διοργάνωση και ενδεχομένως προβάλλεται ως σύμβολο: *ένα ομοίωμα μικρής αρκούδας ήταν η ~ τής Ολυμπιάδας τού 1980 στη Μόσχα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mascotte < προβηγκ. mascoto < masco «μάγισσα» < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μάσκουλο (το) μεταλλικό εξάρτημα των παραθυρόφυλλων για τη στήριξή τους στην κάσα και το άνοιγμά τους προς τα έξω.

μασκοφόρος (ο/η) (για πρόσ.) αυτός που φοράει μάσκα: *~ ληστής* || *ο Ζορρό εμφανιζόταν ως ~ εκδικητής* || (και ως ουσ.) *οι ~ της άρπαξαν την τσάντα.*
[ΕΤΥΜ. < *μάσκα* + *-φόρος* < *φέρω*].

μασονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** παγκόσμια μυστική οργάνωση με φιλοσοφικό και θεοσοφικό χαρακτήρα, γνωστή στον πολύ κόσμο για τη φημολογούμενη αλληλεγγύη και την ιεραρχική μύηση των μελών της, τις πολύπλοκες τελετουργίες, τον απόκρυφο ρόλο και τους αμφιλεγόμενους σκοπούς της· αλλιώς *φραμασονία* ΣΥΝ. τεκτονισμός, ελευθεροτεκτονισμός **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μασόνων **3.** (μτφ.-μειωτ.) σύνολο προσώπων που αλληλοϋποστηρίζονται ή δρουν μυστικά: *όλοι αυτοί είναι σκέτη ~!* Επίσης **μασονισμός** (ο) (σημ. 1).

μασονικός, -ή, -ό 1. (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη μασονία ή τους μασόνους· αλλιώς *φραμασονικός*: *~ στοά / σύμβολα / χειρονομίες / οργάνωση / διάσημα / σταυρός / τυπικό / τελετουργία* ΣΥΝ. τεκτονικός **2.** (μτφ.) μυστικός, συγκεκαλυμμένος, παρασκηνιακός: *~ συμπεριφορά / ενέργεια* ΣΥΝ. κρυφός, μυστηριώδης, συνωμοτικός. — **μασονικ-ά / -ώς** επίρρ. (σημ. 2).

μασόνος (ο) **1.** μέλος τής μασονίας· αλλιώς *φραμασόνος* ΣΥΝ. (ελεύθερος) τέκτων **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος που δρα στο παρασκήνιο και με τρόπο συνωμοτικό, που οι προθέσεις του δεν είναι ξεκάθαρες ούτε οι στόχοι του γνωστοί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. massone «τέκτων, κτίστης» (αγγλ. mason) < παλ. γαλλ. masson < μτγν. λατ. machiō < φρανκον. *makjon «δημιουργός, κατασκευαστής» < αρχ. γερμ. makōn «κάνω, φτειάχνω» (πβ. αγγλ. make)].

μασουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μασουλάς... | μασούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.-οικ.) μασώ αργά και επί πολλή ώρα: *έβλεπαν τηλεόραση και μασουλούσαν πασατέμπο.* Επίσης (σπάν.) **μασουλίζω**. — **μασούλημα** κ. (σπάν.) **μασούλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μασώ* + υποκ. επίθημα *-ουλώ*].

μασούρι (το) {μασουρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** κυλινδρικό εργαλείο από ξύλο, χαρτόνι ή μέταλλο, που προσαρμοζόταν παλαιότ. στη σαΐτα τού αργαλειού, ενώ σήμερα αποτελεί εξάρτημα τής κλωστοϋφαντουργικής και τής ραπτικής μηχανής και χρησιμεύει για να τυλίγεται γύρω του το νήμα ΣΥΝ. καρούλι, μπομπίνα, (παλαιότ.) καλάμι **2.** (γενικότ.) κάθε αντικείμενο γύρω από το οποίο τυλίγεται νήμα, κλωστή ΣΥΝ. πηνίο, κουβαρίστρα **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο με κυλινδρικό σχήμα: *ένα ~ καννέλα* (δηλ. ένα κομμάτι καννέλα με κυλινδρικό σχήμα) **4.** κυλινδρική στήλη από κέρματα ή τυλιγμένα χαρτονομίσματα: *γερό / χοντρό ~* (πολλά χρήματα)· ΦΡ. (μειωτ.) ***τα έχει / τα κάνει μασούρι*** αποταμιεύει πολλά χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μασούριον*, υποκ. τού τουρκ. masura].

μασουρίζω ρ. μετβ. {μασούρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω (νήμα) στο μασούρι ΣΥΝ. καρουλιάζω. — **μασούρι(α)σμα** (το).

Μασσαλία (η) πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας και σημαντικό λιμάνι της Μεσογείου Θαλάσσης. Επίσης (λαϊκ.) **Μαρσίλια**. — **Μασσαλιώτης** [αρχ.] κ. **Μαρσεγιέζος** (ο), **Μασσαλιώτιδα** (βλ.λ.) κ. **Μαρσεγιέζα** (η), **μασσαλιώτικος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. φοινικικής προελ. Από τους Φωκαείς ιδρυτές τής πόλης προήλθε το λατ. όνομα Massilia (> γαλλ. Marseille)].

Μασσαλιώτιδα (η) [1892] **1.** η γυναίκα από τη Μασσαλία **2.** γαλλικό πατριωτικό τραγούδι, που γράφτηκε το 1792 και καθιερώθηκε ήδη από το 1795 ως ο εθνικός ύμνος τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. La Marseillaise, που οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό το πατριωτικό άσμα υιοθετήθηκε από το τάγμα των Μασσαλιωτών και ορίστηκε ως εθνικός ύμνος τής Γαλλίας στις 14 Ιουλίου 1795].

Μασσαχουσέτη (η) πολιτεία των ΒΑ. Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Massachusetts < ινδιάν. mass-adchu-seuck «άνθρωποι τού μεγάλου λόφου», με αναφορά στους ιθαγενείς (Ινδιάνους) που ζούσαν στο σύμπλεγμα λόφων, το οποίο είναι σήμερα γνωστό ως Blue Hills].

μαστάρι (το) {μασταρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο μαστός (βλ.λ.) των οικόσιτων, γαλακτοφόρων ζώων: *τα ~ τής αγελάδας είναι γεμάτα γάλα* ΣΥΝ. βυζί **2.** (μτφ.-σκωπτ.) μεγάλος και βαρύς γυναικείος μαστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστάριον*, υποκ. τού αρχ. *μαστός*].

μαστεκτομή (η) ΙΑΤΡ. μερική ή ολική αφαίρεση τού μαστού με χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς σκοπούς (κυρ. στην περίπτωση κακοήθων όγκων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastectomy].

μαστέλο (το) (λαϊκ.) μεγάλο και πλατύ ξύλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού και άλλων υγρών: *κουβαλά νερό με το ~* ΣΥΝ. κουβάς, κάδος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mastello < μεσν. λατ. mastellus < αρχ. *μαστός* (με τη σημ. «κύπελλο σε σχήμα μαστού»)].

μάστερ (το) {άκλ.} δίπλωμα (πρώτου κύκλου) μεταπτυχιακών σπουδών (πριν από το διδακτορικό δίπλωμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Master (of Arts / Sciences κ.ά.) < λατ. magister].

μάστιγα (η) {μαστίγων} **1.** συμφορά μεγάλων διαστάσεων, που μερικές φορές θεωρείται θεόπεμπτη και πλήττει πλήθος ανθρώπων, χωρίς να μπορεί να αντιμετωπιστεί: *η χρήση ναρκωτικών θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες ~ τής εποχής μας* || *κοινωνική ~* || *η ~ τού αιώνα* (το έιτζ) ΣΥΝ. πληγή, κακό, κατάρα· ΦΡ. ***μάστιγα τού Θεού*** προσωνύμιο τού βασιλιά των Ούννων Αττίλα (βλ.λ.) **2.** οτιδήποτε προκαλεί δυστυχία: *η ~ τής ανεργίας* || *οι λύκοι αποτελούν και φέτος ~ για τα χωριά τής περιοχής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάστιξ, -ιγος* < **μάσ-τι-γ-ς* < θ. **μασ-* τού ρ. *μαίομαι* «αναζητώ, ακολουθώ» (και, ειδικά στον αόρ., «αγγίζω, φθάνω») < **μάσ-jo-μαι*, αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. na-ma-jo «νεύω» κ.ά. Ομόρρ. *μαστροπός* (βλ.λ.)].

μαστίγιο (το) {μαστιγί-ου | -ων} **1.** λεπτό δερμάτινο λουρί που χρησιμοποιείται κυρ. για να δίνονται χτυπήματα σε υποζύγια: *χτυπούσαν τα υποζύγια με το ~, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. καμ(ου)τσίκι, βούρδουλας, φραγγέλιο· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με το μαστίγιο*** με την άσκηση ή την απειλή άσκησης βίας (β) ***(κυβερνώ) με μαστίγιο και καρότο*** βλ. λ. *καρότο* **2.** ΒΙΟΛ. (α) κινητή νηματοειδής απόφυση, που είναι στερεωμένη στην επιφάνεια πολλών κυττάρων, λ.χ. στα σπερματοζωάρια ορισμένων ζώων, σε πρωτόζωα κ.ά. (β) το κινητήριο όργανο των περισσότερων κινητών βακτηρίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστίγιον*, υποκ. τού αρχ. *μάστιξ, -ιγος*].

μαστιγοφόρος, -α/-ος, -ο 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατάει μαστίγιο, που έχει καμουτσίκι **2.** ΒΙΟΛ. ***μαστιγοφόρα*** (τα) κατηγορία πρωτοζώων ή πρωτοφύτων, τα οποία σε μία τουλάχιστον φάση τού κύκλου ζωής τους φέρουν ένα ή περισσότερα μαστίγια (βλ.λ.) από κυτταρόπλασμα, με τη βοήθεια των οποίων κινούνται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάστιξ, -ιγος* + *-φόρος* < *φέρω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το νεολατ. flagellata].

μαστιγώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μαστίγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με το μαστίγιο: *οι δεσμοφύλακες μαστίγωσαν τους καταδίκους* || *ο αρχηγός τής αποστολής διέταξε να μαστιγώσουν τα υποζύγια, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. βουρδουλίζω, βιτσίζω, καμουτσικίζω, φραγγελώνω **2.** (κατ' επέκτ.) ραπίζω, χτυπώ σαν με μαστίγιο: *η βροχή μάς μαστίγωνε αλύπητα το πρόσωπο* **3.** (μτφ.) επικρίνω με δριμύτητα: *στην κωμωδία αυτή ο Αριστοφάνης μαστιγώνει αλύπητα τους πολιτικούς τής εποχής του* ΣΥΝ. στηλιτεύω ΑΝΤ. επαινώ, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — **μαστίγωμα** (το) [1891].

μαστίγωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να μαστιγώνει κανείς (κάποιον) **2.** (ειδικότ.) η ατιμωτική τιμωρία που συνίσταται σε ορισμένο αριθμό χτυπημάτων με μαστίγιο.

μαστιγωτικός, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που έχει χαρακτήρα σκληρής επίπληξης, αυστηρού ελέγχου: *η κριτική που άσκησε ο Τύπος ήταν ~ για τους υπευθύνους τού σκανδάλου.*

μαστίζω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προκαλώ μεγάλες και συνεχείς καταστροφές, προξενώ μεγάλη δυστυχία και βλάβη (σε κάποιον/κάτι): *ο κλάδος των καθηγητών μαστίζεται από ανεργία* || *η πείνα και οι επιδημίες μαστίζουν τις περισσότερες χώρες τού Τρίτου Κόσμου* || *η κρίση μαστίζει την αγορά* ΣΥΝ. λυμαίνομαι, κατατρύχω, βασανίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μαστίγ-jω* < *μάστιξ, -ιγος*, βλ. κ. *μάστιγα*].

μαστικός, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μαστούς: *~ αδένας / αρτηρία.*

μαστίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή των μαστών, που οφείλεται σε μόλυνση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mastite].

μαστίχα (η) {μαστιχών} **1.** αρωματική ρητινώδης ουσία, που λαμβάνεται ως μαλακό έκκριμα από τον κορμό και τα κλαδιά τού μαστιχόδεντρου και άλλων φυτών τής ίδιας οικογένειας και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία, αλλά και για την παραγωγή βερνικιών, για την προστασία μετάλλων, ως κολλητική ουσία στην οδοντοτεχνία κ.α.: *χιώτικη ~* **2.** (συνεκδ.) σακχαρόπηκτο αρωματικό παρασκεύασμα με βασικό συστατικό την παραπάνω ουσία, το οποίο μασιέται ως τσίχλα και είχε πολύ μεγάλη διάδοση παλαιότερα **3.** αρωματικό οινοπνευματώδες ποτό, που παρασκευάζεται με κατεργασία μαστίχας (σημ. 1) μέσα σε καθαρή αλκοόλη και απόσταξη τού τελικού προϊόντος **4.** γλυκό τού κουταλιού αρωματισμένο με μαστίχα (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστίχη* < αρχ. *μαστιχῶ (-άω)* (υποχωρητ.) «τρίζω τα δόντια, μασώ», παράλλ. τ. τού ρ. *μαστάζω* < *μάσταξ, -ακος (ή)* «στόμα» < **μάθ-τ-αξ* (δυσερμήνευτο το οδοντικό -τ-) ή < ρ. επίθ. **μαθ-τός* < ρ. *μασῶ* / *-ῶμαι* < **μαθ-jάω*. Βλ. κ. *μασώ*].

μαστιχόδεντρο (το) αειθαλής θάμνος, ιθαγενής των μεσογειακών ακτών, από τον οποίο εξάγεται η μαστίχα· η καλλιέργειά του έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στη Χίο· (επιστημ.) *σχίνος η μαστιχοφόρος*. Επίσης **μαστιχιά** (η).

μαστιχοφόρος, -ος, -ο [1859] (λόγ.) αυτός που παράγει μαστίχα: *σχίνος η ~*.

μαστιχωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με τη μαστίχα και μασιέται όπως αυτή.

μαστογραφία (η) {μαστογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινογραφική εξέταση των μαστών ως μέσο διαγνώσεως όγκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastography].

μαστόδοντο (το) {μαστοδόντων} ΖΩΟΛ. προϊστορικό γιγαντόσωμο θηλαστικό που έφερε προβοσκίδα και έμοιαζε με τους σημερινούς ελέφαντες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastodon].

μαστοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση που συνίσταται σε διάνοιξη τής μαστοειδούς απόφυσης τού κροταφικού οστού πίσω από το αφτί και εκτομή των μαστοειδών κυψελών, καθώς επίσης και σε διάνοιξη και απόξεση τού μαστοειδούς άντρου σε περίπτωση φλεγμονής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoidectomy].

μαστοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {μαστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που έχει σχήμα μαστού: *~ έκφυση* (στη μήτρα) **2.** (α) ***μαστοειδής απόφυση*** απόφυση (προεξοχή) στο κατώτερο και οπίσθιο τμήμα τού κροταφικού οστού πίσω από το αφτί, στην οποία καταφύονται πολλοί μύες τού λαιμού και η οποία διασχίζεται από κοιλότητες (μαστοειδείς κυψέλες) (β) ***μαστοειδείς κυψέλες*** κ. ***μαστοειδές άντρο*** οι κοιλότητες που διασχίζουν τη μαστοειδή απόφυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μαστοειδίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μαστοειδούς απόφυσης τού κροταφικού οστού, συνήθ. ως συνέπεια τής οξείας ή χρονίας μέσης πυώδους ωτίτιδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoiditis].

μαστοπάθεια (η) {μαστοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού μαστού, κυρ. μη φλεγμονώδους χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastopathy].

μαστοράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (α) ομάδα μαστόρων που συνεργάζονται στην εκτέλεση έργου (β) το σύνολο των μαστόρων, η επαγγελματική τους τάξη **2.** (εκφραστ.) μάστορας, σε φρ. όπως: *είναι μεγάλη ~* (σπουδαίος μάστορας)· (κ. μειωτ.) *μη μπλέξεις με ~*.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (< βεν. -anza)].

μάστορας (ο) {-ες κ. -όροι κ. (λαϊκ.) μαστόρια (τα), -όρων, -όρους}.

μαστόρισσα (η) {μαστορισσών} (καθημ.) **1.** οποιοσδήποτε γνωρίζει καλά μια πρακτική τέχνη και ασχολείται επαγγελματικά με την άσκησή της: *φώναξα τον ~ να μου φτιάξει την κλειδαριά* ΣΥΝ. τεχνίτης **2.** (ειδικότ.) αυτός που γνωρίζει καλά αυτό που κάνει, που ενεργεί με επιδεξιότητα: *είναι ~ στις μικροεπισκευές* || *~ στην απάτη* || *~ τής αφήγησης* / *τού δοκιμίου* ΣΥΝ. τεχνίτης, δεξιοτέχνης, άσος, μαέστρος· ΦΡ. ***βρήκα τον μάστορά μου*** (μεσν. φρ. *βρίσκω τον μάστορήν μου*) βρήκα άνθρωπο ικανότερο από μένα, που με ξεπερνά ή με φέρνει σε δύσκολη θέση (και ενδεχομένως κατάλληλο να με συνετίσει) **3.** ο οικοδόμος **4.** (ειδικότ.) αυτός που επιβλέπει και κατευθύνει τους εργάτες κατά την εργασία τους, ο επόπτης των τεχνιτών ΣΥΝ. αρχιτεχνίτης, κάλφας ΑΝΤ. τσιράκι, μαθητευόμενος **5.** ο ιδιοκτήτης οικιακής βιοτεχνίας ή μικρής μονάδας παραγωγής σε σχέση προς τους εργάτες, τους βοηθούς του: *πάω να ζητήσω άδεια από τον ~* ΣΥΝ. αφεντικό ΑΝΤ. μαθητευόμενος, τσιράκι, εργάτης· ΦΡ. ***τέτοιος μάστορας, τέτοια τσιράκια*** όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο αρχηγός ή ο προϊστάμενος, έτσι θα μάθουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι βοηθοί του **6.** (κλητ. ***μάστορα / μάστορη***) (λαϊκ.) ως προσφώνηση σε άνδρα: *καλημέρα, ~!* || *τι κάνεις ~;* Επίσης **μάστορης** (ο) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μαΐστωρ* / *μαγίστωρ* < λατ. magister «επιστάτης, άρχοντας»].

μαστόρεμα (το) {μαστορέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η επισκευή ή η κατασκευή πράγματος (από πρακτικό τεχνίτη ή ερασιτέχνη): *ασχολείται τις ελεύθερες ώρες του με μαστορέματα* || *κάνει κάτι μαστορέματα στο σπίτι*.

μαστορεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μαστόρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με κατασκευές ή επισκευές: *από τότε που πήρε σύνταξη, περνάει την ώρα του στην αποθήκη μαστορεύοντας* ♦ **2.** (μετβ.) κατασκευάζω ή επιδιορθώνω: *αν δεν έλθει τεχνίτης να μαστορέψει τη στέγη, θα στάζει όλο τον χειμώνα!* ΣΥΝ. φτειάχνω.

μαστοριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η τεχνική ικανότητα, η δεξιοτεχνία, το μεράκι: *η επισκευή τής στέγης χρειάζεται ~* || *στο γλυκό για τα γενέθλια τής κόρης της έβαλε όλη της τη ~* ΣΥΝ. τέχνη, μαεστρία, επιτηδειότητα, δεξιότητα, επιδεξιότητα ΑΝΤ. ατζαμοσύνη, αδεξιότητα, ανεπιτηδειότητα.

μαστορικός, -ή, -ό κ. **μαστόρικος, -η, -ο** **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μάστορα: *~ τέχνη* / *σύνεργα* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή επιδιορθωθεί με τέχνη και επιδεξιότητα: *~ σκάλισμα των όπλων* / *συνταίριασμα των φράσεων* ΣΥΝ. καλοφτειαγμένος, καλοκαμωμένος, μερακλήδικος ΑΝΤ. κακότεχνος, κακοφτειαγμένος, χοντροκομμένος **3.** ***μαστορικά*** (τα) η αμοιβή τού μάστορα για την εργασία του. - **μαστορικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

μαστοριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η δουλειά τού μάστορα **2.** η μαστοριά.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + *-(ι)λίκι* (βλ.λ.)].

μαστορόπουλο (το) παιδί που εργάζεται κοντά σε μάστορα, για να μάθει την τέχνη ΣΥΝ. βοηθός, μαθητευόμενος, παραγυιός, τσιράκι.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

μαστός (ο) (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα δύο ημισφαιρικά αδενώδη όργανα τού σώματος τής γυναίκας, από τα οποία εκκρίνεται το γάλα για τον θηλασμό τού βρέφους: *καρκίνος τού ~* ΣΥΝ. στήθος, βυζί, (μειωτ.) μαστάρι (β) το αντίστοιχο με το παραπάνω υποτυπώδες και ατροφικό όργανο τού σώματος τού άνδρα, το οποίο δεν έχει καμία από τις λειτουργίες τού θήλεος **2.** ΖΩΟΛ. καθένα από τα δύο, τέσσερα ή και περισσότερα αδενικά όργανα στο στήθος, στην κοιλιά ή/και τη βουβωνική χώρα των θηλαστικών ζώων θηλυκού γένους, που παράγουν το απαραίτητο για τη διατροφή των νεογνών γάλα **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) οτιδήποτε μοιάζει με το παραπάνω όργανο τής γυναίκας στο σχήμα και στη μορφή: *~ τής Αφροδίτης* (ποικιλία μεγάλων σε μέγεθος ρωδακίνων).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαστός* / *μαζός* < **μαδ-τός* / **μαδ-jός*, πιθ. < *μαδῶ (-άω)* (βλ.λ.), αν θεωρήσουμε ότι η λ. περιέγραφε αρχικώς τη διαδικασία τού θηλασμού. Η σχέση με τη ρίζα *μα-* μητρικών λ. (βλ. λ. *μαμμή*) δεν μπορεί να αποκλειστεί].

μαστούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** η οργανική και ψυχολογική κατάσταση ανθρώπου που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών ΣΥΝ. φτειάξιμο **2.** (συνεκδ.) μαστούρης.

μαστούρης (ο) {μαστούρηδες}, **μαστούρισσα** (η) {μαστουρισσών} (αργκό) **1.** ο χρήστης ναρκωτικών **2.** το πρόσωπο που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών. Επίσης **μαστούρι** (το) (σημ. 2). - **μαστούρικος, -ια, -ο. μαστούρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mastor].

μαστουρώνω ρ. αμετβ. {μαστούρω-σα, -θηκα, -μένος} (αργκό) **1.** βρίσκομαι υπό την επήρεια ναρκωτικής ουσίας, τής οποίας έχω κάνει χρήση ΣΥΝ. φτειάχνομαι **2.** (μεσοπαθ. ***μαστουρώνομαι***) γίνομαι μαστούρης.

μαστοφόρος, -α, -ο [1873] **1.** (γενικά) αυτός που φέρει μαστούς **2.** ΖΩΟΛ. ***μαστοφόρο*** (το) το θηλαστικό ζώο.

μαστραπάς (ο) {μαστραπάδες} (λαϊκ.) δοχείο από πηλό, γυαλί ή μέταλλο με μικρή σχετικά χωρητικότητα, μέσα στο οποίο έβαζαν νερό ή κρασί: *«να 'χα νεράντζι να 'ριχνα / να τσάκιζα τον ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κανάτα· ΦΡ. (παροιμ.) ***τον μαστραπά τον έσπασες, κρασί τι μου γυρεύεις;*** για πρόσ. που δεν αναγνωρίζουν τις επιπτώσεις τής ζημιάς, την οποία προξένησαν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. maşrapa].

μαστρο- (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: **1.** δηλώνει ικανό και έμπειρο τεχνίτη ή γενικότ. άνθρωπο επιδέξιο ή επιτήδειο σε κάτι: *ο μαστρο-Δημήτρης, ο μαστρο-Γιάννης*· ΦΡ. (παροιμ.) ***κατά τον μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλια του*** όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο μάστορας, έτσι μαθαίνουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι μαθητευόμενοι στην τέχνη ΣΥΝ. μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις **2.** (ειδικότ.) σε οικεία προσφώνηση σε άνδρα: *τι κάνεις μαστρο-Κώστα;* **3.** ΝΑΥΤ. για την προσφώνηση αξιωματικών μηχανής στο Εμπορικό Ναυτικό, π.χ. *ο μαστρο-Νικόλας*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μάστορας* (βλ.λ.) με συγκοπή τού *-ο-* (π.χ. **μαστορο-Γιώργος > μαστρο-Γιώργος*)].

μαστροπεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος, για να εξυπηρετήσει ακολασία άλλων, προάγει πρόσωπα στην πορνεία ή τα εξωθεί στη διαφθορά ή υποθάλπει ή διευκολύνει την πορνεία ή τη διαφθορά ανηλίκων ΣΥΝ. (!) νταβατζιλίκι. — **μαστροπεύω** ρ. [αρχ.].

μαστροπός (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται άτομα, κυρ. γυναίκες, εξωθώντας τες στην πορνεία ΣΥΝ. προαγωγός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., τού οποίου το α' συνθ. είναι η λ. *μαστρός* «οικονομικός υπάλληλος» (< ρ. *μαίομαι* «αναζητώ – αγγίζω», για το οποίο βλ. λ. *μάστιγα*). Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η ταυτότητα τού β' συνθ. *-οπός*. Έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για λαϊκό επίθημα *-πος*, για παράγωγο τού ρ. *ἔπω* «ασχολούμαι» ή ακόμη και τού ρ. *ὄψομαι* (μέλλ. τού *ὁρῶ*), εκ των οποίων καμία δεν φαίνεται πειστική].

μαστροχαλαστής (ο) (σκωπτ.) ο κακός τεχνίτης, αυτός που χαλά, που διαλύει ό,τι προσπαθεί να επιδιορθώσει ΣΥΝ. ατζαμής ΑΝΤ. μάστορας.
[ΕΤΥΜ. < *μαστρο-* (< *μάστορας*) + *χαλαστής*].

μαστωδυνία (η) [1849] {μαστωδυνιών} ΙΑΤΡ. πόνος διάχυτος σε ολόκληρο τον μαστό, που εκτείνεται και προς τη μασχάλη και εμφανίζεται κυρ. κατά την προεμμηνορροιακή φάση.
[ΕΤΥΜ. < *μαστός* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*].

μασχάλη κ. (λαϊκ.) **μασκάλη** κ. **αμασχάλη** (η) {δύσχρ. μασχαλών} **1.** η κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος, που σχηματίζεται στη ρίζα τού χεριού, ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *κρατάει τρία βιβλία κάτω απ' τη ~ του* || *οι ιδρωμένες ~ μυρίζουν άσχημα* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τού ενδύματος, το οποίο αντιστοιχεί προς την κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *αυτό το φόρεμα έχει στενές ~* **3.** (στα ζώα) η κοιλότητα τού σώματος που σχηματίζεται ανάμεσα στη ρίζα των μπροστινών ποδιών και στον κορμό **4.** (για φυτά) η γωνία που σχηματίζεται στο σημείο όπου ενώνεται ο μίσχος φύλλου, άνθους ή παρόμοιου οργάνου με τον βλαστό και γενικότ. η γωνία που σχηματίζεται σε οποιαδήποτε διακλάδωση τού φυτού **5.** ΝΑΥΤ. η κορυφή τής γωνίας που σχηματίζει ο λι-

μενοβραχίονας με το κρηπίδωμα τού λιμανιού, τής παραλίας κ.λπ. ή με την ακτή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, τού οποίου συγκεκομμένο τ. αποτελεί το αρχ. *μάλη*].

μασχαλιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μασχάλη **2.** ΒΟΤ. αυτός που φύεται ή αναπτύσσεται στη μασχάλη φυτού: *~ άνθος / ταξιανθία / οφθαλμός.*

μασώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μασάς... | μάσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κόβω, συνθλίβω την τροφή σε μικρά κομματάκια και την πολτοποιώ με τα δόντια και των δύο σιαγόνων και με τη βοήθεια τού σάλιου: *μάσα καλά την τροφή σου. πριν την καταπιείς* || *τα φίδια δεν μασούν την τροφή τους. αλλά την καταπίνουν ολόκληρη* ΣΥΝ. συνθλίβω. πολτοποιώ· ΦΡ. (α) (μτφ. για πρόσ.) ***μασάει σίδερα*** έχει μεγάλη σωματική δύναμη, είναι πολύ ρωμαλέος (β) ***μασάω τα λόγια μου / τα μασάω*** αποφεύγω να μιλήσω ξεκάθαρα: *όταν τον στρύμωξε ο δικηγόρος, ο μάρτυρας άρχισε να τα μασάει* (γ) ***μασημένα λόγια*** λόγια διφορούμενα και ασαφή (δ) ***δεν μασιέται*** (για τροφή) είναι πολύ σκληρή (ε) ***μασημένη τροφή*** οτιδήποτε δίνεται σχεδόν έτοιμο σε κάποιον και για το οποίο εκείνος δεν χρειάζεται να προσπαθήσει ιδιαίτερα: *τα βοηθήματα σου δίνουν ~· προσπάθησε να λύσεις την άσκηση μόνος σου!* || *έχοντας διαβάσει από πριν τόσες αναλύσεις. το έργο καταντά ~* (στ) ***κάτι τέτοια / αυτά (εγώ) τα μασάω*** για να δείξουμε ότι θεωρούμε κάτι πολύ εύκολο, κυρ. ως απάντηση σε πρόκληση: *Νομίζεις ότι δεν μπορώ να λύσω το πρόβλημα; ~!* **2.** δαγκώνω (κάτι – όχι είδος διατροφής) επί μακρόν, χωρίς να έχω σκοπό να το καταπιώ, για να περνά η ώρα: *~ τσίχλα / την πίπα μου* (ενν. το στόμιό της) ΣΥΝ. μασουλάω **3.** (συνεκδ.-αργκό) τρώω: *πάμε να μασήσουμε τίποτε* **4.** (για μηχάνημα) συνθλίβω, καταστρέφω (αντικείμενο) μαγγώνοντάς το λόγω βλάβης: *η ραπτομηχανή μάσησε την κλωστή* || *το κασετόφωνο μου μάσησε την κασέτα* ΣΥΝ. συμπιέζω. (εκφραστ.) τρώω **5.** (οικ.) καταξοδεύω (κυρ. χρήματα που δεν μου ανήκουν): *όσα βγάζει, του τα μασάνε οι γυναίκες* • **6.** (αργκό) (α) ξεγελιέμαι, πείθομαι εύκολα: *είναι αφελής και μάσησε* ΣΥΝ. χάφτω (β) δειλιάζω, φοβάμαι να κάνω κάτι (συνήθ. αρνητ.): *θα του τα πω στα ίσα· εγώ δεν ~!* — **μάσημα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μασῶμαι (-άο-)* < **μαθ-jά-ομαι*, που συνδ. με το λατ. mando «μασώ» (> manduco «τρώγω» > γαλλ. manger). Είναι πιθ. ότι και οι δύο τ. ανάγονται σε ρ. *ma(n)dh-, ίσως συνεσταλμ. βαθμ. (*mn̥dh-) τού Ι.Ε. *ment(h)- «γένι, στόμα», πβ. λατ. mentum (> γαλλ. menton), ουαλ. mant, γοτθ. munþs «στόμα», γερμ. Mund, αγγλ. mouth κ.ά. Ομόρρ. *μαστίχα* (βλ.λ.)].

ματ[1] επίθ. {άκλ.} (για χρώμα. μέταλλο, χαρτί και συγκεκριμένο τρόπο εμφάνισης φωτογραφιών) αυτός που δεν είναι γυαλιστερός. που δεν αντανακλά έντονα το φως: *βιβλίο τυπωμένο σε ~ χαρτί* || *~ φωτογραφία* ΑΝΤ. γυαλιστερός. ιλουστρασιόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mat < μτγν. λατ. mattus «ασθενικός, υγρός», πιθ. < λατ. *maditus < ρ. madere «βρέχω, υγραίνω»].

ματ[2] (το) {άκλ.} **1.** όρος στο σκάκι, που δηλώνει ήττα τού αντιπάλου, επειδή ο απειλούμενος βασιλιάς του δεν μπορεί να κάνει καμία κίνηση: *του έκανα ~* || *~ σε 20 κινήσεις* || *ρουά-ματ* **2.** (μτφ.) η ήττα κάποιου μετά από κινήσεις αντιπάλου του που τον εξουδετερώνουν, που δεν του αφήνουν περιθώρια αντίδρασης: *ο Χ προπονητής. με αλλαγές τακτικής τής ομάδας, έκανε ~ στον αντίπαλο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mat, από τη μεσν. γαλλ. φρ. eschec mat (πβ. αγγλ. checkmate) < αραβ. šāh māt «ο βασιλιάς είναι νεκρός», περσ. προελ., βλ. κ. *σαχ. σάχης*].

Μ.Α.Τ. (τα) Μονάδες Αποκαταστάσεως (τής) Τάξεως.

ματα- κ. **ματά-** κ. **ματ-** (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα ρημάτων. που δηλώνει ότι η ενέργεια τού ρήματος επαναλαμβάνεται: *ματα-λέω. ματ-αρχινώ, ματα-κάνω, ματά-ρχομαι. ματα-βγαίνω. ματα-βλέπω, ματα-γίνομαι, ματα-γυρίζω, ματα-δίνω. ματα-ζυγώνω.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από την αρχ. πρόθεση *μετά* (με αφομοίωση)].

ματαιόδοξος, -η, -ο αυτός που επιδιώκει να γίνεται αντικείμενο θαυμασμού, που χαρακτηρίζεται από έπαρση: *~ γυναίκα, που την ενδιέφερε μόνο να βλέπει το όνομά της γραμμένο στις κοσμικές στήλες* ΣΥΝ. κενόδοξος. ματαιόφρων. — **ματαιοδοξία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μάταιος + -δοξος < δόξα*, απόδ. τού παλ. γαλλ. vaneglorios < μεσν. λατ. vanagloriosus. που μεταφράζει το αρχ. *κενόδοξος*].

ματαιοδοξώ ρ. αμετβ. {ματαιοδοξείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} καυχώμαι (για ασημαντότητες), επιδιώκω την κούφια δόξα, τον θαυμασμό ΣΥΝ. ματαιοφρονώ, κενοδοξώ.

ματαιολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ματαιολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φλυαρώ άσκοπα, λέω πράγματα ασήμαντα και ανωφελή ΣΥΝ. κενολογώ, μωρολογώ, μικρολογώ, ασημαντολογώ ΑΝΤ. σοβαρολογώ. — **ματαιολογία** (η) [μτγν.].

ματαιοπονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ματαιοπονείς... | ματαιοπόνησα} κοπιάζω μάταια. εργάζομαι ή προσπαθώ ανώφελα, χάνω άδικα τον καιρό μου: *ματαιοπονείς, αν προσπαθείς να με πείσεις* ΑΝΤ. τελεσφορώ. καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα. — **ματαιοπονία** (η) [μτγν.].

μάταιος, -α/-η, -ο **1.** αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα. που δεν χρησιμεύει. δεν οδηγεί πουθενά: *είναι ~ η προσπάθειά σου να τον μεταπείσεις· δεν πρόκειται ν' αλλάξει γνώμη ποτέ* || *~ λόγια / αναζήτηση / κόπος / προσδοκία / θυσία / αγώνας / έργο / σχέδιο / διάβημα* ΣΥΝ. άσκοπος. ανώφελος, ατελέσφορος, κενός. άδικος. χαμένος, περιττός ΑΝΤ. αποτελεσματικός, τελεσφόρος, καρποφόρος, χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής, σκόπιμος, αναγκαίος. δραστικός· ΦΡ. (λόγ.) ***επί ματαίω*** (*ἐπὶ ματαίῳ*) ανώφελα. χωρίς προοπτική (επιτυχίας ή πραγματοποίησης αυτού που επιδιώκει κάποιος): *~ προσπαθούσε επί μήνες να τους πείσει ότι ήταν επικίνδυνο να συνεχίσουν να κατοικούν σ' αυτό το κτήριο* ΣΥΝ. τού κάκου. (λόγ.) εις μάτην **2.** (σπάν.) κενός περιεχομένου. ουσίας: *σπαταλούσε τον χρόνο του σε ~ διασκεδάσεις*· ΦΡ. ***μάταιος κόσμος*** η παρούσα πρόσκαιρη ζωή (σε αντίθεση προς την αιώνια ζωή που κηρύσσει ο χριστιανισμός)· κυρ. στη ΦΡ. ***σφήνω / εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο*** πεθαίνω. — **μάταια / ματαίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάτα-ιος < μάτη* (βλ. λ. *μάτην*)].

ματαιόσπουδος, -η. -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται σοβαρά με πράγματα ανάξια λόγου, που δίνει αξία σε ασημαντότητες: *«σοφισταί και στιχοπλόκοι και άλλοι ~»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. κενόσπουδος. ματαιόσχολος. **ματαιοσπουδία** (η).

ματαιόσχολος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται με πράγματα μάταια και ανωφελή ΣΥΝ. ματαιόσπουδος, κενόσπουδος, αερολόγος. — **ματαιόσχολα** επίρρ., **ματαιοσχολία** (η) [1851].

ματαιότητα (η) {ματαιοτήτων} το να είναι κάτι ανώφελο ή άσκοπο, να μην έχει νόημα ή περιεχόμενο ΑΝΤ. ωφελιμότητα· ΦΡ. (λόγ.) ***ματαιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης*** για να δηλωθεί αδιαφορία προς οτιδήποτε έχει σχέση με τα εγκόσμια ως φθαρτό. μη αιώνιο και ως εκ τούτου μάταιο. Επίσης (λόγ.) **ματαιότης** [μτγν.] {ματαιότητος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ματαιότης* < αρχ. *μάταιος* (βλ.λ.). Η φρ. *ματαιότης ματαιοτήτων* προέρχεται από την Π.Δ. (*Εκκλησιαστής* 1, 2) και με αυτήν οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. φρ. havēl havālim].

> **ματαιότης ματαιοτήτων...** Η έννοια τής ματαιότητας των ανθρωπίνων σε σχέση με τον Θεό και τη μετά θάνατον ζωή επισημαίνεται συχνά τόσο στην Π.Δ. όσο και στην Κ.Δ. Στη γλώσσα έχει περάσει ιδιαίτερα η φράση τού Εκκλησιαστή τής Π.Δ. (που η παράδοση ταυτίζει με τον βασιλιά Σολομώντα) *«[...] ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης· τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον;»* (*Εκκλησιαστής* 1. 2-4). Στα λόγια αυτά στηρίζεται και το γνωστό ιδιόμελο τού Ιωάννη τού Δαμασκηνού, που ψάλλεται κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία στην Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία: *«πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα. ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον, οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος. οὐ συνοδεύει ἡ δόξα. ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος πάντα ταῦτα ἐξηφάνισε»* (ο τ. *ἐξηφάνισε* αντί τού εσφαλμ. *ἐξηφάνισται*).

ματαιόφρων, -ων. -ον {ματαιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που σκέπτεται άσκοπα και ανόητα, που κάνει μάταιες και επιπόλαιες σκέψεις ΣΥΝ. ματαιόδοξος, κενόδοξος, κούφιος. — **ματαιοφροσύνη** (η) [μεσν.], **ματαιοφρονώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, ον.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μάταιος + -φρων*, μεταπτωτ. βαθμ. τού αρχ. *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ματαιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ματαίω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** κάνω (κάτι) να μην πραγματοποιηθεί: *η κυβέρνηση επιδίωξε να ματαιώσει τη συζήτηση τού θέματος στη Βουλή* ΑΝΤ. πραγματοποιώ **2.** αποφασίζω οριστικά να μην πραγματοποιήσω (κάτι προγραμματισμένο ή σχεδιασμένο): *μετά από ό,τι έγινε, ματαίωσα την επίσκεψή μου στο σπίτι τους* || *οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ματαίωσαν την απεργία τους, αφού ικανοποιήθηκαν τα βασικά τους αιτήματα* || *~ μια πτήση / ένα ταξίδι / ένα σχέδιο* ΣΥΝ. ακυρώνω ΑΝΤ. πραγματοποιώ. φέρω εις πέρας. — **ματαίωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναστέλλω.*

ματάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μάτι: *τι γλυκά ~ που έχει!* ΦΡ. (α) ***κάνω ματάκι*** (i) ανοιγοκλείνω ακαριαία το βλέφαρο τού ματιού μου. για να συνεννοηθώ· κάνω νόημα. κυρ. με ερωτική σημασία (ii) (σε παιδικά παιχνίδια) βλέπω κρυφά, ενώ θα έπρεπε να έχω κλειστά τα μάτια (β) ***ματάκια μου!*** (προσφώνηση που εκφράζει αγάπη και τρυφερότητα): *δεν ήθελα. ~, να σε στενοχωρήσω* ΣΥΝ. μάτια μου, αγάπη μου, φως μου **2.** η ειδική οπή στην πόρτα σπιτιού ή διαμερίσματος, μέσα από την οποία μπορεί να δει ο ένοικος ποιος τού χτυπά την πόρτα.

ματάκιας (ο) {ματάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο ηδονοβλεψίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. μπανιστηρτζής, οφθαλμοπόρνος.

ματεριαλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεμελιώδης άποψη ορισμένων φιλοσοφικών συστημάτων, η οποία δέχεται ως ουσία όλων των όντων και μοναδικό συστατικό τού σύμπαντος την ύλη και θεωρεί ότι όλα τα πνευματικά φαινόμενα ή οι διανοητικές λειτουργίες τού ανθρώπου (λ.χ. η σκέψη, η βούληση. το συναίσθημα κ.λπ.) αποτελούν φυσικά φαινόμενα και μπορούν να ερμηνευθούν ως υλικές λειτουργίες: *διαλεκτικός ~* ΣΥΝ. υλισμός. — **ματεριαλιστής** (ο), **ματεριαλίστρια** (η), **ματεριαλιστικός**, -ή, -ό, **ματεριαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. matérialisme < matérial «υλικός» < μτγν. λατ. materialis < λατ. materia «ύλη»].

ματζέντα (η) ΤΥΠΟΓΡ. **1.** επιφάνεια ημιδιαφανής με ράστερ για τη μεταφορά εξ επαφής (βλ. λ. *κοντάκτ*) αρνητικών φιλμ σε θετικά που έχουν ράστερ για εκτύπωση σε όφσετ **2.** το κόκκινο χρώμα τής τετραχρωμίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. magenta, ον. πόλεως τής Β. Ιταλίας, πεδίο μάχης μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών το 1859, μετά την οποία ανακαλύφθηκε η βαφή φούξια].

ματζόρε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο μείζων τόνος ΑΝΤ. μινόρε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maggiore < λατ. major «μείζων», συγκρ. βαθμός τού επιθ. magnus «μεγάλος. ευρύς»].

ματζούνι (το) {ματζουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** υγρό φαρμακευτικό παρασκεύασμα **2.** (γενικότ.) κάθε φυτικό παρασκεύασμα ή φυτό, που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. (λόγ.) έκλειγμα **3.** το γλειφιτζούρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. macun].

ματζουράνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με μικρά άνθη, που έχουν έντονη οσμή λεβάντας και χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως καρύκευμα· το αιθέριο έλαιό του χρησιμεύει ως αντισηπτικό και αντισπασμωδικό φάρμακο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. mazorana < μεσν. λατ. maioranus < maioracus < λατ. amaracus < αρχ. *ἀμάρακον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το σανσκρ. maruva(ka)-, καθώς και με τη μακεδ. «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἄβαρυ· ὀρίγανον Μακεδόνες*].

μάτην επίρρ. (λόγ.) στη ΦΡ. **εις μάτην** ματαίως, ανώφελα: ~ *επικαλείται το ελαφρυντικό τής άγνοιας· σε τέτοιες περιπτώσεις η άγνοια δεν συγχωρείται* ΣΥΝ. μάταια, αδίκως, τού κάκου, στα χαμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού τού ουσ. *μάτη* «ανοησία, σφάλμα», αβεβ. ετύμου, ίσως υπάρχει σύνδεση με σλαβ. λ., λ.χ. πολ. matam «ψεύδομαι, απατώ», σερβοκρ. matam «στρίβω»].

Ματθαίος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Χριστού και συγγραφέα τού πρώτου Ευαγγελίου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μάνθος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ματθαῖος* / *Μαθθαῖος* < εβρ. Mattithyāh «δώρο τού Γιαχ» (τού Θεού)].

Ματθίλδη (η) **1.** αγίας τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Mathilde < αρχ. γερμ. maht «ισχύς» + hild «μάχη». Το όνομα έγινε διάσημο από τη σύζυγο τού Γουλιέλμου τού Κατακτητή (11ος αι.). Παραγωγό του είναι το αγγλ. Maud].

μάτι (το) {ματ-ιού | -ιών} **1.** το αισθητήριο όργανο τής όρασης στον άνθρωπο και στα περισσότερα είδη ζώων: *γαλάζια / καστανά / πράσινα / γκρίζα / μελιά / μαύρα / αμυγδαλωτά / τσακίρικα / θλιμμένα / λαμπερά / φλογερά / βουρκωμένα / ψυχρά / υγρά / διαπεραστικά ~ || ~ βαθουλωμένα στις κόγχες τους || οι Κινέζοι έχουν σχιστά ~ || δεν βλέπω καλά απ' το δεξί μου ~ || χαμηλώνω / γουρλώνω / τρίβω τα ~ μου || της έκλεισε το ~ με νόημα || το κοριτσάκι στύλωσε / κάρφωσε τα ~ του στο περίεργο αντικείμενο || μ' αυτό το ξύλο που παίζεις θα βγάλεις κανένα ~! || κανθός / ασπράδι / κόρη τού ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμός· ΦΡ. (α) **βλέπω με τα μάτια μου / με τα ίδια μου τα μάτια** (μεσν. φρ.) βλέπω εγώ ο ίδιος, είμαι αυτόπτης μάρτυρας (β) (εκφραστ.) **δεν πιστεύω στα μάτια μου** για την έκφραση έντονης έκπληξης μπροστά σε εντελώς απρόσμενο θέαμα (γ) (εκφραστ.) **δεν θέλω να ξαναδώ στα μάτια μου (κάποιον)** δεν θέλω να ξαναδώ (κάποιον) ποτέ (δ) (μτφ.) **τρίβω τα μάτια μου** δεν μπορώ να συνέλθω από την έκπληξη (ε) **μέσα / μπροστά στα μάτια μου** (μεσν. φρ.) μπροστά μου, παρουσία μου ΣΥΝ. ενώπιόν μου (στ) **με το μάτι** χωρίς ακριβή μέτρηση, εξέταση ή ζύγισμα, κατά προσέγγιση: ~ *το υπολογίζω γύρω στα 40 κιλά* ΣΥΝ. πρόχειρα (ζ) **για τα μάτια (τού κόσμου)** για να δει ο κόσμος ή για να τηρηθούν τα προσχήματα ΣΥΝ. για τους τύπους, κατ' επίφασιν, (αρχαιοπρ.) διά το θεαθήναι (η) (συνήθ. ειρων.) **για τα ωραία / μαύρα τα μάτια (κάποιου)** για το χατίρι (κάποιου) για την ομορφιά (κάποιου): *τη βοήθεια δεν σου τη δίνει ~· θέλει αντάλλαγμα* (θ) (μτφ.) **έχω στο μάτι (κάποιον / κάτι)** (i) έχω εχθρική διάθεση απέναντι σε (κάποιον/κάτι) (ii) προσέχω (κάποιον/κάτι), μήπως παρεκτραπεί (iii) επιδιώκω να αγοράσω (κάτι) (ι) **βάζω στο μάτι (κάποιον / κάτι)** βλ. λ. *βάζω* (ια) **μπαίνω στο μάτι (κάποιου)** κ. **γίνομαι / είμαι καρφί / κάρφος στο μάτι (κάποιου)** βλ. λ. *καρφί* (ιβ) **μου χτυπάει στο μάτι** μου κινεί την προσοχή, προκαλώντας μου την επιθυμία να το αποκτήσω: *μου χτύπησε στο μάτι ένα μοντελάκι μούρλια* (ιγ) **χτυπάω (πολύ) στο μάτι** διακρίνομαι έντονα, είμαι πολύ χτυπητός: *θέλω ένα χρώμα απαλό, που να μη χτυπάει στο μάτι* (ιδ) **κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)** φλερτάρω (κάποιον) (ιε) **κάνω τα στραβά μάτια / κλείνω τα μάτια** προσποιούμαι πως δεν βλέπω, ότι δεν καταλαβαίνω ή δεν υποπίπτει στην αντίληψή μου κάτι επιλήψιμο: *οι υπηρεσίες τού δήμου έκαναν τα στραβά μάτια σε πλήθος πολεοδομικών παραβάσεων || οι ισχυροί τής Γης συχνά κλείνουν τα μάτια σε κατάφωρες παραβιάσεις τού διεθνούς δικαίου* ΣΥΝ. παραβλέπω, δείχνω ανοχή, εθελοτυφλώ (ιστ) (μτφ.) **κλείνω / σφαλίζω τα μάτια μου** φεύγω από τον κόσμο, πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποθνήσκω (ιζ) **κλείνω τα μάτια (κάποιου)** (i) παρίσταμαι στις τελευταίες στιγμές (κάποιου), του προσφέρω επιθανάτιες φροντίδες (ii) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να μην καταλάβει (κάτι), τον κρατάω σε άγνοια (συνήθ. για ατασθαλία) (ιη) **ανοίγω τα μάτια** βλ. λ. *ανοίγω* (ιθ) **μαύρισε το μάτι μου** βλ. λ. *μαυρίζω* (κ) **δεν μου γεμίζει το μάτι** δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη ή δεν μου προκαλεί εντύπωση (κα) (εκφραστ.) **παίρνω τα μάτια μου / των ομματιών μου (και φεύγω)** φεύγω (απελπισμένος, προς άγνωστη κατεύθυνση κ.λπ.) (κβ) **(κάτι) βγάζει μάτι** (για κάτι παράταιρο, για λάθος) είναι εξόφθαλμο, πολύ εμφανές: *αυτό το «σπήτι» με ήτα ~* (κγ) **βγάζω τα μάτια μου** στραβώνομαι, κουράζω πολύ τα μάτια μου, ώστε δεν βλέπω καλά: ~ *στο διάβασμα || άναψε κι άλλο φως γιατί θα βγάλεις τα μάτια σου μ' αυτή τη λάμπα* (κδ) **βγάζω τα μάτια μου μόνος μου / με τα ίδια μου τα χέρια** καταστρέφομαι από δικό μου φταίξιμο, εξαιτίας των δικών μου λαθών (κε) **βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)** (i) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με κάποιον) ΣΥΝ. συνουσιάζομαι (ii) καβγαδίζω έντονα (με κάποιον) (κστ) **βγάζω τα μάτια (σε κάτι)** καταστρέφω τον μηχανισμό (σε κάτι) (κζ) **το γινάτι βγάζει μάτι** βλ. λ. *γινάτι* (κη) **(κάποιος / κάτι) βγάζει μάτια** (κάποιος/κάτι) εντυπωσιάζει, έχει σπουδαία απόδοση: *αυτός ο ποδοσφαιριστής ~* (κθ) **τα μάτια σου τέσσερα / δεκατέσσερα** να είσαι προσεκτικός, έχε τον νου σου (λ) (μτφ.) **με κλειστά μάτια** (i) χωρίς μεγάλη προσοχή ή λεπτομερή εξέταση, με απερισκεψία ΣΥΝ. στα τυφλά, επιπόλαια, απρόσεκτα, απερίσκεπτα (ii) χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί, να μελετηθεί κάτι, με απεριόριστη εμπιστοσύνη (λα) **παίρνει / κόβει το μάτι μου (κάποιον / κάτι)** (μεσν. φρ.) διακρίνω ή αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *λένε ότι είναι στο εξωτερικό, αλλά εμένα τον πήρε το μάτι μου στον Λυκαβηττό* (λβ) **παίρνω / κάνω μάτι** βλέπω κρυφά, μπανίζω (λγ) (ως προσταγή) **...και τα μάτια σου** πρόσεχε όπως προσέχεις τα μάτια σου, πρόσεχε πάρα πολύ: *το πορτοφόλι σας ~!* (λδ) **έχω (κάποιον) σαν τα μάτια μου** (μεσν. φρ. *φυλάγω ὡς γυιόν τὰ 'μμάτια μου*) περιποιούμαι (κάποιον), τον φροντίζω και τον προσέχω πολύ ή τον αγαπώ πολύ (λε) **δεν έχω μάτια να δω (κάποιον)** (μεσν. φρ.) αποφεύγω (κάποιον) από ντροπή, δεν επιδιώκω να συναντηθώ μαζί του, επειδή αισθάνομαι εκτεθειμένος απέναντί του ΣΥΝ. ντρέπομαι (λστ) **ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιου)** βλ. λ. *στάχτη* (λζ) (εκφραστ.) **τρώω με τα μάτια (κάποιον / κάτι)** κοιτάζω επίμονα (κάποιον/κάτι) (λη) **πετάει / παίζει / πεταρίζει το μάτι μου** τρεμοπαίζει το βλέφαρό μου από νευρική σύσπαση, πράγμα που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, σημαίνει ότι πρόκειται να δω κάποιον (λθ) **κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον)** περνάει πολύς καιρός μέχρι να δω (κάποιον) και του λέω ότι τον έχω επιθυμήσει (μ) **δεν κλείνω μάτι** δεν κοιμάμαι, μένω άγρυπνος (μα) (εκφραστ.) **μου πετάχτηκαν τα μάτια έξω** κουράστηκα ή πόνεσα πάρα πολύ (μβ) **στα μάτια σου!** ως απάντηση σε κάποιον που μας μουντζώνει (δηλ. η μούντζα να στραφεί στα μάτια σου) ΣΥΝ. στα μούτρα σου (μγ) (παροιμ.) **μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται** πρόσωπα που συνδέονται με μια σχέση και που βρίσκονται μακριά και δεν συναντώνται συχνά, γρήγορα ξεχνούν ο ένας τον άλλον (μδ) **κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει** βλ. λ. *κόρακας* (με) **φάτε μάτια ψάρια (και κοιλιά περίδρομο)** για περιπτώσεις κατά τις οποίες περιορίζεται κανείς στη θέα αντικειμένου, μη μπορώντας να απολαύσει το ίδιο το αντικείμενο (μστ) (εκφραστ.) **μάτια μου!** ως προσφώνηση σε αγαπημένο ή οικείο πρόσωπο (μζ) **άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας** βλ. λ. *άλλος* (μη) **όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά** βλ. λ. *ανοιχτός* (μθ) **έχω τα μάτια μου ανοιχτά** βλ. λ. *ανοιχτός* (ν) **αράπικα μάτια** βλ. λ. *αράπικος* (να) **με γυμνό μάτι** βλ. λ. *γυμνός* (νβ) **καλώς τα μάτια μας τα δυο** ως φιλική ή και ειρωνική προσφώνηση σε πρόσωπο που μας επισκέπτεται (νγ) **ανθρώπου μάτι** κανείς: *«κάποιους από τους πίνακες τού μουσείου δεν τους έχει δει ~ για δεκαετίες»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) η αίσθηση τής όρασης, η ικανότητα να βλέπει κανείς: *έχω δυνατό ~* (βλέπω μακριά και καθαρά) **3.** (+με) ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς (κάποιον/κάτι)· η ιδέα, η εικόνα που σχηματίζει: *έβλεπε την όλη επιχείρηση με εμπορικό ~* (εμπορικά) || *πολύ αργά συνειδητοποίησε την κατάστασή της και είδε με καινούργιο ~ τη ζωή* ΣΥΝ. ματιά, σκοπιά· ΦΡ. (α) (για πρόσωπα) **παίρνω από / με καλό / κακό μάτι** συμπαθώ / αντιπαθώ (κάποιον) με τις πρώτες εντυπώσεις που μου έχει δώσει, διατίθεμαι ευμενώς / δυσμενώς απέναντί του (β) **βλέπω (κάτι / κάποιον) με καλό / κακό μάτι** έχω ευνοϊκή / αρνητική στάση (απέναντι σε κάτι/κάποιον): *η χώρα μας βλέπει με καλό μάτι τη νέα ειρηνευτική πρωτοβουλία* (γ) **βλέπω (κάποιον / κάτι) με άλλο / διαφορετικό μάτι** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) διαφορετικά από πριν: *η πρόσφατη επιτυχία του έκανε τους συμπατριώτες του να τον βλέπουν πλέον με άλλο μάτι* (δ) **βλέπω / κοιτώ (κάποιον) με μισό μάτι** δεν συμπαθώ (κάποιον), τον αντιμετωπίζω ή του συμπεριφέρομαι με αρνητική διάθεση **4.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η διά τού βλέμματος κακή επίδραση: *ένα φυλαχτό που προστατεύει από το κακό ~ || έχει ένα ~ αυτή!* (βασκαίνει αμέσως) || *εμένα δεν με πιάνει ~!* (δεν ματιάζομαι) ΣΥΝ. βασκανία, βάσκαμα ● **5.** το μέρος φυτού από το οποίο αναπτύσσονται νέα κλαδιά, άνθη ή φύλλα: *η τριανταφυλλιά πετάει μάτια* ΣΥΝ. (λογιότ.) οφθαλμός ● **6.** καθένας από τους στρογγυλούς δίσκους (εστία θερμότητας) τής κουζίνας (ηλεκτρικής, γκαζιού), πάνω στον οποίο τοποθετείται το μαγειρικό σκεύος: *η κουζίνα έχει τέσσερα ~ || άναψε το ~ και βάλε το φαγητό να ζεσταθεί* ΣΥΝ. (λόγ.) εστία ● ΦΡ (α) **μάτι τού κυκλώνα** βλ. λ. *κυκλώνας* (β) **σβυό μάτια** αβγά τηγανισμένα με τέτοιον τρόπο, ώστε να μένει ακέραιος ο κρόκος τους. — (υποκ.) **ματάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ματάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάτι(ν)* < αρχ. *ὀμμάτιον*, υποκ. τού *ὄμμα* (βλ.λ.)].

ματιά (η) [μεσν.] **1.** ο τρόπος με τον οποίο κοιτάζει κανείς (κάποιον/κάτι): *έκπληκτη / φευγαλέα / απελπισμένη / πονηρή / ειρωνική / απειλητική / ερευνητική / λοξή / περιφρονητική / κλεφτή / προσεκτική / βιαστική / φαρμακερή / ερωτηματική / φλογερή ~* ΣΥΝ. βλέμμα **2.** το να στρέψει κανείς τα μάτια του κάπου, το γρήγορο κοίταγμα: *με μια ~ αμέσως να καταλάβω αν λέει αλήθεια ή ψέματα*· ΦΡ. **ρίχνω μια ματιά** κοιτάζω στα γρήγορα, όχι ερευνητικά: ~ *στην εφημερίδα, για να δω αν έχει τίποτε ενδιαφέρον* **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξετάζεται/αντιμετωπίζεται κάτι, η οπτική γωνία: *η ταινία χαρακτηρίζεται από μια ενδιαφέρουσα κινηματογραφική ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μάτι* (βλ.λ.). Η φρ. *ρίχνω μια ματιά* αποδίδει το γαλλ. jeter un coup d'œil].

ματιάζω ρ. μετβ. {μάτιασ-α, -τηκα, -μένος} (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) επιδρώ δυσμενώς κοιτάζοντας (κάποιον/κάτι), προξενώ βλάβη με το βλέμμα μου (λόγω ζήλιας ή με την έκφραση τού θαυμασμού μου): *Τι ωραίο παιδάκι! Φτου, να μη σε ματιάσω!* ΣΥΝ. βασκαίνω. — **μάτιασμα** (το).

ματιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το υλικό που χρησιμοποιεί ένας καλλιτέχνης για να δημιουργήσει τα έργα του: *η ~ τού ζωγράφου / τού γλύπτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. matière «υλικό» < λατ. materia].

ματίζω ρ. μετβ. {μάτισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** προεκτείνω (ύφασμα, ξύλο κ.λπ.), αυξάνω το μήκος του με προσθήκη από το ίδιο υλικό: *πήρα ύφασμα, για να ματίσω το στρίφωμα τού φορέματος* ΣΥΝ. παρεκτείνω, μακραίνω ΑΝΤ. κονταίνω, περικόπτω **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. δένω τα άκρα (δύο ή περισσοτέρων σχοινιών / συρματόσχοινων κ.λπ.) έτσι, ώστε να σχηματιστεί ένα άλλο, μεγαλύτερο ΣΥΝ. συνδέω, συνάπτω. — **μάτισμα** (το) κ. **ματισιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁμματίζω* «δένω, συνδέω» < αρχ. *ἅμμα* «κόμπος, δε-

σμός» < ἅπτω (βλ.λ.)].

ματικάπι (το) {ματικαπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος τρυπανιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. matkap (με ευφωνικό -ι-)].

ματογυάλια (τα) {χωρ. πληθ.} ζεύγος φακών που προσαρμόζονται μπροστά στα μάτια όσων έχουν προβλήματα όρασης ή θέλουν να προστατευθούν από τον ήλιο ΣΥΝ. γυαλιά, διόπτρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eyeglasses].

ματόκλαδο (το) (λαϊκ.-λογοτ.) (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα προστατευτικά τριχίδια που βρίσκονται στο άνω και κάτω άκρο τής επιφάνειας τού βλεφάρου: *«τα ~ σου λάμπουν σαν τα λούλουδα τού κάμπου»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. βλεφαρίδα, τσίνορο, ματοτσίνορο. Επίσης **ματοκλάδι**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀμματόκλαδον* < *ὄμμα* (βλ.λ.) + *-κλαδον* < *κλαδί*].

ματοκυλίζω ρ. ▸ αιματοκυλίζω

ματοκύλισμα (το) ▸ αιματοκυλίζω

ματόπονος (ο) [μεσν.] ο πονόματος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

ματοτσίνορο (το) το ματόκλαδο (βλ.λ.).

ματόφρυδα (τα) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) τα φρύδια και τα μάτια ως σύνολο: *σμιχτά ~*.

ματόφυλλο (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το βλέφαρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀμματόφυλλα (τά)* < *ὄμμα* (βλ.λ.) + *φύλλον*].

ματόχαντρο (το) χάντρα μπλε χρώματος, που φοράνε συνήθ. τα μωρά, για να μην τα ματιάσουν.

ματρακάς κ. **μαντρακάς** (ο) είδος σφυριού βάρους άνω τού ενός κιλού, που χρησιμοποιείται συνήθ. με καλέμι.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. matrakah].

ματρώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιοκτήτρια ή η επί κεφαλής οίκου ανοχής ΣΥΝ. μαντάμα, τσατσά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ματρώνα* «παντρεμένη γυναίκα» < λατ. matrona < mater «μητέρα»].

ματς (το) {άκλ.} (καθημ.) αθλητικός αγώνας ανάμεσα σε δύο αθλητές ή σε δύο ομάδες: *δυνατό / θεαματικό / ποδοσφαιρικό / φιλικό / κρίσιμο / εντός/εκτός έδρας ~* ΣΥΝ. αγώνας, συνάντηση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. match < μέσ. αγγλ. macche < αρχ. αγγλ. mæcca «σύντροφος, ταίρι» < μεσν. λατ. mät, που πιθ. συνδέεται με το αρχ. αγγλ. gemetta «προσκεκλημένος σε δείπνο» < mete «φαγητό» (πβ. αγγλ. meat)].

ματσάκι[1] (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή δέσμη, μικρό μάτσο: *ένα ~ μενεξέδες / ρίγανη.*

ματσάκι[2] (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) πρόχειρος αθλητικός αγώνας μεταξύ ατόμων ή ομάδων: *πήγαμε εκδρομή και στήσαμε ένα ~.*

ματσακόνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μεγάλο σφυρί με αιχμηρά, οδοντωτά άκρα, που χρησιμοποιείται για να καθαρίζονται σιδερένια ελάσματα από τη σκουριά και από παλιά στρώματα χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. mazza «ραβδί, ρόπαλο, σφυρί» + *ακόνι* ή, κατ' άλλους, πλεοναστικό νόθο σύνθ. < *μάτσα-* (< *μασάτι* < τουρκ. masat «ακόνι») + *ακόνι*].

ματσαράγκα (η) (οικ.) η απάτη ΣΥΝ. κατεργαριά, μπαγαποντιά, λοβιτούρα. Επίσης **ματσαραγκιά**. — **ματσαράγκας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mazzeranga (με αφομοίωση) < *mazacarāre < μτγν. λατ. mazacara «λεπίδα»].

ματς-μούτς (το) (σκωπτ.) ο ήχος των φιλιών· συνεκδ. τα απανωτά φιλιά: *πάλι άρχισαν τα ~* (άρχισαν να φιλιούνται). Επίσης **μάτσα-μούτσα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχοποιημένη φρ.].

ματσέτα (η) → μασέτα

ματσό (ο/η) {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός που έχει πολλά λεφτά: *ο τύπος είναι πολύ ~, γι' αυτό μένει σε τέτοια σπιταρόνα.*
[ΕΤΥΜ. Συντετμημ. τ. τής μτχ. *ματσωμένος* (ρ. *ματσώνομαι*)].

μάτσο (το) (καθημ.) **1.** δέσμη (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ λουλούδια / μαϊντανός* **2.** (γενικότ.) σύνολο, ποσότητα (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ γράμματα / χαρτονομίσματα* **3.** (εκφραστ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω ~ τους θαυμαστές* || *έχει ~ τα χιλιάρικα* (έχει πολλά χρήματα) || (κ. ως επίρρ.) *~ έχουμε ακούσει τα λόγια· έργα δεν έχουμε δει* ΣΥΝ. πλήθος ● ΦΡ. (σκωπτ.) ***ένα μάτσο χάλια*** σε πολύ άσχημη κατάσταση, τελείως χάλια: *τον είδα μετά την περιπέτειά του και ήταν ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mazzo < *mattea < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σφυρί με κεφαλή από ξύλο ή σκληρό λάστιχο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mazzola < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσούκι (το) {ματσουκ-ιού | -ιών} (οικ.) **1.** χοντρό ραβδί με το οποίο χτυπά κανείς ανθρώπους **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε επίμηκες αντικείμενο μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του. — (μεγεθ.) **ματσούκα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ματσούκιον*, υποκ. τού *ματσούκα* < βεν. mazzoca < *matteūca < *mattea < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσουκιά (η) [μεσν.] (οικ.) χτύπημα με ματσούκι.

ματσώνομαι ρ. αμέτβ. αποθ. {ματσώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) βγάζω πολλά χρήματα: *ματσώθηκε γερά και τώρα ούτε που γυρίζει να μας κοιτάξει* || *σίγουρα θα φρόντισε να παντρευτεί κάποιον ματσωμένο.*
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μάτσο].

ματώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον/κάτι) ροή αίματος: *τρύπησα το δάχτυλο με τη βελόνα και το μάτωσα* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω **2.** προξενώ ψυχικά τραύματα, πληγώνω συναισθηματικά: *η λύπη μου ματώνει την καρδιά* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **3.** τρέχει αίμα από σημείο τού σώματός μου: *μάτωσε η μύτη μου ξαφνικά* ΣΥΝ. αιμορραγώ, τραυματίζομαι **4.** (μτφ.) πονώ, υποφέρω ψυχικά: *πήγα στην κηδεία και μάτωσαν τα φυλλοκάρδια μου* ΣΥΝ. πληγώνομαι **5.** (μεσοπαθ. **ματώνομαι**) πονώ, υποφέρω ψυχικά **6.** (η μτχ. **ματωμένος**, -η, -ο) (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτός που έχει πλημμυρίσει στο αίμα: *~ πουκάμισο / χώμα / μύτη / γόνατο* (β) (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που βάφτηκε, που σημαδεύτηκε από αίμα, δηλ. από φόνους, σφαγές και συναφή περιστατικά: *«Ο ~ γάμος»* (*Boda de sangre*, δράμα τού Φ. Γκ. Λόρκα) || *~ ιστορία / διαδήλωση* ΣΥΝ. αιματοβαμμένος (γ) (μτφ.) αυτός που έχει τραυματιστεί ψυχικά και υποφέρει συναισθηματικά: *~ καρδιά* ΣΥΝ. πληγωμένος. — **μάτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αἱματῶ (-όω)* < *αἷμα*].

Μ.Α.Υ. (οι) (παλαιότ.) Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου.

μαυλίζω ρ. μετβ. {μαύλισα} **1.** απομιμούμαι τη φωνή πουλιού, γενικότ. θηράματος, για να το προσελκύσω: *οι γάτες μαυλίζουν τα πουλιά για να τα ρίξουν απ' τα δέντρα* **2.** ασκώ αισθησιακή γοητεία σε (κάποιον), τον παρασύρω γοητεύοντάς τον: *η μουσική αυτή μάς μαύλιζε και μας έθελγε* ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω **3.** προτρέπω (γυναίκα) στην ανηθικότητα, την εκμεταλλεύομαι εξωθώντας την στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίζω. — **μαύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μαῦλις (ἡ)* «μαστροπός, προαγωγός», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *mav-lis < *Mavš, όνομα μητέρας θεάς λυδικής καταγωγής (πβ. κ. *μαυσωλεῖον*), η οποία εθεωρείτο προστάτιδα των ιεροδούλων].

μαυλιστής (ο) [μτγν.], **μαυλίστρια** [μτγν.] κ. **μαυλίστρα** (η) {μαυλιστριών κ. μαυλιστρών} **1.** πρόσωπο που εξωθεί γυναίκες στην πορνεία και εκμεταλλεύεται τα κέρδη τους ΣΥΝ. εκμαυλιστής, μαστροπός, προαγωγός, (λαϊκ.) ρουφιάνος ● **2.** πρόσωπο που γοητεύει, που αποπλανά.

μαυλιστικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί αισθησιακή γοητεία, που σαγηνεύει: *ανατολίτικη ~ μουσική / ρυθμός* ΣΥΝ. πλανευτικός, σαγηνευτικός, λάγνος. — **μαυλιστικά** επίρρ.

Μαύρα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *μαῦρος* (βλ.λ.), το οποίο, χρησιμοποιούμενο ως όνομα, δήλωνε τόσο αυτόν που είχε σκούρο δέρμα, τον μελαμψό, όσο και τον ορφανό].

μαυραγάνι (το) {μαυραγαν-ιού | -ιών} ποικιλία σιταριού, ο στάχυς τού οποίου καταλήγει σε μαύρα άγανα. Επίσης **μαυροσίταρο**.
[ΕΤΥΜ. < *μαύρος* + *-αγάνι* < *άγανο* (βλ.λ.)].

μαυραγορίτης (ο) {μαυραγοριτών}, **μαυραγορίτισσα** (η) {μαυραγοριτισσών} έμπορος που διοχετεύει, πουλά αγαθά στη μαύρη αγορά (βλ. λ. *μαύρος*): *στην Κατοχή οι ~ εκμεταλλεύονταν την ανάγκη τού πληθυσμού για τρόφιμα και αγόραζαν σπίτια για έναν τενεκέ λάδι.* — **μαυραγορίτικος**, -η, -ο.

μαυράδα (η) ▸ μαυρίλα

μαυράδι (το) [μεσν.] {μαυραδ-ιού | -ιών} **1.** μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα ΣΥΝ. μαυρίλα **2.** (ειδικότ.) η μελανή οπή στο κέντρο τού οφθαλμού, η κόρη.

μαυράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό μαύρο στίγμα: *επισκέφθηκε την αισθητικό της για να της καθαρίσει το πρόσωπο από τα ~* ΣΥΝ. μαυράδι ● **2.** παιδί που ανήκει στη μαύρη φυλή ΣΥΝ. Αραπάκι ● **3.** (αργκό) το χασίς (βλ.λ.) ● **4.** εδώδιμο ψάρι τής Μεσογείου και τού Εύξεινου Πόντου.

μαυρειδερός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *μαυριδερός*) **1.** αυτός που έχει χρώμα το οποίο τείνει προς το μαύρο **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μαύρα μαλλιά και μάτια και μελαμψό χρώμα δέρματος ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. ασπρειδερός, ασπρουλιάρης, ασπρουλιάρικος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μαῦρος* + *-ειδερός* < *-ειδής* < *εἶδος*].

Μαύρη Θάλασσα (η) (λαϊκ.) ο Εύξεινος Πόντος (βλ.λ.). — **Μαυροθαλασσίτης** (ο), **Μαυροθαλασσίτισσα** (η), **μαυροθαλασσίτικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Εύξεινος Πόντος*].

μαυριδερός, -ή, -ό ▸ μαυρειδερός

μαυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) μαύρο: *σύννεφα μαύρισαν τον ουρανό* ΑΝΤ. λευκαίνω, ασπρίζω **2.** (συνήθ. για πρόσ.) δίνω (σε κάποιον) μαυρειδερό, σκούρο χρώμα: *ο ήλιος δεν μας μαυρίζει μόνο· συχνά μας προκαλεί εγκαύματα* **3.** προκαλώ μελανιά (σε κάποιον, σε μέρος τού σώματός του) με χτύπημά μου: *του μαύρισε το αριστερό μάτι* ΦΡ. (μτφ.) ***μαυρίζω (κάποιον) στο ξύλο*** ξυλοκοπώ (κάποιον), τον δέρνω αγρίως **4.** (εκφραστ.) δίνω αρνητική ψήφο σε (κάποιον), ώστε να μην εκλεγεί: *οι ψηφοφόροι θα μαυρίσουν τους υποψηφίους των μεγάλων κομμάτων στις δημοτικές εκλογές* ΣΥΝ. καταψηφίζω ΑΝΤ. ψηφίζω, υπερψηφίζω **5.** (εκφραστ.) σε ΦΡ. όπως ***μου μαυρίζει την ψυχή / την καρδιά*** με γεμίζει δυστυχία, μου προκαλεί ψυχικό πόνο: *το κλάμα της ~* ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι μαύρος, αποκτώ μαύρο χρώμα ή γίνομαι πολύ σκούρος: *φέτος μαύρισα πολύ από τον ήλιο* || *το παλαιό δημαρχιακό μέγαρο πάλιωσε και μαύρισε με το πέρασμα τού χρόνου* ΑΝΤ. ασπρίζω, λευκαίνω, ξασπρίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μαύρισε το μάτι μου (από την πείνα / τη φτώχια κ.λπ.)*** δεν αντέχω πλέον (εξαιτίας σοβαρής έλλειψης) ΣΥΝ. απελπίστηκα (β) ***μαύρισε το μάτι μου*** (+να) υποφέρω από την έλλειψη (κάποιου πράγματος) ● **7.** γίνομαι ορατός από μεγάλη απόσταση όχι καθαρά, σαν μαύρο σημάδι: *κάτι μαυρίζει εκεί κάτω!* **8.** (εκφραστ.) γεμίζω δυστυχία, δοκιμάζω ψυχικό πόνο: *μαύρισε η καρδιά μου από αυτά που άκουσα* ΣΥΝ. υποφέρω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαῦρος*. Η σημ. που σχετίζεται με την καταψήφιση υποψηφίου, οφείλεται σε παλαιότερη εκλογική διαδικασία, κατά την οποία για κάθε υποψήφιο υπήρχε χωριστή κάλπη και σε αυτήν έριχναν οι εκλογείς λευκό (θετική ψήφος) ή μαύρο (αρνητική ψήφος) σφαιρίδιο].

Μαυρίκιος[1] (ο) {Μαυρικίου} (αγγλ. Republic of Mauritius = Δημοκρατία τού Μαυρικίου) (συχνά αναφέρεται εσφαλμ. ως *Άγιος Μαυ-*

ρίκιος) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. τής Μαδαγασκάρης με πρωτεύουσα το Πορτ Λιούις, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη ρουπία Μαυρικίου. — **Μαυρικιανός** (ο), **Μαυρικιανή** (η), **μαυρικιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mauritius. Ο Ολλανδός ναύαρχος Wijbrand van Warwijck κατέλαβε το νησί το 1598 και το ονόμασε *Μαυρίκιο* προς τιμήν τού Ολλανδού πρίγκιπα Μαυρικίου τού Νασάου (ολλ. Maurits. graaf van Nassau)].

Μαυρίκιος² (ο) {Μαυρικίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Mauricius < maurus «σκοτεινός, μαύρος» (βλ. κ. *μαύρος*)].

μαυρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μαύρο χρώμα, η ιδιότητα τού μαύρου: *το γλυκοχάραμα διώχνει τη ~ τής νύχτας* ΣΥΝ. μελανότητα, μελανάδα, σκοτεινιά ΑΝΤ. ασπρίλα, ασπράδα, λευκότητα **2.** μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα **3.** ποσότητα ή μάζα μαύρου χρώματος (π.χ. πολυάριθμη στρατιά, όπως φαίνεται από μακριά): *«μαύρη ~ πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (εκφραστ.) η έλλειψη ζωής, ζωντάνιας, η αίσθηση μεγάλης δυστυχίας: *«γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος ~»* (Δ. Σολωμός) || *~ πλακώνει την ψυχή μου* ΣΥΝ. πένθος, σκοτεινιά, ζόφος. Επίσης **μαυράδα** (σημ. 1. 2).

μαύρισμα (το) {μαυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι μαύρο, το να κάνει κανείς κάτι μαύρο **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το να γίνεται το δέρμα πιο σκουρόχρωμο από τον ήλιο: *αυτό το αντηλιακό προσφέρει έντονο, βαθύ και ομοιόμορφο ~.*

Μαυριτανία (η) (αραβ. Al-Jumhuriyah al-Islamiyah al-Muritani-yah = Ισλαμική Δημοκρατία τής Μαυριτανίας) **1.** κράτος τής ΒΔ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Νουαξότ, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Αραβική και νόμισμα την ουγκίγια **2.** ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο τής Αφρικής, που υποτάχθηκε στους Ρωμαίους. — **Μαυριτανός** (ο), **Μαυριτανή** (η), **μαυριτανικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **μαυριτάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mauritanie < λατ. Mauritania < Mauri / Mauriti «Μαυριτανοί», ονομασία των Βερβέρων τής Δ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι. Βλ. κ. *μαύρος*].

μαυρο- κ. **μαυρό-** κ. **μαυρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι είναι μαύρο ή έχει σκουρόχρωμη απόχρωση: *μαυρο-πίνακας, μαυρο-τσούκαλο* **2.** πρόσωπο με μαύρο ένδυμα: *μαυρο-μαντηλούσα, μαυρο-ντυμένος* **3.** ότι κάποιος έχει μαύρου χρώματος σωματικό χαρακτηριστικό: *μαυρο-γένης, μαυρο-μάτης, μαυρο-μάλλης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *μαυρο-γένης, μαυρο-φορώ*), που προέρχεται από το μτγν. επίθ. *μαύρος*].

Μαυροβούνιο (το) {Μαυροβουνίου} (σερβοκρ. Crna Gora) μία από τις δύο δημοκρατίες τού κράτους Σερβία και Μαυροβούνιο (βλ.λ.), με πρωτεύουσα την Ποντγκόριτσα. — **Μαυροβούνιος** (ο) [1896], **Μαυροβούνια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς ονόματος Montenegro (βεν. προελ.) < ιταλ. Monte Nero «μαύρο βουνό», που δόθηκε αρχικά στο όρος Λόβτσεν εξαιτίας τής άνυδρης και άδενδρης μορφής του. Την ίδια σημ. έχει και η σερβοκρ. ονομασία Crna Gora].

μαυρογένης (ο) {μεσν.} {μαυρογένηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μαύρο γένι.

μαυροδάφνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό επιτραπέζιο κρασί σε χρώμα σκούρο κόκκινο, το οποίο παράγεται από υπερώριμα σταφύλια των θερμών κλιμάτων και θεωρείται ιδιαίτερα τονωτικό.

μαυροζούμι (το) {χωρ. γεν.} μαύρο ζουμί, ζωμός και γενικότ. υγρό σκούρου χρώματος: *αυτό δεν είναι σούπα, είναι ένα άνοστο ~ || τι το πίνεις αυτό το ~;* (για καφέ).

μαυρομάλλης, -α/-ούσα/-ού, -ικο {μαυρομάλληδες, (θηλ.) μαυρομαλλούδες} **1.** αυτός που έχει μαύρα μαλλιά: *~ κοπέλα* **2.** (για ζώα) αυτός που έχει μαύρο τρίχωμα.

μαυρομάνικος, -η, -ο {μεσν.} (λαϊκ. για αντικείμενα) αυτός που διαθέτει μαύρη λαβή: *~ μαχαίρι.*

μαυρομαντηλούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) γυναίκα που φοράει στο κεφάλι της μαύρο μαντήλι (συχνά λόγω πένθους). Επίσης **μαυρομαντηλού** {μαυρομαντηλούδες}.

μαυρομάτης, -α, -ικο {μεσν.} αυτός που έχει μαύρα μάτια· ΦΡ. ***μαυρομάτικα φασόλια*** φασόλια μικρού μεγέθους, που φέρουν μαύρο στίγμα· το αποξηραμμένο περιεχόμενο τού λοβού των αμπελοφάσουλων ΣΥΝ. γυφτοφάσουλα. Επίσης **μαυροματούσα** κ. **μαυροματού** (η).

μαυροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά μαύρα ρούχα, ο ντυμένος στα μαύρα (π.χ. επειδή πενθεί): *~ χήρα* ΣΥΝ. μαυροφόρος, μαυροφορεμένος ΑΝΤ. λευκοφορεμένος, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος.

μαυροπίνακας (ο) [1838] {μαυροπινάκων} **1.** πίνακας χρώματος μαύρου, που χρησιμοποιείται στα σχολεία, για να γράφουν πάνω σε αυτόν οι δάσκαλοι και οι μαθητές με κιμωλία **2.** (παλαιότ.) μαύρος πίνακας, πάνω στον οποίο σημείωναν οι καταστηματάρχες όσα τυχόν τους χρωστούσαν οι πελάτες τους· ΦΡ. (μτφ.) ***γράφω (κάποιον) στον μαυροπίνακα*** (στα μαύρα τα κατάστιχα) τον θεωρώ ύποπτο για επιλήψιμη πράξη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tableau noir].

μαυροπίπερο (το) αρωματικό πιπέρι με σκούρο χρώμα.

μαυροπούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ψαρόνι (βλ.λ.).

μαύρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση, το χρώμα τής ασέληνης νύχτας, τής πλήρους ελλείψεως φωτός, τού κάρβουνου: *«~ είναι η νύχτα στα βουνά, ~ σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) || *~ μάτια / μαλλιά / γραβάτα / πουλί / πάνθηρας* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) μέλας ΑΝΤ. άσπρος, λευκός· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον)*** βλ. λ. *μάτι* (β) (απειλητικά) ***μαύρο φίδι που σ' έφαγε (μαύρο και κολοβό)!*** θα τιμωρηθείς πολύ σκληρά, θα πάθεις μεγάλο κακό: *όποιος δεν υπακούει, μαύρο φίδι που τον έφαγε!* (γ) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** φεύγω από έναν τόπο με την απόφαση να μην επιστρέψω ποτέ (δ) ***μαύρος χρυσός*** το πετρέλαιο (ε) ***μαύρες συσκευές*** ηλεκτρονικές συσκευές οι οποίες έχουν συνήθως μαύρο χρώμα, όπως τα βίντεο, τα στερεοφωνικά συγκροτήματα, οι τηλεοράσεις κ.ά. **2. μαύρο** (το) (α) το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση, το χρώμα τής πλήρους ελλείψεως φωτός, τού κάρβουνου (β) (σκωπτ.) η καταψήφιση ή η αρνητική ψήφος: *στις εκλογές θα τους ρίξουμε / θα φάνε ~* **3. μαύρα** (τα) τα μαύρου χρώματος ρούχα που δηλώνουν πένθος: *βάζω / φοράω ~ || στις σαράντα ημέρες θα βγάλω τα ~* **4. μαύρος** (ο), **μαύρη** (η) (α) το πρόσωπο που ανήκει στην αφρικανικής προελεύσεως φυλή των νέγρων (πβ. λ. *λευκός*): *φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των ~* ΣΥΝ. νέγρος, (μειωτ.) αράπης (β) πρόσωπο που εργάζεται πολύ και σκληρά, σαν σκλάβος: *δουλεύει σαν ~ || (ειρων.) έχει δύο ~ και του βγάζουν όλη τη δουλειά κι αυτός κάθεται* **5.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τη φυλή των μαύρων, την κουλτούρα και τον πολιτισμό της: *~ μουσική*· ΦΡ. (α) ***μαύρη φυλή*** η νεγροειδής φυλή (β) ***μαύρη ήπειρος*** η Αφρική **6.** αυτός που έχει αποκτήσει σκούρο δέρμα από την έκθεση στον ήλιο· μαυρισμένος: *μετά τις διακοπές του στο νησί γύρισε ~* ΣΥΝ. μελαχρινός, μαυρειδερός· ΦΡ. (απειλητικά) ***θα σε κάνω μαύρο (στο ξύλο)*** θα σε δείρω πάρα πολύ, τόσο ώστε το δέρμα σου να μελανιάσει **7.** (στα ακριτικά τραγούδια) **μαύρος** (ο) άλογο με μελανό τρίχωμα: *«δίνει τού μαύρου του βιτσιά, στη χώρα κατεβαίνει»* (ακριτ. τραγ.) **8.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκούρο χρώμα ή απόχρωση: *η φωτιά βγάζει ~ καπνούς || ο ουρανός έχει γεμίσει ~ σύννεφα* ΣΥΝ. σκούρος, σκουρόχρωμος, σκοτεινός ΑΝΤ. ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος **9.** βρόμικος: *τα χέρια σου είναι ~· πήγαινε να τα πλύνεις!* **10.** (κρασί) που έχει πολύ σκούρο κόκκινο χρώμα, λ.χ. η μαυροδάφνη (βλ.λ.) **11.** (ψωμί) που έχει σκούρο χρώμα, γιατί παρασκευάζεται από αλεύρι ολικής αλέσεως ή σικάλεως **12.** (δόντι) που έχει χαλάσει ΣΥΝ. σάπιος, χαλασμένος ΑΝΤ. γερός, υγιής **13.** (αργκό) ***μαύρη*** (η) **/ *μαύρο*** (το) το χασίς **14.** ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό στοιχείο τού αλφαβήτου, που τυπώνεται εντονότερα, ώστε να ξεχωρίζει, να τονίζεται περισσότερο: *σε αυτό το λεξικό κάθε κεφαλή λήμματος είναι τυπωμένη με ~ στοιχεία* ● **15.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δυσκολία, δυστυχία, καταστροφές, αθλιότητα κ.λπ.: *μου 'κανες ~ τη ζωή || ~ χρόνια / μελαγχολία / μέρα* ΣΥΝ. άθλιος, δυστυχισμένος ΑΝΤ. ευτυχισμένος· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***μαύρος Σεπτέμβρης*** ο Σεπτέμβριος τού 1955, κατά τον οποίο ξέσπασε κύμα βιαιοπραγιών εις βάρος των Ελλήνων τής Κωνσταντινούπολης από τον τουρκικό όχλο (β) ***Μαύρη Βίβλος*** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα μελανά έργα καθεστώτος, προσώπου κ.ά. (λ.χ. οι διώξεις, οι δολοφονίες, παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.): *η ~ τού φασισμού* **16.** (α) αυτός που συνδέεται με δυσάρεστα συναισθήματα: *~ σκέψεις θολώνουν το μυαλό μου || ~ ιδέες / συλλογισμοί / μαντάτα* (β) ως επιτατικό τής αρνητικής σημ. ουσιαστικών: *με κυρίευσε ~ απελπισία* (βλ.λ.) || *έπεσε ~ πείνα* ΣΥΝ. θλιβερός, κακός, πένθιμος ΑΝΤ. ευχάριστος, ευφρόσυνος· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***μαύρος κι άραχνος / άραχλος*** βλ. λ. *άραχνος* (β) ***τα βλέπω όλα μαύρα*** βλέπω πάντα την αρνητική όψη των πραγμάτων ή των καταστάσεων, είμαι πολύ απαισιόδοξος (γ) ***τα βάφω μαύρα*** στενοχωριέμαι και θλίβομαι πάρα πολύ, τόσο ώστε να παραιτηθώ από κάθε προσπάθεια (δ) ***είμαι στις μαύρες μου / έχω τις μαύρες μου*** δεν έχω κέφια, είμαι θλιμμένος ή απελπισμένος (ε) ***μαύρη αλήθεια*** η πικρή (και δυσβάσταχτη) αλήθεια: *έχει δίκιο, για να πούμε και τη ~* (αν και είμαστε γενικά αντίθετοι) (στ) ***μαύρα δάκρυα*** (μεσν. φρ.) πολύ πικρά και πονεμένα δάκρυα· κυρ. στις ΦΡ. ***χύνω μαύρο δάκρυ / μαύρα δάκρυα*** κ. ***κλαίω με μαύρο δάκρυ*** κλαίω με πολλή πίκρα και πόνο (ζ) ***μαύρο χάλι / μαύρα χάλια*** εντελώς άθλια κατάσταση (η) (μτφ.-εκφραστ.) ***μαύρη λίστα*** κατάλογος προσώπων, πραγμάτων κ.λπ. που καταδικάζονται, που πρέπει να αποφεύγονται ή να καταστραφούν: *το Υπουργείο Περιβάλλοντος κυκλοφόρησε μια ~ με παραλίες που είναι μολυσμένες || η ~ των απαγορευμένων βιβλίων* **17.** (εμφατ.) αυτός που αποδεικνύεται δυσάρεστος, αντίθετα από ό,τι θα περίμενε κανείς: *~ διακοπές περάσαμε! Έβρεχε και φυσούσε συνέχεια και δεν κάναμε κανένα μπάνιο* **18.** αυτός που συνδέεται με την έννοια τού κακού, τού υποχθόνιου, τού διαβολικού: *~ μαγεία* **19.** (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από δυστυχία, που δοκιμάζεται από την τύχη και τις περιστάσεις: *δεν λυπάμαι τόσο τον ίδιο, όσο τη ~ τη μάννα του || «αν. οι ~, να ζούμε άτεκνοι γέροι / επρόσταξε αυστηρό θέλημα θείο...»* (Γ. Μαρκοράς) ΣΥΝ. δυστυχισμένος, δόλιος, κακότυχος, δύσμοιρος, ταλαίπωρος, βαριόμοιρος, κακομοίρης, καημένος, καψερός, φουκαράς, φτωχός, έρμος ΑΝΤ. ευτυχισμένος, ευδαίμων, καλότυχος **20.** (κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία, μοχθηρία: *πρόσεχέ τον αυτόν, είναι ~ ψυχή || ~ καρδιά* **21.** αυτός που συνδέεται με υπερσυντηρητικές, ακροδεξιές αντιλήψεις: *η ~ αντίδραση* (οι δυνάμεις που αντιδρούν σε οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια) ΣΥΝ. φασιστικός **22.** παράνομος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μαύρη αγορά*** η παράνομη πώληση σε υπέρογκες τιμές προϊόντων που είναι απαγορευμένα ή σπανίζουν (π.χ. στην περίοδο τής Κατοχής) (β) ***μαύρο χρήμα*** το χρήμα που προέρχεται από τον χώρο τής παραοικονομίας ή που κερδίζεται με εντελώς παράνομο τρόπο (γ) ***μαύρη εργασία*** κρυφή και συνήθ. κακοπληρωμένη εργασία **23.** μακάβριος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μαύρο χιούμορ*** το να αστειεύεται κανείς με πράγματα μακάβρια (β) ***μαύρη κωμωδία*** η κωμωδία τής οποίας το χιούμορ αντλείται από δυσάρεστες και ατυχείς καταστάσεις, που βασίζεται στο μαύρο χιούμορ ● **24.** ΖΩΟΛ. ***μαύρη χήρα*** δηλητηριώδης μαύρη αράχνη, που σκοτώνει και καταβροχθίζει το αρσενικό τής ταίρι μετά το ζευγάρωμα ● **25. *μαύρη τρύπα / μελανή οπή*** (α) ΑΣΤΡΟΝ. το τελικό στάδιο τής εξέλιξης ενός αστέρα πολύ μεγάλης μάζας (β) μεγάλο χρέος / έλλειμμα, το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί ή συνεχώς διευρύνεται: *η ~ τής οικο-*

νομίας / *τού προϋπολογισμού* (ειδικότ.) χρονοβόρα ή εξαιρετικά πολυδάπανη διαδικασία ή κατάσταση που απαιτεί συνεχώς χρήματα: *η ~ των μεγάλων δημοσίων έργων* || *«η Κομισιόν προσφεύγει κατά των χωρών για παραβίαση τής κοινοτικής νομοθεσίας, οι εθνικές κυβερνήσεις επιμένουν και οι υποθέσεις καταλήγουν στη ~ των κοινοτικών διαδικασιών»* (εφημ.) • **26.** ΤΕΧΝΟΛ. ***μαύρο κουτί*** ηλεκτρονική συσκευή, μονωμένη και προστατευμένη σε ειδικό κιβώτιο, που τοποθετείται μέσα στο αεροσκάφος και καταγράφει πληροφορίες σχετικές με τη λειτουργία και τα συστήματα πλοήγησής του, καθώς και τις συνομιλίες ανάμεσα στον πιλότο και τον πύργο ελέγχου κατά τη διάρκεια τής πτήσης έτσι, ώστε να είναι δυνατόν να ερευνηθούν εκ των υστέρων τα αίτια και οι συνθήκες ενδεχόμενου δυστυχήματος • ΦΡ. ***μαύρο πρόβατο*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαφέρει από το σύνολο λόγω κάποιου (συνήθ. αρνητικού) χαρακτηριστικού του ή που προκαλεί με τη στάση του την αντίδραση των υπολοίπων: *αν η χώρα μας δεν φροντίσει σύντομα να προσαρμοστεί στις κοινοτικές οδηγίες, θα γίνει το ~ τής Ε.Ε.* — (υποκ.) **μαυρούλης**, -α, -ικο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα, συμπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *μαῦρος* < λατ. maurus < αρχ. *ἀμαυρός*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το επίθ. *ἀμυδρός*. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *μαύρη αγορά* (< γαλλ. marché noir), *μαύρο χιούμορ* (< αγγλ. black humour), *μαύρη τρύπα* (< αγγλ. black hole), *μαύρο κουτί* (< αγγλ. black box), *μαύρο πρόβατο* (< αγγλ. black sheep), *μαύρη λίστα* (< αγγλ. black list), *τα βλέπω όλα μαύρα* (< γαλλ. voir tout en noir) κ.ά.].

μαυροτσούκαλο (το) **1.** (λαϊκ.) μαύρο τσουκάλι, χύτρα μαυρισμένη από την καπνιά **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος με έντονα σκούρο δέρμα ή πολύ μαυρισμένος από τον ήλιο.

μαυροφόρος, -α, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που φορά μαύρα ρούχα, που είναι ντυμένος στα μαύρα ΣΥΝ. μαυροφορεμένος, μαυροντυμένος ΑΝΤ. ασπροντυμένος, λευκοφορεμένος, λευκοφόρος **2.** ***μαυροφόρα*** (η) η χήρα.

μαυροφορώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {μαυροφορείς... | μαυροφόρε-σα, -θηκα, -μένος} φορώ μαύρα ρούχα, είμαι ντυμένος στα μαύρα, κυρ. επειδή έχω πένθος: *τρεις οικογένειες μαυροφόρεσαν από το τελευταίο τροχαίο ατύχημα* || *μαυροφορεμένη γυναίκα* ΣΥΝ. μαυροντύνομαι, φορώ (τα) μαύρα ΑΝΤ. ασπροφορώ, λευκοφορώ.

μαυροφρύδης, -α, -ικο αυτός που έχει μαύρα φρύδια.

μαυρόχωμα (το) {μαυροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα με μαύρο χρώμα, το οποίο προέρχεται από αποσύνθεση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται κυρ. στην κηπουρική ΣΥΝ. φυτόχωμα, χούμος.

μαυσωλείο (το) μεγαλοπρεπές και πολυτελές ταφικό μνημείο, που έχει μορφή ναΐσκου ή σύνθετου οικοδομήματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαυσωλεῖον* < αρχ. *Μαύσ(σ)ωλ(λ)ος*, σατράπης τής Καρίας από το 377 ώς το 353 π.Χ., ο οποίος έχτισε για τον εαυτό του ένα μεγαλοπρεπές ταφικό μνημείο. Το όνομά του συνδέεται πιθ. με τη λυδική θεότητα *Mavš, για την οποία βλ. λ. *μαυλίζω*].

μαφία (η) {δύσχρ. μαφιών} **1.** εγκληματική οργάνωση με αυστηρή ιεραρχία και απαράβατους εσωτερικούς νόμους, η οποία ιδρύθηκε τον περασμένο αιώνα στη Σικελία και η δράση της εξαπλώθηκε σταδιακά σε ολόκληρη την Ιταλία, αλλά και την Αμερική και την Ευρώπη **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένο δίκτυο κακοποιών: *η ρωσική ~* **3.** (μτφ.) κλειστή ομάδα επιτηδείων, που εξυπηρετεί συντονισμένα τα συμφέροντά της χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα ΣΥΝ. κύκλωμα, κλίκα • **4.** (ενίοτε κ. χαϊδευτ.) πονηρός ή πολύ έξυπνος άνθρωπος: *πρόσεχέ τον αυτόν, είναι μεγάλη ~!* — **μαφιόζος** (ο), **μαφιόζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mafia < σικελ. mafia «θάρρος, γενναιότητα» < αραβ. mahjas «καύχηση, έπαρση»].

μαφόριο (το) {μαφορί-ου | -ων} (λόγ.-παλαιότ.) λεπτό πέπλο με το οποίο κάλυπταν το κεφάλι ή/και τους ώμους τους οι γυναίκες. Επίσης **μαφόρι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαφόριον* < μτγν. λατ. mafortes / mafortia (μόνο πληθ.), αγν. ετύμου, που παρετυμολογήθηκε προς το μτγν. *ὠμοφόριον*].

μάχαιρα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το μαχαίρι· ΦΡ. ***μάχαιραν έδωκας, μάχαιραν θα λάβεις*** (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 26, 52: *πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται*) όσοι βλάπτουν τους άλλους, θα πάθουν οι ίδιοι κακό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάχαρ-ja, αβεβ. ετύμου. Ελάχιστα πιθανή είναι η σύνδεση με το ρ. *μάχομαι*, όπως και με τη λ. *μάγειρος*. Έχει υποτεθεί ακόμη ότι η λ. ανάγεται στο εβρ. məkērā «ξίφος», αλλά θα μπορούσε να ισχύει και το αντίστροφο].

μαχαίρι (το) {μαχαιρ-ιού | -ιών} **1.** όργανο που αποτελείται από μεταλλική λεπίδα, κοφτερή στη μία ή και στις δύο ακμές της, και λαβή· χρησιμοποιείται για κάθε είδους κόψιμο ή και ως όπλο. θεωρείται δε ένα από τα πρώτα εργαλεία που κατασκεύασε ο άνθρωπος: *δώσε μου το ~, να κόψω το κρέας* || *κάρφωσε / έμπηξε το ~ στον κορμό τού δέντρου* || *δίκοπο / κοφτερό / στομωμένο ~* || *σέρνω / τραβώ / βγάζω ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κόβω (κάτι) (με το) μαχαίρι*** σταματώ αμέσως και οριστικά (κακή συνήθεια): *έκοψα το κάπνισμα μαχαίρι* (β) ***τραβάω μαχαίρι*** γίνομαι πολύ επιθετικός, εξοργίζομαι πάρα πολύ: *Μη μου μιλάς για τον Αντώνιο! Όταν ακούω γι' αυτόν, ~* (γ) ***είμαι / βρίσκομαι στα μαχαίρια (με κάποιον)*** έχω πολύ μεγάλες διαφορές, υπάρχει μίσος ανάμεσά μας (δ) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω (κάποιον) σε πολύ μεγάλο βαθμό: *μόνο όταν του βάλεις το μαχαίρι στον λαιμό, θ' αντιδράσει* (ε) ***το μαχαίρι φτάνει ώς το / στο κόκκαλο*** για μια έρευνα για την αναζήτηση ευθυνών και τη διαλεύκανση τής αλήθειας, η οποία φτάνει σε βάθος, ώς τους πραγματικούς υπευθύνους, όποιοι κι αν είναι αυτοί (στ) (παροιμ.) ***όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι*** τα αγαθά τα απολαμβάνει αυτός που έχει και τα μέσα για να τα αποκτήσει (ζ) ***μπαίνει μαχαίρι*** γίνονται δραστικές περικοπές: *«αποφασίστηκε να περικοπούν οι κρατικές δαπάνες, να μπει μαχαίρι στη διοίκηση»* (εφημ.) (η) (μτφ.) ***βγαίνουν (τα) μαχαίρια*** εκδηλώνονται οι αντίπαλες διαθέσεις, για οξείες λεκτικές επιθέσεις μεταξύ υποστηρικτών αντίθετων απόψεων: *στη γενική συνέλευση τού συλλόγου βγήκαν μαχαίρια* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε πληγώνει συναισθηματικά, προκαλεί οξύ συναίσθημα πόνου και θλίψης: *τα λόγια της ήταν ~ στην καρδιά μου* **3.** (λαϊκ.-μτφ.) η χειρουργική επέμβαση: *αφού έχει πρόβλημα συνέχεια με τον λαιμό, μάλλον οι αμυγδαλές σου χρειάζονται ~* ΣΥΝ. νυστέρι, λεπίδι. — (υποκ.) **μαχαιράκι** [μεσν.] κ. (λόγ.-υποκ.) **μαχαιρίδιο** (το) [μτγν.], (μεγεθ.) **μαχαίρα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαχαίριον*, υποκ. τού ουσ. *μάχαιρα*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βάζω το μαχαίρι στον λαιμό κάποιου* (< γαλλ. mettre le couteau sur / sous la gorge), *είναι στα μαχαίρια* (< γαλλ. ils sont à couteaux tirés)].

μαχαιριά (η) [μεσν.] **1.** το χτύπημα με μαχαίρι: *του έδωσε μια ~* **2.** (συνεκδ.) το τραύμα που έχει προκληθεί από μαχαίρι: *το πτώμα είχε πέντε ~ στην κοιλιά* **3.** (μτφ.) πλήγμα.

μαχαιροβγάλτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) κακοποιός που σκοτώνει με μαχαίρι.

μαχαιροπίρουνο (το) **1.** το μαχαίρι και το πιρούνι, τα οποία χρησιμοποιεί κανείς στο φαγητό **2.** ***μαχαιροπίρουνα*** (τα) το σύνολο των μαχαιριών, των πιρουνιών και των κουταλιών, που χρησιμοποιούνται στο τραπέζι για το γεύμα.

μαχαιρώνω ρ. μετβ. {μαχαίρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χτυπώ με μαχαίρι: *τον μαχαίρωσε πισώπλατα* **2.** (μεσοπαθ. ***μαχαιρώνομαι***) συμμετέχω σε συμπλοκή, κατά την οποία ανταλλάσσονται χτυπήματα με μαχαίρια. — **μαχαίρωμα** (το).

μαχαλάς (ο) {μαχαλάδες} (καθημ.) λαϊκή γειτονιά, τμήμα πόλεως, συνοικία: *ο απάνω / κάτω / πέρα ~* || *προσφυγικός ~*· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη*** κάθε περιοχή έχει τις δικές της συνήθειες, τα δικά της ήθη και έθιμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. mahalle].

μαχαραγιάς (ο) {μαχαραγιάδες} **1.** ο ηγεμόνας ινδικού κρατιδίου **2.** (μτφ.) άνθρωπος που ζει μέσα στην πολυτέλεια και τις ανέσεις: *στο σπίτι που τους παραχωρήθηκε ζουν ζωή μαχαραγιά* ΣΥΝ. πασάς.
[ΕΤΥΜ. < χίντι mahārājah «μεγάλος βασιλιάς» < mahā «μεγάλος» (πβ. ελλην. *μέγας*) + rāja «βασιλιάς» (< σανσκρ. rājan)].

μαχαρανή (η) η σύζυγος τού μαχαραγιά.
[ΕΤΥΜ. < χίντι mahārāni «μεγάλη βασίλισσα» < mahā «μεγάλος» (πβ. ελλην. *μέγας*) + rāni «βασίλισσα» (< σανσκρ. rājñī)].

μάχη (η) {μαχών} **1.** η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο αντιπάλων στρατών, ένοπλων ομάδων, στο πλαίσιο πολεμικής σύρραξης: *μεγάλη / σφοδρή / αμφίρροπη / λυσσώδης / αποφασιστική / σκληρή / φονική / αιματηρή ~* || *δίνω ~* || *η ~ μαίνεται* || *μπαίνω / ρίχνομαι στη ~* || *πεδίο μάχης* (ο χώρος όπου διεξάγεται η ένοπλη σύγκρουση) || *~ εκ τού συστάδην / σώμα με σώμα* || *σε θέση μάχης* ΣΥΝ. συμπλοκή, σύρραξη· ΦΡ. (α) ***μητέρα (όλων) των μαχών*** βλ. λ. *μητέρα* (β) (λόγ.) ***άδακρυς μάχη*** *(ἄδακρυς μάχη)* μάχη χωρίς απώλειες **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) κάθε είδους σύγκρουση, έντονη αναμέτρηση: *~ δύο κομμάτων για την εξουσία* || *έχασε τη ~ με τον θάνατο* (πέθανε υποκύπτοντας τελικά στην ασθένεια ή στα τραύματά του)· ΦΡ. ***θέτω (κάποιον) εκτός μάχης*** (i) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να συνεχίσει να μάχεται, εξουδετερώνω (ii) καθιστώ (κάποιον) ανενεργό, τον εμποδίζω να αναπτύξει δράση ή να συνεχίσει να ασχολείται με κάτι: *οι ρευματισμοί με έθεσαν εκτός μάχης* **3.** (μτφ.) έντονη, πεισματώδης και συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: *η κυβέρνηση έδωσε ~ για την ψήφιση τού νομοσχεδίου στη Βουλή* || *αν δεν εκσυγχρονίσουμε τη βιομηχανία μας, θα χάσουμε τη ~ τής προόδου* || *~ για τη μόρφωση* || *~ κατά τής φτώχειας / τού πληθωρισμού / τής ανεργίας* ΣΥΝ. αγώνας, πάλη· ΦΡ. ***μάχη των εντυπώσεων*** έντονος ανταγωνισμός για το ποιος θα κερδίσει τις εντυπώσεις, ποιος θα κάνει καλύτερη εντύπωση: *το κόμμα κέρδισε τη ~ στην προεκλογική περίοδο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάχομαι* (υποχωρητ.). Η φρ. *(θέτω / είμαι) εκτός μάχης* αποδίδει τη γαλλ. (mettre / être) hors de combat].

μάχητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η μάχη (πβ. *μάνητα*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μάχη*, κατά το σχήμα *νεότη* - *νεότητα*, *μάνη* - *μάνητα*].

μαχητής (ο) [αρχ.], **μαχήτρια** (η) [1847] {μαχητριών} **1.** πρόσωπο που μετέχει σε ένοπλη σύρραξη, σε πολεμική σύγκρουση ΣΥΝ. πολεμιστής, στρατιώτης **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται με πίστη και αφοσίωση για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: *ατρόμητος / ακούραστος ~ τής ελευθερίας / τής δημοκρατίας / τής προόδου* ΣΥΝ. αγωνιστής.

μαχητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μάχη, ο κατάλληλος για πολεμική σύρραξη: *~ αεροσκάφη / ικανότητα / φρόνημα* || (κ. ως ουσ.) *η Πολεμική Αεροπορία έχει ανάγκη από μαχητικά και μεταγωγικά* ΣΥΝ. πολεμικός **2.** αυτός που αναπτύσσει έντονη αγωνιστική δραστηριότητα: *είναι το πιο ~ μέλος τού κόμματος* ΣΥΝ. δραστήριος, κινητικός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγωνιστικότητα και πάθος, που δεν κάμπτεται εύκολα: *~ αθλητής / πολιτικός / αγορητής / εφημερίδα / πνεύμα / συλλαλητήριο* ΣΥΝ. αγωνιστικός. — **μαχητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

μαχητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μαχητική ικανότητα: *η ~ τής Πολεμικής Αεροπορίας* || *η ~ των πολεμικών μας αεροσκαφών* **2.** (μτφ.) η αγωνιστική διάθεση προσώπου σε σχέση με τις ιδέες που υποστηρίζει ή τους στόχους που επιδιώκει να εκπληρώσει: *υπήρξε πολιτικός που διακρίθηκε για τη ~ του, όντας μπροστάρης σε όλους τους δημοκρατικούς αγώνες τού λαού*.

μαχητός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι δυνατόν να πολεμηθεί και κατ' επέκτ. να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί: *~ τεκμήριο / επιχεί-*

ρημα ΣΥΝ. αμφισβητούμενος ΑΝΤ. αμάχητος, ακαταμάχητος.

-μαχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται μια μάχη: *οπλο-μαχία, ξιφο-μαχία, μονο-μαχία* **2.** τον χωρό όπου γίνεται μια μαχή: *αερο-μαχία, θαλασσο-μαχία* **3.** την αιτία τής μάχης ή εκείνο εναντίον τού οποίου γίνεται μια μάχη: *εικονο-μαχία, ταυρο-μαχία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ναυ-μαχία*, μτγν. *ταυρο-μαχία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-μάχος* (βλ.λ.)].

μάχιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ικανός ή κατάλληλος για μάχη, αυτός που μπορεί να συμμετάσχει σε ένοπλη σύγκρουση: *~ στράτευμα* ΣΥΝ. αξιόμαχος **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) (πολίτης) που κρίνεται ικανός να εκτελέσει πλήρη στρατιωτική υπηρεσία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που κρίνεται ανίκανος ή κατατάσσεται στους βοηθητικούς ΣΥΝ. οπλίτης, στρατιώτης (β) αυτός που υπηρετεί σε στρατιωτικό σώμα, το οποίο μετέχει ή προορίζεται να μετάσχει σε πολεμικές επιχειρήσεις και όχι να μείνει στα μετόπισθεν: *~ αξιωματικός* **3.** (μτφ.) αυτός που συμμετέχει ενεργητικά σε έναν χώρο δραστηριότητας: *~ δημοσιογράφος / εκπαιδευτικός* || (περιληπτ.) *η ~ δημοσιογραφία / εκπαίδευση.* — **μαχίμως** επίρρ. [μτγν.]. **μαχιμότητα** (η).

μαχμουρλήδικος, -η, -ο (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ραθυμία και νωθρότητα: *~ συμπεριφορά / κινήσεις* ΣΥΝ. νωθρός, τεμπέλικος, οκνός, ράθυμος ΑΝΤ. δραστήριος, γρήγορος, ενεργητικός, μαχητικός. — **μαχμουρλήδικα** επίρρ.

μαχμουρλής (ο) {μαχμουρλήδες}, **μαχμουρλού** (η) {μαχμουρλούδες} (οικ.) **1.** πρόσωπο που μόλις ξύπνησε, που δεν κοιμήθηκε καλά και γι' αυτό έχει κακή διάθεση ΣΥΝ. αγουροξυπνημένος, κακοδιάθετος **2.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ραθυμία και νωθρότητα ΣΥΝ. οκνός, νωθρός, δυσκίνητος, χαύνος, νυσταλέος ΑΝΤ. ζωηρός, δραστήριος, ενεργητικός, σφριγηλός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mahmurlu < mahmur «νυσταγμένος»].

μάχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμετέχω σε ένοπλη σύγκρουση, σε μάχη: *ο απελευθερωτικός στρατός μάχεται με ηρωισμό και αυταπάρνηση || μαχόμαστε μέχρις εσχάτων / στο πλευρό κάποιου* ΣΥΝ. πολεμώ ♦ **2.** (αμετβ. κ. μετβ.) (κατ' επέκτ.-μτφ.) καταβάλλω έντονες και συστηματικές προσπάθειες (για να επιτύχω συγκεκριμένο στόχο), συμμετέχω σε σκληρό αγώνα, αναμέτρηση: (αμετβ.) *μάχεται για τα δικαιώματά του || ~ κατά τής διαφθοράς || μαχόμενη δημοσιογραφία / δικηγορία || εκπαίδευση ||* (μετβ.) *μάχεται αταλάντευτα την ηθική σήψη και τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αγωνίζομαι, παλεύω, πολεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με την περσ. λ. *ha-amazan (βλ. λ. *αμαζόνα*), η οποία θα περιέγραφε μια περσική πολεμική φυλή, δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Το ίδιο ισχύει και για τις προταθείσες συνδέσεις με τους τ. *μάχαιρα* και *μηχανή*. Το λατ. macto «σφάζω, θυσιάζω» εγείρει παρόμοια προβλήματα, ενώ ή αναγωγή στο σανσκρ. makhá- «λάγνος» απέχει σημασιολογικώς].

-μάχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** μάχεται εναντίον κάποιου: *εικονο-μάχος, ταυρο-μάχος* **2.** υπερασπίζεται μια περιοχή ή που πολέμησε σε έναν τόπο: *μακεδονο-μάχος, μαραθωνο-μάχος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυγ-μάχος*, μτγν. *θεο-μάχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων επιθέτων που σχετίζονται με: **1.** τη στάση κάποιου απέναντι σε μάχη, αναμέτρηση: *αξιό-μαχος, φυγό-μαχος* **2.** την ιδιότητα τής αντίστασης ή αντοχής (σε κάτι): *πυρί-μαχος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σύμ-μαχος, πρό-μαχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο μάχεται κάποιος: *λογο-μαχώ, ξιφο-μαχώ* **2.** τον χώρο όπου μάχεται κάποιος: *αερο-μαχώ, ναυ-μαχώ* **3.** τη δυσκολία και την αγωνία που αισθάνεται κάποιος: *ψυχο-μαχώ, αγκο-μαχώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-μαχώ, μονο-μαχώ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-μαχος / -μαχος* (βλ.λ.)].

Μ.Ε. (η) Μέση Εκπαίδευση.

με κ. **μ'** (μπροστά από φωνήεν) πρόθ. (+αιτ.) δηλώνει: **1.** (α) συνοδία ή συντροφιά, παρέα (με κάποιον) (συχνά προηγείται το επίρρ. *μαζί*): *πήγα στο θέατρο ~ τον πατέρα μου* (ή *μαζί ~ τον πατέρα μου*) *|| θα έρθω ~ τον Πέτρο* (β) συνύπαρξη: *ζει ~ μια φίλη της* **2.** τρόπο: *τα πορτοκάλια πωλούνται ~ το κιλό κι όχι ~ το κομμάτι || με βοήθησε ~ προθυμία || πίνω τον καφέ ~ ζάχαρη και γάλα || βγαίνοντας από το διαμέρισμά του ήρθε πρόσωπο ~ πρόσωπο με τη Μαρία || γίνεται μάχη σώμα ~ σώμα / στήθος ~ στήθος || περπατούσαν χέρι (~) χέρι! || θα έρθει ~ χαρά στη συγκέντρωση || ~ λίγα λόγια* (σύντομα). *πες μου ποιο είναι το πρόβλημά σου || μιλάει πάντα ~ τουπέ* (αλαζονικά) *|| βλέπω ή παίρνω κάποιον ~ καλό ή κακό μάτι* (διατίθεμαι ευνοϊκά ή δυσμενώς απέναντί του) *|| ~ χίλια βάσανα* (πολύ δύσκολα) *κατάφερε να μεγαλώσει τα παιδιά της || βγάζω το ψωμί μου ~ τον ιδρώτα τού προσώπου μου* (δουλεύοντας πολύ σκληρά, κοπιάζοντας πολύ) *|| τίποτα δε γίνεται ~ το ζόρι* (με πίεση), *πρέπει να τον πάρεις ~ το καλό* (να τον καλοπιάσεις, να του μιλήσεις γλυκά) *για να γίνει η δουλειά σου || σήκωσέ το ~ το μαλακό* (προσεκτικά, χωρίς βίαιες κινήσεις) *|| δέχτηκε ~ το στανιό* (πιεζόμενος, χωρίς να θέλει) *|| ~ τα πολλά* (με πολλές προσπάθειες, ύστερα από πολύ κόπο) *κατάφερα να την πείσω να δώσει εξετάσεις* **3.** μέσο μεταφοράς ή όργανο: *πήγα ~ τρένο / τα πόδια || έκοψα το καρπούζι ~ το μαχαίρι || διαβάζει ~ το φως τής λάμπας ||* (ευχετ.) *~ τη βοήθεια τού Θεού, θα τα καταφέρουμε!* **4.** σχέση / αναφορά: *έχει μανία ~ το ψάρεμα || μ' εκείνο το πρόβλημα που είχαμε χθες, δεν μπόρεσα να βρω λύση* **5.** ισότητα, ομοιότητα, συμφωνία, επικοινωνία φιλική ή εχθρική: *το αυτοκίνητό σου είναι ίδια μάρκα ~ το δικό μου || η Λανάη μοιάζει ~ τον πατέρα της || έχει τσακωθεί ~ τους δικούς της || οι Ισραηλινοί άρχισαν διαπραγματεύσεις ~ τους Παλαιστινίους || είναι σύμφωνος ~ τις απόψεις μας* **6.** (α) συνθήκες: *δεν ταξιδεύω ~ τέτοια βροχή || ~ τόσο θόρυβο μου είναι αδύνατον να κοιμηθώ* (β) ψυχική κατάσταση: *γέλασα ~ την καρδιά μου* (πολύ) *|| έφαγα ~ την ψυχή μου* (όσο ήθελα, πολύ) *|| δούλεψε ~ πολλή όρεξη* **7.** αιτία: *συγκινήθηκα ~ τη συμπεριφορά του* **8.** κυριότητα, κτήση, κατοχή (ακόμα και για είδη ένδυσης): *νύφη ~ προίκα* **9.** ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, περιεχόμενο: *σπίτι ~ ωραία επίπλωση || μποτίλια ~ λάδι || η δασκάλα ~ τα γαλάζια μάτια || το κορίτσι ~ τα μαύρα* (ενν. *ρούχα*)· ΦΡ. **χρήμα με ουρά** πολύ χρήμα: *η νύφη μπορεί να μην είναι όμορφη, όμως έχει ~* **10.** χρόνο: (α) χρονικό προσδιορισμό: *θα ξεκινήσουμε το πρωί ~ την ανατολή τού ήλιου || πρωί-πρωί ~ τη δροσούλα*· ΦΡ. **κοιμάμαι / πάω για ύπνο με τις κότες** κοιμάμαι πολύ νωρίς (β) όριο / τέλος χρονικού διαστήματος: *δέκα ~ έντεκα έχουμε μάθημα* **11.** ποσό ή αντάλλαγμα / αντιστάθμισμα: *άλλαξα τα ρούβλια ~ δολλάρια || τον βοήθησε ~ το αζημίωτο || δεν πουλώ ~ κέρδος, αλλά ~ ζημία* **12.** αντίθεση, εναντίωση (παρά): *~ τόσες υποχρεώσεις, τα κατάφερε μια χαρά || ~ όλο το σεβασμό που σου 'χω, θα διαφωνήσω μαζί σου || μ' όλες της τις παραξενιές, είναι χαριτωμένη* **13.** ως περιφραστ. πρόθεση (+αιτ.) ή περιφραστ. σύνδ. (+να...): (α) **με βάση**: *~ τα διεθνή πρότυπα, το νέο αεροδρόμιο είναι από τα καλύτερα στον κόσμο* (β) **με αποτέλεσμα** (+να...): *άργησε να ξεκινήσει, ~ να φτάσει καθυστερημένος || δεν διάβασε στις εξετάσεις ~ την αποτυχία* (γ) **με σκοπό / στόχο** (+να...): *έκανε τα πάντα ~ να ανέβει στην ιεραρχία τής επιχείρησης*· ΦΡ. **με τίποτα στον κόσμο / ούτε με σφαίρες** για να δηλωθεί κατηγορηματική άρνηση για κάτι: *Εγώ, να φάω κρέας, ενώ είμαι χορτοφάγος: ~!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μετά* (βλ.λ.), με ανομοιωτική αποβολή τής β' συλλαβής, κυρ. όταν ακολουθούσε άρθρο (π.χ. *μετά τά*...)].

με[2] αντων. αιτιατική ενικού τού α' προσ. τής προσωπικής αντων. *εγώ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ *προσωπικές αντωνυμίες*, λ. *προσωπικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐμέ* (βλ. λ. *εγώ*)].

μέα → τα σέα και τα μέα

mea culpa λατ. (προφέρεται *μέα κούλπα*) ελλην. *δικό μου λάθος*· δικό μου το φταίξιμο· φράση με την οποία παραδέχεται κανείς το λάθος του δημόσια.
[ΕΤΥΜ. < λατ. mea culpa «λάθος μου» < mea (< αντων. meus «εμός, δικός μου») + culpa «λάθος»].

μεγα- κ. **μεγά-** **1.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει μεγάλο μέγεθος: *μεγα-θήριο, μεγα-θυμία* **2.** (για μονάδα μετρήσεως μεγέθους) μονάδα κατά ένα εκατομμύριο φορές μεγαλύτερη από τη βασική μονάδα: *μεγα-βάτ* (ένα εκατομμύριο βατ), *μεγα-χέρτς, μεγά-τονος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επίθ. *μέγας* και πέρασε σε ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. mega-hertz, mega-byte)].

μεγαβάτ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής ισχύος στο συνεχές ρεύμα ή τής ενεργού ισχύος, που ισοδυναμεί με 1.000.000 βατ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megawatt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βατ*].

μεγαθήριο (το) [1876] {μεγαθηρί-ου | -ων} **1.** ΖΩΟΛ. προϊστορικό ζώο, το οποίο ανήκει σε γένος γιγαντιαίων θηλαστικών που έχουν εκλείψει και απαντούν μόνο σε απολιθωμένη κατάσταση· είχαν ύψος περίπου δύο μέτρων και μήκος περίπου πέντε, ήταν εφοδιασμένα με μεγάλα νύχια και δόντια και τρέφονταν κυρ. με φύλλα δέντρων και θάμνων **2.** (μτφ.) κάθε κατασκεύασμα υπερβολικά μεγάλο, με γιγαντιαίες διαστάσεις: *στην παλιά αλάνα χτίστηκε ένα οικοδομικό ~ || αυτή η πολυκατοικία είναι σωστό ~* ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας **3.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος με γιγάντιες σωματικές διαστάσεις και τεράστια δύναμη ΣΥΝ. γίγαντας, γομάρι ΑΝΤ. νάνος, πυγμαίος **4.** (για εταιρεία, οργανισμό κ.τ.ό.) πολύ μεγάλος, πανίσχυρος: *«εργάστηκε για δύο δεκαετίες στα ~ τής ιταλικής βιομηχανίας, τη Φίατ και την Ολιβέττι»* (εφημ.) ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας.

μεγάθυμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για την ψυχική του ευγένεια, που συμπεριφέρεται με ανωτερότητα ΣΥΝ. μεγαλόψυχος, μεγαλόκαρδος, γενναιόφρων, υψηλόφρων ΑΝΤ. μικρόψυχος, μικροπρεπής, στενόκαρδος, εμπαθής. — **μεγαθύμως** επίρρ. [1830], **μεγαθυμία** (η) [1832].

μέγαιρα (η) {σπάν. μεγαιρών} (μετωνυμ.) γυναίκα με κακό και εριστικό χαρακτήρα ΣΥΝ. στρίγγλα, μαινάδα, σκύλα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., ονομασία μιας από τις Ερινύες, < αρχ. *μεγαίρω* «αρνούμαι κάτι (επειδή το θεωρώ υπερβολικό)» (υποχωρητ.) < **μεγάρ-jω* (πβ. κ. *γεραίρω, ἐχθαίρω*) < *μέγας* (βλ.λ.)].

μεγακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το να έχει κανείς κεφάλι μεγαλύτερο από το κανονικό ΑΝΤ. μικροκεφαλία. Επίσης **μεγαλοκεφαλία**. — **μεγακέφαλος, -η, -ο** κ. **μεγαλοκέφαλος**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacephaly].

μεγάκοσμος (ο) [1888] ο μακρόκοσμος (βλ.λ.) ΑΝΤ. μικρόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacosm].

μεγάκυκλος (ο) {μεγακύκλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης για μεγάλες τιμές συχνότητας, που ισούται με 1.000.000 κύκλους (δηλ. χερτς) και φανερώνει πόσα εκατομμύρια επαναλήψεις ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος έχουμε ανά δευτερόλεπτο **2.** ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα ταχύτητας λειτουργίας τού επεξεργαστή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégacycle].

μεγαλακρία (η) → ακρομεγαλία

μεγαλαυχώ ρ. αμετβ. {μεγαλαυχείς... μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) χρησιμοποιώ στομφώδες ύφος όταν μιλώ, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαληγορώ, μεγαλορρημονώ. — **μεγαλαυχία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαλαυχῶ (-έω)* < *μεγάλαυχος* < *μεγαλ(ο)-* + *-αυχος* <

αὐχῶ «καυχώμαι». Η λ. συνδέεται με το ρ. *εὔχομαι* (βλ.λ.) μέσω συνθέτων όπως *κενεαυχής* ή *μεγαυχής* < **κενε-ευχής* ή **μεγ-ευχής*].

μεγαλείο (το) **1.** η ξεχωριστή λαμπρότητα, αίγλη που υποβάλλει συναισθήματα μεγάλου θαυμασμού ή και δέους: *το ~ τού αρχαιοελληνικού πολιτισμού* || *το ~ τής χιλιόχρονης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *αυτή η πράξη δείχνει ψυχικό ~* (ανωτερότητα ψυχική) ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. ευτέλεια, ταπεινότητα· ΦΡ. ***Ελλάς, το μεγαλείο σου!*** (ειρων.) ως σχόλιο, για να δείξουμε ότι στην Ελλάδα τίποτε δεν λειτουργεί σωστά, για απάτες, κακοδιοίκηση κ.λπ. **2.** ***μεγαλεία*** (τα) (α) τα λαμπρά επιτεύγματα και η δόξα που τα συνοδεύει: *«περασμένα ~ και δηγώντας τα να κλαις»* (Δ. Σολωμός) || *αλησμόνητα / εθνικά / αρχαία / εφήμερα / λαμπρά / ξεχασμένα / πρόσκαιρα / χαμένα ~* (β) πολυτέλεια και φήμη, ό,τι χαρακτηρίζει τη ζωή υψηλών προσώπων: *όλη της τη ζωή ονειρευόταν πλούτη και ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε προκαλεί θαυμασμό ή μεγάλη ευχαρίστηση: *μας υποδέχτηκε σ' ένα σπίτι ~!* **4.** (ως επίρρ.) θαυμάσια, υπέροχα: *θα περάσουμε ~· θάλασσα, ήλιος και καλή παρέα* ΣΥΝ. θαύμα, καταπληκτικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαλεῖον*, ουδ. τού επιθ. *μεγαλεῖος* < *μέγας* (πβ. κ. *ἀνδρεῖος*)].

μεγαλειότατος, -άτη {μεγαλειοτάτ-ου | -ων, -ους} (ως τιμητική προσφώνηση) ο βασιλιάς / η βασίλισσα ή ο αυτοκράτορας / η αυτοκράτειρα: *ο ~ επιθεωρεί το στράτευμα.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. υπερθ. βαθμ. τού αρχ. *μεγαλεῖος*, απόδ. τού αγγλ. majesty (πβ. γαλλ. majesté) < λατ. majestas «μεγαλειότητα» < major, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. magnus].

μεγαλειότητα (η) [μτγν.] {μεγαλειοτήτων} **1.** το να χαρακτηρίζεται (κάποιος/κάτι) από εξαιρετική λαμπρότητα, από μεγαλείο ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. ταπεινότητα **2.** (με κεφ.) ως προσηγορία κληρονομικών αρχόντων, αυτοκρατόρων και βασιλέων: *η ~ σας αισθάνεται καλά σήμερα;* || *η Αυτού Μεγαλειότης ο βασιλιάς τής Δανίας* || *η Αυτής Μεγαλειότης η βασίλισσα τής Αγγλίας* (Her Majesty the Queen of England) ΣΥΝ. μεγαλειότατος (πβ. κ. λ. Α.Μ.). Επίσης **μεγαλειότης** (λόγ.) {μεγαλειότητος}.

μεγαλειώδης, -ης, -ες {μεγαλειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο: *~ θέμα / παρέλαση / παράσταση / δεξίωση / προσπάθεια / νίκη / υποδοχή* ΣΥΝ. λαμπρός, υπέροχος, έξοχος, μεγαλοπρεπής ΑΝΤ. ταπεινός. — **μεγαλειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grandiose].

μεγαλέμπορος (ο/η) [μτγν.] {μεγαλεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διακινεί μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων, διαθέτοντας μεγάλα κεφάλαια και πουλώντας συνήθ. χονδρικώς: *~ κρεάτων / υφασμάτων / ηλεκτρικών ειδών* ΑΝΤ. μικρέμπορος, εμποράκος. Επίσης (λαϊκ.) **μεγαλέμπορας** (ο). — **μεγαλεμπόριο** (το) [1865].

Μεγαλέξαντρος (ο) (λαϊκ.) ο Αλέξανδρος Γ' τής Μακεδονίας, ο Μέγας Αλέξανδρος (356-323 π.Χ.).

μεγαλεπήβολος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, που προκαλεί θαυμασμό **2.** αυτός που στοχεύει ψηλά, που δρα ή γίνεται με τόλμη: *~ σχέδιο / πρωτοβουλία / στόχος* ΣΥΝ. τολμηρός, φιλόδοξος ΑΝΤ. μικρός. — **μεγαλεπήβολα / μεγαλεπηβόλως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγαλεπήβολος / μεγαλεπίβολος* < *μεγαλ(ο)-* + *ἐπήβολος / ἐπίβολος* (το *-η-* τού τ. *ἐπήβολος* οφείλεται σε αναλογία προς σύνθ. με εκτεταμένο φωνήεν, π.χ. *ὑπ-ήκοος, παρ-ήγορος*) < *ἐπιβάλλω*].

Μεγάλες Αντίλλες (οι) {Μεγάλων Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών τής Δ. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει τα νησιά Ισπανιόλα (Αϊτή και Δομινικανή Δημοκρατία), Κούβα, Τζαμάικα και Πουέρτο Ρίκο (πβ. λ. *Μικρές Αντίλλες*).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Αντίλλες*].

Μεγάλη Βρετανία (η) **1.** νησί τής ΒΔ. Ευρώπης, που βρέχεται Δ. και Β. από τον Ατλαντικό Ωκεανό, Α. από τη Βόρεια Θάλασσα και Ν. από τη Μάγχη και περιλαμβάνει την Αγγλία, τη Σκωτία και την Ουαλία **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.). Επίσης **Βρετανία** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Great Britain. Το όνομα *Βρετανία* < λατ. Britannia < Britanni, ονομασία κελτ. φύλων που κατοικούσαν αρχικά στις Βρετανικές Νήσους, αγν. ετύμου. Το επιθ. *Βρεταν(ν)ικός* απαντά ήδη στον Αριστοτέλη].

μεγαληγορώ ρ. αμετβ. {μεγαληγορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) χρησιμοποιώ πομπώδεις φράσεις στην ομιλία μου, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαλαυχώ, μεγαλορρημονώ ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων / ταπεινόφρων. — **μεγαληγορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαληγορῶ (-έω)* < *μεγαλήγορος* < *μεγαλ(ο)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

μεγαλιθικός, -ή, -ό [1890] ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ογκολίθους: *~ μνημείο / κτίσμα / κτήριο.*

μεγάλιθος (ο) [1880] {μεγαλίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ογκόλιθος που έχει χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές από ανθρώπους αρχαίων πολιτισμών: *οι ~ του Στόουνχεντζ στην Αγγλία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalithe].

μεγαλίστικος, -η, -ο για κάτι που δεν ταιριάζει στην ηλικία ενός νεαρού προσώπου αλλά σε μεγαλύτερη: *~ ντύσιμο / συμπεριφορά.* — **μεγαλίστικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *μεγάλος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (πβ. κ. *γυναικουλ-ίστικος*)].

μεγαλο- κ. **μεγαλό-** κ. **μεγαλ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι: **1.** κάποιος/κάτι έχει μεγάλο μέγεθος: *μεγαλο-μέτωπος, μεγαλό-σωμος* **2.** κάποιος βρίσκεται ψηλά σε μια κλίμακα αξιολόγησης / ιεραρχίας: *μεγαλο-αστός, μεγαλο-γιατρός, μεγαλο-μάρτυρας.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μέγας* και πέρασε σε ελληνογενείς ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. αγγλ. megalo-cephaly, megalo-mania κ.ά.)].

μεγαλοαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μεγαλοαστούς: *~ τάξη / καταγωγή / οικογένεια / σπίτι.*

μεγαλοαστισμός (ο) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς των μεγαλοαστών.

μεγαλοαστός (ο) [1867], **μεγαλοαστή** (η) πρόσωπο που ανήκει στα υψηλότερα στρώματα τής αστικής τάξης (μεγαλοβιομήχανος, εφοπλιστής κ.λπ.) ΣΥΝ. μικροαστός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grand bourgeois].

μεγαλοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η Μεγάλη Εβδομάδα· η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού. Επίσης **μεγαλοβδόμαδο** (το). — **μεγαλοβδομαδιάτικος, -η, -ο, μεγαλοβδομαδιάτικα** επίρρ.

μεγαλογράμματος, -η, -ο [μεσν.] **1.** γραμμένος με κεφαλαία γράμματα ΣΥΝ. κεφαλαιογράμματος ΑΝΤ. μικρογράμματος **2.** ***μεγαλογράμματη γραφή*** γραφή με κεφαλαία γράμματα ΑΝΤ. μικρογράμματη γραφή.

μεγαλοδείχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ατόμου μεγαλύτερης ηλικίας από την πραγματική: *η κυρία είναι μητέρα των παιδιών, αλλά μεγαλοδείχνει και την πέρνάς για γιαγιά τους* ΣΥΝ. μεγαλοφέρνω ΑΝΤ. μικροδείχνω, μικροφέρνω.

Μεγαλοδύναμος (ο) [μτγν.] ο Θεός· προσφώνηση τού Θεού, με την οποία δηλώνεται η δύναμή του να κάνει τα πάντα.

μεγαλοδωρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) το να δίνει κανείς απλόχερα ΣΥΝ. γενναιοδωρία, μεγαλοψυχία. — **μεγαλόδωρος, -η, -ο** [αρχ.].

μεγαλοϊδεατισμός (ο) [1894] **1.** η ιδεολογία τής Μεγάλης Ιδέας, η οποία απέβλεπε στην ανάκτηση τής Κωνσταντινούπολης και επί πλέον στην απελευθέρωση όλων των «αλύτρωτων» Ελλήνων και την επέκταση των συνόρων τής Ελλάδας έτσι, ώστε να περιλαμβάνει στην επικράτειά της όλους τους Έλληνες **2.** (γενικότ.-κακόσ.) η υποστήριξη επεκτατικής πολιτικής σε βάρος γειτονικών χωρών. — **μεγαλοϊδεάτης** (ο) [1886], **μεγαλοϊδεάτισσα** (η).

μεγαλόκαρδος, -η, -ο [1796] αυτός που έχει μεγάλη καρδιά, που δεν κρατά κακία στους άλλους: *η ~ στάση του τον έκανε αγαπητό σε όλους* ΣΥΝ. μεγάθυμος, μεγαλόψυχος ΑΝΤ. μνησίκακος.

μεγαλοκαρχαρίας (ο) {μεγαλοκαρχαριών} (κακόσ.) επιχειρηματίας με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, τού οποίου η δραστηριότητα αποβλέπει στη συνεχή αύξηση των κερδών χωρίς ηθικούς ή άλλους περιορισμούς.

μεγαλοκεφαλία (η) → μεγακεφαλία

μεγαλοκοπέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) ανύπαντρη γυναίκα, που δεν βρίσκεται πλέον σε νεαρή ηλικία: *του προξένευουν μια ~ με προίκα* ΣΥΝ. γεροντοκόρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grande fille].

μεγαλοκύτταρο (το) {μεγαλοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. υπερβολικά μεγάλο και μη φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο, που έχει ωριμάσει και έχει χάσει τον πυρήνα του, εξακολουθώντας όμως να έχει όγκο μεγαλύτερο από τον φυσιολογικό για ένα ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalocyte].

μεγαλομανία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** η εμμονή κάποιου να ζει και να κινείται σε επίπεδο ζωής υψηλότερο από αυτό που αντιστοιχεί στις πραγματικές δυνατότητές του: *την έχει φάει η ~ της· με μισθό δημοσίου υπαλλήλου θέλει ζωή εφοπλιστή* || *μικροαστική ~* **2.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία ο ασθενής διακατέχεται από την πεποίθηση ότι διαθέτει ξεχωριστές ικανότητες και προσόντα (πνευματικά, κοινωνικά, σεξουαλικά). — **μεγαλομανής, -ής, -ές** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalomanie].

μεγαλομάρτυρας (ο/η) {μεγαλομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. ιερό πρόσωπο που ανέπτυξε έντονη δράση για τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης και γι' αυτό υπέστη πολλά και μεγάλα μαρτύρια: *ο ~ Δημήτριος.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **μεγαλομάρτυς** (ο) [μτγν.] {μεγαλομάρτυρος}.

μεγαλομαστία (η) {χωρ. πληθ.} η μεγάλη ανάπτυξη των γυναικείων μαστών ως ανθρωπολογικό χαρακτηριστικό ορισμένων φυλών.

μεγαλομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ουσία) αυτός που έχει μεγάλο μοριακό βάρος, π.χ. πρωτεΐνη, νουκλεϊκό οξύ κ.λπ., που προκύπτει συνήθως από πολυμερισμό (βλ.λ.) ΣΥΝ. μακρομοριακός ΑΝΤ. μικρομοριακός.

μεγαλόνησος (η) [1851] {μεγαλονήσ-ου | -ων, -ους} νησί μεγάλο σε έκταση· κυρ. προκειμένου για την Κύπρο και την Κρήτη: *η μαρτυρική ~* (η Κύπρος).

μεγαλοπιάνομαι ρ. αμετβ. {μεγαλοπιάσ-τηκα, -μένος} (κακόσ.) **1.** προσπαθώ να δίνω την εντύπωση ανθρώπου που ανήκει σε υψηλότερη οικονομική ή/και κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία πραγματικά ανήκω ΣΥΝ. είμαι φαντασμένος / μεγαλομανής, ψηλαρμενίζω ΑΝΤ.

μεγαλο- α' συνθ. *«μεγάλος – σημαντικός»*

μεγαλο-απατεώνας (ο)	**μεγαλο-εισαγωγέας** (ο)	**μεγαλο-ϊδιοκτήτης** (ο)	**μεγαλο-μάγαζο** (το)	**μεγαλο-πρόσωπος** (ο)
μεγαλο-βιομήχανος (ο)	**μεγαλο-εκδότης** (ο)	**μεγαλο-κακοποιός** (ο)	**μεγαλο-μάτης** (ο)	**μεγαλο-τσιφλικάς** (ο)
μεγαλο-γιατρός (ο)	**μεγαλο-επιχειρηματίας** (ο)	**μεγαλο-καταστηματάρχης** (ο)	**μεγαλο-μέτοχος** (ο)	
μεγαλο-δικηγόρος (ο)	**μεγαλο-εργολάβος** (ο)	**μεγαλο-κτηματίας** (ο	**μεγαλο-παράγοντας** (ο)	

είμαι προσγειωμένος **2.** (κακόσ.) συναναστρέφομαι ανθρώπους που ανήκουν σε υψηλότερη οικονομική ή κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία ανήκω: *«μεγαλοπιάστηκες και μας περιφρονείς»* (λαϊκ. τραγ.). — **μεγαλόπιασμα** (το).

μεγαλόπνευστος, -η, -ο [1898] αυτός που έχει ή προέρχεται από μεγάλη έμπνευση: ~ *έργο* / *δημιουργός* ΣΥΝ. εμπνευσμένος.

μεγαλόπνοος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμπνέεται από υψηλά ιδανικά και μεγάλα οράματα: ~ *καλλιτέχνης* / *μουσουργός* / *ποιητής* **2.** αυτός που είναι προϊόν μεγάλης έμπνευσης: ~ *σχέδια* / *ιδέες*.

μεγαλοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μεγαλοποιείς... | μεγαλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω υπερβολικές διαστάσεις (σε κάτι), το κάνω να φαίνεται πιο σημαντικό ή δραματικό από ό,τι πραγματικά είναι: ~ *καταστάσεις* / *γεγονότα* / *τα πράγματα* ΣΥΝ. δραματοποιώ, μεγιστοποιώ, εξογκώνω, διογκώνω ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ, υποτιμώ. — **μεγαλοποίηση** (η) [1889].

μεγαλόπολη (η) → μεγαλούπολη

μεγαλοπράγμων, -ων, -ον {μεγαλοπράγμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που ασχολείται με σημαντικά πράγματα ή στοχεύει ψηλά: (ειρων.) *ο ~ πολιτικός δεν μπορεί να ακούει τις τετριμμένες ιστορίες των ψηφοφόρων του.* — **μεγαλοπραγμονώ** ρ. [1888] {-είς...}, **μεγαλοπραγμοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ων*, -*ων*, -*ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο-* + *-πράγμων* < *πράγμα*].

μεγαλοπρέπεια (η) [αρχ.] {κ. -ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ. πληθ.} **1.** η αίσθηση μεγαλείου που αποπνέει (κάποιος / κάτι), η λαμπρότητα και τα μεγαλειώδη στοιχεία (κάποιου): *η ~ των ανακτόρων* / *τού ναού* || *ολοκληρώθηκαν με ~ οι εορταστικές εκδηλώσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. **πληθυντικός τής μεγαλοπρεπείας** ο πληθυντικός αριθμός (αντί ενικού), που συνηθιζόταν παλαιότ. από ηγεμόνες, ανώτατους αξιωματούχους, ευγενείς κ.λπ., όταν αναφέρονταν στον εαυτό τους, λ.χ. *Ημείς, ο βασιλεύς τής Ελλάδος...* (πβ. κ. *πληθυντικός τής μετριοφροσύνης*, λ. *μετριοφροσύνη*).

μεγαλοπρεπής, -ής, -ές {μεγαλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μεγαλοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει λαμπρό, μεγαλειώδη χαρακτήρα, που εμπνέει την αίσθηση τού μεγαλείου: ~ *παρέλαση* / *κηδεία* / *εορτασμός* / *στάση* / *ναός* / *ανάκτορο* / *θέαμα* / *παράστημα* ΣΥΝ. μεγαλειώδης, επιβλητικός, λαμπρός ΑΝΤ. ταπεινός, λιτός. Επίσης **μεγαλόπρεπος,** -η, -ο. — **μεγαλόπρεπα** / **μεγαλοπρεπώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

μεγαλορρήμων, -ων, -ον {μεγαλορρήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που χρησιμοποιεί πομπώδες ύφος στην ομιλία του, που λέει μεγάλα λόγια ΣΥΝ. κομπορρήμων, μεγαλόστομος ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων. — **μεγαλορρημονώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **μεγαλορρημοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ων*, -*ων*, -*ον*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεγαλο-* + *-ρρήμων* (με διπλασιασμό τού αρχικού συμφώνου εν συνθέσει) < *ρήμα* (βλ.λ.)].

μεγάλος, -η, -ο {συγκρ. μεγαλύτερος, υπερθ. μέγιστος} **1.** αυτός τού οποίου οι διαστάσεις υπερβαίνουν το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή (συγκριτικά) τις διαστάσεις κάποιου άλλου: *στα ρολόγια ο ~ δείκτης δείχνει την ώρα και ο μικρός τα λεπτά* || ~ *μάτια* / *πόδια* / *χώρος* / *σπίτι* / *πόλη* / *οικογένεια* / *ταχύτητα* / *βαθμός* / *ζήτηση* / *απόσταση* / *περιουσία* / *αδυναμία* ΣΥΝ. μικρός· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. **Μεγάλη Ελλάδα** το σύνολο των ελληνικών αποικιών κατά την αρχαιότητα στην Κ. και Ν. Ιταλία· (μτφ.) (β) **μεγάλο στόμα / μεγάλη γλώσσα** το να είναι ή να δείχνει κανείς αυθάδεια: *έχει* / *είναι* ~ (γ) **μεγάλη καρδιά / ψυχή** (i) η ιδιότητα τού να μπορεί κανείς να συγχωρεί, να μην κρατάει κακία και συνεκδ. ο άνθρωπος που δεν κρατάει κακία, δεν μνησικακεί: *έχει* / *είναι* ~ (ii) η ιδιότητα τού να είναι κανείς συμπονετικός, να αγαπά τους συνανθρώπους του και συνεκδ. ο συμπονετικός άνθρωπος: *άμα είναι ο άνθρωπος ~, όλοι τον αγαπούν!* (δ) (μτφ.) **μεγάλο στομάχι** η ανεκτικότητα, η αντοχή στις δυσκολίες, στις προσβολές: *πρέπει να 'χεις ~, για ν' αντέξεις τέτοιον προϊστάμενο* (ε) **μεγάλο πορτοφόλι** (i) η οικονομική άνεση: *αυτός έχει ~ και δεν υπολογίζει τα έξοδα* (ii) άνθρωπος με πολλά χρήματα: *σε τέτοια ακριβά μαγαζιά συχνάζουν μόνο μεγάλα πορτοφόλια* **2.** αυτός τού οποίου το ύψος υπερβαίνει το συνηθισμένο, τον μέσο όρο: ~ *δέντρα* / *βουνό* / *παιδί* ΣΥΝ. ψηλός ΑΝΤ. κοντός, χαμηλός, μικρός **3.** αυτός τού οποίου η ισχύς, η ένταση ξεπερνά το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή γενικότ. την ισχύ, την ένταση κάποιου άλλου: ~ *αναταραχή* / *πυρκαγιά* / *ενδιαφέρον* / *έκπληξη* / *αμηχανία* / *χαρά* / *επισημότητα* / *πείνα* / *βλακεία* ΣΥΝ. πολύς **4.** (με χρονική σημασία) αυτός που διαρκεί περισσότερο από το συνηθισμένο, το κανονικό ή γενικότ. σε σχέση με κάτι ανάλογο ή έχει μεγαλύτερη έκταση: ~ *διαδρομή* || *το καλοκαίρι οι μέρες είναι ~, ενώ τον χειμώνα μικρές* ΣΥΝ. μακρύς ΑΝΤ. μικρός, σύντομος **5.** (σε ηλικία) (α) αυτός που έχει φθάσει σε ώριμη ηλικία: *είσαι ~ παιδί πια· μην κλαις!* || ~ *και μικροί κάθισαν στο τραπέζι* ΑΝΤ. μικρός, παιδί, έφηβος (β) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία: *οι γονείς του είναι ~· γύρω στα 80* || *άνθρωπος ~ ηλικίας* ΣΥΝ. γέρος, ηλικιωμένος (γ) αυτός που βρίσκεται σε ηλικία πιο προχωρημένη από τη συνηθισμένη ή σε σχέση με την ηλικία άλλου: *παντρεύτηκε ~· γύρω στα πενήντα της* || *ο ~ γυιος σπουδάζει και ο μικρός δουλεύει* ΑΝΤ. μικρός, νέος **6.** αυτός που διαθέτει ιδιότητα ή προσόν σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο: ~ *εξερευνητής* / *πιανίστρια* / *μάστορας* / *καλλιτέχνης* / *φαγάς* / *καπνιστής* / *διώκτης* / *γυναικάς* / *υποκριτής*· ΦΡ. **τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται** αυτοί που έχουν υψηλές ιδέες επικοινωνούν εύκολα μεταξύ τους· συχνά, ως σχόλιο για τη σύμπτωση απόψεων ή σκέψεων δύο προσώπων: *Λοιπόν, κι εγώ το ίδιο ακριβώς σκέφτηκα! –Είδες: ~!* ΣΥΝ. σπουδαίος, εξαιρετικός ΑΝΤ. συνηθισμένος, μέτριος **7.** αυτός που ξεχωρίζει για την αρετή του, για τα ιδιαίτερα προσόντα του: ~ *τέχνη* / *ποίηση* ΣΥΝ. εξαιρετικός, σπουδαίος, υψηλός· ΦΡ. (μτφ.) **μεγάλο κεφάλι** (i) πολύ έξυπνος, πολύ μορφωμένος: *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. ευφυΐα, (οικ.) σαΐνι ΑΝΤ. βλάκας, χαζός (ii) άνθρωπος σε ιθύνουσα θέση: *τα ~ είναι μέσα από το πρωί και συνεδριάζουν* **8.** ιδιαίτερα σημαντικός, αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία: *θέλησε να συνδέσει το όνομά του με κάτι ~* || ~ *μέρα* / *στιγμή* / *τιμή* / *κατόρθωμα* / *κόλπο* / *εποχή στην ιστορία τής ανθρωπότητας* / *προσωπικότητα* || *η ~ τού Γένους Σχολή* (βλ. λ. *σχολή*) || *σ' αυτό το βιβλίο υπάρχουν ~ αλήθειες* || *είναι ~ όνομα στον χώρο τής ιατρικής* || *«~ ιστορία, προγόνοι σπουδαίοι, λυχνάρι και τάφος τής γης»* (τραγ. για την Αθήνα) || *οι ~ άνθρωποι κάνουν ~ λάθη* ΣΥΝ. σημαντικός, σπουδαίος, εξέχων ΑΝΤ. μικρός, ασήμαντος, μέτριος· ΦΡ. (α) **Μεγάλη Εβδομάδα** η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού ΣΥΝ. μεγαλοβδόμαδο, Εβδομάδα των Παθών (β) **Μεγάλη Ιδέα** ιδεολογία που κυριάρχησε στον ελληνικό κόσμο από τα μέσα τού 19ου αι. ώς την τρίτη δεκαετία τού 20ού αι. και στόχευε στην απελευθέρωση όλων των «αλύτρωτων» Ελλήνων και, στην ακραία έκφανσή της, στη δημιουργία μεγάλου ελληνικού κράτους με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη ΣΥΝ. μεγαλοϊδεατισμός (γ) (ειρων.) **μεγάλα λόγια** υποσχέσεις που δεν μπορούν να τηρηθούν, απραγματοποίητα, μεγαλόπνοα σχέδια, πομπώδεις εκφράσεις: *Μη λες ~! Κάνε έργα!* (δ) (παροιμ.) **μεγάλη μπουκιά φάε / να φας, μεγάλο λόγο / μεγάλη κουβέντα μην πεις / μη λες** μην είσαι απόλυτος σε αυτά που λες, γιατί μπορεί να χρειαστεί να ανακαλέσεις ή να αναθεωρήσεις: *«Δεν πρόκειται να αποσιωπηθεί ή να κρυφτεί τίποτα", δήλωσε ο υπουργός, που φαίνεται ν' αγνοεί τη σοφή λαϊκή ρήση "μεγάλη μπουκιά να φας, μεγάλη κουβέντα μην πεις"»* (εφημ.) (ε) **Μεγάλη Είσοδος** βλ. λ. *είσοδος* **9.** αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, έχει αφήσει το στίγμα του στην ιστορία: ~ *άνδρες* / *γυναίκες τής ιστορίας* || ~ *στρατηγός* / *πολιτικός* **10.** (ως τιμητικός χαρακτηρισμός ιστορικών προσώπων ή υψηλών αξιωματούχων) βλ. λ. *μέγας* **11.** αυτός που διαθέτει εξουσία, ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους ομοίους του (λόγω δύναμης, πλούτου, επιρροής κ.λπ.): *έφυγε φτωχόπαιδο για την Αμερική και μετά 20 χρόνια γύρισε ~ και τρανός* || ~ *αφεντικό*· ΦΡ. (α) ΠΟΛΙΤ. **Μεγάλες Δυνάμεις** τα ισχυρά κράτη με επιρροή καθοριστική σε ευρύτερη διεθνή κλίμακα (π.χ. η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία και η Αυστρία στον 19ο αι. ή οι Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) (β) (παροιμ.) **μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες** όσο σημαντικότερες είναι οι υποθέσεις ή οι επιχειρήσεις με τις οποίες ασχολείται κανείς, τόσο περισσότερες και σοβαρότερες και οι ευθύνες και οι κίνδυνοι που έχει να αντιμετωπίσει (γ) **το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό** βλ. λ. *τρώω* (δ) (παροιμ.) **με τους μικρούς μικρός, με τους μεγάλους μεγάλος** για κάποιον που μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε περίσταση, σε κάθε συναναστροφή (ε) **μεγάλος αδελφός** βλ. λ. *αδελφός* **12.** **μεγάλοι** (οι) οι ηγέτες των ισχυρών κρατών, των Μεγάλων Δυνάμεων: *αν θέλουν οι ~, όλα γίνονται* **13.** αυτός που σχετίζεται με την υψηλή κοινωνία, την αριστοκρατία, την πολυτέλεια· ΦΡ. **μεγάλη ζωή** βλ. λ. *ζωή* **14.** (οικ.) (στην κλητ. **μεγάλε**) (α) ως προσφώνηση σε ένδειξη ισχυρής επιδοκιμασίας και αναγνώρισης: *πες τα, ~, ν' αγιάσει το στόμα σου!* || *«άρχισαν τα χειροκροτήματα από τους επιβάτες και οι φωνές "γεια σου μεγάλε" για τον κυβερνήτη τού αεροπλάνου»* (εφημ.) (β) (γενικότ.) για να απευθυνθεί κανείς κυρ. σε πρόσωπο τού οποίου το όνομα δεν γνωρίζει: (π.χ. στον σερβιτόρο) ~, *πιάσε δυο μπίρες!* (βλ. κ. λ. *μέγας*) (γ) για τον μετριασμό τής εντύπωσης από κάτι αρνητικό που θα ακολουθήσει, λ.χ. παρατήρηση: *σιγά ρε ~, πότε τα 'μαθες εσύ όλ' αυτά:* (δ) (γενικότ.) προσφώνηση μεταξύ φίλων: *γεια σου, ~, τι κάνεις;* — (υποκ.) **μεγαλούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός, εντελώς, -ύτερος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μέγας* (βλ.λ.)].

μεγαλοσπληνία (η) ▸ σπληνομεγαλία

μεγαλόσταυρος (ο) [1833] **1.** το παράσημο τής ανώτατης τάξης: *τιμήθηκε με τον ~ τού Σωτήρος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει τιμηθεί με το παράσημο τής ανώτατης τάξης: *την παρέλαση άνοιξαν οι ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grand-croix].

μεγαλόστομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από στομφώδες ύφος, προκειμένου να προκαλέσει τον εντυπωσιασμό των άλλων: ~ *διακηρύξεις παρασύρουν τους ψηφοφόρους* ΣΥΝ. στομφώδης, μεγαλορρήμων, μεγάλαυχος ΑΝΤ. μετριόφρων, μετρημένος. — **μεγαλοστομία** (η).

μεγαλοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάποιος μεγάλος, σημαντικός: *«η περίοδος τής ~ τού Νταλί είχε διαρκέσει λίγο περισσότερο από δέκα χρόνια»* (εφημ.) **2.** το να έχει (κάποιος/κάτι) ψυχικό μεγαλείο: *η ~ τού Κυρίου εξέπληξε και τους διώκτες του* ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. μικρότητα, μικροπρέπεια.

μεγαλόσχημος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδυθεί το «μεγάλο σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος), έχοντας φτάσει στο μεγαλύτερο σημείο τού ασκητικού βίου, και που διάγει το βίο του με αυστηρή νηστεία και προσευχή **2.** (συνήθ. ειρων.) αυτός που κατέχει υψηλό αξίωμα: ~ *υπάλληλοι* **3.** αυτός που παρουσιάζεται ως σημαντικός, εξέχων: ~ *εμφάνιση* ΣΥΝ. σπουδαιοφανής, σοβαροφανής, μεγαλουσιάνος. Επίσης (λόγ.) **μεγαλοσχήμων,** -ων, -ον [αρχ.] {-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων}. — **μεγαλοσχημοσύνη** (η).

μεγαλόσωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου το σώμα έχει μεγάλες διαστάσεις σε ύψος και σε όγκο ΣΥΝ. ογκώδης, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος.

μεγαλούπολη (η) κ. (ορθότ.) **μεγαλόπολη** [1797] {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη με πολύ μεγάλο αριθμό κατοίκων και πολύ μεγάλη έκταση (π.χ. η Αθήνα, το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι κ.ά.): *τα προβλήματα των σύγχρονων ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη, πόλη.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalopolis].

μεγαλουργώ ρ. αμετβ. {μεγαλουργείς... | μεγαλούργησα} δημιουργώ έργο μεγάλης σημασίας ή αξίας, επιτυγχάνω κάτι σπουδαίο: *οι Έλληνες μεγαλούργησαν κατά τη διάρκεια των Περσικών Πολέμων* || (ειρων.) *ο γυιος μας μεγαλούργησε πάλι· έπεσε κάτω από τη βάση στα μαθηματικά!* — **μεγαλούργημα** (το) [μτγν.], **μεγαλουργία** (η) [μτγν.], **μεγαλουργός**, -ός, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγαλουργῶ (-έω)* < *μεγαλοεργῶ* < *μεγαλο-* + *-εργῶ* < *ἔργον*].

μεγαλουσιάνος (ο), **μεγαλουσιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. ειρων.) **1.** αυτός που μένει σε μεγάλο αστικό κέντρο: *θυμήθηκαν τώρα το χωριό οι ~ και θέλουν να το εκπολιτίσουν!* ΣΥΝ. αστός ΑΝΤ. χωριάτης **2.** αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως άτομο που κατέχει υψηλή θέση ΣΥΝ. μεγαλόσχημος ΑΝΤ. απλός.
[ΕΤΥΜ. < *μεγάλος* (πβ. μεσν. *μεγαλοσιάνος*), κατ' αναλογίαν προς το *πρωτευουσιάνος*].

μεγαλοφάνταστος, -η, -ο [1892] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φαντασία: *~ καλλιτέχνης / δημιουργός / σκηνοθέτης* ΣΥΝ. ευφάνταστος ΑΝΤ. κοινός, πεζός.

μεγαλοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ή έχω τη συμπεριφορά ατόμου μεγαλύτερου στην ηλικία ΣΥΝ. μεγαλοδείχνω ΑΝΤ. μικροφέρνω, μικροδείχνω.

μεγαλόφρων, -ων, -ον {μεγαλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει υψηλά φρονήματα, που δείχνει ανωτερότητα: *~ ο νικητής ανέβασε στο βάθρο και τον αντίπαλό του* ΣΥΝ. γενναιόφρων, μεγαλόψυχος ΑΝΤ. μικρόψυχος. — **μεγαλοφρόνως** επίρρ. [αρχ.], **μεγαλοφροσύνη** (η) [αρχ.], **μεγαλοφρονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

μεγαλοφυής, -ής, -ές {μεγαλοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μεγαλοφυέστερος, -ατος} αυτός που διαθέτει εξαιρετική πνευματική ικανότητα, πολύ ανώτερη από τη συνηθισμένη: *~ σύλληψη / σκέψη / επιστήμονας* ΑΝΤ. ιδιώτης, βλάκας. — **μεγαλοφυώς** επίρρ. [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεγαλο-* + *-φυής* < *φύω / -ομαι*].

μεγαλοφυΐα (η) [μτγν.] {μεγαλοφυϊών} **1.** η υψηλή διανοητική ικανότητα (που ξεπερνά συγκεκριμένο όριο στον δείκτη ευφυΐας), η οποία εκδηλώνεται με μεγάλη δημιουργικότητα, πρωτοτυπία και ικανότητα να ερευνά κανείς γνωστικές περιοχές που δεν τις είχαν προσεγγίσει άλλοι: *πολιτική / καλλιτεχνική ~* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που είναι προικισμένο με εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μία ~ μπορούσε να συλλάβει ένα τόσο πρωτοποριακό έργο* || *ο Αϊνστάιν ήταν μία ~ τού 20ού αιώνα* || *μαθηματική / παραγνωρισμένη ~*.

μεγαλόφωνα κ. **μεγαλοφώνως** [αρχ.] επίρρ.· με δυνατή φωνή: *διάβασε το κείμενο ~, για να ακουστεί ώς την άκρη τής αίθουσας* ΣΥΝ. δυνατά ΑΝΤ. χαμηλόφωνα. – **μεγαλόφωνος**, -η, -ο [αρχ.].

Μεγαλόχαρη (η) προσωνυμία τής Παναγίας, συνήθ. όταν κάποιος την επικαλείται, για να τον βοηθήσει: *έκανε τάμα στην ~*.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μεγάλη χάρη*].

μεγαλόψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γενναιόδωρα συναισθήματα και ανωτερότητα: *στάθηκε ~ απέναντι στους ηττημένους εχθρούς χαρίζοντάς τους τη ζωή* || *~ πράξη / κίνηση* ΣΥΝ. γενναιόψυχος, μεγαλόκαρδος, μεγαλόφρων ΑΝΤ. μικρόψυχος, μίζερος, μικροπρεπής. — **μεγαλόψυχα / μεγαλοψύχως** [αρχ.] επίρρ., **μεγαλοψυχία** (η) [αρχ.].

μεγαλυνάριο (το) {μεγαλυναρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που συνήθ. περιέχει τις λέξεις «μεγάλυνον», «μεγαλύνομεν» κ.λπ. και υμνεί τη Θεοτόκο, τον Χριστό ή τους Αγίους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεγαλυνάριον* < αρχ. *μεγαλύνω*].

μεγάλωμα (το) [μτγν.] {μεγαλώματος | χωρ. πληθ.} **1.** η ανατροφή: *το ~ τού παιδιού (το να μεγαλώνει κανείς παιδιά)* **2.** η αύξηση τής ηλικίας, η βιολογική ωρίμαση **3.** (σπάν.) η αύξηση σε μέγεθος, έκταση ή όγκο.

μεγαλώνυμος, -η, -ο αυτός που φέρει ένδοξο όνομα: *~ οικογένεια* ΣΥΝ. εξέχων, φημισμένος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

μεγαλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μεγάλω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι πιο μεγάλος ως προς μία διάστασή μου ή ως σύνολο: *τα μαλλιά μου μεγαλώνουν γρήγορα* || *από την άνοιξη και μετά οι μέρες μεγαλώνουν* || *καθώς περνούσε η ώρα, το πλήθος όλο και μεγάλωνε* || *η εταιρεία μεγάλωσε και βγήκε στη διεθνή αγορά* || *το κρύο / ο θόρυβος / ο πόνος / οι δυσκολίες / τα βάσανα / η δύναμη / η επιρροή / ο φανατισμός / η αντίσταση / η φιλοδοξία / η πόλη / ο πληθυσμός μεγαλώνει* ΣΥΝ. αυξάνομαι, επεκτείνομαι, εκτείνομαι, αναπτύσσομαι ΑΝΤ. μικραίνω **2.** (ειδικότ.) γίνομαι πιο μεγάλος σε ηλικία: *το μωρό μεγαλώνει γρήγορα* || *Μεγάλωσες πια! Δεν μπορείς να παίζεις με τις κούκλες!* || *Τι τα θες; Μεγαλώσαμε, δεν είμαστε πια παιδάκια!* ΑΝΤ. μικραίνω ♦ (μετβ.) **3.** κάνω (κάτι) μεγαλύτερο, αυξάνω ή επεκτείνω (κάτι): *μεγάλωσαν το σπίτι τους προσθέτοντας ένα δωμάτιο* ΑΝΤ. μικραίνω **4.** ανατρέφω (παιδί): *μεγάλωσε τα παιδιά του με αυστηρές αρχές* ΣΥΝ. (εκφραστ.) ανασταίνω **5.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται σε πιο προχωρημένη ηλικία από την πραγματική: *αυτά τα ρούχα και το χτένισμα τη μεγαλώνουν κατά δέκα χρόνια*.

μεγάλως επίρρ. ▸ μέγας

μεγαμπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. η μεγαψηφιολέξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megabyte (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *μπάιτ*].

μεγανθής, -ής, -ές [1896] {μεγανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. αυτός που φέρει μεγάλα ή πολλά άνθη: *~ ποικιλία / δέντρο* ΑΝΤ. μικρανθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Μέγαρα (τα) {Μεγάρων} πόλη τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αττικής κοντά στον μυχό τού ομώνυμου κόλπου *(Κόλπος Μεγάρων)*. — **Μεγαρίτης** κ. (λόγ.) **Μεγαρεύς** {Μεγαρέ-ως, -α} (ο), **Μεγαρίτισσα** (η), **μεγαρίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **μεγαρικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., πιθ. συνδ. με το ουσ. *μέγαρον* (βλ.λ.)].

μέγαρο (το) {μεγάρ-ου | -ων} μεγάλο και επιβλητικό κτήριο, που προορίζεται για ιδιωτική ή δημόσια χρήση: *προεδρικό / δημαρχιακό / επισκοπικό / δικαστικό ~* || *πολυτελές ~* || *Μέγαρο Μουσικής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέγαρον*, αγν. ετύμου. Η λ. απαντά αρχικά κυρίως στον πληθ. με τη σημ. «παλάτι, κοιτώνας των γυναικών», στον δε Ηρόδοτο προσδιορίζει το ιερό τού δελφικού μαντείου και των αιγυπτιακών ναών. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη ότι το μέγαρο μπορεί να συνδέεται με τη λ. *μέγαρα (τά)* «κρύπτες που χρησίμευαν ως ιερά», η οποία ανάγεται στο εβρ. məʿārā «κρύπτη, κοιλότητα» (βλ. λ. *μαγαρίζω*). Η σχέση τής λ. με το τοπωνύμιο *Μέγαρα*, αν και πιθανή, δεν μπορεί να προσδιοριστεί].

μεγαρόσημο (το) ΝΟΜ. ένσημο το οποίο επικολλάται σε όλα τα έγγραφα που υποβάλλονται στα δικαστήρια.

μέγας, μεγάλη, μέγα {μεγάλ-ου | -οι, -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.-εμφατ.) μεγάλος, σημαντικός: *~ πλήθος / σφάλμα·* ΦΡ. ***Μέγας ει / είσαι, Κύριε! (και θαυμαστά τα έργα σου!)*** (i) ως χαρακτηρισμός τού Θεού και έκφραση θαυμασμού για τα έργα Του (ii) ως έκφραση μεγάλης έκπληξης, απορίας, θαυμασμού για κάτι: *~! Πριν από μισή ώρα μου τηλεφώνησες από την Κόρινθο· πότε πρόλαβες κι έφτασες στην Αθήνα;* **2.** (α) ΙΣΤ. τιμητικός χαρακτηρισμός για ηγεμόνες που με την ισχυρή τους προσωπικότητα συνέδεσαν το όνομά τους με κοσμοϊστορικές αλλαγές ως ηγέτες νικηφόρων εκστρατειών ή/και ως σημαντικοί μεταρρυθμιστές: *~ Αλέξανδρος / Βασίλειος / Αικατερίνη / Πέτρος* (β) τιμητικός χαρακτηρισμός υψηλών αξιωματούχων: *~ αυλάρχης*. — **μεγάλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *meĝa- «μεγάλος, ογκώδης», πβ. σανσκρ. máhi «μεγάλος», αρμ. mec, λατ. magnus (> ισπ. magno), major (< *mag-jos) «μεγαλύτερος» (> ισπ. mayor) κ.ά. Ομόρρ. *μέγε-θος, μεγεθ-ύνω, μέγ-ιστος, μέγ-αιρα, μεγαλ-ύνω* κ.ά.].

Μέγα Σπήλαιο (το) {Μεγάλου Σπηλαίου} ιστορική μονή τού 4ου αι. στον νομό Αχαΐας κοντά στα Καλάβρυτα.

μεγάτιμος, -η, -ο [μτγν.] (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός στον οποίο αποδίδονται πολλές και μεγάλες τιμές: *~ βασιλεύς* ΣΥΝ. πολυτιμημένος.

μεγάτονος (ο) {μεγατόν-ου | -ων, -ους} μονάδα μάζας ή βάρους που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο τόνους και χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική για τη μέτρηση τής ενέργειας που απελευθερώνεται κατά την πυρηνική έκρηξη: *βόμβα ισχύος πολλών ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megaton].

μεγάφωνο (το) {μεγαφών-ου | -ων} συσκευή που ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων με τη βοήθεια ηλεκτρισμού έτσι, ώστε ο ήχος να ακούγεται δυνατότερα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μεσν. επιθ. *μεγάφωνος* (< *μεγα-* + *-φωνος* < *φωνή*). Ως τεχνικός όρ. η λ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. méga-phone].

μεγαχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *μεγαχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. ο μεγάκυκλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megahertz (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *μεγα-, χερτς*].

μεγαψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχείου και χωρητικότητας αποθηκευτικού μέσου, που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο περίπου χαρακτήρες ΣΥΝ. μεγαμπάιτ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. megabyte, βλ. λ. *μεγαμπάιτ*].

μέγγενη (η) → μέγκενη

μέγεθος (το) {μεγέθ-ους | -η, -ών} **1.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μεγάλο ή οι διαστάσεις ενός σώματος: *χαλάζι σε ~ καρυδιού* || *τι ~ παπούτσι φοράς;* || *ρούχα σε διάφορα ~* || *τακτοποίησε τα κουτιά κατά ~* (με βάση το πόσο μεγάλα ήταν) || *το ~ βουνού / σπιτιού* || (η γεν. **μεγέθους** +γεν.) *ο κύκλος εργασιών είναι ~ πολλών δισεκατομμυρίων δρχ.* || *το ~ τής ζημιάς / τού ελλείμματος* **2.** ΜΑΘ. (α) οποιαδήποτε ποσότητα μπορεί να μετρηθεί και να αποδοθεί με αριθμούς, λ.χ. το μήκος, η ταχύτητα (β) ***φυσικό μέγεθος*** (i) οι κανονικές διαστάσεις πράγματος σε αναπαράσταση: *άγαλμα σε ~* (ii) ΦΥΣ. η φυσική ιδιότητα στην οποία μπορεί να αποδοθεί αριθμητική τιμή (π.χ. η μάζα, η ταχύτητα, η ισχύς κ.λπ.) (γ) ***ευθέως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** βλ. λ. *ανάλογος* (δ) ***αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** βλ. λ. *ανάλογος* **3.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι έντονο, σοβαρό: *το ~ τής καλοσύνης / τής φιλαυτίας / τής στενοχώριας / τής ομορφιάς / τής ευτυχίας / του προβλήματος / των γνώσεων* || *αποφ με το ~ τής επιπολαιότητάς του!* **4.** ο βαθμός σπουδαιότητας, αξίας: *πρόκειται για ουσιαστική διαφορά μεγεθών· δεν μπορείς να συγκρίνεις τους κλασικούς συγγραφείς μ' αυτούς που γράφουν ρομάντζα για νοικοκυρές!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ιων. *μέγαθος* (με αφομοίωση) < *μέγας*].

μεγέθυνση (η) [1897] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** το να αποκτά κάτι μεγαλύτερο μέγεθος, μεγαλύτερες διαστάσεις: *η ~ των κυκλοφορικών αρτηριών* || (μτφ.) *η ~ του προβλήματος* ΣΥΝ. μεγάλωμα, αύξηση ΑΝΤ. σμίκρυνση, βράχυνση **2.** ΦΩΤΟΓΡ. η διαδικασία με την οποία προκύπτει φωτογραφία ή φωτοτυπία μεγαλύτερων διαστάσεων από την αρχική φωτογραφία ή σελίδα ή από αρνητικό: *ο αστυνομικός ζήτησε ~ τής φωτογραφίας, για να αναγνωριστεί η σκοτεινή φιγούρα στο βάθος* ΑΝΤ. σμίκρυνση **3.** (συνεκδ.) το προϊόν τής παραπάνω διαδικασίας: *εδώ είναι οι ~ που παρήγγειλες* ΑΝΤ. σμίκρυνση.

μεγέθυνση ή μεγένθυνση, εμβάθυνση ή εμβάνθυνση; Ακούγεται συχνά –και ενίοτε γράφεται –*μεγένθυνση* ή και *μεγένθυση* αντί του ορθού **μεγέθ-υνση**, καθώς και *εμβάνθυνση* αντί τού σωστού

εμβάθ-υνση. Για να αποφεύγεται το λάθος, πρέπει να θυμάται κανείς ότι η λ. παράγεται από το ρήμα **μεγεθ-ύνω**, που και αυτό όπως και η λ. **μέγεθ-ος** δεν έχουν -ν-: *μέγεθ-ος* > *μεγεθ-ύνω* > *μεγέθ-υνση* και *βαθ-ύς* > *εμβαθ-ύνω* > *εμβάθ-υνση*. Το **-ν-** στα παράγωγα αυτά προέρχεται από το επίθημα **-ύνω**, με το οποίο σχηματίζονται τα ρήματα από όπου παράγονται: *(ευθ-ύς) διευθ-ύνω* > **διεύθυν-ση**, *(βραδ-ύς) επιβραδ-ύνω* > **επιβράδυν-ση**, *(μήκ-ος) επιμηκ-ύνω* > **επιμήκυν-ση**, *(αμβλ-ύς) αμβλ-ύνω* > **άμβλυν-ση**, *(εύκολος) διευκολ-ύνω* > **διευκόλυν-ση**, *(οξ-ύς) οξ-ύνω* > **όξυν-ση**, *(ομαλός) εξομαλ-ύνω* > **εξομάλυν-ση**, *(θάρρ-ος) ενθαρρ-ύνω* > **ενθάρρυν-ση**, *(ευρ-ύς) διευρ-ύνω* > **διεύρυν-ση** κ.λπ.

μεγεθυντής (ο) αυτός που μεγεθύνει (κάτι).
[ΕΤΥΜ. < *μεγεθύνω*, απόδ. τού αγγλ. magnifier].

μεγεθυντικός, -ή, -ό [1856] **1.** (α) αυτός που κάνει κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις (β) ***μεγεθυντικός φακός*** κοίλος φακός προσαρμοσμένος σε λαβή, με τον οποίο μπορεί να δει κανείς τα αντικείμενα μεγαλύτερα από ό,τι πραγματικά είναι: *εξετάζω τα γραμματόσημα / το έντυπο με ~* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μεγεθυντικό*** (το) ουσιαστικό που παράγεται από άλλο ουσιαστικό με την προσθήκη παραγωγικού επιθήματος, που του προσδίδει τη σημασία «μεγάλου μεγέθους», πραγματικού ή συναισθηματικού (π.χ. *ψεύτης* → *ψεύταρος, μπουκάλι* → *μπουκάλα, τραγουδιστής* → *τραγουδισταράς*) ΑΝΤ. υποκοριστικό.

μεγεθύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεγέθυ-να, -νθηκα, -σμένος} κάνω κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις: *~ μια φωτογραφία / φωτοτυπία* || (μτφ.) *αποτελεί εύκολο στόχο πλέον, γιατί τα λάθη του μεγεθύνθηκαν από τα Μ.Μ.Ε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

μεγιστάνας (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος· λέγεται και ***μεγιστάνας τού πλούτου*** ΣΥΝ. κροίσος, ζάπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος, αδέκαρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγιστάν, -ᾶνος* < αρχ. *μέγιστος*].

Μεγίστη (η) το Καστελόριζο (βλ.λ.).

μεγιστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κάτι μέγιστο, το να φθάνει κάτι στο ανώτατο σημείο: *~ των κερδών μιας εταιρείας / τής απόδοσης κεφαλαίων*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. maximisation].

μεγιστοποιώ ρ. μετβ. {μεγιστοποιείς... | μεγιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αυξάνω (κάτι) στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: *~ την προσπάθεια / το πρόβλημα / την ένταση μεταξύ δύο χωρών* ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. maximiser].

μέγιστος, -η/-ίστη, -ο(ν) {υπερθ. τού μεγάλος} (λόγ.) **1.** πάρα πολύ μεγάλος: *είναι ~ τιμή για μένα...* ΑΝΤ. ελάχιστος· ΦΡ. ***μέγιστη διάρκεια ζωής*** βλ. λ. *ζωή* **2.** (με άρθρο) ο μεγαλύτερος: *η ~ ταχύτητα* || *το ~ επιτρεπόμενο όριο / ωφέλιμο φορτίο* || *ο ~ των στρατηγών / των διανοητών* ΑΝΤ. ελάχιστος **3.** (α) ΜΑΘ. ***μέγιστος κοινός διαιρέτης*** (συντομ. Μ.Κ.Δ.) ο μεγαλύτερος από τους κοινούς διαιρέτες δύο ή περισσότερων αριθμών: *ο ~ των 16 και 20 είναι το 4* (β) ***μέγιστο(ν)*** (το) (i) ΜΑΘ. η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να λάβει μία μεταβλητή (ανεξάρτητη ή εξαρτημένη): *~ τιμή συνάρτησης* (ii) (γενικότ.) η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα, το υψηλότερο σημείο: *έφθασε στο ~ τής απόδοσής του στους Ολυμπιακούς* ΑΝΤ. ελάχιστο, μίνιμουμ **4.** (ως επίρρ.) ***μέγιστα*** (τα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, στον μεγαλύτερο βαθμό: *η συμμετοχή του συνέβαλε ~ στην επιτυχία τής αποστολής μας* (πβ. κ. λ. *μεγάλος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμ. τού επιθ. *μέγας*].

μέγκενη (η) {δύσχρ. μεγκενών} **1.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για ξυλουργικές ή μεταλλουργικές εργασίες και λειτουργεί σφίγγοντας χειροκίνητα ή αυτομάτως ένα αντικείμενο και συγκρατώντας το σε σταθερή θέση ανάμεσα στις δύο σιαγόνες του· ΦΡ. (μτφ.) ***πιάνω στη μέγκενη*** φέρνω (κάποιον) σε τέτοια θέση, από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *πιάστηκε στη μέγκενη τού ανακριτή και το άλλοθί του αποδείχθηκε ανύπαρκτο* **2.** όργανο βασανιστηρίων, με το οποίο συσφίγγεται το κεφάλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mengene].

μέγκλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πάρα πολύ καλό. Επίσης **μέγκλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *μέγκλα* «πέος» (στη διάλεκτο τού Πόντου) < δημώδ. λατ. mencla < λατ. mentula (ίδια σημ.). Παρετυμολογική η σύνδεση με τη φρ. made in England, με το σκεπτικό ότι στην Αγγλία κατασκευάζονται υψηλής ποιότητος προϊόντα].

μέδιμνος (ο) {μεδίμν-ου | -ων, -ους} (στην αρχαιότητα) μέτρο χωρητικότητας ξερών γεωργικών προϊόντων, κυρ. σιταριού, που υπολογίζεται γύρω στα 80 κιλά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *med- «μετρώ, κρίνω, κυβερνώ», πβ. λατ. mederi «περιθάλπω», modius «μονάδα μετρήσεως όγκου», modus «τρόπος, μέτρο» (> γαλλ. mode, ισπ. modo), γοτθ. mitan «μετρώ», αρχ. γερμ. mezzan (> γερμ. messen) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μήδ-ομαι* «σκέπτομαι, προσχεδιάζω». Δυσεξήγητο παραμένει το *-ι-* τού τ. *μέδ-ι-μνος*, που ίσως οφείλεται σε επένθεση (< **μεδ-mnjo-s*)].

Μεδίνα κ. **Μεντίνα** (η) πόλη τής Δ. Σαουδικής Αραβίας, τόπος λατρείας για τους μουσουλμάνους.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. al-Madīna «η πόλη», συντομευμένη μορφή τής πλήρους ονομασίας Madīnat an-nabiyy «πόλη τού προφήτη» ή Madīnat rasul Allah «πόλη τού αγγελιαφόρου τού Αλλάχ», καθώς εκεί έφθασε ο Μωάμεθ το 622 μ.Χ. ερχόμενος από τη Μέκκα *(εγίρα)*].

μεδούλι (το) {μεδουλ-ιού | -ιών} (καθημ.) η ουσία που βρίσκεται στο εσωτερικό των οστών: *νόστιμο / θρεπτικό ~* || *το κρύο φτάνει ώς το ~* ΣΥΝ. μυελός των οστών· ΦΡ. (μτφ.) ***ρουφάω το μεδούλι (κάποιου)*** εκμεταλλεύομαι (κάποιον) στο έπακρο, τον εξαντλώ: *πλούτισε ρουφώντας το μεδούλι των εργατών του* ΣΥΝ. πίνω το αίμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεδούλ(λ)ιον*, υποκ. τού λατ. medulla].

μέδουσα (η) {μεδουσών} **1.** ΖΩΟΛ. ασπόνδυλο, κοιλεντερωτό, σχεδόν διαφανές ζώο, που ζει στη θάλασσα· η επαφή ορισμένων ειδών του (όπως οι τσούχτρες) με το ανθρώπινο δέρμα είναι επώδυνη • **2.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) θνητό τέρας, μία από τις Γοργόνες, η οποία είχε κεφάλι και σώμα γυναικείο και φίδια για μαλλιά, που όποιος την έβλεπε απολιθωνόταν· τελικά τη σκότωσε ο Περσέας **3.** (μετωνυμ.) για κάτι φοβερό, τρομακτικό στην όψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα τού ρ. *μέδω* «κυβερνώ, άρχω» (για το οποίο βλ. λ. *Διομήδης*)].

μεζεδάκι (το) → μεζές

μεζεδοπωλείο (το) ταβέρνα στην οποία σερβίρονται μεζέδες και οινοπνευματώδη ποτά: *μουσικό ~* (με μουσική, συνήθ. από μικρή ορχήστρα) ΣΥΝ. φαγάδικο, ουζερί. Επίσης (λαϊκ.) **μεζεδάδικο**.

μεζεκλής (ο) {μεζεκλήδες}, **μεζεκλού** (η) {μεζεκλούδες} πρόσωπο στο οποίο αρέσουν οι μεζέδες, τα νόστιμα ορεκτικά: *μαζεύτηκαν οι ~ τής γειτονιάς, μόλις μυρίστηκαν το μαριδάκι*. — **μεζεκλήδικος, -η/-ια, -ο**.

μεζεκλίκι κ. **μεζελίκι** (το) {χωρ. γεν.} εκλεκτός, πικάντικος μεζές: *~ κωνσταντινουπολίτικα* ΣΥΝ. νοστιμιά, λειχουδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mezelik].

μεζές (ο) {μεζέδες} **1.** έδεσμα με πικάντικη γεύση, το οποίο σερβίρεται είτε ως ορεκτικό είτε ως συνοδευτικό οινοπνευματωδών ποτών, συνήθ. σε μικρή ποσότητα (π.χ. κεφτεδάκια, λουκάνικα, σαγανάκι, πιπεριές κ.ά.): *ούζο με μεζέ* || *πικάντικος / μερακλήδικος / σαρακοστιανός ~* ΣΥΝ. λειχουδιά, νοστιμιά· ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον) στον μεζέ*** εμπαίζω, κοροϊδεύω (κάποιον) ΣΥΝ. παίρνω στο ψιλό, δουλεύω, χλευάζω **2.** (κατ' επέκτ.) μικρή ποσότητα από καλομαγειρεμένο φαγητό: *πάρε έναν ~ να μου πεις αν είναι καλός*. — (υποκ.) **μεζεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meze < περσ. maza «γεύση, άρωμα»].

μεζονέτα (η) {χωρ. πληθ.} κατοικία που αποτελείται από δύο ορόφους, οι οποίοι επικοινωνούν εσωτερικά με σκάλα και που υπάρχει είτε αυτοτελώς είτε σε συγκρότημα τέτοιων κατοικιών είτε σε πολυκατοικία (συνήθ. οι δύο τελευταίοι όροφοι): *πωλείται ~ πέμπτου-έκτου ορόφου*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maisonette, υποκ. τού ουσ. maison «σπίτι» < λατ. mansio (< ρ. manēre «διαμένω»)].

μεζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ταινία στην οποία είναι γραμμένες οι ενδείξεις τού μέτρου και η οποία χρησιμοποιείται για το μέτρημα τού μήκους (κυρ. των διαστάσεων τού ανθρώπινου σώματος στη ραπτική) ΣΥΝ. μέτρο **2.** μικρό δοχείο για τη μέτρηση υγρών: *για την παρασκευή τού ποτού χρειάζεστε δύο ~ βότκα και μία ~ λεμονάδα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. misura < λατ. mensura < ρ. metior «μετρώ»].

Μ.Ε.Θ. (η) Μονάδα Εντατικής Θεραπείας.

μεθαδόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ΦΑΡΜ. αναλγητικό με ιδιότητες παρόμοιες με τής μορφίνης, τής ηρωίνης και των συναφών ουσιών· χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο με σκοπό την απεξάρτηση από τις ουσίες αυτές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. methadone, ακρωνύμιο των λ. meth(yl) (βλ. κ. *μεθυλένιο*) + a(mino) (βλ. κ. *αμινοξύ*) + d(iphenyl) (βλ. κ. *φαινόλη*) + (heptan)one «επτανόνη» (είδος ισομερούς υδρογονάνθρακα)].

μεθάνιο (το) [1887] {μεθανίου} ΧΗΜ. άχρωμη, εύφλεκτη και με χαρακτηριστική μυρωδιά, αέρια σε κανονικές συνθήκες, χημική ένωση, ο απλούστερος υδρογονάνθρακας, που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. méthane, βλ. κ. *μεθυλένιο*].

μεθανόλη (η) ΧΗΜ. η μεθυλική αλκοόλη ΣΥΝ. (παλαιότ.) ξυλόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. methanol (βλ. κ. *μεθυλένιο*)].

μεθαύριο επίρρ.· την ημέρα μετά την αυριανή: *αύριο η ημέρα μου είναι γεμάτη, αλλά ~ είμαι ελεύθερος* || *η πρόβλεψη τού καιρού για ~* ΑΝΤ. προχθές. — **μεθαυριανός, -ή, -ό** [1893].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεθαύριον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μεθ' αὔριον* (αντί τού αναμενομένου *μετ' αὔριον*)].

μεθαύριο αντί μεταύριο! Όπως και στην περίπτωση τού **εφέτος** (αντί *επ' έτος*), έτσι και στη λ. **μεθαύριο** (< *μετά* + *αύριον*) ο σωστός τ. είναι **μετ' αύριο** (αφού η λ. *αύριο* δεν δασυνόταν, για να δικαιολογεί τ. *μεθ-* αντί *μετ-* τού *μετά*). Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή, η χρήση τού **μεθ-** σε κανονικά περιβάλλοντα *(μεθ' ἡμέραν, μεθημέριος, μεθημερινός)* φαίνεται ότι επέδρασε ώστε να λεχθεί και *μεθαύριο* αντί *μεταύριο*.

μέθεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} **1.** η συνάντηση, η συμμετοχή, που φθάνει μέχρι την ταύτιση σε ανώτερο πνευματικό επίπεδο: *η ~ τού καλλιτέχνη με το θείο* || *η ~ τού εγώ* (η διαδικασία ταυτίσεως τού εγώ με αντικείμενα ή ιδέες και η εξάρτησή του από την πορεία των τελευταίων) ΑΝΤ. αλλοτρίωση, απομάκρυνση **2.** ΦΙΛΟΣ. η επικοινωνία τού αισθητού κόσμου με τον κόσμο των ιδεών, των αρχετύπων, καθώς και η επικοινωνία των ιδεών μεταξύ τους κατά Πλάτωνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέθεξις* < *μετέχω* (με δάσυνση τού τελικού συμφώνου τής προθέσεως λόγω τής δασύτητας τού ουσ. *ἕξις*)].

μεθεόρτια (τα) [μεσν.] {μεθεορτίων} **1.** αυτά που συμβαίνουν μετά τον κύριο εορτασμό, η συνέχειά του **2.** (κακόσ.) τα αρνητικά επακόλουθα γιορτής, τα οποία οφείλονται στις υπερβολές κατά τη γλέντι: *τα ~ δεν ήταν ευχάριστα: πονοκέφαλος και στομαχόπονος* **3.** (γενικότ.-ειρων.) τα αρνητικά επακόλουθα ή όσα ακολουθούν ένα δυσάρεστο γεγονός (π.χ. καβγά) ΣΥΝ. συνέπειες, επιπτώσεις.

μεθεπόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που ακολουθεί μετά τον επόμενο· ο τρίτος, αν θεωρήσουμε ως πρώτον το σημείο αναφοράς: (π.χ. σε ουρά

ανθρώπων που περιμένουν) *τώρα θα περάσεις εσύ· ο επόμενος και ο ~ θα περάσουν σε δέκα λεπτά* **2. μεθεπόμενη / μεθεπομένη** (η) η τρίτη ημέρα μετά την ημέρα που αποτελεί σημείο αναφοράς: *μου είπε ότι δεν θα ερχόταν εκείνη την ημέρα ούτε την επομένη, αλλά τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + αρχ. *επόμενος*].

μεθερμηνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεθερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω εκ νέου με πιο κατανοητό τρόπο· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **ο / όπερ εστί μεθερμηνευόμενον** (*ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον*, Κ.Δ. Μάρκ. 15, 34) πράγμα που σημαίνει: *εξήγγειλε «αναδιάρθρωση», ~ μείωση των μισθών* ΣΥΝ. με άλλα λόγια, δηλαδή, τουτέστιν. — **μεθερμήνευση** (η) [μτγν.].

μέθη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** κατάσταση ψυχικής διέγερσης και ευφορίας, που χαρακτηρίζεται από αδυναμία συντονισμού των κινήσεων, σωστής εκφοράς τού λόγου και ενδεχομένως επιθετικότητα, η οποία οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών: *συνελήφθη να οδηγεί σε κατάσταση μέθης* ΣΥΝ. μεθύσι ΑΝΤ. νηφαλιότητα **2.** (μτφ.) ψυχική διέγερση εξαιτίας δυνατού συναισθήματος: *η ~ τής νίκης / τής επιτυχίας / τής μάχης / τού έρωτα* ΣΥΝ. μεθύσι, έξαψη, ζάλη, ενθουσιασμός ΑΝΤ. νηφαλιότητα, ηρεμία· ΦΡ. **μέθη των δυτών** η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δύτες, όταν βουτούν σε βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, και η οποία εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία και οφείλεται στην επίδραση τού αζώτου στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθύω* (υποχωρητ.). βλ. κ. *μεθώ*].

μεθίσταμαι ρ. αμετβ. {μετέστην, να/θα μεταστώ, μτχ. μεταστάς} (αρχαιοπρ.) **1.** μετακινούμαι, αποχωρώ· ΦΡ. (α) **μεθίσταμαι τού βίου** πεθαίνω (β) **μεθίσταμαι φρενών** τρελαίνομαι **2.** αλλάζω παράταξη, αποστατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεθίστημι / μεθίσταμαι* «τοποθετώ αλλού - αναχωρώ» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι / ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

μεθοδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεθόδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} σχεδιάζω και εκτελώ (κάτι) με σύστημα και πρόγραμμα (κ. αρνητικά για κάτι που γίνεται σκοπίμως): *μεθόδευσε τις ενέργειές του, ώστε να διαφύγει εύκολα* || *μεθοδεύουν την απομάκρυνσή του από το υπουργείο* ΣΥΝ. οργανώνω, προγραμματίζω ΑΝΤ. αποδιοργανώνω, αποσυντονίζω. — **μεθόδευση** (η), **μεθοδευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

μεθοδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που πραγματοποιείται ή διεξάγεται κατά τρόπο συστηματικό και προγραμματισμένο: *~ προσέγγιση τού προβλήματος / εξέταση / ανάλυση / επισκόπηση / σχεδιασμός / εργασία / κινήσεις* ΣΥΝ. συστηματικός ΑΝΤ. απρογραμμάτιστος • **2.** αυτός που στηρίζεται σε συγκεκριμένη επιστημονική μέθοδο: *~ κατάταξη των ειδών σε κατηγορίες* || *~ ταξινόμηση των βιβλίων με το σύστημα Ντιούι* ΣΥΝ. συστηματικός ΑΝΤ. αμέθοδος, εμπειρικός **3.** αυτός που ενεργεί με βάση συγκεκριμένο πρόγραμμα και σύστημα: *είναι ~ στις κινήσεις του* || *~ παρατηρητής / ερευνητής / φοιτήτρια / νοικοκυρά / υπάλληλος* • **4.** ΦΙΛΟΣ. **μεθοδική αμφιβολία** βλ. λ. *αμφιβολία*. — **μεθοδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **μεθοδικότητα** (η) [1871].

Μεθόδιος (ο) {Μεθοδίου} **1.** ιεραπόστολος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (9ος αι.) που μαζί με τον αδελφό του Κύριλλο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *μέθοδος*].

μεθοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} χριστιανική κίνηση τής Αγγλικανικής Εκκλησίας, με διάδοση στην Αγγλία και την Αμερική, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη ηθική αυστηρότητα. — **μεθοδιστής** (ο) [1854], **μεθοδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. methodism].

μεθοδολογία (η) [1812] {μεθοδολογιών} **1.** το σύνολο των μεθόδων οι οποίες εφαρμόζονται σε συγκεκριμένη επιστήμη: *ένα πόνημα που δεν ακολουθεί συγκεκριμένη ~, δεν θεωρείται επιστημονικό* ΣΥΝ. μέθοδος **2.** (ως κλάδος τής Λογικής) η επιστημονική μελέτη και ανάλυση των μεθόδων, οι οποίες εφαρμόζονται στις επιμέρους επιστήμες και οι οποίες ποικίλλουν, ανάλογα με το αντικείμενο τής κάθε επιστήμης **3.** ο ιδιαίτερος τρόπος εφαρμογής μιας μεθόδου. — **μεθοδολογικός**, -ή, -ό [1898], **μεθοδολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthodologie].

> **μεθοδολογία - μέθοδος.** Συχνά χρησιμοποιείται η λ. **μεθοδολογία** ως περιληπτικός, τρόπον τινά, τύπος αντί τού **μέθοδος**: *Η* **μεθοδολογία** *που χρησιμοποιεί στην έρευνά του δεν είναι ορθή* (αντί **οι μέθοδοι** *που χρησιμοποιεί*...). Είναι καλύτερο το **μεθοδολογία** να χρησιμοποιείται με τις δύο βασικές σημασίες του: (α) ως επιστημολογικός κλάδος (*Η μεθοδολογία διαφέρει τόσο από τη γνωσιολογία όσο και από την ευρύτερη θεωρία τής Λογικής*) και (β) ως σύστημα αρχών και κανόνων, που προηγούνται τής πράξης και των εφαρμογών (*Η μεθοδολογία των τεχνικών επιστημών διαφέρει από τη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*). Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η χρήση τής λ. για συγκεκριμένες κατά περίπτωσιν μεθόδους, όπως στο αρχικό παράδειγμα.

μέθοδος (η) {μεθόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (επιστημ.) ο συστηματικός και προγραμματισμένος τρόπος προσέγγισης, εξέτασης, ανάλυσης και ερμηνείας προβλημάτων ή φαινομένων βάσει συγκεκριμένων κανόνων, ο οποίος χρησιμοποιείται στην έρευνα και στις επιστημονικές ή φιλοσοφικές σχολές: *δομική / λειτουργική / διαλεκτική / ερμηνευτική / πραγματιστική / συγκριτική / πειραματική / σωκρατική / μαιευτική / επαγωγική* (βλ.λ.) / *απαγωγική* (βλ.λ.) / *παραγωγική* (βλ.λ.) / *συνεζευγμένη* (βλ. λ. *συζευγνύω*) / *λογική ~* ΣΥΝ. σύστημα, μεθοδολογία· ΦΡ. (α) **αναλυτική μέθοδος** βλ. λ. *αναλυτικός* (β) **συνθετική μέθοδος** βλ. λ. *συνθετικός* (γ) **απλή μέθοδος των τριών** βλ. λ. *τρεις* **2.** το σύστημα τεχνικών και πρακτικών που εφαρμόζονται για την επίτευξη στόχων, προκειμένου να πραγματοποιηθεί κάτι: *~ ψεκασμού / καθαρισμού των λυμάτων / αδυνατίσματος / αντισύλληψης / διδασκαλίας / εκμάθησης ξένων γλωσσών / δανεισμού / υπολογισμού τής φοροδιαφυγής* ΣΥΝ. τρόπος, διαδικασία· ΦΡ. **αλληλοδιδακτική μέθοδος** βλ. λ. *αλληλοδιδακτικός* **3.** (γενικότ.) ο τρόπος δράσεως: *δεν εγκρίνω τις ~ που χρησιμοποιεί* ΣΥΝ. μέσο, οδός, τρόπος **4.** η ιδιότητα τού να κάνει κανείς κάτι με σύστημα: *πρέπει να έχεις ~ στο διάβασμά σου* ΣΥΝ. σύστημα **5.** εγχειρίδιο εκμάθησης: *~ Αγγλικής άνευ διδασκάλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθοδολογία, οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ὁδός*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «καταδίωξη», από όπου (ήδη στον Πλάτωνα) εξελίχθηκε στη σημ. τής έρευνας προς αναζήτηση τής γνώσης, καθώς και τού συστήματος βάσει τού οποίου αυτή επιτυγχάνεται. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. method, γαλλ. méthode, γερμ. Method, ιταλ. metodo κ.ά.].

μεθοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μεθοκοπάς... | μεθοκόπησα} (εκφραστ.) περιέρχομαι συχνά σε κατάσταση μέθης, πίνω υπερβολικές ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών ΣΥΝ. μπεκρουλιάζω, μπεκροπίνω. — **μεθοκόπος** (ο), **μεθοκόπημα** κ. **μεθοκόπι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μεθο-* (< *μέθη*) + επιτατ. επίθημα *-κοπῶ* (< *κόπτω*)].

μεθοριακός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τη μεθόριο: *~ σταθμός / ζώνη / φυλάκιο.*

μεθόριος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που καθορίζει τα όρια ανάμεσα σε δύο περιοχές ή χώρες: *~ γραμμή / ποταμός* ΣΥΝ. συνοριακός **2. μεθόριος** (η) {μεθορί-ου | -ων, -ους} η γραμμή που χωρίζει δύο χώρες: *στρατιώτης στην ελληνοτουρκική ~* ΣΥΝ. σύνορα, όρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *-όριος* < *ὅριον* (βλ.λ.)].

μεθορμίζω ρ. μετβ. {μεθόρμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω (πλοίο) από έναν τόπο κατάλληλο για άραγμα σε άλλον, αλλάζω αγκυροβόλιο: *~ το σκάφος / το πλοίο.* — **μεθόρμιση** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *-ορμίζω* < *ὅρμος* (βλ.λ.)].

μεθυλένιο (το) [1895] {μεθυλενί-ου | -ων} ΧΗΜ. δισθενής οργανική ρίζα, που αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthylène, ακρωνύμιο των λ. meth- (< *μέθη*) + -hyl(ē) (< αρχ. *ὕλη* «ξυλεία») + -ene].

μεθύλιο (το) {μεθυλίου} ΧΗΜ. κοινή ομάδα τής οργανικής χημείας, που αποτελείται από τρία άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα, έχει ελεύθερη μία μονάδα συγγενείας, μέσω τής οποίας ενώνεται η ομάδα με άλλα στοιχεία ή ομάδες και σχηματίζει ένωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthyl < méthylène (υποχωρητ.), βλ. κ. *μεθυλένιο*].

μεθυλ(ο)- ΧΗΜ. α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ενώσεις, στις οποίες περιέχεται η ομάδα τού μεθυλίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. ελληνογενών ξέν. όρ., που προέρχονται από το ουσ. *μεθύλιο* (βλ.λ.)].

μέθυσα ρ. ▸ μεθώ

μεθύσι (το) {μεθυσ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) η μέθη: *το ούζο φέρνει κακό ~* || *άγριο / τρελό / γλυκό / γενναίο ~* || *τύφλα / στουπί / σκνίπα στο ~* (σε κατάσταση προχωρημένης μέθης) ΑΝΤ. νηφαλιότητα **2.** (μτφ.) κατάσταση ψυχικής ευφορίας και διέγερσης, που οφείλεται σε έντονα ερεθίσματα: *το ~ τού έρωτα / τής επιτυχίας / τής νίκης* ΣΥΝ. μέθη, ζάλη, έκσταση.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < απρφ. *μεθύσειν*, μέλλ. τού αρχ. *μεθύω*].

μεθυσμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει μεθύσει: *κάθε βράδυ γυρίζει σπίτι ~* **2.** αυτός που τον έχει συνεπάρει κάτι: *~ από τις μυρωδιές τής άνοιξης* || *~ από τα φιλιά της.*

μέθυσος (ο) [αρχ.] ο άνθρωπος που κάνει υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών, που μεθά συχνά και άσχημα: *ο άντρας της, ~ και βίαιος, τη βασάνιζε διαρκώς* ΣΥΝ. μεθύστακας, μπεκρής, μπεκρούλιακας, αλκοολικός.

μεθύστακας (ο) (εκφραστ.) ο μέθυσος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μεθυστής* + μεγεθ. επίθημα *-ακας*].

μεθυστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διεγείρει πολύ ευχάριστα τις αισθήσεις, που προκαλεί ηδονική ζάλη: *~ άρωμα / φιλί.*

μεθύστρα (η) [μεσν.] (σπάν.) **1.** η γυναίκα που συνηθίζει να μεθά ΣΥΝ. μπεκρού **2.** η γυναίκα που εμπνέει έντονα ερωτικά συναισθήματα ΣΥΝ. ξελογιάστρα ΑΝΤ. κρύα.

μεθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεθάς... | μέθυσ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πιει οινοπνευματώδη ποτά σε τέτοια ποσότητα, ώστε να διαταραχθεί η νηφαλιότητά του, τον θέτω υπό την επήρεια τού αλκοόλ, τον κάνω να περιέλθει σε κατάσταση μέθης: *τον μέθυσαν, για να μάθουν τα μυστικά του* **2.** (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα διέγερσης, έξαψης, ευχαρίστησης: *με μέθυσε το άρωμά σου* || *το αίσθημα τής νίκης μέθυσε τους πρωταθλητές* ΣΥΝ. ζαλίζω, συνεπαίρνω, ενθουσιάζω ΑΝΤ. κατευνάζω, ηρεμώ ♦ (αμετβ.) **3.** έρχομαι σε κατάσταση μέθης, επειδή έχω καταναλώσει υπερβολική ποσότητα οινοπνευματωδών: *είχε μεθύσει και παραπατούσε* || *δεν αντέχει το ποτό· μεθάει με δύο ποτηράκια* ΣΥΝ. (οικ.) τα τσούζω, μεθοκοπώ, μπεκρουλιάζω ΑΝΤ. είμαι νηφάλιος, συνέρχομαι, (αργκό) ξενερώνω· ΦΡ. **είδε ο τρελός τον μεθυσμένο και φοβήθηκε** ο άνθρωπος που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης είναι πιο επικίνδυνος από αυτόν που έχει ψυχικές ή πνευματικές διαταραχές **4.** (μτφ.) έρχομαι σε κατάσταση υπερδιέγερσης, έξαψης ή ευχαρίστησης: *~ από δόξα / επιτυχία / χαρά / έρωτα* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, ενθουσιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεθῶ* < αρχ. *μεθύω* < ουσ. *μέθυ* «κρασί, αλκοολούχο ποτό» < Ι.Ε. *medhu- «μέλι, υδρόμελο», πβ. σανσκρ. mádhu-, αρχ. σλαβ. medŭ, αρχ. γερμ. metu, γερμ. Met, αγγλ. mead κ.ά. Η λ. έλαβε τη

σημ. τού αλκοολούχου ποτού, ενώ για τη σημ. «μέλι» χρησιμοποιήθηκε η αρχ. λ. *μέλι*].

Μεθώνη (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κάστρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

μείγμα (το) {μείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προκύπτει, όταν δύο ή περισσότερα ρευστά υλικά αναμιχθούν, ανακατευτούν: *αυτό το κρασί είναι φτειαγμένο από ~ ροδίτη και μοσχοφίλερο* || *βάζετε το ~ στο ταψί και φουρνίζετε* ΣΥΝ. κράμα, ανάμειξη **2.** ΧΗΜ. το σώμα που προκύπτει ύστερα από την ανάμειξη δύο ή περισσότερων στοιχείων ή χημικών ενώσεων, τα οποία δεν αλληλεπιδρούν χημικά και είναι δυνατόν να διαχωριστούν με φυσικές μεθόδους: *~ μεταξύ στερεών ουσιών / στερεών και αερίων* || *τα θολά νερά των ποταμών είναι ~ στερεών και υγρών* || *ομογενές / ετερογενές ~* **3.** (μτφ.) καθετί το οποίο αποτελείται από ανάμειξη διαφορετικών στοιχείων: *οι απόψεις του είναι ένα ~ λαϊκών προκαταλήψεων και ανατολίτικου μυστικισμού* || *το νέο μουσικό είδος δεν διεκδικεί πρωτοτυπία· πρόκειται για ~ αφρικανικών και καραϊβικών ρυθμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖγμα / μίγμα < μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μειγνύω*].

μειγνύω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αναμειγνύω, ανακατεύω· ΦΡ. ***γαία πυρί μιχθήτω*** βλ. λ. *γαία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μ(ε)ιγνύω < μ(ε)ίγνυμι* < Ι.Ε. *meik- «αναμειγνύω, ανακατεύω», πβ. σανσκρ. miśrá- «ανακατεμένος», αρχ. σλαβ. měšǫ «ανακατεύω», λατ. misceō (πβ. κ. αρχ. *μίσγω*), mixtus «ανακατεμένος» (> γαλλ. mixte), αρχ. γερμ. miscan, γερμ. mischen κ.ά. Ομόρρ. *μεῖγ-μα, μ(ε)ῖξις, μιγ-άς, μικ-τός* κ.ά.].

μειδίαμα (το) [μτγν.] {μειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το χαμόγελο.

μειδιώ ρ. αμετβ. {μειδιάς... | μειδίασα} (αρχαιοπρ.-ειρων.) χαμογελώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειδιῶ (-άω)* < Ι.Ε. *smeid- «χαμογελώ, μειδιώ», πβ. σανσκρ. smáyate, αρχ. σλαβ. směјǫ, αγγλ. smile, γερμ. schmeicheln «κολακεύω» κ.ά.].

μείζων, -ων, -ον {μείζ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (λόγ.) (α) μεγαλύτερος ΑΝΤ. ελάσσων (β) ***μείζων εκλογική περιφέρεια*** καθεμιά από τις περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται η Ελλάδα, όπου συγκεντρώνονται οι αδιάθετες έδρες από την πρώτη κατανομή, με σκοπό να κατανεμηθούν στα κόμματα ανάλογα με τα αδιανέμητα υπόλοιπά τους ή όπως αλλιώς ορίζει ο εκλογικός νόμος (γ) ***μείζων αντιπολίτευση*** βλ. λ. *αντιπολίτευση* **2.** αυτός που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα: *~ πρόβλημα / ζήτημα / σημασία* || *«οι μείζονες πολιτικοί διαλέγονται με την Ιστορία»* (εφημ.) || *~ θέμα προέκυψε από τις δηλώσεις τού προέδρου* || *κατά μείζονα λόγο* (πολύ περισσότερο) ΣΥΝ. σημαντικός, σοβαρός, κύριος ΑΝΤ. δευτερεύων, ασήμαντος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***μείζων κλίμακα*** (γαλλ. gamme majeure) η μουσική κλίμακα (βλ.λ.) τής ευρωπαϊκής μουσικής, της οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μεγαλύτερο» (μείζον) διάστημα (δύο τόνους) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα τής «ελάσσονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μικρότερο (έλασσον, ίσο προς ενάμιση τόνο)· όμοια «μεγαλύτερο» σε σχέση προς την ελάσσονα κλίμακα είναι και το διάστημα που σχηματίζει η έκτη βαθμίδα της κλίμακας σε σχέση προς την πρώτη (β) ***μείζων συγχορδία*** συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι δύο τόνοι, δηλαδή «μεγαλύτερο» (μείζον), σε σχέση με εκείνο τής αντίστοιχης ελάσσονος, το οποίο είναι «μικρότερο» (έλασσον), δηλαδή ενάμισης τόνος (γ) ***μείζων τρόπος*** (γαλλ. mode majeur) το σύνολο των μειζόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε μείζοντα κλίμακα· ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακά του: *αυτό το κομμάτι είναι γραμμένο στην μι μείζονα* **4.** ΦΙΛΟΣ. ***μείζων πρόταση*** η βασική πρόταση συλλογισμού, στην οποία στηρίζονται οι υπόλοιπες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *μέγας*) < **μέγ-jων < μέγας* (βλ.λ.). Το *-ει-* τού τ. *μείζων* κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. *κρείττων, ἀμείνων*. Οι μουσ. σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού ιταλ. maggiore (λ.χ. scala maggiore «μείζων κλίμακα», accordo maggiore «μείζων συγχορδία»)].

μεϊκάπ κ. **μέικ-απ** (το) {άκλ.} **1.** (α) η διαδικασία με την οποία καλύπτει κανείς ή τονίζει χαρακτηριστικά τού προσώπου με κατάλληλα καλλυντικά: *βάζω / κάνω ~* (β) η διαδικασία με την οποία βάφει κανείς το πρόσωπό του κατάλληλα για τις ανάγκες θεατρικής παράστασης, καλλιτεχνικής εκδήλωσης, μεταμφίεσης κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το καλλυντικό με το οποίο καλύπτει κανείς το πρόσωπο, για να κάνει την επιδερμίδα να φαίνεται ομοιόμορφη, λεία και λαμπερή: *ενυδατικό / υποαλλεργικό / έντονο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. make up].

μείκτης (ο) → μίκτης

μεικτός, -ή, -ό → μικτός

μειλίχιος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στους τρόπους, που μιλάει ήρεμα: *~ χαμόγελο / ομιλία* ΣΥΝ. ήπιος, γλυκός, πράος, προσηνής ΑΝΤ. τραχύς, απότομος, άγριος. — **μειλίχια / μειλιχίως** [μτγν.] επίρρ., **μειλιχιότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *μείλιχος* < **μέλ-ν-ιχος* (με αντέκταση), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λ. που σημαίνουν «μέλι», πβ. λατ. mel, mellis (< *mel-n-es), αρχ. σλαβ. milŭ «συμπάθεια». Η απευθείας αναγωγή στη λ. *μέλι* οφείλεται σε παρετυμολογία].

μείξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το ανακάτωμα, το να αναμειγνύονται δύο ή περισσότερα συστατικά: *αν δεν προσέξεις κατά τη ~, η αλοιφή μπορεί να βγει ανομοιογενής* ΣΥΝ. ανάμειξη ΑΝΤ. ξεδιάλυμα, ξεκαθάρισμα **2.** ΚΙΝΗΜΑΤ. ***μείξη εικόνας και ήχου*** η σύνθεση των διαφορετικών οπτικών ή ηχητικών μερών τής ταινίας σε μία ενιαία οπτική ή ηχητική μπάντα: *στη ~ ήχου έπρεπε ο ήχος τού δρόμου να ακούγεται απόμακρος και όχι να καλύπτει τις φωνές των ηθοποιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω, ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖξις / μίξις < μ(ε)ίγνυμι*. Βλ. λ. *μειγνύω*].

μειξοβάρβαρος, -η, -ο κ. **μιξοβάρβαρος 1.** αυτός που είναι κατά το ήμισυ Έλληνας και κατά το ήμισυ βάρβαρος **2.** (γλώσσα) που δεν είναι καθαρά ελληνική, αλλά περιέχει και βαρβαρισμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεῖξις + βάρβαρος*].

μειξοπαρθένα κ. **μιξοπαρθένα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η γυναίκα που υποκρίνεται ότι δεν διαθέτει σεξουαλικές εμπειρίες εκδηλώνοντας σεμνότυφη συμπεριφορά. Επίσης **μειξοπάρθενος** κ. **μιξοπάρθενος** [αρχ.].

μειο- κ. **μειον-** κ. **μειονο-** α' συνθετικό λόγ. λέξεων τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει «το λιγότερο» ή «το μικρότερο»: *μειο-ψηφία / μειονο-ψηφία, μειον-εκτώ.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μείων* (βλ. κ. *μεῖον*) και εμφανίζεται ως *μειο-* προ συμφώνου (πβ. *μειο-δότης*) και ως *μειον-* προ φωνήεντος (πβ. *μειον-εκτῶ*)].

μειοδοσία (η) [1833] {μειοδοσιών} **1.** η προσφορά μικρότερης τιμής σε δημοπρασία για την εκτέλεση έργου ή προμήθειας ΑΝΤ. πλειοδοσία **2.** (μτφ.) η προδοσία· κυρ. στη ΦΡ. ***εθνική μειοδοσία*** η προδοσία σε βάρος τής πατρίδας, που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητη υποχωρητικότητα προς ζημίαν των εθνικών συμφερόντων κατά την άσκηση τής πολιτικής εξουσίας και ιδ. κατά τον χειρισμό των εθνικών θεμάτων: *τα κόμματα τής αντιπολίτευσης υποστήριξαν ότι η συμφωνία που υπέγραψε η κυβέρνηση συνιστά πράξη εθνικής μειοδοσίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mindestangebot].

μειοδότης (ο) [1833] {μειοδοτών}, **μειοδότρια** (η) {μειοδοτριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει να εκτελέσει έργο με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνεται από τους ανταγωνιστές του: *το έργο κατακυρώθηκε στον ~ τού διαγωνισμού* ΑΝΤ. πλειοδότης **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που βλάπτει το κοινό συμφέρον: *τον κατηγόρησε ως εθνικό ~* ΣΥΝ. προδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. < *μειο-* (βλ.λ.) + *δότης*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mindestbietende].

μειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που απευθύνεται σε πρόσωπα ή οργανισμούς, που είναι σε θέση να μειοδοτήσουν· ΦΡ. ***μειοδοτικός διαγωνισμός*** ο διαγωνισμός, κυρ. από το κράτος, κατά τον οποίο εξετάζονται διάφορες προτάσεις από εργολάβους για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου με βασικό κριτήριο την πιο συμφέρουσα οικονομικώς πρόταση: *το υπουργείο προκήρυξε ~.*

μειοδοτώ ρ. αμετβ. [1833] {μειοδοτείς... | μειοδότησα} αναλαμβάνω σε δημοπρασία τη δέσμευση να ολοκληρώσω εργασία με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνουν οι ανταγωνιστές μου ή/και ο ενδιαφερόμενος: *~ σε διαγωνισμό δημοσίων έργων* ΑΝΤ. πλειοδοτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*

μειόκαινος, -η, -ο [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το Μειόκαινο **2.** ***Μειόκαινο*** (το) γεωλογική εποχή, η οποία άρχισε πριν από 26.000.000 χρόνια και διήρκεσε περίπου 19.000.000 χρόνια και κατά τη διάρκειά της αναπτύχθηκαν πολλά από τα θηλαστικά· αποτελεί υποδιαίρεση τής Τριτογενούς Περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Miocene].

μείον επίρρ. **1.** ΜΑΘ. (α) το σύμβολο και το σημείο τής αφαίρεσης: *πέντε ~ τρία ίσον δύο* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν (β) το πρόσημο των αρνητικών αριθμών: *από τους ~ τρία και ~ τέσσερα μεγαλύτερος είναι το ~ τρία* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν **2.** ***μείον*** (το) αρνητική, ζημιογόνος πλευρά: *αυτή η υπόθεση έχει πολλά ~* ΣΥΝ. μειονέκτημα, πλην, αρνητικό ΑΝΤ. συν, θετικό, πλεονέκτημα **3.** με έλλειψη, με οικονομική ζημία: *βγαίνω ~ σ' αυτή τη δουλειά* (δεν έχω κέρδος) || (σκωπτ.) *το ταμείον είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖον*, ουδ. τού συγκρ. επιθ. *μείων* (ήδη μυκ. me-u-jo, me-wi-jo) < *meiw-jos, παρεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *mei- «μειώνω, ελαττώνω», πβ. σανσκρ. mi-nāti, λατ. minuō κ.ά.].

μειονέκτημα (το) [μτγν.] {μειονεκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αρνητική ιδιότητα, η κακή πλευρά, το αρνητικό σημείο (σε πράγμα ή πρόσωπο): *το σχέδιο παρουσιάζει σοβαρά ~* || *το βασικό του ~ είναι η αναποφασιστικότητα* || *τα ~ τού νόμου ξεπερνούν τα πλεονεκτήματά του* ΣΥΝ. ελάττωμα, ατέλεια, έλλειψη, ψεγάδι, τρωτό, αδυναμία, μείον, αρνητικό ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προσόν, προτέρημα, χάρισμα, συν.

μειονεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρουσιάζει έλλειψη ή αδυναμία, κυρ. σε σχέση με άλλον: *βρέθηκε σε ~ θέση και δέχτηκε συμβιβασμό* ΣΥΝ. κατώτερος ΑΝΤ. πλεονεκτικός, ανώτερος. — **μειονεκτικά / -ώς** επίρρ., **μειονεκτικότητα** (η) [1886].

μειονεκτώ ρ. αμετβ. {μειονεκτείς... | μειονέκτησα} παρουσιάζω έλλειψη ή αδυναμία (σε σχέση με άλλον): *~ σε σχέση με τους άλλους υποψηφίους στον διαγωνισμό, γιατί δεν ξέρω γραφομηχανή* ΣΥΝ. υπολείπομαι, υστερώ ΑΝΤ. πλεονεκτώ, έχω το πάνω χέρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειονεκτῶ (-έω)* < *μειον-* (< *μεῖον*, βλ. κ. *μειο-*) + *-εκτῶ* < *ἔχω* (πβ. κ. *πλεον-εκτῶ*)].

μειονεξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μειονεκτεί, να υστερεί κάποιος έναντι άλλου: *μέσα στη σχολική τάξη ένιωθε φοβερή ~* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***συναίσθημα μειονεξίας*** δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται σε άτομο λόγω τής εσφαλμένης εντύπωσης που έχει ότι υστερεί σε κάποιον τομέα ή ότι γενικά είναι κατώτερο από αυτό που πραγματικά είναι ΣΥΝ. σύμπλεγμα κατωτερότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*

μειονότητα (η) [1889] {μειονοτήτων} ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους ως προς την καταγωγή, τα πιστεύω ή τη συμπεριφορά, αλλά διαφοροποιούνται ως προς τα ίδια χαρακτηριστικά από

το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκουν: *εθνική / γλωσσική / θρησκευτική / κοινωνική / αναφομοίωτη ~ || τα προβλήματα / τα δικαιώματα των ~ || η μουσουλμανική ~ τής Ελλάδας || η ελληνική ~ τής Αλβανίας* ΑΝΤ. πλειονότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < *μείον* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minorité].

μειονοτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε μειονότητα: *~ θέματα / πολιτική / σχολεία*.

μειοψηφία [1874] κ. (ορθότ.) **μειονοψηφία** [1829] (η) {μειοψηφιών} **1.** ο αριθμός ψήφων που είναι μικρότερος από το μισό τού συνόλου: *οι προτάσεις του συγκέντρωσαν ισχνή ~* ΑΝΤ. πλειοψηφία **2.** η ομάδα που αντιπροσωπεύει λιγότερες από τις μισές ψήφους: *σε μια δημοκρατία κυβερνά η πλειοψηφία. αλλά και η ~ πρέπει να γίνεται σεβαστή || η ~ αποχώρησε από τη Βουλή σε ένδειξη διαμαρτυρίας || η ~ τού συμβουλίου / τού εκλογικού σώματος / των συνέδρων / τής Βουλής* ΑΝΤ. πλειοψηφία. — **μειοψηφικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. minorité].

μειοψηφώ κ. (ορθότ.) **μειονοψηφώ** ρ. αμετβ. {μειοψηφείς... | μειοψήφησα} συγκεντρώνω αριθμό ψήφων μικρότερο από το μισό τού συνόλου: *η πρόταση μειοψήφησε στο συμβούλιο* ΑΝΤ. πλειονοψηφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.
[ΕΤΥΜ. < *μειο-* (βλ.λ.) + *-ψηφώ* < *ψήφος*].

μειράκιο (το) {μειρακί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) πολύ νέος άνδρας ΣΥΝ. νεανίας, νεανίσκος, νεαρός, παλληκαράκι, παιδαρέλι ΑΝΤ. (ώριμος) άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειράκιον*, υποκ. τού *μεῖραξ* «μικρό κορίτσι» (και αργότερα «μικρό αγόρι, παλληκαράκι») < **μεῖρο / *μεῖρα* < **μέρ-ja* (με αντέκταση) < I.E. *mer-jo- «νέος άνδρας», πβ. σανσκρ. márya- «νέος άνδρας, εραστής», περσ. mairya-, ίσως και λατ. maritus «σύζυγος», αλβ. shemërë κ.ά.].

μειώνω ρ. μετβ. {μεί-ωσα, (μεσοπαθ. ενεστ. -ώνομαι κ. σπάν. λόγ. τριτοπρόσ. μειούται), -ώθηκα, -ωμένος} **1.** κάνω (κάτι) μικρότερο ή λιγότερο: *~ τις τιμές / τα έξοδα / τους φόρους / τις εξόδους μου / το φαγητό / την ένταση τού ήχου / την ταχύτητα / την ορατότητα / το κέρδος / την αποτελεσματικότητα / τις πιθανότητες || ο Πανιώνιος μείωσε το σκορ / τη διαφορά || είναι άτομο μειωμένης αντιλήψεως || μειωμένη αντοχή* ΣΥΝ. λιγοστεύω, μικραίνω, ελαττώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω, μεγαλώνω **2.** (μτφ.) πλήττω την αξιοπρέπεια, το κύρος (κάποιου): *δεν το περίμενα από σένα να κάνεις κάτι τέτοιο· είναι μια πράξη που σε μειώνει || νιώθει μειωμένος* ΣΥΝ. προσβάλλω, ταπεινώνω, εξευτελίζω, υβρίζω ΑΝΤ. εξυψώνω, επαινώ. — **μειωτικός, -ή, -ό** [μτγν.]. **μειωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειῶ (-όω)* < *μείων* (βλ. κ. *μείον*)].

μείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ελάττωση (ποσού, αριθμού, μεγέθους κ.λπ.): *~ τιμών / εξόδων / φαγητού / λίπους / ταχύτητας / τού αριθμού των γεννήσεων / τού πληθυσμού / των επιτοκίων / τής πανίδας / των αποδοχών / των θέσεων εργασίας* ΑΝΤ. αύξηση **2.** η προσβολή, η υποτίμηση ή η ταπείνωση (κάποιου): *ηθική ~ || ~ τής προσωπικότητας / τού κύρους / τής υπόληψης* ΣΥΝ. εξευτελισμός ΑΝΤ. εξύψωση, έπαινος **3.** ΒΙΟΛ. ειδική κυτταρική διαίρεση των αναπαραγωγικών κυττάρων, που μειώνει στο μισό τον αριθμό των χρωμοσωμάτων διαχωρίζοντας τα ζεύγη.

μειωτέος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πρέπει να μειωθεί, να μικρύνει **2.** ΜΑΘ. **μειωτέος** (ο) ο αριθμός από τον οποίο αφαιρείται άλλος αριθμός: *στο 5-4 = 1 ~ είναι το 5* (πβ. λ. *αφαιρετέος*).

Μ.Ε.Κ. (η) Μονάδα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Μέκκα (η) **1.** πόλη τής Δ. Σαουδικής Αραβίας, η γενέτειρα τού Μωάμεθ, ιερή πόλη και τόπος προσκυνήματος των μουσουλμάνων **2.** (μετωνυμ.) η πόλη, ο τόπος που έχει ξεχωριστή σημασία για κάποιους, ώστε να θεωρείται σχεδόν ιερή: *για πολλά χρόνια η Μόσχα ήταν η ~ των κομουνιστών || το Χόλλυγουντ είναι η ~ τού κινηματογράφου*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mecca < αραβ. Makkāh, πιθ. < φοιν. maqaq «ερειπωμένος» ή, σύμφωνα με λιγότερο πιθ. άποψη, < αραβ. mahrāb «ιερός χώρος»].

μελαγχολία (η) {μελαγχολιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υποτονική διάθεση και θλίψη, συχνά χωρίς συγκεκριμένη αιτία, και από τάση απομόνωσης: *η ~ τού απογεύματος τής Κυριακής || βυθίστηκε σε ~ || γλυκιά ~* ΣΥΝ. κατήφεια, μαράζι ΑΝΤ. ευθυμία, χαρά, ευφορία **2.** ΨΥΧΟΛ. ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ακραία παθολογική κατάθλιψη και αίσθηση απαξίας, μπορεί δε να συνδέεται με μανιοκαταθλιπτικές νόσους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελάγχολος* < *μέλας, -ανος* «μαύρος» + *-χολος* < *χολή*. Η λ. πρωτοαπαντά στον Ιπποκράτη, ο οποίος θεωρούσε ότι η ψυχική διάθεση τού ανθρώπου εξαρτάται από τον βαθμό αναμείξεως των σωματικών χυμών, που διαμορφώνει τη σχέση σωματικών και ψυχικών λειτουργιών. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. melancholy, γαλλ. mélancolie, γερμ. Melancholie κ.ά.].

μελαγχολικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί μελαγχολία: *~ τραγούδι / καιρός / δειλινό* ΣΥΝ. θλιβερός ΑΝΤ. εύθυμος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μελαγχολία: *~ διάθεση / ατμόσφαιρα / σπίτι* ΣΥΝ. θλιβερός ΑΝΤ. χαρούμενος, (μτφ.) φωτεινός, αισιόδοξος, εύθυμος **3.** αυτός που πάσχει από μελαγχολία: *~ κορίτσι* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. εύθυμος, χαρούμενος. — **μελαγχολικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

μελαγχολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {μελαγχολείς... | μελαγχόλησα} ♦ (αμετβ.) **1.** περιέρχομαι σε μελαγχολία: *εκεί που όλοι διασκεδάζουν, αυτός ξαφνικά μελαγχολεί και αποτραβιέται* **2.** (γενικότ.) αισθάνομαι θλίψη, απογοήτευση: *όταν βλέπω νέους ανθρώπους να μην έχουν ιδανικά, ~* ΣΥΝ. καταθλίβομαι, λυπούμαι, δυσθυμώ ΑΝΤ. ευθυμώ, χαίρομαι ♦ **3.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) αίσθημα μελαγχολίας: *οι στίχοι αυτού τού τραγουδιού με μελαγχολούν* ΑΝΤ. χαροποιώ.

μελάγχρους, -ους, -ουν {μελάγχρ-οος, -ουν | -οες, -όων} ΑΝΑΤ. στη ΦΡ. ***μελάγχρους ιστός*** ιστός με κοκκία μελανίνης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλας, -ανος* + *-χρους* < *χρώς* «επιδερμίδα» (βλ. κ. *χροιά*)].

μέλαθρον (το) {μελάθρ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) κτήριο με μεγάλες διαστάσεις, το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρέπεια και πολυτέλεια· σε ονομασίες συγκεκριμένων κτηρίων: *Ιλίου Μέλαθρον* (η κατοικία τού Ερ. Σλήμαν) || *Θέμιδος Μέλαθρον* (το κτήριο τού Αρείου Πάγου) ΣΥΝ. μέγαρο, ανάκτορο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέλαθρον*, αβεβ. ετύμου. Η εξήγηση που εμφανίζεται στο *Μέγα Ἐτυμολογικόν* («*ἀπὸ τοῦ μελαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ*») είναι μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Επίσης, η σύνδεση με το επίθ. *βλωθρός* (< **μλωθρός*) «υψηλός, μεγαλοπρεπής», καθώς και η ομοιότητα με το ουσ. *κμέλεθρον* «δοκός» δεν έχουν επαρκή επιστημονική στήριξη].

μέλαινα (η) ▸ μέλας

μελαμίνη (η) {μελαμινών} **1.** οργανική ένωση που χρησιμοποιείται κυρ. ως πρώτη ύλη για την παρασκευή συνθετικών ρητινών· οι ρητίνες μελαμίνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επικάλυψη επιφανειών από ξύλο, χαρτί ή ύφασμα ή ως συστατικά βαφών και βερνικιών **2.** (συνεκδ.) το βιομηχανικό προϊόν που έχει ως βάση τις ρητίνες τής μελαμίνης και χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία αντί για το ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Melamin (ελληνογενές σύνθ.) < αρχ. *μέλας* «μαύρος» + Amin (βλ. λ. *αμινοξύ*)].

μελαμψός, -ή, -ό αυτός που έχει πολύ σκούρα επιδερμίδα: *~ φυλές / ομορφιά* ΣΥΝ. μαύρος, σκούρος ΑΝΤ. λευκός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **μελαν-οψός* < *μέλας* «μαύρος» + *-οψός* < *ὄψη*].

μέλαν (το) ▸ μέλας

μελανάδα (η) [μεσν.] **1.** το μελανό χρώμα ΣΥΝ. μαυρίλα, μαυράδα ΑΝΤ. ασπρίλα, ασπράδα, λευκότητα **2.** η μελανιά.

μελανειμονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μελανειμονείς... | μελανειμόνησα} (αρχαιοπρ.) φορώ μαύρα ρούχα, συνήθ. λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφορώ ΑΝΤ. λευχειμονώ.

μελανείμων, -ων, ουδ. μελάνειμον {μελανείμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά μαύρα ρούχα λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφόρος, μαυροφορεμένος, μαυροντυμένος ΑΝΤ. λευχείμων, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλαν* (βλ. κ. *μέλας*) + *-είμων* < *εἷμα* «ένδυμα» < ρ. *ἕννυμι* «ντύνω» (βλ. λ. *ιμάτιο, εσθήτα*)].

μελανείο (το) [1889] ΤΥΠΟΓΡ. **1.** ειδική πλάκα που αλείφεται με τυπογραφική μελάνη και χρησιμοποιείται στην εκτύπωση με το χέρι των τυπογραφικών δοκιμίων **2.** το μηχάνημα τού πιεστηρίου, με το οποίο μεταφέρεται η μελάνη στους κυλίνδρους.

μελανζέ (το) {άκλ.} νήμα που έχει κατασκευαστεί από κλωστές διαφορετικών χρωμάτων: (κ. ως επίθ.) *μπλούζα / ζακέτα / κοστούμι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mélangé «ανάμικτος, ανακατωμένος» (από φρ. όπως coton mélangé, étoffe mélangée) < mélange «μείγμα, ανάμειξη» < ρ. mêler «αναμειγνύω, ανακατεύω» < παλ. γαλλ. mesler < δημώδ. λατ. misculare (< λατ. miscere)].

μελάνη (η) {μελανών} (λόγ.) **1.** η χρωματιστή ρευστή ουσία που χρησιμοποιείται για το γράψιμο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: *μαύρη / σινική / αόρατη* (βλ.λ.) / *συμπαθητική* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. μελάνι **2.** ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ. ΣΥΝ. μελάνι. Επίσης **μελάνι** (το) (βλ. κ. λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. θηλ. τού μτγν. επιθ. *μελανός* (με αναβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *μέλας* (βλ.λ.)].

μελανής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού σκούρου μελανιού **2.** ***μελανί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μελανιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

Μελανησία (η) [1890] συστάδα νησιών τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού. — **Μελανήσιος** (ο), **Μελανήσια** (η), **μελανησιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. Melanesia < *μέλας* «μαύρος» + *νήσος*, με αναφορά στο χρώμα δέρματος των κατοίκων].

μελάνι (το) {μελαν-ιού | -ιών} **1.** ρευστή ουσία έντονου χρώματος (παλαιότ. μόνο βαθιού σκούρου), που χρησιμοποιείται για το γράψιμο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: *μαύρο / κόκκινο ~ || μου τελείωσε το ~*· ΦΡ. (!-ευφημ.) ***τον έχω γραμμένο εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι*** (αντί *τον έχω γραμμένο στ' αρχίδια μου*) δεν του δίνω την παραμικρή σημασία **2.** (συνεκδ.) ο γραπτός λόγος, ό,τι έχει γραφεί για κάποιο θέμα: *έχουν χυθεί / ξοδευτεί τόνοι μελανιού γι' αυτή την υπόθεση* (έχουν γραφεί πάρα πολλά) || *μη χύνεις άδικα μελάνι για να μου απαντήσεις, δεν έχει νόημα πια!* **3.** ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***σμολάω / ρίχνω / αφήνω πίσω μου μελάνι*** δεν επιτρέπω στους άλλους να αντιληφθούν τις κινήσεις μου, μπερδεύω τα ίχνη μου ΣΥΝ. θολώνω τα νερά, ξεφεύγω. Επίσης (λόγ.) **μελάνη** (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μελάνιον*, υποκ. τού αρχ. *μέλας* (βλ.λ.). Το ουδ. *μέλαν* χρησιμοποιείται με τη σημ. «μελάνι» στην Κ.Δ. (πβ. *Β' Κορινθ.* 3, 3: *ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος*)].

μελανιά (η) **1.** λεκές, κηλίδα ή σημάδι από μελάνι: *τα τετράδιά του ήταν γεμάτα μελανιές και μουντζούρες* **2.** σκούρα κηλίδα στο δέρμα από μωλωπισμό, πίεση ή άλλη εξωτερική ή παθολογική αιτία: *η ~ από το χτύπημα έμεινε για ένα μήνα στο πόδι της* ΣΥΝ. μελάνιασμα, μελανάδα, εκχύμωση.

μελανία (η) [αρχ.] {μελανιών} ΜΕΤΕΩΡ. φαιό, σκοτεινό νέφος τής κατώτερης ατμόσφαιρας που δίνει βροχή ή και χιόνι.

μελανιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελάνιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ μελανιές στο δέρμα (κάποιου): *τον μελάνιασε στο ξύλο || εμφανίστηκε με μελανιασμένο μάτι* ΣΥΝ. μαυρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για μέρος τού σώματος, για το σώμα) αποκτώ μελανό χρώμα: *μελάνιασαν*

τα δάχτυλά μου από το κρύο. — **μελάνιασμα** (το).

μελανίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η σκουρόχρωμη χρωστική ουσία, που προκαλεί τον χρωματισμό τού δέρματος, των ματιών, των τριχών στον άνθρωπο, στα άλλα σπονδυλωτά και σε πολλά είδη ασπονδύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanin].

μελανισμός (ο) [1847] ΒΙΟΛ. η παραγωγή και η συσσώρευση μελανίνης σε ορισμένα σημεία τής επιδερμίδας ή και στο σύνολό της ως αντίδραση προς το περιβάλλον, με αποτέλεσμα το δέρμα να αποκτά σκούρο, μαυρισμένο χρώμα: *φυσιολογικός ~* (που προκύπτει από την έκθεση στον ήλιο) || *παθολογικός ~* (σε περίπτωση καρκινωμάτων) || *βιομηχανικός ~* (μετάλλαξη στο χρώμα ορισμένων πληθυσμών πεταλούδας στις βιομηχανικές περιοχές τής Μ. Βρετανίας τον 19ο αι.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanism].

μελανοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καθολική μελάγχρωση τού δέρματος εξαιτίας ανεπάρκειας των επινεφριδίων ή τοξικής δράσης ουσιών (δηλητηρίασης με αρσενικό). — **μελανόδερμος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélanodermie].

μελανοδοχείο (το) [μτγν.] μικρό δοχείο, συνήθ. από γυαλί, στο οποίο φυλάσσεται το μελάνι που χρησιμοποιείται για γράψιμο.

μελανόμορφος, -η, -ο [1870] ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός με μαύρες μορφές πάνω σε κοκκινωπή βάση· κατ' αντιδιαστολή προς τον ερυθρόμορφο: *~ ρυθμός / αγγεία / παραστάσεις*.

μελανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μαύρο ή σκούρο μπλε χρώμα (όπως αυτό που παίρνει το σώμα, όταν παγώνει, όταν σταματά η κυκλοφορία τού αίματος): *έγινε ~ από το κρύο* || *~ χείλια* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μελανή οπή*** η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*) **3.** (μτφ.) αυτός που συνδέεται με κάτι αρνητικό, κακό: *οι ~ στιγμές τής ιστορίας ενός καθεστώτος* || *περιέγραψε την κατάσταση με ~ χρώματα* (την παρουσίασε εξαιρετικά αρνητική) || *το ~ σημείο τής υπόθεσης* ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. φωτεινός. — **μελανότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέλας* (βλ.λ.)].

μελανόστρωμα (το) {μελανοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, πολύ γκρίζο και σκοτεινό νέφος που δίνει συνεχή βροχή και χιόνι· ανήκει στα κατώτερα νέφη.

μελανούρι (το) {μελανουρ-ιού | -ιών} **1.** εδώδιμο ψάρι με χαρακτηριστική μαύρη γραμμή στην ουρά του, το οποίο, αν ερεθιστεί, αλλάζει το χρώμα του σε σκούρο καστανό προς μοβ ΣΥΝ. μαυρόψαρο **2.** (μτφ.-οικ.) όμορφη μελαχρινή νεαρή γυναίκα ή κορίτσι. Επίσης (επιστ.) **μελάνουρος** (ο) [αρχ.] (σημ. 1). — (υποκ.) **μελανουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *μελάνουρος* «ψάρι με μαύρη ουρά» < *μέλας, -ανος* + *-ουρος* < *ουρά*].

μελανόφθαλμος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει σκούρα, μαύρα μάτια ΣΥΝ. μαυρομάτης.

μελανοχίτωνας (ο) {μελανοχιτώνων} **1.** ΙΣΤ. (α) μέλος φασιστικού τάγματος που ίδρυσε ο Μπ. Μουσσολίνι (β) καθένα από τα επίλεκτα μέλη τού ναζιστικού κόμματος που ίδρυσε ο Αδ. Χίτλερ (βλ. κ. λ. *φαιοχίτωνας*) **2.** (μτφ.-εκφραστ.) ο οπαδός φασιστικών και ναζιστικών ιδεών ΣΥΝ. φασίστας, ναζί, φασιστοειδής. Επίσης (λόγ.) **μελανοχίτων** {μελανοχίτωνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελαγχίτων* < *μέλας, -νος* + *χιτών*. Η χρήση τής λ. ως ονομασίας των Ιταλών φασιστών αποτελεί μεταφρ. δάνειο (ιταλ. Camicie Nere) και οφείλεται στο μαύρο πουκάμισο που φορούσαν τα μέλη των φασιστικών ομάδων].

μελάνωμα (το) {μελανώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης ή κακοήθης όγκος, ο οποίος σχηματίζεται από κύτταρα που περιέχουν μελανίνη: *το κακόηθες ~ είναι η πιο επικίνδυνη μορφή καρκίνου τού δέρματος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanoma].

μελανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μελάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κηλιδώνω με μελάνι **2.** ΤΥΠΟΓΡ. επαλείφω με μελάνι (τυπογραφικά στοιχεία, σφραγίδα κ.λπ.). — **μελάνωμα** (το).

μελανωπός, -ή, -ό αυτός που έχει σκοτεινή μορφή: *~ όψη* ΣΥΝ. μελανός, μέλας ΑΝΤ. άσπρος, ανοιχτός, φωτεινός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέλας, -νος*, + *-ωπός* (βλ.λ.)].

μελάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη σκουρόχρωμων κηλίδων στην επιφάνεια τού δέρματος λόγω συσσώρευσης μελανής χρωστικής ουσίας (μελανίνης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

μελάς (ο) {μελάδες} αυτός που παράγει ή/και εμπορεύεται μέλι.

μέλας, -αινα, -αν {μέλ-ανος, -ανα | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει πολύ βαθύ σκούρο χρώμα ΣΥΝ. μαύρος· ΦΡ. ***μέλας ζωμός*** ζωμός από χοιρινό, ο οποίος αποτελούσε το σύνηθες γεύμα των αρχαίων Σπαρτιατών **2.** ΙΑΤΡ. ***μέλαινα*** (η) η αποβολή από τον πρωκτό μαύρου αίματος ως αποτέλεσμα αιμορραγίας από έλκος ή καρκίνο τού στομάχου ή έλκος τού δωδεκαδακτύλου, από φαρμακευτική διάβρωση τού βλεννογόνου τού στομάχου ή από ρήξη κιρσών τού οισοφάγου σε περιπτώσεις κιρρώσεως τού ήπατος ή παθήσεως τού σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελάν-ς < I.E. *mel(ə)- «λερώνω, βρομίζω», πβ. σανσκρ. malina- «βρόμικος», αρχ. πρωσ. melne «μελανή κηλίδα», ίσως κ. λατ. mulleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ανός, μολ-ύνω, μώλ-ωψ (-πας)* κ.ά.].

μελάσα (η) {χωρ. πληθ.} η ρευστή μάζα που απομένει, όταν εξαχθεί η κρυσταλλική ζάχαρη από τα ζαχαροκάλαμα ή τα ζαχαρότευτλα: *υγρή / θρεπτική / υγιεινή ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. melassa (πβ. γαλλ. mélasse) < ισπ. melaza < miel «μέλι» (< λατ. mel)].

μελατονίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία εκκρίνεται από την επίφυση των ανώτερων σπονδυλοζώων· ρυθμίζει τους κύκλους τού ύπνου, τις ορμονικές αλλαγές που σχετίζονται με τη γενετήσια ωριμότητα κατά την ήβη, καθώς και τον βαθμό χρώσεως τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melatonin < mela- (< αρχ. *μέλας*) + -tonin (< tonic < αρχ. *τονικός*)].

μελάτος, -η, -ο **1.** ο παχύρρευστος όπως το μέλι ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ● ΦΡ. ***αβγό μελάτο*** αβγό που δεν έχει βράσει πολύ και ο κρόκος του είναι ρευστός **2.** αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέλι: *τηγανίτες ~* ΣΥΝ. μελωμένος, μελένιος.

Μελαχρινή (η) (παλαιότ. ορθ. *Μελαχροινή*) γυναικείο όνομα.

μελαχρινός, -ή, -ό αυτός που έχει σκουρόχρωμη επιδερμίδα και μαύρα μαλλιά: *~ κορίτσι / ομορφιά* || (κ. ως ουσ.) *του αρέσουν οι μελαχρινές* ΑΝΤ. ξανθός, ανοιχτόχρωμος. — **μελαχρινάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μελαγχρινός* < αρχ. *μελάγχρους* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ινός*].

μελαψός, -ή, -ό ▸ μελαμψός

Μελβούρνη (η) πόλη τής ΝΑ. Αυστραλίας, πρωτεύουσα τής χώρας από το 1901 ώς το 1924.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Melbourne. Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 1837 προς τιμήν τού τότε πρωθυπουργού τής Μ. Βρετανίας William Lamb (1779-1848), δεύτερου υποκόμη τού Melbourne, τοποθεσία στην περιοχή Derbyshire].

μελεαγρίδα (η) ΖΩΟΛ. πτηνό που μοιάζει με τη γαλοπούλα, ζει ελεύθερο, αλλά και εκτρέφεται για το κρέας του ΣΥΝ. φραγκόκοτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελεαγρίς, -ίδος*, αγν. ετύμου, δάνειο αγν. προελεύσεως. Σε παρετυμολογία οφείλεται η λαϊκή σύνδεση τής λ. με το κύριο όνομα *Μελέαγρος*, ενώ δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με το αβεστ. meraja- «πουλί, όρνιθα»].

μέλει ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (απρόσ. *με μέλει*) με ενδιαφέρει, νοιάζομαι: *δεν με ~ τι θα γίνει* || *εσένα να μη σε ~!* ΣΥΝ. νοιάζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλω / -ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω», αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί εσφαλμένες υποθέσεις περί συνδέσεως τού ρ. *μέλω* με το ρ. *μέλλω*, το επίρρ. *μάλα* «πολύ» και το λατ. melior «καλύτερος». Ομόρρ. *ἀ-μελ-ής, ἐπι-μελ-ής, μελέ-τη*, αρχ. *μελεδῶνες* «φροντίδες» κ.ά.].

μελένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού: *~ μάτια* ΣΥΝ. μελής ● **2.** αυτός που έχει παρασκευαστεί ή μαγειρευτεί με μέλι ΣΥΝ. μελάτος, μελωμένος **3.** ο γλυκός σαν μέλι.

μελέτη (η) {μελετών} **1.** η συστηματική πνευματική ενασχόληση με συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *η ~ ενός φαινομένου* || *η πολιτική του στάση έγινε αντικείμενο ενδελεχούς και εμπεριστατωμένης ~* || *το ζήτημα είναι ακόμα υπό ~* || *ειδική / πειραματική / πλήρης / επιστημονική / προσεκτική / ώριμη / πρωτοποριακή ~* || *η ~ τής ιστορίας / τού θεάτρου* **2.** (συνεκδ.) το πόρισμα συστηματικής έρευνας: *η ~ δημοσιεύθηκε σε έγκυρο περιοδικό* || *υποβάλλω τη ~* || *εκπόνηση μελέτης* **3.** η ενασχόληση με ένα αντικείμενο, με στόχο την εκμάθησή του, συνήθ. σε σχολικό επίπεδο: *έχω πολλή ~ για το αυριανό διαγώνισμα* || *η ~ τής φούγκας τού πήρε όλο το απόγευμα* ΣΥΝ. διάβασμα, σπουδή **4.** (ειδικότ.) ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός εργασίας: *~ για την ανέγερση τής πολυκατοικίας* || *τεχνική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελετῶ (-άω)* (υποχωρητ.), βλ.λ.)].

μελέτη: συνώνυμα. Με τη λ. **μελέτη** δηλώνεται γενικότερα κάθε σοβαρή επιστημονική ερευνητική και αναλυτική σπουδή ενός θέματος, η οποία δημοσιεύεται αυτοτελώς ως βιβλίο ή ως άρθρο περιοδικού. Όταν η μελέτη είναι εκτενέστερη και προχωρεί σε λεπτομερή εξέταση ενός θέματος με απαιτήσεις πληρότητας, μιλούμε για **πραγματεία**, που επίσης μπορεί να εμφανίζεται αυτοτελώς ή ως δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό. Εφόσον η πραγματεία είναι ακόμη εκτενέστερη και επί ειδικού θέματος, με αυστηρές μεθοδολογικές προδιαγραφές που να πληρούν τις απαιτήσεις συγκεκριμένης επιστήμης, και εφόσον υποβάλλεται προς κρίσιν σε πανεπιστημιακό επίπεδο (σχολές, τμήματα, τομείς) για τη διεκδίκηση τού τίτλου τού διδάκτορα (δρ), χαρακτηρίζεται ως **διατριβή** («επί διδακτορία» ή «επί υφηγεσία»). Μελέτες μικρότερων απαιτήσεων (σε χρόνο, έκταση κ.λπ.) χαρακτηρίζονται ως **εργασίες** *(φοιτητική εργασία, διπλωματική εργασία, ερευνητική εργασία, σχολική εργασία)*. Κάθε μελέτη, πραγματεία, εργασία κ.λπ. θεωρείται **δημοσίευμα** ή **δημοσίευση** και υπολογίζεται στο επιστημονικό έργο ενός επιστήμονα. Απλούστερες δημοσιεύσεις, έστω και αν έχουν επιστημονικό χαρακτήρα, εφόσον δεν έχουν μεγάλη έκταση, δεν περιλαμβάνουν παραπομπές και βιβλιογραφία, χαρακτηρίζονται συνήθως ως **άρθρα**, μολονότι –αν πρόκειται για περιοδικό– ως άρθρο χαρακτηρίζεται συχνά και μια μικρότερη δημοσίευση (εργασία, μελέτη).

μελέτημα (το) [αρχ.] {μελετήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα συστηματικής έρευνας, μελέτης: *δημοσιευμένο / έγκυρο / σοβαρό ~* ΣΥΝ. μελέτη, πόνημα, εργασία, πραγματεία, διατριβή.

μελετηρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός στον οποίο αρέσει το διάβασμα, αυτός που μελετά πολύ: *~ μαθητής* ΣΥΝ. επιμελής ΑΝΤ. αμελής. — **μελετηρότητα** (η).

μελετητήριο (το) {μελετητηρί-ου | -ων} ειδικός χώρος σε οίκημα, ο οποίος προορίζεται για ανάγνωση και μελέτη βιβλίων ΣΥΝ. σπουδαστήριο.

μελετητής (ο), **μελετήτρια** (η) {μελετητριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά και επιστημονικά με εξειδικευμένο τομέα γνώσης: *~ τής αρχαίας ιστορίας* || *ακούραστος / σοβαρός / αξιόπιστος / έμπειρος ~* ΣΥΝ. ερευνητής.

[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «προπονητής, γυμναστής», < αρχ. *μελετῶ* (βλ.λ.)].

μελετητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη: ~ *γραφείο.*

Μελέτιος (ο) {Μελετίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο αρχιεπίσκοπος Αντιοχείας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μελέτης.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *μελέτη*].

μελετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελετάς... | μελέτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω διεξοδικά, με κάθε λεπτομέρεια: *μελετήσαμε το πρόβλημά σας και καταλήξαμε στα εξής...* || *η κυβέρνηση μελετά το πρόβλημα τής ανεργίας* || *η μελετώμενη συγχώνευση των δύο εταιρειών* ΣΥΝ. εξετάζω **2.** (ειδικότ.) διεξάγω έρευνα (σχετικά με κάτι), προβαίνω σε ανάλυση με σκοπό να καταλήξω σε συμπεράσματα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *ο ερευνητής μελετά τη συμπεριφορά των εντόμων σε συνθήκες εργαστηρίου* ΣΥΝ. ερευνώ, εξετάζω **3.** διαβάζω (κυρ. σχολικό μάθημα) ή εξασκούμαι σε κάτι, για να το μάθω, να το απομνημονεύσω ή να το εκτελέσω σωστά: ~ *πιάνο καθημερινά* **4.** (+να) έχω την πρόθεση: *τι μελετάς να κάνεις;* ΣΥΝ. σκοπεύω, προτίθεμαι, σκέφτομαι **5.** (λαϊκ.-λογοτ.) (α) αναφέρομαι (σε κάποιον), συζητώ γι' αυτόν: *Καλώς τον, πάνω που σε μελετούσαμε!* (β) (ειδικότ.) αναφέρομαι σε πρόσωπο που έχει πεθάνει ή το σκέφτομαι: *το πρωί τη μελετάγαμε τη μακαρίτισσα και το βράδυ την είδα στον ύπνο μου* ΣΥΝ. μνημονεύω (γ) σκέφτομαι, ανακαλώ στη μνήμη: *μελέταγα τα χρόνια που ζήσαμε* ♦ **6.** (αμετβ.) διαβάζω ή εξασκούμαι σε κάτι με σκοπό να το μάθω, να το απομνημονεύσω ή να το εκτελέσω σωστά: *προτιμώ να ~ τις νυχτερινές ώρες για τις εξετάσεις μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελετῶ (-άω)* < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. *μέλει*].

μέλημα (το) {μελήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο τού ενδιαφέροντος, τής μέριμνας που εκδηλώνει κανείς: *κύριο* / *βασικό* ~ || *πρωταρχικό* / *πρώτο ~ τής επιτροπής είναι να εξακριβώσει τα αίτια τού δυστυχήματος* ΣΥΝ. φροντίδα, έγνοια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. *μέλει*].

μελής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει φωτεινό καφέ χρώμα σαν αυτό τού μελιού: ~ *μάτια* / *απόχρωση* ΣΥΝ. καφετής **2.** ***μελί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μελιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

-μελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μελών: *επταμελής οικογένεια* || (το ουδ. ως ουσ.) *η συνεδρίαση τού δεκαπενταμελούς στο σχολείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τρι-μελής, έπτα-μελής*), που προέρχεται από το αρχ. *μέλος*].

μέλι (το) {μελιού κ. (λόγ.) μέλιτος | χωρ. γεν. πληθ.} η παχύρρευστη ουσία που παράγουν οι μέλισσες και έχει γλυκιά γεύση και πολλά θρεπτικά συστατικά: *θυμαρήσιο* / *αγνό* / *ταγγό* / *άγριο* / *καθαρό* / *πηχτό ~* || *γιαούρτι* / *καρύδια με ~* || (μτφ.) *εκεί που ρέει ~ και γάλα* (στη Γη τής Επαγγελίας, γενικά σε μέρος παραδεισένιο)· (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο πολύ γλυκός: *τα πορτοκάλια ήταν ~* || *τα φιλιά σου είναι ~* ΑΝΤ. ξίδι· ΦΡ. (α) ***τα πάω μέλι-γάλα (με κάποιον)*** έχω πολύ καλές σχέσεις (με κάποιον), συνεννοούμαι πολύ καλά μαζί του: *στην πολυκατοικία δεν υπάρχουν προβλήματα· όλοι οι ένοικοι τα πάνε μέλι-γάλα!* ΣΥΝ. τα πάω μια χαρά ΑΝΤ. τα πάω χάλια (β) (παροιμ.) ***να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι*** για κάποιον που προσπαθεί να φερθεί καλά ή να παρηγορήσει αυτόν στον οποίο ο ίδιος έχει προκαλέσει κακό (γ) ***κολλώ σαν τη μύγα στο μέλι*** βλ. λ. *μύγα* (δ) ***μήνας τού μέλιτος*** βλ. λ. *μήνας* (ε) ***είμαι / βρίσκομαι στα μέλια (με κάποιον)*** (i) για ερωτευμένους που βρίσκονται στην αρχή τού έρωτά τους και τον ζουν με ένταση (ii) (μτφ.) βρίσκομαι σε περίοδο πολύ στενών και καλών σχέσεων με κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. me-ri) < I.E. *meli-t «μέλι», πβ. λατ. mel (> γαλλ. κ. ισπ. miel), αρχ. ιρλ. mil, αλβ. mjaltë κ.ά. Ομόρρ. *μελι-χρός, μέλισσα* (> **μέλιτ-jă*), ίσως και *μειλίχιος* (βλ.λ.)].

μελία (η) το φράξο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **σμελϜ-ία*, που συνδέεται με διαλεκτ. λιθ. smėlùs «γκρι χρώμα», πράγμα που συμφωνεί με το χρώμα τού δέντρου. Οι διπλασιασμένοι τύποι *εὐ-μμελίης, φερε-μμελίης* ενισχύουν αυτή την εκδοχή].

μελίγγι (το) → μηλίγγι

μελίγκρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρασιτικό έντομο που πλήττει τα φυτά και κυρ. τα λουλούδια τους· συνηθ. περιληπτ.: *έπεσε ~ στα τριαντάφυλλα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελίκηρα* < *μέλι* + *-κηρα* < *κηρός* «κερί»].

μελικός, -ή, -ό [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μελική ποίηση **2.** ***μελική ποίηση*** η αρχαία λυρική ποίηση που γινόταν τραγούδι **3.** (ως ουσ.) ο ποιητής τής αρχαιότητας που έγραψε μελική ποίηση (π.χ. Σαπφώ, Αλκαίος κ.ά.).

Μελίνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < θηλ. *μελίνη* (< αρχ. *μέλινος*) κατά τα πολλά σε *-ίνα*, λ.χ. *Ασημίνα*].

μέλινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο μελίας: ~ *έπιπλο.*

μελιορισμός (ο) η βελτιοδοξία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. meliorisme < λατ. melior «καλύτερος»].

μελίπηκτο (το) [αρχ.] {μελιπήκτ-ου | -ων} (επίσ.) γλύκυσμα παρασκευασμένο από σουσάμι και μέλι· το παστέλι.

μελίρρυτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στην έκφραση, στον λόγο: ~ *στόμα* / *λόγια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλι* + *-ρρυτος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ῥέω*].

μέλισμα (το) {μελίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. καλλωπισμός μελωδίας, ο εμπλουτισμός μιας μελωδικής γραμμής με δευτερεύοντες φθόγγους, οι οποίοι, χωρίς να αλλάζουν το δομικό της σκελετό, την εμπλουτίζουν σημαντικά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μελίζω, -ομαι* «τραγουδώ» < *μέλος* (βλ.λ.)].

μελισματικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το μέλισμα (βλ.λ.) **2.** ***μελισματικό*** (το) είδος μελωδιών που έχουν συντεθεί με πολλά μελίσματα· χαρακτηρίζεται από το ότι μια συλλαβή τού κειμένου τραγουδιέται με πολλούς φθόγγους ΑΝΤ. συλλαβικό.

μέλισσα (η) {μελισσών} **1.** έντομο υμενόπτερο που φέρει δηλητηριώδες κεντρί, ζει σε κοινωνίες και εκτρέφεται από τον άνθρωπο για το μέλι και το κερί που παράγει: *η κοινωνία των ~ αποτελείται από εργάτριες, κηφήνες και τη βασίλισσα* || *άγρια ~* || *οι ~ βουίζουν* / *τσιμπούν* || *σμάρι* / *κυψέλη μελισσών* ● **2.** ΒΟΤ. πολυετές, θαμνόμορφο, ποώδες φυτό ΣΥΝ. μελισσοβότανο. — (υποκ.) **μελισσούλα** (η) (σημ. 1), **μελισσάκι** κ. **μελισσόπουλο** (βλ.λ.) (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μέλιτ-jă* < *μέλι, -τος*, βλ.λ.].

Μελισσάνθη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mélisande, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *μέλισσα* και *ανθός*. Το γαλλ. Mélisande / Melisenda ανάγεται σε αρχ. γερμ. Amalasuintha < amal «έργο» + suintha «δυνατός»].

μελίσσι (το) [μτγν.] {μελισσ-ιού | -ιών} **1.** κοινωνία μελισσών ΣΥΝ. σμάρι **2.** η κυψέλη **3.** ***μελίσσια*** (τα) ο τόπος όπου έχουν τοποθετηθεί από τον άνθρωπο οι κυψέλες των μελισσών: *την άνοιξη μετακινούν τα ~, για να πλουτίσει η γεύση τού μελιού* ΣΥΝ. μελισσώνας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοβότανο (το) [μτγν.] (καθημ.) ποώδες, θαμνόμορφο αρωματικό φυτό ΣΥΝ. μέλισσα.

μελισσόκηπος (ο) ο τόπος στον οποίο έχουν τοποθετηθεί οι κυψέλες μελισσών ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσώνας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοκομείο (το) ο τόπος όπου οι άνθρωποι τοποθετούν και περιποιούνται τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσώνας, μελισσόκηπος, μελισσοτροφείο, μελισσουργείο.

μελισσοκομία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μελισσών για την παραγωγή μελιού, κεριού και άλλων προϊόντων (βασιλικού πολτού κ.ά.) ΣΥΝ. μελισσοτροφία.

μελισσοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη μελισσοκομία ΣΥΝ. μελάς, μελισσοτρόφος. — **μελισσοκομικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέλισσα* + *-κόμος* < *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, επιμελούμαι», βλ. κ. *-κομία*].

μελισσοκόφινο (το) κυψέλη που έχει κατασκευαστεί από πλεγμένο υλικό (π.χ. καλάμια) και μοιάζει με κοφίνι.

μελισσολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο τής κοινωνίας των μελισσών, το σμήνος των μελισσών: *αμόλησε το ~ ελεύθερο* ΣΥΝ. σμάρι **2.** ο χαρακτηριστικός βόμβος που προκαλείται από σμήνος μελισσών **3.** (μτφ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων που είναι συγκεντρωμένοι και θορυβούν.
[ΕΤΥΜ. < *μέλισσα* + λεξικό επίθημα *-λόι* < *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

μελισσόπουλο (το) το παιδί τής μέλισσας, η μικρή μέλισσα: *«περνά, περνά η μέλισσα με τα ~»* (η αρχή τραγουδιού που συνοδεύει παιδικό παιχνίδι).
[ΕΤΥΜ. < *μέλισσα* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

μελισσοτρόφος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την εκτροφή μελισσών με σκοπό την παραγωγή μελιού και κεριού: *προσεκτικός* / *έμπειρος* / *νέος ~* ΣΥΝ. μελισσοκόμος, μελάς. — **μελισσοτροφία** (η) [1848], **μελισσοτροφείο** (το) [μτγν.], **μελισσοτροφικός,** -ή, -ό [1898].

μελισσουργός (ο/η) **1.** μελισσοκόμος, μελισσοτρόφος ● **2.** το πουλί μελισσοφάγος (βλ.λ.). — **μελισσουργία** (η) [αρχ.], **μελισσουργείο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλισσα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μελισσοφάγος, -ος, -ο [μεσν.] **1.** (για ζώα και πτηνά) αυτός που τρώει μέλισσες **2.** ΖΩΟΛ. κορακόμορφο πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, όπου κυριαρχεί το πράσινο, και αιχμηρό, σκληρό και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, το οποίο τρέφεται με μέλισσες και άλλα έντομα, που τα συλλαμβάνει πετώντας.

μελισσόχορτο (το) [μεσν.] βότανο με αντικαταθλιπτικές ιδιότητες και ευεργετικό για τη λειτουργία τού νευρικού συστήματος.

μελισσώνας (ο) [μτγν.] ο τόπος στον οποίο εκτρέφονται μέλισσες ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελιστάλαχτος, -η, -ο [1881] αυτός που στάζει μέλι, που στον λόγο του, στη συμπεριφορά του είναι γλυκός σαν μέλι: ~ *κουβέντες* / *τρόποι* / *τραγούδι.*

μελιταίος πυρετός (ο) ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε είδη τού μικροβίου βρουκέλλα, εκδηλώνεται με πυρετό, ρίγη, ιδρώτα και πόνους και μεταδίδεται με το άβραστο γάλα και με την επαφή του ανθρώπου με τα μολυσμένα κατοικίδια ζώα ΣΥΝ. βρουκέλλωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελιταῖος* < *Μελίτη* «Μάλτα» (βλ. κ. *Μάλτα*). Η φρ. *μελιταίος πυρετός* αποδίδει την αγγλ. Malta fever, επειδή νόμιζαν ότι οφείλεται σε γίδες από τη Μάλτα].

μελιτζάνα (η) {μελιτζανών} **1.** πολυετές ποώδες φυτό, συγγενές με την πατάτα, με τρυφερό βλαστό, το οποίο καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του **2.** (συνεκδ.) ο εδώδιμος καρπός τού παραπάνω φυτού, χρώματος συνήθ. μοβ, ο οποίος τρώγεται μαγειρεμένος (ψητός στον φούρνο ή στη σχάρα, τηγανητός ή βραστός) και αποτελεί βασικό υλικό σε λαδερά φαγητά, όπως το ιμάμ μπαϊλντί, ο μουσακάς κ.ά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. melanzana, αβεβ. ετύμου. Η αναγωγή σε παλαιότ. ιταλ. melensane < μεσν. λατ. mele insane «τρελό μήλο» (< λατ. malum

insanum) στηρίζεται σε μύθο, σύμφωνα με τον οποίο η υπερκατανάλωση μελιτζάνας οδηγεί σε παραφροσύνη. Πιθανότερη η αναγωγή σε αραβ. bādingan (< περσ. bādingān) με παρετυμολογική σύνθεση προς το ουσ. mela «μήλο»].

μελιτζανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** η μικρή μελιτζάνα **2.** γλυκό κουταλιού, το οποίο παρασκευάζεται από μικρές μελιτζάνες.

μελιτζανής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα τής μελιτζάνας **2.** ***μελιτζανί*** (το) το ίδιο το σκούρο μοβ χρώμα τής μελιτζάνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

μελιτζανοσαλάτα (η) {δύσχρ. μελιτζανοσαλατών} σαλάτα από μελιτζάνες.

μελιτοεξαγωγέας (ο) {μελιτοεξαγωγ-είς, -έων} το ειδικό μηχάνημα κυλινδρικού σχήματος, με τη βοήθεια τού οποίου επιτυγχάνεται η εξαγωγή τού μελιού από τις κηρήθρες.

μελιτοεξαγωγή (η) **1.** η εξαγωγή τού μελιού από τις κηρήθρες με τη βοήθεια τού μελιτοεξαγωγέα **2.** (ειδικότ.) η συγκομιδή τού μελιού **3.** (συνεκδ.) η εποχή τής συγκομιδής τού μελιού.

μέλιτος → μέλι

μελιτοφόρος, -ος, -ο (για λουλούδια) αυτός που περιέχει νέκταρ.

μελιτόχρους, -ους, -ουν {μελιτόχρ-οος | -οες, -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το υπόξανθο χρώμα τού μελιού ΣΥΝ. μελίχρωμος, μελής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μελιτο-* (< *μέλι*) + *-χρους* / *-χροος* < *χρώς* «επιδερμίδα» (βλ. κ. *χροιά*)].

μελιτώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μελιτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που παρουσιάζει ομοιότητα με το μέλι ως προς τη γεύση, το χρώμα ή τη σύσταση ΣΥΝ. μελιτόχρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μελίτωμα (το) [μτγν.] {μελιτώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σιρόπι που περιέχει μέλι.

μελίφθογγος, -ος, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν το μέλι: ~ *αοιδός* ΣΥΝ. γλυκύφωνος.

μελιχρός, -ή, -ό (λογοτ.) **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού: ~ *απομεσήμερο* **2.** (μτφ.) αυτός που θέλγει με τη γλυκύτητά του: ~ *πρόσωπο* / *ήχος*. — **μελιχρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλι* + παραγ. επίθημα *-χρός* (πβ. *πενι-χρός*, *βδελυ-χρός*). Βλ. κ. *-χρός*].

μελίχρυσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού και τού χρυσαφιού ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος.

μελλοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που πρόκειται να θανατωθεί κατ' εκτέλεση καταδικαστικής αποφάσεως: *η τελευταία επιθυμία τού ~* || *χαίρε Καίσαρ, οι ~ σε χαιρετούν* (λατ. Ave Caesar, morituri te salutant, φράση με την οποία χαιρετούσαν οι μονομάχοι τον Ρωμαίο αυτοκράτορα μπαίνοντας στην αρένα).

μέλλον (το) {μέλλ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** το χρονικό διάστημα που διαδέχεται τον παρόντα χρόνο: *το εγγύς* / *το απώτερο ~* || *σκέφτομαι το ~* || *κανείς δεν ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~* || *δεν θα ξανασυμβεί στο ~* (ποτέ ξανά) || *το ~ είναι αόρατο* / *άγνωστο* / *άδηλο* **2.** η εξέλιξη ανθρώπου ή κατάστασης, οι προοπτικές: *επιχείρηση με λαμπρό ~* || *νέος* / *πολιτικός με ~* (με προοπτικές επιτυχίας) || *αυτή η δουλειά δεν έχει ~* (δεν έχει προοπτικές επιτυχίας) || *προνοώ* / *φροντίζω* / *εξασφαλίζω το ~ των παιδιών μου* || *καταστρέφω το ~ μου* || *σχέση χωρίς ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστώτα τού αρχ. ρ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μέλλοντας (ο) {μελλόντων} ΓΛΩΣΣ. ο γραμματικός χρόνος που τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση στη χρονική βαθμίδα μετά το παρόν τού ομιλητή· δηλώνει: (α) διάρκεια *(διαρκής μέλλοντας): θα χιονίζει όλο τον χρόνο* || *θα δουλεύω αδιάκοπα ολόκληρο τον μήνα* (β) ένα στιγμιαίο ή συνολικά θεωρούμενο γεγονός: *θα σου δείξω το σχέδιο αύριο* || *θα χρειαστεί άλλα πέντε χρόνια, για να τελειώσει το μετρό* || *θα ζήσει πολλά χρόνια ακόμη*· συχνά η δομή τού τύπου «θα + δίνω/δώσω», που χαρακτηρίζεται ως μέλλοντας, δηλώνει διάφορες μορφές τροπικότητας (επιθυμία, υπόσχεση, πρόθεση, πιθανότητα κ.ά.): *θα έρθω κι εγώ μαζί σας* (υπόσχεση) || *θα βρίσκομαι στην Πάτρα την Πέμπτη* (πρόθεση) || *θα έχει φτάσει ήδη στο αεροδρόμιο* (πιθανότητα). Επίσης (λόγ.) **μέλλων** {μέλλοντος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέλλων* (η σημ. τού γραμματικού χρόνου είναι μτγν.), μτχ. ενεστώτα τού ρ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μελλοντικός, -ή, -ό [1838] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: ~ *σχέδια* / *ανάγκες* || ~ *χρόνοι τού ρήματος* (β) ΓΛΩΣΣ. ***μελλοντικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας* **2.** αυτός που πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: ~ *συνέπειες* / *ανάπτυξη*. — **μελλοντικά** επίρρ.

μελλοντισμός (ο) ο φουτουρισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. futurisme].

μελλοντολόγος (ο/η) επιστήμονας που επιχειρεί να εικάσει το μέλλον τού κόσμου (την πολιτική, κοινωνική, τεχνολογική κ.λπ. εξέλιξη), στηριζόμενος σε συγκεκριμένες θεωρητικές αρχές. — **μελλοντολογία** (η), **μελλοντολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. futurologist (νόθο σύνθ.)].

μελλόνυμφος (ο/η) [αρχ.] {μελλονύμφ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) πρόσωπο που πρόκειται να προχωρήσει σε γάμο σε σύντομο χρονικό διάστημα.

μελλούμενος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** αυτός που πρόκειται να συμβεί ή να υπάρξει: ~ *καιροί* / *γενεές* || *«γιατί οι ~ ποιητές πεθάναν όλοι νέοι»* (Μ. Αναγνωστάκης) ΣΥΝ. μελλοντικός **2.** ***μελλούμενα*** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον ΣΥΝ. μέλλοντα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μέλλω*, κατ' αναλογίαν προς μτχ. των συνηρημένων ρημάτων (πβ. κ. *χαρ-ούμενος*, *χρειαζ-ούμενος*)].

μέλλω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μέλλεται***, ***εμέλλετο***} (+να) **1.** έχω κατά νου, σκοπεύω: *έμελλα να πάω να τον δω στο νοσοκομείο* **2.** (απρόσ. ***μέλλει***) πρόκειται· στις ΦΡ. (α) ***τι μέλλει γενέσθαι*** τι πρόκειται να γίνει: *ουδείς γνωρίζει ~* (β) (παροιμ.) ***ό,τι μέλλει δεν ξεμέλλει*** είναι αδύνατο να ξεφύγει κανείς από το πεπρωμένο του (γ) ***μου μέλλεται*** είναι η μοίρα μου (δ) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** κάθε άνθρωπος έχει προκαθορισμένο από τη μοίρα τρόπο θανάτου: *επέζησε από το αεροπορικό δυστύχημα και πέθανε πέφτοντας από μια σκάλα· ~!* **3.** (στον παρατ. ***έμελλε***) ήταν μοιραίο: *τι σου 'μελλε να πάθεις!* || *δυστυχώς, δεν ~ να γυρίσει στην πατρίδα· πέθανε στην ξενιτειά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μέλ-jω*, αβεβ. ετύμου. Εφόσον η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «προτίθεμαι, σκοπεύω», η σύνδεση με λατ. prōmellere «αναβάλλω δίκη», ιρλ. mall «αργός, οκνηρός» απέχει σημασιολογικά, όπως επίσης δεν θεωρείται πιθανή η αναγωγή στο ρ. *μέλω* «φροντίζω» (βλ. λ. *μέλει*). Πιθανή φαίνεται η σύνδεση με το ρ. *βλώσκω* «πηγαίνω, πορεύομαι» (πβ. απρφ. αορ. β' *μολεῖν*), μολονότι το ουσ. *μέλος* (βλ.λ.) και το λατ. melior γεννούν σημασιολ. προβλήματα].

μέλλων, -ουσα, -ον {μέλλ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που πρόκειται να γίνει, να αποκτήσει συγκεκριμένη ιδιότητα: *η ~ νύφη μου* (αυτή που πρόκειται να γίνει νύφη μου) **2.** αυτός που πρόκειται να επέλθει, που ακολουθεί χρονικά: *οι μέλλουσες γενεές* || *η μέλλουσα ζωή* (η μετά θάνατον ζωή) **3.** ***μέλλοντα*** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν, να επακολουθήσουν: *μελετούμε τα παρελθόντα, για να κατανοούμε τα παρόντα και να προβλέπουμε τα ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. ***μέλλων*** (ο) ο μέλλοντας (βλ.λ.) **5.** ***μέλλον*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μελό (το) {άκλ.} **1.** η ταινία που αποσκοπεί στην εύκολη και χωρίς ποιοτικό βάθος συγκίνηση τού κοινού (δείχνοντας ακραίες συναισθηματικές εξάρσεις, δράματα, ερωτικά πάθη, συγκινήσεις κ.λπ.) προς το οποίο απευθύνεται: *«συγκινητικό ~ γύρω από ένα ζευγάρι που υιοθετεί ένα μωρό, όταν το δικό τους πεθαίνει»* (εφημ.) || (μειωτ.) *«δακρύβρεχτο ~, τυπικό δείγμα τής μαζικής παραγωγής τής δεκαετίας τού '60»* (εφημ.) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η προσπάθεια να συγκινήσει κανείς με εξεζητημένα μέσα, με προσποίηση, δραματοποιώντας καταστάσεις: *για να με πείσει να τον βοηθήσω, το έριξε στο ~* || *άσε το ~!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mélo, συγκεκομμένος τ. τού ελληνογενούς mélodrame. Βλ. κ. *μελόδραμα*].

μελόδραμα (το) [1803] {μελοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έργο (κινηματογραφικό ή θεατρικό) στο οποίο κυριαρχεί η επιδίωξη να συγκινηθεί ο θεατής μέσω τού συναισθηματικού στοιχείου (π.χ. μια ερωτική ιστορία) και να προσελκυστεί το ενδιαφέρον του μέσω τής πλοκής: *το κινηματογραφικό ~ «Όσα παίρνει ο άνεμος»* **2.** (ειδικότ.) το μελοποιημένο δραματικό έργο, που συνδυάζει τη σκηνική δράση με τη φωνητική μουσική: *λυρικό ~* (η όπερα) **3.** (παλαιότ.) το ελαφρό σε περιεχόμενο δράμα, που δίνει έμφαση στην εντυπωσιακή πλοκή και στα σκηνικά, ενώ οι χαρακτήρες είναι αδρομερείς και υπεραπλουστευμένοι (καλοί εναντίον κακών) • **4.** (μτφ.-μειωτ.) η εξεζητημένη δραματοποίηση μιας κατάστασης, ώστε να προκαλέσει συγκίνηση: *κάθε φορά που μου ζητάει δανεικά, αρχίζει το ~· μου κλαίγεται για τη μάννα του, για τα παιδιά του...*· ΦΡ. ***μην κάνεις το δράμα μελόδραμα*** μην μεγαλοποιείς τα πράγματα γελοιοποιώντας τα.
[ΕΤΥΜ. < *μελο-* (< *μέλος* «μουσική σύνθεση, μελωδία») + *δράμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélodrame].

μελοδραματικός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μελόδραμα: ~ *θέατρο* / *σκηνή* / *καλλιτέχνης* **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να συγκινήσει μέσω τής υπερβολής, τής δραματοποίησης, τής αδέξιας επίκλησης τού συναισθήματος: *μη γίνεσαι ~!* || ~ *λόγος* / *χειρονομίες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélodramatique].

μελοδραμάτιο (το) [1887] {μελοδραματί-ου | -ων} μικρό ελαφρό μελόδραμα (σημ. 2), η οπερέτα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. operette (βλ. κ. *οπερέτα*)].

μελοδραματισμός (ο) **1.** η συμπεριφορά που συνίσταται στη χρησιμοποίηση δραματικών εκφράσεων και τρόπων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης **2.** (συνεκδ.) οι μελοδραματικοί τρόποι και εκφράσεις (κάποιου): *άφησε κατά μέρος τους ~!* || *βαρέθηκα τους ~ της!*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melodramatisation].

μελομακάρονο (το) γλύκυσμα που φτειάχνεται με ζύμη, λάδι και σιρόπι από μέλι, ψήνεται στον φούρνο και συνήθ. προσφέρεται κατά τις γιορτές των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς.
[ΕΤΥΜ. < *μελο-* (< *μέλι*) + *μακαρόνι*, πιθ. λόγω τού μακρόστενου σχήματος τού γλυκού].

μελόν (το) {άκλ.} είδος καπέλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chapeau) melon «(καπέλο) πεπόνι» (λόγω τού σχήματος) < melon «πεπόνι» (< λατ. melo, -onis)].

μελόντικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πνευστό μουσικό όργανο με πληκτρολόγιο, για να τίθενται σε κίνηση οι βαλβίδες που επιτρέπουν το πέρασμα τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. melodica, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. melodico < melodia < λατ. melōdia < αρχ. *μελῳδία*].

μελόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κηρήθρα μέσα στην οποία αποθέτουν οι μέλισσες το μέλι **2.** γλύκυσμα που φτειάχνεται από μέλι, μυζήθρα και αβγά.

μελοποίηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μουσική επένδυση στίχων ποιήματος: *η ~ άλλοτε αναδεικνύει και άλλοτε υπονομεύει τον ποιητικό λόγο* || *η ~ ποιημάτων από γνωστούς συνθέτες έφερε την ποίηση πιο κοντά στο ευρύ κοινό*.

μελοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μελοποιείς... | μελοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επενδύω μουσικά (στίχους, ποιητικό κείμενο): *ο Μίκης Θεοδωράκης μελοποίησε το «Άξιον Εστί» και άλλα ποιήματα τού Οδυσσέα Ελύτη*. — **μελοποιός** (ο/η) [αρχ.], **μελοποιία** (η).

μέλος[1] (το) {μέλ-ους | -η, -ών} **1.** πρόσωπο ή κράτος που ανήκει σε ευ-

ρύτερο σύνολο ή ομάδα: ~ *οικογένειας / λέσχης / ορχήστρας / σωματείου / κίνησης / οργανισμού / κυβέρνησης / οργάνωσης / κόμματος / επιτροπής / θιάσου* || *προστατευόμενο / συντηρούμενο ~ οικογενείας* || *εγγραφές / διαγραφές μελών* || *ενεργό ~* || *αυτός είναι από τα αρχαιότερα ~ τού συλλόγου* || *τα κράτη-μέλη τού Ο.Η.Ε.* || *η Ελλάδα είναι ~ τού ΝΑΤΟ·* ΦΡ. **συνδεδεμένο μέλος** μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν έχει αποκτήσει ακόμη το καθεστώς τού πλήρους μέλους **2.** (ειδικότ., κυρ. στον πληθ.) μέρος τού σώματος ανθρώπου ή ζώου: *ξεκουράζω τα κουρασμένα ~ μου* || *απόκρυφα ~* (τα γεννητικά όργανα) || *αφαίρεση μελών τού σώματος σε εγχείρηση* || (μτφ.) *κόβονται τα μέλη μου* (τρέμουν τα άκρα μου από την κούραση ή από συγκίνηση) • **3.** ΜΑΘ. ***μέλη τής εξισώσεως / τής ανισότητας*** τα δύο μέρη εξισώσεως ή ανισώσεως, που βρίσκονται εκατέρωθεν τού σημείου ισότητας (=) ή ανισότητας (>).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μέλος σώματος, εξάρτημα». < I.E. *mel- «εξάρτημα - συνδέω». πβ. ουαλ. cym-mal «άρθρωση», τοχ. mälk- «συνάπτω» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ῳδία, πλημ-μελ-ής, μελ-ικός* κ.ά. Η σημ. «μουσική σύνθεση» είναι υστερογενής και αναφέρεται κυρ. στη λυρική μουσική, διαχωριζόμενη έτσι από τις λ. *ρυθμός* και *μέτρον*. Η χρήση τής λ. με τη σημ. «άρθρωση, εξάρτημα» πιθ. συνέβαλε στη σημασιολογική μεταβολή, η οποία μαρτυρείται και στο ιρλ. alt «άρθρωση – ποίημα». Δεν ευσταθεί η σύνδεση με τις λ. *μέλλω, μολεῖν*. Βλ. κ. *μέλπω*].

μέλος² (το) {μέλ-ους | -η, -ών} **1.** χορικό ή λυρικό άσμα: ~ *αρχαίας τραγωδίας* ΣΥΝ. μελωδία, τραγούδι **2.** (στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο) η μουσική επένδυση ποιητικού έργου, το μελοποιημένο ποιητικό έργο **3.** (συνεκδ.) ο μελωδικός χαρακτήρας μουσικού έργου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μέλος¹*].

Μελπομένη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής τραγωδίας και τής μουσικής **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μέλπω**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άδουσα, ικανή αοιδός», < ρ. *μέλπω* «ψάλλω, τραγουδώ» (βλ.λ.)].

μέλπω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το θ. τής λ. *μέλ-ος* (βλ.λ.) και παρέκταση *-πω*, (απαντά και στο παράγ. *μολπή*). πβ. χεττ. mald- «αφηγούμαι». Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. -molor «αινώ»].

Μ.Ε.Λ.Τ. (το) Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης.

μελτέμι (το) {μελτεμ-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ο βόρειος ή βορειοδυτικός άνεμος, που πνέει στη Μεσόγειο κατά την περίοδο τού καλοκαιριού: *άρχισαν τα ~ τού Αυγούστου.* — (υποκ.) **μελτεμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meltem].

μελωδία (η) [αρχ.] {μελωδιών} **1.** μουσική γραμμή, διαδοχή φθόγγων ορισμένων τόσο κατά το τονικό τους ύψος, όσο και κατά τη χρονική τους αξία **2.** η κυριότερη μουσική γραμμή σε ένα αρμονικό φωνητικό σύμπλεγμα, σε αντίθεση με τη «συνοδία» ή τις «συνοδευτικές φωνές» τής σύνθεσης: *η σοπράνο λέει τη ~* **3.** η μουσική γραμμή με βάση την οποία τραγουδιέται ένα τραγούδι, σε αντίθεση με τους στίχους τού τραγουδιού: *η ~ αυτού τού τραγουδιού* || *θυμάμαι μόνο τα λόγια, όχι τη ~* **4.** (συνεκδ.) το τραγούδι, η μικρή, σε μορφή τραγουδιού, μουσική σύνθεση: *μελωδίες τού Ανρί Ντυπάρκ* **5.** (συνεκδ.) μουσικό θέμα, ιδίως γνωστό και δημοφιλές: *αγαπημένες ~ από το μιούζικαλ «Ο βασιλιάς κι εγώ».*

μελωδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μελωδία **2.** αυτός που είναι γεμάτος μελωδία, είναι αρμονικός και ευχάριστος: ~ *τιττύβισμα / φωνή / μουσική.* — **μελωδικ-ά / -ώς** επίρρ.

μελωδός (ο/η) (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που τραγουδά διάφορα άσματα ΣΥΝ. τραγουδιστής **2.** (συνεκδ.) αυτός που συνθέτει μελωδίες ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης **3.** (στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική) ο συγγραφέας εκκλησιαστικών ύμνων, που συνέθετε και τη μουσική τους επένδυση (μέλος): *Ρωμανός ο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελῳδός* < *μελ-* (< *μέλος*, βλ.λ.) + *-ῳδός* (< *ᾠδή*)].

μελωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μελωδείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ ή ψάλλω (άσμα).

μελώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μέλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αλείφω (κάτι) με μέλι ή το βουτώ στο μέλι: ~ *λουκουμάδες / μελομακάρονα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για φαγητό) γίνομαι πυκνόρρευστος σαν το μέλι: *τα φασόλια μελώνουν απ' το βράσιμο* **3.** (μτφ. η μτχ. ***μελωμένος, -η, -ο***) γλυκός σαν μέλι: ~ *λόγια.* — **μέλωμα** (το).

μεμβράνη (η) {μεμβρανών} **1.** το λεπτό δέρμα ζώου, που χρησιμοποιείται ως υλικό δεσίματος βιβλίων, κατασκευής τυμπάνων, (παλαιότ.) γραφής κ.ά. **2.** (γενικότ.) λεπτό (σε πάχος φύλλου) τεντωμένο υλικό (δέρμα, ύφασμα, χαρτί) με ποικίλες χρήσεις: ~ *πολυγράφου* (το ειδικό φύλλο χαρτιού, που επιτρέπει την αναπαραγωγή πλήθους αντιτύπων σε πολύγραφο) **3.** το φυσικό περίβλημα ή κάλυμμα από λεπτό δέρμα: *οι ~ ανάμεσα στα δάχτυλα των ποδιών τής νυχτερίδας* || *η ~ τού αφτιού* ΣΥΝ. υμένας • **4.** ΤΕΧΝΟΛ. λεπτή πλάκα κατασκευασμένη από μεταλλικό έλασμα, η οποία τοποθετείται μπροστά από τα πηνία των ακουστικών στα τηλέφωνα και συμβάλλει στη μετάδοση των παλμικών κινήσεων • **5.** ΧΗΜ. *(ημιπερατή μεμβράνη)* πορώδης μεμβράνη τής οποίας οι πόροι έχουν τέτοιο μέγεθος, ώστε να επιτρέπεται η διέλευση σωματιδίων μικρότερων από το συγκεκριμένο μέγεθος· χρησιμοποιείται για να διαχωρίσει διαλύματα που βρίσκονται σε ωσμωτική επαφή, ως διηθητικό μέσο κ.α. • **6.** ΒΙΟΛ. το λεπτό στρώμα ιστού που συνδέει, καλύπτει ή επενδύει κύτταρα (πλασματική μεμβράνη), τα οργανίδιά τους, τα όργανα και άλλες δομές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεμβράνα* < λατ. membrāna «στρώμα, επιφάνεια ιστού» < membrum «μέλος»].

μεμβρανόφωνος, -η, -ο ΜΟΥΣ. (για μουσικό όργανο) αυτός που παράγει ήχο με την κρούση τεντωμένης μεμβράνης (π.χ. τύμπανο, ντέφι, νταούλι κ.ά.).

μεμβρανώδης, -ης, -ες [1849] {μεμβρανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με μεμβράνη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. membraneux].

μεμέτης (ο) {μεμέτηδες κ. μειωτ. μεμέτια (τα)} ο Τούρκος· (συνήθ. στον πληθ.): *ξεθάρρεψαν τα μεμέτια και άρχισαν πάλι τις απειλές.*
[ΕΤΥΜ. < κύρ. όν. *Μεχμέτ* < τουρκ. Mehmed < αραβ. Muhammad (βλ. λ. *Μωάμεθ*)].

μεμιάς επίρρ. **1.** με μία φορά, μία κίνηση, μία προσπάθεια: *γέμισε ένα ποτήρι μπίρα και το κατέβασε ~* || *έσβησε ~ τα κεράκια* **2.** αμέσως: *σηκώθηκε ~ κι έφυγε βιαστικά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεμιά* (το τελικό *-ς* οφείλεται στην επίδραση τής φρ. *διὰ μιᾶς*) < φρ. *μὲ μιὰ* (ενν. *στιγμή*)].

μεμονωμένα επίρρ.· αποσπασματικά, ξεκομμένα από το σύνολο: *δεν είναι σωστό να βλέπει κανείς ~ κάθε κοινωνικό πρόβλημα* ΑΝΤ. σε συνάρτηση, σε σχέση, σε συνάφεια με / προς.

μεμονωμένος, -η, -ο **1.** αποσπασμένος από σύνολο, μόνος, όχι με άλλους: *απευθύνεται σε ~ εκδρομείς, όχι σε γκρουπ* **2.** αυτός που δεν εντάσσεται σε γενικό κανόνα: *τα δυσάρεστα αυτά κρούσματα είναι ~ περιπτώσεις που δεν πρέπει να μας ανησυχούν* ΣΥΝ. ξεχωριστός, ειδικός.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *μονῶ (-όω)* (βλ. λ. *μονώνω*), απόδ. τού γαλλ. isolé].

μεμπτός, -ή, -ό αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να κατακριθεί: *δεν έβρισκε τίποτε ~ στη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, επίμεμπτος, επιλήψιμος, αξιόμεμπτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέμφομαι* (βλ.λ.)].

μέμφομαι ρ. μετβ. αποθ. {μέμφθηκα κ. (λογιότ.) εμέμφθην, -ης, -η...} (λόγ.) κατακρίνω, αποδίδω (σε κάποιον) κάτι αξιοκατάκριτο: *τον μέμφθηκε για την έλλειψη συνεργατικότητας που επέδειξε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *membh- «κατηγορώ, κρίνω». πβ. γοτθ. bimampjan «περιπαίζω», αρχ. ιρλ. mebul «αίσχος, ντροπή», ουαλ. mefl κ.ά. Ομόρρ. *μεμπ-τός, μομφ-ή, μεμψι-* (α' συνθ.) κ.ά.].

μεμψίμοιρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συνεχώς παραπονείται για τη μοίρα του ΣΥΝ. παραπονιάρης, γκρινιάρης. — **μεμψιμοιρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεμψι-* (< *μέμψις* < *μέμφομαι*, βλ. λ.) + *-μοιρος* < *μοῖρα*].

μεμψιμοιρώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεμψιμοιρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) παραπονούμαι συνεχώς (για την τύχη μου, για τους άλλους κ.λπ.) ΣΥΝ. γκρινιάζω.

μεν σύνδ. (για την αντιθετική σύνδεση δύο σκελών· εισάγει το πρώτο σκέλος, αλλά δεν τίθεται ποτέ στην αρχή προτάσεων, ενώ το δεύτερο σκέλος τής αντίθεσης έχει συνήθ. το «δε») από τη μία πλευρά: *πήγα ~ να τον συναντήσω, αλλά δεν τον βρήκα* || *ο ~ Γιάννης είναι τεμπέλης και ανεπρόκοπος, ο δε Πέτρος είναι επιπόλαιος* || *«...με την παρέμβαση τού πληρώματος όλοι έμειναν ήρεμοι ~ τρομαγμένοι δε»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) ***οι μεν και οι δε*** αυτοί και οι άλλοι, η μία πλευρά και η άλλη πλευρά: *παρασυρόταν από το τι έλεγαν ~* (β) ***και οι μεν και οι δε*** και αυτοί και οι άλλοι: ~ *εξαπατούν τον λαό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνεσταλμ. βαθμ. τού καταφατικού μορίου *μήν* «αληθώς, πράγματι» (άσχετο προς το αρνητ. *μή*, βλ.λ.), που απαντούσε κυρ. στους συνδυασμούς *ἦ μήν, καὶ μήν, ἀλλὰ μήν*, προέρχεται δε από το I.E. *sma- «πράγματι». πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως». Ομόρρ. *μά* (ομωτικό, βλ.λ.). Το μόριο *μέν* χρησιμοποιήθηκε παραλλήλως προς το *μήν*, όπως συνέβη και με τα μόρια *δέ* και *δή*, προκειμένου να εκφράσει καταφατική έμφαση. Ήδη στον Όμηρο απαντά η ισχυρή αντιθετική σύνδεση *μέν... δέ*, λειτουργία που διατηρήθηκε και στη Ν. Ελληνική].

Μένανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Αθηναίος κωμικός ποιητής (342-290 π.Χ.), εκπρόσωπος τής Νέας Κωμωδίας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μένω* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*, πβ. κ. *Μενέ-λαος, Μέν-ιππος, Μενέ-ξενος*].

μενδελισμός κ. **μεντελισμός** (ο) ΒΙΟΛ. η θεωρία που εξηγεί τον γενετικό μηχανισμό τής κληρονομικότητας με βάση τους νόμους τού Μέντελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mendelism, από το όνομα τού Αυστριακού βιολόγου G. J. Mendel (1822-84), που καθόρισε τους βασικούς νόμους τής γενετικής].

μένεα (τα) [αρχ.] στη ΦΡ. ***πνέω μένεα*** βλ. λ. *μένος.*

Μενέλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Σπάρτης, αδελφός τού Αγαμέμνονα και σύζυγος τής ωραίας Ελένης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Μενε-* (< *μένω*) + *λαός*].

μενεξεδένιος, -ια, -ιο **1.** (λογοτ.) αυτός που έχει το χρώμα των μενεξέδων: ~ *σούρουπο / δειλινό / σύννεφο* ΣΥΝ. μοβ, ιώδης **2.** αυτός που αποτελείται από μενεξέδες: ~ *μπουκέτο / στεφάνι.*

μενεξεδής, -ιά, -ί κ. **μενεξελής** **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. μοβ, βιολετής, ιώδης **2.** ***μενεξεδί / μενεξελί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μενεξέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

μενεξές (ο) {μενεξέδες} **1.** το ποώδες αρωματικό φυτό που ξεχωρίζει για τα μικρά μοβ άνθη του ΣΥΝ. βιολέτα, ίο(ν) **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ. βιολέτα, ίο(ν).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. menekşe].

μενεστρέλος (ο) ο πλανόδιος επαγγελματίας διασκεδαστής (τραγουδιστής, θαυματοποιός, ακροβάτης, θεατρίνος, παραμυθάς κ.λπ.) στη Δ. Ευρώπη τού Μεσαίωνα και τής Αναγέννησης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. menestrello < μτγν. λατ. ministerialis < λατ. minister «υπηρέτης, βοηθός»].

μενετός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που μπορεί να περιμένει, υπομονετικός· μόνο στη ΦΡ. ***οι καιροί ου μενετοί*** (*οἱ καιροὶ οὐ μενετοί*, Θουκ.

1. 142) οι περιστάσεις δεν περιμένουν να τις εκμεταλλευτούμε, αλλά περνούν γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπομονητικός, πρόθυμος να περιμένει», < *μένω*].

μενίρ κ. **μενχίρ** (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγάλιθος τοποθετημένος σε όρθια θέση, μεμονωμένος ή ως τμήμα προϊστορικού μνημείου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. menhir < βρετον. menhir «μακριά πέτρα» < men «πέτρα» + hir «μακρύς»].

μένο μόσο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής που υποδεικνύει την εκτέλεση σε τέμπο πιο αργό απ' ό,τι αμέσως προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. meno mosso «με λιγότερη κίνηση»].

μένος (το) {μένους | αρχ. πληθ. μένεα} η εντονότατα επιθετική διάθεση, η παράφορη οργή: *το συμφέρον του είναι να παραμείνει η κατάσταση ως έχει, εξού και το ~ του εναντίον των εκσυγχρονιστών*· ΦΡ. **πνέω μένεα** (ομηρ. φρ. *μένεα πνείοντες*) είμαι έντονα εξοργισμένος με κάποιον: *πνέει μένεα εναντίον του από τότε που ψήφισε κατά τής προαγωγής της*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μένεσ-ος* < I.E. *men- σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mánas- «πνεύμα, θέλημα», dur-manas- «προβληματισμένος», αρχ. περσ. Haxāmaniš (> *Ἀχαιμένης*), λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente), monere «προειδοποιώ», γερμ. meinen «νομίζω, σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. *μνήμη, μαν-ία, μάν-τις, μαν-θάνω* (> *μαθαίνω*), *αὐτό-μα-τος* κ.ά. Η λ. *μένος* αναφερόταν κυρ. στο πνεύμα που ενεργοποιεί κάποιον, καθοδηγώντας τις προθέσεις του, καθώς και τη μαχητική του ορμή].

μενού (το) {άκλ.} **1.** η σειρά φαγητών που σερβίρονται σε γεύμα: *τι περιλαμβάνει σήμερα το ~;* **2.** ο κατάλογος των εστιατορίων, στον οποίο αναγράφονται τα προσφερόμενα φαγητά και οι τιμές τους: *βλέπω το ~* • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο κατάλογος των διαθέσιμων επιλογών (προγραμμάτων, λειτουργιών, εντολών κ.λπ.) που εμφανίζονται στην οθόνη ηλεκτρονικής συσκευής (π.χ. υπολογιστή, τηλεόρασης, κινητού τηλεφώνου κ.ά.) για να επιλέξει ο χρήστης ΣΥΝ. κατάλογος / πίνακας επιλογών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. menu (οπτικό δάνειο), αρχική σημ. «μικρός, αναλυτικός (κατάλογος)», < λατ. minutus «μικρός» < ρ. minuo «ελαττώνω, μειώνω»].

μενού: ελληνική απόδοση. Η γαλλική λ. **menu** πέρασε σε άλλες γλώσσες (πβ. αγγλ. **menu**) και στην Ελληνική **(μενού)**, δηλώνοντας τον «κατάλογο φαγητών που παρασκευάζονται σε ένα εστιατόριο και από τα οποία μπορεί να επιλέξει ο πελάτης». Το γαλλ. menu σήμαινε αρχικά «λεπτομερής κατάλογος», από το γαλλ. menu «μικρός – λεπτομερής», το οποίο προήλθε από το λατ. minutus «μικρός», μτχ. τού minuere «σμικρύνω, ελαττώνω». Στην Ελληνική το menu αποδόθηκε (το 1894) ως **εδεσματολόγιο** (< **έδεσμα** «φαγητό», ομόρριζο τού **έσθίω** «τρώγω» και τού **εδώδιμα** «φαγώσιμα, τρόφιμα») και ως **εδεστρίς** (1898). Με βάση την αρχ. λ. για το «φαγητό», τη λ. **όψον** (από όπου τα **ψώνια** < *ψώνιο* < *οψ-ώνιο* «τρόφιμα που αγοράζονται για φαγητό»), πλάστηκαν οι λ. **οψολόγιο** (1893), **οψοδέλτιο** (1889) και **οψοκατάλογος** (1892), για να αποδώσουν το menu. Αποτέλεσμα: με εξαίρεση το **εδεσματολόγιο**, λέξη καλοπλασμένη, που χρησιμοποιήθηκε στον γραπτό (λόγιο) λόγο, όλα τα άλλα δεν είχαν απήχηση στο κοινό αίσθημα. Έτσι επικράτησαν η ξενική λ. **μενού** και η ελληνική λ. **κατάλογος** (ενν. *φαγητών*).

μενουέτο κ. **μινουέτο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** παλαιός λαϊκός γαλλικός χορός σε μέτρο τριμερές 3/4, που εξελίχθηκε σε χορό τής αυλής, για να χρησιμοποιηθεί και σε μπαλέτα ή όπερες **2.** (συνεκδ.) μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό ή γράφεται με ανάλογα χαρακτηριστικά ως τμήμα μεγαλύτερης σύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minuetto < γαλλ. menuet < υποκ. τού menu, βλ. κ. *μενού*].

μένουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι συγγενές προς τη μαρίδα, στην οποία μοιάζει πολύ· φέρει μαύρη κηλίδα κάτω από την πλευρική γραμμή και μαύρες γραμμώσεις στο κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. menola < λατ. maenula, υποκ. τού maena < μτγν. *μαίνη* / αρχ. *μαινίς* «είδος μικρού ψαριού». αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *μαίνομαι* λόγω των απότομων κινήσεων με τις οποίες το ψάρι αλλάζει πορεία].

μενσεβίκος (ο) ΙΣΤ. το μέλος τής μετριοπαθέστερης πτέρυγας τού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος τής Ρωσίας, η οποία μειοψήφησε στο Β' Συνέδριο το 1903 και υποστήριξε την αξιοποίηση των κοινοβουλευτικών μεθόδων για την κατάκτηση τού σοσιαλισμού· σε αντιδιαστολή προς τον μπολσεβίκο. — **μενσεβικισμός** (ο), **μενσεβικικός**, -ή, -ό κ. **μενσεβίκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. men'shevik < men'she «λιγότερος», επειδή οι μενσεβίκοι αποτελούσαν τη μειοψηφία τού Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος κατά τη διάρκεια τής Ρωσικής Επανάστασης].

μέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό ποώδες φυτό με τετράγωνους βλαστούς, αρωματικά φύλλα, μικρά άνθη με λευκό ή ροζ χρώμα, που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την αρωματοποιία και τη φαρμακευτική **2.** ηδύποτο ή γλύκυσμα με άρωμα των φύλλων τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. menta < λατ. mentha < μτγν. *μίνθη*, αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο].

μενταγιόν (το) {άκλ.} κόσμημα που φοριέται στον λαιμό, είναι μεταλλικό, έχει σχήμα συνήθ. ωοειδές, καρδιόσχημο αλλά και στρογγυλό ή τετράγωνο και μπορεί να έχει στο εσωτερικό του φωτογραφία προσφιλούς προσώπου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. medaillon < ιταλ. medaglione < medaglia < μεσν. λατ. medālia < λατ. metāllum < αρχ. *μέταλλον*].

μεντελέβιο κ. **μεντελεγέβιο** (το) {μεντελεβίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Md) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, πίν.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mendelevium, που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Ρώσου χημικού και εφευρέτη τού περιοδικού πίνακα Dmitri Mendeleyev (1834-1907)].

μεντελισμός (ο) → μενδελισμός

μεντεσές (ο) {μεντεσέδες} η μικρή σιδερένια ή ξύλινη άρθρωση (στρόφιγγα), που ενώνει την πόρτα ή το παράθυρο με τις παραστάδες και βοηθεί στο άνοιγμα ή το κλείσιμό τους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. menteşe < περσ. band-kaša «μπάρα, ζώνη»].

Μέντιος (ο) **1.** ανδρικό όνομα **2.** συνήθης ονομασία (κυρ-Μέντιος) όνων σε λαϊκές διηγήσεις. Επίσης (καθημ.) **Μέντης**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που εμφανίζει θ. *μεν-* < I.E. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. *μέν-ος, μαν-ία, μάν-τις* κ.ά. Η λαϊκή ονομ. όνων είναι μεσν. και ανάγεται στην αρχ. μακεδ. πόλη *Μένδη*, που είχε κόψει νομίσματα με κεφαλή όνου στη μία όψη. Ήδη στο Βυζάντιο υπήρχε η φρ. *μέντειος ὄνος*].

μέντιουμ (το) {άκλ.} πρόσωπο που παρουσιάζεται ως μεσολαβητής ανάμεσα στον γήινο και τον υπερφυσικό κόσμο των πνευμάτων, μεταφέροντας τα μηνύματά τους, που αφορούν σε προβλήματα τα οποία απασχολούν διάφορους ανθρώπους: *πήγε σε ~, για να της βρει τον άντρα της που έχει χαθεί* ΣΥΝ. πνευματιστής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. medium < λατ. medium «μέσον», ουδ. τού επιθ. medius «μέσος»].

μεντρεσές (ο) {μεντρεσέδες} μουσουλμανικό κτήριο συγκεκριμένου αρχιτεκτονικού τύπου, που προορίζεται για εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς σκοπούς (ως ιεροδιδασκαλείο, νοσοκομείο, παρατηρητήριο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. medrese].

Μέντωρ (ο) {Μέντορ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. πιστός φίλος τού Οδυσσέα τού οποίου τη μορφή έπαιρνε η Αθηνά για να βοηθήσει τον ίδιο ή τον Τηλέμαχο **2.** (μετωνυμ.) για πρόσωπο που καθοδηγεί και συμβουλεύει κάποιον, ώστε να κάνει σωστές επιλογές. Επίσης **Μέντορας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μεν-* (< I.E. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. *μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μάν-τις* κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-τωρ* (τού δρώντος προσώπου, πβ. *πράκ-τωρ*)].

μενχίρ (το) → μενίρ

μένω ρ. αμετβ. {έμεινα} **1.** κατοικώ, διαμένω: *~ χρόνια στην Αμερική* || *πού μένεις;* (ποια είναι η διεύθυνσή σου ή σε ποια περιοχή κατοικείς;) || *δεν μένει πια εδώ, άλλαξε σπίτι* || *μένει στην άλλη άκρη τής πόλης* || (+με) *~ με τους γονείς μου / με μια φίλη μου* (συγκατοικώ) || (+σε) *~ σε έναν φίλο μου / σε γνωστή μου οικογένεια* (ως φιλοξενούμενος) || *~ μόνος μου* (χωρίς συγκατοίκους, οικογένεια κ.λπ.) **2.** (α) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένο τόπο): *οι στρατιώτες έμειναν στις θέσεις τους* || *οι υπάλληλοι θα μείνουν στο κατάστημα μέχρι αργά το βράδυ* || *οι καλεσμένοι έμειναν ώς το πρωί* || *~ μέσα* (ενν. κλεισμένος στο σπίτι μου) (β) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): *~ αμετακίνητος / σταθερός στις ιδέες μου* || *~ αμετάπειστος / ασυμβίβαστος* || *η απόφαση έμεινε νεκρό γράμμα* (δεν εφαρμόστηκε) || *έχει μείνει στις αντιλήψεις τής περασμένης εικοσαετίας* ΣΥΝ. παραμένω· ΦΡ. ***(θα / να) μείνει ανάμεσά μας*** βλ. λ. *ανάμεσα* **3.** (εμφατ.) συνεχίζω να είμαι κάπου με τη θέλησή μου, δεν θέλω να φύγω: *δεν πάω πουθενά, εδώ θα μείνω* || *~ εδώ, μόνο και μόνο για σένα* (για χάρη σου) **4.** (αντί για κάποιον ή στη θέση κάποιου) αντικαθιστώ: *μην περιμένεις άδικα στην ουρά· θα μείνω εγώ (αντί) για σένα*· ΦΡ. ***μένω στο πόδι (κάποιου)*** βλ. λ. *πόδι* **5.** (για ενέργεια, διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε, +σε) σταματώ (σε ορισμένο σημείο): *~ σε προκαταρκτικές συζητήσεις / στην αρχή τής σελίδας* || *~ στα λόγια* (δεν κάνω πράξη αυτά που λέω) / *με την όρεξη*· ΦΡ. (α) ***μένω στη μέση*** δεν προλαβαίνω να ολοκληρώσω κάτι που έχω αρχίσει: *την ώρα που μελετούσα ήρθαν επισκέπτες κι έμεινα στη μέση* (β) ***μένω (στην ίδια τάξη)*** δεν προβιβάζομαι στην επόμενη τάξη (γ) ***μένω μετεξεταστέος*** υποχρεώνομαι να δώσω ξανά εξετάσεις, προκειμένου να προβιβαστώ (δ) ***μένω ως έχω*** παραμένω αμετάβλητος, δεν αλλάζω: *η διατύπωση ας μείνει ως έχει* || *τα δεδομένα μένουν ως είχαν* (ε) ***μένω πίσω*** (i) δεν προχωρώ τόσο γρήγορα όσο οι άλλοι, δεν ακολουθώ τον ρυθμό τους: *μη μένεις πίσω, γιατί θα μας χάσεις!* (ii) (μτφ.) περνώ σε μειονεκτική θέση (έναντι άλλων): *η χώρα έμεινε πίσω σε σχέση με την οικονομία των άλλων ευρωπαϊκών κρατών* (στ) ***να μένει*** (i) λέγεται για να διακόψει τη συνέχιση προσπάθειας ή συνομιλίας: *να μένουν τα σχόλια!* (δεν θέλω σχόλια) (ii) (γενικότ.) ως έντονη απόρριψη προτάσεως: *–Θέλεις να συνεργαστούμε; –~!* (ζ) (εμφατ.) ***να μένει το βύσσινο!*** έκφραση που δηλώνει άρνηση ή απροθυμία κάποιου να κάνει κάτι ΣΥΝ. να μου λείπει (η) ***ταύτα και μένω (λεφτά περιμένω)*** σε περιπτώσεις που δεν έχουμε να προσθέσουμε κάτι περισσότερο από αυτά που ήδη έχουμε πει **6.** σε φράσεις που δηλώνουν αναποφασιστικότητα, αδράνεια, απραξία: *~ με σταυρωμένα χέρια / θεατής τής κατάστασης / έξω απ' τον χορό* (δεν συμμετέχω στην ενεργό δράση, αδρανώ) **7.** (+από) παύω να έχω κάτι, ξεμένω: *το αυτοκίνητο έμεινε από βενζίνη στα μισά τού δρόμου* || *μείναμε από λάστιχο στη λεωφόρο* || *έμεινα από λεφτά* **8.** δεν σημειώνω πρόοδο: *έμεινε στάσιμος ως προς την επαγγελματική του εξέλιξη* **9.** περιέρχομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: *έμεινε ορφανός από μάννα και πατέρα* || *~ ταπί / στον άσο / πανί με πανί / στην ψάθα / νηστικός* || *~ έγκυος* || *έμεινε ανάπηρος*· ΦΡ. (α) ***μένω έξω / εκτός νυμφώνος*** δεν συμπεριλαμβάνομαι κάπου, αποκλείομαι από κάπου (β) ***μένω στο ράφι*** μένω ανύπαντρος (συνήθ. για γυναίκα) (γ) ***μένω μπουκάλα*** βλ. λ. *μπουκά-*

λα (δ) ***μένω στους πέντε δρόμους*** καταλήγω να μην έχω τίποτα, να ζω σε μεγάλη φτώχεια **10.** (+με) για την κατάσταση στην οποία κατέληξε να βρεθεί (κάποιος): *μείναμε όλοι με την εντύπωση ότι πρόκειται περί εξαιρετικού ανθρώπου* || *τελικά έμεινα με την απορία για τον ρόλο του σ' αυτή την υπόθεση* || *έμεινε με το παράπονο από τη συμπεριφορά του* || *η ομάδα μας έχασε, αλλά μείναμε με την ικανοποίηση τής ωραίας εμφάνισης*· ΦΡ. (α) ***μένω με τη γλύκα στο στόμα*** απογοητεύομαι λόγω διαψεύσεως των ελπίδων μου (β) ***μένω στα κρύα τού λουτρού*** διαψεύδονται οι προσδοκίες μου τη στιγμή που είχα αρχίσει να πιστεύω ότι θα εκπληρωθούν: *είχε ετοιμάσει τα πάντα για τις διακοπές, αλλά την τελευταία στιγμή ανακλήθηκαν οι άδειες κι έμεινε στα κρύα τού λουτρού* (γ) ***μένω αμανάτι*** βλ. λ. αμανάτι **11.** εξακολουθώ να υπάρχω, διασώζομαι: *όσοι έμειναν από τη σφαγή, κατέφυγαν στα βουνά* || *δεν έμεινε τίποτα όρθιο από τον βομβαρδισμό* || *δεν έμεινε πέτρα πάνω σε πέτρα* (για ολοκληρωτική καταστροφή· βλ. κ. λ. *λίθος*) ΣΥΝ. απομένω **12.** (μτφ.) διατηρούμαι στον χρόνο· επιβιώνω, διασώζομαι: *~ ζωντανός* || *~ στην ιστορία* || *όλα χάνονται και τίποτα δεν μένει* || *«οι κυβερνήσεις πέφτουνε, μα η αγάπη μένει»* (τραγ.) || *λέγε, λέγε, κάτι θα μείνει* (για τη συκοφάντηση κάποιου) **13.** περισσεύω: *έμεινε φαγητό από χθες;* || *είχαν μείνει ψίχουλα πάνω στο τραπέζι* || *δεν του μένει χρόνος να δει την οικογένειά του* || *δεν μένει τίποτε από τα λεφτά που παίρνουμε*· ΦΡ. ***η κακία θα σου μείνει!*** σε κακόβουλο άνθρωπο, για να του δείξουμε ότι δεν πρόκειται να έχει στη ζωή του τίποτε καλό όσο συμπεριφέρεται με κακία **14.** (τριτοπρόσ. ***μένει***) υπολείπεται για την ολοκλήρωση μιας υπόθεσης: *το μόνο που μας μένει, είναι να ξεσηκωθούμε* || *τίποτε άλλο δεν μένει, παρά να πολεμήσουμε* **15.** για κάτι που εντοπίζεται ως ίχνος ή υπόλειμμα: *έμειναν λεκέδες στο πουκάμισο* || *έμεινε κατακάθι από τον καφέ* **16.** (μτφ. για κατάλοιπο από κάτι που συνέβη στο παρελθόν): *αυτή η φοβία τού έχει μείνει από την παιδική του ηλικία* || *από τις δοσοληψίες που είχε με τους κατακτητές τού έμεινε η ρετσινιά τού δωσίλογου* || *τον φώναζαν όλοι «Ράμπο» και τελικά του έμεινε* **17.** (α) (σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη έκπληξη, απορία ή θαυμασμό): *~ έκπληκτος / έκθαμβος / μάρμαρο / κόκκαλο / κάγκελο / σύξυλος / ξερός / με το στόμα ανοιχτό / στήλη άλατος / ενεός / άναυδος* (β) (ο αόρ. ***έμεινα***-εκφραστ.) αισθάνθηκα μεγάλη έκπληξη, δεν μπορούσα να αντιδράσω από την έκπληξη: *όταν άνοιξα τη βαλίτσα και είδα ότι ήταν γεμάτη λεφτά, ~!* **18.** (για περιουσιακά στοιχεία) καταλήγω σε κάποιον (λ.χ. ως κληρονομιά): *όλη του η περιουσία έμεινε σ' αυτήν, όταν πέθανε* || *όλα μας τα υπάρχοντα θα μείνουν στο ίδρυμα* **19.** (εκφραστ.) πεθαίνω ξαφνικά: *έπαθε συγκοπή και έμεινε επί τόπου*· ΦΡ. (α) ***μένω στον τόπο / ξερός / σέκος*** πεθαίνω ακαριαία (β) ***μένω στα χέρια (κάποιου)*** (i) πεθαίνω ξαφνικά μπροστά σε κάποιον: *είχε χλομιάσει τόσο, που νόμισα ότι θα μας μείνει στα χέρια* (ii) για κάτι που χαλάει την ώρα που το χρησιμοποιούμε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμένω, πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *men- «μένω, παραμένω», πβ. σανσκρ. mamandhi «μείνε!» (προστ.), āmamam «μένω (ακίνητος)», αρχ. περσ. man- «μένω, περιμένω», λατ. manēo, mansio «σπίτι» (> γαλλ. maison) κ.ά. Ομόρρ. *μον-ή, μόν-ιμος, μενε-τός* κ.ά.].

> **μένω: σύνθετα.** Η ήδη αρχαία λ. **μένω** ανέπτυξε μια ενδιαφέρουσα σειρά σημασιών και συνθέτων ή παραγώγων λέξεων, που τις δηλώνουν. Η βασική σημασία του ήταν και παραμένει «βρίσκομαι σε συγκεκριμένο χώρο / θέση» *(Θα μείνω στο γραφείο για μισή ώρα ακόμη).* Από αυτήν προήλθαν τρεις σημασιακές ομάδες: (α) «βρίσκομαι μόνιμα ή προσωρινά κάπου, κατοικώ, ζω» **(μένω – μονή, διαμένω – διαμονή, παραμένω – παραμονή)** (β) «βρίσκομαι κάπου για να συναντήσω, να δω κάποιον/κάτι» **(περιμένω, αναμένω – αναμονή, προσμένω – προσμονή)**, ενδεχομένως χωρίς αποτέλεσμα **(απομένω, ξεμένω)** (γ) «εξακολουθώ να βρίσκομαι κάπου, δεν μετακινούμαι από θέση που έχω πάρει» **(επιμένω – επιμονή, εμμένω – εμμονή)**· ειδικότερα, το παράγωγο **μονή** από τη σημ. «τόπος διαμονής» πέρασε στη σημ. «μοναστήρι», αφού παρασυνδέθηκε και με τις λ. **μόνος, μοναχός**. Τα **διαμένω / διαμονή** σήμαναν «βρίσκομαι κάπου συνεχώς, κατοικώ, ζω» (*τόπος διαμονής* = τόπος κατοικίας), ενώ τα ***παραμένω / παραμονή*** «βρίσκομαι κάπου για ένα διάστημα» *(άδεια παραμονής).* → *αναμένω*

Μεξικό (το) (ισπ. Estados Unidos Mexicanos = Ηνωμένες Μεξικανικές Πολιτείες) κράτος στο Ν. τμήμα τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τού Μεξικού, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το νέο πέσο Μεξικού. — **Μεξικανός** κ. (καθημ.) **Μεξικάνος** (ο), **Μεξικανή** κ. (καθημ.) **Μεξικάνα** (η), **μεξικανικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **μεξικάνικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. México / Méjico < Mexicas, ονομασία αζτεκικής φυλής, πιθ. Metztlixihtlico «στο μέσον τής σελήνης» (γλώσσα Ναχουάτλ)].

μέρα (η) → ημέρα

μεράδι (το) → μοιράδι

μεράκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) **1.** η έντονη επιθυμία, ο πόθος **2.** (συνεκδ.) η λύπη που προκαλείται από απραγματοποίητη έντονη επιθυμία: *το 'χω ~ ν' αποκτήσω δική μου βάρκα* || *του 'μεινε το ~ που δεν είχε καθόλου ταξιδέψει στο εξωτερικό* ΣΥΝ. καημός **3.** το να κάνει κανείς κάτι με απόλαυση, με διάθεση καλλιτέχνη, το να βάζει κανείς την ψυχή του σε αυτό: *έπιπλα φτειαγμένα με ~*· ΦΡ. ***είμαι στα μεράκια μου / έχω τα μεράκια μου*** είμαι στα κέφια μου, έχω διάθεση να διασκεδάσω: *ήπιε λίγο παραπάνω απόψε, γιατί ήταν στα μεράκια του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλέντι.*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. merak].

μερακλήδικος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** φτειαγμένος με μεράκι: *~ καφές* ΣΥΝ. καλοφτειαγμένος, καλοδουλεμένος **2.** αυτός που είναι γεμάτος συναισθηματικότητα και προκαλεί το κέφι: *~ τραγούδι.* — **μερακλήδικα** επίρρ.

μερακλής (ο) {μερακλήδες}, **μερακλού** (η) {μερακλούδες} (εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που του αρέσουν τα ωραία και καλοφτειαγμένα (με μεράκι) πράγματα, που απολαμβάνει τα ωραία: *στο μαγαζί του σύχναζαν οι ~ τής περιοχής, που ήξεραν να εκτιμούν τους καλούς μεζέδες* || *«όποιος δεν είναι ~, του πρέπει να πεθάνει / γιατί σε τούτο τον ντουνιά τζάμπα τον τόπο πιάνει»* (λαϊκό δίστιχο) **2.** αυτός που κάνει κάτι με καλαισθησία, με γούστο: *είναι ~ στη δουλειά του, θέλει να φτειάχνει τα πάντα στην εντέλεια.*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meraklı < merak].

μερακλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεράκλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) μεράκι, τον κάνω να έχει κέφι, συναισθηματική έξαρση: *τον μεράκλωσαν τα παλιά ρεμπέτικα που τραγουδούσε η παρέα του* ♦ **2.** (αμετβ.) φτάνω σε κέφι: *μεράκλωσε / μερακλώθηκε με το τραγούδι και το κρασί κι άρχισε να χορεύει.* — **μεράκλωμα** (το).

μεραρχία (η) {μεραρχιών} ΣΤΡΑΤ. οργανική μεγάλη μονάδα τού Στρατού Ξηράς, η οποία περιλαμβάνει μονάδες όλων των όπλων (πεζικό, μηχανικό, τεθωρακισμένα κ.λπ.), των σωμάτων και των υπηρεσιών, ώστε να έχει αυτοτέλεια. — **μεραρχιακός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεράρχης* «κυβερνήτης επαρχίας – διοικητής σώματος 2.000 ανδρών» < *μέρος* + *-άρχης* < *άρχω*].

μέραρχος (ο) {μεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής μεραρχίας, που φέρει συνήθ. τον βαθμό τού υποστρατήγου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεράρχης* (με μεταπλασμό κατά τα σύνθετα σε *-αρχος*, π.χ. *ταξί-αρχος, ναύ-αρχος* κ.ά.)].

μερδικό (το) ⇢ μερτικό

μερεμέτι (το) {μερεμετ-ιού | -ιών} **1.** η μικροεπισκευή σε χαλασμένο τμήμα (οικοδομής, σπιτιού, σκάφους κ.λπ.): *ο τοίχος θέλει λίγα ~* **2.** (μτφ.) ο ξυλοδαρμός· ΦΡ. ***σουλτάν μερεμέτ*** ο άγριος ξυλοδαρμός.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meremet].

μερεμετίζω κ. **μερεμετιάζω** ρ. μετβ. {μερεμέτισα} **1.** επισκευάζω (τμήμα οικοδομής, σπιτιού, σκάφους κ.λπ.) ΣΥΝ. επιδιορθώνω **2.** (μτφ.) δέρνω κάποιον. — **μερεμέτισμα** κ. **μερεμέτισσμα** (το).

μερεύω ρ. ⇢ ημερεύω

-μερής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που: **1.** αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μερών: *πολυμερής χημική ένωση* || *πολυμερής μόρφωση* **2.** πραγματοποιείται με τη σύμπραξη συγκεκριμένου αριθμού μερών: *διμερής συμφωνία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τρι-μερής, τετρα-μερής*), που προέρχεται από το ουσ. *μέρος* (βλ.λ.)].

μερί (το) {μερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο μηρός (βλ.λ.) **2. *μεριά*** (τα) (α) οι λαγόνες και το μεταξύ αυτών τμήμα τού σώματος ΣΥΝ. γλουτοί (β) ΝΑΥΤ. οι δύο πλευρές τής πρύμνης.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μερί(ο)ν* < μτγν. *μηρίον*, υποκ. τού αρχ. *μηρός* (βλ.λ.)].

μεριά (η) **1.** (καθημ.) η θέση, το μέρος: *βρήκα μια ήσυχη ~, για να συζητήσουμε απερίσπαστοι*· ΦΡ. (α) ***σε μια μεριά*** (μεσν. φρ. *εἰς μιὰν μερέαν*) κάπου παράμερα: *βάλε τα ψώνια σου ~, να μην τα έχουμε μες στη μέση* (β) ***σε καλή μεριά!*** (ευχετ.) για τη σωστή χρήση χρημάτων που μόλις αποκτήθηκαν: *ο ταμίας, αφού του έδωσε τα λεφτά που κέρδισε στο ΛΟΤΤΟ, του ευχήθηκε: «άντε και ~ !»* (γ) ***να σε είχα από μια μεριά να... / να 'σουν από μια μεριά να...*** σε αφήγηση, για να δείξουμε ότι άξιζε να έβλεπε κάποιος κάτι που έγινε (είτε επειδή ήταν διασκεδαστικό είτε επειδή είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάποιον): *να σε είχα από μια μεριά να 'βλεπες πώς τσακώνονταν για την κληρονομιά!* **2.** το συγκεκριμένο μέρος ενός τόπου: *έμειναν στην επάνω ~ τού χωριού* || *έπρεπε να περάσει από την απέναντι ~ τού δρόμου* • **3.** η πλευρά: *καλή / ανάποδη ~ υφάσματος* || *μας έχουν περικυκλώσει απ' όλες τις ~*· ΦΡ. (α) ***από τη μια μεριά... από την άλλη μεριά*** αφενός... αφετέρου (β) ***από την άλλη μεριά*** (μεσν. φρ.) εξάλλου: *είναι σίγουρα επαναστατικός ο ρόλος τής τεχνολογίας στη σύγχρονη ζωή· ~, είναι ανησυχητική η χρήση της για πολεμικούς σκοπούς* (γ) ***από τη μεριά μου*** (μεσν. φρ.) σε ό,τι με αφορά: *~ έκανα ό,τι περνούσε από το χέρι μου, για να βοηθήσω* **4.** η φόρτωση ζώου από το ένα μέρος· ΦΡ. ***το 'χαμε μεριό, το κάναμε φόρτωμα*** δεν μας έφτανε το ένα κακό, μας βρήκε και άλλο (κυρίως όταν κάτι μας ενοχλεί).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μερέα* < αρχ. *μέρος*].

μεριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μέριασα} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω πέρα, μετακινούμαι από τον τόπο μου, παραμερίζω: *«μέριασε, βράχε, να διαβώ»* (Α. Βαλαωρίτης) ♦ **2.** (μετβ.) μετακινώ, παραμερίζω, απομακρύνω.

μερίδα (η) **1.** το τμήμα συνόλου: *μία ~ τού λαού αντιδρά στα οικονομικά μέτρα τής κυβέρνησης* || *~ τής κοινωνίας / τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. μέρος, κομμάτι **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η ποσότητα φαγητού που αναλογεί σε ένα άτομο: *μία ~ κοτόπουλο / τηγανητές πατάτες* || *κανονική ~*· ΦΡ. (α) ***η μερίδα τού λέοντος*** βλ. λ. *λέων* (β) ***μερίδα εστιατορίου*** ποσότητα φαγητού ίση με αυτή που προσφέρεται συνήθ. σε εστιατόριο (γ) ***μισή μερίδα*** ως χαρακτηρισμός για μικρόσωμο άνθρωπο • **3.** ΟΙΚΟΝ. ο ειδικός λογαριασμός που αφορά σε ορισμένη πρόσωπο ή εμπορεύματα, τα οποία καταγράφονται σε συγκεκριμένη σελίδα τού βιβλίου, που λέγεται «καθολικό» • **4. *οικογενειακή μερίδα*** (α) η οικογενειακή κατάσταση δημότη, όπως έχει καταγραφεί στα δημοτολόγια (β) η ακίνητη περιουσία οικογένειας, όπως έχει καταγραφεί στα βιβλία μεταγραφών υποθηκοφυλακείου. — (υποκ.) **μεριδούλα** κ. **μεριδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μερίς, -ίδος* < *μέρος* (βλ.λ.)].

μερίδιο (το) {μεριδί-ου | -ων} **1.** το μικρό μέρος συνόλου: *~ τής δια-*

φημιστικής πίτας || *η ελληνική περιφέρεια έχει κάθε δικαίωμα να διεκδικεί ~ στον πολιτισμό* || *του αποδίδει το μεγαλύτερο ~ ευθύνης* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το μέρος από αγαθά (χρήματα κ.λπ.) που αναλογεί σε κάποιον: *~ κληρονομιάς / περιουσίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μερίδιον*, υποκ. τού αρχ. *μερίς* (βλ.λ.)].

μεριδιούχος, -ος, -ο [1833] αυτός που έχει ή δικαιούται να έχει μερίδιο ΣΥΝ. μέτοχος.
[ΕΤΥΜ. < *μερίδιο* + *-ούχος* < *έχω*].

μερίζω ρ. μετβ. {μέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) χωρίζω, διαιρώ σε μερίδια ΑΝΤ. συνενώνω, συνδέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μερίς* (βλ.λ.)].

μερικεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μερίκευ-σα, -θηκα} (λόγ.) εξετάζω (γενικό θέμα) περιορίζοντάς το σε μερικά μόνο σημεία ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω, καθολικεύω. — **μερίκευση** (η) [1805].

μερικός, -ή, -ό **1.** (στον πληθ.) για να δηλωθεί ένας μικρός αριθμός (προσώπων, πραγμάτων κ.λπ.), που δεν ορίζονται πιο συγκεκριμένα: *από αύριο θα λείψω για ~ μέρες* (λίγες ημέρες, χωρίς να προσδιορίζονται ακριβώς πόσες) || *δεν θ' αλλάξω εγώ την πολιτική μου, επειδή το θέλουν μερικοί!* (κάποιοι που δεν κατονομάζονται και δεν είναι πολλοί) ΣΥΝ. κάποιοι ΑΝΤ. όλοι· ΦΡ. ***μερικοί-μερικοί*** κάποιοι που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε: *«ο Αλέξης είναι πραγματικός φίλος και πάντα πρόθυμος να σε βοηθήσει, όχι όπως ~», είπε κοιτώντας με νόημα τον Κώστα* (υπονοώντας ότι ο Κώστας δεν είναι πραγματικός φίλος) **2.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μόνο εν μέρει, που δεν έχει ολοκληρωτικό χαρακτήρα: *~ αναπηρία / επιτυχία / έκλειψη ηλίου / επίτευξη στόχων / καταστροφή / ιδιωτικοποίηση* ΑΝΤ. γενικός, (συν)ολικός, πλήρης, ολοκληρωτικός· ΦΡ. ***μερική απασχόληση*** η επαγγελματική απασχόληση με ωράριο μικρότερο από το καθιερωμένο ή το συνηθισμένο ΣΥΝ. ημιαπασχόληση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέρος*. Η φρ. *μερική απασχόληση* αποδίδει το αγγλ. part-time job].

μερικότητα (η) [1761] {μερικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού να είναι κάτι επιμέρους, μερικό τμήμα συνόλου ΑΝΤ. καθολικότητα, συνολικότητα **2.** ***μερικότητες*** (οι) οι ειδικές λεπτομέρειες θέματος.

μερικώς επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) σε ένα μέρος από το σύνολο, όχι εξ ολοκλήρου: *η βλάβη αποκαταστάθηκε ~* || *η έκθεση καλύπτει το θέμα ~* ΣΥΝ. εν μέρει ΑΝΤ. πλήρως, ολοκληρωτικά.

μέριμνα (η) {μεριμνών} **1.** το ενδιαφέρον, η φροντίδα για (κάποιον/ κάτι): *ιατρική / υγειονομική / κοινωνική / ειδική / κρατική ~*· ΦΡ. ***μερίμνη (κάποιου)*** *(μερίμνη)* με την επιμέλεια, τη φροντίδα, την έγνοια ή την καθοδήγηση (κάποιου): *~ σας, κύριε ανθυπολοχαγέ, να οδηγηθούν οι στρατιώτες μπροστά στο διοικητήριο!* **2.** ΝΟΜ. ***γονική μέριμνα*** το δικαίωμα το οποίο αποτελεί συγχρόνως και υποχρέωση των γονέων να ασκούν την επιμέλεια των παιδιών τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέρ-ι-μνα* < **μέρ-ι-μα* / **μερ-ί-μων* (με φωνήεν στηρίξεως -ι-) < Ι.Ε. *smer- «θυμούμαι, σκέπτομαι», πβ. σανσκρ. smárati, αρμ. mormok' «φροντίδα», λατ. me-mor-ia «μνήμη» (> γαλλ. mémoire) κ.ά. Ομόρρ. *ἵμερ-ος* (< *si-smer-, βλ. λ.), πιθ. κ. *μέρ-ος*, *μοῖρα* κ.ά.].

μεριμνώ ρ. μετβ. (+να) κ. αμετβ. (+για / +ώστε) [αρχ.] {μεριμνάς... | μερίμνησα} φροντίζω, δείχνω έμπρακτο ενδιαφέρον: *ο σύλλογος μεριμνούσε για τις χήρες και τα ορφανά* || *ο Ο.Η.Ε. μεριμνά να μεταφερθούν οι πρόσφυγες με ασφάλεια σε ειδικά στρατόπεδα* || *το κράτος μεριμνά, ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των ναρκωτικών* ΣΥΝ. νοιάζομαι, προσέχω ΑΝΤ. παραμελώ, παραβλέπω.

μερινός (το) {άκλ.} **1.** πρόβατο συγκεκριμένου τύπου, πολύ διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο, που χαρακτηρίζεται από το άφθονο λευκό μαλλί του **2.** (συνεκδ.) το μαλλί ή το ύφασμα που έχει κατασκευαστεί από το μαλλί των παραπάνω προβάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mérinos (οπτικό δάνειο) < ισπ. merinos, από το όνομα βερβερικής φυλής, η οποία εξέτρεφε την ποικιλία προβάτου που δίνει το συγκεκριμένο είδος μαλλιού].

μέρισμα (το) {μερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το μερίδιο (βλ.λ.) **2.** ΟΙΚΟΝ. το ποσό που καταβάλλεται από τα κέρδη ανώνυμης εταιρείας σε κάθε μέτοχο: *προσωρινό / συμπληρωματικό / τελικό / πλασματικό / πρόσθετο / προνομιούχο / αζήτητο / ανείσπρακτο ~* || *ένταλμα πληρωμής μερίσματος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μέρος συνόλου». < αρχ. *μερίζω*. Ο οικον. όρ. αποδίδει το γαλλ. dividende].

μερισματαπόδειξη (η) [1833] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΟΙΚΟΝ. η απόδειξη εισπράξεως που συνάπτεται σε κάθε μετοχή, με βάση την οποία καταβάλλεται το μέρισμα που αναλογεί στη μετοχή αυτή, καθώς και όποιο άλλο δικαίωμα απορρέει από την κατοχή τής μετοχής ΣΥΝ. μερισματόγραφο, κουπόνι ομολογίας.

μερισματούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει μερίδιο, μέρισμα ΣΥΝ. μέτοχος.
[ΕΤΥΜ. < *μέρισμα* + *-ούχος* < *έχω*].

μερισμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) **1.** το μοίρασμα, η διανομή: *~ εργασίας / καθηκόντων* ΣΥΝ. κατανομή, καταμερισμός, διαίρεση ΑΝΤ. ένωση, συνένωση **2.** ΜΑΘ. η διαίρεση σε μέρη ανάλογα.

μεριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μερισμό **2.** αυτός που είναι ικανός, κατάλληλος να μερίζει, να μοιράζει.

μερκαντιλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η εμποροκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mercantilisme < mercantile < ιταλ. mercantile < mercante «έμπορος» < λατ. mercans, μτχ. τ. τού ρ. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merx «εμπόρευμα»].

Μερκούριος (ο) {Μερκουρίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μερκούρης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Mercurius, ρωμαϊκός θεός τού εμπορίου ταυτιζόμενος με τον Ερμή, που πιθ. συνδ. με το λατ. merx, -cis «εμπόρευμα». Κατ' άλλη άποψη, το όν. είναι ετρουσκικής αρχής].

μέρμηγκας (ο) → μυρμήγκι

μερμήγκι (το) → μυρμήγκι

μεροδουλευτής (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που εργάζεται με το μεροκάματο, με ημερομίσθιο ΣΥΝ. μεροκαματιάρης. Επίσης **μεροδούλης**.

μεροδούλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η ημερήσια εργασία ΣΥΝ. μεροκάματο **2.** (συνεκδ.) η αμοιβή τής ημερήσιας εργασίας ΣΥΝ. ημερομίσθιο· ΦΡ. ***μεροδούλι-μεροφάι*** για να δηλωθεί ότι το ημερομίσθιο μόλις που αρκεί για τα έξοδα συντηρήσεως τού εργαζομένου, χωρίς να του επιτρέπει αποταμίευση ή δαπάνες για πρόσθετα αγαθά.
[ΕΤΥΜ. < *μέρα* + *δούλι* (< *δουλεύω*), κατ' αναλογίαν προς το *μεροφάι* (βλ.λ.)].

μεροκαματιάρης (ο) {μεροκαματιάρηδες}, **μεροκαματιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δουλεύει με ημερομίσθιο, που κάνει μεροκάματα. Επίσης **μεροκαματιάρισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

μεροκάματο (το) **1.** η μισθωτή εργασία μιας ημέρας **2.** τα χρήματα που αποφέρει ημερήσια μισθωτή εργασία: *πρέπει να ιδρώσει κανείς, για να βγάλει το ~ του* || *για να βγει το ~* ΣΥΝ. ημερομίσθιο **3.** η ευεργετική ημέρα εργασίας κρατουμένου, η οποία συνυπολογίζεται στην έκτιση τής ποινής του.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἡμεροκάματον* < *ἡμέρα* + *-κάματον* < *κάματος*].

μεροληπτικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που δεν κρίνει αντικειμενικά, που έχει προκαταλήψεις και κάνει διακρίσεις: *~ δικαστής / καθηγητής* ΣΥΝ. προκατειλημμένος, άδικος ΑΝΤ. αντικειμενικός, δίκαιος **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα και δικαιοσύνη: *η έκθεση τού Στέιτ Ντιπάρτμεντ για το Κυπριακό θεωρήθηκε ~ από την ελληνοκυπριακή πλευρά* || *~ απόφαση / νομοθεσία*. — **μεροληπτικά** επίρρ., **μεροληπτικότητα** (η).

μεροληπτώ ρ. αμετβ. [1871] {μεροληπτείς... | μεροληπτησα} (+υπέρ / +κατά) **1.** σχηματίζω άποψη ή κρίση, εκδηλώνω εύνοια / δυσμένεια όχι με βάση αντικειμενικά κριτήρια και δεδομένα, αλλά με βάση προσωπικές συμπάθειες και ατομιστικά συμφέροντα: *οι διαιτητές μεροληπτούν συχνά υπέρ των ισχυρότερων ομάδων* **2.** (ειδικότ. για δικαστές) κρίνω κατηγορούμενο ανεξάρτητα από τα πραγματικά ενοχοποιητικά ή αθωωτικά στοιχεία που τον αφορούν και σε σχέση με προσχηματισμένη κρίση και ετυμηγορία. — **μεροληψία** (η) [1819].
[ΕΤΥΜ. < *μερολήπτης* < *μέρος* + *λήπτης*, απόδ. τού γαλλ. prendre le parti].

μερομήνια (τα) {μερομηνιών} ΛΑΟΓΡ. ορισμένες ημέρες, από τη μετεωρολογική παρατήρηση των οποίων προβλέπονται εμπειρικά οι καιρικές συνθήκες που θα επικρατήσουν κατά τη διάρκεια τού χρόνου· συνήθ. είναι οι πρώτες δώδεκα ημέρες τού Αυγούστου.
[ΕΤΥΜ. < *μέρα* + *-μήνια* < *μήνες*. Λιγότερο πιθανή είναι η άποψη ότι *μερομήνια* < **νερο-μήνια* «θυμωμένα νερά» (< *νερά* + *-μήνια* < *μήνις* «θυμός»), με την επίδραση τής λ. *ημερομηνία*].

μερόνυχτο (το) [μεσν.] το χρονικό διάστημα μιας ημέρας και μιας νύχτας, το εικοσιτετράωρο: *μερόνυχτα ολόκληρα πάσχιζε να τελειώσει το βιβλίο που έγραφε*. Επίσης **μερονύχτι** [μεσν.] {-ιού | -ιών}.

Μερόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις επτά Πλειάδες **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μέροψ* «θνητός άνθρωπος, βροτός», λ. που ανάγεται σε αρχ. κύρ. όν. *Μέροψ* και στους *Μέροπες*, οι οποίοι κατοικούσαν στην Κω και κατάγονταν από τον ήρωα *Μέροπα*. Η λ. *Μέροψ* είναι αβεβ. ετύμου. Το α' συνθ. *μερ-* έχει θεωρηθεί συγγενές προς τη λ. *μέριμνα* ή προς Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω» (πβ. λατ. morior), καθώς και με τα ρ. *μαρμαίρω* «αστράφτω, λάμπω» (βλ. κ. *μάρμαρο*) και *μάρπτω* «αρπάζω», απόψεις χωρίς επαρκή ερμηνεία. Το β' συνθ. *-οψ*, αν δεν είναι προελλην. καταγωγής, ίσως ανάγεται στο ουσ. *ὄψ* «όψη». Αν δεχθούμε τη λογική σύνδεση με Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω» και *ὄψ*, τότε η λ. ίσως να δήλωνε «αυτόν που αντικρίζει τον θάνατο»].

μέρος (το) {μέρ-ους | -η, -ών} **1.** το τμήμα συνόλου: *τα ~ τού σώματος* || *ένα ~ τού μισθού του το καταθέτει στην τράπεζα* || *το πάνω / κάτω ~ τής σελίδας* || *το πρώτο ~ τής ταινίας είναι πληκτικό* || *μεγάλο ~ των χρημάτων έχει ήδη καταναλωθεί* || *το δυσκολότερο ~ τής εργασίας* || *συμπληρωματικό ~* || *κατά ένα (μεγάλο) ~ φέρεις εσύ την ευθύνη* || *η πράξη αυτή αποτελεί ~ ενός σχεδίου* ΣΥΝ. τμήμα, κομμάτι· ΦΡ. ***εν μέρει*** (*ἐν μέρει*, μτγν. φρ.) ως έναν περιορισμένο αριθμό, όχι συνολικά: *συμφωνώ ~ με τις απόψεις του* || *η συμπεριφορά του είναι ~ δικαιολογημένη* ΑΝΤ. εν όλω, πλήρως, εντελώς **2.** το μερίδιο που αναλογεί σε κάποιον: *παίρνει το μεγαλύτερο ~ τής πατρικής περιουσίας* **3.** (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα με εσωτερική ενότητα, στα οποία χωρίζεται από τον δημιουργό ή τον ερευνητή ένα λογοτεχνικό, θεατρικό ή μουσικό έργο: *στο πρώτο ~ τού «Φάουστ» τού Γκαίτε κυρίαρχη γυναικεία φυσιογνωμία είναι η Μαργαρίτα* || *το τρίτο ~ τής συμφωνίας* **4.** συγκεκριμένο ποσοστό αναλογίας: *ένα ~ σκόνης προς τρία ~ νερού* ● **5.** κάθε πρόσωπο σε σχέση με άλλα και ειδικότ. κάθε πλευρά που συμμετέχει σε διαπραγμάτευση, συμφωνία, σύμβαση ή δίκη: *συμβαλλόμενα ~* || *τα ενδιαφερόμενα ~ κατέληξαν σε συμβιβαστική λύση*· ΦΡ. (α) ***εκ μέρους (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) εξ ονόματος, κατ' εντολήν (κάποιου), ως αντιπρόσωπος ή με σύσταση (κάποιου): *έρχομαι / τηλεφωνώ ~ τού κυρίου διευθυντού* (β) ***παίρνω το μέρος / πηγαίνω με το μέρος (κάποιου)*** αρχίζω να υποστηρίζω (κάποιον), προσχωρώ στην παράταξη, την ιδεολογία, την άποψη ή στα συμφέροντά του: *η μητέρα παίρνει το μέρος τού γυιου της, όταν τσακώνεται με τον πατέρα του* || *πηγαίνει πάντα με το μέρος τού νικητή* (γ) ***είμαι με το μέρος (κάποιου)*** είμαι οπαδός (κάποιου), τον υποστηρίζω (δ) ***από μέρους (κάποιου)*** από την πλευρά (κάποιου): *δεν υπήρξε μήνυση εις βάρος του από μέρους μου* ● **6.** ΓΛΩΣΣ. ***μέρος τού λόγου*** (*μέρος λόγου*, Διον. Θραξ 634, 4) κατηγορία στην οποία κατατάσσονται οι λέξεις μιας γλώσσας με βάση τη μορφολογία ή τον συντακτικό τους ρόλο (λ.χ. ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα, επίρρημα κ.λπ.)· ΦΡ (μτφ.) ***τι***

μέρος τού λόγου είναι; τι είδους άνθρωπος είναι; • **7.** (καθημ.) τόπος: *η Σαντορίνη είναι ιδανικό ~ για διακοπές* || *καταγόμαστε από το ίδιο ~* || *πότε θα σε δούμε κατά τα ~ μας:* || *γυρίζω από ~ σε ~* (περιφέρομαι, τριγυρνώ)· ΦΡ. (α) ***προς το μέρος (κάποιου)*** με κατεύθυνση τον τόπο, το σημείο, στο οποίο βρίσκεται κάποιος: *ήρθε ~ μου* (β) ***κατά μέρος*** ιδιαιτέρως, στην άκρη: *τον πήρα ~ και του ζήτησα εξηγήσεις* || *αφήσαμε ~ τις διαφορές μας, για να αγωνιστούμε από κοινού* (γ) ***έχω κατά μέρος*** διατηρώ απόθεμα: *~ κάτι οικονομίες* (δ) ***λαμβάνω / παίρνω μέρος*** (+σε) συμμετέχω: *~ σε εξετάσεις / αγώνα / συνέδριο* **8.** (ευφημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο: *πάω στο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, μοίρα, τουαλέτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μείρομαι* «γίνομαι μέτοχος σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» < *(s)mér-jo-mai < I.E. *smer- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι», πβ. λατ. merēo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή), memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire), σανσκρ. smárati «θυμάται» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μόρ-ος* «πεπρωμένο», *μόρ-ιο(ν), μοῖρ-α* (βλ.λ.), *μοιρ-άζω, μερ-ίς (-ίδα), μερ-ικός, μέρ-ι-μνα* (βλ.λ.) κ.ά. Η φρ. *λαμβάνω μέρος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prendre part].

μερούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ημέρα· (υποκ.) για να τονιστεί ότι μία ημέρα δεν είναι μεγάλο χρονικό διάστημα: *μην ανησυχείς άλλο· σε λίγες ~ όλα θα έχουν τελειώσει.*

μεροφάι (το) {χωρ. γεν.} το φαγητό τής ημέρας· στη ΦΡ. ***μεροδούλι-μεροφάι*** βλ. λ. *μεροδούλι.*

μερσεριζέ επίθ. {άκλ.} (βαμβακερό ύφασμα ή νήμα) που υποβλήθηκε σε κατεργασία μερσερισμού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mercerisé, βλ. λ. *μερσερισμός*].

μερσερισμός (ο) η υφαντουργική κατεργασία, που συνίσταται σε εμποτισμό των βαμβακερών νημάτων και υφασμάτων με πυκνό, ψυχρό διάλυμα καυστικής σόδας, ώστε να αποκτήσουν στιλπνότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mercerisage, από το όνομα τού Άγγλου τυπωτή βαμβακερών υφασμάτων J. Mercer, ο οποίος το 1844 ανακάλυψε τη μέθοδο κατεργασίας υφασμάτων με καυστική σόδα].

μερσί (ως επιφών.) (σπάν.-παλαιότ.) ευχαριστώ: *- Ορίστε τα ρέστα σας. -~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. merci < λατ. merces «πληρωμή, μισθός»].

μερσίνα κ. **μερσίνη** (η) → μυρσίνη

μερτικό κ. **μερδικό** (το) (λαϊκ.) το μερίδιο που αναλογεί σε κάποιον: *πήρε το ~ του από τη μοιρασιά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μερτικόν* < μτγν. *μεριτικόν*, ουδ. τού επιθ. *μεριτικός* < αρχ. *μερίτης* «μέτοχος, δικαιούχος μεριδίου» < *μέρος*. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το μεσν. *μερτικόν* < σερβοκρ. mertik < ουγγρ. mertek. Ο τ. *μερδικόν* (μεσν.) από συμφυρμό των λ. *μερτικόν* και *μερίδιον*].

μέρωμα (το) → ημερώνω

μερώνω ρ. → ημερώνω

μες επίρρ. [μεσν.] μέσα σε: *~ στη νύχτα / στο κρύο / στη ζέστη / στη φτώχια / στην ορφάνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μέσα.*

μέσα κ. (συχνά πριν από την πρόθ. σε) **μες** επίρρ. **1.** για να δηλωθεί το εσωτερικό χώρου ή αντικειμένου, γενικότ. σε συγκεκριμένα όρια: *για δες αν έχει γάλα ~ στο ψυγείο* || *θα μείνεις ~ στο νοσοκομείο, μέχρι να γίνεις καλά* || *~ στο πλοίο υπάρχουν 50 επιβάτες* || *τα κλειδιά είναι ~ στην τσάντα μου* || *το γράμμα είναι ~ στο βιβλίο* (ανάμεσα στις σελίδες τού βιβλίου) ΣΥΝ. (λόγ.) εντός ΑΝΤ. έξω, (λόγ.) εκτός· ΦΡ. (α) ***μέσα στα όρια*** βλ. λ. *όριο* (β) ***μέσα μου*** (i) στην ψυχή μου, ενδόμυχα: *νιώθω ~ μεγάλη χαρά* || *έχει τον διάβολο μέσα της* || *δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του· τα κρατάει μέσα του* (ii) στον οργανισμό μου, στο σώμα μου: *νιώθω ένα ρίγος / έναν πόνο ~* (γ) ***το 'χω μέσα μου*** το έχω έμφυτο: *δεν φτάνει η εξάσκηση, για να γίνεις μεγάλος μουσικός· πρέπει και να το 'χεις μέσα σου* (δ) ***από μέσα μου*** (μεσν. φρ.) χωρίς να μιλώ, νοερά: *διαβάζω / λέω ~* **2.** για να δηλωθεί κατεύθυνση ή κίνηση προς το εσωτερικό χώρου ή αντικειμένου: *βάζω τα λεφτά ~ στο πορτοφόλι* || *βάζω τα υλικά ~ στην κατσαρόλα* || *μπαίνω ~ στο σπίτι / στο αυτοκίνητο / στον κήπο* ΣΥΝ. εντός ΑΝΤ. έξω **3.** (με άρθρο ως επίθ.) ο εσωτερικός: *η ~ πλευρά τού τοίχου·* ΦΡ. ***τα / το μέσα έξω*** (για ρούχα) με την εσωτερική πλευρά έξω, ανάποδα: *γυρίζω το σακάκι ~* **4.** στο σπίτι: *σήμερα θα μείνω ~· δεν πάω πουθενά* **5.** στη φυλακή: *τον απείλησε ότι, αν δεν του δώσει τα λεφτά που του χρωστάει, θα τον βάλει / κλείσει ~* || *ήταν ~ 10 χρόνια* **6.** σε συγκεκριμένη κατάσταση: *πέρασαν όλη τους τη ζωή ~ στη φτώχια* **7.** σε κείμενο (για το περιεχόμενο κειμένου): *η άποψη που αναπτύσσει ~ στο βιβλίο / στο άρθρο του* **8.** (+από) (α) για να δηλωθεί κίνηση από το εσωτερικό χώρου: *έβγαλε ένα χαρτομάντηλο ~ από την τσάντα της* (β) διά μέσου: *περνώ ~ από το φαράγγι* || *βλέπω τα πράγματα ~ από το πρίσμα τής λογικής·* ΦΡ. (μτφ.) ***μέσ' από τα δόντια μου*** βλ. λ. *δόντι* **9.** ανάμεσα: *δεν μπορούσα να ξεχωρίσω κανέναν γνωστό ~ σε τόσο κόσμο* || *το εξοχικό του σπίτι είναι ~ στα πεύκα* **10.** βαθιά: *να κολυμπήσεις, αλλά μην πας πολύ ~!* || *-Κοιτάζω στο πορτ-μπαγκάζ, αλλά δεν το βρίσκω. -Για ψάξε πιο ~!* **11.** (α) για να δηλωθεί χρονική διάρκεια: *μέσα σε δέκα μέρες είχε τελειώσει η δουλειά* (β) για να δηλωθεί χρονική στιγμή: *θα πάω στα Γιάννενα ~ στον μήνα που μας έρχεται* || *μας ξύπνησε ~ στ' άγρια μεσάνυχτα* **12.** για να δηλωθεί συμμετοχή: *είναι κι αυτός ~ στο κόλπο* || (οικ. ως καταφατική απάντηση) *-Είσαι να φύγουμε αύριο για Ρόδο; -~!* ΦΡ. (α) ***μέσα σ' όλα / μες στα όλα*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που συμμετέχει σε κάθε βασικό τομέα δραστηριοτήτων, που έχει πολλά και διαφορετικά ενδιαφέροντα: *ο Δημήτρης είναι ~· σπουδάζει, ασχολείται με την πολιτική, παίζει σε ομάδα βόλεϊ και μαθαίνει και κιθάρα!* (β) ***στα μέσα και στα έξω*** για κάποιον που έχει προσβάσεις σε πολλούς χώρους και πρόσωπα με ισχύ, που έχει γνωριμίες και μεγάλη επιρροή **13.** σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος αντιλαμβάνεται σωστά κάτι, όπως ***μέσα έπεσες,*** *όντως έτσι έγιναν τα πράγματα, όπως μου είπες, συνήθως* ***πέφτει μέσα*** *στις προβλέψεις του,* ***μέσα είσαι,*** *πράγματι ο Γιάννης σου τηλεφώνησε* • ΦΡ. (για επιχειρήσεις) ***μπαίνω μέσα*** έχω περισσότερες ζημίες από κέρδη, έχω παθητικό.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.). Ο συγκεκομμένος τ. *μες / μέσ'* προήλθε από τη συνεκφορά με λ. που άρχιζαν από φωνήεν και από σ-].

> **μέσα - μέσ' - μες - μέσω.** Το **μέσα** αντικατέστησε στη Ν. Ελληνική τα παλαιότερα (αρχαία και λόγια) **εν** και **εντός**: *μέσα στο σπίτι (= ἐν τῇ οἰκίᾳ - ἐντὸς τῆς οἰκίας).* Το *μέσα* λειτουργεί διττά: ως **επίρρημα** *(τον βρήκαμε μέσα - είναι μέσα)* και ως **πρόθεση** *(μέσα στο δωμάτιο - μέσα στον κήπο - μέσα σε δύο ώρες).* Εκτός από τη σημασία «τής θέσης σε ορισμένο τόπο» *(μέσα στην αυλή)* και «τής τοποθέτησης σε ορισμένο χρόνο» *(μέσα στο 1997),* το *μέσα* μαζί με το *από,* το **μέσ' από**, δηλώνει ό,τι το παλαιότερο **διά**: *Το πετύχαμε μέσ' από πολλούς κόπους και βάσανα - Μόνο μέσ' από μια τέτοια διαδικασία μπορεί να κατοχυρωθεί η εγκυρότητα τού έργου.* Το (λογιότερο) **μέσω** χρησιμοποιείται επίσης με τη σημ. τού *διά* για τόπο κυρίως, αλλά και για τρόπο: *Πηγαίνεις εκεί μέσω Κομοτηνής* (πβ. ξεν. via) *- Το κατόρθωσε μέσω πολλών δυσκολιών.* Ως προς την ορθογραφία των *μέσα - μέσ' - μες,* είναι σωστό να γράφουμε: *μέσα στο δωμάτιο - μέσ' από το δωμάτιο - μες στο δωμάτιο.* Ο τύπος **μες**, που προήλθε από έκκρουση (έκθλιψη) τού *-α* μπροστά από φωνήεν *(μέσ' από...),* χρησιμοποιείται χωρίς απόστροφο και χωρίς τόνο *(μες)* προαιρετικά αντί τού *μέσα,* μπροστά από την πρόθεση *σε* (*στον, στην, στο* κ.λπ.): *μες στο δωμάτιο - μες στη βροχή* (πβ. τα *και - κι*).

μεσάζων (ο) {μεσάζ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} **1.** το πρόσωπο που μεσολαβεί, που παρεμβαίνει ΣΥΝ. μεσολαβητής **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που παρεμβαίνει σε αγοραπωλησίες, αγοράζοντας από τον παραγωγό, για να μεταπωλήσει στο καταναλωτικό κοινό: *στόχος τού συνεταιρισμού ήταν η πάταξη των αγροτικών προϊόντων δίχως την αρνητική παρέμβαση μεσαζόντων.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *μεσάζω* < *μέσος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

μεσαίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στη μέση, που απέχει και από τα δύο άκρα: *~ δάχτυλο / επίπεδο* ΣΥΝ. μέσος, μεσιανός, ενδιάμεσος **2.** αυτός που δεν είναι ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε πολύς ούτε λίγος: *~ μέγεθος / κοινωνικά στρώματα / εισόδημα / επίπεδο* || *ο ~ αδελφός* **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μεσαία τάξη*** (α) το κοινωνικό στρώμα που βρίσκεται ανάμεσα στην ισχυρότερη και την ασθενέστερη οικονομικά και κοινωνικά τάξη ΣΥΝ. μεσαία στρώματα (β) (ειδικότ. στην καπιταλιστική κοινωνία) η μεταξύ τής αστικής και τής εργατικής σύνθετη κοινωνική τάξη, με ασαφή θέση ως προς το (μαρξιστικό) σύστημα παραγωγής, κατά κανόνα μη ιδιοκτήτρια των μέσων παραγωγής· έχει σχετική οικονομική ευημερία, με τάσεις διεύρυνσης και ισχυροποίησης στη σύγχρονη αστική κοινωνία, και περιλαμβάνει ελεύθερους επαγγελματίες, εμπόρους, ανώτερους δημοσίους υπαλλήλους, ειδικευμένους τεχνίτες κ.λπ. **4.** ΦΥΣ. ***μεσαία (κύματα)*** (Α.Μ.) τύπος κύματος που διαμορφώνεται από το ηχητικό σήμα και εκπέμπεται από ραδιοφωνικό σταθμό με ενδιάμεσο μήκος κύματος και ενδιάμεση εμβέλεια: *εκπέμπει στα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεσαῖος* < *μέσος*].

Μεσαίωνας (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. η περίοδος τής δυτικής ευρωπαϊκής ιστορίας, που κατά κανόνα τοποθετείται ανάμεσα στον 5ο και τον 15ο αι., δηλ. από την κατάλυση τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (5ος αι.) μέχρι την Αναγέννηση (η περίοδος αυτή έχει γίνει συνώνυμη τής οπισθοδρόμησης και τού σκοταδισμού, επειδή θεωρείται ότι τότε επικράτησε πνευματική στασιμότητα, αυστηρή θεοκρατία με απαγόρευση τής έρευνας και τής αμφισβήτησης, προλήψεις και δεισιδαιμονίες κ.ά.· ωστόσο, αρκετοί ειδικοί μελετητές αμφισβητούν αυτή τη θεώρηση τού Μεσαίωνα, την οποία αποδίδουν στην άγνοιά μας γι' αυτή· ο όρος χρησιμοποιήθηκε και για το Βυζάντιο, ωστόσο αποδείχθηκε από νεότερες έρευνες ότι μεσαίωνας με την παραπάνω σημασία δεν υπήρξε στο Βυζάντιο) ΣΥΝ. σκοτεινοί χρόνοι, Μέσοι Χρόνοι **2.** (μτφ.-μειωτ.) η κατάσταση οπισθοδρόμησης και σκοταδισμού: *εκπαιδευτικός ~ επέρχεται με την επάνοδο αυταρχικών μεθόδων στα σχολεία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moyen âge].

> **μεσαίων(ας) - μεσαιών - μέσος αιών.** Η λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να αποδώσει τη λέξη moyen âge (γαλλ.), middle ages (αγγλ.) κ.λπ. ήταν το **μεσαιών** (πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδ. Κοραή το 1829, αλλά γράφτηκε έτσι και από άλλους γνωστούς λογίους, όπως ο Αναστ. Πολυζωίδης, ο Αλεξ. Ρ. Ραγκαβής, ο Κων. Σάθας, ο Άγγ. Βλάχος κ.ά.). Πλάστηκε δηλ. ένα είδος χαλαρού συνθέτου χωρίς αναβιβασμό τού τόνου, όπως συμβαίνει στα σύνθετα. Αυτό επισημάνθηκε ήδη τον 19ο αιώνα και άρχισε έκτοτε να χρησιμοποιείται ο (ορθότερος) τύπος **μεσαίων** (πβ. *μακραίων* και τα αρχαία *δυσαίων, εὐαίων, ἰσαίων, δολιχαίων*). Υπήρξε μάλιστα και η τάση να γραφεί ως δύο λέξεις **μέσος αιών**. Ο Στέφ. Κουμανούδης παρατηρεί σχετικά (λ. *Μεσαιών*) «[...] Τινὲς δὲ μόνον τὸ *μέσος αἰὼν* ἐγκρίνουσι κατάλληλον, κακόζηλον δὲ λέγουσιν τὸ *μεσαιών*».

μεσαιωνικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μεσαίωνα: *~ ιστορία / λογοτεχνία / πύργος / γλώσσα / ναός* **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πεπαλαιωμένος ή οπισθοδρομικός, που θυμίζει εποχές

άγνοιας και βαρβαρότητας: ~ *αντιλήψεις / συνθήκες κράτησης των φυλακισμένων* **3.** (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο από τη δύση τού ελληνιστικού κόσμου (περ. 5ος αι.) μέχρι την άλωση τής Κωνσταντινούπολης (15ος αι.) (β) ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τοποθετείται κατά την πρώιμη κυρίως και όψιμη βυζαντινή περίοδο (από τον 3ο ή κατ' άλλους 6ο αι. μ.Χ. έως τον 17ο αι.) (συντομ. μεσν.).

μεσαιωνισμός (ο) [1856] η τάση για οπισθοδρόμηση, ανελευθερία και βαρβαρότητα.

μεσαιωνοδίφης (ο) [1865] {μεσαιωνοδιφών} ο ιστορικός που μελετά ζητήματα σχετικά με τη μεσαιωνική περίοδο.
[ΕΤΥΜ. < *μεσαίωνας* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, ερευνώ εξονυχιστικά» (αγν. ετύμου)].

μεσάλι (το) {μεσαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το τραπεζομάντηλο **2.** πετσέτα τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μεσάλιον* < μεσν. λατ. mensale < mensalis < λατ. mensa «τραπέζι»].

μεσανατολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μέση Ανατολή (βλ. λ. *μέσος*): ~ *κουλτούρα / κουζίνα* **2.** ***μεσανατολικό*** (το) (α) το σύνθετο ζήτημα που αναφέρεται στα προβλήματα των σχέσεων των κρατών τής Μέσης Ανατολής, ιδ. το παλαιστινιακό πρόβλημα, οι αραβοϊσραηλινές σχέσεις, ο έλεγχος των υδάτων τού Ευφράτη (Τουρκία - Συρία) κ.ά. (β) (μτφ.) κάθε μεγάλο και δυσεπίλυτο πρόβλημα που χρονίζει: ~ *έχει γίνει η υπόθεσή σου· δεν θα βρεθεί επιτέλους μια λύση;* || (για συζήτηση που δεν φαίνεται να παίρνει τέλος) *Δεν ήρθαμε εδώ για να λύσουμε το ~! Ας πάρουμε μια απόφαση να τελειώνουμε!*

μεσάντρα (η) {μεσαντρών} (λαϊκ.) **1.** η μεγάλη εντοιχισμένη ντουλάπα, στην οποία φυλάσσονται κλινοσκεπάσματα **2.** ο μαντρότοιχος που χωρίζει δύο αυλές.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μεσάνδηρα* < *μέσος* + αρχ. *ἄνδηρον* «ύψωμα, πλευρά» (βλ.λ.). Το τουρκ. musandıra προέρχεται από την Ελληνική].

μεσάνυχτα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** το μέσο τής νύχτας (δώδεκα η ώρα τη νύχτα): *πολλοί άνθρωποι συνηθίζουν να βγαίνουν για διασκέδαση μετά τα ~* **2.** (κατ' επέκτ.) το διάστημα τής νύχτας από τις δώδεκα η ώρα μέχρι τη χαραυγή, κυρ. σε εκφραστ. χρήσεις, όπως *άγρια ~, περασμένα ~, μαύρα ~* **3.** (ως επίρρ.) κατά την ώρα τού μεσονυκτίου: *επέστρεψε ~* • ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (μαύρα) μεσάνυχτα*** έχω πλήρη άγνοια, είμαι ανίδεος: ~ *από ιστορία* || *η γυναίκα του τον απατούσε και αυτός είχε μαύρα μεσάνυχτα.* Επίσης (λόγ.) **μεσονύκτιο** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **μεσονύχτι** (το) [μεσν.].

μεσαπηλιώτης (ο) [1876] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραιγολεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *μέσος* + *απηλιώτης* (βλ.λ.)].

μεσαριά (η) (λαϊκ.) **1.** το άσπαρτο χωράφι, που βρίσκεται στη μέση άλλων σπαρμένων αγρών **2.** το άσπαρτο τμήμα αγρού.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *μέση* ή *μέσο*].

μεσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτή μέση **2.** (για ρούχα) αυτός που είναι κατασκευασμένος με τρόπο που να εφαρμόζει απόλυτα στη μέση: ~ *φούστα / σακάκι*.

μεσαύλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η αυλή που βρίσκεται στο μέσον κτισμάτων που την περιβάλλουν **2.** η μέση τής αυλής **3.** ΑΝΑΤ. το μεσοθωράκιο. Επίσης **μεσαύλιο**.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσαύλιος* < αρχ. *μέσαυλος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσ(σ)ον αὐλῆς* ή *ἐν μέσ(σ)ῳ αὐλῆς*].

μεσεγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα παραδίδουν σε τρίτον πράγμα (κινητό ή ακίνητο) για εξασφάλιση των αμφισβητούμενων ή αβέβαιων δικαιωμάτων τους πάνω σε αυτό, οπότε ο τρίτος (θεματοφύλακας) έχει την υποχρέωση να το αποδώσει σε κάποιον από αυτούς μόνον με τη συναίνεση όλων ή μετά από δικαστική απόφαση.

μεσεγγυητής (ο) [μτγν.], **μεσεγγυήτρια** (η) {μεσεγγυητριών} ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο σύμφωνα με τη σύμβαση μεσεγγύησης παραλαμβάνει το αντικείμενο τής μεσεγγύησης.

μεσεγγυούχος (ο) [1833] ο μεσεγγυητής.

μεσεγκέφαλος (ο) {μεσεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού εμβρυϊκού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesencephalon].

Μεσευρώπη (η) ΙΣΤ. το πολιτικό σύστημα που απέβλεπε στη συνένωση τής Γερμανίας και τής Αυστρίας σε ισχυρή δύναμη (τέλη τού 19ου αι. και αρχές τού 20ού αι.). — **μεσευρωπαϊκός, -ή, -ό** [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mitteleuropa].

μέση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σημείο πράγματος ή έκτασης, που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα: *στη ~ τού δρόμου / τού χωραφιού* · ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μπαίνω στη μέση*** (μεσν. φρ.) (i) παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *θα τελειώναμε εγκαίρως, αλλά μπήκε στη μέση το ατύχημα και μείναμε πίσω* (ii) παρεμβαίνω σε ζήτημα που δεν με αφορά άμεσα (iii) παρεμβάλλομαι ως μεσολαβητής: *μπήκα στη μέση, για να τους χωρίσω* (β) ***βγαίνω στη μέση*** (μεσν. φρ.) προκύπτω, παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *κι άλλο πρόβλημα βγήκε στη μέση* (γ) ***βγάζω από τη μέση*** (μεσν. φρ.) (i) παραμερίζω, απαλλάσσομαι από (κάποιον/κάτι) (ii) σκοτώνω: *τον έβγαλαν απ' τη μέση, πριν μιλήσει και τους ξεσκεπάσει* (δ) ***μέσες-άκρες*** βλ. λ. *άκρη* **2.** το χρονικό σημείο που βρίσκεται στο μέσον μιας διαδικασίας: *με διέκοψε στη ~ τού δείπνου μου* · ΦΡ. ***αφήνω / παρατάω στη μέση*** (i) (κάτι) αφήνω (έργο) ημιτελές (ii) (κάποιον) εγκαταλείπω κάποιον, χωρίς να έχουμε τελειώσει τη δουλειά που αρχίσαμε μαζί: *με παράτησε στη μέση κι έφυγε* **3.** η περιοχή τού ανθρώπινου σώματος που βρίσκεται μεταξύ λαγόνων και βάσης τού θώρακα: *γυμνός ώς τη ~* || *κουνάει και λυγάει τη ~ της* || ~ *δαχτυλίδι* **4.** (συνεκδ.) το τμήμα ενδύματος που αντιστοιχεί στην περιοχή τού σώματος μεταξύ λαγόνων και θώρακα. — (υποκ.) **μεσούλα** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.)].

μεσήλικος (ο) {μεσηλίκ-ου | -ων, -ους}, **μεσήλικη** (η) πρόσωπο που βρίσκεται σε μέση ηλικία, δηλαδή μεταξύ τής νεανικής και τής γεροντικής ηλικίας ΣΥΝ. μεσόκοπος. Επίσης **μεσήλικας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσῆλιξ, -ικος* < *μεσ(ο)-* + *ἧλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

μεσημβρία (η) {μεσημβριών} (αρχαιοπρ.) **1.** το μεσημέρι **2.** ο Νότος **3.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των χωρών που βρίσκονται προς νότον **4.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, σε εποχή μεταξύ αρχής και τέλους: *στη ~ τής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσον ἦμαρ*, οπότε θα προέκυπτε τ. **μεσάμέριος*, από όπου πιθ. **μεσ-ᾱμ[β]ρ-ιος* (με συγκοπή τού φωνήεντος και ηχηροποίηση)].

μεσημβρινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ΣΥΝ. μεσημεριανός ΑΝΤ. μεσονύκτιος **2.** (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται στο νότιο σημείο τής Γης: ~ *χώρος* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κατοικεί ή ανήκει στα νότια μέρη τής Γης: ~ *λαοί / κλίμα* **4.** αυτός που είναι στραμμένος προς τα νότια: ~ *δωμάτιο / άνεμος* • **5.** ***μεσημβρινός*** (ο) (α) ο νοητός μέγιστος κύκλος στην επιφάνεια τής Γης, που έχει διεύθυνση βορρά-νότου και συνδέει τους δύο γεωγραφικούς πόλους (β) (συνεκδ.) η παράσταση τού παραπάνω κύκλου (ή τού ημίσεος αυτού) με ειδική αρίθμηση πάνω σε χάρτη ή σε υδρόγειο, με βάση τον οποίο προσδιορίζεται το γεωγραφικό μήκος **6.** ***μεσημβρινή*** (η) τομή τού επιπέδου τού μεσημβρινού με το επίπεδο τού ορίζοντα σε συγκεκριμένο τόπο **7.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ουράνιος μεσημβρινός*** ο μέγιστος κύκλος στην ουράνια σφαίρα, που διέρχεται από τους πόλους και το ζενίθ (το υψηλότερο σημείο) συγκεκριμένου τόπου.

μεσημέρι (το) {μεσημερ-ιού | -ιών} **1.** η ώρα κατά την οποία μεσουρανεί ο ήλιος, η δωδεκάτη μεσημβρινή ώρα **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τής ημέρας, κατά το οποίο ο ήλιος καίει δυνατότερα, το τμήμα τής ημέρας μεταξύ πρωινού και απογεύματος, η προχωρημένη ώρα τής ημέρας: *πήγε ~ κι ακόμα να φύγει για το γραφείο του* || *μας πήρε το ~* (αργήσαμε τόσο, που έφθασε το μεσημέρι) **3.** (ως επίρρ.) τη δωδεκάτη μεσημβρινή ώρα ή γενικότ. μεταξύ πρωινού και απογεύματος· ΦΡ. (α) ***μέρα μεσημέρι*** βλ. λ. *ημέρα* (β) ***ντάλα μεσημέρι*** βλ. λ. *ντάλα*. — (υποκ.) **μεσημεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεσημέριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσημέριος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέση ἡμέρα*].

μεσημεριάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μεσημέριασ-α, -τηκα} **1.** καθυστερώ, με βρίσκει το μεσημέρι: *μεσημεριάσαμε κι ακόμη είμαστε στην αρχή!* (πβ. λ. *βραδιάζω, νυχτώνομαι*) **2.** (απρόσ. ***μεσημεριάζει***) έρχεται το μεσημέρι: *Μεσημέριασε! Καιρός να κάνουμε ένα διάλειμμα.*

μεσημεριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ή γίνεται το μεσημέρι: ~ *ήλιος / φαγητό / ξεκούραση*. Επίσης (λαϊκ.) **μεσημεριάτικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.

μεσημεριάτης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο ήλιος τού μεσημεριού.

μεσημεριάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά το μεσημέρι· για κάτι που συμβαίνει το μεσημέρι, αντίθετα προς το φυσιολογικό ή το αναμενόμενο: *με πήρε τηλέφωνο ~ την ώρα που κοιμόμουν.*

μέσης (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραίγος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *μέσος*, κατά τις ονομασίες και άλλων ανέμων, λ.χ. *γαρμπής, απηλιώτης*].

μεσιακός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που ανήκει σε δύο πρόσωπα κατά το ήμισυ: ~ *χωράφι / κτήμα* · ΦΡ. (παροιμ.) ***το μεσιακό γαϊδούρι το τρώει ο λύκος*** για πράγματα που, επειδή ακριβώς ανήκουν σε πολλούς, δεν έχουν την αρμόζουσα επίβλεψη και φροντίδα.

μεσιανός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στη μέση, μεταξύ δύο άλλων (προσώπων ή πραγμάτων): ~ *κατάρτι* ΣΥΝ. μεσαίος ΑΝΤ. ακριανός.

μεσίστιος, -α, -ο **1.** (για σημαία) αυτός που είναι υψωμένος ώς τη μέση τού ιστού σε ένδειξη πένθους **2.** αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο ιστούς: ~ *σύσπαστο*.
[ΕΤΥΜ. < *μεσ(ο)-* + *-ίστιος* < *ιστός*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half mast].

μεσιτεία (η) [μτγν.] {μεσιτειών} **1.** (γενικά) η μεσολάβηση υπέρ κάποιου (για το υλικό ή το πνευματικό του συμφέρον) **2.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ένας συμβαλλόμενος υπόσχεται αμοιβή σε άλλον συμβαλλόμενο (μεσίτη) για τη μεσολάβηση ή την υπόδειξη ευκαιρίας για τη σύναψη σύμβασης, εφόσον συνεπεία αυτής τής μεσολάβησης ή υπόδειξης καταρτισθεί τελικά η σύμβαση **3.** (συνεκδ.) η αμοιβή / προμήθεια που παίρνει ο μεσίτης για τη μεσολάβησή του, τα μεσιτικά.

μεσιτεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεσίτευσα} **1.** μεσολαβώ ανάμεσα σε πρόσωπα ή ομάδες (με στόχο τον συμβιβασμό τους ή τη σύναψη συμφωνίας) **2.** ενεργώ εξ ονόματος τρίτων (προκειμένου να επιτύχω αγοραπωλησία, μίσθωση ή συνοικέσιο): ~ *για λογαριασμό τού κ. Μακρή για την αγορά τού σπιτιού.* — **μεσίτευση** (η) [1791].

μεσίτης (ο) {μεσιτών}, **μεσίτρια** (η) [μτγν.] {μεσιτριών} επαγγελματίας που μεσολαβεί για την πραγματοποίηση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *απευθύνθηκα σε ~, για να πουλήσω το σπίτι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέσος* (βλ.λ.)].

μεσιτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που αναφέρεται στους μεσίτες ή στη μεσιτεία: ~ *γραφείο* **2.** ***μεσιτικά*** (τα) η αμοιβή, η προμήθεια που δίνεται στον μεσίτη για τη μεσολάβησή του.

μεσκουλιά (η) (λαϊκ.) η μουσμουλιά (βλ.λ.).

μέσκουλο (το) (λαϊκ.) το μούσμουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μέσπουλον* < αρχ. *μέσπιλον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

μεσμερισμός (ο) ψυχοθεραπευτική μέθοδος με απόκρυφιστικές επιδράσεις, πρόδρομος τού σύγχρονου υπνωτισμού, η οποία βασίστηκε

στη θεωρία τού φυσιολόγου Φ.Α. Μέσμερ, που δεχόταν την επιρροή των πλανητών στους ανθρώπους μέσω ειδικής μαγνητικής δύναμης, την οποία ένα πρόσωπο μπορεί να μεταδώσει σε άλλους. — **μεσμεριστής** (ο). **μεσμερικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mesmerism, από το όνομα τού Αυστριακού φυσιολόγου Franz A. Mesmer (1734-1815)].

μέσο(ν) (το) **1.** το σημείο, το μέρος, η θέση που βρίσκεται στη μέση, ανάμεσα, που απέχει εξίσου ή σχεδόν το ίδιο από τα όρια: *το ~ τού μηρού* || *κόβω κάτι στο ~* || *το ~ τού κύκλου* (το κέντρο του) || *το ~ τής πλατείας / τού δωματίου* **2.** το χρονικό σημείο που απέχει εξίσου από δύο χρονικά όρια (την αρχή και το τέλος): *στο ~ τού αγώνα / τού χειμώνα*· ΦΡ. (α) ***στα μέσα*** (+γεν.) στη μέση χρονικού διαστήματος: *~ τού ερχόμενου μήνα / τής επόμενης εβδομάδας / (τού) Απριλίου* (β) (λόγ.) ***εν μέσω / εν τω μέσω*** (+γεν.) (ομηρική φρ. *ἐν μέσ[σ]ῳ*): *~ τόσων δυσκολιών κατάφερε να επιτύχει* || *εν μέσω διακοπών* || *εν τω μέσω τής νυκτός* (γ) ***από τα μέσα*** (i) (+γεν.) από τη μέση χρονικού διαστήματος (ως χρονική αφετηρία πράξης με περισσότερη ή λιγότερη διάρκεια): *~ Ιανουαρίου αρχίζουν οι εκπτώσεις* (ii) από αυτούς που γνωρίζουν, που ασχολούνται με το θέμα που ενδιαφέρει: *είναι σίγουρη πληροφορία, το ξέρω ~* • **3.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός σκοπού: *βοηθητικό / αποτελεσματικό / αθέμιτα / ανέντιμα / επαρκή / άφθονα / ανεπαρκή / οικονομικά / τεχνολογικά ~* || *οι κατά καιρούς εξουσίες εφευρίσκουν ποικίλα ~ προπαγάνδας* || *~ διαφήμισης / πιέσεως / επιβολής / προσέγγισης / επιλύσεως διαφορών / διασκέδασης / ελέγχου* || *δίκτυο μέσων σταθερής τροχιάς, π.χ. τραμ, τρένων* ΣΥΝ. τρόπος, μέθοδος, όργανο, εφόδιο· ΦΡ. (α) ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** βλ. λ. *αγιάζω* (β) ***με κάθε μέσο*** με κάθε τρόπο, επιστρατεύοντας όλους τους τρόπους, τις μεθόδους: *προσπαθούσε να επιβιώσει / να αποκτήσει χρήματα ~* ΣΥΝ. πάση θυσία (γ) ***μέσα επικοινωνίας*** κάθε σύστημα μεταφοράς πληροφοριών ή κάθε κινητός φορέας που χρησιμεύει στη μεταβίβαση μηνυμάτων (λ.χ. τηλέφωνο, ασύρματος, φαξ) (δ) ***Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης / Επικοινωνίας*** (συντομ. Μ.Μ.Ε.) μέσα διακινήσεως ιδεών και πληροφόρησης σε ευρύτατο κοινό (τηλεόραση, ραδιόφωνο, Τύπος) (ε) ***μέσο μαζικής μεταφοράς*** το όχημα που μεταφέρει πολλά πρόσωπα (λ.χ. λεωφορείο, τρένο, τρόλεϊ κ.λπ.) (στ) ***(μεταφορικό) μέσο*** το όχημα που χρησιμοποιεί κανείς για να μετακινηθεί, προκειμένου να μην περπατήσει (αυτοκίνητο, τρένο, ποδήλατο κ.ά.) (ζ) ΟΙΚΟΝ. ***μέσα παραγωγής*** το σύνολο των υλικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία (πρώτες ύλες, εργαλεία, εγκαταστάσεις, συγκοινωνιακό δίκτυο κ.λπ.): *η κατοχή / ιδιοποίηση των ~* (η) ***μεγάλα μέσα*** το αποτελεσματικότερο μέσο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς (στο οποίο συνήθ. καταφεύγει, αφού έχει εξαντλήσει όλα τα άλλα): *επιστρατεύω τα ~* **4.** ***μέσα*** (τα) (α) οι οικονομικοί πόροι, τα χρήματα που απαιτούνται για την επιτυχία ενός σκοπού: *εκείνα τα χρόνια δεν είχαν πολλοί άνθρωποι τα ~ για να σπουδάσουν* (β) το μέσον (βλ. παρακάτω, σημ. 6) **5.** ΝΟΜ. ***ένδικα μέσα*** οι προβλεπόμενοι από τον νόμο δικονομικοί τρόποι προσβολής δικαστικής αποφάσεως: *η πλευρά τού κατηγορουμένου θα ασκήσει όλα τα προβλεπόμενα ~ κατά τής πρωτόδικης απόφασης τού δικαστηρίου* **6.** ***μέσο(ν)*** (το) η γνωριμία με πρόσωπο που, χάρη στη θέση του, μπορεί να βοηθήσει κάποιον να παρακάμψει τις νόμιμες διαδικασίες και να έχει ευνοϊκή μεταχείριση, την οποία κανονικά δεν δικαιούται, σε φρ. όπως ***έχει (γερό) μέσον***· *είναι φίλος τού υπουργού,* ***έβαλε μέσο****, για να φέρει τον γιο της στην Αθήνα* (να πάρει μετάθεση), *πιστεύω ότι θα τα καταφέρει, γιατί* ***έχει τα μέσα****, διορίστηκε στον Οργανισμό* ***με μέσο, είχε μέσο*** *τον ίδιο τον διοικητή* ΣΥΝ. δόντι, (στρατ.) βύσμα **7.** ***μέσω*** (ως πρόθ. + γεν.) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέσον* (τοπική σημ.), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μέσος* (βλ.λ.). Η σημ. τού τρόπου επιτεύξεως ενός σκοπού είναι ήδη μεσν. Ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *μέσα μαζικής επικοινωνίας* (< αγγλ. mass media), *μέσα μεταφοράς* (< αγγλ. means of transport), *μέσα παραγωγής* (< αγγλ. production means), *με κάθε μέσο* (< αγγλ. by all means) κ.ά.].

μεσο- κ. **μεσό-** κ. **μεσ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται: **1.** στο μέσον: (α) τόπου: *μεσο-τοιχία* (β) χρόνου: *μεσο-καλόκαιρο, Μεσ-αίωνας* (γ) κατάστασης ή γεγονότος εν εξελίξει: *μεσο-πόλεμος* **2.** μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων: *μεσο-λαβητής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μέσος* (βλ.λ.) και απαντά ως *μεσ-* προ φωνήεντος (πβ. *μεσ-ευρωπαϊκός, Μεσ-αίωνας*) και ως *μεσο-* προ συμφώνου (πβ. *μεσό-γειος, μεσό-τοιχος*)].

μεσοαστός (ο), **μεσοαστή** (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. πρόσωπο που ανήκει στα μεσαία αστικά στρώματα, βρίσκεται δηλ. ανάμεσα στη μικροαστική και τη μεγαλοαστική τάξη (πβ. *μικρο-αστός* κ. *μεγαλο-αστός*). — **μεσοαστικός**, -ή, -ό. **μεσοαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *μέσο-* + *αστός*, κατά τα *μικρο-αστός* (γαλλ. petit-bourgeois), *μεγαλο-αστός* (γαλλ. grand-bourgeois)].

μεσοαστρικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού διαστήματος μεταξύ των αστέρων: *~ ύλη / σκόνη / νέφη*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. interstellar].

μεσοβασιλεία (η) [μτγν.] {μεσοβασιλειών} **1.** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από τον θάνατο, την εκθρόνιση ή την παραίτηση βασιλιά ώς την ενθρόνιση νέου **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση (κοινωνική και πολιτική) που επικρατεί κατά το χρονικό αυτό διάστημα **3.** (μτφ.) η μεταβατική περίοδος που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις.

μεσοβδόμαδα επίρρ.· στα μέσα τής εβδομάδας.

μεσοβέζικος, -η, -ο **1.** (για άνεμο) ο ενδιάμεσος (π.χ. ΒΔ., ΝΑ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας ή σαφήνειας και αποφασιστικότητας: *~ λύσεις / μέτρα* ΑΝΤ. τολμηρός, αποφασιστικός, σαφής. — **μεσοβέζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. mezo vento «ενδιάμεσος άνεμος, μέτριας έντασης» ή < τουρκ. müşevveş «αόριστος, ασαφής»].

μεσοβορράς (ο) [1728] (επίσ.) η γραιγοτραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

μεσοβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής ιστορίας, που ξεκινά με τη λήξη τής εικονομαχικής κρίσης (843) και τελειώνει με την κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους (1204).

μεσόγαιος, -α, -ο → μεσόγειος

μεσογειακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μεσόγειο Θάλασσα ή (κυρ.) με τις χώρες που περιβρέχει: *~ κλίμα / λαός / πολιτισμοί / ταμπεραμέντο / διατροφή* **2.** ΙΑΤΡ. ***μεσογειακή αναιμία*** η βαριά κληρονομική αναιμία, που παρουσιάζεται σε παιδιά μεσογειακών λαών και οδηγεί στον θάνατο ΣΥΝ. νόσος τού Κούλεϋ.

μεσόγειος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται μακριά από θάλασσα, δηλ. στην ξηρά ή στο εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ηπειρωτικός, χερσαίος, στεριανός ΑΝΤ. παράλιος, παράκτιος, παραθαλάσσιος • **2.** **μεσόγεια** (τα) η ενδοχώρα. Επίσης **μεσόγαιος** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-γειως / -γαιως / -γεως* < *γαῖα / γῆ*. Το λατ. Mediterraneus είναι μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

Μεσόγειος (Θάλασσα) (η) {Μεσογείου (Θαλάσσης)} **1.** κλειστή θάλασσα που βρέχει τα παράλια τής Β. Αφρικής, τής Ν. Ευρώπης και τής Δ. Ασίας (Μέσης Ανατολής), στα οποία επικρατεί κυρ. εύκρατο κλίμα (κυρ. στη Ν. Ευρώπη) **2.** (συνεκδ.) τα παράλια και κατ' επέκτ. οι χώρες που βρέχονται από την παραπάνω θάλασσα: *η ~ υπήρξε κοιτίδα πολλών από τους σημαντικότερους αρχαίους πολιτισμούς*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μεσόγειος*].

μεσογονάτιο (το) [μτγν.] {μεσογονατί-ου | -ων} ΒΟΤ. το τμήμα τού βλαστού ανάμεσα σε δύο γόνατα ή σημεία προσφύσεως φύλλων.

μεσοδιάστημα (το) {μεσοδιαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία, γεγονότα κ.λπ.: *το ~ ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους* || *θα εκμεταλλευτεί το μεσοδιάστημα των γιορτών για επαναλήψεις* (πβ. λ. *μεσοβασιλεία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interspace].

μεσόδμη (η) {μεσοδμών} **1.** το μεσοδόκι (βλ.λ.) **2.** ΝΑΥΤ. δοκός που τέμνει εγκάρσια από τη μια ώς την άλλη πλευρά το πλοίο, πάνω από το εσωτρόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-δμη*, μεταπτωτ. βαθμ. *dmā- (με μηδενισμ. το πρώτο και αποθές το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. θ. demā- (> αρχ. *δέμω*) για το οποίο βλ. λ. *δόμος*].

μεσοδόκι (το) {μεσοδοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλη δοκός η οποία περνά οριζόντια από τοίχο σε τοίχο και στηρίζει τη στέγη.

μεσοδρομίς επίρρ. (λαϊκ.) **1.** στη μέση τού δρόμου: *«κι αν αποκούμπι επάνω μου ~ γυρέψεις...»* (Γ. Αθάνας) ΣΥΝ. μεσοστρατίς· ΦΡ. (παροιμ.) ***που καβαλάει ξένο άλογο, μεσοδρομίς πεζεύει*** όποιος στηρίζεται σε ξένες δυνάμεις, δεν ολοκληρώνει το έργο του **2.** (μτφ.) στο μέσο χρονικού διαστήματος ή δραστηριότητας.

μεσοελλαδικός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη μέση περίοδο τού χαλκού (τέλος 3ης – μέσα 2ης χιλιετίας π.Χ.) στην ηπειρωτική Ελλάδα.

μεσοεπιθετικός, -ή, -ό ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) αυτός που ανήκει στη μεσαία γραμμή τής ομάδας και έχει επιθετικό ρόλο: *~ παίκτης* || (κυρ. ως ουσ.) *ο διεθνής ~ τής ομάδας· αλλιώς επιθετικός μέσος*.

μεσοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το μεσαίο διάστημα τής ιστορία τής Γης και αποτελεί τη μεταβατική κατάσταση για τους νεότερους χρόνους **2.** (α) ***Μεσοζωικός Αιώνας*** το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου, κατά τη διάρκεια τού οποίου άρχισε η μετατόπιση των ηπείρων, δηλ. ο αποχωρισμός των ηπείρων από μία αρχέγονη χερσαία μάζα· διαιρείται στο Τριαδικό, το Ιουρασικό και το Κρητιδικό, η διάρκειά του είναι 165 εκατομμύρια χρόνια περίπου και είναι γνωστός και ως Δευτερογενής Αιώνας (β) ***μεσοζωικό άθροισμα στρωμάτων*** το πέμπτο από τα έξι μεγάλα αθροίσματα, στα οποία υποδιαιρείται το όλο σύστημα στρωμάτων τής Γης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesozoic].

μεσόθυρο (το) [μεσν.] {μεσοθύρ-ου | -ων} **1.** το τμήμα τοίχου οικοδομήματος, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πόρτες ή παράθυρα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία πύλη τού τέμπλου.

μεσοθώρακας (ο) [1873] {μεσοθωράκων} ΖΩΟΛ. το μεσαίο τμήμα τού θώρακα των εντόμων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesothorax].

μεσοθωράκιο (το) [1879] {μεσοθωρακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεσαία περιοχή τού ανθρώπινου θώρακα, που βρίσκεται ανάμεσα στους δύο πνεύμονες, στο στέρνο και στη σπονδυλική στήλη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. médiastin].

μεσοκαιρίτης (ο) [μεσν.] {μεσοκαιριτών} (σπάν.-λαϊκ.) πρόσωπο που βρίσκεται στη μεσαία φάση τής ζωής, ανάμεσα στη νεανική και τη γεροντική ηλικία ΣΥΝ. μεσόκοπος, μεσήλικος.

μεσοκαλόκαιρο (το) το μέσο, η ακμή τού καλοκαιριού: *το ~ ήταν ανυπόφορη η ζέστη*. — **μεσοκαλόκαιρα** επίρρ.

μεσοκάρπιο (το) [1873] {μεσοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. το μεσαίο στρώμα τού περικαρπίου των αγγειοσπέρμων, που βρίσκεται μεταξύ εξωκαρπίου και ενδοκαρπίου.

μεσόκλιμα (το) {μεσοκλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το κλίμα μικρών περιοχών τής επιφάνειας τής Γης, όπως κοιλάδων, παραποτάμιων εκτάσεων, πόλεων, περιοχών μεταξύ δασικών εκτάσεων κ.λπ., που ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτικό τού γενικού κλίματος τής περιοχής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimate].

μεσοκλιματολογία (η) {μεσοκλιματολογιών} ο κλάδος τής κλιματολογίας που μελετά τα μεσοκλίματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimatology].

μεσοκνήμιο (το) [μτγν.] {μεσοκνημί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τής κνήμης.

μεσόκοπος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη νεανική και τη γεροντική ηλικία ΣΥΝ. μεσήλικος, μεσοκαιρίτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-κοπος* < *κόπτω*].

μεσοκυττάριος, -α, -ο [1873] ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που διαπλάσσεται ή βρίσκεται μεταξύ των κυττάρων **2.** ***μεσοκυττάριοι χώροι / μεσοκυττάρια διαστήματα*** οι χώροι που βρίσκονται μεταξύ κυττάρων σε φυτικούς ιστούς γεμάτους με αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. intercellular].

μεσολαβή (η) **1.** (στη γυμναστική) το πιάσιμο τής μέσης με τα δύο χέρια **2.** (στο αγώνισμα τής πάλης) η λαβή κατά την οποία ο παλαιστής συσφίγγει με τα δυο του χέρια τη μέση τού αντιπάλου του.

μεσολάβηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παρέμβαση τρίτου για την επίλυση τής διαφοράς δύο πλευρών ή σειρά ενεργειών κάποιου για θέμα που αφορά σε άλλον: *η ~ ενός κοινού γνωστού τους συνέβαλε στην αποκατάσταση των σχέσεών τους* || *ο υπουργός Εξωτερικών ζήτησε διεθνή ~ για την επίλυση τού προβλήματος μεταξύ των δύο κρατών* **2.** (καταχρ.) η παρέλευση χρονικού διαστήματος (μεταξύ δύο γεγονότων): *μετά την υπογραφή τής συνθήκης ειρήνης και τη ~ τριετούς ειρηνικής συμβίωσης, τα δύο κράτη επέστρεψαν δριμύτερα στις εχθροπραξίες.*

μεσολαβητής (ο) [1897], **μεσολαβήτρια** (η) {μεσολαβητριών} το πρόσωπο που μεσολαβεί: *ο ~ τού Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό.*

μεσολαβητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με μεσολάβηση: *~ προσπάθεια / ρόλος / πρωτοβουλία / πρόταση.*

μεσολαβώ ρ. αμετβ. {μεσολαβείς... | μεσολάβησα} **1.** παρεμβαίνω (ανάμεσα σε άτομα, ομάδες ή κράτη), προκειμένου να επιτύχω την επίλυση διαφοράς ή τον συμβιβασμό αντιτιθέμενων συμφερόντων και απόψεων: *~ για τον τερματισμό πολέμου / για την επίλυση προβλήματος / για την υπέρβαση κρίσεως* **2.** κάνω ενέργειες απευθυνόμενος σε κάποιον για λογαριασμό τρίτου: *μεσολάβησε στον διευθυντή, για να προσληφθώ στην εταιρεία* ΣΥΝ. μεσιτεύω • **3.** παρεμβάλλομαι (ανάμεσα σε χρονικά ή τοπικά σημεία): *ανάμεσα στα δύο γεγονότα μεσολαβούν λίγα χρόνια* **4.** λαμβάνω χώρα, συμβαίνω ενδιαμέσως: *θα φύγω τη Δευτέρα, αν δεν μεσολαβήσει τίποτε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσολαβῶ (-έω)* < *μεσο-* + *-λαβῶ* < θ. *λαβ-*, τού απρφ. *λαβ-εῖν* (αόρ. β' τού αρχ. *λαμβάνω*)].

> **μεσολαβώ - διαμεσολαβώ.** Η λ. **μεσολαβώ**, ήδη αρχαία, σήμαινε αρχικά «διακόπτω, μπαίνω στη μέση, παρεμβάλλομαι». Σε νεότερους χρόνους προσέλαβε επιπροσθέτως τη σημ. «παρεμβαίνω για να γίνει κάτι» (συχνά με αρνητική χροιά, «παρέμβαση με μέσο»: *Μεσολάβησε ένας γνωστός του υπουργός, για να τον προσλάβουν στην υπηρεσία*). Το ρ. **διαμεσολαβώ** και τα παράγωγά του **διαμεσολάβηση, διαμεσολαβητής** πλάστηκαν τη δεκαετία τού '80 με πολιτικού περιεχομένου σημ. (επίσημη πολιτική παρέμβαση από διεθνείς και άλλους ευρύτερους οργανισμούς προς επίλυση διακρατικών διαφορών): *Η διαμεσολάβηση τού προέδρου τού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μεταξύ των εμπόλεμων κρατών τής πρώην Γιουγκοσλαβίας δεν έφερε αποτελέσματα – Στην επίλυση των διαφορών προτίθεται να διαμεσολαβήσει ο Ο.Η.Ε.* Σε τέτοιες χρήσεις το **δια-** δηλώνει ό,τι το ξενικό (λατινικής προελεύσεως) inter-. Τελευταία, η λ. *διαμεσολαβώ* και τα παράγωγά της άρχισαν να χρησιμοποιούνται και με φιλολογικού περιεχομένου σημ., δηλώνοντας τον ερμηνευτή (φιλόλογο), που παρεμβάλλεται ανάμεσα στον δημιουργό (συγγραφέα) και τον αναγνώστη, ανάμεσα στο κείμενο και τον αναγνώστη, ώστε να βοηθηθεί ο αναγνώστης στην καλύτερη κατανόηση τού κειμένου.

μεσολιθικός, -ή, -ό [1890] ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής προϊστορίας, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από τον τρόπο ζωής τού κυνηγού-τροφοσυλλέκτη στην παραγωγική οικονομία τής γεωργίας και κτηνοτροφίας (περίπου 10η-7η χιλιετία π.Χ.): *~ εποχή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesolithic].

μεσολόβιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στους λοβούς ενός οργάνου **2.** ***μεσολόβιο*** (το) {μεσολοβί-ου | -ων} ο μεγάλος εγκάρσιος σύνδεσμος που βρίσκεται μεταξύ των δύο εγκεφαλικών ημισφαιρίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interlobaire].

Μεσολόγγι (το) {-ίου κ. -ιού} **1.** η πρωτεύουσα τού νομού Αιτωλοακαρνανίας **2.** ΙΣΤ. **έξοδος τού Μεσολογγίου** βλ. λ. *έξοδος.* — **Μεσολογγίτης** (ο), **Μεσολογγίτισσα** (η), **μεσολογγίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < δαλματ. Messo-laghi «λιμνοθάλασσα», ονομασία που δόθηκε αρχικώς από τους Δαλματούς πειρατές στα ιχθυοτροφεία τής περιοχής και μαρτυρείται από το 1571. Η παρετυμολογία *Μεσολόγγι* < *μέσος* + *λόγγος* οδήγησε στην καθιέρωση τής γραφής με *-γγ-* αντί *-γκ-*].

μεσομήριο (το) [μτγν.] {μεσομηρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στους μηρούς, η βουβωνική χώρα ΣΥΝ. ριζομερι.

μέσον (το) → μέσο

μεσονύκτιο (το) → μεσάνυχτα

μεσονύχτι (το) → μεσάνυχτα

μεσονυχτίς επίρρ. (λαϊκ.) μεσάνυχτα, στη μέση τής νύχτας: *με ξύπνησε ~.*

μεσοούρανα (τα) → μεσούρανα

μεσοπαθητικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει στη Ν. Ελληνική τη μορφολογική σύμπτωση μέσης και παθητικής φωνής (π.χ. μέσο *η Μαρία χτενίστηκε* «χτένισε η ίδια τον εαυτό της», παθητικό *η Μαρία χτενίστηκε* στο κομμωτήριο (= την χτένισε η κομμώτρια), σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην αρχαία (π.χ. *ἐλύσατο – ἐλύθη*): *~ φωνή / ρηματικός τύπος.*

μεσοπάτωμα (το) {μεσοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημιώροφος.

μεσοπέλαγα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) στη μέση τού πελάγους, στην ανοιχτή θάλασσα: *αρμενίζαμε ~, όταν μας έπιασε άγριο μπουρίνι.*

Μεσοπεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. εορτή τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία τελείται εικοσιπέντε ημέρες μετά το Πάσχα, την τέταρτη ημέρα τής εβδομάδας, σε ανάμνηση τής διδασκαλίας τού Ιησού Χριστού στον Ναό τού Σολομώντα.

μεσοπλανητικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που υπάρχει ή βρίσκεται ανάμεσα σε πλανήτες: *~ ύλη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interplanetary (νόθο σύνθ.)].

μεσοπλεύριος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται στις πλευρές, αυτός που αναφέρεται σε αυτό τον χώρο: *~ μυς / αρτηρία / νεύρο / νευραλγία.*

Μεσοπόλεμος (ο) {Μεσοπολέμου} η χρονική περίοδος 1918-1939 που μεσολάβησε μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων. — **μεσοπολεμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entre-deux-guerres].

μεσόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η εσωτερική πόρτα οικήματος, διά μέσου τής οποίας επικοινωνούν δύο δωμάτια ΣΥΝ. εσώθυρα.

Μεσοποταμία (η) [μτγν.] η περιοχή τής Ασίας μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, η οποία υπήρξε κατά την αρχαιότητα κοιτίδα σημαντικών πολιτισμών και αργότερα, στην εποχή τής ακμής των Αράβων, γνώρισε σημαντική ανάπτυξη. -- **Μεσοποτάμιος** (ο) [μεσν.], **μεσοποταμιακός**, -ή, -ό.

μεσοποτάμιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε ποταμούς.

μεσοπρόθεσμος, -η, -ο αυτός τού οποίου η πραγματοποίηση, η λήξη ή η εξόφληση δεν τοποθετείται ούτε στο εγγύς ούτε στο μακρινό μέλλον, αλλά κάπου ενδιάμεσα: *~ στόχος / δάνειο / μέτρα.* — **μεσοπρόθεσμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. à moyen terme].

μέσος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων: *~ ηλικία / απόσταση·* ΦΡ. (α) ***μέση οδός*** η ενδιάμεση λύση, η αποφυγή των άκρων, το μέτρο: *η κυβέρνηση ακολούθησε τη ~, ώστε να συμβιβάσει τα αντίπαλα συμφέροντα* ΣΥΝ. χρυσή τομή (β) ***Μέση Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή* **2.** (ειδικότ., για χαρακτηρισμό ιστορικών περιόδων) αυτός που μεσολαβεί ανάμεσα στο πρώιμο και το ύστερο: *Μέσο Βασίλειο* (περίοδος τής αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας, περίπου από το 2040 ώς το 1786 π.Χ., μεταξύ Αρχαίου και Νέου Βασιλείου) || *~ χρόνοι* (ο Μεσαίωνας) **3.** αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, αυτός που παρεμβάλλεται: *~ εισοδηματική τάξη·* ΦΡ. (α) ***μέση εκπαίδευση*** βαθμίδα τής εκπαίδευσης, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη στοιχειώδη και την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση (το γυμνάσιο και το λύκειο): *καθηγητής / προϊστάμενος γραφείου / επιθεωρητής / σύμβουλος μέσης εκπαιδεύσεως* (β) ***μέσος όρος*** (i) (για αριθμούς) το πηλίκο τής διαίρεσης τού αθροίσματος αριθμών με τον αριθμό που αντιπροσωπεύει το πλήθος του: *ο ~ των 2 και 4 είναι το 3* [(4+2): 2 = 3] || *κατά μέσον όρο* (ανάμεσα στο λιγότερο και το περισσότερο) (ii) η κατά μέσον όρο στατιστική διαμόρφωση μεγέθους εκπεφρασμένη αριθμητικά κ.λπ.: *ο ~ ζωής ενός αυτοκινήτου είναι τα 10 χρόνια* (βλ. λ. *ζωή*) || *ο ~ αύξησης των γεννήσεων* (γ) ΦΙΛΟΣ. ***μέσος όρος συλλογισμού*** η έννοια που είναι κοινή και στις δύο προκείμενες προτάσεις (συμβολισμός: Μ) τού συλλογισμού, καθιστώντας έτσι δυνατή τη σύνδεση υποκειμένου και κατηγορουμένου στο συμπέρασμα (Υ – Κ) **4.** ***μέσος*** (ο) ΑΝΑΤ. (α) το μεσαίο δάχτυλο τού χεριού ή τού ποδιού ΣΥΝ. ενδιάμεσος, μεσαίος (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή τής ομάδας ΣΥΝ. χαφ **5.** αυτός που δηλώνει τον μέσο όρο μεγέθους / ποσότητας με την οποία εμφανίζεται φαινόμενο: *~ ετήσια βροχόπτωση / βεληνεκές / θερμοκρασία* (ο μέσος όρος τιμών τής θερμοκρασίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα) **6.** (μτφ.) αυτός που αποτελεί αντιπροσωπευτική περίπτωση τού συνόλου στο οποίο ανήκει: *ο ~ πολίτης είναι αυτή την περίοδο απογοητευμένος από τα πολιτικά κόμματα* || *~ τηλεθεατής / καταναλωτής* **7.** αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο ακραίων καταστάσεων ή γενικότ. δύο καταστάσεων που μπορούν να χαρακτηριστούν με σαφήνεια (ούτε υψηλός ούτε χαμηλός, ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε καλός ούτε κακός κ.λπ.): *είναι μέσης μορφώσεως / στάθμης* • **8.** ΑΝΑΤ. (α) ***μέση φλέβα*** υποδόρια φλέβα, που αρχίζει από το ραχιαίο φλεβικό δίκτυο τού χεριού (β) ***μέσο νεύρο*** νευρικό στέλεχος, το οποίο εκτείνεται από το βραχιόνιο πλέγμα ώς την παλάμη • **9.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***μέσο ρήμα*** (i) ρήμα μέσης φωνής με κατάληξη -ομαι / -ιέμαι / -ούμαι / -ώμαι που δηλώνει μέση διάθεση, π.χ. *χτενίζομαι, πλένομαι* (ii) (καταχρ.) ρήμα παθητικής φωνής (β) ***μέση διάθεση*** η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, των οποίων το υποκείμενο ενεργεί και ταυτόχρονα δέχεται την ενέργεια αυτή (βλ. κ. λ. *διάθεση*) (γ) ***μέσο σύμφωνο*** (στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική, ιδίως τής αρχαίας Ελληνικής) καθένα από τα σύμφωνα τού οποίου η προφορά θεωρήθηκε ώς ενδιάμεση (μέση), δηλ. ανάμεσα στα ψιλά και τα δασέα, ήτοι τα σύμφωνα β [b], δ [d], γ [g] (ο σημερ. όρος είναι «ηχηρά κλειστά»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *medhyo- «μεσαίος», πβ. σανσκρ. mádhyaḥ, λατ. medius (> ισπ. medio), αρμ. mēj-, γερμ. Mitte, αγγλ. mid, ιρλ. mid- (α'

συνθ.) κ.ά. Ομόρρ. *μεσ-άζων, μεσα-ῖος, μεσ-ίτης, μεσό-γειος. μεσολαβώ* κ.ά.].

μεσοσπονδύλιος, -α, -ο [1863] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται μεταξύ σπονδύλων: ~ *αρθρώσεις / δίσκοι / τρήματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intervertébrale].

μεσοστρατίς επίρρ. [μεσν.] στη μέση τού δρόμου.

μεσοστύλιο (το) [μτγν.] {μεσοστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το διάστημα μεταξύ δύο στύλων.

μεσότητα (η) [αρχ.] {μεσοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού μέσου, το να βρίσκεται κάτι σε μέση κατάσταση ΑΝΤ. ακρότητα **2.** ΜΑΘ. ο μέσος όρος σε μια συνεχή αναλογία **3.** ΦΙΛΟΣ. (κυρ. στον χώρο των ηθικών αξιών) η κατάσταση τού μέτρου, η αποφυγή ακροτήτων: *η έννοια τής αριστοτελικής* ~ ΣΥΝ. αρμονία, ισορροπία ΑΝΤ. αμετροέπεια.

μεσότιτλος (ο) {μεσοτίτλ-ου | -ων, -ους} ο τίτλος που μεσολαβεί ανάμεσα στις παραγράφους κειμένου.

μεσοτοιχία (η) {μεσοτοιχιών} ο κοινός τοίχος που χωρίζει δύο διαμερίσματα (σπανιότ. κ. οικοδομές, οικόπεδα).

μεσότοιχος (ο) [μτγν.] {μεσοτοίχ-ου | -ων, -ους} **1.** ο εσωτερικός τοίχος οικήματος, που χωρίζει δωμάτια **2.** η μεσοτοιχία (βλ.λ.).

μεσούντος → μεσώ

μεσούρανα (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μέσο τού ουρανού **2.** (ως επίρρ.) στη μέση τού ουρανού: *το αεροπλάνο πετούσε* ~ ΣΥΝ. μεσουρανίς.

μεσουράνημα (το) [μτγν.] {μεσουρανήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση τού Ηλίου ή άλλου αστέρα στο μέσο τού ουρανού **2.** (μτφ.) το αποκορύφωμα τής δύναμης, τής ακμής ή τής δόξας: *η αρχαία Αθήνα ήταν στο ~ της κατά τον χρυσό αιώνα τού Περικλή* ΣΥΝ. κολοφώνας, απόγειο, ζενίθ. Επίσης **μεσουράνισμα** [μτγν.].

μεσουρανίς επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού ουρανού.

μεσουρανώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεσουρανείς... | μεσουράνησα} **1.** (για ουράνια σώματα) βρίσκομαι στο μέσο τού ουρανού, διέρχομαι από τον μεσημβρινό ενός τόπου, βρίσκομαι στο κατακόρυφο σημείο **2.** (μτφ.) φθάνω στο απόγειο, στο αποκορύφωμα τής επιτυχίας, τής ανάπτυξης, τής ακμής ή τής δόξας: *την εποχή εκείνη στο θέατρο μεσουρανούσε η Κυβέλη* ΣΥΝ. θριαμβεύω, βρίσκομαι στο ζενίθ ΑΝΤ. παρακμάζω, βρίσκομαι στο ναδίρ, φθίνω. — **μεσουράνηση** (η) [μτγν.].

μεσούσης → μεσώ

μεσόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση τού μιτωτικού κύκλου που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο διαδοχικών κυτταρικών διαιρέσεων· σε αυτή γίνεται αύξηση τού κυτταροπλάσματος, σύνθεση πρωτεϊνών και νουκλεϊκών οξέων (D.N.A., R.N.A.), διπλασιασμός τού D.N.A., και προετοιμάζεται η μίτωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesophase].

μεσοφόρι κ. (λαϊκότ.) **μισοφόρι** (το) {μεσοφορ-ιού | -ιών} **1.** το γυναικείο εσώρουχο που φοριέται κάτω από το φόρεμα, το κομπινεζόν **2.** (συνεκδ.) η γυναίκα: *«αχ, βρε παλιο-μισοφόρια, τι τραβάν για σας τ' αγώρια»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεσοφόρι(ο)ν*, υποκ. τού επιθ. **μεσόφορον* (ενν. *ἔνδυμα*) < *μεσο-* + *-φορον* < *φορῶ*. Ο τ. *μισοφόρι* κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *μισός*].

μεσόφρυδο (το) ΑΝΑΤ. το μέρος τού *προσώπου* που βρίσκεται ανάμεσα στα δύο φρύδια και πάνω ακριβώς από τη ρίζα τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσόφρυον* < *μεσ(ο)-* + *-οφρυον* < *ὀφρύς* «φρύδι»].

μεσοφωνία (η) [1874] {μεσοφωνιών} **1.** το φορητό αρμόνιο **2.** το ακορντεόν.

μεσόφωνος (η) [1897] {μεσοφών-ου | -ων, -ους} η λυρική τραγουδίστρια, η φωνή τής οποίας αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, ανάμεσα σε αυτήν τής υψιφώνου (σοπράνο) και τής βαρυφώνου (κοντράλτο) ΣΥΝ. μετζοσοπράνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. mezzosoprano].

μεσοχείμωνα επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού χειμώνα ΣΥΝ. καταχείμωνα.

μεσοχείμωνο (το) [μεσν.] η μέση τού χειμώνα.

μεσοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού χρόνου.

μεσοχώρι (το) {μεσοχωρ-ιού | -ιών} το χωριό που βρίσκεται μακριά από τα παράλια, στην ενδοχώρα.

μεσπιλέα (η) (λόγ.) η μουσμουλιά (βλ.λ.). Επίσης **μεσπίλη** [μτγν.].

μέσπιλο (το) {μεσπίλ-ου | -ων} (λόγ.) το μούσμουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέσπιλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

Μεσσαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα ανήθικη ως προς την ερωτική συμπεριφορά της και αδίστακτη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. messalina < λατ. Messalina, σύζυγος τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Κλαυδίου, περιώνυμη για την ανήθικη και αδίστακτη συμπεριφορά της].

Μεσσήνη (η) **1.** πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας **2.** πόλη τής ΒΑ. Σικελίας απέναντι από την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μεσσηνία*].

Μεσσηνία (η) περιοχή και νομός τής ΝΔ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Καλαμάτα. — **Μεσσήνιος** (ο), **Μεσσήνια** (η), **μεσσηνιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μεσσήνη*, ονομασία σημαντικής πόλεως τής περιοχής, που ιδρύθηκε το 369 π.Χ. στο βουνό Ιθώμη (και αρχικώς ονομαζόταν επίσης *Ἰθώμη*). Πρόκειται πιθ. για προελλην. τοπωνύμιο, η δε αναγωγή στο επίθ. *μέσος* είναι προϊόν παρετυμολογίας].

Μεσσηνιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας.

μεσσιανικός, -ή, -ό [1877] ο σχετικός με τον μεσσία ή τον μεσσιανισμό: ~ *κηρύγματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. messianique].

μεσσιανισμός (ο) [1897] **1.** η πίστη των Εβραίων στη μελλοντική έλευση τού μεσσία, ο οποίος θα έσωζε τον εβραϊκό λαό **2.** (κατ' επέκτ.) η πίστη στον μελλοντικό ερχομό ενός μεσσία και γενικότ. ενός σωτήρα (λ.χ. στο πολιτικό ή εθνικό επίπεδο), δηλ. σε ένα πρόσωπο με εξαιρετικές ικανότητες (χαρισματικό ηγέτη), το οποίο και θα λυτρώσει τον λαό ή το έθνος από τα προβλήματά του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. messianisme].

μεσσίας (ο) {μεσσιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που περίμεναν οι Εβραίοι να έρθει ως σωτήρας και ελευθερωτής τους **2.** **Μεσσίας** (ο) (στον χριστιανισμό) ο Ιησούς Χριστός **3.** (μετωνυμ.) ο ηγέτης από τον οποίο περιμένουν όλοι να λύσει τα προβλήματα, να τους απαλλάξει από τα δεινά: *μετά την πτώση τής χούντας ο λαός υποδέχθηκε τον Κ. Καραμανλή ως* ~ || *η αναζήτηση πολιτικού ~ αποτελεί δείγμα κρίσης τής δημοκρατίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. mešihā < εβρ. mašiāh «χριστός, χρισμένος» < ρ. mašah «σημαδεύω, χρίω (με λάδι)»].

μέστο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκφραστική· περίλυπα, λυπημένα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mesto «λυπημένος, μελαγχολικός» < λατ. maestus].

μεστός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αφθονία και πληρότητα: *λόγος ~ νοημάτων* ΣΥΝ. πλήρης • **2.** (για καρπούς) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *στάχυα / σύκα / σταφύλια* ΣΥΝ. μεστωμένος, γινωμένος ΑΝΤ. άγουρος, αγίνωτος **3.** (μτφ.) σφιχτοδεμένος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική ωριμότητα. — **μεστότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστικός όρ., αγν. ετύμου].

μεστώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μέστω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να ωριμάσει ♦ (αμετβ.) **2.** (για καρπούς) γίνομαι ώριμος: *μεστώσανε γρήγορα φέτος τα σταφύλια* ΣΥΝ. ωριμάζω **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι: *μεγάλωσε, μέστωσε, έγινε κοτζάμ άντρας!* — **μέστωμα** (το) [μτγν.].

μεσώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εύχρ. μόνο η απόλυτη μτχ. σε γεν. *μεσού-ντος, -σης, -ντων* +γεν.} βρίσκομαι στη μέση (χρονικής περιόδου, γεγονότος)· μόνο σε μετοχικές φρ., π.χ. *μεσούσης τής διαδικασίας, ήρθε η διαταγή να διακόψουμε κάθε εργασία* || *μεσούσης τής νυκτός / τής εξεταστικής περιόδου* || *μεσούντος τού θέρους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεσῶ (-όω)* < *μέσος*].

μέσω πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο διέλευσης (= μέσα από): *το τρένο διέρχεται ~ Θεσσαλονίκης* || *η διακίνηση τού εμπορεύματος γίνεται ~ Αθηνών* **2.** τρόπο, μέσο, μεσολάβηση: *ο αγώνας θα μεταδοθεί ζωντανά ~ δορυφόρου* || *βρήκε δουλειά ~ τού θείου του.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Επιρρηματοποιημένη δοτ. εν. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.), απόδ. τού γερμ. mittels durch].

μεσώροφος (ο) [1882] {μεσωρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο μεσαίος όροφος οικοδομήματος (κυρ. πολυκατοικίας) ΣΥΝ. μεσοπάτωμα **2.** ο όροφος που μεσολαβεί ανάμεσα στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο ΣΥΝ. ημιώροφος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entresol].

μετά[1] κ. **μετ'** (μπροστά από *α*) κ. **μεθ'** (μπροστά από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. δηλώνει: **1.** ακολουθία (κάτι έπεται / ακολουθεί) (α) χρονική (υστερόχρονο): ~ *την ακμή, έρχεται η παρακμή* || *ήρθε στη γιορτή ~ τον Γιώργο* || ~ *τη δήλωση τού υπουργού, ακολούθησε πανικός* (β) τοπική: ~ *το φανάρι, ο τρίτος δρόμος δεξιά* || *Το στενό είναι πριν από την Πανεπιστημίου; Όχι,* ~ (γ) κατά τάξη / ιεραρχία: *ήρθε πρώτος ~ τον Γερμανό συναθλητή του στο ακόντιο* **2.** σε συνάρτηση με το 1 (+αιτ. όταν υπάρχει άρθρο, ουσιαστικό ή από +αιτ. με το άρθρο προαιρετικό): (α) σχέση αιτίας – αποτελέσματος: ~ *τον σάλο που προκλήθηκε στις εφημερίδες για παράνομους διορισμούς, διατάχθηκε δικαστική διερεύνηση τού θέματος* (β) εναντίωση: *και ~ τα προχθεσινά, συνεχίζεις να με ενοχλείς!* || ~ *τόσα φάρμακα, συνεχίζει να υποφέρει!* **3.** (λόγ.) συνοδία (+γεν.): *προσήλθε ~ τής συζύγου του* **4.** τρόπο (+γεν.): ~ *χαράς αποδέχομαι την πρότασή σας* || *είχε τόση κίνηση στον δρόμο που μόλις και ~ βίας* (με μεγάλη δυσκολία) *πρόφτασε την πτήση του* || *μετ' εμποδίων* (με εμπόδια, με δυσκολίες) *συνεχίζεται η κατάθεση φορολογικών δηλώσεων σε όλες τις Εφορίες τής χώρας* || *όλος ο νομός υποδέχθηκε τον Πρόεδρο ~ βαΐων και κλάδων* || ~ *φανών και λαμπάδων* (θριαμβευτικά) || ~ *μυρίων βασάνων* (με πολύ κόπο) *έφτασαν στον προορισμό τους οι εργαζόμενοι εξαιτίας των απεργιών στα αστικά μέσα μεταφοράς* || ~ *λύπης μου πληροφορήθηκα ότι η κατάσταση τής υγείας του επιδεινώθηκε* || *αρνήθηκε ~ μανίας να δώσει την συγκατάθεσή της* || *άδεια μετ' αποδοχών* || ~ *μουσικής* (με την υπόκρουση μουσικής) || ~ *λόγου* (με σύνεση και λογική) || ~ *φόβου Θεού* (με το φόβο τού Θεού) || (στο τέλος επιστολών) ~ *τιμής ή μεθ' υπολήψεως* || ~ *συγχωρήσεως* (φρ. που χρησιμοποιούμε όταν κάτι που μόλις είπαμε μπορεί να προκαλέσει ηθικά τον ή τους συνομιλητές μας ή να προκαλέσει συνειρμούς μη αποδεκτούς ηθικά) || ~ *σπουδής* (βιαστικά) || ~ *βδελυγμίας* (με βδελυγμία). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στο μέσον, μεταξύ» (κυρ. σε σύνταξη με γεν. πτώση), πιθ. < Ι.Ε. *me(i)- (η κατάλ. -τα σύμφωνα με το *κατά*), πβ. γοτθ. mith «με, μαζί», αρχ. γερμ. mit(i) (> γερμ. mit), αρχ. αγγλ. mid(i), ίσως και αλβ. mjet «μέσος». Η σύνδεση με το Ι.Ε. θ. *medhyo- (βλ. λ. *μέσος*) δεν μπορεί να αποκλειστεί. Υστερογενής είναι τόσο η σημ. «μαζί» όσο και η χρονική σημ.].

μετά[2] επίρρ. **1.** για τη δήλωση χρονικής ακολουθίας· σε ύστερη, σε μελλοντική φάση: *Πάρτε ένα γλυκό! Οι καφέδες θα έρθουν ~* || *πρώτα πλένουμε τα χέρια μας και ~ τρώμε!* ΣΥΝ. κατόπιν, ύστερα, αργότερα ΑΝΤ. πριν **2.** (α) απολύτως: *Όταν ήρθα δεν ήταν στο γραφείο του. Έφτασε πολύ ~* || *Πηγαίνετε εσείς, εγώ θα έρθω ~* (β) ως ουσ. με άρθρο το: *Άσε τι γίνεται τώρα. Το ~ είναι που μετράει!*

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μετά*[1]].

μετα- κ. **μετά-** κ. **μετ- / μεθ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τη χρονική ακολουθία, ότι κάποιος/κάτι ακολουθεί χρονικά κάτι άλλο: *μετα-βιομηχανικός, μεθ-εόρτια, μετα-μεσονύχτιο* **2.** τη μετάβαση, το πέρασμα σε κάτι νέο: *μετα-λαμπαδεύω, μετα-γραφή* **3.** θέση μετά από κάτι άλλο: *μετα-τάρσιο* **4.** αλλαγή: *μετα-γλωττίζω, μετα-ποιώ* **5.** (α) υπέρβαση ή κριτική σε επιστήμη, μέθοδο κ.ά.: *μετα-μοντερνισμός, μετα-ηθική* (β) σχέση ή ενασχόληση με κάτι: *μετα-γλώσσα, μετα-λεξικογραφία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (και ελληνογενών ξέν. όρων) που προέρχεται από την πρόθ. *μετά* (βλ.λ.) και απαντά με τις ακόλουθες μορφές: (α) *μετα-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (λ.χ. *μετα-βιβάζω, μετα-τρέπω*) (β) *μετ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από φωνήεν (λ.χ. *μετ-εκπαιδεύω, μετ-ονομάζω*), και (γ) *μεθ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (λ.χ. *μέθ-οδος, μεθ-ομηρικός*)].

μεταβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετέβην, να/θα μεταβώ} (επίσ.) (+σε) **1.** μετακινούμαι (από ένα μέρος σε άλλο): *αύριο ο πρωθυπουργός θα μεταβεί στις Βρυξέλλες* ΣΥΝ. πηγαίνω **2.** (μτφ.) περνώ σε άλλη κατάσταση: *επιθυμούν να μεταβεί η χώρα από την πολιτική αστάθεια στη δημοκρατική ομαλότητα.*

μεταβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέβαλα, μεταβλήθηκα (λόγ. μετεβλήθην, -ης, -η,... μτχ. μεταβληθείς, -είσα, -έν), μεταβεβλημένος} δίνω σε κάτι άλλη μορφή, άλλο χαρακτήρα: *~ τη διάταξη, για να καλύψει και άλλες περιπτώσεις* || *~ τα φρονήματα / τη συμπεριφορά / τις συνθήκες / την όψη* || *οι λέξεις μεταβάλλουν σημασία* || *χρειάστηκε να μεταβληθώ σε τύραννο, για να μπορέσω να τους επιβληθώ* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μεταμορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω.*

μεταβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταβάπτισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** βαπτίζω εκ νέου, για δεύτερη φορά σε άλλο θρησκευτικό δόγμα **2.** αλλάζω την ονομασία (κάποιου): *η πλοιοκτήτρια εταιρεία μεταβάπτισε το «Αιγαίο» σε «Πάρος Εξπρές»* ΣΥΝ. μετονομάζω. — **μεταβάπτιση** (η) [1889] κ. **μεταβάπτισμα** (το).

μετάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλο: *η ~ στην Πάτρα με τρένο* || *εισιτήριο απλής ~ (χωρίς επιστροφή)* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πηγεμός· (μτφ.) **2.** η εξελικτική διαδικασία που οδηγεί από μία κατάσταση σε άλλη: *η ~ στον σοσιαλισμό* || *η ~ στην οικονομία τής αγοράς* **3.** (στον λόγο) το πέρασμα (από ένα θέμα σε άλλο): *η ~ από το ένα επιχείρημα στο άλλο γίνεται με δεξιοτεχνία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάβασις* < *μεταβαίνω*].

μεταβατικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία τής μετάβασης ή συμβάλλει στη μετάβαση: *βρισκόμαστε σε ~ εποχή / περίοδο / στάδιο, στην οποία κυοφορούνται σημαντικές μεταβολές* || *~ ρύθμιση / διάταξη / έννοια / παράγραφος·* ΦΡ. ***μεταβατική κυβέρνηση*** η προσωρινή κυβέρνηση, που συγκροτείται από πολιτικά ή εξωκοινοβουλευτικά πρόσωπα και έχει ως αποστολή να προετοιμάσει τη διενέργεια εκλογών **2.** ΓΛΩΣΣ (α) αυτός που δηλώνει μεταβατικότητα: *~ σύνταξη / χρήση* ΑΝΤ. αμετάβατος (β) ***μεταβατικό ρήμα*** το ενεργητικό ρήμα, η ενέργεια τού οποίου μεταβαίνει σε αντικείμενο, το ενεργητικό ρήμα που δέχεται ως συμπλήρωμα αντικείμενο: *το εργαστικό ρήμα «βράζω» είναι και μεταβατικό (π.χ. βράζω καφέ) και αμετάβατο (π.χ. ο καφές βράζει)* ΑΝΤ. αμετάβατο ρήμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβαίνω*. Ορισμένοι επιστημονικοί όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια από αγγλ. transitive].

μεταβατικότητα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπάρχει σε εξέλιξη η μετάβαση από μία κατάσταση σε άλλη **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) (γενικότ.) η δυνατότητα ενός ρήματος να χρησιμοποιείται με ή χωρίς συμπλήρωμα/αντικείμενο (β) (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ ενός μεταβατικού ρήματος και τού αντικειμένου του.

μεταβιβάζω ρ. μετβ. {μεταβίβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μεταφέρω (από ένα μέρος σε άλλο): *αεροπλάνα μεταβιβάζουν φάρμακα και είδη διατροφής στον άμαχο πληθυσμό* **2.** διαβιβάζω: *~ χαιρετισμούς / ευχές / ευχαριστίες* ● **3.** ΝΟΜ. παραχωρώ, εκχωρώ (δικαίωμά μου σε κάποιον): *~ εξουσία / αρμοδιότητα / περιουσία / κυριότητα / ομόλογα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *βιβάζω* (βλ. κ. *βάζω*). Ο νομ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transférer].

μεταβίβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μεταφορά, η μετακίνηση (από ένα μέρος ή ένα πρόσωπο σε άλλο): *η ~ τής σκέψης είναι ένα χαρακτηριστικό τηλεπαθητικό φαινόμενο* || *~ ενέργειας από ένα πρόσωπο σε άλλο με ένα άγγιγμα* || *κληρονομική ~ ιδιοτήτων / χαρακτηριστικών* **2.** ΝΟΜ. η παραχώρηση, η εκχώρηση: *κόστος / αξία / διαδικασία μεταβίβασης* || *~ δικαιώματος / κυριότητας* || *η ~ εξουσιών / αρμοδιοτήτων σε άλλα θεσμικά όργανα.*

μεταβιβάσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να μεταβιβαστεί, που μπορεί να τον παραχωρήσει κανείς σε άλλον: *~ εντολή / ακίνητο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transférable].

μεταβιβαστικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός μέσω τού οποίου μεταβιβάζεται κάτι: *~ έγγραφο* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μεταβιβαστικό ρήμα*** το ρήμα τού οποίου η ενέργεια δεν εκτελείται από το υποκείμενο, αλλά από το αντικείμενο κατ' εντολήν ή με τη μεσολάβηση τού υποκειμένου, π.χ. *ανεβάζω κάποιον* (= τον βάζω / κάνω / βοηθώ να ανεβεί), κατ' αντιδιαστολή προς το *ανεβαίνω.* - **μεταβιβαστικά** επίρρ.

μεταβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζει ή σχετίζεται με την εποχή που ακολουθεί την υψηλής κλίμακας βιομηχανοποίηση (βιομηχανική εποχή): *~ κοινωνία / εποχή.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. postindustriel].

μεταβλήθηκα ρ. ▸ μεταβάλλω

μεταβλητός, -ή, -ό 1. αυτός που υπόκειται σε μεταβολές, που εύκολα μπορεί να μεταβληθεί: *~ χαρακτήρας* || *οι άνεμοι θα πνέουν σε ~ διευθύνσεις* ΣΥΝ. ευμετάβλητος ΑΝΤ. αμετάβλητος, αναλλοίωτος **2.** ΜΑΘ. ***μεταβλητή*** (η) το σύμβολο ή η ποσότητα που μπορεί να λάβει διάφορες τιμές από ένα προκαθορισμένο σύνολο: *εξαρτημένη / ανεξάρτητη ~* **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μεταβλητός αστέρας*** αστέρας, η λαμπρότητα τού οποίου φαίνεται να μεταβάλλεται με την πάροδο τού χρόνου. — **μεταβλητότητα** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβολή (η) **1.** η διαδικασία αλλαγής και μετάβασης σε νέα κατάσταση: *ξαφνική / ευπρόσδεκτη ~ τού καιρού* || *~ τής κοινής γνώμης / τής θερμοκρασίας / πολιτικών φρονημάτων / αισθημάτων / πολιτεύματος* || *επιφέρω ~ σ' ένα πρόγραμμα* || *ποσοστιαία ~* ΣΥΝ. αλλαγή, τροποποίηση, μετατροπή, αλλοίωση· ΦΡ. ***αντιστρεπτή μεταβολή*** βλ. λ. *αντιστρεπτός* ● **2.** (στη γυμναστική και στον στρατό) η αλλαγή μετώπου (στρατιώτη, μαθητή) με στροφή τού σώματος γύρω από τον άξονά του προς την αντίθετη κατεύθυνση και το σχετικό παράγγελμα: *έκανε ~ κι έφυγε βιαστικά* || (μτφ.) *έκανε πολιτική ~ με τις νέες του δηλώσεις·* ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνε μεταβολή*** φύγε, στρίβε, δίνε του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή, εξελίσσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεταβάλλω*].

μεταβολικός, -ή, -ό [μτγν.] ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον μεταβολισμό: *~ αντίδραση / νόσος.*

μεταβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα είτε τη σύνθεση χημικών ενώσεων κατάλληλων για την κάλυψη τής αύξησης και τής ανάπλασης τού σώματος ή για την αποταμίευση υλικών (αναβολισμός) είτε την αποικοδόμηση χημικών ενώσεων με σκοπό την εξασφάλιση τής απαραίτητης για τη ζωή ενέργειας (καταβολισμός).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métabolisme].

μεταβολίτες (οι) {μεταβολιτών} ΒΙΟΛ. τα προϊόντα τού μεταβολισμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metabolite(s)].

μετάβολος (ο) {μεταβόλ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. κάθε είδος εντόμου που κατά την ανάπτυξή του εμφανίζει μεταμορφώσεις (βλ.λ.) ΑΝΤ. αμετάβολος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την εποχή που ακολούθησε την πτώση τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *~ τέχνη / εποχή / αγιογραφία.*

μεταγγίζω ρ. μετβ. {μετάγγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) μεταφέρω (υγρό) από ένα δοχείο σε άλλο **2.** ΙΑΤΡ. διοχετεύω ενδοφλεβίως (το αίμα ενός ατόμου σε άλλο, που το χρειάζεται για τη θεραπευτική του αγωγή): *~ αίμα στον τραυματία* **3.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) κοινωνό (των σκέψεων, των πεποιθήσεων ή των εμπειριών μου): *~ ιδέες* ΣΥΝ. μετακενώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)* + *-αγγίζω* < *ἄγγος* (βλ. λ. *αγγείο*)].

> **μεταγγίζω – αγγίζω.** Τα δύο ρήματα δεν διαφέρουν μόνο στη σημασία, αλλά και στην ετυμολογία τους. Το αρχαίο (μεταγενέστερο) **μετ-αγγίζω** και το παράγωγό του **μετ-άγγισις**, νεότερη λέξη που πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο, ανάγονται στη λ. **αγγείο**: *μετ-αγγίζω* σημαίνει αρχικά «μεταφέρω από το ένα αγγείο στο άλλο, μετακενώνω», από όπου περιορίστηκε σημασιολογικά στη «μεταφορά αίματος» **(μετάγγιση)**. Αντίθετα, το **αγγίζω** είναι άλλος τύπος τού **εγγίζω** *(εγγύς + -ίζω)*, που προήλθε από έκκρουση στη συνεκφορά με αντωνυμικά άρθρα: *τα εγγίζω > τα 'γγίζω >* **τ' αγγίζω.**

μετάγγιση (η) [1851] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταφορά (υγρού) από ένα αγγείο σε άλλο **2.** ΙΑΤΡ. ***μετάγγιση (αίματος)*** η ενδοφλέβια διοχέτευση αίματος που προέρχεται από δότη σε άτομο που το έχει ανάγκη (για θεραπευτικούς λόγους).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transfusion].

μεταγενέστερος, -η, -ο 1. αυτός που ακολουθεί χρονικά, που γίνεται ή εξελίσσεται μετά από κάτι προγενέστερό του: *τα ~ γεγονότα απέδειξαν ότι είχε τελικά δίκιο* || *~ έρευνες / σκέψεις / ανακαλύψεις / περίοδος* ΣΥΝ. υστερόχρονος, κατοπινός, πρόσφατος ΑΝΤ. προγενέστερος **2. *μεταγενέστεροι*** (οι) {μεταγενεστέρ-ων, -ους} όλοι οι άνθρωποι που θα ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια, η μελλοντική γενιά: *εμείς δεν θα προλάβουμε τίποτε απ' όλα αυτά· αγωνιζόμαστε για χάρη των ~* ΣΥΝ. (λόγ.) επιγενόμενοι, (καθημ.) νεότεροι, απόγονοι **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την ελληνιστική εποχή: *~ ελληνική γλώσσα* (η κοινή). — **μεταγενέστερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., συγκρ. βαθμ. τού αρχ. *μεταγενής* «νεότερος, κατόπιν γεννημένος» < *μετα-* + *-γενής* < *γένος*].

μεταγλώσσα (η) {μεταγλωσσών} **1.** ΓΛΩΣΣ. λέξεις, όροι, σύμβολα που χρησιμοποιούνται στη γλώσσα για να μιλήσουμε, να περιγράψουμε ή να αναφερθούμε στην ίδια τη γλώσσα (π.χ. οι όροι «ονοματική φράση» και «ρηματική φράση» χρησιμοποιούνται στη μεταγλώσσα τού συντακτικού): *η ~ που χρησιμοποιεί αυτό το βιβλίο είναι δυσνόητη* **2.** (γενικότ. στις επιστήμες) η χρήση τής γλώσσας (ορολογίας) ή διαφόρων συμβόλων για την περιγραφή μιας επιστήμης και τού αντικειμένου της: *μαθηματική ~.* — **μεταγλωσσικός, -ή, -ό. μεταγλωσσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. metalanguage (νόθο σύνθ.)].

μεταγλωττίζω ρ. μετβ. {μεταγλώττισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω (τον λόγο, τους διαλόγους ταινίας) σε γλώσσα άλλη από αυτή τής παραγωγής της, για να γίνει κατανοητή σε αλλόγλωσσο κοινό χωρίς τη βοήθεια υποτίτλων: *~ την ταινία στα Ελληνικά* **2.** (ειδικότ.) μεταφέρω (κείμενο) από μία μορφή γλώσσας σε άλλη μορφή τής ίδιας γλώσσας, προσεγγίζοντάς το ερμηνευτικά: *το Σύνταγμα μεταγλωττίστηκε από την καθαρεύουσα στη δημοτική το 1986.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μετα-* + *-γλωττίζω* < αρχ. *γλώττα*, αττ. τ. τού *γλώσσα*].

μεταγλώττιση (η) [1796] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** (γενικά) η μεταφορά κειμένου από μια γλώσσα σε άλλη **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά των διαλόγων κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου στη γλώσσα τής χώρας στην οποία θα προβληθεί (συνήθ. με επιτελείο ηθοποιών, που επαναλαμβάνουν τους αρχικούς διαλόγους στη δική τους γλώσσα και των οποίων οι φωνές ακούγονται κατά την προβολή τού έργου στη θέση των αυθεντικών)· η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται αντί τού υποτιτλισμού. Επίσης **μεταγλωττισμός** (ο) [1772]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

μεταγλωττιστής (ο), **μεταγλωττίστρια** (η) (σημ. 1) {μεταγλωττιστριών} **1.** πρόσωπο που μεταγλωττίζει (λόγο, διαλόγους ταινίας, κείμενο) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα που μετατρέπει ένα κείμενο γραμμένο σε γλώσσα προγραμματισμού κατανοητή σε μας, σε γλώσσα μηχανής που μπορεί να εκτελεστεί από τον υπολογιστή: *σχεδίαση και υλοποίηση ενός ~ για μια υποθετική γλώσσα προγραμματισμού*.
[ΕΤΥΜ. Ως προς τη σημ. 2, η λ. αποδίδει το αγγλ. compiler].

μεταγραμματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταγραμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για λέξη) αλλάζω τη σειρά των γραμμάτων ΣΥΝ. αναγραμματίζω. — **μεταγραμματισμός** (ο) [μτγν.].

μεταγραφή (η) **1.** η μεταφορά σε άλλον κώδικα (λ.χ. η απόδοση κειμένου με διαφορετικό σύστημα γραφής από αυτό στο οποίο είχε αρχικώς γραφεί): *η ~ των ξένων ονομάτων στα Ελληνικά* (χρησιμοποιώντας αντί για το λατινικό αλφάβητο το ελληνικό) || *φωνητική ~* (η γραφή λέξεως με τα σύμβολα τού διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου) **2.** ΒΙΟΛ. το στάδιο τής μεταβίβασης τού γενετικού μηνύματος από το D.N.A. τού πυρήνα στο αγγελιαφόρο R.N.A. (βλ.λ.) **3.** ΝΟΜ. η καταχώριση (σε ειδικό βιβλίο και από αρμόδια δημόσια υπηρεσία, υποθηκοφυλακείο) των συμβολαίων ή των τίτλων, με τους οποίους αποκτώνται ή μεταβάλλονται εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτων (πβ. λ. *κτηματολόγιο*) **4.** ΜΟΥΣ. η όσο το δυνατόν πιστότερη μεταφορά τής πρώτης μορφής ενός έργου, λ.χ. για εκτέλεση από άλλο όργανο από αυτό για το οποίο είχε αρχικώς συντεθεί· η διασκευή **5.** (α) η ένταξη αθλητή σε άλλον σύλλογο (ομάδα) από αυτόν στον οποίο μέχρι τότε ανήκε: *η περίοδος των ~ στο ποδόσφαιρο* || *ο σύλλογος δεν θα κάνει καμία ~ για φέτος* || *ο παίκτης πήρε μεταγραφή σε ομάδα τού εξωτερικού* (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο παίκτης / αθλητής, ο οποίος μεταγράφεται σε άλλη ομάδα: *σπουδαία / ακριβή ~* (γ) (κατ' επέκτ.) η ένταξη επαγγελματία (κυρ. υψηλής κατάρτισης ή αναγνώρισης) στο δυναμικό άλλης επιχείρησης από αυτή στην οποία ανήκε: *οι ~ των τηλεοπτικών αστέρων από το ένα κανάλι στο άλλο είναι πλέον καθημερινή είδηση* **6.** ΤΕΧΝΟΛ. η μεταφορά δεδομένων από ένα σύστημα σε άλλο ή από μία κασέτα ή δισκέτα σε άλλη: *η ~ μιας ταινίας από μία βιντεοκασέτα σε άλλη* || *ειδικός ενισχυτής για μεταγραφές χωρίς απώλειες* || *~ από δίσκο σε κασέτα ήχου*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αντιγραφή κειμένου σε άλλο είδος γραφής – αλλαγή τής απόδοσης», < αρχ. *μεταγράφω*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. transcription].

> **μεταγραφή – μετεγγραφή;** Το **μετα-γραφή** (από το ρ. **μετα-γράφω**) χρησιμοποιείται για να δηλώσει «την αλλαγή, τη μετάβαση από κάτι σε κάτι άλλο» (*η μεταγραφή των ξένων λέξεων στην Ελληνική με ελληνικά γράμματα – η μεταγραφή περιουσιακού στοιχείου* (οικοπέδου, διαμερίσματος κ.λπ.) στο υποθηκοφυλακείο από το όνομα τού πωλητή στο όνομα τού αγοραστή), «την απόδοση σε άλλη γλωσσική μορφή (= μετάφραση) ή άλλη μουσική μορφή» (= διασκευή), «τη μετακίνηση ενός αθλητή από μια ομάδα σε άλλη», «την αλλαγή ομάδας» (*μεταγραφή* ποδοσφαιριστών). Το **μετ-εγγραφή** (από το ρ. **μετ-εγγράφομαι**) δηλώνει ειδικότερα την εγγραφή ενός σπουδαστή από ένα πανεπιστήμιο σε ένα άλλο (μετεγγραφή φοιτητών από ξένα πανεπιστήμια σε ελληνικά ή από περιφερειακά σε κεντρικά πανεπιστήμια) ή από ένα σχολείο σε ένα άλλο *(μετεγγραφή μαθητών)*. Δεν είναι σωστό, άρα, να μιλάμε για «μεταγραφή φοιτητών» ούτε και για «μετεγγραφή ποδοσφαιριστών»!

μεταγραφικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη μεταγραφή, κυρ. επαγγελματία (αθλητή): *οι ~ στόχοι τής ομάδας για τη νέα χρονιά* || *~ περίοδος / επιτυχία / κινήσεις / ενδιαφέρον*. — **μεταγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταγράφω ρ. μετβ. {μετέγραψα, μεταγράφηκα (λόγ. μετεγράφην, -ης, -η...), μεταγεγραμμένος} **1.** γράφω εκ νέου ΣΥΝ. ξαναγράφω **2.** μεταφέρω σε γραπτή μορφή (προφορικό υλικό) **3.** μεταφέρω (κείμενο) σε άλλη γλώσσα, άλλο αλφάβητο ή γενικότ. άλλη μορφή από αυτήν στην οποία είχε αρχικώς γραφεί: *~ το κείμενο στο φωνητικό αλφάβητο* || *~ αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* **4.** διασκευάζω (μουσικό έργο) για ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα, διαφορετικά από εκείνα για τα οποία είχε αρχικά γραφεί: *~ σονάτα πιάνου για βιολί* **5.** ΝΟΜ. καταχωρίζω στα βιβλία τού υποθηκοφυλακείου (την πράξη αγοραπωλησίας ακινήτου τής περιοχής) **6.** (μεσοπαθ. ***μεταγράφομαι***) (για αθλητές) εντάσσομαι στο δυναμικό άλλου αθλητικού συλλόγου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επαναγράφω σε άλλο κώδικα, μεταφράζω», < *μετα-* + *-γράφω*. Ήδη μτγν. η σημ. «μεταφέρω σε άλλη εγγραφή, σε άλλο λογαριασμό». Η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. transcrire].

μετάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. μετήγα, αόρ. μετήγαγα, μετήχθην, -ης, -η... (ναθα μεταχθώ)} (λόγ.) μεταφέρω από έναν τόπο σε άλλον, μεταβιβάζω.

μεταγωγή (η) (λόγ.) **1.** μεταφορά (προσώπου ή πράγματος) από έναν τόπο σε άλλον **2.** (ειδικότ.) μεταφορά κρατουμένων υπό συνοδεία φρουρών από έναν χώρο κράτησης σε άλλον για τη δίκη ή τη φυλάκισή τους: *τμήμα μεταγωγών* **3.** (στις τηλεπικοινωνίες) το σύνολο των αυτόματων ή χειροκίνητων χειρισμών που απαιτούνται για την πραγματοποίηση τής τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο συνδρομητών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετάγω*].

μεταγωγικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. **1.** αυτός που είναι κατάλληλος ή χρήσιμος για μεταφορές: *~ υπηρεσία τού Στρατού* (κυρ. ενόπλων δυνάμεων) || *~ σώμα / αεροσκάφος* ΣΥΝ. μεταφορικός **2.** ***μεταγωγικό*** (το) κάθε είδους στρατιωτικό μεταφορικό μέσο (ζώο, όχημα, σκάφος).

μεταδημότευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η μετεγγραφή δημότη στο δημοτολόγιο άλλου δήμου ή κοινότητας. — **μεταδημοτεύω** ρ.

μεταδιδακτορικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μετά τη λήψη τού διδακτορικού τίτλου: *~ σπουδές / μελέτη / έρευνα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. post-doctoral].

μεταδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέδωσα, μετα-δόθηκα, -(δε)δομένος} **1.** (α) κάνω (κάποιον) μέτοχο σε κάτι που έχω εγώ, ώστε να το μοιράζομαι μαζί του: *~ το κέφι / τον ενθουσιασμό / τη συγκίνησή μου* || *ο καθηγητής είχε μεταδώσει στους μαθητές του το ενδιαφέρον του για τα μαθηματικά* || *~ την πίστη / την αγωνιστικότητά μου και στους υπολοίπους* (β) αφήνω (κάτι) να διαδοθεί μέσα από μένα, κυρ. επιτρέποντας την κίνησή του: *το νερό μεταδίδει τον ήχο πιο γρήγορα από τον αέρα* || *ο ηλεκτρισμός μεταδίδεται μέσω των μετάλλων* **2.** (ειδικότ.) γίνομαι φορέας ιού, μικροβίου, αρρώστιας κ.λπ., διοχετεύοντάς το σε άλλον οργανισμό: *τα έντομα συχνά μεταδίδουν μολύνσεις* ΣΥΝ. (καθημ.) μολύνω, (οικ.) κολλώ **3.** (για ειδήσεις, πληροφορίες) κάνω ευρύτερα γνωστή (μια πληροφορία): *το πρακτορείο Ρόιτερ μεταδίδει συνεχώς πληροφορίες για τον ισχυρό σεισμό στο Λος Άντζελες* ΣΥΝ. ανακοινώνω, γνωστοποιώ, κοινοποιώ **4.** (για ραδιόφωνο ή τηλεόραση) εκπέμπω ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό πρόγραμμα, καλύπτω ραδιοφωνικά ή τηλεοπτικά ένα γεγονός: *~ έναν αγώνα / εικόνες από τη Βουλή / εκλογικά αποτελέσματα / μια δίκη* **5.** (μεσοπαθ. ***μεταδίδομαι***) παίρνω διαστάσεις, εξαπλώνομαι από τον έναν στον άλλον, από το ένα σημείο στο άλλο: *η επιδημία / η φωτιά μεταδόθηκε αστραπιαία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

μεταδικτατορικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που έπεται μιας δικτατορίας ΑΝΤ. προδικτατορικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη στρατιωτική δικτατορία των συνταγματαρχών στην Ελλάδα (1967-1974): *~ κυβερνήσεις / πολιτικό σκηνικό* ΑΝΤ. προδικτατορικός.

μετάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η μεταφορά (στοιχείου) από κάποιον (που το διαθέτει) σε άλλον: *~ τού άγχους / τού ενθουσιασμού / τής μαχητικότητας / τής πίστης* || *η ~ τής γνώσης από τον δάσκαλο στον μαθητή* **2.** η δημόσια ανακοίνωση ή προβολή, ιδ. μέσω ραδιοτηλεοπτικού μέσου: *απευθείας / μαγνητοσκοπημένη ~ τού αγώνα* || *η ~ τής τραγικής είδησης συγκίνησε το πανελλήνιο* **3.** η διάδοση αρρώστιας, μικροβίου κ.λπ. μέσω φορέα: *η ~ τού ιού με μετάγγιση μολυσμένου αίματος* **4.** η περαιτέρω προώθηση και σε άλλα σημεία, η μεταβίβαση: *η ~ τής κίνησης και στους πίσω τροχούς τού αυτοκινήτου* || *η ~ ηλεκτρικού ρεύματος μέσω των αγωγών* • ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***αγία μετάδοση*** η Θεία Κοινωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάδοσις* < *μεταδίδωμι*].

μεταδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ασθένεια) που εύκολα μπορεί να μεταδοθεί **2.** (είδηση) που είναι δυνατόν και επιτρεπτό να μεταδοθεί: *~ πληροφορία / ανακοίνωση*.

μεταδότης (ο) [μτγν.] {μεταδοτών} **1.** αυτός που μεταδίδει κάτι **2.** ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με το οποίο μεταδίδεται η κίνηση από ένα σώμα σε άλλο.

μεταδοτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (αρρώστια) που μπορεί να μεταδοθεί με επαφή από άτομο που έχει προσβληθεί σε υγιές: *η φυματίωση είναι ~ νόσημα* ΣΥΝ. κολλητικός **2.** (γενικότ.) αυτός που εύκολα μεταδίδεται από τον έναν στον άλλον: *το χασμουρητό είναι ~* **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να μεταδίδει τις γνώσεις του με τρόπο εύληπτο και κατανοητό (ώστε να αποφεύγεται η σύγχυση τού ακροατηρίου του): *~ δάσκαλος*. — **μεταδοτικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

μεταδοτικότητα (η) [1850] {χωρ. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) η ικανότητα, συνήθ. δασκάλου, να μεταδίδει γνώσεις με τρόπο που να κινεί το ενδιαφέρον, καθιστώντας εύληπτα όσα λέει: *έχει μεγάλη ~* **2.** η ιδιότητα νόσου (μικροβίου κ.λπ.) να μεταδίδεται από άτομο που έχει προσβληθεί σε άλλο υγιές με την επαφή.

μετάζωο (το) [1891] {μεταζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε ζωικός οργανισμός, το σώμα τού οποίου αποτελείται από πολλά κύτταρα, διαφοροποιημένα μορφολογικά και λειτουργικά σε κατηγορίες ΑΝΤ. πρωτόζωο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. metazoa].

μεταηθική (η) ΦΙΛΟΣ. ο κλάδος τής ηθικής που πραγματεύεται τον καθορισμό τής φύσης των ηθικών εννοιών μέσα από την ανάλυση τού λογικού και σημασιολογικού χαρακτήρα τής γλώσσας τής ηθικής.

μεταθανάτιος, -α, -ο αυτός που αναφέρεται στον χρόνο ή στην κατάσταση μετά τον θάνατο (κάποιου): *πιστεύει στην ύπαρξη ~ ζωής* || *~ κρίση / τιμωρία*.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μετά θάνατον*].

μετάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η μεταβολή τής θέσης (προσώπου ή πράγματος) ως προς ένα σημείο αναφοράς: *~ ευθυνών* (όταν κάποιος δεν αναγνωρίζει τις ευθύνες που τον βαραίνουν και προσπαθεί να ενοχοποιήσει άλλον, επιρρίπτοντάς τες σε εκείνον) || *~ συχνότητας* (η μετατόπιση περιοχής τού φάσματος συχνοτήτων σε άλλη περιοχή του) ΣΥΝ. μετατόπιση, μετακίνηση **2.** (για υπαλλήλους ή στρατιωτικούς) η τοποθέτηση (κάποιου) σε άλλη υπηρεσιακή θέση από αυτήν όπου υπηρετεί: *δυσμενής ~* (μετακίνηση τού υπαλλήλου χωρίς τη θέλησή του σε θέση που μειονεκτεί έναντι τής αρχικής) ||

αμοιβαία ~ (ταυτόχρονη κάλυψη δύο θέσεων από δύο υπαλλήλους, που παίρνουν ο ένας τη θέση τού άλλου) || *παίρνω ~ για την Αθήνα* **3.** (με χρονική σημασία) αναβολή τού χρόνου διεξαγωγής μιας ενέργειας: *οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις καθιστούν αναγκαία τη ~ τής ημερομηνίας των εκλογών / τού ταξιδιού τού πρωθυπουργού στο εξωτερικό* **4.** ΓΛΩΣΣ. η αλλαγή τής θέσης γραμμάτων, συλλαβών ή φθόγγων μέσα στην ίδια λέξη κατά τη γραφή ή την προφορά της, λ.χ. *φούχτα, χούφτα || καράφλα, φαλάκρα·* ΦΡ. ***μετάθεση ποσότητας*** (στην Αρχαία Ελληνική) η αντιμεταχώρηση (βλ.λ.) **5.** ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικής σύνθεσης σε άλλον τόνο από αυτόν στον οποίο είχε αρχικά γραφεί **6.** ΒΙΟΛ. αναδιάταξη τής χρωμοσωμικής δομής, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή θέσεως των τμημάτων των χρωμοσωμάτων καθώς και των ακολουθιών των γονιδίων που αυτά περιέχουν **7.** ΧΗΜ. οργανικές αντιδράσεις κατά τις οποίες σε ένα μόριο πραγματοποιείται αντικατάσταση ενός ατόμου ή μιας ρίζας από άλλο άτομο ή ρίζα **8.** ΜΑΘ. η πράξη που συνίσταται στη μεταφορά στοιχείων από ορισμένη σειρά διαδοχής σε άλλη σειρά διαδοχής των ίδιων στοιχείων **9.** ΨΥΧΟΛ. η έντονη θετική ή αρνητική συναισθηματική σύνδεση τού ασθενούς με τον θεραπευτή του, κατά την οποία ο πρώτος βιώνει ξανά καταστάσεις απωθημένες στο ασυνείδητό του και τις προβάλλει στο ουδέτερο πρόσωπο τού ψυχαναλυτή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάθεσις* «αλλαγή θέσεως (αμοιβαία ή μη)» (η γλωσσ. σημ. ήδη μτγν.) < *μετατίθημι* (βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*). Η σημ. «μετακίνηση υπαλλήλου» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. dé-placement].

μεταθέσιμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μπορεί να μετατεθεί, να αλλάξει θέση ή χρόνο διεξαγωγής: ~ *ημερομηνία / υπάλληλος* ΑΝΤ. αμετάθετος.

μεταθετήριο (το) {μεταθετηρί-ου | -ων} το υπηρεσιακό έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιείται στους ενδιαφερομένους (υπαλλήλους) η μετάθεσή τους.

μεταθετός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να αλλάξει θέση, να μετατεθεί **2.** ***μεταθετό(ν)*** (το) η δυνατότητα μεταθέσεως υπαλλήλων σε άλλη θέση ή τόπο, ανάλογα με τις εμφανιζόμενες ανάγκες ΑΝΤ. αμετάθετο(ν).

μεταθέτω ρ. μετβ. {μετέθεσα, μετατέ-θηκα, -θειμένος} **1.** αλλάζω θέση (σε κάτι): ~ *τις ευθύνες μου σε άλλον* (επιρρίπτω σε άλλον τις ευθύνες που με βαραίνουν) / *το φταίξιμο* **2.** (για υπαλλήλους ή στρατιώτες) τοποθετώ σε άλλη υπηρεσιακή θέση: *τον μετέθεσαν στα κεντρικά γραφεία τής εταιρείας / στα σύνορα* **3.** (με χρονική σημασία) αναβάλλω για αργότερα (τον χρόνο διεξαγωγής μιας ενέργειας): ~ *την ημερομηνία τού γάμου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μετατίθημι* < *μετα-* + *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

μεταθεωρία (η) {μεταθεωριών} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που αναλύει τη δομή, τις μεθόδους και τις ιδιότητες άλλης θεωρίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metatheory].

μεταίσθημα (το) [1898] το μετείκασμα (βλ.λ.).

μεταίχμιο (το) {μεταιχμί-ου | -ων} η κρίσιμη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε δύο αντίθετες καταστάσεις, το οριακό σημείο: *βρίσκεται στο ~ ζωής και θανάτου / μιας πολιτικής περιόδου || βρίσκομαι στο ~ τού νόμου* (δηλ. μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταίχμιον* < *μετ(α)-* + *-αίχμιον* < *αἰχμή*].

μετακαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακαλείς... | μετακάλ-εσα, -ούμαι, μετακλήθηκα} (επίσ.) καλώ κάποιον επισήμως, για να συμμετάσχει σε εκδήλωση, διοργάνωση ή αποστολή: *μετακάλεσαν ξένους καλλιτέχνες, να δώσουν παραστάσεις στο Φεστιβάλ Αθηνών || μετακάλεσαν τους πρεσβευτές για διαβουλεύσεις με τον υπουργό των Εξωτερικών || τον είχε μετακαλέσει το Πανεπιστήμιο Κρήτης για σειρά διαλέξεων* ΣΥΝ. καλώ.

μετακάρπιο (το) [μτγν.] {μετακαρπί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού που βρίσκεται ανάμεσα στον καρπό και στα δάχτυλα, το σύνολο των οστών τής παλάμης.

μετακατοχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά την Κατοχή (βλ. λ. *κατοχή*): ~ *χρονιά / τραγούδι / κυβερνήσεις*.

μετακένωση (η) [1805] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) η μεταφορά υγρού από ένα δοχείο σε άλλο ΣΥΝ. μετάγγιση **2.** (συνήθ. μτφ.) η μετάδοση σε άλλον τόπο ή πρόσωπο (ιδεών, γνώσεων κ.λπ.): *η ~ τής ανθρωπιστικής παιδείας στους Δυτικοευρωπαίους από τους Έλληνες*. — **μετακενώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετακενῶ (-όω)* < *μετα-* + *κενῶ* < *κενός*. Το ουσ. πρωτοαπαντά στον Αδ. Κοραή].

μετακίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τοποθέτηση (προσώπου / πράγματος) σε νέα θέση, η αλλαγή θέσης, εγκατάστασης κ.λπ.: *η ~ των επίπλων για αλλαγή τής διακόσμησης || η ~ υπαλλήλου σε άλλη υπηρεσία* (μετάθεση) || *οι άνεμοι οφείλονται σε μετακινήσεις αερίων μαζών* || (μτφ.) *η ~ κεφαλαίων* **2.** η μετάβαση (προσώπου) από τόπο σε τόπο: *ως εμπορικός αντιπρόσωπος είχε πολλές ~ σε διάφορες πόλεις ανά την επικράτεια || ξαφνική / γρήγορη ~*.

μετακινήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετακινηθεί.

μετακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακινείς... | μετακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε νέα θέση, το(ν) παίρνω από τη θέση που κατείχε προηγουμένως: *ο καναπές έχει σίγουρα μετακινηθεί· χθες δεν ήταν τόσο κοντά στην πόρτα || ο δάσκαλος μετακίνησε τον μαθητή σε άλλο θρανίο, επειδή μιλούσε συνεχώς με τον διπλανό του* || (κ. μτφ.) *δεν μπορείς να τον μετακινήσεις από τις απόψεις του* ΣΥΝ. μετατοπίζω, μεταθέτω, μεταφέρω **2.** (μεσοπαθ. ***μετακινούμαι***) πηγαίνω από έναν τόπο σε άλλον: *χιλιάδες Αθηναίοι μετακινήθηκαν με κάθε μεταφορικό μέσο, εκμεταλλευόμενοι το εορταστικό τριήμερο*.

μετακιόνιο (το) [μτγν.] {μετακιονί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το κενό διάστημα μεταξύ δύο κιόνων, το μεσοστύλιο.

μετακλασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τους κλασικούς χρόνους: ~ *τέχνη / συγγραφείς / γλώσσα* ΑΝΤ. προκλασικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-classical].

μετάκληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κλήση, η πρόσκληση • **2.** η ανάκληση, η κλήση κάποιου να επιστρέψει: *η ~ τής διπλωματικής αποστολής*.

μετακλητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να μετακληθεί ή ήρθε με μετάκληση **2.** (υπάλληλος) που μπορεί να κληθεί να αλλάξει θέση ανά πάσα στιγμή, που δεν έχει μόνιμη θέση **3.** ***μετακλητό*** (το) η ιδιότητα υπαλλήλου να μην έχει μόνιμη θέση, η πιθανότητα να μετακληθεί.

μετακομιδή (η) **1.** η μεταφορά των οστών νεκρού από τον τόπο όπου βρίσκονται ενταφιασμένα **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά των οστών από τον τάφο σε άλλον χώρο μετά την πάροδο τριετίας από την ταφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. κομίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετακομίζω*].

μετακομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μετακόμισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (κυριολ.-σπανιότ.) μεταφέρω από μία θέση σε άλλη: *μετακόμισε τη βιβλιοθήκη από το σαλόνι στο γραφείο του* ΣΥΝ. μετακινώ ♦ **2.** (αμετβ.) αλλάζω κατοικία, μεταφέρω το νοικοκυριό μου σε άλλο σπίτι: *θα μετακομίσουμε, μόλις βρούμε καλύτερο διαμέρισμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *κομίζω* (βλ.λ.)].

μετακόμιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταφορά τής οικοσκευής (ενός νοικοκυριού) από έναν τόπο εγκατάστασης σε άλλον: *η ~ θα γίνει στο τέλος τού μήνα || κατά τη ~ στο νέο τους διαμέρισμα, έχασαν την κούτα με το καλό σερβίτσιο || ειδικό γραφείο ανέλαβε την ~* **2.** η αλλαγή τόπου διαμονής, κατοικίας: *ήταν μεγάλη ~ από την Κρήτη στην Αλεξανδρούπολη*. — **μετακομιστικός, -ή, -ό** [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.

μετακομουνιστικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά την πτώση των κομουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη: ~ *περίοδος / εποχή / κόσμος*.

μετακυλίω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετακύλισ-α, -τηκα} (λόγ.) (κυρ. μτφ.) μεταθέτω: *οι αρχικές παραλείψεις μετακυλίουν το βάρος τής αποκατάστασης τού έργου στο επόμενο στάδιο παραγωγής* || *«το χρέος μετακυλίεται στο Δημόσιο, το οποίο εμφανίζεται ως εγγυητής καταβολής τού ποσού»* (εφημ.). — **μετακύλιση** (η).

μετακυλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {μετακυλάς... | μετακύλησα} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** μετατοπίζω (κάτι) κυλώντας το **2.** ξανακυλώ, κυλώ εκ νέου ♦ **3.** (αμετβ.) (για νόσο ή ασθενή) επιδεινώνομαι, πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ. ξανακυλώ, υποτροπιάζω.

μεταλαβαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μετέλαβα} ΕΚΚΛΗΣ. ♦ **1.** (αμετβ.) λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία, κοινωνώ των αχράντων μυστηρίων: *μεταλαβαίνει κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα* ♦ **2.** (μετβ.) (για ιερέα) δίνω σε (κάποιον) τη Θεία Κοινωνία: *πήγε ο παππάς στο σπίτι της, για να τη μεταλάβει*. Επίσης (λόγ.) **μεταλαμβάνω** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

μεταλαβιά (η) (λαϊκ.) η μετάληψη, η Θεία Κοινωνία.

μεταλαμπαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταλαμπάδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} (λόγ.) μεταδίδω (τα φώτα τής γνώσης, τής επιστήμης, τού πολιτισμού): *μέσα από τα βιβλία τους οι παλιοί μεταλαμπαδεύουν τη σοφία τους στις επόμενες γενεές || οι λόγιοι τής διασποράς μεταλαμπάδευσαν την ελληνική σοφία στη Δύση*. — **μεταλαμπάδευση** (η).

μεταλεξικογραφία (η) η ιστορία και η θεωρία τής λεξικογραφίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metalexicography].

μετάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} ΕΚΚΛΗΣ. ***(Θεία / Αγία) Μετάληψη*** η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Ευχαριστία με την κοινωνία τού ηγιασμένου άρτου και οίνου τού μυστηρίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάληψις*, αρχική σημ. «συμμετοχή», < *μεταλαμβάνω*].

μεταλλαγή (η) [αρχ.] **1.** η διαδικασία μεταβολής και μετάβασης σε νέα μορφή: *η ~ των κοινωνικών / πολιτικών δομών* **2.** ΒΙΟΛ. η μετάλλαξη (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.

μετάλλαγμα (το) {μεταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. ο οργανισμός ή το γονίδιο που έχει υποστεί μετάλλαξη.

μεταλλαγμένος, -η, -ο (συνήθ. κακόσ.) **1.** αυτός που έχει υποστεί μετάλλαξη: ~ *γονίδια / οργανισμός / χρωμόσωμα || βιομηχανικά προϊόντα με ~ συστατικά || στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά μεταλλαγμένοι, τερατόμορφοι άνθρωποι* **2.** (ειδικότ.) αυτός στον οποίο έχει γίνει επέμβαση στη γενετική του δομή για τη βελτίωση κάποιων χαρακτηριστικών του: ~ *τρόφιμα* (ορθότ. *γενετικά τροποποιημένα*) || *στο εμπόριο κυκλοφορεί ~ σόγια / καλαμπόκι / σπόροι / ντομάτες*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *μεταλλάσσω* ως μεταφρ. δάνειο από αγγλ. transmuted].

μεταλλακτήρας (ο) ΗΛΕΚΤΡ. μηχάνημα που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. *μεταλλακτήρ, -ῆρος* < αρχ. *μεταλλάσσω*. Η ηλεκτρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. transformateur].

μεταλλάκτης (ο) {μεταλλακτών} ΤΕΧΝΟΛ. πίνακας τηλεπικοινωνιακού κέντρου, στον οποίο καταλήγουν οι διατάξεις των τηλεφωνικών ή τηλεγραφικών γραμμών για την άμεση αποκατάσταση τής τηλεφωνικής ή τηλετυπικής σύνδεσης μεταξύ συνδρομητών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiple].

μετάλλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία τροποποιήσεως τής κληρονομικής σύστασης ενός κυττάρου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη γενετική αλλαγή οργανισμού ή πληθυσμού κυττάρων: ~ *γονιδίων* ΣΥΝ. μεταλλαγή **2.** (μτφ.) η ριζική αλλαγή: *ο γε-*

νικός γραμματέας μίλησε για ~ τού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάλλαξις* «αλλαγή – ανταλλαγή» < *μεταλλάσσω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. tansmutation].
μεταλλαξιογόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. ουσία, ακτινοβολία ή άλλος παράγοντας που προκαλεί μετάλλαξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mutagène].
μεταλλάσσω κ. (σπάν.) **μεταλλάζω** ρ. μετβ. {μετάλλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** μεταβάλλω τη φύση (κάποιου), προκαλώ μετάλλαξη (σε κάποιον/κάτι) **2.** (μτφ.) αλλάζω ριζικά: *«με τις πλαστικές επεμβάσεις έχει μεταλλάξει τον εαυτό της»* (εφημ.) || *«το λαϊκό μας θέατρο υιοθέτησε και μετάλλαξε το πρωτότυπο υλικό»* (εφημ.) || *από τότε που ανέβηκε στην εξουσία μεταλλάχθηκε από φιλειρηνικός πολιτικός σε φιλοπόλεμο ηγέτη* **3.** (μεσοπαθ. ***μεταλλάσσομαι***) υφίσταμαι μεταβολή στη φύση μου **4.** (η μτχ. ***μεταλλαγμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλλοιώνω – ανταλλάσσω», < *μετ(α)-* + *ἀλλάσσω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. transmute].
μεταλλείο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου γίνεται εξόρυξη μεταλλευμάτων ή ορυκτών και το σύνολο των σχετικών εγκαταστάσεων: *τα ~ τού Λαυρίου* ΣΥΝ. μεταλλωρυχείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
μεταλλειολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που πραγματεύεται οτιδήποτε έχει σχέση με τα μεταλλεία και τα μεταλλεύματα. — **μεταλλειολόγος** (ο/η) [1886].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minéralogie (νόθο σύνθ.)].
μεταλλεργάτης (ο) {μεταλλεργατών} ο εργάτης μεταλλείου.
μετάλλευμα (το) {μεταλλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το ορυκτό που περιέχει σημαντικό ποσοστό μετάλλου καθιστώντας οικονομικά επικερδή την εκμετάλλευσή του: *χώρα πλούσια σε μεταλλεύματα* || *πλούσιο / φτωχό ~.*
μετάλλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναζήτηση και η εξόρυξη μεταλλευμάτων από το έδαφος. — **μεταλλεύω** ρ. [αρχ.]. **μεταλλευτής** (ο) [μτγν.].
μεταλλευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον χώρο ή τη διαδικασία εξορύξεως μεταλλευμάτων ή με τα ίδια τα μεταλλεύματα: *~ πλούτος / βιομηχανία / έρευνα.*
μεταλλίκι (το) [1898] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κέρμα, το μεταλλικό νόμισμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. metelik < γαλλ. métalique < αρχ. *μεταλλικόν*].
μεταλλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται ή είναι κατασκευασμένος από μέταλλο: *~ κουτί / έπιπλα / νομίσματα / επιφάνεια* ΣΥΝ. μετάλλινος **2.** αυτός που περιέχει διαλυμένα στη σύστασή του χημικά στοιχεία, τα οποία ανήκουν στην τάξη των μετάλλων (μεταλλικά άλατα ή αέρια) και η κατανάλωσή τους θεωρείται ότι κάνει πολύ καλό στην υγεία: *~ νερό / πηγές* **3.** αυτός που έχει τη φύση τού μετάλλου ή μοιάζει με τα μέταλλα ως προς τη λάμψη, τη διαύγεια ή την ηχηρότητα: *~ φωνή* (καθαρή, δυνατή και ψυχρή, σαν να παράγεται από την κρούση μετάλλου) || *~ χρώμα* (που έχει τις αντανακλάσεις των μετάλλων, που γυαλίζει ή κάνει ανταύγειες όπως το μέταλλο) **4.** ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με μέταλλα: *~ χαρακτήρας / δεσμός* (β) (για μέταλλο) αυτός που βρίσκεται σε ελεύθερη κατάσταση στη φύση, χωρίς προσμείξεις με άλλα ορυκτά: *~ σίδηρος.*
μεταλλικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων των μετάλλων **2.** (συνήθ. για το νερό) η περιεκτικότητα σε μέταλλα.
μετάλλινος, -η, -ο [1889] (σπάν.) αυτός που είναι κατασκευασμένος ή αποτελείται από μέταλλα: *~ ράφια / επιφάνεια* ΣΥΝ. μεταλλικός.
μετάλλιο (το) [1871] {μεταλλί-ου | -ων} επίπεδη μεταλλική επιφάνεια, συχνά σε σχήμα και μέγεθος νομίσματος, που φέρει πάνω της χαραγμένη ή ανάγλυφη επιγραφή ή παράσταση και δίνεται ως αναμνηστικό σπουδαίου γεγονότος ή ως τιμητική διάκριση για την επιβράβευση αξιόλογης πράξης (π.χ. νίκης σε αθλητικούς αγώνες): *χρυσό / αργυρό / χάλκινο ~* || *~ ανδραγαθίας* || *τα ~ στους βαλκανιονίκες θα απονείμει ο υφυπουργός Αθλητισμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *μέταλλο* ως απόδ. τού γαλλ. médaille < ιταλ. medaglia < λατ. *med(i)alia < *mediālis «νόμισμα μισού δηναρίου» (< medius «μέσος, μισός»)].
μεταλλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. θεωρία που εμφανίστηκε τον 15ο αι., συνδέοντας την αξία τού νομίσματος με αυτήν τού μετάλλου από το οποίο αποτελείται· κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (πβ.λ.). — **μεταλλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metallismus].
μεταλλίτις (η) [μτγν.] {μεταλλίτιδ-ος, -α | -ες} ΟΡΥΚΤ. στη ΦΡ. ***μεταλλίτις γη / μεταλλίτιδες άμμοι*** άμμος που εκτός από κόκκους χαλαζία περιέχει πολύτιμα μέταλλα ή πολύτιμους λίθους.
μέταλλο (το) {μετάλλ-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. κάθε χημικό στοιχείο που βρίσκεται στη φύση με μορφή ορυκτού σε στερεή κατάσταση (εκτός από τον υδράργυρο) και παρουσιάζει ιδιάζουσα λάμψη, είναι καλός αγωγός τής θερμότητας και τού ηλεκτρισμού και με την απώλεια ηλεκτρονίων γίνεται κατιόν και σχηματίζει οξείδια ΑΝΤ. αμέταλλο **2.** (συνεκδ.) το υλικό που αποτελείται από κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή συρμάτων ή ελασμάτων, καθώς και ανθεκτικών αντικειμένων (π.χ. σίδηρος, χαλκός κ.λπ.): *ακατέργαστο ~* || *ευγενή ~* (δηλ. αυτά που δεν οξειδώνονται, όπως ο χρυσός και ο άργυρος) || *πολύτιμα ~* · ΦΡ. ΙΣΤ. ***εποχή τού μετάλλου*** η περίοδος τής ιστορίας τής ανθρωπότητας από την αρχή τής χρήσης τού μετάλλου (σημ. 2) ώς σήμερα **3.** η ιδιότητα φωνής ή ήχου να ακούγεται με διαύγεια, με δυνατό, καθαρό και ψυχρό τόνο: *το ~ που χαρακτήριζε τη φωνή τής Μ. Κάλλας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέταλλον*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Αρχικώς η λ. πρέπει να είχε τη σημ. «μεταλλείο, ορυχείο», από όπου έλαβε τη σημ. των μεταλλευμάτων που εξορύσσονταν. Θεωρείται ότι η λ. *μέταλλον* προήλθε υποχωρητικώς από το ρ. *μεταλλῶ (-άω)* «ερευνώ, αναζητώ επιμελώς», το οποίο ίσως είναι σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μετ' ἄλλα* με τη σημ. «αναζητώ άλλα πράγματα» ή «ερευνώ μεταξύ άλλων πραγμάτων». Τέλος, έχει εικασθεί και η προελλην. (πελασγική) καταγωγή τής λ.].
μεταλλοβιομηχανία (η) {μεταλλοβιομηχανιών} βιομηχανία εξορύξεως μετάλλων από τα αντίστοιχα ορυκτά τους για περαιτέρω επεξεργασία.
μεταλλογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταλλογραφία (βλ.λ., σημ. 1).
μεταλλογραφία (η) [1889] {χωρ. πληθ. (μεταλλογραφιών, σημ. 3)} **1.** η μελέτη τής δομής και των ιδιοτήτων των μετάλλων και κραμάτων με τη χρήση μικροσκοπίου ΣΥΝ. μεταλλογνωσία • **2.** η μέθοδος τής λιθογραφίας, κατά την οποία αντί τού λίθου χρησιμοποιείται πλάκα από ψευδάργυρο ή κοκκώδες αλουμίνιο **3.** (συνεκδ.) κάθε έργο που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο. — **μεταλλογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallographie].
μεταλλοειδής, -ής, -ές [1865] {μεταλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με μέταλλο **2.** ΧΗΜ. ***μεταλλοειδές*** (το) κάθε χημικό στοιχείο που παρουσιάζει ιδιότητες των μεταλλικών και των αμέταλλων στοιχείων και έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (π.χ. βόριο, αρσενικό, πυρίτιο κ.ά.) ΣΥΝ. επαμφοτερίζον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalloïde].
μεταλλοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρήση των μετάλλων και των αλάτων τους για θεραπευτικούς σκοπούς.
μεταλλοκατασκευή (η) κατασκευή από μέταλλο.
μεταλλόκραμα (το) [1843] {μεταλλοκράμ-ατος | -ατα, -άτων} μείγμα αποτελούμενο από το προϊόν τής σύντηξης δύο ή περισσοτέρων μετάλλων.
μεταλλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξόρυξη μετάλλου από το ορυκτό που το περιέχει **2.** οι διεργασίες σχηματισμού των μετάλλων στη γη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallisation].
μεταλλοτεχνία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής επεξεργασίας μετάλλων και κραμάτων και τής κατασκευής αντικειμένων από μέταλλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. metalwork (νόθο σύνθ.)].
μεταλλουργείο (το) [μτγν.] το εργοστάσιο όπου γίνεται η εξαγωγή των μετάλλων από τα ορυκτά στα οποία περιέχονται ή/και η επεξεργασία τους.
μεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που εξετάζει τις μεθόδους εξαγωγής των μετάλλων από τα μεταλλεύματα και την περαιτέρω επεξεργασία τους ΣΥΝ. μεταλλουργική **2.** το σύνολο των διαδικασιών στις οποίες υποβάλλεται μετάλλευμα, ώστε να εξαχθεί από αυτό το καθαρό μέταλλο ή η εμπορεύσιμη μορφή τού μετάλλου **3.** βιομηχανικός κλάδος για την παραγωγή μετάλλων και κραμάτων. — **μεταλλουργικός**, -ή, -ό [1870].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallurgie].
μεταλλουργός (ο) **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται μέταλλα **2.** ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη μεταλλουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέταλλον* + *-ουργός* (με συναίρεση) < *ἔργον*].
μεταλλοφόρος, -ος, -ο [1870] αυτός που περιέχει μέταλλα: *~ κοίτασμα / στρώματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. métallifère (νόθο σύνθ.)].
μεταλλοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής χημείας που αναφέρεται στη μελέτη των μετάλλων.
μεταλλοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος βαφής τής επιφάνειας των μετάλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallochromie].
μεταλλόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει μεταλλικό χρώμα.
μεταλλωρυχείο (το) χώρος εξορύξεως μεταλλευμάτων και περαιτέρω επεξεργασίας τους για την εξαγωγή των μετάλλων που περιέχουν ΣΥΝ. μεταλλείο.
μεταλλωρύχος (ο) [1898] ο εργάτης μεταλλωρυχείου ΣΥΝ. μεταλλευτής.
[ΕΤΥΜ. < *μέταλλο* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορύσσω* (βλ.λ.)].
μεταλογική (η) ΦΙΛΟΣ. η μελέτη τυπικών γλωσσών και τυπικών συστημάτων σημασιολογικώς ως προς τις σχέσεις μεταξύ των εκφράσεων και των νοημάτων τους και συντακτικώς ως προς τις σχέσεις που έχουν οι εκφράσεις μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalogique].
μεταλυκειακός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μετά το λύκειο: *~ σπουδές / χρόνια / μαθήματα.*
μεταμέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η συναίσθηση τού σφάλματος (που έχει διαπράξει κάποιος) και το αίσθημα ντροπής ή λύπης που αυτή προκαλεί: *ειλικρινής / βαθιά / γνήσια ~.*
μεταμελούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μεταμελείσαι... | μεταμελή-θηκα, -μένος} συνειδητοποιώ το σφάλμα μου και αισθάνομαι ντροπή: *εμφανίστηκε πραγματικά μεταμελημένος για τις πράξεις του και τον συγχώρησα* ΣΥΝ. μετανιώνω, μετανοώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταμελοῦμαι (-έο-)* «αισθάνομαι λύπη για το σφάλμα μου» < *μεταμέλομαι* < *μετα-* + *μέλομαι* < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω» (βλ. κ. *μέλει*)].
μεταμεσημβρινός, -ή, -ό [1888] (λόγ.) αυτός που λαμβάνει χώρα κατά το χρονικό διάστημα μετά το μεσημέρι και μέχρι το απόγευμα: *~ πρόσκληση* ΣΥΝ. απογευματινός ΑΝΤ. προμεσημβρινός.
μεταμεσονύκτιος, -α, -ο [1888] αυτός που γίνεται μετά τα μεσάνυχτα: *~ κινηματογραφική προβολή / θεατρική παράσταση.*

μεταμισθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** νοικιάζω εκ νέου, διατηρώ τη μίσθωση μετά την επίσημη λήξη της κατόπιν συμφωνίας με τον ιδιοκτήτη τού μισθώματος ΣΥΝ. ξανανοικιάζω **2.** υπενοικιάζω (βλ.λ.). — **μεταμίσθωση** (η) [1836].

μεταμοντέρνος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το σύγχρονο ρεύμα τής τέχνης (αρχικώς τής αρχιτεκτονικής), που αντιδρά στις φόρμες τού μοντερνισμού και χρησιμοποιεί ποικιλία παραδοσιακών στοιχείων σε πρωτότυπες συνθέσεις **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής (και τελικά ενός τρόπου ζωής) που αναμειγνύει πληθώρα διαφορετικών στοιχείων (ή τα παραθέτει με ιλιγγιώδη ταχύτητα), ακολουθεί αδιάκοπα τις εκάστοτε τάσεις χωρίς αρχές και σταθερά σημεία αναφοράς, με στόχο την εμπορικότητα, την πρωτοτυπία, τον εντυπωσιασμό (εκφράζεται μεταξύ άλλων στα βιντεοκλίπ, σε σύγχρονες διαφημίσεις, στα δελτία ειδήσεων των ιδιωτικών καναλιών κ.ά.) **3.** (κατ' επέκτ. στις κοινωνικές επιστήμες) ο ακραίος σχετικισμός στις αξίες και στην επιστημονική μέθοδο και η απόρριψη τής αντικειμενικότητας. — **μεταμοντερνισμός** (ο), **μεταμοντερνιστής** (ο), **μεταμοντερνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmodern].

μεταμορφικός, -ή, -ό [1867] (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τη μεταβολή μορφής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphique].

μεταμορφισμός (ο) [1891] **1.** ΒΙΟΛ. η εξέλιξη (βλ.λ.) **2.** ΓΕΩΛ. μεταβολή στη σύσταση πετρώματος υπό την επίδραση ενδογενούς θερμότητας και πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphisme].

μεταμορφοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής όρασης, κατά την οποία ο ασθενής αντιλαμβάνεται τις οπτικές εικόνες παραμορφωμένες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metamorphopsia].

μεταμορφώνω ρ. μετβ. {μεταμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τη ριζική μεταβολή τής μορφής (κυρ. με μαγική, υπερφυσική ενέργεια), δίνω καινούργια μορφή (σε κάποιον/κάτι): *η Κίρκη μεταμόρφωσε τους συντρόφους τού Οδυσσέα σε χοίρους* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μετασχηματίζω **2.** (γενικότ.) προκαλώ μεταβολές στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα κάποιου, τον κάνω να αισθάνεται άλλος άνθρωπος: *η επιτυχία του τον έχει μεταμορφώσει εντελώς* || *με τη νέα διακόσμηση έχει μεταμορφώσει τελείως το σπίτι* **3.** ΓΕΩΛ. ***μεταμορφωμένο πέτρωμα*** το πέτρωμα που έχει υποστεί μεταμόρφωση (βλ.λ., σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμορφῶ (-όω)* < *μετα-* + *-μορφῶ* < *μορφή*].

μεταμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ριζική μεταβολή ή αλλοίωση τής μορφής, τής φύσης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. με υπερφυσική ή μαγική ενέργεια: *η ~ τού πρίγκιπα σε βάτραχο* **2.** (γενικότ.) η ριζική μεταβολή ή αλλαγή στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα (κάποιου): *ήξερα ότι είχε αλλάξει χτένισμα, αλλά δεν περίμενα τέτοια ~!* **3.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Μεταμόρφωση (τού Σωτήρος)*** η αλλοίωση ή η μεταλλαγή τής φθαρτής φύσης τού Ιησού Χριστού στο όρος Θαβώρ με τη φωτοειδή ενέργεια τής θεότητας, καθώς και η εορτή τού γεγονότος από την Εκκλησία στις 6 Αυγούστου (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση τού Σωτήρος **4.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των σημαντικών μορφολογικών και λειτουργικών αλλαγών που συμβαίνουν σε ορισμένες κατηγορίες οργανισμών (έντομα, αμφίβια) κατά την ανάπτυξή τους από το στάδιο τού εμβρύου ή τής προνύμφης μέχρι το στάδιο τού τέλειου ατόμου, όπως τής κάμπιας σε πεταλούδα, τού γυρίνου σε βάτραχο κ.λπ. **5.** ΓΕΩΛ. το σύνολο των ορυκτολογικών και ιστολογικών μεταβολών που υφίσταται στερεό πέτρωμα, όταν βρεθεί σε συνθήκες πιέσεως και θερμοκρασίας διαφορετικές από αυτές που επικρατούσαν κατά τον σχηματισμό του.

μεταμορφωσιγενής, -ής, -ές [1873] {μεταμορφωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει προέλθει από μεταμόρφωση: *~ πετρώματα.*

μεταμορφώσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί μεταμόρφωση.

μεταμορφωτής (ο) [1840] **1.** αυτός που προκαλεί μεταμορφώσεις ● **2.** ΗΛΕΚΤΡ. ο μετασχηματιστής τού ηλεκτρικού ρεύματος.

μεταμορφωτικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη μεταμόρφωση: *~ προσπάθειες.*

μεταμόσχευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (για φυτά) ο εμβολιασμός, κατά τον οποίο ένας οφθαλμοφόρος βλαστός φυτού προσκολλάται ή εμφυτεύεται σε άλλο συγγενές φυτό, για να αναπτυχθεί νέο φυτό **2.** ΙΑΤΡ. η μεταφορά με εγχείρηση οργάνου ή ιστού από ένα σημείο τού σώματος σε άλλο τού ιδίου οργανισμού ή από το σώμα ενός ατόμου ή ζώου στο σώμα άλλου: *~ καρδιάς / μυελού των οστών / νεφρού / δέρματος.* — **μεταμοσχεύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμόσχευσις* < *μεταμοσχεύω* < *μετα-* + *μοσχεύω* «αποσπώ βλαστό και τον φυτεύω» (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. αποδίδει το αγγλ. transplantation].

μεταμφιέζω ρ. μετβ. {μεταμφίεσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) (φορώντας του άλλα ενδύματα, μακιγιάζ, μάσκα), ώστε να φαίνεται τελείως διαφορετικός, να μην αναγνωρίζεται: *τον μεταμφίεσαν σε γέρο / γριά* || (συνήθ. το μεσοπαθ. ***μεταμφιέζομαι***) *τα παιδιά μεταμφιέστηκαν σε πειρατές* || *χορός μεταμφιεσμένων* (το «μπαλ μασκέ» των Αποκριών) || *οι ληστές ήταν μεταμφιεσμένοι με περούκες και ψεύτικα μουστάκια* ΣΥΝ. μασκαρεύω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμφιάζω / -έζω* < *μετ(α)-* + *ἀμφιάζω / -έζω* (βλ. κ. *αμφίεση*)].

μεταμφίεση (η) [1871] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η αλλαγή τής εξωτερικής εμφάνισης (κάποιου), λ.χ. με μακιγιάζ, ρούχα, μάσκα: *μετά τη ~ του σε γυναίκα δεν τον αναγνώριζε κανένας* ΣΥΝ. μασκάρεμα **2.** (συνεκδ.) ό,τι έχει φορέσει κανείς, για να μεταμφιεστεί (ενδύματα, μακιγιάζ, μάσκα, ψεύτικα εξαρτήματα κ.λπ.): *με αυτή τη ~ δεν θα σε αναγνωρίσει κανείς* || *καλή / έξυπνη / πετυχημένη ~.*

μετανάστευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ατομική ή ομαδική μετακίνηση από την πατρίδα σε άλλη πόλη ή χώρα, κυρ. για ανεύρεση εργασίας: *εσωτερική* (στο εσωτερικό τής χώρας) / *εξωτερική* (στην αλλοδαπή) *~* || *αναγκαστική / εκούσια ~* || *η ~ έχει ερημώσει την ύπαιθρο τής χώρας* ΣΥΝ. ξενιτεμός **2.** ΒΙΟΛ. ομαδική μετακίνηση ζώων (κυρ. ψαριών, πουλιών), που πραγματοποιείται περιοδικά από έναν τόπο σε άλλον, σε ορισμένες εποχές τού έτους.

μεταναστευτικός, -ή, -ό [1878] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μετανάστευση ή με τα άτομα που μεταναστεύουν: *~ γραφείο / υπηρεσία / νόμος / κύμα / πολιτική* **2.** (συνήθ. για πτηνά) αυτός που έχει την ιδιότητα να αλλάζει περιοδικά, κατά ορισμένες εποχές τού έτους, τόπο διαβίωσης και να επιστρέφει στη χώρα από όπου είχε ξεκινήσει: *τα χελιδόνια είναι ~ πουλιά* ΣΥΝ. αποδημητικός, ταξιδιάρικος.

μεταναστεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετανάστευσα} **1.** εγκαταλείπω την πατρίδα μου (γενικότ. τον τόπο διαμονής μου), προκειμένου να εγκατασταθώ για μεγάλο χρονικό διάστημα ή μόνιμα σε άλλη πόλη ή χώρα: *αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στην Αυστραλία, αναζητώντας καλύτερη τύχη* ΣΥΝ. ξενιτεύομαι, μετοικώ, αποδημώ **2.** (συνήθ. για πτηνά) αλλάζω τόπο διαβίωσης (κατά τακτά χρονικά διαστήματα και σε συγκεκριμένες περιοχές): *τα χελιδόνια μεταναστεύουν το φθινόπωρο προς πιο θερμά κλίματα.*

μετανάστης (ο) {μεταναστών}, **μετανάστρια** (η) [μτγν.] {μεταναστριών} πρόσωπο που εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του, για να εγκατασταθεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα: *οι Έλληνες ~ στην Αυστραλία* || *οικονομικός ~* (που ξενιτεύεται για οικονομικούς λόγους με την προοπτική να επιστρέψει στην πατρίδα του). Επίσης (λόγ.) **μετανάστις** (η) {μετανάστ-ιδος | -ίδων}. — **μεταναστόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *-νά-στης* < *ναίω*, πιθ. μέσω αμάρτυρου ρ. **μεταναίω* «αλλάζω κατοικία, αποδημώ», όπου το *μετα-* έχει τη σημ. τής μεταβολής, τής μετακίνησης. Το θ. *νασ-* τού ρ. *ναίω* μαρτυρείται και στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *νάστης· οἰκιστής.* Παρετυμολογική πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή τού ουσ. *μετανάστης* στο ρ. *μετανίσταμαι* «μεταναστεύω, αποδημώ» μέσω αμάρτυρου τ. **μετ-ανα-στάτης* (απλολογία), καθώς δεν υπάρχει κανένας παρόμοιος σχηματισμός στην Ελληνική].

μετανεωτερικός, -ή, -ό ο μεταμοντέρνος (βλ.λ.). — **μετανεωτερικότητα** (η).

μετανιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μετάνιω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αλλάζω γνώμη ή απόφαση μετά από νέα σκέψη: *ήταν έτοιμος να παραιτηθεί, αλλά τελικά μετάνιωσε και αποφάσισε να μείνει στη δουλειά του* || *αγόρασέ το και δεν θα μετανιώσεις* **2.** αισθάνομαι λύπη ή ντροπή για κάτι που έκανα ή παρέλειψα να πράξω, εύχομαι να μην είχε συμβεί: *θα μετανιώσεις μια μέρα, αλλά τότε θα είναι αργά* || *δεν ~ για όσα είπα* ΣΥΝ. μεταμελούμαι ♦ **3.** (μετβ.) στη ΦΡ. ***το μετανιώνω*** αλλάζω γνώμη για κάτι, μετανοώ: *το μετάνιωσα που δεν πήγα μαζί τους, ήταν κρίμα* || *όσοι δεν προσέχουν τι αγοράζουν, το μετανιώνουν πικρά* (βλ. κ. λ. *μετανοώ*). — **μετάνιωμα** (το) [μεσν.] κ. **μετανιωμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *μετανοῶ (-έω)* (βλ.λ.) μέσω τού αορ. *μετάνιωσα* < *μετα-νόησα* < *μετενόησα* (με αναβιβασμό τού τόνου και συνίζηση). Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή άποψη, < μεσν. *μεταγνώθω* < αρχ. *μεταγιγνώσκω* (βλ. κ. *νιώθω*) ή απευθείας από το αρχ. *μετάνοια*].

μετανοητής (ο) [1883] **1.** πρόσωπο που έχει μετανιώσει **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ανήκει σε τάγμα, το οποίο έχει ως κύριο μέλημά του τη μετάνοια. — **μετανοητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

μετάνοια (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αίσθημα ψυχικής συντριβής, ντροπής ή λύπης που αισθάνεται κανείς, όταν συνειδητοποιήσει το κακό ή το σφάλμα που διέπραξε και η διάθεση να αλλάξει τρόπο σκέψης, να το επανορθώσει και να συγχωρεθεί: *δάκρυα μετανοίας* || *το δικαστήριο θα λάβει υπ' όψιν ότι ο κατηγορούμενος έδειξε ειλικρινή ~ για την πράξη του* ΣΥΝ. μεταμέλεια· ΦΡ. (α) ΝΟΜ. ***έμπρακτη μετάνοια*** βλ. λ. *έμπρακτος* (β) ***δήλωση μετανοίας*** βλ. λ. *δήλωση* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. εξομολόγηση αμαρτιών στο μυστήριο τής εξομολόγησης **3.** (προφέρεται με-τά-νοια) εδαφιαία κλίση τής κεφαλής και γονυκλισία ως έκφραση ευλάβειας και λατρευτικού σεβασμού ή ως έκφραση μεταμέλειας: (μτφ.) *μου κάνει μετάνοιες να μην τον καταδώσω* (με παρακαλεί, με ικετεύει) ΣΥΝ. παράκληση, ικεσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *μετανοῶ*].

μετανοώ ρ. αμετβ. {μετανοείς... | μετανόη-σα, -μένος} (λόγ.) αισθάνομαι τύψεις ή ψυχική συντριβή για αμαρτήματα ή σφάλματα που έχω διαπράξει: *~ για τις πράξεις μου* ΣΥΝ. μεταμελούμαι, μετανιώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετανοῶ (-έω)* «μεταβάλλω γνώμη, τρόπο σκέψεως (σχετικά με προηγούμενη ενέργειά μου)» < *μετα-* + *νοῶ* < *νοῦς*].

μεταξάδικο (το) **1.** εργαστήριο επεξεργασίας μεταξιού **2.** κατάστημα πώλησης μεταξιού και μεταξωτών υφασμάτων.

μεταξάς (ο) {μεταξάδες}, **μεταξού** (η) {μεταξούδες} **1.** τεχνίτης ασχολούμενος με την κατεργασία τού μεταξιού **2.** πρόσωπο που εμπορεύεται μετάξι και υφάσματα μεταξωτά.

μεταξένιος, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι, μεταξωτός: *~ υφάσματα* **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει μετάξι, που είναι απαλός, στιλπνός και λείος σαν μετάξι: *~ μαλλιά, όλο υγεία* || *~ λάμψη στα μαλλιά* || *~ απαλότητα στα ρούχα* (από δια-

φημίσεις). Επίσης **μετάξινος**, -η, -ο [1871].

μετάξι (το) {μεταξ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η λεπτή, λεία και απαλή ύλη που εκκρίνεται ως ίνα από το κουκούλι τού μεταξοσκώληκα **2.** (συνεκδ.) η υφαντική πρώτη ύλη, η κλωστή που κατασκευάζεται από την παραπάνω ύλη· ΦΡ. **οδός / δρόμος τού μεταξιού** (αγγλ. [Great] Silk Road) αρχαία οδός που ένωνε, ήδη από τη ρωμαϊκή περίοδο, την Ασία με τη Δύση και χρησιμοποιήθηκε για εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές: *ο Μάρκο Πόλο έφτασε στην Κίνα ακολουθώντας την ~ || τουριστικά γραφεία οργανώνουν ταξίδια στα απομεινάρια τής ~* **3.** (συνεκδ.) το ύφασμα ή το ρούχο που παράγεται από την παραπάνω ύλη, το μεταξωτό: *την τάιζε, τη φρόντιζε, την είχε ντυμένη στο ~· τι παράπονο είχε;* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε έχει την απαλή υφή και τη λάμψη τού μεταξιού: *μαλλιά ~ || ρούχο ~.* Επίσης (λόγ.) **μέταξα** (η) [μτγν.] {μετάξ-ης | -ών}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετάξιον*, υποκ. τού ουσ. *μέταξα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μετάξινος, -η, -ο → μεταξένιος

μεταξοβάμβακας (ο) είδος βαμβακιού για το γέμισμα στρωμάτων, μαξιλαριών κ.λπ.

μεταξοβιομηχανία (η) {μεταξοβιομηχανιών} **1.** ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή και την επεξεργασία τού μεταξιού **2.** (συνεκδ.) εργαστάσιο παραγωγής και επεξεργασίας μεταξιού για τη χρήση του στην υφαντική.

μεταξοειδής, -ής, -ές [1887] {μεταξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με μετάξι ως προς την υφή του, ο μεταξένιος.

μεταξοκλωστικός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για εργαλεία) αυτός που χρησιμεύει στο κλώσιμο νημάτων από μετάξι **2.** ***μεταξοκλωστική*** (η) η τεχνική τής κατασκευής νημάτων από μετάξι.

μεταξόνιο (το) [1887] {μεταξονί-ου | -ων} **1.** η απόσταση ανάμεσα στον εμπρόσθιο και τον οπίσθιο άξονα των τροχών οχήματος **2.** ΑΡΧΙΤ. το διάστημα μεταξύ των αξόνων δύο κιόνων.
[ΕΤΥΜ. < *μετ(α)-* + *αξόνιο*, υποκ. τού ουσ. *άξονας*].

μεταξοπαραγωγός, -ός, -ό [1887] **1.** (για χώρες / περιοχές) αυτός που παράγει μετάξι: *η Ελλάδα κατέχει σημαντική θέση ανάμεσα στις μεταξοπαραγωγούς χώρες* **2.** (για πρόσ.) ***μεταξοπαραγωγός*** (ο/η) αυτός που εκτρέφει μεταξοσκώληκες για την παραγωγή και το εμπόριο μεταξιού ΣΥΝ. σηροτρόφος. — **μεταξοπαραγωγή** (η) [1889].

μεταξοσκώληκας (ο) [1838] {μεταξοσκωλήκων} η κάμπια λεπιδόπτερου εντόμου (πεταλούδας), με χοντρό, τριχωτό, πτυχωτό σώμα και μεγάλα ανοιχτόχρωμα φτερά, η οποία δεν πετάει, τρέφεται κυρ. με φύλλα μουριάς και από την ουσία που εκκρίνει για την κατασκευή τού κουκουλιού της παράγεται το μετάξι ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) βόμβυξ.

μεταξοσκωληκοτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων για την παραγωγή μεταξιού ΣΥΝ. σηροτροφία.

μεταξόσπορος (ο) [1889] {μεταξοσπόρων} το αβγό τού μεταξοσκώληκα.

μεταξότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτό, ανθεκτικό, διαφανές νήμα, με το οποίο δένονται τα άγκιστρα στο άκρο τής πετονιάς.

μεταξοτυπία (η) {μεταξοτυπιών} **1.** μέθοδος καλλιτεχνικής εκτύπωσης με τη βοήθεια οθόνης από δικτυωτό ύφασμα (γάζα), που τεντώνεται πάνω σε τελάρο **2.** το εκτυπωμένο έργο τέχνης που τυπώνεται και αναπαράγεται με αυτή τη μέθοδο από το πρωτότυπό του. — **μεταξοτυπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Seidensiebdruck].

μεταξουργείο (το) [1808] το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται η επεξεργασία τού μεταξιού και η κλώση του σε νήματα.

μεταξουργία (η) [1810] {μεταξουργιών} η τεχνική ή η βιομηχανική μονάδα κατεργασίας μεταξιού. — **μεταξουργός** (ο/η) [1856].
[ΕΤΥΜ. < *μεταξουργός* < *μετάξι* + *-ουργός* < *έργο*].

μεταξοΰφαντος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που έχει υφανθεί από νήμα μεταξιού ΣΥΝ. μεταξωτός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι στιλπνός και λείος στην αφή σαν μετάξι.

μεταξοϋφαντουργία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η τεχνική ή ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή υφασμάτων από μετάξι. — **μεταξοϋφαντουργός** (ο/η).

μεταξύ κ. **αναμεταξύ** πρόθ.· δηλώνει: **1.** τοπικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο τοπικά σημεία (+γεν.): *η Πολωνία βρίσκεται ~ τής Ρωσίας και τής Γερμανίας* **2.** χρονικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία (+γεν.): *για το διάστημα ~ Αυγούστου και Οκτωβρίου οι εργαζόμενοι δεν έχουν πληρωθεί·* ΦΡ. (α) **εν τω μεταξύ / στο μεταξύ** (αρχ. φρ. *ἐν τῷ μεταξὺ* (ενν. *χρόνῳ*), Ξενοφ. *Συμπόσιον* 1.14) (i) ενώ γίνονται αυτά: *κάτσε να δεις τηλεόραση, ~ εγώ θα ετοιμάσω κάτι να φάμε* (ii) ωστόσο: *του μιλούσε για ταξίδια και διασκεδάσεις κι αυτός ~ δεν είχε λεφτά να πληρώσει το νοίκι!* (β) **μεταξύ τυρού και αχλαδιού** (i) κατά το επιδόρπιο: *πολλά σοβαρά ζητήματα συζητιούνται ~ στα γεύματα εργασίας* (ii) στη διάρκεια τής κουβέντας, παρεμπιπτόντως: *προσπάθησα να του ζητήσω ~ να μου κάνει την εξυπηρέτηση που ήθελα* **3.** γενικότερα: (α) προσδιορισμό μιας τιμής σε οποιοδήποτε μέγεθος ανάμεσα σε δύο άλλες τιμές (+γεν.): *η θερμοκρασία θα κυμανθεί ~ 15 και 20 βαθμών Κελσίου* (β) προσδιορισμό διαστήματος ανάμεσα σε συγκεκριμένες καταστάσεις (+γεν.): *είμαστε ~ τού να μείνουμε και να φύγουμε, αλλά δεν μπορούμε να αποφασίσουμε·* ΦΡ. (α) **μεταξύ σφύρας και άκμονος** βλ. λ. σφύρα (β) **μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης** βλ. λ. Σκύλλα (γ) **μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας** βλ. λ. αφθαρσία (δ) **μεταξύ ζωής και θανάτου** βλ. λ. θάνατος (ε) **μεταξύ δύο πυρών** βλ. λ. πυρ **4.** συγκατάλεξη προσώπου σε ομάδα προσώπων ή αντικειμένου σε σύνολο ομοειδών αντικειμένων (+γεν.): *στη φωτογραφία διακρίνεται ο πρόεδρος ~ μελών τού κόμματος || ο Δούναβης συγκαταλέγεται ~ των μεγαλύτερων ποταμών τού κόσμου* **5.** επιλογή από δύο δυνατότητες (+γεν.): *~ των δύο λύσεων προτιμώ την πιο ανώδυνη·* ΦΡ. **μεταξύ δύο κακών, το μη χείρον βέλτιστον** ανάμεσα σε δύο κακά, το λιγότερο κακό είναι προτιμότερο **6.** (α) σχέση που αφορά και στα δύο μέρη, σχέση ομοιότητας ή διαφοράς, αλληλοπάθεια (+γεν., +αδύνατοι τ. προσωπικής αντων.), π.χ. *συνομιλίες ~ Αθηνών και Άγκυρας || τρωγόμαστε (= τσακωνόμαστε) ~ μας κάθε μέρα || πόλεμος ~ Κροατών και Σέρβων·* ΦΡ. **μεταξύ κατεργαραίων ειλικρίνεια** βλ. λ. κατεργάρης (β) (ειδικότ.) μόνο με αδύνατους τ. προσωπικής αντων.: (i) χωρίς την παρουσία / μεσολάβηση τρίτων: *ας τους αφήσουμε να τα βρουν ~ τους || ~ μας ποτέ δεν έχουμε προβλήματα* (ii) χωρίς να διαρρεύσει σε τρίτους, εμπιστευτικά: *ό,τι είπαμε, θέλω να μείνει ~ μας·* ΦΡ. **μεταξύ άλλων** εκτός ή επιπλέον των όσων έχουν ήδη ειπωθεί: *ο πρωθυπουργός μίλησε ~ και για θέματα εξωτερικής πολιτικής.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *μετά* + πρόθ. *ξύ(ν)* (βλ. κ. *συν*). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *μεταξύ μας* (< γαλλ. entre nous) και *μεταξύ τυρού και αχλαδίου* (< γαλλ. entre la poire et le fromage)].

μεταξωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από μετάξι: *~ γραβάτα / φόρεμα / εσώρουχα* ΣΥΝ. μετάξινος, μεταξένιος· ΦΡ. (παροιμ.) **τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους** βλ. λ. *βρακί* **2.** ***μεταξωτό*** (το) ύφασμα ή ρούχο από μετάξι: *«να βάλω τα ~ και να φυσάει»* (τραγ.).

μεταπείθω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέπεισα, μεταπείσθηκα (καθημ. -τηκα)} πείθω κάποιον να αλλάξει γνώμη, πεποίθηση ή απόφαση: *ήθελε να φύγει, αλλά τον μετέπεισα κι έμεινε.*

μεταπηδώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεταπηδάς... | μεταπήδησα} (+σε) **1.** (σπάν.) πηδώ (στην άλλη πλευρά) **2.** (συνήθ. μτφ.) περνώ (σε άλλες θέσεις, πεποιθήσεις, στρατόπεδο): *μεταπήδησε στο στρατόπεδο των συντηρητικών || δεν δυσκολεύεται να μεταπηδά από παράταξη σε παράταξη* ΣΥΝ. μετακινούμαι. — **μεταπήδηση** (η) [μτγν.].

μεταπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετέπεσα} (λόγ.) **1.** περιέρχομαι (σε νέα θέση ή κατάσταση), εγκαταλείποντας με απότομο τρόπο την προηγούμενή μου θέση ή κατάσταση: *ύστερα από τόση ζωντάνια και ενεργητικότητα, μετέπεσε σε μια κατάσταση αδράνειας και νωθρότητας* ΣΥΝ. μεταβάλλομαι, αλλοιώνομαι, μεταστρέφομαι **2.** ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αλλάζω σημασία με την πάροδο τού χρόνου: *η λέξη «γυμνάσιο» έχει μεταπέσει από τη σημασία τού γυμναστηρίου σε αυτήν τής σχολικής βαθμίδας τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.*

μεταπλασία (η) {μεταπλασιών} ΒΙΟΛ. ο ανώμαλος μετασχηματισμός ενός τύπου κυτταρικού ιστού ή ομάδας κυττάρων σε άλλον τύπο.
[ΕΤΥΜ. < *μεταπλάσσω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métaplasie].

μετάπλασμα (το) {μεταπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΠ. ουσία χρήσιμη για τη βελτίωση φυσικών και χημικών ιδιοτήτων τού εδάφους.

μεταπλασμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή στη μορφολογική, κυρίως, δομή των τύπων των λέξεων, η μετάβαση από ένα μορφολογικό παράδειγμα σε άλλο, π.χ. ο μεταπλασμός των ρημάτων σε *-ώ, -οίς... (δηλώ)* σε ρήματα σε *-ώνω (δηλώνω)* ή ο μεταπλασμός τού *χειμών* σε *χειμώνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διεθνικός, δουλειά, σπάζω, τύχη.*
[ΕΤΥΜ. < *μεταπλάσσω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. metaplasm].

μεταπλάσσω ρ. [αρχ.] μετβ. {μετέπλασ-α, μεταπλάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} διαμορφώνω εκ νέου μεταβάλλοντας μορφή ή σχήμα: *~ τον χαρακτήρα κάποιου* ΣΥΝ. ξαναπλάθω, μετασχηματίζω, μετατρέπω. Επίσης **μεταπλάθω**. — **μετάπλαση** (η) [μεσν.], **μεταπλαστικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταπλάσσω / -ττω* < *μετα-* + *πλάσσω / -ττω* (βλ. κ. *πλάθω*)].

μεταπλαστός, -ή, -ό [1891] αυτός που μπορεί να μεταπλασθεί.

μεταποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** μεταβολή στη μορφή ενός πράγματος και παραγωγή νέου με επιδιορθώσεις που γίνονται στην προηγούμενή του κατάσταση: *~ ενδυμάτων* **2.** ΟΙΚΟΝ. η δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο τον μετασχηματισμό πρώτων υλών και άλλων υλικών σε προϊόντα νέα, διαφορετικά είτε στη μορφή είτε στις ιδιότητες και λειτουργίες από τις αρχικές ύλες που χρησιμοποιήθηκαν.

μεταποιήσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που επιδέχεται μεταποίηση: *~ υλικό.*

μεταποιητικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει σχέση με τη μεταποίηση: *~ βιομηχανία.* — **μεταποιητικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μεταποιείς... | μεταποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβάλλω κάτι ως προς τη μορφή ή/και τη λειτουργία του: *~ ένα παλιό κοστούμι || μεταποιημένα ρούχα* ΣΥΝ. μετασχηματίζω, τροποποιώ, μετασκευάζω.

μεταπολεμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται μετά από πόλεμο **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: *η διαίρεση τής ~ Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα* ΑΝΤ. προπολεμικός. — **μεταπολεμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postwar].

μεταπολίτευση (η) [1831] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** πολιτειακή μεταβολή, η μετάβαση από ένα είδος πολιτεύματος σε άλλο **2.** (ειδικότ.-συχνά με κεφ.) η πολιτειακή μεταβολή τού 1974 με την αποκατάσταση τής δημοκρατίας στην Ελλάδα. — **μεταπολιτευτικός**, -ή, -ό [1812].

μεταπολιτική (η) η φιλοσοφική μελέτη τής πολιτειακής σύνθεσης των κοινωνιών ή ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ορολογία, τις έννοιες και τη συγκρότηση τής πολιτικής επιστήμης.

μεταπούλημα (το) → μεταπώληση

μεταπούληση (η) → μεταπώληση

μεταπουλώ ρ. → μεταπωλώ

μεταπρασία (η) {μεταπρασιών} ΝΟΜ. σύμβαση πωλήσεως στο πλαί-

σιο τής οποίας ο αγοραστής, ο οποίος πρόκειται να πωλήσει το πράγμα περαιτέρω σε τρίτο αγοραστή, αποκτά από τον πωλητή μόνον την κατοχή τού πράγματος αλλά όχι και την κυριότητα και, ανάλογα, εάν το πράγμα πωληθεί με τη συναίνεση τού αρχικού πωλητή, καταβάλλει ύστερα σε εκείνον το τίμημα ή, εάν δεν πωληθεί, το επιστρέφει εντός ορισμένης προθεσμίας.
[ΕΤΥΜ. < *μεταπράτης* (βλ.λ.), κατά τα *δημοπράτης – δημοπρασία*. Πβ. κ. μτγν. *μετάπρασις* «μεταπώληση»].

μεταπράτης (ο) {μεταπρατών} το πρόσωπο που μεταπωλεί εμπορεύματα, για να κερδίσει περισσότερα χρήματα από τη νέα τιμή πώλησής τους ΣΥΝ. μεταπωλητής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεταπιπράσκω* «μεταπωλώ» < *μετα-* + *πιπράσκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο*)].

μεταπράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταπώληση.

μεταπρατικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μεταπράτη και τη δραστηριότητά του **2.** ***μεταπρατική οικονομία*** τύπος οικονομίας χαρακτηριστικός αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες δεν έχουν αυτοτελή βιομηχανία και χρησιμοποιούνται ως διαμετακομιστικός σταθμός για το εμπόριο των ανεπτυγμένων με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

μεταπτυχιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις επιπλέον σπουδές, οι οποίες γίνονται μετά την απόκτηση τού πτυχίου: ~ *σεμινάριο / σπουδές / εργασία* **2.** ***μεταπτυχιακός*** (ο), ***μεταπτυχιακή*** (η) ο φοιτητής που συνεχίζει τις σπουδές του μετά την απόκτηση τού πτυχίου του για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής και περαιτέρω εξειδίκευση στο αντικείμενό του: *είναι ~ στο Πολυτεχνείο* **3.** ***μεταπτυχιακά*** (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς μετά την απόκτηση τού πρώτου πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: *έκανε ~ στην Αγγλία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-graduate].

μετάπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ξαφνική μεταβολή και μετάβαση σε νέα θέση ή κατάσταση (π.χ. από το καλύτερο στο χειρότερο): *η καριέρα του παρουσιάζει συνεχείς ~* || *οι ~ από το κρύο στη ζέστη είναι εποχικά φαινόμενα τού φθινοπώρου* || *οι ψυχολογικές ~ κάποιου* || *~ τού ανέμου* **2.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή (ποσοτική ή ποιοτική) στο φωνήεν τής ρίζας τού θέματος, τής κατάληξης κ.λπ. στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, κυρ. στα αρχαϊκότερα στάδια εξελίξεώς τους **3.** ΓΕΩΛ. κατηγορία ρηγμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης, που παρουσιάζουν διαφορά επιφανείας ως προς τα στρώματα που διερράγησαν. — **μεταπτωτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μεταπτωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάπτωσις* < *μεταπίπτω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

μεταπτώσεις: μεταβολές τής μορφής των λέξεων. Η ελληνική γλώσσα, περισσότερο από τις άλλες συγγενείς γλώσσες, εμφανίζει συχνά κατά την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων μεταβολές στο φωνήεν τής ρίζας, τού θέματος, των προσφυμάτων κ.λπ. Οι μεταβολές αυτές καλούνται **μεταπτώσεις**. Παράδειγμα: *λέγω - λόγος (ε → ο), φρένες – σώφρων (ε → ω), λείπω – ελλιπής (ει → ι), ποιμένα – ποιμήν (ε → η), τένων – τάση (ε → α), πετώ – πτερό (ε → ∅), φεύγω – φυγή (ευ → υ)* κ.λπ. Διακρίνονται πέντε είδη μεταβολών, πέντε **βαθμίδες μεταπτωτικές**: η **ετεροιωμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει ποιόν, από *ε* γίνεται *ο*: *λέγω → λόγος*), η **εκτεταμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει ποσότητα, από βραχύ γίνεται μακρό, *ε → η*: *πατέρα → πατήρ*), η **εκτεταμένη-ετεροιωμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει και ποιόν και ποσότητα, *ε → ω*: *φρένες → σώφρων*), η **συνεσταλμένη** (το φωνήεν σιγάται και το παρακείμενο υγρό ή έρρινο σύμφωνο παίρνει τη μορφή φωνήεντος (m̥, n̥, l̥, r̥), *εμ /εν / ελ / ερ → α(μ) / α(ν) / αλ / -λα / αρ / -ρα*: *στέλλω → εστάλην, τένων → τάση, φέρω → φαρέτρα*) και η **μηδενιαμένη** (το βασικό φωνήεν σιγάται, μηδενίζεται *ε → ο*: *πετώ → πτ-ερό, πείθω → *πιθ-τός > πιστός, πατέρα → πατρικός, φεύγω → φυγή*). Η βαθμίδα εκκινήσεως, η βασική βαθμίδα, ονομάζεται **απαθής** (το φωνήεν της μένει απαθές, δεν μεταβάλλεται). Παραδείγματα: *λειπ- (λείπω) – λοιπ- (υπόλοιπος) – λιπ- (ελλιπής)*· *δεμ- (δέμω* «κτίζω»*) – δομ- (δομή) – δωμ- (δωμάτιο) – δα-* (dm̥- *δάπεδο*) *– δμ- (νεόδμητος)*· *μεν- (ποιμένα) – μην- (ποιμήν) – μαν-* (mn̥-**ποιμαν-jω* > *ποιμαίνω*) *– μν- (ποίμνιο)*· *ρευ- (ρεύμα) – ρο(F)- (ροFή > ροή) – ρυ- (ρυάκι).*

μεταπύργιο (το) [αρχ.] {μεταπυργί-ου | -ων} τμήμα τείχους ή φρουρίου, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πύργους ή προμαχώνες τού φρουρίου.

μεταπώληση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αγορά εμπορευμάτων και η εκ νέου πώλησή τους για την επίτευξη τού κατά το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους.

μεταπωλητής (ο) [1871] το πρόσωπο που αγοράζει, για να πουλήσει εκ νέου ό,τι αγόρασε σε υψηλότερη τιμή, ώστε να ωφεληθεί από το κέρδος που προκύπτει ΣΥΝ. μεταπράτης.

μεταπωλώ [μτγν.] κ. **μεταπουλώ** [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {μεταπωλείς... | μεταπώλησα} αγοράζω (εμπόρευμα) και το πουλώ εκ νέου, για να πετύχω κατά το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος.

μεταρομαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τον ρομαντισμό.

μεταρρηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που παράγεται από ρήμα **2.** ***μεταρρηματική παραγωγή*** η παραγωγή ουσιαστικού, κυρίως, από ρήμα, π.χ. *μαρτυρώ > μαρτυριάρης, κρεμώ > κρεμάστρα, απλώνω > άπλα, γεννώ > γεννοβολώ*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μετονοματική παραγωγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-verbal].

μεταρρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μεταρρύθμισ-α, -τηκα, -μένος} μεταβάλλω τον ρυθμό, τον τρόπο λειτουργίας, τη μορφή ή την οργάνωση (συστήματος, κατάστασης ή συνόλου πραγμάτων) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: ~ *το εκπαιδευτικό / πολιτικό / οικονομικό σύστημα μιας χώρας* || ~ *ένα σχέδιο νόμου* || ~ *την επίπλωση τού σπιτιού* ΣΥΝ. τροποποιώ, μετασχηματίζω, αναμορφώνω, αναδιοργανώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

μεταρρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταβολή τού ρυθμού, τού τρόπου λειτουργίας, οργάνωσης ή τής μορφής μιας κατάστασης ή ενός συστήματος για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: *εκπαιδευτική / οικονομική / θρησκευτική ~* || *το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει ανάγκη από ριζικές ~* ΣΥΝ. μετασχηματισμός, τροποποίηση, αναμόρφωση, αναδιοργάνωση, ανάπλαση **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Μεταρρύθμιση*** (η) η θρησκευτική κίνηση που άνθησε τον 16ο αι. για την εξυγίανση και ανανέωση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και κατέληξε στη διάσπασή της με την εμφάνιση των διαφόρων προτεσταντικών Εκκλησιών.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεταρρύθμισις* < αρχ. *μεταρρυθμίζω*. Ως θρησκ. όρ. η λ. αποδίδει το γερμ. Reformation].

μεταρρυθμιστής (ο) [1871], **μεταρρυθμίστρια** (η) [1887] {μεταρρυθμιστριών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που επιφέρει μεταρρυθμίσεις ή επιζητεί ριζικές αλλαγές για τη βελτίωση μιας κατάστασης ΣΥΝ. αναμορφωτής, αναδιοργανωτής, ανακαινιστής **2.** ΘΡΗΣΚ. πρόσωπο που ασπάστηκε και ακολούθησε τη θρησκευτική Μεταρρύθμιση των διαμαρτυρομένων, κυρ. την εποχή τής έντονης αναμέτρησής της με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

μεταρρυθμιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τις μεταρρυθμίσεις ή τις προκαλεί: ~ *προσπάθειες / ενέργειες / πολιτική / νόμος*. — **μεταρρυθμιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταρσιώνω ρ. μετβ. {μεταρσίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ψυχική ανάταση, εξυψώνω (την ψυχή και το πνεύμα): «*ο μεταμελημένος πιστός έβγαινε μεταρσιωμένος από το εξομολογητήριο*» (εφημ.) ΣΥΝ. ανεβάζω, εξυψώνω. — **μεταρσίωση** (η) [1887], **μεταρσιωτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταρσιῶ (-όω)* < *μετάρσιος* «ο αιωρούμενος ψηλά στον αέρα» < **μετάρτ-ιος* < **μέτ-ᾱρ-τος* < **μετ-άερ-τος* < *μετ(α)-* + *ἀείρω* «υψώνω» (βλ. λ. *αίρω*)].

μετασεισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό: ~ *δονήσεις* ΑΝΤ. προσεισμικός.

μετασεισμός (ο) καθεμιά από τις ολοένα και ασθενέστερες σεισμικές δονήσεις, που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό ΑΝΤ. προσεισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aftershock].

μετασκευάζω ρ. μετβ. {μετασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετατρέπω (κατασκευή), για να χρησιμοποιηθεί κατά διαφορετικό τρόπο και λειτουργία από την αρχική: ~ *πολεμικό πλοίο σε εμπορικό* ΣΥΝ. μετασχηματίζω, μεταποιώ. — **μετασκευαστικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μετασκευή** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *σκευάζω* < *σκεῦος*].

μετασοβιετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης.

μετασταθμεύω ρ. αμετβ. [1897] {μεταστάθμευ-σα, -μένος} αλλάζω τόπο στάθμευσης. — **μεταστάθμευση** (η) [1897].

μεταστάς, -άσα, -άν {μεταστάντ-ος, -α | -ες, -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έφυγε από τη ζωή, ο νεκρός· ιδ. ως επίσημος τρόπος αναφοράς σε πρόσωπο που έχει πεθάνει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσου αορ. β' *(μετ-έστην)* τού αρχ. ρ. *μεθίστημι* «μετατοπίζω, μετακινώ» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι* (βλ. λ. *ίσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι ευφημιστική].

μετάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) **1.** η μετάβαση σε άλλον τόπο: *η ~ από τον κόσμο τής ύλης στον κόσμο των ιδεών* ΣΥΝ. μετατόπιση **2.** ΘΕΟΛ. η ανάληψη ή μεταφορά τού σώματος τής Παναγίας με θαυμαστό και άγνωστο τρόπο στον ουρανό μετά την Κοίμησή της: *ρωμαιοκαθολική διδασκαλία για την ενσώματη ~ τής Θεοτόκου* **3.** η εγκατάλειψη (κομματικού, ιδεολογικού χώρου) και η προσχώρηση στην αντίπαλη παράταξη: *ιδεολογική ~* || *τις τελευταίες εβδομάδες σημειώθηκαν ~ βουλευτών τού κυβερνώντος κόμματος προς την αντιπολίτευση* ΣΥΝ. μετακίνηση **4.** ΙΑΤΡ. η μεταφορά (από έναν όγκο) καρκινικών κυττάρων με τα αιμοφόρα ή τα λεμφοφόρα αγγεία και η ανάπτυξή τους μακριά από την αρχική εστία: *ο καρκίνος έκανε ~ στον εγκέφαλο / στο συκώτι / στους πνεύμονες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάστασις* < *μεθίστημι* «μετακινώ, μετατοπίζω» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι* (βλ. κ. *στήνω, ίσταμαι*). Ο ιατρ. όρ. (ήδη στον Ιπποκράτη) πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metastasis, γαλλ. métastase κ.ά.].

μεταστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε μετάσταση: ~ *όγκος / φλεγμονή*. - **μεταστατικώς** επίρρ. [μτγν.].

μεταστεγάζω ρ. μετβ. {μεταστέγασ-α, -τηκα/-θηκα, -μένος} στεγάζω κάποιον/κάτι σε άλλο κτήριο: «*αποφάσισαν να μεταστεγάσουν το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών στην οικία τού Ερρίκου Σλήμαν*» (εφημ.). - **μεταστέγαση** (η).

μεταστοιχειώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταστοιχείωσα} μεταβάλλω σε βάθος, προκαλώ ουσιαστική μετατροπή σε κάτι.

μεταστοιχείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή χημικού στοιχείου σε άλλο διαφορετικό προς το πρώτο, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί με κατάλληλη πυρηνική διεργασία είτε από την ίδια τη φύση (φυσική μέθοδος) είτε από τον άνθρωπο (τεχνητή μέθοδος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

μεταστρατοπεδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεταστρατοπέδευσα} στρατοπεδεύω σε άλλο μέρος. — **μεταστρατοπέδευση** (η) [1844].

μεταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέστρεψα, μεταστράφηκα (λόγ. μετεστράφην, -ης, -η...), μετεστραμμένος} **1.** στρέφω προς άλλη κατεύθυνση **2.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη ή πεποίθηση, τον στρέφω προς διαφορετική κατεύθυνση: *η αντιλαϊκή οικονομική πολι-*

τική τής κυβέρνησης μετέστρεψε την κοινή γνώμη εναντίον της || (μεσοπαθ.) συν τω χρόνω, όμως, το κλίμα μετεστράφη.

μεταστροφή (η) [αρχ.] **1.** η στροφή προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. γύρισμα. αναστροφή **2.** (μτφ.) αλλαγή γνώμης. ιδεών ή φρονημάτων προς διαφορετική κατεύθυνση: *σημειώθηκε ξαφνική ~ τής κοινής γνώμης υπέρ / εναντίον τής κυβέρνησης.*

μεταστώ (να/θα) ρ. → μεθίσταμαι

μετασχηματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετασχημάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μεταβάλλω ως προς το σχήμα, τη μορφή ή τη δομή, δίνω νέα μορφή σε (κάτι): *~ την κοινωνία* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, μεταμορφώνω, μετασκευάζω.

μετασχηματισμός (ο) **1.** μεταβολή σχήματος ή μορφής, η μετάβαση σε νέο σχήμα, νέα δομή **2.** ΒΙΟΛ. η μεταφορά γενετικού υλικού από το ένα κύτταρο στο άλλο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή τού γενετικού κώδικα στο κύτταρο-αποδέκτη, με αποτέλεσμα αυτό να συμπεριφέρεται σαν καρκινικό **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία σταδιακής μεταβολής και μετάβασης σε νέα κοινωνική δομή: *ο σοσιαλιστικός ~ τής κοινωνίας* **4.** ΗΛΕΚΤΡ. η αλλαγή ενός συστήματος μεταβαλλόμενης τάσης και έντασης σε άλλο σύστημα τάσεως και εντάσεως τής ίδιας συχνότητας, αλλά διαφορετικών τιμών, με σκοπό τη μετάδοση ηλεκτρικής ενέργειας **5.** ΓΛΩΣΣ. κατηγορία κανόνων που λειτουργούν στο αρχικό συντακτικό σχήμα μιας πρότασης και οδηγούν, σύμφωνα με τη θεωρία τής γενετικής μετασχηματιστικής γραμματικής (στην αρχική της διατύπωση από τον N. Chomsky), από τη βαθεία δομή της στην τελική της μορφή (επιφανειακή δομή), όπως δηλ. την εκφέρει τελικά ο ομιλητής. — **μετασχηματιστικός**, -ή, -ό [1890], **μετασχηματιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετασχηματίζω* «αλλάζω σχήμα, μορφή». Οι επιστημονικές σημ. αποδίδουν το αγγλ. transformation].

μετασχηματιστής (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή με την οποία μετατρέπεται εναλλασσόμενο ρεύμα υψηλής τάσεως σε εναλλασσόμενο ρεύμα χαμηλής τάσεως και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transformateur].

μετασχολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί μετά το σχολείο: *~ αγωγή* ΑΝΤ. προσχολικός.

μετάσχω (να/θα) ρ. → μετέχω

μετάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η μετακίνηση στρατιώτη ή αξιωματικού από ένα Σώμα ή Όπλο σε άλλο: *η ~ στρατιώτη από την Αεροπορία στον Στρατό Ξηράς* **2.** (γενικότ.) η μετάθεση δημοσίου υπαλλήλου σε κενή θέση τού ιδίου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου, αναλόγως προς τις παρουσιαζόμενες ανάγκες: *η υπηρεσία, για να καλύψει έκτακτες ανάγκες, θα προβεί σε μετατάξεις τού προσωπικού της* **3.** η μετάβαση σε άλλη κατηγορία: *«η ~ των μετοχών μιας εταιρείας από την παράλληλη αγορά στην κύρια αγορά τού Χρηματιστηρίου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετάταξις* < αρχ. *μετατάσσω* / -ττω].

μετατάρσιο (το) [1836] {μεταταρσί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος τού ποδιού που βρίσκεται μεταξύ των δακτύλων και τού ταρσού, αποτελούμενο από πέντε μικρά οστά. — **μεταταρσιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μετα-* + *-τάρσιο* < *ταρσός* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métatarse].

μετατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέταξα, μετα-τάχθηκα, -ταγμένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. μετακινώ (στρατιώτη ή αξιωματικό) από ένα όπλο σε άλλο **2.** μετακινώ (δημόσιο υπάλληλο) σε κενή θέση τού ιδίου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου.

μετατίθεμαι ρ. → μεταθέτω

μετατοπίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μετατόπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μετακινώ (κάποιον/κάτι) σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: *~ το φορτίο / το κέντρο βάρους τού σώματός μου || μετατόπισαν τους πληθυσμούς σε νέες περιοχές·* (μτφ.) **2.** μετακινώ από ένα σημείο σε άλλο: *~ το φταίξιμο / τις ευθύνες* ΣΥΝ. μεταθέτω **3.** στρέφω προς άλλη κατεύθυνση: *τα μέσα ενημέρωσης είχαν καταφέρει να μετατοπίσουν το ενδιαφέρον τού κοινού από τα πολιτικά προβλήματα στην πορεία των ομάδων στα ευρωπαϊκά κύπελλα ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. μεταστρέφω.

μετατόπιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μετακίνηση και τοποθέτηση σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: *το ναυάγιο οφείλεται σε ~ φορτίου* (σε απότομη μετακίνηση τού φορτίου τού πλοίου από την αρχική του θέση) *|| ~ σπονδύλου || ~ πληθυσμού από τις βόρειες στις νότιες περιοχές* **2.** (μτφ.) η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο ή η στροφή προς άλλη κατεύθυνση: *η ~ τού άξονα τής συζήτησης / τής ευθύνης || ~ ψηφοφόρων από την Αριστερά προς το Κέντρο || «η ~ των επενδυτών σε αμοιβαία κεφάλαια»* (εφημ.) *|| η ~ τού ενδιαφέροντος τής κοινής γνώμης από τα πολιτικά θέματα στα κοινωνικά* ΣΥΝ. μεταστροφή **3.** ΓΕΩΛ. ***μετατόπιση ηπείρων / πλακών*** το φαινόμενο των οριζόντιων μεγάλης κλίμακας μετακινήσεων των ηπείρων, είτε μεταξύ τους είτε σε σχέση με τις ωκεάνιες λεκάνες. Επίσης **μετατόπισμα** (το).

μετατρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέτρεψα, μετατράπηκα} **1.** επιφέρω μεταβολές σε (κάποιον/κάτι) ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητές του, δίνω νέα μορφή ή χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) με διαφορετικό τρόπο ή για διαφορετικό σκοπό από αυτόν που είχε αρχικώς: *με τη συμπεριφορά της τον μετέτρεψε από αγριάνθρωπο σε υπάκουο σκυλάκι || μετέτρεψε το σπίτι σε άντρο οργίων / χαρτοπαικτική λέσχη || ~ τη θερμότητα σε ενέργεια || ~ τα κουρέλια σε χαρτί || οι αλχημιστές τού Μεσαίωνα επιδίωκαν να μετατρέψουν τον σίδηρο σε χρυσό* ΣΥΝ. μεταβάλλω **2.** αποδίδω την ισοδύναμη αξία σε συναλλαγή ή σε μέτρηση (για χρήματα ή μονάδες μετρήσεως): *~ τα δολάρια σε λίρες / τις δραχμές σε δολάρια || ~ τα μέτρα σε χιλιοστά / τις οκάδες σε κιλά* ΣΥΝ. αλλάζω **3.** (ειδικότ. σε ποινές) μεταβάλλω την τιμωρία που έχει επιβληθεί πρωτοδίκως σε λιγότερο αυστηρή: *το δικαστήριο μετέτρεψε τη θανατική του καταδίκη σε ισόβια / τα ισόβια σε εικοσαετή κάθειρξη.* — **μετατρεπτικός**, -ή, -ό.

μετατρέψιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί: *~ νόμισμα / ποινή.* — **μετατρεψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. convertible].

μετατροπέας (ο) [1889] {μετατροπ-είς, -έων} μηχανή, συσκευή που χρησιμοποιείται για να μεταβάλλει τα φυσικά ή χημικά χαρακτηριστικά μιας ουσίας ή ενέργειας, συνήθ. για να βελτιωθεί η απόδοση ή να αξιοποιηθεί καλύτερα.

μετατροπή (η) [αρχ.] **1.** η μεταβολή ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητες· η τροποποίηση: *έκανε πολλές ~ στο σπίτι, σχεδόν το ξανάχτισε από την αρχή || η ~ ενός παλιού αρχοντικού σε εστιατόριο* ΣΥΝ. αλλαγή **2.** η απόδοση τής ισοδύναμης αξίας σε συναλλαγή ή μέτρηση: *η ~ 10.000 δολαρίων σε δραχμές* **3.** ΝΟΜ. ***μετατροπή ποινής*** ευεργέτημα το οποίο, κατά τους όρους τού νόμου, παρέχεται από τον ποινικό δικαστή στον κατηγορούμενο, ο οποίος καταδικάζεται σε σχετικά μικρή ποινή στερητική τής ελευθερίας του, το οποίο συνίσταται στη δυνατότητα να εξαγοράσει σε χρήμα την ποινή και να αποφύγει έτσι τη φυλάκιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.*

μετατροπία (η) [αρχ.] {μετατροπιών} ΜΟΥΣ. η αλλαγή τονικότητας μέσα στον ίδιο τρόπο και, κυρίως, το πέρασμα από τον έναν τρόπο στον άλλο, κατά τη σύνθεση ενός έργου.

μετατροφία (η) **1.** είδος ατροφίας, ελαττωματική θρέψη **2.** τροποποίηση τής διατροφής για ορισμένο θεραπευτικό σκοπό. — **μετατροφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. metatrophia].

μετατρόχιο (το) [1847] {μετατροχί-ου | -ων} το διάστημα (η απόσταση) ανάμεσα στους πρόσθιους και τους οπίσθιους τροχούς ενός οχήματος.

μετατυπώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (κάτι που είχε ήδη τυπωθεί): *~ ένα αρχαίο κείμενο* ΣΥΝ. ξανατυπώνω, ανατυπώνω. — **μετατύπωση** (η) [μτγν.].

μετάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση τής μίτωσης (βλ.λ.) κατά την οποία τα ήδη διπλασιασμένα χρωμοσώματα διατάσσονται στην ισημερινή πλάκα ή στεφάνη, στον ισημερινό τής ατράκτου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metaphase].

μεταφερτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφερθεί.

μεταφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέφερα, μεταφέρ-θηκα, -μένος} **1.** φέρω (πρόσωπο ή πράγμα) από έναν τόπο σε άλλον: *~ τα πράγματά μου σε άλλο δωμάτιο || τα τρένα μεταφέρουν επιβάτες και εμπορεύματα || πρέπει να τη μεταφέρετε επειγόντως στο νοσοκομείο για πλύση στομάχου || ~ εμπορεύματα σιδηροδρομικώς / διά ξηράς / διά θαλάσσης || ~ τα πολιτικά μου δικαιώματα* (κάνω μεταδημότευση, παίρνοντας τα εκλογικά μου δικαιώματα από έναν δήμο ή μια κοινότητα σε άλλον) *|| αυτό το αεροπλάνο μπορεί να μεταφέρει 250 επιβάτες || θα μεταφέρουν την έδρα τής επιχείρησης σε άλλη πόλη* **2.** (για χρηματικά ποσά ή ακίνητη περιουσία) μεταβιβάζω σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα τού νέου ιδιοκτήτη: *~ ένα ποσό σε άλλον λογαριασμό || μετέφερε όλα τα χρήματά του σε τράπεζα τού εξωτερικού* ΣΥΝ. μεταγράφω, καταχωρίζω **3.** (για γραπτά κείμενα) μεταφράζω: *~ Άγγλους συγγραφείς στα Ελληνικά / ένα αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* **4.** (ειδικότ. για τηλεοπτικές, κινηματογραφικές ή θεατρικές παραγωγές) βασίζω το σενάριο ταινίας ή τηλεοπτικής σειράς σε συγκεκριμένο βιβλίο: *ο σκηνοθέτης πέτυχε με μοναδικό τρόπο να μεταφέρει το έργο τού Ν. Καζαντζάκη «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» στην τηλεόραση* **5.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) με τη φαντασία του σε άλλον τόπο, σε άλλη εποχή: *η μουσική αυτή μάς μεταφέρει στην εποχή τού μπαρόκ* **6.** δίνω ως ενδιάμεσος σε κάποιον (κάτι προερχόμενο από άλλον): *σας μεταφέρω τους αγωνιστικούς χαιρετισμούς τού προέδρου || «την αισιοδοξία του για επίλυση τής κρίσης μετέφερε ο πρωθυπουργός στον Αλβανό ομόλογό του»* (εφημ.) ΣΥΝ. μεταδίδω.

μεταφορά (η) [αρχ.] **1.** η μετακίνηση προσώπου ή πράγματος από έναν τόπο σε άλλον: *~ στρατευμάτων || τα εμπορεύματα χάλασαν κατά τη ~ || ~ αποσκευών || εταιρεία διεθνών ~ || «Εκτελούνται Μεταφοραί»* (επιγραφή) **2.** (ειδικότ.) **μεταφορές** (οι) τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων από τόπο σε τόπο: *αεροπορικές / θαλάσσιες / σιδηροδρομικές ~* **3.** η μεταβίβαση χρηματικών ποσών ή ακίνητης περιουσίας σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα τού νέου ιδιοκτήτη: *~ κεφαλαίων από χώρα σε χώρα* **4.** (για κείμενα) η μετάφραση, η μεταγλώττιση **5.** η μετατροπή βιβλίου σε θεατρική παράσταση ή σε σενάριο κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής παραγωγής: *η ~ τού μυθιστορήματος «1984» τού Τζ. Όργουελ στον κινηματογράφο || τηλεοπτική ~* **6.** ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο ένα αντικείμενο ή μια αφηρημένη έννοια δεν εκφράζονται με το αντίστοιχο κυριολεκτικό τυπικό στοιχείο τής γλώσσας, αλλά υποδηλώνονται με άλλη λέξη ή φράση, με την οποία έχουν ένα ή περισσότερα κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά: *ο χειμώνας τής ζωής* (αντί *τα γηρατειά*), *έχει κορμί λαμπάδα* (αντί *ίσιο κορμί*), *κοιμάται με τις κότες* (αντί *κοιμάται νωρίς*) *|| «στέγνωσε η αγάπη [...] σε τρύπιες ψυχές»* (Γ. Σεφέρης) **7.** ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού έργου σε άλλο τονικό ύψος **8.** ΛΟΓΙΣΤ. (α) ***εις μεταφοράν*** για ποσό που πρόκειται να μεταφερθεί στην επόμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου (β) ***από μεταφορά*** για ποσό που μεταφέρθηκε από την προηγούμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

μεταφορέας (ο) [1897] {μεταφορ-είς | -έων} **1.** πρόσωπο ή οργανισμός που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής τη μεταφορά ατόμων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον **2.** όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μηχανική μεταφορά υλικών ή φορτίων από τόπο σε τόπο.

μεταφορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον: ~ *μέσα / γραφείο / έξοδα* **2.** ***μεταφορικά*** (τα) τα χρήματα που απαιτούνται για τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κόμιστρα **3.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που εκφράζεται με μεταφορά: ~ *έννοια* || ~ *χρήση μιας λέξης* ΑΝΤ. κυριολεκτικός. — **μεταφορικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

μεταφορτώνω ρ. μετβ. {μεταφόρτω-σα, -θηκα} φορτώνω εκ νέου (φορτίο) από ένα μεταφορικό μέσο σε άλλο. — **μεταφόρτωση** (η) [1844].

μετάφραγμα (το) [1858] {μεταφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΖΩΟΛ. η μεμβράνη που χωρίζει τον θώρακα των εντόμων από την κοιλία • **2.** (σε πολεμικό πλοίο) ο χώρος τού πυροβολείου που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστρώματα.

μεταφράζω ρ. μετβ. {μετέφρασα, μεταφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω (προφορικό ή γραπτό λόγο) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από την αρχική: ~ *από τα Αγγλικά στα Γαλλικά* || ~ *από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά* || *ορισμένους όρους δεν μπορεί εύκολα να τους μεταφράσει κανείς στα Ελληνικά* || ~ *κατά λέξη / ελεύθερα* (πβ. λ. *μεταγλωττίζω*) **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μεταφράζεται, μεταφράζονται***) σημαίνει, ισοδυναμεί: *η υπόσχεση οικονομικής βοήθειας ~ σε πολλά εκατομμύρια δολάρια* || *«ο διαιτητής διέκοψε τον αγώνα εις βάρος της γηπεδούχου ομάδας, πράγμα που ~ βάσει νόμων σε μηδενισμό και αφαίρεση δύο βαθμών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχ. *μεταφράζομαι* «θεωρώ εκ των υστέρων») < *μετα-* + *φράζω* (βλ. κ. *φράση*)].

μετάφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διαδικασία τής μεταφοράς και απόδοσης ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από αυτή τής παραγωγής του: *κατά λέξη / ελεύθερη / λογοτεχνική* ~ || *η ~ θεωρείται μια νέα δημιουργία* || *επίσημη ~ ξένου τίτλου σπουδών από το Υπουργείο Εξωτερικών* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που προκύπτει από την παραπάνω διαδικασία: *διαβάζω τη ~* || *ξεφύλλισε τη ~ και έδειξε ικανοποιημένος* || *η ~ των Εβδομήκοντα* (Ο΄) (τής Π.Δ.) ΣΥΝ. μετάφρασμα **3.** ***μεταφράσεις*** (οι) βιβλία με κείμενα Αρχαίων Ελληνικών ή Λατινικών σε νεοελληνική απόδοση για μαθητική-σχολική χρήση: *οι μαθητές συνηθίζουν ν' αγοράζουν μεταφράσεις για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταφραστής*.

> **μετάφραση – μεταγλώττιση – διερμηνεία – παράφραση – απόδοση – ερμηνεία – εξήγηση – διασκευή.** Όλες οι λέξεις δηλώνουν μια μεταγλωσσική επεξεργασία τού κειμένου. Η **ερμηνεία** (αρχικά λεγόταν και **εξήγηση** «καθοδήγηση», πλοήγηση στο κείμενο) είναι η προσπάθεια να αναλυθεί φιλολογικά ένα κείμενο, να δειχθούν τα νοήματα, οι ιδέες και οι προθέσεις τού συγγραφέα στο συγκεκριμένο κείμενο και να αξιολογηθεί η σημασία του. Η **μετάφραση**, προκειμένου για κείμενο, είναι η «μετά-βαση» (λατ. trans-latio) από μία γλώσσα (τα Αγγλικά λ.χ.) σε άλλη (μετάφραση στα Ελληνικά). Η μετάφραση προϋποθέτει κανονικά δύο διαφορετικές γλώσσες. Αν η μετάφραση αφορά στον προφορικό λόγο και γίνεται συγχρόνως με την ομιλία (παραγωγή προφορικού κειμένου), τότε χαρακτηρίζεται ως **διερμηνεία**. Αν η μετάφραση γίνεται σε μορφές (αρχαία και νέα, μεσαιωνική και νέα κ.ο.κ.) τής ίδιας γλώσσας, τότε είτε χρησιμοποιείται καταχρηστικώς η λ. *μετάφραση* (μετάφραση τού Ομήρου από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά) είτε χρησιμοποιείται ο ειδικός διαφοροποιητικός όρος **μεταγλώττιση** (στη λογοτεχνία χρησιμοποιήθηκε και ο όρος **μεταγραφή**). Στην ελληνική γλώσσα έχει επικρατήσει ο όρος *μετάφραση* και στις δύο περιπτώσεις, ενώ το *μεταγλώττιση* χρησιμοποιείται στην πράξη κυρ. για να δηλωθεί η μεταφρασμένη ομιλία των προσώπων ενός κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου (ή ντοκιμαντέρ κ.τ.ό.). Η μετάφραση ενός κειμένου μπορεί να είναι απόλυτα πιστή («κατά λέξη») ή, περισσότερο ή λιγότερο, ελεύθερη («κατά το νόημα»). Η πολύ ελεύθερη μετάφραση, που αποδίδει αδρομερώς το αρχικό (πρωτότυπο) κείμενο, δημιουργώντας μέσα από αυτό ένα παράλληλο κείμενο, λέγεται **παράφραση**. Όταν το παραγόμενο κείμενο απομακρύνεται περισσότερο από το πρωτότυπο, τότε έχουμε **ελεύθερη απόδοση**, ενώ όταν η απομάκρυνση είναι τέτοια και τόση, που να δημιουργείται ένα νέο κείμενο, βασισμένο απλώς στο πρωτότυπο, γίνεται λόγος για **διασκευή**. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δημιουργούνται νέα κείμενα, που συνδέονται με το αρχικό με μεγαλύτερη ή μικρότερη **διακειμενική** σχέση, είναι δηλ. μεταξύ τους **διακείμενα**.

μεταφράσιμος, -η, -ο (λέξη, όρος, φράση κ.λπ.) που μπορεί να μεταφραστεί. — **μεταφρασιμότητα** (η).

μετάφρασμα (το) {μεταφράσμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει μεταφραστεί ΣΥΝ. μετάφραση.

μεταφραστής (ο) [μεσν.], **μεταφράστρια** (η) [1862] {μεταφραστριών} (σημ. 1, 2) **1.** το πρόσωπο που αποδίδει προφορικό ή γραπτό κείμενο σε γλώσσα άλλη από την αρχική του: *ο Ελευθ. Βενιζέλος θεωρείται από τους καλύτερους ~ τού Θουκυδίδη* **2.** το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις προφορικές ή γραπτές μεταφράσεις: *ο επίσημος ~ τού προέδρου* ΣΥΝ. (ειδικότ. για προφορικό λόγο) διερμηνέας **3.** ΠΛΗΡΟΦ. βασικό πρόγραμμα των Η/Υ, το οποίο μεταφράζει ένα πρόγραμμα από μία γλώσσα προγραμματισμού (που είναι αμέσως εκτελέσιμο από τον Η/Υ) σε γλώσσα μηχανής.

> **μεταφραστής – διερμηνέας.** Και οι δύο μεταφέρουν μηνύματα από τη μία γλώσσα στην άλλη, ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα στην οποία εκφράζονται από τον ομιλητή τα μηνύματα. Αλλά ο μεν **διερμηνέας** μεταφέρει προφορικά μηνύματα σε ζωντανό προφορικό λόγο και σε σύγχρονη μετάφραση κατά την ώρα που λέγονται, ενώ ο **μεταφραστής** μεταφέρει γραπτά μηνύματα, γραπτό λόγο, σε χρόνο ανεξάρτητο από τον χρόνο που γράφτηκαν. Ο *διερμηνέας* λειτουργεί υπό την ασφυκτική πίεση τού χρόνου που επιβάλλει η ταυτόχρονη μετάφραση, ενώ η ετεροχρονισμένη μετάφραση τού *μεταφραστή* επιτρέπει σχετική άνεση χρόνου και καλύτερη ποιότητα γλώσσας (προσεγμένο λόγο).

μεταφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής μετάφρασης ή με τον μεταφραστή: ~ *σφάλματα / δυσκολία / ακρίβεια / προσπάθεια / επάγγελμα / γραφείο* || *το ~ έργο θεωρείται πολύ δύσκολο* (β) ΓΛΩΣΣ. ***μεταφραστικό δάνειο*** ακριβής απόδοσης ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ.χ. η σειρά των ξένων στοιχείων, π.χ. *Διαδίκτυο* από αγγλ. *Internet* **2.** ***μεταφραστικά*** (τα) τα χρήματα που καταβάλλονται στον μεταφραστή για τις υπηρεσίες του. — **μεταφραστικά** επίρρ.

μεταφραστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφραστεί ΣΥΝ. μεταφράσιμος.

μετάφρενο (το) [αρχ.] {μεταφρένου} ΑΝΑΤ. το τμήμα τής ράχης που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο ωμοπλάτες ΣΥΝ. νώτα, πλάτη.

μεταφυσική (η) [1766] **1.** κλάδος τής φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις πρώτες αρχές και τις αιτίες των όντων και είναι στενά συνδεδεμένος με την επιστημολογία **2.** (γενικότ.) κάθε γενική και αφηρημένη θεωρία που ερμηνεύει κάτι με τρόπο μη ορθολογικό: *η ~ τού λόγου / τής επικοινωνίας* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ανήκει στον χώρο του αφηρημένου, αυτού που βγαίνει έξω από τα όρια τής ανθρώπινης εμπειρίας (π.χ. η ζωή μετά θάνατον, η ύπαρξη ή όχι Θεού και η φύση του κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metaphysik (βλ. κ. *μεταφυσικός*)].

μεταφυσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με θέματα έξω από την ανθρώπινη εμπειρία και τις αισθήσεις μας: ~ *αναζητήσεις* || *το ερώτημα αν υπάρχει Θεός είναι* ~ **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον φιλοσοφικό κλάδο τής μεταφυσικής (βλ.λ.). — **μεταφυσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τον τίτλο *Μετά τὰ Φυσικά* ενός έργου τού Αριστοτέλη].

μεταφυτευτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφυτευθεί. — Επίσης **μεταφυτεύσιμος**, -η, -ο.

μεταφυτεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταφύτ-εψα κ. -ευσα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** αποσπώ (φυτό) από την αρχική του θέση και το φυτεύω εκ νέου σε άλλη θέση: ~ *σε γλάστρα / σε καινούργιο χώμα* **2.** (μτφ.) μεταφέρω σε άλλον τόπο ή σε άλλους ανθρώπους (ιδέες, έθιμα ή συνήθειες) διαφορετικά από αυτά που επικρατούν εκεί: *οι λόγιοι τού 19ου αι. μεταφύτευσαν τις ιδέες τού Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στη μετεπαναστατική Ελλάδα* ΣΥΝ. (λόγ.) μετακενώνω, μεταλαμπαδεύω. — **μεταφύτευμα** (το) [1796].

μεταχαρακτηρισμός (ο) [μτγν.] **1.** η μεταβολή τής μορφής, τού τύπου **2.** (ειδικότ.) (α) η χρήση διαφορετικών χαρακτήρων (γραμμάτων) και γενικότ. η χρήση διαφορετικού αλφαβήτου ή και ορθογραφίας σε ορισμένη χρονική περίοδο: *κατά τον ~ από το προευκλείδειο στο ευκλείδειο αλφάβητο έγιναν σημαντικά λάθη* (β) η μεταγραφή έργων από τη μεγαλογράμματη στη μικρογράμματη γραφή στις αρχές τού 9ου αι. μ.Χ.

μεταχειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μεταχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω χρήση (προσώπου, πράγματος) για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: ~ *βία / βασανιστήρια* || ~ *σπάνιες λέξεις, για να κάνω εντύπωση* || *θα μεταχειριστώ όλη μου την επιρροή, για να τον βοηθήσω* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι **2.** (για πρόσ.-συνήθ. με επίρρ.) συμπεριφέρομαι (σε κάποιον) με συγκεκριμένο τρόπο: *ο νικητής μεταχειρίστηκε βάναυσα τους αιχμαλώτους* || *μας μεταχειρίστηκε καλά / άσχημα / σκληρά / δίκαια* || ~ *κάποιον σαν πιόνι / με προσοχή / σαν αλήτη / σκουπίδι* (πβ. λ. *χειρίζομαι*).

μεταχείριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς (κάποιον/κάτι): *καλή / κακή / ευγενική / προσεκτική / σκληρή* ~ || *δεν περίμενα να τύχω τέτοιας* ~ || *οι πρώην χρήστες ναρκωτικών χρειάζονται ειδική ~, για να επανενταχθούν στην κοινωνία* ΣΥΝ. συμπεριφορά, αντιμετώπιση, χειρισμός.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η γραφή με *-η- (μεταχείρηση)* είναι εσφαλμένη, προέρχεται δε πιθ. από παρασύνδεση τού *μεταχείριση* με το *επιχείρηση* που γράφεται κανονικά με *-η-*, ως παράγωγο τού ρ. *επιχειρώ* (ενώ το *μεταχείριση* παράγεται από ρ. σε *-ίζω*, *μεταχειρίζομαι*).

μεταχειρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί, που δεν είναι καινούργιος: ~ *αυτοκίνητο* || (ως ουσ.) *προτιμά τα μεταχειρισμένα γιατί είναι πιο φτηνά* ΑΝΤ. αμεταχείριστος, καινούργιος.

μεταχρονολογώ ρ. μετβ. {μεταχρονολογείς... | μεταχρονολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω σε ένα έγγραφο χρονολογία μεταγενέστερη από την πραγματική: *μεταχρονολογημένη επιταγή.* — **μεταχρονολόγηση** (η) [1896].

μεταχρωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μεταχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} αλλάζω το χρώμα. — **μεταχρωματισμός** (ο) [1881] κ. **μεταχρωμάτιση** (η).

μεταψυχιατρική (η) {χωρ. πληθ.} τάση τής σύγχρονης ψυχιατρικής για μελέτη και έρευνα των σχέσεών της με τις σύγχρονες επιστήμες τής ψυχανάλυσης, τής κυβερνητικής κ.λπ.

μεταψυχική (η) {χωρ. πληθ.} όρος που αναφέρεται σε φαινόμενα τα οποία εκτείνονται πέρα από τα όρια τής ψυχολογίας και των φαινομένων που αυτή εξετάζει εμπειρικά ΣΥΝ. παραψυχολογία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métapsychique].

μεταψυχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ψυχικά φαινόμενα, που υπερβαίνουν τα όρια τής ψυχολογίας και δεν έχουν υποστεί ακόμα επιστημονικό έλεγχο ΣΥΝ. παραψυχολογικός.

μεταψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική θεωρία που εκτείνεται πέρα από ό,τι έχει αποδειχθεί εμπειρικά. — **μεταψυχολογικός**, -ή, -ό. **μεταψυχολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metapsychologie].

μεταψυχροπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τη λήξη τού Ψυχρού Πολέμου (βλ. λ. *ψυχρός*): ~ *εποχή* / *περίοδος* / *πολιτικό σκηνικό* / *συνθήκες* / *καθεστώτα* (πβ. λ. *μετακομουνιστικός* κ. *νέα τάξη πραγμάτων*. λ. *τάξη*).

μετέβαλα ρ. ▸ μεταβάλλω

μετεγγραφή (η) [1866] **1.** η εγγραφή (μαθητή, φοιτητή κ.λπ.) σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή τμήμα από αυτό στο οποίο ήταν εγγεγραμμένος αρχικώς: *κάνω ~ σε άλλο γυμνάσιο* || *ήρθε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με ~ από την Ξάνθη* || *η επιτροπή για τις ~* (που θα αποφασίσει ποιος φοιτητής θα μετεγγραφεί σε ένα τμήμα) **2.** ΑΘΛ. (καταχρ.) η μεταγραφή (επαγγελματία) αθλητή από έναν αθλητικό σύλλογο σε άλλον: *στόχος του είναι να πάρει ~ για ομάδα τής Α' εθνικής κατηγορίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.

μετεγγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετενέγραψα (θα/να μετεγγράψω), μετενεγράφην, -ης, -η... (μτχ. μετεγγραφείς, -είσα, -έν), μετεγγεγραμμένος} **1.** (κυρ. για μαθητές, φοιτητές) διαγράφω (κάποιον) από τους καταλόγους τού εκπαιδευτικού ιδρύματος ή τού συγκεκριμένου τμήματος όπου ήταν αρχικά γραμμένος και τον εγγράφω εκ νέου αλλού **2.** (καταχρ.) ΑΘΛ. μεταφέρω (αθλητή) σε άλλο αθλητικό σύλλογο (μετά την υπογραφή σχετικών συμβολαίων κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.

μετεγκατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εγκατάσταση σε άλλον χώρο, σε νέες εγκαταστάσεις: *η ~ μιας εταιρείας σε νέο, ιδιόκτητο κτήριο.* — **μετεγκαθιστώ** ρ. {-άς...}.

μετεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο μετά την εγχείρηση, καθώς και με την κατάσταση τού ασθενούς κατά το διάστημα αυτό: ~ *κατάσταση* / *στάδιο* / *επιπλοκή*. — **μετεγχειρητικά** / **-ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postoperative].

μετέδωσα ρ. → μεταδίδω

μετείκασμα (το) {μετεικάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΠΤ. η εικόνα που διατηρείται στο οπτικό αισθητήριο για ορισμένο χρονικό διάστημα (περίπου 1/10 τού δευτερολέπτου) μετά την παύση τού εξωτερικού ερεθισμού ΣΥΝ. μεταίσθημα.
[ΕΤΥΜ. < *μετ(α)-* + *-είκασμα* < *εικάζω*].

μετείχα ρ. ▸ μετέχω

μετεκλογικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική περίοδο που ακολουθεί τις εκλογές: ~ *εξελίξεις* / *περίοδος* / *σενάρια*. — **μετεκλογικ-ά** / **-ώς** επίρρ.

μετεκπαίδευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η περαιτέρω συμπληρωματική και εξειδικευμένη εκπαίδευση για τη βελτίωση τής θεωρητικής κατάρτισης των πτυχιούχων (διαφόρων σχολών), την εξοικείωσή τους με νέες τεχνολογίες κ.λπ.: *η εταιρεία στέλνει κάθε πέντε χρόνια τους υπαλλήλους της για ~ στην Αμερική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση*.

μετεκπαιδευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μετεκπαίδευση: ~ *προγράμματα* / *σεμινάριο*.

μετεκπαιδεύω ρ. μετβ. {μετεκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) ειδική συμπληρωματική εκπαίδευση για τη συμπλήρωση και επέκταση τής γενικής του κατάρτισης ή/και την επαφή του με πιο σύγχρονες μεθόδους εξασκήσεως τού επαγγέλματός του: *τελειώνοντας την Παιδαγωγική Ακαδημία, μετεκπαιδεύθηκα στη διδασκαλία σε κωφάλαλα παιδιά.*

μετέλαβα ρ. ▸ μεταλαμβάνω

μετεμμηνοπαυσιακός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά την οριστική παύση τής έμμηνης ρύσης των γυναικών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmenopausal (νόθο σύνθ.)].

μετεμμηνορροϊκός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά τη λήξη κάθε έμμηνης ρύσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmenorrhoeal (νόθο σύνθ.)].

μετεμφυλιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη εμφυλίου πολέμου **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα μετά τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): ~ *περίοδος* || *το ~ πολιτικό κλίμα χαρακτήριζε η επικράτηση τής συντηρητικής παράταξης και ο εκτοπισμός των κομουνιστών* || ~ *πολιτικά πάθη* (πβ. λ. *μεταδικτατορικός*, *μετεπαναστατικός*, *μεταπολιτευτικός*).

μετεμφύτευση (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΙΑΤΡ. η εγχειρητική μεταφορά ενός οργάνου σε άλλη από τη φυσική του θέση: ~ *ουρητήρα στο δέρμα* (ουρητηροστομία) / *στο έντερο*.

μετεμψυχώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετεμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) μεταβιβάζω (ψυχή ανθρώπου ή ζώου) από ένα σώμα σε άλλο **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***μετεμψυχώνομαι***) μεταβαίνω ως ψυχή μετά τον θάνατό μου στο σώμα άλλου ανθρώπου ή ζώου: *οι ινδουιστές πιστεύουν ότι οι αμαρτωλοί μετεμψυχώνονται σε ακάθαρτα ζώα (χοίρους, βατράχια κ.λπ.).*

μετεμψύχωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετάβαση ψυχής από ένα σώμα σε άλλο μετά τον φυσικό θάνατο **2.** (ειδικότ.) η αντίληψη κατά την οποία η κάθε ψυχή εγκαθίσταται διαδοχικά στα σώματα ανθρώπων ή ζώων, ακόμη και φυτών, κατά τη διάρκεια πολλών ζωών, μέχρις ότου εξαγνιστεί εντελώς και φθάσει στην τελειότητα, οπότε και ενώνεται ή ταυτίζεται με το θείο: *οι ινδουιστές πιστεύουν στη ~.*

μετενσαρκώνω ρ. μετβ. [1864] {μετενσάρκω-σα, -θηκα, -μένος} μετεμψυχώνω (βλ.λ.). — **μετενσάρκωση** (η) [1888].

μετενταφιάζω ρ. μετβ. {μετενταφίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μεταφέρω τη σορό νεκρού σε άλλον τάφο. — **μετενταφιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *ενταφιάζω*].

μετεξέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} η προοδευτική αλλαγή και εξέλιξη, συνήθ. προς το καλύτερο: *η ~ τού πιθήκου σε άνθρωπο είναι μια θεωρία που υποστήριξε πρώτος ο Δαρβίνος* || *σε κάθε επαγγελματικό χώρο είναι καλό να διαβλέπουμε τις προοπτικές μετεξέλιξης* || *η ~ του σε γενικό διευθυντή τής εταιρείας ήταν αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς* || *η ~ τού άλλοτε μικρού οικισμού σε μεγάλο αστικό κέντρο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. redevelopment].

μετεξελίσσομαι ρ. αμετβ. {μετεξελ-ίχθηκα, -ιγμένος} μεταβάλλομαι συνεχώς με διαδοχικές αλλαγές μορφής: *ορισμένα είδη οργανισμών μετεξελίχθηκαν από υδρόβια σε αερόβια πριν από εκατομμύρια χρόνια* ΣΥΝ. μετασχηματίζομαι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. redevelop].

μετεξέταση (η) [1876] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου εξέταση, που διενεργείται μετά την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος από την πρώτη εξέταση: *η ~ των αιτήσεων που απορρίφθηκαν θα γίνει εντός έξι μηνών* ΣΥΝ. επανεξέταση. — **μετεξετάζω** ρ.

μετεξεταστέος, -α, -ο [1883] (κ. ως ουσ.) (για μαθητή) αυτός που υποχρεώνεται να εξεταστεί εκ νέου σε ένα ή περισσότερα μαθήματα τής προηγούμενης σχολικής χρονιάς, επειδή η επίδοσή του σε αυτά κρίθηκε ανεπαρκής (για να προαχθεί στην επόμενη τάξη).

μετεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά από επανάσταση: ~ *χρόνια* / *Ρωσία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-revolutionary].

μετέπειτα επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** έπειτα, μετά την πάροδο χρονικού διαστήματος, στη συνέχεια: *για το τι συνέβη ~ μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε* ΣΥΝ. πιο ύστερα, αργότερα, κατόπιν, ακολούθως ΑΝΤ. πριν, πρωτύτερα, προηγουμένως **2.** (έναρθρο ως επίθ.) αυτός που έρχεται αργότερα, που ακολουθεί: *τα πρώτα χρόνια τής ζωής τού ανθρώπου έχουν τεράστια σημασία για τη ~ εξέλιξή του* || *το ~ διάστημα* ΣΥΝ. ακόλουθος, κατοπινός ΑΝΤ. προηγούμενος, προγενέστερος, πρωτύτερος **3.** (για πρόσ.) ***μετέπειτα*** (οι) οι μεταγενέστεροι, αυτοί που ανήκουν στις επερχόμενες γενεές ΣΥΝ. επίγονοι ΑΝΤ. πρόγονοι.

μετεπιβιβάζω ρ. μετβ. {μετεπιβίβασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} επιβιβάζω (κάποιον/κάτι) σε διαφορετικό μεταφορικό μέσο από αυτό στο οποίο είχε επιβιβαστεί προηγουμένως: *μετά τη βλάβη που παρουσιάστηκε στο τρένο, μετεπιβίβασαν τους επιβάτες και τις αποσκευές τους σε άλλη αμαξοστοιχία.* — **μετεπιβίβαση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. reembark].

μετερίζι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) μεγάλης σημασίας οχυρωμένη θέση, από την οποία ξεκινούν οι επιθέσεις κατά τού εχθρού: *αγωνιστήκαμε στο ίδιο ~ εναντίον τού κατακτητή* || (μτφ.) *αφήνοντας το ~ τής παραδοσιακής μουσικής, από την οποία έγινε γνωστός, κάνει τώρα τα πρώτα του βήματα στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. οχύρωμα, προμαχώνας, ταμπούρι, τάπια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. meteris].

μετέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μετήλθα} (λόγ.) (+αιτ., εσφαλμ. +γεν.) **1.** χρησιμοποιώ: *μετέρχεται κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο, για να ανέβει στην ιεραρχία τής υπηρεσίας* || ~ *τακτική* / *μέθοδο* / *βία* / *σύστημα* / *τέχνασμα* / *απάτη* ΣΥΝ. μεταχειρίζομαι **2.** (για επάγγελμα, συστηματική ενασχόληση) ασκώ: ~ *το ιατρικό επάγγελμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μετέστην ρ. ▸ μεθίσταμαι

μετέσχον ρ. ▸ μετέχω

μετετράπην ρ. ▸ μετατρέπω

μετεφηβικός, -ή, -ό αυτός που ακολουθεί την περίοδο τής εφηβείας.

μετέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {μετείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. μετέσχον, -ες, -ε..., να/θα μετάσχω} ♦ **1.** (αμετβ.) (+σε) λαμβάνω ενεργό μέρος (σε κάτι) ή είμαι μέτοχος, έχω μερίδιο (σε αυτό): ~ *σε διαγωνισμό* / *σε έρευνες* || *πολλοί καλλιτέχνες και μουσικοί μετέχουν στο φετινό Φεστιβάλ Αθηνών* || *στα κέρδη και στις ζημίες μετέχουμε όλοι εξίσου* ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (αρχαιοπρ.) έχω/φέρω μέσα μου, παρουσιάζω ως εγγενές χαρακτηριστικό μου: *η μετοχή στη γραμματική είναι το μέρος τού λόγου που μετέχει τής φύσεως και τού ονόματος και τού ρήματος* ΣΥΝ. ενέχω, εμπεριέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*, *απέχω*, *παρέχω*.

Μετέωρα (τα) {Μετεώρων} σύνολο ψηλών και απόκρημνων βράχων στο ΒΔ. άκρο τής Θεσσαλίας, στις κορυφές των οποίων λειτουργούν από τον 14ο αι. βυζαντινά μοναστήρια, που συγκροτούν μοναστική πολιτεία.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία των βραχωδών όγκων είναι μεσν. (10ος αι.) και προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μετέωρος* (βλ.λ.), προφανώς εξαιτίας τής εντύπωσης που δημιουργούσαν, ότι δηλ. αιωρούνταν υψωμένα στον αέρα].

μετεωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετεώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (σπάν.) ανυψώνω (αντικείμενο) και το κρατώ ψηλά έτσι, ώστε να μείνει μετέωρο στον αέρα **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***μετεωρίζομαι***) ανυψώνομαι στον αέρα και μένω εκεί μετέωρος: *το αερόστατο φαινόταν από μακριά να μετεωρίζεται στο μεταίχμιο γης και ουρανού* ΣΥΝ. αιωρούμαι.

μετεωρικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το μετέωρο (βλ. λ. *μετέωρος*): ~ *λίθος* / *κρατήρας* (αυτός που σχηματίζεται από την πτώση μεγάλου μετεωρίτη) / *βροχή* (βροχή διαττόντων αστέρων) / *ύλη* (ύλη από την οποία συνίστανται οι μετεωρίτες) / *ρεύμα* (η είσοδος στην ατμόσφαιρα τής Γης μετεώρων ή διαττόντων αστέρων την ίδια

περίπου στιγμή και στο ίδιο περίπου τμήμα ουρανού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorique].

μετεωρισμός (ο) [αρχ.] **1.** η ανύψωση και παραμονή αντικειμένου στον αέρα σε μετέωρη κατάσταση • **2.** ΙΑΤΡ. η διόγκωση τής κοιλιακής χώρας, που προκαλείται από την παρουσία μεγάλης ποσότητας αερίων στον στόμαχο ή στο έντερο σε περίπτωση δυσπεψίας, επίμονης δυσκοιλιότητας, εντερικής απόφραξης κ.λπ. Επίσης **μετεώριση** (η) (σημ. 1) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων}.

μετεωρίτης (ο) [1847] {μετεωριτών} μεσοπλανητικό αντικείμενο ή θραύσμα του, το οποίο φθάνει στην επιφάνεια τής Γης ΣΥΝ. μετεωρόλιθος· ΦΡ. ***βροχή μετεωριτών*** πτώση στην ατμόσφαιρα τής Γης, από την ίδια περιοχή τού ουρανού, σμήνους μεσοπλανητικών αντικειμένων που προέρχονται από κομήτη ΣΥΝ. μετεωρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < *μετέωρο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorite].

μετέωρο (το) → μετέωρος

μετεωρογραφία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη και περιγραφή των μετεώρων. — **μετεωρογραφικός**, -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorographie].

μετεωροειδές (το) {-ούς | -ή} ΑΣΤΡΟΝ. μικρό μεσοπλανητικό σώμα κινούμενο σε τροχιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meteoroid].

μετεωρόλιθος (ο) [1847] {μετεωρολίθ-ου | -ων, -ους} ο μετεωρίτης (βλ.λ.).

μετεωρολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με φαινόμενα που παρατηρούνται στην ατμόσφαιρα τής Γης και ειδικότ. με τη συστηματική μελέτη των μεταβολών τής ατμοσφαιρικής πίεσης, τής θερμοκρασίας, τής υγρασίας, των ανέμων, τής νέφωσης και των διαφόρων κατακρημνισμάτων (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.ά.), ενώ ταυτόχρονα διερευνά και τα αίτια που προκαλούν τις μεταβολές αυτές, βάσει των οποίων προχωρεί και στην πρόγνωση τού καιρού· ΦΡ. ***ιατρική μετεωρολογία*** κλάδος τής ιατρικής που ερευνά πιθανές σχέσεις και επιδράσεις των μετεωρολογικών φαινομένων στον ανθρώπινο οργανισμό. — **μετεωρολόγος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετεωρολόγος* < *μετέωρον* (βλ. λ. *μετέωρος*) + *-λογος* (< *λέγω*)].

μετεωρολογικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μετεωρολογία: ~ *παρατήρηση* / *όργανο* / *πρόβλεψη*· ΦΡ. (α) ***μετεωρολογικός σταθμός*** ειδικό εργαστήριο για την παρατήρηση, τη μέτρηση και καταγραφή, με τη βοήθεια ειδικών οργάνων, των διαφόρων στοιχείων τής ατμόσφαιρας (λ.χ. τής πίεσης, τής θερμοκρασίας κ.ά.) και άλλων φυσικών φαινομένων (β) ***μετεωρολογικό δελτίο*** δημοσίευμα στο οποίο καταγράφονται οι παρατηρήσεις των ατμοσφαιρικών φαινομένων συγκεκριμένης περιοχής, καθώς και η πρόγνωση τού καιρού (γ) ***μετεωρολογικός δορυφόρος*** ο τεχνητός δορυφόρος που μεταδίδει στη Γη πληροφορίες σχετικές με τα μετεωρολογικά φαινόμενα και τα καιρικά συστήματα (δ) ***μετεωρολογικός χάρτης*** ο γεωγραφικός χάρτης, πάνω στον οποίο αναγράφονται με σύμβολα και αριθμούς οι καιρικές συνθήκες (λ.χ. ο άνεμος, η βροχή, η υγρασία κ.ά.) που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή (ε) ***(Εθνική) Μετεωρολογική Υπηρεσία*** (συντομ. Ε.Μ.Υ.) υπηρεσία τού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, που ασχολείται με τη μελέτη και την πρόγνωση τού καιρού **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον καιρό και τις εναλλαγές του ΣΥΝ. καιρικός. — **μετεωρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

μετέωρος, -η, -ο **1.** αυτός που αιωρείται πάνω από το έδαφος, που βρίσκεται στον αέρα, χωρίς να κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση: *του ήλθε ίλιγγος όταν βρέθηκε ~ μεταξύ ουρανού και γης* || *το χέρι της έμεινε ~, χωρίς να ολοκληρώσει την κίνηση* || (μτφ.) *η τελευταία φράση έμεινε στα χείλη του ~* || *η εξωτερική πολιτική τής κυβέρνησης δεν πρέπει να μείνει ~ μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αμερικανών συμμάχων* ΣΥΝ. αιωρούμενος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε αναμονή ή σε αβεβαιότητα, που δεν έχει κατασταλάξει (κάπου): *μετά την αιφνιδιαστική απόλυσή του, έμεινε επαγγελματικώς ~* || *το πρόβλημα παραμένει ~ μέχρι την οριστική του επίλυση* ΣΥΝ. αβέβαιος, εκκρεμής **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακόμη συγκεκριμένη απόφαση: *έμεινα για λίγο ~, μετά όμως αποφάσισα να του μιλήσω* ΣΥΝ. αναποφάσιστος, αμφίρροπος, διστακτικός ΑΝΤ. αποφασισμένος, κατηγορηματικός, ανεπιφύλακτος **4. μετέωρο** (το) (α) ΜΕΤΕΩΡ. οτιδήποτε γίνεται ορατό ή/και λαμβάνει χώρα στην ατμόσφαιρα τής Γης: *ηλεκτρικά ~* (η αστραπή, ο κεραυνός κ.λπ.) || *υδατώδη ~* (η βροχή, το χιόνι, η ομίχλη κ.ά.) || *φωτεινά ~* (το ουράνιο τόξο, το βόρειο σέλας κ.ά.) (β) ΑΣΤΡΟΝ. μετεωροειδές που, όταν συναντήσει την ατμόσφαιρα τής Γης, εξαερώνεται, λόγω τριβής, αφήνοντας φωτεινό ίχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επικ. *μετ-ή-ορ-ος* (με αντιμεταχώρηση) < *μετ(α)-* + *-η-ορ-ος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. **αἐερ-* τού ρ. *ἀείρω* «υψώνω» (< **ἀϝερ-jω*, βλ. λ. *αίρω*). Η σύνδεση με το ουσ. *άήρ*, όπως τοποθετείται από τον Αριστοφάνη (*«Ἀήρ, ὅς ἔχεις τὴν γῆν μετέωρον»*), είναι προϊόν παρετυμολογίας. Αρχική σημ. τής λ. είναι «ο αιωρούμενος, ο υψωμένος στον αέρα» και, κατ' επέκταση, «ο αβέβαιος, ο ασταθής», πράγμα που οδήγησε στη χρήση τής λ. και για την περιγραφή καιρικών φαινομένων (πβ. *μετεωρο-λογία*, *μετεωρ-ίτης* κ.ά.)].

μετεωροσκοπείο (το) [μτγν.] ειδική επιστημονική εγκατάσταση, στην οποία διεξάγονται μετεωρολογικές παρατηρήσεις ΣΥΝ. μετεωρολογικός σταθμός.

μετεωροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επιστημονική παρατήρηση και μελέτη των μετεώρων, καθώς και ο αντίστοιχος επιστημονικός κλάδος. Επίσης **μετεωροσκοπία**. — **μετεωροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.], **μετεωροσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

μετεωροσκόπιο (το) [μτγν.] {μετεωροσκοπί-ου | -ων} το ειδικό όργανο για τη διεξαγωγή μετεωρολογικών παρατηρήσεων.

μετεωροσκόπος (ο/η) επιστήμονας που ασχολείται με τη μετεωροσκόπηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέωρος* (βλ.λ.) + *-σκοπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

μέτζα-βότσε επίρρ.· ελλην. *με μισή φωνή*· ΜΟΥΣ. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης που αφορά αμέσως στην ένταση και εμμέσως στην έκφραση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mezza voce].

μετζίτι (το) {μετζιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα, χρυσό αρχικά, οπότε ισοδυναμούσε με μία τουρκική λίρα, και ασημένιο αργότερα, οπότε ισοδυναμούσε με το ένα πέμπτο τής λίρας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mecit «νόμισμα»].

μετζοπάτωμα (το) {μετζοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημιώροφος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *μέτζο* (< ιταλ. mezzo «μισό») + *πάτωμα*].

μετζοσοπράνο (η) {άκλ.} ελλην. *μεσόφωνος* ΜΟΥΣ. η λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, βαθύτερη από τη φωνή τής σοπράνο (βλ.λ.) και υψηλότερη από τής άλτο (βλ.λ.). Επίσης **μέτζο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mezzosoprano < mezzo «μέσος» (< λατ. medius) + soprano (βλ. κ. *σοπράνο*)].

μετοικεσία (η) [μτγν.] {μετοικεσιών} (λόγ.) **1.** η αλλαγή τού τόπου κατοικίας ή τού τόπου διαμονής από άτομο ή ομάδα ΣΥΝ. μετακόμιση **2.** (ειδικότ.) η ομαδική έξοδος από τον τόπο διαμονής και η μετακίνηση σε ξένη χώρα για οριστική εγκατάσταση: *η ~ πολλών Ελλήνων στην Κάτω Ιταλία κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ.* ΣΥΝ. μετανάστευση, αποικισμός· ΦΡ. ***μετοικεσία Βαβυλώνος*** (Κ.Δ. Ματθ. 1, 12) η μεταφορά των Εβραίων στη Βαβυλώνα υπό καθεστώς αιχμαλωσίας από τον βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Επίσης **μετοίκηση** [αρχ.].

μετοικίζω ρ. μετβ. {μετοίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω ή οδηγώ (άτομο ή ομάδα) από έναν τόπο σε άλλον για μόνιμη εγκατάσταση: *οι Τούρκοι μετοικίζουν πληθυσμούς από την Ανατολία στα κατεχόμενα τής Κύπρου* ΣΥΝ. αποικίζω. — **μετοίκιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *οἰκίζω* < *οἶκος*].

μέτοικος (ο/η) {μετοίκ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που έχει εγκατασταθεί σε άλλη χώρα από εκείνη από την οποία κατάγεται ΣΥΝ. μετανάστης, άποικος, (αρχαιοπρ.) έπηλυς **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο ελληνικής ή βαρβαρικής καταγωγής ξένος, που εγκαταστάθηκε σε πόλη άλλη από αυτήν τής καταγωγής του, αποτελώντας μέλος ειδικής τάξης, που πλήρωνε συγκεκριμένο φόρο (το μετοίκιο) και είχε περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *οἶκος*].

μετοικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετοικείς... | μετοίκησα} αλλάζω τον τόπο εγκατάστασής μου ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ, ξενιτεύομαι.

μετονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω όνομα σε (κάποιον/κάτι), δίνω νέο όνομα, διαφορετικό από το παλαιό: *με απόφαση τού δήμου η περιοχή των Νέων Λιοσίων μετονομάστηκε σε «Ίλιον»*. — **μετονομασία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

μετονοματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που παράγεται από όνομα ΑΝΤ. μεταρρηματικός **2.** (α) ***μετονοματικό ρήμα*** το ρήμα που παράγεται από ουσιαστικό (λ.χ. *δόξα - δοξάζω*) (β) ***μετονοματική παραγωγή*** η παραγωγή από ουσιαστικό (άλλου ουσιαστικού, ρήματος κ.λπ.), π.χ. *φάρμακο > φαρμακείο*, *έγκλημα > εγκληματίας*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μεταρρηματική παραγωγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dénominatif].

μετόπη (η) {μετοπών} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. καθεμιά από τις τετράγωνες πλάκες, οι οποίες παρεμβάλλονται ανάμεσα στις τριγλύφους τού διαζώματος αρχιτεκτονήματος δωρικού ρυθμού, γεμίζοντας τον κενό χώρο και συναποτελώντας (με τις τριγλύφους) το διάζωμα τού ναού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *ὀπή*, οπότε οι μετόπες θα ήταν οι επιφάνειες ανάμεσα στις οπές των τριγλύφων (στο διάζωμα των δωρικών ναών). Εντούτοις, οι περιγραφές που αποδίδονται κατά εποχές σε αυτά τα αρχιτεκτονικά μέρη, διαφέρουν αισθητά και δεν αποσαφηνίζουν την αρχική σημ. τής λ.].

> **μετόπη – μέτωπο.** Διαφορετικής σημασίας και προελεύσεως λέξεις. Το αρχαίο **μετ-όπη** προέρχεται από τα *μετά* + *οπή* «τρύπα» (< *okʷ- «όψις») και σημαίνει το αρχιτεκτονικό τμήμα (πλάκα) που παρεμβάλλεται μεταξύ των τριγλύφων (που έδιναν την αίσθηση «οπών») και αποτελούν από κοινού το διάζωμα των αρχαίων ναών. Το **μέτωπο** παράγεται από **μετά + ωψ** (το αρχ. *ὤψ*, γεν. *ὠπός*, σημαίνε την «όψη») έχοντας εμμέσως την ίδια ετυμ. προέλ. με το *μετόπη* ως προς το β' συνθ.

μετόπισθεν (τα) {άκλ.} **1.** το σύνολο των υπηρεσιών και μέσων που βρίσκονται πίσω από τη γραμμή τού μετώπου: *υπηρετώ στα ~* **2.** το οπίσθιο τμήμα τού στρατιωτικού σώματος που βρίσκεται στη ζώνη των επιχειρήσεων ΣΥΝ. τα νώτα **3.** ολόκληρο το έδαφος και ο πληθυσμός τής εμπόλεμης περιοχής, που βρίσκεται έξω από τη ζώνη των επιχειρήσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *ὄπισθεν*].

μετουσίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (γενικά) η μεταβολή πράγματος κατά την ουσία του (και όχι απλώς κατά τη μορφή του), η ουσιαστική σε βάθος αλλαγή τής υφής του σε αντιδιαστολή προς πιθανή επιπόλαια μεταβολή: ~ *τής ύλης σε πνεύμα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η μετατροπή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα τού Χριστού, που σύμφωνα με τη ρωμαιοκαθολική θεολογία συντελείται κατά την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευ-

χαριστίας, ενώ η Ορθόδοξη Εκκλησία δέχεται τη «μεταβολή» τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα Χριστού, όπως η μεταβολή αυτή έγινε στη μεταμόρφωση τού Χριστού, με την επίκληση τού Αγίου Πνεύματος **3.** ΧΗΜ. η αλλαγή τού σχήματος στον χώρο μεγαλομορίου υπό την επίδραση θερμότητας ή χημικών αιτίων· εξαιτίας τού φαινομένου αυτού, διάφορα προϊόντα οικιακής, αγροτικής ή βιομηχανικής χρήσεως καθίστανται ακατάλληλα προς χρήση. **μετουσιώνω** ρ. [μεσν.].

μετοχάρης (ο) [μεσν.] {μετοχάρηδες}, **μετοχάρισσα** (η) {μετοχαρισσών} (λαϊκ.) **1.** μοναχός που κατοικεί σε μετόχι μονής και το φροντίζει ή το καλλιεργεί **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε χωρικός που καλλιεργεί μετόχι μονής και παραμένει σε αυτό. Επίσης **μετοχιάριος** κ. **μετοχίτης** (ο).

μετοχετεύω ρ. μετβ. {μετοχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) διοχετεύω (νερό) σε κανάλι (οχετό) και το μεταφέρω σε άλλον τόπο. — **μετοχέτευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *οχετεύω* < *οχετός*].

μετοχή (η) **1.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικός τίτλος που αντιπροσωπεύει ορισμένο μέρος τού κεφαλαίου εταιρείας και αποφέρει στον κάτοχό του ανάλογο ποσοστό κέρδους: *οι ~ τής εταιρείας σημείωσαν άνοδο / πτώση* || *αγοράζω / πουλάω μετοχές* || *πακέτο μετοχών*· ΦΡ. (α) ***ονομαστική μετοχή*** η μετοχή στην οποία αναγράφεται το όνομα τού δικαιούχου και η οποία χρειάζεται, προκειμένου να μεταβιβαστεί, εγγραφή σε ειδικό βιβλίο τής εταιρείας και υπογραφή τού πωλητή και τού αγοραστή (β) ***ανώνυμη μετοχή*** η μετοχή στην οποία δεν αναγράφεται το όνομα τού δικαιούχου και η οποία μεταβιβάζεται με παράδοση απλώς τού τίτλου (γ) ***προνομιούχος μετοχή*** η μετοχή που δίνει μεταξύ άλλων στον δικαιούχο το προνόμιο να λαμβάνει μέρισμα κατά προτεραιότητα από τα κέρδη τής εταιρείας (δ) (μτφ.) ***ανεβαίνουν / πέφτουν οι μετοχές μου*** κερδίζω / χάνω σε κύρος και σε υπόληψη • **2.** ΓΛΩΣΣ. το μέρος τού λόγου που παρουσιάζει χαρακτηριστικά τόσο τού ονόματος (πτώσεις, αριθμούς, γένη) όσο και τού ρήματος (χρόνους, φωνές), καθώς και κάθε άκλιτος τύπος σε *-οντας / -ώντας*, που έχει επιρρηματική λειτουργία και προέρχεται από το ενεστωτικό θέμα τού ρήματος: *η ~ ενεργητικού ενεστώτα τού ρήματος «ρίχνω» είναι «ρίχνοντας»* || *η ~ παθητικού ενεστώτα τού «μεταφέρω» είναι «μεταφερόμενος, -η, -ο»* || *η ~ παθητικού παρακειμένου τού «γράφω» είναι «γραμμένος, -η, -ο»* • **3.** (σπάν.) το να συμμετέχει κανείς σε κάτι ΣΥΝ. συμμετοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο, επιρρηματικός, έχω, -ισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέχω*. Ο γραμματικός όρ. είναι μτγν., ενώ η χρηματιστηριακή σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. share (λ.χ. ordinary / preference share «κοινή / προνομιούχος μετοχή»)].

μετοχή με αναδιπλασιασμό. Μερικές μετοχές μεσοπαθητικού παρακειμένου έχουν διατηρήσει –όταν χρησιμοποιούνται ως ονόματα (επίθετα ή ουσιαστικά) ή για υφολογικές διακρίσεις σε λογιότερο ή πιο τυπικό κείμενο– τον αναδιπλασιασμό που είχαν στην αρχαία και τη λόγια γλωσσική παράδοση όλες ανεξαιρέτως οι μετοχές τού μεσοπαθητικού παρακειμένου. Τέτοιες μετοχές είναι: *(αναπετάννυμι) αναπεπταμένος, (βάλλω, επιβάλλω, συμβάλλω...) επιβεβλημένος, συμβεβλημένος, καταβεβλημένος, προσβεβλημένος, μεταβεβλημένος, διαβεβλημένος, περιβεβλημένος, παρεμβεβλημένος, αποβεβλημένος, (βαρώ / βαρύνω, επιβαρύνω) βεβαρημένος, επιβεβαρημένος, (βιάζω) βεβιασμένος, (γλύφω, εγγλύφω)* παλαιότ. *γεγλυμμένος*, παλαιότ. *εγγεγλυμμένος, (γράφω, εγγράφω, υπογράφω...) εγγεγραμμένος, υπογεγραμμένος, διαγεγραμμένος, καταγεγραμμένος, περιγεγραμμένος, προδιαγεγραμμένος, αναγεγραμμένος, επιγεγραμμένος, παραγεγραμμένος, προγεγραμμένος, προσγεγραμμένος, (δεικνύω, ενδείκνυται, αποδεικνύω) ενδεδειγμένος, αποδεδειγμένος, (δέω, συνδέω, προσδέω) συνδεδεμένος, προσδεδεμένος, (δηλώνω) δεδηλωμένος, (δικάζω, επιδικάζω, προδικάζω) δεδικασμένος, επιδεδικασμένος, προδεδικασμένος, (διδάσκω)* παλαιότ. *δεδιδαγμένος, (δίδω, διαδίδω, εκδίδω) δεδομένος / δεδομένα* (όχι *δεδόμενα!*). *διαδεδομένος, εκδεδομένος, (δουλεύω) δεδουλευμένα, (εκλέγω)* παλαιότ. *εκλελεγμένος, (εκφράζω) εκπεφρασμένος, (ενδύω) ενδεδυμένος, (εντέλλομαι) εντεταλμένος, (επιτηδεύω)* παλαιότ. *επιτετηδευμένος, (επιτρέπω) επιτετραμμένος, (θέτω, εκθέτω, διαθέτω, αναθέτω...) τεθειμένος, διατεθειμένος, ανατεθειμένος, κατατεθειμένος, μετατεθειμένος, εκτεθειμένος, συντεθειμένος, παρατεθειμένος, παρεντεθειμένος, αποσυντεθειμένος, προστεθειμένος, (θλίβω) τεθλιμμένος, (θλω) τεθλασμένος, (καίω, διακαίω) κεκαυμένος, διακεκαυμένος, (καλύπτω, συγκαλύπτω) κεκαλυμμένος, συγκεκαλυμμένος, (κανονίζω) κεκανονισμένος, (κεράννυμι) κεκραμένος, (κηρύσσω) κεκηρυγμένος, (κινδυνεύω)* παλαιότ. *παρακεκινδυνευμένος, (κλείνω) κεκλεισμένος, (κλίνω) κεκλιμένος, (κορέννυμι) κεκορεσμένος, (κόπτω, διακόπτω, συγκόπτω...) διακεκομμένος, συγκεκομμένος*, παλαιότ. *αποκεκομμένος, περικεκομμένος, (κρίνω, εγκρίνω, διακρίνω, συγκρίνω) εγκεκριμένος, διακεκριμένος, συγκεκριμένος, (κτώμαι) κεκτημένος / κεκτημένα, (κυρώνω) κεκυρωμένος, (λαμβάνω, καταλαμβάνω, αναλαμβάνω...) ειλημμένος* (< **έσληβ-μένος*, με ανομοιωτική αποβολή τού δασέος φθόγγου, < **σε-σληβ-μένος*), *κατειλημμένος, ανειλημμένος, προκατειλημμένος, επανειλημμένος, (λέγω) ειρημένος, (λειαίνω)* παλαιότ. *λελειασμένος, (λείπω, εγκαταλείπω) εγκαταλελειμμένος, (λύω, διαλύω, αναλύω) λελυμένος*, παλαιότ. *διαλελυμένος*, παλαιότ. *αναλελυμένος, (λογίζω) λελογισμένος, (μαρτυρώ)* παλαιότ. *μεμαρτυρημένος, (μειγνύω, αναμειγνύω, προσμειγνύω) αναμεμιγμένος, προσμεμιγμένος, (μονώ) μεμονωμένος, (μυώ) μεμυημένος, (νομίζω) νενομισμένος, (παιδεύω) πεπαιδευμένος, (παλαιώ) πεπαλαιωμένος, (πατώ) πεπατημένος / πατημένη, (παραδέχομαι) παραδεδεγμένος, (περιπλέκω) περιπεπλεγμένος, (περώ) πεπερασμένος, (πιέζω) πεπιεσμένος, (πιστεύω, διαπιστεύω) διαπεπιστευμένος, (πλανώ)* παλαιότ. *πεπλανημένος, (ποικίλλω) πεποικιλμένος, (προσκαλώ) προσκεκλημένος, (προχωρώ) προκεχωρημένος, (σημαίνω) σεσημασμένος, (συμφωνώ) συμπεφωνημένος / συμπεφωνημένα, (τάσσω, διατάσσω, εντάσσω...) διατεταγμένος, εντεταγμένος, συντεταγμένος, παρατεταγμένος, (τείνω, εκτείνω, παρατείνω...) τεταμένος, εκτεταμένος, παρατεταμένος, παρεκτεταμένος, προτεταμένος, εντεταμένος, (τελώ) τετελεσμένος, (τέμνω, κατατέμνω, συντέμνω...) τετμημένος, κατατετμημένος, συντετμημένος, περιτετμημένος, (τήκω) τετηγμένος, (τρίβω) τετριμμένος, (φιλώ) πεφιλημένος*, (αρχ. *φυσιώ*) *πεφυσιωμένος, (χέω, συγχέω, διαχέω) συγκεχυμένος, διακεχυμένος.*

μετοχές με αύξηση. Πρόκειται για μερικές μετοχές από ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν ή από *ρ, ζ, ξ, ψ*, δύο σύμφωνα (πλην *κ, π, τ, β, δ, γ, φ, θ, χ* + υγρό) ή από τρία σύμφωνα. Τέτοιες μετοχές είναι: *(αγγέλλω, εξαγγέλλω, καταγγέλλω) εξηγγελμένος, κατηγγελμένος, (αγιάζω) ηγιασμένος, προηγιασμένος, (άγω, προάγω, εισάγω, παράγω...) προηγμένος, εισηγμένος, παρηγμένος, (αιρώ, διαιρώ, συναιρώ) διηρημένος, συνηρημένος, (αισχύνω, καταισχύνω) κατησχυμμένος, (αίρω, επαίρομαι) επηρμένος, (αμαρτάνω) ημαρτημένος, (αναγνωρίζω) ανεγνωρισμένος, (απαρχαιώνω) απηρχαιωμένος, (άπτω, συνάπτω, εξάπτω) συνημμένος, εξημμένος, (αρτώ, αναρτώ, προσαρτώ...) ανηρτημένος, προσηρτημένος, συνηρτημένος, (αρτίζω, καταρτίζω) κατηρτισμένος, (ασκώ, εξασκώ) ησκημένος, εξησκημένος, (αυξάνω, επαυξάνω, προσαυξάνω) ηυξημένος, επηυξημένος, προσηυξημένος, (γιγνώσκω) εγνωσμένος, απεγνωσμένος, (ελέγχω) ηλεγμένος, (θέλω) ηθελημένος, (ενώνω) ηνωμένος, (ζητώ, εκζητώ) εξεζητημένος, (ελίσσω, εξελίσσω) εξειλιγμένος, (ίημι, ανίημι) ανειμένος, (οικώ, κατοικώ) κατωκημένος, (οίχομαι, παροίχομαι) παρωχημένος, (πτύσσω, αναπτύσσω, συμπτύσσω) ανεπτυγμένος, συνεπτυγμένος, (ρίπτω) ερριμμένος, (ρώννυμι) ερρωμένος, (σκάπτω, ανασκάπτω) εσκαμμένος, ανεσκαμμένος, (σκέπτομαι) εσκεμμένος, (σκοτίζω) εσκοτισμένος, (σπείρω, διασπείρω, εγκατασπείρω...) διεσπαρμένος, κατεσπαρμένος, εγκατεσπαρμένος, (σπεύδω) εσπευσμένος, (σταυρώνω) εσταυρωμένος, (στέλλω, συστέλλω, αποστέλλω...) συνεσταλμένος, απεσταλμένος, διεσταλμένος, (στέφω) εστεμμένος, (στεγάζω) εστεγασμένος, (στρέφω, διαστρέφω, καταστρέφω...) διεστραμμένος, κατεστραμμένος, ανεστραμ-μένος, αντεστραμμένος, (σφάλλω) εσφαλμένος, (-σχομαι, υπόσχομαι) υπεσχημένος, (φθείρω, διαφθείρω, παραφθείρω) διεφθαρμένος, παρεφθαρμένος.*

μετόχι (το) {μετοχ-ιού | -ιών} **1.** (α) αγρόκτημα που ανήκει σε μοναστήρι, βρίσκεται όμως έξω από την περιοχή του και καλλιεργείται είτε από αποσπασμένους μοναχούς είτε από απλούς καλλιεργητές (β) (ειδικότ.) μοναστήρι ή ναός που βρίσκεται μακριά (ακόμη και σε άλλη χώρα) από τη μονή στην οποία ανήκει: *το ~ τού Παναγίου Τάφου στην Πλάκα* **2.** εξοχική κατοικία, αγροικία. Επίσης **μετόχιο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μετόχιον* < αρχ. *μετοχή*].

μετοχιάριος (ο) → μετοχάρης

μετοχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (επίσ.) αυτός που υπάρχει ή γίνεται μαζί με άλλον, με συμμετοχή: *~ ταμείο* **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με μετοχές ή με μέτοχο επιχείρησης: *~ κεφάλαιο* (αυτό που αποτελείται από μετοχές και όχι μετρητά) / *εταιρεία* (τής οποίας το κεφάλαιο είναι κατανεμημένο σε μετοχές) **3.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τις μετοχές ή που εκφέρεται με μετοχή: *~ προσδιορισμός / πρόταση*. — **μετοχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μετοχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαίρεση τού κεφαλαίου εταιρείας σε μερίδια (μετοχές): *η ~ των Δ.Ε.Κ.Ο.* — **μετοχοποιώ** ρ. {-είς...}.

μέτοχος, -ος, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που συμμετέχει σε κάτι ή έχει μερίδιο σε αυτό ΣΥΝ. συμμέτοχος, κοινωνός ΑΝΤ. αμέτοχος **2.** ΟΙΚΟΝ. ***μέτοχος*** (ο/η) {μετόχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατέχει μετοχές οικονομικής επιχείρησης: *γενική συνέλευση των ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέχω*. Ο οικον. όρ. αποδίδει το αγγλ. share-holder].

μετρ (ο) {άκλ.} ο καλλιτέχνης ή ο επαγγελματίας, τού οποίου η ενασχόληση θεωρείται τέχνη ή την έχει αναγάγει ο ίδιος σε τέχνη (λ.χ. ο κομμωτής, ο μόδιστρος, ο μάγειρας αξιώσεων κ.λπ.) και ο οποίος κατέχει σε μεγάλο βαθμό την τέχνη του, είναι δάσκαλος στο είδος του: *~ τής μαγειρικής / τής κομμωτικής* || *είναι ένας σκηνοθέτης ~ των ταινιών τρόμου* || (κατ' επέκτ.) *αυτός ο κακοποιός έχει εξελιχθεί σε ~ των αποδράσεων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μάστορας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maître < λατ. magister].

μετρέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα με την οποία διατηρεί κανείς ανεπίσημη ερωτική σχέση και συνήθ. τη συντηρεί ΣΥΝ. ερωμένη, φιλαινάδα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maîtresse, θηλ. τού maître].

μέτρημα (το) → μέτρηση

μετρημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει μετρηθεί ή καταμετρηθεί, που έχει καθοριστεί κατόπιν μετρήσεως: *~ ψήφοι / χαρτονομίσματα* ΣΥΝ. αριθμημένος, καταμετρημένος, υπολογισμένος ΑΝΤ. ακαταμέτρητος, ακαθόριστος· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***μετρημένα κουκκιά / κουκκιά μετρημένα*** για ό,τι είναι αυστηρώς καθορισμένο ή μπορεί να υπολογιστεί επακριβώς (β) ***από τα μετρημένα τρώει ο λύκος*** (i) μόνο όταν κλέβονται πράγματα αριθμημένα και γνωστά, γίνεται αμέσως αντιληπτή η κλοπή (ii) ο επιτήδειος και πονηρός είναι ικανός να κλέψει και όσα έχουν καταμετρηθεί επακριβώς, όσα φυλάσσονται καλά **2.** σχετικά μικρός σε αριθμό ή σε ποσότητα: *οι μέρες που μου μένουν να ζήσω είναι ~* || *μετρημένοι στα δάχτυλα είναι αυτοί που πα-*

ρέστησαν στη δεξίωση (πολύ λίγοι)· ΦΡ. (α) ***τα ψωμιά μου είναι μετρημένα*** επίκειται το τέλος. η πτώση μου ή ο θάνατός μου, έχω ξοφλήσει: *τα ψωμιά τής κυβέρνησης είναι μετρημένα* (β) (παροιμ.) ***μετρημένα τα λουκάνικα κι αμέτρητες οι μέρες*** επιβάλλεται να γίνεται οικονομία **3.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται με μέτρο. με φειδώ. που δεν είναι υπερβολικός: ~ *δαπάνες* / *έξοδα* || *ζούμε μια ~ ζωή, περιοριζόμενοι στα απολύτως αναγκαία* ΣΥΝ. λελογισμένος, λογικός, νοικοκυρεμένος ΑΝΤ. υπέρογκος, υπερβολικός. άμετρος **4.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, μετριοπάθεια, σεμνότητα. που τηρεί το μέτρο: *έδειχνε πολύ σοβαρό και ~ παιδί* || *άνθρωπος ~ και σωστός επαγγελματίας* || *οι δηλώσεις τού νέου υπουργού ήταν ~· δεν αναφέρονταν ούτε σε μεγαλόπνοα σχέδια ούτε σε ουτοπίες* ΣΥΝ. συνετός, μετριοπαθής. φρόνιμος. συγκρατημένος ΑΝΤ. ασύνετος. υπερβολικός. παράφορος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μετρημένα λόγια*** συνετές και σεμνές κουβέντες. χωρίς περιττολογία (β) ***μετρημένα τα λόγια σου!*** (ως αυστηρή σύσταση σε κάποιον να προσέχει πώς μιλάει. να ζυγίσει τα λόγια του, πριν τα εκστομίσει). — **μετρημένα** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

μετρημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η μέτρηση: «*τα κρίματά σου είναι πολλά και ~ δεν έχουν*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μέτρημα. καταμέτρηση, αρίθμηση, απαρίθμηση.

-μέτρης λεξικό επίθημα που δηλώνει το πρόσωπο που μετρά κάτι: *γεω-μέτρης. χωρο-μέτρης. χρονο-μέτρης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το ρ. *μετρῶ* (< *μέτρον*)].

μέτρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο αριθμητικός καθορισμός μεγέθους ή ποσού με βάση τη σύγκριση ως προς συγκεκριμένη μετρική μονάδα: ~ *θερμοκρασίας* / *εμβαδού* / *βάθους* / *σφυγμών* / *όγκου* / *μήκους* / *απόστασης* / *ισχύος* / *αγαθών* || *όργανο* / *συσκευή* / *μονάδα μετρήσεως* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μετρημός· ΦΡ. ***αντίατροφη μέτρηση*** βλ. λ. *αντίστροφος* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σταθμός μετρήσεως*** ο χώρος όπου είναι εγκατεστημένα κατάλληλα όργανα για την καταγραφή μεγεθών, λ.χ. σε δεξαμενές. διώρυγες. κανάλια κ.λπ. για την καταγραφή τής στάθμης τού νερού κ.ά. Επίσης **μέτρημα** (το) [αρχ.].

μετρήσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να μετρηθεί: ~ *μέγεθος* **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ουσιαστικά τα οποία μπορούν να μετρηθούν. αλλά (κανονικά) δεν επιδέχονται αρίθμηση, π.χ. *μεγάλη ντροπή* (όχι *δύο ντροπές!*). *πολλή ησυχία* (όχι *τρεις ησυχίες!*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου. πβ. αγγλ. countable].

μετρητά (τα) **1.** (α) το ρευστό χρήμα ως μέσο πληρωμής σε αντιδιαστολή προς τις επιταγές. τα ομόλογα. την πιστωτική κάρτα κ.λπ. (β) το μέρος περιουσίας που αποτελείται από ρευστό χρήμα, σε αντιδιαστολή προς τα ακίνητα. τα τιμαλφή. τους τίτλους κ.λπ.: *πήρε προίκα ένα σπίτι και κάμποσα ~* **2.** (λόγ. ως επίρρ.) ***τοις μετρητοίς*** με άμεση καταβολή τού αντιτίμου σε χρήμα ΑΝΤ. επί πιστώσει· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παίρνω τοις μετρητοίς*** λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν (κάτι που δεν χρειάζεται τέτοια αντιμετώπιση): *δεν ~ τίποτε από όσα λέει· ξέρω ότι αυτά που λέει σήμερα έτσι. τα λέει αύριο αλλιώς* (β) (για πρόσ.) ***ο πωλών τοις μετρητοίς*** (i) ο έμπορος που πουλά χωρίς πίστωση (ii) (μτφ.) άνθρωπος αμέριμνος. ανέμελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *μετρητός* < *μετρῶ*. Η σημ. «ρευστά» είναι ήδη μεσν. Η φρ. *τοις μετρητοίς* αποδίδει το γαλλ. au comptant].

μετρητής (ο) [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που μετρά **2.** (συνήθ.) ειδική συσκευή που καταγράφει και μετρά αυτομάτως (φαινόμενα, φυσικά μεγέθη. την κατανάλωση σε συγκεκριμένο χρόνο κ.λπ.): ~ *ηλεκτρικού ρεύματος* / *νερού* / *τηλεφωνικών μονάδων* ΣΥΝ. ρολόι· ΦΡ. (α) ***μετρητής θερμότητας*** η συσκευή που καταγράφει την ποσότητα θερμότητας, η οποία καταναλώνεται στις εγκαταστάσεις θέρμανσης με θερμό νερό (β) ***χιλιομετρικός μετρητής*** η συσκευή που μετρά και αναγράφει τον αριθμό των χιλιομέτρων (και των υποδιαιρέσεων τού χιλιομέτρου). τα οποία έχει διανύσει τροχοφόρο όχημα ΣΥΝ. κοντέρ.

μετρητικός, -ή. -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να μετρά, αυτός που έχει ως έργο του τη μέτρηση: ~ *μηχάνημα*.

μετρητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να μετρηθεί. να εκτιμηθεί ή να υπολογιστεί εύκολα ΣΥΝ. μετρήσιμος ΑΝΤ. αμέτρητος. αναρίθμητος **2. *μετρητά*** (τα) βλ.λ. • ΦΡ. ***τοις μετρητοίς*** βλ. λ. *μετρητά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*.

-μετρία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** επιστήμη ή επιστημονικό κλάδο που σχετίζεται με τη μέτρηση ενός πράγματος: *γεω-μετρία, τριγωνο-μετρία. στερεο-μετρία, αξονο-μετρία, γωνιο-μετρία, ηχο-μετρία. θερμιδο-μετρία, ογκο-μετρία* **2.** σχέση μεταξύ των διαστάσεων των μελών ή των οργάνων συνόλου: *συμ-μετρία. ασυμ-μετρία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μετρῶ* (< *μέτρον*) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. chrono-metry, photo-metry].

μετριάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετρίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** μειώνω (κάτι μεγάλο) ως προς την ποσότητα, τον αριθμό ή την ένταση: *η οικονομική κρίση που ξέσπασε μετρίασε τα προβλεπόμενα κέρδη των τραπεζών* || *το δευτεροβάθμιο δικαστήριο θα μετριάσει τις ποινές που επεβλήθησαν* || ~ *την ταχύτητα* / *τον πόνο* / *τη χαρά* / *τη θλίψη* ΣΥΝ. περιστέλλω, περιορίζω. συγκρατώ ΑΝΤ. αυξάνω. διογκώνω **2.** (κατ' επέκτ.) ελαττώνω την οξύτητα ή την ένταση (εντύπωσης, συναισθήματος κ.λπ.): *η προσπάθεια τής κυβέρνησης να μετριάσει τις αντιδράσεις τής κοινής γνώμης δεν φαίνεται να επιτυγχάνει* || ~ *τις εντυπώσεις* / *το έντονο ύφος (λόγου)* / *την επιθετική διάθεση* ΣΥΝ. αμβλύνω. απαλύνω. μαλακώνω ΑΝΤ. τονίζω, διογκώνω. — **μετρίαση** (η) [μτγν.] κ. **μετρίασμα** (το) [μεσν.] κ. **μετριασμός** (ο) [μτγν.].

μετριαστικός, -ή. -ό [μεσν.] αυτός που μετριάζει: ~ *παράγοντας* ΑΝΤ. παροξυντικός, ερεθιστικός. — **μετριαστικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

μετρικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μέτρο (βλ.λ.), που είναι κατάλληλος ή χρησιμεύει στη μέτρηση: ~ *μονάδα* (που λαμβάνεται ως βάση για τη μέτρηση ομοειδών αντικειμένων) / *σύστημα* • ΦΙΛΟΛ. **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέτρα τής ποίησης: ~ *κανόνας*· ΦΡ. ***μετρικός πόδας / πους*** η βασική δομική μονάδα στα μέτρα. κυρ. τής αρχαίας ποίησης **3. *μετρικός*** (ο) ο έμπειρος ή ειδικευμένος στα είδη μέτρων τής αρχαίας ποίησης (βλ. ΠΙΝ.): *ο κανόνας αυτός ανάγεται στους αρχαίους ~* **4. *μετρική*** (η) (α) το σύνολο των κανόνων που διέπουν την τέχνη τού ποιητικού μέτρου (β) η ποικιλία και ο συνδυασμός των μέτρων, στα οποία έχει συντεθεί ποίημα ή το σύνολο τής ποιητικής δημιουργίας συγκεκριμένου ποιητή: *η ~ τού συνέτου* / *τού Σολωμού* (γ) ο φιλολογικός κλάδος που ερευνά τους κανόνες των στιχουργικών μέτρων. — **μετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΜΕΤΡΙΚΩΝ ΠΟΔΩΝ

⏑	= (α) άτονη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) βραχεία συλλαβή
–	= (α) τονισμένη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) μακρά συλλαβή
⏑–	= ίαμβος
–⏑	= τροχαίος
–⏑⏑	= δάκτυλος
⏑⏑–	= ανάπαιστος
⏑–⏑	= (α) μεσότονος (β) (στην προσωδιακή ποίηση) αμφίβραχυς

ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΔΙΑΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

––	= σπονδείος
⏑⏑⏑	= τρίβραχυς
–⏑–	= κρητικός
⏑––	= βακχείος
–⏑⏑–	= χορίαμβος
⏑––⏑–	= δόχμιος
⏑⏑––	= ιωνικός απ' ελάσσονος
––⏑⏑	= ιωνικός από μείζονος
–⏑–⏑–⏑–	= ληκύθιος
–⏑–⏑––	= ιθυφαλλικός

μετριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των μετρίων.

μετριοπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μετριοπαθής. να αποφεύγει τις ακραίες θέσεις και την αδιαλλαξία: *τον χαρακτηρίζει η ~* || *πολιτική ~* ΣΥΝ. συμβιβαστικότητα.

μετριοπαθής, -ής, -ές {μετριοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μετριοπαθέστερος, -ατος} **1.** (για πρόσ.) αυτός που συγκρατεί τα πάθη του. που δεν καταφεύγει σε ακρότητες. που ενεργεί και συμπεριφέρεται με σύνεση και εγκράτεια: ο *νέος αρχηγός τού κόμματος θεωρείται ~ και ήπιος πολιτικός* ΑΝΤ. ακραίος. υπερβολικός. ριζοσπαστικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαλλακτικότητα, που επιδιώκει ή ευνοεί τον συμβιβασμό: ~ *στάση* / *χειρισμός* / *λόγος* / *κριτική* / *αντίδραση* / *πολιτική* / *άποψη* / *αξίωση* ΣΥΝ. διαλλακτικός, συμβιβαστικός, συγκαταβατικός ΑΝΤ. αδιάλλακτος. ασυμβίβαστος, ανυποχώρητος, φανατικός, ακραίος. — **μετριοπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέτριος* + *-παθής* (< *πάσχω*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

μέτριος, -α, -ο **1.** αυτός που πλησιάζει τον μέσο όρο (π.χ. ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε ισχυρός ούτε αδύναμος κ.λπ.): ~ *ανάστημα* / *θερμοκρασία* / *άνεμος* / *δόνηση (σεισμική)* ΣΥΝ. μέσος. κανονικός, συνήθης ΑΝΤ. υπέρμετρος. υπερβολικός **2.** (ειδικότ. για υπολογισμό) αυτός που απέχει από την υπερβολή: *κατά τους μετριότερους υπολογισμούς* || *με έναν ~ υπολογισμό, η ζημιά υπολογίζεται στα 3 δισεκατομμύρια* **3.** (ειδικότ. για τον καφέ) αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέση ποσότητα ζάχαρης (ούτε πολλή ούτε λίγη), σε αντιδιαστολή προς τον γλυκύ και προς τον πικρό **4.** (κακόσ.) αυτός που έχει μια μέση αξία (ούτε αξιόλογος ούτε ανάξιος λόγου): ~ *ζωγράφος* / *καλλιτέχνης* / *μαθητής* / *ταλέντο* / *εμφάνιση τής ομάδας* || *η επίδοσή του είναι κάτω τού μετρίου* ΑΝΤ. έξοχος. υπέροχος. σπουδαίος, σημαντικός. — **μέτρια / μετρίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέτρον*. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που ανταποκρίνεται στο *μέτρο*, είναι μετριοπαθής. που οι επιλογές και οι πράξεις του είναι κανονικές και δεν ξεπερνούν το μέτρο. Αργότερα η λ. δήλωσε και εκείνον που αδυνατεί να ξεχωρίσει, που η αξία του δεν υπερβαίνει το κοινό μέτρο].

μετριότητα (η) [αρχ.] {μετριοτήτων (σημ. 3)} **1.** η ιδιότητα τού μετρίου. η μέση κατάσταση από πλευράς μεγέθους, διαστάσεων, έντασης κ.λπ. ΣΥΝ. κανονικότητα. ηπιότητα **2.** (κακόσ.) η περιορισμένη αξία: *καμία ταινία τού φεστιβάλ δεν ξεπέρασε τη ~* **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο με περιορισμένες ικανότητες, ευφυΐα. ταλέντο κ.λπ.: *φροντίζει να περιβάλλεται από μετριότητες. για να ξεχωρίζει ο ίδιος* || *σ' αυτό τον τόπο βασιλεύουν οι ~*· ΦΡ. ***χρυσή μετριότητα*** βλ. λ. *χρυσός*.

μετριοφρονώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετριοφρονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) είμαι μετριόφρων. δεν έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου ΣΥΝ. ταπεινοφρονώ ΑΝΤ. μεγαλοφρονώ. υψηλοφρονώ.

μετριοφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το να μην έχει κανείς μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του. να μη νομίζει ότι είναι ή κάνει κάτι σπουδαίο: *η ~ χαρακτηρίζει τους απλούς και σεμνούς ανθρώπους* || *άσε τις ~, αφού όλοι σου λέμε ότι εσύ είσαι ο καλύτερος!* ΦΡ. ***πληθυντικός τής μετριοφροσύνης*** ο πληθυντικός που χρησιμοποιεί κανείς αντί τού «εγώ» (ως ευγενέστερο τρόπο αναφοράς στον εαυτό του), λ.χ. *στην εργασία μας αυτή δείξαμε ότι...* (αντί *στην εργασία*

αυτή έδειξα ότι...).

μετριόφρων, -ων, -ον {μετριόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αρέσκεται να επιδεικνύει ή να καυχάται για την αξία του, τις ικανότητές του, που χαρακτηρίζεται από απλή και σεμνή συμπεριφορά και αναγνωρίζει τις αδυναμίες του και τα περιορισμένα όριά του: *Μην είσαι ~! Χωρίς εσένα δεν θα είχαμε καταφέρει τίποτε!* ΣΥΝ. σεμνός, ταπεινόφρων, απλός ΑΝΤ. υπερόπτης, αλαζόνας, καυχησιάρης, υπερήφανος. Επίσης (καθημ.) **μετριόφρονας** (ο/η). — **μετριοφρόνως** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέτριος* + *-φρων*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *φρεν-* τού αρχ. *φρήν, φρενός,* βλ.λ.].

μετρό (το) {άκλ.} ελληνικ. *μητροπολιτικός σιδηρόδρομος·* υπόγειο δίκτυο ηλεκτρικού σιδηροδρόμου σε μεγαλούπολη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. métro, συγκεκομμένος τ. τού (chemin de fer) métro(politain) < «μητροπολιτικός (σιδηρόδρομος)» < μεσν. *μητρόπολις*].

μέτρο (το) **1.** οτιδήποτε λαμβάνεται ως πρότυπο συγκρίσεως για τον επακριβή καθορισμό φυσικού μεγέθους, έντασης, αξίας κ.λπ., οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως: *~ μήκους / μάζας / βάρους / όγκου* **2.** (ειδικότ.) η βασική μονάδα μετρήσεως μήκους (σύμβολο: m) τού δεκαδικού μετρικού συστήματος, που έχει καθοριστεί στο πλαίσιο τού Διεθνούς Συστήματος μονάδων (S.I.) και ισούται με το μήκος τής διαδρομής, την οποία διανύει το φως στο κενό σε χρόνο 1/299.792.458 τού δευτερολέπτου: *το 1 ~ διαιρείται σε 100 εκατοστόμετρα και 1.000 χιλιοστόμετρα || έχω ύψος 1 ~ και 80 εκατοστά || τετραγωνικό / κυβικό ~* **3.** (συνεκδ.) η επιμήκης ταινία που φέρει αριθμημένες υποδιαιρέσεις σε δεκατόμετρα, εκατοστόμετρα και χιλιοστόμετρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μετροταινία, (παλαιότ.) μεζούρα **4. *μέτρα*** (τα) το να μετρά κανείς διαστάσεις: *έκανα λάθος στα ~* ΣΥΝ. μέτρημα, μέτρηση, υπολογισμός· ΦΡ. (α) ***παίρνω τα μέτρα (κάποιου)*** μετρώ τις διαστάσεις τού σώματος (κάποιου), κυρ. για να του φτειάξω κοστούμι (ή φέρετρο) (μτφ.) (β) ***στα μέτρα (κάποιου)*** (για κάτι) προσαρμοσμένο στις επιθυμίες ή τις ικανότητες και τις δυνατότητες (κάποιου): *προσπαθούσε πάντα να φέρει την κατάσταση στα μέτρα του* (γ) ***κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)*** φτειαγμένος ή απόλυτα προσαρμοσμένος στις επιθυμίες, τις ικανότητες, τις δυνατότητες (κάποιου): *ο ρόλος ήταν ~ αυτής τής ηθοποιού || οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως ~ τού κυβερνώντος κόμματος* (δ) ***μέτρα και σταθμά*** το σύνολο των μονάδων που έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν διεθνώς για τη μέτρηση μεγεθών (τού μήκους, τής μάζας, τού χρόνου, τής δύναμης κ.λπ.) (ε) (μτφ.) ***δύο μέτρα και δύο σταθμά*** βλ. λ. *σταθμά* • **5.** η βάση για την κρίση και την αξιολόγηση: *να θεωρείς τη συνείδησή σου ~ για ό,τι επιχειρείς ή πράττεις || οι ταινίες αυτές έδωσαν το ~ τής ποιότητας στο φετινό φεστιβάλ κινηματογράφου || δεν μπορείς να τα μετράς όλα με τα δικά σου ~·* ΦΡ. (α) ***πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*** (Πλάτ. *Κρατύλος* 385e 6, *ώσπερ Πρωταγόρας έλεγεν λέγων «πάντων χρημάτων μέτρον είναι άνθρωπον»*) όλα τα πράγματα πρέπει να κρίνονται με βάση τον άνθρωπο· ρήση που αποδίδεται στον αρχαίο σοφιστή Πρωταγόρα και εκφράζει το ανθρωποκεντρικό πνεύμα τού αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (β) ***μέτρο (σύγκρισης)*** βλ. λ. *σύγκριση* (γ) (αρχαιοπρ.) ***εν τινι μέτρω*** *(έν τινι μέτρῳ)* ως έναν βαθμό ΣΥΝ. μέχρις ενός σημείου **6.** τα όρια, τα οριοθετημένα πλαίσια: *χάνω κάθε ~ || χάνω την αίσθηση τού ~ || αυτό που μου ζητάς υπερβαίνει το ~ των δυνατοτήτων μου || θα προσπαθήσω να ικανοποιήσω το αίτημά σου στο ~ τού δυνατού* • **7.** η τήρηση ίσων αποστάσεων από τις ακραίες καταστάσεις, η αποφυγή κάθε υπερβολής, το να κινείται κανείς μέσα στα όρια: *πίνω με ~* ΣΥΝ. (λαϊκότ.) ρέγουλα· ΦΡ. (α) ***αίσθηση τού μέτρου*** βλ. λ. *αίσθηση* (β) ***μέτρον άριστον*** *(μέτρον ἄριστον,* Κλεόβ. I, 63, 2) (γνωστό και ως «παν μέτρον άριστον») η αποφυγή ακροτήτων και υπερβολών είναι η ορθότερη στάση • **8.** (συνήθ. στον πληθ.) η ενέργεια (από επίσημο φορέα) που συντελεί στην επίτευξη σκοπού, κυρ. στην αντιμετώπιση κακού: *τα ~ που πήρε / εφάρμοσε / εξήγγειλε / υιοθέτησε η κυβέρνηση για την πάταξη τής φοροδιαφυγής, κρίθηκαν ανεπαρκή / αποδείχθηκαν αποτελεσματικά || το καθεστώς αναγκάστηκε να άρει τα ~ λογοκρισίας || έκτακτα / σκληρά / χαλαρά / δρακόντεια / επείγοντα / δραστικά / ευεργετικά / επαναστατικά / αυταρχικά / προληπτικά / νομοθετικά / πολιτικά / οικονομικά ~ || «μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας»* (εφημ.)· ΦΡ. ***λαμβάνω / παίρνω τα μέτρα μου*** λαμβάνω τις αναγκαίες προφυλάξεις • **9.** (α) ***μέτρα ασφαλείας*** (i) περιοριστικές κυρώσεις που επιβάλλονται από το δικαστήριο σε άτομο, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί επικίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια (π.χ. υποχρεωτική εισαγωγή αλκοολικών σε θεραπευτικό κατάστημα, ψυχικά νοσούντων σε ψυχιατρική κλινική κ.λπ.) (ii) σύνολο ενεργειών που αποφασίζονται από την αστυνομία για την αποφυγή ταραχών κ.λπ. (β) ***ασφαλιστικά μέτρα*** βλ. λ. *ασφαλιστικός* (γ) ***προσωρινά μέτρα*** βλ. λ. *προσωρινός* (δ) ***συντηρητικά / προφυλακτικά μέτρα*** σειρά μέσων που παρέχονται από την πολιτική δικονομία για την εξασφάλιση ή συντήρηση δικαιωμάτων, εννόμων συμφερόντων • **10.** ΦΙΛΟΛ. (α) ο ρυθμικός χαρακτήρας στίχου και γενικότ. ποιήματος, όπως προκύπτει από την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών (προκειμένου για προσωδιακή ποίηση, μακρών και βραχειών συλλαβών), ενδεχομένως και από τον αριθμό των συλλαβών: *το ~ τού ημιστιχίου «Σε γνωρίζω από την κόψη» είναι τροχαϊκό || το βασικό ~ τής δημοτικής μας ποίησης είναι ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος || το ~ τού ομηρικού στίχου είναι το δακτυλικό εξάμετρο* (β) (συνεκδ.) ο μετρικός πόδας (βλ. λ. *μετρικός,* III.N.) **11.** ΜΟΥΣ. μικρό τμήμα μουσικού έργου, που περιέχει φθογγόσημα ή και παύσεις διαφόρων αξιών, των οποίων η συνολική αξία (διάρκεια) είναι ίση με την κλασματική ένδειξη (4/4, 2/2, 3/4, 7/8...) που μπαίνει στην αρχή τού μουσικού κειμένου μετά τον γνώμονα (κλειδί): *με τα πρώτα ~ που άκουσα, κατάλαβα ποιος ήταν ο συνθέτης* **12.** (στον χορό) κάθε βήμα ή κίνηση τού χορευτή, που γίνεται σύμφωνα με τον χρόνο τής μουσικής που συνοδεύει τον χορό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέτρον* < *mə-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mē- «μετρώ, ορίζω», πβ. σανσκρ. mātrā- «μέτρο», māti-ḥ «ακριβής γνώση», λατ. mētior «μετρώ» (> ισπ. medir) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μῆ-τις* «σοφία, φρόνηση», *μέτρ-ιος, μετρῶ* κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. mètre, αγγλ. metre, γερμ. Meter κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λαμβάνω μέτρα* (< γαλλ. prendre des mesures), *στο μέτρο τού δυνατού* (< γαλλ. dans la mesure du possible), *η αίσθηση τού μέτρου* (< γαλλ. le sens de la mesure), *μέτρα ασφαλείας* (< αγγλ. safety measures) κ.ά.].

-μετρο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** όργανο μετρήσεως: *πιεσό-μετρο, στροφό-μετρο, σταγονό-μετρο, θερμόμετρο* **2.** (ειδικότ.) όργανο που υπολογίζει τις συγκεκριμένες μονάδες μετρήσεως: *αμπερό-μετρο, βολτά-μετρο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *μέτρον* (βλ.λ.) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. thermo-meter, baro-meter].

μετρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολογία, μετρονομία.

μετρολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική επιστημονική έρευνα και μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρονομία **2.** (ειδικότ.) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις κάθε είδους μετρήσεις και απεικονίσεις ΣΥΝ. μετρογραφία. — **μετρολόγος** (ο/η) [1871], **μετρολογικός,** -ή, -ό [1865].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrologie].

μετρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική μελέτη και επιστημονική ενασχόληση με τα μέτρα και τα σταθμά ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρολογία. — **μετρονομικός,** -ή, -ό.

μετρονόμος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολόγος **2.** ΜΟΥΣ. **μετρονόμος** (ο) ωρολογιακός ή ηλεκτρικός μηχανισμός για τη μέτρηση ισόχρονων διαστημάτων και των διαφόρων ταχυτήτων τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. χρονόμετρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετρο-* + *νόμος*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. métronome].

μετροπόντικας (ο) {χωρ. πληθ.} το μεγάλο σκαπτικό μηχάνημα, που χρησιμοποιείται για τη διάνοιξη σηράγγων στις εργασίες κατασκευής τού μετρό.
[ΕΤΥΜ. Εκφραστ. συμφυρμός των λ. *μετρό* και *τυφλοπόντικας,* πβ. ιταλ. metrotalpa].

-μετρος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένο ύψος, μήκος ή πλάτος σε μέτρα: *τρίμετρος ιστός || πεντάμετρο καλώδιο || δίμετρη γυναίκα || εξάμετρο σκάφος* **2.** μουσικό ή στιχουργικό μέτρο.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δεκά-μετρος, δίμετρος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *μέτρον* (βλ.λ.)].

μετροταινία (η) [1889] {μετροταινιών} όργανο που αποτελείται από πλαστική, υφασμάτινη ή μεταλλική ταινία, στην οποία αναγράφονται ενδείξεις μέτρων, δεκάτων, εκατοστών και χιλιοστών και η οποία χρησιμοποιείται για τη μέτρηση διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μέτρο, (παλαιότ.) μεζούρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tape measure].

μετροφωτογραφία (η) {μετροφωτογραφιών} η εκτέλεση μετρήσεων με τη βοήθεια φωτογραφιών, που λαμβάνονται κυρ. από αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. photogrammetry].

μετρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μετράς... | μέτρ-ησα, -ούμαι, -είται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** προσδιορίζω τις διαστάσεις, την ένταση, το μέγεθος, την ποσότητα (σε κάτι): *ήλθαν οι εργάτες τού δήμου και μέτρησαν το πλάτος τού δρόμου || έλα να μου μετρήσεις την πίεση! || ~ το μήκος / το ύψος / τον όγκο / την έκταση / τη θερμοκρασία* **2.** εξακριβώνω τον ακριβή αριθμό των μελών πλήθους (ατόμων, πραγμάτων, βαθμών): *~ τ' αστέρια / τα λεφτά / πόσα αυτοκίνητα περνούν || ~ προβατάκια, για να με πάρει ο ύπνος || ~ τους σφυγμούς* ΣΥΝ. αριθμώ· ΦΡ. (α) ***μετριούνται στα δάχτυλα / είναι μετρημένοι στα δάχτυλα (τού ενός χεριού)*** είναι πολύ λίγοι, εξαιρετικά ολιγάριθμοι (β) ***μετρώ τον καιρό / τις μέρες / τα χρόνια... κ.λπ. (ώσπου / μέχρι να...)*** ανυπομονώ (να γίνει κάτι που προσμένω): *πλήττω αφόρητα σ' αυτές τις εκδηλώσεις· μετρώ τις ώρες, μέχρι να τελειώσουν* ΣΥΝ. δεν βλέπω την ώρα (γ) ***μετράω ώρες / μέρες / βδομάδες*** (i) τελειώνει η ζωή μου, πεθαίνω σύντομα (ii) τελειώνει εντός ολίγου η υπηρεσία μου (*~ ώρες*) ή η θητεία μου κ.λπ.: *αυτός ο στρατιώτης σε λίγο καιρό απολύεται· μετράει μέρες* **3.** (κατ' επέκτ.) προσθέτω (νέα μέλη, στοιχεία) σε σύνολο, πλήθος που έχει ήδη καταμετρηθεί: *αν μετρήσω και όσους έχουν ξενιτευτεί, η οικογένειά μας αποτελείται από είκοσι άτομα!* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, συγκαταλέγω **4.** (σε παιχνίδια) δέχομαι ως έγκυρο, καταχωρώ: *ο διαιτητής δεν μέτρησε το τελευταίο γκολ* (το ακύρωσε) **5.** *(~ σε κάποιον χρηματικό ποσό)* καταβάλλω τοις μετρητοίς συγκεκριμένο ποσό: *έχω εντολή να σου μετρήσω πενήντα χιλιάρικα* ΣΥΝ. δίνω, πληρώνω **6.** υπολογίζω με το μάτι, εξετάζω ερευνητικά με το βλέμμα: *τον μέτρησε από την κορυφή ώς τα νύχια || «... σε γνωρίζω από την όψη, που με βια μετράει τη γη»* (από τον Εθνικό Ύμνο) ΣΥΝ. αναμετρώ, υπολογίζω **7.** (γενικότ.) υπολογίζω λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα στοιχεία: *πρώτα να μετρήσεις καλά τις δυνάμεις σου και έπειτα να το επιχειρήσεις* ΣΥΝ. εκτιμώ, λογαριάζω, αναμετρώ· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μετρώ τα λόγια μου*** μιλώ με σύνεση και περίσκεψη, εκφράζω ισορροπημένες απόψεις ΑΝΤ. φλυαρώ, αερολογώ

(β) ***μετρώ το κόστος (ενός πράγματος)*** υπολογίζω τις συνέπειες, το τίμημα μιας ενέργειας, επιλογής κ.λπ.: *προτού αναλάβεις αυτή τη δουλειά, καλό θα ήταν να μετρήσεις το κόστος της στην οικογενειακή σου ζωή* **8.** (σκωπτ.) κατρακυλώ πάνω σε (σκάλα, επικλινή επιφάνεια): *μέτρησα πολλές φορές τα σκαλοπάτια αυτής τής σκάλας, μέχρι να μάθω να περπατάω*· (μεσοπαθ. **μετριέμαι**) **9.** έρχομαι σε σύγκριση: *η αγάπη τής μάννας δεν μετριέται με καμία άλλη!* ΣΥΝ. συγκρίνομαι, παραβάλλομαι **10.** αξιολογούμαι, υποτιμώμαι: *δεν μετριέται η προσφορά τέτοιων ηρώων στον αγώνα* (είναι ανεκτίμητη) **11.** (για πρόσ.) έρχομαι σε αναμέτρηση: *αν τολμάς, έλα να μετρηθείς μαζί μου!* ΣΥΝ. αναμετριέμαι ♦ (αμετβ.) **12.** λέω (μεγαλοφώνως ή από μέσα μου) αριθμούς στη φυσική τους ακολουθία (συνήθ. ξεκινώντας από το 1): *παρόλο που είναι μόνο δύο ετών, μπορεί να μετράει μέχρι το 10* || ~ *πέντε-πέντε μέχρι το 100* (5, 10, 15, 20, 25...) || ~ *ανάποδα* **13.** είμαι έγκυρος και κανονικός: *ο διαιτητής αποφάσισε ότι το γκολ / το καλάθι μετράει* **14.** (μτφ.) έχω αξία, θεωρούμαι υπολογίσιμος και σπουδαίος: *για μένα τα έργα μετράνε, όχι τα λόγια* || *αυτό που μετράει είναι να τα έχεις καλά με τον εαυτό σου* ΣΥΝ. αξίζω, υπολογίζομαι, λογαριάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

Μέτσοβο (το) {Μετσόβου} ορεινή κωμόπολη τής ΒΑ. Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων, που φημίζεται για τη γραφικότητά της και τα βιοτεχνικά προϊόντα της (ασημικά, υφαντά, ξυλόγλυπτα κ.ά.). — **Μετσοβίτης** (ο), **Μετσοβίτισσα** (η), **μετσοβίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **μετσόβιος**, -α, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μέτσοβον* < σλαβ. mečovo «αρκουδότοπος»].

μετσοβόνε (το) {άκλ.} κίτρινο καπνιστό τυρί από το Μέτσοβο.

μετωνυμία (η) {μετωνυμιών} σχήμα λόγου, κατά το οποίο αντί για τη λέξη που απαιτείται χρησιμοποιείται άλλη, με την οποία υπάρχει στενή σημασιολογική σχέση, π.χ. *στέγη* αντί *σπίτι*, *τάφος* αντί *θάνατος*, *κροίσος* αντί *πάμπλουτος*, *μεσσαλίνα* αντί *ακόλαστη γυναίκα* κ.λπ. — **μετωνυμικός**, -ή, -ό [μτγν.], **μετωνυμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετώνυμος* < *μετ(α)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού *ὄνομα*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metonymy, γαλλ. métonymie].

μετωπιαίος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το μέτωπο τού ανθρώπου, που βρίσκεται πάνω ή κοντά στο μέτωπο: ~ *αρτηρία / φλέβα / μυς / λοβός τού εγκεφάλου* || *σύνδρομο* ~ *λοβού*.

μετωπικός, -ή, -ό **1.** ο μετωπιαίος **2.** αυτός που σχετίζεται με το στρατιωτικό μέτωπο: ~ *πυρά* (που κατευθύνονται προς το μέτωπο τής παρατάξεως) **3.** αυτός που γίνεται κατά μέτωπο: ~ *σύγκρουση δύο αυτοκινήτων / αντιπαράθεση δύο πολιτικών* **4. μετωπική** (η) η σύγκρουση κατά μέτωπο δύο αυτοκινήτων. — **μετωπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέτωπον*. Οι μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. frontal].

μετωπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. χαρακτηριστικό γλυπτικής τής αρχαϊκής περιόδου, κατά το οποίο τα αγάλματα (κούροι / κόρες) παριστάνονται σε αυστηρή κατά μέτωπο στάση, χωρίς καθόλου στροφή προς τα δεξιά ή τα αριστερά και με απόλυτη συμμετρία τού δεξιού και τού αριστερού μέρους τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. frontalité].

μετώπιο (το) [αρχ.] {μετωπί-ου | -ων} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. το σημείο που βρίσκεται στο μέσον τής νοητής γραμμής, η οποία ενώνει τους δύο όγκους τού ανθρώπινου μετώπου και χρησιμεύει σε ανθρωπομετρικές μελέτες, κυρ. στη μέτρηση τού μήκους τού κρανίου.

μέτωπο (το) {μετώπ-ου | -ων} **1.** το ανώτερο τμήμα τού προσώπου τού ανθρώπου, που εκτείνεται ανάμεσα στο τριχωτό τής κεφαλής και στα τόξα των φρυδιών και μεταξύ των δύο κροτάφων στα πλάγια: *φαρδύ / πλατύ / στενό* ~ || *ζαρώνω το* ~ *μου* || *το* ~ *του καίει από τον πυρετό*· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω καθαρό μέτωπο / έχω το μέτωπο ακηλίδωτο / κρατώ ψηλά το μέτωπο / έχω το μέτωπο ψηλά*** δεν έχω διαπράξει τίποτε επιλήψιμο, έχω καθαρή συνείδηση, δεν έχω ατιμαστεί • **2.** ΣΤΡΑΤ. η πρώτη γραμμή παρατάξεως σε όλη την έκτασή της, από τη δεξιά πτέρυγα ώς την αριστερή, κατά τη διάρκεια τής σύρραξης: *η μάχη γενικεύθηκε σε όλο το* ~· ΦΡ. (α) ***σπάω το μέτωπο*** διαπερνώ τις γραμμές (τού εχθρού), διαρρηγνύω το εχθρικό μέτωπο (β) ***κατάρρευση τού μετώπου*** η ήττα ενός στρατού ως συνέπεια τής διάλυσης των γραμμών του, τής απώλειας των θέσεων που κατείχε (γ) ***μέτωπο δεξιά / αριστερά!*** παράγγελμα να εκτελεστεί στροφή από άγημα ή παράταξη προς τα δεξιά / προς τα αριστερά (δ) ***κατά μέτωπο(ν)*** βλ. λ. *κατά* **3.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγονται στρατιωτικές επιχειρήσεις σε καιρό πολέμου, η ζώνη των μαχών: *έφυγε για το* ~ || *πολεμούσε στην πρώτη γραμμή τού* ~ || *«Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπον»* (*Im Westen nichts neues*, μυθιστόρημα τού Έ.Μ. Ρεμάρκ)· ΦΡ. ***το μέτωπο τής φωτιάς / πυρκαγιάς*** η ζώνη που οριοθετεί την έκταση (δάσος κ.λπ.) που καίγεται **4.** (γενικότ.) το πεδίο διεξαγωγής οποιουδήποτε αγώνα, έντονης και συστηματικής προσπάθειας: *το* ~ *κατά των ναρκωτικών* **5.** το πεδίο τής σύγκρουσης: *ανοίγω* ~ || *δεν σε συμφέρει ν' ανοίγεις μέτωπα με όλους τους συγγενείς σου· κοίτα να συμφιλιωθείς με όσους μπορείς!* || *κλείνω το* ~· ΦΡ. ***ανοιχτό μέτωπο*** βλ. λ. *ανοιχτός* • **6.** συμμαχία πολιτικών, κοινωνικών ή άλλων δυνάμεων, που διατηρούν την αυτονομία τους, αλλά ενεργούν με συντονισμένη δράση για την επίτευξη κοινών στόχων: *αρραγές* ~ *Βουλής και λαού ζητεί ο πρωθυπουργός για την αντιμετώπιση των εθνικών κινδύνων* || *αγωνιζόμαστε σε κοινό* ~ *κατά τού φασισμού* || *διάσπαση τού* ~ || *λαϊκό* ~ (συνασπισμός σοσιαλιστών και κομουνιστών ή γενικότ. των μη δεξιών δυνάμεων) • **7.** ΜΕΤΕΩΡ. (α) η επιφάνεια που διαχωρίζει δύο μάζες αέρα διαφορετικής θερμοκρασίας (β) ***θερμό μέτωπο*** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα θερμού αέρα ακολουθεί κατά μήκος τού μετώπου (σημ. α) μία μάζα ψυχρού αέρα προκαλώντας ψιλή και συνεχή βροχή (γ) ***ψυχρό μέτωπο*** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα ψυχρού αέρα ακολουθεί κατά μήκος τού μετώπου (σημ. α) μία μάζα θερμού αέρα προκαλώντας καταιγίδα • **8.** ΝΑΥΤ. (α) ***μέτωπο θαλάσσης*** η διαχωριστική επιφάνεια ανάμεσα σε δύο γειτονικές θαλάσσιες μάζες με διαφορετική πυκνότητα και θερμοκρασία (β) ***γραμμή μετώπου*** πλεύση πλοίων, συνήθ. πολεμικών, το ένα δίπλα στο άλλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, μετόπη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέτωπον* < *μετ(α)* + **ὤψ* (γεν. *ὠπός*) «μάτι, όψη», (βλ. λ. *όψη*), πράγμα που συμφωνεί με την ερμηνεία τού Αριστοτέλη (*«μεταξὺ τῶν ὀμμάτων»*), κατά την οποία η λ. θα δήλωνε αρχικώς το τμήμα τού προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στα μάτια. Ήδη αρχ. η σημ. τού στρατιωτικού μετώπου, ενώ η πολιτική και μετεωρολογική χρήση τής λ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. front].

μετωποσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής διάγνωσης τού χαρακτήρα από την παρατήρηση τού μετώπου και των ρυτίδων που πιθανώς υπάρχουν σε αυτό, αλλά και γενικότ. από την εξέταση τής όλης έκφρασης τού προσώπου (κάποιου). Επίσης **μετωπομαντεία**. — **μετωποσκόπος** (ο/η) [μτγν.], **μετωποσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετωποσκόπος* < *μέτωπον* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

Μεφιστοφελής (ο) [1868] προσωνυμία τού Διαβόλου, κυρ. ως πονηρού πνεύματος, γνωστή από τον θρύλο τού Φάουστ και ιδ. από την εκδοχή τού θρύλου που ανέπτυξε ο Γκαίτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Mephistopheles, πιθ. < Mephistophiel, από συμφυρμό των εβρ. λ. mephitz «καταστροφέας, ολέθριος» και tophel «ψεύτης». Παρετυμολ. είναι οι συνδέσεις με το ουσ. *ὄφις*, καθώς και με τη φρ. *μὴ φῶς φιλῶν*].

μεφιστοφελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μεφιστοφελή (βλ.λ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την πανουργία, τον σατανικό κυνισμό που προσιδιάζει στον Μεφιστοφελή. — **μεφιστοφελικά** επίρρ., **μεφιστοφελισμός** (ο).

μεφιτικός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που αναδίδει δυσάρεστη οσμή, που προκαλεί αποστροφή και βλάβη στην υγεία με τη μυρωδιά του: ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ. δυσώδης. — **μεφιτίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. méphitique < λατ. mephitis «αναθυμίαση»].

μεφιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σχηματισμός και η εκπομπή δύσοσμων αερίων **2.** η μόλυνση τής ατμόσφαιρας από τις αναθυμιάσεις λιμναζόντων υδάτων, αποχωρητηρίων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. méphitisme. Βλ. κ. *μεφιτικός*].

μέχρι κ. (μερικές φορές μπροστά από φωνήεν) **μέχρις** πρόθ.· δηλώνει: **1.** όριο: (α) τοπικό (έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης) (+αιτ., +επίρρ.): *θα σε πάω* ~ *την πόρτα* || *ήρθε* ~ *εδώ* || *το οικόπεδο φτάνει* ~ *το ρέμα* || *το οικόπεδο φτάνει* ~ *εκεί* (β) χρονικό (έσχατο όριο χρονικού διαστήματος) (+γεν., +αιτ., +επίρρ.): *πρέπει να παραδώσετε τις εργασίες* ~ *τις 21.01.2002* || *θα έχουμε τελειώσει* ~ *αύριο* || *θα αντισταθούμε* ~ *θανάτου / εσχάτων* || (λόγ.) *μέχρις ώρας* (ώς τη στιγμή που μιλάμε) || ~ *τέλους* || (λόγ.) ~ *συντελείας τού αιώνος* (ώς το τέλος τού κόσμου) (γ) ποσοτικό (ανώτατο όριο ποσού) (+αιτ., +γεν.): *πάρε* ~ *5 κιλά πορτοκάλια* || ~ *κεραίας* (στο ακέραιο, πλήρως) || ~ *μυελού οστέων* (ώς το κόκκαλο, ολοσχερώς) || *έπεσαν στη μάχη μέχρις ενός* (ώς τον τελευταίο) || *μέχρις ενός σημείου / βαθμού* (ώς ένα σημείο, βαθμό) || ~ *αηδίας* || ~ *σκασμού* (δ) σε ιεραρχία (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *έφτασε* ~ *τον βαθμό τού συνταγματάρχη* || ~ *συνταγματάρχης έφτασε, δεν πήγε παραπάνω* **2.** (α) κατά προσέγγιση, αριθμητικό όριο (= όχι περισσότερο από) (+αριθμητ. ή λέξη που εκφράζει ποσό σε αιτ., +ονομ., όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *ήταν* ~ *100 άνθρωποι στο τραπέζι* || ~ *τριαντάρα φαίνεται, αν και είναι 45 ετών* (β) ***μέχρι και*** (i) για να δηλωθεί εμφατικά το όριο στο οποίο έχει φθάσει (κάποιος/κάτι): ~ *αυτή την υποχώρηση έκανα, για να συμβιβαστούμε· τι άλλο να έκανα;* ΣΥΝ. ώς και (ii) για να δηλωθεί όριο το οποίο συμπεριλαμβάνεται στην αρίθμηση, στον υπολογισμό: ~ *τη σελίδα 59* || *θα δουλέψουμε* ~ *τον Μάιο* ΣΥΝ. έως και, ακόμη και (γ) ***μέχρι που*** (i) για την εισαγωγή δευτερεύουσας πρότασης, που δηλώνει πότε στο παρελθόν ολοκληρώθηκε η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *ήμουν δυστυχισμένος,* ~ *σε ξαναβρήκα* ΣΥΝ. ώσπου, ωσότου (ii) για την εισαγωγή πρότασης που δηλώνει εμφατικά το σημείο ώς το οποίο έχει φθάσει ή θα φθάσει (κάποιος/κάτι): *χρησιμοποίησαν κάθε αθέμιτο μέσο, για να με πολεμήσουν·* ~ *διέδωσαν ότι χρεωκόπησα!* (δ) (ως σύνδ.) ***μέχρι να*** για την εισαγωγή δευτερεύουσας χρονικής προτάσεως, που δηλώνει πότε ολοκληρώνεται η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *καθίσαμε στο υπόστεγο,* ~ *περάσει η μπόρα* ΣΥΝ. ώσπου να, ωσότου. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *me-ĝhri, τού οποίου το α' συνθ. απαντά και στην Ι.Ε. ρίζα *me-t(i) «στο μέσον, μεταξύ» (βλ. κ. *μετά*), οπότε συνδ. με αρμ. merj «πλησίον, δίπλα». Ως προς το β' συνθ. *-χρι* (*-ĝhri), έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για τοπική πτώση τού ουσ. *χείρ*, πβ. αρμ. jeřn. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίρρημα (προ των προθ. *εις, πρός*), ως πρόθεση (με γενική) και ως σύνδεσμος χρονικών προτάσεων (υστερόχρονο)].

μη κ. **μην** μόρ. {*μην* πριν από φωνήεν ή από τα σύμφωνα κ. π. τ. ξ. ψ} αρνητικό μόριο που συνάπτεται με ρηματικούς και ονοματικούς τύπους **1.** σε κύριες προτάσεις (με ρήματα) αποτελεί δείκτη αρνήσεως (είναι η άρνηση τού *ας* και τού *να*, από τα οποία συχνά συνοδεύεται) και δηλώνει: (α) απαγόρευση ή αποτροπή: ~ *φεύγεις!* || ~ *κοπιάζεις!* (β) συμβουλή ή παραίνεση: ~ *γυρεύετε πολλά!* || ~ *με στενοχωρείς* (γ) ευχή να μη γίνει κάτι: *κακό να* ~ *σ' εύρει ποτέ!* || (λόγ.) *ο* ~ *γένοιτο!* || (σε ελλειπτικές διατυπώσεις) ~ *χειρότερα* (μακάρι να μη δούμε / πάθουμε χειρότερα πράγματα) (δ) κατάρα: *χαΐρι και προκοπή να* ~ *δεις!* || ~ *σώσεις και μιλήσεις!* (ε) ευχή ή όρκο: *να* ~ *είχα γεννηθεί!* || *αν δεν είναι όπως σου τα λέω, να* ~ *χαρώ τα παιδιά μου!* **2.** σε δευτερεύουσες

υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το *να*, οπότε λειτουργεί αντίστοιχα προς το *δεν*: *να ~ πάω, θα του κακοφανεί* (αν δεν πάω, θα του κακοφανεί) **3.** σε δευτερεύουσες προτάσεις επιθυμίας (όχι κρίσεως): (α) με τους τελικούς συνδ. *να* / *για να* ή και χωρίς αυτούς, δηλώνει αρνητικό σκοπό ή αποτροπή: *τον τιμώρησα, για να ~ το ξανακάνει* || *σβήσε τα κεριά, να ~ μας μαυρίσουν το ταβάνι* (β) με ρήματα ή εκφράσεις που σημαίνουν φόβο, στενοχώρια, υποψία κ.λπ., αντικαθιστά το *μήπως* και δηλώνει φόβο, φροντίδα, ενδοιασμό: *φοβάμαι ~ μου κρύβεις την αλήθεια* || *πρόσεξε ~ σε δει και θυμώσει* || *έτρεμαν ~ και το ανακαλύψει κανένας* || *το έσκασε από φόβο ~ τη χτυπήσουν* **4.** (λαϊκ., μόνο ως ***μην***) για να εισαγάγει ευθεία ερώτηση, οπότε φανερώνει απορία, ενδοιασμό ή και προσδοκία τού υποκειμένου: *~ είδες τον Γιώργο;* || *~ τυχόν βαρέθηκες και θέλεις να πηγαίνουμε;* • **5.** (μόνο ως ***μη***, με ονοματικούς τύπους) αντιστρέφει την έννοια τής λέξεως με την οποία συνεκφέρεται, δηλώνοντας την άρνησή της: *~ ανανέωση τής εγγραφής συνεπάγεται διαγραφή από τα μητρώα* || *~ ευσυνείδητος* || *~ έμπειρος* || *~ κατέχων τα πράγματα* || *τα σταθμευμένα ή ~ αυτοκίνητα* || *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις* **6.** ως επιφών. με απαγορευτική ή αποτρεπτική σημασία: *~, προς Θεού!* || (π.χ. σε κάποιον που πάει να κάνει μια αδέξια κίνηση) *~! Θα ρίξεις το μπουκάλι!* • ΦΡ. (α) ***θέλοντας και μη*** ανεξάρτητα από τη θέληση (κάποιου): *τους ακολούθησα ~ τι άλλο μπορούσα να κάνω;* ΣΥΝ. εκών-άκων (β) ***αν μη τι άλλο*** πέρα από οτιδήποτε άλλο, αν όχι τίποτε άλλο: *θα προτιμήσω αυτή τη δουλειά· ~, θα βγάζω περισσότερα λεφτά* (έχει και άλλα θετικά, αλλά αυτό είναι το σημαντικότερο) (γ) ***ει μη*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *mē (αρνητ. μόριο), πβ. σανσκρ. mā, περσ. mā, αρμ. mi, αλβ. mos κ.ά. Παράγ. *μη-δέ, μηδ-είς, μή-τε* κ.ά. Ο τ. *μην* (ήδη μεσν.) σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το *δεν* και για ευφωνικούς λόγους].

μήγαρις μόρ. (λαϊκ.) για την εισαγωγή ερωτηματικών προτάσεων: *«~ έχω τίποτε άλλο στον νου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. μήπως, μην τυχόν, μη τάχα, μπας και, σάμπως, σάματι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *μή γάρ* ή, κατ' άλλη άποψη, < *μή ἄρα* (με ανάπτυξη ευφωνικού -γ- και κατάλ. -ις, πβ. κ. *μέχρις*)].

μηδαμινός, -ή, -ό ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν αξίζει να προσεχθεί (κυρ. ποσοτικά): *οι πιθανότητες να ανακαλυφθεί η ταυτότητα τού δολοφόνου είναι ~, σχεδόν ανύπαρκτες* || *~ ενόχληση / ποσό / κόστος / αξία / εισόδημα / σύνταξη / βάρος* ΣΥΝ. ασήμαντος, αμελητέος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — **μηδαμινότητα** (η) [1849].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μηδαμός* (βλ. λ. *μηδαμού*)].

μηδαμού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κανένα μέρος, πουθενά ΣΥΝ. ουδαμού ΑΝΤ. πανταχού, παντού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηδαμοῦ* < *μηδαμός* < *μηδέ* + *ἀμός*, δωρ. τ. τού *ἐμός*, βλ. κ. *ουδαμού*].

μηδαμώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδαμώς, ποσώς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηδαμῶς* < *μηδαμός* (βλ. λ. *μηδαμού*)].

μηδέ σύνδ. (λαϊκ.) για την αρνητική σύνδεση προτάσεων ή τμημάτων προτάσεων: *«Μήνα σε γάμο ρίχνονται; Μήνα σε χαροκόπι; / ~ σε γάμο ρίχνονται ~ σε πανηγύρι»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μή* + *δέ*].

Μήδεια (η) {-ας κ. -είας} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Κολχίδας Αιήτη, σύζυγος τού Ιάσονα, τον οποίο βοήθησε να κλέψει το χρυσόμαλλο δέρας· για να τον εκδικηθεί, όταν εκείνος θέλησε να νυμφευθεί την κόρη τού βασιλιά τής Κορίνθου, σκότωσε τα παιδιά τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. Me-de-jo) < **μῆδος* (μαρτυρείται ο πληθ. *μήδεα* «σκέψεις, φροντίδες») < *μήδ-ομαι* / *μέδ-ομαι* «στοχάζομαι, σχεδιάζω νοερώς, προετοιμάζω» < Ι.Ε. *med- «μετρώ, υπολογίζω – σκέφτομαι, κρίνω», πβ. λατ. medicus «ιατρός (δηλ. αυτός που φροντίζει τον ασθενή)» (> ισπ. médico), modus «μέτρο – τρόπος» (> γαλλ. mode, ισπ. modo), meditari «στοχάζομαι» (> γαλλ. méditer), αρχ. γερμ. mezzan «μετρώ» (> γερμ. messen) κ.ά. Ομόρρ. (κύρ. όν.) *Μέδ-ουσα, Διο-μήδης, Γανυ-μήδης* κ.ά.].

μηδείς, μηδεμία, μηδέν· αόρ. αντων. {μηδ-ενός, -ένα (θηλ. μηδεμιάς)} **1.** (αρχαιοπρ.) κανείς· εύχρ. κυρ.: (α) στη ΦΡ. ***μηδενός εξαιρουμένου / μηδεμιάς εξαιρουμένης*** όλοι, χωρίς καμία εξαίρεση (β) στα αρχαία ρητά: (i) ***μηδένα προ του τέλους μακάριζε*** βλ. λ. *μακαρίζω* (ii) ***μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω*** (*μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*) φρ. των Πυθαγορείων, γραμμένη (κατά τον Ιωάννη Τζέτζη *Χιλιάδες VIII 973*) στο υπέρθυρο τής Πλατωνικής Ακαδημίας, με την οποία απαγορευόταν η είσοδος σε όσους δεν είχαν μυηθεί (iii) ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** (Πλάτ. *Δημόδοκος* C1: *μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς*) μη βγάλεις απόφαση, αν δεν ακούσεις προηγουμένως και τις δύο πλευρές (iv) ***μηδέν άγαν*** βλ. λ. *άγαν* **2.** ***μηδέν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηδέ* + *εἷς, μία, ἕν*].

μηδέν (το) {μηδενός} **1.** η πλήρης ανυπαρξία, το τίποτε, η απόλυτη απουσία τού είναι: *ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο εκ τού ~* ΣΥΝ. το τίποτε· ΦΡ. (μτφ.) ***αρχίζω / ξεκινώ από το μηδέν*** ξεκινώ μια επιχείρηση ή τη σταδιοδρομία μου χωρίς στήριξη ή βοήθεια, χωρίς καμία προυπάρχουσα βάση, υπόβαθρο **2.** (ως χαρακτηρισμός) ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν απέδωσε τίποτε, που ισούται με το τίποτε: *τόσο αυτός όσο και η συνδρομή του στην προσπάθειά μας είναι ~* || *πολλά λόγια, πολύς θόρυβος, και ουσία ~* || *τόσο αγώνα κάναμε και αποτέλεσμα ~!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νούλα • **3.** ΜΑΘ. ο αριθμός που συμβολίζεται με 0 και είναι το ουδέτερο στοιχείο τής πρόσθεσης ή δεν εκφράζει καμία ποσότητα ή μέγεθος: *δύο πλην δύο ίσον ~* (2–2 = 0) || *ένα συν ~ ίσον ένα* (1+0 = 1)· ΦΡ. (μτφ.) ***μηδέν εις το πηλίκον*** για ανεπιτυχή ενέργεια ή ασήμαντο, αμελητέο αποτέλεσμα **4.** (κατ' επέκτ.) (α) η αρχή, το σημείο που λαμβάνεται ως αφετηρία για κάθε συμβατική μέτρηση / υποδιαίρεση / εκτίμηση κ.λπ.: *στο θερμόμετρο, ~* (σύμβολο: 0) *θεωρείται το σημείο στο οποίο αρχίζει η πήξη τού ύδατος* || *σήμερα η θερμοκρασία είναι 5°C πάνω από το ~* || *στη Μόσχα το θερμόμετρο έδειξε χθες 20°C υπό το ~* (β) ΦΥΣ. ***απόλυτο μηδέν*** (ή ***μηδέν Κέλβιν***) βλ. λ. *απόλυτος*· ΦΡ. ***ώρα μηδέν*** (μτφ.) το χρονικό σημείο, από το οποίο αρχίζει κάτι σημαντικό και κατ' επέκτ. κάθε κρίσιμη και καθοριστική στιγμή **5.** ΑΘΛ. ο αριθμός στο σκορ αγώνα που δείχνει ότι μια ομάδα δεν σημείωσε κανένα τέρμα ή πόντο: *Π.Α.Ο. - Ηρακλής: τρία – ~* (ο Ηρακλής δεν σημείωσε τέρμα) **6.** (για βαθμολογική αξιολόγηση) ο κατώτατος βαθμός που μπορεί να δοθεί σε εξεταζόμενο: *πήρα ~ στα μαθηματικά, γιατί ήμουν αδιάβαστος* || *βάζω ~* ΣΥΝ. μηδενικό, (λαϊκότ.) κουλλούρα **7.** (οικ. ως επίρρ.) καθόλου: *~ παρεξήγηση* (δεν υπάρχει παρεξήγηση).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηδέ* + *ἕν*, ουδ. τής αντωνυμίας *μηδείς* (βλ.λ.). Η φρ. *ώρα μηδέν* αποδίδει το αγγλ. zero-hour].

μηδενίζω ρ. μετβ. [1805] {μηδένισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ίσο με το μηδέν, το εξισώνω με το μηδέν: *τα έξοδά μας μηδενίζουν τα έσοδα* ΣΥΝ. εκμηδενίζω **2.** (κυρ. σε βαθμολογικές αξιολογήσεις) βαθμολογώ (πρόσωπο ή γραπτό) με τον βαθμό «μηδέν», βάζω μηδέν: *~ το γραπτό τού μαθητή που αντέγραψε.* — **μηδένιση** (η).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. annihiler].

μηδενικός, -ή, -ό [1807] **1.** αυτός που ισούται με μηδέν: *~ βαθμολογία / σύνολο* (βλ.λ.) **2.** ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει σημασία ή σπουδαιότητα: *~ αξία* ΣΥΝ. ασήμαντος, τιποτένιος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός **3.** ***μηδενικό*** (το) (α) ο αριθμός μηδέν (β) (ειδικότ.) ο βαθμός αξιολόγησης «μηδέν»: *πήρε ~ στην Άλγεβρα* (γ) (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν έχει καμία απολύτως αξία, καμία σπουδαιότητα: *μέχρι να την αναδείξει αυτός, ήταν ένα ~* ΣΥΝ. αποτυχημένος, (λαϊκ.) νούλα, για πέταμα· ΦΡ. (παλαιότ.) ***τα τρία μηδενικά*** (000) το αποχωρητήριο ΣΥΝ. τουαλέτα, βε-σε (W.C.).

μηδενικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μηδενικό (ως χαρακτηρισμός προσώπου ή ως βαθμός).
[ΕΤΥΜ. < *μηδενικό* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (μεγεθ. σημ.), πβ. *ξενικ-ούρα, παλιατζ-ούρα*].

μηδένιση (η) → μηδενίζω

μηδενισμός (ο) [1820] **1.** ΜΑΘ. η αναγωγή στο μηδέν ή η εξίσωση με το μηδέν: *ο ~ κάθε αριθμού που πολλαπλασιάζεται με το μηδέν* **2.** η βαθμολόγηση με μηδέν: *ο ~ ενός γραπτού μαθητή* ΣΥΝ. μηδένιση **3.** ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική τάση που αρνείται όλες τις παραδεδεγμένες αξίες (οπότε πλησιάζει τον αναρχισμό) ή τη γνωστική ικανότητα (οπότε καταντά αρνητικός δογματισμός, όπως ο σκεπτικισμός και ο αγνωστικισμός) ΣΥΝ. νιχιλισμός • **4.** η στάση ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από άρνηση και αμφισβήτηση των πάντων **5.** ΙΣΤ. κίνημα που αναπτύχθηκε κατά τα τέλη τού 19ου αι. στην τσαρική Ρωσία και επιδίωκε την ανατροπή τού καθεστώτος και την κατάρρευση τής κοινωνικής δομής με τρομοκρατικές μεθόδους ΣΥΝ. νιχιλισμός. — **μηδενιστής** (ο) [1877], **μηδενίστρια** (η) [1887], **μηδενιστικός, -ή, -ό** [1895], **μηδενιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nihilisme].

μηδέποτε επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε καμία απολύτως περίπτωση: *αείποτε εκπαιδευόμενος και ~ διδαχθείς* ΣΥΝ. ουδέποτε, ποτέ ΑΝΤ. πάντα.

Μηδία (η) αρχαία χώρα (εκτεινόταν από τη Β. Μεσοποταμία μέχρι την Κασπία Θάλασσα), η οποία κατακτήθηκε από τους Πέρσες τον 6ο αι. π.Χ. — **Μήδος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. Mada].

μηδίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μήδισα} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ελλάδα) προσχωρώ στους Μήδους (τους Πέρσες), παίρνω το μέρος τους, υπερασπίζομαι τα συμφέροντά τους: *κατά την εκστρατεία τού Ξέρξη εναντίον τής Ελλάδας, μερικές ελληνικές πόλεις μήδισαν* **2.** ζω και συμπεριφέρομαι ως Πέρσης. — **μηδισμός** (ο) [αρχ.].

μηδική (η) (λόγ.) το τριφύλλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *Μηδικὴ πόα* (ήδη στον Αριστοφάνη), επειδή έγινε γνωστή από τους Μήδους και τη χώρα τους].

μηδικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που σχετίζεται με τους Μήδους και συνεκδ. με τους αρχαίους Πέρσες: *~ δυναστεία / εσθήτα*· ΦΡ. ***Μηδικοί Πόλεμοι / Μηδικά*** (τα) οι πόλεμοι Ελλήνων και Περσών, που διεξήχθησαν μεταξύ 490 και 479 π.Χ. και η αντίστοιχη χρονική και ιστορική περίοδος ΣΥΝ. Περσικοί Πόλεμοι.

μηδισμός (ο) → μηδίζω

μηδόλως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδόλως, μηδαμώς, ποσώς, διόλου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μηδ' ὅλως*].

Μήθυμνα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ύμνης} ιστορική πόλη τής Β. Λέσβου· αλλιώς *Μόλυβος* (ο). — **Μηθύμνιος** κ. **Μηθυμναίος** (ο), **Μηθύμνια** κ. **Μηθυμναία** (η), **μηθυμναϊκός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μήθυμνα / Μάθυμνα*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

μήκος (το) {μήκ-ους | -η, -ών} **1.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που αφορά στη μέτρηση αποστάσεων από ένα σημείο σε άλλο: *αν παραστήσουμε το ~ με L, η επιφάνεια εκφράζεται ως τετράγωνο μήκους L^2, ενώ ο όγκος ως κύβος μήκους L^3*· ΦΡ. ***μήκος κύματος*** βλ. λ. *κύμα* **2.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μακρύ, η έκταση πράγματος από τη μία του άκρη ώς την άλλη: *το ~ τής οδού είναι δέκα χιλιόμετρα* || *η πόλη εκτείνεται σε πολύ μεγάλο ~* **3.** η μακρύτερη από τις δύο οριζόντιες διαστάσεις σώματος (με βραχύτερη το πλάτος): *το ~ τής διώρυγας είναι 50 χιλιόμετρα και το πλάτος της 70 μέτρα* || *το πλήθος είχε καταλάβει όλο το ~ τού δρόμου* || *κόβω 5 εκατοστά από το παντελόνι στο ~ του*· ΦΡ. (α) ***κατά μήκος*** σε όλη την έκταση ή παράλληλα προς το

μάκρος πράγματος: *περπατούσαμε ~ τής παραλίας* (β) ***κατά μήκος και κατά πλάτος*** σε όλη την έκταση πράγματος (γ) ΑΘΛ. ***άλμα εις μήκος*** άθλημα τού στίβου, κατά το οποίο ο αθλητής επιδιώκει να εκτελέσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο άλμα πάνω σε σκάμμα με άμμο **4.** (σπάν. με χρονική σημασία) η διάρκεια ΣΥΝ. μάκρος **5.** ΚΙΝΗΜΑΤ. (α) ***ταινία μικρού μήκους*** κινηματογραφικό είδος μικρής χρονικής διάρκειας, το οποίο ακριβώς λόγω τής μικρότερης σε σχέση με το κανονικό διάρκειας, εμφανίζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως η λιτότητα, ο πειραματισμός, η επινοητικότητα, προκειμένου στον διαθέσιμο χρόνο να μεταδώσει το μήνυμά του (β) ***ταινία μεγάλου μήκους*** ταινία με διάρκεια συνήθ. μεγαλύτερη των 75 λεπτών **6.** ΑΣΤΡΟΝ. ***γεωγραφικό μήκος / μήκος τόπου*** βλ. λ. *γεωγραφικός*· ΦΡ. ***σε όλα τα μήκη και πλάτη (τής Γης)*** βλ. λ. *πλάτος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆκος* < I.E. *māk- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «ισχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magar (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. *μακ-ρός* (βλ.λ.)].

μηκύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμήκ-υνα, -ύνθην, -ης, -η... (να/θα μηκυνθώ)} (αρχαιοπρ.) αυξάνω το μήκος (σε κάτι) ΣΥΝ. επιμηκύνω, μακραίνω, εκτείνω ΑΝΤ. βραχύνω, κονταίνω. — **μήκυνση** (η) [μτγν.].

ΜΗ.Κ.Υ.Ο. (το) Μηχανογραφικό Κέντρο Υπουργείου Οικονομικών.

μηκώμαι ρ. αμετβ. {μηκάσαι...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) (για αιγοπρόβατα) μουγγρίζω, βελάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηκῶμαι (-άο-)* (αρχαιότεροι οι μτχ. τύποι *μεμηκώς / μακών*), ονοματοποιημένη λ. που βασίζεται στον ήχο τού βελάσματος *μη-* < I.E. *mē-, πβ. σανσκρ. makamakāyate «βελάζω», meka «τράγος», αρμ. mak'i «πρόβατο», ρωσ. mekaty «βελάζω», λατ. micciō κ.ά.].

μήκων (η/ο) {μήκ-ωνος | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) η παπαρούνα: ~ *η υπνοφόρος* (η παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., που συνδ. με αρχ. γερμ. maho (> γερμ. Mohn), αρχ. σλαβ. makŭ, ρωσ. mak. αρχ. σουηδ. val-moghi κ.ά. Η φωνολογική και μορφολογική ποικιλία των λ. συντείνει στην άποψη ότι πρόκειται για μεσογ. δάνειο].

μηκωνέλαιο (το) {μηκωνελαίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. έλαιο που εξάγεται από τα σπέρματα τού φυτού «μήκων η υπνοφόρος» με συμπίεση ή εκχύλιση και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαπουνιών, βερνικιών, ελαιοχρωμάτων, ιατρικών γαλακτωμάτων κ.ά., αλλά και ως εδώδιμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile d'œillette].

μηκώνιο (το) {μηκωνίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ο χυμός τού φυτού «μήκων η υπνοφόρος», περισσότερο γνωστός ως όπιο **2.** ΙΑΤΡ. ρευστή, καστανοπράσινη ύλη, που αποτελείται από χολή και εντερικά κύτταρα, εμφανίζεται στον εντερικό σωλήνα τού ανθρώπινου εμβρύου από τον πέμπτο μήνα τής εγκυμοσύνης, συνιστώντας τα πρώτα κόπρανα τού εμβρύου και τού νεογέννητου βρέφους και αποβάλλεται φυσιολογικά λίγο μετά τη γέννηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηκώνιον* < *μήκων* (βλ.λ.)].

μηλαδέρφι (το) {μηλαδερφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο ετεροθαλής αδελφός ή η ετεροθαλής αδελφή (βλ. κ. λ. *αδελφός* κ. *αδελφή*) ΣΥΝ. ζηλαδέρφι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηλάδελφος* < *ἀλληλάδελφος*, κατά παρετυμολογία προς το *μῆλον* και ανομοίωση].

μηλέα (η) ▸ μηλιά

μήλειος, -α, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά: ~ *σπέρμα*.

μηλεώνας (ο) ⇢ μηλιώνας

μήλη (η) {μηλών} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτού ραβδιού από εύκαμπτο μέταλλο, που έχει αμβλεία κορυφή (συνήθ. σε σχήμα βολβού) και χρησιμοποιείται από τους χειρουργούς για την εξέταση πόρων, συριγγίων και γενικότ. φυσικών ή τραυματικών κοιλοτήτων τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μάσ-λā* / **μᾰ-λα* < *μαίομαι* «αναζητώ, αγγίζω» (< **μάσ-jo-μαι*). Βλ. κ. *μάστιγα*].

μηλιά (η) [μεσν.] φυλλοβόλο δέντρο, με μεγάλα, σκουροπράσινα φύλλα, λευκά άνθη και εύγευστους καρπούς· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει*** το παιδί ακολουθεί τις κλίσεις, το επάγγελμα κ.λπ. των γονέων ή τών κηδεμόνων του (β) ***μέτρα μηλιά τα μήλα σου*** για πράγματα πολυπληθή, απειράριθμα. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μηλέα** [αρχ.]. — (υποκ.) **μηλίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα, συνίζηση*.

μηλίγγι κ. **μελίγγι** (το) ▸ μηνίγγι

μηλικός, -ή, -ό [1802] (επιστημ.) **1.** αυτός που προέρχεται από τα μήλα ΣΥΝ. μήλινος **2.** ΧΗΜ. ***μηλικό οξύ*** οργανική ένωση, που απαντά σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, εξάγεται από τους άγουρους καρπούς μήλων, σταφυλιών, φραγκοστάφυλων κ.ά. και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την οινοποιία, την αρωματοποιία, τη βιομηχανία τροφίμων κ.α.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. malique].

μήλινος, -ινη (κ. -ίνη), **-ινο** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά (βλ.λ.) ή/και τους καρπούς της: ~ *κορμός / φύλλο / άνθος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προέρχεται από τα μήλα: ~ *χυμός* ΣΥΝ. μηλικός **3.** ***μηλίνη*** (η) αλοιφή που παρασκευάζεται με βάση τον χυμό των μήλων.

μηλίτης (οίνος) (ο) [μτγν.] {μηλιτών} ελαφρό αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται με ζύμωση χυμού μήλων ή μήλων και αχλαδιών ΣΥΝ. μηλόκρασο.

μηλίτσα (η) ⇢ μηλιά

μηλιώνας (ο) έκταση κατάφυτη με μηλιές. Επίσης (λόγ.) **μηλεώνας**.

μήλο (το) **1.** ο στρογγυλός, εδώδιμος, χυμώδης καρπός τής μηλιάς, πλούσιος σε θρεπτικά συστατικά, με σάρκα λευκή και τραγανή και φλούδα κόκκινη ή, σε ορισμένες ποικιλίες, πράσινη ή κίτρινη: *«ένα ~ την ημέρα τον γιατρό τον κάνει πέρα»* (παροιμ. για τις ωφέλιμες ιδιότητες τού μήλου)· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***το μήλον τής Έριδος*** βλ. λ. *Έριδα* (β) (παροιμ.) ***το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει*** βλ. λ. *μηλιά* • **2.** ***μήλα*** (τα) παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τη μπάλα κάποιον από τους αντίπαλους παίκτες, προκειμένου να τον βγάλει από το παιχνίδι • **3.** καθένα από τα δύο κυρτά και προεξέχοντα τμήματα των παρειών κάτω από τους κροτάφους: *τα άτομα που ανήκουν στη μογγολική φυλή, έχουν πεταχτά ~* • ΦΡ. ***μήλο τού Αδάμ*** η προεξοχή τού θυρεοειδούς χόνδρου στον λάρυγγα, η οποία στους άνδρες προβάλλει στη μέση τής πρόσθιας επιφάνειας τού λαιμού ΣΥΝ. (λαϊκ.) καρύδι. — (υποκ.) **μηλαράκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆλον*, αγν. ετύμου, δάνειο μεσογ. προέλ. Το λατ. malum είναι δάνειο από την Ελλην., η δε φρ. *μήλο τού Αδάμ* αποδίδει το γαλλ. pomme d'Adam].

μηλόκρασο (το) ο μηλίτης (βλ.λ.).

μηλολόνθη (η) {μηλολονθών} κολεόπτερο έντομο μήκους 2-3 εκατοστών και χρώματος πυρρόξανθου, που απαντά στις εύκρατες περιοχές τής Ευρώπης και τής Ασίας και ως προνύμφη προκαλεί καταστροφές στη γεωργία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μῆλον ὀλόνθιον* «πρόβατο τού σύκου», λόγω τής συνήθειας αυτών των εντόμων να τρέφονται παρασιτικά με σύκα ή με άνθη συκιάς. Για το ουσ. *μῆλον* «πρόβατο», βλ. λ. *μηλωτή*. Το ουσ. *ὀλόνθιον* < *ὄλυνθος* «σύκο, αγριόσυκο» αποτελεί προελλην. δάνειο].

μηλόπιτα (η) {δύσχρ. μηλοπιτών} γλύκισμα τού φούρνου σε μορφή πίτας, που έχει ως γέμιση ψητή ψίχα μήλου.

μηλορωδακινιά (η) ρωδακινιά συγκεκριμένης ποικιλίας, που παράγει καρπούς με φλοιό λείο και όχι χνουδωτό, όπως τού κοινού ρωδάκινου. — **μηλορωδάκινο** (το).

Μήλος (η) **1.** νησί των ΝΔ. Κυκλάδων Ν. τής Κιμώλου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Πλάκα*. — **Μηλιός** κ. (λόγ.) **Μήλιος** (ο), **Μηλιά** κ. (λόγ.) **Μηλία** (η), **μηλαίικος, -η/-ια, -ο** κ. **μηλιακός, -ή, -ό** κ. **μήλιος, -α, -ο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μῆλος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ομώνυμο φρούτο].

μηλοφάγος (ο) δίπτερο που ζει παρασιτικά σε διάφορα ζώα, κυρ. στα πρόβατα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῆλον* «πρόβατο» + *-φάγος*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* τού ρ. *ἐσθίω* «τρώγω»].

μηλοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος μήλα ή που παράγει μήλα: ~ *περιοχή*.

μηλόχορτο (το) (λαϊκ.) ποώδες φυτό, άγριο και δηλητηριώδες, που φύεται στην Ελλάδα.

μηλωτή (η) (λόγ.) **1.** το δέρμα σφαγμένου προβάτου, η προβιά **2.** πανωφόρι ή κάλυμμα των ώμων, φτειαγμένο από χοντρό, τριχωτό δέρμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μῆλον* «πρόβατο» < I.E. *(s)mēl-o- «μικρό ζώο» και ειδικότ. «πρόβατο», πβ. ιρλ. mil «πρόβατο», ολλ. maal «μικρή αγελάδα», αρμ. mal «πρόβατο», γοτθ. smals «μικρός», αρχ. γερμ. smal (> γερμ. schmal), αρχ. σκανδ. smale «μικρό ζώο» κ.ά. Η λ. *μῆλον* εχρησιμοποιείτο σταθερά στον ποιητικό λόγο, αλλά ήδη από την αρχαιότητα υπερίσχυσε ο τ. *πρόβατον*].

μη με λησμόνει («μη με ξεχνάς») (το) {άκλ.} ποώδες φυτό με άνθη λευκά ή γαλάζια, συνήθ. σε ταξιανθίες, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή είναι αυτοφυές σε δάση και υγρούς τόπους ΣΥΝ. μυοσωτίς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. ne m'oublie pas, αγγλ. forget me not].

μη μου άπτου («μη με αγγίζεις») **1.** (φρ. ως χαρακτηρισμός) υπερβολικά ευαίσθητος, αυτός που με το παραμικρό μπορεί να πάθει κακό, να πειραχτεί ή να προσβληθεί: *η μάννα της τη μεγάλωσε με περιποιήσεις και χάδια, και τώρα είναι πολύ ~* ΣΥΝ. μυγιάγγιχτος • **2.** ***μη μου άπτου*** (το) {άκλ.} θαμνώδες φυτό τής Βραζιλίας, τα φύλλα τού οποίου διπλώνονται αντιδρώντας σε απότομο άγγιγμα ή σε χημικά ή ηλεκτρικά ερεθίσματα ΣΥΝ. μιμόζα η αισχυντηλή / ντροπαλή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτομαι*.
[ΕΤΥΜ. Ο χαρακτηρισμός και η ονομασία τού λουλουδιού προέρχονται από την ευαγγελική φρ. *μή μου ἅπτου* (= μη με αγγίζεις), την οποία απηύθυνε ο Ιησούς στη Μαρία μετά την Ανάστασή Του (Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 17: *...μή μου ἅπτου, οὔπω γαρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα...*). Η Λατινική Βουλγάτα απέδωσε τη φρ. ως noli me tangere, εξού και η διεθνής ονομασία τού φυτού].

μην μόρ. ▸ μη

μήνα μόρ. (λαϊκ.) μήπως, μην τυχόν: *«αχός βαρύς ακούγεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν / ~ σε γάμο ρίχνονται, ~ σε χαροκόπι;»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μή* + *νά*].

μηναίο (το) ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα δώδεκα λειτουργικά βιβλία τής Εκκλησίας, ένα για κάθε μήνα, στα οποία περιέχονται οι ακολουθίες των ακίνητων εορτών και των εορτών των αγίων.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηναῖον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μηναῖος* < αρχ. *μήν* «μήνας»].

Μηνάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Στρατηλάτης* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μηνᾶς*, πιθ. < *μηνῶ* «ειδοποιώ, στέλνω μήνυμα»].

μήνας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ός κ. (λαϊκ.) -ού | -ών} **1.** καθεμιά από τις δώδεκα υποδιαιρέσεις τού ηλιακού έτους, με πρώτο τον Ιανουάριο και δωδέκατο τον Δεκέμβριο, που περιλαμβάνει εναλλάξ τριάντα μία ή τριάντα ημέρες, εκτός από τον Φεβρουάριο, ο οποίος έχει συνήθ. είκοσι οκτώ και κατά τα δίσεκτα έτη είκοσι εννέα ημέρες: *ο Ιούλιος είναι ο πιο ζεστός ~* || *κάθε εποχή τού έτους αποτελείται από τρεις ~* || *εντός τού τρέχοντος μηνός* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η Σελήνη διαγράφει μία πλήρη περιφορά γύρω από τη Γη σε 27,3 ημέρες *(σεληνιακός ~)* **3.** χρονικό διάστημα, που διαρκεί 30 κατά σειρά ημέρες ή 4 εβδομάδες: *δόθηκε παράταση ενός ~ για την υποβολή των φορολογικών δηλώσεων* || *βρέφος πέντε μηνών* || (για εγκύ-

ους) *είμαι πέντε μηνών* (βρίσκομαι στον πέμπτο μήνα εγκυμοσύνης μου)· ΦΡ. (α) **μήνας τού μέλιτος** (i) ο πρώτος μήνας τής έγγαμης ζωής (ii) το ταξίδι που κάνουν οι νεόνυμφοι αμέσως μετά τον γάμο (β) **μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει** (i) για όσους έχουν εξασφαλισμένο μηνιαίο εισόδημα (π.χ. δημόσιοι υπάλληλοι): *βρήκε σίγουρη δουλειά· ~ θα έχει τον μισθό του* (ii) για κάτι το οποίο ισχύει, γίνεται ανεξάρτητα από την παρέλευση τού χρόνου: *~, η κατάσταση παραμένει ίδια* (γ) **ο μήνας έχει εννιά** βλ. λ. *εννέα* (δ) **βρίσκω τον μήνα που τρέφει τους έντεκα** βρίσκω κάποιο πρόσωπο, το οποίο μου ικανοποιεί τις απαιτήσεις, χωρίς εγώ να κάνω ή να προσφέρω τίποτα (ε) **τον μήνα που δεν έχει Σάββατο** ποτέ: *θα πάρει τα χρήματα ~* ΣΥΝ. τού αγίου Ποτέ (στ) **είμαι στον μήνα μου** (μεσν. φρ.) βρίσκομαι στον ένατο (τελευταίο) μήνα εγκυμοσύνης μου, στον οποίο θα γεννήσω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήν, μηνός*, αρχική σημ. «σελήνη» (ο ρόλος τής σελήνης στη μέτρηση τού χρόνου οδήγησε στη χρήση τής λ. με τη σημ. «μήνας», ενν. σεληνιακός), ήδη μυκ. me-no (γεν.). < Ι.Ε. *mēn-s «σελήνη, μήνας», πβ. σανσκρ. mās-, λατ. mensis «μήνας» (> γαλλ. mois, ισπ. mes), γοτθ. mēna «σελήνη», menoþs «μήνας», αρχ. γερμ. māno- «σελήνη», γερμ. Mond, αγγλ. moon, γερμ. Monat «μήνας», αγγλ. month κ.ά. Ομόρρ. *μήν-η, μην-ίσκος* κ.ά. Είναι πιθ. ότι η λ. ανάγεται σε αρχικό Ι.Ε. θέμα *mē- «μετρώ, ορίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέτρο*. ΙΙ φρ. *μήνας τού μέλιτος* αποδίδει το αγγλ. honey moon].

Οι 12 μήνες: ονομασία-ετυμολογία. Η ίδια η αρχαία λ. **μήν** (> *μήνας*) σήμαινε αρχικά «σελήνη, φεγγάρι» (πβ. αρχ. **μήνη** «σελήνη»), καθώς και «το χρονικό διάστημα μιας πλήρους περιφοράς τής Σελήνης περί τη Γη» (σεληνιακός μήνας)· πβ. σανσκρ. mās «σελήνη» και «μήνας», λατ. mensis «μήνας» (διάφορο τού luna «σελήνη»), από όπου το γαλλ. mois, αρμ. amis «μήνας» (διάφορο τού lusin «σελήνη»), γοτθ. mēna «σελήνη», από όπου αγγλ. month, γερμ. Monat κ.λπ. Το ημερολόγιο και ονοματολόγιο των μηνών που χρησιμοποιούμε σήμερα, προήλθε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, όταν οι μήνες άρχιζαν από τον *Μάρτιο* (< λατ. Martius) που ήταν ο πρώτος μήνας τού έτους. **Μάρτιος** σημαίνει «άρειος» και ήταν ο μήνας τού Άρεως (Mars, -rtis «Άρης» > Martius). Ο **Απρίλιος** (< λατ. Aprilius) ήταν ο δεύτερος μήνας, προερχόμενος από το aperio «ανοίγω» (ο μήνας κατά τον οποίο ανοίγουν τα άνθη, πβ. και **άνοιξη**). Κατά τον Αδ. Κοραή *«Ἀπρίλιον κεκλῆσθαι... ἀνοίγοντα καὶ ἀποκαλύπτοντα. Ἄνοιξιν καλοῦσιν τὸ ἔαρ»*. Κατ' άλλους, ο μήνας προήλθε από το όνομα τής **Αφροδίτης**, στην οποία ήταν αφιερωμένος. Ο τρίτος μήνας ήταν ο **Μάιος** (< λατ. Maius) από το Maia, η μάννα τής Γης (η Κυβέλη), που τρέφει τον άνθρωπο, και η μητέρα τού Ερμή. Ο τέταρτος μήνας τού έτους ήταν ο **Ιούνιος**, ο «ηραίος» μήνας (< λατ. Junius αντί *Junonius από το Juno «Ήρα»). Ο πέμπτος μήνας (αρχικά λεγόταν Quintilis «πέμπτος») ήταν ο **Ιούλιος** (< λατ. Julius) από το όνομα τού Ιουλίου Καίσαρος (44 π.Χ.), που γεννήθηκε στις 7 Ιουλίου. Ο έκτος μήνας ήταν ο **Αύγουστος** (< λατ. Augustus «σεβαστός»). Αρχικά λεγόταν *έκτος* (λατ. Sextilis), άλλαξε δε το 27 π.Χ. προς τιμήν τού αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου. Ο έβδομος μήνας ήταν ο **Σεπτέμβριος** (< λατ. Septem-ber «έβδομος» < λατ. septem «επτά»). Ο όγδοος μήνας ήταν ο **Οκτώβριος** (< λατ. Octo-ber «όγδοος» < octo «οκτώ»). Ο ένατος μήνας ήταν ο **Νοέμβριος** (< λατ. Novem-ber «ένατος» < novem «εννέα»). Ο δέκατος ήταν ο **Δεκέμβριος** (< λατ. Decem-ber «δέκατος» < decem «δέκα»). Ο ενδέκατος μήνας ήταν ο **Ιανουάριος** (< λατ. Januarius) από το όνομα τού θεού Ιανού (λατ. Janus). Ο μήνας αυτός καθιερώθηκε στο ρωμαϊκό ημερολόγιο ως πρώτος μήνας το 153 π.Χ. Τέλος, δωδέκατος στη σειρά μήνας ήταν αρχικά ο **Φεβρουάριος** (< λατ. Februarius) από το λατ. februa «κάθαρση» (februare «καθαρίζω»). Ο Φεβρουάριος δηλ. ήταν ο «καθαρτήριος μήνας» λόγω των τελετών κάθαρσης που γίνονταν στο τέλος τού χρόνου. Με συγκοπή τού *-ο* τής κατάληξης σχηματίστηκε τ. **Φεβρουάρης**, από όπου το **Φεβράρης** (με έκκρουση τού *ου* από το *α*) και **Φλεβάρης** από παρετυμολογία προς το *φλέβα*. Ομοίως και *Ιανουάριος* > *Γιανουάρης* > **Γενάρης** από παρετυμολογία προς το *γέννα*.
Ας σημειωθεί ότι το αρχαίο ελληνικό ημερολόγιο είχε και αυτό 12 μήνες (29 ή 30 ημερών και με έναν *εμβόλιμο* μήνα). Οι αρχαίοι μήνες ήταν οι εξής: 1. **Εκατομβαιών** (περ. 15 Ιουλ.-15 Αυγ.) 2. **Μεταγειτνιών** (περ. 15 Αυγ.-15 Σεπτ.) 3. **Βοηδρομιών** (περ. 15 Σεπτ.-15 Οκτ.) 4. **Πυανεψιών** (περ. 15 Οκτ.-15 Νοεμβρ.) 5. **Μαιμακτηριών** (περ. 15 Νοεμβρ.-15 Δεκ.) 6α. **Ποσειδεών Α'** (περ. 15 Δεκ.-15 Ιαν.)· 6β. **Ποσειδεών Β'** (εμβόλιμος μήνας) 7. **Γαμηλιών** (περ. 15 Ιαν.-15 Φεβρ.) 8. **Ανθεστηριών** (περ. 15 Φεβρ.-15 Μαρτ.) 9. **Ελαφηβολιών** (περ. 15 Μαρτ.-15 Απρ.) 10. **Μουνυχιών** (περ. 15 Απρ.-15 Μαΐου) 11. **Θαργηλιών** (περ. 15 Μαΐου-15 Ιουν.) 12. **Σκιροφοριών** (περ. 15 Ιουν.-15 Ιουλ.).

μήνη (η) **1.** ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο με δρεπανοειδές σχήμα, που αποτελεί τμήμα των εξωτερικών προμαχώνων οχυρωμένης θέσης **2.** ΙΑΤΡ. σχηματισμός σε μορφή ημισελήνου, που παρατηρείται με τη βοήθεια μικροσκοπίου στους νεφρούς στην περίπτωση νεφρίτιδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μήν*, αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. λ. *μήνας*)].

-μηνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού μηνών: *δι-μηνία, τετρα-μηνία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *δι-μηνία, τρι-μηνία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-μηνος* (βλ.λ.)].

μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε έναν μήνα ή διαρκεί έναν μήνα: *~ εισόδημα / αποδοχές / δαπάνη / άδεια / αποκλεισμός / αποζημίωση / μίσθωμα / αποβολή / επιχορήγηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μηνιάτικος **2.** (για έντυπο) αυτός που εκδίδεται κάθε μήνα: *~ περιοδικό / εφημερίδα*. — **μηνιαί-α / -ως** επίρρ.

-μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *εξα-μηνιαίος, τρι-μηνιαίος* **2.** αυτόν που γίνεται ή εμφανίζεται ανά συγκεκριμένο αριθμό μηνών: *διμηνιαία συνεισφορά ‖ τριμηνιαίο περιοδικό*.

μηνιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ο μηνιαίος **2.** **μηνιάτικο** (το) (α) ο μισθός που λαμβάνει εργαζόμενος κάθε μήνα (β) το ποσόν τού μισθώματος κατοικίας, καταστήματος κ.λπ. για χρονικό διάστημα ενός μήνα: *χρωστάει πέντε ~*.

μηνίγγι κ. (καθημ.) **μηλίγγι** κ. **μελίγγι** (το) {μηνιγγ-ιού | -ιών} **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μεμβρανώδη περιβλήματα (το χοριοειδές, το αραχνοειδές και το σκληρό) που περιβάλλουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό και αποστολή τους έχουν να προστατεύουν το κεντρικό νευρικό σύστημα **2.** (καθημ.) **μηνίγγια** (τα) οι κρόταφοι: *το αίμα τού είχε ανέβει στο κεφάλι και τα ~ του σφυροκοπούσαν*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μήνιγξ** (η) [αρχ.] {μήν-ιγγος | -ιγγων}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηνίγγιον*, υποκ. τού αρχ. *μῆνιγξ, -γγος*, αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ. με επίθημα *-ιγξ* (πβ. *σύρ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*). ΙΙ λ. πιθ. προέρχεται από *mē[m]s-n- (πβ. κ. *μηρ-ός* < *mē[m]s-r-) < Ι.Ε. *mē[m]s- «κρέας», πβ. σανσκρ. māmsá-, αρμ. mis, αρχ. σλαβ. meso, σλοβεν. mezdra «μεμβράνη», ρωσ. myazdrá «εσωτερικό δέρμα», mjáso «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. *μη-ρ-ός* (βλ.λ.)].

μηνιγγικός, -ή, -ό [1879] **1.** ΑΝΑΤ. (ανατομικός σχηματισμός) που βρίσκεται στην περιοχή των μηνίγγων και σχετίζεται με αυτές: *~ αρτηρία / αύλακα* **2.** ΙΑΤΡ. **μηνιγγική αντίδραση** σύνολο συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα (βλ. κ. λ. *μηνιγγιτισμός*).

μηνιγγίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. βαρύτατη μικροβιακή ή ιογενής νόσος, που συνίσταται σε φλεγμονή των μηνίγγων και κατά την οποία παρατηρείται υπερπαραγωγή εγκεφαλονωτιαίου υγρού: *μηνιγγιτιδοκοκκική / πυώδης / φυματιώδης / μεταστατική / καρκινωματώδης ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningite].

μηνιγγιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηνιγγίτιδα: *~ σύμπτωμα* **2.** (ως ουσ.) το πρόσωπο που πάσχει από μηνιγγίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitique].

μηνιγγιτισμός κ. **μηνιγγισμός** (ο) ΙΑΤΡ. σύνολο ελαφρών συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα, χωρίς ωστόσο να υπάρχει φλεγμονή των μηνίγγων, και παρατηρούνται στην οξεία μορφή διαφόρων νόσων, όπως λ.χ. η γρίπη, η παρωτίτιδα, ο κοιλιακός τύφος κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitisme].

μηνιγγίωμα (το) {μηνιγγιώμ-ατος | -ατα, -άτων} καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στη σκληρή μήνιγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meningioma].

μήνις (η) {μήν-ιος, -ι(ν) | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) σφοδρό αίσθημα οργής: *οι δηλώσεις τού υπουργού επέσυραν τη ~ τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ (λαϊκ.) μάνητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆνις*, αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί ποικίλες ερμηνείες. Λόγω της σημ. «διαρκής θυμός» μερικοί συνέδεαν παλαιότ. τη λ. με τα *μένω* και *μένος*, άποψη που δεν εξηγεί το μακρό -ᾱ- τού τ. *μᾶνις*. Μη πειστική είναι η συσχέτιση με το λατ. mānēs «νεκρές ψυχές» για σημασιολ. λόγους. Επίσης, η κατασκευή τ. *μνᾶνις (> *μῆνις*, με ανομοίωση), που θα οδηγούσε στο ρ. *μέ-μνη-μαι*, έχει εγκαταλειφθεί, ενώ εξίσου αναπόδεικτη παραμένει η αναγωγή στο ρ. *μαιμάω* «βράζω από θυμό» για φωνητικούς λόγους].

μηνίσκος (ο) (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. χόνδρος σε σχήμα ημισελήνου, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις δύο αρθρικές επιφάνειες τού γονάτου, αποτρέποντας τις μεταξύ τους τριβές και καθιστώντας δυνατή την κίνησή τους **2.** (συνεκδ.) η τραυματική κάκωση τού παραπάνω χόνδρου, συνήθ. σε αθλητές: *έπαθε ~ ‖ εγχείρηση μηνίσκου* **3.** ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα που ορίζεται ως η επιφάνεια, η οποία περιλαμβάνεται μεταξύ δύο τόξων που έχουν κοινά άκρα και των οποίων οι κυρτές πλευρές είναι στραμμένες προς το ίδιο μέρος **4.** (σπάν.) το σχήμα τής ημισελήνου ΣΥΝ. μισοφέγγαρο, (λόγ.) ημισέληνος **5.** (κατ' επέκτ.) σχήμα που μοιάζει με ημισέληνο και κάθε αντικείμενο που έχει το σχήμα τής ημισελήνου: *ο ~ τού όνυχος* (το λευκό, τοξοειδές τμήμα τού νυχιού, που βρίσκεται κοντά στη ρίζα του). — **μηνισκοειδής, -ής, -ές**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού *μήν, μηνός* αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. κ. *μήνας*)].

-μηνίτικο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** βρέφος συγκεκριμένης ηλικίας σε μήνες: *έχει ένα δεκαμηνίτικο κοριτσάκι* **2.** (ειδικότ.) τον μήνα στον οποίο γεννήθηκε (πρόωρα συνήθ.) ένα μωρό: *γεννήθηκε εφταμηνίτικο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντίστοιχο επίθημα *-μηνίτης* (< *μήνας* + *-ίτης*), πβ. *εφτα-μηνίτης, εφτα-μηνίτικο*].

μηνοειδής, -ής, -ές {μηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχήμα ημισελήνου, δρεπάνου ΣΥΝ. δρεπανοειδής, μηνισκοειδής **2.** ΑΝΑΤ. **μηνοειδές οστό** το οστό που βρίσκεται στη μέση τού πρώτου στοίχου των οστών τού καρπού και έχει σχήμα ημισελήνου **3.** ΓΕΩΛ. **μηνοειδής λίμνη** μικρή λίμνη που σχηματίζεται στην καμπύλη αποκομμένου μαιάνδρου (βλ.λ., σημ. 1), ο οποίος ανήκει σε μεγαλύτερη ποτάμια κοίτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μήν*, βλ. κ. *μήνας*].

μηνολόγιο(ν) (το) [μεσν.] {μηνολογί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το μηναίο (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) καθένα από διάφορα λειτουργικά βιβλία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας που σχετίζονται με τους αγίους και τον εορτασμό τους: *το Μηνολόγιον τού Βασιλείου Β'*.

μηνορραγία (η) [1897] {μηνορραγιών} ΙΑΤΡ. έμμηνη ρύση με παθολογικά αυξημένη ροή αίματος και υπερβολικά μακρά διάρκεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménorragie].

-μηνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *δωδεκάμηνη άδεια* || *δεκαοκτάμηνη θητεία* || (το ουδ. ως ουσ.) *πρώτο εξάμηνο σπουδών* **2.** ηλικία σε μήνες: *τρίμηνο γατάκι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-μηνος, τρί-μηνος*), που προέρχεται από το ουσ. *μήν, -νός*].

μήνυμα (το) [αρχ.] {μηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αναγγέλλεται, μεταδίδεται, κοινοποιείται προφορικά, γραπτά ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στο πλαίσιο επικοινωνίας: *μας ήλθε ~ να επιστρέψουμε* || *δεν ήταν σπίτι και της άφησα ~ στον αυτόματο τηλεφωνητή* || *απηύθυνε ~ συμπαράστασης* || *απέστειλε ~ συμπάθειας προς τις οικογένειες των πληγέντων* || *εγκάρδιο / θερμό / φιλικό ~* || *στέλνω / αποστέλλω / λαμβάνω ~* || *ο Φειδιππίδης έφερε στους Αθηναίους το ~ τής νίκης από τον Μαραθώνα* ΣΥΝ. άγγελμα, μαντάτο, (λαϊκ.) χαμπέρι **2.** ένδειξη για επικείμενο γεγονός, προειδοποιητικό σημείο: *αποτύχαμε, γιατί δεν αξιολογήσαμε σωστά τα ~ των καιρών* ΣΥΝ. προμήνυμα, σημείο, οιωνός **3.** το βαθύτερο νόημα γεγονότος, κατάστασης, λογοτεχνικού ή άλλου έργου κ.λπ., αυτό που θέλει να πει ή να διδάξει: *το αντιπολεμικό ~ τής ταινίας* || *κωδικοποίηση / πρόσληψη / ερμηνεία / κατανόηση / μετάδοση / τροποποίηση / οργάνωση / επένδυση ενός ~* **4.** (α) (ειδικότ. στην επικοινωνία) το περιεχόμενο κάθε επικοινωνίας ή επικοινωνιακής σχέσης, η πληροφορία που μεταδίδεται από τον πομπό μέσω συγκεκριμένου καναλιού (διαύλου) (β) (ειδικότ.) σύντομο γραπτό κείμενο που αποστέλλεται ως μήνυμα (σημ. 1) μέσω κινητού τηλεφώνου: *αποστολή / λήψη μηνύματος* ΣΥΝ. (καταχρ.) ες-εμ-ές (sms) • **5.** λόγος που εκφωνείται από σημαίνον πρόσωπο σε επίσημη περίσταση: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας θα απευθύνει ~ προς τον ελληνικό λαό επί τη ευκαιρία τής εθνικής επετείου.* — (υποκ.) **μηνυματάκι** (το).

μήνυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΝΟΜ. η προφορική ή γραπτή καταγγελία προς τις αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές για την τέλεση αξιόποινης πράξης: *υποβάλλω / καταθέτω ~ εναντίον κάποιου* || *αποσύρω τη ~* ΣΥΝ. έγκληση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήνυσις* < *μηνύω*. αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *μαίομαι* «αγγίζω, ερευνώ» (βλ. λ. *μάστιγα*)].

μηνυτήριος, -α, -ο [1856] ΝΟΜ. αυτός που περιέχει μήνυση, με την οποία καταγγέλλει αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες εισαγγελικές ή ανακριτικές αρχές: *~ αναφορά / έγγραφο*.

μηνυτής (ο) [αρχ.], **μηνύτρια** (η) [μτγν.] {μηνυτριών} **1.** ΝΟΜ. το πρόσωπο που υποβάλλει μήνυση στις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. εγκαλών ΑΝΤ. εγκαλούμενος, κατηγορούμενος **2.** (λαϊκ.) το πρόσωπο που φέρει, που κομίζει μήνυμα ΣΥΝ. αγγελιαφόρος, απεσταλμένος.

μηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] ΝΟΜ. κάνω μήνυση (βλ.λ.) σε κάποιον.

μηνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μηνάς... | μήνυσα} (λαϊκ.) στέλνω μήνυμα, δίνω παραγγελία, εντολή, ειδοποίηση κ.λπ. μέσω τρίτου προσώπου ή εγγράφως: *μου μήνυσε να πάω να τον βρω* ΣΥΝ. παραγγέλλω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηνώ* < αρχ. *μηνύω*, από το θ. τού αορ. *έ-μήν-υσα* κατά το σχήμα *έκίνησα – κινώ, έζήτησα – ζητώ* (πβ. κ. *μεθώ*)].

μήπως σύνδ. **1.** σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις δηλώνει απορία, ερώτηση για κάτι που ο ομιλών δεν είναι βέβαιος αν συμβαίνει, αν αληθεύει: *~ είδες τη γυναίκα μου;* || *τον ρώτησα ~ θέλει καφέ αντί για τσάι* || *~ θες να έρθεις;* ΣΥΝ. μη(ν), μπας και, (λαϊκ.) μήγαρις **2.** σε ρητορικές ερωτήσεις, για να δηλώσει άρνηση αυτού που αποτελεί αντικείμενο τής ρητορικής ερώτησης: *~ ακούς ποτέ άλλη γνώμη;* (δεν ακούς ποτέ άλλη γνώμη) || *~ δεν τον βοήθησα τόσες φορές;* (τον βοήθησα πολλές φορές) ΣΥΝ. σάμπως, σάματις **3.** (σε δευτερεύουσες ενδοιαστικές προτάσεις, συχνά + *τυχόν / τύχει*) (α) (μετά από ρήματα ή εκφράσεις φόβου, δισταγμού κ.λπ.) εισάγει προτάσεις που αναφέρονται στο ενδεχόμενο που προκαλεί τον φόβο, τον δισταγμό, το ενδεχόμενο κακό ή γενικότ. κάτι δυσάρεστο: *φοβήθηκα ~ δεν έρθεις* || *τρέμω ~ τυχόν και σκοτώθηκε στη σύγκρουση* || *σκέφτομαι ~ δεν είναι σωστό να του μιλήσω* ΣΥΝ. μη, μην τυχόν (β) (συχνά + και) εισάγει προτάσεις που δηλώνουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, ο οποίος δεν είναι βέβαιο ότι θα πραγματοποιηθεί: *θα ζητήσω βοήθεια από όλους τους γνωστούς, ~ και βρεθεί κάποιος να με βοηθήσει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *μή πως*].

μηραλγία (η) {μηραλγιών} ΙΑΤΡ. νευρικός πόνος στον μηρό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meralgia].

μηρί (το) → μηρός

μηριαίος, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον μηρό, τους μηρούς: *~ οστούν* (το μεγαλύτερο οστό τού ανθρώπινου σώματος, που αποτελεί και τον σκελετό τού μηρού) || *~ μύες* (οι πρόσθιοι και οπίσθιοι μύες τής περιοχής τού μηρού).

μηρός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το ανώτερο και παχύτερο τμήμα τού ανθρώπινου σκέλους, που εκτείνεται από το γόνατο ώς το ισχίο ή τη λεκάνη ΣΥΝ. (καθημ.) μπούτι **2.** ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω τμήμα στα οπίσθια άκρα των τετράποδων ζώων και στα σκέλη των πτηνών. Επίσης (λαϊκ.) **μηρί** [μεσν.] κ. **μερί** (το) {μηρ-ιού | -ιών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *mē[m]s-r- < I.E. *mē[m]s- «κρέας», πβ. σανσκρ. māṃsá, αρμ. mis, αρχ. σλαβ. męso, λατ. membra (πληθ.) «μέλη τού σώματος» (< *mēmsra), γοτθ. minz «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. *μή-ν-ιγξ* (βλ. κ. *μηνίγγι*)].

μηρυκάζω ρ. μετβ. {μηρύκασα} **1.** (για συγκεκριμένη οικογένεια χορτοφάγων ζώων) ξαναμασώ την ήδη μασημένη τροφή, επαναφέροντάς τη στο στόμα από το στομάχι ΣΥΝ. αναμασώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) επαναλαμβάνω τις ίδιες στερεότυπες ιδέες, απόψεις, λόγους: *τίποτα καινούργιο δεν έχει να πει· μηρυκάζει γνωστές απόψεις* ΣΥΝ. αναμασώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. εκφραστ. παράγωγο αμάρτυρου ρ. **μηρύκω* < *μηρύομαι* «μαζεύω, τυλίγω, στρέφω», το οποίο αποτελεί πιθ. παράγωγο τού προελλην. *μήρινθος* «σχοινί»].

μηρυκασμός (ο) **1.** ΖΩΟΛ. το τμήμα τής διαδικασίας τής πέψης στα μηρυκαστικά ζώα, που περιλαμβάνει επαναφορά στο στόμα τής ήδη μασημένης τροφής, προκειμένου να γίνει πλήρης μάσηση και ενζυμική κατεργασία αυτής **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική συμπεριφορά που παρατηρείται σε νήπια 6-18 μηνών και κατά την οποία το περιεχόμενο τού στομάχου επαναφέρεται στο στόμα, όπου μασάται εκ νέου **3.** ΨΥΧΟΛ. η συνεχής επανάληψη τής ίδιας ιδέας, σκέψης, ως σύμπτωμα που παρατηρείται κυρ. σε καταθλιπτικές καταστάσεις και στην ιδεοληπτική νεύρωση ΣΥΝ. ιδεοληψία **4.** (μτφ.-μειωτ.) η στερεότυπη και ανιαρή επανάληψη των ίδιων λόγων, απόψεων κ.λπ. ΣΥΝ. αναμάσημα.

μηρυκαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μηρυκάζει ή που σχετίζεται με τον μηρυκασμό (βλ.λ.) **2.** ***μηρυκαστικό*** (το) κάθε οπληφόρο θηλαστικό, όπως το πρόβατο, η κατσίκα, το ελάφι, η αντιλόπη κ.ά., που μηρυκάζει (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ruminant].

μητάτο (το) → μιτάτο

μήτε σύνδ. **1.** συνδέει κατά παράταξη δύο ή περισσότερες αποφατικές προτάσεις ή τμήματά τους: *~ είδα ~ άκουσα* || *~ εγώ το είπα ~ αυτός* ΣΥΝ. ούτε **2.** συνοδεύει ή αναπληρώνει το «δεν» ή το «μην» σε σύνταξη με οριστική ή υποτακτική και αποτελεί το ένα σκέλος διάζευξης: *~ εσύ μ' άκουσες ~ οι άλλοι* **3.** για να δώσει έμφαση στο περιεχόμενο αποφατικής πρότασης: *δεν κούνησε ~ ρούπι* || *δεν θέλω να τη δω ~ ζωγραφιστή* ΣΥΝ. ούτε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *μή τε*, βλ. κ. *ούτε*].

μητέρα (η) **1.** η γυναίκα που έχει γεννήσει, που έχει παιδιά· η γυναίκα σε σχέση με τα παιδιά της: *σε έναν μήνα θα γίνω ~* (θα γεννήσω) || *ορφανός από ~* || *τρυφερή / υποδειγματική / κακή / αυστηρή / πολύτεκνη / άγαμη ~* ΣΥΝ. μάννα, μαμά· ΦΡ. ***μήτηρ αμήτωρ*** βλ. λ. *αμήτωρ* **2.** (κατ' επέκτ.) θηλυκό ζώο που έχει γεννήσει: *η ~ των κουταβιών* (μτφ.) **3.** καθετί στο οποίο οφείλει (κάποιος/κάτι) την ύπαρξή του ή γενικότ. του οφείλει πολλά: *η θεία στάθηκε πάντα δεύτερη ~ για μας* || *η Εκκλησία είναι ~ των πιστών* || *η Ελλάδα θεωρείται ~ τής Δημοκρατίας* || *η ~ Γη* || *η ~ τού Θεού* (η Παναγία-Θεοτόκος) **4.** η γενεσιουργός αιτία· ΦΡ. (κυρ. στον τ. ***μήτηρ***) (α) ***αργία μήτηρ πάσης κακίας*** βλ. λ. *αργία* (β) ***επανάληψις, μήτηρ πάσης μαθήσεως*** η επανάληψη είναι η μητέρα κάθε μάθησης (γ) ***μητέρα (όλων) των μαχών*** η καθοριστική μάχη, αυτή που θα κρίνει την έκβαση τού πολέμου· (μτφ.) καθοριστική, κρίσιμη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων (πολιτικών κομμάτων, ποδοσφαιρικών ομάδων κ.λπ.) **5.** αυτό από το οποίο προέκυψε εξελικτικά κάτι άλλο: *η Ινδοευρωπαϊκή θεωρείται η μητέρα-γλώσσα τής Ελληνικής, τής Λατινικής και όλων των άλλων συγγενών γλωσσών.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **μήτηρ** {μητρός}. — (υποκ.) **μητερούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήτηρ / μάτηρ* < I.E. *mā-ter «μητέρα», που απαντά σε όλες σχεδόν τις I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. mātar, λατ. mater (> γαλλ. mère, ισπ. madre), αρχ. περσ. mātar-, αρμ. mayr, αρχ. σλαβ. mati, αρχ. γερμ. muoter, γερμ. Mutter, αγγλ. mother κ.ά. Ομόρρ. *μαῖα, μαμμή, μήτρα, μη-τρυιά, μη-τρῶς* κ.ά. Η ποικιλία των ομορρίζων ανάγει το I.E. *mā-ter σε ηχομιμητική ρίζα *mā- τής παιδικής γλώσσας, που αποτελούσε μάλλον την παιδική προσφώνηση προς τη μητέρα. Βλ. κ. *μαμμή*].

μήτρα (η) {μητρών} **1.** ΑΝΑΤ. κοίλο, μυώδες όργανο τού γυναικείου γεννητικού συστήματος, που βρίσκεται στη λεκάνη, ανάμεσα στην ουροδόχο κύστη και στο ορθό έντερο, και προορισμό του έχει να φιλοξενήσει το γονιμοποιημένο ωάριο μέχρι να αναπτυχθεί πλήρως **2.** ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω όργανο στο σώμα των θηλυκών θηλαστικών ζώων **3.** (μτφ.) ο χώρος, το περιβάλλον όπου διαμορφώνονται αρχές, ιδέες, πολιτισμοί κ.λπ., που αποκτούν στη συνέχεια μεγάλη διάδοση και ακτινοβολία: *η αρχαία Ελλάδα υπήρξε η ~, στην οποία αναπτύχθηκαν οι θεμελιώδεις αρχές τού δυτικού πολιτισμού* **4.** κοίλο εξάρτημα ορισμένου σχήματος, μέσα στο οποίο χύνονται ύλες που λειώνουν εύκολα, για να αποκτήσουν καθώς στερεοποιούνται το συγκεκριμένο σχήμα και τη μορφή τού παραπάνω εξαρτήματος ΣΥΝ. καλούπι, φόρμα **5.** ΜΑΘ. ο πίνακας με στοιχεία ή αριθμούς (πραγματικούς, μιγαδικούς κ.λπ.), που διατάσσονται σε γραμμές και στήλες· έχει ποικίλες εφαρμογές στην επεξεργασία δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές **6.** ΓΕΩΛ. το φυσικό υλικό (π.χ. βράχος), μέσα στο οποίο είναι ενσωματωμένα άλλα σώματα, λ.χ. κρύσταλλοι, απολιθώματα, χάλικες, μέταλλα κ.ά. **7.** ΝΑΥΤ. η εσωτερική ίνα σχοινιού, γύρω από την οποία πλέκονται οι υπόλοιπες ίνες του ΣΥΝ. κολαούζος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μη- / μα-* + επίθημα *-τρα*, βλ. λ. *μητέρα*. Η χρήση τής λ. στα μαθηματικά αποτελεί απόδοση τού αγγλ. matrix, το οποίο θα αποδιδόταν καλύτερα ως *στηλοειδής δεσμίδα / πίνακας*].

μητραδέλφη (η) {μητραδελφών} η αδελφή τής μητέρας.

μητράδελφος (ο) [αρχ.] ο αδελφός τής μητέρας.

μητραλγία (η) [1861] {μητραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στη μήτρα, που οφείλεται σε διάφορες παθήσεις, όπως λ.χ. στη μητρίτιδα, την ενδομητρίτιδα κ.ά. ΣΥΝ. μητρόπονος.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

μητραλοίας (ο) {μητραλοιών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τη μητέρα του ΣΥΝ. μητρoκτόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μητρ-* (< *μήτηρ*) + *-αλοίας* < *άλοιάω* (επικ.) / *άλοῶ* «χτυπώ, κοπανίζω» < θ. *άλω-* (με επική βράχυνση). Βλ. λ. *αλώνι, άλως*].

μητριά (η) → μητρυιά

μητριαρχία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} το σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, κατά το οποίο η γυναίκα παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στην οικογένεια και την κοινωνική ζωή (η κληρονομιά και η διαδοχή έχουν ως βάση τη μητρική συγγένεια) (πβ. λ. *πατριαρχία*). — **μητριαρχικός**, -ή, -ό [1889], **μητριαρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. matriarcat].

μητρικός[1], -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *γάλα* / *φίλτρο* / *στοργή* / *αφοσίωση* / *φροντίδα* / *ένστικτο* (η έμφυτη τάση τής γυναίκας να εκδηλώνει συναισθήματα φροντίδας και αγάπης προς το παιδί ή γενικότ. προς άλλα πρόσωπα που έχουν ανάγκη φροντίδας) (πβ. λ. *πατρικός*) **2.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής τυπικής μητέρας, δηλ. τον προστατευτισμό, την αφοσίωση προς τα παιδιά κ.λπ.: ~ *συμπεριφορά* **3.** ΟΙΚΟΝ. ***μητρική εταιρεία*** η αρχική εταιρεία, από την οποία ιδρύεται κάποια άλλη, η θυγατρική **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***μητρική κάρτα*** (αγγλ. motherboard) το βασικό τυπωμένο ηλεκτρονικό κύκλωμα, πάνω στο οποίο τοποθετούνται ο επεξεργαστής, η μνήμη και τα υπόλοιπα στοιχεία τού προσωπικού Η/Υ • **5.** ***μητρική γλώσσα*** η πρώτη γλώσσα που κατακτά κανείς (από τη μητέρα του, την οικογένειά του), αυτή που μαθαίνει όταν αρχίζει να μιλάει ΑΝΤ. δεύτερη / ξένη γλώσσα. - - **μητρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μητρικός[2], -ή, -ό [μεσν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μήτρα: ~ *κόλπος* / *νόσημα* **2.** (λαϊκ.) ***μητρικά*** (τα) οι παθήσεις τής μήτρας.

μητριός (ο) → μητρυιός

μητρίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή στη μήτρα, που παίρνει διάφορες μορφές, ανάλογα με το σημείο στο οποίο εμφανίζεται.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrite].

μητρο-[1] κ. **μητρ-** κ. **μητρι-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη μητέρα: *μητροκτόνος, μητρ-ώνυμο, μητρι-αρχία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μητροκτόνος, μητρό-πολις*), που προέρχεται από το ουσ. *μήτηρ, μητρός* (βλ. κ. *μητέρα*)].

μητρο-[2] κ. **μητρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα: *μητρο-ρραγία, μητρο-σκόπιο, μητρ-εκτομή.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *μητρ-ανοίκτης, μητρ-εγχύτης, μητρο-μανία*), που προέρχεται από το αρχ. *μήτρα* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. métro-scope, métro-rrhagie)].

μητροδίδακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διδάσκεται από τη μητέρα στο παιδί: ~ *γλώσσα* (η μητρική γλώσσα).

μητρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από τη γενιά τής μητέρας: ~ *κατάγομαι από την Κωνσταντινούπολη* (πβ. λ. *πατρόθεν*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μητρο-* (< *μήτηρ, μητρός*) + *-θεν* (βλ.λ.)].

μητροκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τής μήτρας στον βουβωνικό σάκο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metrocele].

μητροκτησία (η) [1861] {μητροκτησιών} ΝΟΜ. η κληρονομιά από την περιουσία τής μητέρας και γενικότ. η κτήση από τη μητρική πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < *μητρο-* (< αρχ. *μήτηρ*) + *-κτησία* (< αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω»)].

μητροκτονία (η) {μητροκτονιών} ο φόνος τής μητέρας από το ίδιο το παιδί της. — **μητροκτόνος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μητροκτόνος* < *μητρο-* (< *μήτηρ*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μητρομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συνεχής, ακόρεστη και σε παθολογικό βαθμό επιθυμία γυναίκας για συνουσία ΣΥΝ. νυμφομανία. — **μητρομανής** (η) [1871].

μητροπάρθενος (η) [μτγν.] {μητροπαρθένου} ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσφώνηση τής Παναγίας) αυτή που διατήρησε την παρθενία της, μολονότι γέννησε.

μητρόπολη (η) [αρχ.] {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} **1.** η χώρα που έχει δημιουργήσει αποικίες: *με την Αμερικανική Επανάσταση οι άποικοι τής Β. Αμερικής κέρδισαν την ανεξαρτησία τους από τη ~* (την Αγγλία) **2.** ΙΣΤ. (α) (στην αρχαιότητα) η πόλη-κράτος από την οποία δημιουργήθηκαν με αποικισμό άλλες πόλεις (αποικίες): *η Κόρινθος ήταν ~ τής Κέρκυρας* (β) η πολιτική πρωτεύουσα επαρχίας στο Βυζάντιο **3.** (εκφραστ.) η μεγαλούπολη: *«η Αθήνα, μια ~ τού νότου»* (λαϊκ. τραγ.) || *«μέχρι το 1922 στις πέντε ~ τής μικρασιατικής Προποντίδας ζούσαν 437.000 Έλληνες»* (εφημ.) **4.** οποιοσδήποτε τόπος αποτελεί κέντρο (δραστηριότητας, πολιτισμού κ.λπ.): *η Μέκκα είναι ~ τού ισλαμισμού* **5.** (με κεφ.) ΕΚΚΛΗΣ. (α) η έδρα και η κατοικία τού μητροπολίτη (βλ.λ.) (β) η γεωγραφική περιοχή, στην οποία εκτείνονται οι εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες και τα πολιτικά καθήκοντα μητροπολίτη: ~ *Πειραιώς* (γ) (συνεκδ.) ο επισημότερος και μεγαλοπρεπέστερος ναός πόλεως, που είναι συνήθ. αφιερωμένος στον πολιούχο άγιό της και στον οποίο λειτουργεί ο μητροπολίτης ή ο επίσκοπος: *ο γάμος τους έγινε στη ~* ΣΥΝ. μητροπολιτικός / καθεδρικός ναός.

μητροπολίτης (ο) {μητροπολιτών} ΕΚΚΛΗΣ. ο επίσκοπος τής πρωτεύουσας τής επαρχίας (= μητροπόλεως) ή και συγκεκριμένης διοικητικής περιφέρειας, ο οποίος στην Εκκλησία τής Ελλάδος εκλέγεται από την Ιερά Σύνοδο τής Ιεραρχίας και συμμετέχει σε όλα τα συνοδικά όργανα διοικήσεως τής Εκκλησίας: *εκλογή* / *ενθρόνιση* / *καθαίρεση μητροπολίτη* || *ο ~ θα χοροστατήσει στη δοξολογία·* ΦΡ. (παροιμ.) ***η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη*** βλ. λ. *αυγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο πολίτης μητροπόλεως», < αρχ. *μητρόπολις*. Η σημ. «επίσκοπος τής πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι. μ.Χ.)].

μητροπολιτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητρόπολη: ~ *στρατεύματα* ΑΝΤ. αποικιακός· ΦΡ. (επίσ.) ***μητροπολιτικός σιδηρόδρομος*** το μετρό (βλ.λ.) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με την εκκλησιαστική μητρόπολη (βλ.λ.) ή/και τον μητροπολίτη (βλ.λ.): ~ *ναός* / *έδρα* / *εκλογή·* ΦΡ. ***μητροπολιτικό συμβούλιο*** το συμβούλιο τής αρχιεπισκοπής και των μητροπόλεων τής Εκκλησίας τής Ελλάδος, το οποίο εποπτεύει τη διοίκηση και τη διαχείριση των οικονομικών και τής περιουσίας, που ανήκει στις ενορίες τής αρχιεπισκοπής και των διαφόρων μητροπόλεων.

μητρόπονος (ο) [1871] (καθημ.) ο πόνος τής μήτρας ΣΥΝ. (λόγ.) μητραλγία.

μητρορραγία (η) [1897] {μητρορραγιών} ΙΑΤΡ. κάθε αιμορραγία τής μήτρας (βλ.λ.), που οφείλεται σε παθολογικά ή τραυματικά αίτια και δεν σχετίζεται με τη φυσιολογική έμμηνη ρύση.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < αρχ. *ρήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*, βλ. κ. *ραγίζω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrorragie].

μητροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής μήτρας με ειδικό ενδοσκοπικό όργανο. Επίσης **μητροσκοπία** {μητροσκοπιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métroscopie].

μητροσκόπιο (το) [1849] {μητροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο πραγματοποιείται ενδοσκοπική εξέταση τής κοιλότητας τής μήτρας και τού κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-σκόπιο* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métroscope].

μητρότητα (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση τής γυναίκας που είναι ή πρόκειται να γίνει μητέρα: *η σύγχρονη γυναίκα συχνά συνδυάζει τη ~ και την καριέρα* || *όπου η φύση αρνείται τη ~, έρχεται ο θεσμός τής υιοθεσίας, για να την αναπληρώσει* (πβ. λ. *πατρότητα*) **2.** η σχέση τής μητέρας με τα παιδιά της, η συμπεριφορά της προς αυτά, ο μητρικός ρόλος: *αισθήματα* / *εκδηλώσεις μητρότητας* **3.** ΝΟΜ. ο συνταγματικά κατοχυρωμένος θεσμός προστασίας τής γυναίκας κατά τον χρόνο κυοφορίας, τοκετού και τεκμαιρομένου θηλασμού των παιδιών της.

μητρυιά (η) (σχολ. ορθ. *μητριά*) **1.** η σύζυγος τού πατέρα σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτός από προηγούμενο γάμο **2.** (μτφ.) άστοργη μητέρα, αυτή που φέρεται με σκληρότητα στα παιδιά της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρυιά* < θ. *μη-* / *μᾱ* τού ουσ. *μήτηρ* (βλ. κ. *μητέρα*). Πρόκειται για αρχαϊκό ουσ., που αντιστοιχεί επακριβώς στο αρμ. mawru, γεν. mawrui (< *matruwui) «πεθερά», το δε -υ- ίσως ερμηνεύεται κατ' αναλογίαν προς λ. με σημ. «πεθερός», πβ. λατ. socrus, αρχ. *ἑκυρός* (αρχαϊκό θηλ. **ἑκρύς*)].

> **μητρυιά ή μητριά, μητρυιός ή μητριός;** Αφού η αρχαία λέξη είναι **μητρυιά** και αφού τηρούμε την ιστορική ορθογραφία (πβ. και *υιός, υιοθετώ*), είναι προτιμότερο να γράφουμε **μητρυιά** με *-υι-*. Το ίδιο και **μητρυιός**, που παράγεται από το *μητρυιά*. Η απλογράφηση με *-ι-* **(μητριά/μητριός)** διαταράσσει, χωρίς λόγο, την ιστορική ορθογραφία που είναι γενικό χαρακτηριστικό τής Ελληνικής.

μητρυιός (ο) (σχολ. ορθ. *μητριός*) (σπάν.) ο σύζυγος τής μητέρας σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτή από προηγούμενο γάμο της ΣΥΝ. πατρυιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μητρυιά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρυιός* < *μητρυιά*].

μητρωνυμικός, -ή, -ό [μτγν.] (για ονόματα) αυτός που έχει σχηματιστεί από το όνομα τής μητέρας: ~ *επώνυμο* (πβ. λ. *πατρωνυμικός*). — **μητρωνυμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μητρώνυμο (το) {μητρωνύμ-ου | -ων} (λόγ.) το όνομα τής μητέρας: *στην αίτησή σας έχετε παραλείψει να συμπληρώσετε το ~* (πβ. λ. *πατρώνυμο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < *μητρ-* (< αρχ. *μήτηρ, μητρός*) + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*. Η λ. σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *πατρώνυμο* (βλ.λ.)].

μητρώο (το) **1.** κατάλογος που τηρείται από το κράτος, τους δήμους, τις κοινότητες ή άλλη επίσημη αρχή, στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα πολιτών, καθώς και στοιχεία τής ταυτότητάς τους· ΦΡ. (α) ***μητρώο αρρένων*** κατάλογος όλων των αρρένων δημοτών, που τηρείται από τους δήμους και τις κοινότητες (β) ***στρατολογικό μητρώο*** κατάλογος αρρένων πολιτών, που τηρείται στα κατά τόπους στρατολογικά γραφεία και περιλαμβάνει όλους τους στρατευσίμους τής περιφέρειας (γ) ***φορολογικό μητρώο*** κατάλογος των φορολογουμένων, που περιλαμβάνει στοιχεία για τον κάθε φορολογούμενο και τηρείται από τις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (δ) ***ποινικό μητρώο*** (i) κατάλογος στον οποίο εγγράφονται όσοι έχουν καταδικαστεί για αξιόποινη πράξη, οι συγκεκριμένες πράξεις τους και το είδος τής ποινής που τους επιβλήθηκε (ii) (συνεκδ.) τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στον παραπάνω κατάλογο και αφορούν στις πιθανές αξιόποινες πράξεις και καταδίκες τού κάθε πολίτη: *βεβαρημένο* / *φορτωμένο* / *λερωμένο* / *πλούσιο* / *λευκό* (χωρίς καταδίκη) / *καθαρό* ~ (iii) (συνεκδ.) το αντίγραφο ποινικού μητρώου που χορηγείται από τις κατά τόπους δικαστικές αρχές ή το Υπουργείο Δικαιοσύνης (που πιστοποιεί την ποινική κατάσταση κάποιου) και χρησιμεύει ως δικαιολογητικό σε ποικίλες περιστάσεις, λ.χ. για πρόσληψη στο Δημόσιο, χορήγηση υποτροφίας κ.λπ.: *πήγα στο Εφετείο Αθηνών να βγάλω ~* **2.** (συνεκδ.) τμήμα δημόσιας υπηρεσίας (λ.χ. εφορίας) επιφορτισμένο με την τήρηση μητρώων **3.** ΙΣΤ. ***Μητρώο*** (το) το ιερό τής μητέρας των θεών στην αγορά τής αρχαίας Αθήνας, όπου φυλάσσονταν οι κατάλογοι με τα ονόματα των πολιτών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρῷον (ἱερόν)*, ονομασία συνήθ. τού αττικού ναού τής Κυβέλης (μητέρας-θεάς), στον οποίο φυλάσσονταν τα αρχεία τού κράτους. Βλ. κ. *μητρώος*].

μητρώος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *περιουσία* ΣΥΝ. μητρικός (πβ. λ. *πατρώος*) **2.** ***μητρώο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρῷος* < *μήτρως* «ο θείος από την πλευρά τής μητέρας» (μτγν. *μήτρων*) < *μήτηρ, μητρός*. Το επίθ. *μητρῷος* χρησιμοποιείται με τη σημ. «μητρικός» αντί τού αναμενομένου **μήτριος* (πβ. *πάτριος*)].

μηχανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή μηχανή, μικρό μηχάνημα • **2.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. το μοτοποδήλατο και η μικρή σε κυβισμό μοτοσυκλέτα: ~ *πενήντα / εκατό κυβικών.*

μηχανέλαιο (το) {μηχανελαί-ου | -ων} έλαιο που χρησιμοποιείται για λίπανση των κινητών τμημάτων μηχανής, που έρχονται μεταξύ τους σε επαφή, για την προστασία τους από τις τριβές ΣΥΝ. ορυκτέλαιο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. engine oil].

μηχανεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {μηχανεύτηκα} επινοώ, βρίσκω με τον νου μου (κυρ. κάτι πονηρό ή χρησιμοποιώντας πονηριά): *οι πολιορκημένοι μηχανεύτηκαν ένα κόλπο, για να αποθαρρύνουν τους πολιορκητές* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανή* (βλ.λ.)].

μηχανή (η) **1.** τεχνική επινόηση αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που χρησιμοποιείται για την επαύξηση, την αντικατάσταση ή την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση τής δύναμης τού ανθρώπου ή των ζώων προς επίτευξη φυσικού έργου με τη μετατροπή μιας μορφής ενέργειας σε άλλη αποδοτικότερη ή χρησιμότερη (π.χ. τής ηλεκτρικής σε κινητική): *τα χειροποίητα ρούχα είναι ακριβότερα από τα φτειαγμένα στη* ~ || *ραπτική / φωτογραφική / κινηματογραφική / ξυριστική / υπολογιστική / απλή / πολύπλοκη* ~ || ~ *λήψεως* (η κάμερα) / *προβολής* || *παγωτό από τη* ~ || *τα μαλλιά στα πλάγια να σου τα πάρω με το ψαλίδι ή με τη* ~: (με τη ~ κουρέματος) || *πάρε το κείμενο να το χτυπήσεις στη* ~ (στη γραφομηχανή)· ΦΡ. (α) ***πολιορκητική μηχανή*** βαρύ και πολύπλοκο όπλο σε πολλές παραλλαγές, που χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. για το γκρέμισμα τειχών, την εξακόντιση βλημάτων κ.λπ. (π.χ. καταπέλτης, πολιορκητικός κριός κ.ά.) (β) ***πολεμική μηχανή*** τα στρατεύματα και ο πολεμικός εξοπλισμός μιας χώρας: *μια καινούργια παρτίδα σύγχρονων πυροβόλων έρχονται να ενισχύσουν τη* ~ *τής χώρας μας* (γ) ***αναλυτική μηχανή*** βλ. λ. *αναλυτικός* (δ) ***γλώσσα μηχανής*** τεχνητή γλώσσα για τη λειτουργία μηχανικής συσκευής, ιδ. υπολογιστών, με το σύνολο των εντολών κωδικοποιημένων σαν μια ακολουθία δυαδικών ψηφίων (0 και 1) **2.** (ειδικότ.) το τμήμα βενζινοκίνητου οχήματος (αυτοκινήτου, αεροπλάνου, τρένου κ.λπ.), που του δίνει κίνηση: *άνοιξα το καπό, για να δω αν η βλάβη ήταν στη* ~ || *ζεσταίνω τη* ~ || *βάζω μπρος / ανάβω / σβήνω τη* ~ || *η* ~ *(δεν) λειτουργεί / χάλασε / πήρε μπρος* || ~ *εσωτερικής καύσεως* ΣΥΝ. κινητήρας **3.** (συνεκδ.) το πρώτο βαγόνι τρένου, στο οποίο βρίσκεται ο μηχανισμός που του δίνει κίνηση, ώστε να σύρει και τα υπόλοιπα ΣΥΝ. άμαξα έλξεως **4.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. μεγάλου κυβισμού: *πηγαίνω / τρέχω / κάνω σούζες με τη* ~ || *καβαλάω τη* ~ ΣΥΝ. μοτοσυκλέτα **5.** (μτφ.) οποιοδήποτε σύνολο (υπηρεσιών, ανθρώπων κ.λπ.) λειτουργεί συντονισμένα: *κρατική* ~ (βλ. *κρατικός μηχανισμός*, λ. *μηχανισμός*) **6.** το σύνολο των μηχανικών μέσων, που χρησιμοποιήθηκαν στο αρχαίο θέατρο, για τη ρεαλιστικότερη παρουσίαση τού δράματος· ΦΡ. ***από μηχανής θεός*** (*ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπεφάνης*, Μένανδρος 227) (i) ο θεός που παρουσιαζόταν με ειδικό μηχάνημα στο αρχαίο θέατρο και με την παρέμβασή του έδινε λύση στο δράμα (ii) (μτφ.) πρόσωπο, γεγονός, συμβάν κ.λπ. που εμφανίζεται ή πραγματοποιείται απρόσμενα, δίνοντας ευνοϊκή λύση σε δυσάρεστη και περίπλοκη ή αδιέξοδη κατάσταση: *αντί να περιμένουμε τον* ~, *είναι καλύτερο να σκεφτούμε οι ίδιοι τι μπορούμε να κάνουμε* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ***μηχανή αναζήτησης*** πρόγραμμα τού Διαδικτύου που διευκολύνει τον εντοπισμό ιστοσελίδων στον παγκόσμιο ιστό, αναλόγως με λέξεις-κλειδιά που παρέχονται από τους χρήστες • **8.** πονηρή επινόηση που στοχεύει στο να εξαπατήσει κάποιον, οτιδήποτε σχεδιάζεται με πονηριά: *σκαρώνω / στήνω* ~ *εις βάρος κάποιου* ΣΥΝ. τέχνασμα, κόλπο. — (υποκ.) **μηχανάκι** (το) (σημ. 1, 4) (βλ.λ.) κ. **μηχανούλα** (η) (σημ. 1, 2, 4). (μεγεθ.) **μηχανάρα** (η) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηχανή* / *μᾱχανά* < **μάχαρ*, πιθ. γεν. **μάχανος* (πβ. αρχ. *μῆχαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε *-ή* (πβ. *ἀρχ-ή, φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοτθ. mag «μπορώ», αρχ. γερμ. magan (> γερμ. mögen), γερμ. Macht «δύναμη, ισχύς», αγγλ. might, αρχ. σλαβ. mogǫ «μπορώ», ρωσ. mogú κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχάνευμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο τής λ. *δόλος*. Ο δωρ. τ. *μᾱχανᾱ́* πέρασε στο λατ. machina και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. machine, γερμ. Maschine, ισπ. máquina, ιταλ. macchina κ.ά.].

μηχάνημα (το) {μηχανήμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνθετη τεχνική επινόηση (συσκευή) αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που προορίζεται να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *ιατρικό / γεωργικό / οδοντιατρικό* ~ ΣΥΝ. μηχανή. — (υποκ.) **μηχανηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανῶμαι* (βλ.λ.)].

μηχάνι (το) {μηχαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φυσερό τού σιδηρουργού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηχάνιον*, υποκ. τού αρχ. *μηχανή* (βλ.λ.)].

μηχανικά επίρρ. **1.** (κυριολ.) σύμφωνα με τους νόμους τής μηχανικής (βλ.λ.) ΣΥΝ. τεχνικά • **2.** (συνήθ. μτφ.) με τρόπο ασυναίσθητο και αυτόματο, όχι μετά από σκέψη: *έκανε τη δουλειά του* ~, *χωρίς να σκέπτεται* || *όταν συνηθίσεις στην οδήγηση, θα κάνεις τις κινήσεις* ~ || *ενεργώ* ~ ΣΥΝ. ασυναίσθητα, αυτόματα, ενστικτωδώς. Επίσης (λόγ.) **μηχανικώς** {μτγν.}.

μηχανική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής κίνησης και τής ισορροπίας των φυσικών σωμάτων, υπό την επίδραση των δυνάμεων που ασκούνται πάνω τους· επιπλέον εξετάζει τα αίτια και τους νόμους που διέπουν την κίνηση ή την ισορροπία αυτή: *θεωρητική / εφαρμοσμένη* ~ || ~ *των στερεών / των ρευστών* || *υδραυλική / κβαντική* ~ (βλ. λ. *κβαντομηχανική*) || *γενετική μηχανική* (βλ. λ. *γενετικός*).

μηχανικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η μηχανοκρατία (βλ.λ.).

Μηχανικό (το) (συντομ. ΜΧ) ΣΤΡΑΤ. μάχιμο όπλο τού Στρατού Ξηράς, που έχει ως καθήκον του την κατασκευή, την αποκατάσταση (ή και την καταστροφή, αν υπάρχει κίνδυνος κατάληψής τους από τον εχθρό) συγκοινωνιακών, οχυρωματικών ή άλλων έργων.

μηχανικός (ο/η) **1.** (α) επιστήμονας ή ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή και επίβλεψη εγκαταστάσεων με μηχανές ή με τον χειρισμό και τη συντήρηση των μηχανών: ~ *τρένου / αεροπλάνου / ηχοληψίας / φωνοληψίας* ΣΥΝ. μηχανολόγος, μηχανουργός (β) ***πολιτικός μηχανικός*** επιστήμονας που ασχολείται ειδικά με τη σχεδίαση και κατασκευή τεχνικών έργων (δρόμων, κτηρίων, γεφυρών κ.λπ.) **2.** (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο βαθμοφόρος που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία και συντήρηση των μηχανών τού πλοίου: *Α' / Β' / Γ'* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanicien. Ο όρ. *πολιτικός μηχανικός* αποδίδει το γαλλ. ingénieur civil].

μηχανικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηχανική (βλ.λ.), που σχετίζεται με τις μηχανές: ~ *βλάβη / σύστημα / πρόοδος* **2.** αυτός που λειτουργεί με μηχανή ή που αποτελείται από μηχανές: ~ *εξοπλισμός* (γενική ονομασία όλων των μηχανών εργοστασίου, εργοταξίου κ.λπ., που υποκαθιστούν την ανθρώπινη εργασία) / *μέσα / εγκατάσταση / παιχνίδι* **3.** αυτός που γίνεται με μηχανές / μηχανήματα: ~ *καλλιέργεια / πείραμα / μετάφραση* || *ο τραυματίας διατηρείται στη ζωή με* ~ *υποστήριξη* **4.** αυτός που σχετίζεται με τις ποσοτικές σχέσεις δύναμης και ύλης: *η* ~ *πίεση τού ανέμου σ' έναν ουρανοξύστη* **5.** αυτός που είναι αποτέλεσμα διαδικασίας ή προκαλείται από ορισμένη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει μια καθαρά φυσική μεταβολή (σε αντιδιαστολή προς την αντίστοιχη χημική): ~ *ανύψωση αντικειμένου* **6.** αυτός που συμφωνεί με τους νόμους τής μηχανικής ή προέρχεται από αυτούς: ~ *ισορροπία* **7.** (μτφ.) αυτός που γίνεται ασυναίσθητα ή ενστικτωδώς, χωρίς να προηγηθεί σκέψη: *ο εργάτης εκτελούσε την εργασία του με* ~ *κινήσεις* || *οι μαθητές είναι δυστυχώς συνηθισμένοι στη* ~ *αποστήθιση* ΣΥΝ. αυτόματος, ασυνείδητος, ασυναίσθητος, ενστικτώδης ΑΝΤ. ενσυνείδητος, συνειδητός **8.** ***μηχανική*** (η) βλ.λ. **9.** ***Μηχανικό*** (το) βλ.λ. **10.** ***μηχανικός*** (ο/η) βλ.λ. **11.** ΦΥΣ. ***μηχανικό πλεονέκτημα*** το πλεονέκτημα που προκύπτει από τη χρήση μηχανής στην εκτέλεση έργου και πιο συγκεκριμένα η αναλογία ανάμεσα στη δύναμη που παράγει το ωφέλιμο έργο μηχανήματος και στη δύναμη που εξασκείται στο μηχάνημα αυτό **12.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***μηχανική τέχνη*** καλλιτεχνικό ρεύμα, κυρ. τής ζωγραφικής και τής φωτογραφίας, που χαρακτηρίζεται από τη χρήση εικόνων, οι οποίες παράγονται με φωτομηχανικά μέσα, καθώς και η ανάλογη τεχνική **13.** ΜΟΥΣ. ***μηχανικό μουσικό όργανο*** το μουσικό όργανο που ηχεί χωρίς τη μεσολάβηση εκτελεστή, αλλά με τη βοήθεια μηχανισμού που ενεργοποιείται από μόνος του, π.χ. το μουσικό κουτί, η λατέρνα κ.ά. — **μηχανικά** επίρρ. (βλ.λ.).

μηχανισμός (ο) [1761] **1.** κατάλληλος συνδυασμός εξαρτημάτων σε μηχανική κατασκευή, ώστε να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία (π.χ. να παράγει κίνηση ή/και να τη μεταδίδει στο υπόλοιπο σύστημα): ~ *ρολογιού* || *εκρηκτικός / πυροδοτικός / πολύπλοκος* ~ || *βλάβη στον* ~ **2.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί (κάτι): *του εξήγησα τον* ~, *για να μπορεί να τον χρησιμοποιεί και μόνος του* **3.** ο συγκροτημένος τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται (κάτι): *πρέπει ν' αναπτύξουμε νέους* ~ *δράσης* **4.** (μτφ.) το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας ενός τομέα, το σύνολο των στοιχείων που τον αποτελούν: *κυβερνητικός / κομματικός / διοικητικός / εκλογικός* ~ || (κακόσ.) *παράνομος / απεργοσπαστικός / υπονομευτικός / συνωμοτικός* ~ || *οι* ~ *των παρασκηνίων* ΣΥΝ. μηχανή· ΦΡ. (α) ***αμυντικός μηχανισμός*** βλ. λ. *αμυντικός* (β) ***κρατικός μηχανισμός*** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και υπαλλήλων: *σε επιφυλακή ο* ~ *από τον φόβο ισχυρότερου σεισμού* || *για την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τις καταστροφικές πλημμύρες έχει κινητοποιηθεί όλος ο* ~ ΣΥΝ. κρατική μηχανή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanisme].

μηχανιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή εκτελείται μηχανικά ΣΥΝ. μηχανικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη μηχανοκρατία (βλ.λ.), αυτός που αναλύει και ερμηνεύει τη φύση, τη ζωή και την κοινωνία με όρους τής βιολογίας ή τής φυσικής: ~ *υλισμός / αντίληψη τής ζωής* || ~ *θεώρηση τής λειτουργίας τού σύμπαντος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanistique].

μηχανο- κ. **μηχανό-** κ. **μηχαν-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανής: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχαν-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μηχαν-οργάνωση* **4.** τους νόμους τής μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ρραφία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-ρράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. mécano-graphie)].

μηχανόβιος, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μανιωδώς με τις μοτοσυκλέτες.
[ΕΤΥΜ. < *μηχανή* + *βίος*].

μηχανογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογραφώ** ρ. {-είς...}.

μηχανογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πώληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ώς τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographie].

μηχανογραφικός, -ή, -ό |1893| αυτός που σχετίζεται με τη μηχανογράφηση: ~ *κέντρο*· ΦΡ. ***μηχανογραφική οργάνωση*** ο εφοδιασμός εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. με τις κατάλληλες μηχανές γραφείου, ώστε να παράγεται το επιδιωκόμενο έργο με το χαμηλότερο δυνατό κόστος και στον συντομότερο χρόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographique].

μηχανογράφος (ο/η) υπάλληλος γραφείου, ειδικευμένος στο να καταγράφει πληροφορίες σε ειδικές καρτέλες με τη βοήθεια διατρητικών μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographe, άσχετο προς το μεσν. *μηχανογράφος* «απογραφέας στρατιωτικών μηχανών»].

μηχανογραφώ ρ. → μηχανογράφηση

μηχανοδηγός (ο) |1889| πρακτικός μηχανικός, ειδικευμένος στον χειρισμό μηχανών και ιδ. στην οδήγηση και παρακολούθηση τής λειτουργίας των μηχανών (σημ. 3) των τρένων.

μηχανοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις των οστών, των μυών, των αρθρώσεων ή των νεύρων, που συνίσταται σε ρυθμικές κινήσεις μελών τού σώματος, τις οποίες εκτελεί ο ασθενής με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων. — **μηχανοθεραπευτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanotherapy].

μηχανοκάικο (το) ψαρόβαρκα που διαθέτει μόνιμη εγκατάσταση αεραντλίας, από την οποία εφοδιάζεται με αέρα το σκάφανδρο τού δύτη, ενώ βρίσκεται στον βυθό.

μηχανοκίνητος, -η, -ο |1870| **1.** αυτός που κινείται με μηχανή: ~ *λέμβος / σκάφος / αντλία* **2.** ΣΤΡΑΤ. το τμήμα στρατού που μεταφέρεται με μηχανικά οχήματα: ~ *μονάδες / μεραρχίες* **3.** ***μηχανοκίνητα*** (τα) (α) τα οχήματα τού Στρατού Ξηράς που μεταφέρουν τμήματά του (β) τα τεθωρακισμένα άρματα μάχης ΣΥΝ. τανκς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. motorisé].

μηχανοκρατία (η) |1892| {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία που ερμηνεύει όλα τα φαινόμενα τής φύσης, ακόμα και την ύπαρξη των ζωντανών οργανισμών, με βάση τη σχέση αιτίου - αποτελέσματος και με παραδοχή τής απόλυτης ισχύος και εφαρμογής των νόμων τής μηχανικής, ανάγοντας τα σύνθετα φαινόμενα σε απλούστερα (λ.χ. τα βιολογικά σε φυσικοχημικά), έτσι ώστε να αποκλείεται κάθε έννοια σκοπιμότητας ΣΥΝ. μηχανικισμός. — **μηχανοκρατικός,** -ή, -ό.

μηχανολογία (η) |1890| {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο κλάδος που μελετά τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη λειτουργία και τη συντήρηση των μηχανών, την παραγωγή, μετάδοση και χρήση τής μηχανικής ισχύος και θερμότητας.

μηχανολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μηχανολογία ή τον μηχανολόγο: ~ *εξοπλισμός εργοστασίου* || ~ *κλάδος / κατεύθυνση*.

μηχανολόγος (ο/η) |1890| ο ειδικός στον σχεδιασμό, στην κατασκευή και επίβλεψη μηχανών και μηχανικών εγκαταστάσεων.

μηχανοπέδη (η) {μηχανοπεδών} το φρένο μηχανών και ιδιαίτερα των σιδηροδρόμων και τροχιοδρόμων, που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα.
[ΕΤΥΜ. < *μηχανή* + *πέδη* «δεσμός, φρένο» (βλ.λ.)].

μηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χρήση μηχανών και γενικότ. μηχανικών μέσων σε ευρεία κλίμακα για την υποβοήθηση ή την υποκατάσταση τής ανθρώπινης εργασίας: ~ *τής παραγωγής* ΣΥΝ. εκμηχάνιση **2.** (μτφ.) το να κάνει κανείς κάτι να λειτουργεί σαν μηχανή, δηλ. με τρόπο αυτόματο, προγραμματισμένο και μονότονο: *η ~ τής σύγχρονης ζωής*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. mécanisation].

μηχανοποίητος, -η, -ο |1893| αυτός που κατασκευάζεται από μηχανές ΑΝΤ. χειροποίητος.

μηχανοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μηχανοποιείς... | μηχανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι) μηχανικό, αυτόματο ή μονότονο: *η σύγχρονη τεχνολογία μηχανοποίησε την ανθρώπινη ζωή* **2.** εξοπλίζω με μηχανές: ~ *την παραγωγή*.

μηχανοργάνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΟΙΚΟΝ. ο εξοπλισμός διοικητικής ή οικονομικής μονάδας με τις κατάλληλες μηχανές (λ.χ. ηλεκτρονικούς υπολογιστές, φαξ κ.λπ.) για την οικονομικά προσφορότερη παραγωγή έργου: ~ *γραφείου / επιχειρήσεως / υπηρεσιών υπουργείου / εφορίας*.

μηχανορραφία (η) [μεσν.] {μηχανορραφιών} το δόλιο, πανούργο σχέδιο: *οι ~ των διεκδικητών τού θρόνου* ΣΥΝ. δολοπλοκία, ραδιουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

μηχανορράφος (ο/η) πρόσωπο που επινοεί και χρησιμοποιεί δόλια μέσα, προκειμένου να βλάψει άλλους ΣΥΝ. ραδιούργος, δολοπλόκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανο-* (< *μηχανή*) + *-ρράφος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ράπτω*].

μηχανορραφώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μηχανορραφείς... | μηχανορράφησα} σχεδιάζω πανουργίες, κάνω δόλια σχέδια: ~ *εναντίον τού διευθυντή μου* ΣΥΝ. δολοπλοκώ, ραδιουργώ, βυσσοδομώ.

μηχανοστάσιο (το) {μηχανοστασί-ου | -ων} **1.** ο χώρος (σε εργοστάσιο, πλοίο κ.λπ.) όπου είναι εγκατεστημένες και λειτουργούν μηχανές **2.** στεγασμένος χώρος στον οποίο σταθμεύουν μηχανές έλξεως, σιδηρόδρομοι, τρόλεϊ κ.λπ., με σκοπό τη φύλαξη, τον καθαρισμό, τη συντήρηση ή την επισκευή τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηχανοστάσιον* < *μηχανή* + *-στάσιον* < ρ. *ἵ-στα-μαι* (πβ. *στάσις*)].

μηχανοτεχνίτης (ο) {μηχανοτεχνιτών} ο ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή μηχανών και μεριμνά για τη συντήρηση και την επισκευή τους.

μηχανότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μηχανοκίνητο αλιευτικό σκάφος, που ψαρεύει σύροντας δίχτυα στον βυθό τής θάλασσας.

μηχανουργείο (το) |1852| το εργοστάσιο ή το εργαστήριο κατασκευής ή επισκευής μηχανών, εξαρτημάτων τους και διαφόρων μεταλλικών αντικειμένων.

μηχανουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το έργο, η εργασία τού μηχανουργού. - **μηχανουργικός,** -ή, -ό |1825|.

μηχανουργός (ο/η) **1.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κατασκευή και την επιδιόρθωση μηχανών **2.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στον χειρισμό μηχανών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μηχανή* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μι[1] (το) ➝ μυ

μι[2] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. νότα τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το ρε και πριν από το φα.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. mi < μεσν. λατ. mi, βλ. λ. *νότα*].

μία κ. **μια** αντων. ➝ ένας

μιαίνω ρ. μετβ. {μί-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} (εκφραστ.) **1.** λερώνω με κάτι που προκαλεί αποτροπιασμό, ηθική μόλυνση: ~ *τα χέρια μου με αδελφικό αίμα* ΣΥΝ. μολύνω, βρομίζω, κηλιδώνω, μαγαρίζω· (μτφ.) **2.** σπιλώνω ηθικά **3.** (για ιερούς χώρους) βεβηλώνω: ~ *ναό / τα ιερά και τα όσια* ΑΝΤ. καθαγιάζω. — **μίανση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μιάν-jω*, αβεβ. ετύμου. Η εναλλαγή r/n, μολονότι επιτρέπει την σύνδεση των λ. *μιαρός* και *μιαίνω* επί τη βάσει θέματος **μιαρ-* (πβ. ίσως *ἰαίνω - ἱερός*), δεν οδηγεί σε ασφαλείς αναγωγές σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Ο μυκ. τ. mi-ja-ro *(μιαρός)* δεν επιτρέπει την υπόθεση **μιFαρ-*, ενώ εξίσου μη πειστικές θεωρούνται οι συνδέσεις με λιθ. máiva «έλος», αρχ. γερμ. meil(a) «λεκές», καθώς και με σανσκρ. mūtram «ούρα».

μια και κ. **μιας και** σύνδ.· αφού· εισάγει αιτιολογικές προτάσεις: ~ *ήρθες, κάτσε να φάμε μαζί*.

μιάμιση επίθ. ➝ ενάμισης

Μιανμάρ (η) → Μυανμάρ

μίανση (η) → μιαίνω

μιαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που φέρει το βάρος μεγάλης αμαρτίας, ηθικά μολυσμένος ΣΥΝ. μιασμένος, μαγαρισμένος, μολυσμένος, βρόμικος ΑΝΤ. αμίαντος, άσπιλος, αμόλυντος, άμωμος, καθαρός **2.** (γενικότ.) ανήθικος, φαύλος. — **μιαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **μιαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μιαίνω*].

μιας και σύνδ. → μια και

μίασμα (το) {μιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (εκφραστ.) **1.** ό,τι μιαίνει, ό,τι προκαλεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ. μόλυσμα **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι βλάπτει την κοινωνία: *το μετεμφυλιακό κράτος είχε χωρίσει τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μιάσματα* (κομουνιστές). — **μιασματικός,** -ή, -ό |1851|, **μιασματικότητα** (η) |1888|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μιαίνω* (βλ.λ.)].

μιγαδικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μιγάδες **2.** ΜΑΘ. ***μιγαδικός αριθμός*** ο αριθμός που αποτελείται από πραγματικό και από φανταστικό αριθμό, δηλ. τής μορφής $α+βi$, όπου $α$, $β$ πραγματικοί αριθμοί και i η φανταστική μονάδα.

μιγάς (ο/η) {μιγάδ-ος, -α | -ες} το πρόσωπο που έχει γεννηθεί από γονείς διαφορετικής φυλής και ιδιαίτερα με διαφορετικό χρώμα δέρματος. Επίσης **μιγάδας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς, πίτζιν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μιγάς, -άδος* < ρ. *μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μικτός*].

μίγδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανακατωμένα· μόνο στη ΦΡ. ***φύρδην μίγδην*** βλ. λ. *φύρδην*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επιρρ. επίθημα *-δην*) < ρ. *μ(ε)ίγνυμι* «ανακατεύω», βλ. κ. *μικτός*].

μιγκέ (το) {άκλ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με λογχοειδή μακριά φύλλα και μικρά λευκά άνθη σε σχήμα καμπανούλας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. muguet < παλ. γαλλ. muguette, άλλος τ. τού muscade < musc «μόσχος, αρωματική ουσία» < δημώδ. λατ. muscus < περσ. mušk. Βλ. κ. *μόσχος*[2]].

μίγμα (το) ➝ μείγμα

Μίδας (ο) ΜΥΘΟΛ. **1.** βασιλιάς τής Φρυγίας, τού οποίου την επιθυμία να γίνεται χρυσός ό,τι πιάνει ικανοποίησε ο Διόνυσος, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ούτε να φάει· τελικά απαλλάχθηκε από το «δώρο» πλένοντας τα χέρια του στον Πακτωλό Ποταμό **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο που αποκτά κέρδη με ό,τι ασχολείται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ασσυρ. Mita].

Μ.Ι.Ε.Τ. (το) Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

μίζα (η) {μιζών} **1.** (κακόσ.) η (νόμιμη ή μη) αμοιβή (κάποιου) για τη μεσολάβησή του σε μεγάλη αγοραπωλησία: *πήρε μεγάλη ~ από την πώληση τής τσιμεντοβιομηχανίας* ΣΥΝ. προμήθεια **2.** (στη χαρτοπαιξία) το αρχικό ποσό που καταθέτει κάθε παίκτης, για να μπει στο παιχνίδι ΣΥΝ. κάβα ● **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μικρός και ισχυρός ηλεκτρικός μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για την εκκίνηση των κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κυρ. των αυτοκινήτων: *γυρίζω τη ~* ΣΥΝ. εκκινητήρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise, θηλ. τού mis, μτχ. τ. τού ρ. mettre «βάζω, θέτω» (< λατ. mittere «στέλνω, αφήνω»). Το ίδιο ισχύει και με τη μίζα τού αυτοκινήτου, η οποία αποδίδει τη γαλλ. φρ. mise (en marche) «εκκινητήρας»].

μιζαδόρος (ο) (κακόσ.) το πρόσωπο που παίρνει μίζες (για τη μεσολάβησή του σε μεγάλες αγοραπωλησίες).
[ΕΤΥΜ. < *μίζα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μιζανπλί (το) {άκλ.} γυναικεία κόμμωση που συνίσταται στο να δίνεται στα βρεγμένα μαλλιά μια φόρμα, την οποία θα διατηρήσουν και αφού στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise en plis «(χτένισμα μαλλιών) διευθετημένο σε κύματα»].

μιζέρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η μεγάλη φτώχια, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο: *ζει μέσα στη ~ και την ανέχεια* ΣΥΝ. αθλιότητα,

κακομοιριά ΑΝΤ. ευμάρεια, ευζωία, καλοπέραση **2.** (συνεκδ.) ο οικονομικός μαρασμός, η στασιμότητα τής οικονομικής δραστηριότητας ΣΥΝ. κεσάτια, ύφεση, αναδουλειά **3.** η κακομοιριά, που δεν οφείλεται απαραίτητα στη φτώχια, αλλά στον χαρακτήρα κάποιου, που εκδηλώνεται με παραμέληση τής εμφάνισής του, τσιγγουνιά, γκρίνια ή άρνηση για διάφορα ευχάριστα πράγματα, στενότητα νου, μόνιμη κακή διάθεση κ.λπ.: *μέχρι να αναλάβει διακοσμητής, σ' αυτό το κτήριο βασίλευε ~ και κακογουστιά || τον βλέπεις συνεχώς με τα ίδια τριμμένα ρούχα, αφρόντιστο και κατηφή· η ~ προσωποποιημένη!* **4.** (ειδικότ.) η παθολογική φιλαργυρία, η τσιγγουνιά ΑΝΤ. γενναιοδωρία, γαλαντομία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια, -ια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. miseria, βλ. κ. *μίζερος*].

μίζερος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φτώχια, αθλιότητα, από χαμηλό βιοτικό επίπεδο: ~ *ζωή* ΣΥΝ. άθλιος, κακομοίρικος ΑΝΤ. πολυτελής **2.** (συνεκδ.) ο πενιχρός: ~ *σύνταξη* ΑΝΤ. πλούσιος **3.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακομοιριά, που δίνει την εντύπωση τής φτώχιας, που γκρινιάζει και δυστροπεί συνεχώς κ.λπ. (βλ. λ. *μιζέρια*, σημ. 3) **4.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τσιγγουνιά ΣΥΝ. τσιφούτης, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. γενναιόδωρος, ανοιχτοχέρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. misero < λατ. miser].

Μ.Ι.Θ.Ε. (το) (Τμήμα) Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας των Επιστημών.

μιθραϊσμός (ο) η λατρεία τού θεού Μίθρα, η οποία απέκτησε ευρεία διάδοση στον ρωμαϊκό κόσμο από τον 2ο αι. μ.Χ. — **μιθραϊατής** (ο), **μιθραΐστρια** (η), **μιθραϊατικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mithraism < Mithras (βλ. κ. *Μίθρας*)].

Μίθρας (ο) ο θεός τού φωτός και τής δικαιοσύνης στην ινδοπερσική μυθολογία πριν από τον ζωροαστρισμό. -- **μιθραϊκός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < βεδ. Mitra < αβεστ. mithra «φίλος – συμφωνία, συνθήκη», ονομασία τού περσικού θεού τού φωτός, ο οποίος ταυτιζόταν με τον ήλιο].

μιθριδατισμός (ο) ο βαθμιαίος εθισμός τού οργανισμού σε ολοένα ισχυρότερες δόσεις δηλητηρίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μιθριδάτης / Μιθραδάτης / Μιθροδάτης* (< αρχ. *Μίθρας*, περσικός θεός τού φωτός, βλ.λ.). Η λ. αναφέρεται στον Μιθριδάτη ΣΤ' (περ. 132-63 π.Χ.), βασιλιά τού Πόντου, για τον οποίο οι παλαιότεροι ιστορικοί αφηγούνταν ότι δηλητηρίαζε τον εαυτό του, χορηγώντας του βαθμιαίως αυξανόμενες (μη θανατηφόρες) τέτοιες ουσίες, μέχρις ότου απέκτησε ανοσία].

μικάδο (ο) {άκλ.} (παλαιότ. ως τίτλος) ο αυτοκράτορας τής Ιαπωνίας. Επίσης **μικάδος.**
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. mi-kado «εξυψωμένη πύλη» (ενν. τού αυτοκρατορικού ανακτόρου) < mi- «εξυψωμένος» + kado «πύλη»].

Μίκι Μάους (ο) ➝ Μίκυ Μάους

μικκύλιο (το) {μικκυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. συσσωμάτωμα μερικών δεκάδων ή εκατοντάδων μορίων χαλαρά συνδεδεμένων μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *μικκύλος* (υποκ. τού αρχ. *μικρός*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. micelle < νεολατ. micella, υποκ. τού λατ. mica «μικρό κομμάτι»].

Μικρά Ασία {αρχ.} κ. (λαϊκ.) **Μικρασία** (η) χερσόνησος στο Δ. άκρο τής Ασίας, η οποία βρέχεται Β. από τον Εύξεινο Πόντο, Ν. από τη Μεσόγειο Θάλασσα και Δ. από το Αιγαίο Πέλαγος. — **Μικρασιάτης** (ο) [μεσν.], **Μικρασιάτισσα** (η).

μικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {μίκρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μικρό ή μικρότερο: ~ *τη φούστα / την απόσταση* ΣΥΝ. σμικρύνω, ελαττώνω, μειώνω ΑΝΤ. μεγαλώνω, μεγεθύνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι μικρότερος, λιγοστεύω: *οι μέρες το φθινόπωρο μικραίνουν* ΣΥΝ. βραχύνομαι, συστέλλομαι, μειώνομαι, συρρικνώνομαι. — **μίκρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

μικράκι (το) {μεσν.} {χωρ. γεν.} (υποκ.) (εκφραστ.) **1.** οτιδήποτε μικρό σε διαστάσεις **2.** το μικρό παιδί.

μικρανεψιός [1862] κ. **μικρανιψιός** (ο), **μικρανεψιά** κ. **μικρανιψιά** (η) παιδί εξαδέλφου ή εξαδέλφης.

μικράνθρωπος (ο) [1887] {μικρανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος με μικροπρεπή, ιταμή συμπεριφορά ΣΥΝ. ανθρωπάριο.

μικρασιατικός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μικρά Ασία: ~ *φυλές / λαοί / έθιμα / γλώσσες / πολιτισμός / τραγούδια* **2.** ΙΣΤ. ***Μικρασιατική Καταστροφή*** η καταστροφική κατάληξη τής ελληνικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία (1919-1922), η ήττα τού ελληνικού στρατού από τα στρατεύματα τού Κεμάλ Ατατούρκ και ο ξεριζωμός τού εκεί ελληνισμού. Επίσης **μικρασιάτικος, -η, -ο.**

μικράτα (τα) (λαϊκ.) η νηπιακή και παιδική ηλικία: *πέρασε τα ~ του στην επαρχία.*
[ΕΤΥΜ. < *μικρός*, κατά το *νιάτα*].

μίκρεμα (το) ➝ μικραίνω

μικρέμπορος (ο) [μτγν.] {μικρεμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** ο έμπορος που διαθέτει μικρή επιχείρηση και διαχειρίζεται μικρά κεφάλαια ΣΥΝ. λειανοπωλητής ΑΝΤ. μεγαλέμπορος **2.** πρόσωπο που κάνει εμπόριο ψιλικών ΣΥΝ. ψιλικατζής. — **μικρεμπόριο** (το).

Μικρές Αντίλλες (οι) {Μικρών Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών τής Α. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα νησιά Γουαδελούπη, Γρενάδα, Μαρτινίκα, Μπαρμπάντος, Τρινιντάντ και Τομπάγκο κ.ά. (πβ. λ. *Μεγάλες Αντίλλες*).

μικρο- κ. **μικρό-** κ. **μικρ-** α' συνθετικό το οποίο: **1.** δηλώνει σμίκρυνση ή υποκορισμό (κάποιου / ενός πράγματος): *μικρο-γραφία, μικρο-πωλητής, μικρ-έμπορος, μικρο-διαφορά, μικρο-δουλειά* **2.** προσδίδει μειωτικό χαρακτήρα (σε κάποιον/κάτι): *μικρο-πρεπής, μικρό-μυαλος* **3.** χρησιμοποιείται ως πρόθεμα στη διεθνή μετρολογία με β' συνθετικό μονάδα μετρήσεως και δηλώνει το ένα εκατομμυριοστό τού β' συνθετικού: *μικρο-αμπέρ, μικρο-βόλτ, μικρο-γραμμάριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μικρός* και απαντά ως *μικρο-* προ συμφώνου (πβ. *μικρο-γραφία, μικρο-ψυχία*) και ως *μικρ-* προ φωνήεντος (πβ. *μικρ-έμπορος, μικρόφθαλμος*). Ωστόσο, πολλά νέα και ελληνογενή σύνθετα εμφανίζουν πιο χαλαρή σύνθεση, με συνέπεια να παρουσιάζουν τον τ. *μικρο-* ακόμη και προ φωνήεντος (πβ. *μικρο-έξοδο, μικρο-ηλεκτρονική*)].

μικροαμπέρ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος ίση με το ένα εκατομμυριοστό τού αμπέρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. microampère (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *αμπέρ*].

μικροανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η χημική ανάλυση εξαιρετικά μικρών ποσοτήτων ύλης, κατά σύμβαση μεταξύ 1 και 10 χιλιοστογράμμων ή όγκου διαλύματος 1-10 εκατοστά τού χιλιοστολίτρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microanalysis].

μικροαντικείμενο (το) (συνήθ. στον πληθ.) αντικείμενο μικρού μεγέθους και συνήθ. μικρής αξίας.

μικροαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους μικροαστούς: ~ *νοοτροπία / συμπεριφορά* **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μικροαστική τάξη*** το κατώτατο στρώμα τής μεσαίας αστικής τάξης, με ιδιαίτερη κοινωνική συμπεριφορά και κουλτούρα· απαρτίζεται από μικροπαραγωγούς εμπορευμάτων και μικροεπιχειρηματίες των πόλεων και τής υπαίθρου.

μικροαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που προσιδιάζει σε μικροαστούς, η μικροαστική νοοτροπία και στάση ζωής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeoisie].

μικροαστός (ο), **μικροαστή** (η) **1.** κάθε μέλος τής μικροαστικής τάξης ΑΝΤ. μεγαλοαστός **2.** (συνήθ. μειωτ.) το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από συμπεριφορά και αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν τη μικροαστική τάξη, όπως το όνειρο τής κοινωνικής ανόδου, ο ατομικισμός, ο καταναλωτισμός, η εμμονή σε ό,τι εμπνέει ασφάλεια, ο συντηρητισμός και η μίμηση των μεγαλοαστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeois].

μικροβάτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα ισχύος τού συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος και μονάδα τής ενεργού ισχύος τού εναλλασσόμενου ρεύματος, ίση με ένα εκατομμυριοστό τού βατ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microwatt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βατ*].

μικροβατικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός με τον οποίο επιτυγχάνεται μικρή και αργή μετακίνηση: ~ *κοχλίας.*
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-βατικός* < *βαίνω* (πβ. κ. *συμβατικός*)].

μικροβιαιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία και η κυκλοφορία μικροβίων στο αίμα, που, κατά κανόνα, προκαλεί βαριά σηπτική κατάσταση (σηψαιμία).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. bacteraemia].

μικρόβιο (το) [1889] {μικροβί-ου | -ων} **1.** κάθε μονοκύτταρος μικροοργανισμός που προκαλεί ζυμώσεις ή μολυσματικές αρρώστιες **2.** (μτφ.-οικ.) ο μικρόσωμος, αδύναμος άνθρωπος. - **μικροβιακός, -ή, -ό** [1892].
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-βίο* (< *βίος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbe].

μικροβιοκτόνος, -ος, -ο [1889] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τα μικρόβια: ~ *αντιβιοτικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bactéricide (νόθο σύνθ.)].

μικροβιολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την αναγνώριση και ταξινόμηση των μικροοργανισμών, καθώς και τη μελέτη τής δομής και των λειτουργιών τους. — **μικροβιολόγος** (ο/η) [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologie].

μικροβιολογικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τη μικροβιολογία: ~ *εξέταση / εργαστήριο* ΦΡ. ***μικροβιολογική δοκιμασία*** η χρήση συγκεκριμένων μικροοργανισμών για τον καθορισμό τής ποσότητας ή τής περιεκτικότητας ουσιών, όπως είναι οι βιταμίνες, τα αντιβιοτικά και τα αμινοξέα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologique].

μικροβιομετρία (η) {μικροβιομετριών} η μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων με ειδικό μικροσκόπιο.

μικροβιόμετρο (το) {μικροβιομέτρ-ου | -ων} το ειδικό μικροσκόπιο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων.

μικροβιομηχανία (η) [1894] {μικροβιομηχανιών} η παραγωγική μονάδα που διαθέτει μικρές εγκαταστάσεις και απασχολεί μικρό αριθμό εργαζομένων, οπότε εντάσσεται στον χώρο μεταξύ τής βιομηχανίας και τής βιοτεχνίας. — **μικροβιομήχανος** (ο/η) [1887], **μικροβιομηχανικός, -ή, -ό.**

μικρόβιος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που ζει λίγο, που έχει μικρή διάρκεια ζωής ΣΥΝ. ολιγόζωος, βραχύβιος, λιγόχρονος ΑΝΤ. μακρόβιος, πολύχρονος.

μικροβιοφαγία (η) {μικροβιοφαγιών} ΙΑΤΡ. η καταστροφή των μικροβίων που προσβάλλουν τον οργανισμό από τα φαγοκύτταρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. φαγοκυττάρωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophagie].

μικροβιοφάγος (ο) το κύτταρο οργανισμού ή ο ιός που καταστρέφει τα μικρόβια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophage].

μικροβιοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από φόβο για τα μικρόβια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophobie].

μικροβιοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που φέρει παθογόνα μικρόβια **2.** ΙΑΤΡ. (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε ανάρρωση ή δεν έχει αρρωστήσει εμφανώς από λοιμώδη νόσημα και αποβάλλει από τον οργανισμό του συνεχώς μικρόβια, αποτελώντας μόνιμη αφανή πηγή μολύνσεως για το περιβάλλον.

[ΕΤΥΜ. Αποδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. carrier «φορέας»].

μικροβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παρουσία ή η αφανής διαβίωση μικροβίων σε οργανισμό, ανεξάρτητα από την παρουσία συμπτωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microbism].

μικροβόλτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα μετρήσεως των διαφορών ηλεκτρικού δυναμικού, η οποία ισοδυναμεί με ένα εκατομμυριοστό τού βολτ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microvolt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βολτ*].

μικρογλωσσία (η) {μικρογλωσσιών} ΑΝΑΤ. το φαινόμενο τής παθολογικά μικρής γλώσσας, που οφείλεται στην ατελή ανάπτυξη και διαμόρφωσή της. — **μικρόγλωσσος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microglossia].

μικρογραμμάριο (το) {μικρογραμμαρί-ου | -ων} μονάδα μάζας ίση με το ένα εκατομμυριοστό τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microgram].

μικρογράμματος, -η, -ο [1865] **1.** αυτός που γράφεται με μικρά γράμματα (όχι με κεφαλαία) ΑΝΤ. μεγαλογράμματος **2.** ***μικρογράμματη γραφή*** η γραφή με μικρά, όχι κεφαλαία γράμματα ΑΝΤ. μεγαλογράμματη γραφή.

μικρογραφία (η) [1855] {μικρογραφιών} **1.** ζωγραφικό έργο μικρών διαστάσεων: *γνωστές είναι οι ~ που κοσμούν τα μεσαιωνικά χειρόγραφα* ΣΥΝ. μινιατούρα **2.** (συνεκδ.) η τέχνη τής ζωγραφικής σε μικρών διαστάσεων επιφάνειες (σε περιθώρια χειρογράφων, σε κοσμηματοθήκες κ.λπ.) **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο τέχνης μικρών διαστάσεων **4.** η απεικόνιση (αντικειμένου, κατάστασης, φαινομένου) σε μικρότερες διαστάσεις από τις πραγματικές: *πάνω στο γραφείο του υπάρχει μία τρισδιάστατη ~ τού λιμανιού* (μακέτα) || *το σχολείο είναι μία ~ τής κοινωνίας μας* • **5.** η γραφή με μικρά στο μέγεθος γράμματα • **6.** η φωτογράφηση ή η έρευνα με μικροσκόπιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographie, άσχετο προς το μεσν. *μικρογραφία* «η γραφή με βραχύ φωνήεν»].

μικρογραφικός, -ή, -ό [1860] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μικρογραφία **2.** αυτός που γίνεται με μικρογραφία: *~ εικόνα / διακόσμηση χειρογράφου* **3.** ΧΗΜ. ***μικρογραφική ανάλυση*** μελέτη των μετάλλων και των κραμάτων στο μικροσκόπιο, συμπεριλαμβανομένης και τής προετοιμασίας τους για την εξέταση αυτή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographique].

μικρογράφος (ο/η) [1856] **1.** καλλιτέχνης που διακοσμεί με μικρογραφίες ή φτειάχνει μικρογραφίες **2.** το όργανο με το οποίο επιτυγχάνεται η σχεδίαση εικόνων σε πολύ μικρές διαστάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographe].

μικρογραφώ ρ. αμετβ. {μικρογραφείς...· εύχρ. στον ενεστ.} ασχολούμαι με τη μικρογραφία, φτειάχνω μικρογραφίες.

μικροδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομική δυσπλασία, που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αφύσικα μικρών δακτύλων σε ένα ή περισσότερα από τα άκρα και οφείλεται σε διακοπή τής ανάπτυξής τους κατά την ενδομήτρια ζωή ή σε έλλειψη μερικών φαλάγγων των δακτύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microdactylia].

μικροδάκτυλος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **μικροδάχτυλος 1.** αυτός που έχει μικρά δάκτυλα **2.** ΙΑΤΡ. (ως ουσ.) αυτός που πάσχει από μικροδακτυλία.

μικροδείχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φαίνομαι μικρότερος στην ηλικία από όσο πραγματικά είμαι.

μικροδιάστημα (το) {μικροδιαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (συνήθ. στον πληθ.) διαστήματα μικρότερα από το ημιτόνιο· παρατηρούνται στις εθνικές μουσικές διαφόρων λαών, καθώς και στη βυζαντινή μουσική, ενώ και η μουσική πρωτοπορία τού 20ού αι. πειραματίστηκε στη σύνθεση με μικροδιαστήματα.

μικροδομή (η) ΓΛΩΣΣ. όρος που αναφέρεται σε σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στα όρια τής πρότασης ΑΝΤ. μακροδομή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microstructure (νόθο σύνθ.)].

μικροέξοδο (το) {μικροεξόδ-ου | -ων} **1.** η μικρή δαπάνη **2.** ***μικροέξοδα*** (τα) οι καθημερινές μικρές δαπάνες: *έπαιρνε χαρτζιλίκι από τον πατέρα του για τα ~ του.*

μικροεπεξεργαστής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. η ηλεκτρονική διάταξη (τσιπ), η οποία περιλαμβάνει τα κυκλώματα που συνθέτουν την κεντρική μονάδα ενός μικροϋπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microprocessor (νόθο σύνθ.)].

μικροηλεκτρονική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ηλεκτρονικής που έχει σχέση με μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικά κυκλώματα και εξαρτήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microelectronics].

μικρόθυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αδύναμη θέληση, ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. μικρόψυχος, λιγόψυχος ΑΝΤ. γενναίος. — **μικροθυμία** (η) [μτγν.].

μικροκάμερα (η) {δύσχρ. μικροκαμερών} βιντεοκάμερα μικροσκοπικών διαστάσεων: *το εσωτερικό τής τράπεζας παρακολουθείται από μικροκάμερες* || *ο ντέτεκτιβ χρησιμοποιούσε ασύρματες ~.*

μικροκαμωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μικρές διαστάσεις ΑΝΤ. τεράστιος, ογκώδης **2.** (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΑΝΤ. μεγαλόσωμος. Επίσης **μικροκάμωτος, -η, -ο.**

μικροκαρδία (η) [1890] {μικροκαρδιών} ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. μορφή δυσπλασίας, κατά την οποία η καρδιά έχει μικρότερο μέγεθος από το φυσιολογικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcardie].

μικροκεφαλία (η) [1861] {μικροκεφαλιών} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική μικρότητα τού κεφαλιού, που συνήθ. συνοδεύεται και από διανοητικά προβλήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcéphalie].

μικροκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει μικρό κεφάλι **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μικροκεφαλία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

μικροκινητήρας (ο) ΗΛΕΚΤΡ. κινητήρας μικρών διαστάσεων, τού οποίου η ταχύτητα περιστροφής είναι σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη και ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ωρολογοποιία, την οδοντική χειρουργική, τη ρομποτική κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. micromoteur (νόθο σύνθ.)].

μικρόκλιμα (το) {μικροκλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των ατμοσφαιρικών συνθηκών σε περιορισμένης έκτασης περιοχή, μερικά μέτρα πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους και ώς το ύψος τής βλάστησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimat].

μικροκλιματολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος τής κλιματολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης το μικρόκλιμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimatologie].

μικροκοινωνικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε μικρά κοινωνικά σύνολα. — **μικροκοινωνικά** επίρρ.

μικροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο κλάδος που ερευνά τη διάρθρωση και τη λειτουργία μικρών κοινωνικών ομάδων (π.χ. οικογένεια, σχολείο, πόλη κ.λπ.) ΑΝΤ. μακροκοινωνιολογία. — **μικροκοινωνιολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. microsociologie (νόθο σύνθ.)].

μικρόκοκκος (ο) [1884] {μικροκόκκων} **1.** ο μικρός κόκκος: *~ σιταριού* **2.** ΒΙΟΛ. το σφαιρικό βακτήριο που συνήθ. δεν είναι παθογόνο, βρίσκεται φυσιολογικά στο ανθρώπινο σώμα και είναι σημαντικό για τη διατήρηση τής ισορροπίας μεταξύ των μικροβίων τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. micrococcus].

μικροκομματικός, -ή, -ό [1890] αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροκομματισμό: *τα κόμματα πρέπει να παραμερίσουν τα ~ συμφέροντα απέναντι στο εθνικώς αναγκαίο* || *~ σκοπιμότητες / υπολογισμοί / επιδιώξεις.*

μικροκομματισμός (ο) [1891] η πολιτική συμπεριφορά που υποτάσσει όλα τα πολιτικά θέματα και προβλήματα τής κοινωνίας στο κομματικό συμφέρον, η αποκλειστική επιδίωξη κομματικού οφέλους εις βάρος τού κοινωνικού και εθνικού συμφέροντος.

μικρόκοσμος (ο) {-ου κ. -όσμου | -ων κ. -όσμων, -ους κ. -όσμους} **1.** ο κόσμος σε μικρογραφία **2.** ΦΙΛΟΣ. ο άνθρωπος ως μικρογραφία τού κόσμου (πβ. λ. *μακρόκοσμος*) • **3.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ο κόσμος τού ατόμου και των υποατομικών σωματιδίων, στον οποίο ισχύουν οι νόμοι τής κβαντικής μηχανικής • **4.** το σύνολο των μικρών παιδιών: *μια είδηση που θα ενδιαφέρει όλο τον ~: άνοιξε καινούργιο κατάστημα παιχνιδιών..*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μικρο-* + *κόσμος*. Η επιστημ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. microcosme].

μικροκύκλωμα (το) {μικροκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. ηλεκτρικό ή ηλεκτρονικό κύκλωμα πολύ μικρών διαστάσεων, το οποίο σχηματίζεται συνήθ. με τις μεθόδους παραγωγής των ολοκληρωμένων κυκλωμάτων **2.** (γενικότ.) το μικρό κύκλωμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microcircuit (νόθο σύνθ.)].

μικροκύματα (τα) {μικροκυμάτων} τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα που έχουν μήκος μεταξύ ενός χιλιοστομέτρου και ενός μέτρου· ΦΡ. ***φούρνος μικροκυμάτων*** ο φούρνος που ψήνει γρήγορα τα φαγητά με τη θερμότητα που αναπτύσσεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ τής ύλης τού φαγητού και των μικροκυμάτων που διέρχονται μέσα από αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microwave (νόθο σύνθ.)].

μικροκυτταραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία στο αίμα μικρών ερυθροκυττάρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcythaemia].

μικροκύτταρο (το) {μικροκυττάρ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο μικρής διαμέτρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcyte].

μικρολόγος (ο) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που μιλά ή μεριμνά για ασήμαντα πράγματα **2.** πρόσωπο που καταπιάνεται με την εξέταση λεπτομερειών ΣΥΝ. σχολαστικός.

μικρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μικρολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιλώ και μεριμνώ για ασήμαντα ή ευτελή πράγματα **2.** καταπιάνομαι με περιττές λεπτομέρειες, παραμερίζοντας την ουσία ενός θέματος, είμαι υπέρ το δέον σχολαστικός. — **μικρολογία** (η) [αρχ.].

μικρο- *α' συνθετικό «μικρός - ασήμαντος»*

μικρο-απατεώνας (ο)	**μικρο-επαγγελματίας** (ο)	**μικρο-κατεργαριά** (η)	**μικρο-μάτης** (ο)	**μικρο-συμπλοκή** (η)
μικρο-απάτη (η)	**μικρο-επιχειρηματίας** (ο)	**μικρο-κλέφτης** (ο)	**μικρο-μέτοχος** (ο)	**μικρο-συμφέροντα** (τα)
μικρο-απόλαυση (η)	**μικρο-εργολάβος** (ο)	**μικρο-κλοπή** (η)	**μικρο-παράγοντας** (ο)	**μικρο-τραυματισμός** (ο)
μικρο-ατύχημα (το)	**μικρο-ζημιά** (η)	**μικρο-κτηματίας** (ο)	**μικρο-παρεξήγηση** (η)	**μικρο-τσιφλικάς** (ο)
μικρο-διαφορά (η)	**μικρο-ιδιοκτήτης** (ο)	**μικρο-λαθάκι** (το)	**μικρο-πονηριά** (η)	**μικρο-φθορά** (η)
μικρο-διόρθωση (η)	**μικρο-καβγάς** (ο)	**μικρο-λεπτομέρεια** (η)	**μικρο-ποσό** (το)	**μικρο-χαρά** (η)
μικρο-δουλειά (η)	**μικρο-κακοποιός** (ο)	**μικρο-λωποδύτης** (ο)	**μικρο-πρόβλημα** (το)	
μικρο-εκδότης (ο)	**μικρο-καταστηματάρχης** (ο)	**μικρο-λωποδυσία** (η)	**μικρο-πρόσωπος** (ο)	
μικρο-ενόχληση (η)	**μικρο-κατεργάρης** (ο)	**μικρο-μάγαζο** (το)	**μικρό-στομος, -η, -ο**	

μικρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάννα μικρής ηλικίας.

μικρομαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία των μαστών, κατά την οποία ο ένας ή και οι δύο μαστοί έχουν αφύσικα μικρό μέγεθος ΑΝΤ. μεγαλομαστία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. micromastia].

μικρομέγαλος, -η, -ο [1861] (κακόσ.) (συνήθ. το ουδ. ως ουσ.) (παιδί) που μιλάει και συμπεριφέρεται όπως οι μεγάλοι. — **μικρομεγαλίστικος, -η, -ο.**

μικρομέλεια (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μικρότητα ή βραχύτητα των άκρων τού σώματος σε σχέση με τον κορμό. Επίσης **μικρομελία.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικρομελής* < *μικρο-* + *-μελής* (< *μέλος*)].

μικρομεσαίος, -α, -ο (για επιχειρήσεις και τους ιδιοκτήτες τους) αυτός που έχει μεσαία οικονομική επιφάνεια: ~ *επιχειρήσεις* || (κ. ως ουσ.) *ο φορολογικός νόμος πλήττει κυρίως τους ~.*

μικρόμετρο (το) [1809] {μικρομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο για την ακριβή μέτρηση μικρών αποστάσεων, γωνιών κ.λπ. **2.** όργανο για την ακριβή μέτρηση τού πάχους ή τού μήκους (εφόσον είναι μικρό) εξαρτημάτων μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micromètre].

μικρομηκάς (ο) {μικρομηκάδες} (στην αργκό των κινηματογραφιστών) ο δημιουργός ταινίας μικρού μήκους: *«το φεστιβάλ τής Δράμας συγκεντρώνει την αφρόκρεμα των Ελλήνων ~»* (εφημ.).

μικρομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ένωση) αυτός που έχει μικρό αριθμό ατόμων και σχετικά μικρό μοριακό βάρος ΑΝΤ. μεγαλομοριακός.

μικρόμυαλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης ΣΥΝ. μικρόνους, λιγόμυαλος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

μικρομύκητας (ο) [1890] {μικρομυκήτων} ΒΙΟΛ. μύκητας μικρών διαστάσεων, που φαίνεται μόνο με μικροσκόπιο.

μικρό(ν) (το) (παλαιότ.) μονάδα μήκους ίση με το ένα χιλιοστό τού χιλιοστομέτρου ΣΥΝ. μικρόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micron].

Μικρονησία (η) (αγγλ. Federated States of Micronesia = Ομόσπονδες Πολιτείες τής Μικρονησίας) νησιωτικό κράτος τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού, με πρωτεύουσα την Παλιρίκ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α. — **Μικρονήσιος** (ο), **Μικρονήσια** (η). **μικρονησιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. τοπωνύμιο, < αγγλ. Micronesia. Οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά τού συμπλέγματος είναι μικρότερα από τα αντίστοιχα τής *Μελανησίας* και τής *Πολυνησίας*].

μικρόνους, -ους, -ουν [1873] {μικρόν-οος, -οα | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από περιορισμένη διανοητική ικανότητα ΣΥΝ. μικρόμυαλος. — **μικρόνοια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

μικροοικονομία (η) ΟΙΚΟΝ. η οικονομία και οι οικονομικές σχέσεις στο επίπεδο τής οικονομικής μονάδας, τής ατομικής επιχείρησης ΑΝΤ. μακροοικονομία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomics].

μικροοικονομικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη μικροοικονομία **2.** ΟΙΚΟΝ. ***μικροοικονομική*** (η) η μελέτη τής οικονομικής συμπεριφοράς τού καταναλωτή, τής επιχείρησης και των κλάδων παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomic].

μικροοργανισμός (ο) [1887] ΒΙΟΛ. κάθε ζωικός και φυτικός οργανισμός, που είναι ορατός μόνο με το μικροσκόπιο ΣΥΝ. μικρόβιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micro-organisme].

μικροπαντρεύω ρ. μετβ. {μικροπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κάθημ.) **1.** (για γονείς) παντρεύω (τον γιο ή την κόρη μου) σε μικρή, νεανική ηλικία **2.** (μεσοπαθ. ***μικροπαντρεύομαι***) παντρεύομαι σε μικρή ηλικία.

μικροπολεμική (η) η πολεμική με αθέμιτα, ευτελή μέσα. — **μικροπολεμικός, -ή, -ό** [1865].

μικροπολιτική (η) [1889] **1.** η πολιτική συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ιδιοτέλεια, που έχει στόχο το προσωπικό όφελος τού πολιτικού ή τού κόμματος εις βάρος τού δημοσίου συμφέροντος **2.** η χρήση ευτελών μεθόδων στο πλαίσιο τής πολιτικής αντιπαράθεσης (π.χ. σκανδαλοθηρία).

μικροπολιτικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί μικροπολιτική ή προσιδιάζει στη μικροπολιτική: ~ *μέθοδοι* / *τεχνάσματα* / *επίπεδα* / *αντιλήψεις* / *τακτική.*

μικροπρά(γ)ματα (τα) [1889] {μικροπρα(γ)μάτων} **1.** αντικείμενα μικρών διαστάσεων ή ευτελούς αξίας **2.** ζήτημα χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, στο οποίο δεν αξίζει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή: *—Ήταν σπουδαίο αυτό που έκανες! —Α, όχι, ~! Ο καθένας θα μπορούσε να το κάνει.*

μικροπρέπεια (η) [αρχ.] {μικροπρεπειών} **1.** η ιδιότητα τού μικροπρεπούς: *οι αντιζηλίες και τα κακεντρεχή σχόλια τού ενός για τον άλλον φανερώνουν ~* **2.** (συνεκδ.) η μικροπρεπής πράξη.

μικροπρεπής, -ής, -ές {μικροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροπρεπέστερος, -ατος} αυτός που συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς, που δείχνει ευτελή συμπεριφορά: *ήταν πολύ μικροπρεπές από μέρους της να του ζητήσει πίσω τα δώρα που του είχε κάνει* || ~ *χαρακτήρας* / *άνθρωπος* ΣΥΝ. ευτελής, δεύτερος, φτηνός ΑΝΤ. αξιοπρεπής. — **μικροπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μικρο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

μικροπωλητής (ο) [1887], **μικροπωλήτρια** (η) [1893] {μικροπωλητριών} μικρέμπορος που πουλά αντικείμενα στον δρόμο.

μικρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** {μικρότερος, μικρότατος / ελάχιστος} **1.** ο περιορισμένος σε μέγεθος, σε διαστάσεις: *ο ~ δείκτης τού ρολογιού δείχνει τις ώρες και ο μεγάλος τα λεπτά* || *τα νύχια τα κόβουμε με ~ ψαλίδι* || *μια ~ τηλεόραση 14 ιντσών* || *~ σπίτι / πόλη / χώρα / πουλί / τραπέζι / απόσταση* || *σε ~ κλίμακα* (σε περιορισμένη έκταση) || *θέλω τα παπούτσια ένα νούμερο μικρότερα* || *το κράνος μού είναι ~* ΑΝΤ. μεγάλος· ΦΡ. (α) ***μικρές αγγελίες*** οι περιορισμένης έκτασης καταχωρίσεις σε συγκεκριμένο τμήμα εφημερίδας, που αφορούν σε καθημερινές ανάγκες και συναλλαγές (ενοικιάσεις και αγορές ακινήτων, ιδιαίτερα μαθήματα κ.λπ.) (β) ***τι μικρός που είναι ο κόσμος!*** ως σχόλιο από κάποιον που συναντά έναν γνωστό του τυχαία, σε μέρος όπου δεν θα περίμενε να τον συναντήσει ή που ακούει για (κάποιον/κάτι) από τρίτο πρόσωπο το οποίο θεωρούσε άσχετο (γ) (μτφ.) ***δεν τον φθάνω ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι*** δεν είμαι ούτε στο ελάχιστο αντάξιός του (δ) ***ταινία μικρού μήκους*** βλ. λ. *μήκος* (ε) ΕΚΚΛΗΣ. ***Μικρά Είσοδος*** βλ. λ. *είσοδος* **2.** (γράμμα) που δεν είναι κεφαλαίο: *η λέξη «μεσαίωνας» άλλοτε γράφεται με κεφαλαίο («Μεσαίωνας») και άλλοτε με ~ μυ* || (κ. ως ουσ.) *όσα ονόματα δεν είναι κύρια, τα γράφουμε με μικρό* **3.** περιορισμένος ποσοτικά: *~ δόση / μερίδα* ΑΝΤ. πολύς, αρκετός **4.** ολιγάριθμος: *~ ακροατήριο / υπουργικό συμβούλιο* ΑΝΤ. πολυάριθμος **5.** (συνεκδ.) αυτός που δεν ανέρχεται σε μεγάλο ύψος: *~ αριθμός / αποζημίωση / ποσό / κέρδη* **6.** περιορισμένος χρονικά: *~ καθυστέρηση / διακοπή / διάλειμμα / ταξίδι* ΣΥΝ. βραχύς, σύντομος, ολιγόχρονος· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***μικρόν κατά μικρόν*** σιγά-σιγά (β) ***προ μικρού*** (*πρὸ μικροῦ*, Πολλιανός 1, 72) πριν από λίγο (γ) ***μετά μικρόν*** (*μετὰ μικρὸν*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 73) ύστερα από λίγο (δ) ***μικρού δειν*** βλ.λ. **7.** (σχετικά με ηλικίες) (α) (για ανθρώπους κ. ζώα) αυτός που δεν έχει μεγαλώσει: *~ σκυλί* (β) αυτός που δεν έχει φθάσει σε ώριμη ηλικία (γ) (με άρθρο) νεότερος: *ο ~ αδελφός μου* (δ) αυτός που δεν έχει φθάσει στην κατάλληλη ηλικία: *είναι πολύ ~ ακόμα, για να παντρευτεί* || *είσαι πολύ μικρός, για να μου υποδείξεις πώς θα ενεργήσω*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ή μικρός-μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου*** πρέπει κανείς να παντρεύεται νέος (β) ***από μικρός στα βάσανα*** από νεαρή ηλικία στη βιοπάλη, στον αγώνα τής ζωής **8. *μικρό*** (το) το παιδί, άνθρωπος (ή ζώο) πολύ νεαρής ηλικίας: *το πρωί έχω μάθημα με τα ~ και το απόγευμα με τους μεγάλους* || *ο γλάρος ταΐζει τα ~ του*· ΦΡ. ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* **9. *μικρός*** (ο) (α) ο νεαρός, το παιδί (β) ο νεαρός σερβιτόρος, το γκαρσόν: *μικρέ, φέρε μας τον λογαριασμό!* (γ) ο μαθητευόμενος σε επάγγελμα, ο βοηθός: *θα στείλω τον ~ να σας βοηθήσει* **10. *μικροί*** (οι) αυτοί που δεν διαθέτουν ισχύ (οικονομική, πολιτική κ.λπ.): *είναι η μοίρα των ~ να υποτάσσονται στη βούληση των ισχυρών / των μεγάλων* **11.** (μτφ.) αυτός που δεν εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, που εκδηλώνεται σε χαμηλή ένταση ή δεν έχει μεγάλη σημασία: *~ λάθος / πρόβλημα / διαφορά / ελάττωμα / αδυναμία / ισχύς* || *το αυτοκίνητο κινείται με ~ ταχύτητα* (χαμηλή) || *πήρα κι εγώ μια ~ χαρά* || *είναι κι αυτό μια ~ παρηγοριά* ΑΝΤ. μεγάλος, σημαντικός, σπουδαίος, υπολογίσιμος **12.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στερείται αξιοπρέπειας ή αξίας: *~ άνθρωποι με μεγάλες φιλοδοξίες* || *αποδείχθηκε ~ για μια τόσο σημαντική αποστολή* ΣΥΝ. μικροπρεπής, αναξιοπρεπής, τιποτένιος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, αξιόλογος. — (υποκ.) **μικρούλης, -α, -ι** [μεσν.] κ. **μικρούλικος, -η/-ια, -ο** κ. **μικρούτσικος, -η/-ια, -ο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικρός / σμικρός* (αρχαιότ.), πιθ. < I.E. *smē[i]k- / *smīk- «θρύμμα, ψίχουλο», πβ. λατ. mīca «λίγο, μικρό κομμάτι» (ίσως < *smīk-ā), αρχ. γερμ. smāhi «μικρός, χαμηλός» (> γερμ. schmähen «υβρίζω»), αρχ. αγγλ. smicre «κομψός» κ.ά. Η ετυμολογική σύνδεση με το αρχ. *μείων* (βλ.λ.), που θα οδηγούσε σε I.E. θ. *mei- «μειώνω, ελαττώνω», δεν ερμηνεύει το αρχικό σ- (*σμικρός*)].

μικροσεισμός (ο) σεισμός μικρής έντασης, που δεν γίνεται αισθητός από τον άνθρωπο, αλλά καταγράφεται από σεισμογράφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microseism].

μικροσκελής, -ής, -ές {μικροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροσκελέστερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει κοντά πόδια, δυσανάλογα προς το υπόλοιπο σώμα του ΣΥΝ. κουτσοπόδαρος ΑΝΤ. μακρυπόδαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μικρο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

μικροσκοπία (η) [1861] {μικροσκοπιών} (επιστημ.) η εξέταση με μικροσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopie].

μικροσκοπικός, -ή, -ό [1809] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μικροσκόπιο ή τη μικροσκοπία **2.** αυτός που γίνεται με το μικροσκόπιο: *~ εξέταση* **3.** αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε μόνο με μικροσκόπιο να είναι ορατός: *~ ζωύφια / οργανισμός* **4.** (συνήθ. κατ' επέκτ.) ο πολύ μικρός: *δυσανάγνωστο κείμενο με ~ γράμματα και πολλές μουντζούρες* **5.** αυτός που αναφέρεται στον μικρόκοσμο ή σχετίζεται με αυτόν: *~ ιδιότητα* ΑΝΤ. μακροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopique].

μικροσκόπιο (το) [1761] {μικροσκοπί-ου | -ων} οπτικό όργανο με τη βοήθεια τού οποίου μπορεί κανείς να δει σε μεγέθυνση την εικόνα αντικειμένων, τα οποία δεν μπορούν να παρατηρηθούν με γυμνό οφθαλμό· ΦΡ. ***ηλεκτρονικό μικροσκόπιο*** το μικροσκόπιο που καθιστά δυνατή τη μεγέθυνση τής εικόνας αντικειμένων με τη βοήθεια δέσμης ηλεκτρονίων που αλληλεπιδρούν με αυτά.
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscope].

μικροσφυγμία (η) {μικροσφυγμιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξασθένηση τού σφυγμού, που έχει ως συνέπεια να μη γίνεται εύκολα αντιληπτός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microsphygmia].

μικρόσχημος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μικρό, περιορισμένων διαστάσεων σχήμα ΑΝΤ. μεγαλόσχημος ● **2.** (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδυθεί το «μικρό σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος)· αυ-

τός που δεν έχει φθάσει στο μεγαλύτερο σημείο τού ασκητικού βίου.

μικροσωληνίσκος (ο) ΒΙΟΛ. υποκυτταρικό οργανίδιο, με λεπτή σωληνοειδή μορφή, που σχηματίζει δέσμες και μετέχει σε σημαντικές δομές και λειτουργίες των κυττάρων (κεντρόσωμα, άτρακτος, μίτωση, βλεφαρίδα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. microtubule(s)].

μικρόσωμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλες σωματικές διαστάσεις, ο κοντός και αδύνατος ΣΥΝ. βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος.

μικροταινία (η) {μικροταινιών} το μικροφίλμ (βλ.λ.).

μικροτέχνημα (το) [1877] {μικροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα μικρών διαστάσεων ΣΥΝ. μινιατούρα.

μικροτεχνία (η) [μτγν.] {μικροτεχνιών} η τέχνη κατασκευής μικροτεχνημάτων. — **μικροτεχνικός, -ή, -ό.**

μικροτεχνίτης (ο) [1861] {μικροτεχνιτών}, **μικροτεχνίτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει μικροτεχνήματα **2.** ο τεχνίτης που είναι μετρίου επιπέδου και κατασκευάζει μικροπράγματα.

μικρότητα (η) [αρχ.] {μικροτήτων} **1.** το να έχει κανείς μικρές διαστάσεις (μτφ.) **2.** η έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας ΣΥΝ. μικροπρέπεια, αναξιοπρέπεια, ποταπότητα ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, ανωτερότητα **3.** (συνεκδ.) η πράξη που φανερώνει έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας, υψηλού ήθους: *είναι ικανός για κάθε ~, προκειμένου να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του.*

μικροτσίπ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος υπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microchip (νόθο σύνθ.) < micro- (< *μικρο-*) + chip «πλακίδιο» (βλ. λ. *τσιπ*)].

μικρού δειν (αρχαιοπρ.) λίγο έλειψε να...
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικρού δεῖν* < *μικρός* + *δεῖν*, απρφ. τού απροσ. *δεῖ* (βλ.λ.)].

μικροϋπολογιστής (ο) ο ηλεκτρονικός υπολογιστής που υπάγεται στην κατηγορία των μικρών ψηφιακών υπολογιστών, δεν υπερβαίνει σε μέγεθος μια φορητή τηλεόραση και προορίζεται κατεξοχήν για ατομική χρήση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microcomputer (νόθο σύνθ.)].

μικροφάγα (τα) ΒΙΟΛ. ζωτικοί οργανισμοί που τρέφονται με μικροσκοπικά θρεπτικά σωματίδια: *το μύδι ανήκει στα ~* ΑΝΤ. μακροφάγα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. microphaga < μτγν. *μικροφάγος* < *μικρο-* + *-φάγος* < θ. *φαγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον*].

μικροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δείχνω νεότερος απ' ό,τι είμαι ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοφέρνω, μεγαλοδείχνω.

μικροφθαλμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σμίκρυνση τού βολβού των ματιών, η οποία καθιστά τον βολβό δυσανάλογο ως προς το μέγεθος σε σχέση με το μάτι. — **μικρόφθαλμος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphtalmie].

μικροφίλμ (το) {άκλ.} ΦΩΤΟΓΡ. φιλμ σε μορφή ρολού ή ταινίας, που επιτρέπει την αρχειοθέτηση μεγάλου αριθμού κειμένων και εικόνων ΣΥΝ. μικροταινία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microfilm (νόθο σύνθ.) < micro (< *μικρο-*) + film (βλ. κ. *φιλμ*)].

μικροφιλόδοξος, -η, -ο [1891] **1.** αυτός που έχει μικρές φιλοδοξίες, που επιζητεί ασήμαντα πράγματα **2.** αυτός που είναι άσημος και ταυτόχρονα φιλόδοξος: *~ επαρχιώτης πολιτικός.* — **μικροφιλοδοξία** (η) [1887].

μικροφιλότιμος, -η, -ο {μτγν.} **1.** αυτός που δείχνει φιλοτιμία για μικροπράγματα ΣΥΝ. ψωροφιλότιμος **2.** ***μικροφιλότιμο*** (το) {χωρ. πληθ.} η ευθιξία που δείχνει κανείς για ασήμαντες αφορμές. — **μικροφιλοτιμία** (η) [μτγν.].

μικροφυής, -ής, -ές {μικροφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, μικρόσωμος, λεπτοφυής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μικρο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].

μικροφυσική (η) ΦΥΣ. ο τομέας που ασχολείται με τη μελέτη τής ύλης σε μικροσκοπική κλίμακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphysics].

μικροφωνισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο που αποτελεί μέρος ηλεκτρονικού κυκλώματος, το οποίο παράγει ηχητικά κύματα, παίζει τον ρόλο μικροφώνου προκαλώντας μικροφωνικά ρεύματα **2.** (ειδικότ.) η περίπτωση κατά την οποία το μεγάφωνο επιδρά στο μικρόφωνο, με αποτέλεσμα να προκαλείται δυσάρεστος συριστικός ήχος. — **μικροφωνίζω** ρ. (σημ. 2).

μικρόφωνο (το) [1880] {μικροφών-ου | -ων} η συσκευή που μετατρέπει τον ήχο σε ηλεκτρικά σήματα, ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων και αποτελεί βασικό εξάρτημα των σύγχρονων συστημάτων εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου: *μιλάω στο ~ || ανοίγω / κλείνω τα ~* (θέτω σε λειτουργία / διακόπτω τη λειτουργία) *|| το ~ ενός κασετοφώνου / αυτόματου τηλεφωνητή / κινητού τηλεφώνου || σ' αυτό το κέντρο τραγουδούν χωρίς ~ || άλλα δήλωσε στα δημοσιογραφικά ~ και άλλα τελικώς έπραξε.* — (υποκ.) **μικροφωνάκι** (το), **μικροφωνικός, -ή, -ό** [1898].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphone, άσχετο από το αρχ. επίθ. *μικρόφωνος* «αυτός που έχει ασθενική φωνή»].

μικροφωτογραφία (η) [1892] {μικροφωτογραφιών} **1.** η φωτογραφία που παίρνει κανείς με τη βοήθεια μικροσκοπίου **2.** η φωτογράφιση με τη βοήθεια μικροσκοπίου. — **μικροφωτογραφικός, -ή, -ό** [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphotograph].

μικροφωτογράφιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η φωτογράφιση με μικροφίλμ.

μικροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με τις χειρουργικές τεχνικές, οι οποίες εκτελούνται με τη βοήθεια μικροσκοπίου και τη χρησιμοποίηση λεπτότατων οργάνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchirurgie].

μικροχημεία (η) {μικροχημειών} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ιδιότητες και τη σύσταση μικρών ποσοτήτων ύλης. — **μικροχημικός, -ή, -ό** [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchimie].

μικροψία (η) {μικροψιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση τής όρασης, κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα μικρότερα από το φυσικό τους μέγεθος και η οποία οφείλεται σε οργανικά, τοξικά ή ψυχολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micropsie].

μικροψυχία (η) [αρχ.] {μικροψυχιών} **1.** η έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος ΑΝΤ. γενναιοψυχία, ανωτερότητα, αξιοπρέπεια **2.** η έλλειψη γενναιότητας, το ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. λιποψυχία, δειλία ΑΝΤ. γενναιότητα, ευψυχία.

μικρόψυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος, γενναιοψυχίας, ανωτερότητας: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά / αντιμετώπιση* ΣΥΝ. ευτελής, ποταπός, μηδαμινός ΑΝΤ. αξιοπρεπής, γενναιόψυχος, ανώτερος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δείχνει ασθενές ψυχικό φρόνημα, δειλία ΣΥΝ. ολιγόψυχος, λιπόψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος.

μικρύνω ρ. → μικραίνω

μίκτης (ο) {μικτών} **1.** ΜΟΥΣ. ηλεκτρονική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση διαφόρων παραμέτρων ηχοληψίας ή μετάδοσης ηχητικών σημάτων (π.χ. την ισορροπία των εντάσεών τους)· αλλιώς *κονσόλα, τράπεζα μίξεως* **2.** ραδιοηλεκτρονική διάταξη που χρησιμοποιείται στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς πομπούς και δέκτες για την ανάμειξη δύο διαφορετικών σημάτων και την παραγωγή τού επιθυμητού σήματος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μικ-* < αρχ. *μ(ε)ίγ-νυ-μι* (βλ. λ. *μειγνύω*) + παραγ. επίθημα *-της*, απόδ. τού αγγλ. mixer].

μικτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *μεικτός*) **1.** αυτός που προέκυψε από τη μείξη διαφορετικών στοιχείων ΣΥΝ. ανάμικτος, σύμμικτος, σύνθετος· ΦΡ. (α) ***μικτή γλώσσα*** η γλώσσα που αναμειγνύει στοιχεία δημοτικής και καθαρεύουσας (β) ***μικτό σχολείο*** το σχολείο στο οποίο φοιτούν αγόρια και κορίτσια (γ) ***μικτός γάμος*** (i) ο γάμος μεταξύ ετεροδόξων χριστιανών (ii) ο γάμος μεταξύ ατόμων διαφορετικής θρησκείας, φυλής, εθνικότητας κ.λπ. **2.** ΜΑΘ. ***μικτός αριθμός*** πραγματικός αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και κλασματικό αριθμό, λ.χ. 3 1/2 • **3.** αυτός από τον οποίο δεν έχουν αφαιρεθεί οι ζημίες, το απόβαρο κ.λπ.· ο μη καθαρός: *~ κέρδος / βάρος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μειγνύω*].

Μίκυ Μάους (ο) {άκλ.} **1.** ο δημοφιλής ήρωας κινουμένων σχεδίων και κόμικς για παιδιά, ο οποίος έχει μορφή ποντικού και σχεδιάστηκε από τον Γουόλτ Ντίσνεϋ **2.** (μετωνυμ.) (α) κάθε σειρά κινουμένων σχεδίων ή κόμικς με πρωταγωνιστή τον Μίκυ Μάους (β) (γενικότ.) οποιαδήποτε σειρά κινουμένων σχεδίων ή κόμικς για παιδιά: *στα παιδιά αρέσουν πολύ τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mickey Mouse «ο Μίκυ το ποντίκι», χαρακτήρας κινουμένων σχεδίων που δημιουργήθηκε από τον W. Disney το 1928].

Μιλάνο (το) πόλη τής ΒΔ. Ιταλίας, το βασικό οικονομικό και βιομηχανικό κέντρο τής χώρας. — ***Μιλανέζος*** (ο), **Μιλανέζα** (η), **μιλανέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Milano < λατ. Mediolanum (στην Ελλην. γνωστή κ. ως Μεδιόλανα, πβ. το «διάταγμα των Μεδιολάνων»), πόλη που ιδρύθηκε από γαλατικά φύλα στις αρχές τού 4ου αι. π.Χ., πιθ. < *medio-planum «στο μέσον των πεδιάδων, ανάμεσα στους κάμπους» < medius «μέσος» + planus «ομαλός, επίπεδος». Κατ' άλλη άποψη, ως β' συνθ. πρέπει να θεωρηθεί το κελτ. lanu «πεδιάδα»].

μιλέδη (η) {χωρ. πληθ.} (ως τιμητική προσφώνηση) η σύζυγος λόρδου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. milady < my lady «κυρία μου»].

μιλέτι (το) {μιλετ-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. (στην πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτόνομη, αυτοδιοικούμενη θρησκευτική κοινότητα, οργανωμένη με δικούς της νόμους και με επί κεφαλής τον δικό της θρησκευτικό ηγέτη, ο οποίος ήταν υπεύθυνος ενώπιον τής κεντρικής διοίκησης για την εκπλήρωση των καθηκόντων και υποχρεώσεων των μελών τής κοινότητάς του και ειδικότ. τού καθήκοντος τής πληρωμής των φόρων και τής διατήρησης τής εσωτερικής ασφάλειας: *Ρουμ ~* (το μιλέτι των Ρωμιών, δηλ. των ορθόδοξων χριστιανών) **2.** ΘΡΗΣΚ. (σύμφωνα με το Κοράνιο) η θρησκεία που κήρυξαν ο Αβραάμ και οι άλλοι προφήτες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. millet < αραβ. millet «έθνος»].

μίλημα (το) {μιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ.) η μιλιά, η ομιλία.

μιλημένος, -η, -ο (καθημ.) αυτός με τον οποίο έχει γίνει συμφωνία, προκειμένου να ενεργήσει μεροληπτικά: *ήταν ~ ο προϊστάμενος, για να τον προτείνει στη θέση του·* ΦΡ. (α) ***τα 'χουν μιλημένα*** έχουν συμφωνήσει εκ των προτέρων να κρατήσουν ορισμένη στάση: *~ για την εκλογή νέου προέδρου* (β) ***μιλημένα-τιμημένα*** για να δηλωθεί η αμοιβαία υπόσχεση ότι θα τηρηθούν όσα συμφωνήθηκαν.

μιλητό (το) (λαϊκ.) η ομιλία, η συζήτηση: *άρχισε ξανά το ~ || από δίπλα ακούστηκε ~·* ΦΡ. ***στο μιλητό*** με προσυνεννόηση (για να διευκολυνθεί κάποιος): *το θέμα κανονίστηκε ~.*

Μίλητος (η) {Μιλήτου} αρχαία ελληνική πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας. — **Μιλήσιος** (ο) [αρχ.], **Μιλήσια** (η), **μιλησιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μίλητος* / *Μίλλατος*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο, που ταυτίζεται από μερικούς με την τοποθεσία Milawanda ορισμένων χεττιτικών επιγραφών].

μίλι (το) {μιλί-ου | -ων} **1.** μονάδα μήκους μεγάλων αποστάσεων, διαφορετική κατά χώρες και εποχές **2.** (ειδικότ.) (α) αγγλοσαξονική μονάδα μήκους, που χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. και τις χώρες τής Βρε-

τανικής Κοινοπολιτείας, υποδιαιρείται σε 1.760 γιάρδες ή 5.280 πόδια και ισούται με 1.609.344 μέτρα (β) ***(ναυτικό) μίλι*** μονάδα μήκους για τη μέτρηση θαλάσσιων αποστάσεων, που ισούται με 1.852 μέτρα· στις χώρες τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας ισούται με 1.853,184 μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μίλιον*, υποκ. τού λατ. mil(l)ia «χίλιοι» (φρ. milia passuum «μία χιλιάδα βημάτων»)].

μιλι- λεξικό πρόθημα τού διεθνούς συστήματος μονάδων, που σημαίνει ένα χιλιοστό τής μονάδας, την οποία δηλώνει το β' συνθετικό: *μιλι-αμπέρ, μιλι-βόλτ, μιλι-γκράμ*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα ξέν. επιστημ. όρων (πβ. γαλλ. milli-mètre, milli-gramme), που προέρχεται από το λατ. milli- < mille «χίλιοι»].

μιλιά (η) (καθημ.) **1.** ο ήχος τής φωνής, η προφορική ομιλία· ΦΡ. (α) ***χάνω τη μιλιά μου*** (i) παύω να έχω την ικανότητα ομιλίας (ii) (μτφ.) μένω άναυδος, δεν μπορώ να αντιδράσω από έκπληξη, φόβο κ.λπ. (β) ***δεν βγάζω μιλιά*** σωπαίνω, δεν λέω κουβέντα (γ) ***δεν θέλω μιλιά!*** δεν θέλω αντίρρηση, δεν ακούω καμιά διαφωνία (δ) ***στόμα έχει και μιλιά δεν έχει*** βλ. λ. *στόμα* **2.** (ως προσταγή) ***μιλιά!*** με αυστηρό τρόπο προς κάποιον για να σωπάσει: *~! Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα!* ΣΥΝ. σιωπή! άχνα! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὁμιλία* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ὁ* και συνίζηση)].

μιλιγκράμ (το) {άκλ.} το χιλιοστόγραμμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. milligramme (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλια») + -gramme < λατ. gramma < αρχ. *γράμμα* «μικρό βάρος», ως απόδ. τού λατ. scripulum (1/24 τής ουγκιάς), που θεωρήθηκε παράγ. τού scribere «γράφω»].

μιλιμέτρ (το) {άκλ.} το χιλιοστόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millimètre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλια») + -mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

μιλιμετρέ επίθ. {άκλ.} διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια διαιρεμένη σε χιλιοστά τού μέτρου, με κάθετες και οριζόντιες λεπτές γραμμές· αποτελεί οδηγό για την απόλυτη ευθυγράμμιση των κειμένων και φωτογραφιών κατά το μοντάζ (βλ.λ.): *χαρτί / χάρτης ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millimétré (νόθο σύνθ.) < milli- (βλ. λ. *μιλι-*) + mètre (βλ. λ. *μέτρο*)].

μιλιμπάρ (το) {άκλ.} ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα ατμοσφαιρικής πίεσης, ίση προς ένα χιλιοστό τού μπαρ και ισοδύναμη με 1.000 δύνες ανά τετραγωνικό εκατοστόμετρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millibar (νόθο σύνθ.) < milli- (βλ. λ. *μιλι-*) + bar (< αρχ. *βάρος*)].

μιλιόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) θηλυκό πρόβατο (και σπανιότ. κατσίκα) με ηλικία ενός έτους ή που βρίσκεται στην πρώτη εγκυμοσύνη ΣΥΝ. αμνάδα, προβατίνα πρωτόγεννη. Επίσης **μιλιόρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. mľor, πιθ. < λατ. *agnelliola, υποκ. τού agnella «αμνάδα»].

μιλιούνια κ. **μιλεούνια** (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ανυπολόγιστος αριθμός, αμέτρητο πλήθος: *πλάκωσε ο εχθρός με ~ στρατό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μιλιούνι(ν)* < ιταλ. millione «εκατομμύριο» < γαλλ. million < αρχ. γαλλ. milie < λατ. mil(l)ia «χίλια»].

μιλιταρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η στρατοκρατία. — **μιλιταριστής** (ο), **μιλιταρίστρια** (η), **μιλιταριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. militarisme < μέσ. γαλλ. militaire < λατ. militaris < miles «στρατιώτης»].

μιλόρδος (ο) (ως τιμητική προσφώνηση) ο Άγγλος ευγενής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. milord (αντιδάν.) < γαλλ. milord < αγγλ. my lord «κύριέ μου». Βλ. κ. *λόρδος*].

Μιλτιάδης (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (περ. 554-489 π.Χ.), ο οποίος ηγήθηκε των αθηναϊκών στρατευμάτων στη νίκη τους επί των Περσών στη μάχη τού Μαραθώνα το 490 π.Χ. **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. «κοκκινωπός, αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος» < *μίλτος (ἡ)* (τεχν. όρ., πιθ. δάνειο), ονομασία τού ορυκτού αιματίτη και τού χρώματός του].

μιλφέιγ (το) {άκλ.} γλυκό με στρώσεις φύλλων κρούστας και κρέμας πασπαλισμένο με λεπτή ζάχαρη (άχνη). Επίσης (λαϊκ.) **μιλφέι**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mille-feuille «χίλια φύλλα»].

μιλώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **ομιλώ** [αρχ.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μιλάς... (σπάν. μιλείς...) κ. (λόγ.) ομιλείς... | μίλ-ησα, -ιέμαι (κ. λόγ. ομιλούμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζομαι με τον προφορικό λόγο, αρθρώνω λόγο: *αν μπορούσαν να μιλήσουν τα ζώα, τι θα έλεγαν άραγε;* || *το μωρό άρχισε να μιλάει* || *~ δυνατά / καθαρά / σιγά / αργά / συνέχεια / ασταμάτητα / ασυνάρτητα / γενικά / εκ μέρους κάποιου / επί τού θέματος / ελεύθερα / σοβαρά / με παρρησία / χωρίς περιστροφές / ορθάκοφτά / έξω από τα δόντια* (βλ. λ. *δόντι*)· ΦΡ. (α) ***εγώ μιλάω, εγώ τ' ακούω*** μιλώ χωρίς να βρίσκω ανταπόκριση ή χωρίς να με προσέχει κανείς (β) ***μιλώ με το «σεις» και με το «σας»*** μιλώ ευγενικά χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας (γ) ***μιλάω στον αέρα*** (Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 14, 9: *...ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες*) μιλάω χωρίς να μου δίνει κανείς σημασία, χωρίς να εισακούομαι (δ) ***το πράγμα μιλάει (από) μόνο του*** είναι εξόφθαλμο, προφανές: *~· αυτός την έκανε την κομπίνα!* **2.** (+για) (α) εκφράζομαι με τον λόγο μου (γραπτό ή προφορικό), αφηγούμαι, κάνω λόγο: *για τι πράγμα μιλάει αυτό το βιβλίο;* (β) αναφέρομαι σε κάποιον/κάτι, εννοώ: *μετά τους σεισμούς συγκεντρώθηκαν χιλιάδες άνθρωποι σε πολύ περιορισμένους χώρους· μιλάμε για αφόρητη κατάσταση* || *εκτελεί τους πιο απίθανους υπολογισμούς με απίστευτη ταχύτητα· σου μιλάω για ιδιοφυΐα* **3.** εκφωνώ λόγο ή κάνω διάλεξη: *μίλησε για την επέτειο τού «Όχι»* || *μίλησε σε συγκέντρωση οπαδών του* **4.** έχω τον λόγο: *τώρα ~ εγώ και δεν θέλω να με διακόψει κανείς!* **5.** εκφράζω τις απόψεις μου, τη συμφωνία ή τη διαφωνία μου: *~ με επιχειρήματα* || *~ υπέρ / κατά*· ΦΡ. ***άκου / για δες ποιος μιλάει!*** για κάποιον που είτε λόγω τής ηλικίας του ή τού χαρακτήρα ή τής συμπεριφοράς του δεν δικαιούται να εκφέρει συγκεκριμένη άποψη: *~! Ενώ είναι συστηματικός φοροφυγάς, μας μιλάει για την τήρηση των νόμων!* **6.** κάνω σχόλιο, αντιδρώ· (ειδικότ.) εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου: *πρόσεξα την άσχημη συμπεριφορά του, αλλά δεν μίλησα, για να μη γίνει καβγάς* **7.** γνωστοποιώ (κάτι): *θα σου πω ένα μυστικό, αλλά δεν θα μιλήσεις πουθενά* **8.** συζητώ (με κάποιον): *~ με τον πατέρα μου για τις σπουδές μου* **9.** φλυαρώ: *ο δάσκαλος του έκανε παρατήρηση, επειδή μιλούσε με τον διπλανό του* **10.** επικοινωνώ, ανταλλάσσω σκέψεις: *Πότε θα σε δω; Πρέπει να μιλήσουμε* **11.** μεταδίδω μηνύματα, εκφράζω (κάτι) (χωρίς να χρησιμοποιώ τον λόγο): *οι πράξεις μιλούν από μόνες τους* || *αυτή η μουσική μιλάει στην καρδιά μου* **12.** είμαι εκφραστικός, πολύ παραστατικός: *καθώς χόρευε, όλα πάνω της μιλούσαν: μάτια, χέρια, σώμα* || *Τι ζωντανός πίνακας! Σαν να μιλάει!* **13.** (α) γνωρίζω και μπορώ να χρησιμοποιώ (συγκεκριμένη γλώσσα): *~ Αγγλικά* || *αν και Βέλγος ο Τομ, μιλάει πολύ καλά / άπταιστα Ελληνικά* (β) χρησιμοποιώ (συγκεκριμένη γλώσσα) σε προφορική συνεννόηση: *-Τι γλώσσα μιλούσες με τους τουρίστες; -Φλαμανδικά* ♦ (μετβ.) **14.** απευθύνω τον λόγο (σε κάποιον): *~ στον Κώστα* || *του ~ αυστηρά / συγκαταβατικά* **15.** (ειδικότ.) επιχειρώ να πείσω, να μεταπείσω (κάποιον): *Ό,τι και να του πω, εμένα δεν με ακούει· μίλησέ του κι εσύ!* (μεσοπαθ. ***μιλιέμαι / ομιλούμαι***) **16.** (για γλώσσα) χρησιμοποιούμαι ως μέσο επικοινωνίας μιας γλωσσικής κοινότητας: *τα Λατινικά δεν μιλιούνται / ομιλούνται πια*· ΦΡ. ***λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες*** οι γλώσσες που ομιλούνται από μικρό αριθμό ομιλητών **17.** (ως αλληλοπαθές) έχω φιλικές σχέσεις ή οικειότητα με κάποιον: *δεν μιλιούνται ούτε καν χαιρετιούνται* (είτε επειδή δεν γνωρίζονται είτε επειδή έχουν εχθρικές σχέσεις)· ΦΡ. (α) ***δεν μιλιέται*** δεν έχει διάθεση για συζήτηση (επειδή είναι στενοχωρημένος, κακόκεφος ή θυμωμένος) (β) ***τα μιλήσαμε / τα έχουμε μιλημένα*** καταλήξαμε σε συμφωνία **18.** (η μτχ. ***μιλημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μιλῶ* < αρχ. *ὁμιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «βρίσκομαι μαζί με κάποιον, κάνω συντροφιά μαζί του» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.). < *ὅμιλος* (βλ.λ.)].

μίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να μιμείται κανείς (κάποιον/κάτι): *η ~ ξένων προτύπων* ΑΝΤ. πρωτοτυπία **2.** (συνεκδ.) το έργο ή οι πράξεις που αντιγράφουν πιστά πρότυπο: *σύμφωνα με τον ορισμό τού Αριστοτέλη, η τραγωδία είναι ~ πράξεως* **3.** (ειδικότ.) η περιπαικτικού χαρακτήρα επανάληψη των κινήσεων, των χειρονομιών και εκφράσεων ή και τής ομιλίας (κάποιου) με παρόμοια χροιά και τόνο φωνής: *αυτός ο κωμικός είναι καλός στις ~ πολιτικών* • **4.** ΨΥΧΟΛ. η συνειδητή ή η ασύνειδη προσπάθεια κάποιου να αναπαράγει στη σκέψη ή τη συμπεριφορά του το ίδιο πρότυπο σκέψης ή συμπεριφοράς που παρατήρησε σε άλλον • **5.** ΦΙΛΟΣ. αρχή τής αισθητικής και τής θεωρίας τής τέχνης, σύμφωνα με την οποία η τέχνη αναπαριστά δημιουργικά (γεγονότα, πρόσωπα, συναισθήματα, πράξεις, καταστάσεις κ.λπ.) • **6.** ΜΟΥΣ. ο τρόπος μουσικής γραφής, που συνίσταται στο να επαναλαμβάνεται το ίδιο μελωδικό σχήμα από τη μια φωνή στην άλλη ή από το ένα όργανο στο άλλο.

μιμητής (ο) [αρχ.], **μιμήτρια** (η) [1842] {μιμητριών} πρόσωπο που ακολουθεί πιστά το πρότυπο, το παράδειγμα άλλου: *το έργο του βρήκε αργότερα πολλούς ~*.

μιμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μίμηση: *~ κινήσεις* **2.** αυτός που έχει την τάση να μιμείται: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* **3.** ***μιμητική*** (η) η τέχνη τής μίμησης (προσώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις, ζώων κ.λπ.) με μέσο τις χειρονομίες, τους μορφασμούς, τις κινήσεις τού σώματος και χωρίς να χρησιμοποιείται λόγος ΣΥΝ. μιμική • **4.** (ουσία) τής οποίας η χορήγηση προκαλεί διέγερση ορισμένων νεύρων και ιδιαίτ. των συμπαθητικών και παρασυμπαθητικών. - **μιμητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **μιμητικότητα** (η) [1898].

μιμητισμός (ο) **1.** (κακόσ.) η παθητική και άκριτη αντιγραφή προτύπων (σε ιδέες, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ.): *~ στη μόδα / τού τρόπου ζωής των ξένων* ΣΥΝ. μιμητικότητα **2.** ΒΙΟΛ. το βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ένα ζώο μοιάζει εξωτερικά με ένα άλλο ή με μέρος τού περιβάλλοντός του, κυρ. ως μέσο προστασίας από τους θηρευτές του (βλ. λ. *ομοιοχρωμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mimétisme].

μιμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους μίμους ή γίνεται κατά τον τρόπο των μίμων **2.** ***μιμική*** (η) η μιμητική (βλ. λ. *μιμητικός*) • **3.** ΙΑΤΡ. ***μιμικοί μύες*** οι δερματικοί μύες τού προσώπου, οι οποίοι, όταν συστέλλονται, προκαλούν κινήσεις που αλλάζουν την έκφραση.

Μίμνερμος (ο) {Μιμνέρμου} αρχαίος Έλληνας ελεγειακός λυρικός ποιητής από την Κολοφώνα (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μίμνω* (άλλος τ. τού ρ. *μένω*: *μί-μν-ω* < θ. *μν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού *μεν-*, με ενεστ. αναδιπλασιασμό *μι-*) + *-ερμος* < *Ἑρμῆς*].

μιμόγλωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ό,τι συνοδεύει και συμπληρώνει τη διά τής γλώσσας επικοινωνία, η παραγλώσσα (βλ.λ.) ΑΝΤ. λεξίγλωσσα.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι].

μιμογράφος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. ο ποιητής μίμων. — **μιμογραφία** (η) [1819].

μιμόδραμα (το) {μιμοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} λυρικό δράμα που εκτελείται με μιμητικές κινήσεις και εκφράσεις των ηθοποιών (με παντομίμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mimodrame].

μιμόζα (η) (καθημ.) γένος φυτών, συγγενικών προς την ακακία, που καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά· η *μιμόζα η αισχυντηλή / ντροπαλή* είναι το φυτό *μη μου άπτου* (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mimosa < λατ. mimus < αρχ. *μῖμος*].
μιμόρχημα (το) [1861] {μιμορχήμ-ατος | -ατα, -άτων} το μπαλλέτο, το χορόδραμα.
[ΕΤΥΜ. < *μίμος* + *όρχημα*, απόδ. τού γαλλ. ballet (βλ. κ. *μπαλλέτο*)].
μίμος (ο) **1.** το πρόσωπο που διαθέτει την ικανότητα να μιμείται φωνές, χειρονομίες και εκφράσεις. συνήθ. για να διασκεδάζει τους άλλους: *είναι πολύ καλός ~· μπορεί να κάνει οποιονδήποτε πολιτικό, φτάνει ν' ακούσει για λίγο τη φωνή του* **2.** ο ηθοποιός συγκεκριμένου είδους θεατρικής τέχνης, κατά την οποία αποδίδει με μιμητικές κινήσεις, χειρονομίες και μορφασμούς συναισθήματα, καταστάσεις και περιστατικά • **3.** (στο θέατρο) η τέχνη τής αναπαράστασης χαρακτήρων, συναισθημάτων και η τέχνη τής αφήγησης μόνο με την κίνηση τού σώματος, με χειρονομίες και μορφασμούς ΣΥΝ. παντομίμα • **4.** ΦΙΛΟΛ. έμμετρο είδος τής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας. που έχει διαλογική μορφή και ζωντανεύει σκηνές τής καθημερινής ζωής, με πρόθεση διασκεδαστική και συνάμα σκωπτική • **5.** ΖΩΟΛ. μικρό πουλί που απαντά στην Αμερική, έχει γκρίζο χρώμα, σκουρότερες φτερούγες και ουρά και χαρακτηρίζεται από την ικανότητά του να μιμείται το κελάηδημα άλλων πουλιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῖμος*, αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Η συσχέτιση με το σανσκρ. māyā «απάτη, απατηλή εικόνα» δεν φαίνεται καθόλου πιθανή, αφού προϋποθέτει δυσχερή μεταπτωτική μεταβολή. Παράγ. *μιμοῦμαι, μιμητής, μίμησις* κ.ά.].
μιμούμαι ρ. μετβ. αποθ. {μιμείσαι... | μιμήθηκα} **1.** κάνω ό,τι κάνει (κάποιος άλλος/κάτι άλλο), φέρομαι, μιλώ. πράττω όπως (κάποιος άλλος/κάτι άλλο): *είναι συνηθισμένο σχολικό αστείο οι μαθητές να μιμούνται τους καθηγητές τους* || ~ *τη φωνή / το ντύσιμο / τις κινήσεις / το ύφος κάποιου* || ~ *δουλικά / πιστά / τέλεια κάποιον* ΣΥΝ. παριστάνω, αντιγράφω **2.** χρησιμοποιώ ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: *οι Λατίνοι συγγραφείς μιμήθηκαν σε σημαντικό βαθμό τους αρχαίους Έλληνες ομοτέχνους τους* || *οι νέοι έχουν την τάση να μιμούνται αυτούς που θαυμάζουν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μιμοῦμαι (-έο-)* < *μῖμος* (βλ.λ.)].
μίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο υπόνομος με γόμωση από εκρηκτική ύλη για ανατίναξη εδάφους, σπάσιμο βράχου κ.λπ. ΣΥΝ. λαγούμι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mina, πιθ. κελτ. καταγωγής, πβ. ιρλ. mein «μεταλλικός»].
μιναδόρος (ο) ο εργάτης που είναι εξειδικευμένος στο να ανοίγει μίνες, ιδ. σε μεταλλεία ΣΥΝ. λαγουμιτζής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. minador < mina (βλ. λ. *μίνα*) + -dor (βλ. λ. *-δόρος*)].
μιναρές (ο) {μιναρέδες} ο ψηλός και λεπτός πύργος, που αποτελεί τμήμα τού μουσουλμανικού ναού. από τον οποίο ο χότζας ή ο μουεζίνης καλούν τους πιστούς για προσευχή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. minare < αραβ. manārah «φάρος»].
μινάρω ρ. μετβ. {μινάρισα} ανοίγω μίνα σε (έδαφος, βράχο), για να προκαλέσω έκρηξη ΣΥΝ. (λόγ.) υπονομεύω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minare < mina (βλ. κ. *μίνα*)].
μινέτο (το) (λαϊκ.) η αιδοιολειχία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. minette, αρχική σημ. «γατούλα», υποκ. τού mine «γάτα» (ονοματοπ. λ.). Η σημ. «αιδοιολειχία» από τη γαλλ. φρ. faire minette (à une femme)].
μίνθη (η) {μινθών} (λόγ.) η μέντα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο. Βλ. κ. *μέντα*].
μίνι επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι μικρός: ~ *λεωφορείο / συσκευασία* || ~ *τηλεοπτική σειρά* **2.** *μίνι* (το) γυναικεία φούστα που φθάνει πάνω από τα γόνατα: *φοράω ~.* — (υποκ.) **μινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mini < α' συνθ. mini-, αποσπασμένο από λ. όπως miniskirt].
μινιατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρογραφία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. miniatura < λατ. miniatus, μτχ. τ. τού ρ. miniare «βάφω χρησιμοποιώντας μίνιο» < minium. Βλ. κ. *μίνιο*. Η λ. miniatura δήλωνε αρχικώς την τέχνη τής βαφής (με μίνιο) μικρού χειρογράφου ή βιβλίου, από όπου και γενικεύθηκε η σημ. «μικρογραφία», πιθ. υπό την επίδραση τού minimum].
μινιμαλισμός (ο) ελλην. *ελαχιστοποίηση* **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. κίνημα που αναπτύχθηκε στη δεκαετία τού '50, κυρ. στην Αμερική, και βρήκε απήχηση σε διάφορες μορφές τέχνης, όπως η μουσική, η ζωγραφική και ο κινηματογράφος· υποστηρίζει κυρίως την ανάγκη οικονομίας στη χρήση εκφραστικών μέσων (συμβόλων, μοντέλων, χρωμάτων κ.λπ.) στον χώρο τής τέχνης **2.** (γενικότ.) στάση, τακτική που συνίσταται στην απαίτηση όσο το δυνατόν λιγότερων πραγμάτων (στον λόγο, στα μέσα που χρησιμοποιεί κανείς κ.λπ.)· η απλότητα και η αναζήτηση μόνο τού ουσιώδους. — **μινιμαλιστής** (ο), **μινιμαλίστρια** (η), **μινιμαλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. minimalisme < minimal < λατ. minimus «ελάχιστος, πολύ μικρός»].
μίνιμουμ (το) {άκλ.} το λιγότερο, το ελάχιστο: *του εγγυήθηκε ένα ~ κέρδους από τη συμμετοχή του στην επιχείρηση* ΑΝΤ. μάξιμουμ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. minimum, ουδ. τού επιθ. minimus «ελάχιστος»].
μινιμπάς κ. **μίνι-μπας** (το) {άκλ.} μικρό λεωφορείο για τις πόλεις ΣΥΝ. υποαστικό λεωφορείο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mini-bus].
μίνιο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η κοκκινωπή χρωστική ύλη, η οποία αποτελείται κυρ. από οξίδια τού μολύβδου, έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα και χρησιμοποιείται για την παρασκευή αντισκωριακών βαφών **2.** (συνεκδ.) η αντισκωριακή βαφή που παρασκευάζεται από την παραπάνω χρωστική ύλη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minio < λατ. minium. ιβηρ. καταγωγής. πβ. βασκ. min].
μινιόν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος **2.** ευπαθής και ευαίσθητος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mignon «κομψός, χαριτωμένος» < ιταλ.migna «γατούλα», εκφραστική λ., αγν. ετύμου].
μινκ (το) {άκλ.} το βιζόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mink < αρχ. αγγλ. mynk, αγν. ετύμου].
μινόρε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ελάσσων μουσική κλίμακα ή ο ελάσσων τρόπος. η ελάσσων συγχορδία ΑΝΤ. ματζόρε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minore < λατ. minor «μικρότερος, λιγότερος», που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. επίθ. *μείων*].
Μινόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων τής Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Minorca (< λατ. minor «μικρότερος, ελάσσων»), κατ' αντιδιαστολή προς τη *Μαγιόρκα*].
μινουέτο (το) → μενουέτο
Μινσκ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Λευκορωσίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Minsk. πιθ. από το όνομα τού ποταμού Men, που πιστεύεται πως αποτελεί την παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Svisloč, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Υπάρχει η άποψη ότι η ίδια η ονομασία Men συνδ. με τον γερμ. ποταμό Main (κελτ. αρχής, πιθ. < mo «βραδύς, αργός» + enos «νερό»)].
μιντέρι (το) {μιντερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χαμηλό ανατολίτικο ντιβάνι ΣΥΝ. σοφάς **2.** χαμηλό, κτιστό πεζούλι δεξιά και αριστερά από το τζάκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. minder].
μίντια (τα) {άκλ.} τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *ο πόλεμος των ~* || *~ και διαπλεκόμενα συμφέροντα* || *εργάζεται στα ~* ΣΥΝ. Μ.Μ.Ε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. media, πληθ. τού λατ. medium «μέσο»].
μιντιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) στη διαμόρφωση τής κοινής γνώμης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mediocracy (νόθο σύνθ.) < media (βλ. λ. *μίντια*) + -cracy < *-κρατία* (< αρχ. *κρατῶ*)].
μινυρίζω ρ. αμετβ. {μινύρισα} (αρχαιοπρ.) **1.** κλαίω με σιγανή φωνή: *«εμινύριζεν ακόμη η θρηνώδης φωνή τού βρέφους»* (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. κλαψουρίζω, σιγοκλαίω. κλαυθμυρίζω **2.** τραγουδώ με σιγανή φωνή ΣΥΝ. σιγοτραγουδώ, ψιλοτραγουδώ. — **μινύρισμα** (το) [μτγν.] κ. **μινυρισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μινυρός* «θρηνητικός. γοερός», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λεξιλογική ομάδα *κινυρός. κινυρίζω, κινύρομαι* «γοερή κραυγή, θρήνος» (επίσης αγν. ετύμου). Το λατ. minurrio «μουρμουρίζω, κλαψουρίζω» αποτελεί προσαρμοσμένο δάνειο από την Ελλην.].
μινωικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα ή την εποχή του: ~ *ανάκτορα* (β) ***μινωικός πολιτισμός*** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη από τα τέλη τής νεολιθικής εποχής μέχρι τις αρχές τής εποχής τού σιδήρου (2600-1050 π.Χ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον μινωικό πολιτισμό και την Κρήτη τής εποχής εκείνης: ~ *τέχνη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Minoan].
Μίνως (ο) {Μίνω-ος. -α} **1.** βασιλιάς τής Κρήτης, από τον οποίο πήρε την ονομασία του ο μινωικός πολιτισμός (βλ. λ. *μινωικός*) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μίνωας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πιθ. λ. τού προελλην. υποστρώματος, για την οποία είναι αμφίβολο αν επρόκειτο αρχικώς για κύριο όνομα ή για τίτλο (με σημ. «βασιλιάς»:). Βλ. κ. *Μινώταυρος*].
Μινώταυρος (ο) {-ου κ. -αύρου} ΜΥΘΟΛ. τέρας με κεφάλι ταύρου και ανθρώπινο σώμα. που φυλακίστηκε από τον Μίνωα στον περίφημο λαβύρινθο στα υπόγεια τού ανακτόρου του. ωσότου βρήκε τον θάνατο από τον Θησέα.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αγν. ετύμου. Όπως και το *κένταυρος* (βλ.λ.). έτσι και η λ. *Μινώταυρος* αποτελεί πιθ. εξελληνισμένη απόδοση τού ονόματος προελλην. θεότητας (με τη σημ. «ταύρος-άνθρωπος»:). που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *Μίνως* και *ταῦρος*].
μιξάζ (το) {άκλ.} η μείξη ήχων από διάφορες πηγές.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mixage < αγγλ. mix (βλ. λ. *μίξερ*)].
μιξάρω ρ. μετβ. {μιξάρισ-α, -μένος} κάνω μιξάζ.
μίξερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή ανάμειξης τροφών. — (υποκ.) **μιξεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mixer < ρ. mix «ανακατεύω, αναμειγνύω» < μέσ. αγγλ. mixt < λατ. mixtus, μτχ. τ. τού ρ. misceo «αναμειγνύω». Βλ. κ. *μειγνύω*].
μίξη (η) → μείξη
μιξοβάρβαρος, -η, -ο → μειξοβάρβαρος
μιξοπαρθένα (η) → μειξοπαρθένα
μιξτ-γκρίλ (το) {άκλ.} διαφορετικά είδη κρεάτων ψημένα μαζί ή και ανάμικτα με λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mixed grill].
μιούζικαλ (το) {άκλ.} **1.** θεατροποιημένη παραγωγή με διασκεδαστικό περιεχόμενο και απλή πλοκή. η οποία συνδυάζει μουσική, χορό και διάλογο **2.** κινηματογραφικό είδος, στην πλοκή τού οποίου είναι ενσωματωμένα και μουσικοχορευτικά κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. musical < music < γαλλ. musique < λατ. musica < αρχ. *μουσική* (βλ.λ.)].
μιούζικ χολ (το) {άκλ.} αίθουσα στην οποία γίνονται εκτελέσεις μουσικών έργων και γενικότ. μουσικές εκδηλώσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. music hall].
μιραμπό (το) {άκλ.} το ημίσκληρο ανδρικό καπέλο. που φοριόταν σε παλιότερες εποχές.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από το όνομα τού Γάλλου ρήτορα και πολιτικού Gabriel R. de Mirabeau (1749-91)].
Μιράντα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. κύρ. όν. (πβ. ισπ. Miranda) < λατ. mirandus «θαυμαστός,

θαυμάσιος», γερουνδιακό τού ρ. miror «θαυμάζω»].

μις (η) {άκλ.} (ως προσφώνηση) **1.** (στους αγγλόφωνους) η δεσποινίς **2.** η κοπέλα που πρωτεύει σε καλλιστεία: ~ *Ελλάς / Ευρώπη / Υφήλιος.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. miss, συγκεκομμένος τ. τού mistress «κυρία, οικοδέσποινα» < μέσ. γαλλ. maistresse (> γαλλ. maîtresse). θηλ. τού maistre (> γαλλ. maître) < λατ. magister «άρχοντας»].

μισαλλοδοξία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} το να μισεί κανείς όποιον έχει διαφορετικές ιδέες από τον ίδιο.

μισαλλόδοξος, -η, -ο [1826] **1.** αυτός που μισεί όσους πιστεύουν σε διαφορετικές από αυτόν (πολιτικές, ηθικές κ.λπ.) ιδέες **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν παραδέχεται ό,τι δεν συμβαδίζει με τις δικές του θέσεις (σε θέματα ηθικής, πολιτικής κ.λπ.): ~ *πολιτική / σκέψη* ΑΝΤ. ανεκτικός, διαλλακτικός, ελαστικός, ανοιχτός.
[ΕΤΥΜ. < *μισ-* (< *μισώ*) + *αλλόδοξος* (βλ.λ.)].

μίσανδρος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που μισεί, που αποστρέφεται τους άνδρες: ~ *γυναίκα* (πβ. λ. *μισογύνης*). — **μισανδρία** (η) [μτγν.].

μισάνθρωπος (ο) [αρχ.] {μισανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που μισεί, που αποστρέφεται τους άλλους ανθρώπους **2.** πρόσωπο που δεν αγαπά τις κοινωνικές συναναστροφές, που αποφεύγει τους ανθρώπους. — **μισανθρωπία** (η) [αρχ.].

μισανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μισάνοι-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω λίγο, όχι εντελώς: ~ *την πόρτα / τα μάτια* ♦ (αμετβ.) **2.** (για φυτά) αρχίζω να βλαστάνω **3.** (για άνθος) αρχίζω να βγάζω μπουμπούκια.

μισάνοιχτος, -η, -ο αυτός που είναι μόλις ανοιχτός: ~ *πόρτα / μάτια.*

μισάωρο (το) χρονικό διάστημα μισής ώρας ΣΥΝ. ημίωρο.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισά (τής) ώρας* με την κατάλ. -ο τού ουδετέρου].

μισγάγκεια (η) {μισγαγκειών} ΓΕΩΛ. νοητή γραμμή κατά μήκος ποτάμιας κοίτης, η οποία συνδέει όλα τα σημεία με το μέγιστο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμβολή φαραγγιών», < **μισγ-αγκής* < *μίσγω* (αρχαϊκός ενεστ. τού *μείγνυμι*, ο οποίος ανάγεται σε τ. **μίγ-σκω*, όπου απαντά η μηδενισμ. βαθμ.· βλ. κ. *μεῖγμα, μεῖξις*) + *-αγκής* < *ἄγκος* «βαθιά κοιλάδα» (ομόρρ. των *ἀγκ-άλη, ἀγκ-ύλος, ἄγκ-υρα* κ.ά.)].

μισέλληνας (ο) [αρχ.] {μισελλήνων} πρόσωπο που μισεί την Ελλάδα και τους Έλληνες ΣΥΝ. ανθέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας, ελληνολάτρης. — **μισελληνισμός** (ο) [1858], **μισελληνικός,** -ή, -ό [1855].

μισερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αναπηρία σωματική ή πνευματική ΣΥΝ. σακάτης, ανάπηρος ΑΝΤ. αρτιμελής **2.** (για πράγματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ατέλειες ΣΥΝ. ημιτελής ΑΝΤ. ακέραιος, ολοκληρωμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μισός* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *γερός*. Απίθανη η παραγωγή από αρχ. *μυσαρός* «αποκρουστικός, βρόμικος»].

μισερώνω ρ. μετβ. {μισέρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον μισερό, τον προκαλώ αναπηρία, τον σακατεύω. Επίσης **μισερεύω**.

μισεύω ρ. μετβ. {μίσε-ψα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) απομακρύνομαι από την πατρίδα μου, ξενιτεύομαι, αποδημώ: «~ *και τα μάτια μου / δακρύζουν λυπημένα...*» (γνωστό παλαιότ. τραγ.) ΑΝΤ. παλιννοστώ. — **μισεμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μίσ(σ)α* «λήξη (τής λειτουργίας)» < λατ. missum (μτχ. τ. τού ρ. mitto «στέλνω») + *-εύω*].

μισητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί το μίσος των άλλων ή αυτός που αξίζει να τον μισούν ΑΝΤ. αγαπητός. — **μισητά** επίρρ.

μισθαποδότης (ο) (για τον Θεό/Χριστό) που ανταμείβει, που αποδίδει μισθό: *για τις αγαθοεργίες του θ' αμειφθεί από τον ~ Θεό.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μισθός* + παραγ. τού αρχ. *ἀποδίδωμι*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., Εβρ. 11,6: *πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστιν καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται* (= διότι αυτός που πλησιάζει τον Θεό πρέπει να πιστέψει ότι Αυτός (...) ανταμείβει όσους Τον εκζητούν)].

μισθάριον (το) [αρχ.] {μισθαρί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.-ειρων.) μικρός μισθός.

μίσθαρνος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που εκτελεί συγκεκριμένο έργο, αποβλέποντας μόνο στην υλική ανταμοιβή και αδιαφορεί εάν το έργο αυτό συμφωνεί με την ηθική και ιδ. με την ιδέα τού πατριωτισμού: ~ *όργανα ξένων συμφερόντων / σκοτεινών δυνάμεων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μισθωτός εργάτης», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισθὸν ἄρνυσθαι* «εργάζομαι επί μισθώ». Το ρ. *ἄρνυμαι* «αποκτώ, κερδίζω» συνδέεται ετυμολογικά με αρμ. aṙnum «παίρνω», ίσως και με αβεστ. ərənav- «συμφωνώ»].

μίσθιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που εργάζεται ή γίνεται έναντι μισθού: ~ *υπάλληλος / εργασία* ΣΥΝ. μισθωτός **2.** ***μίσθιο*** (το) {μισθί-ου | -ων} κάθε κινητό ή ακίνητο που ενοικιάζεται, καθώς και το ενοίκιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

μισθοδοσία (η) [αρχ.] {μισθοδοσιών} **1.** η καταβολή μισθού σε εργαζόμενο **2.** το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών εργαζομένου. — **μισθοδοτικός,** -ή, -ό [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

μισθοδοτώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μισθοδοτείς... | μισθοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταβάλλω μισθό σε κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

μισθολόγιο (το) [1897] {μισθολογί-ου | -ων} **1.** ο πίνακας των μισθών των υπαλλήλων υπηρεσίας ή επιχείρησης **2.** (συνεκδ.) η κλίμακα των μισθών κατά υπαλληλικό κλάδο: ~ *εκπαιδευτικών / δικαστικών.*

μισθός (ο) η αντιπαροχή (το χρηματικό ποσό) που οφείλει ο εργοδότης, στο πλαίσιο τής συμβάσεως εργασίας, ως αντάλλαγμα για την από μέρους τού εργαζομένου παροχή εργασίας: *τι μισθό παίρνεις / σου δίνουν στην εταιρεία σου;* || *βασικός / κατώτατος / πρώτος* ~ || *καθυστερούμενοι* ~ || ~ *πείνας* || *αύξηση μισθού* ΣΥΝ. αποδοχές, απολαβές· ΦΡ (α) ***άξιος ο μισθός σου*** βλ. λ. *άξιος* (β) ***ακαθάριστος μισθός*** βλ. λ. *ακαθάριστος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έπαθλο, ανταμοιβή (για κατόρθωμα)». < I.E. *mizdhó- «μισθός, ανταμοιβή», πβ. σανσκρ. mīḍhá- «έπαθλο μάχης», αβεστ. mižda- «αμοιβή, βραβείο», αρχ. σλαβ. mizdá, ρωσ. mzdá, γοτθ. mizdo «μισθός, ανταμοιβή», αρχ. γερμ. mēta, γερμ. Miete «ενοίκιο, μίσθωμα» κ.ά.].

μισθοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην μόνο με τον μισθό του: ~ *οικογενειάρχης.*

μισθοτροφοδοσία (η) [1833] {μισθοτροφοδοσιών} η χορήγηση τού μισθού και των αναγκαίων τροφίμων: *η ~ στρατιωτικών υπαλλήλων.*

μισθοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μισθοφόρους **2.** αυτός που αποτελείται από μισθοφόρους: ~ *στράτευμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

μισθοφόρος (ο) ο μισθοδοτούμενος πολεμιστής σε στρατό ξένης χώρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μισθός* + *-φόρος* < *φέρω*].

μίσθωμα (το) [αρχ.] {μισθώμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμφωνημένο χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ενοικιαστής (μισθωτής) στον ιδιοκτήτη (εκμισθωτή) ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση κινητού ή ακίνητου πράγματος: *το ~ τής γκαρσονιέρας ανερχόταν σε 120 ευρώ* ΣΥΝ. ενοίκιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

μισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μίσθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πληρώνω ενοίκιο για (κινητή ή ακίνητη) ιδιοκτησία, προκειμένου να τη χρησιμοποιήσω: ~ *διαμέρισμα / ταξί* **2.** προσλαμβάνω (κάποιον) για συγκεκριμένη εργασία περιορισμένου χρόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός.*

> **μισθώνω – εκμισθώνω – νοικιάζω.** Προκειμένου για οίκημα (κατοικία, γραφεία, κατάστημα κ.λπ.), το ρ. **νοικιάζω** είναι αμφίσημο· σημαίνει τόσο την ενέργεια τού ιδιοκτήτη που εισπράττει χρήματα *(ενοίκιο)* για την παραχώρηση τής χρήσης ενός χώρου, όσο και την ενέργεια τού *ενοικιαστή*, που πληρώνει χρήματα *(ενοίκιο)* για τη χρήση ενός χώρου. Όπως η λ. *νοικιάζω*, έτσι και η λ. **ενοίκιο (νοίκι)** είναι αμφίσημη, αφού μπορεί να αφορά είτε στον ιδιοκτήτη είτε στον ενοικιαστή. Η άρση τής αμφισημίας τού *νοικιάζω* επιτυγχάνεται με τη χρήση των λ. **μισθώνω** και **εκμισθώνω**. Το *εκμισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ιδιοκτήτη που λαμβάνει μίσθωμα για το ακίνητό του από τον ενοικιαστή. Το *μισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ενοικιαστή που δίνει μίσθωμα για ένα ακίνητο σε ιδιοκτήτη, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει για τις ανάγκες του (κατοικίας, εργασίας κ.λπ.). Ο όρος που χρησιμοποιείται για το ενοίκιο που συμφωνείται να πληρώνει ο *μισθωτής* στον *εκμισθωτή* για τη χρήση ενός ακινήτου, λέγεται **μίσθιο** ή/και **μίσθωμα**.

μίσθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εκμισθωτής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραχωρήσει στον άλλο (μισθωτή) τη χρήση ενός πράγματος και ο μισθωτής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει το μίσθωμα που συμφωνήθηκε.

μισθωτήριο (το) [μτγν.] {μισθωτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το ιδιωτικό συμφωνητικό τής μισθώσεως.

μισθωτής (ο) [αρχ.], **μισθώτρια** (η) [μτγν.] {μισθωτριών} ΝΟΜ. **1.** πρόσωπο το οποίο εκμισθώνει κινητό ή ακίνητο ΑΝΤ. εκμισθωτής **2.** το πρόσωπο που μισθώνει την εργασία άλλων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

μισθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη μίσθωση ή τον μισθωτή: ~ *συμβόλαιο / καθεστώς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός.*

μισθωτός, -ή, -ό [αρχ.] το πρόσωπο που παρέχει εργασία έναντι μισθού, ιδιωτικός ή δημόσιος υπάλληλος: ~ *εργασία* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ και οι συνταξιούχοι πλήττονται κυρίως από το φορολογικό σύστημα.*

μισιακός, -ή, -ό κ. **μισακός** (λαϊκ.) αυτός που ανήκει κατά το ήμισυ σε δύο πρόσωπα: ~ *χωράφι / οικόπεδο.* — **μια(ι)ακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μισός* + παραγ. επίθημα *-ιακός*].

μισιονάριος (ο) {μισιοναρί-ου | -ων, -ους} ιεραπόστολος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. missionario < missione < λατ. missio (sacra) «ιεραποστολή» (< ρ. mitto «πέμπω, στέλνω»)].

Μισίρι (το) {Μισιριού} (λαϊκ.-παλαιότ.) η Αίγυπτος. - **Μισιριώτης** κ. **Μισιρλής** (ο), **Μισιριώτισσα** κ. **Μισιρλού** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. Misri].

μισο-[1] κ. **μισό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι: **1.** μισό, υπάρχει κατά το ήμισυ: *μισο-γεμάτος, μισό-κιλο* **2.** ελλιπές, ανολοκλήρωτο: *μισό-σβηστος, μισό-λογα, μισο-κρυμμένος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μισός*].

μισο-[2] κ. **μισ-** α' συνθετικό που δηλώνει μίσος προς κάποιον/κάτι: *μισ-έλληνας, μισ-άνθρωπος, μισο-γύνης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *μισῶ* και απαντά ως *μισ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *μισ-έλληνας*) και ως *μισο-* προ συμφώνου (λ.χ. *μισο-γύνης*)].

μισοαστεία-μισοσοβαρά επίρρ.· για κάτι που εκφράζεται με αστείο τρόπο, ενώ στην πραγματικότητα λέγεται σοβαρά· μεταξύ σοβαρού και αστείου.

μισόγελο (το) το χαμόγελο.

μισογύνης (ο) {μισογύνηδες} πρόσωπο που τρέφει αισθήματα αποστροφής προς το γυναικείο φύλο (πβ. λ. *μίσανδρος*). — **μισογυνία** (η) [μτγν.] κ. **μισογυνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μισο-* (< *μισῶ*) + *-γύνης* < *γυνή*].

μισοκακόμοιρος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι σαν κακομοίρης, μίζερος: *φαίνεται σαν ~ μ' αυτό το ύφος.* — **μισοκακόμοιρα** επίρρ.

μισόλογα (τα) λόγια συγκεχυμένα και ασαφή, που αποσκοπούν

στην απόκρυψη τής αλήθειας: *απαντώ με ~.*

μισοξενία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εχθρότητα προς τους ξένους (πβ. λ. *ξενοφοβία*).

μισοπεθαμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου ΣΥΝ. ημιθανής **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί από την κούραση, που έχει χάσει όλες του τις δυνάμεις από την προσπάθεια: *μετά από δεκαπέντε ώρες δουλειάς, γύρισε στο σπίτι ~* ΣΥΝ. ψόφιος, πτώμα.

μισός, -ή, -ό **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε ένα από τα δύο ίσα ή σχεδόν ίσα μέρη διαιρέσιμου όλου (πράγματος ή μονάδας μετρήσεως μήκους, βάρους, χρόνου κ.λπ.): *~ ώρα είναι ίση με 30 λεπτά* || *~ μέρα / κιλό / μέτρο* || *ο ~ πληθυσμός τής χώρας* || *οι ~ μαθητές τής τάξης* ΑΝΤ. ολόκληρος, συνολικός **2.** *μισό* (το) το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία μπορεί να διαιρεθεί ένα σύνολο: *το ~ τού 8 είναι το 4* ΣΥΝ. (λόγ.) ήμισυ· ΦΡ. ***μισό-μισό / μισά-μισά*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι μοιράζεται εξίσου σε δύο μέρη: *τα κέρδη θα πάνε μισά-μισά* • **3.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει διακοπεί στη μέση, πριν φτάσει στο τέλος του: *κάνει ~ δουλειές* (δεν τις ολοκληρώνει) || *έμεινε στα ~ (τού δρόμου / τής προσπάθειας)* || *μου είπε ~ λόγια, τίποτε ξεκάθαρο* ΣΥΝ. αποσπασματικός, ασυμπλήρωτος, ατελής, ανολοκλήρωτος, ελλιπής **4.** (συνήθ. σκωπτ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει ελλιπή ή ανεπαρκή σωματική κατασκευή ή διανοητική ανάπτυξη: *~ μερίδα* (μικρόσωμος) || *έμεινε ~* (για κάποιον που αδυνάτισε πολύ) ΣΥΝ. λειψός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ήμισος* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἥμισυς* (βλ.λ.)].

μίσος (το) {μίσ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} αίσθημα έντονης αντιπάθειας και εχθρότητας: *άσβεστο / θανάσιμο ~* || *καλλιεργώ / τρέφω / ενισχύω το ~ μεταξύ των δύο λαών* || *~ απέναντι σε / προς καθετί καινούργιο* || *αφήστε τα ~ και τις διχόνοιες!* ΣΥΝ. απέχθεια, αποστροφή ΑΝΤ. αγάπη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῖσος*, βλ. κ. *μισώ*].

μισοσκόταδο (το) το σκοτάδι που δεν είναι πλήρες, αλλά διακόπτεται από φως: *κρυφομιλούσαν στο ~* || *δούλευε ώς το ~.*

μισοσοβαρά επίρρ. ⇢ μισοαστεία-μισοσοβαρά

μισοτιμής επίρρ. (καθημ.) **1.** στη μισή από την αρχική τιμή **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ φθηνά, σχεδόν δωρεάν: *στο παζάρι στο Μοναστηράκι κάθε Κυριακή βρίσκεις ρούχα ~.*

μισότριβος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει φθαρεί μερικώς **2.** (κ. ως ουσ.) πρόσωπο μέσης ηλικίας **3.** ως χαρακτηρισμός ανήθικης γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < *μισός* + *-τριβος* < *τρίβω*].

μισοφέγγαρο (το) (καθημ.) **1.** το ημικύκλιο που εμφανίζει η σελήνη κατά το πρώτο και το τελευταίο τέταρτό της ΣΥΝ. ημισέληνος **2.** (κατ' επέκτ.) το δρεπανοειδές σχήμα που εμφανίζει η σελήνη πριν από το πρώτο της τέταρτο και μετά το τελευταίο της ΣΥΝ. ημισέληνος **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο που έχει το παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα: *μισοφέγγαρα υπάρχουν σε πολλούς θυρεούς* || *το ~ είναι εθνικό σύμβολο τής Τουρκίας* ΣΥΝ. ημισέληνος.

μισοφόρι (το) → μεσοφόρι

Μισσισιπής (ο) ποταμός τής Β. Αμερικής στις Κεντρικές Η.Π.Α., που εκβάλλει στον Κόλπο τού Μεξικού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mississippi, από ινδιάν. γλώσσες, στις οποίες σημαίνει «μεγάλα νερά»].

μίστερ (ο) {άκλ.} **1.** (στους αγγλόφωνους) κύριος· συχνά και σε προσφωνήσεις από Έλληνες προς αλλοδαπούς άνδρες **2.** τίτλος που απονέμεται σε άντρα ο οποίος αναδείχθηκε νικητής σε διαγωνισμό σωματοδομής (μπόντι μπίλντινγκ): *~ υφήλιος.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mister, άλλος τ. τού Master (από τον 16ο αι.), βλ. λ. *μάστερ*].

μιστός (ο) [μεσν.] {μιστοί κ. μιστά (τα)} (λαϊκότ.) ο μισθός (βλ.λ.).

μίσχος (ο) (λόγ.) λεπτό στέλεχος που συνδέει το φύλλο ή τον καρπό με το κυρίως σώμα τού φυτού ΣΥΝ. κοτσάνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., τεχν. όρ., αγν. ετύμου, καθώς δεν ευσταθεί η σύνδεση με λιθ. miškas «δάσος» και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*μίσκαιος· κῆπος*»].

μισώ ρ. μετβ. {μισείς... | μίσ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τρέφω με πάθος αισθήματα έντονης εχθρότητας απέναντι (σε κάποιον/κάτι), θέλω το κακό του: *ο ένας λαός μισεί τον άλλον* || *τον μισεί γιατί του σκότωσε τους γονείς του* ΣΥΝ. εχθρεύομαι ΑΝΤ. αγαπώ **2.** αποστρέφομαι, δεν μου αρέσει (κάτι): *~ την υποκρισία / την αλαζονεία / τη μικροπρέπεια·* ΦΡ. (α) ***τον πλούτον πολλοί εμίσησαν, την δόξαν ουδείς*** (ρητό) για την υπεροχή τής δόξας, ακόμη και απέναντι στον πλούτο (β) ***ο συ μισείς, ετέρω μη ποιήσης*** (*ὃ σὺ μισεῖς, ἑτέρῳ μὴ ποιήσης. Τωβίτ* 4, 15) μην κάνεις σε άλλον αυτό που δεν θέλεις να σου κάνουν.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μισῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Πολλά ερωτηματικά προκαλεί η σύνδεση με λατ. miser «άθλιος, ταλαίπωρος», mitto «στέλνω», ενώ δεν είναι σαφές αν το ρ. *μισῶ* αποτελεί κανονικό παράγωγο τού ουσ. *μῖσος* ή το αντίστροφο].

μιτάρι (το) {μιταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο μετακινούνται τα νήματα τού στημονιού, για να περνά μέσα από αυτά η σαΐτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μιτάριον*, υποκ. τού αρχ. *μίτος*].

μιταρώνω ρ. αμετβ. {μιτάρω-σα, -μένος} περνώ τα νήματα τού αργαλειού στα μιτάρια. — **μιτάρωμα** (το).

μιτάτο (το) **1.** (διαλεκτ.) ποιμενική εγκατάσταση, το κατάλυμα τού βοσκού πάνω στα βουνά ΣΥΝ. μάντρα, στάνη, καλύβα **2.** (στο Βυζάντιο) η υποχρέωση των πολιτών να παρέχουν στέγη και τροφή σε κρατικούς υπαλλήλους, πολιτικούς ή/και στρατιωτικούς, οι οποίοι ταξίδευαν στο πλαίσιο των καθηκόντων τους, καθώς επίσης και σε σημαίνοντες ιδιώτες.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μτγν. *μητᾶτον* < λατ. metatum «στρατιωτικό κατάλυμα» < ρ. metor «καταμετρώ»].

> **μιτάτο ή μητάτο;** Το μεσαιωνικό **μιτάτο** προέρχεται από το λατ. *metatum*, που σήμαινε αρχικά «το στρατιωτικό κατάλυμα». Η λέξη άλλαξε διττά: στη σημασία, διαλεκτικώς σήμανε ειδικότερα «ποιμενικό κατάλυμα, μάντρα ή καλύβα των βοσκών το καλοκαίρι στα ορεινά»· στη φωνητική, το e προφέρθηκε i. Το -i- αυτό γράφεται με την απλούστερη φωνητική γραφή, με *ι*. Όπως δε έχει διδάξει από παλιά ο Γ. Χατζιδάκις, ο πατήρ τής ελληνικής γλωσσολογίας, η ορθογραφία των Βυζαντινών (που έγραψαν *μητάτο*) δεν δεσμεύει, αφού ελλείψει ειδικών γνώσεων οι Βυζαντινοί λόγιοι έγραφαν βάσει διαφορετικών κριτηρίων. Αντίθετα, το *καντήλι* γράφεται με *-η-* γιατί είναι ήδη αρχαίο **(κανδήλη)**, μολονότι και αυτό από λατ. candela.

μίτζα (η) → μίζα

μίτινγκ (το) {άκλ.} η (συνήθ. επίσημη) συνάντηση, η συγκέντρωση προσώπων με συγκεκριμένο σκοπό: *τα στελέχη τής εταιρείας βρίσκονται σε ~* || *~ στίβου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. meeting < ρ. meet «συναντώ» < αρχ. αγγλ. mētan].

μίτος (ο) το νήμα, η κλωστή και ειδικότ. η κλωστή τού στημονιού· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ο μίτος των ιδεών*** το ξετύλιγμα των σκέψεων σε μια σειρά λογικής αλληλουχίας, ο ειρμός των ιδεών (β) ***ο μίτος τής Αριάδνης*** βλ. λ. *Αριάδνη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Χωρίς επαρκή στήριξη οι συνδέσεις με σανσκρ. mithás «αμοιβαίος, αλλεπάλληλος», με λατ. mita «ραβδί για πλέξιμο διχτυών(;)», mitto «στέλνω», όπως και με τη λ. *μίτρα*].

μιτοχόνδριο (το) {μιτοχονδρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο που συμβάλλει στην παραγωγή ενέργειας τού κυττάρου. — **μιτοχονδριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μίτος* + *χόνδρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mitochondrie].

μίτρα (η) {μιτρών} χρυσοποίκιλτο κάλυμμα τής κεφαλής, που φέρουν οι ορθόδοξοι επίσκοποι και αρχιεπίσκοποι κατά την τέλεση των λειτουργικών τους καθηκόντων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δεσμός», πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mei- «δένω, συνδέω» (αν δεν πρόκειται για απευθείας δάνειο από τη Σανσκρ.), πβ. σανσκρ. mitrá- «φίλος», αβεστ. miθra- «συμβόλαιο, φίλος». Η λ. *μίτρα* δήλωνε στον Όμηρο το μέρος τής πανοπλίας που φορούσαν οι Κρήτες γύρω από τη μέση και κάτω από τον θώρακα].

μιτροειδής, -ής, -ές [1884] {μιτροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχήμα μίτρας **2.** ΑΝΑΤ. ***μιτροειδής (βαλβίδα)*** η βαλβίδα ανάμεσα στον αριστερό κόλπο και την αριστερή κοιλία τής καρδιάς, που αποτελείται από δύο τριγωνικά πτερύγια και εμποδίζει την παλινδρόμηση τού αίματος στον κόλπο, όταν συστέλλεται η κοιλία: *πρόπτωση μιτροειδούς* (ενν. *βαλβίδας*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mitral].

μίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία ένα κύτταρο διαιρείται σε δύο θυγατρικά, τα οποία έχουν πυρήνες με τον ίδιο αριθμό χρωμοσωμάτων, όπως ο γονικός πυρήνας.
[ΕΤΥΜ. < *μίτος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mitosis, κατ' αναλογίαν προς τον αντίστοιχο επιστημ. όρο *μείωση* (πβ. αγγλ. meiosis)].

μιτωτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μίτωση **2.** ***μιτωτικός / κυτταρικός κύκλος*** ο κύκλος τής ζωής ενός κυττάρου που περιλαμβάνει τα στάδια από τη γέννησή του με μίτωση τού γονικού κυττάρου ώς την επόμενη διαίρεσή του (βλ. κ. λ. *μίτωση, πρόφαση, μεσόφαση, ανάφαση, τελόφαση*).

Μιχαέλα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Μιχαήλα.**

Μιχαήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους δύο Αρχαγγέλους, ο οποίος στη λαϊκή παράδοση συνδέεται με τον επικείμενο θάνατο κάποιου **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μιχάλης.** (Βλ. κ. λ. *Ταξιάρχης*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Mikhaēl «ποιος είναι σαν τον Θεό;»].

Μιχαλού (η) η γυναίκα τού Μιχάλη· κυρ. στη ΦΡ. ***χρωστάει τής Μιχαλούς*** βλ. λ. *χρωστώ.*

Μ.Κ.Δ. (ο) Μέγιστος Κοινός Διαιρέτης.

Μ.Κ.Ε. (το) Μετεωρολογικό Κέντρο Ελληνικού.

Μ.Κ.Ο. (ο) Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (βλ. λ. *οργανισμός*).

Μ.Μ.Ε. (τα) μέσα μαζικής ενημέρωσης (τα έντυπα και ραδιοτηλεοπτικά μέσα και κατ' επέκτ. τα δίκτυα πληροφορικής).

μνα (η) μέτρο βάρους και νομισματική μονάδα των αρχαίων Ελλήνων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνᾶ*, σημιτ. δάνειο (πβ. εβρ. mānē, ακκαδ. manû, ουγκαριτ. mn), ίσως μέσω φοιν. *mnē].

μισο-[1] *α' συνθετικό*

μισο-άδειος, -α, -ο	**μισό-γυμνος,** -η, -ο	**μισο-κρυμμένος,** -η, -ο	**μισο-σβήνω** ρ.	**μισο-τελειώνω** ρ.
μισό-βραστος, -η, -ο	**μισο-ερειπωμένος,** -η, -ο	**μισο-λιπόθυμος,** -η, -ο	**μισο-σβησμένος,** -η, -ο	**μισό-τρελος,** -η, -ο
μισο-γεμάτος, -η, -ο	**μισο-καμένος,** -η, -ο	**μισο-μεθυσμένος,** -η, -ο	**μισό-σβηστος,** -η, -ο	**μισο-φωτισμένος,** -η, -ο
μισο-γινωμένος, -η, -ο	**μισό-κλειστος,** -η, -ο	**μισο-πάλαβος,** -η, -ο	**μισο-σκότεινος,** -η, -ο	**μισο-χαρούμενα** επίρρ.
μισο-γκρεμισμένος, -η, -ο	**μισο-κοιμισμένος,** -η, -ο	**μισο-ποτισμένος,** -η, -ο	**μισο-τελειωμένος,** -η, -ο	**μισο-ψημένος,** -η, -ο

μνεία (η) {σπάν. μνειών} η αναφορά που έχει τον χαρακτήρα υπομνήσεως: *σε κανένα από τα κείμενα δεν υπάρχει η σχετική ~* || *για να μη χαλάσει το ήπιο κλίμα, απέφυγε να κάνει ~ των διαφορών που τους χωρίζουν*· ΦΡ. ***εύφημος μνεία*** (i) τιμητική διάκριση ως υπενθύμιση και αναγνώριση τού έργου και τής προσφοράς (κάποιου): *απονέμω ~ σε κάποιον* (ii) (ειδικότ.) ειδικός έπαινος: *δίπλωμα με ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία, νύξη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μνή-ιᾱ* < **μνᾱ-ιᾱ* < θ. *μνᾱ-* τού ρ. *μνῶμαι* (< **μνά-ομαι*) «σκέπτομαι, συλλογίζομαι», βλ. κ. *μνηστή*].

μνέω ρ. αμετβ. (λαϊκ.-λογοτ.) ορκίζομαι: *«τα μάτια η πείνα εμαύρισε, στα μάτια η μάννα μνέει»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < **ομνέω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου ο-) < αρχ. *ὀμνύω* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-έω* (με μεταπλασμό)].

μνήμα (το) {μνήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) ο τάφος ΣΥΝ. μνημούρι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνῆμα* < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω» (βλ. λ. *μνήμη*)].

μνημειακός, -ή, -ό (κυρ. για οικοδομήματα) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη μεγαλοπρέπεια μνημείου: *~ κτίσματα / ζωγραφική*.

μνημείο (το) **1.** οικοδόμημα, στήλη, άγαλμα ή άλλης μορφής γλυπτό, το οποίο δημιουργείται προς τιμήν και ανάμνηση προσώπου που έχει πεθάνει ή σημαντικού γεγονότος: *το ~ τού Αγνώστου Στρατιώτη / τού Αφανούς Ναύτου* (βλ. λ. *ναύτης*) || *το ~ των πεσόντων* || *μεγαλοπρεπές / σεμνό ~* **2.** μεμονωμένο κτίσμα ή σύνολο κτισμάτων, που έχουν διασωθεί και διατηρηθεί από προηγούμενη ιστορική στιγμή και παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον: *τα αρχαία ~ μιας χώρας / μιας περιοχής* || *ιστορικά / εθνικά ~* || *το ~ τού Παρθενώνα* **3.** έργο τέχνης ή λόγου, κατ' επέκτ. οποιοδήποτε αντικείμενο ή κείμενο αποτελεί σημαντικό δείγμα τής εποχής του: *~ λόγου* || *από την προϊστορική εποχή δεν υπάρχουν γραπτά ~* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί τυπικό δείγμα έκφρασης μιας ιδιότητας στον υπέρμετρο βαθμό: *το έργο του είναι ~ σοφίας* || (κ. ειρων.) *~ ασάφειας / βλακείας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνημεῖον* < *μνῆμα*].

μνημειώδης, -ης, -ες [1889] {μνημειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τις εξαιρετικά μεγάλες και επιβλητικές διαστάσεις ενός μνημείου: *~ άγαλμα / αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. μνημειακός, κολοσσιαίος, μεγαλειώδης **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη λαμπρότητα, που προκαλεί πολύ μεγάλη εντύπωση: *~ κινηματογραφική παραγωγή* ΣΥΝ. μεγαλειώδης, επικός, κολοσσιαίος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός **3.** αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα, που θεωρείται του είδους του εξαιρετικός: *~ έκδοση / αγόρευση* **4.** αυτός που αξίζει να μνημονευθεί, που έχει αφήσει εποχή λόγω τής ιστορικής του αξίας: *~ νίκη / ανακάλυψη* ΣΥΝ. κοσμοϊστορικός, αλησμόνητος. — **μνημειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. monumental].

μνήμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ικανότητα τού νου να συγκρατεί γεγονότα, παραστάσεις, προηγούμενες εμπειρίες κ.λπ. και να τα ανακαλεί με το κατάλληλο ερέθισμα: *έχω καλή / κακή / γερή / ισχυρή / αδύνατη ~* || *χάνω τη ~ μου* || *~ ελέφαντα* (πολύ καλή μνήμη) ΣΥΝ. μνημονικό ΑΝΤ. αμνησία **2.** (συνεκδ.) η λειτουργία τού νου, κατά την οποία συγκρατεί και ανακαλεί γεγονότα, παραστάσεις, εμπειρίες κ.λπ., καθώς και ο χώρος τού νου στον οποίο υποτίθεται ότι διατηρούνται αυτά: *η ~ μου δεν με βοηθεί* (δεν μπορώ να θυμηθώ) || *έχω συγκρατήσει / έμεινε χαραγμένο στη ~ μου κάτι* ΣΥΝ. θύμηση ΑΝΤ. λήθη· ΦΡ. (α) ***από μνήμης*** (*εἰπεῖν τι μνήμης ἄπο*, Σοφοκλ. *Οιδ. Τύραννος* 1131) με βάση τα όσα θυμάται κανείς απ' έξω, χωρίς σημειώσεις ή οτιδήποτε ανάλογο: *απαρίθμησε ~ όλα τα πρόσωπα που είχαν συμμετάσχει σ' εκείνο το συνέδριο* (β) ***ανακαλώ στη μνήμη μου*** βλ. λ. *ανακαλώ* (γ) ***αν δεν με απατά / με γελά η μνήμη μου*** βλ. λ. *απατώ* **3.** η ικανότητα κάποιου να θυμάται, όπως αντανακλάται στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *λαός χωρίς ~* **4.** (συνεκδ.) ***μνήμες*** (οι) σύνολο παραστάσεων και εμπειριών που έχουν βιωθεί κατά το παρελθόν: *παιδικές ~* || *~ απ' τον καιρό τού πολέμου* || *είναι ακόμη νωπές οι ~ από το ναυάγιο* ΣΥΝ. αναμνήσεις **5.** η ιδιαίτερη ανάμνηση που έχει αφήσει νεκρό πρόσωπο ή γεγονός τού παρελθόντος: *η ~ του θα μείνει στις καρδιές μας* || *αμαυρώνω / κηλιδώνω τη ~ κάποιου*· ΦΡ. ***αιωνία (του / της) η μνήμη!*** βλ. λ. *αιώνιος* **6.** η ανάκληση στον νου, η (υπ)ενθύμιση: *η σημερινή επέτειος είναι ημέρα μνήμης όσων αγωνίστηκαν για μας*· ΦΡ. ***εις μνήμην*** (+γεν.) για να μην ξεχαστεί (κάποιος που πέθανε), για να διατηρηθεί και να τιμηθεί το όνομά του: *δωρεά ~ τού αδελφού μου* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. η μονάδα τού υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση, προσωρινή ή μόνιμη, προγραμμάτων ή δεδομένων· διακρίνεται σε κύρια ή κεντρική μνήμη (βλ. λ. *R.A.M.*) και σε δευτερεύουσα ή περιφερειακή μνήμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-ισκω* «θυμίζω» (με ενεστωτικό αναδιπλασιασμό) < *mnā- / *menā- (δισύλλ. μορφή), μεταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *men- «σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες), πβ. λατ. memini «θυμούμαι», σανσκρ. amnāsiṣuḥ «αναφέρθηκαν» (αόρ.), mnāta- «αναφερθείς», γοτθ. man «σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος, μαν-ία, μάν-τις, μαν-θάνω, αὐτό-μα-τος, μνη-στή, μνῆ-μα* κ.ά.].

μνημονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνημόνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** θυμάμαι κάποιον και τον αναφέρω, κάνω μνεία σε κάποιον: *στο έργο του μνημόνευσε όσους τον βοήθησαν* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) αναφέρω ονομαστικά (αποθανόν πρόσωπο), προσευχόμενος για την ψυχή του (β) (γενικότ.) κάνω ονομαστική αναφορά σε κάποιον (συνήθ. σε πρόσωπο που δεν ζει πια), θυμάμαι κάποιον και αναφέρω το όνομά του: *«μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό και Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μελετώ. — **μνημόνευση** (η) [μτγν.].

μνημονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μνήμη και τις λειτουργίες της: *~ ικανότητα* **2.** ***μνημονικό*** (το) η ικανότητα κάποιου να διατηρεί και να ανακαλεί στη μνήμη του (γεγονότα, παραστάσεις): *έχει γερό / δυνατό ~* ΣΥΝ. μνήμη **3.** ***μνημονική*** (η) η διαδικασία ή τεχνική τής ενίσχυσης και ανάπτυξης των δυνατοτήτων απομνημόνευσης και ανάκλησης πληροφοριών ΣΥΝ. μνημοτεχνική.

μνημόνιο (το) {μνημονί-ου | -ων} (επίσ.) έγγραφη έκθεση με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση ΣΥΝ. υπόμνημα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μνημόνιον* / *μνημονεῖον* < αρχ. *μνήμων*. Η σημ. «υπόμνημα» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. memorandum].

μνημοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ανάμνηση, ενθύμηση ΑΝΤ. λησμοσύνη.

μνημόσυνο (το) {μνημοσύν-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. δέηση που επαναλαμβάνεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα από τον θάνατο ενός προσώπου για την ανάπαυση τής ψυχής του: *ετήσιο αρχιερατικό ~* || *κάνω / τελώ το ~ τού πατέρα μου* **2.** συγκέντρωση εις μνήμην σημαντικού προσώπου, στη διάρκεια τής οποίας πλέκεται το εγκώμιο για τη ζωή και την προσφορά του: *πολιτικό / φιλολογικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνημόσυνον*, αρχική σημ. «ενθύμιο, υπόμνημα – ενθύμηση» (πβ. Π.Δ. *Ψαλμ.* 135, 13: *κύριε, τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν*), < *μνήμων*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

μνημοτεχνική (η) [1889] η μνημονική (βλ. λ. *μνημονικός*). — **μνημοτεχνικός, -ή, -ό** [1889].

μνημούρι (το) {μνημουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μνήμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μνημούρι(ν)* < μτγν. *μνημόριον* < λατ. memorium (< memoria «μνήμη»), με παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μνῆμα*].

μνήμων, -ων, -ον {μνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ. +γεν.) αυτός που θυμάται (κάποιον/κάτι συγκεκριμένο): *είμαστε ~ των μεγάλων υπηρεσιών που προσέφερες* ΑΝΤ. επιλήσμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-ισκω* «θυμίζω». Βλ. κ. *μνήμη*].

μνήσθητί μου Κύριε (Κ.Δ. Λουκ. 23, 42: *μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου* = θυμήσου με, Κύριε, όταν επανέλθεις στη βασιλεία σου) για την έκφραση έκπληξης ΣΥΝ. μέγας είσαι Κύριε!, έλα Χριστέ και Παναγιά!

μνησίκακος, -η, -ο αυτός που δεν ξεχνά το κακό που έχει υποστεί και διακατέχεται από έντονη επιθυμία να βλάψει τον υπαίτιο παίρνοντας εκδίκηση ΣΥΝ. εκδικητικός ΑΝΤ. αμνησίκακος, ανεξίκακος. — **μνησίκακα** επίρρ., **μνησικακία** (η) [μτγν.], **μνησικακώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μνησι-* (< **μνῆσις* «υπενθύμιση», όπως μαρτυρείται στο σύνθ. *ἀνά-μνησις*, βλ κ. *μνήμη*) + *κακός*].

μνηστεία (η) [αρχ.] {μνηστειών} **1.** η αμοιβαία υπόσχεση για τη μελλοντική σύναψη γάμου ΣΥΝ. αρραβώνας **2.** ο χρόνος που διαρκεί ο αρραβώνας: *σύντομη / μακρά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

μνηστεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (λόγ.) αρραβωνιάζω: *~ την κόρη μου με τον γιο του* **2.** (μεσοπαθ. ***μνηστεύομαι***) αρραβωνιάζομαι: *είναι μνηστευμένοι*. — **μνήστευση** (η) [μτγν.].

μνηστή (η) (λόγ.) η γυναίκα με την οποία έχει δώσει κάποιος αμοιβαία υπόσχεση γάμου ΣΥΝ. αρραβωνιαστικιά.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *μνηστός* < ρ. *μνῶμαι* (*-άο-*) (πβ. αόρ. *ἔ-μνησ-α*), βλ. κ. *μνηστήρας*].

μνηστήρας (ο) **1.** (λόγ.) ο άνδρας που έχει δώσει αμοιβαία υπόσχεση γάμου με γυναίκα ΣΥΝ. αρραβωνιαστικός **2.** (μτφ.) (+γεν.) αυτός που προβάλλει αξιώσεις και παρουσιάζεται ως επίδοξος διεκδικητής συγκεκριμένου αξιώματος, θέσης ή τίτλου: *οι ~ τής εξουσίας / τού χρίσματος / τού θρόνου / τού τίτλου* (τού πρωταθλητή) ΣΥΝ. δελφίνος (για εξουσία).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνηστήρ, -ῆρος* < ρ. *μνῶμαι / μνάομαι* (πβ. αόρ. *ἔ-μνησ-α*) < θ. *μνᾱ-* τού ρ. *μι-μνή-ισκω* «θυμίζω» (για το οποίο βλ. λ. *μνήμη*). Το ρ. *μνῶμαι* παρουσιάζει δύο σημ.,«συλλογίζομαι, σκέπτομαι» και «ζητώ σε γάμο», εκ των οποίων η δεύτερη απομακρύνεται αισθητά από το σημασιολ. πεδίο τού ρ. *μιμνήσκω*. Εντούτοις, τα παράγωγα τού ρ. *μνῶμαι* (*μνηστός, μνηστήρ, μνηστεύω* κ.τ.ό.) συνήθ. εμφανίζουν στοιχεία και των δύο σημασιών. Έτσι, το ουσ. *μνηστήρ* δήλωνε τόσο «εκείνον που θυμάται» όσο και «εκείνον που ζητεί γυναίκα σε γάμο» (σημ. γνωστή στην *Οδύσσεια*)].

μνήστρα (τα) τα δώρα, κυρ. κοσμήματα, που ανταλλάσσουν οι αρραβωνιασμένοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μνῆστρον* «αρραβώνας - γάμος» < αρχ. *μνῶμαι*, βλ. λ. *μνηστήρας*].

μοβ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. ιώδης, βιολετής, μενεξεδής **2.** ***μοβ*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μενεξέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mauve < λατ. malva «μολόχα»].

μογγολάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ο μικρός Μογγόλος, παιδί μογγολικής καταγωγής **2.** (λαϊκ.-οικ.) το παιδί που πάσχει από μογγολισμό **3.** (σκωπτ.) ο ανόητος, ο βλάκας.

Μογγολία (η) **1.** περιοχή τής Κ. Ασίας που περιλαμβάνει την *Εσωτερική Μογγολία* (με αυτόνομο καθεστώς στο πλαίσιο τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Κίνας) και το ανεξάρτητο κράτος τής Μογγολίας (πρώην *Εξωτερικής Μογγολίας*) **2.** το κράτος τής Μογγολίας· κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ουλάν Μπατόρ, επίσημη γλώσσα τη Μογγολική και νόμισμα το τουγκρίκ. — **Μογγόλος** (ο), **Μογγόλα** (η), **μογγολικός, -ή, -ό** (βλ.λ.), **Μογγολικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mongolia < μογγολ. Mongghol < mengu ή mongu «γενναίος, ακυρίευτος»].

μογγολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μογγολία και τους κατοίκους της: *~ τέχνη / φυλή / επιδρομή* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μογγολικές γλώσσες*** κλάδος των αλταϊκών γλωσσών, στον οποίο περιλαμβάνονται η γλώσσα τής Μογγολίας καθώς και γλώσσες ορισμένων λαών τής πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και τής Κίνας.

μογγολισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. γενετική ανωμαλία χρωμοσωμάτων, που χαρακτηρίζεται από νοητική καθυστέρηση, μυϊκή αδυναμία και δυσπλασία των οφθαλμών, γνωστή και ως «μογγολοειδής ιδιωτεία» ή «σύνδρομο Ντάουν» **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η ηλιθιότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mongolisme].

μογγολοειδής, -ής, -ές {μογγολοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με Μογγόλο **2.** ΕΘΝΟΛ. ***μογγολοειδής φυλή*** ομάδα ανθρώπινων φυλών, στις οποίες περιλαμβάνονται πληθυσμοί τής Α., ΝΑ. και Κ. Ασίας, οι Εσκιμώοι και, βάσει ορισμένων θεωριών, οι Ινδιάνοι τής Αμερικής ΣΥΝ. κίτρινη φυλή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mongoloid (νόθο σύνθ.)].

Μ.Ο.Δ. (το) Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο.

μόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η επικρατούσα κατά περιόδους τάση στην ένδυση και γενικότ. στον τρόπο συμπεριφοράς και σκέψεως μεταξύ των μελών δεδομένου κοινωνικού συνόλου, με χαρακτήρα εφήμερο και διαρκώς μεταβαλλόμενο: *το πρόχειρο ντύσιμο είναι / γίνεται τής ~ || επίδειξη / περιοδικό μόδας || ντυμένος με την τελευταία λέξη τής ~ || λανσάρω καινούργια ~ || ακολουθώ τη ~* || (μειωτ.) *έχει γίνει ~ να μιλάνε όλοι σε όλους στον ενικό* ΣΥΝ. νεωτερισμός, συρμός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moda < λατ. modus «τρόπος»].

> **μόδα – μοδίστρα – μοδέρνος – μοδέλο – μο(υ)ρταδέλα.** Σε τέτοιες λέξεις έχουμε το φαινόμενο που οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν ως **υπεραστισμό** (superurbanismus), δηλ. ως τεχνητή προφορά κατά τα πρότυπα τής (τότε) λόγιας γλώσσας των αστών, που ρύθμιζε την προφορά των ξένων λέξεων κατά τη φωνητική δομή τής Ελληνικής. Έτσι αντί **μόντα* από ιταλ. moda «τρόπος ενδυμασίας» (το οποίο προέρχεται από το λατ. modus «τρόπος») εξελληνίσθηκε η λ. σε **μόδα** (με *δ* αντί *-ντ-*)· αντί **μοντίστρα* ελέχθη **μοδίατρα** και **μοδίστα** (από το γαλλ. modiste)· αντί **μοντέρνος**, λέξη που τελικά επικράτησε, χρησιμοποιήθηκε αρχικά ο τ. **μοδέρνος** (από ιταλ. moderno)· αντί **μοντέλο**, που είναι η λ. η οποία επικράτησε τελικά, χρησιμοποιήθηκε ο όρος **μοδέλο** (από ιταλ. modello)· αντί **μο(υ)ρταντέλα** ελέχθη **μο(υ)ρταδέλα** (από ιταλ. mortadella < λατ. murtatum < λατ. murtum < ελλην. *μύρτον* [αντιδάνεια λέξη]).

μοδάτος, -η, -ο (οικ.) αυτός που ακολουθεί τη μόδα τής εποχής του.

μόδι (το) {μοδ-ιού | -ιών} μονάδα μετρήσεως χωρητικότητας ξηρών καρπών και σιτηρών, ισοδύναμη με 8,75 λίτρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόδιον / μόδιος* < λατ. modius, ρωμαϊκό μέτρο χωρητικότητας, που ισοδυναμούσε με το 1/6 τού μεδίμνου].

μοδίστρα (η) {μοδιστρών} η γυναίκα που έχει ως επάγγελμα την κατασκευή γυναικείων ρούχων είτε σε δικό της εργαστήριο είτε κατ' οίκον ΣΥΝ. ράφτρα. — (υποκ.) **μοδιστρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. modiste (με προσθήκη τού *-ρ-* κατά τα επαγγελματικά θηλ. σε *-τρα*, λ.χ. *ράφ-τρα, υφάν-τρα*) < mode «μόδα»].

μοδιστράδικο (το) το εργαστήριο τής μοδίστρας.

μοδιστρική (η) η τέχνη τής μοδίστρας.

μόδιστρος (ο) **1.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό ενδυμάτων, τα οποία δημιουργούν νέα τάση στη μόδα: *υψηλοί / μεγάλος ~* **2.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό, την κοπτική και ραπτική ενδυμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *μοδίστρα* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

Μ.Ο.Ε. (τα) Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης.

Μοζαμβίκη (η) (πορτ. República de Moçambique = Δημοκρατία τής Μοζαμβίκης) κράτος τής ΝΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μαπούτου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το μετικάλ. — **Μοζαμβικανός** (ο), **Μοζαμβικανή** (η), **μοζαμβικανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mozambique < πορτ. Moçambique < αραβ. mūsā malik «ο βασιλιάς Musā» (ονομασία παλαιότερου Αφρικανού ηγεμόνα)].

μοιάζω κ. (λόγ.) **ομοιάζω** [μτγν.] ρ. αμετβ. {έμοιασα} (+με / +σε / +γεν.) **1.** έχω παρόμοια χαρακτηριστικά (με κάποιον/κάτι): *~ στον πατέρα μου / τής μητέρας μου / με τον παππού μου || αυτή η πόλη μοιάζει με την Αθήνα· είναι γεμάτη μπετόν και καυσαέρια* || (μειωτ.) *δεν σου έμοιασα / μοιάζω* (είμαι πολύ καλύτερος από σένα) || *μοιάζουν σαν δύο σταγόνες νερό* (για περιπτώσεις υπερβολικής ομοιότητας) || *δεν του μοιάζει ούτε στο μικρό του δακτυλάκι* (για απόγονο κάποιου, που αποδεικνύεται πολύ κατώτερος από τον πρόγονό του) ΣΥΝ. φέρνω **2.** (+για) δίνω την εντύπωση ότι είμαι κάτι: *σου ~ για ηλίθιος και μου λες τέτοιες ανοησίες;* **3. μοιάζει** (+να) φαίνεται, δίνει την εντύπωση: *~ να έχει ενδιαφέρον || ~ να έρχεται κατά 'δώ, αλλά δεν είμαι σίγουρος* ΣΥΝ. δείχνει.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὁμοιάζω* < αρχ. *ὅμοιος*].

Μοϊκανός (ο) μέλος φυλής Ινδιάνων τής Β. Αμερικής, που διαλύθηκε κατά τον 18ο αι.· ΦΡ. (μτφ.) ***ο τελευταίος των Μοϊκανών*** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα τού Τζ.Φ. Κούπερ, *The Last of the Mohicans*) ο τελευταίος εναπομείνας, κυρ. ο τελευταίος που εξακολουθεί να εμμένει σε κάτι.
[ΕΤΥΜ. < ινδιάν. Mohican / Mahican «λύκος»].

μοίρα (η) {μοιρών} **1.** το μερίδιο τού καθενός στη ζωή (π.χ. το πόσο θα ζήσει, τι θα πάθει κ.λπ.), το οποίο θεωρείται προδιαγεγραμμένο από ανώτερες δυνάμεις, ώστε να μην είναι δυνατόν να αποτραπεί: *Τι να κάνω; Θα το υπομείνω. Αυτή ήταν η ~ μου* ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη, ριζικό, τυχερό, γραφτό, ειμαρμένη, αναπότρεπτο· ΦΡ. (α) ***δεν έχω στον ήλιο μοίρα*** βλ. λ. *ήλιος* (β) ***τα τρία κακά τής μοίρας μου*** (εμφατ.) για την άσχημη κατάσταση (κάποιου) ή το χαμηλό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται: *έχω ~ || δεν ξέρω ~* (απολύτως τίποτα) (γ) ***το 'χει η μοίρα μου*** (ομηρική φρ. *ἔσχε μοῖρα*) κάτι είναι μοιραίο να μου συμβαίνει, δεν μπορώ να το αποφύγω: *~ να μένω πάντα μόνος* (δ) ***σε (ίση / ίδια / καλύτερη / χειρότερη) μοίρα*** σε (ανάλογη / καλύτερη / χειρότερη) θέση, κατάσταση (ε) ***είμαι άξιος τής μοίρας μου*** βλ. λ. *άξιος* **2.** η δύναμη που θεωρείται ότι προκαθορίζει όσα πρόκειται να συμβούν (σε κάποιον): *τα χτυπήματα τής ~ || ήταν τής ~ μου γραφτό να το πάθω αυτό || τής ~ τα γραμμένα* (όσα έχουν προκαθοριστεί από τη μοίρα) **3.** ***Μοίρες*** (οι) (σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις) τρεις αδελφές, γριές και αθάνατες, με δύστροπο χαρακτήρα, που συνήθ. κρατούν μεγάλο βιβλίο, στο οποίο γράφουν το πεπρωμένο τού καθενός και που εισέρχονται στο δωμάτιο τής λεχώνας τρεις, πέντε ή επτά ημέρες μετά τη γέννηση μωρού, συνήθ. τη νύχτα, για να το «μοιράνουν», δηλ. να καθορίσουν το μέλλον, την τύχη του ● **4.** (σπάν.-κυριολ.) το μέρος ενός όλου, που κατανέμεται σε επιμέρους τμήματα και αναλογεί σε κάποιον: *~ τής γης* (ό,τι αντιστοιχεί σε κάποιον από ιδιοκτησία σε γη) ΣΥΝ. μερίδιο, μερτικό, μερίδα, μέρος **5.** ΝΟΜ. ***νόμιμη μοίρα*** ποσοστό τής κληρονομιαίας περιουσίας από το οποίο δεν μπορεί να αποκλειστεί ο κληρονόμος με διάταξη τελευταίας βουλήσεως τού κληρονομουμένου και το οποίο συνήθως συνίσταται στο ήμισυ τής εξ αδιαθέτου μερίδας ● **6.** ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως των γωνιών και των τόξων κύκλου, που είναι ίση με το 1/360 τής περιφέρειάς του και παριστάνεται με το σύμβολο «°»: *γωνία 90 μοιρών*· ΦΡ. (κ. μτφ.) ***κάνω στροφή 180 μοιρών*** αλλάζω εξ ολοκλήρου τις ιδέες και τη συμπεριφορά μου (βλ. λ. *στροφή*) ● **7.** ΣΤΡΑΤ. ομάδα πυροβόλων, αρμάτων, μεταφορικών οχημάτων, πλοίων ή αεροσκαφών τού ίδιου τύπου, συνήθ. συγκροτημένα σε δύναμη με ανάλογη μάχιμη ή βοηθητική αποστολή: *~ καταδιωκτικών / πυροβόλων / αντιτορπιλικών* ΣΥΝ. μονάδα, τμήμα ● **8.** ΑΝΑΤ. τμήμα ενός οργάνου που διαφέρει ανατομικά ή/και λειτουργικά από άλλα τμήματα τού ίδιου οργάνου: *φλοιώδης / μυελώδης ~ επινεφριδίων || εξωκρινής / ενδοκρινής ~ παγκρέατος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μοῖρα*, αρχική σημ. «μερίδιο, τμήμα» (τόσο ως γεωμετρικός όρ. όσο και με τη σημ. τού πεπρωμένου). < **μόρ-jα* (με επένθεση) < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *μερ-* τού ρ. *μείρομαι* «μοιράζω, χωρίζω, μετέχω σε κάτι» < *(s)mér-jo-mai < I.E. *smer- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smárati «θυμάται», λατ. merēo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μόρ-ος* «πεπρωμένο – θάνατος», *μέρ-ος, μερ-ίζω, μοιρ-άζω, μόρ-ιο(ν), μέρ-ιμνα* (βλ.λ.), πιθ. κ. *ἵμερ-ος*].

> **μοίρα – ειμαρμένη – πεπρωμένο – ριζικό – κισμέτ – γραφτό – τυχερό.** Η **μοίρα**, με την αρχαία σημασία της και σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, δηλώνει «το κομμάτι που ανήκει στον καθένα». Από την ίδια ρ. *smer- παράγονται το αρχ. **μείρομαι** «παίρνω ένα μέρος, παίρνω το κομμάτι μου», από όπου ο παρακ. **εἵμαρται** «έχει καθοριστεί από τη μοίρα, πέπρωται» και η ουσιαστικοποιημένη μετοχή η **ειμαρμένη** (*ενν. μοίρα*) «αυτό που έχει προκαθοριστεί να πάρει ο καθένας, το πεπρωμένο». Από τη ρ. *smer- είναι και οι λ. **μέρος, μερίδα (μερίς), μερίδιο**, καθώς και η λ. **μοίρα** (< **μορ-jα*). Η λ. *μοίρα*, όπως και η *τύχη* (βλ.λ.), είναι «μέση λέξη», έχει δηλ. και καλή και κακή σημασία. Προς την κακή σημ. εξελίχθηκε το ομόρριζο αρχ. **μόρος** «κακή μοίρα > θάνατος» και τα συγγενή **mors**, mortis «θάνατος» και morire «πεθαίνω» τής Λατινικής (από όπου γαλλ. mourir «πεθαίνω», mort «νεκρός») και γερμ. Mord «φόνος», αγγλ. murder «φόνος, φονεύω». Από την ίδια ρίζα και το αρχ. **βροτός** «θνητός»: **μροτός > *μβροτός* (πβ. **αμβροσία** «το ποτό των αθανάτων») > *βροτός*· πβ. λατ. mortalis «θνητός» και im-mortalis «αθάνατος». Κοντά στη σημασία και την εξέλιξη των *μείρομαι – μοίρα – ειμαρμένη* είναι και τα **πεπρωμένο** και **πέπρωται** «είναι γραφτό, είναι μοιραίο». Το *πεπρωμένο* ανάγεται στο ρ. **πορείν (πορίζω, προσπορίζω)** και σημαίνει «παρέχω, δίνω, παραχωρώ». Έτσι **η πεπρωμένη** (ενν. **μοίρα**) είναι «το μέρος που έχει δοθεί στον καθένα» και που δεν μπορεί να αποφύγει κανείς (*«τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον»*). Η εκφορά σε ουδέτερο γένος (*το πεπρωμένο*) συμβαδίζει με τις άλλες σε ουδέτερο λέξεις (*το γραφτό, το τυχερό, το ριζικό*). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η λ. **ριζικό**, που συνδέεται με ιταλ. ris(i)co / risc(hi)o, γαλλ. risque, αγγλ. risk, γερμ. Risiko, με λέξεις που σημαίνουν «διακινδυνεύω, ριψοκινδυνεύω, ρισκάρω». Άλλοι θεωρούν ότι το μεσν. ήδη **ριζικόν** (από το επίθ. *ριζικός*) προήλθε από το **ρίζα**, υποστηρίζοντας ότι το *ρίζα* σήμαινε και «γκρεμός», από όπου σημασιολογικά εξελίχθηκε στο «αποτολμώ, ριψοκινδυνεύω» («παρακάμπτω τον γκρεμό» > «διατρέχω τον κίνδυνο, αποτολμώ»). Άλλοι πάλι το ανάγουν στο μεσν. *ἄνδρες τοῦ ριζικοῦ*, που σήμαινε «στρατιώτες τής τύχης, μοιραίοι, παράτολμοι», από αραβ. rizq «ο φόρος για τη διατήρηση αραβικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο», οπότε *ριζικό* είναι το παράτολμο, αυτό που μπορεί να αποβεί μοιραίο, το ριψοκίνδυνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις δύο περιπτώσεις «η μοίρα» συνδέεται, αν δεν προέρχεται, με «τον κίνδυνο» και «την τόλμη». Η ανατολίτικη προέλευση τής λ., αν είναι σωστή, δεν ξενίζει. Το γαλλ. hasard, «τύχη» και «κίνδυνος» μαζί, δεν είναι παρά το αραβ. al-zahr «το ζάρι», η ζαριά. Αλλά και το περίφημο **κισμέτ** δεν είναι παρά το περσ. qismat από το αραβ. qismah «μερίδιο, μοίρα, πεπρωμένο» (< αραβ. qasama «μοιράζω»), που πέρασε στα Ελληνικά και σε άλλες γλώσσες μέσω τής Τουρκικής. Άλλη αντίληψη των πραγμάτων έδωσαν τα ελλην. **γραφτό** και **γραμμένο** (ό,τι είναι γραμμένο, προκαθορισμένο από τη μοίρα) και τα ξένα αγγλ. fate < λατ. fatum «πεπρωμένο» (αρχική σημ. «ειπωμένο») < ρ. fari «λέγω», καθώς και το γαλλ. destin / αγγλ. destiny «τύχη, πεπρωμένο» (< λατ. de-stinare < de-stanare «προκαθορίζω»).

μοιράδι (το) {μοιραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος γης ή κληρονομιάς που

δίνεται σε κάποιον ως μερίδιο ΣΥΝ. μερτικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοιράδιον*, υποκ. τού αρχ. *μοῖρα*].

μοιράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοίρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαιρώ (ένα όλο) σε επιμέρους κομμάτια, μέρη: ~ *στα πέντε / στη μέση / στα ίσα* || ~ *τον χρόνο μου μεταξύ δουλειάς και σπιτιού* || ~ *το φαγητό σε μερίδες* ΣΥΝ. διαμερίζω, διαχωρίζω, κομματιάζω, μερίζω, σπάω· ΦΡ. (α) ***δεν έχω τίποτα να μοιράσω με σένα / δεν έχουμε τίποτα να μοιράσουμε*** δεν υπάρχει κανένας λόγος προστριβών ανάμεσά μας (β) ***μοιράζω τη διαφορά*** γεφυρώνω αντιπαράθεση ή διαμάχη βρίσκοντας μέση λύση **2.** διανέμω (σε κάποιους) αυτό που τους αναλογεί: ~ *τρόφιμα / βοήθεια / βιβλία / παιχνίδια στα παιδιά* || ~ *τη γη στους ακτήμονες* || ~ *πολεμοφόδια στους στρατιώτες* || ~ *την περιουσία στους συγγενείς* ΣΥΝ. διαμοιράζω, δίνω, κατανέμω· ΦΡ. ***δεν μπορεί / δεν ξέρει να μοιράσει δύο γαϊδουριών άχυρα*** για κάποιον που είναι τελείως ανίκανος ακόμη και για τα πλέον στοιχειώδη **3.** (μτφ.) δίνω χωρίς φειδώ και μέτρο: ~ *υποσχέσεις / κομπλιμέντα / χειραψίες / συμβουλές / χαμόγελα* ΣΥΝ. σκορπίζω, σπαταλώ ♦ **4.** (αμετβ.) (ειδικότ. σε χαρτοπαίγνια) δίνω σε καθέναν από τους παίκτες (τα τραπουλόχαρτα) που του αναλογούν σύμφωνα με το παιχνίδι: *σ' αυτό το παιχνίδι μοιράζει η μάννα·* (μεσοπαθ. **μοιράζομαι**) **5.** παίρνω μερίδιο ή έχω συμμετοχή (στα μέρη ενός όλου): ~ *την κληρονομιά / ένα βραβείο / ένα διαμέρισμα με τον αδελφό μου* || *μοιραζόμαστε τα έξοδα στη μέση / το ταξί* **6.** (για συναισθήματα) συμπάσχω, συμπονώ, συμμερίζομαι (τη συναισθηματική φόρτιση κάποιου): *μοιραζόμαστε χαρές και λύπες / τα μυστικά μας* (με την αλληλοπαθή σημασία ότι ο ένας τα λέει στον άλλον) **7.** βρίσκομαι διαιρεμένος (ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες δυνατότητες ή επιλογές), δεν ξέρω τι να επιλέξω: ~ *ανάμεσα στους δύο υποψηφίους / ανάμεσα στην καριέρα και την οικογένεια* ΣΥΝ. διχάζομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μοιρῶ (-άω)* (από τον αόρ. *ἐμοίρασα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-άζω*) < *μοῖρα*].

> **μοιράζω: συνώνυμα.** Το **μοιράζω** (από αρχ. **μοιρῶ**) συνδέεται ετυμολογικά με τη **μοίρα** «μερίδιο» και με τη λοιπή σειρά των λέξεων από τη ρίζα *μερ-/σμερ-* (**μέρος, μερίδιο, μερίζω** κ.ά.). Βασική σημ. τού *μοιράζω* είναι «χωρίζω σε μέρη και δίνω μερίδια» *(Μοίρασε την περιουσία του στα τρία παιδιά του)*, από όπου πέρασε μετά και σε άλλες σημασίες («παρέχω αφθόνως»: *μοιράζει σπίτια / θέσεις / χρήματα*). Σε όλη τη σειρά των λέξεων και έναντι τής γενικότερης εννοίας τού «δίνω» υπάρχει η σημ. τού επιμερισμού, τής κατανομής, που δηλώνεται σαφέστερα στη σύνθεση των ρημάτων με τις προθέσεις **διά, κατά** και **επί**: *δια-μοιράζω, δια-μερίζω, δια-νέμω – κατα-νέμω, κατα-μερίζω – επι-μερίζω*. Επίσης τα σύνθετα με τα προρρηματικά *κατα-* και *επι-* δηλώνουν, κατά βάσιν, το μοίρασμα ενός ομοιογενούς ή και ενιαίου συνόλου σε μέρη, ενώ τα σύνθετα με το *δια-* αναφέρονται συνήθ. σε χωριστά αντικείμενα. Έτσι το **κατανέμω** (τα κέρδη στους μετόχους, τις βουλευτικές έδρες στα κόμματα, τις αρμοδιότητες στους υπαλλήλους μιας υπηρεσίας κ.τ.ό.) διαφέρει από το **διανέμω** (τις επιστολές, τα τρόφιμα, εφημερίδες, περιοδικά κ.τ.ό.), όπως και τα **καταμερίζω / επιμερίζω** (τις ευθύνες, τις αρμοδιότητες, την εργασία κ.λπ.) διαφέρουν από το **διαμερίζω** (κτήματα, χωράφια κ.λπ.).

μοιραίνω ρ. μετβ. {μοίρανα} (λαϊκ.) (για τις Μοίρες) προδιαγράφω την πορεία κάποιου τη στιγμή τής γέννησής του, καθορίζω το πεπρωμένο του: (παροιμ.) *«η μάννα γεννάει, μα δεν μοιραίνει».*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μοῖρα*].

μοιραίος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει προκαθοριστεί από τη μοίρα, που δεν μπορεί να αποφευχθεί ή να αποτραπεί: *ήταν μοιραίο να μην ξαναγυρίσει στην πατρίδα του* ΣΥΝ. προκαθορισμένος, πεπρωμένος, αναπότρεπτος, αναπόδραστος, αναπόφευκτος **2.** (για πρόσ. κ. ενέργειες) αυτός που κρίνεται εκ των υστέρων ότι έπαιξε καταστρεπτικό ρόλο: *η απόφαση αυτή αποδείχθηκε* ~ || ~ *άνθρωπος / λάθος / χτύπημα / σύγκρουση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, καταστροφικός, ολέθριος **3.** (μτφ.) αυτός που ασκεί ακαταμάχητη γοητεία: ~ *γυναίκα* (γαλλ. femme fatale) • **4.** ***μοιραίο*** (το) ο θάνατος ως κακό αναπόφευκτο στη ζωή του ανθρώπου: *το ~ τον βρήκε στο ταξίδι* || *όταν επήλθε το ~, κανείς δεν ήταν πλάι του* **5.** (σπάν.) αυτός που έχει αφεθεί στη μοίρα του χωρίς καμία αντίδραση: *«δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα»* (Κ. Βάρναλης). – **μοιραία / μοιραίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρα-ῖος* < αρχ. *μοῖρα*].

μοιραρχία (η) [1833] {μοιραρχιών} (παλαιότ.) **1.** η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού μοιράρχου **2.** το οίκημα που στεγάζει τον μοίραρχο και τα γραφεία τής υπηρεσίας του **3.** το ίδιο το αξίωμα του μοιράρχου.

μοίραρχος (ο) [1833] {μοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ. στη Χωροφυλακή) αξιωματικός τής Ελληνικής Χωροφυλακής, που με την ενοποίηση τής Ελληνικής Αστυνομίας αντιστοιχεί στον αστυνόμο Β' (βλ. λ. *βαθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *μοίρα* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

μοιρασιά (η) [μεσν.] (καθημ.) η διαδικασία τού διαχωρισμού ενός όλου στα επιμέρους κομμάτια του, για να δοθούν σε δύο ή περισσότερα άτομα: *τα χάλασαν στη ~* || *δεν ήταν δίκαια η ~* || *τον έριξαν στη ~* ΣΥΝ. διανομή, μερισμός. Επίσης **μοίρασμα** (το) [μεσν.].

μοιραστής (ο) [μεσν.] αυτός που αναλαμβάνει να διαχωρίσει κάτι στα αντίστοιχα μερίδια.

μοιραστικός, -ή, -ό αυτός που ανήκει από κοινού σε δύο ή περισσοτέρους και πρέπει να διαχωριστεί στα αντίστοιχα μερίδια. Επίσης **μοιραστός** [μεσν.].

μοιρογνωμόνιο (το) {μοιρογνωμονί-ου | -ων} γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των γωνιών σε μοίρες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρογνωμόνιον* < *μοῖρα* + *-γνωμόνιον* < *γνώμων*].

μοιροκρατία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη που αποδέχεται ότι όλα τα συμβάντα στη ζωή τού ανθρώπου υπόκεινται σε αναπότρεπτη αναγκαιότητα, πάνω από κάθε άλλη δύναμη και πέρα από κάθε έλεγχο ΣΥΝ. φαταλισμός (βλ. κ. λ. *μοιρολατρία*). — **μοιροκρατικός, -ή, -ό**.

μοιρολάτρης (ο) [1886] {μοιρολατρών}, **μοιρολάτρισσα** (η) {μοιρολατρισσών} πρόσωπο που εγκαταλείπεται στη μοίρα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία για την επίλυση των προβλημάτων του.

μοιρολατρία (η) [1862] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και στάση ζωής κατά την οποία υποτάσσεται κανείς στο πεπρωμένο, στη μοίρα του, δεν παίρνει τη ζωή του στα χέρια του και δεν αντιδρά με πυγμή στα δυσάρεστα που τον βρίσκουν.

μοιρολατρικός, -ή, -ό [1893] αυτός που χαρακτηρίζεται από μοιρολατρία: ~ *στάση / συμπεριφορά / νοοτροπία / άποψη.* — **μοιρολατρικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

μοιρολόγι [μεσν.] κ. **μοιρολόι** (το) {μοιρολογ-ιού | -ιών} **1.** θρηνητικό τραγούδι που λέγεται κατά το ξενύχτισμα και την κηδεία τού νεκρού, αποτελεί θρήνο για τη μοίρα τού αποθανόντος, εκφράζει τη δίψα για τη ζωή, την απέχθεια και τον τρόμο για τον θάνατο και ως είδος κατέχει ξεχωριστή θέση στη δημοτική νεοελληνική ποίηση: *μανιάτικο ~* **2.** (μτφ.-μειωτ.) έκφραση παραπόνων για μια κακοτυχία με κλαψιάρικο ύφος: *άσε τα ~ για τη δουλειά που έχασες και ψάξε για καμιά άλλη!* ΣΥΝ. κλάψα.

μοιρολογίστρα (η) [μεσν.] {δύσχρ. μοιρολογιστρών} γυναίκα που αναλαμβάνει να θρηνεί νεκρούς, συνήθ. επ' αμοιβή· πρόκειται για πρόσωπο προικισμένο με στιχουργική ευχέρεια, που έχει αποθησαυρίσει στη μνήμη του μοιρολόγια και θρηνητικούς στίχους, ικανό να διασκευάζει ή να αυτοσχεδιάζει ανάλογα με την περίσταση. Επίσης **μοιρολογήτρα** [μεσν.].

μοιρολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοιρολογείς... | μοιρολόγ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκφράζω τον πόνο μου (για κάποιον που πέθανε) με μοιρολόγια: ~ *τον μακαρίτη* ΣΥΝ. θρηνωδώ **2.** (μτφ.-οικ.) εκφράζω σε (κάποιον) τη λύπη μου με κλαψιάρικο (και συνήθ. ενοχλητικό) τρόπο: *αντί να κάθεσαι εδώ και να μοιρολογείς, γιατί δεν πας να βρεις το δίκιο σου;* ♦ (αμετβ.) **3.** εκφράζω τον πόνο μου με μοιρολόγια **4.** (γενικότ.) εκφράζω με έντονο τρόπο τον πόνο μου (με παράπονα, θρήνους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρολογῶ (-έω)*, αρχική σημ. «λέγω σε κάποιον τη μοίρα του», < *μοιρολόγος* < *μοῖρα* + *-λόγος* < *λέγω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για το μτγν. *μυρολογῶ* «αλείφω με μύρο», με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *μοῖρα*].

μοιχαλίδα (η) [μτγν.] (λόγ.) η παντρεμένη γυναίκα που διαπράττει μοιχεία ΣΥΝ. άπιστη, (εκφραστ.) άτιμη, ανήθικη (πβ. λ. *μοιχός*).

μοιχεία (η) {μοιχειών} η σύναψη εξωσυζυγικής σχέσης, η συζυγική απιστία: *διαπράττω ~.* — **μοιχικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μοιχεύω* < *μοιχός*].

μοιχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μοίχευσα} διαπράττω μοιχεία: *οὐ μοιχεύσεις* (μία από τις 10 Εντολές στην Π.Δ.).

μοιχός (ο) ο έγγαμος άνδρας που διαπράττει μοιχεία (πβ. λ. *μοιχαλίδα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *moi(g̑)h-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meigh- «ουρώ», πβ. σανσκρ. méhati, αρχ. σκανδ. mīga, λατ. mingo, αρμ. mizem, γερμ. Mist «κοπριά» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ὀ-μείχ-ω* «ουρώ» (με προθεμ. *ὀ-*). Η σημασιολ. μεταβολή «ουρώ» → «μοιχός» πρέπει να ερμηνευθεί ως στιγματισμός των εξωσυζυγικών σχέσεων μέσω μειωτικών εκφράσεων].

μόκα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** εξαιρετικής ποιότητας αραβικός καφές **2.** αρωματικό παρασκεύασμα τής ζαχαροπλαστικής, προϊόν ανάμειξης καφέ με σοκολάτα: *παγωτό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moca < αραβ. Al-Mocha, όνομα λιμανιού τής Υεμένης, γνωστού για το εμπόριο καφέ].

μοκασίνι (το) {μοκασιν-ιού | -ιών} υπόδημα χωρίς τακούνι, το οποίο κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου από μαλακό δέρμα (με μια τεχνική κατασκευής τής σόλας, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τους Ινδιάνους).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. mocassino < ινδιάν. makisen].

μοκέτα (η) {μοκετών} τάπητας με λεία επιφάνεια, συνήθ. από κουρεμένο ή σγουρό βελούδο, κατά κανόνα μονόχρωμο, που χρησιμοποιείται για την πλήρη και μόνιμη κάλυψη όλης τής επιφάνειας δαπέδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mocchetta < γαλλ. moquette < mocade «είδος βελούδου (απομίμηση)», αγν. ετύμου].

μόκο επιφών. (λαϊκ.-οικ.) σιωπή, σκασμός, τσιμουδιά: ~ *εσύ!* ΣΥΝ. τουμπεκί· ΦΡ. ***κάνω μόκο*** δεν μιλώ καθόλου, σιωπώ ΣΥΝ. το βουλλώνω, κάνω τουμπεκί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moco «τίποτε» < λατ. non nauci «καθόλου»].

μολ (το) {άκλ.} το γραμμομόριο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mole, συντετμημένος τ. τού molécule «μόριο» < νεολατ. molecula, υποκορ. τού λατ. moles «μάζα»].

μόλα επιφών. (λαϊκ. ως ναυτικό πρόσταγμα) άφησε, χαλάρωσε, λύσε: *έγια* ~ (βλ. λ. *έγια μόλα*) || *τίρα* ~ (τράβα και άφηνε) || ~ *κάβο* (άφησε σκοινί) ΣΥΝ. αμόλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. molla, προστ. τού ρ. mollare «αφήνω, χαλαρώνω» < molle < λατ. mollis «εύκαμπτος, χαλαρός»].

μολάρω ρ. μετβ. {μόλαρισα} (λαϊκ.) αφήνω (κάτι) χαλαρό, να κινείται ελεύθερα: ~ *τα πανιά / τα κουπιά* ΣΥΝ. αμολώ, χαλαρώνω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mollare «αφήνω, χαλαρώνω» < molle < λατ. mollis «εύκαμπτος, χαλαρός»].

μολαταύτα επίρρ. (λόγ.) παρ' όλα όσα έχουν προαναφερθεί, ωστόσο, εντούτοις: *δεν ήθελε επ' ουδενί λόγω να έρθει μαζί μας· ~ αυτή κατάφερε να τον πείσει.*

[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *μολοντούτο*].

Μολδάβας (ο) ποταμός τής Τσεχίας, παραπόταμος τού Έλβα.

Μολδαβία (η) [1682] (ρουμ. Republica Moldova = Δημοκρατία τής Μολδαβίας) **1.** περιοχή τής Α. Ευρώπης που ανήκει στη Ρουμανία και τη Ρωσία **2.** κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κισινάου, επίσημη γλώσσα τη Μολδαβική (Ρουμανική) και νόμισμα το μολδαβικό λέι. — **Μολδαβός** (ο) [μεσν.]. **Μολδαβή** (η). **μολδαβικός**, -ή, -ό. **Μολδαβικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Moldavie < ρουμ. Moldova, ονομασία τού ποταμού Μολδάβα, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *mel- «σκουρόχρωμος, μαύρος, βρόμικος» (πβ. αρχ. *μέλ-ας*, βλ.λ.)].

Μολδοβλαχία (η) [1683] ΙΣΤ. ονομασία των παραδουνάβιων ηγεμονιών τής Μολδαβίας και τής Βλαχίας.

μολεύω ρ. μετβ. {μόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.-λογοτ.) μολύνω ηθικά ΣΥΝ. μιαίνω, ατιμάζω. - **μόλεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μολύνω*, κατά τα ρ. σε *-εύω*].

μολιερικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο θεατρικό συγγραφέα και ηθοποιό Μολιέρο (1622-1673).

μόλις επίρρ. κ. σύνδ. (επίρρ.) **1.** με πολύ μεγάλη δυσκολία, με κόπο· συνήθ. στις ΦΡ. ***μόλις και μετά βίας / μόλις που***: ~ *τον έπεισε να έρθει μαζί μας* (πολύ δύσκολα) || ~ *που καταλάβαινα τι έλεγε* || ~ *που έβγαινε η φωνή μου / κρατήθηκα να μην κλάψω / κερδίζω τα προς το ζην* ΣΥΝ. ίσα (που) **2.** (+ αριθμητ.) όχι περισσότερο από· για να τονιστεί πόσο λίγο, πόσο κατώτερο από το κανονικό, το συνηθισμένο ή το αναμενόμενο είναι κάτι: *πέθανε ~ 16 χρονών* || *το σπίτι του ήταν ~ 100 μέτρα από το δικό μου κι όμως δεν συναντηθήκαμε ποτέ* || *τερμάτισε ~ 23ος* (πολύ πιο πίσω απ' ό,τι θα περιμέναμε) **3.** (χρονικά) πριν από λίγο: ~ *έφυγε το αεροπλάνο* || ~ *τηλεφώνησε* || ~ *άρχισε η ταινία* ΣΥΝ. τώρα δα, ό,τι **4.** (σύνδ.) για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει κάτι που συμβαίνει ταυτόχρονα ή λίγο μετά από αυτό το οποίο δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *θα του μιλήσω ~ έρθει* (λίγο αφότου έρθει) || ~ *τον είδα, κατάλαβα τι είχε συμβεί* ΣΥΝ. άμα, ευθύς ως, όταν, σαν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Μη πειστικές οι αναγωγές στο ρ. *μέλλω* (με τη σημ. «διστακτικά») και στο επίρρ. *μάλα*, ενώ η σύνδεση με το αρχ. *μῶλος* «μάχη, αγώνας» είναι εξίσου αβέβαιη για σημασιολογικούς λόγους. Έχουν επίσης προταθεί ως ετυμολογικά συγγενή το λατ. mōlēs «βάρος - δυσχέρεια» και το λιθ. pri-si-muolėti «παραδίδομαι στο κακό» χωρίς πειστικά επιχειρήματα, αν και το βραχύ -ο- (τού *μόλις*) θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν αναλογίας προς το συνώνυμο *μόγις*].

μολογώ (κ. -άω) ρ. → ομολογώ

μολονότι σύνδ.· εισάγει δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις· παρόλο που, αν και: ~ *ορκίζεται ότι λέει την αλήθεια, εγώ δεν τον πιστεύω* ΣΥΝ. αν και, παρόλο που, ενώ.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *μ' ὅλον ὅτι*].

μολοντούτο επίρρ. (παλαιότ.) μολαταύτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. φρ. *μ' ὅλον τοῦτο*].

μόλος (ο) **1.** τεχνητή ή φυσική προεξοχή ξηράς, που εισχωρεί στη θάλασσα, για να πλευρίσουν με ασφάλεια τα πλοία **2.** (συνεκδ.) το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. molo < λατ. moles «βάρος, όγκος - πρόχωμα στη θάλασσα»].

μολοσσός[1] (ο) μεγαλόσωμος σκύλος ράτσας με γκριζοκίτρινο τρίχωμα και σκούρα μουσούδα, ο οποίος χρησιμοποιείται ως φύλακας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., πβ. γαλλ. molosse < λατ. molossus «σκύλος από τη χώρα των Μολοσσών» < αρχ. *Μολοσσός (κύων)*, ονομασία πρωτοελληνικού ή ιλλυρικού φύλου τής Ηπείρου, αγν. ετύμου].

μολοσσός[2] (ο) [αρχ.] ΜΕΤΡ. αρχαίο μετρικό σχήμα, που αποτελείται από τρεις μακρές συλλαβές.

μολότοφ (η) {άκλ. κ. ως επίθ.} (συνήθης ορθ. *μολότωφ*) αυτοσχέδια βόμβα *(βόμβα μολότοφ)* που αποτελείται από ένα μπουκάλι γεμισμένο με εύφλεκτο υγρό και ένα φιτίλι (συνήθ. ένα κομμάτι πανί) που εξέχει από τον λαιμό του, για να εκραγεί μετά τη ρίψη και θραύση του· λέγεται και *κοκτέιλ μολότοφ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *-α*, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. (cocktail) Molotov, από το επώνυμο τού Σοβιετικού πολιτικού V.M. Molotov (1890-1986), ο οποίος, ως υπουργός Εξωτερικών τής Ε.Σ.Σ.Δ., υπέγραψε το σύμφωνο μη επιθέσεως με τη ναζιστική Γερμανία (σύμφωνο Molotov-Ribbentrop, 23/8/1939), ενώ αργότερα διέταξε την παραγωγή φιαλών με εύφλεκτο υγρό ως φθηνότερο όπλο από τις χειροβομβίδες].

μολόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφυές ποώδες χνουδωτό φυτό με όρθιο βλαστό, φύλλα με οδοντωτή περιφέρεια και άνθη συνήθ. ρόδινα, τα οποία χρησιμοποιούνται σε αφεψήματα (σπανιότ. και τα φύλλα) με μαλακτικές και αποχρεμπτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μολόχη* < *μαλάχη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. malva, αν και έχει προταθεί ακόμη και η αναγωγή στο εβρ. mallūah ή στο γεωργιανό malokhi. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. *μολόχη* με το ρ. *μαλάσσω* και το επίθ. *μαλακός*].

μολπή (η) (αρχαιοπρ.) ωδή, άσμα με ευχάριστη μελωδία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλπω* «ψάλλω, τραγουδώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *μέλος* (βλ.λ.) βάσει τής σημ. «εξάρτημα, τμήμα». Μη ικανοποιητική η συσχέτιση με αρχ. ιρλ. molor «επαινώ, τιμώ» και με χεττ. mald- «απαγγέλλω»].

μολυβδαίνιο (το) [1840] {μολυβδαινίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mo), που χρησιμοποιείται σε κράματα μαζί με τον σίδηρο για την κατασκευή υλικών υψηλής αντοχής και πολλαπλών εφαρμογών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). – **μολυβδαινικός**, -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. molybdène < λατ. molybdaena < αρχ. *μολύβδαινα* < *μόλυβδος*].

μολυβδίαση (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση τού οργανισμού, που προκαλείται από την εισπνοή, τη δερματική επαφή ή την κατάποση μολύβδου ή παραγώγων του και εκδηλώνεται με διαφορετικής εκτάσεως συμπτώματα, ανάλογα προς τον χρόνο τής έκθεσης, όπως ναυτία, αναιμία, μυϊκή αδυναμία ή κώμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. plumbism].

μολυβδόβουλλο (το) [1880] **1.** βυζαντινή σφραγίδα που χρησιμοποιούσαν οι πολίτες **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που φέρει την παραπάνω σφραγίδα.

μολυβδοκόνδυλο κ. **μολυβδοκόντυλο** (το) [1807] (παλαιότ.) το μολύβι τής γραφής.

μολυβδόνερο (το) φαρμακευτικό παρασκεύασμα με στυπτικές ιδιότητες, που αποτελείται από οξικό μόλυβδο αραιωμένο σε νερό (αναλογία 1 προς 49) και χρησιμοποιείται σε επιθέματα και για πλύσεις. Επίσης (λαϊκ.) **μολυβόνερο**.

μόλυβδος (ο) {μολύβδ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pb) αργυρόχρωμο, εύκαμπτο, που προσφέρεται για επεξεργασία και χρησιμοποιείται στην κατασκευή σωληνώσεων, περιβλημάτων καλωδίων, συσσωρευτών, υλικών προστασίας από ραδιενεργές ακτινοβολίες, κυνηγετικών βλημάτων κ.ά. ΣΥΝ. μολύβι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **μολύβδινος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόλυβδος / μόλιβος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η μαρτυρία τού μυκ. mo-ri-wo-do υποδεικνύει ως αρχαιότερο τον τ. *μόλιβος*, αναφορικά δε με τον τ. *μόλυβ-δος*, το *-δος* πρέπει να θεωρηθεί παραγ. επίθημα. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η πηγή προελεύσεως τής λ. *μόλιβος*. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, η λ. *μόλιβος* και η αντίστοιχη λατ. plumbum αποτελούν παράλληλα δάνεια ιβηρικής προελεύσεως, λόγω των πλουσίων κοιτασμάτων μολύβδου τής Ιβηρικής Χερσονήσου].

μολυβδοσωλήνας (ο) [1896] *σωλήνας* από μόλυβδο, που λόγω τής μεγάλης του ευκαμψίας χρησιμοποιείται ευρύτατα στις υδραυλικές εγκαταστάσεις.

μολυβδουργία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική κατεργασία τού μολύβδου. — **μολυβδουργείο** (το), **μολυβδουργός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολυβδουργός* < *μόλυβδος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μολυβδούχος, -ος, -ο [1842] αυτός που περιέχει μόλυβδο: ~ *μεταλλεύματα*.

μολυβδόχρους, -ους, -ουν {μολυβδόχρ-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μολύβδου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μόλυβδος* + *-χρους / -χροος* < *χρώς*, *-τός*, «χρώμα, επιδερμίδα». Βλ. κ. *χρώμα*, *χροιά*].

μολυβδύαλος (ο) {μολυβδυάλ-ου | -ων, -ους} γυαλί που περιέχει μονοξίδιο τού μολύβδου.

μολυβδώνω ρ. μετβ. {μολύβδω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω (επιφάνεια) εσωτερικά ή εξωτερικά με πλάκες ή φύλλα μολύβδου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολυβδῶ (-όω)* (αρχ. *-οῦμαι*) < αρχ. *μόλυβδος*].

μολύβδωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία επικαλύψεως μιας επιφάνειας με πλάκες ή φύλλα μολύβδου. Επίσης **μολύβδωμα** (το) [μτγν.] {μολυβδώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

μολυβένιος, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μόλυβδο ή έχει το χρώμα του: ~ *στρατιωτάκια*.

μολυβήθρα (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το βαρίδι από μόλυβδο, που προσαρμόζεται στη βάση τού διχτυού των ψαράδων, για να διευκολύνει την καταβύθισή του **2.** το βαρίδι στη στάθμη των χτιστών.

μολυβής, -ιά, -ί {μολυβ-ιού | -ιοί (ουδ. -ιά)} **1.** αυτός που έχει το θαμπό, κυανόγκριζο χρώμα τού μολύβδου: ~ *ουρανός* **2.** ***μολυβί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μολύβδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

μολύβι (το) {μολυβ-ιού | -ιών} **1.** λεπτός κυλινδρικός σωλήνας από ξύλο ή μέταλλο, που περιέχει ένα κομμάτι γραφίτη ή άλλης σκληρής χρωστικής ύλης και χρησιμοποιείται για γραφή ή για σχέδιο: *ξύνω το ~* || *~ με μαλακή μύτη* **2.** καλλυντικό σε σχήμα γραφίδας, που χρησιμοποιείται για να τονίσει και να δώσει το περίγραμμα χαρακτηριστικών τού προσώπου: ~ *ματιών / χειλιών* • **3.** (λαϊκ.) ο μόλυβδος **4.** (συνεκδ.) το βλήμα πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. σφαίρα, βόλι **5.** (περιληπτ.) πολλά βλήματα, σφαίρες: (απειλητικά) *θα σου γεμίσω το σώμα ~* • **6.** (μτφ.) καθετί βαρύ, δυσκίνητο ή δύσπεπτο: *το βραδινό φαγητό πέφτει ~ στο στομάχι* || *το σώμα της έπεσε ~ πάνω στο στρώμα*. — (υποκ.) **μολυβάκι** (το) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) **μολυβάρα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολύβιον / μολίβιον*, υποκ. τού αρχ. *μόλιβος*, βλ. κ. *μόλυβδος*].

μολυβιά (η) η γραμμή που έχει γίνει από μολύβι.

μολυβόνερο (το) → μολυβδόνερο

μολυβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μολύβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μουντζουρώνω με μολύβι **2.** (λαϊκ.) μολυβδώνω.

μόλυνση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η μετάδοση παθογόνων μικροβίων σε ζωντανό οργανισμό και οι συνακόλουθες επιπλοκές στη φυσική του κατάσταση: ~ *τής πληγής* || *τα σκουπίδια αποτελούν μόνιμες εστίες μολύνσεως* (δηλ. μέρος όπου αναπτύσσονται παθογόνα μικρόβια) **2.** η επιβάρυνση τού περιβάλλοντος, και ειδικότ. τού ατμοσφαιρικού αέρα, από ξένες προς τη σύστασή του ρυπογόνες ουσίες, που οφείλεται στην ανεξέλεγκτη επέμβαση τού ανθρώπου, η οποία ανατρέπει τη φυσική ισορροπία: ~ *τής ατμόσφαιρας / τού περιβάλλοντος / των ποταμών / των θαλασσών / των υπόγειων υδάτων* ΣΥΝ. ρύπανση.

μολυντήρι (το) {μολυντηρ-ιού | -ιών} μικρόσωμη σαύρα, το σαμιαμίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.

μολύνω ρ. μετβ. {μόλυν-α, -θηκα, μολυσμένος} **1.** (συνήθ. για το περιβάλλον) δημιουργώ ρύπους με τη χρήση βλαβερών χημικών ουσιών ή

απορριμμάτων: ~ *τη θάλασσα / τα ποτάμια με τα λύματα των εργοστασίων || τα αυτοκίνητα με τα καυσαέριά τους μολύνουν τον αέρα || «Προσοχή! Το νερό είναι μολυσμένο»* (επιγραφή) ΣΥΝ. ρυπαίνω, βρομίζω **2.** ΙΑΤΡ. μεταδίδω (σε κάποιον/κάτι) παθογόνα μικρόβια: *η πληγή έχει μολυνθεί* ΣΥΝ. κολλάω **3.** (μτφ.) σπιλώνω ηθικά, μεταδίδω ηθικό μίασμα σε (κάτι): ~ *τα χέρια μου με το αίμα ενός αθώου || η απιστία μολύνει τον ιερό δεσμό τού γάμου* ΣΥΝ. μιαίνω, μαγαρίζω, κηλιδώνω, μολεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόλος* (πβ. *αἰσχύνω - αἶσχος*) < *ml̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «σκούρο, θαμπό χρώμα - βρομιά», πβ. σανσκρ. mála- «βρομιά, ρύπος», λιθ. mulvė «βόρβορος», ίσως κ. λατ. mulleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. *μέλ-ας, μελ-ανός, μώλ-ωψ (-πας)* κ.ά.].

μόλυσμα (το) [αρχ.] {μολύσμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει τη μόλυνση οργανισμού.

μολυσματικός, -ή, -ό [1868] αυτός που προκαλεί μόλυνση ή μεταδίδεται μέσω αυτής: ~ *ασθένειες* (λοιμώδεις νόσοι που μεταδίδονται από έναν ζωντανό οργανισμό σε άλλον) ΣΥΝ. μεταδοτικός, κολλητικός.

μολών λαβέ έλα να τα πάρεις (ενν. τα όπλα)· πρόκειται για την απάντηση τού Λεωνίδα προς τον Ξέρξη στις Θερμοπύλες (Πλουτάρχου, *Αποφθέγμ. Λακων.*).
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *μολών* αποτελεί μτχ. τ. αμάρτυρου ενεστώτα, ο οποίος καλύφθηκε από το ομόρρ. *βλώσκω* «έρχομαι» (βλ. λ. *αυτο-μολία*). Ο αρχ. τ. *λαβέ* αποτελεί προστ. αορ. β' τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

Μολώχ (ο) {άκλ.} **1.** αρχαίος θεός των Αμμωνιτών και των Μωαβιτών, στον οποίο προσφέρονταν ανθρωποθυσίες με θύματα κυρ. μικρά παιδιά **2.** (μτφ.) (α) θεός τού αίματος (για περιπτώσεις απώλειας ανθρώπινων ζωών): *χιλιάδες θυσιάστηκαν και αυτό τον χρόνο στον ~ τής ασφάλτου* (χιλιάδες ανθρώπινα θύματα από αυτοκινητικά δυστυχήματα) || *«η ανθρωποθυσία στον ~ των ναρκωτικών συνεχίζεται»* (εφημ.) (β) οτιδήποτε απαιτεί τη θυσία ή την εγκατάλειψη σημαντικών πραγμάτων: *«οι σκεπτόμενοι άνθρωποι [...] αρνούνται τη θυσία των γνησίων αξιών στον ~ τής καταναλωτικής ευδαιμονίας»* (Β. Φίλιας).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Molékh, λ. που χρησιμοποιείται στην Π.Δ. με ιδιαίτερα μειωτικό τρόπο, προκειμένου για τον προσδιορισμό ενός θεού των Μωαβιτών και των Αμμωνιτών, ο οποίος λατρευόταν με ανθρωποθυσίες (ιδ. παιδιών). Ετυμολογικά η λ. προέρχεται από το εβρ. melékh «βασιλιάς», με επίδραση τής λ. bošéth «ντροπή, αίσχος» (για τον μηχανισμό πβ. κ. *Βεελζεβούλ*)].

Μ.Ο.Μ.Α. (η) Μικτή Ομάδα Μηχανημάτων Ανασυγκρότησης.

μομία (η) → μούμια

μομιοποίηση (η) → μουμιοποίηση

μόμολο (το) (σκωπτ. ή υβριστ.) μικρό παιδί, άβουλο πρόσωπο: *φύγε από 'δώ, βρε ~! || αυτός είναι ~, τι δουλειά να σου κάνει;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mommolo «τηγανητό γλυκό με ρύζι», αγν. ετύμου].

μομφή (η) (λόγ.) **1.** επικριτική παρατήρηση σε έντονο ύφος: *απευθύνω / αποδίδω / προσάπτω ~ σε κάποιον για ορισμένες ενέργειές του* ΣΥΝ. επίπληξη, επιτίμηση, ψόγος ΑΝΤ. έπαινος **2.** απόδοση σε κάποιον κατακριτέας ή και αξιόποινης πράξης ΣΥΝ. κατηγορία, αιτίαση **3.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***πρόταση μομφής*** η πρόταση δυσπιστίας (βλ. λ. *δυσπιστία*) (β) ***πρόταση μομφής κατά βουλευτή*** από τον πρόεδρο τής Βουλής για αντικοινοβουλευτική συμπεριφορά και αποφασίζει η Βουλή (γ) ***πρόταση μομφής κατά τού προέδρου / μέλους τού προεδρείου τής Βουλής*** υποβάλλεται από ορισμένο αριθμό βουλευτών και αποφασίζει η Βουλή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέμφομαι* (βλ.λ.)].

μον' επίρρ. (λαϊκ.) μόνο: *«[ένας αϊτός] δεν πάει στα κατώμερα να καλοξεχειμάσει, ~ μένει απάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., συγκεκομμένος τύπος τού επιρρ. *μόνο*].

μονάδα (η) **1.** κάθε σύνολο ομοειδών συστατικών στοιχείων που λαμβάνεται ως ενιαία αυτοτελής οντότητα: *η οικογένεια ως βασική κοινωνική ~* **2.** καθένα από τα επιμέρους κομμάτια ή στοιχεία, στα οποία ένα ενιαίο όλο μπορεί να διαιρεθεί ή να αναλυθεί: *ο κάθε εργαζόμενος αποτελεί μία ~ στην παραγωγική διαδικασία* **3.** τμήμα ευρύτερης επιχείρησης, οργανισμού ή συγκροτήματος με αυτοτελή λειτουργία και δομή: *θερμοηλεκτρική / υδροηλεκτρική / αποχετευτική ~ || Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.)* ΣΥΝ. συγκρότημα, οργανισμός **4.** (για τον στρατό και τα Σώματα Ασφαλείας) οργανωμένο σώμα με αυτοτελή δομή υπό ενιαία διοίκηση: *επίλεκτη ~ || Μονάδες Αποκαταστάσεως (τής) Τάξεως (Μ.Α.Τ.) || οι στρατιώτες καλούνται να παρουσιαστούν στις ~ τους* **5.** μέγεθος ή συμβατικά καθορισμένη ποσότητα, που χρησιμοποιείται ως βάση μετρήσεως για όλα τα υπόλοιπα ομοειδή μεγέθη ή ποσότητες τής ίδιας κατηγορίας: *~ βάρους / μήκους || πέφτουν οι ~* (για το ταξί ή το τηλέφωνο, όσο αυξάνει το ποσό που καταγράφεται στον μετρητή) || *τιμή μονάδας || έχω λίγες ~ στην τηλεκάρτα μου·* ΦΡ. (α) ***νομισματική μονάδα*** το νόμισμα που αποτελεί τη βάση τής συνολικής ποσότητας τού χρήματος που κυκλοφορεί σε μία χώρα: *η ~ τής Ελλάδας είναι το ευρώ* (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρονομική μονάδα*** (1 A.U.= 1.496·10¹¹ m) η μέση απόσταση Γης-Ηλίου, που έχει καθιερωθεί ως μονάδα μετρήσεως αστρονομικών αποστάσεων **6.** ΜΑΘ. (α) ο μικρότερος θετικός ακέραιος αριθμός με την επανάληψη τού οποίου σχηματίζονται όλοι οι φυσικοί αριθμοί, ο αριθμός 1 (β) ***ακέραιη μονάδα*** βλ. λ. *ακέραιος* **7.** (στο σχολείο) ο βαθμός 1, ο μικρότερος βαθμός με τον οποίο μπορούν να βαθμολογηθούν οι επιδόσεις μαθητή: *πιάστηκε να αντιγράφει και πήρε ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονάς, -άδος* < *μόνος*].

μοναδιαίος, -α, -ο ΜΑΘ. **1.** το ουδέτερο στοιχείο τής πράξης τού πολλαπλασιασμού: ~ *στοιχείο*, λ.χ. το 1 γιατί 3·1=3 **2.** *(~ διάνυσμα)* το διάνυσμα τού οποίου το μέτρο ισούται με τη μονάδα μήκους και συνήθ. χρησιμοποιείται στον προσδιορισμό ενός άξονα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναδιαῖος* < αρχ. *μονάς, -άδος* + παραγ. επίθημα *-ιαῖος* (πβ. κ. *μηνιαῖος*). Η σημ. 2 ήδη μτγν., πβ. φρ. *μοναδιαῖα διαστήματα*].

μοναδικός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. με άρθρο) αυτός τού οποίου δεν υπάρχει άλλος όμοιος στο είδος του, ο ένας και μόνος: *ήταν ο ~ άνθρωπος που του συμπαραστάθηκε* (κανένας άλλος εκτός από αυτόν) || *η ~ μου έγνοια είναι αυτό το παιδί* ΣΥΝ. αποκλειστικός, μόνος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται καμία σύγκριση, που όμοιός του σε αξία, σε αρετές είναι αδύνατον να βρεθεί: ~ *γυναίκα / δουλειά / τύχη / ευκαιρία / παράδειγμα θάρρους / επίτευγμα / εμπειρία / ταξίδι || άνθρωπος ~ εντιμότητας / μετριοφροσύνης / ευφυΐας* ΣΥΝ. εξαιρετικός, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ανυπέρβλητος. — **μοναδικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονάς, -άδος*].

μοναδικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μοναδικό, το να μην υπάρχει άλλο σαν κι αυτό: *η ~ τής μουσικής κάποιου / ενός κοινωνικού φαινομένου / μιας συνήθειας || σε τι συνίσταται η ~ αυτού τού ζωγραφικού πίνακα;*

μοναδισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί το σύμπαν ως ιεραρχημένο σύνολο μονάδων. Επίσης **μοναδολογία** (η) [1812].

μονάζω ρ. αμετβ. {μόνασα} **1.** διάγω μοναστικό βίο ΣΥΝ. ασκητεύω, καλογερεύω, ησυχάζω **2.** (κατ' επέκτ.) ζω μόνος αποφεύγοντας οποιαδήποτε κοινωνική επαφή και συναναστροφή ΣΥΝ. καλογερεύω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μόνος*].

Μονακό (το) {άκλ.} (γαλλ. Principauté de Monaco = Πριγκιπάτο τού Μονακό) ανεξάρτητο πριγκιπάτο τής Ν. Ευρώπης στην Κυανή Ακτή με πρωτεύουσα την πόλη τού Μονακό, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο. — **Μονεγάσκος** (ο), **μονεγασκικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Monaco, αβεβ. ετύμου. Το τοπωνύμιο ταυτίζεται συχνά με τα λατ. Monoeci arx «φρούριο τού Μονακό» και Monoeci portus «λιμάνι τού Μονακό», που μνημονεύονται στον Βιργίλιο. Παρετυμολογικά, η λ. Monoecus έχει αναχθεί σε ελλην. λ. *Μόνοικος* (< *μόνος οἶκος*) από το άγαλμα τού Hercules Monoecus, που βρισκόταν εκεί τον 7ο ή 6ο αι. π.Χ. Ωστόσο, σύμφωνα με πιθανότερη εκδοχή, το τοπωνύμιο ανάγεται στη λιγουριανή λ. monegu «βράχος», από όπου και το επίθ. Monegasque «Μονεγάσκος». Τέλος, έχουν διατυπωθεί απόψεις περί συνδέσεως με τη βασκική λ. muno «βουνό», ακόμη και ότι πρόκειται περί φοιν. τοπωνυμίου, αφού οι Φοίνικες κατοικούσαν εκεί από τον 10ο ώς τον 5ο αι. π.Χ.].

μονάκριβος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) **1.** (για παιδιά ή αδέλφια) ένας και πάρα πολύ αγαπητός: *η ~ του θυγατέρα || είχε μια ~ αδελφή* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός με τον οποίο υπάρχει έντονος συναισθηματικός δεσμός, που δεν υπάρχει όμοιός του, για να τον υποκαταστήσει: *έχασε το ~ δαχτυλίδι, που της είχε χαρίσει η μάννα της.*

μοναξιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου που ζει μόνος, απομονωμένος από τους άλλους, χωρίς επαφή και επικοινωνία με άλλους: *ζω μέσα στη ~ || η ~ δεν αντέχεται* **2.** (συνεκδ.) το συναίσθημα που προκύπτει από την παραπάνω κατάσταση: *νιώθω ~ || θέλει να έχει κόσμο γύρω της, γιατί φοβάται τη ~* (πβ. κ. λ. *μοναχικότητα*) **3.** η απουσία επικοινωνίας με τους συνανθρώπους, η εσωτερική κατάσταση τού ανθρώπου που δεν έχει ουσιαστική επαφή με τους άλλους: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων || «~, ανία, κόσμος βαρύς, κακός, ανάλγητος»* (Α. Παπαδιαμάντης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναξία* < αρχ. επίρρ. *μονάξ* < *μόνος*].

μονάρχης (ο) {μοναρχών} ο ανώτατος κληρονομικός άρχοντας, που έχει και ασκεί απόλυτη ή περιορισμένη εξουσία ΣΥΝ. βασιλιάς, ηγεμόνας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μοναρχῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *μον(ο)-* + *ἄρχω*].

μονάρχιδος (ο) → μόνορχις

μοναρχία (η) [αρχ.] {μοναρχιών} **1.** το πολίτευμα κατά το οποίο ανώτατο πολιτειακό όργανο είναι ένα φυσικό πρόσωπο (μονάρχης), που διαδέχεται κληρονομικά το προηγούμενο και το οποίο ασκεί την εξουσία με ή χωρίς περιορισμούς ΣΥΝ. βασιλεία· ΦΡ. (α) ***απόλυτη μοναρχία*** το πολίτευμα κατά το οποίο ο μονάρχης ασκεί την εξουσία χωρίς να δεσμεύεται από Σύνταγμα (σύμφωνα με την απόλυτη θέλησή του) (β) ***μοναρχία ελέω Θεού*** το μοναρχικό καθεστώς που βασίζεται στην αντίληψη ότι οι μονάρχες έχουν οριστεί από τον Θεό να κυβερνούν τους λαούς (γ) ***συνταγματική μοναρχία*** το πολίτευμα στο οποίο οι διατάξεις τού Συντάγματος θέτουν όρια στην άσκηση τής εξουσίας από τον μονάρχη, η πολιτική παρουσία τού οποίου μπορεί να είναι έως και συμβολική **2.** (συνεκδ.) κράτος με μοναρχική διακυβέρνηση: *το βυζαντινό κράτος ήταν ~.*

μοναρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μονάρχη και το είδος τής εξουσίας που αυτός ασκεί: ~ *πολίτευμα / διακυβέρνηση* **2.** ***μοναρχικός*** (ο), ***μοναρχική*** (η) οπαδός τής μοναρχίας. — **μοναρχικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

μοναρχισμός (ο) [1845] {χωρ. πληθ.} **1.** οι αρχές ασκήσεως τής εξουσίας από μονάρχη **2.** η υποστήριξη τού μοναρχικού πολιτεύματος.

μοναρχοφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.-παλαιότ.) όρος που χρησιμοποιούσαν οι αριστεροί την περίοδο μετά το 1946, για να περιγράψουν το καθεστώς τής βασιλευομένης δημοκρατίας τού ελληνικού κράτους.

μοναρχοφασίστας (ο) {μοναρχοφασιστών} (μειωτ.-παλαιότ.) χαρακτηρισμός που απέδιδαν οι αριστεροί στους οπαδούς τής βασιλευομένης δημοκρατίας, και κυρ. στους ακροδεξιούς, την περίοδο μετά το 1946.

μόνας επίρρ. (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. ***κατά μόνας*** χωρίς να υπάρχει άλλος

κοντά: *θέλω να σου μιλήσω* ~ ΣΥΝ. ιδιαιτέρως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατὰ μόνας*, αιτ. θηλ. τού επιθ. *μόνος*, πβ. κ. *κατά πόδας*].

μοναστήρι (το) {μοναστηρ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο οικημάτων μέσα στα οποία ζουν μοναχοί ή γενικότ. μέλη θρησκευτικής κοινότητας: *τα ~ τού Αγίου Όρους* || *πάω / κλείνομαι σε ~* ΣΥΝ. μονή, μάνδρα, σκήτη· ΦΡ. ***το μοναστήρι να 'ν' καλά (κι από καλογήρους βρίσκεις)!*** για να τονιστεί με έμφαση ότι κανείς δεν είναι αναντικατάστατος, ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε και χωρίς αυτόν: *Κι επειδή μ' εγκατέλειψε αυτός, δεν μπορώ εγώ να βρω άλλον άντρα; ~!* **2.** (συνεκδ.) η κοινότητα συγκεκριμένης μονής: *όλο το ~ ήταν ανάστατο.* — (υποκ.) **μοναστηράκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, μονή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναστήριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μοναστήριος* < *μονάζω*].

μοναστηριακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστήρι: ~ *ζωή / περιουσία / κανόνες / μπίρα* (που παρασκευάζεται από μοναχούς) ΣΥΝ. μοναστικός. Επίσης **μοναστηριακός, -ια, -ιο**.

μοναστής (ο), **μονάστρια** (η) {μοναστριών} (σπάν.) ο μοναχός, ο καλόγερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μονάζω*].

μοναστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστή ή μοναστήρι: ~ *βίος* || ~ *πολιτεία* (συνήθ. για το Άγιο Όρος) ΣΥΝ. μοναστηριακός.

μονατομικός, -ή, -ό [1885] ΧΗΜ. στοιχείο όπως τα ευγενή αέρια, ο άνθρακας κ.ά., τού οποίου το μόριο αποτελείται από ένα άτομο. Επίσης **μονοατομικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monatomic].

μόναχα κ. **μοναχά** επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) **1.** μόνο: *αυτό ~ έκανες τόση ώρα;* || *θέλω να σε δω για μια στιγμή ~* || *εγώ ~ σ' αγαπώ κι άλλος κανείς* **2.** (με περιοριστική σημασία) αρκεί μόνο..., με τον όρο: *έλα ό,τι ώρα θες, ~ να τηλεφωνήσεις προηγουμένως.*

μοναχή (η) [μεσν.] η γυναίκα που αφιερώνεται στον Θεό, απαρνούμενη τα εγκόσμια και διάγοντας ασκητικό βίο σε μοναστήρι ΣΥΝ. καλόγρια.

μοναχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που του αρέσει να ζει μόνος, που επιδιώκει τη μοναξιά: *είναι μια γυναίκα ~, χωρίς κοινωνικές επαφές* (β) αυτός που είναι μόνος: ~ *άνθρωπος / ταξιδιώτης / καβαλάρης* **2.** (α) (για τόπους) απομονωμένος: ~ *βίλα / δωμάτιο* ΣΥΝ. απόμερος (β) (για ενέργειες) αυτός που γίνεται από έναν μόνο, χωρίς τη συμμετοχή άλλου προσώπου: ~ *βόλτες / ζωή* ● **3.** αυτός που ανήκει, ταιριάζει ή χαρακτηρίζει έναν μοναχό: ~ *βίος / σχήμα* || *το ~ τάγμα των Ιησουιτών* ΣΥΝ. μοναστικός, καλογερικός.

μοναχικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μόνος, χωρίς συντροφιά (συνήθ. με τη θέλησή του, επειδή επιλέγει να ζει μόνος, χωρίς παρέα) (πβ. λ. *μοναξιά*).

μοναχισμός (ο) [1864] {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής των μοναχών και οι ασκητικές αρχές που τον διέπουν (ακτημοσύνη, υπακοή, παρθενία)· ο μοναχισμός εκφράζει ασκητική σχέση τού πιστού με τον κόσμο και παρουσιάζει μια μεγάλη ποικιλία οργάνωσης (κοινοβιακός, ιδιόρρυθμος, αναχωρητικός κ.λπ.) ή και μεθόδου ασκήσεως (ερημίτες, στυλίτες, κελλιώτες κ.λπ.).

Μόναχο (το) {Μονάχου} πόλη τής ΝΑ. Γερμανίας, πρωτεύουσα τής Βαυαρίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. *München*. Όταν ιδρύθηκε η πόλη το 1158, υπήρχε ήδη στην περιοχή ένας μικρός συνοικισμός ονόματι Munichen, που συνήθ. ερμηνεύεται ως «στους μοναχούς» (πβ. γερμ. Mönch «μοναχός, καλόγερος»)].

μοναχογυιός (ο) ο μοναδικός γυιος σε μια οικογένεια.

μοναχοθυγατέρα (η) [μεσν.] (σπάν.) η μοναχοκόρη.

μοναχοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μοναδική κόρη σε μια οικογένεια.

μοναχοπαίδι (το) [1891] {χωρ. γεν.} το μοναδικό παιδί, αγόρι ή κορίτσι, μιας οικογένειας.

μοναχός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι μαζί με άλλους (συχνά + κτητική αντων.): *ταξιδεύει πάντα ~* || *ζει ~ της* || *θα το φτιάξω ~ μου, όταν φύγετε όλοι*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα*** βλ. λ. *χορεύω* ΣΥΝ. μόνος **2.** αυτός που δρα από μόνος του, χωρίς την επέμβαση ή την επίδραση άλλων προσώπων: *μονάχη της το έκανε, δεν την πίεσε κανείς* ΣΥΝ. μόνος **3.** (επιτατ.) αυτός που παρουσιάζει αμιγείς τις ιδιότητες που φέρει ή του αποδίδονται· ΦΡ. (για πρόσ.) (α) ***σπίρτο μονάχο*** για πάρα πολύ έξυπνο άνθρωπο (β) ***σκυλί μονάχο*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ σκληρό ή ανθεκτικό ΣΥΝ. πραγματικός, βέρος, γνήσιος **4.** ***μοναχός*** (ο), ***μοναχή*** (η) βλ.λ. Επίσης (καθημ.) **μονάχος, -η, -ο** (σημ. 1, 2, 3). — (υποκ.) **μοναχούλης, -α, -ικο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, μονή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μοναχ-* (πβ. επίρρ. *μοναχῇ*), < *μόνος*. Η σημ. «καλόγερος» μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. και με αυτήν η λ. πέρασε (μέσω τού λατ. monachus) σε αρκετές ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. moine (< παλ. γαλλ. monge < λατ. monachus), ισπ. monje, ιταλ. monaco, αγγλ. monk, γερμ. Mönch, ιρλ. manach κ.ά.].

μοναχός (ο) ο άνδρας που αφιερώνεται στον Θεό απαρνούμενος τα εγκόσμια και διάγει ασκητικό βίο σε μοναστήρι: *πάω ~ στο Άγιο Όρος* || *εκάρη ~* ΣΥΝ. καλόγερος, ασκητής, ιερομόναχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. επίθ. *μοναχός, -ή, -ό*].

μοναχοφάης (ο) {μοναχοφάηδες} πρόσωπο που θέλει να τρώει ή να αποκτά κάτι μόνο αυτός, που δεν μοιράζεται τίποτα με τους άλλους.

μόνε μόριο (λαϊκ.) αλλά και, αλλά επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μόνον*].

Μονεγάσκος (ο) → Μονακό

μονέδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) το χρήμα, το νόμισμα· ΦΡ. ***κόβει μονέδα*** για ανθρώπους ή επιχειρήσεις που έχουν (από νόμιμες ή παράνομες δραστηριότητες) μεγάλα κέρδη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. moneda < λατ. Monēta, προσωνυμία τής θεάς Ήρας (Juno Moneta), στον ναό τής οποίας (στη Ρώμη) κόβονταν τα νομίσματα. Βαθμηδόν η λ. Monēta έφθασε να σημαίνει «νομισματοκοπείο» και, τελικώς, «νόμισμα»].

Μονεμβασιά (η) ιστορική πόλη τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας με σημαντικά βυζαντινά μνημεία. Επίσης **Μονεμβασία**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μον(ο)-* + *ἔμβασις*, όπως εξηγούν και τα βυζαντινά χρονικά: «*διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῇ εἰσπορευομένων τὴν εἴσοδον*». Απαντά και ως *Μονοβασιά*].

μονεταρισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι η αύξηση τής προσφοράς χρήματος σε μια οικονομία οδηγεί σε αύξηση των τιμών μάλλον παρά τού προϊόντος. — **μονεταριστής** (ο), **μονεταρίστρια** (η), **μονεταριστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. monetarism < monetary < μτγν. λατ. monetarius < λατ. moneta, βλ. κ. *μονέδα*].

μονή (η) (λόγ.) το μοναστήρι: *η Μονή Ιβήρων στο Άγιον Όρος* || *η Μονή Σινά*· ΦΡ. ***αιώνιοι μοναί / αιώνιες μονές*** η ζωή μετά τον θάνατο, ο άλλος κόσμος: *μετέστη στας / εις τας αιωνίους μονάς* (πέθανε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (η σημερινή σημ. από τον 6ο αι. μ.Χ.) < *μένω*].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **μονή** (< *μένω*) χρησιμοποιείται ήδη στο Ευαγγέλιο με τη σημ. «τόπος διαμονής, κατάλυμα» και από τον 6ο αι. μ.Χ. παίρνει τη σημασία που έχει και σήμερα. Το **μοναστήριο** (*μοναστής* < *μονάζω*) απαντά τον 6ο αι. μ.Χ., όπως και το **μοναχός** (αρχαία λέξη), το οποίο παίρνει τη σημ. που έχει σήμερα από τον 6ο αι. μ.Χ. (**μοναχός** < *μοναχῶς*, επίρρ. < *μοναχοῦ*, επίρρ.· πβ. *πανταχοῦ*). *Μονή / μοναστήρι* είναι ο χώρος όπου καταφεύγουν όσοι απαρνούνται τα εγκόσμια, για να αφοσιωθούν στον Θεό με προσευχή και νηστεία, ασπαζόμενοι τις αρχές τής αγαμίας, τής ακτημοσύνης και τής υπακοής. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει σε διάφορες μορφές οργάνωσης τού μοναστικού βίου. Τέτοιες είναι: το **κοινόβιο**, μοναστήρι (ανδρικό ή γυναικείο), όπου τα πάντα είναι κοινά (ενδυμασία, τροφή, λατρεία, εργασία κ.λπ.)· το **ιδιόρρυθμο**, μοναστήρι όπου οι μοναχοί επιτρέπεται να έχουν προσωπικούς πόρους (περιουσία) και προσωπική τράπεζα (φαγητό) και όπου ο κάθε μοναχός κανονίζει μόνος το πρόγραμμά του· **ασκητή**, μοναστικός οικισμός που απαρτίζεται από πολλές **καλύβες**, όπου κάθε καλύβα αποτελεί μοναχική κατοικία (με ναΐδριο και μικρό διαθέσιμο χώρο)· **κελλί**, αυτοτελής επίσης κατοικία μοναχού, όπως η καλύβα, αλλά μεγαλύτερη από αυτήν (όπως μεγαλύτερος είναι και ο περιβάλλων χώρος και το ναΐδριο που υπάρχει μέσα σε αυτό)· το *κελλί* εξαρτάται απευθείας από μονή και δεν υπάγεται σε σκήτη· **λαύρα** (κυριολ. σημ. «δρόμος»), εγκατάσταση με καλύβες ή κελλιά, όπου ζούσαν παλαιότερα οι μοναχοί ο ένας κοντά στον άλλον, προτού οργανωθούν τα κοινόβια· υπό την έννοια αυτή, αποτέλεσαν είδος ιδιόρρυθμου μοναστηριού ή και σκήτης· **εγκλείστρα**, κάθε κλειστός χώρος, ιδίως σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ως «έγκλειστος».
Ο **μοναχός** που εγκαταλείπει τα εγκόσμια, για να αφοσιωθεί στην άσκηση ψυχής και σώματος, με σκοπό την πνευματική του τελείωση και τη σωτηρία τής ψυχής του, λέγεται και **ασκητής** και **ησυχαστής** ή, με έμφαση στην εγκατάλειψη τού κόσμου, **αναχωρητής**. Ανάλογα με τον τόπο ή τον τρόπο ασκήσεως, παίρνει διάφορα ονόματα, λ.χ. όταν μονάζει σε κελλί, λέγεται **κελλιώτης**· όταν καταφεύγει να μονάσει στην έρημο ή σε ερημικές περιοχές, λέγεται και **ερημίτης**, σε περιπτώσεις ακραίας ασκήσεως ησυχαστικού βίου πάνω σε στύλους λέγεται **στυλίτης**, όταν ασκητεύει σε σπηλιά **σπηλαιώτης** κ.ά. Ο τόπος όπου μονάζει ο μοναχός, αποκαλείται αναλόγως ***ασκητήριο, ησυχαστήριο, ερημητήριο***.

μόνημα (το) {μον-ήματος | -ήματα, -ημάτων} η ελάχιστη μονάδα στην ανάλυση τής γλώσσας που ισοδυναμεί αδρομερώς προς τη λέξη ή το λέξημα ή, γενικότερα, το γλωσσικό σημείο· διακρίνεται σε *λεξικό μόνημα* (το τμήμα τής λέξης που δηλώνει τη λεξική σημασία, π.χ. *δεντρ-, τρεχ-*) και σε *γραμματικό μόνημα* (το τμήμα που δηλώνει τη γραμματική σημασία, π.χ. *-α* στο *δέντρ-α*, το *-εις* στο *τρέχ-εις* κ.τ.ό.) (βλ. κ. λ. *-ημα*).

μονήρης, -ης, -ες {μονήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) **1.** (α) (συνήθ. κακόσ.) αυτός που ζει μόνος, αποτραβηγμένος από τους άλλους ανθρώπους, σε απομόνωση: ~ *άτομο / ζώο* ΣΥΝ. απομονωμένος, μοναχικός, μονόχνοτος (β) αυτός που γίνεται από ένα μόνο άτομο: *διάγει βίο μονήρη* **2.** ΒΟΤ. (άνθος) που μόνο αυτό φύεται στο άκρο ανθοφόρου βλαστού ή κλάδου: ~ *άνθος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μον(ο)-* (< *μόνος*) + *-ήρης* (< *ἀραρίσκω* «συνδέω, συναρμόζω», βλ. κ. *αριθμός*)].

μονιά (η) (λαϊκ.) η φωλιά άγριων ζώων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονία* < αρχ. *μόνος*].

μονιάζω ρ. → μονοιάζω

Μόνικα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η μητέρα τού ιερού Αυγουστίνου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Monica. Αν και ο Αυγουστίνος συνέδεε το όνομα με το λατ. monēre «προειδοποιώ, συμβουλεύω», το όνομα είναι αγν. ετύμου].

μονιμάς (ο) {μονιμάδες} (στην αργκό των στρατιωτών) ο μόνιμος στρατιωτικός, συνήθ. υπαξιωματικός (πβ. λ. *καραβανάς*).

μονιμοποίηση (η) [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γί-

νεται κανείς μόνιμος (συνήθ. για υπαλλήλους τού Δημοσίου): *η ~ των εκτάκτων υπαλλήλων* **2.** άρση προσωρινότητας (πράγματος ή κατάστασης) ΣΥΝ. παγίωση, σταθεροποίηση ΑΝΤ. προσωρινότητα.

μονιμοποιώ ρ. μετβ. [1861] {μονιμοποιείς... | μονιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αίρω την προσωρινότητα (πράγματος ή κατάστασης), καθιστώ (κάτι) μόνιμο ΣΥΝ. εδραιώνω, παγιώνω, σταθεροποιώ **2.** (ειδικότ. για δημοσίους υπαλλήλους) προάγω (υπάλληλο) από έκτακτο ή εποχικό σε βαθμίδα μονίμου: *~ τους εκτάκτους / τους συμβασιούχους τού Δημοσίου.*

μόνιμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μεταβάλλεται, που μένει στην ίδια θέση ή διατηρείται στην ίδια κατάσταση (χωρίς αλλαγή): *η ~ κατοικία μου είναι στην Αθήνα· στον Βόλο μένω προσωρινά* || *ο Κώστας είναι πλέον ~ κάτοικος Αυστρίας, επισκέπτεται όμως την Ελλάδα δύο φορές τον χρόνο* || *~ διεύθυνση* || *θέμα ~ ενδιαφέροντος / διαμάχης / αντιπαράθεσης* || *ένα ~ χαμόγελο / μια ~ μελαγχολία ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της* || *τα σκουπίδια είναι πια ~ κατάσταση σ' αυτή την πόλη* ΣΥΝ. διαρκής, πάγιος, σταθερός, ακλόνητος, οριστικός **2.** (για δημόσιο υπάλληλο) αυτός που δεν είναι έκτακτος ή εποχικός, αλλά ανήκει στη συγκεκριμένη υπηρεσία με σύμβαση αορίστου χρόνου και δεν μπορεί να εκδιωχθεί από αυτήν και να προσληφθεί άλλος στη θέση του, πριν συμπληρώσει τον καθορισμένο από τη νομοθεσία χρόνο ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός, εποχικός. — **μόνιμα / μονίμως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονή* < *μένω*].

μονιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού μόνιμου, το να έχει μία κατάσταση σταθερότητα και διάρκεια: *~ σχέσης / συνεργασίας / δεσμού / συνήθειας* ΣΥΝ. οριστικότητα, παγιότητα ΑΝΤ. προσωρινότητα **2.** το καθεστώς τής εξασφάλισης τής θέσεως των δημοσίων υπαλλήλων: *άρση τής ~ των δημοσίων υπαλλήλων.*

μόνιππο (το) {μονίππ-ου | -ων} άμαξα που σύρεται από ένα μόνο άλογο (πβ. λ. *παϊτόνι*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόνιππος* (με αλλαγή γένους) < *μον(ο)-* + *ἵππος*].

μονισμός (ο) [1886] ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μία μόνο αρχή ή ύλη στη βαθύτερη ουσία των όντων ή ότι η ουσία αυτή συνίσταται από ένα βασικό συστατικό ΣΥΝ. ενισμός ΑΝΤ. δυϊσμός, πλουραλισμός. — **μονιστής** (ο), **μονίστρια** (η), **μονιστικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monismus].

μόνιτορ (το) {άκλ.} ελλην. *οθόνη* ΤΕΧΝΟΛ. **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συνεχή παρακολούθηση σε οθόνη των τιμών που παίρνουν διάφορα φυσικά μεγέθη, όπως λ.χ. οι ρύποι στην ατμόσφαιρα, οι παράμετροι τής καρδιακής λειτουργίας ασθενούς κ.λπ. **2.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση τής εκτέλεσης ενός προγράμματος από ηλεκτρονικό υπολογιστή· η οθόνη τού υπολογιστή **3.** μικρή οθόνη από την οποία παρακολουθεί κανείς σε τηλεοπτικό στούντιο ή σε εξωτερικό χώρο μετάδοσης το τηλεοπτικό σήμα (τι ακριβώς λαμβάνει η κάμερα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. monitor < λατ. monitor «αυτός που υπενθυμίζει, ο υποβολέας, επιτηρητής» < ρ. moneo «υπενθυμίζω, νουθετώ»].

μόνο επίρρ. [αρχ.] **1.** για τη δήλωση ελάχιστης ποσότητας / ιδιότητας ή για να τονιστεί πόσο λίγο είναι αυτό που αναφέρεται· όχι περισσότερο, τίποτα περισσότερο (από την αναφερόμενη ιδιότητα ή ποσότητα), απλώς: *θέλω ~ μισό κιλό* (όχι περισσότερο από μισό κιλό) || *ήρθε ~ για μία μέρα* (μία μέρα είναι λίγο) || *εγώ είμαι ~ μία απλή γραμματέας / υπάλληλος* || *εγώ ~ τον χαιρέτισα* (δεν έκανα τίποτε περισσότερο από το να τον χαιρετίσω) ΣΥΝ. μονάχα, απλώς **2.** αποκλειστικά: *είναι ~ για κυρίες / για παιδιά / για ηλικιωμένους* || *είμαστε κλειστά ~ τις Κυριακές* || *θέλει ~ τη δική σας φιλία* || *~ εγώ τον είδα* (δηλ. κανένας άλλος εκτός από μένα)· (εμφατ.) ΦΡ. (α) ***μόνο και μόνο*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει άλλη αιτία ή σκοπός από αυτόν που αναφέρεται: *~ επειδή το είπες εσύ, δεν πρόκειται να γίνει* (δηλ. η μόνη και η αποκλειστική αιτία είναι ότι το είπες εσύ) || *τα λέει ~ για να σε εκνευρίσει* (δηλ. αυτός είναι ο αποκλειστικός του στόχος) (β) ***και μόνο*** (i) (ως συμπλήρωμα λέξεως που προηγείται) για να τονιστεί ότι ισχύει ή υπάρχει αποκλειστικά αυτό που προαναφέρεται και τίποτε άλλο: *εγώ ~ φταίω για ό,τι συνέβη* (φταίω εγώ και κανείς άλλος) || *δεν θα συμφωνήσω μαζί του απλώς ~ επειδή είναι γυιος του αφεντικού μου·* η λέξη στην οποία αναφέρεται το *μόνο* μπορεί για μεγαλύτερη έμφαση να προηγείται και συγχρόνως να ακολουθεί: *έτσι, ~ έτσι μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα* (δεν υπάρχει άλλος τρόπος) (ii) (στην αρχή φράσεως) για να τονιστεί ότι αυτό που αναφέρεται στη συνέχεια είναι αρκετό: *~ στη σκέψη της, συγκινούμαι* || *~ που σκέφτομαι ότι θα τον δω, με πιάνει τρόμος* (αρκεί η σκέψη ότι θα τον συναντήσω, για να με πιάσει τρόμος) || *~ που προσφέρθηκες να με βοηθήσεις, μου φτάνει!* ● **3.** (σύνδ.) ***μόνο (που)*** αλλά, όμως: *θα το αγόραζα, ~ είναι ακριβό* || *είναι έξυπνος μαθητής, ~ δεν μελετάει* **4.** (για τη δήλωση προϋπόθεσης) φτάνει / αρκεί να..., υπό τον όρο να...: *ελάτε και πιο αργά, ~ να είστε εδώ την ώρα τού φαγητού* || *μιλήστε του ανοιχτά, ~ μην τον προσβάλετε.*

μονο- κ. **μονό-** κ. **μον-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ένα (1): *μονο-σύλλαβος, μονόχειρ, μονο-ήμερος, μονό-στηλος, μον-όφθαλμος, μον-ώροφος, μονοετής, μονο-φωνικός* **2.** ενεργεί ή υπάρχει μόνος του: *μονο-μάχος, μονοκράτωρ* **3.** γίνεται κατ' αποκλειστικότητα: *μονο-πώλιο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μονό-χρωμος*, μτγν. *μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το επίθ. *μόνος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. mono-phonic) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. mono-culture «μονοκαλλιέργεια»)].

μονοαξονικός, -ή, -ό → μονο-, -αξονικός

μονογαμία (η) [μτγν.] {μονογαμιών} **1.** ο γάμος με έναν μόνο άντρα ή μία μόνο γυναίκα **2.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. κοινωνικός θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο ένας άνδρας δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από μία γυναικών και, αντίστροφα, μία γυναίκα δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από έναν ανδρών (πβ. λ. *πολυγαμία, διγαμία*) **3.** η πρακτική τής τέλεσης για μία μόνο φορά τού μυστηρίου τού γάμου σε όλη τη διάρκεια τής ζωής ενός ατόμου.

μονογαμικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μονογαμία: *~ κοινωνία·* (ως ουσ.) **2.** πρόσωπο που υποστηρίζει τις αρχές τής μονογαμίας ΑΝΤ. πολυγαμικός **3.** πρόσωπο που μένει πιστός σε έναν μόνο σύντροφο και δεν συνάπτει παράλληλες ερωτικές σχέσεις.

μονόγαμος, -η, -ο [μτγν.] (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που έχει έναν/μία μόνο σύζυγο **2.** αυτός που μένει πιστός στον ερωτικό του σύντροφο και δεν επιζητεί άλλες σχέσεις.

μονογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αγενής αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και των κατώτερων πολυκύτταρων οργανισμών, χωρίς την παρέμβαση φυλετικών (σεξουαλικών) κυττάρων και οργάνων ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. αμφιγονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monogenesis].

μονογενής, -ής, -ές {μονογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που είναι το μόνο παιδί, χωρίς αδέλφια **2.** ΘΕΟΛ. θεολογικός όρος που χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί η φυσική θεότητα τού Ιησού Χριστού στην εκκλησιαστική γραμματεία και υμνογραφία: *ο ~ Υιός και Λόγος τού Θεού* (ύμνος Θείας Λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-γενής* < *γένος*. Η λ. απαντά στη Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό (λ.χ. Ιωάνν. 3. 16: *οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν...*)].

μονογλωσσία (η) → μονο-, -γλωσσία

μονόγλωσσος, -η, -ο → μονο-, -γλωσσος

μονογονεϊκός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (οικογένεια) που αποτελείται από έναν γονέα και από ένα ή περισσότερα παιδιά.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. τ. αντί τού *μονογονικός*, απόδ. τού αγγλ. single parent].

μονογονία (η) {μονογονιών} **1.** η γέννηση ενός μόνο νεογνού σε κάθε τοκετό **2.** ΒΙΟΛ. η μονογένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονόγονος* < *μονο-* + *γόνος*].

μονόγραμμα (το) [1863] {μονογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο ή σήμα, που αποτελείται συνήθ. από ένα γράμμα ή ενδεχομένως από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων γραμμάτων τού αλφαβήτου, που αποτελούν τα αρχικά ονόματος και χρησιμοποιείται σε φύλλα αλληλογραφίας, σφραγίδες κ.α.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. monogramme < μτγν. λατ. monogram-ma < μτγν. *μονόγραμμον* «σχέδιο που χαράσσεται με μία μόνο γραμμή, μονοκοντυλιά»].

μονογραφή (η) [1833] η υπογραφή που αποτελείται από τα αρχικά γράμματα τού ονοματεπωνύμου τού υπογράφοντος.

μονογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μονογραφή σε έγγραφο που μπαίνει από αρμόδιο όργανο για την επικύρωσή του **2.** (για γραπτά εξετάσεων) η ακύρωση τού γραπτού εξεταζομένου με τη μονογραφή τού εξεταστή, επειδή έγινε αντιληπτό ότι ο πρώτος παραβίασε τους κανόνες τού διαγωνισμού: *η ~ μιας κόλλας ισοδυναμεί με τον μηδενισμό της.*

μονογραφία (η) [1863] {μονογραφιών} η επιστημονική μελέτη που πραγματεύεται συγκεκριμένο και αυτοτελές θέμα κατά τρόπο διεξοδικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monographie].

μονογραφώ ρ. μετβ. [1833] {μονογραφείς... | μονογράφ-ησα, -ήθηκα, μονογραφημένος κ. μονογεγραμμένος} βάζω τη μονογραφή μου (κάτω από έγγραφο, κείμενο κ.λπ.), αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την επικύρωση ή την ακύρωσή του: *~ ένα γραπτό / μια κόλλα διαγωνισμού / ένα συμβόλαιο / ένα κείμενο.* Επίσης **μονογράφω** [1852].

μονοδιάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μία και μόνη διάσταση: *~ μέγεθος* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις διαφορετικές πλευρές ενός θέματος: *«Ο ~ άνθρωπος» (One-dimensional Man,* 1964, βιβλίο τού Χ. Μαρκούζε) || *~ κριτική* ΣΥΝ. μονόπλευρος, μονοκόμματος, μονομερής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μονο-* + *-διάστατος* < *διίσταμαι*].

μονόδρομος (ο) **1.** ο δρόμος στον οποίο επιτρέπεται η κίνηση των αυτοκινήτων προς μία μόνο κατεύθυνση **2.** (μτφ.) ο τρόπος δράσης που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, η μοναδική πρακτική που ενδείκνυται ως λύση: *ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών είναι ~ για την εξυγίανση τής εθνικής οικονομίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. one-way].

μονοδρομώ ρ. μετβ. {μονοδρομείς... | μονοδρόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έναν δρόμο διπλής κατεύθυνσης σε μονόδρομο. — **μονοδρόμηση** (η).

μονοεδρικός, -ή, -ό (εκλογική περιφέρεια) που σύμφωνα με τις αρχές τού εκλογικού συστήματος δίνει μία μόνο έδρα για τη Βουλή στο κόμμα που πλειοψηφεί· (κ. ως ουσ.) *η ~ τής Ευρυτανίας.*

μονοεθνικός, -ή, -ό → μονο-, -εθνικός

μονοετής, -ής, -ές → μονο-, -ετής

μονόζυγο (το) [1837] ΓΥΜΝΑΣΤ. όργανο αποτελούμενο από μία χαλύβδινη ή ξύλινη οριζόντια μπάρα, η οποία στηρίζεται στα δύο άκρα της σε δύο κατακόρυφα στηρίγματα· ΦΡ. ***κάνω μονόζυγο*** εκτελώ γυμναστικές ασκήσεις κρεμασμένος από το παραπάνω όργανο.

μονοήμερος, -η, -ο → μονο-, -ήμερος

μονοθεϊσμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} η απόλυτη πίστη σε έναν και μόνο θεό, η άρνηση τής ύπαρξης άλλων θεών ή θεϊκών δυνάμεων· σε αντιδιαστολή προς τον πολυθεϊσμό. Επίσης **μονοθεΐα** (η) [μτγν.]. — **μονοθεϊστής** (ο) [1871], **μονοθεΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéisme].

μονοθεϊστικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τον μονοθεϊσμό: *οι βασικότερες ~ θρησκείες τού κόσμου είναι ο ιουδαϊσμός, ο χριστιανισμός και ο ισλαμισμός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéistique].

μονοθελητισμός (ο) [1865] ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία που καταδικάστηκε ως αιρετική από τη ΙΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο (680-681) και σύμφωνα με την οποία ο Ιησούς, αν και είχε δύο φύσεις, δηλ. θεία και ανθρώπινη, είχε μόνο μία θέληση και, κατά προέκταση, μία μόνο ενέργεια (μονοενεργητισμός) και όχι δύο φυσικά θελήματα και δύο φυσικές ενέργειες. — **μονοθελήτης** (ο), **μονοθελήτρια** (η), **μονοθελητικός**, -ή, -ό [1873].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. monothélisme].

μονοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή μιας μόνο έμμισθης θέσης στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα (πβ. λ. *πολυθεσία*). — **μονοθεσίτης** (ο), **μονοθεσίτισσα** (η).

μονοθέσιος, -α, -ο → μονο-, -θέσιος

μονόθυρος, -η, -ο → μονο-, -θυρος

μονοιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνοιασ-α, -μένος} (+με) ♦ **1.** (μετβ.) βοηθώ (κάποιους που έχουν έρθει σε ρήξη) να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους: *ούτε φίλοι ούτε γνωστοί κατάφεραν να μονοιάσουν το αντρόγυνο* ΣΥΝ. συμφιλιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) αναπτύσσω εκ νέου αρμονικές σχέσεις (με κάποιον), σταματώ την έχθρα: *μονοιάσαμε και δώσαμε τα χέρια* ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι, ομονοώ. — **μόνοιασμα** (το), **μονοιασμένος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ομονοιάζω* < αρχ. *ὁμόνοια*].

μονοκαλλιέργεια (η) {μονοκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. σύστημα εκμετάλλευσης τού εδάφους, που συνίσταται στην ετήσια καλλιέργεια ενός μόνο φυτικού είδους· κατ' αντιδιαστολή προς την αμειψισπορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. monoculture (νόθο σύνθ.)].

μονόκαννος, -η, -ο [1866] (όπλο) που έχει μία μόνο κάννη.

μονοκατάληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (επίθετο) που έχει και στα δύο γένη τις ίδιες καταλήξεις, π.χ. *πένης, φυγάς* κ.λπ.

μονοκάταρτος, -η, -ο [1888] (πλοίο) που έχει μόνο ένα κατάρτι.

μονοκατοικία (η) [1889] {μονοκατοικιών} η ανεξάρτητη κατοικία, στην οποία εξ ολοκλήρου διαμένει μία μόνο οικογένεια ΑΝΤ. πολυκατοικία.

μονοκέρατος, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει ένα μόνο κέρατο.

μονόκερως (ο) {μονόκερω | -κέρων} μυθικό ζώο με σώμα λευκού αλόγου, υπογένειο τράγου και ένα κέρατο που ξεπροβάλλει από το μέτωπό του. Επίσης **μονόκερος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-κερως* < *κέρας*].

μονόκιλος, -η, -ο → μονο-, -κιλος

μονοκινητήριος, -α, -ο → μονο-, -κινητήριος

μονοκίνι (το) {μονοκιν-ιού | -ιών} γυναικείο μαγιό μόνο για το κάτω μέρος τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. monokini (νόθο σύνθ.) < mono- (< *μονο-*) + (bi)kini «μπικίνι» (με εσφαλμ. χωρισμό)].

μονόκλ (το) {άκλ.} στρογγυλός φακός που προσαρμόζεται στο ένα μάτι χωρίς στήριγμα ΣΥΝ. μονύελος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. monocle (νόθο σύνθ.) < μτγν. λατ. monoculus «μονόφθαλμος» < mon(o)- (< *μόνος*) + λατ. oculus «οφθαλμός»].

μονόκλινος, -η, -ο → μονο-, -κλινος

μονόκλιτος, -η, -ο → μονο-, -κλιτος

μονόκλωνος, -η, -ο → μονο-, -κλωνος

μονοκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κόκκαλο **2.** (σπάν.-μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα μπορεί να καμφθεί ή να αλλάξει γνώμη ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων.

μονοκομματικός, -ή, -ό → μονο-, -κομματικός

μονοκομματισμός (ο) [1896] το καθεστώς κατά το οποίο στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας επικρατεί ένα μόνο κόμμα, το οποίο αποτελεί και τον μόνιμο φορέα εξουσίας (πβ. λ. *πολυκομματισμός, δικομματισμός*).

μονοκόμματος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι: *~ ύφασμα / φόρεμα / μαγιό·* (μτφ.-κακόσ.) **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μεταβάλλει εύκολα τους τρόπους, τις σκέψεις ή τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων **3.** μονόπλευρος, μονοδιάστατος: *πολύ ~ άνθρωπος· μόνο για τη δουλειά του ξέρει να μιλάει!* **4.** αυτός που δεν έχει ευκινησία, χάρη: *~ βάδισμα.* — **μονοκόμματα** επίρρ.

μονοκοντυλιά κ. **μονοκονδυλιά** (η) [1829] **1.** η γραφή λέξης, φράσης, υπογραφής ή σχεδίου με συνεχή κίνηση τής γραφίδας, χωρίς η τελευταία να σηκωθεί από το χαρτί **2.** (συνήθ. στον πληθ., στην παλαιογραφία) σύμπλεγμα γραμμάτων και λέξεων που συνδέονται μεταξύ τους με πολύπλοκες κεραίες και γραμμές που διασταυρώνονται και που δίνουν την αίσθηση ότι ο γραφέας δεν σήκωσε καθόλου τη γραφίδα του από το φύλλο **3.** (ως επίρρ.) (α) γράφοντας με τον παραπάνω τρόπο: *γράφω το όνομά μου ~* (β) χωρίς ιδιαίτερη περίσκεψη ή διαδικασία, χωρίς ενδοιασμούς: *δεν μπορείς να ακυρώνεις / διαγράφεις ~ μια παράδοση αιώνων.*

μονοκοπανιά επίρρ. (καθημ.) μια κι έξω, με μία κίνηση, με μιας: *ήπιε δύο ποτήρια μπίρα ~.* Επίσης (λαϊκότ.) **μονοκοπανιάς**.

μονοκοτυλήδονος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. (φυτό) που το σπέρμα του έχει μόνο μία κοτυληδόνα ΑΝΤ. δικοτυλήδονος. Επίσης **μονοκότυλος** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. monocotylédone].

μονοκούκκι επίρρ. (εκφραστ.) συνήθ. στις ΦΡ. ***ψηφίζω (κάποιον) / ρίχνω την ψήφο μου / βγαίνω μονοκούκκι*** σε περιπτώσεις που προτιμάται καθολικά από όλους τους ψηφοφόρους μιας περιοχής ένας μόνο υποψήφιος από ολόκληρο συνδυασμό ή ένας μόνο από τους πολλούς συνδυασμούς: *στο χωριό μας τον ψηφίζουν ~.*

μονοκράτορας (ο) {μονοκρατόρων} ο μόνος απόλυτος κυρίαρχος ΣΥΝ. μονάρχης, δυνάστης, τύραννος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονοκράτωρ, -ορος* < *μονο-* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*].

μονοκρατορία (η) [μεσν.] η κυριαρχία ενός μόνο κράτους, κόμματος, προσώπου: *η ~ τής Ρώμης στη Μεσόγειο την εποχή τού Χριστού* ‖ *παρήλθε ανεπιστρεπτί η εποχή τής ~ του στο κόμμα, όταν με την απειλή τής διαγραφής κανείς δεν τολμούσε να διαφωνήσει ανοιχτά...*

μονοκύτταρος, -η, -ο [1886] ΒΙΟΛ. (ζωντανός οργανισμός) που αποτελείται από ένα μόνο κύτταρο ΑΝΤ. πολυκύτταρος. Επίσης **μονοκυτταρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. unicellulaire].

μονόκωπος, -η, -ο → μονο-, -κωπος

μονολεκτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που αποτελείται από μία λέξη ή εκφράζεται με μία μόνο λέξη: *~ απάντηση* ΑΝΤ. περιφραστικός, αναλυτικός. — **μονολεκτικ-ά / -ώς** [1830] επίρρ.

μονόλεπτος, -η, -ο → μονο-, -λεπτος

μονολιθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί ή αποτελείται από μία μόνο μεγάλη πέτρα: *~ μνημείο* **2.** (μτφ.) αυτός που μένει άκαμπτος σε αυτά που ξέρει και ακολουθεί πάντα, που δεν χαρακτηρίζεται από ευελιξία, δογματικός: *~ αντιλήψεις / κόμμα / άνθρωπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. απόλυτος, μονοκόμματος, δύσκαμπτος. — **μονολιθικ-ά / -ώς** επίρρ., **μονολιθικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monolithique].

μονόλιθος (ο) [αρχ.] {μονολίθ-ου | -ων, -ους} κομμάτι πέτρας μεγάλων διαστάσεων.

μονόλογος (ο) {μονολόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η ομιλία που απευθύνεται από το πρόσωπο που μιλάει στον ίδιο του τον εαυτό, είτε δυνατά είτε στη σκέψη του, χωρίς να γίνεται αντιληπτός από άλλους· ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. ***εσωτερικός μονόλογος*** βλ. λ. *εσωτερικός* **2.** η μακρά ομιλία (προς το κοινό, που δεν γίνεται στο πλαίσιο διαλόγου): *οι ~ των κομματικών αρχηγών από τα μπαλκόνια δεν προωθούν τον πολιτικό λόγο* ΑΝΤ. διάλογος **3.** η παρατεταμένη ομιλία κατά την οποία ο ομιλητής δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους συζητητές: *αυτό δεν είναι συζήτηση· είναι παράλληλοι ~!* ΑΝΤ. διάλογος **4.** μέρος θεατρικού έργου στο οποίο μιλά ένας μόνο χαρακτήρας (ηθοποιός), απευθυνόμενος είτε στον εαυτό του είτε στους θεατές είτε σε άλλα πρόσωπα επί σκηνής, τα οποία παραμένουν σιωπηλά: *η φράση «να ζει κανείς ή να μη ζει» προέρχεται από έναν περίφημο ~ τού Άμλετ στο ομώνυμο δράμα τού Σαίξπηρ* ● **5.** μικρό θεατρικό έργο, που συνίσταται σε απαγγελία από έναν μόνο ηθοποιό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monologue].

μονολογώ ρ. αμετβ. [1782] {μονολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ μόνος μου, μιλώ στον εαυτό μου: *περπατούσε μόνος του και μονολογούσε.*

μονομανής, -ής, -ές [1851] {μονομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που διακατέχεται από μονομανία **2.** (για συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζει τον μονομανή. — **μονομανώς** επίρρ. [1891].
[ΕΤΥΜ. < *μονο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomane].

μονομανία (η) [1782] {μονομανιών} **1.** ΨΥΧΟΛ. η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από την απόλυτη εμμονή τού ατόμου σε μία μόνο ιδέα ή κύκλο ιδεών ΣΥΝ. ιδεοληψία **2.** (μτφ.) ο υπερβολικός ζήλος για κάτι, που απορροφά ολοκληρωτικά κάθε σκέψη και δραστηριότητα ενός ατόμου: *έχει ~ με την τάξη.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomanie].

μονομαχία (η) [αρχ.] {μονομαχιών} **1.** η μάχη ανάμεσα σε δύο αντιπάλους: *~ στον αέρα / στη θάλασσα* ‖ *η ~ Έκτορα και Αχιλλέα στην «Ιλιάδα»* **2.** (παλαιότ.) η ένοπλη αναμέτρηση δύο ατόμων κατόπιν κοινής συμφωνίας και με την παρουσία μαρτύρων για την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών, που σχετίζονται συνήθ. με θέματα τιμής και μπορεί να καταλήξουν στον θάνατο τού ενός από τους δύο εμπλεκομένους: *καλώ κάποιον σε ~* ‖ *~ μέχρι θανάτου* **3.** (γενικότ.) η κάθε μορφής αναμέτρηση μεταξύ δύο αντιπάλων: *η τηλεοπτική ~ των δύο υποψηφίων για την πρωθυπουργία* ΣΥΝ. αναμέτρηση, ανταγωνισμός.

μονομάχος (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε μονομαχία **2.** (στην αρχαία Ρώμη) ο δούλος ή ο επαγγελματίας μαχητής που αγωνιζόταν σε αρένα προς τέρψη των θεατών σε αναμέτρηση που κατέληγε στον θάνατο κάποιου από τους δύο αντιπάλους.

μονομαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μονομαχείς... | μονομάχησα} (+με) **1.** αναμετρούμαι μόνος σώμα με σώμα με αντίπαλο **2.** (μτφ.) αναμετρούμαι με αντίπαλο (σε διαγωνισμό, εκλογές, διάλογο κ.λπ.): *οι δύο πολιτικοί θα μονομαχήσουν απόψε μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* **3.** (στην αρχαία Ρώμη) μάχομαι ως μονομάχος.

μονομελής, -ής, -ές → μονο-, -μελής

μονομέρεια (η) [μτγν.] {μονομερειών} η θεώρηση ενός θέματος από μία μόνο πλευρά, το να βλέπει κανείς τα πράγματα μονόπλευρα: *η ~ των απόψεων κάποιου.*

μονομερής, -ής, -ές [μτγν.] {μονομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται ή γίνεται από ένα μόνο μέρος, μία μόνο πλευρά: *~ αφοπλισμός / αναγνώριση* **2.** αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν μία μόνο πλευρά ενός θέματος: *~ άποψη / πληροφόρηση* ΣΥΝ. μεροληπτικός, μονόπλευρος, μονοδιάστατος **3.** ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. (τμήμα μορίου ή μόριο) που επαναλαμβάνεται κατά τον σχηματισμό μεγαλύτερου μορίου (πβ. λ. *πολυμερής, διμερής*). — **μονομερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

μονομεταλλισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα που στηρίζεται στην τιμή ενός μόνο πολύτιμου μετάλλου, συνήθ. τού χρυσού, ως βάση καθορισμού τής αξίας τής νομισματικής μονάδας, σε αντιδιαστολή προς τον διμεταλλισμό. — **μονομεταλλικός**, -ή, -ό [1890].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monométallisme].

μονομιάς επίρρ. **1.** με μία κίνηση, χωρίς διακοπή: *το ήπιε ~ κι έφυγε* ΣΥΝ. μονορούφι, μονοκοπανιά **2.** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *μου το υπέγραψε ~* ΣΥΝ. μεμιάς **3.** ξαφνικά, χωρίς να το περιμένει κανείς: *~ πετάχτηκε όρθιος και άρχισε να φωνάζει.*

μονόμπαντα κ. **μονόπαντα** επίρρ. (λαϊκ.) με κλίση από τη μία μόνο πλευρά: *πήγαινε / προχωρούσε ~ από το βάρος.*

μονοξίδιο (το) [1887] {μονοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. το οξίδιο που περιέχει ένα μόνο άτομο οξυγόνου σε κάθε μόριό του: *~ τού άνθρακα / τού αζώτου / τού θείου.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoxide].

μονόξυλο (το) [αρχ.] μικρό πρωτόγονο σκάφος, που αποτελείται από τον κορμό ενός δέντρου, στη μία πλευρά τού οποίου έχει ανοιχτεί θέση για κωπηλάτη / κωπηλάτες.

μονοπαραγωγή (η) η παραγωγή ενός μόνο προϊόντος από βιομηχανία.

μονοπαραταξιακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε μία μόνο παράταξη ή αποτελείται από άτομα που ανήκουν σε μία παράταξη: *η αντιμετώπιση τόσο σοβαρών θεμάτων δεν μπορεί να είναι ~* (πβ. λ. *μονοκομματικός*).

μονοπάτι (το) {μονοπατ-ιού | -ιών} **1.** το στενό δρομάκι που ανοίγεται σε υπαίθρια περιοχή από τη συχνή διάβαση ανθρώπων ή ζώων από το σημείο αυτό και στο οποίο μπορεί να βαδίζει ένας μόνο άνθρωπος ή ζώο ΣΥΝ. δρομάκι, (αρχαιοπρ.) ατραπός **2.** (γενικότ.) στενός δρόμος σε βουνό, δάσος κ.λπ.: *δύσβατο / κακοτράχαλο / ίσιο / φιδωτό ~* **3.** (μτφ.) τρόπος ζωής που οδηγεί σε ορισμένο αποτέλεσμα: *ακολούθησε επικίνδυνα ~, για να ανέλθει κοινωνικά || το ~ τής ευτυχίας / τής επιτυχίας·* ΦΡ. (παροιμ.) ***το καλό το παλληκάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι*** ο ικανός και επινοητικός άνθρωπος δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τρόπο επίλυσης ενός προβλήματος, αλλά ξέρει ή επινοεί και άλλους πιο αποτελεσματικούς από τους συνηθισμένους. — (υποκ.) **μονοπατάκι** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονοπάτιον* < *μονο-* + *-πάτιον* < *πατῶ*].

μονόπατος, -η, -ο (οικοδόμημα) που έχει ένα μόνο πάτωμα, έναν μόνο όροφο: *~ οικοδομή / σπίτι* ΣΥΝ. μονώροφος.

μονοπέταλος, -η, -ο [1821] (άνθος) που τα πέταλά του σχηματίζουν μία ενιαία στεφάνη.

μονόπετος, -η, -ο (σακάκι) με μονό πέτο (που δεν σταυρώνει) ΑΝΤ. σταυρωτός.

μονόπετρο (το) [μεσν.] δαχτυλίδι με έναν πολύτιμο λίθο, συνήθ. διαμάντι.

μονοπλάνο (το) αεροπλάνο με ένα μόνο πτερύγιο δεξιά και ένα αριστερά τής ατράκτου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoplan (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *αεροπλάνο*].

μονόπλευρος, -η, -ο 1. αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν τη μία μόνο πλευρά ενός θέματος ή γενικά των πραγμάτων, παραβλέποντας τις όποιες άλλες διαστάσεις τους: *είναι ~ δεν ακούει καν τις αντίθετες απόψεις || ~ αντιμετώπιση τού προβλήματος || ~ ενημέρωση / μόρφωση* ΣΥΝ. μονομερής, μονοδιάστατος, μονοκόμματος ΑΝΤ. πολύπλευρος **2.** αυτός που έχει περιορισμένο πεδίο δραστηριοτήτων, ασχολιών ή δεν έχει πνευματική ευρύτητα: *πολλοί επιστήμονες είναι ~ άνθρωποι, καθώς δεν έχουν άλλα ενδιαφέροντα έξω από το αντικείμενο με το οποίο ασχολούνται* ΑΝΤ. πολύπλευρος. — **μονόπλευρα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «παράταξη με μέτωπο προς μία μόνο κατεύθυνση», < *μονο-* + *πλευρόν*. Η μτφ. σημ. αποδίδει το αγγλ. one-sided].

μονοπόδαρος (ο) [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ένα μόνο πόδι **2.** (συνήθ. για έπιπλα) αυτός που στηρίζεται σε ένα μόνο πόδι.

μονόπολος, -η, -ο [1882] ΦΥΣ. αυτός που έχει μόνο έναν μαγνητικό πόλο· στη ΦΡ. ***μαγνητικό μονόπολο*** υποθετικό μαγνητικό σωματίδιο αποτελούμενο από έναν μόνο μαγνητικό πόλο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monopôle].

μονοπόρτι (το) {μονοπορτ-ιού | -ιών} η μοναδική εξωτερική πόρτα που χρησιμοποιείται για την είσοδο και την έξοδο στις περισσότερες κατοικίες.

μονόπρακτος, -η, -ο [1866] **1.** (για θεατρικά ή μουσικά έργα) αυτός που αποτελείται από μία μόνο πράξη: *~ όπερα / κωμωδία* **2. μονόπρακτο** (το) σύντομο θεατρικό έργο αποτελούμενο από μία μόνο πράξη: *τα ~ τού Τσέχοφ.*

μονόπτερος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. **1.** (για αρχαία οικοδομήματα) μικρό περίπτερο, οικοδόμημα χωρίς σηκό, ουσιαστικά στέγαστρο επί κιόνων **2.** (για αρχαίους ναούς) αυτός που έχει μόνο μία σειρά κιόνων γύρω από τον σηκό, σε αντίθεση με τον δίπτερο.

μονόπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που συντάσσεται με μία μόνο πτώση αντικειμένου· (για ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: *διαβάζω εφημερίδα* (πβ. λ. *δίπτωτος*).

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ουσιαστικό που απαντά σε μία μόνο πτώση», < *μονο-* + *-πτωτος* < *πτῶσις*].

μονοπύρηνος, -η, -ο [1839] (κύτταρο) που έχει έναν μόνο πυρήνα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mononucléaire (νόθο σύνθ.)].

μονοπυρήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ιογενής πάθηση που μεταδίδεται με το φιλί και χαρακτηρίζεται από την αύξηση τού αριθμού των μονοπύρηνων λευκοκυττάρων στο αίμα: *λοιμώδης ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mononucleosis (νόθο σύνθ.)].

μονοπωλιακός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το μονοπώλιο ή προέρχεται από αυτό: *~ ανταγωνισμός·* ΦΡ. ***μονοπωλιακός καπιταλισμός*** (στη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία) στάδιο τής καπιταλιστικής οικονομίας που τοποθετείται χρονικά στο β' μισό τού 19ου αι. και χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των μονοπωλίων· η κυριαρχία αυτή υπήρξε το επακόλουθο των ριζικών αλλαγών που συντελέστηκαν στους τομείς τής παραγωγής και τής τεχνολογίας των βιομηχανικών επιχειρήσεων και οδήγησαν σε μεγάλη συσσώρευση κεφαλαίου. — **μονοπωλιακ-ά / -ώς** επίρρ.

μονοπώλιο (το) [αρχ.] {μονοπωλί-ου | -ων} **1.** το δικαίωμα τής αποκλειστικής διάθεσης στην αγορά ενός προϊόντος ή τής παροχής μιας υπηρεσίας με τον συνακόλουθο έλεγχο στη διαμόρφωση των τιμών από ένα μόνο άτομο ή οργανισμό (επιχείρηση, κράτος κ.λπ.): *το κρατικό ~ στο αλάτι / στο οινόπνευμα / στις μεταφορές* **2.** (συνεκδ.) μεγάλη ιδιωτική επιχείρηση ή δημόσιος οργανισμός που έχει το δικαίωμα τής αποκλειστικής διάθεσης ενός προϊόντος στην αγορά· (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται προϊόντα μονοπωλίου: *ο έλεγχος / η κηδεμονία των ~* (πβ. λ. *τραστ, καρτέλ, ολιγοπώλιο*) **3.** (μτφ.) ο απόλυτος και αποκλειστικός έλεγχος μιας κατάστασης, η αποκλειστική κατοχή μιας ιδιότητας: *διεκδικεί το ~ τής εξουσίας / τού κόμματος || νομίζει ότι έχει το ~ στην εξυπνάδα.*

μονοπωλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μονοπωλείς... | μονοπώλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** πουλώ (ένα προϊόν) ή παρέχω (μια υπηρεσία) κατ' αποκλειστικότητα **2.** (μτφ.) κυριαρχώ πλήρως σε έναν χώρο: *~ το ενδιαφέρον* (η προσοχή όλων στρέφεται σε εμένα) / *τη συζήτηση* (μιλώ κυρ. εγώ ή μόνο εγώ) / *την προσπάθεια* (αναλαμβάνω εγώ όλες τις πρωτοβουλίες ή εμφανίζομαι να προσπαθώ μόνον εγώ) / *τον χώρο τής μόδας.* **μονοπώληση** (η).

μονόριχτος, -η, -ο (στέγη) που έχει κλίση προς μία μόνο πλευρά.

μονορούφι επίρρ. με μία μόνο ρουφηξιά, χωρίς ανάσα: *άδειασε το ποτήρι ~* ΣΥΝ. μονομιάς, μονοκοπανιά, απνευστί, άσπρο πάτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. < *μονο-* + *-ρούφι* < *ρουφώ*, πβ. μεσν. επίρρ. *μονόρουφα*].

μονορχιδία κ. **μονορχία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η ατροφία ενός από τους δύο όρχεις.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monorchi(di)sm].

μόνορχις (ο) [μτγν.] {μονόρχ-εως, -ιν | -εις, -εων} πρόσωπο που πάσχει από μονορχιδία. Επίσης **μονόρχιδος**.

μονός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από ένα μόνο μέλος, στοιχείο ή κομμάτι: *~ κρεβάτι* (για ένα άτομο) / *φακός / κλωστή* ΣΥΝ. απλός **2.** (αριθμός) που δεν μπορεί να διαιρεθεί με το 2 ΣΥΝ. περιττός ΑΝΤ. άρτιος, ζυγός· ΦΡ. (α) ***μονά-ζυγά / μονά ή ζυγά*** παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης πρέπει να μαντέψει αν τα ομοειδή αντικείμενα (π.χ. πετραδάκια, ρεβίθια κ.λπ.), που κρύβει ο συμπαίκτης του στην κλειστή του παλάμη, είναι μονά (σημ. 2) ή ζυγά σε αριθμό (β) ***μονά-ζυγά δικά μου*** τα θέλω όλα δικά μου **3.** (συνεκδ.) (αυτοκίνητο) τού οποίου ο αριθμός τής πινακίδας λήγει σε 1, 3, 5, 7, ή 9· (συνεκδ.) ο οδηγός τέτοιου αυτοκινήτου: *σήμερα κυκλοφορούν οι ~ στο κέντρο τής Αθήνας* (για τον περιορισμό τής περιβαλλοντικής μόλυνσης εφαρμόστηκε το σύστημα εκ περιτροπής κυκλοφορίας των αυτοκινήτων –μονά-ζυγά– στο κέντρο τής Αθήνας) (πβ. λ. *δακτύλιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μόνος*, με μετακίνηση τού τόνου κατά τα επίθ. *απλός, διπλός*].

μόνος, -η, -ο (συχνά + κτητική αντων. *μου, σου...*) **1.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει χωρίς τη συμμετοχή ή την παρουσία άλλων: *άφησέ μας μόνους μια στιγμή || ήρθε ~, χωρίς την οικογένεια || δουλεύει ~, χωρίς συνεργάτες || τα λεφτά δεν έρχονται ποτέ από ~ τους· πρέπει κι εσύ να κάνεις κάτι* (βλ. λ. *από*) *|| μόνος του πήγε κι έδωσε τόσα λεφτά· δεν τον ανάγκασε κανείς* ΣΥΝ. μοναχός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που στερείται τη συντροφιά άλλων ανθρώπων: *την άφησε ~ γριά γυναίκα και δεν ενδιαφέρθηκε για την τύχη της || ζει ~ σ' ένα δυάρι με μια ξερή σύνταξη || έμεινε ~ κι έρημος, όταν τα παιδιά του μεγάλωσαν* (βλ. κ. φρ. *σαν τον κούκκο*, λ. *κούκκος, σαν την καλαμιά στον κάμπο*, λ. *καλαμιά*) ΣΥΝ. μοναχός, μαγκούφης· ΦΡ. ***μόνος κι απόμονος*** βλ. λ. *απόμονος* • **3.** μοναδικός ή αποκλειστικός: *η ~ του έγνοια ήταν τα παιδιά || ο ~ όρος που έθεσε ήταν η προστασία τής εταιρείας || ο ~ που επέζησε από την τραγωδία || ήταν η ~ φορά που δεν ήρθε στην ώρα του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόν-Fος* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νF-* χωρίς αντέκταση), αβεβ. ετύμου. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με το επίθ. *μανός* «μαλακός, χαλαρός» ούτε με σανσκρ. manāk «λιγάκι». Η λ. *μόνος* παρουσιάζεται απομονωμένη από λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών. Παράγ. *μον-άς, μοναδ-ικός, μοναξ-ιά* (βλ.λ.), *μον-άζω, μοναχ-ός* (βλ.λ.), *μον-ῶ* (> *μονώνω*), *μοναστήριο(ν)* κ.ά.].

μονοσάνδαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που φοράει ένα μόνο σανδάλι. Επίσης (λαϊκ.) **μονοσάνταλος**.

μονοσέλιδος, -η, -ο → μονο-, -σέλιδος

μονοσέπαλος, -η, -ο ΒΟΤ. (άνθος) που ο κάλυκάς του αποτελείται από ενωμένα σέπαλα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monosepalous].

μονοσήμαντος, -η, -ο 1. (για λέξεις ή έννοιες) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: *~ ρήμα / επίθετο* ΣΥΝ. μονόσημος ΑΝΤ. πολυσήμαντος, πολύσημος **2.** ΜΑΘ. αυτός που ορίζει ένα μόνο στοιχείο ή αποτέλεσμα: *~ απεικόνιση* (λ.χ. η ημερομηνία γεννήσεως κάθε ανθρώπου είναι μονοσήμαντα ορισμένη). — **μονοσήμαντα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μονο-* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*].

μονόσημος, -η, -ο [μεσν.] (για λέξεις) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: *~ ρήμα / επίθετο* ΣΥΝ. μονοσήμαντος ΑΝΤ. πολυσήμαντος, πολύσημος. — **μονοσημία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος.*

μονοσθενής, -ής, -ές [1888] {μονοσθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. στοιχείο ή ρίζα που έχει σθένος +1 ή –1. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. univalent].

μονοσκελής, -ής, -ές → μονο-, -σκελής
μονόσπερμος, -η, -ο [1852] ΒΟΤ. (καρπός) που περικλείει ένα μόνο σπέρμα ΣΥΝ. μονοπύρηνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monosperme].
μονοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο ο ψηφοφόρος επιτρέπεται να σημειώσει στο ψηφοδέλτιο σταυρό προτιμήσεως σε έναν μόνον υποψήφιο.
μονόστηλος, -η, -ο [1865] (για τυπωμένο κείμενο) αυτός που καταλαμβάνει χώρο μιας μόνο τυπογραφικής στήλης. αυτός που έχει στοιχειοθετηθεί και τυπωθεί σε πλάτος μιας στήλης: ~ *άρθρο* / *τίτλος* || (κ. ως ουσ.) *ένα τόσο σημαντικό θέμα κατέλαβε μόλις ένα ~ στην εφημερίδα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. single-column].
μονόστιχος, -η, -ο → μονο-, -στιχος
μονοσυλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που αποτελείται από λέξεις, οι οποίες έχουν μία συλλαβή: ~ *γλώσσες* (λ.χ. η Κινεζική).
μονοσύλλαβος, -η, -ο → μονο-, -σύλλαβος
μονοτάξιος, -α, -ο [1889] (για εκπαιδευτικά ιδρύματα) **1.** αυτός στον οποίο η φοίτηση διαρκεί ένα μόνο έτος: ~ *τεχνικό σχολείο* / *διδασκαλείο* ΑΝΤ. πολυτάξιος **2.** ***μονοτάξιο δημοτικό σχολείο*** το δημοτικό σχολείο που διαθέτει έναν μόνο δάσκαλο, ο οποίος διδάσκει τους μαθητές όλων των τάξεων στην ίδια αίθουσα ΣΥΝ. μονοθέσιο δημοτικό σχολείο.
μονότερμα (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ. | χωρ. πληθ.} παιχνίδι ποδοσφαίρου, που παίζεται μπροστά σε μία μόνο εστία (τέρμα) ΑΝΤ. δίτερμα· ΦΡ. (α) ***παίζω κάποιον μονότερμα*** (i) ΑΘΛ. για ομάδα που έχει περιορίσει την αντίπαλη σε αμυντικό ρόλο μπροστά στο τέρμα της (ii) (μτφ.) υπερέχω πολύ από κάποιον, τον έχω στρυμώξει, τον έχω φέρει σε δύσκολη θέση (β) ***παίρνω / πιάνω (κάποιον) μονότερμα*** αρχίζω να μιλάω σε κάποιον, χωρίς να του αφήνω περιθώριο να μιλήσει κι εκείνος: *από την ώρα που ήρθε με πήρε μονότερμα και δεν μ' άφησε να πω κουβέντα!*
μονοτοκία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. για ζώα) η γέννηση ενός και μόνου τέκνου σε κάθε τοκετό ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. πολυτοκία, πολυγονία. — **μονοτόκος,** -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονοτόκος* < *μονο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].
μονότομος, -η, -ο → μονο-, -τομος
μονοτονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η επανάληψη στον ίδιο τόνο, η απουσία τονικής ποικιλίας: ~ *τού τραγουδιού* / *τής μουσικής* **2.** (γενικότ.) η απουσία ποικιλίας, η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: *η ~ τής ζωής στην επαρχία* || *η ~ προκαλεί πλήξη.*
μονοτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (είδος γραφής) στο οποίο χρησιμοποιείται ένας μόνο τόνος· κυρ. στη ΦΡ. ***μονοτονικό (σύστημα)*** το σύστημα γραφής τής Ν. Ελληνικής, κατά το οποίο χρησιμοποιείται στον τονισμό των λέξεων ένα μόνο τονικό σημείο, η οξεία (΄)· καθιερώθηκε επίσημα το 1982 ΑΝΤ. πολυτονικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος*.
μονότονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν διαθέτει ηχητική ποικιλία, που αποτελείται από έναν επαναλαμβανόμενο μουσικό κ. γενικότ. ηχητικό τόνο: ~ *τραγούδι* / *σκοπός* / *επωδός* / *ήχος* / *φωνή* ΑΝΤ. πολυφωνικός, ποικίλος **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που δεν διαθέτει καμία απολύτως ποικιλία, που επαναλαμβάνεται ομοιόμορφα και στερεότυπα και, επομένως, προκαλεί ψυχική κούραση, ανία: *στα χωριά τού μικρού νησιού η ζωή κυλά αργή και ~* || *«Την μια μονότονην ημέραν άλλη / μονότονη απαράλλακτη ακολουθεί...»* (Κ. Καβάφης) || ~ *βράδια* / *ανάγνωσμα* / *ομιλία* / *δουλειά* / *παιχνίδι* ΣΥΝ. βαρετός, κουραστικός, ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων, ευχάριστος, διασκεδαστικός. — **μονότονα / μονοτόνως** [μτγν.] επίρρ.
μονότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή συντελείται κατά έναν μόνο τρόπο, εντελώς στερεότυπος: ~ *συμπεριφορά* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ομοιόμορφος, μονότονος ΑΝΤ. ποικίλος, ποικιλότροπος, ποικιλόμορφος, παντοειδής. — **μονότροπα / μονοτρόπως** [μτγν.] επίρρ.
μονοτύπης (ο) {μονοτυπών} ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη μονοτυπία.
μονοτυπία (η) [1831] {μονοτυπιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. σύστημα μηχανικής τυπογραφικής στοιχειοθεσίας κειμένων, κατά το οποίο κατασκευάζονται και στοιχειοθετούνται αυτομάτως, από λειωμένο μέταλλο, μεμονωμένα (αυτοτελή) κινητά τυπογραφικά στοιχεία· αποτελείται από δύο μονάδες, το κλαβιέ και το χυτήριο-συνθετήριο **2.** το αποτύπωμα από εκτύπωση πάνω σε χαρτί συνθέσεως, που δεν είναι χαραγμένη, αλλά ζωγραφισμένη πάνω σε πλάκα χαλκού ή παρεμφερούς υλικού **3.** ΓΛΩΣΣ. το να αναγνωρίζεται μόνο ένας γλωσσικός τύπος ως ορθός. π.χ. μόνο ο τύπος *κυβέρνησης*, όχι και ο τύπος *κυβερνήσεως* ΑΝΤ. πολυτυπία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monotypie].
μονοτυπικός, -ή, -ό **1.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μονοτυπία **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με ταξινομική βαθμίδα (π.χ. γένος, οικογένεια), η οποία περιλαμβάνει μία μόνο αμέσως κατώτερη βαθμίδα: ~ *υποκατηγορία* / *γένος* (αυτό στο οποίο ανήκει ένα μόνο είδος).
μονοφαγάς (ο) {μονοφαγάδες} **μονοφαγού** (η) {μονοφαγούδες} **1.** πρόσωπο που συνηθίζει να τρώει το φαγητό μόνος του, χωρίς να αφήνει τίποτε για τους άλλους **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συνεχώς μαζεύει χρήματα και δεν δίνει τίποτε στους άλλους ΣΥΝ. άπληστος, φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αντοιχτοχέρης, κουβαρντάς.
μονοφαγία (η) το να τρώει κανείς το ίδιο φαγητό: *δίαιτα μονοφαγίας.*
μονόφαρδος, -η, -ο (για ύφασμα) αυτός που το πλάτος του φτάνει ως ένα μέτρο περίπου.
μονοφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μορφή εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος, που διανέμεται με δύο αγωγούς, έναν ρευματοφόρο (τη φάση) και έναν μη ρευματοφόρο (τον ουδέτερο) και χρησιμοποιείται για να τροφοδοτεί τα δίκτυα φωτισμού, τις οικιακές ηλεκτρικές συσκευές και τους κινητήρες μικρής ισχύος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophasic].
μονόφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε έναν δρόμο.
[ΕΤΥΜ. < *μονο-* (< *μονός*) + *φάτσα*].
μονόφθαλμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι τυφλός από το ένα μάτι· ΦΡ. (παροιμ.-σκωπτ.) ***στους τυφλούς / στραβούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** για περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλεται κάποιος που δεν έχει πολλά προσόντα, ικανότητες, επειδή οι υπόλοιποι είναι ακόμη λιγότερο άξιοι, ικανοί **2.** (σπανιότ.) αυτός που διαθέτει ένα μόνο μάτι: *οι Κύκλωπες τής μυθολογίας ήταν ~.*
μονοφθογγίζομαι ρ. αμετβ. {μονοφθογγίσ-τηκα, -μένος} (για δίφθογγο) γίνομαι μονόφθογγος: *πολλές δίφθογγοι από την αλεξανδρινή και κατά τη βυζαντινή περίοδο μονοφθογγίστηκαν.*
μονοφθογγισμός (ο) (για δίφθογγο) η μεταβολή σε μονόφθογγο: *ο ~ τής διφθόγγου ει σε /i/.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monophthongierung].
μονόφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (συλλαβή) που αποτελείται από έναν μόνο φθόγγο, από ένα φωνήεν, π.χ. το *ει* και το *η* στη λ. *είδη* είναι μονόφθογγοι ΑΝΤ. δίφθογγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
μονοφόρι (το) (λαϊκ.) ρούχο που φοράει κανείς πολύ συχνά, που δεν το αλλάζει εύκολα.
μονοφυής, -ής, -ές {μονοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (φυτό) τού οποίου ο βλαστός δεν διακλαδίζεται, αλλά είναι ευθυτενής και καταλήγει σε ένα μόνο άνθος στην κορυφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].
μονόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για φυτά και άνθη) αυτός που έχει μόνον ένα φύλλο ή ένα σέπαλο: ~ *λουλούδι* **2.** (για τεχνητό φράγμα χώρου) αυτός που αποτελείται από ένα φύλλο ξύλου, μετάλλου ή άλλου υλικού: ~ *παράθυρο* / *πόρτα* **3.** (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός τού οποίου το πλάτος αποτελείται από ένα μόνο φύλλο: ~ *σεντόνι* **4.** ***μονόφυλλο*** (το) το έντυπο που αποτελείται από ένα μόνο φύλλο, δηλ. δύο σελίδες.
μονοφυσιτισμός (ο) [1844] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία, που δέχεται μόνο τη θεία σύνθετη φύση τού Χριστού, διδάσκοντας ότι στο πρόσωπο τού Ιησού, κατά την ενανθρώπησή του, συγκεράστηκαν η πεπερασμένη και ανθρώπινη με την άπειρη και θεία φύση· για να απορροφηθεί η πρώτη από τη δεύτερη· διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον αρχιμανδρίτη Ευτυχή στην Κωνσταντινούπολη (5ος αι. μ.Χ.) και καταδικάστηκε από τη Δ' Οικουμενική Σύνοδο (451)· σήμερα έχει μετριοπαθείς οπαδούς στην Αίγυπτο (Κόπτες), τη Συρία, την Ινδία, την Αιθιοπία, την Παλαιστίνη, τη Μικρά Ασία και την Αρμενία. — **μονοφυσίτης** (ο) [μτγν.], **μονοφυσίτισσα** (η), **μονοφυσιτικός,** -ή, -ό [1872].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monophysitisme].
μονοφωνία (η) [1873] {μονοφωνιών} ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύστημα που περιορίζεται σε μία μόνο μελωδία, που δεν περιλαμβάνει ταυτόχρονους συνδυασμούς διαφορετικών φθόγγων **2.** τραγούδι ή μελωδία που εκτελείται από μία μόνο φωνή ή από ένα μόνο όργανο ή και από περισσότερες φωνές ή όργανα, που βρίσκονται όμως σε ταυτοφωνία ΑΝΤ. πολυφωνία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophony].
μονοφωνικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μονοφωνία: ~ *τραγούδι* (λ.χ. το μανιάτικο μοιρολόι κ.ά.) **2.** ***μονοφωνικό ηχητικό σύστημα*** σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, που χρησιμοποιεί έναν μόνο δίαυλο, κατ' αντιδιαστολή προς το στερεοφωνικό (βλ.λ.), που χρησιμοποιεί δύο ή περισσότερους χωριστούς διαύλους. Επίσης **μονόφωνος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophonic].
μονόχειρας (ο/η) {(θηλ. μονόχειρος) | μονοχείρων} ο άνθρωπος που έχει μόνο ένα χέρι: *μετά το ατύχημα έμεινε ~* ΣΥΝ. κουλλός, κουλλοχέρης. Επίσης (λόγ.) **μονόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {μονόχειρος}.
μονόχηλος, -η, -ο → μονο-, -χηλος
μονόχνωτος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν αρέσκεται στις συναναστροφές, που προτιμά τη μοναξιά ΣΥΝ. ακοινώνητος, μονήρης ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός.
[ΕΤΥΜ. < *μόνος* + *χνώτο*].
μονόχορδος, -η, -ο → μονο-, -χορδος
μονοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) μέσα σε ένα έτος, κατά τη διάρκεια ενός έτους: ~ *κατάφερε να χτίσει το σπίτι.*
μονοχρωματικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που έχει ζωγραφιστεί με ένα μόνο χρώμα: ~ *παράσταση* / *πίνακας* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ακτινοβολία) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένα μόνο μήκος κύματος (π.χ. η ακτινοβολία των λέιζερ) ΑΝΤ. πολυχρωματικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monochromatique].
μονοχρωμία (η) → μονο-, -χρωμία
μονόχρωμος, -η, -ο → μονο-, -χρωμος
μονόχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει έναν μόνο χώρο ή αποτελείται από έναν χώρο: ~ *εκκλησία* / *σπίτι.*
μονοψήφιος, -α, -ο → μονο-, -ψήφιος
μονοψώνιο (το) {μονοψωνί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση τής αγοράς, κατά την οποία υπάρχει ένας μόνο από την πλευρά τής ζήτησης, ένας αγοραστής· εμφανίζεται στους συντελεστές παραγωγής, στα έτοιμα αγαθά και στις κάθε μορφής υπηρεσίες (πβ. λ. *μονοπώλιο*, *ολιγοψώνιο*). — **μονοψωνιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monopsony].

μονόωρος, -η, -ο → μονο-, -ωρος
μονώροφος, -η, -ο ▸ μονο-, -ώροφος
μονταδόρος (ο) (αργκό) ο τεχνικός που μοντάρει (συσκευές, μηχανές, έπιπλα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *μοντάρω* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].
μοντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συναρμολόγηση* **1.** η τεχνική και η διαδικασία με την οποία οι σκηνές κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, που αρχικά είχαν γυριστεί τμηματικά και χωρίς τη σειρά που είχαν στο σενάριο, τοποθετούνται σε νέα σειρά (συνδεσμολογία των πλάνων), που αποσκοπεί σε συγκεκριμένη χωροχρονική ακολουθία και υφίστανται εκ νέου επεξεργασία, ώστε να αποτελέσουν το τελικό φιλμ που θα προβληθεί (σύμφωνα με την καλλιτεχνική αντίληψη τού σκηνοθέτη ή τις επιθυμίες τού παραγωγού): *το ~ έχει θεωρηθεί ως το κυριότερο χαρακτηριστικό τής κινηματογραφικής γλώσσας* || *οι παραγωγοί τής ταινίας άλλαξαν το αρχικό ~ και η ταινία έχασε την ποιητικότητά της* **2.** ΤΥΠΟΓΡ. η εργασία συναρμολόγησης τού υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε αστραλόν (βλ.λ.) για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία· το μοντάζ γίνεται με τη βοήθεια τού μιλιμετρέ και τού κασέ (βλ.λ.) **3.** ΦΩΤΟΓΡ. (α) ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων διαφορετικών φωτογραφιών έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαία σύνθεση, δηλ. να δίνεται η εντύπωση πως πρόκειται για μία και μόνη φωτογραφία (β) (συνεκδ.) η σύνθεση που προκύπτει από τη διαδικασία αυτή (βλ. κ. λ. *φωτομοντάζ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. montage < ρ. monter «ανεβαίνω - εγκαθιστώ, στήνω» < λατ. mons, montis «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάρω*].
μονταζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επιτραπέζια συσκευή με την οποία γίνεται το μοντάζ εικόνας ή/και ήχου **2.** ΤΥΠΟΓΡ. τραπέζι με φωτιζόμενη γυάλινη γαλακτώδη επιφάνεια, πάνω στο οποίο γίνεται η επεξεργασία ή το μοντάζ τού υλικού που πρόκειται να εκτυπωθεί.
[ΕΤΥΜ. < *μοντάζ* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *αλατ-ιέρα*].
μοντάρω ρ. μετβ. {μόνταρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) **1.** συνδέω (τα διάφορα τμήματα ή εξαρτήματα μηχανής), ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σύνολο: *~ κινητήρα / μοτέρ* ΣΥΝ. συναρμολογώ, στήνω ΑΝΤ. ξεμοντάρω, ξηλώνω, διαλύω **2.** κάνω μοντάζ σε (κάτι): *από την άλλη εβδομάδα θα αρχίσουμε να μοντάρουμε την ταινία.* — **μοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. montare (πβ. γαλλ. monter) < λατ. mons «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάζ*].
μοντγκόμερι (το) {άκλ.} είδος κοντού μάλλινου παλτού με χαρακτηριστικά κουμπιά και συνήθ. με κουκούλα.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού μεγάλου Άγγλου στρατάρχη B.L. Montgomery (1887-1976), ο οποίος φορούσε τέτοιο επανωφόρι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].
μοντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συχνά μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται ως μοντέλο στον χώρο τής μόδας.
μοντελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μοντέλο **2.** (καθημ.) είδος ένδυσης, υπόδησης ή αξεσουάρ (λ.χ. φόρεμα, παπούτσια, τσάντα κ.λπ.), που θεωρείται κομψό και τής μόδας.
μόντελινγκ (το) {άκλ.} το επάγγελμα τού μοντέλου, τού μανεκέν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. modelling < model (βλ. κ. *μοντέλο*)].
μοντελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σχεδιασμός και η κατασκευή μοντέλων (αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ.) για επαγγελματικούς λόγους (επίδειξη σε εκθέσεις πριν τεθούν σε μαζική παραγωγή και κυκλοφορία) **2.** η κατασκευή μοντέλων (αντιγράφων αυτοκινήτων, αεροπλάνων, πλοίων κ.λπ. σε μικρογραφία) με συναρμολόγηση των επιμέρους κομματιών τους (όπως αυτά διατίθενται στο εμπόριο). — **μοντελιστής** (ο), **μοντελίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. modélisme. Βλ. κ. *μοντέλο*].
μοντελίστ (ο/η) {άκλ.} το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τον σχεδιασμό ενδυμάτων ΣΥΝ. σχεδιαστής, μόδιστρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. modéliste < modèle, βλ. κ. *μοντέλο*].
μοντέλο (το) **1.** πρόσωπο ή αντικείμενο που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης (στις εικαστικές τέχνες) ως πρότυπο για το έργο του· κυρ. το πρόσωπο που ποζάρει για εικαστικό καλλιτέχνη: *ο Ενγκρ ζωγράφιζε χρησιμοποιώντας ως μοντέλα κυρίες τής υψηλής γαλλικής κοινωνίας τής εποχής* || *το ~ ποζάρει* || *δουλεύει ως ~ στη Σχολή Καλών Τεχνών* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως υπόδειγμα, ως πρότυπο: *η συνθήκη θα χρησιμεύσει ως ~ για την υπογραφή στο μέλλον και άλλων ανάλογων συνθηκών* **3.** το πρόσωπο που εμφανίζεται σε διαφημίσεις ή επιδείξεις προϊόντων (κυρ. ειδών ένδυσης και υπόδησης, τα οποία φοράει) συμβάλλοντας στην προώθησή τους στην αγορά: *τα ~ εμφανίστηκαν στην πασαρέλα υπό τους ήχους τής μουσικής* ΣΥΝ. (για ενδύματα) μανεκέν **4.** είδος νεωτερισμού στον τομέα τής ένδυσης, τής υπόδησης και των αξεσουάρ, που παράγεται σε περιορισμένα κομμάτια και χρησιμεύει και ως υπόδειγμα για άλλα παρόμοια: *οι οίκοι μόδας άρχισαν ήδη να λανσάρουν τα ~ τους για την επόμενη σεζόν* || *κομψό / βραδινό / ανοιξιάτικο ~* ΣΥΝ. μοντελάκι **5.** (γενικότ.) τύπος καταναλωτικού προϊόντος, που κυκλοφορεί ή πρόκειται να κυκλοφορήσει στην αγορά: *το κατάστημά μας προσφέρει με δόσεις όλα τα τελευταία ~ ψυγείων* || *αυτό το ~ δεν βγαίνει πια* || *«Μια μαύρη Φορντ, ~ τού '23...»* (τραγ.) **6.** η τρισδιάστατη αναπαράσταση σε μικρογραφία ή μεγέθυνση: *σ' αυτό το ~ βλέπετε τη μοριακή δομή τής ζάχαρης* **7.** (ειδικότ.) είδος που χρησιμεύει ως υπόδειγμα σε επιστήμονα ή σε τεχνίτη: *~ κινητήρα / συσκευής* **8.** οποιοδήποτε σύστημα, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό κ.λπ. λαμβάνεται ως πρότυπο, τίθεται ως στόχος μιας πολιτικής: *~ οικονομικής ανάπτυξης* || *το σοσιαλιστικό ~ ανάπτυξης δοκιμάστηκε στην Α. Ευρώπη* || *ο νεοφιλελεύθερισμός ως ~ πολιτικοοικονομικής διαχείρισης.* - (υποκ.) **μοντελάκι** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, πρότυπο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. modello < δημώδ. λατ. *modellus < λατ. modulus «μέτρο, κανόνας», υποκ. τού modus «τρόπος, μέτρο»].
μόντεμ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρονική συσκευή που επιτρέπει τη σύνδεση ενός Η/Υ με το Διαδίκτυο μέσω τηλεφωνικής γραμμής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. modem, ακρωνύμιο τής φρ. mo(dulator)-dem-(odulator)].
μοντέρ (ο/η) {άκλ.} τεχνικός που έχει ειδικευθεί στο μοντάζ (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. monteur < ρ. monter «συναρμολογώ, συνδέω»].
μοντεράτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), υποδεικνύει μουσική εκτέλεση σε μέτρια ταχύτητα· χρησιμοποιείται και μόνο του, αλλά και σε συνδυασμό με άλλες ενδείξεις τέμπο: *αλέγκρο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moderato < λατ. moderatus < ρ. moderor «μετριάζω, ρυθμίζω»].
μοντερνίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** κάνω ό,τι θεωρείται μοντέρνο **2.** (ειδικότ.) ακολουθώ τον μοντερνισμό **3.** (ειδικότ.) ακολουθώ τη μόδα. — **μοντερνιστικός**, -ή, -ό, **μοντερνιστικά** επίρρ.
μοντερνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε πράξη και κίνηση που έχει ως στόχο την υπέρβαση τού παλαιού και τη συμμόρφωση με το νέο: *ένας συντηρητικός άνθρωπος είναι φυσικό να μη βλέπει με καλό μάτι όλους αυτούς τους ~* ΣΥΝ. νεωτερισμός, καινοτομία ΑΝΤ. αναχρονισμός, συντηρητισμός· (ειδικότ.) **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τάση προς υπέρβαση τής παράδοσης και υιοθέτηση καινούργιων μορφών έκφρασης (πβ. λ. *παραδοσιοκρατία, μεταμοντερνισμός*) **3.** ΦΙΛΟΛ. ισπανόφωνο λογοτεχνικό κίνημα, που αναπτύχθηκε στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. ως αντίδραση στον γαλλικό λογοτεχνικό νατουραλισμό **4.** ΘΕΟΛ. η τάση για ανανέωση ή προσαρμογή τής θεολογίας και τής εκκλησιαστικής πράξεως σύμφωνα με τα σύγχρονα επιστημονικά επιτεύγματα και τα φιλοσοφικά/ιδεολογικά κριτήρια των νεότερων χρόνων, που καλλιεργήθηκε κατά τον 19ο αι. κυρ. από προτεστάντες θεολόγους και καταδικάστηκε επίσημα με παπικές εγκυκλίους από το Βατικανό **5.** η διαρκής και πιστή παρακολούθηση των επιταγών τής μόδας, η αποδοχή τού εκάστοτε συρμού: *ο ~ δεν αποτελεί πάντοτε κριτήριο για καλή ή κομψή εμφάνιση.* — **μοντερνιστής** (ο), **μοντερνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. modernisme].
μοντέρνος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού παρόντος, των σύγχρονων καιρών, που παρουσιάζει τάσεις προς το σύγχρονο και την καινοτομία και αποφυγή ή απόρριψη τής παράδοσης: *~ τεχνοτροπία / παιδαγωγική / κόσμος / συγγραφέας / αντίληψη / ιδέες / σύστημα / διασκευή τραγουδιού / ρυθμός / χορός / αρχιτεκτονική / μουσική* ΣΥΝ. σύγχρονος, νεωτεριστικός, εκσυγχρονισμένος ΑΝΤ. ξεπερασμένος, αναχρονιστικός, οπισθοδρομικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει σύγχρονες αντιλήψεις, που υιοθετεί τις τάσεις τού καιρού του: *~ άνθρωπος / κοπέλα / διανοητής* ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***μοντέρνα τέχνη*** το σύνολο των καλλιτεχνικών ρευμάτων στη ζωγραφική, τη γλυπτική, την αρχιτεκτονική και στις γραφικές τέχνες, που αναπτύχθηκαν από τα τέλη τού 19ου και καθ' όλη τη διάρκεια τού 20ού αι. και τα οποία χαρακτηρίζονται από τάση προς απόρριψη των παραδοσιακών, ακαδημαϊκών μορφών και συμβατικοτήτων και υιοθέτηση καινοτομιών για τη δημιουργία τέχνης σύμφωνης με τις σύγχρονες οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές συνθήκες **4.** (ειδικότ.) αυτός που ακολουθεί πιστά τη μόδα, που χαρακτηρίζεται από υιοθέτηση κάθε είδους συρμού: *~ άνδρας / ντύσιμο / εμφάνιση / γραμμή / διακόσμηση / επίπλωση / χώρος / σχέδιο* ΣΥΝ. τής μόδας, τού συρμού ΑΝΤ. παλιομοδίτικος, ντεμοντέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, νεωτερικός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. moderno < μτγν. λατ. modernus < λατ. modo «μόλις τώρα, πρόσφατα», αφαιρετ. πτώση τού ουσ. modus «τρόπος, μέτρο»].
modus vivendi (το) λατ. (προφέρεται *μόντους βιβέντι*) {άκλ.} **1.** ο τρόπος συνύπαρξης που διασφαλίζει την αρμονική, χωρίς συγκρούσεις συμβίωση προσώπων ή γενικότ. πλευρών με διαφορετικές αντιλήψεις, επιδιώξεις, συνήθειες, προτιμήσεις κ.λπ.: *βρίσκουμε / καταλήγουμε σε ένα ~* **2.** (γενικότ.) τρόπος ζωής, οι επιλογές κάποιου για τη ζωή του.
[ΕΤΥΜ. < λατ. modus vivendi «τρόπος ζωής» < modus «τρόπος» + vivendi < vivo «ζω»].
μονύελος (ο) [1878] {μονυέλ-ου | -ων, -ους} το μονόκλ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *μον(ο)-* + *ύελος* / *ύαλος*, απόδ. τού γαλλ. monocle (βλ. κ. *μονόκλ*)].
μονωδία (η) {μονωδιών} ΜΟΥΣ. άσμα που εκτελείται από μία μόνο φωνή, χωρίς συνοδεία οργάνων ή άλλων φωνών ΣΥΝ. σόλο. — **μονωδός** (ο/η) [αρχ.], **μονωδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονῳδία* < *μονῳδός* < *μον(ο)-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].
μονώνυμο (το) {μονωνύμ-ου | -ων} ΜΑΘ. αλγεβρική παράσταση, που αποτελείται από αριθμούς και γράμματα και στην οποία συμβολίζονται πράξεις πολλαπλασιασμού, διαιρέσεως ή υψώσεως σε δύναμη, όχι όμως και πρόσθεση ή αφαίρεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μονογενής», < *μον(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*, απόδ. τού γαλλ. minôme (ως μαθ. όρ.)].
μονώνυχος, -η, -ο (επιστημ. για ζώα) αυτός που διαθέτει ένα νύχι, μία οπλή: *το άλογο ανήκει στα ~ ζώα* ΣΥΝ. μονόχηλος ΑΝΤ. δίχηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μον(ο)-* + *-ώνυχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυξ, ὄνυχος* «νύχι»].
μονώνω ρ. μετβ. {μόνω-σα, -θηκα, -μένος} περιβάλλω με μονωτικό υλικό, για να εμποδίσω τη δίοδο τού ηλεκτρισμού, τής θερμότητας, τού ήχου κ.λπ.: *πρέπει να μονώσουμε τη στέγη τού σπιτιού, για να*

μην περάσει υγρασία στο ταβάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονώ (-όω)* < *μόνος*].

μονώροφος, -η, -ο [μεσν.] (κτίσμα) που διαθέτει έναν μόνο όροφο, ένα πάτωμα: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. μονόπατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*.

μόνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ειδικού υλικού σε δεδομένο χώρο ή αντικείμενο (τοίχο, πάτωμα, οροφή, αγωγό κ.λπ.) για την αποτροπή τής ανταλλαγής ήχου, θερμότητας, υγρασίας, ηλεκτρικών φορτίων κ.λπ. με το εξωτερικό περιβάλλον: *ηχητική / θερμική / ηλεκτρική* ~ || ~ *τοίχου / παραθύρου / πόρτας* **2.** (συνεκδ.) το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η παραπάνω αποτροπή: *ο υαλοβάμβακας είναι πολύ καλή ~ για τους τοίχους* (πβ. λ. *θερμομόνωση, ηχομόνωση*).

μονωτήρας (ο) [1847] ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. κομμάτι υλικού με μηδενική ή ελάχιστη ηλεκτρική και θερμική αγωγιμότητα, το οποίο χρησιμοποιείται για να απομονώνει και να υποστηρίζει ηλεκτροφόρους αγωγούς και ηλεκτρικές συσκευές, ώστε να αποφεύγεται η διαρροή ηλεκτρικού ρεύματος και η διαφυγή θερμότητας στο περιβάλλον ΣΥΝ. διηλεκτρικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. isolateur].

μονωτής (ο) ΦΥΣ. σώμα ή ουσία με ηλεκτρική ή θερμική αγωγιμότητα, η οποία κυμαίνεται σε ελάχιστες ή μηδενικές τιμές.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. isolant].

μονωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για μόνωση (βλ.λ.) χώρου ή αντικειμένου: ~ *υλικά* (αυτά που χρησιμοποιούνται για τη θερμική / ηλεκτρική κ.λπ. μόνωση) / *ταινία* (λεπτή πλαστική ταινία με κόλλα, που χρησιμοποιείται για τη μόνωση ηλεκτροφόρων καλωδίων).

Μ.Ο.Π. (τα) Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

μόρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) κατάσταση δυσφορίας και αγωνίας κατά την ώρα τού ύπνου και κατ' επέκτ. εφιάλτης, αγωνία.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. mora «θανατικό»].

Μοράβας (ο) ποταμός τής Τσεχίας, παραπόταμος τού Δούναβη.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. Morava, πιθ. < αρχ. γερμ. mar «έλος» + ahwa «νερό»].

Μοραβία (η) περιοχή τής Α. Τσεχίας. — **Μοραβός** (ο), **Μοραβή** (η).

μοράβιο (η) ΝΑΥΤ. αντιρρυπαντική βαφή μεγάλης αντοχής για τα μεταλλικά ύφαλα των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Από την ονομασία Moravia (< τσεχ. Morava), περιοχή η οποία βρίσκεται ανάμεσα στη Βοημία και τη Σλοβακία, όπου παρήχθη για πρώτη φορά η βαφή].

μορατόριουμ (το) {άκλ.} ελλην. *δικαιοστάσιο*· επίσημη συμφωνία ανάμεσα σε πρόσωπα ή κράτη, με την οποία αναστέλλονται προσωρινώς όλες οι ενέργειες που θα επιδείνωναν τις μεταξύ τους σχέσεις: *παραβίαση τού ~ των πτήσεων πολεμικών αεροσκαφών πάνω από την Κύπρο.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. moratorium, ουδ. τού μτγν. λατ. moratorius «αργός, αναβλητικός» < λατ. moratus, μτχ. τ. τού ρ. moror «καθυστερώ, βραδύνω, ολιγωρώ»].

μόρβα (η) ασθένεια των σκύλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morva < γαλλ. morve < προβηγκ. morvo < λατ. morbus «νόσημα»].

μοργανατικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μοργανατικός γάμος*** ο νομικά έγκυρος γάμος, που συνάπτεται ανάμεσα σε άρρενα γόνο ευγενούς οίκου, κυρ. βασιλικής γενιάς, και σε γυναίκα χαμηλότερης κοινωνικής τάξης· σε τέτοιον γάμο η σύζυγος δεν γίνεται κοινωνικώς ισότιμη με τον σύζυγο και τα τέκνα δεν έχουν κληρονομικά δικαιώματα στους τίτλους τού πατέρα. — **μοργανατικ-ώς / -ά** επίρρ. [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. morganatique < μεσν. λατ. φρ. (matrimonium ad) morganaticam, η οποία προσδιόριζε το δώρο τού συζύγου προς τη γυναίκα του την επομένη τού γάμου τους (το επόμενο πρωί). Η λ. morganatica προέρχεται από αρχ. γερμ. morgangeba «πρωινό δώρο» (πβ. αρχ. αγγλ. morgengiefu)].

μορέα (η) ▸ μουριά

μορέντο επίρρ.· ελλην. *πεθαίνοντας, σβήνοντας*· ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη που δηλώνει βαθμιαίο σβήσιμο· κατά κανόνα εκδηλώνεται ως βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής και βαθμιαία εξασθένιση τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morendo < λατ. μτχ. moriens, -entis τού ρ. morior «πεθαίνω»].

μοριακός, -ή, -ό [1880] (επιστημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μόρια: ~ *ιδιότητα / θεωρία* **2.** (α) ***μοριακό βάρος*** το άθροισμα των ατομικών βαρών των ατόμων από τα οποία αποτελείται ένα μόριο (β) ***μοριακός τύπος*** η έκφραση τής χημικής σύστασης των μορίων μιας χημικής ένωσης (γ) ***μοριακή δέσμη*** ρεύμα μορίων που κινούνται κατά την ίδια κατεύθυνση, συνήθ. στο εσωτερικό σωλήνα κενού (δ) ***μοριακή βιολογία*** ο κλάδος που μελετά τα βιολογικά φαινόμενα στο επίπεδο των μορίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moléculaire].

Μοριάς (ο) (παλαιότ. ορθ. *Μωριάς*) (λαϊκ.) η Πελοπόννησος (βλ.λ.)· ΦΡ. (λογοτ.) **ο *Γέρος τού Μοριά*** ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — **Μοραΐτης** (ο) [μεσν.], **Μοραΐτισσα** (η), **μοραΐτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Μορέας* < μτγν. *μορέα* «μουριά». Βλ. κ. *μουριά*].

μόριο (το) {μορί-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. το ελάχιστο μέρος στο οποίο μπορεί να διασπαστεί μια ουσία, διατηρώντας όλες τις χημικές ιδιότητές της, και το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα τού ιδίου ή διαφορετικών στοιχείων, που ενώνονται μεταξύ τους με κάποιου είδους χημικό δεσμό: *ένα ~ νερού αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα οξυγόνου* • **2.** (λόγ.-σπάν.) πολύ μικρό συστατικό τμήμα συνόλου, ελάχιστο μέρος όλου: (κ. μτφ.) *τα λόγια του δεν περιέχουν ούτε ~ αλήθειας* **3.** μέλος ζώντος οργανισμού, ζώου ή φυτού: *οι στήμονες και ο ύπερος είναι από τα πιο σημαντικά ~ τού άνθους* || *φυτικό / ζωικό* ~ ΣΥΝ. μέρος, τμήμα **4.** (περιληπτ.) τα γεννητικά όργανα: *ανδρικό / γυναικείο* ~ || (κ. στον πληθ.) *ανδρικά / γυναικεία* ~ • **5.** ΓΛΩΣΣ. (στην παραδοσιακή / σχολική γραμματική) μικρή μονοσύλλαβη ιδίως άκλιτη λέξη, τής οποίας ο ρόλος είναι γραμματικοσυντακτικός μάλλον παρά λεξιλογικός, υπό την έννοια ότι δεν είναι φορέας συνήθους λεκτικής σημασίας, αλλά ποικίλλει, χρωματίζει, συνδέει τις προτάσεις και βοηθεί στον σχηματισμό εγκλίσεων και χρόνων: ~ *μελλοντικό* (θα) / *δεικτικό* (να, δα) / *κατηγορηματικό* (ως, σαν) / *προτρεπτικό* (ας) / *αρνητικό* (δεν, μη) / *ερωτηματικό* (μήπως, άραγε) / *στερητικό* (α-) || ~ *εγκλιτικό* (που ο τόνος του ακολουθεί τους κανόνες τονισμού των εγκλιτικών λέξεων)· στη σύγχρονη ορολογία αντί για το μόριο χρησιμοποιείται συχνά ο όρος *δείκτης* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόριον*, υποκ. τού *μόρος* «μερίδιο, μοίρα, πεπρωμένο» < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *μείρομαι* «μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέρος, μοίρα*].

μοριοδοτώ ρ. μετβ. {μοριοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω μόρια σε κάποιον, του προσθέτω βαθμούς (σε διαγωνισμό, υπηρεσιακή κατάταξη κ.α.): *οι πολύτεκνοι μοριοδοτούνται στον διαγωνισμό για την πρόσληψη δημοσίων υπαλλήλων.* — **μοριοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μόριο* + *-δοτώ* < *δότης*, πβ. κ. *λογο-δοτώ*].

μοριοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από υποπροϊόντα ξύλου με κατάλληλη επεξεργασία, ώστε να επιτευχθεί μικρότερη ή μεγαλύτερη συμπύκνωση (βλ. κ. λ. *νοβοπάν*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. particle board].

μορμολύκειο (το) {μορμολυκεί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** (σπάν.) προσωπίδα που παριστάνει τη μορφή τής Μορμούς, μυθολογικού τέρατος, με την οποία φόβιζαν οι αρχαίοι Έλληνες τα παιδιά τους **2.** (συνήθ. μτφ.) καθετί το οποίο προκαλεί τρόμο, το φόβητρο: *«οι θρησκείες μεταβλήθηκαν σε εργαλεία οικονομικής εκμετάλλευσης και μορμολύκεια εκφοβισμού των ανθρώπων»* (Γ. Μουστάκης) ΣΥΝ. σκιάχτρο, τέρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μορμολυκεῖον* < *μορμολύττομαι* «φοβίζω, τρομάζω», πιθ. < *Μορμώ* «ονομασία τερατόμορφης θεότητας» + *-λύττ-*, εκφραστική παρέκταση κατ' αναλογίαν προς το ρ. *βδε-λύττ-ομαι* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *μορμολύττομαι* < **μορμορύττομαι* (με ανομοίωση) < θ. **μορμορ-* (πβ. μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *μόρμορος· φόβος*), αναδιπλασιασμ. τ. τού ονόματος *Μορμώ*. Σχετικά με το εκφραστικό όνομα *Μορμώ* (πβ. κ. *Γοργώ*), ίσως ευσταθεί η σύνδεση με λατ. formido «φόβος, φόβητρο», όπου φαίνεται να υπάρχει ανομοίωση].

μορμονισμός (ο) [1889] προτεσταντική αίρεση, γνωστή και ως «Εκκλησία Ιησού Χριστού των Αγίων των εσχάτων ημερών», που ιδρύθηκε το 1830 από τον Ιωσήφ Σμιθ στις Η.Π.Α.· πρεσβεύει την εγκαθίδρυση στον κόσμο τής πνευματικής Ιερουσαλήμ, επιδιώκοντας την επιστροφή στον αποστολικό βίο, δέχεται την πολυγαμία και αντιμετωπίζει απορριπτικά τις υπόλοιπες Εκκλησίες και ομολογίες. — **μορμόνος** (ο) [1889], **μορμόνα** (η), **μορμονικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mormonism < Mormon, όνομα φανταστικού προφήτη, που θεωρήθηκε ότι συνέγραψε σε χρυσές πλάκες θεία υπομνήματα, τα οποία στη συνέχεια ανακάλυψε και μετέφρασε (1827-30) ο ιδρυτής τού μορμονισμού J. Smith (1805-44)].

Μόρνος (ο) ποταμός τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τα Βαρδούσια και εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. (με συγκοπή) < μτγν. *μόρινος* «αυτός που έχει το χρώμα τού μούρου» < αρχ. *μόρον* (βλ. λ. *μούρο*)].

μορς επίθ. {άκλ.} στις ΦΡ. (α) ***κώδικας μορς*** συμβατικό αλφάβητο, που περιλαμβάνει αντί για γράμματα συνδυασμούς από τελείες και παύλες και χρησιμοποιείται στην ενσύρματη και ασύρματη τηλεγραφία· κάθε σημείο τού αλφαβήτου αυτού μπορεί να μεταδοθεί με ηχητικά ή οπτικά μέσα (λ.χ. βομβητές, φωτεινές αναλαμπές κ.ά.) (β) ***σήμα μορς*** κάθε σημείο τού κώδικα μορς (γ) ***σύστημα μορς*** σύστημα ηλεκτρικής τηλεγραφίας, στο οποίο χρησιμοποιείται ο κώδικας μορς (δ) ***τηλέγραφος μορς*** ηλεκτρομαγνητική τηλεγραφική συσκευή, που μπορεί να εκπέμψει και να λάβει σήματα με το σύστημα μορς. — **μορσικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Αμερικανού εφευρέτη Samuel F. B. Morse (1791-1872), ο οποίος εφεύρε τον φερώνυμο κώδικα τηλεγραφικής επικοινωνίας].

μόρσο (το) προεξοχή στο άκρο σανίδας για την προσαρμογή σε αυτή αντίστοιχης εσοχής άλλης σανίδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morso < λατ. morsus «δάγκωμα - δόντι (εργαλείου, άγκυρας)», μτχ. τ. τού ρ. mordēre «δαγκώνω»].

μορταδέλα κ. **μορταντέλα** κ. **μουρταδέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αλλαντικό από βοδινό ή χοιρινό κρέας, λίπος και μπαχαρικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. mortadella, υποκ. τού μτγν. λατ. myrtatus «σαλάμι καρυκευμένο με μυρσίνη» < λατ. myrtus < αρχ. *μύρτος* (βλ.λ.)].

μορτάκι (το) → μόρτης

μορτάλε (το) {άκλ.} ελλην. *θανατηφόρος, θανάσιμος*· μόνο στη ΦΡ. ***σάλτο μορτάλε*** βλ. λ. *σάλτο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mortale «θανάσιμος» < λατ. mortalis < mors, -rtis «θάνατος»].

μορτή (η) (παλαιότ.) το συμφωνημένο ποσοστό τής παραγωγής (σιτηρών, καρπών κ.λπ.), που δίδεται από τον καλλιεργητή στον ιδιοκτήτη τού κτήματος (βλ. λ. *επίμορτος*) ΣΥΝ. γεώμορο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *μείρομαι* «μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» (< *smer-jo-mai). Βλ. κ. *μέρος, μοίρα*].

μόρτης (ο) {-ες κ. -ηδες}, **μόρτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος τού δρόμου, αυτός που ζει με ύποπτους ή ανέντιμους τρόπους: *μιλά-*

ει / *φέρεται σαν* ~ ΣΥΝ. αλήτης, αλάνι, χαμίνι, μάγκας. — (υποκ.) **μορτάκι** (το). **μόρτικος**, -η, -ο, **μόρτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (becca)morti «τυμβωρύχος – νεκροθάφτης» (πληθ.), με παράλειψη τού α΄ συνθετικού. Ο τ. beccamorto < becca- (< becco «ράμφος, σκαπτικό εργαλείο» < λατ. beccus, κελτ. προέλ.) + morto «νεκρός» (< λατ. mors «θάνατος»). Κατ' άλλη άποψη, < λαϊκ. τουρκ. morto/u «κουφάρι» (από την Ιταλική)].

μορφάζω ρ. αμετβ. {μόρφασα} κάνω μορφασμό: *μερικοί άρχισαν να μορφάζουν, θέλοντας έτσι να δείξουν τη δυσαρέσκειά τους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μορφή*].

μορφασμός (ο) [μτγν.] η σύσπαση των μυών τού προσώπου ως αντίδραση σε ερέθισμα ή ως έκφραση συναισθήματος: *αντί για απάντηση έκανε έναν κυροϊδευτικό* ~ || *κωμικός / περιφρονητικός / σαρκαστικός* ~ || ~ *αηδίας / δυσαρέσκειας / απορίας / τρόμου / πόνου* ΣΥΝ. γκριμάτσα.

Μορφέας (ο) ΜΥΘΟΛ. ο γιος τού Ύπνου και θεός των ονείρων· ΦΡ. (μτφ.) ***στην αγκαλιά τού Μορφέα / στις αγκάλες τού Μορφέως*** σε κατάσταση ύπνου: *παραδίδομαι / βρίσκομαι* ~. Επίσης (λόγ.) **Μορφεύς** [μτγν.] {Μορφέ-ως, -α}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μορφεύς* < αρχ. *μορφή*. Κατά τη μυθολογία, ο Μορφέας ήταν γιος τού Ύπνου, η δε ονομασία του οφείλεται στις διάφορες μορφές με τις οποίες εμφανιζόταν στα όνειρα].

μορφή (η) **1.** η εξωτερική όψη, το πώς φαίνεται κάτι, το σύνολο των εξωτερικών του χαρακτηριστικών: *η Γη έχει τη* ~ *σφαίρας* || *η* ~ *τού κτηρίου έχει αλλοιωθεί από τις συνεχείς παρεμβάσεις* ΣΥΝ. σχήμα, είδος, εμφάνιση, φόρμα, εξωτερικό ΑΝΤ. εσωτερικό, ουσία, περιεχόμενο **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ.) το παρουσιαστικό ανθρώπου, κυρ. το πρόσωπό του: *η* ~ *του έμεινε χαραγμένη στη μνήμη μου* || *αποκρουστική / αγαπημένη* ~ || (παροιμ.) *όποια η* ~ *τέτοια και η ψυχή* (η εξωτερική εμφάνιση τού ανθρώπου αντικατοπτρίζει και τον ψυχικό του κόσμο, πβ. *οἵα ἡ μορφὴ τοιαύτη καὶ ἡ ψυχή*) || *οι ασκητικές* ~ *των καλόγερων* ΣΥΝ. όψη, παρουσιαστικό, εμφάνιση, θωριά **3.** (συνεκδ.) η σημαντική προσωπικότητα: *η Ελένη Βλάχου υπήρξε εξέχουσα* ~ *τής ελληνικής δημοσιογραφίας* || *σημαντική / θρυλική / αινιγματική / αμφιλεγόμενη* ~ ΣΥΝ. φυσιογνωμία ● **4.** το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός πράγματος: *το καινούργιο του βιβλίο έχει περισσότερο τη* ~ *χρονικού* || *ποιητική / αρχιτεκτονική* ~ || ~ *ζωής / τέχνης*· ΦΡ. ***υπό μορφήν*** (+γεν.) με συγκεκριμένο σχήμα, έχοντας συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: *ασκήσεις* ~ *ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών* || *ο τελευταίος ομιλητής έθεσε το πρόβλημα* ~ *διλήμματος* **5.** ο βαθμός στον οποίο έχει εξελιχθεί κάτι: *καρκίνος βαρείας* ~ || *αρχική / τελική / οξεία* ~ ΣΥΝ. φάση **6.** ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται κάτι: ~ *ηθικής / δικαίου / τρομοκρατίας / λογοκρισίας* || *το μαζικό συλλαλητήριο πήρε / προσέλαβε τη* ~ *δημοψηφίσματος* || *η σύσκεψη των στελεχών τού κόμματος θα καθορίσει τη* ~ *τού προεκλογικού αγώνα* ΣΥΝ. τύπος, είδος, χαρακτήρας **7.** (στον λόγο και στην τέχνη) ο τρόπος έκφρασης και γενικότ. η εξωτερική υφή, κατ' αντιδιαστολή προς την ιδέα ή το εννοιολογικό περιεχόμενο: *το γλωσσικό σημείο αποτελεί συνδυασμό μορφής και περιεχομένου* || *τα εκφραστικά μέσα στην ποίηση αποτελούν τη* ~ *τού ποιήματος* || *για μερικούς μελετητές το νόημα και η* ~ *είναι συνώνυμα* ΣΥΝ. φόρμα, ύφος, στυλ, έκφραση ΑΝΤ. περιεχόμενο **8.** (γενικότ.) η απεικόνιση, σχέδιο: ~ *χαραγμένες στους βράχους* **9.** ΓΛΩΣΣ. τεχνικός όρος (αγγλ. morph) που χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τους Αμερικανούς δομικούς γλωσσολόγους, για να δείξει μορφολογικά κάθε ελάχιστη σημασιολογική μονάδα (μία ή περισσότερες) που δηλώνει ένα μόρφημα, π.χ. τα *-άκι, -ούλα, -ίτσα*, είναι *μορφές* (και ως προς τη μεταξύ τους σχέση *αλλόμορφα*) τού μορφήματος «υποκορισμός / σμίκρυνση»· πολύ συχνά ωστόσο, ιδίως στην Ελληνική, αντί τού μορφή χρησιμοποιείται ο ίδιος ο όρος *μόρφημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **μέρφος* < I.E. *mer-gʷh-, παρεκτεταμένη μορφή τής ρίζας mer- «αστράφτω, λάμπω», πβ. λιθ. márgas «πολύχρωμος, ωραίος». Αν η σύνδεση είναι σωστή, τότε η λ. ανήκει στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με τη λ. *μάρμαρον* (βλ.λ.), το δε λατ. forma φαίνεται να αποτελεί δάνειο από την Ελλην. με τη μεσολάβηση τής Ετρουσκικής. Η λ. *μορφή* δήλωνε αρχικώς τη φυσική ωραιότητα, που χαρακτηριζόταν από σωματική αρμονία (κυρ. σε σχέση με τον άνθρωπο)· αργότερα γενικεύθηκε στη σημ. τού συνόλου των εξωτερικών χαρακτηριστικών. Η φρ. *υπό μορφήν* αποδίδει το γαλλ. sous la forme (de). Ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. morph].

μόρφημα (το) {μορφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. **1.** (γενικότ.) η ελάχιστη μονάδα σημασίας (λεξικής ή γραμματικής), π.χ. η λέξη «δυσπρόφερτος» μπορεί να αναλυθεί σε πέντε μορφήματα: δυσ-, προ-, φερ-, -το, -ς, ενώ η λέξη «σπιτάκι» σε δύο: σπιτ-, -άκι (βλ. κ. λ. *-ημα*) **2.** (ειδικότ.) οι ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες τής γραμματικής (χρόνος, πρόσωπο, αριθμός, γένος κ.λπ.) που πραγματώνονται γλωσσικά με τις μορφές· το μόρφημα «πληθυντικός» πραγματώνεται στην Ελληνική με τις μορφές *-ες* (πατέρ-ες, ημέρ-ες), *-οι* (άνθρωπ-οι, είσοδοι), *-α* (δέντρ-α) κ.ά.· όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία μορφές, τότε χαρακτηρίζονται ως *αλλόμορφα*· το ίδιο μόρφημα, π.χ. ο «αριθμός» μπορεί να έχει περισσότερες παραλλαγές («ενικός», «πληθυντικός», «δυϊκός») που χαρακτηρίζονται ως *αλλομορφήματα* ή, καταχρηστικά, ως *αλλόμορφα*, επίσης. — **μορφηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morpheme].

μορφιά (η) → ομορφιά

-μορφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπομορφία, τερατο-μορφία* **2.** κατάσταση ή ιδιότητα: *ομοιο-μορφία, ποικιλο-μορφία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-μορφία, δυσ-μορφία*), που προέρχεται από το ουσ. *μορφή*].

μορφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μορφή: *πρόκειται για* ~ *αλλαγές, που δεν φθάνουν στην ουσία τού ζητήματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. formel].

μορφίνη (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** το κυριότερο αλκαλοειδές τού οπίου, που παρασκευάζεται με χημικό τρόπο και θεωρείται ισχυρό αναλγητικό φάρμακο και επικίνδυνη ναρκωτική ουσία **2.** (συνεκδ.) η ένεση μορφίνης: *κάνω μορφίνες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. morphine < λατ. Morpheus < μτγν. *Μορφεύς* (βλ. λ. *Μορφέας*)].

μορφινισμός (ο) [1847] ΙΑΤΡ. η χρόνια δηλητηρίαση τού οργανισμού από παρατεταμένη χρήση μορφίνης, με κύρια συμπτώματα την καχεξία και την πνευματική κατάπτωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. morphinisme].

μορφινομανία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το ακατανίκητο πάθος (τοξικομανία) για την τακτική λήψη μορφίνης. — **μορφινομανής**, -ής, -ές [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. morphinomanie].

μορφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η ανάπτυξη τής εξωτερικής μορφής και τής εσωτερικής δομής ιστών και οργάνων μέσω των διαδικασιών τής αύξησης και τής διαφοροποίησης **2.** ΓΕΩΛ. η δημιουργία των διαφόρων γεωλογικών μορφών και σχημάτων. Επίσης **μορφογονία** (η) (σημ. 1). — **μορφογενετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphogenesis].

μορφοδυναμική (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά τους νόμους και τις συνθήκες που ρυθμίζουν τη μορφολογική ανάπτυξη των οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphodynamics].

μορφολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. (α) η διαμόρφωση τής εξωτερικής μορφής και δομής των όντων (β) η επιστημονική μελέτη τού μεγέθους, τής εξωτερικής μορφής και δομής των όντων, καθώς επίσης και των σχέσεων που διέπουν τα εσωτερικά όργανα ή τμήματά τους **2.** (α) η εξωτερική διαμόρφωση τής επιφάνειας τής Γης, το σύνολο των μορφών και σχηματισμών που παρουσιάζει: ~ *τού εδάφους / τού νησιού / τής ακτογραμμής* (β) ο επιστημονικός κλάδος τής γεωγραφίας, που μελετά την εξωτερική διαμόρφωση τής επιφάνειας τής Γης (εξογκώματα, βουνά, πεδιάδες, φαράγγια κ.λπ.), καθώς επίσης και τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς που διαπιστώνονται σε αυτήν **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η επιστημονική μελέτη των μορφημάτων (βλ.λ.), και ειδικότ. το τμήμα τής γραμματικής ανάλυσης τής γλώσσας, που εξετάζει τον σχηματισμό των λέξεων και κυρ. τις γραμματικές κατηγορίες τής κλίσης («κλιτική μορφολογία») καθώς και τής παραγωγής και τής σύνθεσης («λεξική / παραγωγική μορφολογία») (β) (συνεκδ.) η δομή τής γλώσσας σε επίπεδο μορφημάτων. — **μορφολογικός**, -ή, -ό [1874], **μορφολογικ-ά / -ώς** [1861] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. morphology].

μορφολόγος (ο/η) [1886] **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη διαμόρφωση τής εξωτερικής εμφάνισης (κτηρίου, κοσμήματος, επίπλου κ.ά.) ● **2.** πρόσωπο που ασχολείται με τη μορφολογία τού εδάφους.

μορφονιά (η) → ομορφονιός

μορφονιός (ο) → ομορφονιός

μορφοπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη διαμόρφωση τής εξωτερικής εμφάνισης αντικειμένου ή που δίνει μορφή σε συγκεκριμένο υλικό.

μορφοποίηση (η) **1.** η πρόσδοση μορφής σε ένα πράγμα με τη δημιουργία και σύνθεση των επιμέρους χαρακτηριστικών του: *η* ~ *τής εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας* || *η* ~ *προτάσεων συμπαραγωγής στρατιωτικών οχημάτων* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. διαδικασία εγγραφής διευθύνσεων και άλλων πληροφοριών επί τής μαγνητικής επιφάνειας τού δίσκου έτσι, ώστε να είναι αναγνωρίσιμη από το λειτουργικό σύστημα που χρησιμοποιούμε και συνεπώς εκμεταλλεύσιμη. — **μορφοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. format].

-μορφος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπό-μορφος, ζωό-μορφος, τερατό-μορφος* **2.** είδος μορφής: *ομοιό-μορφος, ποικιλόμορφος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-μορφος*, μτγν. *ἔμ-μορφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μορφή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. iso-morphe)].

μορφοσύνταξη (η) {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μελέτη γλωσσικών φαινομένων από μορφολογικής και συντακτικής πλευράς (για γλωσσικές δομές, όπως οι χρόνοι τού ρήματος, που έχουν σύνθετη λειτουργία, μορφολογική και συντακτική). — **μορφοσυντακτικός**, -ή, -ό, **μορφοσυντακτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphosyntaxis].

Μόρφου (η) κωμόπολη τής κεντρικής Β. Κύπρου, που κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα, τα οποία εισέβαλαν στην Κύπρο το 1974. — **Μορφίτης** (ο), **Μορφίτισσα** (η), **μορφίτικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, Κύπρος, ψευδοκράτος, πράσινος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Θεομόρφου* < *Θεόμορφος* < *Θεός* + *-μορφος* < *μορφή*. Επί Φραγκοκρατίας μαρτυρείται η συγκεκομμένη σημερινή ονομασία, αφού οι Φράγκοι τη θεώρησαν επώνυμο].

μορφοφωνηματικός, -ή, -ό μορφοφωνολογικός (βλ. λ. *μορφοφωνολογία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphophonemic].

μορφοφωνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συνδυαστική μελέτη γλωσσικών στοιχείων που εντάσσονται στη μορφολογία και τη φωνολογία, π.χ. φωνολογικές μεταβολές σε μορφήματα: *τρέχω* → *τρέξω*, όπου η μεταβολή τού θέματος τού ενεστώτα στον μέλλοντα είναι μορφολογική και φωνολογική, *χ* → *ξ* (*χ* + *σ*). — **μορφοφωνολογικός**,

-ή, -ό, **μορφοφωνολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morpho(pho)nology].
Μόρφω (η) → Ευμορφία.
μόρφωμα (το) [αρχ.] {μορφώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει διαμορφωθεί οριστικά, έχει λάβει συγκεκριμένο σχήμα και μορφή: *το ~ τής εξουσίας / τής γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. σχηματισμός, σχήμα, εικόνα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) κοινωνικός σχηματισμός που τείνει να μετεξελιχθεί σε ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (χωρίς να αποτελεί κοινωνική τάξη): *οι χούλιγκαν είναι ένα σύγχρονο κοινωνικό ~* (β) (γενικότ.) η κοινωνική τάξη, το κοινωνικό στρώμα **3.** ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμός μέσα σε όργανο ή ιστό που αποτελείται από διαφοροποιημένο ή ξένο ιστό.
μορφωμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει μόρφωση, που διαθέτει παιδεία: *το περιοδικό μας απευθύνεται σε ~ αναγνώστες* || *ο Μακρυγιάννης δεν ήταν ~, αλλά τα «Απομνημονεύματά» του θεωρούνται σημαντικό έργο τής νεοελληνικής πεζογραφίας* ΣΥΝ. εγγράμματος, πεπαιδευμένος, καλλιεργημένος, πολιτισμένος, (λαϊκ.) γραμματισμένος ΑΝΤ. αμόρφωτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. gebildet].
μορφώνω ρ. μετβ. {μόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω (σε κάποιον) μόρφωση, πνευματική καλλιέργεια: *το σχολείο πρέπει όχι μόνο να μορφώνει, αλλά και να παιδαγωγεί* || *μεγάλωσε τα παιδιά του, τα μόρφωσε, τα πάντρεψε* **2.** (μεσοπαθ. ***μορφώνομαι***) αποκτώ μόρφωση (συνήθ. κάνω ανώτερες ή ανώτατες σπουδές): *πρέπει να μορφωθείς, αν θες να επιβιώσεις* || *τα παλιά χρόνια λίγοι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να μορφωθούν* **3.** (κυριολ.-λόγ.) δίνω σε (κάτι) μορφή, σχήμα **4.** σχηματίζω: *πήγε στον τόπο τού δυστυχήματος, για να μορφώσει προσωπική γνώμη σχετικά με τα αίτια* ΣΥΝ. διαμορφώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μορφῶ (-όω)* < αρχ. *μορφή*. Η σημ. που σχετίζεται με την παιδεία και την πνευματική καλλιέργεια, αποδίδει το γερμ. bilden].
μόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.-λόγ.) το να αποκτά κάτι συγκεκριμένη μορφή, ο σχηματισμός: *η ~ ιδίας αντιλήψεως* ΣΥΝ. διαμόρφωση **2.** το σύνολο των γνώσεων που αποκτά κανείς σε διάφορους χώρους: *η κατάρτιση κάποιου κρίνεται από το πόσο καλά ασκεί το επάγγελμά του και η ~ του από τις γνώσεις του, π.χ. στην ιστορία, τη λογοτεχνία, τη γεωγραφία και σε άλλους τομείς* || *γενική / ειδική / επαγγελματική / εξαιρετική / άρτια / εγκυκλοπαιδική / ανώτερη / υψηλή ~* ΣΥΝ. γνώσεις, γράμματα, καλλιέργεια **3.** (συνεκδ.) το να έχει κανείς πολλές γνώσεις σε διάφορους τομείς, να είναι πνευματικά καλλιεργημένος: *άνθρωπος με ~* ΣΥΝ. παιδεία, καλλιέργεια ΑΝΤ. αμορφωσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόρφωσις* < *μορφῶ (-όω)*. Η σημ. τού συνόλου των παιδευτικών γνώσεων αποδίδει το γερμ. Bildung].
μορφωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι σχετικός με τη μόρφωση, ικανός ή κατάλληλος να μορφώνει: *~ επίπεδο* ΣΥΝ. παιδευτικός, εκπαιδευτικός, παιδαγωγικός **2.** (καθημ.) αυτός που προσφέρει πολλές γνώσεις: *~ εκπομπές τής τηλεόρασης* ΣΥΝ. επιμορφωτικός **3.** ***μορφωτικός σύμβουλος / ακόλουθος*** (ο/η) (γαλλ. attaché culturel) διπλωματικός υπάλληλος που εργάζεται για την προβολή τού πολιτισμού τής χώρας του στο κράτος στο οποίο είναι επιτετραμμένος και φροντίζει για πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο χωρών. — **μορφωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
μόρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ***τροπική μόρωση*** τροπική λοιμώδης νόσος, που μοιάζει με τη σύφιλη χωρίς να είναι αφροδίσιο νόσημα, προσβάλλοντας αρχικά τα κάτω άκρα, το δέρμα και τα οστά (βλ. λ. *σπειροχαίτη*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. επίθ. morosus «αργός, βραδύς» < mora «χρονοτριβή». Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. framboise, αρχική σημ. «σμέουρο»].
μοσκαναθρεμμένος, -η, -ο → μοσχαναθρεμμένος
μοσκαρήσιος, -ια, -ιο → μοσχαρήσιος
μοσκάρι (το) → μοσχάρι
μοσκιά (η) (λαϊκ.) **1.** η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά ΣΥΝ. ευωδιά, άρωμα ΑΝΤ. δυσοσμία **2.** καλλωπιστικός θάμνος ή δέντρο, που απαντά σε πολλά είδη και καλλιεργείται για τα μεγάλα, όμορφα και εύοσμα άνθη του, η τριανταφυλλιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μόσχος*[2]].
μοσκιός (ο) (λαϊκ.) κεφαλόποδο, παρόμοιο με το χταπόδι αλλά μικρότερο σε μέγεθος και λιγότερο εύγευστο.
[ΕΤΥΜ. Υποκορ. τού *μόσχος*[1], το οποίο χρησιμοποιήθηκε για κάθε είδους μικρά ζώα· πβ. μτγν. *μόσχος θαλάσσιος* «μικρή φώκια»].
Μόσκοβας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας, στις όχθες τού οποίου είναι κτισμένη η Μόσχα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μόσχα*].
μοσκοβόλημα (το) → μοσχοβολώ
μοσκοβολιά κ. **μοσκοβόλια** (η) → μοσχοβολιά
μοσκοβολώ ρ. → μοσχοβολώ
μοσκοκαρυδιά (η) → μοσχοκαρυδιά
μοσκοκάρυδο (το) → μοσχοκάρυδο
μοσκοκάρφι (το) → μοσχοκάρφι
μοσκολίβανο (το) → μοσχολίβανο
μοσκομπίζελο (το) → μοσχομπίζελο
μοσκομυρίζω ρ. → μοσχομυρίζω
μοσκοπουλώ ρ. → μοσχοπουλώ
μόσκος (ο) → μόσχος[2]
μοσκοσάπουνο (το) → μοσχοσάπουνο
μοσκοστάφυλο (το) → μοσχοστάφυλο
Μοσούλη (η) πόλη τού Β. Ιράκ, γνωστή για τις πετρελαιοπηγές της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mosul < αραβ. al-Mouṣil < waṣala «συνδέω, ενώνω», καθώς η πόλη αναπτύχθηκε σε ένα σημείο όπου ο Τίγρης ποταμός διασχίζεται από μία γέφυρα και μία διάβαση].
μόστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (σπάν.) η βιτρίνα με τα εκλεκτότερα εμπορεύματα τού καταστήματος (εδώδιμα, ενδύματα κ.λπ.) **2.** η επίδειξη· ΦΡ. (συνήθ. μτφ.) ***για (τη) μόστρα*** για επίδειξη και μόνο, χωρίς άλλο νόημα ή σκοπό: *Θ' ανέβεις απ' τις σκάλες; Και το ασανσέρ τι το 'χουμε; ~;* **3.** (αργκό) το πρόσωπο ανθρώπου· σε ΦΡ. όπως: *θα σου χαλάσω τη ~* (θα σε δείρω τόσο πολύ, ώστε θα σου παραμορφωθεί το πρόσωπο) ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. — **μοστράρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mostra < mostrare «δείχνω» < λατ. monstrāre «δείχνω, σημαίνω» < monstrum «σημείο – τέρας»].
Μόσχα (η) η πρωτεύουσα τής Ρωσίας. — **Μοσχοβίτης** (ο) [μεσν.], **Μοσχοβίτισσα** (η), **μοσχοβίτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Moskva, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη. Σχετικά με την ετυμ. τής ονομασίας τού ποταμού, έχουν προταθεί πολλές εκδοχές, οι οποίες φαίνεται να συγκλίνουν στην αρχική βασική σημ. «νερό». Ορισμένες από τις προταθείσες απόψεις είναι: (α) < σλαβ. moskva «υγρός, ελώδης» (β) < σλαβ. φρ. most-kva «γέφυρα-νερό» (γ) < φιννο-ουγγρ. mos «σκοτεινιάζω» + ka «νερό» (δ) < φιννο-ουγγρ. moska «μοσχάρι» + va «ποταμός» (δηλ. «πέρασμα μοσχαριών», πβ. κ. Ox-ford)].
μοσχαναθρεμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοσκαναθρεμμένος** (εκφραστ.) αυτός που ανατράφηκε με κάθε λογής φροντίδες και περιποιήσεις ΣΥΝ. καλοαναθρεμμένος, καλομαθημένος.
μοσχαρήσιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **μοσκαρήσιος** (σχολ. ορθ. *μοσχαρίσιος*) αυτός που ανήκει σε μοσχάρι ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας / μπριζόλα*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μόσχειος, -ος, -ο** [αρχ.].
μοσχάρι κ. (λαϊκ.) **μοσκάρι** (το) {μοσχαρ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό τής αγελάδας ΣΥΝ. δαμάλι, (λόγ.) μόσχος **2.** (συνεκδ.) το κρέας που προέρχεται από το νεογνό τής αγελάδας και καταναλώνεται με διάφορους τρόπους: *σήμερα έχουμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || *~ γάλακτος·* (υβριστ. για πρόσ.) **3.** άνθρωπος βραδύνους, που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα και την ευστροφία του: *δεν καταλαβαίνει τίποτα το ~!* ΣΥΝ. κουτός, χαζός, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, εύστροφος, πονηρός **4.** άνθρωπος χωρίς ευγενικούς τρόπους ή χωρίς ευαισθησία: *δεν κάνει λίγο στην άκρη να περάσουμε κι εμείς, το ~!* ΣΥΝ. γαϊδούρι, άξεστος ΑΝΤ. λεπτός, ευγενής, αβρός. — (υποκ.) **μοσχαράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοσχάριον*, υποκ. τού *μόσχος*[1] (βλ.λ.)].
μοσχαροκεφαλή (η) το κεφάλι τού μοσχαριού.
μοσχάτος, -η, -ο **1.** (λαϊκ.) αυτός που μυρίζει ωραία, που ευωδιάζει σαν τον μόσχο (βλ. λ. *μόσχος*[2]) ΣΥΝ. αρωματικός, αρωματώδης, ευωδιαστός ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος, κάκοσμος **2.** ***μοσχάτο*** (το) (α) κάθε ποικιλία σταφυλιού με μεγάλες, εύσαρκες ρώγες, έντονη γεύση και χαρακτηριστικό άρωμα (β) (συνεκδ.) το γλυκό και αρωματικό κρασί, που παράγεται από τις παραπάνω ποικιλίες σταφυλιών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μόσχος*[2] (βλ.λ.)].
μόσχειος, -ος, -ο → μοσχαρήσιος
μόσχευμα (το) [μτγν.] {μοσχεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα τού φυτού, κυρ. ο βλαστός, που μπορεί να αποκοπεί και, τοποθετούμενο σε κατάλληλο περιβάλλον, να αναπτύξει ρίζες και να διαμορφωθεί σε φυτό όμοιο προς το μητρικό: *το αμπέλι πολλαπλασιάζεται με ~* || *το ~ πιάνει / ριζοβολά / ξεραίνεται* **2.** τμήμα οργανικού ιστού ή και ολόκληρο όργανο (π.χ. νεφρά, ήπαρ, καρδιά), που αφαιρείται από την κανονική του θέση και μεταφέρεται σε άλλο σημείο τού σώματος ή στο σώμα άλλου ατόμου, με σκοπό να αποκαταστήσει λειτουργία τού οργανισμού στα φυσιολογικά της επίπεδα ή/και να εξασφαλίσει για το άτομο τη συνέχιση τής ζωής.
μόσχευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το φύτευμα μοσχευμάτων φυτών, με σκοπό την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους **2.** ο πολλαπλασιασμός των φυτών με μοσχεύματα. — **μοσχεύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόσχευσις* < αρχ. *μοσχεύω*, αρχική σημ. «εκτρέφω μοσχάρι – ανατρέφω με υπερβολική φροντίδα». < *μόσχος*[1] (βλ.λ.)].
μοσχο- κ. **μοσχό-** κ. **μοσχ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** έχει ή αναδίδει άρωμα, γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: *μοσχο-κάρφι, μοσχο-λίβανο, μοσχο-μπίζελο, μοσχο-μυρίζω, μοσχο-σάπουνο, μοσχο-στάφυλο* **2.** γίνεται με ορθό, επιμελημένο τρόπο: *μοσχ(ο)-αναθρεμμένος* **3.** κοστίζει ακριβά: *μοσχο-πληρώνω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μόσχος*[2] (βλ.λ.)].
Μοσχοβίτης (ο) → Μόσχα
μοσχοβόλημα (το) → μοσχοβολώ
μοσχοβολιά κ. (λαϊκ.) **μοσκοβολιά** κ. **μοσκοβόλια** (η) (καθημ.) η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: *η ~ τού γιασεμιού* || *η ~ των λουλουδιών γέμισε το δωμάτιο* ΣΥΝ. ευωδιά, άρωμα, (λαϊκ.) μοσκιά ΑΝΤ. κακοσμία, δυσοσμία, βρόμα, μπόχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
μοσχοβολιστός, -ή, -ό αυτός που μοσχοβολά: *~ φαγητό / κήπος*.
μοσχοβόλος, -α, -ο [1840] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αναδίδει άρωμα, που μοσχοβολά, που ευωδιάζει: *~ λουλούδι* ΣΥΝ. ευωδιαστός, εύοσμος, αρωματικός ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος.
μοσχοβολώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **μοσκοβολώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσχοβολάς... | μοσχοβόλ-ησα, -ισμένος} (καθημ.) αναδίδω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: *το γιασεμί μοσχοβολούσε στον νυχτερινό αέρα* || *το εκκλησάκι ήταν πεντακάθαρο και μοσχοβολούσε λιβάνι* ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, ευωδιάζω ΑΝΤ. βρομώ, ζέχνω. — **μοσχοβόλημα** κ. (λαϊκ.) **μοσκοβόλημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοσχοβολῶ* < *μόσχος*[2] + *-βολῶ* < *βάλλω*].
μοσχοθυμίαμα κ. **μοσκοθυμίαμα** (το) {μοσχοθυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} τεχνητό θυμίαμα που παρασκευάζεται από λιβάνι και διάφορες αρωματικές ουσίες (τριαντάφυλλο κ.λπ.) ΣΥΝ. μοσχολίβανο.

[ΕΤΥΜ. < *μοσχο-* (< *μόσχος*[2]) + *θυμίαμα*].

μοσχοϊτιά (η) φυτό με επιμήκη λογχοειδή αργυρόχρωμα φύλλα, αρωματικά άνθη και κίτρινο εδώδιμο ωοειδή καρπό.

μοσχοκαρυδιά κ. (λαϊκ.) **μοσκοκαρυδιά** (η) ψηλό, αειθαλές δέντρο που κατάγεται από την Ινδονησία και τις Δυτικές Ινδίες και καλλιεργείται για τα αρωματικά σπέρματά του, τα οποία χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως μπαχαρικό.

μοσχοκάρυδο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκοκάρυδο** (το) μπαχαρικό με διαπεραστικό άρωμα και έντονη, γλυκίζουσα γεύση, που προέρχεται από τα σπέρματα τής μοσχοκαρυδιάς· χρησιμοποιείται στη μαγειρική, την αρτοποιία, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

μοσχοκάρφι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκοκάρφι** (το) {μοσχοκαρφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο αποξηραμμένος καρπός τού γαρύφαλλου, ο οποίος χρησιμοποιείται ως μπαχαρικό.

μοσχολίβανο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκολίβανο** (το) θυμίαμα που παρασκευάζεται από λιβάνι, τριαντάφυλλα και άλλες φυτικές αρωματικές ουσίες.

μοσχόμαγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-αργκό) άνθρωπος τού δρόμου, αλήτης και ταραχοποιός ΣΥΝ. αλάνι, μόρτης.
[ΕΤΥΜ. < κύρ. όν. *Μόσχος* (αλήτης τού Ναυπλίου, που έζησε λίγα χρόνια μετά την Επανάσταση και ήταν φανατικός οπαδός τού Ι. Κωλέττη) + *μάγκας*].

μοσχομπίζελο κ. (λαϊκ.) **μοσκομπίζελο** (το) μονοετές αναρριχητικό φυτό με έλικες και σε διάφορα χρώματα αρωματικά άνθη, που καλλιεργείται συχνά σε κήπους ως καλλωπιστικό ΣΥΝ. (επίσ.) λάθυρος ο εύοσμος.

μοσχομυρίζω [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκομυρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσχομύρισ-α, -μένος} (εκφραστ.) αναδίδω ή σκορπίζω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: *το δωμάτιο μοσχομυρίζει από τα φρεσκοκομμένα λουλούδια* ΣΥΝ. μοσχοβολώ, (λόγ.) ευωδιάζω ΑΝΤ. βρομώ, ζέχνω. — **μοσχομύρισμα** (το).

Μοσχονήσια (τα) {Μοσχονησίων} συστάδα νησιών μεταξύ τής Χίου και των ακτών τής Μικράς Ασίας, που ανήκουν στην Τουρκία.

μοσχοπληρώνω ρ. μετβ. {μοσχοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} (εμφατ.) ακριβοπληρώνω (βλ.λ.).

μοσχοπουλώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **μοσκοπουλώ** ρ. μετβ. {μοσχοπουλάς... | μοσχοπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) πουλώ σε πολύ υψηλή τιμή ΣΥΝ. ακριβοπουλώ ΑΝΤ. δίνω τζάμπα, πουλώ για ένα κομμάτι ψωμί.

Μόσχος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μόσχος*[2]].

μόσχος[1] (ο) (λόγ.) (κυριολ.) το νεογνό τής αγελάδας· ΦΡ. (α) ***μόσχος ο σιτευτός*** βλ. λ. *σιτευτός* (β) (μτφ.) ***θυσιάζω τον μόσχο τον σιτευτό*** (*φέρετε τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, θύσατε*. Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) στερούμαι, απαρνούμαι ή θυσιάζω ό,τι καλύτερο και πολυτιμότερο διαθέτω (για την επίτευξη στόχου ή χάριν κάποιου).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *mozgho- «μοσχάρι, νεαρό βόδι», πβ. αρμ. mozi. Η σημ. «βλαστός, παραφυάδα», με την οποία συχνά μαρτυρείται η λ. (πβ. κ. *μοσχεύω*), οφείλεται προφανώς σε μεταφορική επέκταση τής σημ. «νεογνό μόσχου, μοσχαράκι»].

μόσχος[2] κ. (λαϊκ.) **μόσκος** (ο) **1.** ελαιώδες, αρωματικό υγρό, που εκκρίνεται από τους αδένες τού αρσενικού ζώου που είναι γνωστό ως μόσχος ο μοσχοφόρος (βλ. σημ. 2), έχει διεισδυτική και έντονη οσμή, που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία ως στερεωτικό αρωμάτων· ΦΡ. (λαϊκ.) ***μόσχος και καννέλα / γαρύφαλλα*** ευχετ. σε βρέφος που ρεύεται μετά τον θηλασμό, γενικότ. σε άνθρωπο που ρεύεται **2.** *(μόσχος ο μοσχοφόρος)* μηρυκαστικό ζώο που ζει στις ορεινές περιοχές τής Ασίας, είναι μικρόσωμο, νυχτόβιο ελάφι με μεγάλα αφτιά, πολύ κοντή ουρά και γκριζοκάστανο τρίχωμα· το αρσενικό διαθέτει επιπλέον έναν αδένα κάτω από το δέρμα κοντά στον αφαλό, που περιέχει αρωματώδες έκκριμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < περσ. mušk < σανσκρ. muṣkā- «όρχις», από την ομοιότητα τού αδένα εκκρίσεως αυτής τής ουσίας με όρχι. Η συμπληρωματική παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μόσχος*[1] δεν θα πρέπει να αποκλειστεί].

μοσχοσάπουνο κ. (λαϊκ.) **μοσκοσάπουνο** (το) το αρωματικό σαπούνι.

μοσχοστάφυλο κ. (λαϊκ.) **μοσκοστάφυλο** (το) το σταφύλι που ανήκει στην ποικιλία «μοσχάτο» (βλ.λ.).

μοσχοφίλερο (το) ποικιλία αρωματικού φιλεριού τής περιοχής Μαντινείας τού νομού Αρκαδίας, που δίνει συνήθ. λευκό κρασί.
[ΕΤΥΜ. < *μοσχο-* + *φιλέρι* (βλ.λ.)].

Μόσχω (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού ον. *Μόσχος* < μτγν. *μόσχος* «αρωματική ουσία» (βλ. λ. *μόσχος*[2]). Η καταλ. -ω οφείλεται στη σλαβ. κλητική -ο, που γράφτηκε με -ω ακολουθώντας αρχ. οξύτονα κύρ. ονόματα (λ.χ. *Μορμ-ώ, Ἡρ-ώ, Ἰν-ώ* κ.ά.). Βλ. κ. *Μαλάμω*].

μοτέλ (το) {άκλ.} (κυρ. στις Η.Π.Α. και στη Μεγάλη Βρετανία) ξενοδοχείο που προορίζεται για όσους ταξιδεύουν με ιδιωτικό αυτοκίνητο και γι' αυτό είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους, δηλ. διαθέτει επαρκή χώρο στάθμευσης και απλά δωμάτια σε προσιτή τιμή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motel, από συμφυρμό των λ. motor «μηχανή» και hotel «ξενοδοχείο»].

μοτέρ (το) {άκλ.} ο κινητήρας (βλ.λ.). — (υποκ.) **μοτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. moteur < λατ. motor «κινητής, κινητήρας» < ρ. moveo «κινώ»].

μοτέτο (το) ΜΟΥΣ. πολυφωνική σύνθεση, με ή χωρίς συνοδία οργάνων, συνήθ. σε κείμενο θρησκευτικού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mottetto < μέσ. γαλλ. motet, υποκ. τού mot «λέξη»].

μοτίβο (το) **1.** ΜΟΥΣ. μουσική ιδέα, συνήθως μικρή σε έκταση, τής οποίας τα μελωδικά, ρυθμικά ή αρμονικά στοιχεία χρησιμοποιούνται, με την «επεξεργασία» τους (επανάληψη και παραλλαγή), στη δόμηση ευρυτέρων ενοτήτων τής μουσικής φόρμας· στην έκταση τού μουσικού έργου, το μοτίβο αποτελεί την κινητήρια δύναμη, την αφορμή τής μουσικής κίνησης, αλλά και παράγοντα ομοιογένειας τής μουσικής φόρμας και καθοδήγησης τού ακροατή μέσα σε αυτήν (βλ. κ. λ. *λαϊτμοτίφ, φιγούρα*) **2.** το εικαστικό θέμα που κυριαρχεί ή επαναλαμβάνεται σε διακόσμηση αντικειμένου: *σε αυτή την κουρτίνα θαυμάζουμε γνήσια ~ λαϊκής τέχνης* **3.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αναπαράγεται και επαναλαμβάνεται στερεότυπα: *ξεχνιέται μια στιγμή, αλλά αμέσως μετά επανέρχεται στο ίδιο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motivo < μτγν. λατ. motivus «κινητός» (πβ. γαλλ. motif) < λατ. motus «κίνηση» < ρ. moveo «κινώ»].

μότο (το) {άκλ.} ρητό, απόφθεγμα ή γνωμικό, που τοποθετείται μεταξύ τού τίτλου και τού κειμένου (ποιήματος, μελέτης, αφιερώματος κ.λπ.), δίνοντας κατεύθυνση για την ερμηνεία τού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motto «απόφθεγμα» < μτγν. λατ. muttum « γρύλισμα» < ρ. muttire «μουρμουρίζω»].

μοτοκρός κ. **μότο-κρος** (το) {άκλ.} αγώνας με μοτοσυκλέτες μεγάλου κυβισμού σε τραχύ έδαφος (και όχι στους δρόμους ή σε πίστα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motocross < moto- (< γαλλ. moto-, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + cross «διασχίζω»].

μοτοποδήλατο (το) {μοτοποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο μεταφορικό μέσο, που κινείται με βενζινοκινητήρα μικρού κυβισμού (μέχρι 49 κυβικά εκατοστά) ΣΥΝ. μοτοσακό.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *μοτο-* (< γαλλ. moto- < moteur «κινητήρας, μηχανή») + *ποδήλατο*].

μοτόρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μηχανή ή το μηχανάκι ● **2.** καΐκι με μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motor «μηχανή, κινητήρας» + κατάλ. -ι].

μοτορόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ραδιοτηλέφωνο για αυτοκίνητο: *η ~ τού περιπολικού τής Αστυνομίας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Motorola, εμπορική ονομασία].

μότορσιπ (το) {άκλ.} ΝΑΥΤ. εμπορικό πλοίο, συνήθ. μικρού μεγέθους και εκτοπίσματος, που κινείται με μηχανή εσωτερικής καύσεως (ντίζελ).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motorship < motor «μηχανή, κινητήρας» + ship «πλοίο»].

μοτοσακό (το) {άκλ.} το μοτοποδήλατο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motosacco (νόθο σύνθ.) < moto- (< γαλλ. moto-, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + sacco «σάκος» (< λατ. saccus < αρχ. *σάκ(κ)ος*)].

μοτοσυκλέτα (η) (σχολ. ορθ. *μοτοσικλέτα*) {μοτοσυκλετών} μηχανοκίνητο επιβατικό όχημα, συνήθ. δίτροχο και σπανιότ. τρίτροχο, με σχήμα παρόμοιο με τού μοτοποδηλάτου, αλλά με κινητήρα μεγαλύτερου κυβισμού (μπορεί να ξεπερνά τα 1.000 κυβικά εκατοστά) και ανάλογη ιπποδύναμη και ισχύ: *επιβαίνω σε / καβαλάω ~* ΣΥΝ. μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. motocyclette (νόθο σύνθ.) < moto- (< moteur «κινητήρας, μηχανή») + -cyclette < (bi)cyclette «δίκυκλο»].

μοτοσυκλέτα ή μοτοσικλέτα, στυλ ή στιλ, στυλό ή στιλό; Ο κανόνας τής απλοποίησης τής ορθογραφίας των ξένων λέξεων, ο οποίος έχει λογική βάση, δεν είναι ορθό να επεκτείνεται και σε λέξεις ελληνικής προελεύσεως αλλοιώνοντας την ετυμολογική αρχή τής λέξης. Έτσι το **μοτοσυκλέτα**, από το γαλλ. moto-cyclette, είναι νόθο σύνθετο, που το β' συνθετικό του σχηματίστηκε με βάση το ελλην. **κύκλος**. Άρα είναι εύλογο, σε τέτοιες περιπτώσεις, να διατηρείται η ελληνική γραφή τής λέξης (-υ- και όχι -ι-, αφού προέρχεται από το *κύκλος*), πράγμα που δεν ισχύει για τις καθαρώς ξενικές λέξεις. Το ίδιο πρέπει να γίνεται και με την ορθογραφία τής λ. **στυλ** (από γαλλ. style < λατ. stilus και stylus, από σύνδεση με το ελλην. **στύλος**) και **στυλό** (< γαλλ. stylo-graphe) λόγω τής ετυμολογικής τους σύνδεσης με το ελλην. **στύλος**. Όταν οι ξένοι χρησιμοποιούν στην ορθογραφία τους το «ελληνικό y», δηλ. το y (y Graecum), δεν επιτρέπεται να το εγκαταλείπουμε εμείς.

μοτοσυκλετιστής (ο), **μοτοσυκλετίστρια** (η) {μοτοσυκλετιστριών} πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, που μετακινείται με μοτοσυκλέτα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. motocycliste (νόθο σύνθ.), βλ. λ. *μοτοσυκλέτα*].

μοτσαρέλα (η) ιταλικό τυρί που διατίθεται σε στρογγυλά κομμάτια· είναι μαλακό και λευκό και συνήθ. παρασκευάζεται από γάλα βουβαλιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mozzarella (από διάλεκτο τής Νάπολης), υποκ. τού mozza < ρ. mozzare «αποκόπτω» (επειδή τεμαχίζεται σε μικρά κομμάτια) < mozzo «αποκομμένος» < δημώδ. λατ. *mutius < λατ. mutilus «κολοβός, ακρωτηριασμένος»].

μου αντων. ▸ εγώ

μουαρέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα συνήθ. μεταξωτό, με στιλπνή υφή και κυματοειδή «νερά» στην ύφανσή του: (κ. ως επίθ.) *φορούσε φόρεμα από ταφτά ~* **2.** ΤΥΠΟΓΡ. το ανεπιθύμητο γεωμετρικό σχέδιο («ψάθα») ή το λέκιασμα που παρατηρείται από λανθασμένη εκτύπωση δύο τουλάχιστον χρωμάτων κατά την εκτύπωση πολύχρωμων φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. moiré < αγγλ. mohair < παλαιότ. αγγλ. mocayare (με παρετυμολ. επίδραση τής λ. hair «τρίχα») < παλαιότ. ιταλ. mocaiarro < αραβ. mukhayyar «εκλεκτός, διαλεγμένος», μτχ. τ. τού khayyara

«διαλέγω»].

μουβιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό μηχάνημα με το οποίο γίνεται το μοντάζ κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Moviola, εμπορική ονομασία].

μούγγα (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (οικ.) **1.** η μουγγαμάρα (βλ.λ., σημ. 2) **2.** (α) για κάποιον που παραμένει σιωπηλός: *«Βρε Γιάννη», του είπα, «πού είναι τα λεφτά;».* ~ *ο Γιάννης* (δεν απάντησε ο Γιάννης) (β) (ως προστ.) σώπα, μη μιλάς!: *άκουσε μικρέ, ~ από 'δώ και πέρα!*

μουγγαίνω ρ. μετβ. {μούγγα-να, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, τον καθιστώ άλαλο ΣΥΝ. βουβαίνω· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***μουγγαίνομαι***) **2.** χάνω την ικανότητα τής ομιλίας, γίνομαι μουγγός ΣΥΝ. βουβαίνομαι **3.** (μτφ.) δεν μπορώ να μιλήσω από την έκπληξη ή το σοκ, μένω άναυδος: *μόλις τ' άκουσα, μουγγάθηκα* ΣΥΝ. αποσβολώνομαι, αποστομώνομαι, μένω άλαλος.

μουγγαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) **1.** η κατάσταση τού μουγγού, η έλλειψη ικανότητας για ομιλία ΣΥΝ. βουβαμάρα, αλαλία, αφωνία **2.** (μτφ.) το να μιλά κανείς ελάχιστα, ενώ βρίσκεται σε ομήγυρη, η αμήχανη και παρατεταμένη σιωπή: *Γιατί δεν μιλάει κανείς; Τι ~ είναι αυτή που σας έπιασε σήμερα;* ΣΥΝ. ολιγολογία, σιωπή ΑΝΤ. πολυλογία, φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < *μουγγός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *χαζο-μάρα, κουφα-μάρα*].

μουγγοθόδωρος (ο) (οικ.-σκωπτ.) πρόσωπο που μιλάει ελάχιστα, που μένει σιωπηλός.

μουγγός, -ή, -ό (καθημ.) **1.** αυτός που δεν διαθέτει ή έχει χάσει την ικανότητα τής ομιλίας, που δεν μπορεί να μιλήσει για οργανικούς, ψυχολογικούς ή άλλους λόγους: *είναι εκ γενετής ~* ΣΥΝ. βουβός, άλαλος, άφωνος **2.** αυτός που μένει σιωπηλός ή μιλάει ελάχιστα: *Γιατί κάθεσαι ~; Πες μας τίποτα!* ΣΥΝ. αμίλητος, σιωπηλός ΑΝΤ. φλύαρος, πολυλογάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μογγός* «με βραχνή φωνή», που αποσπάστηκε από το σύνθ. *μο(γ)γιλάλος* «ο βραδύγλωσσος, αυτός που ομιλεί με δυσκολία» < *μόγις* «μόλις, μετά βίας» + *-λάλος* < *λαλῶ*. Το αρχ. επίρρ. *μόγις* (δεν πρέπει να συγχέεται ετυμολογικά με το συνώνυμο *μόλις*, βλ.λ.) προέρχεται από το ουσ. *μόγος* «μόχθος, κόπος», που ίσως συνδ. με λιθ. smagùs «ισχυρός, βαρύς» (κυρ. για χτυπήματα)].

μουγγρί (το) {μουγγρ-ιού | -ιά, -ιών} εδώδιμο ψάρι που μοιάζει με χέλι (γνωστό και ως *χέλι τής θάλασσας*), η άνω γνάθος τού οποίου προεξέχει, έχει γκριζόμαυρο χρώμα και πιο ανοιχτόχρωμη κοιλιά ΣΥΝ. (λόγ.) γόγγρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γογγρίον* (με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *μουγκρίζω*), υποκ. τού αρχ. *γόγγρος* «μουγγρί», αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με τα ονόματα των περισσότερων ψαριών. Ίσως η λ. συνδ. με το επίθ. *γογγύλος* «στρογγυλός» ή, λόγω τού αδηφάγου χαρακτήρα του, με το ουσ. *γάγγραινα* (βλ.λ.) < *γράω* «καταβροχθίζω»].

μουγκανίζω ρ. ➝ μουκανίζω

μουγκρίζω ρ. αμετβ. {μούγκρισα} **1.** (για βόδια, αγελάδες) βγάζω τη χαρακτηριστική για το είδος μου βαθιά, υπόκωφη φωνή, παράγω μυκηθμό: *«μούου, μούου» μουγκρίζει ο ταύρος / η αγελάδα* ΣΥΝ. μουκανίζω, μυκώμαι **2.** (για άγρια θηρία) βγάζω βαθιά, υπόκωφη φωνή: *το λιοντάρι / η τίγρη μουγκρίζει πληγωμένη / απειλητικά* **3.** (για πρόσ.) παράγω άναρθρο, βαθύ, έρρινο ήχο έχοντας το στόμα κλειστό: *~ απ' τους πόνους* **4.** (μτφ.) προκαλώ υπόκωφο και παρατεταμένο βομβώδη θόρυβο, βουητό, ως αποτέλεσμα διαρκούς και έντονης κίνησης: *η τρικυμισμένη θάλασσα / ο χείμαρρος / η μηχανή τού αεροπλάνου μουγκρίζει* ΣΥΝ. βουίζω. — **μούγκρισμα** {μεσν.} κ. **μουγκρητό** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., ηχομιμητική λ. από την κραυγή των βοοειδών με το επίθημα *-ρίζω* (πβ. *κακα-ρίζω, νιαου-ρίζω*)].

μουδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούδιασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω σώμα ή μέλος σώματος να παρουσιάσει παροδικά αναισθησία: *η παγωνιά μού μούδιασε τα χέρια* ΣΥΝ. αναισθητοποιώ, ναρκώνω **2.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος ή την ορμητικότητά του, του μειώνω τον ζήλο, τη ζωτικότητα: *η ματιά που μου έριξε με μούδιασε και σώπασα* ΣΥΝ. παγώνω ♦ (αμετβ.) **3.** (για μέλος τού σώματος) παρουσιάζω αναισθησία σε εξωτερικά ερεθίσματα και συγχρόνως αισθάνομαι μυρμήγκιασμα ή ελαφρά τσιμπήματα πόνου ως αποτέλεσμα κακής κυκλοφορίας τού αίματος: *όταν καθόμαστε σταυροπόδι πολλή ώρα, το πόδι που ακουμπά πάνω στο άλλο μπορεί να μουδιάσει* **4.** (γενικότ.) παρουσιάζω αναισθησία: *τα χέρια μου μούδιασαν από το κρύο* (δεν αισθάνομαι τα χέρια μου) || *μούδιασες από το καθισιό* || *το στόμα μου είναι ακόμα μουδιασμένο από την ένεση τού οδοντιάτρου* ΑΝΤ. ξεμουδιάζω **5.** (μτφ.) χάνω την αποφασιστικότητα, το θάρρος ή τον ενθουσιασμό, μειώνεται ο ζήλος και η ορμή μου, πέφτει το ηθικό μου, βρίσκομαι (ξαφνικά) σε αμηχανία: *όλος ο κόσμος μούδιασε όταν ανακοινώθηκαν τα νέα οικονομικά μέτρα* || *τον είδα που βγήκε μουδιασμένος· δεν πρέπει να πήγε καλά στις εξετάσεις* || *«Σύμφωνοι», απάντησε μουδιασμένος.* — **μούδιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μουδιῶ* < αρχ. *αἱμωδιῶ (-άω)* / *αἱμωδῶ* «έχω πονόδοντο». Βλ. λ. *αιμωδία*].

μουδιασμένα επίρρ.· με πεσμένο ενθουσιασμό και μειωμένη αποφασιστικότητα, με πεσμένο ηθικό, αμήχανα.

μουδιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σελάχι που ναρκώνει, παραλύει ή και θανατώνει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λόγ.) νάρκη.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μουδιασ-* (ρ. *μουδιάζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χωρίσ-τρα*].

μουεζίνης (ο) {μουεζίνηδες} μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, που καλεί από τον μιναρέ τού τζαμιού τους πιστούς σε προσευχή (πβ. λ. *χότζας*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. müezzin < αραβ. mu'adhdhin].

μουζικάντης κ. **μουσικάντης** (ο) {μουζικάντηδες} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) ο επαγγελματίας μουσικός, ο οργανοπαίκτης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. musicante, μτχ. τ. τού ρ. musicare «μελοποιώ» < musica < αρχ. *μουσική*].

μουζίκος (ο) (στην τσαρική Ρωσία) ο χωρικός.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. mužik, υποκ. τού ουσ. muž «άνδρας, σύζυγος»].

μουκανίζω κ. **μουγκανίζω** ρ. αμετβ. {μουκάνισα} βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής αγελάδας ΣΥΝ. (λόγ.) μυκώμαι. — **μουκανητό** κ. **μουκάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκῶμαι (-αο-)* (> μεσν. *μουγκοῦμαι* / *μουκοῦμαι*) + παραγ. επίθημα *-ανίζω*].

μούλα (η) **1.** (λαϊκ.) θηλυκό μουλάρι **2.** (υβριστ.) η γυναίκα που έχει βαριά και χοντροκαμωμένη σωματική διάπλαση ή αγενείς τρόπους, άξεστη συμπεριφορά ΣΥΝ. γαϊδούρα, φοράδα. Επίσης **μουλάρα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μούλη* < λατ. mula, θηλ. τού mulus «ημίονος». Βλ. κ. *μούλος*].

μουλαράς (ο) {μουλαράδες} (λαϊκ.) **1.** ο οδηγός μουλαριού ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονηγός **2.** ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ο στρατιώτης που υπηρετεί σε μονάδα, η οποία περιλαμβάνει και μουλάρια (λ.χ. μοίρα ορειβατικού πυροβολικού) και έχει ως αποστολή του να τα οδηγεί και να τα φροντίζει ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονηγός.

μουλαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *μουλαρίσιος*) (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με μουλάρι, που προέρχεται, ταιριάζει ή προσιδιάζει σε αυτό: *~ πείσμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

μουλάρι (το) {μουλαρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** μεγαλόσωμο ζώο, που προέρχεται από διασταύρωση αρσενικού γαϊδάρου και φοράδας ή σπανιότ. αρσενικού αλόγου και θηλυκού γαϊδάρου και χαρακτηρίζεται από μεγάλη δύναμη, αντοχή και εξαιρετικά σταθερό βάδισμα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται σε αγροτικές εργασίες, για μεταφορά φορτίων, ως μεταφορικό μέσο κ.λπ.· εξωτερικά μοιάζει με το άλογο, έχει όμως μεγαλύτερο κεφάλι, μακρύτερα αφτιά και επιπλέον είναι στείρο ΣΥΝ. (λόγ.) ημίονος **2.** (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πεισματάρης και ισχυρογνώμων **3.** (υβριστ.) ανόητος ή αγενής άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μουλάριον*, υποκ. τού *μοῦλος* (βλ.λ.)].

μουλαρόδρομος (ο) δρόμος κατάλληλος για μουλάρια, δηλ. ανώμαλος, δύσβατος.

μουλαρώνω ρ. αμετβ. {μουλάρω-σα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) δεν δείχνω καμία διάθεση υποχώρησης, πεισμώνω: *όταν μου ζητάνε κάτι ευγενικά, ευχαρίστως το κάνω, όταν όμως με προστάζουν, ~ και δεν κάνω τίποτε.* Επίσης **μουλώνω**. — **μουλάρωμα** (το).

μουλάς (ο) {μουλάδες} **1.** τίτλος μουσουλμάνου καταρτισμένου στην ισλαμική θεολογία και στον ιερό νόμο **2.** ο μέγας αρχιδικαστής στον μουσουλμανικό κόσμο: *ο ~ τής Μέκκας.*
[ΕΤΥΜ. < περσ. mullā < αραβ. mawlā «κύριος, δάσκαλος»].

μουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούλιασ-α, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) εμποτίζω (κάτι) σε νερό ή άλλο υγρό και το αφήνω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσει: *μούλιασε τις κουρτίνες αποβραδίς και το πρωί τις πλένεις* ΣΥΝ. διαβρέχω, μουσκεύω ΑΝΤ. στεγνώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εμποτίζομαι σε νερό ή άλλο υγρό και μένω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσω: *αφήνω τα ρούχα όλο το βράδυ στο νερό, για να μουλιάσουν* || (κ. μτφ. για πρόσ.) *μην κάθεσαι τόσο στη βροχή, θα μουλιάσεις!* ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι ΑΝΤ. στεγνώνω. — **μούλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. ammollare «μαλακώνω, μουσκεύω» (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος, κώφωση τού *-ο-* και επίθημα *-ιάζω*) < am- (< λατ. ad) + mollare «χαλαρώνω, μαλακώνω» < molle «μαλακός» < λατ. mollis «εύκαμπτος, υγρός, μαλακός». Κατ' άλλη άποψη, μάλλον αμφίβολη, η λ. ανάγεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μυλάσασθαι· τὸ σῶμα ἢ τὴν κεφαλὴν σμήξασθαι. Κύπριοι*].

μούλικο (το) (λαϊκ.-υβριστ.) το νόθο παιδί ΣΥΝ. μπάσταρδο.

μουλλόχνω κ. **μουλλώνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μούλλωξα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** αρνούμαι ή αποφεύγω να εξωτερικεύσω τα συναισθήματά μου: *εγώ μούλλωξα στη γωνιά μου και τους άφησα να τσακώνονται* ΣΥΝ. λουφάζω **2.** δεν αναλαμβάνω δράση, επιδιώκω να μη γίνομαι αντιληπτός (από φόβο): *είναι από τους ανθρώπους που μουλλώχνουν και αφήνουν τους άλλους να βγάλουν το φίδι από την τρύπα* ΣΥΝ. λουφάζω, μαζεύομαι ΑΝΤ. ξεθαρρεύω ♦ **3.** (μετβ.) (σπάν.) προσπαθώ να συγκαλύψω (λόγο, πράξη, κατάσταση κ.λπ.) ΣΥΝ. κρύβω, αποσιωπώ ΑΝΤ. φανερώνω, αποκαλύπτω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **μυλλόω* < μτγν. *μύλλος* «κυρτός, καμπύλος» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μύλλον· καμπύλον, σκολιόν, κυλλόν, στρεβλόν*) < *μύλλα* «χείλη» (πληθ.) < *μῦ* (ονοματοπ. ρίζα) «ρουφώ, βυζαίνω» + επίθημα *-λα* / *-λος*. Η λ. συνδ. πιθ. με σανσκρ. mūla- «ρίζα» (από την οποία τρέφονται τα φυτά), αρχ. γερμ. mula «στόμα» (> γερμ. Maul) κ.ά. Βλ. κ. *μυκώμαι*].

μουλλωχτός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που δεν εκδηλώνεται, αλλά ενεργεί με τρόπο κρυφό και συνήθ. δόλιο: *~ σκυλί* (αυτό που δαγκώνει ξαφνικά, όταν δεν το περιμένεις) ΣΥΝ. κρυψίνους ΑΝΤ. ανοιχτός, εκδηλωτικός, ντόμπρος· ΦΡ. ***στα μουλλωχτά*** με τρόπο που δεν γίνεται αντιληπτός και συνήθ. με δόλιο σκοπό: *τον πλησίασε ~.* — **μουλλωχτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουλλωτός* < *μουλλώ(χ)νω* (βλ.λ.)].

μούλος (ο), **μούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) **1.** το νόθο παιδί **2.** αυτός στον οποίο φέρονται περιφρονητικά, σαν σε παρακατιανό· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *γιατί, τι είμαι εγώ; ~;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mulo < λατ. mulus «ημίονος, νόθος»].

μουλτιμίντια (τα) {άκλ.} τα πολυμέσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. multimedia].

μουλώνω ρ. ➝ μουλαρώνω

μουλωχτός, -ή, -ό ➝ μουλλωχτός

μούμια (η) {σπάν. μουμιών} **1.** πτώμα ανθρώπου ή ζώου, που έχει υπο-

στεί (κυρ. στην αρχαιότητα) μακρά και πολύπλοκη επεξεργασία ταρίχευσης, με στόχο να διατηρηθεί επί μακρόν. να μην υποκύψει στη φυσιολογική διαδικασία τής αποσύνθεσης: *αρχαία αιγυπτιακή* ~ **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που έχει ζαρώσει, μοιάζει συρρικνωμένος ή στεγνωμένος· γενικότ. ο πολύ άσχημος άνθρωπος ΣΥΝ. ζαρωμένος, αποστεωμένος, αφυδατωμένος **3.** ο άνθρωπος που εκπροσωπεί κάτι ξεπερασμένο. Επίσης (λόγ.) **μομία**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mumia < μεσν. λατ. mummia < αραβ. mumiyah «πίσσα - μούμια» < περσ. mūm «κερί»].

μουμιοποίηση κ. (λόγ.) **μομιοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία ένα πτώμα γίνεται μούμια με ειδική επεξεργασία, ως ταφικό έθιμο που εφαρμοζόταν μεταξύ άλλων στους αρχαίους Αιγυπτίους **2.** ΙΑΤΡ. η φυσική διαδικασία που συμβαίνει σε πτώμα, το οποίο βρίσκεται σε πολύ ξηρό και θερμό περιβάλλον και έχει ως αποτέλεσμα την αφυδάτωση και τη μη σήψη του. — **μουμιοποιώ** κ. (λόγ.) **μομιοποιώ** ρ. {-είς...}.

μουνί (το) {μουν-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** το γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (λόγ.) αιδοίο, (λαϊκ.) πράμα, (ευφημ.) τέτοιο· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***τα κάνω μουνί / γίνομαι μουνί*** (i) λερώνω ή κάνω (κάτι/κάποιον) μούσκεμα (ii) διαπληκτίζομαι πολύ άσχημα, καταστρέφω τις σχέσεις μου (με κάποιον) (iii) αποτυγχάνω σε κάτι ή φέρνω ανεπιθύμητο αποτέλεσμα: *δεν έπρεπε να του αναθέσουμε αυτή τη δουλειά· τα έκανε μουνί!* (β) (λαϊκ.) ***έλα μουνί στον τόπο σου!*** για έκφραση έντονης έκπληξης (γ) ***εδώ ο κόσμος καίγεται και το μουνί χτενίζεται*** για όποιον παραμελεί τα σοβαρά και ασχολείται με ασήμαντα πράγματα (δ) ***το μουνί σέρνει καράβι*** για τη μεγάλη επιρροή που ασκούν οι γυναίκες στους άνδρες, ώστε μπορούν να γίνουν τα πάντα για χάρη τους (ε) ***μουνί καπέλο*** πολύ άσχημα, χάλια ή για μεγάλη αναστάτωση **2.** (ως υβριστ. χαρακτηρισμός) κακός άνθρωπος **3.** γυναίκα (ως σεξουαλικό αντικείμενο). — (υποκ.) **μουνάκι** (το), (μεγεθ.) **μουνάρα** (η) κ. **μούναρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουνίν*, αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < μεσν. *μουνίν* < **εὐνίον* (με τροπή τού συμφωνικού συμπλέγματος |-vn-| → |-mn-|, πβ. *ελαύνω - λάμνω, ευνούχος - μουνούχος*), υποκ. τού αρχ. *εὐνή* «συζυγικό κρεβάτι, γαμήλια κλίνη» (β) < μεσν. *μουνίν* < **μνίον* (με ανάπτυξη ευφωνικού -ου-), που προέρχεται από το αρχ. απρφ. *βινεῖν* τού ρ. *βινῶ* «συνουσιάζομαι (παράνομα), οχεύω» (γ) < μεσν. *μουνίν*, υποκ. τού βεν. mona (ίδια σημ.), πιθ. < αρχ. *βυνῶ* «πληρώ, γεμίζω» (πβ. κ. *βυζαίνω*), οπότε θα πρόκειται για αντιδάνειο (δ) < μεσν. *μουνίν* < *μνίον* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μνοιόν· μαλακόν*), υποκ. τού αρχ. *μνοῦς* «χνούδι, απαλό μαλλί» (πβ. κ. *χνοῦς*)].

μουνόπανο (το) (!) **1.** πανί που το χρησιμοποιούσαν παλιά οι γυναίκες όταν είχαν περίοδο, η σερβιέτα **2.** (υβριστ.) για κακού χαρακτήρα άνθρωπο.

μουνότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η τρίχα τού εφηβαίου τής γυναίκας.

μουνότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η οπή στην είσοδο τού γυναικείου κόλπου.

μουνουχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μουνούχισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ευνουχίζω. — **μουνούχισμα** (το).

μουνούχος (ο) (λαϊκ.) ο ευνούχος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουνοῦχος* < **μνοῦχος* < **βνοῦχος* < αρχ. *εὐνοῦχος* (βλ.λ.). Για τη μεταβολή τού συμφωνικού συμπλέγματος, πβ. κ. *ελαύνω - λάμνω, χαῦνος - άχαμνός*. Βλ. κ. *μουνί*].

μουνόψειρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) **1.** η ψείρα που παρασιτεί στο τρίχωμα τής ήβης και απομακρύνεται πολύ δύσκολα **2.** (μτφ.) ο πολύ φορτικός άνθρωπος ΣΥΝ. κολλητσίδα.

μουντάδα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μουντό ΣΥΝ. σκοτεινότητα, θαμπάδα, θολούρα.

μουνταίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} γίνομαι μουντός, χάνω το φως και τη διαύγειά μου: *ο ουρανός / η θάλασσα μουνταίνει* ΣΥΝ. θαμπώνω, θολώνω, σκοτεινιάζω ΑΝΤ. καθαρίζω, ανοίγω, ευδιάζω.

μουντάρω ρ. αμετβ. {μούνταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κινούμαι ορμητικά (εναντίον κάποιου) ή πέφτω ξαφνικά πάνω του με εχθρικούς σκοπούς ΣΥΝ. ορμώ, εφορμώ, ρίχνομαι, χύνομαι, χυμώ, επιτίθεμαι. — **μουντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουντάρω / μοντάρω* < ιταλ. montare «ανεβαίνω» (πβ. γαλλ. monter) < λατ. mons, montis «βουνό»].

μούντζα κ. **μούτζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η προσβλητική ή υβριστική χειρονομία, που συνίσταται σε άνοιγμα τής παλάμης και των δαχτύλων τού ενός ή και των δύο χεριών και προβολή τους προς την κατεύθυνση αυτού, προς τον οποίο στρέφεται η προσβολή: *έριξα μια ~ στον οδηγό που πήγε να με προσπεράσει από δεξιά* || *τρώω ~* ΣΥΝ. φάσκελο, πέντε· ΦΡ. (α) ***μούντζες και στάχτες πάνω σου!*** είδος κατάρας προς κάποιον χαιρέκακο να πάθει τα ίδια ή εξ ίσου μεγάλο κακό (β) ***τύφλες και μούντζες*** βλ. λ. *τύφλα* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η επιδικτική περιφρόνηση, η απόρριψη· κυρ. σε φρ. όπως: *αν συνεχίσει να με κοροϊδεύει, θα του ρίξω δέκα ~ και θα φύγω!* || *έχω φάει πολλή ~ στη ζωή μου*· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν πεθάνω από συνάχι, η πανούκλα μούντζες να 'χει*** για κάποιον που καταβάλλεται από μηδαμινό ή ανάξιο αντίπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούντζα / μούτζα*, πιθ. < **μούντα* < *μουντός*, από τη συνήθεια στο Βυζάντιο να αλείφουν με ανοιχτή την παλάμη γεμάτη καπνιά τα πρόσωπα ανθρώπων που διαπομπεύονταν, ενώ επί Τουρκοκρατίας συνήθιζαν να αφήνουν αποτύπωμα τέτοιας παλάμης (με πίσσα) στους τοίχους οίκων ανοχής. Κατ' άλλες απόψεις, η λ. ανάγεται στο περσ. muzh ή στο βεν. muso «φάτσα, μουσούδι»].

μουντζαλιά (η) (λαϊκ.) η κηλίδα από μελάνι και γενικότ. η μαύρη κηλίδα ΣΥΝ. μελανιά. — **μουντζάλιασμα** κ. **μουντζάλωμα** (το), **μουντζαλώνω** κ. **μουντζαλιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μου(ν)τζουλώνω* (υποχωρητ.) < *μουντζουρώνω* < *μουντζούρα*].

μουντζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) λεκές από μελάνι, καπνιά ή άλλη σκουρόχρωμη ουσία, λέρωμα από σκούρα ύλη: *μην πας κοντά στη σόμπα, γιατί θα γεμίσεις μουντζούρες* || *το γραπτό ενός καλού μαθητή δεν πρέπει να έχει μουντζούρες* ΣΥΝ. μελανιά, μουντζαλιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μούντζα* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *σκοτ-ούρα, ανακατωσ-ούρα, μαλλ-ούρα*].

μουντζούρης, -α, -ικο {μουντζούρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που λερώνεται ή έχει λερωθεί με μουντζούρες, ιδ. στο πρόσωπο και στα χέρια ● **2.** ***μουντζούρης*** (ο) (α) χαρτοπαίγνιο, στο τέλος τού οποίου ηττημένος είναι αυτός που θα μείνει με το τραπουλόχαρτο που δεν έχει ταίρι (συνήθ. τον μπαλαντέρ) (β) (συνεκδ.) το παραπάνω τραπουλόχαρτο **3.** (παλαιότ.-σκωπτ.) τρένο που κινείται με κάρβουνο.

μουντζουρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μουντζούρω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** λερώνω με μελάνι, καπνιά ή άλλη βαθύχρωμη ουσία, γεμίζω μουντζούρα: *πήγα να φτειάξω τη σόμπα και μουντζούρωσα τα ρούχα μου* || *μην αγγίζεις τα κάρβουνα, θα μουντζουρωθείς!* ΣΥΝ. μουντζαλώνω, μαυρίζω ΑΝΤ. ασπρίζω **2.** (ειδικότ.) καλύπτω με κηλίδα μελανιού: *Μη χάνεις χρόνο σβήνοντας τα λάθη! Μουντζούρωσέ τα απλώς!* **3.** (παλαιότ.) αλείφω το πρόσωπο (κάποιου) με καπνιά και τον περιφέρω σε αυτή την κατάσταση για διαπόμπευση. — **μουντζούρωμα** (το).

μουντζώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μούντζω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κάνω (σε κάποιον) την υβριστική χειρονομία τής μούντζας (βλ.λ.), ρίχνω φάσκελο: *~ και με τα δύο χέρια* ΣΥΝ. φασκελώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***μας έχουν μουντζώσει*** μας έχουν γρουσουζέψει· λέγεται από κάποιον που αισθάνεται ότι τον κυνηγά η ατυχία· (μτφ.-εκφραστ.) **2.** εγκαταλείπω με αγανάκτηση και περιφρόνηση: *δεν άντεξα τον εμπαιγμό, τους μούντζωσα και έφυγα*· ΦΡ. ***τα μουντζώνω*** εγκαταλείπω την προσπάθεια ΣΥΝ. τα παρατάω, τα βροντάω **3.** περιφρονώ, αγνοώ επιδεικτικά: *δεν μπορεί καθένας που ανεβαίνει στη εξουσία να μουντζώνει τους νόμους και να ενεργεί αυθαίρετα*. — **μούντζωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.

μουντιάλ (το) {άκλ.} το παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, το οποίο τελείται κάθε τέσσερα χρόνια μεταξύ των εθνικών ομάδων που προκρίθηκαν από τους ομίλους τους κατά τη διάρκεια τής τετραετίας. — **μουντιαλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. mundial «παγκόσμιος» < mundo «κόσμος»].

μουντομπάσκετ (το) {άκλ.} παγκόσμιο πρωτάθλημα μπάσκετ σε επίπεδο εθνικών ομάδων.
[ΕΤΥΜ. < *μουντιάλ* (βλ.λ.) + *μπάσκετ*].

μουντός, -ή, -ό αυτός που έχει χάσει τη λάμψη ή/και τη διαύγειά του, που έχει σκοτεινιάσει: *~ ουρανός / θάλασσα* || *ο καιρός είναι ~ σήμερα, φαίνεται ότι θα βρέξει* || (μτφ.) *~ διάθεση / πρόσωπο* ΣΥΝ. σκοτεινός ΑΝΤ. λαμπερός, φωτεινός, διαυγής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μύνδος* «βουβός, άφωνος» (< *μῦ*, ονοματοπ. ρίζα), που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μυκός· ἄφωνος*, καθώς και με σανσκρ. mūka- «μουγγός, βουβός», mukka- «στόμα», λατ. mutus «βουβός» (> γαλλ. muet), αρμ. munj κ.ά. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το σλαβ. moniti «θολός, σκοτεινός»].

μουράγιο (το) (λαϊκ.) το προς τη θάλασσα κτιστό τμήμα λιμανιού, το κρηπίδωμα κάθε κατασκευής για ελλιμενισμό σκαφών ΣΥΝ. (λόγ.) προκυμαία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. muragium < λατ. murarius < murus «τείχος, σκεπή»].

μουράκλα (η) ▸ μούρη

μουράτος, -η, -ο (αργκό) **1.** (κακόσ.) αυτός που επιδεικνύεται, που «πουλάει μούρη» **2.** (εύσημο) ο προσαρμοσμένος και ενήμερος σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς τής ζωής (ντύσιμο, διασκέδαση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *μούρη* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. *αερατος, κεφάτος*].

μούργα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το κατακάθι τού λαδιού ή τού κρασιού, που μένει στον πυθμένα τού δοχείου ΣΥΝ. (λόγ.) ίζημα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. amurca < αρχ. *ἀμόργη* «κατακάθι λαδιού» < *ἀμέργω* «κόβω, τρυγώ». Βλ. κ. *Αμοργός*].

μουργέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τεμπελιά: *έχω μια ~!* || *έχω κάτι μουργέλες!* ΣΥΝ. σπαρίλα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *μούργα* (βλ.λ.)].

μούργος (ο) (οικ.) **1.** ο μεγαλόσωμος ποιμενικός σκύλος, κυρ. σκούρου χρώματος ΣΥΝ. μαντρόσκυλο **2.** (για πρόσ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που δεν διαθέτει αγωγή και ανατροφή, που φέρεται άξεστα ΣΥΝ. αγροίκος **3.** (γενικότ. ως μειωτ. προσφώνηση ή χαρακτηρισμός): *ρε μούργο!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοῦργος* < *μούργα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, < **μοργός* < αρχ. *ἀμολγός* «σκοτεινός» (αβεβ. σημ.) < *ἀμέλγω* «αρμέγω» (ο Ησύχιος ερμηνεύει τη σημασιολ. μεταβολή ως εξής: *ἀμολγῷ· τῷ μεσονυκτίῳ, ἤτοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἀμέλγουσιν*). Σύμφωνα με τρίτη, τέλος, εκδοχή, πρόκειται για αντιδάνειο, < ρουμ. murg < λατ. amurca < αρχ. *ἀμόργη* (βλ. λ. *μούργα*)].

μούρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το πρόσωπο: *θα σου αστράψω μια στη ~ και θα δεις!* (θα σε χαστουκίσω) ΣΥΝ. μούτρο, μουτσούνα, όψη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πουλάω μούρη*** κάνω τον σπουδαίο, φέρομαι υπεροπτικά (β) ***πέφτει η μούρη (κάποιου)*** (κάποιος) ταπεινώνεται: *θα σου πέσει η μούρη αν του ζητήσεις συγγνώμη;* (γ) ***κάνω την μούρη / τα μούτρα (κάποιου) κρέας / κιμά*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος (συνήθ. πονηρός, καπάτσος, επιτήδειος): *είναι μεγάλη / περίεργη ~ αυτός* || *Είναι μια ~ αυτός! Μην κοιτάς που δεν σου γεμίζει το μάτι!* ΣΥΝ. φάτσα, μαφία **3.** το μπροστινό τμήμα (κυρ. αυτοκινήτου): *τρά-*

καρε με τη ~. — (μεγεθ.-μειωτ.) **μουράκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. muro < μεσν. λατ. *murrum, λ. μεσογ. προελ.].

μουριά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με φύλλα οδοντωτά, άνθη που διατάσσονται σε αρσενικές και θηλυκές ταξιανθίες και εδώδιμους, λευκούς, κόκκινους ή μαύρους καρπούς (μούρα) ΣΥΝ. συκαμ(ι)νιά. Επίσης (λόγ.) **μορέα** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μορέα* < αρχ. *μόρον*, βλ. κ. *μούρο*].

μούρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας. η τρέλα: *τον έπιασε πάλι η ~ του* || *μες στη ~ του δεν ξέρει τι κάνει* ΣΥΝ. παραφροσύνη, παλαβωμάρα, ζούρλα, λωλαμάρα ΑΝΤ. φρόνηση, σωφροσύνη.

μουρλαίγκω (η) (συνήθης ορθ. *μουρλέγκω*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η μουρλή ΣΥΝ. τρελαίγκω, τρελοκαμπέρω.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλαίνω* + παραγ. επίθημα *-κω* (πβ. κ. *τρελαίγκω*)].

μουρλαίνω ρ. μετβ. {μούρλα-να, -θηκα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) **1.** κάνω (κάποιον) μουρλό ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, παλαβώνω, λωλαίνω ΑΝΤ. λογικεύω **2.** (μτφ.) ερεθίζω σε (κάποιον) τα νεύρα, προκαλώ τον θυμό: *σταμάτα πια, με μούρλανες με τις φωνές σου!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, θυμώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω, ησυχάζω **3.** καταγοητεύω: *τον μούρλανε με τα καμώματά της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω, ξελογιάζω, ξετρελαίνω **4.** (μεσοπαθ. ***μουρλαίνομαι***) περιέρχομαι σε κατάσταση διανοητικής σύγχυσης από έντονο ερέθισμα, κάνω σαν τρελός: *μουρλάθηκε απ' τη χαρά του μόλις το έμαθε* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, ζουρλαίνομαι, παλαβώνω ΑΝΤ. λογικεύομαι.

μούρλια (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε πολύ ωραίο: *~ το συνολάκι σου!* || *το φαγητό είναι ~* ΣΥΝ. τρέλα **2.** (ως επίρρ.) πολύ ωραία: *στην εκδρομή περάσαμε ~* ΣΥΝ. τρέλα, καταπληκτικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλαίνω* (υποχωρητ.)].

μουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η άμυαλη και επιπόλαιη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλός* + *παντιέρα*. πβ. κ. *ζουρλοπαντιέρα*].

μουρλός, -ή, -ό (οικ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που ξεφεύγει από τη λογική, που τον χαρακτηρίζει η τρέλα ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, ανισόρροπος, παράφρων, ζουρλός ΑΝΤ. λογικός, συνετός, σώφρων· ΦΡ. ***γίνεται τής μουρλής*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει αναστάτωση, θόρυβος ή κοσμοσυρροή: *στο κέντρο τής πόλης γινόταν τής μουρλής από τις διαδηλώσεις* || (εμφατ.) *σ' αυτό το μαγαζί, όταν έχει εκπτώσεις, ~ και τής παλαβής!* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κάνει πράγματα παράτολμα, που δεν τα κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *κοίτα πού πήγε και σκαρφάλωσε ο ~!* || *αυτός είναι ~· αν τον δεις πώς οδηγεί, θα καταλάβεις τι σου λέω!* || *~ κινήσεις / αστεία* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός ΑΝΤ. συνετός, φρόνιμος **3.** (μτφ. +με/για) αυτός που του αρέσει κάτι πολύ, που είναι ξετρελαμένος με κάτι: *είναι ~ με την κόρη του / τον κινηματογράφο / το ποδόσφαιρο* || *κάνει σαν ~ για χορό και τραγούδι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός, -ια*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < **μουρολό(γ)ος* (πβ. κ. *αρματολός* – **αρματολόγος*) < αρχ. *μωρολόγος* «αυτός που λέει ανοησίες» ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *μωρός* και *λωλός* ή, τέλος, από το ρ. *βουρλίζω* και το παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. *λωλός, τρελός*), όπου το αρχικό *μ-* μάλλον κατά το *μωρός*].

μουρμούρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο ήχος από ένα ή περισσότερα άτομα που μιλούν χαμηλόφωνα: *εσείς οι δύο εκεί κάτω να σταματήσετε τη ~, γιατί αλλιώς θα φύγετε από την τάξη!* ΣΥΝ. μουρμουρητό, μουρμούρισμα **2.** η συνεχής, μονότονη και μεμψίμοιρη ομιλία, οι συνεχείς και μονότονες επικρίσεις: *σταμάτα πια τη ~, θα με τρελάνεις!* || *μην του πεις τι έγινε, γιατί θα αρχίσει πάλι τη ~ και ποιος τον ακούει!* ΣΥΝ. γκρίνια, μεμψιμοιρία, παράπονα ● **3.** ψάρι που απαντά στη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, έχει σχήμα επίμηκες, ρύγχος μυτερό, παχιά χείλη και μικρά μάτια τοποθετημένα ψηλά στο κεφάλι· ζει στους λασπώδεις και αμμώδεις βυθούς κοντά σε όρμους, λιμάνια ή παράκτια έλη. — (υποκ.) **μουρμουρίτσα** (η) κ. **μουρμουράκι** (το) (σημ. 3).

μουρμούρης, -α, -ικο {μουρμούρηδες} (οικ.) αυτός που συνηθίζει να μιλά σε επικριτικό ή παραπονιάρικο τόνο, που μεμψιμοιρεί μονότονα ΣΥΝ. γκρινιάρης, παραπονιάρης, κλαψιάρης.

μουρμουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μουρμούρισα} ♦ **1.** (μετβ.) μιλώ χαμηλόφωνα, μέσα από τα δόντια μου, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται καθαρά αυτό που λέω: *μουρμούρισε μερικές κουβέντες και έφυγε* || *άλλοι μουρμούρισαν κάποια δειλή επιδοκιμασία και άλλοι σιώπησαν* ΣΥΝ. ψελλίζω ♦ (αμετβ.) **2.** λέω (κάτι) χαμηλόφωνα, μιλώ μέσα από τα δόντια μου, ώστε να μην ακούγονται συγκεκριμένα λόγια, αλλά ένας μονότονος και συγκεχυμένος ήχος ΣΥΝ. ψιθυρίζω, (λόγ.-σπάν.) υποτονθορύζω ΑΝΤ. φωνάζω, κραυγάζω **3.** εκφράζω συνεχώς παράπονα, μιλώ κλαψιάρικα: *γιατί κάθεσαι και μουρμουρίζεις όλη μέρα, αντί να σηκωθείς να κάνεις κάτι;* ΣΥΝ. μεμψιμοιρώ, γκρινιάζω, κλαψουρίζω, παραπονούμαι. Επίσης **μουρμουράω** {-άς...}. — **μουρμούρισμα** [μεσν.] κ. **μουρμουρητό** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μορμυρίζω* < αρχ. *μορμύρω*, αναδιπλασιασμένος εκφραστ. τ. ονοματοποιημένου Ι.Ε. θ. *mur-, πβ. λατ. murmur (> γαλλ. murmure), σανσκρ. marmaraḥ «θορυβώδης», αρχ. γερμ. murmuron «γκρινιάζω, γογγύζω» (> γερμ. murren) κ.ά.].

μουρμουριστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που ακούγεται σαν μουρμούρισμα: *~ ομιλία / τραγούδι.* — **μουρμουριστά** επίρρ.

μουρντάρης, -α, -ικο {μουρντάρηδες} (οικ.) **1.** αυτός που παρεκτρέπεται ηθικώς, που διαπράττει ακολασίες ΣΥΝ. μπερμπάντης, ακόλαστος ΑΝΤ. ηθικός, χρηστός **2.** αυτός που κάνει ατασθαλίες, απάτες ΣΥΝ. τίμιος **3.** ***μουρντάρης*** (ο) αυτός που κάνει απιστίες, που απατά τη σύζυγό του ΣΥΝ. άπιστος ΑΝΤ. πιστός. — **μουρντάρικος, -η, -ο, μουρντάρικα** επίρρ., **μουρνταριά** (η), **μουρνταρεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. murdar «βρόμικος». Απίθανες οι αναγωγές στο λατ. merda «περιττώματα» και στο μεσν. *μούργα* (βλ.λ.)].

μούρο (το) ο εδώδιμος καρπός τής μουριάς· έχει χρώμα σκούρο υπόλευκο, κόκκινο, ή μαύρο και διατάσσεται κατά ομάδες σε σχήμα βότρυος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούρον* < αρχ. *μόρον*, που συνδ. με αρμ. mor, λατ. morum (> γαλλ. mûre), μέσ. γερμ. mūl-ber (> γερμ. Maulbeere «μούρο»), ουαλ. wer-wydden κ.ά. Δεν είναι σαφές αν οι λ. προέρχονται από κοινή Ι.Ε. ρίζα ή αν πρόκειται για παράλληλα δάνεια, κάτι που, εντούτοις, δεν θα ερμήνευε ικανοποιητικά τον αρμ. τύπο].

μουρούνα (η) {δύσχρ. μουρουνών} εδώδιμο ψάρι συγγενές με τον μπακαλιάρο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *μουρούνα / μουρήνα* < βεν. moruna (με αφομοίωση) < λατ. murina, πιθ. < mūraena < αρχ. *μύραινα*, που ίσως ανάγεται στη λ. *μύρον*, αν συνδεθεί με λ. που σημαίνουν «λίπος, ρευστό», πβ. αρχ. γερμ. smero, αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός»].

μουρουνέλαιο (το) {μουρουνελαίου | χωρ. πληθ.} ιχθυέλαιο σε χρώμα ανοιχτό κίτρινο, που εξάγεται από το συκώτι τής μουρούνας ή άλλων συγγενικών ψαριών· είναι πλούσιο σε βιταμίνες Α και D, οι οποίες καταπολεμούν τον ραχιτισμό και συντελούν στην ανάπτυξη τού οργανισμού (λόγω τής δυσάρεστης γεύσης του το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. ως φοβέρα για παιδιά: *θα σου δώσω μουρουνόλαδο!*). Επίσης (λαϊκ.) **μουρουνόλαδο**.

μουρόχαυλος, -η, -ο (αργκό) αυτός που χαρακτηρίζεται από διανοητική κυρ. νωθρότητα, ο χαζός.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μωρόχαυνος* (< *μωρός* + *χαύνος*), με τροπή [ο] > [u]].

μουρταδέλα (η) ➤ μορταδέλα

μουρτζούφλης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που είναι σκυθρωπός ή άκεφος: *γιατί είσαι έτσι ~;* ΑΝΤ. χαρούμενος, γελαστός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούρτζουφλος / μουρτζουφλός* < ρ. *μουρτζουφλώ* < *μούντζα* + *βολώ* ή, κατ' άλλους, < **μουντζότυφλος* < *μούντζα* + *τύφλα*, με ανάπτυξη τού *-ρ-*].

μους (το/η) {άκλ.} **1.** έδεσμα γλυκό ή αλμυρό με αφρώδη υφή, που δεν χρειάζεται ψήσιμο: *~ σοκολάτα* **2.** αφρός που χρησιμοποιείται για το φορμάρισμα, το κράτημα και γενικότ. τον καλλωπισμό των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousse < μτγν. λατ. mulsa «υδρόμελο», που συνδ. με λατ. mel «μέλι»].

μούσα (η) {μουσών} **1.** ΜΥΘΟΛ. ***Μούσα*** (η) (α) καθεμία από τις εννέα αρχαιοελληνικές θεότητες, που θεωρούνταν προστάτιδες τής μουσικής, τού χορού, τής ποίησης, τής πεζογραφίας και τής φιλοσοφίας και αργότερα κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής εκδήλωσης· είναι οι Ερατώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Καλλιόπη, Κλειώ, Μελπομένη, Ουρανία, Πολύμνια και Τερψιχόρη (β) θεότητα, που αποτελεί την προσωποποίηση τής καλλιτεχνικής έμπνευσης: *ο ποιητής στο προοίμιό του επικαλείται τη ~* **2. Μούσες** (οι) οι καλές τέχνες: *εραστής των ~* || (αρχαιοπρ.) *θεραπεύω / καλλιεργώ τας Μούσας* (ασχολούμαι με τις καλές τέχνες) || (μτφ.) *τέμενος των Μουσών* (βλ. λ. *τέμενος*) **3.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται συναισθηματικά ή ερωτικά ένας καλλιτέχνης και τη θεωρεί πηγή εμπνεύσεως των έργων του: *ο Δάντης στο έργο του «Βίτα Νουόβα» μίλησε εκτενώς για τη ~ του, τη Βεατρίκη* **4.** η ιδιοφυΐα, η ικανότητα και η τεχνοτροπία συγκεκριμένου ποιητή και γενικά καλλιτέχνη: *η ~ τού Ομήρου / τού Καβάφη* **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των ποιητικών έργων ορισμένου λαού, συγκεκριμένης εποχής ή περιοχής, τεχνοτροπίας, γλώσσας κ.λπ.: *η νεοελληνική / η αρχαία / η λαϊκή ~* ΣΥΝ. ποίηση, ποιητική δημιουργία ● **6.** ΕΚΚΛΗΣ. ο σπόγγος (βλ.λ., σημ. 4α).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μοῦσα* < **μόνθ-ja* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος και αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *μανθ-*, για το οποίο βλ. λ. *μανθάνω / μαθαίνω*· κατ' άλλους, < **μόντ-ja* < *men- (πβ. *μένος*) με δυσεξήγητο το *-τ-* ή < λατ. moni- (πβ. λατ. mons, -ntis «όρος») με αρχική σημ. «νύμφη των ορέων»].

Μουσαίος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. αοιδός και ποιητής σύγχρονος τού Ορφέα, ικανός να θεραπεύει αρρώστους με τη μουσική του **2.** Έλληνας επικός ποιητής (τέλη τού 5ου αι. μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μουσαῖος* < *Μοῦσα* + παραγ. επίθημα *-ιος*].

μουσακάς (ο) {μουσακάδες} φαγητό διαδεδομένο στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή, το οποίο παρασκευάζεται με κιμά, μελιτζάνες, πατάτες ή κολοκυθάκια, κομμένα σε λεπτές λωρίδες, που στρώνονται συνήθ. πάνω σε φέτες πατάτας μέσα σε ταψί και περιχύνονται με άσπρη πηχτή κρέμα (μπεσαμέλ), προτού ψηθούν στον φούρνο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. musakka].

μουσαμαδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από μουσαμά, που αποτελείται από μουσαμά: *~ τραπεζομάντηλο.*

μουσαμαδιά (η) (λαϊκ.) αδιάβροχο πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά ΣΥΝ. μουσαμάς.

μουσαμάς (ο) {μουσαμάδες} **1.** βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα που έχει επιστρωθεί στη μία του όψη με βερνίκι από λινέλαιο ή συνθετική ρητίνη, ώστε να καταστεί αδιάβροχο· χρησιμοποιείται κυρ. για την προστασία από τη βροχή οικοδομικών υλικών, μηχανημάτων, αθλητικών χώρων κ.ά. **2.** (συνεκδ.) πανωφόρι κατασκευασμένο από τέτοιο ύφασμα για προστασία από τη βροχή ΣΥΝ. μουσαμαδιά, αδιάβροχο **3.** επικάλυμμα τραπεζιού από το παραπάνω ύφασμα, που προστατεύει το έπιπλο από την καθημερινή φθορά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. muşamma].

μουσάτος (ο) (καθημ.) (άνδρας) που φέρει μούσι στο πρόσωπο ΣΥΝ. γενειοφόρος.

μουσαφίρης (ο) {-ηδες κ. -αίοι, -ηδων κ. -αίων}, **μουσαφίρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) πρόσωπο που έχει πάει για επίσκεψη σε σπίτι ή φιλοξενείται για λίγες ημέρες. — **μουσαφιρλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. misafir].

μουσειακός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με μουσείο: ~ *εγκαταστάσεις* / *μελέτες* / *αντικείμενα* / *χώρος* / *συλλογή* **2.** αυτός που θα ταίριαζε να τοποθετηθεί σε μουσείο: ~ *είδος* **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν ταιριάζει στη σύγχρονη πραγματικότητα, που κανονικά ανήκει στο παρελθόν: ~ *μηχανήματα* / *απόψεις* ΣΥΝ. ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος, παλαιωμένος.

μουσείο (το) **1.** αυτόνομο κτηριακό συγκρότημα ή χώρος όπου φυλάσσονται, μελετώνται επιστημονικώς και εκτίθενται σε κοινή θέα έργα τέχνης, αντικείμενα αναγνωρισμένης αξίας, αντικείμενα από το παρελθόν ή με μορφωτικό ενδιαφέρον: *αρχαιολογικό* / *βυζαντινό* / *παλαιοντολογικό* / *πολεμικό* / *θεατρικό* ~ ‖ ~ *φυσικής ιστορίας* / *λαϊκής τέχνης* / *μουσικών οργάνων* **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ μεγάλης ηλικίας ή/και αναχρονιστικών αντιλήψεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μουσεῖον*, αρχική σημ. «χώρος αφιερωμένος στις Μούσες και στις τέχνες που αντιπροσωπεύουν», < *Μοῦσα* (βλ.λ.). Μέσω τού λατ. museum η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. museum, γαλλ. musée, γερμ. Museum κ.ά.].

μουσειολογία (η) επιστημονικός κλάδος με αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας των μουσείων. — **μουσειολόγος** (ο/η), **μουσειολογικός**, -ή, -ό, **μουσειολογικά** επίρρ.

μουσειοπαιδαγωγική (η) κλάδος τής μουσειολογίας που ασχολείται με τη δημιουργία και ανάπτυξη μουσειακών εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία, χώρους ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος κ.α., για παιδιά και εφήβους.

μουσελίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυτελές, λεπτό και διαφανές ύφασμα, που κατασκευάζεται από ψιλά νήματα μαλλιού, βαμβακιού ή μεταξιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousseline < ιταλ. mussolina < αραβ. mawṣilī < Mawṣil «Μοσούλη», πόλη τού Ιράκ].

μούσι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (κυριολ.) μικρό γένι που καλύπτει μόνο το σαγόνι τού άνδρα: *αφήνω* ~ ‖ *ξυρίζω* / *κόβω* / *περιποιούμαι* / *χτενίζω το* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) υπογένειο **2.** (οικ.) το ψέμα, οτιδήποτε ψεύτικο: *αυτά που λέει για κάποιον πλούσιο θείο είναι* ~· *τα λεφτά τα βγάζει από απάτες*. — (υποκ.) **μουσάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mouche < λατ. musca «μύγα»].

μουσικάντης (ο) ▸ μουζικάντης

μουσική (η) **1.** η οργάνωση τού ήχου σε μορφές, στις οποίες ο άνθρωπος αναγνωρίζει ή αποδίδει μια ιδιαίτερη αξία ή σημασία, μερικώς ή εξ ολοκλήρου ανεξάρτητη από την αξία ή τη σημασία των συνθετικών τους ήχων («μουσικές μορφές»)· μουσικός είναι ο ήχος που χρησιμοποιείται σε μουσικές μορφές· κατά κύριο λόγο, η μουσική αξία έχει συνδεθεί με το ευχάριστο άκουσμα, τη μελωδία, την αρμονία, τον ρυθμό κ.λπ. και ο μουσικός ήχος με ορισμένες κατηγορίες τεχνητών ήχων, που παράγονται από τα μουσικά όργανα (βλ.λ.) ή την ανθρώπινη φωνή (βλ.λ.)· κανένα, όμως, από τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν αποτελεί καθολικό γνώρισμα τής μουσικής: *ακούω* / *καταλαβαίνω* / *απολαμβάνω* / *παίζω* / *εκτελώ* / *ερμηνεύω* / *γράφω* / *συνθέτω* / *δημιουργώ* / *αυτοσχεδιάζω* / *διδάσκω* / *εξηγώ* / *αναλύω* / *κρίνω* / *κριτικάρω (την)* ~ ‖ *το ραδιόφωνο* / *το γραμμόφωνο* / *το πικάπ* / *το μαγνητόφωνο* / *το κασετόφωνο παίζει* ~ ‖ *από τα παράθυρα τού σπιτιού ξεχυνόταν γλυκιά* ~ ‖ *η* ~ *εξημερώνει τα ήθη* ‖ *η ορχήστρα έπαιζε μια άγρια* / *γλυκιά* / *απαλή* / *εύθυμη* / *πένθιμη* ~ ‖ *Κανείς δεν του έμαθε* ~. *Είναι αυτοδίδακτος*· ΦΡ. (σκωπτ.) ***ξύλο μετά μουσικής*** ο ανηλεής δαρμός **2.** (συνεκδ.) συγκεκριμένη κατηγορία μουσικών έργων (ως προς τα χαρακτηριστικά, την προέλευση ή την εποχή τους), μουσικό είδος: *σοβαρή* / *ελαφρά* / *μοντέρνα* / *έντεχνη* / *παραδοσιακή* / *χορευτική* / *ηλεκτρονική* / *μονοφωνική* / *οργανική* / *πολυτονική* / *διατονική* / *δημοτική* / *εκκλησιαστική* / *λαϊκή* / *χορωδιακή* / *ευρωπαϊκή* / *βυζαντινή* / *κλασική* / *συμφωνική* / *ποπ* ~ ‖ ~ *δωματίου* **3.** (ειδικότ.) η μουσική σύνθεση που προορίζεται για τη μελοποίηση στίχων ή την επένδυση έργου κινηματογραφικού, θεατρικού κ.λπ.: *η* ~ *τής ταινίας αυτής είναι πασίγνωστη* ‖ *ο ίδιος ο συνθέτης, εκτός από τη* ~, *έχει γράψει και τους στίχους* **4.** (κατ' επέκτ.) μελωδική αίσθηση, η ρυθμικότητα που διακρίνει συγκεκριμένο άκουσμα: *η* ~ *των λέξεων* / *τού στίχου* ΣΥΝ. μουσικότητα, μελωδικότητα **5.** (μτφ.) το ευχάριστο άκουσμα: *τα λόγια του* / *η φωνή του ήταν* ~! **6.** το ειδικό μάθημα για την τέχνη των ήχων, που γίνεται στα σχολεία, και η διδασκαλία του: *αύριο την τρίτη ώρα έχουμε* ~ ΣΥΝ. ωδική **7.** η γραπτή σημειογραφία των μουσικών συνθέσεων (οι νότες, το πεντάγραμμο κ.λπ.): *δεν έμαθε να διαβάζει* ~, *εμπειρικά παίζει* ΣΥΝ. νότες. — (υποκ.) **μουσικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μουσική* (ενν. *τέχνη*), αρχική σημ. «οποιαδήποτε τέχνη προστατευόταν από τις Μούσες». < *Μοῦσα*. Μέσω τού λατ. musica η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. music, γαλλ. musique, γερμ. Musik, ισπ. música κ.ά.].

μουσικοδιδάσκαλος (ο) [1850] {μουσικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ο δάσκαλος τής μουσικής **2.** (σπάν.) το πρόσωπο που συνθέτει μουσική, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, μουσουργός.

μουσικοθεραπεία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η χρήση τής μουσικής ως μέσου θεραπείας ψυχικών ασθενειών.

μουσικοκριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κριτική των μουσικών έργων: ~ *σημείωμα* / *σχόλιο* / *άρθρο* / *στήλη* **2.** ***μουσικοκριτικός*** (ο/η) ειδικευμένος κριτικός, ο οποίος αξιολογεί, κατά κανόνα σε επίκαιρα δημοσιευμένα κείμενά του, μουσικά έργα ή εκτελέσεις μουσικών έργων **3.** ***μουσικοκριτική*** (η) η κριτική των μουσικών έργων και εκτελέσεων· με τη σημερινή της μορφή, αναπτύσσεται από τον 18ο αι. και μετά, σε συνάφεια με την ανάπτυξη τής έντυπης δημοσιογραφίας· ο μάχιμος και επικαιρικός χαρακτήρας τής μουσικοκριτικής τη διακρίνει, ως επί το πλείστον, από τη μουσικολογία (βλ.λ.).

μουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ειδικευμένη επιστήμη, η οποία μελετά τη μουσική· με τη σημερινή της μορφή αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και κατά τον 20ό αι., και συνδέεται με τη διδασκαλία τής μουσικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο· συνοψίζει την εμπειρία τής μουσικής ανάλυσης και τής μουσικοκριτικής, χρησιμοποιεί μεθόδους και δεδομένα επιστημών, όπως η φυσική, η φυσιολογία, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η ιστορία, η γλωσσολογία κ.λπ., ενώ, αντιθέτως, διακρίνεται ως προς τις μεθόδους και ως προς τον σκοπό της από τα παραδοσιακά «θεωρητικά τής μουσικής» (αρμονία, αντίστιξη κ.λπ.)· διακρίνεται σε *ιστορική* και *συστηματική*, ενώ κατά το αντικείμενό της διακρίνεται, στο πλαίσιό της, ο κλάδος τής εθνομουσικολογίας (βλ.λ.). — **μουσικολόγος** (ο/η) [1890], **μουσικολογικός**, -ή, -ό [1863], **μουσικολογικ-ά** / **-ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. musicologie].

μουσικομανία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική και μέχρι μανίας αγάπη προς τη μουσική. — **μουσικομανής**, -ής, -ές [1895].

μουσικοποιητικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει απαγγελία ποιήματος και μουσική συνοδία: ~ *βραδιά στην Πνύκα* / *σύνθεση* / *δημιουργία* / *παράδοση*.

μουσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι φορέας μουσικής αξίας ή σημασίας, αυτός που σχετίζεται με τη μουσική (βλ.λ.): ~ *παιδεία* / *σύνθεση* / *έργο* / *σημειογραφία* / *κείμενο* / *ρεύμα* / *κύκλος (ανθρώπων)* / *ρυθμός* / *κομμάτι* / *παραλλαγή* / *έκφραση* / *δημιουργία* / *επιμέλεια εκπομπής* / *γλώσσα* / *διεύθυνση* / *οίστρος* / *φθόγγος* / *αγωγή* / *γεγονός* / *τρόπος* / *κληρονομιά* / *παράδοση* / *έρευνα* / *περιοδικό* / *σπουδές*· ΦΡ. ***μουσική σκηνή*** (i) ο χώρος στον οποίο παρουσιάζονται μουσικές εκδηλώσεις (ii) το σύνολο των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται γύρω από τη μουσική: *η επιτροπή τού φεστιβάλ προερχόταν από τη μοντέρνα* ~ **2.** (ειδικότ.) αυτός που παράγει μουσική: ~ *όργανο* / *σύνολο* / *θίασος* / *συγκρότημα* / *σχήμα* **3.** αυτός που περιλαμβάνει μουσική: ~ *κωμωδία* / *βραδιά* / *εκδήλωση* / *παράσταση* / *επένδυση ταινίας* / *καφενείο* ‖ *αφήγηση με* ~ *συνοδία* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ικανότητα να αντιλαμβάνεται, να αναλύει ή να αναπαράγει, ακόμη και να δημιουργεί την αρμονία των ήχων: ~ *αφτί* / *ιδιοφυΐα* / *ένστικτο* / *αντίληψη* / *αίσθημα* **5.** αυτός που είναι ευχάριστος στην ακοή, που περιέχει ρυθμό, αρμονία και μελωδία: *η Ιταλική είναι* ~ *γλώσσα* ‖ ~ *στίχος* / *ήχος* ΣΥΝ. μελωδικός ΑΝΤ. δυσαρμονικός, παράφωνος, παράτονος, φάλτσος, κακόηχος **6.** **μουσικός** (ο/η) (α) βαθύς γνώστης ή/και διδάσκαλος τής μουσικής ΣΥΝ. μουσικοδιδάσκαλος (β) το πρόσωπο που συνθέτει μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, συνθέτης, μουσουργός (γ) το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την εκτέλεση ή/και τη σύνθεση μουσικών έργων: *θα αυξηθεί η αμοιβή των* ~ **7.** ***μουσική*** (η) βλ.λ. — **μουσικ-ά** / **-ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών (όπως αντιπροσωπεύονται από τις Μούσες)». < *Μοῦσα*].

μουσικοσυνθέτης (ο) [1866] {μουσικοσυνθετών}, **μουσικοσυνθέτρια** (η) {μουσικοσυνθετριών} **1.** πρόσωπο που συνθέτει, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. συνθέτης, μουσικός, μουσουργός **2.** ο συνθέτης λαϊκής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσουργό (βλ.λ.), ο οποίος είναι κατά κανόνα συνθέτης κλασικής μουσικής. Επίσης (λόγ.) **μουσικοσυνθέτις** (η) {μουσικοσυνθέτ-ιδος | -ίδων}.

μουσικότητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού να διαθέτει κάτι ρυθμό ή/και μελωδία και να ακούγεται ευχάριστα στο ανθρώπινο αφτί: *ιδιαίτερη* ~ *έχουν οι γλώσσες με μακρά και βραχέα φωνήεντα και τονισμό που εναλλάσσει τις μουσικές κλίμακες* (π.χ. η Ιταλική) ‖ *γοητευμένοι από τη γεμάτη* ~ *φωνή της* ‖ *το ποίημα οφείλει να έχει* ~ ΣΥΝ. μελωδικότητα **2.** η μουσική αίσθηση, η μουσική αντίληψη ΣΥΝ. μουσικό αφτί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. musicalité].

μουσικόφιλος, -η -ο [1863] αυτός που αρέσει πολύ η μουσική: *το* ~ *κοινό* ‖ (κ. ως ουσ.) *πολλοί μουσικόφιλοι κατέκλυσαν χθες το Μέγαρο Μουσικής*.

μουσικοχορευτικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συνδυάζει μουσική και χορό: ~ *παράσταση* / *θεατρικό νούμερο*.

μουσίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό, φτερωτό έντομο, που αναπτύσσεται σε βαρέλια από μούστο, σε σάπια κρέατα ή λαχανικά, καθώς και σε σκουπίδια **2.** (συνήθ. μτφ.-σκωπτ., χαϊδευτ. κυρ. για κορίτσι ή νέα γυναίκα) αυτός που συμπεριφέρεται με πονηριά: *είσαι μια* ~ *εσύ!*
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. mušica «μυγούλα», υποκορ. τού muha «μύγα»].

μούσκεμα (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** το να μουσκεύει κανείς κάτι: *το* ~ *τού ξερού ψωμιού για να μαλακώσει* ‖ *το* ~ *των ρούχων* ΣΥΝ. βρέξιμο, διαβροχή **2.** (εκφραστ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός) βρεγμένος ως το κόκκαλο, πολύ βρεγμένος: *η βροχή με έκανε* ~ ‖ *όταν γύρισα από το σκάψιμο, ήμουνα* ~ *στον ιδρώτα* ‖ *πήγα να βοηθήσω λίγο στο πότισμα και έγινα* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***τα κάνω μούσκεμα*** φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα από το προσδοκώμενο, αποτυγχάνω παταγωδώς (σε κάτι) ΣΥΝ. τα μουσκεύω, τα θαλασσώνω, τα κάνω θάλασσα ΑΝΤ. τα καταφέρνω.

μουσκέτο (το) παλαιό εμπροσθογεμές, φορητό πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον 16ο μέχρι τον 18ο αι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. moscheto / ιταλ. moschetto, υποκ. τού mosco «μύγα» < λατ. musca].

μουσκεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούσκ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) βρέχω (κάτι) με νερό ή άλλο υγρό τόσο, ώστε να ποτιστεί, το υγραίνω σε μεγάλο βαθμό: *η βροχή μάς μούσκεψε ώς το κόκκαλο* ‖ *η γιαγιά μουσκεύει το παξιμάδι, πριν το μασήσει* ‖ *μάγουλα μουσκεμένα στα δάκρυα* ΣΥΝ. διαβρέχω, διαποτίζω, μουλιάζω ΑΝΤ. στεγνώνω· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***τα μουσκεύω*** αποτυγχάνω παταγωδώς ΣΥΝ. τα κάνω μούσκεμα, τα κάνω θάλασσα, τα θαλασσώνω ΑΝΤ. τα καταφέρνω ♦ **2.** (αμετβ.) βρέχομαι σε μεγάλο βαθμό από νερό ή άλλο

υγρό ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι, εμποτίζομαι, γίνομαι μούσκεμα, γίνομαι μουσκίδι, μουλιάζω ΑΝΤ. στεγνώνω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μο(υ)σκεύω* < αρχ. *μοσχεύω* «μεταφυτεύω παραφυάδα». Η σημ. «καταβρέχω, υγραίνω» οφείλεται στο γεγονός ότι οι παραφυάδες, προτού μεταφυτευθούν, διατηρούνται στο νερό].

μουσκίδι επίρρ.· μούσκεμα (βλ.λ., σημ. 2): *μας έπιασε ξαφνική βροχή στον δρόμο και γίναμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *μουσκεύω* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

μούσκλια (τα) (λαϊκ.) τα βρύα.
[ΕΤΥΜ. < **μούσκλιον*, υποκ. τού **μοῦσκλος* < λατ. musculus «ποντικάκι», υποκ. τού mus «ποντικός, μυς»].

μούσκουλο (το) (λαϊκ.) ο μυς (στα μπράτσα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. musculus «ποντικάκι», υποκ. τού mus «ποντικός, μυς»].

μουσμουλιά (η) αειθαλές οπωροφόρο δέντρο με μεγάλα, δερματώδη φύλλα και κίτρινα άνθη με οσμή που θυμίζει πικραμύγδαλο, το οποίο καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του.

μούσμουλο (το) ο καρπός τής μουσμουλιάς που έχει χρώμα κίτρινο, σχήμα στρογγυλό ή ωοειδές και γλυκόξινη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μούσπουλον* (με αφομοίωση) < *μέσπουλον* (με αφομοίωση) < αρχ. *μέσπιλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μουσόληπτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που οι Μούσες τού στέλνουν την έμπνευση: *~ ποιητής* **2.** αυτός που διαθέτει ποιητική αίσθηση και προδιάθεση, καλλιτεχνική ιδιοφυΐα: *~ καλλιτέχνης.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μοῦσα* + *ληπτός* < *λαμβάνω*].

μουσοτραφής, -ής, -ές [μεσν.] {μουσοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ανατραφεί με τις τέχνες και τα γράμματα ΑΝΤ. άμουσος, ακαλλιέργητος, άξεστος.

μουσούδι (το) {μουσουδ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) το κάτω μπροστινό τμήμα τού κεφαλιού διαφόρων ζώων (π.χ. σκύλου, προβάτου κ.λπ.), όπου βρίσκεται η μύτη και το στόμα τους ΣΥΝ. ρύγχος **2.** (οικ.-μειωτ.) το πρόσωπο ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. Επίσης **μουσούδα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσούδι(ν)*, υποκ. τού ιταλ. muso «ρύγχος» < μτγν. λατ. mūsum].

μουσουλμανισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} η μονοθεϊστική θρησκεία τού ισλάμ, που δέχεται ως ανώτατο προφήτη τού Θεού τον Μωάμεθ και οι διδασκαλίες της είναι συγκεντρωμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλάμ, ισλαμισμός, ισλαμικός*) ΣΥΝ. μωαμεθανισμός, ισλαμισμός. — **μουσουλμάνος** (ο) [μεσν.], **μουσουλμάνα** (η), **μουσουλμανικός, -ή, -ό** [μεσν.], **μουσουλμανικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσουλμάνος* < τουρκ. müslüman (πληθ.) < περσ. musulān «πιστοί» < αραβ. muslim «αυτός που παραδίδεται, που υποτάσσεται (ενν. στον Θεό)»].

μουσουλμανόπαις (ο/η) {μουσουλμανό-παιδος, -παιδα | -παιδες, -παίδων} το παιδί μουσουλμάνου: *η εκπαίδευση μουσουλμανοπαίδων.* Επίσης **μουσουλμανόπαιδο** (το).

μουσουργός (ο/η) **1.** ο συνθέτης (βλ.λ.) **2.** (α) ο σπουδαίος συνθέτης: *οι μεγάλοι ~* (β) (συνεκδ.) ο συνθέτης κλασικής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικοσυνθέτη (βλ.λ.), ο οποίος είναι, κατά κανόνα, συνθέτης λαϊκής μουσικής. — **μουσουργικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μουσουργώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μοῦσα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μου-σου-του (τα) λόγια ασαφή, χωρίς ξεκάθαρο περιεχόμενο ή μουρμουριστά, που εκφράζουν συνήθ. παράπονο, αντίρρηση ή ενδοιασμό: *άσε τα ~ και πες μου καθαρά τι ζητάς || μόλις του είπαν ότι δεν θα πάρει την άδεια που ζήτησε, άρχισε τα ~* ΣΥΝ. μισόλογα.

μουσόφιλος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που αγαπά τα γράμματα και τις τέχνες ΣΥΝ. μουσοτραφής ΑΝΤ. άμουσος.

μουστακαλής (ο) {μουστακαλήδες} (εκφραστ.) άνδρας που έχει μεγάλο και παχύ μουστάκι (κάτι που συχνά εκλαμβάνεται ως στοιχείο ανδρισμού, αρρενωπότητας) ΣΥΝ. μουστακοφόρος, (οικ.) μουστάκιας.

μουστάκι (το) {μουστακ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο των τριχών που φύονται στο ανδρικό πρόσωπο, στον χώρο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη: *αραιό / παχύ / τσιγκελωτό ~ || αφήνω ~ || στρίβω το ~ μου·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γελάω κάτω από τα μουστάκια μου*** (i) είμαι πανευτυχής, χωρίς να το δείχνω (ii) γελώ κρυφά, ενώ προσποιούμαι τον σοβαρό (β) ***γελάνε και τα μουστάκια (κάποιου)*** για την έκδηλη χαρά που νιώθει κάποιος (γ) ***θα φάμε τα μουστάκια μας*** θα μαλώσουμε άσχημα **2.** οι λεπτές, συνήθ. αραιές τρίχες, που μπορεί να φύονται στο γυναικείο πρόσωπο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη **3.** ***μουστάκια*** (τα) (α) οι σκληρές, μακριές τρίχες που φέρουν τα θηλαστικά (λ.χ. η γάτα) και ορισμένα ψάρια (λ.χ. το μπαρμπούνι) στα πλευρά τού προσώπου τους και οι οποίες επιτελούν τον ρόλο αισθητηρίων οργάνων (β) οι βελονοειδείς αποφύσεις στα στάχυα, καθώς επίσης και τα ευαίσθητα τριχίδια των σαρκοφάγων φυτών **4.** ΝΑΥΤ. το σχοινί τού ιστιοφόρου, που είναι δεμένο από τον πρόβολο στην πλώρη. — (μεγεθ.) **μουστάκα** (η) [μεσν.], (υποκ.) **μουστακάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μουστάκιον* < **μυστάκιον*, υποκ. τού αρχ. *μύσταξ*, λ. που εμφανίζει την εκφραστ. ονοματοποιημένη ρίζα *μῦ* και είναι σχηματισμένη μορφολογικά κατά το αρχαιότερο *μάσταξ* «στόμα» (βλ. κ. *μαστίχα*)].

μουστάκιας (ο) (οικ.) ο μουστακαλής ΣΥΝ. μουστακοφόρος.

μουστακοφόρος (ο) ‣ μυστακοφόρος

μουσταλευριά (η) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από μούστο, αλεύρι, ζάχαρη, αμύγδαλα, καρύδια κ.λπ. ΣΥΝ. μουστόπιτα.

μουστάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καρύκευμα φαγητού, συνήθ. με καυτερή γεύση· παρασκευάζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών σιναπιού και κυκλοφορεί στο εμπόριο είτε με τη μορφή σκόνης είτε συχνότερα σε μορφή κιτρινωπής αλοιφής· ΦΡ. ***αέριο τής μουστάρδας*** νευροτοξικό αέριο που χρησιμοποιείται ως χημικό όπλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mostarda < mosto «μούστος» < λατ. mustum. Βλ. κ. *μούστος*].

μουσταρδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το βαθύ κίτρινο χρώμα τής μουστάρδας **2.** ***μουσταρδί*** (το) το ίδιο το βαθύ κίτρινο χρώμα τής μουστάρδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

μουσταρδιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος για τη φύλαξη και το σερβίρισμα τής μουστάρδας.
[ΕΤΥΜ. *μουστάρδα* + *-ιέρα*, πβ. *αβγουλ-ιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μουστερής (ο) {μουστερήδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο πελάτης, ο αγοραστής: *έχω πράμα που σαλεύει και τον ~ γυρεύει* (λεγόταν από πωλητές που διαλαλούσαν το εμπόρευμά τους).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. müşteri].

μουστόγρια (η) (υβριστ.) γυναίκα πολύ προχωρημένης ηλικίας γεμάτη ρυτίδες, πολύ ζαρωμένη ΣΥΝ. μπαμπόγρια, τσουρόγρια.

μουστοκούλλουρο (το) κουλλούρι που παρασκευάζεται από αλεύρι ζυμωμένο με μούστο και ζάχαρη.

μουστόπιτα (η) {δύσχρ. μουστοπιτών} η μουσταλευριά (βλ.λ.).

μούστος (ο) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) ο πηχτός χυμός που εξάγεται από τα σταφύλια που έχουν πατηθεί ή υποστεί σύνθλιψη, πριν από την αλκοολική ζύμωση και τη μεταβολή του σε κρασί ΣΥΝ. (λόγ.) γλεύκος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοῦστος* < λατ. mustum (vinum) «νέο κρασί», ουδ. τού επίθ. mustus «νέος, πρόσφατος»].

μουσώνας (ο) ισχυρός περιοδικός άνεμος, που προκαλείται στους ωκεανούς (κυρ. στον Ινδικό Ωκεανό), κοντά στις ηπείρους, από τη διαφορά θερμοκρασίας και πιέσεως μεταξύ τής ξηράς και τής θάλασσας· πνέει τον χειμώνα με κατεύθυνση από την ήπειρο προς τον ωκεανό και το καλοκαίρι από τον ωκεανό προς την ήπειρο, οπότε μεταφέρει τεράστιες ποσότητες υδρατμών, από τους οποίους προκαλούνται συνεχείς και παρατεταμένες βροχοπτώσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousson < ισπ. monzon < αραβ. mausim «εποχή»].

mutatis mutandis λατ. (προφέρεται *μουτάτις μουτάντις*) ελλην. *τηρουμένων των αναλογιών* (βλ. λ. *αναλογία*).
[ΕΤΥΜ. Αφαιρετ. πληθ. τής μτχ. και τού γερουνδιακού τού ρ. muto «μεταβάλλω, αλλάζω»].

μούτι {άκλ.} ως επίρρ. μόνο στη ΦΡ. (λαϊκ.) ***τα έκανε μούτι*** για πλήρη αποτυχία ΣΥΝ. τα σκάτωσε.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. muti «σκατά, κόπρανα», πληθ. τού mut].

μουτζαχεντίν (ο) {άκλ.} ένοπλος ισλαμιστής αντάρτης, κυρ. σε μουσουλμανικές χώρες· (γενικότ.) ισλαμιστής μαχητής.
[ΕΤΥΜ. < αραβ./περσ. mujāhidīn, πληθ. τού mujāhid «πολεμιστής τής *τζιχάντ* (αραβ. jihād «(ιερός) πόλεμος»)»].

μουτράκι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) μικρό, χαριτωμένο και συμπαθητικό πρόσωπο: *γουστόζικο / αστείο ~* ΣΥΝ. προσωπάκι, φατσούλα.

μούτρο (το) (καθημ.-οικ.) **1.** (συνηθέστ. στον πληθ.) το πρόσωπο τού ανθρώπου: *πλύνε το ~ σου! || βρέθηκε πεσμένος με τα ~ στο χώμα || έχεις δει τα ~ σου στον καθρέφτη;* (είσαι άσχημος) || (ως απειλή) *θα σου σπάσω τα ~! / θα σου κάνω τα ~ κρέας!* (θα σε γρονθοκοπήσω άγρια, θα σε χτυπήσω βάναυσα στο πρόσωπο) ΣΥΝ. φάτσα, μούρη· ΦΡ. (α) ***τρώω / σπάω τα μούτρα μου*** (i) τραυματίζομαι (κυρ. στο πρόσωπο) πέφτοντας κάτω: *έπεσε από τη μηχανή κι έσπασε τα μούτρα του* (ii) αποτυγχάνω οικτρά: *νόμισε ότι θα τα κατάφερνε, αλλά έφαγε τα μούτρα του* (β) (μτφ.) ***κάνω (κάτι) σαν τα μούτρα μου*** καταστρέφω (κάτι) ή χειρίζομαι άσχημα (ζήτημα, υπόθεση κ.λπ.), ώστε να έχει κακή έκβαση (γ) ***πέφτω με τα μούτρα (σε κάτι)*** επιδίδομαι με ζήλο και αφοσίωση (σε κάτι): *έπεσε με τα μούτρα στο διάβασμα* ΣΥΝ. αφοσιώνομαι (δ) ***κάνω τα μούτρα / τη μούρη (κάποιου) κρέας*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (συνεκδ.) **μούτρα** (τα) έκφραση τού προσώπου, που δείχνει δυσαρέσκεια: *Τι ~ είν' αυτά; Χαμογέλασε λιγάκι!* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κατεβάζω / ξινίζω / κρεμάω τα μούτρα μου*** εκφράζω δυσαρέσκεια ή/και θυμό με την έκφραση τού προσώπου: *ξίνισε τα μούτρα του, όταν του είπαμε ότι δεν θα αγοράσουμε τελικά το προϊόν που μας πρότεινε* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, δυσφορώ (β) ***κάνω μούτρα (σε κάποιον)*** εκφράζω με το πρόσωπό μου τη δυσαρέσκειά μου (για κάτι/κάποιον): *δεν τον κάλεσα στη γιορτή κι από τότε μου κάνει μούτρα* (γ) ***κρατάω μούτρα (σε κάποιον)*** δείχνω με την έκφραση τού προσώπου μου ότι δεν έχω πλέον φιλική διάθεση απέναντι σε κάποιον εξαιτίας παρεξήγησης, ενέργειάς του εις βάρος μου κ.λπ.: *της είχα πει παλιότερα ότι δεν μου αρέσε η δουλειά της κι από τότε μου κρατάει μούτρα* **3.** (μειωτ.) (στον πληθ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν αίσθημα ντροπής ή μειονεκτική θέση, π.χ. (α) ***δεν έχω μούτρα να...*** αδυνατώ (από ντροπή) να...: *~ να τον δω μετά απ' αυτό που του έκανα* ΣΥΝ. ντρέπομαι (β) ***έχω τα μούτρα*** έχω το θράσος: *έχεις τα μούτρα να έρθεις σπίτι μου μετά την προσβολή που μου έκανες;* (γ) ***με τι μούτρα*** με τι κουράγιο, με ποιο θάρρος (για περιπτώσεις όπου θα πρέπει κανείς να ντρέπεται): *αν δεν κάνω τη δουλειά μου σωστά, ~ θα πάω μετά να ζητήσω αύξηση;* (δ) ***(κάποιος) δεν είναι / κάνει για τα μούτρα μου*** (κάποιος) δεν μου αξίζει, ξεπερνά κατά πολύ την αξία μου: *Τόσο αξιόλογη κοπέλα δεν είναι για τα μούτρα του! Αυτός είναι ένα ρεμάλι!* (ε) ***μου έπεσαν τα μούτρα*** έγινα ρεζίλι, ντροπιάστηκα: *όταν μου 'βαλε τις φωνές μπροστά σ' όλους, ~* (στ) ***ρίχνω τα μούτρα μου*** ταπεινώνομαι: *επειδή χρειαζόμουν χρήματα, έριξα τα μούτρα μου και της ζήτησα* (ζ) ***παίρνω τα μούτρα μου και φεύγω*** αναχωρώ καταντροπιασμένος **4.** (χαϊδευτ.) αυτός που κάνει μικροπονηριές ή κατεργαριές: *πάλι τα κατάφερες, βρε ~! || Είναι μεγάλο ~! Άκου τι σκαρφίστηκε!* ΣΥΝ. φάτσα, κατεργάρης **5.** (ειδικότ.) πονηρός άνθρωπος, απατεώνας: *πρόσεχε τον αυτόν, είναι ~!* — (υποκ.) **μουτράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **μουτράκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοῦτρον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. mutria «σοβαρότητα, έπαρση» ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *μούστρα / μόστρα* < ιταλ. mostra (βλ. κ. *μοστράρω*)].

μουτρώνω ρ. αμετβ. {μούτρω-σα, -μένος} (οικ.) **1.** γίνομαι κατηφής, εκδηλώνοντας δυσαρέσκεια, θυμό: *μάθε να μη μουτρώνεις, όταν σου*

λένε την αλήθεια και σου κάνουν παρατηρήσεις! ΣΥΝ. κατσουφιάζω, στραβομουτσουνιάζω, κατεβάζω / ξινίζω / κρεμάω τα μούτρα, κάνω μούτρα **2.** (η μτχ. ***μουτρωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει πάρει έκφραση δυσαρέσκειας, θυμού: *κάθε φορά που διαπληκτίζεται με τον συνέταιρό του, γυρίζει στο σπίτι* ~ ΣΥΝ. κατσουφιασμένος, κατηφής ΑΝΤ. γελαστός, σαν την καλή χαρά. — **μούτρωμα** (το).

μούτσος (ο) ΝΑΥΤ. μαθητευόμενος ναύτης, χωρίς συγκεκριμένη ειδικότητα ΣΥΝ. ναυτόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mozzo < λατ. musteus «πρόσφατος, νέος» < mustus (ίδια σημ.)].

μουτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κατασκευή από χαρτί, δέρμα ή άλλο υλικό, που καλύπτει το πρόσωπο (για μεταμφίεση, μίμηση, σάτιρα) ΣΥΝ. μάσκα, προσωπίδα, προσωπείο **2.** (μτφ.) άσχημο ή σκυθρωπό πρόσωπο ανθρώπου: *μόλις το άκουσε, κατέβασε μια* ~! ΣΥΝ. μούτρο, μούρη. -- (μεγεθ.) **μουτσουνάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. musona «γκριμάτσα» (πβ. ιταλ. musone) < muso «ρύγχος, μουσούδι» < μτγν. λατ. musum].

μούφα (η) **1.** (α) σωλήνας μικρού μήκους με σπείρωμα στο εσωτερικό του, που χρησιμοποιείται συνήθ. για να συνδέει άλλους σωλήνες (β) εξάρτημα που έχει υποδοχή και έξοδο για τη σύνδεση δύο καλωδίων (π.χ. τηλεφώνου) **2.** (αργκό) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανάξιο λόγου ή ψεύτικο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Muffe].

μουφλόν (το) {άκλ.} **1.** είδος προβάτου **2.** (συνεκδ.) το μαλλί και το ύφασμα τού παραπάνω προβάτου **3.** μαλακό παχύ και χνουδωτό ύφασμα που τοποθετείται κάτω από το τραπεζομάντηλο για να μην ακούγεται ο θόρυβος από τα μαχαιροπίρουνα αλλά και να μη φθείρεται το τραπέζι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mouflon < ιταλ. muflone < μτγν. λατ. mufro, -onis, από ονοματοποιημένη ρίζα *mu-].

μουφλούζης (ο) {μουφλούζηδες}, **μουφλούζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χρεωκοπημένος, κακομοίρης, φτωχός. — **μουφλουζεύω** ρ., **μουφλούζεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. müflis].

μουφτεία (η) {μουφτειών} **1.** η έδρα τού μουφτή συγκεκριμένης περιοχής **2.** η περιοχή δικαιοδοσίας ενός μουφτή.

μουφτής (ο) {μουφτήδες} μουσουλμάνος θεολόγος, ερμηνευτής τού μουσουλμανικού θρησκευτικού Δικαίου, κυρ. στις διαπροσωπικές σχέσεις και τις διαφορές μεταξύ μουσουλμάνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. müftü < αραβ. mufti «ερμηνευτής τού μουσουλμανικού νόμου»].

μούχλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρασινωπή ή άσπρη επικάλυψη που σχηματίζεται στην επιφάνεια νεκρών ή αποσυντεθειμένων φυτικών ή ζωικών ουσιών, όπως λ.χ. σε τροφές, εξαιτίας τής παρουσίας και δράσεως διαφόρων μυκήτων: *το τυρί / το ψωμί έπιασε* ~ || *η αίθουσα μύριζε* ~ *από την κλεισούρα και την υγρασία* **2.** είδος μικρών μυκήτων, από τους οποίους παράγεται η μούχλα (σημ. 1) **3.** (μτφ.-εκφραστ.) η κατάσταση αδράνειας ή στασιμότητας, η σωματική ή πνευματική νωθρότητα **4.** η πεπαλαιωμένη ή αναχρονιστική αντίληψη για τον κόσμο και τα πράγματα: *ο λόγος μερικών πολιτικών αποπνέει* ~ ΑΝΤ. προοδευτικότητα, ευρύτητα οριζόντων, κινητικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ά)μούχλα* < μτγν. *ὀμίχλα* < αρχ. *ὀμίχλη* (βλ.λ.)].

μουχλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μούχλιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** καλύπτομαι από στρώμα μούχλας, πιάνω μούχλα: *το ψωμί μουχλιάζει, αν περάσουν μερικές ημέρες* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) μένω αδρανής, νωθρός: *θα μουχλιάσω από το καθισιό* || *έχει να βγει πολύ καιρό, μούχλιασε μέσα στους τέσσερεις τοίχους τού σπι-τιού του* ΣΥΝ. αδρανώ ΑΝΤ. κινητοποιούμαι ♦ **3.** (μετβ.-σπάν.) κάνω (κάτι) να αποσυντεθεί και να καλυφθεί απο μούχλα (βλ.λ.): *η υγρασία μούχλιασε το τυρί και τώρα δεν τρώγεται* **4.** (μτφ., η μτχ. ***μουχλιασμένος***, *-η, -ο*) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πνευματικής νωθρότητας, που πάσχει από έλλειψη φαντασίας, από υπερβολικό συντηρητισμό: ~ *ιδέες*. — **μούχλιασμα** (το).

μουχρός, -ή, -ό (λογοτ.) αυτός που δεν έχει λάμψη ούτε φωτεινότητα, που έχει χάσει τη διαύγειά του: ~ *ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ. θαμπός, θολός, μουντός ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπερός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόρυχος* «αμυδρός, σκοτεινός» (με κώφωση και αντιμετάθεση) < *μορύσσω* «μολύνω, βρομίζω» (κυρ. με καπνό, ξίδι, αίμα κ.ά.), που συνδ. με το μτγν. *μόρτος* «μαύρος, φαιός», το αρχ. *μόρφνος* «μαύρος, σκοτεινός», καθώς και με ρωσ. mará-ju «βρομίζω»].

μούχρωμα (το) {μουχρώματος | χωρ. πληθ.} (λογοτ.) το σούρουπο, το τέλος τής ημέρας, όταν αρχίζει να σκοτεινιάζει ΣΥΝ. δειλινό, σύθαμπο, λυκόφως ΑΝΤ. χαραυγή, λυκαυγές.

μουχρώνει ρ. απρόσ. (λογοτ.) αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι, νυχτώνει ΣΥΝ. σουρουπώνει, βραδιάζει, σκοτεινιάζει.
[ΕΤΥΜ. < *μουχρός* (βλ.λ.)].

μοχέρ (το) {άκλ.} **1.** το λεπτό, ίσιο και απαλό σαν μετάξι τρίχωμα κατσίκας Αγκύρας, από το οποίο κατασκευάζονται ελαφρά υφάσματα και μαλλιά για πλέξιμο: *πουλόβερ από* ~ **2.** το ύφασμα που κατασκευάζεται από το τρίχωμα αυτό: *κασκόλ από* ~ **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω ύφασμα: ~ *ζακέτα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mohair < παλαιότ. ιταλ. mocaiarro < αραβ. mukhayyar «επιλογή», με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. hair «μαλλί, τρίχωμα»].

μοχθηρός, -ή, -ό αυτός που επιδιώκει το κακό των άλλων, που νιώθει χαρά για τη δυστυχία τους και λύπη για την ευτυχία τους: ~ *βλέμμα / πρόσωπο / φύση* (χαρακτήρας) ΣΥΝ. χαιρέκακος, κακεντρεχής, κακόβουλος, εμπαθής, φθονερός ΑΝΤ. καλόβουλος, αγαθός, καλόψυχος. — **μοχθηρά** επίρρ., **μοχθηρία** [αρχ.] κ. **μοχθηρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μόχθος* (βλ.λ.). Η λ. ανήκει στην κατηγορία εκείνων που απέκτησαν μειωτική σημ., ενώ αρχικώς δήλωναν αυτόν που ασχολείται με χειρωνακτικές εργασίες, που καταβάλλει έντονη σωματική προσπάθεια, πβ. κ. *πονηρός, βάναυσος*].

μόχθος (ο) **1.** έντονος σωματικός κόπος, που προκαλείται από επίπονη εργασία: *αυτό το έργο απαίτησε πολύ* ~ ΣΥΝ. καταπόνηση, κούραση **2.** (συνεκδ.) τα αγαθά που αποκτά κανείς κοπιάζοντας: *σπατάλησε τον* ~ *του σε μία μέρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόγ-χθος* (κατά τα *ἄχθος, ὄχθος* κ.τ.ό.) < *μόγος* «μόχθος, κόπωση, προσπάθεια» < θ. **(σ)μόγ-* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σμογερόν· σκληρόν, ἐπίβουλον, μοχθηρόν*), οπότε η λ. θα συνδέεται με λιθ. smagùs «βαρύς, ισχυρός». Βλ. κ. *μοχλός*].

μοχθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μοχθείς... | μόχθησα} εργάζομαι σκληρά, για να φέρω εις πέρας κάτι, καταπονούμαι σωματικά: *μόχθησε για να χτίσει το σπίτι του / για να μεγαλώσει τα παιδιά του* ΣΥΝ. κοπιάζω, αγωνίζομαι, καταπονούμαι.

μόχλευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η μετακίνηση που γίνεται με τη βοήθεια μοχλού **2.** (μτφ.) αναμόχλευση, ανακίνηση, αναζωπύρωση • **3.** ΟΙΚΟΝ. (α) δανειακή εξάρτηση, δανειακή επιβάρυνση· χρησιμοποίηση δανειακών κεφαλαίων για αύξηση τής απόδοσης ή για κερδοσκοπία (π.χ. αγορά μετοχών με κατάθεση περιθωρίου) (β) κατάσταση κατά την οποία μια μικρή αύξηση ή μείωση σε έναν κλάδο τής επιχείρησης προκαλεί αντίστοιχα αύξηση ή μείωση σε άλλον κλάδο της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. leverage (< lever «μοχλός»)].

μοχλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόχλευσα} (λόγ.) **1.** κινώ κάτι με τη βοήθεια μοχλού **2.** (μτφ.) αναμοχλεύω (βλ.λ.).

μοχλοβραχίονας (ο) [1883] {μοχλοβραχιόνων} ΜΗΧΑΝ. το τμήμα τού μοχλού μεταξύ τού υπομοχλίου και τού σημείου στο οποίο ασκείται η δύναμη που επενεργεί πάνω στον μοχλό.

μοχλός (ο) **1.** ΦΥΣ. απλή μηχανή, η οποία αποτελείται από ένα άκαμπτο, συνήθ. επίμηκες σώμα, το οποίο μπορεί να κινείται γύρω από άξονα ή σταθερό σημείο (υπομόχλιο, βλ.λ.), όταν ασκούνται σε αυτό δύο δυνάμεις, η μία που το κινεί (δύναμη) και η άλλη που αναπτύσσεται αντίθετα προς αυτήν (αντίσταση) **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***μοχλός ταχυτήτων*** (σε οχήματα) το όργανο με το οποίο μεταδίδεται στο κιβώτιο ταχυτήτων η εντολή για αλλαγή ταχύτητας (β) ***μοχλός χειρισμού*** (αγγλ. joystick) όργανο με το οποίο μεταδίδονται εντολές από μία κονσόλα ηλεκτρονικού παιχνιδιού στην οθόνη **3.** (ειδικότ.) μεταλλική ή ξύλινη ράβδος, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή τη μετακίνηση βαρέων αντικειμένων πολλαπλασιάζοντας τη δύναμη που ασκείται, καθώς το ένα άκρο της τοποθετείται κάτω από ή αντίθετα προς το αντικείμενο, η μέση ακουμπά σε υπομόχλιο και το άλλο άκρο ωθείται δυνατά προς τα κάτω ΣΥΝ. λοστός **4.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε υποκινεί μια ενέργεια, κατάσταση, ο βασικός παράγοντας με τον οποίο επιτυγχάνεται κάτι ή ο οποίος συντελεί σε κάτι: *ο κύριος* ~ *των εξελίξεων είναι πια τα Μ.Μ.Ε.*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μοχλός πιέσεως*** καθετί που λειτουργεί ως μέσο για την άσκηση πιέσεως (σε κάποιον/κάτι): *χρησιμοποιούν τα συνδικάτα ως μοχλό πιέσεως προς την κυβέρνηση για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους* (β) ***κινητήριος μοχλός*** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε κάνει κάτι να κινηθεί προς μία κατεύθυνση: *το ξένο κεφάλαιο υπήρξε ο* ~ *τής οικονομικής ζωής σ' αυτή τη χώρα* **5.** ράβδος που τοποθετείται κατάλληλα, για να ασφαλίζει εσωτερικά μία πόρτα ΣΥΝ. αμπάρα, σύρτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μογ-σλός*, με επίθημα -slo-, όπως και το λατ. pālus «πάσσαλος» (< *pak-slos). Η λ. ανάγεται πιθ. στη λ. *μόγος* «μόχθος, κόπωση, προσπάθεια» και συνδέεται με τη λ. *μόχθος* (βλ.λ.)].

μπα επιφών. (προφορ.) δηλώνει: **1.** έντονη απορία ή έκπληξη: ~, *για δες ποιος ήρθε!* || (συχνά και με επανάληψη): ~, ~! *Πώς από 'δώ;* **2.** άρνηση: *-Θα μου δώσεις το αυτοκίνητο; -*~, *που θα σ' το δώσω!* || *-Θα έρθεις το βράδυ; -*~, *δεν νομίζω!* **3.** δυσφορία, αγανάκτηση: ~ *τον παλιάνθρωπο, τι κάθεται και λέει!* **4.** (εμφατ., συχνά με το «α» μπροστά) (α) δυσφορία, αγανάκτηση: ~ *το παλιόμουτρο, πού πήγε να μας μπλέξει!* (β) ειρωνεία: *α,* ~, *θα του ζητάμε την άδεια και για τον αέρα που αναπνέουμε;* || *α,* ~, *πολύ έξυπνος είσαι!* **5.** έντονη αποδοκιμασία: ~ *που να σκάσεις, δεν σε αντέχω πια!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκπληξη*.
[ΕΤΥΜ. Ίσως πρόκειται για το αρχ. επιφώνημα *βὰ* (ηχομιμητική λ., από το βέλασμα των προβάτων), το οποίο διατήρησε την αρχ. προφορά [b]].

Μ.Π.Α. (η) Μοίρα Προστασίας Αεροδρομίων.

μπαγάζια (τα) → μπαγκάζια

μπαγα(μ)πόντης κ. **βαγαπόντης** (ο) {μπαγα(μ)πόντηδες}, **μπαγα(μ)πόντισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο αλήτης, ο άνθρωπος τού περιθωρίου **2.** πρόσωπο που ζει με μικροαπάτες, μικροαπατεώνας ΣΥΝ. κατεργάρης **3.** (σκωπτ.) ο πονηρός: *βρε τον* ~, *τι σκαρφίστηκε!* — (υποκ.) **μπαγα(μ)ποντάκος** (ο), **μπαγα(μ)ποντιά** (η), **μπαγα(μ)πόντικος**, -η, -ο κ. **βαγαπόντικος**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagabondo, με αφομοίωση τού αρχικού [v] σε [b], < μτγν. λατ. vagabundus < λατ. vagor «πλανώμαι, περιφέρομαι» < vagus «περιφερόμενος, πλανώμενος, αλήτης»].

μπαγάσας (ο) {-ες κ. -ηδες} **1.** πρόσωπο αναξιόπιστο, που μετέρχεται κάθε μέσο, πετυχαίνοντας τον σκοπό του με ατιμίες και απάτες: *μην ακούς αυτό τον* ~ *τι σου λέει!* ΣΥΝ. απατεώνας **2.** (σκωπτ. ή με θαυμασμό) πρόσωπο που ενεργεί έξυπνα ή πονηρά, που καταφέρνει αυτό που θέλει με διάφορους τρόπους: *βρε τον* ~, *κοίτα τον τι σκέφτηκε πάλι!* -- (υποκ.) **μπαγασάκος** (ο), **μπαγάσικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαγάσα (ή)* «πόρνη» < ιταλ. bagascia, πιθ. < οσκ. *bagassa / *bacassa «υπηρέτρια, δούλη»].

μπαγδαντίζω ρ. μετβ. (εύχρ. ενεστ.) κατασκευάζω μπαγδαντί (βλ.λ.).

μπαγδαντί κ. **μπαγδατί** (το) μεσότοιχος ή οροφή που κατασκευάζεται από λεπτούς ξύλινους πήχεις και βάφεται με ασβέστη.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Bağdadi < Bağdat «Βαγδάτη»].

μπαγιαντέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** Ινδή χορεύτρια και γενικότ. χορεύτρια θεάτρου **2.** (μτφ.) γυναίκα που φορά πολλά στολίδια ή που κάνει προκλητικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. bayadère < πορτ. bailadeira «χορεύτρια» < ρ. bailar «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαγιατεύω ρ. αμετβ. {μπαγιάτε-ψα, -μένος} **1.** (για τροφές) γίνομαι μπαγιάτικος: *μπαγιάτεψε το ψωμί, δεν τρώγεται* **2.** (μτφ.) χάνω τη φρεσκάδα μου, παλιώνω: *έχει μπαγιατέψει πια αυτό το αστείο* || (σκωπτ.-εκφραστ.) *μπαγιατέψαμε* (γεράσαμε). — **μπαγιάτεμα** (το).

μπαγιάτικος, -η, -ο 1. (για τρόφιμα) αυτός που με τον καιρό έχει χάσει τη φρεσκάδα του (λ.χ. έχει σκληρύνει) (για ψωμί), δεν είναι πια τραγανός (για μπισκότο) ή έχει χαλάσει (για αβγά, φρούτα) ΣΥΝ. (λόγ.) έωλος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει παλιώσει και δεν προκαλεί πια εντύπωση ή ενδιαφέρον: ~ *νέο / αστείο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαγιάτης* < τουρκ. bayat < αραβ. bā'it].

μπαγιατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η άσχημη χαρακτηριστική οσμή και η αλλοιωμένη γεύση που έχουν τα μπαγιάτικα τρόφιμα.

μπαγιονέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξιφολόγχη (βλ.λ.) **2.** το σύστημα εφαρμογής ηλεκτρικών λαμπτήρων που συνίσταται σε δύο μικρές εξοχές, μικρούς άξονες, οι οποίοι εισέρχονται σε αντίστοιχες εσοχές στερεώνοντας τον λαμπτήρα **3.** (συνεκδ.) κάθε ηλεκτρικός λαμπτήρας, ο οποίος στερεώνεται με αυτό το σύστημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bayonette, από το όνομα τής πόλης Bayonne τής ΝΔ. Γαλλίας, όπου πρωτοκατασκευάστηκε η ξιφολόγχη].

μπάγκα (η) ➝ μπάνκα

μπαγκαδόρος (ο) ➝ μπανκαδόρος

μπαγκάζια κ. **μπαγάζια** (τα) {δύσχρ. μπαγκαζιών} (καθημ.) οι αποσκευές (βλ. λ. *αποσκευή*): *κατέφθασε μ' όλα του τα ~* (βλ. λ. *γκαράζ*).
[ΕΤΥΜ. < βεν. bagagia < γαλλ. bagage < παλ. γαλλ. bagues «πακέτα» < μέσ. αγγλ. bagge «τσάντα» (> αγγλ. bag) < αρχ. σκανδ. baggi].

μπαγκαζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαμηλό, φαρδύ και ανοιχτό καρότσι με ψηλές λαβές, μετακινούμενο με τα χέρια ή ρυμουλκούμενο, στο οποίο φορτώνονται οι βαλίτσες, οι αποσκευές (λ.χ. στα αεροδρόμια) για την πιο εύκολη μεταφορά τους.
[ΕΤΥΜ. < *μπαγκάζια* + -*ιέρα*, πβ. *πουδρ-ιέρα, αλατ-ιέρα*].

μπαγκατέλα κ. **μπακατέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-μειωτ.) παλιό και ευτελές πράγμα, χωρίς καμιά αξία **2.** (μτφ.) ***μπαγκατέλες*** (οι) λόγια ασυνάρτητα χωρίς περιεχόμενο ΣΥΝ. κουραφέξαλα **3.** ηλικιωμένη γυναίκα, χοντρή και δυσκίνητη ● **4.** ΜΟΥΣ. ανάλαφρο, σύντομο και πνευματώδες κομμάτι συνήθ. για πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bagattella, υποκ. τού baca < λατ. bac(c)a «ρώγα, καρπός»].

μπαγκέρης (ο) ➝ μπανκέρης

μπαγκέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή ξύλινη ράβδος που κρατά στο χέρι του ο αρχιμουσικός και διευθύνει την ορχήστρα **2.** καθεμιά από τις δύο λεπτές ξύλινες βέργες, με τις οποίες παίζει κανείς ντραμς, τύμπανο κ.λπ. **3.** πολύ λεπτή και επιμήκης φρατζόλα ψωμιού: *γαλλική ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baguette < ιταλ. bacchetta, υποκ. τού bacco «μπαστούνι» < δημώδ. λατ. *baccus < λατ. baculum (βλ. κ. *βάκτρο*)].

Μπαγκλαντές (το) ➝ Μπανγκλαντές

μπάγκος (ο) ➝ πάγκος

μπαγλαμάς (ο) {μπαγλαμάδες} **1.** μικρό τρίχορδο όργανο τής λαϊκής μουσικής, με μικρό σκάφος και μπράτσο, σαν μικρό μπουζούκι **2.** (αργκό) πρόσωπο χωρίς υπόληψη, ασήμαντο: *μιλάνε όλοι, μιλάει κι ο ~!* — (υποκ.) **μπαγλαμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bağlama].

μπαγλαρώνω ρ. μετβ. {μπαγλάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δένω, συλλαμβάνω (κάποιον): *τον μπαγλάρωσαν την ώρα που πουλούσε τα λαθραία* ΣΥΝ. (αργκό) τσιμπάω, κάνω τσακωτό **2.** (μτφ.) δέρνω άσχημα, ξυλοκοπώ. — **μπαγλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bağlamak «δένω», αντί τού *μπαγλαντίζω*, κατά τα *γραπώνω, τσακώνω*].

μπάζα (η) {δύσχρ. μπαζών} (οικ.) **1.** το μεγάλο κέρδος που αποκτάται από εργασία, επιχειρήσεις κ.λπ. ή και με αθέμιτα μέσα: *γερή ~ για τους ληστές τής τράπεζας·* ΦΡ. ***κάνω μπάζα*** κερδίζω πολλά χρήματα: *έκανε γερή μπάζα με τη δουλειά στην επαρχία* **2.** (στη χαρτοπαιξία) το σύνολο των χαρτιών που κερδίζει κανείς σε έναν γύρο σε ορισμένα παιχνίδια τής τράπουλας (μπριτζ, πρέφα κ.λπ.) ΣΥΝ. χαρτωσιά· ΦΡ. ***δεν πιάνω μπάζα*** δεν αξίζω τίποτα: *το μοντέλο που έχεις δεν πιάνει μπάζα μπροστά στο δικό μου!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bazza «ευνοϊκή τύχη (στα χαρτιά)» < αραβ. bazza].

μπάζα (τα) {μπάζων} (περιληπτ.) άχρηστα υλικά (χώμα, τούβλα, σοβάδες κ.λπ.), που προέρχονται από κατεδαφισμένες οικοδομές ή από εκχωμάτωση: *μη ρίχνετε μπάζα!* (σε πινακίδες)· ΦΡ. (οικ.) ***για τα μπάζα*** για κάποιον/κάτι εντελώς άχρηστο: *όπως κατάντησε η ομάδα, είναι για τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < παλ. ιταλ. basa < λατ. basis, τεχν. όρ., < αρχ. *βάσις* «θεμέλιο, στήριγμα»].

μπαζάρ (το) {άκλ.} ελλην. *δωροαγορά·* έκθεση διαφόρων προϊόντων προς πώληση για φιλανθρωπικούς συνήθ. σκοπούς, η οποία διοργανώνεται από συλλόγους, σχολεία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bazar < περσ. bāzār «παζάρι»].

μπαζούκα(ς) (το) {άκλ.} φορητός εκτοξευτής μη κατευθυνόμενων βλημάτων, ο οποίος απαρτίζεται από έναν λείο, χαλύβδινο, επιμήκη σωλήνα ανοιχτό και από τα δύο άκρα, που διαθέτει χειρολαβή, μηχανισμό σκανδάλης και στόχαστρο και στηρίζεται στον ώμο του χειριστή (πβ. λ. *αντιαρματικός*).
[ΕΤΥΜ. < αμερ. bazooka (< bazoo < ολλ. bazuin «τρομπέτα»), ονομ. που δόθηκε αρχικώς από τον Αμερικανό κωμικό B. Burns (1896-1956) σε ένα παράξενο κόρνο, που είχε δύο σωλήνες].

μπάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπασα, μπασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω μέσα, εισάγω σε έναν χώρο, επιτρέπω (σε κάποιον/κάτι) να μπει: *τον έμπασε στο σπίτι του / στην οικογένειά του* **2.** επιτρέπω να μπει (κάτι) μέσα (από τρύπα, άνοιγμα κ.λπ.): *η βάρκα μπάζει νερά* || *το παράθυρο μπάζει κρύο αέρα* **3.** (μτφ.) κατατοπίζω (κάποιον), τον ενημερώνω σχετικά με (κάτι), με όλες τις λεπτομέρειες και τα μυστικά: *τον έμπασε στα κόλπα τής δουλειάς·* ΦΡ. ***μπάζω κάποιον στο νόημα*** κάνω (κάποιον) να καταλάβει, να αντιληφθεί (κάτι) ♦ (αμετβ.) **4.** (για ύφασμα, ρούχα) μαζεύω, στενεύω (βλ. κ. λ. *μπαίνω*): *έπλυνε τη μπλούζα της στο πλυντήριο κι έμπασε* **5.** επιτρέπω να μπαίνει κάτι μέσα (από άνοιγμα, τρύπα κ.λπ.): *το σπίτι μπάζει από παντού* (φέρνει κρύο) || *η άμυνα τής ομάδας μπάζει απ' όλες τις μπάντες* (είναι ανοιχτή στις αντίπαλες επιθέσεις) **6.** (μτφ.) είμαι σαθρός: *τα επιχειρήματά του μπάζουν από παντού* **7.** (απρόσ. ***μπάζει***) έρχεται μέσα κρύο: *εδώ ~· ας καθίσουμε αλλού* **8.** (η μτχ. ***μπασμένος**, -η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμπάζω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < *έμβάζω* (βλ.λ.)].

μπαζώνω ρ. μετβ. {μπάζω-σα, -θηκα, -μένος} γεμίζω κοίλο χώρο με μπάζα, για να τον ισοπεδώσω ή να χτίσω: *μπάζωσαν την ακτή / το ποτάμι / τον χείμαρρο* || *έχουν χτίσει πάνω σε μπαζωμένα ρέματα* ΣΥΝ. επιχωματώνω. — **μπάζωμα** (το).

μπαίγνιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το παίγνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαίγνιον* < αρχ. *παίγνιον*, πιθ. υπό την επίδραση τού ρ. *έμπαίζω*].

μπαϊλντίζω ρ. αμετβ. {μπαΐλντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) καταπονούμαι από έντονο σωματικό, πνευματικό ή ψυχικό πόνο, εξαντλούμαι από μεγάλη κούραση, ταλαιπωρία ή λύπη: *μπαΐλντισε πια ο άνθρωπος απ' τη ζέστη* ΣΥΝ. κατακουράζομαι, αποκάμνω. — **μπαΐλντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayıldım, αόρ. τού bayılmak «λιποθυμώ»].

μπαινάκης (και) βγαινάκης (ο) (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες αδιαφορεί κανείς για τις υποδείξεις που του γίνονται, που δεν δίνει καμία προσοχή σε ό,τι του λέγεται, που ό,τι του λένε «από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει».

μπαιν-μαρί (το) ➝ μπεν-μαρί

μπαινοβγαίνω ρ. αμετβ. {μεσν.} {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μπαίνω κάπου και βγαίνω: *απ' το πρωί ~ στην κουζίνα* **2.** επισκέπτομαι πολύ συχνά (κάποιον), συχνάζω (κάπου): *μπαινοβγαίνουν πολλοί στο σπίτι της κι ο κόσμος λέει πολλά.*

μπαίνω ρ. αμετβ. {μπήκα (να/θα μπω...· προστ. μπες / έμπα, μπείτε / μπάτε), μπασμένος} **1.** περνώ την είσοδο κλειστού χώρου, κινούμαι από εξωτερικό χώρο, ώστε να βρεθώ σε εσωτερικό: ~ *στο σπίτι / στο διαμέρισμα / στο γραφείο / στο μπάνιο* ΣΥΝ. εισέρχομαι ΑΝΤ. βγαίνω, εξέρχομαι· ΦΡ. (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσ(ε)τε / δίνετε*** για την ασυδοσία και την αυθαιρεσία που επικρατεί (κάπου): *αυτή η εταιρεία είναι ~* **2.** καταλήγω κινούμενος από σημείο που θεωρείται εξωτερικό σε σημείο που θεωρείται εσωτερικό: *μπήκε άμμος στα παπούτσια* || *μπαίνει σκόνη στα μάτια / στη μύτη / στα αφτιά* || ΑΘΛ. *η μπάλα μπήκε στο τέρμα / στο καλάθι* || *μπήκε γκολ / καλάθι* (επετεύχθη γκολ / καλάθι) **3.** περνώ σημείο, το οποίο θεωρείται αρχή, σύνορο, όριο, γενικά είσοδος σε ευρύτερο χώρο, περιφέρεια κ.λπ.: ~ *σε μια χώρα / στο χωριό / στο λιμάνι / σε μια πόλη* ΣΥΝ. εισέρχομαι ΑΝΤ. εξέρχομαι, βγαίνω· (ειδικότ.) εισέρχομαι ως κατακτητής: *«μπήκαν στην πόλη οι οχτροί»* (τραγ.) || *όταν οι Οθωμανοί μπήκαν στην Πόλη* **4.** (για είσοδο σε μεταφορικό μέσο) επιβιβάζομαι: ~ *στο πλοίο / στο αεροπλάνο / στο αυτοκίνητο / στο λεωφορείο / στο ταξί* ΑΝΤ. βγαίνω, αποβιβάζομαι **5.** εισχωρώ σε (κάτι), μπήγομαι: *το καρφί μπήκε στο ξύλο* || *μια ακίδα μπήκε στο δάχτυλό μου* || *στο πόδι του μπήκαν αγκάθια από αχινό* ΣΥΝ. εισδύω ΑΝΤ. βγαίνω **6.** καταλήγω από έξω μέσα σε κάτι περνώντας από δίοδο, πέρασμα: *έμπαινε αέρας από τα παράθυρα* || *από τις χαραμάδες έμπαινε λιγοστό φως* || *από ένα άνοιγμα στην οροφή μπαίνει κρύος αέρας* **7.** (για διαστάσεις) μικραίνω, συρρικνώνομαι: *το παντελόνι μπήκε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. μαζεύω, μπάζω **8.** χωράω, εφαρμόζω (κάπου): *είναι μικρό το άνοιγμα και δεν μπαίνει* || *δεν μου μπαίνει αυτό το παντελόνι, είναι στενό* || *πού να μπει τόσο μεγάλο κιβώτιο σε τόσο μικρό χώρο;* **9.** τοποθετούμαι (ώστε να ταιριάζω): *το τραπέζι δεν μπαίνει σ' αυτό το σημείο· δεν δείχνει ωραία* || *το φις δεν μπαίνει σ' αυτή την πρίζα* **10.** τοποθετούμαι στο σημείο που πρέπει, τακτοποιούμαι: *μόλις τελειώνει κάθε φάκελος, μπαίνει στη θέση του* || *σε ποιο ράφι μπαίνουν οι μπίρες;* || *πού μπαίνουν αυτοί οι τόμοι;* **11.** σημειώνομαι, τίθεμαι: *στην προπαραλήγουσα μπαίνει πάντα οξεία* || *σε ποιο γράμμα μπαίνει η δασεία;* **12.** (μτφ.) αποφασίζω να συμμετάσχω (σε κάτι που ήδη διεξάγεται): *η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων* || *μπήκε στη συζήτηση για την εξωτερική πολιτική με τηλεφωνική του παρέμβαση* || *και η Γερμανία μπαίνει στον χορό των διαπραγματεύσεων για την εξεύρεση πολιτικής λύσης* **13.** εντάσσομαι (κάπου), καταφέρνω να εισαχθώ: *πόσοι υποψήφιοι μπαίνουν κάθε χρόνο στα Α.Ε.Ι.;* || *μπήκε στον Ο.Τ.Ε. με διαγωνισμό* || *οι χώρες που θα μπουν στην Ε.Ε.* **14.** (ειδικότ. για νοσοκομείο) εισάγομαι λόγω ασθενείας ή για εξετάσεις: *μπήκε επειγόντως στο νοσοκομείο* || *μπήκε για εξετάσεις σε ιδιωτική κλινική* || *σε λίγες μέρες θα μπει στο χειρουργείο για αφαίρεση χολής* **15.** (σε μοναστήρι) εγκαταλείπω τα εγκόσμια, γίνομαι μοναχός, καλόγερος: *είναι δυο χρόνια τώρα που μπήκε σε μοναστήρι* **16.** γίνομαι, ορίζομαι (μετά από απόφαση): *μπήκαν μάρτυρες στην υπόθεση τής πώλησης τής εταιρείας* || *μπαίνω συνέταιρος σε επιχείρηση* **17.** εξαναγκάζομαι να κάνω (κάτι): *εξαιτίας του μπήκε σε μεγάλα έξοδα·* ΦΡ. (α) ***μπαίνω στον κόπο*** βλ. λ. *κόπος* (β) ***μπαίνω σε***

μπελά / μπελάδες βλ. λ. *μπελάς* **18.** αρχίζω, ξεκινώ: *ο Ολυμπιακός μπαίνει στη μάχη για το πρωτάθλημα Ευρώπης* **19.** (στη φυλακή / στη στενή / μέσα) φυλακίζομαι: *μπήκε στη φυλακή για χρέη* **20.** (μτφ.) για είσοδο σε χώρο / χρόνο / πεδίο κ.λπ.: *μπήκε στον κυβερνοχώρο / στο διαδίκτυο (Ίντερνετ)* || *η χώρα αυτή μπήκε στον 21ο αι. με πολλά προβλήματα* || *~ σε άλλη φάση / σε νέα κρίσιμη περίοδο / στη νέα εποχή* ΣΥΝ. εισέρχομαι, κάνω την είσοδό μου **21.** αρχίζω νέο χρόνο στην ηλικία μου, «πατάω»: *~ στα είκοσι / στα τριάντα / στο τεσσαρακοστό έτος τής ηλικίας μου* ΑΝΤ. κλείνω **22.** (για εποχές, μήνες) έρχομαι, εμφανίζομαι, εκδηλώνομαι με χαρακτηριστικό τρόπο: *όπου να 'ναι, θα μπει ο χειμώνας* || *ο Μάρτιος μπήκε για τα καλά με βροχές και κρύο* **23.** αρχίζω να σκέφτομαι σύμφωνα με ορισμένο τρόπο σκέψεως: *ας μη μπούμε σε τέτοιου είδους λογική* || *όταν μπαίνει κανείς σε αυτή τη συλλογιστική, καταλήγει σε ακραία συμπεράσματα·* ΦΡ. (α) ***μπαίνω στο νόημα*** αντιλαμβάνομαι, εννοώ: *άργησε, αλλά τελικά μπήκε στο νόημα* || *θα σου εξηγήσω, για να μπεις στο νόημα·* κ. απολύτως (αργκό) ***μπήκα***: *έτσι έγινε η κομπίνα· μπήκες;* (το αντελήφθης, το κατάλαβες;) (β) ***μπαίνω στο πνεύμα (κάποιου)*** καταλαβαίνω τι εννοεί, πώς σκέφτεται: *για να μπεις στο πνεύμα τού συγγραφέα, πρέπει να ξέρεις ορισμένα στοιχεία για τη ζωή του* **24.** υπεισέρχομαι, αρχίζω να αναφέρομαι σε κάτι: *ας μη μπούμε τώρα σε λεπτομέρειες, θα σας παρουσιάσω το σχέδιο πρώτα σε γενικές γραμμές* **25.** (αργκό) (*~ κάποιου / σε κάποιον*) λέω σε κάποιον πράγματα που ξέρω ότι τον ενοχλούν ή τον εκνευρίζουν ή του λέω κάτι με δηκτικό τρόπο: *πάψε να του μπαίνεις, γιατί μπορεί να σε χτυπήσει!* || *μόλις σταμάτησαν να τραγουδούν, του μπήκε λέγοντας: «τι το θες το τραγούδι, αφού δεν έχεις φωνή;»* • ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μπαίνω στο μάτι (κάποιου)*** (i) γίνομαι το αντικείμενο τής επιθυμίας του ή διεκδίκησής του: *το νησί έχει μπει στο μάτι τής γειτονικής χώρας* (ii) ενοχλώ ή δυσαρεστώ (κάποιον) με τις επιδόσεις, τα επιτεύγματά μου κ.λπ., τον κάνω να με φθονήσει ΣΥΝ. γίνομαι / είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου) (β) ***μου μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά*** βλ. λ. *αφτί* (γ) (μτφ.) ***από το ένα αφτί μπαίνει κι απ' το άλλο βγαίνει*** για κάποιον που δεν δίνει σημασία σε ό,τι ακούει, που είναι σαν να μην το άκουσε (ιδ. για μαθητές): *ό,τι και να του πεις, είναι το ίδιο· ~!* (δ) (μτφ.) ***μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι (κάποιου)*** βλ. λ. *μύτη* (ε) ***μπαίνω μέσα*** (i) σχηματίζω βαθούλωμα: *από το τρακάρισμα η πόρτα μπήκε μέσα* (ii) εμφανίζω παθητικό, ζημιά: *ξεκίνησε καλά η επιχείρηση, αλλά τελικά μπήκε μέσα* ΣΥΝ. χρεωκοπώ (iii) με κλείνουν φυλακή: *αν δεν πληρώσεις εγκαίρως τα χρέη σου, θα μπεις μέσα* (στ) ***μπαίνω σε (μια) σειρά*** αρχίζω να ενεργώ οργανωμένα, με πρόγραμμα: *παντρέψου, να κάνεις οικογένεια, ν' ανοίξεις σπίτι, να μπεις επιτέλους σε μια σειρά* (ζ) ***μπαίνω σε λίστα*** καταγράφομαι σε κατάλογο αναμονής, προτεραιοτήτων κ.λπ.: *η κατασκευή γέφυρας έχει μπει στη λίστα των έργων που πρόκειται να γίνουν* (η) ***μπαίνω στον χορό*** (i) αρχίζω να χορεύω: *«μπείτε κορίτσια στον χορό»* (δημοτ. τραγ.) (ii) (μτφ.) αρχίζω να δραστηριοποιούμαι σε ορισμένο τομέα, να έχω ενεργό συμμετοχή: *μετά την Κίνα και η Γαλλία μπαίνει στον χορό των πυρηνικών δοκιμών* (θ) ***μπαίνω στα χωράφια (κάποιου) / σε ξένα χωράφια*** αναφέρομαι σε πράγματα τής αρμοδιότητας ή τής ειδικότητας άλλου: *με αυτά που λέτε μπαίνετε στα χωράφια μου, οπότε είναι καλύτερο να εξηγήσω εγώ το θέμα* (ι) ***μπαίνω στο στόχαστρο (κάποιου)*** βλ. λ. *στόχαστρο* (ια) ***μπαίνω στη μέση / ανάμεσα σε κάποιους*** (i) παρεμβάλλομαι: *ο δρομέας μπήκε ανάμεσα στους δύο προπορευομένους* (ii) (μτφ.) χωρίζω ή συμβάλλω στον χωρισμό κάποιων: *από τότε που μπήκε αυτός στη μέση, είναι έτοιμοι να χωρίσουν* (ιβ) ***μπαίνω στον πειρασμό*** βλ. λ. *πειρασμός* (ιγ) ***(κάτι) μου μπαίνει στον νου / στο μυαλό / στο κεφάλι*** (μεσν. φρ.) μου γεννιέται μια ιδέα και τη σκέφτομαι συνέχεια· σχεδιάζω να κάνω κάτι: *του μπήκε στον νου η ιδέα να ανοίξει μαγαζί* (ιδ) ***μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι)*** βλ. λ. *σκέψη* (ιε) ***βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (ιστ) ***μπαίνω / μπλέκομαι / μπερδεύομαι στα πόδια (κάποιου)*** βλ. λ. *μπερδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμπαίνω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἐμβαίνω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βαίνω*. Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *μπαίνω στον κόπο / στη μέση / στη φωτιά*. Σχετικά με τη φρ. *μπαίνω σε λεπτομέρειες*, πβ. την αντίστοιχη μεσν. *ἐμβαίνω εἰς λέπτην*].

> ***μπαίνω: συνώνυμα.*** Το **μπαίνω** (από αρχ. **ἐμβαίνω**) είναι το γενικό ρήμα που χρησιμοποιείται σήμερα με τη σημ. «κινούμαι προς το εσωτερικό ενός χώρου». Λογιότερη είναι η χρήση τού **εισέρχομαι** *(Εισέρχομαι τώρα στο κύριο θέμα τής ομιλίας μου).* Το **εισβάλλω** σημαίνει «μπαίνω βιαίως, παρά τη θέληση των κατεχόντων τον χώρο» *(Ο εχθρός εισέβαλε στη γειτονική χώρα και κατέλαβε τα εδάφη της).* Η σημασιολογική απόχρωση τού «κρυφά» υποδηλώνεται στη χρήση των **εισχωρώ** και **εισδύω** *(Κατάφερε και εισχώρησε / εισέδυσε στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης)* και ακόμη περισσότερο στο **διεισδύω**. Ειδικότερα, το *διεισδύω* (αντί *δι-εισ-δύομαι*, πβ. *ενδύομαι* > *ντύνομαι, υποδύομαι, αναδύομαι* κ.ά.), αλλά και το απλό *εισδύω* έχουν, παρά ταύτα, και καλή σημασία: «εμβαθύνω, προχωρώ εις βάθος» *(Έχει την ικανότητα να εισδύει / διεισδύει στο πρόβλημα και να βρίσκει λύσεις),* εξού και το **διεισδυτικός** *(Διακρίνεται από διεισδυτικό πνεύμα).* Η έννοια τού «κρυφά, λαθραία, χωρίς να γίνω αντιληπτός» είναι εντονότερη στα καθημερινής χρήσεως ρ. **χώνομαι** και **τρυπώνω** απ' όσο στο λογιότερο **υπεισέρχομαι**.

μπαϊπάς (το) {άκλ.} (εσφαλμ. προφορά *μπαϊμπάς*) ελλην. *παρακαμπτήριος επέμβαση* ΙΑΤΡ. χειρουργική διαδικασία για την προσωρινή ή μόνιμη θεραπεία τής στένωσης ή τής απόφραξης αιμοφόρου αγγείου, κατά την οποία το μόσχευμα που τοποθετείται συνδέεται με το πάσχον ή αποφραγμένο αγγείο σε δύο σημεία του, ψηλότερα και χαμηλότερα από το σημείο στένωσης ή απόφραξής του, ώστε η κυκλοφορία τού αίματος ή άλλου σωματικού υγρού να παρακάμπτεται.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. by pass «παρακαμπτήριος»].

μπαϊράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σημαία, παντιέρα ΣΥΝ. λάβαρο· ΦΡ. ***σηκώνω μπαϊράκι / κεφάλι / παντιέρα*** εξεγείρομαι, διεκδικώ δυναμικά τα δικαιώματά μου, επαναστατώ εναντίον κάποιου, απειθαρχώ: *οι ραγιάδες τού Μοριά σήκωσαν μπαϊράκι* || *μικρή-μικρή σήκωσε μπαϊράκι κατά των δικών της κι έφυγε απ' το σπίτι* ΣΥΝ. στασιάζω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayrak].

μπαϊράμι (το) {μπαϊραμ-ιού | -ιών} καθεμιά από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές γιορτές τού ισλάμ, από τις οποίες η μία συμπίπτει με το τέλος τής νηστείας τού ραμαζανιού και η άλλη ακολουθεί μετά από εβδομήντα ημέρες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayram].

μπάιτ (το) {άκλ.} ελλην. *ψηφιολέξη* ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μετρήσεως ψηφιακής πληροφορίας· αποτελείται από οκτώ δυαδικά ψηφία (bits).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. byte, αγν. ετύμου].

μπακ (το/ο) {άκλ.} ελλην. *οπισθοφύλακας, αμυντικός* ΑΘΛ. παίκτης ποδοσφαιρικής ομάδας, που η θέση του είναι στην άμυνα: *πλάγιος ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. back «πίσω» < αρχ. αγγλ. bæc].

μπάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κοιλιά: *φούσκωσε τη ~ του* **2.** το φούσκωμα τού στομαχιού ή τής κοιλιάς από το πάχος: *έχεις κάνει ~* ΣΥΝ. προκοίλι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. baka].

μπάκακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο βάτραχος. — (υποκ.) **μπακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπάμπακας* < μτγν. *βάβακας*, ηχομιμητική «γλώσσα» τού Ησυχίου, η οποία προήλθε από τη φωνή τού βατράχου].

μπακάλης (ο) {μπακάληδες}, **μπακάλισσα** (η) {μπακαλισσών} **1.** ιδιοκτήτης καταστήματος στο οποίο πωλούνται προϊόντα πολλών ειδών, συνήθ. για οικιακή χρήση και ορισμένα τυποποιημένα είδη τροφίμων· ο παντοπώλης **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που κάνει πρόχειρους υπολογισμούς ή προχειροδουλειές, που δουλεύει εμπειρικά: *δεν τον εμπιστεύομαι για μια τόσο υπεύθυνη δουλειά, αυτός είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakkal].

μπακαλιάρος (ο) (καθημ.) **1.** εδώδιμο θαλάσσιο ψάρι που ψαρεύεται για το εκλεκτό του κρέας και απαντά σε ολόκληρη τη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Εύξεινο Πόντο και τον Ατλαντικό Ωκεανό **2.** κάθε εδώδιμο θαλάσσιο ψάρι, το οποίο ανήκει στην ίδια οικογένεια με το παραπάνω ψάρι **3.** (συνεκδ.) το ψάρι αυτό μαγειρεμένο: *~ σκορδαλιά*. Επίσης **βακαλάος**. — (υποκ.) **μπακαλιαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. ιταλ. *baccagliaro < ισπ. bacalao < βασκ. bakailao, αγν. ετύμου].

μπακαλική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το επάγγελμα τού μπακάλη· ΦΡ. ***είδη μπακαλικής*** τα προϊόντα που πωλούνται στο κατάστημα τού μπακάλη **2.** (μτφ.) οι πρόχειροι, πρακτικοί υπολογισμοί: *δεν θέλει πολλή σκέψη, είναι απλή ~*.

μπακάλικα (το) το κατάστημα τού μπακάλη, το παντοπωλείο. — (υποκ.) **μπακαλικάκι** (το).

μπακάλικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον μπακάλη: *~ τεφτέρι* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με προχειρότητα και βασίζεται στην εμπειρία: *~ λογαριασμός*.

μπακαλίστικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το μπακάλικο ή τον μπακάλη: *~ λογαριασμός* (που γίνεται πρόχειρα σε χαρτί με απλές αριθμητικές πράξεις) **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που εκφράζει ή προκύπτει από μικρόψυχη υπολογιστική νοοτροπία: *δεν τα μπορώ αυτά τα ~ στις σχέσεις των ανθρώπων, τι θα κερδίσω και τι θα βγει· σκοπός είναι να δίνεις, επειδή το θέλεις*. — **μπακαλίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

μπακαλόγατος (ο) (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) ο γάτος τού παντοπώλη, που έμενε μέσα σε παντοπωλείο· (κατ' επέκτ.) ο καλοθρεμμένος γάτος **2.** (ειρων.) νεαρός υπάλληλος που εργάζεται σε παντοπωλείο ΣΥΝ. μπακαλόπαιδο.

μπακαλοδέφτερα κ. **μπακαλοτέφτερο** (το) πρόχειρο, τσαλακωμένο σημειωματάριο, όπως αυτό που χρησιμοποιούσε ο μπακάλης.

μπακαλόπαιδο (το) **1.** νεαρός υπάλληλος μπακάλικου **2.** ο γυιος τού παντοπώλη. Επίσης **μπακαλόπουλο** (το).

μπακαλόχαρτο (το) **1.** πρόχειρο χαρτί πάνω στο οποίο έκαναν υπολογισμούς ή κρατούσαν σημειώσεις οι μπακάληδες **2.** χαρτί όπου αναγράφονται σημειώσεις με πρόχειρο τρόπο.

μπακαράς (ο) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με έναν μπανκέρη και πολλούς παίκτες, συνήθ. σε καζίνο: *«πήρα δεκαοχτώ χιλιάδες απ' τον ~»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **μπακαρά** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baccara, αγν. ετύμου].

μπακιρένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαλκό, ο χάλκινος: *~ σκεύος / νόμισμα*.

μπακίρι (το) {μπακιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο χαλκός **2.** ***μπακίρια*** (τα) χάλκινα μαγειρικά σκεύη ΣΥΝ. χαλκώματα. Επίσης **μπακιρικό** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakır].

μπακιρτζήδικα (το) το εργαστήριο τού μπακιρτζή.

μπακιρτζής (ο) {μπακιρτζήδες} ο κατασκευαστής χάλκινων μαγειρικών σκευών, μπακιριών ΣΥΝ. χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakırcı].

μπακιρώνω ρ. {μπακίρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω με φύλλα χαλκού, επιχαλκώνω. — ***μπακίρωμα*** (το).

μπακλαβαδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα των κομματιών μπακλαβά, ο ρομβοειδής.

μπακλαβάς (ο) {μπακλαβάδες} σιροπιαστό γλύκυσμα ταψιού, που

παρασκευάζεται από φύλλα ζύμης, βούτυρο ή λάδι, καρύδια και μέλι και κόβεται συνήθ. σε ρομβοειδή κομμάτια. — (υποκ.) **μπακλαβαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. baklava].

μπακότερμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (μεταξύ παιδιών που παίζουν ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει και ως τερματοφύλακας και ως αμυντικός (μπακ), όταν τα παιδιά που παίζουν είναι λιγότερα από όσα χρειάζονται για να συμπληρώσουν κανονική ομάδα.
[ΕΤΥΜ. < *μπακ* + *τέρμα*].

μπακούρι (το) {μπακουρ-ιού | -ιών} (οικ.) ο άνδρας που έχει μείνει πολύ καιρό χωρίς ταίρι, που έχει στερηθεί την ερωτική συντροφιά: *έμεινε / είναι* ~. Επίσης **μπακούρης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakir «παρθένος, ανέγγιχτος»].

μπάλα (η) (παλαιότ. ορθ. *μπάλλα*) {σπάν. μπαλών} **1.** μάζα σώματος που έχει συνήθ. σχήμα σφαίρας: *τρώω μια ~ παγωτό* || *μια ~ χιονιού* ΣΥΝ. σφαίρα **2.** σφαιρικό αντικείμενο, που κατασκευάζεται από διάφορα υλικά και σε διάφορα μεγέθη, είναι είτε συμπαγές είτε από δέρμα εξωτερικά και εσωτερικά έχει σαμπρέλα που φουσκώνει· χρησιμοποιείται σε ποικίλα αθλήματα, όπως στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, το μπέιζμπολ, το τένις κ.λπ.: *φουσκώνω τη ~* || *δερμάτινη / πλαστική ~* || *~ τού βόλεϊ / τού χάντμπολ* || *πετώ / ρίχνω / κλοτσώ τη ~* ΣΥΝ. τόπι, σφαίρα· ΦΡ. (α) ***κάω τη μπάλα*** (i) την τρυπώ, ώστε να ξεφουσκώσει (ii) (στο ποδόσφαιρο) ρίχνω τη μπάλα από ύψος στο έδαφος, ώστε να αναπηδήσει (β) ***παίρνει (κάποιον) η μπάλα*** κάποιος υφίσταται μαζί με άλλους τις συνέπειες για κάτι για το οποίο όμως ο ίδιος δεν ευθύνεται: *αυτοί οι δυο έκαναν την κατάχρηση, αλλά τον πήρε κι αυτόν η μπάλα, γιατί δούλευε στο ίδιο γραφείο με αυτούς* **3.** (συνεκδ.) το ποδόσφαιρο: *από μικρός ενδιαφερόταν μόνο για τη ~* || *παίζω / βλέπω / αγαπώ τη ~* || *οι αστέρες τής ~* || *οι φίλαθλοι φέτος θα χορτάσουν ~* || *η ~ έχει λεφτά* || *θ' ασχοληθεί με τη ~* **4.** οβίδα παλιού κανονιού **5.** (ειδικότ. παλαιότ.) σιδερένια σφαίρα, που δένεται με αλυσίδα στο πόδι καταδίκων σε φυλακές **6.** κάθε μάζα από πολλά, κυρ. ομοειδή αντικείμενα πιασμένα ή στοιβαγμένα μαζί σε κύλινδρο ή γενικότ. σφαιρικό σχήμα: *έκανε μία ~ τα ρούχα* || *μια ~ βαμβάκι / στάχυα.* — (υποκ.) **μπαλάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **μπαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. balla < ιταλ. palla, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. bal, αρχ. σκανδ. bǫllr κ.ά.].

μπαλαδόρος (ο) ποδοσφαιριστής ο οποίος διαθέτει μεγάλη επιδεξιότητα στον χειρισμό τής μπάλας.
[ΕΤΥΜ. < *μπάλα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μπαλαίνα (η) ➝ μπαναίλα

μπαλάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή μπάλα: *το ~ τού πινγκ-πονγκ / τού τένις*· ΦΡ. (α) ***πετώ σε κάποιον το μπαλάκι*** μεταθέτω σε άλλον την ευθύνη για κάτι: *μόλις τα βρήκε δύσκολα, πέταξε το μπαλάκι στους υφισταμένους του* (β) ***κάνω (κάποιον) μπαλάκι*** στέλνω (κάποιον) από τον έναν αρμόδιο στον άλλον, χωρίς να τον εξυπηρετώ: *με έκαναν μπαλάκι στην εφορία, μέχρι να τακτοποιήσω τελικά την υπόθεσή μου.*

μπαλαλάικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τρίχορδο παραδοσιακό ρωσικό όργανο με τριγωνικό σκάφος, τού οποίου το πίσω μέρος είναι επίπεδο και παίζεται με τα πλήκτρα ή με τα δάχτυλα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. balalaika].

μπαλαμούτι (το) {μπαλαμουτ-ιού | δύσχρ. -ιών} (λαϊκ.) **1.** κόλπο, τέχνασμα, απάτη (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο) **2.** (!) ως χαρακτηρισμός ερωτικών θωπειών.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. balamut].

μπαλαμουτιάζω ρ. μετβ. {μπαλαμούτιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** εξαπατώ (κάποιον) κατά τη χαρτοπαιξία· (γενικότ.) παραπλανώ με δόλο, με τεχνάσματα **2.** (!) βάζω χέρι (συνήθ. σε γυναίκα), χουφτώνω.

μπαλάντα (η) → μπαλλάντα

μπαλαντέζα (η) → μπαλλαντέζα

μπαλαντέρ (ο) → μπαλλαντέρ

μπαλάντζα (η) → παλάντζα

μπαλαούρο (το) **1.** ΝΑΥΤ. η αποθήκη πλοίου, η οποία συνήθ. βρίσκεται κάτω από το πυροβολείο μακριά από τα μέρη τού πλοίου όπου μένει ή κινείται το πλήρωμα και στην οποία συνήθ. φυλάσσονται εύφλεκτα υλικά όπως χρώματα, σχοινιά, κ.λπ.· παλαιότ. χρησίμευε ως χώρος κράτησης ή φυλάκισης **2.** ο χώρος φυλάκισης, μπουντρούμι: *τον έκλεισαν στο ~* || *πήγε ~* ΣΥΝ. φυλακή, (λόγ.) δεσμωτήριο, (λαϊκ.) στενή. Επίσης **μπαλαούρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. balaustro «περίφραγμα» < balausto «άνθος αγριοροδιάς» < λατ. balaustium < μτγν. *βαλαύστιον*, αγν. ετύμου].

μπαλαρίνα (η) ➝ μπαλλαρίνα

μπαλάσκα (η) → παλάσκα

μπαλάφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) ανοησία, σαχλαμάρα. — (μεγεθ.) **μπαλαφάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπαλένα (η) ➝ μπαλαίνα

μπαλέτο (το) → μπαλλέτο

μπαλιά (η) **1.** το χτύπημα τής μπάλας και η τροχιά που διαγράφει κατά την κίνησή της: *έριξε πολύ καλή ~* || *μακρινή / δυνατή ~* || *~ ακριβείας* || *έξυπνη ~* || *~-τρύπα* (μεταβίβαση τής μπάλας σε παίκτη περνώντας την ανάμεσα από αντιπάλους) **2.** το χτύπημα (κάποιου) από μπάλα: *από μια ~ μού έσπασαν τα γυαλιά.*

μπαλκονάτος, -η, -ο **1.** (σπίτι, διαμέρισμα) που έχει μπαλκόνι **2.** (κυρ. για πολιτικό) αυτός που διαθέτει ευχέρεια λόγου, παραστατικό ύφος, που μπορεί να επικοινωνεί με το πλήθος (κυρ. σε μεγάλες συγκεντρώσεις) και να το συνεγείρει.

μπαλκόνι (το) {μπαλκον-ιού | -ιών} **1.** η εξωτερική προέκταση τού δαπέδου διαμερίσματος ή γενικότ. κατοικίας, η οποία δεν κτίζεται γύρω-γύρω, αλλά στην άκρη της τοποθετούνται κάγκελα ή χαμηλό κτιστό περιτείχισμα (για προφύλαξη από πτώση)· η (συνήθ. στενή) βεράντα: *βγαίνω / κάθομαι στο ~* || *στενό / φαρδύ / ψηλό / μικρό / παραδοσιακό / ξύλινο ~* || *από το ~ βλέπεις μέχρι κάτω στη θάλασσα*· ΦΡ. ***μιλάω / βγαίνω στο μπαλκόνι*** εκφωνώ συνήθ. πολιτικό λόγο ή εμφανίζομαι μπροστά σε συγκεντρωμένο πλήθος: *τώρα που πλησιάζουν εκλογές, θα αρχίσουν όλοι οι πολιτικοί να βγαίνουν στα μπαλκόνια* **2.** υψηλή τοποθεσία με θέα: *το σημείο αυτό ονομάζεται «το ~ τού Πηλίου»* **3.** (λαϊκ.) **μπαλκόνια** (τα) για πλούσιο γυναικείο στήθος: *μια γυναικάρα με τους εξώστες και τα ~ της.* — (υποκ.) **μπαλκονάκι** (το), (μεγεθ.) **μπαλκονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. balcone, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. balko «δοκός» (> γερμ. Balken), αγγλ. balk κ.ά. Βλ. κ. *φάλαγγα*].

μπαλκονόπορτα (η) η πόρτα που οδηγεί σε μπαλκόνι.

μπαλλάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΛ. (α) ποιητική σύνθεση, η οποία αποτελείται κατά κανόνα από μία έως τέσσερεις οκτάστιχες στροφές, στο τέλος καθεμιάς από τις οποίες ακολουθούσε ολιγόστιχη, επαναλαμβανόμενη επωδός και η οποία επικράτησε κυρ. κατά τον 15ο αι. στην Ευρώπη (β) λυρικοαφηγηματική σύνθεση με σύντομους στίχους, στροφές σε γρήγορο και ζωηρό ρυθμό και έντονη σύνδεση με τη λαϊκή παράδοση των ευρωπαϊκών χωρών: *οι ~ τού Γκαίτε / τού Σίλλερ / τού Τέννυσον / τού Ουγκώ* (για την Ελλάδα, πβ. λ. *παραλογή*) **2.** ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση, κυρ. για πιάνο, με αφηγηματικό ύφος και διάθεση νοσταλγική: *~ τού Σοπέν* (β) απλή και εύκολη μουσική σύνθεση για σόλο φωνή, που συνήθ. συνοδεύεται από ένα όργανο (λ.χ. κιθάρα): *οι ~ τής Τζόαν Μπαέζ.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < προβηγκ. balada < balar «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαλλαντέζα (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντέζα*) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ηλεκτρικό καλώδιο, το οποίο συνδέεται με άλλο ως προέκταση του με φις, όταν θέλουμε να συνδέσουμε κινητή ηλεκτρική μηχανή ή συσκευή με απομακρυσμένη ηλεκτρική πηγή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baladeuse, θηλ. τού baladeur «περιφερόμενος», βλ. κ. *μπαλλαντέρ*].

μπαλλαντέρ (ο/το) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντέρ*) {άκλ.} **1.** (στα χαρτιά) τραπουλόχαρτο πάνω στο οποίο είναι ζωγραφισμένος ένας τζόκερ και στο οποίο ο κάθε παίκτης μπορεί να δώσει όποια αξία θέλει, δηλ. μπορεί να το χρησιμοποιήσει στη θέση οποιουδήποτε άλλου χαρτιού **2.** (μτφ.) αυτός που μπορεί να λειτουργεί σε διάφορα περιβάλλοντα, να υιοθετεί εναλλακτικούς ρόλους αναλόγως των περιστάσεων: *~ στην πολιτική / στο ποδόσφαιρο.* Επίσης (λαϊκ.) **μπαλλαντέρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baladeur «περιφερόμενος» < ρ. (se) balader «περιφέρομαι» < balade «περίπατος» < ballade «μπαλλάντα»].

μπαλλαρίνα (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαρίνα*) {χωρ. γεν. πληθ.} χορεύτρια μπαλλέτου (κυρ. κλασικού).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. ballerina < ballare «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαλλέτο (το) **1.** χορόδραμα που εκτελείται από έναν ή περισσότερους χορευτές με τη συνοδία μουσικής και με βάση συγκεκριμένη χορογραφία: *μοντέρνο ~*· ΦΡ. ***κλασικό μπαλλέτο*** βλ. λ. *κλασικός* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των χορευτών που παρουσιάζουν τέτοιες χορογραφικές συνθέσεις: *τα ~ Μπολσόι ήρθαν στην Αθήνα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. balletto, υποκ. τού ballo «χορός» < ρ. ballare «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλλαρίνα*].

μπάλλος (ο) (συνήθ. ορθ. *μπάλος*) νησιωτικός χορός που χορεύεται από ζευγάρι (άνδρα και γυναίκα) αντικριστά: *«και στην ψιλή την άμμο θα σε χορεύω ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ballo «χορός» < λατ. ballāre «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλλαρίνα*].

μπάλλωμα (το) (συνήθ. ορθ. *μπάλωμα*) [μεσν.] {μπαλλώμ-ατος | -άτων} **1.** (α) η επιδιόρθωση σκισμένου ή φθαρμένου ρούχου με ράψιμο κομματιού υφάσματος (ανάλογου χρώματος και ποιότητας) πάνω στο φθαρμένο σημείο: *όλη μέρα ασχολούμαι με το ~* (β) (συνεκδ.) το κομμάτι υφάσματος που ράβεται πάνω σε σκισμένο ή φθαρμένο σημείο ενδύματος: *το ~ δεν ράφτηκε καλά και φαίνεται άσχημα* **2.** η επιδιόρθωση που γίνεται μόνο στο σημείο που έχει υποστεί φθορά (ξεχωρίζοντας από το όλον): *μετά το ατύχημα το αυτοκίνητο ήταν γεμάτο μπαλλώματα στα σημεία όπου τρακάρισε* **3.** (μτφ.) (συνήθ. στον πληθ.) η πρόχειρη ή προσωρινή αντιμετώπιση μιας δυσάρεστης ή δύσκολης κατάστασης, συνήθ. με τη λήψη ημίμετρων: *οι τελευταίες ρυθμίσεις τού νόμου είναι απλώς μπαλλώματα· δεν πρόκειται να λύσουν το πρόβλημα μακροπρόθεσμα.* — (υποκ.) **μπαλλωματάκι** (το).

μπαλλωματής (ο) (συνήθης ορθ. *μπαλωματής*) [μεσν.] {μπαλλωματήδες}, **μπαλλωματού** (η) {μπαλλωματούδες} (λαϊκ.) επαγγελματίας που μπαλλώνει ρούχα ή κυρ. παπούτσια.

μπαλλώνω ρ. μετβ. (συνήθης ορθ. *μπαλώνω*) {μπάλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιδιορθώνω φθαρμένο ή σχισμένο ρούχο, ράβοντας ή κολλώντας πάνω στην επιφάνεια που θέλω να καλύψω ένα άλλο κομμάτι υφάσματος, συνήθ. τού ίδιου περίπου χρώματος και σχεδίου (με το ρούχο) ή ενώνοντας τις σχισμένες άκρες μεταξύ τους (με κλωστή): *~ τις κάλτσες / το παντελόνι* **2.** επιδιορθώνω φθαρμένο ή τρυπημένο υπόδημα· ΦΡ. (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλλωμένο*** βλ. λ. *παπούτσι* **3.** (γενικότ.) επιδιορθώνω κάτι πλεχτό: *~ τα δίχτυα* **4.** επισκευάζω, διορθώνω την εμφάνιση ή ενισχύω την κατασκευή ενός πράγματος: *~ τον τοίχο που είχα τρυπήσει, για να περάσω τους σωλήνες* **5.** (μτφ.) διορθώνω πρόχειρα δυσάρεστη ή ανεπιθύμητη κατάσταση ή σφάλμα, προβάλλοντας δικαιολογίες ή ανασκευάζοντας όσα είπα: *προσπάθησε να μπαλλώσει την κατάσταση / τη γκάφα, αλλά ήταν πια αργά*· ΦΡ. ***τα μπαλλώνω*** δίνω πρόχειρη λύση σε ένα πρόβλημα: *δεν μπορείς να τα μπαλλώσεις τώρα πια, άσ' τα*

κι ό,τι βγει **6.** (μεσοπαθ. **μπαλλώνομαι**) διορθώνω κάπως την οικονομική μου κατάσταση, τακτοποιώ πρόχειρα τα προβλήματά μου: *κοιτάζει να πάρει μια συνταξούλα, να μπαλλωθεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **έμ-βαλλ-ώνω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *έ-* και διατήρηση τής αρχ. προφοράς (b) τού *-β-* έπειτα από το *-μ-*) < αρχ. *έμβάλλω*].

μπαλμασκέ κ. **μπαλ-μασκέ** (το) {άκλ.} χορός μεταμφιεσμένων (συνήθ. τις Αποκριές).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bal-masqué < bal «χορός» (βλ. κ. *μπαλλαρίνα*) + masqué (βλ. κ. *μάσκα*)].

μπαλοθιά κ. **μπαλοτιά** (η) (διαλεκτ.) πυροβολισμός που ρίχνεται εθιμοτυπικά κυρ. στην Κρήτη κατά την τιμητική υποδοχή κάποιου, κατά τη διάρκεια γιορτής, γλεντιού σε γάμους, βαφτίσια κ.λπ.: *αρχίζω τις ~* || *ρίχνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαλοτιά* < *μπαλότα* < βεν. balota / ιταλ. ballotta «σφαιρίδιο, κλήρος», υποκ. τού balla «μπάλα»].

μπαλονάκι (το) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία τής μεθόδου τής αγγειοπλαστικής που εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις στεφανιαίας νόσου.

μπαλόνι (το) {μπαλον-ιού | -ιών} **1.** μικρή φούσκα κατασκευασμένη από συνήθ. διαφανή ελαστική ύλη, που γεμίζει με ατμοσφαιρικό αέρα ή άλλου είδους αέριο και φουσκώνει παίρνοντας διάφορα σχήματα: *φουσκώνω / τρυπάω / σκάω το ~* || *πολύχρωμα ~* ΣΥΝ. φούσκα **2.** (μτφ.) καθετί που μοιάζει σαν να έχει φουσκώσει: *απ' το πολύ φαγητό έχει γίνει (σαν) ~* **3.** το αερόστατο (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπαλονάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **μπαλονάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ballon, μεγεθ. τού balle «μπάλα». Βλ. κ. *μπάλα*].

μπάλος (ο) ▸ μπάλλος

μπάλσαμο (το) ▸ βάλσαμο

μπαλσάμωμα (το) ▸ βαλσάμωμα

μπαλσαμώνω ρ. ▸ βαλσαμώνω

μπαλταδιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα με μπαλτά, τσεκουριά.

μπαλτάς (ο) {μπαλτάδες} (λαϊκ.) το τσεκούρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πέλεκυς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. balta].

μπαλτατζής (ο) {μπαλτατζήδες} ο επαγγελματίας ξυλοκόπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. baltacı. Βλ. κ. *μπαλτάς*].

μπάλωμα (το) → μπάλλωμα

μπαλωματής (ο) → μπαλλωματής

μπαλώνω ρ. → μπαλλώνω

μπαμ (το) {άκλ.} (προφορ.-λαϊκ.) **1.** ο δυνατός κρότος κυρ. από εκπυρσοκρότηση όπλου, από σκάσιμο λάστιχου, μπαλονιού κ.λπ.: *από πού ακούστηκε αυτό το ~;* || *δυνατό / ξαφνικό ~* ΣΥΝ. μπουμ· ΦΡ. (α) ***κάνω μπαμ*** (i) σημειώνω εντυπωσιακή επιτυχία: *το τελευταίο του βιβλίο θα κάνει μπαμ στις πωλήσεις* || *η ταινία έκανε μπαμ όπου κι αν προβλήθηκε* (ii) κάνω μεγάλη εντύπωση, γίνομαι έντονα αισθητός, είμαι πολύ εντυπωσιακός: *«απόψε κάνεις μπαμ!»* (λαϊκ. τραγ.) (iii) ξεχωρίζω έντονα, είμαι πολύ εμφανής: *Πώς δεν το είδες; Είναι από τα λάθη που κάνουν μπαμ!* || *κάνει μπαμ ότι ανήκει σε άλλο κόμμα* (β) ***μπαμ (και) μπουμ*** (i) ο ήχος των πυροβολισμών: *και ~ οι κουμπουριές* (ii) η μάχη, η ένοπλη σύγκρουση και γενικότ. ο πόλεμος: *δεν μπορώ αυτές τις ταινίες με τα ~* (τις πολεμικές ταινίες) (γ) ***μπαμ και κάτω*** βλ. λ. *κάτω* (δ) ***το μεγάλο μπαμ*** η μεγάλη έκρηξη (συνήθ. για σημαντική ή αρνητική εξέλιξη ή πόλεμο): *αν γίνει ~ και κηρύξουν πτώχευση τα ασφαλιστικά ταμεία, θα επικρατήσει χάος!* || *το ~ στις οικοδομές έγινε μετά τον πόλεμο* (υπήρξε μεγάλη οικιστική δραστηριότητα) • **2.** (προφορ.) αμέσως: *με το που το ζήτησα, ~, μου το έφερε.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

μπάμια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό τού οποίου ο καρπός είναι επιμήκης τριχωτή κάψα με πολλά σφαιρικά σπέρματα **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού φυτού αυτού **3.** ***μπάμιες*** (οι) οι παραπάνω καρποί μαγειρεμένοι ως λαδερό φαγητό: *~ κοκκινιστές.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bamya].

μπάμιας (ο) {χωρ. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο νωθρό και ανόητο.

μπαμπάκας (ο) ▸ μπαμπάς

μπαμπακερός, -ή, -ό ▸ βαμβακερός

μπαμπάκι (το) → βαμβάκι

μπαμπακιά (η) → βαμβακιά

μπαμπακιάζω ρ. αμετβ. {μπαμπάκιασ-α, -μένος} **1.** αποκτώ την υφή τού βαμβακιού, χνουδιάζω **2.** (μτφ.) γίνομαι λευκός σαν το μπαμπάκι, ασπρίζω: *μπαμπάκιασαν τα μαλλιά του.*

μπαμπακόσπορος (ο) → βαμβακόσπορος

μπαμπακούλης (ο) ▸ μπαμπάς

μπαμπαλής (ο) {μπαμπαλήδες} γέρος ξεμωραμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μπάμπαλο* «ράκος, κουρέλι» < πιθ. *πάμπαλο* < επίθ. *παμπάλαιος*· ίσως συνδ. με αρωμ. babalire «μωρολογώ, ανοηταίνω»].

μπάμπαλο (το) **1.** (κυριολ.) το κουρέλι **2.** (μειωτ.-μτφ. για πρόσ.) ο άμυαλος και ανόητος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **πάμπαλον* < αρχ. *παμπάλαιον*, ουδ. τού επιθ. *παμπάλαιος*].

μπαμπάς[1] (ο) {μπαμπάδες} (καθημ.) ο πατέρας. — (χαϊδευτ.) **μπαμπάκας** κ. **μπαμπούλης** κ. **μπαμπακούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. Εκφραστ. ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπαμπάς[2] (ο) {μπαμπάδες} το σαβαρέν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baba < πολ. baba «ηλικιωμένη γυναίκα»].

μπαμπέσης (ο) {μπαμπέσηδες}. **μπαμπέσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πανούργος και δόλιος άνθρωπος, που δεν έχει μπέσα, που δεν μπορείς να του έχεις εμπιστοσύνη ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, μασκαράς, μπαγαπόντης. — **μπαμπέσικος**, -η, -ο, **μπαμπέσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. pabesë. βλ. κ. λ. *μπέσα*].

μπαμπεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αναξιοπιστία και δολιότητα τού χαρακτήρα κάποιου **2.** (συνεκδ.) ύπουλη πράξη, παραβίαση συμφωνίας ή υπόσχεσης: *τους συλλάβανε με ~* ΣΥΝ. ατιμία.

Μπάμπης (ο) ▸ Χαραλάμπης

μπαμπόγερος (ο), **μπαμπόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο πολύ γέρος άνθρωπος **2.** (μειωτ.) κακός ή άσχημος γέρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπάμπω* + *γέρος*].

μπαμπού (το) {άκλ.} **1.** φυτό με καλαμωτό, κούφιο κορμό, που καλλιεργείται στις τροπικές χώρες και τού οποίου ορισμένα μέρη χρησιμοποιούνται στην επιπλοποιία, τη χαρτοποιία ή τρώγονται μαγειρεμένα (βλαστοί) **2.** (συνεκδ.) έπιπλο ή κατασκευή από το παραπάνω ξύλο: *τα έπιπλα τής βεράντας είναι ~* || (κ. ως ουσ.) *τα ~ θέλουν λουστράρισμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bambou < μαλαϊκ. bambu].

μπαμπουίνος κ. **βαβουίνος** (ο) πίθηκος με μεγάλο κεφάλι, πλατιά μάγουλα και μακρύ, γυμνό ρύγχος, που μοιάζει με τού σκύλου· έχει μήκος από μισό έως ένα μέτρο και απαντά κυρ. στην ξηρή σαβάνα και στις βραχώδεις περιοχές τής Αραβίας και τής Αφρικής Ν. τής Σαχάρας· είναι ζωηρό ζώο, εκπαιδεύσιμο και πολύ έξυπνο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. babbuino < μέσ. γαλλ. babouin, που συνδ. με τη λ. babine «χείλος, γκριμάτσα», πιθ. από εκφραστική ονοματοποιημένη ρίζα *bab- «γκριμάτσα»].

μπαμπούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φανταστικό τέρας, που χρησιμοποιείται συχνά από τους ενηλίκους ως φόβητρο των μικρών παιδιών: *φάε γρήγορα το φαγητό σου, γιατί θα έρθει ο ~!* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε σκορπίζει τον φόβο: *η αντιπολίτευση προσπαθεί να παίξει τον ρόλο τού ~* || *πέρασε η εποχή που ο δάσκαλος έκανε στους μαθητές τον ~* ΣΥΝ. φόβητρο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μπάμπουλας / μπούμπουλας* «σκαθάρι» (< αρχ. *βομβυλιός / βομβυλός < βόμβος*, βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομιμητική λ., που πλάστηκε προς εκφοβισμό των παιδιών].

μπαμπούλης (ο) → μπαμπάς

μπάμπουρας (ο) (λαϊκ.) κολεόπτερο έντομο που ζουζουνίζει ΣΥΝ. σκαραβαίος, σκαθάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπάμπουλας / μπούμπουλας* (βλ. λ. *μπαμπούλας*)].

μπάμπω (η) → βάβω

μπαναίλα (η) (συνήθ. ορθ. *μπανέλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κεράτινο έλασμα, που προέρχεται από το στόμα τής φάλαινας, από το οποίο κατασκευάζονται κυρ. ορθοπαιδικά είδη (στηθόδεσμοι, ζώνες κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.) έλασμα από οποιαδήποτε ύλη, που έχει παρόμοια χρήση.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. balena < λατ. bal(l)aena < αρχ. *φάλ(λ)αινα*, με την επίδρ. τού ιλλυρ. baliō(n) «στέλεχος, έλασμα»].

μπανάλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *τετριμμένος*· αυτός που είναι ξεπερασμένης μόδας, που είναι πια τετριμμένος· ο κακόγουστος: *πολύ ~ αυτό που φοράει* || *ο μελοδραματισμός στις ταινίες είναι πια ~* || *το φέρσιμό του είναι πολύ ~* ΣΥΝ. ξεπερασμένος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. banal < ban «δημόσια διακήρυξη» < αρχ. γερμ. ban «δικαστική δικαιοδοσία, αρμοδιότητα»].

μπανάνα (η) {μπανανών} **1.** ο κίτρινος καμπυλόσχημος καρπός τής μπανανιάς **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τη μπανάνα: *παγωτό / γλυκό ~* || *γεύση ~* **3.** μικρό τσαντάκι που φοριέται στη μέση και έχει το σχήμα τού παραπάνω καρπού **4.** (ως καλοκαιρινή θαλάσσια ψυχαγωγία) φουσκωτή βάση σε σχήμα μπανάνας, πάνω στην οποία κάθονται λουόμενοι και έλκονται από ταχύπλοο σκάφος. — (υποκ.) **μπανανούλα** κ. **μπανανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. banana, από γλώσσα τής Δ. Αφρικής].

μπανανιά (η) τροπική πόα που καλλιεργείται για τους εύγευστους και θρεπτικούς καρπούς της, τις μπανάνες.

μπανανία (η) (υποτιμ.) τριτοκοσμική κυρ. χώρα, δικτατορία ή κατ' επίφαση δημοκρατία, με εκτεταμένη επέμβαση τού ξένου παράγοντα στα εσωτερικά της· αλλιώς *δημοκρατία τής μπανάνας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. banana republic, μειωτ. ονομασία για μικρά κράτη, κυρ. τής Κ. κ. Ν. Αμερικής].

μπανανόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φλούδα τής μπανάνας **2.** (μτφ.) επικίνδυνο, ολισθηρό σημείο ή παγίδα, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ρίχνω μπανανόφλουδα σε κάποιον*** στήνω έξυπνη παγίδα σε κάποιον (β) ***πατάω τη μπανανόφλουδα*** παρασύρομαι και πέφτω στην παγίδα που μου έστησε κάποιος.

μπανγκαλόου (το) {άκλ.} μικρό μονώροφο σπίτι, ελαφράς κατασκευής, που περιβάλλεται από βεράντες, έχει επίπεδη ή κεκλιμένη στέγη και χρησιμοποιείται ως εξοχική κατοικία ή ενοικιαζόμενο κατάλυμα σε ξενοδοχειακό συγκρότημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bungalow < χίντι banglā «σπίτι» (βεγγαλικής αρχιτεκτονικής)].

Μπανγκλαντές (το) {άκλ.} (βεγγαλ. Gana Prajātantrī Bangla-desh = Λαϊκή Δημοκρατία τού Μπανγκλαντές) κράτος τής Ν. Ασίας Β. τού Κόλπου τής Βεγγάλης με πρωτεύουσα την Ντάκα, επίσημη γλώσσα τη Βεγγαλική και νόμισμα το τάκα.
[ΕΤΥΜ. < βεγγαλ. Bangladesh < banglā «Βεγγάλη» + deś «χώρα». Το όν. Banglā αναφέρεται σε ομώνυμο ιθαγενή λαό, τού οποίου ο πρόγονος είχε το όνομα Banga].

μπανέλα (η) ▸ μπαναίλα

μπανιαρίζω ρ. μετβ. {μπανιάρισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω μπάνιο σε κάποιον: *~ το μωρό.* Επίσης **μπανιάρω**. — **μπανιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bagnare. Βλ. κ. *μπάνιο*].

μπανιέρα (η) {μπανιερών} μαρμάρινη, εμαγέ ή πορσελάνινη επιμήκης λεκάνη μεγάλων διαστάσεων, ένα από τα είδη υγιεινής τού λουτρού, που τοποθετείται στο δάπεδο και στην οποία μπαίνει κανείς

όρθιος ή καθιστός, για να κάνει μπάνιο ή ντους, να λουστεί κ.λπ.: *κυκλική / τετράγωνη ~* || *κλασική ~* (όταν η λεκάνη στηρίζεται σε ποδαράκια). — (υποκ.) **μπανιερίτσα** κ. **μπανιερούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* + *-ιέρα*, πβ. *αλατ-ιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μπανιερό (το) (λαϊκ.) ένδυμα ειδικό για θαλάσσιο μπάνιο· το μαγιό.
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* + παραγ. επίθημα *-ερό*, πβ. κ. *φυσ-ερό*].

μπανίζω ρ. μετβ. {μπάνισα} (οικ.) **1.** κοιτάζω με τρόπο ή κρυφά συνήθ. κάτι τολμηρό ή με ερωτικό ενδιαφέρον: *ο νεαρός μπάνιζε την κοπέλα που γδυνόταν στην παραλία* ΣΥΝ. κάνω / παίρνω μάτι **2.** (γενικότ.) διακρίνω από απόσταση (κάποιον/κάτι): *τον μπάνισε που ερχόταν* ΣΥΝ. κόβω. — **μπάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* (βλ.λ.). Η συνήθεια μερικών ανδρών στο παρελθόν να παρακολουθούν τις λουόμενες γυναίκες που έκαναν μπάνιο με μαγιό, οδήγησε στη σημερινή σημ.].

μπάνικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι ωραίος και ελκυστικός **2.** (για πράγμ.) αυτός που είναι εντυπωσιακός αλλά (συνήθ.) δεν έχει καλή ποιότητα.
[ΕΤΥΜ. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα *-ικος*].

μπάνιο (το) **1.** το πλύσιμο τού σώματος με (ζεστό) νερό και σαπούνι ή αφρόλουτρο κ.λπ.: *ζεστό / απολαυστικό ~* || *κάνω ~ στον μπέμπη* || *πετσέτα μπάνιου* (βλ. λ. *πετσέτα*)· ΦΡ. ***κάνω μπάνιο*** πλένομαι, πλένω το σώμα μου: *πόσο συχνά κάνεις μπάνιο;* **2.** (ειδικότ.) το πλύσιμο τού σώματος σε μπανιέρα γεμάτη νερό, στην οποία κανείς κάθεται ή ξαπλώνει, ώστε να καλύπτεται όλο το σώμα· κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ντους: *αρωματικά άλατα για το ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το δωμάτιο σπιτιού, ξενοδοχείου κ.λπ., που είναι διαμορφωμένο κατάλληλα, ώστε να χρησιμεύει στην εξυπηρέτηση των προσωπικών αναγκών και στην προσωπική υγιεινή και περιποίηση όσων μένουν στο σπίτι, το ξενοδοχείο κ.λπ.: *καθαρίζω το ~* || *πλακάκια μπάνιου* (β) (καταχρ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο· ΦΡ. ***μπαίνω στο μπάνιο*** (α) χρησιμοποιώ το δωμάτιο αυτό, για να πλυθώ: *ακόμα δεν έχω μπει στο μπάνιο κι έχω να φτιάξω και τα μαλλιά μου* (β) χρησιμοποιώ το δωμάτιο αυτό για την προσωπική μου ανάγκη: *μήπως θέλεις να μπεις στο μπάνιο;* **4.** (συνεκδ.) η επιμήκης λεκάνη για το πλύσιμο και την περιποίηση τού σώματος· η μπανιέρα ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) λουτήρας **5.** το θαλάσσιο λουτρό: *πόσα ~ έκανες το καλοκαίρι;* || *πού κάνεις μπάνιο, όταν πας στο εξοχικό σου;* || *όταν φυσάει, δεν πάμε για ~*· ΦΡ. ***τα μπάνια τού λαού*** (α) ομαδικές ημερήσιες εκδρομές σε παραθαλάσσια μέρη, οργανωμένες για να κάνουν μπάνιο άνθρωποι των λαϊκών στρωμάτων (β) η περίοδος τού καλοκαιριού, όταν οι περισσότεροι εργαζόμενοι παίρνουν άδεια και πηγαίνουν μαζικά για διακοπές στη θάλασσα **6.** ***μπάνια*** (τα) λουτρά σε ιαματικές πηγές για τη θεραπεία ρευματικών κυρ. παθήσεων. — (υποκ.) **μπανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bagno < δημώδ. λατ. bannium < λατ. balneum / balineum < αρχ. *βαλανεῖον* < *βαλανεύς* «ο υπεύθυνος τού λουτρού, εκείνος που ετοιμάζει το νερό», αβεβ. ετύμου, πιθ. πρόκειται για προελλην. δάνειο με εξειδικευμένη τεχνική σημ. «ζεστό μπάνιο». Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. *βάλανος* (βλ.λ.) με τη σημ. «φιάλη, κούπα», όπως επιμαρτυρείται από τον Ησύχιο στη «γλώσσα» *βαλανειόμφαλος*, η οποία πιθ. δήλωνε το στόμιο τής μπανιέρας και το κοίλωμα τής φιάλης νερού].

μπανιστήρι (το) {μπανιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το να κρυφοκοιτάζει κάποιος γυμνούς ή ημίγυμνους ανθρώπους ή ερωτικές πράξεις με σκοπό τη σεξουαλική του διέγερση: *καθόταν στην παραλία και έκανε μπανιστήρι σε τουρίστριες* ΣΥΝ. μάτι, ηδονοβλεψία.
[ΕΤΥΜ. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, κατά το σχήμα *σκαλίζω – σκαλιστήρι, ποτίζω – ποτιστήρι* κ.λπ.].

μπανιστηρτζής (ο) {μπανιστηρτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μπανιστήρι ΣΥΝ. ηδονοβλεψίας, ματάκιας.

μπάνκα κ. (σπανιότ.) **μπάγκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) πιστωτικό ίδρυμα, τράπεζα· ΦΡ. (στη χαρτοπαιξία) (α) ***κάνω / έχω τη μπάνκα*** μοιράζω τα χαρτιά τής τράπουλας, πληρώνοντας με δικά μου χρήματα όσους κερδίζουν και εισπράττοντας τα χρήματα που χάνουν ΣΥΝ. κάσα, μάννα (β) ***τινάζω τη μπάνκα στον αέρα*** κερδίζω όλα τα λεφτά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. banca, γερμ. αρχής, πβ. γερμ. Bank].

μπανκαδόρος κ. (σπαν.) **μπαγκαδόρος** (ο) χαρτοπαίκτης που έχει ή κάνει τη μπάνκα σε ορισμένα παιχνίδια τής τράπουλας ΣΥΝ. μπανκέρης.
[ΕΤΥΜ. < *μπάνκα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μπανκανότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) το χαρτονόμισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. banque-note «τραπεζογραμμάτιο»].

μπανκέρης (ο) {μπανκέρηδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) ο τραπεζίτης • **2.** ο μπανκαδόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. banchiere < banca «τράπεζα – μπάνκα (τυχερών παιγνιδιών»)].

μπάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πλαϊνή πλευρά, το πλάι: *το καράβι έγειρε από τη δεξιά ~* || *γύρισε από την άλλη ~, να κοιμηθεί* (άλλαξε πλευρό) **2.** (μτφ.) η πλευρά, η μεριά: *του επιτέθηκαν απ' όλες τις ~* **3.** (μτφ.) απόμερη θέση, περιθώριο· άκρη· ΦΡ. (α) ***βάζω στη μπάντα*** (i) (για λεφτά) εξοικονομώ, αποταμιεύω (ii) παραμερίζω ή περιθωριοποιώ (κάποιον): *τον έκαναν στην ~ και συνέχισαν την επιχείρηση μόνοι τους* (β) ***κάνω (κάποιον) στη μπάντα*** παραμερίζω, θέτω στο περιθώριο (κάποιον) (γ) ***(κάθομαι) στη μπάντα*** δεν ανακατεύομαι (σε υπόθεση): *Εσύ κάτσε στη μπάντα! Θα λύσουμε μόνοι τη διαφορά μας!* • **4.** ζώνη συχνοτήτων: *η ~ των UHF / VHF* • **5.** ΜΟΥΣ. ορχήστρα στην οποία περιλαμβάνονται όλες οι οικογένειες των πνευστών και ορισμένα κρουστά: *παίζει κλαρίνο στη ~ τού δήμου* ΣΥΝ. φιλαρμονική, ορχήστρα πνευστών • ΦΡ. ***μπαίνω με τις μπάντες*** εισέρχομαι κάπου με ορμή, με δύναμη ή επιδεικτικά: *«το νέο σίριαλ μπήκε με τις μπάντες στους πίνακες θεαματικότητας, επιτυγχάνοντας υψηλότατα ποσοστά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. banda < αρχ. γερμ. bant (πβ. γοτθ. bandwa «σήμα, σημάδι», αρχ. σκανδ. band «δεσμός»)].

μπαντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φουλάρι διπλωμένο ή στριμμένο πολλές φορές σαν λεπτή ταινία, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι γυναίκες, για να στερεώνουν τα μαλλιά τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bandanna < πορτ. bandana < χίντι bāndhnū «μέθοδος βαφής» < σανσκρ. bándhana-].

μπαντανάς (ο) {μπαντανάδες} (λαϊκ.) επικάλυψη τοίχου με ασβέστη, ασβέστωμα ΣΥΝ. άσπρισμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. badana].

μπαντανόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κυλινδρική βούρτσα, η οποία μπορεί να περιστρέφεται και έχει μακρύ χερούλι, για να φτάνει μακριά· χρησιμοποιείται κυρ. για το βάψιμο των ψηλών τοίχων, τού ταβανιού κ.λπ.

μπαντάρω ρ. μετβ. {μπαντάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω με επίδεσμο, επιδένω. — **μπαντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. banda «επίδεσμος» < δημώδ. λατ. *binda, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. binta «δίχτυ», αρχ. αγγλ. bend δεσμά»].

μπάντζο (το) {άκλ.} έγχορδο νυκτό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κιθάρα και αποτελείται από στρογγυλό ηχείο, το οποίο έχει στο πάνω μέρος του τεντωμένο δέρμα και βραχίονα με πέντε μεταλλικές χορδές· χρησιμοποιείται στα μπλουζ, στη τζαζ αλλά και στο ροκ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. banjo < πορτ. (Βραζιλίας) banza, αφρικ. προελ., πβ. mbanza (γλώσσα Κιμπουντού)].

μπαξές κ. **μπαχτσές** (ο) {μπαξέδες} (λαϊκ.) κήπος, περιβόλι· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***έχω καρδιά μπαξέ*** είμαι εύθυμος και καλόκαρδος (β) ***απ' όλα έχει ο μπαξές / όλα τα 'χει ο μπαξές*** (ειρων.) υπάρχουν όλα άφθονα και πλούσια, μπορεί κανείς να βρει τα πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαχτσές* < τουρκ. bahçe < περσ. bāğča «κηπάκος»].

μπαξίσι κ. **μπαχτσίσι** (το) {μπαξίσι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το φιλοδώρημα και (κατ' επέκτ.) το δώρο ή το ποσό που δίνεται για δωροδοκία: *πήρε γερό ~, για να μη μιλήσει.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bahşış].

μπαούλο (το) **1.** (παλαιότ.) ξύλινο ή μεταλλικό κιβώτιο, που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη ειδών ρουχισμού και οικιακών σκευών ΣΥΝ. σεντούκι, κασέλα **2.** (μτφ.-για πρόσ.) ο πολύ παχύς άνθρωπος: *μην τρως πολύ, γιατί κοντεύεις να γίνεις ~.* — (υποκ.) **μπαουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. baul < μεσν. λατ. baulus < bacaulum «φέρετρο, νεκρική κάσα»].

μπαουλοντίβανο (το) έπιπλο που συνδυάζει τη λειτουργία τού κρεβατιού και, στο κάτω μέρος του, την αποθηκευτική χρήση τού μπαούλου.

μπαρ[1] (το) {άκλ.} **1.** μαγαζί, ιδίως νυχτερινό κέντρο, στο οποίο παίζεται δυνατή συνήθ. μουσική, σερβίρονται οινοπνευματώδη ποτά και το οποίο διαθέτει μεγάλο μακρόστενο πάγκο (μπάρα), όπου μπορεί κανείς να πιει το ποτό του είτε όρθιος είτε σε τραπέζι είτε καθισμένος στα ψηλά σκαμπό δίπλα στον πάγκο: *πηγαίνω / ξενυχτώ / διασκεδάζω στα ~* || *γυρίζω στα ~* || *μικρό / ήσυχο / κεντρικό / γεμάτο / χειμωνιάτικο ~* **2.** ειδικό έπιπλο τού σπιτιού στο καθιστικό ή το σαλόνι, όπου τοποθετούνται οι μπουκάλες με τα ποτά **3.** (συνεκδ.) (α) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος στο σπίτι, όπου υπάρχει το παραπάνω έπιπλο και μπορεί να καθίσει κανείς σε ψηλά σκαμπό και να πιει το ποτό του (β) τμήμα ευρύτερου χώρου, όπου μπορεί κανείς να καθίσει και να αγοράσει ποτά ή ελαφρά εδέσματα: *το ~ τού θεάτρου / τού κινηματογράφου / τού αθλητικού κέντρου / τού πλοίου / τού τρένου.* — (υποκ.) **μπαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bar < αρχ. γαλλ. barre < δημώδ. λατ. *barra «ραβδί, βέργα», αγν. ετύμου].

μπαρ[2] (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως κυρ. τής ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < διεθν. bar < αρχ. *βάρος*].

μπάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που κλείνει και ασφαλίζει εσωτερικά την πόρτα ΣΥΝ. αμπάρα **2.** μακρόστενη ξύλινη σανίδα (τάβλα) σε μπαρ, πάνω στην οποία ακουμπούν και πίνουν τα ποτά τους οι πελάτες: *κάθομαι στη ~* (σε σκαμπό γύρω από τη μπάρα) || *η ~ ήταν γεμάτη* (ο χώρος γύρω από τη μπάρα) **3.** (στη γυμναστική, την άρση βαρών και στον χορό) όργανο (μακρόστενη ράβδος) για την εκτέλεση ορισμένων ασκήσεων τής ενόργανης γυμναστικής ή για την προσαρμογή βαρών στα άκρα της **4.** κατακόρυφη ή λοξή γραμμή που χωρίζει λέξεις, μουσικούς φθόγγους, αριθμούς κ.λπ.: *διπλή ~* (||) ΣΥΝ. (ΜΟΥΣ.) διαστολή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. barra < δημώδ. λατ. *barra, αγν. ετύμου].

μπαράζ (το) {άκλ.} **1.** καταιγισμός (από κάτι), συνεχόμενα, αλλεπάλληλα κρούσματα με χαρακτηριστικό την ένταση κατά την εκδήλωσή τους: *~ διαμαρτυριών / δηλώσεων / φορολογικών μέτρων* || *«~ επιθέσεων κατά σερβικών στόχων»* (εφημ.) • **2.** ΑΘΛ. ***(αγώνας) μπαράζ*** η αναμέτρηση μεταξύ ομάδων που ισοβαθμούν (συνήθ. σε ουδέτερο γήπεδο), κατά την οποία θα κριθεί ο τελικός νικητής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. barrage «φράγμα» < ρ. barrer «φράζω» < barre «περίφραξη, σύρτης», βλ. κ. *μπάρα*].

μπαρκάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάρκ-αρα κ. -άρισα} ♦ (συνήθ. αμετβ.) **1.** επιβιβάζομαι σε πλοίο, για να ταξιδέψω ως επιβάτης **2.** επιβιβάζομαι σε εμπορικό πλοίο, για να αναλάβω υπηρεσία, ναυτολογούμαι: *μπάρκαρε σε τάνκερ* ΑΝΤ. ξεμπαρκάρω ♦ **3.** (μετβ. για πρόσ. ή πράγμ.) τοποθετώ μέσα σε πλοίο: *~ εμπορεύματα.* — **μπαρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. imbarcare < im- (< in) + barca «βάρκα». Βλ. κ. *βάρκα*].

μπάρκο (το) **1.** η επιβίβαση ή η ανάληψη εργασίας σε πλοίο ΣΥΝ. μπαρκάρισμα **2.** (συνεκδ.) το εμπόρευμα που φορτώνεται σε πλοίο: *«και για ~ μες στ' αμπάρια είχε όλο παλληκάρια»* (τραγ.) **3.** χρηματικό ποσό για τη ναύλωση πλοίου **4.** ΝΑΥΤ. ευέλικτο ιστιοφόρο πλοίο με τρία κατάρτια και με διπλά πανιά στην πλώρη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ισπ. barco < λατ. barca. βλ. κ. *βάρκα*. Στη σημ. «μπαρκάρισμα» η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο τού ρ. *μπαρκάρω* (πβ. κ. *φρενάρω - φρένο. λουστράρω - λούστρο*)].

μπάρμαν (ο) {άκλ.}. **μπαργούμαν** (η) {άκλ.} υπάλληλος που σερβίρει σε μπαρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. barman / barwoman < bar + man / woman].

μπαρμπα- (λαϊκ.-οικ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων (για τον θείο κάποιου ή γενικότ. για ηλικιωμένα πρόσωπα): *ο μπαρμπα-Γιάννης ο Κανατάς* ‖ *ήρθε ο μπαρμπα-Γιώργος απ' το χωριό* ‖ *η καλύβα τού μπαρμπα-Θωμά.*
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *μπάρμπας* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

Μπαρμπάντος (το) {άκλ.} (αγγλ. Barbados) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπρίτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαρμπάντος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Barbados < ισπ. barbado «γενειοφόρος». ονομασία που δόθηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς εξερευνητές εξαιτίας των χνουδωτών φύλλων που είχαν οι συκιές στο νησί].

Μπαρμπαριά (η) (παλαιότ.-λαϊκ.) το σύνολο των ορεινών περιοχών τής ΒΔ. Αφρικής. που περιλαμβάνει την Αλγερία. το Μαρόκο, την Τυνησία και την περιοχή τής Τρίπολης τής Λιβύης· αλλιώς (κατά τους Άραβες γεωγράφους) *Μαγκρέμπ* (το) (βλ.λ.). — **Μπαρμπαρέζος** {μεσν.} κ. **Μπαρμπαρέσος** {μεσν.} κ. **Βαρβαρέζος** (ο), **μπαρμπαρέζικος**, -η, -ο κ. **μπαρμπαρέσικος** {μεσν.}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. Barbaria / Berberia «χώρα των Βερβέρων» < **Βερβαρία*. αγν. ετύμου. με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *βάρβαρος*. ονομασία που δόθηκε σε ολόκληρη τη βόρεια ακτή τής Αφρικής].

μπάρμπας (ο) {μπαρμπάδες} (λαϊκ.) **1.** ο αδελφός τού πατέρα ή τής μητέρας, ο θείος: *έχω έναν ~ στην Αμερική*· ΦΡ. ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη*** βλ. λ. *Κορώνη* **2.** (γενικότ.) άνδρας μεγάλης ηλικίας: *μπάρμπα, πρόσεχε στον δρόμο!* ‖ (ενίοτε και με μάγκικο ύφος) *τι έγινε, ρε μπάρμπα, τρέχει τίποτε;* — (χαϊδευτ.) **μπαρμπούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αρχική σημ. «γενειοφόρος». < ιταλ. barba «γενειάδα – σεβάσμιος άνθρωπος» < λατ. barba].

μπάρμπεκιου (το) {άκλ.} **1.** φορητή ή κτιστή ψησταριά **2.** (συνεκδ.) το ψήσιμο κρέατος ή λαχανικών στην παραπάνω ψησταριά και το ψημένο με αυτό τον τρόπο κρέας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. barbecue < ισπ.-αμερ. barbacoa (λ. τής Αϊτής)].

μπαρμπέρης (ο) {μπαρμπέρηδες} (λαϊκ.) ο κουρέας· ΦΡ. (παροιμ.) ***είναι πολλοί οι μπαρμπέρηδες για τού σπανού τα γένια*** οι περισσότεροι δείχνουν προθυμία για τα εύκολα πράγματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. barbiere < barba «γενειάδα» < λατ. barba].

μπαρμπεριάτικα (τα) (σπάν.) η αμοιβή που δίνεται στον μπαρμπέρη.

μπαρμπέρικο (το) το κατάστημα τού μπαρμπέρη, το κουρείο.

μπαρμπούνι (το) {μπαρμπουν-ιού | -ιών} **1.** ψάρι με κόκκινο χρώμα, που αλιεύεται κυρ. για το εύγευστο κρέας του ΣΥΝ. τρίγλη **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός εύσωμου ανθρώπου ή ελκυστικής γυναίκας • **3.** ***μπαρμπούνια*** (τα) τα μπαρμπουνοφάσουλα (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπαρμπουνάκι** (το), (μεγεθ.) **μπαρμπουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. barbon < λατ. barba «γενειάδα», επειδή το ψάρι έχει στο χείλος του λεπτό τρίχωμα που μοιάζει με γενειάδα].

μπαρμπουνοφάσουλα (τα) (λαϊκ.) ποικιλία φασολιών με πλατειές και λείους λοβούς. που όταν ωριμάσουν γίνονται ασπροκόκκινα.

μπαρμπουτατζής (ο) {μπαρμπουτατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει μπαρμπούτι κατά σύστημα.
[ΕΤΥΜ. < *μπαρμπούτι* + παραγ. επίθημα *-ατζής*].

μπαρμπούτι (το) {μπαρμπουτιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με ζάρια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. barbut].

μπαρμπουτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το τραπέζι πάνω στο οποίο παίζεται μπαρμπούτι **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται (συνήθ. κρυφά) μπαρμπούτι.
[ΕΤΥΜ. < *μπαρμπούτι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

μπαρμπούτσαλο (το) (συνήθ. στον πληθ.) (λαϊκ.) για κάτι ανόητο, ψευδές ή απίθανο: *–Πιστεύω ότι θα 'ρθεί. –Μπαρμπούτσαλα! Αφού έφυγε χθες!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < βεν. barbuzzal «μάσκα για το μέτωπο» < barbuzza «είδος περικεφαλαίας» (πβ. ιταλ. barbuta) (< λατ. barba «γενειάδα»)].

μπαρμπρίζ (το) → παρμπρίζ

μπαρόβιος (ο). **μπαρόβια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) ο τακτικός πελάτης των μπαρ. αυτός που συχνάζει σε μπαρ.
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός, < *μπαρ* + *βίος*, πβ. κ. *μηχαν-ό-βιος*].

μπαρόκ (το) {άκλ.} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε στις χώρες τής Ευρώπης και τής Αμερικής από τον 16ο ως τον 18ο αι. στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική. κατόπιν δε και στις άλλες καλές τέχνες (ζωγραφική, μουσική κ.λπ.)· χαρακτηρίζεται για τον υπερβολικά πλούσιο διάκοσμο. τις έντονες αντιθέσεις. το επιδεικτικό ύφος και τις παράτολμες επινοήσεις **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την παραπάνω τεχνοτροπία: *~ έπιπλο / διακόσμηση / ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baroque < πορτ. barrocco «ασύμμετρο. ακανόνιστο μαργαριτάρι». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο λεξιλόγιο τής κοσμηματοποιίας, για να περιγράψει πολύτιμους λίθους ακανόνιστου σχήματος, η δε χρήση της σχετικά με τη φερώνυμη τεχνοτροπία είχε αρχικώς υποτιμητική χροιά].

μπαρότσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η νυχτερινή έξοδος σε πολλά μπαρ.

μπαρούμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο δένεται πλοίο ή βάρκα σε σταθερό σημείο τής στεριάς.
[ΕΤΥΜ. < βεν. paroma / ιταλ. paroma < ισπ. paloma < αραβ. barim «τυλιγμένο σχοινί»].

μπαρουταποθήκη (η) {δύσχρ. μπαρουταποθηκών} **1.** η πυριτιδαποθήκη (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών.

μπαρούτι (το) {μπαρουτιού | χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) η πυρίτιδα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***γίνομαι μπαρούτι*** οργίζομαι. θυμώνω άγρια: *μόλις τα άκουσε, έγινε μπαρούτι!* ΣΥΝ. γίνομαι Τούρκος (β) ***μυρίζει / βρομάει μπαρούτι*** πρόκειται να συμβεί κάτι κακό, αναμένονται δυσάρεστα γεγονότα: *μη μπλέκεσαι καθόλου σ' αυτή την ιστορία. μυρίζει μπαρούτι!* **2.** (μτφ.) (α) (για ποτό) με πολύ μεγάλη περιεκτικότητα σε αλκοόλ: αυτό το τσίπουρο είναι ~ ΣΥΝ. σπίρτο (β) (για φαγητό) πολύ πικάντικο. καυτερό: *τα μεξικάνικα φαγητά είναι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) τούρκος. Επίσης **μπαρούτη** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. barut < μτγν. *πυρῖτις (λίθος)*].

μπαρουτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπαρούτιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) εξοργίζω, θυμώνω (κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) εξοργίζομαι. «ανάβω».

μπαρουτίλα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η μυρωδιά τού μπαρουτιού.

μπαρουτόβολα (τα) βόλια από μπαρούτι ΣΥΝ. μπαρουτόσκαγα.

μπαρουτοκαπνισμένος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) (συνήθ. για έμπειρους πολεμιστές) αυτός που έχει μαυρίσει από την κάπνα τής μάχης. τού μπαρουτιού **2.** (μτφ.) αυτός που έχει περάσει διά πυρός και σιδήρου από συγκρούσεις, μεγάλους αγώνες: *τα ~ στελέχη τού κόμματος* ΑΝΤ. άκαπνος.

μπαρουτόσκαγα (τα) τα μπαρουτόβολα (βλ.λ.).

μπαρούφα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) η ανόητη φλυαρία. ο αβάσιμος λόγος: *όλο μπαρούφες πετάει. όταν συζητούμε* ΣΥΝ. σαχλαμάρα. μπούρδα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. baruffa. γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. *biroufan > γερμ. berufen «καλώ, ονομάζω»].

μπας μόριο → μπας και

μπασαβιόλα κ. **πασαβιόλα** (η) {χωρ. πληθ.} έγχορδο μουσικό όργανο. που παράγει βαθύ ήχο, το κοντραμπάσο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bassa viola].

μπασιά κ. **εμπασιά** (η) (λαϊκ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς, η είσοδος ΣΥΝ. μπάσιμο. έμπα. έμπαση ΑΝΤ. έξοδος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμβασία / ἐμπασία* < αρχ. *ἔμβασις* < *ἐμβαίνω*. βλ. κ. *μπαίνω*].

μπάσιμο (το) {μπασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η κίνηση προς τα μέσα. η είσοδος ΣΥΝ. έμπα **2.** ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο. στο μπάσκετ κ.α.) η ατομική ενέργεια παίκτη. με την οποία επιχειρεί να μπει στην περιοχή τού αντιπάλου και να επιτύχει γκολ, καλάθι κ.λπ.: *επιχείρησε ~ από τα αριστερά* ‖ *θεαματικό ~ και γκολ! / και καλάθι!* ‖ *κάνω ~* **3.** (συνεκδ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς (κάπου). η είσοδος: *στο ~ τού σπιτιού είχαν έναν σκαλιστό καθρέφτη.*
[ΕΤΥΜ. < *μπαίνω* (πβ. κ. *βγάζω – βγάλσιμο*)].

μπασίστας (ο) → μπάσο

μπάσκα (η) τμήμα γυναικείου ενδύματος (φορέματος, φούστας) που ξεκινά από τη μέση και φθάνει στην περιφέρεια.

μπας και επίρρ. (προφορ.-καθημ.) μήπως: *θα του τηλεφωνήσω, ~ τον πετύχω* ‖ *~ με κοροϊδεύεις; Περίεργα μου φαίνονται αυτά που λες!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπᾶς (καί)* < φρ. *μὴν πᾶς (καί)*].

μπασκέτα (η) {δύσχρ. μπασκετών} το καλάθι τού μπάσκετ (βλ.λ.) με το ταμπλό πάνω στο οποίο στερεώνεται.
[ΕΤΥΜ. < *μπάσκετ*. κατ' αναλογίαν προς το *ρακέτα*].

μπάσκετ κ. **μπάσκετ-μπολ** (το) {άκλ.} η καλαθόσφαιρα / καλαθοσφαίριση (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπασκετάκι** (το). **μπασκετικός**, -ή, -ό, ***μπασκετικά*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. basket (ball) < basket «καλάθι»].

μπασκετμπολίστας (ο) {μπασκετμπολιστών}. **μπασκετμπολίστρια** (η) {μπασκετμπολιστριών} καλαθοσφαιριστής.

μπασκίνας (ο) (αργκό-μειωτ.) ο αστυνομικός ΣΥΝ. μπάτσος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. baskın].

μπας-κλάς επίθ. {άκλ.} (μειωτ.) αυτός που θεωρείται χαμηλής ποιότητας. λαϊκού γούστου. ευτελούς αξίας: *αυτά τα έπιπλα είναι πολύ ~* ‖ *το ντύσιμό του είναι ~* ‖ *~ συνοικία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. basse classe < basse (θηλ. τού επιθ. bas «χαμηλός, κατώτερος». βλ. κ. *μπάσος*) + classe «τάξη» (< λατ. classis)].

μπασκλασαρία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) σύνολο ανθρώπων χαμηλής ποιοτικής στάθμης: *σ' αυτό το μαγαζί μαζεύεται όλη η ~* ΑΝΤ. ο καλός κόσμος. αριστοκρατία. υψηλή κοινωνία.
[ΕΤΥΜ. < *μπας-κλάς* + παραγ. επίθημα *-αρία*. πβ. κ. *αλητ-αρία*].

μπασμάς (ο) {μπασμάδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) είδος βαμβακερού υφάσματος • **2.** η συσκευασία φύλλων καπνού στην Α. Μακεδονία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. basma «έκτυπο. στάμπα»].

μπασμένος, -η, -ο {μεσν.} (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.-υβριστ.) αυτός που μοιάζει να έχει «μπει», να έχει συρρικνωθεί. μικρόσωμος: *άκου γλώσσα που έβγαλε ο ~!* ΣΥΝ. κοντοστούπης. μια σταλιά. τοσοδούλης • **2.** (εκφραστ.) αυτός που έχει εισαχθεί ή μυηθεί σε μια διαδικασία. που διαθέτει γνώσεις και εμπειρίες (σε κάτι): *είναι ~ στα κόλπα και ξέρει όλους τους αρμοδίους* ‖ *είναι ~ για τα καλά στις κρατικές προμήθειες* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωμένος.

μπάσο (το) ΜΟΥΣ. **1.** (α) (στη μουσική σύνθεση για πολλές φωνές. αντιστικτικής ή αρμονικής γραφής) η χαμηλότερη φωνή. η φωνή που απαγγέλλει τις χαμηλότερες νότες: *η κίνηση τού ~* (β) (στην αρμονία) ο χαμηλότερος φθόγγος μιας συγχορδίας: *το ~ τής συγχορδίας* **2.** τα

χαμηλότερα κατά την έκταση όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας: κοντραμπάσα. τούμπες, τρομπόνια, κοντραφαγκότο **3.** το κοντραμπάσο (βλ.λ.), όταν παίζει στο πλαίσιο τζαζ ή ροκ συγκροτήματος· η λ. χρησιμοποιείται ιδ. για ηλεκτρικό όργανο **4.** οι χαμηλότερες συχνότητες μιας φωνής: *η φωνή του είχε πολύ ~ || φωνή με πλούσιο ~* **5.** (στον πληθ.) (α) οι χαμηλότερες συχνότητες ενός ηχογραφημένου ακροάματος: *χαμήλωσε όσο μπορείς τα ~ || ακούγονται πολύ δυνατά τα ~ και τρέμει όλο το σπίτι* (β) (συνεκδ.) ο διακόπτης ενός ηλεκτρονικού μηχανήματος (ραδιοφώνου, ηλεκτροφώνου κ.λπ.) που ρυθμίζει την αναλογία των χαμηλών συχνοτήτων στο συνολικό μουσικό ακρόαμα. — **μπασίστας** (ο) (σημ. 3), **μπασίστρια** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. basso < μτγν. λατ. bassus «χαμηλός, βραχύς», πιθ. οσκ. προελ.].

μπάσος, -α, -ο ΜΟΥΣ. **1.** (για την οξύτητα τού ήχου) ο χαμηλός· ΦΡ. ***μπάσα φωνή*** χαμηλή, βαθιά φωνή· η φωνή τού βαθυφώνου **2.** (για πρόσ.) ο βαθύφωνος ΑΝΤ. υψίφωνος **3.** ***μπάσο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. basso, βλ. λ. *μπάσο*].

μπάστα επίρρ. (διαλεκτ.-και ως προστακτική) αρκεί, σταμάτα, ώς εδώ: *βαρέθηκα, πια! ~!* ΣΥΝ. αρκετά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. basta, προστ. τού ρ. bastare «αρκώ, σταματώ» < μεσν. λατ. bastare, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *βαστάζω*, πβ. *βαστώ*].

μπάστακας (ο) (λαϊκ.) **1.** σταθερή πέτρα ή βώλος, που χρησιμοποιείται ως στόχος σε παιδικό παιχνίδι **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στέκεται στη μέση ή βρίσκεται διαρκώς σε έναν χώρο εμποδίζοντας ή ενοχλώντας: *φύγε απ' τη μέση, μη στέκεσαι σαν ~! || τον έχουμε ~ όλη μέρα στο σπίτι και ούτε κουβέντα δεν μπορούμε να πούμε.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. basta (βλ. λ. *μπάστα*) από τη χρήση τής λ. για την πέτρα στην οποία στοχεύουν οι παίκτες στις αμάδες].

μπασταρδεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπαστάρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αλλοιώνω τη φύση ή τη σύσταση: *~ μια ράτσα σκυλιών* **2.** νοθεύω, κάνω κάτι χαμηλότερης ποιότητας, αναμειγνύω ποιοτικά στοιχεία με άλλα ευτελή: *τώρα τελευταία τα έχουν μπασταρδέψει τα προϊόντα τους* **3.** (μτφ.) μεταβάλλω σε κάτι την αυθεντική του μορφή διαστρέφοντάς το: *μερικοί νεότεροι συνθέτες μπασταρδεύουν τη λαϊκή μουσική χρησιμοποιώντας αρμόνια, ντραμς και άλλα παρόμοια* ♦ **4.** (αμετβ.) νοθεύομαι, εκφυλίζομαι: *δεν είναι καθαρόαιμο σκυλί, είναι μπασταρδεμένο.* — **μπαστάρδεμα** (το).

μπάσταρδος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** αυτός που γεννήθηκε από μη νόμιμα παντρεμένους γονείς, νόθος ΣΥΝ. εξώγαμος **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) αυτός που εκπλήσσει με την εφευρετικότητα, την πονηριά ή την ικανότητά του: *μας την έφερε πάλι ο ~!* — (υποκ.) **μπασταρδάκι** (το), **μπαστάρδικος,** -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bastardo < παλ. γαλλ. bastard (> γαλλ. bâtard), αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. λατ. bastardus < αρχ. γερμ. *bast- / *bōst- «γάμος» (που χρησιμοποιήθηκε για την ονομασία παιδιών πολυγαμικής οικογένειας, τα οποία προέρχονταν από γυναίκα κατώτερης κοινωνικής τάξεως)].

μπαστούνι (το) {μπαστουν-ιού | -ιών} **1.** το ραβδί που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα (συνήθ. από ηλικιωμένους ή αναπήρους) κατά το βάδισμα ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία· ΦΡ. ***τα βρίσκω μπαστούνια*** συναντώ απροσδόκητες δυσκολίες, αντιμετωπίζω ανυπέρβλητα εμπόδια· αποτυγχάνω: *τα βρήκε μπαστούνια στο εξωτερικό και γύρισε πίσω στην πατρίδα* **2.** ειδικό ραβδί που χρησιμοποιείται στο γκολφ • **3.** ένα από τα τέσσερα σύμβολα στα τραπουλόχαρτα: *ντάμα ~ || πέντε ~* • **4.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρόβολος των ιστιοφόρων πλοίων. — (μεγεθ.) **μπαστούνα** κ. **μπαστουνάρα** (η), (υποκ.) **μπαστουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bastone < μεσν. λατ. basto < μτγν. λατ. bastum, πιθ. < αρχ. *βαστάζω*].

μπαστουνιά (η) το χτύπημα με μπαστούνι, μαγκουριά ΣΥΝ. (λόγ.) ραβδισμός.

μπαστουνόβλαχος (ο) (μειωτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με μεγάλη αγένεια, πολύ άξεστος ΣΥΝ. αγροίκος.

μπατανία (η) (διαλεκτ.) υφαντό μάλλινο κλινοσκέπασμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. battaniye < αραβ. (Συρίας) bṭāniyye «σκέπασμα ποδιών»].

μπαταξής κ. **μπαταχτσής** (ο) {μπαταξήδες} άνθρωπος που είναι ασυνεπής στην εξόφληση των χρεών του, ο κακοπληρωτής ΣΥΝ. αναξιόχρεος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. batakçı < batak «βούρκος»].

μπαταριά (η) σειρά ταυτόχρονων και αλλεπάλληλων πυροβολισμών, ομοβροντία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. batarya < ιταλ. batteria «καννονιοστοιχία» < ρ. battere «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπαταρία (η) {μπαταριών} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. ο συσσωρευτής ηλεκτρικής ενέργειας· σειρά ηλεκτρικών στοιχείων, συνδεδεμένων μεταξύ τους για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος: *άδεια / πεσμένη ~ || η ~ τού αυτοκινήτου* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα τής βρύσης (λουτρού ή κουζίνας), που αναμειγνύει σε διάφορες αναλογίες το ζεστό με το κρύο νερό **3.** (ειδικότ.) καθένας από τους συσκευασμένους για το εμπόριο συσσωρευτές μικρού μεγέθους (συνήθ. κυλινδρικούς), που χρησιμοποιούνται ως φορητή πηγή ηλεκτρικού ρεύματος για να θέτουν σε λειτουργία μικροσυσκευές (λ.χ. κασετόφωνα, γουόκμαν, ραδιόφωνα, μηχανές ξυρίσματος κ.ά.): *αγόρασα μπαταρίες για το τηλεχειριστήριο || τι ~ παίρνει ο φακός;* ΦΡ. ***γεμίζω τις μπαταρίες μου*** ανακτώ τις δυνάμεις μου, ανανεώνομαι: *γέμισα τις μπαταρίες μου στις διακοπές και ξαναγυρίζω στη δουλειά.* — (υποκ.) **μπαταριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. batterie, αρχική σημ. «καννονιοστοιχία», αργότερα «ηλεκτρική στήλη», < battre «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπατάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γέρνω, κλίνω προς τη μία πλευρά· (για πλεούμενο) γυρίζω από την ανάποδη, ανατρέπομαι: *η βάρκα μπατάρισε* **2.** (μτφ.) αλλάζω, μεταβάλλομαι εντελώς: *«νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει»* (Ν. Καββαδίας) || *μπατάραν' τα πράγματα* (ιδ. για τα πολιτικά· ανατράπηκαν πλήρως τα πράγματα, οι συνθήκες) ♦ **3.** (μετβ.) αναποδογυρίζω, ανατρέπω: *ο αέρας μπατάρισε τη βάρκα.* — **μπατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «χτυπώ, συγκρούομαι» < ιταλ. battere / βεν. bater «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπατζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** καθένα από τα δύο σωληνοειδή τμήματα τού παντελονιού, που περιβάλλουν τα πόδια από τη μέση μέχρι τους αστραγάλους· ΦΡ. (α) ***φωτιά / τρομάρα στα μπατζάκια (κάποιου)*** (σκωπτικά ή προειδοποιητικά) για ανάξιο ή ανάξιο πρόσωπο ή ως έκφραση ανησυχίας για πιθανή δυσάρεστη εξέλιξη: *αν μαθευτεί τι έκανες, τότε ~! || τρομάρα στα μπατζάκια σου, που θέλεις να γίνεις και γιατρός* (β) ***(τα λεφτά) τρέχουν απ' τα μπατζάκια (κάποιου)*** για πράγμα ή ιδιότητα που διαθέτει κάποιος σε μεγάλο βαθμό: *η μαγκιά / τα λεφτά τρέχουν απ' τα μπατζάκια του* (κάνει πολύ τον μάγκα / είναι πολύ πλούσιος) **2.** το κάτω άκρο τού παντελονιού ΣΥΝ. ρεβέρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bacak «κνήμη» < αρχ. περσ. *pāičak].

μπατζανάκης (ο) {μπατζανάκηδες}, **μπατζανάκισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένας από τους συζύγους αδελφών ΣΥΝ. (λόγ.) σύγγαμπρος. Επίσης **μπατζανάκαινα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bacanak].

μπατζής (ο) {μπατζήδες} αυτός που υπηρετεί στη Μ.Π.Α. (βλ.λ.).

μπάτης (ο) {χωρ. πληθ.} ελαφρός και δροσερός θαλασσινός αέρας, αύρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμβάτης*, με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ*-, διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος *-μβ-* [mb], πβ. *εμβαίνω > μπαίνω, γαμβρός > γαμπρός*. Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. batı «δύση»].

μπατίκ (το) {άκλ.} **1.** μέθοδος βαφής υφασμάτων, κατά την οποία τα τμήματα τού υφάσματος που δεν θα βαφούν καλύπτονται με κερί που εύκολα αφαιρείται **2.** (συνεκδ.) το ύφασμα που έχει βαφεί με την παραπάνω τεχνική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. batik < μαλαϊκ. batik «ζωγραφισμένος» (λ. τής Ιάβας)].

μπατικό (το) τοιχοποιία κατά την οποία τα οικοδομικά υλικά (πέτρες, τούβλα κ.λπ.) με το μήκος τους καλύπτουν όλο το πάχος τού τοίχου (πβ. λ. *δρομικός*).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού επιθ. *μπατικός* < μτγν. *ἐμβατικός* (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος και διατήρηση τής αρχ. προφοράς [mb] τού συμπλέγματος), που είχε αρχική σημ. «τετράγωνος – θόλος», < *ἐμβατος* < αρχ. *ἐμβαίνω* (βλ. λ. *μπαίνω*)].

μπατίρης (ο) {μπατίρηδες}, **μπατίρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που δεν έχει χρήματα, ο χρεωκοπημένος, ο αδέκαρος ΣΥΝ. ρέστος. — (υποκ.) **μπατιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. *μπατίρω* (υποχωρητ.) < τουρκ. batırmak «βουλιάζω»].

μπατιρίζω ρ. αμετβ. {μπατίρισα} (λαϊκ.) καταστρέφομαι οικονομικά, χρεωκοπώ ΣΥΝ. πτωχεύω.

μπατίστα (η) → βατίστα

μπάτλερ (ο) {άκλ.} ελλην. *αρχιθαλαμηπόλος*· ο επί κεφαλής τού υπηρετικού προσωπικού μεγάλου σπιτιού, κυρ. σε εύπορες ή αριστοκρατικές οικογένειες, υπεύθυνος κυρ. για το σερβίρισμα των ποτών και των γευμάτων, υπηρέτης περιωπής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. butler < αρχ. γαλλ. bouteillier «αυτός (ο υπηρέτης) που φέρνει τα μπουκάλια» < bouteille «μπουκάλι»].

μπατόν (το) {άκλ.} ελλην. *μπαστούνι, ράβδος*· ραβδί για ειδική χρήση: *τα ~ τού σκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâton < μτγν. λατ. bastum, βλ. λ. *μπαστούνι*].

μπατονέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ωτοκαθαριστής*· μικρό, λεπτό κομμάτι που μοιάζει με σπιρτόξυλο (συνήθ. από πλαστικό), τού οποίου οι άκρες είναι καλυμμένες με βαμβάκι και χρησιμοποιείται για το καθάρισμα των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâtonnet < bâton «μπαστούνι» (βλ. λ. *μπαστούνι*)].

μπατόν-σαλέ (το) {άκλ.} αλμυρό ορεκτικό από ψημένη ζύμη, που έχει τη μορφή μακρόστενης ράβδου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâton salé «αλατισμένη ράβδος»].

μπατσαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) (περιληπτ.) η αστυνομία ή σύνολο αστυνομικών.
[ΕΤΥΜ. < *μπάτσος* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

μπατσίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μπάτσισα} (λαϊκ.) χαστουκίζω, ρίχνω μπάτσους ΣΥΝ. σκαμπιλίζω, (λόγ.) ραπίζω. — **μπάτσισμα** (το).

μπάτσος[1] (ο) το χαστούκι ΣΥΝ. σκαμπίλι, ράπισμα· ΦΡ. ***τού κλότσου και τού μπάτσου*** βλ. λ. *κλότσος*. Επίσης **μπάτσα** κ. **μπατσιά** (η). — (υποκ.) **μπατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρωμ. batsă «χαστούκι» με αλλαγή γένους σε *μπάτσος* αναλογικά κατά το *κλότσος* από τη φρ. *τού κλότσου και τού μπάτσου*. Κατ' άλλους, ηχομιμητ. λ. < γερμανοεβρ. patch «χαστούκι» (γίντις)].

μπάτσος[2] (ο), **μπατσίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο αστυνομικός: *τον κυνηγούσε ένας ~ με το γκλομπ στο χέρι.*
[ΕΤΥΜ. < οθωμ. τουρκ. baç «φόρος» (τον οποίο εισέπρατταν οι χωροφύλακες) < περσ. bāc «φόρος, διόδια»].

μπάφα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός κέφαλος, από τον οποίο παράγεται το αβγοτάραχο.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπαφιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάφιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** φουσκώνω, εξαντλούμαι από μεγάλη σωματική ή πνευματική κούραση, δεν αντέχω άλλο: *μπάφιασα όλη μέρα στο γραφείο* **2.** ζαλίζομαι από το συνεχές κάπνισμα: *δεν μπαφιάσατε εδώ μέσα μ' αυτό τον καπνό!* ♦ **3.** (μετβ.) κουράζω (κάποιον): *με μπάφιασες με την πολυλογία σου.*

— **μπάφιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. από τον ήχο τής βεβιασμένης εκπνοής].

μπάχαλο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-εκφραστ.) κατάσταση μεγάλης σύγχυσης, ανακατωσούρα: *άρχισαν να φωνάζουν όλοι μαζί κι έγινε ~* || *η υπηρεσία έχει γίνει ~ μετά τις απολύσεις* ΣΥΝ. χάος, άνω-κάτω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., με σχηματισμό κατ' αναλογίαν προς τα *κρότ-αλο, ρόπ-αλο, θρύψ-αλο* κ.ά.].

Μπαχάμες (οι) {Μπαχαμών} (αγγλ. Commonwealth of the Bahamas = Κοινοπολιτεία των Μπαχαμών) νησιωτικό κράτος στον Δ. Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές των Η.Π.Α., με πρωτεύουσα το Νασάου, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαχαμών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bahamas, ινδιάνικη λ., αγν. ετύμου, όπως και η τοπική ονομ. Guanahani].

μπαχάρι (το) {μπαχαρ-ιού | -ιών} **1.** αρωματικό καρύκευμα για το φαγητό, το μαύρο πιπέρι **2.** (γενικότ.) κάθε μαγειρικό αρωματικό καρύκευμα, μπαχαρικό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bahar].

μπαχαρικό (το) μαγειρικό καρύκευμα που αρωματίζει και νοστιμεύει το φαγητό (λ.χ. το πιπέρι, η καννέλα, το μοσχοκάρυδο, το γαρύφαλλο, το κύμινο κ.ά.).

Μπαχρέιν (το) {άκλ.} (αραβ. Dwalāt al-Baḥrayn = Κράτος τού Μπαχρέιν) νησιωτικό κράτος τής ΝΔ. Ασίας στον Περσικό Κόλπο με πρωτεύουσα τη Μανάμα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Μπαχρέιν.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Baḥrayn «δύο θάλασσες», επειδή το νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα βρίσκεται στο μέσον τού Ν. τμήματος τού Περσικού Κόλπου].

μπαχτσές (ο) → μπαξές

μπαχτσίσι (το) → μπαξίσι

μπε (το) {άκλ.} (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) το βέλασμα τού προβάτου.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. αρχ. *βῆ* [bē]].

Μ.Π.Ε. (το) Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.

μπεγλέρι (το) {μπεγλέρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κομπολόι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. beğleri < beğ, παλαιότ. τ. τού bey «μπέης»].

μπεγλερίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπεγλέρισα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίζω το μπεγλέρι ♦ **2.** (μετβ.-μτφ.) παίζω (χειρίζομαι) (κάποιον) όπως το μπεγλέρι, κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω: *«είμ' εγώ γυναίκα φίνα, ντερμπεντέρισσα / που τους άντρες σαν τα ζάρια τούς μπεγλέρισα»* (λαϊκ. τραγ.).

μπεζ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού **2.** **μπεζ** (το) το ίδιο το χρώμα τού φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού, το καφέ ανοιχτό. — (υποκ.) **μπεζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. beige, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. bigio < μεσν. λατ. bisius / bysius < λατ. *bysseus < αρχ. *βύσσος* (βλ. κ. *βύσσινο*)].

μπεζαχτάς (ο) {μπεζαχτάδες} (παλαιότ.) συρτάρι σε πάγκο καταστήματος, όπου φυλάσσονταν οι εισπράξεις· υποτυπώδες χρηματοκιβώτιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bezahta].

μπεζεβέγκης (ο) → πεζεβέγκης

μπεζερίζω ρ. αμετβ. {μπεζέρισα} (λαϊκ.) **1.** ταλαιπωρούμαι, τυραννιέμαι **2.** (κατ' επέκτ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά ΣΥΝ. αποκάμνω **3.** δυσφορώ με κάποιον/κάτι. — **μπεζέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bezmek «καταπονούμαι, κουράζομαι»].

μπεζές (ο) {μπεζέδες} ελαφρύ γλύκυσμα, που παρασκευάζεται από χτυπημένα ασπράδια αβγών και ζάχαρη. — (υποκ.) **μπεζεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baiser «φιλώ» < δημώδ. λατ. basiāre (αντί τού κλασ. λατ. osculari)].

μπέης (ο) {μπέηδες} **1.** ανώτερος πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (καθημ.) άνδρας που του αρέσει η καλοπέραση και οι ανέσεις και που με τη συμπεριφορά του δείχνει να απαιτεί ή να θεωρεί δεδομένη την προσοχή, τη φροντίδα και το ενδιαφέρον όλων για την εκπλήρωση των επιθυμιών του: *ξύπνησε ο ~ μας:* || *«και τα βλέπω όλα σαν ~ και τα νιώθω σαν πασάς»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bey].

μπέιζμπολ (το) {άκλ.} αμερικανικό ομαδικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των εννέα παικτών σε ανοικτό γήπεδο· εξελίσσεται γύρω από τέσσερα σημεία-βάσεις, που αποτελούν τις κορυφές μεγάλου ρόμβου και σκοπός τού παιχνιδιού είναι οι επιθετικοί παίκτες τής ομάδας να αποκρούουν τις βολές τού αντιπάλου με το ειδικό ρόπαλο τού παιχνιδιού και στη συνέχεια να τρέχουν πάνω στην περίμετρο τού γηπέδου, περνώντας από όλες τις βάσεις και φθάνοντας στο σημείο εκκινήσεως για να σκοράρουν (χόουμ-ραν). — **μπεϊζμπολίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. base ball < base «βάση» + ball «μπάλα»].

μπέικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μπέη **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από άνεση, πλούτο και απολαύσεις: *~ ζωή*. Επίσης **μπεϊλίδικος, -η, -ο.** — **μπέικα** επίρρ.: *ζει / περνάει ~*.

μπέικιν-πάουντερ (η/το) {άκλ.} σκόνη που χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή γλυκυσμάτων που θα ψηθούν, για να φουσκώσει τη ζύμη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baking-powder < baking (< ρ. bake «ψήνω») + powder «σκόνη»].

μπέικον (το) {άκλ.} καπνιστό χοιρινό κρέας από την περιοχή τής κοιλιάς τού ζώου, λιπαρό, με έντονη γεύση, συνήθ. σε μακρόστενες λεπτές φέτες, που καταναλώνεται ωμό ή ψημένο (πβ. λ. *παντσέτα*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bacon < παλ. γαλλ. bacon, γερμ. προέλ., πβ. αρχ. γερμ. bacho «πλευρά», bah «πλάτη»].

μπεϊλίκι (το) {μπεϊλικιού | χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού μπέη **2.** ο τρόπος συμπεριφοράς τού μπέη, η αλαζονική, υπεροπτική συμπεριφορά· κατάχρηση αξιώματος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. beylik].

μπεϊμπιντόλ κ. **μπέιμπι-ντολ** (το) {άκλ.} κοντό και διαφανές γυναικείο νυχτικό, που φθάνει συνήθως μέχρι τη μέση και φοριέται μαζί με την αντίστοιχη κιλότα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby-doll].

μπεϊμπισίτερ κ. **μπέιμπι-σίτερ** (η) {άκλ.} η (συνήθ. νεαρή) γυναίκα που αναλαμβάνει επ' αμοιβή να προσέχει τα παιδιά, όταν οι γονείς λείπουν από το σπίτι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby-sitter < baby «μωρό» + sitter «κλώσσα» < sit «κάθομαι – κλωσσώ»].

μπεκ (το) {άκλ.} το ακροφύσιο (βλ.λ.) και γενικότ. κάθε εξάρτημα ρυθμίσεως τής ταχύτητας ροής ρευστού σε μία συσκευή: *το ~ τού γκαζιού / τού καυστήρα* || *το ~ τού λάστιχου ποτίσματος*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bec < λατ. beccus «ράμφος», λ. κελτ. αρχής].

μπεκάτσα (η) {μπεκατσών} κοντόχοντρο αποδημητικό πτηνό με μακρύ ράμφος και κοντά πόδια, που το φτέρωμά του έχει λεπτές ωχροκίτρινες ή καφέ ραβδώσεις με μαύρες ταινίες στην κορυφή και στον αυχένα ΣΥΝ. ξυλόκοτα· ΦΡ. ***πάω για / χτυπάω μπεκάτσες*** για άστοχη βολή· (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) αστοχώ απελπιστικά, ρίχνω τη μπάλα πολύ μακριά από τον στόχο και σε μεγάλο ύψος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. beccaccia, αγν. ετύμου, πιθ. προβηγκ. προέλ.].

μπεκατσίνι κ. **μπεκατσόνι** (το) {μπεκατσιν-ιού | -ιών} αποδημητικό πτηνό που ζει σε σμήνη, συχνάζει στα έλη και στους βάλτους, έχει κοντά πόδια, ράμφος μακρύ και εύκαμπτο, μυτερές και γωνιώδεις φτερούγες, φτέρωμα με ραβδώσεις λευκές, μαύρες και καφέ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. beccaccino, υποκ. τού beccaccia].

μπεκερέλ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως τής ραδιενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. becquerel, από το όν. τού Γάλλου φυσικού A.H. Becquerel (1852-1908), ο οποίος ανακάλυψε τη ραδιενέργεια].

μπεκιάρης (ο) {μπεκιάρηδες}, **μπεκιάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο εργένης (βλ.λ.). — **μπεκιάρικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekâr].

μπεκιαριλίκι κ. **μπεκιαρλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η κατάσταση και ο τρόπος ζωής τού εργένη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekârlık].

μπεκρής (ο) {μπεκρήδες}, **μπεκρού** {μπεκρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεθά συνέχεια, μεθύστακας. Επίσης **μπέκρος** (ο), **μπέκρω** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekri].

μπεκριλίκι (το) **1.** η κατάσταση τού μέθυσου, το να είναι κανείς συνέχεια μεθυσμένος **2.** η υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bekrilik].

μπεκροκανάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ. ως χαρακτηρισμός) ο μέθυσος, ο μπεκρής. Επίσης **μπεκροκανάτας** (ο).

μπεκρολογώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπεκρολογάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι στουπί στο μεθύσι, μεθοκοπώ ΣΥΝ. μπεκρουλιάζω. — **μπεκρολόγημα** (το).

μπεκρόμουτρο (το) (μειωτ.) ο μεθύστακας, ο μπεκρής.

μπεκροπίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μπεκρουλιάζω (βλ.λ.).

μπεκρουλιάζω ρ. αμετβ. {μπεκρούλιασα} μεθοκοπώ, μεθώ συνέχεια ΣΥΝ. μπεκροπίνω. — **μπεκρούλιασμα** (το).

μπεκρούλιακας (ο) (σκωπτ.-μειωτ.) πρόσωπο που μεθά συνεχώς, ο μεγάλος μπεκρής.
[ΕΤΥΜ. < *μπεκρής* + παραγ. επίθημα *-ούλιακας* (πβ. *στραβ-ούλιακας*)].

μπεκρούλιασμα (το) → μπεκρουλιάζω

μπελαλήδικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μπελάδες, που είναι δυσάρεστα κουραστικός, που έχει μπελά: *ωραίο φαγητό, αλλά ~!* || *~ δουλειά*.

μπελαλής (ο) {μπελαλήδες}, **μπελαλού** (η) {μπελαλούδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που συχνά προκαλεί μπελάδες, που δημιουργεί φασαρίες. Επίσης **μπελαλίδισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. belalı].

μπελαλοδουλειά (η) (εκφραστ.) δύσκολη, μπελαλήδικη δουλειά.

μπελαμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό ένδυμα των ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπελαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δηλητηριώδες φυτό με μοβ-κόκκινα άνθη και μαύρους στρογγυλούς καρπούς, από το οποίο με κατάλληλη επεξεργασία παράγεται η ατροπίνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. belladonna (κατά λέξη «ωραία κυρία»), ευφημιστική ονομασία τού φυτού, η οποία χρησιμοποιείται και σε άλλες γλώσσες· πβ. γαλλ. belle dame, γερμ. schöne Frau κ.ά.].

μπελάς (ο) {μπελάδες} (λαϊκ.) **1.** κάθε ανεπιθύμητη, στενόχωρη και συνήθ. πολύπλοκη κατάσταση, την οποία υφίσταται ή στην οποία εμπλέκεται κανείς: *έχω / αποκτώ ~* || *βάζω κάποιον σε ~* || *προξενώ σε κάποιον ~*· ΦΡ. (α) ***μπαίνω σε μπελά / μπελάδες*** υποβάλλομαι σε ταλαιπωρίες: *δεν θέλω να μπεις σε μπελάδες τώρα!* ΣΥΝ. σκοτούρα, φασαρία, ανησυχία, ενόχληση, στενοχώρια (β) ***έχω μπελάδες με κάποιον*** μου προκαλεί προβλήματα: *έχει μπελάδες με τη δουλειά / τους γονείς του* (γ) ***βάζω μπελά στο κεφάλι μου*** μπλέκομαι σε προβλήματα: *δεν του φτάνουν τόσα που έχει, πάει και βάζει κι άλλους μπελάδες στο κεφάλι του!* (δ) ***βρίσκω τον μπελά μου*** υφίσταμαι τις αρνητικές συνέπειες, κυρ. από πράξη ή κατάσταση για την οποία δεν ευθύνομαι: *πήγε να βοηθήσει και θα βρει και τον μπελά του από πάνω* || *μη μπλεχτείς μ' αυτή, γιατί θα βρεις τον μπελά σου* (ε) ***κακός μπελάς (που με βρήκε)!*** (με αγανάκτηση) για κάτι/κάποιον που μας ταλαιπωρεί: *Βρε ~! Από τότε που βρήκε το τηλέφωνό μου, δεν μ' αφήνει σε*

ησυχία! **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε δημιουργεί ή μπλέκει σε δυσάρεστη κατάσταση (κάποιον): *σκέτος ~ είναι αυτό το παιδί!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bela].

μπελ επόκ (η) {άκλ.} τα πρώτα χρόνια τού 20ού αι., στα οποία κυριαρχούσε η ευχάριστη και ανέμελη ζωή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. La Belle Époque «ωραία εποχή»].

Μπέλες (το) {άκλ.} το όρος Κερκίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Beles / Belasista < belasast «κατάλευκος»].

Μπελίσε (η) {άκλ.} (αγγλ. Belize) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπελμοπάν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπελίσε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Belize < ισπ. Belice, αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το γαλλ. balise «φάρος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για παρεφθαρμένη προφορά τού ονόματος τού Σκωτσέζου πειρατή P. Wallace ή Wallis, ο οποίος φέρεται να ίδρυσε οικισμό εκεί το 1603. Η χώρα, μέχρι την ανεξαρτησία της το 1981, ονομαζόταν *Βρετανικές Ονδούρες* (British Honduras)].

μπελκάντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τρόπος τραγουδιού στην ιταλική όπερα τού 18ου και των αρχών τού 19ου αι.· λυρικό ύφος στηριγμένο στην καθαρή απαγγελία, την «ομορφιά» των φθόγγων και την άψογη τεχνική (γνωστοί συνθέτες: Μπελλίνι, Ντονιτσέτι κ.ά.): *η «κάστα ντίβα» είναι γνωστή άρια τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bel canto «όμορφο τραγούδι»].

μπελτές (ο) → πελτές

Μπέλφαστ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Β. Ιρλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Belfast < ιρλ. Béal Feirste «το πέρασμα τής αμμώδους ακτής»].

μπεμόλ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ύφεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bémol < ιταλ. bemolle < be- (από το γράμμα b, που είναι και το μουσικό σύμβολο τής ύφεσης στο πεντάγραμμο) + molle «μαλακός»].

μπέμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θηλυκό μωρό **2.** χαϊδευτ. για γυναίκα. — (υποκ.) **μπεμπούλα** κ. **μπεμπίτσα** (η).

μπεμπέ επίθ. {άκλ.} μωρουδίστικος, αυτός που σχετίζεται με τα μωρά ή ταιριάζει σε μωρό: *είδη / ρούχα ~ || έχει ένα πολύ ~ ύφος όταν μιλάει.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bébé, βλ. κ. *μπέμπης*].

μπεμπεδίστικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που ταιριάζει, που σχετίζεται με μωρά, με μπέμπη ή μπέμπα: *~ ρουχαλάκια || ~ κινήσεις / νάζια.* — **μπεμπεδίστικα** επίρρ.

μπεμπέκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) η μπέμπα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bebek].

μπεμπεκίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλάω ή συμπεριφέρομαι σαν μωρό: *μεγάλωσε κι ακόμη μπεμπεκίζει* ΣΥΝ. μωρουδίζω.

μπέμπελη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ιλαρά (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***βγάζω τη μπέμπελη*** ζεσταίνομαι υπερβολικά: *άνοιξε κανένα παράθυρο, γιατί θα βγάλουμε τη μπέμπελη εδώ μέσα!* ΣΥΝ. σκάω από τη ζέστη.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. pepel «στάχτη»].

μπεμπές (ο) {μπεμπέδες} (λαϊκ.) μεγαλόσωμο μωρό, ο στρουμπουλός μπέμπης: *ο τρομερός ~!* ΦΡ. (σκωπτ.-μειωτ.) ***υπερφυσικός μπεμπές*** ευτραφής νεαρός, συνήθ. άβουλος και εξαρτημένος από τους άλλους σε βαθμό αφύσικο για την ηλικία του ΣΥΝ. βουτυρομπεμπές, βουτυρόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bébé, βλ. λ. *μπέμπης*].

μπέμπης (ο) {μπέμπηδες} (λαϊκ.) **1.** αρσενικό μωρό: *ο ~ βγάζει το πρώτα του δοντάκια || βάφτισαν τον ~ τους* **2.** (χαϊδευτ.) μικρό αγώρι **3.** (μειωτ.-ειρων.) νεαρό άτομο χωρίς την απαιτούμενη ωριμότητα, πείρα και σύνεση: *θα βάλει και τα κλάματα τώρα ο ~!* — **μπεμπούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby < μέσ. αγγλ. babe / baben, ονοματοποιημένη λ. που χρησιμοποιήθηκε ως χαϊδευτική].

μπενεντίκτους (το) {άκλ.} τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι)· μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τής φρ. «ευλογημένος ο ερχόμενος» (Benedictus qui venit) και συμπληρώνει το τέταρτο μέρος τής λειτουργίας, το σάνκτους (βλ.λ.): *στο ~ τής Μίσσα Σολέμνις ο Μπετόβεν χρησιμοποιεί σόλο βιολί.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. benedictus «ευλογημένος»].

μπενζίνα (η) ➤ βενζίνη

Μπενίν (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Bénin = Δημοκρατία τού Μπενίν) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Πόρτο Νόβο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bénin, ονομασία ενός από τα ιστορικά βασίλεια τής Δ. Αφρικής, που οφείλει την ονομασία του στους ιθαγενείς Bini. Μέχρι το 1975 η χώρα ονομαζόταν *Δαχομέη* (< γαλλ. Dahomey < γλώσσα Φον Da-ho-mè «πάνω στην κοιλιά τού Ντα»), που οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ντα (Da) ηττήθηκε από τον ηγεμόνα Ουεγκμπάτζα (Ouegbadja, 1645-85) και το πτώμα του ρίχτηκε στα θεμέλια τού ανακτόρου τού Μπενίν].

μπεν-μαρί (το) {άκλ.} **1.** σύνθετο μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από δύο δοχεία, το ένα μέσα στο άλλο· στο ευρύτερο δοχείο βράζει νερό και στο άλλο τοποθετούνται για λειώσιμο ή ζέσταμα φαγώσιμα υλικά, λ.χ. σοκολάτα κ.ά. **2.** το ζέσταμα ή το βράσιμο τού περιεχομένου (συνήθ. φαγητού) ενός δοχείου με την τοποθέτησή του μέσα σε άλλο δοχείο με νερό που βράζει, ώστε να μην έρχεται σε άμεση επαφή με τη φωτιά ή το μάτι τής κουζίνας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bain-Marie < bain (στη σημ. «ζεστό νερό», < λατ. balneum, βλ. λ. *μπάνιο*) + Marie, όν. τής αδελφής τού Μωυσή, για την οποία νόμιζαν κατά τους μεσν. χρόνους ότι υπήρξε αλχημίστρια].

μπέντζαμιν κ. **μπένζαμιν** (ο) {άκλ.} είδος φίκου με μικρά ωοειδή φύλλα, μυτερά στην άκρη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. benjamin (με παρετυμολ. προς το κύρ. όν. Benjamin «Βενιαμίν») < μέσ. γαλλ. benjoin < καταλαν. benjui < αραβ. lubān jāwī «λιβάνι τής Ιάβας»].

μπεντόνι (το) → μπιντόνι

μπεράτι (το) {μπερατ-ιού | -ιών} (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** σουλτανικό διάταγμα με το οποίο παραχωρούνταν προνόμια **2.** διάταγμα τού σουλτάνου που επικύρωνε την εκλογή πατριαρχών ή μητροπολιτών. Επίσης (λόγ.) **βεράτιο(ν)**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. berat].

μπέρδεμα (το) [μεσν.] {μπερδέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπλέξιμο πραγμάτων, ώστε να μη μπορούν να ξεχωρίσουν ή να χρησιμοποιηθούν εύκολα: *από το ~ των σχοινιών δεν φαινόταν η άκρη* ΣΥΝ. ανακάτωμα ΑΝΤ. τακτοποίηση **2.** (μτφ.) το λάθος που προκαλεί σύγχυση: *υπήρξε ένα ~ στα στοιχεία τής δήλωσης και έπρεπε να υποβάλει νέα αίτηση || αν όλα πάνε καλά και δεν γίνει πάλι κανένα ~, θα τελειώσεις σε μία ώρα* **3.** (μτφ.) η περιπλοκότητα, το να μην είναι κάτι όσο πρέπει ξεκάθαρο, σαφές: *υπάρχει ~ στο νόημα / στη διατύπωση / στις οδηγίες* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) η ανάμειξη, η εμπλοκή σε κατάσταση δυσάρεστη ή επιζήμια: *του προέκυψε ένα ~ με την αστυνομία / την εφορία || δεν μου αρέσουν τα ~· να με αφήσεις έξω απ' όλα αυτά* ΣΥΝ. περιπλοκή, εμπόδιο, φασαρία ΑΝΤ. ξεκαθάρισμα, ξεμπέρδεμα. Επίσης **μπερδεμός** (ο) [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μπερδεψιά** (η). — (υποκ.) **μπερδεματάκι** (το).

μπερδεμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι μπλεγμένος, που έχει μπερδευτεί: *~ κλωστές / σχοινιά / μαλλιά / κορδέλες* **2.** αυτός που είναι ανακατεμένος, που δεν είναι σε τάξη, στην κανονική του σειρά: *~ βιβλία / σημειώσεις / χαρτιά / έγγραφα* **3.** (μτφ.) ο περίπλοκος, που δεν είναι ξεκάθαρο το περιεχόμενό του: *~ υπόθεση / ορισμός / δουλειά* (βλ. κ. λ. *μπερδεψοδουλειά*) / *κατάσταση* ΑΝΤ. ξεκάθαρος, σαφής **4.** (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε σύγχυση: *είμαι ~· δεν μπορώ να καταλάβω τι συνέβη τελικά* **5.** αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη κατάσταση, έχει πρόβλημα: *είναι ~ με το τελωνείο / το λαθρεμπόριο.* — **μπερδεμένα** επίρρ.

μπερδεύω ρ. μετβ. {μπέρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπέρδεψα τις κλωστές / τα καλώδια* ΑΝΤ. ξεμπερδεύω **2.** βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν συγυρίζει, μπερδεύει τα πράγματά μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά || ~ τα χαρτιά / τις σημειώσεις / τα βιβλία / τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω **3.** αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: *~ τα χρώματα / τις βαφές / τα υγρά* ΣΥΝ. ανακατεύω **4.** (μτφ.) προξενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπέρδεψε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερδεύω τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*)· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μπερδεύω / μπερδεύω τα λόγια, τις κουβέντες μου... κ.λπ.*** (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκω και αντιφάσκω: *του ζήτησα τον λόγο, αλλ' αντί για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερδεύει* **5.** (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερδεύω || μπερδεύει την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάταξη», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά || συνέχεια ~ τ' όνομά σου!* ΣΥΝ. συγχέω **6.** (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπέρασμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπέρδεψες || οι αντικρουόμενες δηλώσεις τής ηγεσίας έχουν μπερδέψει τη βάση του κόμματος*· ΦΡ. ***μπέρδεψα τα μπούτια μου*** (οικ.) περιήλθα σε κατάσταση σύγχυσης **7.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερδέψουν τις διωκτικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο || ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερδέψει, αλλά αυτός πρόσεχε πολύ τα λόγια του* **8.** (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερδεύετε στα προσωπικά σας· βρείτε τα μόνοι σας! || τι θέλει αυτός και μπερδεύεται: || πάνε να τον μπερδέψουν στις βρομοδουλειές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω **9.** (μεσοπαθ. **μπερδεύομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερδεύτηκε στο σχοινί κι έπεσε·* ΦΡ. ***μπερδεύομαι / μπλέκομαι / μπαίνω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνησή του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: (στα παιδιά) *μη μπερδεύεστε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερδεύεται στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του;* **10.** αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερδεύτηκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίου συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι **11.** (η μτχ. **μπερδεμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπερδεύω* / *μπερδένω*, μεταπλ. τ. τού **έμ-περιδέω* «δένω γύρω-γύρω» < *έμ-* (< *έν*) + *περι-* + *δέω* «δένω»].

μπερδεψογλωσσιά (η) (λαϊκ.) ο γλωσσοδέτης (βλ.λ.).

μπερδεψοδουλειά (η) (λαϊκ.) δουλειά ή υπόθεση που προκαλεί ή συνεπάγεται προβλήματα και μπερδέματα, που είναι περίπλοκη.

μπερδουκλώνω ρ. ➝ μπουρδουκλώνω

μπερεκέτι κ. **μπερκέτι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μεγάλη αφθονία, ο πλούτος αγαθών **2.** (ως επίρρ.) όμορφα, υπέροχα: *περάσαμε ~.* — **μπερεκετ(ι)λήδικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bereket].

μπερές (ο) {μπερέδες} καπέλο από μαλακό και εύκαμπτο υλικό, χωρίς γύρο, που στενεύει κλείνοντας, ώστε το άνοιγμά του να εφαρμό-

ζει ακριβώς στο κεφάλι και το καπέλο να «πέφτει» χαρακτηριστικά. περισσεύοντας από τη μία συνήθ. πλευρά τού κεφαλιού: *μάλλινος / δερμάτινος / γαλλικός* ~· ΦΡ. (συνεκδ.) ***οι πράσινοι μπερέδες / τα πράσινα μπερέ*** οι στρατιώτες των μονάδων καταδρομών. Επίσης **μπερέ** (το). — (υποκ.) **μπερεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béret < προβηγκ. berret < μτγν. λατ. birrus «μανδύας με σκούφο», κελτ. αρχής, πβ. μέσ. ιρλ. berr «κοντός»].

μπερέτα (η) {δύσχρ. μπερετών} **1.** (λαϊκ.) η σκούφια (βλ.λ.) **2.** είδος καραμπίνας. Επίσης **μπερέτο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. berretta < προβηγκ. berret. Βλ. κ. *μπερές*].

μπερζέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυθρόνα με ψηλή και φαρδιά ράχη, πλατιά μάγουλα και μαξιλάρι στο κάθισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bergère, θηλ. τού berger «βοσκός, ποιμένας» < δημώδ. λατ. *verbecarius / berbicarius (< verbices «πρόβατα»). Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στο γεγονός ότι οι πρώτες πολυθρόνες αυτού τού είδους (18ος αι.) παρουσιάζαν στην ταπετσαρία τους ποιμενικά θέματα].

μπέρι-μπέρι (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προσβάλλει τα περιφερειακά νεύρα, οφείλεται στην έλλειψη βιταμίνης Β στον οργανισμό, και προκαλεί παράλυση και καρδιακή συμφόρηση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. beri-beri, διπλασιασμ. τ. τού σιναλεζ. beri «αδυναμία, ασθένεια»].

μπερκέλιο (το) {μπερκελίου} ΧΗΜ. τεχνητό στοιχείο (σύμβολο Bk) που παρασκευάστηκε κατά τον βομβαρδισμό ενός ισοτόπου τού αμερικίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Πανεπιστημίου Berkeley (Καλιφόρνια), όπου και ανακαλύφθηκε].

μπερκέτι (το) → μπερεκέτι

μπερλίνα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι που παίζεται κυρ. σε φιλικές συναναστροφές, καθώς ένας από την παρέα κάθεται στη μέση, οι άλλοι γύρω από αυτόν τον σχολιάζουν μυστικά με σκωπτική ή κουτσομπολίστικη διάθεση και στο τέλος τού γνωστοποιούν τα διάφορα σχόλια, χωρίς να του φανερώνουν ποιος είπε το καθετί: *η στήλη τής* ~ (κουτσομπολίστικη στήλη περιοδικού) || *παίζω τη* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «εξέδρα όπου εξέθεταν τους κακοποιούς προτού τους τιμωρήσουν». < ιταλ. berlina «τετράτροχο κάρρο, στο οποίο περιέφεραν τους καταδικασμένους» < Berlino «Βερολίνο», όπου πρωτοχρησιμοποιήθηκε αυτό το όχημα].

μπερμπαντεύω ρ. αμετβ. {μπερμπάντεψα} (λαϊκ., κυρ. για άνδρες) **1.** ζω άστατη και έντονη ερωτική ζωή, συνάπτω σχέσεις με πολλές γυναίκες: *πριν από τον γάμο του μπερμπάντευε κι αυτός* ΣΥΝ. τσιλημπουρδίζω **2.** διασκεδάζω έντονα, γλεντώ: *απόψε λέω να μπερμπαντέψουμε, να θυμηθούμε τα παλιά!* ΣΥΝ. το ρίχνω έξω.

μπερμπάντης (ο) {μπερμπάντηδες} (λαϊκ.) **1.** άνδρας γλεντζές και με άστατη και έντονη ερωτική ζωή: *από αθώος κι άβγαλτος μας προέκυψε μεγάλος* ~ || *γνωστός ~ στα νιάτα του, δεν άφηνε γυναίκα για γυναίκα* ΣΥΝ. γυναικάς **2.** (επιδοκιμαστικά) ο καπάτσος και έξυπνος άνθρωπος: *βρε τον ~ πώς τα μπαλλώνει αμέσως μια χαρά!* — (υποκ.) **μπερμπαντάκος** (ο), **μπερμπάντικος**, -η, -ο, **μπερμπάντικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birbante < birba «απατεώνας, αλήτης» < γαλλ. bribe «κομμάτι ψωμί», που συνδέθηκε με το ρ. briber «επαιτώ, ζητιανεύω»].

μπερμπαντιά (η) (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά τού μπερμπάντη **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζει τον μπερμπάντη: *η γυναίκα του αγνοεί τις ~ του.*

μπερντάχι κ. **μπερντάκι** κ. **περντάχι** (το) {μπερνταχ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο ξυλοδαρμός: *του 'ριξε ένα ~ γιατί το είχε παρακάνει.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perdah].

μπερντές (ο) {μπερντέδες} (λαϊκ.) **1.** κουρτίνα για πόρτες και παράθυρα **2.** κουρτίνα θεάτρου, πρόχειρη αυλαία **3.** το λευκό παραπέτασμα, συνήθ. από ύφασμα, που χρησιμοποιείται στο θέατρο σκιών ως οθόνη *(καραγκιοζμπερντές)*: *στήνω ~*. — (υποκ.) **μπερντεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perde < περσ. parda «κουρτίνα»].

μπερξονισμός (ο) η φιλοσοφική θεωρία τού Μπερξόν, κατά την οποία μόνο με την ενόραση και όχι με την αναλυτική και εννοιοποιητική διαδικασία (που ωστόσο έχει πρακτική χρησιμότητα) μπορούμε να συλλάβουμε την κίνηση και τη μεταβολή, που είναι η ουσία τής ζωής και τού κόσμου. — **μπερξονιστής** (ο), **μπερξονίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γάλλου φιλοσόφου H. Bergson (1859-1941)].

μπέρτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ γυναικείο πανωφόρι χωρίς μανίκια με άνετα ανοίγματα για τα χέρια, που πέφτει ριχτό και κουμπώνει στον λαιμό: *μάλλινη ~*. — (υποκ.) **μπερτάκι** (το) κ. **μπερτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. berta < γερμ. Bertha, όνομα τής μητέρας τού Γερμανού αυτοκράτορα Καρλομάγνου, η οποία φορούσε τέτοιο πανωφόρι].

μπερτοδουλισμός (ο) η πονηριά και η καπατσοσύνη, τα πονηρά κόλπα που χρησιμοποιεί κανείς.

μπερτόδουλος (ο) (μετωνυμ.) ο πονηρός και καταφερτζής χωρικός. Επίσης **μπερτόλδος**.
[ΕΤΥΜ. Παραφθορά τού ονόματος *Μπερτόλδος* < ιταλ. Bertoldo, κύριο πρόσωπο τής σάτιρας *Οι πνευματωδέστατες πανουργίες τού Μπερτόλδου (Le sottilissime astuzie di Bertoldo*, 1606) τού Ιταλού G.C. Croce (1550-1609). Στο έργο αυτό ο Μπερτόλδος, ένας παμπόνηρος χωρικός, κατορθώνει μετερχόμενος ποικίλα τεχνάσματα να γίνει βασιλικός σύμβουλος].

μπέσα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο λόγος τιμής, που υποχρεώνει κάποιον να τηρήσει την υπόσχεσή του: *είναι άνθρωπος με ~* ΣΥΝ. τιμή, λόγος· ΦΡ. (α) ***έχω μπέσα*** κρατώ τον λόγο μου: *έχει μπέσα σ' ό,τι λέει, είναι τίμιος άνθρωπος* || *δεν τον εμπιστεύομαι· δεν έχει καθόλου μπέσα* (β) ***μπέσα για μπέσα*** στον λόγο τής τιμής μου: *θα γίνει όπως σου υποσχέθηκα· ~!* (εγγυώμαι με τον λόγο τής τιμής μου).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. besë].

μπεσαλής (ο) {μπεσαλήδες}, **μπεσαλού** (η) {μπεσαλούδες} (λαϊκ.) έντιμος άνθρωπος, που κρατά τον λόγο του, που έχει μπέσα: *άνδρας σωστός και ~!* || *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. έμπιστος, τίμιος, ντόμπρος. — **μπεσαλήδικος**, -η, -ο, **μπεσαλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *μπέσα* + *-λής* (< τουρκ. -li)].

μπεσαμέλ (η) {άκλ.} λευκή κρεμώδης σάλτσα που χρησιμοποιείται σε διάφορα φαγητά, όπως στο ογκρατέν, στο παστίτσιο, στον μουσακά κ.λπ., κυρ. ως επίστρωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béchamel, από το όνομα τού Γάλλου χρηματιστή Louis de Béchamel (18ος αι.), ο οποίος την επινόησε].

μπεστ-σέλερ (το) {άκλ.} ελλην. *ευπώλητο, πολυπώλητο, αριστοπώλητο*· βιβλίο που έχει μεγάλη εμπορική επιτυχία: *το βιβλίο της έγινε ~* || *το ~ τής χρονιάς.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. best seller «ο καλύτερα πωλούμενος» < best «ο καλύτερος» + seller < sell «πουλώ»].

μπετατζής (ο) {μπετατζήδες} (λαϊκ.) εργάτης οικοδομής, που φτειάχνει το μπετόν, ανακατεύοντας τα συστατικά του, το μεταφέρει και το χύνει στα καλούπια του ή το στρώνει.
[ΕΤΥΜ. < *μπετά* + παραγ. επίθημα *-(α)τζής*].

μπετόν {άκλ.} κ. (λαϊκ.) **μπετό** (το) **1.** το σκυρόδεμα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***μπετόν αρμέ*** το (οπλισμένο) ενισχυμένο σκυρόδεμα (βλ.λ.) (β) ***εμφανές μπετό(ν)*** σκυρόδεμα επεξεργασμένο ή καλουπωμένο, ώστε η επιφάνειά του να είναι λεία και να μπορεί είτε να μείνει ως έχει είτε να βαφτεί απευθείας χωρίς σοβάντισμα· χρησιμοποιείται σε εξωτερικές επιφάνειες τής οικοδομής, λ.χ. στις βεράντες **2.** ***μπετά*** (τα) το στάδιο τής οικοδόμησης κατά το οποίο ρίχνεται μπετόν στα καλούπια: *τώρα ρίχνουμε τα ~* || *η οικοδομή είναι ακόμη στα ~* (δεν έχει ολοκληρωθεί).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béton < λατ. bitumen «άσφαλτος»].

μπετόνι (το) → μπιτόνι

μπετονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *αναμικτήρας σκυροδέματος*· μηχάνημα που αποτελείται από έναν μεταλλικό, κοίλο, περιστρεφόμενο κάδο με ειδικά πτερύγια στο εσωτερικό του για την ανάμειξη υλικών, κυρ. για την κατασκευή σκυροδέματος· (συνεκδ.) το όχημα που διαθέτει τέτοιο μηχάνημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bétonnière < béton. Βλ. λ. *μπετόν*].

μπετονόκαρφο (το) καρφί που μπορεί να μπήγεται σε μπετόν.

μπετούγια κ. **πετούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το πόμολο τής πόρτας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. bedija (οπτικό δάνειο)].

μπεχαβιορισμός (ο) → μπιχεβιορισμός

μπεχλιβάνης (ο) → πεχλιβάνης

μπήγω κ. (λαϊκ.) **μπήχνω** κ. **μπήζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {έμπηξα, μπηγμένος} **1.** βάζω (κάτι μακρύ και μυτερό) μέσα (σε κάτι άλλο) ή κάνω (κάτι) να εισχωρήσει σε άλλο σώμα με δύναμη πιέζοντάς το ή χτυπώντας το, ώστε να μπει, να καρφωθεί βαθιά: *~ τα καρφιά στον τοίχο / τα παλούκια στο έδαφος / το μαχαίρι στο σώμα τού θύματος* ΣΥΝ. καρφώνω **2.** (οικ.) εκθηλώνω (κάτι) κατά έντονο και απότομο τρόπο· κυρ. στις ΦΡ. ***μπήγω τα γέλια / τις φωνές / τις κραυγές / τα κλάματα*** ξεσπώ σε γέλια / φωνές / κραυγές / κλάματα ΣΥΝ. (οικ.) βάζω, πατώ ΑΝΤ. κρατώ, συγκρατώ. — **μπήξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔμπηξα* < *ἐνέπηξα* (κατά το σχήμα *ανοίγω ~ άνοιξα*) τού αρχ. *ἐμπήγνυμι* < *ἐμ-* (< *ἐν*) + *πήγ-νυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

μπήκα ρ. → μπαίνω

μπηχτή (η) (αργκό) **1.** χτύπημα που δίνει κανείς (σε κάποιον) ύπουλα, ώστε να μη γίνει αντιληπτός: *τρώω / δίνω / αρπάζω / ρίχνω ~* ΣΥΝ. μουλλωχτή **2.** (μτφ.) υπαινιγμός με σκωπτικό, περιπαικτικό ή επιθετικό χαρακτήρα: *η ~ που της πέταξε για τον πρώην άντρα της, ήταν σκέτο φαρμάκι!* ΣΥΝ. (οικ.) κακία, καρφί.

μπήχτης (ο) (αργκό) άνδρας με έντονη σεξουαλική ζωή, γυναικάς.

μπηχτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μπήγεται ή είναι μπηγμένος (κάπου).

μπίγα (η) {μπιγών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. ο ανυψωτικός γερανός πλοίου που χρησιμοποιείται στις φορτοεκφορτώσεις ΣΥΝ. (λόγ.) φορτωτήρας **2.** γερανοφόρο όχημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biga < δημώδ. λατ. biga «συνωρίδα ίππων», συγκεκομμ. τ. τού λατ. bijugus «δίζυγος, συνεζευγμένος»].

μπιγκ-μπράδερ (το) (σημ. 2) / (ο) (σημ. 1) {άκλ.} **1.** ο μεγάλος αδελφός (βλ. λ. *αδελφός*) **2.** τηλεοπτικό παιχνίδι (ριάλιτι) στο οποίο μια ομάδα παικτών περνούν ένα χρονικό διάστημα σε ένα σπίτι αποκλεισμένοι από τον έξω κόσμο, ενώ η ζωή τους παρακολουθείται και αναμεταδίδεται με κάμερες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Big Brother «Μεγάλος Αδελφός»].

μπιγκουτί (το) → μπικουτί

μπιγόνια κ. **μπιγκόνια** κ. **βιγόνια** κ. **βεγόνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τροπικό καλλωπιστικό φυτό, πολυετές και ποώδες, που καλλιεργείται για τα ωραία χνουδωτά φύλλα του και τα μικρά ζωηρόχρωμα άνθη του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bigonia < begonia, από το όνομα τού Γάλλου M. Bégon (18ος αι.), κυβερνήτη τού Αγίου Δομινίκου].

μπιέλα (η) {άκλ.} ελλην. *διωστήρας*· ιμάντας που μεταδίδει την κίνηση σε μηχανική συσκευή· συνήθ. στη ΦΡ. ***βαράω / χτυπάω μπιέλα / μπιέλες*** (μτφ.) τρελαίνομαι ή εξαντλούμαι (από την κούραση).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bielle, πιθ. < προβηγκ. biga «δοκός»].

μπιελάρ επίρρ.· κυρ. για βλάβη σε μηχάνημα, που δεν είναι δυνατόν να επισκευαστεί επί τόπου· ΦΡ. ***βγάζω / βγαίνω μπιελάρ*** εξουθενώνομαι. Επίσης **μπιελά**.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. b(eyond) l(ocal) r(epair) «πέραν τοπικής επισκευής»].

μπιενάλε (η) {άκλ.} καλλιτεχνική εκδήλωση που πραγματοποιείται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια πόλη κάθε δύο χρόνια, κυρ. για την προ-

βολή των καλών τεχνών και ειδικότ. των εικαστικών: *η ~ νέων καλλιτεχνών / τής Βενετίας.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biennale, αρχική σημ. «διετής» < bi- (< λατ. bis «δις») + -ennale < μτγν. λατ. annualis «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»].

μπιζ¹ κ. **μπις** (το) {άκλ.} το ανκόρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. bis «δις»].

μπιζ² (το) {άκλ.} **1.** ομαδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ένας, χωρίς να βλέπει, δέχεται τα χτυπήματα των άλλων και πρέπει να μαντέψει ποιος τον χτύπησε **2.** το επιφώνημα που συνοδεύει το χτύπημα στο παιχνίδι αυτό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπιζάρω ρ. μετβ. {μπιζάρισα} (λαϊκ.) (για το κοινό παράστασης) καλώ ξανά στη σκηνή τους ερμηνευτές-εκτελεστές μιας παράστασης ή συναυλίας με παρατεταμένες επευφημίες ή χειροκροτήματα, κυρ. για να ερμηνεύσουν ακόμα κάτι εκτός τού επίσημου προγράμματος: *στην πρεμιέρα όρθιο όλο το θέατρο τον μπιζάρισε εφτά φορές!* — **μπιζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bissare < λατ. bis «δις»].

μπιζέλι (το) {μπιζελ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής μπιζελιάς· είναι πολύσπερμος λοβός, με εδώδιμα πράσινα, κίτρινα ή άσπρα σπέρματα **2.** καθένα από τα σπέρματα που περιέχονται σε κάθε τέτοιο λοβό **3.** ***μπιζέλια*** (τα) οι καρποί τής μπιζελιάς ως φαγητό ή ως συστατικό φαγητών. — (υποκ.) **μπιζελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pisello < λατ. *pisellum*, υποκ. τού *pisum* < μτγν. *πίσον*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πίσος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μπιζελιά (η) ετήσιο φυτό με βλαστό κούφιο, έρποντα ή αναρριχώμενο με έλικες· καρπός του είναι το μπιζέλι (βλ.λ.).

μπίζνες (οι) {άκλ.} (λαϊκ.) οι επιχειρηματικές δραστηριότητες και δοσοληψίες: *κάνω ~ με κάποιον* (συνεργάζομαι επιχειρηματικά) || *έχει πολλές ~ με Αμερική.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. business < busy «απασχολημένος»].

μπίζνεσμαν (ο) {άκλ.}, **μπιζνεσγούμαν** (η) {άκλ.} (λαϊκ.) ο επιχειρηματίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. businessman / businesswoman].

μπιζού (το) {άκλ.} το κόσμημα: *μαγαζί με ~.* — (υποκ.) **μπιζουδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bijou < βρετον. bizou «κρίκος, δαχτυλίδι» < biz «δάχτυλο»].

μπιζουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό κόσμημα: *πήραν ένα ~ για το μωρό* **2.** (γενικά) καθετί που έχει μικρό και κομψό σχήμα, ό,τι είναι μικροκαμωμένο και όμορφο.

μπιζουτάρισμα (το) {μπιζουταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επεξεργασία επιφανειών και επίπεδων σωμάτων για τη λέπτυνση τού πάχους τους στην περιφέρεια με τη χάραξη λοξής εγκοπής στην άκρη τους γύρω-γύρω: *το ~ τού καθρέφτη / τού γυαλιού* **2.** λοξή εγκοπή.

μπιζουτέ επίθ. {άκλ.} αυτός τού οποίου η επιφάνεια έχει μπιζουτάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. biseauté (ρ. biseauter) < biseau «λοξή τομή», πιθ. παλ. γαλλ. *biaiseau < αρχ. *επικάρσιος*, λ. που εισήχθη από Έλληνες αποίκους στην Προβηγκία].

μπιζουτιέρα (η) {δύσχρ. μπιζουτιερών} θήκη από διάφορα υλικά για την πρόχειρη φύλαξη κοσμημάτων, η κοσμηματοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bijoutière, βλ. λ. *μπιζού*].

μπικ (το) {άκλ.} **1.** το στυλό διαρκείας που κατασκευάζει η ομώνυμη εταιρεία: *κόκκινο / μαύρο ~* || *μου τελείωσε το ~* ● **2.** πρόχειρη ξυριστική μηχανή από νάιλον με προσαρμοσμένο ξυραφάκι μιας χρήσεως ● **3.** αναπτήρας από νάιλον.
[ΕΤΥΜ. Από την εμπορική ονομασία Bic].

μπικίνι (το) {άκλ.} γυναικείο μαγιό, που απαρτίζεται από δύο κομμάτια: ένα σαν στηθόδεσμο για το πάνω μέρος τού σώματος και ένα για το κάτω, που καλύπτει την περιοχή τής ήβης και των γλουτών: *φορώ ~* || *μικρό / αποκαλυπτικό ~.* — (υποκ.) **μπικινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bikini < Bikini, ατόλη στον Ειρηνικό Ωκεανό. Το μαγιό αυτού τού είδους σχεδιάστηκε από τον Γάλλο μηχανικό L. Réard (1897-1984), ο οποίος το ονόμασε έτσι επειδή προσδοκούσε ότι το τολμηρό μαγιό του θα είχε «εκρηκτικές» επιπτώσεις στην εμφάνιση των γυναικών, όπως οι δοκιμαστικές ρίψεις ατομικών βομβών (από τις Η.Π.Α.) στην ατόλη Bikini].

μπικουτί κ. **μπιγκουτί** (το) {άκλ.} μικρό ρολό, γύρω από το οποίο τυλίγεται και στερεώνεται με τσιμπιδάκι ή φουρκέτα μια τούφα μαλλιών, κυρ. ώσπου να στεγνώσουν και να σχηματίσουν μπούκλα: *βγήκε με τα ~ στο κεφάλι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bigoudi, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με ισπ. bigote «μουστάκι» (πβ. bigotelle «λαβίδα για περιποίηση μουστακιού»)].

μπίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σφαιρίδιο από διάφορα υλικά **2.** (α) ο βώλος (βλ.λ.) (β) ***μπίλιες*** (οι) παιχνίδι που παίζεται με χρωματιστά γυάλινα ή πλαστικά σφαιρίδια, κατά το οποίο ο κάθε παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τους δικούς του βώλους τους βώλους τού αντιπάλου του· ΦΡ. (αργκό) ***γίνομαι μπίλιες (με κάποιον)*** τσακώνομαι άσχημα (με κάποιον) και χαλάω τις σχέσεις μου μαζί του **3.** η μπάλα τού μπιλιάρδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biglia < γαλλ. bille < φρανκον. bikkil «κόκκαλο»].

μπιλιαρδάδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί που διαθέτει τραπέζια μπιλιάρδου, στο οποίο μπορεί κανείς να παίξει μπιλιάρδο, νοικιάζοντας τραπέζι για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σφαιριστήριο.

μπιλιάρδο (το) **1.** παιχνίδι που παίζεται με σκληρές, έγχρωμες μπάλες στο μέγεθος μικρού πορτοκαλιού, που ο καθένας από τους δύο παίκτες χτυπά με στέκα, κάνοντάς τες να κινούνται και να συγκρούονται μεταξύ τους πάνω σε ειδικό τραπέζι με τσόχινη επένδυση: *τραπέζι / στέκα τού ~* || *αίθουσα μπιλιάρδου* || *παίζω ~* **2.** το μπιλιαρδάδικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bigliardo < μέσ. γαλλ. billard < bille «μπαστούνι» < μεσν. λατ. billia «κορμός δέντρου», κελτ. προελ., πβ. ιρλ. bile «κορμός δέντρου», κελτ. bile «φυλλαράκι»].

μπιλιέτο (το) **1.** κάρτα επισκεπτηρίου **2.** πρόχειρο γραπτό μήνυμα, που στέλνεται σε κάποιον και συνεκδ. το χαρτί πάνω στο οποίο είναι γραμμένο το μήνυμα αυτό **3.** μικρό λευκό ορθογώνιο καρτελάκι, στο οποίο γράφει κανείς τις ευχές του (για γάμο, γιορτές κ.τ.ό.) και το όνομά του και το οποίο τοποθετεί σε φακελάκι με το δώρο που στέλνει ή πηγαίνει ο ίδιος. — (υποκ.) **μπιλιετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biglietto < παλ. γαλλ. billette < bullette, υποκ. τού bulle «έγγραφο» < μεσν. λατ. bulla «σφραγισμένο έγγραφο»].

μπιμπελό κ. **μπιμπλό** (το) {άκλ.} **1.** μικρό διακοσμητικό αντικείμενο: *το ~ πάνω στο σύνθετο τού σαλονιού* || *~ από πορσελάνη* **2.** (για πρόσ. και πράγματα) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε με μικρές διαστάσεις και μεγάλη κομψότητα: *αν την έβλεπες στα νιάτα της· πραγματικό ~ ήταν!* — (υποκ.) **μπιμπλουδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bibelot < μέσ. γαλλ. beubelot, εκφραστ. ηχομιμητική λ., που ίσως συνδ. με το επίθ. beau «ωραίος, όμορφος»].

μπιμπερό (το) {άκλ.} γυάλινο ή πλαστικό διαφανές δοχείο, που κλείνει με ειδικό στόμιο από συνθετικό υλικό σε σχήμα γυναικείας θηλής και χρησιμοποιείται για τη διατροφή των βρεφών (συνήθ. με γάλα): *ταΐζω το μωρό με το ~* ΣΥΝ. (λόγ.) θήλαστρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. biberon < λατ. bibere «πίνω»].

μπιμπίκι (το) {μπιμπικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μικρό σπυράκι **2.** μαύρο στίγμα στο πρόσωπο, το οποίο εμφανίζεται κυρ. σε νεαρά άτομα με ακμή και οφείλεται στο κλείσιμο των πόρων τού δέρματος λόγω τής υπερέκκρισης σμήγματος: *το προϊόν εξαφανίζει μπιμπίκια και σπυράκια από το νεανικό δέρμα!* – (υποκ.) **μπιμπικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *μπίμπικας* < αρχ. *βέμβιξ* «σβούρα, ρόμβος» (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος *-μβ-*), παράλλ. τ. τού ουσ. *βόμβος* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το ιταλ. bimbo «μπέμπης»].

μπιμπίλα (η) → μπιρμπίλα

μπιμπίλωμα (το) → μπιρμπίλωμα

μπιμπιλώνω ρ. → μπιρμπίλωμα

μπιμπιλωτός, -ή, -ό → μπιρμπιλωτός

μπιμπλό (το) → μπιμπελό

μπιμπλουδάκι (το) (λαϊκ.) **1.** μικρό μπιμπελό ΣΥΝ. μικροτέχνημα **2.** (μτφ.) καθετί λεπτοκαμωμένο και όμορφο: *το κοριτσάκι τους είναι ~ σωστό!*

μπίνγκο (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι που παίζεται για χρήματα ή για έπαθλο, στο οποίο αναφέρονται φωναχτά αριθμοί που έχουν επιλεγεί τυχαία και τους οποίους οι παίκτες διαγράφουν αν εμφανιστούν στις κάρτες τους· ο πρώτος παίκτης που διαγράφει όλους τους αριθμούς στην κάρτα του φωνάζει «μπίνγκο!» **2.** (καθημ.) ως έκφραση χαράς από ξαφνικό επιτυχές αποτέλεσμα: *~! Κέρδισα στον διαγωνισμό μία τηλεόραση.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bingo, αγν. ετύμου].

μπινελίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά τού μπινέ, καθώς και κάθε πράξη που τον χαρακτηρίζει **2.** (συνήθ. στον πληθ.) βρισιά, έντονη επίπληξη: *αρχίζω κάποιον στα ~* ● **3.** η λειχουδιά (νόστιμος, πικάντικος μεζές, ζαχαρωτό κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *μπινές* + *-λίκι*].

μπινές (ο) {μπινέδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ομοφυλόφιλος άνδρας **2.** (υβριστ.) άνθρωπος αναξιόπιστος, κακού χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibne].

μπινιά (η) (!-λαϊκ. αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη σε βάρος κάποιου ΣΥΝ. (!) πουστιά.

μπιντές (ο) {μπιντέδες} είδος υγιεινής τού μπάνιου, η χαμηλή, επιμήκης λεκάνη με βάση, διαθέτει βρύση με τροφοδοσία ζεστού και κρύου νερού και χρησιμοποιείται κυρίως για το πλύσιμο των γεννητικών οργάνων και τής περιοχής τού πρωκτού· ΦΡ. ***κάνω μπιντέ*** πλένω τις παραπάνω περιοχές τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bidet < μέσ. γαλλ. bidet «μικρό άλογο» < αρχ. γαλλ. bider «τριποδίζω», αγν. ετύμου].

μπιντόνι κ. **μπιτόνι** κ. **μπεντόνι** κ. **μπετόνι** (το) {μπιντον-ιού | -ιών} τενεκεδένιο ή πλαστικό δοχείο με χερούλι για τη φύλαξη και μεταφορά υγρών: *ένα ~ λάδι / πετρέλαιο.* — (υποκ.) **μπιντονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bidon < αρχ. σκανδ. bida «βάζο, δοχείο»].

μπίρα (η) (συνήθ. ορθ. *μπύρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αλκοολούχο ποτό, που παράγεται με ζύμωση διαλύματος από αμυλούχα δημητριακά, συνήθ. από βύνη κριθαριού, και αρωματίζεται λ.χ. με σπόρους λυκίσκου, για να αποκτήσει ελαφρώς πικρή γεύση: *μαύρη / ξανθή ~* || *ποτήρι μπίρας* ΣΥΝ. ζύθος **2.** (συνεκδ.) κάθε μπουκάλι, το οποίο περιέχει καθορισμένη ποσότητα τού ποτού, όπως διατίθεται στο εμπόριο: *αγόρασε δέκα ~ για το βράδυ* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε κάθε τέτοιο μπουκάλι: *βάλε να πιούμε τη ~ μισή-μισή.* — (υποκ.) **μπιρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία (ορθογραφία ξένων λέξεων).*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birra < γερμ. Bier < αρχ. γερμ. bior].

μπιραρία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυραρία*) {μπιραριών} κατάστημα στο οποίο σερβίρεται μπίρα (βαρελήσια ή εμφιαλωμένη) ΣΥΝ. ζυθοπωλείο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birreria < birra «μπίρα»].

μπιρίμπα (η) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο στο οποίο νικητής ανακηρύσσεται όποιος συγκεντρώσει περισσότερους πόντους σχηματίζοντας κατάλληλους συνδυασμούς επτά φύλλων.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. biribi «είδος τυχερού παιγνιδιού» < ιταλ. biribisso < bir- (< λατ. bis «δις») + (a)bisso «άβυσσος» (< λατ. abyssus < αρχ. *ἄβυσσος*). Με τη λ. αυτή προσδιοριζόταν αρχικώς ένα είδος τυχερού

παιγνιδιού με αφετηρία την Ιταλία. το οποίο απαγορεύθηκε το 1837].

μπίρμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πονηρός, καπάτσος. Επίσης **μπίρμπα** (ο/η) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birba < γαλλ. bribe(s) «ψίχουλα, υπολείμματα» (με μεταφορική σημ. «κακός, ανάξιος άνθρωπος»), αγν. ετύμου, ίσως από ονοματοποιημένη ρίζα].

μπιρμπίλα κ. **μπιμπίλα** (η) {μπι(ρ)μπιλών} (λαϊκ.) **1.** λεπτή δαντέλα που κεντιέται με βελόνα **2.** το τελείωμα λεπτών υφασμάτων και ρούχων, λ.χ. ενός μαντηλιού, με την παραπάνω δαντέλα. — (υποκ.) **μπιρμπιλίτσα** κ. **μπιμπιλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bir-biri «το ένα μετά το άλλο, στη σειρά»].

μπιρμπίλι (το) {μπιρμπιλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αηδόνι· ΦΡ. ***μπιρμπίλι τής θάλασσας*** η αλκυόνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bülbül].

μπιρμπιλομάτης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει ωραία, παιχνιδιάρικα μάτια: *κόρη ~!*
[ΕΤΥΜ. < *μπιρμπίλι* + *-μάτης* < *μάτι*].

μπιρμπίλω (η) (λαϊκ.) η ναζιάρα και παιχνιδιάρα γυναίκα ΣΥΝ. καμωματού.
[ΕΤΥΜ. < *μπιρμπίλι*].

μπιρμπίλωμα κ. **μπιμπίλωμα** (το) {μπι(ρ)μπιλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το στόλισμα λεπτού ρούχου ή υφάσματος με μπιρμπίλα. — (υποκ.) **μπιρμπιλωματάκι** κ. **μπιμπιλωματάκι** (το). **μπιρμπιλώνω** κ. **μπιμπιλώνω** ρ.

μπιρμπιλωτός, -ή, -ό κ. **μπιμπιλωτός** (για υφάσματα, ρούχα) αυτός που είναι στολισμένος με μπιρμπίλα: *~ μαντήλι / μανίκι / μαξιλάρι* || *~ μάτια* (παιχνιδιάρικα, ζωηρά, ναζιάρικα).

μπιροποσία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυροποσία*) {χωρ. πληθ.} το να πίνει κάποιος μπίρες.
[ΕΤΥΜ. < *μπίρα* + *-ποσία* (< *πόση*)].

μπιρσίμι (το) ➝ μπρισίμι

μπις (το) ➝ μπιζ[1]

μπισκότο (το) μικρό και ελαφρό γλύκυσμα, που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά και άλλα υλικά, όπως μαρμελάδα, αμύγδαλα, σοκολάτα, βανίλια κ.λπ.· ψήνεται στον φούρνο σε διάφορα σχήματα και είναι ξερό, εύθρυπτο και τραγανό: *γλυκά / αλμυρά ~* || *γεμιστά ~* (δύο μαζί κολλημένα με μια παχιά στρώση σοκολάτας, κρέμας ή μαρμελάδας). — (υποκ.) **μπισκοτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπισκόττιν* < ιταλ. biscotto < bis- (< λατ. bis «δις, δύο φορές») + -cotto < λατ. coctus, μτχ. τ. τού ρ. coquo «ψήνω»].

μπιστεμένος, -η, -ο {μεσν.} (λαϊκ.) (μτχ. ως επίθ.) έμπιστος, πιστός (βλ. κ. λ. *εμπιστεύομαι, έμπιστος*).

μπιστικός, -ή, -ό ➝ πιστικός

μπιστόλα (η) ➝ πιστόλα

μπιστόλι (το) ➝ πιστόλι

μπιστολιά (η) ➝ πιστολιά

μπιστρό (το) {άκλ.} μικρό εστιατόριο ή καφετέρια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bistro(t), αβεβ. ετύμου, πιθ. παράγ. τού γαλλ. bistouille «είδος καφέ με αλκοόλ» < bis «δις» + ρ. touiller «ανακατεύω» (< λατ. tudiculare «λειώνω, σπάζω»)].

μπιτ[1] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** το ρυθμικό μοτίβο που με ομοιόμορφο και συνεχή τρόπο ακούγεται κατά τη διάρκεια τραγουδιών ή χορευτικής μουσικής: *πιάνω το ~* || *το τραγούδι έχει (ωραίο) ~* **2.** (συνεκδ.) νεανική μουσική τής δεκαετίας τού '60, βασισμένη στο μπιτ (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bit, αρχική σημ. «τεμάχιο, μικρό κομμάτι»].

μπιτ[2] (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το δυαδικό ψηφίο· η μικρότερη μονάδα πληροφορίας στον υπολογιστή, που μπορεί να έχει τις τιμές 0 ή 1 και αποτελεί τη βάση σχηματισμού ψηφιολέξεων (ή μπάιτ / byte, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bit, από τη φρ. b(inary dig)it «δυαδικό ψηφίο»].

μπίτ(ι) επίρρ. (λαϊκ.) εντελώς, απόλυτα, ολωσδιόλου: *είναι ~ κουτός*· ΦΡ. (εμφατ.) ***μπιτ για μπιτ*** εντελώς, ολότελα: *δεν παίρνει χαμπάρι ~* || *~ χαζός* ΣΥΝ. ντιπ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bit, προστ. τού ρ. bitmek «τελειώνω»].

μπίτνικ (ο) {άκλ.} μέλος ενός κοινωνικού και λογοτεχνικού κινήματος τής δεκαετίας τού '50 και τού '60 στις Η.Π.Α., στο οποίο ανήκαν οι συγγραφείς Ά. Γκίνσμπεργκ και Τζ. Κέρουακ, οι οποίοι αρνούνταν τις ηθικές αξίες τής δυτικής κοινωνίας και τον συμβατικό τρόπο ζωής, την αξία τής εργασίας και τα υλικά αγαθά.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. beatnik (εκφραστ.) < αγγλ. beat «νικώ» + -nik (προέλ. ρωσική ή από τη γλώσσα γίντις)].

μπιτόνι (το) ➝ μπιντόνι

μπιτς-βόλεϊ (το) {άκλ.} η παράκτια πετοσφαίριση (βλ. λ. *παράκτιος*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. beach-volley].

μπιφτέκι (το) {μπιφτέκ-ιού | -ιών} κομμάτι από κιμά ζυμωμένο με καρυκεύματα και διάφορα υλικά, που τρώγεται ψητό: *~ ψημένο στη σχάρα / στα κάρβουνα* || *~ γεμιστό με τυρί.* — (υποκ.) **μπιφτεκάκι** (το), (μεγεθ.) **μπιφτεκάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bifteck < αγγλ. beefsteak < beef «βοδινό» + steak «φέτα κρέατος, φιλέτο»].

μπιχεβιορισμός κ. **μπεχαβιορισμός** (ο) ο συμπεριφορισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. behaviourism < behave «συμπεριφέρομαι»].

μπιχλιμπίδι (το) {μπιχλιμπιδ-ιού | -ιών} **1.** κάθε μικρό αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία, που χρησιμοποιείται συνήθ. ως στολίδι (λ.χ. χάντρες, μικροκοσμήματα ασήμαντης αξίας, κοκκαλάκια για τα μαλλιά κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) κάθε διακοσμητικό μικροαντικείμενο που προκαλεί εντύπωση, συνήθ. αστραφτερό και με έντονο χρώμα: *όταν βγαίνει, φοράει ένα σωρό μπιχλιμπίδια* **3.** κάθε μικροαντικείμενο: *τι τα θες όλ' αυτά τα ~ που κουβαλάς στην τσάντα σου;*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *λεμπλεμπίδι* «στραγάλι» < τουρκ. leblebi < περσ. lablabū].

μπλαβίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπλάβισα} ♦ (αμετβ.) **1.** (λαϊκ.) γίνομαι μελανός, μπλάβος: *τα χείλη του είχαν μπλαβίσει απ' το κρύο* ΣΥΝ. μελανιάζω ♦ (μετβ.) **2.** προκαλώ μελανιά (σε κάποιον): *θα μου μπλαβίσεις το χέρι τόσο που το σφίγγεις!* ΣΥΝ. μελάνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπλάβος* < βεν. blavo < μτγν. λατ. blavus, γερμ. αρχής].

μπλάβος, -α, -ο (λαϊκ.) μελανός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλ. ιταλ. blavo (σύγχρ. biavo) < μτγν. λατ. blavus].

μπλαζέ επίθ. {άκλ.} (καθημ. για πρόσ. ή ύφος) αυτός που φανερώνει αδιαφορία και βαργεστημάρα, υπεροψία ή περιφρόνηση: *είχε ένα ύφος ~, για να μας δείξει ότι είναι «κάποιος»!* || *με ενοχλεί η ~ συμπεριφορά μερικών πωλητριών στα καταστήματα ειδών πολυτελείας.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blasé < ρ. blaser «μπουχτίζω, χορταίνω» < ολλ. blasen «φουσκώνω»].

μπλακάουτ κ. **μπλακ-άουτ** (το) {άκλ.} (καθημ.) **1.** η συσκότιση (βλ.λ.): *κίνδυνος για ~ από τις συνεχείς διακοπές τού ρεύματος* || *στο πλοίο, πριν από το ναυάγιο, είχε γίνει ~* **2.** (αργκό) η κατάσταση αμηχανίας, αδυναμίας να σκεφθεί και να αντιδράσει κανείς: *μόλις άκουσε το πρόστιμο, έπαθε ~!* **3.** η απώλεια τής συνείδησης για μικρό χρονικό διάστημα: *έπαθε ένα ~ μετά το ατύχημα και δεν θυμόταν τι είχε συμβεί.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. black-out «συσκότιση»].

μπλακτζάκ κ. **μπλακ-τζάκ** (το) {άκλ.} παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, που παίζεται στο καζίνο με τέσσερεις τράπουλες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. black-jack].

μπλακ-χιούμορ (το) {άκλ.} ελλην. μαύρο χιούμορ· χιούμορ που προκύπτει από μακάβρια αστεία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. black humour].

μπλαμπλά κ. **μπλα-μπλά** (το/τα) {άκλ.} **1.** (καθημ.-εκφραστ.) η φλυαρία, πολλά λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μου αρέσουν οι ταινίες που έχουν πολλή δράση και λίγο ~* || *η έκθεσή του έχει πολύ ~ και λίγη ουσία* **2.** το λέγειν, η ικανότητα να χρησιμοποιεί κανείς τον λόγο, να λέει πολλά για να πετύχει κάτι: *ένας καλός πλασιέ πρέπει να έχει και ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bla-bla, ηχομιμητ. λ.].

μπλάνκο (το) {άκλ.} το διορθωτικό υγρό (βλ. λ. *διορθωτικός*).
[ΕΤΥΜ. < Blanco, εμπορική ονομασία τού διορθωτικού υγρού, < ισπ. blanco «λευκός»].

μπλάστρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το έμπλαστρο και γενικότ. καθετί κολλημένο σαν έμπλαστρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐμπλαστρίον*, υποκ. τού μτγν. επιθ. *ἔμπλαστρον*].

μπλαστρώνω ρ. μετβ. {μπλάστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βάζω (σε κάποιον ή σε μέλος τού σώματος) έμπλαστρο: *~ το πόδι / την πλάτη / το πλευρό* **2.** (μεσοπαθ.) πασσαλείβομαι, λερώνομαι πολύ: *νέο κορίτσι γιατί μπλαστρώνεται με τόσο μέικ-άπ;* || *έσπασε το βάζο με τη μαρμελάδα και μπλαστρώθηκα.* — **μπλάστρωμα** (το).

μπλε επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το βαθύ χρώμα τού ουρανού και τής θάλασσας: *μάτια ~* || *~ πουκάμισο* || *~ στιλό* (που έχει μελάνι χρώματος μπλε) **2.** ***μπλε*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ουρανού και τής θάλασσας: *ανοιχτό / σκούρο / βαθύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bleu < παλ. γαλλ. blo(u) < αρχ. γερμ. blāo / blāo, πβ. αγγλ. blue, γερμ. blau].

μπλέιζερ (το) {άκλ.} σκούρο σακάκι με χρυσά κουμπιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blazer < blaze «λάμπω, αστράφτω»].

μπλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπλεξα, μπλέ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ αντικείμενα σε τέτοια σειρά ή θέση ή με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην υπάρχει τάξη, να μην ξεχωρίζουν μεταξύ τους εύκολα, να μη φαίνεται η αρχή και το τέλος καθενός, τα ανακατεύω: *πήγε να συνδέσει τα μηχανήματα, αλλά έμπλεξε τα καλώδια* || *~ τα σκοινιά / τις κλωστές / τις αλυσίδες* ΣΥΝ. μπερδεύω ΑΝΤ. ξεμπλέκω, ξεμπερδεύω· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μπλέκω*** δημιουργώ ερωτικό δεσμό (με κάποιον/ κάποια): *τα 'μπλεξε με μια μικρούλα* **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) πιο περίπλοκο, πιο δύσκολο να επιλυθεί: *η κατάθεσή του έμπλεξε χειρότερα τα πράγματα* || *~ μια κατάσταση / ένα θέμα / μια υπόθεση* ΣΥΝ. περιπλέκω· ΦΡ. ***εδώ τα μπλέξαμε!*** στο ζήτημα αυτό θα διαφωνήσουμε: *μέχρι τώρα καλά τα λέγαμε, όμως ~!* **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχυση, δεν βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει κάτι: *μη με μπλέκεις με τέτοιες φιλοσοφίες* ΣΥΝ. μπερδεύω **4.** (μτφ.) αναμειγνύω κάποιον σε παράνομη υπόθεση: *τον έμπλεξαν σε οικονομικό σκάνδαλο / στα ναρκωτικά / σε κλοπές* ΣΥΝ. παρασύρω ΑΝΤ. ξεμπλέκω **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αναμιχθεί σε (ξένη συνήθ.) υπόθεση: *εμένα μη με μπλέκεις σ' αυτή την υπόθεση· το θέμα δεν με αφορά* ♦ (αμετβ.) **6.** μπερδεύεται μέλος τού σώματός μου σε κάτι (συνήθ. σχοινί, καλώδιο, κλαδιά κ.λπ.): *έμπλεξε σ' ένα καλώδιο και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. σκοντάφτω, σκαλώνω **7.** για ανακάτεμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην υπάρχει τάξη, να είναι τα πάντα μπερδεμένα: *έμπλεξαν οι τηλεφωνικές γραμμές* **8.** (μτφ.) παρασύρομαι και συμμετέχω σε παράνομη δραστηριότητα: *έμπλεξε άσχημα με ανθρώπους τού υποκόσμου και τώρα να δούμε πώς θα ξεμπλέξει!* ΑΝΤ. ξεμπλέκω· ΦΡ. (μτφ.) ***μπλέκω στα δίχτυα*** (κάποιου) παγιδεύομαι και δεν μπορώ να ξεφύγω (από κάποιον): *τον έμπλεξε στα δίχτυα της και τον έκανε ό,τι ήθελε* || *έμπλεξε στα δίχτυα των ναρκωτικών και καταστράφηκε* **9.** (μτφ.) ταλαιπωρούμαι εξαιτίας περιπλοκής σε υπόθεσή μου ή σε κάτι που κάνω: *έμπλεξα με τη συγκοινωνία και άργησα* || *έμπλεξε με την απεργία των υπαλλήλων και δεν κατάφερε να τελειώσει τη δουλειά του* || *κάπου θα 'μπλεξε και γι' αυτό δεν ήρθε ακόμη* **10.** (μτφ.) έχω συναλλαγές, σχέσεις εργασίας ή εκκρεμείς υποθέσεις με (κάποιον/κάτι): *όταν μπλέξεις με μαστόρους, δεν ξεμπλέκεις εύκολα* || *~ με την εφορία*· ΦΡ. ***ου μπλέξεις*** μη βρεθείς ανακατεμένος σε υποθέσεις από

τις οποίες δύσκολα ξεμπερδεύει κανείς: ~! *Αν μπλέξεις σε δουλειές με δικηγόρους, δεν τελειώνεις με τίποτα!* **11.** (μειωτ.) αποκτώ ερωτικό δεσμό: *έμπλεξε με μία τού δρόμου* || *αυτή η κοπέλα μπλέκει πάντα με κάτι περίεργους τύπους!* (μεσοπαθ. **μπλέκομαι**) **12.** μπερδεύομαι (πβ. σημ. 6 κ. 7): *μπλέχτηκε στα κλαδιά κι έπεσε κάτω* || *μπλέχτηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές·* ΦΡ. ***μπλέκομαι / μπερδεύομαι / μπαίνω (μες) στα πόδια (κάποιου)*** τον εμποδίζω στη δουλειά του, δεν του επιτρέπω να κινείται ελεύθερα: *το παιδί μπλέκεται στα πόδια της, όταν κάνει τις δουλειές τού σπιτιού και τη νευριάζει* || (μτφ.) *μη μπλέκεσαι μες στα πόδια μας, αν θέλεις το καλό σου* (μην ανακατεύεσαι, μείνε σε απόσταση) **13.** αναμειγνύομαι (σε παράνομη, ύποπτη, επικίνδυνη κ.λπ. υπόθεση):~ *σε άσχημες υποθέσεις* || *πήγε να βοηθήσει και μπλέχτηκε κι αυτός στον καβγά* **14.** βρίσκομαι (χωρίς τη θέλησή μου) σε κατάσταση που προκαλεί ταλαιπωρία, είναι χρονοβόρα κ.λπ.: *μπλέχτηκα στην κίνηση κι έχασα το αεροπλάνο* || *έχω μπλεχτεί με τις επισκευές τού σπιτιού και δεν έχω χρόνο να συναντηθούμε* **15.** σχετίζομαι (ερωτικά, συναισθηματικά): *είχε μπλεχτεί με μια πιτσιρίκα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμπλέκω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < *ἐμ-* (< *ἐν*) + *πλέκω*].

μπλεμαρέν κ. **μπλε-μαρέν** επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει βαθύ μπλε χρώμα, το μπλε τής στολής των ναυτικών· ΦΡ. (μτφ.) ***θα σε κάνω μπλεμαρέν*** θα σε δείρω πολύ, θα σε μελανιάσω στο ξύλο **2.** ***μπλεμαρέν*** (το) το ίδιο το βαθύ γαλάζιο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bleu-marin «γαλάζιο τής θάλασσας» < bleu «μπλε» + marin «θαλάσσιος»].

μπλέντερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή πολτοποίησης ή ανάμειξης φρούτων ή διαφόρων τροφών για την παρασκευή πολτών ή ροφημάτων (πβ. λ. *μίξερ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blender < blend «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

μπλέξιμο (το) {μπλεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπέρδεμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην ξεχωρίζει η αρχή και το τέλος τους: *το ~ των κλωστών / των καλωδίων / των συρμάτων* ΑΝΤ. ξέμπλεγμα, ξεμπέρδεμα **2.** η σύγχυση που προκαλείται, όταν πολλοί άνθρωποι προσπαθούν να κάνουν κάτι μαζί: *πρωτοφανές ~ στην εφορία· πέντε υπάλληλοι προσπαθούσαν να βρουν τι συμβαίνει, αλλά τίποτα!* **3.** (μτφ.) η ανάμειξη σε ύποπτες ή παράνομες δραστηριότητες και υποθέσεις: *το ~ με τους ανθρώπους τής νύχτας τού στοίχισε τη ζωή* **4.** (ειδικότ.) ***μπλεξίματα*** (τα) οι περιπλοκές που εμφανίζονται σε υπόθεση ή η ταλαιπωρία εξαιτίας τής ανάμειξης κάποιου σε μια δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη): *έχει ~ με την εφορία* || *από τότε που τον συνέλαβαν στη διαδήλωση, έχει ~ με την αστυνομία.*

μπλιγούρι (το) → πλιγούρι

μπλινί (τα) {άκλ.} ρώσικες τηγανίτες.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. bliný, πληθ. τού blin «τηγανίτα»].

μπλοκ (το) {άκλ.} **1.** η δέσμη κατάλληλα συγκολλημένων φύλλων χαρτιού ώστε να αποσπώνται εύκολα, που χρησιμοποιούνται για σημειώσεις και σχέδια: ~ *επιταγών / ζωγραφικής / σημειώσεων* • **2.** το οικοδομικό τετράγωνο: ~ *πολυκατοικιών* **3.** (μτφ.) η συμμαχία κρατών, επιχειρήσεων, κομμάτων με κοινά συμφέροντα: *το πρώην ανατολικό ~* (τα κράτη-μέλη τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας, οι σύμμαχες κομουνιστικές χώρες) ΣΥΝ. σύνδεσμος, στρατόπεδο, συγκρότημα **4.** το τμήμα διαδήλωσης που αποτελείται από μέλη συγκεκριμένης ομάδας ή οργάνωσης: *το ~ των αριστεριστών στην πορεία διαμαρτυρίας* • **5.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) το σταμάτημα στο φιλέ από αμυντικό παίκτη που πηδά ψηλά τού καρφιού που επιχειρεί αντίπαλος (β) (στην καλαθοσφαίριση) το κόψιμο, το σταμάτημα από αντίπαλο τής μπάλας, όταν φεύγει από τα χέρια παίκτη που επιχειρεί προσπάθεια για καλάθι. — (υποκ.) **μπλοκάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. block «στερεή μάζα ξύλου ή πέτρας» < μέσ. γαλλ. blok < μέσ. ολλ. blok < αρχ. γερμ. blob / bloch «κούτσουρο, κορμός δέντρου» (πβ. γερμ. Block). Η σημ. «τετράδιο σημειώσεων» προέρχεται από την αγγλ. συνεκφορά block-notes, δηλ. «δέσμη φύλλων χαρτιού για σημειώσεις»].

μπλοκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπλόκαρα κ. μπλοκάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκλείω ένα σημείο, δεν επιτρέπω την πρόσβαση ή τη διάβαση, τοποθετώντας εμπόδιο (μπλόκο): *οι αγρότες έχουν μπλοκάρει την εθνική οδό με τα τρακτέρ* ΣΥΝ. φράζω **2.** εμποδίζω να γίνει κάτι: *ο διεθνής οργανισμός μπλοκάρισε τη χρηματοδότηση τής χώρας μέχρι να εκπληρωθούν οι όροι τής συμφωνίας* || *οι διχογνωμίες μπλοκάρουν τη λήψη μιας κοινής απόφασης* ΣΥΝ. αποτρέπω, σταματώ, ανακόπτω **3.** δεσμεύω, δεν επιτρέπω τη χρήση: *η τράπεζα μπλοκάρισε τις καταθέσεις τού επιχειρηματία μετά την καταγγελία για παράνομες συναλλαγές* **4.** ΑΘΛ. (για τερματοφύλακα) πιάνω με σταθερό και ασφαλή τρόπο τη μπάλα μετά από σουτ τού αντιπάλου: *με μια θεαματική ενέργεια ο τερματοφύλακας μπλοκάρισε τη μπάλα* ♦ **5.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε αμηχανία, δεν μπορώ να αντιδράσω, να σκεφτώ ή να πω (κάτι): *μόλις του υψώσεις λίγο τη φωνή, μπλοκάρει* ΣΥΝ. τα χάνω. — **μπλοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bloccare < blocco, βλ. κ. *μπλόκο*].

μπλόκο (το) **1.** ο αποκλεισμός περιοχής με την τοποθέτηση εμποδίων: *τα ~ των αγροτών στις εθνικές οδούς* **2.** (ειδικότ.) το κλείσιμο δρόμου από αστυνομικές ή στρατιωτικές δυνάμεις για τον έλεγχο όσων περνούν και τη σύλληψη καταζητουμένων: *οι Γερμανοί έστηναν μπλόκα σε όλη την Αθήνα, για να πιάσουν τους αντιστασιακούς* || *σε ~ τής αστυνομίας συνελήφθη δραπέτης των φυλακών.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. blocco < μέσ. ολλ. blok, βλ. κ. *μπλοκ*].

μπλουζ (το) {άκλ.} **1.** φωνητική μουσική που ξεκίνησε από τους μαύρους σκλάβους των νότιων Η.Π.Α., έχει εμφανείς αφρικανικές επιδράσεις, χαρακτηρίζεται από μελαγχολική μελωδία και αρμονία και επέδρασε στη τζαζ και τη ροκ **2.** (συνεκδ.) τραγούδι το οποίο ανήκει στο παραπάνω μουσικό είδος και είναι γραμμένο συνήθ. σε δωδεκάμετρα τρίστιχα, με τον δεύτερο στίχο να επαναλαμβάνει τα λόγια τού πρώτου • **3.** χορός για ζευγάρια που χορεύουν αγκαλιασμένα σε ρυθμό αργό, απαλό και ερωτικό.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. blues < αγγλ. blue notes (μελαγχολικές νότες)].

μπλούζα (η) {δύσχρ. μπλουζών} ένδυμα που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος: *μάλλινη / κοντομάνικη / μονόχρωμη ~* || *~ με λαιμόκοψη / με βε / με χαμόγελο·* ΦΡ. ***(άσπρη) μπλούζα*** το εξωτερικό μακρύ λευκό ένδυμα, που φορείται από γιατρούς ή νοσοκόμους κατά την εργασία τους. — (υποκ.) **μπλουζάκι** (το) κ. **μπλουζίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blouse, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν. λατ. pelusia < Pelusium, πόλη τής Αιγύπτου, όπου κατακευάζονταν φημισμένοι χιτώνες. Κατ' άλλη άποψη, ίσως προέρχεται από τη γαλλ. φρ. vêtement de laine blouse «ρούχο από αγνό μαλλί» < blouso, γερμ. προέλ., πβ. αρχ. γερμ. blōz «γυμνός»].

μπλουζίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός τού μπλουζ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *μπλουζ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *κιθαρ-ίστας*].

μπλουζόν (το) {άκλ.} μικρή, χαλαρή ζακέτα ή μπλούζα, συνήθ. κολλητή στη μέση και στα μανίκια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blouson < blouse, βλ. λ. *μπλούζα*].

μπλουμ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος από την πτώση ενός στερεού σώματος μέσα σε υγρό **2.** (ως επίθ.-λαϊκ.) για φαγητό που είναι βρασμένο σε πολύ νερό: *πατάτες / μακαρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπλουτζίν κ. **μπλου-τζιν** (το) {άκλ.} **1.** μπλε χοντρό, ανθεκτικό βαμβακερό ύφασμα, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ειδών καθημερινής ένδυσης (κυρ. παντελονιών και σακακιών) **2.** παντελόνι μοντέρνο, κατασκευασμένο από το παραπάνω ύφασμα, που αποτελεί συνηθισμένο στοιχείο τής καθημερινής ένδυσης: *ξεβαμμένο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blue-jean(s), βλ. κ. *τζιν*].

μπλόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η πράξη με την οποία προσπαθεί κανείς να παραπλανήσει κάποιον (κυρ. τον αντίπαλο), ως προς την κατάσταση, τις δυνατότητες, τις ικανότητές ή ως προς τις προθέσεις του: *κάνω ~ στο πόκερ* (κάνω τον αντίπαλο να πιστέψει ότι έχω καλό χαρτί, για να τον αναγκάσω να πάει πάσο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bluff < αγγλ. bluff < γερμ. bluffen «παραπλανώ τον αντίπαλο (κυρ. στα χαρτιά)»].

μπλοφάρω ρ. αμετβ. {μπλόφ-αρα κ. -άρισα} κάνω μπλόφα: *μπλοφάρισε, για να δει πώς θ' αντιδράσω* || *μην τον πιστεύεις, μπλοφάρει.* — **μπλοφάρισμα** (το).

μπλοφατζής (ο) {μπλοφατζήδες}, **μπλοφατζού** (η) {μπλοφατζούδες} πρόσωπο που μπλοφάρει, που κάνει μπλόφες.

μποά (το) {άκλ.} γυναικείο στενόμακρο περιλαίμιο, που είναι κατασκευασμένο από γούνα ή φτερά.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. boa / γαλλ. boa < λατ. boa «υδρόβιο φίδι». Βλ. κ. *βόας*].

μπογαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρός μπόγος, μικρό δέμα· συνήθ. στον πληθ. στη ΦΡ. ***μαζεύω / παίρνω τα μπογαλάκια μου*** μαζεύω τις αποσκευές μου και φεύγω, φεύγω οριστικά: *Πάρε τα μπογαλάκια σου και δρόμο! Άδειασέ μας τη γωνιά!*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *μπόγος* (βλ.λ.)].

μπογιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το χρώμα, η βαφή: *~ για τα μαλλιά / για τα πασχαλινά αβγά / για τον τοίχο / για τα παπούτσια·* ΦΡ. ***περνάει ακόμη η μπογιά μου*** αν και δεν είμαι πια νέος, ωστόσο αρέσω ακόμη ή έχω ακόμα προσόντα, ικανότητες **2.** (συνεκδ.) η επικάλυψη με στερεοποιημένη μπογιά (σημ. 1): *ξέφτυσε / έφυγε η ~ από το ντουλάπι* || *αυτό το υλικό τρώει* (φθείρει) *τη ~* **3.** (συνεκδ.) μολύβι με χρωστική ύλη στο εσωτερικό του, που απολήγει σε μύτη και χρησιμοποιείται για να χρωματίζει κανείς ζωγραφιές σε χαρτί ΣΥΝ. ξυλομπογιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boya].

μπογια(ν)τίζω ρ. μετβ. {μπογιά(ν)τισ-α, -τηκα, -μένος} βάφω, χρωματίζω (κάτι) με μπογιά: *~ κάγκελα / παράθυρα* ΑΝΤ. αποχρωματίζω, ξεβάφω. — **μπογιά(ν)τισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boyadım, αόρ. τού ρ. boyamak < boya «μπογιά»].

μπογιάρος (ο) → βογιάρος

μπόγιας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την περισυλλογή αδέσποτων σκύλων και γάτων **2.** (μτφ.) το πρόσωπο που συμπεριφέρεται αυταρχικά και πιεστικά, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, απάνθρωπος, βίαιος • **3.** (παλαιότ.) ο δήμιος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boja < λατ. boja «κλοιός, κολάρο (από δέρμα βοδιού)», πιθ. < αρχ. *βόειος* «βοδινός, (ειδικότ.) δέρμα βοδιού»].

μπογιατζήδικο (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται μπογιές ΣΥΝ. χρωματοπωλείο.

μπογιατζής (ο) {μπογιατζήδες} **1.** ο ελαιοχρωματιστής (βλ.λ.), ο βαφέας: *πήραν έναν ~, να τους βάψει την κουζίνα·* ΦΡ. ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπαγιατζή ο κάπανος*** βλ. λ. *κόπανος* **2.** (μειωτ.) ο αποτυχημένος ζωγράφος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boyacı].

Μπογκοτά (η) η πρωτεύουσα τής Κολομβίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Bogotá < ινδιάν. Bagotta, όνομα Ινδιάνου φυλάρχου. Το πλήρες όνομα τής πόλης είναι Santa Fé de Bogota «Αγία Πίστη τής Μπογκοτά»].

μπόγος (ο) **1.** το δέμα ρούχων ή άλλων πραγμάτων, που έχει τυλιχτεί με ένα κομμάτι ύφασμα **2.** (μτφ.-μειωτ. για πρόσ.) αυτός που είναι κοντός και παχύς: *η γυναίκα του ήταν ολόκληρος ~.* — (υποκ.) **μπογαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < παλ. τουρκ. boğ].

μποδίζω ρ. → εμποδίζω

μπόδισμα (το) → εμποδίζω

μποέμ (ο/η) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) καλλιτέχνης που είχε επιλέξει έναν τρόπο ζωής φτωχικό, ανέμελο και αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, ώστε να είναι αφοσιωμένος ολοκληρωτικά στην τέχνη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που ζει ανέμελα, χωρίς να νοιάζεται για το αύριο **3.** (συνεκδ.) αυτός που αγαπά τις πολλές διασκεδάσεις, που φθάνει στην ασωτία. Επίσης (λαϊκ.) **μποέμης** (ο) (σημ. 2, 3). **μποέμισσα** (η). — **μποέμικος**, -η, -ο, **μποέμικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bohème «τσιγγάνος από τη Βοημία» και, κατ' επέκταση, «αυτός που ζει περιπλανώμενος και ανέμελος» < Bohême «Βοημία»].

μπόι (το) {πληθ. μπόγια} **1.** (καθημ.) το ύψος ανθρώπου, το ανάστημα: *πήρε το ~ τού πατέρα του, γι' αυτό έγινε ψηλός* || *έχει δυο μέτρα ~* || *όσο ~ του λείπει, τόσο μυαλό έχει* ΦΡ. (α) **παίρνω / πετάω μπόι** ψηλώνω (συνήθ. απότομα): *μες στο καλοκαίρι πέταξε μπόι κι έγινε άλλος τόσος!* (β) **πρώτο μπόι** ως χαρακτηρισμός για πολύ ψηλό άνθρωπο ή ειρων. για πολύ κοντό άνθρωπο (γ) **κρίμα το μπόι σου!** για κάποιον που παρά το ύψος του ή το εντυπωσιακό του παράστημα συμπεριφέρεται ανεύθυνα ή ανάρμοστα, σαν παιδί, ή δεν είναι σε θέση να εκτελέσει σωστά μια εργασία **2.** (λαϊκ.) εμπειρική μονάδα ύψους ή βάθους, που αντιστοιχεί στο μέσο ύψος ενός ανθρώπου: *δυο ~ ψηλά / πιο πάνω.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boy].

μποϊκοτάζ (το) {άκλ.} εμπορικός αποκλεισμός προϊόντων (σε ιδιωτικό ή σε διεθνές επίπεδο) ή πολιτών άλλης επικράτειας (σε διεθνές επίπεδο) ως ένδειξη αποδοκιμασίας ή αντιθέσεως που στρέφεται εναντίον των οικονομικών συμφερόντων εταιρείας, κράτους κ.λπ.: *οι οικολογικές οργανώσεις κάνουν ~ στα σπρέι που περιέχουν ουσίες βλαβερές για το όζον* || *~ στα προϊόντα από χώρες που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *οι Αμερικανοί έκαναν ~ στους Ολυμπιακούς Αγώνες τής Μόσχας* (δεν έστειλαν αθλητές τους) || *επιβάλλω / αίρω το ~* ΣΥΝ. μποϊκοτάρισμα, εμπορικός αποκλεισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boycottage < αγγλ. boycott, από το όνομα τού Άγγλου γαιοκτήμονα Charles Boycott (1832-97), ο οποίος ενοικίαζε γη στην Ιρλανδία και οι καλλιεργητές του αρνήθηκαν να εργαστούν γι' αυτόν, επειδή δεν μείωνε τις χρεώσεις].

μποϊκοτάρω ρ. μετβ. {μποϊκοτάρισα} κάνω μποϊκοτάζ σε (κάποιον/κάτι): *οι ενώσεις καταναλωτών καλούν τους πολίτες να μποϊκοτάρουν προϊόντα με γενετικά τροποποιημένες ουσίες.* — **μποϊκοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boycotter. Βλ. λ. *μποϊκοτάζ*].

μπόιλερ (το) {άκλ.} **1.** ο βραστήρας, σκεύος μέσα στο οποίο βράζει το νερό **2.** σύστημα που επιτρέπει να ζεσταίνεται το νερό τού θερμοσίφωνα από τη λειτουργία τού καυστήρα τού καλοριφέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boiler < boil «βράζω» < μέσ. αγγλ. boilen < παλ. γαλλ. boillir < λατ. bullire < bulla «φυσαλλίδα»].

μποϊλής (ο) {μποϊλήδες} αυτός που έχει μπόι, ψηλός ΑΝΤ. κοντοστούπης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boylu < boy «μπόι»].

μπολ (το) {άκλ.} **1.** το ημισφαιρικό σκεύος, συνήθ. από γυαλί ή πλαστικό, μέσα στο οποίο μπορεί να βάλει κανείς παγωτό, γλυκό, καρπούς κ.ά. ή να ανακατέψει υλικά κατά το μαγείρεμα **2.** πλαστικό ή γυάλινο σκεύος για την τοποθέτηση και φύλαξη τροφών. — (υποκ.) **μπολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bol < μέσ. αγγλ. bolle (> αγγλ. bowl) < αρχ. αγγλ. bolla, που συνδ. με αρχ. γερμ. bolla «φουσκάλα»].

μπολερό (το) {άκλ.} **1.** κοντό γυναικείο σακάκι χωρίς μανίκια, ανοιχτό μπροστά, που συνήθ. δεν φθάνει μέχρι τη μέση: *«ανέμισες για μια στιγμή το ~»* (Ν. Καββαδίας) ● **2.** (α) ισπανικός χορός σε ρυθμό τριών τετάρτων, που μπορεί να συνοδεύεται από τραγούδια, καστανιέτες και ταμπουρίνο (β) η μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό (γ) κουβανέζικος χορός ή τραγούδι σε διμερή συγκοπτόμενο ρυθμό, που εμφανίστηκε στις αρχές τού 19ου αι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boléro < ισπ. bolero < bola «μπάλα – φούσκωμα» < λατ. bulla «φυσαλλίδα»].

μπόλι (το) {μπόλ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το εμβόλιο **2.** τμήμα φυτού με οφθαλμούς, το οποίο προσαρμόζεται πάνω σε άλλο, συγγενές φυτό, με σκοπό να αποκτήσει το δεύτερο ιδιότητες τού πρώτου ΣΥΝ. (λόγ.) εμβόλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβόλιον* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος και διατήρηση τής αρχ. προφοράς στο σύμπλεγμα *-μβ-*). Βλ. κ. *εμβόλιο*].

μπόλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυναικείο μαντήλι για το κεφάλι ΣΥΝ. φακιόλι, μαντήλα, τσεμπέρι, τσίπα ● **2.** (σπάν.) η πετσέτα ● **3.** (για σφαγμένο ζώο) το περιτόναιο (βλ.λ.): *«ο μάγειρας είχε τυλίξει τα ποδαράκια σε ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. imbolia < ρ. imbolicar < λατ. *involicare < involvere «κυλώ, τυλίγω, περικαλύπτω»].

μπολιάζω ρ. μετβ. {μπόλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** εμβολιάζω (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) μεταδίδω (σε κάποιον) (κάτι) με τρόπο που να γίνει κτήμα του και να τον χαρακτηρίζει: *ο Ρήγας τούς μπόλιασε με τον πόθο τής ελευθερίας* || *«και οι πιο φανατικοί ισλαμιστές είναι μπολιασμένοι με τις ιδέες, τις τεχνολογίες και τις εικόνες που παράγει η σύγχρονη Δύση»* (εφημ.). — **μπόλιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*

μπολιάζω – εμβολιάζω. Χαρακτηριστική περίπτωση που ο τ. τής δημοτικής (το **μπολιάζω**), μολονότι προήλθε και χρησιμοποιείται παράλληλα προς τον λογιότερο τύπο (το **εμβολιάζω**), προχώρησε σημασιολογικά και χρησιμοποιήθηκε σε μεταφορικές σημασίες, οι οποίες δεν απαντούν στον αρχικό τύπο: *Η διδασκαλία τού Κοραή ρίζωσε στην υπόδουλη πατρίδα και* ***μπόλιασε*** *τις ψυχές των αγωνιζομένων δασκάλων.*
Το *μπολιάζω* ανήκει στα παραδείγματα όπου το λόγιο συμφωνικό σύμπλεγμα *-μβ-* ετράπη σε *-μπ-*· πβ. και *εμβαίνω* > **μπαίνω**, *εμβάλλω* > **εμβαλλώνω* > **μπαλλώνω**, γαμβρός > **γαμπρός** κ.ά.

μπόλικος, -η, -ο **1.** αρκετός σε ποσότητα: *~ φαγητό / ποτό / χρήμα / ώρα / κόσμος* ΑΝΤ. λιγοστός, ανεπαρκής **2.** (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι ευρύχωρος, φαρδύς: *~ μανίκι / σακάκι / κοστούμι* ΑΝΤ. στενός, σφιχτός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bol «πολύς, άφθονος» + *-ικος*].

μπολσεβικισμός (ο) ΙΣΤ. η πολιτική και κοινωνική θεωρία τού μπολσεβικικού κόμματος, που ίδρυσε ο Λένιν και το οποίο κατέλαβε την εξουσία στη Ρωσία το 1917 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (πβ. κ. λ. *μενσεβικισμός*).

μπολσεβίκος (ο), **μπολσεβίκα** (η) **1.** το μέλος τής μερίδας τού ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, η οποία πλειοψήφησε το 1903 στο 2ο Συνέδριο, οπότε και το κόμμα διασπάστηκε σε μπολσεβίκους (πλειοψηφούντες) και μενσεβίκους (μειοψηφούντες), καθώς και τού κόμματος που ίδρυσε στη συνέχεια ο Λένιν (μπολσεβικικό κόμμα) ΑΝΤ. μενσεβίκος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποδέχεται την πολιτική και κοινωνική θεωρία τού μπολσεβικισμού (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομουνιστής **3.** (γενικότ.) (α) κάθε άνθρωπος που έχει επαναστατικές τάσεις και θεωρεί την επανάσταση ως τον μόνο ορθό και δυνατό δρόμο προς τον κοινωνικό μετασχηματισμό (β) ο κομουνιστής. — **μπολσεβικικός**, -ή, -ό κ. **μπολσεβίκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. bol'shevik < ból'shi «μεγαλύτερος, ευρύτερος» (πβ. bol'shinstvó «πλειοψηφία»). Βλ. κ. *μενσεβίκος*].

μπόμπα (η) {μπομπών} **1.** η βόμβα (βλ.λ.) ● **2.** (αργκό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας (συνήθ. νοθευμένο) ● **3.** έδεσμα με πολλά επάλληλα στρώματα από στρογγυλές φέτες ψωμιού, που περιέχουν αλλαντικά, τυριά κ.ά. και το οποίο κόβεται στα τέσσερα ή και στα οκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βόμβα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bomba, βλ. κ. *βόμβα*].

μπομπάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλαιό πολεμικό πλοίο που διέθετε καννόνια, τα οποία εκτόξευαν πέτρινες ή σιδερένιες μπάλες: *«στ' ανοιχτά τού πέλαγου με καρτερέσαν με μπομπάρδες τρικάταρτες και μου ρίξανε»* (Ο. Ελύτης) **2.** μεσαιωνικό λιθοβόλο καννόνι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bombarda < παλ. γαλλ. bombarde < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*].

μπομπέ κ. **πομπέ** επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι στρογγυλεμένος ή ημισφαιρικός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bombé < ρ. bomber (< bombe, βλ. κ. *βόμβα*)].

μπομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη ταινία, νήμα ή σύρμα: *~ γραφομηχανής* **2.** (ειδικότ.) το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη κινηματογραφική ή ηχητική ταινία και συνεκδ. η θήκη στην οποία τοποθετείται **3.** (γενικ.) κάθε πηνίο γύρω από το οποίο τυλίγεται κάτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bobine, αγν. ετύμου, ίσως < μέσ. αγγλ. bobbe «τσαμπί, μάτσο», πβ. κ. αγγλ. bobbin].

μπόμπιρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) μικροκαμωμένο αγόρι· (γενικότ.) μικρό παιδί: *οι ~ έπαιζαν μπάλα* || *τον πλησίασε ένας ~ με έξυπνα μάτια.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bombero < θ. bomb-, από όπου και η λ. bomba (βλ. κ. *βόμβα*)].

μπομπόνι (το) {μπομπον-ιού | -ιών} **1.** το κουφέτο **2.** μικρό ζαχαρωτό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bonbon, με διπλασιασμό τού επιθ. bon «καλός»].

μπομπονιέρα κ. (λαϊκ.) **μπουμπουνιέρα** (η) {μπομπονιερών} θήκη συνήθ. από τούλι, όπου τοποθετούνται και συσκευάζονται τα κουφέτα· προσφέρεται σε όσους παρευρίσκονται σε γάμους ή βαφτίσια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bonbonnière < bonbon «καραμέλα»].

μπόμπος (ο) παιδάκι που είναι πειραχτήρι.
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπομπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα αραβοσίτου ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο, αραβοσιτάλευρο **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που παρασκευάζεται από τέτοιο αλεύρι: *στην Κατοχή έτρωγαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. *bobota < boba, ονοματοπ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπομποτάλευρο (το) το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα καλαμποκιού ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο, αραβοσιτάλευρο.

μποναμάς κ. **μπουναμάς** (ο) {μποναμάδες} **1.** το δώρο, χρηματικό ή άλλο, που προσφέρεται την Πρωτοχρονιά **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους δώρο ή φιλοδώρημα ή ευνοϊκή χειρονομία: *~ τής κυβέρνησης προς τους εμπόρους η νέα φορολογική ρύθμιση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. bona mano «καλό χέρι – φιλοδώρημα»].

μπονάτσα (η) ➝ μπουνάτσα

μπονατσάρει ρ. ➝ μπουνατσάρει

μπον-βιβέρ (ο/η) {άκλ.} ο καλοζωιστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bon-viveur < bon «καλός» + viveur (< vivre «ζω»)].

μπόνους (το) {άκλ.} ελλην. *δώρο*· **1.** πρόσθετη αμοιβή σε εργαζόμενο για τον επαγγελματικό του ζήλο, τις εξαιρετικές του επιδόσεις και γενικά τη σημαντική συμβολή του στην παραγωγικότητα και την αύξηση των κερδών υπηρεσίας, οργανισμού, επιχείρησης κ.λπ. ΣΥΝ. πριμ **2.** δώρο υπό μορφήν βαθμών που προσφέρουν εμπορικά καταστήματα σε πελάτες που αγοράζουν συγκεκριμένα προϊόντα τους **3.** οτιδήποτε προσφέρεται επιπλέον ως επιβράβευση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bonus < λατ. bonus «καλός»].

μπονσάι κ. **μπονζάι** (το) {άκλ.} **1.** ιαπωνικό αιωνόβιο δένδρο-νάνος που δημιουργείται με ειδικό σύστημα κλαδέματος των ριζών και των

κλαδιών, τα οποία δεμένα με σύρμα αναπτύσσονται προς την επιθυμητή κατεύθυνση **2.** (κατ' επέκτ.) η τέχνη δημιουργίας και ανάπτυξης σε δοχεία των παραπάνω δένδρων.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. bonsai < bon «δοχείο, βάζο» + sai «δέντρο»].

μποντιμπιλντεράς (ο) {μποντιμπιλντεράδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που ασχολείται με το μπόντι-μπίλντινγκ· (συνεκδ.) άνδρας με υπερβολικά μυώδες σώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. body builder].

μπόντι-μπίλντινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *σωματοδόμηση*· πρακτική ενδυνάμωσης τού σώματος και ανάπτυξης τής μυϊκής σωματικής διάπλασης με την άσκηση (λ.χ. άρση βαρών) και τη δίαιτα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. body-building].

μπονφιλέ κ. **μπον-φιλέ** (το) {άκλ.} το πιο τρυφερό και εκλεκτό τμήμα τού βοδινού κρέατος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bon filet].

μποξ (το) {άκλ.} το άθλημα τής πυγμαχίας (βλ.λ.)· ΦΡ. ***γίνομαι σάκος τού μποξ*** με κάνουν μαύρο στο ξύλο ή κάποιος με χρησιμοποιεί ως μέσο εκτόνωσης τής έντασής του: *έχω γίνει σάκος τού μποξ εκεί μέσα· όλοι βγάζουν επάνω μου τ' απωθημένα τους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. box «χτύπημα γροθιάς», αγν. ετύμου].

μποξάς (ο) {μποξάδες} **1.** το κομμάτι υφάσματος με τετράγωνο σχήμα, που χρησιμοποιείται για να περιτυλιχθούν ή να επικαλυφθούν διάφορα αντικείμενα (βλ. κ. λ. *μπόγος*) **2.** το κομμάτι μάλλινου (πλεχτού ή υφαντού) υφάσματος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες για σάλι • **3.** φαγητό που φτειάχνεται από εντόσθια ζώων, τα οποία πλέκονται και ψήνονται στα κάρβουνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bohça < boğ «μπόγος» + παραγ. επίθημα -ça].

μποξέρ (ο) {άκλ.} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το μποξ, ο πυγμάχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boxeur < αγγλ. boxer < box].

μπόξερ (το) {άκλ.} σκύλος με μυώδες σώμα, αφτιά που κρέμονται, προτεταμένο κάτω σαγόνι και ανοιχτό καφέ χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Boxer < αγγλ. box «μποξ», ονομασία που οφείλεται στην επιθετική διάθεση τής ράτσας].

μποξεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ανδρικό εσώρουχο, συνήθ. βαμβακερό, που μοιάζει με σορτς και το μήκος του φθάνει μέχρι ψηλά στους μηρούς • **2.** μικρός σκύλος ράτσας μπόξερ.

μπόουλινγκ (το) {άκλ.} παιχνίδι στο οποίο στήνονται δέκα ξύλινες ή πλαστικές ράβδοι (κορύνες) στο βάθος ενός διαδρόμου και κάθε παίκτης προσπαθεί να ρίξει όσο περισσότερες μπορεί, εκτοξεύοντας συρτά προς αυτές μαύρου χρώματος μπάλες, οι οποίες έχουν υποδοχές για τα δάχτυλα τού παίκτη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bowling < bowl «είδος μπάλας» < μέσ. γαλλ. boule < λατ. bulla «φυσαλλίδα»].

μπορ (το) {άκλ.} η εξέχουσα περιφέρεια τού καπέλου ΣΥΝ. γύρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bord < φρανκον. bort «περίγραμμα, περιφέρεια αγγείου», πβ. μέσ. άνω γερμ. bort, αρχ. σκανδ. borth κ.ά.].

μπόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξαφνική και δυνατή βροχή μικρής διάρκειας: *έπιασε ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***τον πήρε κι αυτόν η μπόρα*** για κάποιον που υφίσταται τις συνέπειες μιας πράξης, για την οποία ο ίδιος δεν ευθύνεται **2.** (κατ' επέκτ.) η θύελλα, η καταιγίδα: *ξέσπασε μεγάλη ~* **3.** (μτφ.) κάθε συμφορά που ξεσπά ξαφνικά, αλλά είναι παροδική: *πέρασα πολλές ~ στη ζωή μου*· ΦΡ. ***μπόρα είναι, θα περάσει*** για παροδική δυσκολία ή στενοχώρια, που δεν πρέπει να μας καταβάλλει: *μη στενοχωριέσαι· ~ είναι και θα περάσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, βροχή.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. bora / ιταλ. bora < λατ. boreas «βόρειος άνεμος» < αρχ. *βορέας* / *βορρᾶς*].

μπόρεσα ρ. → μπορώ

μπόρεση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δύναμη, η δυνατότητα για κάτι: *δεν είχε τη ~ να βοηθήσει.*

μπορετός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, κατορθωτός· συνήθ. απρόσ.: *δεν του ήταν μπορετό να έρθει* ΣΥΝ. δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ανέφικτος, ακατόρθωτος, απραγματοποίητος.

μπορντέλο (το) **1.** το πορνείο, ο οίκος ανοχής ΣΥΝ. χαμαιτυπείο, πορνόσπιτο, (ευφημ.) σπίτι **2.** (μτφ.) χώρος ή κατάσταση όπου δεν υπάρχει τάξη, οργάνωση, αλλά επικρατεί αταξία, ακαταστασία ή και αναταραχή: *~ γίναμε εδώ μέσα!* || (κ. ως επίθ.) *η κατάσταση είναι ~.* Επίσης (λαϊκ.-!) **μπουρδέλο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bordello < αρχ. γαλλ. bordel «ξύλινη καλύβα» < μεσν. λατ. bordelum < bordum, γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. *bord «ξύλινο τραπέζι»].

μπορντό (το) {άκλ.} **1.** το κρασί που παράγεται στην περιοχή τού Μπορντώ **2.** το βαθύ κόκκινο χρώμα τού παραπάνω κρασιού, που πλησιάζει το βυσσινί **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το βαθύ κόκκινο χρώμα τού παραπάνω κρασιού, το οποίο πλησιάζει το βυσσινί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bordeaux, βλ. τοπων. *Μπορντώ*].

μπορντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η άκρη υφάσματος ή φορέματος **2.** (συνεκδ.) το δαντελένιο στόλισμα στην άκρη υφάσματος ή φορέματος **3.** (ειδικότ.) διακοσμητικό σχέδιο στην άκρη σελίδας, εξωφύλλου κ.ά. • **4.** η πυκνή σειρά χαμηλών καλλωπιστικών φυτών στην άκρη ή στα χωρίσματα κήπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bordure < bord, βλ. κ. *μπορ*].

Μπορντώ (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τής ΝΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό, που φημίζεται για το κόκκινο κρασί του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bordeaux < λατ. Burdigala, αγν. ετύμου, πρωτεύουσα των Βιτουρίγων].

μπορς (το) {άκλ.} σούπα ρωσικής προέλευσης που περιέχει κρέας και διάφορα λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. < γερμανοεβρ. (γίντις) borscht < ουκρ. / ρωσ. boršč].

μπορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπορείς... | μπόρεσα} ♦ (μετβ.) (+να) **1.** διαθέτω τη σωματική ή την ψυχική δύναμη (να κάνω κάτι): *~ να σηκώσω 10 κιλά με το ένα χέρι* || *έχω σπάσει το χέρι μου και δεν ~ να γράψω* || *μπορείς ν' αναλάβεις τόσες ευθύνες;* || *μπορεί ν' αντέξει τόσα βάσανα;* **2.** έχω την ικανότητα: *ένα παιδί 10 ετών πρέπει να μπορεί να διαβάζει, να γράφει και να λογαριάζει* || *αν δεν μπορεί να μάθει γράμματα, ας μάθει καμιά τέχνη* || *μετά από δέκα χρόνια στην Αγγλία μπορεί να μιλήσει Αγγλικά σαν Άγγλος* **3.** (α) μου είναι εύκολο, δυνατό: *από τη συγκίνηση δεν μπόρεσε να συνεχίσει* (β) ως ευγενικός τρόπος για να ζητήσουμε από κάποιον την άδεια να προβούμε σε ενέργεια ή για να διατυπώσουμε παράκληση προς κάποιον: *κύριε, ~ να πάω έξω;* (ειδικότ. ο τ. ***θα μπορούσα***) (i) για ενδεχόμενο που δεν πραγματοποιήθηκε στο παρελθόν: *Να είσαι πιο προσεκτικός! (Θα) μπορούσες να είχες χτυπήσει* (ii) (ως τ. ευγενείας στο β' πρόσ.): *θα μπορούσατε να μου δώσετε το βιβλίο σας;* || *θα μπορούσες να με βοηθήσεις λίγο αύριο;* (βλ. κ. 3β)· (+αιτ.) **4.** (αρνητ. ή σε ερώτηση) αντέχω: *δεν τον ~ άλλο πια, είναι ανυπόφορος!* || *ποιος μπορεί τέτοια ζωή;* || *δεν τα ~ αυτά* **5.** (+αντων.) είμαι ικανός για (κάτι), μου είναι εύκολο, περνά από το χέρι μου: *θα κάνω ό,τι ~* || *όλα τα ~* ♦ (αμετβ.) **6.** τα καταφέρνω, μου είναι δυνατόν, μου είναι εύκολο: *συγγνώμη, δεν θα έρθω, γιατί δεν ~* || *την Τετάρτη έχω δουλειά· μπορείς την Πέμπτη;* **7.** ***μπορώ;*** (ως ερώτηση αν επιτρέπεται κάτι, κυρ. με τη σημ. *μπορώ να περάσω;* ή *μπορώ να σας απασχολήσω;*): *χτύπησε διστακτικά την πόρτα και είπε «~;»* **8.** (αρνητ.) δεν είμαι καλά στην υγεία μου, δεν νιώθω καλά: *δεν ~· έχω φοβερό πονοκέφαλο* (πβ. λ. *δύναμαι*) **9.** είμαι σεξουαλικά ικανός: *τόσο νέος και δεν μπορεί;* (απρόσ. ***μπορεί***) **10.** είναι ενδεχόμενο: *~ να έρθουν το απόγευμα, αλλά δεν είμαι σίγουρος* || *~ να βρέξει / να κάνει ζέστη* ΣΥΝ. ενδέχεται **11.** (αρνητ.) αποκλείεται, δεν είναι δυνατόν: *Δεν μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο! Δεν μπορεί να το έκλεψε* || (κ. απολύτως) *Δεν ~! Κάποιο λάθος θα κάνεις!* **12.** (σε θέση επιρρ., συνήθ. ως μονολεκτική απάντηση σε ερώτηση): *- Θα περάσεις από το σπίτι; -- ~* ΣΥΝ. ίσως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, ίσως, πλώ.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπορῶ* < *ἐμπορῶ* < αρχ. *εὐπορῶ* (με την επίδρ. τού ουσ. *ἔμπορος*) < *εὔπορος*. Κατ' άλλη άποψη, το ρ. προέρχεται κατ' ευθείαν από το *ἐμπορῶ* < *ἔμπορος*].

μπος (ο) {άκλ.} το αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) **μπόσης** {μπόσηδες}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boss < ολλ. baas «κύριος, αφέντης»].

μπόσα νόβα (η) {άκλ.} **1.** χορός βραζιλιάνικης προέλευσης **2.** η αντίστοιχη μουσική.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. bossa nova «νέα τάση» (με αφετηρία τη Βραζιλία)].

μποσικάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μπόσικο, χαλαρώνω: *~ το σκοινί* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι μπόσικος, ξετεντώνω.

μπόσικος, -η/-ια, -ο (λαϊκ.) **1.** χαλαρός, αυτός που δεν είναι τεντωμένος: *το σκοινί / τα γκέμια είναι ~* ΣΥΝ. λασκαρισμένος ΑΝΤ. τεντωμένος· ΦΡ. ***κρατώ τα μπόσικα*** κρατώ τις ισορροπίες, προσπαθώντας να μην παρατηρηθεί χαλάρωση ή συμβιβάζοντας τα πράγματα **2.** αυτός που δεν είναι καλά προσαρμοσμένος: *η βίδα είναι ~* **3.** (μτφ. για πρόσ.) μη αυστηρός, αυτός που έχει χαλαρή συμπεριφορά: *με βρίσκει μπόσικο και κάνει ό,τι θέλει* **4.** ***μπόσικα*** (τα) (λαϊκ.) τα μαλακά μέρη τής κοιλιάς των αμνοεριφίων ή των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boş «άδειος - χαλαρός» + *-ικος*].

μποστάνι (το) {μποσταν-ιού | -ιών} **1.** μικρή αγροτική έκταση (περιβόλι), στην οποία καλλιεργούνται λαχανικά ΣΥΝ. λαχανόκηπος **2.** (ειδικότ.) το χωράφι όπου καλλιεργούνται πεπόνια ή καρπούζια. — **μποσταντζής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bostan].

μπότα (η) {δύσχρ. μποτών} το ψηλό ανδρικό ή γυναικείο υπόδημα, που φθάνει ώς το γόνατο: *καστόρινες / δερμάτινες / στρατιωτικές ~* (αρβύλες) || (μτφ.) *η χώρα στέναζε κάτω από τη μπότα τού κατακτητή.* — (υποκ.) **μποτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. botta < γαλλ. botte, πιθ. < επίθ. bot «στραβός, παραμορφωμένος», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. butta].

μποτζάρω ρ. αμετβ. {μποτζάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα λόγω τρικυμίας ΣΥΝ. (λόγ.) διατοιχώ ΑΝΤ. πρoνευστάζω, σκαμπανευάζω.
[ΕΤΥΜ. < *μπότζι* (βλ.λ.) + *-άρω*].

μπότζι (το) {μποτζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το κούνημα τού πλοίου λόγω τρικυμίας κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ. διατοίχηση, διατοιχισμός ΑΝΤ. σκαμπανεύασμα, προνευστασμός.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. boca < ιταλ. poggia < μτγν. λατ. podia < μτγν. *ποδία* (< αρχ. *πούς, ποδός*), καθώς δήλωνε τις κάτω γωνίες τού ιστίου].

μποτίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυάλινο δοχείο με στενό λαιμό για τοποθέτηση νερού ή άλλων υγρών ΣΥΝ. φιάλη, μπουκάλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bottiglia < μεσν. λατ. butticula, υποκ. τού μτγν. λατ. buttis «βαρέλι»].

μποτιλιάρισμα (το) {μποτιλιαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κυκλοφοριακή συμφόρηση, με αποτέλεσμα τα αυτοκίνητα να μην κινούνται ή να προχωρούν πολύ αργά: *είχε μεγάλο ~ στο κέντρο τής Αθήνας* **2.** (κυριολ.) το γέμισμα και το σφράγισμα, η εμφιάλωση μποτίλιας. — **μποτιλιάρω** κ. **μποτιλιάρομαι** ρ.

μποτίνι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή και χαμηλή μπότα, που καλύπτει τους αστραγάλους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bottine, υποκ. τού ουσ. botte, βλ. κ. *μπότα*].

Μποτσουάνα (η) (αγγλ. Republic of Botswana = Δημοκρατία τής Μποτσουάνας) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Γκαμπορόνε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το πούλα. — **Μποτσουανός** (ο), **Μποτσουανή** (η), **μποτσουανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Botswana < Betchuana, από την ονομασία των φυλών

Tswana, που ανήκουν στην οικογένεια Μπαντού].
μπουά (το) ➤ μπoά
μπουαζερί (η) {άκλ.} επένδυση τοίχου με ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boiserie < ρ. boiser < bois «ξύλο» (< λατ. boscus)].
μπουάτ (η) {άκλ.} μικρός και κλειστός χώρος διασκεδάσεως, με ποικίλο μουσικό και ψυχαγωγικό πρόγραμμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boîte (de nuit) «νυχτερινό κέντρο». Η λ. boîte έχει τη σημ. «κουτί» και αποτελεί αντιδάν., < μτγν. λατ. buxida < buxis < αρχ. *πύξος* (βλ. κ. *πυξίδα*)].
μπουγάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πλύσιμο των ρούχων με ζεστό νερό, σαπούνι ή απορρυπαντικό σε λεκάνη ή σκάφη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. bugada (ιταλ. bugato) < μεσν. λατ. būcāta < φρανκον. *būkōn «πλένω» (πβ. κ. γερμ. bauchen)].
μπουγαδιάζω ρ. μετβ. {μπουγάδιασα} κάνω μπουγάδα: *μπουγάδιαζε κάλτσες / εσώρουχα / φανέλες.* — **μπουγάδιασμα** (το).
μπουγαδοκόφινο (το) (λαϊκ.) κοφίνι στο οποίο μαζεύονται τα ρούχα τής μπουγάδας.
μπουγάζι (το) {μπουγαζ-ιού | -ιών} **1.** στενή θαλάσσια δίοδος ανάμεσα σε δύο ξηρές ΣΥΝ. πορθμός, κανάλι, δίαυλος **2.** στενό πέρασμα ανάμεσα σε βουνά ή υψώματα ΣΥΝ. δερβένι **3.** (συνεκδ.) ρεύμα αέρα, που σχηματίζεται σε στενά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπογάζι* < τουρκ. boğaz].
μπουγαρίνι (το) {μπουγαριν-ιού | -ιών} το άνθος τής μπουγαρινιάς ΣΥΝ. φούλι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. bugarin].
μπουγαρινιά (η) το φυτό «ίασμος ο αραβικός», το οποίο έχει (λευκά ή κίτρινα) άνθη με έντονο άρωμα, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία· το γιασεμί.
μπουγάτσα κ. **μπογάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα με γέμιση από κρέμα και πασπαλισμένη με ζάχαρη άχνη (*γλυκιά* ~) ή από τυρί (*αλμυρή* ~). — (υποκ.) **μπουγατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πογάτσα* < τουρκ. boğaça < ιταλ. focaccia < μτγν. λατ. (panis) focācius «φουρνισμένο αρτοσκεύασμα» < λατ. focus «εστία, φωτιά»].
μπουγέλο (το) (λαϊκ.) **1.** (α) δοχείο που χρησιμοποιείται για την άντληση, συγκέντρωση ή φύλαξη υγρών, ο κουβάς: *μαζεύω με το ~ τα νερά τής βροχής* (β) (ειδικότ.) ο κουβάς των ψαράδων **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που περιέχεται στο παραπάνω δοχείο: *ρίξε δυο-τρία ~ για να ξεπλύνεις τις σαπουνάδες από το αυτοκίνητο* **3.** (α) το να περιλούζει κανείς (κάποιον) με νερό για παιχνίδι, πείραγμα ή ακόμη και εκδίκηση: *τα παιδιά έπαιζαν μπουγέλα στην αυλή* ΣΥΝ. μπουγέλωμα (β) η ποσότητα νερού που ρίχνει κανείς σε άλλον: *πετάω / ρίχνω ~ σε κάποιον.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. bugiol «δοχείο για ποτά, ξύλινο τελάρο» (πβ. ιταλ. διαλεκτ. bujol), αγν. ετύμου].
μπουγελώνω ρ. μετβ. {μπουγέλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιβρέχω (κάτι) συνήθ. με νερό, χρησιμοποιώντας μπουγέλο (βλ.λ., σημ. 1): *~ τη βάρκα, για να την ξεπλύνω από την άμμο* **2.** περιλούζω κάποιον ρίχνοντάς του νερό με κουβά, σακούλα ή μάνικα στο πλαίσιο παιγνιδιού, αστεϊσμού: *κάτσε καλά, γιατί θα σε μπουγελώσω!* || *τα παιδιά μπουγελώνονται κάτω στην αυλή.* — **μπουγέλωμα** (το).
μπουγιαμπέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται από ψάρια και θαλασσινά και συνηθίζεται στη Μασσαλία (πβ. λ. *κακκαβιά*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouillabaisse < προβηγκ. boui-abaisso < boui (< bouier «βράζω» < λατ. bullire) + abaisso < abeisso «χαμηλώνω, ελαττώνω» < λατ. *abbassiare (< μτγν. λατ. bassus)].
μπούγιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η ιδιαίτερη εντύπωση που προκαλεί (κάτι/κάποιος), χωρίς πραγματικά να αξίζει· ΦΡ. (α) ***έχει μπούγιο*** κάνει εντύπωση (β) ***για μπούγιο*** (i) για πλάκα, για διασκέδαση: *θα πάμε στην εκδήλωση έτσι, ~!* (ii) για να φαίνονται περισσότεροι, για όγκο **2.** ο μεγάλος όγκος που καταλαμβάνει (κάτι) **3.** συγκέντρωση πλήθους, κοσμοσυρροή: *έχει πολύ ~ τα βράδια στην πλατεία.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. buio «σκοτάδι» < δημώδ. λατ. *burius «σκουρόχρωμος» < μτγν. *πύρ(ρ)ιος* < αρχ. *πῦρ*].
μπουγιουρντί (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το έγγραφο ανώτερης αρχής με δυσάρεστο για τους παραλήπτες του περιεχόμενο (λ.χ. απόλυση, τιμωρία κ.λπ.): *έφτασε το ~ τής μετάθεσής τους στα σύνορα* **2.** (συνεκδ.) η αυστηρή επίπληξη: *δεν το γλυτώνεις το ~ από τον προϊστάμενο* ΣΥΝ. κατσάδα, μάλωμα **3.** κάθε δυσάρεστο έγγραφο (από δικαστήριο, εφορία κ.λπ.) ή λογαριασμός: *μου ήρθε το ~ από την εφορία* ΣΥΝ. λυπητερή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπουγιουρουλντί* < τουρκ. buyrultu «διαταγή» < ρ. buyurmak «διατάζω»].
Μπουένος Άιρες (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Αργεντινής.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Buenos Aires «καλοί (ευνοϊκοί) άνεμοι», σύντμηση τής παλαιάς ονομασίας Nuestra Señora Santa Maria de los Buenos Aires «η Κυρία μας Αγία Μαρία των καλών ανέμων», που δόθηκε στο επίνειο τής πόλεως].
μπουζί (το) {μπουζ-ιού | -ιών} ο ηλεκτρικός αναφλεκτήρας των μηχανών εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. σπινθηριστής, αναφλεκτήρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bougie < Bougie, λιμάνι τής Αλγερίας, φημισμένο για την εξαγωγή κεριού και πετρελαιοειδών].
μπούζι επίθ. {άκλ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) πολύ κρύο: *το νερό είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. buz «πάγος»].
μπουζοκαλώδιο (το) το καλώδιο που μεταφέρει ρεύμα από τον διανομέα στο μπουζί.
μπουζούκι (το) {μπουζουκ-ιού | -ιών} **1.** έγχορδο λαϊκό όργανο με ωοειδές ηχείο, μακρύ μπράτσο και τρεις ή τέσσερεις διπλές χορδές· (συνεκδ.) **2.** η μουσική από το παραπάνω όργανο: *ακούω συχνά ~* || *μου αρέσει το ~* **3.** ο οργανοπαίκτης τού οργάνου αυτού: *είναι το πρώτο ~ στο πάλκο* || *κατέβηκαν τα ~ απ' την πίστα κι ήρθαν στο τραπέζι μας* ΣΥΝ. μπουζουξής **4.** ***μπουζούκια*** (τα) λαϊκό κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα στην οποία κυρίαρχο ρόλο έχει το μπουζούκι: *ξεφαντώσαμε / διασκεδάσαμε στα ~* || *«θέλω στα ~ απόψε να με πας»* (λαϊκ. τραγ.) **5.** (ως χαρακτηρισμός-μειωτ.) άνθρωπος χαζός: *είναι ~, δεν καταλαβαίνει* || *δεν τα παίρνει τα γράμματα, είναι ~* (πβ. λ. *μπαγλαμάς*). — (υποκ.) **μπουζουκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bozuk].
μπουζουκοκέφαλος (ο) (υβριστ.) ο χοντροκέφαλος, ο βλάκας.
μπουζουκοτράγουδο (το) (συνήθ. μειωτ.) το λαϊκό τραγούδι που τραγουδιέται με τη συνοδεία μπουζουκιού.
μπουζουξήδικο (το) (συνήθ. μειωτ.) κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα όπου κυριαρχεί το μπουζούκι και στο οποίο ακούγονται συνήθ. χαμηλής ποιότητας λαϊκά τραγούδια.
μπουζουξής (ο) {μπουζουξήδες}, **μπουζουξού** (η) {μπουζουξούδες} (στη σημ. 2) (λαϊκ.) **1.** (συχνά μειωτ.) ο επαγγελματίας οργανοπαίκτης τού μπουζουκιού **2.** (το θηλ. ***μπουζουξού***) γυναίκα, χαμηλής συνήθ. στάθμης, που της αρέσει να διασκεδάζει συχνά στα μπουζουξήδικα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bozukcı].
μπουζουριάζω ρ. μετβ. {μπουζούριασα} (λαϊκ.) **1.** κλείνω μέσα (σε φυλακή): *τους πιάσανε και τους μπουζουριάσανε* ● **2.** τρώω πολύ ΣΥΝ. περιδρομιάζω. — **μπουζούριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].
μπούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η σήραγγα, ο υπόνομος **2.** (συνεκδ.) το στόμιο (λιμανιού, πυροβόλου, υπονόμου κ.λπ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω (κάποιον) στη μπούκα (τού τουφεκιού)*** είμαι εχθρικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον): *από τότε που τον κορόιδεψε, τον έχει στη μπούκα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < δημώδ. λατ. bucca «στόμα», αρχική σημ. «μάγουλο, γνάθος» (αντικατέστησε το κλασικό λατ. os «στόμα»)].
μπουκαδόρος (ο) (αργκό) ο διαρρήκτης, κυρ. αυτός που μπαίνει συνήθ. από παράθυρα, φεγγίτες, μικρές πόρτες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *μπούκα* + *-δόρος*, πβ. *τζογαδόρος, λουφαδόρος, κομπιναδόρος*].
μπουκαδούρα (η) {χωρ. πληθ.} θαλασσινός άνεμος που φυσάει με κατεύθυνση από το άνοιγμα τού κόλπου προς το εσωτερικό.
[ΕΤΥΜ. < βεν. sbocadura (ιταλ. sboccatura) «εκβολή (ποταμού) – άδειασμα» (με αποβολή τού s- εξαιτίας τής συνεκφοράς με το άρθρο τής στη γενική) < sbocar (ιταλ. sboccare) «εκβάλλω – αδειάζω» < δημώδ. λατ. *ex-buccare (βλ. κ. *μπούκα*)].
μπουκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο μπουκάλι (βλ.λ.): *ήπιαμε μια ~ κρασί·* ΦΡ. ***αφήνω (κάποιον) μπουκάλα*** (παθ. ***μένω μπουκάλα***) (i) δεν δίνω σε κάποιον αυτό που περίμενε, ότι θα του δώσω: *του είχε υποσχεθεί μερίδιο από τα κέρδη, αλλά στο τέλος τον άφησε μπουκάλα* || *πρόλαβαν όλοι οι άλλοι και πήραν δωρεάν εισιτήριο κι αυτός έμεινε μπουκάλα* (ii) αφήνω κάποιον μόνο του: *αφού της έταξε γάμο, την εκμεταλλεύτηκε κι ύστερα την άφησε μπουκάλα* (iii) (το παθ. ***μένω μπουκάλα***) μένω ανύπανδρος: *δεν του κάνει η μία, δεν του κάνει η άλλη, στο τέλος θα μείνει μπουκάλα* **2.** μεγάλο μεταλλικό κυλινδρικό δοχείο για την αποθήκευση αερίων, φιάλη: *~ γκαζιού / οξυγόνου* **3.** (συνεκδ.) παιχνίδι που παίζεται με μια άδεια μπουκάλα, η οποία τοποθετείται στη μέση μιας παρέας που κάθεται κυκλικά γύρω από αυτήν και την περιστρέφουν έτσι, ώστε, όταν σταματήσει, να δείξει από τη μεριά τού στομίου της κάποιον από την παρέα, ο οποίος υποχρεούται να κάνει κάτι που έχει συμφωνηθεί (λ.χ. να φιλήσει κάποιον).
μπουκάλι (το) {μπουκαλ-ιού | -ιών} δοχείο (συνήθ. γυάλινο ή πλαστικό) με στενό λαιμό, το οποίο χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση νερού ή άλλου υγρού (λ.χ. λαδιού, κρασιού κ.λπ.): *ένα ~ κρασί / μπίρα* ΣΥΝ. φιάλη, μποτίλια, καράφα. — (υποκ.) **μπουκαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boccale < μτγν. λατ. baucālis < μτγν. *βαύκαλις*, αβεβ. ετύμου, ίσως αιγυπτ. δάνειο ή παράγωγο τού ρ. *βαυκαλῶ* «κοιμίζω» (βλ. λ. *βαυκαλίζω*)].
μπουκαμβίλια (η) ➤ βουκαμβίλια
μπουκαπόρτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πόρτα υπογείου, η καταπακτή **2.** ΝΑΥΤ. ξύλινο καπάκι για το κλείσιμο των αμπαριών, η πόρτα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση τού πλοίου και κλείνει ερμητικά, ώστε να μην ανοίγει κατά τον κυματισμό **3.** θυρίδα καννονιού σε πλοίο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. bocaporta < boca (< δημώδ. λατ. bucca «στόμα») + porta (βλ. λ. *πόρτα*)].
μπουκάρω ρ. αμετβ. {μπούκαρ-α κ. -ισα} **1.** (για ρευστά) ρέω με ορμή και σε αφθονία μέσα σε έναν χώρο (συνήθ. από στενό πέρασμα): *έβρεξε πολύ και μπουκάρισαν τα νερά στο υπόγειο* **2.** (αργκό) μπαίνω κάπου ξαφνικά και με φόρα: *μπουκάρανε στο διαμέρισμα αστυνομικοί και βρήκαν μικροποσότητες ηρωίνης* ΣΥΝ. εισβάλλω **3.** (για πλοία) εισπλέω ορμητικά στο στόμιο λιμανιού. — **μπουκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. boccare < bocca «στόμα» (βλ. κ. *μπούκα*)].
μπουκετάρω ρ. μετβ. {μπουκετάρισ-α, -μένος} τυλίγω λουλούδια σε μπουκέτο. — **μπουκετάρισμα** (το).
μπουκέτο (το) **1.** η ανθοδέσμη (βλ.λ.) **2.** (αργκό) η απότομη γροθιά. — (υποκ.) **μπουκετάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouquet (οπτικό δάνειο) < πικαρδ. boscet «δασύλλιο», υποκ. τού αρχ. γαλλ. bosc «δάσος», γερμ. προελ., πβ. αγγλ. bush «θάμνος»].
μπουκιά (η) (καθημ.) **1.** η ποσότητα φαγητού που χωράει στο στόμα:

φάε μια ~ ακόμη! || *βουτάω τη ~ μου στη σάλτσα* || *μια ~ ψωμί·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δεν βάζω μπουκιά στο στόμα μου*** δεν τρώω τίποτε: *από χθες δεν έχω βάλει μπουκιά στο στόμα μου και πεινάω σαν λύκος* (β) ***παίρνω τη μπουκιά απ' το στόμα (κάποιου)*** στερώ (από κάποιον) την τελευταία στιγμή κάτι που ήταν έτοιμος να απολαύσει, που του ανήκε δικαιωματικά (γ) ***μπουκιά και συχώριο*** βλ. λ. *συχώριο* (δ) (παροιμ.) ***μεγάλη μπουκιά φάε / να φας, μεγάλη κουβέντα / μεγάλο λόγο μην πεις / μη λες*** βλ. λ. *μεγάλος* **2.** (μτφ.) πολύ μικρό μέγεθος· κυρ. στη ΦΡ. ***μια μπουκιά άνθρωπος*** μικρόσωμος άνθρωπος. — (υποκ.) **μπουκίτσα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπούκα* (βλ.λ.)].

μπουκίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (υποκ.) η μικρή μπουκιά: (χαϊδευτ.) *δεν έφαγες τη ~ σου* **2.** κομμάτι γλυκύσματος ή άλλου εδέσματος, το οποίο βάζει κανείς ολόκληρο στο στόμα: *λουκούμια-μπουκίτσες.*

μπούκλα (η) {δύσχρ. μπουκλών} τούφα από σγουρά, κατσαρά μαλλιά ΣΥΝ. (λόγ.) βόστρυχος. — (υποκ.) **μπουκλάκι** (το) κ. **μπουκλίτσα** (η) {μεσν.}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < δημώδ. λατ buccula, υποκ. τού bucca «μάγουλο, γνάθος»].

μπουκλέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για μαλλιά) σγουρός, με μπούκλες **2.** (για ένδυμα) αυτός που είναι φτειαγμένος από ύφασμα, τού οποίου η ύφανση σχηματίζει μπούκλες: *~ ταγέρ / πουλόβερ.*

μποϊκοτάζ (το) → μποϊκοτάζ

μποϊκοτάρω ρ. → μποϊκοτάρω

μπουκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπούκωσ-α, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω το στόμα (κάποιου) με φαγητό: (σε μητέρα που ταΐζει το παιδί) *μην το μπουκώνεις το παιδί, θα πνιγεί!* **2.** (μτφ.) προκαλώ σε κάποιον κορεσμό ή αποστροφή, εξαιτίας τής χωρίς μέτρο συμπεριφοράς μου: *μας έχουν μπουκώσει με τα κηρύγματά τους* ΣΥΝ. μπουχτίζω **3.** (μτφ.-οικ.) δωροδοκώ: *έχει μπουκώσει πολλά στόματα, για να μη μιλήσουν* ΣΥΝ. λαδώνω ♦ (αμετβ.) **4.** χορταίνω από το πολύ φαγητό και δεν μπορώ να φάω άλλο: *μπούκωσα αυτές τις μέρες από το πολύ ψητό αρνί και αισθάνομαι βαρύ το στομάχι μου* **5.** (για σωλήνα) φράζω, βουλλώνω: *έχει μπουκώσει η εξάτμιση* **6.** (συνεκδ. για μηχανή) δυσλειτουργώ ή παύω να λειτουργώ λόγω υπερπληρώσεως ή επειδή έχει βουλλώσει εξάρτημά μου: *πάτα λίγο γκάζι, γιατί έχει μπουκώσει η μηχανή* ΑΝΤ. ξεμπουκώνω **7.** δεν μπορώ να αναπνεύσω λόγω κρυώματος, κλείνει η μύτη μου: *έχω μπουκώσει και δεν μπορώ να αναπνεύσω* || *ήταν μπουκωμένος από κρύωμα.* - **μπούκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εμβουκώνω* < *εμ-* (< *εν*) + *βούκα* / *μπούκα* «στόμα» (βλ.λ.)].

μπουλβάρ (το) → βουλεβάρτο

μπούλης (ο) {μπούληδες} **1.** μικρό παιδί, μπέμπης **2.** (μειωτ.) μεγάλο παιδί ή ενήλικος, που έχει την ψυχοσύνθεση και συμπεριφορά μικρού παιδιού: *«ήταν λιγάκι ~, λιγάκι μαμμόθρεφτο και αρκετά εσωστρεφής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *(μπε)μπ-ούλης*, υποκ. τού *μπέμπης*].

μπούλμπερη κ. **μπούρμπερη** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η πυρίτιδα, το μπαρούτι **2.** η σκόνη, η στάχτη ή η τέφρα· ΦΡ. ***στάχτη και μπούλμπερη (να γίνουν όλα)!*** ας καταστραφούν, ας χαθούν όλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πούλβερη* < λατ. pulvis, -eris «σκόνη»].

μπουλντόγκ (το) {άκλ.} **1.** δυνατός σκύλος ράτσας με κοντό λαιμό και πόδια, μεγάλο κεφάλι, κάτω σιαγόνα που προεξέχει και μουσούδα κοντή και ζαρωμένη **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που προστατεύει ή και υπερασπίζεται πιστά (κάποιον): *σε γελοιογραφίες ο υπουργός παρουσιαζόταν σαν το ~ τού πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bulldog < bull «ταύρος» + dog «σκύλος»].

μπουλντόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *γεωπροωθητής* **1.** όχημα με ερπύστριες για τη μετατόπιση λίθων, μικρών βράχων, χωμάτων κατά τη διάρκεια εκσκαφών ή κατεδαφίσεων οικοδομών: *το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. έστειλε μπουλντόζες να κατεδαφίσουν τα αυθαίρετα τής περιοχής* **2.** (μτφ.-ειρων.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον που σαρώνει τα πάντα στο πέρασμά του, που ενεργεί με εντυπωσιακό και θορυβώδη τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bulldozer < bulldoze (νόθο σύνθ.) < bull «ταύρος» + doze / dose < μτγν. λατ. dosis < αρχ. *δόσις*].

μπουλόνι (το) {μπουλόν-ιού | -ιών} μετάλλινη κυλινδρική σφήνα με βιδωτή κεφαλή στο ένα ή στα δύο άκρα, που χρησιμοποιείται στη σύνδεση δύο μερών μηχανισμού ή ξύλινης / μετάλλινης κατασκευής ΣΥΝ. βλήτρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boulon < boule «σφαιρικό αντικείμενο» < λατ. bulla].

μπουλούκι (το) {μπουλουκ-ιού | -ιών} **1.** σκόρπιο, ασύντακτο πλήθος ανθρώπων (παλαιότ. στρατιωτών) ΣΥΝ. στίφος **2.** (παλαιότ.) ο περιπλανώμενος θεατρικός θίασος **3.** σύνολο από πολλά ζώα μαζί: *φάνηκε ένα ~ λύκοι.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bölük «τμήμα, μέρος – συντροφιά λόχος» < ρ. bölmek «διαχωρίζω, κόβω»].

μπουλούκος (ο), **μπουλούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) ο ευτραφής άνθρωπος, ιδ. στο πρόσωπο (με στρογγυλό πρόσωπο και φουσκωτά μάγουλα) ΣΥΝ. στρουμπουλός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bolluk «αφθονία»].

μπουλουξής κ. **μπουλουκτσής** (ο) {μπουλουξήδες} (παλαιότ.) ο επικεφαλής μπουλουκιού στρατιωτών ή περιπλανώμενου θεατρικού θιάσου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bölükcü].

μπουμ (το) {άκλ.} **1.** ο κρότος, κυρ. από όπλο· συνεκδ. ο πυροβολισμός: *όταν ακούσαμε το ~, πανικοβληθήκαμε* || *άρχισαν τα μπαμ ~* (οι πυροβολισμοί) (βλ. κ. λ. *μπαμ*) ● **2.** η ξαφνική άνοδος οικονομικού ή άλλου κοινωνικού μεγέθους: *δημογραφικό ~* ΣΥΝ. έκρηξη **3.** (ειδικότ.) η μεγάλη και συνήθ. μη αναμενόμενη άνοδος των τιμών στο χρηματιστήριο ΑΝΤ. κραχ **4.** (γενικότ.) η μεγάλη και εντυπωσιακή άνοδος, άνθηση: *«τα επόμενα δέκα χρόνια, θα σημειωθεί εκδοτικό ~, όσον αφορά σ' αυτό τον τομέα»* (εφημ.) ΣΥΝ. έκρηξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boom, ηχομιμητική λ.].

μπούμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. πανί πλοίου σχήματος τραπεζίου, το τελευταίο προς τη μεριά τής πρύμνης ΣΥΝ. (επίσ.) επίδρομος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. boma < μέσ. γαλλ. bôme < παλ. ολλ. gikböm «κατάρτι» (πβ. γερμ. Baum «δέντρο»)].

μπούμαν (ο) {άκλ.} ο κινηματογραφικός ηχολήπτης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boomman < boom, στη σημ. τού μικροφώνου που τοποθετείται σε γερανό ηχοληψίας («καμηλοπάρδαλη») + man «άνθρωπος, άνδρας»].

μπούμερανγκ (το) {άκλ.} ελλην. *αυτεπίστροφο βλήμα·* ξύλινο αιχμηρό κυνηγετικό και πολεμικό όπλο των ιθαγενών τής Αυστραλίας σε σχήμα ράβδου, που κάμπτεται καμπυλοειδώς και το οποίο έχει την ιδιότητα να επανέρχεται μετά την εκτόξευσή του στο σημείο ρίψεως· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι / αποδεικνύομαι / καταλήγω μπούμερανγκ*** ως χαρακτηρισμός για πράξη που έχει αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, στρέφεται δηλ. τελικά εις βάρος αυτού που την έκανε με σκοπό να ωφεληθεί: *οι ύβρεις και η λασπολογία θα γίνουν μπούμερανγκ γι' αυτούς που τις χρησιμοποιούν για να πλήξουν τους αντιπάλους τους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boomerang < wo-mur-rang, από γλώσσα των ιθαγενών (Αβοριγίνων) τής Αυστραλίας].

μπουμπάρι (το) {μπουμπαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το παχύ έντερο **2.** (συνεκδ.) φαγητό που φτειάχνεται από παχύ έντερο σφαγμένου ζώου, το οποίο γεμίζεται με εντόσθια και μπαχαρικά ● **3.** κυλινδρικό κατασκεύασμα για το παραγέμισμα τής ταπετσαρίας σε ορισμένα σημεία επίπλων ή με το οποίο οι γυναίκες παλαιότ. αύξαναν τεχνητά τον όγκο των μαλλιών τους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bumbar < περσ. mubār «πουτίγκα»].

μπουμπού (η) (χαϊδευτ.) το παχουλό και ροδοκόκκινο κοριτσάκι. Επίσης **μπουμπούκα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας, πιθ. υπό την επίδραση τού ουσ. *μπουμπούκι*].

μπουμπούκι (το) {μπουμπουκ-ιού | -ιών} **1.** το λουλούδι, το άνθος που βρίσκεται μισάνοιχτο μέσα στον κάλυκα **2.** οφθαλμός φυτού ΣΥΝ. μάτι **3.** (μτφ.) κορίτσι, νεαρή γυναίκα που εκπέμπει αθωότητα και τη δροσιά τής νεότητας: *πώς θα παντρέψετε αυτό το ~ με έναν παλιόγερο;* ΦΡ. ***μπουμπούκι μου!*** ως τρυφερή, χαϊδευτική προσφώνηση **4.** (μτφ.-ειρων.) πρόσωπο που δείχνει άκακο ή αθώο, χωρίς να είναι: *είναι ένα ~ αυτός!* ΣΥΝ. λουλούδι. — (υποκ.) **μπουμπουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βομβύκιον*, υποκ. τού *βόμβυξ* «μεταξοσκώληκας», συγγενές ετυμολ. προς το ουσ. *βάμβαξ* (βλ. λ. *βαμβάκι*)].

μπουμπουκιάζω ρ. αμετβ. {μπουμπούκιασ-α, -μένος} **1.** (για φυτά) βγάζω μπουμπούκια, ανθοφορώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι στην εφηβική ηλικία, αναπτύσσομαι κατά τη νεότητα. — **μπουμπούκιασμα** (το).

μπουμπούνας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαζός, βλάκας: *δεν έπαιρνε τα γράμματα· ήταν πολύ ~* ΣΥΝ. ανόητος, χοντροκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ., όπως και το ρ. *μπουμπουνίζω*, από το οποίο ίσως προέρχεται (υποχωρητ.). Απίθανη η αναγωγή στο λατ. Bubona «θεά προστάτιδα των βοδιών» (< λατ. bos «βόδι»)].

μπουμπουνητό (το) **1.** η βροντή, το αστραπόβροντο **2.** οι πολλές και αλλεπάλληλες βροντές.

μπουμπουνίζω ρ. μετβ. {μπουμπούνισα} **1.** (απρόσ. ***μπουμπουνίζει***) βροντά, ακούγονται μπουμπουνητά: *μπουμπουνίζει κι αστράφτει* **2.** πυροβολώ (κάποιον)· στη ΦΡ. ***τη μπουμπουνίζω (κάποιου)***: *τον παραφύλαξε και μόλις βγήκε από το σπίτι του, του τη μπουμπούνισε και τον άφησε στον τόπο* ● ΦΡ. ***τα μπουμπουνίζω*** διαφωνώ έντονα, εκδηλώνω έντονα τη δυσαρέσκειά μου, τα παρατάω: *τα μπουμπούνισα κι έφυγα* ΣΥΝ. τα βροντάω. — **μπουμπούνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

μπουμπουνοκέφαλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ. βλάκας, χοντροκέφαλος, μπουμπούνας.

μπούμπουρας (ο) η αγριομέλισσα.

μπουναμάς (ο) → μπαναμάς

μπουνάτσα κ. **μπονάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κυρ. για θάλασσα) η νηνεμία, η γαλήνη, η καλοκαιρία ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα, θαλασσοταραχή.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bonacia / bonazza < μεσν. λατ. bonacia < λατ. malacia «ηπιότητα» (με την επίδρ. τού λατ. bonus «καλός») < αρχ. *μαλακία* < *μαλακός*].

μπουνατσάρει κ. **μπονατσάρει** ρ. τριτοπρ. αμετβ. {μπουνατσάρισε} (απρόσ.) γαληνεύει η θάλασσα, επικρατεί νηνεμία ΑΝΤ. φουρτουνιάζει, αγριεύει.

μπουνιά (η) **1.** το σφίξιμο των δαχτύλων, ώστε να κλείσουν προς τα μέσα και να σχηματίσουν γροθιά **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα με γροθιά: *έφαγε μια ~ στο μάτι* || *λογομάχησαν κι άρχισαν τις ~* ΣΥΝ. γρονθοκόπημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pugno < λατ. pugnus «γροθιά, πυγμή»].

μπούνια (τα) {χωρ. γεν.} οι οπές στο κατάστρωμα τού πλοίου, μέσω των οποίων γίνεται η αποχέτευση των νερών που συγκεντρώνονται εκεί· ΦΡ. ***ώς / μέχρι τα μπούνια*** μέχρι το ανώτατο όριο: *πλοίο φορτωμένο ~* || *στέρνα γεμάτη ~* || (μτφ.) *ερωτευμένος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bugna «άκρο τού πανιού (σε ιστιοφόρο)» < *būnia, λ. τού προ-Ι.Ε. υποστρώματος].

μπουνίδι (το) {χωρ. γεν.} καβγάς με μπουνιές, γρονθοκοπήματα: *ήρθαν στα χέρια κι έπεσε πολύ ~.*

μπουνταλάς (ο) {μπουνταλάδες}, **μπουνταλού** (η) {μπουνταλούδες} **1.** (λαϊκ.) αφελής και ανόητος άνθρωπος **2.** πρόσωπο που δεν

ενεργεί γρήγορα, που δείχνει νωθρότητα, αδέξιος άνθρωπος • **3.** ο χοντρός και πλαδαρός άνθρωπος. — **μπουνταλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. budala].

μπουντουάρ (το) {άκλ.} **1.** το ιδιαίτερο δωμάτιο στο οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες **2.** έπιπλο με καθρέφτη, μπροστά στον οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες ΣΥΝ. τουαλέτα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boudoir < ρ. bouder «μορφάζω, γκρινιάζω», αγν. ετύμου].

μπουντρούμι (το) {μπουντρουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** υπόγειο σκοτεινό, στενόχωρο και χωρίς αερισμό **2.** (συνεκδ.) η υπόγεια και σκοτεινή φυλακή: *κλείνω κάποιον στο ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. bodrum < αρχ. *ιππόδρομος*, στα υπόγεια τού οποίου ήταν κλεισμένα άγρια ζώα].

μπουντρουμιάζω ρ. μετβ. {μπουντρούμιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κλείνω (κάποιον) σε μπουντρούμι, φυλακίζω.

μπούρδα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο κενός περιεχομένου λόγος: *μας αράδιαζε ένα σωρό μπούρδες* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourde «ανοησία, βλακεία», πιθ. < behourde < παλ. γαλλ. behourder «παίζω» < φρανκον. *bihourdan].

μπούρδα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) σακί ή τσουβαλόπανο: *μια ~ αλεύρι*.
[ΕΤΥΜ. < αρβαν. burdhë].

μπούρδας (ο) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που λέει μπούρδες, ανοησίες.

μπουρδελιάρης (ο) {μπουρδελιάρηδες} (!) αυτός που συχνάζει σε μπουρδέλα, σε οίκους ανοχής.
[ΕΤΥΜ. < *μπουρδέλο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

μπουρδέλο (το) • μπορντέλο

μπουρδελότσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) βόλτα παρέας (συνήθ. νεαρών ατόμων) στα μπουρδέλα μιας περιοχής.

μπουρδουκλώνω κ. **μπερδουκλώνω** ρ. μετβ. {μπουρδούκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μπερδεύω, ανακατεύω, προκαλώ σύγχυση σε (κάποιον/κάτι): *μόλις ήρθε η στιγμή να δικαιολογήσει τις πράξεις του, τα μπουρδούκλωσε* **2.** (μτφ.) κάνω κάτι πρόχειρα, απρόσεκτα: *ήρθε να φτειάξει τη βρύση, τα μπουρδούκλωσε για λίγο και ύστερα η βρύση πάλι έτρεχε* **3.** (μεσοπαθ. ***μπουρδουκλώνομαι*** κ. ***μπερδουκλώνομαι***) μπερδεύομαι και πέφτω, σκοντάφτω πάνω σε κάτι ΣΥΝ. περδικλώνομαι. — **μπουρδούκλωμα** κ. **μπερδούκλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπουρδουκλώνω* / *μπουρκλώνω* < *μποδικλώνω* (με την πιθ. επίδραση τής λ. *μπερδεύω*) < *(μ)πεδικλώνω* < μτγν. λατ. impediculare < im- (< in) + pediculus, υποκ. τού pes, pedis «πόδι»].

μπουρέκι (το) {μπουρεκ-ιού | -ιών} **1.** γλύκυσμα που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση κρέμας • **2.** φαγητό που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση μείγματος που περιέχει τυρί, κρέας, κιμά ή χόρτα. — (υποκ.) **μπουρεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπουρέκιον* < τουρκ. börek].

μπουρζουάδικος, -η, -ο (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) αυτός που σχετίζεται με τη μπουρζουαζία (βλ.λ.) ή τον μπουρζουά (βλ.λ.).

μπουρζουαζία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) η κοινωνική τάξη που βρίσκεται μεταξύ τής τάξεως των ευγενών και τής τάξεως των εργατών, η αστική τάξη: «*Η κρυφή γοητεία τής ~*» (*Le Charme discret de la bourgeoisie*, ταινία τού Λ. Μπουνιουέλ).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourgeoisie < bourgeois. Βλ. κ. *μπουρζουάς*].

μπουρζουάς (ο) {μπουρζουάδες} (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) (λαϊκ.) **1.** το μέλος τής μπουρζουαζίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. αστός **2.** πρόσωπο με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, πλούσιος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourgeois «αστός» < bourg «πύργος» < μτγν. λατ. burgus, γερμ. προελ., πβ. γερμ. Burg, αγγλ. burgh].

μπουρί (το) {μπουρ-ιού | -ιών} ο σωλήνας που μεταφέρει τον καπνό από εσωτερική εστία θερμάνσεως στο εξωτερικό περιβάλλον, στην ανοιχτή ατμόσφαιρα: *το ~ τής σόμπας*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boru «σωλήνας»].

μπουρίνι (το) {μπουριν-ιού | -ιών} **1.** δυνατός περιστροφικός άνεμος που εκδηλώνεται απότομα και συνοδεύεται πολλές φορές από συνεχή βροχή και αστραπόβροντα ΣΥΝ. θύελλα **2.** (μτφ.) η οργή, ο θυμός: *τον πιάσανε τα ~ του*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. borin < μτγν. λατ. borinus < μτγν. *βορεινός*].

μπουρινιασμένος, -η, -ο οργισμένος, θυμωμένος: *τον βρήκα ~, να φωνάζει και να βρίζει*.

Μπουρκίνα Φάσο (η) (γαλλ. Burkina Faso) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ουαγκαντούγκου, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας· αλλιώς (παλαιότ.) *Άνω Βόλτα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Burkina Faso, στην τοπική γλώσσα σημαίνει «πολύτιμη γη», < burkina «πολύτιμος» + faso «γη, χώρα. Η χώρα ώς το 1984 ονομαζόταν *Άνω Βόλτα* (γαλλ. Haute Volta) από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα].

μπουρλέσκο (το) {άκλ.} **1.** το λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο, τού οποίου οι ήρωες παρωδούν σοβαρά θέματα ή καταστάσεις και που αποσκοπεί στην ευθυμία τού αναγνώστη ή τού θεατή **2.** η μουσική σύνθεση που έχει ανάλαφρο και ευτράπελο χαρακτήρα **3.** (κατ' επέκτ.) η ιδιότητα τού να είναι κάτι κωμικό, να προκαλεί στους άλλους το γέλιο • **4.** (παλαιότ. στην Αμερική) παράσταση που περιλάμβανε κωμικά περιστατικά και στριπτίζ: *η περίοδος τού ~ στην Αμερική*. Επίσης **μπουρλέσκ**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. burlesco < burla «αστείο, ανοησία» < ισπ. burla, αγν. ετύμου].

μπουρλοτιέρης (ο) {μπουρλοτιέρηδες} **1.** πρόσωπο που βάζει μπουρλότο (βλ.λ.) σε πλοίο: *~ τής Επανάστασης τού 1821* **2.** πρόσωπο που βάζει φωτιά σε κάτι ΣΥΝ. εμπρηστής • **3.** ο χαρτοπαίκτης που ποντάρει με μεγάλη τόλμη.
[ΕΤΥΜ. < *μπουρλότο* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ. κ. *καννον-ιέρης*].

μπουρλότο (το) **1.** η πυρπόληση· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βάζω μπουρλότο σε (κάποιον / κάτι)*** (i) πυρπολώ, καταστρέφω (κάποιον/κάτι): *θα τους βάλω μπουρλότο και θα τους κάψω!* (ii) εξερεθίζω, προκαλώ κάποιον ώστε να γίνει βίαιος: *του βάζει συνέχεια μπουρλότο και μαλώνει με τα παιδιά του* (β) ***γίνομαι μπουρλότο*** εξοργίζομαι έντονα, γίνομαι έξαλλος από θυμό ΣΥΝ. γίνομαι πυρ και μανία **2.** το πυρπολικό σκάφος. Επίσης **μπουρλοτιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. burloto < ιταλ. brulotto «πυρπολικό» < γαλλ. brûlot < brûler «καίω» < δημώδ. λατ. *brustulāre < *ustulare < λατ. urere «καίω, φλέγω» (μτχ. τ. ustus), με επίδρ. τού φρανκον. *brojan «θερμαίνω»].

Μπούρμα (η) η Μυανμάρ (βλ.λ.).

μπουρμπουάρ (το) → πουρμπουάρ

μπουρμπουλήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η φυσαλλίδα: *φυσάω μέσα στο νερό και κάνω μπουρμπουλήθρες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. (από τον ήχο τού βρασμού) + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].

μπουρ-μπούρ κ. **μπούρου-μπούρου** (το) {άκλ.} (οικ.) για συζήτηση, συνήθ. φλύαρη και χωρίς ουσία, πολυλογία: *βιαζόμουν να φύγω, και μου άρχισε τα ~ και τελικά έχασα το λεωφορείο!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπουρνούζι (το) {μπουρνουζ-ιού | -ιών} η μακριά βαμβακερή και απορροφητική ρόμπα, που φοριέται μετά το λουτρό για το στέγνωμα τού σώματος. — (υποκ.) **μπουρνουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. burnuz < αραβ. burnus < μτγν. *βίρρος* «είδος μανδύα» < λατ. birrus, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. berr «βραχύς, κοντός»].

μπουρού (η) {μπουρούδες} (λαϊκ.) **1.** η σάλπιγγα • **2.** ο ναυτικός τηλεβόας (βλ.λ.), παλαιότ. από μεγάλο όστρακο **3.** η σειρήνα πλοίου ή εργοστασίου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boru].

Μπουρούντι (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Burundi, ρούντι Republika y'u Burundi = Δημοκρατία τού Μπουρούντι) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπουζουμπούρα, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Ρούντι και νόμισμα το φράγκο Μπουρούντι. — **Μπουρουντιανός** (ο), **Μπουρουντιανή** (η), **μπουρουντιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Burundi, από το όν. των ιθαγενών Rundi (με πρόθεμα Bu-, που δηλώνει τη χώρα)].

μπουρτζόβλαχος (ο) (μειωτ.) **1.** ο τσομπάνος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν διαθέτει λεπτότητα στους τρόπους του, που φέρεται με τρόπο χοντροκομμένο και απωθητικό για τους άλλους ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος, χωριάτης.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μπουρτζο-* (< *μπούρτζι* «πύργος, οχυρό» < αραβ. burğ) + *Βλάχος* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε τον Βλάχο «τού πύργου», των ορεινών περιοχών, που αποτελούσαν προπύργια. Κατ' άλλη άποψη, το α' συνθ. *μπουρτζο-* ανάγεται σε σλαβ. prige «βρόμικος» ή σε ρουμ. baciu «στάνη»].

μπούσουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ναυτική πυξίδα: «*ο ~ είναι που στρέφει ή το καράβι;*» (Ν. Καββαδίας) (βλ. κ. λ. *πυξίδα*)· ΦΡ. (α) ***βρίσκω έναν μπούσουλα*** βρίσκω έναν δρόμο (κοινωνικό, επαγγελματικό κ.λπ.) για να ακολουθήσω, βρίσκω τον προσανατολισμό μου (β) ***χάνω τον μπούσουλα*** (i) μπερδεύομαι, χάνω τον προσανατολισμό μου, δεν ξέρω πού βρίσκομαι και πού πηγαίνω (ii) (μτφ.) βρίσκομαι σε σύγχυση: *έχει χάσει τον μπούσουλα και δεν ξέρει τι κάνει* **2.** (μτφ.) καθετί που τυποποιεί μια διαδικασία και παρέχει συγκεκριμένες, καθορισμένες οδηγίες: *δεν είναι βέβαια τίποτα πρωτοποριακό, είναι όμως ένας ~ για τη δουλειά που κάνουμε* ΣΥΝ. τυφλοσούρτης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bussola «πυξίδα» < μεσν. λατ. buxula < μτγν. λατ. buxida < μτγν. πυξίς (βλ.λ.)].

μπουσουλημα (το) το να μπουσουλά κανείς. Επίσης **μπουσουλητό** κ. **μπουσούλισμα**. — **μπουσουλιστά** κ. **μπουσουλητά** επίρρ.

μπουσουλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπουσουλάς... | μπουσούλησα} (για βρέφη) μετακινούμαι κινώντας τα χέρια, που ακουμπούν με τις παλάμες στο έδαφος και τα πόδια σέρνοντάς τα στα γόνατα, πάω με τα τέσσερα: *το μωρό έφτασε ώς εδώ μπουσουλώντας* ΣΥΝ. αρκουδίζω. Επίσης **μπουσουλίζω**.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μπούσουλας*, με τη σημ. «κινούμαι αβέβαια, προσπαθώ να προσανατολιστώ». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο αλβ. bishulla «με τα τέσσερα»].

μπουστάκι (το) {χωρ. γεν.} γυναικείο ένδυμα, το οποίο καλύπτει την περιοχή τού σώματος από το στήθος μέχρι και πάνω από την κοιλιά.

μπούστο (το) **1.** το τμήμα τού σώματος, που εκτείνεται από το λαιμό ώς τη μέση ΣΥΝ. κορμός **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) το στέρνο και το στήθος: *έχει ωραίο / μεγάλο ~* **3.** (συνήθ. συνεκδ.) άγαλμα που παριστάνει άνδρα ή γυναίκα ώς το στήθος. Επίσης **μπούστος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. busto «μέρος σώματος ζώου – στηθόδεσμος» < λατ. bustum «νεκρική πυρά, τάφος - εκμαγείο»].

Μπουτάν (το) {άκλ.} (τζόνγκα Druk-Gyal-Khab = Βασίλειο τού Μπουτάν) κράτος τής Κ. Ασίας Ν. τής Κίνας, στις πλαγιές των Ιμαλαΐων, με πρωτεύουσα το Θιμπού, επίσημη γλώσσα τη Τζόνγκα και νόμισμα το νγκουλτρούμ. — **Μπουτανέζος** (ο), **Μπουτανέζα** (η), **μπουτανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bhutan, λ. τής γλώσσας Τζόνγκα (θιβετιανή διάλεκτος), αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία Druk-Gyal σημαίνει «βασίλειο τού δράκου»].

μπούτι (το) {μπουτ-ιού | -ιών} (καθημ.) ο μηρός ανθρώπου ή ζώου: (για μαγειρεμένο κοτόπουλο) *προτιμάτε στήθος ή ~;* || *κορίτσι με ωραία ~*· ΦΡ. (λαϊκ.) ***μπλέξαμε τα μπούτια μας*** μπερδευτήκαμε, βρεθήκαμε σε σύγχυση. — (υποκ.) **μπουτάκι** (το), (μεγεθ.) **μπουτάρα** (η).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. but].

μπουτίκ (η) {άκλ.} **1.** το κατάστημα που πουλάει γυναικεία ρούχα και άλλα αξεσουάρ πολυτελείας: *αγόρασε τη γούνα της από μια ~ στο Κολωνάκι* **2.** (γενικότ.) κάθε καλαίσθητο κατάστημα: *~ κρεάτων.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. boutique < παλ. προβηγκ. botica < αρχ. *ἀποθήκη*].

μπουτόν (το) {άκλ.} το κουμπί, ο διακόπτης με μορφή κουμπιού ΣΥΝ. (λόγ.) κομβίο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouton < bouter «σπρώχνω, ωθώ» < φρανκον. *button «χτυπώ», πβ. μέσ. ολλ. botten «χτυπώ»].

μπουτονιέρα (η) {δύσχρ. μπουτονιερών} **1.** η κουμπότρυπα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το κόσμημα ή το λουλούδι που τοποθετείται στο πέτο σακακιού ή στο ντεκολτέ γυναικείου ενδύματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boutonnière < bouton «κουμπί». Βλ. κ. *μπουτόν*].

μπουφάν (το) {άκλ.} κοντό και εφαρμοστό πανωφόρι, συνήθ. από συνθετικό ύφασμα ή δέρμα, που φθάνει ώς τη μέση και κλείνει κυρ. με φερμουάρ: *πέτσινο / αντιανεμικό / αδιάβροχο / δερμάτινο / ανοιξιάτικο ~.* — (υποκ.) **μπουφανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouffant, μτχ. τ. τού ρ. bouffer «φουσκώνω, φυσώ», ονοματοπ. λ.].

μπουφές (ο) {μπουφέδες} **1.** το έπιπλο μέσα στο οποίο φυλάσσονται τα γυαλικά και τα επιτραπέζια σκεύη τού σπιτιού • **2.** το τμήμα κέντρου αναψυχής (ή πλοίου ή τρένου), στο οποίο σερβίρονται ποτά ή φαγητά ΣΥΝ. κυλικείο **3.** (συνεκδ.) (α) το τραπέζι όπου τοποθετούνται ποτά και μεζέδες και από το οποίο οι καλεσμένοι σερβίρονται μόνοι τους (β) η παράθεση εδεσμάτων σε τραπέζι όπως το παραπάνω: *στη δεξίωση θα έχει ~.* — (υποκ.) **μπουφεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. buffet, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με παλ. προβηγκ. bufet «φύσημα»].

μπουφετζής (ο) {μπουφετζήδες} ο ιδιοκτήτης μπουφέ (βλ.λ., σημ. 2) ή υπάλληλος μπουφέ (συνήθ. ξενοδοχείου, κυλικείου ή σε δεξίωση).
[ΕΤΥΜ. < *μπουφές* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

μπουφόνος (ο) ο γελωτοποιός, ο κωμικός ηθοποιός που κάνει χοντροκομμένα αστεία. — **μπουφόνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. buffone < λατ. bufo, -ōnis, «φρύνος»].

μπούφος (ο) **1.** πουλί που μοιάζει με κουκουβάγια, έχει δύο φούντες φτερών στα αφτιά, μάτια μεγάλα και πορτοκαλιά, φτέρωμα ξανθοκαστανό ώς κιτρινόμαυρο με καφέ κηλίδες και φωλιάζει σε σχισμές βράχων, κουφάλες δέντρων, θάμνους και εγκαταλελειμμένες φωλιές αρπακτικών **2.** (μτφ.-υβριστ.) ο βλάκας, ο ανόητος **3.** (ειδικότ.) ο μαθητής που δεν αποδίδει καθόλου στο σχολείο ΣΥΝ. σκράπας, τούβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μποῦφος* < λατ. bufus / bubo].

μπουχάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) χειροποίητο χαλί δαπέδου, κόκκινου χρώματος με γεωμετρικά σχήματα στο κέντρο· κατασκευάζεται στο Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν: *αγόρασα μία ~.*
[ΕΤΥΜ. < Bukhara, όνομα πόλης τού Ουζμπεκιστάν, από όπου διοχετεύονται τα χαλιά στην αγορά].

μπουχέσας (ο) (υβριστ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άτομο νωθρό, φοβιτσιάρικο και χοντρό.

μπουχός (ο) (λαϊκ.) πυκνή σκόνη που αιωρείται στον αέρα· ΦΡ. (μτφ.) ***έγινα μπουχός*** έφυγα πολύ γρήγορα, εξαφανίστηκα ΣΥΝ. έγινα καπνός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. buğu «αχνός, ατμός» ή < σλαβ. puh].

μπουχτίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπούχτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) (εκφραστ.) **1.** φθάνω σε κορεσμό ύστερα από λήψη μεγάλης ποσότητας τροφής: *δεν θέλω άλλο κρέας, μπούχτισα!* ΣΥΝ. παραχορταίνω **2.** δεν αντέχω άλλο, επειδή έχω βαρεθεί μια κατάσταση: *μπούχτισα πια· όλο τα ίδια και τα ίδια!* ΣΥΝ. απαυδώ, φθάνω στο αμήν, αγανακτώ ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) δεν μπορώ να ανεχτώ άλλο (κάτι): *μπούχτισα τις ανεκπλήρωτες υποσχέσεις των πολιτικών.* — **μπούχτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. biktim, αόρ. τού ρ. bikmak].

μποφόρ (το) {άκλ.} **1.** κλίμακα για την εκτίμηση τής έντασης τού ανέμου με βαθμίδες από 0-17 **2.** (συνεκδ.) καθεμία από τις βαθμίδες που αποτελούν την παραπάνω κλίμακα: *οι άνεμοι στο Αιγαίο Πέλαγος πνέουν με ένταση 9 ~ και απαγορεύθηκε ο απόπλους των πλοίων.*
[ΕΤΥΜ. Εκγαλλισμένη προφορά τού ονόματος τού Άγγλου ναυάρχου Sir Francis Beaufort (1774-1857), που επινόησε αυτό τον τρόπο μετρήσεως τής έντασης τού ανέμου].

μπόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή: *από τους υπονόμους έβγαινε μια ~ ανυπόφορη* ΣΥΝ. δυσοσμία, βρόμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*
[ΕΤΥΜ. < **ἀπόχα* < *ἀποχύνω* «αναδίδω» (υποχωρητ.)].

μπράβο επιφών. **1.** για έκφραση επιδοκιμασίας ή θαυμασμού: *~, τα κατάφερες!* ΣΥΝ. εύγε **2.** (συνεκδ.) ***μπράβο*** η αναγνώριση τής αξίας: *πήρε πολλά ~ από όλους για την επιτυχία του || σου αξίζει ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. έπαινος **3.** (για την έκφραση ειρωνικής διάθεσης): *~ σου, έμεινες στην ίδια τάξη!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bravo!, βλ. κ. *μπράβος*].

μπράβος (ο) (λαϊκ.) **1.** ο σωματοφύλακας ισχυρού προσώπου (κυρ. επιχειρηματία ή ανθρώπου που έχει παράνομες δραστηριότητες) **2.** ο ταραχοποιός που δρα προς το συμφέρον ισχυρού προσώπου ΣΥΝ. τραμπούκος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bravo «θαρραλέος, γενναίος» < προβηγκ. brau «άγριος» < λατ. barbarus < αρχ. *βάρβαρος*].

Μπράιγ (το) {άκλ.} (ενν. *σύστημα Μπράιγ*) ανάγλυφο σύστημα γραφής και ανάγνωσης για τυφλούς.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γάλλου δασκάλου τυφλών L. Braille (1809-1852), που εφεύρε το φερώνυμο σύστημα].

μπραντεφέρ κ. **μπρα-ντε-φέρ** (το) {άκλ.} ελλην. *χειροπάλη*· παιχνίδι με δύο αντιπάλους, που έχουν στηρίξει τον έναν αγκώνα πάνω σε τραπέζι και τους πήχεις των χεριών τους τον έναν απέναντι στον άλλον και οι οποίοι προσπαθούν να λυγίσουν ο ένας το μπράτσο τού άλλου: *αγώνας ~* || (μτφ.) *«η σύνοδος κορυφής τού Λουξεμβούργου δεν ήταν το τέλος μιας πορείας, αλλά η έναρξη ενός αγώνα ~ μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας πάνω από την Κύπρο για την επίλυση τού Κυπριακού»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bras de fer «σιδερένιος βραχίονας»].

μπράντι (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό, που παράγεται από απόσταξη κρασιού ή από πολτό φρούτων, ο οποίος έχει υποστεί ζύμωση: *το κονιάκ είναι μια ποικιλία ~ γαλλικής προελεύσεως || ~ επτά αστέρων* (πβ. λ. *κονιάκ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brandy, που αποσπάστηκε από το σύνθ. brandywine < ολλ. brandewijn «απεσταγμένος (κατά λέξη «ψημένος») οίνος»].

μπρασελέ (το) {άκλ.} το, συνήθ. μεταλλικό, λουράκι των ρολογιών χειρός. Επίσης (λαϊκ.) **μπρασελές** (ο) {μπρασελέδες}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. bracelet, υποκ. τού bras «βραχίονας, μπράτσο» < δημώδ. λατ. *bracium < λατ. bracchium < αρχ. *βραχίων*].

μπράτιμος, -η, -ο (λαϊκότ.) **1.** αδελφοποιτός (βλ.λ.) ΣΥΝ. βλάμης **2.** ***μπράτιμοι*** (οι) οι στενοί φίλοι που συνοδεύουν τον γαμπρό στην εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. bratim- «αδελφοποιούμαι»].

μπρατσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μπράτσο **2.** (μτφ.) καθένα από τα δύο μικρά πλαστικά σωσίβια, που προσαρμόζονται στα μπράτσα παιδιών, όταν κολυμπούν.

μπρατσάς (ο) {μπρατσάδες} (οικ.-εκφραστ.) ο άνδρας που έχει γερά, φουσκωμένα μπράτσα, ανεπτυγμένους μυς. Επίσης **μπρατσαράς** κ. **μπρατσαδόρος.**

μπρατσέρα κ. **βρατσέρα** (η) {δύσχρ. μπρατσερών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο πλοίο με τρία ιστία, μικρό εκτόπισμα, καμπύλη ή μυτερή πρύμνη· θεωρείται από τα ευσταθέστερα σκάφη.
[ΕΤΥΜ. < βεν. brazzera < brazzo, βλ. κ. *μπράτσο*].

μπράτσο (το) (καθημ.) **1.** το παχύτερο τμήμα τού χεριού, το οποίο βρίσκεται μεταξύ αγκώνα και ώμου: *άντρας με γερά / φουσκωμένα / μυώδη ~ || την έσφιξε στα ~ του* ΣΥΝ. βραχίονας **2.** ***μπράτσα*** (τα) το μυώδες μπράτσο κ. συνεκδ. η μυϊκή δύναμη: *για σήκωσέ το εσύ, που έχεις μπράτσα!* ΦΡ. ***κάνω μπράτσα*** αποκτώ μυώδη μπράτσα: *σηκώνει βάρη, για να κάνει μπράτσα* **3.** καθένα από τα πλάγια στηρίγματα που έχει η πολυθρόνα, για να ακουμπά κανείς τα χέρια του **4.** (λαϊκ.) ο βραχίονας των εγχόρδων οργάνων, όπου βρίσκονται τα τάστα: *όργανο με μακρύ / στενό ~* ΣΥΝ. ταστιέρα. — (υποκ.) **μπρατσάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραχίονας.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. brazzo < λατ. bracchium < αρχ. *βραχίων*].

μπρατσωμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυμνασμένα, μυώδη μπράτσα.

μπρε επιφών. ➤ βρε

μπρεϊνστόρμινγκ (το) {άκλ.} ο καταιγισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brainstorming < brain «μυαλό» + storm «καταιγίδα»].

μπρελόκ (το) {άκλ.} ελλην. *κλειδοθήκη*· η μικρή φορητή μεταλλική θήκη (σαν δαχτυλίδι), στην οποία περνά κανείς τα κλειδιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. breloque < μέσ. γαλλ. oberlique / berluque, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. emberlicoquier < μέσ. γαλλ. byrelicoquille «αντικείμενο ευτελούς αξίας»].

μπρετέλα (η) {δύσχρ. μπρετελών} η τιράντα: *φανελάκι με μπρετέλες.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bretella < αρχ. γερμ. brettil «χαλινάρι»].

μπρι (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί που μοιάζει με το καμαμπέρ, αλλά με λιγότερο έντονη μυρωδιά και γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (fromage de) Brie, περιοχή τής Α. Γαλλίας, όπου παρασκευάζεται το εν λόγω τυρί].

μπριάμ (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό τού φούρνου, που αποτελείται από διάφορα λαχανικά (κυρ. κολοκυθάκια και μελιτζάνες) και πατάτες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. biryan < περσ. biryān «ψητός, μαγειρευμένος»].

μπριγιάν (το) {άκλ.} το μπριλάντι (βλ.λ.). Επίσης **μπριγιάντι** {μπριγιαντ-ιού | -ιών}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brillant, μτχ. τού ρ. briller «λάμπω» < ιταλ. brillare < brillo < λατ. beryllus < μτγν. *βήρυλλος* (βλ.λ.)].

μπριγιαντίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αρωματική, λιπαρή καλλυντική ουσία, που προσδίδει στιλπνότητα και συγκρατεί σε φόρμα τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brillantine < brillant, βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπριγιόλ (το) {άκλ.} μπριγιαντίνη που αποτελείται από αρωματισμένο παραφινέλαιο και έχει τη μορφή αρωματικής αλοιφής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brillole < briller «λάμπω», βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπριγκαντίνι (το) {μπριγκαντιν-ιού | -ιών} κωπήλατο, ελαφρύ και ταχύπλοο δικάταρτο σκάφος, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση τού '21.
[ΕΤΥΜ. < βεν. brigantin, βλ. κ. *μπρίκι*[1]].

μπρίζα (η) → πρίζα

μπριζόλα κ. (σπάν.) **μπριτζόλα** (η) {δύσχρ. μπριζολών} φέτα κρέατος από πλευρά μοσχαριού, βοδιού ή χοίρου: *~ χοιρινή / μοσχαρήσια || ~ στα κάρβουνα / στη σχάρα · μισοψημένη / καλοψημένη / τηγανητή.* — (υποκ.) **μπριζολίτσα** (η) κ. **μπριζολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. brisiola < γαλλ. brésole < ιταλ. braciola < brace «αναμμένο κάρβουνο» < μτγν. λατ. brasa, γερμ. αρχής, πβ. σουηδ. brasa «φωτιά»].

μπρικ (το) {άκλ.} **1.** το κόκκινο χαβιάρι που φτειάχνεται από αβγά σολομού **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κεραμιδί χρώμα, το χρώμα τού κόκκινου χαβιαριού ΣΥΝ. κεραμιδής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brick «τούβλο» < μέσ. ολλ. bricke «κομμάτι» (< αρχ. γερμ. *brekan «σπάζω»)· λόγω του χρώματός του συνδέθηκε με το κόκκινο χαβιάρι].

μπρικέτα (η) στερεό καύσιμο που έχει υποστεί βιομηχανική επεξερ-

γασία και έχει λάβει σχήμα τούβλου: ~ *λιγνίτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. briquette, υποκ. τού brique «τούβλο» < ολλ. bricke, που συνδ. με αρχ. αγγλ. brecan, γερμ. brechen «σπάζω»].

μπρίκι[1] (το) {μπρικ-ιού | -ιών} ΝΑΥΤ. μεγάλο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο τού 19ου αι., με δύο κατάρτια και εκτόπισμά που του επέτρεπε να φέρει αρκετά πυροβόλα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brig, συντομευμένος τ. τού brigantine < μέσ. γαλλ. brigandin «οπλισμένο ιστιοφόρο» < brigan < ιταλ. brigante «μέλος οπλισμένης ομάδας» < brigare «μάχομαι, πολεμώ» < briga, κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπρίκι[2] (το) {μπρικ-ιού | -ιών} μικρό μεταλλικό σκεύος τής κουζίνας, που έχει λαβή και χρησιμοποιείται για το βράσιμο τού καφέ και άλλων αφεψημάτων (λ.χ. τσαγιού, μέντας κ.ά.)· ΦΡ. ***μπρίκια κολλάμε (τώρα);*** (εμφατ.) για να επιβεβαιώσει κάποιος ότι είναι ικανός, ότι ξέρει καλά αυτό για το οποίο γίνεται λόγος: *φυσικά και το κατάλαβα αμέσως· τι, ~;* || *Είδες πώς το 'φτειαξα; Τι νόμιζες; ~*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibrik].

μπριλάντι (το) {μπριλαντ-ιού | -ιών} διαμάντι με πολλές έδρες ΣΥΝ. στιλβαδάμας, μπριγιάν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brillante, μτχ. τ. τού ρ. brillare «λάμπω». βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπρίο (το) {άκλ.} **1.** ο ζωηρός τόνος ΣΥΝ. ζωηρότητα, ζωντάνια, σφριγηλότητα ΑΝΤ. αποχαύνωση, ατονία **2.** η καλή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. κέφι, ευδιαθεσία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brio < ισπ. brío, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπριόζος, -α, -ο αυτός που τον διακρίνει το μπρίο, η ζωντάνια και η ζωηρότητα. Επίσης **μπριόζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brioso < brio. βλ. κ. *μπρίο*].

μπριός (το) {άκλ.} αρτοσκεύασμα με λεία επιφάνεια (όπως τού τσουρεκιού) και γλυκιά ή αλμυρή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brioche < μέσ. γαλλ. brioche < brier «μαλάσσω, ζυμώνω», λ. γερμ. προελ.].

μπρισίμι κ. **μπιρσίμι** (το) {μπρισιμ-ιού | -ιών} η κλωστή από μετάξι, που χρησιμοποιείται για ράψιμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibrişim < περσ. abrēšum «μετάξι»].

μπριτζ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερεις παίκτες (δύο ζευγάρια) με 52 χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bridge < παλαιότ. biritch (με την παρετυμολ. επίδραση τής λ. bridge «γέφυρα»), αγν. ετύμου].

μπριτζόλα (η) ▸ μπριζόλα

μπρίφινγκ (το) {άκλ.} η σύντομη ενημέρωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. briefing < brief «σύντομος, περιεκτικός – (ως ουσ.) σύντομη επιστολή ή δήλωση» < γαλλ. bref < λατ. brevis «βραχύς»].

μπροκάρ (το) {άκλ.} ύφασμα με λαμέ σχέδια: (κ. ως επίθ.) ~ *φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brocart < ιταλ. broccato < ρ. broccare «διανθίζω ύφασμα με χρυσό και μετάξι» < brocco < λατ. broccus].

μπρόκολο (το) εδώδιμο λαχανικό που μοιάζει με το κουνουπίδι, με όρθιο βλαστό και πράσινη ή μοβ ανθοκεφαλή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. broccolo, υποκ. τού brocco «βλαστός» < μτγν. λατ. brocchus «στάχυ – καρφί»].

μπρος επίρρ. → εμπρός

μπροσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυλλάδιο με πολιτικό και προπαγανδιστικό κυρ. περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brochure «λίβελλος, φυλλάδιο» < broche < δημώδ. λατ. brocca < μτγν. λατ. brocc(h)us «στάχυ – καρφί» (γενικώς «αιχμηρό αντικείμενο»)].

μπροστά επίρρ. **1.** από την αντίθετη προς την πλάτη πλευρά / όψη τού ανθρώπινου σώματος: *το ατύχημα έγινε ακριβώς ~ μου* || (μτφ.) *με έκλεψε ~ στα μάτια μου!* (φανερά και με θράσος) || *το σπίτι βρίσκεται ~ στο πάρκο* || *το φόρεμα είχε ένα μεγάλο άνοιγμα ~* || *η φούστα κουμπώνει ~* ΣΥΝ. (ε)μπρός ΑΝΤ. πίσω **2.** (για κατεύθυνση) προς την αντίθετη πλευρά από την πλάτη τού ανθρώπινου σώματος: *κινούμαι / προχωρώ ~* **3.** σε ευθεία γραμμή σε σχέση με το βλέμμα μου: *κοιτάω / βλέπω ~ (μου)* **4.** (μτφ.) (+σε) για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι αντιμέτωπος, έρχεται σε επαφή με κάτι: *~ σε τόσα βάσανα / δυσκολίες δεν λύγισε* || *~ στον κίνδυνο έδειξε απαράμιλλο θάρρος* **5.** (+σε) σε σύγκριση με: *~ στον αδελφό του είναι διάνοια!* || *δεν πιάνει δεκάρα ~ σου* **6.** (μτφ.) (+σε) σε σχέση με (κάτι), προκειμένου για (κάτι): *~ στο ατομικό όφελος θυσιάζει τα πάντα* **7.** (σε μηχανήματα, αυτοκίνητα κ.λπ.) για να δηλωθεί έναρξη κινήσεως, λειτουργίας: *παίρνω / βάζω ~* (είμαι / θέτω σε λειτουργία) **8.** για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι παρών, αυτόπτης μάρτυς σε πράξη, γεγονός κ.λπ.: *ήμουν ~, όταν τσακώθηκαν* || (+σε) *καπνίζεις ~ στους γονείς σου;* ΣΥΝ. παρών, εκεί ΑΝΤ. απών **9.** (μτφ.) για να δηλωθεί πρόοδος, θετική εξέλιξη: *από τεχνολογικής πλευράς είμαστε δέκα χρόνια ~* || *η ζωή πάει ~* (εξελίσσεται, προοδεύει) || *πάμε ~ για ένα καλύτερο αύριο* **10.** (για ρολόι) για να δηλωθεί ότι το ρολόι δείχνει ώρα μελλοντική σε σχέση με την κανονική: *το ρολόι μου πάει μια ώρα ~, αντί για τρεις δείχνει τέσσερεις* || *το ρολόι σου πάει συνεχώς ~* || *η Ρωσία σε σχέση με την Ελλάδα είναι μία ώρα ~* **11.** για να δηλωθεί κάτι που τοποθετείται στο μέλλον: *έχεις όλο τον καιρό ~ σου* ● **12.** η προκαταβολή: *δίνω τα μισά λεφτά ~ και τα υπόλοιπα με δόσεις* (βλ. λ. *εμπρός*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμπροστά* < μτγν. *ἔμπροσθα* (με καταβιβασμό τού τόνου). Βλ. λ. *ἔμπροσθεν*].

μπροστάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η προκαταβολή (μισθού, δανείου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *μπροστά* + *-άντζα* (< βεν. -anza)].

μπροστάρης (ο) [μεσν.] {μπροστάρηδες}, **μπροστάρισσα** (η) {μπροσταρισσών} (σημ. 2) **1.** το κριάρι που οδηγεί το κοπάδι **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ηγείται ομάδας, αγώνα ή προσπάθειας: *μπήκε ~ στον αγώνα εναντίον των ναρκωτικών* ΣΥΝ. αρχηγός, ηγέτης, πρωτοπόρος.

μπροστέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ποδιά που φορούν οι γυναίκες, όταν κάνουν τις δουλειές τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμπροστέλα* < *έμπροστά* + *-έλα* (πβ. *καρτ-έλα, κορδέλα*). Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. prestela (με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *εμπρός*)].

μπροστινέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το δερμάτινο λουρί που αποτελεί τμήμα τού σαμαριού αλόγου, μουλαριού κ.λπ. και ενώνει τη σέλα με το περιλαίμιο τού αλόγου ΣΥΝ. περιστήθιο, προστερνίδιο.

μπροστινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: *~ δόντια / καθίσματα / πόδια* ΣΥΝ. εμπρόσθιος ΑΝΤ. οπίσθιος, πισινός **2.** αυτός που συνιστά την πρόσοψη ενός πράγματος: *διατηρήθηκε μόνο το ~ μέρος τού νεοκλασικού* **3.** αυτός που προπορεύεται ή κάθεται πιο μπροστά από κάποιον άλλον: *προσπαθούσε να φτάσει τον ~ του, που προπορευόταν ελάχιστα* || *μέσα στην τάξη διαρκώς ενοχλούσε τον ~ του*· ΦΡ. (παροιμ.) ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** οι μεταγενέστεροι στηρίζονται στα επιτεύγματα των παλαιοτέρων, αυτών που προηγήθηκαν.

μπρούμυτα επίρρ. (στάση τού σώματος) με το πρόσωπο και το μπροστινό μέρος τού σώματος προς το έδαφος ΣΥΝ. ξαπλωτά, πρηνηδόν ΑΝΤ. ανάσκελα, ύπτια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *προύμυτα* < *πρόμυτα* < *πρό* + *μύτη*].

Μπρουνέι (το) {άκλ.} (μαλαϊκ. Negara Brunei Darussalam = Κράτος τού Μπρουνέι, Κατοικία Ειρήνης) κράτος στο Β. τμήμα τής νήσου Βόρνεο με πρωτεύουσα το Μπαντάρ Σερί Μπεγκαβάν, επίσημη γλώσσα τη Μαλαϊκή και νόμισμα το δολάριο Μπρουνέι.
[ΕΤΥΜ. < χίντι Brunei < σανσκρ. bhūmi «χώρα-περιοχή»].

μπρούντζινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μπρούντζο **2.** ***μπρούντζινα*** (τα) σκεύη κατασκευασμένα από μπρούντζο **3.** αυτός που έχει το χρώμα τού μπρούντζου.

μπρούντζος (ο) (καθημ.) κράμα χαλκού και κασσιτέρου (πβ. λ. *ορείχαλκος*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπροῦντζος* < ιταλ. bronzo (πβ. αγγλ. κ. γαλλ. bronze) < μεσν. λατ. brundium, αβεβ. ετύμου, πιθ. < περσ. birinj / pirinj «χαλκός». Η αναγωγή στο τοπωνύμιο Brundisium (το σημερινό *Μπρίντιζι*) είναι φωνητικώς δυσχερής, ενώ η υπόθεση που οδηγεί στο μτγν. *βροντεῖον* (με την εξήγηση ότι ο ορείχαλκος κάνει θόρυβο), είναι μάλλον παρετυμολογική].

μπρούσκος, -α, -ο (κρασί) δυνατό και στυφό στη γεύση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brusco < μτγν. λατ. bruscus, από συμφυρμό των λατ. brucus «βιολέτα» και ruscus «οξυμυρσίνη»].

μπύρα (η) ▸ μπίρα

μπυραρία (η) → μπιραρία

μπυροποσία (η) ▸ μπιροποσία

μπω (να/θα) ρ. → μπαίνω

Μ.Σ.Ι. (ο) Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών.

Μ.Τ.Π.Υ. (το) Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων.

Μ.Τ.Σ. (το) Μετοχικό Ταμείο Στρατού.

μυ κ. **μι** (το) {άκλ.} Μ, μ' το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦ* < σημιτ. m-ēm «νερό», με την επίδρ. τού ηχομιμητικού επιφωνήματος *μῦ* (βλ. λ. *μυκῶμαι*)].

μυαλγία (η) [1847] {μυαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος των μυών, που οφείλεται σε τραύμα ή νόσο βραχείας ή παρατεταμένης διάρκειας. — **μυαλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μυ-* (< *μυς*) + *-αλγία* (< *ἄλγος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myalgie].

μυαλό (το) **1.** ο εγκέφαλος τού ανθρώπου και των ζώων (βλ. λ. *εγκέφαλος*)· ΦΡ. ***τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα*** αυτοκτονώ, γίνομαι αυτόχειρας ΣΥΝ. δίνω τέρμα στη ζωή μου **2.** ο μυελός, η λιπαρή ουσία που περιέχεται στα οστά ΣΥΝ. μεδούλι **3.** (μτφ.) το σύνολο των νοητικών λειτουργιών τού ανθρώπου, ο ανθρώπινος νους, η ανθρώπινη σκέψη: *πρακτικό / επιχειρηματικό / θεωρητικό ~* || *να 'χεις το ~ σου στη δουλειά σου* || *κάποια σκέψη μού περνάει απ' το ~* || *ξαναφέρνω κάτι στο ~ μου* ΣΥΝ νους· ΦΡ. (α) ***βασανίζω το μυαλό μου*** (i) προσπαθώ με έντονο τρόπο να χρησιμοποιήσω τη σκέψη μου, πιέζω τον νου μου να δουλέψει και να παραγάγει ιδέες, κρίσεις κ.λπ. ΣΥΝ. στείβω το μυαλό μου (ii) περιπλέκομαι σε βασανιστικές, νοητικά ή ψυχικά φθοροποιούς σκέψεις: *μη βασανίζεις άδικα το ~ σου με τόσο δυσάρεστες σκέψεις* (β) ***βάζω το μυαλό μου να δουλέψει*** επιστρατεύω τις νοητικές μου ικανότητες για την επίτευξη, συνήθ. πρακτικού, σκοπού (γ) ***μου καρφώνεται / μπαίνει στο μυαλό (κάτι)*** μου γίνεται έμμονη ιδέα, έρχεται συνέχεια και, συχνά, βασανιστικά στον νου μου (ότι κάτι συμβαίνει ή κάτι που επιθυμώ οπωσδήποτε να πραγματοποιήσω): *του καρφώθηκε στο μυαλό η ιδέα να αγοράσει μηχανάκι* (δ) ***το μυαλό μου παίρνει στροφές*** βλ. λ. *στροφή* (ε) ***έχω στο μυαλό μου*** (+κάτι / +να) σχεδιάζω κάτι: *~ να ανοίξω ένα μαγαζί* ΣΥΝ. έχω κατά νουν, πρόκειται να (στ) ***χάνω το μυαλό μου*** (i) (κυριολ.) τρελαίνομαι (ii) παύω να είμαι συγκεντρωμένος, αποπροσανατολίζομαι, ξεμυαλίζομαι: *έχασε το μυαλό του μ' αυτό το κορίτσι* (ζ) ***παίρνω το μυαλό / τα μυαλά (κάποιου)*** (i) κάνω κάποιον να με ερωτευθεί παράφορα (ii) επηρεάζω καθοριστικά κάποιον: *του πήραν τα μυαλά κάποιοι και θέλει να βάλει όλα τα λεφτά του στο χρηματιστήριο* (η) ***πήζει το μυαλό (κάποιου)*** γίνεται διανοητικά ώριμος: *δεν έπηξε ακόμη το μυαλό του· συμπεριφέρεται σαν παιδί* (θ) ***πού έχεις το μυαλό σου;*** γιατί δεν προσέχεις, γιατί δεν δείχνεις την απαιτούμενη προσοχή; (ι) ***γεννάει το μυαλό (κάποιου)*** η σκέψη (κάποιου) χαρακτηρίζεται από ικανότητα παραγωγής νέων ιδεών, απόψεων κ.λπ., από φαντασία, επινοητικότητα κ.λπ. (ια) ***βγάζω απ' το μυαλό μου (κάτι)*** (i) επινοώ κάτι από

μόνος μου, προσωπικά: *το διάβασα και το λέω· δεν το έβγαλα απ' το μυαλό μου!* ΣΥΝ. κατεβάζει (κάτι) το μυαλό μου (ii) παύω να σκέφτομαι (κάποιον/κάτι) (ιβ) ***έχω τα μυαλά μου πάνω απ' το κεφάλι μου*** ενεργώ χωρίς σύνεση, επιπόλαια: *δεν ακούει κανέναν· έχει τα μυαλά της πάνω απ' το κεφάλι της* (ιγ) ***μαζεύω το μυαλό μου*** συμμαζεύω τη σκέψη μου, συγκεντρώνομαι ΣΥΝ. συγκροτώ τη σκέψη μου (ιδ) ***δεν έχω μυαλό για κάτι*** δεν διαθέτω τη διάθεση, τη νοητική συγκέντρωση κ.λπ. για κάτι: ~ *για δουλειά / για διάβασμα* (ιε) ***παίρνουν τα μυαλά μου αέρα*** χάνω την ακριβή συναίσθηση των δυνατοτήτων μου, αρχίζω να υπερεκτιμώ τις ικανότητές μου και φαντάζομαι ότι μπορώ να καταφέρω πράγματα που υπερβαίνουν τις πραγματικές μου δυνάμεις και ικανότητες: *πήραν τα μυαλά του αέρα και νομίζει πως μπορεί να γίνει διευθυντής σε μια μέρα* ΣΥΝ. καβαλάω το καλάμι (ιστ) ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος*** βλ. λ. *λίρα* (ιζ) ***με το φτωχό μου το μυαλό*** (ως έκφρ. μετριοφροσύνης-ειρων.) με τις μικρές πνευματικές μου δυνάμεις, από όσα ξέρω: *εγώ*, ~, *κρίνω ότι έκανε λάθος* (ιη) ***κόβει το μυαλό μου*** είμαι έξυπνος, επινοητικός (ιθ) ***πού τρέχει το μυαλό σου;*** τι έχεις στον νου σου, τι σκέφτεσαι; (κ) ***βάζω μυαλό / γνώση*** (i) (μετβ.) (σε κάποιον) συνετίζω κάποιον, τον κάνω να επιστρέψει στην ορθή συμπεριφορά, στον σωστό τρόπο σκέψης (ii) (αμετβ.) αποκτώ πείρα, λογικεύομαι: *έπρεπε να πάθει τόσα πολλά, για να βάλει επιτέλους μυαλό* (κα) ***αλλάζω μυαλά*** βλ. λ. *αλλάζω* (κβ) ***πηγαίνει το μυαλό (κάποιου) σε κάτι*** (i) κάποιος μπορεί να σκεφτεί ή να θυμηθεί κάτι: *αυτή τη στιγμή δεν πηγαίνει το μυαλό μου σε κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα· μόλις σκεφτώ κάτι, θα σου πω* (ii) κάποιος μπορεί να υποψιαστεί κάτι: *είναι πολύ αφελής· δεν πάει το μυαλό της σε τέτοια πονηρά πράγματα* **4.** (ειδικότ.) η νοητική ικανότητα, η εξυπνάδα: *δεν είχε το ~ να καταλάβει την αξία τής πρότασής μας* ΣΥΝ νους· ΦΡ. ***είναι (μεγάλο / δυνατό κ.λπ.) μυαλό*** για πρόσ. που διαθέτει ασυνήθιστα μεγάλες διανοητικές ικανότητες ΣΥΝ. είναι ευφυΐα / διάνοια / εγκέφαλος / κεφάλι **5.** (συνεκδ.) πρόσωπο, άνθρωπος: *γερό / τετράγωνο* ~ (πολύ έξυπνος, ευφυής άνθρωπος) || *θηλυκό* ~ (άνθρωπος πολύ επινοητικός) || ~ *κουκούτσι* (πολύ κουτός άνθρωπος). — (υποκ.) **μυαλουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυαλόν* < μτγν. *μυαλός* (με αλλαγή γένους) < αρχ. *μυελός* (βλ.λ.)].

μυαλωμένος, -η, -ο αυτός που έχει μυαλό, που διαθέτει σύνεση και σωστή κρίση ΣΥΝ. συνετός, γνωστικός ΑΝΤ. άμυαλος, ασυλλόγιστος, απερίσκεπτος.

Μυανμάρ (η) {άκλ.} (βιρμ. Pyidaungzu Myanma Naingngandaw = Ένωση τής Μυανμάρ) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Ραγκούν, επίσημη γλώσσα τη Βιρμανική και νόμισμα το κιάτ ΣΥΝ. (παλαιότ.) Βιρμανία, Μπούρμα.
[ΕΤΥΜ. < βιρμ. Myanmar < myanma «ισχυρός». Ως το 1989 η χώρα ονομαζόταν *Βιρμανία* (αγγλ. Burma), που αποτελούσε παρεφθαρμένη παραλλαγή τού ονόματος Myanmar (ως επίθ. των βιρμανικών φύλων)].

μύαξ (ο) {μύ-ακος | -ακες, -άκων} (αρχαιοπρ.) το μύδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μῦς* (βλ.λ.) + επίθημα *-αξ* (πβ. *άσπάλ-αξ, κορ-αξ*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. σήμαινε αρχικώς «φύκι» και συνδέεται με το λατ. muscus «βρύο, φύκι» και γερμ. Miesmuschel «μύδι», καθώς και με το ρ. *μύω* «κλείνω». Δεν είναι πειστική η υπόθεση ότι πρόκειται για όρο τού προελλην. υποστρώματος, που αντιστοιχεί στο λατ. murex «πορφύρα-κοχύλι»].

μυασθένεια (η) {μυασθενειών} ΙΑΤΡ. η πάθηση που χαρακτηρίζεται από γρήγορη εξασθένηση τής μυϊκής δύναμης (χωρίς την εμφάνιση συμπτωμάτων παράλυσης ή νευρολογικής διαταραχής), που προσβάλλει κυρ. τους μυς τού προσώπου, τού άνω βλεφάρου κ.ά. — **μυασθενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myasthénie].

μυατονία (η) {μυατονιών} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η έκδηλη ελάττωση τού μυϊκού τόνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myatonie].

μυατροφία (η) {μυατροφιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ατροφία των μυών. — **μυατροφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myatrophie].

μύγα (η) {μυγών} ΖΩΟΛ. δίπτερο έντομο μικρού μεγέθους, με συνήθ. σκουρόχρωμο και γυαλιστερό σώμα, κοντές κεραίες και προβοσκίδα με σπογγώδη αντλία· αποτελεί σημαντικό μέσο μεταδόσεως μολυσματικών ασθενειών των ζώων ή τού ανθρώπου: *διώχνω / σκοτώνω μύγες* || *σιχαίνομαι τις* ~ || ~ *τσε-τσέ* (μύγα των τροπικών χωρών, που μεταδίδει τη νόσο τού ύπνου)· ΦΡ. (α) ***μύγα τσε-τσέ σε τσίμπησε;*** τι έπαθες ξαφνικά και άλλαξες συμπεριφορά (π.χ. άρχισες να φωνάζεις, να αντιδράς έντονα);: *Καλά, τι έπαθες στα καλά καθούμενα κι άρχισες να φωνάζεις;* ~; (β) ΙΑΤΡ. ***ιπτάμενες μύγες*** υποκειμενικό αίσθημα μικρών μελανών κηλίδων, που αιωρούνται μπροστά από τα μάτια, το οποίο οφείλεται στην ύπαρξη κυττάρων ή κυτταρικών υπολειμμάτων στο υαλοειδές σώμα ΣΥΝ. μυιοψία (γ) ***βαράω μύγες*** (i) περνώ άσκοπα την ώρα μου, τεμπελιάζω: *αντί ν' ανοίξει βιβλίο, βαράει μύγες!* (ii) (για κατάστημα) δεν έχω πελατεία: *ξόδεψαν τόσα λεφτά για το μαγαζί, αλλά δεν πατάει ψυχή· όλη μέρα βαράνε μύγες!* (δ) (για πρόσ.) ***χάφτω μύγες*** βλ. λ. *χάφτω* (ε) ***σαν τη μύγα μες στο γάλα*** για κάτι αταίριαστο ή εντελώς διαφορετικό σε σχέση με το περιβάλλον του: *με τόσο πρόχειρα ρούχα θα είναι ~ στη δεξίωση* (στ) (παροιμ.) ***βγάζω (κι) απ' τη μύγα ξίγκι*** βλ. λ. *ξίγκι* (ζ) (παροιμ.) ***όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται*** βλ. λ. *μυγιάζομαι* (η) ***κολλάω σαν τη μύγα στο μέλι*** αφοσιώνομαι υπερβολικά σε κάτι (θ) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** βλ. λ. *ατσάλι*. — (υποκ.) **μυγίτσα** κ. **μυγούλα** (η) κ. **μυγάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μυῖα* < *μύσ-ja < I.E. *mu- / *mus-, ηχοποιημένη ρίζα που δηλώνει τον βόμβο τής μύγας και τού κουνουπιού, πβ. λατ. musca (> γαλλ. mouche), αρχ. γερμ. mucka (> γερμ. Mücke «κουνούπι») κ.ά.].

μυγάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή μύγα **2.** (γενικά) κάθε μικροσκοπικό έντομο **3.** (μτφ., κυρ. στον πληθ.) μικρά στίγματα που βλέπουμε μπροστά μας, σαν να καλύπτουν τα μάτια μας, κυρ. όταν είμαστε κουρασμένοι ή πάσχουμε από οφθαλμική πάθηση· αλλιώς *ιπτάμενες μύγες* (βλ. λ. *μύγα*).

μυγαλή (η) **1.** η μεγαλύτερη από τις αράχνες, που τρέφεται με έντομα, μικρούς βατράχους ή μικρά πτηνά ● **2.** γένος εντομοφάγων θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυγαλῆ* < *μῦς* + *γαλῆ*. Η αρχ. σημ. τής λ. ήταν «αρουραίος»].

μυγδαλάτος, -η, -ο **1.** αυτός που περιέχει αμύγδαλα: ~ *γλυκό* **2.** αυτός που έχει το σχήμα αμυγδάλου ή μοιάζει με αμύγδαλο: ~ *μάτια*.

μυγδαλιά (η) ➝ αμυγδαλιά

μύγδαλο (το) ➝ αμύγδαλο

μυγιάγγιχτος, -η, -ο αυτός που αισθάνεται ότι θίγεται με το παραμικρό ΣΥΝ. υπερευαίσθητος, μη μου άπτου ΑΝΤ. αναίσθητος, παχύδερμο, απαθής, χοντρόπετσος.

μυγιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μυγιάστηκα} **1.** (για ζώο) ενοχλούμαι από μύγα **2.** (συνήθ. μτφ.) παίρνω κάτι προσωπικά, παρεξηγούμαι από κάτι που ειπώθηκε, επειδή νομίζω ότι ήταν υπαινιγμός για μένα· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται*** για κάποιον που αισθάνεται ενοχή και αντιδρά σε κάτι που λέγεται, επειδή το θεωρεί υπαινιγμό για τον ίδιο: *όταν μιλούσα για απατεώνες, δεν εννοούσα αυτόν, αλλά ~· μόνος του προδόθηκε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μυγοπαγίδα (η) κάθε όργανο που παγιδεύει μύγες· συνήθ. μακριά ταινία καλυμμένη με κόλλα, που κρεμιέται από ψηλά.

μυγοσκοτώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρό όργανο με μακριά λαβή και πλατύ άκρο, το οποίο χρησιμοποιεί κανείς για να σκοτώνει μύγες (πβ. λ. *μυγοπαγίδα*).

μυγόχεσμα (το) {μυγοχέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (!) (λαϊκ.) η ακαθαρσία που αφήνει η μύγα πάνω σε διάφορα αντικείμενα.

μύδι (το) {μυδ-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο που ζει μέσα σε δίθυρο όστρακο, το οποίο είναι λεπτό, επίμηκες, μαύρο προς το βιολετί εξωτερικά και λευκό εσωτερικά: *μύδια σαγανάκι / σάλτσα* || *ομελέτα / μακαρόνια με μύδια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μύδιον*, υποκ. τού αρχ. *μῦς*. Βλ. κ. *μύαξ*].

μυδοπίλαφο (το) πιλάφι με μύδια.

μυδράλιο (το) {μυδραλί-ου | -ων} **1.** μικρό βλήμα παλαιού πυροβόλου όπλου **2.** το μυδραλιοβόλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mitraille (με την παρετυμολ. επίδρ. τού αρχ. *μύδρος*, βλ.λ.) < mite «ορειχάλκινο νόμισμα» < μέσ. ολλ. mite].

μυδραλιοβόλο (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. επαναληπτικό, ελαφρό ή βαρύ πολεμικό όπλο και ειδικότ. πολυβόλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. < *μυδράλιο* + *-βόλο* < *βάλλω*].

μυδρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η διαστολή (παθολογική ή μη) τής κόρης τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυδρίασις* < αρχ. *μύδρος* (βλ.λ.). Η ασθένεια οφείλει την ονομασία της στη διάπυρη όψη τής οφθαλμικής κόρης κατά τη διαστολή της].

μύδρος (ο) **1.** ΓΕΩΛ. κομμάτι που αποτελείται από μάγμα ή από πετρώματα τής βάσης τού ηφαιστείου, το οποίο τινάζεται κατά την έκρηξη **2.** ΣΤΡΑΤ. βλήμα πυροβόλων παλαιού τύπου **3.** (μτφ.) καυστικός και επιθετικός λόγος: *εξαπολύω / εκτοξεύω μύδρους κατά των αντιφρονούντων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μυδῶ* «είμαι υγρός, λειώνω», οπότε η λ. *μύδρος* θα είχε αρχικώς τη σημ. «λειωμένη, πυρακτωμένη μάζα». Το ίδιο το *μυδῶ (-άω)* < *mud-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *meu-d- «υγρός, μουχλιασμένος», πβ. σανσκρ. mudira- «νέφος», mūtra «ούρα», ιρλ. muad- «ομίχλη», ολλ. mot «πυκνή βροχή» κ.ά. Ομόρρ. *μύσος* (βλ. κ. *μυσαρός*) κ.ά.].

μυελεγκέφαλος (ο) {μυελεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. το οπίσθιο τμήμα τού εμβρυϊκού ρομβοειδούς εγκεφάλου (τού μέρους δηλ. τού εγκεφάλου στο πίσω μέρος τής κρανιακής κοιλότητας).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelencephalon].

μυελικός, -ή, -ό ➝ μυελός

μυέλινος, -η, -ο ➝ μυελός

μυελίτιδα (η) [1879] **1.** ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού νωτιαίου μυελού **2.** το νοσηρό σύνδρομο που συνδυάζεται μερικές φορές με φλεγμονή των μηνίγγων και παρατηρείται σε όλα τα κατοικίδια ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myélite].

μυελοκήλη (η) {μυελοκηλών} ΙΑΤΡ. η προβολή τού νωτιαίου μυελού έξω από τον σπονδυλικό σωλήνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelocele].

μυελοκύτταρο (το) {μυελοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. πρόδρομη μορφή τού κοκκιοκυττάρου (λευκού αιμοσφαιρίου), που βρίσκεται στον μυελό των οστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelocyte].

μυελοκυψέλη (η) {μυελοκυψελών} ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις σπογγώδεις κοιλότητες των οστών, που περιέχουν μυελό και αιμοφόρα αγγεία.

μυελομηνιγγίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των μηνίγγων τού νωτιαίου μυελού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myéloméningite].

μυελοπάθεια (η) {μυελοπαθειών} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων τού νωτιαίου μυελού (λ.χ. αιμορραγία, μαλάκυνση, τραυματικές μυελίτιδες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelopathy].

μυελός (ο) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. **1.** η μαλακή και λιπώδης ουσία που

περιέχεται στο εσωτερικό των κοίλων οστών ΣΥΝ. μυαλό, μεδούλι **2.** (α) ***προμήκης μυελός*** η προς τα άνω συνέχεια τού νωτιαίου μυελού, που αποτελεί το άκρο τού εγκεφάλου (β) ***νωτιαίος μυελός*** το τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, που περιέχεται στον σπονδυλικό σωλήνα και αποτελεί συνέχεια τού προμήκους μυελού (γ) ***μέχρι μυελού οστέων*** (*άχρι... μυελῶν*, Κ.Δ. *Εβρ.* 4. 12) στον έσχατο βαθμό, μέχρι το κόκκαλο, τελείως: *είναι σοσιαλιστής ~*. — **μυέλινος**, -η, -ο [μτγν.] κ. **μυελικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με επίθημα *-ελός* κατά τα *μελή* «λίπος», πύ-ελος (βλ.λ.). Ως προς το θέμα τής λ., η πιθανότερη αναγωγή είναι στη λ. *μυών*, προφανώς εξαιτίας τής μαλακότητας των μυών και τού μυελού εν αντιθέσει προς τη σκληρότητα των οστών. Ο όρ. *μυελός* αποτελεί ιδιαίτερη ανάπτυξη τής Ελληνικής, αντικαθιστώντας την Ι.Ε. λ., όπως αυτή μαρτυρείται στα σανσκρ. majján-, αρχ. σλαβ. mozgŭ, αρχ. γερμ. mar(a)g κ.ά.].
μυελοσκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εκφυλίζεται ο μυελός των οστών και αντικαθίσταται από ινώδη ιστό· εκδηλώνεται με αναιμία, λευκοπενία, θρομβοπενία και όσα αυτές συνεπάγονται. Επίσης **μυελοσκλήρωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelosclerosis].
μυελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μυελωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με μυελό **2.** (α) αυτός που αποτελείται από μυελό (β) ΑΝΑΤ. ***μυελώδεις ακτίνες*** οι μικροσκοπικοί κωνοειδείς σχηματισμοί που υπάρχουν στη φλοιώδη ουσία τού νεφρού **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα ή τρυφερότητα ΣΥΝ. απαλός, τρυφερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
μυζήθρα κ. **μυτζήθρα** (η) {δύσχρ. μυζηθρών} μαλακό και ανάλατο τυρί, το οποίο παρασκευάζεται από τυρόγαλα, αφού θερμανθεί σε υψηλή θερμοκρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **ζυμήθρα* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *ζυμῶ*].
μυζηθρόπιτα (η) [μεσν.] {δύσχρ. μυζηθροπιτών} η πίτα που έχει γέμιση από μυζήθρα.
μύζηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) το ρούφηγμα (βλ. κ. λ. *μυζώ*).
μυζητήρας (ο) [1887] όργανο με το οποίο γίνεται η μύζηση: *~ φυτών / εντόμων* (που ρουφούν αίμα ή χυμούς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. succeur].
μυζητικός, -ή, -ό [1870] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη μύζηση ή που μυζά ο ίδιος.
μυζώ ρ. αμετβ. {μυζάς... | μύζησα} ρουφώ (με το στόμα ή, προκειμένου για έντομα ή φυτά, με ειδικό όργανο) υγρό ΣΥΝ. βυζαίνω, πιπιλίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυζῶ (-άω)* < αρχ. *μύζω* < *μῦ*, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει τής θέσης των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκμυζούν].
μύηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εισαγωγή στα μυστήρια, στις τελετουργίες θρησκείας ή αίρεσης (βλ. κ. λ. *μυστήριο*): *~ στα ελευσίνια μυστήρια / στον βουδισμό* ΣΥΝ. κατήχηση **2.** (κατ' επέκτ.) η εμπιστευτική εισαγωγή (κάποιου) σε μυστική, συνωμοτική ομάδα ή οργάνωση με πολιτικό, θρησκευτικό ή ιδεολογικό χαρακτήρα: *η ~ στη Φιλική Εταιρεία* || *~ σε παραστρατιωτική οργάνωση* **3.** (συνεκδ.) η τελετή τής μυήσεως: *αρχίζει η ~* ΣΥΝ. μυσταγωγία **4.** (μτφ.) η εκμάθηση και η σπουδή των μυστικών επιστήμης ή τέχνης: *~ στη χαλκογραφία*.
μυητής (ο) [μεσν.] πρόσωπο που μυεί (κάποιον).
μύθευμα (το) [αρχ.] {μυθεύμ-ατος | -ατα, -άτων} η ψεύτικη ή επινοημένη αφήγηση: *όσα εξέθεσε στην απολογία του ήταν μυθεύματα, αποκυήματα τής φαντασίας του.*
μυθικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μύθους: *~ αφηγήσεις / ιστορίες / περιστατικά* ΣΥΝ. μυθολογικός, μυθώδης **2.** αυτός που δεν είναι πραγματικός, αλλ' αποτελεί δημιούργημα τής ανθρώπινης φαντασίας: *~ πρόσωπα / αναφορές* ΣΥΝ. πλαστός, ψεύτικος, επινοημένος, φανταστικός ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός **3.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό λόγω τού μεγέθους, τής δύναμης ή τής αξίας του: *~ πλούτη* ΣΥΝ. θαυμαστός, εξαιρετικός.
μυθιστόρημα (το) [1865] {μυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ. το λογοτεχνικό πεζογραφικό έργο, το οποίο αφηγείται διεξοδικώς πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα και περιγράφει χαρακτήρες, ήθη, συναισθήματα ή καταστάσεις, με σκοπό να τέρψει ή/και να καλλιεργήσει ψυχικά, πνευματικά και ηθικά τον αναγνώστη· ως συγκεκριμένο είδος πρωτοεμφανίστηκε στους αλεξανδρινούς χρόνους και αναπτύχθηκε με τις βυζαντινές και δυτικοευρωπαϊκές έμμετρες μυθιστορίες: *~ καλογραμμένο / πρωτότυπο / ερωτικό / υψηλού επιπέδου / αξιώσεων* **2.** ΦΙΛΟΛ. ***νέο μυθιστόρημα*** λογοτεχνική ριζοσπαστική κίνηση, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία κυρ. κατά τη δεκαετία τού '50 (μάλλον ως πείραμα παρά ως σχολή), γύρω από την οποία συγκεντρώθηκαν συγγραφείς με κοινό στοιχείο την απόρριψη τού παραδοσιακού μυθιστορήματος, την κατάργηση τής περιγραφής και τής ψυχολογικής ανάλυσης των χαρακτήρων, καθώς και τής εξέλιξής τους (μέσα από μία αλληλουχία γεγονότων) (πβ. λ. *αντιμυθιστόρημα*) **3.** (μτφ.) η πλαστή, η ψεύτικη ιστορία ΣΥΝ. μύθευμα, παραμύθι **4.** ιστορία γεμάτη περιπέτειες: *η ζωή του ήταν πραγματικό ~*. — **μυθιστορηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μύθος* + *ιστόρημα*. Ο φιλολ. όρ. *νέο μυθιστόρημα* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. le nouveau roman].
μυθιστορηματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μυθιστόρημα: *~ πρόσωπα / χαρακτήρες* **2.** περιπετειώδης: *~ ζωή*.
μυθιστορία (η) [μτγν.] {μυθιστοριών} **1.** το μυθιστόρημα **2.** το έμμετρο λογοτεχνικό είδος που έχει συνήθ. ως κεντρικό θέμα ιπποτικές ιστορίες και διαμορφώθηκε στη Γαλλία στα μέσα τού 12ου αι. — **μυθιστορικός**, -ή, -ό [μτγν.].
μυθιστοριογραφία (η) {μυθιστοριογραφιών} **1.** η τέχνη τής συγγραφής μυθιστορημάτων **2.** το σύνολο τής λογοτεχνικής παραγωγής μυθιστορημάτων. — **μυθιστοριογραφικός**, -ή, -ό [1853].
μυθιστοριογράφος (ο/η) [1804] ο συγγραφέας μυθιστορημάτων ή μυθιστοριών.
μυθιστοριογραφώ ρ. αμετβ. [1863] {μυθιστοριογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι συγγραφέας μυθιστορημάτων, συγγράφω μυθιστορήματα **2.** μεταπλάθω πραγματική ιστορία σε μυθιστόρημα.
μυθογραφία (η) [μτγν.] {μυθογραφιών} **1.** η σύνθεση, η συγγραφή μύθων • **2.** η συλλογή και η επιστημονική μελέτη μύθων. — **μυθογραφικός**, -ή, -ό.
μυθογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που συγγράφει μύθους **2.** πρόσωπο που συλλέγει και μελετά επιστημονικά μύθους.
μυθογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μυθογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** γράφω, συνθέτω μύθους **2.** συλλέγω, καταγράφω και ερευνώ επιστημονικά μύθους.
μυθολόγημα (το) [αρχ.] {μυθολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αφήγηση που περιλαμβάνει μυθικά πρόσωπα και γεγονότα ΣΥΝ. μύθος, θρύλος, παραμύθι **2.** το δημιούργημα τής ανθρώπινης φαντασίας, που δεν έχει αντίκρισμα στην πραγματικότητα ΣΥΝ. ψευδολόγημα, μύθευμα.
μυθολογία (η) [αρχ.] {μυθολογιών} **1.** το σύνολο των μυθικών παραδόσεων ενός λαού, που αναφέρονται στους θεούς, τους ήρωες και στη δράση τους **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει μυθικές παραδόσεις **3.** ο επιστημονικός φιλολογικός κλάδος που μελετά συστηματικά τους μύθους.
μυθολογικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυθολογία: *~ μορφή / ήρωας / στοιχείο* **2.** αυτός που προηγείται χρονικά τής ιστορικής περιόδου τής ανθρωπότητας και δύσκολα προσδιορίζεται ιστορικά με ακρίβεια: *~ αιώνες*. — **μυθολογικά** επίρρ.
μυθολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που διηγείται μυθικές ιστορίες, μύθους ΣΥΝ. παραμυθάς • **2.** πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μυθολογία.
μυθολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μυθολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** αφηγούμαι μύθους, μυθικές ιστορίες • **2.** ασχολούμαι επιστημονικά με τη μυθολογία.
μυθομανής, -ής, -ές {μυθομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με τους μύθους· (συνήθ.) αυτός που αφηγείται κατά σύστημα φανταστικές ιστορίες, που λέει συστηματικώς ψέματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *μύθος* + *-μανής* < *μαίνομαι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mythomane].
μυθομανία (η) {χωρ. πληθ.} η παθολογική ψυχική τάση να διηγείται κανείς πλαστά γεγονότα (μυθεύματα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mythomanie].
μυθοπλαστία κ. **μυθοπλασία** (η) {μυθοπλαστιών} **1.** η επινόηση μύθων **2.** ΙΑΤΡ. η διήγηση καθαρώς φανταστικών γεγονότων, που αποτελεί σύμπτωμα κυρ. τής μυθομανίας, τής μανιακής διέγερσης ή τής παραφροσύνης, μολονότι είναι συχνή και φυσιολογική στα παιδιά **3.** (γενικότ.) η ψευδολογία. — **μυθοπλάστης** (ο) [μτγν.], **μυθοπλαστικός**, -ή, -ό [1877].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μυθοπλάστης* < *μῦθος* + *πλάστης*].
μυθοποιός (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που κατασκευάζει, που επινοεί μύθους ΣΥΝ. μυθοπλάστης. — **μυθοποιία** (η) [μτγν.].
μυθοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μυθοποιείς... | μυθοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι/κάποιον) μύθο, θρύλο, του δίνω μυθικές διαστάσεις: *~ ήρωα / ηγέτη / πνευματικό άνθρωπο / την επιστήμη* **2.** (κατ' επέκτ.) εξωραΐζω υπερβολικά την εικόνα κάποιου, εξυμνώ τον χαρακτήρα και τη δράση του σε σημείο υπερβολής: *η δράση και ο βίος του είχαν μυθοποιηθεί από την επίσημη προπαγάνδα, ώστε να θεωρηθεί από τον κόσμο ήρωας και σωτήρας* ΑΝΤ. απομυθοποιώ. — **μυθοποίηση** (η) [μτγν.], **μυθοποιητικός**, -ή, -ό [1876].
μύθος (ο) **1.** η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης και η οποία συνδέει με τρόπο σχηματικό πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα ή και τα δύο, προκειμένου να ερμηνεύσει ένα φυσικό φαινόμενο, μια θρησκευτική ή κοινωνική πρακτική **2.** (ειδικότ.) η αφήγηση που αναφέρεται με τρόπο αλληγορικό, ανάλογο με τις διδακτικές της προθέσεις, σε φυτά και ζώα: *αισώπειοι ~* **3.** (κατ' επέκτ.) η διήγηση που αποτελεί πλάσμα τής ανθρώπινης φαντασίας και δεν αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα: *αυτοί δεν αποτελούν μύθους, αποτελούν ιστορία* || *~ και πραγματικότητα* **4.** τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε μυθολογικές παραδόσεις και υπερφυσικές δυνάμεις: *η μετάβαση από τον ~ στον λόγο* ΑΝΤ. ιστορία • **5.** η υπόθεση λογοτεχνικού έργου: *ο ~ μυθιστορήματος / δράματος* || *η εξέλιξη τού ~* **6.** πρόσωπο που περιβάλλεται με φήμη, που είναι πολύ πέρα από τα ανθρώπινα μέτρα: *η Γκρέτα Γκάρμπο υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* • ΦΡ. ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦθος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μῦ*, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει τής θέσεως των χειλιών όταν ρουφούν ή εκμυζούν (ίσως, επομένως, και όταν μιλούν). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. εμφανίζει το θ. mūdh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meudh- «επιθυμώ βαθιά, δείχνω προσοχή», πβ. γοτθ. maudjan «θυμίζω», λιθ. maudžiu «καθυστερώ, παρατείνω». Η λ. *μῦθος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως συνώνυμο τού *ἔπος*, δηλώνοντας όλη την ευρεία κλίμακα των σημ. «λόγος, ομιλία», αργότερα δε (στους τραγικούς και στους φιλοσόφους) εξειδικεύθηκε στη σημ. «υπόθεση τραγωδίας, δράματος»].
μυθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μυθωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι πλαστός ή ψεύτικος, όπως ο μύ-

θος **2.** (μτφ.) αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα τής πραγματικότητας: ~ *πλούτη / ποσά* ΣΥΝ. εξαιρετικός. αφάνταστος. αμύθητος. παροιμιώδης ΑΝΤ. ασήμαντος. μηδαμινός. — **μυθωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

μυΐαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική νόσος που προκαλείται από τη μόλυνση τού σώματος από τις προνύμφες ορισμένων μυγών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myiase].

μυϊκός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μυς ή αποτελείται από μυς: ~ *σύστημα / ίνα / ιστός / σύσπαση / δύναμη / απόδοση / πόνος.*

μυιοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αίσθηση σταθερών ή κινούμενων σκοτεινών στιγμάτων στο οπτικό μας πεδίο («μυγάκια», πβ. φρ. «τα μάτια μου κάνουν μυγάκια»).
[ΕΤΥΜ. < *μυία* + *-οψία* < *όψη*].

μυΐτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυϊκού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myitis].

μυκηθμός (ο) (λόγ.) **1.** το μουγκρητό των βοοειδών (αγελάδας, βοδιού κ.λπ.) ΣΥΝ. μούγκρισμα, μουκάνισμα • **2.** η άγρια και υπόκωφη βοή τού ανέμου ή των κυμάτων τής θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκώμαι* (βλ.λ.)].

μυκηναϊκός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με τις Μυκήνες ή προέρχεται από αυτές: ~ *πολιτισμός / ευρήματα.*

Μυκήνες (οι) {Μυκηνών} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας, γνωστή για τον πανάρχαιο πολιτισμό της (1600-1100 π.Χ.). — **Μυκηναίος** (ο) [αρχ.], **Μυκηναία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μυκῆναι* < *Μυκήνη*, όνομα νύμφης τής περιοχής (πβ. κ. *Ἀθῆναι – Ἀθήνη*), όρος που ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα. Δεν είναι ιδιαίτερα πειστικές οι συνδέσεις με τις λ. *μύκων* «σωρός, θημωνιά» και *μύκης* «μύκητας», οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «τόπος με πολλά μανιτάρια ή θημωνιές»].

μύκητας (ο) {μυκήτων} **1.** το μανιτάρι (βλ.λ.) **2.** καθένας από τους σαπροφυτικούς και παρασιτικούς οργανισμούς που εντάσσονται στο φυτικό βασίλειο και μοιάζουν με φυτά, αλλά δεν διαθέτουν χλωροφύλλη ούτε βλαστούς, ρίζες ή φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύκης, -ητος* < θ. *μυκ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meuk- «γλιστρώ, βλεννώδης», πβ. λατ. mucus «μύξα» (βλ. λ. *μυκτήρας, μύξα*). Η σημασιολ. μεταβολή «βλέννα» → «μανιτάρι» επιβεβαιώνεται από άλλες λ., πβ. σλοβ. gliva «είδος μανιταριού», λιθ. gleives «βλέννα»].

μυκητίαση (η) [1852] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** παρασιτική ασθένεια που προκαλείται από παθογόνους, μικροσκοπικούς μύκητες και προσβάλλει το δέρμα ή υποδόριους σχηματισμούς **2.** ασθένεια των φυτών, η οποία προσβάλλει κυρ. τα φύλλα, ορισμένες φορές όμως και τα σπέρματα, τους κονδύλους ή τους αποθηκευμένους καρπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

μυκητοειδής, -ής, -ές [1876] {μυκητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με μύκητα: ~ *θηλές τής γλώσσας.*

μυκητοκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει τους μύκητες: ~ *φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ. < *μύκητας* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μυκητολογία (η) [1885] {μυκητολογιών} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους μύκητες. — **μυκητολόγος** (ο/η) [1888], **μυκητολογικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycologie].

μυκητώδης, -ης, -ες [1839] {μυκητώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με μύκητα ΣΥΝ. μυκητοειδής **2.** (α) αυτός που είναι γεμάτος μύκητες (β) ***μυκητώδης στοματίτιδα*** η στοματίτιδα που εμφανίζεται στον βλεννογόνο τού στόματος με τη μορφή λευκών πλακών και οφείλεται σε παθογόνο μύκητα.

μυκήτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η μυκητίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

Μύκονος (η) {Μυκόνου} **1.** κοσμοπολίτικο νησί των Κυκλάδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Μυκονιάτης** (ο), **Μυκονιάτισσα** (η), **μυκονιάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον ομώνυμο ήρωα, ο οποίος εθεωρείτο απόγονος τού θεού Απόλλωνα και λατρευόταν τοπικά. Το τοπωνύμιο είναι προελλην., αγν. ετύμου].

μυκόπλασμα (το) {μυκοπλάσματος | χωρ. πληθ.} σύνολο μικροοργανισμών που μοιάζουν με τα βακτηρίδια και ορισμένα από αυτά προκαλούν αναπνευστικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycoplasme < myco- (< αρχ. *μύκης, -ητος*) + plasme].

μυκτήρ (ο) {μυκτήρ-ος | -ων} (αρχαιοπρ.) το ρουθούνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκτήρ, -ῆρος* < *μύσσομαι* «φυσώ τη μύτη μου» < *μύκjο-μαι < θ. *μυκ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)meuk- «γλιστρώ - βλεννώδης», πβ. λατ. mucor, mūcus «βλέννα, μύξα», σανσκρ. muñcati «διαφεύγω, αφήνω», αρχ. ιρλ. mygla «μούχλα» κ.ά. Ομόρρ. *μύξ-α, μύκ-ης (-τας)* κ.ά.].

μυκτηρίζω ρ. μετβ. {μυκτήρισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εκφράζω έντονη περιφρόνηση με μορφασμό τής μύτης και γενικότ. με λόγια ή πράξεις: *στο έργο του μυκτηρίζει την κοινωνική υποκρισία τής αριστοκρατίας τής εποχής του* ΣΥΝ. εμπαίζω, περιπαίζω, κοροϊδεύω, χλευάζω, περιγελώ, ειρωνεύομαι, σαρκάζω ΑΝΤ. θαυμάζω, σέβομαι. — **μυκτηρισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκτήρ*].

μυκτηριστής (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που εμπαίζει ή χλευάζει, που ειρωνεύεται ΣΥΝ. χλευαστής, ονειδιστής ΑΝΤ. θαυμαστής, ζηλωτής. — **μυκτηριστικός**, -ή, -ό, **μυκτηριστικώς** επίρρ. [1892].

μυκώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μυκάσαι...: μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυρ. για βοοειδή) βγάζω δυνατή και παρατεταμένη κραυγή: *οι αγελάδες μυκώνται* ΣΥΝ. μουκανίζω **2.** (σπάν. για στοιχεία τής φύσεως) βγάζω δυνατό, παρατεταμένο και υπόκωφο ήχο ΣΥΝ. βοώ, βροντώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκῶμαι (-άο-)* < *mu-k-, παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *mū- (*μῦ*), ονοματοποιημένη ρίζα, που δήλωνε τη θέση των χειλιών όταν ρουφούν ή μουρμουρίζουν, πβ. αρχ. σλαβ. mykŭ «μυκηθμός, μούγκρισμα», λιθ. mūkiù «μουγκρίζω», ρωσ. myčati, μέσ. γερμ. mūhen / mūgen κ.ά., λατ. mugio (> γαλλ. mugir) κ.ά. Ομόρρ. *μυ-ῶ, μύ-ζω, μύωψ, μύ-σ-της, μυ-στικός, μυστήριο(ν)*, πιθ. κ. *μῦθος* κ.ά.].

μυλαίδη (η) → μιλέδη

μυλαύλακο (το) [1890] (λαϊκ.) αυλάκι από το οποίο διοχετεύεται νερό στον μύλο ΣΥΝ. αμπολή.

μυλεργάτης (ο) {μυλεργατών}, **μυλεργάτρια** (η) {μυλεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται σε μύλο.

μύλη (η) {μυλών} **1.** η μυλόπετρα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) μικρός, χειροκίνητος μύλος για άλεση ΣΥΝ. χειρόμυλος **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο τροχός και η πέτρα που χρησιμοποιούνται στο ακόνισμα, ο λειαντικός και ο κοπτικός τροχός, τα βασικά δηλ. εξαρτήματα των ακονιστικών, λειαντικών και κοπτικών μηχανών **4.** ΑΝΑΤ. (α) το στρογγυλό οστό τής επιγονατίδας (β) το τμήμα τού δοντιού που δεν καλύπτεται από τα ούλα ΑΝΤ. ρίζα (τού δοντιού).
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «αλέθω, λειανίζω» (με φωνήεν στηρίξεως -υ-), πβ. σανσκρ. mrṇāti «συνθλίβω, αλέθω», λατ. molō «αλέθω» (> γαλλ. moudre, ισπ. moler), ουαλ. malu «συνθλίβω», αρμ. malem, αρχ. γερμ. malan «αλέθω», γερμ. mahlen, αγγλ. meal «αλεύρι» κ.ά. Ομόρρ. *μύλ-ος*].

μυλόλιθος (ο) [1797] {μυλολίθ-ου | -ων, -ους} η μυλόπετρα (βλ.λ.)

μυλόπετρα (η) [μεσν.] {μυλοπετρών} καθεμία από τις δύο μεγάλες και βαριές επάλληλες πέτρες τού μύλου (βλ.λ.), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται για άλεσμα τα σιτηρά ΣΥΝ. μυλόλιθος, μύλη.

μυλόρδος (ο) → μιλόρδος

μύλος (ο) **1.** το μηχάνημα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται για το άλεσμα των σιτηρών ή άλλων σκληρών, φυτικών υλών (λ.χ. ζαχαροκάλαμο), καθώς επίσης και για τον θρυμματισμό λίθων στα λατομεία με σκοπό την παραγωγή οικοδομικών υλικών· στην παραδοσιακή του μορφή αποτελείται από δύο μεγάλους σε μέγεθος και βάρος πέτρινους δίσκους, τον έναν πάνω στον άλλον, από τους οποίους ο πρώτος (κάτω) παραμένει ακίνητος, ενώ ο δεύτερος (επάνω) περιστρέφεται γύρω από άξονα με τη δύναμη τού νερού, τού αέρα ή μιας μηχανής και συνθλίβει τους σπόρους που διοχετεύονται στο στενό μεσοδιάστημα (πβ. λ. *ανεμόμυλος, υδρόμυλος*)· ΦΡ. (α) ***αλέθει καλά ο μύλος μου*** έχω γερά δόντια ή γερό στομάχι και μπορώ να χωνέψω ό,τι φάω (β) (παροιμ.) ***ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει*** βλ. λ. *αλέθω* (γ) (παροιμ.) ***δίχως νερό ο μύλος δεν αλέθει*** χωρίς τα αναγκαία εφόδια, την κινητήριο δύναμη (τα κίνητρα, τα χρήματα κ.λπ.), δεν επιτυγχάνεται τίποτε (δ) (μτφ.) ***ρίχνω / κουβαλώ νερό στον μύλο κάποιου*** κάνω ενέργειες που τον ωφελούν, ενισχύουν τη θέση του: *με τις δηλώσεις του ρίχνει νερό στον μύλο τού αντιπάλου* (πβ. λ. *νεροκουβαλητής*) (ε) ***όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει*** βλ. λ. *αλέθω* (στ) ***γίνεται μύλος*** δημιουργείται μεγάλη αναταραχή, γίνεται μπέρδεμα: *έγινε μύλος πάλι στη συνέλευση των μετόχων* (ζ) ***γίνομαι μύλος (με κάποιον)*** διαπληκτίζομαι, τσακώνομαι άγρια: *γίναμε μύλος για τα πολιτικά* (η) (παροιμ.) ***σαν την κότα στον μύλο*** βλ. λ. *κότα* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα, στο οποίο είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί αλεστικό μηχάνημα: *πήγα το άλεσμά μου στον ~ || οι ~ τής Μυκόνου / των νησιών* **3.** (γενικότ.) κάθε μικρή φορητή συσκευή, εφοδιασμένη με κύλινδρο, ο οποίος κινείται με χειροκίνητο περιστροφικό μοχλό (στρόφαλο) ή με ηλεκτρισμό και χρησιμεύει για να θρυμματίζει, να μετατρέπει σε σκόνη υλικά (λ.χ. καφέ, πιπέρι) ή σε πολτό μαλακά υλικά (λ.χ. βρασμένα όσπρια): *ο ~ τού καφέ || ~ τού κρέατος* • **4.** μηχάνημα για άντληση υγρού ή για άρση φορτίου, που λειτουργεί με τροχό, ο οποίος φέρει πτερύγια και περιστρέφεται με τη δύναμη τού ανέμου ή με τη ροή ύδατος ΣΥΝ. ανεμαντλία, υδροστρόβιλος • **5.** ο περιστρεφόμενος κύλινδρος των πιστολιών, στον οποίο τοποθετούνται οι σφαίρες: *γέμισε τον ~ τού εξάσφαιρου πιστολιού και άρχισε να πυροβολεί* • **6.** παιδικό παιχνίδι που αποτελείται από λεπτό μικρό καλάμι, στην κορυφή τού οποίου στερεώνονται χάρτινα, πλαστικά ή μεταλλικά πολύχρωμα πτερύγια, διατεταγμένα ακτινωτά, τα οποία περιστρέφονται με τον αέρα ή φυσώντας τα: *«τα μικρά παιδιά που κρατούνε στο χέρι τους, σαν τον ~ τον χάρτινο, τις ελπίδες μας...»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. μεταπλασμ. τ. τού ουσ. *μύλη* (βλ.λ.)].

μυλωθρός (ο) (λόγ.) ο μυλωνάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυλ-ῶ (-όω)* + επίθημα *-θρός* (πβ. κ. *σα-θρός, νω-θρός*) < *μύλη* (βλ.λ.)].

μυλωνάς (ο) {μυλωνάδες}, **μυλωνού** (η) {μυλωνούδες} **1.** ο ιδιοκτήτης ή εργάτης αλευρόμυλου· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***(βάζει) και η μυλωνού τον άντρα της με τους πραματευτάδες*** για αυτούς που θέλουν να φανούν ανώτεροι από ό,τι είναι στην πραγματικότητα (β) ***από μυλωνάς δεσπότης*** για αυτούς που προάγονται αλματωδώς χωρίς να το αξίζουν ΑΝΤ. από δήμαρχος κλητήρας (γ) ***όλοι κλαίνε τον πόνο τους κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι*** ο καθένας ασχολείται μόνο με τα δικά του προβλήματα, χωρίς να βλέπει και τα προβλήματα των άλλων (δ) (παροιμ.) ***θεωρία επισκόπου και καρδία μυλωνά*** για να δηλωθεί η αντίφαση μεταξύ τής επιβλητικής ή εντυπωσιακής εμφάνισης και τού χαμηλού επιπέδου περιεχομένου **2.** (κατ' επέκτ.) ο ιδιοκτήτης ή εργάτης κάθε είδους μύλου (λ.χ. ελαιοτριβείου).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυλωνάς* < αρχ. *μυλών, -ῶνος* «μύλος, το οίκημα όπου λειτουργεί ο μύλος» < *μύλη* (βλ.λ.)].

μύξα (η) {μυξών} (καθημ.) **1.** η γλοιώδης ουσία που εκκρίνεται από τον βλεννογόνο τής μύτης, το υγρό που ρέει από τα ρουθούνια **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε έκκριμα που έχει γλοιώδη υφή ή βλεννώδη σύσταση (π.χ. όπως αυτό που εκκρίνεται από τις μπάμιες) **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, αποστροφή, που σιχαίνεται κανείς να βλέπει ή να συναναστρέφεται ΣΥΝ. μυξιάρης, σιχαμένος, σιχαμερός. — (υποκ.) **μυξούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μύκ-σα* (πβ. *κνῖ-σα*) < *μύσσομαι* «φυσώ, καθαρίζω τη μύτη μου» (< **μύκ-jο-μαι*). Βλ. κ. *μυκτήρ(ας)*].

μυξαδένας (ο) [1843] ΑΝΑΤ. η υπόφυση τού εγκεφάλου. — **μυξαδενικός, -ή, -ό.**

μυξιάζω ρ. αμετβ. {μύξιασα} (λαϊκ.) βγάζω μύξες, τρέχει συνεχώς η μύτη μου.

μυξιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) **1.** αυτός που βγάζει συνεχώς μύξες από τα ρουθούνια του **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, που το σιχαίνεται κανείς ΣΥΝ. σιχαμένος, σιχαμερός **3.** (το ουδ. ως χαρακτηρισμός) βρέφος ή μεγαλύτερο παιδί καχεκτικό και αδύναμο ΣΥΝ. μισή μερίδα. — **μυξιάρικος, -η, -ο.**

μυξοίδημα (το) [1879] {μυξοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πάθηση που οφείλεται σε υπολειτουργία τού θυρεοειδούς αδένα και έχει ως βασικό σύμπτωμα την εμφάνιση οιδημάτων στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxœdème].

μυξοκλαίω ρ. αμετβ. {μυξόκλαψα} (λαϊκ.) **1.** κλαίω και ρουφώ τη μύτη μου, γιατί μου τρέχουν οι μύξες (βλ.λ.): *πάψε να μυξοκλαίς, βαρέθηκα να σε ακούω!* **2.** υποκρίνομαι ότι κλαίω.

μυξομάντηλο (το) (λαϊκ.) μικρό μαντήλι για το σκούπισμα τής μύτης ΣΥΝ. (λόγ.) ρινόμακτρο.

μυξομύκητας (ο) [1881] {μυξομυκήτων} ΒΙΟΛ. μύκητας που σχηματίζει μια μάζα από γυμνό πρωτόπλασμα, το πλασμώδιο, η οποία είναι ικανή να κινείται όπως η αμοιβάδα και χρησιμεύει στον πολλαπλασιασμό τού οργανισμού με σπόρια· οι μυξομύκητες μπορεί να θεωρηθούν εξίσου φυτά ή ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxomycètes].

μυξοσάρκωμα (το) [1861] {μυξοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} είδος κακοήθους όγκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. myxosarcoma].

μυξώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυξώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με μύξα ή που αποτελείται από μύξα: *~ έκκριση* ΣΥΝ. βλεννοειδής, γλοιώδης.

μύξωμα (το) [1879] {μυξώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μαλακός, καλοήθης όγκος, που αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από βλεννοειδή ουσία και αναπτύσσεται συνήθ. υποδορίως ή και εσωτερικώς: *~ τού περιτοναίου* ΣΥΝ. ψευδομύξωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myxoma].

μυξωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** η ανάπτυξη πολλαπλών μυξωμάτων (βλ.λ.) ή ο εκφυλισμός ιστού σε μυξώματα ● **2.** λοιμώδης νόσος, οφειλόμενη σε είδος ιού που προσβάλλει κυρ. τα κουνέλια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myxomatosis].

μυογράφημα (το) {μυογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των κινήσεων (συστολών) τού μυός, που καταγράφει ο μυογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myogramme].

μυογράφος (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή που καταγράφει αυτόματα τις συστολές των μυών, τους μυϊκούς τόνους. — **μυογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myographe].

μυοκάρδιο (το) {μυοκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ο μυϊκός καρδιακός ιστός, που εσωτερικά καλύπτεται από το ενδοκάρδιο και εξωτερικά από το επικάρδιο και πραγματοποιεί την καρδιακή συστολή: *έμφραγμα τού ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocarde].

μυοκαρδιοπάθεια (η) {μυοκαρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση τής καρδιάς, λόγω εκφύλισης τού μυοκαρδίου (βλ.λ.), που αποτελεί εκδήλωση διαφόρων νόσων, τού αλκοολισμού, ανεπάρκειας βιταμινών κ.ά. και καταλήγει σε καρδιακή ανεπάρκεια· αλλιώς *καρδιομυοπάθεια*: *~ συμφορητική / αποφρακτική / υπερτροφική.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomyopathy].

μυοκαρδίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυοκαρδίου (βλ.λ.), που οφείλεται στη βλαβερή επίδραση διαφόρων μικροοργανισμών ή τοξινών και έχει ως κύριο σύμπτωμα τη μείωση τής εντάσεως των καρδιακών τόνων και μπορεί να καταλήξει σε καρδιακή ανεπάρκεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocardite].

μυοκτονία (η) {μυοκτονιών} η εξολόθρευση των ποντικών, που επιτυγχάνεται με διάφορα μέσα, λ.χ. δηλητηριώδη αέρια, δηλητηριασμένες τροφές, ειδικές παγίδες κ.λπ.

μυοκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σκοτώνει τα ποντίκια **2.** *μυοκτόνο* (το) ειδικό φάρμακο για την εξολόθρευση των ποντικών ΣΥΝ. ποντικοφάρμακο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῦς, μυός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μυολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και τη λειτουργία των μυών και τού μυϊκού συστήματος του ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myologie].

μυομήτριο (το) {μυομητρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεσαία στιβάδα τού τοιχώματος τής μήτρας, η οποία αποτελείται από λείο μυϊκό ιστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myometrium].

μυοπαγίδα (η) [1892] (λόγ.) η ποντικοπαγίδα ΣΥΝ. φάκα.

μυοπάθεια (η) {μυοπαθειών} ΙΑΤΡ. **1.** κάθε πάθηση τού μυϊκού συστήματος, που εκδηλώνεται είτε ως φλεγμονή είτε ως προοδευτική μυϊκή ατροφία **2.** (ειδικότ.) είδος μυϊκής δυστροφίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myopathy].

μυοσίνη (η) {μυοσινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη των μυών που παρέχει την απαραίτητη για τη συστολή τους ενέργεια και δρα σε συνδυασμό με την ακτίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosine].

μυοσίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυϊκού ιστού, που οφείλεται σε λοιμώδεις παράγοντες ΣΥΝ. μυΐτιδα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosite].

μυοσκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό και τους σκελετικούς μυς: *~ σύστημα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. musculoskeletal (νόθο σύνθ.)].

μυοσφαιρίνη (η) {μυοσφαιρινών} ΒΙΟΛ. κόκκινη πρωτεΐνη η οποία ευνοεί τη μεταφορά τού οξυγόνου από τα αιμοσφαίρια στις μυϊκές ίνες και το αποθηκεύει, για να χρησιμοποιηθεί από τον μυ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. myoglobine (νόθο σύνθ.)].

μυοσωτίς (η) {μυοσωτίδος} (λόγ.) το φυτό «μη με λησμόνει» (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῦς, μυός* + *-ωτίς* < *οὖς, ὠτός* «αφτί», λόγω τής ομοιότητας των φύλλων τού φυτού με αφτιά ποντικού· η κοινή ονομασία «μη με λησμόνει» από το αγγλ. forget-me-not].

μυοτομία (η) [1839] {μυοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή μυός, που γίνεται συνήθ. στο τενοντώδες του μέρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myotomie].

μυοτονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μυϊκή ακαμψία, κατά την οποία οι μύες δεν μπορούν να χαλαρώσουν και να λειτουργήσουν κανονικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myotonia].

μύραινα (η) {μυραινών} ψάρι που μοιάζει με το χέλι (σώμα μακρόστενο και κυλινδρικό και δέρμα λείο, χωρίς λέπια) ΣΥΝ. σμέρνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *(σ)μύραινα* < θ. *σμυρ-* < *smr̥(u)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *smer(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. smero, αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός». Ομόρρ. *σμύρ-ις* (βλ.λ.), *μύρ-ο(ν)* κ.ά.].

μυραλοιφή (η) [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αρωματική αλοιφή για τον καλλωπισμό τού προσώπου ΣΥΝ. πομάδα.

μυριάδα (η) **1.** σύνολο από δέκα χιλιάδες ομοειδείς μονάδες, ο αριθμός δέκα χιλιάδες (10.000) **2.** (συνήθ. στον πληθ.) αναρίθμητο πλήθος ή πολύ μεγάλη ποσότητα, άπειρος αριθμός προσώπων, πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ.: *~ λαού υποδέχθηκαν τους ολυμπιονίκες στο αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυριάς, -άδος* < *μύριοι* (βλ.λ.)].

μυριάκις επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χιλιάδες, αμέτρητες, πάρα πολλές φορές: *~ είχε επισημάνει τους κινδύνους αυτής τής πολιτικής* ΣΥΝ. απειράκις, πλειστάκις ΑΝΤ. σπανίως, ελάχιστα.

μυριάκριβος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) **1.** αυτός που πωλείται ή αγοράζεται σε υψηλότατη τιμή, που έχει πολύ μεγάλη (υλική) αξία: *~ κόσμημα* ΣΥΝ. πανάκριβος, πολύτιμος ΑΝΤ. φτηνός **2.** (για πρόσ.) ο αγαπημένος σε πολύ μεγάλο βαθμό, πολύ προσφιλής: *έχασε το ~ παιδί της!* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος, χιλιάκριβος, πολυφίλητος.

μυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αντιλαμβάνομαι με την όσφρηση μια οσμή, μια μυρωδιά (από κάποιον/κάτι): *~ τα τριαντάφυλλα / το άρωμα / το φαγητό* ΣΥΝ. οσφραίνομαι, οσμίζομαι· ΦΡ. ***μυρίζω τα νύχια μου*** βλ. λ. *νύχι* ♦ (αμετβ.) **2.** αναδίδω οσμή, βγάζω μυρωδιά: *τι ωραία που μυρίζουν τα λουλούδια!* **3.** (ειδικότ.) αναδίδω δυσάρεστη οσμή: *«χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει»* (Ν. Καββαδίας) || *μυρίζουν τα πόδια / οι μασχάλες / τα ρούχα κάποιου* || *το δωμάτιο μυρίζει κλεισούρα* || *μην αφήσεις το κρέας έξω από το ψυγείο, γιατί θα μυρίσει* ΣΥΝ. βρομώ ΑΝΤ. ευωδιάζω, μοσχοβολώ **4.** (απρόσ. ***μυρίζει***) υπάρχει μια μυρωδιά, έχει ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή: *~ ωραία εδώ μέσα!* ΦΡ. (α) ***μυρίζει / βρομάει μπαρούτι*** βλ. λ. *μπαρούτι* (β) (παροιμ.) ***ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει*** όσο κρύο κι αν κάνει τον Φεβρουάριο, ο χειμώνας τελειώνει **5.** (+ γεν. προσ. αντων.) αισθάνομαι την ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή που αναδίδεται από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *μόλις μπήκα, μου μύρισε η ψαρίλα* || *τι σου μυρίζει εδώ μέσα;* ΦΡ. (α) ***το ένα μού βρομά και τ' άλλο μού μυρίζει / ξινίζει*** βλ. λ. *βρομώ* (β) ***κάτι μου μυρίζει (σε μια υπόθεση)*** διαισθάνομαι ότι κάτι ύποπτο / περίεργο / κακό κ.λπ. συμβαίνει, ότι κάτι δεν πάει καλά: *κάτι άσχημο / περίεργο / ύποπτο μου μυρίζει σ' αυτή την ιστορία· ας είμαστε προσεκτικοί!* **6.** (μεσοπαθ. ***μυρίζομαι***) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως και από ένστικτο κάτι δυσάρεστο, έχω προαίσθημα, τρέφω υποψίες (για κάτι): *το μυρίστηκα από την αρχή ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ. προαισθάνομαι, υποπτεύομαι, υποψιάζομαι, μαντεύω, παίρνω μυρωδιά, (λαϊκ.) παίρνω πρέφα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύρον*].

μυρίκη (η) {μυρικών} ΒΟΤ. ξυλώδες φυτό (θάμνος ή δέντρο) που φύεται συνήθ. σε υφάλμυρα και ελώδη εδάφη και ιδ. στις παραλίες, κοντά στη θάλασσα· κοινώς *αρμυρίκι / αλμυρίκι* (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Φαίνεται πως η λ. αποτελεί δάνειο, αφού οι συνδέσεις με τα ουσ. *μυρσίνη, μύρτος / μύρτον* δεν έχουν επιστημονική βάση. Άγνωστη, εντούτοις, παραμένει και η αφετηρία τού δανείου (όπως και τού παράλλ. λατ. tamarix), καθώς η συσχέτιση με εβρ. mārar «είμαι πικρός» και αραμ. mō-riqā «κρόκος» προσκρούει σε μορφολ. και σημασιολ. δυσχέρειες].

Μύρινα (η) η πρωτεύουσα τής Λήμνου· αλλιώς *Κάστρο* (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μυρίνη* (από το όν. τής συζύγου τού Θόαντος, στον οποίο παραχωρήθηκε η πόλη –σύμφωνα με τη μυθολογία– από τον βασιλιά τής Ιωλκού) < αρχ. *μύρον*].

μυριο- κ. **μυριό-** α' συνθετικό που δηλώνει πολύ μεγάλο αριθμό, απε-

ριόριστη ποσότητα: *μυριόστομη φωνή* || *μυριό-πλουτος, μυριό-νεκρος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μυριό-λεκτος,* μεσν. *μυριό-στομος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *μύριοι* (βλ.λ.)].

μύριοι, -ες, -α {μυρ-ίων (αρσ. -ίους)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτοί που αντιστοιχούν σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), που αριθμούν δέκα χιλιάδες: *«Η κάθοδος των μυρίων»* (Ξενοφών) **2.** (συνήθ. μτφ., με συνίζηση -ιοι, -ιες, -ια) πάρα πολλοί, αμέτρητο πλήθος: *υπάρχουν ~ κίνδυνοι για τους νέους* || *πέρασα μύριες ταλαιπωρίες, μέχρι να τα καταφέρω* ΣΥΝ. άπειροι, απειράριθμοι, αμέτρητοι, αναρίθμητοι ΑΝΤ. ολιγάριθμοι, μετρημένοι στα δάχτυλα· ΦΡ. **(τα) μύρια όσα** πάρα πολλά, αμέτρητα: *πέρασα τα ~ μ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. πλείστα όσα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυρίος* «αναρίθμητος, απέραντος» (ενώ *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), αβεβ. ετύμου, καθώς δεν μαρτυρείται σε άλλες Ι.Ε. λ. συγκεκριμένος όρος για τον αριθμό 10.000, οπότε πιθ. πρόκειται για καθαρώς ελληνικό δημιούργημα. Η σύνδεση με το ιρλ. múr στη σπάνια σημ. «απέραντος» δεν δικαιολογεί τη βασική σημ. τής ιρλ. λ., που είναι «προστατευτικό τείχος». Η πιθανότερη εκδοχή οδηγεί στην υπόθεση τής ύπαρξης μιας αρχικής εκφραστ. λ. με τη σημ. «εκτενής, απέραντος, όπως τα κύματα τής θάλασσας» (βλ. κ. *πλημύρα*)].

μυριόνεκρος, -η, -ο [μτγν.] (για πόλεμο, μάχη) αυτός που χαρακτηρίζεται από την απώλεια τής ζωής πολλών ανθρώπων: *~ σύγκρουση / ατύχημα* ΣΥΝ. πολύνεκρος ΑΝΤ. αναίμακτος.

μυριόπλουτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αναρίθμητα πλούτη, ο πάρα πολύ πλούσιος: *~ βασιλιάς* ΣΥΝ. πάμπλουτος, ζάπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμπτωχος, θεόφτωχος.

μυριοστημόριο (το) {μυριοστημορί-ου | -ων} **1.** ένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαιρείται κάτι ΣΥΝ. δεκάκις χιλιοστό, μυριοστό **2.** (κατ' επέκτ.-γενικότ.) το ελάχιστο, το μικρότερο δυνατό τμήμα συνόλου: *δεν είναι πρόθυμος να μας παραχωρήσει ούτε ~ από τον χώρο του* ΣΥΝ. πολλοστημόριο, απειροστημόριο, απειροστό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυριοστημόριον* < *μυριοστός* + *μόριον*, ενώ το συνδετικό φωνήεν *-η-* οφείλεται σε ανομοίωση προς τα συνεχόμενα *-ο-*].

μυριόστομος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που εξέρχεται ή προέρχεται από μύρια στόματα, από αμέτρητους ανθρώπους: *~ κραυγή / ιαχή.*

μυριοστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), ο δεκάκις χιλιοστός **2.** (κατ' επέκτ.-συχνότ.) αυτός που είναι δέκα χιλιάδες φορές ή γενικότ. πάρα πολύ μικρότερος ως προς το πλήθος, το μέγεθος, το βάρος, την ποσότητα κ.λπ. σε σχέση με άλλον, ο οποίος λαμβάνεται ως μέτρο συγκρίσεως **3.** (ειδικότ.) καθένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαιρείται σύνολο ή πράγμα και γενικότ. οτιδήποτε λαμβάνεται ως ακέραιη μονάδα: *και το ~ από τα χρήματά του να αποκτούσα, θα ήμουν ευχαριστημένος* || *το πλήθος τής σημερινής συγκέντρωσης δεν φθάνει ούτε κατά ~ το αντίστοιχο των παλαιών* || (κ. μτφ.) *δεν προτίθεμαι να υποχωρήσω ούτε κατά ~* ΣΥΝ. μυριοστημόριο.

μύρισμα (το) [μτγν.] {μυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αντίληψη με τις αισθήσεις τής ευχάριστης ή δυσάρεστης οσμής που αναδίδει πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. ΣΥΝ. όσφρηση **2.** (συνεκδ.) η ίδια η οσμή, ιδ. η ευχάριστη, που αναδίδεται από κάπου: *γλυκό / ευχάριστο ~* ΣΥΝ. μυρωδιά, ευωδιά, άρωμα ΑΝΤ. δυσοσμία, βρόμα **3.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) ουσία που αναδίδει ευχάριστη οσμή ΣΥΝ. άρωμα, μύρο.

μυριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: *~ λουλούδι* ΣΥΝ. αρωματικός, ευωδιαστός, μυρωδάτος, μοσχομυριστός, εύοσμος ΑΝΤ. δύσοσμος, κάκοσμος, δυσώδης **2.** (ειδικότ.) ***μυριστικά*** (τα) τα αρωματικά φυτικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται κυρ. στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική ΣΥΝ. μπαχαρικά, καρυκεύματα, μυρωδικά.

μυρμήγκι κ. **μερμήγκι** (το) [μεσν.] {μυρμηγκ-ιού | -ιών} **1.** μικροσκοπικό έντομο (γνωστό για την κοινωνικότητα και εργατικότητά του) με μεγάλο κεφάλι, που έχει δύο κεραίες εκτεινόμενες προς τα έξω, μικρό θώρακα και ωοειδή κοιλιά, η οποία συνδέεται με τον θώρακα με λεπτό μίσχο: *φτερωτό / κόκκινο ~* || *τα ~ θεωρούνται ότι φέρνουν ευτυχία όταν εμφανίζονται σ' ένα σπίτι* || *ούτε ~ δεν μπορεί να σκοτώσει* (για πολύ αγαθό ή δειλό άνθρωπο) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που είναι ασήμαντο, χωρίς αξία ή σπουδαιότητα: *ο άνθρωπος είναι ~ μπροστά στα στοιχεία τής φύσης και τη δύναμή τους* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την εργατικότητα, τη φιλοπονία του. Επίσης **μύρμηγκας** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μέρμηγκας** (ο) [μεσν.]. — (υποκ.) **μυρμηγκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυρμήγκιν* < μτγν. *μυρμήκιον*, υποκ. τού αρχ. *μύρμηξ*. Είναι πιθ. ότι ο τ. *μύρμ-ηξ* (με επίθημα *-ηξ*, πβ. *σκώλ-ηξ*) προέρχεται (με προχωρητική αφομοίωση) από τ. **μύρβ-ηξ* (το αντίστροφο παρατηρείται στις συνώνυμες «γλώσσες» τού Ησυχίου *βόρμαξ* και *βύρμαξ*) < θ. **μυρβ-* < *mrw-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση *-υ-*, πβ. *μύλη*) τού Ι.Ε. *morw-i / *mour- / *meur- (γενική σημ. «έντομο»). πβ. σανσκρ. vamrá, αρχ. ιρλ. moirb, αρχ. σλαβ. mraviji, αρχ. ρωσ. morovij, αρχ. σκανδ. maurr, λατ. formica (> γαλλ. fourmi) κ.ά.].

μυρμηγκιά (η) **1.** η φωλιά των μυρμηγκιών ΣΥΝ. μυρμηγκοφωλιά, μυρμηγκότρυπα ● **2.** μεγάλο και πυκνό πλήθος ανθρώπων: *σαν ~ κατέφθαναν οι διαδηλωτές από όλες τις περιοχές τής Αθήνας* ΣΥΝ. λαοθάλασσα, ανθρωποθάλασσα **3.** ΙΑΤΡ. σαρκώδες εξόγκωμα στο δέρμα χεριών και ποδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυρμηκία* < *μύρμηξ*, βλ. κ. *μυρμήγκι*].

μυρμηγκιάζω ρ. αμετβ. {μυρμήγκιασα} **1.** γεμίζω μυρμήγκια: *παρά τους ψεκασμούς με εντομοκτόνο, κάθε άνοιξη μυρμηγκιάζουν τα πατώματα και οι βρύσες τού σπιτιού* ● **2.** αισθάνομαι ελαφρά τσιμπήματα ή μούδιασμα σε περιοχή τού σώματός μου (συνήθ. λόγω κακής κυκλοφορίας τού αίματος): *καθόμουν άβολα πολλή ώρα και μυρμήγκιασαν τα πόδια μου* ΣΥΝ. μουδιάζω ΑΝΤ. ξεμουδιάζω. — **μυρμήγκιασμα** (το).

μυρμηγκότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η φωλιά των μυρμηγκιών (βλ.λ.), η τρύπα που ανοίγουν στο χώμα, σε τοίχο ή σε άλλο υλικό τα μυρμήγκια, για να κατασκευάσουν τη φωλιά τους ΣΥΝ. μυρμηγκιά. Επίσης **μυρμηγκοφωλιά**.

μυρμηκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το αίσθημα ελαφρών τσιμπημάτων (σαν να περπατούν πάνω στο δέρμα μυρμήγκια), που εμφανίζεται σε περιοχή τού σώματος (λόγω συμπιέσεως αγγείων ή νεύρων κατά τη διάρκεια ορισμένων νόσων ή κακής κυκλοφορίας τού αίματος).

μυρμηκικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μυρμήγκια (βλ.λ.) **2.** ΧΗΜ. ***μυρμηκικό οξύ*** άκυκλη οργανική ένωση, το απλούστερο μονοκαρβονικό οξύ, που περιέχεται στο σώμα των μυρμηγκιών και άλλων εντόμων, καθώς επίσης και σε ορισμένα φυτά (λ.χ. στις τσουκνίδες) και σε βιολογικά υγρά (λ.χ. στον ιδρώτα) και χρησιμοποιείται στη βυρσοδεψία, τη βιομηχανία υφάνσιμων ινών κ.α.

μυρμηκοφάγος (ο) θηλαστικό ζώο τής Κ. και Ν. Αμερικής με μακρύ κρανίο και σωληνοειδές ρύγχος κυρτό προς τα κάτω, μακριά ουρά και γαμψά μπροστινά νύχια, που τρέφεται με μυρμήγκια και τερμίτες, που συλλαμβάνει σκαλίζοντας το άνοιγμα των φωλιών τους και χώνοντας στο εσωτερικό τη μακριά κολλώδη γλώσσα του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. myrmecophagus].

μύρο (το) **1.** κομμεορητίνη με ευχάριστο άρωμα και κίτρινο ή καστανοκόκκινο χρώμα, που λαμβάνεται από διάφορα μικρά δέντρα και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, στην παρασκευή οδοντοπαστών, αποσμητικών τού στόματος και φαρμακοσκευασμάτων **2.** (συνεκδ.) κάθε αρωματικό έλαιο, φυσικό ή τεχνητό **3.** (συνεκδ.) (α) το αρωματικό υγρό που εκλύεται από ιερό πρόσωπο ή πράγμα: *~ ανέβλυζε από τον τάφο τού αγίου* ΣΥΝ. ευωδία, άρωμα (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***άγιο μύρο*** το αρωματικό έλαιο που παρασκευάζεται αποκλειστικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τις πρώτες ημέρες τής Μ. Εβδομάδας και καθαγιάζεται σε ειδική ακολουθία τη Μ. Πέμπτη, αποστέλλεται σε όλες τις ορθόδοξες Εκκλησίες και χρησιμοποιείται κατά το μυστήριο τού χρίσματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρον*, πιθ. < *(σ)μύρ-ον (αν ο παρακ. *ἐσμύρισμαι* παρουσιάζει το αρχαϊκό θέμα και δεν οφείλεται σε μετρικούς λόγους ή σε αναλογία προς τη λ. *σμύρνα*) < *smr̥(u)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *smer(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. smero (> γερμ. Schmer «λίπος, πάχος»), αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός» κ.ά. Ομόρρ. *μύρ-αινα, μυρίζω, μυρ-εψός, μυρ-ωδιά* κ.ά.].

μυροβλύτης (ο) {μυροβλυτών} ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους και μάρτυρες) αυτός από τα λείψανα τού οποίου αναδίδεται μύρο, ευωδιά: *ο Άγιος Δημήτριος ο ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μύρον* + *-βλύτης* < αρχ. *βλύζω* «αναβλύζω, βράζω», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. gálati «χύνω, στάζω», αρχ. γερμ. quellan «πηγάζω»].

μυροβόλος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευωδία μύρου (βλ.λ.), που αποπνέει άρωμα ΣΥΝ. ευωδιαστός, μυρωδάτος, μοσχοβόλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. < *μύρο* + *-βόλος* < *βάλλω*].

μυροδοχείο (το) **1.** δοχείο μικρού μεγέθους, στο οποίο φυλάσσεται μύρο (βλ.λ.) ή άλλο αρωματικό υγρό ΣΥΝ. αρωματοδοχείο **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος τής Εκκλησίας, στο οποίο φυλάσσεται το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*).

μύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) χύνω δάκρυα, εκδηλώνω τη θλίψη μου με δάκρυα ΣΥΝ. κλαίω, θρηνώ ΑΝΤ. γελώ, χαίρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρομαι* (σπάν. το ενεργ. *μύρω*) < θ. *μυρ-*, που εμφανίζεται στον αναδιπλασιασμένο τ. *μορ-μύρ-ω* (βλ. κ. *μουρμουρίζω*), συνδέθηκε δε σημασιολογικώς με τις λ. *μυρίος* και *πλημ(μ)ύρα* στη σημ. «κύματα ποταμού ή θάλασσας», πράγμα που επιτρέπει να θεωρήσουμε ως αρχική τη σημ. «χύνω ποτάμια (άφθονα) δάκρυα»].

μυροποιείο (το) [1893] το εργαστήριο ή εργοστάσιο όπου παρασκευάζεται μύρο (βλ.λ.) και αρωματικά εκχυλίσματα ΣΥΝ. αρωματοποιείο.

μυροποιία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και η βιομηχανία παρασκευής μύρων (βλ.λ.) και αρωματικών εκχυλισμάτων ΣΥΝ. αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το εργαστήριο ή εργοστάσιο, όπου παρασκευάζονται μύρα ΣΥΝ. μυροποιείο, αρωματοποιείο. — **μυροποιός** (ο/η) [αρχ.].

μυροπωλείο (το) [αρχ.] κατάστημα όπου πωλούνται μύρα (βλ.λ.) και γενικά αρωματικές ουσίες ΣΥΝ. αρωματοπωλείο. — **μυροπώλης** (ο) [αρχ.], **μυροπώλις** (η) [αρχ.] {μυροπώλιδος}.

μυρουδιά (η) ▸ μυρωδιά

μυροφόρος, -ος/-α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει, που κομίζει μύρο, άρωμα: *~ σκεύος* || *«ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα»* (Λ. Μαβίλης) ΣΥΝ. αρωματοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εμπεριέχει ή παράγει, αναδίδει μύρο ΣΥΝ. ευώδης, ευωδιαστός, μυροβόλος ΑΝΤ. κάκοσμος, δύσοσμος, δυσώδης **3.** (ειδικότ.) ***Μυροφόρες / Μυροφόροι*** (οι) οι τρεις ευλαβείς γυναίκες τής Γαλιλαίας, μαθήτριες τού Ιησού, οι οποίες προσήλθαν στον τάφο του μετά την ταφή, για να αλείψουν το σώμα του με μύρα και άκουσαν πρώτες από τον άγγελο το μήνυμα τής Αναστάσεως.

μυρσινέλαιο (το) [μτγν.] {μυρσινελαί-ου | χωρ. πληθ.} έλαιο το οποίο εξάγεται από τα φύλλα τής μυρσίνης (βλ.λ.) και έχει αντισηπτικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *μυρτέλαιο*) ΣΥΝ. μυρτόλη.

Μυρσίνη (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

μυρσίνη (η) {μυρσινών} (λογοτ.) η μυρτιά (βλ.λ.): *«τής δικαιοσύνης ήλιε νοητέ και ~ εσύ δοξαστική»* (Ο. Ελύτης). Επίσης **μεραίνα** κ. **μερσίνη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *μύρσινος* < *μύρτινος* < *μύρτος* (βλ. λ. *μυρτιά*)].

μυρτέλαιο (το) {μυρτελαίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο αιθέριο έλαιο με αρωματική οσμή, που εξάγεται με απόσταξη από τα φύλλα τής μυρτιάς (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς διαθέτει αξιόλογες αντισηπτικές ιδιότητες ΣΥΝ. μυρσινέλαιο, μυρτόλη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. essence de myrte].

μυρτιά (η) αειθαλής αρωματικός θάμνος με φύλλα σκληρά, γυαλιστερά, μυτερά ή ωοειδή, που όταν κοπούν αναδίδουν άρωμα, μικρά λευκά άνθη και μαυροκόκκινους καρπούς. Επίσης **μύρτος** [αρχ.]. — **μύρτινος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μυρτέα* (με συνίζηση) < αρχ. *μύρτον*, αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. απόσταση από τις λ. *μυρίκη* (βλ.λ.) και *μύρρα* δεν επιτρέπει την ετυμολ. τους σύνδεση ούτε την αναγωγή τους σε σημιτ. ρίζα. Η παρουσία τού ανθρωπωνυμίου *Μύρσιλος* στη Λέσβο και τού χεττ. Muršilis ενισχύουν την άποψη ότι οι λ. έχουν μικρασιατική προέλευση. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. murtus και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ. myrte), τη δανείστηκαν δε η Αρμενική (murt) και η Περσική (mūrd)].

μύρτο (το) **1.** ο καρπός (μη εδώδιμος) τής μυρτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) φυλλοφόρο κλαδί μυρτιάς, που χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: *η εκκλησία ήταν στολισμένη με ~* • **3.** ΑΝΑΤ. **μύρτα** (τα) οι σαρκώδεις και ακανόνιστου σχήματος προεξοχές, που παρατηρούνται στην είσοδο τού κόλπου τής γυναίκας μετά τον πρώτο τοκετό και αποτελούν τα υπολείμματα τού παρθενικού υμένα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρτον* (βλ. λ. *μυρτιά*)].

μυρτοειδής, -ής, -ές {μυρτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ομοιάζει με μύρτο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή μύρτου **2.** (ειδικότ.) αυτός που μοιάζει με καθένα από τα μύρτα (βλ. λ. *μύρτο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυρτόλη (η) {χωρ. πληθ.} το μυρτέλαιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., συγκεκομμένος τ. τού νεολατ. myrtoleum].

μύρτος (η) → μυρτιά

Μυρτώ (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *μύρτο* (βλ.λ.)].

μυρτώνας (ο) [μτγν.] έκταση με μυρτιές, τόπος κατάφυτος από μυρτιές.

Μυρτώο (Πέλαγος) (το) η θαλάσσια περιοχή μεταξύ των Κυκλάδων και των Α. ακτών τής Πελοποννήσου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μυρτῷον*, ονομασία που αποδιδόταν στον μυθικό *Μύρτιλο* (ηνίοχο τού βασιλιά Οινομάου), τον οποίο έριξε στη θάλασσα από το ακρωτήριο Γεραιστό ο Πέλοψ].

μυρωδάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: *~ λουλούδι / σαπούνι* ΣΥΝ. αρωματικός, ευώδης, εύοσμος, ευωδιαστός ΑΝΤ. κάκοσμος, δύσοσμος, δυσώδης.

μυρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει πολύ ωραίο άρωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

μυρωδιά κ. (λαϊκ.) **μυρουδιά** (η) **1.** κάθε οσμή (ευχάριστη ή δυσάρεστη) που αναδίδει (κάποιος/κάτι): *με ξετρέλανε η ~ τού γιασεμιού* || *το παλιό σπίτι έβγαζε ~ μούχλας και κλεισούρας* ΣΥΝ. απόπνοια, οσμή **2.** (ειδικότ.) η ευχάριστη οσμή που αναδίδεται από κάπου και διεγείρει το αισθητήριο τής όσφρησης: *~ λουλουδιών / φαγητού* ΣΥΝ. ευωδιά, ευοσμία ΑΝΤ. κακοσμία, δυσοσμία, δυσωδία, βρόμα· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παίρνω μυρωδιά*** (μεσν. φρ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι/κάποιον) με τη διαίσθηση ή το ένστικτο, προαισθάνομαι κάτι δυσάρεστο πρωτού συμβεί: *ευτυχώς που πήρα αμέσως μυρωδιά τι συνέβαινε και φυλάχτηκα* || *αυτός σε κοροϊδεύει· δεν το έχεις πάρει μυρωδιά τόσην ώρα;* ΣΥΝ. (μτφ.) μυρίζομαι, (αργκό) παίρνω χαμπάρι, παίρνω πρέφα (β) ***για τη μυρωδιά*** για περιπτώσεις στις οποίες προσφέρεται μικρή ποσότητα φαγητού σε επισκέπτη, επειδή μύρισε το φαγητό: *δοκίμασε λίγο, έτσι ~* (γ) ***με παίρνει η μυρωδιά*** φτάνει στη μύτη μου η μυρωδιά από κάτι: *με πήρε η μυρωδιά απ' το κρέας* (δ) ***μου ήρθε μια μυρωδιά*** μύρισα κάτι, έφτασε μια μυρωδιά στη μύτη μου: *~ ψημένου κρέατος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυρωδία* < μτγν. *μυρώδης* < *μύρον* + *-ώδης* (βλ.λ.)].

μυρωδικό (το) [μεσν.] **1.** αρωματικό εκχύλισμα ή παρασκεύασμα σε μορφή υγρού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό ΣΥΝ. άρωμα, μυρωδιά, μύρο, κολόνια • **2.** αρωματικό καρύκευμα που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική για τον εμπλουτισμό τής γεύσης και τής οσμής φαγητών και γλυκισμάτων: *στους κεφτέδες βάζει πολλά ~* ΣΥΝ. μυριστικό, μπαχαρικό, καρύκευμα.

μύρωμα (το) ▸ μυρώνω

Μύρων (ο) {Μύρων-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.): *ο δισκοβόλος τού ~* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μύρωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μύρον* (βλ.λ.)].

μυρώνω ρ. μετβ. {μύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αλείφω ή ραντίζω με αρωματικό εκχύλισμα, με μύρο ΣΥΝ. αρωματίζω **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) χρίω κατά τη διάρκεια του χρίσματος με άγιο μύρο (βλ.λ.) τον βαπτιζόμενο (β) χρίω με αγιασμένο λάδι τους πιστούς κατά την ακολουθία του Ευχελαίου **3.** (η μτχ. ***μυρωμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που αναδίδει ευωδιά: *~ ατμόσφαιρα / μαλλιά / κορμί* ΣΥΝ. αρωματισμένος, ευώδης, εύοσμος ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος, κάκοσμος (β) ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που έχει γίνει χριστιανός, που αποτελεί μέλος τής Εκκλησίας μετά το μυστήριο τού Βαπτίσματος και τού Χρίσματος: *«βαφτισμένο, ~, τού Θεού παραδομένο»* ΑΝΤ. αμύρωτος, αβάπτιστος. — **μύρωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυρῶ (-όω)* < *μύρον*].

μυς (ο) {μυ (λόγ. μυός), μυ | μύες (κ. μυς), μυών, μύες (λόγ. μυς)} **1.** ΑΝΑΤ. το σαρκώδες και ινώδες όργανο τού σώματος ανθρώπων και ζώων, που αποτελείται από ευδιέγερτες, συσταλτές ίνες (τις μυϊκές ίνες), οι οποίες συγκροτούν ιστούς· διαδραματίζει σπουδαιότατο ρόλο στη λειτουργία τού οργανισμού, καθώς με τις συστολές του προκαλεί τις εκούσιες και ακούσιες κινήσεις των μελών τού σώματος και ιδ. των οστών τού σκελετού: *γυμνάζει τους ~ του* || *με το τρέξιμο θα σφίξουν οι ~* || *ελαστικότητα / χαλάρωση μυός* || *λείοι / γραμμωτοί ~* || *σώμα γεμάτο μυς* ΣΥΝ. μυώνας, (καθημ.) ποντίκι **2.** (αρχαιοπρ.) ο ποντικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦς* < Ι.Ε. *mūs- «ποντίκι – μυς τού σώματος», πβ. σανσκρ. mūh, λατ. mus, υποκ. musculus «μικρό ποντίκι – μυς τού σώματος» (> γαλλ. muscle), περσ. mūš, αρμ. mukn, αρχ. γερμ. mūs, γερμ. Maus, αγγλ. mouse κ.ά. Η αρχική σημ. τής Ι.Ε. λ. είναι «ποντίκι», η δε σημ. «μυς τού σώματος» οφείλεται στη μορφή που λαμβάνει ο βραχίονας κατά τις συσπάσεις των μυών, με αποτέλεσμα να φέρνει στον νου το ποντίκι. Η διπλή αυτή χρήση παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις προμνημονευθείσες γλώσσες].

> **μυς – ποντικός – αρουραίος.** Το **μυς** έχει διπλή σημασία: (α) Στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα σήμαινε το τρωκτικό που είναι γνωστό σήμερα ως ποντικός (β) Στην αρχαία και τη σύγχρονη γλώσσα δηλώνει όργανο τού ανθρώπινου σώματος (και των ζώων), που στο σύνολό του ως μυϊκό σύστημα ρυθμίζει την κίνηση τού ανθρώπου (και των ζώων). Στη δήλωση των τρωκτικών το *μυς* υποκαταστάθηκε από τα επίθετά του **ποντικός** *(μυς)* και **αρουραίος** *(μυς)*, που λειτουργούν ως ουσιαστικά. Και το μεν *αρουραίος* παράγεται από το *άρουρα* «γη, αγρός» και η κύρια σημασία του είναι «αγροτικός», ενώ το *ποντικός* ετυμολογείται είτε από τη γεωγραφική περιοχή τού Πόντου και σήμαινε «από τον Πόντο» (δηλώνοντας πιθ. αρχικά «τη νυφίτσα») είτε από τη λ. **πόντος** «θάλασσα» (πβ. *Εύξεινος Πόντος*), σημαίνοντας «θαλάσσιος, των πλοίων».
> Η κλίση τής λ. **μυς** είναι η εξής:
>
> | Ενικός | | Πληθυντικός | |
> |---|---|---|---|
> | ο | **μυς** | οι | **μύες / μυς** |
> | τού | **μυ / μυός** | των | **μυών** |
> | τον | **μυ** | τους | **μύες / μυς** |
>
> Οι τ. τού *μυός* και τους *μυς* προέρχονται από τη λόγια γλώσσα, ενώ ο τ. οι *μυς* πλάστηκε αναλογικά προς τον τ. τής αιτ.
> Ενίοτε αντί για το *μυς* χρησιμοποιείται η λ. **μυώνας**, ωστόσο το *μυώνας* είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται με την κύρια σημασία του, που είναι περιληπτική: «δέσμη μυών».

μυσαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό (λόγ.) ο ηθικά επιλήψιμος, άξιος αποστροφής, απέχθειας, αυτός που προκαλεί φρίκη και αποτροπιασμό: *~ δολοφόνος / εγκληματίας* || *~ έγκλημα / κακούργημα* ΣΥΝ. απεχθής, βδελυρός, στυγερός, σιχαμερός, αποτρόπαιος. — **μυσαρότητα** (η) [μτγν.], **μυσαρώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύσος* «ακαθαρσία, βδέλυγμα», πιθ. < **μύδ-σ-ος* (πβ. αρχ. *μυδ-άω* «είμαι υγρός, λειώνω») < *mud-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meu-d- «υγρός, μουχλιασμένος», πβ. ιρλ. mosach «βρόμικος» (< *mud-sāko), ουαλ. mws «αναδίδω άσχημη μυρωδιά», ρωσ. mūšliti «γλείφω» κ.ά. Ομόρρ. *μύδ-ρος* (βλ.λ.)].

μύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το κλείσιμο ή η σύσφιξη των βλεφάρων ή των χειλιών **2.** (ειδικότ.) η προσωρινή συστολή ή η διαρκής στένωση τής κόρης των οφθαλμών ως συνέπεια τής αντανάκλασης τού φωτός ή τής λήψης ορισμένων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)». Βλ. κ. *μυώ*].

μυσταγωγία (η) [μτγν.] {μυσταγωγιών} **1.** η εισαγωγή και κατήχηση, συνήθ. με ειδική τελετή, σε μυστήρια που σχετίζονται με θρησκεία ή αίρεση: *για να γίνουν δεκτά τα νέα μέλη, συμμετέχουν σε διάφορες τελετουργικές ~* ΣΥΝ. μύηση, τελετή μύησης, τελετουργία **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η (συμβολική) θυσία τού σώματος και τού αίματος τού Χριστού, που τελείται από τον ιερέα κατά τη Θεία Λειτουργία: *θεία / ιερή ~* **3.** (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σύγγραμμα, θέαμα, ακρόαμα ή άλλη τελετή προκαλεί έκσταση ή πνευματική ανάταση και ηθική εξύψωση: *μελωδίες που αιχμαλωτίζουν τον ακροατή και προσφέρουν μια αξέχαστη μουσική ~* || *το περασμένο Σάββατο παρακολουθήσαμε στην Επίδαυρο μια αληθινή θεατρική ~*. — (λόγ.) **μυσταγωγώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

μυσταγωγικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυσταγωγία, που έχει τον χαρακτήρα μυσταγωγίας: *~ τελετουργία / ιερουργία* **2.** ΘΕΟΛ. ***μυσταγωγική θεολογία*** μορφή τής Λειτουργίας που εξετάζει τον πνευματικό συμβολισμό τής Θείας Λειτουργίας και γενικά των θρησκευτικών τελετών όχι κατά την ιστορική τους εξέλιξη, αλλά από μυστηριακή άποψη.

μυσταγωγός (ο/η) **1.** αυτός που εισάγει, που μυεί σε μυστήρια ή μυστηριακές τελετές θρησκείας, αίρεσης, μυστικής οργάνωσης κ.λπ. ΣΥΝ. κατηχητής, μυητής **2.** (μτφ.) αυτός που πρωτοστατεί στη διδασκαλία και τη διάδοση επιστήμης ή τέχνης, ευγενούς ιδέας, υψηλού ιδανικού κ.λπ., που αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του σε αυτό τον σκοπό: *~ τής σύγχρονης τέχνης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μύστης* + *ἀγωγός*].

μυσταγωγώ ρ. ▸ μυσταγωγία

μυστακοφόρος, -ος, -ο [1868] (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) ο άνδρας που έχει μουστάκι και μάλιστα μεγάλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) μουστακαλής, μουστάκιας ΑΝΤ. αμούστακος **2.** (γενικά) αυτός που έχει μουστάκι ή που φέρει τρίχες, οι οποίες μοιάζουν με μουστάκι: *~ ζώο / στάχυ* ΣΥΝ. μουστακοφόρος.

μύσταξ (ο) {μύστ-ακος | -ακες, -άκων} (λόγ.) **1.** το μουστάκι • **2.** το τυπογραφικό άγκιστρο ({ }).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μουστάκι*].

μυστηριακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια, που προορίζεται για τελετή μυστηρίου ή χρησιμοποιείται σε αυτήν: *~ σύμβολο / όργανο / γοητεία / σιωπή* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα μυστηρίου, που λέγεται, πράττεται ή συντελείται με τρόπο μυστικό και αινιγματικό: *~ ενέργεια / έκφραση / επικοινωνία* ΣΥΝ. μυστηριώδης, αινιγματώδης, αινιγματικός, σιβυλλικός ΑΝΤ. φανερός, απλός, κοινός **3.** ΘΡΗΣΚ. ***μυστηριακή θρησκεία*** καθεμιά από τις απόκρυφες λατρείες που εμφανίστηκαν στην αρχαία Ελλάδα (λ.χ. τα Ελευσίνια ή τα Ορφικά Μυστήρια), την Αίγυπτο και τη Ρώμη (λ.χ. η λατρεία τής Ίσιδος) και έφθασαν στο αποκορύφωμα τής διαδόσεώς τους κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., με κύριο χαρακτηριστικό το ότι είχαν θεσπίσει τελετές μυστηρίου και απόκρυφες, λατρευτικές συγκεντρώσεις, συνδεδεμένες με κάποια θεότητα, οι οπαδοί τους επιδίδονταν σε ποικίλες τελετές («όργια»), χρησιμοποιούσαν μυστικά σύμβολα, μαγικές ρήσεις κ.λπ., επιζητώντας θρησκευτικές εμπειρίες διαφορετικές από εκείνες που προσέφεραν οι επίσημες, δημόσιες θρησκείες.

μυστήριο (το) {μυστηρί-ου | -ων} **1.** ΘΡΗΣΚ. τελετουργία μυστική και συμβολική κατά τη λατρεία μιας θεότητας με διαφορετικό τρόπο από αυτόν τής επίσημης θρησκείας, στην οποία μπορούσαν να συμμετάσχουν μόνον οι μυημένοι (μύστες) και στην οποία υπήρχαν κοινά γεύματα, κοινοί χοροί και ιεροτελεστίες: *τα Ελευσίνια / τα Ορφικά ~ || τα ~ τής Σαμοθράκης / προς τιμήν τής Ίσιδος / τού Μίθρα || μύηση σε ~* ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροπραξία, ιεροτελεστία **2.** ΘΕΟΛ. καθεμιά από τις επτά ιερές τελετές (βάπτισμα, χρίσμα, Θεία Ευχαριστία, μετάνοια ή εξομολόγηση, ευχέλαιο, γάμος, ιεροσύνη), στο πλαίσιο τής οποίας μεταδίδονται μέσα από υλικά και αισθητά στοιχεία καθεμιάς και κατά τρόπο μυστηριώδη οι ειδικές δωρεές τής θείας χάριτος σε κάθε μέλος τής Εκκλησίας που συμμετέχει σε αυτήν: *παράδοση / τέλεση τού ~ || τα άχραντα ~* (η Θεία Ευχαριστία) *|| μετέχω / κοινωνώ των αχράντων μυστηρίων* • **3.** οτιδήποτε μένει ακατανόητο και ανεξήγητο για την ανθρώπινη σκέψη και κρίση, το απροσπέλαστο για τον ανθρώπινο νου, αυτό που ο άνθρωπος δεν μπορεί να ερμηνεύσει: *το ~ τής δημιουργίας / τού σύμπαντος / τής ζωής / τής φύσης / τής ψυχής || τι ~ είναι η ψυχή τού ανθρώπου* ΣΥΝ. άγνωστο, ακατάληπτο, ανερμήνευτο **4.** οτιδήποτε δυσκολεύεται να κατανοήσει κανείς, καθετί κρυφό ή αινιγματικό: *«~ κατάντησες για μένα»* (λαϊκ. τραγ.) *|| ήρθε για να ξεδιαλύνει το ~ τού φόνου || χροιά / πέπλος μυστηρίου || πυκνό / ανεξιχνίαστο / αξεδιάλυτο ~ || διαλευκαίνω / λύνω / εξηγώ / εξιχνιάζω / ρίχνω φως στο ~ || παραμένει ~ η αιτία αυτής τής απόφασης* ΣΥΝ. αίνιγμα, μυστικό· ΦΡ. ***το κλειδί τού μυστηρίου*** το αποφασιστικό στοιχείο που οδηγεί κατευθείαν και χωρίς σφάλματα στη λύση αινίγματος, την αποκάλυψη μυστικού κ.λπ. **5.** (συνεκδ.) η ύπαρξη άγνωστων, αινιγματικών στοιχείων σχετικά με ένα ζήτημα· ασάφεια: *~ καλύπτει ακόμη την απόπειρα αυτοκτονίας || η απάντησή σας προσθέτει νέο ~ στην υπόθεση·* ΦΡ. ***ιστορία / ταινία μυστηρίου*** έντεχνη αφήγηση με κύριο γνώρισμα το στοιχείο τού «αγνώστου» ή ιστορία αγωνίας, φρίκης και τρόμου, εξιστόρηση τής διαλεύκανσης εγκλήματος, διήγηση επιστημονικής φαντασίας, υπόθεση διπλωματικής σκευωρίας κ.ά. ΣΥΝ. θρίλερ **6.** (α) (στο Βυζάντιο) ιερή θεατρική παράσταση με θέμα από την Α.Γ., τους βίους των αγίων ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο· το θρησκευτικό δράμα (β) ένα από τα τρία βασικά είδη τού μεσαιωνικού λαϊκού θεάτρου (τα άλλα είναι τα «θαύματα» και οι «ηθικές αλληγορίες») με θέματα από τη Βίβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυστήριον* < *μύστης* (βλ.λ.)].

μυστηριολογία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** η περιγραφή, μελέτη και ερμηνεία κάθε απόκρυφης τελετής ή/και διδασκαλίας, που περιλαμβάνεται στις αρχαίες θρησκείες **2.** (ειδικότ.) η μελέτη τού βαθύτερου νοήματος των αρχαίων μυστηρίων (βλ.λ.) από φιλοσοφική και ηθική άποψη ΣΥΝ. αποκρυφισμός, μυστικισμός.

μυστήριος, -α, -ο [1834] **1.** αυτός που περιβάλλεται ή χαρακτηρίζεται από μυστήριο, που οι σκέψεις, οι πράξεις, η συμπεριφορά του κ.λπ. δεν εξηγούνται εύκολα ή έχουν μυστηριώδη ή/και ύποπτα χαρακτηριστικά: *πολύ ~ αυτός ο άνθρωπος· ποτέ δεν ξέρεις τι σκέφτεται στην πραγματικότητα || ~ ενέργεια / απόφαση / δήλωση* ΣΥΝ. αινιγματικός, ακατανόητος, ακατάληπτος, ανεξήγητος, ύποπτος ΑΝΤ. απλός, ευθύς, καθαρός, φανερός, κατανοητός **2.** ιδιόμορφος, παράξενος: *~ είσαι! Γιατί δεν κάνεις και συ ό,τι και οι άλλοι; || είναι ~ τύπος· συμπεριφέρεται πολύ ιδιότροπα·* ΦΡ. ***μυστήριο πράγμα / μυστήριο*** για περιπτώσεις έκπληξης και απορίας για κάτι περίεργο, ακατανόητο ή ανεξήγητο· χρησιμοποιείται και ως επιφών.: *μυστήριο παραμένει το πώς διέρρευσε η είδηση || εδώ μέσα συμβαίνουν μυστήρια πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.

μυστηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυστηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελεί μυστήριο, που ενεργεί αινιγματικά, που προκαλεί απορία, που δεν μπορεί να κατανοηθεί ή να εξηγηθεί εύκολα: *~ σιγή / φόνος / θάνατος / φωνή / ασθένεια / συνθήκες / φαινόμενο / έγκλημα / εξαφάνιση / αυτοκτονία / ύφος / υπόθεση / συνωμοσία* ΣΥΝ. ακατανόητος, ακατάληπτος, ανερμήνευτος, ανεξήγητος, αινιγματικός ΑΝΤ. κατανοητός, καταληπτός, απλός, φανερός, ερμηνεύσιμος, εξηγήσιμος **2.** αυτός που προκαλεί αγωνία, φόβο, ανησυχία: *~ φωνές ακούγονταν κάθε βράδυ || ένα σκοτεινό και ~ υπόγειο.* — **μυστηριωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, μυστικός*.

μύστης (ο) {μυστών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που έχει μυηθεί στα μυστήρια (βλ.λ.), που διδάχθηκε ή κατηχήθηκε στο περιεχόμενο των μυστικών συμβόλων και τελετουργιών (ενν. από μυσταγωγό) ΣΥΝ. μυημένος, κατηχημένος ΑΝΤ. αμύητος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κατέχει τέλεια, που γνωρίζει σε βάθος επιστήμη ή τέχνη και αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του στην υπηρεσία και τη διάδοσή της: *~ τής μουσικής / τής ζωγραφικής / τού ρομαντισμού / τής τεχνολογικής προόδου* ΣΥΝ. μυσταγωγός, επαΐων ΑΝΤ. αδαής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.λπ.)». Βλ. λ. *μυώ*. Η λ. *μύστης* δήλωνε αρχικώς αυτόν που κλείνει το στόμα του, που δεν επαναλαμβάνει, δεν αποκαλύπτει τίποτε από όσα είδε και άκουσε στον χώρο τελέσεως των μυστηρίων].

μυστικισμός (ο) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ.-ΘΡΗΣΚ. (α) φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος φθάνει στην τέλεια γνώση, στην έσχατη πραγματικότητα, μέσα από την έκσταση που οδηγεί σε μια αναγωγική κίνηση τού πνεύματος προς το υπερβατικό και τελειώνεται με την άμεση βίωση τής ένωσης με το θείο κατά μυστηριώδη, ακατάληπτο και άρρητο τρόπο (β) η τάση που δέχεται την ύπαρξη απόκρυφων, υπερφυσικών δυνάμεων και υποστηρίζει ότι η δράση και η επίδρασή τους είναι καθοριστική για την πορεία τού κόσμου και των ανθρώπινων πραγμάτων (γ) το σύνολο των φιλοσοφικών και θεολογικών δοξασιών που βασίζονται στην παραπάνω θέση: *ο ~ τού Μεσαίωνα || χριστιανικός / ινδουιστικός / ισλαμικός ~* ΑΝΤ. ορθολογισμός, νοησιαρχία **2.** (κατ' επέκτ.) η τάση προς καθετί το μυστηριώδες, η αναζήτηση τής δράσης μυστικών και ακατάληπτων δυνάμεων ακόμη και στα πιο απλά και καθημερινά πράγματα τού κόσμου και τής ζωής: *η θλίψη από τον θάνατο τής γυναίκας του τον είχε οδηγήσει στον ~ και στη θρησκοληψία* **3.** (καταχρ.) η τήρηση απόλυτης εχεμύθειας ΣΥΝ. μυστικότητα ΑΝΤ. ακριτομυθία, φλυαρία. — **μυστικιστής** (ο) [1876], **μυστικίστρια** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mysticisme].

μυστικιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον μυστικισμό (βλ.λ.) και τους οπαδούς του: *~ θεωρία / δοξασία / στοιχείο / πνεύμα / βίωση / παροξυσμός.* — **μυστικιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιστικος*.

μυστικό (το) **1.** οτιδήποτε είναι ή μένει κρυφό, δηλ. δεν ανακοινώνεται ή δεν πρέπει να ανακοινωθεί σε άλλους· καθετί που κρατά κανείς αποκλειστικά και μόνο για τον εαυτό του: *εθνικό / κρατικό / επιστημονικό / προσωπικό / φοβερό / επτασφράγιστο ~ || κρύβω / κρατώ / σέβομαι / εκμυστηρεύομαι / αποσπώ / προδίδω ένα ~ || έχω μυστικά από κάποιον (δεν του λέω τα πάντα)* ΣΥΝ. κρυφό, απόκρυφο, απόρρητο ΑΝΤ. φανερό, κοινό, ανακοινώσιμο· ΦΡ. ***κοινό μυστικό*** οτιδήποτε αποκρύπτεται επιμελώς από τους άμεσα ενδιαφερομένους, ενώ στην πραγματικότητα είναι γνωστό σε πολλούς άλλους, οι οποίοι με τη σειρά τους υποκρίνονται ότι το αγνοούν **2.** (α) κάθε τρόπος (ή μέθοδος) άγνωστος στους πολλούς, που εξασφαλίζει επιτυχία ή γενικώς θετικά αποτελέσματα σε κάποιον: *κανείς δεν ξέρει το ~ τής επιτυχίας του || κάθε δουλειά έχει τα ~ της || ο μάστορας αρνήθηκε να φανερώσει τα ~ τής τέχνης του || το ~ τής νεότητας / τής γοητείας* (β) καθετί άγνωστο στους πολλούς, που εξηγεί ή αποκαλύπτει κάτι: *τα ~ τού έρωτα αποκαλύπτει έρευνα επιστημόνων || τον μύησε στα ~ τής ελληνικής κουζίνας* **3.** (καταχρ.) το μυστήριο, καθετί που ο άνθρωπος δεν έχει την ικανότητα να κατανοήσει, να εξηγήσει ή να ερμηνεύσει: *το ~ τής δημιουργίας / τής ζωής / τής ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ. ανεξήγητο, άγνωστο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μυστικός* (βλ.λ.)].

μυστικοπαθής, -ής, -ές [1897] {μυστικοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις σκέψεις, τις πράξεις, τα συναισθήματά του, γενικά ό,τι αφορά στη ζωή του, που έχει την τάση να τα κρατά μυστικά: *είναι τόσο ~, που ούτε στην οικογένειά του δεν λέει τι σκοπεύει να κάνει* ΣΥΝ. κρυφός, κρυψίνους **2.** αυτός που ρέπει προς τον μυστικισμό (βλ.λ.) ΣΥΝ. μυστικιστής, μυστικιστικός. — **μυστικοπάθεια** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά, που το περιεχόμενό του δεν φανερώνεται ή δεν ανακοινώνεται, δεν γνωστοποιείται: *~ σχέδιο / μήνυμα / κατάλογος / επαφή / συνάντηση / συνεννόηση / συμφωνία / διαπραγματεύσεις / έσοδα / κονδύλια / δράση / κώδικας / συνομιλία / ειδύλλιο / οργάνωση / ψηφοφορία / γάμος / σύσκεψη* ΣΥΝ. κρυφός, απόκρυφος, απόρρητος ΑΝΤ. γνωστός, φανερός· ΦΡ. (α) ***μυστικός (αστυνομικός)*** ο αστυνομικός που εκτελεί αποστολές με πολιτική περιβολή, για να μην αναγνωρίζεται (β) ***μυστικός πράκτορας*** βλ. λ. *πράκτορας* (γ) ***μυστική υπηρεσία*** η υπηρεσία που ασχολείται γενικά με τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών για την ασφάλεια τής χώρας και ειδικότ. με την κατασκοπία και την αντικατασκοπία (δ) ***μυστική εταιρεία*** οργάνωση με μυημένα μέλη, τα οποία έχουν υιοθετήσει διακριτικούς τρόπους επικοινωνίας (χειραψία, υπογραφή, σύμβολα, ομιλία κ.λπ.) με πολιτικούς, εθνικούς, οικονομικούς κ.ά. σκοπούς: *η Φιλική Εταιρεία ήταν μια ~* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.-σπάν.) (α) ο μυστικοπαθής και ιδιαίτ. αυτός που δρα με τρόπο κρυφό και δόλιο, για να αποκομίσει το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος: *ήταν τόσο ~, ώστε ποτέ δεν ήξερες πώς θα αντιδράσει ή τι θα κάνει* ΣΥΝ. κρυψίνους, μυστικοπαθής, ύπουλος, δόλιος, σκοτεινός ΑΝΤ. ειλικρινής, ανυστερόβουλος, ντόμπρος (β) (κατ' επέκτ.) ο εχέμυθος ΑΝΤ. ακριτόμυθος, φλύαρος (γ) ***μυστικός*** (ο) αυτός που ασχολείται με τον μυστικισμό ή που εμβαθύνει στην μυστηριακή διάσταση μιας θρησκείας: *οι μυστικοί τού χριστιανισμού* ΣΥΝ. μυστικιστής • **3.** αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια (βλ.λ.): *~ Ίακχος* (το μυστηριώδες άσμα που ψαλλόταν προς τιμήν τού Ιάκχου)· ΦΡ. (α) ***Μυστικός Δείπνος*** (i) το τελευταίο δείπνο τού Ιησού Χριστού με τους μαθητές του, λίγο πριν από τη Σταύρωση, κατά τη διάρκεια τού οποίου παραδόθηκε από τον Χριστό το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (ii) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (iii) (μτφ.) κάθε κρυφό δείπνο ή συγκέντρωση προσώπων, στο οποίο συζητούνται θέματα ή λαμβάνονται

αποφάσεις που δεν ανακοινώνονται: *ο ~ των τεσσάρων διαφωνούντων τού κόμματος* (β) **μύρο μυστικό** το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*) **4.** αυτός που σχετίζεται με τον (θρησκευτικό) μυστικισμό (βλ.λ.): *~ κλίση / έκσταση / διδασκαλία / θεολογία* ΣΥΝ. μυστικιστικός. · **μυστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με τα μυστήρια, ο απόκρυφος», < *μύστης* (βλ.λ.)].

μυστικός: συνώνυμα. Στον εννοιολογικό χώρο τού «μυστικού» χρησιμοποιούνται πολλές λέξεις με σημασιολογικές διαφορές και αποχρώσεις. Αρχαιότερο και δηλωτικότερο είναι το ίδιο το **μυστικός**, το οποίο ανάγεται στους **μύστες**, στους **μυουμένους** στα Ελευσίνια **Μυστήρια** (ετυμολογικώς όλα τα ομόρριζα ανάγονται στο **μύω** «κλείνω», ενν. τα μάτια· **μύστης** ήταν αυτός που έκλεινε τα μάτια ή που έκλεινε το στόμα, που δεν μιλούσε για τα μυστήρια στα οποία εισαγόταν). Τα **κρυφός** και (το επιτατικό του) **απόκρυφος** δηλώνουν όχι τόσο κάτι που είναι γνωστό σε περιορισμένο κύκλο και δεσμευτικό για ορισμένα άτομα (όπως το *μυστικός*), αλλά γνώση (πληροφορίες κ.λπ.) που δεν θέλουν να αποκαλύψουν οι γνωρίζοντες (*Το κρατούν κρυφό μεταξύ τους· δεν το λένε στον κόσμο – Το έκρυψαν σε μια απόκρυφη γωνιά τού δάσους*). Ετυμολογικώς το *κρυφός* με τη σημερινή σημασία είναι λ. που αποσπάστηκε πιθ. από αρχ. σύνθετα (*κρυφό-νους, κρυφο-γαμία* κ.ά.), αν δεν προέρχεται από τη μεταπλασμένη μορφή τού ρ. **κρύπτω**, από το μτγν. **κρύφω**. Τα **εμπιστευτικός** και **απόρρητος** (και **άκρως απόρρητος**) χρησιμοποιούνται στη γλώσσα τής διοίκησης ως χαρακτηρισμοί τού βαθμού εμπιστευτικότητας ή τού βαθμού απορρήτου των δημοσίων εγγράφων (*κοινό* = μη εμπιστευτικό, πληροφορία προσιτή σε όλους – *εμπιστευτικό* = ανακοινώσιμο σε περιορισμένο αριθμό – *απόρρητο* = ανακοινώσιμο σε πολύ περιορισμένο αριθμό, που γίνεται ακόμη πιο δεσμευτικό για τον αποδέκτη ενός εγγράφου, όταν χαρακτηρίζεται ως **άκρως απόρρητο**). Αντίθετα προς τα *μυστικός, κρυφός, απόκρυφος, εμπιστευτικός* και *απόρρητος*, που συνιστούν περιγραφικούς χαρακτηρισμούς, τα **μυστήριος, μυστηριώδης** και **καταχθόνιος** αποτελούν σχολιαστικούς χαρακτηρισμούς, σχόλια (αρνητικά) για αυτόν στον οποίο αναφέρονται. Λέγοντας *μυστήριος άνθρωπος, μυστηριώδης συνομιλία, καταχθόνιο πρόσωπο*, προσδίδουμε στα λεγόμενά μας τη σημ. «κρυφός, μυστικός», συνοδευμένη αντιστοίχως με υπαινιγμούς τού τύπου «παράξενος, ύποπτος, επικίνδυνος», που δεν υπάρχουν στα λοιπά επίθετα.

μυστικοσυμβούλιο (το) [1826] {μυστικοσυμβουλί-ου | -ων} **1.** (στον Μεσαίωνα) σώμα ανωτάτων κρατικών λειτουργών, που συγκαλούσε μονάρχης, για να συζητήσει τις σπουδαιότερες υποθέσεις τού κράτους ζητώντας χρήσιμες συμβουλές **2.** (κατ' επέκτ.) συμβουλευτικό σώμα από υψηλόβαθμους κρατικούς υπαλλήλους ή/και τεχνοκράτες, που συνεργάζεται με τον πρόεδρο τής κυβερνήσεως και γνωμοδοτεί για νομοθετικά και διοικητικά ζητήματα τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. geheime Staatsrat].

μυστικοσύμβουλος (ο/η) [1837] {μυστικοσυμβούλ-ου | -ων, -ους} **1.** το μέλος μυστικοσυμβουλίου **2.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που εμπιστεύεται κανείς, που του αποκαλύπτει τα μυστικά του και τον συμβουλεύεται για κρίσιμα ζητήματα τής προσωπικής, κοινωνικής και επαγγελματικής του ζωής ΣΥΝ. έμπιστος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Geheimrat].

μυστικότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** το να τηρεί κανείς κάτι μυστικό, το να μην ανακοινώνει κανείς (κάτι) στους άλλους, αλλά να το κρατάει κρυφό: *τηρείται άκρα ~ σχετικά με το περιεχόμενο τού νομοσχεδίου || για την πορεία τής ανάκρισης τηρείται απόλυτη / πλήρης* ~ **2.** (ειδικότ.) η τάση να μην αποκαλύπτει κανείς κάτι που γνωρίζει: *τον διακρίνει απόλυτη ~* ΣΥΝ. εχεμύθεια.

Μυστράς (ο) ιστορική πόλη τής Ν. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας, έδρα τού *Δεσποτάτου τού Μυστρά* κατά τους χρόνους των Παλαιολόγων (1380-1460), η οποία σήμερα δεν κατοικείται· είναι γνωστή για τα πολλά και σημαντικά βυζαντινά της μνημεία (εκκλησίες, το παλάτι των Παλαιολόγων, το κάστρο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μυστράς* < *Μυζηθράς* < *μυζήθρα*, προφανώς από το σχήμα τού ομώνυμου βουνού].

μυστρί (το) {μυστρ-ιού | -ιών} εργαλείο το οποίο αποτελείται από χαλύβδινο έλασμα τριγωνικού σχήματος και από ξύλινη ή μεταλλική λαβή, με το οποίο οι οικοδόμοι και οι σοβατζήδες χειρίζονται τη λάσπη και τον σοβά αντιστοίχως κατά το χτίσιμο και το σοβάντισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυστρίον*, υποκ. τού *μύστρον* < **μύστον* (με επίθημα *-τρον*), αβεβ. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με το ρ. *μύζω* (βλ. κ. *μυζώ*) και με τις λ. *μύσταξ* και *μάσταξ* εγείρουν σημαντικά προβλήματα. Στο ίδιο θέμα ανάγεται και το αρχαιότερο ουσ. *μυστίλη* «κομμάτι ψωμιού σε σχήμα κουταλιού, με το οποίο έτρωγαν τους ζωμούς»].

μυστρίζω ρ. μετβ. {μύστρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επαλείφω οικοδομική επιφάνεια με υλικό χρησιμοποιώντας το μυστρί (βλ.λ.)· χρησιμοποιώ το μυστρί σε οικοδομικές εργασίες: *~ τοίχο / ταβάνι / κούφωμα*. — **μύστριασμα** (το) κ. **μυστριά** (η).

μυτάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος μύτη ΣΥΝ. μυτίτσα, μυτούλα ΑΝΤ. μυτάρα ● **2.** ελαφρό χτύπημα με τη μύτη τού παπουτσιού ● **3.** εδώδιμο ψάρι που μοιάζει με σπάρο και το κεφάλι του απολήγει σε ρύγχος.

μυτάρα (η) → μύτη

μυταράς (ο) {μυταράδες}, **μυταρού** (η) {μυταρούδες} πρόσωπο που έχει (αντιαισθητικά) μεγάλη μύτη.

μυτερός, -ή, -ό αυτός που απολήγει σε οξύ άκρο, που καταλήγει σε αιχμή: *~ μαχαίρι / μολύβι / πέτρα / δόντι / βράχος / γένι* ΣΥΝ. αιχμηρός, σουβλερός, οξύς ΑΝΤ. αμβλύς, στομωμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μύτη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός, σουβ-λερός*].

μυτζήθρα (η) ▸ μυζήθρα

μύτη (η) {μυτών} **1.** ΑΝΑΤ. το όργανο τής όσφρησης· προεξοχή τού προσώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στο μέτωπο και το στόμα, αποτελείται από δύο κοιλότητες οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους με οστεοχόνδρινο διάφραγμα (ρουθούνια) και χρησιμεύει ως είσοδος τού εισπνεόμενου αέρα, τον οποίο και καθαρίζει, διηθεί, υγραίνει κ.λπ. κατά την αναπνοή: *μικρή / μεγάλη / κυρτή / γαμψή / σουβλερή / λεπτή / πλακουτσωτή / κλασική ή ελληνική* (αυτή που υπάρχει στα αγάλματα τής κλασικής περιόδου, ίσια και συχνά ενωμένη με το μέτωπο) / *γαλλική* (η ανασηκωμένη στο άκρο) / *βουλλωμένη* (με βλέννα) / *σπασμένη ~ || σκουπίζω / φυσώ / ξύνω / σκαλίζω (με το δάχτυλο) τη ~ μου·* ΦΡ. (α) **έχω μεγάλη / ψηλή μύτη** είμαι γεμάτος έπαρση, είμαι υπερήφανος και αλαζόνας ΣΥΝ. είμαι ψηλομύτης (β) **σηκώνω μύτη** αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ. επαίρομαι, υπερηφανεύομαι (γ) **πέφτει η μύτη μου** βλ. λ. *πέφτω* (δ) **χώνω / βάζω τη μύτη μου παντού** αναμειγνύομαι σε πολλές (συχνά ξένες) υποθέσεις, γενικώς εκεί όπου δεν έχω αρμοδιότητα (ε) **(κάποιος) με τραβάει / με σέρνει από τη μύτη** (μεσν. φρ. *παίρνω από τη μύτη*) (κάποιος) με κάνει ό,τι θέλει, μου έχει επιβληθεί τελείως ΣΥΝ. με χορεύει στο ταψί, μου βάζει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι (στ) **δεν βλέπω ούτε τη μύτη μου** υπάρχει πυκνή ομίχλη ή επικρατεί απόλυτο σκοτάδι και δεν μπορώ να διακρίνω τίποτε (ζ) **δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου** (i) έχω πολύ μεγάλη μυωπία (ii) (μτφ.) είμαι στενοκέφαλος, δεν έχω την ικανότητα να διαβλέπω αιτίες ούτε να προβλέπω αποτελέσματα, εξελίξεις κ.λπ.: *δεν κάνει για πολιτικός· δεν βλέπει πέρα από τη μύτη του* (η) **κάτω από τη μύτη μου** χωρίς να πάρω είδηση κάποιον ή κάτι, χωρίς να τον αντιληφθώ, μολονότι υπάρχει ή γίνεται κοντά μου: *η κλοπή έγινε ~ τής αστυνομίας* (θ) **πέφτω / έρχομαι μύτη με μύτη** έρχομαι πρόσωπο με πρόσωπο με κάποιον, τον πλησιάζω πολύ κοντά (ι) **μου βγαίνει από τη μύτη** βλ. λ. *βγαίνω* (ια) (αργκό) **σκάω μύτη** εμφανίζομαι κάπου: *μόλις έσκασε μύτη στη γωνία, τον άρχισαν στην καζούρα·* ΣΥΝ. ξεμυτίζω (ιβ) (καθημ.-μτφ.) **(κάτι) μου σπάει τη μύτη** (κάτι) διεγείρει έντονα την όσφρησή μου (συνήθ. για φαγητά με έντονη και ορεκτική μυρωδιά): *τα σουτζουκάκια που μαγειρεύει μας έσπασαν τη μύτη* (ιγ) **δεν ανοίγει / δεν ματώνει μύτη** γίνεται αναίμακτη συμπλοκή: *στις φετινές διαδηλώσεις δεν άνοιξε μύτη* ΣΥΝ. δεν ανοίγει ρουθούνι (ιδ) **με τρώει η μύτη μου** (i) πάω γυρεύοντας να φάω ξύλο, συμπεριφέρομαι προκλητικά (ii) σε ερωταπαντήσεις τού τύπου: *–Με τρώει η μύτη μου. –Ξύλο θα φας!* (υπονοώντας ότι όταν κάποιον τον τρώει η μύτη του, θα φάει ξύλο) (ιε) **μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι κάποιου** αρχίζω να ενοχλώ κάποιον με τις πράξεις ή τη συμπεριφορά μου: *πολύ στη μύτη μού μπαίνει τώρα τελευταία και θα τον βρίσω* (ιστ) **να μου τρυπήσεις τη μύτη** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει απόλυτη βεβαιότητα τού ομιλούντος για το περιεχόμενο των λόγων του: *~, αν τον ξαναβοηθήσω τον αχάριστο! || αν περάσεις στις εξετάσεις, εμένα ~!* (ιζ) (παροιμ.) **η μύτη του να πέσει, δεν θα σκύψει να τη σηκώσει** είναι πολύ τεμπέλης ή ψηλομύτης, αλαζόνας (ιη) **πιάνω τη μύτη μου** (i) κρατώ με τα δάκτυλα κλειστή τη μύτη μου λόγω δυσάρεστης οσμής: *όποτε περνάω μπροστά από τον κάδο των σκουπιδιών, ~* (ii) εκφράζω την ενόχλησή μου ή τη δυσφορία μου για πρόσωπο που εμπλέκεται σε απεχθείς δραστηριότητες ή για κατάσταση σκανδάλων και παρανομιών: *αυτός ο άνθρωπος είναι να πιάνεις τη μύτη σου! || όταν ακούς τι καταχρήσεις και απάτες είχαν κάνει, πιάνεις τη μύτη σου* (ιθ) **πέφτουν μύτες** για να δηλώσουμε ότι κάνει πάρα πολύ κρύο (κ) **μου λύνεται / ανοίγει / ματώνει η μύτη** αρχίζει να αιμορραγεί (κα) **μου τρέχει / στάζει η μύτη** (i) έχω καταρροή (ii) αιμορραγώ από τη μύτη **2.** το ρύγχος των ζώων, που περιλαμβάνει συνήθ. και τα όργανα τής όσφρησης ή το ράμφος των πτηνών· ΦΡ. (παροιμ.) **το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται** όποιος κάνει τον έξυπνο γελοιοποιείται, την παθαίνει **3.** (μτφ.) το οξύ άκρο, η αιχμηρή απόληξη οποιουδήποτε πράγματος: *η ~ τής βελόνας / τού μαχαιριού / τού κοπιδιού / τής πένας / τού μολυβιού* ΣΥΝ. αιχμή, ακίδα, ακμή· ΦΡ. (α) **περπατώ στις μύτες** (ενν. *των ποδιών* ή *των παπουτσιών*) βαδίζω στις άκρες των ποδιών, περπατώ με προφυλάξεις, για να μη γίνω αντιληπτός (β) **στη μύτη τού κουταλιού** στην άκρη τού κουταλιού, όχι γεμάτο το κουτάλι, λίγο: *–Πόση ζάχαρη θέλεις; Λίγη, ~* **4.** (α) (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε προεξέχει, κάθε προτεταμένο άκρο: *η ~ τού ακρωτηρίου / τού δοκαριού* ΣΥΝ. προεξοχή, δόντι (β) το εμπρόσθιο οξύ τμήμα αεροσκάφους ή πλοίου **5.** ο αιχμηρός σχηματισμός σε ρούχο: *μην κρεμάς τη μπλούζα στο γαντζάκι, γιατί θα κάνει ~* ● **6.** η ιδιαίτερη ικανότητα προσώπου ή ζώου να καταλαβαίνει από πού ή από τι προέρχεται κάθε μυρωδιά: *από νέος είχε γερή ~ || Τι ~ είναι αυτή! Από την πόρτα κατάλαβες τι μαγειρεύω!* **7.** (μτφ.) η ικανότητα προσώπου να αντιλαμβάνεται τι κρύβεται κάτω από την επιφάνεια (γεγονότων, συμπεριφοράς) και να διαβλέπει τις πιθανές εξελίξεις: *έχω γερή ~· τον μυρίστηκα αμέσως τι κουμάσι είναι* ΣΥΝ. διαίσθηση, διορατικότητα. — (μεγεθ.) **μυτάρα** (η) [μεσν.], (υποκ.) **μυτάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **μυτίτσα** (η) κ. **μυτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μύτις*, αγν. ετύμου. Η λ. *μύτις*, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το ήπαρ ορισμένων κεφαλοπόδων (κυρ. τής σουπιάς), το οποίο έμοιαζε με τον ανθρώπινο μυκτήρα. Ο Ησύχιος, εξάλλου, δίνει την ακόλουθη εξήγηση: *μύττις· τὸ μέλαν τῆς σηπίας, ὅπερ ἐν τῷ στόματι ἔχουσα ἐκκρίνει*. Η μαρτυρία αυτή οδηγεί στην εικασία ότι η λ. προσδιόριζε την ενέργεια τού φυσήματος τής μελάνης από τη σουπιά, η οποία έφερνε στον νου ανάλογες ενέργειες τής ανθρώπινης ρινός. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κάτω από τη μύτη κάποιου* (< au nez de

quelqu'un), *χώνω τη μύτη μου παντού* (< fourrer mon nez partout), *σηκώνω μύτη* (< lever le nez), *δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (< ne pas voir plus loin que le bout de mon nez)].

μυτιά (η) (λαϊκ.) **1.** χτύπημα στη μύτη **• 2.** (για πτηνά) χτύπημα με το ράμφος ΣΥΝ. ράμφισμα, ραμφισμός **• 3.** χτύπημα που καταφέρεται με το άκρο τού παπουτσιού **• 4.** (αργκό) λήψη ναρκωτικής ουσίας από τη μύτη, με εισπνοή: *«απ' τις μυτιές που έπαιρνα, άρχισα και βελόνι...»* (Λ. Δελιάς) ΣΥΝ. (αργκό) σνιφάρισμα.

μυτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μύτισα} (λαϊκ.) **1.** (αρχικά για πτηνά) τσιμπώ κάτι με το ράμφος μου, για να το πάρω και να το φάω: ~ *τους σπόρους / τα σκουληκάκια* ΣΥΝ. ραμφίζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) καθιστώ πράγμα ή αντικείμενο οξύ στην άκρη, του φτειάχνω μύτη: ~ *το μολύβι / το ξύλο / το εργαλείο* ΣΥΝ. οξύνω, ξύνω.

Μυτιλήνη (η) **1.** η πρωτεύουσα τής Λέσβου και τού ομώνυμου νομού **2.** (συνεκδ.) η Λέσβος (βλ.λ.). — **Μυτιληνιός** κ. (λόγ.) **Μυτιληναίος** [αρχ.] (ο), **Μυτιληνιά** κ. (λόγ.) **Μυτιληναία** (η), **μυτιληναίικος**, -η, -ο κ. **μυτιληνιός**, -ιά, -ιό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **μύτιλος*, που συνδ. με λ. αναφερόμενες σε θαλασσινά, πβ. *μύτ(τ)ις* «μελάνι σουπιάς» (βλ. κ. *μύτη*). Η μυθολογία απέδιδε την ονομασία σε αρχ. ανθρωπωνύμια, όπως *Μυτίλης* (οικιστής τής νήσου) και *Μυτιλήνη* (θυγατέρα τού Μάκαρος)].

μύτιλος κ. **μυτίλος** (ο) (λόγ.-σπάν.) είδος εδώδιμου, θαλάσσιου μαλακίου (βλ. κ. λ. *μύδι*).
[ΕΤΥΜ. < λατ. mitŭlus / mytĭlus, άσχετο προς το μτγν. *μύτιλος / μίτυλος* (επίθ. τής αίγας που δεν είχε κέρατα)].

μυτιλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η συστηματική εκτροφή μυδιών σε ειδικές παραθαλάσσιες εγκαταστάσεις με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευσή τους. — **μυτιλοτροφείο** (το).

μυτίτσα (η) ▸ μύτη

μύτος (ο) κλοτσιά με τη μύτη τού παπουτσιού: *έριξε έναν ~ στη μπάλα.* · (υποκ.) **μυτάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού *μύτη*, κατ' αναλογίαν προς το *κλότσος*].

μυτούλα (η) ▸ μύτη

μύχιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο βάθος (τής ανθρώπινης συνείδησης) ή προέρχεται από αυτό, ο πιο εσωτερικός, αυτός που δεν φθάνει στην επιφάνεια: ~ *σκέψη / πόθος / σκοπός / φθόνος* ΣΥΝ. ενδόμυχος, εσώτατος, ενδότατος, βαθύς, κρύφιος ΑΝΤ. εμφανής, εξωτερικός, εξόφθαλμος **2.** (ειδικότ.) ***μύχια*** (τα) το βαθύτερο σημείο, τα έγκατα: *το κλάμα της έφτανε μέχρι τα ~ τής ψυχής / τής καρδιάς μου* || *τα ~ τής ανθρώπινης ύπαρξης.* — **μύχια / μυχίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυχός* (βλ.λ.)].

μυχός (ο) (λόγ.) το βαθύτερο σημείο, το εσώτατο μέρος: *ο ~ τού κόλπου / λιμανιού* ΣΥΝ. βάθος, έγκατα ΑΝΤ. εξωτερικό, επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *muqh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)meuqh- «εισδύω - ολισθηρός», πβ. μέσ. γερμ. smiegen «λυγίζω, κάμπτω» (> γερμ. schmiegen), αρχ. αγγλ. smugan «γλιστρώ» κ.ά. Σε αυτή την περίπτωση, το θ. τής λ. *μυχός* θα είχε τη σημ. «κρύβομαι στο βάθος», πράγμα που εξηγεί και τις ποικίλες χρήσεις της].

μυώ ρ. μετβ. {μυείς... | μύ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω (κάποιον) σε μυστήρια θρησκείας, αίρεσης, δοξασίας κ.λπ., του αποκαλύπτω σταδιακά και στο πλαίσιο τελετουργίας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το βαθύτερο νόημά τους: ~ *στα μυστήρια μιας θρησκείας* || ~ *στον χριστιανισμό* ΣΥΝ. κατηχώ, προσηλυτίζω, διδάσκω, μυσταγωγώ **2.** (ειδικότ.) αποκαλύπτω σε κάποιον την ύπαρξη και τους σκοπούς μυστικής οργάνωσης, κίνησης, συνωμοσίας κ.λπ., με σκοπό να τον καταστήσω οπαδό της: *οι επίδοξοι πραξικοπηματίες προσπάθησαν να μυήσουν στην οργάνωσή τους αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας* || *ο Ξάνθος μύησε τον Υψηλάντη στη Φιλική Εταιρεία* ΣΥΝ. προσηλυτίζω **3.** (μτφ.) διδάσκω (σε κάποιον) τα μυστικά επιστήμης, τέχνης, επαγγέλματος ή δραστηριότητας, φανερώνω τα μυστικά, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους: *επιθυμεί να τον μυήσει στη γοητεία τής περιπλάνησης* || *τη μύησε στα μυστήρια τής ζωής / στις αξίες τής ανατολικής φιλοσοφίας* || *μυεί τους μαθητές του στην Τέχνη* || *ανέλαβε να τον μυήσει στα μυστικά τής ιταλικής κουζίνας* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, εισάγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εισάγω κάποιον στα θρησκευτικά μυστήρια» (κυρ. εν αναφορά προς τα Ελευσίνια Μυστήρια). < *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)» (για τη σημασιολ. μετάβαση βλ. λ. *μύστης*) < **μύ-jω / *μύσ-jω* < *μῦ*, ονοματοπ. ρίζα, που δήλωνε τη θέση των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκμυζούν. Ομόρρ. *μυ-ωπία, μύ-στης, μυ-στικός, μυ-στήριο(ν), μυ-κῶμαι*, πιθ. κ. *μῦ-θος* κ.ά.].

μυώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει γυμνασμένους και ανεπτυγμένους μυς, που είναι γεμάτος μυς, που διαθέτει μεγάλη σωματική δύναμη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

μύωμα (το) [1857] {μυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα που αποτελείται από μυϊκό ιστό και έχει συνήθ. καλοήθη χαρακτήρα, εμφανίζεται συχνά στη μήτρα και στον ιστό τού δέρματος σε γυναίκες προχωρημένης ηλικίας· σε σχετικά λίγες περιπτώσεις υπάρχει στο άτομο εκ γενετής ή μεταλλάσσεται σε κακόηθες (μυοσάρκωμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myome].

μυώνας (ο) ΑΝΑΤ. σύνολο μυών τού σώματος, το τμήμα τού σώματος στο οποίο υπάρχουν και συσπώνται διάφοροι μύες, οι οποίοι επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *οι ~ τού προσώπου του συσπάσθηκαν* || *με αυτές τις ασκήσεις γυμνάζονται οι ~ τής πλάτης και τού στήθους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυών, -ῶνος* < *μῦς*].

μύωπας (ο/η) {(θηλ. γεν. μύωπος) | μυώπων} **1.** ΙΑΤΡ. πρόσωπο που πάσχει από μυωπία ΑΝΤ. πρεσβύωπας **2.** (μτφ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαισθήσεως και διορατικότητας, που αδυνατεί να εννοήσει τα βαθύτερα αίτια γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ή να διαβλέψει μελλοντικές εξελίξεις: *από ~ και στενόμυαλους πολιτικούς μην περιμένεις μεγάλες αποφάσεις* ΣΥΝ. κοντόθωρος, κοντόφθαλμος, στενόμυαλος, χοντροκέφαλος ΑΝΤ. εύστροφος, ανοιχτόμυαλος. Επίσης (λόγ.) **μύωψ** [αρχ.] {μύωπος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύωψ, -ωπος* < *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» + *-ωψ* (< **ὦψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα»), από τη συνήθεια των μυώπων να μισοκλείνουν τα μάτια, για να δουν καθαρότερα].

μυωπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ελάττωμα τής όρασης, κατά το οποίο το μάτι αδυνατεί να διακρίνει καθαρά πρόσωπα και αντικείμενα που βρίσκονται σε σχετικά μακρινή απόσταση ΑΝΤ. πρεσβυωπία **2.** (μτφ.) έλλειψη οξύνοιας, διαισθήσεως και διορατικότητας, αδυναμία κατανόησης αιτιών ή πρόβλεψης εξελίξεων: *πνευματική / διανοητική ~* ΣΥΝ. στενοκεφαλιά ΑΝΤ. οξύνοια, ευστροφία, διορατικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύωψ* (βλ. λ. *μύωπας*)].

μυωπικός, -ή, -ό [1877] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυωπία ή τον μύωπα: ~ *μάτια / γυαλιά* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οξύνοιας και διορατικότητας, που μένει άκαμπτος και προσκολλημένος σε ανάγκες και συνήθειες τού παρελθόντος: ~ *πολιτική / στάση / πνεύμα / κριτική / ηγεσία / προσέγγιση ενός θέματος* ΣΥΝ. κοντόφθαλμος ΑΝΤ. οξύνους. — **μυωπικ-ά / -ώς** επίρρ.

μύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η στένωση τής κόρης τού οφθαλμού (βλ. κ. λ. *μύσις*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μύωσις* < αρχ. *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. λ. *μυώ*)].

μύωψ (ο/η) ▸ μύωπας

Μωάμεθ (ο) {άκλ.} προφήτης και ιδρυτής τής ισλαμικής θρησκείας, μιας από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο· γεννήθηκε στη Μέκκα το 570 μ.Χ. περίπου και πέθανε στη Μεδίνα το 632 και η επίδραση που άσκησε οδήγησε σε θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις τεράστιας σημασίας για την ιστορία τής ανθρωπότητας· ΦΡ. ***αν / όταν / άμα δεν πάει ο Μωάμεθ στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεθ*** βλ. λ. *βουνό.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. *Muhammad* «αινετός» < ρ. ḥamida «αινώ»].

μωαμεθανισμός (ο) [1823] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που ίδρυσε ο προφήτης Μωάμεθ, μία από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο, σύμφωνα με την οποία ένας είναι ο Θεός, ο Αλλάχ, και ο Μωάμεθ ο τελευταίος προφήτης του και τού οποίου οι αρχές είναι συγκεντρωμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλαμισμός*) ΣΥΝ. μουσουλμανισμός, ισλάμ. **μωαμεθανός** (ο) [1823], **μωαμεθανή** (η), **μωαμεθανικός**, -ή, -ό [1851].

μώλος (ο) ▸ μόλος

μώλωπας (ο) {μωλώπων} ΙΑΤΡ. κάκωση ή τραύμα τής εξωτερικής επιφάνειας τού δέρματος, που εκδηλώνεται συνήθ. ως πρήξιμο και εκχύμωση και προκαλείται από χτύπημα, πτώση ή και σύνθλιψη ΣΥΝ. μωλωπισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μώλωψ, -ωπος* < θ. *mōl- (με επίθημα *-ωψ*, πβ. *μύ-ωψ*), εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *mel(ə)- «λερώνω - σκουραίνω», πβ. λετ. melns «μαύρος», λιθ. mėlas «κυανός», mėlynė «μώλωπας», αρχ. πρωσ. melne «μελανή κηλίδα» κ.ά. Ομόρρ. *μέλ-ας* (βλ.λ.), *μελ-ανός, μολ-ύνω* κ.ά.].

μωλωπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μωλώπισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προκαλώ μώλωπες, χτυπώ κάποιον και του προξενώ κακώσεις στο δέρμα ΣΥΝ. μελανιάζω. **μωλωπισμός** (ο) [μεσν.] κ. **μωλώπισμα** (το).

μώμος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** λόγος ή πράξη που έχει χαρακτήρα σφοδρής επίκρισης ή κατηγορίας ΣΥΝ. μομφή, ψόγος, επίπληξη, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επιδοκιμασία, επικρότηση **2.** (ειδικότ.) βαριάς μορφής ειρωνεία, που έχει συνήθ. τον χαρακτήρα προσβολής ΣΥΝ. χλευή, χλευασμός, σκώμμα, λοιδορία, εμπαιγμός ΑΝΤ. θαυμασμός, έπαινος **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που συνηθίζει να εκτοξεύει κατηγορίες ή να ειρωνεύεται, να χλευάζει ΣΥΝ. είρων, χλευαστής, σαρκαστής, σκώπτης, προσβλητικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῶμος*, που συνδ. πιθ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*μῦμαρ· αἶσχος, φόβος, ψόγος*». Η εναλλαγή των φωνηέντων *ω – υ* έχει ερμηνευθεί είτε ως κώφωση τού *-ω-* σε *-υ-* είτε ως μετάπτωση (πβ. *ζωμός - ζύμη*). Κατά τα άλλα, οι εν λόγω εκφραστ. όροι δεν έχουν ικανοποιητικές συνδέσεις με άλλες λεξιλογικές οικογένειες, η δε αναγωγή στο ρ. *μωκῶμαι* «χλευάζω, περιπαίζω» είναι αμφίβολη].

μώνυχος, -ος, -ον (λόγ. για ζώα) **1.** αυτός που έχει ένα μόνο νύχι, μία οπλή σε κάθε πόδι: ~ *ίππος* ΣΥΝ. μονώνυχος, μονόχηλος (βλ.λ.) **2.** ΖΩΟΛ. ***μώνυχα*** (τα) κατηγορία θηλαστικών ζώων ΣΥΝ. μονόχηλα (τα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μῶνυξ*. Το β' συνθ. τής λ. είναι ασφαλώς το αρχ. *ὄνυξ* «νύχι», ενώ ως προς το α' συνθ. έχουν διατυπωθεί δύο εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Παλαιότερα πιστευόταν ότι *μῶνυξ* < **μονF(ο)-όνυξ* (με συλλαβική ανομοίωση και έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ενώ σήμερα κερδίζει έδαφος η εκδοχή ότι *μῶνυξ* < **σμ-ῶνυξ*, όπου **σμ-* η μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem- «ένας» (> *εἷς*), οπότε η λ. θα σήμαινε «με ένα νύχι»].

μωραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μώρα-να, -νθηκα, -μένος} (λόγ.) **♦ 1.** (μετβ.) καθιστώ ή αποδεικνύω (κάποιον) ανόητο, του κάνω να χάσει τον νου του, τη σκέψη και την κρίση του: *μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι* ΣΥΝ. αποβλακώνω, τυφλώνω ΑΝΤ. συνετίζω, σωφρονίζω, βάζω μυαλό (σε κάποιον) **♦ 2.** (αμετβ.) μιλώ, ενεργώ ή συμπεριφέρομαι ως ανόητος, χάνω τον νου μου, τη σκέψη και την κριτική μου ικανότητα ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, ανοηταίνω, ξεμωραίνομαι, ξεκουτιαίνω ΑΝΤ. συνετίζομαι, βάζω μυαλό.

μωράκι (το) ▸ μωρό

μωρέ κ. **ωρέ** επιφών. (λαϊκ.-οικ.) **1.** προσφώνηση προσώπων και ζώων (ανεξαρτήτως φύλου και γραμματικού γένους): *αφήστε με, ~ παιδιά, να κάνω τη δουλειά μου!* || *ώς πότε θες να σε τρέφω, ~ τεμπέλη;* ΣΥΝ. βρε **• 2.** (+ προσωπική αντων.) για έμφαση σε προσφώνηση ή

αναφορά σε πρόσωπο: *μωρ' εσύ. δεν ακούς που σου φωνάζω:* || *μωρ' αυτός δεν τρώγεται με τίποτα!* **3.** (γενικότ.) για απορία. θαυμασμό. διαμαρτυρία, αποδοκιμασία κ.λπ.: *~ τι μας λες!* || *~ φθηνά τη γλυτώσαμε. σου λέω!* || *~ όσα και να πεις για δαύτη, είναι λίγα* || *~ μπράβο θράσος που το έχεις!* || *~! Δουλειά που μου σκάρωσε!* ΣΥΝ. βρε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από την κλητ. ενικού τού αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.)].

μωρή επιφών. ως προσφών. γυναικών, συνήθ. προσβλητική ή υβριστική: *~ συ. έλα 'δώ!* || *σκάσε. ~!* || *~ τρελή. τι κάνεις εκεί;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. προσφώνηση, θηλ. τού αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.)].

μωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.· δύσχρ. μωριών στη σημ. 2} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) η έλλειψη σκέψης και κρίσης, η μειωμένη ικανότητα αξιολόγησης και ερμηνείας των εξωτερικών μηνυμάτων ΣΥΝ. ανοησία. κουταμάρα. βλακεία, χαζομάρα, αφροσύνη. άνοια, ευήθεια. ακρισία, αβελτηρία ΑΝΤ. εξυπνάδα. ευστροφία. ευφυΐα, νοημοσύνη **2.** (συνεκδ.) λόγος. πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει ανοησία. έλλειψη σκέψης και κρίσης ΣΥΝ. μικρολογία **3.** ΙΑΤΡ. διανοητική καθυστέρηση. κατά την οποία το άτομο μένει διανοητικά καθηλωμένο στην ηλικία των εννέα ώς δέκα χρόνων και χρειάζεται φροντίδα και προστασία από τους άλλους, μπορεί ωστόσο να επιτύχει την άσκηση απλής επαγγελματικής δραστηριότητας.

μωρό (το) **1.** το πολύ μικρό παιδί. το βρέφος: *το ~ κοιμάται στην κούνια* || *ταΐζω / φροντίζω το ~* ΣΥΝ. νήπιο. μικρό. μπέμπης ΑΝΤ. μεγάλος. ενήλικος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν το χαρακτηρίζει η ωριμότητα. η οποία αρμόζει στην ηλικία του, που σκέπτεται ή συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί: *~ με θεωρείτε και μου τα λέτε αυτά:* ΣΥΝ. αφελής, ανώριμος· ΦΡ. ***κάνω σαν μωρό-παιδί*** συμπεριφορέρομαι σαν να είμαι μωρό. δηλαδή ανώριμα **3.** (οικ.) ***μωρό μου!*** χαϊδευτική προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο. έκφραση τρυφερότητας και στοργής ΣΥΝ. αγάπη μου, λατρεία μου **4.** (λαϊκ.) όμορφη, ελκυστική νεαρή κοπέλα: *όλα τα ~ στην πίστα* || *πέρασε ένα ~ άλλο πράμα!* ΣΥΝ. κουκλί. — (υποκ.) **μωράκι** κ. **μωρουδάκι** κ. **μωρουδέλι** κ. **μωρούλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μωρόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *μωρός*].

μωρολόγημα (το) [αρχ.] {μωρολογήμ-ατος | -ατα. -άτων} ανόητη κουβέντα, λόγος ή ομιλία χωρίς περιεχόμενο: *η χθεσινή συζήτηση ήταν γεμάτη μωρολογήματα και φλυαρίες* ΣΥΝ. χαζοκουβέντα. φληνάφημα, ανοησία, βλακεία ΑΝΤ. ευφυολόγημα, εξυπνάδα. Επίσης **μωρολογία** (η) [αρχ.].

μωρολόγος, -ος. -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέγει ανοησίες. που τα λόγια του δεν έχουν νόημα ή περιεχόμενο ΣΥΝ. φαφλατάς.

μωρολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μωρολογείς... | μωρολόγησα} (λόγ.) λέω ανοησίες, μιλώ ακατάσχετα και χωρίς περιεχόμενο: *όλοι μωρολογούσαν στη χθεσινή συζήτηση, κανείς δεν είπε δύο σοβαρές κουβέντες* ΣΥΝ. ανοητολογώ, φληναφώ ΑΝΤ. ευφυολογώ.

μωρομάντηλο (το) μαντήλι μιας χρήσεως εμποτισμένο με υγρό για τον καθαρισμό των μωρών.

μωρόπιστος, -η. -ο [1860] (λόγ.) αυτός που είναι εύπιστος (από ακρισία, έλλειψη πείρας ή αφέλεια): *μην είσαι ~ και μην παρασύρεσαι από τις υποσχέσεις των δημαγωγών* ΣΥΝ. αφελής. ευκολόπιστος. απλοϊκός, ευήθης ΑΝΤ. δύσπιστος. ολιγόπιστος. — **μωροπιστία** (η) [1831].

μωρός, -ή. -ό (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης. εξυπνάδας ή κριτικής σκέψης: *~ κουβέντες / φιλοδοξία / αντίληψη* ΣΥΝ. ανόητος. κουτός, άμυαλος ΑΝΤ. έξυπνος. συνετός, ανοιχτομάτης, ευφυής· ΦΡ. (α) ***μωρές παρθένες*** (*μωραί παρθένοι.* Κ.Δ. Ματθ. 25, 2) (ως χαρακτηρισμός) ανέτοιμοι. απροετοίμαστοι άνθρωποι (για κάτι σημαντικό)· για πρόσωπα που χαρακτηρίζει η απρονοησία: *ενώ έβλεπαν τον κίνδυνο. δεν πήραν κανένα μέτρο· τώρα την έπαθαν σαν τις μωρές παρθένες* (β) ***ουδείς μωρότερος των διδασκάλων, αν δεν υπήρχον οι ιατροί*** κανένας δε θα ήταν πιο ανόητος από τους δασκάλους, αν δεν υπήρχαν οι γιατροί· (ειρων.) για τους δασκάλους και τους γιατρούς **2.** (α) **μωρέ** βλ.λ. (β) **μωρή** βλ.λ. — **μωρότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. *βρε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει εγκαταλειφθεί σήμερα η παλαιότ. σύνδεση με σανσκρ. mūrá- «ανόητος, κουτός», που θα προϋπέθετε μετάπτωση *mō(u)- / *mu- (πβ. *ζωμός – ζύμη*). Το λατ. mōrus είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *μωρές παρθένες* ανάγεται στην παραβολή τού Ιησού για τις δέκα παρθένες (Κ.Δ. Ματθ. 25, 1-13). εκ των οποίων οι πέντε ευρέθησαν απροετοίμαστες για να υποδεχθούν τον νυμφίο. επειδή δεν είχαν αγοράσει λάδι για τα λυχνάρια τους].

μωρόσοφος, -η. -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) **1.** ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός και έξυπνος ΣΥΝ. δοκησίσοφος, ψευδόσοφος. κενόσοφος ΑΝΤ. σοφός, έξυπνος. ευφυής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολλές γνώσεις. δεν έχει όμως κρίση για να τις αξιοποιήσει, ο πολυμαθής αλλά ανόητος. — **μωροσοφία** (η).

μωρότητα (η) ‣ μωρός

μωρουδάκι κ. **μωρουδέλι** (το) ‣ μωρό

μωρουδιακά (τα) το σύνολο των ρούχων και των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για το ντύσιμο τού μωρού.

μωρουδίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λαϊκ.) συμπεριφέρομαι σαν μωρό, με λόγια και πράξεις που δεν ταιριάζουν σε ώριμο άνθρωπο ΣΥΝ. μπεμπεκίζω.
[ΕΤΥΜ. < *μωρούδι* (υποκ. τού *μωρό*) + *-ίζω*].

μωρουδίσματα (τα) (λαϊκ.) λόγια. πράξεις ή φερσίματα που ταιριάζουν σε μωρό: *Τι ~ είναι αυτά; Δεν θα μεγαλώσεις ποτέ σου;* ΣΥΝ. παιδιαρίσματα.

μωρουδίστικος, -η. -ο αυτός που σχετίζεται. ταιριάζει σε μωρό: *~ ρούχα*· συνήθ. ως χαρακτηρισμός συμπεριφοράς που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο. αλλά σε μωρό: *~ καμώματα / φέρσιμο / νάζια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

μωροφιλόδοξος, -η, -ο [1892] (λόγ.-μειωτ. για πρόσ.) ο ανόητος και ταυτόχρονα φιλόδοξος, αυτός που τρέφει ανόητες φιλοδοξίες ή εκδηλώνει τις φιλόδοξες τάσεις του με ανόητο τρόπο: *πλήθος μωροφιλόδοξοι συμμετέχουν στις τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συζητήσεις.* — **μωροφιλοδοξία** (η) [1892].

μωσαϊκό (το) [1856] **1.** δάπεδο ή τοιχογραφία που κατασκευάζεται με τη συγκόλληση ψηφίδων διαφόρων υλικών: *στο μπάνιο και στην κουζίνα μας έχουμε ~* ΣΥΝ. ψηφιδωτό. ψηφοθέτημα **2.** (μτφ.) σύνολο ανομοιογενών στοιχείων που συνυπάρχουν ή αναμειγνύονται μεταξύ τους: *~ ιδεολογιών / εθνοτήτων / θρησκειών / αντιλήψεων* ΣΥΝ. σύμφυρμα, συμπίλημα, συνονθύλευμα, αμάλγαμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. mosaico < μεσν. λατ. müsaicus, είδος ψηφιδογραφίας σπηλαίων αφιερωμένων στις Μούσες, < Musa < αρχ. *Μοῦσα*].

μωσαϊκός[1], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μωσαϊκό (βλ.λ.), που έχει τη μορφή και τη σύσταση μωσαϊκού: *~ πλάκες* ΣΥΝ. ψηφιδωτός.

μωσαϊκός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Μωυσή (βλ.λ.): *~ νόμος* (το σύνολο των 613 διατάξεων που θεωρούνται ότι δόθηκαν στον ισραηλιτικό λαό από τον Θεό μέσω τού Μωυσή)· ΦΡ. ***Μωσαϊκός Νόμος*** βλ. λ. *νόμος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μωυσῆς / Μωσῆς* (βλ.λ.)].

μωσαϊσμός (ο) [1854] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των θρησκευτικών. ηθικών και κοινωνικών κανόνων και διατάξεων που αποδίδονται στον Μωυσή (βλ.λ.).

Μωυσής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -έως} ο μεγάλος προφήτης και νομοθέτης τής Π.Δ.. αυτός που απελευθέρωσε τους Εβραίους από τη δουλεία στην Αίγυπτο και στη συνέχεια δέχθηκε από τον Θεό τις Δέκα Εντολές στο Όρος Σινά· ο οργανωτής τής θρησκείας και τής λατρείας των Εβραίων (γι' αυτό και στον ιουδαϊσμό θεωρείται ως ο μέγιστος προφήτης και δάσκαλος. ενώ παράλληλα τιμάται και από τον χριστιανισμό).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μωυσῆς / Μωσῆς* < εβρ. Mošé, αβεβ. ετύμου. Η βιβλική άποψη αποδίδει στο όνομα τη σημ. «βγαλμένος έξω. σωσμένος (από το νερό)» (Π.Δ. *Έξοδος* 2, 10: *...ἐπωνόμασεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μωυσῆν λέγουσα. ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτὸν ἀνειλόμην*). πβ. εβρ. mašah «βγάζω έξω». Ωστόσο. φαίνεται πιθ. ότι το όνομα έχει αιγυπτιακή προέλευση και αποτελεί συντετμημένο τ. ονομάτων με β' συνθ. την αιγυπτ. λ. moši / moše «γεννημένος (από)» (πβ. *Ραμσῆς* < Ra-mošis «γεννημένος από τον θεό Ρα»)].

N

N, ν: νυ ή νι, το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Τόσο στην Αρχαία Ελληνική όσο και στη Νέα το γράμμα Ν δήλωσε ένα οδοντικό έρρινο σύμφωνο, το [n], το οποίο διέφερε από το χειλικό έρρινο σύμφωνο, το [m]. Μια παραλλαγή τού ερρίνου, το υπερωικό έρρινο (το *άγμα*) που προφέρουμε στην Ελληνική μπροστά από τα *κ, γ, χ* (πβ. *έγκλημα, άγχος, συγγενής*), δηλώθηκε πάντοτε (Αρχαία και Νέα Ελληνική) με το γράμμα Γ και όχι με το Ν. Στη Ν. Ελληνική, μια τρίτη παραλλαγή («αλλόφωνο») τού Ν, το ουρανικό [ñ] που προφέρουμε λ.χ. στη λ. *εννιά*, δηλώνεται επίσης με το γράμμα Ν. Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το Ν δηλώθηκε με ιδιαίτερη σειρά συλλαβογραμμάτων (*να, νε, νο, νι* κ.λπ.). Η τάση για συμμετρική απεικόνιση των γραμμάτων ως προς τις κεραίες που το αποτελούν οδήγησε στη δημιουργία, στο αττικό αλφάβητο, ενός ισοϋψούς στις ακριανές κεραίες γράμματος (Ν), πράγμα που δεν συνέβαινε στην αρχική μορφή τού γράμματος. Η παράλειψη τής αριστερής κεραίας τού Ν στην ταχυγραφική μικρογράμματη γραφή έδωσε το μικρό (πεζό) γράμμα ν. Οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν το αρχικό σχήμα και την ονομασία τού γράμματος **νυ** στο γράμμα nûn τού βορειοσημιτικού αλφαβήτου, που σήμαινε το «ψάρι». Η ονομασία τού *νυ* επηρέασε και την ονομασία τού γράμματος **μυ** στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο. **Νυ** και **μυ** απλογραφήθηκαν στη νεότερη Ελληνική ως **νι** και **μι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

N, ν νυ κ. νι· το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *νυ, αριθμός*).

Ν. Νότος, νότιος, -α, -ο, νότια.

να[1] σύνδ. **1.** δείκτης ο οποίος εισάγει συμπληρωματικές προτάσεις που λειτουργούν ως αντικείμενα (συμπληρώματα τής σημασίας) ρημάτων, όπως *θέλω, απαγορεύω* κ.ά.: *θέλω ~ φύγω* || *σου απαγορεύω ~ μιλάς* **2.** όταν λειτουργεί ως συμπλήρωμα, δηλώνει: (α) πράξη σύγχρονη των ρημάτων τής κύριας και τής δευτερεύουσας πρότασης: *τους βλέπαμε ~ περνούν από μπροστά μας* || *την άκουσα ~ τραγουδάει* (β) πράξη ετερόχρονη των δύο ρημάτων: *σε περιμένω ~ έρθεις* || *ελπίζω ~ με πάρεις τηλέφωνο* **3.** (ειδικότ.) μετά από οριστικό άρθρο, οπότε και εισάγει πάντοτε ονοματική πρόταση: *το ~ αγνοείς την πραγματικότητα σε φέρνει σε μειονεκτική θέση* || *η αίσθηση τού ~ είναι κανείς ελεύθερος* **4.** (με άρνηση *μη*): *του είπα ~ μη φύγει* || *θέλω ~ μη μιλάς δυνατά*· (ειδικότ.) μερικές φορές παραλείπεται, όποτε η σημασία του συμπυκνώνεται στην άρνηση: *φύγε και μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* (αντί *να μη*) **5.** (στην παραδοσιακή σχολική γραμματική) δείκτης τής υποτακτικής έγκλισης: *φεύγω: να φεύγω* || *έφυγα: να φύγω* || *ντύνομαι: να ντύνομαι* || *ντύθηκα: να ντυθώ* **6.** ελλειπτικώς, εισάγει ανεξάρτητες προτάσεις, οπότε δηλώνει: (α) ευχή ή κατάρα, αντί των «μακάρι», «είθε»: *~ 'σαι καλά!* || *~ σου ζήσει το παιδί!* || *αχ, ~ μπορούσα να φύγω!* || *φύγε και ~ μη σε ξαναδώ!* || *άντε ~ χαθείς, ανόητε* || *~ τον φάει η μαύρη γη!* (β) προτροπή, προσταγή ή απαγόρευση: *~ κοιτάζεις τη δουλειά σου και ~ μην ανακατεύεσαι στις ξένες υποθέσεις!* || *~ μη σε ξαναδώ στα μάτια μου* || *~ μην ξαναφορέσεις τη μπλούζα μου* (γ) ερώτηση ή απορία: *~ σε ρωτήσω κάτι;* || *ποιος ~ 'ναι τέτοια ώρα;* || *~ τα πούμε;* (ενν. *τα κάλαντα*) (δ) όρκο: *αν δεν σου επιστρέψω τα δανεικά, ~ μη χαρώ τα παιδιά μου!* || *~ μη σώσω, αν σου λέω ψέματα!* (ε) επιθυμία ή βούληση: *~ δω τι θα κάνεις χωρίς τη βοήθειά μου* || *~ σου πω μια στιγμή!* (στ) ενδεχόμενο ή δυνατότητα: *ποιος ~ το 'λεγε πως θα γινόταν υπουργός!* (ζ) διαμαρτυρία, απορία ή αγανάκτηση (σε επιφωνηματικές εκφράσεις με ερωτηματική μορφή): *και ~ σκεφτεί κανείς πως τον μεγάλωσα εγώ!* || *τόσο κοντά μου και ~ μην το δω!* **7.** (ειδικότ.) με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα για τον σχηματισμό φράσεων που δηλώνουν απορία, ενδεχόμενο ή δυνατότητα (βλ. κ. σημ. 6 στ): *πότε ~ έφυγε άραγε;* || *ποιος ~ μου έλεγε πως είναι τέτοιος άνθρωπος;* || *τι ~ έκανα;* || *πώς ~ μην τον αγαπήσω;* || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί το καράβι* **8.** για τη δήλωση τού τρόπου: *έμαθε ~ διαβάζει* (δηλ. με ποιον τρόπο / πώς να διαβάζει) **9.** ως τελικός σύνδεσμος, αντί των «για να», «με σκοπό να»: *θα πάω ~ τον βρω* || *θα 'ρθω ~ σου μιλήσω* **10.** ως υποθετικός σύνδεσμος αντί των «εάν», «αν»: *~ το 'ξερα, θα το έλεγα* || (παροιμ.) *«στερνή μου γνώση ~ σ' είχα πρώτα»* **11.** ως αιτιολογικός σύνδεσμος αντί τού «διότι», «που», «επειδή»: *δεν είχες άδικο ~ του φερθείς έτσι* || *δεν έκανες καλά ~ ταξιδέψεις με τέτοιον καιρό* || *~ κοιμήθηκαν άραγε και δεν ακούν το τηλέφωνο;* **12.** ως χρονικός σύνδεσμος αντί των «όταν», «άμα»: *~ 'ρθει το καλοκαίρι και βλέπουμε* || *~ τελειώσω πρώτα το στρατιωτικό κι έπειτα παντρευόμαστε* **13.** ως εναντιωματικός σύνδεσμος αντί των «έστω και αν», «και αν ακόμη»: *δεν θα πάω, ο κόσμος ~ χαλάσει* || *και ~ προσπαθήσω, δεν θα πετύχω* || *~ το δω και να μην το πιστέψω* **14.** ως συμπερασματικός σύνδεσμος αντί των «ώστε», «που»: *δεν είμαι παιδάκι ~ φοβάμαι το σκοτάδι!* **15.** ως ειδικός σύνδεσμος αντί των «ότι», «πως», «που»: *βλέπω τον κόπο σου ~ πηγαίνει χαμένος* || *μου φαίνεται ~ τον ξέρω* **16.** μετά από προθέσεις, για τον σχηματισμό σύνθετων συνδέσμων, που εισάγουν δευτερεύουσες προτάσεις (οι προθέσεις αυτές είναι οι «αντί», «μέχρι», «σαν», «χωρίς», «δίχως»): *αντί ~ το φτειάξει ο Σωτήρης, το 'φτειαξε η Γιώτα* || *ξαφνικά σταμάτησε, σαν ~ θυμήθηκε κάτι* || *έφτασε το παιδί πέντε ετών, μέχρι ~ μας πουν ότι έχει σοβαρό πρόβλημα* || *δεν θα πουλήσω το σπίτι χωρίς / δίχως ~ σε συμβουλευτώ* **17.** προαιρετικά συνοδεύει ορισμένους συνδέσμους (λ.χ. προτού, ωστόσο, έως ότου, ώστε κ.ά.), αποτελώντας χαρακτηριστικό τής ιδιολέκτου προσώπου ή προσδίδοντας εκφραστικότητα στον λόγο και σχηματίζοντας ιδιαίτερες εκφράσεις: *χτύπησαν την πόρτα μου πριν ~ ξημερώσει* || *θα τελειώσει η δουλειά ώσπου ~ πεις κύμινο* || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί* || *βάλε όσο ~ 'ναι* **18.** (ειδικότ.) με το επίρρ. «μόνο» για τη δήλωση αξίωσης ή παράκλησης, που έχει ταυτόχρονα και τον χαρακτήρα υποθέσεως: *θα κερδίσουμε σίγουρα· μόνο ~ μη μας τύχει καμιά αναποδιά*· (ειδικότ.-λαϊκ.) ***θε να*** θα, πρόκειται να: *όταν ~ 'ρθει η άνοιξη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ινά* < αρχ. *ἵνα* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος), πβ. κ. *θα*. Το αρχ. *ἵνα* (που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τοπικό επίρρ. και αργότερα ως τελικός σύνδεσμος) παρουσιάζει την κατάλ. *-να* των τ. οργανικής πτώσεως, πβ. σανσκρ. yé-na, té-na. Το θ. τού επιρρ. ανάγεται είτε σε *yo- (πβ. *ὅς*) είτε σε *əy- (πβ. *ἵν* «αυτήν, αυτόν» τής προσωπ. αντωνυμίας, πβ. λατ. im)].

να[2] μόριο **1.** έχει δεικτική σημασία και συντάσσεται συχνότ. (α) με αδύνατο τύπο αντωνυμίας σε αιτιατική (β) με ουσιαστικό σε ονομαστική || *~ η Λίζα!* || *~ το σπίτι που σου έλεγα* || *~ τα λεφτά που σου χρωστάω* ή (γ) με συνδυασμό και των δύο πτώσεων: *~ με κι εγώ!* || *~ με τώρα μόνος να περπατώ στους δρόμους* ΣΥΝ. ιδού, δες εδώ, κοίταξε, αυτού, εκεί, πάρε, λάβε, ορίστε **2.** (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και απολύτως, οπότε ακολουθεί κύρια πρόταση: *~! Πάρε το κομμάτι σου* || *~, πιες κι εσύ λιγάκι* ΣΥΝ. πάρε, ορίστε **3.** (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και με γεν. προσωπική ή χαριστική: *~ σου, που λες, τον βλέπω να έρχεται κατά πάνω μου* || *~ μου κι εμένα, ~ σου κι εσένα* (για περιπτώσεις που κάποιος θεωρεί ότι τόσο στον ίδιο όσο και στον συνομιλητή του τους πρέπει φασκέλωμα και προβαίνει στη χειρονομία αυτή) ΣΥΝ. ιδού **4.** (λαϊκ.) συνάπτεται με δεικτικές αντωνυμίες και τοπικά επιρρήματα, λειτουργώντας ως επίθημα αυτών επιτείνοντας τη σημασία τους: *εδωνά θα καθίσω, για να μη σας ενοχλώ* || *αυτονά το παιδί ήταν που ήλθε και με βρήκε* (πβ. λ. *δα*)· ΦΡ. ***να τα μας!*** δηλώνει έκπληξη ή/και δυσαρέσκεια για κάτι άκαιρο ή αναπάντεχο και δυσάρεστο: *~! Πάνω που είχα ηρεμήσει, ξαναχτύπησε το τηλέφωνο!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επιφών. *ἦν* «ιδού, να» (με ενδιάμεσο τ. *ἠνί* ή *ἠνά*), που ταυτίζεται με το λατ. επιφών. ēn (αν το τελευταίο δεν είναι δάνειο από την Ελληνική)].

ΝΑ. νοτιοανατολικός, -ή, -ό, νοτιοανατολικά.

Ν.Α. (η) Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Ναβαρίνο (το) {συνήθ. όρθ. *Ναυαρίνο*} η Πύλος· γνωστό από τη ναυμαχία που διεξήχθη στον ομώνυμο όρμο (20 Οκτωβρίου 1827), κατά την οποία βρετανικά, γαλλικά και ρωσικά πλοία κατανίκησαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, αρχικώς αρσ. *Ναβαρίνος* < αιτ. **τὸν Ἀβαρίνον* (με εσφαλμ. χωρισμό) < **Ἀβαρίνο(ς)*, αβεβ. ετύμου, ίσως από το φύλο των *Ἀβάρων* που κατέλαβαν την Πύλο το 589 μ.Χ. ή, κατ' άλλη εκδοχή, < σλαβ. *anorino «σφενδαμνότοπος»].

νάγια (η) εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει κυρ. στην Ασία και την Αφρική· αλλιώς *κόμπρα* (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. naja < χίντι na'a «ερπετό» < σανσκρ. nāga «ερπετό, φίδι»].

ναδίρ (το) {άκλ.} **1.** (κυριολ.) ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο τής ουράνιας σφαίρας, που βρίσκεται διαμετρικώς αντίθετα από το ζενίθ (βλ.λ.) ΑΝΤ. ζενίθ **2.** (μτφ.) το κατώτατο δυνατό σημείο, το έσχατο όριο: *η καριέρα του έπεσε απότομα από το ζενίθ στο ~* || *τα οικονομικά τής χώρας βρίσκονται στο ~* ΑΝΤ. ζενίθ.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. nadir < αραβ. nazir «αντίθετος» (ενν. τού ζενίθ)].

Ναζαρέτ (η) {άκλ.} πόλη τής Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, όπου έγινε ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου και πέρασε τα παιδικά του χρόνια ο

Ιησούς («Ιησούς ο Ναζωραίος»).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ναζαρέτ / Ναζαρά* < εβρ. Natsrét, πιθ. < netsér «βλαστάνω, αναπτύσσομαι - απόγονος, βλαστός». Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποσπάστηκε από το τοπων. *Γεννησαρέτ*, άλλη ονομασία τής θάλασσας τής Γαλιλαίας].

ναζαρηνός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που προέρχεται από τη Ναζαρέτ (β) αυτός που αναφέρεται στον Ναζωραίο (τον Ιησού Χριστό) **2.** (α) ***ναζαρηνή ζωγραφική*** τάση τής εκκλησιαστικής ζωγραφικής που ξεκίνησε στις αρχές τού 19ου αι. και κινείται στο πλαίσιο τής τρισδιάστατης νατουραλιστικής-αναγεννησιακής τεχνοτροπίας (β) ***Ναζαρηνοί*** (οι) ζωγράφοι-αγιογράφοι οι οποίοι ακολουθούν την παραπάνω τεχνοτροπία.

Ναζαρηνός (ο) [μτγν.] αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ, ο Ναζωραίος (βλ.λ.).

ναζί (ο/η) {άκλ.} **1.** μέλος τού γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος (που είχε ηγέτη τον Αδόλφο Χίτλερ) ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστής **2.** ο οπαδός τού ρατσιστικού και ολοκληρωτικού πολιτικού συστήματος τού ναζισμού (βλ.λ.), θαυμαστής τής προσωπικότητας και των πράξεων τού Χίτλερ. Επίσης **ναζής** (ο) {ναζήδες}.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Nazi < Na(tional-so)zi(alist) «εθνικοσοσιαλιστής»].

νάζι (το) {χωρ. γεν.} χαριτωμένη και φιλάρεσκη προσποίηση στη στάση, την κίνηση και τη συμπεριφορά: *προχωρούσε λικνιστή, όλο σκέρτσο και* ~ ΣΥΝ. κάμωμα, ακκισμός, (λαϊκ.) τσαλίμι, σκέρτσο, τσιριμόνια ΑΝΤ. απλότητα, φυσικότητα· ΦΡ. ***αρχίζω τα / κάνω νάζια*** (i) κάνω σκέρτσα, τσαχπινιές (ii) (μτφ.) φέρνω αντιρρήσεις σε κάτι, προκειμένου να ικανοποιήσω επιθυμία μου, δυστροπώ σε κάτι: *η μικρή απ' το πρωί κάνει νάζια και δεν τρώει, αν δεν της αγοράσω το παιχνίδι* || *άρχισε πάλι τα ~ και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε!* — (υποκ.) **ναζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. naz].

ναζιάρης, (ο) {ναζιάρηδες}, **ναζιάρα** (η) πρόσωπο που κάνει νάζια: *~ κοπέλα.* — **ναζιάρικος**, -η, -ο, **ναζιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *νάζι* + παραγ. επίθημα *-(ι)άρης*, πβ. κ. *παιχνιδ-ιάρης*].

ναζισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε στη Γερμανία από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα τού Αδόλφου Χίτλερ, με κύρια χαρακτηριστικά τον ακραίο ρατσισμό και εθνικισμό, την ξενοφοβία, τον ολοκληρωτικό τρόπο διακυβέρνησης κ.λπ. (βλ. κ. λ. *εθνικοσοσιαλισμός*) ΣΥΝ. χιτλερισμός, (γερμανικός) φασισμός. — **ναζιστής** (ο), **ναζίστρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Nazismus (βλ. λ. *ναζί*)].

ναζιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ναζισμό και τους οπαδούς του: *~ έμβλημα / προπαγάνδα / θηριωδία / στράτευμα / σημαία / στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστικός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει απόλυτα ολοκληρωτικό και καταπιεστικό χαρακτήρα, που υιοθετεί τη βία και προσπαθεί να επιβληθεί με αυτήν: *~ συμπεριφορά / νοοτροπία* ΣΥΝ. φασιστικός, ολοκληρωτικός, αυταρχικός ΑΝΤ. δημοκρατικός, φιλελεύθερος. — **ναζιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

ναζού (η) {ναζούδες} η ναζιάρα (βλ. λ. *ναζιάρης*).
[ΕΤΥΜ. < *νάζι* + θηλ. κατάλ. *-ού*, πβ. κ. *ψαρ-ού, γλωσσ-ού, κουρελ-ού*].

Ναζωραίος (ο) **1.** αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ο Ιησούς Χριστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ναζωραῖος* < τοπων. *Ναζαρέτ* (βλ.λ.). Η προσαγόρευση *Ναζωραῖος* αποδίδεται στον Ιησού και απαντά δώδεκα φορές στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 2. 23: *καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται*)].

Ναθαναήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους μαθητές τού Χριστού· ΦΡ. ***βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ*** (Κ.Δ. Ιωάνν. 1. 45: *εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ*) για δύο ανθρώπους που ταιριάζουν πολύ **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Nathan'el «ο Θεός έχει δώσει». Βλ. κ. *Βαρθολομαίος*].

ναί (το) ▸ νέι

ναι επίρρ.· το κατεξοχήν μόριο τής καταφατικής απάντησης στη Νεοελληνική Κοινή, που δηλώνει: **1.** απλή κατάφαση ή έντονη διαβεβαίωση: *-Επέστρεψες το βιβλίο στη βιβλιοθήκη; -~, το επέστρεψα* || *~, μην ανησυχείς, θα έλθω μαζί σας αύριο* ΣΥΝ. βέβαια, μάλιστα, φυσικά, αληθινά ΑΝΤ. όχι, όχι βέβαια, μπα, α μπα· ΦΡ. ***πες ναι*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παρακαλεί κάποιον ή προσπαθεί να του αποσπάσει μια υπόσχεση για κάτι: *Θα έρθεις μαζί μου στο πάρτι; Πες ναι, πες ναι!* **2.** αποδοχή των λεγομένων τού συνομιλητή, διαπίστωση ότι ο συνομιλητής έχει δίκιο: *~, το δέχομαι ότι έτσι είναι* ΣΥΝ. αληθινά, μάλιστα, έτσι είναι, σωστά, σύμφωνοι, πράγματι ΑΝΤ. όχι, καθόλου, δεν είναι έτσι **3.** έμφαση των παραπάνω σημασιών, όταν επαναλαμβάνεται δύο ή τρεις φορές: *~, ~ συ λέω, αυτός ήταν, τον είδα* **4.** κατάφαση ή συναίνεση με επιφυλάξεις ή υπό όρους, όταν ακολουθεί εναντιωματικός σύνδεσμος (αλλά, ωστόσο, όμως κ.λπ.): *~, σου επιτρέπω να πας, πρόσεξε όμως να συμπεριφερθείς όπως πρέπει* **5.** (ειδικότ.) με το οριστικό άρθρο σε θέση ουσιαστικού: *είναι δύσκολο το ~* (η συμφωνία, η συναίνεση)· ΦΡ. ***λέω το ναι*** (i) απαντώ καταφατικά, αποδέχομαι αίτημα, πρόταση κ.λπ.: *πες το ναι και μη σε νοιάζει* ΣΥΝ. συγκατανεύω (ii) (ειδικότ.) αποδέχομαι πρόταση γάμου: *επιτέλους, η Κατερίνα τού είπε το ναι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μάλιστα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράλλ. τ. τού ομοτικού μορίου *νή* (πβ. τις αρχ. φρ. *ναὶ μὰ Δία, νὴ Δία*). Τόσο ο τ. *ναί* όσο και ο τ. *νή* ανάγονται σε Ι.Ε. *(e)nο- (δεικτικό μόριο), πβ. σανσκρ. nā-nā, αρχ. σλαβ. na, λατ. nam / enim, τοχ. nai κ.ά. Αν το *ναί* θεωρηθεί αρχαιότερο, τότε το *νή* αποτελεί φωνητική παραλλαγή τής αττικής διαλέκτου. Αν το *νή*, από την άλλη πλευρά, είναι αρχαιότερος τ., τότε εμφανίζει τις παραλλαγές *νή, ναί, νεί* (πβ. κ. *ἤ, αἰ, εἰ* «αν»). Το λατ. nē ενδεχομένως αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].

Ναϊάς (η) {Ναϊάδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις νύμφες των γλυκών νερών, που κατοικούσαν στις πηγές, στους ποταμούς, στις λίμνες, στις κρήνες, στα έλη κ.λπ. (πβ. λ. *Νηρηίς*). Επίσης **Ναϊάδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νάω* «ρέω» με μακρό ᾱ (πβ. κ. *ἀέ-ναος*) + *-ιάς* (πβ. αρχ. *Ἑλικωνιάς*). Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από *nāFā «κρήνη, πηγή»].

νάιλον (το) {άκλ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. **1.** πολύ ελαστική και ανθεκτική συνθετική ύλη, ευαίσθητη στη θερμότητα και στα οξέα, που απορροφά ελάχιστα το νερό και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, ρούχων, σχοινιών, σωλήνων, συσκευών, αντικειμένων καθημερινής χρήσης κ.ά. **2.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από την παραπάνω ύλη: *καλσόν ~* || *~ πετονιά / κλωστή / τραπεζομάντηλο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. nylon, πιθ. από συμφυρμό < [vi]nyl (*βινύλιο*, βλ.λ.) + [ray]on (*ρεγιόν*, βλ.λ.)].

ναίσκε μόρ. (διαλεκτ.) επιτατικό τού «ναι»: *~ αφέντη μου, όπως διατάξετε!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ναῖσκε* < φρ. *ναὶ σὺ καλέ* (με συγκοπή)].

ναΐσκος (ο) (λόγ.) μικρός ναός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *ναός* (βλ.λ.)].

νάιτ κλαμπ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως με μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (πβ. λ. *καμπαρέ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. night club].

ναΐφ επίθ. {άκλ.} **1.** χαρακτηρισμός αυτοδίδακτου καλλιτέχνη, ο οποίος δημιουργεί έξω από τα ακαδημαϊκά, τα καθιερωμένα αισθητικά πλαίσια και φιλοτεχνεί έργα που δεν υπακούουν στους παγιωμένους κανόνες (λ.χ. έργα ζωγραφικής που δεν έχουν προοπτική), χρησιμοποιεί λαμπερά, έντονα χρώματα, έχει τάση για υπερβολική λεπτομέρεια κ.ά.: *ο Θεόφιλος είναι ο πιο γνωστός Έλληνας ~ ζωγράφος* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο **3.** (γενικότ.) αυτός που ενεργεί χωρίς επιτήδευση, αυθόρμητα ή που χαρακτηρίζεται από απλότητα και φυσικότητα ΣΥΝ. απλοϊκός, φυσικός, αυθόρμητος ΑΝΤ. επιτηδευμένος, περίτεχνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. naïf «απλοϊκός» < λατ. nativus «φυσικός» (ρ. nascor «γεννιέμαι»)].

νάκαρα[1] (τα) **1.** η σωματική δύναμη **2.** η ψυχική αντοχή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ἀ)νάκαρα* < *ἀνακαρώνω* < *ἀνα-* + *καρώνω* < αρχ. *καρῶ (-όω)* «αποκοιμίζω, ναρκώνω» (βλ. κ. *κάρωση*)].

νάκαρα[2] (τα) **1.** (στο Βυζάντιο) διπλά τύμπανα που τα έπαιζαν οι καβαλάρηδες στις στρατιωτικές και άλλες παρελάσεις **2.** (γενικότ.) τα μουσικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νάκαρο (τό)* < παλ. ιταλ. naccaro (σύγχρ. nac-chera) < αραβ. naqqāra «τύμπανο»].

νάμα (το) {νάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** νερό που αναβλύζει από πηγή και κυλά, τρεχούμενο νερό: *«να γεμίσουν εν αγγείον νερόν... από το πλούσιον ~ τού Προφήτου Ηλιού»* (Α. Παπαδιαμάντης) **2.** (συνεκδ.) η πηγή από όπου αναβλύζει το τρεχούμενο νερό ΣΥΝ. βρύση, κρήνη, κρουνός, κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο, νερομάννα **3.** (μτφ.) ***νάματα*** (τα) οτιδήποτε διαθέτει αναζωογονητική δύναμη, αποτελεί πηγή ζωής, έμπνευσης κ.λπ.: *τα ~ τής παιδείας / τής σοφίας / τής θρησκείας* ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. το κόκκινο και γλυκό κρασί που χρησιμοποιείται κατά την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νᾶμα* < *νάω* «ρέω» < *νάϝ-jω, που συνδ. με σανσκρ. snauti «αφήνω να κυλήσει», snuta- «ρευστός»].

ναματερό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται ο οίνος που προορίζεται για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ. < *νάμα, -τος* + *-ερό*, πβ. *λαδ-ερό, τσαγ-ερό*].

Ναμίμπια (η) (αγγλ. Republic of Namibia = Δημοκρατία τής Ναμίμπιας) κράτος τής ΝΔ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Γουίντχουκ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ναμίμπιας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Namibia, από το όν. των ιθαγενών Nama, αγν. ετύμου].

νανάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) όρνιθα πολύ μικρού μεγέθους, ορνιθανάνος.

νανάκια (τα) {άκλ.} (χαϊδευτικά) ο ύπνος: *κάνω ~* (πέφτω να κοιμηθώ ή κοιμάμαι) ΣΥΝ. νάνι.

νάνι (το) {άκλ.} **1.** (χαϊδευτ.-συνήθ. για νήπια) ο ύπνος ΣΥΝ. νανάκια· ΦΡ. ***κάνω νάνι*** πέφτω να κοιμηθώ ή κοιμούμαι ΣΥΝ. κάνω νανάκια **2.** επαναλαμβανόμενο σε νανουρίσματα: *νάνι-νάνι το μωρό μου* || *~ τού ρήγα το παιδί, τού βασιλιά τ' αγγόνι.*
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού νανουρίσματος].

νανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. η υπερβολικά αργή και ελλιπής ανάπτυξη τού σώματος ή, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, η πλήρης διακοπή της, που προκαλείται από ποικιλία κληρονομικών, μεταβολικών και άλλων διαταραχών και οδηγεί σε ανάστημα τού ενηλίκου μικρότερο από το ελάχιστο φυσιολογικό ΣΥΝ. νανοσωμία, νανοφυΐα ΑΝΤ. γιγαντισμός, γιγαντοσωμία, γιγαντοφυΐα **2.** ΒΟΤ. η διακοπή τής αυξήσεως φυτού ή η καχεκτική ανάπτυξη αυτού, συνήθ. εξαιτίας σφάλματος κατά τη γενετική σύνθεση, πράγμα που έχει ως συνέπεια την παραμονή των διαστάσεών τού φυτού σε όρια μικρότερα από το φυσιολογικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanisme].

νανο- κ. **νανό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (για μονάδες μετρήσεως μεγέθους) το ένα δισεκατομμυριοστό: *νανό-μετρο* (το ένα δισεκατομμυριοστό τού μέτρου), *νανο-δευτερόλεπτο* (το ένα δισεκατομμυριοστό τού δευτερολέπτου) ● **2.** τη σημασία τού πολύ μικρού σε μέγεθος, τού μικροσκοπικού: *νανο-σωμία, νανο-κεφαλία.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *νᾶνος*. Όταν αναφέρεται σε μονάδες μετρήσεως, αποδίδει το ελληνογενές διεθνές πρόθημα nano-. πβ. γαλλ. nano-mètre].

νανοκέφαλος, -η, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που έχει κεφάλι νάνου, δηλ. δυσανάλογα μικρό κεφάλι σε σύγκριση με το υπόλοιπο σώμα του (συνήθ. είναι και μικρόνους ή βραδύνους) ΣΥΝ. μικροκέφαλος ΑΝΤ. μεγαλοκέφαλος, κεφάλας. — **νανοκεφαλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nanocephalus].

νανοκορμία (η) {χωρ. πληθ.} η νανοσωμία (βλ. λ. *νανόσωμος*).

νανομελής, -ής, -ές {νανομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για έμβρυο) αυτό που διαθέτει πολύ μικρά μέλη (χέρια, πόδια). — **νανομελία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanomèle].

νάνος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. άνθρωπος με πολύ μικρό ανάστημα, δηλ. με ανάστημα το οποίο είναι μικρότερο από το μέσο αντίστοιχο ατόμων τής ίδιας ηλικίας τουλάχιστον κατά 20% ΣΥΝ. μικρόσωμος, βραχύσωμος ΑΝΤ. γίγαντας **2.** (μτφ.) πρόσωπο ασήμαντο ή ανάξιο στον χώρο του: ~ *τής πολιτικής* / *τής επιστήμης* / *τής δημοσιογραφίας* ΣΥΝ. ανίκανος, ασήμαντος, τιποτένιος, μηδαμινός, ουτιδανός ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός, τρανός, μεγάλος **3.** ΒΟΤ. φυτό που έχει διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις συνηθισμένες, αλλά διατηρεί τις αναλογίες του: ~ *φοίνικας* **4.** ΖΩΟΛ. μικρόσωμο ζώο, που χρησιμοποιείται κυρ. ως πειραματόζωο ή για διασταύρωση με πιο μεγαλόσωμης ράτσας ζώο: ~ *χοίρος* / *όρνιθα* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ονομασία αστέρα, που έχει μικρό σχετικά μέγεθος και λαμπρότητα *(λευκός νάνος)* βλ. λ. *αστέρας* ΑΝΤ. γίγαντας ● **6.** φανταστικό ον που υποτίθεται ότι ζει σε παραμυθένιους τόπους, βαθιά στα δάση ή τα βουνά, στις βαθύτερες στοές ορυχείων κ.λπ.: *η Χιονάτη και οι εφτά ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νᾶνος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο άγν. προέλευσης (όπως μαρτυρεί το μακρό -ᾱ-). Η ανάλυση **νε-ᾶνός* (με συναίρεση και μετάθεση τόνου), που θα οδηγούσε στη λ. *νέος* (πβ. παράλλ. τ. *νεάν. νεάνος*), δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Το λατ. nānus (> γαλλ. nain) είναι δάνειο από την Ελληνική].

νανόσωμος, -η, -ο ΙΑΤΡ. (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρό ανάστημα και γενικότ. σωματικές διαστάσεις μικρότερες τού μέσου φυσιολογικού ΣΥΝ. νάνος, νανοφυής ΑΝΤ. γιγαντόσωμος, γίγας, γιγαντοφυής. — **νανοσωμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nanosomous].

νανουρίζω κ. (λαϊκ.) **ναναρίζω** ρ. μετβ. {νανούρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποκοιμίζω νήπιο τραγουδώντας ένα γλυκό, μονότονο τραγούδι (το *νανούρισμα*, βλ.λ.): *η μητέρα νανουρίζει το μωρό της* ΣΥΝ. κοιμίζω, γλυκοκοιμίζω ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) αποκοιμίζω κάποιον με απαλούς, μονότονους ήχους: *μας νανούριζε το κύμα*.
[ΕΤΥΜ. < *ναναρίζω* (με ανομοίωση), πιθ. κατά τα *νιαουρίζω, γουργουρίζω*. Πρόκειται για ονοματοποιημένη λ., πβ. *νάνι*].

νανούρισμα κ. (λαϊκ.) **ναναρισμα** (το) {νανουρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονότονο, αργό, ήρεμο και γλυκό τραγούδι (κοινό σε όλους τους λαούς και σε όλους τους πολιτισμούς), με το οποίο αποκοιμίζονται τα μικρά παιδιά **2.** ΜΟΥΣ. κομμάτι οργανικής μουσικής με ήρεμο και λικνιστικό χαρακτήρα σε τυποποιημένη φόρμα.

νανουριστικός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με νανούρισμα ή ο κατάλληλος για νανούρισμα: ~ *σκοπός* ΣΥΝ. αποκοιμιστικός ΑΝΤ. διεγερτικός, εγερτήριος. — **νανουριστικά** επίρρ.

νανουριστός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με νανούρισμα, που έχει τον σκοπό ή τον ρυθμό νανουρίσματος, που μπορεί να νανουρίσει: ~ *τραγούδι*. — **νανουριστά** επίρρ.

νανοφυής, -ής, -ές {νανοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που έχει ανάστημα και γενικώς σωματικές διαστάσεις πολύ μικρότερες από το μέσο φυσιολογικό επίπεδο ΣΥΝ. νάνος, νανόσωμος ΑΝΤ. γιγαντοφυής, γίγας, γιγαντόσωμος. — **νανοφυΐα** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νανο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].

Νάντη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στις όχθες τού Λίγηρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Nantes, που οφείλεται στο κελτ. φύλο των Ναμνητών (Namnetes < κελτ. nanto «κοιλάδα»)].

νανώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με νάνο, που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: ~ *φυτό* / *ζώο* / *ομοίωμα* ΣΥΝ. μικρός, μικρόσωμος, μικροσκοπικός, λιλιπούτιος, νανόσωμος, νανοφυής ΑΝΤ. γιγαντώδης, γιγαντιαίος, μεγαλόσωμος, γιγαντόσωμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Νάξος (η) **1.** το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων Α. τής Πάρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ναξιώτης** κ. (λαϊκ.) **Αξιώτης** κ. (λόγ.) **Νάξιος** [αρχ.] (ο), **Ναξιώτισσα** κ. (λαϊκ.) **Αξιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ναξία** (η), **ναξιώτικος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **αξιώτικος** κ. (λόγ.) **ναξιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Από ορισμένους λεξικογράφους το τοπωνύμιο συνδ. με το μτγν. επίθ. *νάξος* «συμπαγής, στερεός» (ίσως < ρ. *νάσσω* «συμπιέζω»), που όμως δεν ερμηνεύεται σημασιολογικώς].

ναοδομία (η) {χωρ. πληθ.} η οικοδόμηση, η κατασκευή ναού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ναοδόμος* < *ναός* + *δόμος* (< *δέμω* «κτίζω»)].

ναός (ο) **1.** (στον χριστιανισμό) ο τόπος λατρείας τού Θεού και τελέσεως των μυστηρίων: *καθεδρικός* / *μητροπολιτικός* ~ || *η λειτουργία θα τελεστεί στον ιερό ~ των Αγ. Αναργύρων* / *τής Αγ. Βαρβάρας* ΣΥΝ. εκκλησία, ευκτήριος οίκος, οίκος Θεού **2.** (γενικότ.) ο τόπος όπου ασκείται η θρησκευτική λατρεία (οι προσευχές και οι ιερές τελετουργίες των πιστών) οποιασδήποτε θρησκείας ή αίρεσης: *χριστιανικός* / *ιουδαϊκός* / *ειδωλολατρικός* / *μουσουλμανικός* (τζαμί) / *βουδιστικός* / *ινδουιστικός* ~ || ~ *τού Απόλλωνα* / *τής Αθηνάς* / *τής Ίσιδος* **3.** (ειδικότ. στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα) οικοδόμημα αφιερωμένο στη λατρεία θεού ή ήρωα και ιδιαίτ. το εσώτατο τμήμα τού οικοδομήματος αυτού, όπου βρισκόταν και το άγαλμα τού λατρευομένου: ~ *δωρικού* / *ιωνικού* / *κορινθιακού ρυθμού* || ~ *δίπτερος* / *περίπτερος* ΣΥΝ. άδυτο **4.** (μτφ.) κάθε χώρος που θεωρείται σύμβολο συγκεκριμένης κοινωνικής δραστηριότητας: ~ *τής τέχνης* / *τής επιστήμης* (το πανεπιστήμιο) / *τής Θέμιδος* (το δικαστήριο) / *τής Αφροδίτης* (πορνείο) / *τού ποδοσφαίρου* (το στάδιο Γουέμπλεϋ τού Λονδίνου) / *τού χρήματος* (το χρηματιστήριο). - - (υποκ.) **ναΐσκος** (ο) [μτγν.] κ. **ναΰδριο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **νασ-Fός* < *ναίω* «κατοικώ, είμαι εγκατεστημένος» < **νάσ-jω*, αβεβ. ετύμου· η σύνδεση με τις λ. *νέομαι* «επιστρέφω» και *νόστος* «επιστροφή» είναι φωνητικώς δυσχερής. Ομόρρ. *μετα-νάστης, νεω-κόρος* κ.ά.].

> **ναός: συνώνυμα.** Το **ναός** δήλωσε στην αρχαία γλώσσα «τον τόπο όπου κατοικεί ο Θεός» (*ναός* < **ναίω** «κατοικώ»), η σύλληψη δηλ. τής εννοίας τού ναού στην ανθρωπομορφική θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων ήταν ότι *σε* αυτόν κατοικεί ο Θεός. Το ότι η λ. *ναός* χρησιμοποιήθηκε και στη χριστιανική θρησκεία *(ναός τού Αγ. Γεωργίου)* σχετίζεται με τη συνέχεια τής γλωσσικής παράδοσης περισσότερο παρά με την περί Θεού αντίληψη των χριστιανών, η οποία οδηγούσε στην **εκκλησία** ως χώρο λατρείας τού Θεού, αφού κατά τη χριστιανική πίστη ναός είναι η συγκέντρωση των πιστών για την από κοινού λατρεία τού Θεού και την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας: «*ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν*» από το επίθ. **ἔκκλητος** (τού ρ. **καλῶ**) παρήχθη το ουσ. *ἐκκλησία* = συγκέντρωση λαού (πβ. την αρχαία *Εκκλησία τού Δήμου*) και στην Π.Δ. και Κ.Δ. (κοινότητα των πιστών). Το **τέμενος**, στην Αρχαία μεν σήμαινε τον χώρο τον αφιερωμένο σε κάποιον θεό, τον ιερό χώρο, ενώ σήμερα δηλώνει συνήθως τον μη χριστιανικό ναό, ιδίως το μουσουλμανικό τέμενος, το **τζαμί**. Τέλος, το **ιερό** δηλώνει αφενός μεν ό,τι και το *τέμενος* και μάλιστα συνολικά τα κτίσματα και τον ναό που καταλαμβάνουν ιερό χώρο, αφετέρου δε το τμήμα τής χριστιανικής εκκλησίας όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα και όπου τελείται το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας.

Ναούμ (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. **2.** όσιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Nahūm «παρηγορητής»].

Ναούρου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Nauru = Δημοκρατία τού Ναούρου) νησιωτικό κράτος τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Γιαρέν, επίσημες γλώσσες τη Ναούρου και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Nauru, αγν. ετύμου].

Νάουσα (η) {-ας κ. -ούσης} **1.** πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας **2.** κωμόπολη τής νήσου Πάρου. — **Ναουσαίος** (ο), **Ναουσαία** (η), **ναουσαίικος**, -η, -ο κ. **ναουσαιώτικος**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νάουσ(τ)α*, πιθ. από παραφθορά τού ονόματος *Νέα Αὐγούστα*. Έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι συνδ. με το ρ. *νάω* «ρέω» (βλ. λ. *νάμα*), πβ. θηλ. μτχ. *νάουσα*].

νάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος μαλακού, γυαλιστερού δέρματος: *γάντια από ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nappe < λατ. mappa «πετσέτα»].

ναπάλμ (το) {άκλ.} **1.** ΧΗΜ. μείγμα από άλατα με νάτριο και αργίλιο ορισμένων οξέων, που αναμειγνύονται με βενζίνη για την παρασκευή μάζας που έχει την υφή ζελατίνας, η οποία είναι εξαιρετικά εύφλεκτη και έχει εκρηκτικές ιδιότητες, γι' αυτό και χρησιμοποιείται ως γόμωση φλογοβόλων και εμπρηστικών βομβών (και ναρκών): *βόμβα ~* **2.** (συνεκδ.) η βόμβα με γόμωση από τέτοιο μείγμα: *οι ~ έπληξαν κατοικημένες περιοχές*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. napalm < na(phthene) (βλ. λ. *ναφθαλίνη*) + palm(itate) «άλας τού παλμιτικού οξέος» (< palm «φοίνικας»)].

νάπη (η) {ναπών} (αρχαιοπρ.) δασωμένο φαράγγι ή κοιλάδα, δάσος πάνω σε βουνό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νάπη* / *νάπος*, αγν. ετύμου].

ναπολεόνι (το) {ναπολεον-ιού | -ιών} παλαιότερο γαλλικό νόμισμα αξίας είκοσι φράγκων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. napoléon, από το όνομα τού Ναπολέοντος Α' Βοναπάρτη].

ναπολεόντειος, -α, -ο [1811] αυτός που σχετίζεται με τον Μέγα Ναπολέοντα (Βοναπάρτη) (1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας: ~ *πόλεμοι* / *εποχή* / *κώδικας* (ο γαλλικός αστικός κώδικας τού 1804) / *ικανότητες*.

Ναπολέων (ο) {Ναπολέοντ-ος, -α} **1.** όνομα στρατιωτικών και πολιτικών ανδρών τής Γαλλίας, με κυριότερο τον Ναπολέοντα Α' Βοναπάρτη (*Μέγα Ναπολέοντα*· 1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας **2.** (μετωνυμ.) για πρόσωπο που μπορεί να κάνει ταυτόχρονα διαφορετικά πράγματα, π.χ. να μιλάει σε κάποιον και να ακούει κάτι άλλο ή να γράφει κ.λπ. **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ναπολέοντας**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Napoléon, όν. γερμ. αρχής, που πιθ. συνδ. με τη μυθική φυλή των Nibelungen, κατά παρετυμολ. επίδρ. τού ιταλ. τοπων. Napoli].

Νάπολη (η) → Νεάπολη

ναπολιτάνικος, -η, -ο [μεσν.] → Νάπολη

Ναπολιτάνος (ο) → Νεάπολη

Ν.Α.Ρ. (το) Νέο Αριστερό Ρεύμα.

ναργιλές κ. **αργιλές** (ο) {ναργιλέδες} (λαϊκ.) ασιατικού τύπου συσκευή για κάπνισμα, που αποτελείται από μακρύ και ευλύγιστο σωλήνα (το μαρκούτσι), ο οποίος συνδέεται με φιάλη νερού από μικρό, πήλινο δοχείο (τον *λουλά*, βλ.λ.), στον οποίο καίγεται ένα είδος κα-

πνού (τουμπεκί), που διέρχεται πρώτα από τη φιάλη τού νερού, για να ψυχθεί και να φιλτραριστεί και κατόπιν διοχετεύεται διά μέσου τού σωλήνα στο στόμα τού καπνιστή. — (υποκ.) **ναργιλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nargile < περσ. nārgīla < nārgīl «ινδική καρύδα» (από την οποία κατασκευάζονταν δοχεία)].

νάρδος (ο/η) (επίσ.) **1.** το φυτό βαλεριάνα (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από το φυτό βαλεριάνα και χρησιμοποιείται και ως καταπραϋντικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νάρδος / νάρδον*, δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. nērd, αραμ. nirda, ακκαδ. lardu. Εφόσον το φυτό κατάγεται κυρ. από την Ινδία, δεν αποκλείεται οι σημιτ. λ. να ανάγονται στο συνώνυμο σανσκρ. nálada-].

νάρθηκας (ο) {ναρθήκων} **1.** ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή (σκελετός) που κατασκευάζεται κυρ. από γύψο, αλλά και από ξύλο, μέταλλο, χαρτόνι, πλαστικό κ.ά., επενδύεται εσωτερικά με βαμβάκι ή αφρώδες υλικό και χρησιμεύει για να ακινητοποιεί τμήματα τού σκελετού, κυρ. τα άνω και κάτω άκρα, τα οποία έχουν υποστεί κάταγμα, διάστρεμμα ή βαρύ τραύμα • **2.** ΑΡΧΙΤ. το πρόσθιο τμήμα τού χριστιανικού ναού, αυτό που βρίσκεται στη δυτική πλευρά, πριν από τον κυρίως ναό, και έχει συνήθ. τη μορφή στοάς, η οποία καλύπτει ολόκληρο το πλάτος τού ναού· το τμήμα αυτό συνδέεται με τον κυρίως ναό με τρεις μεγάλες πύλες και στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους στέκονταν εκεί οι κατηχούμενοι: *«κάθε Κυριακή πρωί λειτουργούσε κατηχητικό στον ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. πρόναος, πρόδομος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νάρθηξ, -ηκος* (που εμφανίζει επίθημα *-ακ-*, πβ. κ. *μύρμηξ*). Η λ., που παρουσιάζει την εναλλαγή *νάρθηξ / νάθρηξ*, είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. nadá «καλάμι». Η σημ. «καλάμι» φαίνεται να είναι και η αρχική τής λ. *νάρθηξ*, η οποία αργότερα γενικεύθηκε στη δήλωση τού αντικειμένου ή τού χώρου που έχει σχήμα επίμηκες. Η αρχιτεκτονική χρήση τού όρου είναι όψιμη μτγν.].

ναρκαλιεία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η επιχείρηση περισυλλογής και εξουδετέρωσης των ναρκών, με σκοπό να καθαριστεί πλήρως ναρκοπέδιο ή να δημιουργηθεί διάδρομος ασφαλείας, μέσα από τον οποίο να διέρχονται χωρίς κίνδυνο στρατιωτικές ή ναυτικές μονάδες. — **ναρκαλιεύω** ρ., **ναρκαλιευτής** (ο).

ναρκαλιευτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη ναρκαλιεία (βλ.λ.): *~ σκάφος / επιχείρηση* **2.** ΝΑΥΤ. ***ναρκαλιευτικό*** (το) πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για την εκκαθάριση τής θάλασσας από τις νάρκες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. minesweeper].

νάρκη (η) {ναρκών} **1.** προσωρινή ελάττωση ή απώλεια των αισθήσεων και τής κινητικής ικανότητας, πρόσκαιρη παράλυση που προκαλείται από έντονο φόβο ή άλλο ισχυρό συναίσθημα, αποπληξία κ.λπ.: *πέφτω σε ~* ΣΥΝ. μούδιασμα, χαλάρωση, αποχαύνωση, κώμα ΑΝΤ. ενεργητικότητα, ενάργεια **2.** (ειδικότ.) έντονη τάση προς ύπνο, κατάσταση βαθέος ύπνου ή ληθάργου: *γύρισα κατάκοπος στο σπίτι μου και βυθίστηκα αμέσως σε ~* ΣΥΝ. υπνηλία ΑΝΤ. αϋπνία **3.** ΒΙΟΛ. (α) κατάσταση μειωμένης δραστηριότητας τού μεταβολισμού, στην οποία πέφτουν πολλοί οργανισμοί, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες γίνονται αντίξοες (β) ***χειμερία νάρκη*** κατάσταση χαμηλότατου μεταβολισμού και μειωμένης θερμοκρασίας τού σώματος, που εκδηλώνεται με βύθισμα σε λήθαργο και παρατηρείται σε ορισμένα θηλαστικά, αμφίβια, ερπετά και ψάρια κατά τη διάρκεια τού χειμώνα (γ) ***θερινή νάρκη*** κατάσταση αδράνειας, στην οποία πέφτουν ορισμένα ζώα των θερμών περιοχών, για να αποφύγουν τις αντίξοες συνθήκες τής θερινής ξηρασίας **4.** (μτφ.) ελάττωση των διανοητικών λειτουργιών, τής σκέψης και τής κρίσης, αδράνεια τού πνεύματος: *«να φυλάγεσαι από τη μισή μόρφωση και από τη μισή μάθηση, που καταντά στρέβλωση και ~»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. αποχαύνωση, αποβλάκωση ΑΝΤ. εγρήγορση • **5.** ψάρι τής κατηγορίας των σελαχίων, που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό ότι ναρκώνει, παραλύει ή και φονεύει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του, όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λαϊκ.) μουδιάστρα • **6.** ΣΤΡΑΤ. εκρηκτική πολεμική συσκευή που θάβεται στη γη ή βυθίζεται στη θάλασσα και ανατινάζει οτιδήποτε προσκρούει επάνω της: *~ κατά προσωπικού / αντιαρματική* || *ποντίζω ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)nrq-ē, συνεσταλμ. βαθμ. θέματος που εξέφραζε τη γενική σημ. «συνδέω, δένω», πβ. αρχ. γερμ. sner(a)han, αρχ. σκανδ. snara κ.ά. Από ένα ηλεκτροφόρο χέλι, γνωστό στους αρχαίους ως *νάρκη ποταμία*, που προκαλούσε παράλυση σε ό,τι το άγγιζε, προήλθε η σημερινή χρήση τής λ. στη στρατιωτική γλώσσα, αποδίδοντας ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. mine, torpedo].

νάρκη – τορπίλη – ναύκλαστρον. Το **νάρκη** (ή **νάρκα**) δηλώνει κανονικά τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται στην ξηρά ή και στη θάλασσα για την ανατίναξη και καταστροφή οχημάτων ή σκαφών και δυνάμεων τού εχθρού. Κύρια σημασία τού *νάρκη* είναι «η κατάσταση νάρκωσης, ο λήθαργος με πλήρη ή μερική απώλεια των αισθήσεων». *νάρκη* δε είναι από την αρχαιότητα και η ονομασία ψαριού που με την ηλεκτρική εκκένωση παραλύει ή θανατώνει το θύμα του. Στη Ν. Ελληνική –άγνωστο από ποιον– η λ. *νάρκη* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στη στρατιωτική ορολογία τον αντίστοιχο εκρηκτικό μηχανισμό, που σε ξένες γλώσσες (Αγγλική - Γαλλική) είναι γνωστός ως mine. Το **τορπίλη** χρησιμοποιήθηκε ως δάνειο από το γαλλ. torpille, για να δηλώσει (τέλη 19ου αι.) τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται για την ανατίναξη πλοίων. Οι Άγγλοι ονόμασαν τον μηχανισμό αυτόν torpedo. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τόσο το torpedo όσο και το torpille ανάγονται στο λατ. ουσ. torpedo που δήλωνε τη «νάρκη, νάρκωση», ενώ συγχρόνως αποτελούσε και τη λατινική ονομασία τού ψαριού *νάρκη*. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι στο *Ονοματολόγιον ναυτικόν* (1850, ανατ. 1884) των Λ. Παλάσκα, Α. Κουμελά και Φιλ. Ιωάννου για το γαλλ. torpille πλάστηκε ο ελλην. όρος **ναύκλαστρο** (< *ναῦς* + *κλῶ* «σπάζω»), για την οποία ο λεξικογράφος Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*..., 1900) παρατηρεί: *«Ἡ λέξις αὕτη καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς παράγωγοι εἶναι πολὺ δυσπρόφερτοι καὶ ἐξολισθητικοὶ εἰς τὸ απαρέμφατον. Προτιμῶ ἐγὼ τὰς ἐκ τῆς ναρκης ποιηθείσας διὰ τὸ ναυτικὸν μηχάνημα»*.

ναρκισσεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {ναρκισσεύ-θηκα, -μένος} (λόγ.) θαυμάζω τον εαυτό μου, επιδεικνύω αυταρέσκεια ΣΥΝ. αυτοθαυμάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ναρκισσισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η υπερβολική αυταρέσκεια, ο άμετρος αυτοθαυμασμός **2.** ΨΥΧΟΛ. η έλξη τού ατόμου προς τον ίδιο του τον εαυτό (μπορεί να είναι είτε πρωτογενής, οπότε αποτελεί κατά τους ψυχαναλυτές φυσιολογικό στάδιο τής ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης τού παιδιού, είτε δευτερογενής, οπότε παρατηρείται σε ενήλικα άτομα και θεωρείται παθολογική κατάσταση). — **ναρκισσιστής** (ο), **ναρκισσίστρια** (η), **ναρκισσιστικός, -ή, -ό**, **ναρκισσιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcissisme].

Νάρκισσος (ο) {-ου κ. -ίσσου | πληθ. στη σημ. 2} **1.** ΜΥΘΟΛ. ωραίος νέος που ερωτεύθηκε τον εαυτό του, όταν είδε το είδωλό του στο νερό πηγής **2.** (μετωνυμ.) αυτός που θαυμάζει και αγαπά υπερβολικά τη μορφή, την εξωτερική του εμφάνιση, και κατ' επέκτ. ολόκληρο τον εαυτό, το «εγώ» του, για την ωραιότητά του ή για τις επιδόσεις του ΣΥΝ. ναρκισσιστής, αυτάρεσκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νάρκισσος*].

νάρκισσος (ο) καλλωπιστικό φυτό με άφυλλο βλαστό, φύλλα παράρριζα, όρθια και γραμμωτά αρωματικά άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (όπως φαίνεται και από το επίθημα *-ισσος*), που συνδέθηκε παρετυμολ. (ήδη από την αρχαιότητα) με τη λ. *νάρκη*].

ναρκοβόλο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο ειδικά κατασκευασμένο ή μετασκευασμένο για να ποντίζει υποβρύχιες νάρκες σε θαλάσσια περιοχή ΣΥΝ. ναρκοθέτις (η) ΑΝΤ. ναρκαλιευτικό.
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-βόλο* < *βάλλω*, απόδ. τού γαλλ. (bateau) torpilleur].

ναρκοδηλητηρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο ναρκωτισμός (βλ.λ.).

ναρκοδολάρια (τα) {ναρκοδολαρίων} τα κέρδη σε δολάρια από την εμπορία ναρκωτικών: *«το ιδιόρρυθμο πολιτικό της σύστημα εν πολλοίς στηρίζεται στα ~: είναι αλήθεια ότι η χώρα αυτή κατάφερε να εκσυγχρονισθεί χάρη στην κοκαΐνη»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcodollar, από συμφυρμός των λ. narcotics και dollar].

ναρκοθεραπεία (η) {ναρκοθεραπειών} η υπνοθεραπεία (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcotherapy].

ναρκοθέτηση (η) ▸ ναρκοθετώ

ναρκοθέτις (η) [1888] {ναρκοθέτ-ιδος | -ίδων} ΣΤΡΑΤ. (λόγ.) πλοίο, αεροσκάφος ή υποβρύχιο που χρησιμοποιείται για ναρκοθέτηση θαλασσίων ναρκοπεδίων (πβ. λ. *ναρκοβόλο*).
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-θέτις* < *θέτω* / *τίθεμαι* (βλ.λ.)].

ναρκοθετώ ρ. μετβ. {ναρκοθετείς... | ναρκοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. δημιουργώ ναρκοπέδιο, δηλ. θάβω νάρκες στην ξηρά ή τις ποντίζω στη θάλασσα, για να ανατιναχθούν οι εχθρικοί στόχοι που προσκρούουν σε αυτές ΑΝΤ. ναρκαλιεύω **2.** (μτφ.) ενεργώ κρυφά ή δόλια, για να ακυρώσω το αποτέλεσμα ενέργειας, να ματαιώσω προσπάθεια κ.λπ.: *διάφοροι υπονομευτές ναρκοθετούν το κυβερνητικό έργο* ΣΥΝ. υπονομεύω ΑΝΤ. ενισχύω. — **ναρκοθέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-θετῶ* < *-θέτης* (βλ. λ. *θέτω*)].

ναρκοθηρεία (η) (ορθότ. *ναρκοθηρία*) {χωρ. πληθ.} η επιχείρηση εντοπισμού ναρκών με ηχοβολιστική συσκευή (Sonar) είτε στον βυθό ή αγκυροβολημένων, με σκοπό την εξουδετέρωση/καταστροφή τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί εκκαθάριση θαλασσίων ναρκοπεδίων ή δημιουργία Διαύλων Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας (ΔΑΝ) για τα εμπορικά και πολεμικά πλοία. — **ναρκοθηρεύω** (ορθότ. *ναρκοθηρώ*) ρ.
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι», απόδ. τού αγγλ. minesweeping. Ο κανονικός σχηματισμός των συνθέτων αυτής τής κατηγορίας είναι σε *-θηρία, -θηρώ, -θηρικός* (λ.χ. *προικο-θηρία, ψηφο-θηρώ, σκανδαλο-θηρικός*). Η υιοθέτηση τού *ναρκο-θηρεύω* και των παραγώγων του οφείλεται σε απευθείας επίδρ. τού απλού *θηρεύω* και τού συνωνύμου *ναρκ-αλιευτικός, ναρκ-αλιεία*].

ναρκοθηρευτικός, -ή, -ό (ορθότ. *ναρκοθηρικός*) αυτός που σχετίζεται με τη ναρκοθηρεία: *~ πλοίο*.

ναρκοληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, κατά την οποία παρατηρείται κατά περιόδους ακατανίκητη τάση τού ασθενούς για ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcolepsy].

ναρκομανής, -ής, -ές {ναρκομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει εθιστεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, που λαμβάνει συστηματικά μία ή περισσότερες ναρκωτικές ουσίες και έχει έντονο στερητικό σύνδρομο, αν διακόψει τη χρήση τους ΣΥΝ. τοξικομανής. — **ναρκομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-μανής* < ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcomane].

ναρκοπέδιο (το) {ναρκοπέδι-ου | -ων} **1.** ΣΤΡΑΤ. χερσαία ή θαλάσσια περιοχή, στην οποία έχουν τοποθετηθεί ή ποντιστεί νάρκες σε τέτοια διάταξη, ώστε να είναι αδύνατη η διάβαση των εχθρικών στρατευμάτων και οχημάτων ή ο διάπλους των εχθρικών πλοίων: *αμυντικό ~* (αυτό που δημιουργεί κάθε εμπόλεμος κοντά στις βάσεις και στα λι-

μάνια του για προστασία) || *επιθετικό* ~ (αυτό που δημιουργεί ο εμπόλεμος, εάν έχει τη δυνατότητα, κοντά στα ορμητήρια τού εχθρού, για να αποτρέψει τις επιθέσεις του) **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός καταστάσεων ή χώρων που εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους: *προσπαθώντας να εισχωρήσει στα άδυτα τής μαφίας, ένιωσε ότι κινείται σε* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. minefield].

ναρκοπόλεμος (ο) {ναρκοπολέμ-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. ο πόλεμος που διεξάγεται με τη χρήση ναρκών, συνήθ. οι ναυτικές επιχειρήσεις που αποσκοπούν στη ρίψη ή αγκυροβολία ναρκών στη θάλασσα ή στην εξουδετέρωσή τους.

ναρκοσυλλέκτης (ο) {ναρκοσυλλεκτών} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος για να ανακαλύπτει και να εξουδετερώνει (χερσαίες) νάρκες.

ναρκοσυλλέκτις (η) {ναρκοσυλλέκτ-ιδος | -ίδων} ΣΤΡΑΤ. το ναρκαλιευτικό (βλ. λ. *ναρκαλιευτικός*, σημ. 2).

ναρκώνω ρ. μετβ. {νάρκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τάση για βαθύ ύπνο και προσωρινή απώλεια των αισθήσεων, ρίχνω σε λήθαργο: *το μονότονο κούνημα τού καραβιού με νάρκωσε και αποκοιμήθηκα* ΣΥΝ. κοιμίζω, αποκοιμίζω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνώ, αφυπνίζω **2.** ΙΑΤΡ. προκαλώ γενική ή τοπική αναισθησία, χρησιμοποιώντας ανάλογα φάρμακα, για να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναισθητοποιώ **3.** (μτφ.) προξενώ πνευματική αδράνεια, επιφέρω διανοητική νάρκη: *η προβολή ασήμαντων θεμάτων ως σημαντικών στα δελτία ειδήσεων ναρκώνει τη σκέψη τού κοινού* ΣΥΝ. αποχαυνώνω, αποβλακώνω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνώ, αφυπνίζω, διεγείρω. - **νάρκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναρκῶ (-όω)* < *νάρκη* (βλ.λ.)].

νάρκωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο βαθύς ύπνος που συνοδεύεται από προσωρινή απώλεια τής συνείδησης και παύση κάθε κίνησης ΣΥΝ. αναισθησία, χαύνωση ΑΝΤ. εγρήγορση, διέγερση **2.** ΙΑΤΡ. ελάττωση τής διεγερσιμότητας τού νευρικού συστήματος έτσι, ώστε να εξασθενήσει ή και να κατασταλεί πλήρως η λειτουργία του, που προκαλείται με τη χορήγηση κατάλληλων αναισθητικών φαρμάκων, ώστε να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής ή άλλης επέμβασης: *γενική / ολική* ~ (γενική αναισθησία, κατά τη διάρκεια τής οποίας καταργείται η αίσθηση τού πόνου σε ολόκληρο το σώμα) || *τοπική* ~ (απώλεια τής αίσθησης τού πόνου σε συγκεκριμένο σημείο τού σώματος, που επιτυγχάνεται με επάλειψη, ψεκασμό ή ένεση συγκεκριμένων ουσιών στην περιοχή αυτή) ΣΥΝ. αναισθησία **3.** (μτφ.) η προσωρινή κατάσταση τής λειτουργίας, η αδρανής κατάσταση: *η ~ τής κριτικής / τού πνεύματος* || *«στιγμιαία ~ τού ψυχισμού»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

ναρκωτής (ο) ο αναισθησιολόγος (βλ.λ.).

ναρκωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προξενεί ή επιφέρει νάρκωση, που προκαλεί αναισθησία: ~ *ουσία / φάρμακο* ΣΥΝ. αναισθητικός, υπνωτικός ΑΝΤ. διεγερτικός **2.** (ειδικότ.) **ναρκωτικό** (το) (α) τοξική ουσία με φυσική ή χημική προέλευση, που προκαλεί κατάσταση νάρκης και τάση για ύπνο ή και το αντίθετο, διέγερση, αίσθημα ευφορίας και ευεξίας, επιφέροντας ταυτόχρονα εξασθένηση, διαστροφή ή και πλήρη αδράνεια των φυσιολογικών λειτουργιών τού κεντρικού νευρικού συστήματος και προκαλώντας στους χρήστες εθισμό, σωματική εξάρτηση και στερητικό σύνδρομο: *ήπια / μαλακά / σκληρά* ~ || *τα ~ απειλούν τη νεολαία* (β) (σπανιότ.) φάρμακο που ανακουφίζει από τον πόνο ή προκαλεί πλήρη αναισθησία και απώλεια τής αίσθησης τού πόνου, η οποία είναι απαραίτητη κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναλγητικό, αναισθητικό (γ) (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί πνευματική αδράνεια: *πολλοί θεωρούν την τηλεόραση ως επικίνδυνο* ~.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ναρκῶ (-όω)* < *νάρκη*. Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. narcotiques, αγγλ. drugs (λ.χ. *ήπια / σκληρά* ~, αγγλ. soft / hard drugs)].

ναρκωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών τού νευρικού συστήματος και γενικά των παθολογικών καταστάσεων και των παρενεργειών που προκαλούνται από την παρατεταμένη χρήση ναρκωτικών ουσιών ΣΥΝ. ναρκοδηλητηρίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcotisme].

Ν.Α.Σ. (ο) Ναυτικός Αθλητικός Σύνδεσμος.

ΝΑΣΑ (η) (N.A.S.A.) η ειδική αμερικανική υπηρεσία, η οποία σχεδιάζει και οργανώνει αποστολές στο διάστημα για επιστημονικούς και άλλους σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. National Aero-nautics and Space Administration «Εθνική Υπηρεσία Αεροναυτικής και Διαστήματος»].

ναστόδερμα (το) {ναστοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} δέρμα που παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή παπουτσιών.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *δέρμα*].

ναστόλιθος (ο) {ναστολίθ-ου | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. υλικό που παρασκευάζεται με συμπίεση κομματιών σκληρού χαρτιού, ζελατίνης, αργίλου και άλλων υλών και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή μικρού κόστους οικιακών ανάγλυφων διακοσμήσεων και διακοσμητικών αντικειμένων, κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *λίθος*].

ναστός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που κατασκευάστηκε με ισχυρή συμπίεση: ~ *χάρτης* ΣΥΝ. σφιχτός, πατικωμένος, πιεστός, συμπιεστός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από συμπιεσμένη μάζα, που δεν έχει κενά, που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα υλικού ΣΥΝ. συμπαγής, στερεός, πυκνός ΑΝΤ. κούφιος, αραιός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στερεός, συμπιεσμένος», < *νάσσω* «συμπιέζω», αγν. ετύμου, καθώς δεν είναι σαφές αν το αρχικό θ. τού ρ. είναι **νακ-* (πβ. αόρ. *ἔ-ναξα*) ή **νατ-* (πβ. *ναστός* < **νατ-τός*). Ανεπαρκής επιστημονικά η σύνδεση με το αρχ. *νάκη* «μαλακό δέρμα»].

ναστόχαρτο (το) {ναστοχάρτ-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. χοντρό και δύσκαμπτο χαρτί, που κατασκευάζεται με ισχυρή συμπίεση χαρτοπολτού και την ανάμειξή του με ειδική κόλλα ΣΥΝ. χαρτόνι **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το μείγμα χαρτοπολτού και κόλλας, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *χαρτί*].

Ν.Α.Τ. (το) Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.

Ναταλία (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Natalie < μτγν. λατ. Natalia < λατ. natalis (dies) «γενέθλια, ημέρα γεννήσεως» (< nascor «γεννιέμαι»)].

νατιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τάση ή κίνημα που αναπτύσσεται στο εσωτερικό των κοινωνιών και αποσκοπεί στη διατήρηση ή την αναζωογόνηση και εκ νέου καθιέρωση αυτοχθόνων πολιτιστικών συνηθειών, ηθών, εθίμων κ.λπ. ως αντίδραση στην ξενική πολιτιστική διείσδυση **2.** (ειδικότ.) η πολιτική και η πρακτική που προστατεύει τα συμφέροντα των αυτοχθόνων κατοίκων μιας χώρας και γενικότ. ευνοεί με κάθε τρόπο τους γηγενείς πληθυσμούς εις βάρος των μεταναστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nativisme < natif < λατ. nativus «γεννημένος, αυτοφυής» (< nascor «γεννιέμαι»)].

ΝΑΤΟ (το) {άκλ.} οργάνωση κρατών με στρατιωτικούς και πολιτικούς σκοπούς, που ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως αντιστάθμισμα στη σοβιετική στρατιωτική παρουσία στην Ευρώπη και παραμένει μέχρι σήμερα η κύρια αμυντική συμμαχία των δυτικών δυνάμεων.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. North Atlantic Treaty Organisation «Οργάνωση των Χωρών τού Βορειοατλαντικού Συμφώνου»].

νατοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΝΑΤΟ· ειδικότ. για χώρα που ανήκει στο ΝΑΤΟ: ~ *χώρα / δυνάμεις / επέμβαση*.

νατουραλισμός (ο) **1.** αισθητικό κίνημα τού τέλους τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι., που επηρεάστηκε έντονα από το αίτημα τής εποχής για μεταφορά των αρχών και των μεθόδων τής φυσικής επιστήμης στον χώρο των καλών τεχνών και τής λογοτεχνίας και εκδηλώθηκε ως τάση να απεικονίζεται η πραγματικότητα με τρόπο όσο το δυνατόν πιο πιστό και αντικειμενικό και σε όλες της τις λεπτομέρειες, ακόμη και τις άσχημες ή τις επουσιώδεις, χωρίς προσπάθεια για εξιδανίκευση ή ωραιοποίηση • **2.** (α) φιλοσοφική θεωρία, κατά την οποία δεν υπάρχει τίποτε εκτός από τη φύση· όλα τα όντα, τα γεγονότα και τα φαινόμενα τού σύμπαντος είναι φυσικού χαρακτήρα, επομένως κάθε γνώση εμπίπτει στα όρια τής επιστημονικής έρευνας, ενώ ακόμη και το υπερφυσικό ανάγεται σε συγκεκριμένη φυσική κατάσταση, επαληθεύσιμη επιστημονικά ΣΥΝ. φυσιοκρατία (β) η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ηθική και η ηθικότητα στον άνθρωπο είναι προέκταση τής βιολογικής ζωής και πρέπει να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις φυσικές ορμές τού ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη των έμφυτων ικανοτήτων του. - **νατουραλιστής** (ο), **νατουραλίστρια** (η), **νατουραλιστικός**, -ή, -ό, **νατουραλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. naturalisme < nature «φύση» < λατ. natura].

νάτριο (το) {νατρίου} ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Na) που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων και απαντά στη φύση υπό μορφήν αλογονούχων, θειικών, ανθρακικών κ.ά. αλάτων, ενώ η πιο συνηθισμένη ένωση που σχηματίζει είναι το χλωριούχο νάτριο, το κοινό αλάτι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. natrium < γαλλ. natron < ισπ. natrón < αραβ. natrūn / nitrūn < αρχ. *νίτρον* (βλ.λ.)].

ναυαγιαίρεση (η) [1856] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαδικασία τής διάσωσης πλοίου που κινδυνεύει να βυθιστεί ή τού φορτίου του **2.** (συχνότ.) το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στην ανέλκυση ναυαγισμένου πλοίου από τον βυθό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού, για να περισωθεί τυχόν πολύτιμο φορτίο, να μελετηθούν τα αίτια τού ναυαγίου ή για άλλους λόγους. Επίσης **ναυαγιαιρεσία** [1871] {ναυαγιαιρεσιών}. — **ναυαγιαιρεσιακός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. < *ναυάγιο* + *αίρεση* < αρχ. *αἱρῶ* «κυριεύω, συλλαμβάνω», αντί τού αναμενομένου *ναυαγί-αρση* (όπου το β' συνθ. από το αρχ. ρ. *αἴρω* «σηκώνω, συλλέγω»). Είναι πιθ. ότι το β' συνθ. *αίρεση* λειτούργησε μεταφορικά στη σημ. «διάσωση (τού πλοίου), αφού προηγουμένως εξασφαλιστεί η κατοχή του»].

ναυάγιο (το) [αρχ.] {ναυαγί-ου | -ων} **1.** ΝΑΥΤ. η ολοκληρωτική απώλεια σκάφους, το οποίο βυθίστηκε ή προσάραξε ή συνετρίβη σε βράχους κ.λπ., με αποτέλεσμα να καταστραφεί εντελώς ή να χάσει οριστικά την ικανότητα πλεύσεως ΣΥΝ. καραβοτσάκισμα, βύθιση, βούλιαγμα, καταποντισμός **2.** (μτφ.) η πλήρης αποτυχία (ενέργειας, εκδήλωσης, σχεδίου, προσπάθειας), η μη ευόδωση δραστηριότητας: *οι διαπραγματεύσεις για την κύρωση τής συνθήκης κατέληξαν σε* ~ || *το ~ των συνομιλιών* || *από το οικονομικό κραχ οδηγήθηκαν πολλές επιχειρήσεις σε* ~ ΣΥΝ. καταστροφή ΑΝΤ. επιτυχία, ευόδωση **3.** (μτφ.-μειωτ.) χαρακτηρισμός ανθρώπου που έχει ξεπέσει, που θεωρείται κατεστραμμένος οικονομικά ή εξαθλιωμένος ηθικά: *στην πλατεία μαζεύονται τις νύχτες οι περιθωριακοί και όλα τ' άλλα ~ τής ζωής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυαγός (ο/η) **1.** πρόσωπο που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέλησή του, μετά τη βύθιση τού πλωτού μέσου που τον μετέφερε: *λιμενικά σκάφη περισυνέλεξαν τους* ~ ΣΥΝ. καραβοτσακισμένος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει χάσει κάθε ελπίδα να φθάσει στην πραγματοποίηση των στόχων του ή που τον βρήκαν στη ζωή μεγάλες συμφορές: ~ *τής ζωής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-αγός* < *ἄγνυμι* «σπάζω, συντρίβω» (βλ. λ. *κάταγμα*), οπότε το σύνθετο *ναυαγός* θα προσδιόριζε εκείνον που «συντρίβει το πλοίο του»].

ναυαγοσώστης (ο) [1888] {ναυαγοσωστών}. **ναυαγοσώστρια** (η) {ναυαγοσωστριών} **1.** πρόσωπο που μετέχει σε (οργανωμένη) αποστολή ή προσπάθεια διασώσεως ναυαγών ή πλοίων που ναυάγησαν **2.** (ειδικότ.) ειδικά εκπαιδευμένος υπάλληλος οργανωμένης πλαζ, που έχει ως έργο να επιβλέπει τον χώρο συνήθ. από ειδική εξέδρα και να επεμβαίνει, όταν κάποιος από τους λουομένους κινδυνεύει να πνιγεί, για να τον σώσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυαγοσωστικό (το) το σκάφος που είναι ειδικά κατασκευασμένο και εφοδιασμένο με τα κατάλληλα μηχανήματα, ώστε να διασώζει πλοία που κινδυνεύουν ή να περισυλλέγει ναυαγούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (bateau de) sauvetage].

ναυαγοσωστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη διάσωση ναυαγών ή πλοίων που κινδυνεύουν να καταποντιστούν: ~ *ρυμουλκό / λέμβος.*

ναυαγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαγείς... | ναυάγ-ησα, -ισμένος} **1.** υφίσταμαι ναυάγιο: *το πλοίο ναυάγησε στ' ανοιχτά τής Κρήτης* ΣΥΝ. βουλιάζω, καταποντίζομαι **2.** (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία: *είδε τα όνειρά του / τις ελπίδες / τα σχέδιά του να ναυαγούν* || *η εταιρεία ναυάγησε* ΣΥΝ. ματαιώνομαι, αποτυγχάνω, καταστρέφομαι. — **ναυάγιασμα** (το) [188;]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ισμένος, -η, -ο, ναυς.*

ναυαρχείο (το) [1862] **1.** το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο ναύαρχος και στο οποίο στεγάζονται τα γραφεία των υπηρεσιών που υπάγονται στη δικαιοδοσία του **2.** (στην Αγγλία και σε άλλα κράτη) το αρχηγείο τού στόλου.

ναυαρχία (η) [αρχ.] {ναυαρχιών} **1.** το αξίωμα, η εξουσία τού ναυάρχου **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού ναυάρχου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί τα καθήκοντά του ως ναύαρχος: *κατά τη ~ του, το Πολεμικό Ναυτικό απέκτησε ιδιαίτερη αίγλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυαρχίδα (η) **1.** ένα από τα ισχυρότερα πλοία ενός πολεμικού στόλου, στο οποίο επιβαίνει ο ναύαρχος, γενικότ. ο αρχηγός τού στόλου, και στο οποίο υψώνεται το διακριτικό σήμα τού ναυάρχου **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που θεωρείται το πιο σημαντικό ή αντιπροσωπευτικό είδος στην κατηγορία του: *το νέο αυτό μοντέλο αυτοκινήτου θεωρείται η ~ τής εταιρείας* || *«η εφημερίδα αυτή αυτοανακηρύσσεται ~ τού ποιοτικού Τύπου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ναυαρχίς, -ίδος* (ενν. *ναῦς*) < αρχ. *ναύαρχος*].

ναυαρχικός, -ή, -ό [1823] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ναύαρχο: ~ *αξίωμα / εξουσία / δικαιοδοσία / δικαίωμα* **2. *ναυαρχικόν*** (το) το διακριτικό σήμα που υψώνεται στη ναυαρχίδα, για να ξεχωρίζει εύκολα από τα υπόλοιπα πλοία.

ναύαρχος (ο) {ναυάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ο διοικητής τού στόλου, ο αρχηγός τού στόλου ΣΥΝ. στόλαρχος **2.** ο ανώτατος βαθμός των αξιωματικών τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ναυαρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαρχείς... | ναυάρχησα} ασκώ τα καθήκοντα ναυάρχου, είμαι αρχηγός στόλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναύδετο (το) {ναυδέτ-ου | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. ο σημαντήρας που βρίσκεται μόνιμα τοποθετημένος σε λιμάνι ή όρμο και στον οποίο μπορεί να προσδεθεί με ασφάλεια ένα πλοίο, χωρίς να χρειαστεί να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. σημαδούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναύδετον* < *ναυ-* (< *ναῦς*) + *-δετον* < *δετός* (< *δέω* «δένω»)].

ναΰδριο (το) ‣ ναός

ναύκληρος (ο) {ναυκλήρ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο επί κεφαλής τού προσωπικού τού καταστρώματος, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη συντήρηση και την καλή λειτουργία τού σκάφους (εκτός από το μηχανοστάσιο) και υπάγεται απευθείας στον υποπλοίαρχο ΣΥΝ. λοστρόμος **2.** (στο Πολεμικό Ναυτικό) υπαξιωματικός, επί κεφαλής των αρμενιστών τού πλοίου. — **ναυκληρία** (η) [αρχ.]. **ναυκληρικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναύκρᾱρος* (με ανομοίωση τού *-ρ-* και παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. *κλῆρος*) < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-κρᾱρος* < **-κρασ-ρος*, τού οποίου το θ. απαντά στις λ. *κάρα, κρανίον* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση, ως *ναύκληρος* δηλωνόταν αρχικά ο «επί κεφαλής» τού πλοίου].

ναύλα (τα) ‣ ναύλος

ναυλαγορά (η) **1.** το σύστημα βάσει τού οποίου διακανονίζονται οι ναυλώσεις πλοίων ή διαμορφώνονται οι τιμές των ναύλων με βάση τους νόμους τής προσφοράς και τής ζήτησης **2.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο διατίθενται και ζητούνται ναύλα (για τη μεταφορά επιβατών, εμπορευμάτων): *η ~ του Λονδίνου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. freight market].

ναυλολόγιο (το) [1882] {ναυλολογί-ου | -ων} ο πίνακας που περιέχει τις τιμές των ναύλων για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων με πλοία.

ναυλομεσίτης (ο) [1888] {ναυλομεσιτών}. **ναυλομεσίτρια** (η) {ναυλομεσιτριών} πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που μεσολαβεί επ' αμοιβή ανάμεσα σε ιδιοκτήτη πλοίου και σε ναυλωτή (βλ.λ.), προκειμένου να επιτύχει τη ναύλωση πλοίου. — **ναυλομεσιτικός, -ή, -ό** [1885].

ναύλος (ο) **1.** το ποσό που καταβάλλει ως μίσθωμα ο ναυλωτής στον πλοιοκτήτη για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων **2.** (συνεκδ.) η μίσθωση πλοίου από τον ναυλωτή **3. *ναύλα*** (τα) το αντίτιμο που καταβάλλεται για τη μεταφορά ανθρώπου, ζώου ή φορτίου (πραγμάτων, εμπορευμάτων) με οποιοδήποτε συγκοινωνιακό μέσο: ~ *πλοίου / λεωφορείου* || *δεν είχε να πληρώσει ούτε τα ~ μέχρι το νησί του* || *του έκανε* (του πλήρωσε) *τα ~, για να έρθει να μας δει.* Επίσης **ναύλο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναῦλος* < *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.) + επίθημα *-λος*, πιθ. παράλλ. τ. τού *ναῦσ-θλον* (ίδια σημ.)].

ναυλοσύμφωνο (το) [1889] {ναυλοσυμφών-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί τη συμφωνία ανάμεσα στον πλοιοκτήτη και τον ναυλωτή για τη ναύλωση πλοίου ΣΥΝ. ναυλωτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναύλοχος (ο) {ναυλόχ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) ο τόπος (λιμάνι ή όρμος) που είναι πρόσφορος για ασφαλές αγκυροβόλημα πλοίου ΣΥΝ. αγκυροβόλιο, αραξοβόλι, καραβοστάσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *λόχος* «τόπος αναμονής, σταθμός»].

ναυλοχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυλοχείς... | ναυλόχησα} (επίσ. για πλοίο) παραμένω αγκυροβολημένος σε λιμάνι ή όρμο: *«μία από τις βρετανικές φρεγάτες που ναυλοχούν στον Πειραιά»* (εφημ.) ΣΥΝ. προσορμώ ΑΝΤ. αποπλέω, σαλπάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυλώνω ρ. μετβ. {ναύλω-σα, -θηκα, -μένος} (για πλοιοκτήτη ή ναυλωτή) εκμισθώνω ή μισθώνω πλοίο έναντι χρηματικού ποσού για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων. — **ναύλωση** (η) [1833] κ. **ναύλωμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ναυλῶ (-όω)* < αρχ. *ναῦλος*].

ναυλωτήριο (το) {ναυλωτηρί-ου | -ων} το ναυλοσύμφωνο (βλ.λ.). Επίσης **ναυλωτικό** [1833].

ναυλωτής (ο) [1833]. **ναυλώτρια** (η) {ναυλωτριών} πρόσωπο που ναυλώνει πλοίο, καταβάλλοντας ένα χρηματικό ποσό στον ιδιοκτήτη του, με σκοπό τη μεταφορά προσώπων ή εμπορευμάτων: *ως ~ εμφανίζεται γνωστή ναυτιλιακή εταιρεία* ΣΥΝ. φορτωτής ΑΝΤ. πλοιοκτήτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυλωτικό (το) [1833] το ναυλοσύμφωνο (βλ.λ.).

ναυμαχία (η) [αρχ.] {ναυμαχιών} η σύγκρουση ναυτικών δυνάμεων στη θάλασσα: *η ~ τής Σαλαμίνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυμάχος (ο) πολεμιστής ο οποίος μετέχει σε ναυμαχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ναύμαχος* < *ναυ-* (< *ναῦς*) + *-μαχος* < *μάχη*].

ναυμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυμαχείς... | ναυμάχησα} (λόγ.) μετέχω σε ναυμαχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

Ναύπακτος (η) {Ναυπάκτου} κωμόπολη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Ναυπάκτιος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Επαχτίτης** (ο), **Ναυπάκτια** κ. (λαϊκ.) **Επαχτίτισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ναυπηγείο», < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πακτος* < *πήγνυμι* «φυτεύω, στερεώνω – φτειάχνω» (βλ. λ. *πήζω*). Πβ. κ. *κατα-πακτή*].

ναυπηγείο (το) [μτγν.] ο χώρος που διαθέτει ειδικές εγκαταστάσεις για την κατασκευή, τον εξοπλισμό, την επισκευή και την καθέλκυση των πλοίων: *ναυπηγεία Σκαραμαγκά* ΣΥΝ. νεώριο, (λαϊκ.) ταρσανάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυπήγημα (το) [1887] {ναυπηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ναυπήγηση (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) κάθε σκάφος που έχει κατασκευαστεί σύμφωνα με τους κανόνες τής ναυπηγικής, ώστε να επιπλέει και να ταξιδεύει στη θάλασσα ΣΥΝ. πλεούμενο.

ναυπήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κατασκευή και ο εξοπλισμός πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυπηγήσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι χρήσιμος ή κατάλληλος για ναυπήγηση: ~ *ξυλεία.*

ναυπηγία (η) [αρχ.] {ναυπηγιών} **1.** η ναυπήγηση (βλ.λ.) **2.** η τέχνη τής ναυπήγησης πλοίου.

ναυπηγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυπήγηση ή τους ναυπηγούς: ~ *τέχνη / εξοπλισμός* || ~ *εγκαταστάσεις* (β) ***ναυπηγική κλίνη*** το κεκλιμένο ως προς την επιφάνεια τής θάλασσας επίπεδο πάνω στο οποίο συναρμολογούνται ξύλινα πλοία **2. *ναυπηγική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με την κατασκευή πλοίων και γενικότ. πλωτών μέσων και περιλαμβάνει τον υπολογισμό, τη σχεδίαση και τη ναυπήγηση πλοίων.

ναυπηγοεπισκευαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εργασίες επισκευής, συντήρησης ή και με τη ναυπήγηση πλοίων: ~ *βάση / τομέας* || *η ~ ζώνη Περάματος.*

ναυπηγοξυλουργός (ο) ΝΑΥΤ. ο ξυλουργός ναυπηγείου: *Ένωση Ναυπηγοξυλουργών.*

ναυπηγός (ο/η) πρόσωπο ειδικευμένο στη ναυπηγική, αυτός που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή πλοίων και γενικότ. πλωτών μέσων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πηγός* < *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

ναυπηγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ναυπηγείς... | ναυπήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σχεδιάζω και κατασκευάζω πλοία και γενικότ. πλωτά μέσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

Ναύπλιο (το) {Ναυπλίου} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αργολίδας. Επίσης (λαϊκ.) **Ανάπλι** (βλ.λ.). — **Ναυπλιώτης** (ο), **Ναυπλιώτισσα** (η), **ναυπλιώτικος, -η, -ο** [μεσν.] κ. (λόγ.) **ναυπλιακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *Ναύπλιος* < *Ναυπλία* (αρχ. ονομασία τής πόλεως) < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πλία* < *πλέω*].

ναυς (η) {νεώς, ναυν | νήες, νεών, ναυς} (αρχαιοπρ.) το πλοίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναῦς* < Ι.Ε. *naū-s, αρχαιότατη λ. για το «πλοίο», που μαρτυρείται σε πολλές Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. nauḥ (αιτ. navam), περσ. nāv, αρμ. naw, λατ. navis (> ιταλ. nave), αρχ. ιρλ. nau κ.ά. Ομόρρ. *ναύ-λος, ναύ-της, ναυτ-ίλος, ναυσι-πλοΐα, ναυ-* (α' συνθ., πβ. *ναυ-πηγός, ναυ-αγός*), *Ναύ-πακτος, Ναύ-πλιο(ν)* κ.ά.].

ναυ- – νηο- – νεω-. Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο λέξεις για το «πλοίο»: η λ. **ναυς** για τα πολεμικά πλοία και η λ.

πλοίο για τα εμπορικά πλοία. Η λ. *ναυς* δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική ως αυτοτελής λέξη, αλλά σώζεται σε πολλά παράγωγα και σύνθετα, που σχηματίστηκαν και με τα τρία θέματα τής λέξης: **ναυ-** (*ναῦς*). **νηο-** (*ναῦς* > γεν. **νηός**) και **νεω-** (*ναῦς* > γεν. *νηός* > **νεώς**). (α) Από το θέμα **ναυ-** τής ονομαστικής προέρχονται τα: *ναύτης* (*ναυτο-λογώ. ναυτό-παις. ναυτο-δικείο. ναυτ-εργάτης, ναυτικός, ναυτ-ία. ναυτ-ίλος. ναυτιλλόμενοι* «ναυτικοί που ταξιδεύουν με πλοία», *ναυτιλ-ία, ναυτιλιακός*). *ναύ-λος* / *ναύ-λα* (*ναυλ-αγορά. ναυλο-σύμφωνο. ναυλ-ωτής. ναυλ-ώνω. ναύλ-ωση*). *ναυ-αγός* (< *ναῦς* + αρχ. *ἄγνυμι* «σπάζω», πβ. *κάτ-αγμα· ναυ-αγώ. ναυ-άγιο. ναυ-αγοσώστης. ναυγι-αίρεση. ναυαγοσωστικό*). *ναύ-αρχος* (*ναυαρχ-ώ. ναυαρχ-ίδα, ναυαρχ-ία*). *ναύ-κληρος. ναυ-λοχώ* «είμαι αγκυροβολημένος». *ναυ-μάχος* (*ναυμαχ-ώ, ναυμαχ-ία*), *ναυ-πηγός* (*ναυπηγ-ώ, ναυπηγ-είο. ναυπήγ-ηση*). *Ναύ-πακτος. Ναύ-πλιο. ναύσταθμος. ναυσι-πλοΐα* (< θέμα *ναυσι-* τής δοτικής πληθ.) (β) Από το θέμα **νηο-**: *νηο-πομπή. νηο-λόγιο. νηο-ψία. νηο-γνώμονας* (γ) Από το θέμα **νεω-**: *νεώ-ριο. νεω-λκώ* (*νεώλκ-ηση*).

Ναυσικά (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά των Φαιάκων Αλκινόου και τής Αρήτης. η οποία, κατά την *Οδύσσεια*. περιέθαλψε τον ναυαγό Οδυσσέα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ναυσικάα*. Ενώ το α' συνθ. ανάγεται στη λ. *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.). παραμένει αβέβαιος ο σχηματισμός τού β' συνθ. Ίσως πρόκειται για υποκ. τού ονόματος *Ναυσικάστη* (πβ. *Ἰο-κάστη*)].

ναυσιπέδη (η) {ναυσιπεδών} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το καραβόσχοινο ή η άγκυρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ναυσι-* (< *ναῦς* «πλοίο») + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.)].

ναυσιπλοΐα (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση πλοίων σε θάλασσα, λίμνη, ποτάμι: *παράκτια* / *υπερπόντια* / *θαλάσσια* ~ **2.** η επιστήμη που ασχολείται με τη διακυβέρνηση πλωτού μέσου (λ.χ. τη σχεδίαση και την αποφυγή συγκρούσεων, τον έλεγχο τής κατανάλωσης καυσίμων κ.λπ.) **3.** η μεταφορά επιβατών και προϊόντων με πλοίο: *τα νέα μέτρα διευκόλυναν τη ~*. — **ναυσιπλοϊκός**, -ή, -ό [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < *ναυσι-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο») + *-πλοΐα* < *πλέω*].

ναύσταθμος (ο) {ναυστάθμ-ου | -ων, -ους} κατάλληλα διαμορφωμένη περιοχή (λιμάνι, όρμος). στην οποία αγκυροβολούν, επισκευάζονται ή ανεφοδιάζονται πολεμικά πλοία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο») + *σταθμός*].

ναυταπάτη (η) [1833] {ναυταπατών} ΝΟΜ. η δόλια πρόκληση ζημίας ή ναυαγίου από τον πλοίαρχο ή το πλήρωμα τού πλοίου, καθώς και η έκδοση πλαστών εγγράφων (φορτωτικών κ.λπ.), με σκοπό την πρόκληση βλάβης στον πλοιοκτήτη, τον ναυλωτή ή τον ασφαλιστή τού πλοίου.

ναυταποστολή (η) η αποστολή ναυτικών στο εξωτερικό για την επάνδρωση ή τη συμπλήρωση τού πληρώματος εμπορικών πλοίων.

ναυτασφάλεια (η) {ναυτασφαλειών} ΝΟΜ. η ασφάλιση πλοίου (καθώς και των πλωτών ναυπηγημάτων, τού ναύλου. τού φορτίου. τού αναμενόμενου κέρδους κ.λπ.) κατά των θαλασσίων κινδύνων ΣΥΝ. θαλάσσια ασφάλιση. Επίσης **ναυτασφάλιση**.

ναυτεργάτης (ο) {ναυτεργατών} **1.** πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο, ενώ δεν αποτελεί ναυτολογημένο μέλος τού πληρώματος **2.** (γενικότ.) οποιοσδήποτε προσφέρει ναυτική εργασία ΣΥΝ. ναυτικός. — **ναυτεργασία** (η). **ναυτεργατικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναύτης (ο) {ναυτών} **1.** (α) πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο και αποτελεί μέλος τού πληρώματός του ΣΥΝ. ναυτικός (β) ***Οίκος Ναύτου*** το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. το οποίο βρίσκεται υπό την εποπτεία τού Υπουργείου Ναυτιλίας και έχει ως σκοπό την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους ναυτικούς και στις οικογένειές τους (γ) ***μνημείο τού αφανούς ναύτου*** μνημείο που στήνεται σε ναυτικές περιοχές. για να τιμηθεί η μνήμη ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού. αλλά και όσων ναυτικών χάθηκαν κατά την άσκηση τού επαγγέλματός τους **2.** πρόσωπο που εκπληρώνει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις στο Πολεμικό Ναυτικό και δεν είναι βαθμοφόρος (βλ. λ. *βαθμός*. ΠΙΝ.) **3.** μη βαθμοφόρο μέλος τού πληρώματος εμπορικού πλοίου. — (υποκ.) **ναυτάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.)].

ναυτία (η) {ναυτιών} **1.** παθολογική κατάσταση τού οργανισμού, η οποία εκδηλώνεται με ζαλάδα. ανακάτωμα τού στομαχιού. τάση για εμετό κ.λπ. και την οποία παθαίνουν συνήθ. άτομα που ταξιδεύουν με πλοίο, αεροπλάνο κ.λπ.: *παθαίνει ~ στη θάλασσα* || *το ταξίδι με πλοίο τού φέρνει ~* **2.** (μτφ.) η έντονη αηδία, αποστροφή για (κάτι/κάποιον): *δεν μπορώ ν' ακούω τέτοιες αρρωστημένες απόψεις· με πιάνει ~* ΣΥΝ. αηδία, σιχαμάρα. Επίσης **ναυτίαση** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναύτης*].

ναυτικό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των πλοίων (μαζί με τα εφόδια. τις εγκαταστάσεις και τα πληρώματά τους) που διαθέτει μια χώρα: *Εμπορικό* / *Πολεμικό ~* (συντομ. Ε.Ν. / Π.Ν.) ΣΥΝ. στόλος **2.** (ειδικότ.) η ένοπλη δύναμη μιας χώρας στον χώρο τής θάλασσας. που έχει σκοπό τη διασφάλιση των θαλάσσιων συγκοινωνιών και την αμυντική θωράκιση τής χώρας από επιθέσεις προερχόμενες από τη θάλασσα: *κατετάγη στο ~* || *υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία στο ~*.

ναυτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία ή τους ναύτες: *~ Δίκαιο* / *σχολή* / *μίλι* / *δύναμη* / *λαός* / *έθνος* / *εργασία* / *εταιρεία* / *τέχνη* / *ατύχημα* / *δάνειο* / *ημερολόγιο* / *πυξίδα* / *νοσοκομείο* / *τέχνη* / *κανονισμός* / *μουσείο* (β) ***ναυτικός πράκτορας*** ο άμεσος αντιπρόσωπος πλοιοκτήτη. εφοπλιστή ή ναυλωτή σε εμπορικές και ναυτιλιακές υποθέσεις (γ) ***ναυτική βάση*** ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για την ασφαλή είσοδο. έξοδο και παραμονή τού στόλου (δ) ***Ναυτική Εβδομάδα*** εβδομάδα τού καλοκαιριού αφιερωμένη στο Εμπορικό και Πολεμικό Ναυτικό, κατά την οποία γίνονται διάφορες εκδηλώσεις (ε) ***ναυτικά αθλήματα*** αθλήματα που έχουν σχέση με την πλεύση στη θάλασσα (κωπηλασία, ιστιοπλοΐα κ.ά.) (στ) ***ναυτικό φυλλάδιο*** το επαγγελματικό βιβλιάριο τού ναυτικού. απαραίτητο για την πρόσληψή του σε πλοίο (ναυτολόγηση) (ζ) ***ναυτικά βιβλία*** το σύνολο των εγγράφων και βιβλίων που. κατά τον νόμο, πρέπει να βρίσκονται στο πλοίο (έγγραφα εθνικότητας. πιστοποιητικά φορτώσεως, ναυτολόγιο κ.ά.) (η) ***ναυτικός δόκιμος*** ο υποψήφιος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος φοιτά στην αντίστοιχη σχολή: *Σχολή Ναυτικών Δοκίμων* **2.** αυτός που σχετίζεται με το ντύσιμο τού ναύτη: *~ στολή* / *καπέλο* **3.** ***ναυτικά*** (τα) (α) η στρατιωτική στολή τού ναύτη: *καμάρωνε τον γυιο του ντυμένο στα ~* (β) οι ναυτικές υποθέσεις: *δεν καταλαβαίνει γρυ από τα ~* **4.** ***ναυτικός*** (ο/η) ο εξ επαγγέλματος εργαζόμενος σε πλοίο· ο θαλασσινός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτιλία (η) {ναυτιλιών} **1.** το σύνολο των εμπορικών πλοίων, ο εμπορικός στόλος μιας χώρας: *εθνική ~* || *υπερωκεάνια* / *ανταγωνιστική* / *διεθνής ~* || *Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας* (συντομ. Υ.Ε.Ν.) **2.** η επιστήμη και η τεχνική διακυβέρνησης τού πλοίου και πραγματοποίησης τής θαλασσοπλοΐας. η ναυσιπλοΐα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυτίλος* (βλ.λ.)].

ναυτιλιακός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία: *~ θέματα* / *εταιρεία* / *Δίκαιο* / *πολιτική* **2.** (α) ***ναυτιλιακά δικαιώματα / τέλη*** τα δικαιώματα ή τέλη που καταβάλλονται ως αντίτιμο για τη χρησιμοποίηση λιμανιών από πλοία (β) ***ναυτιλικά έγγραφα*** τα απαραίτητα πιστοποιητικά που απαιτείται να έχει ο πλοίαρχος στο πλοίο, όταν ταξιδεύει (πβ. *ναυτικά βιβλία*. λ. *ναυτικός*) (γ) ***ναυτιλιακές οδηγίες*** βιβλίο που περιέχει πληροφορίες για τις καιρικές συνθήκες των λιμανιών και των αγκυροβολίων (δ) ***ναυτιλιακή οικονομία*** ο οικονομικός κλάδος που ασχολείται με την πολιτική των θαλάσσιων μεταφορών (ε) ***ναυτιλιακό συνάλλαγμα*** το συνάλλαγμα που εισρέει σε μια χώρα από το εξωτερικό και προέρχεται από ναυτικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτιλλόμενος (ο) {ναυτιλλομέν-ου | -ων. -ους} αυτός που ασκεί το επάγγελμα τού ναυτικού· ΦΡ. ***οδηγίες προς ναυτιλλομένους*** (i) οδηγίες προς ναυτικούς για ασφαλή πλου (ii) (μτφ.) οδηγίες προς οποιονδήποτε επιχειρεί κάτι δύσκολο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. ρ. *ναυτίλλομαι* < *ναυτίλος* (βλ.λ.)].

ναυτίλος (ο) **1.** ο ναυτικός **2.** (α) ο υπεύθυνος αξιωματικός που ασχολείται με τη ναυσιπλοΐα τού πλοίου ΣΥΝ. ναυτικός, θαλασσινός ΑΝΤ. στεριανός (β) ο καθηγητής ναυτιλίας των ναυτικών σχολών • **3.** μαλάκιο με σπειροειδές όστρακο και πολλές κεραίες γύρω από το στόμα του. που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κομψοτεχνημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. ποιητ. τ. τής λ. *ναύτης* (βλ.λ.). Στη σημ. τού μαλακίου η λ. αποδίδει το ελληνογενές νεολατ. nautilus].

ναυτοδάνειο (το) [1833] {ναυτοδανεί-ου | -ων} το θαλασσοδάνειο (βλ.λ.).

ναυτοδηγός (ο) μέλος τού οδηγισμού (Οδηγός ή Μεγάλος Οδηγός) που ασχολείται με δραστηριότητες σχετικές με τη θάλασσα και γενικότ. με το υγρό στοιχείο.

ναυτοδικείο (το) [1833] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό δικαστήριο που δικάζει πρωτοδίκως τα παραπτώματα αξιωματικών και οπλιτών τού Πολεμικού Ναυτικού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτοδίκης (ο) [αρχ.] {ναυτοδικών} ο αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος συμμετέχει στη σύνθεση τού ναυτοδικείου.

ναυτοδίοπος (ο) {ναυτοδιόπων} (στο Πολεμικό Ναυτικό, συνήθ. στον πληθ. ***ναυτοδίοποι***) οι ναύτες και οι δίοποι μαζί.

ναυτολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΝΑΥΤ. η πρόσληψη ναυτικού ως μέλους τού πληρώματος πλοίου με την εγγραφή του στο ναυτολόγιο.

ναυτολογία (η) [1886] {ναυτολογιών} **1.** ΝΑΥΤ. η εγγραφή στο ναυτολόγιο εμπορικού πλοίου όλων όσοι υπηρετούν σε αυτό ΣΥΝ. ναυτολόγηση **2.** (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. η κατάταξη στρατευσίμων ή εφέδρων στο Πολεμικό Ναυτικό.

ναυτολόγιο (το) [1833] {ναυτολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ναυτιλιακό έγγραφο, το οποίο συμπληρώνει ο πλοίαρχος εμπορικού πλοίου και στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα και η υπηρεσιακή κατάσταση τού πληρώματος τού πλοίου.

ναυτολόγος (ο) [μτγν.] **1.** ΝΑΥΤ. αυτός που καταρτίζει τους πίνακες, στους οποίους εγγράφονται τα πληρώματα εμπορικών πλοίων **2.** (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που στρατολογεί εφέδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. — **ναυτολογικός**, -ή, -ό [μεσν.].

ναυτολογώ ρ. μεταβ. [μτγν.] {ναυτολογείς... | ναυτολόγ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** ΝΑΥΤ. προσλαμβάνω ναυτικούς στο Εμπορικό Ναυτικό, εγγράφοντάς τους στο ναυτολόγιο **2.** (παλαιότ.) στρατολογώ στρατεύσιμους ή εφέδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτομεσιτεία (η) {χωρ. πληθ.} παράνομο επάγγελμα κατά το οποίο αναλαμβάνει κάποιος (ναυτομεσίτης) να προμηθεύσει ανέργους ναυτικούς στη ναυτική εργοδοσία. — **ναυτομεσίτης** (ο) [1861]. **ναυτομεσιτικός**, -ή, -ό [1897].

ναυτόπαιδο (το) [1889] ο μαθητευόμενος ναύτης νεαρής ηλικίας, που εργάζεται σε εμπορικό κυρ. πλοίο ΣΥΝ. μούτσος. Επίσης (λόγ.) **ναυτόπαις** (ο) {ναυτόπαιδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτόπουλο (το) (χαϊδευτ.) ο ναύτης που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία. το ναυτάκι.
[ΕΤΥΜ. < *ναύτης* + *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός. νεογνό»)].

ναυτοπρόσκοπος (ο/η) {ναυτοπροσκόπ-ου | -ων, -ους} μέλος τού κλάδου τού προσκοπισμού που ακολουθεί ναυτική εκπαίδευση και εστιάζεται σε θαλάσσιες δραστηριότητες. Επίσης **ναυτοπροσκοπίνα** (η). — **ναυτοπροσκοπικός**, -ή, -ό. **ναυτοπροσκοπισμός** (ο).

ναυτοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ναυτική ιδιότητα, το επάγγελμα τού ναύτη **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των ναυτικών (πβ. λ. *εργατιά, ρωμιοσύνη*).

ναυτοφυλακή (η) [1889] ο χώρος στον οποίο φυλακίζονται καταδικασμένοι από ναυτοδικείο ναύτες, για να εκτίσουν την ποινή τους.

ναυτώνας (ο) [1897] ο χώρος στον οποίο διαμένουν οι ναύτες τού Πολεμικού Ναυτικού (πβ. λ. *στρατώνας*).

νάφθα (η) {ναφθών} **1.** ΧΗΜ. κάθε πτητικό και εύφλεκτο μείγμα υδρογονανθράκων, που χρησιμοποιείται είτε ως μέσο αραίωσης είτε ως πρώτη ύλη για την παραγωγή βενζίνης και προκύπτει από την κλασματική απόσταξη τού πετρελαίου ή από διάσπαση των προϊόντων τού πετρελαίου **2.** το ακάθαρτο πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με ινδοϊρανικές λ. αρχικού θέματος *nab- «είμαι υγρός», πβ. περσ. naft. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με Ι.Ε. *nebh-, πβ. αρχ. *νέφος*, λατ. Neptunus «Ποσειδών». Δεν αποκλείεται η μη Ι.Ε. προέλευση τής λ.].

ναφθαλίνη (η) {ναφθαλινών} ΧΗΜ. αρωματικός υδρογονάνθρακας με λευκό χρώμα και κρυσταλλική μορφή, ο οποίος χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή αναρίθμητων βιοχημικών οργανικών προϊόντων· στο εμπόριο διατίθεται συνήθ. σε μορφή βώλων συσκευασμένων σε σακουλάκια και χρησιμοποιείται κυρ. για την καταπολέμηση τού σκόρου· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βγάζω από τη ναφθαλίνη (κάποιον / κάτι)*** επαναφέρω (κάτι/κάποιον) σε χρήση ή στην ενεργό δράση έπειτα από πολύ καιρό, ενεργοποιώ ξανά: *η πολιτεία αποφάσισε να βγάλει επιτέλους από τη ναφθαλίνη τον νόμο περί τής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων* (β) (μτφ.) ***(κάτι) μυρίζει ναφθαλίνη*** είναι παλιάς εποχής, παλιομοδίτικο, ακατάλληλο για τη σημερινή εποχή: *τα κηρύγματά του μυρίζουν ναφθαλίνη.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. napthalene / napthaline < naptha < μτγν. *νάφθα* (βλ.λ.)].

ΝΔ. νοτιοδυτικός, -ή, -ό, νοτιοδυτικά.

Ν.Δ. 1. (το) Νομοθετικό Διάταγμα **2.** (η) Νέα Δημοκρατία· κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Κ. Καραμανλή.

Ν.Δ.Β.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Βορείου Αιγαίου.

Ν.Δ.Ν.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Νοτίου Αιγαίου.

Ν.Δ.Υ. (η) Νομαρχιακή Διεύθυνση Υγιεινής.

Ν.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή.

νέα (τα) ▸ νέο

Νέα Ζηλανδία (η) (αγγλ. New Zealand) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό ΝΑ. τής Αυστραλίας, με πρωτεύουσα το Γουέλλινγκτον. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νέας Ζηλανδίας. — **Νεοζηλανδός** (ο), **Νεοζηλανδή** κ. (λαϊκ.) **Νεοζηλανδέζα** (η), **νεοζηλανδικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **νεοζηλανδέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. New Zealand < ολλ. Zeeland «χώρα τής θάλασσας», όνομα που δόθηκε από τον Ολλανδό θαλασσοπόρο Abel J. Tasman, ο οποίος ήταν ο πρώτος Ευρωπαίος που πάτησε το πόδι του στο νησί το 1642].

νεάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** είμαι ή δείχνω νέος ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοδείχνω, γεροντοφέρνω **2.** μιλώ, σκέπτομαι και πράττω σαν να είμαι νέος, παριστάνω τον νέο.

Νέα Καληδονία (η) νησί τού ΝΑ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. τής Αυστραλίας, που ανήκει στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nouvelle-Calédonie < αγγλ. New Caledonia, όπως ονόμασε το νησί ο Άγγλος πλοίαρχος J. Cook, ο οποίο αποβιβάστηκε εκεί το 1774 και χρησιμοποίησε για το νησί τη ρωμαϊκή ονομασία τής Σκωτίας (Caledonia). Το τοπων. Caledonia ανάγεται μάλλον σε κελτ. kal «σκληρός»].

νεανίας (ο) {νεανιών}, **νεάνιδα** (η) {νεανίδων} (λόγ.) πρόσωπο νέο στην ηλικία ΣΥΝ. (για αρσενικό) νεαρός, παλληκάρι, (για θηλυκό) κοπέλα ΑΝΤ. γέροντας, ώριμος. Επίσης **νεάνις** (η) [αρχ.] {νεάν-ιδος | -ίδων}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέος* (βλ.λ.). Είναι ασαφής ο μορφολ. σχηματισμός τής λ. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, προέρχεται από αμάρτυρο τ. *νεανός (< *νέος*), αν και δεν μαρτυρείται παρόμοιος σχηματισμός (με θεματική προσαύξηση -*αν*-). Αν ο παράλλ. τ. *νεάν* θεωρηθεί αρχ., ίσως η λ. *νεανίας* να παράγεται από αυτόν (με επίθημα -*ίας*)].

νεανίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {νεάνισα} (λόγ.) **1.** είμαι ή δείχνω νέος στην ηλικία: *νεανίζων κύριος* ΣΥΝ. νεάζω **2.** (μτφ.) συμπεριφέρομαι σαν ανώριμος νέος, δηλ. με έπαρση και απερισκεψία.

νεανικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νέο ή αποτελείται από νέους: ~ *ντύσιμο / πρόσωπο* || ~ *τρόποι / φερσίματα* || ~ *ενθουσιασμός / έρωτας / βιβλίο / σίριαλ* || ~ *συντροφιά* ΑΝΤ. γεροντικός, γεροντίστικος **2.** (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ενεργητικότητα, ορμητικότητα και ζωηρότητα: ~ *ταμπεραμέντο* ΣΥΝ. σφριγηλός, ζωηρός. — **νεανικά** επίρρ., **νεανικότητα** (η) [μτγν.].

νεανίσκος (ο) [αρχ.], **νεανίσκη** (η) (λόγ.-υποκ.) πρόσωπο που έχει νεαρή ηλικία, έφηβος.

Νεάπολη κ. **Νάπολη** (η) {-ης κ. (λόγ.) -πόλεως} πόλη και λιμάνι τής Ν. Ιταλίας στο Τυρρηνικό Πέλαγος. — **Ναπολιτάνος** (ο), **Ναπολιτάνα** (η), **ναπολιτάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νεάπολις* (< *νέα πόλις*). Η σημερινή πόλη χτίστηκε από κατοίκους τής καμπανικής πόλης Κύμης περί τα μέσα τού 7ου αι. π.Χ. στη θέση τής *Παλαιοπόλεως*, στην οποία κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο. Το ιταλ. Napoli προέρχεται από την Ελληνική μέσω τού λατ. Neapolis].

Νεαραί (αι) κ. **Νεαρές** (οι) ΙΣΤ. (στη βυζαντινή και ρωμαϊκή νομοθεσία) τα αυτοκρατορικά διατάγματα που περιελάμβαναν νομικές διατάξεις συμπληρωματικές των νομικών κωδίκων, οι οποίες είχαν εκδοθεί από τον ίδιο τον αυτοκράτορα.
[ΕΤΥΜ. Από τη μτγν. φρ. *νεαραί* (ενν. *διατάξεις*)].

νεάργυρος (ο) [1885] {νεαργύρ-ου | -ων, -ους} (στη μεταλλουργία) ο αλπακάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Neusilber].

νεαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που είναι νέος στην ηλικία (μετά την εφηβεία και συνήθ. πριν από την ηλικία των τριάντα ετών): ~ *παιδί / κοπέλα / ζευγάρι* || ~ *ηλικία* (μικρή ηλικία, νεότητα) || (κ. ως ουσ.) *παρέα νεαρών διασκέδαζε σ' ένα μπαρ* || *συμμορία νεαρών διέρρηξε κατάστημα* || *τι θέλει ο* ~; ΑΝΤ. γέρος, ηλικιωμένος **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που έχει γεννηθεί ή βλαστήσει πρόσφατα: ~ *βλαστάρια / σκυλάκια* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει δημιουργηθεί πρόσφατα, που έχει λίγα χρόνια ζωής: ~ *δημοκρατία* **4.** το ουδ. ως ουσ. στη ΦΡ. ***το νεαρό τής ηλικίας (κάποιου)*** η νεότητα, η μικρή ηλικία: *συγχωρείται για την πράξη του λόγω τού* ~ *του* || *παρά το* ~ *της, διαθέτει μεγάλη σύνεση.* — (υποκ.) **νεαρούλης** (ο), **νεαρούλα** (η), **νεαρότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέος* + παραγ. επίθημα -*αρός* (πβ. κ. *πλαδ-αρός, μυσ-αρός* κ.τ.ό.)].

Νέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Έλληνας ναύαρχος τού Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος συνέγραψε χρονικό τού ταξιδιού που πραγματοποίησε από τις εκβολές τού Ινδού Ποταμού μέχρι τον Περσικό Κόλπο **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νε(ο)-* + *-αρχος* < *άρχω*].

νέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πρώτη καλλιέργεια χέρσας γης, που ήδη οργώθηκε με άροτρο ή με δικέλλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νέασις* < αρχ. *νεώ* (-άω) «οργώνω, αροτριώ» < *νειός* / *νεός* «καλλιεργήσιμη γη (με καλό χώμα)» < *νειFός, που συνδ. με σερβοκρ. njiva, ρωσ. niva (ίδια σημ.), αρχ. γερμ. επίρρ. nidar «από κάτω» κ.ά.].

Νέα Υόρκη (η) η μεγαλύτερη πόλη των Α. Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Ωκεανό, έδρα τού Ο.Η.Ε. και ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. — **Νεοϋορκέζος** (ο), **Νεοϋορκέζα** (η), **νεοϋορκέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. New York, ονομασία που δόθηκε το 1664 από τους Άγγλους αποίκους, όταν ένας στόλος, που είχε σταλεί από τον δούκα τής Υόρκης (York), νίκησε τους Ολλανδούς κατοίκους και κυρίευσε την πόλη].

νεβρίδα (η) το δέρμα τού μικρού ελαφιού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεβρίς, -ίδος* < *νεβρός* (βλ.λ.)].

νεβρός (ο) το νεογνό τού ελαφιού ΣΥΝ. ελαφάκι, ελαφόπουλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *(s)negʷ-το- «ποικιλόχρωμος, σκούρος», πβ. αρμ. nerk «χρώμα», λατ. niger «σκοτεινός» (> γαλλ. noir). Στην περίπτωση αυτή παρουσιάζεται το φαινόμενο τής ονομασίας ενός ζώου από το χρώμα του (πβ. *προκάς* «ελάφι» - *περκνός* «στικτός»)].

νεγκλιζέ (το) {άκλ.} **1.** ελαφρύ και πρόχειρο γυναικείο ρούχο από απαλό ύφασμα, που φοριέται συνήθ. στο σπίτι· (παλαιότ.) διαφανής φαρδιά ρόμπα ή φόρεμα ελαφρύ και σκοπίμως ατημέλητο **2.** (ως επίθ. για ενδυμασία) αυτός που φαίνεται πολύ πρόχειρος, ατημέλητος και αποκαλυπτικός: *αυτό το ρούχο είναι κάπως* ~ || (κ. ως επίρρ.) *ήταν ντυμένη πολύ* ~ *για την περίπτωση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. négligé, μτχ. τ. τού ρ. négliger «αμελώ, παραμελώ» < λατ. negligo (< nec «δεν» + lego «εκλέγω, συλλέγω»)].

νέγρικος, -η, -ο ▸ νέγρος

νεγροαφρικανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μαύρους τής Αφρικής: ~ *γλώσσες.*

νεγροειδής, -ής, -ές {νεγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τους μαύρους, παρουσιάζει δηλ. κοινά φυλετικά χαρακτηριστικά με αυτούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. négroïde].

νέγρος (ο), **νέγρα** (η) αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή· (ειδικότ.) αυτός που ανήκει στους μαύρους τής Αμερικής (στις Η.Π.Α. με μειωτ. χρήση). — (υποκ.) **νεγράκι** (το), **νέγρικος**, -η, -ο, **νέγρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. negro < λατ. niger «σκοτεινός, μαύρος»].

Ν.Ε.Ε. (το) Ναυτικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

νέθω ρ. ▸ γνέθω

νέι κ. **νάι** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. καλαμένιος αυλός (φλογέρα) που χρησιμοποιείται στην περσική, αραβική και τουρκική έντεχνη μουσική.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ney < περσ. nāy].

Νείλος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Αφρικής και τού κόσμου, που πηγάζει από τη λίμνη Βικτώρια, διαρρέει την Αίγυπτο και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νεῖλος*, πιθ. από τη σημιτ. ρίζα nahal «ποταμός», πβ. αραβ. Nahr-al-Nil, Μέσω τού λατ. Nilus το όνομα πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. Nile, γαλλ. Nil κ.ά.].

νέκρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού νεκρού **2.** (μτφ.) η έλλειψη κάθε εκδήλωσης ζωής, η στασιμότητα, η ακινησία: *στους δρόμους τού χωριού δεν κυκλοφορούσε ψυχή· ~ παντού* ΑΝΤ. ζωηράδα, κινητικότητα **3.** (μτφ.) η απόλυτη σιωπή, η απόλυτη ηρεμία: *ξαφνικά, με το που μπήκε στο δωμάτιο, έπαψαν όλοι να μιλούν και έπεσε μια ανεξήγητη* ~.

Νεκρά Θάλασσα (η) αλμυρή λίμνη στα σύνορα μεταξύ Α. Ισραήλ και Δ. Ιορδανίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο (ήδη στον Παυσανία), από το οποίο προέρχεται η λατ. ονομασία Mare Mortuum. Η εβρ. ονομασία είναι Yam Hammélah «αλμυρή θάλασσα»].

νεκρανασταίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {νεκρανάστη-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω στη ζωή κάποιον που έχει πεθάνει, ανασταίνω νεκρό: *ο Χριστός νεκρανάστησε τον Λάζαρο* || (μτφ.) *επιδιώκουν να νεκραναστήσουν ξεπερασμένες νοοτροπίες.*

νεκρανάσταση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επαναφορά νεκρού στη ζωή ΣΥΝ. ανάσταση, νεκρεγερσία **2.** (μτφ.) η εκ νέου άνθηση και ακμή ύστερα από μια περίοδο αφάνειας και πα-

ρακμής: ~ *θεσμών / αξιών / ιδεών / μεθόδων* || *την πτώση τού κομουνιστικού καθεστώτος ακολούθησε η ~ τής ρωσικής ορθόδοξης θρησκευτικότητας* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (κατ᾽ επέκτ.) η Δευτέρα Παρουσία.

νεκράνθεμο (το) [1851] {νεκρανθέμων} το λουλούδι που αποθέτουν πάνω στον νεκρό ΣΥΝ. νεκρολούλουδο.

νεκρεγερσία (η) [μτγν.] {νεκρεγερσιών} (λόγ.) η νεκρανάσταση (βλ.λ.).

νεκρικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τους νεκρούς: ~ *λαμπάδα / ωχρότητα / κρεβάτι / πομπή* || ~ *σεντόνια* || *τα ~ πορτρέτα τού Φαγιούμ* ΣΥΝ. θανατικός. νεκρώσιμος, επιθανάτιος ΑΝΤ. ζωικός. ζωτικός· ΦΡ. (α) ***νεκρικός θάλαμος*** ο χώρος στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την κηδεία (β) ***νεκρική σιγή*** η κατάσταση τής απόλυτης ησυχίας: *στο γραφείο επικρατούσε ~· όλοι ήταν απορροφημένοι στη δουλειά τους* (γ) ***νεκρική ακαμψία*** βλ. λ. *ακαμψία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νεκρός*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *νεκρική σιγή* (< γαλλ. silence de mort). *νεκρικός θάλαμος* (< γαλλ. chambre de mort)].

νεκρογενής, -ής. -ές [1833] {νεκρογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γεννήθηκε νεκρός ΣΥΝ. νεκρογεννημένος. θνησιγενής. Επίσης **νεκρογέννητος, -η. -ο** [1856].

νεκρόδειπνο (το) {νεκροδείπν-ου | -ων} **1.** το δείπνο που παρατίθεται σε ανάμνηση τού νεκρού και κυρ. στον στενό συγγενικό του κύκλο ύστερα από την κηδεία ΣΥΝ. μακαριά **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. οι παραστάσεις που απεικονίζουν νεκρούς ανακεκλιμένους, αφηρωισμένους ή μη, να κρατούν στο χέρι τους αγγείο. ενώ μπροστά τους υπάρχει τραπέζι με πολλά εδέσματα.

νεκροζώντανος, -η, -ο μισοπεθαμένος. ημιθανής.

νεκροθάλαμος (ο) [1887] {νεκροθαλάμ-ου | -ων, -ους} το δωμάτιο στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την ταφή.

νεκροθάφτης (ο) [μτγν.] {νεκροθαφτών} **1.** αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με την ταφή των νεκρών, που κατ᾽ επάγγελμα ενταφιάζει τους νεκρούς ΣΥΝ. ενταφιαστής (βλ. κ. λ. *κοράκι*) **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί την εξόντωση κάποιου ή γενικότ. την καταστροφή ενός πράγματος, μιας κατάστασης ή ιδέας: *ο εμφύλιος πόλεμος υπήρξε ο ~ τής εθνικής ενότητας*.

νεκροθήκη (η) [αρχ.] {νεκροθηκών} **1.** ο τάφος μέσα στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός **2.** (κατ' επέκτ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά τού νεκρού ΣΥΝ. οστεοθήκη. λειψανοθήκη.

νεκρόκασα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το φέρετρο.

νεκροκέρι (το) {νεκροκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κερί που ανάβει κάποιος για νεκρό.

νεκροκεφαλή (η) [1896] η κεφαλή νεκρού που έχει απογυμνωθεί από τις σάρκες της, το κρανίο σκελετού· χρησιμοποιείται ως σύμβολο σε επιγραφές (λ.χ. χημικών προϊόντων. κλειστών ή περιφραγμένων χώρων), προειδοποιώντας για την ύπαρξη θανάσιμου κινδύνου και παλαιότ. ως σύμβολο των πειρατών (λ.χ. στις σημαίες τους).

νεκροκομιστής (ο) το πρόσωπο που συνεργάζεται με γραφείο κηδειών και μεταφέρει το φέρετρο με τον νεκρό ώς τον τάφο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεκροκομίζω* < *νεκρο-* + *κομίζω*].

νεκροκρέβατο (το) [μεσν.] το φέρετρο (βλ.λ.) ΣΥΝ. νεκροφορείο. νεκροδόχος.

νεκρολάτρης (ο) [μτγν.] {νεκρολατρών} αυτός που τιμά με τρόπο εξαίρετο και λατρευτικό τους νεκρούς. – **νεκρολατρία** (η) [μτγν.].

νεκρολίβανο (το) λιβάνι που καίγεται για τον νεκρό.

νεκρολογία (η) [1856] {νεκρολογιών} **1.** ο επικήδειος λόγος που εκφωνείται κατά την κηδεία κάποιου και αναφέρεται εγκωμιαστικά στη ζωή, τη δράση και στις αρετές του **2.** η γραπτή ή έντυπη πραγματεία που αφιερώνεται στη μνήμη νεκρού **3.** (γενικότ.) η αναφορά σε νεκρό πρόσωπο: *ας αφήσουμε τις ~ και ας αναφερθούμε στους ζωντανούς καλλιτέχνες* **4. νεκρολογίες** (οι) (α) ειδική στήλη εφημερίδας στην οποία ανακοινώνεται με ειδική καταχώριση των συγγενών ο θάνατος προσώπου (β) (σε ετήσιες εκδόσεις. αλμανάκ κ.λπ.) τμήμα τής έκδοσης που αναφέρεται στις προσωπικότητες που απεβίωσαν κατά τον παρελθόντα χρόνο.

νεκρολούλουδο (το) το νεκράνθεμο (βλ.λ.).

νεκρομαντεία (η) [μτγν.] {νεκρομαντειών} η μαντεία κατά την οποία γίνεται επίκληση των ψυχών των νεκρών για επικοινωνία με τους ζωντανούς ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) νεκυομαντεία. — **νεκρομαντικός, -ή. -ό.**

νεκρομαντείο (το) [μτγν.] μαντείο στο οποίο πιστευόταν ότι τα πνεύματα των νεκρών επικοινωνούσαν με τους ζωντανούς.

νεκρομάντης (ο/η) [μτγν.] {νεκρομάντ-εως | -εις, -εων} πρόσωπο που ασκεί νεκρομαντεία.

νεκρόπολη (η) [μτγν.] {-ης κ. -όλεως | -όλεις, -όλεων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο τόπος ταφής έξω από τις αρχαίες πόλεις. συχνά σύνολο νεκροταφείων στον ίδιο χώρο: *ο Κεραμεικός ήταν η ~ των Αθηνών*.

νεκροπομπός (ο) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που συνοδεύει ή μεταφέρει τους νεκρούς που πρόκειται να ταφούν (πβ. λ. *ψυχοπομπός*) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που ασκεί το επάγγελμα τού εργολάβου κηδειών.

νεκροπούλι (το) {νεκροπουλ-ιού | -ιών} κάθε γλαυκόμορφο. νυκτόβιο πτηνό, όπως το νυχτοπούλι.

νεκρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1** (α) αυτός που δεν ζει πια. που έχει φύγει από τη ζωή, αυτός τού οποίου έχουν παύσει οι βιολογικές λειτουργίες: *έπεσε κάτω ~ από τις σφαίρες* || *δυστυχώς, είναι πια ~* || *κλινικά ~* (πρόσωπο που δεν έχει πεθάνει. αλλά είναι αδύνατον να κρατηθεί στη ζωή λόγω τού ότι δεν λειτουργεί ο εγκέφαλός του και διατηρείται στη ζωή μόνο με ιατρικά μηχανήματα) ΣΥΝ. πεθαμένος, (αρχαιοπρ.) τεθνεώς. ΕΚΚΛΗΣ. κεκοιμημένος ΑΝΤ. ζωντανός (β) (ειδικότ. για φύλλα δέντρων) αυτός που έχει μαραθεί· ΦΡ. (α) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***νεκρή φύση*** βλ. λ. *φύση* (β) ***νεκρή θάλασσα*** η θάλασσα μέσα στην οποία δεν ζουν ζωντανοί οργανισμοί: *η Μεσόγειος κινδυνεύει να γίνει ~* (επειδή το οικοσύστημά της βρίσκεται σε κίνδυνο) **2.** ***νεκρός*** (ο). ***νεκρή*** (η) ο άνθρωπος που έχει χάσει τη ζωή του: *δέκα ~ και είκοσι πέντε τραυματίες σε τροχαία δυστυχήματα είναι ο θλιβερός απολογισμός τού τελευταίου σαββατοκύριακου* || *η σορός τού ~ θα εκτεθεί από αύριο σε λαϊκό προσκύνημα* || *έθαψαν τους ~ τους* || *προσφορές / τιμές / χοές προς τους ~* || *άφησαν πολλούς ~ στο πεδίο των μαχών* || *έκλαψαν τους ~ τους*· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ανάσταση νεκρών*** βλ. λ. *ανάσταση* (β) ***καύση νεκρών*** η αποτέφρωση των σωμάτων των νεκρών (πρακτική διαφόρων λαών. λ.χ. των σύγχρονων Ινδών, που συνδέεται με τις ταφικές τους συνήθειες και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις) (γ) ΝΟΜ. ***περιύβριση νεκρού*** η αυθαίρετη αφαίρεση νεκρού, μελών του ή τής τέφρας του από εκείνους που έχουν δικαίωμα να τα φυλάξουν ή η διενέργεια πράξεων ανάρμοστων προς τον νεκρό ή τον τάφο του: *συνελήφθη για ~* (δ) ***σύληση νεκρού*** η αφαίρεση από τον τάφο ή από το πτώμα πολύτιμων αντικειμένων με σκοπό τον πλουτισμό: *κάτοικοι των κοντινών χωριών κατηγορήθηκαν για σύληση των νεκρών τού αεροπορικού δυστυχήματος* (ε) ***και νεκρούς ανασταίνει*** βλ. λ. *ανασταίνω* (στ) ***ούτε (και) νεκρός*** για να δοθεί έμφαση στην αρνητική στάση (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι): *ούτε και νεκρή δεν θα τον παντρευόμουν* **3.** (για μέλος τού σώματος) αυτός που δεν λειτουργεί κανονικά. που χαρακτηρίζεται από παράλυση και δεν αντιδρά στα ερεθίσματα ούτε μπορεί να εκτελέσει εντολές: ~ *άκρα* **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ενεργητικότητας, ζωτικότητας κ.λπ.: *το πάρτι ήταν απογοητευτικό: ~ παρουσίες· κανένα νεύρο* ΣΥΝ. άψυχος. άτονος ΑΝΤ. ζωντανός. ενεργητικός. σφριγηλός· ΦΡ. (α) ***νεκρή περίοδος*** χρονικό διάστημα κατά το οποίο δεν υπάρχει κίνηση, κυρ. τουριστική (β) ΣΤΡΑΤ. ***νεκρή ζώνη*** περιοχή στην οποία η βολή ή η παρατήρηση δεν είναι δυνατή, όπου απαγορεύεται η πρόσβαση: *διαδηλωτές μπήκαν στη ~ στην Κύπρο* **5.** (μτφ.) αυτός που δεν λειτουργεί, που δεν παίρνει μπρος: *σήκωσα το ακουστικό. αλλά το τηλέφωνο ήταν ~· δεν ακουγόταν τίποτα*· ΦΡ. ***νεκρό σημείο*** (i) ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση κατά την οποία τα έσοδα μιας επιχείρησης είναι ίσα με τα έξοδά της. δεν υπάρχουν δηλ. κέρδη (ii) (σε αυτοκίνητο κ. ***νεκρό***, το / ***νεκρά***, η) το σημείο στο οποίο βρίσκεται ο μοχλός ταχυτήτων. ώστε το κιβώτιο ταχυτήτων να μη μεταδίδει την κίνηση στον κεντρικό άξονα. κάτι που επιτρέπει στο αυτοκίνητο να διατηρείται ακίνητο χωρίς διακοπή τής λειτουργίας τού κινητήρα: *βάζω την ταχύτητα στο ~* **6.** (μτφ.) αυτός που έχει περιπέσει σε αχρηστία και δεν ισχύει πλέον: ~ *νόμος / κανόνας / τύπος αγωγής / γλώσσες* (αυτές που δεν μιλιούνται πια. που δεν είναι πλέον εν χρήσει. λ.χ. η Λατινική)· ΦΡ. ***νεκρό γράμμα*** κάτι που μένει μόνο στα χαρτιά και δεν εφαρμόζεται στην πράξη. δεν πραγματοποιείται: *οι αποφάσεις τής κυβέρνησης έμειναν τελικά ~* • ΦΡ. ***νεκρός χρόνος*** (σε ορισμένα αθλήματα) ο χρόνος κατά τη διάρκεια τού οποίου ο διαιτητής διακόπτει τον αγώνα και ο οποίος υπολογίζεται στη συνολική προβλεπόμενη διάρκειά του: *ο παίκτης πέτυχε το καλάθι σε ~*. — **νεκρότητα** *(η) [μτγν.]*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέκ-υς* (με επίθημα *-ρός*) < I.E. *nek- «θάνατος. νεκρός». πβ. σανσκρ. nášyati «πεθαίνει». λατ. nex (γεν. necis) «βίαιος θάνατος». noceo «βλάπτω» (> in-nocens «αβλαβής αθώος», πβ. γαλλ. innocent) κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *νέκ-ταρ* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή γλώσσα / φύση* (< γαλλ. langue / saison / nature morte). *νεκρό γράμμα / σημείο* (< γαλλ. lettre morte / point mort). *νεκρός χρόνος* (< γαλλ. temps mort)].

νεκρός: συνώνυμα. Ήδη στην Αρχαία Ελληνική «η έλλειψη τής ζωής» χαρακτηρίστηκε ως **θάνατος** και «αυτός που στερείται τής ζωής και μεθίσταται στην κατάσταση τού θανάτου» ως **νεκρός** (από τη ρίζα **νεκ-**. πβ. και αρχ. **νέκ-υς** «νεκρός»). Στο *νεκρός* τονίζεται η έννοια τού θανάτου και τής στέρησης τής ζωής· το ίδιο και στα συνώνυμα **πεθαμένος, αποθανών, θανών**. Την απομάκρυνση τής ψυχής από το σώμα και την έλλειψη τού σημείου τής ζωής, τής αναπνοής. δηλώνουν τα συνώνυμα **άψυχος** και **ξέψυχος**. καθώς και τα **άπνους / άπνοος** και **ξέπνοος**. ενώ το **ξερός** δηλώνει την κατάσταση τού σώματος (ακαμψία, έλλειψη αντιδράσεων), όταν πληγεί από τον θάνατο. Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν τον νεκρό ως ουσιαστικό. δηλ. το νεκρό σώμα. Αυτά είναι το **πτώμα** (< *πίπτω* «πέφτω»), το σώμα το νεκρό που δεν σηκώνεται, που δεν κινείται. που κείτεται κατά γης. Ό.τι έχει απομείνει. ό.τι υπολείπεται μετά τον αποχωρισμό τής ψυχής από το σώμα είναι το **λείψανο** (< *λείπω*). Επειδή δε το σώμα είναι η κατοικία τής ψυχής τού ανθρώπου, το **σκήνος** ή το **σκήνωμα** όπου *σκηνεί* (αρχ. ρ. **σκηνῶ** = κατοικώ) η ψυχή του. έφθασαν (ήδη στην Αρχαία) να σημαίνουν μεταφορικά και το νεκρό σώμα. τον νεκρό. Συχνά μάλιστα οι λ. *σκήνωμα* και *λείψανο* χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν ευλαβικά το νεκρό σώμα αγίου προσώπου (*Σε μια κρύπτη τού Αγίου Όρους βρήκαν μετά από χρόνια το σκήνωμα τού αγίου που μυροβολούσε*). Το **σορός** (η). που σήμαινε αρχικά το φέρετρο, το οποίο φέρει τον νεκρό. δήλωσε συνεκδοχικά τον νεκρό (*Η σορός τού πρωθυπουργού μεταφέρθηκε από τη Μητρόπολη στο νεκροταφείο πάνω σε κιλλίβαντα, τον οποίο ακολουθούσαν τιμητικό άγημα και πλήθος επισήμων*). Τέλος. η λ. **κουφάρι** (από το μεσαιωνικό **κοῦφον** ή **κοῦφος** «σώμα. θώρακας») χρησιμοποιήθηκε κυρ. για πτώματα ζώων και. συνήθ. επιτιμητικά. για ανθρώπους (*Τα κουφάρια των υποζυγίων που μετέφεραν τα πυρομαχικά. βρέθηκαν μέσα στα χιόνια μήνες αργότερα· τα καημένα τα ζώα δεν μπόρεσαν να αντέξουν την πείνα και το κρύο*). • *μακαρίτης*

νεκροσέντονο (το) το σεντόνι με το οποίο τυλίγουν το σώμα τού νεκρού, πριν αυτό τοποθετηθεί στο φέρετρο και στη συνέχεια στον τά-

φο ΣΥΝ. σάβανο.
νεκροσέντουκο (το) το φέρετρο, το νεκροκρέβατο.
νεκροσκοπία (η) [1835] {νεκροσκοπιών} ΙΑΤΡ. η νεκροψία (βλ.λ.).
νεκροσκόπος (ο/η) [1825] γιατρός ή αρμόδιος υπάλληλος, ο οποίος διενεργεί νεκροσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρός* + *-σκόπος* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].
νεκροσπερμία (η) {νεκροσπερμιών} η παθολογική κατάσταση τής νέκρωσης των σπερματοζωαρίων μέσα στο σπέρμα, η οποία συντελεί στην ανδρική στειρότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. necrospermia].
νεκροστάσιο (το) [1883] {νεκροστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος σε νεκροταφείο, όπου τοποθετούν τους νεκρούς πριν από την κηδεία.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρο-* + *-στάσιο* (βλ.λ.) < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].
νεκροστολίζω ρ. μετβ. {νεκροστόλισ-α, -μένος} στολίζω το φέρετρο και τον νεκρό που βρίσκεται μέσα σε αυτό. - **νεκροστόλισμα** (το).
νεκρόσυλος, -η, -ο αυτός που κλέβει αντικείμενα τα οποία ανήκουν στον νεκρό (πβ. λ. *ιερόσυλος*). - **νεκροσυλία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεκροσυλία* (υποχωρητ.) < *νεκρο-* + *-συλία* < *συλῶ* «αρπάζω, λεηλατώ» (βλ.λ.)].
νεκροταφείο (το) [1833] **1.** (α) ο τόπος στον οποίο ενταφιάζονται νεκροί (συχνά δίπλα σε ναό), στον οποίο υπάρχουν τα μνήματα των νεκρών: *το ~ τού χωριού* || *στρατιωτικό / εβραϊκό / καθολικό ~* || *το Α' ~ Αθηνών* ΣΥΝ. κοιμητήριο (β) ***νεκροταφείο ελεφάντων*** ο τόπος στον οποίο κάποιοι υποθέτουν ότι πηγαίνουν οι ελέφαντες όταν πρόκειται να πεθάνουν **2.** (μτφ.) τόπος στον οποίο επικρατεί απόλυτη ησυχία: *~ είναι εδώ μέσα, για ζωντανέψτε λίγο!* **3.** (μτφ.) ο τόπος στον οποίο πετιέται ή συγκεντρώνεται κάθε άχρηστο ή φθαρμένο υλικό: *~ αυτοκινήτων* (ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται παλιά, κατεστραμμένα ή εγκαταλελειμμένα αυτοκίνητα).
νεκρότητα (η) → νεκρός
νεκροτομείο (το) [1876] **1.** ο χώρος στον οποίο εξετάζονται ανατομικά τα πτώματα των νεκρών, προκειμένου να εξακριβωθούν τα αίτια τού θανάτου τους **2.** το εργαστήριο στο οποίο εξασκούνται οι φοιτητές τής ιατρικής στη νεκροτομία (βλ.λ.).
νεκροτομή (η) [1852] ΙΑΤΡ. ανατομική εξέταση με τομή πτώματος, η οποία γίνεται για την εξακρίβωση των αιτίων τού θανάτου ή για ερευνητικούς σκοπούς (λ.χ. κατά τη διδασκαλία και εξάσκηση των φοιτητών τής ιατρικής) και η οποία συνίσταται στη διάνοιξη των διαφόρων κοιλοτήτων και οργάνων τού σώματος. Επίσης **νεκροτομία** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrotomie. Στις ξέν. γλώσσες χρησιμοποιείται ευρέως ο ελληνογενής όρ. autopsy (αγγλ.), autopsie (γαλλ.)].
νεκροφάγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που τρώει πτώματα: *ο γύπας είναι ~ πουλί.*
νεκροφάνεια (η) [1872] {νεκροφανειών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση ανθρώπου, η οποία χαρακτηρίζεται από προσωρινή παύση ή επιβράδυνση τής λειτουργίας τής καρδιάς ή τής αναπνοής του, γενικά των βιολογικών λειτουργιών του, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι είναι νεκρός.
νεκροφανής, -ής, -ές [1856] {νεκροφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έπαθε νεκροφάνεια, που δίνει την εντύπωση ότι είναι νεκρός. — **νεκροφανώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρο-* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].
νεκροφιλία (η) **1.** ΨΥΧΟΛ. γενετήσια διαστροφή κατά την οποία κάποιος ικανοποιείται σεξουαλικά με πτώματα ή με πρόσωπα που υποδύονται τον νεκρό (λ.χ. μπαίνοντας μέσα σε φέρετρο)· (γενικότ.) η ικανοποίηση που αντλεί κανείς από οτιδήποτε υποβάλλει την ιδέα τού θανάτου (κεριά, πένθιμα σύμβολα, ρούχα κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η υπερβολική ενασχόληση με πρόσωπα πεθαμένα και με τις συνήθειες τού θανάτου τους· η εκδήλωση λατρείας προς πεθαμένα άτομα: *πολλοί θεωρούν τα μαζικά λαϊκά προσκυνήματα των τελευταίων χρόνων εκδήλωση μιας γενικευμένης ~ τής κοινωνίας.* — **νεκρόφιλος,** -η, -ο [1888], **νεκροφιλικός,** -ή, -ό, **νεκροφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrophilie].
νεκροφιλώ ρ. μετβ. [1858] {νεκροφιλείς... κ. -άς... | νεκροφίλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φιλώ νεκρό· ΦΡ. (λαϊκ.) ***να με νεκροφιλήσεις*** αντί όρκου, όταν κάποιος θέλει να δεσμεύσει κάποιον να κάνει κάτι ή όταν θέλει να δώσει έμφαση στα λεγόμενά του: *~, αν δεν σου λέω την αλήθεια.* — **νεκροφίλημα** (το).
νεκροφοβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο φόβος για τους νεκρούς ή η έμμονη ιδέα τού θανάτου. — **νεκρόφοβος** (ο/η), **νεκροφοβικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrophobie].
νεκροφόρα (η) **1.** το επίμηκες μαύρο αυτοκίνητο, που είναι ειδικά κατασκευασμένο, ώστε στο πίσω μέρος του να τοποθετούνται τα φέρετρα για τη μεταφορά των νεκρών στο νεκροταφείο **2.** (ειρων.) αυτοκίνητο μακρύ και μαύρο, όπως το παραπάνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεκροφόρος* < *νεκρο-* + *-φόρος* < *φέρω*].
νεκροφύλακας (ο) [μτγν.] {νεκροφυλάκων} αυτός που εργάζεται ως υπάλληλος σε νεκροφυλακείο (βλ.λ.).
νεκροφυλακείο (το) [1833] χώρος νεκροταφείου ή νοσοκομείου, όπου φυλάσσονται προσωρινά οι νεκροί, μέχρι να ενταφιαστούν.
νεκροψία (η) [1840] {νεκροψιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση ανθρώπινου πτώματος (χωρίς νεκροτομή), η οποία διενεργείται στο πλαίσιο ιατροδικαστικής έρευνας με σκοπό τη διαπίστωση τού είδους και των αιτίων τού θανάτου, καθώς επίσης και των συνθηκών υπό τις οποίες αυτός επήλθε ΣΥΝ. νεκροσκοπία· ΦΡ. (οικ.-σκωπτ.) ***η νεκροψία θα δείξει!*** ως απάντηση σε ερώτηση για το αν εξελίχθηκε καλά ή όχι κάτι: *-Καλά τα πήγες στον διαγωνισμό; -~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκροτομή*.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρ(ο)-* + *-οψία* < *ὄψη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécropsie].

> **νεκροψία – νεκροτομή.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική προέλευση (ως προς το β' συνθετικό τους) και σημασία: **νεκροψία** είναι η μακροσκοπική, η εξωτερική πρώτη εξέταση τού πτώματος από τον ιατροδικαστή, ενώ **νεκροτομή** είναι η μικροσκοπική ενδελεχής εξέταση τής κατάστασης τού πτώματος μετά από ανατομική επέμβαση τού ιατροδικαστή και από ανάλογες εργαστηριακές αναλύσεις.

νεκρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νέκρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανακόπτω τις φυσιολογικές λειτουργίες τής ζωής, προκαλώ τον θάνατο κάποιου ΣΥΝ. θανατώνω ΑΝΤ. ζωντανεύω **2.** επιφέρω τοπική αναισθησία: *η ένεση νεκρώνει όλη την περιοχή γύρω από το χαλασμένο δόντι* ΣΥΝ. αναισθητοποιώ **3.** (μτφ.) προκαλώ σε κάτι αδράνεια ή καταστροφή, παύση τής λειτουργίας του: *προσπαθούσε να νεκρώσει τα πάθη του, τις σαρκικές του επιθυμίες* || *ο πόλεμος νέκρωσε τις οικονομικές συναλλαγές* ♦ (αμετβ.) **4.** παύω να λειτουργώ: *μετά το ατύχημα έχει νεκρώσει ο εγκέφαλός του* || (μτφ.) *νέκρωσε το τηλεφωνικό κέντρο* **5.** περιέρχομαι σε κατάσταση απραξίας και αδράνειας, χαρακτηρίζομαι από έλλειψη δραστηριότητας, κινητικότητας, ζωντάνιας· βρίσκομαι σε κατάσταση στασιμότητας: *νέκρωσε η πόλη / το εμπόριο* || *λόγω τής αυριανής πορείας θα νεκρώσει το κέντρο τής Αθήνας* || *νέκρωσαν οι δουλειές / οι δρόμοι* **6.** παίρνω το ωχρό χρώμα τού νεκρού από φόβο ή έκπληξη: *είχε νεκρώσει από τον φόβο του.* — **νέκρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεκρῶ (-όω)* < αρχ. *νεκρός* (βλ.λ.)].
νέκρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διακοπή των φυσιολογικών λειτουργιών: *η ~ τού οργανισμού* **2.** (ειδικότ.) ο θάνατος κυττάρων ιστού ή η μη λειτουργία ανατομικής περιοχής: *σηπτική / ινώδης ~*· ΦΡ. ***νέκρωση τού εγκεφάλου*** η διακοπή τής λειτουργίας τού εγκεφάλου **3.** (μτφ.) η παύση τής δράσης, η διακοπή τής δραστηριότητας: *η ~ τής αγοράς / τού εμπορίου* || *η ~ τής σχολικής εκπαίδευσης λόγω απεργιών και καταλήψεων.*
νεκρώσιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με νεκρό **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***νεκρώσιμη ακολουθία*** η ιερή ακολουθία που αποτελείται από ψαλμούς, ύμνους και τροπάρια και η οποία ψάλλεται κατά την κηδεία ενός προσώπου: *η ~ θα ψαλεί στον ιερό ναό Αγίας Τριάδος Πειραιώς* **3. νεκρώσιμο** (το) {νεκρωσίμ-ου | -ων} το έντυπο που πληροφορεί για τον τόπο και τον χρόνο κηδείας ή μνημοσύνου: *τοιχοκολλώ ~* ΣΥΝ. κηδειόσημο.
νεκρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί νέκρωση.
νέκταρ (το) {νέκταρος | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ο γλυκός, άχρωμος σακχαρούχος χυμός, ο οποίος εκκρίνεται από ειδικούς αδένες (τα νεκτάρια) στα άνθη, στους βλαστούς και στα φύλλα φυτών που προσελκύουν έντομα και αποτελεί την πρώτη ύλη, την οποία χρησιμοποιούν οι μέλισσες για να φτειάξουν μέλι **2.** (μτφ.) κάθε ποτό που χαρακτηρίζεται για τη γλυκύτητα τής γεύσης και τη λεπτότητα τού αρώματός του: *~ το κρασί!* **3.** μη αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται από χυμό ή πολτό φρούτων με προσθήκη νερού και ζάχαρης **4.** ΜΥΘΟΛ. το ποτό που έπιναν οι θεοί τού Ολύμπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχαϊκός σχηματισμός σε *-αρ*), αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με την ισχυρότερη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε θ. *nek- (πβ. *νεκ-ρός*) και β' συνθ. *-ταρ*, το οποίο απαντά στα σανσκρ. tárati «διασχίζω», viśvatūr- «αυτός που θριαμβεύει επί όλων» (πβ. φρ. mrtyúm áti tr̥ «θριαμβευτής επί τού θανάτου»). Στην περίπτωση αυτή, η λ. *νέκταρ* θα δήλωνε, σε συνδυασμό με την *ἀμβροσία*, τη διατροφή των αθανάτων. Απίθανη η ανάλυση *νέ-κταρ* με τη σημ. «όχι νεκρός», από το στερητ. μόριο *νε-* και β' συνθ. *-κταρ*· πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κτέρες· νεκροί*. Εξίσου αμφίβολη παραμένει η σύνδεση με τοχ. ñakte «θεός», η οποία θεωρεί τη λ. δάνειο από τη Μικρά Ασία, και αναπόδεικτη η αναγωγή σε σημιτ. ρίζα με σημ. «άρωμα»].
Νεκταρία (η) γυναικείο όνομα.
νεκταρίνι (το) {νεκταριν-ιού | -ιών} ποικιλία ρωδάκινου· φρούτο πλούσιο σε βιταμίνες Α και C, με λεία επιφάνεια και σκληρή αρωματική κόκκινη, λευκή ή κίτρινη σάρκα, που τρώγεται συνήθ. νωπό, αλλά και σε κονσέρβες, μαρμελάδες και πίτες. — **νεκταρινιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. nectarine < λατ. nectar < αρχ. *νέκταρ*].
νεκτάριο (το) [μτγν.] {νεκταρί-ου | -ων} αδένας τού άνθους, από τον οποίο εκκρίνεται το νέκταρ.
Νεκτάριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νέκταρ*].
νεκυομαντεία (η) {νεκυομαντειών} (σπάν.-λόγ.) η νεκρομαντεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεκυο-* (< αρχ. *νέκυς, -υος*, βλ. λ. *νεκρός*) + *μαντεία*].
Ν.Ε.Λ.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης.
Νεμέα (η) κωμόπολη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, γνωστή για την παραγωγή κρασιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμος* «δάσος», που συνδ. με λατ. nemus «ιερό δάσος», αρχ. ιρλ. nemed «ιερός τόπος»].
Νέμεα (τα) [αρχ.] **1.** (στην αρχαιότητα) πανελλήνια γιορτή αφιερωμένη στη λατρεία τού Δία που διεξαγόταν κάθε δύο χρόνια στην κοιλάδα τής Νεμέας **2.** σύγχρονη γιορτή με ποικίλες δραστηριότητες στην περιοχή τής Νεμέας.
Νέμεση (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχαιότατη θεότητα, που προσωποποιούσε, μαζί με άλλες (λ.χ. τη Θέμιδα, την Ειμαρμένη κ.λπ.), την έννοια τής άνωθεν δικαιοσύνης (τιμωρίας) και αποκαθιστούσε την τάξη (τής φύσης, τής ανθρώπινης κοινωνίας, τού κόσμου), όταν αυτή διασαλευόταν, τιμωρώντας την υπεροψία και την αλαζονεία των ανθρώ-

πων (την ύβρι)· σύμβολά της ήταν ο πήχυς και το χαλινάρι **2.** (μετωνυμ.) η θεία δίκη. Επίσης (λόγ.) **Νέμεσις** {Νεμέσεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νέμεσις* < *νέμω* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμολογική αρχή της, η λ. θα δήλωνε αρχικώς τη δίκαιη διανομή, τη μοιρασιά που γίνεται βάσει νόμιμης εξουσίας, βαθμηδόν δε μετέπεσε στη σημ. τής ανάληψης δικαστικής δράσεως εκ μέρους τής εξουσίας, ώστε να απονεμηθεί δικαιοσύνη. Έτσι, ενώ η λ. *αἰδώς* έχει υποκειμενική σημ. και αναφέρεται στο πρόσωπο που την εκδηλώνει, η λ. *νέμεσις* έχει αντικειμενική αξία και αναφέρεται στον φορέα τής εξουσίας που την ασκεί].

νέμω ρ. μετβ. {ένειμα} **1.** (αρχαιοπρ.) μοιράζω, διανέμω· (μεσοπαθ. ***νέμομαι***) **2.** ΝΟΜ. κατέχω (ένα πράγμα) και απολαμβάνω τα ωφελήματα που μου προσφέρει: ~ *αγρόκτημα / περιουσία* ΣΥΝ. καρπώνομαι, εκμεταλλεύομαι **3.** (κακόσ.) εκμεταλλεύομαι (κάτι) κατά τρόπο παράνομο ή καταχρηστικό για το προσωπικό μου συμφέρον: *κατηγορεί όσους νέμονται την εξουσία για ασυδοσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *nem- «μοιράζω, διανέμω», πβ. λιθ. núoma «ενοίκιο», γοτθ. niman «παίρνω», γερμ. nehmen «παίρνω» κ.ά. Ομόρρ. *νόμος, νομ-ή, νομ-άς, νομ-ίζω, νέμε-σις (-η), νόμ-ισμα* κ.ά.].

νένα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα που θηλάζει, διατρέφει και μεγαλώνει παιδί, που δεν είναι δικό της ΣΥΝ. τροφός, παραμάννα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. nena, λ. τής παιδικής γλώσσας, πβ. ιταλ. menna «μαννούλα» (με ανομοίωση)].

νενέ (η) (λαϊκ.) η γιαγιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nine (με προληπτική αφομοίωση)].

νενέκος (ο) (μετωνυμ.) προσκυνημένος, δουλοπρεπής: *«χαρακτήρισε τον έναν "αγωνιστή τού λαού" και τον άλλο ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Δημ. Νενέκου, οπλαρχηγού τής Επανάστασης τού 1821, ο οποίος το 1827 προσχώρησε στους συνεργάτες τού Ιμπραήμ και πολέμησε στο πλευρό των Τούρκων].

νενομισμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καθιερωθεί από τον νόμο ή από το έθιμο, που ισχύει σύμφωνα με το θετό και το εθιμικό Δίκαιο: *το στρατιωτικό απόσπασμα απέδωσε στη σορό τού εκλιπόντος τις ~ τιμές* **2.** (συχνά ως ουσ. ***νενομισμένα***, τα) τα καθιερωμένα ΣΥΝ. καθιερωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *νομίζω* (πβ. *νομίζεται* «είναι καθιερωμένο ως έθιμο»)].

νέο (το) **1.** η είδηση, η καινούργια πληροφορία: *έχεις κάνα ~ από τον Γιάννη; || θα σου πω ένα ~ που θα σε χαροποιήσει* **2. νέα** (τα) (α) οι ειδήσεις, καινούργιες πληροφορίες: *έχεις ~ από τον Γιώργο; || τι ~ μου φέρνεις; || Τα 'μαθες τα ~; Η Μαρία παντρεύτηκε* || (σκωπτ.) *δεν υπάρχουν ~, μόνο παλιά!* (β) (ειδικότ.) οι ειδήσεις στον Τύπο (έντυπο και ηλεκτρονικό): *ανοίγω το ραδιόφωνο ακούσω τα ~ || Διάβασες εφημερίδα; Έχουμε τίποτα ~;*

νεο- κ. **νεό-** κ. (λαϊκ.) **νιο-** κ. **νιό-** α' συνθετικό λέξεων που αποδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού πρόσφατου, τού μεταγενέστερου και τού νέου σε ηλικία: *νεό-νυμφος, νιό-παντρος, νεό-δμητος, νεο-ελληνικός* **2.** (στην επιστήμη και την τέχνη) τού καινούργιου ή τού ανανεωτικού (που αναθεωρεί, βελτιώνει ή τροποποιεί κάτι παλαιότερο): *νεο-δαρβινισμός, νεο-κλασικισμός, νεο-θετικισμός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *νέος* (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. γαλλ. neoclassique). Ο τ. *νιο-* (π.χ. *νιό-παντρος*) προέρχεται από το *νεο-* (με συνίζηση) και είναι μεσν.].

νεοανθρωπισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η δημιουργική επανασύνδεση με το πνεύμα και τις αξίες τής κλασικής αρχαιότητας, που καλλιέργησε το φιλοσοφικό και αισθητικό ρεύμα τού ανθρωπισμού (βλ.λ.), κυρ. στους τομείς τής φιλοσοφίας, τής ποίησης και τής αρχιτεκτονικής, και η οποία πήρε τη μορφή τής αναβίωσης τού ανθρωπισμού στη Γερμανία περί το 1750. — **νεοανθρωπιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Neuhumanismus (νόθο σύνθ.)].

νεοαποικιοκρατία (η) **1.** η πολιτική και οικονομική κυριαρχία που ασκούν ανεπτυγμένα κράτη εις βάρος ανεξάρτητων τώρα και αναπτυσσόμενων κρατών τού Τρίτου Κόσμου, πρώην αποικιών τους, είτε με τον έλεγχο των κυβερνήσεών τους είτε με την εκμετάλλευση τής οικονομικής και τεχνολογικής τους καθυστέρησης προς όφελός τους **2.** η επέκταση τής πολιτικής και τής οικονομικής επιρροής ανεπτυγμένων κρατών σε νέες γεωγραφικές περιοχές. Επίσης **νεοαποικισμός** (ο). — **νεοαποικιοκρατικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néocolonialisme (νόθο σύνθ.)].

νεοαττικός, -ή, -ό (η) [1885] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αναβίωση στοιχείων τού ελληνικού πολιτισμού των κλασικών χρόνων **2. *νεοαττική τέχνη*** η τέχνη που αναπτύχθηκε στον ρωμαϊκό κόσμο κατά τον 1ο αι. π.Χ. από καλλιτέχνες Έλληνες που ζούσαν στην Ελλάδα ή την Ιταλία, οι οποίοι κατασκεύαζαν αντίγραφα (αγάλματα, ανάγλυφα) γνωστών έργων των κλασικών χρόνων.

νεοβιταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική θεωρία που αποτελεί εξέλιξη τού βιταλισμού (βλ.λ.), η οποία υποστηρίζει ότι η ζωή οφείλεται και ανάγεται σε μία κατευθυντήρια αρχή, η οποία αποτελεί ξεχωριστό είδος ενέργειας και δεν παράγει έργο, αλλά επιδρά στις ενεργητικές δυνάμεις και ιδιαίτερα στις ζωικές. — **νεοβιταλιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néovitalisme (νόθο σύνθ.) < neo- (< ελλην. *νεο-*) + vitalisme < λατ. vitalis «ζωτικός» < vita «ζωή»].

νεογενής, -ής, -ές [αρχ.] {νεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει πρόσφατα εμφανιστεί ή διαμορφωθεί έπειτα από κάποιον άλλο **2.** ΓΕΩΛ. ***νεογενής περίοδος / Νεογενές*** (το) το διάστημα που καλύπτει τις βαθμίδες τού Μειοκαίνου – Πλειοκαίνου και αποτελεί τη νεότερη περίοδο τού Τριτογενούς.

νεογέννητος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **νιογέννητος 1.** αυτός που γεννήθηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νεότοκος, αρτιγενής **2. *νεογέννητο*** (το) το βρέφος, το νεογνό που μόλις ήλθε στη ζωή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.

νεογιλός, -ή, -ό 1. (για τα δόντια) αυτός που φύεται πρώτος **2. *νεογιλοί οδόντες*** τα πρώτα προσωρινά δόντια των παιδιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* (< *νέος*) και β' συνθ. πιθ. το αμάρτυρο **γιλ(λ)ός* «μικρό αγόρι, παιδί» (πβ. μυκ. ki-ra «μικρή κοπέλα»), ίσως < **γιδ-λός*, που συνδ. με λιθ. žindù «θηλάζω»].

νεογνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το νεογνό **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***νεογνική περίοδος*** το χρονικό διάστημα που ξεκινά με τη γέννηση και διαρκεί ώς την εικοστή όγδοη μέρα (β) ***νεογνική θνησιμότητα*** η θνησιμότητα που παρουσιάζεται κατά τις πρώτες τέσσερις εβδομάδες τής ζωής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. néo-natal (νόθο σύνθ.)].

νεογνό (το) το βρέφος ή το ζώο που γεννήθηκε πριν από λίγο· (ειδικότ.) το μωρό ώς ενός μηνός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *νεογνός* < *νεο-* + *-γνός* < θ. *-γν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *γεν-* (πβ. *γέν-ος*), η οποία απαντά και στο αρχ. ρ. *γί-γν-ομαι*].

νεογνολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής παιδιατρικής που ασχολείται με τις παθήσεις και γενικότ. με τα προβλήματα των νεογνών. — **νεογνολόγος** (ο/η), **νεογνολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neognology].

νεογοτθικός, -ή, -ό [1884] (στην τέχνη) αυτός που έχει ως βάση μεσαιωνικά γοτθικά πρότυπα.

νεογραμματικός (ο) [1894] καθένας από την ομάδα των Γερμανών φιλολόγων και γλωσσολόγων τού τέλους τού 19ου αι. (K. Brugmann, B. Delbrück κ.ά.), που υποστήριξαν την καθολική ισχύ των φωνολογικών νόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Junggrammatiker].

νεοδαρβινισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των νεότερων εξελικτικών θεωριών και απόψεων (συνθετικής θεωρίας, κοινωνιοβιολογίας) που διατηρούν τον πυρήνα τής θεωρίας τού Δαρβίνου, ιδιαίτερα τον ρόλο τής φυσικής επιλογής, αλλά τον συμπληρώνουν με τα δεδομένα τής γενετικής, τής συμπεριφοράς κ.λπ. — **νεοδαρβινιστής** (ο), **νεοδαρβινι(στι)κός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neodarwinism].

νεοδημοκράτης (ο), **νεοδημοκράτισσα** (η) {δύσχρ. νεοδημοκρατισσών} οπαδός ή μέλος τής Ν.Δ. (βλ.λ., σημ. 2). — **νεοδημοκρατικός, -ή, -ό**.

νεοδιόριστος, -η, -ο [1897] (για πρόσ.) αυτός που έχει διοριστεί πρόσφατα: ~ *καθηγητής*.

νεόδμητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χτίστηκε πρόσφατα: ~ *πολυκατοικία / αθλητικό στάδιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-δμητος* < θ. *δμᾱ- / δμη-* τού ρ. *δέμω* «χτίζω, οικοδομώ» (βλ. κ. *δόμος*)].

νεοδύμιο (το) {νεοδυμίου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Nd) αργυρόλευκου χρώματος, που αντιδρά με το νερό και δίνει υδρογόνο, ενώ οξειδώνεται με τον αέρα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neodymium < neo- (< *νέος*) + (di)dymium (< *δίδυμος*)].

Νεοέλληνας (ο) [1854] {Νεοελλήνων} ο Έλληνας από την εποχή τής ιδρύσεως τού νέου ελληνικού κράτους (1832) μέχρι σήμερα· ο όρος χρησιμοποιήθηκε συχνά από Έλληνες και ξένους για να αντιδιαστείλουν οι σύγχρονοι Έλληνες προς τους αρχαίους κυρ. αλλά και τους Βυζαντινούς, με μια τάση για χειραφέτηση από την αρχαιοελληνική παράδοση και προβολή τής αξίας τού νεότερου ελληνισμού.

νεοελληνικός, -ή, -ό [1818] αυτός που σχετίζεται με τους νεότερους Έλληνες ή τη νεότερη Ελλάδα: ~ *ιστορία / γλώσσα / μουσική / θέατρο / φιλολογία / πολιτισμός / σπουδές*. — **νεοελληνικά** επίρρ.

νεοελληνιστής (ο) [1887], **νεοελληνίστρια** (η) {νεοελληνιστριών} ο/η φιλόλογος που ειδικεύεται στην επιστημονική μελέτη τής νεοελληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας.

νεοελληνιστί επίρρ. [1828] (λόγ.) στη νεοελληνική γλώσσα: *του απάντησε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

νεοεξπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. κίνημα τής δεκαετίας τού 1980, που εμφανίστηκε ως αντίδραση στην αφηρημένη τέχνη τής προηγούμενης δεκαετίας, απεικονίζοντας αναγνωρίσιμα αντικείμενα, κυρ. από την αστική ζωή, χωρίς ζωγραφική εξιδανίκευση, αλλά με τρόπο που να εκφράζει τις εσωτερική ανησυχία, την ένταση και τη σύγχρονη αλλοτρίωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-expressionism (νόθο σύνθ.)].

νεοθετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. κατεύθυνση τής θετικιστικά προσανατολισμένης επιστημονικής θεωρίας, η οποία αναπτύχθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και απορρίπτει τις μεταφυσικές αναζητήσεις, δέχεται ως μόνες έγκυρες μορφές γνώσης τις γνώσεις τής φυσικής και θεωρεί έργο τής φιλοσοφίας τη λογική ανάλυση τής γλώσσας· αλλιώς *λογικός θετικισμός / εμπειρισμός*. — **νεοθετικιστής** (ο), **νεοθετικίστρια** (η), **νεοθετικιστικός, -ή, -ό, νεοθετικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néopositivisme (νόθο σύνθ.)].

νεοθωμισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. η εισαγωγή από τον Πάπα στα τέλη τού 19ου αι. τού πνεύματος τού Θωμά τού Ακινάτη στη σύγχρονη προβληματική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néothomisme (νόθο σύνθ.)].

νεοϊμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ.ΤΕΧΝ. ρεύμα τής γαλλικής ζωγραφικής τού όψιμου 19ου αι., το οποίο ανανέωσε τον εμπρεσιονισμό, αντιδρώντας αφενός στον εμπειρικό ρεαλισμό του και εφαρμόζοντας αφετέρου τις επιστημονικές οπτικές αρχές τού φωτός και τού χρώματος στη δημιουργία αυστηρά τυποποιημένων εικαστικών συνθέσεων. — **νεοϊμπρεσιονιστής** (ο), **νεοϊμπρεσιονίστρια** (η), **νεοϊμπρεσιονιστικός, -ή, -ό, νεοϊμπρεσιονιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-impressionisme (νόθο σύνθ.). Βλ. κ.

ιμπρεσιονισμός].

νεοκαντιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική κίνηση που εμφανίστηκε στη Γερμανία (περίπου το 1860) και υποστήριξε την επιστροφή στη γνωσιολογική θεωρία τού Καντ ως αντίδραση προς τον μετά τον Καντ γερμανικό ιδεαλισμό. — **νεοκαντιανιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neokantianism (νόθο σύνθ.)].

νεοκαπιταλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. φάση εξελίξεως τού καπιταλισμού, που άρχισε από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και η οποία χαρακτηρίζεται από την άντληση κεφαλαίων μέσω τής διασποράς των μετοχών και τής ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων σε μεγάλο αριθμό μετόχων και ως εκ τούτου τον διαχωρισμό τής ιδιοκτησίας από τη διοίκηση των επιχειρήσεων (λαϊκός καπιταλισμός), τη διεθνή συγκέντρωση κεφαλαίων και την ανάπτυξη πολυεθνικών επιχειρήσεων, την έμφαση στην τεχνολογία κ.ά. — **νεοκαπιταλιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néocapitalisme (νόθο σύνθ.)].

νεοκλασικισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τάση που χαρακτηρίζεται από αναβίωση τού κλασικισμού στους τομείς τής λογοτεχνίας, τής μουσικής, τής τέχνης και τής αρχιτεκτονικής και τοποθετείται χρονικά στο δεύτερο μισό τού 18ου και τις αρχές τού 19ου αι. — **νεοκλασικιστής** (ο), **νεοκλασικίστρια** (η), **νεοκλασικιστικός, -ή, -ό, νεοκλασικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-classicisme (νόθο σύνθ.)].

νεοκλασικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νεοκλασικισμό: ~ *αρχιτεκτονική* / *αρχοντικό* / *άγαλμα* / *έπιπλα* **2.** ***νεοκλασικό*** (το) οικοδόμημα που είναι χτισμένο σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα τού νεοκλασικισμού: *περίφημα είναι τα ~ τής Πλάκας* || *ένα διατηρητέο ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-classique (νόθο σύνθ.)].

νεόκοπος, -η, -ο 1. (για νόμισμα) αυτός που κόπηκε πρόσφατα **2.** (μτφ.) πρόσφατος, καινούργιος: ~ *οπαδός τού δημοτικισμού*· (για πρόσ.) **3.** αυτός που είναι νέος και γεμάτος ζωντάνια **4.** αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά σε έναν τομέα δραστηριότητας, είναι άπειρος και δεν διακρίνεται για τη μετριοφροσύνη του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

νεόκτιστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **νεόχτιστος** αυτός που έχει κτισθεί πρόσφατα: ~ *κτήριο* / *οικοδομή* / *τοίχος* ΣΥΝ. νεόδμητος.

νεολαία (η) {νεολαιών} (περιληπτ.) το σύνολο των νέων, οι νέοι: *στέκια* / *διασκεδάσεις* / *λεξιλόγιο τής* ~ || *πολιτικές* ~ (οι πολιτικές παρατάξεις νέων, που πρόσκεινται σε συγκεκριμένα κόμματα ή πολιτικούς σχηματισμούς) || *η ~ υπήρξε πάντα πρωτοπόρος στους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες* || *προσπαθούν να εκφράσουν όλες τις τάσεις που αναπτύσσονται στον χώρο τής ~* || *χώρος νεολαίας και άθλησης* || *το σφρίγος* / *η δύναμη* / *η ζωντάνια* / *η αποφασιστικότητα* / *ο παλμός* / *η αποπολιτικοποίηση* / *η αδιαφορία* / *ο καταναλωτισμός τής ~* || *η σπουδάζουσα* / *η μαθητική ~* || *στο μπαρ μαζεύοταν όλο ~* (πβ. λ. *νεολαίος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. περιληπτικό σύνθ. (ποιητ. και δωρ. τ.) < *νεο-* + *-λαία* < *λαός*].

νεολαιίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη νεολαία, που είναι χαρακτηριστικός τής νεολαίας: ~ *κίνημα* || ~ *αγώνες* / *αιτήματα* / *διεκδικήσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

νεολαίος (ο) **1.** πρόσωπο που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που είναι μέλος πολιτικής νεολαίας: *η αμφισβήτηση τής ηγεσίας ξεκίνησε από τους ~ τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < *νεολαία* (υποχωρητ.)].

νεολαμπής, -ής, -ές [μτγν.] {νεολαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για αστέρες) καινοφανής (βλ.λ.) ΣΥΝ. νόβα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νεολατινικός, -ή, -ό [1859] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με έθνος, τού οποίου η γλώσσα κατάγεται από τη Λατινική ΣΥΝ. ρομανικός (β) ΓΛΩΣΣ. ***νεολατινικές γλώσσες*** οι νεότερες (ρομανικές) γλώσσες (Γαλλική, Ιταλική, Ισπανική, Καταλανική, Πορτογαλική, Προβηγκιανή, Ρουμανική) που προήλθαν από την καθομιλουμένη Λατινική στις διάφορες περιοχές τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (γ) ***νεολατινική λογοτεχνία*** η λογοτεχνία που αποτελεί την ύστερη περίοδο τής λογοτεχνικής παραγωγής σε λατινική γλώσσα και τοποθετείται χρονολογικά μεταξύ τού 4ου και τού 16ου αι. μ.Χ. **2.** αυτός που σχηματίστηκε με βάση τη λατινική γλώσσα (κυρ. για επιστημονικό όρο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néolatin (νόθο σύνθ.)].

νεολιθικός, -ή, -ό [1880] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νεολιθική εποχή: ~ *πολιτισμός* / *οικισμός* / *εργαλείο* **2.** ***νεολιθική εποχή*** περίοδος τής πολιτισμικής εξέλιξης τού ανθρώπου (7.000-3.000 περ. π.Χ.), που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση των λειασμένων λίθινων εργαλείων, την καλλιέργεια των δημητριακών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néolithique].

νεολογία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία με την οποία εισάγεται στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας μια νέα έννοια είτε με καινούργια λέξη (από σύνθεση, παραγωγή, αυτούσια μεταφορά ξένης λέξεως ή προσαρμογή της στη γλώσσα υποδοχής) είτε με τη χρήση μιας λέξης που έχει ήδη συγκεκριμένο περιεχόμενο αλλά αποκτά και νέα σημασία για να αποδοθεί η νέα έννοια· λ.χ. ο σχηματισμός στις αρχές τής δεκαετίας τού 1990 τού όρου *κλωνοποίηση*, για να αποδοθεί ο αγγλ. cloning ή η χρήση τού όρου *υπολογιστής* για την αγγλ. λέξη computer. — **νεολογικός, -ή, -ό** [1809]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néologie].

νεολογισμός (ο) [1782] ΓΛΩΣΣ. νέα λέξη που εισάγεται στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας με τη διαδικασία τής νεολογίας (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, εστία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néologisme].

νεομαλθουσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. θεωρία κατά την οποία η φτώχεια και η θνησιμότητα στον Τρίτο Κόσμο μπορούν να μειωθούν με πρόληψη των γεννήσεων, ώστε να επέλθει ισορροπία με τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους (πβ. λ. *μαλθουσιανισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-malthusianism].

νεομαρξισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό ρεύμα τής κριτικής θεώρησης τού μαρξισμού υπό το φως των νέων πολιτικών και επιστημονικών δεδομένων· από τη λεγόμενη Σχολή τής Φραγκφούρτης, που είχε ως στόχο τη διαμόρφωση μιας κριτικής υλιστικής θεωρίας, η οποία να συλλαμβάνει και να αντιμετωπίζει τις πολλαπλές αντιθέσεις τής σύγχρονης καπιταλιστικής πραγματικότητας. — **νεομαρξιστής** (ο), **νεομαρξιστικός, -ή, -ό.**

νεομάρτυρας (ο/η) [1685] {νεομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική του πίστη και την άρνησή του να μεταστραφεί στον ισλαμισμό κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.

νεομπαρόκ (το) {άκλ.} το καλλιτεχνικό ρεύμα τού 20ού αι., που βασίζεται στα αισθητικά πρότυπα τού μπαρόκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. neo-baroque (νόθο σύνθ.)].

νέον (το) [1898] ΧΗΜ. το στοιχείο (σύμβολο Ne) που ανήκει στην τάξη των ευγενών αερίων, είναι ελαφρότερο από τον αέρα, απαντά σε πολύ μικρές ποσότητες στην ατμόσφαιρα τής Γης, υγροποιείται δύσκολα και χρησιμοποιείται σε λαμπτήρες φθορισμού, φωτεινές επιγραφές ή εγκαταστάσεις δημόσιου φωτισμού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. neon < αρχ. *νέον*, ουδ. τού επιθ. *νέος*. Ονομάστηκε έτσι επειδή αμέσως αναγνωρίστηκε ως νέο χημικό στοιχείο].

νεοναζί (ο/η) οπαδός τού νεοναζισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Neonazi (νόθο σύνθ.)].

νεοναζισμός (ο) το ιδεολογικό, πολιτικό και κοινωνικό κίνημα, το οποίο εμφανίστηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και επιδιώκει να αναβιώσει τις αρχές, τις μεθόδους και τους στόχους τού ναζισμού (βλ.λ.). — **νεοναζιστής** (ο), **νεοναζίστρια** (η), **νεοναζιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Neonazismus (νόθο σύνθ.)].

νεόνυμφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που παντρεύτηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νιόπαντρος **2.** ***νεόνυμφοι*** (οι) {νεονύμφ-ων, -ους} το ζευγάρι που παντρεύτηκε πρόσφατα.

νεοορθοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων (συζητήσεων, συνεδρίων, εκδόσεων κ.λπ.) σχετικά με την ιδέα τής πνευματικής ανανέωσης και τής ποιμαντικής αναπροσαρμογής τής Ορθοδοξίας σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες και τη σχέση της με την ιδεολογία (διάλογος Ορθοδοξίας - Μαρξισμού)· ο όρος χρησιμοποιείται κυρ. από όσους αναφέρονται (συνήθ. κριτικά ή ειρων.) σε αυτές τις δραστηριότητες ανήκοντας οι ίδιοι σε άλλους χώρους. — **νεοορθόδοξος, -η, -ο.**

νεοουμανισμός (ο) ο νεοανθρωπισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. neo-humanismus].

νεοπαγής, -ής, -ές {νεοπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που κατασκευάστηκε ή ιδρύθηκε πρόσφατα: ~ *οργάνωση* / *κόμμα* / *κτήριο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-παγής* < θ. *παγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην* τού ρ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

νεοπλασία κ. **νεοπλαστία** (η) [1879] {νεοπλασιών} ΙΑΤΡ. **1.** ο σχηματισμός νέου ιστού σε ζωντανό οργανισμό ανεξάρτητα από τη φύση του (καλοήθη ή κακοήθη) **2.** ***νεοπλασίες δέρματος*** οι κρεατοελιές, τα θηλώματα, οι κερατίτιδες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *νεο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néoplasie].

νεόπλασμα (το) [1876] {νεοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο κακοήθης όγκος που παράγεται από τους ιστούς τού οργανισμού, των οποίων τα κύτταρα πολλαπλασιάζονται ταχύτερα από το φυσιολογικό ΣΥΝ. καρκίνος. — **νεοπλασματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néoplasme].

νεόπλαστος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει πλαστεί προσφάτως, τελευταία: ~ *λέξεις*.
[ΕΤΥΜ. < *νεοπλασία* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *πλάσσω - πλαστός*].

νεοπλατωνικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τον νεοπλατωνισμό: ~ *φιλοσοφία*. — **νεοπλατωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neoplatonic].

νεοπλατωνισμός (ο) [1812] ΦΙΛΟΣ. η νεότερη και τροποποιημένη μορφή τής πλατωνικής φιλοσοφίας, που διαμορφώθηκε στην Αλεξάνδρεια τον 3ο αι. μ.Χ. με κυριότερο εκπρόσωπό της τον Πλωτίνο, σύμφωνα με την οποία ο υλικός κόσμος αποτελεί εικόνα τού πνευματικού, το πνεύμα υπερέχει τής ύλης, η ψυχή είναι αθάνατη και σκοπός τού ανθρώπου είναι η ένωση με το ύψιστο «Εν» μέσω τής άσκησης, τής ενάρετης ζωής ή τής μυστικής έκστασης. — **νεοπλατωνιστής** (ο), **νεοπλατωνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neoplatonism].

νεοπλουτισμός (ο) [1898] η κατάσταση και η συμπεριφορά τού νεόπλουτου.

νεόπλουτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πλούτισε πρόσφατα και επιδεικνύει προκλητικά τα πλούτη του, μιμούμενος άκομψα τη συμπεριφορά των πλουσίων κατά τρόπο που μαρτυρεί έλλειψη παιδείας και κοινωνικής καλλιέργειας.

Νεοπτόλεμος (ο) {-ου κ. -έμου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Αχιλλέα και τής κόρης τού βασιλιά τής Σκύρου Δηιδάμειας· έλαβε μέρος στον Τρωικό Πόλεμο μετά τον θάνατο τού πατέρα του και πήρε ως λάφυρο την Ανδρομάχη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «νέος πολεμιστής», < *νεο-* + *πτόλεμος*, επικ. τ. τού ουσ. *πόλεμος* (βλ.λ.)].

νεόπτωχος, -η, -ο αυτός τού οποίου το εισόδημα έχει χάσει μεγάλο μέρος τής αγοραστικής του δύναμης λόγω των οικονομικών συνθη-

κών και βρίσκεται κάτω από το όριο τής φτώχιας (όπως αυτό καθορίζεται από τους αρμόδιους οικονομικούς οργανισμούς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. neu arm].

νεορεαλισμός (ο) **1.** πνευματική κίνηση των αρχών τού 20ού αι., που στράφηκε κατά τής ιδεοκρατικής μεταφυσικής, υποστηρίζοντας ότι ο αντικειμενικός κόσμος υπάρχει μέσω των αισθήσεων και τού περιβάλλοντος τού ανθρώπου **2.** (στην Ιταλία) λογοτεχνικό και κινηματογραφικό κίνημα, που επεδίωξε να παρουσιάσει την πραγματικότητα τής μεταπολεμικής ζωής (επιλέγοντας, λ.χ. στον κινηματογράφο, φυσικά τοπία, ερασιτέχνες ηθοποιούς για αυθεντικότερες ερμηνείες κ.λπ.). — **νεορεαλιστής** (ο), **νεορεαλίστρια** (η), **νεορεαλιστικός**, -ή, -ό, **νεορεαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-réalisme (νόθο σύνθ.)].

νεορομαντισμός (ο) το ρεύμα στην τέχνη, που συνιστά επιστροφή στα αισθητικά ιδεώδη τού ρομαντισμού (βλ.λ.), στους τομείς τής ζωγραφικής, τής αρχιτεκτονικής, τής λογοτεχνίας, τής μουσικής και τού κινηματογράφου και προβάλλει τα στοιχεία τής φαντασίας και τής νοσταλγίας. — **νεορομαντικός**, -ή, -ό, **νεορομαντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neoromanticism (νόθο σύνθ.)].

νέος, -α, -ο **1.** (για πρόσ.) (α) νεαρός στην ηλικία: ~ *κοπέλα / παλληκάρι / πολιτικός* || (μτφ.) ~ *στην καρδιά* ΑΝΤ. γέρος· ΦΡ. **νέα γενιά** το σύνολο των νέων μιας κοινωνίας: *τα όνειρα / οι αναζητήσεις τής νέας γενιάς* || *Γραμματεία Νέας Γενιάς* (αρμόδια για θέματα νεολαίας) (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ανώριμος για την ανάληψη έργου, ρόλου κ.λπ.: *είναι ακόμη ~ γι' αυτή τη θέση / για πατέρας* ΑΝΤ. ώριμος, έτοιμος **2.** αυτός που αναφέρεται στη σύγχρονη εποχή, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχαίο και τον μεσαιωνικό: ~ *Έλληνας / ελληνισμός* ΣΥΝ. σύγχρονος· ΦΡ. (α) ***Νέος Κόσμος*** το τμήμα τής Γης που ανακαλύφθηκε κατά τη διάρκεια τής Αναγέννησης ή μετά από αυτήν· κυρ. η Β. και Ν. Αμερική (β) ***Νέα Ρώμη*** (λατ. Nova Roma) (ως ονομασία) η Κωνσταντινούπολη, όταν ο Μ. Κωνσταντίνος ως μονοκράτορας (324-337 π.Χ.) μετέφερε εκεί την πρωτεύουσα τού Ρωμαϊκού Κράτους από τη Ρώμη (έκτοτε «Πρεσβυτέρα ή Παλαιά Ρώμη») (γ) ***Νέα Ελληνικά*** (i) η νεοελληνική γλώσσα (ii) το μάθημα τής νεοελληνικής γραμματείας και γλώσσας στη δευτεροβάθμια και ανώτατη εκπαίδευση **3.** (α) αυτός που παρουσιάζεται για πρώτη φορά: ~ *κλαδιά / φυντάνια / έθνος / μόδες / μέθοδος* ΣΥΝ. πρωτόφαντος· ΦΡ. **ανοίγω νέους δρόμους** προβάλλω, προτείνω καινούργιες κατευθύνσεις, πρωτοπορώ, δημιουργώ μεγάλες προοπτικές σε συγκεκριμένο τομέα: ~ *στην επιστήμη / στην τέχνη* (β) (ειδικότ.) αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κοινό: ~ *ηθοποιός / τεχνική / προσπάθεια*· ΦΡ. (α) ***κάνω μια νέα αρχή*** ανοίγω καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή μου, επιχειρώ δημιουργική τομή: *μετά την αποτοξίνωση όλοι οι χρήστες θέλουν να κάνουν μια νέα αρχή* (β) **εκ νέου** για δεύτερη ή πολλοστή φορά: *θα υποβληθεί ~ σε χειρουργική επέμβαση* **4.** αυτός που δεν μοιάζει με τίποτε προηγούμενο: *πρόκειται για κάτι εντελώς ~ στην πολιτική μας ζωή* ΣΥΝ. καινοφανής, πρωτότυπος ΑΝΤ. συνηθισμένος, τετριμμένος **5.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτικό, πρωτοπόρο πνεύμα: ~ *ιδέες / σχέδια*· ΦΡ. **νέο αίμα** βλ. λ. *αίμα* (β) ***νέο κύμα*** (i) κινηματογραφικό, μουσικό και γενικότ. καλλιτεχνικό ρεύμα τής δεκαετίας τού 1960 (ii) (ειδικότ.) ρεύμα τής ελληνικής μουσικής κατά τη δεκαετία κυρ. τού 1960, που χαρακτηρίζεται από στιχουργική ποιότητα, ρομαντικό και λυρικό μουσικό ύφος και επιχείρησε να συνδυάσει το έντεχνο και το λαϊκό στοιχείο (πβ. κ. λ. *νουβέλ βαγκ*) (γ) ***Νέα Κριτική*** σχολή τής θεωρίας τής κριτικής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία υποστήριξε την εγγενή αξία τού έργου τέχνης και τάχθηκε κατά τής ερμηνείας του με ιστορικά ή βιογραφικά κριτήρια και στοιχεία **6.** αυτός που παρουσιάζεται σε καινούργια (βελτιωμένη, ανανεωμένη) μορφή: ~ *έκδοση / μοντέλο* **7.** (για κτήρια) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *νοσοκομείο / εκκλησία* **8.** αυτός που αντικαθιστά κάτι παλιό: *αυτά είναι τα ~ μου έπιπλα* || *το ~ μου ποδήλατο*· ΦΡ. **νέο ημερολόγιο** το γρηγοριανό ημερολόγιο (βλ. λ. *γρηγοριανός*) **9.** (για πρόσ.) αυτός που αναλαμβάνει θέση, αξίωμα ύστερα από κάποιον άλλον: ~ *πρόεδρος / διευθυντής / δάσκαλος* **10.** (ειδικότ. για οδηγό) αυτός που έχει σχετικώς πρόσφατα αποκτήσει την άδεια οδήγησης (σύμβολο «Ν» στο πίσω τζάμι τού αυτοκινήτου) **11.** (για πράγματα που πρωτοεμφανίζονται ως συνέχεια άλλων ομοίων): *κυκλοφόρησε το ~ του βιβλίο* || *ο ~ του δίσκος* **12.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ισοδύναμη αξία με άλλον προγενέστερο, ιδ. φημισμένο, τού οποίου κατά κάποιον τρόπο αποτελεί τον συνεχιστή: *ένας ~ Αϊνστάιν* || *ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ. δεύτερος **13.** (α) αυτός που ζει για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα σε έναν τόπο: *είμαι ~ εδώ και δεν ξέρω καλά τα κατατόπια* (β) αυτός που εργάζεται για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα (κάπου): ~ *στη δουλειά / στο γραφείο / στην επιχείρηση* **14. νέος** (ο), **νέα** (η) (α) ο νεαρός: *οι ανησυχίες / τα όνειρα / οι διέξοδοι / τα στέκια / οι διασκεδάσεις των ~* || *τα εφόδια που παρέχει στους ~ το σχολείο* || *τα ήθη των ~* || *η ζωή των νέων στις πόλεις / τα χωριά* || *οι παλαιότεροι κρίνουν αυστηρά τους ~* || *οργάνωση / ομάδα νέων* ΑΝΤ. γέρος (β) ΣΤΡΑΤ. (αργκό) ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό: *ο λοχίας έχει τρελάνει τους ~ στις αγγαρείες* || *ο παλιός είναι αλλιώς κι ο ~ είν' ωραίος* (σχόλιο μεταξύ στρατιωτών)· επίσης ως προσφώνηση από παλαιότερο στρατιώτη προς νεότερο: *~! Όταν σου μιλάω, θα κάθεσαι προσοχή!* ΣΥΝ. ψάρι, γράσο, στραβάδι **15. νέο** (το) βλ.λ. ● ΦΡ. ***εκ νέου*** ξανά, πάλι: *η ~ εξέταση τού ασθενούς* || *η ~ πρόσληψή του στην εταιρεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέϝος (πβ. μυκ. ne-wo) < I.E. *new- «νέος, καινούργιος», πβ. σανσκρ. navah, λατ. novus (> γαλλ. nouveau, ισπ. nuevo), ιρλ. nuae, ουαλ. newydd, γερμ. neu, αγγλ. new κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ., πβ. *νεο-γιλός, νεο-γνός, νεο-λαία* κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εκ νέου* (< γαλλ. de nouveau), *κάνω μια νέα αρχή* (< αγγλ. make a new begining), *νέο κύμα* (< αγγλ. new wave / γαλλ. nouvelle vague), *Νέα Κριτική* (< αγγλ. New Criticism) κ.ά.].

νεοσσεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) παράγω νεοσσούς ύστερα από επώαση ΣΥΝ. κλωσσώ.

νεοσσός (ο) **1.** το νεογέννητο πτηνό ΣΥΝ. κλωσσόπουλο, κλωσσοπούλι **2.** (κατ' επέκτ.) το νεογέννητο βρέφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράγ. τού επιθ. *νέος*, κατ' αναλογίαν προς το *περισσός* (βλ.λ.)].

νεοσύλλεκτος (ο) [μτγν.] {νεοσυλλέκτ-ου | -ων, -ους}, **νεοσύλλεκτη** (η) ΣΤΡΑΤ. **1.** πρόσωπο που μόλις κατετάγη στις Ένοπλες Δυνάμεις και διανύει το στάδιο τής βασικής εκπαίδευσης **2. *Κέντρο Νεοσυλλέκτων*** (συντομ. ΚΕ.Ν.) η στρατιωτική μονάδα στην οποία πρωτοπαρουσιάζονται και εκπαιδεύονται οι νεοσύλλεκτοι στρατιώτες, σμηνίτες ή ναύτες.

νεοσύστατος, -η, -ο αυτός που συστάθηκε, ιδρύθηκε ή συγκροτήθηκε πρόσφατα: ~ *κράτος / οργάνωση / αθλητικός όμιλος / σωματείο* ΣΥΝ. νεότευκτος, αρτισύστατος ΑΝΤ. παλαιός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*].

νεοταξικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Νέα Τάξη: *«τα θύματα τής ~ φτώχιας»* (εφημ.).

νεοτενία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η δυνατότητα που έχουν ορισμένα αμφίβια και έντομα να αναπαράγονται πριν ακόμη μεταμορφωθούν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Neotenie < Neo- (< *νέος*) + -tenie (< *τείνω*)].

νεότερος, -η (λόγ. -έρα), -ο **1.** αυτός που είναι πιο νέος στην ηλικία από κάποιον άλλον: *είναι κατά δέκα χρόνια νεότερη από τον άντρα της* **2.** αυτός που είναι πιο πρόσφατος σε σχέση με κάποιον άλλον: ~ *ιστορία / οικοδομή* **3.** (ως προσαγόρευση, τίτλος) διάδοχος βασιλικών δυναστειών ή φημισμένων οικογενειών: *Γεώργιος Παπανδρέου ο ~* **4. νεότερα** (τα) {νεοτέρων} τα τελευταία, τα πιο πρόσφατα νέα τής επικαιρότητας (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κ.λπ.): *έχουμε ~*· ΦΡ. ***ουδέν νεότερον*** δεν υπάρχει καμιά πιο πρόσφατη είδηση: *~· η κατάσταση παραμένει όπως πριν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεώτερος*, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *νέος*].

νεότευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *οικοδομή / σκάφος* ΣΥΝ. νεόδμητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-τευκτος* < *τεύχω* «κατασκευάζω» (βλ. λ. *τεύχος*)].

νεότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού νέου, η νεαρή ηλικία ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. γήρας, γηρατειά **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των νεαρών ατόμων: *συχνάζει στο Κέντρο Νεότητας τού δήμου* || *ο Ξενώνας Νεότητας φιλοξενεί νέους απ' όλη την Ελλάδα* ΣΥΝ. νεολαία.

νεότοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννήθηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νεογέννητος.

νεοτουρκικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τους Νεότουρκους.

νεοτουρκισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} η μεταρρυθμιστική κίνηση που εκδηλώθηκε στην Τουρκία τον 19ο αι., αρχικά με πνευματικό και στη συνέχεια με πολιτικό χαρακτήρα (αίτημα για Σύνταγμα, εκσυγχρονισμό), η οποία κορυφώθηκε με την επανάσταση κατά τού αυταρχικού καθεστώτος τού Οθωμανού σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ το 1908 και την εγκαθίδρυση συνταγματικής νεοτουρκικής κυβέρνησης, λαμβάνοντας έντονα εθνικιστικό χαρακτήρα και στρεφόμενη κατά των φιλελεύθερων τάσεων και των μειονοτήτων (Ελλήνων, Αρμενίων κ.λπ.).

Νεότουρκος (ο) [1895] {Νεοτούρκ-ου | -ων, -ους} Τούρκος μεταρρυθμιστής, ο οποίος υποστήριζε ή μετείχε στην κίνηση τού νεοτουρκισμού (βλ.λ.).

νεοφανής, -ής, -ές {νεοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίστηκε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής **2.** (συνεκδ.) αυτός που παρουσιάζει σημαντική απόκλιση σε σχέση με όσα ισχύουν ως τώρα: ~ *φιλοσοφία / θεωρία / πρακτική* ΣΥΝ. πρωτάκουστος. — **νεοφανώς** επίρρ. [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-φανής* < ρ. *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

νεοφασισμός (ο) η πολιτική και ιδεολογική κίνηση που εμφανίστηκε μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου, επιδιώκοντας την αναβίωση των ιδεών και των μεθόδων των φασιστικών και εθνικοσοσιαλιστικών κινημάτων τής προπολεμικής περιόδου. — **νεοφασίστας** (ο), **νεοφασίστρια** (η), **νεοφασιστικός**, -ή, -ό, **νεοφασιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neofascism (νόθο σύνθ.)].

νεόφερτος, -η, -ο [1782] κ. (λαϊκ.) **νιόφερτος** αυτός που έφτασε πρόσφατα κάπου. Επίσης **νεοφερμένος**.

νεοφιλελευθερισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. σύγχρονο οικονομικό και θεωρητικό ρεύμα, το οποίο επανεξετάζει τις θεωρητικές αρχές τού οικονομικού φιλελευθερισμού και αποδέχεται την παρεμβατική λειτουργία τού κράτους όχι στον οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά στη διαμόρφωση τού νομικού πλαισίου εντός τού οποίου αυτός θα κινείται και στον περιορισμό των μονοπωλιακών καταστάσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéralisme (νόθο σύνθ.)].

νεοφιλελεύθερος, -η, -ο [1893] αυτός που σχετίζεται με τον νεοφιλελευθερισμό: ~ *πολιτική / ιδέες / στρατηγική / πρόγραμμα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéral (νόθο σύνθ.)].

νεοφοβία (η) [1890] {νεοφοβιών} ο παθολογικός και έντονος φόβος για καθετί το καινούργιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophobia].

νεοφροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον νεοφροϊδισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neofreudian (νόθο σύνθ.)].

νεοφροϊδισμός (ο) η σύγχρονη ψυχαναλυτική θεωρία που επιδιώκει να αναθεωρήσει και να βελτιώσει τη φροϊδική θεωρία, τονίζοντας ιδιαίτερα τον ρόλο των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη τής προσωπικότητας τού ατόμου. — **νεοφροϊδιστής** (ο). **νεοφροϊδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-freudianism (νόθο σύνθ.)].

νεοφυής, -ής, -ές {νεοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φύτρωσε και βλάστησε πρόσφατα: ~ *άνθη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].

νεοφυτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη νεότερη περίοδο τής προϊστορίας τής Γης, κατά την οποία πρωτοεμφανίστηκαν τα νέα φυτά (αγγειόσπερμα, βρυόφυτα): ~ *αιώνας* / *περίοδος* ΣΥΝ. καινοζωικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophytic].

Νεόφυτος (ο) {-ου κ. -ύτου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νεόφυτος* < *νεο-* + *-φυτος* < *φύω* / *-ομαι* (βλ. λ. *φυτό*)].

νεόφυτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **νεοφύτευτος** [1761] **1.** (για φυτά) αυτός που βλάστησε πρόσφατα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (για πρόσωπα) αυτός που πρόσφατα βαπτίσθηκε χριστιανός **3.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του.

νεοφώτιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που πρόσφατα δέχθηκε τη θεία φώτιση μέσω τού μυστηρίου τού βαπτίσματος **2.** (μτφ.) αυτός που πρόσφατα προσχώρησε σε μια ιδεολογία: ~ *σοσιαλιστής* / *δημοκράτης*.

νεόχτιστος, -η, -ο ▸ νεόκτιστος

Ν.Ε.Π. (το) Νομισματικό Εξισωτικό Ποσό.

Νεπάλ (το) {άκλ.} (νεπάλι Nepāl Adhirājya = Βασίλειο τού Νεπάλ) κράτος τής Κ. Ασίας στα Ιμαλάια με πρωτεύουσα το Κατμαντού, επίσημη γλώσσα τη Νεπάλι και νόμισμα τη νεπαλική ρουπία. - **Νεπαλέζος** (ο). **Νεπαλέζα** (η). **νεπαλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < νεπάλι Nepāl < σανσκρ. nepāla, από συμφυρμό των λ. nipat «πετάω προς τα κάτω» και ālaya «διαμένω - σπίτι», που αναφέρεται στις κατοικίες, οι οποίες βρίσκονται στους πρόποδες των Ιμαλαΐων].

νεποτισμός (ο) η οικογενειοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. népotisme < ιταλ. nepotismo < nepote «ανεψιός» (< λατ. nepos). Ο όρος *νεποτισμός* χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να δηλώσει τη συνήθεια των Παπών τής Αναγέννησης να προωθούν σε καίριες εκκλησιαστικές θέσεις συγγενικά τους πρόσωπα].

νεραγκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καλλωπιστικό φυτό με πολύχρωμα άνθη ή αυτοφυές (το οποίο συχνά είναι δηλητηριώδες). **2.** το άνθος τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ranuncolo (με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *νερό*) < λατ. ranunculus, υποκ. τού rana «βάτραχος»].

νεράιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** προϊόν τής λαϊκής φαντασίας με μορφή γυναίκας εξαιρετικού κάλλους, που περιπλανάται στη φύση κοντά σε πηγές, ποτάμια ή δάση, χορεύοντας και τραγουδώντας εξαίσια (όπως και οι αρχαίες νηρηίδες και νύμφες)· σε αυτές αποδίδονταν παλαιότερα ασθένειες ή παθήματα ανθρώπων, οι οποίοι τους άφηναν προσφορές, για να κερδίσουν την εύνοιά τους **2.** (μτφ.) γυναίκα πολύ όμορφη και αέρινη, που γοητεύει και πλανεύει τους άντρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*. – **νεραϊδένιος, -ια, -ιο** κ. **νεραϊδήσιος**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νηρηΐς, -ΐδος* (βλ.λ.), με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *νερό*].

νεραϊδογεννημένος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε από νεράιδα.

νεραϊδογέννητος, -η, -ο [1896] νεραϊδογεννημένος.

νεραϊδόπαιδο (το) **1.** το παιδί νεράιδας **2.** (συνεκδ.-εκφραστ.) το πολύ όμορφο παιδί.

νεραϊδόπαρμα (το) {νεραϊδοπάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τρέλα που οφείλεται σε δαιμονική επίδραση νεράιδας.

νεραϊδοπαρμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρελάθηκε από τη δαιμονική επίδραση νεράιδας περιφερόμενος στα δάση και σε έρημους τόπους, αυτός που του πήραν οι νεράιδες τη μιλιά του.

νεραϊδόπουλο (το) (λαϊκ.) το παιδί νεράιδας ΣΥΝ. νεραϊδόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < *νεράιδα* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

νεραϊδόχορτο (το) (λαϊκ.) λειχήνα που αναπτύσσεται στους κορμούς δέντρων.

νεράκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το λιγοστό νερό: *δώσ' μου λίγο ~· δίψασα·* ΦΡ. (α) ***λέω το νερό νεράκι*** διψώ πολύ (λόγω λειψυδρίας) (β) ***ξέρω / λέω το μάθημα νεράκι*** έχω διαβάσει πολύ καλά το μάθημα και μπορώ να το λέω απέξω, χωρίς να κομπιάζω.

νεραντζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό νεράντζι **2.** ο μικρός πράσινος καρπός τής νεραντζιάς ή κομμάτι φλούδας τού ώριμου καρπού, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή γλυκού τού κουταλιού· συνεκδ. το γλυκό αυτό: *τους κέρασε ~.*

νεραντζάνθι (το) {χωρ. γεν.} το άνθος τής νεραντζιάς.

νεράντζι (το) {νεραντζ-ιού | -ιών} ο καρπός τής νεραντζιάς· μοιάζει με πορτοκάλι, έχει πικρότατο φλοιό και η σάρκα του ξινόπικρη γεύση· δεν τρώγεται νωπό, αλλά χρησιμοποιείται πολύ στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία. — (υποκ.) **νερατζάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεράντζιον* < παλαιότ. ιταλ. narancio < ισπ. naranjo «είδος πικρού πορτοκαλιού» < αραβ. naranj < περσ. nāräng, πιθ. < σανσκρ. nagaranija, φρούτο ιδιαίτερα αρεστό στους ελέφαντες, το οποίο έφεραν από την Ανατολή οι Άραβες].

νεραντζιά (η) [μεσν.] εσπεριδοειδές δένδρο μετρίου ύψους, πολύ ανθεκτικό στο ψύχος και στην ξηρασία, που θυμίζει πορτοκαλιά· από τα ευωδιαστά άνθη του παράγονται αιθέρια έλαια, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία· καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό. — (υποκ.) **νερατζούλα** (η) (βλ.λ.)

νεραντζούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή νεραντζιά: *«~ μου κοντή, ~ φουντωτή»* (δημοτ. τραγ.).

νεριτική ζώνη (η) κ. **νηριτική ζώνη** ΓΕΩΛ. παράκτια υποθαλάσσια περιοχή βάθους μέχρι και διακοσίων μέτρων με ιζηματογενή στρώματα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. neritique < λατ. nerita < αρχ. *νηρίτης* «είδος θαλασσίων σαλιγκαριών». αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. με το όνομα *Νηρεύς* (βλ. κ. *Νηρηίδα*), ενώ η συσχέτιση με το ουσ. *νηρόν* «νερό» πρέπει να αποκλειστεί, αφού το εν λόγω ουσ. είναι πολύ μεταγενέστερο. Τέλος, μόνο συμπτωματική πρέπει να θεωρηθεί η φωνητική ομοιότητα με το αρχ. επίθ. *νήριτος* «αναρίθμητος». Η φρ. *νεριτική ζώνη* αποτελεί απόδοση τού αγγλ. neritic zone].

νερό (το) **1.** η άχρωμη και συνήθ. άοσμη και άγευστη, υγρή υπό κανονικές συνθήκες πιέσεως και θερμοκρασίας χημική ένωση δύο ατόμων υδρογόνου και ενός ατόμου οξυγόνου (χημικός τ. H_2O), που αποτελεί το κύριο συστατικό των λιμνών, ποταμών και θαλασσών, το 70% τού ανθρώπινου οργανισμού και απαραίτητο στοιχείο για τη ζωή και την ανάπτυξη όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών· σε στερεή κατάσταση έχει τη μορφή πάγου και σε αέρια τη μορφή υδρατμών: *κρύο* / *ζεστό* / *χλιαρό* / *καθαρό* / *βρόμικο* / *πόσιμο* / *τής βρύσης* / *επιτραπέζιο* (αυτό που διατίθεται εμφιαλωμένο και συνήθ. αντλείται από συγκεκριμένες και ελεγχόμενες πηγές) / *ποτιστικό* / *γλυφό* / *βρόχινο* / *γάργαρο* / *χλωριωμένο* / *θαυματουργό* ~ || (λογοτ.) *εμείς οι άνθρωποι είμαστε χώμα και νερό* || *μια πηγή αναβλύζει* ~ || *στέρνα* / *πηγάδι με* ~ || *πίνω* ~ || *πλένω* / *καθαρίζω με* ~ || *αντλώ* / *αγοράζω* ~ || *η ταμπλέτα διαλύεται σε* ~ || *ραντίζω με* ~ || *αφαλατωμένο* / *ψφάλμυρο* / *ανθρακούχο* (με το αέριο τής πηγής) / *φυσικό* / *πόσιμο* (διαυγές, άοσμο, χωρίς τοξικές ή παθογόνους ουσίες) ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ύδωρ· ΦΡ. (α) ***ιαματικό νερό*** νερό, συνήθ. θερμό, με θεραπευτικές ιδιότητες (ιδ. για πάσχοντες από αρθριτικά, νεφροπαθείς κ.λπ.) (β) ***μεταλλικό νερό*** το νερό που περιέχει αξιόλογη ποσότητα από άλατα με θεραπευτικές ιδιότητες (γ) ***απεσταγμένο νερό*** (συνηθέστ. *ύδωρ*) βλ. λ. *αποστάζω* (δ) ***μαλακό / σκληρό νερό*** νερό που περιέχει λιγότερα / περισσότερα από 0.6 γραμμάρια διαλυμένα άλατα ανά λίτρο, αντίστοιχα (ε) ***αγιασμένο νερό*** νερό που το έχει αγιάσει κληρικός, ο αγιασμός (βλ.λ.) (στ) ***σαν τα κρύα (τα) νερά*** για άτομα νέα, όμορφα και ζωηρά, όλο σφρίγος και ζωντάνια: *κορίτσι* / *παλληκάρι* ~ ΣΥΝ. στο άνθος τής ηλικίας (ζ) (για έγκυο) ***σπάνε τα νερά (μου)*** (εννοώντας το αμνιακό υγρό) έφθασε η στιγμή τού τοκετού (η) ΛΑΟΓΡ. ***νερό τής λησμονιάς / τής αρνησιάς*** το νερό που, κατά τη λαϊκή παράδοση, πίνουν οι πεθαμένοι στον Κάτω Κόσμο και έτσι ξεχνούν όσα συμβαίνουν στη ζωή: *«το νερό τής αρνησιάς, φτωχό κομμένο δυόσμο»* (Κ. Παλαμάς) (θ) ΛΑΟΓΡ. ***αθάνατο νερό*** το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κάνει κάποιον αθάνατο ή επαναφέρει νεκρό στη ζωή: *«πήγα γι' ~, γι' αθάνατο βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει»* (δημοτ. τραγ.) (ι) ***πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)*** (μτφ.) εκτιμώ, υπολογίζω, δείχνω σεβασμό και απεριόριστη εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο (κάποιου) (ια) ***σηκώνει νερό*** για κάτι διφορούμενο, ασαφές, που επιδέχεται πολλές ερμηνείες: *αυτή η άποψη* ~ (ιβ) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** βλ. λ. *κρασί* (ιγ) ***βάζω / μπήκε το νερό στ' αυλάκι*** βλ. λ. *αυλάκι* (ιδ) ***χάνω τα νερά μου / είμαι έξω απ' τα νερά μου*** αισθάνομαι αμηχανία λόγω αλλαγής περιβάλλοντος ή μεταβολής των συνηθειών στις οποίες έχω συνηθίσει να ζω και να κινούμαι, είμαι έξω από το στοιχείο μου: *σ' αυτή την πόλη δεν έχω συνηθίσει να ζω· έχω χάσει τελείως τα νερά μου* ΑΝΤ. συνηθίζω, προσαρμόζομαι (ιε) ***φέρνω στα νερά μου (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ταυτιστεί με τις απόψεις μου ή να προσεγγίσει τις επιδιώξεις, τις διαθέσεις μου κ.λπ.: *στην αρχή είχα προβλήματα μαζί της· έπειτα όμως την έφερα στα νερά μου* (ιστ) ***πάω με τα νερά (κάποιου)*** συμμορφώνομαι με τις απόψεις (κάποιου), ενεργώ σύμφωνα με τις επιθυμίες του, συνήθ. για να πετύχω κάτι: *καλό είναι να πας με τα νερά του, για να σε συμπαθήσει* (ιζ) (εκφραστ.) ***κάνω μια τρύπα στο νερό*** δεν καταφέρνω τίποτε, ματαιοπονώ: *Τόσα χρόνια σπουδάζαμε και στο τέλος τι πετύχαμε; Κάναμε μια τρύπα στο νερό!* (ιη) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** βλ. λ. *κουταλιά* (ιθ) ΛΑΟΓΡ. ***αμίλητο νερό*** βλ. λ. *αμίλητος* (κ) (μτφ.) ***ήπια το αμίλητο νερό*** βλ. λ. *αμίλητος* (κα) ***δεν δίνει τού αγγέλου του νερό*** για πρόσωπα φιλάργυρα και ηθικώς ανάλγητα (κβ) ***(μες) στο νερό*** σίγουρα, τουλάχιστον: *αυτό το σπίτι πουλιέται είκοσι εκατομμύρια* ~ (κγ) ***κουβαλάω νερό στον μύλο (κάποιου)*** συμβάλλω (συνήθ. χωρίς πρόθεση) στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων (κάποιου) (πβ. κ. λ. *νεροκουβαλητής*) (κδ) ***σαν (το) νερό*** πολύ γρήγορα: *η ζωή κυλάει* / *φεύγει* ~ (κε) ***το αίμα νερό δεν γίνεται*** βλ. λ. *αίμα* (κστ) ***(μοιάζουν) σαν δυο σταγόνες νερό*** βλ. λ. *σταγόνα* (κζ) ***θολώνω τα νερά*** προκαλώ σκόπιμη ασάφεια σχετικά με κάτι, για να παραπλανήσω, να αποπροσανατολίσω κ.λπ.: *αυτά τα λέει για να θολώσει τα νερά· μη δίνεις σημασία* ΣΥΝ. ρίχνω μελάνι (κη) ***λέω το νερό νεράκι*** βλ. λ. νεράκι (κθ) ***όσα είπαμε, νερό κι αλάτι*** βλ. λ. *αλάτι* (λ) ***νερό τής φωτιάς*** το ουίσκι (λα) (ευφημ.) ***πάω προς νερού μου*** πάω να ουρήσω **2.** (συνεκδ.) ποσότητα νερού: *έβαλα ~ στη στέρνα* / *στο ψυγείο* || *έπεσε μέσα στα ~ τού δρόμου* || *φέρε μου ~ να πιω* **3.** (ειδικότ.) το νερό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού: *η βάρκα μπάζει νερά* || *ένα καραβάκι έπλεε στο ~* || *τα ~ τού Νείλου* / *τής Βαϊκάλης* / *τής Μεσογείου* || *την ημέρα των Θεοφανίων βουτάω στο ~ να πιάσω τον σταυρό·* ΦΡ. (α) ***τού γλυκού νερού*** βλ. λ. *γλυκός* (β) ***κάνω νερά*** (i) (για σκάφος) εισρέουν νερά στο εσωτερικό τού σκάφους από άνοιγμα: *άνοιξε μια ρωγμή στη βάρκα και κάνει νερά* (ii) (για τηλεόραση) δεν δείχνω καλά, κάνω παράσιτα και γραμμές ΣΥΝ. κάνω χιόνια (iii) (σε κάποιον) δείχνω απέναντι σε κάποιον ασταθή συμπεριφορά, δεν ανταποκρίνομαι πλήρως στις υποδείξεις ή τις επιθυμίες

του: *τελευταία μού κάνει νερά· πότε δεν της αρέσει το ένα, πότε το άλλο* (iv) δεν δείχνω αξιοπιστία κ.λπ.: *αν συνεχίσει να μου κάνει νερά, θα τον απολύσω* **4.** (ειδικότ.) **νερά** (τα) ΝΑΥΤ. η ίσαλος γραμμή τού πλοίου (βλ. λ. *ίσαλος*) **5.** (ειδικότ.) ποτήρι ή μπουκάλι με νερό: *πιάσε / φέρε ένα ~ || ένα ~ μονάχα θέλω, αν έχετε την καλοσύνη || αγόρασα ένα ~ από το περίπτερο·* ΦΡ. (μτφ.) ***ένα ποτήρι νερό*** η στοιχειώδης περιποίηση ή φροντίδα: *δεν μου έχει προσφέρει ούτε ~* **6.** (συχνά κ. στον πληθ.) η βροχή, η βροχόπτωση: *έκανε πολλά ~ φέτος || έφερε πολύ ~ απόψε* (έβρεξε πολύ) || (παροιμ.) *«αν κάνει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σπαρμένα» || φάγαμε πολύ ~* (βραχήκαμε) **7.** (συχνά κ. στον πληθ.) αποθέματα νερού, υδάτινες πηγές, γεωτρήσεις κ.λπ.: *σ' αυτό τον τόπο υπάρχουν άφθονα ~ || πόλεμος για το ~ || βρίσκω ~* (με γεώτρηση) || *χτυπάω φλέβα νερού || έλλειψη νερού* (λειψυδρία, βλ.λ.) **8.** η παροχή ύδρευσης: *μας έκοψαν το ~ || έσπασαν οι σωλήνες τού ~·* ΦΡ. (α) ***το νερό τρέχει*** είναι σε συνεχή ροή (για ανοιχτή βρύση): *κλείσε τη βρύση, γιατί ~ και θα πλημμυρίσουμε·* (επίσης για διαρροή): *~· πρέπει να φωνάξουμε υδραυλικό* (β) ***ανοίγω / κλείνω το νερό*** ανοίγω / κλείνω τη βρύση ή τον διακόπτη παροχής νερού **9.** η κατανάλωση νερού: *οικονομία στο ~* **10.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός για την ύδρευση: *μας ήρθε / πλήρωσα το ~* **11.** φάση πλυσίματος ρούχων: *του έκανα ένα ~, αλλά δεν καθάρισε* **12. νερά** (τα) απυχρώσεις σε ξύλα, μάρμαρα κ.λπ., που μοιάζουν με κυματοειδείς γραμμές: *μάρμαρο μαύρο με άσπρα ~* **13.** (ως επίρρ.) πολύ καλά, απέξω και ανακατωτά: *ξέρω / λέω το μάθημα ~* (πβ. *νεράκι*). — (υποκ.) **νεράκι** (το) |μεσν.| (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νερό(ν)* < *νηρόν*, ουδ. τού μτγν. επιθ. *νηρός* «πρόσφατος, φρέσκος» (κυρ. για ψάρια), συνηρημένος τ. τού αρχ. *νεαρός*. Η λ. απέκτησε τη σημερινή της σημ. από τη συνεκφορά *νεαρὸν / νηρὸν ὕδωρ*, στην οποία το επίθ. υπερίσχυσε τού ουσ. και το αντικατέστησε στην καθημερινή ομιλία. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κάνω μια τρύπα στο νερό* (< γαλλ. donner un coup d'épée dans l'eau), *τού γλυκού νερού* (< γαλλ. d'eau douce), *μεταλλικό / μαλακό / σκληρό νερό* (< γαλλ. l'eau minérale / douce / dure) κ.ά.].

νερο- κ. **νερό-** κ. **νερ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νερό: *νερο-κουβαλητής, νερο-πότηρο, νερο-σωλήνας* **2.** ότι κάτι παρασκευάζεται με νερό ή αποτελείται από (πολύ) νερό: *νερό-βραστος, νερο-ζούμι* **3.** ότι κάτι ζει ή ευδοκιμεί κοντά σε νερό: *νερο-κάλαμο, νερο-πούλι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *νερο-κουβαλητής, νερο-χύτης*), που προέρχεται από το μεσν. *νερό(ν)* (βλ.λ.)].

νεροβάρελο (το) το βαρέλι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ή την εναποθήκευση νερού.

νεροβράζω ρ. μετβ. {νερόβρασ-α, -μένος} βράζω (κάτι) με νερό, χωρίς να προσθέσω λάδι ή λιπαρή ουσία.

νερόβρασμα (το) {νεροβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που έβρασε μόνο με νερό, χωρίς λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία **2.** (μτφ.) **νεροβράσματα** (τα) η ανοησία, η σαχλαμάρα: *βαρεθήκαμε να τον ακούμε να λέει νεροβράσματα*.

νερόβραστος, -η, -ο 1. αυτός που έβρασε μόνο με νερό: *~ σούπα / μανέστρα / μακαρόνια* **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι νηστήσιμος ΣΥΝ. σαρακοστιανός **3.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ανούσιος, σαχλός: *~ αστεία* **4.** (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από ζωτικότητα και ενεργητικότητα: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. απαθής, άχαρος, ψυχρός. — **νερόβραστα** επίρρ.

νερογυρισιά (η) (λαϊκ.) η επικίνδυνη συστροφή των νερών θάλασσας ή ποταμού ΣΥΝ. ρούφουλας, δίνη.

νεροδεσιά (η) (λαϊκ.) το φράγμα που είτε παρεμποδίζει τη ροή τού νερού είτε το εκτρέπει προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. υδροφράκτης.

νεροζούμι (το) {χωρ. γεν.} φαγητό ή ρόφημα βρασμένο με υπερβολική ποσότητα νερού, ώστε να είναι πολύ αραιό και άνοστο ΣΥΝ. νερομπούλι, νερόπλυμα.

νεροζύγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η υδροστάθμη (βλ.λ.).

νεροκάλαμο (το) |μεσν.| καλαμιά που φυτρώνει σε όχθες ποταμών, λιμνών και γενικά σε υγρά εδάφη και χρησιμοποιείται στην καλαθοπλεκτική, την κατασκευή καλαμωτών, σε φράχτες κ.α.

νεροκαννάτα (η) {σπάν. νεροκαννατών} **1.** επιτραπέζιο δοχείο νερού **2.** (μτφ.) πρόσωπο που πίνει πολύ νερό. Επίσης **νεροκάννατο** (το) (σημ. 1).

νεροκάρδαμο (το) |μεσν.| το φυτό κάρδαμο, που αναπτύσσεται κοντά σε νερό, συνήθ. σε ρυάκια, και χρησιμοποιείται στις σαλάτες· αλλιώς *ένυδρο κάρδαμο*.

νεροκολοκύθα (η) {δύσχρ. νεροκολοκυθών} κολοκύθι με σφαιρική βάση, η οποία καταλήγει σε μακρόστενο λαιμό και, όταν αποξηρανθεί, γίνεται ξυλώδες και κατάλληλο για τη φύλαξη ή μεταφορά νερού ή κρασιού: *διακοσμητική / βαμμένη ~ || το σπίτι είχε διακοσμηθεί κακόγουστα με νεροκολοκύθες παραδοσιακού –υποτίθεται!– τύπου* ΣΥΝ. φλασκί. Επίσης **νεροκολόκυθο** κ. **νεροκολοκύθι** (το).

νεροκολοκυθιά (η) αναρριχητικό φυτό τού οποίου καρποί είναι οι νεροκολοκύθες ΣΥΝ. φλασκιά.

νερόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδρόβιο πτηνό που μοιάζει με το περιστέρι στο μέγεθος και στο σχήμα τού κεφαλιού, με μακρύτερα, όμως, πόδια και σταχτοπράσινο χρώμα· ζει σε βάλτους και καλαμιώνες ποταμών τής Ευρώπης, τής Δ. Ασίας και τής Β. Αφρικής, κολυμπά και βυθίζεται με άνεση στο νερό και πετά κυρ. κατά την αποδημία του.

νεροκουβαλητής (ο) |μεσν.|, **νεροκουβαλήτρια** (η) {νεροκουβαλητριών} **1.** πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό: *βαρυφορτωμένος / επιδέξιος ~* ΣΥΝ. νερουλάς **2.** (μτφ.) πρόσωπο που προσφέρει υπηρεσίες σε άλλους, που εξυπηρετεί ξένα συμφέροντα («που ρίχνει / κουβαλάει νερό στον μύλο άλλου»): *με τη στάση του έχει μεταβληθεί σε ~ τής πολιτικής των ξένων στα Βαλκάνια*.

νεροκούνουπο (το) κουνούπι που συναντάται ή κατοικεί κοντά σε στάσιμα και ακάθαρτα ύδατα.

νερόκρασο (το) {χωρ. πληθ.} κρασί αναμεμειγμένο με νερό: *έβαλε μια κούπα ~ και σιγόπινε όλο το βράδι* ΣΥΝ. κρασόνερο.

νεροκράτης (ο) {νεροκρατών} **1.** αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διανομή και τη ροή των αρδευτικών υδάτων ΣΥΝ. υδρονόμος, υδρονομέας • **2.** κατασκευή από πέτρα, μέσα στην οποία συγκρατείται νερό για οικιακή χρήση ή για πότισμα των ζώων ΣΥΝ. σκάφη, ποτίστρα.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-κράτης* < *κρατώ*].

νερόκρινο (το) **1.** ποώδες φυτό που ευδοκιμεί κοντά σε νερά, έχει λεπτά και μυτερά φύλλα, κίτρινα άνθη με φαρδιά πέταλα, που πέφτουν προς τα κάτω γύρω από έναν ύπερο, ο οποίος προστατεύεται από εσωτερικό κύκλο πετάλων **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού.

νερολαδιά (η) ο νερολεκές.

νερόλακκος (ο) λάκκος γεμάτος νερό.

νερολάπαθο (το) χόρτο τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας από το έδαφος κοντά σε γλυκά νερά· αλλιώς (επίσ.) *λάπαθον το υδροχαρές*.

νερολεκές (ο) {νερολεκέδες} κηλίδα από νερό ΣΥΝ. νερολαδιά.

νερομάζωμα (το) {νερομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκέντρωση νερών τής βροχής σε δεξαμενή με τη βοήθεια απλού αποχετευτικού συστήματος (από τις στέγες των σπιτιών ή άλλες τέτοιες επιφάνειες μέσω αγωγών) **2.** (κυρ. στον πληθ.) η προσωρινή και τυχαία συγκέντρωση νερού λόγω βροχής, πλημμύρας ή πτώσεως χωμάτων.

νερομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πηγή από όπου αναβλύζει άφθονο νερό: *φέρνω κρύο νερό από τη ~* ΣΥΝ. κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο.

νερομολόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μολόχα (βλ.λ.) που αναπτύσσεται κοντά σε νερό.

νερομπογιά (η) **1.** χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική, αφού διαλυθεί με νερό: *τα παιδιά μπορούν εύκολα να ζωγραφίζουν με νερομπογιές* ΣΥΝ. υδρόχρωμα **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο το οποίο έχει φιλοτεχνηθεί με την παραπάνω χρωστική ουσία: *κρέμασαν τις ~ στον τοίχο* ΣΥΝ. ακουαρέλα.

νερομπούλι (το) {χωρ. γεν.} μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, στο οποίο υπάρχει περισσότερη ποσότητα νερού από όσο θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να είναι άνοστο, άγευστο: *μου 'φτειαξε έναν καφέ ~, δεν πινόταν* ΣΥΝ. νερόπλυμα, νεροζούμι.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-μπούλι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. ιταλ. bulla «βρασμός»].

νερόμυλος (ο) **1.** η μηχανή που αλέθει τα σιτηρά και κινείται με τη δύναμη τής πτώσης ή τής ροής των υδάτων (πβ. *ανεμόμυλος*) **2.** (συνεκδ.) το κτίσμα στο οποίο βρίσκεται η παραπάνω μηχανή: *ένας εγκαταλελειμμένος ~ βρισκόταν στο τέλος τής κοιλάδας* ΣΥΝ. υδρόμυλος.

νερόπιασμα (το) {νεροπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια κατά την οποία συγκεντρώνεται υγρό σε κοιλότητες τού σώματος ή στη σύνδεση των ιστών· η υδρωπικία.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-πιασμα* < *πιάνω*].

νεροπίστολο (το) παιδικό πιστόλι που εκτοξεύει νερό.

νερόπλυμα (το) {νεροπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νερό που προέρχεται από το πλύσιμο των σκευών μαγειρικής ή των πιάτων: *βρόμικο / ανακατεμένο ~* ΣΥΝ. απόπλυμα • **2.** μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, που περιέχει παραπάνω νερό από όσο πρέπει, πράγμα που το καθιστά άνοστο: *πώς αντέχεις να τρως αυτό το ~;* ΣΥΝ. νερομπούλι **3.** (μτφ.-αργκό) ο άνθρωπος που δεν έχει χάρη ή στερείται έντονων χαρακτηριστικών, φυσιογνωμικών ή προσωπικότητας: *κανείς από την παρέα δεν καταλαβαίνει τι βρήκε σ' αυτό το ~ και το ερωτεύτηκε* ΣΥΝ. (μτφ.) άνοστος, κρυόμπλαστος, (αργκό) ξενέρωτος ΑΝΤ. θερμός, ζωντανός.

νεροποντή (η) **1.** δυνατή βροχή: *η ~ μάς πέτυχε στον δρόμο και γίναμε μούσκεμα* ΣΥΝ. καταιγίδα, μπόρα ΑΝΤ. ψιχάλα, ψιλόβροχο **2.** (συνεκδ.) νερά που κυλούν ορμητικά μετά από δυνατή βροχή: *από τη ~ παρασύρθηκαν μερικά χαμόσπιτα* ΣΥΝ. χείμαρρος ΑΝΤ. ρυάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < *νερο-* + *-ποντή* < *ποντίζω* (υποχωρητ.)].

νεροπότηρο (το) το ποτήρι με το οποίο πίνουμε νερό: *γυάλινο / σπασμένο ~*.

νεροπούλι (το) {νεροπουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κάθε είδος πουλιού που ζει κοντά σε λίμνες, ποταμούς ή θάλασσες· υδρόβιο πτηνό.

νεροπρίονο (το) ειδικό μηχανικό εργαλείο (κορδέλα) για την κοπή δέντρων και ξύλων, το οποίο κινείται με τη δύναμη τού νερού.

νεροσυρμή (η) |μεσν.| φυσικό αυλάκι που σχηματίζεται από τα νερά τής βροχής, καθώς αυτά κυλούν στην πλαγιά βουνού ή λόφου: *βαθιά / απότομη ~*.

νεροσωλήνας (ο) μακρύς σωλήνας από διάφορα υλικά, ο οποίος χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού σε συστήματα άρδευσης ή ύδρευσης: *μεταλλικός / πλαστικός / λεπτός / αρδευτικός / βαρύς ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υδροσωλήνας.

νεροτριβή (η) **1.** η κατεργασία χοντρών μάλλινων υφασμάτων, χαλιών ή ρούχων με τη βοήθεια τού νερού που πέφτει πάνω τους με δύναμη και με σκοπό να πυκνωθεί η ύφανσή τους και να γίνει απαλότερη η υφή τους: *υφαντά νεροτριβής || εργαστήριο νεροτριβής στον ποταμό Λούρο* ΣΥΝ. υδροτριβή **2.** η λεκάνη, οι εγκαταστάσεις και κατ' επέκτ. ο τόπος όπου συντελείται η παραπάνω κατεργασία: *οι κουβέλες μαζεύτηκαν στη ~*.

νερουλάς (ο) {νερουλάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό ΣΥΝ. νεροκουβαλητής.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + παραγ. επίθημα *-ουλάς* ορισμένων επαγγελματικών

ουσ., πβ. *αβγ-ουλάς*].

νερουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νερούλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προσθέτω ή αραιώνω (κάτι) με περισσότερο νερό από όσο πρέπει: *είπαμε να βάλεις νερό στο φαΐ· όχι να το νερουλιάσεις!* ΣΥΝ. χυλώνω ΑΝΤ. πήζω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ περισσότερη ποσότητα νερού από το κανονικό: *πέρασε ο καιρός τους και τα σταφύλια νερούλιασαν* **3.** (μτφ.) χάνω την ευρωστία, το σφρίγος μου: *νερούλιασε από την απραξία* ΣΥΝ. χαλαρώνω, πλαδαρεύω ΑΝΤ. σφίγγω **4.** (μτφ.) χάνω τη δυνατότητα να σκέφτομαι με λογική, με ειρμό, συνήθ. εξαιτίας γηρατειών: *το μυαλό του νερούλιασε με τα χρόνια* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω, χαζεύω, μωραίνομαι, (οικ.) τα χάνω, ξεμωραίνομαι ΑΝΤ. (οικ.) τα έχω τετρακόσια. — **νερούλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *νερουλός* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

νερουλός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει περισσότερη ποσότητα νερού από όση πρέπει: ~ *σούπα* / *φαγητό* / *λάσπη* ΣΥΝ. (λόγ.) νερωμένος, υδαρής ΑΝΤ. πηχτός.

νεροφάγωμα (το) {νεροφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) κοίλωμα ή βαθούλωμα στην επιφάνεια τής γης ή πέτρας, που έχει σχηματιστεί από εποχική ροή νερού.

νεροφίδα (η) [μεσν.] **1.** φίδι που ζει μέσα στο νερό· αλλιώς *ύδρος* (ο) **2.** (ως χαρακτηρισμός) αυτός που πίνει πολύ νερό. Επίσης **νερόφιδο** (το) (σημ. 1).

νερόχαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ευδοκιμεί κοντά σε νερό: ~ *δένδρο* / *φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) υδροχαρής.

νεροχελίδονο (το) χελιδόνι που ζει κοντά σε νερά.

νεροχελώνα (η) {νεροχελωνών} χελώνα που ζει στο νερό.

νερόχιονο (το) το χιονόνερο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

νεροχύτης (ο) {νεροχυτών} έπιπλο κουζίνας σε σχήμα λεκάνης, το οποίο συνδέεται τόσο με το σύστημα ύδρευσης όσο και με την αποχέτευση και όπου πλένει κανείς τα σκεύη τής κουζίνας και κάνει όλη την προετοιμασία τού μαγειρέματος που σχετίζεται με το νερό: *πορσελάνινος* / *μαρμάρινος* / *ανοξείδωτος* / *βουλλωμένος* / *βρόμικος* / *αστραφτερός* / *χτιστός* / *πέτρινος* / *πρακτικός* / *εντοιχιζόμενος* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νερό* + *χύτης* < *χύνω*].

νέρωμα (το) → νερώνω

Νέρων (ο) {Νέρων-ος, -α} **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (37-68 μ.Χ.), γνωστός για την πυρπόλυση τής Ρώμης και τους διωγμούς των χριστιανών **2.** (μετωνυμ.) για εμπρηστή κατοικημένων περιοχών, για πυρομανή ή για πρόσωπο με βίαιο και παράλογο χαρακτήρα (πβ. λ. *Ηρόστρατος*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Nero, αγν. ετύμου, προσωνύμιο (cognomen) ρωμαϊκής πατριάς, το οποίο έλαβε στα 13 του χρόνια ο Lucius Domitius Ahenobarbus (ο μετέπειτα αυτοκράτορας Νέρων), όταν υιοθετήθηκε από τον αυτοκράτορα Κλαύδιο και αναγνωρίστηκε ως διάδοχός του].

νερώνειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Νέρωνα: ~ *έργο* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εγκληματικό, βίαιο και παράλογο χαρακτήρα ή τάση για εμπρησμό: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. άγριος, σκαιός, φρικτός.

νερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νέρω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προσθέτω νερό σε άλλο υγρό (συνήθ. αλκοολούχο ποτό), για να το κάνω λιγότερο δυνατό ή για να το νοθεύσω: ~ *το κρασί* / *το γάλα*· ΦΡ. ***νερώνω το κρασί μου*** γίνομαι πιο διαλλακτικός ΣΥΝ. βάζω νερό στο κρασί μου ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι νερουλός: *το γιαούρτι νέρωσε*. — **νέρωμα** (το).

νεσεσέρ (το) {άκλ.} τσαντάκι για τη μεταφορά προσωπικών αντικειμένων (καλλυντικών, κοσμημάτων, ειδών καλλωπισμού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nécessaire «αναγκαίος, απαραίτητος»].

νες καφέ (το/ο) {άκλ.} στιγμιαίος καφές, που πίνεται παγωμένος ή ζεστός, και που έχει τη μορφή κόκκων ή σκόνης: ~ *φραπέ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nescafé (εμπορική επωνυμία) < Nes(tlé), όνομα εταιρείας, + «καφές»].

Νέστορας (ο) **1.** ομηρικός ήρωας, βασιλιάς τής Πύλου, σύμβολο τής ώριμης σκέψης, τής σύνεσης και τής σοφίας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Νέστωρ** {Νέστορος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νέστωρ, -ορος*, αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει – αυτός που φέρνει πίσω τον στρατό του (διασώζοντάς τον)» < *νέομαι* «επιστρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. *νόστος*)].

νεστοριανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση τού 5ου αι., οι οπαδοί τής οποίας δεν δέχονταν την πραγματική ενότητα τής ανθρώπινης και θεϊκής φύσης τού Χριστού· η αίρεση αυτή καταδικάστηκε από την Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο (431) και οι οπαδοί της διώχθηκαν από το Βυζάντιο, αλλά υπάρχουν ακόμη πολλές κοινότητες στο Ιράκ, στο Ιράν, στο Πακιστάν και στην Ινδία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nestorianisme, από το όνομα τού πατριάρχη Νεστορίου].

νεστοριανός (ο), **νεστοριανή** (η) ο/η οπαδός τής αίρεσης τού νεστοριανισμού.

Νέστος (ο) ποταμός τής Δ. Θράκης, στα όρια με την Α. Μακεδονία, που έχει τις πηγές του στη Βουλγαρία και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νέστος* / *Νέσσος* < **Νέδ-τος* < Ι.Ε. *ned- «ηχώ, φωνασκώ, θορυβώ», που συνδ. με το σανσκρ. nadí- «ποταμός» και με τα ον. των ποταμών *Νέδα* (Αρκαδία) και *Νέδων* (Μεσσηνία)].

Ν.Ε.Τ. (η) Νέα Ελληνική Τηλεόραση (πρώην ΕΤ2).

νέτα επίρρ. (λαϊκ.) καθαρά· κυρ. στη ΦΡ. ***νέτα-σκέτα*** χωρίς υπεκφυγές και υπαινιγμούς: *του τα 'πα ~· μαζί του δεν πάω πουθενά!* ΣΥΝ. καθαρά και ξάστερα, στα ίσα, ευθέως, απερίφραστα ΑΝΤ. πλαγίως, εμμέσως.

νετάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νετ-άρισα κ. -αρα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας: ~ *μια δουλειά* || ~ *τα δίχτυα* (καθαρίζω και ξεμπλέκω τα δίχτυα τού ψαρέματος) ΣΥΝ. τελειώνω ΑΝΤ. αρχίζω, ξεκινώ • **2.** εξαντλώ και το τελευταίο απόθεμα: ~ *το λάδι* / *τις προμήθειες* ΣΥΝ. σώνω, τελειώνω • **3.** διευθετώ τους λογαριασμούς μου (με κάποιον): *με τα λεφτά που του έδωσα, νετάραμε μια για πάντα* ΣΥΝ. εξοφλώ, ξεκαθαρίζω ΑΝΤ. χρωστώ • **4.** ΚΙΝΗΜ.-ΦΩΤΟΓΡ. ρυθμίζω με τέτοιον τρόπο τον φακό τής μηχανής, ώστε η εικόνα να είναι καθαρή, ευκρινής: *είναι δύσκολο να νετάρει ο κινηματογραφιστής με την κάμερα στο χέρι* ΣΥΝ. εστιάζω ΑΝΤ. φλουτάρω, θολώνω • **5.** τακτοποιώ στο πανέρι την μάννα και τα αγκίστρια τού παραγαδιού μετά την ανέλκυσή του, αφού προηγουμένως τα καθαρίσω από τα υπόλοιπα των δολωμάτων ♦ (αμετβ.) **6.** νιώθω υπερβολική κούραση, δεν αντέχω άλλο: *Νέταρα! Δεν πάει άλλο σήμερα!* ΣΥΝ. (οικ.) ψοφάω, είμαι πτώμα, πεθαίνω ΑΝΤ. είμαι ξεκούραστος **7.** (σε χαρτοπαίγνιο) μένω χωρίς λεφτά: *νετάρισα· δεν θα ποντάρω άλλο*. — **νετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nettare «καθαρίζω, πλένω» < netto «καθαρός, διαυγής». Βλ. κ. *νέτος*].

νέτος, -η/-α, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που δεν έχει ανακατευτεί ή αναμιχθεί με άλλον: ~ *βάρος* (χωρίς απόβαρο) / *κέρδος* ΣΥΝ. καθαρός, σκέτος ΑΝΤ. μικτός, αναμεμιγμένος· ΦΡ. (α) ***νέτη τιμή / τιμή νέτο*** η τιμή ενός προϊόντος, όπως καθορίζεται, όταν δεν έχει απόβαρο, είναι καθαρό (β) (αργκό) ***μένω νέτος*** (i) μου τελειώνουν τα λεφτά: *είχα τέτοια γκίνια στα χαρτιά, που σε μία ώρα έμεινα νέτος* ΣΥΝ. μένω αδέκαρος / άφραγκος / στον άσο / ρέστος (ii) απομένω μόνος: *είχαν όλοι κανονίσει κάτι για το Σαββατόβραδο κι έτσι έμεινα νέτος να βλέπω τηλεόραση* ΣΥΝ. μένω μπουκάλα • **2. νέτα** (τα) ΚΙΝΗΜ. η ρύθμιση τής καθαρότητας τού περιγράμματος κατά την κινηματογράφηση προσώπου ή αντικειμένου: *πρόσεξε τα ~ σου, καθώς αλλάζεις πλάνο από τους ηθοποιούς τού βάθους στους μπροστινούς* • **3.** αυτός που έχει τελειώσει τις δουλειές του: *είμαι ~ γι' απόψε· δεν δουλεύω άλλο* || *η δουλειά θα 'ναι ~ σ' ένα εξάμηνο* || ΝΑΥΤ. *νέτα η πλώρη* (τελείωσε κάθε εργασία στην πλώρη) ΣΥΝ. τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκλήρωτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. netto «καθαρός, διαυγής» < λατ. nitidus «στιλπνός, λαμπρός» (< niteo «στίλβω, λάμπω»)].

νετρέτο (το) ΦΥΣ. αφόρτιστο σωματίδιο τής ύλης, βαρύτερο από το φωτόνιο (βλ.λ.) και ελαφρύτερο από το νετρίνο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. neutretto, υποκ. τού neutron (βλ. κ. *νετρόνιο*)].

νετρίνο (το) ΦΥΣ. αφόρτιστο στοιχειώδες σωματίδιο τής ύλης, με, θεωρητικά, μηδενική μάζα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. neutrino, υποκ. τού neutron (βλ. κ. *νετρόνιο*)].

νετρόνιο (το) {νετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ. υποατομικό σωματίδιο, το οποίο βρίσκεται στον πυρήνα του ατόμου, έχει μάζα περίπου ίδια με αυτήν τού πρωτονίου και ουδέτερο ηλεκτρικό φορτίο: *ανακάλυψη* / *εκπομπή* / *ενέργεια* / *βόμβα νετρονίου* ΣΥΝ. ουδετερόνιο. — **νετρονικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. neutron < neutral «ουδέτερος» (πβ. κ. *ουδετερόνιο*) < λατ. neutralis (< επιθ. neuter)].

νεύμα (το) {νεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνηση τού κεφαλιού, των ματιών ή των χεριών, με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφαση σε μια ιδέα, ένα συναίσθημα ή συμπεριφορά: *του έκανε ~ να πλησιάσει* || *φιλικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεῦμα* < *νεύω* (βλ.λ.)].

νευρά (η) (λόγ.) η χορδή από νεύρο ή έντερο ζώου ανάμεσα στα άκρα τόξου ή εγχόρδου οργάνου ΣΥΝ. χορδή, κόρδα, τέλι, νεύρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *νεῦρον* (βλ.λ.)].

νεύρα (τα) → νεύρο

νευραλγία (η) {νευραλγιών} ΙΑΤΡ. ο συνήθ. οξύς πόνος με σύντομη ή μεγάλη διάρκεια: ~ *τριδύμου* || *έντονη* / *χρονία* / *οξεία* / *ηπατική* / *καρδιακή* / *κοιλιακή* / *τρομερή* / *ανυπόφορη* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νευρ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

νευραλγικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που αναφέρεται στη νευραλγία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία και παρουσιάζει ευπάθεια: *η στρατηγική τους σκόπευε στην προστασία των ~ θέσεων τής πόλης* || ~ *τομέας* / *χώρος* / *σημείο* ΣΥΝ. ευαίσθητος, ευπαθής ΑΝΤ. σκληρός, ανθεκτικός.

νευράξονας (ο) {νευραξόνων} ΒΙΟΛ. μοναδική, συνήθ. μακριά αποφυάδα τού κυτταρικού σώματος τού νευρώνα, που μεταφέρει κεντρόφυγους παλμούς ΣΥΝ. νευρίτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névraxe].

νευρασθένεια (η) [1893] {νευρασθενειών} ΙΑΤΡ. η σωματική και ψυχική αδυναμία που εκδηλώνεται με πολλά συμπτώματα σε όλο το σώμα και συνδέεται με κατάσταση χρόνιας κόπωσης, λειτουργικές διαταραχές, θλίψη και πλήξη: *ξαφνική* / *κληρονομική* / *ανεξήγητη* / *βαριά* / *χρόνια* / *επικίνδυνη* / *ελαφρά* ~ ΣΥΝ. νευροπάθεια, φρενοπάθεια, ψυχασθένεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurasthénie].

νευρασθενής (ο/η) [1894] {νευρασθεν-ούς | -είς} πρόσωπο που πάσχει από νευρασθένεια.

νευρασθενικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νευρασθένεια **2. *νευρασθενικός*** (ο), ***νευρασθενική*** (λαϊκ. ***-ιά***) (η) πρόσωπο νευρικό και με συναισθηματικές μεταπτώσεις (από χαρά σε λύπη, από φιλικότητα σε επιθετικότητα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurasthénique].

νευρείλημα (το) [1836] {νευρειλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. συνδετικός ιστός ο οποίος περιβάλλει τις νευρικές ίνες και φροντίζει για τη θρέψη τους. — **νευρειληματικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *νευρ(ο)-* + αρχ. *εἴλημα* «περιτύλιγμα, κάλυμμα» < *εἰλῶ* «τυλίγω, περιστρέφω» (βλ. κ. *ειλεός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrilème].

νευρεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nevrectomie].

νευριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νευρίασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ τον εκνευρισμό ή τον θυμό (κάποιου): *η κόρη του αντιδρά σε ό,τι της λέει και τον νευριάζει!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, εξοργίζω, ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω, καλμάρω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: ~ *όταν βλέπω αυτή τη συμπεριφορά* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξοργίζομαι, ερεθίζομαι, είμαι εκτός εαυτού, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω. Επίσης (λαϊκότ.) **νευρώνω**. — **νευρίασμα** (το), **νευριαστικός**, -ή, -ό.

νευριασμένος, -η, -ο γεμάτος νεύρα, εκνευρισμένος ή θυμωμένος: *μπήκε στο γραφείο* ~ || *μετά τη συνάντηση με τον διευθυντή ήταν πολύ* ~ ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος.

νευρικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα: ~ *απόληξη / ίνα / κοιλότητα / δίκτυο / κύτταρο* (ο νευρώνας, βλ.λ.) / *ιστός / τόξο / νόσος / κρίση* ΣΥΝ. νευρώδης, νεύρινος (β) ***νευρικό σύστημα*** δίκτυο νευρώνων (βλ.λ.) που διατρέχουν όλο το σώμα, λαμβάνουν εξωτερικά ερεθίσματα και εντολές και μεταβιβάζουν τις διεγέρσεις (ώσεις) στους μυς ή τους αδένες με τους οποίους συνδέονται, ώστε να υπάρξει αντίδραση στο ερέθισμα, επιτυγχάνοντας έτσι τον έλεγχο και τον συντονισμό των ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού και τη λήψη των μηνυμάτων που στέλνουν τα αισθητήρια όργανα (λ.χ. η εντολή να κινηθούν τα δάκτυλα τού χεριού ή το κλείσιμο των ματιών στο δυνατό φως ή η σύσπαση μυός σε ένα τσίμπημα γίνονται χάρη στο νευρικό σύστημα): *κεντρικό* ~ (ο εγκέφαλος και ο νωτιαίος μυελός, όπου φθάνουν και αναλύονται οι πληροφορίες από τα αισθητήρια όργανα) || *αυτόνομο* ~ (που ελέγχει τις ακούσιες λειτουργίες οργάνων) || *περιφερικό* ~ (τα νεύρα που συνδέουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό με το υπόλοιπο σώμα) || *συμπαθητικό* ~ (γ) ***νευρικός κλονισμός*** η διατάραξη τής ψυχικής ισορροπίας (πβ. λ. *κλονισμός*) (δ) ***νευρική ανορεξία*** βλ. λ. *ανορεξία* ● **2.** αυτός που συντελείται χωρίς τη θέλησή μας, μη ελεγχόμενος, με μόνη την αντίδραση τού παρασυμπαθητικού συστήματος: *το συνεχές ανοιγοκλείσιμο των ματιών οφείλεται σε* ~ *τικ* || ~ *κίνηση* ΣΥΝ. ασυναίσθητος ΑΝΤ. συνειδητός, ελεγχόμενος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαρκή υπερένταση, κατάσταση εκνευρισμού ή σπασμωδικές αντιδράσεις: *η ένταση στη δουλειά τον έχει καταντήσει νευρικό* || ~ *άτομο / κινήσεις / αντιδράσεις / οδήγηση* || ~ *αγώνας* ΣΥΝ. ευέξαπτος, ευερέθιστος ΑΝΤ. ήρεμος, ψύχραιμος, χαλαρός **4.** (ειδικότ.) ασταθής, με μεταπτώσεις: *η αγορά παρουσιάζεται* ~ **5.** (λαϊκ.-για αυτοκίνητα, μοτοσυκλέτες) αυτός που έχει μηχανή μεγάλου κυβισμού και απότομη επιτάχυνση. — **νευρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

νευρικότητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς νευρικός, κάνει συνεχώς απότομες κινήσεις, δεν έχει ηρεμία, παίζει τα δάχτυλά του κ.λπ. και είναι ευέξαπτος **2.** (ειδικότ.) η αστάθεια, απουσία ηρεμίας: *στο χρηματιστήριο επικράτησε χθες* ~.

νεύρινος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα τού σώματος ΣΥΝ. νευρικός.

νευρίνωμα (το) {νευρινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται από νευρικά κύτταρα και ίνες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinoma].

νευρινωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, συχνά κληρονομική, που χαρακτηρίζεται από την παρουσία πολλαπλών νευρινωμάτων σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinomatosis].

νευρίτης (ο) {νευριτών} ο νευράξονας (βλ.λ.).

νευρίτιδα (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση τής υφής των νεύρων με τη μορφή φλεγμονής ή εκφύλισης μεμονωμένων νεύρων (μονονευρίτιδα) ή πολλών νεύρων (πολυνευρίτιδα), που εκδηλώνεται με μυϊκή εξασθένηση, κινητικές διαταραχές, παραισθήσεις, πόνους κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrite].

νεύρο (το) **1.** ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. καθεμία από τις κυλινδρικές χορδές που αποτελούνται από δέσμη ινών (νευρικές ίνες), καλύπτονται από συνδετικό ιστό (επινεύριο) και σχηματίζουν δίκτυο μεταφέροντας αισθητικές και κινητικές διεγέρσεις από τον εγκέφαλο *(εγκεφαλικά νεύρα)* και τον νωτιαίο μυελό *(νωτιαία νεύρα)* προς τα διάφορα όργανα και αντιστρόφως: *αγγειοκινητικό / αισθητήριο / ακουστικό / γευστικό / γλωσσικό / δερματικό / ινιακό / κινητικό / κνημιαίο / κρανιακό / οδοντικό / οπτικό / συμπαθητικό* ~ **2.** (συνεκδ.) η χορδή τόξου ή εγχόρδου οργάνου, η οποία παλαιότερα κατασκευαζόταν από νευρική ίνα ή έντερο ζώου ΣΥΝ. νευρά, κόρδα, τέλι **3.** (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την εντύπωση τής νευρικής ίνας: *τα* ~ *τών φύλλων / από τα φασολάκια / τού μαρμάρου* (τα «νερά» τού μαρμάρου) ΣΥΝ. ίνα, κλωστή **4.** (μτφ.) η ένταση, η ενεργητικότητα και η ζωντάνια, ο δυναμισμός: *είναι άνθρωπος όλο νεύρο: δεν κάθεται ούτε λεπτό άπραγος* || *ξαναγράψε το άρθρο σου με περισσότερο* ~! ΣΥΝ. δραστηριότητα, ζωτικότητα, δύναμη, ρώμη ΑΝΤ. υποτονικότητα, ατονία **5.** ***νεύρα*** (τα) μεταβολές τής ψυχολογικής κατάστασης τού ανθρώπου που κυμαίνονται από την ατονία ή την ηρεμία ώς τον θυμό ή την παράνοια: *υποφέρω από τα* ~ *μου* || *καλμάρω / καταπραΰνω / εξάπτω τα* ~ *κάποιου* || *πειραγμένα / τεντωμένα* (σε υπερένταση) / *χαλαρωμένα* ~ ΣΥΝ. νευρικό σύστημα· ΦΡ. (α) ***ατσάλινα / γερά νεύρα*** η απόλυτη ψυχραιμία, ακόμα και στις πιο κρίσιμες καταστάσεις: *χάρη στα* ~ *του κατόρθωσε να αντέξει όλες τις προκλήσεις και να μην παρασυρθεί σε βίαιες αντιδράσεις* (β) ***πόλεμος νεύρων*** η προσπάθεια να καμφθεί το ηθικό κάποιου με τη χρήση ψυχολογικών μεθόδων (διάδοση ανυπόστατων ή κακόβουλων φημών, κακεντρεχή σχόλια, αρνητική αντιμετώπιση κ.λπ.): *παραιτήθηκε εξαιτίας τού πολέμου νεύρων που του έκαναν στο γραφείο* ΣΥΝ. ψυχολογικός πόλεμος, (οικ.) σπάσιμο (γ) ***είμαι όλο νεύρα / έχω τα νεύρα μου*** βρίσκομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: *Μην του μιλάς τώρα! Είναι όλο νεύρα και θα τσακωθείτε!* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, θυμώνω, αναστατώνομαι, εξοργίζομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (δ) ***(κάτι / κάποιος) μου δίνει / χτυπάει στα νεύρα*** μου προκαλεί υπερένταση, εκνευρισμό ή θυμό: *μου δίνει στα νεύρα η δυνατή μουσική* ΣΥΝ. (οικ.) μου τη δίνει, (αργκό) μου τη σπάει, εκνευρίζομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (ε) ***κάνω τα νεύρα (κάποιου) κουρέλια / σμπαράλια / ρετάλια / τσατάλια / κρόσσια*** τον οδηγώ σε ψυχολογική κατάρρευση: *οι συνεχείς αποτυχίες τού έκαναν τα νεύρα κουρέλια* ΣΥΝ. εκνευρίζω, σπάω το ηθικό ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω, καλμάρω (στ) ***σπάω τα νεύρα (κάποιου)*** ταράζω, κλονίζω την ψυχική ισορροπία, εκνευρίζω και αποσυντονίζω (κάποιον): *δεν μπορώ να συνεννοηθώ μ᾽ αυτό τον άνθρωπο, μου σπάει τα νεύρα* || *τα αλλοπρόσαλλα σφυρίγματα τού διαιτητή έσπασαν τα νεύρα των παικτών* ΣΥΝ. (αργκό) τη δίνω (σε κάποιον) (ζ) ***τα νεύρα μου!*** ως έκφραση αγανάκτησης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεῦρον* < *(s)nē-wer/n- < I.E. *snē- «γνέθω νήματα», πβ. σανσκρ. snāvan- «τένοντας», αρμ. neard, λατ. nervus «νεύρο» (> γαλλ. nerf, ισπ. nervio), αρχ. γερμ. snuor «κορδόνι», γερμ. Sehne «τένοντας», αγγλ. sinew κ.ά. Ομόρρ. *νῆ-μα* (βλ.λ.), *γνέ-θω* (βλ.λ.)].

νευροανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομία των νεύρων και ο κλάδος που ασχολείται με αυτήν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroanatomy].

νευροβιολογία (η) ο κλάδος που μελετά τη λειτουργία των νευρικών κυττάρων και ιστών. — **νευροβιολόγος** (ο/η), **νευροβιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurobiology].

νευροβλάστη (η) {νευροβλαστών} ΒΙΟΛ. εμβρυϊκό νευρικό κύτταρο, το οποίο τελικά εξελίσσεται σε νευρώνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroblast].

νευρογλοία (η) [1879] {νευρογλοιών} ΙΑΤΡ. συστατικό τού νευρικού ιστού που αποτελείται από κύτταρα, τα οποία παρεμβάλλονται σε άλλα κύτταρα με σκοπό τη θρέψη τους, τη στήριξή τους και την απομόνωση τής διέγερσης που μεταβιβάζουν οι νευρώνες (τα νευρικά κύτταρα). — **νευρογλοιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *νευρο-* + μτγν. *γλοία / γλία* «κόλλα» (βλ. κ. *γλοιός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuroglie].

νευρογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη τού τρόπου με τον οποίο ελέγχει ο εγκέφαλος την παραγωγή λόγου και τη γλωσσική αντίληψη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-linguistics (νόθο σύνθ.)].

νευροδερματίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έκζεμα με τη μορφή λειχήνα, το οποίο οφείλεται σε πάθηση τού κεντρικού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurodermatitis].

νευροδιαβιβαστής (ο) ΒΙΟΛ. κάθε ουσία που βρίσκεται στα σημεία επαφής των νευρικών κυττάρων μεταξύ των ιστών ή σε άλλους ιστούς και μεταβιβάζει νευρικά σήματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neurotransmetteur (νόθο σύνθ.)].

νευροεκφυλιστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εκφυλισμό των νεύρων: ~ *ασθένεια* (π.χ. η νόσος τού Πάρκινσον ή τού Αλτσχάιμερ). — **νευροεκφυλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-degenerative (νόθο σύνθ.)].

νευροκαβαλίκεμα (το) {νευροκαβαλικέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η μετατόπιση ή/και αναδίπλωση μυός ή τένοντα και το διάστρεμμα το οποίο αυτή συνεπάγεται: *έπαθα* ~ *και δεν μπορώ να στρίψω το κεφάλι μου*.

Νευροκόπι (το) {Νευροκοπίου} κωμόπολη τής ΒΑ. Μακεδονίας στον νομό Δράμας κοντά στα σύνορα με τη Βουλγαρία.

νευροληπτικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με χημική ουσία που λαμβάνεται για τον κατευνασμό τού νευρικού συστήματος **2.** ***νευροληπτικά*** (τα) οι χημικές ουσίες τής κατηγορίας των ψυχοτρόπων, οι οποίες χορηγούνται στους ασθενείς με στόχο τη θεραπεία των ψυχώσεων ή τον κατευνασμό τού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroleptic].

νευρολογία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη φυσιολογία και την ανατομία τού νευρικού συστήματος, καθώς και τη διάγνωση, τη θεραπεία, την πρόληψη και την αποκατάσταση των διαταραχών και των παθήσεων τού νευρικού συστήματος. — **νευρολόγος** (ο/η) [1891], **νευρολογικός**, -ή, -ό [1852], **νευρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurologie].

νευρομυϊκός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα και τους μυς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuromyic].

νευροπάθεια (η) [1844] {νευροπαθειών} **1.** ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις παθήσεις τού νευρικού συστήματος και κυρ. η διαταραχή ή η εξασθένησή του που επηρεάζει και τις διάφορες ψυχολογικές λειτουργίες, ιδ. στην παιδική ηλικία· εκδηλώνεται με ταχυπαλμίες, πονοκεφάλους, διάρροια ή δυσκοιλιότητα, ιλίγγους κ.ά. **2.** (συνεκδ.-καθημ.) οποιαδήποτε νευροψυχική διαταραχή ΣΥΝ. ψυχασθένεια, λόξα, φρενοπάθεια. — **νευροπαθής**, -ής, -ές [1870], **νευροπαθητικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathie].

νευροπαθολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με την παθολογοανατομική μελέτη των ασθενειών τού νευρικού συστήματος. — **νευροπαθολογικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathologie].

νευροπληξία (η) [1864] {νευροπληξιών} ΙΑΤΡ. νευρική εξάντληση, η οποία πλήττει τον πάσχοντα απότομα ως συνέπεια έντονης συγκίνησης ή κάκωσης τού νευρικού συστήματος και εκδηλώνεται με απώλεια τού φυσικού χρώματος, παράλυση τού μυϊκού συστήματος και διανοητική αστάθεια ΣΥΝ. νευρικός κλονισμός, σοκ, καταπληξία. Επί-

σης **νευροπληγία** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuroplégie].
νευρόπτερο (το) [1842] {νευροπτέρ-ου | -ων} έντομο με φτερά από μεμβράνη, πάνω στα οποία διακρίνονται φλέβες που σχηματίζουν μεταξύ τους πλέγμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Neuroptera].
νευρορραφή (η) ΙΑΤΡ. η συνένωση με ραφή των δύο τμημάτων ενός νεύρου, το οποίο έχει διαρραγεί, συνήθ. από τραυματισμό. Επίσης **νευρορραφία** [μτγν.].
νευρόσπαστο (το) [αρχ.] **1.** ανθρώπινο ομοίωμα μικρότερου μεγέθους από το φυσικό, το οποίο κινείται με νήματα από τον καλλιτέχνη και χρησιμοποιείται στις παραστάσεις κουκλοθεάτρου: *σπασμένο / ξύλινο / βαρύ* ~ ΣΥΝ. μαριονέτα **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που ενεργεί χωρίς δική του βούληση, αλλά με την υπόδειξη ή την πίεση τρίτων: *η κυβέρνηση ήταν απλό ~ στα χέρια τού δικτάτορα* ΣΥΝ. ανδρείκελο, μαριονέτα, άθυρμα **3.** (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση εκνευρισμού και τού οποίου οι κινήσεις είναι νευρικές και σπασμωδικές ΣΥΝ. (οικ.) σπαστικό. Επίσης **νευρόσπασμα** (σημ. 3).
νευροτομή (η) ΙΑΤΡ. η τομή που διενεργείται σε ένα νεύρο για θεραπευτικό σκοπό. Επίσης **νευροτομία** [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotomy].
νευροτοξίνη (η) {νευροτοξινών} τοξίνη που προσβάλλει το νευρικό σύστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotoxine].
νευροτροπισμός (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένες χημικές ουσίες ή ιοί και μικρόβια προσβάλλουν επιλεκτικά το νευρικό σύστημα (χαρακτηριστικός είναι ο νευροτροπισμός τού ιού τού έρπητα [έρπης ζωστήρας]).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotropisme].
νευροτρόπος, -ος, -ο (για χημική ουσία, ιό, μικρόβιο κ.λπ.) αυτός που έχει την τάση να προσβάλλει επιλεκτικά το νευρικό σύστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotrope].
νευροϋπόφυση (η) ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. ο πίσω λοβός τού ενδοκρινούς αδένα υπόφυση (βλ.λ.), ο οποίος έχει εγκεφαλική προέλευση και διοχετεύει τα νευροπεπτίδια τού υποθαλάμου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurohypophysis].
νευροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής φυσιολογίας που μελετά τις λειτουργίες τού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurophysiology].
νευροφυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο συμπαθητικό και το παρασυμπαθητικό σύστημα, τα οποία αποτελούν από κοινού το φυτικό ή αυτόνομο νευρικό σύστημα: ~ *διαταραχές / αντιδράσεις*.
νευροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενό του τις χειρουργικές επεμβάσεις στο νευρικό σύστημα, συνήθ. σε περιπτώσεις κακώσεων ή όγκων στον εγκέφαλο, τον νωτιαίο μυελό και στα περιφερειακά νεύρα. — **νευροχειρουργός** (ο/η), **νευροχειρουργικός, -ή, -ό, νευροχειρουργικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurochirurgie].
νευροψυχιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις ψυχιατρικές και νευρολογικές παθήσεις. — **νευροψυχίατρος** (ο/η), **νευροψυχιατρικός, -ή, -ό, νευροψυχιατρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuropsychiatry].
νευροψυχικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην αλληλεπίδραση νεύρων και ψυχισμού: ~ *διαταραχή / τόνος* (ο προσωπικός τρόπος αντίδρασης απέναντι στα εξωτερικά ερεθίσματα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychique].
νευροψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ψυχολογίας που μελετά τη σχέση των ψυχικών λειτουργιών με τα συστήματα τού εγκεφάλου. — **νευροψυχολόγος** (ο/η), **νευροψυχολογικός, -ή, -ό, νευροψυχολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychologie].
νευρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νευρώδ-ους | νευρώδ-εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος νεύρα: ~ *ιστός / κρέας* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει λεπτή και μυώδη σωματική κατασκευή: *ένας μικρόσωμος ~ αθλητής* ΑΝΤ. πλαδαρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει ένταση και δυναμισμό: ~ *ύφος / γράψιμο / σκηνοθεσία* || ~ *αστυνομική περιπέτεια* ΣΥΝ. ρωμαλέος, δυνατός ΑΝΤ. χαλαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
νεύρωμα (το) [1891] {νευρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο καλοήθης όγκος που αποτελείται από νευρικά κύτταρα και ίνες, αναπτύσσεται στο περιφερειακό νευρικό σύστημα και εμφανίζεται σπάνια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrome].
νευρώνας (ο) ΑΝΑΤ. ΒΙΟΛ. **1.** τύπος διαφοροποιημένου κυττάρου, που αποτελεί τη λειτουργική μονάδα τού νευρικού συστήματος ΣΥΝ. νευρικό κύτταρο **2.** ***αδρενεργικοί νευρώνες*** τα νευρικά κύτταρα που απελευθερώνουν ως νευροδιαβιβαστή την αδρεναλίνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurone].
νεύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. διαταραχή τής ψυχικής κατάστασης, ελαφρότερη από την ψύχωση, τής οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι δεν οφείλεται σε αλλοιώσεις τού νευρικού συστήματος ή παθήσεις των οργάνων, αλλά -σύμφωνα με τη θεωρία τής ψυχανάλυσης- σε ασυνείδητες συγκρούσεις στην παιδική ηλικία· εκδηλώνεται με πλήθος σωματικών ή/και ψυχικών συμπτωμάτων (ταχυπαλμίες, εφίδρωση, αυξημένη πίεση, αϋπνία, αμφιβολίες, αναποφασιστικότητα κ.ά.): *μορφές νευρώσεων είναι οι φοβίες, η υποχονδρία, οι υστερίες κ.ά.* || *απλή / στομαχική / επιληπτική / υστερική / αγχώδης / καταθλιπτική / θεραπεύσιμη* ~ • **2.** ΒΟΤ. ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται οι ίνες στα φύλλα των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός, -ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrose].
νευρωσικός, -ή, -ό νευρωτικός (βλ.λ., σημ. 2): *οι ~ άνθρωποι μπορούν να βοηθηθούν από την ψυχανάλυση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.
νευρωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με νεύρωση: ~ *ερεθίσματα / εμπειρία* **2.** πρόσωπο που υποφέρει ή χαρακτηρίζεται από νεύρωση: ~ *συμπεριφορά / χαρακτήρας / αντίδραση* ΣΥΝ. νευρωσικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotic].

> **νευρωτικός - νευρωσικός.** Από ρήματα σε **-ώνω** (αρχ. *-ῶ, -οῖς, -οῖ...*) παράγονται ουσ. σε **-ωση** (αρχ. *-ωσις*) και επίθ. σε **-ωτικός** (αρχικά μέσω ρηματικών επιθέτων σε *-ωτός*: *δηλῶ - δηλωτός* - **δηλωτικός**, *οργανώνω - οργάνωση* **οργανωτικός**, *βελτιώνω - βελτίωση* - **βελτιωτικός**, *μισθώνω - μίσθωση* - **μισθωτικός** κ.τ.ό. Η παραγωγή αυτή έχει δώσει στην Ελληνική πλήθος επιθέτων σε *-ωτικός*. Με το ίδιο παραγωγικό πρότυπο σχηματίστηκαν και τα **νεύρωση - νευρωτικός** («ο αναφερόμενος σε νευρώσεις» - «ο πάσχων από νεύρωση»), ξεκινώντας από τους αγγλ. όρους neurosis (πλάστηκε μεταξύ 1770-1780· από αυτόν πλάστηκε το 1785 το γαλλ. névrose) και neurotic (1870-75), οι οποίοι πλάστηκαν προφανώς από τα Ελληνικά. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκε ρ. **νευρῶ** (από το **νεῦρον**) με τη σημ. «εκτείνω τα νεύρα», από όπου το μεσν. **νεύρωσις** με τη σημ. «ενίσχυση, ενδυνάμωση» (το νεοελλ. **νευρώνω** σημαίνει «νευριάζω»). Το ξένο neurosis ακολούθησε τα πολλά ουσιαστικά τής Ελληνικής (και από αυτήν και των ξένων γλωσσών) σε **-ωσις** που δηλώνουν ασθένειες (πβ. *κίρρωση, τύφλωση, φυματίωση, σκολίωση, στένωση, αδένωση* κ.λπ.). Τα τελευταία χρόνια πλάστηκε στην Ελληνική ο νεολογισμός **νευρωσικός**, για να δηλώσει «τον πάσχοντα από νεύρωση» αντί τού *νευρωτικός*. Ο όρος αυτός είτε ανάγεται σε παλαιότερη ξένη ιατρική βιβλιογραφία και μάλιστα γαλλική (στη Γαλλική πλάστηκε ο όρος névrosique το 1842, ο οποίος αντικαταστάθηκε από το 1892 με τον ορθότερο όρο névrotique) είτε σχηματίστηκε απευθείας από το **νεύρωση** κατά το σχήμα *υπόταση - υποτασικός, υπέρταση υπερτασικός, φθίση - φθισικός, φάση - μονο / τρι / δι / πολυ-φασικός*, που δημιουργήθηκε με βάση τα παλαιότερα *φύση - φυσικός, βάση - βασικός*. Ωστόσο, η ύπαρξη τού όρου **νευρωτικός**, που αποτελεί την κύρια μορφή τέτοιων παραγώγων (τα οποία άμεσα ή έμμεσα ανάγονται σε ρ. σε *-ώνω*), καθώς και το γεγονός ότι ο γενικότερος όρος στη διεθνή επιστήμη είναι ελλην. **νευρωτικός**, αγγλ. neurotic, γαλλ. névrotique, γερμ. neurotisch / neurotiker (δεν αναφέρονται όροι «neurosic» κ.τ.ό.), πείθουν ότι είναι προτιμότερος ο παραδοσιακός όρος **νευρωτικός** αντί τού νεολογισμού **νευρωσικός**.

νεύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το νεύμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεῦσις* < αρχ. *νεύω* (βλ.λ.)].
νευστόν (το) {νεστού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των οργανισμών (μικρού ή μεσαίου μεγέθους), που προσκολλώνται στην επιφανειακή στοιβάδα των ήρεμων νερών και κινούνται πάνω ή κάτω από αυτή.
ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. neuston < μτγν. *νευστόν*, ουδ. τού επιθ. *νευστός* < αρχ. *νέω* «κολυμπώ» (αόρ. *ἔ-νευσ-α*). Βλ. λ. *νηκτικός*].
νευτώνειος, -α, -ο [1766] αυτός που αναφέρεται στον Άγγλο φυσικό, μαθηματικό και αστρονόμο Ισαάκ Νεύτωνα (Sir Isaac Newton): ~ *θεωρία / ανακάλυψη / απόδειξη / μηχανική*.
νεύω ρ. μετβ. {ένευσα} κινώ το κεφάλι, τα μάτια, τα χείλη ή τα χέρια εκφράζοντας τα συναισθήματα ή την άποψή μου (συναίνεση, αποδοκιμασία κ.λπ.) ή προτρέποντας κάποιον να ενεργήσει όπως θέλω εγώ: *στην πρότασή μου ένευσε αρνητικά* || *ένευσε στο γκαρσόνι να πλησιάσει* || ~ *επιδοκιμαστικά / συναινετικά* ΣΥΝ. κάνω νόημα, γνέφω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *neu(s)- «νεύω, γνέφω», πβ. λατ. annuō «καταφάσκω διά νεύματος» (< *ad-new-ō), nūmen «νεύμα - θεϊκή βούληση» κ.ά. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με σανσκρ. návate «κινούμαι» και με ρωσ. núrit» «κατεβάζω το κεφάλι»].
νεφανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΜΕΤΕΩΡ. η μελέτη των νεφών, κυρ. ως προς την ποσότητα και συχνότητα ορισμένων τύπων νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephanalysis].
νεφάριος, -ος, -ον ΝΟΜ. αυτός που είναι αθέμιτος, παράνομος, ιδ. για γάμους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. nefarius < nefas «ανόσιο, αθέμιτο»].
Νεφέλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Φρίξου και τής Έλλης, σύζυγος τού Αθάμαντα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νεφέλη* (βλ.λ.)].
νεφέλη (η) {νεφελών} (λογοτ.) το σύννεφο ΣΥΝ. νέφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *nebh-elā «νεφέλη», πβ. λατ. nebula, αρχ. σκανδ. njōl «σκότος», αρχ. γερμ. nebul «ομίχλη», γερμ. Nebel κ.ά. Ομόρρ. *νέφ-ος* (βλ.λ.)].
νεφεληγερέτης (ο) {νεφεληγερετών} (αρχαιοπρ.) αυτός που συγκεντρώνει τα σύννεφα (επίθετο τού Δία): ~ *Ζευς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεφεληγερέτα* (ομηρ. τ.) < *νεφέλη* + *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Ο επικός τ. *νεφεληγερέτα* είναι προφανώς κλητική που χρησιμοποιήθηκε αντί τής κανονικής ονομαστικής σε *-τᾱς / -της*].
νεφέλιο (το) [αρχ.] {νεφελί-ου | -ων} **1.** (λόγ.-σπάν.) μικρό σύννεφο ΣΥΝ. συννεφάκι • **2.** ΙΑΤΡ. ελαφρά θαμπάδα που εντοπίζεται στον κερατοειδή χιτώνα τού ματιού και οφείλεται σε λεπτή ουλή • **3.** ΙΑΤΡ. αιωρούμενο ίζημα.
νεφελοβάμων, -ων, -ον [1886] {νεφελοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που περπατεί στα σύννεφα ΣΥΝ. αιθεροβάμων **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητος, που δεν έχει επαφή με όσα συμβαίνουν γύρω του: *νεφελοβάμονες πο-*

λιτικοί δεν μπορούν να επιβιώσουν στην πολιτική αρένα ΣΥΝ. αιθεροβάμων. ιδεαλιστής ΑΝΤ. προσγειωμένος, ρεαλιστής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. < *νεφέλη* + *-βάμων* < *βαίνω*, κατά το *αιθεροβάμων* (βλ.λ.)].

νεφελοβατώ ρ. αμετβ. {νεφελοβατείς... | νεφελοβάτησα} (λόγ.) περπατώ στα σύννεφα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεφελοβατῶ* < *νεφέλη* + συνδ. φωνήεν -ο- + *-βατῶ* (*-έω*) < *βαίνω*, πβ. κ. *αερο-βατῶ*].

νεφελοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: *~ σύσταση* ΣΥΝ. νεφελώδης ΑΝΤ. συμπαγής **2.** αυτός που είναι γεμάτος σύννεφα: *~ ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. νεφελώδης, συννεφιασμένος, νεφώδης ΑΝΤ. διαυγής, καθαρός, ξάστερος, ανέφελος, αίθριος • **3.** ΙΑΤΡ. αυτός που παρουσιάζει νεφέλιο (βλ.λ., σημ. 3): *~ ούρα* ΣΥΝ. θολός ΑΝΤ. διαυγής, καθαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νεφελοκοκκυγία (η) {νεφελοκοκκυγιών} (αρχαιοπρ.) **1.** η φανταστική πόλη στην οποία κατοικούσαν οι όρνιθες τής ομώνυμης κωμωδίας τού Αριστοφάνη και η οποία αποτελούσε κωμική απομίμηση τής αρχαίας Αθήνας **2.** (συνεκδ.) καθετί φανταστικό και απραγματοποίητο ΣΥΝ. φαντασιοπληξία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεφέλη* + *-κοκκυγία* < *κόκκυξ* «κούκκος» (βλ.λ.)].

νεφελομαντεία (η) {νεφελομαντειών} πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων, που στηρίζεται στην παρατήρηση των νεφών και των σχημάτων τους.

νεφελοσκεπής, -ής, -ές {νεφελοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: *~ ουρανός / τοπίο* ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελώδης, νεφοσκεπής ΑΝΤ. ξάστερος, καθαρός, ανέφελος, αίθριος. Επίσης **νεφελοσκέπαστος**, -η, -ο.

νεφελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νεφελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· νεφελωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: *~ καιρός / ουρανός* ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελοσκεπής ΑΝΤ. καθαρός, ανέφελος, αίθριος **2.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: *~ κονιορτός* ΣΥΝ. νεφελοειδής ΑΝΤ. συμπαγής **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, ασάφεια: *~ προοπτικές / υποσχέσεις / επιχειρήματα / ερμηνεία* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, σκοτεινός, συγκεχυμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νεφέλωμα (το) [1882] {νεφελώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. νέφος αερίων και μικρών στερεών σωματιδίων μέσα στα όρια ενός γαλαξία: *το ~ τού Ωρίωνα* || *το ~ τής Λαντέλας, στον αστερισμό τού Κύκνου* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι ασαφές, με ακαθόριστο περιεχόμενο: *οι μεταμοντέρνοι διανοούμενοι κατηγορούνται ότι συνθέτουν διανοητικά ~, που συσκοτίζουν παρά διασαφούν τα πράγματα* (πβ. λ. *ομίχλη*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nébuleuse].

νεφογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ή ευνοεί τον σχηματισμό νέφους σε αστική περιοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής.*
[ΕΤΥΜ. < *νέφος* + *-γόνος* (βλ.λ.)].

νεφόκαμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η κουφόβραση.

νεφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. ο κλάδος τής μετεωρολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephology].

νεφομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση για τον προσδιορισμό των νεφώσεων στην ατμόσφαιρα. — **νεφομετρικός**, -ή, -ό.

νέφος (το) {νέφ-ους | -η, -ών} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. (α) σμήνος από υδροσταγονίδια ή από παγοκρυστάλλους τα οποία εμφανίζονται στην ατμόσφαιρα με διάφορες μορφές, μεγέθη και χρώματα· ορισμένοι τύποι νεφών δίνουν υπό κατάλληλες συνθήκες βροχή ή και χιόνι: *βροχοφόρο / καταιγιδοφόρο / απειλητικό / σκοτεινό / ηλεκτροφορτισμένο ~* || *συγκέντρωση / συσσώρευση νεφών* ΣΥΝ. σύννεφο, νεφέλη (β) ***ανώτερα νέφη*** κατηγορία νεφών που αποτελούνται από λεπτούς παγοκρυστάλλους και όταν εμφανίζονται προαναγγέλλουν αλλαγή τού καιρού· σχηματίζονται σε ύψος από 6.000-12.000μ. (γ) ***μέσα νέφη*** κατηγορία νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 2.500-6.000μ. (δ) ***κατώτερα νέφη*** κατηγορία νεφών που σχηματίζονται πολύ κοντά στο έδαφος και φτάνουν σε ύψος μέχρι τα 2.500μ. (ε) ***νέφη ανοδικών ρευμάτων*** κατηγορία πυκνών και ογκωδών νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 500 έως 3.000μ. **2.** (συνεκδ.) (α) οποιαδήποτε συγκέντρωση σωματιδίων, σωμάτων, πτηνών κ.ά., τα οποία δίνουν την εντύπωση συννέφου: *~ σκόνης / ακρίδων / από πουλιά* ΣΥΝ. σύννεφο (β) ΓΕΩΛ. ***διάπυρο νέφος*** η πυρακτωμένη μάζα που σχηματίζεται από σωματίδια και αέρια κατά την ηφαιστειακή έκρηξη και κινείται με πολύ μεγάλη ταχύτητα στις πλαγιές των ηφαιστείων (γ) ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρονικό νέφος*** τα ηλεκτρόνια που μπορεί να υπάρχουν γύρω από τον πυρήνα θετικά φορτισμένο πυρήνα των ατόμων (δ) ***ραδιενεργό νέφος*** η συγκέντρωση σκόνης και ραδιενεργών σωματιδίων στην ατμόσφαιρα ύστερα από πυρηνική έκρηξη (ε) ΑΣΤΡΟΝ. ***νέφη τού Μαγγελάνου*** δύο μικροί γαλαξίες, συνοδοί τού δικού μας, που είναι ορατοί με γυμνό οφθαλμό μόνο από το Ν. Ημισφαίριο **3.** ΟΙΚΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση ρύπων (καπνός, διοξίδιο τού θείου, διοξίδιο τού αζώτου, μονοξίδιο τού άνθρακα κ.λπ.) εγκλωβισμένων στα χαμηλά στρώματα τής ατμόσφαιρας, ιδ. σε βιομηχανικά ανεπτυγμένες περιοχές και μεγάλα αστικά κέντρα, εξαιτίας συγκεκριμένων μετεωρολογικών συνθηκών: *φωτοχημικό / επιβλαβές / επικίνδυνο / αυξημένο / ενοχλητικό ~* || *εξαιτίας τού νέφους απαγορεύθηκε η κίνηση όλων των οχημάτων στον μικρό δακτύλιο* || *το ~ μάς πνίγει* **4.** (μτφ.) σύνολο δεδομένων που προμηνύουν κάτι: *απειλητικά ~ στον ορίζοντα τής πολιτικής ζωής*· ΦΡ. (μτφ.) ***(εν) μέσω νεφών (/ἐν μέσῳ νεφῶν)*** μέσα σε σύγχυση, σε θολή, αδιαφανή ή περίπλοκη κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *nebh-os, πβ. σανσκρ. nábhas-, αρχ. σλαβ. nebo, χεττ. nepiš «ουρανός», λατ. nimbus «νέφος, ομίχλη, βροχή», nūbēs «σύννεφο» (> γαλλ. nuage, ισπ. nube), γερμ. Nebel «ομίχλη» κ.ά. Ομόρρ. *νεφέλη* (βλ.λ.), πιθ. κ. *ὄμβ-ρος* (βλ.λ.)].

νεφοσκεπής, -ής, -ές [1891] {νεφοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από νέφη: *ουρανός ~* ΣΥΝ. νεφελοσκεπής, νεφελώδης, νεφελοειδής ΑΝΤ. αίθριος, ξάστερος, ανέφελος, καθαρός.

νεφοσκόπιο (το) [1896] {νεφοσκοπί-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. η συσκευή με την οποία μετρούν τη διεύθυνση και την ταχύτητα των νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephoscope].

νεφραλγία (η) [1843] {νεφραλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που προέρχεται από τα νεφρά και την περιοχή γύρω από αυτά, οφείλεται δε σε πάθηση των οργάνων αυτών. — **νεφραλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *νεφρ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

νεφραμιά (η) (λαϊκ.) **1.** το μέρος τού σώματος των ανθρώπων ή των ζώων που βρίσκεται κοντά στα νεφρά: *έχω έναν πόνο στη ~* **2.** (συνεκδ.) το κομμάτι τού σφαγμένου ζώου (αρνιού ή κατσικιού) που περιλαμβάνει τα νεφρά του: *σου 'χω φυλάξει μια ~ σκέτο λουκούμι.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **νεφραριά* < *νεφρό* + παραγ. επίθημα *-αριά* (πβ. *συκωταριά*), ίσως κατ' επίδραση τής λ. *αίμα*].

νεφρεκτομή (η) {νεφρεκτομιών} ΙΑΤΡ. η αφαίρεση νεφρού με χειρουργική επέμβαση. Επίσης **νεφρεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrectomy].

νεφρί (το) ▸ νεφρό

νεφριαίος, -α, -ο [αρχ.] (επίσ.) αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά ΣΥΝ. νεφρικός.

νεφρίδιο (το) {νεφριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ΒΙΟΛ. το όργανο με το οποίο οι ασπόνδυλοι οργανισμοί αποβάλλουν τις άχρηστες για αυτούς ουσίες στον εξωτερικό κόσμο, η ανατομική και λειτουργική μονάδα τού απεκκριτικού τους συστήματος. — **νεφριδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephridium].

νεφρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά: *~ ανεπάρκεια.*

νεφρίτης (ο) [1869] {νεφριτών} ημιπολύτιμος λίθος πρασινωπού χρώματος και πυριτικής συστάσεως, ο οποίος χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων και αγαλμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrite].

νεφρίτιδα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρονία πάθηση των νεφρών με ποικίλη αιτιολογία, που μπορεί να απολήξει σε νεφρική ανεπάρκεια.

νεφριτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με πάθηση των νεφρών: *~ φάρμακο.*

νεφρό (το) **1.** το καθένα από τα διπλά όργανα, τα οποία βρίσκονται δεξιά και αριστερά από τη σπονδυλική στήλη, πίσω και πάνω από την κοιλιακή χώρα, έχουν αδενώδη σύσταση και ελέγχουν την ισορροπία τού νερού και των αλάτων στον οργανισμό, απεκκρίνοντας ό,τι άχρηστο δημιουργείται κατά τον μεταβολισμό: *αριστερό / δεξιό / άρρωστο / υγιές / δυνατό / μεταμοσχευμένο / πεσμένο ~*· ΦΡ. ***μου κόπηκαν / έπεσαν τα νεφρά*** κουράστηκα υπερβολικά, ιδ. σωματικώς: *~ με τη μετακόμιση των επίπλων* **2.** ΙΑΤΡ. ***τεχνητό νεφρό*** η συσκευή που αντικαθιστά τα φυσικά νεφρά στη διαδικασία τής αιμοκάθαρσης (βλ.λ.). Επίσης (επίσ.) **νεφρός** (ο) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **νεφρί** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεφρόν* < αρχ. *νεφρός*, με αλλαγή γένους κατά το ουσ. *πλευρόν*, (κυρ. πληθ. *νεφροί*) < Ι.Ε. *negʷh-ro-s, πβ. αρχ. γερμ. nioro (> γερμ. Niere), αγγλ. kidney (< μέσ. αγγλ. kid(e)-nēre, το α' συνθ. kid(e)- είναι αγν. ετύμου) κ.ά.].

νεφροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα τού νεφρού (σαν την ημισέληνο): *~ όργανο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νεφροκήλη (η) [1861] {νεφροκηλών} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση των ιστών που συγκρατούν τα νεφρά και η προς τα κάτω και εμπρός μετατόπισή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrocèle].

νεφρολιθίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση αλάτων, σε μορφή λίθων, στα νεφρά και στις ουροδόχους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrolithiasis].

νεφρόλιθος (ο) {νεφρολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ο λίθος που σχηματίζεται από άλατα στα νεφρά ή στις ουροδόχους οδούς ΣΥΝ. πέτρα. — **νεφρολιθικός**, -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrolithe].

νεφρολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής φυσιολογίας και τής παθολογίας των νεφρών, τις μεταμοσχεύσεις των οργάνων αυτών, καθώς και με την εξωνεφρική αιμοκάθαρση. — **νεφρολόγος** (ο/η), **νεφρολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrologie].

νεφροπάθεια (η) {νεφροπαθειών} ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις παθήσεις των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie].

νεφροπαθής, -ής, -ές {νεφροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από νεφροπάθεια: (συνήθ. ως ουσ.) *μέριμνα τού Υπουργείου Υγείας για τα προβλήματα των νεφροπαθών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *νεφροπάθεια* (υποχωρητ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie].

νεφροπτωσία (η) {νεφροπτωσιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική μετατόπιση των νεφρών προς τα κάτω σε συνδυασμό με μη κανονική κινητικότητα των οργάνων. Επίσης **νεφρόπτωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephroptosis].

νεφρός (ο) → νεφρό

νεφροτομή (η) [1890] {νεφροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση στο νεφρό, συνήθ. για την αφαίρεση πέτρας. Επίσης **νεφροτομία** [1853].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrotomie].

νεφρώνας (ο) ΒΙΟΛ. η ανατομική και λειτουργική μονάδα τού νεφρού των ανώτερων σπονδυλωτών και τού ανθρώπου· κάθε νεφρός περιέχει εκατομμύρια νεφρώνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephron].

νέφτι (το) {νεφτ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ. (καθημ.) άχρωμο πτητικό υγρό οργανικής συστάσεως με χαρακτηριστική έντονη μυρωδιά, που προκύπτει από την κλασματική απόσταξη τής τερεβινθίνης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό ή καθαριστικό· το τερεβινθέλαιο: *καθάρισε τα πινέλα με ~*· ΦΡ. ***βάζω νέφτι (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να τρέξει και (μτφ.) να δραστηριοποιηθεί έντονα (από τη συνήθεια να ρίχνουν νέφτι στις ουρές των σκυλιών και των γαϊδουριών, κάνοντας τα ζώα να τρέχουν από τον πόνο και το τσούξιμο): *νέφτι του βάλανε και τρέχει έτσι;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. neft < περσ. naft].

νεφώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νεφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος σύννεφα: *~ ουρανός / καιρός / μέρα* ΣΥΝ. νεφελώδης, νεφοσκεπής, νεφελοσκεπής, συννεφιασμένος ΑΝΤ. αίθριος, ξάστερος, καθαρός **2.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: *~ ουσία / σώμα* ΣΥΝ. νεφελοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νέφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κάλυψη τού ουρανού από σύννεφα ΣΥΝ. συννεφιά **2.** (ειδικότ.) ΜΕΤΕΩΡ. το ποσοστό τής έκτασης τού ουρανού που καλύπτεται από σύννεφα: *~ 50%* ΑΝΤ. ηλιοφάνεια.

νεωδόχος (η) [1858] (λόγ.) το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, το οποίο έχει εγκαταστάσεις και προβλήτες, για να διευκολύνει τη φόρτωση και εκφόρτωση των πλοίων: *σκοτεινή / οργανωμένη / βρόμικη / εξοπλισμένη ~* ΣΥΝ. ντοκ.
[ΕΤΥΜ. < *νεω-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς*) + *-δόχος* < *δέχομαι*].

νεωκόρος (ο/η), **νεωκόρισσα** (η) {νεωκορισσών} πρόσωπο που έχει την ευθύνη για την καθαριότητα και την τακτοποίηση τού ναού: *προσεκτικός / τακτικός ~* ΣΥΝ. (καθημ.) καντηλανάφτης. — **νεωκορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νηο-κόρος* (με αντιμεταχώρηση) < *νηο- / νᾱο-* (< *ναός*) + *-κόρος* < *κορῶ (-έω)* «καθαρίζω, σκουπίζω» αγν. ετύμου].

νεωλκείο (το) (επίσ.) το επικλινές μέρος λιμανιού, στο οποίο ανελκύουν τα πλοία για καθαρισμό, βαφή ή επισκευή. Επίσης **νεώλκιο** [μτγν.].

νεωλκώ ρ. μετβ. {νεωλκείς... | νεώλκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.) ανελκύω πλοίο στην ξηρά (λ.χ. για επισκευή) ΑΝΤ. καθελκώ. — **νεώλκηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεωλκῶ (-έω)* < αρχ. *νεωλκός* (με σίγηση τού *-F-* και αντιμεταχώρηση) < **νηF-ολκός* / **νᾱF-ολκός* < *ναῦς* «πλοίο» + *-ολκός* < *ἕλκω*].

νεώριο (το) {νεωρί-ου | -ων} **1.** το τμήμα πολεμικού λιμανιού, το οποίο προορίζεται για την κατασκευή ή την επισκευή πολεμικών πλοίων: *καινούργιο / υπερσύγχρονο / ετοιμοπόλεμο / οργανωμένο ~* ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο, ταρσανάς **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένος χώρος σε λιμάνι, στο οποίο επισκευάζονται ή κατασκευάζονται πλοία, μεγάλου συνήθ. μεγέθους: *το ~ τής Σύρου* ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο, ταρσανάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεώριον*, υποκ. τού *νεωρός* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < **νηF-ωρός* < **νᾱF-ορός* (με σίγηση τού *-F-* και αντιμεταχώρηση) < *ναῦς* «πλοίο» + *-ορός* < *ὁρῶ* «βλέπω» (με την εξειδικευμένη σημ. «φρουρώ»), πβ. κ. *θυρ-ωρός, πυλ-ωρός*].

νεώσοικος (ο) {νεωσοίκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το τμήμα τού λιμανιού που καλύπτεται με στέγαστρο και προορίζεται για τη φύλαξη πλοίων, τα οποία έχουν ανελκυστεί από τη θάλασσα: *ετοιμόρροπος / εξοπλισμένος ~* ΣΥΝ. ναυπηγείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεωσ-* (< *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς*) + *οἶκος*].

νεωστί επίρρ. (λόγ.) πριν από λίγο, μόλις: *η οικία, ~ αποπερατωθείσα, δεν δηλώθηκε στην εφορία* ΣΥΝ. πρόσφατα, (αρχαιοπρ.) άρτι ΑΝΤ. παλαιότερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **νέως* (αμάρτυρος τ. τού επιθ. *νέος*) + επιρρ. επίθημα *-τί*].

νεωτέρας (λόγ.) θηλ. επίθ. τού *νεώτερος* στη ΦΡ. ***μέχρι νεωτέρας*** μέχρι να υπάρξει κάτι νεότερο, κάποια καινούργια εξέλιξη: *οι εξελίξεις τρέχουν και θα είμαστε εδώ ~ για να σας ενημερώσουμε για οτιδήποτε νεότερο || η απαγόρευση τής κυκλοφορίας θα συνεχίσει να ισχύει ~ || συνεχίστε τις έρευνες ~* (ενν. *διαταγής*).
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *μέχρι νεωτέρας (διαταγής)* αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à nouvel ordre].

νεωτερίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {νεωτέρισα} υιοθετώ καινούργιες ιδέες ή ακολουθώ νέο τρόπο συμπεριφοράς σε διάφορους τομείς δραστηριότητας: *~ στον τρόπο ντυσίματός μου / στις πολιτικές μου απόψεις / στη διδασκαλία μου* ΣΥΝ. μοντερνίζω, καινοτομώ, πρωτοτυπώ ΑΝΤ. είμαι συντηρητικός. — **νεωτεριστής** (ο) [μτγν.], **νεωτερίστρια** (η), **νεωτεριστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

> **νεωτερίζω ή νεοτερίζω;** Τα παραθετικά των επιθέτων σε *-ώτερος (σοφώτερος)* και *-ώτατος (σοφώτατος)* μετά την απλοποίηση που καθιερώθηκε στην ορθογραφία τα τελευταία χρόνια, γράφονται με *-ο-*: *σοφότερος – σοφότατος*. Ωστόσο, λέξεις που σχηματίστηκαν παλιά από παραθετικά σε *-ώτερος*, είναι προτιμότερο να κρατήσουν την καθιερωμένη ορθογραφία τους, αφού δεν αποτελούν πια παραθετικά επιθέτων, αλλά αυτοτελείς λέξεις. Έτσι, είναι προτιμότερο να γράφουμε **νεωτερίζω, νεωτερισμός, νεωτεριστής** (αντί των *νεοτερίζω, νεοτερισμός, νεοτεριστής*).

νεωτερικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που είναι πιο προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος.

> **νεωτερικός – νεωτεριστικός – νεότερος – μοντέρνος – σύγχρονος.** Για να δηλωθεί ό,τι αντιτίθεται στο παλιό, στο παρελθοντικό και συχνά (με μεταφορική έννοια) στο ξεπερασμένο, χρησιμοποιήθηκαν το ξενικό **μοντέρνος** και τα ελλην. **νεότερος** και **σύγχρονος**: *μοντέρνα λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.λπ. – *νεότερη λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.ά. – *σύγχρονη λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.ά. Το **νεότερος** μάλιστα *(νεότερη ιστορία)* είναι «λιγότερο νέα» σε σχέση με το **σύγχρονος** *(σύγχρονη ιστορία)* που παραπέμπει (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *σύγχρονος*) στον χρόνο τού ομιλητή και είναι, κατά κανόνα, η χρονική περίοδος στην οποία ζουν οι ομιλητές. Για να τονιστεί περισσότερο η μεταφορική σημασία τού νεότερος, η σημ. «αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που είναι πιο προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος», πλάστηκε τελευταία το **νεωτερικός** *(νεωτερική λογοτεχνία / τέχνη)* που είναι πιο κοντά στο **νεωτερίζουσα** και **νεωτεριστική** παρά στο απλώς χρονικά νέο. ➜ *σύγχρονος*

νεωτερικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση που επέφερε ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός στον χώρο τής επιστήμης, τής φιλοσοφίας, τής αισθητικής θεωρίας κ.λπ. και που χαρακτηρίζεται από την κριτική λειτουργία τού ορθού λόγου σε όλα τα επίπεδα, προσδιορίζοντας έτσι τη φυσιογνωμία των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών ΣΥΝ. μοντερνισμός.

νεωτερισμός (ο) [αρχ.] **1.** η υιοθέτηση νέων ιδεών ή τρόπων συμπεριφοράς: *οι ~ τού νέου διευθυντή αντιμετωπίστηκαν με επιφύλαξη || ανατρεπτικός / επαναστατικός / τολμηρός / επικίνδυνος / αναγκαστικός ~* ΣΥΝ. καινοτομία, μοντερνισμός ΑΝΤ. συντηρητικότητα, αναχρονισμός **2.** (ειδικότ.) οι νέες τάσεις που εμφανίζονται κάθε φορά, κυρ. στον χώρο τής ένδυσης: *παριζιάνικος / περίεργος / εντυπωσιακός ~* ΣΥΝ. μόδα, συρμός **3.** (συνεκδ.) ***νεωτερισμοί*** (οι) το κατάστημα που πωλεί ρούχα τής νέας μόδας: *«Νεωτερισμοί» Αφοί Παπαδόπουλοι || κατάστημα νεωτερισμών* **4.** ΟΙΚΟΝ. η αποδοχή νέων τεχνικών, νέων μορφών ή νέων τύπων προϊόντων με σκοπό την αύξηση τής κίνησης των εμπορευμάτων και τη μεγιστοποίηση τού κέρδους.

νη (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο ντο τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

νήδυμος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που δεν ταράζεται από τίποτα: *~ ύπνος* ΣΥΝ. ήρεμος, αδιατάρακτος ΑΝΤ. ταραγμένος, διακοπτόμενος **2.** ***νήδυμος*** (ο) {νηδύμου | χωρ. πληθ.} ο ύπνος: *κοιμάται τον ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ομηρικό επίθ., που προέρχεται από τη φρ. *ἔχεν ἥδυμος ὕπνος* «(τον) κατέλαβε γλυκός ύπνος», με εσφαλμ. μορφολογικό χωρισμό, όπου το τελικό *-ν* τής προηγούμενης λ. θεωρήθηκε ως αρχικό του επιθ. *ἥδυμος*. Το αρχ. *ἥδυμος* «γλυκός» προέρχεται από το επίθ. *ἡδύς* (βλ.λ.)].

νήθω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μετατρέπω τις ίνες τού βαμβακιού ή το ζωικό μαλλί σε νήμα με κινήσεις τού χεριού ή με τη βοήθεια μηχανής ΣΥΝ. γνέθω, κλώθω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέω* «κλώθω, γνέθω» (πβ. αόρ. *νῆ-σαι*). Βλ. λ. *νήμα*].

νηκτικός, -ή, -ό **1.** (για πτηνά) αυτό που έχει την ικανότητα να επιπλέει, να κολυμπά ή να βυθίζεται στο νερό: *οι πάπιες ανήκουν στην κατηγορία των ~* **2.** αυτός που διευκολύνει στο κολύμπι: *~ κύστη / υμένας / κώδωνας / σύνδεσμος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νήκτης* «κολυμβητής» < αρχ. *νήχω* «κολυμπώ» < *νέω* «κολυμπώ» (άσχετο προς το ρ. *νέω* «γνέθω, κλώθω», βλ. λ. *νήμα*) + εμφατ. επίθημα *-χω*. Το αρχ. *νέω* «κολυμπώ» αποτελεί την ασθενή βαθμ. τού Ι.Ε. *snā- «πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. snāti «πλένομαι», λατ. nare / natare «κολυμπώ» (> γαλλ. natation «κολύμβηση», ισπ. natación) κ.ά.].

νηκτόν (το) {νηκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των υδρόβιων ζώων που έχουν την ικανότητα να κολυμπούν με τη δική τους δύναμη ανεξάρτητα από τις υδάτινες μάζες που τα περιβάλλουν (βλ. κ. λ. *πλαγκτόν, βένθος*).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. necton < αρχ. *νηκτόν*, ουδ. τού επιθ. *νηκτός* < ρ. *νήχω* «κολυμπώ» (βλ. λ. *νηκτικός*)].

νήμα (το) {νήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) επίμηκες υλικό με πολύ μικρή διάμετρο, το οποίο εμφανίζει γενικά ευκαμψία και μικρότερη ή μεγαλύτερη αντοχή ανάλογα με το υλικό κατασκευής του και το οποίο αποτελείται είτε από φυσικές ίνες επεξεργασμένες και πλεγμένες μαζί είτε από τεχνητό υλικό: *μεταξωτό / βαμβακερό / νάιλον / ασημένιο / δίκλωνο / μάλλινο / πολύκλωνο / χρωματιστό ~ || ~ πλεξίματος* ΣΥΝ. κλωστή, κλώσμα (β) ΑΘΛ. ***νήμα τερματισμού*** η κλωστή ή η ταινία που τοποθετείται παράλληλα προς το έδαφος, σε ύψος ενάμισι μέτρου και κάθετα προς τους διαδρόμους τρεξίματος και την οποία σπάει (κόβει) ο δρομέας που τερματίζει πρώτος: *μέχρι στιγμής στη σταδιοδρομία του έχει κόψει πρώτος το ~ τρεις φορές σε μεγάλους αγώνες* (έχει κερδίσει) || (μτφ.) *κέρδισε τη μάχη πάνω στο ~* (ξεπέρασε τους ανταγωνιστές του την τελευταία στιγμή) (γ) ***νήμα (τής) στάθμης*** η κλωστή στην άκρη τής οποίας είναι δεμένο μικρό μεταλλικό βάρος (βαρίδι, ζύγι) και χρησιμοποιείται στον έλεγχο τής καθετότητας των επιφανειών, ιδ. σε κτίσματα ΣΥΝ. (καθημ.) αλφαδιά **2.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) η καθεμιά από τις λεπτότατες γραμμές, οι οποίες εμφανίζονται κάθετα και οριζόντια στο κέντρο τής διόπτρας οργάνων υψηλής ακριβείας και χρησιμεύουν στον αυτόματο προσδιορισμό των αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. σταυρόνημα, νηματόσταυρος (β) το λεπτότατο σύρμα το οποίο έχει κατασκευαστεί από δύστηκτο κράμα μετάλλων, ώστε να είναι θετικός αγωγός, και χρησιμοποιείται στους ηλεκτρικούς λαμπτήρες πυρακτώσεως **3.** ΒΟΤ. το μέρος τού στήμονα,

πάνω στο οποίο βρίσκεται ο ανθήρας **4.** (μτφ.) η συνέχεια, η σύνδεση που παρουσιάζουν γεγονότα ή ιδέες: *το ~ των σκέψεων / των ιδεών / τού λόγου / τής επιχειρηματολογίας / τού συλλογισμού* || *«οι απάνθρωπες συνθήκες τής δουλειάς έκοψαν πρόωρα το ~ τής ζωής τού συντρόφου της»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνοχή, αλληλουχία ΑΝΤ. αποσπάσματα· ΦΡ. (α) ***κρατώ τα νήματα στα χέρια μου*** έχω γνώση ή έλεγχο τής κατάστασης: *η αστυνομία κρατούσε στα χέρια της τα νήματα τής υπόθεσης* ΣΥΝ. γνωρίζω, κατέχω, ελέγχω ΑΝΤ. αγνοώ (β) ***κινώ τα νήματα*** έχω υπό τον έλεγχό μου την κατάσταση, κατευθύνω τη δράση: *αυτός που κινούσε παρασκηνιακά τα νήματα ήταν ο ιδιαίτερος γραμματέας του* ΣΥΝ. ελέγχω, κατευθύνω, κοντρολάρω ΑΝΤ. υπακούω, ακολουθώ (γ) ***ξετυλίγω το νήμα*** (μιας υπόθεσης) παρουσιάζω τις διάφορες πτυχές μιας υπόθεσης, την εξέλιξη μιας ιστορίας κ.λπ.: *μπροστά στους έκπληκτους ακροατές άρχισε να ξετυλίγει το νήμα των περιπετειών του* **5. *οδοντιατρικό νήμα*** κηρωμένη ή μη κλωστή για τον καθαρισμό τής περιοχής ανάμεσα στα δόντια. — (υποκ.) **νηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆμα* < *νέω* «γνέθω, κλώθω» < Ι.Ε. *snē- «γνέθω νήματα», πβ. σανσκρ. snāyati «περιτυλίγω», λατ. nēre «γνώθω, κλώθω», nervus «νεύρο», μέσ. ιρλ. snīid «κλώθω», ουαλ. nyddn. Ομόρρ. *νή-θω, νεῦ-ρο(ν)* (βλ.λ.). Ορισμένες μτφ. φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *το νήμα των σκέψεων* (< αγγλ. the thread of thoughts), *κρατώ τα νήματα στα χέρια μου* (< αγγλ. have all the strings in my hands), *κινώ τα νήματα* (< αγγλ. pull the strings)].

νημάτινος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από νήματα: *~ καλώδιο / πλέγμα* ΣΥΝ. νηματώδης **2.** αυτός που μοιάζει με νήμα: *ο ~ ιστός τής αράχνης* ΣΥΝ. νηματοειδής.

νημάτιο (το) [1877] {νηματί-ου | -ων} **1.** πολύ μικρό νήμα ΣΥΝ. κλωστίτσα **2.** ΑΝΑΤ. κάθε είδους απόληξη οργάνου ή κυτταρωδών στοιχείων, που μοιάζει με νήμα: *οσφρητικό / σπερματικό / τελικό* (η απόληξη τού νωτιαίου μυελού) ~.

νηματοειδής, -ής, -ές [1856] {νηματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με νήμα: *~ σχέδιο / ύφανση / βλαστός* ΣΥΝ. νημάτινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νηματόζωο (το) {νηματοζώ-ου | -ων} (παλαιότ.) παρασιτικό, νηματοειδές σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nematozoa (πληθ.)].

νηματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μετατροπή φυσικής ύλης ή άλλου υλικού σε νήμα ΣΥΝ. κλώση. Επίσης **νηματοποιία** [1870]. — **νηματοποιός** (ο) [1886]. **νηματοποιητικός, -ή, -ό.**

νηματόσταυρος (ο) ΗΛΕΚΤΡ. το πλέγμα που σχηματίζεται στη διόπτρα οργάνων υψηλής ακρίβειας και αποτελείται από κάθετες και οριζόντιες νηματοειδείς γραμμές, που βοηθούν στον αυτόματο προσδιορισμό των αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. νήμα, σταυρόνημα.

νηματουργείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής και επεξεργασίας νημάτων ΣΥΝ. κλωστήριο.

νηματουργία (η) {νηματουργιών} **1.** το σύνολο των διαδικασιών που απαιτούνται για τη μετατροπή των πρώτων υλών σε νήματα, ιδιαίτ. για χρήση στην κλωστοϋφαντουργία: *περίπλοκη / εξειδικευμένη / ταχεία ~* ΣΥΝ. νηματοποίηση **2.** (συνεκδ.) ο τομέας τής κλωστοϋφαντουργίας που ασχολείται με τις παραπάνω διαδικασίες: *η ~ δεν έχει αναπτυχθεί και γίνεται εκτεταμένη εισαγωγή νημάτων.* — **νηματουργικός, -ή, -ό** [1897].

νηματουργός (ο) [1859] **1.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στη μετατροπή πρώτων υλών σε νήμα και στην περαιτέρω επεξεργασία τους: *εξειδικευμένος / έμπειρος ~* • **2.** ο ιδιοκτήτης εγκαταστάσεων, στις οποίες γίνεται η μετατροπή των πρώτων υλών σε νήμα: *πλούσιος / επιτυχημένος ~.*
[ΕΤΥΜ. < *νήμα* + *-ουργός* < *έργο*].

νηματώδης, -ης, -ες [μτγν.] {νηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από νήματα: *~ σύρμα / κατασκευή / κρόσσια* ΣΥΝ. νημάτινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νημάτωμα (το) {νηματώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΛΑΟΓΡ. η τοποθέτηση νήματος ή σχοινιού γύρω από εκκλησία ή άλλο κτήριο με σκοπό την απομάκρυνση κάθε πιθανού κακού ή δαιμονικής επίδρασης και την προστασία των κατοίκων τής περιοχής.

νηνεμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απόλυτη ηρεμία τού καιρού, που οφείλεται στο ότι δεν φυσά καθόλου άνεμος: *η ~ καθήλωσε τα ιστιοφόρα στο λιμάνι* ΣΥΝ. άπνοια, μπουνάτσα, γαλήνη ΑΝΤ. θύελλα, αέρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια.*

νήνεμος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός τον οποίο δεν έχει διαταράξει από την ηρεμία του ο άνεμος: *~ θάλασσα* ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ. ταραγμένος. — **νηνεμώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νε-άνεμος (με συναίρεση) < *νε-* στερητ. + *ἄνεμος*. Το στερητ. μόριο *νε-*, που απαντά στην Ελλην. μόνο εν συνθέσει, αντιπροσωπεύει την απαθή βαθμ. τού Ι.Ε. στερητ. *ne- (πβ. σανσκρ. na, λατ. ne, γοτθ. ni), ενώ η συνεσταλμ. βαθμ. *n̥- μαρτυρείται στο στερητ. *ἀ- / ἀν-* (βλ.λ.)].

νηνί (το) (συνήθης ορθ. *νινί*) {χωρ. γεν.} **1.** χαϊδευτική προσφώνηση μικρού παιδιού, μωρού: *νάνι νάνι το ~ μου* ΣΥΝ. μωρό, βρέφος **2.** χαϊδευτική ονομασία κούκλας. — (υποκ.) **νηνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νήνιον* «κούκλα», υποκ. τού αρχ. *νῆνις*, ιων. τ. τού *νεᾶνις*. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στο αρχ. *ἶνις* «γυιος, κόρη» (< *ἔν-γν-ις, πβ. αρχ. ιρλ. ingen) με ανάπτυξη *ν-* προθεμ.].

νηογνώμονας (ο) [1870] {νηογνωμόνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ. ο διεθνής ιδιωτικός οργανισμός, που είναι υπεύθυνος για τα εμπορικά πλοία εκατό κόρων και άνω· καθορίζει τις προδιαγραφές ναυπηγήσεως και ασφαλείας τους, ελέγχει την τήρησή τους, εκδίδει κανονισμό για την κατάταξη των πλοίων σε κατηγορίες, παρακολουθεί τα πλοία με έκτακτους και τακτικούς ελέγχους και μπορεί να πιστοποιήσει την ασφάλεια ενός πλοίου σε όποιον το ζητήσει. Επίσης (λόγ.) **νηογνώμων** {νηογνώμονος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *γνώμονας*].

νηοδόχη κ. **νηοδόκη** (η) ΝΑΥΤ. μικρό τεχνητό λιμάνι στην είσοδο τού κυρίως λιμανιού όπου γίνονται φορτοεκφορτώσεις, ανεφοδιασμός και όπου είναι δυνατόν να τοποθετηθεί το πλοίο πάνω σε ειδική επιφάνεια, για να γίνουν εργασίες στο τμήμα του που βρίσκεται κάτω από το νερό.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *νεωδόχος*].

νηολόγηση (η) ▸ νηολογώ

νηολογία (η) η υπηρεσία των λιμεναρχείων που ασχολείται με τις νηολογήσεις.

νηολόγιο (το) {νηολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το επίσημο βιβλίο που αποτελεί δημόσιο έγγραφο και υπάρχει σε κάθε λιμάνι και στο οποίο καταγράφονται όλα τα πλοία που φέρουν ή επιθυμούν να φέρουν τη σημαία τού κράτους στο λιμάνι τού οποίου γίνεται η καταχώρισή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού αγγλ. ship registry].

νηολόγος (ο) ο υπάλληλος τού λιμεναρχείου που ασχολείται με τις νηολογήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-λόγος* (βλ.λ.)].

νηολογώ ρ. μετβ. {νηολογείς... | νηολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω πλοίο στο νηολόγιο: *το πλοίο νηολογήθηκε πέρυσι στη Λιβερία.* — **νηολόγηση** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-λογώ* < *λόγος*].

νηοπομπή (η) ΝΑΥΤ. **1.** ο σχηματισμός εμπορικών πλοίων σε καιρό πολέμου, τα οποία ταξιδεύουν με κοινό προορισμό, συνοδευόμενα από πολεμικά σκάφη για την προστασία τους: *η ~ χτυπήθηκε κοντά στο Γιβραλτάρ* ΣΥΝ. κονβόι **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους σχηματισμός πλοίων που ακολουθεί την ίδια πορεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *πομπή*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ship convoy].

νηοψία (η) [1867] {νηοψιών} **1.** η έρευνα που διενεργείται σε εμπορικά πλοία από πολεμικά πλοία χώρας σε εμπόλεμη κατάσταση ή από δυνάμεις τού Ο.Η.Ε. σε περίπτωση αποκλεισμού, ώστε να εξακριβωθεί σε ποια χώρα ανήκει το υπό έλεγχο πλοίο, ποιο είναι το φορτίο του και -κυρίως- αν στοχεύει στη διευκόλυνση τού αντιπάλου ή στην παραβίαση τού αποκλεισμού αντιστοίχως: *εντατικές / καθημερινές / αποτελεσματικές ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ο έλεγχος που διενεργείται σε εμπορικό πλοίο σε περίοδο ειρήνης και αποσκοπεί στην εξακρίβωση τελωνειακών ή υγειονομικών παραβάσεων ή παραλείψεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. < *νη(ο)-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-οψία* < *όψη*].

νηπενθής, -ής, -ές {νηπενθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που δεν νιώθει πια λύπη, δεν έχει πια πένθος: *«Τα νηπενθή»* (ποιητική συλλογή τού Κ. Καρυωτάκη) ΑΝΤ. θλιμμένος, πενθών **2.** αυτός που δεν προκαλεί θλίψη • **3.** ΒΟΤ. ***νηπενθές*** (το) αναρριχώμενο, εντομοφάγο, καλλωπιστικό φυτό των τροπικών περιοχών τής Ασίας με περίεργα πλατιά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*) + *-πενθής* < *πένθος*].

νηπιαγωγείο (το) [1865] δημόσιο ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο πηγαίνουν παιδιά προσχολικής ηλικίας (μεταξύ 4-5 ετών) και προετοιμάζονται για την ένταξή τους στις τάξεις τού δημοτικού σχολείου με έμφαση κυρ. στη δραστηριοποίηση των διανοητικών τους λειτουργιών και την ανάπτυξη τής συναισθηματικότητας, τής κινητικότητας και τής κοινωνικής συμπεριφοράς τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο.*

νηπιαγωγός (ο/η) [1880] ο παιδαγωγός που έχει ειδικευθεί στην εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *νήπιο* + *αγωγός* < *άγω*].

νηπιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {νηπίασα} φέρομαι με ανόητο τρόπο, σαν νήπιο: *νηπιάζει ανεπίτρεπτα για άτομο τής ηλικίας του* ΣΥΝ. ανοηταίνω, μωραίνομαι, παιδιαρίζω.

νηπιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το νήπιο: *~ σταθμός / ηλικία* ΣΥΝ. νηπιώδης **2.** (μτφ.) αυτός που είναι αφελής, χαμηλού επιπέδου ή στα πρώτα στάδια τής ανάπτυξής του: *η βιομηχανία στη χώρα αυτή βρίσκεται σε ~ επίπεδο.*

νήπιο (το) {νηπί-ου | -ων} **1.** το παιδί από 1 έτους μέχρι 6 ετών: *ξύπνιο / χαριτωμένο / αγαπητό / ήσυχο / υπερκινητικό ~* ΣΥΝ. μωρό • **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το νηπιαγωγείο: *το παιδί τους πήγε φέτος στα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο, βρέφος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. *νήπιον*, ουδ. τού επιθ. *νήπιος*, αβεβ. ετύμου. Η εκδοχή *νήπιος* < *νε-έπιος (με συναίρεση) < *νε-* στερητ. + *ἔπος* «λόγος, ομιλία» θα προϋπέθετε αρχική σημ. «αυτός που δεν μπορεί (ακόμα) να μιλήσει», αλλά αυτή η σημ. επιμαρτυρείται μόνο από τον Ησύχιο (πβ. *νηπύτιον· νήπιον, ἄφωνον*). Για τον ίδιο λόγο δεν είναι πειστική η σύνδεση με το ρ. *ἠπύω* «καλώ, φωνάζω», ενώ χωρίς ισχυρά επιχειρήματα έχουν προταθεί ετυμολογίες από το επίθ. *ἤπιος* ή από το αμάρτυρο *ἄπιος (πβ. λατ. apiscor «κατέχω, κρατώ»)].

νηπιοβαπτισμός (ο) [1869] ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα κατά τη βρεφική ηλικία.

νηπιόθεν επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) από τη νηπιακή ηλικία: *συνήθεια που αποκτήθηκε ~* ΣΥΝ. παιδιόθεν, εξ απαλών ονύχων.

νηπιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η φροντίδα και επιμέλεια των νηπίων. — **νηπιοκόμος** (ο/η), **νηπιοκομικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *νήπιο* + *-κομία* (βλ.λ.), πβ. κ. *βρεφο-κομία*].

νηπιοκτόνος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που φονεύει νήπιο: *η ~ πρωταγωνίστρια τής νουβέλας τού Παπαδιαμάντη «Φόνισσα»* ΣΥΝ. βρεφοκτόνος. — **νηπιοκτονία** (η) [1840].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νηπιο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

νηπιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {νηπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αναφέρεται στα νήπια: ~ *στάδιο ανάπτυξης* ΣΥΝ. νηπιακός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανωριμότητα: *τον χαρακτηρίζει ~ συμπεριφορά* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί, προοδεύσει: ~ *ανάπτυξη τής βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα* ΣΥΝ. εμβρυακός, καθυστερημένος ΑΝΤ. προχωρημένος, προοδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

νηπτικός, -ή, -ό **1.** (σπάν.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση νηφαλιότητας, που δεν είναι υπό την επήρεια τοξικών ουσιών ΣΥΝ. νηφάλιος, ήρεμος ΑΝΤ. μεθυσμένος **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη νήψη (σημ. 1) (β) ΘΕΟΛ. ***νηπτική θεολογία*** μυστική τάση τής ορθόδοξης θεολογίας, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία με τον Θεό επιτυγχάνεται με τη διαρκή προσευχή, την πνευματική εγρήγορση, τη συνεχή άσκηση, την ειλικρινή μετάνοια και τη συνεχή νήψη (βλ.λ.) (γ) ***νηπτικοί πατέρες / θεολόγοι*** οι μοναχοί και οι θεολόγοι τής Ορθόδοξης Εκκλησίας που ακολούθησαν την παραπάνω τάση.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νήπτης* «νηφάλιος» < αρχ. *νήφω* «είμαι νηφάλιος, εγκρατής - απέχω από οινοποσία», βλ. λ. *νηφάλιος*].

Νηρεύς (ο) {Νηρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, γυιος τού Πόντου και τής Γαίας, που είχε την ικανότητα να αλλάζει μορφή· σύζυγος τής Ωκεανίδας Δωρίδας, πατέρας των Νηρηίδων. Επίσης **Νηρέας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Νηρηίδα*].

Νηρηίς (η) {Νηρηίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις πενήντα κόρες τού Νηρέα και τής Δωρίδος, που ήταν νύμφες, κατοικούσαν στα βάθη τής θάλασσας και βοηθούσαν τους ναυτικούς (πβ. λ. *Ναϊάς*). Επίσης **Νηρηίδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νηρηίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου. Προφανώς η λ. συνδ. με το όνομα *Νηρεύς* (που όμως δεν είναι ομηρικό), το οποίο προσδιόριζε θαλάσσιο θεό, πατέρα των *Νηρηίδων*. Είναι πιθ. ότι τα ονόματα *Νηρεύς* και *Νηρηίς* συνδ. με λιθ. nérti «βυθίζω» και nérové «θαλάσσια θεότητα»].

νήριον (το) {νηρί-ου | -ων} (επίσ.) η πικροδάφνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νήριον* < *νηρόν*, ουδ. τού επιθ. *νηρός* «πρόσφατος, φρέσκος» (βλ. κ. *νερό*), επειδή η πικροδάφνη φύεται συνήθ. δίπλα σε τρεχούμενο νερό (ρυάκια, πηγές κ.τ.ό.)].

νηριτική ζώνη (η) ▸ νεριτική ζώνη

νησαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με νησί ή αποτελεί νησί: *τα ~ εδάφη τής χώρας μας* ΣΥΝ. νησιωτικός ΑΝΤ. χερσαίος.

νησί (το) {νησ-ιού | -ιών} **1.** (γενικά) τμήμα ξηράς που βρέχεται από όλες τις πλευρές του από ύδατα: *άγονο / άγριο / ακατοίκητο / παρθένο / πυκνοκατοικημένο / ακριτικό / αξιοποιημένο / γραφικό / αιγαιοπελαγίτικο / παραδείσιο / τροπικό / εξωτικό / άγνωστο / καταπράσινο / ειδυλλιακό* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) νήσος **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς που περιβρέχεται από ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των νερών κατά τη μέγιστη πλημμυρίδα. — (υποκ.) **νησάκι** κ. (λόγ.) **νησίδιο** (βλ.λ.) (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νησίον*, υποκ. τού αρχ. *νῆσος* (βλ.λ.)].

νησίδα (η) **1.** η μικρή σε έκταση προεξοχή από στερεό ή στερεοποιημένο υλικό (όχι αναγκαστικά από έδαφος), που περιβάλλεται από θάλασσα ή λίμνη: *κοραλλιογενής / ηφαιστειογενής / ακατοίκητη ~* || ~ *που κατοικείται από πουλιά* **2.** ΓΕΩΛ. ο μικρός λόφος που αποτελεί τη μοναδική προεξοχή σε μια πεδιάδα, προβάλλοντας σαν νησί στη θάλασσα: *οι ~ οδηγούν συχνά σε σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις* ● **3.** η στενή διαχωριστική λωρίδα στη μέση και κατά μήκος των μεγάλων λεωφόρων και των εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας και η οποία άλλοτε περιβάλλεται από κιγκλιδώματα, ώστε να μην επιτρέπει την κάθετη διάβαση τής οδού σε πεζούς και οχήματα, λειτουργώντας παράλληλα και ως προστατευτικό για τις υπερβάσεις, ενώ άλλοτε είναι απλώς υπερυψωμένη και δεντροφυτευμένη, επιτρέποντας στους πεζούς να στέκονται εκεί χωρίς κίνδυνο καθώς διασχίζουν την οδό: *διαχωριστική / υπερυψωμένη / κατεστραμμένη* ~ ΣΥΝ. διαχωριστικό, διάζωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νησίς, -ῖδος*, υποκ. τού ουσ. *νῆσος* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. îlot].

νησίδιο (το) [αρχ.] {νησιδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το πολύ μικρό σε έκταση νησί ΣΥΝ. νησάκι **2.** ο μεγάλος βράχος που εξέχει πάνω από τη θάλασσα: *οι κουκκίδες στον χάρτη είναι ~* ΣΥΝ. βραχονησίδα.

νησιώτης (ο) [αρχ.] {νησιωτών}, **νησιώτισσα** (η) {νησιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από νησί ή που κατοικεί σε νησί ΣΥΝ. θαλασσινός ΑΝΤ. στεριανός, βουνήσιος. — **νησιωτόπουλο** (το), **νησιωτοπούλα** (η).

νησιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **νησιώτικος,** -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με νησί ή με νησιώτες: ~ *κλίμα / κρασί / κουζίνα / τραγούδι / χορός* ΑΝΤ. στεριανός **2.** αυτός που αποτελείται από νησιά: ~ *σύμπλεγμα / κράτος* ● **3.** ***νησιώτικα*** (τα) τα παραδοσιακά τραγούδια των νησιών τού Αιγαίου ή όσα σύγχρονα τραγούδια γράφονται σε τέτοιους ρυθμούς: *τραγούδησαν ~ και λαϊκά* || *δίσκος με ~*.

νήσος (η) (λόγ.) **1.** το νησί: *τα προϊόντα / το κλίμα / οι κάτοικοι τής ~ Κρήτης* || *Ιόνιοι / Κανάριοι Νήσοι* **2.** ΑΝΑΤ. ***νήσος τού Ράιλ*** τμήμα τού φλοιού τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆσος*, αβεβ. ετύμου. Δεν είναι πειστική η ανάλυση **νήκιο-ς* (> *νῆσος*) και η σύνδεση με το ρ. *νή-χω* «κολυμπώ» και με το λατ. συνώνυμο nare. Εξίσου αναπόδεικτη είναι η συσχέτιση με το λατ. nāsus «μύτη», η οποία προϋποθέτει πολύπλοκη σημασιολ. μεταβολή (μέσω σημ. «ακρωτήριο»). Η χρήση διαφορετικών λ. από τις Ι.Ε. γλώσσες για τη σημ. «νήσος» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο, όπως και το συναφές λατ. insula «νήσος»].

νήσσα (η) {νησσών} (λόγ.) η πάπια (βλ.λ.)· μόνο στη ΦΡ. ***ποιούμαι την νήσσαν*** προσποιούμαι ότι δεν καταλαβαίνω τίποτα σε σχέση με ένα θέμα: *ποιείται την νήσσαν σε κάθε υπονοούμενο που τον αφορά* ΣΥΝ. κάνω την πάπια / τον ψόφιο κοριό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆσσα* / *νῆττα* < **νάτ-ja* < Ι.Ε. *nət- «πάπια», πβ. λιθ. ántis, λατ. anas (> γαλλ. cane, canard), αρχ. γερμ. anut, γερμ. Ente κ.ά.].

νησσοτροφείο (το) [μτγν.] οι ειδικές εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται πάπιες: *φουαγκρά γαλλικού νησσοτροφείου*.

νησσοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική επαγγελματική ενασχόληση με την αναπαραγωγή, την εκτροφή και το εμπόριο πάπιας: *ανεπτυγμένη / οικοτεχνική ~*. — **νησσοτρόφος** (ο) [1894].

νηστεία (η) [αρχ.] {νηστειών} **1.** εκούσια ή ακούσια αποχή από το φαγητό ΣΥΝ. ασιτία **2.** (ειδικότ.) η εκούσια αποχή από ορισμένες κατηγορίες τροφών (κρέας ζώων και πτηνών, τα γεννήματα και τα παράγωγά τους, δηλαδή αβγά, γάλα, τυρί) με σκοπό την υπακοή στην ασκητική σχέση τού πιστού με τον κόσμο και τον καθαρμό τού σώματος και τής ψυχής για θρησκευτικούς λόγους: *ενιαύσιες* ~ (τής Μ. Τεσσαρακοστής, των Χριστουγέννων, των Αγίων Αποστόλων, τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου) || *εβδομαδιαίες* ~ (τής Τετάρτης και τής Παρασκευής) || *προαιρετική* ~ (για την προσέλευση στη Θεία Κοινωνία) || *κάνω / αρχίζω / διακόπτω τη* ~ **3.** (κατ' επέκτ.) η εκούσια αποχή από κάθε είδους σαρκικές και υλικές απολαύσεις με σκοπό τον καθαρμό για θρησκευτικούς λόγους: ~ *και προσευχή* (βλ. λ. *προσευχή*) ΣΥΝ. αποχή **4.** (συνεκδ.) (α) το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η αποχή από ορισμένες κατηγορίες φαγητών για θρησκευτικούς λόγους: *η ~ τού Πάσχα* || *σήμερα είναι* ~ (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή των Νηστειών*** καθεμιά από τις Κυριακές τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, δηλ. τις πέντε Κυριακές πριν από την Κυριακή των Βαΐων, στις οποίες τελείται η Θεία Λειτουργία τού Μ. Βασιλείου.

νηστευτής (ο) [μτγν.], **νηστεύτρια** (η) {νηστευτριών} **1.** πρόσωπο που συνειδητά απέχει από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε περιόδους ή ημέρες καθορισμένες από την Εκκλησία με σκοπό τον σωματικό και ψυχικό καθαρμό: *αυστηρός / συνειδητός* ~ **2.** προσωνυμία αγίων ή οσίων τής Εκκλησίας: *Αϊ-Γιάννης ο ~*.

νηστεύω ρ. αμετβ. {νήστ-ευσα κ. (καθημ.) -εψα} **1.** απέχω εκούσια από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε ημέρες ή περιόδους καθορισμένες από την Εκκλησία, για να επιτύχω τον καθαρμό τού σώματος και τής ψυχής μου: *δεν τρώω κρέας, γιατί* ~ ΑΝΤ. αρταίνομαι· ΦΡ. ***νηστεύσαντες και μη νηστεύσαντες*** (φρ. τού Αγ. Ιωάννου τού Χρυσοστόμου, που ακούγεται μετά την Ανάσταση και καλεί όλους να χαρούν μαζί για το Πάσχα) για να δηλωθεί ότι όλοι καλούνται να συμμετάσχουν σε κάτι (καλό) είτε το αξίζουν είτε όχι **2.** (κατ' επέκτ.) απέχω από σαρκικές και υλικές απολαύσεις, ζω ενάρετο βίο ΑΝΤ. κολάζομαι **3.** (γενικότ.) δεν σιτίζομαι κανονικά, απέχω από το φαγητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νῆστις* «νηστικός» < **νή-εδ-τις* < *νη-* στερητ. (βλ. κ. *νήνεμος*) + θ. *-εδ-* τού ρ. *ἔδω* «τρώγω» (βλ. κ. *έδεσμα*), οπότε η λ. θα σήμαινε «αυτός που δεν τρώει»].

νηστήσιμος, -η, -ο (σχολ. ορθ. *νηστίσιμος*) (για τροφές) αυτή που επιτρέπεται την περίοδο τής νηστείας: ~ *γλυκά* ΣΥΝ. σαρακοστιανός ΑΝΤ. αρτύσιμος.
[ΕΤΥΜ. < *νηστ(εύω)* + παραγ. επίθημα *-ήσιμος*].

νήστιδα (η) {νηστίδων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού λεπτού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆστις, -ιδος* (βλ. λ. *νηστεύω*), επειδή διαρκώς είναι κενό].

νηστικάδα (η) (λαϊκ.) η άσχημη μυρωδιά τής αναπνοής κάποιου που δεν έχει φάει: *ενοχλητική* ~ ΣΥΝ. κακοσμία.

νηστικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό αυτός που δεν έχει φάει: *τα παιδιά δεν πρέπει να φεύγουν νηστικά για το σχολείο* || *μένω / κοιμάμαι* ~ ΑΝΤ. φαγωμένος, χορτάτος· ΦΡ. (παροιμ.) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** βλ. λ. *αρκούδι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νῆστις*, βλ. κ. *νηστεύω*].

νηστίσιμος, -η, -ο → νηστήσιμος

νηφάλιος, -α, -ο **1.** αυτός που διατηρεί την ηρεμία και την αταραξία του: *αντιμετώπισε ~ τους προπηλακισμούς τού πλήθους* ΣΥΝ. ατάραχος, ήρεμος, ψύχραιμος ΑΝΤ. εκτός εαυτού, συγχισμένος, αναστατωμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία: ~ *δάσκαλος / υπολογισμός / εκτιμήσεις* ΣΥΝ. διαυγής ΑΝΤ. συγχισμένος. — **νηφάλια / νηφαλίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νήφω* «είμαι νηφάλιος, εγκρατής – απέχω από οινοποσία», που συνδ. με αρμ. nawt'i «νηφάλιος» (< *nābh-t-). Παράγ. *νήπτης, νηπτ-ικός, ἀνα-νήφω* κ.ά.].

νηφαλιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ηρεμία, η αταραξία: *αντιμετωπίζω το θέμα με ~*.

νήφω ρ. αμετβ. {ένηψα} (αρχαιοπρ.) **1.** είμαι νηφάλιος, δεν είμαι μεθυσμένος **2.** (μτφ.) (α) έχω πνευματική διαύγεια (β) είμαι ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νηφάλιος*].

νήψη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση πνευματικής εγρήγορσης, που σχετίζεται με την νηφαλιότητα και τη σωφροσύνη ● **2.** η ανάκτηση των δυνάμεων μετά από ασθένεια ΣΥΝ. ανάρρωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νῆψις* < αρχ. *νήφω*, βλ. λ. *νηφάλιος*].

νι (το) → νυ

νια (η) (λαϊκ.) η νεαρή γυναίκα: *βγήκαν οι νιες στη ρούγα* ΣΥΝ. κοπέλα, κορίτσι ΑΝΤ. γριά.
[ΕΤΥΜ. < *νέα* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

Νιαγάρας (ο) ποταμός τής Β. Αμερικής, που αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ τού Καναδά και των Η.Π.Α., πηγάζει από τη λίμνη Ίρι, εκβάλλει στη λίμνη Οντάριο και είναι γνωστός για τους περίφημους καταρράκτες του (*οι καταρράκτες τού Νιαγάρα*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Niagara, πιθ. < ινδιάν. nee-agg-arah «καταιγιστικά νερά» ή από ινδιάν. λ. που σημαίνει «γη χωρισμένη στα δύο»].

νιανιά (τα) (στη γλώσσα των νηπίων και ευρύτερα-οικ.) η λειωμένη τροφή: *έκανε το κρέας / το ρύζι / τα μακαρόνια ~*.

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].
νιάνιαρο (το) **1.** το πολύ μικρό παιδί **2.** (μειωτ.) για κάποιον που συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί ή ως προσφώνηση από κάποιον μεγαλύτερο σε ηλικία προς κάποιον πολύ νεότερο, για να τονιστεί η διαφορά τής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ναvάρισμα* / *ναvούρισμα* με επίδρ. τού *νιανιά* «λειωμένη τροφή για μωρά» ή < βεν. gnagnara «ελαφρά παιδική νόσος» (πβ. ιταλ. gnagnera). εκφραστ. λ.].
νιάου (το) {άκλ.} η φωνή τής γάτας ΣΥΝ. νιαούρισμα· ΦΡ. ***(τι) κάνει νιάου-νιάου στα κεραμίδια;*** για κάτι ολοφάνερο ή πολύ εύκολο να το βρει κανείς.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].
νιαουρίζω ρ. αμετβ. {νιαούρισα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής γάτας: *οι γάτες νιαουρίζουν, όταν θέλουν να τις ταΐσουμε* **2.** (μτφ.) (α) βγάζω ψιλή φωνή: *νιαουρίζει κάθε φορά που θέλει να ζητήσει κάτι από τον άντρα της* (β) κλαψουρίζω. — **νιαούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ.].
νιάσιμο (το) {νιασίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η πρώτη καλλιέργεια χέρσου χωραφιού.
[ΕΤΥΜ. < **νεάσιμο* < αρχ. *νεῶ (-άω)* «οργώνω, καλλιεργώ» (βλ. λ. *νέαση*)].
νιάτα (τα) **1.** η νεαρή ηλικία κάθε ανθρώπου: *στα ~ του ήταν λεβεντάνθρωπος* || *«να 'σαν τα ~ δυο φορές, τα γηρατειά καμία»* (δημοτ. τραγ.) || *πικρά / μαύρα / ευτυχισμένα ~* || *«λειώνουν τα ~ μας στη βιοπάλη»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. νεότητα, νιότη ΑΝΤ. γηρατειά, ωριμότητα· ΦΡ. (α) ***να χαρείς τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)*** (i) ευχή για κάποιον που κάνει καλή πράξη ή δίνει ελεημοσύνη ΣΥΝ. να σ' έχει καλά ο Θεός, την ευχή μου να 'χεις (ii) παρακλητικά σε κάποιον να σταματήσει κάτι που μας ενοχλεί, μας πιέζει ή για να κάνει κάτι που θέλουμε: *~, δώσε μου ένα ποτήρι νερό, γιατί δεν αισθάνομαι καλά* || *~, μη με πιέζεις να σου απαντήσω· δεν ξέρω περισσότερα* (β) ***κρίμα (σ)τα νιάτα (κάποιου)*** (i) για ανθρώπους που χαραμίζουν τη νεότητά τους σε πράξεις επιπόλαιες ή κακές, γι' αυτούς που κάνουν πράγματα ανάρμοστα προς τη νεαρή τους ηλικία: *Του έχει πάρει τα μυαλά η εύκολη ζωή. ~ του!* ΣΥΝ. αλίμονό του (ii) για ανθρώπους που τους τυχαίνουν συμφορές ή πεθαίνουν σε νεαρή ηλικία: *Να πάει έτσι στα είκοσί του από τροχαίο! ~ του!* (γ) ***να 'χα τα νιάτα σου*** μακαρισμός για τα νεαρά άτομα, συνήθ. σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι νέοι στενοχωρούνται χωρίς σοβαρό λόγο: *~ και τίποτε δεν θα μ' ένοιαζε!* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται σε νεαρή ηλικία: *επαναστατημένα / ατίθασα / οργισμένα / αθάνατα / εύθυμα / ευτυχισμένα / ξέγνοιαστα / τρυφερά / ωραία ~* || *τα ~ δεν έχουν τίποτε ανάγκη!* ΣΥΝ. νεολαία ΑΝΤ. (σκωπτ.) γεροντία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νεάτα* (με συνίζηση) < *νεότα* (κατά το *γεράματα*) < αρχ. *νεότης* (με αλλαγή γένους)].
νίβω ρ. μετβ. {ένιψα, νίφτηκα} πλένω (το πρόσωπο και τα χέρια) με νερό: *ένιψες τα χέρια σου, προτού καθίσεις στο τραπέζι;* || *νίβεται κάθε πρωί* ΣΥΝ. καθαρίζω· ΦΡ. (παροιμ.) ***το' να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο*** στις περιπτώσεις που υπάρχουν αμοιβαία συμφέροντα οι άνθρωποι συνεργάζονται, βοηθούν ο ένας τον άλλον. — **νίψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.) από τον αόρ. *ἔνιψα*, κατά το σχήμα *σκάπτω – ἔσκαψα – σκάβω, θάπτω – ἔθαψα – θάβω*].
Νίγηρας (ο) (γαλλ. République du Niger = Δημοκρατία τού Νίγηρα) **1.** κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Νιαμέι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας **2.** ποταμός τής Δ. Αφρικής που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Γουινέας και εκβάλλει στον Κόλπο τής Γουινέας. — **νιγηρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Niger (από τον ομώνυμο ποταμό). Ο ποταμός φέρει την τοπική ονομασία egeru n-igereuen «ποταμός των ποταμών» (γλώσσα Τουαρέγκ), τής οποίας το δεύτερο τμήμα (n-igereuen) αποτέλεσε την αφετηρία τού ονόματος, πιθ. με την παρετυμολ. επίδρ. τού λατ. niger «μαύρος»].
Νιγηρία (η) (αγγλ. Federal Republic of Nigeria = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Νιγηρίας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αμπούτζα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη νάιρα. — **Νιγηριανός** (ο), **Νιγηριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Nigeria (οπτικό δάνειο), από τον ποταμό *Νίγηρα* που διασχίζει τη χώρα. Βλ. λ. *Νίγηρας*].
Νιγρίτα (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών.
[ΕΤΥΜ. Ο οικισμός ιδρύθηκε, πιθανότατα, τον 16ο αι. και εικάζεται ότι έφερε αρχικώς την ονομασία *Νέοι Αγρότες*, από όπου προήλθε και η σημερινή ονομασία, ίσως με τη μεσολάβηση σλαβ. τύπου].
Ν.Ι.Ε.Ε. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εκκλησίας Ελλάδος.
Ν.Ι.Ε.Ν. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εμπορικού Ναυτικού.
Νίκαια (η) **1.** πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου βασιλείου που ίδρυσαν οι Βυζαντινοί μετά την κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204-1261)· εκεί πραγματοποιήθηκαν δύο Οικουμενικές Σύνοδοι τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (η Α' το 325 και η Ζ' το 787) **2.** δήμος τής Αττικής **3.** πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας στην Κυανή Ακτή.
[ΕΤΥΜ. Η μικρασιατική πόλη φέρει μτγν. τοπωνύμιο οφειλόμενο στον Λυσίμαχο (εκ των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου), τού οποίου η σύζυγος ονομαζόταν *Νίκαια* (< *νίκη*). Ο Λυσίμαχος ανοικοδόμησε και μετονόμασε την πόλη μετά τη μάχη τής Ιψού (301 π.Χ.). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Iznik ανάγεται στην Ελληνική (< *εἰς Νίκαιαν*). Η γαλλ. πόλη Nice ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ. από Έλληνες αποίκους, οι οποίοι την αφιέρωσαν στη θεά *Νίκη*].
Νίκανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής και γραμματικός (2ος αι. π.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *νίκη* + *ἀνήρ, ἀνδρός*].
Νικαράγουα (η) (ισπ. República de Nicaragua = Δημοκρατία τής Νικαράγουας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μανάγκουα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη χρυσή κόρδοβα. — **Νικαραγουανός** (ο), **Νικαραγουανή** (η), **νικαραγουανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Nicaragua < ινδιάν. Nicarao, όνομα τοπικού Ινδιάνου φυλάρχου, τον οποίο συνάντησε το 1522 ο Ισπανός εξερευνητής Gil Gonzalez].
νίκελ (το) → νικέλιο
νικελίνης (ο) {νικελινών} ΟΡΥΚΤ. αρσενικούχο ορυκτό τού νικελίου· κόκκινος νικελιοπυρίτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Nickelin].
νικέλιο (το) [1861] {νικελίου} ΧΗΜ. σκληρό αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ni) χρήσιμο στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων καθώς οξιδώνεται δύσκολα· χρησιμοποιείται ακόμη σε κράματα και σε καταλύτες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). Επίσης **νίκελ** {άκλ.}. — **νικέλινος**, -η, -ο [1894] κ. **νίκελ** επίθ. {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < *νίκελ* < γερμ. Nickel, που αποσπάστηκε από το Kupfer-nickel «χαλκός τού Νίκελ» (επειδή το μέταλλο έμοιαζε με χαλκό, αλλά δεν μπορούσε να αξιοποιηθεί) < Kupfer «χαλκός» + Nickel, ονομασία γερμ. θεότητας].
νικελιούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει νικέλιο: *~ μετάλλευμα*.
[ΕΤΥΜ. < *νικέλιο* + *-ούχος* (< *ἔχω*), απόδ. τού γαλλ. nickélifère].
νικελώνω ρ. μετβ. [1894] {νικέλω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω μεταλλικό σκεύος ή επιφάνεια με στρώμα νικελίου, για να προστατευθεί από την οξείδωση ΣΥΝ. επινικελώνω ΑΝΤ. οξιδώνω. — **νικέλωση** (η) κ. **νικέλωμα** (το) [1898].
Νίκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η θεά που προσωποποιούσε την επικράτηση επί των αντιπάλων: *το άγαλμα τής Απτέρου Νίκης* **2.** (συνεκδ.) το άγαλμα που αναπαριστά την παραπάνω θεά: *η ~ τής Δήλου / τής Σαμοθράκης / τού Παιωνίου* **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ουσ. *νίκη* (βλ.λ.)].
νίκη (η) {νικών} **1.** η επικράτηση σε μάχη ή πολεμική σύγκρουση: *τα στρατεύματά μας επέτυχαν περίτρανη ~ εναντίον τού εχθρού* || *εθνική / ένδοξη / ηρωική / ιστορική / λαμπρή / μεγαλειώδης / σαρωτική / σίγουρη / ανέλπιστη ~* || *κερδίζω / πετυχαίνω / αποβλέπω σε / επιθυμώ / χάνω τη ~* ΣΥΝ. κατίσχυση, υπερίσχυση ΑΝΤ. ήττα **2.** (γενικότ.) η επικράτηση σε κάθε είδους αγώνα ή αντιπαράθεση: *πολύτιμη βαθμολογικά ~ πέτυχε ο Απόλλων Πατρών στο πρωτάθλημα μπάσκετ* || *χάνω μέσα από τα χέρια μου σίγουρη ~* || *εντυπωσιακή ~ στις εκλογές* ΣΥΝ. επιτυχία, επιβολή, υπερίσχυση, κατίσχυση ΑΝΤ. ήττα· ΦΡ. (α) ΑΘΛ. ***νίκη στα σημεία*** (i) για τις περιπτώσεις πυγμαχικού αγώνα που δεν λήγει με νοκ-άουτ ή με εγκατάλειψη ενός από τους δύο αντιπάλους, αλλά ο νικητής αναδεικνύεται από τους κριτές με βάση την προσπάθεια των πυγμάχων κατά τη διάρκεια τού αγώνα και από τους βαθμούς που συγκέντρωσαν: *πετυχαίνω ~* (ii) (μτφ.) για τις περιπτώσεις αντιπαραθέσεων, στις οποίες η επικράτηση τού ενός κρίθηκε στις λεπτομέρειες (β) ***πύρρειος νίκη*** βλ. λ. *πύρρειος* (γ) ***καδμεία νίκη*** βλ. λ. *καδμείος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το ουσ. *νεῖκος* «φιλονικία, έριδα», ενώ πολύπλοκη σημασιολ. εξέλιξη προϋποθέτει ο συσχετισμός με το λετ. nīcāni «(πορεία) σύμφωνα με το ρεύμα». Ήδη στον Όμηρο η λ. περιέγραφε κυρ. τον θρίαμβο που κατακτάται στο πεδίο τής μάχης ή στον αγωνιστικό χώρο, καλύπτοντας εν μέρει το σημασιολ. πεδίο τής λ. *κράτος*].
Νικήτας (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νίκη* (βλ.λ.)].
νικητήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: *~ σάλπισμα / γκολ* ΣΥΝ. επινίκιος **2.** ***νικητήρια*** (τα) {νικητηρίων} οι ύμνοι για τη νίκη ή τον νικητή: *«τη υπερμάχω στρατηγώ τα ~»* (Ακάθιστος Ύμνος) ΣΥΝ. παιάνας.
νικητής (ο) [μτγν.], **νικήτρια** (η) [μτγν.] {νικητριών} πρόσωπο που υπερισχύει σε κάθε είδους αναμέτρηση, που επιτυγχάνει νίκη: *ο ~ τής μάχης / τού πολέμου / των εκλογών / τής κούρσας / τής αθλητικής αναμέτρησης* || *βγήκε ~ στη μάχη του με τον καρκίνο* || *βγαίνω / αναδεικνύομαι ~* || *οι ηττημένοι είναι στο έλεος των ~* ΣΥΝ. κερδισμένος ΑΝΤ. ηττημένος, χαμένος· ΦΡ. ***ο μεγάλος νικητής*** αυτός που έχει επιτύχει τη μεγαλύτερη νίκη σε κάτι: *«ο ~ των αμερικανικών εκλογών ήταν ο νυν πρόεδρος και λιγότερο το κόμμα του»* (εφημ.) || *ο ~ τού σημερινού παιχνιδιού*.
Νικηφόρος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων και αξιωματούχων: *Νικηφόρος Φωκάς* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *νικηφόρος* (βλ.λ.)].
νικηφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που οδηγεί σε νίκη: *~ εκστρατεία / πόλεμος / αποτέλεσμα*. — **νικηφόρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νίκη* + *-φόρος* < *φέρω*].
Νικίας (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (470-413 π.Χ.), γνωστός από τη συνθήκη ειρήνης που συνήψε το 421 π.Χ. με τη Σπάρτη *(νικίειος ειρήνη)* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νίκη* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *Ἀρχ-ίας, Ἱππ-ίας, Καλλ-ίας*].
Νικόδημος (ο) {-ου κ. -ήμου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Αγιορείτης* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «νίκη τού δήμου», < *νίκη* + *δῆμος*. Πβ. κ. *Νικόλαος*].
νικολαϊτισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση τού 1ου αι., γνωστή για τα ελευθεριάζοντα ήθη των μελών της. — **νικολαΐτης** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νικολαΐται*, οπαδοί χριστιανικής αίρεσης Γνωστικών, που υποστήριζαν ότι έλκουν την προέλευσή τους από τον «*Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα*» (Κ.Δ. *Πράξ*. 6. 5), ο οποίος είχε διοριστεί διάκονος από τους Αποστόλους].

Νικόλαος (ο) {Νικολάου} **1.** όνομα αγίων. πατριαρχών. επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος* ~ (προστάτης των ναυτικών και τού Πολεμικού Ναυτικού) **2.** όνομα ηγεμόνων και πριγκίπων: *τσάρος / πρίγκιπας* ~ **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Νίκος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *νίκη* + *λαός*].

Νικολέτα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nicolette, υποκορ. τού Nicole, θηλ. τού Nicola / Nicholas (< μτγν. *Νικόλαος*)].

Νικομήδεια (η) πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας στην Προποντίδα, με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. Η πόλη οφείλει το όνομά της στον ιδρυτή της *Νικομήδη Α΄* (< *νίκη* + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη. σχέδιο αποφάσεως», βλ. κ. *Μήδεια*), βασιλιά τής Βιθυνίας, ο οποίος την οικοδόμησε το 264 π.Χ. στη θέση τής αρχ. *Ὀλβίας*. αποικίας των Μεγαρέων. Η σημερινή τουρκ. ονομασία Izmit προέρχεται από παραφθορά τής ελλην. *εἰς (Νικο)μήδειαν*].

νικοτίνη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αλκαλοειδής οργανική ένωση που βρίσκεται στα φύλλα τού καπνού, είναι τοξική και επιδρά στο αναπνευστικό και κυκλοφορικό σύστημα, προκαλώντας επίσης ζαλάδα και διαταραχές στην όραση και την ακοή, καθώς και μακροπρόθεσμες βλάβες· χρησιμοποιείται στην παρασκευή εντομοκτόνων. — **νικοτινικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotine < νεολατ. (herba) nicotiana, «το φυτό τού Nicot». από το όνομα τού Γάλλου πρέσβεως J. Nicot (1530-1600), για τον οποίο λέγεται ότι εισήγαγε τον καπνό στη Γαλλία].

νικοτινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} ΙΑΤΡ. η δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας νικοτίνης από τον οργανισμό. Επίσης **νικοτινισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotinisme].

νικοτινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη νικοτίνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotinique].

νικώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {νικάς... | νίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** υπερισχύω των αντιπάλων μου στη μάχη, αλλά και σε κάθε είδους αντιπαράθεση: *ο εχθρός νίκησε τελικά τον στρατό μας* || *καμιά ομάδα δεν νίκησε: ήρθαν ισόπαλες* || *ο τραυματίας νίκησε στη μάχη με τον θάνατο* (= επέζησε) ΣΥΝ. κερδίζω. επικρατώ, κατισχύω ΑΝΤ. ηττώμαι. χάνω· ΦΡ. ***νικώ κατά κράτος*** επικρατώ ολοκληρωτικά. σε όλα τα επίπεδα ΑΝΤ. ηττώμαι κατά κράτος **2.** ξεπερνώ τους άλλους. έχοντας καλύτερη απόδοση (σε κάτι): *τον νίκησε στο σκάκι / στο τραγούδι / στο τρέξιμο* ΑΝΤ. μένω πίσω, χάνω **3.** θέτω υπό τον έλεγχό μου: *μην αφήσεις τους πειρασμούς να σε νικήσουν!* || *προσπάθησε να νικήσεις τον φόβο για τα ύψη* || *τον νίκησε η αδυναμία του για το ποτό* ΣΥΝ. καταβάλλω, καταστέλλω. επιβάλλομαι ΑΝΤ. ηττώμαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νικῶ (-άω)* < *νίκη* (βλ.λ.)].

Νίκων (ο) {Νίκων-ος. -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *όσιος ~ ο «Μετανοείτε»* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Νίκωνας**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *νίκη*].

νίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ. κ. συνήθ. μειωτ.) ζημιά, καταστροφή: *η ομάδα έπαθε μεγάλη ~, χάνοντας με μεγάλη διαφορά μέσα στην έδρα της* ΣΥΝ. πανωλεθρία. συμφορά ΑΝΤ. θρίαμβος. επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < μεσν. **νίλα* < μτγν. λατ. nila. ουδ. πληθ. τού nil / nihil «τίποτε. ουδέν»].

Ν.Ι.Μ.Τ.Σ. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Μετοχικού Ταμείου Στρατού.

νινί (το) ➝ νηνί

νιόβγαλτος, -η. -ο (εκφραστ.-λογοτ.) πρόσωπο που τώρα ξεκινά, που δεν έχει πολλές εμπειρίες: *στον έρωτα είναι* ~ ΣΥΝ. άπειρος. πρωτόπειρος. αρχάριος ΑΝΤ. ξεβγαλμένος. έμπειρος.

Νιόβη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Φρυγίας Ταντάλου, η οποία, αφού γέννησε επτά γυιους και επτά κόρες, ειρωνεύθηκε τη Λητώ. επειδή είχε μόνο δύο παιδιά. με αποτέλεσμα ο Απόλλων και η Άρτεμις να σκοτώσουν τα παιδιά της (εκτός από δύο) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

νιόβιο (το) [1887] {νιοβίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Nb) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. niobium < αρχ. *Νιόβη*. Ονομάστηκε έτσι επειδή είναι συγγενές (στο περιοδικό σύστημα) με το χημικό στοιχείο *ταντάλιο*. όπως (στη μυθολογία) η Νιόβη ήταν κόρη τού Ταντάλου].

νιογάμπρια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ζευγάρι των νεονύμφων.

νιόγαμπρος (ο) (λαϊκ.) ο άντρας που έχει πρόσφατα νυμφευθεί: *όσο ήταν ~, η πεθερά του τον περιποιόταν* ΣΥΝ. νιόπαντρος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεόγαμπρος* (με συνίζηση) < *νεο-* + *γαμπρός*].

νιογέννητος, -η. -ο ➝ νεογέννητος

νιόκι (το) {άκλ.} ζυμαρικό σε μικρά κομμάτια. τού οποίου η ζύμη περιέχει και πατάτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gnocco / nocco, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *uni-occo. υποκ. τού unio «στρογγυλό αντικείμενο (π.χ. μαργαριτάρι)». Κατ' άλλους. η λ. είναι προρρωμαϊκής αρχής (ίσως λογγοβαρδική)].

νιονιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό: *αν έχεις λίγο ~, θα κάνεις ό,τι σου λέω.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. gnogno «ανόητος, αδαής» (πβ. ισπ. ñoño)].

νιόνυφη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που μόλις έχει παντρευτεί ΣΥΝ. νιόπαντρη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεόνυμφη* (με συνίζηση) < *νεο-* + *νύμφη*].

νιόπαντρος, -η. -ο **1.** αυτός που μόλις ή πρόσφατα έχει παντρευτεί: *~ γυναίκα / ζευγάρι* **2.** ***νιόπαντροι*** (οι) το ζευγάρι που μόλις έχει παντρευτεί ΣΥΝ. νεόνυμφοι.
[ΕΤΥΜ. < *νιο-* (< *νεο-*) + *-παντρος* < *ύπανδρος*].

Νιος (η) (διαλεκτ.) η Ίος (βλ.λ.). — **Νιώτης** (ο). **Νιώτισσα** (η), **νιώτικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. Από τη μεσν. συνεκφορά *τὴν Ἰό* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < αρχ. *Ἴος* (βλ.λ.)].

νιος, -α, -ο (λαϊκ.) νέος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ήμουνα νιος και γέρασα*** για να δηλωθεί ότι έχει παρέλθει πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα από τότε που εξαγγέλθηκε ή άρχισε να ισχύει κάτι: «*~ ακούγοντας για την καταπολέμηση τής γραφειοκρατίας*» (εφημ.) .
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νέος* (βλ.λ.). με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση].

νιοστός, -ή. -ό (καθημ.) πολλοστός· για κάτι που λέγεται. γίνεται πολλές φορές, σε ΦΡ. όπως: *στο λέω για ~ φορά* (όπου δηλώνεται και η ενόχληση τού ομιλούντος) || *είναι η ~ φορά που το κάνεις.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αριθμό *ν* στα μαθηματικά. όπου δηλώνει αυτόν που αναφέρεται στη *νιοστή τάξη*, πβ. γαλλ. ennième. Ίσως ανάγεται στο αρχικό γράμμα τού λατ. numerus «αριθμός», δηλώνοντας οποιονδήποτε αριθμό].

νιότη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** η νεότητα (βλ.λ.): *πέρασε ξέγνοιαστη ~* || *χιλιόχαρη / βασανισμένη* ~ ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. ωριμότητα. γηρατειά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται στην παραπάνω ηλικία: *παράτολμη / άδολη / άμυαλη / άστατη* ~ ΣΥΝ. νιάτα. νεολαία ΑΝΤ. γερουσία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νιότη(ς)* < αρχ. *νεότης*].

νιούτον (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής δύναμης (σύμβολο Nt ή N).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Newton. από το όνομα τού διάσημου Άγγλου μαθηματικού και φυσικού Νεύτωνος (Sir Isaac Newton)].

νιούτσικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία.

νιόφερτος, -η. -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει φθάσει πρόσφατα κάπου: *~ έθιμο / κάτοικος* ΣΥΝ. νεοφερμένος ΑΝΤ. παλιός.

νιπτήρας (ο) **1.** σκεύος με φαρδιά. υπερυψωμένα και ανοιχτά τοιχώματα, ώστε να περικλείει νερό ή εντοιχισμένο έπιπλο μπάνιου με ανάλογο σχήμα και σύνδεση με τα συστήματα υδροδότησης και αποχέτευσης. που χρησιμεύει στην καθαριότητα των χεριών και τού προσώπου: *μαρμαρένιος / φορητός . χτιστός / σπασμένος . βρόμικος / αστραφτερός / απολυμασμένος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) λαβομάνο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Ακολουθία τού Νιπτήρος*** ακολουθία που τελείται το βράδυ τής Μεγάλης Τετάρτης (όρθρος τής Μ. Πέμπτης) σε ανάμνηση τής σχετικής πράξης τού Χριστού (που έπλυνε τα πόδια των δώδεκα μαθητών του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νιπτήρ. -ῆρος* < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.)].

νίπτω ρ. μετβ. {ένιψα} (λόγ.) νίβω· ΦΡ. (α) ***νίπτω τας χείρας μου*** για τους ανθρώπους που αποποιούνται κάθε ευθύνη. που προτιμούν να μην αναμιχθούν σε υπόθεση. στην οποία θα μπορούσαν να παρέμβουν (από την πράξη τού Πόντιου Πιλάτου, Κ.Δ. Ματθ. 27. 24) (β) ***νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν*** (καρκινική επιγραφή) να εξαγνιστείς από τις αμαρτίες σου και όχι μόνο να καθαρίσεις το πρόσωπό σου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νίζω* (πβ. *σκάπτω – σκάβω. θάπτω – θάβω*) < *nigʷ-jo, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *neigʷ- «πλένω», πβ. σανσκρ. nénekti «πλένει». αρχ. ιρλ. nigim «πλένομαι» κ.ά. Ομόρρ. *νιπτ-ήρ*. Το ρ. *νίπτω / νίζω* αναφερόταν στο πλύσιμο μεμονωμένων μερών τού σώματος (χεριών, ποδιών), ενώ το ρ. *λούω* δήλωνε το πλύσιμο ολόκληρου τού σώματος και το ρ. *πλύνω* χρησιμοποιήθηκε κυρ. σχετικά με το πλύσιμο υφασμάτων και ρούχων].

νιρβάνα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} **1.** (στον βουδισμό) η κατάσταση μακαριότητας, στην οποία καταργείται η συναίσθηση τού «εγώ» και το άτομο απαλλάσσεται από κάθε επιθυμία ή πόνο και καταλήγει στην τελειότητα. την ένωση με το θείο **2.** (μτφ.) η κατάσταση απάθειας στην οποία βρίσκεται ένα άτομο. όταν δεν τον συγκινεί τίποτε από όσα συμβαίνουν γύρω του: «*μετά την αγανάκτηση. η ελληνική κοινωνία επανέρχεται στον κανονικό της ρυθμό. στη θανατηφόρο ~ της*» (εφημ.) **3.** (μτφ.) η κατάσταση στην οποία κάποιος μοιάζει να μην έχει επαφή με το περιβάλλον του, μένει ανέκφραστος και απαθής. χωρίς να αντιδρά σε εξωτερικά ερεθίσματα (συχνά υπό την επίδραση τοξικών ουσιών).
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. nirvāṇa «εξάλειψη, σβήσιμο» < ni(s)- «έξω. εκτός» + vāti «πνέει»].

νισάφι (το) {άκλ.} το έλεος. η ευσπλαχνία· (συνήθ. ως επιφών.) αρκετά: *~ πια! Σε βαρέθηκα!* ΣΥΝ. αμάν, φθάνει!
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. insaf. με διαχωρισμό τού συμφωνικού συμπλέγματος].

νισεστές (ο) {νισεστέδες} αμυλάλευρο που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και την παρασκευή κόλλας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nişasta < περσ. nišāsta «άμυλο»].

νισουάζ (η/το) {άκλ.} **1.** σάλτσα από ζωμό κρέατος και λαχανικών με πουρέ ντομάτας **2.** σαλάτα που περιέχει ξερά φασόλια, πατάτες, ντομάτα. ελιές και φιλέτα αντζούγιας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (salade) niçoise, από την πόλη Nice (Νίκαια) τής Γαλλίας].

Νίσ(σ)α (η) πόλη τής ΝΑ. Γιουγκοσλαβίας, η αρχαία Ναϊσσός. πατρίδα τού Μεγάλου Κωνσταντίνου.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Niš < μτγν. *Ναϊσσός*. αγν. ετύμου. Ορισμένοι θεωρούν ότι και οι δύο ονομασίες συνδέονται με τον γειτονικό ποταμό Nišava (< αρχ. σλαβ. *niz «κατώτερος, χαμηλός»)].

Νίσυρος (η) {Νισύρου} νησί των Δωδεκανήσων Ν. τής Κω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. αγν. ετύμου. πιθ. προελλην., αφού οι πρώτοι κάτοικοι τού νησιού ήταν Κάρες].

νιτερέσο (το) (λαϊκ.) η οικονομική ωφέλεια. το συμφέρον: *όλο το ~ σου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interesse (με διαχωρισμό τού συμφωνικού συμπλέγματος

τος) < ρ. interessare «ενδιαφέρω, αφορώ» < λατ. interesse, απρφ. ενεστ. τού ρ. intersum. τού απροσώπου interest «διαφέρει, ενδιαφέρει, μέλει»].

νίτικο (το) ψάρι που διατηρείται παστό και καπνιστό: *νόστιμο / πολυκαιρισμένο ~.*
[ΕΤΥΜ. < *αινίτικο < *Αίνος*, όνομα αρχ. πόλης τής Ανατολικής Θράκης].

νιτρικός, -ή, -ό [μτγν.] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη νιτρική ρίζα (NO_3): *~ οξύ / νάτριο.*

νίτρο (το) ΟΡΥΚΤ. κάθε νιτρικό άλας που υπάρχει στο έδαφος διαφόρων χωρών (π.χ. το νιτρικό νάτριο είναι το ~ τής Χιλής και το νιτρικό κάλιο είναι το ~ τής Ινδίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νίτρον*. σημιτ. δάνειο. πβ. εβρ. netér. αραβ. natrun. Οι λ. αυτές προέρχονται πιθ. από το αιγυπτ. ntr].

νιτρογλυκερίνη (η) [1897] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πάρα πολύ ισχυρή εκρηκτική ύλη. που παράγεται από την επίδραση νιτρικού και θειικού οξέος σε γλυκερίνη, έχει τη μορφή ελαιώδους υγρού και χρησιμοποιείται τόσο στην παρασκευή δυναμίτιδας και άλλων εκρηκτικών όσο και για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nitroglycérine].

νιτσεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Νίτσε ή τη φιλοσοφία του: *~ μηδενισμός / κοσμοαντίληψη.*

νιτσεϊσμός (ο) το σύνολο των θεωριών τού Φρειδερίκου Νίτσε (1844-1900), που στηρίζονται στη βουλησιαρχία (βλ.λ.) και περιλαμβάνουν την αντίθεση προς τις αρχές τού χριστιανισμού, την κριτική τής ηθικολογίας. τη θεώρηση τού κόσμου σε σχέση με την τάση για απόκτηση δύναμης κ.ά. — **νιτσεϊστής** (ο), **νιτσεΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου Friedrich Nietsche].

νιτσεράδα (η) **1.** πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά, το οποίο είναι αδιάβροχο και συνήθ. το φορούν για προστασία οι ναυτικοί ΣΥΝ. αδιάβροχο **2.** (γενικότ.) κάθε είδους κάλυμμα κατασκευασμένο από μουσαμά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. incerata (tela) «κηρωμένο ύφασμα» (με διαχωρισμό τού συμφωνικού συμπλέγματος) < ρ. incerare «κηρώνω, επαλείφω με κερί» < λατ. incero < in- + cēra < αρχ. *κηρός*].

νιφάδα (η) **1.** καθένας από τους μικρούς κρυστάλλους με τη μορφή των οποίων πέφτει το χιόνι στη γη: *άσπρες / απαλές / κρυσταλλικές / ανάλαφρες ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει περίπου κυκλικό σχήμα και μικρό βάρος και θυμίζει νιφάδα χιονιού (βλ. σημ. 1): *αφράτες ~ καλαμποκιού για το πρωινό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νιφάς, -άδος*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *νείφει* «χιονίζει» < I.E. *sneigʷh-, πβ. σανσκρ snihyati «είμαι υγρός», λατ. nix «χιόνι» (> γαλλ. neige, ισπ. nieve), γερμ. Schnee «χιόνι», αγγλ. snow κ.ά.].

νιφετός (ο) η πτώση πυκνού χιονιού: *βαρύς / άγριος ~* ΣΥΝ. χιονοθύελλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *νείφει* «χιονίζει», βλ. κ. *νιφάδα*].

νιχιλισμός (ο) ο μηδενισμός (βλ.λ.). — **νιχιλιστής** (ο), **νιχιλίστρια** (η). **νιχιλιστικός, -ή, -ό**, **νιχιλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nihilisme (< λατ. nihil «μηδέν»)].

νίψιμο (το) ▸ νίβω

νίψις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το πλύσιμο με νερό (τού προσώπου και των χεριών).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.)].

νίψον ρ. → νίπτω

νιώθω κ. (συνήθ. ορθ. *νοιώθω*) ρ. μετβ. {ένιωσα} **1.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεών μου· αισθάνομαι: *~ έναν τρομερό πόνο στην πλάτη / ότι κάτι καίγεται στην κουζίνα / να με χτυπά κάποιος στον ώμο || ~ τρομερή κούραση / καλά στην υγεία μου / το κρύο / να με σπρώχνουν* **2.** δοκιμάζω ένα συναίσθημα ή βρίσκομαι σε μια ψυχική κατάσταση: *~ προδομένος από τους φίλους μου / την καρδιά μου να χτυπά δυνατά / απογοητευμένος από τη ζωή / ευτυχισμένος / να ξανανιώνω / να με πιάνει πανικός / ότι δεν είμαι ευπρόσδεκτος κάπου / οίκτο / τύψεις / τον πόνο τού άλλου* ΣΥΝ. αισθάνομαι, συναισθάνομαι **3.** (α) (συνήθ. με άρνηση *δεν*) αντιλαμβάνομαι (μέσω τής λογικής ή/και των ψυχικών δυνάμεων)· έχω επίγνωση: *δεν νιώθει τι τον περιμένει, αν αποκαλυφθεί το σκάνδαλο / ότι δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα στην αναμέτρηση / τι λέει και τι κάνει / τη σοβαρότητα τής πράξης του / το μάταιο τής προσπάθειάς του* (β) συμπονώ, βιώνω τα ίδια συναισθήματα: *δεν με νιώθεις καθόλου! || σε ~. κι εγώ έχω περάσει απ' αυτή την κατάσταση* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ. γνωρίζω, ξέρω (γ) έχω ειδικές γνώσεις σε ορισμένο τομέα και είμαι σε θέση να εκτιμήσω (κάτι): *~ από τέχνη / μουσική / επιχειρήσεις* ΣΥΝ. ξέρω, σκαμπάζω ΑΝΤ. είμαι ανίδεος • **4.** έχω την προαίσθηση ότι κάτι θα συμβεί: *~ το τέλος να πλησιάζει / μια αόρατη απειλή / κάποιον να με παρακολουθεί / πως ήταν η τελευταία μας συνάντηση* ΣΥΝ. προαισθάνομαι, διαισθάνομαι· ΦΡ. ***δεν νιώθω πού (μου) πάνε τα τέσσερα*** βλ. λ. *τέσσερεις.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, η λ. προέρχεται από το ρ. *γνώθω* (ίσως με ουράνωση τού -ν-) < αρχ. *γιγνώσκω* (από τον αόρ. *έγνωσα*, πβ. *κλώθω – έκλωσα, πλάθω – έπλασα*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει την αφετηρία της στον μεσν. αόρ. *ένιωσα* < αρχ. *ενόησα* τού ρ. *νοώ* (δύσκολη φωνητική εξέλιξη). Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι η λ. σχηματίστηκε από ρ. **έννοιώ* (αόρ. **έννοιωσα*) < αρχ. *έννοια* και, συνεπώς, πρέπει να γράφεται με -οι- (*νοιώθω*)].

νιώσμα (το) {νιώσμ-ατος | -ατα, -άτων} το αίνιγμα.
[ΕΤΥΜ. < *νιώνω* (άλλος τ. τού *νιώθω*), από το θ. τού αόρ. *έ-νιωσ-α*].

νιώτικος, -η, -ο → Νιος

ν.μ. συντομ.· ναυτικό μίλι.

νόβα (ο) {άκλ.} ο νεολαμπής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. nova (ενν. stella), θηλ. τού λατ. novus «νέος»].

νοβοκαΐνη (η) {νοβοκαϊνών} ουσία που χρησιμοποιείται ως τοπικό αναισθητικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Novocain < λατ. nov(us) «νέος» + (Co)cain(e) «κοκαΐνη»].

νοβοπάν (το) {άκλ.} πλάκα με τη μορφή και το χρώμα ξύλου για δευτερεύουσες κατασκευές (λ.χ. χωρίσματα) και η οποία κατασκευάζεται από άχρηστα μέρη ξύλου (όχι πριονίδια), καλάμι, αραβόσιτο, άχυρα ρυζιού κ.ά., αφού ανακατευτούν με τεχνητή ρητίνη και πιεστούν ισχυρά με πρέσες και ταυτόχρονη θέρμανση.
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία, πιθ. < λατ. novus «νέος» (νονο-, πρόθεμ.) + γαλλ. pan(neau) «φύλλο πόρτας»].

νογάω ρ. μετβ. (λαϊκ.) γνωρίζω, έχω επίγνωση και συναίσθηση: *Άσ' τον αυτόν! Δεν νογάει τίποτα!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, νιώθω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νογώ* (με ευφωνικό -γ-) < αρχ. *νοώ*].

νοδάρος (ο) (παλαιότ.) ο συμβολαιογράφος ΣΥΝ. νοτάριος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. nodaro < λατ. notarius < ρ. noto «σημειώνω»].

Ν.Ο.Ε. 1. (οι) Νομικές και Οικονομικές Επιστήμες **2.** (ο) Ναυτικός Όμιλος Ελλάδος.

νοεμβριανός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στον μήνα Νοέμβριο **2. Νοεμβριανά** (τα) τα γεγονότα που αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων τής Αντάντ στην Αθήνα στις 17 Νοεμβρίου 1916 και στις επακόλουθες συγκρούσεις με τις δυνάμεις τής κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή τού βασιλιά Κωνσταντίνου.

Νοέμβριος (ο) {Νοεμβρίου} ο ενδέκατος μήνας τού έτους, ο τρίτος τού φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης **Νοέμβρης** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας, Οκτώβριος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. November < novem «εννέα», επειδή ο Νοέμβριος ήταν ο ένατος μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου].

νοερός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με τον νου: *~ υπολογισμός* ΣΥΝ. νοητός ΑΝΤ. αισθητός **2.** αυτός που δημιουργείται από τον νου, τη φαντασία: *~ σύλληψη / ταξίδι στο παρελθόν* ΣΥΝ. φανταστικός ΑΝΤ. πραγματικός. — **νοερ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

νόημα (το) {νοήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ουσιαστικό περιεχόμενο που δίνει λογική συνοχή σε λόγο ή πράξη· ο πυρήνας γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται ο λόγος ή στον οποίο στηρίζεται η πράξη: *δεν μπορώ να συλλάβω το βαθύτερο ~ αυτής τής ιστορίας || η στάση που τηρεί στο θέμα δεν έχει ~ || μια χειρονομία με βαθύ ~ || το ~ μιας παρατήρησης / ενός επιχειρήματος || συλλαμβάνω / χάνω το ~* ΣΥΝ. σημασία **2.** ΓΛΩΣΣ. η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης και γενικότερα ενός μεγαλύτερου συνόλου κατ' αντιδιαστολή προς τη σημασία μιας μεμονωμένης λέξης· το νόημα μιας πρότασης για να είναι αποδεκτό πρέπει να ανταποκρίνεται στις συνθήκες αληθείας (να έχει λογικό περιεχόμενο) (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασία*): *το ~ τής φράσης / τής πρότασης / τής παραγράφου / τού κειμένου || ενώ γνωρίζω τη σημασία κάθε λέξης στην πρόταση, δεν καταλαβαίνω το ~ της || αινιγματικό / αλληγορικό / διδακτικό / δυσνόητο / λογικό / μεταφορικό / μυστικό / πραγματικό / σιβυλλικό / σκοτεινό / στρυφνό / συμβατικό / διφορούμενο ~*· ΦΡ. ***βγάζω νόημα*** καταλαβαίνω το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου): *βγάζεις νόημα από αυτά που γράφει; || δεν βγάζεις νόημα από τα λόγια του· μιλάει πολύ μπερδεμένα* **3.** ο σκοπός, ο λόγος ή η πρόθεση, για τα οποία λέγεται ή γίνεται (κάτι): *τι ~ έχει αυτό που έκανες; || η ζωή μου δεν έχει (έχει χάσει κάθε) ~ || όλα αυτά είναι χωρίς ~ πια·* ΦΡ. (α) ***μπαίνω στο νόημα*** βλ. λ. *μπαίνω* (β) ***δεν έχει νόημα να...*** δεν υπάρχει λόγος να (γίνει κάτι), δεν χρειάζεται ή δεν αξίζει: *~ προσπαθείς να του αλλάξεις ιδέες· είναι δογματικός και φανατισμένος || ~ συνεχίσουμε τον αγώνα· έχουμε ήδη χάσει* (γ) ***κοιτάζω (κάποιον) με νόημα*** κοιτάζω (κάποιον) με τρόπο που να αφήνει ερωτικό ή άλλο υπονοούμενο ΣΥΝ. κοιτάζω με σημασία • **4.** η κίνηση τού κεφαλιού, των ματιών ή των χεριών, με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφαση σε ιδέα, συναίσθημα ή γενικότερη συμπεριφορά ΣΥΝ. νεύμα, γνέψιμο· στη ΦΡ. (μεσν.) ***κάνω νόημα*** (σε κάποιον) νεύω: *της έκανε νόημα να μη μιλήσει / να προχωρήσει / ότι συμφωνεί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διανόημα, σκέψη», < *νοώ*. Η σημ. «νεύμα» είναι μεσν.].

νοηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νόημα: *η ~ συνοχή τού κειμένου || διαπιστώνω ~ κενό σ' αυτό το σημείο τού διηγήματος || η ~ συνέχεια των στίχων || το ~ φορτίο των λέξεων·* ΦΡ. ***νοηματική γλώσσα*** η γλώσσα των κωφαλάλων, η οποία βασίζεται σε νοήματα. — **νοηματικά** επίρρ.

νοηματοδοτώ ρ. μετβ. {νοηματοδοτείς... | νοηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποκτώ νόημα από κάποιον/κάτι: *«η λειτουργία επιμέρους κρατικών τομέων πρέπει να νοηματοδοτείται από συγκεκριμένο κοινωνικό στόχο»* (εφημ.). — **νοηματοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *νόημα* + *-δοτώ* < *δότης*].

νοημοσύνη (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο βαθμός (επίπεδο) ανάπτυξης των νοητικών λειτουργιών, όπως εκφράζεται από μετρήσεις με τα λεγόμενα *τεστ νοημοσύνης* ή τις *κλίμακες νοημοσύνης* και με *δείκτες νοημοσύνης* (το νοητικό πηλίκο και τη νοητική ηλικία)· χαρακτηρίζει τους ανθρώπους και αποδίδεται σε ορισμένα ανώτερα θηλαστικά (π.χ. τα δελφίνια) (β) ***γλωσσική νοημοσύνη*** η ικανότητα λογικής επεξεργασίας γλωσσικών ερεθισμάτων (γ) ***πρακτική νοημοσύνη*** η ικανότητα λογικής επεξεργασίας οπτικών ερεθισμάτων (δ) ***συναισθηματική νοημοσύνη*** βλ. λ. *συναισθηματικός* (ε) ***τεχνητή νοημοσύνη*** κλάδος τής πληροφορικής επιστήμης, που στοχεύει στην κατασκευή μηχανών (ρομπότ ή υπολογιστών), οι οποίες μπορούν να μιμηθούν τη συμπεριφορά τού ανθρώπου, τον τρόπο σκέψης, τη διαδικασία αντίληψης και απόκτησης γνώσης και γενικά την ανθρώπινη ευφυΐα (στ) ***δείκτης νοημοσύνης*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** (καθημ.) η εξυπνά-

δα που διαθέτει κανείς: *και στοιχειώδη ~ να διαθέτεις. καταλαβαίνεις ότι είναι ανόητο αυτό που λέει* ΣΥΝ. μυαλό ΑΝΤ. ανοησία **3.** (καταχρ.) (για ηλεκτρικές συσκευές, ηλεκτρονικά συστήματα κ.λπ.) η δυνατότητα επιλογής λειτουργιών χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση. [ΕΤΥΜ. < *νοήμων* (βλ.λ.). Ο όρος *τεχνητή νοημοσύνη* αποδίδει το αγγλ. artificial intelligence].

νοήμων, -ων, -ον {νοήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται: *θεωρούν ότι υπάρχουν νοήμονα όντα και σε άλλους πλανήτες!* || *η προσπάθεια τού ανθρώπου να κατασκευάσει νοήμονες μηχανές* || *υποτιμά το νοήμον κοινό* ΑΝΤ. ανόητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοῶ* + παραγ. επίθημα *-μων*, πβ. κ. *μνή-μων*].

νόηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** έννοια ευρύτερη από τη σκέψη, την αντίληψη και τη νοημοσύνη, η οποία αναφέρεται σε όλες τις λειτουργίες τού νου, στις λεγόμενες γνωστικές ή πνευματικές λειτουργίες, όπως είναι η προσοχή, η αντίληψη (η πρόσληψη και ερμηνεία των ερεθισμάτων), η μνήμη, η κρίση, οι συλλογισμοί, η επίλυση προβλημάτων κ.τ.ό. (πβ. λ. *σκέψη*) **2.** η ικανότητα να σχηματίζει, να συσχετίζει και να διακρίνει κανείς έννοιες μεταξύ τους με βάση αρχές ή νόμους τής λογικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νόησις* < *νοῶ*].

νοησιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία η νόηση είναι η πρωταρχική αιτία των ψυχικών εκδηλώσεων και η βάση για την προσέγγιση τής γνώσης και τής αλήθειας, τής ουσίας τής πραγματικότητας και τής αρετής ΣΥΝ. νοησιοκρατία ΑΝΤ. εμπειρισμός, βουλησιαρχία. — **νοησιαρχικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. intellectualismus].

νοησιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η νοησιαρχία (βλ.λ.).

νοητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη νόηση: *~ διαταραχές / τεστ / λειτουργίες.* — **νοητικ-ά / -ώς** επίρρ.

νοητικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η νόηση (βλ.λ.): *η ~ στην παιδική / στην εφηβική ηλικία.*

νοητός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να νοηθεί, να γίνει καταληπτός με τον νου, ο προσιτός στην αντίληψη, τη διάνοια ΣΥΝ. κατανοητός, καταληπτός, αντιληπτός ΑΝΤ. ακατανόητος, ακαταλαβίστικος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή γεννιέται μόνο μέσα στον νου, που γίνεται αντιληπτός μόνο με τη σκέψη και τη διάνοια, όχι με τις αισθήσεις: *ο ~ άξονας τής Γης* || *~ καμπύλη / σχήμα / γραμμή* || *«τής δικαιοσύνης ήλιε νοητέ»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ιδεατός ΑΝΤ. αισθητός, υπαρκτός, πραγματικός. — **νοητ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοῶ*].

νοθεία (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αλλοίωση τής συστάσεως (λ.χ. ενός προϊόντος), που επιτυγχάνεται με την προσθήκη σε αυτό ξένων ουσιών ή συστατικών και γίνεται για λόγους κερδοσκοπίας εις βάρος τού καταναλωτή: *~ τροφίμων / ποτών / φαρμάκων* || (μτφ.) *~ τής γλώσσας* || *κρούσμα / σκάνδαλο νοθείας* ΣΥΝ. νόθευση, αλλοίωση ΑΝΤ. γνησιότητα, αγνότητα **2.** (κατ' επέκτ.) η παραποίηση τής πραγματικότητας σε οποιονδήποτε τομέα, που γίνεται είτε με αλλοίωση των υπαρχόντων στοιχείων είτε με προσθήκη ψευδών και έχει πάντοτε δόλιους και αθέμιτους σκοπούς: *η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων* || *εκλογές βίας και νοθείας* (εννν. εκλογικής) || *το τελικό κείμενο έχει υποστεί ~, ώστε να παραπλανά* ΣΥΝ. νόθευση.

νοθεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {νόθευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** αλλοιώνω τη σύσταση (λ.χ. ενός προϊόντος), προσθέτοντας ξένες ουσίες με σκοπό την εξαπάτηση και την κερδοσκοπία: *μεγάλες ποσότητες νοθευμένων καλλυντικών κατασχέθηκαν από την αγορανομία* || *~ τρόφιμα / φάρμακα / λάδι / βενζίνη / έγγραφο* **2.** (κατ' επέκτ.) αλλοιώνω ή καταστρέφω την ουσία, την πραγματική φύση (πράγματος, ιδέας, κατάστασης κ.λπ.), προσθέτοντας ξένα ή ακατάλληλα στοιχεία: *η συνεχής παράθεση αριθμών και στατιστικών νοθεύει την αρχική εντύπωση* || *~ την αλήθεια / τη γνησιότητα / το φρόνημα / τη νίκη / τη μορφή / το νόημα / τα ήθη / τα έθιμα / το αισθητήριο / μια ιδεολογία / το πολίτευμα / ένα ιδανικό / έναν θεσμό* ΣΥΝ. παραποιώ. — **νοθευτής** (ο) [μτγν.], **νόθευση** (η) [μτγν.].

νοθογενής, -ής, -ές [μεσν.] {νοθογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου ή από μη νόμιμο γάμο: *~ τέκνο* ΣΥΝ. νόθος, εξώγαμος ΑΝΤ. γνήσιος, νόμιμος **2.** (για ζώα και για φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. υβριδικός. — **νοθογένεια** [1863] κ. **νοθογονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νόθος, -ος/-α, -ο **1.** αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου, που δεν γεννήθηκε από παντρεμένο ζευγάρι: *~ παιδί / γιος* ΣΥΝ. νοθογενής, εξώγαμος, (υβριστ.) μούλος, μπάσταρδος ΑΝΤ. γνήσιος, νόμιμος **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. νοθογενής, υβριδικός, υβρίδιο **3.** (μτφ.) αυτός που έχει παραποιηθεί ή αλλοιωθεί ως προς τη φύση και την ουσία του, που έχει χάσει τη γνησιότητά του: *~ βάρος / εκλογές* ΣΥΝ. πλαστός, κίβδηλος, ψεύτικος, κάλπικος, νοθευμένος, αλλοιωμένος, παραποιημένος ΑΝΤ. γνήσιος, πραγματικός, αυθεντικός, ανόθευτος, αγνός **4.** (για λογοτεχνικό ή φιλολογικό έργο) αυτό που δεν ανήκει στον συγγραφέα, στον οποίο αποδίδεται: *~ λόγος τού Δημοσθένη* (που αποδίδεται εσφαλμένως στον Δημοσθένη) ΑΝΤ. γνήσιος **5.** ΜΑΘ. ***νόθο κλάσμα*** το κλάσμα τού οποίου ο αριθμητής είναι μεγαλύτερος από τον παρονομαστή ΣΥΝ. καταχρηστικό κλάσμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

νοιάζει, νοιάζουν ρ. τριτοπρόσ. {ένοιαξε, ένοιαξαν} ενδιαφέρει, προκαλεί φροντίδα ή έγνοια, κινεί το ενδιαφέρον: *Ας κόψουν τον λαιμό τους! Τι μας ~ εμάς;* || *δεν με ~ καθόλου τι θα πει ο κόσμος* || (εμφατ.) *η υπόθεσή σου με ~ και με κόφτει. αλλά δεν μπορώ να κάνω τίποτα* || *με ~ και με παρανοιάζει* || *κάνε εσύ αυτό που θέλεις και μη σε ~·* ΦΡ. (παροιμ.) ***από πίτα που δεν τρως, τι σε νοιάζει / μέλει κι αν καεί;*** μη σε απασχολεί αν καταστραφεί κάτι από το οποίο δεν έχεις προσωπικό όφελος ΣΥΝ. μέλει.

νοιάζομαι κ. (λαϊκ.) **γνοιάζομαι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {νοιάστηκα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω έγνοια, εκδηλώνω ενδιαφέρον και φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *μόνο τον εαυτό τους νοιάζονται και κανέναν άλλον* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, φροντίζω, μεριμνώ, με νοιάζει, με μέλει ΑΝΤ. αδιαφορώ **2.** (ειδικότ.) φροντίζω (κυρ. κάποιον που έχει ανάγκη): *αν αρρωστήσω, ποιος θα με νοιαστεί;* ♦ (αμετβ.) **3.** έχω ανησυχίες ή έγνοιες, με απασχολούν προβλήματα: *μη νοιάζεσαι· όλα θα πάνε καλά!* ΣΥΝ. ανησυχώ, πονοκεφαλιάζω, σκοτίζομαι **4.** (+για) με απασχολεί, με ενδιαφέρει (κάτι): *νοιάζεται μόνο για τα λεφτά του και όχι για τον ίδιο* || *είναι τύπος μποέμ· ζει μόνο για το σήμερα και δεν νοιάζεται καθόλου για το αύριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έννοιάζομαι* < αρχ. *ἔννοια*].

νοικάρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι}, **νοικάρισσα** (η) {δύσχρ. νοικαρισσών} (καθημ.) ο ενοικιαστής (βλ.λ.) ΑΝΤ. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης.
[ΕΤΥΜ. < *νοίκι* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

νοίκι (το) [μεσν.] {νοικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) το ενοίκιο (βλ.λ.): *ο σπιτονοικοκύρης τού έκανε έξωση, γιατί χρωστούσε πέντε ~* || *υψηλό / χαμηλό ~* || *πληρώνω / εισπράττω το ~* ΣΥΝ. μίσθωμα· ΦΡ. ***μένω στο νοίκι*** κατοικώ σε σπίτι για το οποίο πληρώνω ενοίκιο στον ιδιοκτήτη του (επειδή δεν έχω δικό μου σπίτι).

νοικιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοίκιασ-α, -τηκα, -μένος} ενοικιάζω (βλ.λ.). — **νοίκιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

νοικοκυρά (η) [μεσν.] **1.** η κυρία τού σπιτιού και τής οικογένειας: *μπορώ να μιλήσω με τη ~ τού σπιτιού;* ΣΥΝ. οικοδέσποινα, κυρία, κυρά **2.** (κατ' επέκτ.) η γυναίκα που κάνει τις δουλειές τού σπιτιού και φροντίζει για τις πρακτικές ανάγκες τής οικογένειας (πλύσιμο, μαγείρεμα κ.λπ.): *η κουζίνα είναι το βασίλειο τής ~* || *οι σύγχρονες οικιακές συσκευές ξεκουράζουν τη ~* || *χρυσοχέρα / προκομμένη ~* || *«η καλή ~ είναι δούλα και κυρά»* (παροιμ.) **3.** (ειδικότ.) η νοικοκυρά (σημ. 2) που δεν έχει άλλη εργασιακή απασχόληση εκτός από τα οικιακά: *-Τι δουλειά κάνει η μητέρα σου; -Είναι ~* **4.** (κατ' επέκτ.) γυναίκα εξαιρετικά ικανή στις οικιακές εργασίες, που φροντίζει πολύ για την τάξη και την ευπρέπεια τού σπιτιού της: *είναι ~ με τα όλα της* || *θέλει να παντρευτεί μια γυναίκα όμορφη, έξυπνη και ~.* Επίσης (λόγ.) **οικοκυρά** [μεσν.]. — (υποκ.) **νοικοκυρούλα** (η).

νοικοκυρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοικοκύρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** περιποιούμαι (έναν χώρο), τον καθαρίζω και βάζω σε τάξη τα αντικείμενα που υπάρχουν σε αυτόν: *~ την κουζίνα και το γραφείο* ΣΥΝ. συγυρίζω, τακτοποιώ, συμμαζεύω **2.** (μτφ.) βάζω σε τάξη, οργανώνω και διαχειρίζομαι με επιμέλεια (υπηρεσία κ.λπ.): *τεχνοκράτες ανέλαβαν να νοικοκυρέψουν τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. τακτοποιώ· (το μεσοπαθ. **νοικοκυρεύομαι**) **3.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) νοικοκύρη, του εξασφαλίζω οικονομική άνεση και τακτοποιημένη ζωή: *αν και φτωχή η ίδια, κατάφερε να νοικοκυρέψει πολύ καλά τα παιδιά της* ΣΥΝ. αποκαθιστώ **4.** γίνομαι συνετός στη διαχείριση των πόρων μου, σταματώ τις σπατάλες στον οικονομικό τομέα: *τα τελευταία χρόνια νοικοκυρεύτηκε, δεν κάνει περιττά έξοδα* ΣΥΝ. μαζεύομαι **5.** ανοίγω σπίτι, δημιουργώ δική μου οικογένεια: *καιρός είναι να βρεις μια κοπέλα και να νοικοκυρευτείς κι εσύ* ΣΥΝ. αποκαθίσταμαι **6.** (η μτχ. **νοικοκυρεμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει συγυριστεί, που έχει τακτοποιηθεί όπως πρέπει· (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τάξη και φρόνηση: *~ σπίτι / γραφείο* || *~ διαχείριση / πρόγραμμα / λόγια* (φρόνιμα λόγια) ΣΥΝ. συγυρισμένος, τακτοποιημένος, οργανωμένος, συνετός· ΦΡ. ***νοικοκυρεμένα πράματα*** (στο τέλος των λόγων κάποιου) για να δηλωθεί η ικανοποίηση ή η απαίτηση (κάποιου) για τακτοποίηση και συστηματικότητα: *τώρα που μπήκαν όλα στη θέση τους, ομόρφυνε ο χώρος· ~!* || *δεν μου αρέσει η αταξία· θέλω σωστή οργάνωση και προγραμματισμό· ~!* — **νοικοκύρεμα** (το).

νοικοκύρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι} **1.** ο κύριος τού σπιτιού, ο αρχηγός τής οικογένειας: *«κι ο ~ τού σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει»* (κάλαντα) ΣΥΝ. οικοδεσπότης, κύριος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος*** ο άμεσα ενδιαφερόμενος γνωρίζει πάντοτε περισσότερα, επομένως μπορεί να σκεφτεί και να κρίνει για τις υποθέσεις του καλύτερα απ' όλους τους άλλους (β) (παροιμ.) ***φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης*** βλ. λ. *κλέφτης* (γ) (παροιμ.) ***ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** κάποια μέρα, έστω και αργά, ο τίμιος και σωστός άνθρωπος ανταμείβεται (δ) (ειρων.) ***κάνω (κάποιον) νοικοκύρη*** κατακλέβω (κάποιον): *μπήκαν κλέφτες στο σπίτι και μας έκαναν νοικοκυραίους* **2.** (ειδικότ.) ο σύζυγος τής νοικοκυράς τού σπιτιού, ο πατέρας τής οικογένειας: *κάθε ~ οφείλει να καλύπτει τις ανάγκες τής οικογένειάς του* || *καλός / φιλόξενος / συνετός ~* ΣΥΝ. οικογενειάρχης, σύζυγος, πάτερ φαμίλιας **3.** ο ιδιοκτήτης ακινήτου που εκμισθώνεται (κατ' αντιδιαστολή προς τον ενοικιαστή): *ο ~ μού ζήτησε πάλι αύξηση στο νοίκι* ΣΥΝ. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης ΑΝΤ. ενοικιαστής, νοικάρης **4.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν εξαρτάται από κανέναν στη ζωή του, που έχει ανεξαρτησία, κύρος και ιδιοκτησία: *καθένας στο σπίτι του είναι ~* || *~ είμαι στις δουλειές μου και τις κανονίζω όπως θέλω εγώ* ΣΥΝ. αυτεξούσιος, κύριος, αφέντης **5.** (ως χαρακτηρισμός) (α) πρόσωπο που διαχειρίζεται με σύνεση και τάξη τις υποθέσεις τού σπιτιού του: *ήταν τόσο ~, ώστε σε λίγα χρόνια κατόρθωσε από το τίποτα να φτειάξει περιουσία* ΑΝΤ. ανοικοκύρευτος, άσωτος (β) πρόσωπο που τακτοποιεί τα πράγματά του, φροντίζει το σπίτι κ.λπ. ● **6.** αστός ή αγρότης που διαθέτει οικονομική άνεση, που κατέχει κινητή και ακίνητη περιουσία: *ήταν ο πρώτος ~ τού χωριού μας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οικοκύρης* (με συνεκφορά τού τελικού *-ν* τής αιτ. ενι-

κού από το προτασσόμενο άρθρο: *τὸν οἰκοκύρη* > *νοικοκύρη· νοικοκύρης* < *οἰκοκύριος* < *οἰκο-* + *κύριος*)].

ΣΧΟΛΙΟ Μερικές λέξεις τής Ελληνικής έχουν μεταξύ τους ένα κοινό στοιχείο: ο αρχικός φθόγγος τής λέξης έχει αποσπασθεί (**ν**-*οικοκύρης*, **ν**-*ώμος*) ή έχει μεταβληθεί (**κ**-*ρημνός* > **γκ**-*ρεμός*, **π**-*ιστικός* > **μπ**-*ιστικός*, **τ**-*ομάτα* > **ντ**-*ομάτα*) από την επίδραση τού **-ν** τής αιτ. ενικού των αρσ. / θηλ. άρθρων *(τον / την)* ή, ενίοτε, από τις αντίστοιχες αντωνυμίες (**τον – την**). Συγκεκριμένα, οι λέξεις αυτές έχουν προέλθει ως εξής: *οικοκύρι(ο)ς* > **οικοκύρης** > *τον οικοκύρη* > *ο* **νοικοκύρης**· **ώμος** > *τον ώμο* > *ο* **νώμος**· **καμήλα** > *την καμήλα* > *η* **γκαμήλα**· **πιστικός** > *τον πιστικό* > *ο* **μπιστικός**· **παλάσκα** > *την παλάσκα* > *η* **μπαλάσκα**· **τελάλης** > *τον τελάλη* > *ο* **ντελάλης**· **τομάτα**> *την τομάτα* > *η* **ντομάτα**· **τορβάς** > *τον τορβά* > *ο* **ντορβάς**· **τουφεκίζω** > *τον τουφεκίζω* > **ντουφεκίζω** > **ντουφέκι**. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως είναι φανερό, το ληκτικό *-ν* τού άρθρου ηχηροποιεί το άηχο κλειστό σύμφωνο με το οποίο αρχίζει η λέξη: *-ν* + *π-* > **μπ-**, *-ν* + *κ-* > **γκ-**, *-ν* + *τ-* > **ντ-**.
Ας σημειωθεί ότι σπανιότερα συμβαίνει και το αντίθετο: σίγηση τού **ν-** μιας λέξης από παρασύνδεσή του με το *-ν* τού άρθρου (το φαινόμενο αποκαλείται «κακός χωρισμός», δηλ. σύγχυση των πραγματικών ορίων μιας λέξης): *τον* **Ν***αξιώτη* > *τον* **Α***ξιώτη* > *Αξιώτης* «Ναξιώτης, Νάξιος, κάτοικος τής Νάξου».

νοικοκυριό (το) (καθημ.) **1.** το σύνολο των σκευών, των επίπλων και γενικά των πραγμάτων που είναι απαραίτητα σε κάθε σπίτι· ο οικιακός εξοπλισμός τής οικογένειας: *πρέπει να δουλέψουμε ένα-δύο χρόνια ακόμα, για να φτειάξουμε το ~ μας* || *με τις πλημμύρες χάσαμε ολόκληρο το ~ μας* || *είδη νοικοκυριού* ΣΥΝ. οικοσκευή **2.** (συνεκδ.) το σπίτι ως έδρα τής οικογένειας, αλλά και ως οικονομική μονάδα: *μόνο μετά έναν χρόνο κατάφεραν να εγκατασταθούν στο καινούργιο ~ τους* || *ονειρευόταν την ημέρα που θα έφτειαχνε και αυτή το ~ της* || *ανοίγω ~* (βλ. λ. *ανοίγω*) || *πλούσιο / φτωχό / αγροτικό / αστικό ~* ΣΥΝ. σπιτικό **3.** (μτφ.) η φροντίδα για την τάξη και την ευπρέπεια τού σπιτιού, η διαχείριση όλων των υποθέσεων τού οίκου: *η αδελφή του τον κρατούσε το ~* || *αυτό το κορίτσι δεν κάνει για ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νοικοκυρεύω*].

νοικοκυρίστικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νοικοκύρη ή τη νοικοκυρά και το νοικοκυριό **2.** (μτφ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με τρόπο που ταιριάζει σε νοικοκύρη, δηλ. με τάξη, σοβαρότητα και επιμέλεια: *~ κουβέντες / δουλειές* ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, φρόνιμος, συνετός, σοβαρός ΑΝΤ. ανοικοκύρευτος.

νοικοκυροκόριτσο (το) **1.** κορίτσι που του αρέσουν οι δουλειές και η καθαριότητα τού σπιτιού, που ασχολείται με το νοικοκυριό **2.** από καλό σπίτι, από εύπορη και σωστή οικογένεια.

νοικοκυρόπαιδο (το) **1.** παιδί που προέρχεται από ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπίτι: *ήταν ντυμένο όπως ταιριάζει σε ~ τής επαρχίας* ΣΥΝ. πλουσιόπαιδο **2.** (κατ' επέκτ.) παιδί τακτικό και φρόνιμο, που συμπεριφέρεται με σύνεση και σωφροσύνη. Επίσης **νοικοκυρόπουλο** (το), **νοικοκυροπούλα** (η).

νοικοκυρόσπιτο (το) **1.** σπίτι νοικοκυραίων, ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπιτικό: *στην είσοδο τού χωριού ήταν χτισμένο ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο **2.** (συνεκδ.) οικονομικώς εύρωστη οικογένεια: *προέρχεται από ~* ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο.

νοικοκυροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το σύνολο των αρετών που χαρακτηρίζουν τη νοικοκυρά ή τον νοικοκύρη, δηλ. η τάξη και η επιμέλεια κατά την εκτέλεση των οικιακών εργασιών, η σύνεση και η σοβαρότητα στη διαχείριση όλων των υποθέσεων τής οικογένειας: *οι γείτονες είχαν να λένε για την εργατικότητα και τη ~ της* || *τα κεντήματα πάνω στα έπιπλα δίνουν μια ξεχωριστή νότα γούστου και νοικοκυροσύνης* || *διαχειριζόταν τα οικονομικά τού σπιτιού με πνεύμα σύνεσης και νοικοκυροσύνης* ΣΥΝ. νοικοκυριό, ευταξία, ευπρέπεια, χρηστή διοίκηση ΑΝΤ. αταξία, ακαταστασία, ανακάτωμα.

νοιώθω ρ. ▸ νιώθω

νοκ-άουτ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** (στην πυγμαχία) η πτώση πυγμάχου στο έδαφος (καναβάτσο) μετά από χτύπημα τού αντιπάλου του και η παραμονή του εκεί και μετά το μέτρημα τού κανονισμένου χρόνου, οπότε και κρίνεται ηττημένος: *τον έβγαλε ~ μ' ένα δεξί ντιρέκτ* **2.** (μτφ.) για κάποιον που είναι εξαντλημένος, αυτός που δεν μπορεί να συνεχίσει: *μετά την περιοδεία στην επαρχία είχε βγει ~* **3.** (ως επίθ.) για αγώνα που δεν έχει επανάληψη, που από το αποτέλεσμά του θα κριθεί η πρόκριση: *αγώνας ~· όποιος χάσει αποκλείεται από τη συνέχεια τής διοργάνωσης*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. knock-out].

νοκ-ντάουν (το) {άκλ.} (στην πυγμαχία) το χτύπημα με το οποίο ρίχνει ο πυγμάχος τον αντίπαλό του κάτω (πβ. λ. *νοκ-άουτ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. knock-down].

νομάδας (ο) → νομάς

νομαδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής λαών ή φυλών, που μετακινούνται από τόπο σε τόπο προς αναζήτηση των απαραιτήτων για τη ζωή (τροφής, νερού κ.λπ.), και συνήθ. για να βρουν βοσκή για τα κοπάδια τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomadisme].

νομαρχείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης (βλ.λ.) και οι υπηρεσίες που αυτός διοικεί ΣΥΝ. νομαρχία.

νομάρχης (ο/η) {(θηλ. νομάρχου), κλητ. νομάρχα | νομαρχών} ο προϊστάμενος νομού (βλ.λ.), ανώτατο περιφερειακό στέλεχος που εκλέγεται από τον λαό και έχει γενικές, διοικητικές και άλλες αρμοδιότητες εντός των ορίων τού νομού. — **νομαρχικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυβερνήτης επαρχίας, νομού», < *νομ(ο)-* (< *νομός*) + *-άρχης* < *ἄρχω*].

νομαρχία (η) [μτγν.] {νομαρχιών} **1.** η διοικητική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο νομάρχης: *~ Ανατολικής Αττικής / Αθηνών / Πειραιώς / Δωδεκανήσου* (συνεκδ.) **2.** το αξίωμα τού νομάρχη και όλα τα καθήκοντα που αυτό συνεπάγεται: *ο υποψήφιος τού κόμματός μας πήρε για δεύτερη φορά τη ~ Κυκλάδων* **3.** ο νομάρχης ή οι υπηρεσίες τής νομαρχίας ως φορείς εξουσίας: *το θέμα διευθετήθηκε μετά από παρέμβαση τής ~* **4.** το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης ΣΥΝ. νομαρχείο.

νομαρχιακός, -ή, -ό [1806] αυτός που σχετίζεται με τη νομαρχία ή και τον νομάρχη: *~ εκλογές / σύμβουλος / επιτροπές* || *~ αυτοδιοίκηση*.

νομαρχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {νομαρχείς...} (λόγ.) είμαι νομάρχης (βλ.λ.) ή αναπληρώνω τον νομάρχη, ασκώ τα καθήκοντά του σε περίπτωση που αυτός απουσιάζει ή κωλύεται.

νομάς (ο/η) {νομάδ-α, (θηλ. νομάδος), *-α* | *-ες*} **1.** αυτός που δεν έχει μόνιμη κατοικία, αλλά μετακινείται από τόπο σε τόπο, χωρίς να εγκαθίσταται πουθενά μόνιμα: *πέρασε όλη τη ζωή του σαν ~, πηγαίνοντας από 'δώ κι από 'κεί* **2.** **νομάδες** (οι) λαός που δεν είναι εγκατεστημένος κάπου μόνιμα, αλλά περιπλανάται από τόπο σε τόπο, κυρ. για να βρει βοσκή για τα κοπάδια: *πολλοί τσιγγάνοι είναι ~* || *οι Τουαρέγκ είναι ~ τής ερήμου*. Επίσης (καθημ.) **νομάδας**. — **νομαδικός, -ή, -ό** [αρχ.], **νομαδικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νομάς, -άδος* < *νομός* / *νομή* (πβ. *μόνος* – *μονάς, -άδος*)].

νομάτισμα (το) {νοματίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η αναφορά (κάποιου) με το όνομά του ΣΥΝ. κατονομασία, αναφορά **2.** ΛΑΟΓΡ. εξορκισμός κατά τον οποίο αναφέρεται το όνομα τού αρρώστου μαζί με το όνομα τού Χριστού, τής Παναγίας και αγίων. — **νοματίζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νοματίζω* < μτγν. *ὀνοματίζω* (βλ.λ.)].

νομάτοι κ. **νοματαίοι** (οι) {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) άτομα, πρόσωπα (χωρίς να καθορίζονται ή να προσδιορίζεται η ταυτότητά τους): *τους καθισμένους τούς λογάριαζε ίσαμε δέκα-δώδεκα νοματαίους* || *το δωμάτιο είναι μικρό· πού θα τους βολέψω είκοσι νομάτους;* ΣΥΝ. άνθρωποι, ψυχές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀνομάτοι*, από τη γεν. πληθ. *ὀνομάτων* τού αρχ. *ὄνομα* (πβ. κ. *ἀνθρώπων* – *ἄνθρωποι, δασκάλων* – *δασκάλοι*), κατά το σχήμα *νοικοκύρης* – *νοικοκυραίοι, κατεργάρης* – *κατεργαραίοι*].

νομέας (ο) {νομ-είς, -έων} **1.** ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο ασκεί φυσική εξουσία πάνω σε πράγμα «διανοία κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος **2.** (γενικότ.) αυτός που διαθέτει και εκμεταλλεύεται (κάτι): *οι ~ τής εξουσίας* **3.** ο ποιμένας **4.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα σιδερένια δοκάρια που συνδέονται συμμετρικά με την καρίνα και σχηματίζουν τον σκελετό τού σκάφους. Επίσης (λόγ.) **νομεύς** [αρχ.] {νομέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νομεύς* < *νομή*].

νομενκλατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) ο κατάλογος των ηγετικών θέσεων στα όργανα τού (κομουνιστικού) κόμματος και τού κράτους, στις οικονομικές μονάδες και τις κοινωνικές οργανώσεις, καθώς επίσης και των προσώπων που είναι κατάλληλα να καταλάβουν τις θέσεις αυτές, όπως καθορίστηκε από το Σοβιετικό Κομουνιστικό Κόμμα, αλλά και τα όμοια κόμματα των άλλων λεγομένων σοσιαλιστικών χωρών **2.** (κακόσ.) η προνομιούχος κοινωνική τάξη των κρατικών και οικονομικών αξιωματούχων στο πλαίσιο ολοκληρωτικού καθεστώτος, κυρ. κομουνιστικού, αλλά και σε δημοκρατικά καθεστώτα: *η ~ τού κόμματος* (τα πρόσωπα που κατέχουν τις σημαντικότερες θέσεις στον κομματικό μηχανισμό).
[ΕΤΥΜ. < λατ. nomenclatura «κατάλογος ονομάτων» < nomen-clator < nomen «όνομα» + -clator < calo «καλώ, ονομάζω». Ο nomenclator στην αρχαία Ρώμη ήταν ένας δούλος επιφορτισμένος με την ευθύνη να συνοδεύει τον κύριό του κατά τη διάρκεια τής προεκλογικής του εκστρατείας, προκειμένου να του κατονομάζει τα σπουδαία πρόσωπα που συναντούσε και να τηρεί ονομαστικό αρχείο αυτών των προσώπων].

νομεύς (ο) ▸ νομέας

νομευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νομέα (τον ποιμένα)· ποιμενικός: *~ είδη* **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για βοσκή: *~ φυτά*.

νομή (η) (λόγ.) **1.** ο τόπος όπου υπάρχει τροφή (για τα ζώα): *ορεινές / πεδινές ~* ΣΥΝ. βοσκή, βοσκότοπος, βοσκοτόπι • **2.** (α) το να νέμεται κανείς κάτι: *η ~ τής εξουσίας* (β) ΝΟΜ. η φυσική εξουσίαση την οποία ένα πρόσωπο ασκεί πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα «διανοία κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος (βλ. κ. λ. *κατοχή*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.)].

-νομία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** επιστήμη: *δικο-νομία, αστρο-νομία, οικο-νομία* **2.** υπηρεσία αρμόδια για κάτι: *αστυ-νομία, αγρο-νομία* **3.** σχέση με τους νόμους: *ισο-νομία, ευ-νομία, α-νομία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* και έχει τη σημ. «διευθέτηση, ρύθμιση» (λ.χ. αρχ. *ἀγορα-νομία*, μτγν. *γαστρονομία*), απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. agro-nomie].

νομίατρος (ο/η) {νομιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός που εποπτεύει ως δημόσιος υπάλληλος την υγιεινή και την κατάσταση τής υγείας των κατοίκων νομού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. médecin de département].

νομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νόμισ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω τη γνώμη ή την άποψη, χωρίς να είμαι και σίγουρος: *~ ότι κλείδωσα, θέλω όμως*

να βεβαιωθώ || *~ ότι με κοροϊδεύουν* || *τι νομίζεις πως με θέλει;* || · *Τον είδες να φεύγει; - Έτσι ~* || *Απλώς νομίζεις; Εγώ όμως θέλω σίγουρη απάντηση* || (αρνητ. +να) *δεν ~ να χρειάζεται τίποτε άλλο* ΣΥΝ. μου φαίνεται, φαντάζομαι, είμαι τής γνώμης, έχω την εντύπωση / την ιδέα· ΦΡ. **δεν (το) νομίζω** δεν έχω τέτοια εντύπωση, δεν το θεωρώ πιθανό ή ορθό· ως αρνητική απάντηση σε ερώτηση για το αν κάτι είναι πιθανό ή ισχύει: *Λες να είναι άρρωστος; —· αν ήταν άρρωστος, θα το είχα μάθει* ΣΥΝ. δεν (το) πιστεύω **2.** (γενικότ.) έχω την πεποίθηση, πιστεύω: *πάντως εγώ ~ ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα* || *αν νομίζετε κάτι τέτοιο, δεν μπορώ να κάνω τίποτε για να σας μεταπείσω* || (με αγανάκτηση σε κάποιον που φέρεται προκλητικά) *ποιος νομίζεις ότι είσαι;* **3.** υποθέτω: *νόμιζα ότι θα είχε συναισθανθεί το σφάλμα του* **4.** (σε ευγενική διατύπωση, για να μετριαστεί το νόημα ή το ύφος τής πρότασης): *~ ότι είναι ώρα να καθίσουμε στο τραπέζι* (για να μετριαστεί το επιτακτικό ύφος) || *δεν ~ ότι έχετε δίκιο* (ηπιότερο τού «δεν έχετε δίκιο») **5.** (συχνά +για) θεωρώ: *τον νόμιζα για φίλο, αλλά είχα άδικο* || *κάνει εκείνο που νομίζει σωστό* || *είναι πολύ πιο προσιτός απ' όσο νομίζουν* ♦ **6.** (αμετβ.) (αργκό) **νομίζω;** σωστά δεν μιλάω; καλά δεν τα λέω; (λέγεται συμπερασματικά, αφού εκφράσει κάποιος μιαν άποψη): *Αφού δεν γούσταρες την παρέα μας, ας μην ερχόσουν μαζί μας! ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έχω τη συνήθεια, δέχομαι ως νόμιμο». < *νόμος*].

νομίζω: συνώνυμα. Το **νομίζω** χρησιμοποιείται από τον ομιλητή, για να δηλώσει τη **γνώμη** του επί ορισμένου θέματος, γνώμη που προέρχεται από προσωπική, υποκειμενική εκτίμηση των δεδομένων, χωρίς να διεκδικεί βεβαιότητα ή αντικειμενικότητα *(Νομίζω ότι έχουν άδικο – Όλοι νομίζουν πως ακολουθεί εσφαλμένη τακτική).* Η περίφραση **έχω τη γνώμη** και η, λιγότερο εύχρηστη, περίφραση **είμαι τής γνώμης**, με έμφαση στη λ. **γνώμη** και οι δύο, δηλώνουν ό,τι το *νομίζω*. Η προσωπική θέση τού ομιλούντος, η προσωπική άποψη για ένα θέμα δηλώνεται περισσότερο με το **πιστεύω** *(Δεν πιστεύω πως μπορεί να πετύχει ένα τέτοιο σύστημα).* Η χρήση τού **κρίνω** από τον ομιλητή δείχνει ότι η γνώμη που διατυπώνει είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας και αποτελεί εκτίμηση που βρίσκεται πιο κοντά στη βεβαιότητα· το ίδιο και το **εκτιμώ** *(Κρίνουμε ότι η κυβέρνηση διαπράττει ολέθριο σφάλμα με τη στάση που τηρεί στο μεγάλο αυτό θέμα – Η αντιπολίτευση εκτιμά ότι τα νέα μέτρα για την οικονομία θα προκαλέσουν πρωτοφανή κοινωνική αναταραχή).* Τα **φρονώ** και **πρεσβεύω** δηλώνουν ότι ο ομιλητής έχει σχηματίσει σταθερή άποψη για ένα θέμα και ότι τα λεγόμενά του αποτελούν θέση και όχι προσωρινή εκτίμηση *(Φρονεί ότι η οικονομική εξαθλίωση αυτής τής χώρας δεν είναι αναστρέψιμη στο εγγύς μέλλον – Οι Γάλλοι διανοούμενοι πρεσβεύουν ότι η φιλοσοφία στη Γαλλία μπορεί να αναταράξει τα λιμνάζοντα ύδατα τής πνευματικής ραστώνης που επικρατεί τα τελευταία χρόνια).* Πιο ασθενή προσωπική άποψη, με περισσότερα στοιχεία αμφιβολίας, εκφράζει η χρήση των ρημάτων **βρίσκω**, **θαρρώ** και **μου φαίνεται** *(Βρίσκω πως είναι υπερβολική η αντίδραση τής αντιπολίτευσης σε αυτό το θέμα – Θαρρώ πως έχει δίκιο ότι μπορεί και να πετύχει το πείραμα – Μου φαίνεται ότι δεν λύνονται έτσι τα προβλήματα).* Τελευταία, χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο μια μετριαστική έκφραση γνώμης, η περίφραση **έχω την εντύπωση**. Η χρήση της υποδηλώνει ότι ο ομιλητής δεν διεκδικεί ότι η γνώμη του είναι η σωστή, αλλά αντιθέτως ότι εκφέρει την προσωπική του αντίληψη για ένα θέμα *(Έχω την εντύπωση πως θέλουν να κλείσουν το θέμα με το μικρότερο δυνατό κόστος).* Σε μια τάση που παρατηρείται τελευταία για όλο και μεγαλύτερη χρήση ενός «μετριαστικού (μετριοπαθούς) λόγου» στην επικοινωνία, ίσως και από κάποια επίδραση τής Αγγλικής (guess, imagine), τα ρήματα **υποθέτω** και **φαντάζομαι** χρησιμοποιούνται συχνά στη θέση τού *νομίζω* *(Υποθέτω πως δεν θα θελήσει να εκτεθεί μιλώντας δημόσια – Δεν φαντάζομαι να υποστηρίξει τέτοιες ακραίες απόψεις στη Γενική Συνέλευση).*

νομική (η) [μτγν.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης το Δίκαιο και τους νόμους ΣΥΝ. νομικά (τα) **2. Νομική** (η) η Νομική Σχολή: *η κατάληψη τής Νομικής από τους φοιτητές*.

νομικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η ερμηνεία των νόμων και τού Δικαίου με τρόπο που να προσαρμόζεται κάθε φορά στις επιδιώξεις μας ΣΥΝ. δικολαβισμός. — **νομικίστικος**, -η, -ο, **νομικίστικα** επίρρ.

νομικός (ο/η) [μτγν.] **1.** επιστήμονας που ασχολείται με το Δίκαιο και τους νόμους: *έγκριτος ~* **2.** δικηγόρος ή δικαστικός.

νομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους νόμους: *~ μελέτες / έρευνες / σπουδές / καθεστώς / υπόσταση / επιπλοκή / κώλυμα / υποχρέωση / προστασία / βάση / ισχύς / ευθύνη / συνέπεια / δέσμευση / έρεισμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη νομική επιστήμη ή/και τους νομικούς: *~ λεξιλόγιο / πλαίσιο / διαδικασία / πρακτική / θεωρία / επιχειρηματολογία / όρος / σφάλμα / κόσμος / επιτροπή / κύκλοι / κλάδος* || *από ~ απόψεως είναι σωστό* **3.** (α) **νομικός σύμβουλος** δικηγόρος που παρέχει νομικές συμβουλές και γενικότ. αναλαμβάνει τη διεκπεραίωση όλων των σχετικών με τους νόμους τού κράτους υποθέσεων εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. (β) **νομικό πρόσωπο** ίδρυμα ή οργανισμός, στον οποίο αναγνωρίζονται από τον νόμο δικαιώματα ή υποχρεώσεις ανάλογες με αυτές που έχουν φυσικά πρόσωπα (γ) **Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου** (συντομ. Ν.Π.Δ.Δ.) το νομικό πρόσωπο που αποσκοπεί στην εκπλήρωση σκοπών κρατικής αρμοδιότητας και τού οποίου τη σύσταση προβλέπει και ρυθμίζει ειδικός νόμος (δ) **Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου** (συντομ. Ν.Π.Ι.Δ.) το νομικό πρόσωπο που συστήνεται από καθαρά ιδιωτική πρωτοβουλία στο πλαίσιο τής ελευθερίας τού συνεταιρίζεσθαι (λ.χ. σύλλογος, σωματείο, ίδρυμα, εταιρεία, συνεταιρισμός κ.λπ.) (ε) **Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους** ένα από τα ανώτατα συλλογικά όργανα τής κεντρικής διοίκησης, που υπάγεται απευθείας στον υπουργό Οικονομικών και λειτουργεί ως δικηγόρος, νομικός παραστάτης και σύμβουλος τού κράτους **4. νομικός** (ο/η) βλ.λ. **5. νομική** (η) βλ.λ. **6. νομικά** (τα) (α) η νομική επιστήμη (βλ. λ. *νομική*) (β) (γενικότ.) όλα τα θέματα που σχετίζονται με τους νόμους και την ερμηνεία τους: *ασχολούμαι με τα ~*. — **νομικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

νομιμοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία και η πράξη με την οποία κάτι γίνεται νόμιμο: *η ~ αυθαίρετου κτίσματος* || *η ~ μιας σχέσης με τον γάμο* || *~ των αμβλώσεων* || *~ τού ψευδοκράτους*.

νομιμοποιητικός, -ή, -ό αυτός με τον οποίο γίνεται κάτι νόμιμο: *~ απόφαση*.

νομιμοποίητος, -η, -ο [1840] (για εξώγαμο τέκνο) αυτός που νομιμοποιήθηκε, που αναγνωρίστηκε δηλ. από τους γονείς του (και ιδ. από τον πατέρα) εκ των υστέρων.

νομιμοποιώ ρ. μετβ. [1826] {νομιμοποιείς... | νομιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) νόμιμο, στηρίζω ή κατοχυρώνω νομικώς, προσδίδω εκ των υστέρων σε (κάτι) νόμιμο ή νομιμοφανή χαρακτήρα: *επιθυμεί να νομιμοποιήσει τη σχέση του μαζί της* (να την παντρευτεί) || *δεν δικαιούται κανένας να δημιουργεί παράνομες καταστάσεις και έπειτα να αξιώνει από το κράτος να νομιμοποιεί τις παρανομίες του* || (μτφ.) *«είναι απαράδεκτο η ομοσπονδία των εκπαιδευτικών να προβάλλει απόψεις, οι οποίες νομιμοποιούν τη λογική τής μικρότερης προσπάθειας»* (εφημ.).

νόμιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τον νόμο (βλ.λ.) ή/και με τα ήθη και τα έθιμα, που υπάρχει ή γίνεται σε συμφωνία με τους θεσμούς, αυτός που δεν αντιτίθεται στο θετό και το εθιμικό Δίκαιο: *~ γάμος / επιδίωξη / απαίτηση / καθεστώς / πράξη / εξουσία / κυβέρνηση / αρχή / λειτουργία νυχτερινού κέντρου / πώληση* ΣΥΝ. έννομος, θεμιτός, σύννομος, κανονικός ΑΝΤ. άνομος, παράνομος, έκνομος, αθέμιτος, παράτυπος, αντικανονικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που καθορίζεται, που προσδιορίζεται από τους νόμους και το Δίκαιο: *~ δικαίωμα / διαδικασία / διευθέτηση / κοινοποίηση / κέρδος / κανονισμός / δικαιολογητικά / προσόντα / ηλικία* (κατά την οποία ο νέος πολίτης αποκτά ορισμένα δικαιώματα σύμφωνα με τον νόμο) */ άδεια / αμοιβή* || *χρησιμοποίησε ~ μέσα* || *υφίστανται τις ~ συνέπειες / κυρώσεις* || *έλαβε τη ~ αποζημίωση* ΑΝΤ. έκνομος **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που αντλεί τη θέση και τα δικαιώματα (ή και τις υποχρεώσεις του) από τον νόμο ή/και από αναγνωρισμένες νομικώς διαδικασίες στο πλαίσιο δεδομένης κοινωνίας: *~ διάδοχος / κληρονόμος / εκπρόσωπος εταιρείας / αντιπρόσωπος / πληρεξούσιος / σύζυγος / τέκνο* (αυτό που γεννιέται μετά από έγκυρο γάμο) ΣΥΝ. γνήσιος, αναγνωρισμένος ΑΝΤ. παράνομος, έκνομος, (για παιδιά) νόθος, εξώγαμος· ΦΡ. **νόμιμη άμυνα** βλ. λ. *άμυνα* **4.** (ειδικότ.) (α) **νόμιμα** (τα) οι διατάξεις και οι διατυπώσεις που περιλαμβάνονται στους νόμους και διαμορφώνουν τους κανόνες ζωής και δράσης στο πλαίσιο πολιτισμένης κοινωνίας· ΦΡ. **διεθνή νόμιμα** οι διατάξεις τού Διεθνούς Δικαίου, με τις οποίες οφείλουν να ευθυγραμμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των κρατών (β) **νόμιμο** (το) το σύμφωνο με τον νόμο, η νομιμότητα: *αμφισβητείται το νόμιμο του διορισμού του* **5.** ΝΟΜ. **νόμιμη μοίρα** βλ. λ. *μοίρα*. · **νόμιμα / νομίμως** [αρχ.] επίρρ.

νομιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία με τους νόμους, με τους κανόνες και τα θεσπίσματα τού Δικαίου: *από πολλές πλευρές αμφισβητείται η ~ τής κυβέρνησης* || *οι πράξεις τής πολιτικής ηγεσίας τής γείτονος χώρας προσβάλλουν τη διεθνή ~* || *νομικοί κύκλοι διατυπώνουν αντιρρήσεις ως προς τη ~ τής όλης διαδικασίας* ΑΝΤ. ανομία, παρανομία **2.** (ειδικότ.) η τήρηση των νόμων και των κανόνων τού Δικαίου: *οι εκπρόσωποι των συνδικάτων θα διεκδικήσουν την εκπλήρωση των αιτημάτων τους μέσα στο πλαίσιο τής ~* || *τέτοιες πράξεις καταλύουν κάθε έννοια νομιμότητας και αποτελούν παραδείγματα προς αποφυγήν* ΑΝΤ. ανομία **3.** το νόμιμο καθεστώς, ομαλή λειτουργία των θεσμών σύμφωνα με τους δημοκρατικούς κανόνες: *με την πτώση τής δικτατορίας αποκαταστάθηκε η ~ στη χώρα* || *παραβίαση τής ~*.

νομιμοτόκως επίρρ. με νόμιμο τόκο: *«η εταιρεία θα καταβάλει, ~, δέκα εκατ. δολάρια»* (εφημ.).

νομιμοφανής, -ής, -ές [1892] {νομιμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νομιμοφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που φαίνεται νόμιμος, αλλά δεν είναι, που συμφωνεί με το γράμμα ή με τον τύπο τού νόμου, αλλά παραβιάζει την ουσία του: *~ ενέργεια / ανάληψη υπηρεσίας / ανάθεση εκτελέσεως δημόσιου έργου*. — **νομιμοφανώς** επίρρ. [1890], **νομιμοφάνεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *νόμιμος* + *-φανής* < ρ. *φαίνομαι* (παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

νομιμοφροσύνη (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η συμμόρφωση προς τους νόμους και τις επιταγές τού Δικαίου· η τήρηση τής νομιμότητας.

νομιμόφρων, -ων, -ον [1856] {νομιμόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (για ανθρώπους και ό,τι σχετίζεται με αυτούς) αυτός που αγαπά τη νομιμότητα (βλ.λ.), που σκέπτεται, πράττει και ενεργεί σύμφωνα με τους νόμους, που συμμορφώνεται με τις επιταγές τού Δικαίου: *σε όλη του τη ζωή υπήρξε φιλήσυχος και ~ πολίτης* || *στην περίπτωση αυτή σκοπεύω να τηρήσω άκρως νομιμόφρονα στάση* || *υπήρξε πάντα ~ στοιχείο* ΣΥΝ. νομοταγής, φιλόνομος ΑΝΤ. παράνομος. Επίσης (καθημ.) **νομιμόφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < *νόμιμος* + *-φρων* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. légitimiste].

νομιναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική αντίληψη που

αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, σύμφωνα με την οποία οι καθολικές έννοιες (δηλ. οι λέξεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να χαρακτηρίσουν ένα σύνολο οντοτήτων / πραγμάτων κ.λπ. ή κάτι γενικό) δεν έχουν πραγματική ύπαρξη, αλλά είναι μόνο ονόματα, δηλ. απλώς λεκτικά σύμβολα -και μάλιστα μεμονωμένων πραγμάτων- χωρίς υπόσταση ΣΥΝ. ονοματοκρατία ΑΝΤ. ρεαλισμός, πραγματισμός, πραγματοκρατία • **2.** ΟΙΚΟΝ. θεωρία κατά την οποία το χρήμα δεν πρέπει να έχει πραγματική, εσωτερική αξία, αλλά μόνο την αντίστοιχη ονομαστική, που δίδεται συμβατικά σε αυτό. — **νομιναλιστής** (ο). **νομιναλίστρια** (η). **νομιναλιστικός**, -ή, -ό. **νομιναλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nominalisme < nominal < μεσν. λατ. nominalis «ονομαστικός» < λατ. nomen «όνομα»].

νόμισμα (το) {νομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βασική χρηματική μονάδα κράτους, αυτή που χρησιμεύει για τον καθορισμό των αξιών· το χρήμα που κυκλοφορεί και ισχύει σε συγκεκριμένη επικράτεια: *το ~ τής Ελλάδας είναι η δραχμή* || *το εθνικό ~* || *ξένο / σταθερό / σκληρό / διολισθαίνον ~* || *υποτίμηση / υπερτίμηση νομίσματος* || *το ενιαίο ευρωπαϊκό ~*· ΦΡ. ***τρέχον νόμισμα*** ο οικείος, αυτός με τού οποίου τη χρήση είναι κανείς εξοικειωμένος: *τέτοιοι γραμματικοί όροι αποτελούν ~ για τους φιλολόγους* **2.** κομμάτι από μέταλλο, συνήθ. στρογγυλό με δύο επίπεδες πλευρές που φέρουν ανάγλυφες παραστάσεις, το οποίο κυκλοφορείται επισήμως από το κράτος, κυρ. ως χρηματική μονάδα μικρής ανταλλακτικής αξίας: *το τάλιρο, το δεκάρικο, το εικοσάρικο, το πενηντάρικο είναι ορισμένα ελληνικά ~* || *το κράτος έκοψε καινούργιο ~* (το έθεσε σε κυκλοφορία) || *θα κυκλοφορηθεί αναμνηστική σειρά αργυρών νομισμάτων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που θα διατεθεί στους συλλέκτες* (δεν θα χρησιμοποιηθεί ως χρηματική μονάδα) || *ρίχνω το ~ κορώνα-γράμματα (στρίβω το ~)* || *χρυσό / αρχαίο / κίβδηλο / κάλπικο ~* || *συλλογή νομισμάτων* ΣΥΝ. (για χρήματα) κέρμα (πβ. λ. *χαρτονόμισμα*)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πληρώνω (κάποιον) με το ίδιο νόμισμα*** ανταποδίδω (σε κάποιον) τα ίσα, κάνω σε (κάποιον) ό,τι μου έκανε (β) ***η άλλη όψη τού νομίσματος*** βλ. λ. *άλλος*. — (υποκ.) **νομισματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθιερωμένος θεσμός, συμφωνηθείσα ρύθμιση» και ειδικότ. «η χρηματική μονάδα τής οποίας η αξία αναγνωρίζεται κοινώς ως μέσον συναλλαγής». < *νομίζω* (βλ.λ.). Η φρ. *πληρώνω με το ίδιο νόμισμα* αποδίδει το γαλλ. rendre à quelqu'un la monnaie de sa pièce. Ομοίως και η φρ. *τρέχον νόμισμα* (< γαλλ. monnaie courante)].

δεν δίνω δυάρα / δραχμή / φράγκο / δεκάρα – δεν αξίζει μια πεντάρα / δραχμή / φράγκο / δίφραγκο. Συχνή είναι η χρήση φράσεων με αναφορά σε ευτελούς αξίας νομίσματα (δίλεπτο = **δυάρα**, δεκάλεπτο = **δεκάρα**, μία δραχμή = **δραχμή** ή **φράγκο**, δύο δραχμές = **δίφραγκο** κ.τ.ό.), για να δειχθεί η παντελής αδιαφορία τού ομιλούντος προς κάτι ή η ευτελέστατη/μηδαμινή αξία τού αναφερομένου (αντικειμένου, ανθρώπου κ.λπ.) στην εκτίμηση τού ομιλούντος.

νομισματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το νόμισμα: *~ κυκλοφορία / σταθερότητα / συλλογή / μουσείο / επιτροπή* (που μελετά ό,τι σχετίζεται με το εθνικό νόμισμα) / *καθεστώς* (αυτό που ισχύει για το νόμισμα) / *νόμος / ισοτιμία / αστάθεια / κρίση / επίπτωση* (λ.χ. στην ισοτιμία) / *ισορροπία / μεταρρύθμιση / μονάδα* (δηλ. το επίσημο νόμισμα χώρας) / *ένωση κρατών / πολιτική* ΣΥΝ. χρηματικός, συναλλαγματικός **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***νομισματικά αποθέματα*** η ποσότητα τού χρυσού (σε ράβδους, νομίσματα κ.λπ.) και τού συναλλάγματος που κατέχει η κεντρική τράπεζα κάθε χώρας, με βάση τα οποία ρυθμίζεται η αξία των νομισμάτων που κυκλοφορούν (β) ***νομισματικό σύστημα*** το σύνολο των κανόνων που αναφέρονται στον καθορισμό τής αξίας τού βασικού νομίσματος χώρας, στο σύστημα εκδόσεως και κυκλοφορίας του, καθώς επίσης και στη μετατρεψιμότητά του (γ) ***νομισματική πολιτική*** τα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση, για να επηρεάσει την οικονομική δραστηριότητα μέσω τού χειρισμού τής προσφοράς τού χρήματος, τής πίστεως (βλ.λ.), των επιτοκίων κ.λπ., με στόχο να επιτύχει συγκεκριμένους οικονομικούς σκοπούς (λ.χ. τη σταθεροποίηση των τιμών, την οικονομική ανάπτυξη κ.λπ.) (δ) ***νομισματική ανάλυση*** η συστηματική στατιστική παρακολούθηση των προβλημάτων που εμφανίζει η κυκλοφορία τού νομίσματος μιας χώρας και η αναζήτηση των αιτίων της, με σκοπό την έγκαιρη αποτροπή πληθωριστικών πιέσεων στην οικονομία (ε) ***νομισματική κρίση*** η διαταραχή τής ισορροπίας ανάμεσα στις ανάγκες σε νόμισμα μιας χώρας και στις δυνατότητές της για έκδοσή του, πράγμα που συνεπάγεται διαταραχή τής εξωτερικής ισοτιμίας τού νομίσματος (στ) ***νομισματική ζώνη*** βλ. λ. *ζώνη* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (ειδικότ.) ***νομισματική*** (η) η νομισματολογία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Πολλοί οικονομικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νομισματικό σύστημα / μονάδα / κρίση / ζώνη / ανάλυση* (< γαλλ. système / monnaie / crise / zone / analyse monétaire)].

νομισματοδέκτης (ο) {νομισματοδεκτών} ο κερματοδέκτης (βλ.λ.).

νομισματοθήκη (η) [1812] {νομισματοθηκών} ειδική θήκη όπου φυλάσσονται ή/και εκτίθενται νομίσματα και μετάλλια παλαιότερων εποχών με αρχαιολογική και συλλεκτική αξία.

νομισματοκοπείο (το) [1824] κρατικό εργοστάσιο, στο οποίο κόβονται τα μεταλλικά και εκτυπώνονται τα χάρτινα νομίσματα τής βασικής νομισματικής μονάδας τού κράτους.

νομισματοκοπία (η) [1822] {χωρ. πληθ.} η τεχνική και η διαδικασία τής κοπής ή εκτύπωσης νομισμάτων. — **νομισματοκόπος** (ο/η) [1845]. **νομισματοκοπώ** ρ. [1886] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *νομισματοκόπος* < *νόμισμα* + *-κόπος* < *κόπτω*].

νομισματολογία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με τη μελέτη νομισμάτων και μεταλλίων προγενέστερων εποχών από άποψη ιστορική, γλωσσική, καλλιτεχνική, γεωγραφική κ.λπ., συμβάλλοντας σημαντικά στην κατανόηση τής δομής και τής λειτουργίας των αρχαίων κοινωνιών ΣΥΝ. νομισματική. — **νομισματολόγος** (ο/η) [1830]. **νομισματολογικός**, -ή, -ό [1839]. **νομισματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

νομισματοπώλης (ο) [μτγν.] {νομισματοπωλών}. **νομισματοπώλισσα** (η) {δύσχρ. νομισματοπωλισσών} **1.** πρόσωπο που πωλεί παλαιά (και ιδ. αρχαία) νομίσματα με αρχαιολογική ή/και συλλεκτική αξία **2.** (παλαιότ.-σπανιότ.) πρόσωπο που ανταλλάσσει νομίσματα ΣΥΝ. αργυραμοιβός. Επίσης (λόγ.) **νομισματοπώλις** (η) {νομισματοπώλ-ιδος | -ίδων}.

νομισματοσυλλέκτης (ο) {νομισματοσυλλεκτών}. **νομισματοσυλλέκτρια** (η) {νομισματοσυλλεκτριών} συλλέκτης νομισμάτων (συνήθ. παλαιών).

νομο[1]**-** κ. **νομό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με νόμο ή γίνεται σύμφωνα με νόμο: *νομο-διδάσκαλος, νομο-θεσία, νομο-σχέδιο, νομό-τυπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* (πβ. αρχ. *νομο-θεσία*)].

νομο[2]**-** κ. **νομ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με νομό: *νομο-μηχανικός, νομο-κτηνίατρος, νομ-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νομός* (πβ. *νομ-άρχης*)].

νομογράφημα (το) {νομογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. ειδικός υπολογιστικός χάρτης με κλίμακες που περιέχουν τιμές τριών ή περισσοτέρων μεταβλητών, ο οποίος χρησιμοποιείται στη μηχανική, τη βιομηχανία και στις φυσικές επιστήμες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nomograph].

νομογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. ειδική μέθοδος για την επίλυση (μαθηματικών) προβλημάτων ή την παρουσίαση (μαθηματικών) νόμων, που συνίσταται στην αντικατάσταση των αριθμητικών υπολογισμών από πίνακες ή γραφικές παραστάσεις, οι οποίες διαθέτουν γραμμές κατάλληλα σχεδιασμένες, ώστε τα σημεία στα οποία τέμνονται μεταξύ τους να καθορίζουν τις λύσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomographie, άσχετο προς το αρχ. *νομογραφία* «θέσπιση νόμων»].

νομοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {νομοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη διδασκαλία των νόμων, ο καθηγητής τής νομικής **2.** (γενικότ.) ο βαθύς γνώστης των νόμων και τού Δικαίου, τού οποίου η γνώμη έχει μεγάλο κύρος: *διάσημος / φημισμένος / εξαίρετος ~* ΣΥΝ. νομομαθής.

νομοθεσία (η) [αρχ.] {νομοθεσιών} **1.** η σύνταξη νόμων και η επιβολή τους από τις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. νομοθέτηση, θεσμοθεσία, θεσμοθέτηση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των νόμων που έχουν κωδικοποιηθεί και ισχύουν σε δεδομένη πολιτεία: *η αμοιβή των υπερωριών καθορίζεται με βάση την ισχύουσα ~* || *κωδικοποίηση / εφαρμογή / ψήφιση / τροποποίηση νομοθεσίας* || *δημοκρατική / δρακόντειος / υφιστάμενη / κείμενη / παλαιά ~* || *ελληνική / αγγλική / γαλλική / κοινοτική ~* **3.** (ειδικότ.) το σύνολο των νόμων που ρυθμίζουν τις σχέσεις σε ορισμένο τομέα τού Δικαίου: *εκπαιδευτική / εργατική / στρατιωτική / τελωνειακή / φαρμακευτική / ποινική / φορολογική / κοινωνική ~* **4.** (παλαιότ.) το σύνολο των νόμων που συνέταξε και επέβαλε ένας νομοθέτης: *η ~ τού Δράκοντα / τού Λυκούργου / τού Σόλωνα*.

νομοθέτημα (το) [αρχ.] {νομοθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο κανόνας Δικαίου, κάθε κείμενο που έχει τον χαρακτήρα και την ισχύ νόμου: *η Βουλή ψήφισε τρία ~, που θεωρούνται πολύ σημαντικά για την οικονομική πολιτική τής κυβέρνησης* || *ανελεύθερο / αντεργατικό ~* || *κατάρτιση / θέσπιση / ψήφιση / καταψήφιση νομοθετήματος* ΣΥΝ. νόμος.

νομοθέτης (ο) {νομοθετών}. **νομοθέτις** (η) [μτγν.] {νομοθέτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** πρόσωπο που νομοθετεί, που θεσπίζει και επιβάλλει νόμους: *ο Σόλων θεωρείται μέγας ~ και πολιτικός* || *ο αληθινός ~ πρέπει να βλέπει πάντοτε προς το μέλλον* ΣΥΝ. θεσμοθέτης, θεσμοδότης **2.** (συνεκδ.) το μέλος τού επίσημου σώματος ή το ίδιο το σώμα στο σύνολό του (Βουλή, Γερουσία κ.λπ.) που νομοθετεί: *στην περίπτωση αυτή ο ~ είναι σαφής και ορίζει την επιβολή κυρώσεων* **3.** πρόσωπο που θέτει τα θεμέλια, που επινοεί και επιβάλλει τους θεμελιώδεις νόμους και κανόνες επιστήμης, τέχνης κ.λπ.: *~ τής ποίησης / τής μπαλλάντας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νομο-* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

νομοθέτηση (η) ▸ νομοθετώ

νομοθετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νομοθεσία ή/και τον νομοθέτη: *~ έργο / ρύθμιση / μέτρο / διάταξη / εργασίες / πρόταση / λειτουργία / κατοχύρωση / καθεστώς / παρέμβαση / επιτροπή, δραστηριότητα / κείμενο / εμπόδιο / ρόλος / πλαίσιο / αρμοδιότητες / μεταρρύθμιση / ευεργέτημα* **2.** (α) ***νομοθετική εξουσία*** η πρώτη και βασική μορφή εξουσίας στο πλαίσιο τής συνταγματικώς κατοχυρωμένης τριμερούς διάκρισης των εξουσιών (οι άλλες δύο είναι η εκτελεστική και η δικαστική), που συνίσταται στη θέσπιση κανόνων Δικαίου, αποτελώντας έτσι τη σημαντικότερη εκδήλωση τής πολιτειακής βούλησης, και ασκείται στα δημοκρατικά πολιτεύματα από το Κοινοβούλιο (β) ***νομοθετικό σώμα*** σύνολο εκλεγμένων ή διορισμένων προσώπων, που έχουν την εξουσία και το καθήκον να θεσπίζουν και να τροποποιούν νόμους (γ) ***νομοθετικό διάταγμα*** έγγραφη πράξη τού αρχηγού τού κράτους, που συνήθ. προσυπογράφεται από τον αρμόδιο υπουργό, το υπουργικό συμβούλιο ή/και τον πρωθυπουργό και έχει ισχύ τυπικού νόμου. — **νομοθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Αγία Λουκία	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS
Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Άγιος Θωμάς και Πρίγκιπας	ντόμπρα	Db
Άγιος Μαρίνος	λιρέτα Αγίου Μαρίνου	Lit
Άγιος Χριστόφορος και Νέβις	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Αζερμπαϊτζάν	μανάτ	
Αίγυπτος	αιγυπτιακή λίρα	LE
Αιθιοπία	αιθιοπικό μπιρ	Br
Αϊτή	γκουρντ	G
Ακτή Ελεφαντοστού	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Αλβανία	λεκ	L
Αλγερία	δηνάριο Αλγερίας	DA
Ανγκόλα	κουάνζα	NKz
Ανδόρρα	ευρώ	€
Αντίγκουα και Μπαρμπούντα	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS
Αργεντινή	πέσο	
Αρμενία	ντραμ	
Αυστραλία	δολάριο Αυστραλίας	SA
Αυστρία	ευρώ	€
Αφγανιστάν	αφγάνι	AF
Βανουάτου	βατού	VT
Βατικανό	ευρώ	€
Βέλγιο	ευρώ	€
Βενεζουέλα	μπολιβάρ	Bs
Βιετνάμ	νέο ντονγκ	D
Βολιβία	μπολιβιάνο	$B
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	δηνάριο	Din
Βουλγαρία	λεβ	Lv
Βραζιλία	ριάλ	RS
Γαλλία	ευρώ	€
Γερμανία	ευρώ	€
Γεωργία	λάρι	GEL
Γκάμπια	νταλάσι	D
Γκαμπόν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Γκάνα	νέο σέντι	C
Γουατεμάλα	κετζάλ	Q
Γουιάνα	δολάριο Γουιάνας	GS
Γουινέα	φράγκο Γουινέας	FG
Γουινέα-Μπισάου	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Γρενάδα	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Δανία	κορώνα Δανίας	Dkr
Δομινικανή Δημοκρατία	πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας	RDS
Δυτική Σαμόα	τάλα	WS$
Εκουαδόρ/Ισημερινός	σουκρ	S/
Ελβετία	ελβετικό φράγκο	SFR
Ελλάδα	ευρώ	€
Ελ Σαλβαδόρ	κολόν Σαλβαδόρ	C
Ερυθραία	νάφκα	NFE
Εσθονία	κορώνα Εσθονίας	EEK
Ζαΐρ (Λαϊκή Δημοκρατία τού Κονγκό)	φράγκο Κονγκό	CF
Ζάμπια	κουάτσα Ζάμπιας	ZK
Ζιμπάμπουε	δολάριο Ζιμπάμπουε	ZS
Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	ντιράμ Εμιράτων	Dh
Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής	δολάριο Η.Π.Α.	USS
Ηνωμένο Βασίλειο	λίρα Αγγλίας (στερλίνα)	£
Ιαπωνία	γεν	Y
Ινδία	ρουπία Ινδίας	Re
Ινδονησία	ρουπία Ινδονησίας	Rp
Ιορδανία	δηνάριο Ιορδανίας	JD
Ιράκ	δηνάριο Ιράκ	ID
Ιράν	ριάλ	IR
Ιρλανδία	ευρώ	€
Ισημερινή Γουινέα	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Ισλανδία	κορώνα Ισλανδίας	IKr
Ισπανία	ευρώ	€
Ισραήλ	νέο σεκέλ Ισραήλ	NIS
Ιταλία	ευρώ	€
Καζαχστάν	τέγκε Καζαχστάν	
Καμερούν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Καμπότζη	νέο ριέλ	CR
Καναδάς	δολάριο Καναδά	CanS
Κατάρ	ριάλ Κατάρ	QR
Κεντροαφρικανική Δημοκρατία	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Κένυα	σελίνι Κένυας	KSh
Κίνα	γιουάν	Y
Κιργιζία	σομ Κιργιζίας	KGS
Κιριμπάτι	δολάριο Αυστραλίας	$A
Κολομβία	πέσο Κολομβίας	Col$
Κομόρες	φράγκο Κομορών	CF
Κονγκό	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Κορέα (1) Βόρεια	γουόν Β. Κορέας	Wn
(2) Νότια	γουόν Ν. Κορέας	W
Κόστα Ρίκα	κολόν Κόστα Ρίκα	C
Κούβα	πέσο Κούβας	CuS
Κουβέιτ	δηνάριο Κουβέιτ	KD
Κροατία	κούνα Κροατίας	HRK
Κύπρος	κυπριακή λίρα	CYP
Λάος	νέο κιπ	NK
Λεσόθο	λότι	L
Λεττονία	λατ Λεττονίας	LVL
Λευκορωσία	λευκορωσικό ρούβλι	BR
Λίβανος	λίρα Λιβάνου	LL
Λιβερία	δολάριο Λιβερίας	L$
Λιβύη	δηνάριο Λιβύης	LD
Λιθουανία	λίτας Λιθουανίας	
Λιχτενστάιν	ελβετικό φράγκο	SFR
Λουξεμβούργο	ευρώ	€
Μαδαγασκάρη	φράγκο Μαδαγασκάρης	FMG
Μαλαισία	ρινγκίτ	MS
Μαλάουι	κουάτσα Μαλάουι	MK
Μαλδίβες	ρουπία	Rf
Μαλί	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μάλτα	λίρα Μάλτας	LM
Μαρόκο	ντιρχάμ	DH
Μάρσαλ Νησιά	δολάριο Η.Π.Α.	USS
Μαυρίκιος	ρουπία Μαυρικίου	MauR
Μαυριτανία	ουγκίγια	UM
Μεξικό	νέο πέσο Μεξικού	Mex$
Μογγολία	τουγκρίκ	Tug
Μοζαμβίκη	μετικάλ	Mt
Μολδαβία	μολδαβικό λέι	MLD
Μονακό	γαλλικό φράγκο	F
Μπανγκλαντές	τάκα	Tk
Μπαρμπάντος	δολάριο Μπαρμπάντος	BDsS
Μπαχάμες	δολάριο Μπαχαμών	BS
Μπαχρέιν	δηνάριο Μπαχρέιν	BD
Μπελίσε	δολάριο Μπελίσε	BzS
Μπενίν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μποτσουάνα	πούλα	P
Μπουρκίνα Φάσο	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μπουρούντι	φράγκο Μπουρούντι	FBu
Μπουτάν	νγκουλτρούμ	Nu
Μπρουνέι	δολάριο Μπρουνέι	BS
Μυανμάρ	κιάτ	K
Ναμίμπια	δολάριο Ναμίμπιας	N$
Ναουρού	δολάριο Αυστραλίας	$A
Νέα Ζηλανδία	δολάριο Νέας Ζηλανδίας	NZS
Νεπάλ	νεπαλική ρουπία	NR
Νήσοι Σολομώντα	δολάριο Νήσων Σολομώντα	SIS
Νίγηρας	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFA
Νιγηρία	νάιρα	N
Νικαράγουα	χρυσή κόρδοβα	CS
Νορβηγία	νορβηγική κορώνα	Nkr
Νότια Αφρική	ραντ	R
Ντομίνικα	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Ολλανδία	ευρώ	€
Ολλανδικές Αντίλλες	φιορίνι	NAf.
Ομάν	ριάλ τού Ομάν	RO
Ονδούρα	λεμπίρα	L
Ουγγαρία	φορίντ	Ft
Ουγκάντα	σελίνι	USh
Ουζμπεκιστάν	σομ Ουζμπεκιστάν	UKS
Ουκρανία	χρίβνα	
Ουρουγουάη	πέσο Ουρουγουάης	SUr
Πακιστάν	ρουπία Πακιστάν	PRe
Παναμάς	μπαλμπόα	B
Παπούα-Νέα Γουινέα	κίνα	K
Παραγουάη	γκουαρανί	G
Περού	νέο σολ	S/
Πολωνία	ζλότι	Zl
Πορτογαλία	ευρώ	€
Πράσινο Ακρωτήριο	εσκούδο Πράσ. Ακρωτηρίου	CVEsc
Ρουάντα	φράγκο Ρουάντας	RF
Ρουμανία	λέι	L
Ρωσία	ρούβλι	R
Σαουδική Αραβία	ριάλ Σαουδικής Αραβίας	SR
Σενεγάλη	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Σερβία και Μαυροβούνιο	δηνάριο	Din
Σεϋχέλλες	ρουπία Σεϋχελλών	SRe
Σιέρρα Λεόνε	λεόνε	Le

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ	ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Σινγκαπούρη	δολάριο Σινγκαπούρης	SS	Τζιμπουτί	φράγκο Τζιμπουτί	DF
Σκόπια |πρ. Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (FYROM)|	δηνάριο	D	Τόγκο	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Σλοβακία	κορώνα	Sk	Τόνγκα	παάνγκα	TS
Σλοβενία	τόλαρ	SIT	Τουβαλού	δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού	SA ST
Σομαλία	σελίνι Σομαλίας	So.Sh	Τουρκία	τουρκική λίρα	TL
Σουαζιλάνδη	λιλανγκένι	E	Τουρκμενιστάν	μανάτ Τουρκμενιστάν	TMM
Σουδάν	δηνάριο Σουδάν	ISD	Τρινιντάντ κ. Τομπάγκο	δολάριο Τρινιντάντ κ. Τομπάγκο	TTS
Σουηδία	σουηδική κορώνα	SKr	Τσαντ	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Σουρινάμ	φλορίνι Σουρινάμ	SF	Τσεχία	κορώνα	Kc
Σρι Λάνκα	ρουπία Σρι Λάνκα	SLRe	Τυνησία	δηνάριο Τυνησίας	TD
Συρία	συριακή λίρα	LS	Υεμένη	ριάλ Υεμένης	YER YDin
Ταϊβάν	νέο δολάριο Ταϊβάν	NTS	Φιλιππίνες	πέσο Φιλιππινών	P
Ταϊλάνδη	μπατ	B	Φινλανδία	ευρώ	€
Τανζανία	σελίνι Τανζανίας	TSh	Φίτζι	δολάριο Φίτζι	FS
Τατζικιστάν	ρούβλι Τατζικιστάν	TzR	Χιλή	πέσο Χιλής	ChS
Τζαμάικα	δολάριο Τζαμάικας	J$			

νομοθετώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {νομοθετείς... | νομοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) θεσπίζω κανόνες Δικαίου, συντάσσω και επιβάλλω νόμους: *η κατάσταση τείνει να γίνει ανεξέλεγκτη και η πολιτεία θα αναγκαστεί να νομοθετήσει σειρά κατασταλτικών μέτρων* ♦ **2.** (αμετβ.) ασκώ νομοθετική εξουσία: *η πολιτεία πάντοτε διατηρεί για τον εαυτό της το κυριαρχικό δικαίωμα να νομοθετεί* ΣΥΝ. θεσμοθετώ, θεσμοδοτώ. — **νομοθέτηση** (η) [αρχ.].

νομοκάνονας (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. κώδικας νόμων που αφορούν στην Εκκλησία· η συλλογή όλων των νόμων και των κανόνων τής εκκλησιαστικής νομοθεσίας, των πρακτικών των Ιερών Συνόδων, αλλά και των πολιτικών νόμων που αναφέρονται σε εκκλησιαστικά θέματα. — **νομοκανονικός, -ή, -ό.**

νομοκτηνίατρος (ο/η) {νομοκτηνιάτρ-ου | -ων} ο κτηνίατρος που ανήκει στην κτηνιατρική υπηρεσία ενός νομού. — **νομοκτηνιατρικός, -ή, -ό.**

νομολογία (η) [1847] {νομολογιών} ΝΟΜ. **1.** το σύνολο των αποφάσεων που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των αποφάσεων και των αντιλογιών τους, που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια σχετικά με ορισμένο νομικό ζήτημα. — **νομολόγος** (ο/η) [1841], **νομολογικός, -ή, -ό** [1863], **νομολογικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomologie].

νομομαθής, -ής, -ές {νομομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νομομαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) βαθύς γνώστης των νόμων και τού Δικαίου, αυτός που μελετά και ερμηνεύει τους νόμους και που η γνώμη του σχετικά με νομικά ζητήματα διαθέτει μεγάλο κύρος: *άρθρο διαπρεπούς νομομαθούς* ΣΥΝ. νομοδιδάσκαλος, νομικός. — **νομομάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νομο-* + *-μαθής* < *μανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*)].

νομομηχανικός (ο/η) [1836] μηχανικός που επιβλέπει τα δημόσια έργα σε νομό.

νομοπαρασκευαστικός, -ή, -ό [1887] ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με την επεξεργασία νομοθετημάτων: *~ επιτροπή* (επιτροπή από νομικούς, που ασχολείται με την επεξεργασία και τη διαμόρφωση των νομοσχεδίων, προτού αυτά κατατεθούν στη Βουλή).

νομός (ο) διοικητικό και γεωγραφικό διαμέρισμα κράτους, στο οποίο προΐσταται αιρετός άρχοντας, ο νομάρχης (βλ.λ.): *ο ~ Ημαθίας κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω σφοδρής κακοκαιρίας* || *οι δήμαρχοι και οι κοινοτάρχες ενός ~* ΣΥΝ. νομαρχιακή περιφέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.). Το ζεύγος των τονικών παρωνύμων *νόμος* - *νομός* διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς, αφού ο μεν *νόμος* έλαβε τη σημ. τής κανονιστικής αρχής, η οποία ορίζεται ως κανόνας για τους υπηκόους μιας εξουσίας, ο δε *νομός* δήλωσε τη διοικητική διαίρεση, εντός τής οποίας ασκείται και έχει ισχύ η εν λόγω εξουσία].

νόμος (ο) **1.** γραπτός κανόνας Δικαίου, που αποτελεί ρητή και κατηγορηματική έκφραση τής βούλησης των νομοθετικών οργάνων τού κράτους και που ρυθμίζει τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και με την πολιτεία: *στον τομέα αυτόν η κυβέρνηση θα εφαρμόσει αυστηρά τους ισχύοντες ~* || *ο ~ αυτός έχει καταργηθεί εδώ και μία δεκαετία* || *το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος ~ τού κράτους* || *τηρώ / εφαρμόζω / παραβαίνω / καταπατώ / σέβομαι / υπακούω / περιφρονώ / αψηφώ / προσβάλλω τους ~* || *τήρηση / παράβαση / το κύρος τού νόμου* || *αυστηρός / δρακόντειος* (πολύ σκληρός, άτεγκτος) / *ήπιος / δίκαιος / άδικος ~* || *~ περί Τύπου / ασέμνων / ευθύνης υπουργών* || *σύμφωνα με τον ~* || *ψήφιση / αναθεώρηση νόμου* ΣΥΝ. νομοθέτημα, θέσπισμα ΑΝΤ. άγραφο Δίκαιο, έθος, έθιμο· ΦΡ. (α) ***θείος νόμος*** οι θεϊκές εντολές, ό,τι επιβάλλει η θρησκεία κατ' αντιδιαστολή προς τους νόμους τής πολιτείας ή τής κοινωνίας (β) ***Μωσαϊκός Νόμος*** οι δέκα εντολές που δόθηκαν στον Μωυσή από τον Θεό στο όρος Σινά (γ) ***άγραφος νόμος*** κανόνας που ισχύει μεταξύ των μελών μιας συντροφιάς, μιας ομάδας, μιας κοινωνίας σχετικά με ορισμένη δραστηριότητα, χωρίς να έχει καταγραφεί τυπικά, και αντλεί το κύρος του από συμφωνία ή από το έθιμο, την παράδοση ή τη συνεχή χρήση: *ήταν ~ τού μαγαζιού ο πελάτης που μεθάει να μη γίνεται δεκτός ξανά* || *η βεντέτα είναι ~ στα ορεινά χωριά μας* (δ) ***εκλογικός νόμος*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο διεξάγονται οι εκλογές και αναδεικνύεται η νέα κυβέρνηση (ε) ***οι νόμοι και οι προφήτες*** οι νομικές διατάξεις που καθορίζουν (κάτι) ή τα πρόσωπα που θεωρούνται αυθεντία σε (κάτι): *εδώ μέσα ο διευθυντής και οι εντολές του είναι οι ~!* (στ) ***ερμηνεία τού νόμου*** ο τρόπος με τον οποίο ο νόμος εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση (ζ) ***νόμω** (νόμῳ)* όπως καθορίζεται από το γραπτό Δίκαιο, τις ισχύουσες νομικές διατάξεις (και όχι σύμφωνα με τη φύση ή το εθιμικό Δίκαιο): *ο γάμος αυτός είναι νόμω άκυρος* ΑΝΤ. φύσει (η) ***εκτός νόμου*** (ως χαρακτηρισμός) παράνομος, αυτός που διώκεται από τον νόμο και τους εκπροσώπους του: *η δικτατορική κυβέρνηση κήρυξε ~ τα εργατικά συνδικάτα* (θ) ***παρά τον νόμο*** αντίθετα με ό,τι υπαγορεύει ο νόμος: *ενήργησε ~ και γι' αυτό διώκεται* (ι) ***διά νόμου*** με ειδικό νόμο, νομική διάταξη: *το ζήτημα θα ρυθμιστεί ~* (ια) ***άγνοια νόμου*** το επιχείρημα ότι η τέλεση συγκεκριμένου αδικήματος οφείλεται σε άγνοια τού σχετικού νόμου, το οποίο δεν γίνεται δεκτό από το δικαστήριο: *η ~ δεν συγχωρείται!* (ιβ) (για νομοσχέδιο) ***γίνεται νόμος τού κράτους*** δημοσιεύεται στην εφημερίδα τής κυβερνήσεως και αποκτά ισχύ νόμου: *το νέο φορολογικό νομοσχέδιο θα γίνει σύντομα νόμος τού κράτους* (ιγ) ***σχέδιο νόμου*** το νομοσχέδιο (βλ.λ.) (ιδ) ***πρόταση νόμου*** το νομοσχέδιο (βλ.λ.) που κατατίθεται στη Βουλή από τον αρμόδιο υπουργό ή από ομάδα βουλευτών για υπερψήφιση ή τροποποίηση (ιε) ***το γράμμα τού νόμου*** βλ. λ. *γράμμα* (ιστ) ***το πνεύμα τού νόμου*** ό,τι ουσιαστικά υπαγορεύει ο νόμος, η φιλοσοφία και η παιδαγωγική ή σωφρονιστική διάσταση των νομικών διατάξεων: *οι δικαστικές αποφάσεις που υπαγορεύονται μόνο από το γράμμα και όχι από το ~, είναι ουσιαστικά άδικες* (ιζ) (μτφ.) ***το χέρι τού νόμου*** η ισχύς τού νόμου, η δυνατότητα που έχει να τιμωρεί τον παραβάτη: *το ~ είναι μακρύ και θα σε πιάσει, όσο κι αν προσπαθείς να ξεφύγεις* (ιη) ***ο νόμος είναι νόμος*** ο νόμος ισχύει ανεξάρτητα από προσωπικές προτιμήσεις, συμφέροντα κ.λπ. (ιθ) ***σκληρός ο νόμος, αλλά νόμος*** (λατ. dura lex sed lex) ρωμαϊκό απόφθεγμα που δηλώνει την ανάγκη υποταγής στον νόμο (και πιστής εφαρμογής του), έστω και αν αυτός είναι πολύ αυστηρός (κ) ***στρατιωτικός νόμος*** βλ. λ. *στρατιωτικός* (κα) ***αναγκαστικός νόμος*** βλ. λ. *αναγκαστικός* (κβ) ***νόμος-πλαίσιο*** νόμος τού οποίου οι γενικές διατάξεις χρησιμοποιούνται ως πλαίσιο για επιμέρους εφαρμογές (που εξειδικεύονται συνήθ. με προεδρικά διατάγματα) **2.** το σύνολο των κανόνων Δικαίου που ισχύουν σε μια χώρα ή/και ρυθμίζουν τις σχέσεις σε έναν συγκεκριμένο χώρο κοινωνικής δραστηριότητας: *ο γαλλικός ~ τιμωρεί πολύ αυστηρά το παράπτωμα αυτό* || *η κλοπή απαγορεύεται από τον ποινικό ~* || *εμπορικός / φορολογικός ~* ΣΥΝ. νομοθεσία, Δίκαιο· ΦΡ. ***εν ονόματι τού νόμου** (ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου)* στο όνομα τού νόμου, προκειμένου να εφαρμοστεί το Δίκαιο (ή με πρόφαση την εφαρμογή του): *~ προβαίνει σε πράξεις βίας* **3.** το σύστημα που ερμηνεύει και απονέμει το Δίκαιο: *υπάρχει ~ τελικά σ' αυτή τη χώρα;* || *αυτή η πράξη είναι εντός / εκτός των πλαισίων τού ~* || *προσφεύγω / καταφεύγω στον ~* (στη δικαιοσύνη) || *επικαλούμαι τον ~* || *ο ~ προστατεύει τους ισχυρούς* ΣΥΝ. Δίκαιο, δικαιοσύνη, νομοθεσία **4.** (μτφ.) η αστυνομία και οι δικαστικοί, ως εκφραστές των κανόνων Δικαίου: *οι άνθρωποι τού ~* || *ο ~ παραμονεύει παντού* || *έχει δοσοληψίες με τον ~* || *ο κακοποιός έπεσε στην παγίδα τού ~* || *οι αθωώσεις εμπόρων ναρκωτικών έχουν κλονίσει την εμπιστοσύνη τού κόσμου στον ~*· ΦΡ. (α) ***πάω με τον νόμο*** φροντίζω να μην κάνω κάτι παράνομο, αλλά και να γίνομαι αρεστός στις αστυνομικές ή δικαστικές αρχές: *κάνει πως πάει με τον νόμο, για να καλύπτει καλύτερα τις κομπίνες του* (β) ***έχω τον νόμο με το μέρος μου*** έχω την υποστήριξη των αρχών (κυρ. αστυνομικών ή δικαστικών): *δεν μπορείς να τον πειράξεις αυτόν, έχει τον νόμο με το μέρος του!* (γ) ***παίρνω τον νόμο στα χέρια μου*** αποκαθιστώ μια αδικία που νομίζω ότι μου έγινε και την οποία ο νόμος δεν τιμώρησε, τιμωρώ κάποιον με τον δικό μου τρόπο (λ.χ. με φόνο), ενεργώντας όπως νομίζω ότι θα έπρεπε να ενεργήσει η

δικαιοσύνη: *μετά την απελευθέρωση τού δολοφόνου, οι γονείς φώναζαν ότι θα πάρουν τον νόμο στα χέρια τους* ΣΥΝ. αυτοδικώ **5.** κανόνας που ρυθμίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά ή τις ανθρώπινες δραστηριότητες: *είχε κάνει ~ τής ζωής του την αγάπη προς τον πλησίον* || *ο επιχειρηματίας οφείλει να κινείται όπως επιβάλλουν οι ~ τής αγοράς* || *αυτός δεν έχει ούτε πίστη ούτε ~* (δεν έχει ηθικές αναστολές) || *δεν γνωρίζω ~* (είμαι αδίστακτος) ΣΥΝ. αρχή, γνώμονας, κανόνας· ΦΡ. (α) **νόμος τού νικητή** το δίκαιο τού ισχυροτέρου, ο νικητής τελικά επιβάλλει ως νόμο τη δική του θέληση (β) **νόμος τού Λυντς** η θανάτωση ή κακοποίηση από το πλήθος προσώπου που κατηγορείται για εγκληματική πράξη, χωρίς να προηγηθεί δίκη (βλ. λ. *λιντσάρω*) (γ) **νόμος τής ζούγκλας** βλ. λ. *ζούγκλα* (δ) **νόμος τής νύχτας** οι συνήθειες, οι πράξεις και η συμπεριφορά των ανθρώπων που σχετίζονται με τα κυκλώματα των κέντρων διασκεδάσεως, των χαρτοπαικτικών λεσχών κ.λπ., στο μέτρο που αυτές κρίνονται ποινικά κολάσιμες: *δολοφόνησαν τον ιδιοκτήτη τού μπαρ, γιατί δεν υπάκουσε στον ~ και δεν δέχτηκε να πληρώνει για «προστασία»* (ε) **νόμος τής σιωπής** (i) κώδικας μεταξύ των μελών κυρ. εγκληματικών οργανώσεων, που περιλαμβάνει την υποχρέωση να μην απευθυνθεί ποτέ ένα μέλος τους για βοήθεια ή δικαιοσύνη στις νόμιμες αρχές, καθώς και την άρνησή του να δώσει πληροφορίες σε όσους δεν ανήκουν στην οργάνωση (κυρ. στην αστυνομία) για τη διαλεύκανση των διαπραχθέντων εγκλημάτων· η μη τήρηση τού παραπάνω κώδικα επιφέρει αντίποινα από την πλευρά των εγκληματιών (ii) η κατάσταση κατά την οποία δεν αποκαλύπτονται παρανομίες ή ανήθικες πράξεις από αυτούς που τις γνωρίζουν είτε από φόβο για τις συνέπειες που μπορεί να υποστούν είτε για λόγους συγκάλυψης: *στο χωριό όλοι γνώριζαν τις δραστηριότητές του, αλλά κανείς δεν μιλούσε· επικρατούσε ο ~* **6.** (μτφ.) καθετί που έχει απόλυτη ισχύ, που δεν μπορεί κανείς να το αμφισβητήσει: *ο λόγος του είναι ~* **7.** (στην επιστήμη) (α) βασικός κανόνας, σταθερό αξίωμα, μόνιμη και αμετάβλητη σχέση μεταξύ φαινομένων (στοιχείων τής πραγματικότητας) σε οποιονδήποτε τομέα τού επιστητού: *~ τής φυσικής / τής χημείας* || *επιστημονικός / ψυχολογικός / κοινωνικός ~* || *~ τής βαρύτητας / τής παγκόσμιας έλξης / τού Λαπλάς* || *νόμοι τής γλώσσας* || *φωνητικός / φωνολογικός ~* (β) **φυσικός νόμος** νόμος τής φύσης, σταθερή σχέση αιτίας - φαινομένου: *το ότι ένας ζωντανός οργανισμός πεθαίνει αν σταματήσει να αναπνέει, είναι ~* (γ) ΟΙΚΟΝ. **νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης** βλ. λ. *ζήτηση* (δ) **νόμος των πιθανοτήτων** βλ. λ. *πιθανότητα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός, νομοσχέδιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.). Βλ. κ. *νομός*. Αρκετοί όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *το πνεύμα / γράμμα τού νόμου* (< γαλλ. l'esprit / la lettre de la loi), *σχέδιο νόμου* (< γαλλ. projet de loi), *νόμος-πλαίσιο* (< γαλλ. loi-cadre), *εν ονόματι τού νόμου* (< γαλλ. au nom de la loi), *θέτω εκτός νόμου* (< γαλλ. mettre hors la loi), *παίρνω τον νόμο στα χέρια μου* (< αγγλ. take the law into my hands)].

-νόμος β' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τον ειδικό ορισμένου επιστημονικού κλάδου: *αστρο-νόμος, βιβλιοθηκο-νόμος* **2.** τον υπάλληλο υπηρεσίας: *αγρο-νόμος, παιδο-νόμος* **3.** μηχάνημα διανομής: *ηλεκτρο-νόμος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* (< *νέμω*), πβ. *ἀγορα-νόμος, ἀστυ-νόμος*].

νομοσχέδιο (το) [1857] {νομοσχεδί-ου | -ων} σχέδιο νόμου, το οποίο υποβάλλεται από ένα ή περισσότερα μέλη τής κυβέρνησης στο νομοθετικό σώμα προς ψήφιση: *το φορολογικό ~ θα κατατεθεί αύριο στη Βουλή*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. projet de loi].

νομοσχέδιο – νόμος. Συχνά οι δύο λέξεις συγχέονται στην αντίληψη των ομιλητών με αποτέλεσμα η λ. *νομοσχέδιο* να χρησιμοποιείται με τη σημασία τού *νόμος*. Οι λέξεις όμως διαφέρουν κατά πολύ: **νομοσχέδιο**, όπως το λέει και η λέξη, είναι *σχέδιο νόμου* το οποίο κατατίθεται στη Βουλή προς ψήφιση, είναι δηλ. στην ουσία *πρόταση νόμου* που συζητείται στη Βουλή, είναι όμως πιθανόν να μην εγκριθεί και να μη γίνει ποτέ νόμος· αντίθετα **νόμος** είναι ο γραπτός κανόνας Δικαίου που έχει εγκριθεί από τα νομοθετικά όργανα τού κράτους και εφαρμόζεται ήδη. Επομένως, σε προτάσεις όπως *«Το νομοσχέδιο που ισχύει εδώ και τρία χρόνια προβλέπει...»* ή *«Ο υπουργός επικαλέστηκε νομοσχέδιο που έχει ρυθμίσει τα θέματα των συντάξεων»* η λ. *νομοσχέδιο* χρησιμοποιείται εσφαλμένως αντί τής λ. *νόμος*.

νομοταγής, -ής, -ές [1889] {νομοταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν παραβαίνει τον νόμο, που συμμορφώνεται με τους κανόνες και τις επιταγές τού Δικαίου: *οι ~ πολίτες δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα από τους φορολογικούς ελέγχους* ΣΥΝ. νομιμόφρων **2.** (κακόσ.) αυτός που συμμορφώνεται με ορισμένους κανόνες και αρχές από φόβο ή/και συντηρητισμό ΣΥΝ. φιλήσυχος, δειλός, συντηρητικός ΑΝΤ. θαρραλέος, προοδευτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *νομο-* + *-ταγής* < *τάσσω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*)].

νομοτέλεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΦΙΛΟΣ. η απαρέγκλιτη υπαγωγή οποιουδήποτε στοιχείου τής πραγματικότητας σε συγκεκριμένους, απαράβατους κανόνες: *η φύση μέσα στην ~ της αφήνει χώρο και για την ελεύθερη κίνηση και δράση* || *τα δυσάρεστα γεγονότα που σημειώνονται στην περιοχή μας, φέρουν τη σφραγίδα τής ιστορικής ~*. — **νομοτελειακός, -ή, -ό. νομοτελειακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *νομο-* + *-τέλεια* < *-τελής* < *τέλος*].

νομοτελεστικός, -ή, -ό [1822] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση, την εφαρμογή τού νόμου: *~ διάταγμα* (με το οποίο συγκεκριμένος νόμος τίθεται σε εφαρμογή, ενώ παράλληλα καθορίζονται οι λεπτομέρειές του) **2.** ΙΣΤ. ***Νομοτελεστικό(ν)*** (το) η εκτελεστική εξουσία κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού 1821, η οποία συγκροτήθηκε με απόφαση τής Εθνοσυνέλευσης τής Επιδαύρου (1822) και είχε ως έργο την εκτέλεση των βουλευμάτων που ψήφιζε το Βουλευτικό.

νομοτεχνικός, -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που αναφέρεται στην τεχνική διατύπωση νόμου ή διάταξης, που πρέπει να είναι σαφής και κατανοητή: *οι ~ αδυναμίες ενός νόμου* || *η ~ αποσαφήνιση τής διάταξης*. — **νομοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

νομότυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμφωνεί τυπικά (και συνήθ. όχι ουσιαστικά) με τους νόμους, που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία: *οι διευθύνοντες βρήκαν ~ τρόπο να καταμερίσουν τις ευθύνες τής καταστροφής μεταξύ θυτών και θυμάτων* || (ως ουσ.) *στην επερώτησή του εξέφρασε αμφιβολίες για το νομότυπο των νέων φορολογικών τεκμηρίων*. — **νομότυπα / νομοτύπως** [1892] επίρρ.

νομοφύλακας (ο) [αρχ.] {νομοφυλάκων} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των νόμων ΣΥΝ. θεσμοφύλακας.

νόμπελ κ. (ορθότ.) **νομπέλ** (το) {άκλ.} **1.** ετήσιο διεθνές βραβείο με πολύ υψηλό κύρος, που απονέμεται από τρεις σουηδικούς φορείς και έναν νορβηγικό με επί κεφαλής τη Σουηδική Βασιλική Ακαδημία Επιστημών σε επιστήμονες από όλο τον κόσμο, οι οποίοι κατά το προηγούμενο έτος διέπρεψαν στους τομείς τής φυσικής, τής χημείας, τής φυσιολογίας και ιατρικής και των οικονομικών επιστημών, καθώς επίσης και σε λογοτέχνες για το έργο τους και σε πολιτικούς ή/και κοινωνικούς παράγοντες για την προσφορά τους στην προάσπιση τής παγκόσμιας ειρήνης: *παίρνω το ~* || *η απονομή των βραβείων ~* || *ο Γ. Σεφέρης και ο Ο. Ελύτης έχουν πάρει ~ λογοτεχνίας* **2.** (συνεκδ.) ο νομπελίστας: *η Ελλάδα έχει δύο ~* **3.** (ειρων.-μειωτ.) για άτομο κάθε άλλο παρά ικανό και αξιόλογο: *εσύ θα πάρεις το ~ βλακείας*.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. nobel, από το όνομα τού Σουηδού επιστήμονα και βιομηχάνου Alfred B. Nobel (1833-1896), ο οποίος θέσπισε το φερώνυμο βραβείο (πρώτη απονομή το 1901, σύμφωνα με όρο τής διαθήκης του)].

νομπέλιο (το) {νομπελίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο No) που παρασκευάζεται από βομβαρδισμό ισοτόπου τού κιουρίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < nobelium, από το όνομα τού Σουηδού επιστήμονα A. Nobel, βλ. κ. λ. *νόμπελ*].

νομπελίστας (ο) {νομπελιστών}, **νομπελίστριο** (η) {νομπελιστριών} ο κάτοχος βραβείου νομπέλ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. nobelist < nobel].

νόνα (η) (διαλεκτ.) η γιαγιά ΣΥΝ. μάμμη, βάβω, νενέ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nonna < μτγν. λατ. nonna «τροφός μοναχή». λ. τής παιδικής γλώσσας].

νοννός κ. (λαϊκ.) **νουννός** (ο) (σημ. 1), **νοννά** κ. (λαϊκ.) **νουννά** (η) (σημ. 1) (σχολ. ορθ. *νονός, νονά*) (καθημ.) **1.** αυτός που βαπτίζει άνθρωπο σύμφωνα με τους τύπους τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και του δίδει το όνομα· ο ανάδοχος ● **2.** άνθρωπος τού υποκόσμου, στον χώρο τού οργανωμένου εγκλήματος, που επιβάλλει, με την απειλή βιαιοπραγίας ή δολοφονίας και έναντι αμοιβής, την «προστασία» του σε επιχειρηματίες ή κακοποιούς κάθε είδους, υπόπτους, παρανόμους κ.λπ.: *~ τής νύχτας / τής Μαφίας* ΣΥΝ. προστάτης, γκάνγκστερ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νοννός* < μτγν. *νόννος* < λατ. nonnus «τροφός - πατέρας», που συνδ. με μτγν. *νέννος* «αδελφός τής μητέρας, θείος» (αργότερα και «αδελφός τού πατέρα»). λ. τής παιδικής γλώσσας, πβ. κ. σανσκρ. nanā «μητέρα», περσ. nana, σερβοκρ. nana, ρωσ. njánja «τροφός» κ.ά.].

νον πέιπερ (το) {άκλ.} (στη διπλωματική γλώσσα) κάθε ανεπίσημο κείμενο (δήλωση ή έγγραφο που δεν έχει επίσημη ισχύ) και δεν είναι ανακοινώσιμο (δεν κοινοποιείται σε τρίτους).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. non-paper].

νοολογία (η) [1848] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.-σπάν.) η συστηματική μελέτη τής ανθρώπινης νόησης και των οργάνων που χρησιμοποιούνται κατά τη νοητική διαδικασία, η φιλοσοφία τού νου. — **νοολογικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. noologie].

νοοτροπία (η) {νοοτροπιών} ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης ατόμου ή ομάδας, τα χαρακτηριστικά τής νόησης και τής αντίληψης (κάποιου): *αστική / δονκιχωτική / ξεπερασμένη / δουλική / μοντέρνα / αυταρχική / κοσμοπολίτικη / απαράδεκτη / φασιστική ~*.
[ΕΤΥΜ. < *νοο-* (< *νους*) + *-τροπία* < *τρόπος*, απόδ. τού γαλλ. mentalité].

νοούμενο (το) {νοουμέν-ου | -ων} **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτό που συλλαμβάνεται, που γίνεται αντιληπτό μόνο με τον νου, το προσιτό μόνο μέσω τής νοητικής ικανότητας, χωρίς την παρεμβολή των αισθήσεων· η καθαρή ουσία χωρίς πρόσμειξη στοιχείων τής εμπειρίας (β) (στον Καντ) ***νοούμενα*** (τα) τα πράγματα καθ' εαυτά, κατ' αντιδιαστολή προς τα φαινόμενα ΣΥΝ. νοητό, υπεραισθητό, ιδέα ΑΝΤ. αισθητό **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα κατά το νοούμενο*** γραμματικό σχήμα, κατά το οποίο οι όροι τής πρότασης συμφωνούν μεταξύ τους όχι κατά τον γραμματικό τους τύπο, αλλά σύμφωνα με το νόημα τής πρότασης: *ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής μτχ. *νοούμενος*, μέσ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *νοῶ*].

Νορβηγία (η) (νορβ. Kongeriket Norge = Βασίλειο τής Νορβηγίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Όσλο, επίσημη γλώσσα τη Νορβηγική και νόμισμα την νορβηγική κορώνα. — **Νορβηγός** (ο), **Νορβηγή** κ. **Νορβηγίδα** (η), **νορβηγικός, -ή, -ό**, **Νορβηγικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Norvège < νορβ. Norge < αρχ. νορβ. Norrevegr «βόρεια οδός», όπως ονομάστηκε από τους Βίκινγκς η περιοχή τής Σκανδιναβίας που βρεχόταν από τη Βόρειο Θάλασσα].

νόρμα (η) {σπάν. νορμών} (καθημ.) **1.** οτιδήποτε λειτουργεί ή χρησιμεύει ως μέτρο, κανόνας ή πρότυπο **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το κοινώς αποδεκτό πλαίσιο συμπεριφοράς που επιβάλλει μια κοινωνία στα μέλη της, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης τού ατόμου **3.** ΟΙΚΟΝ. το καθορισμένο ελάχιστο όριο απόδοσης των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία και ιδ. στον τομέα τής βιομηχανίας **4.** ΓΛΩΣΣ. η επίσημη μορφή συγκεκριμένης γλώσσας, αυτή που διδάσκεται στο σχολείο και χρησιμοποιείται από τους κρατικούς φορείς: *η ποίηση συχνά παραβιάζει τη γλωσσική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. norma < λατ. norma «γνώμων, στάθμη», από την αιτ. ενικού *γνώμονα* (τού αρχ. *γνώμων*) με ετρουσκική επίδραση].

νορμάλ επίθ. {άκλ.} **1.** κανονικός, ομαλός: *σε ~ συνθήκες αυτό δεν θα συνέβαινε ποτέ* || (κ. μτφ. για πρόσ.) *αυτός ο άνθρωπος δεν μου φαίνεται ~. δεν πρέπει να είναι στα καλά του* ΣΥΝ. ομαλός, φυσιολογικός, κανονικός ΑΝΤ. ανώμαλος, αφύσικος ● **2.** (ως επίρρ.) ομαλά, φυσιολογικά: *-Πώς τα πάς; - ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. normal < λατ. normalis «κανονικός» < norma. Βλ. κ. *νόρμα*].

Νορμανδία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΔ. Γαλλίας στις ακτές τής Μάγχης, όπου πραγματοποιήθηκε απόβαση των Συμμάχων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. — **Νορμανδός** (ο), **Νορμανδή** (η), **νορμανδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Normandie, που έλαβε την ονομασία αυτή τον 10ο αι. από τους Νορμανδούς (Normans), οι οποίοι ήταν απόγονοι των Βίκινγκς. Το όνομα Norman είναι γερμ. προελ. και σημαίνει «άνθρωπος τού Βορρά»].

νοσηλεία (η) [αρχ.] {νοσηλειών} **1.** η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ασθενούς στο σπίτι ή (συνηθέστ.) σε νοσοκομείο **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρέχεται η παραπάνω περίθαλψη σε ασθενή: *μετά τη ~ του στην κλινική φαινόταν άλλος άνθρωπος.*

νοσηλευτήριο (το) [1868] {νοσηλευτηρί-ου | -ων} δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα ειδικά εξοπλισμένο και επανδρωμένο, ώστε να παρέχει ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη σε ασθενείς ΣΥΝ. νοσοκομείο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα.
[ΕΤΥΜ. < *νοσηλεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *εκπαιδευ-τήριο*].

νοσηλευτής (ο) [1893], **νοσηλεύτρια** (η) [1894] {νοσηλευτριών} το πρόσωπο που προσφέρει τις πρώτες βοήθειες και γενικά την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε ασθενή σύμφωνα με τις οδηγίες τού γιατρού ΣΥΝ. νοσοκόμος / νοσοκόμα.

νοσηλευτικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίθαλψη και τη θεραπεία των ασθενών, που είναι ικανός ή κατάλληλος γι' αυτήν: *~ ίδρυμα / προσωπικό / μονάδα / υλικό* ΣΥΝ. θεραπευτικός **2.** (ειδικότ.) ***νοσηλευτική*** (η) (α) το επάγγελμα τού νοσηλευτή (βλ.λ.), η τέχνη και η επιστήμη τής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και περιποίησης ασθενών, ατόμων με ειδικές ανάγκες και γενικά αναξιοπαθούντων, σύμφωνα με τις οδηγίες των ειδικών ιατρών (β) (με κεφ.) η ανώτερη και η ανώτατη σχολή, στην οποία διδάσκεται η τέχνη και η επιστήμη αυτή: *πέρασα στη ~.*

νοσηλεύω ρ. μετβ. {νοσήλευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** παρέχω σε ασθενή την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τις ενδεδειγμένες περιποιήσεις για την ανάρρωσή του ΣΥΝ. περιθάλπω **2.** (συχνότ. στο μεσοπαθ. ***νοσηλεύομαι***) δέχομαι ιατρική περίθαλψη και φροντίδα κατ' οίκον ή συχνότ. σε ειδικό θεραπευτικό ίδρυμα: *οι τραυματίες διακομίστηκαν και νοσηλεύονται στο Ασκληπιείο Βούλας || στο παρελθόν νοσηλεύθηκε δύο φορές σε ψυχιατρική κλινική* ΣΥΝ. περιθάλπομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοσηλός* «άρρωστος, ασθενής» < *νόσος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *χαμ-ηλός*].

νοσήλια (τα) {νοσηλίων} τα έξοδα τής θεραπείας, η χρηματική δαπάνη που απαιτείται για τη χορήγηση ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και την περιποίηση ασθενούς σε νοσηλευτικό κατάστημα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού μτγν. επιθ. *νοσήλιος* (< αρχ. *νοσηλός*). Βλ. κ. *νοσηλεύω*].

νόσημα (το) [αρχ.] {νοσήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ΙΑΤΡ. πάθηση οργανική ή ψυχική, απώλεια τής υγείας τού οργανισμού: *δερματικό / καρδιαγγειακό / αλλεργικό / αφροδίσιο / ψυχικό / στομαχικό / νεφρικό / ηπατικό / εντερικό ~ || ανίατο / σοβαρό / βαρύ / ελαφρό / μεταδοτικό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) νόσος, ασθένεια, (καθημ.) αρρώστια.

νοσηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που θεωρείται επιβλαβής ή καταστρεπτικός για την υγεία και την ισορροπία οργανισμού: *~ κλίμα / αναθυμιάσεις / διαταραχή* ΣΥΝ. νοσώδης, νοσογόνος, παθογόνος, ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός **2.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) επιρρεπής στην ασθένεια, αυτός που έχει την τάση να αρρωσταίνει: *~ οργανισμός / προδιάθεση* ΣΥΝ. ασθενικός, φιλάσθενος ΑΝΤ. υγιής, ρωμαλέος, δυνατός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι υγιής ή φυσιολογικός, που αποκλίνει από την ομαλότητα ή από ό,τι θεωρείται ηθικώς και κοινωνικώς παραδεκτό: *~ φαντασία / ιδέα / κατάσταση / ατμόσφαιρα / φιλοδοξία / εκδήλωση / νοοτροπία / μανία / έξη / περιέργεια || η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να απαλλαγεί από ορισμένα ~ φαινόμενα || στην πολιτική ζωή τής χώρας επικρατεί ένα ~ κλίμα* ΣΥΝ. αρρωστημένος, ανώμαλος ΑΝΤ. (μτφ.) υγιής, φυσιολογικός. — **νοσηρ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νόσος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. *οδυν-ηρός, πον-ηρός*].

νοσηρότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση ελλείψεως υγείας, ευεξίας και δύναμης στον οργανισμό ΑΝΤ. υγεία, ανοσία **2.** (κατ' επέκτ.) η ροπή προς την ασθένεια και την αδυναμία, η φιλάσθενη κράση: *τα αίτια τής ~ τού παιδιού θα πρέπει να αναζητηθούν σε κληρονομικούς παράγοντες* ΑΝΤ. ευρωστία, ευεξία, ισχυρή κράση **3.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η συχνότητα προσβολής πληθυσμιακής ομάδας από ασθένειες ή από συγκεκριμένο νόσημα σε δεδομένο χρονικό διάστημα: *η ~ στην Ελλάδα διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα* **4.** το σύνολο των αιτιών που δημιουργούν ή προδιαθέτουν για την εμφάνιση μιας ασθένειας: *η ~ στην περιοχή οφείλεται στην ύπαρξη εκτεταμένων ελών* **5.** (μτφ.) μη φυσιολογική κατάσταση, που αποκλίνει από την ομαλότητα και το ηθικώς και κοινωνικώς παραδεκτό: *πολιτική / κοινωνική / ηθική ~ || το άρθρο τού έγκριτου δημοσιογράφου αποκαλύπτει τη ~ τής πολιτικής μας ζωής.*

νοσογόνος, -ος, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για τη σωματική ή ψυχική υγεία: *~ μικρόβιο / ιός / εστία* ΣΥΝ. νοσηρός, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός, εξυγιαντικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. morbifique].

νοσογραφία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστημονική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα που περιλαμβάνει την περιγραφή μιας ή περισσότερων νόσων. — **νοσογραφικός**, -ή, -ό [1857].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosographie].

νοσοκομειακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με το νοσοκομείο: *~ περίθαλψη / ίδρυμα / νοσηλεία / αεροπλάνο / ελικόπτερο / αυτοκίνητο / κρεβάτι / υλικό / προσωπικό / γιατρός* (που απασχολείται αποκλειστικώς σε νοσοκομείο) / *ιατρική* (που ασκείται στα νοσοκομεία) / *πλοίο* (που έχει μετατραπεί σε νοσοκομείο) **2.** ***νοσοκομειακό*** (το) ειδικά διαμορφωμένο αυτοκίνητο για την επείγουσα μεταφορά ασθενών σε νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς ΣΥΝ. ασθενοφόρο. — **νοσοκομειακ-ά / -ώς** επίρρ.

νοσοκομείο (το) [μτγν.] δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα κοινωνικο-επιστημονικού χαρακτήρα, που παρέχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στοχεύει στην όσο το δυνατόν πληρέστερη θεραπεία και αποκατάσταση τής υγείας ασθενών και αναξιοπαθούντων και στη χορήγηση τής ενδεδειγμένης περιποίησης στις περιπτώσεις τοκετών και χρόνιων ή ανίατων ασθενειών: *διανυκτερεύον / εφημερεύον / κρατικό / δημοτικό / λαϊκό / γενικό* (που δέχεται όλα τα περιστατικά, παθολογικά και χειρουργικά, ειδικευόμενο κυρ. σε παθήσεις που απαιτούν βραχυχρόνια περίθαλψη) *ειδικό* (που παρέχει νοσηλεία σε ασθενείς οι οποίοι πάσχουν από ορισμένες ασθένειες, κυρ. από λοιμώδεις, ογκολογικές, ψυχικές κ.λπ., νόσους ή νοσήματα τού θώρακα) / *στρατιωτικό* (στο οποίο νοσηλεύονται κυρ. στρατευμένοι ή στρατιωτικοί και τα μέλη των οικογενειών τους) / *πλωτό ~ || μεταφέρομαι / διακομίζομαι / νοσηλεύομαι / παραμένω στο ~ || εξέρχομαι / βγαίνω / παίρνω εξιτήριο από το ~* ΣΥΝ. νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα, θεραπευτικό ίδρυμα (πβ. λ. *κλινική* κ. *Κέντρο Υγείας*, λ. *κέντρο*).

νοσοκόμος (ο), **νοσοκόμα** (η) πρόσωπο που περιθάλπει και περιποιείται ασθενείς, που έχει ως επάγγελμα να νοσηλεύει αρρώστους ή αναξιοπαθούντες σε ειδικό ίδρυμα (νοσοκομείο), σε ιατρεία ή και στο σπίτι ΣΥΝ. νοσηλευτής / νοσηλεύτρια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νοσο-* (< *νόσος*) + *-κόμος* < *κομώ* «φροντίζω, περιποιούμαι». Βλ. κ. *-κομία*].

νοσολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων με βάση ορισμένα κριτήρια. — **νοσολόγος** (ο/η) [1871], **νοσολογικός**, -ή, -ό [1832], **νοσολογικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosologie].

νοσομανία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική κατάσταση που εντάσσεται στην υποχονδρία (βλ.λ.), κατά την οποία το πρόσωπο καταλαμβάνεται από νοσηρό φόβο ότι πάσχει από όλες τις σοβαρές ασθένειες και γι' αυτό ασχολείται συνεχώς με την υγεία του. — **νοσομανής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosomania].

νόσος (η) (λόγ.) **1.** κάθε διαταραχή, βλάβη και γενικά μη φυσιολογική κατάσταση που παρουσιάζεται στο σώμα οργανισμού ή και στον ψυχισμό ανθρώπου λόγω εξωτερικών ή εσωτερικών αιτίων και προσβάλλει ή αλλοιώνει τις λειτουργίες του: *οξεία / χρονία / ανίατη / μολυσματική / επώδυνη / βαριά / μυστηριώδης / μεταδοτική / θανατηφόρος / νευρική / ψυχική / εντερική ~ || προσβάλλομαι / θεραπεύομαι από τη ~ || καταπολεμώ τη ~ || υποκύπτω στη ~* ΣΥΝ. αρρώστια, ασθένεια, νόσημα, πάθηση ΑΝΤ. υγεία, ευεξία, ευρωστία **2.** (α) ***επαγγελματική νόσος*** χαρακτηρισμός ασθένειας που προσβάλλει όσους εργάζονται σε επαγγέλματα με επικίνδυνες ή μολυσματικές συνθήκες εργασίας (β) ***ενδημική νόσος*** κάθε ασθένεια που εμφανίζεται τακτικά ή περιοδικά σε έναν τόπο (γ) ***επιδημική νόσος*** κάθε ασθένεια με μεγάλη μεταδοτικότητα, δηλ. που προσβάλλει σημαντικό τμήμα τού πληθυσμού σε μικρό χρονικό διάστημα (δ) ***ιερά νόσος*** (μτγν. φρ.) η επιληψία (βλ.λ.) (ε) ***επάρατη νόσος*** ο καρκίνος (βλ.λ.) (στ) ***στερητική νόσος*** βλ. λ. *στερητικός* (ζ) ***στεφανιαία νόσος*** βλ. λ. *στεφανιαίος* (η) ***συστηματική νόσος*** βλ. λ. *συστηματικός* (θ) ***νόσος των δυτών*** κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δύτες, όταν αναδυθούν απότομα από βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, η οποία οφείλεται στη διαφορά βαρομετρικής πιέσεως και την επίδραση τού αζώτου στον οργανισμό και εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία (ι) ***νόσος των τρελών αγελάδων*** η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια (βλ. λ. *σπογγώδης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νόσος* / *νοῦσος* < **νόσϝος*, αγν. ετύμου].

νοσοφοβία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} είδος υποχονδρίας (βλ.λ.), ιδεοληπτική κατάσταση φοβίας για τις νόσους, που εκδηλώνεται με τη λήψη εκ μέρους τού ατόμου πολλαπλών προφυλάξεων για την αποφυγή ενδεχόμενων μολύνσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosophobia].

νοσταλγία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συναίσθημα έντονου πόθου και λαχτάρας για επιστροφή στην πατρική γη. που συνοδεύεται συνήθ. από θλίψη και μελαγχολία. εφόσον η επιστροφή αυτή κρίνεται δύσκολη ή αδύνατη: *η ~ τού ξενιτεμένου αποτελεί βασικό θέμα τής δημοτικής ποίησης* || *όταν ζούσα στο εξωτερικό. ένιωθα έντονη ~ για την Ελλάδα* ΣΥΝ. πεθυμιά. λαχτάρα **2.** (κατ᾽ επέκτ.) ψυχική κατάσταση που συνοδεύει ενίοτε την αναπόληση τού παρελθόντος και χαρακτηρίζεται από συναισθήματα θλίψης και μελαγχολίας κατά την ανάμνηση αγαπημένων προσώπων. ευχάριστων γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ.. ενώ συνδυάζεται και με επιθυμία για επάνοδο ή επιστροφή τους: *με ~ θυμούμαι την εποχή εκείνη τής χαράς και τής ξεγνοιασιάς* || *αγιάτρευτη / δυνατή / ξαφνική / ακατανίκητη / απέραντη / τυραννική / γλυκιά ~* || *κατέχομαι / βασανίζομαι από ~* || *με κυριεύει η ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nostalgie < αρχ. *νόστος* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

νοσταλγικός, -ή. -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με τη νοσταλγία (βλ.λ.) ή αυτός που προκαλεί νοσταλγία: *~ τραγούδι / αναδρομή / περιγραφή / αναπόληση / διάθεση / περίπατος.* - **νοσταλγικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

νοσταλγός (ο/η) [1894] πρόσωπο που αισθάνεται νοσταλγία. που αναπολεί με ευχαρίστηση κάτι που ανήκει στο παρελθόν: *~ τής χαμένης νιότης*· ΦΡ. ***νοσταλγοί τού παρελθόντος*** οι οπαδοί τής δικτατορίας.

νοσταλγώ ρ. μετβ. {νοσταλγείς... | νοστάλγησα} αισθάνομαι νοσταλγία (βλ.λ.) (για πρόσωπο. τόπο. εποχή, κατάσταση κ.λπ.): *~ τα φοιτητικά μου χρόνια* || *μετά από πολλά χρόνια στο εξωτερικό ο Νάσος νοστάλγησε την Ελλάδα.*
[ΕΤΥΜ. < *νοσταλγία* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

νοστιμάδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) η νοστιμιά (βλ.λ.) ΑΝΤ. ανοστιά **2.** (μτφ.) θελκτικότητα και χάρη: *το είπες με πολλή ~* || (παροιμ.) «*ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει ~*» || (παροιμ.) «*έρωτας δίχως πείσματα δεν έχει ~*» ΣΥΝ. γοητεία. χάρη, γλύκα.

νοστιμεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {νοστίμ-εψα. -εύτηκα. -ευμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (έδεσμα) νόστιμο (βλ.λ.), συνήθ. προσθέτοντας το κατάλληλο συστατικό: *το αλατοπίπερο νοστιμεύει το φαγητό* || *βάζω μπαχαρικά, για να νοστιμέψω το φαγητό* ΣΥΝ. αρτύνω. καρυκεύω ΑΝΤ. ανοσταίνω **2.** (μτφ.) καθιστώ πρόσωπο ή πράγμα κομψό και χαριτωμένο, το κάνω θελκτικό και γοητευτικό: *στη θέση σου θα έβαζα και κόκκινη κλωστή, για να νοστιμέψω το σχέδιο τού κεντήματος* || *πολύ τη νοστιμεύει το καινούργιο της φόρεμα* ΣΥΝ. ομορφαίνω, κομψεύω, εξωραΐζω ΑΝΤ. ασχημίζω ♦ (αμετβ.) **3.** (για φαγώσιμο) αποκτώ ευχάριστη γεύση. γίνομαι νόστιμος (βλ.λ.): το *ρύζι θα νοστιμέψει, αν προσθέσεις λίγο κάρι* ΑΝΤ. ανοσταίνω **4.** (μτφ.) γίνομαι όμορφος. κομψός και χαριτωμένος. αποκτώ γοητεία: *τα κορίτσια νοστιμεύουν πολύ, όταν περάσουν την πρώτη εφηβική ηλικία* ΣΥΝ. ομορφαίνω, εξωραΐζομαι ΑΝΤ. ασχημίζω. γίνομαι άχαρος **5.** (μεσοπαθ. ***νοστιμεύομαι***) έχω έντονη επιθυμία. λαχτάρα ή πόθο για (κάτι/κάποιον). επιθυμώ να γευθώ (κάτι): *μη νοστιμεύεσαι τα γλυκά· είπες ότι άρχισες δίαιτα!* || *νοστιμεύεται τη γειτονοπούλα εδώ και καιρό* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ, ορέγομαι, (λαϊκ.) λιμπίζομαι. τραβά η ψυχή μου. Επίσης **νοστιμίζω** [μεσν.] (σημ. 1-3).

νοστιμιά (η) **1.** η ευχάριστη γεύση τής τροφής, η ιδιότητα τού εύγευστου εδέσματος: *η ~ τού φαγητού εξαρτάται από την τέχνη τής μαγείρισσας* ΣΥΝ. νοστιμάδα. γευστικότητα ΑΝΤ. ανοστιά **2.** (μτφ.) κομψότητα και χάρη. η ιδιότητα προσώπου/πράγματος που ασκεί έντονη έλξη: *τα αστεία και τα πειράγματά του έχουν ~* ΣΥΝ. γούστο, γοητεία. χάρη, θελκτικότητα. γλύκα ΑΝΤ. ανοστιά **3.** ***νοστιμιές*** (οι) εύγευστα εδέσματα: στο *τραπέζι παρουσίασε ένα σωρό ~.*

νοστιμίζω ρ. → νοστιμεύω

νόστιμον ήμαρ → ήμαρ

νόστιμος, -η. -ο **1.** αυτός που διαθέτει ευχάριστη γεύση, που προκαλεί γευστική απόλαυση: *ετοίμασα κάτι ~* || *~ κρέας / ψάρι / φαγητό* ΣΥΝ. εύγευστος, γευστικός. απολαυστικός, (λόγ.) τερψιλαρύγγιος ΑΝΤ. άγευστος. άνοστος **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί καλή διάθεση και ευχαρίστηση. που λέγεται ή γίνεται με χάρη και κομψότητα: *συνήθως στις συντροφιές λέει ~ ανέκδοτα* || *~ υπόθεση / ιστορία / επεισόδιο / περιστατικό / παράδειγμα / αστείο* ΣΥΝ. όμορφος. χαριτωμένος, ευχάριστος, κομψός, γουστόζικος ΑΝΤ. άνοστος. άχαρος, κρύος, ανάλατος **3.** (μτφ.) ευχάριστος στην όψη, αυτός που προκαλεί ευχάριστες εντυπώσεις: *~ κοπέλα / κορίτσι / γυναίκα / άνδρας / νεαρός* || *~ στόλισμα / ντύσιμο* ΣΥΝ. χαριτωμένος ΑΝΤ. άχαρος. — **νόστιμα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος στην επιστροφή στην πατρίδα» και, κατ᾽ επέκταση. «ο ευχάριστος. αυτός που προκαλεί ωραίες αναμνήσεις (όπως ένα εύγευστο φαγητό)», < *νόστος* (βλ.λ.)].

νοστιμούλης, -α. -ικο {νοστιμούληδες} (υποκ.) **1.** αυτός που είναι αρκετά νόστιμος: *~ φαγητό* **2.** (μτφ.) αρκετά όμορφος. αρκετά χαριτωμένος: *~ κοπελιά* ΣΥΝ. ομορφούλης. ομορφούλικος. ομορφούτσικος ΑΝΤ. ασχημούλης, ασχημούτσικος. Επίσης **νοστιμούλικος,** -η, -ο κ. **νοστιμούτσικος**.

νόστος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η επιστροφή ξενιτεμένου στην πατρίδα: *κάθε μετανάστης ζει με τον πόθο τού ~* ΣΥΝ. επάνοδος, παλιννόστηση, επαναπατρισμός ΑΝΤ. εκπατρισμός. αποδημία, ξενιτεμός, (λαϊκ.) μισεμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέομαι* «επιστρέφω. γυρίζω» (με ετεροίωση) < **νέσομαι*, που συνδ. με σανσκρ. násate «πλησιάζω. ενώνομαι». γοτθ. nasjan «σώζω». αρχ. γερμ. nerian «διασώζω. τρέφω» (> γερμ. nähren) κ.ά. Ομόρρ. *ἄ-νοστος, νόστ-ιμος, Νέστ-ωρ* (βλ.λ.) κ.ά.].

νοσφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {νοσφίσθηκα} (λόγ.-σπάν.) γίνομαι παράνομα κάτοχος ξένου πράγματος ή αντικειμένου. το κατακτώ και το κρατώ με δόλιο τρόπο: *~ έδαφος / περιουσία* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι, σφετερίζομαι. οικειοποιούμαι. — **νόσφιση** (η) [1895], **νοσφισμός** (ο) [μτγν.], **νοσφιστής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοσφίζω*, αρχική σημ. «απομακρύνω - αποστερώ». < επίρρ. *νόσφι* «μακριά από, παράμερα. κρυφά». αβεβ. ετύμου. Το επίθημα *-φι* ίσως είναι υπόλειμμα οργανικής πτώσεως. αλλά δεν έχει προσδιοριστεί σαφώς το θέμα τής λ. Κατά μίαν άποψη. ίσως *νόσφι* < **νότ-σ-φι*. που συνδ. με λιθ. nuō «μακριά από», λετ. núo «από, εκ» και με το αρχ. *νῶτον*].

νοσώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {νοσείς... | νόσησα} (λόγ.) **1.** προσβάλλομαι ή έχω προσβληθεί από ασθένεια. υποφέρω από κάτι, είμαι άρρωστος σωματικά ή ψυχικά: *ο ασθενής νοσεί βαριά* ΣΥΝ. ασθενώ. πάσχω ΑΝΤ. υγιαίνω **2.** (μτφ.-συχνότ.) βρίσκομαι σε πολύ κακή κατάσταση: *η ανώτατη παιδεία μας νοσεί βαρύτατα και πρέπει να στρατευθούμε όλοι για τη θεραπεία της* ΣΥΝ. πάσχω, υποφέρω. (οικ.) είμαι σε κακό χάλι ΑΝΤ. είμαι καλά, βρίσκομαι σε άριστη κατάσταση.

νοσώδης, -ης. -ες [αρχ.] {νοσώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} **1.** αυτός που προξενεί ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για την υγεία και την ισορροπία τού οργανισμού: *~ κλίμα* ΣΥΝ. νοσηρός. νοσογόνος. ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός **2.** ο επιρρεπής στις ασθένειες, αυτός που προσβάλλεται εύκολα και συχνά από αρρώστιες: *~ οργανισμός* ΣΥΝ. ασθενικός. φιλάσθενος ΑΝΤ. υγιής. δυνατός. εύρωστος **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που προκαλεί συμφορές και καταστροφές ΣΥΝ. ολέθριος. καταστρεπτικός ΑΝΤ. ευνοϊκός **4.** (ειδικότ.) ***νοσώδες*** (το) ομοιοπαθητικό φάρμακο που αποτελείται από παθολογικά προϊόντα τού οργανισμού σε μεγάλη αραίωση και χρησιμοποιείται για τη θεραπεία των αντίστοιχων νόσων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*

νότα[1] (η) {δύσχρ. νοτών} **1.** ΜΟΥΣ. το σημείο με το οποίο παριστάνεται γραφικώς ο μουσικός φθόγγος· καθένα από τα επτά σημεία/σύμβολα τής μουσικής κλίμακας: *παίζει κιθάρα πρακτικά. χωρίς να ξέρει νότες* ΣΥΝ. σημείο. φθογγόσημο **2.** (κατ᾽ επέκτ.) ο ήχος που ακούγεται και ειδικότ. η ιδιαίτερη χροιά του: *υψηλή / χαμηλή / παράφωνη ~* ΣΥΝ. τόνος. απόχρωση **3.** (μτφ.) η χροιά ή η απόχρωση οποιουδήποτε πράγματος και γενικά οτιδήποτε επηρεάζει τη διάθεση και μεταβάλλει τη συναισθηματική ισορροπία: *το γέλιο των παιδιών έδωσε χαρούμενη ~ στη σκυθρωπή ατμόσφαιρα* || *η χθεσινή κακοκαιρία έδωσε μια χειμωνιάτικη ~ στην καρδιά τής άνοιξης* || *ευχάριστη / δυσάρεστη / εύθυμη / γιορτινή / πένθιμη / τραγική / δραματική / τρυφερή / ζωηρή / λαϊκή ~* || *~ ευθυμίας / χαράς / μελαγχολίας / αισιοδοξίας / δροσιάς / φρεσκάδας* ΣΥΝ. τόνος.
[ΕΤΥΜ. < λατ. nota «σημείο, σήμα» (< nosco «γνωρίζω, εξετάζω»). Τα ονόματα των φθογγοσήμων προέρχονται ακροφωνικώς από συλλαβές μεσν. λατ. ύμνου προς τον Ιωάννη τον Βαπτιστή (βλ. τα πλάγια στοιχεία παρακάτω): *Ut* queant laxis *re*sonare fibris. *Mi*ra gestorum *fa*muli tuorum. *Sol*ve polluti *la*bii reatum. *S*ancte *I*ohannes («Για να μπορέσουν οι υπηρέτες σου να τιμήσουν με δυνατές φωνές τις θαυμαστές σου πράξεις, εξάλειψε την αμαρτία από τα ακάθαρτα χείλη τους. Άγιε Ιωάννη»). Αργότερα η πρώτη νότα «ut» μετονομάστηκε σε «do»].

νότα[2] (η) {δύσχρ. νοτών} ΝΟΜ. επίσημο διπλωματικό έγγραφο που ανταλλάσσεται μεταξύ τού Υπουργείου Εξωτερικών μιας χώρας και των διαφόρων διπλωματικών αντιπροσωπιών που βρίσκονται στη χώρα αυτή ΣΥΝ. διακοίνωση. (λατ.) μεμοράντουμ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. note (diplomatique) < λατ. nota «σημείο, σήμα» (< ρ. nosco «γνωρίζω, εξετάζω»)].

νοτάριος (ο) {νοταρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. **1.** (κατά τη Φραγκοκρατία και την Τουρκοκρατία και αργότερα στα Επτάνησα) ο συμβολαιογράφος (βλ.λ.) **2.** πολιτικό και εκκλησιαστικό αξίωμα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που αντιστοιχούσε κατά καιρούς στον σημειογράφο, τον στενογράφο. τον γραμματέα ή τον συμβολαιογράφο. — **νοταριανός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. notarius < nota «σημείο. σήμα» < ρ. nosco «γνωρίζω, εξετάζω»].

νοτερός, -ή. -ό γεμάτος υγρασία και βροχή: *~ κλίμα / πρωινό / βράδυ* ΣΥΝ. υγρός. βροχερός ΑΝΤ. ξερός, ξηρός. στεγνός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νότος*].

νοτιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο νότος: *βγήκε από το κάστρο και τράβηξε κατά τη ~* || *το σπίτι βλέπει κατά τη ~* ΣΥΝ. νοτιάς, μεσημβρία ΑΝΤ. βορράς **2.** (συνεκδ.) ο άνεμος που πνέει από τον νότο και. καθώς περνά από τη θάλασσα. φέρνει υγρασία: *σήμερα φυσάει δυνατή ~* (βλ κ. λ. *άνεμος*. ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιάς. όστρια ΑΝΤ. βοριάς. πουνέντες **3.** (μτφ.) καιρός υγρός και βροχερός που προκαλείται από νότιο άνεμο: *η ~ μού τρυπούσε τα κόκκαλα* ΣΥΝ. υγρασία ΑΝΤ. ξηρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοτία* (ενν. *αὔρα. πνοή*). ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *νότιος*].

Νότια Αφρική ή **Δημοκρατία τής Νότιας Αφρικής** (η) (αφρικάανς Republiek van Suid Afrika. αγγλ. Republic of South Africa = Δημοκρατία τής Νότιας Αφρικής) κράτος στο νοτιότερο άκρο τής Αφρικής με πρωτεύουσες την Πρετόρια (για την εκτελεστική εξουσία) και το Κέιπ Τάουν (για τη νομοθετική εξουσία), επίσημες γλώσσες τα Αφρικάανς και την Αγγλική και νόμισμα το ραντ. Επίσης **Νότιος Αφρική**. — **Νοτιοαφρικανός** κ. (προφορ.) **Νοτιοαφρικάνος** (ο), **Νοτιοαφρικανή** κ. (προφορ.) **Νοτιοαφρικάνα** (η). **νοτιοαφρικανικός,** -ή. -ό [1890] κ. **νοτιοαφρικάνικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. Η χώρα έλαβε την ονομασία της το 1910 με την ένωση των προτεκτοράτων και αποικιών τής Αγγλίας στην περιοχή].

νοτιάς (ο) {νοτιάδες} **1.** ο θερμός και υγρός άνεμος που πνέει από νότια διεύθυνση και φθάνει κάποτε σε πολύ μεγάλη ένταση (ώς εννέα μποφόρ στα ελληνικά πελάγη): *σήμερα φυσάει ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιά, όστρια ΑΝΤ. βοριάς **2.** (κατ᾽ επέκτ.) ο σχετικά θερμός και υγρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει νότιος άνεμος: *σήμερα*

δεν κάνει κρύο, είναι ~ ΣΥΝ. νοτιά **3.** (συνεκδ.) ο νότος: *τράβηξε κατά τον* ~ ΣΥΝ. μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς. — (υποκ.) **νοτιαδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < *νοτιά*, κατά το *βοριάς*].

Νότια Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ των Φιλιππινών, τής νήσου Βόρνεο, τής Μαλαισίας, τού Βιετνάμ και των Ν. ακτών τής Κίνας· αλλιώς *Θάλασσα (τής) Νότιας Κίνας*.

νοτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νότισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) υγρό και μαλακό, το ποτίζω ελαφρώς με νερό ή άλλο υγρό: *μην απλώσεις έξω τα ρούχα, γιατί η υγρασία θα τα νοτίσει* || *το μωρό νότισε το στρώμα* || *νοτισμένο χώμα / έδαφος / ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. υγραίνω, βρέχω, διαβρέχω, μουσκεύω ΑΝΤ. ξηραίνω, στεγνώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι υγρός και μαλακός από απορρόφηση νερού ή άλλου υγρού: *τα ρούχα νότισαν από την υγρασία* || *ο τοίχος νότισε* ΣΥΝ. υγραίνομαι, βρέχομαι, διαβρέχομαι ΑΝΤ. ξηραίνομαι, στεγνώνω. — **νότισμα** (το) κ. **νοτισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νότος*].

Νοτιοαμερικανός κ. (προφορ.) **Νοτιοαμερικάνος** (ο), **Νοτιοαμερικανή** κ. (προφορ.) **Νοτιοαμερικάνα** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Ν. Αμερική ΣΥΝ. Λατινοαμερικανός. — **νοτιοαμερικανικός, -ή, -ό** [1889] κ. (προφορ.) **νοτιοαμερικάνικος, -η, -ο.**

νοτιοανατολικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΑ.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή: ~ *δωμάτιο / παράθυρο* ΣΥΝ. ανατολικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοδυτικός **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή, που πνέει από το ανάλογο σημείο τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) εύρος, (λαϊκ.) σιρόκος. — **νοτιοανατολικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.

νοτιοαφρικανικός, -ή, -ό ➝ Νότια Αφρική

νοτιοδυτικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΔ.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στη δύση: ~ *δωμάτιο / παράθυρο* ΣΥΝ. δυτικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοανατολικός **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στη δύση, που πνέει από το ανάλογο σημείο τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λίβας, (λαϊκ.) γαρμπής. — **νοτιοδυτικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.

νοτιοελλαδικός, -ή, -ό κ. **νοτιοελλαδίτικος, -η, -ο** αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ελλάδα.

νοτιοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ευρώπη.

νότιος, -α, -ο [αρχ.] (συντομ. Ν.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς τον νότο (βλ.λ.): ~ *πολιτεία / τομέας / μέτωπο / δωμάτιο / παράθυρο / ημισφαίριο* ΣΥΝ. μεσημβρινός ΑΝΤ. βόρειος **2.** (ειδικότ. για στοιχεία τής φύσης) αυτός που προέρχεται από τον νότο ή κατευθύνεται προς αυτόν: ~ *άνεμος / ρεύμα* ΣΥΝ. μεσημβρινός, (γεωγρ.) ανταρκτικός ΑΝΤ. βόρειος, (γεωγρ.) αρκτικός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στα μέρη τής Γης, των ηπείρων, μιας χώρας κ.λπ. που βρίσκονται στον νότο: ~ *λαοί* || *λόγω τής γεωγραφικής μας θέσεως είμαστε οι* ~ *τής Ευρώπης* || *στην Ιταλία υπάρχει έκδηλη αντιπαλότητα μεταξύ βορείων και νοτίων* ΑΝΤ. βόρειος **4.** (α) ΓΕΩΓΡ. ειδικός προσδιορισμός ή συμπλήρωμα τής ονομασίας γεωγραφικής περιοχής, οικισμού κ.λπ., που δείχνει ότι η εν λόγω τοποθεσία βρίσκεται στον νότο και αντιδιαστέλλεται προς άλλη, ομώνυμη, η οποία βρίσκεται στον βορρά: ~ *Αμερική / Βιετνάμ / Κορέα* (β) (ειδικότ.) ***Νότιος*** (ο) ο στρατιώτης ή ο κάτοικος των νοτίων πολιτειών των Η.Π.Α., κυρ. κατά τη διάρκεια τού εμφυλίου πολέμου τον 19ο αι.: *στον πόλεμο νίκησαν οι Βόρειοι τους Νοτίους* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ***Νότιος σταυρός / σταυρός τού Νότου*** αστερισμός που γίνεται ορατός μόνο στο Ν. Ημισφαίριο τής Γης· περιλαμβάνει πολύ λαμπρούς αστέρες και παλαιότ. χρησίμευε στον προσανατολισμό των ναυτικών. — **νότια / νοτίως** επίρρ.

Νοτιοσλαυΐα (η) (παλαιότ. ορθ.) η Γιουγκοσλαβία (βλ.λ.).

Νότιος Παγωμένος Ωκεανός (ο) ο ωκεανός που περιβάλλει την Ανταρκτική.

Νότιος Πόλος (ο) το νοτιότερο σημείο τής Γης, το προς Ν. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ. Βόρειος Πόλος.

νότισμα (το) ➝ νοτίζω

νοτισμός (ο) ➝ νοτίζω

νότος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (κ. με κεφ., συντομ. Ν.) ένα από τα τέσσερα κύρια σημεία τού ορίζοντα, το διαμετρικώς αντίθετο τού βορρά, προς τη διεύθυνση τού Νοτίου Πόλου: *κατευθύνθηκαν προς νότο(ν)* || *στον / από τον* ~ ΣΥΝ. μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς **2.** το νότιο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας, ηπείρου: *κατοικεί στον* ~ **3.** (κατ' επέκτ.) ***Νότος*** (ο) το σύνολο των λιγότερο ανεπτυγμένων ή αναπτυσσόμενων οικονομικά χωρών, που βρίσκονται στο Ν. τμήμα τής Ευρώπης και γενικότ. τού κόσμου, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλούσιο και εξελιγμένο Βορρά **4.** (επίσ.) η όστρια (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. nato «κολυμπώ», αρμ. nay «υγρός», που θα οδηγούσε σε I.E. *sno-t- «υγρός» (πβ. κ. *νέω* «κολυμπώ»), δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς. Η υπόθεση ότι *νότος* < *sno-to- δεν τεκμηριώνεται επιστημονικώς. Παράγ. *νοτ-ερός, νοτ-ίζω, νότ-ιος* κ.ά.].

νοτούρνο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση για κρουστά ή έγχορδα ή πιάνο, που έχει συνήθ. αργό τέμπο και μελωδία γλυκιά και μελαγχολική ΣΥΝ. νυκτωδία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. notturno «νυχτερινός» (πβ. γαλλ. nocturne) < λατ. nocturnus < nox, noctis «νύχτα»].

νουά (το) {άκλ.} στρογγυλό κομμάτι εκλεκτού άπαχου μοσχαρήσιου κρέατος από το μπούτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. noix < λατ. nux, nucis «καρύδι»].

νουάρ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει μαύρο ή πολύ σκούρο χρώμα **2.** ως χαρακτηρισμός κινηματογραφικών έργων *(φιλμ νουάρ)*, κυρ. αμερικανικών τής δεκαετίας τού '40, με κύρια χαρακτηριστικά την ασπρόμαυρη φωτογραφία, τον χαμηλό φωτισμό, την αστυνομική πλοκή, την παρουσία σκληρών χαρακτήρων, τη διαφθορά, τα αστικά τοπία, τον κυνισμό και την απαισιοδοξία **3.** (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός οποιουδήποτε έργου με αστυνομικό θέμα, αστικό περιβάλλον και απαισιόδοξη οπτική: ~ *αφήγημα / ιστορία / χαρακτήρας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. noir «μαύρος, σκοτεινός» < λατ. niger (πβ. κ. *νέγρος*). Τον γαλλ. όρο film noir (américain) πρωτοχρησιμοποίησαν Γάλλοι κριτικοί, για να προσδιορίσουν τις κινηματογραφικές ταινίες τής σημ. 2].

νουβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λογοτεχνικό είδος, αφήγηση σε πεζό λόγο με έκταση και πλοκή μεγαλύτερη και πιο σύνθετη από αυτήν τού διηγήματος αλλά μικρότερη και απλούστερη από την αντίστοιχη τού μυθιστορήματος: *αισθηματική / αστυνομική* ~ **2.** ΛΟΓΟΤ. (παλαιότ.) σύντομη αφήγηση με σφιχτοδεμένη πλοκή και ρεαλιστικό ή σατιρικό χαρακτήρα· γεννήθηκε τον Μεσαίωνα στην Ιταλία και εξαπλώθηκε τους επόμενους αιώνες σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη (πβ. λ. *μυθιστόρημα, διήγημα, αφήγημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nouvelle < λατ. novellus, υποκ. τού επιθ. novus «νέος»].

νουβέλ βαγκ (η/το) {άκλ.} ανανεωτική τάση στον χώρο τού γαλλικού κινηματογράφου, γνωστή ως «κινηματογράφος τού δημιουργού» (γαλλ. cinéma d'auteur) και στην οποία ανήκουν σκηνοθέτες, όπως ο Γκοντάρ, ο Τρυφώ, ο Σαμπρόλ κ.ά. (βλ. κ. *νέο κύμα*, λ. *νέος*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nouvelle vague «νέο κύμα»].

νουγκατίνα (η) πάστα με πλούσια κρέμα, παντεσπάνι και κομμάτια αμυγδάλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nougatine < nougat < δημώδ. λατ. nuca < λατ. nux, nucis «καρύδι»].

νουθεσία (η) [αρχ.] {νουθεσιών} η διατύπωση πρότασης με συμβουλευτικό χαρακτήρα, κάθε παραίνεση (που συχνά εμπεριέχει και τόνο κριτικής) ΣΥΝ. νουθέτηση, νουθέτημα, συμβουλή, δασκάλεμα.

νουθετώ ρ. μετβ. {νουθετείς... | νουθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω συμβουλές, κάνω παραινέσεις σε πρόσωπο για βελτίωση συμπεριφοράς, διόρθωση σφάλματος κ.λπ. ΣΥΝ. συμβουλεύω, ορμηνεύω, δασκαλεύω, κατηχώ. — **νουθέτηση** (η) [αρχ.] κ. **νουθέτημα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νουθετῶ (-έω)* < *νου-* (< *νοῦς*) + *-θετῶ* < *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

νουκλεΐ(νι)κό οξύ (το) {νουκλεΐ(νι)κού οξέος} ΒΙΟΛ. μεγαλομοριακή (βλ.λ.) οργανική ένωση που αποτελείται από μικρά μόρια (μονομερή), τα νουκλεοτίδια (βλ.λ.) και υπάρχει σε δύο τύπους, το δεσοξυριβοζονουκλεϊκό οξύ (D.N.A.) (βλ.λ.) και το ριβοζονουκλεϊκό οξύ (R.N.A.) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nucleic (acid) < λατ. nucleus «πυρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)].

νουκλεΐ(νι)κός αριθμός (ο) ΦΥΣ. ο συνολικός αριθμός των νουκλεονίων (νετρονίων και πρωτονίων) τού ατομικού πυρήνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nucleon number].

νουκλεόνιο (το) {νουκλεονί-ου | -ων} ΦΥΣ. το πρωτόνιο ή το νετρόνιο ως στοιχεία τού πυρήνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleon < λατ. nucleus «πυρήνας»].

νουκλεοπρωτεΐνη (η) {νουκλεοπρωτεϊνών} καθεμία από τις σπουδαιότατες ετεροπρωτεΐνες (ένωση από πρωτεΐνη με μη πρωτεϊνική ένωση) που προέρχονται από τη σύνδεση βασικής πρωτεΐνης και νουκλεΐ(νι)κού οξέος (τού D.N.A. ή τού R.N.A.), βρίσκονται στον πυρήνα των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών και συμμετέχουν στις θεμελιώδεις βιολογικές και γενετικές διεργασίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleoprotein (νόθο σύνθ.)].

νουκλεοτίδιο (το) {νουκλεοτιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. καθένα από τα μόρια που συνδυάζονται, για να σχηματίσουν ένα νουκλεΐ(νι)-κό οξύ (βλ.λ.) και που αποτελούνται από ένα σάκχαρο, μία οργανική βάση και φωσφορικό οξύ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleotide < θ. nucle- < λατ. nucleus «πυρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)].

νούλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) **1.** ο αριθμός που δηλώνει το κενό, το μηδέν ΣΥΝ. μηδενικό, (καθημ.) ζερό, τζίφος **2.** (μτφ.) κόπος που πήγε χαμένος, προσπάθεια που απέτυχε: *πάλι δεν έγινε τίποτε,* ~ *ξανά!* **3.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο ή πράγμα που δεν αξίζει τίποτα: *ως επιστήμονας είναι σκέτη* ~ ΣΥΝ. μηδενικό, τιποτένιος, ανάξιος, τενεκές, κάλπικος παράς ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός ● **4.** (στο σκάκι) λήξη τού παιχνιδιού χωρίς να αναδειχθεί νικητής ΣΥΝ. ισοπαλία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nulla < λατ. nulla, από το επίθ. nullus «ουδείς, κανείς» (< nē ullus)].

nulla dies sine linea λατ. (προφέρεται *νούλα ντίες σίνε λίνεα*) ελλην. *καμία ημέρα χωρίς γραμμή* (από φρ. τού Πλίνιου προς τον διάσημο ζωγράφο Απελλή, ο οποίος δεν περνούσε ούτε μέρα χωρίς να σχεδιάσει έστω μία γραμμή· σήμερα λέγεται κυρ. ως προτροπή σε συγγραφείς) να μην περνά ούτε μία ημέρα, χωρίς να έχεις γράψει έστω και μία γραμμή.

nullus crimen, nulla pœna sine lege λατ. (προφέρεται *νούλους κρίμεν, νούλα πένα σίνε λέγκε*) ελλην. *κανένα έγκλημα, καμία ποινή χωρίς νόμο*· δεν μπορεί να υπάρξει έγκλημα και να επιβληθεί ποινή αν δεν προβλέπονται από νόμο.

νούμερο (το) **1.** ο αριθμός (βλ.λ.): *το* ~ *εκατό* || *τυχερό / γρουσούζικο* ~ || *το* ~ *τού τηλεφώνου της* **2.** (για ενδύματα και υποδήματα) το μέγεθος: *τι* ~ *παπούτσια φοράς;* || *φοράμε το ίδιο* ~ *παντελόνι* ● **3.** καθεμία από τις αυτοτελείς σκηνές σε επιθεώρηση, θέατρο ποικιλιών,

βαριετέ κ.λπ. ή από τα αυτοτελή θεάματα σε νυκτερινό κέντρο διασκεδάσεως: *χορευτικό / τραγουδιστικό / επικίνδυνο / σατιρικό / κύριο ~ || το ~ σημείωσε επιτυχία / αποτυχία || η ηθοποιός διέκοψε το ~ της και κατευθύνθηκε προς τα καμαρίνια* ΣΥΝ. πράξη, σκηνή, ατραξιόν, μέρος, ρόλος· ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω / αρχίζω (τα) νούμερα*** κάνω καπρίτσια, δημιουργώ προβλήματα: *μου κάνει συνέχεια νούμερα και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε* **4.** (περιληπτ.) οι ηθοποιοί, οι χορευτές, οι διασκεδαστές κ.λπ. που εκτελούν αυτοτελή σκηνή σε θέατρο ή κέντρο διασκεδάσεως **5.** (μειωτ.-για πρόσ.) άτομο φαιδρό, άνθρωπος γελοίος, που προκαλεί κοροϊδευτικά σχόλια εις βάρος του: *αυτός δεν είναι σοβαρό πρόσωπο, είναι ~! || έγινε ~ στο μαγαζί με τα καμώματά του!* ΣΥΝ. γελοίο υποκείμενο, καραγκιόζης, ψώνιο, ούφο ΑΝΤ. σοβαρός, αξιοσέβαστος. — (υποκ.) **νουμεράκι** (το) (σημ. 1-3) (πβ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νούμερον* < ιταλ. numero < λατ. numerus «αριθμός»].

numerus clausus λατ. (προφέρεται *νούμερους κλάουζους*) ελλην. *κλειστός, περιορισμένος αριθμός*· συνήθ. για θέσεις που πρόκειται να καλυφθούν (σε σεμινάριο, μάθημα, εισαγωγή φοιτητών σε πανεπιστήμιο κ.λπ.).

νουμηνία (η) {νουμηνιών} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. η χρονική στιγμή, κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται σε σύνοδο, δηλ. ανάμεσα στη Γη και στον Ήλιο, και εισέρχεται σε νέα φάση τής περιφοράς της γύρω από τη Γη, με αποτέλεσμα να είναι για τον λόγο αυτόν αόρατη **2.** κάθε νέα αρχή των φάσεων τής Σελήνης και επομένως τού σεληνιακού μήνα ΣΥΝ. νέα Σελήνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεομηνία* (με συναίρεση) < *νεο-* + *-μηνία* < *μήν*].

Νουμιδία (η) αρχαίο βασίλειο στη ΒΔ. Αφρική.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Numidia < αρχ. *Νομαδία* (< *νομάς, -άδος*), εξαιτίας τού νομαδικού χαρακτήρα των κατοίκων].

νουνεχής, -ής, -ές {νουνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νουνεχέστ-ερος, -ατος} (λόγ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει νου και φρόνηση, που χρησιμοποιεί σωστά τις διανοητικές και πνευματικές του ικανότητες: *~ άνθρωπος / υπάλληλος* ΣΥΝ. εχέφρων, συνετός, μυαλωμένος, σώφρων, φρόνιμος, γνωστικός ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος, ασύνετος, απερίσκεπτος. — **νουνεχώς** επίρρ. [αρχ.], **νουνέχεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *νοῦν ἔχει* ή *νοῦν ἔχων*].

νουννός (ο) → νοννός

νούντσιος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος τού κράτους τού Βατικανού, διαπιστευμένος ως διπλωματικός αντιπρόσωπος τού Πάπα σε κυβέρνηση κράτους, το οποίο διατηρεί επίσημες διπλωματικές σχέσεις με την Αγία Έδρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. nuncio < λατ. nuntius «απεσταλμένος»].

νους (ο) {νου κ. νοός | λόγ. πληθ. νόες} **1.** το σύνολο των πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου, που του επιτρέπουν να συλλαμβάνει την πραγματικότητα και να επεξεργάζεται τα δεδομένα της **2.** (ειδικότ.) η ικανότητα να σκέφτεται κανείς, να παράγει λογικές σκέψεις, να δημιουργεί πνευματικά· η διάνοια: *δημιουργικός / επινοητικός / εφευρετικός / δαιμόνιος / μεγαλοφυής / γόνιμος ~ ||* (μτφ.) *ακονίζω / οξύνω τον ~*· ΦΡ. (α) ***κοινός νους*** βλ. λ. *κοινός* (β) ***νους υγιής εν σώματι υγιεί*** *(νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ)* η πνευματική κατάσταση τού ανθρώπου δεν είναι άσχετη από τη σωματική του κατάσταση, η σωματική και η πνευματική υγεία είναι αλληλένδετες (γ) ***έχω στον νου / κατά νουν (κάτι)*** (*ἔχει κατὰ νοῦν*, Σοφοκλ. *Οἰδ. ἐπὶ Κολ.* 1768) σκέπτομαι να, έχω σκοπό να κάνω (κάτι): *~ να σας επισκεφθώ σύντομα || θα σας εξηγήσω πώς θα δράσουμε· κάτι ~* (δ) ***βάζω στον νου (κάτι)*** (μεσν. φρ.) σκέφτομαι (κάτι) (συνήθ. με ανησυχία), υποθέτω: *άργησαν και ~ μου πολλά* (ε) ***το βάζει ο νους (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* (στ) ***βάζω (κάτι) με τον νου μου*** (μεσν. φρ.) κάνω σκέψεις, σχέδια, υπολογισμούς, υποθέσεις σχετικά με ένα θέμα: *δεν μου έδωσε ξεκάθαρη απάντηση και άρχισα να ~ διάφορα || βάλε με τον νου σου ότι θα έρθουν εκατό άνθρωποι και θα καταλάβεις τι φασαρία θα γίνει* (ζ) ***βγάλ' το σπ' τον νου σου*** (μεσν. φρ.) σταμάτα να το σκέφτεσαι και να το συζητάς, δεν γίνεται: *~! Δεν πρόκειται να γίνει ποτέ!* ΣΥΝ. ξέχνα το!, ούτε να το σκέφτεσαι! (η) ***φέρνω στον νου μου (κάποιον / κάτι)*** (μεσν. φρ.) ανακαλώ στη μνήμη μου, έρχεται (κάτι) στο μυαλό μου: *~ τις ωραίες στιγμές που περάσαμε* ΣΥΝ. θυμούμαι, αναλογίζομαι (θ) ***παίρνω τον νου (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) τον κάνω να χάσει τα λογικά του, τον επηρεάζω στον τρόπο που σκέφτεται ή τον γοητεύω: *μια ομορφούλα τού πήρε τον νου* (ι) ***ψηλώνει ο νους μου*** (μεσν. φρ.) έχω μεγάλες φιλοδοξίες, στοχεύω πολύ ψηλά (ια) (παροιμ.) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** για πράγματα ευνόητα (ιβ) ***(κάτι) περνάει σπ' τον νου / το μυαλό (κάποιου)*** (i) για ξαφνική, σύντομη σκέψη, ιδέα: *κάτι μού πέρασε απ' τον νου* (ii) (γενικότ.) σκέφτομαι ή φαντάζομαι (κάτι): *δεν μου πέρασε καν απ' τον νου ότι θα ερχόσουν τόσο νωρίς* (ιγ) ***πού γυρίζει ο νους σου;*** τι σκέφτεσαι, τι σε απασχολεί; (ιδ) ***μου έρχεται στον νου (κάτι)*** (*ἐπὶ νοῦν ἐλθεῖν τινι*, Διονυσ. Αλικαρν. 3, 15) (i) σκέφτομαι (κάτι) ξαφνικά: *μου ήρθε στον νου μια ιδέα!* (ii) θυμούμαι ξαφνικά (γεγονός, περιστατικό κ.λπ.) (ιε) ***δεν το χωράει ο νους μου*** δεν μπορώ να το πιστέψω, μου είναι αδύνατον να δεχθώ ότι συμβαίνει ή συνέβη κάτι: *~ ότι μου φέρθηκε τόσο αχάριστα || ~ ότι έκανε τέτοιο έγκλημα· αυτός ήταν το καλύτερο παιδί* (ιστ) ***ο νους μου τρέχει (σε κάτι)*** σκέφτομαι ή θυμούμαι (κάτι) με νοσταλγία: *τρέχει ο νους μου στα περασμένα || πού τρέχει ο νους σου;* (ιζ) ***ο νους μου κατεβάζει*** σκέφτομαι δημιουργικά, παράγω ιδέες, βρίσκω λύσεις και απαντήσεις· συχνά ειρων. ή χαριτολογώντας: *ας μας πουν οι υπουργοί, που ο νους τους κατεβάζει, πώς μπορεί να ζήσει κανείς με τόσο χαμηλή σύνταξη: ||* (σε λογοπαίγνιο, για τον έλεγχο τής εξυπνάδας κάποιου) *«εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει, ένα καντάρι σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;»* (ιη) ***νους ορά και νους ακούει*** (*νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει*, Επίχαρμος, απόσπ. 12) ο νους βλέπει και ο νους ακούει· για να τονιστεί ο κεντρικός ρόλος που παίζει ο νους στην αντίληψη και κατανόηση των πραγμάτων **3.** η ικανότητα να σκέφτεται και να κρίνει κανείς ανάλογα με την περίσταση: *χρειάζεται ~ και κρίση, για να επιτύχεις στη ζωή* ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφυΐα, οξυδέρκεια, σωφροσύνη ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία· ΦΡ. ***(κάποιος) έχει τετράγωνο νου*** κάποιος σκέπτεται με απολύτως λογικό τρόπο, εξετάζει συστηματικά και με ακρίβεια όλα τα δεδομένα **4.** (συνεκδ.) πρόσωπο με ανεπτυγμένες διανοητικές ικανότητες, με δύναμη και βάθος σκέψεως: *ο Αριστοτέλης υπήρξε μέγας ~* ΣΥΝ. μυαλό, μεγαλοφυΐα, ιδιοφυΐα **5.** το πρόσωπο που συλλαμβάνει, σχεδιάζει και κατευθύνει μια διαδικασία· ΦΡ. ***ιθύνων νους*** βλ. λ. *ιθύνω* **6.** σε ΦΡ. που δηλώνουν προσοχή, επικέντρωση τής προσοχής σε κάτι, λ.χ. (α) ***έχω τον νου μου (σε κάποιον / κάτι)*** (αρχ. φρ., λ.χ. *ποῦ τὸν νοῦν ἔχεις;* Αριστοφ. *Ἐκκλησ.* 156), προσέχω, έχω στραμμένη την προσοχή μου (σε κάποιον/κάτι), με απασχολεί μια υπόθεση: *έχε τον νου σου στο μωρό όσο θα λείπω || τον νου του τον έχει πάντα στη δουλειά || Πού έχεις τον νου σου σήμερα; Όλο λάθη κάνεις!* (β) ***(έχε) τον νου σου*** πρόσεχε, να είσαι σε ετοιμότητα, σε εγρήγορση: *έχε ~ μήπως με ζητήσει κανείς || να έχετε τον νου σας, όταν οδηγείτε! || ~! Εδώ και ώρα κάποιος μας παρακολουθεί!* **7.** η φαντασία: *αυτό που λες είναι γέννημα τού ~ σου, δεν συνέβη ποτέ || προϊόν / πλάσμα / κατασκεύασμα / δημιούργημα τού ~* **8.** ΦΙΛΟΣ. η νόηση, η διάνοια **9.** (σπάν. για κείμενα) το νόημα, το περιεχόμενο: *ποιος είναι ο ~ τού αποσπάσματος;* ΣΥΝ. σημασία (πβ. λ. *μυαλό*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοῦς* < *νόος*, αβεβ. ετύμου. Έχει υποτεθεί ότι η λ. ανάγεται σε θ. **voF-* και, ως εκ τούτου, συνδ. με γοτθ. snurts «έξυπνος, σώφρων», αλλά η απουσία τού δίγαμμα από μυκ. τ. (π.χ. wi-pi-no-o) καθιστά δυσχερή τη συσχέτιση. Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχικό θ. είναι *noy- και οδηγεί σε σύνδεση με σανσκρ. náyati «οδηγώ», εκδοχή εξίσου αβέβαιη. Κατ' άλλους, η λ. συνδ. με γοτθ. nasjan «σώζω», αν θεωρηθεί έγκυρη η σημασιολ. μεταβολή «διασώζω» → «παρατηρώ». Δεν είναι πειστικές οι συνδέσεις με τα ρ. *νεύω* «κουνώ (το κεφάλι)» και *νέομαι* «επιστρέφω, γυρίζω»].

νούφαρο (το) ΒΟΤ. φυτό ποώδες, πολυετές και υδροχαρές, που ζει κυρ. σε στάσιμα νερά, έχει μεγάλα, δερματώδη φύλλα και όμορφα άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο, γι' αυτό και καλλιεργείται συχνά σε τεχνητές λίμνες ως καλλωπιστικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νοῦφαρ* < αραβ. nufar].

Ν.Ο.Χ. (ο) Ναυτικός Όμιλος Χίου.

νοώ ρ. μετβ. {νοείς.... λόγ. μτχ. αρσ. νοών | νό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) **1.** συλλαμβάνω με τον νου, αντιλαμβάνομαι με το μυαλό: *δεν ~ το περιεχόμενο των λόγων του ||* (συχνότ. στο μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *δεν νοείται πολιτισμένη κοινωνία χωρίς οργανωμένη παιδεία και παροχή ιατρικής περίθαλψης* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ· ΦΡ. ***ο νοών νοείτω*** *(ὁ νοῶν νοείτω)* όποιος έχει μυαλό, ας καταλάβει: *δεν χρειάζεται να δώσω άλλες διευκρινίσεις· ~!* **2.** (ειδικότ.) χρησιμοποιώ τον νου για να κάνω λογικούς συλλογισμούς με βάση τα εκάστοτε δεδομένα ΣΥΝ. σκέπτομαι, στοχάζομαι, συλλογίζομαι, διαλογίζομαι **3.** (ειδικότ.) ***νοούμενο*** (το) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **νογάω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοῶ (-έω)* < *νοῦς* (βλ.λ.). Η φρ. *ὁ νοῶν νοείτω* αποτελεί παραλλαγή τής ρήσης τού Χριστού *ὁ ἀναγινώσκων νοείτω* (Κ.Δ. Ματθ. 24, 15)].

Ν.Π.Δ.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Π.Ι.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Σ.Κ. (το) Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους (βλ. λ. *νομικός*).

ντα (το) → ντάντά[2]

νταβάνι (το) → ταβάνι

νταβανόπροκα (η) → ταβανόπροκα

ντάβανος (ο) → τάβανος

νταβανοσανίδα (η) → ταβανοσανίδα

νταβανόσκουπα (η) → ταβανόσκουπα

νταβαντούρι (το) {νταβαντουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** μεγάλη φασαρία και αταξία που προκαλείται από πολλούς ανθρώπους οι οποίοι θορυβούν: *στο δωμάτιο των παιδιών γίνεται μεγάλο ~* ΣΥΝ. θόρυβος, βοή, σαματάς, ντόρος ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη, σιωπή **2.** (κατ' επέκτ.) συμπλοκή ομάδων ανθρώπων: *όταν συναντήθηκαν οι οπαδοί των αντίπαλων ομάδων άρχισε το ~* ΣΥΝ. καβγάς, επεισόδιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tevatür «πλήθος μαρτύρων (στο δικαστήριο)» (με αφομοίωση)].

νταβανώνω ρ. → ταβανώνω

νταβάς[1] κ. **ταβάς** (ο) {νταβάδες} (λαϊκ.) μαγειρικό σκεύος από μέταλλο ή πηλό, που έχει σχήμα στρογγυλό και πλατύ και είναι ελάχιστα βαθύ: *«κάνω γιούργια (έφοδο) στον ~ με τα κουλλούρια»* ΣΥΝ. ταψί, σινί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tava «τηγάνι» < περσ. tābā / tāwa].

νταβάς[2] (ο) {νταβάδες} ο νταβατζής (βλ.λ.).

νταβατζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** οι ασχολίες τού νταβατζή (βλ.λ.), η προστασία και η εκμετάλλευση πορνών **2.** (κατ' επέκτ.) το θράσος, οι παλληκαρισμοί και γενικά ό,τι συνθέτει τη συμπεριφορά τού νταβατζή (βλ.λ.) ΣΥΝ. νταϊλίκι.

νταβατζής (ο) {νταβατζήδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που παίρνει μέρος των χρημάτων που κερδίζει μια πόρνη με αντάλλαγμα την προστασία που της παρέχει ΣΥΝ. προαγωγός, προστάτης, αγαπητικός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ως προστάτης ενός χώρου, συστήματος, επαγγελματικής ομάδας κ.ά. αποκτώντας προσωπικά οφέλη από αυτά: *ορισμένα στελέχη χαρακτήρισαν τα μέλη τής ηγεσίας τους «νταβατζήδες τού συνδικαλιστικού κινήματος»*. Επίσης **νταβάς**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. davacı «κατήγορος» < dava «δίκη»].

νταβούλι (το) → νταούλι

νταβραντίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νταβράντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦

(αμετβ.) **1.** είμαι γεμάτος ζωτικότητα και σφρίγος ΣΥΝ. σφύζω **2.** (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε κατάσταση οργασμού **3.** (συνήθ. η μτχ. ***νταβραντισμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που είναι γεμάτος υγεία, δύναμη και ζωτικότητα ΣΥΝ. υγιής, γερός, σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, καχεκτικός (β) (ειδικότ. για το πέος) που βρίσκεται σε στύση ♦ **4.** (μετβ.) (για άμαξα ή υποζύγιο) τινάζω ή κουνώ δυνατά και με έντονο ρυθμό ΣΥΝ. τραντάζω, εκτινάσσω, απωθώ. Επίσης **νταβραντώ** {-είς...}. — **νταβράντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. davrandım, αόρ. τού ρ. davranmak «κινούμαι, προσπαθώ»].

νταγιαντίζω ρ. μετβ. {νταγιάντ-ισα} (λαϊκ.-σπάν.) δέχομαι αναγκαστικά δυσάρεστη κατάσταση, μαθαίνω να επιβιώνω μαζί της: *«δεν νταγιαντούσαμε άλλο τη φτώχια!»* (Δ. Σωτηρίου) ΣΥΝ. υπομένω, ανέχομαι, αντέχω, βαστώ, υποφέρω. Επίσης **νταγιαντώ** {-είς...}. — **νταγιάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayandım, αόρ. τού ρ. dayanmak «στηρίζομαι, υπομένω»].

νταγλαράς (ο) {νταγλαράδες} (λαϊκ.) ο ψηλός, ογκώδης (και συχνά άγριος) άνδρας ΣΥΝ. μαντράχαλος, μαγκλαράς.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού τουρκ. dağli «ορεσίβιος» (< dağ «βουνό») ή απευθείας από τ. dağlar, πληθ. τού dağ].

νταής (ο) {νταήδες} (λαϊκ.-οικ.) **1.** (αρχικά-σπάν.) ο γενναίος άνθρωπος, αυτός που κάνει θαρραλέες πράξεις ΣΥΝ. παλληκάρι **2.** (ειρων.-μειωτ.) αυτός που υποκρίνεται τον γενναίο, που παριστάνει τον θαρραλέο και τον παλληκαρά, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι: *ήταν ο τύπος τού μάγκα και τού ~* ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαράς, κουτσαβάκης, παλληκάρι τής φακής· ΦΡ. ***κάποιος κάνει τον νταή*** κάποιος συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασύ τρόπο: *Σ' αυτόν τον ανθρωπάκο βρήκε να κάνει τον νταή; Ας έρθει σ' εμένα και θα δει τι θα πάθει!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayı «θείος (από τη μητέρα), προστάτης»].

νταϊλίκι (το) {χωρ. γεν.} η συμπεριφορά τού νταή· παλληκαρισμός ΣΥΝ. ζοριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayılık < dayı].

νταϊφάς (ο) → ταϊφάς

ντα κάπο (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. όρος που δηλώνει ότι η εκτέλεση τμήματος ή τού συνόλου μουσικής σύνθεσης πρέπει να επαναληφθεί από την αρχή **2.** (ως επίρρ.) εκ νέου, από την αρχή ΣΥΝ. πάλι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. da capo «από την αρχή» (< capo «κεφάλι» < λατ. caput)].

ντακότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλιό δικινητήριο μεταγωγικό αεροπλάνο **2.** (στην αργκό των στρατιωτών) ο στρατιώτης που έχει κριθεί βοηθητικός, ο μη μάχιμος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dakota, τύπος αμερικανικού δικινητήριου αεροπλάνου, που οφείλει την ονομασία του στις δύο ομώνυμες πολιτείες των Η.Π.Α.].

ντάλα επίρρ. (εκφραστ.) ακριβώς· μόνο στη ΦΡ. ***ντάλα μεσημέρι*** την ώρα τής ημέρας που ο ήλιος καίει δυνατότερα, το καταμεσήμερο: *ξεκίνησα ~ να πάω στην παραλία κι έπαθα ηλίαση* ΣΥΝ. μεσημεριάτικα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dal «ακριβώς»].

νταλαβέρι (το) → νταραβέρι

νταλγκαδιάζω κ. **νταλκαδιάζω** ρ. αμετβ. {νταλ(γ)κάδιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) αισθάνομαι νταλ(γ)κά, σφοδρό πάθος ή επιθυμία.

νταλγκαδιάρικος, -η/-ια, -ο κ. **νταλκαδιάρικος** (λαϊκ.) αυτός που περιέχει νταλ(γ)κά (βλ.λ.): *~ τραγούδι / αμανές*.

νταλγκάς κ. **νταλκάς** (ο) {νταλγκάδες} (λαϊκ.) σφοδρή επιθυμία, έντονος πόθος: *«έχω σεβντά, έχω ~, έχω για σένα πόνο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. πόθος, μεράκι, καημός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dalga «κύμα»].

ντάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες, πολυετές φυτό, με σύνθετα φύλλα και μεγάλα, εντυπωσιακά άνθη σε διάφορους χρωματισμούς, που καλλιεργείται σε πάμπολλες ποικιλίες ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. dahlia, από το όνομα τού Σουηδού βοτανολόγου Anders Dahl].

νταλιάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εμπροσθογεμές τουφέκι παλαιού τύπου, με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε τη χρονική περίοδο πριν και κατά την Επανάσταση τού 1821 • **2.** κλειστός και ειδικά διαμορφωμένος παραθαλάσσιος χώρος για την εκτροφή και την αλιεία ιχθύων ΣΥΝ. ιχθυοτροφείο.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. 1 η λ. προέρχεται από το τουρκ. dalyan < talyan < italyan «ιταλικό», επειδή το συγκεκριμένο τουφέκι ήταν ιταλικής κατασκευής. Στη σημ. 2 η λ. ανάγεται στο ομώνυμο τουρκ. dalyan, αβεβ. ετύμου, ίσως < talyan < *τ' *ἁλιάνειον* (όπου το άρθρο θεωρήθηκε μέρος τής λέξεως) < *ἁλιάνειον* «αλιευτικός τόπος» < μτγν. *ἁλιανή* (< αρχ. *ἁλιεύω*), οπότε πρόκειται για αντιδάν. (άποψη H. & R. Kahane)].

νταλίκα (η) {δύσχρ. νταλικών} (λαϊκ.) **1.** φορτηγό αυτοκίνητο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που χρησιμοποιείται κυρ. για διεθνείς μεταφορές **2.** κοινή ονομασία μεγάλου, αρθρωτού λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. talika «σκεπαστό όχημα, κάρο»].

νταλικέρης (ο) {νταλικέρηδες}, **νταλικέρισσα** (η) {δύσχρ. νταλικερισσών} (λαϊκ.) επαγγελματίας οδηγός νταλίκας: *βρίζει σαν ~* (δηλ. πολύ άσχημα).

ντάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) γυναίκα που συνοδεύεται από άνδρα σε χορό, έξοδο, περίπατο κ.λπ.: *μου δίνεις τη ~ σου να χορέψουμε;* || *πείραξαν τη ~ τής συντροφιάς* ΣΥΝ. παρτενέρ **2.** γυναικεία φιγούρα σε χαρτί τής τράπουλας: *έχω μόνο ρηγάδες και ντάμες* **3.** επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο πρόσωπα πάνω σε τετράγωνο πίνακα, ο οποίος έχει διαιρεθεί σε εξήντα τέσσερα μικρά τετραγωνάκια (σκακιέρα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. dama (πβ. κ. γαλλ. dame) < λατ. domina «κυρία, δέσποινα». Η σημ. τού παιχνιδιού *ντάμα* ανάγεται στη γαλλ. φρ. jeu de dames «παιχνίδι για κυρίες»].

νταμάρι (το) {νταμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τόπος όπου εξορύσσονται πέτρες, μάρμαρα και συναφή υλικά, τα οποία χρησιμοποιούνται κυρ. στις οικοδομές ΣΥΝ. λατομείο, (λαϊκότ.) λατόμι, πετροκοπιό. — **νταμαρήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damar «φλέβα – ορυκτό πετρέλαιο ή μέταλλο»].

νταμαρτζής (ο) {νταμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο εργάτης λατομείου ΣΥΝ. (λόγ.) λατόμος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damarcı].

νταμιτζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ογκώδες γυάλινο δοχείο για υγρά, κυρ. για λάδι ή κρασί, που έχει μεγάλη χωρητικότητα και προστατεύεται εξωτερικά με ψάθινο ή πλαστικό πλέγμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. damigiana, αβεβ. ετύμου, ίσως < προβηγκ. demeg «μισός» (< *dimedius < λατ. dimidius «μισός, μικτός» < dis «δια» + medius «μέσος») ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αραβ. damağān < περσ. Damağān, περιοχή τής Περσίας].

ντάμπα-ντούμπα (το/τα) {άκλ.} (εκφραστ.) για να δηλωθεί ο εκκωφαντικός και ενοχλητικός ήχος, συνήθ. μουσικής: *όλη νύχτα δεν σταμάτησαν τα ~ από τα κλαμπ τής παραλίας*.

ντάμπινγκ[1] (το) {άκλ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. (στο διεθνές εμπόριο) η εξαγωγή και πώληση εμπορευμάτων σε τιμές χαμηλότερες από αυτές τής εγχώριας αγοράς ή από τις διεθνείς τιμές ή και κάτω τού κόστους, με σκοπό την εξουδετέρωση των ανταγωνιστών • **2.** ΙΑΤΡ. ***σύνδρομο ντάμπινγκ*** σύνολο συμπτωμάτων, με κυριότερα τη ναυτία, το αίσθημα αδυναμίας και τη διάρροια, που εμφανίζονται λίγο μετά το φαγητό σε άτομα τα οποία έχουν υποβληθεί σε γαστρεκτομή, οφείλεται δε στην απότομη κένωση τού στομάχου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dumping < ρ. dump «ρίχνω, πετώ (ξαφνικά)», πιθ. < ολλ. dompen «βυθίζω, κλονίζομαι, γκρεμίζω / -ομαι»].

ντάμπινγκ[2] (το) {άκλ.} η αντιγραφή κασέτας (ήχου/εικόνας) ή δίσκου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dubbing < ρ. dub, συντομευμένος τ. τού double «διπλασιάζω»].

νταμπλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.α.) η κατάκτηση τού τίτλου του πρωταθλήματος και τού κυπέλλου την ίδια αγωνιστική περίοδο από την ίδια ομάδα: *παίρνω το ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. double «διπλός» < λατ. duplus (< duo «δύο»)].

νταμπλάς (ο) → ταμπλάς

νταμπλούχος (ο/η) ομάδα η οποία έχει κατακτήσει το νταμπλ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *νταμπλ* + *-ούχος* < *έχω*].

νταμωτός, -ή, -ό (κυρ. για ύφασμα) τού οποίου η επιφάνεια είναι διαιρεμένη σε μικρά, συνεχόμενα τετραγωνάκια, όπως αυτά που έχει ο πίνακας για το παιχνίδι τής ντάμας ΣΥΝ. καρό.

ντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** στοίβα από όμοια πράγματα: *έκανε τα τούβλα ντάνες* **2.** ΝΑΥΤ. παράταξη πλοίων, τα οποία έχουν ελλιμενιστεί κατά σειρά και με τρόπο, ώστε το πλευρό τού ενός να βρίσκεται δίπλα στο πλευρό τού επομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. andāna (με αποβολή τού άτονου αρκτικού φωνήεντος) < δημώδ. λατ. *andāgo < λατ. indago, -inis «στοιχισμός, στοίβαγμα»].

ντανιάζω ρ. μετβ. {ντάνιασ-α, -τηκα, -μένος} σχηματίζω ντάνα (βλ.λ., σημ. 1): *~ τούβλα / κουτιά* || *«βγάζω όλα τα βιβλία που έχω φέρει μαζί μου, τα ~ μπροστά μου και τα περιεργάζομαι ένα-ένα»* (εφημ.).

ντάντα[1] (η) {ντάντάδες} (λαϊκ.) η γυναίκα που έχει αναλάβει τη φροντίδα και την περιποίηση βρέφους ή μικρού παιδιού έναντι μισθού: *στα νιάτα της ήταν η ~ όλων των παιδιών τής οικογένειας* ΣΥΝ. τροφός, παραμάννα, γκουβερνάντα, νένα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dadı (με προσαρμογή κατά τα θηλ.) < περσ. dādū «ηλικιωμένος υπηρέτης, οικέτης από τη νηπιακή του ηλικία»].

ντάντα[2] κ. **ντα** (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το ξύλο, η χειροδικία· κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε κάνω ντα / ντάντα*** θα σε δείρω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

ντανταϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα, προωθημένη έκφραση τού υπερρεαλισμού, που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής κατά τις πρώτες δεκαετίες τού 20ού αι. και είχε ως βασικές αρχές την απόρριψη των καθιερωμένων αισθητικών προτύπων και κάθε είδους καλλιτεχνικής συμβατικότητας, την καθιέρωση τού τυχαίου ως αξιώματος και βασικής προϋπόθεσης τής δημιουργίας, την ελεύθερη έκφραση τού ασυνειδήτου, την άρνηση οποιασδήποτε σχέσης ανάμεσα στο λογικό και την καλλιτεχνική έκφραση και το αποκλειστικό ενδιαφέρον για το παράδοξο, το παράλογο και το φανταστικό. — **ντανταϊστής** (ο), **ντανταΐστρια** (η), **ντανταϊστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dadaïsme < dada «αλογάκι», λ. τής παιδικής γλώσσας, που χρησιμοποιήθηκε ως σύμβολο τής άρνησης των παραδοσιακών αξιών τής τέχνης και τής προσκόλλησης στην απόλυτη εκφραστική ελευθερία].

νταντεύω ρ. μετβ. {ντάντ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** προσφέρω τις απαραίτητες περιποιήσεις και φροντίδες σε βρέφος ή μικρό παιδί, συχνά έναντι μισθού· είμαι η ντάντα (βλ.λ.) παιδιού ή εκτελώ χρέη ντάντας: *στα νιάτα της ντάντεψε όλα τα παιδιά τής οικογένειας* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι **2.** (κατ' επέκτ.) περιποιούμαι κάποιον υπερβολικά, φροντίζω για την ικανοποίηση και των πιο ασήμαντων αναγκών του, σαν να ήταν μικρό παιδί: *φτάνει, δεν είμαι πια παιδί και δεν ανέχομαι άλλο να με νταντεύεις!* · **ντάντεμα** (το).

νταούλι κ. (σπάν.) **νταβούλι** (το) {νταουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. παραδοσιακό, κρουστό μουσικό όργανο με χαρακτηριστικό βροντερό ήχο, το οποίο μοιάζει με τύμπανο και αποτελείται από έναν ξύλινο

κύλινδρο, στα πλάγια τού οποίου είναι τεντωμένες δύο δερμάτινες επιφάνειες, τις οποίες κρούει ο οργανοπαίκτης με δύο διαφορετικού πάχους βέργες (*νταουλόβεργες* ή *νταουλόξυλα*): *στην πλατεία τού χωριού παίζουν βιολιά και* ~ · ΦΡ. ***γίνομαι νταούλι*** πρήζομαι, αποκτώ οίδημα ή διογκώνομαι (βλ. λ. *νταουλιάζω*). — (υποκ.) **νταουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νταούλι* / *ταβούλι* < τουρκ. davul].

νταουλιάζω κ. **νταβουλιάζω** ρ. αμετβ. {νταούλιασα} (λαϊκ.) πρήζομαι: *το πόδι μου νταούλιασε.*

νταουλιέρης (ο) {νταουλιέρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει νταούλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *νταούλι* + παραγ. επίθημα *-ιέρης* (βλ.λ.)].

νταουλόξυλο (το) (λαϊκ.) καθένα από τα δύο ραβδιά με τα οποία κρούει ο οργανοπαίκτης τις δερμάτινες επιφάνειες τού νταουλιού.

νταραβέρι κ. **νταλαβέρι** (το) {νταραβερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** (κυριολ.) οποιαδήποτε εμπορική σχέση και συναλλαγή: *στα σύνορα τα παράνομα ~ δίνουν και παίρνουν* ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, αλισβερίσι, πάρε-δώσε, (λόγ.) δούναι και λαβείν **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε κοινωνική σχέση, σχέση οικειότητας ή και διαφοράς μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ανθρώπων: *εδώ και καιρό δεν έχω κανένα ~ μαζί της* || (συχνότ. στον πληθ.) *δεν θέλω να έχω νταραβέρια με δαύτους* || *είναι ο μόνος πολιτικός που δεν έχει πολλά ~ με τους δημοσιογράφους* ΣΥΝ. συναναστροφή, (μτφ.) πάρε-δώσε, (μτφ.) δοσοληψίες **3.** (μτφ.) ο διαπληκτισμός ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους και ο θόρυβος ή η αναστάτωση που προκαλείται σε τέτοια περίπτωση: *δεν πληρώνει το νοίκι και θα έχουμε νταραβέρια* || *εγώ ανακίνησα το θέμα, για να προκαλέσω ~ γύρω από το όνομά μου* ΣΥΝ. κίνηση, φασαρία, καβγάς, τσακωμός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dare-avere «δούναι-λαβείν»].

νταραβερίζομαι κ. **νταλαβερίζομαι** ρ. αμετβ. {νταραβερίστηκα} (λαϊκ.-οικ.) **1.** έχω εμπορικές δοσοληψίες με κάποιον, προβαίνω σε οικονομικές συναλλαγές μαζί του: *νταραβερίζεται με όλο τον γνωστό επιχειρηματικό κόσμο* ΣΥΝ. συναλλάσσομαι, έχω πάρε-δώσε / δούναι και λαβείν **2.** (κατ' επέκτ.) διατηρώ συναισθηματικές επαφές και κυρ. ερωτικές σχέσεις με κάποιον: *χρόνια νταραβερίζεται μαζί της, αλλά δεν λέει να την παντρευτεί* ΣΥΝ. τα έχω, τα έχω φτιάξει.

νταρί (το) {νταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΒΟΤ. κοινή ονομασία τού φυτού σόργο (βλ.λ.) και ιδ. τού καρπού του, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή οικιακών, ωδικών ή άλλων πτηνών: *«μέσα στα χρυσά ~ κοιμούνται αγωροκόριτσα»* (Ο. Ελύτης).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. darı < παλ. τουρκ. tarığ «σπορά»].

ντάρντανα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (έκφραστ. ως χαρακτηρισμός) ψηλή, εύσωμη και ωραία γυναίκα ΣΥΝ. λεβέντισσα, γυναικάρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tartana «μεγάλο πλοίο» < προβηγκ. tartana «γεράκι»].

νταρντανογυναίκα (η) {δύσχρ. νταρντανογυναικών} (καθημ. ως χαρακτηρισμός) ψηλή και εύσωμη γυναίκα.

ντάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ρωσική εξοχική κατοικία ή έπαυλη.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. dacha «κλήρος γης»].

νταχτιρντί (το) {άκλ.} στην αρχή τραγουδιστών φράσεων που λέει κάποιος σε μωρό ή μικρό παιδί, ενώ το κρατάει αγκαλιά και το κάνει να χορεύει: *«~ τού λέγανε και μου το παντρεύανε».*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dahtiri].

ντε μόριο (λαϊκ.-οικ.) (με προτρεπτική σημ., και αρκετές συναισθηματικές αποχρώσεις, συνάπτεται μετά από λέξη, συνήθ. προστ. ρήματος, και επιτείνει τη σημασία της): *κάτσε ~, δεν τελείωσα ακόμα το συνύρισμα* || *σιγά ~, με το μαλακό!* || *Αμ πες το ~! Γεια στο στόμα σου!* || *–Ήθελα να 'ξερα πού τα βρήκε τόσα λεφτά! –Έλα ~!* ΦΡ. ***ντε και καλά / ντε και σώνει*** με το ζόρι, οπωσδήποτε: *ήθελε ~ να περάσει το δικό του!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. de «επίσης – ούτε»].

de jure λατ. (προφέρεται *ντε γιούρε*) ελλην. *διά νόμου* **1.** πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση, απαίτηση κ.λπ. είναι νόμιμη, συμφωνεί με τις απαιτήσεις τής νομιμότητας ΣΥΝ. δικαίω *(δικαίῳ)* ΑΝΤ. ντε φάκτο **2.** (ειδικότ.) όρος τού Διεθνούς Δικαίου που αναγνωρίζει δεδομένη πολιτική εξουσία ως τη μόνη νόμιμη εξουσία κράτους: *το 1991 η Ελλάδα προχώρησε σε ~ αναγνώριση τού κράτους τού Ισραήλ* ΑΝΤ. ντε φάκτο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. de jure «διά νόμου, νομίμως» (< jus, juris «νόμος»)].

de gustibus et coloribus non disputandum λατ. (προφέρεται *ντε γκούστιμπους ετ κολόριμπους νον ντισπουτάντουμ*) ελλην. *περί γεύσεων και χρωμάτων δεν πρέπει να γίνεται συζήτηση*· δεν πρέπει να συζητούνται οι ιδιαίτερες προτιμήσεις τού καθενός· ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει.

ντεγκραντέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για κόψιμο μαλλιών) αυτός που κόβεται κλιμακωτά (σε σκάλες), με διαβαθμίσεις τού ύψους **2.** η σταδιακή μείωση τής πυκνότητας / φωτεινότητας τού χρώματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dégradé < dégrader «υποβαθμίζω, υποβιβάζω»].

ντεζαμπιγέ {άκλ.} **1.** (ως ουσ. ή ως επίθ.) για είδος γυναικείας ρόμπας, ελαφριάς και καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι **2.** (ως επίρρ.) για ελαφρύ και άνετο, αλλά κομψό ντύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déshabillé < dés- (< λατ. dis-) + habillé (βλ. λ. *αμπιγέ*)].

desideratum κ. (πληθ.) **desiderata** λατ. (προφέρεται *ντεζιντεράτουμ*) ελλην. *το ποθούμενο, το επιθυμητό*· αυτό που επιζητεί ή επιθυμεί κάποιος: *τα ~ τής επιστήμης* (τα ζητούμενα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. desideratum / -a, ουδ. τού desideratus, μτχ. τού ρ. desidero «επιθυμώ»].

ντεϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό-θρησκευτικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στην Αγγλία και τη Γερμανία τον 17ο και τον 18ο αι. και πρέσβευε ότι η πίστη στην ύπαρξη τού Θεού και ο σεβασμός στη θρησκεία είναι έμφυτα στον άνθρωπο ή μπορούν να αποκτηθούν με χρήση τής λογικής και με παρατήρηση τής φύσης, χωρίς οποιαδήποτε μεταφυσική αποκάλυψη ή εκκλησιαστική διδασκαλία· περαιτέρω θεώρησε ότι ο Θεός, αφού δημιούργησε το σύμπαν και τον άνθρωπο, δεν επενέβη ξανά στις διαδικασίες τής φύσης ούτε στο ανθρώπινο γίγνεσθαι· ο ντεϊσμός, γενικά, θεωρήθηκε συγκεκαλυμμένη αθεΐα. — **ντεϊστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. deism < γαλλ. déisme < λατ. deus «θεός»].

ντεκαπάζ (το) {άκλ.} **1.** αποχρωματισμός συνήθ. βαμμένων μαλλιών, για να ξαναβαφούν με άλλο χρώμα • **2.** ειδική αντιοξειδωτική κατεργασία μετάλλων • **3.** ειδική διαδικασία για τον χρωματισμό επίπλων ώστε να δίνουν την εντύπωση τής παλαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décapage < ρ. décaper «απογυμνώνω (μια επιφάνεια), αποχρωματίζω» < dé- στερητ. (< λατ. dis-) + cape «κάπα» (βλ. λ. *κάπα*)].

ντεκλαρέ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) **1.** αυτός που είναι ξεκάθαρος, ευθύς, ντόμπρος: *είναι τύπος ~* **2.** (ως επίρρ.) απερίφραστα, ξεκάθαρα, σαφώς, ευθέως: *πες τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. declaré, μτχ. τού ρ. declarer «δηλώνω, διακηρύσσω»].

ντεκοβίλ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μικρός σιδηροδρομικός συρμός που κινείται σε γραμμή στενότερη από την κανονική· χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων σε μικρές σχετικά αποστάσεις, λ.χ. στο εσωτερικό εργοταξίου δημοσίων έργων, σε ανθρακωρυχείο, μεταλλείο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. decauville, από το όνομα τού Γάλλου βιομηχάνου Paul Decauville (1846-1922), που κατασκεύαζε σιδηροδρομικές άμαξες].

ντεκολτέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για ενδύματα) αυτός που αποκαλύπτει, που αφήνει να φαίνεται ο λαιμός, μέρος τού στήθους ή/και οι ώμοι: *~ φόρεμα* **2.** (ειδικότ.) ***ντεκολτέ*** (το) (α) το άνοιγμα γυναικείου ρούχου στο κάτω μέρος τού λαιμού και στην αρχή τού στήθους ή/και στους ώμους: *φέτος είναι στη μόδα το τριγωνικό ~* || *το αποκαλυπτικό ~ τού φορέματος καλύπτεται με τούλι* ΣΥΝ. άνοιγμα, καρέ (β) (συνεκδ.) ο λαιμός και η αρχή τού στήθους: *γυναίκα με ωραίο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décolleté «έξωμος» < ρ. décolleter «αποκαλύπτω τους ώμους» < de + collet «επωμίδα, γιακάς», υποκ. τού col (< λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»)].

ντεκόρ (το) {άκλ.} ελλην. *διάκοσμος* **1.** το σύνολο των διακοσμητικών στοιχείων σε εσωτερικό χώρο: *βγάλε από εκεί αυτή την καρέκλα, γιατί μου χαλάει το ~* ΣΥΝ. διακόσμηση **2.** (ειδικότ. στο θέατρο) το σύνολο των στοιχείων που αποτελούν τον διάκοσμο τής θεατρικής σκηνής και διαμορφώνουν το κατάλληλο περιβάλλον, για να εκτυλιχθεί η υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. σκηνικός διάκοσμος, σκηνικά **3.** ΚΙΝΗΜ. (α) καθετί που χρησιμεύει ως φόντο ή πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι ηθοποιοί μιας ταινίας: *φυσικό / τεχνητό* || *το ~ απέδιδε λεπτομέρειες εποχής* ΣΥΝ. σκηνικό (β) (ειδικότ.) κάθε κατασκευή που χρησιμοποιείται ως μέρος τού σκηνικού ταινίας: *η πόρτα τού ~ ξεκόλλησε κι έμεινε στο χέρι τής ηθοποιού.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décor < ρ. décorer «διακοσμώ» < λατ. decoro < λατ. decus, -oris «κόσμημα, στολίδι» (< απρόσ. ρ. decet «κοσμεί, αρμόζει»)].

ντεκορατέρ (ο) {άκλ.}, **ντεκορατρίς** (η) {άκλ.} ο διακοσμητής / η διακοσμήτρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décorateur < décorer «διακοσμώ». Βλ. κ. *ντεκόρ*].

ντεκουπάρισμα (το) {ντεκουπαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΩΤΟΓΡ.-ΤΥΠΟΓΡ. η διαδικασία με την οποία τμήμα ή και ολόκληρη η εικόνα αποχωρίζεται με γραφικά μέσα από τον περίγυρό της, το φόντο της ΣΥΝ. ξεγύρισμα **2.** ΚΙΝΗΜ. ο σχεδιασμός τής ταινίας, η διευθέτηση των σκηνών με ορισμένη σειρά. Επίσης **ντεκουπάζ** {άκλ.}. — **ντεκουπάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. découpage «τεμαχισμός» < ρ. découper «τεμαχίζω, αποκόπτω» < de + couper «κόβω»].

ντεκουπαριστός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ.-ΦΩΤΟΓΡ. (για εικόνα ή τμήμα της) που έχει αποχωριστεί με γραφικά μέσα από το φόντο: *~ φωτογραφία* ΣΥΝ. ξεγυριστός.

ντεκουπάρω ρ. ▸ ντεκουπάρισμα

ντελάλης κ. **τελάλης** (ο) {ντελάληδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) αυτός που είχε ως επάγγελμα να διαλαλεί, να κηρύσσει δημοσίως πράγματα που αφορούσαν σε όλο τον λαό: *ο ~ βγήκε πριν από τον ήλιο, για να διαλαλήσει τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας, διαλαλητής, κράχτης· ΦΡ. ***βγάζω ντελάλη*** φωνάζω δυνατά ένα μυστικό ή το εμπιστεύομαι εκεί όπου δεν πρέπει **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) άνθρωπος που δεν κρατά μυστικά, που διαλαλεί ό,τι του εμπιστεύονται ΣΥΝ. ακριτόμυθος, μαρτυριάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tellâl].

ντελαλίζω ρ. μετβ. {ντελάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) διακηρύσσω δημοσίως, φωνάζω με όλες μου τις δυνάμεις κάτι που αφορά στο κοινωνικό σύνολο: *ο απεσταλμένος τού σουλτάνου ντελάλισε το μαντάτο* || *θεώρησε χρέος του να βγει και να ντελαλίσει την καταστροφή* ΣΥΝ. διαλαλώ **2.** (μτφ.) διαδίδω μυστικό που μου εμπιστεύτηκαν: *του είπα να το κρατήσει μεταξύ μας κι αυτός το ντελάλισε* ΣΥΝ. διαλαλώ ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ. Επίσης **ντελαλώ** {-άς...}.

ντελαπάρω ρ. ▸ ντεραπάρω

ντελβές (ο) {ντελβέδες} (λαϊκ.) το κατακάθι τού καφέ, αυτό που απομένει στο φλιτζάνι, αφού πιει κανείς τον καφέ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. telve].

ντελικανής (ο) {ντελικανήδες} νέος παράτολμος, παλληκαράς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. delikanlı].

ντελικάτος, -η, -ο **1.** ο λεπτός και ευαίσθητος ως προς την κατασκευή, αυτός που διαθέτει λεπτότητα, κομψότητα ή/και ευπάθεια: *~ χέρι / αντικείμενο / κομψοτέχνημα / λουλούδι* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτοφυής, κομψός, ευαίσθητος, εύθραυστος, ευπαθής ΑΝΤ. χοντρός, χοντροκομμένος, χοντροκαμωμένος, γερός **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) ο λεπτός στο σώμα, αλλά και στους τρόπους, στη συμπεριφορά: *η οι-*

κοδέσποινα έδειχνε τόσο αέρινη και τόσο ~ || μεγαλώνοντας έγινε ένας υπερβολικά κομψός και ~ έφηβος ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, κομψός, λεπτεπίλεπτος, ευγενικός, ραφινάτος, καλλιεργημένος, πολιτισμένος ΑΝΤ. χοντρομπαλάς, χοντράνθρωπος, άξεστος **3.** (μτφ. για έμψυχα) αυτός που έχει ευαίσθητη υγεία, ο επιρρεπής στις ασθένειες: *είσαι πολύ ~ και δεν αντέχεις στο κρύο και στις βαριές δουλειές* ΣΥΝ. φιλάσθενος, ασθενικός, ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. γερός, εύρωστος. — **ντελικάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. delicato < λατ. delicatus «κομψός, χαριτωμένος»].

ντελίριο (το) {χωρ. πληθ.} ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από μεγάλη έξαρση, πάθος και παραφορά: *~ ενθουσιασμού κατέλαβε τα πλήθη, μόλις εμφανίστηκε η σταρ* ΣΥΝ. παραλήρημα, μανία, φρενίτιδα ΑΝΤ. νηφαλιότητα. — (σπάν.) **ντελιριακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. delirio < μτγν. λατ. delirium < λατ. delirus «παράφρων»].

ντελμπεντέρης (ο) → ντερμπεντέρης

ντεμακιγιάζ (το) {άκλ.} η αφαίρεση τού μακιγιάζ (βλ.λ.) από το πρόσωπο και τον λαιμό με τη χρησιμοποίηση ειδικών καλλυντικών προϊόντων. Επίσης **ντεμακιγιάρισμα**. — **ντεμακιγιάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démaquillage. Βλ. κ. *μακιγιάζ*].

ντεμαράζ (το) {άκλ.} **1.** το να τίθεται μηχάνημα σε λειτουργία· (ειδικότ.) το ξεκίνημα αυτοκινήτου: *το μοντέλο αυτό έχει αργό ~* • **2.** η αλλαγή τού ρυθμού, η επιτάχυνση αθλητή που τρέχει σε αγώνα δρόμου, συνήθ. καθώς πλησιάζει στο τέλος τής διαδρομής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démarrage < ρ. démarrer «κινώ, αρχίζω» < de- + amarrer «προσδένω» (< ολλ. maren «προσκολλώ»)].

ντεμί- ελλην. *ημι-*· α' συνθετικό που σημαίνει ότι κάτι είναι ανολοκλήρωτο, ημιτελές ή δεν έχει πλήρως μια ιδιότητα: *ρούχα ντεμί-σεζόν* (βλ.λ.) || *κρασί ντεμί-σεκ* (ημίξηρο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi «μισός» < λατ. dimidius «μισός, μέσος» < dis «διά» + medius «μέσος»].

ντεμί-σεζόν (η) {άκλ.} **1.** η εποχή τού έτους ανάμεσα στο καλοκαίρι και στον χειμώνα ή ανάμεσα στον χειμώνα και στο καλοκαίρι, δηλ. το φθινόπωρο και η άνοιξη αντιστοίχως, όσον αφορά στο ντύσιμο: *τώρα έχουμε ~ και δεν ξέρεις τι να φορέσεις* **2.** (ως επίθ. για ενδύματα) ο κατάλληλος να φορεθεί την άνοιξη και το φθινόπωρο, δηλ. αυτός που δεν είναι ούτε πολύ ζεστός ούτε πολύ δροσερός: *αγόρασα ένα σακάκι κι ένα παντελόνι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi-saison < demi «μισός» + saison «εποχή». Βλ. κ. *σεζόν*].

ντεμισέκ κ. **ντεμί-σεκ** επίθ. {άκλ.} ελλην. *ημίξηρος*· (για οίνο) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στο ξηρό και το γλυκό, που ανήκει στον αντίστοιχο ειδικό τύπο: *σαμπάνια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi-sec < demi «μισός» + sec «ξηρός» (< λατ. siccus)].

demo (το/η) (προφέρεται *ντέμο*) {άκλ.} **1.** η δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινούργιων προϊόντων ΣΥΝ. επίδειξη **2.** δείγμα προϊόντος, που αποστέλλεται (κάπου) προς αξιολόγηση: *έστειλε στη ~ δισκογραφική εταιρεία ένα ~ με τα τελευταία τραγούδια του και περιμένει απάντηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδειξη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. demo, συγκεκομμ. τ. τού demonstration «επίδειξη»].

ντεμοντέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που δεν είναι πια τής μόδας: *ντύσιμο / φόρεμα / εμφάνιση ~* ΣΥΝ. παλιομοδίτικος ΑΝΤ. μοντέρνος, τής μόδας **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ή θεωρείται περασμένης εποχής, που έχει ξεπεραστεί από τα πράγματα: *ιδέες / αντιλήψεις / συμπεριφορά ~* ΣΥΝ. απαρχαιωμένος, ξεπερασμένος, πεπαλαιωμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος **3.** (ειδικότ. ως επίρρ.) κατά τρόπο που δεν είναι σύμφωνος με τη μόδα: *ντύνεται ~* ΑΝΤ. μοντέρνα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démodé < ρ. démoder < de- + mode «μόδα, τρόπος»].

ντεμπιτάντ (η) {άκλ.} **1.** (στο θέατρο ή στον κινηματογράφο, κυρ. παλαιότ.) η πρωτοεμφανιζόμενη ηθοποιός **2.** (γενικότ.) νεαρή κοπέλα που βγαίνει για πρώτη φορά στην υψηλή κοινωνία, που κάνει την πρώτη κοινωνική της εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. débutante. Βλ. κ. *ντεμπούτο*].

ντεμπούτο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη εμφάνιση καλλιτέχνη (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.): *έκανε το ~ της και στο θέατρο στα δεκαοχτώ της χρόνια* || *με την ταινία αυτή επιχειρεί το ~ του στη σκηνοθεσία* ΣΥΝ. ξεκίνημα, έναρξη **2.** (γενικότ.) η αρχή τής σταδιοδρομίας κάποιου σε τομέα δραστηριότητας: *μόλις πέρυσι έκανε το ~ του ως δικηγόρος* ΣΥΝ. ξεκίνημα. Επίσης **ντεμπουτάρισμα**. — **ντεμπουτάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. debutto < γαλλ. début < ρ. débuter «ξεκινώ, πρωτοεμφανίζομαι» < μέσ. γαλλ. desbuter < de(s)- + -buter < but «σκοπός»].

ντεμπραγιάζ (το) {άκλ.} (στα αυτοκίνητα) **1.** η αποσυμπλεξη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ.λ.), όταν με αυτόν γίνεται η αποσύμπλεξη (πβ. λ. *αμπραγιάζ, σύμπλεξη*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. débrayage < ρ. débrayer «αποσυνδέω» < de(s)- + embrayer «συνδέω». Βλ. κ. *αμπραγιάζ*].

ντενεκές (ο) ▸ τενεκές

ντεντέκτιβ (ο/η) → ντετέκτιβ

ντεπιές (το) {άκλ.} ένδυμα, γυναικείο σύνολο που αποτελείται από δύο κομμάτια (φούστα-σακάκι ή παντελόνι-σακάκι), τα οποία είναι ραμμένα από το ίδιο ύφασμα και φοριούνται πάντα μαζί, σαν ένα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. deux-pièces «δύο κομμάτια»].

ντεπό (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** ποσότητα προϊόντος, εμπορεύματος κ.λπ. που δεν διοχετεύεται στην αγορά, αλλά αποθηκεύεται ως πλεόνασμα ΣΥΝ. απόθεμα, στοκ **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ. ΣΥΝ. αποθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. depôt < λατ. depositum. Βλ. κ. *ντεπόζιτο*].

ντεπόζιτο (το) δοχείο ή χώρος για εναποθήκευση νερού ή άλλου υγρού: *η υδροφόρα θα μου γεμίσει το ~* || *δεν μπορείτε να ταξιδέψετε με τόση λίγη βενζίνη στο ~!* ΣΥΝ. δεξαμενή, (για βενζίνη) ρεζερβουάρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. deposito < λατ. depositum < ρ. depono «αποθηκεύω, καταθέτω»].

de profundis λατ. (προφέρεται *ντε προφούντις*) ελλην. *εκ βαθέων*· από τα βάθη τής ψυχής: *εξομολόγηση ~*.

ντεραπάρω κ. **ντελαπάρω** ρ. αμετβ. {ντεραπάρισ-α, -μένος} (καθημ.-συνήθ. για αυτοκίνητα) χάνω την ισορροπία μου και γυρίζω ανάποδα: *δύο αυτοκίνητα ντεραπάρισαν στον γλιστερό δρόμο, αλλά ευτυχώς δεν υπήρξαν θύματα* ΣΥΝ. αναποδογυρίζω. — **ντεραπάρισμα** κ. **ντελαπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déraper «γλιστρώ» < de- + -raper < προβηγκ. rapar «αρπάζω, αποκτώ»].

ντερβέναγας (ο) → δερβέναγας

ντερβένι (το) ▸ δερβένι

ντερβίσης (ο) ▸ δερβίσης

ντερβισόπαιδο (το) → δερβισόπαιδο

ντερέκι (το {ντερεκ-ιού | -ιών} πολύ ψηλός και συνηθ. λεπτός άνθρωπος: *μικρό παιδί ακόμα και έχει γίνει ~* ΣΥΝ. ψηλέας, κατέβα να φάμε, τηλεγραφόξυλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. direk «στύλος, δοκός - κατάρτι»].

ντερλικώνω ρ. αμετβ. {ντερλίκωσα} (λαϊκ.) τρώω λαίμαργα μεγάλη ποσότητα φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dirlik «καλή και άνετη ζωή»].

ντερμπεντέρης κ. **ντελμπεντέρης** (ο) {ντερμπεντέρηδες}, **ντερμπεντέρισσα** κ. **ντελμπεντέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συμπεριφέρεται λεβέντικα, ανοιχτόκαρδα. — **ντερμπεντέρικος**, -η, -ο κ. **ντελμπεντέρικος**, **ντερμπεντέρικα** κ. **ντελμπεντέρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. derbeder «αλήτης - τυχοδιώκτης»].

ντέρμπι (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** (σε ομαδικά αθλήματα, λ.χ. ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση κ.λπ.) αθλητικός αγώνας μεγάλης σημασίας, που διεξάγεται ανάμεσα σε ομάδες τής ίδιας περίπου δυναμικότητας και το αποτέλεσμα τού οποίου παίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία των ομάδων αυτών σε μια διοργάνωση **2.** (γενικότ.) κάθε αγώνας μεταξύ ομάδων που διεκδικούν τίτλο ή μεταξύ ομάδων με παραδοσιακή αντιπαλότητα, οι οποίες συνήθ. έχουν την έδρα τους στην ίδια πόλη: *ο Άρης και ο Π.Α.Ο.Κ. συγκρούονται στο παραδοσιακό ~ τής Θεσσαλονίκης* **3.** (μτφ.) κάθε έντονη σύγκρουση αντίπαλων πλευρών με αμφίρροπο αποτέλεσμα: *«αν οι δύο πλευρές εμφανιστούν στο αυριανό συμβούλιο με αυτές τις προθέσεις, θα έχουμε ~»* (εφημ.) • **4.** μεγάλη, διεθνούς κύρους αγωνιστική ιπποδρομία που γίνεται κάθε χρόνο την πρώτη Τετάρτη τού Ιουνίου στο Έψομ τής Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. derby, από την ομώνυμη περιοχή τής Αγγλίας, όπου ο κόμης Edward Stanley καθιέρωσε αγώνες ιπποδρομίας].

ντέρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) αυτό από το οποίο υποφέρει ψυχικά κανείς, ο πόνος, η στενοχώρια: *τον έφαγε το ~ και ο καημός* || *«μεγάλο μεράκι έχω, είπε, κρυφό ~ μού δαγκάνει το συκώτι»* (Σ. Μυριβήλης) || *η ξενιτειά έχει ~* || *μαζευόμαστε και λέμε τα ~ μας με κανένα τραγούδι* ΣΥΝ. βάσανο, καημός, λύπη, θλίψη, μεράκι, μαράζι, σαράκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dert].

ντερτιλής (ο) {ντερτιλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ντέρτια, που βασανίζεται από καημό, στενοχώρια ΣΥΝ. (λόγ.) λυπημένος, περίλυπος, βαρύθυμος ΑΝΤ. εύθυμος, χαρούμενος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dertli < dert].

ντεσέν (το) {άκλ.} (στην ενδυματολογία) το σχέδιο υφάσματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessin «σχέδιο» < dessiner «σχεδιάζω» < λατ. designare «σημειώνω, χαράζω» (< de- + signum «σημείο»)].

ντεσιμπέλ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού ήχου (σύμβολο dB).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décibel (νόθο σύνθ.) < déci- (< λατ. decimus «δέκατος» < decem «δέκα») + -bel, από το επώνυμο τού Αμερικανού εφευρέτη Alexander G. Bell].

ντεσού (το) {άκλ.} **1.** (στην ενδυματολογία) γυναικείο εσώρουχο **2.** (μτφ.) τα απόρρητα, τα μυστικά μιας υπόθεσης που δεν κοινολογούνται: *τα ~ τής βαλκανικής κρίσης.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessous < de «από» + sous «κάτω»].

ντε-τέ {άκλ.} **1.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο μικρότερος χρόνος που είναι δυνατόν να υπάρξει, χωρίς να είναι μηδενικός **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ γρήγορα, ταχύτατα, σε κλάσμα δευτερολέπτου: *τα τελειώνει όλα σε χρόνο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dt, από τα αρχικά τού όρου differential (of) time «διαφορικός χρόνος»].

ντετέκτιβ κ. (λαϊκ.) **ντεντέκτιβ** (ο/η) {άκλ.} ο ιδιωτικός αστυνομικός, το πρόσωπο που προσλαμβάνεται από ιδιώτη για να ερευνήσει υπόθεσή του έναντι αμοιβής: *έβαλε ~ να παρακολουθεί τη γυναίκα του.* — **ντετεκτιβικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. detective < detect «εντοπίζω, ανακαλύπτω» < λατ. detectus, μτχ. τ. τού ρ. detego «αποκαλύπτω, απογυμνώνω»].

ντετερμινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *αιτιοκρατία* ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα και, αντιστρόφως, τα ίδια αποτελέσματα προέρχονται από τα ίδια αίτια. — **ντετερμινιστής** (ο), **ντετερμινίστρια** (η), **ντετερμινιστικός**, -ή, -ό, **ντετερμινιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Determinismus < γαλλ. déterminer «προσδιορίζω, καθορίζω» < λατ. determino < de- + terminus «όρος, όριο»].

de facto λατ. (προφέρεται *ντε φάκτο*) ελλην. *στην πράξη, εν τοις πράγμασι* **1.** πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ. που προέκυψε από την εξέλιξη των γεγονότων, αναγνωρίζεται με «υλικές πράξεις», δηλ. με εμπορικές, οικονομικές, πολιτιστικές κ.λπ. συμφωνίες, ανταλλαγές κ.ά. ως πραγματική, παρόλο που η νομιμότητά της αμφισβητείται ή δεν έχει ακόμη

οριστικοποιηθεί: *η ~ αναγνώριση τού ψευδοκράτους μετά από τριάντα χρόνια συνεχούς κατοχής τής περιοχής στην οποία βρίσκεται* ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων ΑΝΤ. ντε γιούρε **2.** (γενικότ.) χαρακτηρισμός για οτιδήποτε γίνεται στην πράξη ή υφίσταται στην πραγματικότητα, ανεξάρτητα από το αν είναι νόμιμο ή έχει αναγνωριστεί επίσημα: *~ αρχηγός* ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων (πβ. λ. *ντε γιούρε*).
[ΕΤΥΜ. < λατ. de facto «εκ των πραγμάτων» (< factum «γεγονός, πράξη» < ρ. facio «πράττω»)].

ντεφετισμός (ο) η ηττοπάθεια (βλ.λ.). — **ντεφετιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. défaitisme < défaite «ήττα» < défaire «διαλύω, σκορπίζω» (dé- + faire)].

ντέφι (το) {ντεφ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. μικρό κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από στενό ξύλινο στρογγυλό πλαίσιο, το οποίο φέρει εξωτερικά στην περιφέρειά του μικρά κύμβαλα και στη μία του πλευρά έχει στερεωμένη δερμάτινη ή πλαστική μεμβράνη η οποία κρούεται με την παλάμη ή τα δάκτυλα· ΦΡ. **γίνομαι ντέφι** χάνω τον έλεγχό μου, συνήθ. λόγω μέθης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tef].

ντεφιλέ (το) {άκλ.} επίδειξη μόδας, παρουσίαση προϊόντων τής υψηλής ραπτικής, που γίνεται με επισημότητα και λαμβάνει συχνά τον χαρακτήρα θεάματος: *το ~ τού οίκου Ντιόρ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. défilé «παρέλαση» < défiler «παρελαύνω» < dé- + file «παράταξη» (< λατ. filum «νήμα, μίτος»)].

ντεφορμέ επίθ. {άκλ.} ΑΘΛ. αυτός που είναι εκτός φόρμας, που δεν έχει καλή απόδοση: *ο παίκτης / ο άλτης / η ομάδα είναι ~*. — **ντεφορμάρω** ρ., **ντεφορμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déformé, μτχ. τού ρ. déformer < dé- + forme].

ντίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (ως χαρακτηρισμός) διάσημη καλλιτέχνιδα, ιδ. τραγουδίστρια: *μια μεγάλη ~ τής όπερας* ΣΥΝ. σταρ **2.** (κατ' επέκτ.) όμορφη και εντυπωσιακή γυναίκα, που έχει τον αέρα μιας σταρ και φέρεται ανάλογα: *είναι η ~ τής παρέας*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. diva «θεά» < λατ. diva].

ντιβάνι (το) {ντιβαν-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) χαμηλό και στενό κρεβάτι που μοιάζει με καναπέ, δεν έχει όμως στήριγμα για την πλάτη ΣΥΝ. σοφάς **2.** ΙΣΤ. το διβάνι (βλ.λ.). — (υποκ.) **ντιβανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. divan < περσ. dīwān «βιβλίο λογαριασμών»].

ντιβανοκασέλα (η) {δύσχρ. ντιβανοκασελών} ντιβάνι τού οποίου το κάτω μέρος είναι κασέλα που προορίζεται για τη φύλαξη ρούχων, σκεπασμάτων κ.λπ.

ντιβερτιμέντο (το) ΜΟΥΣ. μουσική φόρμα, συνηθισμένη ιδίως κατά τον 18ο αι.· αποτελεί διαδοχή κομματιών (σουίτα), με ανάλαφρο και διασκεδαστικό χαρακτήρα, για μικρό αριθμό οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. divertimento (επειδή πρόκειται για ελαφρά, εύθυμη μουσική σύνθεση) < divertire «ψυχαγωγώ, διασκεδάζω» < λατ. divertere (ρ. diverso) «διασκεδάζω», αρχική σημ. «διασκορπίζω»].

ντιβίζι επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη τής παρτιτούρας, κατά την οποία μια ομάδα εγχόρδων τής ορχήστρας, λ.χ. τα βιολιά, διαιρούνται σε υποομάδες προκειμένου να παίξουν ένα πολυφωνικό μέρος που τους έχει ανατεθεί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. divisi, πληθ. τού diviso «διηρημένος, χωριστός» < λατ. divisus, μτχ. τού dividere «χωρίζω, διαιρώ»]

ντιβιζιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία των εμπρεσιονιστών ζωγράφων (βλ. λ. *εμπρεσιονισμός*), που επιδιώκει τη δημιουργία των διαφόρων χρωματικών τόνων και τής ανάλογης οπτικής εντύπωσης όχι με ανάμειξη των χρωμάτων πάνω στην παλέτα (παραδοσιακή μέθοδος), αλλά με την παράθεση μικρών κουκκίδων καθαρού χρώματος ή με την τοποθέτηση τού ενός χρώματος στο άλλο πάνω στην επιφάνεια τού πίνακα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. divisionisme < division «διαίρεση» < λατ. divisio (< ρ. divido «διαιρώ, μερίζω»)].

divide et impera / divide ut regnes λατ. (προφέρεται *ντίβιντε ετ ίμπερα / ντίβιντε ουτ ρέγκνες*) ελλην. *διαίρει και βασίλευε* (πολιτικό αξίωμα τού Μακιαβέλλι)· βλ. λ. *διαιρώ*.

ντι-βι-ντί (το) (γράφεται DVD) {άκλ.} ελλην. *ψηφιακός βιντεοδίσκος* **1.** η εξέλιξη τού σιντί· ψηφιακός δίσκος με πολύ μεγάλη χωρητικότητα **2.** η συσκευή που αναπαράγει τους παραπάνω δίσκους.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Digital Video Disk «ψηφιακός βιντεοδίσκος»].

ντιγκιντάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-μειωτ.) ο θηλυπρεπής άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < ντιγκ-νταγκ, από το κούνημα τής καμπάνας].

Ντι-Εν-Έι (το) (D.N.A.) ΒΙΟΛ. το δεσοξυριβοζονουκλεϊ(νι)κό οξύ· απαντά στα χρωμοσώματα και είναι σύνθετη χημική ένωση αποτελούμενη από δύο επιμήκη τμήματα, τα οποία διατηρούνται το ένα δίπλα στο άλλο λόγω ηλεκτροστατικών αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ διαφόρων τμημάτων τους, των νουκλεοβάσεων, και τυλίγονται σε ελικοειδή μορφή (διπλή έλικα)· η αλληλουχία των νουκλεοβάσεων αντιπροσωπεύει τη γενετική πληροφορία, καθώς καθορίζει τα κληρονομικά χαρακτηριστικά των ζωντανών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. D(eoxyribo)n(ucleic) A(cid)].

dies irae λατ. (προφέρεται *ντίες ίρε*) ελλην. *ημέρα οργής* (ενν. τού Θεού) **1.** η ημέρα τής κρίσεως, η Δευτέρα Παρουσία και η τελική κρίση και, συνεκδ., μια μεγάλη καταστροφή, θεομηνία, νοούμενη κατά το πνεύμα τής Αποκάλυψης τού Ιωάννη **2.** ΜΟΥΣ. μέρος τής λατινικής νεκρώσιμης λειτουργίας (ρέκβιεμ, βλ. λ.), που ξεκινά με τις λέξεις dies irae dies illa: «ημέρα οργής, η ημέρα εκείνη».

ντίζα (η) {ντιζών} ΤΕΧΝΟΛ. καλώδιο που συνδέει εξαρτήματα μηχανών: *η ~ τού συμπλέκτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Düse < τσεχ. duše «το εσωτερικό σωλήνα»].

ντιζάιν (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** ο επιστημονικός και καλλιτεχνικός κλάδος που αποβλέπει στην αρμονική, όσο και ορθολογιστική διαμόρφωση τού ανθρώπινου περιβάλλοντος (χώρου κατοικίας, εργασίας, γραφείου, τμήματος πόλεως ή ολόκληρης πόλεως κ.λπ.), σύμφωνα με τον οποίο τα αντικείμενα και οι συνθέσεις έχουν χρηστικό, λειτουργικό, αλλά και αισθητικά μοντέρνο χαρακτήρα: *βιομηχανικό / γραφικό / αρχιτεκτονικό ~* **2.** το σχέδιο κατασκευής ενός χρηστικού αντικειμένου: *μοντέρνο / παραδοσιακό ~* **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με βάση τις παραπάνω αρχές: *έπιπλο / καρέκλα / γραφείο / φωτιστικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. design «σχεδιάζω» < λατ. designāre < de- + signāre < signum «σημείο»].

ντίζελ (η/το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο, η οποία επιτρέπει την αυτανάφλεξη τού καυσίμου μείγματος· είναι ως κατασκευή ανθεκτικότερη και βαρύτερη από τον βενζινοκινητήρα και παράγει πάντα κάποια ποσότητα καπνού λόγω ατελούς καύσεως ΣΥΝ. πετρελαιοκινητήρας, ντιζελοκινητήρας **2.** (συνεκδ. στο ουδ.) το βαρύ πετρέλαιο που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη στους κινητήρες εσωτερικής καύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. diesel, από το όνομα τού Γερμανού μηχανικού Rudolph Diesel (1858-1913), ο οποίος εφεύρε την πετρελαιομηχανή].

ντιζελάδικο (το) (λαϊκ.) καράβι που μεταφέρει ντίζελ (βλ.λ.) ΣΥΝ. γκαζάδικο.
[ΕΤΥΜ. < *ντίζελ* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (βλ.λ.)].

ντιζελάμαξα (η) {ντιζελαμαξών} η μηχανή σιδηροδρόμου (ελκυστήρας) που λειτουργεί με κινητήρα ντίζελ.

ντιζελογεννήτρια (η) {ντιζελογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικής ενέργειας στην οποία ένας ντιζελοκινητήρας περιστρέφει μια ηλεκτρογεννήτρια.

ντιζελοκινητήρας (ο) ο κινητήρας ντίζελ (βλ.λ., σημ. 1).

ντιζελοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με μηχανή ντίζελ (βλ.λ.): *~ αμαξοστοιχία*.

ντιζέρ (ο) {άκλ.}, **ντιζέζ** (η) {άκλ.} (παλαιότ.) **1.** τραγουδιστής / τραγουδίστρια νυκτερινού κέντρου διασκεδάσεως ● **2.** πρόσωπο που λέει συχνά αστεία ή ευφυολογήματα ΣΥΝ. ευφυολόγος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. diseur / diseuse < dire «λέγω» (< λατ. dicere)].

ντίλερ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *μεταπωλητής* **1.** ο πωλητής (πλασιέ) που προωθεί προϊόντα εταιρείας στην αγορά **2.** (ειδικότ.) (α) διαπραγματευτής συναλλάγματος και ομολόγων: *«κάποιοι ~ από το Λονδίνο διέσπειραν στην ελληνική τραπεζική και χρηματιστηριακή αγορά τη φήμη ότι η δραχμή είναι ευάλωτη»* (εφημ.) (β) έμπορος ναρκωτικών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dealer < deal].

ντιλεταντισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *ερασιτεχνισμός*· η αφοσίωση και η επίδοση σε δραστηριότητα μόνο για προσωπική ευχαρίστηση και όχι για βιοποριστικούς λόγους ΑΝΤ. επαγγελματισμός. — **ντιλετάντης** (ο), **ντιλεταντικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dilettantismo < dilettante «ερασιτέχνης» < ρ. dilettare «τέρπω, ευχαριστώ» < λατ. delecto, ίδια σημ. (< delicia «τέρψη, ηδονή»)].

ντιμινουέντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τού μουσικού ήχου **2.** το σύμβολο τής μουσικής γραφής που δηλώνει βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τού μουσικού ήχου **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ενός μουσικού έργου το οποίο χαρακτηρίζεται από βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τής μουσικής: *το κορύφωμα των χαλκίνων ακολουθείται από ένα μακρύ ~ τής ορχήστρας*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. diminuendo < λατ. deminuendum, γερούνδιο τού ρ. deminuo «ελαττώνω, εξασθενίζω»].

ντιμπέιτ (το) {άκλ.} διαλογική αντιπαράθεση μεταξύ πολιτικών στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, συνήθ. κατά τη διάρκεια προεκλογικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. debate < μέσ. γαλλ. debatre «μάχομαι» (σύγχρ. débattre) < de- + batre < λατ. battuere «χτυπώ»].

ντιμπέιτ – δημόσιος διάλογος – τηλεμαχία. Η λ. **ντιμπέιτ** αποτελεί για τα Ελληνικά νεολογισμό τής δεκαετίας τού '90. Προέρχεται από το αγγλ. debate, δηλώνοντας τον δημόσιο διάλογο, την τελική πολιτική αναμέτρηση των υποψηφίων Αμερικανών προέδρων στην τηλεόραση. Στην πραγματικότητα, σημαίνει «αντιπαράθεση επιχειρημάτων», έχοντας ως αρχική τη σημασία «ανταλλαγή χτυπημάτων» (!), αφού ανάγεται στο λατ. battuo «χτυπώ, καταφέρω χτυπήματα» (από αυτό το γαλλ. débattre τού 15ου αι., από όπου το αγγλ. debate· πβ. για τη σημασία και το ρήμα *διαπληκτίζομαι*). Για τη λ. *ντιμπέιτ* θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε στα Ελληνικά τη λ. **διάλογος**, για την ακρίβεια **δημόσιος διάλογος**, αξιοποιώντας έτσι μία από τις πιο βαρύνουσες λέξεις τού πολιτικού και φιλοσοφικού μας λόγου, τη λέξη που σφράγισε τους «πλατωνικούς διαλόγους» και την πολιτική ρητορική. Η λ. *διάλογος* προέρχεται από το **διαλέγομαι**, που σημαίνει «συζητώ με επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα» (και όχι με «χτυπήματα», και μάλιστα χτυπήματα «κάτω από τη ζώνη») και συνδέεται με την άλλη μεγάλη «φιλοσοφική και πολιτική λέξη», τη **διαλεκτική**, «τη δυναμική αλληλεπίδραση θέσεων και αντιθέσεων με σκοπό τη σύνθεση, την ανεύρεση τής αλήθειας». Λόγος και αντίλογος, επιχείρημα και αντεπιχείρημα συνιστούν τον πολιτικό **δημόσιο διάλογο**, που είναι στα Ελληνικά το debate. Αν δεν μας πολυσυγκινεί η διαχρονική βαρύτητα τής λ. *διάλογος* και θέλουμε να μείνουμε στην τηλεοπτική αντιπαράθεση, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον νεολογισμό **τηλεμαχία**.

ντιν-νταν (το) {άκλ.} ο ήχος τής καμπάνας. Επίσης **ντιγκ-νταγκ**.

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
ντιπ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σε απόλυτο βαθμό, ολότελα: *αυτός είναι ~ φτωχός* ΣΥΝ. εντελώς, παντελώς, ολωσδιόλου, ολότελα, τελείως, (λαϊκ.) μπιτ· ΦΡ. (εμφατ.) ***ντιπ καταντίπ / ντιπ για ντιπ:*** *αυτός, παιδάκι μου, είναι τρελός ντιπ κατά ντιπ* **2.** (ειδικότ. σε αποφατική πρόταση) ούτε κατ' ελάχιστο, ούτε μια σταλιά: *~ φιλότιμο δεν έχει επάνω του* || *δεν σκαμπάζεις ~ από μουσική* ΣΥΝ. καθόλου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dip].
ντιρεκτίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *κατευθυντήρια οδηγία·* οτιδήποτε εκδίδεται από πολιτική συνήθ. αρχή και έχει τον χαρακτήρα οδηγίας ή εντολής: *οι ~ τής Ε.Ε. για τα αγροτικά προϊόντα.* ΣΥΝ. (μτφ.) γραμμή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. directive < λατ. directus «ευθύς», μτχ. τ. τού ρ. dirigo «διευθύνω» (< di(s)- «διά» + rego «κυβερνώ, διοικώ»)].
ντίσκο (η) {άκλ.} (καθημ.) **1.** ΜΟΥΣ. (α) ελαφρά χορευτική αγγλο-αμερικανική μουσική που γνώρισε τεράστια επιτυχία και παγκόσμια εξάπλωση από τα τέλη τής δεκαετίας τού '70 ώς τα μέσα τής δεκαετίας τού '80 (β) ο χορός που χορεύεται με την παραπάνω μουσική **2.** (συνεκδ.) νυκτερινό κέντρο ψυχαγωγίας, στο οποίο ακούει κανείς όλα τα είδη τής σύγχρονης αγγλο-αμερικανικής χορευτικής μουσικής από δίσκους και παράλληλα χορεύει. Επίσης **ντισκοτέκ** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. disco, συντετμημένος τ. τού ελληνογενούς γαλλ. discothèque (< *δίσκος* + *θήκη*)].
ντισκ τζόκεϊ (ο/η) {άκλ.} (καθημ.) το πρόσωπο που επιλέγει τους δίσκους σε χορευτικό κέντρο ή σε ιδιωτική χοροεσπερίδα, σε μουσική ραδιοφωνική εκπομπή κ.λπ. και μερικές φορές διασκεδάζει και το κοινό, μιλώντας ή λέγοντας αστεία ανάμεσα στα τραγούδια· αλλιώς *ντι-τζέι.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. disc jockey].
ντιστενγκέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κομψή ή χαριτωμένη εμφάνιση και ευγενικούς και πολιτισμένους τρόπους ΣΥΝ. κομψός, χαριτωμένος, πολιτισμένος, καλλιεργημένος ΑΝΤ. άκομψος, άχαρος, άξεστος **2.** (ειρων.) ο επιτηδευμένος στην εμφάνιση και στους τρόπους, ο υπερβολικά κομψός και με επιδεικτικό τρόπο ευγενής ΣΥΝ. κομψευόμενος. Επίσης (λαϊκότ.) **ντιστενγκές** {ντιστενγκέδες}. — **ντιστενγκέ** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. distingué «ξεχωριστός, διακεκριμένος» < ρ. distinguer < λατ. distinguo «διακρίνω, ξεχωρίζω»].
ντιστριμπιτέρ (το) {άκλ.} όργανο που διακόπτει ή επιτρέπει στην κατάλληλη χρονική στιγμή τη ροή συνεχούς ρεύματος στο μπουζί τού κινητήρα· ο διανομέας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. distributeur < distribuer «διανέμω» < λατ. distribuere].
ντι-τζέι (ο) {άκλ.} (συντομ DJ) ο ντισκ τζόκεϊ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Disc Jockey].
ντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η πρώτη από τις επτά βασικές νότες τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας (ντο, ρε, μι, φα, σολ, λα, σι).
[ΕΤΥΜ. < διεθν. do, που αντικατέστησε την παλαιότερη ονομασία ut (βλ. λ. *νότα*). Η προέλευσή της είναι αβέβαιη, αν και από ορισμένους πιστεύεται ότι πρόκειται για την πρώτη συλλαβή τής φρ. Dominus Deus «Κύριος ο Θεός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για την πρώτη συλλαβή τού ονόματος τού Ιταλού μουσικού G. B. Doni (1594-1647)].
ντοβλέτι κ. **δοβλέτι** (το) {ντοβλετ-ιού | -ιών} (λαϊκ. στην Τουρκοκρατία) ο κρατικός και κυβερνητικός μηχανισμός, το Δημόσιο: *«ας είν' καλά ο Οδυσσεύς κι ο καπετάν-Νικήτας / αυτοί θα κάψουν την Τουρκιά κι όλο σας το ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κράτος, κυβέρνηση, Δημόσιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. devlet].
ντογρού κ. **ντουγρού** επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (με τοπική ή τροπική σημ.) κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *προχώρα ~ και θα βρεις το μαγαζί* ΣΥΝ. ίσια, ευθεία **2.** (με τροπ. σημ.) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: *μπήκε ~ στο θέμα* ΣΥΝ. απερίφραστα, άμεσα ΑΝΤ. έμμεσα, υπαινικτικά· ΦΡ. ***στα ντογρού*** στην τύχη, χωρίς σχεδιασμό ή προγραμματισμό ΣΥΝ. στα τυφλά, στα κουτουρού **3.** (κατ' επέκτ., με χρον. σημ.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: *μετά τη δουλειά, τράβηξε ~ για το καφενείο* ΣΥΝ. γρήγορα, ευθύς, αμέσως.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. doğru].
ντοκ (το) {άκλ.} ελλην. *νεωδόχος·* το τμήμα εμπορικού λιμανιού που βρίσκεται ανάμεσα στο κεντρικό κρηπίδωμα και στις προβλήτες των πλοίων και χρησιμοποιείται για τη φόρτωση και την εκφόρτωση των προϊόντων. Επίσης **ντόκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dock < μέσ. ολλ. docke, πιθ. < λατ. *ductio- < ρ. ducto «άγω, οδηγώ» (πβ. ductor «αγωγός»)].
ντοκιμαντέρ (το) {άκλ.} ταινία μικρού ή μεσαίου μήκους, που βασίζεται σε στοιχεία τής πραγματικότητας, τα οποία παρουσιάζει ή/και ερμηνεύει, και έχει ως κύριο στόχο να ενημερώσει, να ψυχαγωγήσει και να διδάξει τον θεατή ή να φέρει για πρώτη φορά στο φως ιστορικά, πολιτικά κ.λπ. ντοκουμέντα: *ένα σπάνιο ~ για τον ελληνικό εμφύλιο με αρχειακό υλικό από τις μυστικές υπηρεσίες των ξένων δυνάμεων* || *οικολογικό ~.* — **ντοκιμαντερίστας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία (ξένων λέξεων).*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. documentaire < document, βλ. κ. *ντοκουμέντο*].
ντοκουμεντάρω ρ. μετβ. {ντοκουμεντάρισ-α, -τηκα, -μένος} βασίζω τη γνώμη, την άποψή μου κ.λπ. σε τεκμήρια, τη στηρίζω με αποδεικτικά στοιχεία: *δεν ντοκουμεντάρισε σωστά τα επιχειρήματά του* ΣΥΝ. αποδεικνύω, τεκμηριώνω. — **ντοκουμεντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. documentare < documento, βλ. κ. *ντοκουμέντο*].
ντοκουμέντο (το) οτιδήποτε (ιδ. έγγραφο) το οποίο χρησιμεύει ως ιστορική πηγή, ως αποδεικτικό στοιχείο και γενικά για να δώσει έγκυρες και αναμφισβήτητες πληροφορίες σχετικά με γεγονός ή ισχυρισμό κ.λπ.: *οι τρεις ταινίες τής σειράς δεν αποτελούν μυθοπλασία, αλλά βασίζονται σε ιστορικά ~* || *κοινωνικό / φωτογραφικό / σπάνιο / αδιάσειστο / αποκαλυπτικό / επίσημο / αυθεντικό ~* ΣΥΝ. τεκμήριο, απόδειξη, πειστήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. documento < λατ. documentum «δείγμα, υπόδειγμα» (μτγν. σημ. «επίσημο έγγραφο») < doceo «διδάσκω, εκπαιδεύω»].
ντοκτορά (το) {άκλ.} η διδακτορική διατριβή και ο τίτλος τού διδάκτορα: *κάνω το ~ μου στη Γαλλία* || *πήρε ~ στη γλωσσολογία* ΣΥΝ. διδακτορικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. doctorat < μεσν. λατ. doctoratus < λατ. doctor «δάσκαλος»].
ντοκυμανταίρ (το) → ντοκιμαντέρ
ντολέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη που δηλώνει την εκτέλεση «με πόνο», πονεμένα.
[ΕΤΥΜ. <ιταλ. dolente «πονεμένος, λυπημένος» < ρ. dolere «πονώ»].
ντολμάς (ο) {ντολμάδες} (καθημ.) φαγητό που αποτελείται από μείγμα ρυζιού ή/και κιμά και διαφόρων καρυκευμάτων, το οποίο πλάθεται σε μικρές μπάλες και τυλίγεται μέσα σε κληματόφυλλα ή λαχανόφυλλα. — (υποκ.) **ντολμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dolma «γεμιστός»].
ντολμέν (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγαλιθικό μνημείο που αποτελείται από γιγαντιαίες ακατέργαστες λίθινες πλάκες τοποθετημένες σε σχήμα Π οι οποίες σχηματίζουν τους τείχους ενός ταφικού θαλάμου· συναντώνται στη Β. Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dolmen < κελτ. taol / tol «τραπέζι» (< λατ. tabula) + men / maen «πέτρα, λίθος»].
ντόλτσε βίτα (η) {άκλ.} ελλην. *γλυκιά ζωή·* η ανέμελη και με καταχρήσεις ζωή τής εύπορης αστικής τάξης· (κατ' επέκτ.) ζωή ευχάριστη, ανέμελη, πολυτελής, γεμάτη διασκεδάσεις: *το 'ριξε στη ~ και δεν μπόρεσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dolce vita. Ο όρος γενικεύθηκε μετά την προβολή τής ομώνυμης ταινίας τού F. Fellini (1959)].
ντόλτσο (το) (λαϊκ.) συνήθ. στον πληθ. ***ντόλτσα*** (τα) ποικιλία πορτοκαλιών που διακρίνονται για την πολύ γλυκιά γεύση τους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dolce «γλυκός» < λατ. dulcis].
ντομάτα κ. **τομάτα** (η) {δύσχρ. ντοματών} ο εδώδιμος καρπός τής ντοματιάς που είναι σαρκώδης και μαλακός, έχει σχήμα σφαιρικό ή ωοειδές, χαρακτηριστικό κόκκινο χρώμα και τρώγεται ωμός σε σαλάτες ή μαγειρεμένος, ενώ χρησιμοποιείται ακόμη και στην κονσερβοποιία, συχνά σε μορφή πολτού (τοματοπελτές), ως βασικό συστατικό σε ποικίλες σάλτσες ή πίνεται ως απεριτίφ σε μορφή χυμού (τοματοχυμός / ντοματόζουμο) κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω με τις ντομάτες (κάποιον)*** αποδοκιμάζω έντονα, ντροπιάζω (κάποιον). — (υποκ.) **ντοματούλα** κ. **ντοματίτσα** (η) κ. **ντοματάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tomata < tomatl, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων). Στην Ελλάδα η *ντομάτα* είναι γνωστή από το 1818].
ντοματάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή ντομάτα **2.** ο καρπός μικρού μεγέθους ειδικής ποικιλίας ντοματιάς **3.** γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται από τους καρπούς τής παραπάνω ποικιλίας.
ντοματιά κ. **τοματιά** (η) φυτό ποώδες και υψηλό (φθάνει σε ύψος περίπου δύο μέτρων) με ρίζα πασσαλώδη, βλαστό κυλινδρικό, πράσινο και πολύκλαδο, φύλλα σύνθετα και μεγάλα, άνθη κίτρινα και κρεμαστά, τα οποία αυτογονιμοποιούνται, και εδώδιμους καρπούς, για τους οποίους και καλλιεργείται.
ντοματόζουμο κ. **τοματόζουμο** (το) το ζουμί, ο χυμός τής ντομάτας (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική ή πίνεται ως απεριτίφ ΣΥΝ. ντοματοχυμός.
ντοματοπελτές κ. **τοματοπελτές** (ο) {ντοματοπελτέδες} (καθημ.) συμπυκνωμένος πολτός από λειωμένες ντομάτες (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική. Επίσης **ντοματοπολτός** κ. **τοματοπολτός**.
ντοματοσαλάτα κ. **τοματοσαλάτα** (η) {δύσχρ. ντοματοσαλατών} σαλάτα εποχής με βασικό συστατικό τη ντομάτα.
ντοματόσουπα κ. **τοματόσουπα** (η) {δύσχρ. ντοματοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό τη ντομάτα (βλ.λ.).
ντοματοχυμός κ. **τοματοχυμός** (ο) το ντοματόζουμο (βλ.λ.).
Ντομίνικα (η) {άκλ.} (αγγλ. Commonwealth of Dominica = Κοινοπολιτεία τής Ντομίνικα) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα τη Ροσώ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dominica, που ανακαλύφθηκε από τον Χριστόφορο Κολόμβο στις 3 Νοεμβρίου 1493 και ονομάστηκε αρχικώς Domingo (ισπ.) < λατ. dominica dies «Κυριακή, ημέρα τού Κυρίου»].
ντόμινο (το) **1.** μακρύ, ενιαίο ένδυμα με κουκούλα, σε χρώμα συνήθ. μαύρο, που φοριέται τις Αποκριές ως μεταμφίεση: *οι γυναίκες χόρευαν τολμηρά, προστατευμένες από την ανωνυμία τού ~ και τής προσωπίδας* **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) ο μεταμφιεσμένος με το παραπάνω ένδυμα: *στην πίστα λικνίζονταν αργά ένας πιερότος με ένα ~* **3.** (αρχικά-σπάν.) χειμερινό ωμοφόριο που φορούσαν παλαιότ. οι ρωμαιοκαθολικοί κληρικοί • **4.** επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο ή τέσσερις παίκτες με είκοσι οκτώ μικρά, ορθογώνια πλακίδια **5.** (α) ***θεωρία τού ντόμινο*** (domino theory) (i) θεωρία τής εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με την οποία η πτώση μιας μη κομουνιστικής κυβέρνησης στον κομουνιστικό έλεγχο συντελεί στην πτώση των μη κομουνιστικών κυβερνήσεων στις γειτονικές χώρες· η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθεί η ανάμειξη των Η.Π.Α. στη ΝΑ. Ασία (ii) όρος που χρησιμοποιείται από ορισμένους σεισμολόγους για να δηλωθεί η επίδραση που μπορεί να ασκήσει ένας σεισμός στην εκδήλωση άλλων σεισμών σε διάφορα σημεία τού πλανήτη (β) ***φαινόμενο (τού) ντόμινο*** για την

περίπτωση στην οποία η μεταβολή σε έναν παράγοντα ενός συνόλου ομοειδών στοιχείων συμπαρασύρει όλα τα υπόλοιπα: *στην πρόσφατη διεθνή χρηματιστηριακή κρίση παρατηρήθηκε το ~: την αρχή έκανε η Wall Street και ακολούθησαν οι άλλες αγορές.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. domino (< λατ. dominus «κύριος»)].

ντόμπερμαν κ. (προφορ.) **ντόπερμαν** (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. σκύλος που χρησιμοποιείται ως φύλακας χώρων, σε αστυνομικές επιχειρήσεις κ.λπ., με κύρια χαρακτηριστικά το δυνατό και μυώδες σώμα, που ξεπερνά σε ύψος το ένα μέτρο, το κοντό σκούρο τρίχωμα, το λεπτό πρόσωπο, τα μικρά ορθωμένα αφτιά και ακόμη την εξυπνάδα, την υπακοή και την ταχύτητα ανταπόκρισης στις εντολές.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. dobermann < γερμ. φρ. Dobermann-pinscher < Dobermann (από το όνομα τού Γερμανού κυνοτρόφου Ludwig Dobermann, 19ος αι.) + pinscher, ράτσα κυνηγετικού σκύλου].

ντόμπρος, -α, -ο **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευθύτητα και ειλικρίνεια, που δεν μεταχειρίζεται δόλο ή υποκρισία: *είναι ~ χαρακτήρας, μπορείς να τον εμπιστευθείς* ΣΥΝ. ειλικρινής, απροσποίητος, ανυπόκριτος, ίσιος, ευθύς ΑΝΤ. ανειλικρινής, ψεύτικος, προσποιητός, υποκριτής, δόλιος, διπρόσωπος, κρυψίνους, υστερόβουλος **2.** (γενικότ.) λόγος, συμπεριφορά κ.λπ. που χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και κατηγορηματικότητα, που δεν εμπεριέχουν διφορούμενα, παγίδες ή υπαινιγμούς: *~ λόγια / λογαριασμοί* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, κατηγορηματικός, ρητός, ευθύς ΑΝΤ. ασαφής, σκοτεινός, έμμεσος, διφορούμενος. — **ντόμπρα** επίρρ., **ντομπροσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. dobro «καλός»].

ντόνατ (το) {άκλ.} **1.** γλυκό με σχήμα συνήθ. στρογγυλό ή δακτυλίου από ψημένη ζύμη **2.** μαλακή ζύμη σε σχήμα τετράγωνο που χρησιμοποιείται για τοστ.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. donut < αγγλ. doughnut < dough «ζύμη» + nut «καρύδι»].

ντονέρ (το) {άκλ.} **1.** γύρος από κρέας αρνήσιο ή χοιρινό, που προσφέρεται συνήθ. με πίτα και άλλα υλικά **2.** (συνεκδ.) το σουβλάκι που περιέχει τέτοιο κρέας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. döner «περιστροφή» < ρ. dönmek «περιστρέφω, γυρίζω»].

ντόπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** διεγερτική ουσία, αναβολικό για αθλητή **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί διέγερση ή τυφλή αφοσίωση: *για πολλούς νεαρούς το ποδόσφαιρο είναι ~.*

ντοπαρισμένος, -η, -ο **1.** (για αθλητές) αυτός που χρησιμοποίησε διεγερτικές ή εργογόνες ουσίες ή απαγορευμένες μεθόδους πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, για να αυξήσει την επίδοσή του σε αυτόν: *πολλοί δρομείς βρέθηκαν ~* ΣΥΝ. ντοπέ **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει εξαφθεί από κάτι, που αισθάνεται έξαρση και ενθουσιασμό: *το κοινό ήταν ~ από τα τελευταία εμπρηστικά δημοσιεύματα τού Τύπου* ΣΥΝ. ενθουσιασμένος ΑΝΤ. χαλαρός, ήρεμος **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση παραφοράς και φανατισμού: *~ πλήθος* ΣΥΝ. φανατισμένος, αφιονισμένος, έξαλλος ΑΝΤ. νηφάλιος.

ντοπάρω ρ. μετβ. {ντοπάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΑΘΛ. χορηγώ εργογόνες ουσίες σε αθλητή, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, προκειμένου να επιτύχει καλύτερη επίδοση: *ο προπονητής κατηγορήθηκε ότι ντοπάριζε συστηματικά τους παίκτες, θέτοντας ακόμη και την υγεία τους σε κίνδυνο* (καθημ.) **2.** (κατ' επέκτ.) προκαλώ διέγερση, εξάπτω τα συναισθήματα, τη φαντασία, τον ενθουσιασμό ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω **3.** (μτφ.) εμπνέω απόλυτη αφοσίωση σε κάτι ή προσανατολίζω πρόσωπο σε στάση και συμπεριφορά εχθρική προς τους αντιφρονούντες: *οι λόγοι των δημαγωγών είχαν ντοπάρει το πλήθος, που ήταν έτοιμο να επιτεθεί στους πολιτικούς αντιπάλους* ΣΥΝ. φανατίζω. — **ντοπάρισμα** (το) (βλ. λ. *ντόπινγκ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες» < ολλ. doop «χυμός, σάλτσα» < ρ. dopen «βυθίζω, βουτώ»].

ντοπέ επίθ. {άκλ.} (αργκό) ντοπαρισμένος: *τον βρήκαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dopé, μτχ. τού ρ. doper < αγγλ. dope, βλ. κ. *ντοπάρω*].

ντόπινγκ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** η χορήγηση σε αθλητή εργογόνων ουσιών, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, ώστε να επιτύχει καλύτερη επίδοση **2.** (α) ***ντόπινγκ κοντρόλ*** ο ιατρικός έλεγχος, προκειμένου να εξακριβωθεί αν αθλητής ή ζώο (λ.χ. άλογο σε ιππόδρομο) που συμμετέχει σε αγώνες έχει πάρει απαγορευμένες ουσίες (β) ***ντόπινγκ αίματος*** βλ. λ. *αίμα*. Επίσης **ντοπάρισμα**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dopping, τού ρ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες». Βλ. κ. *ντοπάρω*].

ντοπιολαλιά (η) το γλωσσικό ιδίωμα ενός τόπου, η τοπική διάλεκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.

ντόπιος, -ια, -ιο **1.** (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο όπου γεννήθηκε ΣΥΝ. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής ΑΝΤ. ξένος, ξενόφερτος **2.** (για πράγμ.) αυτός που καταναλώνεται στον τόπο όπου παράγεται ή παρασκευάζεται: *~ προϊόντα* ΣΥΝ. εγχώριος. Επίσης (λόγ.) **εντόπιος**, -α, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντόπιος* < *ἐν-* + *-τόπιος* < *τόπος*].

ντόπιος – επιτόπιος – τοπικός. Το μτγν. **εντόπιος** (< *ἐν τόπῳ* + κατάλ. *-ιος*) σώθηκε μέχρι σήμερα με σίγηση τού αρκτικού άτονου **ε-** (πβ. *ἐντροπή* > **ντροπή**, *ἐνωρίς* > **νωρίς**, *ἐνδύ(ν)ω* > **ντύνω** κ.τ.ό.). **Ντόπιος** σημαίνει «ο εξαρχής κάτοικος μιας περιοχής, αυτός που κατάγεται και ζει στην ίδια περιοχή» (πβ. και το νεότ. **εντοπιότητα**), καθώς και ό,τι προέρχεται και παράγεται (προϊόντα, είδη κ.λπ.) σε μια περιοχή, χωρίς να εισάγεται από αλλού (με την ίδια σημασία και το **εγχώριος**, π.χ. *εγχώρια παραγωγή, εγχώρια προϊόντα* κ.ά.). Μιλώντας για κατοίκους και, γενικά, για προέλευση, συνώνυμα τού **ντόπιος** είναι τα **γηγενής** και **ιθαγενής**. Το **επιτόπιος** (< *ἐπὶ τόπου* + κατάλ. *-ιος*) σημαίνει, ως εκ τής προελεύσεώς του, «τον διενεργούμενο σε συγκεκριμένο τόπο» (*επιτόπια έρευνα*, πβ. αγγλ. field work). Συνώνυμο τού *επιτόπιος* είναι το επίθ. **επιχώριος**. **Τοπικός** είναι «ο τού τόπου, ο αναφερόμενος σε ορισμένο τόπο» (*τοπική διάλεκτος, τοπικά έθιμα, τοπική φορεσιά*).

ντορβάς κ. **τορβάς** (ο) {ντορβάδες} **1.** μικρός σάκος που κρεμιέται στον ώμο ΣΥΝ. ταγάρι **2.** σακίδιο που κρεμιέται από τον λαιμό τού ζώου (συνήθ. υποζυγίου) και μέσα στο οποίο τοποθετείται η ζωοτροφή ΣΥΝ. τάγιστρο· ΦΡ. (λαϊκ.) (α) ***τον έβαλα στον ντορβά*** τον εξαπάτησα (β) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά*** θέτω τη ζωή μου σε κίνδυνο, παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμματα, διακινδυνεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. torba < περσ. tōbra (σημ. 2) < χίντι tōbra «σάκκος»].

ντορής (ο) {ντορήδες} (λαϊκ.) ονομασία για κοκκινότριχο άλογο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. doru «κοκκινότριχο (άλογο)»].

ντορός κ. **τορός** (ο) **1.** τα ίχνη τού θηράματος κατά το κυνήγι· ΦΡ. ***βλέπει τον λύκο και ψάχνει τον ντορό*** για κάποιον που δεν θέλει να δει κατάματα την πραγματικότητα **2.** (κατ' επέκτ.) ίχνη από πατημασιές ανθρώπου· ΦΡ. ***μπαίνω στον ντορό / πάω με τον ντορό*** (i) ακολουθώ την πεπατημένη, τα συνηθισμένα, τυποποιημένα (ii) (γενικότ.) ακολουθώ μια ζωή σύμφωνη με τα καθιερωμένα, τα ήθη, τα έθιμα και τις συνήθειες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αλβ. torua / -oi «ίχνος», με ηχηροποίηση τού αρχικού συμφώνου].

ντόρος (ο) (οικ.) ο πολύς θόρυβος: *γιατί όλος αυτός ο ~;* ΣΥΝ. φασαρία, βοή, νταβαντούρι ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη· ΦΡ. ***κάνω ντόρο*** κάνω εντύπωση, προκαλώ συζητήσεις: *μια υπόθεση / ένα κινηματογραφικό έργο που προκάλεσε μεγάλο ~.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχει ωστόσο διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το αρχ. επίθ. *τορός* «διαπεραστικός (ήχος)» (< *τείρω* «διαπερνώ, τρυπώ»)].

ντόρτια (τα) {χωρ. γεν.} (στο τάβλι) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό τέσσερα: *έριξε τα ζάρια κι έφερε ~* ΣΥΝ. τεσσάρες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dört «τέσσερα»].

ντοσιέ (το) {άκλ.} φάκελος στον οποίο συγκεντρώνονται, ταξινομούνται ή φυλάσσονται έγγραφα· συνήθ. με σκληρό εξώφυλλο, ετικέτα στη ράχη και μηχανισμό μεταλλικό στο εσωτερικό, για να περνιούνται τα φύλλα, αφού τρυπηθούν κατάλληλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dossier «σύνολο εγγράφων με ετικέτα στο πίσω μέρος» < dos «πλάτη, ράχη» (< λατ. dorsum / dorsus, ίδια σημ.)].

ντου (το) {άκλ.} (αργκό) η ορμητική επίθεση, η έφοδος: *μερικοί οπαδοί έκαναν ~, παραβίασαν την κλειστή θύρα και μπήκαν στο γήπεδο.*
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ντουβάρι (το) {ντουβαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) ο τοίχος: *άδειασε το σπίτι και μείνανε μόνο τα ~* **2.** (μτφ.) ο βλάκας, κυρ. αυτός που είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. στουρνάρι, τούβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. duvar < περσ. dīvār «τοίχος»].

ντουγρού επίρρ. → ντογρού

ντουέτο (το) {άκλ.} **1.** σύνολο δύο μουσικών εκτελεστών, τραγουδιστών ή εκτελεστών μουσικών οργάνων **2.** (α) η μουσική σύνθεση για δύο όργανα ή δύο φωνές: *το ~ από τον Τριστάνο είναι το μακρύτερο ερωτικό ~ στη φιλολογία τής όπερας* (β) η απομόνωση δύο φωνητικών γραμμών στη διάρκεια μιας σύνθεσης και ο μεταξύ τους συνδυασμός: *το φλάουτο κάνει ~ με την σοπράνο* **3.** (μτφ.) η συνδυασμένη εμφάνιση ή η ενέργεια κατόπιν συνεννοήσεως δύο καλλιτεχνών ή δύο προσώπων γενικότερα: *το κωμικό ~ τού Χονδρού και τού Λιγνού* || *το ~ των δύο πολιτικών σχολιαστών* ΣΥΝ. δίδυμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duetto, υποκ. τού duo «δύο» (< λατ. duo)].

ντουζ (το) → ντους

ντουζένι (το) (λαϊκ.) **1.** ο τρόπος κουρδίσματος έγχορδου μουσικού οργάνου **2.** το κέφι, η έξαρση στη ΦΡ. ***είμαι στα ντουζένια μου*** είμαι στα κέφια μου ή σε έξαρση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. düzen «αρμονία, τάξη»].

ντουζιέρα (η) → ντουσιέρα

ντουζίνα (η) (καθημ.) το σύνολο από δώδεκα όμοια αντικείμενα: *μια ~ αβγά* ΣΥΝ. δωδεκάδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. ή διαλεκτ. ιταλ. dozzina < λατ. duodecimus «δωδέκατος» (< duodecim «δώδεκα» < duo «δύο» + decem «δέκα»)].

ντουί (το) {άκλ.} η υποδοχή στην οποία βιδώνονται ή προσαρμόζονται οι ηλεκτρικοί λαμπτήρες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. douille < φρανκον. *dulja].

ντούκου επίρρ. (λαϊκ.) επιπόλαια, επιδερμικά· στις ΦΡ. (α) ***περνώ (κάτι) στο ντούκου*** δεν δίνω σημασία σε κάτι, το αντιμετωπίζω αδιάφορα ή χωρίς τη δέουσα προσοχή (β) ***πάω ντούκου*** (σε χαρτοπαίγνιο) παραχωρώ τη σειρά μου στον επόμενο παίκτη (γ) ***πληρώνω ντούκου*** πληρώνω τους μετρητούς ΣΥΝ. τα σκάω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ντουλάπα (η) {δύσχρ. ντουλαπών} **1.** το ψηλό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πόρτα ή πορτόφυλλα και χρησιμοποιείται κυρ. για τη φύλαξη ρούχων: *δίφυλλη / εντοιχισμένη ~* ΣΥΝ. ιματιοθήκη **2.** (μτφ.) η χοντρή και άχαρη γυναίκα. — (υποκ.) **ντουλαπίτσα** (η) (σημ. 1).

ντουλάπι (το) {ντουλαπ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μεταλλικό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πορτάκι και στο οποίο τοποθετούνται τρόφιμα, σκεύη κ.ά.: *αφού σκουπίσει τα πιάτα, τα βάζει στο ~* || *το βαμβάκι είναι στο ~ τού μπάνιου* ΣΥΝ. ερμάριο. — (υποκ.) **ντουλαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dolap < περσ. dōlāb «τροχός – αποθήκη»].

Ντούμα (η) ➤ Δούμα

ντουμάνι (το) {ντουμαν-ιού | -ιών} ο πυκνός καπνός που οφείλεται σε πυρκαγιά ή το πυκνό σύννεφο από τον καπνό των τσιγάρων (σε

κλειστό χώρο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. duman].

ντουμανιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ντουμάνιασ-α, -μένος} (για εσωτερικούς χώρους) γεμίζω με καπνούς: *έχει ντουμανιάσει εδώ μέσα!* || (συνεκδ.) *μας ντουμάνιασε με τα τσιγάρα του* ΣΥΝ. φλομώνω. - **ντουμάνιασμα** (το).

ντουμπλάρω ρ. μετβ. {ντουμπλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω το εσωτερικό (ρούχου) με ύφασμα ΣΥΝ. φοδράρω ● **2.** (α) αντικαθιστώ (ηθοποιό) σε επικίνδυνη ή ερωτική σκηνή ταινίας, εμφανίζομαι ως αντικαταστάτης του (χωρίς όμως να γίνεται αντιληπτό αυτό στον θεατή): *στην πτώση του στο κενό τον ντουμπλάρισε ένας κασκαντέρ* || *τη διάσημη ηθοποιό ντουμπλάρισε στις τολμηρές σκηνές τού έργου μια νεαρή στάρλετ* (β) μεταγλωττίζω: *ένα συνεργείο που ντουμπλάρει τους ηθοποιούς σε μια ξένη ταινία* || *η φωνή που ακούγεται στα τραγούδια δεν είναι η δική του· τον ντουμπλάρισε γνωστός τραγουδιστής.* — **ντουμπλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. doubler «διπλασιάζω» < double «διπλός» < λατ. duplus «διπλός, διπλάσιος» (< duo «δύο»)].

ντούμπλεξ κ. **ντούπλεξ** (το) {άκλ.} **1.** κάθε διπλό σύστημα: *τηλέφωνο* ~ (το σύστημα τηλεφωνικής εγκατάστασης με διακόπτη, το οποίο εξυπηρετεί δύο συνδρομητές) **2.** ρούχο (παλτό, μπουφάν, πουκάμισο κ.λπ.) που μπορεί να φορεθεί και από τις δύο πλευρές, τού οποίου η εσωτερική πλευρά μπορεί να φορεθεί και ως εξωτερική ΣΥΝ. ντουμπλφάς.
[ΕΤΥΜ. < λατ. duplex «διπλός» < duo «δύο» + -plex < plico «πλέκω, διπλώνω»].

ντουμπλφάς κ. **ντουμπλ-φας** επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει σχέδιο και από τις δύο όψεις ή μπορεί να φορεθεί και από τις δύο όψεις του: *ύφασμα / μπουφάν* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. double-face «διπλή όψη»].

dum spiro spero λατ. (προφέρεται *ντουμ σπίρο σπέρο*) ελλην. *όσο ζω* (κατά λέξη: *όσο αναπνέω*), *ελπίζω*.

ντουνιάς (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο κόσμος, η ανθρωπότητα: *«ψεύτικος είναι ο ~ και ψεύτικη η ζωή μας»* (λαϊκ. τραγ.) || *«τρία καλά 'ναι στον ~ και στον απάνω κόσμο»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) πλήθος ανθρώπων: *είχε μαζευτεί κόσμος και ~ και χάζευε το θέαμα.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dünya «κόσμος»].

ντουντούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τηλεβόας ΣΥΝ. χωνί.
[ΕΤΥΜ. τουρκ. düdük «φλογέρα»].

ντούπλεξ (το) ‣ ντούμπλεξ

dura lex sed lex λατ. (προφέρεται *ντούρα λεξ σεντ λεξ*) ελλην. *σκληρός ο νόμος αλλά νόμος·* πρέπει να υπακούει κανείς στους νόμους όσο σκληροί κι αν είναι.

ντουραλουμίνιο (το) {ντουραλουμινίου} κράμα κυρ. αλουμινίου και χαλκού, καθώς και μαγνησίου και μαγγανίου σε πολύ μικρό ποσοστό, που έχει τη σκληρότητα τού χάλυβα και την ελαφρότητα τού αλουμινίου, με ευρεία χρήση στη μεταλλουργία, στην κατασκευή αεροπλάνων, εμβόλων μηχανών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Duralumin < λατ. durus «σκληρός» + aluminum «αλουμίνιο» ή, κατ' άλλη άποψη, από το όνομα τής πόλης Düren τής Γερμανίας, όπου αρχικώς κατασκευζόταν].

ντούρος, -α, -ο (λαϊκ.) **1.** (για υλικά, μέταλλα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, από μεγάλη αντοχή ΣΥΝ. σκληρός ΑΝΤ. μαλακός **2.** αυτός που δεν λυγίζει εύκολα ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ. εύκαμπτος, ευλύγιστος **3.** (μτφ.) αυτός που παραμένει ανυποχώρητος στις αρχές, στις απόψεις ή τις αποφάσεις του, που δεν κάμπτεται εύκολα ΣΥΝ. αταλάντευτος ● **4.** (για πρόσ.) αυτός που είναι όρθιος, στητός: *περπατούσε ~* || *~ κορμοστασιά* || *~ και κοτσονάτος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duro < λατ. durus «σκληρός»].

ντους κ. **ντουζ** (το) {άκλ.} **1.** μακρόστενος σωλήνας νερού που είναι τοποθετημένος κατακόρυφα στο μπάνιο και εκτοξεύει το νερό με πίεση, κάτω από τον οποίο στέκεται κανείς για να πλυθεί: *τοποθετώ το ~* || *επιδιορθώνω το ~* ΣΥΝ. ντουσιέρα **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο είναι τοποθετημένος ο παραπάνω σωλήνας: *πάω στο ~* **3.** (συνεκδ.) ο καθαρισμός τού σώματος με καταιονισμό νερού: *κάνω ~* || *πηγαίνω για ~.* — (υποκ.) **ντουσάκι** κ. **ντουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. douche < ιταλ. doccia «σωλήνας, υδρορροή», που αποσπάστηκε ως β' συνθ. από το δημώδ. λατ. *aqui-ducium < μτγν. λατ. aquiductio «υδραγωγείο» < λατ. aquae-ductus «υδραγωγός» (< aqua «νερό» + -ductus < duco «άγω, οδηγώ»)].

ντουσές (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που είναι γυαλιστερό από τη μία του πλευρά και μοιάζει με το σατέν.

ντουσιέρα κ. **ντουζιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υγιεινής με μορφή αβαθούς λεκάνης (απλής ή περιφραγμένης), στην οποία κάνουμε ντους (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ντους* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

ντούτσε (ο) {άκλ.} (προσωνύμιο τού Μπενίτο Μουσολίνι [1883-1945], αρχηγού τού φασιστικού ιταλικού κόμματος) αρχηγός, οδηγός, ηγέτης: *«βάζει ο ~ τη στολή του»* (σατιρικό τραγ.) || *ήταν υπαρχηγός τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duce (πβ. κ. *δούκας*) < λατ. dux, ducis «ηγεμόνας, αρχηγός» (< duco «άγω, οδηγώ»)].

ντουφέκι (το) ‣ τουφέκι

ντουφεκιά (η) ‣ τουφεκιά

ντουφεκίδι (το) ‣ τουφεκίδι

ντουφεκίζω ρ. ‣ τουφεκίζω

ντουφεξής (ο) → τουφεξής

ντράβαλα κ. **τράβαλα** (τα) (λαϊκ.) φασαρίες· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω ντράβαλα*** έχω μπλεξίματα, αντιμετωπίζω σοβαρά προβλήματα (με κάποιον): *έχει ~ με την αστυνομία.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. travaglio «μόχθος, πόνος» < ρ. travagliare (πβ. γαλλ. travailler) < δημώδ. λατ. *tripāliāre < μτγν. λατ. tripālium «όργανο βασανισμού» < λατ. trabalis (< trabs, -bis «δοκός, δοκάρι»)].

ντράγκα-ντρούγκα (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από θορυβώδες, βαρύ ή οξύ αντικείμενο κατά την κίνησή του: ~. *~ μας ζάλισες όλη μέρα με τον μπαγλαμά σου* || *οι ρόδες τού κάρρου έκαναν ~ στο πλακόστρωτο.* Επίσης **ντράγκα-ντρουγκ** κ. **ντρίγκι-ντράγκα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ντραϊβίν κ. **ντράιβ-ιν** (το) {άκλ.} κινηματογράφος όπου οι θεατές παρακολουθούν την προβολή μέσα από τα αυτοκίνητά τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drive-in].

ντραλόν (το) {άκλ.} συνθετικό υλικό που χρησιμοποιείται στην υφαντουργία.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Dralon].

ντράμερ (ο) {άκλ.} ο μουσικός που παίζει ντραμς (βλ.λ.). Επίσης **ντραμίστας**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drummer < drums, βλ. κ. *ντραμς*].

ντραμς (τα) {άκλ.} σύγχρονο σύνθετο μουσικό όργανο, που αποτελείται από διαφορετικού μεγέθους τύμπανα και πιατίνια (βλ.λ.), τα οποία χτυπάει με μπαγκέτες ο ντράμερ κρατώντας τον ρυθμό σε μουσικά κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drums (πληθ.) < ολλ. trom, που αποσπάστηκε από παλ. κάτω γερμ. trommelslag «τυμπανοκρουσία» < trommel «τύμπανο» + slag «χτύπημα»].

ντραπαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ύφασμα πιο βαρύ και διαφορετικού χρώματος από τις κουρτίνες, που τοποθετείται εξωτερικά στο επάνω μέρος τους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. draperie < drap «ύφασμα», βλ. λ. *ντραπάρω*].

ντραπάρω ρ. μετβ. {ντραπάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ράβω και στερεώνω ένα ύφασμα με τέτοιον τρόπο, ώστε να σχηματίζει πλούσιες και καμπυλωτές πτυχές. — **ντραπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. draper < drap «ύφασμα» < μτγν. λατ. drappus, κελτ. αρχής].

ντρέπομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ντράπηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι ντροπή (βλ.λ.): *~ για σένα / για λογαριασμό σου / για το φέρσιμό σου* || *θα έπρεπε να ντρέπεσαι!* ΦΡ. (α) ***δεν ντρέπεσαι να...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε σε κάποιον ότι θα έπρεπε να αισθάνεται ντροπή όταν κάνει κάτι άσχημο ή όταν θέλουμε να τον επιπλήξουμε για την έλλειψη ντροπής ή το θράσος του: *~ μιλάς έτσι σε γέρον άνθρωπο;* || *~ να κοιμάσαι την ώρα τού μαθήματος;* (β) ***σα(ν) δεν ντρέπεσαι!*** έκφραση αποδοκιμασίας, αυστηρής επίπληξης σε κάποιον, ο οποίος συμπεριφέρθηκε με θράσος, αναίδεια, προσβλητικό τρόπο: *~, παλιόπαιδο! Τι σου φταίει η γριούλα και τη βρίζεις;* ♦ (μετβ.) **2.** διστάζω να πράξω κάτι λόγω σεμνότητας, συστολής: *~ να της μιλήσω για τα αισθήματά μου* **3.** (ειδικότ.) νιώθω σεβασμό για κάποιον που είτε είναι μεγαλύτερος σε ηλικία είτε κατέχει ανώτερο αξίωμα: *ντρεπόταν τον πατέρα του / τον καθηγητή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντρέπω / -ομαι* (< *ἐν-* + *τρέπω*). Το μέσο *ἐντρέπομαι* είχε εξαρχής τη σημ. «στρέφομαι προς τα πίσω, διστάζω (από ενοχή ή συστολή)»].

ντρεσάρω ρ. μετβ. {ντρεσάρισ-α, -τηκα, -μένος} εξασκώ με επιμονή, συστηματικά και με αυστηρότητα ζώο ή άνθρωπο για να εκτελούν ορισμένες εντολές ή να αποκτήσουν ορισμένη συμπεριφορά: *είχε ντρεσάρει τον σκύλο του να επιτίθεται σε όποιον πήγαινε να μπει στο σπίτι.* — **ντρεσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dresser «στήνω, σηκώνω, σχεδιάζω» < δημώδ. λατ. *directiare < λατ. directus «ευθύς, όρθιος»].

ντρέτος, -α, -ο κ. **ντρίτος 1.** ίσιος, ευθύς **2.** (μτφ.) ειλικρινής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. dreto (μεσν. επίρρ. *ντρέτα*), < λατ. directus «ευθύς»].

ντρίλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) βαμβακερό ύφασμα ευτελούς αξίας. — **ντρίλινος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drill, συντετμ. τ. τού drilling < γερμ. Drillich < μέσ. γερμ. drilich «βαμβακερό ύφασμα με τριπλή ύφανση» < λατ. trilix «τρίμιτος» < tri- «τρία» + -lix < licium «μίτος, νήμα»].

ντρίμπλα κ. **ντρίπλα** κ. **τρίπλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στο ποδόσφαιρο) η κίνηση παίκτη με την οποία αποφεύγει αντίπαλο με ελιγμό κρατώντας τη μπάλα στα πόδια του: *πέρασε δύο αμυντικούς με ντρίμπλες και σούταρε για γκολ* || *έξυπνη / κοφτή ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. dribble].

ντριμπλαδόρος κ. **ντριπλαδόρος** κ. **τριπλαδόρος** (ο) ποδοσφαιριστής που κάνει συχνά ντρίμπλες.
[ΕΤΥΜ. < *ντρίμπλα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

ντριμπλάρω κ. **ντριπλάρω** κ. **τριπλάρω** ρ. μετβ. {ντρίμπλαρα} (για ποδοσφαιριστή) κάνω ντρίμπλα: *ντρίπλαρε όποιον βρήκε μπροστά του και πέτυχε γκολ.*

ντριν (το) {άκλ.} ο ήχος τού κουδουνιού, τού τηλεφώνου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ντρόγκα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η ναρκωτική ουσία, το ναρκωτικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. droga < γαλλ. drogue, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ολλ. droog «ξηρός» (< παλ. κάτω γερμ. drooge, πβ. αγγλ. dry «στεγνός») ή, κατ' άλλη άποψη, < αραβ. dūrawā «υπόλειμμα σιτηρών»].

ντροπαλός, -ή, -ό 1. αυτός που νιώθει εύκολα ντροπή, που τη συμπεριφορά του χαρακτηρίζει η συστολή ΣΥΝ. συνεσταλμένος ΑΝΤ. ξεδιάντροπος, αναιδής **2.** αυτός που δεν είναι εκδηλωτικός και άνετος στις κοινωνικές συναναστροφές: *ήταν πολύ ~· δυσκολευόταν να της εξομολογηθεί τον έρωτά του γι' αυτήν.* Επίσης **ντροπιάρης, -α, -ικο** [μεσν.]. — **ντροπαλά** επίρρ., **ντροπαλότητα** κ. **ντροπαλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐντροπαλός* < αρχ. *ἐντροπή* (βλ. κ. *ντροπή*) + παραγ.

επίθημα -*αλός* (πβ. *ροδ-αλός, σιγ-αλός*)].

ντροπή κ. (λόγ.) **εντροπή** (η) **1.** το αίσθημα τής ηθικής συστολής, η εκδήλωση υπερβολικής συγκράτησης ή έλλειψης θάρρους απέναντι σε πρόσωπα ή καταστάσεις λόγω ενοχής, ηθικών, θρησκευτικών ή άλλων αναστολών ή απουσίας εξοικειώσεως με κάποιον ή κάτι: *νιώθει ~ όταν βρίσκεται μπροστά στους μεγάλους* || *όταν την έπιασαν να κλέβει, δεν μπορούσε να κρύψει τη ~ της* || *κοκκίνισε το πρόσωπό του / χαμήλωσε το βλέμμα του από ~* ΣΥΝ. (λόγ.) αιδώς, όνειδος **2.** (συνεκδ.) αυτό για το οποίο αισθάνεται ή θα έπρεπε να αισθάνεται κάποιος, ηθική συστολή, πράξη ηθικά και κοινωνικά απαράδεκτη: *είναι ~ να μην τιμάς τον άνθρωπο που σε ευεργέτησε* || *είναι μεγάλη ~ η υποχώρηση στα εθνικά θέματα* || *οι συμφωνίες / τα κείμενα / οι δηλώσεις / η στάση της αποτελούν ~* (απαράδεκτα, επονείδιστα πράγματα) || *η δουλειά δεν έχει ~* (δεν έχει σημασία ποια δουλειά κάνεις, αρκεί να εργάζεσαι) ΣΥΝ. (λόγ.) όνειδος, αίσχος· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***ντροπή σου / σας!*** λέγεται στην αρχή ή στο τέλος τού λόγου για πράξη που πρέπει να προκαλεί ηθική συστολή: *ξεπουληθήκατε στους ξένους·~!* ΑΝΤ. τιμή σας! (β) ***ντροπή!*** αποτρεπτική έκφραση συνήθ. γονέων προς παιδιά, η οποία αποσκοπεί στην επαναφορά στην ηθική τάξη: *~! Μη μιλάς έτσι!* || *μην καπνίζεις μπροστά στον θείο σου·~!* (γ) (λαϊκ.) ***ντροπής πράγματα!*** για πράξεις, ενέργειες κ.λπ. που δεν δικαιολογούνται ηθικά και κοινωνικά, είναι ανεπίτρεπτες, απορριπτέες και αξιοκατάκριτες **3.** το αίσθημα τής προσβολής ή τής ταπείνωσης κάποιου, όταν πράττει κάτι άτοπο, ως αποτέλεσμα τής ηθικοπνευματικής του καλλιέργειας: *δεν έχει ίχνος ντροπής πάνω του* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσίπα **4.** η ταπείνωση, ο εξευτελισμός: *όλοι οι Έλληνες τότε ένιωσαν ~ για τη Μικρασιατική Καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντροπή* < *ἐντρέπω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

> **ντροπή: συνώνυμα.** Η λ. *ντροπή* και τα συνώνυμά της κατανέμονται σημασιολογικά σε δύο πόλους. Δηλώνουν: (α) Το δυσάρεστο συναίσθημα (ενοχής, τύψεων, εξευτελισμού) για κάτι κακό που διέπραξε κανείς σε ηθικό ή κοινωνικό επίπεδο (β) Το συναίσθημα φόβου και δειλίας από υπερβολική ταπεινοφροσύνη και ευγένεια ή και από υπερεκτίμηση των άλλων σε διάφορες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι λ. **ντροπή, αιδώς, όνειδος, αισχύνη, αίσχος, καταισχύνη** (κακόσημες λέξεις). Όλες χρησιμοποιούνται για πράξεις και μορφές συμπεριφοράς που ο ομιλητής θεωρεί, βάσει των παραδεδεγμένων κανόνων και αξιών, ως αρνητικές, ως πράξεις για τις οποίες πρέπει κανείς να αισθάνεται ενοχή: *Είναι ντροπή να πεθαίνουν παιδιά από πείνα σε χώρες τού σύγχρονου κόσμου – Με τις πράξεις του κατέντησε το όνειδος τού χωριού, το οποίο κι αυτό διασύρθηκε πανελληνίως – Όταν δεν υπάρχει αιδώς για τέτοια κοινωνικά εγκλήματα, όλα μπορούν να συμβούν – Διαπράχθηκαν αίσχη στην Κατοχή, για τα οποία θα έπρεπε να ντρέπεται η Γερμανία ακόμη και σήμερα – Η αισχύνη για τις πράξεις προδοσίας τούς συνόδευε σε όλη τους τη ζωή – Δεν αποτελεί απλώς ντροπή αλλά αιώνια καταισχύνη για την πόλη μας, να απεμπολήσει την ιστορική της ονομασία.* Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι λέξεις **ντροπαλότητα, συστολή, ντροπή** και **αιδημοσύνη** (εύσημες λέξεις): *Δεν χρειάζεται και τόση ντροπαλότητα, να κοκκινίζει όταν μιλάει σε κορίτσια! – Εκτιμούμε ιδιαίτερα τη συστολή και τη διακριτικότητα που έχει στη συμπεριφορά της προς όλους - Η αιδημοσύνη, η διακριτική και λεπτή συμπεριφορά χαρακτήριζε τις Αρσακειάδες – Από ντροπή δεν ήθελε να χορέψει στο πάρτι.*
> Όπως είναι φανερό, η λ. **ντροπή** χρησιμοποιείται και με κακή σημασία (πρώτη κατηγορία) και λιγότερο συχνά– με καλή (δεύτερη κατηγορία).
> Οι λέξεις *ντροπή, αίσχος* και *αιδώς* χρησιμοποιούνται πολύ συχνά σε ελλειπτικές φράσεις: *Ντροπή σας! Αίσχος! Αιδώς (Αργείοι)!*
> Η λ. **τσίπα** χρησιμοποιείται κυρίως σε φράσεις με το ρ. *έχω*: *Δεν έχεις τσίπα επάνω σου; Πώς μιλάς έτσι σε γέρο άνθρωπο;*

ντροπιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ντρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ντροπή, να αισθανθεί ένοχος ή ταπεινωμένος: *τον ντρόπιασε μπροστά σε άλλους* ΣΥΝ. εκθέτω, εξευτελίζω ● **2.** κάνω (κάποιον) να νιώσει ντροπή εξαιτίας των πράξεών μου: *με τα φερσίματά σου ντρόπιασες το σόι μας!* ● **3.** (μεσοπαθ. **ντροπιάζομαι**) νιώθω ντροπή, αισθάνομαι τόσο άσχημα, που νομίζω ότι κανείς δεν με εκτιμά πλέον: *ντροπιαστήκαμε στη γειτονιά και δεν είχαμε μούτρα να αντικρίσουμε τον κόσμο!* — **ντρόπιασμα** (το), **ντροπιαστικός**, -ή, -ό.

ντροπιάρης, -α, -ικο → ντροπαλός

NTSC (το) (προφέρεται *Εν-Τι-Ες-Σί*) σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. στις Η.Π.Α. (πβ. ΠΑΛ / PAL, ΣΕΚΑΜ / SECAM).
[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά τού αγγλ. National Television System Committee «Εθνική Επιτροπή Τηλεοπτικού Συστήματος»].

ντύμα (το) {ντύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κάλυμμα τού σώματος ΣΥΝ. ρούχο, φόρεμα, ένδυμα **2.** η επένδυση βιβλίου ή τετραδίου ΣΥΝ. εξώφυλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ντύνω* (βλ.λ.)].

ντύνω ρ. μετβ. {έντυσα, ντύ-θηκα, -μένος} **1.** φορώ σε (κάποιον) ρούχα: *η μητέρα έντυσε τα παιδιά, για να πάνε στο σχολείο* || *τον έντυσαν φαντάρο / ναύτη* ΑΝΤ. γδύνω **2.** περιβάλλω (κάτι) με προστατευτικό κάλυμμα, επενδύω: *έντυσε την πολυθρόνα με βελούδο / το βιβλίο με μπλε αυτοκόλλητο* || (μτφ.) *~ στίχους με μουσική* || *φρόντισε να ντύσει τις απόψεις του με ωραία λόγια* **3.** αγοράζω και εξασφαλίζω τα απαραίτητα ρούχα για (κάποιον): *τόσα χρόνια σε ~, σε ταΐζω και συ δεν αναγνωρίζεις τίποτα!* ΦΡ. ***καλύτερα να τον ντύνεις παρά να τον ταΐζεις*** (σκωπτ.) για κάποιον που τρώει πάρα πολύ **4.** κατασκευάζω και σχεδιάζω ρούχα (ορισμένου είδους και στυλ) για (κάποιον), επιμελούμαι την ένδυση (κάποιου): *τη ντύνει ένας διάσημος οίκος μόδας / ένας μετρ τής μόδας* || *τους τηλεπαρουσιαστές ντύνουν τα καταστήματα μόδας...*· (μεσοπαθ. **ντύνομαι**) **5.** φορώ, βάζω τα ρούχα μου: *ντύθηκε τα καλά του* (ενν. *ρούχα*) || *~ ωραία / με γούστο* (προσέχω την εμφάνισή μου) / *προκλητικά* || *δεν είχε ντυθεί ακόμη για τον γάμο / για τη δεξίωση* (δεν είχε ακόμη φορέσει τα ρούχα για...)· ΦΡ. (α) ***ντύνομαι στα*** (+χρώμα) φοράω ρούχα στα οποία κυριαρχεί ένα χρώμα: *ήρθε ντυμένη στα κόκκινα* || *~ στα μαύρα* (μτφ. πενθώ) || (μτφ.) *χιόνισε κι η φύση ντύθηκε στα λευκά* (β) ***ντύνομαι στην τρίχα / στην πένα / στο καντίνι*** ντύνομαι με καλά ή επίσημα ρούχα, προσέχοντας την εμφάνισή μου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: «*ντύθηκες, κυρά μου, στην πένα, στο καντίνι*» (λαϊκ. τραγ.) (γ) ***ντύνομαι γαμπρός / νύφη*** παντρεύομαι **6.** αγοράζω ή παραγγέλλω τα ρούχα μου (από κάπου / σε κάποιον): *~ στη Σανέλ / στα ακριβότερα καταστήματα* **7.** μεταμφιέζομαι στις Αποκριές, φοράω αποκριάτικη στολή: *τι θα ντυθείς φέτος;* || *πέρσι ντύθηκα Ινδιάνος* ΣΥΝ. μασκαρεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐνδύω* (με αποβολή τού άτονου αρχικού *ἐ-* και διατήρηση τής αρχ. προφοράς [nd] / [d] στο σύμπλεγμα *-ντ-*). Βλ. κ. *ένδυση*].

ντύσιμο (το) {ντυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη τού σώματος με ρούχα ΣΥΝ. ένδυση ΑΝΤ. γδύσιμο **2.** η επένδυση πράγματος: *~ βιβλίου με πλαστικό* **3.** ο τρόπος με τον οποίο ντύνεται κανείς, το σύνολο των ρούχων που φοράει: *απλό / απέριττο / καθημερινό / συνηθισμένο / κομψό / μοντέρνο / εξεζητημένο ~* ΣΥΝ. περιβολή, αμφίεση.

Ντύσσελντορφ (το) πόλη τής Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Düsseldorf «χωριό τού (ποταμού) Düssel»].

νυ κ. **νι** (το) Ν, ν' {άκλ.} το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***με το νυ και με το σίγμα*** με κάθε λεπτομέρεια, διεξοδικά, χωρίς να παραλείψω τίποτε: *πήγε και του είπε όλα όσα συζήτησαν ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῦ*, πβ. σημιτ. nūn «ψάρι»].

Νυασαλάνδη (η) (παλαιότ.) το Μαλάουι (βλ.λ.).

νύγμα (το) {νύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κέντημα ή το τσίμπημα: *~ βελόνας / εντόμου* ΣΥΝ. αγκυλωματιά, σουβλιά **2.** η μικρή πληγή που προκαλείται από κέντημα ή τσίμπημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νυγμός (ο) (λόγ.-λογοτ.) **1.** κέντημα ΣΥΝ. νύγμα **2.** (μτφ.) ο υπαινιγμός ΣΥΝ. νύξη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νύκτα (η) → νύχτα

νυκταλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση τής οπτικής ικανότητας στο φως τής μέρας ΑΝΤ. ημεραλωπία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτάλωψ, -ωπος*. Η λ. παρουσιάζει δύο αντιφατικές –εξίσου αρχαίες– σημασίες: (α) «αυτός που βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (β) «αυτός που δεν βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (και οι δύο σημ. μαρτυρούνται στον Ιπποκράτη). Αν θεωρήσουμε αρχική την πρώτη σημ., τότε η λ. αποτελεί σύνθ. < *νύξ* «νύχτα» + *ὤψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα» με πρόσφυμα *-αλ-* (πβ. *θυμ-άλ-ωψ, αἱμ-άλ-ωψ*). Αν, απεναντίας, αρχική θεωρηθεί η δεύτερη σημ., τότε *νυκτάλωψ* < **νυκτ-άν-ωψ* (με ανομοίωση), όπου το πρόσφυμα *-αν-* αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ. (*-ṇ) του αρνητικού μορίου *ne-].

νυκτεγερσία (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** νυκτερινή έγερση **2.** ΣΤΡΑΤ. νυκτερινός συναγερμός.

νυκτερινός, -ή, -ό → νυχτερινός

νυκτί → νυξ

νυκτο- / νυχτο- κ. **νυκτό- / νυχτό-** κ. **νυκτ- / νυχθ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη νύχτα: *νυχτοφύλακας, νυκτό-βιος, νυκτ-ωδία, νυχθ-ημερόν.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ο τ. *νυχτο-* είναι μεσν.), που προέρχεται από το ουσ. *νύξ, νυκτός* (πβ. *νυκτο-πορῶ*)].

νυκτοβάτης (ο/η) [1863] {νυκτοβατών} ο υπνοβάτης. — **νυκτοβασία** (η), **νυκτοβατώ** ρ. [1894] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *νυκτο-* + *-βάτης* < *βαίνω* (πβ. μτγν. *νυκτι-βάτης*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nachtwandler].

νυκτόβιος, -α, -ο κ. **νυχτόβιος 1.** ΖΩΟΛ. (για πτηνό ή ζώο) αυτός που αναζητεί την τροφή του τη νύχτα (όπως π.χ. η κουκουβάγια) **2.** (κυρ. στον τ. ***νυχτόβιος***) αυτός που γυρίζει αργά τη νύχτα και διασκεδάζει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτόβιος* / *νυκτίβιος* < *νυκτο-* + *βίος*].

νυκτοπορώ ρ. αμετβ. {νυκτοπορείς...} (λόγ.-κυρ. για μετακινήσεις στρατευμάτων) οδοιπορώ, ταξιδεύω κατά τις ώρες τής νύχτας. — **νυκτοπορία** (η) [μτγν.], **νυκτοπόρος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτοπορῶ (-έω)* < *νυκτο-* (< *νύξ, νυκτός*) + *-πορῶ* < *πόρος* «πέρασμα»].

νυκτός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. (για έγχορδα μουσικά όργανα) αυτός που παίζεται με τα δάχτυλα ή με πένα (κιθάρα, μπουζούκι, κανονάκι, άρπα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νυκτωδία (η) → νυχτωδία

νύκτωρ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά τη νύκτα: *κατέφθασε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < *νύξ, νυκτός* + παραγ. επίθημα *-ωρ-*, πβ. κ. λατ. noctur-nus «νυχτερινός»].

νυμφαία (η) [μτγν.] το νούφαρο (βλ.λ.).

νυμφαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στις Νύμφες **2. *νυμφαίο*** (το) το ιερό, ο τόπος όπου λατρεύονταν οι Νύμφες.

νυμφεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {νυμφεύ-θηκα, -μένος} (για άνδρα) παίρνω νύφη, σύζυγο. — **νύμφευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*,

αποθετικός.

νύμφη (η) {νυμφών} **1.** η νύφη (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***νύμφη ανύμφευτε*** βλ. λ. *ανύμφευτος* (β) ***νύμφη τού Θερμαϊκού*** (μτφ.) η Θεσσαλονίκη **2.** ΖΩΟΛ. νεαρό έντομο, το οποίο εξελίσσεται παρουσιάζοντας σταδιακές αλλαγές στο σχήμα τού σώματός του, δεν έχει φτερά και δεν μπορεί να αναπαραχθεί ΣΥΝ. χρυσαλλίδα **3.** ***Νύμφες*** (οι) κατώτερες θεότητες τής φύσης που σύχναζαν –σύμφωνα με τη μυθολογία και τη λαϊκή παράδοση– σε πηγές, δάση, δέντρα και σπηλιές. — **νυμφικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σημ. «νεόνυμφη γυναίκα» έχει οδηγήσει στην άποψη ότι η λ. συνδ. με λατ. nubo «παντρεύομαι» (για γυναίκες) και αρχ. σλαβ. snubiti «ζητώ σε γάμο», που θα προϋπέθετε Ι.Ε. *sneubh-. Ωστόσο, η εκδοχή αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι το λατ. nubo είχε αρχικώς τη σημ. «καλύπτω, σκεπάζω», αν και έχει υποτεθεί ότι η συνήθεια τής νύφης να καλύπτει το πρόσωπό της με πέπλο θα μπορούσε να εξομαλύνει τη σημασιολογική διαφορά (αλλά τα γαμήλια έθιμα τέτοιων εποχών δεν είναι γνωστά). Το έρρινο ένθημα *-μ- (νύ-μ-φη)* παραμένει δυσερμήνευτο· ίσως είναι εκφραστικό].

νυμφίδιο (το) {νυμφιδί-ου | -ων} (μειωτ.) χαρακτηρισμός κοριτσιού που προκαλεί ερωτικά τους άνδρες ή έχει ελεύθερη σεξουαλική ζωή ΣΥΝ. λολίτα, πορνίδιο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νυμφίδιον*, υποκ. τού αρχ. *νύμφη*, άσχετο προς το αρχ. επίθ. *νυμφίδιος* «σχετικός με τη νύμφη». Η σημερινή σημ. έχει δεχθεί την επίδραση τού γαλλ. nymphette].

νυμφίος (ο) [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που λαμβάνει νύμφη ΣΥΝ. γαμπρός ΑΝΤ. άγαμος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (μτφ.) ο Χριστός ως ο «νυμφίος» τής πνευματικής «νύμφης», τής Εκκλησίας: *«Ἰδοὺ ὁ ~ ἔρχεται, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός...»*.

νυμφόληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που την ψυχή του έχουν κυριεύσει οι νύμφες, ο νεραϊδοπαρμένος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει καταληφθεί από ιερό ζήλο, μανία για τις τέχνες και τα γράμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νύμφη* + *-ληπτος* < *λαμβάνω*].

νυμφομανής (η) {νυμφομανούς} γυναίκα που πάσχει από νυμφομανία (βλ.λ.) ΣΥΝ. (αργκό) μητρομάννα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nymphomane].

νυμφομανία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία μια γυναίκα δεν ικανοποιείται σεξουαλικά, γι' αυτό και επιθυμεί να κάνει συνεχώς έρωτα ΣΥΝ. μητρομανία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nymphomanie. Στην υιοθέτηση τού όρου από ξέν. γλώσσες συνέβαλε το λατ. nympha «ερωμένη» (< αρχ. *νύμφη*)].

νυμφώνας (ο) (λόγ.) η κρεβατοκάμαρα των νεονύμφων· ΦΡ. (λόγ.) ***μένω εκτός νυμφώνος*** (*ἔξω μένειν τοῦ νυμφῶνος*, Ιωάνν. Χρυσόστ. *Ὁμιλίαι* 23, 3) μένω έξω από σημαντική κατάσταση (λόγω ολιγωρίας ή αποκλεισμού μου).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυμφών, -ῶνος* < αρχ. *νύμφη*].

νυν επίρρ. (αρχαιοπρ.) τώρα, αυτή τη στιγμή: *ο ~ υπουργός* || *~ στέλεχος τού κόμματος*· ΦΡ. (α) ***νυν υπέρ πάντων ο αγών*** (*νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών*, Αισχύλ. *Πέρσαι* 405) σε περιπτώσεις που πρέπει να επιστρατευθούν οι δυνάμεις όλων για την προάσπιση ανώτερου ιδανικού (β) ***στο νυν και αεί*** βλ. λ. *αεί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῦν* < Ι.Ε. *nū- «τώρα» (πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού *new- «νέος», βλ. κ. *νέος*), πβ. σανσκρ. nū, nūn-am, χεττ. nu (αθροιστ.), αρχ. σλαβ. nyně, λατ. nun-c, αρχ. γερμ. nu, γερμ. nun, αγγλ. now κ.ά.].

νυξ (η) {νυκτ-ός, -α | -ών} (αρχαιοπρ.) η νύχτα· ΦΡ. ***εν μια (και μόνη) νυκτί*** (*ἐν μιᾷ [καὶ μόνῃ] νυκτί*) μέσα σε μια μόνο νύχτα, στο χρονικό διάστημα που διαρκεί μια νύχτα (συνήθ. για ταχύτατες και συνοπτικές διαδικασίες): *«όταν λείψει η έντονη ή οργανωτική προσωπικότητα, ιστορία ετών μπορεί να καταρρεύσει εν μια και μόνη νυκτί»* (εφημ.) || *τα πάντα έγιναν ~* || *ο νόμος ψηφίστηκε εν μια νυκτί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νύχτα*].

νύξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η περιορισμένη αναφορά σε κάτι, που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες, εις βάθος: *μου έκανε κάποιες ~ μόνο, χωρίς να μου αναλύσει το όλο θέμα* **2.** η έμμεση αναφορά σε κάτι, ο υπαινιγμός, το υπονοούμενο: *έκανε νύξεις για ατασθαλίες στην επιχείρηση* ΣΥΝ. μπηχτή, καρφί **3.** (κυριολ.) η ελαφρά αμυχή τού δέρματος από αιχμηρό όργανο ή αντικείμενο ΣΥΝ. τσίμπημα, κέντημα, αγκύλωμα **4.** η επιφανειακή λύση τής συνέχειας τού δέρματος, τέτοια λ.χ. που προκύπτει μετά τον δαμαλισμό **5.** (στην οπλομαχία) το χτύπημα που δίνεται με την αιχμή ξίφους ή σπαθιού, κατ' αντιδιαστολή προς την *καταφορά*, που δίνεται με την κόψη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νύξις* < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», αβεβ. ετύμου, καθώς δεν έχει βρεθεί επαρκής απόδειξη για συσχετισμούς με άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Οι προταθείσες συνδέσεις με μέσ. κάτω γερμ. nucken «κουνώ το κεφάλι», αρχ. σλαβ. nukati «ενθαρρύνω, διεγείρω», που θα καθιστούσαν εύλογη την αναγωγή στο ρ. *νεύω* (βλ.λ.), προκαλούν σημασιολ. δυσκολίες].

νύξη: συνώνυμα. Το **νύξη** δηλώνει πολύ σύντομη αναφορά σε ένα θέμα, η οποία γίνεται σκόπιμα ή επ' ευκαιρία: *Του έκανες καμιά νύξη για το θέμα που μας απασχολεί; – Αν το φέρει η κουβέντα, κάν' του μια νύξη για το πρόβλημα τού σχολείου.* Ως συνώνυμο τού *νύξη* χρησιμοποιείται το **μνεία**, συνήθως προσδιοριζόμενο από ανάλογο επίθετο (*σύντομη μνεία, απλή μνεία, σαφής μνεία κ.ά.*). Εφόσον η *νύξη* έχει αρνητική χροιά, συνήθως χρησιμοποιείται το **υπαινιγμός**: *Μου έκανε έναν υπαινιγμό για την απρεπή συμπεριφορά τού υπαλλήλου τής εταιρείας μας.* Όμοια χρησιμοποιείται και η λ. **υπονοούμενο** (ή σε πληθ. **υπονοούμενα**): *Άφησε ορισμένα υπονοούμενα για τον άκομψο τρόπο, με τον οποίο αντιμετωπίστηκε ένα τόσο λεπτό θέμα – Το υπονοούμενό του για την κατάσταση στην εταιρεία δεν μου άρεσε καθόλου.* Τόσο η λ. *υπαινιγμός* όσο και η λ. *υπονοούμενο* και επίσης το *μνεία* συνδέονται με το *νύξη*, δηλώνοντας από κοινού τη σύντομη ή φευγαλέα αναφορά σε ένα θέμα με ανάλογη χροιά.

Νυρεμβέργη (η) μεγάλη πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας, όπου έγινε (1945-1946) η περίφημη «Δίκη τής Νυρεμβέργης» με κατηγορουμένους για εγκλήματα πολέμου και κατά τής ανθρωπότητας αξιωματικούς των Ναζί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Nuremberg < γερμ. Nürnberg (μεσν. λατ. Norimberga). Το β' συνθ. -berg προέρχεται από τη γερμ. λ. Berg «βουνό», αλλά είναι αβέβαιη η ταυτότητα και η σημ. τού α' συνθ. Nürn-. Ίσως συνδ. με το σκανδ. Norn, ονομασία αρχ. νορβ. θεότητας τού πεπρωμένου].

Ν.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Ν.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Νύσσα (η) {-ας κ. -ης} αρχαία πόλη τής ΝΑ. Μικράς Ασίας, όπου διετέλεσε επίσκοπος και κήρυξε ένας από τους Πατέρες τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο Γρηγόριος Νύσσης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νύσα*, από το όν. τής συζύγου τού Αντιόχου Α', ο οποίος ίδρυσε την πόλη κατά το πρώτο ήμισυ τού 3ου αι. π.Χ. Το όν. είναι αγν. ετύμου].

νύστα (η) η τάση για ύπνο, η κατάσταση υπνηλίας: *έχω μεγάλη ~* || *κλείνουν τα μάτια μου από τη ~* || *σκουντουφλάω / κουτουλάω / δεν βλέπω την τύφλα μου από τη ~* || *αυτή η ταινία ήταν τόσο ανιαρή, που μου προκάλεσε ~* || *δεν μπορώ να σταθώ όρθιος από τη ~· συνεχώς χασμουριέμαι.*

νύσταγμα (το) [μτγν.] το να νυστάζει κανείς, η νύστα.

νυσταγμός (ο) [αρχ.] **1.** η νύστα **2.** ΙΑΤΡ. οι ακούσιες κινήσεις των οφθαλμικών βολβών σε οριζόντια ή κατακόρυφη διεύθυνση ή κατά περιστροφική έννοια, με ρυθμικό ή απότομο τρόπο που αποτελούν σύμπτωμα βλάβης στα μάτια ή το κεντρικό νευρικό σύστημα.

νυστάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι νύστα, νιώθω την ανάγκη να κοιμηθώ: *μόλις πάει δέκα η ώρα, ~!* ΣΥΝ. γλαρώνω, κλείνουν τα μάτια μου ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ νύστα σε (κάποιον), τον κουράζω, τον αποκοιμίζω: *αυτή η μουσική με νύσταξε!* || *ήταν τόσο βαρετό το έργο, που με νύσταξε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. *νεύω* μέσω τ. **νευ-(σ)τάζω*, αλλά η μορφολ. εξέλιξη θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής. Προτιμότερη η άποψη που οδηγεί σε Ι.Ε. *sneud(h)- / *snud(h)- και συνδ. με λιθ. snústi «κοιμούμαι ελαφρά», snudà «κοιμισμένος», snaudãlius «νυσταλέος» με εκφραστ. επίθημα *-τάζω* (πβ. *βαστάζω*)].

νυσταλέος, -α, -ο **1.** αυτός που νυστάζει πολύ ΣΥΝ. υπναλέος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κινείται δραστήρια ΣΥΝ. νωθρός, οκνός, νωχελικός ΑΝΤ. ενεργητικός, ζωηρός, δραστήριος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού συνωνύμου *νύσταλος* < θ. *νυστ-* (< αρχ. *νυστάζω*, βλ.λ.) + επίθημα *-αλος* (πβ. *σιγ-αλός*)].

νυστέρι (το) {νυστερ-ιού | -ιών} το χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο γίνονται τομές στους ιστούς όσων υποβάλλονται σε εγχείρηση: *κάνω τομή με ~* || *απολυμαίνω το ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω νυστέρι (σε κάτι)*** εξετάζω, διερευνώ σε βάθος μια υπόθεση, προκειμένου να εξαλείψω αρνητικά φαινόμενα ή αξιόποινες πράξεις: *κανείς δεν τολμούσε να βάλει νυστέρι στα οικονομικά τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < **νυσ-τήριον* < θ. **νυσ-* τού αρχ. ρ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ» (βλ. λ. *νύξη*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

νυστεριά (η) η τομή που γίνεται με νυστέρι.

νύφη (η) {νύφες κ. (λαϊκ.) νυφάδες, νυφών} **1.** η γυναίκα που παντρεύεται, κυρ. κατά την ημέρα τού γάμου της (στην εκκλησία ή στο δημαρχείο): *έφτασε η ~ με αρκετή καθυστέρηση* || *ο γαμπρός περίμενε τη ~ στα σκαλιά τής εκκλησίας* || *η ~ ήταν ντυμένη με ένα κλασικό νυφικό* || *ντυμένη σαν ~* (στα λευκά) || *πότε θα σε δούμε ~;* (πότε θα παντρευτείς)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός τύφλα να 'χει ο πεθερός*** αρκεί να θέλουν κάτι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι και αυτό θα γίνει, όσες αντιρρήσεις και αν υπάρχουν από τρίτους (β) ***πληρώνω τη νύφη*** βλ. λ. *πληρώνω* **2.** η γυναίκα που πρόκειται σε καθορισμένο χρόνο να παντρευτεί: *πήγε στο σπίτι τής ~ δυο μέρες πριν από τον γάμο* || *η ~ πρυβάρει το νυφικό αρκετό καιρό πριν από τον γάμο* **3.** (α) κάθε γυναίκα, την οποία προξενεύουν (σε κάποιον): *του 'φεραν προξενιά από πολλές ~* (β) κάθε γυναίκα σε ηλικία γάμου, την οποία μπορεί να παντρευτεί κανείς: *αυτό το χωριό έχει πολλές ~* || *σου έχω μια ~ ό,τι πρέπει για σένα* (κατάλληλη να την παντρευτείς, που σου ταιριάζει) **4.** η έγγαμη γυναίκα ως προς τον πεθερό ή την πεθερά της: *η πεθερά ήταν ενθουσιασμένη με τη ~ της* || *ο πεθερός συζητούσε με τη ~ του*· ΦΡ. ***τα λέω στην πεθερά για να τ' ακούσει η νύφη*** για παράπονο ή υπόδειξη που δεν λέγεται απευθείας στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται, αλλά σε τρίτο πρόσωπο που έχει σχέσεις μαζί του και είναι βέβαιο ότι θα του τα μεταφέρει. — (υποκ.) **νυφούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νύμφη* (βλ.λ.)].

νυφιάτικος, -η, -ο **1.** ο νυφικός **2.** ***νυφιάτικα*** (τα) (α) τα ρούχα που φοράει η νύφη κατά την τελετή τού γάμου (β) τα τραγούδια που λέγονται προς τιμήν των νεονύμφων κατά την ημέρα τού γάμου.

νυφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νύφη: *~ ανθοδέσμη / φόρεμα* **2.** ***νυφικό*** (το) το λευκό και μακρύ συνήθ. φόρεμα που φοράει η νύφη κατά την τελετή τού γάμου: *ωραίο / νοικιασμένο ~* **3.** αυτός που αναφέρεται στο ζευγάρι που παντρεύεται: *~ στέφανα / κρεβάτι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νυμφικός* < *νύμφη* (βλ.λ.)].

νυφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΖΩΟΛ. μικρόσωμο θηλαστικό, συνήθ.

χρώματος καστανού ή ερυθροκάστανου, που τρέφεται με λαγούς, ποντίκια, ψάρια και βατράχια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νυ(μ)φίτσα*, υποκ. τού αρχ. *νύμφη* (κατ' ευφημισμόν)].

νυφοπάζαρο (το) (στην επαρχία) χώρος περιπάτου όπου συναντώνται οι νέοι μεταξύ τους και προσεγγίζουν το πρόσωπο με το οποίο θα ήθελαν να συνάψουν σχέση.

νυφοστολίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {νυφοστόλισα} ντύνω και στολίζω τη νύφη πριν τελεστεί ο γάμος.

νυφούλα (η) → νύφη

νυχάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** το μικρό και λεπτό νύχι **2.** είδος ζυμαρικού ή ρυζιού (πολύ λεπτό).

νυχάτος, -η, -ο **1.** (κυρ. για πτηνά) αυτός που έχει μακριά και γαμψά νύχια: *πετεινός ~* ΣΥΝ. γαμψώνυχος **2.** ***νυχάτο*** (το) είδος σταφυλιού.

νυχθ- → νυκτο-

νυχθημερόν επίρρ. [1889] (αρχαιοπρ.) μέρα και νύχτα, ασταμάτητα: *εργάζεται ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυχθήμερος* < θ. *νυκτ-* (< αρχ. *νύξ, νυκτός*, με δάσυνση τού συμπλέγματος) + *-ήμερος* < *ήμέρα*, με επιρρ. επίθημα *-όν*].

νύχι (το) {νυχ-ιού | -ιών} **1.** η κεράτινη πλάκα ωοειδούς σχήματος, που καλύπτει το άκρο των δακτύλων των χεριών και των ποδιών: *βάφει / περιποιείται τα ~ της* || *τρώει τα ~ του από αμηχανία* || *κόβει τα ~ του με ψαλιδάκι / με νυχοκόπτη* || *άφησε τα ~ της να μακρύνουν / να μεγαλώσουν* || *~ σαν τής γάτας* (κοφτερό και μυτερό) || «*Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις και Κυριακή να μην λουστείς αν θέλεις να προκόψεις*» (παροιμ.)· ΦΡ. (α) ***στα νύχια (των ποδιών)*** με τις άκρες των δαχτύλων των ποδιών, αθόρυβα: *περπατούσε ~ των ποδιών, μην τυχόν και τον ακούσει κανείς* ΣΥΝ. ακροπατώ (β) ***απ' την κορ(υ)φή ώς τα νύχια*** βλ. λ. *κορυφή* (γ) ***στα νύχια (κάποιου)*** για τις παγίδες που χρησιμοποιεί κάποιος, τα μέσα για να εκμεταλλεύεται τους άλλους: *έπεσε ~ κακοποιών / εμπόρων ναρκωτικών* || *ξέφυγε απ' τα νύχια τους* (δ) ***ξύνω τα νύχια μου για καβγά*** βλ. λ. *ξύνω* (ε) ***με νύχια και με δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (στ) ***δεν τον φτάνει ούτε στο μικρό του το νυχάκι*** είναι πολύ κατώτερός του (ζ) ***μυρίζω τα νύχια μου*** προαισθάνομαι τι πρόκειται να γίνει: *Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα έφθαναν σε τέτοιο σημείο θράσους! Τι έπρεπε να κάνω, να μυρίσω τα νύχια μου;* (η) ***νύχι-κρέας*** για τον πολύ στενό δεσμό δύο ανθρώπων: «*ο σκηνοθέτης και ο διευθυντής ορχήστρας πρέπει να είναι δεμένοι πάρα πολύ, όπως λένε ~*» (εφημ.) **2.** η σκληρή κεράτινη πλάκα, γαμψή και κοφτερή στην προεξοχή της, που καλύπτει την άκρη των ποδιών ζώων και πουλιών: *η γάτα δείχνει τα ~ της* || *άρπαξε με τα ~ της το θήραμά της* **3.** (ειδικά) η οπλή των αλόγων. — (υποκ.) **νυχάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **νυχάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀνύχιον*, υποκ. τού αρχ. *ὄνυξ, ὄνυχος* < *ὀ-* προθεμ. + *-νυχ-* < θ. *nugh- (πιθ. με ανομοίωση προς το προηγούμενο *-ο-*, πβ. κ. *ὄνυμα – ὄνομα*) < Ι.Ε. *ongh- / *nogh-«νύχι», πβ. σανσκρ. nakhá-, λατ. u-ng-uis, γαλλ. ongle, ισπ. uña, γερμ. Nagel, αγγλ. nail κ.ά.].

νυχιά (η) **1.** αμυχή που προκαλείται από νύχι ΣΥΝ. γρατζουνιά, γρατζούνισμα **2.** (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα.

νυχιάζω ρ. μετβ. **1.** προκαλώ αμυχή με το νύχι ΣΥΝ. γρατζουνίζω **2.** χαράζω επιφάνεια με το νύχι.

νυχοκόπτης (ο) {νυχοκοπτών} μικρό εργαλείο από μέταλλο για το κόψιμο των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < *νύχι* + *κόπτης* (< *κόπτω*), πβ. *καφεκόπτης, χαρτοκόπτης*].

νυχοπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {νυχοπατ-είς κ. -άς... | νυχοπάτησα} προχωρώ πατώντας στις άκρες των δακτύλων για να μην κάνω θόρυβο: *έφυγα νυχοπατώντας για να μην τον ξυπνήσω* ΣΥΝ. ακροπατώ. — **νυχοπάτημα** (το).

νυχοπόδαρα (τα) (λαϊκ.) οι άκρες των ποδιών και τα νύχια.

νύχτα κ. (λόγ.) **νύκτα** (η) {νυκτών} **1.** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη δύση και την ανατολή τού ηλίου, κατά το οποίο δεν φωτίζεται τίποτε από το φως τού ήλιου και συνήθ. καλύπτονται όλα από σκοτάδι: *ταξίδι μέσα στη ~* || *κατά τη διάρκεια τής ~* || *πέφτει η ~* || *~ αξημέρωτη* ΑΝΤ. (η)μέρα· ΦΡ. (α) ***η μέρα με τη νύχτα*** βλ. λ. *ημέρα* (β) ***κάνω τη νύχτα μέρα*** (i) δουλεύω νυχθημερόν (ii) διασκεδάζω τη νύχτα και κοιμάμαι τη μέρα (γ) ***άγια νύχτα*** βλ. λ. *άγιος* (δ) (παροιμ.) ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** οι εργασίες που γίνονται τη νύχτα, δεν γίνονται σωστά, έχουν πολλά λάθη, τα οποία γίνονται αντιληπτά το πρωί (ε) ***η νύχτα τού Αγίου Βαρθολομαίου*** βλ. λ. *Βαρθολομαίος* (στ) ***έφυγε νύχτα (σαν κλέφτης)*** για κάποιον που εγκατέλειψε ξαφνικά και χωρίς εξηγήσεις έναν χώρο ή που απολύθηκε ή διώχτηκε από τη δουλειά του εντελώς ξαφνικά και με άκομψο τρόπο (ζ) (παροιμ.) ***όποιος νύχτα περπατεί λάσπες και σκατά πατεί*** όποιος κάνει δουλειές ακατάλληλες ώρες, κάνει λάθη **2.** (συνεκδ.) καθετί που κάνει κανείς κατά το διάστημα αυτό (η διασκέδαση, οι απολαύσεις κ.λπ.) κατά τη διάρκεια τής νύχτας: «*νύχτες μαγικές, ονειρεμένες*» (λαϊκ. τραγ.) || *η πρώτη ~ τού γάμου* **3.** το διάστημα στο οποίο συνήθ. κοιμούνται οι άνθρωποι: *μείναμε άγρυπνοι χθες τη ~* || *περάσαμε άσχημη ~ χθες* **4.** οι εργασίες που γίνονται κατά τη διάρκεια τού χρονικού αυτού διαστήματος και (συνεκδ.) το σύνολο τού επαγγελματικού κόσμου και των κέντρων διασκεδάσεως που εργάζονται ή λειτουργούν αυτές τις ώρες: *ο κόσμος τής ~* || *έφαγε τα χρόνια του στη ~* || *η ~ έχει κούραση, έχει όμως και τα ωραία της* || *δουλεύω δέκα χρόνια στη ~* || *ο νόμος τής ~* (βλ. λ. *νόμος*) **5.** (μτφ.) ιστορική περίοδος χωρίς άνθηση πολιτισμού, εποχή πνευματικού σκότους: *η μακρά ~ τού Μεσαίωνα* **6.** (ως επίρρ.) (α) λίγο πριν ξημερώσει, όσο υπάρχει ακόμη σκοτάδι, χαράματα: *όταν ξύπνησε, ήταν ~ ακόμη* || *ξεκινούσαν ~ για τη φάμπρικα* (β) κατά τις νυχτερινές ώρες: *ταξιδεύω / περπατώ / δουλεύω ~*· ΦΡ. ***μέρα-νύχτα*** νυχθημερόν, ασταμάτητα: *εργάζεται / διαβάζει ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νύξ, νυκτ-ός* < θ. *νυκτ-* < *nkʷ-t (με αντιπροσώπευση σε *-υ-* αντί *-ο-*, ίσως υπό επίδραση λαρυγγικού φθόγγου), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *nekʷ-t «νύχτα», πβ. σανσκρ. nák, αρχ. σλαβ. noštĭ, λατ. nox, noctis (> γαλλ. nuit, ισπ. noche), γερμ. Nacht, αγγλ. night κ.ά.].

νυχτερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νυχτέρεψα} περνώ άγρυπνος τη νύχτα (ασχολούμενος με κάτι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτερεύω* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός* + παραγ. επίθημα *-ρος*].

νυχτέρι (το) {νυχτερ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) η εργασία ή η δραστηριότητα που γίνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας **2.** (συνεκδ.) η αγρυπνία κατά τη νύχτα ΣΥΝ. ξενύχτι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτέριον*, ουδ. τού επιθ. *νυκτέριος* < αρχ. *νύκτερος* «νυκτερινός» < *νύξ, νυκτός*].

νυχτερίδα (η) **1.** νυκτόβιο, ιπτάμενο θηλαστικό με λεπτή, δερμάτινη μεμβράνη σε κάθε πλευρά τού σώματός του, ευαίσθητο στην ακοή και την αφή, που τρέφεται με έντομα, γύρη, καρπούς, νέκταρ· ΦΡ. ***έχω το κοκκαλάκι τής νυχτερίδας*** βλ. λ. *κοκκαλάκι* **2.** το πτηνό μιας κατηγορίας νυκτόβιων πτηνών, των βαμπίρων, που τρέφονται με αίμα άλλων θηλαστικών και πτηνών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νυκτερίς, -ίδος* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός*].

νυχτερινός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **νυκτερινός** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νύχτα: *~ ώρες / ουρανός* || *το ~ τιμολόγιο τής Δ.Ε.Η. / τού Ο.Τ.Ε.* **2.** αυτός που γίνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ μπάνιο / διασκέδαση / επίσκεψη / βάρδια* || *η ~ ζωή τής Αθήνας* ΑΝΤ. πρωινός **3.** αυτός που λειτουργεί κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ κέντρα διασκεδάσεως / σχολή / λύκειο* **4.** αυτός που εργάζεται τη νύχτα: *~ θυρωρός / νοσοκόμα* **5.** ΜΟΥΣ. ***νυκτερινό*** (το) η νυχτωδία (βλ.λ.).

νυχτιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) η διάρκεια μιας νύχτας.

νυχτιάτικα επίρρ.· μέσα στη νύχτα: *ήρθε και μας ξύπνησε ~, να πάμε στο νοσοκομείο* || *μας χτύπησε την πόρτα ~ και μας ανησύχησε.*

νυχτικιά (η) λεπτό γυναικείο ένδυμα, που φοριέται κατά τη νύχτα. Επίσης **νυχτικό** (το).

νυχτο- → νυκτο-

νυχτόβιος, -α, -ο κ. (λόγ.) **νυκτόβιος 1.** (για πρόσ.) αυτός που ξενυχτά, συνήθ. διασκεδάζοντας **2.** (για ζώα) αυτός που αναζητεί και βρίσκει την τροφή του κατά τη διάρκεια τής νύχτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτόβιος* < *νυκτό-* (< *νύξ, νυκτός*) + *βίος*].

νυχτοήμερα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.-λογότ.) νύχτα-μέρα, νυχθημερόν.

νυχτοκάματο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η αμοιβή για νυχτερινή εργασία.
[ΕΤΥΜ. < *νυχτο-* + *κάματος*, κατά το *(η)μερο-κάματο*].

νυχτολούλουδο (το) ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με ποικιλόχρωμα άνθη, που αναδίδουν έντονο άρωμα και τα οποία ανοίγουν τη νύχτα και κλείνουν την ημέρα.

νυχτοπερπάτημα (το) {νυχτοπερπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο νυχτερινός περίπατος, κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες· (στον πληθ. κακόσ.) νυχτερινές διασκεδάσεις και ερωτοδουλειές: *τα ~ δεν θα σου βγουν σε καλό* || *όλο νυχτοπερπατήματα και τσιλημπουρδίσματα είναι τώρα τελευταία!* — **νυχτοπερπατώ** ρ. [μεσν.] {-άς κ. -είς...}.

νυχτοπούλι (το) **1.** ΖΩΟΛ. κάθε νυκτόβιο πτηνό **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ξενυχτά.

νυχτοφύλακας (ο) {νυχτοφυλάκων} **1.** πρόσωπο που φυλάει έναν χώρο κατά τη διάρκεια τής νύχτας **2.** ΣΤΡΑΤ. ο νοσοκόμος που φροντίζει τους ασθενείς στρατιώτες τη νύχτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτοφύλαξ, -ακος* < *νυκτο-* (< *νύξ, νυκτός*) + *φύλαξ*].

νυχτοφυλακή (η) [μτγν.] **1.** η νυχτερινή φρουρά **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που είναι νυχτερινοί σκοποί.

νυχτωδία κ. (λόγ.) **νυκτωδία** (η) [1888] {νυχτωδιών} ΜΟΥΣ. κομμάτι φωνητικής ή ενόργανης μουσικής, με ελεύθερη μορφή, βραδύ, γλυκό και μελαγχολικό σκοπό, προορισμένο να εκτελείται τη νύχτα ή να αναφέρεται σε αυτή: «*ποια ~ τον νου σου έχει πάρει*» (Α. Αλκαίος) ΣΥΝ. νυκτερινό, νοτούρνο.
[ΕΤΥΜ. < *νύχτα* + *-ωδία* < *ωδή*].

νυχτώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νύχτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** με βρίσκει η νύχτα: *μέχρι να βρούμε ταξί, νυχτώσαμε* **2.** (απρόσ. ***νυχτώνει***) έρχεται, πέφτει η νύχτα: *~ νωρίς τον χειμώνα* **3.** (μεσοπαθ. ***νυχτώνομαι***) με βρίσκει η νύχτα (να κάνω κάτι που έχω αρχίσει από νωρίς): *άρχισε νωρίς το πρωί το διάβασμα, για να μη νυχτωθεί* || *νυχτωθήκαμε κι ακόμη να τελειώσουμε τη δουλειά* **4.** (η μτχ. ***νυχτωμένος,*** *-η, -ο*) για πρόσωπα που δεν σχετίζονται με την πραγματικότητα, που αγνοούν τελείως πώς έχουν τα πράγματα: *αν νομίζεις ότι χωρίς προσπάθεια θα επιτύχεις, είσαι ~* || *είναι βαθιά / μακριά ~, τίποτα δεν καταλαβαίνει απ' όσα γίνονται γύρω του.* — **νύχτωμα** (το).

νωδός, -ή, -όν (λόγ.) αυτός που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. φαφούτης, ξεδοντιάρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νε- / νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*) + *-ωδός* < *ὀδών, ὀδόντος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

Νώε (ο) {άκλ.} ΠΔ. κεντρικό πρόσωπο στην αφήγηση τού κατακλυσμού, από τον οποίο σώθηκε με θεία υπόδειξη αυτός και η οικογένειά του μέσα σε μια κιβωτό· ΦΡ. (α) ***κατακλυσμός τού Νώε*** βλ. λ. *κατακλυσμός* (β) ***απ' τον καιρό τού Νώε*** από πάρα πολύ παλιά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νῶε* < εβρ. Nōăh, πιθ. «ανάπαυση, παρηγοριά»· πβ. ΠΔ. *Γένεσις* 5. 29: *καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Νῶε λέγων, οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν...*].

νωθρός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στις κινήσεις του και οκνηρία ΣΥΝ. οκνός, ακαμάτης, χαλαρός ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος **2.** (για τον τρόπο σκέψης) αργός ή χωρίς να παράγει σκέψη, που αποφεύγει τους δύσκολους συλλογι-

σμούς. — **νωθρά** επίρρ., **νωθρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νωθής* «οκνηρός, βραδυκίνητος». Πρόκειται για λ. τής οποίας το α' συνθ. είναι το στερητ. μόριο *νε-* / *νη-* (βλ. κ. *νήνεμος*). Ως προς το β' συνθ. έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προέρχεται από το ρ. *ὠθῶ* (με τη σημ. «αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του») ή, κατ' άλλη εκδοχή, από το αρχ. *ὄθομαι* «νοιάζομαι, ανησυχώ» (με τη σημ. «αυτός που αδιαφορεί, που δεν νοιάζεται για τίποτε»)].

νωματάρχης (ο) → ενωμοτάρχης

νωμίτης (ο) → ωμίτης

νώμος (ο) → ώμος

νωπογραφία (η) [1896] {νωπογραφιών} **1.** η τεχνική τής τοιχογραφίας, που χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση χρωμάτων διαλυμένων σε νερό πάνω σε νωπό ασβεστοκονίαμα· αλλιώς *φρέσκο* (το) **2.** (συνεκδ.) το έργο ζωγραφικής που έγινε με αυτή την τεχνική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. fresco (βλ. κ. *φρέσκος*)].

νωπός, -ή, -ό **1.** φρέσκος: ~ *κρέας* / *ψάρια* / *φρούτα* ΑΝΤ. κατεψυγμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πρόσφατος: ~ *ειδήσεις* / *αναμνήσεις* / *ψυχικά τραύματα* ΑΝΤ. παρωχημένος **3.** (για λουλούδια και καρπούς) αυτός που κόπηκε μόλις πρόσφατα ΣΥΝ. φρεσκοκομμένος ΑΝΤ. ξερός, μαραμένος **4.** (για χώμα) αυτός που έχει πριν από λίγο σκαφτεί: *το ~ χώμα* ΣΥΝ. φρεσκοσκαμμένο χώμα **5.** (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. αστέγνωτος, υγρός ΑΝΤ. στεγνός. — **νωπότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νεωπός (με συγκοπή) < *νεο-* + *-ωπός* < *ὤψ*, *ὠπός* «όψη, βλέμμα»].

νωρίς κ. **ενωρίς** επίρρ. {νωρίτερα} **1.** κοντά στην αρχή χρονικού διαστήματος: ~ *το πρωί* / *το απόγευμα* / *το βράδυ* / *το μεσημέρι* ΑΝΤ. αργά **2.** σε χρονικό διάστημα πριν από τον καθορισμένο, συνηθισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: *ξυπνάει* ~ || *πάει στη δουλειά του* ~ || *ο αγώνας τελείωσε* ~ || *έφτασα πιο ~ από σένα*· ΦΡ. (α) ***από νωρίς*** πριν από τον κανονικό, τον συνηθισμένο ή τον αναμενόμενο χρόνο: *πιάνω δουλειά* ~ || *έμαθα ξένες γλώσσες ~, όταν ήμουν στο δημοτικό* (β) ***το νωρίτερο / το πιο νωρίς*** το πιο κοντινό μελλοντικό χρονικό σημείο: *το νωρίτερο που μπορείς να παραλάβεις το σακάκι είναι την επόμενη Τρίτη* ΑΝΤ. το αργότερο (γ) (εμφατ.) ***νωρίς-νωρίς*** αρκετά πριν από καθορισμένο χρονικό σημείο: *ήρθες ~ σήμερα* **3.** στην αρχή κατάστασης, διαδικασίας, αφήγησης, έργου κ.λπ.: *ο συγγραφέας μάς προϊδεάζει ~ για όσα θα ακολουθήσουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐνωρίς* < μτγν. *ἔνωρος* «έγκαιρος», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν ὥρᾳ* (κατά τα επιρρ. *μέχρις*, *ἄχρις*)].

νώτα (τα) **1.** η ραχιαία επιφάνεια τού σώματος τού ανθρώπου και των σπονδυλωτών ζώων ΣΥΝ. πλάτη· ΦΡ. ***στρέφω τα νώτα (σε κάποιον)*** (*τὰ νῶτα ἐντρέψαι*, Ηροδ. 7, 211) (i) δείχνω αποστροφή ή περιφρόνηση για (κάποιον) (ii) εγκαταλείπω τη μάχη, τρέπομαι σε φυγή **2.** ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά τμήματα που βρίσκονται πίσω από την πρώτη γραμμή τού μετώπου: *δέχομαι επίθεση από τα* ~ ΣΥΝ. μετόπισθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῶτα* (σπάν. εν. *νῶτον*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. natis, nates (πληθ.) «γλουτός, -οί», αν και ικανοποιεί σημασιολογικώς, προϋποθέτει δυσερμήνευτη θεματική εναλλαγή *nə-ti / nō-to].

νωτιαίος, -α, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη σπονδυλική στήλη ανθρώπων ή ζώων: ~ *γάγγλια* / *νεύρα*· ΦΡ. ***νωτιαίος μυελός*** βλ. λ. *μυελός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νωτιαῖος* < *νῶτον*, βλ. κ. *νώτα*].

νωχέλεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βραδύτητα, η οκνηρία στο σώμα και στον νου ΣΥΝ. νωθρότητα, βραδυκινησία, χαύνωση ΑΝΤ. ενεργητικότητα, ζωτικότητα.

νωχελικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με νωχέλεια: *αργές, ~ κινήσεις* || ~ *περίπατος*. Επίσης (λόγ.) **νωχελής, -ής, -ές** [αρχ.]. — **νωχελικά** επίρρ., **νωχελικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νωχελής*, αγν. ετύμου. Φαίνεται ότι η λ. *νωχελής* έχει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το επίθ. *νωθής* (βλ. λ. *νωθρός*), καθώς και ότι το α' συνθ. είναι το *νε-* / *νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*). Περαιτέρω, όμως, ανάλυση είναι αβέβαιη, καθώς η σύνδεση με το θ. τού ρ. *κέλλω* «ελαύνω» δεν τεκμηριώνεται επιστημονικώς].

Ξ, ξ: ξει ή ξι, το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Ξ είναι μια καινοτομία τού ελληνικού αλφαβήτου, όπου χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), για να δηλώσει δύο σύμφωνα ή, μάλλον, ένα συμφωνικό σύμπλεγμα, το [ks]. Το ίδιο έγινε στην Αρχαία και προκειμένου περί τού *ψει* (=ps) και τού *ζήτα* (=zd), καθώς και περί των *δασέων συμφώνων* (θ=th, φ=ph, χ=kh). Η συχνότητα τής εμφάνισης των συμπλεγμάτων [ks] και [ps] στους χρόνους των ουρανικόληκτων και χειλικόληκτων ρημάτων και πολλών ονοματικών παραγώγων *(διώκ-ω: διώ**ξ**-ω, εδίω**ξ**-α – δίω**ξ**ις – κήρυ**ξ**, καλύπ-τω: καλύ**ψ**ω, εκάλυ**ψ**α – κάλυ**ψ**ις – λαΐλα**ψ**)* οδήγησε πιθανότατα στη δήλωσή τους με ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), αφού προηγουμένως πέρασαν από διγράμματες δηλώσεις ([ks] = ΚΣ ή ΧΣ, [ps] = ΠΣ ή ΦΣ). Σε αντίθεση με τα λεγόμενα *ανατολικά* αλφάβητα (ή «κυανά» στον χάρτη των αλφαβήτων τής Ελληνικής τού Γερμανού A. Kirchhoff: *Studien zur Geschichte des Griechischen Alphabets*, 1887), όπου το γράμμα Ξ δήλωσε το [ks] (ΞΑΝΘΟΣ) και το γράμμα Χ το δασύ [kh] (ΧΑΙΡΕΤΕ), στα *δυτικά* (ή «κόκκινα») αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Φωκίδας, Λοκρίδας, Θεσσαλίας, ΝΑ. Πελοποννήσου, Κεφαλληνίας, Ιθάκης, Κ. Ιταλίας κ.ά.) το [ks] δηλώθηκε από το γράμμα Χ (πβ. τα λατ. Xenocrates, Xenophanes, Xenophon κ.λπ. και τα νεότ. αγγλ. xenophobia, xerography, xeropthalmia, xerophyte κ.λπ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση τού *ξει* στο βορειοσημιτικό γράμμα samekh, με το οποίο συμπίπτουν μορφικά. Είτε ακροφωνικά (s[ame]**kh** > s-kh > kh-s > **ks**) είτε με συμφυρμό των αρκτικών γραμμάτων των βορειοσημιτικών συριστικών γραμμάτων samekh και šin: [sāme]**kh** š[in] > khs > ks προήλθε το **ξει** τής Ελληνικής (το **-ει** κατά τα *πει, φει, χει* και *ψει*), το οποίο με τον ιωτακισμό πήρε τη μορφή τού **ξι** όμοια με τα *πι, φι, χι* και *ψι*, που όλα γράφτηκαν φωνητικά (με *-ι-*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ξ, ξ ξει κ. ξι· το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ξει, αριθμός*).

ξάγι (το) {ξαγ-ιού | -ιών} **1.** το κόσκινο ή άλλο δοχείο όμοιας χωρητικότητας, με το οποίο μετριέται το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **2.** (συνεκδ.) το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **3.** το ποσό με το οποίο αμείβεται ο μυλωνάς ΣΥΝ. αλεστικά **4.** μονάδα χωρητικότητας των δημητριακών **5.** μέτρο πυρίτιδας και σφαιριδίων για τα κυνηγετικά όπλα **6.** το μέτρο που χρησιμοποιείται για το ζύγισμα τού μεταξόσπορου και άλλων πολύτιμων αντικειμένων· ισοδυναμεί προς το ένα έκτο τής ουγγιάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εξάγιον* < λατ. exagium «ζυγός, στάθμιση»].

ξαγκιστρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαγκίστρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποσπώ (κάτι) από το αγκίστρι: *~ ψάρι* ΣΥΝ. απαγκιστρώνω ΑΝΤ. αγκιστρώνω **2.** ΝΑΥΤ. ξεγαντζώνω, σηκώνω την άγκυρα ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) αποδεσμεύω από δύσκολη κατάσταση. — **ξαγκίστρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγκιστρώνω*].

ξάγναντα επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ.

ξαγνάντεμα (το) {ξαγναντέμ-ατος | -ατα, -άτων} η παρατήρηση ενός τόπου από ψηλά.

ξαγναντεύω ρ. μετβ. {ξαγνάντεψα} παρατηρώ κάτι από ψηλά και σε μακρινή απόσταση: *απ' το μπαλκόνι τού σπιτιού μου ~ τη θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγναντεύω*].

ξάγναντο (το) το σημείο από το οποίο μπορεί να έχει κανείς πανοραμική θέα ενός τοπίου.

ξαγρύπνημα (το) → ξαγρυπνώ

ξαγρύπνια (η) η αγρύπνια (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

ξάγρυπνος, -η, -ο αυτός που ξαγρυπνά: *έμεινε ~ όλη τη νύχτα από το άγχος του*.

ξαγρυπνώ ρ. αμετβ. {ξαγρυπνάς... | ξαγρύπν-ησα, -ημένος κ. -ισμένος} μένω άγρυπνος, δεν κοιμάμαι τη νύχτα ΣΥΝ. ξενυχτώ. — **ξαγρύπνημα** κ. **ξαγρύπνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγρυπνώ*].

ξαδέλφη κ. **ξαδέρφη** (η) η εξαδέλφη (βλ. λ. εξάδελφος). — (υποκ.) **ξαδελφούλα** κ. **ξαδερφούλα** (η).

ξαδέλφι κ. **ξαδέρφι** (το) {ξαδελφ-ιού | -ιών} ο εξάδελφος. — (υποκ.) **ξαδελφάκι** κ. **ξαδερφάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.

ξάδελφος [μεσν.] κ. **ξάδερφος** (ο) ο εξάδελφος. — (υποκ.) **ξαδελφούλης** κ. **ξαδερφούλης** (ο).

ξαίνω ρ. μετβ. {έξανα, ξάσ-τηκα, -μένος} **1.** καθαρίζω μαλλί ή λινάρι, ώστε να είναι κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. λαναρίζω **2.** χτενίζω τα μαλλιά έτσι, ώστε να έχουν μεγαλύτερο όγκο, να φουντώνουν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που εμφανίζει το θ. ξ- (< *qs-) των ρ. *ξέω* και *ξύνω* (βλ.λ.) και σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το ρ. *υφαίνω*].

ξακουσμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι γνωστός σε πολύ κόσμο: *~ επιστήμονας* ΣΥΝ. ονομαστός, περίφημος, ξακουστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

ξακουστός, -ή, -ό [μεσν.] ο ξακουσμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

ξακρίδι (το) {ξακριδ-ιού | -ιών} **1.** το πρώτο και το τελευταίο σανίδι κορμού δέντρου, ο οποίος πριονίστηκε κατά μήκος **2.** το κομμάτι που αφαιρείται από τα άκρα μεγάλου τεμαχίου (φύλλου χαρτιού, υφάσματος, δέρματος κ.λπ.) **3.** (μτφ.) το άχρηστο υπόλειμμα ΣΥΝ. απόρριμμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξακρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

ξακρίζω ρ. μετβ. {ξάκρισ-α, -μένος} **1.** κόβω τις περιττές άκρες ενός αντικειμένου: *~ βιβλίο / ύφασμα* ΣΥΝ. (λόγ.) ακροτομώ· (σπάν.) **2.** παίρνω (κάποιον) παράμερα, για να του μιλήσω ΣΥΝ. ξεμοναχιάζω **3.** παραμερίζω (κάτι) ως περιττό. — **ξάκρισμα** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + ακρίζω < άκρο*].

ξαλαφρώνω κ. **ξελαφρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαλάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από ένα βάρος, κάνω ελαφρύτερο το φορτίο του: *δώσε μου τη μία τσάντα, να σε ξαλαφρώσω* **2.** (μτφ.-λαϊκ.) αφαιρώ από κάποιον κάτι πολύτιμο που έχει επάνω του (πορτοφόλι, χρήματα, κόσμημα κ.ά.): *ένας πορτοφολάς που ξαλάφρωνε τις τσέπες των επιβατών τού λεωφορείου || διάφοροι επιτήδειοι προσπαθούν να σας ξαλαφρώσουν το πορτοφόλι* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι ελαφρύτερος: *έχασα μερικά κιλά και ξαλάφρωσα* **4.** απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *ξαλάφρωσε η ψυχή / ο νους απ' τις σκοτούρες / τα βάσανα || τα είπα και ξαλάφρωσα* **5.** ανακουφίζομαι από σωματικό πόνο: *έκανα την ένεση και ξαλάφρωσα* **6.** (ειδικότ.) ανακουφίζομαι κάνοντας τη σωματική μου ανάγκη: *πήγε στην τουαλέτα και ξαλάφρωσε*. — **ξαλάφρωμα** κ. **ξελάφρωμα** (το), **ξαλάφρωση** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)- + αλαφρώνω < ελαφρώνω*].

ξαλμυρίζω ρ. → ξαρμυρίζω

ξαμολώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξαμολάς... | ξαμόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο να ορμήσει εναντίον άλλου: *ξαμόλησε τα σκυλιά να τους κατασπαράξουν* ΑΝΤ. συγκρατώ, συμμαζεύω **2.** (ειδικότ.) στέλνω (κάποιον) επειγόντως να κάνει (κάτι): *ξαμόλησε τους εισπράκτορες να μαζέψουν όλες τις οφειλές* **3.** (μεσοπαθ. **ξαμολιέμαι**) (α) ορμώ ακάθεκτος: *ξαμολήθηκαν να βρουν τον καταζητούμενο || ξαμολήθηκαν τα λαγωνικά τής εφορίας στην αγορά* (β) ξεκινώ βιαστικά.
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αμολώ*].

ξαμώνω ρ. {ξάμωσα} (λαϊκ.) **1.** (α) πλησιάζω κάποιον (συνήθ. απειλητικά) (β) απειλώ κάποιον με σηκωμένο το χέρι, ετοιμάζομαι να χειροδικήσω **2.** ορμώ, επιτίθεμαι **3.** σημαδεύω **4.** βάζω σκοπό, προσπαθώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έξαμον / άξαμον* (< λατ. examen «εξέταση, στάθμιση») + παραγ. επίθημα -ώνω].

ξανά επίρρ. πάλι, άλλη μια φορά, εκ νέου: *να μην πας ~ σε αυτό το κατάστημα || ρωτώ / μιλώ / τρώω ~ ||* (ως εντολή ή παράκληση για επανάληψη): *ο γυμναστής τους είπε, αφού έκαναν την άσκηση: ~ ! || το κοινό φωνάζοντας απαιτούσε: ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***ξανά και ξανά*** επανειλημμένα, συνέχεια: *δεν μπορώ να ακούω ~ τις ίδιες υποσχέσεις από τους πολιτικούς· βαρέθηκα πια!* (β) ***ξανά-μανά*** για κάτι που επαναλαμβάνεται συχνά και ενοχλητικά: *«συνεντεύξεις στις εφημερίδες και τα περιοδικά, ρεπορτάζ και δηλώσεις στην τηλεόραση και ~ συνεντεύξεις, ρεπορτάζ και δηλώσεις...»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < προθ. *εξ + ανά*, κατ' απόσπαση από σύνθ. λ. (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ε-*). πβ. *εξ-ανα-στρέφω – ξανα-στρέφω*, όπου το *ξανά-* θεωρήθηκε αυτοτελές μόρφημα].

ξανα- κ. **ξανά-** κ. **ξαν-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** επανάληψη: *ξανα-γράφω, ξανα-κτυπώ, ξανα-βάφω, ξανα-σμίξιμο* **2.** επιστροφή σε προηγούμενη θέση, κατάσταση, χρονικό σημείο κ.λπ.: *ξανα-γυρνώ, ξαν-αρχίζω || γιατί ξανάρθες;*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, για το οποίο βλ. λ. *ξανά*].

ξαναβγάζω ρ. μετβ. {ξανάβγαλα} **1.** βγάζω και πάλι ● **2.** εκδίδω εκ νέου: *~ βιβλίο / περιοδικό* ΣΥΝ. επανεκδίδω.

ξαναβλέπω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξαναείδα κ. ξανάδα} **1.** συναντώ (κάποιον) πάλι: *θα σε ξαναδώ μετά, γι' αυτό δεν σε χαιρετώ || αν με ξαναδεί, να μου γράψει! || φύγε και να μη σε ξαναδώ μπροστά μου!* ● **2.** ξαναβρίσκω την όραση μου ● **3.** (μτφ.) σκέφτομαι, εξετάζω ή μελετώ (κάτι) για δεύτερη φορά: *ήθελε να ξαναδεί τα χειρόγραφά του, πριν τα δώσει στο τυπογραφείο*.

ξανάβω ρ. αμετβ. {ξάν-αψα, -αμμένος} **1.** παθαίνω έξαψη: *ξάναψα απ' το τρέξιμο* || *γιατί είσαι έτσι ξαναμμένος;* ΣΥΝ. αναψοκοκκινίζω **2.** καταλαμβάνομαι από οργή, εξοργίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)-* + *ανάβω*].

ξαναγεννιέμαι ρ. αμετβ. {ξαναγεννή-θηκα, -μένος} **1.** γεννιέμαι για δεύτερη φορά **2.** (μτφ.) ξαναβρίσκω τις δυνάμεις, ανακτώ τη ζωντάνια μου: *απολαμβάνοντας τη μαγεία τής φύσης ξαναγεννήθηκα* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι, αναγεννώμαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαναγεννῶ* < μτγν. *ἐξαναγεννῶμαι* < *ἐξ-* + *ἀνα-* + *γεννῶ* / *-ῶμαι*].

ξαναγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξανάγινα κ. ξαναγίνηκα κ. ξαναγένηκα} **1.** γίνομαι πάλι, επαναλαμβάνομαι: *τέτοιο ειδεχθές έγκλημα δεν ξανάγινε ποτέ* **2.** δημιουργούμαι ξανά, ξαναφτειάχνομαι: *πρόσεχέ το, γιατί αν χαλάσει, δεν ξαναγίνεται* ΣΥΝ. αναπλάθομαι **3.** επανέρχομαι στην προηγούμενή μου κατάσταση: *~ επιμελής / οικονόμος* **4.** αναγεννιέμαι, αναζωογονούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξαναεπαναλαμβάνω ρ. μετβ. (καταχρ.-επιτατ.) λέω (κάτι) ξανά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαναλαμβάνω*.

ξαναζωντανεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαναζωντάνεψα} ♦ (μετβ.) **1.** ξαναφέρνω (κάποιον/κάτι) στη ζωή ΣΥΝ. ανασταίνω **2.** (μτφ.) ξαναφέρνω στον νου μου (κάτι): *αυτές οι εικόνες ξαναζωντάνεψαν στη μνήμη μας τα γεγονότα τής επανάστασης* ΣΥΝ. αναθυμούμαι ♦ (αμετβ.) **3.** επανακτώ τη ζωντάνια μου ΣΥΝ. ανανεώνομαι, αναζωογονούμαι **4.** ξανάρχομαι στη μνήμη ή επαναλαμβάνομαι με παρόμοιο τρόπο: *με τον νέο σεισμό ξαναζωντανεύουν σκηνές τρόμου.* — **ξαναζωντάνεμα** (το).

ξανακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξανάκουσ-α, -τηκα} ♦ **1.** (μετβ.) ακούω, πληροφορούμαι για δεύτερη φορά· ΦΡ. ***πού ξανακούστηκε;*** είναι πρωτάκουστο: *~ να κατηγορείται κάποιος, επειδή είναι τίμιος;* ♦ **2.** (αμετβ.) αποκτώ την ακοή μου.

ξανακτίζω ρ. → ξαναχτίζω

ξανακτυπώ ρ. → ξαναχτυπώ

ξαναλέ(γ)ω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάπα κ. ξαναείπα} λέω για δεύτερη ή πολλοστή φορά, επαναλαμβάνω· ΦΡ. ***τα ξαναλέμε*** θα ξανασυζητήσουμε το θέμα (λέγεται και ως απλός αποχαιρετισμός).

ξάναμμα (το) {ξανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η έξαψη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανάφτω* < αρχ. *ἐξανάπτω* < *ἐξ-* + *ἀνάπτω*].

ξαναμμένος, -η, -ο → ξανάβω

ξανανιώνω ρ. αμετβ. {ξανάνιω-σα, -μένος} **1.** νιώθω πάλι νέος, αισθάνομαι ακμαίος ΣΥΝ. αναζωογονούμαι **2.** ανανεώνομαι ηθικά, ψυχικά, πνευματικά. — **ξανάνιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανανεώνω* < μτγν. *ἐξανανεοῦμαι*, ίδια σημ., < *ἐξ-* + *ἀνανεοῦμαι* (βλ. κ. *ανανεώνω*)].

ξανανταμώνω ρ. μετβ. {ξανανταμω-σα, -θηκα} ανταμώνω, συναντώ ξανά (κάποιον).

ξαναπάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαναπήγα} ♦ (αμετβ.) **1.** πηγαίνω πάλι (κάπου) ξαναπηγαίνω: *δεν ~ σχολείο!* ♦ (μετβ.) **2.** επαναλαμβάνω (κάτι): *ξαναπάμε το τραγούδι όλοι μαζί;*

ξαναπιάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάπιασα} **1.** πιάνω (κάτι) ξανά **2.** (μτφ.) συλλαμβάνω εκ νέου (κάποιον): *τον ξανάπιασε η αστυνομία, αυτή τη φορά για κλοπή* **3.** αρχίζω να ασχολούμαι ξανά με (κάτι που είχα αφήσει): *ξανάπιασε την κηπουρική.*

ξαναρχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξανάρχισα} ♦ **1.** (μετβ.) ξεκινώ πάλι (κάτι από την αρχή): *~ τη δουλειά* ♦ **2.** (αμετβ.) αρχίζω πάλι: *ξανάρχισαν οι φωνές και οι καβγάδες.*

ξαναρχινώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαναρχινάς... | ξαναρχίνησα} (λαϊκ.) ξαναρχίζω. — **ξαναρχίνισμα** (το).

ξανάρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξανάρθα κ. ξαναήρθα} έρχομαι πάλι ΣΥΝ. επιστρέφω, επανέρχομαι ΑΝΤ. ξαναφεύγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξανασαίνω ρ. αμετβ. {ξανάσανα} **1.** ξαναπαίρνω αναπνοή, σταματώ να ασθμαίνω **2.** ξεκουράζομαι, βρίσκομαι σε κατάσταση ανάπαυσης και ηρεμίας. — **ξανάσασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *ἀνασαίνω*].

ξανάστροφος, -η, -ο 1. ανάστροφος (βλ.λ.), αναποδογυρισμένος **2.** ***ξανάστροφη*** (η) (α) η αντίθετη (από την παλάμη) πλευρά (τού χεριού): *τον χτύπησε με την ~ τού χεριού του* (β) (συνεκδ.) το ράπισμα που δίνεται με τη ράχη τής παλάμης: *θα φας καμιά ~ και θα δεις τον ουρανό σφοντύλι* ΣΥΝ. ανάποδη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξανάστροφος* < αρχ. *ἐξαναστρέφω* «αναποδογυρίζω» < *ἐξ-* + *ἀνα-* + *στρέφω*].

ξανατρέχω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξανάτρεξα} **1.** αρχίζω να τρέχω ξανά **2.** ΑΘΛ. ξαναπαίρνω μέρος σε αγώνα δρόμου, τρέχω πάλι και γενικότ. λαμβάνω πάλι μέρος σε αθλητικούς αγώνες: *μετά τον τραυματισμό του φοβήθηκε ότι δεν θα ξανατρέξει* || *στα 35 του χρόνια αποφάσισε να ξανατρέξει.*

ξαναφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξαναφάνηκα} παρουσιάζομαι, εμφανίζομαι ξανά: *«δεν χάνομαι στα τάρταρα, μονάχα ξαποσταίνω / στη ζωή ~ και λαούς ανασταίνω»* (Κ. Παλαμάς) || *δεν ξαναφάνηκε στο μαγαζί.*

ξανάφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] ξανάβω (βλ.λ.).

ξαναχτίζω κ. **ξανακτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάχτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χτίζω εκ νέου οικοδόμημα, το οποίο γκρεμίστηκε ΣΥΝ. ανοικοδομώ **2.** κάνω μια πόλη να ξαναβρεί την ακμή της.

ξαναχτυπώ κ. **ξανακτυπώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξαναχτυπάς... | ξαναχτύπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάποιον) ξανά ♦ (αμετβ.) **2.** προβαίνω και πάλι σε (συνήθ. παράνομη ή κατακριτέα) πράξη, ενέργεια: *οι ληστές ξαναχτύπησαν* || *ο υπουργός ξαναχτύπησε με νέες εμπρηστικές δηλώσεις* **3.** (για φυσικό φαινόμενο) συμβαίνω ξανά (με σοβαρές επιπτώσεις): *ο εγκέλαδος ξαναχτύπησε στην Καλαμάτα.*

ξανεμίζω ρ. → εξανεμίζω

ξανθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξάνθυνα} ♦ (μετβ.) **1.** (α) βάφω κάτι ώστε να αποκτήσει ξανθό χρώμα: *ξάνθυνε τα μαλλιά της* (β) κάνω κάτι να αποκτήσει ανοιχτό χρώμα: *τσιγαρίστε τα κρεμμύδια, ώσπου να ξανθύνουν* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ξανθός: *μικρός ήταν μελαχρινός, τώρα που μεγάλωσε ξάνθυνε.*

Ξανθή (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *ξανθός*, πβ. αρχ. *Ξάνθη*].

Ξάνθη (η) πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Ξάνθης*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. πόλη, που φαίνεται να ταυτίζεται με την αρχ. *Ξάνθεια*, αν και τίποτε δεν παραδίδεται για την ιστορία της μέχρι τον 14ο αι. Η αρχ. *Ξάνθεια* ήταν θρακική πόλη των Κικόνων, που ονομάζονταν επίσης *Ξάνθιοι*. Βλ. λ. *ξανθός*].

ξανθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ξάνθισ-α, -μένος} ξανθαίνω (βλ.λ.). — **ξάνθισμα** (το) [αρχ.].

Ξανθίππη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Ξάνθιππος* < *ξανθός* + *ἵππος*].

ξανθογένης (ο) [μεσν.] {ξανθογένηδες} πρόσωπο που έχει ξανθά γένια.

ξανθοκόκκινος, -η, -ο [1809] **1.** αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο ξανθό και το κόκκινο: *~ άλογο* ΣΥΝ. πυρρός **2.** αυτός που έχει μαλλιά ξανθά και δέρμα κοκκινωπό.

ξανθοκυανωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πάθηση τής όρασης που χαρακτηρίζεται από αδυναμία διακρίσεως τού κίτρινου και τού γαλάζιου χρώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xanthocyanopia].

ξανθομάλλης, -α, -ικο {ξανθομάλληδες} αυτός που έχει ξανθά μαλλιά. Επίσης **ξανθόμαλλος, -η, -ο.**

ξανθομαλλού (η) {ξανθομαλλούδες} (λαϊκ.) η γυναίκα που έχει ξανθά μαλλιά. Επίσης **ξανθομαλλούσα** [μεσν.]

ξανθομούστακος, -η, -ο αυτός που έχει ξανθό μουστάκι.

ξανθοπώγων (ο) {ξανθοπώγ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) αυτός που έχει ξανθά γένια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανθός* + *πώγων* «γενειάδα» (βλ.λ.)].

ξανθός, -ή/-ιά, -ό 1. (για μαλλιά και τρίχες) αυτός που έχει χρώμα ανοιχτό κίτρινο ή ωχρό σαν το χρώμα τού χρυσού ή των σταχυών: *~ γένια / μαλλιά / ανταύγειες* ΣΥΝ. χρυσαφής, κιτρινωπός, (λαϊκ.) ρούσος **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ξανθά μαλλιά: *«τις άλλες τα 'μπλεξα κι εγώ με μια ξανθιά μικρούλα»* (λαϊκ. τραγ.) || (ως ουσ.) *ανέκδοτα για ξανθές* || *εντυπωσιακή ξανθιά* || *ξανθιές και μελαχρινές* || *οι άντρες προτιμούν τις ~·* ΦΡ. ***ξανθό γένος*** οι Ρώσοι: *θα μας σώσει, λέγανε, το ~ τού Βορρά* **3.** (για πράγματα) αυτός που έχει χρυσοκίτρινο χρώμα: *~ μέλι / μπίρα / σταφίδα* || *«πάνω στην άμμο την ξανθή γράψαμε τ' όνομά της»* (Γ. Σεφέρης) **4.** **ξανθό** (το) το ίδιο το χρυσοκίτρινο (ξανθό) χρώμα. — **ξανθότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδ. με το λατ. cānus «λευκός, υπόλευκος» παρουσιάζει μορφολ. και σημασιολ. δυσχέρειες, ενώ εξίσου αναπόδεικτη παραμένει και η συσχέτιση με το ετρουσκ. zamθic «χρυσωπός, χρυσίζων» (πβ. κ. την ονομασία *Ξάνθος* τού ποταμού τής Τροίας Σκαμάνδρου, που υποτίθεται ότι χρύσιζε τα μαλλιά των λου-

---

ξανα- α' συνθετικό

ξανα-ανεβαίνω ρ.
ξανα-ανοίγω ρ.
ξαν-αποκτώ ρ.
ξανα-βάζω ρ.
ξανα-βάφω ρ.
ξανα-βγαίνω ρ.
ξανα-βράζω ρ.
ξανα-βρίσκω ρ.
ξανα-γεμίζω ρ.
ξανα-γέμισμα (το)
ξανα-γεννώ ρ.
ξανα-γράφω ρ.
ξανα-γυρίζω ρ.
ξανα-δείχνω ρ.
ξανα-δημοσιεύω ρ.
ξανα-διαβάζω ρ.
ξανα-δίνω ρ.
ξανα-δοκιμάζω ρ.
ξανα-έρχομαι ρ.
ξανα-ζεσταίνω ρ.
ξανα-ζητώ ρ.
ξανα-ζω ρ.
ξανα-θυμάμαι ρ.
ξανα-θυμίζω ρ.
ξανα-κοίω ρ.
ξανα-καλώ ρ.
ξανα-κάνω ρ.
ξανα-κατεβάζω ρ.
ξανα-κερδίζω ρ.
ξανα-κινώ ρ.
ξανα-κλείνω ρ.
ξανα-κοιμάμαι ρ.
ξανα-κοιτάζω ρ.
ξανα-κρίνω ρ.
ξανα-κτυπώ ρ.
ξανα-κυκλοφορώ ρ.
ξανα-κυλώ ρ.
ξανα-λογαριάζω ρ.
ξανα-μετρώ ρ.
ξανα-μιλώ ρ.
ξανα-μοιράζω ρ.
ξανα-μπαίνω ρ.
ξαν-ανθίζω ρ.
ξανα-νιώθω ρ.
ξανα-παθαίνω ρ.
ξανα-παίρνω ρ.
ξανα-παντρεμένος, -η, -ο
ξανα-παντρεύομαι ρ.
ξανα-παρακαλώ ρ.
ξανα-πατώ ρ.
ξανα-πειράζω ρ.
ξανα-περνώ ρ.
ξανα-πέφτω ρ.
ξανα-πηγαίνω ρ.
ξανα-πίνω ρ.
ξανα-πληρώνω ρ.
ξανα-πολεμώ ρ.
ξανα-πουλώ ρ.
ξανα-προβάλλω ρ.
ξανα-προσπαθώ ρ.
ξανα-ρίχνω ρ.
ξανα-ρωτώ ρ.
ξανα-σηκώνομαι ρ.
ξανα-σκέφτομαι ρ.
ξανα-σμίγω ρ.
ξανα-στέλνω ρ.
ξανα-στερεώνω ρ.
ξανα-στήνω ρ.
ξανα-στρέφω ρ.
ξανα-στρώνω ρ.
ξανα-συναντώ ρ.
ξανα-συνδέω ρ.
ξανα-τολμώ ρ.
ξανα-τρώω ρ.
ξανα-τυπώνω ρ.
ξανα-υπογράφω ρ.
ξανα-φέγγω ρ.
ξανα-φέρνω ρ.
ξανα-φεύγω ρ.
ξανα-φιλώ ρ.
ξανα-φορτώνω ρ.
ξανα-φορώ ρ.
ξανα-φουντώνω ρ.
ξανα-φτειάχνω ρ.
ξανα-φυσώ ρ.
ξανα-φυτεύω ρ.
ξανα-χορεύω ρ.
ξανα-χτίζω ρ.
ξανα-χύνω ρ.
ξανα-ψηφίζω ρ.

ομένων σε αυτόν). Δεν αποκλείεται να πρόκειται για προελληνική λ. πελασγικής προελ.].

ξανθότριχος, -η, -ο αυτός που έχει ξανθές τρίχες ΣΥΝ. ξανθόμαλλος. Επίσης **ξανθοτρίχης**, -α, -ικο.

ξανθούλης (ο) {ξανθούληδες}, **ξανθούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. χαϊδευτ.) πρόσωπο με ξανθά μαλλιά. — **ξανθούλικος**, -η / -ια, -ικο. **ξανθούλι** (το).

ξανθοφύλλη (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κίτρινη ή πορτοκαλόχρωμη χρωστική ουσία, συγγενής προς τη χλωροφύλλη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthophylle].

ξανθοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση τής όρασης, κατά την οποία τα αντικείμενα φαίνονται κίτρινα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthopsie].

ξάνθωμα (το) {ξανθώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καλόηθες ογκίδιο χρυσοκίτρινου χρώματος, που παρουσιάζεται κυρ. στους αγκώνες, στα γόνατα, στο τριχωτό τής κεφαλής και στους τένοντες, ως αποτέλεσμα τοπικής διαταραχής τού μεταβολισμού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xanthoma].

ξανθωπός, -ή, -ό αυτός που είναι κάπως ξανθός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξανθός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

ξανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξάνοι-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω διάπλατα: ~ *πόρτες / παράθυρα* **2.** (για χρώμα) κάνω πιο ανοιχτό: *ξάνοιξε το κόκκινο με λίγο άσπρο* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι αίθριος και διαυγής: *ξάνοιξε ο ουρανός σήμερα* ΣΥΝ. καθαρίζω, ξαστερώνω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω **4.** (μεσοπαθ. ***ξανοίγομαι***) (α) εξωτερικεύω σε κάποιον μύχιες σκέψεις και συναισθήματα: *μην ξανοίγεσαι σε αγνώστους* ΣΥΝ. εκμυστηρεύομαι (β) (μτφ.) επεκτείνω τη δραστηριότητά μου σε τομείς που υπερβαίνουν τις αντικειμενικές μου δυνατότητες: *ξανοίχτηκε πολύ στην επιχείρηση και χρεωκόπησε* (γ) ξοδεύω περισσότερα από όσα μου επιτρέπουν οι οικονομικές μου δυνατότητες: *μην ξανοίγεσαι τόσο, γιατί θα μείνεις άφραγκος!* (δ) βγαίνω στα ανοιχτά, απομακρύνομαι από την ακτή: *ξανοίχτηκαν στο πέλαγος* || *ξανοίχτηκε στη θάλασσα και παραλίγο να πνιγεί.* — **ξάνοιγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξανοίγω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἐξ-* + *ἀνοίγω*].

ξάνσις (η) → ξάσιμο

ξαντήριο (το) {ξαντηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο στο οποίο ξαίνεται μαλλί ή λινάρι.
[ΕΤΥΜ. < *ξαίνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *υφαν-τήριο*].

ξάντης (ο) {ξαντών}, **ξάντρια** (η) (σημ. 1) {δύσχρ. ξαντριών} **1.** εργάτης που ξαίνει **2.** το εργαλείο με το οποίο ξαίνουν ΣΥΝ. λανάρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξαίνω* (βλ.λ.)].

ξαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στο λανάρισμα ή στον ξάντη: ~ *μηχανή* **2.** ***ξαντική*** (η) η τέχνη τού λαναρίσματος **3.** ***ξαντικά*** (τα) η αμοιβή τού ξάντη.

ξαντός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον έχουν ξάνει ΣΥΝ. λαναρισμένος **2.** ***ξαντό*** (το) (α) κομμάτι από παλιό λινό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την επίδεση τραυμάτων ή πληγών αντί για γάζα (β) κουρέλι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξαίνω*].

ξάπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** η αναπαυτική και νωχελική κατάκλιση **2.** η ροπή ή η συνήθεια για ανάπαυση: *παιδιά τής ~ και τής μάσας* ΣΥΝ. ραχάτι, χουζούρι· ΦΡ. ***ρίχνω ξάπλες*** (i) αναπαύομαι, ξεκουράζομαι (ii) τεμπελιάζω **3.** (ως επίρρ.) σε κατάκλιση: *βάλ' το ~ για να μην πέσει* ΣΥΝ. ξαπλωτά, πλαγιαστά.
[ΕΤΥΜ. < *ξαπλώνω* (υποχωρητ.)].

ξαπλάρω ρ. αμετβ. {ξάπλαρα} (λαϊκ.) ξαπλώνω (για ύπνο ή ξεκούραση).

ξαπλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξάπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** πέφτω στο κρεβάτι για ύπνο ή ξεκούραση: *τι ώρα ξαπλώνεις το βράδυ;* || *πάμε να ξαπλώσουμε* **2.** βρίσκομαι σε πλαγιαστή θέση ή πέφτω σε θέση ανάσκελα ή ελαφρώς ανασηκωμένος: ~ *στην άμμο / στο γκαζόν / στον καναπέ / στο χαλί* ♦ (μετβ.) **3.** απλώνω (κάποιον/κάτι) σε μήκος και πλάτος: *ξάπλωσε το μωρό στην κούνια* || *τον ξάπλωσαν στο φορείο* ● **4.** πυροβολώ ή χτυπώ (κάποιον) και τον ρίχνω στο έδαφος: *με τρεις ντουφεκιές τον ξάπλωσε στο χώμα* || *του 'ριξε μια μπουνιά και τον ξάπλωσε χάμω.* — **ξάπλωμα** (το) [μεσν.] κ. **ξαπλωσιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξαπλῶ (-όω)* (βλ. κ. *εξαπλώνω*)].

ξαπλώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κάθισμα, η πολυθρόνα, όπου κάθεται κάποιος αναπαυτικά ΣΥΝ. σεζλόνγκ.
[ΕΤΥΜ. < *ξαπλώνω* (αόρ. *ξάπλωσα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *σκοτώσ-τρα*].

ξαπλωτός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι ξαπλωμένος, που έχει πλαγιάσει. — **ξαπλωτά** επίρρ.

ξαποσταίνω ρ. αμετβ. {ξαπόστα-σα, -μένος} βρίσκομαι σε κατάσταση ανάπαυσης, ξεκούρασης: *κάνε ένα διάλειμμα, να ξαποστάσεις* || *«η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει / δεν τη σκιάζει φοβέρα καμιά / μόνο λίγο καιρό ξαποσταίνει / και ξανά προς τη δόξα τραβά»* (εμβατήριο) ΣΥΝ. ξεκουράζομαι. — **ξαπόσταμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *ἀποσταίνω* (βλ.λ.)].

ξαποστέλνω ρ. μετβ. {ξαπόστ-ειλα, -αλμένος} **1.** (κυριολ.) στέλνω (κάποιον/κάτι) μακριά **2.** (κακόσ.) διώχνω, αποπέμπω (κάποιον): *κοίταξε να ξαποστείλεις αυτό τον ενοχλητικό τύπο, όταν έρθει* || *τον ξαπόστειλα, μην ανησυχείς.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαποστέλλω* < μτγν. *ἐξαποστέλλω* < *ἐξ* + *ἀποστέλλω*].

ξαραχνιάζω ρ. μετβ. {ξαράχνιασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω τους ιστούς τής αράχνης από διάφορες επιφάνειες: ~ *τοίχους / γωνίες / ταβάνια.* — **ξαράχνιασμα** (το).

ξαρματώνω ρ. μετβ. {ξαρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τον οπλισμό (κάποιου) ΣΥΝ. παροπλίζω, αφοπλίζω **2.** (για πλοίο) αφαιρώ τα πανιά και τα άρμενα. — **ξαρμάτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *αρματώνω*].

ξαρμάτωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν φέρει οπλισμό ΣΥΝ. άοπλος, παροπλισμένος **2.** (για πλοίο) αυτός που δεν είναι κατάλληλα εξοπλισμένος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε περίπτωση επίθεσης εναντίον του ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος.

ξαρμυρίζω κ. **ξαλμυρίζω** ρ. μετβ. {ξαρμύρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) αφαιρώ την άρμη: ~ *τυρί / μπακαλιάρο* ΣΥΝ. αφαλατώνω. — **ξαρμύρισμα** κ. **ξαλμύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **εξ-αλμυρ-ίζω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ε-* και αφομοίωση τού *-λ-* προς το *-ρ-*) < *εξ-* + *αλμυρός*, πβ. μτγν. *ἐξαλμίζω* < *ἐξ-* + *-αλμίζω* < *ἅλμη*].

ξαρραβωνιάζω ρ. μετβ. {ξαρραβώνιασ-α, -τηκα, -μένος} χαλάω, διαλύω αρραβώνα.

ξάρτι (το) {ξαρτ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. (α) τα σχοινιά που είναι δεμένα σε σταθερά σημεία και στηρίζουν τα πανιά και τα κατάρτια ιστιοφόρου (β) τα σχοινιά ή τα συρματόσχοινα που δένονται από τον ιστό στις πλευρές τού πλοίου για να τον στηρίζουν ΣΥΝ. επίτονοι **2.** τα σκοινιά που συνδέουν τις ακτίνες τού ανεμόμυλου με το κέντρο τού άξονα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξάρτιον* < *ἐξαρτῶ (-άω)* «κρεμώ, στηρίζω» (αρχ. *ἐξαρτῶμαι*)].

ξάσιμο (το) {ξασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ξαίνει (κανείς) (κάτι): *το ~ τού μαλλιού* ΣΥΝ. λανάρισμα **2.** η αύξηση τού όγκου τού χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών ΣΥΝ. κρεπάρισμα. Επίσης (λόγ.) **ξάνσις** (η) [μτγν.] {ξάνσεως} (σημ. 1).

ξάσμα (το) {ξάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το μαλλί που το έχουν ξάνει, που έχει λαναριστεί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξαίνω* (βλ.λ.)].

ξασπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξάσπρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) λευκό χρώμα: ~ *λερωμένα ρούχα* ΣΥΝ. λευκαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) ξεθωριάζω: *τα ρούχα ξάσπρισαν από τον ήλιο.* — **ξάσπρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *ασπρίζω*].

ξασπρουλιάρης (ο) {ξασπρουλιάρηδες}, **ξασπρουλιάρα** (η) αυτός που έχει έντονο άσπρο χρώμα, που έχει ξεθωριάσει ΣΥΝ. ξεθωριασμένος, ξασπρισμένος. Επίσης **ξασπρουλιάρικος**, -η, -ο.

ξάστερα επίρρ. [μεσν.] **1.** με σαφήνεια, καθαρά: *δεν μιλάει ~, τρώει συλλαβές* **2.** χωρίς υποκριτικές περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές: *μίλα καθαρά και ~* ΣΥΝ. ειλικρινά, ανυπόκριτα, σταράτα.

ξαστεριά (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση τού έναστρου και ασυννέφιαστου ουρανού: *«πότε θα κάμει ~, πότε θα φλεβαρίσει»* (ριζίτικο τραγ.) **2.** (συνεκδ.) η διαυγής και ανέφελη νύχτα ΣΥΝ. αστροφεγγιά.

ξάστερος, -η, -ο **1.** (για τον ουρανό) αυτός που δεν έχει σύννεφα, αυτός που είναι καθαρός και φαίνονται τα αστέρια ΣΥΝ. έναστρος, ανέφελος, ασυννέφιαστος, αίθριος **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια και καθαρότητα: *το νερό τής πηγής είναι ~* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι σαφής και ειλικρινής: ~ *λόγια* ΣΥΝ. ανυπόκριτος, απροσποίητος ΑΝΤ. υποκριτικός, υστερόβουλος, ανειλικρινής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *-άστερος* < *αστέρι*].

ξαστερώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξαστέρω-σα, -μένος} **1.** (για τον ουρανό ή για καιρό) γίνομαι ξάστερος ΣΥΝ. καθαρίζω, ξανοίγω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω **2.** (μτφ.) γίνομαι διαυγής: *ξαστέρωσε το μυαλό μου* ΣΥΝ. ξεθολώνω. — **ξαστέρωμα** (το).

ξαστοχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαστοχ-άς κ. -είς... | ξαστόχησα} ♦ **1.** (αμετβ.) πέφτω έξω από τον στόχο· (συνήθ. μτφ.) πέφτω έξω σε σχέση με αυτό που αποτελεί πραγματικότητα, αλήθεια ή επιδίωξη: *«ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης· το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. σφάλλω, αστοχώ ♦ **2.** (μετβ.) (λογοτ.) λησμονώ: *«τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της»* (Δ. Σολωμός). — **ξαστόχημα** (το) κ. **ξαστοχιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαστοχῶ* < *ξ(ε)-* + *ἀστοχῶ*].

ξαφνιάζω ρ. μετβ. {ξάφνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προξενώ (σε κάποιον) αμηχανία, φόβο ή έκπληξη ενεργώντας με απροσδόκητο τρόπο: *με ξάφνιασε η νυχτερινή του επίσκεψη* || *η απόφασή σου να εγκαταλείψεις τις σπουδές σου, μας ξάφνιασε όλους* || *ξαφνιάστηκα από την απροσδόκητη εξέλιξη* || *μας ξάφνιασε ευχάριστα το νέο του μυθιστόρημα* **2.** προκαλώ πόνο από απότομη κίνηση τού σώματος. — **ξάφνιασμα** κ. **ξάφνισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαφνίζω* < *ἐξαφνίζω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἔξαφνα* (βλ.λ.)].

ξάφνιασμα (το) → ξαφνιάζω

ξαφνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει χωρίς να το περιμένει κανείς: ~ *βροχή / φωτιά / θάνατος / μπόρα / αναστάτωση* ΣΥΝ. απροσδόκητος, αιφνίδιος ΑΝΤ. αναμενόμενος, προσδοκώμενος **2.** ***ξαφνικό*** (το) το μη αναμενόμενο και συχνά δυσάρεστο συμβάν. — **ξαφνικά** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξαφνικός* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἔξαφνα* (βλ.λ.)].

ξάφνου επίρρ.· ξαφνικά, δίχως να αναμένεται (κάτι): *εκεί που είχε καλοκαιρία, άρχισε ~ ο ουρανός να σκοτεινιάζει* ΣΥΝ. αίφνης, απροσδόκητα, αναπάντεχα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξάφνου* < αρχ. *ἐξαίφνης* (βλ.λ.)].

ξαφρίζω ρ. μετβ. {ξάφρισ-α, -μένος} **1.** αφαιρώ τον αφρό από κάποιο υγρό που βράζει: ~ *γάλα / βούτυρο* ● **2.** (λαϊκ.) αφαιρώ δολίως ξένα πράγματα, κλέβω: ~ *την τσέπη / το πορτοφόλι κάποιου* || *της ξάφρισαν τα κοσμήματα* || *τον ξάφρισαν στα χαρτιά.* — **ξάφρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξαφρίζω* < *ἐξ-* + *ἀφρίζω*].

ξε- προθηματικό στοιχείο: **1.** ρημάτων και ουσιαστικών με σημασία: (α) στερητική: *ξε-βάφω, ξε-βασκαίνω, ξε-σπιτώνω* (β) επιτατική: *ξε-*

δοντιάζω, ξε-κουφαίνω. ξε-ζούμισμα **2.** ρημάτων με τη σημ. «περνώ χρονικό διάστημα»: *ξε-χειμωνιάζω. ξε-νυχτώ* ♦ ως πρόθεμα που τοποθετείται πριν από ουσιαστικό, για να δηλωθεί: **1.** ιδιότητα που έπαψε να υπάρχει: *παππάς – ξε-παππάς* **2.** (κυρ. σε διάλογο) αναγκαστική συγκατάθεση, αδιαφορία ή οργή: *–Μα αυτός είναι βλάκας! -Βλάκας, ξε-βλάκας, αυτόν θέλει η κόρη μου* || *δεν έχει μα και ξε-μά* (βλ. λ. *μα*) / *θα και ξε-θά!*
[ΕΤΥΜ. Προθεματικό στοιχείο τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ. *ἐκ* / *ἐξ*, μέσω παρατατικών και αορίστων τής Αρχ. Ελληνικής με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό (π.χ. *ἐκφεύγω, ἐξ-έφευγον* > *ξε-φεύγω*) ή με απευθείας σίγηση τού αρχικού άτονου *ε-* (π.χ. *ἐξ-ανοίγω – ξανοίγω*). Εμφανίζεται ως *ξε-* προ συμφώνου (πβ. *ξεδίνω, ξε-πέφτω*) και ως *ξ-* προ φωνήεντος (πβ. *ξ-ακουστός, ξ-οδεύω*)].

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για ένα πολύ εύχρηστο παραγωγικό στοιχείο (πρόθημα) τής Ελληνικής, που σε αρκετές περιπτώσεις έχει πάρει τη θέση τού αρχαίου προθήματος **εκ-** σε σύνθετες λέξεις. Η χρήση τού **ξε-** δηλώνει: (α) επιτατική / εμφατική χρήση, αντίστοιχη τού *εκ-* από όπου και προήλθε: π.χ. **ξε-θαρρεύω** (< *ἐξ-εθάρρησα* < αρχ. *ἐκ-θαρρῶ*), **ξε-κινώ** (< *ἐξ-εκίνησα* < *ἐκ-κινῶ*), **ξε-κόβω** (< *ἐξ-έκοψα* < *ἐκ-κόπτω*), **ξε-πέφτω** (< *ἐξ-έπεσα* < *ἐκ-πίπτω*), **ξε-ριζώνω** (< *ἐξ-ερρίζωσα* < *ἐκ-ριζῶ*)· η χρήση αυτή, εν συνεχεία, επεκτάθηκε και εκτός των συνθέτων τού *εκ-*, σε νέα σύνθετα: *μακραίνω* – **ξεμακραίνω**, *σκίζω* – **ξεσκίζω**, *παστρεύω* – **ξεπαστρεύω**, *βγάζω* – **ξεβγάζω** κ.ά. (β) στερητική χρήση (αφαίρεση, αντίθεση κ.λπ.): π.χ. *καρφώνω* – **ξεκαρφώνω**, *λέω* – **ξελέω**, *κουράζω* – **ξεκουράζω**, *μπερδεύω* – **ξεμπερδεύω**, *βιδώνω* – **ξεβιδώνω**, *βάφω* – **ξεβάφω** κ.τ.ό. Σε αυτή τη χρήση εμφανίζεται και σε ονόματα, σε επ' ευκαιρία αντιθετικές λέξεις: *τι καλός και ξεκαλός – Δάσκαλος-ξεδάσκαλος, δεν έχει ιδέα – Τι πλούσιος και ξεπλούσιος, αυτός δεν έχει τίποτε* (γ) χρονική σημασία (το πέρασμα τού χρόνου): π.χ. **ξενυχτώ, ξεκαλοκαιριάζω, ξεχειμωνιάζω, ξημεροβραδιάζομαι** κ.ά.

ξέβαθος, -η, -ο άβαθος, ρηχός. — **ξέβαθα** επίρρ.

ξεβασκαίνω ρ. μετβ. {ξεβάσκα-να, -μένος} προσπαθώ να απαλλάξω (κάποιον) από τη βασκανία με προσευχές ή άλλους τρόπους ΣΥΝ. ξεματιάζω. — **ξεβάσκαμα** (το).

ξεβάφω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξέβα-ψα, -φτηκα, -μμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) χάνω το χρώμα μου: *τα ρούχα ξέβαψαν στο πλύσιμο* ΣΥΝ. ξεθωριάζω ♦ (μετβ.) **2.** αφαιρώ το χρώμα από (κάτι) ΣΥΝ. αποχρωματίζω **3.** (ειδικότ. για μέταλλα) αφαιρώ τη βαφή με πύρωση. — **ξέβαμμα** (το).

ξέβγα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η έξοδος: *«στο έμπα του μπήκε σαν αϊτός, στο ~ του πετρίτης»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έμπα.

ξεβγάζω ρ. μετβ. {ξέβγαλ-α, -μένος} **1.** κάνω το τελευταίο πλύσιμο με νερό (σε ρούχα) αφαιρώντας τις σαπουνάδες: *αφού έπλυνε τα ρούχα, τα ξέβγαλε με νερό τής βρύσης* ΣΥΝ. ξεπλένω **2.** (μτφ.) παρασύρω (κάποιον) στη διαφθορά: *ήταν σεμνή κοπέλα, αλλά την ξέβγαλε η ξαδέλφη της* **3.** (η μτχ. **ξεβγαλμένος**, *-η, -ο*) (κακόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει εμπειρίες, κυρ. ερωτικές. — **ξέβγαλμα** (το).

ξεβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεβγήκα} **1.** βγαίνω έξω από έναν χώρο **2.** (μτφ.) αποκτώ αυτονομία, χειραφετούμαι **3.** (σπάν.) παίρνω τον δρόμο τής διαφθοράς: *της ξεβγήκε η κόρη* ΣΥΝ. εκπορνεύομαι.

ξεβιδώνω ρ. μετβ. {ξεβίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω ή χαλαρώνω βίδα **2.** βγάζω (κάτι) από το σημείο στο οποίο είχε τοποθετηθεί ή το διαλύω στα επιμέρους κομμάτια του, αφαιρώντας τις βίδες που το συγκρατούσαν: *~ το ράφι από τον τοίχο* **3.** (μτφ.-οικ.) προκαλώ σωματική κόπωση: *με ξεβίδωσε στις ασκήσεις γυμναστικής* || *ξεβιδώθηκα στον χορό χτες το βράδυ* ΣΥΝ. ξεπατώνω **4.** (η μτχ. **ξεβιδωμένος**, *-η, -ο*) αυτός που κινείται ασυντόνιστα, σαν να λύθηκαν οι αρμοί των αρθρώσεών του. — **ξεβίδωμα** (το).

ξεβλάσταρο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} βλαστάρι φυτού.

ξεβλασταρώνω ρ. αμετβ. {ξεβλαστάρω-σα, -μένος} (για φυτά) βγάζω, ξεπετάω βλαστάρια: *το δέντρο ξεβλαστάρωσε* ΣΥΝ. ξεφυτρώνω. — **ξεβλαστάρωμα** (το).

ξεβοτανίζω ρ. μετβ. {ξεβοτάνισ-α, -μένος} ξεριζώνω τα άγρια χόρτα που φυτρώνουν σε γεωργική έκταση: *~ χωράφι* ΣΥΝ. ξεχορταριάζω. — **ξεβοτάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκβοτανίζω* < *ἐκ-* (βλ. λ. *ξε-*) + *βοτανίζω*].

ξεβουλλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεβούλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το βούλλωμα, το πώμα: *~ μπουκάλι* / *βαρέλι* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπωματίζω ΑΝΤ. βουλλώνω, (λαϊκ.) ταπώνω **2.** (για σωλήνες) αποκαθιστώ την ομαλή ροή, αφαιρώντας ό,τι είχε συσσωρευθεί και την εμπόδιζε: *~ νεροχύτη* / *τη λεκάνη* ΣΥΝ. (λόγ.) αποφράσσω. — **ξεβούλλωμα** (το).

ξεβούλλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πώμα.

ξεβράζω ρ. μετβ. {ξέβρασ-α, -τηκα} (κυρ. για θάλασσα, ποταμό κ.λπ.) ωθώ προς τα έξω με την άνωση, με υπόγεια ρεύματα ή παλίρροια, βγάζω στην ξηρά: *η θάλασσα ξέβρασε τα απομεινάρια τού ναυαγίου.* Επίσης (λόγ.) **εκβράζω** [αρχ.]. — **ξέβρασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκβράζω* < *ἐκ-* (βλ. λ. *ξε-*) + *βράζω*].

ξεβρακώνω ρ. μετβ. {ξεβράκω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.-εκφραστ.) **1.** βγάζω το βρακί ή το παντελόνι (κάποιου) **2.** (μτφ.) (α) αποκαλύπτω τι κρύβεται πίσω από την καλή εικόνα ή τα ωραία λόγια (κάποιου) διασύροντάς τον, εκθέτω (κάποιον) φανερώνοντας τις αδυναμίες του: *στη συζήτηση για τις προσλήψεις οι δημοσιογράφοι με τις αποκαλύψεις τους ξεβράκωσαν τους αρμοδίους* ΣΥΝ. γελοιοποιώ (β) (μεσοπαθ.) δείχνω τον άσχημο πραγματικό εαυτό μου, αποκαλύπτομαι, εξευτελίζομαι. — **ξεβράκωμα** (το).

ξεβράκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει βρακί ΑΝΤ. βρακωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι τόσο φτωχός, ώστε δεν έχει ούτε βρακί να φορέσει· αυτός που δεν διαθέτει καθόλου βιοτικούς πόρους ΣΥΝ. πάμφτωχος, ρακένδυτος, κουρελής **3.** (για άγαμη γυναίκα) αυτή που δεν διαθέτει προίκα: *παντρεύτηκε μια ~* **4.** (ως χαρακτηρισμός) προκλητική και ντυμένη πολύ αποκαλυπτικά γυναίκα.

ξέβρασμα (το) ▸ ξεβράζω

ξεβρομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεβρόμισα} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ τη βρομιά, τις ακαθαρσίες από (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. καθαρίζω **2.** (μτφ.) προχωρώ σε κάθαρση εκεί όπου παρατηρούνται φαινόμενα καταχρήσεων και διαφθοράς: *~ τον δημόσιο βίο από οικονομικές ατασθαλίες και πολιτικά σκάνδαλα* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι καθαρός: *έκανα ένα μπάνιο, για να ξεβρομίσω.* — **ξεβρόμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*.

ξεγαντζώνω ρ. μετβ. {ξεγάντζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω (κάτι) από τον γάντζο **2.** (μτφ.) κατεβάζω (κάτι) από το σημείο που έχει αναρτηθεί: *ξεγάντζωσε το παλτό της από την κρεμάστρα* **3.** ΝΑΥΤ. αποσπώ την άγκυρα από το σημείο όπου έχει γαντζωθεί ΣΥΝ. ξεκοτσάρω **4.** βοηθώ (κάποιον) να ξεφύγει από την εξάρτηση ή την επιρροή (κάποιου): *οι γονείς του με επίμονες προσπάθειες κατάφεραν να τον ξεγαντζώσουν από τις κακές παρέες* ΣΥΝ. γλυτώνω, αποσπώ. — **ξεγάντζωμα** (το).

ξεγάνωτος, -η, -ο αυτός τού οποίου έχει χαλάσει το γάνωμα· ΦΡ. **τενεκές ξεγάνωτος** βλ. λ. *τενεκές*.

ξεγδέρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέγδαρ-α, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το δέρμα: *~ ζώο* **2.** σχίζω το δέρμα επιφανειακά, προκαλώ αμυχές: *ξέγδαρε τα πόδια του μέσα σε συρματόπλεγμα* ΣΥΝ. γρατσουνίζω. — **ξέγδαρμα** (το).

ξεγελώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεγελάς... | ξεγέλασ-α, -τηκα, -μένος} εξαπατώ (κάποιον) λέγοντας ψέματα ή ακολουθώντας υποκριτική τακτική, κάνω (κάποιον) να με πιστέψει ή να με εμπιστευθεί (προκειμένου να τον κοροϊδέψω ή να τον εκμεταλλευθώ): *οι πολιτικοί συχνά ξεγελούν τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις* || *τους ξεγέλασε και τους πήρε όλα τους τα λεφτά* || *την ξεγέλασε με τους καλούς του τρόπους και της έφαγε την περιουσία* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, εμπαίζω, παραπλανώ, εξαπατώ· ΦΡ. (α) ***ξεγελώ την πείνα μου*** τρώω κάτι πρόχειρο ή ό,τι βρίσκω μπροστά μου, ώστε να μην αισθάνομαι, προσωρινά, το αίσθημα τής πείνας: *προσπαθούσε με τα ψίχουλα και τ' αποφάγια να ξεγελάσει την πείνα του* (β) ***δεν με ξεγελάς!*** ως προειδοποίηση σε κάποιον που προσπαθεί να μας παραπλανήσει: *Άσ' τα αυτά, ~! Σε κατάλαβα πού το πας!* || *Τις πονηριές σου αλλού! ~ εμένα!* — **ξεγέλασμα** (το), **ξεγελαστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγελῶ* «γελώ δυνατά (εις βάρος κάποιου)» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γελῶ*)].

ξεγεννώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεγέννησα} ♦ **1.** (μετβ.) (για μαίες) βοηθώ έγκυο γυναίκα να γεννήσει: *την ξεγέννησε η μαμμή τού χωριού* ΣΥΝ. λευτερώνω ♦ **2.** (αμετβ.) (για επίτοκο γυναίκα) γεννώ: *ξεγέννησε στο πλοίο που τη μετέφερε.* — **ξεγέννημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγεννῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γεννῶ*].

ξεγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξέγινα} σταματώ να είμαι ό,τι ήμουν προηγουμένως· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι έγινε δεν ξεγίνεται*** για πράξεις που δεν μπορούμε ούτε να τροποποιήσουμε ούτε να επανορθώσουμε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκγίγνομαι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γίγνομαι*].

ξεγλιστρώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεγλιστράς... | ξεγλίστρησα} καταφέρνω να ξεφύγω από μια δυσάρεστη, δύσκολη ή μη συμφέρουσα για μένα κατάσταση: *όποτε του μιλώ για ένα θέμα που τον καίει, βρίσκει τρόπο να ξεγλιστρήσει* || *ο ληστής ξεγλίστρησε μέσ' από τα χέρια των αστυνομικών* ΣΥΝ. ξεφεύγω, υπεκφεύγω, διαφεύγω· ΦΡ. ***ξεγλιστρώ σαν χέλι*** ξεφεύγω εύκολα από κάτι κάνοντας ελιγμούς, είμαι ευέλικτος και διαφεύγω τη σύλληψη ή από μια δύσκολη κατάσταση: *ήταν βέβαιοι ότι τον είχαν τού χεριού τους, αλλά εκείνος ξεγλίστρησε μέσα στο πλήθος σαν χέλι* || *όταν πάω να του μιλήσω, ξεγλιστράει σαν χέλι.* — **ξεγλίστρημα** (το).

ξεγνοιάζω ρ. → ξενοιάζω

ξεγνοιασιά (η) ▸ ξενοιασιά

ξέγνοιασμα (το) → ξενοιάζω

ξέγνοιαστος, -η, -ο ▸ ξένοιαστος

ξεγοφιάζω ρ. μετβ. {ξεγόφιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βγάζω τον γοφό (κάποιου)· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ξεγοφιάζομαι***) κουράζομαι πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι, καταπονούμαι σωματικά: *ξεγοφιάστηκα στο περπάτημα* / *στον χορό.* — **ξεγοφίασμα** (το).

ξεγράφω ρ. μετβ. {ξέγρα-ψα, -μμένος} **1.** σβήνω, διαγράφω: *~ λέξεις* / *χρέος* / *λογαριασμό* / *απ' τα κατάστιχα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι γράφει δεν ξεγράφει*** βλ. λ. *γράφω* **2.** παύω να υπολογίζω, να εκτιμώ κάποιον: *οι φίλοι του τον ξέγραψαν* ΣΥΝ. αγνοώ, παραμερίζω **3.** (μτφ.) δίνω ελάχιστες ελπίδες ζωής σε κάποιον, τον θεωρώ πεθαμένο: *οι γιατροί τον ξέγραψαν*· (η μτχ. **ξεγραμμένος**, *-η, -ο*) αυτός τού οποίου ο θάνατος θεωρείται βέβαιος: *τον είχαν ~, αλλά εκείνος επέζησε* **4.** (μτφ.) σβήνω από τη μνήμη μου: *ξέγραψε τα αυτά που ήξερες!* ΣΥΝ. ξεχνώ, λησμονώ **5.** (για κασέτες ήχου / εικόνας) σβήνω την εγγραφή με τεχνικό τρόπο ή κάνω καινούργια εγγραφή πάνω στην παλιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκγράφω* «αντιγράφω» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γράφω*].

ξεγυμνώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεγύμνωσ-α, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου), γδύνω (κάποιον) τελείως ΣΥΝ. απεκδύομαι, (εκφραστ.) τσιτσιδώνω **2.** (μτφ.) καταληστεύω: *~ σπίτι* / *μουσείο* / *τράπεζα* / *εκκλησία* ΣΥΝ. γδύνω **3.** (μτφ.) αποκαλύπτω πλήρως ελαττώματα ή κατακριτέες πράξεις (κάποιου) ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεβρακώνω. — **ξεγύμνωμα** (το).

ξεγύμνωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεγυμνωθεί, ξεγυμνωμένος.

ξεγυρίζω ρ. μετβ. και αμετβ. [μεσν.] {ξεγύρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (για ρούχο) γυρίζω από την ανάποδη όψη: *~ παντελόνι* / *κουστούμι* ● **2.** κάνω ντεκουπάρισμα (βλ.λ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (για άρρωστο) επανα-

κτώ την υγεία μου, αρχίζω να αναρρώνω **4.** (η μτχ. **ξεγυρισμένος, -η, -ο**) ο δυνατός, μεγάλος ή πολύς: *χαστούκι* / *γλέντι* ~ || ~ *απάντηση* (κατάλληλη και αποστομωτική) || *έφερε μια ~ κούπα κρασί.* — **ξεγύρισμα** (το).

ξεγυριστός, -ή, -ό ντεκουπαριστός (βλ.λ.).

ξεδιακρίνω ρ. μετβ. {ξεδιάκρινα} ξεχωρίζω (κάποιον/κάτι) από μακριά, διακρίνω.

ξεδιαλέγω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδιάλε-ξα, -γμένος} ξεχωρίζω, επιλέγω το πιο καλό ή κατάλληλο από ένα σύνολο: *ξεδιάλεξαν τα καλύτερα φρούτα για τους καλεσμένους.* — **ξεδιάλεγμα** (το).

ξεδιαλύνω ρ. μετβ. {ξεδιάλυ-να, -θηκα, -μένος} καθιστώ κάτι κατανοητό, του αφαιρώ τα στοιχεία που το καθιστούσαν δυσνόητο, μυστηριώδες, αινιγματικό: ~ *αίνιγμα* / *μυστήριο* / *περίπλοκη υπόθεση* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, λύνω, ξεκαθαρίζω, διασαφηνίζω, αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω, μπερδεύω. — **ξεδιάλυμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *διαλύνω* < *διαλύω*].

ξεδιάντροπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές και συμπεριφέρεται απρεπώς, που δεν αισθάνεται καθόλου ντροπή ΣΥΝ. αναίσχυντος, αισχρός, (λαϊκ.) ξετσίπωτος ΑΝΤ. σεμνός, διακριτικός. — **ξεδιάντροπα** επίρρ., **ξεδιαντροπιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *αδιάντροπος* (βλ.λ.)].

ξεδίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέδωσα} διασκεδάζω έντονα, εκτονώνομαι μετά από κάτι κοπιαστικό ή δυσάρεστο: *όταν τελείωσε με τις εξετάσεις, βγήκε να ξεδώσει* || *πάμε στο πάρτι να ξεδώσουμε* ΣΥΝ. ξεσκάω, το ρίχνω έξω. — **ξέδομα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκεδάζω, δίνω.*

ξεδιπλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδίπλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ανοίγω, απλώνω κάτι διπλωμένο: ~ *πετσέτα* / *κουβέρτα* / *σεντόνι* ΣΥΝ. ξετυλίγω **2.** εμφανίζω σε όλη την έκταση, σε όλες τις πτυχές: *ξεδίπλωσε μπροστά τους τις αρετές τού λόγου του* || *άρχισε να ξεδιπλώνει μέρα με τη μέρα το πολύπλευρο ταλέντο της* ΣΥΝ. αναπτύσσω, φανερώνω. — **ξεδίπλωμα** (το).

ξεδίπλωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεδιπλωθεί ΣΥΝ. απλωμένος, ξετυλιγμένος ΑΝΤ. διπλωμένος, συνεπτυγμένος.

ξεδιψώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεδιψάς... | ξεδίψασ-α, -μένος} σβήνω τη δίψα (κάποιου): (μετβ.) *πιες αυτό το ποτό και θα σε ξεδιψάσει* || (αμετβ.) ~ *στην πηγή* / *στη βρύση* || *ήπια νερό και ξεδίψασα.* — **ξεδίψασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεδιψῶ* < μτγν. *ἐκδιψῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *διψῶ*].

ξέδομα ρ. ▸ ξεδίνω

ξεδοντιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδόντιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω ή σπάζω τα δόντια (κάποιου): *του έριξε μια γροθιά στο στόμα και τον ξεδόντιασε* **2.** (μεσοπαθ. **ξεδοντιάζομαι**) μου πέφτουν τα δόντια μου, γίνομαι φαφούτης. — **ξεδόντιασμα** (το).

ξεδοντιάρης, -α, -ικο αυτός που δεν έχει δόντια: ~ *γέρος* ΣΥΝ. φαφούτης.
[ΕΤΥΜ. < *ξεδοντιάζω* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ξεμαλλ-ιάρης*].

ξεδόντιασμα (το) ▸ ξεδοντιάζω

ξεζαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεζάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διώχνω τη ζάλη από (κάποιον) ΣΥΝ. συνεφέρω **2.** (μεσοπαθ. **ξεζαλίζομαι**) μου φεύγει η ζάλη, ξεκαθαρίζει το μυαλό μου: *βγήκε έξω, να ξεζαλιστεί* ΣΥΝ. ξεθολώνω.

ξεζεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζε-ψα, -μένος} αφαιρώ τον ζυγό από ζώα: ~ *άλογο.* — **ξέζεμα** κ. **ξεζέψιμο** (το).

ξεζουμίζω ρ. μετβ. {ξεζούμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω το ζουμί, τον χυμό (από κάτι): ~ *πορτοκάλι* ΣΥΝ. στείβω ● **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) οικονομικώς, με απόσπαση χρημάτων ή με εκμετάλλευση τής εργασίας του κ.λπ.: *έμπλεξε μ' έναν απατεώνα και τον έχει ξεζουμίσει* ● **3.** εξαντλώ (κάποιον) σωματικά, προκειμένου να ικανοποιήσω τις σεξουαλικές ορμές μου ● **4.** (για λαχανικά και όσπρια) αλλάζω το νερό. – **ξεζούμισμα** (το).

ξεζώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζω-σα, -στηκα, -σμένος} **1.** βγάζω τη ζώνη ή ό,τι φορώ στη μέση **2.** (μεσοπαθ. **ξεζώνομαι**) αφαιρώ (κάτι) που έχω δέσει ή τοποθετήσει γύρω από τη μέση μου: ~ *τ' άρματα* / *τα όπλα.* — **ξέζωμα** (το). **ξέζωστος,** -η, -ο.

ξεθάβω ρ. μετβ. {ξέθα-ψα, -φτηκα, -μμένος} **1.** βγάζω (κάποιον/ κάτι) από τάφο, κάνω εκταφή: ~ *νεκρό* / *κτερίσματα* **2.** (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια (κάτι κρυμμένο ή λησμονημένο): ~ *αρχαίο αγγείο* / *παλιό σκάνδαλο* / *χαμένο χειρόγραφο* ΣΥΝ. ανακαλύπτω. — **ξεθάψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκθάπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *θάπτω*].

ξεθαρρεύω ρ. αμετβ. {ξεθάρρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** παίρνω θάρρος: *ξεθάρρεψε όταν έμαθε την επιτυχία της στις εξετάσεις* ΣΥΝ. αναθαρρεύω ΑΝΤ. δειλιάζω **2.** αποκτώ υπερβολικό θάρρος, γίνομαι αυθάδης: *πολύ ξεθάρρεψαν οι μαθητές σου.* — **ξεθάρρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκθαρρῶ* *(-έω)* (πβ. αόρ. *ἐξ-ε-θάρρησα*, κατά τα ρ. *-εύω*) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *θαρρῶ*].

ξέθαρρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πάρει θάρρος ΣΥΝ. ξεθαρρεμένος. — **ξέθαρρα** επίρρ.

ξεθάψιμο (το) → ξεθάβω

ξεθεμελιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθεμελίωσ-α, -θηκα, -μένος} (οικ.) **1.** (για κτήρια) γκρεμίζω εκ θεμελίων, κατεδαφίζω **2.** (μτφ.) προξενώ ολοκληρωτική καταστροφή: ~ *πόλη* ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω. — **ξεθεμέλιωμα** (το), **ξεθεμελιωτής** (ο).

ξεθεώνω ρ. μετβ. {ξεθέω-σα, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.-οικ.) προκαλώ (σε κάποιον) υπερβολική κούραση, του «βγάζω την πίστη»: *μας ξεθέωσαν στη δουλειά* / *στο τρέξιμο* / *στο κουβάλημα* ΣΥΝ. εξαντλώ, καταπονώ. — **ξεθέωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-θεώνω* < *θεός*, άσχετο από το μτγν. *ἐκθεῶ (-όω)* «αποθεώνω, αφιερώνω»].

ξεθεωτικός, -ή, -ό αυτός που είναι υπερβολικά κουραστικός: ~ *δουλειά* / *διάβασμα* ΣΥΝ. εξοντωτικός.

ξεθηκαρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηκάρωσα} βγάζω, τραβώ από το θηκάρι: ~ *μαχαίρι* / *σπαθί.*

ξεθηλυκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηλύκω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω κουμπί από τη θηλιά του ΣΥΝ. ξεκουμπώνω. — **ξεθηλύκωμα** (το). **ξεθηλύκωτος,** -η, -ο.

ξεθολώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθόλω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ τη θολότητα από (κάτι), καθιστώ (κάτι) διαυγές: ~ *νερό* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι διαυγής: *ξεθόλωσε το κρασί* **3.** συνέρχομαι από ζάλη, ξεκαθαρίζει ο νους μου: *πήγε να πάρει λίγο καθαρό αέρα, για να ξεθολώσει.* — **ξεθόλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *θολώνω*, άσχετο από το μτγν. *ἐκθολῶ (-όω)* «θολώνω»].

ξεθυμαίνω ρ. αμετβ. {ξεθύμα-να, -σμένος} **1.** (για αιθέρια έλαια) μεταβάλλομαι σε αέριο: *άφησες ανοιχτό το μπουκάλι και το άρωμα ξεθύμανε* ● **2.** (για δοχεία ή σωλήνες που περιέχουν πτητικά αέρια) διαρρέει στην ατμόσφαιρα το περιεχόμενό μου: *ξεθύμανε η φιάλη τού γκαζιού* ● **3.** (για υγρά και στερεά που περιέχουν πτητικές ουσίες) χάνω τη δύναμη ή τη σπιρτάδα μου: *το κρασί* / *η μπίρα* / *η κολόνια ξεθύμανε* ΣΥΝ. ατονώ **4.** χάνω την αρχική μου ένταση: *ξεθύμανε ο καιρός* / *η θύελλα* / *η βροχή* / *ένας έρωτας* / *μια αγάπη* / *μια αντίδραση* / *η οργή* ● **5.** εκτονώνω τον θυμό μου: *ξεθυμαίνει διαρκώς πάνω μου* ΣΥΝ. βγάζω το άχτι μου. — **ξεθύμασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκθυμαίνω* < *ἐκ-* + *-θυμαίνω* < *θυμός*].

ξεθυμώνω ρ. αμετβ. {ξεθύμω-σα, -μένος} σταματώ να είμαι θυμωμένος, μου περνάει η οργή ΣΥΝ. ξεκακιώνω.

ξεθωριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθώριασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αλλοιώνω το χρώμα ενός πράγματος, το κάνω πιο άτονο ΣΥΝ. αποχρωματίζω, ξεβάφω, ξασπρίζω ♦ (αμετβ.) **2.** αλλοιώνεται ή ατονεί το χρώμα μου: *το παντελόνι μου ξεθώριασε στον ήλιο* **3.** (μτφ.) χάνω την αρχική αίγλη μου: *«η φιλοσοφία και οι αρχές που οδήγησαν τις προσπάθειές μας με τον καιρό ξεθώριασαν»* (εφημ.) **4.** (η μτχ. **ξεθωρισμένος, -η, -ο**) αυτός τού οποίου το χρώμα έχει αλλοιωθεί: ~ *μπλούζα* / *φωτογραφία.* — **ξεθώριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξέθωρος*].

ξέθωρος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που έχει χάσει το αρχικό ή το ζωηρό του χρώμα, ξεθωριασμένος: *οι ~ μορφές των παιδικών χρόνων.*
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-θωρος* < *θωρώ*].

ξει κ. **ξι** (το) {άκλ.} Ξ, ξ· το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξεῖ* < σημιτ. sāmekh (με ακροφωνικό φωνητικό συνδυασμό τού πρώτου και τού τελευταίου γράμματος)].

ξεϊδρώνω ρ. αμετβ. {ξεΐδρω-σα, -μένος} παύω να είμαι ιδρωμένος: *κάτσε λίγο να ξεϊδρώσεις και να ξεκουραστείς.* — **ξεΐδρωμα** (το).

ξείπα ρ. αόρ. τού ξελέω· στη ΦΡ. **είπα-ξείπα** βλ. λ. *ξελέω.*

ξεκαβαλικεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκαβαλίκεψα} κατεβαίνω από το άλογο ΣΥΝ. ξεπεζεύω, αφιππεύω ΑΝΤ. ιππεύω, καβαλικεύω. — **ξεκαβαλίκεμα** (το).

ξεκαθαρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκαθάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (α) καθαρίζω εντελώς: *ξεκαθάρισε ο ουρανός* (β) (μτφ.) αποσαφηνίζομαι: *ξεκαθάρισε η κατάσταση* ♦ (μετβ.) **2.** ξεχωρίζω τα χρήσιμα από τα περιττά, κάνω εκκαθάριση: ~ *τις εφημερίδες που έχω μαζέψει* / *τα χαρτιά μου* / *τα πράγματά μου* **3.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) κατανοητό, σαφές: ~ *τις προθέσεις* / *τις απόψεις μου* / *τη θέση μου σε ένα θέμα* ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. μπερδεύω, περιπλέκω· ΦΡ. (α) ***ξεκαθαρίζω (κάτι) στον νου μου*** καταλαβαίνω σωστά (κάτι): *ακόμη δεν ξεκαθάρισε στον νου του πώς γράφεται μια καλή έκθεση ιδεών* (β) **ξεκαθαρίζω το τοπίο** διαλύω την αβεβαιότητα, την ασάφεια γύρω από ένα θέμα: *με τις δηλώσεις του προσπάθησε να ξεκαθαρίσει το τοπίο σχετικά με τη φημολογούμενη κάθοδό του στις εκλογές* **4.** τακτοποιώ (κάτι περίπλοκο): ~ *θέμα* / *υπόθεση* / *ένα ζήτημα* / *μια εκκρεμότητα* ΣΥΝ. διευθετώ, ρυθμίζω· ΦΡ. **ξεκαθαρίζω λογαριασμούς** κανονίζω, τακτοποιώ τις σχέσεις μου (με κάποιον): *αποφάσισαν να ξεκαθαρίσουν βίαια τους λογαριασμούς τους* ● **5.** απαλλάσσω έναν τομέα από τα στοιχεία που προκαλούν κακή λειτουργία ή διαφθορά: ~ *την οικονομική ζωή από τα κυκλώματα παραοικονομίας* || ~ *την πόλη από τους κακοποιούς* || *ξεκαθάρισε την πολιτική από τους λαϊκιστές.* — **ξεκαθάρισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκκαθαρίζω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *καθαρίζω*. Το μτγν. *ἐκκαθαρίζω* έχει επανέλθει στη χρήση, αλλά με άλλη σημ. (βλ. λ. *εκκαθαρίζω*)].

ξεκάθαρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ειλικρίνεια, που δεν αφήνει αμφιβολία ή ερωτηματικά για το περιεχόμενό του: ~ *αλήθεια* / *λόγια* / *κουβέντες*· ΦΡ. ***είναι ξεκάθαρο*** είναι εμφανές, είναι ολοφάνερο: ~ *ότι πηγαίνουμε σε εκλογές* || ~ *ότι η οικονομία έχει σοβαρότατο πρόβλημα* ΣΥΝ. είναι σαφές / προφανές. — **ξεκάθαρα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεκαθαρίζω* (υποχωρητ.)].

ξεκακιώνω ρ. αμετβ. {ξεκάκιω-σα, -μένος} **1.** (για πρόσ.) παύω να δείχνω κακία ή θυμό ΣΥΝ. ξεθυμώνω **2.** (μτφ. για τον καιρό) γίνομαι ήπιος. — **ξεκάκιωμα** (το).

ξεκαλοκαιριάζω ρ. αμετβ. {ξεκαλοκαίριασα} **1.** περνώ το καλοκαίρι: *φέτος ξεκαλοκαιριάσαμε στον Πόρο* **2.** (συνεκδ.) περνώ το καλοκαίρι μου κοντά στη θάλασσα ή την εξοχή ΣΥΝ. παραθερίζω **3.** (ως απρόσ. **ξεκαλοκαιριάζει**) τελειώνει, φεύγει το καλοκαίρι: *ξεκαλοκαίριασε και οι μαθητές επιστρέφουν στα θρανία τους.* — **ξεκαλοκαίριασμα** (το).

ξεκαλουπώνω ρ. μετβ. {ξεκαλούπω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καλούπια: ~ *οικοδομή.* — **ξεκαλούπωμα** (το).

ξεκαλτσώνω ρ. μετβ. {ξεκάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω τις κάλτσες (κάποιου). — **ξεκάλτσωμα** (το).

ξεκάλτσωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κάλτσες.

ξεκαμπίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκάμπισα} (λαϊκ.) φεύγω από στενή περιοχή και βγαίνω σε κάμπο. — **ξεκάμπισμα** (το).

ξεκάνω ρ. μετβ. {ξέκα-να κ. -μα. -μωμένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από τη μέση, τον σκοτώνω: *τον ξέκαναν για να μην τους μαρτυρήσει* ΣΥΝ. φονεύω, εξοντώνω, ξεπαστρεύω **2.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, κουράζω πολύ (κάποιον): *μας ξέκανε στη δουλειά* ΣΥΝ. ξεθεώνω ● **3.** ξεπουλώ: *ξέκανε όλα τα κτήματα τού πατέρα του* ΣΥΝ. εκποιώ. — **ξεκάμωμα** κ. **ξέκαμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεκάμνω* < αρχ. *ἐκκάμνω* «αποκάμνω, κουράζομαι από κάτι» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κάμνω*].

ξεκαπακώνω ρ. μετβ. {ξεκαπάκω-σα, -θηκα, -μένος} (για δοχεία ή σκεύη) βγάζω το καπάκι: ~ *κατσαρόλα / χύτρα*. — **ξεκαπάκωμα** (το), **ξεκαπάκωτος, -η, -ο.**

ξεκαπελώνω ρ. μετβ. {ξεκαπέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το καπέλο (κάποιου) **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) βγάζω τους κάβους (τα χοντρά σχοινιά των πλοίων) από τις δέστρες τού λιμανιού. — **ξεκαπέλωμα** (το), **ξεκαπέλωτος, -η, -ο.**

ξεκαπιστρώνω ρ. μετβ. {ξεκαπίστρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το καπίστρι τού υποζυγίου: ~ *γάιδαρο / μουλάρι / άλογο*. — **ξεκαπίστρωμα** (το).

ξεκαπίστρωτος, -η, -ο (για ζώο) αυτός που δεν έχει καπίστρι· συνήθ. στη ΦΡ. ***γαϊδούρι ξεκαπίστρωτο*** ως υβριστ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο πολύ αγενές.

ξεκαπνίζω ρ. μετβ. {ξεκάπνισ-α, -τηκα, -μένος} καθαρίζω καπνοδόχο ή θερμάστρα από την κάπνα. — **ξεκάπνισμα** (το).

ξεκαρδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκαρδίσ-τηκα, -μένος} λύνομαι στα γέλια, γελώ με την καρδιά μου: ~ *στα γέλια*. — **ξεκάρδισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-καρδίζομαι* < *καρδιά*].

ξεκαρδιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πολύ γέλιο: ~ *αστείο / ανέκδοτο / κωμωδία*.

ξεκαρφώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκάρφω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καρφιά (από κάτι): ~ *κάδρο*. — **ξεκάρφωμα** (το).

ξεκάρφωτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ξεκαρφωθεί **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει νοηματική συνοχή, που δεν έχει καμία σχέση με όσα λέγονται ή γίνονται: ~ *λόγια / κουβέντες / επιχειρήματα* ΣΥΝ. ασύνδετος, ασυνάρτητος **3.** αυτός που είναι μόνος ανάμεσα σε άλλους ή που δεν έχει σχέση με τους υπόλοιπους ή μοιάζει να μην ταιριάζει μαζί τους: ~ *στο πάρτι / στον χορό* || *θα εμφανιστούμε μπροστά τους έτσι ξεκάρφωτοι;* — **ξεκάρφωτα** επίρρ.

ξεκατινιάζω ρ. μετβ. {ξεκατίνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε κάποιον υπερβολική κόπωση, εξαντλώ (κάποιον) σωματικά ● **2.** (οικ.-κυρ. μεσοπάθ.) φέρομαι κατινίστικα (βλ. λ. *κατινιά*). — **ξεκατίνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-κατινιάζω* < *κατίνα* < ιταλ. catena «στήλη, αλυσίδα» (δηλ. «σπονδυλική στήλη») < λατ. catena, πιθ. ετρουσκ. προελ. Για τη σημ. 2 βλ. λ. *κατινιά*].

ξεκίνημα (το) {ξεκινήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αναχώρηση: ~ *για το σπίτι / για τη δουλειά* **2.** η αρχή, η έναρξη: *«πάλης ~, νέοι αγώνες»* (τραγ.) || *βρήκε πολλές δυσκολίες στο ~ τής σταδιοδρομίας του*.

ξεκινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκινάς... | ξεκίνησα} ♦ (αμετβ.) **1.** αναχωρώ από έναν τόπο: *ξεκίνησε απ' το χωριό του, για να φθάσει στην πόλη* || *πρέπει να ξεκινήσεις πρωί, αν θέλεις να είσαι στην ώρα σου* || *ξεκινάμε*: (φεύγουμε· πηγαίνουμε:) || *γυρίζω εκεί όπου ξεκίνησα* (επανέρχομαι στην αφετηρία μου) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κινώ **2.** αρχίζω να κινούμαι: *το τρένο ξεκίνησε έπειτα από πολλή ώρα* **3.** έχω την αρχή μου σε ορισμένο σημείο (χρονικό / τοπικό) ή αιτία: *από πού ξεκινάει ο δρόμος;* || *η ελληνιστική εποχή ξεκινά από...* || *το μάθημα ξεκινά στις τρεις* || *ξεκίνησε ως δημοσιογράφος* (άρχισε την καριέρα του ως δημοσιογράφος) || *όλα ξεκίνησαν από την ατυχή δήλωση τού προέδρου* || *ποιος ξεκίνησε τον καβγά;* || ~ *από την αρχή* (ξαναρχίζω) || ~ *από το μηδέν* (χωρίς καμία βοήθεια και υποστήριξη, με μόνες τις δικές μου προσπάθειες ή χωρίς περιουσία ή άλλη οικονομική βάση) ♦ **4.** (μετβ.) αρχίζω (κάτι): ~ *τη διάλεξή μου με ένα ανέκδοτο* || ~ *τη δουλειά / την καριέρα μου / μαθήματα Γαλλικών* || (+να) *ξεκίνησε να γράφει διηγήματα από τότε που πήγαινε στο γυμνάσιο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεκινώ* < αρχ. *ἐκκινῶ (-έω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κινῶ*].

ξεκλέβω ρ. μετβ. {ξέκλεψα} (για χρόνο, ώρα) εξοικονομώ, βρίσκω λίγο χρόνο ανάμεσα στις ασχολίες μου: *θα ξεκλέψω λίγη ώρα, να περαστώ να σε δω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκλέπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κλέπτω* (βλ. κ. *κλέβω*)].

ξεκλειδώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκλείδω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω με κλειδί (κάτι κλειδωμένο): ~ *συρτάρι / ντουλάπι* ΑΝΤ. κλειδώνω. — **ξεκλείδωμα** (το).

ξεκλείδωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεκλειδωθεί: *βρήκα την πόρτα ξεκλείδωτη* ΑΝΤ. κλειδωμένος.

ξεκληρίζω ρ. μετβ. {ξεκλήρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξολοθρεύω μια γενιά ή ολόκληρη οικογένεια **2.** (μεσοπαθ. **ξεκληρίζομαι**) καταστρέφομαι, αφανίζομαι: *πενταμελής οικογένεια ξεκληρίστηκε σε αυτοκινητικό δυστύχημα*. — **ξεκλήρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἐκκληρίζω* «στερώ από κάποιον την κληρονομιά του, την περιουσία του» < μτγν. *ἔκκληρος* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κλῆρος*].

ξεκλωσσώ ρ. αμετβ. {ξεκλωσσάς... | ξεκλώσσησα} (για πουλιά) τελειώνω το κλώσσημα, την επώαση. — **ξεκλώσσημα** (το).

ξεκόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέκο-ψα, -πηκα, -μμένος} ♦ **1.** (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (συναναστροφή ή δραστηριότητα): *οι γονείς του τον ξέκοψαν απ' τις κακές παρέες του* ΦΡ. **το ξέκοψα** είπα κάτι με αποφασιστικό τρόπο, ξεκαθαρίζοντας τη θέση μου: *μας το ξέκοψε, να μην ανακατευτούμε ξανά στα προσωπικά του* || *τους το ξέκοψα ότι θα πάω στο εξωτερικό είτε το θέλουν είτε όχι* ♦ (αμετβ.) **2.** απομακρύνομαι (από παρέα ή δραστηριότητα), παύω να έχω επαφή: *τελευταία έχει ξεκόψει από τους φίλους του* || ~ *από τα ναρκωτικά* **3.** (ειδικότ.) παίρνω άλλο δρόμο, φεύγω από εκεί όπου ανήκα: *δυο μικρά ζώα ξέκοψαν απ' το κοπάδι* || *ξέκοψε απ' την εκκλησία και το σχολείο και μπλέχτηκε με παλιοπαρέες* ΣΥΝ. παραστρατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκκόπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κόπτω*].

ξεκοιλιάζω ρ. μετβ. {ξεκοίλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ζώα) ανοίγω την κοιλιά και βγάζω τα εντόσθια **2.** (α) (για πρόσ.) τραυματίζω θανάσιμα στην κοιλιακή χώρα με μαχαίρι ή αιχμηρό αντικείμενο (β) (για πράγμ.) σχίζω, ώστε να φανεί το εσωτερικό: *ξεκοιλιασμένος καναπές / μαξιλάρια* **3.** (μεσοπαθ. **ξεκοιλιάζομαι**) τρώω πολύ, φθάνω στον κορεσμό από το πολύ φαγητό: *ξεκοιλιάστηκε στην ταβέρνα!* — **ξεκοίλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκκοιλίζω* (ίδια σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-κοιλίζω* < *κοιλία*].

ξεκοκκαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκοκκάλισ-α, -μένος} **1.** αφαιρώ τα κόκκαλα από το κρέας ΑΝΤ. ξεψαχνίζω **2.** (συνεκδ.) τρώω το κρέας, μέχρι να μείνουν μόνο τα κόκκαλα: ~ *τα παϊδάκια* **3.** (μτφ.) σπαταλώ χωρίς φειδώ, αλόγιστα: *ξεκοκκάλισε την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. κατασπαταλώ **4.** (μτφ.) διαβάζω κάτι ώς την τελευταία του λεπτομέρεια: ~ *βιβλίο / εφημερίδα*. — **ξεκοκκάλισμα** κ. **ξεκοκκάλιασμα** (το).

ξεκόλλημα (το) → ξεκολλώ

ξεκολλημός (ο) [μεσν.] η απομάκρυνση από πρόσωπο ή δραστηριότητα με τα οποία ασχολείται κανείς συνεχώς: *τα παιδιά ~ δεν έχουν απ' την τηλεόραση*.

ξεκόλλητος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κολλημένος ή που έχει ξεκολληθεί.

ξεκολλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκολλάς... | ξεκόλλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποχωρίζω, αποσπώ (κάτι) από το αντικείμενο ή το σημείο στο οποίο είναι κολλημένο: ~ *γραμματόσημα / ετικέτες* ΣΥΝ. αποκολλώ **2.** (μτφ.) (α) (συνήθ. αρνητ.) απομακρύνω: *δεν ξεκολλούσε τα μάτια του από πάνω της* (β) απομακρύνω (κάποιον) από έναν χώρο στον οποίο ανήκει και από τον οποίο επηρεάζεται: *προσπαθούσε να τον ξεκολλήσει από τις κακές παρέες* ΣΥΝ. ξεκόβω, αποτραβώ ♦ (αμετβ.) **3.** αποχωρίζομαι, αποσπώμαι: *το χερούλι τής πόρτας ξεκόλλησε και έπεσε* **4.** (μτφ.-συνήθ. αρνητ.) απομακρύνομαι: *δεν ξεκολλούσε από τα βιβλία / από το διάβασμα / από το σπίτι του* || *δεν μπορεί να ξεκολλήσει απ' το μυαλό μου αυτή η ιδέα* **5.** (ειρων.) απαλλάσσω από την παρουσία μου, φεύγω, αναχωρώ: *έφθασαν μεσάνυχτα κι ακόμα να ξεκολλήσει* **6.** (αργκό στην προστ. **ξεκόλλα!**) (α) σταμάτα να ασχολείσαι μόνο με ένα ζήτημα! (β) πάψε να έχεις συνεχώς την ίδια άποψη ή στάση, άλλαξε οπτική γωνία. — **ξεκόλλημα** (το).

ξεκομμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει απομακρυνθεί από ένα σύνολο: ~ *απ' τους άλλους* || *μια ερμηνεία ~ απ' την πραγματικότητα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασμένος **2.** αυτός που έχει καθοριστεί αμετάκλητα: ~ *τιμή* ΣΥΝ. σταθερός, αμετάτρεπτος. — **ξεκομμένα** επίρρ.

ξεκουκουλώνω ρ. μετβ. {ξεκουκούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ, τραβώ την κουκούλα, το κάλυμμα **2.** (μτφ.) ξεσκεπάζω κάποιον/κάτι, φανερώνω ΣΥΝ. αποκαλύπτω ΑΝΤ. καλύπτω, συγκαλύπτω, σκεπάζω. — **ξεκουκούλωμα** (το).

ξεκουκούλωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κουκούλα, που δεν είναι κουκουλωμένος.

ξεκουμπίδια (τα) το ξεκούμπισμα· στη ΦΡ. ***(στο) ξεκουμπίδιο!*** υβριστ. προς κάποιον τον οποίο θέλουμε να διώξουμε οριστικά.

ξεκουμπίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκουμπίσ-τηκα, -μένος} (κακόσ.) φεύγω, απαλλάσσω (κάποιον) από την παρουσία μου (η οποία είναι ενοχλητική): *προσποιήθηκαν ότι ήταν καλεσμένοι κάπου, για να κάνουν τον επισκέπτη να ξεκουμπιστεί* ΣΥΝ. ξεκολλώ, αδειάζω τη γωνιά. — **ξεκούμπισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *ἐκκομίζω* «διώχνω, απομακρύνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κομίζω*, ίσως με παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. *κουμπί*].

ξεκουμπώνω ρ. μετβ. {ξεκούμπω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω (κάτι) βγάζοντας το κουμπί από την κουμπότρυπα: ~ *το παλτό / το φόρεμα* ΣΥΝ. ξεθηλυκώνω. — **ξεκούμπωμα** (το).

ξεκούμπωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κουμπωμένος: ~ *παντελόνι / φούστα* ΣΥΝ. ξεθηλυκωμένος, (καθημ.) ανοιχτός.

ξεκουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκουνάς... | ξεκούνη-σα, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) μετακινώ, ταρακουνώ (κάτι/κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) κουνιέμαι· (συνήθ. στην προστ. **ξεκούνα** - οικ.) κουνήσου, προχώρησε: ~ *επιτέλους κι αργήσαμε!*

ξεκουράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκούρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από την κούραση: *ξάπλωσα, να ξεκουράσω τα πόδια μου* || *το πράσινο χρώμα ξεκουράζει τα μάτια* || *η ελαφρά μουσική με ξεκουράζει* || ~ *το μυαλό μου* ΣΥΝ. αναπαύω ΑΝΤ. κουράζω (β) βοηθώ κάποιον αναλαμβάνοντας ορισμένα βάρη ή υποχρεώσεις του: *η γυναίκα του τον ξεκούραζε βοηθώντας τον, όταν έφερνε δουλειά στο σπίτι* **2.** (μεσοπαθ. **ξεκουράζομαι**) χαλαρώνω σωματικά και ψυχικά: *σταματήσαμε σ' ένα καφενείο, να ξεκουραστούμε* || *το καλοκαίρι θα ξεκουραστείς στο νησί*.

ξεκούραση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η απαλλαγή από την κούραση (σωματική ή/και ψυχική): *ημέρα ξεκούρασης* || *η ζωή δεν είναι μόνο δουλειά· είναι και ~* || *αρκετά αγωνίστηκες· σου χρειάζεται λίγη ~* || *καλή ~!* — **ξεκουραστικός, -ή, -ό.**

ξεκούραστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κουράστηκε: ~ *άνθρωπος· δεν πάλεψε ποτέ στη ζωή του* ΣΥΝ. άνετος ΑΝΤ. κουρασμένος ● **2.** αυτός που ξεκουράστηκε: *τώρα είναι ~ και μπορεί να σε βοηθήσει* ● **3.** αυτός που δεν προκαλεί κούραση: ~ *δουλειά / απασχόληση* ΣΥΝ. ελα-

φρύς ΑΝΤ. επίπονος, βαρύς.

ξεκουρδίζω κ. **ξεκουρντίζω** ρ. μετβ. {ξεκούρδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χαλαρώνω τις χορδές έγχορδου μουσικού οργάνου: ~ *πιάνο* ΑΝΤ. κουρδίζω **2.** χαλαρώνω το ελατήριο ρολογιού ή παιχνιδιού ΑΝΤ. κουρδίζω **3.** (μεσοπαθ. **ξεκουρδίζομαι**) (α) μένω ακούρδιστος (β) κουράζομαι πολύ από τον χορό ή από το παιχνίδι. — **ξεκούρδισμα** (το).

ξεκούρδιστος, -η, -ο κ. **ξεκούρντιστος** αυτός που έχει ξεκουρδιστεί: ~ *ρολόι* / *πιάνο* ΑΝΤ. κουρδισμένος.

ξεκούτης, -α, -ικο {ξεκούτηδες} (κυρ. για γέρους) αυτός που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. ανόητος, μωρός. Επίσης **ξεκουτιάρης**. [ΕΤΥΜ. < *ξεκουτιαίνω* (υποχωρητ.)].

ξεκουτιαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεκούτια-να, -θηκα, -σμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) ανόητο, κουτό ΣΥΝ. αποβλακώνω, ανοηταίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ανόητος, χάνω το μυαλό μου: *ξεκούτιανε μεγαλώνοντας* **3.** (μεσοπαθ. **ξεκουτιαίνομαι**) (α) χάνω τα λογικά μου, μωραίνομαι: *ξεκουτιάθηκε από τα γηρατειά* ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, χαζεύω (β) αποχαυνώνομαι από τις καταχρήσεις. — **ξεκούτιασμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-κουτιαίνω* < *κουτός*].

ξεκουτιάρης, -α, -ικο → ξεκούτης

ξεκουφαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκούφα-να, -θηκα} κάνω (κάποιον) εντελώς κουφό· (συνήθ. μτφ.) προκαλώ πόνο στα αφτιά (κάποιου) παράγοντας δυνατό θόρυβο: *μας ξεκούφανε το κομπρεσέρ* || *έβαλε τη μουσική στο τέρμα και μας ξεκούφανε*.

ξεκρέμαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι κρεμασμένος (κάπου): ~ *παλτό* / *σακάκι* ΑΝΤ. κρεμασμένος **2.** αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, που δεν στηρίζεται (κάπου): ~ *ιδέες* ΣΥΝ. ασυνάρτητος **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) αυτός που δεν διαθέτει οικονομική υποστήριξη: *ήταν παντελώς ~ πώς να τα βγάλει πέρα;* (β) αυτός που δεν έχει (πολιτικά, ηθικά κ.λπ.) στηρίγματα, που είναι μόνος χωρίς ενίσχυση: *είχε μείνει ξεκρέμαστη συναισθηματικά*.

ξεκρεμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκρεμάς... | ξεκρέμασ-α, -τηκα, -μένος} κατεβάζω (κάτι) που είναι κρεμασμένο: *ξεκρέμασε το σακάκι του από τη ντουλάπα*. — **ξεκρέμασμα** (το).

ξεκρίνω ρ. μετβ. {ξέκρι-να, -θηκα} ξεχωρίζω (κάτι) που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση και δεν φαίνεται καθαρά ΣΥΝ. διακρίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκρίνω* «ξεχωρίζω, διακρίνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κρίνω*].

ξεκωλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) **1.** ο υπερβολικά τυχερός, κυρ. σε τυχερά παιγνίδια **2.** (υβριστ.) (α) άτιμος, παλιάνθρωπος (β) (για γυναίκα) αυτή που έχει πολύ έντονη σεξουαλική ζωή. [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-κώλος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

ξέκωλος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. για γυναίκα) που φοράει πολύ προκλητικά ρούχα, κυρ. πολύ κοντή, αποκαλυπτική φούστα· συχνά στο ουδ. **ξέκωλο** (το): *στο μπαρ αυτό συχνάζουν ξέκωλα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυθμένα, πάτο: ~ *πιθάρι*. [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *κώλος*, πβ. κ. μεσν. *ξεκωλωμένη* «ηθικώς διεφθαρμένη»].

ξεκωλώνω ρ. μετβ. {ξεκώλω-σα, -θηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) **1.** κάνω βίαιο πρωκτικό σεξ (σε κάποιον) ΣΥΝ. ξεπατώνω **2.** (μτφ.-αργκό) κουράζω υπερβολικά (κάποιον): *ο προϊστάμενος τους ξεκώλωσε στη δουλειά* ΣΥΝ. εξαντλώ, ξεπατώνω. — **ξεκώλωμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *κωλώνω* < *κώλος*].

ξελαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) λαγαρό: ~ *νερό* ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι καθαρός, αποκτώ διαύγεια.

ξελαιμιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξελαιμιάσ-τηκα, -μένος} καταπονώ τους μυς τού λαιμού μου, στρέφοντας συνέχεια το κεφάλι μου σε ορισμένη κατεύθυνση. — **ξελαίμιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξελακκώνω ρ. αμετβ. {ξελάκκωσα} σκάβω γύρω από τη ρίζα δέντρου ή φυτού για πότισμα ή για λίπανση. — **ξελάκκωμα** (το).

ξελαμπικάρω ρ. αμετβ. {ξελαμπικάρισα} καθαρίζει το μυαλό μου, ξεζαλίζομαι: *περπάτησε στον καθαρό αέρα για να ξελαμπικάρει*. [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *λαμπικάρω* < *λαμπίκος*, βλ.λ.].

ξελαρυγγιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξελαρυγγιάστηκα} κουράζω το λαρύγγι μου, φωνάζοντας δυνατά και συνεχώς: *πήγε στο γήπεδο κι απ' τις φωνές ξελαρυγγιάστηκε*. — **ξελαρύγγι(α)σμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξελασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελασκάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) χαλαρώνω, ξεσφίγγω: ~ *βίδα* / *σκοινί* / *χορδή* ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκω ελεύθερο χρόνο, σταματώ για λίγο τις απαιτητικές μου ασχολίες: *από αύριο ~ κάπως και μπορούμε να πάμε για κανένα μπάνιο στη θάλασσα*. — **ξελασκάρισμα** (το).

ξελασπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελάσπωσα} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω τις λάσπες από (κάποιον/κάτι), καθαρίζω από τις λάσπες: ~ *τα σκαλοπάτια* **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον), προκειμένου να αντιμετωπίσει μια δύσκολη οικονομική κατάσταση: *μας ξελάσπωσε ένας συγγενής βοηθώντας μας οικονομικά* ♦ (αμετβ.) **3.** απαλλάσσομαι από τις λάσπες ή βγαίνω από λασπώδη περιοχή **4.** (μτφ.) ξεπερνώ οικονομικό αδιέξοδο, πληρώνω τα χρέη μου: *μετά από τόσες δυσκολίες κατάφερε επιτέλους να ξελασπώσει*. — **ξελάσπωμα** (το).

ξελάφρωμα (το) → ξαλαφρώνω

ξελαφρώνω ρ. → ξαλαφρώνω

ξελειτουργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελειτουργάς... | ξελειτούργ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) (για ιερέα) τελειώνω τη Θεία Λειτουργία ♦ **2.** (αμετβ.) βγαίνω από την εκκλησία ύστερα από την περάτωση τής Θείας Λειτουργίας.

ξελεκιάζω ρ. μετβ. {ξελέκιασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω, αφαιρώ τους λεκέδες. — **ξελέκιασμα** (το).

ξελεπίζω κ. **ξελεπιάζω** ρ. μετβ. {ξελέπισα} αφαιρώ, βγάζω τα λέπια από το ψάρι. — **ξελέπισμα** κ. **ξελέπιασμα** (το).

ξελέω ρ. αμετβ. {ξεείπα κ. ξείπα} αναιρώ όσα έχω πει, παίρνω τον λόγο μου πίσω· ΦΡ. ***λέω και ξελέω*** (κ. σε αόρ. ***είπα-ξείπα***) αλλάζω συνεχώς απόψεις ή δεν τηρώ υπόσχεσή μου, δεν διακρίνομαι από συνέπεια.

ξελιγώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξελίγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) λιγούρα, πείνα: *αυτές οι μυρωδιές από την κουζίνα με ξελίγωσαν* **2.** κουράζω υπερβολικά (κάποιον)· (μεσοπαθ. **ξελιγώνομαι**) **3.** με πιάνει λιγούρα: *όταν βλέπω αυτές τις τούρτες, ~* **4.** αισθάνομαι έντονη ερωτική επιθυμία ή απόλαυση: *ξελιγώνεται μαζί του* || *τον κοιτούσε ξελιγωμένη* **5.** κάνω ή αισθάνομαι κάτι στον υπέρτατο βαθμό· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ξελιγώνομαι στα γέλια*** γελάω πάρα πολύ (β) ***είμαι ξελιγωμένος στην πείνα*** νιώθω μεγάλη λιγούρα από την πείνα, πεινάω πάρα πολύ. — **ξελίγωμα** (το).

ξελογιάζω ρ. μετβ. {ξελόγιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω κάποιον να χάσει τα λογικά του, τον παρασύρω (κυρ. ερωτικά): *τον έχει ξελογιάσει μια χορεύτρια τού καμπαρέ* || *είναι ξελογιασμένη από τη μεγάλη ζωή και τα πλούτη* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω **2.** εξωθώ (κάποιον) στη διαφθορά: *κάποιοι επιτήδειοι ξελόγιασαν την κόρη της* ΣΥΝ. αποπλανώ, εκμαυλίζω. — **ξελόγιασμα** (το), **ξελογιαστής** (ο), **ξελογιάστρα** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *λογιάζω* (βλ.λ.)].

ξεμά στη ΦΡ. ***δεν έχει μα και ξεμά*** βλ. λ. *μα*.

ξεμαγαρίζω ρ. μετβ. {ξεμαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη βρομιά **2.** (μτφ.) απαλλάσσω από την ηθική σήψη ΣΥΝ. αποκαθαίρω. — **ξεμαγάρισμα** (το).

ξεμαθαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέμαθα} **1.** λησμονώ ό,τι έχω μάθει: *ξέμαθα τα Αγγλικά που ήξερα στο λύκειο* **2.** παραμελώ μια συνήθεια ΣΥΝ. ξεσυνηθίζω.

ξεμακιγιάρω ρ. μετβ. {ξεμακιγιάρισ-α, -μένος} αφαιρώ το μακιγιάζ.

ξεμακραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμάκρυ-να, -σμένος} ♦ **1.** (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (κάτι): *πρέπει να τον ξεμακρύνουμε από τις ύποπτες παρέες* ♦ (αμετβ.) **2.** απομακρύνομαι από κάπου βαθμιαία: *ο κίνδυνος πολέμου δείχνει να ξεμακραίνει* || *ξεμάκρυνε απ' το θέμα* **3.** σταματώ να έχω συναναστροφές (με κάποιον): ~ *απ' τους φίλους* / *τους συγγενείς μου* / *την οικογένειά μου* ΣΥΝ. αποξενώνομαι. — **ξεμάκρεμα** (το) [μεσν.].

ξέμακρος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά: ~ *σπίτι* / *τοποθεσία* ΣΥΝ. απομακρυσμένος. — **ξέμακρα** επίρρ.

ξεμαλλιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμάλλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τραβώ δυνατά, ξεριζώνω τα μαλλιά (κάποιου): *άμα σε πετύχω πουθενά, θα σε ξεμαλλιάσω* **2.** (συνεκδ.) ανακατώνω τα μαλλιά (κάποιου) ΣΥΝ. αναμαλλιάζω. — **ξεμάλλιασμα** (το).

ξεμαλλιάρης, -α, -ικο {ξεμαλλιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ανακατεμένα, ακατάστατα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιάρης.

ξεμάλλιασμα (το) → ξεμαλλιάζω

ξεμαλλιασμένος, -η, -ο αυτός που έχει ανακατωμένα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιασμένος, ξεχτένιστος.

ξεμανίκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει μανίκια: ~ *μπλούζα*· (για πρόσ.) **2.** αυτός που φοράει ρούχα χωρίς μανίκια **3.** αυτός που έχει ανασηκωμένα τα μανίκια του ΣΥΝ. ανασκουμπωμένος.

ξεμανταλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ή σέρνω προς τα πίσω το μάνταλο, για να ανοίξω την πόρτα. — **ξεμαντάλωμα** (το).

ξεμαρκάρω ρ. μετβ. {ξεμαρκάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ΑΘΛ. (σε ομαδικά παιχνίδια) ελευθερώνω παίκτη από το μαρκάρισμα αντιπάλου· (συνήθ. μεσοπαθ. **ξεμαρκαρίζομαι**): *ο παίκτης ξεμαρκαρίστηκε από τον αμυντικό*. — **ξεμαρκάρισμα** (το).

ξεμασκαλίδι (το) {ξεμασκαλιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) παραφυάδα φυτού, που χρησιμοποιείται για μεταφύτευση ΣΥΝ. μόσχευμα.

ξεμασκαλίζω ρ. μετβ. {ξεμασκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αποσπώ βλαστό φυτού με σκοπό τη μεταφύτευσή του **2.** (γενικά) αποσπώ με το χέρι κλαδί δέντρου **3.** (μτφ. για πρόσ.) τραβώ από τη μασχάλη, προκαλώ εξάρθρωση σε (κάποιον). — **ξεμασκάλισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-μασκαλίζω* < *μασχάλη*].

ξεματιάζω ρ. μετβ. {ξεμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω κάποιον από τη βασκανία: ~ *με λάδι* / *με προσευχές* ΑΝΤ. ματιάζω ● **2.** (για κουκκιά) αφαιρώ την άκρη τού φλοιού. — **ξεμάτιασμα** (το).

ξεματιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ξεματιάζει, απαλλάσσει από τη βασκανία. [ΕΤΥΜ. < θ. *ξεματιασ-* (ρ. *ξεματιάζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξελογιάσ-τρα*].

ξεμέθυστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ή έχει ξεμεθύσει, νηφάλιος.

ξεμεθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμεθάς... | ξεμέθυσ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) βοηθώ (κάποιον) να συνέλθει από το μεθύσι ♦ **2.** (αμετβ.) συνέρχομαι από τη μέθη, ανακτώ τις αισθήσεις μου, γίνομαι νηφάλιος.

ξεμέλλει ρ.· στη ΦΡ. ***ό,τι μέλλει δεν ξεμέλλει*** βλ. λ. *μέλλω*.

ξεμένω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέμεινα} **1.** μένω μόνος κάπου, χωρίς να έχω αυτή την πρόθεση: *ξέμεινα σε μια ξένη πόλη* || *ξεμείναμε στον δρόμο* ΣΥΝ. απομένω **2.** μένω πίσω από τους άλλους τής παρέας στον δρόμο **3.** μένω χωρίς (κάτι), μου τελειώνει εντελώς (κάτι που είχα): *ξέμεινα από λεφτά* / *τσιγάρα* / *καύσιμα* / *προμήθειες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

ξεμεσημεριάζω ρ. αμετβ. {ξεμεσημέριασα} περνώ το μεσημέρι μου (κάπου) ή με κάποιον τρόπο). — **ξεμεσημέριασμα** (το).

ξεμεσιάζω ρ. μετβ. {ξεμέσιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να κουραστεί υπερβολικά, ώστε να του πονέσει η μέση του: *από το κουβάλημα ξεμεσιάστηκα* ΣΥΝ. κοψομεσιάζω.

ξεμοναχιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμονάχιασ-α, -μένος} απομονώνω, παίρνω (κάποιον) μακριά από τους άλλους: *την ξεμονάχιασε, για να συζητήσουν προσωπικά τους θέματα* || *τον ξεμονάχιασαν και τον σάπισαν στο ξύλο.* — **ξεμονάχιασμα** (το).

ξεμοντάρω ρ. μετβ. {ξεμοντάρισ-α, -μένος} αποσυναρμολογώ, διαλύω (κάτι) στα κομμάτια που το απαρτίζουν. — **ξεμοντάρισμα** (το).

ξεμουδιάζω ρ. αμετβ. {ξεμούδιασα} **1.** παύω να νιώθω μούδιασμα: *περπάτησα λίγο στον κήπο, για να ξεμουδιάσω* ΑΝΤ. μουδιάζω, μυρμηγκιάζω **2.** (για αθλητές) εκτελώ κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις, ώστε να είμαι έτοιμος για αγώνα ΣΥΝ. προθερμαίνομαι. — **ξεμούδιασμα** (το).

ξεμουχλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμούχλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ (από κάτι) τη μούχλα ♦ (αμετβ.) **2.** παύω να είμαι μουχλιασμένος ΑΝΤ. μουχλιάζω, πανιάζω **3.** (μτφ.) ξαναβρίσκω τη ζωντάνια μου μετά από παραμονή σε κλειστό χώρο για πολύ χρόνο: *βγήκα να πάρω καθαρό αέρα, για να ξεμουχλιάσω* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι. — **ξεμούχλιασμα** (το).

ξεμπαρκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπάρκ-αρα κ. -άρισα} ♦ **1.** (μετβ.) (για πλοίο) αποβιβάζω (επιβάτες ή εμπορεύματα): *το πλοίο ξεμπάρκαρε μεγάλη ποσότητα τυριών* ♦ (αμετβ.) **2.** αποβιβάζομαι από το πλοίο και βγαίνω στη στεριά: *ξεμπαρκάραμε στη Σύρο* **3.** (για ναυτικούς) εγκαταλείπω προσωρινά ή μόνιμα την εργασία σε πλοίο ΑΝΤ. μπαρκάρω. — **ξεμπαρκάρισμα** (το).

ξέμπαρκος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για ναυτικούς) αυτός που δεν έχει μπαρκάρει, που είναι άνεργος **2.** (μτφ.) αυτός που απομένει μόνος: *πώς και είσαι έτσι ~;*

ξεμπερδεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπέρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ξεχωρίζω πράγματα που έχουν μπλεχτεί μεταξύ τους: *~ το κουβάρι / τα μαλλιά μου* **2.** (μτφ.) διευκρινίζω κάτι ασαφές και αόριστο: *~ πρόβλημα / υπόθεση* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, διαλευκαίνω, ξεκαθαρίζω, ξεδιαλύνω **3.** (μτφ.) διευθετώ τις διαφορές μου με (κάποιον): *ξεμπερδέψαμε τα κληρονομικά προβλήματα* ♦ (αμετβ.) **4.** (μτφ.) τελειώνω με περίπλοκη, χρονοβόρα ή ενοχλητική υπόθεση: *ξεμπέρδεψα με τους ηλεκτρολόγους και τους υδραυλικούς* || *~ με το μαγείρεμα / με τη δουλειά* ΣΥΝ. τελειώνω, νετάρω **5.** (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση: *αποφάσισαν να ξεμπερδέψουν μια για πάντα με τον άνθρωπο που τους χαλούσε τα σχέδια* ΣΥΝ. ξεκάνω, ξεπαστρεύω, θανατώνω, αφανίζω. — **ξεμπέρδεμα** (το).

ξέμπλεκος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μπλεγμένος: *~ κουβάρι* || *~ μαλλιά* ΑΝΤ. μπλεγμένος.

ξεμπλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέμπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω κάτι από μπλέξιμο, από μπέρδεμα ΑΝΤ. μπερδεύω, ανακατεύω **2.** (μτφ.) διευθετώ περίπλοκη υπόθεση: *ανέλαβε αυτός να ξεμπλέξει το ζήτημα* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω ♦ **3.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση: *ξέμπλεξε απ' τα ναρκωτικά.* — **ξέμπλεγμα** (το).

ξεμπλοκάρω ρ. μετβ. {ξεμπλόκ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (καθημ.) **1.** απελευθερώνω δίοδο ή μηχανισμό από εμπλοκή: *~ δρόμο / λεωφόρο / κλειδαριά* ΣΥΝ. ανοίγω **2.** παύω να δεσμεύω: *~ τραπεζικούς λογαριασμούς.* — **ξεμπλοκάρισμα** (το).

ξεμπουκάρω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπούκ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) **1.** (για υγρά και αέρια) βγαίνω ορμητικά από οπή ή στόμιο: *ξεμπουκάρισαν τα νερά της στέρνας και πλημμύρισαν την αυλή* ΑΝΤ. μπουκάρω **2.** (για πρόσ.) παρουσιάζομαι αιφνιδίως: *αστυνομικοί ξεμπουκάρισαν από τη διπλανή πολυκατοικία.* — **ξεμπουκάρισμα** (το).

ξεμπουκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμπούκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι το οποίο έχει βουλλώσει να επανέλθει στη φυσιολογική του κατάσταση: *~ την εξάτμιση* || *πάτα γκάζι για να ξεμπουκώσεις τη μηχανή* ♦ **2.** (αμετβ.) επανέρχομαι στη φυσιολογική μου κατάσταση μετά από απόφραξη διόδου: *εισπνοές για να ξεμπουκώσει η μύτη από το συνάχι* || *ξεμπούκωσε η αντλία.*

ξεμπρατσώνομαι ρ. αμετβ. {ξεμπρατσώ-θηκα, -μένος} **1.** αποκαλύπτω τα μπράτσα μου, ανασηκώνοντας τα μανίκια μου **2.** (μτφ.) επιχειρώ, αναλαμβάνω κάτι με αποφασιστικότητα ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι. — **ξεμπράτσωμα** (το).

ξεμπράτσωτος, -η, -ο αυτός που έχει τα μπράτσα του γυμνά ΣΥΝ. ξεμανίκωτος, ανασκουμπωμένος.

ξεμπροστιάζω ρ. μετβ. {ξεμπρόστιασα} **1.** αποκαλύπτω τα σφάλματα ή την υποκρισία (κάποιου) ενώπιον τρίτων ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεμασκαρεύω ΑΝΤ. συγκαλύπτω **2.** αποδοκιμάζω ή επιτιμώ δημοσίως κάποιον: *τον ξεμπρόστιασε μπροστά στους δημοσιογράφους.* — **ξεμπρόστιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-μπροστιάζω* (< *μπροστά*) + *-ιάζω*].

ξεμυαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμυάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω κάποιον να σκέφτεται και να ενεργεί αλόγιστα, π.χ. να έχει παράλογες απαιτήσεις, ανάρμοστη συμπεριφορά κ.λπ.: *τον ξεμυάλισαν κάτι πλουσιόπαιδα και ζητάει πολυτέλειες και λούσα* || (κ. μεσοπαθ.) *ξεμυαλίστηκε από τη ζωή της μεγαλούπολης και παράτησε τις σπουδές του* ΣΥΝ. ξελογιάζω, παρασύρω **2.** κάνω (κάποιον) να με ερωτευθεί τόσο, ώστε να μην ενεργεί πλέον λογικά: *ξεμυάλισε τη γυναίκα του φίλου του* **3.** (η μτχ. **ξεμυαλισμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **ξεμυάλισμα** (το), **ξεμυαλιστής** (ο), **ξεμυαλίστρα** (η).

ξεμυαλισμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σκέφτεται και ενεργεί αλόγιστα, επιπόλαια: *πού πας, βρε ξεμυαλισμένε;* || *αυτή είναι ξεμυαλισμένη, δεν μπορείς να της έχεις εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. άμυαλος, απερίσκεπτος.

ξεμυτίζω ρ. αμετβ. {ξεμύτισ-α, -μένος} ξεπροβάλλω, εμφανίζομαι προσεκτικά, διστακτικά: *όταν έχει πολύ κρύο, κανείς δεν ξεμυτίζει απ' το σπίτι του* || *τα φυτά αρχίζουν να ξεμυτίζουν απ' το χώμα.* Επίσης **ξεμυτώ** {-άς...}. — **ξεμύτισμα** (το).

ξεμωραίνομαι ρ. αμετβ. {ξεμωρά-θηκα, -μένος} (συνήθ. για άτομα γεροντικής ηλικίας) παύω να ελέγχω λογικά τις πράξεις μου, γίνομαι εντελώς ανόητος: *τώρα στα γεράματα ξεμωράθηκε κι άρχισε να τρέχει στα κλαμπ και στις ντίσκο* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω. — **ξεμώραμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκμωραίνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *μωραίνω*].

ξένα (τα) (λαϊκ.) η χώρα ή ο τόπος στον οποίο κανείς ξενιτεύεται, για τον οποίο αναχωρεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πέρασε πολλά χρόνια στα ~* || *φεύγω για τα ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, ξενιτειά, εξωτερικό ΑΝΤ. πατρίδα, γενέτειρα. Επίσης (λόγ.) **ξένη** (η).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *ξένος* (βλ.λ.). Η παρούσα χρήση ήδη μεσν.].

ξενάγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυριολ. κ. μτφ.) η παρουσίαση σε ξένους των αξιοθεάτων ενός τόπου: *ο υπεύθυνος των ανασκαφών έκανε ~ στους τουρίστες στον αρχαιολογικό χώρο τού Ακρωτηρίου Θήρας* || *το βιβλίο κάνει μια ~ στους ναούς τής ελληνικής αρχαιότητας.*

ξεναγός (ο/η) **1.** ο επαγγελματίας που παρουσιάζει και σχολιάζει σε ξένους τα αξιοθέατα ενός τόπου **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που ορίζεται από επίσημο φορέα, προκειμένου να καθοδηγήσει και να εξυπηρετήσει επίσημο ξένο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξεν(ο)-* + *-αγός* < *ἄγω*, πβ. *λοχ-αγός, στρατ-ηγός* κ.τ.ό.].

ξεναγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ξεναγείς... | ξενάγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** δείχνω τα αξιοθέατα ενός τόπου σε ξένους επισκέπτες, κατατοπίζοντάς τους ταυτόχρονα για την ιστορία του, κάνω ξενάγηση **2.** (μτφ.) κατατοπίζω, βοηθώ κάποιον να μάθει άγνωστα γι' αυτόν πράγματα: *αυτές οι ηχογραφήσεις ξεναγούν τον ακροατή στη σχετικά άγνωστη μουσική ζωή αυτού τού νησιού.*

ξενερίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξενέρισα} ♦ (μετβ.) **1.** αλλάζω το νερό, μέσα στο οποίο έχω τοποθετήσει κάτι: *~ μπακαλιάρο / ελιές* ♦ (αμετβ.) **2.** (για ψάρια) χάνω τα νερά μου **3.** (μτφ. για πρόσ.) αλλάζω τις συνήθειές μου ● **4.** (για ψάρια, υφάλους, τμήματα τού πλοίου που βρίσκονται μέσα στη θάλασσα) αναδύομαι στην επιφάνεια τής θάλασσας: *λόγω τής κακοκαιρίας ξενερίζει η προπέλα* ● **5.** (για μεθυσμένο) συνέρχομαι από το μεθύσι, ξαναβρίσκω την πνευματική μου διαύγεια ● **6.** (ευφημ.) ουρώ. — **ξενέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *-νερίζω* < *νερό*].

ξενερώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** βγαίνω από την κατάσταση τής μέθης ΣΥΝ. ξεμεθώ ♦ **2.** (μετβ.) (αργκό) κάνω κάποιον να βγει από μια ευχάριστη κατάσταση στην οποία βρίσκεται, τον προσγειώνω στην πραγματικότητα. — **ξενέρωμα** (το).

ξενέρωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι πια μεθυσμένος, αυτός που έχει ανακτήσει τη νηφαλιότητά του ΣΥΝ. ξεμέθυστος, νηφάλιος **2.** (μτφ.-αργκό) αυτός που προκαλεί στους άλλους πλήξη ΣΥΝ. βαρετός, ανιαρός.

Ξένη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ξένια.**
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. που προέρχεται από τις λ. *ξένος* ή *ξενία* (με τη σημ. τής εκδήλωσης φιλοξενίας) ή αποτελεί συντομευμένο τ. τού ονόματος *Πολυξένη*].

ξένη (η) → ξένα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξένη* (ενν. *γῆ*), θηλ. τού επιθ. *ξένος* (βλ.λ.)].

ξενηλασία (η) [αρχ.] {ξενηλασιών} η εκδίωξη των ξένων από μία χώρα· ΦΡ. (μτφ.) ***γλωσσική ξενηλασία*** η απόρριψη ξένων λέξεων από τη γλώσσα ενός λαού: *«Ξενηλασία ή Ισοτέλεια;»* (τίτλος βιβλίου τού Μ. Τριανταφυλλίδη). — **ξενηλατώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}, **ξενηλάτης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξενηλατῶ (-έω)* < *ξεν(ο)-* + *-ηλατῶ* < *-ήλατος* < *ἐλαύνω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). πβ. κ. *λε-ηλατῶ, ιχνηλατῶ* κ.ά.].

ξενηστικωμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι τελείως νηστικός, που δεν έχει φάει απολύτως τίποτε ΣΥΝ. θεονήστικος.

ξενία (η) (λόγ.) η υποδοχή και περιποίηση ξένου ΣΥΝ. φιλοξενία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξένος* (βλ.λ.)].

ξενίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξένισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σε κάποιον έκπληξη ή απορία: *με ξένισαν τα λόγια του* ΣΥΝ. παραξενεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υποδέχομαι ξένους, φιλοξενώ», < *ξένος*. Ήδη μτγν. η σημ. «θεωρώ κάτι ξένο, παράξενο, εκπλήσσομαι από αυτό»].

ξενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ξένους: *~ συνήθειες / ήθη και έθιμα* **2.** αυτός που προέρχεται από ξένους, από ξένη χώρα: *~ επίδραση / κατοχή / προϊόν* ΣΥΝ. αλλότριος **3.** αυτός που προέρχεται από άλλη γλώσσα και χρησιμοποιείται στην Ελληνική: *~ λέξεις / φράσεις* || *~ ύφος.*

ξενικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) ξένη λέξη που χρησιμοποιείται αυτούσια στον καθημερινό λόγο (συχνά επιδεικτικά) παραλλαγμένη, ώστε να μοιάζει ελληνική: *το «κουλάρω» από το αγγλικό «cool» είναι μια ~ αντί τού «ηρεμώ»* || *χρησιμοποιεί πολλές ~ όταν μιλάει, γιατί νομίζει ότι έτσι μπορεί να μας εντυπωσιάσει.*
[ΕΤΥΜ. < *ξενικός* + καταλ. τέρμα *-ούρα* (πβ. κ. *ελληνικ-ούρα*)].

ξένιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται στους ξένους ή στη φιλοξενία **2.** προσαγόρευση τού Δία, ως προστάτη τής φιλοξενίας: *~ Ζευς.*

ξενισμός (ο) [αρχ.] **1.** η μίμηση ξένων προτύπων (τρόπων, συμπεριφοράς, συνηθειών κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενομανία **2.** (ειδικότ.) η χρησιμοποίηση ξένων λέξεων και συντάξεων αντί των αντιστοίχων τής μητρικής γλώσσας και συνεκδ. οι ίδιες ξένες λέξεις και συντάξεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός.*

ξενιστής (ο) **1.** ΒΙΟΛ. οργανισμός (φυτικός ή ζωικός) που φιλοξενεί

κάποιο παράσιτο με το οποίο ζει και αναπτύσσεται μαζί **2.** πειραματόζωο. ιδ. στο εμβρυακό στάδιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί ένα μόσχευμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ξενίζω*].

ξενιτειά (η) (σχολ. ορθ. *ξενιτιά*) {χωρ. πληθ.} **1.** (συνεκδ.) η ξένη χώρα: *λείπει χρόνια στην ~* || *ζει / εργάζεται στην ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, τα ξένα **2.** η παραμονή σε ξένη χώρα: *είναι πικρή η ~* || *τραγούδια τής ~* ΣΥΝ. αποδημία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξενιτεία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < μτγν. *ξενιτεύω* / αρχ. *ξενιτεύομαι* (βλ.λ.)].

> **ξενιτειά ή ξενιτιά;** Η λέξη είναι αρχαία (μεταγενέστερη) και απαντά ως **ξενιτεία** (αρχαίες / μεταγενέστερες είναι και οι λ. **ξενιτεύω** και **ξενιτευτής**). Άρα, από το *ξενιτεία* (με συνίζηση) τής κατάλ. έχουμε το **ξενιτειά**, που είναι προτιμότερο να γράφεται με *-ει-*, πβ. *δουλεία* > **δουλειά**, *υγεία* > **γεια**, *εσοδεία* > **σοδειά**, *θεία* > **θεια**, *γητεία* > **γητειά** κ.ά.

ξενιτεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που ζει σε ξένη χώρα, μακριά από την πατρίδα του: *~ ναυτικός / επιστήμονας* || (ως ουσ.) *ο γυρισμός τού ~.*

ξενιτεμός (ο) η απομάκρυνση από την πατρίδα και η εγκατάσταση σε ξένη χώρα ΣΥΝ. αποδημία ΑΝΤ. επαναπατρισμός.

ξενιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξενιτ-εύτηκα, -εμένος} φεύγω από την πατρίδα μου και πηγαίνω να ζήσω σε μια ξένη χώρα, πηγαίνω στην ξενιτειά ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξενιτεύω* / αρχ. *ξενιτεύομαι*, αρχική σημ. (τού μεσοπαθ. τ.) «υπηρετώ ως μισθοφόρος σε ξένη χώρα», < *ξένος*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το ρ. *πολιτεύομαι*].

ξενο- κ. **ξενό-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι αναφέρεται σε: **1.** ξένο, αλλοδαπό: *ξενο-δοχείο, ξενο-φοβία, ξενόγλωσσος* **2.** άλλον άνθρωπο, κατ' αντιδιαστολή προς τον οικείο, τον δικό μας (συγγενή, φίλο): *ξενο-δουλεύω, ξενο-κοιμάμαι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ξενο-δόχος*), που προέρχεται από το επίθ. *ξένος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. xenophobia].

ξενογαμάω ρ. αμετβ. {ξενογαμάς... | ξενογάμησα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) διαπράττω μοιχεία.

ξενογαμία (η) [1803] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η γονιμοποίηση ενός άνθους από άλλο τού ίδιου είδους, το οποίο φύεται σε άλλο φυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenogamy].

ξενογλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να μιλάει κανείς ξένες γλώσσες • **2.** το παραψυχολογικό φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο, όταν βρίσκεται σε ύπνωση, μιλά υπαρκτή ξένη γλώσσα, την οποία ωστόσο δεν γνωρίζει συνειδητά, δεν κατέχει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenoglossia].

ξενόγλωσσος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί ξένη γλώσσα, διαφορετική από τη δική μας: *~ πληθυσμός* || *~ τμήματα πανεπιστημίου* ΣΥΝ. αλλόγλωσσος, ετερόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος **2.** (για κείμενα) αυτός που έχει συνταχθεί, που έχει γραφεί σε ξένη γλώσσα: *~ επιγραφή*.

ξενοδουλεύω ρ. αμετβ. {ξενοδούλεψα} (λαϊκ.) **1.** εργάζομαι (ως υπάλληλος, εργάτης, υπηρετικό προσωπικό κ.λπ.) στην υπηρεσία ξένων εργοδοτών· δουλεύω σε δουλειά, κτήμα, μαγαζί κ.λπ. άλλου, συνήθ. περιστασιακά, και πληρώνομαι με το μεροκάματο: *κάθε φθινόπωρο έρχονταν οικογένειες από το πέρα χωριό και ξενοδούλευαν στα κτήματά μας* **2.** εκτελώ οικιακές εργασίες σε ξένο σπίτι με ημερομίσθιο, ασκώ το επάγγελμα τής οικιακής βοηθού: *χρόνια ολόκληρα ξενοδούλευε, για να σπουδάσει τα παιδιά της* ΣΥΝ. παραδουλεύω. — **ξενοδουλευτής** (ο), **ξενοδουλεύτρα** (η), **ξενοδούλι** (το).

ξενόδουλος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) **1.** αυτός που με τη δράση του εξυπηρετεί με δουλικό τρόπο τα συμφέροντα των ξένων: *~ πολιτική / υπουργός / κυβέρνηση* ΑΝΤ. ανεξάρτητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μιμείται δουλικά τους ξένους: *~ συμπεριφορά*.

ξενοδοχειακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με ξενοδοχείο: *~ εγκαταστάσεις / εξοπλισμός / αλυσίδα / μονάδα / υποδομή* || *~ επιχειρήσεις* (που ασχολούνται με την εκμετάλλευση ξενοδοχείων, μοτέλ, πανσιόν κ.λπ.).

ξενοδοχείο (το) [μτγν.] **1.** κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα ειδικά κατασκευασμένο ή διαμορφωμένο για την παροχή καταλύματος (ή και διατροφής) στο κοινό έναντι αμοιβής, το οποίο είναι οργανωμένο σε επιχειρηματική βάση και κατατάσσεται σε κατηγορίες, ανάλογα με την ποιότητα τής κατασκευής, τις ανέσεις και τις δευτερεύουσες υπηρεσίες που προσφέρει (αίθουσες συνεδρίων, αθλητικές εγκαταστάσεις, νυκτερινή διασκέδαση, καταστήματα κ.λπ.): *μικρό / μεγάλο / άνετο / άθλιο ~* || *~ α', β', γ', δ' κατηγορίας / τριών, τεσσάρων αστέρων* || *~ πολυτελείας / λουξ* || *αλυσίδα ξενοδοχείων* (σειρά τέτοιων επιχειρήσεων σε μία ή περισσότερες χώρες, που ανήκουν στην ίδια εταιρεία και διευθύνονται από αυτήν) **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο χώρος στον οποίο κανείς πηγαινοέρχεται ή παραμένει προσωρινά και με τον οποίο δεν συνδέεται ιδιαίτερα: *~ το 'χεις κάνει το σπίτι, όποτε θέλεις έρχεσαι, όποτε θέλεις φεύγεις*.

ξενοδόχος (ο/η) ιδιοκτήτης ή διευθυντής ξενοδοχείου: *προγραμματίζεται γενική συνέλευση τού επαγγελματικού συλλόγου ξενοδόχων Β. Ελλάδος*· ΦΡ. **λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο** βλ. λ. *λογαριάζω*. Επίσης (λαϊκ.) **ξενοδόχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξενοδόχος* / *ξενοδόκος* < *ξενο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ξενοδοχοϋπάλληλος (ο/η) {ξενοδοχοϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος ξενοδοχείου, υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία, τη σωστή παροχή υπηρεσιών, την εσωτερική τάξη κ.λπ. των χώρων ξενοδοχείου.

ξενοιάζω κ. **ξεγνοιάζω** ρ. αμετβ. {ξένοιασ-α, -μένος} **1.** απαλλάσσομαι από φροντίδες, γλυτώνω από έγνοιες και μέριμνες: *σε λίγο θα τελειώσει το σχολείο και θα ξενοιάσουμε από τα μαθήματα* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ΑΝΤ. νοιάζομαι, μεριμνώ, φροντίζω **2.** (κατ' επέκτ.) απαλλάσσομαι από στενοχώρια, παύω να έχω ανησυχία για (κάποιον/κάτι): *μόλις έμαθα ότι έφτασαν καλά, ξένοιασα* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ΑΝΤ. ανησυχώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *νοιάζω*].

ξενοιασιά κ. **ξεγνοιασιά** (η) {χωρ. πληθ.} το να ζει κάποιος χωρίς έγνοιες και σκοτούρες, να είναι ήρεμος και αμέριμνος: *νοσταλγεί συχνά την ~ των παιδικών του χρόνων* || *η ~ των διακοπών* ΣΥΝ. ανεμελιά, (λόγ.) αμεριμνησία ΑΝΤ. έγνοια, φροντίδα, σκοτούρα. Επίσης **ξένοιασμα** κ. **ξέγνοιασμα** (το).

ξένοιαστος, -η, -ο κ. **ξέγνοιαστος** [μεσν.] (καθημ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από φροντίδες, έγνοιες και μέριμνες, που δεν έχει ανησυχία ή άγχος για τα πράγματα: *κέρδισε το λαχείο κι έζησε ~ τα υπόλοιπα χρόνια τής ζωής του* || *τα ~ παιδικά / φοιτητικά χρόνια* ΣΥΝ. ήσυχος, αμέριμνος, απερίσπαστος (λόγ.) άφροντις ΑΝΤ. ανήσυχος, αγχωμένος. — **ξένοιαστα** επίρρ. [μεσν.].

ξενοικιάζω ρ. μετβ. {ξενοίκιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εγκαταλείπω το σπίτι, το κατάστημα ή οτιδήποτε άλλο είχα νοικιάσει, το ελευθερώνω: *θα ξενοικιάσουμε το σπίτι και θα πιάσουμε ένα μεγαλύτερο* ΑΝΤ. νοικιάζω **2.** (για ιδιοκτήτη) διακόπτω τη μίσθωση ακινήτου που μου ανήκει: *ξενοίκιασαν το σπίτι, γιατί το ήθελαν για ιδιοκατοίκηση*. — **ξενοίκιασμα** (το).

ξενοίκιαστος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν έχει νοικιαστεί, που παραμένει ελεύθερος: *αφήνω το σπίτι / το κατάστημα ~* ΣΥΝ. ανοίκιαστος, αμίσθωτος, ελεύθερος ΑΝΤ. νοικιασμένος, μισθωμένος, (μτφ.) πιασμένος.

ξενοκίνητος, -η, -ο αυτός που υποκινείται από ξένα κέντρα αποφάσεων, που κατευθύνεται από πρόσωπα, ομάδες, μυστικές υπηρεσίες, φορείς εξουσίας κ.λπ. ξένου κράτους: *~ πραξικόπημα / δικτατορία / χούντα*.

ξενοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξενοκοιμάσαι... | ξενοκοιμήθηκα} (καθημ.-κακόσ.) κοιμάμαι σε ξένο σπίτι και ιδιαίτ. στο σπίτι εραστή / ερωμένης· διαπράττω μοιχεία ΣΥΝ. μοιχεύω, κάνω απιστία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξενοκοιτάζω ρ. μετβ. {ξενοκοίταξα} κοιτάζω ξένες γυναίκες/άνδρες, επιδιώκω τη σύναψη εξωσυζυγικών ερωτικών δεσμών. Επίσης **ξενοκοιτώ** (κ. -άω).

ξενόκουμπο (το) {σπάν. γεν. πληθ. ξενόκουμπων} το κουμπί που δεν είναι ραμμένο στο ένδυμα, το μανικετόκουμπο.

ξενοκρατία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ξενική κυριαρχία και διοίκηση, το να υποτάσσεται η πολιτική, πολιτιστική, οικονομική κ.λπ. ζωή μιας χώρας σε ξένους παράγοντες και συμφέροντα: *οι αποικίες εξεγέρθηκαν και αποτίναξαν την ~* || *η ~ στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος*. — **ξενοκρατικός, -ή, -ό**.

ξενοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {ξενοκρατείσαι... | ξενοκρατήθηκα} (για χώρα, περιοχή, έθνος) κατέχομαι και κυβερνώμαι ή διοικούμαι από ξένους, είμαι υποδουλωμένος σε ξένα συμφέροντα: *μετά τον πόλεμο η χώρα ξενοκρατήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξενολατρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη και εκτίμηση προς τους ξένους και προς ό,τι σχετίζεται με αυτούς ΣΥΝ. ξενομανία ΑΝΤ. ξενοφοβία, μισοξενία. — **ξενολάτρης** (ο) [1831], **ξενολάτρισσα** κ. (λόγ.) **ξενολάτρις** (η) {-ιδος | -ιδες, -ίδων}.

ξενομανία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) ο άκριτος θαυμασμός προς τους ξένους, η απόλυτη προσήλωση και μίμηση ξένων προτύπων (ζωής, συμπεριφοράς, έκφρασης κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία, ξενοφιλία ΑΝΤ. ξενοφοβία, μισοξενία. — **ξενομανής, -ής, -ές** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξενομανής* < *ξενο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

ξενομερίτης (ο) {ξενομεριτών}, **ξενομερίτισσα** (η) {δύσχρ. ξενομεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από ξένο τόπο: *ήταν ~, δεν ήξερε τις δικές μας συνήθειες* ΣΥΝ. ξένος, αλλοδαπός ΑΝΤ. ντόπιος, γηγενής. — **ξενομερίτικος, -η, -ο**.

ξένο(ν) (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Xe), εξαιρετικά σπάνιο στη φύση, που ανήκει στην ομάδα των ευγενών αερίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. xenon < αρχ. *ξένος*, επειδή το εν λόγω στοιχείο είναι εξαιρετικά σπάνιο].

ξενοπλένω κ. (σπανιότ.) **ξενοπλύνω** ρ. αμετβ. {ξενόπλυνα} (συνήθ. για γυναίκες) πλένω ξένα ρούχα επί πληρωμή, πηγαίνω σε σπίτια άλλων, για να πλύνω με ημερομίσθιο: *ξενόπλενε για να τα φέρει βόλτα*.

ξενοπρεπής, -ής, -ές {ξενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ξενοπρεπέστερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει σε ξένους: *~ συνήθεια / έθιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. ξενότροπος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει παραξενιές, που δεν είναι κοινός ή συνηθισμένος: *~ πράξη / ενέργεια / συνήθεια* ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. συνηθισμένος. — **ξενοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξενο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

ξενορεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ψυχοπαθολογική κατάσταση, κατά την οποία εκδηλώνει κανείς την επιθυμία να τρέφεται με ουσίες, οι οποίες κανονικά δεν τρώγονται (λ.χ. σαπούνι, χώμα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. xenorexia].

ξένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κτήμα άλλου, που ανήκει ή αναφέρεται σε άλλον (και όχι σε εμάς): *καταδικάστηκε για φθορά ~ περιουσίας* || *μην ανακατεύεσαι σε ~ υποθέσεις* || *~ δουλειά / μέρος / γη / ιδέα / σπίτι / νόμισμα / επιρροή / δύναμη / αμαρτία / δικαίωμα / χώ-*

ρα / συμβουλή / ιδιοκτησία / έγνοια ΣΥΝ. (λόγ.) αλλότριος ΑΝΤ. προσωπικός, ατομικός, οικείος· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **τα ξένα χέρια** οι θετοί γονείς, κηδεμόνες ή οι εργοδότες: *μεγάλωσε στα ~ || από μικρός γνώρισε την πίκρα τής δουλειάς στα ~* (β) (παροιμ.) **δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένον αχυρώνα** βλ. λ. *γάιδαρος* (γ) (παροιμ.) **το ξένο** (ενν. *πράγμα*) **είναι πιο γλυκό** ό,τι δεν μας ανήκει είναι πιο επιθυμητό **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατάγεται ή προέρχεται από χώρα διαφορετική από τη δική μας, που προέρχεται από άλλον τόπο: *~ στρατός / επισκέπτης / αντιπροσωπία / συνθέτης / εμπειρογνώμων / παρατηρητής / ανταποκριτής / δημοσιογράφος / πράκτορας / παίκτης / ηγέτης / προϊόν / διπλωματία / γλώσσα / λέξη / εταιρεία / κεφάλαιο / συμφέρον / δάκτυλος / προπαγάνδα / επέμβαση / επίδραση / τραγούδι / ταινία* ΣΥΝ. αλλοεθνής, αλλοδαπός ΑΝΤ. ιθαγενής, (καθημ.) ντόπιος, (λόγ.) εγχώριος, εντόπιος **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους αλλοδαπούς: *~ ήθη / έθιμα / συνήθεια* ΣΥΝ. ξενικός **4.** (+προς) αυτός που δεν γνωρίζει, δεν σχετίζεται, δεν ταιριάζει με κάτι, που δεν έχει εξοικειωθεί με πρόσωπο, πράγμα, γεγονός: *αυτοί οι τρεις φαίνονται ~ προς την υπόθεση || οι απόψεις του είναι τελείως ~ προς τη νοοτροπία τού μεγάλου κοινού || το δημοσίευμα είναι τελείως ~ προς την αλήθεια || η μπαμπού καρέκλα ήταν ~ προς τον υπόλοιπο κλασικό διάκοσμο* ΣΥΝ. άσχετος, αταίριαστος ΑΝΤ. σχετικός, συναφής, ταιριαστός **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν εκδηλώνει ενδιαφέρον για πρόσωπο ή πράγμα, που δείχνει αδιαφορία και ψυχρότητα προς αυτό: *πάντα υπήρξαν ξένοι προς τα προβλήματά μου* ΣΥΝ. αδιάφορος, ουδέτερος, αμέτοχος ΑΝΤ. συμμέτοχος, κοινωνός, ενδιαφερόμενος· **ξένος** (ο), **ξένη** (η) **6.** πρόσωπο με το οποίο δεν υπάρχει συγγενική, φιλική ή άλλη προσωπική σχέση: *κάλλιο να σ' τα τρώνε (τα λεφτά) οι δικοί σου, παρά οι ~ || μετά από τόσα χρόνια είχε γίνει ~ γι' αυτήν || αισθανόμουν ~ σ' εκείνο το περιβάλλον* ΣΥΝ. άγνωστος ΑΝΤ. συγγενής, οικείος· ΦΡ. **ξένο σώμα** βλ. λ. *σώμα* **7.** αυτός που κατάγεται από άλλη χώρα ή ζει σε αυτή: *γεύμα προς τιμήν τού υψηλού ~ || η Ελλάδα, χώρα ιστορική, συγκινεί πάντα τους ~ || επισημαίνεται συχνά η αδυναμία των ~ να κατανοήσουν τις θέσεις μας || η Λεγεώνα των Ξένων* (βλ. κ. λ. *λεγεώνα*) ΣΥΝ. (λόγ.) ετερόχθων ΑΝΤ. (λόγ.) γηγενής, αυτόχθων **8.** αυτός που έχει προσκληθεί ή/και φιλοξενείται στο σπίτι άλλου: *όλη την επόμενη εβδομάδα θα έχουμε ξένους στο σπίτι || στη διάθεση των ~ μας θα είναι το καινούργιο ξενοδοχείο || αίθουσα / διαμέρισμα / δωμάτιο ξένων* ΣΥΝ. καλεσμένος, φιλοξενούμενος, μουσαφίρης **9.** (ειδικότ.) ο αλλοδαπός εργάτης, ο μετανάστης: *ο ακροδεξιός υποψήφιος προτείνει να διώξουμε όλους τους ~* **10.** (ειδικότ.) **ξένα** (τα) και **ξένη** (η) βλ. λ. *ξένα* **11.** ΜΟΥΣ. **ξένος φθόγγος** στην αρμονία τής μουσικής, ο φθόγγος ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία (βλ.λ.) με την οποία συνακούεται, αλλά σχετίζεται με τους φθόγγους τής συγχορδίας αυτής, τής επόμενης ή τής προηγούμενης, με βάση ορισμένες αποδεκτές στο μουσικό στυλ σχέσεις· τα κυριότερα είδη αποδεκτών στην παραδοσιακή αρμονία ξένων φθόγγων είναι ο *διαβατικός*, ο *ποικιλματικός* ή *ποίκιλμα*, η *προήγηση*, η *καθυστέρηση*, η *επέρειση* ή *αποτζιατούρα*, η *διαφυγή* και ο *ισοκράτης* (βλ. αντίστοιχα λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξένος / ξεῖνος* < **ξένFος*, αβεβ. ετύμου. Συνώνυμες λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών, πβ. λατ. hostis «ξένος, εχθρός» (> γαλλ. hôte), γοτθ. gasts «φιλοξενούμενος», γερμ. Gast, αγγλ. guest, αρχ. σλαβ. gosti κ.ά. οδηγούν σε Ι.Ε. *ghost-is, πράγμα που προκαλεί μορφολ. δυσκολίες στη συσχέτιση με το αρχ. *ξένος*. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *ξένος* < **ξ-έν-Fος* < *ghs-en-jŏ-, που παρουσιάζει τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. θ. και έρρινο επίθημα· εκδοχή αβέβαιη. Η λ. *ξένος* δήλωνε αρχικώς τον φιλοξενούμενο, κυρίως δε εκείνον με τον οποίο έχει συναφθεί ιερή συνθήκη φιλοξενίας με θυσίες και ανταλλαγή δώρων].

ξενότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μιμείται τους ξένους, που γίνεται, συντελείται κατά τον τρόπο των ξένων (για πρόσ.) αυτός που υιοθετεί ξένα ήθη, έθιμα, παραδόσεις κ.λπ. και συμπεριφέρεται αναλόγως: *~ συμπεριφορά / συνήθεια || ~ κατασκευή / κτήριο / στυλ ζωής* ΣΥΝ. ξενοπρεπής, ξενομανής **2.** (μτφ.) αυτός που είναι παράξενος, που διαθέτει χαρακτηριστικά άγνωστα ή ασυνήθιστα: *~ έκφραση / κατάσταση* ΣΥΝ. ανοίκειος, αλλόκοτος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος. — **ξενότροπα / ξενοτρόπως** [μτγν.] επίρρ., **ξενοτροπία** (η).

ξενοφανής, -ής, -ές {ξενοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει παράξενα χαρακτηριστικά, που δεν συμφωνεί με ό,τι θεωρείται γνωστό και συνηθισμένο: *~ πράξη / συμπεριφορά* ΣΥΝ. ξενότροπος, παράδοξος, αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος, συνηθισμένος. — **ξενοφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξενο-* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

Ξενοφάνης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Κολοφώνα (6ος αι. π.Χ.)· ιδρυτής τής Ελεατικής Σχολής, πίστευε στην ύπαρξη ενός υπέρτατου Όντος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξένος* + *-φάνης* < *φαίνω / -ομαι*, πβ. κ. *Θεο-φάνης*].

ξενοφέρνω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. ειρων.) μιμούμαι ξένα στοιχεία (συνήθειες, ήθη κ.λπ.): *η γειτόνισσα ξενοφέρνει· ντύνεται σαν Αγγλίδα* **2.** μοιάζω με ξένο: *με τα γαλανά του μάτια και το ανοιχτόχρωμο δέρμα ξενοφέρνει· τον περνάνε για Βορειοευρωπαίο.*

ξενόφερτος, -η, -ο αυτός που έχει ξενική προέλευση, που κατάγεται ή προέρχεται από το εξωτερικό: *~ ήθη / έθιμα / συνήθειες* ΣΥΝ. ξενικός ΑΝΤ. ντόπιος, εγχώριος. Επίσης **ξενοφερμένος**.

ξενοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η φιλική διάθεση απέναντι στους ξένους και σε ό,τι τους αφορά (ήθη, έθιμα κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία ΑΝΤ. ξενοφοβία. — **ξενόφιλος, -η, -ο.**

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophilia].

ξενοφοβία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} το αίσθημα φόβου (ή και αντιπάθειας και αποστροφής) προς τους ξένους: *η ~ έχει την πηγή της στην άγνοια και στις προκαταλήψεις* ΣΥΝ. μισοξενία ΑΝΤ. ξενοφιλία, ξενολατρία. — **ξενόφοβος, -η, -ο, ξενοφοβικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophobia].

Ξενοφών (ο) {Ξενοφώντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ιστορικός, πολιτικός και στρατηγός (431/430-350 π.Χ. περίπου) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ξενοφώντας**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ξενοφῶν, -ῶντος* < *ξενο-* + *-φῶν / φάων* < *φῶς / φάος* (πβ. κ. *Ἀντι-φῶν, Τηλε-φῶν* κ.ά.). Αβέβ. σημ. Ορισμένοι το συνδ. με τη σημ. «λαμπρός, ευδιάκριτος» (φίλος από φιλοξενία), ενώ η άποψη ότι συνδ. με το αρχ. *φώς, φωτός* «άνδρας, άνθρωπος» (αν υποτεθεί ότι ανάγεται στην ίδια ρίζα με το *φῶς*) δεν έχει ισχυρή βάση].

ξενόφωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ομιλεί ξένη γλώσσα και όχι αυτή που μιλούμε εμείς: *~ πληθυσμός* ΣΥΝ. ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος **2.** αυτός που ομιλεί με ξενική προφορά.

ξεντερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεντέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ανοίγω την κοιλιά με μαχαίρι και αφαιρώ τα έντερα: *~ την κότα* ΣΥΝ. ξεκοιλιάζω. — **ξεντέρισμα** (το).

ξεντροπιάζω ρ. μετβ. {ξεντρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} αποκαθιστώ το καλό όνομα (κάποιου) με μια πράξη που αντισταθμίζει κάτι ντροπιαστικό.

ξεντύνω ρ. μετβ. {ξέντυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω τα ρούχα (κάποιου), τον γδύνω: *ξέντυσε το μωρό και βάλ' το στο μπάνιο* ΣΥΝ. γδύνω, γυμνώνω ΑΝΤ. ντύνω **2.** (μεσοπαθ. **ξεντύνομαι**) βγάζω ο ίδιος τα ενδύματά μου, γδύνομαι: *σε λίγο θα ξεντυθώ και θα πάω για ύπνο.* — **ξέντυμα** (το).

ξέντυτος, -η, -ο (καθημ. για πρόσ.) αυτός που έχει ξεντυθεί, που δεν φοράει ρούχα ΣΥΝ. άντυτος, γυμνός, γδυτός ΑΝΤ. ντυμένος.

ξενυστάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξενύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (καθημ.) παύω να νυστάζω: *θα πιω έναν καφέ να ξενυστάξω* ΑΝΤ. νυστάζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μη νυστάζει πια: *τον ξενύσταξε ο δροσερός αέρας.* **ξενύσταγμα** (το).

ξενυχιάζω ρ. μετβ. {ξενύχιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγάζω τα νύχια (κάποιου), τα ξεριζώνω **2.** (μτφ.) πατώ (κάποιον) με δύναμη στα νύχια των ποδιών: *πρόσεχε πού πατάς, με ξενύχιασες!* — **ξενύχιασμα** (το).

ξενυχτάδικο (το) (λαϊκ.) νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως, τού οποίου η λειτουργία παρατείνεται σχεδόν μέχρι το πρωί: *κάθε βράδυ γλεντάει στα ~!*

ξενύχτης (ο) {ξενύχτηδες}, **ξενύχτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει ξενυχτήσει: *διάβαζε όλη νύχτα, στο τέλος πήγε ~ κι έδωσε εξετάσεις* ΣΥΝ. ξενυχτισμένος **2.** πρόσωπο που δεν κοιμάται τη νύχτα ή που κοιμάται πολύ αργά το βράδυ, που μένει ξάγρυπνος, συνήθ. διασκεδάζοντας: *τέτοια ώρα μόνο οι ~ κυκλοφορούν* ΣΥΝ. νυχτόβιος.

ξενύχτι (το) {ξενυχτ-ιού | -ιών} το να μένει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα ή να κοιμάται πολύ αργά, κοντά στα ξημερώματα (λόγω διασκέδασης, εργασίας κ.λπ.): *δεν αντέχω το ~ || τα ~ και οι καταχρήσεις έφθειραν την υγεία του* ΣΥΝ. νυχτέρι, ξενύχτισμα.

ξενυχτισμένος, -η, -ο αυτός που έχει ξενυχτήσει: *είμαι ~ και δεν αισθάνομαι καλά σήμερα.*

ξενυχτώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενυχτάς... | ξενύχτ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** περνώ ολόκληρη τη νύχτα ή τις περισσότερες ώρες τής νύχτας άγρυπνος, μένω ξύπνιος: *δεν είμαι συνηθισμένος να ~· πέφτω για ύπνο νωρίς || ~ πάνω στα βιβλία μελετώντας || για σένα ~ κάθε βραδιά* ΣΥΝ. αγρυπνώ ΑΝΤ. κοιμάμαι **2.** (ειδικότ.) μένω ξάγρυπνος διασκεδάζοντας μέχρι τις μεταμεσονύκτιες ώρες, μέχρι το πρωί: *σήμερα που γιορτάζεις θα το ξενυχτήσουμε!* ♦ (μετβ.) **3.** κρατώ (κάποιον) άγρυπνο: *πάλι μας ξενύχτησε με τη φλυαρία του!* **4.** περνώ τη νύχτα στο πλευρό βαριά αρρώστου, ετοιμοθανάτου ή δίπλα στη σορό νεκρού: *θα τον ξενυχτήσουμε σήμερα και αύριο θα γίνει η κηδεία* ΣΥΝ. παραστέκω, παρακάθομαι. Επίσης **ξενυχτίζω** (σημ. 4). — **ξενύχτισμα** (το).

ξενώνας (ο) **1.** δωμάτιο, διαμέρισμα (οικίας, ιδρύματος, μονής κ.λπ.) ή και ολόκληρο κτήριο, που προορίζεται για την υποδοχή, περιποίηση και διαμονή ξένων: *εξήντα παιδιά από τη Βοσνία θα φιλοξενηθούν στον ~ τού ιδρύματος* **2.** (ειδικότ.) **ξενώνας νεότητας** πανδοχείο ειδικά οργανωμένο για να προσφέρει προσωρινή διαμονή (συνήθ. και τροφή) σε άτομα νεαρής ηλικίας, έναντι μικρού αντιτίμου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξενών, -ῶνος* < *ξένος*].

ξεπαγιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεπάγιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι να παγώνω εντελώς, τρέμω και μελανιάζω από το κρύο: *χωρίς θέρμανση και κατάλληλο ρουχισμό είχαν ξεπαγιάσει* ΑΝΤ. ζεσταίνομαι ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να παγώσει εντελώς, να μελανιάσει από το κρύο: *κλείσε το παράθυρο, μας ξεπάγιασες! || το χιόνι μού ξεπάγιασε τα δάχτυλα* ΑΝΤ. θερμαίνω, καίω. — **ξεπάγιασμα** (το).

ξεπαγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπάγω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λειώνω τον πάγο, ξαναφέρνω (κάτι) στην κανονική θερμοκρασία τού περιβάλλοντος: *~ το φαγητό* ♦ **2.** (αμετβ.) αποψύχομαι: *το κρέας ξεπάγωσε και είναι έτοιμο για μαγείρεμα.* — **ξεπάγωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

ξεπαραδιάζω ρ. μετβ. {ξεπαράδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) αφήνω (κάποιον) απένταρο, του παίρνω όλα του τα χρήματα ή τον αναγκάζω να κάνει υπερβολικά έξοδα: *με την τύχη που είχε στα ζάρια, τους ξεπαράδιασε όλους || τώρα στις γιορτές θα ξεπαραδιαστούμε· έχουμε να κάνουμε ένα σωρό δώρα!* ΣΥΝ. αφήνω πανί με πανί. — **ξεπαράδιασμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *παράς, -άδες* + *-ιάζω*].

ξεπαρθενεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεπαρθέν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) σπάω τον παρθενικό υμένα γυναίκας κατά τη διάρκεια τής πρώτης γι' αυτήν σεξουαλικής πράξης ΣΥΝ. διακορεύω. — **ξεπαρθέ-**

νεμα (το).

ξεπαστρεύω ρ. μετβ. {ξεπάστρεψα} **1.** (λαϊκ.) καταστρέφω ολοκληρωτικά (κάποιον/κάτι), εξοντώνω, σκοτώνω με βίαιο τρόπο: *οι εχθροί ξεπάστρευαν όσους έπεφταν στα χέρια τους* ΣΥΝ. αφανίζω **2.** (ειδικότ. για ζώα) εξολοθρεύω: *η επιδημία ξεπάστρεψε το μισό κοπάδι* **3.** (μτφ. για πράγματα) εξαφανίζω: *το ξεπάστρεψαν το γλυκό στο λεπτό!* (το έφαγαν όλο). — **ξεπάστρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *παστρεύω* (βλ.λ.)].

ξεπατικώνω ρ. μετβ. {ξεπατίκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα τοποθετώντας ένα λεπτό και διαφανές χαρτί από πάνω και πατώντας με το μολύβι τα περιγράμματα, ώστε να αποτυπωθεί το σχήμα: ~ *χάρτη / ζωγραφιά / κέντημα / εργόχειρο* ΣΥΝ. αντιγράφω, κοπιάρω **2.** (γενικότ.) δημιουργώ πιστό αντίγραφο (σχεδίου): (μτφ.) *έχουν ξεπατικώσει την ιδέα από ξένα προϊόντα.* — **ξεπατίκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *πατικώνω* (βλ.λ.)].

ξεπατικωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεπατικωθεί, που έχει αντιγραφεί με λεπτό και διαφανές χαρτί: ~ *σχέδιο / ζωγραφιά / κέντημα* ΣΥΝ. αντιγραμμένος ΑΝΤ. πρωτότυπος.

ξεπατικωτούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σχήμα ή η εικόνα που έχει αποτυπωθεί σε λεπτό και διαφανές χαρτί με ξεπατίκωμα: *έκανα τον χάρτη* ~ (τον ξεπατίκωσα) ‖ (μτφ.) *είναι ένα σχέδιο ~ αντίστοιχων ευρωπαϊκών* (απομίμηση).

ξεπατώνω ρ. μετβ. {ξεπάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) φθείρω ή αφαιρώ τον πάτο δοχείου ή άλλου αντικειμένου: ~ *το βαρέλι / τον κουβά* **2.** (κατ' επέκτ.) αφαιρώ το πάτωμα χώρου, το ξύλινο δάπεδο: *για να φτειάξουν τη σκάλα, έπρεπε να ξεπατώσουν όλο το σαλόνι* ΑΝΤ. πατώνω **3.** ξεριζώνω, φροντίζω ώστε να μη μπορεί να ξαναφυτρώσει φυτό: ~ *την τριανταφυλλιά / τ' αγριόχορτα* **4.** (μτφ.-οικ.) κουράζω (κάποιον) πολύ, τον εξαντλώ σωματικά ή/και πνευματικά: *με ξεπάτωσε στη δουλειά και δεν πλήρωσε κι από πάνω!* ‖ *τους ξεπάτωσε στο τρέξιμο!* ΣΥΝ. κατακουράζω, ξεθεώνω ΑΝΤ. ξεκουράζω. — **ξεπάτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *πατώνω* < *πάτος*].

ξεπεζεύω ρ. αμετβ. {ξεπέζε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) κατεβαίνω από υποζύγιο, κυρ. από άλογο ΣΥΝ. ξεκαβαλικεύω, (λόγ.) αφιππεύω ΑΝΤ. καβαλικεύω, ιππεύω. — **ξεπέζεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *πεζεύω* < *πεζός*].

ξεπέρασμα (το) ➝ ξεπερνώ

ξεπερασμένος, -η, -ο αυτός που δεν συμβαδίζει με την εποχή του, που δεν ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις: ~ *ιδέα / αντίληψη / γούστο / μόδα / άποψη* ΣΥΝ. απαρχαιωμένος, αναχρονιστικός, (λόγ.) παρωχημένος, (καθημ.) ντεμοντέ ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος.

ξεπερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεπερνάς... | ξεπέρ-ασα, -νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} **1.** πηγαίνω μπροστά (από κάποιον ή κάτι), τον αφήνω πίσω, κατορθώνω να προηγηθώ: *ξεπέρασε τους αντιπάλους του και αναδείχθηκε νικητής* ΣΥΝ. προσπερνώ, προηγούμαι ΑΝΤ. μένω πίσω **2.** (κατ' επέκτ.) υπερβαίνω (όριο), ενεργώ πέρα από ό,τι θεωρείται επιτρεπτό, αποδεκτό ή συνηθισμένο: *το ποσοστό τής ανεργίας ξεπερνά το 10%* ‖ *η αυθάδειά του ξεπερνά κάθε προηγούμενο* ‖ *η φήμη του ξεπέρασε τα σύνορα τής πατρίδας του* ‖ *η επιτυχία σας ξεπέρασε κάθε προσδοκία* ΣΥΝ. υπερβαίνω **3.** (ως προς / σε κάτι) αναδεικνύομαι καλύτερος, ανώτερος από άλλον: *ο μαθητής ξεπέρασε τον δάσκαλό του* ‖ *στο διαγώνισμα ήρθε πρώτος, ξεπέρασε όλους τους συμμαθητές του* ‖ *αυτή τη φορά ξεπέρασες τον εαυτό σου στη μαγειρική* ΣΥΝ. υπερτερώ, υπερβάλλω ΑΝΤ. υστερώ **4.** αντιμετωπίζω (κάτι) με επιτυχία (εμπόδιο, δυσκολία, ψυχολογικό πρόβλημα, κίνδυνο) ξεφεύγοντας (από αυτό), ώστε να μη με επηρεάζει πλέον αρνητικά: *έπρεπε να ξεπεράσω πολλά εμπόδια και δυσκολίες, για να φθάσω εδώ* ‖ *πώς θα ξεπεράσει η οικονομία μας την κρίση;* ‖ *ποτέ δεν ξεπέρασε τον χωρισμό τους* ‖ ~ *ένα σοκ* ΣΥΝ. υπερνικώ, εξουδετερώνω, υπερπηδώ ΑΝΤ. καταβάλλομαι, νικώμαι **5.** βγάζω κάτι που ήταν περασμένο από κάπου: ~ *τον κρίκο από το κρεμαστάρι* **6.** (μεσοπαθ. **ξεπερνιέμαι**) μένω πίσω, δεν συμβαδίζω με τις τρέχουσες εξελίξεις, απαρχαιώνομαι: *αυτό το μοντέλο υπολογιστή έχει ξεπεραστεί από τη νέα τεχνολογία* **7.** (η μτχ. **ξεπερασμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **ξεπέρασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπερνώ* < αρχ. *ἐκπερῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *περῶ* (βλ. κ. *περνώ*)].

ξεπεσμένος, -η, -ο ➝ ξεπέφτω

ξεπεσμός (ο) {μεσν.} **1.** η απώλεια ή ο υποβιβασμός τής αξίας, τής σπουδαιότητας, τού κοινωνικού γοήτρου ή τού τίτλου που κατείχε κανείς: *ο ~ τής παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. κατάντια ΑΝΤ. άνοδος (κοινωνική) **2.** (ειδικότ.) η οικονομική, ηθική ή πνευματική παρακμή: *ο ~ τής πολιτικής και κοινωνικής μας ζωής* ‖ *ο ~ τού δημόσιου βίου / τής κοινοβουλευτικής ζωής* ΣΥΝ. έκπτωση, κατάπτωση, παρακμή, κατήφορος, κατάντια, κατρακύλα ΑΝΤ. ακμή, ανύψωση. (Πβ. λ. *ξεπέφτω*). Επίσης **ξέπεσμα** (το) {ξεπέσματος}.

ξεπέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) ερωτική πράξη που γίνεται βιαστικά, πολύ γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεπετώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μασώ - μάσα*].

ξεπέταγμα (το) {ξεπετάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση τής ανάπτυξης: *το ~ τού παιδιού* **2.** (μτφ.) η γρήγορη διεκπεραίωση, επίλυση: *το ~ τής άσκησης / μιας εργασίας* **3.** (μτφ.) η γρήγορη, εντυπωσιακή ώθηση: *ο ρόλος αυτός της έδωσε το ~ που περίμενε στην καριέρα της.*

ξεπεταγμένος, -η, -ο ➝ ξεπετώ

ξεπεταλώνω ρ. μετβ. {ξεπετάλω-σα, -ώθηκα, -ωμένος} αφαιρώ τα πέταλα από ζώο. — **ξεπετάλωμα** (το).

ξεπεταρούδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** νεοσσός πτηνού, που μόλις αρχίζει να πετάει: *ενός αϊτού το ~* **2.** (μτφ.) το παιδί που αρχίζει πια να μεγαλώνει: *οκτώ χρονών ~.* Επίσης **ξεπεταρόνι**.
[ΕΤΥΜ. < *ξεπετώ* + υποκ. επίθημα *-αρούδι* (λ.χ. *σχολει-αρούδι, μαθητ-αρούδι*)].

ξεπετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπετάς... | ξεπέτ-αξα, -άγομαι κ. -ιέμαι, -άχτηκα, -αγμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ολοκληρώνω (κάτι) πολύ σύντομα και με μεγάλη ευκολία: *σε δύο λεπτά είχε ξεπετάξει την άσκηση ολόσωστη* ΣΥΝ. αποτελειώνω ♦ **2.** (αμετβ.) ανασκιρτώ: *ξεπέταξε η καρδιά του, σαν την αντίκρισε* (μεσοπαθ. **ξεπετάγομαι** κ. **ξεπετιέμαι**) **3.** εμφανίζομαι ξαφνικά και χωρίς προειδοποίηση: *από πού ξεπετάχτηκες εσύ;* ‖ *δεν πρόλαβε να δει για πότε ξεπετάχτηκε το αυτοκίνητο από το στενό* ‖ (μτφ.) *όλο και ξεπετάγονται καινούργια ταλέντα* ‖ (μτφ.) *μέσα από τα σκοτάδια ξεπετάχτηκε μια φλόγα* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, ξεπηδώ **4.** (κατ' επέκτ.) αναπτύσσομαι (σωματικά ή/και πνευματικά) πολύ γρήγορα, μεγαλώνω απότομα: *για πότε ξεπετάχτηκε αυτό το μικρό, πώς μεγάλωσε;* ‖ (κυρ. η μτχ. **ξεπεταγμένος**, *-η, -ο*) *ήταν μόλις 13 χρονών αλλά ξεπεταγμένη* ΣΥΝ. μεγαλώνω, ωριμάζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπετώ* < αρχ. *ἐκπετάννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πετάννυμι* (βλ. κ. *πετώ*)].

ξεπέφτω ρ. αμετβ. {ξέπεσ-α, -μένος} **1.** πέφτω σε χαμηλό επίπεδο, υποβαθμίζομαι: *με αυτό που έκανε, ξέπεσε πολύ στα μάτια μου* ‖ *στην εποχή μας έχουν όλα ξεπέσει, ήθη, αξίες, σχέσεις* ΣΥΝ. υποτιμώμαι ΑΝΤ. υψώνομαι, τιμώμαι, υπερτιμώμαι **2.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με αναξιοπρεπή τρόπο, ενεργώ με τρόπο που προσβάλλει την ηθική μου υπόσταση ή το κοινωνικό μου γόητρο: *δεν αντέχω να βλέπω ανθρώπους να ξεπέφτουν τόσο χαμηλά, για να εξασφαλίσουν μια θέση στο Δημόσιο* ΣΥΝ. ταπεινώνομαι, μειώνομαι, (λόγ.) εξαθλιώνομαι, εξαχρειώνομαι **3.** (ειδικότ.) πέφτω σε οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση: *καταγόταν από πλούσια οικογένεια, που τώρα όμως είχε ξεπέσει* ‖ *ξεπεσμένος καλλιτέχνης / αριστοκράτης / πολιτικός* ΣΥΝ. καταντώ, παρακμάζω, εξαθλιώνομαι ΑΝΤ. ακμάζω, ευημερώ **4.** καταλήγω (κάπου) κατά τύχη, μετά από περιπλάνηση: *πώς ξέπεσες ολομόναχος στον τόπο μας;* ΣΥΝ. ξεμένω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκπίπτω* (που έχει επανέλθει στη χρήση με διαφορετική σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πίπτω* (βλ. κ. *πέφτω*)].

ξεπηδώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεπηδάς... | ξεπήδησα} **1.** τινάζομαι με δύναμη και ορμή προς τα πάνω: *από την πηγή ξεπηδούσε άφθονο νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπηδώ, αναβλύζω **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι ή παρουσιάζομαι ξαφνικά, μπαίνω στη μέση απότομα: *ξεπήδησε απ' το σκοτάδι, πριν προλάβει ο οδηγός ν' αντιδράσει* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, ξεπετάγομαι, ξεπετιέμαι. — **ξεπήδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπηδώ* < αρχ. *ἐκπηδῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πηδῶ*].

ξεπιάνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεπιάστηκα} (καθημ.) **1.** ξεμουδιάζω: *περπάτησα λίγο να ξεπιαστώ* ΑΝΤ. μουδιάζω, πιάνομαι **2.** ξεφεύγω από το σημείο, όπου ήμουν στερεωμένος: *έχει ξεπιαστεί η καρφίτσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξεπικρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπίκρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ από κάτι την πικρίλα του, κυρ. βυθίζοντάς το για ώρα στο νερό: ~ *τις ελιές / το νερατζάκι* ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω την πικρίλα μου: *τα γκρέιπ-φρουτ ωρίμασαν και ξεπίκρισαν.* Επίσης **ξεπικραίνω**.
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *πικρίζω*. Τα αρχ. *ἐκ-πικρ-άζομαι / -όομαι* είχαν εντελώς αντίθετη σημ.].

ξεπίτηδες επίρρ. ➝ επίτηδες

ξεπιτούτου επίρρ. ➝ εξεπιτούτου

ξεπλανεύω ρ. μετβ. {ξεπλάν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** εξαπατώ, παραπλανώ (κάποιον) ΣΥΝ. ξεγελώ, κοροϊδεύω **2.** (μτφ.) αποπλανώ ΣΥΝ. ξελογιάζω, ξεμυαλίζω. Επίσης **ξεπλανώ** {μεσν.} {-άς...}.
— **ξεπλάνεμα** (το).

ξέπλεκος, -η, -ο {μεσν.} κ. **ξέπλεχτος** (καθημ.) αυτός που δεν έχει πλεχτεί, που είναι λυμένος: ~ *μαλλιά / κουβάρι* ΣΥΝ. λυτός ΑΝΤ. πλεγμένος.

ξεπλέκω ρ. μετβ. {ξέπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** λύνω κάτι πλεγμένο **2.** (για μαλλιά) τα αφήνω κάτω ελεύθερα λύνοντας την κοτσίδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκπλέκω* (αόρ. *ἐξ-έπλεξα*, βλ. λ. *ξε-*) < *ἐκ-* + *πλέκω*].

ξεπλένω ρ. μετβ. {ξέπλυ-να, -θηκα, -μένος} **1.** αποτελειώνω το πλύσιμο, πλένω (κάτι) με καθαρό νερό, για να αφαιρέσω τη σαπουνάδα: *να ξεπλύνεις τ' ασπρόρουχα με άφθονο νερό!* ‖ ~ *καλά τα μαλλιά, όταν λούζομαι* ΣΥΝ. ξεβγάζω, αποπλένω **2.** πλένω (κάτι) πρόχειρα, συνήθ. μόνο με νερό: *θα ξεπλύνω τα φλιτζάνια τού καφέ* **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από το ηθικό βάρος προσβολής, ντροπής: *τέτοια προσβολή δεν ξεπλένεται παρά μόνο με αίμα* **4.** νομιμοποιώ κέρδη που αποκτήθηκαν με παράνομο τρόπο (λ.χ. εμπόριο όπλων / ναρκωτικών), κυρ. μέσω επενδύσεων, καταθέσεων σε τράπεζες κ.λπ.: ~ *βρόμικο χρήμα* ‖ (μεσοπαθ.) *«τα ποσά που ξεπλένονται κάθε χρόνο στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. φτάνουν τα 85 δις δολάρια Η.Π.Α.»* (εφημ.) **5.** (μεσοπαθ. **ξεπλένομαι**) βγάζω από πάνω μου τη σαπουνάδα με νερό: ~ *με κρύο νερό* **6.** (η μτχ. **ξεπλυμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. Επίσης **ξεπλύνω** {μεσν.}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπλύνω* < αρχ. *ἐκπλύνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πλύνω* (βλ. κ. *πλένω*)].

ξέπλεχτος, -η, -ο ➝ ξέπλεκος

ξεπληρώνω ρ. μετβ. {ξεπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξοφλώ χρέος, επιστρέφω όλα όσα χρωστάω: *μόλις ξεπληρώσαμε τις δόσεις τού στεγαστικού δανείου* ΣΥΝ. αποπληρώνω, ξεχρεώνω **2.** (μτφ.) (α) ανταποδίδω υλική ή ηθική υποχρέωση: *δεν ξέρω πώς να ξεπληρώσω την καλοσύνη σου!* ‖ *φρόντισε να ξεπληρώσεις τις ευεργεσίες που δέχθηκες* ‖ *ο Θεός να σου το ξεπληρώσει το καλό που μας έκανες!* (β) (κακόσ.) ανταποδίδω με τον ίδιο τρόπο κακό που μου έγινε, παίρνω εκδίκηση: *αργά ή γρήγορα θα ξεπληρώσει την προσβολή* ΣΥΝ. εκδικούμαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκπληρῶ (-όω)* (το οποίο έχει επανέλθει στη χρή-

ση με την αρχ. σημ.) < ἐκ- (βλ. κ. ξε-) + *πληρῶ*].

ξεπλύθηκα ρ. → ξεπλένω

ξέπλυμα (το) {ξεπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλύσιμο με καθαρό νερό, για να φύγει η σαπουνάδα: *το ~ των ρούχων* ΣΥΝ. ξέβγαλμα **2.** το πρόχειρο πλύσιμο· το πλύσιμο μόνο με νερό, χωρίς σαπούνι ή απορρυπαντικό: *κάνω πρόχειρο ~ στα πιάτα πριν τα βάλω στο πλυντήριο* **3.** (μτφ.-κακόσ.) η νομιμοποίηση παράνομων κερδών με διαφόρους τρόπους (λ.χ. επενδύσεις, αγορές, καταθέσεις): *το ~ κεφαλαίων που αποκτήθηκαν από εμπόριο ναρκωτικών μέσω εικονικών εταιρειών || ορισμένοι πιστεύουν ότι πίσω από το ασυνήθιστα υψηλό κόστος τής μεταγραφής τού ποδοσφαιριστή κρύβεται ~ βρόμικου χρήματος* **4.** (μτφ.) το άνοστο, νερόβραστο φαγητό ή το άγευστο ποτό.

ξεπλυμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ξεπλυθεί: *είναι ~ τα πιάτα* **2.** (μτφ.) αυτός που το χρώμα του έχει ανοίξει, ξεθωριάσει: *πώς το φοράς αυτό το ρούχο, σαν ~ φαίνεται* **3.** (μειωτ.) αυτός που έχει ανοιχτόχρωμα μαλλιά και μάτια.

ξέπλυνα ρ. ‣ ξεπλένω

ξέπνοος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πνοή· (για πρόσ.) αυτός που ανασαίνει με δυσκολία από την κούραση, τη συγκίνηση κ.λπ.: *έφτασε ~ απ' το τρέξιμο* ΣΥΝ. ξεψυχισμένος. — **ξέπνοα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκπνοος* < *ἐκ* (βλ. κ. ξε-) + *-πνοος* < *πνοή*].

ξεποδαριάζω ρ. μετβ. {ξεποδάριασ-α, -τηκα, -μένος} κουράζω (κάποιον) από το πολύ περπάτημα, τον κάνω να περπατήσει πολύ: *με ξεποδάριασε απ' το πρωί με τα ψώνια! || ξεποδαριάστηκα να τρέχω από γραφείο σε γραφείο όλο το πρωί.* — **ξεποδάριασμα** (το).

ξεπορτίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεπόρτισα} (λαϊκ.) βγαίνω από το σπίτι μου, συνήθ. κρυφά και με πονηρό σκοπό: *«πριν ακόμα σβήσουν τ' άστρα εξεπόρτισα...»* (λαϊκ. τραγ.) || *άφηνε τα παιδιά του να ξεπορτίζουν χωρίς έλεγχο* ΣΥΝ. φεύγω. (μτφ.) γυρίζω. — **ξεπόρτισμα** (το).

ξεπουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπουλάς... | ξεπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** πουλώ εξ ολοκλήρου και αναγκαστικά κινητή ή/και ακίνητη περιουσία (κτήματα, τιμαλφή, εμπορεύματα κ.λπ.): *μετά τη χρεωκοπία ξεπούλησε ό,τι του είχε απομείνει και έφυγε για το νησί του* ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) προδίδω (πρόσωπο, αξία, ιδέα κ.λπ.) με υλικά ή ηθικά ανταλλάγματα: *ξεπούλησε τα ιδανικά του, για να ανέλθει κοινωνικά* ΣΥΝ. (λόγ.) απεμπολώ ♦ **3.** (ειδικότ. για εμπόρους, συχνά αμετβ.) (α) πουλώ όλο μου το εμπόρευμα: *μόλις ξεπουλήσουν οι πλανόδιοι, μαζεύονται στο καφενεδάκι τής γωνίας* (β) πουλώ ορισμένα είδη σε πολύ χαμηλές τιμές, ακόμη και κάτω τού κόστους, για να μη μείνουν στην αποθήκη: *το μαγαζί ξεπουλά λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ. — **ξεπούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπουλῶ* < μτγν. *ἐκπωλῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. ξε-) + *πωλῶ*].

ξεπουπουλιάζω κ. **ξεπουπουλίζω** ρ. μετβ. {ξεπουπούλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τα φτερά (πτηνού), του βγάζω τα πούπουλα: *~ την κότα* ΣΥΝ. μαδώ **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλα έξοδα, τον κάνω να χάσει πολλά λεφτά: *ξεπουπουλιάστηκα στις εκπτώσεις· αγόρασα ένα σωρό πράγματα! || έμπλεξε με απατεώνες και τον ξεπουπούλιασαν· δεν του άφησαν δραχμή!* ΣΥΝ. ξεπαραδιάζω. (μτφ.) μαδώ. — **ξεπουπούλιασμα** κ. **ξεπουπούλισμα** (το).

ξεπρήζομαι ρ. αμετβ. {ξεπρήσ-τηκα, -μένος} υποχωρεί το πρήξιμο που είχα σε κάποιο σημείο τού σώματός μου ΑΝΤ. πρήζομαι. — **ξεπρήξιμο** (το).

ξεπροβάλλω ρ. αμετβ. {ξεπρόβαλα} παρουσιάζομαι ξαφνικά ή κάνω την εμφάνισή μου σιγά-σιγά: *μέσα από τα σύννεφα ξεπρόβαλε ο ήλιος || ένα ελάφι ξεπρόβαλε μέσα από τους θάμνους || από πού ξεπρόβαλες πάλι εσύ;* ΣΥΝ. προβάλλω, εμφανίζομαι, ξεπηδώ.
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *προβάλλω*, άσχετο προς το μτγν. *ἐκπροβάλλω* «αποβάλλω (βρέφος)»].

ξεπροβοδίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεπροβόδισα} (λαϊκ.) συνοδεύω μέχρι την έξοδο ή και λίγο πιο πέρα (κάποιον που φεύγει): *τον ξεπροβόδισε μέχρι το αυτοκίνητο || ήρθαν όλοι οι συγγενείς να ξεπροβοδίσουν τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ. (λόγ.) κατευοδώνω, (λαϊκ.) ξεβγάζω. Επίσης **ξεπροβοδώνω** κ. **ξεπροβοδώ** [μεσν.] {-άς...}. — **ξεπροβόδισμα** (το).

ξερά επίρρ. ‣ ξερός

ξέρα (η) {ξερών} **1.** θαλάσσιος βράχος που βρίσκεται κοντά στην επιφάνεια τής θάλασσας ή υψώνεται λίγο πάνω από αυτήν και είναι πολύ επικίνδυνος για τη ναυσιπλοΐα: *το πλοίο έπεσε σε ~* **2.** (σπάν.) η ξηρασία: *«αχνίζει το βουνό απ' την ~»* (Γ. Δροσίνης) ΣΥΝ. ξεραΐλα ΑΝΤ. υγρασία, βροχή **3.** (συνεκδ.) τόπος στον οποίο υπάρχει ξηρασία: *έχει να βρέξει μήνες και όλα τα χωράφια έγιναν ~* ΣΥΝ. ξερότοπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερά* (με αναβιβασμό τού τόνου), θηλ. τού επιθ. *ξερός*].

ξεράδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ξερό κλαδί δέντρου ή άλλου φυτού ΣΥΝ. ξερόκλαδο· (μτφ.-σκωπτ.) **2.** (οικ.) άκρο τού ανθρώπινου σώματος, το πόδι ή το χέρι: *κάτω το ~ σου, μη μ' αγγίζεις! || μάζεψε τα ~ σου, δεν μπορώ να περάσω* ΣΥΝ. ξερό, κουλλό **3.** (απορριπτικά-υποτιμητικά σε απάντηση) **ξεράδια!** τίποτε, καθόλου (ενν. δεν ξέρεις), για την έντονη αμφισβήτηση όσων ισχυρίζεται κάποιος ότι ξέρει: *Τα ξέρω όλα! —~ ξέρεις!*
[ΕΤΥΜ. < *ξερός* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. *ασπρ-άδι, μοιρ-άδι*].

ξεραΐλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η έντονη ξηρασία, η έλλειψη νερών και υγρασίας ΣΥΝ. (λόγ.) ανομβρία, (λαϊκότ.) ξέρα, αβροχιά, αναβροχιά ΑΝΤ. υγρασία, βροχή **2.** (συνεκδ.) ο ξερός τόπος, στον οποίο δεν υπάρχει καθόλου βλάστηση: *Παντού γύρω μας ~! Ούτε ένας θάμνος* **3.** (μτφ.) η παντελής έλλειψη κίνησης, δραστηριότητας: *~ στην αγορά, κανείς δεν αγοράζει || στη θεατρική ζωή έχει πέσει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ξέρα* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

ξεραίνω ρ. μετβ. {ξέρα-να, -θηκα, -μμένος} **1.** αφαιρώ το νερό, την υγρασία ή τους χυμούς από (κάτι), το κάνω ξερό (βλ. κ. λ. *ξηραίνω*): *ο παγετός ξέρανε τα δέντρα || άφησε τα λουλούδια στον ήλιο, για να τα ξεράνει* (να τα αποξηράνει) || *τα πηγάδια ξεράθηκαν από την ανομβρία || ξεράθηκε το λαρύγγι μου απ' τη δίψα* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) προκαλώ δυνατό πόνο σε μέλος τού σώματος: *μου πάτησε κατά λάθος το πόδι και μου το ξέρανε!* **3.** (μεσοπαθ. **ξεραίνομαι**) (α) πέφτω σε βαθύ ύπνο και μένω ακίνητος: *ήμουν τόσο κουρασμένος, που έπεσα και ξεράθηκα μέχρι το μεσημέρι* (β) (μτφ.) μένω άφωνος και ακίνητος από κατάπληξη ή απορία: *ξεράθηκα μόλις το άκουσα· δεν πίστευα στ' αφτιά μου* ΣΥΝ. (λόγ.) αποσβολώνομαι, εκπλήσσομαι, (οικ.) πέφτω ξερός· ΦΡ. **ξεραίνομαι στα γέλια** γελώ πολύ, ξεσπώ σε ασυγκράτητα γέλια: *το κοινό ξεράθηκε στα γέλια με αυτό το νούμερο* (βλ. κ. λ. *ξηραίνω*). — **ξέραμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξηραίνω*].

ξερακιανός, -ή, -ό (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και με σκληρά, στεγνά χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ. < *ξέρακας* (μεγεθ. τού *ξερός*) + παραγ. επίθημα *-ιανός*, πβ. κ. *παρακατ-ιανός, μεσ-ιανός*].

ξέρασμα (το) {ξεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) ο εμετός **2.** (μτφ.) αυτός που ενοχλεί, που προκαλεί αηδία με τις πράξεις και τη συμπεριφορά του: *τι ήθελε πάλι το ~;* ΣΥΝ. αηδιαστικός, έκτρωμα· ΦΡ. **αηδίες και ξεράσματα** βλ. λ. *αηδία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερνῶ* (βλ.λ.)].

ξερατό (το) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ο εμετός **2.** (μτφ.) οτιδήποτε (φαγητό, κουβέντα, συμπεριφορά κ.λπ.) προκαλεί έντονη ενόχληση και αηδία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερνῶ* (βλ.λ.)].

ξερή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χαρτοπαίγνιο που παίζεται με πενήντα δύο χαρτιά και είναι παραλλαγή τής κολτσίνας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-λαϊκ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο, πέος.

ξερίζωμα (το) → ξεριζώνω

ξεριζωμένος, -η, -ο → ξεριζώνω

ξεριζωμός (ο) η βίαιη εκδίωξη, η αναγκαστική και οριστική απομάκρυνση από τη γενέτειρα: *ο ~ τού μικρασιατικού Ελληνισμού || ο ~ ενός λαού απ' τις προγονικές εστίες του* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπατρισμός, ξερίζωμα.

ξεριζώνω ρ. μετβ. {ξερίζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αποσπώ βίαια (φυτό) από το χώμα μαζί με τις ρίζες (του): *ο άνεμος ξερίζωσε πολλά δέντρα* ΣΥΝ. (λόγ.) εκριζώνω ΑΝΤ. φυτεύω **2.** (κατ' επέκτ.) αποσπώ (κάτι) βίαια, το βγάζω εντελώς από τη θέση του: (ως απειλή) *αν ξαναμιλήσεις, θα σου ξεριζώσω τ' αφτιά* || (μτφ.) *ξερίζωσε αυτό το πάθος απ' την ψυχή σου* **3.** (μτφ.) εξαλείφω, αφανίζω (κάτι) ολοκληρωτικά: *προκαταλήψεις ετών δεν ξεριζώνονται από τη μία μέρα στην άλλη* ΣΥΝ. καταστρέφω **4.** διώχνω βίαια και οριστικά ανθρώπους από τον τόπο κατοικίας και καταγωγής τους, από την πατρίδα τους: *οι Τούρκοι ξερίζωσαν τους Έλληνες από τη Μικρά Ασία* ΣΥΝ. εκπατρίζω. — **ξερίζωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκριζῶ (-όω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. ξε-) + *-ριζῶ* < *ῥίζα*].

ξερικός, -ή, -ό **1.** (για γεωργικές εκτάσεις) αυτός που δεν αρδεύεται, που δεν ποτίζεται με νερά πηγής ή ποταμού: *~ αγρός / χωράφι* ΣΥΝ. ξερός, στεγνός **2.** (για φυτά και γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται χωρίς νερό: *~ καλλιέργεια / φασόλια / σταφύλια / πατάτες* ΑΝΤ. ποτιστικός.

ξερνοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξερνοβολάς... | ξερνοβόλησα} (λαϊκ.) κάνω συνεχώς εμετό ΣΥΝ. ξερνώ. — **ξερνοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξερνώ* + λεξικό επίθημα *-βολώ* < *βάλλω*].

ξερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξερνάς... | ξέρασ-α, -μένος} (οικ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω εμετό ♦ (μετβ.) **2.** βγάζω (κάτι) ως εμετό: *ξέρασε όλο το φαγητό / το φάρμακο* **3.** (μτφ.) βγάζω με δύναμη από μέσα μου, τινάζω (κάτι) με δύναμη προς τα έξω: *τα αυτόματα άρχισαν να ξερνούν φωτιά* (να πυροβολούν) || *η μηχανή ξερνούσε μαύρο καπνό || το ηφαίστειο ξερνούσε λάβα* **4.** (για θάλασσα, λίμνη ή μεγάλο ποτάμι) βγάζω στην παραλία, ρίχνω στην ξηρά: *τα απομεινάρια τού πλοίου τα ξέρασε η θάλασσα || μετά από μέρες τον ξέρασε το κύμα πνιγμένο* ΣΥΝ. ξεβράζω **5.** αποκαλύπτω μυστικό, φανερώνω (συνήθ. μετά από άσκηση βίας): *στην ανάκριση τον έκαναν και τα ξέρασε όλα* ΣΥΝ. ομολογώ **6.** (μτφ.-σπάν.) υφίσταμαι τις συνέπειες κακής ή άδικης πράξης που έκανα: *αργά ή γρήγορα θα τα ξεράσεις όλα όσα μου έκανες* ΣΥΝ. πληρώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξερνῶ* < αρχ. *ἐξερῶ (-έω)* «αδειάζω, εξεμώ» (από τον αόρ. *ἐξ-ήρασα*, πβ. κ. *ἐγήρασα – γερνώ, ἐπέρασα – περνώ*), αβεβ. ετύμου, ίσως < *ἐξ-* + *ἔρα*, αρχαιότατο ουσ. που συνήθως ερμηνεύεται ως «γη, έδαφος», οπότε το ρ. *ἐξερῶ* θα είχε τη σημ. «εξεμώ στο έδαφος». Το ουσ. *ἔρα* συνδ. με αρχ. γερμ. ero «γη», erda (> γερμ. Erde), ουαλ. erw «πεδιάδα» κ.ά.].

ξερό (το) → ξερός

ξερο- κ. **ξερό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάτι είναι ξερό: *ξερο-πήγαδο, ξερο-πόταμος, ξερό-χορτο, ξερο-κόμματο* **2.** (κυρ. προκειμένου για κινήσεις ή λειτουργίες τού ανθρώπινου σώματος) ξηρότητα, απουσία σωματικών υγρών (λ.χ. σάλιου): *ξερο-καταπίνω, ξερο-βήχω, ξερο-γλείφομαι* **3.** (κυρ. για φαγητά και γλυκά) ότι κάτι έχει ψηθεί, τηγανιστεί κ.λπ. με ελάχιστο λάδι, βούτυρο, νερό κ.λπ. ή αποξηρανθεί, ώστε να είναι τραγανό: *ξερο-ψημένος, ξερο-τηγανισμένος* **4.** ότι κάτι δεν έχει βλάστηση, είναι άγονο: *ξερο-νήσι, ξερο-βούνι, ξερό-καμπος* **5.** ότι κάποιος χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας και εξυπνάδας, από κουτό πείσμα: *ξερο-κέφαλος* **6.** ότι κάτι δεν συνοδεύεται από τίποτα, σκέτο: *ξερο-σφύρι* **7.** στατικότητα, απουσία κινήσεως: *ξερο-σταλιάζω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ξερός*].

ξερόβηχας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ξερός βήχας: *με πιάνει ~* **2.** ο

ψεύτικος βήχας (λ.χ. ως έκφραση αμηχανίας, ως προειδοποίηση). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξηρόβηξ*, *-ηχος* < *ξηρός* + *βήξ* «βήχας»].

ξεροβήχω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξερόβηξα} **1.** βήχω, χωρίς να έχω σάλιο ή φλέματα: *όλη την ημέρα χθες ξερόβηχε* || *ξερόβηξε για να καθαρίσει τη φωνή του, πριν αρχίσει να μιλάει* **2.** (κατ' επέκτ.) βήχω επίτηδες, για να γίνω ακουστός, να προκαλέσω την προσοχή άλλου, να επισημάνω κάτι κ.λπ.: *πήρε σοβαρό ύφος και ξερόβηξε δύο φορές, για να τον ακούσουν όλοι* || *«από την πόρτα σου περνώ, βήχω και ~»* (δημοτ. τραγ.).

ξεροβόρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ψυχρός άνεμος που πνέει κατά τους χειμερινούς μήνες από τον βορρά και δεν φέρνει βροχή: *τα δέντρα παράδερναν στο ~* ΣΥΝ. βοριάς ΑΝΤ. νοτιάς.
[ΕΤΥΜ. < *ξερο-* + *-βόρι* < *βοριάς*].

ξεροβούνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρό βουνό χωρίς βλάστηση, εντελώς άδεντρο ΣΥΝ. πετροβούνι, βραχοβούνι.

ξερόβρυση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) βρύση ή πηγή που ξεράθηκε, που το νερό της στέρεψε.

ξερογλείφομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξερογλείφτηκα} (λαϊκ.) **1.** (για έμψυχα) γλείφω τα χείλη ή το στόμα μου από σφοδρή επιθυμία να γευτώ, να δοκιμάσω κάτι: *κοίταζε τους μεζέδες και ξερογλειφόταν* **2.** (μτφ. για πρόσ.) επιθυμώ σφοδρά πρόσωπο ή πράγμα: *την έβλεπε και ξερογλειφόταν* ΣΥΝ. λαχταρώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξερόκαμπος (ο) (λαϊκ.) ξερός κάμπος, άγονη και άφυρη πεδιάδα.

ξεροκαταπίνω ρ. αμετβ. {ξεροκατάπια} (λαϊκ.) κάνω την κίνηση τής κατάποσης χωρίς σάλιο: *ξερόβηξε και ξεροκατάπιε, για να καθαρίσει τη φωνή του* (μτφ.) ως ένδειξη αμηχανίας, ταραχής κ.λπ.: *ξεροκατάπιε και δεν είπε λέξη* ΣΥΝ. κομπιάζω.

ξεροκέφαλος, -η, -ο αυτός που δεν πείθεται εύκολα ούτε αλλάζει γνώμη, που έχει μεγάλο πείσμα και ισχυρογνωμοσύνη: *μα την αλήθεια, δεν μπορεί να μιλήσει κανείς μαζί σου, είσαι πολύ ~!* || *δέξου αυτά που σου λέω, μην είσαι ~!* ΣΥΝ. πεισματάρης, (λόγ.) ισχυρογνώμων, επίμονος, αμετάπειστος, (καθημ.) αγύριστο κεφάλι ΑΝΤ. υποχωρητικός, δεκτικός, διαλλακτικός. — **ξεροκεφαλιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ξηροκέφαλος* < *ξηρός* + *-κέφαλος* < *κεφαλή*].

ξερόκλαδο (το) το ξερό κλαδί, το κλαδί δέντρου ή θάμνου που έχει ξεραθεί.

ξεροκόκκαλο (το) κόκκαλο χωρίς καθόλου κρέας, που προέρχεται από μαγειρεμένο σφάγιο.

ξεροκόμματο (το) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) κομμάτι ξερού ψωμιού και κατ' επέκτ. το μικρό, φτωχό γεύμα: *μην ανησυχείτε γι' αυτόν, βολεύεται και μ' ένα ~!* **2.** (μτφ.) πολύ χαμηλή αμοιβή εργασίας: *δουλεύει για ένα ~* ΣΥΝ. ψίχουλα.

ξερόλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **ξερόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο που παρουσιάζεται ως παντογνώστης, που νομίζει πως τα ξέρει όλα και έχει άποψη για όλα.
[ΕΤΥΜ. Από τη φρ. *(τα) ξέρει όλα*].

ξερολιθιά (η) (λαϊκ.) λιθοδομή που κατασκευάζεται μόνο από πέτρες, χωρίς συνδετικό κονίαμα ούτε λάσπη· συνηθίζεται κυρ. στα νησιά και χρησιμοποιείται για την αντιστήριξη καλλιεργήσιμων εδαφών, τον διαχωρισμό των αγροτικών ιδιοκτησιών μεταξύ τους, καθώς επίσης και στο χτίσιμο πρόχειρων καταλυμάτων για τον αγρότη και τα ζώα του, αποθηκών κ.λπ. Επίσης **ξερολίθι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξηρόλιθος* < *ξηρός* + *λίθος*].

ξερονήσι (το) {ξερονησ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) νησί ξερό, χωρίς νερό και βλάστηση, που συνήθ. δεν κατοικείται ΣΥΝ. ερημονήσι.

ξεροπήγαδο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) πηγάδι που έχει στερέψει, που δεν έχει νερό.

ξεροπόταμος (ο) [μεσν.] ποτάμι που στερεύει κατά τη θερινή περίοδο, γενικότ. όταν δεν τροφοδοτείται από τα νερά τής βροχής. Επίσης **ξεροπόταμο** (το).

ξερός, -ή, -ό κ. **ξηρός** (βλ.λ.) **1.** αυτός που δεν περιέχει νερό ή υγρασία, που έχει στεγνώσει: *~ ποτάμι / πηγάδι / κλίμα / καιρός / χείλη / στόμα* ΣΥΝ. στεγνός, άνυδρος ΑΝΤ. υγρός· ΦΡ. **ξερός βήχας** ο ξερόβηχας (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μαραθεί, που έχει χάσει τους χυμούς του, που έχει πάψει να είναι μαλακός ή στιλπνός και έχει γίνει σκληρός και εύθραυστος: *~ φυτό / χορτάρι / φύλλο / φρύγανο / ψωμί* || *~ σύκο* (αποξηραμμένο) ΣΥΝ. μαραμένος ΑΝΤ. χλωρός· ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***και ξερό ψωμί*** για να δείξουμε ότι θέλουμε ή υποστηρίζουμε κάτι φανατικά, αυτό και μόνο αυτό, τίποτε άλλο: *Ολυμπιακός* (αθλητικό σωματείο) *~!* (β) (παροιμ.) ***κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά*** για περιπτώσεις που μαζί με τους ενόχους μιας υπόθεσης υφίστανται τις αρνητικές συνέπειες και οι αθώοι, η καταστροφή τούς παρασύρει όλους χωρίς διάκριση **3.** (έδαφος) χωρίς βλάστηση, που δεν έχει πράσινο: *~ γη / τόπος / χώρα / πεδιάδα / βουνό* ΣΥΝ. αποψιλωμένος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ. χλοερός, κατάφυτος **4.** (α) αυτός που δεν έχει κανένα συμπλήρωμα, σκέτος: *τι να σου κάνει ένας ~ μισθός;* || *ξερό θα το φάω το μπιφτέκι;* || *~ γνώσεις, χωρίς κριτική επεξεργασία* (αναφομοίωτες, αναξιοποίητες) (β) αυτός που είναι μόνος του, έρημος στη ζωή: *~ κορμί* (γ) απότομος, σύντομος και οξύς ή σκληρός, χωρίς ιδιαίτερο χρώμα και διάρκεια: *~ ήχος / κρότος / πυροβολισμός / φωνή* (δ) αυτός που μένει αυστηρά μέσα στα τυπικά πλαίσια, που χαρακτηρίζεται από λακωνικότητα, αυστηρότητα: *~ άρνηση / ερώτηση / απάντηση* || *είπε ένα ~ αντίο και έφυγε αμίλητος* (ε) αυτός που δεν έχει ποικιλία, ζωντάνια και χάρη, που προκαλεί ανία: *το ύφος του ήταν ~ και πληκτικό* ΣΥΝ. άχαρος, ανιαρός, μονότονος, βαρετός, πληκτικός, πεζός ΑΝΤ. ποικίλος, ευχάριστος **5.** (μτφ.) αυτός που δεν μιλάει και δεν κινείται, που έχει πέσει σε βαθύ λήθαργο ή έχει χάσει τις αισθήσεις του: *ήπιε πολύ κι έπεσε κάτω ~* || *κουρασμένος καθώς ήμουν, έπεσα ~ στο κρεβάτι* ΣΥΝ. άκαμπτος, ακίνητος, αναίσθητος· ΦΡ. (α) ***πέφτω / μένω ξερός*** (μεσν. φρ.) (i) μένω ακίνητος ή αναίσθητος από μεγάλη έκπληξη ή άλλο έντονο συναίσθημα: *από τη συγκίνησή του έμεινε ξερός* ΣΥΝ. έκπληκτος, κατάπληκτος, (λόγ.) ενεός (ii) χάνω τη ζωή μου, πεθαίνω: *έπεσε, χτύπησε κι έμεινε ξερός* (βλ. κ. σημ. 6) (β) ***ξερό κεφάλι*** (i) πρόσωπο που δεν αλλάζει γνώμη εύκολα, που διαθέτει μεγάλο πείσμα και επιμονή, ο ισχυρογνώμων: *άδικα χάνεις τα λόγια σου, αυτός είναι ~* ΣΥΝ. πεισματάρης, επίμονος, ξεροκέφαλος, κεφάλι αγύριστο ΑΝΤ. υποχωρητικός, διαλλακτικός (ii) το μυαλό κάποιου, ο τρόπος σκέψεως που χαρακτηρίζεται από πείσμα ή αδιαλλαξία: *το ξερό του το κεφάλι φταίει για ό,τι έπαθε* (βλ. λ. *κεφάλι*) (γ) ***εξ και ξερός*** (οικ.) (που δηλώνει αγανάκτηση) σε κάποιον, που από αμηχανία ή άγνοια επαναλαμβάνει συνεχώς τον φθόγγο «ε» **6.** αυτός που έχει χάσει τη ζωή του, που έχει πεθάνει, ιδ. αιφνίδια: *τον χτύπησε και τον άφησε ~ στον τόπο* **7.** (ειδικότ.) **ξερή** (η) βλ.λ. **8.** (ειρων.) **ξερό** (το) (α) το κεφάλι του ανθρώπου: *να βάλεις το ~ σου κάτω και να σκεφτείς* || *λέει ό,τι κατεβάσει το ~ του* || *δεν κόβει το ~ του!* (δεν είναι έξυπνος, εύστροφος) (β) (σκωπτ.) κάθε άκρο τού ανθρώπινου σώματος, το χέρι ή το πόδι: *κάτω τα ~ σου, μη μ' αγγίζεις!* || *μάζεψε τα ~ σου* ΣΥΝ. ξεράδι. — **ξερά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξηρός* (πβ. *σίδηρος* – *σίδερο*, *κηρίον* – *κερί*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. serēnus «διαυγής, καθαρός» (αρχική σημ. «ξερός»), seresco «ξεραίνομαι», προσκρούει στο μακρό -η- τού επιθ. *ξηρός*. Δεν θεωρείται πιθ. η ετυμολογική σύνδεση με το σανσκρ. kṣārá- «φλέγων» ούτε με το επίθ. *χέρσος*].

ξεροσταλιάζω ρ. αμετβ. {ξεροστάλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) στέκομαι όρθιος και ακίνητος, στο ίδιο μέρος συνέχεια, για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. περιμένοντας κάποιον): *«ξεροστάλιασα στ' αγιάζι, ώρες να σε καρτερώ»* (λαϊκ. τραγ.). — **ξεροστάλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξερο-* + *σταλιάζω* «παραμένω όρθιος και ακίνητος επί αρκετή ώρα» < *σταλίζω* «οδηγώ κοπάδι ζώων στο ποιμνιοστάσιο – αναπαύομαι» < μτγν. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο», αγν. ετύμου. Η σημ. «υποφέρω από έλλειψη νερού» (τού ρ. *ξεροσταλιάζω*) οφείλεται σε παρετυμολ. προς τη λ. *σταλιά*].

ξεροσφύρι (λαϊκ.) επίρρ.· η κατανάλωση οινοπνευματώδους ποτού χωρίς τη συνοδία φαγητού ή μεζέ: *ήπιε το ούζο του ~ κι έφυγε*.

ξεροτηγανίδι (το) {ξεροτηγανιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ό,τι μένει στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ. αποτηγανίδι.

ξεροτηγανίζω ρ. μετβ. {ξεροτηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) τηγανίζω (κάτι) με ελάχιστο λάδι ή βούτυρο **2.** (κατ' επέκτ.) κάνω (κάτι) ξερό από το πολύ τηγάνισμα, το τηγανίζω τόσο, ώστε να σχηματίσει ξερή κρούστα στην επιφάνειά του, να γίνει τραγανό: *ξεροτηγανισμένοι κεφτέδες* **3.** (μτφ.) τυραννώ, βασανίζω (κάποιον): *μια ζωή τον ξεροτηγανίζει η γυναίκα του*. — **ξεροτηγάνισμα** (το).

ξεροτήγανο (το) παραδοσιακό γλύκυσμα, που παρασκευάζεται από αλεύρι, μέλι (μερικές φορές και γάλα, αβγά) κ.ά. υλικά στο τηγάνι.

ξερότοπος (ο) (λαϊκ.) τόπος ξερός, χωρίς νερό και βλάστηση.

ξεροφαγιά κ. **ξηροφαγιά** κ. **ξηροφαγία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** πρόχειρο γεύμα ή κολατσιό, που δεν περιλαμβάνει μαγειρεμένη τροφή **2.** (ειδικότ.) διαιτητική αγωγή με χορήγηση ξερών τροφών, συνήθ. σε περιπτώσεις που απαιτείται μείωση των υγρών τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ξηροφαγία* < *ξηρός* + *-φαγία*].

ξερόφυλλο (το) (λαϊκ.) το ξερό φύλλο, το φύλλο που έχει ξεραθεί.

ξερόχορτο (το) (λαϊκ.) το ξερό χορτάρι, το χόρτο που έχει ξεραθεί. Επίσης **ξεροχόρταρο**.

ξεροψήνω ρ. μετβ. {ξερόψη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ψήνω (κάτι) ώσπου να γίνει από έξω ξερό, τραγανό, το ψήνω αρκετά και σιγά-σιγά: *ξεροψημένο κοτόπουλο* || *ξεροψημένες πίτες* || (μτφ.) *με ξερόψησε ο ήλιος από το πρωί* ΣΥΝ. καβουρντίζω **2.** (μτφ.) τυραννώ, βασανίζω κάποιον ΣΥΝ. ξεροτηγανίζω. — **ξεροψήσιμο** (το).

ξερόψωμο (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαγιάτικο ψωμί **2.** ψωμί που τρώγεται σκέτο, χωρίς συνοδευτικό ή προσφάγι.

ξέρω κ. (παλαιότ.-διαλεκτ.) **ξεύρω** ρ. μετβ. {ήξερα} **1.** γνωρίζω (κάτι), μου είναι γνωστό: *~ τι θέλω στη ζωή μου* || *άσ' τον, δεν ξέρει τι λέει* || *ρώτησέ την, ξέρει καλά από τέτοια πράγματα* || *νομίζεις ότι τα ξέρεις όλα, αλλά δεν ξέρεις τίποτε* ΑΝΤ. αγνοώ· ΦΡ. (α) ***άσε αυτά που ξέρεις / αυτά που ξέρεις (ή που ήξερες) να τα ξεχάσεις!*** (με αυστηρότητα) ως απάντηση σε πρόσωπο που επιμένει σε κάτι, το οποίο ο ομιλητής θεωρεί απαράδεκτο: *αυτά που ήξερες με τους άλλους, μ' εμένα να τα ξεχάσεις!* (β) ***ένας Θεός ξέρει*** για κάτι που είναι αδύνατο να γνωρίζει κανείς: *~ πού θα μας βγάλει αυτή η ιστορία!* || *~ αν θα γίνω καλά!* (γ) ***ποιος ξέρει;*** βλ. λ. *ποιος* (δ) ***αυτό το ξέρει κι η γάτα!*** για κάτι πολύ εύκολο ή αυτονόητο: *–Δύο και δύο κάνουν τέσσερα!* *–~!* (ε) ***ό,τι ξέρεις, ξέρω*** δεν γνωρίζω τίποτα περισσότερο από εσένα: *γι' αυτό το ζήτημα ~!* (στ) (παροιμ.) ***όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος*** βλ. λ. *νοικοκύρης* (ζ) (παροιμ.) ***κάλλιο να ξέρεις παρά να έχεις*** η γνώση και η μάθηση είναι πιο πολύτιμη από τον πλούτο (η) ***δεν ξέρω / νιώθω πού (μου) πάν' τα τέσσερα*** βλ. λ. *τέσσερις* (θ) (εμφατ.) ***ξέρω 'γώ / πού θες να ξέρω 'γώ*** για τη δήλωση πλήρους άγνοιας για κάτι: *ξέρω 'γώ τι θέλει αυτός;* || *Πού θες να ξέρω 'γώ τι σκέφτεται αυτός;* *Στο μυαλό του είμαι;* (ι) ***ξέρεις (τώρα) εσύ*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες δεν θέλουμε να υπεισέλθουμε σε λεπτομέρειες ή να επαναλάβουμε πράγματα ήδη γνωστά στον άλλον: *–Τι να του πάρω για τη γιορτή του: –~!* || *Μην κάνεις τον ανήξερο.~!* (ii) συνθηματικά ως απάντηση σε ερώτηση, όταν δεν επιθυμούμε να μας ακούσουν ή να μας καταλάβουν τρίτοι: *θα συναντηθούμε στο γνωστό μέρος, ~!* (ια) ***(νύφη) όχι όπως ήξερες, αλλά όπως βρήκες*** ο νεότερος ή ο καινούργιος πρέπει να ακολουθεί αυτά που ήδη ισχύουν κάπου και να μην προσπαθεί να επιβάλει δικούς του κανόνες, ιδέες κ.λπ. (ιβ) ***(κάποιος) δεν ξέρει τι έχει*** (κάποιος) έχει πάρα πολλά χρήματα, περιουσιακά στοιχεία **2.** (α) γνωρίζω (κάτι) πολύ καλά, το έχω μελετήσει πολύ ή έχω εξασκηθεί σε αυτό: *για να επιβιώσεις*

στην αγορά, πρέπει να ξέρεις τους κανόνες τού παιχνιδιού || *το να πάρεις το δίπλωμα δεν σημαίνει ότι ξέρεις και να οδηγείς!* || ~ *να επισκευάζω τηλεοράσεις* || *χάθηκα στους δρόμους, γιατί δεν την ξέρω καλά την περιοχή* || *σήμερα ήξερα το μάθημα απ' έξω κι ανακατωτά* || ~ (κάτι) *νερό* / *νεράκι* (πολύ καλά) ΣΥΝ. κατέχω ΑΝΤ. αγνοώ (β) έχω πλήρη επίγνωση ενός πράγματος: *μη φοβάσαι, ~ τι κάνω*· ΦΡ. **ξέρω (κάποιον / κάτι) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη** βλ. λ. *ανάποδος* **3.** (ειδικότ. για γλώσσα) μιλώ, χειρίζομαι καλά: *-Ξέρεις και Γαλλικά; -Όχι, μόνο Αγγλικά ξέρω* **4.** (για πρόσ.) έχω γνωριμία (με κάποιον), μου είναι γνωστός, έχω τουλάχιστον συστηθεί μαζί του: *τον ξέρω από τα σχολικά μου χρόνια* || *δεν θέλω πια να σε ξέρω* (επιθυμώ να διακόψουμε κάθε σχέση) ΣΥΝ. γνωρίζω **5.** (κατ' επέκτ.) γνωρίζω τον χαρακτήρα κάποιου, μπορώ να προβλέψω τη συμπεριφορά του: *τον ξέρεις τον Στέφανο, όλο τέτοια κάνει!* || *με ξέρεις τώρα εμένα πόσο ευάλωτος είμαι σ' αυτά!* ΦΡ. (α) **ξέρω (κάποιον) για...** έχω συγκεκριμένη άποψη για (κάποιον): *σε ήξερα για άνθρωπο ειλικρινή, αλλά να που αποδείχθηκε ότι έκανα λάθος* || *Με εκπλήσσεις! Δεν σε ξέρω για τέτοιον!* (β) **ξέρεις...** (i) στην αρχή φράσεως ως ένδειξη αμηχανίας ή σκέψης, δισταγμού κ.λπ.: *ξέρεις..., δεν ήθελα να σου το κρύψω, απλώς δεν το έφερε η κουβέντα να σου το πω* || *~, όλα αυτά πρώτη φορά τα ακούω* (ii) μέσα σε φράση, παρενθετικά, για να δηλωθεί δισταγμός, φόβος, αδυναμία έκφρασης ή προσπάθεια δικαιολόγησης όσων έχουν ειπωθεί προηγουμένως: *δεν αισθάνομαι άνετα, ~, σε τέτοιες εκδηλώσεις* || *δεν μπορώ, ~, να θυμηθώ χρονολογίες· πάντα τις μπερδεύω* **6. ξέρω** ως μονολεκτική απάντηση που δηλώνει έντονη συμφωνία (συχνά επαναλαμβανόμενο): *Ξέρεις τώρα τι δύσκολος άνθρωπος είναι ο Κώστας. -Ξέρω, ξέρω...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεύρω* / *εξεύρω*, από τον αόρ. β' *ἐξεῦρον* τού αρχ. *ἐξευρίσκω* «ανακαλύπτω, αναζητώ». Το ρ. προήλθε από την υποτ. τού αορ. β' *(ἐξεύρω, -ῃς...)*, η οποία αποσπάστηκε μορφολογικά και θεωρήθηκε αυτόνομο ρήμα με τη σημ. «γνωρίζω, κατέχω». Η μεταβολή *ξεύρω* > *ξέρω* οφείλεται σε αναλογικό σχηματισμό προς τα ρ. σε *-ερω* (πβ. *φέρω, χαίρω*), καθώς και στο γεγονός ότι ο τ. *ξεύρω* θεωρήθηκε λόγιος. Δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς η αναγωγή στο αρχ. ρ. *ἐξαίρω* «σηκώνω, ξεχωρίζω», η οποία εξάλλου δεν θα εξηγούσε και τον σχηματισμό τού αορίστου *(ήξερα - ἐξῆρα)*].

ξεσαβουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσαβούρω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ τη σαβούρα, το έρμα από το πλοίο **2.** καθαρίζω (κάτι) από καθετί άχρηστο, περιττό ♦ **3.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από περιττό φορτίο ή βάρος. - **ξεσαβούρωμα** (το).

ξεσαβούρωτος, -η, -ο 1. (συνήθ. για πλοίο) αυτός που του έχει αφαιρεθεί η σαβούρα, το έρμα **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει αξιόλογο ηθικό έρμα.

ξεσαλώνω ρ. αμετβ. {ξεσάλω-σα, -μένος} (οικ.) υπερβάλλω στη διασκέδαση, ξεφαντώνω: *ξεσαλώσαμε χθες στα μπουζούκια.* — **ξεσάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ξε-* + μτγν. *σαλός* «ανόητος, ηλίθιος» («γλώσσα» τού Ησυχίου), ίσως συνδ. με τη λ. *σάλος* (βλ.λ.)].

ξεσαμαρώνω ρ. μετβ. {ξεσαμάρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το σαμάρι από ζώο: *~ τον γάιδαρο / το άλογο* ΑΝΤ. σαμαρώνω. — **ξεσαμάρωμα** (το).

ξεσαμάρωτος, -η, -ο (λαϊκ.-κυριολ.) αυτός που δεν έχει σαμάρι, που δεν τον έχουν σαμαρώσει: *~ μουλάρι* ΣΥΝ. ασαμάρωτος ΑΝΤ. σαμαρωμένος· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) **γαϊδούρι ξεσαμάρωτο** άνθρωπος χωρίς ηθικούς φραγμούς, που συμπεριφέρεται με αναίδεια και αδιαντροπιά ΣΥΝ. αναίσχυντος, αδιάντροπος, ξετσίπωτος, παλιάνθρωπος, αναιδής.

ξεσβερκιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεσβερκ-ιάστηκα, -ιασμένος} αισθάνομαι έντονο πόνο στον σβέρκο από άβολη στάση τού λαιμού ή από κούραση. Επίσης **ξεσβερκώνομαι** {ξεσβερκ-ώθηκα, -ωμένος}. — **ξεσβέρκιασμα** κ. **ξεσβέρκωμα** (το).

ξεσελώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσέλω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω τη σέλα από το άλογο. — **ξεσέλωμα** (το).

ξεσέλωτος, -η, -ο (για άλογο) αυτός που δεν έχει σέλα.

ξεσηκωμός (ο) **1.** η βίαιη και γρήγορη αναχώρηση, συνήθ. υπό συνθήκες πίεσης ΣΥΝ. ξεσήκωμα, μετακίνηση, μετατόπιση, απομάκρυνση **2.** (μτφ.) οργανωμένη εξέγερση, επανάσταση: *ο ~ τού 1821* || *λαϊκός / καθολικός ~* ΣΥΝ. σηκωμός, εξέγερση, επανάσταση.

ξεσηκώνω ρ. μετβ. {ξεσήκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρακινώ (κάποιον) με τρόπο έντονο (να κάνει κάτι): (+να) *μερικοί εργολάβοι τούς ξεσήκωσαν να πουλήσουν τα σπίτια τους* || *δύο φίλοι μάς ξεσήκωσαν να πάμε στο θέατρο* || *Μην τον ξεσηκώνεις συνέχεια! Πρέπει, επιτέλους, να διαβάσει!* ΣΥΝ. ωθώ, παροτρύνω, προτρέπω ΑΝΤ. αποτρέπω· ΦΡ. **ξεσηκώνω τα μυαλά (κάποιου)** παρασύρω κάποιον σε παράλογες ή αθέμιτες πράξεις και ενέργειες ΣΥΝ. ξεμυαλίζω, παίρνω τα μυαλά **2.** προκαλώ αντίδραση, επιφέρω ορισμένο αποτέλεσμα: *η άφιξη τού συγκροτήματος ξεσήκωσε θύελλα ενθουσιασμού* || *η απόφαση τής κυβέρνησης ξεσήκωσε νέες διαμαρτυρίες* **3.** βγάζω πράγματα από τη θέση τους· κυρ. σε ΦΡ. όπως **ξεσηκώνω το σπίτι** συγυρίζω το σπίτι καλά κάνοντας γενική καθαριότητα· (κ. μεσοπαθ.): *Πού να ξεσηκωθούμε τώρα να μετακομίσουμε! Καλά είμαστε και σ' αυτό το σπίτι!* **4.** (μτφ.) προκαλώ αναστάτωση, αναταραχή, διαταράσσω τη γαλήνη και την ηρεμία: *οι κραυγές τους ξεσήκωσαν τη γειτονιά* || *ξεσήκωσαν το χωριό με τους καβγάδες τους* **5.** προκαλώ κίνηση εναντίον εξουσίας, ωθώ σε ανταρσία, σε στάση κ.λπ.: *η αγανάκτηση για την αδικία ξεσήκωσε τις λαϊκές μάζες* || *γύριζε από χωριό σε χωριό και ξεσήκωνε τους υπόδουλους Έλληνες* ΣΥΝ. εξεγείρω **6.** παρακινώ ή πιέζω κάποιον να φύγει βιαστικά από τον τόπο όπου βρίσκεται, εξαναγκάζω προς απομάκρυνση: *τους ξεσήκωσαν άρον-άρον και τους στρύμωξαν σε μεγάλα καμιόνια* **7.** αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα (π.χ. χρησιμοποιώντας ημιδιαφανές χαρτί): *~ το σχέδιο για το πλεχτό / μια ζωγραφιά* ΣΥΝ. αντιγράφω, ξεπατικώνω **8.** (κατ' επέκτ.) υιοθετώ άκριτα ύφος, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ. άλλων: *κουβεντιάζοντας ξεσήκωνε γνώμες, καμώματα και εκφράσεις από τους άλλους* ΣΥΝ. αντιγράφω, μιμούμαι. **ξεσήκωμα** (το).

ξέσις (η) {ξέσ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) το ξύσιμο (βλ.λ., σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξέσις* < αρχ. *ξέω* (βλ.λ.)].

ξεσκάζω ρ. ➝ ξεσκάω

ξεσκαλίζω ρ. μετβ. {ξεσκάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) σκαλίζω το χώμα γύρω από τη ρίζα φυτού: *~ τα δέντρα / τις τριανταφυλλιές* **2.** (μτφ.) ψάχνω με επιμονή, ανακατεύω ή μετακινώ διάφορα αντικείμενα στην προσπάθειά μου να βρω κάτι: *τι θες και ξεσκαλίζεις τα συρτάρια;* ΣΥΝ. σκαλίζω **3.** (μτφ.) αναμοχλεύω, ερευνώ παλιά και συνήθ. ξεχασμένη υπόθεση για εύρεση νέων στοιχείων: *με τα νέα στοιχεία ο ανακριτής ξεσκαλίζει πάλι αυτή την παλιά δολοφονία τής δημοσιογράφου* || *~ το παρελθόν κάποιου.* — **ξεσκάλισμα** (το).

ξεσκαλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσκάλωσα} ♦ **1.** (μετβ.) απελευθερώνω, απεμπλέκω κάτι που έχει μπερδευτεί ή σκαλώσει ♦ (αμετβ.) **2.** απελευθερώνομαι, γλυτώνω από κάποιο μπέρδεμα **3.** (μτφ.) αποφεύγω την εμπλοκή σε μια δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση, απεγκλωβίζομαι, ξεμπερδεύω: *ο μετροπόντικας επιτέλους ξεσκάλωσε από τα εμπόδια που έφεραν οι αρχαιολόγοι και συνεχίζει την πορεία του.* **ξεσκάλωμα** (το).

ξεσκαρτάρω ρ. μετβ. {ξεσκάρτ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (λαϊκ.) κάνω ξεκαθάρισμα, καθαρίζω σύνολο πραγμάτων από τα άχρηστα ή τα περιττά μέρη του, αφαιρώ τα σκάρτα, τα ελαττωματικά: *~ το εμπόρευμα / τα υφάσματα / τα φρούτα* ΣΥΝ. ξεδιαλέγω, ξεκαθαρίζω. - **ξεσκαρτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *σκαρτάρω* < *σκάρτος* (βλ.λ.)].

ξεσκατίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) απαλλάσσω από τις ακαθαρσίες (κυρ. τα περιττώματα) βρέφος, άρρωστο ή ηλικιωμένο· καθαρίζω. Επίσης **ξεσκατώνω**. — **ξεσκάτισμα** κ. **ξεσκάτωμα** (το).

ξεσκάω ρ. αμετβ. {ξεσκάς... | ξέσκασα} (λαϊκ.) εκτονώνομαι από φόρτιση, ένταση, συνήθ. διασκεδάζοντας, παίζοντας, αθλούμενος κ.λπ.: *ο κόσμος έρχεται για να ξεσκάσει* || *θα βγω μια βόλτα να ξεσκάσω* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεδίνω, ξενοιάζω ΑΝΤ. σκάω, πλήττω. Επίσης **ξεσκάζω**. — **ξέσκασμα** (το).

ξεσκεπάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκέπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τη σκεπή, το σκέπασμα ή το κάλυμμα: *τράβηξες όλο το σεντόνι και με ξεσκέπασες* || *~ λίγο την κατσαρόλα, για να βγει ο ατμός* || *ξεσκεπάστηκα τη νύχτα και κρύωσα* || *πρόσεχε το μωρό μην ξεσκεπαστεί* ΑΝΤ. σκεπάζω **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) μυστικό ή κρυμμένο φανερό, το φέρνω στο φως: *αποφάσισαν να ξεσκεπάσουν τις παρανομίες τού διοικητή τους* || *μετά την κατάθεση τού μάρτυρα ξεσκεπάστηκε επιτέλους και όλοι έμαθαν ποιος ήταν* || *ξεσκεπάστηκαν οι παρανομίες του* ΣΥΝ. φανερώνω, αποκαλύπτω ΑΝΤ. σκεπάζω, καλύπτω, κρύβω. — **ξεσκέπασμα** (το). **ξεσκέπαστος, -η, -ο.**

ξέσκεπος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει στέγη, σκέπασμα ή κάλυμμα· ξεσκέπαστος: *~ σπίτι / δοχείο / κεφάλι / κατσαρόλα* ΣΥΝ. ακάλυπτος, ανοιχτός, (λόγ.) ασκεπής ΑΝΤ. σκεπασμένος· ΦΡ. **γεννήθηκα σε σπίτι ξέσκεπο** είμαι ντόμπρος, εκφράζομαι ανοιχτά και με ειλικρίνεια. **ξέσκεπα** επίρρ.

ξεσκίζω κ. **ξεσχίζω** ρ. μετβ. {ξέσκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** σχίζω (κάτι) εντελώς, το κάνω κομμάτια: *η γάτα ξέσκισε το ύφασμα με τα νύχια της* || (μτφ.) *ο πόνος σαν μαχαιριά ξέσκισε την καρδιά της* ΣΥΝ. (για υφάσματα) κουρελιάζω, κομματιάζω **2.** (ειδικότ. για ζώα) κόβω και ανοίγω τις σάρκες με τα νύχια και τα δόντια μου: *οι ύαινες είχαν ξεσκίσει την αντιλόπη* ΣΥΝ. κατασπαράζω **3.** (ειδικότ.) κάνω γρατζουνιές, προκαλώ εκδορές: *θρηνούσε γοερά και ξέσκιζε με τα νύχια τα μάγουλά της* **4.** (μτφ.-οικ.) νικώ κατά κράτος, επιβάλλομαι σε αντίπαλο με τρόπο ταπεινωτικό γι' αυτόν: *θα τους ξεσκίσουμε στο ντέρμπι τής Κυριακής* ΣΥΝ. κατανικώ, κατατροπώνω **5.** (!) εκτελώ τη σεξουαλική πράξη (σε γυναίκα ή άνδρα) με ιδιαίτερα έντονο και επιθετικό τρόπο, συχνά βίαιο **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **ξεσκίζομαι** +σε) κάνω (κάτι) με τρόπο εντατικό, ή κουράζομαι υπερβολικά (κάνοντας κάτι): *~ στο διάβασμα / στη δουλειά / στον χορό / στο ποτό* **7.** (η μτχ. **ξεσκισμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. - **ξέσκισμα** κ. **ξέσχισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκσχίζω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *σχίζω* (βλ.λ.)].

ξεσκισμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει σκιστεί, που έχει γίνει κομμάτια: *~ φόρεμα / ρούχο* ΣΥΝ. σκισμένος, κομματιασμένος **2.** (υβριστ.) πρόσωπο, κυρ. γυναίκα, που είχε πάρα πολλές σεξουαλικές επαφές.

ξεσκλαβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκλάβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** απελευθερώνω, απαλλάσσω (κάποιον) από την υποδούλωση, τη σκλαβιά: *ξεσκλαβώσαμε την πατρίδα από τον κατακτητή* ΣΥΝ. απελευθερώνω, ελευθερώνω ΑΝΤ. σκλαβώνω **2.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από αρνητική συνήθεια ή κατάσταση: *ξεσκλαβώνομαι από τις προλήψεις* ΣΥΝ. απελευθερώνω. — **ξεσκλάβωμα** (το).

ξεσκλίδι (το) {ξεσκλίδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κομματάκι από μυτερό ξύλο, που μένει μετά το κόψιμο από τσεκούρι ή σκεπάρνι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεσκλίζω* (πβ. *ροκανίζω - ροκανίδι, στολίζω - στολίδι*) < *ξεσκελίζω* (με συγκοπή) < *ξε-* + *σκελίζω* (< *σκελίς, -ίδος*, βλ.λ.)].

ξεσκολίζω ρ. αμετβ. {ξεσκόλισ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ολοκληρώνω τη φοίτησή μου στο σχολείο, τελειώνω (ή αφήνω) το σχολείο: *παντρεύτηκε μόλις ξεσκόλισε* ΣΥΝ. αποφοιτώ **2.** (μτφ.) αποκτώ γνώσεις και πείρα σε κάτι, μαθαίνω όλα τα σχετικά με αυτό **3.** (η μτχ. **ξεσκολισμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **ξεσκόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ξέσκολος* «περατωμένος, τελειωμένος» < *ξε-* + *-σκολος* < *σχολή* ή, κατ' άλλη άποψη, < *ξε-* + *σκολ(ειό)* + *-ίζω*].

ξεσκολισμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει καταρτισθεί πλήρως σε κάτι, γενικότ. αυτός που ξέρει πολλά, που έχει μεγάλη εμπειρία, συνήθ. σε κόλπα και τεχνάσματα: ~ *στις κομπίνες* ΣΥΝ. μπασμένος (σε κάτι).

ξεσκονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη σκόνη: ~ *τα ράφια / τα βιβλία / τα παπούτσια / το δωμάτιο* ΣΥΝ. καθαρίζω ΑΝΤ. σκονίζω **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, ερευνώ (κάτι) σε βάθος: *έχει ξεσκονίσει την υπόθεση* || *το 'χει ξεσκονίσει το βιβλίο των μαθηματικών· δεν έχει αφήσει ούτε μία άσκηση άλυτη* **3.** (μτφ.) αποκτώ πάλι επαφή με κάτι που είχα εγκαταλείψει για καιρό, επαναφέρω στον νου μου ξεχασμένες γνώσεις: *για την καινούργια μου δουλειά θα χρειαστεί να ξεσκονίσω τ' Αγγλικά μου* ΣΥΝ. ξαναθυμάμαι. — **ξεσκόνισμα** (το).

ξεσκονιστήρι (το) {ξεσκονιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** δέσμη φτερών που προσαρμόζεται στο άκρο στελέχους και χρησιμοποιείται στο ξεσκόνισμα επίπλων και άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. φτερό **2.** (γενικότ.) ό,τι χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεσκονίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *κουρδισ-τήρι*].

ξεσκονίστρα (η) {ξεσκονιστρών} (λαϊκ.) σκούπα στερεωμένη σε μακρύ κοντάρι, που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των τοίχων και τού ταβανιού ΣΥΝ. ταβανόσκουπα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεσκονίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χωρίσ-τρα*].

ξεσκονόπανο (το) (λαϊκ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των επίπλων και των αντικειμένων τού σπιτιού.

ξεσκοτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκότισ-α, -τηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις σκοτούρες, από ό,τι απασχολεί το μυαλό του ΑΝΤ. σκοτίζω. — **ξεσκότισμα** (το).

ξεσκουντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεσκουντάς... | ξεσκούντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) σπρώχνω, σκουντώ ξανά με το χέρι ή με το σώμα (κάποιον), για να τον αναγκάσω να αλλάξει θέση, να μετακινηθεί: *τον σκουντάω, τον ~, αλλά αυτός ακίνητος* **2.** (κατ' επέκτ.) δίνω σπρωξιά σε κάποιον, για να ξυπνήσει, να συνέλθει ή προειδοποιητικά για να προσέξει, να αντιληφθεί κάτι κ.λπ.: *ξεσκούντα τον να σηκωθεί απ' το κρεβάτι!* **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) παρακινώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *αν δεν τον ξεσκουντήσεις, δεν κάνει τίποτε!* ΣΥΝ. προτρέπω, παροτρύνω, κεντρίζω. — **ξεσκούντημα** (το).

ξεσκουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσκούριασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω την επιφάνεια μεταλλικού αντικειμένου από τη σκουριά ΑΝΤ. σκουριάζω, (λόγ.) οξειδώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (για μεταλλικά αντικείμενα) απαλλάσσομαι από τη σκουριά, καθαρίζομαι: *έτριψα τα κάγκελα, να ξεσκουριάσουν!* ΑΝΤ. σκουριάζω **3.** (μτφ.) παύω να είμαι αδρανής ή στάσιμος, δραστηριοποιούμαι: *πάμε πάλι λίγο να τρέξουμε, να ξεσκουριάσουμε.* — **ξεσκούριασμα** (το).

ξεσκούφωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει σκούφο (βλ.λ.) ή καπέλο: *περπατούσε ~ μέσα στο κρύο και τη βροχή.* — **ξεσκουφώνω** ρ., **ξεσκούφωμα** (το).

ξέσμα (το) {ξέσμ-ατος | -ατα, -άτων} το ξύσμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ξέω (βλ.λ.)].

ξεσπάζω ρ. → ξεσπώ

ξεσπαθώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσπάθω-σα, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγάζω ή τραβώ το σπαθί από τη θήκη του **2.** (μτφ.) (α) εκδηλώνομαι, συνήθ. εναντίον κάποιου, εγκαταλείποντας παλαιότερη διστακτικότητα ή επιφυλακτικότητά μου: *οι βουλευτές ξεσπάθωσαν εναντίον τού αρχηγού τού κόμματος* (β) παίρνω ξαφνικά πολύ θάρρος, ξεθαρρεύω: *κοίτα τον πώς ξεσπάθωσε ο μικρός!* — **ξεσπάθωμα** (το) [μεσν.].

ξέσπασμα (το) → ξεσπώ

ξεσπιτώνω ρ. μετβ. {ξεσπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διώχνω (κάποιον) (συνήθ. με βίαιο τρόπο), τον αναγκάζω να αφήσει το σπίτι του ή να μείνει χωρίς σπίτι: *τους ξεσπίτωσε ο ιδιοκτήτης, γιατί δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι* **2.** (μεσοπαθ. **ξεσπιτώνομαι**) εγκαταλείπω το σπίτι μου ή την προγονική μου εστία, την πατρίδα μου: *πολλοί ξεσπιτώθηκαν εξαιτίας τού σεισμού* || *ξεσπιτώθηκαν στη Μικρασιατική Καταστροφή.* — **ξεσπίτωμα** (το).

ξεσποριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσπόριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω τους σπόρους από καρπό, αφαιρώ τα κουκούτσια: ~ *τα σταφύλια, για να τα κάνω γλυκό* ♦ **2.** (αμετβ.) (για καρπούς) σχηματίζω σπόρους, κουκούτσια: *οι ντομάτες άρχισαν να ξεσποριάζουν* ΣΥΝ. σποριάζω. — **ξεσπόριασμα** (το).

ξεσπυρίζω ρ. μετβ. {ξεσπύρισ-α, -τηκα, -μένος} αφαιρώ τους σπόρους, κυρ. σιτηρών. — **ξεσπύρισμα** (το).

ξεσπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεσπάς... | ξέσπασα} **1.** συμβαίνω ξαφνικά, εκδηλώνομαι απότομα και με βιαιότητα: *η φθινοπωρινή μπόρα ξέσπασε ορμητική και έπνιξε την πολιτεία* || *ξέσπασε επανάσταση / πόλεμος / κρίση / σύγκρουση* || *όταν ξέσπασε το οικογενειακό σκάνδαλο, έφυγε στο εξωτερικό* **2.** εξωτερικεύω τη διάθεση και τα συναισθήματά μου ξαφνικά, απότομα ή ορμητικά: ~ *σε κλάματα / σε λυγμούς* || *ο κόσμος ξέσπασε σε ζητωκραυγές* || *όλοι ξέσπασαν σε γέλια* **3.** (+σε) εκτονώνω την οργή μου (σε κάποιον/κάτι), αφήνω να εκδηλωθεί ο θυμός, η ένταση μου εναντίον κάποιου (που μπορεί να μην ευθύνεται για την κατάστασή μου): *φύγε, μην ξεσπάσω σε σένα!* || *ξέσπασε στο ποτό* || *ξέσπασε πάνω στα βάζα και τα έκανε κομμάτια!* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω. Επίσης **ξεσπάζω** [μεσν.]. — **ξέσπασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. ξεσπώ < αρχ. *ἐκσπῶ* «τραβώ, μετακινώ» < *ἐκ-* (βλ. κ. ξε-) + *σπῶ* (βλ. κ. *σπάζω*)].

ξεσταχυάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεστάχυασ-α, -μένος} βγάζω στάχυα, πετάω καρπό: *το καλαμπόκι ξεστάχυασε* ΣΥΝ. σταχυάζω. — **ξεστάχυασμα** (το).

ξέστηθος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει γυμνό το στήθος του: *οι εργάτες δούλευαν ξέστηθοι* ΣΥΝ. γυμνόστηθος.

ξεστηθώνω ρ. μετβ. {ξεστήθω-σα, -θηκα, -μένος} γυμνώνω τα στήθη (κυρ. το μεσοπαθ. **ξεστηθώνομαι** για γυναίκες) βγάζω το στήθος έξω από τα ρούχα, λ.χ. για να θηλάσω. — **ξεστήθωμα** (το).

ξεστομίζω ρ. μετβ. {ξεστόμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) λέγω κάτι το οποίο δεν πρέπει να πω, συνήθ. χωρίς ντροπή ή περίσκεψη: *πώς τολμάς να ξεστομίζεις τέτοια πράγματα;* || *πάνω στο θυμό του ξεστόμισε φρικτές κουβέντες.*

ξέστρα (η) {ξεστρών} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. λίμα με χοντρά δόντια, που χρησιμοποιείται στην κατεργασία μαλακών υλών (ξύλου, αλουμινίου κ.λπ.) για τη γρήγορη αφαίρεση τού υλικού που περισσεύει.
[ΕΤΥΜ. < *ξέω* (πβ. ρηματικό επίθ. *ξεστός*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξύστρα, πλύστρα*].

ξεστραβώνω ρ. μετβ. {ξεστράβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** κάνω (κάτι) ίσιο, ώστε να μην είναι πια στραβό: *πίεσέ το λίγο, για να ξεστραβώσει* ΣΥΝ. ισιώνω, (λαϊκ.) ισιάζω ΑΝΤ. στραβώνω • **2.** θεραπεύω την τυφλότητα (κάποιου), τον κάνω να ξαναβρεί το φως του ΑΝΤ. στραβώνω, τυφλώνω **3.** (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) τη δυνατότητα ή την ευκαιρία να μορφωθεί σε συγκεκριμένο τομέα ή γενικότ. να αποκτήσει γνώσεις: *καλά που ήλθε αυτός ο καθηγητής και τους ξεστράβωσε στη φυσική* || *διάβασε κανένα βιβλίο να ξεστραβωθείς!* ΣΥΝ. μορφώνω **4.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την πλάνη στην οποία βρίσκεται, τον βοηθώ να αντιληφθεί και να κρίνει τα πράγματα σωστά: *αν δεν βρισκόταν αυτός να τον ξεστραβώσει, ακόμα δεν θα είχε καταλάβει τι γινόταν πίσω από την πλάτη του.* — **ξεστράβωμα** (το).

ξεστρατίζω ρ. αμετβ. {ξεστράτισ-α, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό: *ξεστράτισε και χάθηκε* ΣΥΝ. παρεκκλίνω **2.** (μτφ.) φεύγω από τον σωστό δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά: *έμπλεξε με κακές παρέες και ξεστράτισε* ΣΥΝ. παρασύρομαι. — **ξεστράτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *στράτα* + *-ίζω*].

ξέστρο (το) (λόγ.) **1.** (σπάν.) εργαλείο ποικίλης μορφής, που διαθέτει σκληρή, ακονισμένη λεπίδα και χρησιμοποιείται για το ξύσιμο διαφόρων υλικών ΣΥΝ. (καθημ.) ξύστρα, ξυστήρι **2.** ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο λαμβάνεται για εξέταση ή απομακρύνεται βιολογικό υλικό από την εσωτερική επιφάνεια κοίλου οργάνου τού σώματος, λ.χ. από τη μήτρα (απόξεση).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξέστρον* < αρχ. *ξέω* (πβ. αόρ. *ἔ-ξεσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρον*].

ξεστρώνω ρ. μετβ. {ξέστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το στρώμα ή το κάλυμμα από κρεβάτι, έπιπλο ή άλλο αντικείμενο: ~ *τον καναπέ / το κρεβάτι / το τραπέζι* ΑΝΤ. στρώνω, (λόγ.) επιστρώνω· ΦΡ. **ξεστρώνω το σπίτι** μαζεύω τα χαλιά από το πάτωμα **2.** (ειδικότ.) μαζεύω τα υπολείμματα και τα σκεύη τού γεύματος, παίρνω από το τραπέζι ό,τι χρησιμοποιήθηκε στο γεύμα ΣΥΝ. σηκώνω (το τραπέζι) ΑΝΤ. στρώνω. — **ξέστρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκστρώννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. ξε-) + *στρώννυμι* (βλ. κ. *στρώνω*)].

ξέστρωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι στρωμένος, που δεν έχει στρώμα ή κάλυμμα: ~ *τραπέζι / κρεβάτι / πάτωμα* (λ.χ. χωρίς πλακάκια, ξύλινη επένδυση, χαλιά) ΣΥΝ. άστρωτος ΑΝΤ. στρωμένος, καλυμμένος **2.** (ειδικότ. για υποζύγια) αυτός που δεν έχει σαμάρι, που του έχουν βγάλει ή δεν του έχουν φορέσει σέλα: ~ *μουλάρι / άλογο* || (υβριστ.) ~ *γαϊδούρι* ΣΥΝ. ξεσαμάρωτος ΑΝΤ. σαμαρωμένος.

ξεσυνερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ξεσυνερίστηκα} (λαϊκ.) **1.** εκνευρίζομαι ή θυμώνω με αυτά που λέει ή κάνει (κάποιος): *μην τον ξεσυνερίζεσαι, είναι παιδί και δεν καταλαβαίνει* **2.** συναγωνίζομαι ή ανταγωνίζομαι κάποιον (συνήθ. για τον τρόπο που συμπεριφέρονται τα μικρά παιδιά μεταξύ τους): *ξεσυνερίζονταν ποιος θα τελειώσει πρώτος το φαγητό του.* — **ξεσυνέριση** (η) κ. **ξεσυνέρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *συνερίζομαι* (βλ.λ.)].

ξεσυνηθίζω ρ. μετβ. {ξεσυνήθισ-α, -μένος} παύω να έχω (κάποια συνήθεια): *με τις διακοπές χαλάρωσα και ξεσυνήθισα τους ρυθμούς τής δουλειάς* ΣΥΝ. ξεμαθαίνω ΑΝΤ. συνηθίζω. — **ξεσυνήθισμα** (το).

ξεσυννεφιάζω ρ. αμετβ. {ξεσυννέφιασα} (για τον ουρανό) απαλλάσσομαι από τα σύννεφα, γίνομαι αίθριος.

ξεσφίγγω ρ. μετβ. {ξέσφι-ξα, -χτηκα, -γμένος} χαλαρώνω, λασκάρω κάτι σφιχτό: ~ *τη ζώνη μου γιατί με πιέζει.* — **ξέσφιγμα** (το).

ξεσχίζω ρ. → ξεσκίζω

ξέσχισμα (το) → ξεσκίζω

ξετελεύω ρ. μετβ. {ξετέλε-ψα, -μένος} (διαλεκτ.) ολοκληρώνω έργο ή καθήκον, τελειώνω τη δουλειά μου: *άντε πιο γρήγορα, να ξετελέψουμε μια ώρα νωρίτερα* ΣΥΝ. αποτελειώνω, (λόγ.) αποπερατώνω ΑΝΤ. ξεκινώ, αρχίζω. Επίσης **ξετελειώνω** (μεσν.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *τελεύω* < *τέλος*].

ξετεντώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξετέντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) χαλαρώνω (κάτι τεντωμένο), το κάνω να λυθεί, να λασκάρει: *ξετέντωσε λίγο το σκοινί, γιατί θα σπάσει* ΣΥΝ. λασκάρω, ξελασκάρω ΑΝΤ. τεντώνω. — **ξετέντωμα** (το).

ξετινάζω ρ. μετβ. {ξετίνα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) τινάζω με δύναμη (κάτι), (το) κουνώ βίαια (π.χ. για να φύγει από πάνω του η σκόνη): ~ *τις κουβέρτες / το χαλί* **2.** (μτφ.) αφαιρώ (από κάποιον) όλα του τα χρήματα, (τον) αφήνω απένταρο, (τον) καταστρέφω οικονομικά: *έπαιξε χαρτιά με επαγγελματίες και τον ξετίναξαν!* || *πήγε στο καζίνο και ξετίναξε τη μπάνκα* **3.** (μτφ.) απογυμνώνω (κάποιον) από τα επιχειρήματά του, αποδεικνύω ότι αυτά που λέει ή πιστεύει δεν ισχύουν: *σχολίασε μία προς μία τις θέσεις του και τον ξετίναξε!* **4.** (οικ.) (α) κουράζω ή ταλαιπωρώ (κάποιον) πάρα πολύ: *Μας ξετίναξε! Έβαλε να κουβαλήσουμε όλα τα βιβλία στο ρετιρέ!* (β) εξετάζω (κάποιον) λεπτομερώς, εξαντλητικά: *Μας ξετίναξε στο διαγώνισμα! Έβαλε ερωτήσεις για τα πάντα!* — **ξετίναγμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκτινάσσω* (βλ.λ.)].

ξετρελαίνω ρ. μετβ. {ξετρέλα-να, -θηκα, -μένος} **1.** (μτφ.) γοητεύω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό, εμπνέω ενθουσιασμό: *ο καινούργιος χορός ξετρελαίνει μικρούς και μεγάλους* || (κ. μεσοπαθ.) *έχει ξετρελαθεί με την καινούργια του δουλειά* ΣΥΝ. ενθουσιάζω, μαγεύω, ξεμυαλίζω ΑΝΤ. απογοητεύω, (λόγ.) απωθώ **2.** (ειδικότ.) εμπνέω (σε κάποιον) παράφορο έρωτα, (τον) κάνω να χάσει τα λογικά του από πόθο: *έχει ξετρελαθεί από την ομορφιά της* || *όλοι είναι ξετρελαμένοι μαζί της* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω.

ξετρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξετρύπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από την τρύπα, τη φωλιά ή το κρησφύγετό του: *ξαμόλησε τα λαγωνικά του να ξετρυπώσουν τον λαγό* **2.** (μτφ.) φέρνω στο φως (πρόσωπο ή πράγμα) καλά κρυμμένο· ανακαλύπτω (κάτι άγνωστο): *όπου κι αν έχει κρυφτεί, θα τον ξετρυπώσουμε* || *πού ξετρύπωσες το παλιό μου σημειωματάριο;* ΣΥΝ. βρίσκω, ανακαλύπτω ΑΝΤ. τρυπώνω, κρύβω **3.** (ειδικότ.) μαθαίνω για την ύπαρξη πράγματος ή μέρους που αγνοούσα: *πού την ξετρύπωσες αυτή την ωραία ταβέρνα;* **4.** (ειδικότ. για ενδύματα) ξηλώνω το τρύπωμα (βλ.λ.), αφαιρώ τις κλωστές τού τρυπώματος ΑΝΤ. τρυπώνω ♦ (αμετβ.) **5.** (για ζώο) βγαίνω από τη φωλιά, την κρύπτη ή το κρησφύγετό μου: *η γάτα περίμενε μόλις ξετρυπώσει το ποντίκι, να το πιάσει* ΑΝΤ. τρυπώνω **6.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω την εμφάνισή μου, όταν δεν με περιμένουν, παρουσιάζομαι ξαφνικά και απρόοπτα: *εσύ από πού ξετρύπωσες;* ΣΥΝ. προβάλλω, ξεφυτρώνω. — **ξετρύπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξετρυπώ* < αρχ. *ἐκτρυπῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *τρυπῶ*].

ξετσίπωμα (το) {ξετσιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξετσιπωσιά.

ξετσιπώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξετσιπώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) γίνομαι αδιάντροπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *-τσιπώνω* < *τσίπα* (βλ.λ.)].

ξετσιπωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πράξη, λόγος ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη ντροπής και μεγάλο θράσος: *συμμαζέψου και σταμάτα αυτές τις* ~ ΣΥΝ. αναίδεια, αναισχυντία, αδιαντροπιά.

ξετσίπωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι υπερβολικά θρασύς, που ενεργεί χωρίς ντροπή, ο αναιδής: ~ *κουβέντα / τραγούδι / ψέμα* || ~ *γυναίκα / συμπεριφορά* ΣΥΝ. αδιάντροπος, ξεδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός.

ξετυλιγάδι (το) {δύσχρ. ξετυλιγαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) νήμα μαλλιού ή βαμβακιού, που προέρχεται από ξήλωμα πλεκτού.
[ΕΤΥΜ. < *ξετυλίγω* + επίθημα *-άδι* (πβ. κ. *υφ-άδι, γλυκ-άδι, μοιρ-άδι*)].

ξετυλίγω ρ. μετβ. {ξετύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (κυριολ.) απλώνω τυλιγμένη κλωστή και γενικά ανοίγω οτιδήποτε τυλιγμένο ή διπλωμένο: ~ *το νήμα / το κουβάρι*· ΦΡ. (μτφ.) ***ξετυλίγω το κουβάρι*** (i) αφηγούμαι: *άρχισε να ξετυλίγει παραστατικά το κουβάρι των περιπετειών του* (ii) (για κάτι περίπλοκο) παρουσιάζω στοιχεία που ξεκαθαρίζουν μια υπόθεση: *με τις καταθέσεις τους ξετυλίγουν το κουβάρι τής περίεργης αυτής ιστορίας* ΣΥΝ. ξεδιπλώνω ΑΝΤ. τυλίγω **2.** αφαιρώ το περιτύλιγμα, ανοίγω (κάτι συσκευασμένο ή δεμένο): *δεν σου κάνει καρδιά να ξετυλίξεις τόσο ωραία πακέτα* ΣΥΝ. ξεπακετάρω ΑΝΤ. τυλίγω, πακετάρω, συσκευάζω **3.** (μεσοπαθ. ***ξετυλίγομαι***) (α) απλώνομαι σε όλες μου τις διαστάσεις, εκτείνομαι: *απολάμβανε το υπέροχο τοπίο που ξετυλιγόταν μπροστά της* || (μτφ.) *μπροστά στα μάτια μας ξετυλίχτηκε ένα ανθρώπινο δράμα* ΣΥΝ. ξεδιπλώνομαι, εκτυλίσσομαι (β) (για γεγονότα ή διηγήσεις) λαμβάνω έκταση και ανάπτυξη, εξελίσσομαι διαδοχικά: *όλα ξετυλίχτηκαν με κινηματογραφική ταχύτητα* || *η υπόθεση τού έργου ξετυλίγεται ένα καλοκαίρι στην εξοχή* ΣΥΝ. εκτυλίσσομαι. — **ξετύλιγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξετυλίσσω* < μτγν. *ἐκτυλίσσω* (βλ.λ.)].

ξεύρω ρ. ➝ ξέρω

ξευτελίζω ρ. ➝ εξευτελίζω

ξευτίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο εξευτελισμός: *αυτό που πάθαμε είναι μεγάλη* ~ **2.** (συνεκδ.) η εξευτελιστική κατάσταση: *αυτή δεν είναι δουλειά, είναι* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ταπείνωση, εξευτελισμός ΑΝΤ. τιμή **3.** (υβριστ. για πρόσ.) αυτός που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την αξιοπρέπεια και το κύρος του· ο ξευτίλας (βλ.λ.): (και ως επίθ.) *τι* ~ *ομάδα!*
[ΕΤΥΜ. < *ξευτιλίζω* (υποχωρητ.)].

ξευτίλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την υπόληψη ή την αξιοπρέπειά του: *φύγε από 'δώ, ρε ~!* ΣΥΝ. (λόγ.) εξευτελισμένος ΑΝΤ. σπουδαίος.

ξευτιλίζω κ. (εσφαλμ.) **ξεφτιλίζω** ρ. μετβ. {ξευτίλισ-α, -τηκα, -μένος} μειώνω (κάποιον) ηθικά, του μειώνω την υπόληψη και το κύρος (βλ. κ. λ. *εξευτελίζω*): *τον ξευτίλισε μπροστά σ' όλη την παρέα!* || *η συμπεριφορά σου ήταν απαράδεκτη και μας ξευτίλισες στους καλεσμένους μας* || *μας ξευτίλισαν σε διπλωματικό επίπεδο* || *μια άσημη ομάδα ξευτίλισε την πρωταθλήτρια Ευρώπης!* ΣΥΝ. ταπεινώνω ΑΝΤ. τιμώ, εξυψώνω. — **ξευτίλισμα** (το) κ. **ξευτιλισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξευτελίζω* (βλ.λ.) με σίγηση τού αρχικού φωνήεντος και αφομοίωση τού *-ε-* προς το επόμενο *-ι-*].

> **ξευτιλίζω ή ξεφτιλίζω;** Στην Αρχαία πλάστηκε ρ. **εξ-ευτελίζω** (< *εκ* + **ευτελής** «ασήμαντος, μικρής αξίας»), απ' όπου και το σημερινό **εξευτελίζω**. Από το ίδιο ρ. *εξευτελίζω* (με σίγηση τού αρκτικού *εκ* και τροπή τού *ε* σε *ι*) παρήχθη και το **ξευτιλίζω**, το οποίο είναι προτιμότερο -λόγω τής ετυμολογικής του προέλευσης- να γράφεται κανονικά με *ευ* και όχι με *-φ-*. Η γραφή με *-φ-* εξηγείται από διαφορετική ετυμολόγηση τής λέξης και σύνδεση με τη λ. **φιτίλι** (*Ξεφ(ι)τιλίζω τη λάμπα*), πράγμα που δεν ερμηνεύεται σημασιολογικώς.

ξεφαντώνω ρ. αμετβ. {ξεφάντωσα} (λαϊκ. για πρόσ.) διασκεδάζω, χαίρομαι σε μεγάλο βαθμό, παίρνω μέρος σε τρικούβερτο γλέντι, συνήθ. με χορούς και τραγούδια: *απόψε θα πιούμε και θα ξεφαντώσουμε!* ΣΥΝ. γλεντώ. — **ξεφάντωμα** (το) [μεσν.] κ. **ξεφάντωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἐκφαντῶ* < μτγν. *ἔκφαντος* «φανερός, αποκαλυμμένος» < αρχ. *ἐκφαίνω* «αποκαλύπτω, φανερώνω» < *ἐκ-* + *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.)].

ξεφαντωτής (ο) [μεσν.] (σπάν.) πρόσωπο που ξεφαντώνει ΣΥΝ. γλεντζές, χαροκόπος.

ξεφεύγω ρ. αμετβ. {ξέφυγα} **1.** κατορθώνω να απομακρυνθώ (από κάποιον/κάτι), γλυτώνω: ~ *από ενέδρα / παγίδα / δύσκολη θέση* || (μτφ.) ~ *από την καθημερινότητα* || (στη βαθμολογία αθλητικών αγώνων) *«η Μάντσεστερ ξέφυγε επτά βαθμούς από τη δεύτερη Άρσεναλ»* (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) διαφεύγω **2.** αποκλίνω από την πορεία, τους στόχους, το θέμα μου κ.λπ., παρεκκλίνω ή διαφοροποιούμαι από τον κανόνα, το κανονικό: *οι νέοι είναι πιο εύκολο να ξεφύγουν από τον ίσιο δρόμο* || *αυτό που μου λες ξεφεύγει από τα συνηθισμένα* || *έχει ξεφύγει από κάθε όριο και κάνει ό,τι του 'ρθει στο μυαλό!* || *μια ηθογραφική κωμωδία που ξεφεύγει από τα στερεότυπα* **3.** (ειδικότ.) βγαίνω από το θέμα μου, κάνω παρεκβάσεις: *η συζήτηση πάει να ξεφύγει, πρέπει να μείνουμε στο θέμα* ΣΥΝ. παρεκκλίνω, παρεκβαίνω **4.** περνώ απαρατήρητος, δεν γίνομαι αντιληπτός, δεν επισημαίνομαι: *έχουν ξεφύγει πολλά τυπογραφικά λάθη* **5.** (μτφ.) βγαίνω από δύσκολη θέση στο πλαίσιο συζητήσεως αλλάζοντας θέμα με επιτήδειο τρόπο: *μόλις είδε τα σκούρα, ξέφυγε μ' ένα έξυπνο ανέκδοτο* ΣΥΝ. υπεκφεύγω ● ΦΡ. (α) ***(κάτι) μου ξεφεύγει*** (i) δεν επωφελούμαι (από αυτό): *ήταν μοναδική ευκαιρία, αλλά του ξέφυγε μες απ' τα χέρια* || *πώς και σου ξέφυγε ένα τόσο σημαντικό συμβόλαιο;* (ii) κάνω (κάτι) χωρίς να (το) θέλω, χωρίς να (το) ελέγχω: *δεν το ήθελα· μου ξέφυγε!* || *του ξέφυγε μια βρισιά* (iii) λέω πράγματα που δεν πρέπει να πω: *πρόσεχε μη σου ξεφύγει τίποτε απ' όσα είπαμε!* (να μην πεις τίποτα) (iv) φεύγει (κάτι) από τον έλεγχο των κινήσεών μου (v) (καταχρ.) μου διαφεύγει κάτι, δεν το θυμάμαι: *μου ξεφεύγει τ' όνομά του αυτή τη στιγμή, αλλά το ξέρω σίγουρα* (β) ***(κάτι) ξεφεύγει από τον έλεγχο (κάποιου)*** (κάτι) παύει να ελέγχεται από κάποιον (χωρίς αυτός να το θέλει): *«μερικές φορές, καταστάσεις που ξεφεύγουν από τον έλεγχο τής εταιρείας μπορούν να τινάξουν στον αέρα και το καλύτερα οργανωμένο σχέδιο μάρκετινγκ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκφεύγω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φεύγω*].

ξεφλουδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφλούδισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω τη φλούδα, αφαιρώ το φλοιό (από κάτι): ~ *τα φρούτα / την πατάτα / τα αβγά / τις μπανάνες* ΣΥΝ. (λόγ.) αποφλοιώνω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκολλώνται (συνήθ. επειδή κάηκε το δέρμα μου από τον ήλιο) κομμάτια από την επιδερμίδα μου: *έμεινα πολλή ώρα στον ήλιο και ξεφλούδισα* || *έχει ξεφλουδίσει όλη η πλάτη σου* **3.** βγαίνουν κομμάτια τής επιφάνειάς μου, τής επίστρωσής μου: *ο τοίχος ξεφλούδισε από την υγρασία.* **ξεφλούδισμα** (το) [μεσν.].

ξεφορμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεφόρμ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) βγάζω (κάτι) από τη φόρμα, από το καλούπι του: *να ξεφορμάρεις το κέικ, αφού κρυώσει* ΣΥΝ. ξεκαλουπώνω ΑΝΤ. φορμάρω, καλουπώνω **2.** (μτφ.) χαλώ τη φόρμα, το σχήμα ενός πράγματος: (αμετβ.) *με τη βροχή θα ξεφορμάρουν τα μαλλιά της* ΣΥΝ. καταστρέφω, χαλώ ΑΝΤ. φτειάχνω. — **ξεφορμάρισμα** (το).

ξεφορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ το φορτίο, απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από οτιδήποτε έχει φορτωθεί: *δώσ' μου τα ψώνια, να σε ξεφορτώσω* || ~ *τα υλικά από το φορτηγό* || ~ *τα ζώα* ΣΥΝ. (λόγ.) εκφορτώνω ΑΝΤ. φορτώνω ♦ **2.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από το φορτίο μου, μου αφαιρούν το φορτίο: *το καράβι ξεφόρτωσε στα γρήγορα και σαλπάρισε* ΑΝΤ. φορτώνω **3.** (μεσοπαθ. ***ξεφορτώνομαι***) (α) (κυριολ.) μου αφαιρούν το φορτίο, απαλλάσσομαι από ό,τι έχω φορτωθεί: *ξεφορτώθηκε τις βαλίτσες και πήγε να ξεκουραστεί* ΑΝΤ. φορτώνομαι (β) (μτφ.) απαλλάσσομαι από περιττά βάρη, δυσάρεστες καταστάσεις, ενοχλητικά πρόσωπα, πράγματα κ.λπ.: *σκέψου με ποιον τρόπο θα τον ξεφορτωθούμε!* || *ευτυχώς που μου ζήτησε τις παλιές εφημερίδες και τις ξεφορτώθηκα!* ΣΥΝ. γλυτώνω· ΦΡ. ***ξεφορτώσου με / δεν μας ξεφορτώνεσαι;*** άφησέ με ήσυχο, απάλλαξέ με από την παρουσία σου. — **ξεφόρτωμα** (το).

ξεφουρνίζω ρ. μετβ. {ξεφούρνι-σα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βγάζω (κάτι) από τον φούρνο: ~ *το φαγητό* ΑΝΤ. φουρνίζω **2.** (μτφ.) παρουσιάζω ή λέω (κάτι) ξαφνικά, χωρίς κανείς να το περιμένει: *τι είναι αυτό που ξεφούρνισες πάλι;* || *μετά μας ξεφούρνισε κι άλλο ψέμα* ΣΥΝ. ξεστομίζω **3.** (ειδικότ. για παράδοξα ή απίθανα πράγματα) φαντάζομαι και λέω: *δεν κάνει άλλη δουλειά παρά να ξεφουρνίζει ιστορίες.* — **ξεφούρνισμα** (το).

ξεφουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφούσκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ τον αέρα από κάτι φουσκωμένο, του ελαττώνω τον όγκο: ~ *το μπαλόνι / τη σαμπρέλα / το σωσίβιο* ΑΝΤ. φουσκώνω, διογκώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (κυριολ.) παύω να είμαι φουσκωμένος, χάνω τον αέρα που περιέχω και ελαττώνομαι σε όγκο: *το λάστιχο τού αυτοκινήτου του ξεφούσκωσε* ΑΝΤ. φουσκώνω **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από φούσκωμα τού στομάχου, νιώθω ανακούφιση μετά από στομαχική διαταραχή: *πάρε μια σόδα για να ξεφουσκώσεις* ΣΥΝ. ανακουφίζομαι, ξελαφρώνω **4.** (μτφ.) (α) εκτονώνομαι, γίνομαι λιγότερο έντονος: *το όλο θέμα ξεφούσκωσε πολύ γρήγορα, τώρα πια κανείς δεν ασχολείται με αυτό* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω (β) εγκαταλείπω την αλαζονική συμπεριφορά μου, γίνομαι ταπεινός και καταδεκτικός: *για ξεφούσκωσε λίγο και μην καυχιέσαι τόσο!* (γ) εμφανίζω σημάδια αδυναμίας, φθοράς, παρακμής, (αρχίζω να) αποδεικνύομαι κατώτερος τού αναμενομένου, ότι δεν είμαι τόσο σπουδαίος όσο αρχικά είχα θεωρηθεί: *μετά τις πρώτες επιτυχίες η ομάδα ξεφούσκωσε και κατρακύλησε στη βαθμολογία.* — **ξεφούσκωμα** (το).

ξεφούσκωτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που ξεφούσκωσε ή που δεν τον φούσκωσαν ακόμη: ~ *λάστιχο / μπαλόνι* ΣΥΝ. ξεφουσκωμένος. αφούσκωτος ΑΝΤ. φουσκωμένος.

ξέφραγμα (το) → ξεφράζω

ξέφραγος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει φράχτη, που του αφαιρέθηκε η περίφραξη: ~ *χωράφι / οικόπεδο* ΣΥΝ. άφρακτος. ξεφραγμένος ΑΝΤ. φραγμένος, περίφρακτος· ΦΡ. **ξέφραγο αμπέλι** βλ. λ. *αμπέλι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ξε- στερητ. + *-φραγος* < *φράζω*].

ξεφράζω ρ. μετβ. {ξέφρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τον φράχτη, βγάζω την περίφραξη ΑΝΤ. φράζω **2.** (κατ' επέκτ.) ελευθερώνω (κάτι που έχει φράξει), αφαιρώ τα εμπόδια από (κάτι): *ήλθε ο τεχνικός, για να ξεφράξει την αποχέτευση* ΣΥΝ. αποφράζω ΑΝΤ. φράζω. — **ξέφραγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκφράσσω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φράσσω* (βλ. κ. *φράζω*).

ξεφρενιασμένος, -η, -ο αυτός που είναι εκτός εαυτού ΣΥΝ. ξέφρενος.

ξέφρενος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χάσει την ψυχραιμία του ή τα λογικά του, που είναι έξω φρενών: ~ *πλήθος* ΣΥΝ. (λόγ.) παράφρων, εκτός εαυτού, (καθημ.) τρελός ΑΝΤ. λογικός, ήρεμος, νηφάλιος **2.** αυτός που έχει ξεπεράσει τους συνήθεις φραγμούς, που βρίσκεται έξω από τα όρια τής λογικής και τής σύνεσης: ~ *χορός / ρυθμός / γλέντι / πάθος / ενθουσιασμός / χαρά / ζωή* ΣΥΝ. έξαλλος ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος **3.** (κατ' επέκτ.) ασύλληπτα και επικίνδυνα γρήγορος: ~ *κούρσα / αγώνας / ρυθμός* ΣΥΝ. ιλιγγιώδης, (λόγ.) φρενήρης ΑΝΤ. κανονικός, αργός. — **ξέφρενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκφρων* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ξεφτέρι (το) {ξεφτερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) μικρόσωμο γεράκι που απαντά σε ολόκληρη την Ευρώπη και το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. στο κυνήγι ΣΥΝ. κιρκινέζι **2.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη ευστροφία και εξαιρετική ικανότητα για κάτι (ιδ. μάθηση, επάγγελμα, τέχνη): *είναι ~, πουθενά δεν μπορείς να την πιάσεις!* || *σε έναν μήνα θα τον έχω κάνει ~ στη δουλειά* || *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. εύστροφος, ευφυής, πανέξυπνος, τετραπέρατος ΑΝΤ. χαζός, βλάκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξυφτέρι* < *ἐξυπτέριον* < μτγν. *ὀξυπτέριον*, υποκ. τού επιθ. *ὀξύπτερος* «αυτός που πετά γρήγορα, που κινεί γρήγορα τα φτερά του» (< *ὀξύς* + *-πτερος* < *πτερόν*). Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στο λατ. accipiter «γεράκι»].

ξέφτι (το) {ξεφτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθένα από τα νήματα που κρέμονται από τα άκρα φθαρμένου υφάσματος: *η παλιά κουβέρτα έκανε ξέφτια απ' όλες τις πλευρές*. Επίσης **ξεφτίδι**.
[ΕΤΥΜ. < *ξεφτύζω / ξεφτώ* (υποχωρητ.)].

ξεφτίζω ρ. → ξεφτύζω

ξεφτίλα (η) → ξευτίλα

ξεφτίλας (ο) → ξευτίλας

ξεφτιλίζω ρ. → ξευτιλίζω

ξεφτύζω κ. (εσφαλμ.) **ξεφτίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξέφτυσ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ. για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) γεμίζω ξέφτια από την πολλή χρήση, ξηλώνεται σιγά-σιγά η ύφανσή μου ΣΥΝ. φθείρομαι **2.** (κατ' επέκτ. για αντικείμενα) χαλά η μορφή μου, φθείρομαι από την πολλή χρήση και την παραμέληση: *οι σοβάδες τού σπιτιού έχουν ξεφτύσει* || *ξεφτυσμένος τοίχος / πόρτα / παράθυρο* **3.** (μτφ.) χάνω την αξία ή τη σημασία μου, παρακμάζω: *το δικό του όνειρο είχε κιόλας αρχίσει να ξεφτύζει* || *όταν ένας μύθος ξεφτύζει, η εποχή προσπαθεί να τον αντικαταστήσει με έναν άλλο* || *ξεφτύζει ο διάλογος / μια φιλία / μια συμμαχία / μια φιλοδοξία* || *οι ηθικές αξίες έχουν ξεφτύσει* ΣΥΝ. ξεπέφτω ΑΝΤ. ακμάζω ♦ **4.** (μετβ.) χαλώ την ύφανση στην άκρη υφάσματος, το ξηλώνω, ώσπου να σχηματιστούν ξέφτια. Επίσης **ξεφτώ** {-άς...}. — **ξέφτυσμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκπτύσσω* < αρχ. *ἐκπτύω* «φτύνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πτύω* (βλ. κ. *φτύνω*)].

ξεφυλλίζω ρ. μετβ. {ξεφύλλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για φυτό ή άνθος) αφαιρώ τα φύλλα ή τα πέταλα: ~ *μία μαργαρίτα / ένα αμπέλι* (το αραιώνω κόβοντας περιττά φύλλα και βλαστούς) **2.** γυρίζω τα φύλλα εντύπου γρήγορα, ρίχνοντας μια πρόχειρη ματιά: ~ *βιβλίο / άλμπουμ / εγκυκλοπαίδεια* || *πέρασα το βράδυ μου ξεφυλλίζοντας το οικογενειακό άλμπουμ* ΣΥΝ. φυλλομετρώ. — **ξεφύλλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκφυλλίζω* < *ἐκ-* + *-φυλλίζω* < *φύλλον*].

ξέφυλλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει φύλλα, που έχασε τα φύλλα του.

ξεφυσώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεφυσάς... | ξεφύση-σα κ. -ξα} (λαϊκ.) **1.** εκπνέω δυνατά, φυσώ δυνατά **2.** (μτφ.) παίρνω βιαστικές και κοφτές ανάσες, συνήθ. ύστερα από τρέξιμο, βαριά σωματική καταπόνηση ή εξαιτίας έντονου τρόμου, πανικού κ.λπ.: *με μεγάλο κόπο κατόρθωσε ξεφυσώντας να φτάσει στην κορυφή τού βουνού* || *ανέβαινε τις σκάλες και ξεφυσούσε* ΣΥΝ. (λόγ.) ασθμαίνω, (καθημ.) λαχανιάζω, αγκομαχώ **3.** (ειδικότ.) βγάζω αναστεναγμό, εισπνέω και εκπνέω με θόρυβο λόγω συγκινησιακής φόρτισης: *Τι έχεις και ξεφυσάς; Έχει συμβεί κάτι;* ΣΥΝ. αναστενάζω· ΦΡ. **φυσώ και ξεφυσώ** για άνθρωπο που δυσφορεί πολύ έντονα: *όλο φυσούσε και ξεφυσούσε· έχει αγχωθεί πάρα πολύ με αυτή τη δουλειά*. — **ξεφύσημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεφυσῶ* < αρχ. *ἐκφυσῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φυσῶ*].

ξεφυτρώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφύτρωσα} **1.** (για φυτά) βγαίνω από τη γη, βλασταίνω: *με τις πρώτες βροχές τού φθινοπώρου ξεφύτρωσε χορτάρι* ΣΥΝ. φυτρώνω **2.** (μτφ.) παρουσιάζομαι ξαφνικά, κάνω την εμφάνισή μου απροσδόκητα, χωρίς να με περιμένουν: *μπα, από πού ξεφύτρωσες πάλι εσύ;* || *οι βίλες ξεφύτρωναν η μία μετά την άλλη στις καμένες περιοχές* ΣΥΝ. ξεπετάγομαι. — **ξεφύτρωμα** (το).

ξεφωνητό (το) **1.** δυνατή και διαπεραστική φωνή, ο θόρυβος που προκαλείται από κραυγές: *τα ~ των παιδιών δεν μ' άφηναν να ησυχάσω* || *το ~ των φιλάθλων / των διαδηλωτών* ΣΥΝ. κραυγή **2.** δυνατή σπαρακτική κραυγή (για την έκφραση πόνου, θρήνου ή τρόμου): ~ *πόνου* ΣΥΝ. θρήνος, (λόγ.) γόος, οιμωγή.

ξεφωνίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξεφώνισα} ♦ **1.** (αμετβ.) φωνάζω με όλη τη δύναμη τής φωνής μου: *οι φίλαθλοι ξεφώνιζαν κάθε φορά που η ομάδα τους πετύχαινε καλάθι* || ~ *από τα νεύρα μου / από τη χαρά μου* ΣΥΝ. κραυγάζω, (εκφραστ.) τσυρίζω, ουρλιάζω ΑΝΤ. ψιθυρίζω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.-οικ.) εκφράζω έντονη δημόσια αποδοκιμασία εις βάρος (προσώπου ή κατάστασης): *αν βγει να τα πει αυτά δημοσίως, θα τον ξεφωνίσουν όλοι!* ΣΥΝ. (οικ.) γιουχάρω.

ξεφωνώ ρ. μετβ. {ξεφωνείς... | ξεφώνη-σα, -μένος} **1.** αποδοκιμάζω (κάποιον) δημόσια, κοροϊδεύω: *δεν βγαίνω έξω με αυτά τα μαλλιά· θα με ξεφωνήσουν!* **2.** (η μτχ. **ξεφωνημένος,** *-η, -ο*) υβριστ. για άνδρα ομοφυλόφιλο ή πόρνη οι οποίοι είναι πασίγνωστοι για την ιδιότητά τους αυτή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεφωνῶ* < μτγν. *ἐκφωνῶ (-έω)* (βλ. κ. *ξε-*)].

ξέφωτο (το) έκταση ανοικτή, χωρίς δέντρα και με πολύ φως, που βρίσκεται στο εσωτερικό δάσους.

ξέφωτος, -η, -ο (τόπος) που είναι γεμάτος από το φως τού ήλιου ΣΥΝ. ηλιόλουστος, ολοφώτεινος.
[ΕΤΥΜ. < *ξεφωτίζω* (υποχωρητ.) < μτγν. *ἐκφωτίζω* < *ἐκ-* + *φωτίζω*].

ξεχάνω ρ. → ξεχνώ

ξεχαρβαλώνω ρ. μετβ. {ξεχαρβάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διαλύω (κάτι) στα κομμάτια από τα οποία αποτελείται, με τρόπο αδέξιο και ακατάστατο, ώστε να μην είναι δυνατή η επανατοποθέτηση ή η επανασυγκόλλησή τους: *ο μικρός ξεχαρβάλωσε το αυτοκινητάκι* || *πήγε να φτιάξει το μηχάνημα και το ξεχαρβάλωσε* **2.** (μτφ.) απορρυθμίζω πλήρως (υπηρεσία ή οργανισμό), διαλύω την οργάνωση ενός συστήματος: *η υπηρεσία είναι ξεχαρβαλωμένη· τίποτε δεν λειτουργεί σωστά* ΣΥΝ. αποδιοργανώνω, αποσυνθέτω **3.** (μεσοπαθ. **ξεχαρβαλώνομαι**, συνήθ. για αντικείμενα που είναι ήδη παλιά ή χαλασμένα) φθείρομαι εντελώς: *ξεχαρβαλώθηκε η καρέκλα / ο καναπές / το αυτοκίνητο / η μηχανή* ΣΥΝ. σαραβαλιάζομαι. — **ξεχαρβάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *χαρβαλώνω* < *χάρβαλον* «χάλασμα, ερείπιο, σαράβαλο», πιθ. < **χάλαβρον* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *χαλαρός* ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *χαλαρός* και *ἄρβηλος* «μικρό μαχαίρι, φαλτσέτα»].

ξεχαρβαλωμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεχαρβαλωθεί, που έχει αποδιοργανωθεί εντελώς: ~ *λεωφορείο / κράτος* || ~ *οικογένεια* (διαλυμένη ή χωρίς στενές σχέσεις των μελών της) ΣΥΝ. διαλυμένος, αποδιοργανωμένος. Επίσης **ξεχαρβάλωτος**.

ξεχαρμανιάζω ρ. αμετβ. {ξεχαρμάνιασα} απολαμβάνω κάτι (ιδ. τσιγάρο, καπνό) μετά από στέρηση αρκετού χρόνου.

ξέχασα ρ. → ξεχνώ

ξεχασιά (η) (λαϊκ.) η αδύνατη μνήμη ΣΥΝ. λησμοσύνη.

ξεχασιάρης, -α, -ικο {ξεχασιάρηδες} αυτός που ξεχνάει εύκολα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεχνώ* (πβ. αόρ. *ξέχασα*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης*].

ξεχασμένος, -η, -ο → ξεχνώ

ξεχέζω ρ. μετβ. {ξέχεσ-α, -τηκα, -μένος} (!) βρίζω (κάποιον) με πολύ βαρείς χαρακτηρισμούς (αποδοκιμάζοντάς τον για απαράδεκτη πράξη του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκχέζω* (με κυριολ. σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χέζω*].

ξεχειλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξεχείλισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για υγρά ή περιεχόμενο δοχείου) ξεπερνώ τα χείλη, το στόμιο δοχείου ώστε να χύνομαι έξω απ' αυτό: *το ντεπόζιτο / η μπανιέρα / το νερό ξεχείλισε* ΣΥΝ. (λόγ.) υπερχειλίζω· ΦΡ. (μτφ.) **ξεχείλισε το ποτήρι** σε περιπτώσεις που εξαντλήθηκαν τα περιθώρια υπομονής (κάποιου): *Ως εδώ σε ανέχτηκα. Τώρα όμως ~!* **2.** (ειδικότ. για ποτάμια, λίμνες) ξεπερνώ το κανονικό ύψος τής στάθμης τού νερού: *το ποτάμι ξεχείλισε από τις διαρκείς βροχοπτώσεις* ΣΥΝ. πλημμυρίζω **3.** (μτφ.) ξεπερνώ το επιτρεπόμενο ή ανεκτό όριο: *«οι φυλακές πλέον έχουν ξεχειλίσει, οι κρατούμενοι δεν χωρούν»* (εφημ.) || (για συναισθήματα) *ξεχείλισε ο πόνος / ο καημός / η χαρά / ο θυμός* **4.** (μτφ. για πρόσ.) έχω (κάτι) στον υπέρτατο βαθμό: ~ *από ζωή / χαρά / ευτυχία / αγάπη / νιάτα / κέφι / ζωντάνια* ♦ **5.** (μετβ.) γεμίζω (δοχείο, ποτήρι κ.λπ.) μέχρι τα χείλη του, ώστε το περιεχόμενό του να μπορεί να χυθεί με την παραμικρή κίνηση: *μην ξεχειλίζεις το ποτήρι*. Επίσης **ξεχειλώ** {-άς...}. — **ξεχείλισμα** (το).

ξέχειλος, -η, -ο (δοχείο) που έχει γεμίσει ώς τα χείλη, ώστε το περιεχόμενό του να χύνεται έξω: ~ *ποτήρι / ντεπόζιτο* ΣΥΝ. υπερπλήρης. — **ξέχειλα** επίρρ.

ξεχειλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεχείλω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για είδη ενδύσεως) παύω να είμαι εφαρμοστός, χάνω την ελαστικότητά μου και αποκτώ μόνιμη χαλάρωση, ανοίγω στις άκρες: *ξεχείλωσε η μπλούζα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σακουλιάζω, (για παντελόνια) κάνω γόνατα ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) πολύ φαρδύ ή μακρύ, ώστε να χάσει τη φόρμα του, να μην είναι πια εφαρμοστό: *τράβα-τράβα την ξεχείλωσες τη μπλούζα!* — **ξεχείλωμα** (το).

ξεχειμαδιό (το) (λαϊκ.) το χειμαδιό.

ξεχειμάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχείμασα} (λαϊκ.) ξεχειμωνιάζω.

ξεχειμωνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχειμώνιασα κ. ξεχειμωνιάστηκα} περνάω τον χειμώνα μου σε όσο το δυνατόν πιο ήπια κλίματα και περιοχές ΣΥΝ. ξεχειμάζω, διαχειμάζω ΑΝΤ. ξεκαλοκαιριάζω. — **ξεχειμώνιασμα** (το).

ξεχεριάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχεριάστηκα} (οικ.) μου πονούν τα χέρια από βαριά χειρωνακτική εργασία ή μεταφορά βάρους: *ξεχεριάστηκα να κρατώ αυτές τις τσάντες*. — **ξεχέριασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξεχερσώνω ρ. μετβ. {ξεχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εκχερσώνω

(βλ.λ.). - **ξεχέρσωμα** (το).

ξεχνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεχνάς... | ξέχασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παύω να θυμούμαι (κάτι), αδυνατώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου (κάτι): ~ *το όνομά του* || *ξέχασα και τα Αγγλικά που ήξερα* || *ξέχασες ότι εσύ φταις;* ΣΥΝ. λησμονώ ΑΝΤ. θυμάμαι· ΦΡ. ***(κάποιον) τον ξέχασε ο Θεός / ο Χάρος*** για πρόσωπο που ζει ακόμη, αν και έχει φτάσει σε ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία **2.** παραλείπω ή παραμελώ να κάνω (κάτι) χωρίς να το θέλω: *ξέχασα να τον πάρω τηλέφωνο / να τον καλέσω* **3.** δεν θυμάμαι να πάρω (κάτι) μαζί μου: *ξέχασα τα κλειδιά / την απόδειξη / την ταυτότητά μου* **4.** (συνήθ. στην προστ. **ξέχνα / ξεχάστε**) σταματώ να σκέφτομαι, παύει να με απασχολεί (κάτι): *ξεχάστε το μαγείρεμα· θα φάμε έξω απόψε* || *ξεχάστε τις έγνοιες / τα μίση / τις σκοτούρες / την έχθρα* ♦ **5.** (αμετβ.) δεν θυμάμαι εύκολα: *όλο ~ τον τελευταίο καιρό· άρχισα να γερνάω φαίνεται!* **6.** (μεσοπαθ. **ξεχνιέμαι**) χάνω την αίσθηση τού χώρου ή τού χρόνου απορροφημένος από κάτι: *ξεχάστηκα στα μαγαζιά και δεν κατάλαβα πως είχε περάσει η ώρα* ΣΥΝ. αφαιρούμαι **7.** (μτφ. η μτχ. **ξεχασμένος,** -η, -ο) αυτός για τον οποίο κανείς δεν ενδιαφέρεται, στον οποίο δεν δίνεται καμία προσοχή: *ζούμε σ' αυτό τον άγριο τόπο, ξεχασμένοι από Θεό κι ανθρώπους·* ΦΡ. ***περασμένα ξεχασμένα*** βλ. λ. *περασμένος*. Επίσης (λαϊκ.) **ξεχάνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεχνῶ* < *ξεχάνω* (< *ξε-* επιτατ. + *χάνω*), από τον αόρ. *ἐξέχασα* κατά το σχήμα *ἐγέρασα – γερνῶ, ἐπέρασα – περνῶ, ἐξέρασα – ξερνῶ*].

ξεχολιάζω ρ. αμετβ. {ξεχόλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) αποβάλλω τον θυμό μου, σταματώ να έχω μέσα μου κακία, μίσος (για κάποιον) ΣΥΝ. ξεθυμώνω. — **ξεχόλιασμα** (το).

ξεχορταριάζω ρ. μετβ. {ξεχορτάριασ-α, -μένος} ξεριζώνω τα αγριόχορτα από καλλιεργούμενη έκταση: ~ *τον κήπο / το χωράφι* ΣΥΝ. (ξε)βοτανίζω. - **ξεχορτάριασμα** (το).

ξεχρεώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχρέω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από χρέος: *ό,τι κέρδιζε από τη δουλειά του, τα έδινε για να ξεχρεώσει την οικογένειά του* ΑΝΤ. χρεώνω **2.** διαγράφω χρέος που έχω απέναντι σε κάποιον, εξαλείφω κάθε οφειλή: ~ *το σπίτι / το αυτοκίνητο* || (μτφ.) *πώς θα σε ξεχρεώσω για το καλό που μου έκανες;* ♦ **3.** (αμετβ.) παύω να έχω χρέος: *με τόσα που δανείζεται, δεν πρόκειται ποτέ να ξεχρεώσει!* **ξεχρέωση** (η) κ. **ξεχρέωμα** (το).

ξεχτενίζω ρ. μετβ. {ξεχτένισ-α, -τηκα, -μένος} χαλώ το χτένισμα (κάποιου): *μην πειράζεις τα μαλλιά μου, γιατί θα με ξεχτενίσεις*.

ξεχτένιστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι χτενισμένος: *είναι πάντα τόσο ατημέλητος· τις περισσότερες φορές είναι ~!* ΣΥΝ. αχτένιστος, αναμαλλιασμένος ΑΝΤ. χτενισμένος **2.** (μαλλιά) που δεν είναι καλοχτενισμένα ή χτενισμένα ΣΥΝ. αχτένιστος, αναμαλλιασμένος ΑΝΤ. χτενισμένος.

ξεχύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχύθηκα} **1.** πετάγομαι έξω ορμητικά: *μετά το άγγελμα τής νίκης ο κόσμος ξεχύθηκε στους δρόμους να πανηγυρίσει* ΣΥΝ. ορμώ, ξεπηδώ **2.** (ειδικότ.) επιτίθεμαι με ορμή, εφορμώ: *ξεχύθηκε στη μάχη σαν αϊτός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκχύνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χύνω*. Βλ. κ. *ἐκχέω*].

ξεχωνιάζω ρ. μετβ. {ξεχώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βρίσκω (κάτι που ήταν κρυμμένο ή τοποθετημένο σε μέρος άγνωστο ή δυσπρόσιτο): *πού τις ξεχώνιασες αυτές τις φωτογραφίες τού παππού σου;* ΣΥΝ. ξεχώνω, ξεθάβω ΑΝΤ. καταχωνιάζω **2.** (μτφ.) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό, που είχε σκόπιμα αφεθεί να ξεχαστεί): *πού την ξεχώνιασε αυτή την ιστορία;* — **ξεχώνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεχώνω*, βλ. κ. *κατα-χωνιάζω*].

ξεχώνω ρ. μετβ. {ξέχω-σα, -θηκα (καθημ. -στηκα), -μένος} (λαϊκ.) **1.** φέρνω στην επιφάνεια (κάτι χωμένο βαθιά μέσα στο έδαφος): ~ *ένα κόκκαλο / ένα άγαλμα / νεκρό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασύρω, (καθημ.) ξεθάβω **2.** (κατ' επέκτ.) αποκαλύπτω (κάτι επιμελώς κρυμμένο), βρίσκω (κάτι) με μεγάλη δυσκολία: *πού πήγες και το ξέχωσες αυτό το βιβλίο;* ΣΥΝ. ξεθάβω, ξεχωνιάζω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκχώννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χώννυμι* (βλ. κ. *χώνω*)].

ξέχωρα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** χωριστά, όχι μαζί, κατά μέρος: *θα εξετάσουμε το πρόβλημά σας ~* || *ήρθε ο καθένας ~* ΣΥΝ. ξεχωριστά **2.** εκτός από, επιπλέον: ~ *από το σπίτι, του άφησε και το αυτοκίνητο* ΣΥΝ. χώρια.

ξεχωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεχώρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω κάτι χωριστά από τα άλλα, τοποθετώ σε διαφορετική σειρά ή θέση: ~ *τα καθαρά από τα βρόμικα / τα φρέσκα από τα μπαγιάτικα* || ~ *τους αμνούς από τα ερίφια / την ήρα από το στάρι* (μτφ., τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω **2.** (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ή πράγμα: *η ομιλία ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα* ΣΥΝ. διαφοροποιώ (β) αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) ως διαφορετικό, διακρίνω: *θα τον ξεχώριζα από την ιταλική προφορά του / από το χιούμορ του* || ~ *το πραγματικό από το ψεύτικο* ● **3.** δείχνω εύνοια προς κάποιον, κάνω διακρίσεις: *είναι μεγάλο σφάλμα να ξεχωρίζετε τα παιδιά σας* **4.** διακρίνω με το βλέμμα μου (κάτι που βρίσκεται μακριά) ή προσπαθώ να αντιληφθώ (μια σκέψη ή ιδέα όχι άμεσα προσεγγίσιμη): *μου ήταν δύσκολο να ξεχωρίσω τη φιγούρα του μέσα στο σκοτάδι / μέσα στο πλήθος* || *δεν μπορώ να ξεχωρίσω ποια είναι η αλήθεια μέσα σε όλα αυτά* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, αναγνωρίζω ♦ (αμετβ.) **5.** φαίνομαι, μπορεί να με διακρίνει κανείς: *το πλοίο μόλις που ξεχώριζε στην άκρη τού κάβου* ΣΥΝ. διακρίνομαι **6.** διακρίνομαι ανάμεσα στους ομοίους μου για κάποια ιδιότητά μου, για τα προσόντα μου: *ξεχώριζε για την ταχύτητά του / για την πονηριά του / για το κοφτερό του μυαλό και την αγάπη του για τα γράμματα* || *ξεχώρισε ως πολεμικός ανταποκριτής* ΣΥΝ. υπερέχω. -- **ξεχώρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκχωρίζω* (αρχ. *ἐκχωρίζομαι*) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χωρίζω*].

ξεχωριστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (εύσημο) αυτός που έχει κάτι ιδιαίτερο, που διαφέρει: *είναι ~ τιμή γι' αυτόν η βράβευσή του από την Ακαδημία Αθηνών* || *η μαύρη μπίρα έχει μια ~ γεύση* ΣΥΝ. ιδιαίτερος **2.** (για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικά προσόντα και χαρίσματα: ~ *γιατρός / επιστήμονας / άνθρωπος / προσωπικότητα* ΣΥΝ. διακεκριμένος, εξαιρετικός, εκλεκτός ΑΝΤ. κοινός, συνηθισμένος **3.** αυτός που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τους ομοίους του, που χωρίζεται από αυτούς: ~ *δωμάτια / σπίτια* || *δίκλινο με ~ κρεβάτια* (όχι διπλό) ΣΥΝ. χωριστός, διαφορετικός. — **ξεχωριστά** επίρρ. [μεσν.] (σημ. 3).

ξέχωρος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ξεχωριστός, χωριστός: *έμεναν σε ~ δωμάτια* ΣΥΝ. διαφορετικός **2.** ιδιαίτερος: *είναι ~ χαρά γι' αυτόν να βλέπει τα παιδιά του να προχωρούν.* — **ξέχωρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεχωρίζω* (υποχωρητ.)].

ξεψαρώνω ρ. αμετβ. {ξεψάρω-σα, -μένος} (αργκό) ξεπερνώ τους αρχικούς φόβους μου και αποκτώ αυτοπεποίθηση, παίρνω θάρρος: *στην αρχή ήταν μαζεμένος και αμίλητος, αλλά μετά ξεψάρωσε κι άρχισε να μη λογαριάζει κανέναν* ΣΥΝ. ξεθαρρεύω. – **ξεψάρωμα** (το), **ξεψάρωτος,** -η, -ο.

ξεψαχνίζω ρ. μετβ. {ξεψάχνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διαλέγω από το κρέας το ψαχνό, αφαιρώ το ψαχνό αφήνοντας στην άκρη τα κόκκαλα και τα λίπη: ~ *το κοτόπουλο* **2.** (μτφ.) εξετάζω εξονυχιστικά, με κάθε προσοχή και λεπτομέρεια, δεν αφήνω τίποτε χωρίς να το μελετήσω σε βάθος: ~ *μια υπόθεση / τα στοιχεία / τις πληροφορίες* **3.** προσπαθώ να καταλάβω τις προθέσεις (κάποιου) ή να του αποσπάσω πληροφορίες με πλάγια μέσα και με κατάλληλες ερωτήσεις: *πήγε να τον ξεψαχνίσει, να μάθουμε τι ξέρει* ΣΥΝ. ψαρεύω **4.** εκμεταλλεύομαι (κάποιον), αποσπώντας (του) μεγάλα χρηματικά ποσά: *έχει βρει έναν πλούσιο γέρο και τον ξεψαχνίζει* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ξεζουμίζω, αρμέγω, (λόγ.) απομυζώ. **ξεψάχνισμα** (το).

ξεψειριάζω ρ. μετβ. {ξεψείριασ-α, -τηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις ψείρες. Επίσης **ξεψειρίζω**. — **ξεψείριασμα** κ. **ξεψείρισμα** (το).

ξεψύχισμα (το) {ξεψυχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η στιγμή που κάποιος αφήνει την τελευταία του πνοή, η στιγμή που πεθαίνει. — **ξεψυχισμός** (ο) [μεσν.].

ξεψυχώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεψυχάς... | ξεψύχ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αφήνω την τελευταία μου πνοή, πεθαίνω: *ξεψύχησε στην αγκαλιά τού αγαπημένου της* **2.** (μτφ.) χάνω τη δύναμη, τη λάμψη ή τη ζωντάνια μου: *ξεψύχησα από τη δουλειά σήμερα!* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, σβήνω, χάνομαι ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) βασανίζω (κάποιον) υπερβολικά, τον κάνω να τραβήξει τα πάνδεινα: *με ξεψύχησε, μέχρι να μου πει τι ήθελε* ΣΥΝ. (οικ.) ψήνω το ψάρι στα χείλη, χορεύω στο ταψί, αλλάζω την πίστη **4.** (η μτχ. **ξεψυχισμένος,** -η, -ο) αυτός που είναι υποτονικός, χωρίς καθόλου νεύρο ή ένταση: ~ *φωνή / απαγγελία / χορός / τραγούδι* ΣΥΝ. (αργκό) ψόφιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεψυχῶ* < αρχ. *ἐκψύχω* «λιποθυμώ, πεθαίνω», κατά μεταπλασμό προς τα συνηρημένα. < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-ψύχω* < *ψυχή*].

ξέω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) ξύνω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qs-es-ō, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *qes- «γδέρνω, χαράσσω», πβ. αρχ. σλαβ. česati (ίδια σημ.). Ομόρρ. *ξαίνω, ξύω, ξό-ανο(ν)* κ.ά.].

ξηγιέμαι ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξηγή-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** λέω όσα είχα να πω, ξεκαθαρίζω τη θέση μου: *βλέπεις, σου ~ εντάξει* || *του ξηγήθηκε σπαθί* (του συμπεριφέρθηκε τίμια) **2.** (η μτχ. **ξηγημένος,** -η, -ο) άνθρωπος που συμπεριφέρεται ξεκάθαρα και τίμια: *πολύ ~ άτομο ο φίλος σου* ΣΥΝ. ευθύς, ντόμπρος· ΦΡ. ***μιλημένα ξηγημένα*** σε περιπτώσεις στις οποίες διαλύεται μια παρεξήγηση με αμοιβαίες εξηγήσεις (πβ. κ. *μιλημένος*). — **ξηγημένα** επίρρ.

ξηγώ ρ. → εξηγώ

ξηλώνω ρ. μετβ. {ξήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) καταστρέφω τις ραφές ενδύματος: ~ *μια μπλούζα / τα γαζιά* || (κ. μεσοπαθ.) *μου ξηλώθηκε το παντελόνι / η ζακέτα·* ΦΡ. ***ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει*** βλ. λ. *ράβω* (β) αποσπώ κάτι που έχει ραφτεί σε ένδυμα: *του ξήλωσαν τις επωμίδες και τα γαλόνια από τη στολή* **2.** αποσυναρμολογώ (κάτι): ~ *μια μηχανή / τη σκαλωσιά / το πάτωμα* **3.** (γενικότ.) αποσπώ βίαια (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: *ο αέρας ξήλωσε τα κεραμίδια / τη σκεπή* || ~ *πόρτες και παράθυρα* **4.** (μτφ.-για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση εργασίας του: *ο καινούργιος διευθυντής ξήλωσε όλα τα μέλη τού προηγούμενου συμβουλίου* ΣΥΝ. απολύω **5.** (μτφ., μεσοπαθ. **ξηλώνομαι**) πληρώνω συνήθ. πολλά λεφτά: *για τα ξηλώθηκε, ήρθε ο λογαριασμός* || *για να αγοράσει δώρα σε όλους, ξηλώθηκε για τα καλά* ΣΥΝ. πληρώνω, ξοδεύομαι. — **ξήλωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξηλῶ (-όω)* «ξεκαρφώνω» < *ἐξ-* + *-ηλῶ* < *ἧλος* «καρφί»].

ξηλώνω ή ξυλώνω; Παλαιότερα η λέξη γράφτηκε με -υ- σαν να προερχόταν από τη λ. **ξύλο**. Ωστόσο, η ετυμολογία τής λ. (που καθορίζει και την ορθογραφία της) είναι από το **εξ-ηλώνω** (< ο **ήλος** «καρφί») με αρχική σημ. «αφαιρώ τα καρφιά». Από το *ήλος* (αρχ. *ἧλος*) παράγονται και το *καθ-ηλώνω* (< *κατά* + *ηλώνω*) / *απο-καθηλώνω, καθήλωση – αποκαθήλωση* και *προσ-ηλώνω* (το βλέμμα μου = καρφώνω το βλέμμα μου), *προσήλωση*.

ξημεροβραδιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξημεροβραδιάστηκα} περνώ τον καιρό μου από το πρωί ώς το βράδυ (είτε τεμπελιάζοντας είτε αφοσιωμένος σε σοβαρή ασχολία): ~ *στα μπαρ και στα καφενεία /*

μπροστά στην τηλεόραση / στο εργαστήριο κάνοντας πειράματα / πάνω στα βιβλία. — **ξημεροβράδιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξημέρωμα (το) [μεσν.] {ξημερώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χρονικό σημείο τής ημέρας, όταν ανατέλλει ο ήλιος και αρχίζει η καινούργια μέρα ΣΥΝ. αυγή, χάραμα ΑΝΤ. βράδιασμα· ΦΡ. ***καλό ξημέρωμα!*** ως ευχή ή αποχαιρετισμός αντί τού «καληνύχτα»: *γεια σας και ~* **2.** (συνήθ. στον πληθ. ως χρον. επίρρ.) με την αυγή, μόλις αρχίζει να χαράζει: *γύρισε σπίτι ξημερώματα* ΣΥΝ. χαράματα.

ξημερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) επιφυλάσσω (κάτι για κάποιον), φέρνω με το φως τής ημέρας: *ποιος ξέρει τι θα μας ξημερώσει αύριο ο Θεός!* ♦ **2.** (αμετβ.) μένω ξύπνιος μέχρι το ξημέρωμα: *ξημερώσαμε γλεντώντας* ΣΥΝ. ξημερώνομαι **3.** (απρόσ. ***ξημερώνει***) βγαίνει το πρώτο φως τής ημέρας, γίνεται μέρα: *τον χειμώνα ~ πιο αργά από το καλοκαίρι || είχε ξημερώσει για τα καλά, όταν έπεσε πια για ύπνο* ΣΥΝ. φωτίζει, χαράζει ΑΝΤ. βραδιάζει· ΦΡ. ***όπου λαλούν πολλά κοκόρια / πολλοί κοκόροι, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* **4.** (μεσοπαθ. ***ξημερώνομαι***) (α) με βρίσκει (καλά) η αυγή τής καινούργιας μέρας: *άσε πρώτα να ξημερωθούμε και μετά συζητάμε ό,τι θες* (β) μένω άγρυπνος μέχρι την αυγή τής επόμενης μέρας: *ξημερώθηκε διαβάζοντας* (γ) σε όρκο ή κατάρα: *να μην ξημερωθώ, αν σου λέω ψέματα! || να μην ξημερωθείς, παλιάνθρωπε!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *-ημερώνω* < *ήμερα*].

ξηρά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η στεριά, το κομμάτι τής γης που αντιδιαστέλλεται προς τη θάλασσα: *μετά από πολλές μέρες ταξιδιού αντίκρισαν ξηρά || πηγαίνω διά ξηράς || στρατός ξηράς || επίθεση από ξηράς και αέρος* ΣΥΝ. στεριά, γη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξηρά (γῆ)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ξηρός*].

ξηραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ξήρανα, ξηραμμένος} κάνω (κάτι) ξηρό, αφαιρώ τη φυσική (του) υγρασία: *η πολύωρη έκθεση στον ήλιο ξηραίνει το δέρμα / τα μαλλιά || ~ γεωργικά προϊόντα.* (Βλ. κ. λ. *ξεραίνω, αποξηραίνω*).

ξήρανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** το να γίνεται κάτι ξηρό: *~ τού δέρματος / τού εδάφους / τού αέρα* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. κατεργασία που αποβλέπει στη μερική ή ολική αφαίρεση τής περιεχόμενης σε ένα σώμα υγρασίας με μηχανικές, φυσικές ή χημικές μεθόδους: *~ γεωργικών προϊόντων.*

ξηραντήρας (ο) [1870] ΧΗΜ. συσκευή σε χημικό εργαστήριο που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διαφόρων χημικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. séchoir].

ξηραντήριο (το) [1887] {ξηραντηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. εγκατάσταση ή συσκευή που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διάφορων υλικών: *~ ξυλείας / αγροτικών προϊόντων.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sécherie].

ξηραντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να ξηραίνει: *~ ουσίες* ΣΥΝ. στεγνωτικός, αποξηραντικός ΑΝΤ. υγραντικός **2.** ΧΗΜ. ***ξηραντικό*** (το) ουσία που προστίθεται σε διάφορα προϊόντα με σκοπό τη μείωση τής υγρασίας τους.

ξηρασία (η) {ξηρασιών} ατμοσφαιρική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκών βροχοπτώσεων για παρατεταμένη χρονική περίοδο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση μεγάλων καταστροφών στις καλλιέργειες και τη βλάστηση και την εξάντληση των υγρών αποθεμάτων τής περιοχής ΣΥΝ. ανομβρία ΑΝΤ. υγρασία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξηραίνω* < *ξηρός*].

ξηρογραφία (η) {ξηρογραφιών} **1.** η παραγωγή αντιτύπου από πρωτότυπο με μέθοδο που δεν περιλαμβάνει τη χρήση χημικών διαλυμάτων, αρνητικών (φιλμ), ούτε την εμφάνιση σε σκοτεινό θάλαμο ΣΥΝ. ξηρά αποτύπωση **2.** ΙΑΤΡ. ηλεκτροστατική μέθοδος απεικονίσεως με ακτίνες Χ μιας εικόνας σε ειδική πλάκα και μεταφοράς της σε χαρτί για την απεικόνιση κυρ. των μαστών και των αγγειογραφιών των άκρων. — **ξηρογραφικός, -ή, -ό** [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérographie].

ξηροδερμία (η) {ξηροδερμιών} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκούς υγρασίας στο δέρμα, με αποτέλεσμα αυτό να γίνεται ξηρό, σκληρό και να απολεπίζεται, οφείλεται δε σε έλλειψη βιταμινών. — **ξηρόδερμος** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérodermie].

ξηροκαλλιέργεια (η) {ξηροκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. σύστημα καλλιέργειας, το οποίο εφαρμόζεται σε ξηρά, άνυδρα εδάφη ώστε να διατηρείται η υγρασία που δημιουργείται κατά την περίοδο των βροχοπτώσεων, ακόμη και κατά τη διάρκεια τής ανομβρίας.

ξηροκαμπία (η) ο ξηρός, άγονος κάμπος.

ξηροκλίβανος (ο) {ξηροκλιβάν-ου | -ων, -ους} ειδικός κλίβανος (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση μεταλλικών και γυάλινων σκευών.

ξηρολιθοδομή (η) [1897] κατασκευή τοίχου, χωρίς να τοποθετείται μεταξύ των δομικών υλικών λάσπη ή άλλο συνδετικό υλικό (λ.χ. τσιμέντο) ΣΥΝ. ξερολιθιά.

ξηρόπισσα (η) {ξηροπισσών} το στερεό υπόλειμμα από την απόσταξη τής πίσσας των λιθανθράκων ΑΝΤ. υγρόπισσα.

ξηρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1.** (α) αυτός που δεν περιέχει νερό ή υγρασία: *~ αέρια μάζα || η ~ θερμότητα στη σάουνα || έχει ~ δέρμα, γι' αυτό χρησιμοποιεί ενυδατικές κρέμες* ΣΥΝ. άνυδρος, στεγνός ΑΝΤ. υγρός (β) ***ξηρό κλίμα / ξηρή ζώνη*** το κλίμα ή η περιοχή στην οποία ο μέσος ετήσιος ρυθμός βροχοπτώσεων είναι μικρότερος από τον μέσο ετήσιο ρυθμό εξάτμισης τού νερού, όπως λ.χ. στην έρημο (γ) ***ξηρά τροφή*** τροφή χωρίς υγρασία που διατηρείται αναλλοίωτη για μεγάλο χρονικό διάστημα· η τροφή που δεν περιλαμβάνει υγρά, νωπούς καρπούς και λαχανικά: *οι στρατιώτες είχαν μαζί τους ~* (δ) ***ξηροί καρποί*** (*καρπός ξηρός*, Πλάτ. *Κριτίας* 115b) καρποί από τους οποίους έχουν αφαιρεθεί με φυσικό ή τεχνητό τρόπο (ξήρανση) η υγρασία και οι χυμοί τους και διατηρούνται αναλλοίωτοι για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. τα φιστίκια, τα σύκα, τα σταφύλια κ.ά.) **2.** (για τόπο) αυτός που δεν έχει βλάστηση, γυμνός: *το τοπίο, ξηρό και άνυδρο...* ΣΥΝ. αποψιλωμένος ΑΝΤ. χλοερός, κατάφυτος **3.** ΤΥΠΟΓΡ. ***ξηρά αποτύπωση*** η ξηρογραφία (βλ.λ.) **4.** ΤΕΧΝΟΛ. ***ξηρό / ηλεκτρικό στοιχείο*** ηλεκτρική μπαταρία που περιέχει χημικά τα οποία δεν βρίσκονται σε υγρή μορφή **5.** (μτφ.) μονότονος, ανιαρός, χωρίς γλαφυρότητα: *το ~ ύφος ενός πεζογραφήματος* ΣΥΝ. βαρύς ΑΝΤ. χαριτωμένος, κομψός, ευχάριστος ● ΦΡ. ***οίνος ξηρός*** κρασί με μικρή ή ελάχιστη περιεκτικότητα σε σάκχαρα: *~ ερυθρός.* Επίσης **ξερός** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ξερός*].

ξηροστομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ξηρότητα τού στόματος, που οφείλεται στην αναστολή τής έκκρισης σάλιου από τους σιελογόνους αδένες τού στόματος· αποτελεί σύμπτωμα νοσήματος ή αποτέλεσμα τής λήψης ορισμένων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérostomie, άσχετο προς το μτγν. *ξηροστομία* «ξηρή, μονότονη εκφώνηση ή απαγγελία»].

ξηρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη υγρασίας: *~ δέρματος || ατμοσφαιρική ~* ΣΥΝ. στεγνότητα **2.** (για ύφος, λόγο) η έλλειψη γλαφυρότητας, η μονότονη επανάληψη τετριμμένων εκφράσεων.

ξηροφαγία κ. **ξηροφαγιά** (η) ▸ ξεροφαγία

ξηροφθαλμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** πάθηση τού οφθαλμού κατά την οποία παρατηρείται ξήρανση τού επιπεφυκότος και τού κερατοειδούς χιτώνα και η οποία συνήθως οφείλεται σε τράχωμα, απόφραξη των δακρυϊκών πόρων ή αβιταμίνωση Α **2.** ξηρότητα των οφθαλμών που συνοδεύεται από ερυθρότητα και κνησμό.

ξηρόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (οργανισμός) που αναπτύσσεται καλύτερα υπό συνθήκες ξηρασίας: *~ φυτά* ΑΝΤ. υγρόφιλος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophilous].

ξηρόφυτο (το) {ξηροφύτ-ου | -ων} φυτό που ευδοκιμεί σε ξηρό, άνυδρο περιβάλλον με συνθήκες παρατεταμένης ξηρασίας ΑΝΤ. υδροχαρές. — **ξηροφυτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophyte].

ξι (το) → ξει

ξίγγι (το) (σχολ. ορθ. *ξίγκι*) {ξιγγ-ιού | -ιών} το πάχος, το λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα· ΦΡ. ***βγάζω κι από τη μύγα ξίγγι*** (για φιλάργυρους) προσπαθώ να βγάλω κέρδος ακόμα και από καταστάσεις που ελάχιστα μπορούν να αποφέρουν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀξούγγιον*, υποκ. τού ουσ. *ἀξουγγία* < λατ. axungia «λίπος, ξίγγι»].

ξιδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για φαγώσιμο) που έχει παρασκευαστεί με ξίδι ή διατηρείται σε αυτό: *χταπόδι / ελιές ~.*

ξίδι (το) (παλαιότ. ορθ. *ξύδι*) {ξιδ-ιού | -ιών} **1.** υγρό με ξινή ή υπόξινη γεύση και καφετί χρώμα, που παρασκευάζεται με την οξική ζύμωση ποικιλίας αλκοολούχων διαλυμάτων και συνήθ. τού κρασιού και χρησιμοποιείται για να δίνει γεύση στο φαγητό ή ως συντηρητικό καρπών ή λαχανικών· ΦΡ. (α) ***να πιει ξίδι (να του περάσει / να ξεθυμώσει)*** (μεσν. φρ.) λέγεται περιφρονητικά για ανθρώπους που θυμώνουν εύκολα, που ο θυμός τους είναι αδιάφορος στους άλλους (β) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* **2.** (μτφ.) κάθε κρασί με υπόξινη γεύση **3.** (αργκό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας ή αλλοιωμένης σύστασης ΣΥΝ. μπόμπα **4.** (συνεκδ.) καθετί που έχει ξινή γεύση ή περιέχει μεγάλη ποσότητα ξιδιού: *έκανες τη σαλάτα ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀξίδιον*, υποκ. τού αρχ. *ὄξος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-υ-* (*ξύδι*) είναι εσφαλμένη και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *ὀξύ*].

> **ξίδι ή ξύδι; οξίδιο ή οξείδιο; ξινός ή ξυνός;** Από το **ὄξ-ος** παράγεται το **ὀξ-ίδιον**, απ' όπου το **(ὀ)ξίδι(ον)** (σίγηση τού αρκτικού προτονικού φωνήεντος, βλ. λ. *συγκοπή*). Άρα γραφή με *-υ-* **(ξύδι)** δεν δικαιολογείται (η λ. δεν σχηματίζεται από το *ὀξύς*!). Το ίδιο και **ὀξ-ινος** > **ξινός** (γραφή **ξυνός** δεν δικαιολογείται). Τέλος, από το **ὀξ-ύ** παράγεται κανονικά το *ὀξ-ίδιον*, από όπου *δι-οξίδιο, μονοξίδιο, τριοξίδιο, υδροξίδιο, υπεροξίδιο* και όχι: *οξύ, οξέ-ος, οξε-ίδιον,* όπως δεν γράφουμε *λέξη (λέξις) – λέξεως – λεξείδιο* αλλά **λεξ-ίδιο**, όχι *τάξη (τάξις) – τάξεως – ταξείδιο* αλλά **ταξίδι**, όχι *όφις – όφεως – οφείδιο – φείδι* αλλά **φίδι**, όχι *γονεύς – γονέως – γονείδιο* αλλά **γον-ίδιο**, όχι *όρχις – όρχεως – ορχείδιο* αλλά **ορχίδιο** (από όπου **αρχίδι** < *τα ορχίδια*), όχι *στάση (στάσις) – στάσεως – στασείδι(ο)* αλλά **ατασίδι** κ.τ.ό.

ξιδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξίδιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) παρασκευάζω κάτι με ξίδι ή βάζω κάτι για πολλή ώρα στο ξίδι ♦ **2.** (αμετβ.) (για κρασί) αλλοιώνομαι στη γεύση, γίνομαι ξίδι, ξινίζω.

ξιδοβάρελο (το) μικρό βαρέλι, στο οποίο φυλάγεται το ξίδι.

ξίκι (το) (λαϊκ.) όχι σωστό, λειψό· μόνο στη ΦΡ. ***ξίκι να γίνει!*** για κάτι που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eksik (βλ. κ. *ξίκικος*)].

ξίκικος, -η, -ο (λαϊκ.) λιποβαρής, λειψός στο βάρος. — **ξίκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eksik + *-ικος*].

ξικισμός (ο) διαταραχή τής ομιλίας με φυσική ανωμαλία στην προφορά τού «ξ», που προφέρεται παχύτερα από το κανονικό.

ξινάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ξινή γεύση ΣΥΝ. ξινίλα.
[ΕΤΥΜ. < *ξινός* + παραγ. επίθημα *-άδα* (βλ.λ.)].

ξινάρι (το) {ξιναρ-ιού | -ιών} μικρό σκαπτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κηπευτική, η μικρή αξίνα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀξινάριον*, υποκ. τού αρχ. *ἀξίνη* (βλ.λ.)].

ξινήθρα (η) {ξινηθρών} (λαϊκ.) το λάπαθο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ξινός* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].

ξινίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξίνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.**

(αμετβ.) (για φαγώσιμα) αποκτώ ξινή γεύση λόγω αλλοιώσεως τής φυσικής μου σύστασης: *ξίνισε το κρασί / το γάλα έξω από το ψυγείο / το φαγητό ύστερα από τόσες μέρες* ΣΥΝ. (για κρασί) ξιδιάζω ♦ (μετβ.) **2.** (για φαγώσιμα) κάνω (κάτι) ξινό, του προσδίδω ξινή γεύση ως αποτέλεσμα αλλοιώσεως ή προσθήκης όξινων ουσιών: *η ζέστη ξίνισε τα φαγητά || μη βάζεις τόσο λεμόνι στο ψητό, γιατί θα το ξινίσεις* **3.** (μτφ. για πρόσ.) δυσαρεστούμαι (για κάτι) και κάνω εμφανή τη δυσαρέσκειά μου με μορφασμούς τού προσώπου μου, φαίνομαι κακοκαρδισμένος: ~ *τα μούτρα μου || δεν μου αρέσουν τα ξινισμένα τους μούτρα* ΣΥΝ. μουτρώνω, στραβομουτσουνιάζω, κατεβάζω τα μούτρα μου· ΦΡ. ***το ένα του / της βρομάει, το άλλο του / της ξινίζει*** για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ δύστροπο και ιδιότροπο στις επιλογές του. — **ξίνισμα** (το) (σημ. 1, 2).

ξινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξινή γεύση, η αίσθηση τού ξινού, που προέρχεται από διάφορες ουσίες με όξινα συστατικά **2.** η δυσάρεστη ξινή γεύση τού στόματος ή τού φάρυγγα, όταν κανείς ρεύεται (λόγω δυσπεψίας).

ξινό (το) **1.** το κιτρικό οξύ· χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική **2.** ***ξινά*** (τα) οι καρποί των εσπεριδοειδών· ΦΡ. ***μου αρέσουν τα ξινά*** επιθυμώ και επιδιώκω τη δημιουργία επιπόλαιων ερωτικών σχέσεων.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ξινός*].

ξινόγαλο (το) γάλα με υπόξινη γεύση, που απομένει κατά την πήξη τού τυριού ως αποτέλεσμα τής σχετικής ζύμωσης ΣΥΝ. οξύγαλα. Επίσης **ξινόγαλα** [μεσν.].

ξινόγλυκος, -η, -ο αυτός που έχει τη γεύση ή δημιουργεί την αίσθηση τού γλυκού και τού ξινού μαζί ΣΥΝ. γλυκόξινος.

ξινοκέρασο (το) το βύσσινο (βλ.λ.).

ξινομηλιά (η) μηλιά που παράγει πράσινα ή κίτρινα μήλα με ξινή γεύση. — **ξινόμηλο** (το).

ξινός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει γεύση όξινη ανάλογη με αυτή τού ξιδιού ή τού χυμού από λεμόνι, κατ' αντιδιαστολή προς τον πικρό, τον αλμυρό ή τον γλυκό **2.** (για φαγώσιμα) αυτός που έχει υποστεί αλλοίωση στη σύνθεση και τη γεύση του: ~ *φαγητό / γάλα* **3.** (για φρούτα) αυτός που δεν είναι ακόμη ώριμος να φαγωθεί: ~ *σταφύλια* ΣΥΝ. άγουρος, στυφός· ΦΡ. (α) ***μου βγαίνει ξινό*** για περιπτώσεις στις οποίες, ενώ κάτι αρχίζει ευχάριστα, καταλήγει σε μια πολύ δυσάρεστη εμπειρία, όταν επέρχεται το αντίθετο συναίσθημα ή αποτέλεσμα: *τα γέλια / η παντρειά / τα λεφτά μού βγήκαν ξινά* (β) ***περσινά ξινά σταφύλια / παλιά ξινά κρασιά*** για καταστάσεις που έχουν περάσει και κανείς πια δεν επιθυμεί να τις θυμάται, για πράγματα ανάξια λόγου που ανασύρονται από τη λήθη και επανέρχονται στο προσκήνιο, γίνονται θέμα συζήτησης **4.** (σκωπτ.-ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος δύστροπος και στριμμένος, που προκαλεί αντιπάθειες **5. ξινό** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὄξινος* (με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και σίγηση τού αρχικού άτονου *ὀ*-) < αρχ. *ὀξύς* (βλ.λ.)].

ξινοστάφυλο (το) (λαϊκ.) η αγουρίδα (βλ.λ.).

ξινοτύρι (το) {ξινοτυρ-ιού | -ιών} τυρί με υπόξινη γεύση, που φτειάχνεται από αποβουτυρωμένο γάλα. Επίσης **ξινότυρο**.

ξινούτσικος, -η/-ια, -ο (οικ.) αυτός που είναι λίγο ξινός, που έχει κάπως ξινή γεύση ΣΥΝ. υπόξινος.

ξιπάζω ρ. → ξυπάζω

ξιπασιά (η) → ξυπασιά

ξίπασμα (το) → ξύπασμα

ξιπολησιά (η) → ξυπολυσιά

ξιπόλητος, -η, -ο → ξυπόλυτος

ξιπολιέμαι ρ. → ξυπολιέμαι

ξιφασκία (η) [1872] {χωρ. πληθ.} άθλημα που παίζεται μεταξύ δύο ξιφομάχων σε ειδική μακρόστενη πίστα· οι ξιφομάχοι φορούν μάσκα, λευκή στολή και ειδικά γάντια και προσπαθούν να αγγίξουν με το ξίφος τους το σώμα τού αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < *ξίφος* + *-ασκία* < *ασκώ*].

ξιφήρης, -ης, -ες {ξιφήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} **1.** (λόγ.) αυτός που φέρει ξίφος και είναι έτοιμος για επίθεση **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση: ~ *επικριτές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος* + παραγ. επίθημα *-ήρης* (βλ.λ.), πβ. κ. *φρεν-ήρης, ποδ-ήρης*].

ξιφίας (ο) {ξιφιών} μεγάλου μήκους ψάρι, ατρακτοειδούς σχήματος, κόκκινο ή μπλε στη ράχη και ασημόχρωμο στην κοιλιά, χωρίς λέπια, δόντια ή κοιλιακά πτερύγια και με επιμηκυσμένη την άνω σιαγόνα σε σχήμα ξίφους (μήκους ώς 2 μέτρα), το οποίο απαντά σε θερμές και εύκρατες θάλασσες και ωκεανούς, αλιεύεται σε για το κοκκινωπό, τρυφερό και εύγευστο κρέας του: *σουβλάκι* ~ *|| φέτες ξιφία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος*].

ξιφίδιο (το) [αρχ.] {ξιφιδί-ου | -ων} (λόγ.) το μικρών διαστάσεων ξίφος.

ξιφισμός (ο) [μτγν.] το χτύπημα με ξίφος.

ξιφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ξιφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχήμα ξίφους **2.** ΑΝΑΤ. ***ξιφοειδής απόφυση*** το κάτω μέρος τού οστού τού στέρνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξιφοθήκη (η) [μτγν.] {ξιφοθηκών} (λόγ.) η θήκη τού ξίφους, ο κολεός ΣΥΝ. (λαϊκ.) θηκάρι, φηκάρι.

ξιφολόγχη (η) [1870] {ξιφολογχών} λόγχη που προσαρμόζεται στο άκρο τής κάννης τουφεκιού ΣΥΝ. μπαγιονέτα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. sabre-bayonette, épée-bayonette].

ξιφομαχία (η) [1836] {ξιφομαχιών} η μάχη μεταξύ δύο ή περισσοτέρων αντιπάλων, που διεξάγεται με την αποκλειστική χρήση ξίφους.

ξιφομάχος (ο) [1871] **1.** αθλητής ή δάσκαλος τής ξιφασκίας **2.** μαχητής που μάχεται με ξίφος.

ξιφομαχώ ρ. αμετβ. {ξιφομαχείς... | ξιφομάχησα} **1.** μάχομαι με ξίφος, συμμετέχω σε αγώνα με ξίφη **2.** ασκούμαι στην ξιφομαχία.

ξιφοποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ξίφη ΣΥΝ. ξιφουργός.

ξίφος (το) {ξίφ-ους | -η, -ών} φορητό όπλο για μάχες σώμα με σώμα, που αποτελείται από μακριά μεταλλική λεπίδα, η οποία στη βάση της έχει χειρολαβή: ~ *ξιφομαχίας* (ατσάλινο και με τριγωνική τομή) ΣΥΝ. σπαθί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qi-si-pe-e, δυϊκ.), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με οσσετ. äxsirf «δρεπάνι», το οποίο ανάγεται σε Ι.Ε. *qsihbro. Η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο από το συνώνυμο αιγυπτ. sēfet (πβ. αραβ. saifun) δεν ερμηνεύει το αρχικό χειλοϋπερωικό q- τής Μυκηναϊκής, εκτός αν υποτεθεί ότι ο χειλικός χαρακτήρας τού αρχικού αυτού συμφώνου χάθηκε λόγω ανομοιώσεως προς το επόμενο (επίσης χειλικό) -φ-].

ξιφουλκώ ρ. αμετβ. {ξιφουλκείς... | ξιφούλκησα} **1.** τραβώ το ξίφος από τη θήκη του ΣΥΝ. ξεσπαθώνω **2.** (μτφ.) κάνω έντονο διάλογο με κάποιον: *ξιφούλκησαν οι δύο βουλευτές χτες στη Βουλή με αφορμή το επίμαχο νομοσχέδιο*. — **ξιφούλκηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξιφουλκός* < *ξίφος* + *-ουλκός* < *ἕλκω*].

ξιφουργός (ο) (λόγ.) ξιφοποιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

ξιφοφόρος, -ος, -ο αυτός που φέρει ξίφος: ~ *στρατιώτης*.
[ΕΤΥΜ. < *ξίφος* + *-φόρος* < *φέρω*. πβ. αρχ. *ξιφη-φόρος* (με μακρό συνδετικό φωνήεν για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών)].

ξόανο (το) {ξοάν-ου | -ων} **1.** ξύλινο λατρευτικό άγαλμα, ομοίωμα θεού, όχι περίτεχνα κατασκευασμένο, που συχνά διατηρεί το σχήμα τού κορμού τού δέντρου από το οποίο έχει κατασκευαστεί: *το ~ τής Ταυρίδος Αρτέμιδος* **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) πολύ δύσμορφος, άσχημος άνθρωπος (β) ανόητος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξόανον* < *ξο-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ξέω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. κ. *δόκ-ανον*)].

ξόβεργα (η) {δύσχρ. ξοβεργών} βέργα αλειμμένη με κολλώδη ουσία, που χρησιμοποιείται για την παγίδευση πουλιών: *στήνω ξόβεργες*. Επίσης **ξόβεργο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ἰξόβεργα* (ήδη μεσν. *ξόβεργον* < *ἰξόβεργον*) < *ἰξός* (βλ.λ.) + *βέργα*, με σίγηση τού αρχικού άτονου *ι*-].

> **ξόβεργα ή ξώβεργα;** Η ετυμολογία τής λέξης καθορίζει και στην περίπτωση αυτή την ορθογραφία της. Το **ξόβεργα** προέρχεται από τη σύνθεση των αρχ. **ἰξός** «παρασιτικό φυτό πάνω στη δρυ, αχλαδιά κ.ά.» + **βέργα** – και όχι από τα *(ἔ)ξω* + *βέργα* (το **(ε)ξω**, ωστόσο, έχει δώσει στην Ελληνική αρκετά άλλα σύνθετα: **ξώ-πορτα, ξώ-θυρα, ξώ-φυλλο, ξώ-πεταα, ξώ-φαλτσα** (< **ξώ-φαρ(τ)σα**) κ.ά.).

ξοδευτής (ο), **ξοδεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που κάνει πολλά έξοδα, που χαλάει πολλά λεφτά ΣΥΝ. σπάταλος **2.** (γενικά) πρόσωπο που καταναλώνει ΣΥΝ. καταναλωτής.

ξοδεύω ρ. μετβ. {ξόδ-εψα, -εύτηκα, -ε(υ)μένος} **1.** καταναλώνω (αγαθό για την ικανοποίηση ανάγκης μου): ~ *ηλεκτρικό ρεύμα / πετρέλαιο* ΣΥΝ. (για καύσιμα) καίω **2.** (για χρήματα) καταβάλλω ως αντίτιμο (αγοράζοντας κάτι): *ξόδεψε μια περιουσία γι' αυτό το αυτοκίνητο || τον φιλοξένησαν κι έκανε διακοπές χωρίς να ξοδέψει δεκάρα || ~ πολλά για το ντύσιμό μου* ΣΥΝ. πληρώνω, δαπανώ **3.** (γενικά) χρησιμοποιώ (τον χρόνο, τις δυνάμεις ή τις σκέψεις μου) για την κάλυψη αναγκών ή την επίτευξη στόχων: ~ *χρόνο και προσπάθεια* || ~ *τις δυνάμεις μου χωρίς αντίκρισμα* || ~ *φαιά ουσία* ΣΥΝ. (λόγ.) αναλώνω **4.** (μεσοπαθ. ***ξοδεύομαι***) κάνω έξοδα: *δεν ήταν ανάγκη να ξοδευτείς για να μου πάρεις δώρο*. Επίσης (λαϊκ.) **ξοδιάζω** [μεσν.]. — **ξόδεμα** (το) κ. (λαϊκ.) **ξόδεψη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, οδός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξοδεύω*, αρχική σημ. «αναχωρώ – πεθαίνω» (πβ. Π.Δ., *Κριταί* 5, 27: ... *ἐκεῖ ἔπεσεν ἐξοδευθείς*), < αρχ. *ἔξοδος* (η σημ. «πληρωμή, έξοδα» είναι μτγν.)].

> **ξοδεύω – ξοδιάζω, αοδεύω – σοδιάζω, έξοδα – έαοδα.** Η σημ. «δαπανώ χρήματα» στο **ξοδεύω** είναι νεότερη. Το αρχ. **ἐξ-οδεύω** σήμαινε «εξέρχομαι, βγαίνω – φεύγω - πεθαίνω» (για τη σημ. «πεθαίνω» που πρωτοαπαντά στην Π.Δ. πβ. και *ἐξόδιον* [άσμα] «ύμνος κατά την εκφορά τού νεκρού» και **ξόδι** «κηδεία»). Τη σημ. «δαπανώ χρήματα» δήλωνε το αρχ. **ἐξ-οδιάζω**, σημερινό **ξοδιάζω**. Αντιστοίχως, το μτγν. **εἰσοδεύω** σήμαινε «εισέρχομαι, μπαίνω», ενώ το **εἰσ-οδιάζω** «εισπράττω χρήματα, έχω έσοδα». Σήμερα τα **σοδεύω** και **σοδιάζω** (< *εσοδιάζω* < *εισοδιάζω*) σημαίνουν «μαζεύω χρήματα ή πράγματα». Επίσης, από το *εισ-οδεύω* πλάστηκε το **εισόδημα** (κατά τα παράγωγα τού τ. *γέννημα*) και η **εισοδεία** (μεσν.), από όπου τα **εσοδεία** (λόγιο) και **σοδειά** (< *εσοδεία*). Από το **έξοδος** με επίδραση τού *χρήματα* σχηματίστηκε το **έξοδα** και κατ' αυτό τα **έσοδα** από το **είσοδος** (πβ. **εισοδεία** – **εσοδεία** / *σοδειά*). Στα **ξοδεύω / ξοδιάζω** αντί *εξοδεύω / εξοδιάζω* και **σοδεύω / σοδιάζω** αντί *εσοδεύω / εσοδιάζω* έχουμε τη σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τού *ε-*· πβ. *εντροπή* > *ντροπή*, *επάνω* > *πάνω*, *ερωτώ* > *ρωτώ* κ.λπ.

ξόδι (το) {ξοδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η κηδεία **2.** (συνεκδ.) θρήνος για τον θάνατο αγαπημένου προσώπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξόδιον* «εκφορά νεκρού (κατά το τέλος μιας παράστασης τραγωδίας)», ουδ. τού επιθ. *ἐξόδιος* < αρχ. *ἔξοδος*].

ξοδιάζω ρ. μετβ. {ξόδιασα} ξοδεύω: *«τόση ώρα που περίμενε ξόδιασε τ' άλλα σε καφέδες και κονιάκ»* (Κ. Καβάφης).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξοδιάζω* < αρχ. *ἔξοδος* (βλ. κ. *ξοδεύω*)].
ξόδιασμα (το) {ξοδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το ξόδεμα.
ξομολόγηση (η) → εξομολόγηση
ξομολογητής (ο) → εξομολογητής
ξομολόγος (ο) → εξομολόγος
ξομολογώ ρ. → εξομολογώ
ξόμπλι (το) {ξομπλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σχέδιο που χρησιμεύει ως πρότυπο για τη διακόσμηση υφασμάτων ή κεντημάτων **2.** (συνεκδ.) η κεντητή διακόσμηση ΣΥΝ. κέντημα **3.** (μτφ.) κακόβουλο σχόλιο εις βάρος κάποιου. που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. κακολογία, κουτσομπολιό, γλωσσοφαγιά **4.** (συνεκδ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που κουτσομπολεύει και ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξόμπλιον*, υποκ. τού μτγν. *ἔξομπλον* < λατ. exemplum «παράδειγμα». Η λ. συγκέντρωσε εξαρχής τις σημ. «δείγμα. παράδειγμα προς μίμηση», άρα και «αντικείμενο άξιο προσοχής, στολίδι»].
ξομπλιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξόμπλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** στολίζω (κάτι) με κεντητά σχέδια, διακοσμώ **2.** (μτφ.) διατυπώνω επικριτικά και κακόβουλα σχόλια εις βάρος άλλων ΣΥΝ. κακολογώ. συκοφαντώ. — **ξόμπλιασμα** (το) [μεσν.].
ξομπλιαστός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με κεντητά στολίδια **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κακολογηθεί.
ξομπλιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα που κάνει ωραία κεντητά σχέδια **2.** (μτφ.) η κουτσομπόλα.
[ΕΤΥΜ. < *ξομπλιάζω* (πβ. αόρ. *ξόμπλιασα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*. πβ. κ. *ξελογιάσ-τρα*].
ξοπίσω επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (τοπικά) από πίσω: *έτρεχε ~ του κλαίγοντας* ΣΥΝ. στο κατόπι **2.** (χρονικά) το ένα μετά το άλλο. σε διαδοχική σειρά: *«τρία αστροπελέκια επέσανε. ένα ~ στ' άλλο»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. διαδοχικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξοπίσω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἐξ-* + *ὀπίσω*].
ξόρκι (το) [μεσν.] {ξορκ-ιού | -ιών} μαγικά λόγια που, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, έχουν τη δύναμη να απομακρύνουν τα κακά πνεύματα. να θεραπεύουν αρρώστους κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) επωδή.
ξορκίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξόρκισ-α, -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) **1.** εξορκίζω· λέω ξόρκια: *~ το κακό* ΣΥΝ. εξορκίζω· ΦΡ. ***ξορκίζω (κάποιον) με τον απήγανο*** βλ. λ. *απήγανος* **2.** (μτφ.) εκλιπαρώ, ικετεύω κάποιον: *σε ~, μην το κάνεις αυτό!* — **ξόρκισμα** (το) (σημ. 1).
ξορκισμένος (ο) (λαϊκ.) ο Σατανάς ΣΥΝ. εξαποδώ(ς).
ξορκιστής (ο), **ξορκίστρα** (η) {δύσχρ. ξορκιστρών} (λαϊκ.) ο εξορκιστής (βλ.λ.).
ξου κ. **ξουτ** επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε έντομο. σκύλο κ.λπ., γενικότ. οτιδήποτε ή οποιονδήποτε ενοχλητικό ΣΥΝ. ουστ. φύγε. ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
ξούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ξύρισμα: *τραβάω μια ~* (ξυρίζομαι).
[ΕΤΥΜ. < *ξουρίζω* (υποχωρητ.)].
ξούρας (ο) (ειρων. συνήθ. για γέροντες) άνθρωπος ξεμωραμένος, που τα έχει εντελώς χαμένα ή που προσπαθεί να φαίνεται νέος ΣΥΝ. (λαϊκ.) γεροξούρας. ξεκούτης. κουτεντές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωρος* «άκαιρος. ακατάλληλος. εκτός εποχής» (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*, καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού αρχικού *ἐ-*) < *ἐξ* + *-ωρος* < *ὥρα*].
ξουράφι (το) → ξυράφι
ξουραφιά (η) → ξυραφιά
ξουρίζω ρ. → ξυρίζω
ξόφληση (η) → εξόφληση
ξοφλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξοφλάς... | ξόφλη-σα, -θηκα. -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εξοφλώ (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) δεν έχω τίποτα πια να προσφέρω ή να περιμένω, δεν έχω πλέον κανένα μέλλον (στη ζωή ή σε κάποιον τομέα δραστηριότητας): *έχει ξοφλήσει πια στον πολιτικό στίβο* **3.** (η μτχ. ***ξοφλημένος**, -η, -ο*) (α) αυτός που δεν έχει μέλλον σε έναν χώρο (εργασίας. δράσης κ.λπ.): *είναι πια ~. δεν πρόκειται να τον κρατήσουν στην εταιρεία* ΣΥΝ. τελειωμένος (β) αυτός που δεν έχει περιθώρια ζωής. που πρόκειται να πεθάνει: *απ' τη στιγμή που ο καρκίνος έκανε μετάσταση, είναι πλέον ~.* — **ξόφλημα** (το).
ξύγγι (το) → ξίγγι
ξύγκι (το) → ξίγγι
ξύδι (το) → ξίδι
ξυλαγγουριά (η) ΒΟΤ. αγγουριά που παράγει καρπούς μικρότερους και πιο τραγανούς (ξυλώδεις) από τα κοινά αγγούρια (κατάλληλους και για τη διατροφή των διαβητικών).
ξυλάγγουρο (το) **1.** ο καρπός τής ξυλαγγουριάς **2.** το άγουρο πεπόνι **3.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) (α) άνθρωπος ψηλός χωρίς χάρη (β) άνθρωπος χωρίς μόρφωση. σκέτο κούτσουρο.
ξυλάδικο (το) **1.** το ξυλουργείο **2.** κατάστημα στο οποίο πωλείται ξυλεία ΣΥΝ. ξυλεμπορικό **3.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται ξύλα ή κάρβουνα για καύση.
ξυλάλευρο (το) λεπτότατη σκόνη ξύλου παραγόμενη με ειδική κατεργασία από την άλεση ή τη συντριβή των απορριμμάτων ξυλείας (ροκανίδια). που χρησιμοποιείται συνήθ. για την κατασκευή χαρτιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. farine de bois].
ξυλάνθρακας (ο) [1847] {ξυλανθράκων} τεχνητός άνθρακας χρησιμοποιούμενος ως καύσιμη ύλη. που προκύπτει με απανθράκωση των ξύλων, όταν αυτή γίνεται χωρίς αέρα ΣΥΝ. ξυλοκάρβουνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. charbon de bois].
ξυλαποθήκη (η) [1835] {ξυλαποθηκών} αποθήκη στην οποία φυλάσσονται ξύλα.
ξυλάρμενος, -η, -ο (πλοίο) που πλέει με μαζεμένα τα ιστία του σε περίπτωση καταιγίδας ΑΝΤ. (λόγ.) πλησίστιος. — **ξυλάρμενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ξύλο* + *άρμενο*].
ξυλαρμογή (η) η σύνδεση κομματιών ξύλου μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < *ξύλο* + *αρμογή* < αρχ. *ἁρμόσσω* / *-ττω*].
ξυλάς (ο) {ξυλάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που πωλεί ξυλεία ΣΥΝ. ξυλέμπορος **2.** (ειδικότ.) ο πωλητής καύσιμης ξυλείας.
ξυλεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ξύλων που προέρχονται από την υλοτομία των δασών και χρησιμοποιούνται με κατάλληλη επεξεργασία για την κάλυψη διαφόρων αναγκών: *καύσιμη / κατεργασμένη / ακατέργαστη / οικοδομική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
ξυλεμπορικός, -ή, -ό [1835] **1.** αυτός που σχετίζεται με το εμπόριο ξυλείας ή με τα πρόσωπα που το διεξάγουν **2.** **ξυλεμπορικό** (το) κατάστημα στο οποίο γίνεται εμπόριο ξυλείας ΣΥΝ. ξυλάδικο.
ξυλεμπόριο (το) {ξυλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο ξυλείας.
ξυλέμπορος (ο/η) [μτγν.] {ξυλεμπόρ-ου | -ων, -ους} έμπορος ξυλείας. Επίσης (λαϊκ.) **ξυλέμπορας** (ο).
ξυλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] ο ξύλινος (βλ.λ.).
ξυλεύομαι ρ. αμετβ. {ξυλεύτηκα} κόβω ξύλα. προμηθεύομαι ξύλα· συνήθ. στη ΦΡ. ***δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται*** βλ. λ. *δρυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (μτγν. *ξυλεύω*) < *ξύλον*].
ξύλευση (η) [1887] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} η κοπή και η συγκέντρωση ξύλων ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτομία.
ξύλημα (το) {ξυλήματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των στοιχείων από τα οποία αποτελείται το ξύλο των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xylem].
ξυλιά (η) [μεσν.] **1.** το χτύπημα με ξύλο (βίτσα. βέργα κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) το χτύπημα με το χέρι ως μέσο σωφρονισμού: *δίνω / ρίχνω / τρώω ξυλιές*.
ξυλιάζω ρ. αμετβ. {ξύλιασ-α. -μένος} γίνομαι σκληρός και άκαμπτος σαν ξύλο (συνήθ. από το κρύο): *τα χέρια μου / τα πόδια μου έχουν ξυλιάσει.* **ξύλιασμα** (το).
ξυλίζω ρ. μετβ. {ξύλισ-α. -τηκα. -μένος} ρίχνω ξυλιές, δέρνω (κάποιον) με ραβδί ή με το χέρι ΣΥΝ. ξυλοφορτώνω, ραβδίζω, χτυπάω. — **ξύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξύλον*, άσχετο προς το αρχ. *ξυλίζομαι* «συγκεντρώνω ξύλα»].
ξυλική (η) {χωρ. πληθ.} η ξυλεία που είναι απαραίτητη για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ξυλικός* < *ξύλον*].
ξυλίκι (το) {ξυλικιού | χωρ. πληθ.} **1.** μικρό κομμάτι ξύλου **2.** παιδικό παιχνίδι που παίζεται με δύο ξύλα **3.** τα (συνήθ. ελαφρά) χτυπήματα που δέχεται (κάποιος) για μια αταξία του: *θα πέσει ~ || τρώω ~.*
ξύλινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από ξύλο: *~ σπαθί / παιχνίδι / φράχτης / τείχη* ΣΥΝ. ξυλένιος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι άκαμπτος, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις: *η ~ φωνή ενός τραγουδιστή*· ΦΡ. ***ξύλινη γλώσσα*** η γλώσσα που είναι τυποποιημένη, χωρίς φυσικότητα. στερεότυπη και ως εκ τούτου αναμενόμενη και προβλέψιμη: *η ~ γλώσσα των πολιτικών.*
ξύλο (το) **1.** η σκληρή, ινώδης ύλη που βρίσκεται μέσα από τον εξωτερικό φλοιό δέντρων ή θάμνων. από την οποία αποτελούνται κατά κύριο λόγο οι ρίζες τους, ο κορμός και τα κλαδιά τους· ΦΡ. (α) ***τίμιο ξύλο*** (μεσν. φρ.) μικρό κομμάτι από τον σταυρό στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός. το οποίο χρησιμοποιείται ως φυλακτό (β) (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*** βλ. λ. *απελέκητος* (γ) ***χτύπα ξύλο!*** βλ. λ. *κτυπώ* (δ) ***επί ξύλου κρεμάμενος*** (*Ἐπὶ ξύλου βλέπουσα κρεμάμενον. Χριστέ.* Ακολουθία τής Μ. Πέμπτης) κρεμασμένος πάνω σε ξύλο (ενν. στον σταυρό) για τον Χριστό που κρεμόταν σταυρωμένος στον σταυρό τού μαρτυρίου· (μτφ.) μόνος. αβοήθητος. πάμφτωχος: *έχασε όλες του τις οικονομίες στο Χρηματιστήριο και τώρα έχει μείνει ~* **2.** (συνεκδ.) κομμάτι από κορμό ή κλαδιά δέντρου. που με την κατάλληλη επεξεργασία χρησιμοποιείται για διάφορες κατασκευαστικές ανάγκες: *σκάλα / κουφώματα / πόρτα από ~ || σουηδικό ~ || σαράκι / σκληρότητα / ελαστικότητα / πετσικάρισμα ξύλου* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η καύσιμη ύλη. που χρησιμοποιείται για θέρμανση ή για παραγωγή ενέργειας: *βάζω / ρίχνω ξύλα στη φωτιά* ΣΥΝ. καυσόξυλο **4.** (μτφ.) καθετί σκληρό και δύσκαμπτο: *τα χέρια μου έχουν γίνει ~ από το κρύο* ● **5.** τα χτυπήματα που δέχεται ή δίνει (κάποιος) με το χέρι ή με κάποιο όργανο, λ.χ. ραβδί· ΦΡ. (α) ***ρίχνω / δίνω ξύλο (σε κάποιον)*** δέρνω (κάποιον) (β) (εμφατ.) ***σαπίζω / τσακίζω / μαυρίζω / σκοτώνω / σπάω (κάποιον) στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) ανελέητα (γ) ***τρώω ξύλο*** με δέρνουν (δ) (εμφατ.) ***τρώω το ξύλο τής χρονιάς μου / με κάνουν μαύρο / τόπι στο ξύλο*** με δέρνουν ανελέητα (ε) ***πέφτει ξύλο*** γίνεται συμπλοκή με ξυλοδαρμό (στ) ***το ξύλο βγήκε απ' τον Παράδεισο*** ο ξυλοδαρμός ως μέσο σωφρονισμού έχει θετικά αποτελέσματα (ζ) ***(κάποιος) θέλει ξύλο*** (κάποιος) χρειάζεται να τον δείρουν για να συνετιστεί: *~ για να μάθει να συμπεριφέρεται σωστά!* — (υποκ.) **ξυλάκι** κ. **ξυλαράκι** (το) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξύλον* < I.E. *ksulo-. πβ. ρωσ. šilo «πάσσαλος». αρχ. γερμ. sūl «κολόνα. πάσσαλος» (> γερμ. Säule). σανσκρ. šulj «κορμός, κούτσουρο» κ.ά. Παρετυμολ. θεωρείται η σύνδεση με το ρ. *ξύω*. Εκτός από το ίδιο το υλικό. η λ. *ξύλον* δήλωσε (κυρίως στη βιβλική γλώσσα) και τις σημ. «δέντρο» (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 2, 9: «*ξύλον τῆς ζωῆς*». «*ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ*»), ενώ χρησιμοποιήθηκε και ως συνώνυμο τής λ. *σταυρός* (λ.χ. Κ.Δ. *Πράξ.* 13. 29: *καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου*)].
ξυλο- κ. **ξυλό-** α' συνθετικό λέξεων. που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** είναι κατασκευασμένο από ξύλο: *ξυλο-κρέβατο. ξυλό-δρομος* **2.** σχετίζεται με το ξύλο: *ξυλο-βιομηχανία. ξυλο-γραφία.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που προέρχεται από το ουσ. *ξύλον* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους. λ.χ. γαλλ. xylo-phone].

ξυλόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βίδα που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση ξύλου με άλλα υλικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holzschraube].

ξυλοβιομηχανία (η) {ξυλοβιομηχανιών} **1.** ο κλάδος τής βιομηχανίας που ασχολείται με την κατεργασία τού ξύλου **2.** βιομηχανική μονάδα κατεργασίας ξυλείας.

ξυλογλυπτική (η) [1895] η τέχνη και η τεχνική τής επεξεργασίας ξύλινων επιφανειών για τη χάραξη ανάγλυφων μορφών ή διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε αυτές ΣΥΝ. ξυλογλυφία. — **ξυλογλύπτης** (ο), **ξυλογλύπτρια** (η), **ξυλογλυπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sculpture en bois].

ξυλόγλυπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σκαλιστεί πάνω σε ξύλο: ~ *εικόνα* **2.** ξύλινο αντικείμενο σκαλισμένο, το οποίο έχει ανάγλυφα σχέδια: ~ *τέμπλο*.

ξυλογλυφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ξυλογλυπτική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυλόγλυφος* < *ξυλο-* + *-γλυφος* < *γλύφω* (βλ.λ.)].

ξυλογνωσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής δασολογίας που εξετάζει την ανατομική διάρθρωση των διαφόρων ειδών ξύλου.

ξυλογράφημα (το) [1853] {ξυλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} εικόνα που παράγεται με τη μέθοδο τής ξυλογραφίας ΣΥΝ. στάμπα.

ξυλογραφία (η) [1853] {ξυλογραφιών} **1.** η τέχνη τής χάραξης παραστάσεων πάνω σε επίπεδες ξύλινες επιφάνειες, που στη συνέχεια εκτυπώνονται σε άλλες **2.** (συνεκδ.) το ξυλογράφημα (βλ.λ.). — **ξυλογραφικός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographie].

ξυλογράφος (ο/η) [1856] τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασχολείται με την ξυλογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographe].

ξυλογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ξυλογραφείς... | ξυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ασχολούμαι με την ξυλογραφία **2.** διακοσμώ (χώρο) με ξυλογραφίες.

ξυλοδαρμός (ο) χτυπήματα ή άσκηση σωματικής βίας (εναντίον κάποιου): *οι ~ μεταξύ διαδηλωτών και Αστυνομίας συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας* || *άγριος / ανηλεής ~* ΣΥΝ. ξυλοκόπημα, ξυλοφόρτωμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξυλο-* + *-δαρμός* < *δέρω* (βλ. κ. *δέρνω*)].

ξυλόδεμα (το) [1833] {ξυλοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξυλοδεσιά (βλ.λ.).

ξυλοδεσιά (η) ξύλινος σκελετός οικοδομής, που αποτελείται από δοκάρια και υποστυλώματα κατάλληλα συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να εξασφαλίζεται η πληρέστερη αντοχή και συνοχή τής κατασκευής ΣΥΝ. ξυλόδεμα.

ξυλόδεσμος (ο) [1858] {ξυλοδέσμ-ου | -ων, -ους} η συναρμογή ξύλων.

ξυλόδρομος (ο) [1889] {ξυλοδρόμ-ου | -ων, -ους} επικλινής τροχιά, πρόχειρα κατασκευασμένη από συνδεδεμένους μεταξύ τους κορμούς δέντρων, που χρησιμεύει για τη μεταφορά τής δασικής ξυλείας.

ξυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ξυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ξύλο ΣΥΝ. ξυλώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξυλοθραύστης (ο) [1896] {ξυλοθραυστών} αυτός που σπάζει ξύλα.

ξυλοκάρβουνο (το) ο ξυλάνθρακας (βλ.λ.).

ξυλόκαρφο (το) καρφί από ξύλο. Επίσης **ξυλοκάρφι**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holznagel].

ξυλοκατασκευή (η) κατασκευή από ξύλο. κυρ. σε οικοδομές: *το υπόστεγο είναι ~*.

ξυλοκερατιά (η) (λαϊκ.) η χαρουπιά (βλ.λ.).

ξυλοκέρατο (το) [μτγν.] το χαρούπι (βλ.λ.).

ξυλόκολλα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ξύλων.

ξυλοκόπημα (το) → ξυλοκοπώ

ξυλοκόπος (ο) πρόσωπο που κόβει ξύλα από το δάσος ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτόμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξυλο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

ξυλοκοπτική (η) {χωρ. πληθ.} η κατασκευή μικρών αντικειμένων από κοντραπλακέ· περιλαμβάνει τον σχεδιασμό των μερών τής κατασκευής πάνω στο κοντραπλακέ, το κόψιμό τους με πριονάκι, τη σύνδεσή τους με κόλλημα και κάρφωμα και, τέλος, το τρίψιμο με γυαλόχαρτο και το λουστράρισμα.

ξυλοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {ξυλοκοπείς... | ξυλοκόπ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δέρνω (κάποιον) με δύναμη ΣΥΝ. ξυλοφορτώνω, μαυρίζω στο ξύλο. — **ξυλοκόπημα** (το) [1811].

ξυλόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μπεκάτσα (βλ.λ.) **2.** (σκωπτ.) γυναίκα που έχει ψηλά και αδύνατα πόδια, που στερείται χάρης ή θηλυκότητας.

ξυλοκρέβατο (το) [μεσν.] **1.** ξύλινο κρεβάτι **2.** (ειδικότ.) η ξύλινη κάσα τού νεκρού, το φέρετρο.

ξυλομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση και τον καθορισμό τού όγκου των ξύλων. Επίσης **ξυλομετρική**.

ξυλόμετρο (το) {ξυλομέτρ-ου | -ων} όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μέτρηση τού όγκου των ξύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xylometer].

ξυλοπάπουτσο (το) παπούτσι με χοντρό ξύλινο τακούνι, που κατά το περπάτημα παράγει ενοχλητικό θόρυβο ΣΥΝ. σαμπό.

ξυλοπέδιλο (το) [1856] υπόδημα που αποτελείται από χοντρό ξύλινο πέλμα και πλατιές δερμάτινες ταινίες, που συγκρατούνται στο πέλμα, το τσόκαρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sabot].

ξυλόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πυκνόρρευστο υγρό που παράγεται από την ξηρά απόσταξη των ξύλων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holzteer].

ξυλόπνευμα (το) [1840] {ξυλοπνεύμ-ατος | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη ένωση τής οικογένειας των αλκοολών, η οποία παρήχθη για πρώτη φορά από την ξηρά απόσταξη ξύλων ΣΥΝ. μεθανόλη.

ξυλοπόδαρο (το) **1.** καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα κοντάρια που στο κάτω μέρος τους έχουν πεπλατυσμένη επιφάνεια (σαν πόδι), πάνω στα οποία μπορεί να ισορροπεί κανείς περπατώντας (λ.χ. οι κλόουν στο τσίρκο) **2.** (παλαιότ.) ξύλινο ομοίωμα ποδιού, που στερεωνόταν ως τεχνητό άκρο, αντικαθιστώντας το ακρωτηριασμένο πόδι: *το ~ τού πειρατή* **3.** (ειδικότ.) το καλαπόδι (βλ.λ.).

ξυλοπόδαρος, -η, -ο **1.** ξύλινο ομοίωμα ανθρώπου που ισορροπεί πάνω σε ξυλοπόδαρο: *ο ~ τής Αποκριάς* **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος με λεπτά και μακριά πόδια.

ξυλοποικιλτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής χάραξης διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε ξύλινη επιφάνεια.

ξυλόπορτα (η) [μεσν.] {δύσχρ. ξυλοπορτών} η πόρτα που είναι κατασκευασμένη από ξύλο.

ξυλόπροκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινη καρφοβελόνα που χρησιμοποιείται συχνά στη βιομηχανία υποδημάτων.

ξυλοσκέπαστος, -η, -ο αυτός που έχει σκεπαστεί με ξύλα.

ξυλοσκεπή (η) η στέγη από ξύλο.

ξυλοσκίστης (ο) → ξυλοσχίστης

ξυλόσομπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμπα που λειτουργεί με το κάψιμο ξύλων.

ξυλοσοφία (η) [μεσν.] {ξυλοσοφιών} η επίδειξη πνεύματος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μωροσοφία. — **ξυλόσοφος**, -η, -ο [1889].

ξυλόσπιτο (το) [μεσν.] **1.** σπίτι που είναι κατασκευασμένο, συνήθ. πρόχειρα, από ξύλο **2.** (ειδικότ.) ξύλινη παράγκα ή παράπηγμα.

ξυλοστάτης (ο) {ξυλοστατών} ξύλινο δοκάρι που χρησιμοποιείται για τη στήριξη διαφόρων κατασκευών, κυρ. στις οικοδομές.
[ΕΤΥΜ. < *ξυλο-* + *-στάτης* < *ίσταμαι*].

ξυλόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με ξύλο.

ξυλόστρωτος, -η, -ο [1812] **1.** αυτός που έχει στρωθεί με ξύλο **2.** ***ξυλόστρωτο*** (το) δάπεδο στρωμένο με ξύλα.

ξυλόσφυρο (η) {ξυλοσφυρών} (παλαιότ.) η ξύλινη σφύρα, ο κόπανος, που χρησιμοποιούσαν για το χτύπημα των ρούχων κατά το πλύσιμο.

ξυλοσχίστης [μτγν.] κ. **ξυλοσκίστης** (ο) {ξυλοσχιστών} **1.** πρόσωπο που κόβει (αδέξια) ξύλα, ο αδέξιος ξυλοκόπος **2.** (μτφ.) τεχνίτης αμαθής και αδέξιος, ικανός μόνο για δουλειές που δεν απαιτούν λεπτούς χειρισμούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκιτζής.

ξυλότοιχος (ο) τοίχος κατασκευασμένος από ξύλα, που αποτελείται από ξύλινο σκελετό ενισχυμένο με πρόσθετα υλικά και επιχρισμένος με σοβά.

ξυλοτρύπανο (το) ΓΕΩΠ. είδος τρυπάνου που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό τής ηλικίας των δέντρων.

ξυλότυπος (ο) ξύλινο καλούπι δομικών έργων.

ξυλουργείο (το) [1886] εργαστήριο για την κατεργασία τού ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκούδικο.

ξυλουργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού ξύλου ΣΥΝ. ξυλουργική.

ξυλουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ξυλουργό ή την ξυλουργία: ~ *εργαλεία / εργαστήριο* **2.** ***ξυλουργική*** (η) ξυλουργία (βλ.λ.).

ξυλουργός (ο) τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού ξύλου, κυρ. για την κατασκευή ξύλινων επενδύσεων ή κατασκευών (λ.χ. κουφωμάτων) σε οικοδομές (βλ. λ. *επιπλοποιός*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξυλο-* + *-ουργός* (με συναίρεση) < *έργον*].

ξυλουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ξυλουργείς... μόνο στον ενεστ.} εργάζομαι ως ξυλουργός, ασχολούμαι με τα ξυλουργικά.

ξυλοφάγος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** (έντομο) που τρέφεται με ξύλα (λ.χ. το σαράκι) **2.** (λαϊκ.) **ξυλοφάγος** (ο) η λίμα από χάλυβα, που χρησιμοποιούν οι ξυλουργοί για την κατεργασία και τη λείανση των ξύλων.

ξυλοφορτώνω ρ. μετβ. {ξυλοφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} δέρνω (κάποιον) πολύ, με δύναμη, τον χτυπώ ασταμάτητα ΣΥΝ. ξυλοκοπώ, σπάω στο ξύλο. — **ξυλοφόρτωμα** (το).

ξυλόφωνο (το) {ξυλοφών-ου | -ων} κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από μία σειρά ξύλινων πλακών διαφορετικού μήκους, τις οποίες ο οργανοπαίκτης χτυπά με δύο μικρές και λεπτές ξύλινες ράβδους με κεφαλές από μαλακό ή σκληρότερο υλικό, το οποίο επηρεάζει τη χροιά τού ήχου τού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylophone].

ξυλοχρωστικός, -ή, -ό αυτός που χρωματίζει το ξύλο: ~ *ουσίες*.

ξυλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ξυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από ξύλο: ~ *ιστός / φυτό* (τού οποίου ο κορμός και τα κλαδιά αποτελούνται από ξύλο) **2.** αυτός που μοιάζει με ξύλο, ο σκληρός και τραχύς σαν ξύλο: ~ *υφή* ΣΥΝ. ξυλοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξυλώνω ρ. → ξηλώνω

ξύλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο ξύλινος σκελετός οικοδομής **2.** ξύλινη επένδυση σε πηγάδι ή στοά ορυχείου, που συγκρατεί τα τοιχώματα ή την οροφή του **3.** ΝΑΥΤ. το σύνολο των ξύλων που συμπληρώνουν ή στερεώνουν τον σκελετό τού πλοίου.

ξυνός, -ή, -ό → ξινός

ξύνω ρ. μετβ. {έξυσα, ξύθηκα κ. ξύστηκα, ξυσμένος} **1.** τρίβω με διαδοχικές κινήσεις τις άκρες των νυχιών πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος (συνήθ. εξαιτίας κνησμού): ~ *την πλάτη / το χέρι / τον ώμο* · ΦΡ.

(α) ***ξύνω το κεφάλι μου*** σε περιπτώσεις που κάποιος βρίσκεται σε μεγάλη αμηχανία και επαναλαμβάνει μηχανικά τις ίδιες κινήσεις: *ξύνει το κεφάλι του, μπας και θυμηθεί τίποτα* (β) ***ξύνω τα νύχια μου για καβγά*** είμαι έτοιμος κάθε στιγμή να προκαλέσω προβλήματα και να μαλώσω, προσπαθώ να βρω αφορμή που θα οδηγήσει σε τσακωμό (γ) (!-λαϊκ.) ***τα / το ξύνω*** (για άνθρωπο που δεν κάνει τίποτα σημαντικό ή δημιουργικό) κάθομαι και τεμπελιάζω: *δεν κάνει τίποτα, κάθεται όλη μέρα και τα ξύνει* ΣΥΝ. (!) κωλοβαράω (δ) ***ξύνω παλιές πληγές*** υπενθυμίζω παλιές καταστάσεις, γεγονότα που προκαλούν ψυχικό πόνο (ε) ***άι ξύσου!*** προς κάποιον από τού οποίου τη φορτική παρουσία θέλουμε να απαλλαγούμε ΣΥΝ. άι κουρέψου, άι χάσου **2.** (γενικότ.) τρίβω (με διαδοχικές κινήσεις) με τα άκρα των νυχιών, με ειδικό αντικείμενο ή εργαλείο (μια επιφάνεια, το περίβλημα ενός αντικειμένου, τον φλοιό ενός καρπού ή τα λέπια ενός ψαριού): ~ *το πάτωμα / τη σκουριά* || ~ *μια ξύλινη επιφάνεια με γυαλόχαρτο* || ~ *τα καρότα / το ψάρι* ΣΥΝ. αποξέω, απολεπίζω (για τα ψάρια) **3.** (ειδικότ.) κάνω (ένα αντικείμενο) να καταλήγει σε αιχμηρή μύτη: ~ *ένα μολύβι* **4.** περνάω πολύ κοντά από (κάποιον/κάτι) αφήνοντας πάνω του ίχνη: *η σφαίρα τον έξυσε στον ώμο* (δηλ. τον γρατζούνισε μόνο) || *ένα μηχανάκι πέρασε δίπλα από το αυτοκίνητο και του έξυσε την πόρτα* **5.** (το μεσοπαθ. **ξύνομαι**) (μτφ.) (i) ψάχνω αφορμή για να καβγαδίσω (ii) δεν εργάζομαι, τεμπελιάζω. — **ξύση** (η) [αρχ.] κ. **ξύσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξύω* (από τον αόρ. *ἔξυσα* κατά το σχήμα *πτύω* – *ἔπτυσα* – *φτύνω, λύω* – *ἔλυσα* – *λύνω*). αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kṣṇáuti «τρίβω, ξύνω», αβεστ. hu-xšnuta «καλοξυσμένος, αιχμηρός», λιθ. sku-t-ù «ξυρίζω, γκρεμίζω» κ.ά. Η λ. συνδέεται μορφολογικώς και σημασιολογικώς με τα ρ. *ξαίνω* και *ξέω* (βλ.λ.). Παράγ. *ξύσμα, ξύ-στρα, ξυ-στός, ξυρ-άφι[ον]* κ.ά.].

ξυνωρίδα (η) ▸ συνωρίδα

ξυπάζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *ξιπάζω*) {ξύπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να συμπεριφέρεται αλαζονικά, να χάσει την αίσθηση τού μέτρου: *τα πλούτη τούς έχουν ξυπάσει* **2.** (το μεσοπαθ. **ξυπάζομαι**) έχω πολύ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, συμπεριφέρομαι υπεροπτικά προς τους άλλους: *ξυπασμένος πολιτικός / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. (λόγ.) επαίρομαι, κομπάζω, υπερηφανεύομαι ΑΝΤ. είμαι μετριοπαθής / ταπεινόφρων. — **ξύπασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξυπάζω* < *ἐκσυσπάζω* (με ανομοιωτική αποβολή τού -σ-) < *ἐκ-* + *συσπάζω / συσπῶ*. Η γρ. με -ι- (*ξιπ(π)άζω*) δεν έχει επιστημονική βάση, διότι στηρίζεται σε εσφαλμένη ετυμολογία από το μτγν. *ἐξιππάζομαι* «αναχωρώ έφιππος»].

ξυπασιά (η) (σχολ. ορθ. *ξιπασιά*) {χωρ. πληθ.} η αλαζονική συμπεριφορά, η μεγαλομανία ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, μεγαλαυχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.

ξύπνημα (το) {ξυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στιγμή που κάποιος ανοίγει τα μάτια του και παύει να βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου: *το πρωινό* ~ **2.** (μτφ.) η έξοδος από μια κατάσταση αδράνειας, ληθάργου, νάρκης, το ζωντάνεμα: *το ~ τού έρωτα / τής σκέψης / των αισθήσεων / των ενστίκτων* ΣΥΝ. αφύπνιση ΑΝΤ. νάρκη, λήθαργος. Επίσης (λαϊκ.) **ξυπνημός** (ο) (σημ. 1).

ξυπνητήρι (το) {ξυπνητηρ-ιού | -ιών} ρολόι ή μηχανισμός ρολογιού, που με κατάλληλη ρύθμιση παράγει χαρακτηριστικό ήχο σε συγκεκριμένη ώρα για αφύπνιση.
[ΕΤΥΜ. < *ξυπνῶ* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *τρυπη-τήρι*].

ξυπνητός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν κοιμάται, που βρίσκεται σε εγρήγορση ΣΥΝ. άγρυπνος, ξύπνιος ΑΝΤ. κοιμισμένος.

ξυπνητούρια (τα) το ξύπνημα· ΦΡ. ***καλά ξυπνητούρια*** (i) για κάποιον που μόλις ξύπνησε ή ξύπνησε αργότερα από την καθορισμένη ώρα (ii) (σκωπτ.) για κάποιον που αντιλαμβάνεται με μεγάλη καθυστέρηση ό,τι συμβαίνει γύρω του: *Τώρα πήρες είδηση τι έγινε; ~!*
[ΕΤΥΜ. < **ἐξυπνητήρια* (< μτγν. *ἔξυπνῶ*). κατ' αναλογίαν προς τη λ. *γεννητούρια*].

ξύπνιος (ο) {χωρ. πληθ.} ο χρόνος στον οποίο κάποιος δεν κοιμάται ή δεν ονειρεύεται, το διάστημα στο οποίο είναι κανείς ξυπνητός: *τόσα πλούτη δεν τα είδε ούτε στον ύπνο ούτε στον ~ του.*

ξύπνιος, -ια, -ιο 1. αυτός που δεν κοιμάται: *τέτοια ώρα δεν πρέπει να είναι ~, γιατί συνήθως κοιμάται νωρίς* || *έμεινε ~ μέχρι αργά, για να τους περιμένει να γυρίσουν* ΣΥΝ. ξυπνητός ΑΝΤ. κοιμισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει οξεία αντίληψη· έξυπνος: ~ *παιδί· τα παίρνει τα γράμματα* ΣΥΝ. ευφυής, (μτφ.) ξυράφι **3.** (ειρων.) αυτός που προσποιείται τον έξυπνο: *πολύ ~ είσαι και θα την πάθεις τη ζημιά* || *μίλησε κι ο ~!* ΣΥΝ. εξυπνάκιας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξυπνός* (< μτγν. *ἔξυπνος*) κατά το σχήμα *ορθός* – *όρθιος*].

ξυπνοπούλι κ. **εξυπνοπούλι** (το) {ξυπνοπουλ-ιού | -ιών} αυτός που είναι ή θέλει να κάνει τον έξυπνο ΑΝΤ. χαζοπούλι.

ξυπνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξυπνάς... | ξύπνησα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να βγει από την κατάσταση τού ύπνου: *να με ξυπνήσεις στις επτά* ΣΥΝ. αφυπνίζω **2.** (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, λήθαργου, νάρκης: *η πραγματικότητα τον ξύπνησε από το όνειρο / από τη μακαριότητά του* **3.** φέρνω στην επιφάνεια καταστάσεις ή συναισθήματα που βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση, χωρίς να έχουν συνειδητοποιηθεί: ~ *αναμνήσεις / τις υποψίες / το ενδιαφέρον / τον παλιό μου εαυτό / το μητρικό φίλτρο* || *ξυπνάς μέσα μου το ζώο* (τα ζωώδη μου ένστικτα) ♦ (αμετβ.) **4.** βγαίνω από την κατάσταση τού ύπνου και ανοίγω τα μάτια μου: *ξύπνησα αργά / νωρίς / χωρίς ξυπνητήρι* ΣΥΝ. (λόγ.) αφυπνίζομαι **5.** παύω να βλέπω την πραγματικότητα ιδανική ή με αφέλεια, αποκτώ πλήρη επίγνωση των καταστάσεων που με αφορούν: *είναι καιρός να ξυπνήσεις και να πάψεις να βλέπεις τον κόσμο ρομαντικά κι αθώα* || *όταν ξύπνησε και είδε τι πραγματικά γινόταν πίσω απ' την πλάτη του, ήταν πια αργά* ΑΝΤ. (μτφ.) κοιμάμαι, έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι) **6.** βγαίνω από μια κατάσταση αδράνειας, παθητικότητας, ενεργοποιούμαι δυναμικά: *«στο πρώτο μέρος ήμαστε υποτονικοί· στο δεύτερο όμως ξυπνήσαμε και αλλάξαμε την κατάσταση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξυπνῶ* < μτγν. *ἐξυπνῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-υπνῶ* < *ὕπνος*].

ξυπόλητος, -η, -ο ➝ ξυπόλυτος

ξυπολιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξυπολύ-θηκα, -μένος} βγάζω τα παπούτσια μου ΑΝΤ. ποδένομαι. — **ξυπολυσιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξυπολύομαι*, βλ. λ. *ξυπόλυτος*].

ξυπόλυτος, -η, -ο (εσφαλμ. *ξυπόλητος*) **1.** αυτός που δεν φοράει παπούτσια: *περπατούσαν ξυπόλυτοι στην αμμουδιά* ΣΥΝ. ανυπόδητος· ΦΡ. ***(πηγαίνω) ξυπόλυτος στ' αγκάθια*** βλ. λ. αγκάθι **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στον ήλιο μοίρα, πάμπτωχος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξυπόλυτος* < μτγν. *ἐξυπολύω* < *ἐξ-* + *ὑπο-* + *λύω*. Η γρ. *ξυπόλητος* δεν έχει ετυμολ. βάση].

ξυραφάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρού μεγέθους ξυράφι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται σε μηχανές ξυρίσματος: *αλλάζω ξυραφάκια στη μηχανή ξυρίσματος* || *μηχανή ξυρίσματος με δύο ξυραφάκια* ΣΥΝ. λεπίδα **2.** (καταχρ.) η ίδια η μηχανή ξυρίσματος.

ξυράφι κ. (λαϊκ.) **ξουράφι** (το) {ξυραφ-ιού | -ιών} **1.** πολύ λεπτό μεταλλικό έλασμα παραλληλόγραμμου σχήματος, κοφτερό στις δύο μεγάλες πλευρές του, που χρησιμοποιείται για ξύρισμα· ΦΡ. ***στην κόψη τού ξυραφιού*** στο κρίσιμο, στο οριακό σημείο μιας κατάστασης ή ενέργειας: *η διεθνής ειρήνη είναι ~ και ο κίνδυνος πολέμου μεγαλύτερος από ποτέ* ΣΥΝ. επί ξυρού ακμής, σε τεντωμένο σκοινί **2.** (συνεκδ.) η συσκευή που περιέχει αυτή τη μεταλλική λεπίδα, η ξυριστική μηχανή **3.** (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ έξυπνος άνθρωπος, που το μυαλό του «κόβει»: *έχει μυαλό ~* || *αυτός είναι σκέτο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ευφυής, τετραπέρατος, (λαϊκ.) σπίρτο, τζιμάνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυράφιον*, υποκ. τού αρχ. *ξυρόν* (βλ.λ.)].

ξυραφιά κ. (λαϊκ.) **ξουραφιά** (η) κόψιμο με ξυράφι.

ξυραφίζω κ. (λαϊκ.) **ξουραφίζω** ρ. μετβ. {ξυράφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξυρίζω (βλ.λ.) **2.** (για μάλλινα υφάσματα, η μτχ. **ξυραφισμένος**, *-η, -ο*) αυτός που δεν έχει καθόλου χνούδι, που του αφαιρέθηκε κατά την κατεργασία του και έχει μείνει εντελώς λεία η επιφάνειά του ΣΥΝ. αχνούδωτος. — **ξυράφισμα** κ. (λαϊκ.) **ξουράφισμα** (το).

ξυρίζω κ. (λαϊκ.) **ξουρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία τού σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ *το πρόσωπό μου / το μουστάκι μου* || (για γυναίκες) ~ *τις γάμπες μου*· ΦΡ. (παροιμ.) ***στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό*** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάζει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ **2.** (αμετβ.) (για πολύ παγωμένο αέρα) φυσώ με ψυχρές ριπές, τρυπώ μέχρι το κόκκαλο από το ψύχος: *ο βοριάς ξυρίζει.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ξυρόν* «ξυράφι» (βλ.λ.)].

ξύρισμα [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **ξούρισμα** (το) {ξυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στους άντρες) η αφαίρεση των γενιών / των τριχών από το πρόσωπο, το πιγούνι, τον λαιμό κ.λπ. με ξυριστική λεπίδα: *βαθύ* ~ || ~ *κόντρα* (με τη λεπίδα αντίθετα προς την κατεύθυνση των τριχών, για βαθύ ξύρισμα) || *αφρός ξυρίσματος* (αφρός που απλώνεται στην περιοχή των γενιών για διευκόλυνση τού ξυρίσματος) || (οικ.) *ρίχνω / τραβάω ένα* ~ **2.** (γενικότ.) η αφαίρεση τριχών από μέλος τού σώματος με ξυράφι: *το ~ τού κεφαλιού στους πανκ* || *το ~ των ποδιών στις γυναίκες.* Επίσης (λαϊκ.) **ξούρα** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **ξυρισματάκι** (το).

ξυριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι κατάλληλος για την αφαίρεση τριχών· ΦΡ. ***ξυριστική μηχανή*** (i) μικρή συσκευή για ξύρισμα με αφρό ξυρίσματος ή σαπουνάδα, που αποτελείται από μικρή λαβή και κεφαλή στην οποία τοποθετούνται (ή είναι ενσωματωμένα) ξυραφάκια (ii) ηλεκτρική συσκευή με ενσωματωμένες λεπίδες για ξύρισμα χωρίς αφρό **2. ξυριστικά** (τα) (α) (παλαιότ.) τα χρήματα που παίρνει ο κουρέας για το ξύρισμα (β) τα είδη ξυρίσματος (βουρτσάκι / πινέλο, αφρός ή σαπούνι, ξυριστική μηχανή κ.λπ.).

ξυρόν (το) (αρχαιοπρ.) το ξυράφι· στη ΦΡ. ***επί ξυρού ακμής*** βλ. λ. *ακμή*. Επίσης **ξυρός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξύω* (βλ. λ. *ξύνω*), πβ. σανσκρ. kṣurá-. Δεν έχει διευκρινιστεί αν η αρχική σημ. είναι «ξυράφι» ή «μαχαίρι»].

ξυσιά (η) (λαϊκ.) ίχνος που μένει πάνω σε αντικείμενο, αφού το ξύσει κανείς. Επίσης **ξυσιματιά**.

ξύσιμο (το) {ξυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι λείο με ξυστική συσκευή: ~ *επιφάνειας / επίπλου* || ~ *με σμυριδόπανο / γυαλόχαρτο* ΣΥΝ. λείανση **2.** η αφαίρεση στρώματος που επικαλύπτει την επιφάνεια πράγματος με αιχμηρό όργανο: ~ *τοίχου* **3.** το σημάδι που αφήνει αιχμηρό αντικείμενο ή όργανο όταν ξύνει κάποια επιφάνεια: *έμειναν ξυσίματα στο μηχανάκι* ΣΥΝ. ξυσιματιά **4.** το ελαφρό τρίψιμο με το νύχι τμήματος τής επιφάνειας τού δέρματος: ~ *τής κεφαλής / τής πλάτης* **5.** το να γίνεται (κάτι) μυτερό με ξύστρα: ~ *μολυβιού* **6.** η φαγούρα: *μ' έχει πιάσει ~* ΣΥΝ. ξυσμάρα, (λόγ.) κνησμός.

ξύσμα (το) {ξύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι βγαίνει από το ξύσιμο μιας επιφάνειας και την αφαίρεση τού εξωτερικού της περιβλήματος: ~ *λεμονιού / μπογιάς / χρώματος* ΣΥΝ. (λόγ.) αποξέσμα, (για μέταλλα) ρίνισμα **2.** (ειδικότ. για ξύλο) το ροκανίδι **3.** σβήσιμο λέξεων από έγγραφο με ξύσιμο τής επιφάνειας με αιχμηρό αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξύσμα* < *ξύω* (βλ.λ.)].

ξυσμάρα (η) (λαϊκ.) η έντονη διάθεση κνησμού, η φαγούρα.
[ΕΤΥΜ. < *ξύνω* (αόρ. *έ-ξυσ-α*) + *-μάρα*, πβ. κ. *χαζο-μάρα*].

ξυστά επίρρ.· σε πολύ μικρή απόσταση, με ελάχιστη επαφή των δύο επιφανειών: *η σφαίρα πέρασε ~ πάνω από τον ώμο του* || *το λεωφορείο πέρασε ~ από τους πεζούς* ΣΥΝ. ξώπετσα, ξώφαλτσα.

ξυστήρι (το) {ξυστηρ-ιού | -ιών} εργαλείο για ξύσιμο, η ξύστρα. Επίσης **ξυστήρα** (η) κ. **ξύστης** (ο).

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ξυστήρ, -ῆρος* < *ξύω*].
ξυστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για ξύσιμο.
ξυστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ξυστεί, για να γίνει λείος **2. ξυστό** (το) λαχείο το οποίο ο παίκτης πρέπει να το ξύσει σε συγκεκριμένο σημείο, για να δει αν τα καλυμμένα στοιχεία, που αναγράφονται στο σημείο που έξυσε, σημαίνουν ότι κερδίζει κάποιο ποσό. **ξυστά** επίρρ. (βλ.λ.).
ξύστρα (η) {ξυστρών} **1.** το ξύλινο, πλαστικό ή μεταλλικό εργαλείο για το ξύσιμο μολυβιών, με λεπίδα κατάλληλα στερεωμένη στο πλάι μιας χωνοειδούς υποδοχής, μέσα στην οποία βάζουμε το μολύβι, ώστε γυρίζοντάς το να γίνεται πιο μυτερή η άκρη (μύτη) του • **2.** εργαλείο για το ξύσιμο και τη λείανση ξύλινων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξύω* (αόρ. *ἔξυσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κρεμάσ-τρα*].
ξυστρί (το) {ξυστρ-ιού | -ιών} εργαλείο με μεταλλικά δόντια που χρησιμοποιείται για το ξύσιμο και τον καθαρισμό τού δέρματος των υποζυγίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυστρίον*, υποκ. τού αρχ. *ξύστρα* (βλ.λ.)].
ξυστρίζω ρ. μετβ. {ξύστρισα} ξύνω και καθαρίζω το τρίχωμα ζώων με ξυστρί. — **ξύστρισμα** (το).
ξω- κ. **ξώ-** λεξικό πρόθημα πολλών λέξεων για να δηλώσει τη σημασία τού «έξω»: *ξώ-φαλτσα, ξώ-φτερνο, ξω-κκλήσι*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίρρ. *ἔξω* (με καταβιβασμό τού τόνου στη σύνθεση και σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*)].
ξώβεργα (η) → ξόβεργα
ξώβυζο (το) (λαϊκ.-οικ.) γυναικείο ρούχο με πολύ μεγάλο ντεκολτέ.
ξώδερμα επίρρ.· σχεδόν πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. επιφανειακά, ξώπετσα.
ξωθιά (η) (λαϊκότ.) η νεράιδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξωτικιά*, θηλ. τού μτγν. επιθ. *ἐξωτικός*, με την εξής φωνητική εξέλιξη: *εξωτικιά* > *ξωτικιά* > *ξωτ'κιά* > *ξωτ'χιά* > *ξωθιά*].
ξώθυρα (η) → εξώθυρα
ξωκκλήσι (το) (σχολ. ορθ. *ξωκλήσι*) {ξωκκλησ-ιού | -ιών} μικρός, μη ενοριακός ναός έξω από πόλη ή χωριό, ο οποίος υπάγεται στον ενοριακό ναό τού χωριού ή τής πόλης. Επίσης **εξωκκλήσι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξωκκλήσι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξωκκλήσιον* < *ἔξω* + *ἐκκλησία*].

> **ξωκκλήσι ή ξωκλήσι;** Με ένα ή με δύο *-κ-*: Όπως το **παρεκκλήσι(ο)** από μεσν. **παρεκκλήσιον** (< *παρα* + *ἐκκλήσιον*) γράφεται με δύο *-κ-*, έτσι και το **εξω-κκλήσι** (< νεότ. **εξωκκλήσιο**) πρέπει να γράφεται με δύο *-κ-* (σημειωτέον ότι δεν λέμε *(ε)ξω-εκκλήσι*, γιατί το φωνήεν [ο] εκκρούει, οδηγεί σε σίγηση το φωνήεν [e]· πβ. *το έδωσε* > **το 'δωσε**, *με όρισαν* > **μ' όρισαν**).

ξωμάχος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που δουλεύει στα χωράφια, στην ύπαιθρο.
[ΕΤΥΜ. < *ξω-* + *-μάχος* < *μάχομαι*].
ξωμερίτης κ. **εξωμερίτης** (ο) {ξωμεριτών} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που μένει στην εξοχή και δουλεύει ως αγρότης ΣΥΝ. ξωμάχος **2.** πρόσωπο που κατάγεται από ξένο μέρος ΣΥΝ. ξενομερίτης, αλλοδαπός. — **ξωμερίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ξω-* + *-μερίτης* < *μέρος*].
ξώπετσα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος, όχι σε βάθος: *κόπηκε / τραυματίστηκε* ~ ΣΥΝ. επιφανειακά, (λαϊκ.) ξώδερμα **2.** (μτφ.-σπάν.) χωρίς να δοθεί ιδιαίτερη σημασία ή βάθος σε κάποια ενέργεια ή κατάσταση: *το πήρε ~ αυτό που του 'πε* ΣΥΝ. επιπόλαια.
ξώπετσος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) επιφανειακός: ~ *τραύμα*.
ξώπορτα (η) ▸ εξώπορτα
ξωτικιά (η) η νεράιδα (βλ.λ.).
ξωτικό (το) [μεσν.] πλάσμα υπερφυσικό, καλό ή κακό πνεύμα, που σύμφωνα με διάφορες λαϊκές δοξασίες στοιχειώνει σπίτια εγκαταλελειμμένα ή έρημες τοποθεσίες: *έβλεπε στον ύπνο του ξωτικά και νεράιδες* ΣΥΝ. δαιμονικό, στοιχειό.
ξωτικός, -ή, -ό → εξωτικός
ξώφαλτσα επίρρ. (λαϊκ.) επιφανειακά, μόλις στην επιφάνεια τού δέρματος: *το μαχαίρι τον πήρε* ~.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξώφαλσα*, βλ. λ. *ξώφαλτσος*].
ξώφαλτσος, -η, -ο κ. **ξώφαρ(τ)σος** (χτύπημα) που γίνεται επιφανειακά, μόλις αγγίζοντας το δέρμα: ~ *σφαίρα* (βολή που πέρασε ξυστά).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξώφαλσος* < *ξω-* + *φάλσος* / *φάλτσος* (βλ.λ.)].
ξώφτερνος, -η, -ο κ. **εξώφτερνος** (για υπόδημα) αυτός που δεν κλείνει από πίσω και αφήνει τη φτέρνα ελεύθερη.
[ΕΤΥΜ. < *εξώφτερνος* < *εξω-* + *-φτερνος* < *φτέρνα*].
ξώφυλλο (το) → εξώφυλλο

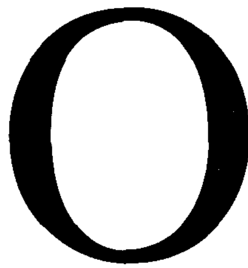

Ο, ο: όμικρον, το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τους ιστορικούς τής ελληνικής γραφής το γράμμα όμικρον προήλθε από το βορειοσημιτικό γράμμα ʽayin, που σήμαινε «το μάτι». Από το γράμμα αυτό, που δήλωνε στη βορειοσημιτική ένα ηχηρό διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο, οι Έλληνες δημιούργησαν το φωνήεν *ο* (όπως από το κλειστό λαρυγγικό σύμφωνο ʼāleph έπλασαν το φωνήεν *α* και από το άηχο διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο he' έπλασαν το φωνήεν *ε*). Αυτό έγινε είτε ακροφωνικώς μέσω ενός διαλεκτικού τύπου oyin (o-yin) είτε με αλλαγή τής χρήσης τού ʽayin, που «περίσσευε» στην Ελληνική. Μάλιστα, επειδή το γράμμα δήλωσε στο προευκλείδειο αλφάβητο και τη νόθο δίφθογγο [ọ̄], που πρώιμα εξελίχθηκε φωνητικά σε *ου* [u], το γράμμα Ο στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο ονομάστηκε **οὖ** (όπως και το Ε για τον ίδιο λόγο ονομάστηκε στην αρχαία **εἶ**, επειδή δήλωνε τη νόθο δίφθογγο [ẹ̄], που στο ευκλείδειο αλφάβητο γράφτηκε ως *ει*). Μετά τη δημιουργία τής ονομασίας **ὲ ψιλόν** (που προήλθε από την αντίθεση Ε και Η) το Ο ονομάστηκε **ὂ μικρόν** αντιτιθέμενο προς το **ὦ μέγα**, που προήλθε μορφικά με τη διάσπαση τού κύκλου τού γράμματος Ο στο κάτω μέρος και διάνοιξη των άκρων που προέκυψαν από τη διάσπαση (Ω). Το γράμμα Ο μέχρι το 403 π.Χ. δήλωνε το βραχύ *ο* (ŏ: ΛΟΓΟΣ), το μακρό ανοιχτό [ǭ], δηλ. το *ω* (ΑΙΟΝΟΝ) και το μακρό κλειστό *ο* [ọ̄], τη νόθο δίφθογγο που προέκυψε από συναίρεση ή αντέκταση (ọ̄: ΠΟΝΟ = *πόνου*, ΔΕΛΟΤΕ = δηλοῦτε). Στο ευκλείδειο αλφάβητο (μετά το 403 π.Χ.) διαφοροποιήθηκε το *ο* από το *ω* και το *ου* (ΛΟΓΟΣ – ΑΙΩΝΩΝ – ΠΟΝΟΥ, ΔΗΛΟΥΤΕ), πράγμα που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ο, ο όμικρον· το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *όμικρον, αριθμός*).

ο αντων. αναφορική · ♦ ος, η, ο

ο, η, το το οριστικό άρθρο

ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
Ονομ.	ο, η, το	Ονομ.	οι, οι, τα
Γεν.	τού, τής, τού	Γεν.	των, των, των
Αιτ.	τον, τη(ν), το	Αιτ.	τους, τις, τα

Τοποθετείται πριν από ονόματα, ουσιαστικά ή επίθετα, ή πριν από λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό· ειδικότερα: **1.** προτάσσεται σε προσηγορικά ουσιαστικά, καθιστώντας τα συγκεκριμένα, ορίζοντάς τα (μπορεί να παρεμβάλλεται επίθετο ή μετοχή): *δώσε μου τον αναπτήρα σου* (κατ' αντιδιαστολή προς το *δώσε μου έναν αναπτήρα*, όπου δεν καθορίζουμε ποιον συγκεκριμένο αναπτήρα εννοούμε) || *Ποια γραβάτα σού αρέσει; –Η γραβάτα με τις μπλε ρίγες* || *–Για ποια γυναίκα μού μιλάς; –Για την ψηλή γυναίκα με το καπέλο* || *ο γιος τού γείτονα* || *ο εγωισμός είναι ελάττωμα* || *συναντηθήκαμε στο* (σε + το) *σπίτι μου* **2.** (οικ.-προφέρεται τονισμένο) δηλώνει ότι κάτι είναι μοναδικό, το καλύτερο: *Αν μου άρεσε; Ήταν το τραγούδι!* || *είναι και η ομάδα!* || *έχει τη φωνή!* **3.** ορίζει σύνολο ομοειδών: *το αηδόνι έχει ωραία φωνή* (όλα τα αηδόνια) || *ο έμπορος ενδιαφέρεται για το κέρδος* **4.** προτάσσεται σε κύρια ονόματα: *ο Νίκος* || *η Ελένη* || *τα βουνά τής Ελλάδας* || *οι όχθες τού Έβρου* || *ο Έλληνας αγαπά την καλοπέραση* (οι Έλληνες γενικά) **5.** προτάσσεται σε παράθεση, που προσδίδει στο ουσιαστικό μια ιδιότητα: *Φίλιππος ο Δεύτερος* (Φίλιππος Β') || *Αίας ο Τελαμώνιος* || *Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλήτης* || *καστανέα η εδώδιμος* (επιστημ. η καστανιά) **6.** έχει επιμεριστική λειτουργία: *πληρώνομαι 200.000 δρχ. τον μήνα* || *δύο φορές την ημέρα* || *20.000 δρχ. ο* (κάθε) *εργάτης* **7.** (σε αιτ.) προτάσσεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν χρόνο: *θα σας δω την Τρίτη / την άλλη εβδομάδα* || *τα καλοκαίρια ταξιδεύω πολύ* **8.** προτάσσεται σε αριθμητικά δηλώνοντας (α) το ενιαίο σύνολο: *θα δω τους τρεις σας αργότερα* || (+και) *και τα δύο δώρα μού αρέσουν πολύ* (β) μέρος ευρύτερου συνόλου: *ο ένας από σας* || *οι δύο από τους / στους πέντε* (γ) (μετά το σε) ώρα ή ημερομηνία: *θα έρθω στις τρεις και δέκα* || *στις 31 Μαρτίου τελειώνουμε* **9.** ουσιαστικοποιεί άλλα μέρη τού λόγου (επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές κ.λπ.) στα οποία προτάσσεται: *–Ποιες γυναίκες σού αρέσουν; –Οι μελαχρινές* || *–Ποιο είναι το αυτοκίνητό σου; –Το κόκκινο* || *το καλό* || *και εσύ και ο άλλος* || *κανείς δεν ξέρει το γιατί* (την αιτία) || *το να κάνει κανείς το καλό...* || *το ότι θέλεις δεν σημαίνει και ότι μπορείς...* **10.** σχηματίζει τον υπερθετικό βαθμό, προτασσόμενο επιθέτων συγκριτικού βαθμού: *ο καλύτερος απ' όλους* || *το πιο ωραίο δώρο* **11.** προτάσσεται σε επιρρήματα (α) επιθετικοποιώντας τα: *ο κάτω κόσμος* (β) (ουδ. πληθ. **τα**) πλεοναστικά: *ως τα σήμερα* || *έλα προς τα κάτω* (αντί *έλα κάτω*) **12.** προτάσσεται σε προτάσεις ουσιαστικοποιώντας τες: *με το να θυμώνεις δεν κερδίζεις τίποτε* (αντί *με τον θυμό*) || *το ότι είναι σπουδαίος γιατρός δεν αμφισβητείται από κανέναν* || *το τι θέλεις εσύ δεν μ' ενδιαφέρει καθόλου* **13.** (το ουδ. στον εν.) προτάσσεται σε λέξη ή φράση (α) που εξετάζεται ως λέξη ή φράση (μεταγλωσσική λειτουργία): *το «άδικος» είναι επίθετο* || *το «η Μαρία» είναι το υποκείμενο τού «έδωσε» στην πρόταση «η Μαρία έδωσε το βιβλίο στον Γιώργο»* (β) που αποτελεί τίτλο έργου: *η τηλεόραση είχε χθες το «Αντίο, παλλακίδα μου»* || *το αγαπημένο της τραγούδι είναι το «Τα δάκρυά μου είναι καυτά».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ὁ < Ι.Ε. *so-, πβ. σανσκρ. sá, γοτθ. sa, τοχ. se, αρχ. λατ. sapsa «η ίδια» (από όπου το ρ. sum «είμαι») κ.ά. Βλ. κ. *ἡ, τό*].

-ο- / -ό- ΓΛΩΣΣ. συνδετικό φωνήεν το οποίο παρεμβάλλεται μεταξύ δύο συνθετικών μιας σύνθετης λέξης: *ζάχαρ(η) + -ο- + πλάστης > ζαχαροπλάστης, γυναίκ(α) + -ό- + παιδα > γυναικόπαιδα, παιδ(ί) + -ο- + τόπος > παιδότοπος, γουδ(ί) + -ο- + χέρι > γουδοχέρι*.
[ΕΤΥΜ. Συνδετικό φωνήεν τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής με αφετηρία συνθετικά που έληγαν σε *-ο-* (λ.χ. αρχ. *ἀριστο-κρατία, λεπτο-λογῶ, θεό-μορφος*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε σε συνθετικά με διαφορετικό τελικό φωνήεν (λ.χ. αρχ. *ζωο-γονῶ*, μτγν. *κωμό-πολις* κ.ά.)].

Ο.Α. (η) Ολυμπιακή Αεροπορία.

Ο.Α.Α. (ο) Όμιλος Αντισφαίρισης Αθήνας.

Ο.Α.Α.Α. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης και Ασφάλισης Ανέργων.

Ο.Α.Ε. (ο) Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων.

Ο.Α.Ε.Δ. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Ο.Α.Θ. (ο) Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Κ.Α. (το) Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθήνας (Ολυμπιακό Στάδιο Καλογρέζας).

Ο.Α.Κ.Κ.Ε. (η) Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση τού Κομουνιστικού Κόμματος Ελλάδας.

Ο.Α.Ν. (ο) Οργανισμός Ανέλκυσης Ναυαγίων.

Ο.Α.Π. **1.** (η) Οργάνωση για την Απελευθέρωση τής Παλαιστίνης **2.** (ο) Οργανισμός Αποχετεύσεως Πρωτευούσης.

Ο.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών.

Ο.Α.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Αθηνών.

Ο.Α.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη· περιλαμβάνει 55 κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α., τού Καναδά, τής Ρωσίας και των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών τής Κεντρικής Ασίας· ιδρύθηκε το 1994 με στόχο τη διαφύλαξη τής ευρωπαϊκής ασφάλειας και σταθερότητας· σήμερα, οι ευθύνες του εστιάζονται στην αποφυγή συγκρούσεων, στη διαχείριση κρίσεων και στην αντιμετώπιση των συνεπειών συγκρούσεων.

όαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** έκταση γης μέσα σε έρημο, στην οποία υπάρχει νερό και βλάστηση **2.** (μτφ.) (συνήθ. +γεν.) χώρος, περιστάσεις, μέσα στις οποίες επικρατεί κάτι ευχάριστο, μέρος ή δραστηριότητα που προσφέρει τα στοιχεία εκείνα που αναζητεί κανείς και τα οποία λείπουν από το περιβάλλον του, τη ζωή του κ.λπ.: *οι ώρες που περνώ στον κήπο μου, είναι μια ~ ηρεμίας μέσα στην έντονη ζωή που κάνω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *ὄασις* < αιγυπτ. wh't «κοίλωμα, λάκκος»].

Ο.Α.Σ.Θ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Σ.Π. (ο) Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας.

Ο.Β. (η) Οργάνωση Βάσης.

Ο.Β.Α. (ο) Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

οβάλ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει το σχήμα τού αβγού: ~ *πρόσωπο / τραπέζι* ΣΥΝ. ωοειδής· ΦΡ. ***οβάλ γραφείο*** η προεδρία των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ovale < λατ. ovum «αβγό»].

οβελιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα οβελού **2.** ΑΝΑΤ. (α) αυτός που έχει διεύθυνση από εμπρός προς τα πίσω ή από την κοιλιά προς τη ράχη και αντιστρόφως (β) ***οβελιαία ραφή*** η ραφή με την οποία συνδέονται τα δύο βρεγματικά οστά τού κρανίου (γ) ***οβελιαίος κόλπος*** κάθε φλεβώδης κόλπος τής σκληρής μήνιγγας, που απομακρύνει το αίμα από τον εγκέφαλο (δ) ***οβελιαία σχισμή*** η σχισμή που χωρίζει τα δύο ημισφαίρια τού εγκεφάλου (ε) ***οβελιαίος άξονας*** ο άξονας που ενώνει σημείο τής κοιλιακής επιφάνειας τού σώματος με τη ράχη.

οβελίας (ο) {οβελιών} (λόγ.) το αρνί που ψήνεται στη σούβλα, κυρ. κατά την ημέρα τού Πάσχα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀβελός* «σούβλα – οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].

οβελίζω ρ. μετβ. {οβέλισα} **1.** (λόγ.-σπάν.) περνώ από οβελό (κάτι), για να το ψήσω ΣΥΝ. σουβλίζω ● **2.** (στην έκδοση κειμένου που παραδίδεται από χειρόγραφα) περικλείω ανάμεσα σε οβελούς (λέξεις ή φράσεις χωρίου, που δεν είναι γνήσιες) ΣΥΝ. εξοβελίζω. – **οβελισμός** (ο) [μτγν.], **οβελιατής** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].
οβελίσκος (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κωνικός, τετράεδρος, μονόλιθος και υψηλός στύλος που απολήγει σε μικρή πυραμίδα και τον οποίο συνήθ. τοποθετούσαν κατά ζεύγη στην είσοδο αρχαίων αιγυπτιακών ναών **2.** (γενικότ.) κάθε μνημείο που έχει τέτοια μορφή • **3.** η μικρή σούβλα • **4.** το τμήμα τού φάρου στο οποίο προσαρμόζεται φωτιστικό σύστημα (συνήθ. αυτόματης λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].
οβελισμός (ο) → οβελίζω
οβελιστήριο (το) {οβελιστηρί-ου | -ων} (επίσ.) το ψητοπωλείο, όπου μπορεί να φάει κανείς ψητό σούβλας.
οβελός (ο) **1.** (λόγ.) η σιδερένια και επιμήκης ράβδος, στην οποία περνιούνται κομμάτια κρέατος ή ολόκληρο σφάγιο για ψήσιμο ΣΥΝ. σούβλα • **2.** η μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού εσωτερικού τής κάννης όπλου ΣΥΝ. βέργα • **3.** ΦΙΛΟΛ. οριζόντια γραμμή (–) που χρησίμευε για να δηλώνει συμβολικά ότι το αντίστοιχο χωρίο τού αρχαίου κειμένου ήταν νόθο· χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Ζηνόδοτο τον Εφέσιο (3ος αι. π.Χ.) ή τον Αρίσταρχο· αργότερα χρησιμοποιήθηκε και ο *οβελός περιστιγμένος*, δηλ. με μία τελεία πάνω και μία κάτω, για να δηλωθούν τα περιττά χωρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀβελός* / *ὀδελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή», αβεβ. ετύμου, χωρίς αποδεδειγμένες αντιστοιχίες σε άλλες γλώσσες. Το αρχικό *ὀ-* είναι προθεματικό, ενώ η εναλλαγή *-β-* / *-δ-* οδηγεί στην εκδοχή ότι πρόκειται για αντιπροσώπευση τού χειλοϋπερωικού *gʷ- (θ. *gʷel-), ίσως υπό την επίδρ. των λ. *βέλ-ος*, *βελ-όνη*. Ομόρρ. *ὀ-βολ-ός* (βλ.λ.)].
όβερ (το) {άκλ.} (σε συνομιλία μέσω ασυρμάτου) για να δηλωθεί το τέλος φράσης: *ελήφθη* (ενν. *το σήμα*), *~!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. over, στη σημ. «τέλος (τής συνομιλίας ή τής σύνδεσης)»].
οβίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το βλήμα πυροβόλου που είναι συνήθ. κυλινδρικό με κωνική απόληξη, γεμάτο εκρηκτικές ύλες και εκρήγνυται στο έδαφος ή στον αέρα: *έκρηξη οβίδας* || *εγκαιροφλεγής ~* || *~ μέσου / μεγάλου διαμετρήματος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. obus (καθ. *οβίς, -ίδος*) < γερμ. Houbitze «οβιδοβόλο» < τσεχ. haufnice «καταπέλτης»].
οβιδοβόλο (το) [1847] πυροβόλο όπλο μέσου βεληνεκούς, με σχετικά κοντή κάννη, το οποίο εκτοξεύει οβίδες, προσβάλλοντας επιτυχέστερα στόχους σε λοφώδεις ή ορεινές περιοχές.
[ΕΤΥΜ. < *οβίδα* + *-βόλο* < *βάλλω*, απόδ. τού γαλλ. obusier (βλ. λ. *οβίδα*)].
οβιδουλκός (ο) ΣΤΡΑΤ. το μικρό κοχλιωτό και σιδερένιο εργαλείο σχήματος Τ, το οποίο χρησίμευε παλαιότερα για την εξαγωγή τού επικρουστήρα των οβίδων.
[ΕΤΥΜ. < *οβίδα* + *-ουλκός* < *έλκω*].
όβολο (το) **1.** ο οβολός (βλ.λ.) **2.** (ειρων.) ***όβολα*** (τα) τα χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < *οβολός* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά τις ονομασίες των περισσοτέρων νομισμάτων, λ.χ. *δεκάρικο*, *χιλιάρικο* κ.τ.ό.].
οβολός (ο) **1.** αρχαίο αττικό νόμισμα, που ισοδυναμούσε προς το 1/6 τής αττικής δραχμής **2.** (παλαιότ.) το νεοελληνικό χάλκινο κέρμα, που είχε αξία πέντε λεπτών ΣΥΝ. πεντάλεπτο, πεντάρα **3.** (μτφ.) μικρό χρηματικό ποσό, μικρή χρηματική συνεισφορά: *καλείστε να προσφέρετε κι εσείς τον ~ σας για έναν κοινωφελή σκοπό*· ΦΡ. (μτφ.) ***οβολός τής χήρας*** βλ. λ. *χήρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀβελός* (βλ.λ.), με αφομοίωση κατά τα όμοια φωνήεντα που περιβάλλουν τη μεσαία συλλαβή].
Οβριός (ο) [μεσν.], **Οβριά** (η) (λαϊκ.) ο Εβραίος / η Εβραία. — **οβριακός**, -ή, -ό.
Ο.Β.Σ.Α. (η) Ομοσπονδία Βιοτεχνικών Σωματείων Ελλάδος.
Ο/Γ Οχηματαγωγό (ενν. πλοίο).
Ο.Γ.Α. (ο) Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων.
ογδόη (η) → όγδοος
ογδοήκοντα (το) ▸ ογδόντα
ογδοηκοντα- κ. **ογδοηκοντά-** κ. **ογδοηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ογδόντα (80): *ογδοηκοντα-ετής*, *ογδοηκοντ-άκις* **2.** είναι ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοηκοντα-πλάσιος*.
ογδοηκονταετηρίδα (η) ▸ ογδοηκοντα-, -ετηρίδα
ογδοηκονταετής, -ής, -ές → ογδοηκοντα-, -ετής
ογδοηκονταετία (η) ▸ ογδοηκοντα-, -ετία
ογδοηκοντάκις επίρρ. → ογδοηκοντα-, -άκις
ογδοηκονταπλάσιος, -α, -ο → ογδοηκοντα-, -πλάσιος
ογδοηκοντούτης (ο) [αρχ.] {ογδοηκοντουτών}, **ογδοηκοντούτις** (η) {ογδοηκοντούτιδος | ογδοηκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ογδόντα ετών ΣΥΝ. ογδοηκονταετής, ογδοντάχρονος.
ογδοηκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 80ός στην αραβική αρίθμηση, Π' ή π' στην ελληνική και LXXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ογδόντα (80) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀγδοήκοντα*].
ογδόντα (το) {άκλ.} **1.** εβδομήντα εννέα συν ένα, αριθμός ίσος με οχτώ δεκάδες, ο αριθμός 80 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 80. Επίσης (λόγ.) ***ογδοήκοντα*** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀγδοῆντα* < αρχ. *ὀγδοήκοντα*].
ογδοντα- κ. **ογδοντά-** κ. **ογδοντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ογδόντα (80): *ογδοντά-χρονος*, *ογδοντα-ετία*, *ογδοντ-άδα* **2.** είναι ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοντα-πλάσιος*.
ογδοντάδα (η) [μεσν.] σύνολο ογδόντα προσώπων ή όμοιων πραγμάτων: *μια ~ νέων / μολυβιών*.
ογδοντάρης (ο) {ογδοντάρηδες}, **ογδοντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας ογδόντα ετών ή περίπου ογδόντα ΣΥΝ. ογδοηκονταετής, ογδοντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ογδόντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].
ογδονταριά (η) {χωρ. πληθ.} ογδόντα· στη ΦΡ. ***καμιά ογδονταριά*** περίπου ογδόντα: *στη συγκέντρωση μαζεύτηκαν ~* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ογδόντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].
ογδοντάχρονος, -η, -ο αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ογδόντα ετών: *~ άνδρας / ειρήνη*.
όγδοος, -η (λόγ. *ογδόη*), -ο (επίσης γράφεται 8ος στην αραβική αρίθμηση, Η' ή η' στην ελληνική και VIII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό οκτώ (8)· ΦΡ. ***όγδοο θαύμα*** για κάτι πολύ σημαντικό που μπορεί να προστεθεί στα επτά θαύματα τού κόσμου **2.** ***όγδοος*** (ο) (α) {ογδόου} ο όγδοος όροφος πολυκατοικίας (β) ο όγδοος μήνας τού έτους, ο Αύγουστος: *στις 15/8 (δεκαπέντε ογδόου) είμαστε συνήθως στην Τήνο* **3.** ***ογδόη*** (η) (α) η ογδόη ημέρα κάθε μήνα: *η 8/3 (ογδόη Μαρτίου) είναι η ημέρα τής γυναίκας* (β) ΜΟΥΣ. η όγδοη βαθμίδα στις επτάφθογγες κλίμακες ΣΥΝ. οκτάβα **4.** ***όγδοο*** (το) {ογδό-ου | -ων} (α) καθένα από τα οκτώ ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *η σύζυγος τού αποθανόντος δικαιούται τα 2/8 (δύο όγδοα) τής κληρονομιάς* (β) σχήμα βιβλίου, τού οποίου η σελίδα έχει μέγεθος ίσο με το ένα όγδοο (1/8) τής κλασικής τυπογραφικής σελίδας (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄγδο(F)ος* (πβ. λατ. octāvus, γοτθ. ahtuda, αρχ. γερμ. ahtow-i) < *ὀκτώ* (βλ.λ.), πιθ. κατ' αναλογίαν προς το σχήμα *έπτα-έβδομος* (βλ.λ.)].
Ο.Γ.Ε. (η) Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος.
ο γέγονε γέγονε *(ὃ γέγονε γέγονε)* (αρχαιοπρ.) ό,τι έγινε έγινε· για να δηλωθεί ότι δεν μπορεί να αλλάξει πια αυτό που έχει ήδη γίνει: *~· ας δούμε από 'δώ και μπρος πώς θα αποφύγουμε ανάλογα σφάλματα*.
ογκανίζω ρ. αμετβ. {ογκάνισα} (για γάιδαρο) γκαρίζω. — **ογκάνισμα** (το) κ. **ογκανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀγκῶμαι (-άο-)*, κατά το *μουκανίζω*. Το αρχ. *ὀγκῶμαι*, εκφραστ. σχηματισμός σε *-άω* (πβ. *βοάω*, *βρυχάομαι*, *γοάω*, *μυκάομαι* κ.ά.), < Ι.Ε. *enq- / *onq- «βογγώ, μουγκρίζω», πβ. λατ. uncāre «μουγκρίζω» (για αρκούδα), αλβ. nëkonj «μουγκρίζω», ρωσ. jaču].
ογκηθμός (ο) (λόγ.) η φωνή τού γαϊδάρου ΣΥΝ. γκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὀγκῶμαι* (βλ.λ.)].
ογκίδιο (ο) ▸ όγκος
ογκογονίδιο (το) {ογκογονιδί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. μεταλλαγμένο γονίδιο, που προκαλεί ανεξέλεγκτη διαίρεση των κυττάρων, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη όγκου.
ογκογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί όγκους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oncogène].
ογκόλιθος (ο) [1884] {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} **1.** η ακατέργαστη πέτρα μεγάλων διαστάσεων, η οποία χρησιμοποιείται και ως δομικό υλικό, κυρ. στα λιμενικά έργα **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι πολύ μεγάλης αξίας.
ογκολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο θεωρητικός και πειραματικός κλάδος τής ιατρικής, που ασχολείται με τη διάγνωση, τη μελέτη και την αντιμετώπιση των όγκων που σχηματίζονται στο ανθρώπινο σώμα. — **ογκολόγος** (ο/η), **ογκολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oncologie].
ογκομετρία (η) {ογκομετριών} η μέτρηση τού όγκου σωμάτων. Επίσης **ογκομετρική**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumétrie (νόθο σύνθ.)].
ογκομετρικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μέτρηση τού όγκου ρευστών: *~ αντλία / συμπιεστής* **2.** ***ογκομετρική*** (η) η ογκομετρία (βλ.λ.) **3.** ΧΗΜ. ***ογκομετρική ανάλυση*** μέθοδος χημικής ανάλυσης κατά την οποία ο ποσοτικός προσδιορισμός μιας ουσίας πραγματοποιείται με μέτρηση τού όγκου διαλύματος αντιδραστηρίου που απαιτείται για την πλήρη αντίδραση τής ουσίας που προσδιορίζεται. — **ογκομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumétrique (νόθο σύνθ.)].
ογκόμετρο (το) [1886] {ογκομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση τού όγκου ενός σώματος χωρίς τη βύθισή του σε υγρό· συνήθ. χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τής πυκνότητας και τού ειδικού βάρους στερεών σωμάτων που είναι πορώδη ή έχουν μορφή σκόνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumètre (νόθο σύνθ.)].
ογκόπαγος (ο) [1894] {ογκοπάγ-ου | -ων, -ους} όγκος πάγου μεγάλων διαστάσεων, που επιπλέει στις αρκτικές και ανταρκτικές θάλασσες ΣΥΝ. παγόβουνο.
όγκος (ο) **1.** η έκταση στον τρισδιάστατο χώρο· ο χώρος που καταλαμβάνει στερεό σώμα ή ρευστή μάζα, βασική μονάδα μετρήσεως τού οποίου είναι το κυβικό μέτρο (m^3) ή το λίτρο· (συνεκδ.) **2.** οι διαστάσεις, το μέγεθος ογκώδους σώματος **3.** σώμα θεωρούμενο ως μάζα: *ο κύριος ~ τής διαδήλωσης έχει ήδη περάσει την Πλατεία Συντάγματος* || (μτφ.) *«πλακωμένη από όγκους σιωπής»* (Λ. Ζωγράφου) **4.** (ειδικότ.) η ένταση και το μέγεθος ήχου ή φωνής, η ιδιότητα ήχου ή φωνής να δημιουργεί την εντύπωση ότι έχει υλική υπόσταση, ότι γεμίζει τον χώρο **5.** μεγάλο πλήθος ομοειδών αντικειμένων: *~ επιστολών τον περίμενε στο γραφείο του* ΣΥΝ. σωρός, πλήθος **6.** η μεγάλη ποσότητα, το μεγάλο μέγεθος: *το αν θα είμαι εύκαιρος εξαρτάται από τον ~ εργασίας που με περιμένει* || *ο ~ των συναλλαγών στο Χρηματιστήριο* **7.** (μτφ.) η ιδιαίτερη βαρύτητα, η σπουδαιότητα: *ο ~ τής πνευματικής του προσφοράς* • **8.** ΙΑΤΡ. (α) μάζα κυτταρικού ιστού που εμφανίζεται χωρίς

εμφανή αιτία σε μέρος τού σώματος και χωρίς να συμβάλλει σε κάποια από τις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού· αναπτύσσεται ανεξέλεγκτα και ανεξάρτητα από τους ιστούς που την περιβάλλουν (β) **καλοήθης όγκος** όγκος σαφούς περιγράμματος, που δεν εισβάλλει σε άλλους ιστούς και δεν κάνει μεταστάσεις, π.χ. το λίπωμα, το νευρίνωμα κ.ά. (γ) ***κακοήθης όγκος*** όγκος που αναπτύσσεται παθολογικά, εισβάλλοντας στους γύρω ιστούς και καταστρέφοντας όργανα (πβ. κ. λ. *καρκίνος*) ΣΥΝ. καρκίνωμα. -- (υποκ.) **ογκίδιο** (το) [1891] (σημ. 8). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*γκ*-.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. -*εγκ*- τού απρφ. *ἐν-εγκ-εῖν*. το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' τού ρ. *φέρω*. Το *ἐν-εγκ-εῖν* (< *en-k-) αποτελεί αναδιπλασιασμένη μορφή τού θ. *ǝn-ek- (> *ενεκ*-, πβ. *διηνεκ-ής*). που συνδ. με σανσκρ. ān-áṃśa «έφθασα», λιθ. neš-ù «φέρνω», αρχ. σλαβ. nes-ǫ, λατ. nanciscor «λαμβάνω» κ.ά. Στην ιατρ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. tumeur].

ογκούμαι ρ. ▸ ογκώνομαι

ογκρατέν (το) (παλαιότ. ορθ. ωγκρατέν κ. ω γκρατέν) {άκλ.} **1.** τρόπος παρασκευής φαγητών, συνήθ. στον φούρνο, με άσπρη σάλτσα (μπεσαμέλ) και αβγά **2.** (ως επίθ.) (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί με τον παραπάνω τρόπο: *μακαρόνια* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. au gratin < gratin «υπόλειμμα φαγητού, κρούστα» < gratter «αποξέω» (< φρανκον. *kratton)].

ογκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ογκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ογκωδέστερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο όγκο, που καταλαμβάνει πολύ χώρο: ~ *τόμος* / *βιβλιογραφία* / *έπιπλο* / *δέμα* ΣΥΝ. ευμεγέθης ΑΝΤ. ισχνός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και κομψότητας ΣΥΝ. χοντροκομμένος, άκομψος, άχαρος ΑΝΤ. λεπτός, αβρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

όγκωμα (το) [μτγν.] {ογκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. παθολογική προεξοχή ιστού: *αυχενικό* / *ινιακό* / *μετωπιαίο* / *βρεγματικό* ~.

ογκώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ογκώ-θηκα, -μένος} αυξάνω σε όγκο ΣΥΝ. μεγαλώνω, μεγεθύνομαι, εκτείνομαι ΑΝΤ. μικραίνω, περιορίζομαι, συστέλλομαι, συρρικνώνομαι. Επίσης (λογιότ.) **ογκούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. — **όγκωση** (η) [αρχ.], **ογκωτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀγκοῦμαι (-όο-)* < *ὄγκος*].

-ογλου κ. **-όγλου** κατάληξη νεοελληνικών επωνύμων μικρασιατικής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Παπάζ-ογλου*, *Εφραίμ-ογλου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.
[ΕΤΥΜ. Επίθημα κυρίων ονομάτων, που προέρχεται από το τουρκ. -oğlu (< oğul «γυιος»), το οποίο φέρουν Έλληνες κυρ. μικρασιατικής καταγωγής και απαντά τόσο σε τουρκικής όσο και σε άλλης αρχής επώνυμα (λ.χ. *Τερζ-όγλου* < τουρκ. terzi «ράφτης», *Μουράτ-ογλου* < τουρκ. murat «επιθυμία», αλλά και *Κώστ-ογλου*, *Ιορδάν-ογλου*). Μετά το προσφυγικό κύμα των αρχών τού 20ού αι. αρκετοί Έλληνες αντικατέστησαν το επίθημα -*ογλου* με το (λατ. αρχής) -*(ό)πουλος* ή το (λόγ.) -*ίδης*, λ.χ. *Τερζόγλου* ▸ *Τερζ-όπουλος*, *Ψάλτογλου* → *Ψαλτ-ίδης* κ.ά.].

οδαλίσκη (η) {σπάν. οδαλισκών} (λόγ.) η σκλάβα στο χαρέμι Οθωμανού ηγεμόνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. odalisque < τουρκ. odalık «η θαλαμηπόλος» < oda «δωμάτιο» (> *οντάς*, ο)].

Ο.Δ.Δ.Ε.Π. (ο) Οργανισμός Διοικήσεως και Διαχειρίσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας.

Ο.Δ.Δ.Υ. (ο) Οργανισμός Διαχειρίσεως Δημοσίου Υλικού.

όδευμα (το) [μτγν.] {οδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (α) ΣΤΡΑΤ. (σε οχυρωματικά έργα) η σήραγγα ή η τάφρος που χρησιμοποιούν οι στρατιώτες ως δίοδο (β) (γενικότ.) δίοδοι διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις.

όδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (λόγ.) η πορεία προς συγκεκριμένο τόπο **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η πορεία στρατιωτικών δυνάμεων μέσω οδευμάτων (β) η διάνοιξη οδευμάτων σε περίπτωση πολιορκίας **3.** δίοδος διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις, π.χ. αεροδρόμια **4.** ΤΟΠΟΓΡ. η μέθοδος προσδιορισμού των γεωγραφικών συντεταγμένων διαδοχικών σημείων τής επιφάνειας τής Γης.

οδεύω ρ. αμετβ. {όδευσα} (λόγ.) **1.** (α) βαδίζω προς συγκεκριμένο τόπο ΣΥΝ. πορεύομαι (β) (για διαδικασία που βρίσκεται στον δρόμο για την ολοκλήρωσή της) κατευθύνομαι: *το ζήτημα οδεύει προς την οριστική λύση του* || *τα πράγματα οδεύουν προς μια νέα κατάσταση* **2.** ΦΥΣ. ***οδεύον κύμα*** κύμα που μεταδίδεται στον χώρο ΣΥΝ. τρέχον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδεύω* < *ὁδός*].

οδήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να οδηγεί κανείς (κάτι/κάποιον) **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το να οδηγεί κανείς αυτοκίνητο, όχημα: *άδεια οδηγήσεως αυτοκινήτου* / *μοτοποδηλάτου* || *προσεκτική* / *γρήγορη* / *επιθετική* ~. Επίσης **οδήγημα** (το).

οδηγητής (ο) αυτός που καθοδηγεί, που κατευθύνει προς την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: *πολιτικός* ~ ΣΥΝ. καθοδηγητής, ινστρούχτορας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγητήρ*, -*ῆρος* < αρχ. *ὁδηγῶ*].

οδηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να οδηγεί ΣΥΝ. καθοδηγητικός.

οδηγήτρια (η) [μτγν.] {οδηγητριών} **1.** γυναίκα που οδηγεί κάποιους προς ορισμένη κατεύθυνση **2.** (με κεφ.) (α) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Παναγίας: *Παναγία η* ~ (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αγιογραφική παράσταση τής Θεοτόκου, η οποία με το αριστερό της χέρι κρατά τον Χριστό βρέφος και τον δείχνει με το δεξί, οδηγώντας τους πιστούς προς Αυτόν • **3.** η επιφάνεια πάνω στην οποία ολισθαίνει μηχανικό εξάρτημα ΣΥΝ. ολκός. Επίσης (λαϊκ.) **οδηγήτρα** (σημ. 1. 2).

οδηγία (η) {οδηγιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η υπόδειξη που απευθύνεται σε κάποιον για το πώς πρέπει να ενεργήσει: *του έδωσα οδηγίες πώς να συναρμολογήσει το μηχάνημα* || *οδηγίες προς ναυτιλλομένους* || *ταξιδιωτική οδηγία* (βλ. λ. *ταξιδιωτικός*)· ΦΡ. **οδηγίες χρήσεως** οι γραπτές πληροφορίες που περιγράφουν πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένο αντικείμενο: ~ *φαρμάκου* / *μηχανήματος* **2.** η δεσμευτική υπόδειξη ανωτέρου προς κατώτερο: *οι* ~ *που έχω από τον διευθυντή μου είναι να μην αφήσω κανέναν να τον δει* ΣΥΝ. εντολή **3.** ΝΟΜ. ***(κοινοτική) οδηγία*** πράξη τού Συμβουλίου ή τής Επιτροπής τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την οποία ζητείται από το κράτος-μέλος προς το οποίο απευθύνεται να θεσπίσει ή να τροποποιήσει εθνική νομοθεσία εντός τακτής προθεσμίας για την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται σε αυτήν, χωρίς να το δεσμεύει ως προς τα μέσα με τα οποία θα την πραγματοποιήσει· αποτελεί πηγή τού παράγωγου κοινοτικού δικαίου ΣΥΝ. ντιρεκτίβα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγία* < *ὁδηγός*].

οδηγισμός (ο) διεθνής οργάνωση νεότητας, παλαιότ. μόνο κοριτσιών, που αποσκοπεί στην ανάπτυξη τής προσωπικότητας και τη δημιουργική αξιοποίηση τού ελεύθερου χρόνου μέσα από αυτοδιοικούμενες ομάδες.

οδηγός (ο/η) **1.** αυτός που οδηγεί όχημα: *προσεκτικός* / *έμπειρος* ~ || ~ *Ι.Χ. αυτοκινήτου* / *ταξί* / *λεωφορείου* / *άμαξας* || *σχολή οδηγών* || *εξέταση των υποψηφίων* ~ ΣΥΝ. (γαλλ.) σοφέρ • **2.** αυτός που προπορεύεται, δείχνοντας τον δρόμο στους άλλους: *για να φτάσεις στην κορυφή τού βουνού, χρειάζεσαι* ~ **3.** αυτός που δείχνει σε άλλους πώς πρέπει να πράξουν: *αυτός υπήρξε ο* ~ *μας στον αγώνα μας* **4.** το πρόσωπο που συνοδεύει εκδρομείς (εκ μέρους ταξιδιωτικού γραφείου), για να τους δείξει τα αξιοθέατα και γενικότ. για να τους προσφέρει βοήθεια σε ό,τι χρειαστούν: *ο* ~ *ενός τουριστικού γκρουπ* ΣΥΝ. ξεναγός **5.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που τοποθετείται πρώτος σε γυμναστική ή στρατιωτική παράταξη **6.** ΝΑΥΤ. το πλοίο που τίθεται επί κεφαλής ναυτικού σχηματισμού **7.** (γενικότ.) οτιδήποτε μπορεί να καθοδηγήσει, να κατευθύνει: *η γνώση είναι χρήσιμος* ~ *τού ανθρώπου* **8.** (α) βιβλίο που περιέχει χρήσιμες πληροφορίες: ~ *μαγειρικής* / *υπηρεσιών τού Δημοσίου* / *νυχτερινής διασκέδασης* || *πολυσέλιδος* ~ *αγορών* (με καταστήματα και προϊόντα) (β) χρηστικό έντυπο ή φυλλάδιο, στο οποίο περιγράφεται ένας χώρος ή μία χώρα και το οποίο απευθύνεται σε ταξιδιώτες: *τουριστικός* ~ || ~ *τής αρχαίας Αγοράς* / *τού Βυζαντινού Μουσείου* **9.** ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή ενσωματωμένη στον υπολογιστή, η οποία εκτελεί ανάγνωση από και εγγραφή σε μαγνητικούς οπτικούς δίσκους, μαγνητικές ταινίες κ.λπ. • **10.** (α) μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών (β) ***Μεγάλος Οδηγός*** μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 15 έως 17 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός*) • **11.** μεταλλική, ξύλινη ή πλαστική επιμήκης κατασκευή, συχνά με εσωτερική αύλακα, η οποία επιτρέπει να σύρεται παράθυρο, κουρτίνα κατά μήκος τής πόρτας κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγός* < αρχ. *ὁδηγῶ* (υποχωρητ.). Στη σημ. τού χειριστή οχήματος η λ. αποδίδει το γαλλ. conducteur, ενώ η σημ. «ξεναγός» αποδίδει το γαλλ. guide. Στην πληροφορική ο όρος αποδίδει το αγγλ. (disk) drive].

οδηγώ ρ. μετβ. {οδηγείς... | οδήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χειρίζομαι και κινώ (όχημα): ~ *αυτοκίνητο* / *λεωφορείο* / *μοτοσυκλέτα* / *άμαξα* || *απαγορεύεται να οδηγείς μεθυσμένος* **2.** δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον), κατευθύνω προς ορισμένη κατεύθυνση: *τους οδήγησε μέσα από ένα άγνωστο μονοπάτι στην κρυψώνα* || *συνελήφθη και οδηγήθηκε στον εισαγγελέα* **3.** υποδεικνύω σε (κάποιον) τρόπο δράσεως και συμπεριφοράς: *ο σοφός δάσκαλος οδηγούσε τους νέους με το παράδειγμά του στην αρετή* ΣΥΝ. καθοδηγώ **4.** χρησιμεύω (ως ίχνος, ένδειξη κ.λπ.) για να βρει κάποιος κάτι: *τα αποτυπώματα θα μας οδηγήσουν στον δράστη* **5.** ωθώ, κάνω κάποιον να ενεργεί με ορισμένο τρόπο: *τι τον οδήγησε στο έγκλημα;* || (κ. μεσοπαθ.) *δρουν οδηγούμενοι από την επιθυμία τής προβολής* **6.** (+σε) (α) καταλήγω κάπου: *πού οδηγεί αυτός ο δρόμος;* ΦΡ. ***όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη*** βλ. λ. *Ρώμη* (β) έχω ως αποτέλεσμα: *η έλλειψη μέτρου οδηγεί στη δυστυχία* || *οι ιδεολογικές διαφορές τούς οδήγησαν στη ρήξη* || (μτφ.) *αυτές οι επιλογές μάς οδηγούν σε εκλογική ήττα* || (κ. μεσοπαθ.) *η επιχείρηση οδηγείται σε χρεωκοπία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδηγῶ (-έω)* < *ὁδός* + -*ηγῶ* < *ἄγω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Η σημ. «χειρίζομαι όχημα» αποδίδει το γαλλ. conduire].

Οδησσός (η) πόλη τής Ουκρανίας και σημαντικό λιμάνι τού Εύξεινου Πόντου, με σημαντική ελληνική παρουσία στο παρελθόν. — **Οδησσίτης** (ο), **Οδησσίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Ο.Δ.Ι.Ε. (ο) Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος.

οδικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οδούς, τους δρόμους, καθώς και με την κίνηση σε αυτούς: ~ *συγκοινωνίες* / *κόμβος* / *συμπεριφορά* / *αρτηρία* / *ατύχημα*· ΦΡ. (α) **Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας** (Κ.Ο.Κ.) βλ. λ. *κυκλοφορία* (β) ***οδικό δίκτυο*** το σύνολο των δρόμων πόλης ή χώρας: *τοπικό* / *επαρχιακό* / *εθνικό* ~ (γ) ***οδική ασφάλεια*** η ασφάλεια κατά τη μετακίνηση με όχημα σε δρόμους (δ) ***οδική απόσταση*** η χερσαία απόσταση ενός τόπου από άλλον με βάση το μήκος τού δρόμου που τους συνδέει (ε) ***οδικός δείκτης*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***οδικός επιλογέας*** ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα αυτόματα τηλεφωνικά κέντρα και λειτουργεί με την επενέργεια ηλεκτρικών παλμών· με εξερεύνηση επιλέγει την αντίστοιχη ομάδα γραμμών, δημιουργώντας ταυτόχρονα επαφή με το κύκλωμα που είναι ελεύθερο. — **οδικώς** επίρρ.

οδογέφυρα (η) [1888] {οδογεφυρών} η γέφυρα που είναι κατασκευασμένη πάνω από εδαφικό κοίλωμα και η οποία εξασφαλίζει την κί-

νηση πεζών και οχημάτων.
οδογράφος (ο) το οδόμετρο (βλ.λ.. σημ.1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. odograph].
οδοδείκτης (ο) [μεσν.] {οδοδεικτών} η πινακίδα που βρίσκεται τοποθετημένη σε δρόμους και δείχνει τις κατευθύνσεις και τις χιλιομετρικές αποστάσεις προς τις κοντινότερες ή σημαντικότερες τοποθεσίες (πόλεις και χωριά) ΣΥΝ. οδόσημο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός. παροιμία.*
οδοιπορία (η) → οδοιπορώ
οδοιπορικό (το) [μτγν.] **1.** η λεπτομερής και συνήθ. λογοτεχνική περιγραφή οδοιπορίας ή ταξιδιού **2.** (μτφ.) η περιοδεία σε έναν τόπο, που έγινε για τη συγκέντρωση και τη μελέτη υλικού: *μουσικό ~ στη Μακεδονία και την Ήπειρο* (με μουσική και τραγούδια αυτών των περιοχών) **3.** η χαρτογραφική απεικόνιση τής πορείας που διανύθηκε από τοπογράφο ή εξερευνητή • **4.** ***οδοιπορικά*** (τα) το ποσό που αναγνωρίζεται σε κάποιον (συνήθ. καταβάλλεται ως αποζημίωση) ως δαπάνη μετακινήσεώς του (π.χ. για αθλητές. στρατιώτες, υπαλλήλους σε αποστολή κ.λπ.).
οδοιπορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την οδοιπορία ή τον οδοιπόρο.
οδοιπορικώς επίρρ. [μτγν.] με οδοιπορία, όπως περπατά κανείς στον δρόμο· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***οδοιπορικώς, μαρς!*** ως στρατιωτικό παράγγελμα. με το οποίο διατάσσεται στρατιωτική φάλαγγα να βαδίσει με χαλαρό, μη στρατιωτικό βηματισμό.
οδοιπόρος (ο) ο άνθρωπος που διανύει μεγάλη απόσταση πεζός, που ταξιδεύει χωρίς όχημα· ΦΡ. ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** βλ. λ. *αμαρτία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός. αεροπορία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδοιπόρος* < *ὁδοί* (αρχαιότατη τοπική πτώση τού ουσ. *ὁδός*) + *πόρος.* Η τοπική πτώση χρησιμοποιείται για μετρικούς λόγους αντί τού αναμενομένου **ὁδο-πόρος*, προκειμένου να αποφευχθούν οι αλλεπάλληλες βραχείες συλλαβές].
οδοιπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {οδοιπορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βαδίζω δρόμο μακρύ και ενδεχομένως κουραστικό. ταξιδεύω χωρίς όχημα. — **οδοιπορία** (η) [αρχ.].
οδοκαθαριστής (ο) [1892]. **οδοκαθαρίστρια** (η) {οδοκαθαριστριών} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας ο οποίος εργάζεται στην υπηρεσία καθαριότητας των δρόμων.
οδομαχία (η) [1890] {οδομαχιών} η ένοπλη σύγκρουση που λαμβάνει χώρα σε κατοικημένες περιοχές ανάμεσα σε αντιμαχόμενες ομάδες.
οδομετρία (η) {οδομετριών} ο υπολογισμός με οδόμετρο των αποστάσεων που διανύονται από όχημα ή πεζό στην ξηρά. — **οδομετρικός,** -ή, -ό [1852].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odométrie].
οδόμετρο (το) [μτγν.] {οδομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο με το οποίο υπολογίζονται οι αποστάσεις που διανύονται από όχημα ή πεζό στην ξηρά **2.** το όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση των στροφών τροχού ή άξονα μεταδόσεως τής κίνησης σε δεδομένο χρονικό διάστημα.
οδονομία (η) [1898] {οδονομιών} η μέριμνα για την καθαριότητα των δρόμων και τη διατήρησή τους σε καλή κατάσταση.
οδοντάγρα (η) ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο σε σχήμα πένσας, το οποίο χρησιμεύει στην εξαγωγή δοντιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀδοντ(ο)-* + *ἄγρα* «κυνήγι, **σύλληψη**», πβ. κ. αρχ. *πυράγρα, ποδ-άγρα. κρε-άγρα* κ.ά.].
οδονταλγία (η) {οδονταλγιών} (λόγ.) ο πόνος των δοντιών ΣΥΝ. πονόδοντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀδοντ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].
οδοντιατρείο (το) [1894] το ιατρείο τού οδοντιάτρου.
οδοντιατρική (η) [1891] η επιστήμη που ασχολείται με την πρόληψη και τη θεραπεία των νόσων των δοντιών και των ιστών στους οποίους αυτά στηρίζονται.
οδοντιατρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την οδοντιατρική ή τον οδοντίατρο: *~ σύλλογος / εργαλεία / σχολή.*
οδοντίατρος (ο/η) {οδοντιάτρ-ου | -ων, -ους} ο/η γιατρός που είναι ειδικευμένος στην υγιεινή και τη θεραπευτική των παθήσεων των δοντιών και τού στόματος. Επίσης (καθημ.) **οδοντογιατρός**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dentiste].

> **οδοντίατρος – οδοντογιατρός.** Όταν οι ξένοι (οι Γάλλοι αρχικά) έπλασαν τον όρο dentiste, ήδη από το 1735, για να δηλώσουν αρχικά τον πρακτικό οδοντογιατρό (κουρέα συνήθ., που έκανε και εξαγωγές δοντιών!) και, εν συνεχεία, τον επιστήμονα οδοντίατρο, οι Έλληνες αποδώσαμε (το 1833) τον όρο με τη λ. **οδοντιστής**, η οποία δεν επικράτησε. Ο Κοραής. γιατρός ο ίδιος. προέτεινε (το 1816) τη λ. **οδοντοϊατρός**, για το οποίο παρατηρεί ο Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*): *«τοῦτο τὸ ὄν. ἐπεκράτησεν ἀντὶ τοῦ ξενικῶς ἠχοῦντος ὀδοντιστής».* Αργότερα πλάστηκε και ο τ. **οδοντίατρος**, ορθότερος και κατά το ότι παρέκαμπτε τη χασμωδία *-οϊ-* και ότι ως σύνθετο αναβίβαζε κανονικά τον τόνο (πβ. αρχ. *κτηνίατρος, φιλίατρος. αρχίατρος* κ.ά.).
> Η λ. εντάχθηκε και συναποτέλεσε το σύστημα των συνθέτων τού **ιατρός**: *παιδίατρος, οφθαλμίατρος, ψυχίατρος, κτηνίατρος, σχολίατρος, νομίατρος. αρχίατρος. αστίατρος, επίατρος, υπίατρος, ανθυπίατρος* κ.ά. Με εξαίρεση το **οδοντογιατρός** (που είναι, όπως είπαμε. των χρόνων τού Κοραή), τα σύνθετα με τη λ. **γιατρός** σχηματίστηκαν ως «χαλαρά σύνθετα» (χωρίς αναβιβασμό τού τόνου) με σκωπτική ή μειωτική σημασία: *τρελογιατρός, ψευτογιατρός. χαζογιατρός, φτωχογιατρός. μικρογιατρός* κ.τ.ό.

οδοντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δόντια: *~ νεύρα / αναισθησία / ανωμαλίες* **2.** ΙΑΤΡ. ***οδοντική πλάκα*** βλ. λ. *πλάκα* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***οδοντικό σύμφωνο*** το καθένα από τα σύμφωνα τ, δ, θ και ντ, τα οποία προφέρονται με την επαφή τού πρόσθιου μέρους τής γλώσσας με τα άκρα των πρόσθιων δοντιών.
οδοντίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. η κύρια συστατική ουσία των δοντιών, πλούσια σε άλατα ασβεστίου. η οποία παρουσιάζει σκληρότητα μεγαλύτερη των οστών αλλά μικρότερη τής αδαμαντίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dentine].
οδοντο- κ. **οδοντό-** κ. **οδοντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το δόντι: *οδοντο-λογία, οδοντο-τεχνίτης, οδοντ-ιατρείο, οδοντό-βουρτσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀδούς / ὀδών. -όντος*, εκ των οποίων ο τ. *ὀδών* θεωρείται αρχικός, ενώ ο τ. *ὀδούς* σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς μετοχές τού τ. *δι-δούς*. Για τον τ. *ὀδών, ὀδόντ-ος* έχουν προταθεί οι εξής δύο ετυμολογίες: (α) *ὀ-δών* < *ὀ-* προθεμ. + θ. *δόν-τ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dent- «δόντι». πβ. σανσκρ. dan (αιτ. dántam), λατ. dens. dentis, γαλλ. dent. ισπ. diente. ουαλ. dant. αρχ. γερμ. zand (> γερμ. Zahn), αγγλ. tooth κ.ά. (β) *ὀδ-ών*, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστικοπ. μτχ. τού ρ. *ἔδω* «τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. *ἔδεσμα*) με αντιπροσώπευση *ὀδ-* είτε λόγω ετεροιώσεως είτε λόγω αφομοιώσεως (*ὀδ-όντ-ες*)].
οδοντόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή βούρτσα, η οποία είναι ειδικά κατασκευασμένη για τον καθαρισμό των δοντιών.
οδοντογιατρός (ο/η) ‣ οδοντίατρος
οδοντογλυφίδα (η) **1.** λεπτό στέλεχος (συνήθ. ξύλινο), που είναι αιχμηρό στις άκρες του και χρησιμεύει στον καθαρισμό των μεσοδοντίων διαστημάτων από τα υπολείμματα των τροφών **2.** (μτφ.-σκωπτ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο υπερβολικά λεπτός, αδύνατος.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *γλυφίς* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zahnstocher].
οδοντογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. οδοντοφυΐα (βλ.λ.). Επίσης **οδοντογένεση**.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-γονία* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. odontogeny].
οδοντόγραμμα (το) {οδοντογράμμ-ατος | -ατα. -άτων} η αναπαράσταση σε χαρτί των δοντιών κάποιου με όλα τους τα προβλήματα· χρησιμεύει ιδιαίτ. στην ιατροδικαστική για ταυτοποίηση θυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontogramme].
οδοντογραφία (η) {οδοντογραφιών} η περιγραφή των δοντιών βάσει επιστημονικών δεδομένων. — **οδοντογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. odontography].
οδοντοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οδοντοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή δοντιού. που θυμίζει δόντι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
οδοντοθεραπεία (η) [1889] {οδοντοθεραπειών} (λόγ.) η θεραπεία των χαλασμένων δοντιών. — **οδοντοθεραπευτικός,** -ή. -ό [1891].
οδοντόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οδοντόπαστα (βλ.λ.).
οδοντολαβίδα (η) το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε διάφορες οδοντικές εργασίες κατά τη θεραπεία των δοντιών και ιδ. στην απόθεση φαρμάκου μέσα στην κοιλότητα χαλασμένου δοντιού.
οδοντοπάθεια (η) {οδοντοπαθειών} κάθε νόσος που προσβάλλει τα δόντια.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-πάθεια* < *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontopathy].
οδοντόπαστα (η) [1898] {χωρ. γεν. πληθ.} ημίρρευστο φαρμακευτικό παρασκεύασμα (πάστα), που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό και την υγιεινή των δοντιών και τού στόματος ΣΥΝ. οδοντόκρεμα.
οδοντόπονος (ο) ‣ πονόδοντος
οδοντοπροσθετική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή τεχνητών υποκαταστάτων στη θέση δοντιών και ιστών που λείπουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. prosthodontics (με αντιμετάθεση των δύο συνθετικών)].
οδοντοπρόφερτος, -η, -ο [1852] αυτός που προφέρεται, αρθρώνεται με τη βοήθεια των δοντιών: *~ σύμφωνα* ΣΥΝ. οδοντόφωνος. οδοντικός.
οδοντοστοιχία (η) [1891] {οδοντοστοιχιών} η σειρά των δοντιών. όπως είναι διατεταγμένα στην άνω και κάτω γνάθο ΣΥΝ. μασέλα· ΦΡ. ***τεχνητή οδοντοστοιχία*** το σύνολο των τεχνητών δοντιών, τα οποία κατασκευάζονται από ειδικό υλικό, στερεώνονται σε κατάλληλη βάση και αντικαθιστούν τα φυσικά δόντια ΣΥΝ. μασέλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-στοιχία* < *στοίχος* «σειρά. γραμμή» (βλ.λ.)].
οδοντοστοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία τού στόματος και των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. odontostomatologie].
οδοντοτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την οδοντοτεχνία **2.** ***οδοντοτεχνική*** (η) το σύνολο των μεθόδων κατασκευής τεχνητών δοντιών και οδοντοστοιχιών.
οδοντοτεχνίτης (ο) {οδοντοτεχνιτών}, **οδοντοτεχνίτρια** (η) {οδοντοτεχνιτριών} πρόσωπο ειδικευμένο στην κατασκευή τεχνητών δοντιών ή οδοντοστοιχιών. — **οδοντοτεχνία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zahntechniker].
οδοντοφατνιακός, -ή. -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνία των δοντιών: *~ λοίμωξη / κοκκίωμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dentoalveolar].
οδοντοφόρος, -α. -ο **1.** αυτός που έχει δόντια **2.** ΖΩΟΛ. ***οδοντοφόρο*** (το) η μικρή προεξοχή που βρίσκεται στο στόμα των μαλακίων και φέρει μικροσκοπικά δόντια.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-φόρος* < *φέρω*].
οδοντοφυΐα (η) {σπάν. οδοντοφυϊών} η βαθμιαία εμφάνιση των δο-

ντιών στις φατνιακές αποφύσεις των γνάθων, η οποία συντελείται στη βρεφική και την πρώτη παιδική ηλικία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οδοντοφυώ (-έω)* < *οδοντο-* + *-φυώ* < *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

οδοντόφωνος, -η, -ο [1874] ο οδοντοπρόφερτος (βλ.λ.).

οδόντωμα (το) [1870] {οδοντώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα οδοντωτού τροχού που προεξέχει ανάμεσα σε δύο εντομές ΣΥΝ. δόντι **2.** προεξέχον τμήμα ξύλινων, μαρμάρινων ή μεταλλικών εξαρτημάτων, που επιτρέπει τη μεταξύ τους σύνδεση **3.** η προεξοχή τοίχου που βρίσκεται κάτω από το πάτωμα και η οποία στηρίζει τα δοκάρια που το υποβαστάζουν **4.** ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ιστό και αναπτύσσεται είτε στη θέση τού δοντιού κατά την αρχική του έκφυση είτε στα ούλα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odontome, dentome].

οδόντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις κ. ώσεων} **1.** η εμφάνιση των πρώτων δοντιών στον άνθρωπο ΣΥΝ. οδοντοφυΐα **2.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των δοντιών που υπάρχουν στο στόμα ανθρώπου ή ζώου σε δεδομένη στιγμή • **3.** (α) το σύνολο των εντομών και των προεξοχών, με τις οποίες γίνεται δυνατή η σύνδεση μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων (β) ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο των διαδοχικών εγκοπών και των προεξοχών μεταλλικού τροχού ΣΥΝ. γρανάζια **4.** ***οδόντωση ακτής*** το σύνολο των διαδοχικών προεξοχών προς τη θάλασσα, που εμφανίζει μια ακτή **5.** ***οδόντωση γραμματοσήμου*** το σύνολο των μικρών προεξοχών που μοιάζουν με δοντάκια και καλύπτουν την περιφέρεια τού γραμματοσήμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dentition].

οδοντωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εμφανίζει εγκοπές, ανάμεσα στις οποίες προβάλλουν οδοντοειδείς προεξοχές: ~ *τροχός* / *ταινία*· ΦΡ. ***οδοντωτός (σιδηρόδρομος)*** ο σιδηρόδρομος που κινείται με τη βοήθεια τρίτης, οδοντωτής τροχιάς.

οδοποιία (η) [αρχ.] {σπάν. οδοποιιών} **1.** η κατασκευή δρόμων **2.** (συνεκδ.) ο επιστημονικός τεχνολογικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και την εκτέλεση έργων κατασκευής δρόμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

οδοποιός (ο) [αρχ.] ο μηχανικός που έχει ειδικευτεί στη χάραξη και την κατασκευή δρόμων.

οδός (η) **1.** (λόγ.-επίσ.) η λωρίδα εδάφους με κατάλληλο υπόστρωμα και σήμανση, που επιτρέπει τη χερσαία επικοινωνία, τη μετακίνηση οχημάτων, πεζών και εμπορευμάτων: *αγροτική* / *εθνική* / *επαρχιακή* ~ || *η* ~ *Σταδίου* || ~ *ταχείας κυκλοφορίας* ΣΥΝ. δρόμος (πβ. λ. *δρόμος, λεωφόρος, σοκάκι, στενό*)· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***καθ' οδόν*** (*καθ' ὁδόν*, Πλάτ. *Πολιτεία* 435α) κατά τη διάρκεια πορείας ή ταξιδιού ή (μτφ.) κατά την πορεία προς την επίτευξη στόχου: *θα τα συζητήσουμε* ~ || (μτφ.) «*η χώρα βρίσκεται* ~ *προς την πολυπόθητη ΟΝΕ*» (εφημ.) (β) ***εν μέση οδώ*** (*ἐν μέσῃ ὁδῷ*) καταμεσής τού δρόμου και κατ' επέκτ. μπροστά στα μάτια των περαστικών, όλου τού κόσμου: *συνεπλάκησαν* ~ **2.** ο τρόπος επικοινωνίας: *εμπορική* / *ναυτιλιακή* ~ **3.** (μτφ.) ο τρόπος, η μέθοδος που χρησιμοποιεί κανείς, προκειμένου να ενεργήσει: *ακολουθεί τη σωστή* / *λανθασμένη* ~ ΣΥΝ. μέσον, σύστημα· ΦΡ. (α) ***μέση οδός*** βλ. λ. *μέσος* (β) ***οδός τής αρετής / τού Κυρίου*** (Κ.Δ., λ.χ. *τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*, Πράξ. 18, 25) ο τρόπος ζωής που είναι σύμφωνος με τις επιταγές τής ηθικής (γ) (αρχαιοπρ.) ***οδός τής απωλείας*** (*ὁδὸς τῆς ἀπωλείας*, Ιωάνν. Χρυσοστ. *Ὁμιλ.* 44, 3) ο τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, ο έκλυτος βίος (δ) ***διά τής πλαγίας / τεθλασμένης οδού*** χρησιμοποιώντας μέσον, ακολουθώντας μη νόμιμη διαδικασία **4.** ΑΝΑΤ. ***αναπνευστική οδός*** βλ. λ. *αναπνευστικός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sed- «πηγαίνω» (που πρέπει να διαχωριστεί από τη ρίζα *sed- «κάθομαι», πβ. *ἕδ-ρα*), πβ. σανσκρ. a-sad- «προχωρώ, πλησιάζω», αβεστ. apa-had- «απομακρύνομαι, απουσιάζω», αρχ. σλαβ. chodŭ «βάδισμα, περπάτημα», ρωσ. chód κ.ά. Παράγ. *ὁδ-ηγῶ, ὁδοι-πόρος, ὁδ-εύω, μέθ-οδος, εἴσ-οδος, πρό-οδος, φροῦδος* (βλ.λ.) κ.ά.].

> **οδός: παράγωγα – σύνθετα.** Από τις πιο παραγωγικές λέξεις τής Ελληνικής σε όλη τη διαδρομή της είναι η λ. **οδός**, από τη ρ. *sed- *(ἑδ-)* «πηγαίνω», διάφορη τής *sed- *(ἑδ-)* «κάθομαι» (πβ. *ἕδ-ρα, καθ-ίζω* < *si-sd-o, *ἑδ-ώλιο, ἔδ-αφος*). Ως α' συνθετικό το *οδός* έδωσε τα: *οδοι-πόρος* (*οδοι-*, αρχ. τύπος τοπικής πτώσεως), *οδ-ηγός* (*οδός* + *άγω*), *οδο-ποιία, οδό-στρωμα* / *οδό-στρωση* / *οδο-στρωτήρας, οδό-φραγμα, οδό-σημο, οδο-δείκτης* κ.ά. Ως β' συνθετικό το *οδός* εμφανίζεται στα σύνθετα: *άν-οδος, επ-άν-οδος, κάθ-οδος, είσ-οδος, έξ-οδος, δι-έξ-οδος (α-διέξοδος), δί-οδος, μέθ-οδος, πρόσ-οδος, περί-οδος, σύν-οδος, πρό-οδος, πάρ-οδος, έφ-οδος (αντ-έφοδος)*. Από παράγωγα τού *οδός* ως β' συνθετικού έχουμε τα: *πλανόδιος, Εισόδια, εφόδια (πολεμοφόδια), διόδια*. Το *οδός* παρήγαγε και το *οδεύω* («βαδίζω προς, πηγαίνω»), από όπου τα *μεθ-οδεύω, (ε)ξ-οδεύω, προ-οδεύω, περι-οδεύω, συν-οδεύω, (ε)σ-οδεύω, εφ-οδεύω, αφ-οδεύω*.

οδοσήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση οδοδεικτών στο οδικό δίκτυο.

οδόσημο (το) {οδοσήμ-ου | -ων} ο οδοδείκτης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. signpost].

οδόστρωμα (το) [1887] {οδοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ασφαλτοστρωμένη επιφάνεια δρόμου, πάνω στην οποία κυκλοφορούν τα οχήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Straßenbelag].

οδόστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη τής επιφάνειας δρόμου με τα κατάλληλα ανθεκτικά υλικά, η κατασκευή οδοστρώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

οδοστρωτήρας (ο) [1833] **1.** το αυτοκινούμενο συνήθ. μηχάνημα, που διαθέτει έναν ή περισσότερους μεταλλικούς κυλίνδρους μεγάλης διαμέτρου και χρησιμοποιείται στην οδοποιία για την ισοπέδωση τού εδάφους· (μτφ. για πρόσ.) **2.** αυτός που εξισώνει, ισοπεδώνει τα πάντα, παραγνωρίζοντας ιδιαιτερότητες, διακρίσεις ή διαφορές **3.** αυτός που ενεργεί με υπερβολικό δυναμισμό, χωρίς προσοχή και λεπτούς χειρισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

οδούς (ο) → δόντι

οδόφραγμα (το) [1863] {οδοφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόχειρο και προσωρινό οχυρωματικό έργο, το οποίο κατασκευάζεται από ετερόκλιτα συνήθ. υλικά και τοποθετείται καθέτως σε δρόμο, με στόχο να εμποδιστεί η κυκλοφορία και η διάβαση: *οι διαδηλωτές έστησαν πολλά* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

Ο.Δ.Π.Ε. (η) Ομοσπονδία Διαιτητών Ποδοσφαίρου Ελλάδας.

οδύνη (η) {οδυνών} (λόγ.) **1.** ισχυρός ψυχικός πόνος, μεγάλη θλίψη: *συμμετέχουμε στην* ~ *τής οικογένειας τού εκλιπόντος* ΣΥΝ. λύπη **2.** ΝΟΜ. ***ψυχική οδύνη*** μορφή ηθικής βλάβης, συνιστάμενη στον ψυχικό πόνο που αισθάνεται το πρόσωπο, όταν προσβληθεί ένα έννομο αγαθό είτε δικό του είτε και τρίτου προσώπου προς το οποίο όμως συνδέεται στενά· για την ψυχική οδύνη το δικαστήριο μπορεί, κατά τους όρους τού νόμου, να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (βλ. κ. *ηθική βλάβη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανώδυνος, σύνθετος, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀδ-* (+ επίθημα *-υν-*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. *ἔδεσμα*). Η σημασιολ. εξέλιξη από την αρχική σημ. «τρώγω» μπορεί να ερμηνευθεί μεταφορικά ως αποτέλεσμα τού ότι ο βαθύς πόνος κατατρώγει εσωτερικά τον άνθρωπο και τον φθείρει. Παρόμοιου περιεχομένου είναι λ.χ. η λατ. φρ. τού Οράτιου curae edaces «φροντίδες πολυφάγες», καθώς και τα λιθ. ėdžiótis «βασανίζω», edzióti «τρώγω, δαγκώνω». Βλ. κ. *οδύρομαι*].

οδυνηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που προκαλεί σωματικό ή ψυχικό πόνο: ~ *χειρουργική επέμβαση* || ~ *χωρισμός* / *μνήμες* ΣΥΝ. επώδυνος ΑΝΤ. ανώδυνος **2.** (μτφ.) για κάτι ιδιαίτερα αρνητικό για κάποιον: *το κόμμα του υπέστη* ~ *ήττα στις εκλογές* || *τα αποτελέσματα τού διαγωνισμού τού επεφύλασσαν μια* ~ *έκπληξη* || *οι συνέπειες τής επιβολής εμπάργκο υπήρξαν οδυνηρές για τον λαό τής χώρας αυτής*. — **οδυνηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀδύνη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*].

οδυρμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) το γοερό κλάμα, ο θρήνος· κυρ. στη ΦΡ. ***κλαυθμός και οδυρμός*** (*κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμός*, Κ.Δ. Ματθ. 2, 18) για πολύ μεγάλο θρήνο.

οδύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κλαίω βγάζοντας δυνατές θρηνητικές κραυγές ΣΥΝ. θρηνώ, ολοφύρομαι· ΦΡ. (μτφ.) ***κλαίω και οδύρομαι*** βλ. λ. *κλαίω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀδ-* (+ επίθημα *-υρ-*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (βλ. λ. *ἔδεσμα*). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό και σημασιολ. μεταβολή με τη λ. *ὀδύνη* (βλ.λ.)].

Οδυσσέας (ο) **1.** ο ομηρικός βασιλιάς τής Ιθάκης, ήρωας τής *Ιλιάδας* και κεντρικός ήρωας τής *Οδύσσειας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Οδυσσεύς** {-έως, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀδυσσεύς* / *Ὀλυττεύς* / *Ὀλισεύς*, αγν. ετύμου, προελληνικό όνομα, πιθ. δάνειο ανατολικής (πβ. χεττ. Ul(l)uš) ή μεσογ. προέλ., όπως και το αντίστοιχο λατ. Ulixes. Στην *Οδύσσεια* το όνομα συνδ. παρετυμολογικά με το ρ. *ὀδύσσομαι* «οργίζομαι, μισώ», όπου ο *Ὀδυσσεύς* χαρακτηρίζεται ως αντικείμενο οργής και μίσους. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το λυδικό όνομα *Λίξος*, ακόμη δε λιγότερο με το όνομα *Αὐτόλυκος* τού παππού του από τη μητέρα του].

Οδύσσεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ομηρικό έπος, το οποίο αφηγείται τις περιπέτειες τού Οδυσσέα από την αναχώρησή του από την Τροία μέχρι την άφιξή του στην Ιθάκη και τη μνηστηροφονία **2.** (μετωνυμ.) η σειρά ταλαιπωριών, περιπετειών και περιπλανήσεων: *το ρεπορτάζ αναφέρεται στην* ~ *μιας ομάδας Ασιατών λαθρομεταναστών, από τη στιγμή που έφυγαν από την πατρίδα τους ώς την παράνομη είσοδό τους στη χώρα και τη σύλληψή τους*. — **οδυσσειακός,** -ή, -ό [μτγν.].

οδωνύμιο (το) {οδωνυμί-ου | -ων} το όνομα οδού, π.χ. η οδός *Σόλωνος*.
[ΕΤΥΜ. < *οδός* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

Ο.Ε. (η) Ομόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *ομόρρυθμος*).

Ο.Ε.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Αυτοκινητικών Συγκοινωνιών.

Ο.Ε.Β.Α. (η) Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Αθήνας.

Ο.Ε.Δ.Β. (ο) Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (πρώην Ο.Ε.Σ.Β.: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων).

Ο.Ε.Ε. (ο) Οργανισμός Εργατικής Εστίας.

Ο.Ε.Κ. (ο) Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας.

Ο.Ε.Ο.Σ. (ο) Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας.

Ο.Ε.Σ.Ε. (η) Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων Ελλάδος.

Ο.Ε.Σ.Φ.Σ. (η) Οικονομική Εφορία Συγκέντρωσης Φορολογικών Στοιχείων.

Ο.Ε.Τ.Ο. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Οργανώσεων.

Ο.Ε.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Υπαλλήλων.

Ο.Ε.Φ.Α. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Φορτηγών Αυτοκινήτων.

όζαινα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια μορφή ρινίτιδας, η οποία προκαλεί έντονη δυσοσμία στον βλεννογόνο τής μύτης και συνοδεύεται από μείωση ή απώλεια τής όσφρησης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄζω* (βλ.λ.)].

οζαινικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την όζαινα **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από όζαινα.

οζαινώδης, -ης, -ες {οζαινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που απο-

πνέει κακοσμία παρόμοια με αυτήν που προκαλεί η όζαινα: ~ *πλευρίτιδα* ΣΥΝ. δύσοσμος.

οζίδιο (το) {οζιδί-ου | -ων} ο μικρός όζος.

όζον (το) {όζοντος | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. αλλοτροπική μορφή τού οξυγόνου με τρία άτομα σε κάθε μόριο (χημικός τύπος: O_3), που απαντά στα ανώτερα στρώματα τής γήινης ατμόσφαιρας (οζοντόσφαιρα) ως αέριο με κυανό χρώμα και δριμεία, διαπεραστική οσμή, έχει δε την ιδιότητα να απορροφά τις σκληρές υπεριώδεις ακτινοβολίες, εμποδίζοντάς τες να φθάσουν στο έδαφος, πράγμα που το καθιστά σημαντικό για τη διατήρηση τής ζωής στη Γη· χρησιμοποιείται για την απολύμανση τού νερού ή τού αέρα, τη σύνθεση πολλών οργανικών ενώσεων λόγω των οξιδωτικών του ιδιοτήτων και σε άλλες βιομηχανικές δραστηριότητες **2.** ΟΙΚΟΛ. ***τρύπα τού όζοντος*** η περιοχή τής οζοντόσφαιρας, όπου το όζον έχει καταστραφεί, πράγμα που θέτει σε κίνδυνο τη θερμική ισορροπία στη Γη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Ozon < αρχ. *ὄζον*, ουδ. μτχ. τού ρ. *ὄζω* «βρομώ, αναδίδω δυσοσμία» (βλ.λ.)].

> **όζον – ιόν: οζοντόσφαιρα ή οζονόσφαιρα; ιοντόσφαιρα ή ιονόσφαιρα; οζοντίζω ή οζονίζω; ιοντίζω ή ιονίζω;** Τα **όζον** και **ιόν**, ως ουσιαστικοποιημένες μετοχές και τα δύο (το **όζον** < μτχ. ενεστ. *ὁ ὄζων, ἡ ὄζουσα, τὸ ὄζον* τού ρ. *ὄζω*· το **ιόν** < μτχ. ενεστ. *ὁ ἰών, ἡ ἰοῦσα, τὸ ἰόν* τού αρχ. *εἶμι*), κλίνονται αντιστοίχως το *όζον*, τού **όζοντος** και το *ιόν*, τού **ιόντος**, πράγμα που δηλώνει ότι το θέμα τους (από όπου σχηματίζονται κανονικώς τα παράγωγα και τα σύνθετα) είναι **οζοντ-** και **ιοντ-**. Άρα οι σωστά σχηματισμένοι τύποι είναι τα: **οζοντ-ό-σφαιρα, οζοντ-ίζω, οζοντ-ικός, οζοντ-ο-μετρικός**, που είναι προτιμότερα από τα **οζον-ό-σφαιρα, οζον-ίζω, οζον-ικός, οζον-ο-μετρικός**. Ομοίως, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, τα **ιοντ-ό-σφαιρα, ιοντ-ίζω, ιοντ-ικός, ιοντ-ο-μετρικός** είναι προτιμότερα –ως σωστά σχηματισμένοι τύποι– στη χρήση αντί των **ιον-ό-σφαιρα, ιον-ίζω, ιον-ικός, ιον-ο-μετρικός**. Τα *οζονόσφαιρα, οζονίζω, ιονόσφαιρα, ιονίζω* κ.τ.ό. έχουν σχηματιστεί –σε ξένες γλώσσες– απευθείας από το θέμα τής ονομαστικής.

οζοντίζω [1876] κ. **οζονίζω** ρ. μετβ. {οζόντισ-α, -θηκα, -μένος} αποστειρώνω (σώμα), διαποτίζοντας με όζον. — **οζοντισμός** κ. **οζονισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. ozoniser (< ozone). Βλ. κ. *όζον*].

οζοντογόνος, -ος, -ο κ. **οζονογόνος** αυτός που παράγει όζον: ~ *συσκευή*.
[ΕΤΥΜ. < *όζον, -ντος* + *-γόνος* (βλ. κ. *γόνος*)].

οζοντομετρία κ. **οζονομετρία** (η) ΧΗΜ. ο ποσοτικός προσδιορισμός τής περιεκτικότητας τού αέρα ή τού οξυγόνου σε όζον. — **οζοντομετρικός** [1887] κ. **οζονομετρικός** -ή, -ό, **οζοντομετρικά** κ. **οζονομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonométrie].

οζοντόμετρο κ. **οζονόμετρο** (το) {οζοντομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τον ποσοτικό προσδιορισμό τού όζοντος που περιέχεται στην ατμόσφαιρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonomètre].

οζοντόσφαιρα κ. **οζονόσφαιρα** (η) περιοχή στα ανώτερα στρώματα τής γήινης ατμόσφαιρας, στην οποία είναι συγκεντρωμένες οι μεγαλύτερες ποσότητες όζοντος τού πλανήτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ozonosphere].

όζος (ο) **1.** εξογκωμένο τμήμα στελέχους φυτού, από το οποίο φύεται φύλλο ή κλαδί **2.** το οίδημα που σχηματίζουν πάνω σε φυτό έντομα, μέσα στο οποίο εναποθέτουν τα αβγά τους **3.** το άγονο μάτι φυτού • **4.** το σκληρό όγκωμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια παλάμης ή πέλματος ΣΥΝ. ρόζος, κάλος **5.** ΙΑΤΡ. σκληρό, ενίοτε ψηλαφητό στρογγυλόσχημο όγκωμα, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί στο χόριο ή στον υποδόριο ιστό. — (υποκ.) **οζίδιο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ό-sd-os* < *ὀ-* αθροιστ. + -sd-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sed- «κάθομαι» (πβ. *ἕζ-ομαι*, βλ. κ. *ἕδ-ρα*). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. ost, γοτθ. asts, αρχ. γερμ. ast, καθώς και με λατ. nidus «φωλιά» (< *nizd-us), γαλλ. nid].

-όζος, -όζα, -όζο κ. **-όζικο** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις και που δηλώνουν ιδιότητα: *φουρι-όζος, βιρτου-όζος, σκερτσ-όζικο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -oso (< λατ. -osus) και έχει την αφετηρία του σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φουριόζος* < ιταλ. furioso, *μαφιόζος* < ιταλ. mafioso)].

όζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} ♦ **1.** (αμετβ.) (αρχαιοπρ.) μυρίζω, αναδίδω ορισμένη οσμή· (συνήθ.) αποπνέω δυσοσμία ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (μτφ.) αφήνω να διαφανεί, προδίδω: *τα γραπτά του όζουν δογματισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄζω* / *ὄσδω* (δωρ.) < **ὄδ-jω* < I.E. *od- «μυρίζω, αναδίδω οσμή», πβ. λατ. odor «οσμή» (> γαλλ. odeur), αλβ. amë «δυσοσμία» κ.ά. Ομόρρ. *ὄζ-ον, ὀσ-μή* / *ὀδ-μή, -ώδης* (βλ.λ.) κ.ά. Βλ. κ. *οσφραίνομαι*].

οζώδης[1], -ης, -ες [μτγν.] {οζώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (για φυτά) αυτός που έχει στην επιφάνειά του όζους: ~ *βλαστός* **2.** ΙΑΤΡ. (για νόσους) αυτός που εμφανίζει όζους ή οζίδια: ~ *βρογχοκήλη*.

οζώδης[2], -ης, -ες αυτός που μυρίζει άσχημα, που αποπνέει δυσοσμία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄζω*].

Ο.Η.Ε. (ο) Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

όθε επίρρ. (λαϊκ.) **1.** όπου **2.** από όπου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὅθεν*].

Οθέλλος (ο) (μετωνυμ.) παθολογικά ζηλιάρης εραστής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Othello, ήρωας τής ομώνυμης τραγωδίας τού Σαίξπηρ (1604). Το όνομα πλάστηκε από τον ίδιο τον συγγραφέα, ο οποίος προσέθεσε το ιταλ. επίθημα -ello στο θ. τής λ. Othoman «Οθωμανοί» < αραβ. Uthmān / Usman].

όθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από όπου: *ο αττικός τύπος τού «λαός» ήταν «λεώς»*, ~ *και τα «λεωφόρος» και «λεωφορείο»* ΣΥΝ. εξού **2.** επομένως, συνεπώς, κατά συνέπεια: *σε κάθε κοινωνία προωθείται ένα πρότυπο συμπεριφοράς προς μίμηση*· ~ *το πρότυπο τού σοφού, τού ήρωα, τού αγίου κ.λπ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅθεν* < *ὅ* (ουδ. τής αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*) + *-θεν* (βλ.λ.)].

οθνείος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει σε ξένο έθνος: ~ *έθιμα* / *παραδόσεις* ΣΥΝ. ξένος, αλλοεθνής, αλλότριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀθνεῖος* < **ὄθνος* (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *οἰκεῖος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *ἔθ-νος* (βλ.λ.)].

οθόνη (η) {οθονών} **1.** η λευκή επιφάνεια, πάνω στην οποία προβάλλονται εικόνες κινηματογραφικές ή φωτογραφικές· ΦΡ. (α) ***μεγάλη οθόνη*** (i) η οθόνη τού κινηματογράφου (ii) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος (β) ***μικρή οθόνη*** (i) η οθόνη τής τηλεόρασης (ii) (συνεκδ.) η τηλεόραση (γ) ***οθόνη ελέγχου*** ο καθοδικός σωλήνας παραγωγής εικόνας, που χρησιμοποιείται στους τηλεοπτικούς πομπούς για τον ποιοτικό έλεγχο τής εικόνας (δ) ***οθόνη φθορίζουσα*** το φθορίζον διάφραγμα, στο οποίο προσπίπτει η ακτινοβολία Χ κατά τις ακτινοσκοπήσεις **2.** (α) η επιφάνεια τηλεοπτικής συσκευής, πάνω στην οποία σχηματίζεται εικόνα, που δημιουργείται από καθοδικούς σωλήνες: *τετράγωνη* / *επίπεδη* / *μονοχρωματική* / *έγχρωμη* ~ || ~ *υψηλής ευκρίνειας* (β) ΠΛΗΡΟΦ. περιφερειακή συσκευή τού Η/Υ, στην οποία εμφανίζονται δεδομένα και επιδεικνύονται οι διάφορες επιλογές **3.** (γενικότ.) το μόνιτορ **4.** ΝΑΥΤ. το ύφασμα με το οποίο κατασκευάζονται τα ιστία ΣΥΝ. μουσαμάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λεπτό λινό ύφασμα», δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. 'ētūn «αιγυπτιακό λινό», αιγυπτ. idmj «πορφυρό λινό ύφασμα». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *μικρή* / *μεγάλη οθόνη* (< γαλλ. petit / grand écran)].

Οθωμανική Αυτοκρατορία (η) ΙΣΤ. τουρκική αυτοκρατορία που ιδρύθηκε υπό τη σουλτανική δυναστεία των Οσμάν με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη· περιελάμβανε στα χρόνια τής ακμής της τη σημερινή Τουρκία, τη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, μέρος τής Β. Αφρικής, τής σημερινής Ρωσίας και τής Ουγγαρίας· το 1918 κατέρρευσε και ακολούθησε το 1923 η ανακήρυξη τής Τουρκικής Δημοκρατίας (βλ. κ. λ. *Οθωμανός*).

οθωμανικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Οθωμανούς ή/και την Οθωμανική Αυτοκρατορία: ~ *ζυγός* / *σπουδές* / *Δίκαιο* **2.** ***οθωμανικό*** (το) (σκωπτ.-οικ.) το πρωκτικό σεξ.

οθωμανισμός (ο) [1822] η πολιτική πρακτική που υιοθετήθηκε από πολλούς πολιτικούς τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και απέβλεπε στη συνένωση των διαφόρων λαών της σε μία οθωμανική εθνότητα υπό το σκήπτρο τού σουλτάνου.

Οθωμανός (ο), **Οθωμανή** (η) **1.** Τούρκος που ανήκει στη σουλτανική δυναστεία, την οποία ίδρυσε ο Οσμάν ή Οθμάν ΣΥΝ. Οσμανλής **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε Τούρκος κυρ. τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ὀθωμανός* / *Ὀτ(ο)μανός* < αραβ. Uthmān / Usman, όνομα τού ιδρυτή τού οθωμανικού κράτους Οσμάν (1259-1326)].

Όθων (ο) {Όθων-ος, -α} **1.** όνομα Γερμανών ηγεμόνων: ~ *ο Μεγαλοπρεπής ή Επιφανής* **2.** βασιλιάς τής Ελλάδος από το 1832 ώς το 1862 **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Όθωνας**.
[ΕΤΥΜ. Εξελληνισμένη μορφή τού γερμ. ονόματος Otto < αρχ. γερμ. ot «πλούτη, περιουσία». Είναι αξιοσημείωτο ότι η ίδια ρίζα (ot) αντιστοιχεί ετυμολογικά στην αρχ. αγγλ. ead, η οποία αποτελεί και το α' συνθ. τού αγγλ. ονόματος Edward (Εδουάρδος) < ead «πλούτη» + weard «φρουρός, φύλακας»].

οθωνικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τον πρώτο βασιλιά τής Ελλάδος Όθωνα (1832-62). Επίσης **οθώνειος**, -α, -ο [1837].

Οθωνοί (οι) νησί των Επτανήσων ΒΔ. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται στον βασιλιά *Όθωνα*].

οι οριστικό άρθρο → ο, η, το

όι επιφών.· για την έκφραση σωματικού και ψυχικού πόνου: ~*! Τι κακό ήταν αυτό που πάθαμε!*

-οια [αρχ.] κατάληξη θηλ. ουσιαστικών.

> **-οια: ουσιαστικά σε -οια.** Παράγωγα ουσιαστικά σε /ia/, προπαροξύτονα (τονιζόμενα στην τρίτη συλλαβή), προερχόμενα από θέματα που περιείχαν *-ο-*, γράφονται με **-οι- (-οια)**. Π.χ. από το θέμα **ρο-** τού *ρέω* (πβ. *ρό-ος > ρους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-ροια** *(διάρροια)*· από το θ. **πλο-** τού *πλέω* (πβ. *πλόος > πλους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-πλοια** *(ά-πλοια)*· από το θ. **νο-** τού *νοώ* (πβ. *νόος > νους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-νοια** *(διά-νοια)*. Τέτοια ουσιαστικά σε *-οια* είναι: **-νοια**· *ά-νοια, αγχί-νοια, αμβλύ-νοια, βραδύ-νοια, βαθύ-νοια, διά-νοια, διχό-νοια, έν-νοια, επί-νοια, εύ-νοια, ευρύ-νοια, κρυψί-νοια, κουφό-νοια, μετά-νοια, μικρό-νοια, ομό-νοια, οξύ-νοια, περί-νοια, πρό-νοια, παρά-νοια, ταχύ-νοια, υπό-νοια*· **-ροια**· *αμηνόρροια, εμμηνόρ-ροια, λογοδιάρ-ροια, λευκόρ-ροια, μηνόρ-ροια, πάλίρ-ροια, πυόρ-ροια, ρινόρ-ροια, σπερματόρ-ροια, απόρ-ροια, βλεννόρ-ροια, γονόρ-ροια, διάρ-ροια, δακρυόρ-ροια, σιαλόρ-ροια, φυλλόρ-ροια*· **-πνοια**· *ά-πνοια, από-πνοια, βραδύ-πνοια, δύσ-πνοια, εύπνοια, επί-πνοια, ταχύ-πνοια, σύμ-πνοια*· **-πλοια**· *ά-πλοια, εύπλοια*· επίσης το **άγνοια** (< *αγνοώ*) και τα κύρια ονόματα **Εύβοια** και **Βέροια**.

οιακοστρόφιο (το) [1858] {οιακοστροφί-ου | -ων} (λόγ.) η ρόδα τού τιμονιού τού πλοίου. — **οιακοστρόφος** (ο).

οίαξ (ο) {οίακ-ος | -ες, -άκων} (αρχαιοπρ.) **1.** η λαβή τού πηδαλίου ΣΥΝ.

δοιάκι **2.** (αρχαιοπρ.-συνεκδ.) το πηδάλιο • **3.** ΑΝΑΤ. εμβρυϊκός σχηματισμός που κατευθύνει τον όρχι κατά την κάθοδό του στο όσχεο και που κατά τη μετεμβρυϊκή ζωή διατηρείται με τη μορφή τού οσχεϊκού συνδέσμου. — (υποκ.) **οιάκιον** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *δοιάκι*].

οίδα ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) γνωρίζω, ξέρω· μόνο στις ΦΡ. (α) ***τις οίδε;*** *(τίς οἶδε;)* ποιος γνωρίζει; (ενν. είναι άγνωστο): ~ *πότε θα αποπερατωθεί το έργο!* (β) ***Κύριος οίδε*** *(Κύριος οἶδε)* μόνον ο Θεός γνωρίζει, είναι άγνωστο: ~ *πόσα μαρτύρια υπέστη* (γ) ***ου γαρ οίδασι τι ποιούσι*** *(οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι.* Κ.Δ. Λουκ. 23, 34) για ανθρώπους που δεν έχουν επίγνωση των πράξεών τους (δ) ***εν οίδα ότι ουδέν οίδα*** *(ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα,* ρήση τού Σωκράτη) ένα γνωρίζω, ότι δεν ξέρω τίποτε (ε) ***ουκ οίδα τον άνθρωπο*** *(οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον,* Κ.Δ. Μάρκ. 14, 71) όταν απαρνείται κανείς (κάποιον) προσποιούμενος ότι δεν τον γνωρίζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω, δίγαμμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶδα*, παρακ. (με ενεστ. χρήση) τού ρ. *εἴδω* «βλέπω, παρατηρώ». < **Ϝοῖδ-α* < *woid-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weid- «βλέπω – γνωρίζω», πβ. σανσκρ. véda (παρακ.) «γνωρίζω», λατ. video «βλέπω», γαλλ. voir, ισπ. ver, γοτθ. wait «γνωρίζω», γερμ. wissen, αγγλ. wise «σοφός, γνώστης», αρχ. σλαβ. vědě «έχω δει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εἶδ-ον* (< **ἔ-Ϝιδ-ον*), *ἰδ-έα, εἶδ-ος, εἴδ-ησις, εἰδ-ήμων, εἴδ-ωλο(ν), ἱσ-τορ-ία* (< **Ϝιδ-τορ-*) κ.ά. Το ρ. *οἶδα* αναφερόταν κυρ. στη θεωρητική γνώση, κάλυπτε δε το σημασιολ. πεδίο τής γνώσης με τρόπο γενικότερο από τα συνώνυμα *ἐπίσταμαι* και *γιγνώσκω*].

οιδαλέος, -α, -ον (λόγ.) αυτός που έχει πρηστεί ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδῶ (-έω)* «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» (βλ. λ. *οίδημα*) + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

οίδημα (το) {οιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) η μη φυσιολογική διόγκωση μέρους τού σώματος ΣΥΝ. (καθημ.) πρήξιμο **2.** ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκέντρωση υγρού στους μεσοκυττάριους χώρους τού συνδετικού ιστού. — **οιδηματικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδῶ (-έω)* «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» < Ι.Ε. *oid- / *aid- «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. αρμ. ayiumn, αρχ. γερμ. eiz «πύον, απόστημα», eittar «πύον» (> γερμ. Eiter), αρχ. ισλ. eitr κ.ά. Βλ. κ. *Οἰδίπους*].

οιδηματώδης, -ης, -ες [μτγν.] {οιδηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει μορφή οιδήματος ή εμφανίζει οίδημα.

οιδιπόδειος, -α, -ο 1. ΜΥΘΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Οιδίποδα **2.** ΨΥΧΟΛ. ***οιδιπόδειο σύμπλεγμα*** το σύνολο σεξουαλικών επιθυμιών που, σύμφωνα με την ψυχανάλυση, αναπτύσσεται στο παιδί (συνήθ. στο αγόρι) προς τον γονέα του αντιθέτου φύλου και συνοδεύεται από ζηλότυπη εχθρότητα προς τον άλλο γονέα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Οἰδίπους* (βλ.λ.). Ο όρ. *οιδιπόδειο σύμπλεγμα* (γερμ. Ödipus Komplex) οφείλεται στον αρχ. μύθο, σύμφωνα με τον οποίο ο Οιδίπους σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του, χωρίς να το γνωρίζει].

Οιδίπους (ο) {Οιδίπου-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά τής Θήβας Λαΐου και τής Ιοκάστης· έλυσε το αίνιγμα τής Σφίγγας και εν αγνοία του σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του. Επίσης **Οιδίποδας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδι-* (< *οἰδῶ* «πρήζομαι») + *πούς* «πόδι», οπότε αρχική σημ. «αυτός που έχει πρησμένα πόδια». Αυτή άλλωστε ήταν και η εκδοχή τού αρχ. μύθου, κατά την οποία ο Οιδίπους, όταν ήταν μωρό, τρυπήθηκε στα πόδια από τους γονείς του και αφέθηκε στο δάσος να πεθάνει].

Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. (η) Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδος.

οιηματίας (ο) {οιηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που υπερεκτιμά τον εαυτό του και συμπεριφέρεται αλαζονικά ΣΥΝ. αλαζόνας, καυχησιάρης, υπερόπτης ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἴημα* (βλ. λ. *οίηση*) + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *εγκληματ-ίας*].

οίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μεγάλη ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζονεία, έπαρση ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἴησις*, αρχική σημ. «γνώμη, άποψη», < *οἴομαι* «νομίζω, έχω τη γνώμη» < **ὀ(Ϝ)jομαι* < **ὀ(Ϝ)ίομαι* < **ὀ(Ϝ)ισ-jομαι*, αβεβ. ετύμου. Αμφίβολες ετυμολογικές συνδέσεις: (α) με τ. *ὀ-ίσ-jο-μαι (ὀ- προθεμ. + θ. *-(ε)ισ-*, πβ. σανσκρ. iṣyati «θέτω σε κίνηση») (β) με τις λ. *οἰωνός, αἰετός* «αετός» (πβ. λατ. avis «πουλί») και (γ) με σανσκρ. āviḥ «σαφώς, ευκρινώς» (με την υπόθεση ότι *οἴω / -ομαι* < **ω(Ϝ)ίjω*)].

οίκαδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** προς το σπίτι: ~ *επιστροφή* **2.** προς την πατρίδα: ~ *επιστροφή των στρατιωτών* (από εκστρατεία).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκα-* (< *οἶκος*, ίσως από αιτ. αμάρτυρου **Ϝοῖξ* ή από τον πληθ. περιληπτικού ουδ.) + *-δε*].

οικειοθελής, -ής, -ές {οικειοθελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γίνεται με ελεύθερη βούληση ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, αυτόβουλος ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός. — **οικειοθελώς** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οἰκεῖος* + *-θελής* < *θέλω*].

οικειοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οικειοποιείσαι... | οικειοποιήθηκα} κάνω δικό μου (κάτι που ανήκει σε άλλον): *άνθρωποι με αντιδημοκρατικό παρελθόν οικειοποιήθηκαν αργότερα τον τίτλο τού προοδευτικού* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι, σφετερίζομαι. — **οικειοποίηση** (η) [1835]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλέβω*.

οικείος, -α, -ο 1. (α) αυτός που είναι γνώριμος και φιλικός: ~ *ατμόσφαιρα / κλίμα / περιβάλλον* (β) γνώριμος και συνηθισμένος: ~ *καταστάσεις* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με εμάς τους ίδιους, με υποθέσεις που μας αφορούν: *η παράσταση θύμισε στους θεατές* ~ *κακά*· ΦΡ. (λόγ.) ***οικεία / ιδία βουλήσει*** *(οἰκείᾳ / ἰδίᾳ βουλήσει)* αυτοβούλως, με τη δική μου θέληση, οικειοθελώς: *προσήλθε* ~ ΣΥΝ. εκουσίως (β) **οικείοι** (οι) οι συγγενείς· ΦΡ. ***εξ οικείων τα βέλη*** για περιπτώσεις στις οποίες η επίθεση εκδηλώνεται από πρόσωπα τού περιβάλλοντος αυτού που τη δέχεται: *ο πρωθυπουργός επικρίθηκε από κυβερνητικά στελέχη· δηλαδή ~!* **3.** αντίστοιχος, σχετικός: *οι περιπτώσεις που αναφέρονται στις ~ διατάξεις τού νόμου* **4.** αυτός που ταιριάζει, που αναλογεί σε κάτι: *το τοποθέτησα στην ~ θέση* (στην πρέπουσα). **οικεία / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόλογος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκεῖος* < *οἶκος*. Η λ. αναφερόταν εξαρχής σε πρόσωπα και πράγματα που ανήκαν στον ίδιο *οἶκο*, χρησιμοποιήθηκε δε και ως συνώνυμο τού *ἴδιος*. Η σημ. «αρμόζων, ταιριαστός» είναι αρχ.].

οικειότητα (η) [αρχ.] {οικειοτήτων} **1.** η σχέση που πηγάζει από τη στενή γνωριμία: *δεν έχω τόση ~ μαζί του, ώστε να του μιλώ στον ενικό* **2.** (συνεκδ.) η συμπεριφορά που φανερώνει στενή γνωριμία: *του μιλά με ~, χωρίς τυπικότητες* **3. οικειότητες** (οι) οι φιλικοί τρόποι που ξεπερνούν το επιτρεπτό μέτρο και καταλήγουν σε συμπεριφορά ανάρμοστη και απρεπή: *να λείπουν οι πολλές ~!*

οικειούμαι [αρχ.] κ. **οικειώνομαι** ρ. μετβ. {οικειούσαι... | οικειώ-θηκα, -μένος} **1.** οικειοποιούμαι (βλ.λ.) **2.** εξοικειώνομαι με (κάτι). — **οικείωση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

οίκημα (το) [αρχ.] {οικήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο στεγασμένος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατοικία κάποιου ΣΥΝ. εστία, σπίτι.

οίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χρήση στεγασμένου χώρου ως κατοικίας ΣΥΝ. κατοίκηση **2.** ΝΟΜ. προσωπική δουλεία (βλ.λ.) η οποία παρέχει στον δικαιούχο το αποκλειστικό δικαίωμα να χρησιμοποιεί ως κατοικία ξένη οικοδομή ή διαμέρισμά της.

οικήσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατάλληλος για κατοικία ΣΥΝ. κατοικήσιμος.

οικία (η) (λόγ.-επίσ.) το κτήριο στο οποίο κατοικεί (κάποιος): ~ *Αναγνωστοπούλου*· ΦΡ. ***των οικιών υμών εμπιμπραμένων υμείς άδετε*** βλ. λ. *άδω*. ΣΧΟΛΙΟ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκος* (βλ.λ.). Η λ. *οἰκία* δήλωνε κυρ. το κτίσμα, το σπίτι, τον στεγασμένο χώρο τής κατοικίας, ενώ η λ. *οἶκος*, ευρύτερη σημασιολογικά, αναφερόταν επίσης στην οικογένεια, στην περιουσία τού οικοδεσπότη, καθώς και σε άλλα είδη οικημάτων (λ.χ. *ναούς, αἰθούσας* κ.τ.ό)].

οικιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σπίτι, την κατοικία: ~ *χρήση / είδη / σκεύη / εξοπλισμός / θέρμανση*· ΦΡ. ***οικιακός / οικιακή βοηθός*** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να κάνει τις δουλειές τού σπιτιού (β) ***οικιακή οικονομία*** (i) το σύνολο γνώσεων σε συστηματική μορφή, τις οποίες πρέπει να διαθέτει κανείς για την επιτυχημένη διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι, την οικογένεια ή γενικότ. με τις ανάγκες τού καθημερινού βίου (π.χ. ενδυμασία, υγιεινή διατροφή κ.λπ.) (ii) (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα που διδάσκει τη σωστή διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι (iii) η εξεύρεση πόρων για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών (γ) ***οικιακός κινηματογράφος*** (home cinema / theatre) οικιακό σύστημα με οπτικοακουστικές συσκευές υψηλής ποιότητας (τηλεόραση μεγάλης διαμέτρου, ντιβιντί, ηχητικά σύνολα με πολλά ηχεία κ.ά.) **2.** αυτός που γίνεται μέσα στην οικία: ~ *βιοτεχνία* **3.** (επίσ.) **οικιακά** (τα) (δηλώνεται ως επαγγελματική απασχόληση) οι δουλειές και η όλη οικονομία τού σπιτιού.

οικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {οίκισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) αποικίζω. — **οίκιση** (η) [αρχ.].

οικίσκος (ο) [αρχ.] (λόγ.-υποκ.) το μικρό σπίτι: *κατασκευή οικίσκων για τη στέγαση σεισμοπαθών*.

οικισμός (ο) [αρχ.] **1.** το σύνολο περιορισμένων σε αριθμό ή πρόχειρων στην κατασκευή κατοικιών σε ορισμένη περιοχή: *κατά τη μυκηναϊκή εποχή υπήρχαν ~ στις παρυφές τής Ακρόπολης* || *αγροτικός / παραδοσιακός / πρωτόγονος / μικρός ~* **2.** η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή· μικρή περιοχή που έχει μικρό αριθμό κατοικιών **3.** (γενικότ.) το οικοδομικό σύνολο, κάθε είδους κατοικημένη περιοχή με οικοδομήματα (χωριό, πόλη κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.

οικιστής (ο) [αρχ.] **1.** το πρόσωπο που ιδρύει αποικία, που εγκαθιστά εποίκους σε συγκεκριμένο τόπο **2.** (σπάν.) ο κάτοικος οικισμού.

οικιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** σχετικός με την κατασκευή οικισμών ή γενικότ. οικοδομικών συνόλων: ~ *σχέδιο / σχεδιασμός / νόμος* **2.** αυτός που αποτελείται από κατοικίες: ~ *σύνολο / κέντρο / περιοχή / προάστιο* **3. οικιστική** (η) η σύγχρονη επιστήμη που αποτελεί κλάδο τής πολεοδομίας και τής αρχιτεκτονικής και ασχολείται με το πρόβλημα τής βιωσιμότητας των οικοδομικών συνόλων. — **οικιστικά** επίρρ.

οικο- κ. **οικό- 1.** (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με το σπίτι, την κατοικία: *οικό-σιτος* (β) με την οικογένεια: *οικόσημο* **2.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με τον χώρο μέσα στον οποίο ζει ένα σύνολο οργανισμών: *οικο-σύστημα* (β) με την οικολογία: *οικο-τουρισμός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *οἶκος*, χρησιμοποιήθηκε δε και ως α' συνθ. ελληνογενών επιστημ. όρων, λ.χ. αγγλ. eco-logy, γαλλ. éco-nomie κ.ά.].

οικογένεια (η) {οικογενειών} **1.** ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος, γάμου ή υιοθεσίας και διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη: *μια ~ αποτελείται συνήθως από τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά* || ~ *Ζερβού* || *από καλή ~* || *πατριαρχική / ολιγομελής / πολυμελής / πολύτεκνη / άπορη ~* || *ο θεσμός τής ~* || *αισθάνομαι μέλος τής ~* || *δημιουργώ / αποκτώ / κάνω ~*· ΦΡ. (α) ***πυρηνική οικογένεια*** βλ. λ. *πυρηνικός* (β) ***διευρυμένη οικογένεια*** (κατ' αντιδιαστολή προς την πυρηνική οικογένεια) οικογένεια που αριθμεί μεγάλο αριθμό μελών, συχνά υπό την ίδια στέγη, με πολύπλοκες συγγενικές σχέσεις και πολλές φορές πανίσχυρη εξουσία· τυπική οικογένεια τού ευρωπαϊκού Μεσαίωνα και τής Αναγέννησης (λ.χ. οι Μέ-

δικοί, οι Βοργίες κ.λπ.) **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (η οικογένεια ως θεσμός) θεμελιακός, πολυλειτουργικός θεσμός τής κοινωνίας, τον οποίο μελετά η κοινωνιολογία (κοινωνιολογία τής οικογένειας) σε συσχετισμό και με τη συγγένεια την οποία εξετάζει η κοινωνική ανθρωπολογία: ~ *αναπαραγωγής / προσανατολισμού / μητριαρχική / μονογαμική / πολυγαμική / μονογονεϊκή* **3.** σύνολο ατόμων που έχουν κοινή καταγωγή, το σύνολο των συγγενών: *αρχοντική ~* ΣΥΝ. πατριά, οίκος, γένος, (λαϊκ.) φαμελιά, (μειωτ.) φάρα **4.** (συνεκδ.) η καταγωγή από υψηλή κοινωνική τάξη, η αριστοκρατική και ευυπόληπτη καταγωγή: *είναι / κρατάει / βαστάει από ~* ΣΥΝ. τζάκι, σόι, σπίτι **5.** (μτφ.-εκφραστ.) ομάδα ανθρώπων με κοινούς στόχους, κοινή ενασχόληση: *η δημοσιογραφική ~ έχασε ένα από τα εκλεκτότερα μέλη της* (για τον θάνατο δημοσιογράφου) || *μία ~ είμαστε* (δεν έχουμε τίποτε να μοιράσουμε, συνεργαζόμαστε για κοινό σκοπό ή αντιμετωπίζουμε κοινά προβλήματα κ.λπ.) **6.** ΒΙΟΛ. κατηγορία για την ταξινόμηση των οργανισμών (ζώων, φυτών κ.λπ.), η οποία αποτελείται από όμοια ή συγγενικά μεταξύ τους γένη: *συγγενικές μεταξύ τους ~ αποτελούν μία τάξη* **7.** σύνολο πραγμάτων που έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, που εμφανίζουν συγγένεια: *η ~ των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών || ~ πετρωμάτων / τυπογραφικών στοιχείων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πιστοποιητικό τού οικογενούς», < αρχ. *οἰκογενής* «γεννημένος στο σπίτι» (για δούλους και ζώα) < *οἰκο-* + *-γενής* < *γένος*].

οικογένεια – φαμίλια – φαμελιά. Η λ. **οικογένεια** είναι από αυτές που χρησιμοποιήθηκαν σε νεότερους χρόνους (19ος αι.), για να αντικαταστήσουν αντίστοιχες ξένες λέξεις. Μέχρι τον 19ο αι. χρησιμοποιούσαν το **φαμίλια**, ήδη μεσαιωνικό, από το λατ. familia «οικογένεια», με τη μεσολάβηση ενός εξελληνισμένου τ. **φαμιλία** (σε *-ία*, όπως *φιλία, ομιλία* κ.τ.ό.). Το ελληνικό **οικογένεια** είναι μεταγενέστερη λ. (τού 2ου μ.Χ. αι.) και σήμαινε τη βεβαίωση ότι κάποιος είναι «οικογενής», γεννημένος σε ορισμένο οίκο, με το καθεστώς και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή την ιδιότητα (το ίδιο το **οικογενής** σήμαινε και «σπιτικός, σπιτήσιος»). Ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων...)* αναφέρει για τη λέξη: *«Ἀγνοῶ, πόσον παλαιοτέρα, ὡς ὑποθέτω, εἶναι ἡ λέξις* [ενν. το *οικογένεια*]· *παρατηρῶ μόνον, ὅτι ὁ Εὐγ. Βούλγαρις ἐν τῇ Φιλοθέῳ ἀδολεσχίᾳ του (τῷ 1801) ἔγραψε συχνὰ* ***φαμιλίαν****»*. Μετά την επικράτηση τής λ. *οικογένεια*, που είχε το πλεονέκτημα ότι επέτρεπε τον σχηματισμό παραγώγων και συνθέτων **(οικογενειακός, οικογενειάρχης)**, η λ. **φαμίλια** καθώς και ο μεταπλασμένος τύπος **φαμελιά** (< *φαμελία* < *φαμιλία*) χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία, υποδηλώνοντας συχνά την πολυμελή και φτωχή οικογένεια *(Δεν έχει να ζήσει τη φαμίλια του)*, πβ. και **φαμελίτης, φαμελιάρης** (= οικογενειάρχης συνήθ. με μικρό εισόδημα).

οικογενειακά επίρρ. → οικογενειακώς

οικογενειακός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οικογένεια: *~ εστία / τάφος / συμβούλιο / ζωή / καβγάδες / βίος / ατμόσφαιρα / γαλήνη / θαλπωρή / επίδομα / περιβάλλον / περιουσία / υπόθεση / επιχείρηση / έξοδα / παράδοση / λογαριασμός τράπεζας / διαβατήριο / προϋπολογισμός / φωτογραφία || ο γάμος έγινε σε στενό ~ περιβάλλον·* ΦΡ. (α) ***οικογενειακά βάρη*** οι επιβαρύνσεις (κυρ. οικονομικές) που αναλαμβάνει αυτός που συντηρεί μια οικογένεια (β) ***οικογενειακός γιατρός*** ο γιατρός που παρακολουθεί την υγεία των μελών μιας οικογένειας (γ) ***οικογενειακή κατάσταση*** (i) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια οικογένεια (ii) (ειδικότ.) η επίσημη δήλωση, στην οποία περιγράφει κάποιος το βιοτικό επίπεδο τής οικογένειάς του ή/και δίνει βασικές πληροφορίες σχετικά με αυτήν (π.χ. αν είναι έγγαμος ή όχι, από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά του κ.λπ.) (δ) ***οικογενειακός προγραμματισμός*** ο προγραμματισμός (από κάθε ζευγάρι) τού μεγέθους τής οικογένειας και τού χρόνου γέννησης των παιδιών με τη χρήση αντισυλληπτικών μέσων (πβ. *έλεγχος γεννήσεων*, λ. *έλεγχος*) (ε) ***οικογενειακό άσυλο*** βλ. λ. *άσυλο* (στ) ΝΟΜ. ***Οικογενειακό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την οικογενειακή σχέση καθ' εαυτήν (συζύγων, γονέων - τέκνων, συγγένεια, διατροφή, υιοθεσία), καθώς και ζητήματα που προκύπτουν από αυτήν (λ.χ. επιτροπείες ανηλίκων) (ζ) ***οικογενειακό δέντρο*** το γενεαλογικό δέντρο (βλ. λ. *γενεαλογικός*) **2.** (ειδικότ.) αυτός που αφορά μόνο σε συγκεκριμένη οικογένεια (και σε κανέναν άλλον): *~ υπόθεση* **3.** ***οικογενειακά*** (τα) (+γεν. κτητικής αντων.) τα ζητήματα, οι υποθέσεις τής οικογένειας: *δεν συζητούσε ποτέ τα ~ του με άλλους.*

οικογενειακώς επίρρ. [1835] **1.** ως ολόκληρη οικογένεια, όλη μαζί η οικογένεια (και όχι με ορισμένα μέλη της ή μόνος): *μέχρι τώρα ταξιδεύαμε ~, αυτή τη φορά όμως θα φύγω μόνος μου || τους φιλοξένησα ~* **2.** μαζί με την οικογένεια: *θα περάσω τα Χριστούγεννα ~.* Επίσης **οικογενειακά** (κυρ. σημ. 2).

οικογενειάρχης (ο) [1833] {οικογενειαρχών} **1.** ο αρχηγός τής οικογένειας, ο πατέρας **2.** πρόσωπο που συντηρεί οικογένεια: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φαμελιάρης.

οικογενειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πρακτική να τοποθετούνται από αυτούς που έχουν εξουσία συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα σε ανώτερες θέσεις και σε ανώτερα αξιώματα: *κατηγορήθηκε για ~ στη συγκρότηση τής κυβέρνησής του || σε αυτή την επιχείρηση επικρατεί ~· ο πατέρας είναι πρόεδρος και ο γυιος διευθυντής* ΣΥΝ. νεποτισμός.
[ΕΤΥΜ. < *οικογένεια* + *-κρατία* < *κρατῶ*, πβ. κ. *ανδρο-κρατία, γεροντο-κρατία*].

οικοδέσποινα (η) [μτγν.] {δύσχρ. οικοδεσποινών} η κυρία τού σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενουμένους ή τους επισκέπτες της: *η ~ περιποιείται τους καλεσμένους της || ο πρώτος χορός ανήκει στην ~ || ευγενική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*

οικοδεσπότης (ο) [μτγν.] {οικοδεσποτών} ο κύριος τού σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενουμένους ή τους επισκέπτες του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, κύριος.*

οικοδίαιτος, -η, -ο (για ζώα) αυτός που ζει στο σπίτι ΣΥΝ. κατοικίδιος, οικόσιτος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οἰκο-* + *δίαιτος* < *δίαιτα*].

οικοδιδάσκαλος (ο) [1818] {οικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους}, **οικοδιδασκάλισσα** (η) [1889] {οικοδιδασκαλισσών} (σπάν.) ο δάσκαλος που διδάσκει μαθητή κατ' οίκον.

οικοδομή (η) [μτγν.] **1.** (λόγ.) η οικοδόμηση, το χτίσιμο οικήματος: *εργολάβος οικοδομών* **2.** (συνεκδ.) το υπό ανέγερση κτήριο: *δουλεύει στις ~* **3.** το οικοδόμημα, το κτήριο.

οικοδόμημα (το) [αρχ.] {οικοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κτήριο, το κτίσμα **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε σύστημα χαρακτηρίζεται από εσωτερική συγκρότηση: *κρατικό / κοινωνικό / ευρωπαϊκό ~ || τριγμοί στο ~ των κοινωνικών ασφαλίσεων.*

οικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανέγερση οικοδομής, το χτίσιμο (κτηρίου): *~ νοσοκομείου / σχολείου / πολυκατοικίας* ΑΝΤ. κατεδάφιση **2.** (μτφ.) η δημιουργία και η εδραίωση μιας κατάστασης: *αγωνίζονται για την ~ ενός καλύτερου κόσμου || σταδιακή ~ μέτρων αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών.*

οικοδομήσιμος, -η, -ο [1849] αυτός που είναι κατάλληλος για την ανέγερση οικοδομής: *~ έδαφος / περιοχή / υλικά.*

οικοδομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οικοδομές, τις οικοδομήσεις ή τους οικοδόμους: *~ άδεια / σχεδιασμός / οργασμός / επιχειρήσεις / συνεταιρισμοί / έργα / υλικά·* ΦΡ. (α) ***οικοδομική γραμμή*** το όριο τού οικοδομικού τετραγώνου, που ορίζεται από το ρυμοτομικό σχέδιο προς την πλευρά τού κοινόχρηστου χώρου, μέχρι το οποίο επιτρέπεται η δόμηση (β) ***οικοδομικό σύστημα*** το σύστημα με βάση το οποίο κατασκευάζονται οι οικοδομές σε πόλη ή οικισμό (γ) ***Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός*** (αρχικά Γ.Ο.Κ.) το σύνολο των διατάξεων που αναφέρονται στις προϋποθέσεις για την εκτέλεση κατασκευής (οικοδομής) εντός ή εκτός σχεδίου πόλεως ή οικισμού **2.** (α) αυτός που αποτελείται από οικοδομές: *~ χώρος* (β) ***οικοδομικό τετράγωνο*** βλ. λ. *τετράγωνο* **3.** (α) ***οικοδομική*** (η) το σύνολο των τεχνικών και των εργασιών σχεδίασης και κατασκευής οικοδομών (β) ***οικοδομικά*** (τα) τα έξοδα που απαιτεί η ανέγερση οικοδομής. — **οικοδομικώς** επίρρ. [μτγν.].

οικοδόμος (ο) ο εργάτης που δουλεύει στην ανέγερση οικοδομής: *συνδικάτο οικοδόμων* ΣΥΝ. χτίστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκο* + *-δόμος* < *δέμω* «χτίζω – κατασκευάζω» (βλ. κ. *δόμος*)].

οικοδομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {οικοδομείς... | οικοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατασκευάζω, ανεγείρω (οικοδομή) ΣΥΝ. χτίζω ΑΝΤ. γκρεμίζω **2.** (μτφ.) δημιουργώ (κάτι που έχει χαρακτήρα σταθερό ή/και συστηματικό): *στόχος τους είναι να οικοδομήσουν μια κοινωνία ισότητας και δικαιοσύνης* ΣΥΝ. εδραιώνω, θεμελιώνω.

οίκοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από το σπίτι **2.** από την πατρίδα **3.** αυτοπροαίρετα, αυτεπαγγέλτως: *το δικαστήριο επελήφθη ~ τής υποθέσεως·* ΦΡ. ***νοείται οίκοθεν*** *(νοεῖται οἴκοθεν)* είναι αυτονόητο, γίνεται κατανοητό αφ' εαυτού: *~ ότι οι υπογράψαντες τη σύμβαση οφείλουν να τηρούν τους όρους αυτής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκο-* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

οίκοι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** στο σπίτι, κατ' οίκον: *~ διαμονή / περιορισμός / νοσηλεία* **2.** στην πατρίδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., προερχόμενο από αρχαιότατη τοπική πτώση τού ουσ. *οἶκος*].

οικοκυρά (η) → νοικοκυρά

οικοκυρικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τις ασχολίες τού σπιτιού, τού νοικοκυριού **2.** ***οικοκυρικά*** (τα) το σχολικό μάθημα τής οικιακής οικονομίας (βλ. λ. *οικιακός*).

οικοκυροσύνη (η) → νοικοκυροσύνη

οικόλεκτος (η) {οικολέκτ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα που μιλιέται στο περιβάλλον μιας οικογένειας από τα μέλη της.
[ΕΤΥΜ. < *οίκος* + *-λεκτος* < *λέγω*, κατά τα *διάλεκτος, ιδιόλεκτος* κ.τ.ό.].

οικολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος των βιολογικών επιστημών που ερευνά τις σχέσεις των ζωντανών οργανισμών με το περιβάλλον τους **2.** το σύνολο των σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς και στο περιβάλλον τους, η ισορροπία στις σχέσεις αυτές **3.** η ιδεολογία που έχει ως στόχο της την καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στον άνθρωπο και στο φυσικό περιβάλλον, καθώς και την προστασία τού περιβάλλοντος αυτού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ökologie].

οικολογικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την οικολογία: *~ σπουδές / οργάνωση / πρωτοβουλία* (β) ΠΟΛΙΤ. ***οικολογικό κίνημα*** το πολιτικό και/ή κοινωνικό κίνημα που έχει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία τής φύσης από την ανεξέλεγκτη χρήση τής τεχνολογίας και των φυσικών πόρων από την αλόγιστη εκμετάλλευση (γ) ***οικολογική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* **2.** αυτός που δεν βλάπτει το περιβάλλον: *~ συσκευασία / βαφή* **3.** αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον (την κατάσταση, την προστασία του κ.λπ.): *~ καταστροφή / ισορροπία / ανησυχίες / συνείδηση.* — **οικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écologique].

οικολόγος (ο/η) **1.** ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικολογία **2.** ΠΟΛΙΤ. ο/η οπαδός τού οικολογικού κινήματος ΣΥΝ. πράσινος **3.** (γενικότ.) πρόσωπο που έχει οικολογική συνείδηση, που εκδηλώνει το ενδιαφέρον του για την προστασία τού περιβάλλοντος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écologue].

οικονόμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που φροντίζει να μην κάνει πολλά έξοδα ή και να εξοικονομεί, να αποταμιεύει χρήματα.

οικονομετρία (η) {οικονομετριών} ΟΙΚΟΝ. κλάδος τής οικονομικής επιστήμης που εφαρμόζει στατιστικές μεθόδους για τον έλεγχο των οικονομικών θεωριών, την εμπειρική ανάλυση των οικονομικών σχέσεων και την πρόβλεψη των οικονομικών μεγεθών. — **οικονομετρικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. économétrie].

οικονομία (η) {οικονομιών} **1.** (α) διαχείριση εσόδων και εξόδων, υλικών αγαθών και πόρων (β) ***οικιακή οικονομία*** βλ. λ. *οικιακός* **2.** (α) το σύνολο των δραστηριοτήτων, των θεσμών και των μέσων, που σχετίζονται με την παραγωγή και την κατανάλωση υλικών αγαθών, την ικανοποίηση των υλικών αναγκών στο πλαίσιο μιας κοινωνίας: *δημόσια / παγκόσμια / υγιής / εύρωστη / ισχυρή / ανταγωνιστική / στάσιμη ~ || η πορεία τής ~ φαίνεται ανησυχητική* (β) ***εθνική οικονομία*** βλ. λ. *εθνικός* (γ) ***ανοικτή οικονομία*** η οικονομία που έχει συναλλακτικές σχέσεις με άλλες οικονομίες (δ) ***κλειστή οικονομία*** η οικονομία που περιορίζει τις δραστηριότητές της στα εθνικά όρια (ε) ***οικονομία τής (ελεύθερης) αγοράς*** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο ο μηχανισμός τής αγοράς καθορίζει την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, με αντίστοιχο περιορισμό τής παρέμβασης τής κεντρικής εξουσίας· στην πράξη ταυτίζεται με την ελεύθερη οικονομία (βλ. παρακάτω) ΣΥΝ. καπιταλισμός (στ) ***ελεύθερη οικονομία*** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο επικρατούν η ελεύθερη δράση τής ιδιωτικής επιχείρησης, ο ανταγωνισμός και η ελεύθερη αγορά, τα οποία καθορίζουν την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, κατ' αντιδιαστολή προς την οικονομία όπου επικρατεί ο κεντρικός σχεδιασμός· στην πράξη ταυτίζεται με την οικονομία τής (ελεύθερης) αγοράς (βλ. ε) (ζ) ***μικτή οικονομία*** το οικονομικό σύστημα στο οποίο συνυπάρχουν ιδιωτικές και κρατικοποιημένες επιχειρήσεις (η) ***ναυτιλιακή οικονομία*** βλ. λ. *ναυτιλιακός* (θ) ***στατική οικονομία*** βλ. λ. *στατικός* (ι) ***συναλλακτική οικονομία*** βλ. λ. *συναλλακτικός* (ια) ***οικονομία αγροτική*** ο τομέας τής οικονομικής δραστηριότητας που σχετίζεται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη δασοκομία, την αλιεία και το κυνήγι (ιβ) ***οικονομία ανεπτυγμένη*** οικονομία που χαρακτηρίζεται από υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα των πολιτών, μικρό ποσοστό ανεργίας, παραγωγικότητα, σημαντική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών κ.λπ. (ιγ) ***οικονομία αναπτυσσόμενη / (μειωτ.) υπανάπτυκτη*** η μη ανεπτυγμένη οικονομία (ιδ) ***οικονομία διευθυνόμενη / ελεγχόμενη*** οικονομικό καθεστώς που συνδυάζει την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα των ατόμων με τον ρυθμιστικό ρόλο τού κράτους προς την κατεύθυνση τής εξυπηρέτησης των συμφερόντων τού κοινωνικού συνόλου (ιε) ***οικονομία ιδιωτική*** η οικονομία τής οποίας φορέας είναι οι ιδιώτες (ιστ) ***οικονομία παγκόσμια*** η οικονομία ως ολότητα με παγκόσμιες διαστάσεις (παραγωγή, κατανάλωση κ.λπ.) (ιζ) ***σχεδιασμένη κεντρικά οικονομία*** η οικονομία στην οποία η παραγωγή, η διανομή και η χρήση των συντελεστών παραγωγής προγραμματίζεται κεντρικά από έναν κρατικό φορέα προγραμματισμού· αλλιώς *κεντρικός σχεδιασμός* **3.** (α) η οικονομική επιστήμη (βλ. λ. *οικονομικός*): *σπουδάζω ~* ΣΥΝ. οικονομικά, οικονομολογία (β) ***πολιτική οικονομία*** βλ. λ. *πολιτικός* **4.** η αποφυγή περιττών δαπανών: *κάνει ~, για να τα βγάλει πέρα* **5.** ***οικονομίες*** (οι) τα χρήματα που αποταμιεύει κανείς: *~ μιας ζωής* **6.** η μετρημένη χρήση, η επιδίωξη και η πρακτική τού να επιτυγχάνει κανείς όσο το δυνατόν περισσότερα, χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν λιγότερα: *~ χρόνου / δυνάμεων || η ~ τής γλώσσας* ΑΝΤ. σπατάλη **7.** (α) ΦΙΛΟΛ. ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζει και διατάσσει ο συγγραφέας τα επιμέρους στοιχεία που συγκροτούν την πλοκή ενός έργου, ώστε να οδηγούν λογικά και αβίαστα στη λύση: *η ~ τού μυθιστορήματος* (β) (γενικότ.) (στον κινηματογράφο, στο θέατρο κ.α.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς τα μέσα που διαθέτει, ώστε να επιτυγχάνει τους στόχους που έχει θέσει: *η ~ τού σεναρίου || η σκηνική ~ τού δράματος* **8.** (α) ΘΕΟΛ. ***θεία οικονομία*** το σχέδιο τού Θεού για τη σωτηρία τού κόσμου με την ενανθρώπηση τού Χριστού (β) ***κατ' οικονομίαν*** (i) με προγραμματισμό: *δεδομένης τής αδυναμίας τού ανθρώπου να ικανοποιήσει όλες τις επιθυμίες του, πρέπει να ρυθμίζουμε τη ζωή μας ~ με τις κατάλληλες επιλογές* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. άσκηση φιλανθρωπίας από την Εκκλησία με βάση την αρχή τής επιείκειας για την εξυπηρέτηση τής πνευματικής ζωής τού πιστού, όχι σε θέματα πίστεως αλλά μόνο ποιμαντικού χαρακτήρα: *κατ' οικονομίαν δεν επιβλήθηκαν αυστηρές ποινές.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰκονόμος*. Η λ. απαντά (ως δάνειο) σε πολλές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. economy, γαλλ. économie, γερμ. Ökonomie κ.ά. Πολλές φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη / μικτή / ελεγχόμενη οικονομία* (< αγγλ. free / mixed / state-controlled economy), *ανεπτυγμένη / ιδιωτική / παγκόσμια οικονομία* (< αγγλ. static / developed / private / global economy) κ.ά.]

οικονομικά (τα) **1.** η οικονομική κατάσταση (κοινωνίας ή ατόμου): *τα ~ τού κράτους βαδίζουν από το κακό στο χειρότερο || τα ~ μου δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση / δεν πάνε καλά / είναι περιορισμένα* **2.** η οικονομική επιστήμη: *σπουδάζει ~ στην Αγγλία.*

οικονομικίστικος, -η, -ο κ. **οικονομίστικος** (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εμμονή στη θεωρητική οικονομία, σε δυσνόητες περιγραφές οικονομικών μεγεθών και τη χρήση αριθμών (με αποτέλεσμα να αγνοεί την πραγματικότητα και να μην έχει ενδιαφέρον). — **οικονομικίστικα** κ. **οικονομίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακαταλαβίστικος.*

[ΕΤΥΜ. < *οικονομικός* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *δημοτικ-ίστικος*].

οικονομικοπολιτικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την οικονομία και την πολιτική: *η ~ θέση τής Ελλάδας στην Ε.Ε.*

οικονομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την οικονομία: *~ πολιτική / εξέλιξη / κρίση / υπηρεσία / σκάνδαλο / θυσίες / δομές / συνέπειες / σταθεροποίηση / σύγκλιση / σπουδές / σύμβουλος / βοήθεια / επιτελείο / συνεργασία / πρόοδος / πόλεμος / εξαθλίωση / θεωρία / άποψη / διεκδικήσεις / εξυγίανση / δείκτης / ανάλυση / αναλυτής / ανεξαρτησία / χάος / ατασθαλίες / εφημερίδα / ανάπτυξη / αυτάρκεια / ένωση / ύφεση / μαρασμός / μεταρρύθμιση / εκκρεμότητα / δραστηριότητα || Υπουργείο Οικονομικών* (β) ***οικονομική επιστήμη*** η επιστήμη που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα και τους νόμους που διέπουν την παραγωγή, κατανομή και κατανάλωση υλικών αγαθών και υπηρεσιών (γ) ***οικονομική ζώνη*** η περιοχή στην οποία μια επιχείρηση ασκεί την οικονομική της δραστηριότητα (δ) ***Οικονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ρυθμίζουν τις οικονομικές σχέσεις στο πλαίσιο δεδομένης έννομης τάξης (ε) ***οικονομικό έτος*** βλ. λ. *έτος* (στ) ***οικονομικό έγκλημα*** το έγκλημα που διαπράττεται στο πλαίσιο επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (π.χ. κατάχρηση, φοροδιαφυγή, αθέμιτος ανταγωνισμός, συκοφαντική δυσφήμηση κ.λπ.) (ζ) ***οικονομικός άνθρωπος*** (λατ. homo oeconomicus) ο τύπος ανθρώπου, τού οποίου η συμπεριφορά καθορίζεται, σύμφωνα με την κλασική σχολή οικονομικής σκέψης (Α. Σμιθ, Τ.Ρ. Μάλθους κ.ά.), από τις οικονομικές του επιδιώξεις (π.χ. ενός επιχειρηματία από την επιδίωξή του να αυξήσει τα κέρδη του) (η) ***οικονομικός συνασπισμός*** βλ. λ. *συνασπισμός* (θ) ***οικονομικό αγαθό*** κάθε αγαθό που καλύπτει ανθρώπινη ανάγκη και για να το αποκτήσει ο άνθρωπος πρέπει να το παράγάγει ο ίδιος ή να το αγοράσει (ι) ***οικονομικό σύστημα*** η μορφή τής οικονομίας στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συστήματος, λ.χ. το κομουνιστικό, το φιλελεύθερο κ.ά. (ια) ***οικονομικός θεσμός*** ο θεσμός που σχετίζεται με την παραγωγική διαδικασία (λ.χ. η βιομηχανία, η διανομή των αγαθών, οι ανταλλαγές κ.λπ.) (ιβ) ***οικονομικός / κεντρικός σχεδιασμός*** το σύστημα τής σχεδιασμένης κεντρικά οικονομίας (βλ. λ. *οικονομία*) (ιγ) ***οικονομικό μέγεθος*** (i) ποσό, αριθμός που χρησιμοποιείται σε οικονομικές μελέτες: *σύγκριση οικονομικών μεγεθών || παρατηρώ τα οικονομικά μεγέθη* (ii) (κ. ***οικονομική συσκευασία***) (για προϊόντα) συσκευασία η οποία παρέχει μεγαλύτερη ποσότητα και στοιχίζει λιγότερο: *απορρυπαντικό σε ~* **2.** αυτός που σχετίζεται με την απόκτηση χρημάτων και γενικότ. υλικών αγαθών: *~ βοήθεια / κίνητρα / προβλήματα·* ΦΡ. (α) ***οικονομικός παράγοντας*** (i) το πρόσωπο που διαθέτει σημαντική θέση στον επιχειρηματικό κόσμο (μεγαλοβιομήχανος, τραπεζίτης κ.λπ.): *σημαντικός ~ προσφέρθηκε να στηρίξει οικονομικά την προσπάθεια τού συλλόγου μας* (ii) οτιδήποτε επιδρά στη διαμόρφωση μιας κατάστασης στην οικονομία (β) ***οικονομικός πρόσφυγας / μετανάστης*** το πρόσωπο που εγκαταλείπει τη χώρα του αναζητώντας καλύτερο βιοτικό επίπεδο και όχι για πολιτικούς ή άλλους λόγους **3.** (για πρόσ.) αυτός που προβαίνει σε λελογισμένες δαπάνες ΣΥΝ. λιτοδίαιτος, φειδωλός, ολιγοδάπανος ΑΝΤ. σπάταλος **4.** (για πράγματα) (α) αυτός που δεν κοστίζει πολύ, αυτός που έχει συμφέρουσα τιμή (β) αυτός που δεν υποβάλλει τον ιδιοκτήτη του σε μεγάλα έξοδα (π.χ. δεν καταναλώνει πολλά καύσιμα): *~ αυτοκίνητο* **5.** (γενικότ.) αυτός που με όσο το δυνατόν λιγότερα μέσα επιτυγχάνει όσο το δυνατόν περισσότερα ΑΝΤ. αντιοικονομικός **6.** ***οικονομικό*** (το) οτιδήποτε σχετίζεται με δαπάνη, κόστος ή τις δυνατότητες εξόδων: *για όσους το ~ δεν αποτελεί πρόβλημα, προτείνουμε διακοπές σε μέρη εξωτικά || αφού είδαμε τις εργασιακές υποχρεώσεις σας, ας συζητήσουμε και το ~* (αμοιβή, μισθό). — **οικονομικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

οικονομικότητα (η) ο βαθμός στον οποίο επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα με τα ελάχιστα δυνατά μέσα.

οικονομισμός (ο) [1895] ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το δόγμα που υπερτονίζει τη σημασία των οικονομικών παραγόντων κατά την παρατήρηση και ερμηνεία τής κοινωνικής εξέλιξης.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. économisme].

οικονομίστικος, -η, -ο ▸ οικονομικίστικος

οικονομολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η οικονομική επιστήμη. — **οικονομολογικός**, -ή, -ό [1865].

οικονομολόγος (ο/η) [1839] **1.** ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικονομολογία ● **2.** (σπάν.-καταχρ.) πρόσωπο που φροντίζει να έχει περιορισμένα έξοδα ΣΥΝ. φειδωλός, ολιγοδάπανος ΑΝΤ. σπάταλος

οικονόμος (ο/η) **1.** πρόσωπο που περιορίζει τις δαπάνες του, αυτός που καταφέρνει ή φροντίζει να μην ξοδεύει πολλά ΣΥΝ. φειδωλός, λιτός. ΑΝΤ. σπάταλος **2.** το πρόσωπο που έχει αναλάβει τη διαχείριση των οικονομικών πλούσιας οικογένειας, μονής, οικοτροφείου ή άλλου ιδρύματος **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο κληρικός που αναλαμβάνει τη διαχείριση τής περιουσίας τής επισκοπής ή τής μητρόπολης (β) (ως τιμητικός τίτλος) ιερέας που έχει προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην Εκκλησία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οἶκον νέμειν / νέμεσθαι*, αρχική σημ. «αυτός που διαχειρίζεται και διοικεί τα τού οίκου»].

οικονομοτεχνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το συγκεκριμένο αντικείμενο από οικονομικής και τεχνικής απόψεως: *~ μελέτη || « ~ προϋπολογισμός έργων αποκατάστασης πληγεισών περιοχών»* (εφημ.). — **οικονομοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

οικονομώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {οικονομ-είς κ. (λαϊκ.) -άς... | οικονόμ-ησα, -ούμαι κ. (λαϊκ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βάζω στην άκρη, φροντίζω να μην ξοδεύω (για να έχω περίσσευμα): *~ χρήματα* ΣΥΝ. αποταμιεύω **2.** προμηθεύομαι, εξευρίσκω, εξοικονομώ με κάποιον (συνήθ. επιτήδειο) τρόπο· ΦΡ. ***τα (οι)κονομάω*** κερδίζω αρκετά λεφτά **3.** χειρίζομαι με τρόπο οικονομικό, αποτελεσματικό **4.** (μεσοπαθ. ***οικονομούμαι***) (α) (+από) εξασφαλίζω (κάτι δυσεύρετο ή δύσκολα απο-

κτώμενο): *οικονομήθηκε από ρούχα για φέτος* (β) (+με) βολεύομαι **5.** (η μτχ. **(οι)κονομημένος**, -η, -ο) οικονομικά ευκατάστατος.

οικόπεδο (το) {οικοπέδ-ου | -ων} **1.** η έκταση γης που προορίζεται για την οικοδόμηση κτηρίου: *αγόρασε ένα παραθαλάσσιο ~* || *~ εντός / εκτός σχεδίου* **2.** (μτφ.) ο τομέας δικαιοδοσίας ή αρμοδιότητας: *μη μπαίνεις σε ξένα ~!* ΣΥΝ. υπόθεση, ζήτημα. - (υποκ.) **οικοπεδάκι** (το), (μεγεθ.) **οικοπεδάρα** (η). **οικοπεδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκόπεδον* < *οἰκο-* + *πεδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πεδίο*). Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα απαντά και η σημ. «ερημικό μέρος, σπίτι» (πβ. Π.Δ. *Ψαλμ.* 102, 7: *ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ*)].

οικοπεδοποιώ ρ. μετβ. {οικοπεδοποιείς... | οικοπεδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έκταση γης σε οικόπεδα. — **οικοπεδοποίηση** (η).

οικοπεδούχος (ο/η) [1886] ιδιοκτήτης οικοπέδου.
[ΕΤΥΜ. < *οικόπεδο* + *-ούχος* < *έχω*].

οικοπεδοφάγος (ο) [1886] (εκφραστ.) αυτός που καταπατεί δημόσια γη ή οικόπεδα τα οποία ανήκουν σε άλλους.

οίκος (ο) **1.** (αρχαιοπρ.) το σπίτι, ο τόπος κατοικίας· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***οίκος (τού) Θεού*** η Εκκλησία, ο ναός (β) (επίσ.) ***οίκος ευγηρίας*** το γηροκομείο (γ) ***οίκος τυφλών*** το άσυλο τυφλών (δ) ***οίκος ανοχής*** βλ. λ. *ανοχή* (ε) (παροιμ.) ***τα εν οίκω μη εν δήμω*** (*τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ*) οι οικογενειακές υποθέσεις δεν πρέπει να κοινολογούνται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (στ) ***κατ' οίκον*** (*κατ' οἶκον*, Σοφοκλ. *Ἠλέκτρα* 929) στο σπίτι: *~ έρευνα / διδασκαλία / περιορισμός* || *διανομή (έτοιμου φαγητού) ~* (ζ) ***φροντίζω τα τού οίκου μου*** μεριμνώ για τις υποθέσεις μου (οικογενειακές ή προσωπικές) (η) ***Οίκος Ναύτου*** βλ. λ. *ναύτης* **2.** η οικογένεια (προκειμένου για οικογένειες από τις οποίες προήλθαν βασιλικές δυναστείες): *ο ~ των Κομνηνών / των Παλαιολόγων* • **3.** η επιχείρηση: *~ μόδας / πλειστηριασμών* || *εκδοτικός ~* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. καθεμιά από τις επιμέρους στροφές κοντακίου • **5.** το σύνολο των πολιτικών και στρατιωτικών προσώπων που βρίσκονται στην υπηρεσία ανώτατου άρχοντα **6.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η μεγάλη φεουδαρχική ιδιοκτησία κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα (καλλιεργήσιμες εκτάσεις, κατοικία, υποστατικά κ.λπ.). - (υποκ.) **οικίσκος** (ο) [αρχ.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶκος* < *Ϝοῖκ-ος* (κυπρ.) < **woik-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weik- «σπίτι, κατοικία», πβ. σανσκρ. vésa-, λατ. vicus, vicinus «πλησίον, κοντινός» (> γαλλ. voisin), villa «έπαυλη» (> γαλλ. ville), αρχ. σλαβ. visi «χωριό», γοτθ. weihs κ.ά. Παράγ. *οἰκ-ία* (βλ.λ.), *οἰκέτης, οἰκ-εῖος, οἰκ-ῶ, οἴκ-ημα, οἰκ-ίζω* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ. (πβ. *οἰκο-γένεια, οἰκο-νομία*) και ως β' συνθ. (πβ. *ἔν-οικος, κάτ-οικος, μέτ-οικος* κ.ά.)].

οικοσελίδα (η) ΠΛΗΡΟΦ. η αρχική σελίδα ιστοτόπου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. home page].

οικόσημο (το) [1851] {οικοσήμ-ου | -ων} το διακριτικό σήμα αριστοκρατικών οικογενειών, το οποίο φέρει παραστάσεις ζώων, φυτών, αφηρημένων σχημάτων ή άλλων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hauswappen].

οικοσημολογία (η) {οικοσημολογιών} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των οικοσήμων ΣΥΝ. εραλδική.

οικόσιτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ζώο) που ζει και σιτίζεται στο σπίτι ΣΥΝ. κατοικίδιος **2.** αυτός που ζει και τρέφεται σε ξένο σπίτι με την καταβολή χρηματικού ποσού ΣΥΝ. οικότροφος. — **οικοσιτώ** ρ. {-είς...}.

οικοσκευή (η) [μτγν.] το σύνολο των (φορητών) οικιακών σκευών και επίπλων, ο εξοπλισμός τού σπιτιού ΣΥΝ. νοικοκυριό.

οικοστολή (η) [1871] η διακριτική και επίσημη ενδυμασία που φορούν οι υπηρέτες ανακτόρων, πρεσβειών, πολυτελών ξενοδοχείων, μεγάρων, πύργων κ.λπ. ΣΥΝ. λιβρέα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. livrée (βλ. λ. *λιβρέα*)].

οικοσύστημα (το) {οικοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΛ. η φυσική ή οικολογική ενότητα που συγκροτείται από τα είδη οργανισμών που ζουν σε ορισμένη περιοχή και από το περιβάλλον στο οποίο ζουν. — **οικοσυστηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écosystème].

οικοτεχνία (η) {οικοτεχνιών} η οικιακή βιοτεχνία. — **οικοτεχνικός**, -ή, -ό.

οικοτουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τουρισμός που σέβεται το περιβάλλον **2.** ο τουρισμός που συνδυάζει τις διακοπές και τις οικολογικές δραστηριότητες.

οικοτουρίστας (ο) {οικοτουριστών}, **οικοτουρίστρια** (η) {οικοτουριστριών} πρόσωπο που κάνει οικοτουρισμό (βλ.λ., σημ. 2). — **οικοτουριστικός**, -ή, -ό. **οικοτουριστικά** επίρρ.

οικοτροφείο (το) [1847] **1.** το ίδρυμα στο οποίο παρέχεται διαμονή και τροφή επί πληρωμή **2.** (ειδικότ.) το οίκημα σχολείου, στο οποίο κατοικούν και σιτίζονται οι μαθητές του με την καταβολή χρηματικού ποσού.

οικότροφος (ο/η) [μτγν.] {οικοτρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που μένει σε οικοτροφείο **2.** πρόσωπο που ζει και σιτίζεται σε ξένο σπίτι επί πληρωμή.

οικότυπος (ο) {οικοτύπ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. πληθυσμός φυτών ή ζώων, που είναι προσαρμοσμένος σε συγκεκριμένο φυσικό ή βιολογικό περιβάλλον έπειτα από παρατεταμένη φυσική επιλογή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ecotype].

οικουμένη (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των λαών και των χωρών τής Γης· η υφήλιος, ο κόσμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. *οἰκούμενος* τού *οἰκῶ / -οῦμαι*].

οικουμενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την οικουμένη (και όχι με μεμονωμένες χώρες ή ομάδες ανθρώπων): *~ προβλήματα / αξίες / συνείδηση / θεώρηση / αντιμετώπιση / κίνδυνος* ΣΥΝ. παγκόσμιος, πανανθρώπινος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Οικουμενική Σύνοδος*** το ανώτατο συλλογικό όργανο τής Ορθοδόξου Εκκλησίας, που συγκαλείται σε περίπτωση σοβαρού δογματικού ή γενικότερου θρησκευτικού ζητήματος και στο οποίο συμμετέχουν αντιπρόσωποι όλων των Πατριαρχείων και των αυτοκέφαλων Εκκλησιών τής Ορθοδόξου Εκκλησίας (β) ***Οικουμενικός Πατριάρχης*** βλ. λ. *πατριάρχης* (γ) ***Οικουμενικό Πατριαρχείο*** βλ. λ. *πατριαρχείο* (δ) ***οικουμενική κίνηση*** η κίνηση που αποσκοπεί στην εξομάλυνση των διαφορών μεταξύ των χριστιανικών Εκκλησιών, ώστε να είναι δυνατή η μεταξύ τους ένωση **3.** ΠΟΛΙΤ. **οικουμενική κυβέρνηση** η κυβέρνηση που συγκροτείται με τη συναίνεση ή συμμετοχή τού συνόλου των πολιτικών κομμάτων και μερίδων τού Κοινοβουλίου και σχηματίζεται προκειμένου να αντιμετωπιστούν εκτάκτως κρίσιμα προβλήματα μιας χώρας. -- **οικουμενικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ., **οικουμενικότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἰκουμένη* (βλ.λ.). Ως νεότερος επιστημ. όρος αποτελεί απόδ. τού νεολατ. universalis].

οικουμενικός: συνώνυμα. Το κοινό «γνώρισμα» ανάμεσα στο **οικουμενικός** και στα συνώνυμά του είναι το σημασιολογικό χαρακτηριστικό τής γενικότητας, τού γενικού χαρακτήρα (μιας ιδιότητας, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.) σε ένα ομοιογενές σύνολο (λαών, εθνών, χωρών, κόσμων, ανθρώπων κ.τ.ό.). Το **οικουμενικός** (< **οικουμένη** [ενν. *γη*]) είναι ένας εμφατικός όρος που χρησιμοποιείται για να αναφερθεί κανείς στον ευρύτερα γνωστό κόσμο μιας εποχής, σε όλες τις κατοικούμενες χώρες, ιδίως μέσα από την εξάπλωση τού χριστιανισμού και των Εκκλησιών του. Έτσι γίνεται λόγος για *Οικουμενικές Συνόδους, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Οικουμενική Εκκλησία, οικουμενική κίνηση των Εκκλησιών*. Καταχρηστικά, για την απόδοση ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε η λ. και με πολιτικό περιεχόμενο (*οικουμενική κυβέρνηση*). Στην ίδια αντίληψη, τού συνολικού μέσα στον κόσμο, μέσα στα έθνη, μέσα στους ανθρώπους, πλάστηκαν τα **παγκόσμιος, διεθνής** και **πανανθρώπινος**. Πρόκειται για κοσμικές, πολιτικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές αναφορές. Μιλάμε για *παγκόσμια αρμονία* ή *παγκόσμια έλξη*, αναφερόμενοι στο σύμπαν, αλλά και για *παγκόσμιο πόλεμο, παγκόσμια αναταραχή* ή *παγκόσμια ειρήνη*, αναφερόμενοι σε όλο τον κόσμο, σε όλες τις χώρες και τους λαούς τής Γης. Ιδιαίτερη αναφορά στον άνθρωπο και στα ανθρώπινα οδηγεί στο **πανανθρώπινος** (*αξίες, ιδανικά, αντίληψη*), ενώ η έμφαση στις σχέσεις των χωρών μεταξύ τους και στο σύνολό τους οδηγεί στο **διεθνής** (*συνεργασία, κατανόηση, οικονομία, ταμείο, οργανισμός, συνέδριο, αγώνες, συγκρούσεις*). Έντονη –και ετυμολογικώς διαφανή– δίνει την έννοια τού όλου, τού συνόλου και τού καθόλου το **καθολικός**. Μιλάμε για *καθολική συμφωνία, καταστροφή, αγανάκτηση, χαρακτηριστικά, σχήμα* κ.λπ. Στη γλώσσα, μάλιστα, πιστεύουν οι γλωσσολόγοι –και οι φιλόσοφοι– ότι υπάρχουν τα λεγόμενα **καθολικά** (universalia ελέχθησαν λατινιστί), δηλ. δομές και χαρακτηριστικά που απαντούν καθολικά, σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες, αποτελώντας βιολογικό γνώρισμα τού ανθρώπου (π.χ. η δομή «υποκείμενο – ρήμα – αντικείμενο» ως λογική δομή –«δράστης - ενέργεια – αποδέκτης τής ενέργειας»– είναι *καθολικό σχήμα* τής γλώσσας).

οικουμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των νεότερων τάσεων στον χώρο των χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών, οι οποίες αποσκοπούν στην υπέρβαση τής Εκκλησιαστικής διάσπασης τού χριστιανικού κόσμου και στη συνεργασία των Εκκλησιών μεταξύ τους μέσω τού οικουμενικού διαλόγου· θεσμικός φορέας τού οικουμενικού αυτού διαλόγου είναι το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, που ιδρύθηκε το 1948 στη Γενεύη • **2.** πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ένωση τού κόσμου υπό κοινή πολιτική ηγεσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ecumenism].

οικουρώ ρ. αμετβ. {οικουρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μένω στο σπίτι, δεν βγαίνω έξω (συνήθ. για λόγους ασθενείας): *όταν ζητήσαμε τον διευθυντή, η γραμματεύς του μας πληροφόρησε ότι οικουρεί*. --- **οικουρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκουρῶ (-έω)* < *οἰκουρός* < *οἰκο-* + *-Ϝορος* < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ»].

οικτίρμων, -ων, -ον {οικτίρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που αισθάνεται οίκτο· κυρ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού (γνωστός και από ψαλμούς, π.χ. *«~ και ελεήμων ο Κύριος...»*) ΣΥΝ. ελεήμων ΑΝΤ. ανοικτίρμων, άσπλαχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰκτίρω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μων*].

οικτίρω ρ. μετβ. {οίκτιρα} **1.** (σπάν.) συμμερίζομαι τον πόνο, τη δυστυχία (κάποιου) ΣΥΝ. συμπονώ, ευσπλαχνίζομαι **2.** (κακόσ.) καταφρονώ: *είναι να τον ~ κανείς εκεί που έφτασε* ΣΥΝ. ελεεινολογώ ΑΝΤ. εκτιμώ, υπολήπτομαι. — **οικτιρμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **οἰκτ-ιρ-jω* < **οἰκτρ-jω* (με ανάπτυξη φωνήεντος *-ι-*) < *οἰκτρός* (βλ.λ.)].

οίκτος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα τής συμπάθειας προς κάποιον που πάσχει ή βρίσκεται γενικότ. σε δυσάρεστη κατάσταση ΣΥΝ. λύπηση, συμπόνια ΑΝΤ. ασπλαχνία **2.** (κακόσ.) η περιφρόνηση, η καταφρόνια ΑΝΤ. εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶκτος*, που συνδ. με το ρ. *οἴζω* «θρηνώ, οιμώζω», καθώς και με το επιφώνημα *οἴμοι* (βλ.λ.). Οι εν λόγω εκφραστ. λ. διαθέτουν το αρχ. ριζικό θρηνητικό επιφώνημα *οἴ*, το οποίο δήλωνε τον βαθύ πόνο, την οδύνη, την οιμωγή. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στην τραγωδία με τη σημ. «θρήνος», από την οποία προέκυψε η σημερινή σημ. τής συμπόνιας, τής ευσπλαχνίας].

οικτρός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που κινεί τον οίκτο, που προκαλεί λύπηση και συμπόνια **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί θλίψη με την αθλιότητά του: *η ~ τύχη των αιχμαλώτων* || *~ θέαμα / κατάληξη / μετάφραση* || *είχε ~ τέλος* ΣΥΝ. ελεεινός, τρισάθλιος, θλιβερός ΑΝΤ. εξαίσιος, υπέροχος, ωραίος. — **οικτρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **οικτρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οίκτος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ρός*].

οικώ ρ. αμετβ. {οικείς... | οίκ-ησα, -ούμαι} (αρχαιοπρ.) διαμένω (σε συγκεκριμένο τόπο) ΣΥΝ. κατοικώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οικώ (-έω)* < *οίκος* (βλ.λ.)].

οϊμέ κ. **οϊμένα** κ. **ωιμέ** κ. **ωιμένα** επιφών. (λογοτ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου (κυρ. ψυχικού) ΣΥΝ. αλίμονο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες απόψεις: (α) < αρχ. επιφών. *οἴ* + αιτ. *μέ(να)* τής προσ. αντων. *ἐγώ*(β) < επιφών. *ὦ* + αιτ. *μέ(να)* τής προσ. αντων. *ἐγώ*, οπότε η ορθότ. γρ. είναι *ωιμέ(να)*. Ο τ. *οϊμένα* είναι επίσης μεσν.].

οίμοι επιφών. (αρχαιοπρ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου ΣΥΝ. αλίμονο, οϊμέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἴ* (θρηνητικό επιφών.) + *μοι*, δοτ. εν. τής προσ. αντων. *ἐγώ*. Βλ. κ. *οίκτος, οιμώζω*].

οιμώζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) κλαίω γοερώς, θρηνώ σπαρακτικά ΣΥΝ. (λόγ.) οδύρομαι, ολοφύρομαι, (αρχαιοπρ.) ολολύζω, (οικ.) σκούζω. — **οιμωγή** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιφών. *οἴμοι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώζω* (πβ. αρχ. *αἰαῖ- αἰάζω*)].

οιναγορά (η) (λόγ.) **1.** το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οινεμπόριο **2.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγεται το εμπόριο τού κρασιού.

οιναποθήκη (η) [1888] {οιναποθηκών} (λόγ.) η αποθήκη κρασιού ΣΥΝ. κάβα.

οινεμπόριο (το) {οινεμπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οιναγορά. — **οινέμπορος** (ο/η) [μτγν.].

οινικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον οίνο: *~ πολιτική*.

οινο- κ. **οινό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον οίνο: *οινο-παραγωγός, οινο-ποσία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *οίνος*].

οινοβάρελο (το) [1892] (λόγ.) βαρέλι για την αποθήκευση κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασοβάρελο.

οινοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {οινοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πιει πολύ κρασί, που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης ΣΥΝ. μεθυσμένος, πιωμένος, (λαϊκότ.) σουρωμένος ΑΝΤ. ξεμέθυστος, νηφάλιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οινοβαρόμετρο (το) {οινοβαρομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ανάλυση τού οίνου για τον προσδιορισμό των στερεών ουσιών τού εκχυλίσματός του.

οινοβαφής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοβαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασάτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οινοβιομηχανία (η) [1888] {οινοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής και εμφιαλώσεως κρασιών.

οινογευστής (ο) {οινογευστών} **1.** ειδικός δειγματοληπτικός σωλήνας για τη λήψη μικρής ποσότητας οίνου από βαρέλι ή δεξαμενή **2.** πρόσωπο που δοκιμάζει την ποιότητα τής γεύσης ενός κρασιού. — **οινογευσία** (η), **οινογευστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οινο-* + *γεύστης* < *γεύω / -ομαι*].

οινογνώστης (ο) [1888] {οινογνωστών} αυτός που διακρίνεται για τις γνώσεις του σχετικά με τα κρασιά.

οινογραφία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος τής οινολογίας, ο οποίος ασχολείται με τη συστηματική και λεπτομερή περιγραφή των οίνων που παράγονται κατά τόπους.

οινοδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για τη φύλαξη ή και για το σερβίρισμα τού κρασιού ΣΥΝ. κρασοκανάτα.

οινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) όμοιος με κρασί, αυτός που μοιάζει με κρασί (στο χρώμα, στη σύσταση, τη γεύση): *~ παρασκεύασμα / υγρό*.

οινολάσπη (η) το ίζημα που παραμένει στον πυθμένα των βαρελιών ή των δεξαμενών μετά το τέλος τής ζύμωσης τού μούστου και τη μετάγγιση τού κρασιού, το κατακάθι.

οινολογία (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. επιστημονικός κλάδος που υπάγεται στη χημεία των τροφίμων και μελετά τους τρόπους παρασκευής, επεξεργασίας, διατηρήσεως και παλαιώσεως τού κρασιού, ενώ παράλληλα το αξιολογεί και το κατατάσσει σε είδη και κατηγορίες. — **οινολόγος** (ο/η) [1871], **οινολογικός**, -ή, -ό [1887], **οινολογικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnologie, άσχετο προς το μτγν. *οἰνολογία* «είδος φόρου για οίνο»].

οινομαγειρείο (το) (λόγ.) λαϊκό εστιατόριο, στο οποίο σερβίρεται και πωλείται κρασί ΣΥΝ. καπηλειό. — **οινομάγειρος** κ. **οινομάγειρας** (ο), **οινομαγείρισσα** (η).

οινομανής, -ής, -ές {οινομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά υπερβολικά την οινοποσία, που πίνει εμμανώς κρασί και μεθά ΣΥΝ. (λόγ.) οινοπότης, (λαϊκ.) μπεκρής, κρασοπατέρας, μέθυσος, μεθύστακας. — **οινομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οινο-* + *-μανής* < ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

οινομετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση τής περιεκτικότητας τού κρασιού σε οινόπνευμα, που γίνεται με ειδικό όργανο ΣΥΝ. οινοπνευματομετρία. — **οινομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnométrie].

οινόμετρο (το) [1833] {οινομέτρ-ου | -ων} το οινοπνευματόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnomètre].

οινοπαραγωγή (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή κρασιού (συνήθ. για συγκεκριμένη χρονιά) **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανία παραγωγής και εμφιαλώσεως κρασιών.

οινοπαραγωγός, -ός, -ό [1886] (λόγ.) **1.** (για τόπο) αυτός που διαθέτει αξιόλογη παραγωγή κρασιού, που παράγει κρασί σε μεγάλες ποσότητες και το διαθέτει στην αγορά: *ο νομός μας είναι η μεγαλύτερη ~ περιοχή τής χώρας* ΣΥΝ. (λόγ.) οινοφόρος **2.** ***οινοπαραγωγός*** (ο/η) ο ιδιοκτήτης αμπελώνων και εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου, αυτός που έχει ως επάγγελμα την παραγωγή και πώληση κρασιού.

οινόπνευμα (το) [1831] {οινοπνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άχρωμο, πτητικό και εύφλεκτο υγρό, που περιέχεται σε όλα τα αλκοολούχα ποτά (κρασί, ούζο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό, ως διαλυτικό, ως συστατικό φαρμάκων κ.λπ.: *η περιεκτικότητα τής βότκας σε ~ είναι συνήθως 40%* || *καθαρό ~* || *εντριβές με ~* ΣΥΝ. (επιστημ.) αιθυλική αλκοόλη **2.** (συνεκδ.) κάθε αλκοολούχο ποτό: *η ανάσα του βρομούσε ~* || *υπό την επήρεια οινοπνεύματος* || *η οδήγηση είναι επικίνδυνη μετά την κατανάλωση οινοπνεύματος* ΣΥΝ. αλκοόλ. — **οινοπνευματικός**, -ή, -ό [1870].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. esprit de vin].

οινοπνευματομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο προσδιορισμός τής περιεκτικότητας σε οινόπνευμα των αλκοολούχων ποτών, που γίνεται με ειδικό όργανο (οινοπνευματόμετρο) ΣΥΝ. οινομετρία, αλκοολομετρία. Επίσης **οινοπνευματομετρία**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoométrie (νόθο σύνθ.)].

οινοπνευματόμετρο (το) [1844] {οινοπνευματομέτρ-ου | -ων} ειδικό αραιόμετρο, με το οποίο μετριέται η περιεκτικότητα των αλκοολούχων ποτών σε οινόπνευμα και υπολογίζεται ο αλκοολικός βαθμός τους ΣΥΝ. αλκοολόμετρο, οινόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoomètre (νόθο σύνθ.)].

οινοπνευματοποιείο (το) [1883] το εργοστάσιο παραγωγής και εμφιαλώσεως οινοπνεύματος και οινοπνευματωδών ποτών.

οινοπνευματοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η χημική διαδικασία (ζύμωση) με την οποία μια ουσία μετατρέπεται σε οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoolisation].

οινοπνευματοποιήσιμος, -η, -ο (για διάφορες ουσίες) αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί με ζύμωση σε οινόπνευμα, αυτός από τον οποίο μπορεί να εξαχθεί οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. alcoolisable].

οινοπνευματοποιία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η βιομηχανία παραγωγής οινοπνεύματος και οινοπνευματωδών ποτών **2.** (συνεκδ.) η μέθοδος παραγωγής οινοπνεύματος ή οινοπνευματωδών ποτών. — **οινοπνευματοποιός** (ο/η) [1889].

οινοπνευματοπωλείο (το) [1888] το κατάστημα στο οποίο πωλείται οινόπνευμα ή οινοπνευματώδη ποτά. — **οινοπνευματοπώλης** (ο).

οινοπνευματούχος, -ος, -ο [1847] αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και το οινόπνευμα: *~ παρασκεύασμα / μείγμα* ΣΥΝ. οινοπνευματώδης, αλκοολούχος.
[ΕΤΥΜ. < *οινόπνευμα* + *-ούχος* < *έχω*].

οινοπνευματώδης, -ης, -ες [1842] {οινοπνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και οινόπνευμα ΣΥΝ. οινοπνευματούχος, αλκοολούχος· ΦΡ. ***οινοπνευματώδες (ποτό)*** οποιοδήποτε ποτό περιλαμβάνει στη σύστασή του οινόπνευμα (αλκοόλ) και έχει την ιδιότητα να προκαλεί μέθη (π.χ. το κρασί, η μπίρα, τα ποτά που παρασκευάζονται με απόσταξη, όπως ουίσκι, ρούμι κ.ά.): *κατανάλωση / κατάχρηση / απαγόρευση οινοπνευματωδών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. alcoolique].

οινοποιείο (το) [1889] το εργοστάσιο παραγωγής οίνου ΣΥΝ. οινοποιία.

οινοποίηση (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το σύνολο των χημικών διαδικασιών και των τεχνικών μεθόδων, με τις οποίες ο χυμός των σταφυλιών μετατρέπεται σε κρασί. — **οινοποιητικός**, -ή, -ό [1889].

οινοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των διεργασιών και των τεχνικών μέσω των οποίων γίνεται η παρασκευή και η συντήρηση τού κρασιού· (συνεκδ.) **2.** η βιοτεχνία ή βιομηχανία παραγωγής κρασιού και οι σχετικές εγκαταστάσεις **3.** η τέχνη τής παρασκευής κρασιού και ο αντίστοιχος κλάδος τής βιομηχανικής παραγωγής. — **οινοποιός** (ο/η) [μτγν.].

οινοποσία (η) [αρχ.] {οινοποσιών} (λόγ.) η (συνήθ. περισσότερο από το κανονικό) πόση οίνου ΣΥΝ. (εκφραστ.) κρασοκατάνυξη, κρασοπότι. — **οινοπότης** (ο) [αρχ.], **οινοπότις** (η) [αρχ.] {οινοπότιδος}.

οινοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) κατάστημα στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασοπουλειό. — **οινοπώλης** (ο) [αρχ.], **οινοπώλισσα** (η).

οίνος (ο) (λόγ.) **1.** το κρασί: *ρητινίτης ~* (η ρετσίνα) || *άκρατος ~* (ανέρωτος) || *καμπανίτης ~* (η σαμπάνια)· ΦΡ. (λόγ.) ***οίνος ευφραίνει καρδίαν ανθρώπου*** (*οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 15) (συνήθ. μεταξύ συμποτών) το κρασί κάνει τον άνθρωπο πιο ευδιάθετο, κάνει πιο ευχάριστη τη διάθεση **2.** (κατ' επέκτ.) το οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται από τη ζύμωση τού χυμού διαφόρων καρπών: *μηλίτης ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το ένα από τα δύο υλικά στοιχεία (το άλλο είναι ο άρτος) τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας, το οποίο, με την επίκληση τού Αγίου Πνεύματος και κατά τον καθαγιασμό των Τιμίων Δώρων, μεταβάλλεται σε αίμα Χριστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶνος / Fοῖνος*, αβεβ. ετύμου, ευρύτατα διαδεδομένη λ. που απαντά στις περισσότερες Ι.Ε. γλώσσες, χωρίς ωστόσο να έχει Ι.Ε. προέλευση. Πιστεύεται γενικά ότι η καλλιέργεια τού αμπελιού αναπτύχθηκε στη Μεσόγειο, στον Εύξεινο Πόντο ή στα νότια τού

Καυκάσου. ενώ απαντά και στις σημιτ. γλώσσες (πβ. εβρ. jajin, αραβ. wain, ασσυρ. īnu). Οι I.E. γλώσσες εμφανίζουν τη λ., χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς αν οι τ. είναι ανεξάρτητοι ή αποτελούν δάνεια (και χωρίς να είναι γνωστή η γλώσσα προελεύσεως). πβ. λατ. vinum (> γαλλ. vin, ισπ. vino). αρμ. gini, αλβ. venë. χεττ. wiyana, γοτθ. wein (γερμ. Wein, αγγλ. wine) κ.ά. Βλ. κ. *κρασί*].

Οινούσες (οι) {Οινουσών} νησί τού Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Χίου και των μικρασιατικών παραλίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Οἰνοῦσ(σ)αι*, παράγ. τού ουσ. *οἶνος*].

οινόφλυξ (ο/η) {οινόφλ-υγος. -υγα | -ύγων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει μεθύσει από υπέρμετρη κατανάλωση κρασιού ή που συνηθίζει να πίνει υπερβολικά ΣΥΝ. οινοπότης. μέθυσος. πότης. — **οινοφλυγία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-φλυξ* < *φλύω* «αναβράζω, κυματίζω, ξεχειλίζω» (για το οποίο βλ. λ. *φλύκταινα*)].

οινοφόρος, -ος. -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για σκεύη. αγγεία) αυτός που περιέχει κρασί ή χρησιμοποιείται για τη διατήρηση και τη μεταφορά τού κρασιού: ~ *κύλικας / δοχείο* **2.** (για τόπους) αυτός που παράγει κρασί: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. οινοπαραγωγός.

οινοχόη (η) {σπάν. οινοχοών} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο μικρού μεγέθους με λαβή για την άντληση κρασιού από τον κρατήρα (βλ.λ.) και το σερβίρισμά του στα κύπελλα των συμποσιαστών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-χόη* < *χέω*. πβ. *ὑδρο-χόη*].

οινοχόος (ο) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) ο υπηρέτης που κατά τα συμπόσια ήταν επιφορτισμένος με το σερβίρισμα τού κρασιού στους συνδαιτυμόνες ΣΥΝ. κεραστής **2.** ο σερβιτόρος που φροντίζει για το σερβίρισμα κρασιού σε εστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-χόος* < *χέω*. πβ. *χρυσο-χόος*].

οινώδης, -ης. -ες [αρχ.] {οινώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κρασί κατά τη σύσταση, τη γεύση, το χρώμα κ.λπ.: ~ *μείγμα / υγρό* ΣΥΝ. οινοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οιονεί επίρρ. κ. σύνδ. (λόγ.) **1.** σαν. κάτι σαν: *μια ~ εικονογραφική γραφή* || *φαινόταν ~ να υιοθετεί τις απόψεις τους* || *η ρητορική ερώτηση είναι μια ~ ερώτηση· δεν πρόκειται δηλ. για πραγματική* **2.** (κατ' επέκτ.) δήθεν: *αυτοί οι ~ προστάτες τής δημοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἷον* (ουδ. τής αντων. *οἷος*, *-α*, *-ον*, βλ.λ.) + υποθ. σύνδ. *εἰ*. Η λ. είναι το αντίστοιχο τού λατ. quasi].

οίος, -α. -ον αντων. (αρχαιοπρ.) **1.** τέτοιος που. ίδιος όπως: *η έκβαση των διαπραγματεύσεων δεν υπήρξε ~ ανεμένετο* || *~ η μορφή, τοιάδε και η ψυχή* **2.** (το ουδ. στον εν. κ. πληθ. ως επίρρ. ***οίον / οία***) λόγου χάρη, επί παραδείγματι ΣΥΝ. παραδείγματος χάριν. φερ' ειπείν. (καθημ.) που λέει ο λόγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἷος* < **jo-ojos* < **jo-* (εξού και η αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*, βλ. λ. *ὅστις*) + επίθημα *-ojos* / *-οιος*. πιθ. με εκφραστ. διπλασιασμό τού *-j-*].

οιοσδήποτε, οιαδήποτε, οιονδήποτε (λόγ.) οποιοσδήποτε. όποιος κι αν είναι: *ο υπουργός απέφυγε να προβεί σε ~ δήλωση* || *~ άλλος στη θέση του το ίδιο θα έπραττε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἷος* (βλ.λ.) + *δήποτε*, πβ. κ. *ὁπωσ-δήποτε*].

οισοφαγικός, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον οισοφάγο: ~ *στένωση* (με δυσκολία κατάποσης) || ~ *εκκόλπωμα* (θύλακος στο επιθήλιο τού οισοφάγου) || ~ *κιρσοί / σπασμοί*. Επίσης (λόγ.) **οισοφάγειος,** -ος. -ο [1879].

οισοφαγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού οισοφάγου. η οποία προκαλείται από λοίμωξη. ερεθισμό ή αναγωγή γαστρικού υγρού από το στομάχι: *οξεία / χρονία ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagite].

οισοφάγος (ο) ΑΝΑΤ. το μυώδες. σωληνοειδές όργανο. που εκτείνεται κάτω από τον φάρυγγα και ωθεί την τροφή στο στομάχι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰσο-* (< *οἴσω*, μέλλ. τού ρ. *φέρω*. αγν. ετύμου) + *-φάγος*. Σύμφωνα με την ετυμ., η λ. θα προσδιόριζε το όργανο που μεταφέρει το φαγητό στο στομάχι, πλάστηκε δε μάλλον από γιατρό (άλλωστε απαντά αρχικώς στον Ιπποκράτη). Παρόμοια σημ. εμφανίζει και το ακκαδ. šērittu «αυτός που οδηγεί προς τα κάτω», που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «οισοφάγος»].

οισοφαγοσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ενδοσκοπική εξέταση τού οισοφάγου με ειδικό όργανο. — **οισοφαγοσκόπιο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagoscopie].

οιστρηλασία (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** το έντονο πάθος που αγγίζει τα όρια τής μανίας ΣΥΝ. λύσσα. παραφορά **2.** ο ζωηρός και παράφορος ενθουσιασμός ΣΥΝ. έξαψη. παραφορά. — **οιστρήλατος,** -ος/-η. -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*. λ. *σύνθετος*.

οιστρηλατώ ρ. μετβ {οιστρηλατείς... | οιστρηλάτ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -μένος} (λόγ.) **1.** μεταδίδω ενθουσιασμό σε (κάποιον). δίνω έμπνευση. προκαλώ ψυχική ή πνευματική διέγερση: *ο καλός προπονητής ξέρει να οιστρηλατεί την ομάδα του και να την οδηγεί σε νίκη* ΣΥΝ. (λόγ.) εμπνέω. ενθουσιάζω. εξάπτω. διεγείρω ΑΝΤ. κατευνάζω **2.** (μεσοπαθ. ***οιστρηλατούμαι***) κυριεύομαι από οίστρο, νιώθω έξαψη. καταλαμβάνομαι από πάθος. μανία, ενθουσιασμό κ.λπ. ΣΥΝ. εξάπτομαι, ενθουσιάζομαι, διεγείρομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οἰστρηλατῶ (-έω)* < αρχ. *οἰστρήλατος* < *οἶστρ(ο)-* (< *οἶστρος*) + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

οιστρογόνο (το) ΒΙΟΛ. ορμόνη που εκκρίνεται κυρ. από τις ωοθήκες και τα επινεφρίδια (βλ.λ.) και είναι βασική για την ανάπτυξη. την ωρίμαση και τη λειτουργία των γεννητικών οργάνων τής γυναίκας. καθώς επίσης και την εμφάνιση των δευτερευόντων χαρακτηριστικών τού γυναικείου φύλου.
[ΕΤΥΜ. < *οἶστρος* + *γόνος*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. oestro-gen].

οιστρογονοθεραπεία (η) {οιστρογονοθεραπειών} θεραπευτική αγωγή (κυρίως κατά την εμμηνόπαυση) με οιστρογόνα.

οίστρος (ο) (λόγ.) **1.** η κατάσταση ψυχικής και πνευματικής εξάρσεως και εμπνεύσεως, ο παράφορος δημιουργικός ενθουσιασμός: *ο ποιητής κατέχεται από καλλιτεχνικό ~* || *ποιητικός / θρησκευτικός ~* • **2.** δίπτερο έντομο που μοιάζει με μεγάλη μύγα και χαρακτηριστικό του είναι ότι οι προνύμφες του εισδύουν κυρ. στις ρινικές ή και τις οστέινες κοιλότητες (π.χ. τού βουβαλιού ή τής καμήλας). προκαλώντας μυϊάσεις (βλ.λ.) ή και έναν χαρακτηριστικό ίλιγγο (ίλιγγο τού οίστρου), που ερεθίζει και εξαγριώνει τα ζώα μέχρι τρέλας ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλογόμυγα, βοϊδόμυγα • **3.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων (βιολογικών και τρόπου συμπεριφοράς) που προηγούνται. συνοδεύουν και έπονται τής ωορρηξίας (βλ.λ.) στις γυναίκες και στα θηλυκά των θηλαστικών ζώων και τα οποία ρυθμίζουν τη σεξουαλική δραστηριότητα τής περιόδου αυτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶστρος*. που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. *οἶμα* (< **οἶσ-μα*) «εφόρμηση, επίθεση» και με λιθ. aistrà «βίαιο πάθος», πιθ. και με το λατ. ira «οργή» (< *eis-a). Δεν είναι σαφές αν η λ. *οἶστρος* δήλωνε αρχικά το έντομο που προκαλεί ίλιγγο και παραφροσύνη ή την ίδια την κατάσταση που προέκυπτε].

Οίτη (η) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας. που εκτείνεται στους νομούς Φθιώτιδας και Φωκίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **οἴτης* «βοσκός προβάτων» < *ὄϊς / οἶς* «πρόβατο» + παραγ. επίθημα *-της*. Το αρχ. *ὄϊς* < **ὄϝις* < I.E. *owi, πβ. σανσκρ. ávi-, λατ. ovis (> ισπ. oveja), αρχ. γερμ. ouwi. αγγλ. ewe «αμνάδα» κ.ά.].

οιωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (στην αρχαιότητα) μαντεύω το μέλλον παρατηρώντας τον τρόπο πτήσεως των πτηνών και ακούγοντας τις κραυγές τους **2.** (κατ' επέκτ.) προλέγω (πράγματα που πρόκειται να συμβούν): ~ *συμφορές* ΣΥΝ. προβλέπω. προφητεύω. μαντεύω (πβ. λ. *προοιωνίζομαι*). — **οιωνισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. προοιωνίζομαι*.

οιωνός (ο) (λόγ.) **1.** (στην αρχαιότητα) (α) μαντικό πουλί, δηλ. κάθε πτηνό, από τού οποίου το πέταγμα, τους κρωγμούς κ.λπ. ο μάντης (οιωνοσκόπος) προφήτευε το μέλλον (β) (κατ' επέκτ.) κάθε φυσικό φαινόμενο (λ.χ. οι αστραπές. οι κεραυνοί, το θρόισμα των φύλλων, οι κινήσεις και οι στάσεις ορισμένων ζώων ή ερπετών). στού οποίου την παρατήρηση βασιζόταν η πρόγνωση τού μέλλοντος: *παλαιότερα η εμφάνιση ενός κομήτη εθεωρείτο κακός ~* ΣΥΝ. σημάδι **2.** (συνήθ. μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται σημάδι για όσα πρόκειται να συμβούν ή επιτρέπει να γίνουν προβλέψεις για το μέλλον: *οι συγκρούσεις οπαδών των δύο ομάδων το Σάββατο είναι κακός ~ για όσα πρόκειται να συμβούν στο γήπεδο την Κυριακή* ΣΥΝ. προμήνυμα· ΦΡ. ***εις οιωνός άριστος, αμύνεσθαι περί πάτρης*** (Ομήρ. *Ιλ.* Μ 243: *εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*: ένα μόνο είναι το καλύτερο σημάδι. το να υπερασπίζεσαι την πατρίδα) στον πόλεμο δεν πρέπει να δίδεται προσοχή στις διάφορες προλήψεις ή στα προμηνύματα, αλλά εκείνο που έχει αξία είναι μόνο η απόφαση για τον υπέρ τής πατρίδας αγώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος. προοιωνίζομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀϝι-ωνος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *awi-, το οποίο απαντά στη λ. *ἀετός / αἰετός* (< **αἰϝ-ετός*, βλ. λ. *αετός*). Το επίθημα *-ωνός* διαθέτει μάλλον αυξητική σημασία (πβ. κ. *χελ-ώνη, κορ-ώνη*). Σύμφωνα με την αναγωγή αυτή, η λ. συνδ. με λατ. avis «πτηνό», σανσκρ. váyah (πληθ.), αρμ. h-aw κ.ά. Αρχική σημ. τής λ. είναι «αρπακτικό πουλί», το οποίο από τη θέση του ως προς τον παρατηρητή (αν πετούσε από δεξιά ή αριστερά) και από το κρώξιμο και τις κινήσεις του χαρακτηριζόταν (στην οιωνοσκοπία) ως καλό ή κακό προμήνυμα].

οιωνοσκοπία (η) {οιωνοσκοπιών} η παρατήρηση και η ερμηνεία των οιωνών (βλ.λ.) για την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **οιωνοσκόπος** (ο) [αρχ.], **οιωνοσκοπικός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἰωνοσκόπος* < *οἰωνός* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

Ο.Κ. επίρρ. (προφέρεται κ. γράφεται *οκέι*) (προφορ.) **1.** εντάξει, σύμφωνοι **2.** (ως ουσ.) η έγκριση: *πήρα το οκέι από το αφεντικό για την άδεια που ήθελα* || *ποιος θα μου δώσει το ~ για να εκταμιεύσω αυτό το ποσό;*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, αν και έχουν διατυπωθεί ποικίλες υποθέσεις. Σύμφωνα με τις ασφαλέστερες ενδείξεις, ο αμερικανισμός Ο.Κ. (okay) (στην καθ' αυτήν Αγγλική προτιμάται η φρ. all right) πρωτοεμφανίζεται στη δεκαετία τού 1830 στη Βοστώνη και τη Νέα Υόρκη από την ανορθόγραφη φρ. oll korrekt (αντί τού ορθού all correct «όλα σωστά»), εξαιτίας μιας τάσεως για σχηματισμό εντυπωσιακών (ενίοτε κωμικών) συντομογραφιών. Η διάδοση των αρχικών Ο.Κ. οφείλεται μάλλον στους οπαδούς τού υποψηφίου των Δημοκρατικών το 1840 Martin Van Buren, που ήταν γνωστός με την προσωνυμία Old Kinderhook, με αποτέλεσμα τα αρχικά του (με τα οποία τον προσφωνούσαν) να συμπίπτουν με τη φρ. oll korrekt].

οκά (η) {οκάδες} (παλαιότ.) **1.** μονάδα βάρους στερεών και υγρών προϊόντων. που υποδιαιρείται σε 400 δράμια και ισοδυναμεί με 1.282 γραμμάρια· στην Ελλάδα ίσχυσε μέχρι την 31η Μαρτίου 1959, οπότε αντικαταστάθηκε από το κιλό· ΦΡ. ***τής οκάς*** για πράγμα πολύ μικρής αξίας ή χαμηλής ποιότητας **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που ισοδυναμεί με την παραπάνω μονάδα βάρους: *μια ~ φασόλια / κρασί*. — (λαϊκ.) **οκαδιάρικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. okka].

οκαζιόν επίρρ. (λαϊκ.) πολύ φθηνά. σε τιμή ευκαιρίας: *αυτό το αγοράσαμε ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. occasion < λατ. occasio «καιρός. ευκαιρία» < occasum, σουπίνο τού ρ. occido «πέφτω» (< ob + cado)].

Ο.ΚΑ.ΝΑ. (ο) Οργανισμός Καταπολέμησης Ναρκωτικών.

οκάπι (το) {άκλ.} θηλαστικό που ζει στην Αφρική. συγγενές με την καμηλοπάρδαλη, με πιο κοντά πόδια και λαιμό. λεία, ερυθροκάστα-

νη γούνα με μαύρες και λευκές ραβδώσεις στους γοφούς και τους γλουτούς· το αρσενικό φέρει και κέρατα. Επίσης **οκαπία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. okapi, λ. αφρικανικής γλώσσας τού ΒΑ. Ζαΐρ].

οκαρίνα (η) [1894] {οκαρινών} ΜΟΥΣ. μικρό φλάουτο με ψιλό ήχο που αποτελεί εξέλιξη τής παραδοσιακής ιταλικής πήλινης σφυρίχτρας των καρναβαλιών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ocarina, υποκ. τού oca «χήνα» < μτγν. λατ. auca < aucella (υποχωρητ.), υποκ. τού λατ. avis «πουλί»].

Ο.Κ.Ε. (η) **1.** Ομοσπονδία Κλωστοϋφαντουργών Ελλάδας **2.** Ομάδα Κοινοβουλευτικού Ελέγχου.

οκέι επίρρ. → Ο.Κ.

όκιο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο οφθαλμός· κυκλική οπή στο πλαϊνό μέρος τής πλώρης πλοίου, από την οποία διέρχεται η αλυσίδα τής άγκυρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. occhio «οφθαλμός» < λατ. oculus (βλ. κ. *οφθαλμός*)].

occasione data λατ. (προφέρεται *οκαζιόνε ντάτα*) ελλην. *ευκαιρίας δοθείσης*· όταν / εάν δοθεί η ευκαιρία ή αφού δόθηκε η ευκαιρία.

οκλαδόν επίρρ. (λόγ.) **1.** καθιστός και με λυγισμένα τα γόνατα, ώστε τα πόδια να είναι προς τα μέσα σταυρωτά: *συχνά ο Βούδας παρουσιάζεται σε γλυπτά καθισμένος* ~ **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. πρόσταγμα να λάβει ο γυμναζόμενος την παραπάνω θέση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επίρρ. < αρχ. *ὀκλάζω* «γονατίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. *ὀκλάς, -άδος*, «οπίσθια (τού ανθρώπου όταν γονατίζει)» (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < *ὀ-* προθεμ. + **κλαδ-* (> *κλάδος*, βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *ὀκλάζω* < **ὀ-κλάω* < *ὀ-* προθεμ. + *κλάω* / *-ῶ* «σπάζω». Αξιοπαρατήρητες είναι οι «γλώσσες» τού Ησυχίου *κλωκυδά («τὸ καθῆσθαι ἐπ' ἀμφοτέροις ποσίν»)* και *ὀκκύλαι («τὸ ὀκλάσαι καὶ ἐπὶ τῶν πτερνῶν καθῆσθαι»)*].

οκνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {όκνεψα} είμαι ή γίνομαι οκνηρός, τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπελιάζω. Επίσης **οκνεύομαι**.

οκνηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που αποφεύγει την εργασία και τη δραστηριότητα, που τεμπελιάζει: ~ *όπως ήταν, ποτέ του δεν το αποφάσιζε να δουλέψει* ΣΥΝ. τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, δραστήριος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, νωχελικότητα: ~ *κινήσεις* ΣΥΝ. νωθρός, αργός, βραδύς, νωχελικός ΑΝΤ. ευκίνητος, γρήγορος. Επίσης **οκνός** [μεσν.]. — **οκνηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **οκνηρία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀκνῶ (-έω)* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός*. Το αρχ. *ὀκνῶ* < *ὄκνος (ὁ)* «δισταγμός, νωθρότητα», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. ikniyant «παράλυτος»].

οκρίβαντας (ο) {οκριβάντων} (λόγ.) τρίποδο υποστήριγμα, πάνω στο οποίο τοποθετούν οι ζωγράφοι τους πίνακές τους όσο τους δουλεύουν ΣΥΝ. (καθημ.) καβαλέτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀκρίβας, -αντος* < *ὀκρι-* (< *ὄκρις* «γωνία, προεξοχή») + *-βας* < *βαίνω* (πβ. κ. *κιλλί-βας*), οπότε η λ. θα σήμαινε «αυτός που στηρίζεται στις προεξοχές, δηλ. στα πόδια». Το αρχ. *ὄκ-ρις* εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. *ok- τού I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (βλ. π.χ. *ἄκρος*), πβ. λατ. ocris «απόκρημνο βουνό», αρχ. ιρλ. ochair «γωνία, άκρο» κ.ά.].

Ο.Κ.Σ. (το) Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο.

οκτα- / οχτα- κ. **οκτά- / οχτά-** α' συνθετικό που σημαίνει αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό οκτώ (8): *οκτα-ήμερος, οκτά-τομος, οχτά-γωνο, οχτα-σύλλαβος, οκτά-ωρος* **2.** είναι οκτώ φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *οκτα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὀκτά-εδρον, ὀκτα-πλάσιος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ὀκτώ* (βλ.λ.) κατ' αναλογίαν προς τα *έπτα-, έννεα-*].

οκτάβα κ. (σπάν., λογοτ.) **οχτάβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) μουσικό διάστημα (βλ.λ.) δύο φθόγγων, με λόγο συχνοτήτων 2/1 (β) το διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς όμοιους φθόγγους τής επτάφθογγης κλίμακας, λ.χ. ανάμεσα σε δύο διαδοχικά ντο, σε δύο διαδοχικά ρε, κ.τ.λ.· η ονομασία τού διαστήματος οφείλεται στο ότι ο υψηλότερος φθόγγος του είναι ο 8ος, μετρώντας από τον χαμηλότερο κατά μήκος τής κλίμακας ● **2.** ΜΕΤΡ. οκτάστιχη στροφή ποιήματος, που περιλαμβάνει τρεις ομοιοκαταληξίες, οι οποίες συμπλέκονται αυστηρά μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. octava, θηλ. τού octavus «όγδοος» < octo «οκτώ»].

οκταγωνικός κ. **οχταγωνικός, -η, -ο** → οκτα-, -γωνικός

οκτάγωνος κ. **οχτάγωνος, -η, -ο** → οκτα-, -γωνος

οκτάδα κ. (καθημ.) **οχτάδα** (η) σύνολο που αποτελείται από οκτώ μονάδες: *παράταξη στρατιωτών κατά οκτάδες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀκτάς, -άδος* < *ὀκτώ* (βλ.λ.)].

οκτάεδρος κ. **οχτάεδρος, -η, -ο** → οκτα-, -εδρος

οκταετής κ. **οχταετής, -ής, -ές** → οκτα-, -ετής

οκταετία κ. **οχταετία** (η) → οκτα-, -ετία

οκταήμερος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **οχταήμερος 1.** αυτός που έχει διάρκεια οκτώ ημερών: ~ *προθεσμία* **2.** αυτός που συντελείται κατά την όγδοη ημέρα: ~ *περιτομή* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***οκταήμερα*** (τα) η όγδοη ημέρα μετά από σημαντική εορτή: *τα ~ τού Χριστού*.

οκταθέσιος κ. **οχταθέσιος, -α, -ο** → οκτα-, -θέσιος

οκτάκιλος κ. **οχτάκιλος, -η, -ο** → οκτα-, -κιλος

οκτάκις επίρρ. → οκτα-, -άκις

οκτακοσαριά (η) οκτακόσια, σύνολο οκτακοσίων προσώπων / πραγμάτων· στη ΦΡ. ***καμιά οκτακοσαριά*** περίπου οχτακόσια ή οχτακόσιοι: *είχαν μαζευτεί στην ομιλία ~ άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. < *οκτακόσ(ια)* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *δεκ-αριά, διακοσ-αριά*].

οκτακόσια κ. (καθημ.) **οχτακόσια** (το) {άκλ.} επτακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός οκτακόσια (800) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

οκτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθημ.) **οχτακόσιοι 1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό οκτακόσια (800) **2.** ***οκτακόσια*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀκτα-* (< *ὀκτώ*) + *-κόσιοι*, για το οποίο βλ. λ. *δια-κόσιοι*].

οκτακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **οχτακοσιοστός** (επίσης γράφεται 800ός στην αραβική αρίθμηση, Ω' ή ω' στην ελληνική και DCCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό οκτακόσια (800) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

οκτάκωπος, -η, -ο → οκτα-, -κωπος

οκταμελής κ. **οχταμελής, -ής, -ές** → οκτα-, -μελής

οκταμηνία (η) → οκτα-, -μηνία

οκτάμηνος κ. **οχτάμηνος, -η, -ο** → οκτα-, -μηνος

οκτάνιο (το) {οκτανί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** συνοπτική ονομασία δεκαοκτώ άκυκλων οργανικών ενώσεων που είναι κορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριό τους οκτώ άτομα άνθρακα **2.** ***αριθμός οκτανίου*** παράμετρος που καθορίζει την ποιότητα τής βενζίνης· όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός οκτανίου, τόσο καλύτερη είναι η βενζίνη ΣΥΝ. (καθημ.) οκτάνια (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. octane (νόθο σύνθ.) < oct(a)- (< αρχ. *ὀκτώ*) + -ane].

οκταπλάσιος κ. **οχταπλάσιος, -α, -ο** → οκτα-, -πλάσιος

οκταπλασιάζω κ. **οχταπλασιάζω** ρ. → οκτα-, -πλασιάζω

οκτάπλευρος κ. **οχτάπλευρος, -η, -ο** → οκτα-, -πλευρος

οκταπλός κ. **οχταπλός, -ή, -ό** → οκτα-, -πλός

οκτάπους (ο) {οκτάποδ-ος, -α | -όδων} (λόγ.) το χταπόδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. < *ὀκτα-* (< *ὀκτώ*) + *πούς* «πόδι»].

οκτάς (η) → οκτάδα

οκτάστηλος κ. **οχτάστηλος, -η, -ο** → οκτα-, -στηλος

οκτάστιχος κ. **οχτάστιχος, -η, -ο** → οκτα-, -στιχος

οκτασύλλαβος κ. **οχτασύλλαβος, -η, -ο** → οκτα-, -σύλλαβος

οκτατάξιος, -α, -ο αυτός που έχει οκτώ τάξεις: ~ *γυμνάσιο* (παλαιότ. το γυμνάσιο που είχε έξι τάξεις, άρχιζε από την τρίτη και κατέληγε στην ογδόη).

οκτάτευχος, -ος/-η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από οκτώ τεύχη: ~ *τόμος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Οκτάτευχος*** (η) {Οκτατεύχου} τόμος που περιλαμβάνει τα οκτώ πρώτα βιβλία τής Π.Δ. (πβ. λ. *πεντάτευχος*).

οκτάτομος κ. **οχτάτομος, -η, -ο** → οκτα-, -τομος

οκτάφυλλος κ. **οχτάφυλλος, -η, -ο** → οκτα-, -φυλλος

οκτάχρονος κ. **οχτάχρονος, -η, -ο** → οκτα-, -χρονος

οκταψήφιος κ. **οχταψήφιος, -α, -ο** → οκτα-, -ψήφιος

οκτάωρος, -η, -ο [1890] κ. (καθημ.) **οχτάωρος 1.** αυτός που διαρκεί οκτώ ώρες **2.** ***οκτάωρο*** (το) {οκταώρου} το χρονικό διάστημα οκτώ ωρών, το οποίο έχει καθιερωθεί επισήμως ως ανώτατο όριο ωρών εργασίας ανά εργάσιμη ημέρα, κυρ. όσον αφορά στα επαγγέλματα των εργατών και των υπαλλήλων.

οκταώροφος κ. **οχταώροφος, -η, -ο** → οκτα-, -ώροφος

οκτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από οκτώ εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για οκτώ όργανα ή οκτώ φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και τέσσερα ξύλινα πνευστά τού Σκαλκώτα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ottetto (με την επίδρ. τού *οκτώ*) < otto < λατ. octo «οκτώ»].

οκτώ κ. (καθημ.) **οχτώ** (το) {άκλ.} **1.** επτά συν ένα, ο αριθμός 8 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 8: ~ *στρατιώτες / μήλα* **3.** ΠΟΛΙΤ. ***Ομάδα των Οκτώ*** βλ. λ. *ομάδα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *oktō(u)-, πβ. σανσκρ. aṣṭā(u), λατ. octō (> γαλλ. huit, ιταλ. otto, ισπ. ocho κ.ά.), ιρλ. ocht, γερμ. acht, αγγλ. eight κ.ά. Ομόρρ. *ὄγδοος* (βλ.λ.). Ο τ. *οχτώ* είναι μεσν.].

οκτωβριανός, -ή, -ό [1863] κ. **οχτωβριανός 1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Οκτώβριο: ~ *φρούτα* **2.** ΙΣΤ. (α) ***Οκτωβριανή Επανάσταση*** η επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία το 1917 (β) ***Οκτωβριανά*** (τα) οι συγκρούσεις μεταξύ των γαλλικών αποβατικών αγημάτων και μονάδων τού ελληνικού στρατού τον Οκτώβριο τού 1916 στην Αθήνα. Επίσης (λαϊκ.) **οχτωβριάτικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Απριλιανός*.

Οκτώβριος (ο) {Οκτωβρίου} ο δέκατος μήνας τού έτους και δεύτερος μήνας τού φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) **Οκτώβρης** [μεσν.] κ. **Οχτώβρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. october (mensis) «όγδοος (μήνας)» (σύμφωνα με το πρώιμο ρωμαϊκό ημερολόγιο, που ξεκινούσε από τον Μάρτιο) < octo «οκτώ»].

> **Οκτώβριος: ο μήνας χωρίς -μ-!** Όπως εξηγούμε αλλού (βλ. λ. *μήνας*), η ονομασία αυτού τού μηνός, προερχόμενη από το λατ. October (= όγδοος), είναι *Οκτώβριος* (χωρίς *-μ-*). Αυτό συμβαίνει σε αντίθεση προς τους άλλους «αριθμητικούς» επίσης μήνες, οι οποίοι από την προέλευσή τους εκφέρονται με *-μ-*: *Σεπτέμβριος* (< λατ. Septem*ber* = έβδομος), *Νοέμβριος* (< λατ. Novem*ber* = ένατος) και *Δεκέμβριος* (< λατ. Decem*ber* = δέκατος). Από τα ονόματα των μηνών αυτών (με *-μ-*) επηρεάζονται ορισμένοι ομιλητές, προφέροντας και τον **Οκτώβριο** με *-μ- (Οκτώμβριος!)*.

Οκτώηχος (η) [μεσν.] {Οκτωήχου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιλαμβάνει οκτώ πλήρεις αναστάσιμες ακολουθίες, καθεμιά σε διαφορετικό από τις άλλες ήχο, με την υμνογραφία που ψάλλεται κατά τις Κυριακές σύμφωνα με το μοναχικό τυπικό. Επίσης (λαϊκ.) **Οκτωήχι** κ. **Οχτωήχι** κ. **Χτωήχι** (το).

ολάκερος, -η, -ο (λαϊκ.) ολόκληρος: *δεκαπέντε ~ χρόνια τον περίμενε να ξαγαυρίσει* ΣΥΝ. όλος, ακέραιος ΑΝΤ. λειψός, ελλιπής.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ολάκερος* < *ολ(ο)-* + *-άκερος* < *ακέραιος* (με συνίζηση *ακέριος* και επίδρ. τού σχήματος *καθάρειος* *ολοκάθαρος*, *όρθιος* – *ολόρθος*). Απίθανη η αναγωγή στο επίθ. *ολόκληρος* με ανομοιωτική αποβολή τού *-λ-*].

ολάνθιστος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος άνθη, ο κατάφορτος με άνθη: ~ *περιβόλι* / *βάζο*.

ολάνοικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **ολάνοιχτος** (εκφραστ.) αυτός που έχει τελείως ανοίξει, ο διάπλατα ανοικτός: ~ *πόρτα* / *παράθυρο* / *μάτια* / *στόμα* ΣΥΝ. ορθάνοιχτος, διάπλατος ΑΝΤ. κατάκλειστος, θεόκλειστος.

ολάρφανος, -η, -ο (εκφραστ.) εντελώς ορφανός, ορφανός και από τους δύο γονείς: ~ *παιδί* ΣΥΝ. πεντάρφανος.

όλβιος, -ία, -ιο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ζει με γαλήνη και ευδαιμονία, που δοκιμάζει και απολαμβάνει την ευτυχία ΣΥΝ. (λόγ.) μακάριος, ευδαίμων, (καθημ.) ευτυχισμένος, καλότυχος ΑΝΤ. δύσμοιρος, δυστυχής, κακοδαίμων. — **ολβίως** επίρρ. [αρχ.]. **ολβιότητα** (η).

όλβος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** η υλική ευδαιμονία, η κατοχή και χρήση άφθονων υλικών αγαθών ΣΥΝ. (λόγ.) ευμάρεια, ευζωία, ευημερία ΑΝΤ. φτώχια, (λόγ.) ένδεια, πενία, ανέχεια **2.** (κατ' επέκτ.) η ψυχική ευδαιμονία, η κατάσταση πνευματικής ευφορίας και γαλήνης ΣΥΝ. ευτυχία, μακαριότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοδαιμονία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. συγκέντρωνε τις σημ. τόσο τής υλικής ευημερίας όσο και τής ευτυχίας που δωρίζεται από τους θεούς, εν αντιθέσει με τις αρχ. λ. *πλοῦτος* και *ἄφενος*, οι οποίες αναφέρονταν μόνο στον υλικό πλούτο, και με τη λ. *εὐδαιμονία*, η οποία προσδιόριζε την ευτυχία ως αποτέλεσμα θεϊκής εύνοιας].

Όλγα (η) **1.** βασίλισσα τής Ρωσίας και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Olga < γερμ. Helga, από αρχ. σκανδ. ρίζα που σημαίνει «υγιής, ιερός»].

ολέ επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό, έπαινο· εκφωνείται ρυθμικά και μαζικά, κυρ. από οπαδούς σε αθλητικές συναντήσεις. Επίσης **όλε**.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. olé].

ολέθριος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προξενεί ολοκληρωτική καταστροφή, που επιφέρει αφανισμό: *οι ~ συνέπειες τού καπνίσματος* ‖ ~ *παραστράτημα* / *τακτική* / *σφάλμα* / *ρόλος* / *επίπτωση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, αφανιστικός, εξοντωτικός ΑΝΤ. ευεργετικός, σωτήριος, λυτρωτικός. — **ολέθρια / ολεθρίως** [μτγν.] επίρρ.

όλεθρος (ο) {ολέθρου | χωρ. πληθ.} **1.** ολοκληρωτική καταστροφή, κατάσταση κατά την οποία αφανίζονται τα πάντα: *οι κατακτητές έσπειραν τον ~ σε ολόκληρη τη χώρα* ΣΥΝ. καταστροφή, αφανισμός ΑΝΤ. λύτρωση, σωτηρία, γλυτωμός **2.** η απώλεια τής ζωής, ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀλ-* / *ὀλε-* τού ρ. *ὄλλυμι* «αφανίζω, καταστρέφω». Η εναλλαγή *ὀλ-* / *ὀλε-* δεν ερμηνεύεται εύκολα, αν και παρουσιάζεται επίσης στο ρ. *στόρνυμι* «στρώνω, καλύπτω» (αόρ. *στορέ-σαι*). Το ρ. *ὄλλυμι* < **ὄλ-νυ-μι* είναι αγν. ετύμου].

ολετήρας (ο), **ολέτειρα** (η) [αρχ.] {ολετειρών} (λόγ.-σπάν.) αυτός που καταστρέφει, που εξολοθρεύει ΣΥΝ. καταστροφέας, αφανιστής, εξολοθρευτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλετήρ*, *-ῆρος* < θ. *ὀλε-* τού ρ. *ὄλλυμι* «αφανίζω, καταστρέφω» (βλ. λ. *ὄλεθρος*)].

ολεφίνη (η) ΧΗΜ. είδος οργανικής χημικής ένωσης που έχει ένα διπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. olefine < γαλλ. φρ. (gaz) oléfiant «αιθυλένιο» (< λατ. oleum «έλαιο»)].

-όλη ΧΗΜ. παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνουν οργανικές ενώσεις, που σημαίνει την παρουσία μιας ή περισσότερων ομάδων αλκαλικού υδροξειδίου: *αιθαν-όλη*, *αλκο-όλη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο αγγλ. / γαλλ. -ol, το οποίο αποσπάστηκε από τη λ. alcool (πβ. κ. *αλκο-όλη*). Βλ. λ. *αλκοόλ*].

ολημερίς επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** καθ' όλη τη διάρκεια τής ημέρας, από το πρωί μέχρι το βράδυ: «~ *το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ολονυχτίς **2.** κάθε ημέρα, χωρίς διακοπή: *γυρίζουν ~ από σπίτι σε σπίτι και ζητιανεύουν* ‖ *οι φούρνοι του καίνε ~ κι ολονυχτίς* ΣΥΝ. καθημερινά, συνεχώς, συνέχεια. Επίσης **ολημέρα** [μεσν.].

Ο.Λ.Θ. (ο) Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης.

ολιγαιμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη αίματος ΑΝΤ. υπεραιμία **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από ελάττωση τής συνολικής ποσότητας τού αίματος στις φλέβες και τις αρτηρίες και όχι από ποιοτική αλλοίωσή του (μεταβολή τού αριθμού των αιμοσφαιρίων). — **ολίγαιμος**, -η, -ο [αρχ.] κ. **ολιγόαιμος** [μτγν.].

ολιγάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) λίγες φορές ΣΥΝ. σπάνια ΑΝΤ. συχνά, επανειλημμένως, πλειστάκις, πολλάκις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλιγ(ο)-* + *-άκις* (βλ. λ. *πολλ-άκις*)].

ολιγανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη ικανού αριθμού ανδρών, η παρουσία λίγων μόνο ανδρών: *μετά από πολέμους συνήθως παρατηρείται ~* ΣΥΝ. λειψανδρία ΑΝΤ. πολυανδρία.

ολιγάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (χώρα, περιοχή) που κατοικείται από λίγους ανθρώπους, που έχει μικρό πληθυσμό: ~ *πόλη* / *χωριό* ΑΝΤ. πολυάνθρωπος **2.** αυτός που αποτελείται από μικρό αριθμό ανθρώπων, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *σύναξη* / *συντροφιά* ΣΥΝ. ολιγάριθμος, ευάριθμος ΑΝΤ. πολυπληθής. — **ολιγανθρωπία** (η) [αρχ.].

ολιγάριθμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μικρός σε αριθμό, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *στράτευμα* / *συγκέντρωση* / *κοινό* / *σμήνος* ΣΥΝ. ευάριθμος ΑΝΤ. πολυάριθμος, πολυπληθής.

ολιγάρκεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να αρκείται κανείς σε λίγα (αγαθά), η ιδιότητα τού ολιγαρκούς ΣΥΝ. λιτότητα ΑΝΤ. πλεονεξία, απληστία.

ολιγαρκής, -ής, -ές {ολιγαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ολιγαρκέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρκείται στα λίγα, που δεν επιζητεί τα πολλά, δεν εκδηλώνει πλεονεξία: *μπορούσα να ζητήσω περισσότερα λεφτά, αλλά είμαι ~* ΣΥΝ. λιτός, εγκρατής, μετρημένος ΑΝΤ. άπληστος, απαιτητικός, πλεονέκτης. — **ολιγαρκώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀλιγ(ο)-* + *-αρκής* < *ἀρκῶ*].

ολιγαρχία (η) {ολιγαρχιών} **1.** σύστημα διακυβέρνησης τής πολιτείας, κατά το οποίο η εξουσία ασκείται από λίγα μόνο πρόσωπα ή από μία κυρίαρχη (κοινωνική) τάξη ΣΥΝ. αριστοκρατία· (κακόσ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η καταχρηστική άσκηση τής εξουσίας εκ μέρους μιας μικρής ομάδας ατόμων, τα οποία αποβλέπουν κυρ. στο προσωπικό τους συμφέρον και όχι στο κοινό όφελος **3.** (συνεκδ.) ο κλειστός κύκλος των οικονομικώς, πολιτικώς κ.λπ. ισχυρών, τα ολιγάριθμα πρόσωπα που κρατούν στα χέρια τους την εξουσία και την ασκούν αυθαίρετα: *το νομοσχέδιο αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντα τής ~* ‖ ~ *τού πλούτου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλιγ(ο)-* + *-αρχία* < *ἄρχω*, κατά το αρχαιότερο *μοναρχία*].

ολιγαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ολιγαρχία: ~ *πολίτευμα* / *διακυβέρνηση* / *σύστημα* / *τάσεις* ΣΥΝ. αριστοκρατικός **2.** **ολιγαρχικός** (ο), **ολιγαρχική** (η) οπαδός τής ολιγαρχίας. — **ολιγαρχικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ολίγιστος, -η, -ο (λόγ.) υπερθ. τού *ολίγος*, βλ.λ.) πάρα πολύ λίγος: ~ *ποσότητα* ΣΥΝ. ελάχιστος ΑΝΤ. μέγιστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *ὀλίγος* (βλ.λ.)].

ολιγο- κ. **ολιγό-** κ. **ολιγ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** αφορά σε μικρή ποσότητα, σε μικρό αριθμό (προσώπων, πραγμάτων ή γεγονότων): *ολιγ-αρκής*, *ολιγο-μελής*, *ολιγο-δάπανος*, *ολιγο-λογία*, *ολιγογράφος*, *ολιγ-αρχικός* **2.** χαρακτηρίζεται από σύντομη διάρκεια: *ολιγόζωος* **3.** (μτφ.) χαρακτηρίζεται από μικρή δύναμη, ένταση: *ολιγό-πιστος* **4.** εμφανίζεται ελλιπές σε σύγκριση με το κανονικό ή το επιθυμητό: *ολιγο-φαγία*, *ολιγο-βαρής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὀλίγος*].

ολιγοβαρής, -ής, -ές [μτγν.] {ολιγοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μικρό βάρος (σε σύγκριση με το κανονικό ή το συνηθισμένο), που δεν ζυγίζει πολύ: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. ελλιποβαρής, ελαφρός, ανάλαφρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

ολιγογράμματος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από λίγα γράμματα: ~ *επιγραφή* **2.** (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει μορφωθεί πολύ **3.** (μειωτ. για επιστήμονες, λογίους κ.λπ.) ανεπαρκής, ημιμαθής: *άνθρωπος ~ που προσποιείται τον μορφωμένο* ΣΥΝ. (λόγ.) ολιγομαθής.

ολιγογράφος, -ος, -ο [1896] (συγγραφέας) που έχει μικρή παραγωγή συγγραφικού έργου.

ολιγοδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκ γενετής έλλειψη ενός ή περισσότερων δακτύλων από τα άνω ή κάτω άκρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligodactyly].

ολιγοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει μικρή δύναμη και αντοχή: ~ *γέροντας* ΣΥΝ. αδύναμος, άτονος, ασθενικός ΑΝΤ. δυνατός, ρωμαλέος, γερός.

ολιγοέξοδος, -η, -ο [1855] (λόγ.) αυτός που κάνει λίγα έξοδα, που δεν προβαίνει σε μεγάλες δαπάνες ΣΥΝ. ολιγοδάπανος, φειδωλός, οικονόμος ΑΝΤ. πολυέξοδος, σπάταλος.

ολιγοετής, -ής, -ές [μτγν.] {ολιγοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί ή ισχύει λίγα χρόνια, που έχει χρονικό ορίζοντα λίγων ετών: ~ *απασχόληση* / *δραστηριότητα* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, (λαϊκ.) λιγόχρονος ΑΝΤ. πολυετής, πολύχρονος, μακροχρόνιος **2.** αυτός που άρχισε να ισχύει πριν από λίγα μόνο έτη, σχετικά πρόσφατος: ~ *θεσμός* / *κανονισμός* ΑΝΤ. παλαιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

ολιγόζωος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει μικρή διάρκεια ζωής, που έζησε, ζει ή πρόκειται να ζήσει λίγο χρόνο: ~ *οργανισμός* / *θεσμός* ΣΥΝ. βραχύβιος, ολιγόβιος, (λαϊκ.) λιγόζωος ΑΝΤ. μακρόβιος, πολύχρονος. — **ολιγοζωία** (η) [μεσν.].

ολιγοήμερος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοήμερος 1.** αυτός που διήρκεσε, διαρκεί ή πρόκειται να διαρκέσει λίγες μόνο ημέρες: ~ *ανάπαυση* / *εκδρομή* / *άδεια* / *επίσκεψη* / *κράτηση* / *παραμονή* / *ανακωχή* ΣΥΝ. σύντομος ΑΝΤ. πολυήμερος **2.** (ειδικότ. για έμψυχα) αυτός στον οποίο απομένει λίγη ζωή, που πρόκειται να ζήσει λίγες μόνο ημέρες ΣΥΝ. ολιγόζωος ΑΝΤ. πολύχρονος.

ολιγόθερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) (συνήθ. για ζώα) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία, που το αίμα του είναι ή θεωρείται ψυχρό: *τα ερπετά ανήκουν στα ~ ζώα* ΣΥΝ. ψυχρόαιμος.

Ολιγόκαινο (το) [1890] {Ολιγοκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 38 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 12 εκατομμύρια χρόνια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligocene].

ολιγόκαρδος, -η, -ο [1889] (λόγ.) κ. (καθημ.) **λιγόκαρδος** αυτός που δεν έχει ευψυχία, θάρρος ΣΥΝ. δειλός ΑΝΤ. γενναίος.

ολιγόκαρπος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ. για φυτά) αυτός που έχει ή παράγει λίγους καρπούς: ~ *δέντρο* ΑΝΤ. πολύκαρπος. — **ολιγοκαρπία** (η) [1888].

ολιγόλεπτος, -η, -ο [1887] κ. (καθημ.) **λιγόλεπτος** (λόγ.) αυτός που διαρκεί λίγα λεπτά τής ώρας: ~ *παραμονή* / *συνομιλία* / *επίσκεψη* / *συνάντηση* / *αναμονή* / *σιωπή* / *διάλειμμα* ΑΝΤ. πολύωρος, παρατεταμένος.

ολιγόλογος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **λιγόλογος** (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που λέει λίγα, που είναι σύντομος στην ομιλία του, που αποφεύγει τις φλυαρίες: *υπήρξε ~ στις δηλώσεις του* ΣΥΝ. σύντομος, βραχύλογος ΑΝΤ. φλύαρος, ομιλητικός **2.** αυτός που δεν περιλαμβάνει πολλά λόγια, που διατυπώνεται με συντομία: ~ *απάντηση* / *ανακοίνωση* / *έκθεση* ΣΥΝ. σύντομος, λακωνικός ΑΝΤ. φλύαρος, (λόγ.) σχοι-

νοτενής, εκτεταμένος. — **ολιγολογία** (η) [μεσν.].

ολιγομαθής, -ής, -ές [μεσν.] {ολιγομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έμαθε λίγα, που δεν απέκτησε πολλές γνώσεις ΑΝΤ. πολυμαθής, ευρυμαθής. — **ολιγομάθεια** (η) [1832]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ολιγομελής, -ής, -ές [1831] {ολιγομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που απαρτίζεται από λίγα μέλη, που δεν διαθέτει πολλά μέλη: ~ *οικογένεια / επιτροπή / ομάδα / τμήματα* ΑΝΤ. πολυμελής. — **ολιγομέλεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ολιγομερής, -ής, -ές {ολιγομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από λίγα μέρη: ~ *σύνθεση* ΑΝΤ. πολυμερής **2.** ΧΗΜ. ***ολιγομερές*** (το) χημική ένωση, το μόριο τής οποίας αποτελείται από μικρό αριθμό μονάδων μονομερούς. — **ολιγομέρεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligomère].

ολιγομηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής συχνότητας στην εμφάνιση τής εμμήνου ρύσεως, αλλά και τής αντίστοιχης ποσότητας αίματος, λόγω ορμονικών, ανατομικών ή ψυχολογικών αιτιών.
[ΕΤΥΜ. < *ολιγο-* + *-μηνο-* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligoménorhée].

ολίγον επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) για λίγο (ενν. χρόνο): *να σας απασχολήσω δι'~;* || *παρέτειναν επ' ~ τις διακοπές τους.*

ολιγόπιστος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόπιστος** (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει ισχυρή πίστη, που η πίστη του κλονίζεται εύκολα. — **ολιγοπιστώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **ολιγοπιστία** (η) [μτγν.].

ολιγοπώλιο (το) {ολιγοπωλί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση τής αγοράς με τρόπο που μόνο ένας μικρός αριθμός παραγωγών ή πωλητών να προσφέρει κάποιο αγαθό (πβ. λ. *ολιγοψώνιο*). — **ολιγοπωλιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ολιγο-* + *-πώλιο* < *πωλώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligopole, πβ. κ. *μονο-πώλιο*].

ολίγος, -η, -ο **1.** (λόγ.) λίγος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***ολίγον κατ' ολίγον*** (*κατ' ὀλίγον*, Θουκ. 1, 69) βαθμιαία, σιγά-σιγά· κατά μικρές ποσότητες ή μικρά χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. λίγο-λίγο (β) **εντός ολίγου** σύντομα, σε μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σε λίγο, (λογιότ.) οσονούπω (γ) ***προ ολίγου*** πριν από μικρό χρονικό διάστημα, μόλις τώρα (δ) ***παρ' ολίγο(ν)*** (*παρ' ὀλίγον*, Ευριπ. *Ἰφιγ. ἐν Ταύροις* 870) λίγο έλειψε να..., σχεδόν ΣΥΝ. παραλίγο (ε) ***εν ολίγοις / δι' ολίγων*** (*δι' ὀλίγων*, Πλάτ. *Φίληβος* 31d) με συντομία, χωρίς πολλά λόγια ΣΥΝ. σύντομα, λακωνικώς ΑΝΤ. σχοινοτενώς (στ) ***ουκ ολίγα*** πολλά: *κέρδισε ~ από το Χρηματιστήριο* (ζ) ***ολίγον τι*** κάτι λίγο, κάπως: *ήταν ~ άκομψο αυτό που είπες* (η) ***με ολίγη*** (ενν. ζάχαρη) καφές που προσφέρεται με λίγη ζάχαρη, λίγο γλυκός **2.** ΜΟΥΣ. **ολίγον** (το) ένα από τα δέκα φθογγόσημα τής βυζαντινής μουσικής, με τα οποία σημαίνεται η μελωδική κίνηση από φθόγγο σε φθόγγο. — **ολίγον** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ομηρικό ουσ. *λοιγός* «θάνατος, καταστροφή, απώλεια». Σε αυτή την περίπτωση, *ὀλίγος* < *ὀ-* προθεμ. + *-λιγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *λοιγ-* (τής λ. *λοιγός*), οπότε η λ. θα συνδ. επίσης με λιθ. ligà «αρρώστια, λοιμός», αρμ. aɫk'at «φτωχός» (με *α-* προθεμ.), αλβ. lig «κακός, ισχνός», αρχ. ιρλ. líach «δυστυχής, ταλαίπωρος»].

ολιγοσέλιδος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει λίγες σελίδες: ~ *βιβλίο* ΑΝΤ. πολυσέλιδος.

ολιγοσπερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τού αριθμού των σπερματοζωαρίων κατά την εκσπερμάτιση, συνήθ. λόγω προχωρημένης ηλικίας, συχνών εκσπερματίσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligospermia].

ολιγόσπερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει ή παράγει λίγα σπέρματα: ~ *φυτό* ΑΝΤ. πολύσπερμος **2.** ΒΟΤ. ***ολιγόσπερμο*** (το) κάθε φυτό που παράγει ή περικλείει λίγα σπέρματα.

ολιγοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα εκλογής στο οποίο ο εκλογέας έχει τη δυνατότητα να σημειώσει λίγους σταυρούς προτίμησης σε σχέση με το σύνολο των υποψηφίων ΑΝΤ. πολυσταυρία.

ολιγόστιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) ποίημα που αποτελείται από λίγους στίχους ΑΝΤ. πολύστιχος.

ολιγοστοιχεία (τα) ΒΙΟΛ. αμέταλλα και μεταλλικά στοιχεία που βρίσκονται σε ελάχιστη αναλογία στους ζωντανούς οργανισμούς.

ολιγοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από λίγες συλλαβές: ~ *ρήμα / στίχος* ΑΝΤ. πολυσύλλαβος.

ολιγοτόκος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.-για έμψυχα) αυτός που γεννά λίγα τέκνα ή που δεν έχει συχνούς τοκετούς: ~ *ζώο* ΑΝΤ. πολυτόκος. — **ολιγοτοκία** (η) [αρχ.].

ολιγουρία (η) [1876] ΙΑΤΡ. κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή μικρής ποσότητας ούρων εξαιτίας έλλειψης υγρών, πτώσης τής πίεσης ή βλάβης των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. oliguria].

ολιγοφρενία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η περιορισμένη διανοητική ικανότητα, η διανοητική ανεπάρκεια ΣΥΝ. ολιγόνοια ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευστροφία **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η οιουδήποτε βαθμού συγγενής ή επίκτητη διανοητική ανεπάρκεια, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί λίγο μετά τη γέννηση και που μπορεί να οφείλεται σε διαταραχές τού μεταβολισμού, λοιμώδεις ή εκφυλιστικές νόσους κ.ά. — **ολιγοφρενής**, -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀλιγο-* + *-φρενία* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ολιγόχρονος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόχρονος** (λόγ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *παραμονή* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, σύντομος ΑΝΤ. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος. Επίσης **ολιγοχρόνιος**, -α, -ο [αρχ.].

ολιγοψυχία [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοψυχία** κ. (λαϊκ.) **λιγοψυχιά** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη θάρρους, η εκδήλωση δειλίας, κυρ. μπροστά σε επερχόμενο κίνδυνο ή απειλή: *έδειξε ~ την ώρα τής μάχης.* — **ολιγόψυχος**, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόψυχος**.

ολιγοψυχώ [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοψυχώ** ρ. αμετβ. {ολιγοψυχείς... | ολιγοψύχησα} (λόγ.) **1.** δείχνω δειλία, υποχωρώ λόγω έλλειψης θάρρους (μπροστά σε κίνδυνο ή απειλή) **2.** λιποθυμώ.

ολιγοψώνιο (το) {ολιγοψωνί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση τής αγοράς κατά την οποία μικρός αριθμός μεγάλων αγοραστών, οι οποίοι παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση των τιμών των αγαθών, αντιμετωπίζει μεγάλο αριθμό μικροπρομηθευτών· κατ' αντιδιαστολή προς το ολιγοπώλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligopsone].

ολιγόωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαρκεί λίγες ώρες: ~ *παραμονή / επίσκεψη / ξενάγηση* ΑΝΤ. πολύωρος, μακροχρόνιος.

ολιγωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία τής απαιτούμενης προσοχής, φροντίδας κ.λπ.: *η νέα καταστροφή από πλημμύρες οφείλεται στην ~ των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών* ΣΥΝ. αμέλεια, παραμέληση ΑΝΤ. ενδιαφέρον, επιμέλεια, φροντίδα.

ολιγωρώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ολιγωρείς... | ολιγώρησα} ♦ **1.** (αμετβ.) μένω αδιάφορος (σε καθήκον, υποχρέωση), δεν σπεύδω: *οι δυνάμεις τηρήσεως τής τάξης δεν ολιγώρησαν ούτε στιγμή και έτσι τα έκτροπα αποφεύχθηκαν* ΣΥΝ. αδιαφορώ ♦ **2.** (μετβ.) (+να) δεν φροντίζω, αμελώ: ~ *να επέμβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλιγωρῶ (-έω)* < *ὀλίγωρος* «αμελής, αδιάφορος» < *ὀλίγ(ο)-* + *-ωρος* < *ὥρα* «φροντίδα» (< **Ϝώρα* < *ὁρῶ*, βλ.λ.)].

ολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το όλον, που περιλαμβάνει το σύνολο (και όχι τμήμα): ~ *αμνησία / καταστροφή / δαπάνη / βάρος / έκλειψη* ΣΥΝ. καθολικός, πλήρης ΑΝΤ. μερικός. — **ολικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ολισθαίνω ρ. αμετβ. {ολίσθησα} (λόγ.) **1.** γλιστρώ (βλ.λ.)· (συνήθ. μτφ.) **2.** μεταπίπτω σε όλο και χειρότερη κατάσταση: *η χώρα ολισθαίνει προς την καταστροφή* ΣΥΝ. κυλώ **3.** (ειδικότ.) υποπίπτω (σε ολίσθημα): *η αντιπολίτευση ολισθαίνει στη δημαγωγία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλισθάνω / -αίνω* < θ. *ὀλισθ-* (υποχωρητ. από τον αόρ. β' *ὤλι-σθ-ον*, όπου το *-σθ-* αποτελεί παρέκταση *dhdh-) < *ὀ-* προθεμ. + *-λισθ-* < I.E. *(s)lei-dh- «γλιστρώ», πβ. μέσ. γερμ. slīten, αρχ. αγγλ. slīdan (> αγγλ. slide), αρχ. σλαβ. slědŭ «ίχνος», πιθ. κ. σανσκρ. srédhati «γλιστρώ, παραπατώ» κ.ά.].

ολίσθημα (το) {ολισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανεπίτρεπτο σφάλμα: *γλωσσικό ~* || *με την πράξη του αυτή υπέπεσε σε σοβαρό ~* || *αυτή η απερίσκεπτη υπουργική δήλωση συνιστά πολιτικό ~* ΣΥΝ. παράπτωμα, ατόπημα, αστόχημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλισθάνω / -αίνω* (βλ.λ.)].

ολισθηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός πάνω στον οποίο γλιστρά κανείς εύκολα, χάνει την ισορροπία του: *λόγω των χιονοπτώσεων ο δρόμος είναι ~* || *~ επιφάνεια / έδαφος* ΣΥΝ. γλιστερός· (μτφ.) **2.** αυτός που οδηγεί σε δυσάρεστες καταστάσεις, που εγκυμονεί κινδύνους ΣΥΝ. επικίνδυνος **3.** (ειδικότ.) αυτός που οδηγεί σε ηθική κατάπτωση, που περιλαμβάνει ή προϋποθέτει ανήθικα μέσα: *η εφημερίδα ακολουθεί τον ~ δρόμο τής συκοφαντίας.* — **ολισθηρώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλισθάνω / -αίνω* (βλ.λ.)].

ολισθηρότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ολισθηρό: *η ~ τού οδοστρώματος.*

ολίσθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η κίνηση κάποιου που ολισθαίνει ΣΥΝ. ολίσθημα, γλίστρημα **2.** ΜΗΧΑΝ. η μετάθεση δύο εφαπτόμενων επιφανειών με τέτοιον τρόπο, ώστε ένα σημείο επαφής τής μιας να βρίσκεται σε σχετική κίνηση ως προς τα σημεία τής άλλης **3.** ΓΕΩΛ. η μετατόπιση γήινων επιφανειών ή στρωμάτων. — **ολισθητικός**, -ή, -ό [αρχ.].

ολισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία που πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. με κυριότερους εκπροσώπους τον Γ.Κ. Σματς, τον Α. Μάγερ και τον Ε. Ντακ και επιχείρησε να επιλύσει φιλοσοφικά το πρόβλημα τής σχέσης μέρους-όλου απολυτοποιώντας το όλον· βασιζόμενη σε πορίσματα επιστημών όπως η βιολογία, η χημεία και η ψυχολογία, υποστήριξε ότι η δομικότητα και η ολότητα αποτελούν θεμελιώδεις μορφές υπάρξεως τής ύλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Holismus].

ολιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στη φιλοσοφική θεωρία τού ολισμού (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την έννοια τής ολότητας: ~ *ερμηνευτικό μοντέλο* (που εξετάζει και ερμηνεύει τα πράγματα μέσα σε ένα συνολικό πλαίσιο) / *θεώρηση / προσέγγιση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. holistisch].

ολκή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (αρχαιοπρ.) η έλξη, το τράβηγμα **2.** το βάρος τής σφαίρας παλαιού πυροβόλου όπλου **3.** (ειδικότ.) η διάμετρος τού σωλήνα σε πυροβόλο όπλο ΣΥΝ. διαμέτρημα ● **4.** (η γεν. **ολκής** ως χαρακτηρισμός) μεγάλης αξίας ή σπουδαιότητας: *επίτευγμα ~ θεωρείται η αποστολή τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων στο διάστημα* || *επιστήμονας / προσωπικότητα / απατεώνας ~* || *επιχείρηση / σκάνδαλο ~* **5.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική κατεργασία των μετάλλων, με την οποία μετατρέπονται σε σύρματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλκή* < *ἕλκω* (με ετεροίωση), βλ.λ. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το λατ. sulcus «αυλάκι, τάφρος»].

όλκιμος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που μπορεί να μετατραπεί σε ράβδο, έλασμα, σύρμα ή λεπτό νήμα ΣΥΝ. ελατός, ευήλατος ΑΝΤ. δυσήλατος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλκιμος* < *ὁλκή* (βλ.λ.)].

ολκιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η φυσική ιδιότητα των μετάλλων και των κραμάτων να διαμορφώνονται σε σύρματα και να επιμηκύνονται ή να υφίστανται με ευχέρεια κάθε είδους πλαστική παραμόρφωση υπό ορισμένες συνθήκες πιέσεως, θερμοκρασίας και ταχύ-

τητας κατεργασίας ΣΥΝ. ελατότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ductilité].

ολκός (ο) (λόγ.-σπάν.) **1.** η έλκυση. το τράβηγμα προς μία κατεύθυνση ΣΥΝ. έλξη. σύρσιμο **2.** (συνεκδ.) η εντομή που σχηματίζεται πάνω σε επιφάνεια από τη χρήση κινούμενου αιχμηρού και σκληρού οργάνου: ~ *αρότρου* / *ξύλου* / *μετάλλου* || (κ. μτφ.) ~ *ύδατος* (νεροσυρμή) ΣΥΝ. χαρακιά, αυλακιά, συρμή **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα μηχανής συρματοποιήσεως από σκληρό χάλυβα, το οποίο φέρει οπές με όλο και μικρότερη διάμετρο, από όπου περνούν μεταλλικές ράβδοι και μετατρέπονται σε σύρματα με το επιθυμητό πάχος **4.** ΝΑΥΤ. (α) καθεμία από τις δύο δοκούς με λεία επιφάνεια, που τοποθετούνται πάνω στη ναυπηγική κλίνη και χρησιμεύουν για την ανέλκυση στην εσχάρα ή την καθέλκυση στη θάλασσα τού ναυπηγούμενου ή επισκευαζόμενου πλοίου (β) καθένα από τα βοηθητικά σχοινιά, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη στροφή των ιστίων προς την επιθυμητή θέση (γ) σύσπαστο που χρησιμεύει για το στρίψιμο τού φορτωτήρα (μπίγα) δεξιά και αριστερά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλκός* < *ἕλκω* (με ετεροίωση), βλ. κ. *ολκή*].

Ολλανδία (η) (ολλ. Koninkrijk der Nederlanden = Βασίλειο των Κάτω Χωρών) κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Άμστερνταμ (αλλά έδρα τής κυβέρνησης τη Χάγη). επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμισμα το ευρώ· αλλιώς *Κάτω Χώρες* (οι). — **Ολλανδός** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζος** (ο), **Ολλανδή** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζα** (η), **ολλανδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ολλανδέζικος**, -η, -ο, **Ολλανδικά** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Hollande < μεσν. ολλ. Holland. αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. ολλ. Holtland «δασώδης χώρα» ή < Holland «βαθουλή χώρα»].

Ολλανδικές Αντίλλες (οι) {Ολλανδικών Αντιλλών} (ολλ. Nederlandze Antillen) αυτόνομο τμήμα τής Ολλανδίας, που αποτελείται από δύο ομάδες νησιών τής Καραϊβικής Θάλασσας, με πρωτεύουσα το Βίλεμσταντ.

Ο.Λ.Μ.Ε. (η) Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως.

όλμιο (το) {ολμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό χημικό στοιχείο (σύμβολο Ho) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. holmium < Holm. β' συνθ. τού τοπωνυμίου Stock-holm «Στοκχόλμη» (βλ.λ.). όπου γεννήθηκε ο Σουηδός χημικός Per Teodor Cleve, ο οποίος το ανακάλυψε].

ολμοβόλο (το) [1853] βαρύ φορητό όπλο τού πεζικού, μικρού ή μεγάλου διαμετρήματος, που χρησιμοποιείται συνήθ. για την υποστήριξη τού πεζικού ή τον βομβαρδισμό οχυρώσεων και χαρακτηρίζεται από την καμπύλη τροχιά των βλημάτων του.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-βόλο* < *βάλλω*].

όλμος (ο) **1.** η οβίδα που εκτοξεύεται από το ολμοβόλο **2.** (συνεκδ.) το ολμοβόλο. — (υποκ.) **ολμίσκος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλμος*, αρχική σημ. «στρογγυλή πέτρα – κυλινδρικό αντικείμενο» < **Fόλ-μος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wel- «στρέφω, κυλίω» (για το οποίο βλ. λ. *έλικας*)].

ολμοστάσιο (το) [1847] {ολμοστασί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. το πυροβολείο τού Πεζικού που έχει εξοπλιστεί με όλμους.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-στάσιο* (< *ἵ-στα-μαι*)].

ολμοστοιχία (η) [1847] {ολμοστοιχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα Πεζικού που ως βασικό της όπλο έχει τους όλμους.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-στοιχία* < *στοίχος*].

όλο επίρρ. **1.** συνέχεια, χωρίς διακοπή: ~ *τα ίδια και τα ίδια μου λες* || *από το πρωί* ~ *γκρινιάζει* ΣΥΝ. συνεχώς, αδιάκοπα ΑΝΤ. σπάνια, ποτέ **2.** (ως επίθ.) (α) σε όλη του την έκταση, ολόκληρο: *ρούχο* ~ *δαντέλα* || *το νησί ήταν* ~ *όμορφες παραλίες και γραφικά σπιτάκια* (β) στο σύνολο, χωρίς εξαίρεση: *στο πάρτι τής αδελφής μου ήταν* ~ *γιατροί* (γ) αποκλειστικά, χωρίς προσθήκες, προσμείξεις: *η τραπεζαρία της ήταν* ~ *καρυδιά* || (μτφ.) *λόγια* ~ *αγάπη* || *ζωή* ~ *χαρές* (δ) (+και) ολοένα και περισσότερο: *όσο τα σκεφτόταν,* ~ *και νευρίαζε* || *μιλούσε* ~ *και γρηγορότερα!* ΦΡ. ***όλο και κάτι*** σίγουρα κάτι...: ~ *θα βρω ν' αγοράσω* || ~ *θα κερδίσεις, αν προσπαθήσεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλον*, ουδ. τού επιθ. *ὅλος* (βλ.λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

ολο- κ. **ολό-** κ. **ολ-** α' συνθετικό που: **1.** προσδίδει σε κάτι τη σημασία τού ολόκληρου: *ολό-σωμος, ολό-ψυχος, ολο-νυκτία, ολο-ήμερος* **2.** επιτείνει τη σημασία ενός πράγματος: *ολό-ασπρος, ολο-κάθαρος, ολο-φάνερος, ολο-μόναχος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ὅλος*].

ολόασπρος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς λευκός ή έχει μόνο άσπρο χρώμα: ~ *φόρεμα* / *ύφασμα* / (λογοτ.) *δέρμα* ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος, κατάλευκος ΑΝΤ. κατάμαυρος. Επίσης **ολάσπρος**.

ολοβάπτισμα (το) {ολοβαπτίσματος} ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα που γίνεται με πλήρη κατάδυση του βαπτιζομένου στο νερό, όπως είναι το τυπικό τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατ' αντιδιαστολή προς το βάπτισμα διά ραντίσματος που τελεί η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

ολόγερος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πράγμ.) εντελώς γερός, αυτός που βρίσκεται σε απολύτως καλή κατάσταση, που δεν έχει υποστεί καμία βλάβη ή φθορά: ~ *ποτήρι* / *καρέκλα* ΑΝΤ. φθαρμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι τελείως καλά στην υγεία του, που δεν υποφέρει από καμία απολύτως ασθένεια ούτε έχει υποστεί τραυματισμό: *είναι νέος και* ~ *σαν ταύρος.*

ολόγιομος, -η, -ο κ. **ολόγεμος** (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: ~ *κανάτα* / *φεγγάρι* (η πανσέληνος, η σελήνη που φαίνεται ολοστρόγγυλη και φωτίζει πολύ) ΣΥΝ. (λόγ.) υπερπλήρης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ολόγεμος* (πβ. *γεμίζω-γιομίζω*) < *όλο-* + *-γεμος* < *γεμίζω*].

ολόγλυκος, -ια, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) πάρα πολύ γλυκός: ~ *φρούτο* || (μτφ.) ~ *ματιά* / *χαμόγελο* / *πρόσωπο* / *χείλη*. — **ολόγλυκα** επίρρ.

ολόγλυφος, -η, -ο (λόγ.-για έργα γλυπτικής) σκαλισμένος σε όλα του τα σημεία και σε όλες του τις διαστάσεις, γλυπτός σε όλες τις πλευρές του, κατ' αντιδιαστολή προς τον ανάγλυφο (βλ.λ.): ~ *σαρκοφάγος* / *στήλη.*
[ΕΤΥΜ. < *ολο-* + *-γλυφος* < *γλύφω* «σκαλίζω» (βλ.λ.)].

ολόγραμμα (το) {ολογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΩΤΟΓΡ. η φωτογραφία που λαμβάνεται με τη μέθοδο τής ολογραφίας **2.** *(τηλεοπτικό ~)* εικόνα τριών διαστάσεων που επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό τηλεφωνίας, υπολογιστών και τηλεόρασης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hologram].

ολογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος φωτογράφισης με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ, από την οποία προκύπτει ένα και μοναδικό φωτογραφικό είδωλο, που αναπαριστά το πρωτότυπο αντικείμενο τρισδιάστατα. — **ολογραφικός**, -ή, -ό. **ολογραφικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. holographie, άσχετο προς το μτγν. *ὁλογραφία* «ιδιόχειρη διαθήκη»].

ολόγραφος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει γραφεί με όλα τα γράμματα, χωρίς συντομογραφίες ή αρχικά.

ολογράφως επίρρ. [μτγν.] με όλα τα γράμματα που περιλαμβάνει η λέξη ή με όλες τις λέξεις που περιλαμβάνει η φράση, όχι συντετμημένα, δηλ. με αρχικά, μονογραφή ή αριθμούς: *υπογράψτε ~!* (γράφοντας κανονικά το ονοματεπώνυμό σας) || *γράφω το 125 ~* (γράφω: «εκατόν είκοσι πέντε»).

ολόγυμνος, -η, -ο [μτγν.] (εκφραστ.) εντελώς γυμνός, αυτός που δεν φορά απολύτως κανένα ρούχο ΣΥΝ. θεόγυμνος, ολοτσίτσιδος.

ολόγυρα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) γύρω-γύρω, από όλα τα μέρη και σε μεγάλη ακτίνα: *έριξε μια ματιά ~* || *ο καπνός πλανιόταν ~ και μας τύλιγε όλους* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ολούθε.

ολόγυρος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει σχήμα κύκλου, που απλώνεται το ίδιο σε όλες τις πλευρές ΣΥΝ. κυκλικός, κυκλοτερής, στρογγυλός.

ολοδικός, -ή, -ό (με προσωπ. αντων. σε γεν.) αποκλειστικά δικός μου, σου κ.λπ.: *το σπίτι το θέλει ~ του χωρίς συνιδιοκτήτες* || *το δώρο είναι ~ μου!* ΣΥΝ. καταδικός.

ολόδροσος, -η, -ο [1883] (λαϊκ.) **1.** πολύ δροσερός, γεμάτος δροσιά: ~ *λουλούδι* ΑΝΤ. κατάξερος **2.** (μτφ.) γεμάτος χάρη, αυτός που πλημμυρίζει από τη δροσιά τής νιότης: ~ *κορίτσι* ΣΥΝ. (λόγ.) χαριτόβρυτος.

ολοένα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) (συχνά +και) χωρίς διακοπή, σε διαρκώς αυξανόμενο βαθμό· ακολουθεί επίθετο σε συγκρ. βαθμό ή ακολουθεί/προηγείται λέξη που δηλώνει εξέλιξη: *το ενδιαφέρον τού κοινού για την παράσταση γίνεται ~ και ζωηρότερο* || *ξαναρχίζει η οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών σε ~ αυξανόμενη κλίμακα* || *τα σύννεφα στον ουρανό ~ αλλάζουν σχήματα* ΣΥΝ. συνεχώς, διαρκώς (βλ. κ. λ. *ολονέν*).

ολοζώντανος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη ζωή (σε αντίθεση με αυτό που πίστευε ή περίμενε κανείς): *Είναι ζωντανός: ~!* **2.** (μτφ.) γεμάτος ζωντάνια, ζωτικότητα: *άνθρωπος ~ και εργατικός, δεν αναπαυόταν ούτε στιγμή από το χάραμα ώς τα βαθιά μεσάνυχτα* ΣΥΝ. ζωηρός, ζωντανός, ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. νωχελικός, αδρανής **3.** (μτφ.) αυτός που δίνει πολύ έντονα την εντύπωση ότι είναι πραγματικά ορατός ή αισθητός: *με τις καινούργιες τεχνικές οι ηθοποιοί στις ταινίες μοιάζουν να κινούνται ολοζώντανοι μπροστά στα μάτια μας* || ~ *ανάμνηση* **4.** πολύ έντονος: *φωτογραφία με ~ χρώματα* **5.** (για ψάρι) αυτός που είναι τόσο φρέσκος, ώστε δίνει την εντύπωση τού ζωντανού: ~ *τσιπούρες* ΣΥΝ. φρεσκότατος. — **ολοζώντανα** επίρρ.

ολοήμερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί ολόκληρη την ημέρα: ~ *πορεία* / *εκδρομή* / *σχολείο* ΑΝΤ. ολονύκτιος **2.** ***ολοήμερο σχολείο*** σχολείο που λειτουργεί από το πρωί μέχρι αργά το απόγευμα. — **ολοήμερα** επίρρ.

ολόθερμος, -η, -ο [1883] γεμάτος θέρμη και εγκαρδιότητα: ~ *ευχή* / *πίστη* / *συγχαρητήρια* / *πόθος* / *υποδοχή* / *ευχαριστίες* ΣΥΝ. ολόψυχος ΑΝΤ. παγερός. — **ολόθερμα** επίρρ.

ολόθυμος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που προέρχεται από τα βάθη τής ψυχής: ~ *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. ολόψυχος. — **ολοθύμως** επίρρ. [μτγν.].

ολόιδιος, -ια, -ιο (καθημ.) εντελώς όμοιος, αυτός που δεν παρουσιάζει διαφορές (από κάποιον/κάτι άλλο): *είναι ~ ο πατέρας του* || ~ *περίπτωση* / *κατάσταση* ΣΥΝ. πανομοιότυπος, ίδιος κι απαράλλακτος.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος.*

ολόισια κ. (λαϊκ.) **ολόισα** επίρρ.· κατευθείαν, χωρίς παρεκκλίσεις: *το μονοπάτι αυτό βγάζει ~ στο χωριό* || *με κοίταξε ~ στα μάτια.*

ολόισιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **ολόισος** εντελώς ίσιος: ~ *κορμός* / *κορμοστασιά* / *χωρίστρα* ΑΝΤ. θεόστραβος.

ολοκάθαρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** εντελώς καθαρός, αυτός που λάμπει από καθαριότητα: ~ *ρούχα* / *πρόσωπο* / *χέρια* ΣΥΝ. πεντακάθαρος ΑΝΤ. παμβρόμικος, βρομερός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη διαύγεια και καθαρότητα, που δεν περιλαμβάνει καθόλου ξένα σώματα, προσμείξεις: ~ *νερό* / *χρώμα* / *χρυσάφι* ΣΥΝ. διαυγέστατος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σαφήνεια, που δεν περιέχει ούτε στο ελάχιστο σκοτεινά ή αμφιλεγόμενα σημεία: *Μα γιατί να υπάρχουν παρεξηγήσεις; Αφού το νόημα είναι ~!* ΣΥΝ. σαφέστατος **4.** εντελώς αγνός και αθώος, αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη τιμιότητα και ειλικρίνεια: ~ *ματιά* ΣΥΝ. πάναγνος, αθωότατος. — **ολοκάθαρα** επίρρ.

Ολόκαινο (το) {Ολοκαίνου} ΓΕΩΛ. η πιο πρόσφατη περίοδος τής γεωλογικής ιστορίας τής Γης, που ακολούθησε την τελευταία παγετώδη περίοδο τού Πλειστοκαίνου (βλ.λ.), πριν από 10.000 περίπου χρόνια· χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και θεωρείται ότι

διαρκεί ακόμη. Επίσης **Ολόκαινος Εποχή**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. holocene].

ολοκαίνουργιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **ολοκαίνουργος**, -η, -ο εντελώς καινούργιος, αυτός που δεν τον έχουν μεταχειριστεί καθόλου: *~ φόρεμα / κουστούμι* ΣΥΝ. κατακαίνουργιος, αμεταχείριστος, άθικτος ΑΝΤ. παμπάλαιος.

ολόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) αυτός που δίδεται με όλη την καρδιά, που χαρακτηρίζεται από βαθιά εγκαρδιότητα: *~ ευχές* ΣΥΝ. ολόθερμος, ολόθυμος, εγκάρδιος ΑΝΤ. παγερός. — **ολόκαρδα** επίρρ.

ολοκαύτωμα (το) {ολοκαυτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οποιοσδήποτε / οτιδήποτε καίγεται ολοκληρωτικά: *τόνοι χαρτιού έγιναν ~ κατά την πυρκαγιά στις αποθήκες* **2.** (συνεκδ.) ολοκληρωτική θυσία: *το ~ τού Αρκαδίου* || *προσέφερε τον εαυτό του ~ στον βωμό τής πατρίδας* **3.** η μαζική και βάρβαρη θανάτωση, ο αφανισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων: *το ~ των Εβραίων από τους ναζί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ολοκαύτωμα* < αρχ. *ολοκαυτώ (-όω)* < *ολόκαυτος* < *όλο-* + *-καυτός* (< *καίω*). Η λ. απαντά για πρώτη φορά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (τής Π.Δ.) με τη σημ. τού θύματος (ζώου) που προσφέρεται να καεί ολοκληρωτικά στο θυσιαστήριο, αποδίδοντας την εβρ. λ. ʽolāh (κατά γράμμα «αυτό που πηγαίνει προς τα επάνω»). Ο όρος χρησιμοποιήθηκε επίσης για να χαρακτηρίσει τη μαζική δολοφονία εκατομμυρίων Εβραίων από τους ναζιστές, αντιστοιχώντας έτσι στο εβρ. Šo'āh «ερήμωση, ερείπωση»].

ολόκλειστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κλειστεί εντελώς, ο ερμητικά κλεισμένος: *~ σπίτι / πόρτα* ΣΥΝ. κατάκλειστος.

ολοκληρία (η) [μτγν.] (λόγ.) το σύνολο, το όλο· στη ΦΡ. ***καθ' ολοκληρίαν*** εντελώς, εξ ολοκλήρου: *το έργο του βασίζεται ~ στην πλατωνική φιλοσοφία* ΣΥΝ. πλήρως, ολοσχερώς, παντελώς ΑΝΤ. εν μέρει.

ολόκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που παρουσιάζεται πλήρης, που δεν του λείπει τίποτε, που έχει ακέραια όλα τα μέρη ή τα μέλη του: *το έργο δεν σώζεται ~· λείπει το τελευταίο του μέρος* || *η υπηρεσία διαθέτει ~ δίκτυο πρακτόρων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες* ΣΥΝ. ακέραιος, άρτιος, πλήρης, συνολικός ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός **2.** (+άρθρο) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει στο σύνολό του: *έκανε δωρεά ~ τη συλλογή του στο μουσείο μας* || *~ η χώρα μιλά για τα κατορθώματά του* || *μετά τον σεισμό οι κάτοικοι παρέμειναν ~ τη νύχτα στο ύπαιθρο* ΣΥΝ. όλος ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός **3.** (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος και σπουδαιότητα, που δεν είναι ευκαταφρόνητος: *η υπόθεση σέρνεται επί έναν ~ χρόνο* || *η νοσηλεία και η εγχείρηση στο εξωτερικό μάς στοίχισαν ~ περιουσία* || *καταπάτησε το οικόπεδο και έχτισε ~ σπιταρόνα*· ΦΡ. ***εξ ολοκλήρου / εξολοκλήρου*** τελείως, εντελώς: *η τελευταία ταινία του είναι ~ αφιερωμένη στον αγώνα τής Ανεξαρτησίας* ΣΥΝ. καθ' ολοκληρίαν **4.** ΜΟΥΣ **ολόκληρο** (το) η μεγαλύτερη χρονική αξία στη σύγχρονη ευρωπαϊκή μουσική γραφή, η οποία ισούται με τέσσερα τέταρτα (4/4) ή δύο ημίσεα (2/2). Επίσης (λαϊκ.) **ολάκερος** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ολόκληρος* > *όλο-* + *-κλήρος*, οπότε το επίθ. θα σήμαινε αρχικώς αυτόν που κατέχει όλα τα κομμάτια (τους κλήρους) και που, ως εκ τούτου, είναι πλήρης].

ολοκλήρωμα (το) [1896] {ολοκληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση (βλ.λ.): *το ~ τής δουλειάς / τού βιβλίου / τού έργου* ΣΥΝ. (απο)τελείωμα **2.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) βασική έννοια τού κλάδου των μαθηματικών που λέγεται «ολοκληρωτικός λογισμός» και η οποία συνδέεται με τη συνάρτηση, το εμβαδόν και τον όγκο (β) ***αόριστο ολοκλήρωμα συναρτήσεως*** η συνάρτηση την οποία, αν παραγωγίσουμε, βρίσκουμε την αρχική (γ) ***ορισμένο ολοκλήρωμα*** εκφράζει το άθροισμα μικρών ποσοτήτων (π.χ. εμβαδών, όγκων κ.λπ.). — **ολοκληρωματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. intégral].

ολοκληρωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τελειώσει, που έχει αποκτήσει την οριστική του μορφή, που παρουσιάζει πληρότητα: *~ εικόνα / πρόγραμμα / σχέδιο / άποψη* ΣΥΝ. πλήρης, ακέραιος, άρτιος, τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκλήρωτος, ελλιπής **2.** (μτφ.-για πρόσ.) αυτός που έχει όλα τα χαρακτηριστικά ή έχει περάσει από όλα τα στάδια που θεωρούνται απαραίτητα: *~ προσωπικότητα είναι ο άνθρωπος που έχει φθάσει σε ηλικιακή και πνευματική ωριμότητα, έχει σημαντικές εμπειρίες, τις οποίες έχει σε θέση να αξιοποιεί, είναι ισορροπημένος κ.λπ.* || *~ επιστήμονας* **3.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ολοκληρωμένο κύκλωμα*** συνδυασμός ηλεκτρονικών στοιχείων (λ.χ. τρανζίστορ, αντιστάσεων) που συνδέονται μεταξύ τους και τα οποία είναι κατασκευασμένα πάνω στο ίδιο μονοκρυσταλλικό υλικό με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται μεγάλος αριθμός ηλεκτρονικών διατάξεων **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***ολοκληρωμένο πρόγραμμα*** μία συλλογή ή αλληλουχία προγραμμάτων που εκτελούνται κάτω από τη γενική κάλυψη ενός προγράμματος. — **ολοκληρωμένα** επίρρ.

ολοκληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ολοκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω εις πέρας (κάτι), ώστε να γίνει ολόκληρο, πλήρες: *η επιτροπή θα ολοκληρώσει σύντομα το έργο της* ΣΥΝ. (απο)τελειώνω **2.** (καταχρ.) φθάνω (κάτι) στο τέλος, τελειώνω: *δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη φράση του και το κοινό ξέσπασε σε αποδοκιμασίες* ♦ **3.** (αμετβ.) τελειώνω τον λόγο μου: *ολοκληρώστε, παρακαλώ, γιατί ο χρόνος πιέζει!* **4.** (η μτχ. **ολοκληρωμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ.

ολοκληρώνω – συμπληρώνω – τελειώνω. Το **ολοκληρώνω** σημαίνει «συμπληρώνω ή φέρω εις πέρας κάτι (σημαντικό, απαιτητικό, δυσχερές) έτσι, ώστε να είναι πλήρες»: *Με μόχθο ετών ολοκλήρωσε το έργο του, στο οποίο αναφέρονται σήμερα όλοι οι ιστορικοί.* Η έννοια τής «πληρότητας» δηλ. είναι βασική στη χρήση τού *ολοκληρώνω* και είναι εκείνη που το διαχωρίζει από τη σημ. τού απλού **συμπληρώνω** ή τού **τελειώνω**. Ως εκ τούτου, είναι καταχρηστική και θα έπρεπε να αποφεύγεται η υπερβολική χρήση τού **ολοκληρώνω**, όπως συχνά συμβαίνει, με τη σημ. τού *συμπληρώνω* ή τού *τελειώνω* (π.χ. *«θέλω να ολοκληρώσω τη φράση μου»* αντί *«να συμπληρώσω τη φράση μου»* ή *«δεν ολοκλήρωσα ακόμη»* αντί τού *«δεν τελείωσα ακόμη»*).

ολοκλήρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία ολοκληρώνεται κάτι: *η κυβέρνηση προχωρεί με σταθερά βήματα προς την ~ τού εκπαιδευτικού της προγράμματος* || *~ των εργασιών συνεδρίου / τής προσωπικότητας*· ΦΡ. ***ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*** η ενοποίηση τής Ευρώπης σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.λπ.) **2.** ΜΑΘ. η διαδικασία και το σύνολο των μαθηματικών πράξεων, με τις οποίες βρίσκουμε το ολοκλήρωμα (βλ.λ.) συναρτήσεως ή λύνουμε διαφορική εξίσωση.

ολοκληρώσιμος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που είναι δυνατόν να ολοκληρωθεί: *~ έργο / προσπάθεια* **2.** ΜΑΘ. ***ολοκληρώσιμη συνάρτηση*** η συνάρτηση τής οποίας είναι δυνατόν να βρεθεί το ολοκλήρωμα (βλ.λ.).

ολοκληρωτικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που συντελεί στην ολοκλήρωση πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., που επιφέρει ή επιτυγχάνει τη συμπλήρωση ενός όλου ΣΥΝ. συμπληρωματικός **2.** (α) (συνήθ.) αυτός που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: *~ καταστροφή / εξόντωση / νίκη / ήττα / θρίαμβος / συντριβή* ΣΥΝ. πλήρης, συνολικός, ολοσχερής ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός (β) ***ολοκληρωτικός πόλεμος*** ο επιθετικός πόλεμος που αποσκοπεί τόσο στη συντριβή των ενόπλων δυνάμεων τού εχθρού όσο και στην καθυπόταξη τού άμαχου πληθυσμού τής χώρας, καθώς και στον έλεγχο τής οικονομίας της· εφαρμόστηκε από τους Ναζί στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο **3.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με το μαθηματικό ολοκλήρωμα (βλ.λ.) ή ο κλάδος τής μαθηματικής ανάλυσης που μελετά το ολοκλήρωμα ΣΥΝ. ολοκληρωματικός **4.** αυτός που σχετίζεται με τον ολοκληρωτισμό: *~ καθεστώς / πολιτική / εξουσία / σύστημα / ιδεολογία.* — **ολοκληρωτικά / -ώς** επίρρ.

ολοκληρωτισμός (ο) σύστημα διακυβέρνησης που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για ατομική ελευθερία και δράση και επιδιώκει να ελέγξει όλες τις πλευρές τής κοινωνικής ή/και τής προσωπικής ζωής τού πολίτη και να τις καθυποτάξει στην κρατική εξουσία (λ.χ. η δικτατορία, ο φασισμός, η θεοκρατία κ.α.) ΣΥΝ. απολυταρχία ΑΝΤ. δημοκρατία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. totalitarianism].

ολοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει βαθύ ή έντονο κόκκινο χρώμα: *~ ήλιος* (κατά το ηλιοβασίλεμα) ΣΥΝ. άλικος.

ολόκορμος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο το κορμί, που απλώνεται σε ολόκληρο το σώμα: *~ ρίγος / τρέμουλο* || *έτρεμα ~ από τον φόβο* ΣΥΝ. σύγκορμος, ολόσωμος.

ολοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. **1.** μεταφυσική θεωρία, που εκλαμβάνει την πραγματικότητα ως όλον, εντός τού οποίου αποκλείεται η αυθυπαρξία οποιουδήποτε όντος, ενώ παράλληλα δίνει έμφαση στην οικουμενικότητα τού Θεού και στην τελική σωτηρία όλων των ψυχών **2.** ηθική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το αντικείμενο τής ανθρώπινης ηθικής ενέργειας δεν μπορεί να είναι το μεμονωμένο άτομο, αλλά προϋπάρχουσες φυσικώς ομάδες ανθρώπων, όπως η οικογένεια, το έθνος, η φυλή και η ανθρωπότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. universalisme].

ολόλαμπρος, -η, -ο [μτγν.] (εκφραστ.) αυτός που λάμπει πάρα πολύ, που εκπέμπει έντονη λάμψη ή που λούζεται στο φως: *~ μέρα / παλάτι* ΣΥΝ. κατάφωτος ΑΝΤ. κατασκότεινος.

ολολεξία (η) [1863] ΓΛΩΣΣ. το να αποφεύγεται στην προφορική και ιδίως στη γραπτή ομιλία η έκθλιψη ή η αφαίρεση, γενικότερα η έκκρουση (βλ.λ.) φωνηέντων και να προτιμάται να εκφωνείται ή να γράφεται ολόκληρη η λέξη.

ολόλευκος, -η, -ο [αρχ.] ο εντελώς λευκός, αυτός που έχει τελείως άσπρο χρώμα: *~ περιστέρι* ΣΥΝ. κατάλευκος, πάλλευκος, ολόασπρος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος.

ολολύζω ρ. αμετβ. {ολόλυξα} (αρχαιοπρ.) βγάζω θρηνητικές κραυγές, θρηνώ γοερώς ΣΥΝ. οδύρομαι, θρηνολογώ, ολοφύρομαι, οιμώζω, (λαϊκ.) σκούζω. — **ολολυγμός** (ο) [αρχ.] κ. **ολολυγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. με ονοματοποιημένη ρίζα και αναδιπλασιασμό, < **όλ-υλ-ύζω* (με ανομοίωση) < Ι.Ε. *ul- «ουρλιάζω, κραυγάζω», πβ. λατ. ululāre «ολολύζω», σανσκρ. uluti- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ύλ-άω* (βλ. λ. *υλακή, υλακτώ*). Το ρ. περιέγραφε αρχικώς τις κραυγές χαράς κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετουργιών, ενώ αργότερα περιορίστηκε στη θρηνητική σημ. Αναφερόταν κυρ. στις γυναίκες κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *αλαλάζω* (το οποίο χαρακτήριζε τη θριαμβευτική ανδρική κραυγή σε πόλεμο)].

ολόμαλλος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από ίνες μαλλιού: *~ ζακέτα*.

ολόμαυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι εντελώς μαύρος: «*στων Ψαρών την ~ ράχη / περπατώντας η Δόξα μονάχη...*» (Δ. Σολωμός).

ολομέλεια (η) {ολομελειών} **1.** το σύνολο των μελών σώματος ή οργάνου που συνεδριάζει: *η ~ τής Βουλής / τού Αρείου Πάγου* || *η πρόταση εγκρίθηκε από την ~ τού συμβουλίου* || *οι εισηγήσεις των επιτροπών θα κριθούν από την ~* ΑΝΤ. τμήμα, μέρος **2.** (κατ' επέκτ.) η σύνοδος οποιουδήποτε διευθύνοντος οργάνου, στην οποία παρίστανται όλα τα μέλη του: *συνήλθε χθες η ~ τού διοικητικού συμβουλίου τού σωματείου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ολομέλεια* «αρτιμέλεια» < *ολομελής*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει την αγγλ. περίφραση plenary session].

ολομελής, -ής, -ές {ολομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για σώμα που

συνεδριάζει) αυτός του οποίου όλα τα μέλη είναι παρόντα: ~ *συμβούλιο*. — **ολομελώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλομελής* «αρτιμελής» < *ὁλο-* + *-μελής* < *μέλος*. Βλ. λ. *ολομέλεια*].

ολομερής, -ής, -ές [μτγν.] {ολομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που συμπεριλαμβάνει όλα του τα μέρη ΣΥΝ. άρτιος ΑΝΤ. μονομερής, μερικός, ελλιπής. — **ολομέρεια** (η) [μεσν.].

ολομέταξος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από μετάξι: ~ *φόρεμα*.

ολομέτωπος, -η, -ο αυτός που εκτείνεται ή λαμβάνει χώρα σε όλα τα μέτωπα. λ.χ. σε όλα τα πεδία στρατιωτικών επιχειρήσεων ή (γενικότ.) συγκρούσεων: *εξαπολύω ~ επίθεση*.

ολομόναχος, -η, -ο [μεσν.] εντελώς μόνος: *έφυγε κι αυτός και με παράτησε ~ || μετά τον θάνατο των γονιών της έμεινε ~* ΣΥΝ. κατάμονος, (εκφραστ.) σαν την καλαμιά στον κάμπο.

όλον (το) ▸ όλος

ολονέν κ. **ολονένα** επίρρ. ολοένα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλονέν(α)*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅλον ἕν(α)*. Πβ. κ. *ολοένα*].

ολονυχτία κ. (λόγ.) **ολονυκτία** (η) [μεσν.] {ολονυχτιών} **1.** το να μείνει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα: *έκανε ~ δίπλα στο κρεβάτι του ετοιμοθάνατου* ΣΥΝ. αγρυπνία **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερή ακολουθία, που λαμβάνει χώρα κατά την παραμονή των μεγάλων εορτών και διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα ΣΥΝ. αγρυπνία.

ολονύχτιος, -α, -ο κ. (λόγ.) **ολονύκτιος** [μτγν.] αυτός που διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα, που φθάνει μέχρι το πρωί: ~ *γλέντι / χαρτοπαιξία* ΑΝΤ. ολοήμερος. — **ολονυκτίως** επίρρ.

ολονυχτίς επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας, όλη τη νύχτα ΣΥΝ. ολονυκτίως ΑΝΤ. ολημερίς.

ολόξανθος, -η, -ο [μεσν.] εντελώς ξανθός: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. κατάξανθος.

ολοπαθής, -ής, -ές {ολοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από γενική ασθένεια, η οποία προσβάλλει ολόκληρο το σώμα. — **ολοπάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *ολο-* + *-παθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

ολόπλευρος, -η, -ο [1858] **1.** αυτός που συμβαίνει ή παρέχεται σε όλες ή από όλες τις πλευρές και όχι μερικώς: ~ *ενίσχυση / υποστήριξη / επίθεση* ΑΝΤ. μονόπλευρος **2.** (σπάν.-κυριολ.) αυτός που βρίσκεται ή συμβαίνει σε όλη την έκταση μιας πλευράς: ~ *πυρ* (η ταυτόχρονη πυροδότηση όλων των πυροβόλων τής μιας πλευράς πολεμικού πλοίου). — **ολόπλευρα** επίρρ.

ολοπρόθυμος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) πάρα πολύ πρόθυμος: ~ *δουλευτής* ΣΥΝ. προθυμότατος ΑΝΤ. απρόθυμος.

ολόρθος, -η, -ο [μεσν.] **1.** εντελώς όρθιος, απόλυτα ευθυτενής: *«για ιδές κορμί ψηλό, λιγνό κι ~ σαν τη λεύκα»* (Κ. Κρυστάλλης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντούρος **2.** (για πράγματα, κυρ. κτίσματα) αυτός που δεν κατέπεσε, που στέκει απόλυτα κάθετος προς το έδαφος: ~ *κολόνα / τοίχος / στύλος* **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει καμφθεί ψυχικά, που δεν έχει καταπέσει καθόλου το ηθικό του: *πέθανε ~ στις επάλξεις τού αγώνα* ΣΥΝ. ακλόνητος.

όλος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) **ούλος 1.** αυτός που υπάρχει στο σύνολό του, στο συνολικό του πλήθος ή ποσότητα, χωρίς να του λείπει τίποτε ή κανείς (όταν προσδιορίζει ουσιαστικό, μετά το *όλος* ακολουθεί απαραιτήτως άρθρο, εκτός αν το ουσιαστικό είναι το *μέρα* ή το *νύχτα*): ~ *(τη) νύχτα μείναμε άγρυπνοι στο προσκέφαλο τού αρρώστου || μη διαμαρτύρεσαι, γιατί το φταίξιμο είναι ~ δικό σου || πάρ' τα όλα δικά σου || είχε ~ τον καιρό να φύγει, αλλά δεν το έκανε || θέλω ~ την αλήθεια || έχει βάλει ~ του την ψυχή σ' αυτό το μεγάλο έργο || σας ευχαριστούμε με ~ μας την καρδιά* (εγκάρδια, θερμότατα) || *με ~ τον σεβασμό που σας έχω || ~ ο κόσμος* ΣΥΝ. ολόκληρος, άπας, σύμπας, ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ. λειψός, ελλιπής **2.** (+άναρθη αιτ.) γεμάτος: *πού κυλιόσουν και είσαι όλος λάσπες; || ήταν όλος χαρά ||* (μτφ.) *είμαι όλη αφτιά* (ακούω προσεκτικά)· ΦΡ. **αυτό είν' όλο** τίποτε περισσότερο από αυτό, μόνο αυτό: *το μόνο που πρέπει να κάνεις, είναι να προσέχεις το σπίτι ~! || —: -Γιατί; Αίγο είναι;* **3.** (στον πληθ.) καθένας ανεξαιρέτως (από πλήθος προσώπων ή πραγμάτων): *όλες οι απόψεις είναι σεβαστές || δεν είμαστε όλοι ίδιοι || θα δώσω ~ μου τα λεφτά, για να γίνει καλά || παιδί για ~ τις δουλειές*· ΦΡ. (α) **όλοι μαζί** (μεσν. φρ.) όλοι ως ομάδα, όλοι συγχρόνως, συνολικά: *μη μιλάτε ~, γιατί δεν ακούγεται κανείς σας || έχουμε και λέμε: τυρί, ντομάτες και μήλα· όλα μαζί μάς κάνουν 2.000* (β) (με επανάληψη) **όλος-όλος / όλος κι όλος** για να τονιστεί ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλο, τόσος μόνο: *όλοι-όλοι φθάνουν τους πεντακόσιους* (και όχι περισσότερους) || *όλος (κι) όλος ο μισθός μου είναι 120.000· πώς να πληρώσω το νοίκι; || να σκεφτείς, στα εννιά χρόνια που είμαι στην Αθήνα, ο πατέρας μου κατέβηκε από τη Λάρισα δυο φορές όλες κι όλες* **4. όλα** (τα) τα πάντα, χωρίς να εξαιρείται τίποτε: *Μην ανησυχείς! ~ θα πάνε καλά || Πρόσεχέ τον! Είναι ικανός για ~ || πάνω απ' ~ να κοιτάς την υγεία σου! || πρώτα απ' ~ || ή ~ ή τίποτα*· ΦΡ. (α) **όλα κι όλα** για να τονιστεί ότι τίποτα περισσότερο δεν θα γίνει ανεκτό, ότι η υπομονή έφθασε στα όριά της: *α, ~ δέχτηκα να βάζει τη μουσική του δυνατά, αλλά όχι και την ώρα που κοιμάμαι!* (β) **καθ' όλα** βλ. λ. *καθ' όλα* (γ) **τα παίζω όλα για όλα** βλ. λ. *παίζω* **5.** (όταν προηγείται άρθρο) αυτός που εξετάζεται, που εκλαμβάνεται στο σύνολό του, χωρίς απουσία μέλους ή μέρους του: *μόνο η ανάκριση θα ρίξει φως στην ~ υπόθεση || η ~ περιουσία του δεν ξεπερνά τα 10.000.000 δρχ.* ΣΥΝ. ολικός, συνολικός **6. όλο(ν)** (το) το σύνολο ως αφηρημένη έννοια ή ως ιδιότητα: *το πρόβλημα αυτό πρέπει να εξεταστεί ως ~ και όχι στις επιμέρους πλευρές του || πρέπει να ανιχνεύσουμε το ~ τής φιλοσοφικής του σκέψης* ΣΥΝ. ολότητα· ΦΡ. (λόγ.) **εν όλω** (*ἐν ὅλῳ*) συνολικά: *«πωλούνται μερικώς ή ~ η Εμπορική Τράπεζα, η Ολυμπιακή Αεροπορία, η Ε.Ρ.Τ. κ.ά.»* (εφημ.) ΑΝΤ. εν μέρει, μερικώς **7.** (λόγ. ως επίρρ.) **το όλο(ν)** σε σύνολο, καθ' ολοκληρίαν: *αν προσθέσουμε και τα έξοδα κινήσεως, μας κάνει ~ 200.000 δρχ.* ΣΥΝ. συνολικά **8.** (ως επίρρ.) **όλο** βλ.λ. **9.** στον τ. **όλο** για να δηλωθεί το ισόπαλο αποτέλεσμα: *-Πόσο είναι το σκορ; –75 όλα* (δηλ. 75-75) • ΦΡ. (α) (εμφατ.) **παρ' όλον**, -η, -ο για να δηλωθεί αντίθεση ή εναντίωση προς (κάποιον/κάτι): *παρ' όλη την προθυμία του, δεν μας φάνηκε χρήσιμος* (β) **μ' όλον ότι** μολονότι (βλ.λ.) (γ) **μ' όλον τούτο / μολοντούτο** μολαταύτα (βλ.λ.) (δ) **μ' όλα ταύτα** μολαταύτα (βλ.λ.) (δ) **με τα όλα (μου)** (χωρίς να μου) λείπει τίποτε, με όλα τα χαρακτηριστικά (μου) σε μεγάλο βαθμό: *είναι γυναίκα ~ της || είναι άντρας ~ του* (ε) **μέσα σ' όλα / μες στα όλα** βλ. λ. *μέσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλος* < **ὅλ-Fος* (με απλοποίηση τού *-λF-* χωρίς αντέκταση) < Ι.Ε. *sol- «όλος, ολόκληρος», πβ. σανσκρ. sárva- «ολόκληρος, ακέραιος», λατ. sollus (< *sol-wos), sol-idus «στερεός, ολόκληρος» (> γαλλ. solide) κ.ά.].

ολοσέλιδος, -η, -ο [1848] αυτός που καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα, που εκτείνεται σε ολόκληρη σελίδα: ~ *φωτογραφία / καταχώριση / διαφήμιση*.

ολοσηρικός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) ολομέταξος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλοσηρικός* < *ὁλο-* + *σηρικός* «μεταξωτός» < *Σῆρες*, ονομασία λαών τής Άπω Ανατολής, πιθ. των Κινέζων, οι οποίοι εισήγαγαν την καλλιέργεια και επεξεργασία τού μεταξιού. Το όνομα *Σῆρες (Σήρ, -ρός)* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην κινεζ. λ. se «μετάξι»].

ολοσκέπαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει σκεπαστεί ή στεγαστεί από όλες τις πλευρές, ο εντελώς καλυμμένος: ~ *βεράντα / αυλή / δεξαμενή* ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκέπαστος, ακάλυπτος. Επίσης **ολόσκεπος**.

ολοσκότεινος, -η, -ο (εκφραστ.) εντελώς σκοτεινός, αυτός που δεν έχει καθόλου φως: ~ *δωμάτιο / γωνιά* ΣΥΝ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος ΑΝΤ. ολόφωτος, κατάφωτος. — **ολοσκότεινα** επίρρ.

ολόστεγνος, -η, -ο εντελώς στεγνός, αυτός που δεν έχει καθόλου υγρασία ή δεν έχει καθόλου βραχεί: ~ *ρούχα / μαλλιά* ΣΥΝ. κατάστεγνος ΑΝΤ. μούσκεμα.

ολοστόλιστος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) γεμάτος στολίδια: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. καταστόλιστος ΑΝΤ. αστόλιστος, απέριττος.

ολοστρόγγυλος, -η, -ο [μτγν.] εντελώς στρογγυλός, αυτός που έχει τελείως στρογγυλό σχήμα: ~ *φεγγάρι / πρόσωπο*.

ολόστρωτος, -η, -ο [1823] (λαϊκ.) καλά στρωμένος ή στρωμένος σε όλη του την έκταση ΑΝΤ. άστρωτος.

ολοσχερής, -ής, -ές {ολοσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. κακόσ.) αυτός που εμφανίζεται, που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: ~ *καταστροφή / ερήμωση / διάλυση* ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — **ολοσχερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλοσχερής* < *ὁλο-* + *-σχερής* < **σχερός* / **σχερόν* «συνέχεια, ακολουθία» < θ. *σχ-* τού ρ. *ἔχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*, βλ. κ. *σχετικός*) + *-ερός*].

ολόσωμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ή περιλαμβάνει ολόκληρο το σώμα: ~ *εικόνα / πίνακας / γλυπτό* **2.** (ένδυμα) που καλύπτει ολόκληρο το σώμα, από τους ώμους ώς τα πόδια: ~ *φόρμα / μαγιό* (που καλύπτει τον κορμό) • **3.** ΖΩΟΛ. **ολόσωμα** (τα) ομάδα μικροοργανισμών, των οποίων το σώμα δεν φέρει υποδιαιρέσεις ούτε σχηματίζει κανένα ειδικό όργανο.

ολοταχώς επίρρ. [1858] (λόγ.) **1.** με τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα, πάρα πολύ γρήγορα: *μόλις έμαθε τα νέα, τράβηξε ~ για το χωριό του || ο δρομέας έτρεχε ~ προς το τέρμα* ΣΥΝ. ταχύτατα ΑΝΤ. αργά **2.** ΝΑΥΤ. παράγγελμα τού κυβερνήτη στον μηχανικό να δώσει στο πλοίο τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα: *πρόσω ~!*
[ΕΤΥΜ. < *ολοταχής* < *ολο-* + *-ταχής* < *τάχος*, απόδ. τού γαλλ. à toute vitesse].

ολότελα επίρρ. (λαϊκ.) σε απόλυτο βαθμό: *η γνώμη σου με αφήνει ~ αδιάφορο || είσαι ~ τρελός! || έχασε ~ τον έλεγχο τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. τελείως, εντελώς, ολωσδιόλου, πλήρως, παντελώς ΑΝΤ. ελλιπώς, μερικώς· ΦΡ. (παροιμ.) **απ' το (ντιπ κι) ολότελα, καλή ('ν') κι η Παναγιώταινα** όταν δεν μπορείς να επιτύχεις το τέλειο ή το επιθυμητό, αρκέσου στο εφικτό: *Τι να κάνουμε; Προκειμένου να μείνω άφραγκος, θα δουλέψω σερβιτόρος· ~!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλότελα* < μτγν. *ὁλοτελῶς*, επίρρ. τού επιθ. *ὁλοτελής* < *ὁλο-* + *-τελής* < *τέλος*].

ολότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έννοια τού όλου, όλα μαζί τα μέρη πράγματος ΣΥΝ. σύνολο, όλον ΑΝΤ. τμήμα, μέρος **2.** ΦΙΛΟΣ. η ιδιότητα πραγμάτων, συστημάτων κ.λπ., που αποτελούνται από διαφορετικά μέρη, να εμφανίζουν συμπεριφορά διάφορη από την αντίστοιχη των μερών τους.

ολοτρόγυρα επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) παντού τριγύρω, ολόγυρα ΣΥΝ. ολούθε.

ολούθε επίρρ. (λαϊκ.) από όλα τα μέρη, από παντού: *τα νερά τον είχαν ζώσει ~* ΣΥΝ. ολόγυρα, ολοτρόγυρα, (αρχαιοπρ.) πανταχόθεν.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλοῦθε* < *ὅλος* (με -ου κατά τα τοπικά επίρρ. *παντοῦ*, *ποῦ* κ.τ.ό.) + *-θεν* (βλ.λ.)].

ολοφάνερος, -η, -ο αυτός που φαίνεται ολοκάθαρα, που δεν αποκρύπτεται καθόλου: *Δεν χρειάζονται δικαιολογίες! Είναι ολοφάνερο ότι δεν θέλεις να βοηθήσεις || ~ απροθυμία / αμηχανία / δυσαρέσκεια / συγκίνηση / ψέμα* ΣΥΝ. προφανής, καταφανής, πασίδηλος. Επίσης (λόγ.) **ολοφανής**, -ής, -ές. - - **ολοφάνερα** επίρρ. [μεσν.].

ολόφρεσκος, -η, -ο (για τρόφιμα) εντελώς φρέσκος: ~ *φρούτο / λαχανικά / γλυκό* ΑΝΤ. μπαγιάτικος, χαλασμένος.

ολοφύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κλαίω γοερώς, εκδηλώνω τη θλίψη μου με θρήνους και στεναγμούς, λυγμούς και αναφιλητά ΣΥΝ. θρηνώ, οδύρομαι, οιμώζω, ολολύζω. — **ολοφυρ-**

μός (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ., σχηματισμένο κατά τα ρ. *οδύρομαι, μύρομαι, μινύρομαι*, τού οποίου το θ. *ὀλοφ-* συνδ. με αρμ. olb «κλάμα», λιθ. ulbúoti «τραγουδώ, φωνάζω» κ.ά. Οι ελλην. λ. παρουσιάζουν θ. σε *ὀ-* πιθ. λόγω τής επίδρασης τού ρ. *ὀλολύζω*].

ολόφωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (εκφραστ.) γεμάτος φως, αυτός που φωτίζεται άπλετα, που φέγγει ολόκληρος από το φως: *~ δωμάτιο / ουρανός* ΣΥΝ. κατάφωτος, πάμφωτος, φωτόλουστος ΑΝΤ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος **2.** ΟΠΤ. **ολόφωτο** (το) φωτιστική συσκευή, τής οποίας όλο το φως συλλέγεται με φακούς και κατευθύνεται με ανακλαστήρες προς ορισμένη διεύθυνση.

ολόχαρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι γεμάτος χαρά: *~ παιδί / κοπέλα* ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος, περιχαρής ΑΝΤ. περίλυπος. — **ολόχαρα** επίρρ. [μεσν.].

ολοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, όλο τον χρόνο: *~ δούλευαν στα κτήματά τους για ένα ξεροκόμματο*.

ολόχρυσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από χρυσάφι: *~ θρόνος / βραχιόλι / στολή* **2.** (λογοτ.) αυτός που έχει το λαμπρό χρώμα τού χρυσού: *~ μαλλιά*.

ολόχρωμος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει ολόκληρος το ίδιο χρώμα: *~ ύφασμα* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος.

ολόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται με πάθος, με όλη την ψυχή αυτού που ενεργεί: *~ συμπαράσταση / συμμετοχή / υποστήριξη* ΣΥΝ. ολόκαρδος, (λόγ.) ολόθυμος. — **ολόψυχα / ολοψύχως** [μτγν.] επίρρ.

Ο.Λ.Π. (ο) Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς.

Ολυμπία (η) **1.** περιοχή τής Δ. Πελοποννήσου, μικρή κοιλάδα τού ποταμού Αλφειού στον νομό Ηλείας, όπου στην αρχαιότητα βρισκόταν το περίφημο ιερό τού Διός και τελούνταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὄλυμπος* (βλ.λ.)].

Ολύμπια (τα) {Ολυμπίων} οι Ολυμπιακοί Αγώνες τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀλύμπια (ἱερά)*, επειδή οι αγώνες γίνονταν προς τιμήν τού *Ὀλυμπίου Διός*].

Ολυμπιάδα (η) **1.** οι Ολυμπιακοί Αγώνες: *η πρώτη σύγχρονη ~ έγινε το 1896 στην Αθήνα* **2.** (στην αρχαία Ελλάδα) η χρονική περίοδος των τεσσάρων ετών που μεσολαβούσε μεταξύ δύο διαδοχικών Ολυμπιακών Αγώνων και αποτελούσε τη βασική χρονολογική μονάδα, με αφετηρία την πρώτη επίσημη διοργάνωση των αγώνων το 776 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀλυμπιάς, -άδος* < *Ὀλυμπία*].

ολυμπιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ολυμπία **2.** ***Ολυμπιακοί Αγώνες*** (α) (στην αρχαιότητα) οι σημαντικότεροι πανελλήνιοι αθλητικοί αγώνες, οι οποίοι ήταν αφιερωμένοι στον Δία και τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία, είχαν δε τόσο μεγάλη αίγλη, ώστε κατά τη διάρκειά τους διακόπτονταν οι πολεμικές επιχειρήσεις (εκεχειρία) ΣΥΝ. Ολυμπιάδα, Ολύμπια (β) η μεγαλύτερη σύγχρονη διεθνής αθλητική διοργάνωση, η οποία πραγματοποιείται κάθε τέσσερα χρόνια σε διαφορετική χώρα με συμμετοχή αθλητών από ολόκληρο τον κόσμο και περιλαμβάνει πολλά αγωνίσματα (γ) ***Χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες*** οι αγώνες που διεξάγονται τον χειμώνα τής χρονιάς των Ολυμπιακών Αγώνων και περιλαμβάνουν χιονοδρομικά αγωνίσματα **3.** αυτός που σχετίζεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες: *~ στάδιο / χωριό* (ο οικισμός όπου διαμένουν οι αθλητές που συμμετέχουν σε Ολυμπιάδα) */ ύμνος / μετάλλιο / ρεκόρ / σημαία / επιτροπή / πνεύμα*· ΦΡ. ***ολυμπιακή φλόγα*** η φλόγα-σύμβολο των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, που μένει αναμμένη καθ' όλη τη διάρκειά τους και τής οποίας η αφή γίνεται στο ιερό τής Ολυμπίας λίγο πριν από την έναρξή τους • **4.** ***Ολυμπιακός*** (Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς) (ο) αθλητικό σωματείο τού Πειραιά, που ιδρύθηκε το 1925 **5.** (συνεκδ.) ο οπαδός τού παραπάνω σωματείου: *είναι ~ από μικρό παιδί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὀλυμπία* (βλ.λ.)].

Ολυμπιάς (η) {Ολυμπιάδ-ος, -α} **1.** βασίλισσα τής αρχαίας Μακεδονίας, μητέρα τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Ολυμπιάδα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *Ὀλύμπιος (Ζεύς)*].

ολυμπιονίκης (ο/η) {(θηλ. ολυμπιονίκου) | ολυμπιονικών} ο νικητής / η νικήτρια σε Ολυμπιακούς Αγώνες: *χρυσός / αργυρός / χάλκινος ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὀλυμπία* + *-νίκης* < *νίκη*].

ολύμπιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Όλυμπο: *~ θεοί* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους θεούς τού Ολύμπου: *~ μεγαλείο* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, επιβλητικότητα ή και γαλήνη, που ταιριάζει σε θεό: *~ φυσιογνωμία / αταραξία / ηρεμία* ‖ *οι Αθηναίοι αποκαλούσαν τον Περικλή «Ολύμπιο»*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

ολυμπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} οι αρχές που συνθέτουν το ολυμπιακό πνεύμα με κυριότερη το ιδεώδες τής έντιμης προσπάθειας και τής ευγενούς άμιλλας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. olympisme].

Όλυμπος (ο) {-ου κ. -ύμπου} **1.** το ψηλότερο βουνό τής Ελλάδας, που εκτείνεται στη Β. Θεσσαλία και τη ΝΔ. Μακεδονία (νομοί Λάρισας και Πιερίας)· κατά τη μυθολογία αποτελούσε κατοικία των δώδεκα θεών **2.** όνομα βουνών τής κυρίως Ελλάδας, τής Μ. Ασίας, τής Κύπρου και των νησιών τού Αιγαίου Πελάγους. — **ολύμπιος**, -α, -ο [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, τού οποίου η αρχική σημ. θα πρέπει να ήταν απλώς «βουνό». Έχουν διατυπωθεί επίσης υποθέσεις περί πελασγικών επιδράσεων].

Όλυνθος (η) {Ολύνθου} αρχαία πόλη τής Χαλκιδικής. — **ολυνθιακός**, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο από μερικούς ταυτίζεται με τη μτγν. λ. *ὄλυνθος* «αγριόσυκο»].

όλως επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) εξ ολοκλήρου, καθ' ολοκληρίαν: *~ τυχαίως* ‖ *η αντίδρασή σας έχει ~ ιδιαίτερη σημασία για μας* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως ΑΝΤ. μερικώς.

όλως διόλου επίρρ.· καθ' ολοκληρίαν, ολότελα: *κατέφθασε ~ αναπάντεχα* ‖ *~ περιττός / απίθανος* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως, εξ ολοκλήρου ΑΝΤ. μερικώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλωσδιόλου* < *ὅλως* + *διόλου*].

ομ (το) → ωμ

ομάδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ος} **1.** σύνολο προσώπων ή (σπάν.) πραγμάτων, τα οποία συνδέει κάτι κοινό και εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: *~ νεαρών προκάλεσε καταστροφές στα αυτοκίνητα των περιοίκων* ‖ *επαγγελματική ~* ‖ *~ μαθητών / εργατών / διαδηλωτών / κακοποιών* ‖ *σχηματίζω ~* ΣΥΝ. σύνολο ΑΝΤ. μονάδα, μέλος, μέρος· ΦΡ. (α) ***κοινωνική ομάδα*** σύνολο ατόμων, στοιχειωδώς οργανωμένο, με συνοχή, κοινώς αποδεκτή συμπεριφορά, που συνήθως αποδύονται σε συλλογική δράση για την από κοινού επίτευξη επιδιωκόμενου σκοπού (β) ***ομάδα αναφοράς*** κοινωνική ομάδα προς την οποία τείνει ή προσβλέπει ένα άτομο, χωρίς να είναι μέλος της (γ) ***πρωτογενής ομάδα*** θεμελιώδης κοινωνική ομάδα μιας κοινωνίας, όπως η οικογένεια (δ) ***ομάδα υψηλού κινδύνου*** κατηγορία ατόμων που λόγω τού τρόπου ζωής τους κινδυνεύουν περισσότερο από άλλους να προσβληθούν από κάποια ασθένεια (λ.χ. από έιτζ, όπως οι ομοφυλόφιλοι, οι πολυμεταγγιζόμενοι, οι ναρκομανείς κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) (α) σύνολο προσώπων που ενώνουν τη δράση και τις προσπάθειές τους για την επίτευξη κοινού έργου ή σκοπού: *κοινοβουλευτική / ερευνητική / θεατρική / ψυχοθεραπευτική / τρομοκρατική / ληστρική / ναυαγοσωστική ~* ‖ *~ κρούσεως / διασώσεως / δράσης / συντονισμού / δασοπυρόσβεσης / επιστημόνων / εργασίας / έρευνας* ΣΥΝ. όμιλος, γκρουπ (β) ΠΟΛΙΤ. ***ομάδα πίεσης*** ομάδα ατόμων, εντός τού κοινωνικού συνόλου, που έχει τη δυνατότητα να ασκεί πιέσεις (πολιτικές, οικονομικές), ώστε να εξυπηρετούνται τα συμφέροντά της· σημαντικό στοιχείο των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών (βλ. κ. λ. *λόμπι*) (γ) (παλαιότ.) ΠΟΛΙΤ. ***Ομάδα των Επτά*** (Group of Seven ή G7) η ομάδα των επτά πιο ανεπτυγμένων βιομηχανικά και πλουσιότερων χωρών τού κόσμου (Η.Π.Α., Ιαπωνίας, Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Καναδά)· σήμερα, με την προσθήκη τής Ρωσίας ονομάζεται ***Ομάδα των Οκτώ*** (Group of Eight ή G8) **3.** ΑΘΛ. σύνολο αθλητών που συνεργάζονται κατά τη διεξαγωγή ομαδικού αθλήματος, έχοντας ως αντίπαλο άλλο ομοειδές σύνολο αθλητών, από το οποίο και διακρίνονται με το καθιερωμένο χρώμα και έμβλημα που φέρουν στη στολή τους: *ποδοσφαιρική ~* ‖ *~ βόλεϊ* ‖ *ελληνική / ξένη / εθνική / τοπική ~* ‖ *φορμαρισμένη / καλή ~* ‖ *φίλος / οπαδός ομάδας* ‖ *τι ~ είσαι*; (ποια ομάδα υποστηρίζεις;) **4.** ΙΑΤΡ. ***ομάδα αίματος*** βλ. λ. *αίμα* **5.** ΣΤΡΑΤ. ***ομάδα μάχης*** βασική πολεμική μονάδα τού πεζικού, που αποτελεί υποδιαίρεση τής διμοιρίας και υποδιαιρείται με τη σειρά της σε δύο υποομάδες **6.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***ομάδα μειοψηφίας*** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν τη μειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και, ως εκ τούτου, δεν μετέχουν στη διοίκηση τής εταιρείας, αλλά μπορούν να ασκούν έλεγχο σε αυτή για την προστασία των συμφερόντων τους (β) ***ομάδα πλειοψηφίας*** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν την πλειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και με την ψήφο τους ελέγχουν την εταιρεία **7.** ΧΗΜ. (α) το σύνολο των χημικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην ίδια κατακόρυφη στήλη τού περιοδικού συστήματος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΙΙΙΙ.) (β) ***χαρακτηριστική ομάδα*** συνδυασμός ατόμων που αποτελεί τμήμα τού μορίου χημικής ένωσης και συμμετέχει σε χαρακτηριστικές χημικές αντιδράσεις καθορίζοντας τη χημική συμπεριφορά τού μορίου. — (υποκ.) **ομαδούλα** κ. **ομαδίτσα** (η) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) **ομαδάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, συμβούλιο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμάς, -άδος* < επίρρ. *ὁμοῦ* (βλ.λ.) + *-άς, -άδος*. Αρκετές σύγχρονες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *ομάδα πιέσεως* (< αγγλ. pressure group), *ομάδα διασώσεως* (< αγγλ. rescue squad), *ομάδα πλειοψηφίας / μειοψηφίας* (< αγγλ. majority / minority group), *ομάδα κρούσεως* (< αγγλ. hit team) κ.ά.].

ομαδάρχης (ο) {ομαδαρχών}, **ομαδάρχισσα** (η) {δύσχρ. ομαδαρχισσών} **1.** ο επί κεφαλής ομάδας: *~ προσκόπων* ‖ (καταχρ.) *κανείς από τους ~ στο κόμμα τής αντιπολίτευσης δεν δέχεται για αρχηγό τον σημερινό πρόεδρο τού κόμματος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ο αρχηγός στρατιωτικής ομάδας τού πεζικού.
[ΕΤΥΜ. < *ομάδα* + *-άρχης* < *ἄρχω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chef d'équipe].

ομάδι επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) από κοινού, μαζί: *«μιαν κόρη κι έναν άγουρο, που μπερδευτήκα ~ »* (Ερωτόκριτος) ΣΥΝ. (λόγ.) ομαδόν, ομού, (λαϊκότ.) αντάμα ΑΝΤ. χώρια, χωριστά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁμάδι* < *ὁμάδιον*, υποκ. τού μτγν. *ὁμάς, -άδος*].

ομαδικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με ομάδα, που χαρακτηρίζει σύνολο ανθρώπων: *~ πνεύμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με σύνολο ανθρώπων, με πολλούς ανθρώπους μαζί, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με έναν μόνο άνθρωπο: *~ ενέργεια / έξοδος / αποχώρηση / άθλημα / αγώνισμα / αυτοκτονία / παραίτηση / αντίδραση / προσπάθεια / φυγή / επίθεση / μετακίνηση / έκθεση* (καλλιτεχνών) ‖ *η περίπολος δέχτηκε ~ πυρά* ΣΥΝ. συλλογικός ΑΝΤ. μεμονωμένος, ατομικός· ΦΡ. ***ομαδικός τάφος*** τάφος στον οποίο έχουν ενταφιαστεί περισσότερα από δύο σώματα νεκρών **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***ομαδική υστερία*** μορφή συλλογικής συμπεριφοράς ομάδας πληθυσμού, η οποία θεωρείται ότι αποκλίνει από το γενικώς παραδεκτό και εκφράζεται με υπερβολές / ακρότητες (β) ***ομαδική ψύχωση*** παθολογική

κατάσταση, κατά την οποία παρατηρούνται ψυχωτικές εκδηλώσεις σε μεγάλη μερίδα πληθυσμού (γ) **ομαδική θεραπεία** η θεραπεία ψυχικών διαταραχών με τη χρήση τής συζήτησης και άλλων δραστηριοτήτων κατά ομάδες (δ) **ομαδική ψυχολογία** κλάδος τής ψυχολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και ερμηνεία τής συμπεριφοράς διαφόρων ομάδων προσώπων ή μορφών κοινωνίας. — **ομαδικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομαδικότητα** (η).

ομαδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) με ομαδικό τρόπο, όλοι ή όλα μαζί: *οι λαθρομετανάστες μεταφέρθηκαν ~ και πεζή στο πλησιέστερο στρατόπεδο* ΣΥΝ. ομαδικά, συλλογικώς, αθρόως, από κοινού, εν σώματι ΑΝΤ. μεμονωμένα, ατομικά, (λαϊκ.) χωριστά, χώρια· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. **πυρ / πυρά ομαδόν** βολές που εκτελούνται από όλους συγχρόνως τους άνδρες στρατιωτικής μονάδας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομαδόν* < *ομάς, -άδος*. Η φρ. *πυρ ομαδόν* αποδίδει το γερμ. Massenfeuer].

ομαδοποιώ ρ. μετβ. {ομαδοποιείς... | ομαδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κατατάσσω ή ταξινομώ σε ομάδες: *ομαδοποίησα τα ερωτήματα που μου θέσατε, για να μπορέσω να απαντήσω καλύτερα.* — **ομαδοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grouper].

όμαιμος, -η, -ο (λόγ.) συγγενής εξ αίματος: ~ *εξάδελφος* ΑΝΤ. συγγενής εξ αγχιστείας, μακρινός συγγενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμαιμος* < *όμ(ο)- + -αιμος* < *αίμα*].

ομαλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) ομαλό, εξομαλύνω. — **ομαλισμός** (ο) [μτγν.].

ομαλοποιώ ρ. μετβ. {ομαλοποιείς... | ομαλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) ομαλό· εξομαλύνω. — **ομαλοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. normalise].

ομαλός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν παρουσιάζει εξωτερικές ανωμαλίες ή ανομοιομορφίες, που δεν έχει εσοχές, διογκώσεις κ.λπ., ώστε να είναι βατός: ~ *δρόμος / γήπεδο* ΣΥΝ. επίπεδος, ισόπεδος ΑΝΤ. ανώμαλος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκλίνει από το φυσιολογικό και το αναμενόμενο, που χαρακτηρίζεται από κανονικότητα και ευρυθμία: *η αναπνοή του είναι ~* || ~ *βελτίωση / ρυθμός* ΣΥΝ. κανονικός, φυσιολογικός ΑΝΤ. ανώμαλος **3.** αυτός που δεν παρουσιάζει δυσάρεστες ή επικίνδυνες περιπλοκές, ο απαλλαγμένος από περιπέτειες και αναταραχές: *ο σεβασμός στους θεσμούς διασφαλίζει τον ~ πολιτικό βίο* || ~ *συνθήκες / λειτουργία / πορεία / σχέση / συμβίωση / διαδοχή / περίοδος / κυκλοφορία* ΣΥΝ. ήρεμος, αρμονικός ΑΝΤ. ανώμαλος, ταραγμένος **4.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει, όσον αφορά στις σεξουαλικές του προτιμήσεις, με ό,τι θεωρείται κανονικό και φυσιολογικό ΣΥΝ. φυσιολογικός, κανονικός ΑΝΤ. ανώμαλος **5.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που συμφωνεί με τους γενικούς κανόνες σχηματισμού ορισμένης γλώσσας: ~ *ρήμα / ουσιαστικό / κλίση* ΑΝΤ. ανώμαλος **6.** ΦΥΣ. αυτός που γίνεται κατά τρόπο ομοιόμορφο, που παρουσιάζει συμμετρία: ~ *ταλάντωση / κίνηση* (με μηδενική επιτάχυνση). — **ομαλ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ομαλότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομαλός* < *ομός* (βλ. λ. *ομού*) + επίθημα *-αλός*].

ομαλύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομάλυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.-κυρ. για επιφάνειες) καθιστώ (κάτι) ομαλό ΣΥΝ. ισιώνω, ισοπεδώνω **2.** (μτφ.) καθιστώ (κατάσταση) ομαλή, αρμονική, χωρίς δυσάρεστες ή επικίνδυνες επιπλοκές: ~ *τις σχέσεις μου / μια κατάσταση* ΣΥΝ. εξομαλύνω. — **ομάλυνση** (η).

Ομάν (το) {άκλ.} (αραβ. Saltanat Uman = Σουλτανάτο τού Ομάν) κράτος τής Ασίας, στις ΝΑ. ακτές τής Αραβικής Χερσονήσου, με πρωτεύουσα το Μασκάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Ομάν.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Uman, πιθ. από το όνομα τού Oman ben Ibrahim al-khalil, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής τού κράτους. Η χώρα μαρτυρείται στον Πλίνιο με την ονομασία Omana (1ος αι. μ.Χ.)].

όμβριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη βροχή· (συνήθ.) αυτός που προέρχεται από τη βροχή: ~ *ύδατα* ΣΥΝ. βρόχινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

όμβρος (ο) (αρχαιοπρ.) η ραγδαία βροχή ΣΥΝ. νεροποντή, μπόρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ombh-ro-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *embh- «βροχή, νερό τής βροχής», πβ. σανσκρ. ámbhas- «νερό (βρόχινο)», ámbu- «νερό», abhra- «νέφος», λατ. imber «βροχή» κ.ά. Ανοικτό παραμένει το ερώτημα τής σύνδεσης τού ουσ. *όμβρος* με τις λ. *νέφος, νεφέλη*, με εναλλαγή θέματος *enbh- > *embh και αντιμετάθεση. Η παλαιό. εξάλλου, συσχέτιση με τη λ. *αφρός* δεν ευσταθεί για σημασιολ. λόγους. Ομόρρ. *αν-ομβρία*].

ομελέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαγητό που παρασκευάζεται από χτυπητά αβγά και άλλα υλικά, τα οποία τηγανίζονται· ΦΡ. (παροιμ.) ***δεν γίνεται ομελέτα, αν δεν σπάσεις αβγά*** όλα τα επιτεύγματα συνεπάγονται και μερικές απώλειες, κάθε πράγμα έχει το τίμημά του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. omelette, παράλλ. τ. (πιθ. υπό την επίδρ. τής λ. œuf «αβγό») τού amelette < παλ. γαλλ. alemelle «λάμα (μαχαιριού, όπλου κ.τ.ό.)» > λατ. lamella «ελασμάτιο, μικρή λάμα», υποκ. τού λατ. lamina / lamma «έλασμα, λεπίδα». Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν τη λ. lamella με τη σημ. «μικρό μεταλλικό πιάτο», αργότερα δε στην παλαιά Γαλλική η λ. alemelle έλαβε και τη σημερινή σημ., αφού η ομελέτα μοιάζει με λεπτό πιάτο].

ομερτά (η) {άκλ.} ο νόμος τής σιωπής (βλ. λ. *νόμος*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. omertà, αβεβ. ετύμου, ίσως από λ. τής Σικελίας, αντίστοιχη με το παλ. ισπ. hombredad «ανδρισμός, ανδροπρέπεια»].

ο μη γένοιτο → ος

ομήγυρη (η) {-ης κ. -ύρεως | -ύρεις, -ύρεων} (λόγ.) ολιγάριθμο σύνολο προσώπων, που έχουν συγκεντρωθεί κυρ. για να ακούσουν ομιλία ή για να συζητήσουν: *θα ήθελα να εκφράσω και εγώ την άποψή μου ενώπιον τής εκλεκτής ~* || (οικ.) *χαιρετώ την ~!* (αντί χαιρετισμού) ΣΥΝ. συνάθροιση, όμιλος, συντροφιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομήγυρις* < *όμ(ο)- + -ήγυρις* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγείρω* «συνάγω, συγκεντρώνω» (βλ. λ. *αγορά*)].

ομήλικος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον (βλ. κ. λ. *συνομήλικος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομήλικος* < αρχ. *ομῆλιξ, -ικος* < *όμ(ο)- + ἧλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

ομηρεία (η) {ομηρειών} **1.** η κατάσταση τού ομήρου **2.** (μτφ.) η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπο, ομάδα ή χώρα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από άλλους, χωρίς να μπορεί να ενεργήσει αυτόνομα: *«η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση τελεί πλέον υπό ~, αφού οι συνεχείς ήττες της σε τοπικό επίπεδο χάρισαν στους χριστιανοδημοκράτες τον έλεγχο τής Άνω Βουλής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομηρεία* < *ομηρεύω* «είμαι όμηρος – συλλαμβάνω και κρατώ κάποιον ως όμηρο» < *όμηρος* (βλ.λ.)].

ομήρειος, -ος (καθημ. -α), **-ο** [αρχ.] (λόγ.) ομηρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, γιγάντειος*.

ομηρικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Όμηρο (βλ.λ.): ~ *έπη / στίχοι* (β) **ομηρικός ύμνος** βλ. λ. *ύμνος* (γ) ***ομηρικό ζήτημα*** φιλολογικό πρόβλημα σχετικά με την πατρότητα των ομηρικών επών, αν όντως δηλ. αποτελούν έργα τού Ομήρου ή συντέθηκαν από έναν ή περισσότερους άλλους επικούς ποιητές, καθώς και σχετικά με τον τρόπο συνθέσεώς τους, αν δηλ. αποτελούν αυτοτελή έργα ή συρραφή προγενέστερων, μικρών επών **2.** αυτός που απαντά στην ποίηση τού Ομήρου, που είναι χαρακτηριστικός τού Ομήρου: ~ *ήρωας / τύπος (γραμματικός)*· ΦΡ. **ομηρικός καβγάς** βλ. λ. *καβγάς*.

ομηριστής (ο) [μτγν.], **ομηρίστρια** (η) {ομηριστριών} φιλόλογος που έχει ειδικευθεί στη μελέτη των ομηρικών επών.

Όμηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} **1.** ο μεγαλύτερος και γνωστότερος αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής (πιθ. 8ος αι. π.Χ.), στον οποίο αποδόθηκαν τα μεγάλα ηρωικά έπη *Ιλιάδα* και *Οδύσσεια* **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὅμηρος*, αβεβ. ετύμου. Για την ετυμολογία τού ονόματος έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις και είχαν διαμορφωθεί στην αρχαιότητα αρκετοί μύθοι, αλλά η πιθανότερη εξήγηση είναι η αναγωγή στο ουσ. *όμηρος* (βλ.λ.)].

όμηρος (ο/η) {ομήρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που κρατείται εκβιαστικά ως εγγύηση για την εκτέλεση υποσχέσεως, συμφωνίας κ.λπ.: *οι Ρωμαίοι συνήθιζαν να κρατούν συγγενείς ξένων ηγεμόνων ως ομήρους, ώστε να εξασφαλίζουν τη φιλία και την υποταγή τους* **2.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που κρατείται ως εγγύηση και τού οποίου η απελευθέρωση εξαρτάται από την ικανοποίηση συγκεκριμένων αιτημάτων: *οι αεροπειρατές αρνούνται να παραδώσουν τους επιβάτες που κρατούν ως ομήρους* || *συλλαμβάνομαι / κρατούμαι ως ~* || *η επιχείρηση διασώσεως των ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμηρος*. Η αρχική σημ. τού ουσ. πρέπει να ήταν «αυτός που συνοδεύει, που εξαναγκάζεται να ακολουθήσει» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὁμηρεῖ· ἐγγυᾶται, ἀκολουθεῖ*), οπότε η λ. μπορεί να ετυμολογηθεί: < *ὁμ(ο)- + -ηρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *αρ-* τού ρ. *ἀραρίσκω* «συναρμόζω» (βλ. λ. *αριθμός*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και το λατ. obses «όμηρος» < ob- + sedeo «κάθομαι» (οπότε η λ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που εξαναγκάζεται να καθίσει»)].

όμικρον (το) {άκλ.} Ο, ο· το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὂ μικρόν*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ὦ μέγα*].

ομιλητής (ο) [αρχ.], **ομιλήτρια** (η) [μτγν.] {ομιλητριών} **1.** το πρόσωπο που μιλά, που παράγει ομιλία: *ο επιτονισμός, οι χειρονομίες, οι εκφράσεις τού προσώπου είναι μέσα με τα οποία ο ~ προσπαθεί να καταστήσει σαφέστερα τα λεγόμενά του* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που μιλά για συγκεκριμένο θέμα, που εκφωνεί λόγο ενώπιον ακροατηρίου: *ο ~ καταχειροκροτήθηκε από το ακροατήριο* || *σπουδαίος / γλαφυρός / ευχάριστος / επιδέξιος / πρώτος / δεύτερος ~* ΣΥΝ. αγορητής, ρήτορας ΑΝΤ. ακροατής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.

ομιλητική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τη θεωρία, τη διδασκαλία και την πρακτική μέθοδο τής εκκλησιαστικής ρητορικής (τού κηρύγματος).

ομιλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μένει σιωπηλός στις συναναστροφές του, που δεν αποφεύγει να εξωτερικεύει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του με την ομιλία: *απόψε δεν είσαι και πολύ ~, σου συμβαίνει τίποτε;* || *πρόσχαρος και ~* ΑΝΤ. λιγομίλητος, λακωνικός, αμίλητος, σιωπηλός **2.** ΘΕΟΛ. **ομιλητική** (η) βλ.λ. — **ομιλητικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομιλητικότητα** (η) [1887].

ομιλία (η) {ομιλιών} **1.** ο λόγος που εκφωνείται σε δημόσια συγκέντρωση, ενώπιον ακροατηρίου, με συγκεκριμένο θέμα: *ο καθηγητής έκλεισε την ~ του με ένα αρχαίο απόφθεγμα* || *μνημειώδης / προεκλογική / τηλεοπτική / σύντομη / μακροσκελής ~*· ΦΡ. ***η επί τού όρους ομιλία*** (Κ.Δ. Ματθ. κεφ. 5-7) ο λόγος τού Ιησού προς τα πλήθη που τον ακολουθούσαν, στον οποίο περιλαμβάνονται οι μακαρισμοί, η Κυριακή Προσευχή, παραβολές και παραινέσεις • **2.** η λαλιά, ό,τι ακούγεται, όταν κάποιος μιλάει: *κάποιος ήρθε στο σπίτι· ακούω ομιλίες* **3.** (ειδικότ.) η ιδιαίτερη ακουστική εντύπωση από τον λόγο (κάποιου): *από την ~ του κατάλαβε ότι είναι Κρητικός* **4.** ΓΛΩΣΣ. η πραγμάτωση τού λόγου από συγκεκριμένο άτομο, η πρακτική εφαρμογή τής ικανότητας τού ανθρώπου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα προφορικά ή γραπτά, κατ' αντιδιαστολή προς την εσωτερική, συστηματική πλευρά τής γλώσσας, δηλ. τον (ενδιάθετο) λόγο **5.** ΕΚΚΛΗΣ. το κήρυγμα που βασί-

ζεται σε κείμενο (περικοπή) τής Αγίας Γραφής **6.** ΦΙΛΟΛ. λαϊκό θεατρικό έργο που παριστανόταν υπαίθρια κατά την περίοδο τής Αποκριάς σε διάφορα μέρη τής Ελλάδας (κυρ. στα Επτάνησα) τον 18ο και 19ο αι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος, συνίζηση, συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμιλία*, αρχική σημ. «συναναστροφή – σεξουαλική επαφή». < *ὅμιλος* (βλ.λ.). Η σημ. «δημόσια διάλεξη» είναι μτγν., ενώ η γλωσσ. σημ. αποδίδει το γαλλ. parole].

ομιλία – λόγος – γλώσσα. Στο ξεκίνημα ήδη τής σύγχρονης επιστήμης τής γλωσσολογίας (αρχές 20ού αι.) έγινε από τον ιδρυτή τής νεότερης γλωσσολογίας, τον Ελβετό καθηγητή Ferdinand de Saussure (1857-1913), η θεμελιώδης έκτοτε διάκριση τής γλώσσας σε **λόγο** και **ομιλία**. Ο Saussure δηλ. δίδαξε ότι ο όρος **γλώσσα** (γαλλ. langage) είναι πολύ σύνθετος και γενικός, γι' αυτό χρειάζεται να εξειδικεύεται η χρήση του και η μελέτη του ανάμεσα στη **γνώση** που έχουμε για τη μητρική μας γλώσσα (στη γνώση ενός συστήματος από στοιχεία και κανόνες, στη γνώση τού μηχανισμού τής γλώσσας) και στην πρακτική **χρήση**, στην **εφαρμογή** και αξιοποίηση που κάνει ο καθένας αυτής τής γνώσης. Η γνώση τής γλώσσας συνιστά τον **λόγο** (γαλλ. langue), ενώ η πρακτική και εξειδικευμένη κατ' άτομο χρήση τής γλώσσας αποτελεί την **ομιλία** (γαλλ. parole). Και τα δύο μαζί αποτελούν τη γλώσσα (γαλλ. langage).
προφορική – γραπτή ομιλία. Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, για να διασαφηθούν οι έννοιες, πως ό,τι ονομάζουμε **προφορικό** και **γραπτό λόγο** στην πραγματικότητα είναι **προφορική** και **γραπτή ομιλία**, αφού η πρακτική εφαρμογή τού λόγου, η ομιλία, είναι αυτή που μπορεί να λάβει προφορική ή γραπτή μορφή (και όχι η γνώση τής γλώσσας!).
Τη διάκριση σε **λόγο** και **ομιλία** υιοθέτησε, με άλλη θεωρητική βάση, ο διάσημος Αμερικανός γλωσσολόγος Noam Chomsky (γενν. 1928), ο οποίος τη χαρακτήρισε ως διαφορά **γλωσσικής ικανότητας** (linguistic competence, το αντίστοιχο τού λόγου) και **γλωσσικής εφαρμογής / πλήρωσης** (linguistic performance, το αντίστοιχο τής ομιλίας). Ας σημειωθεί, τέλος, ότι η γλωσσική επιστήμη μόλις τα τελευταία 20 χρόνια άρχισε να ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη τής ομιλίας (τού προφορικού κειμένου), ενώ παλαιότερα και εξαρχής εστίασε την ανάλυση τής γλώσσας μόνο στον λόγο.

όμιλος (ο) {ομίλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) σύνολο προσώπων, ομάδα συγκεντρωμένων ανθρώπων ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά **2.** (συνήθ. ειδικότ.) ομάδα προσώπων που έχουν συνεταιριστεί ή συνασπιστεί επίσημα και σύμφωνα με όσα προβλέπει ο νόμος, για την επίτευξη κοινών στόχων: *αθλητικός / ψυχαγωγικός / ναυτικός / ιππικός / ροταριανός / περιηγητικός / μουσικός ~* ΣΥΝ. σύλλογος, σωματείο **3.** ΟΙΚΟΝ. σύνολο επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται σε έναν ή περισσότερους κλάδους και ελέγχονται τελικά, μέσω τής διαδοχικής συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο αυτών, από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο: *~ εταιρειών / τραπεζών* **4.** σύνολο ομάδων που κληρώνονται να παίξουν μεταξύ τους στο πλαίσιο διοργάνωσης: *οι 32 ομάδες τής πρώτης φάσης θα ενταχθούν σε οχτώ ομίλους των τεσσάρων ομάδων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμιλος* < *ὁμ(ο)-* + σπάν. παραγ. επίθημα *-ιλος* (πβ. στρόβ-ιλος, πέδ-ιλον). Η λ. συνδ. με σανσκρ. samīkā - «μάχη» (με διαφορετικό επίθημα), όχι όμως και με λατ. miles «στρατιώτης» (θα προϋπέθετε μηδενισμ. βαθμ. *sm-ilo-). Η ετυμολόγηση *ὅμιλος* < *ὁμ(ο)-* + *ἴλη* (βλ.λ.) δεν φαίνεται πιθ., αφενός επειδή η λ. *ἴλη* φέρει αρχικό *F-*, αφετέρου επειδή η λ. *ἴλη* περιγράφει μια ευρεία ομάδα ανθρώπων, οπότε το σύνθ. *ὅμιλος* θα ήταν πλεοναστικό].

ομιλουμένη (η) η γλώσσα τού σύγχρονου καθημερινού λόγου ΣΥΝ. καθομιλουμένη.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *ὁμιλῶ*].

ομιλώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ομιλείς..., μτχ. ομιλών, -ούσα, -ούν | ομίλησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) **1.** μιλώ (βλ.λ.): (αμετβ.) *~ από καθέδρας* (εκφράζομαι δογματικά, με το κύρος που μου προσδίδει η θέση, το αξίωμά μου) || *μην ομιλείτε στον οδηγό!* || *η Αγγλική είναι μια γλώσσα που ομιλείται διεθνώς* || (μετβ.) *Ομιλείτε Ελληνικά;* || *ο βωβός και ο ομιλών κινηματογράφος* **2. ομιλουμένη** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συναναστρέφομαι». < *ὅμιλος*. Η σημ. «συζητώ» είναι μτγν.].

ομίχλη (η) {ομιχλών} **1.** (α) το καιρικό φαινόμενο που προκαλείται, όταν τα υδροσταγονίδια τής ατμόσφαιρας συμπυκνώνονται με τη μορφή νέφους σε μικρή απόσταση από το έδαφος, περιορίζοντας την ορατότητα: *πυκνή / ξηρή ~* || *έπεσε ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καταχνιά, πούσι (β) ΝΑΥΤ. ***σήμα ομίχλης*** καθένα από τα ειδικά ηχητικά ή φωτεινά σήματα, τα οποία εκπέμπονται από φάρους, πλοία κ.λπ., όταν επικρατούν στον ορίζοντα συνθήκες περιορισμένης ορατότητας **2.** (μτφ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι όλα συγκεχυμένα, ασαφή, σκοτεινά, σκυθρωπά: *η επιστροφή στους αρχαίους κλασικούς έβγαλε την ανθρώπινη σκέψη από την ~ τού Μεσαίωνα* (πβ. λ. *νεφέλωμα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *o-migh-lā < *ὀ-* προθεμ. + *migh-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *meigh- «σύννεφο, ομίχλη», πβ. σανσκρ. mih- «ομίχλη», αρχ. σλαβ. migla, αρμ. mēg κ.ά.].

ομιχλιασμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο σκεπασμένος από καταχνιά: *~ βουνό / τοπίο* ΣΥΝ. καταχνιασμένος, ομιχλώδης.

ομιχλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ομιχλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο γεμάτος καταχνιά: *~ ατμόσφαιρα / ορίζοντας / πρωινό* ΑΝΤ. αίθριος **2.** ΓΕΩΛ. ***ομιχλώδης έρημος*** η περιοχή τής ξηράς που καλύπτεται από ομίχλη σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, αλλά δέχεται ελάχιστες ή και καθόλου βροχοπτώσεις **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται σαφήνειας, διαύγειας: *~ διατύπωση / πολιτική πρόταση* || *στην εξωτερική πολιτική τής Ε.Ε. το τοπίο είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ο.Μ.Μ.Α. (ο) Οργανισμός Μεγάρου Μουσικής Αθηνών.

όμμα (το) {όμμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το μάτι· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ιδίοις όμμασιν*** *(ἰδίοις ὄμμασιν)* με τα ίδια (μου) τα μάτια: *ο υπουργός μετέβη στις σεισμόπληκτες περιοχές, για να αποκτήσει ~ μια εικόνα τής πραγματικότητας* (β) ***υπό τα όμματα*** μπροστά στα μάτια, υπό το βλέμμα: *πολιτικοί που διαπληκτίζονται υπό τα όμματα των τηλεθεατών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄπ-μα* (με αφομοίωση) < θ. *ὀπ-* τού αρχ. *ὄπ-ωπ-α* (που χρησίμευε ως παρακ. τού ρ. *ὁρῶ*), για το οποίο βλ. λ. *ὀπ-ή, ὄ-ψις (-η)*. Από το υποκ. τού *όμμα* προήλθε το νεοελλ. *μάτι* (βλ.λ.). Η φρ. *υπό τα όμματα* αποδίδει τη γαλλ. sous les yeux].

αμμάτιαν (το) {ομματιών} (αρχαιοπρ.) το μάτι· μόνο στις ΦΡ. (α) ***φως των ομματιών μου*** (μεσν. φρ.) ως φιλοφρονητική και τρυφερή προσφώνηση ΣΥΝ. φως μου, αγάπη μου, μωρό μου (β) ***παίρνω των ομματιών μου*** φεύγω απελπισμένος, αναχωρώ προς άγνωστη κατεύθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού *ὄμμα* (βλ.λ.)].

ομνύω ρ. μετβ. {ώμοσα} (λόγ.) δίνω όρκο, παρέχω ένορκη διαβεβαίωση, παίρνω όρκο: *~ πίστιν εις το Σύνταγμα* || *«ομνύει κάθε τόσο ν' αρχίσει πιο καλή ζωή»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ορκίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄμ-νυ-μι* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ω*, πβ. κ. *δείκνυμι - δεικνύω*), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. amīti «πιάνω, αρπάζω» (πβ. φρ. ṛtam āmīt «ορκίζεται στον Ṛta»), με την έννοια ότι πιάνει ή αγγίζει κανείς το ιερό αντικείμενο στο οποίο ορκίζεται (πβ. αρχ. φρ. *ὅρκον ὀμνύναι*). Ως προς το αρχικό θ. τής λ., φαίνεται πως αυτό μαρτυρείται στον αόρ. *ὀμό-(σ)σαι* και στον μέλλ. *ὀμοῦμαι* (πιθ. < **ὀμό-ομαι*)].

ομο- κ. **ομό-** κ. **ομ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** πράξη που γίνεται ταυτόχρονα ή από κοινού με άλλη: *ομο-βροντία* **2.** ίδια ταυτότητα ή προέλευση: *ομο-γενής, ομό-γλωσσος, ομό-γνωμος, ομό-δοξος, ομο-εθνής, ομό-τεχνος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὁμός* (βλ. λ. *ὁμοῦ*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. homo-gamy].

ομοαξονικός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει τον ίδιο άξονα με άλλον: *~ κύλινδροι / έλικες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-axial].

ομοβροντία (η) [1897] {ομοβροντιών} **1.** η ταυτόχρονη βολή από περισσότερα τού ενός πυροβόλα όπλα, που ρίχνουν εναντίον τού ίδιου στόχου: *τα πολεμικά στο λιμάνι άρχισαν τις πανηγυρικές ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαταριά **2.** (μτφ.) ομαδική επίθεση εναντίον συγκεκριμένου στόχου: *η δήλωση τού κυβερνητικού εκπροσώπου προκάλεσε ~ διαμαρτυριών.*

ομογάλακτος, -η, -ο [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που θήλασε από την ίδια μητέρα με άλλον, χωρίς απαραιτήτως να έχουν γεννηθεί και οι δύο από αυτήν: *~ αδελφός.*

ομογαμία (η) {ομογαμιών} **1.** η σύζευξη μεταξύ ομοίων ή η σύζευξη μέσα στο πλαίσιο κλειστής κοινωνίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση των ίδιων βασικών γενετικών χαρακτηριστικών **2.** ΒΟΤ. η κατάσταση κατά την οποία τα αρσενικά και θηλυκά τμήματα τού ίδιου άνθους ωριμάζουν ταυτόχρονα και γονιμοποιούνται αμοιβαία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homogamy].

ομογάστριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βγήκε από την ίδια κοιλιά, που γεννήθηκε από την ίδια μητέρα (με άλλον): *~ αδελφός* ΣΥΝ. ομομήτριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμογάστριος* < *ὁμο-* + *-γάστριος* < *γαστήρ, -τρός*].

ομογένεια (η) [μτγν.] {ομογενειών} **1.** η καταγωγή από το ίδιο γένος, η κοινή προέλευση ΣΥΝ. ομοεθνία, ομοφυλία ΑΝΤ. αλλοεθνία, αλλοφυλία **2.** (περιληπτ.) το σύνολο ομοεθνών (ειδικότ. των Ελλήνων) που έχουν εγκατασταθεί από χρόνια ή έχουν γεννηθεί σε χώρα τού εξωτερικού: *η ~ τής Αμερικής / τής Αυστραλίας / τής Γερμανίας* ● **3.** η σύσταση από όμοια στοιχεία ή συστατικά ΣΥΝ. ομοιογένεια ΑΝΤ. ετερογένεια.

ομογενειακός, -ή, -ό αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την ομογένεια: *~ εφημερίδα / ραδιοτηλεοπτικός σταθμός / ζωή.*

ομογενής, -ής, -ές {ομογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται από το ίδιο γένος, την ίδια φυλή (με άλλον / άλλους), που ανήκει στην ίδια εθνότητα: *μετεγγραφές ομογενών φοιτητών σε ελληνικά πανεπιστήμια* || *κάθε ελληνική ομάδα δικαιούται να έχει στη σύνθεσή της και ~ παίκτες* ΣΥΝ. ομοεθνής, ομόφυλος ΑΝΤ. αλλογενής, αλλοεθνής, αλλόφυλος, ετερογενής **2. ομογενής** (ο/η) πρόσωπο ελληνικής καταγωγής, που έχει εγκατασταθεί οριστικά και μακροχρόνια ή έχει γεννηθεί σε χώρα τού εξωτερικού: *οι ~ τής Αμερικής εκφράζουν τη συμπαράστασή τους προς τους σεισμόπληκτους τής Πάτρας* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ίδια προέλευση (με άλλον): *~ στοιχείο* ΑΝΤ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, διαφορετικός **4.** ΦΥΣ. (μαγνητικό ή ηλεκτρικό πεδίο) τού οποίου η ένταση έχει παντού την ίδια τιμή **5.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. (μείγμα) που σε όλα τα σημεία του έχει τις ίδιες φυσικές και χημικές ιδιότητες και την ίδια σύσταση, ώστε να μην είναι δυνατόν να διακριθούν τα συστατικά του με γυμνό μάτι ή με κοινό μικροσκόπιο, π.χ. τα διαλύματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμογενής* < *ὁμο-* + *-γενής* < *γένος*].

ομογενοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ειδική επεξεργασία, κατά την οποία διαλύονται τα λίπη και οι θρόμβοι στο γάλα, ώστε να γίνει ομογενές (χωρίς πέτσες, κρούστα κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η διαδικασία εξάλειψης των διαφορών και επιβολής ομοιομορφίας. —

ομογενοποιώ ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. homogénéisation].

ομογλωσσία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μιλούν δύο ή περισσότερα πρόσωπα την ίδια γλώσσα ΑΝΤ. ετερογλωσσία, αλλογλωσσία **2.** σύνολο γλωσσών με κοινή καταγωγή, που εξελίχθηκαν από την ίδια αρχική γλώσσα: *η Ιταλική και η Ισπανική ανήκουν στη λατινική ~*.

ομόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ομιλεί την ίδια γλώσσα (με άλλον/άλλους): *οι Σέρβοι και οι Μουσουλμάνοι τής Βοσνίας είναι ~, γιατί μιλούν Σερβικά* ΑΝΤ. αλλόγλωσσος, ετερόγλωσσος, ξενόγλωσσος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.

ομόγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια γνώμη (με άλλον / άλλους) ή που χαρακτηρίζεται από συμφωνία απόψεων ΣΥΝ. σύμφωνος, ομόφρων ΑΝΤ. ασύμφωνος, αντίθετος, εναντίος. — **ομογνωμοσύνη** (η) [μτγν.].

ομογνωμώ ρ. αμετβ. [1750] {ομογνωμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) είμαι τής ίδιας γνώμης (με άλλον), συμμερίζομαι την άποψή του: *οι πατέρες τού έθνους δεν ομογνωμούν στο κρίσιμο αυτό ζήτημα* ΣΥΝ. ομοφρονώ, συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ.

ομογραφία (η) ΜΑΘ. σημειακός μετασχηματισμός, κατά τον οποίο κάθε ευθεία έχει ως εικόνα της άλλη ευθεία. — **ομογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homographie].

ομόγραφος, -η, -ο αυτός που έχει γραφεί με τρόπο όμοιο προς κάποιον άλλο: ~ *λέξη* (αυτή που έχει την ίδια ορθογραφία με άλλη, αλλά διαφορετική σημασία, λ.χ. *μόσχος* «μοσχάρι» και *μόσχος* «ευωδιά, αρωματική ουσία».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομόγραφος* < *ομό-* + *-γραφος* < *γράφω*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. homographe].

ομόδειπνος, -η, -ο αυτός που δειπνεί μαζί με κάποιον άλλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομόδειπνος* < *ομο-* (βλ.λ.) + *-δειπνος* < *δείπνον*].

ομοδικία (η) [1833] {ομοδικιών} ΝΟΜ. η περίπτωση κατά την οποία περισσότερα τού ενός πρόσωπα ασκούν αγωγή ή ενάγονται από κοινού, π.χ. σε περίπτωση αυτοκινητικού ατυχήματος, όπου ο ζημιωθείς στρέφεται κατά τού οδηγού, τού ιδιοκτήτη τού αυτοκινήτου και τής ασφαλιστικής εταιρείας: *αναγκαστική ~*. — **ομόδικος**, -η, -ο [1833].

ομόδοξος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ακολουθεί το ίδιο θρησκευτικό δόγμα (με άλλον): *οι Σέρβοι και οι Έλληνες είναι ~, διότι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι* (πβ. λ. *ομόθρησκος*) ΑΝΤ. αλλόδοξος, ετερόδοξος **2.** (λόγ.) (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ίδια γνώμη με άλλον σε βασικά ζητήματα ΣΥΝ. ομόφρων. — **ομοδοξία** (η) [αρχ.].

ομοδοξώ ρ. αμετβ. {ομοδοξείς..., μτχ. ομοδοξών, -ούσα, -ούν· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) έχω την ίδια θρησκεία, ακολουθώ το ίδιο δόγμα (με άλλον): *ομοδοξούντες λαοί* **2.** (κατ' επέκτ.) έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) σε βασικό ζήτημα ΣΥΝ. ομογνωμονώ, ομοφρονώ ΑΝΤ. διαφωνώ, αντιφρονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοδοξῶ (-έω)* < *ομό-* + *-δοξῶ* < *δόξα* «γνώμη, άποψη» (βλ.λ.)].

ομοεθνής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο έθνος, στην ίδια φυλή (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομογενής, ομόφυλος ΑΝΤ. αλλοεθνής, αλλογενής, αλλόφυλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομοεθνία (η) [αρχ.] {ομοεθνιών} σύνολο ανθρώπων, εθνών, εθνοτήτων, γλωσσών με κοινή εθνική καταγωγή.

ομοειδής, -ής, -ές {ομοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο είδος, που έχει τα ίδια ή ανάλογα χαρακτηριστικά με άλλον/άλλους: *συγκρίσεις γίνονται μόνο μεταξύ ~ πραγμάτων* || *η πρόσθεση 3 ποτήρια + 2 μπουκάλια δεν μπορεί να γίνει, διότι τα αντικείμενα δεν είναι ~* ΣΥΝ. παρόμοιος, ομοιόμορφος ΑΝΤ. ετεροειδής. — **ομοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοειδής* < *ομό-* + *-ειδής* < *είδος*].

ομοεπίπεδος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάποιον άλλο.

ομόζυγος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για υποζύγια) αυτός που βρίσκεται υπό τον ίδιο ζυγό (με άλλον) **2.** ΒΙΟΛ. **ομόζυγος** (ο) {ομοζύγ-ου | -ων} ο ομοζυγώτης (βλ.λ.). — **ομοζυγία** (η) [μτγν.].

ομοζυγώτης (ο) {ομοζυγωτών} ΒΙΟΛ. οργανισμός ή κύτταρο, που φέρει ίδια γονίδια σε μία ή περισσότερες θέσεις σε ζεύγος χρωμοσωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homozygote].

ομόηχος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που ταυτίζεται με άλλη ηχητικά, όχι όμως στην ορθογραφία και τη σημασία, π.χ. οι λέξεις τα *λίπη, λείπει* και *λύπη* (προφέρονται το ίδιο). — **ομοηχία** (η) [1812]. (Βλ. ΠΙΝΑΚΑ **ομόηχων λέξεων** στη σελ. 1254).

ομόθεμος, -η, -ο αυτός που έχει ίδιο θέμα, περιεχόμενο με κάποιον άλλον: *δύο ~ βιβλία* / *θεατρικά έργα*.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* (βλ.λ.) + *-θεμος* < *θέμα*].

ομόθρησκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια θρησκεία (με άλλον/άλλους): *οι Άραβες και οι Τούρκοι είναι ~* || *οι ορθόδοξοι και οι καθολικοί είναι ~, αλλά όχι ομόδοξοι* ΑΝΤ. αλλόθρησκος, αλλόπιστος.

ομοθυμαδόν επίρρ. (λόγ.) με το ίδιο φρόνημα, με ομοφροσύνη και ομοψυχία: *αποδέχθηκαν την κατάργηση τού μέτρου ~ και με μεγάλη ανακούφιση* ΣΥΝ. ομόθυμα, ομοψυχώς, ομοφρόνως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοθυμαδόν* < *ομοθυμῶ (-έω)* «ομονοώ, ομοφρονώ» < *ομο-* + *-θυμῶ* < *θυμός* (όχι < επίθ. *ομόθυμος*, που είναι μτγν.)].

ομόθυμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που γίνεται με κοινή διάθεση, που υπάρχει ή συντελείται με τη θέληση και τη γνώμη όλων: *η πρότασή του έτυχε ~ επιδοκιμασίας* || *~ συμπαράσταση* / *συμμετοχή* ΣΥΝ. ομόψυχος, ομόφωνος. — **ομόθυμα / ομοθύμως** επίρρ., **ομοθυμία** (η).

όμοιο επίρρ.· με όμοιο τρόπο· ΦΡ. (εμφατ.) ***δεν είμαστε ίσα κι όμοια*** εγώ είμαι σαφώς καλύτερος, ανώτερος: *φυσικό είναι να έχω καλύτερη μεταχείριση· ~!* (πβ. λ. *ομοίως*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμοια*, πληθ. ουδ. τού επιθ. *όμοιος* (βλ.λ.). Η επιρρ. χρήση ήδη αρχ.].

ομοιάζω ρ. → μοιάζω

ομοιόβαθμος, -η, -ο [1833] (σε ιεραρχία) αυτός που έχει τον ίδιο βαθμό με κάποιον άλλον.

ομοϊδεάτης (ο) [1893] {ομοϊδεατών}, **ομοϊδεάτισσα** (η) {δύσχρ. ομοϊδεατισσών} πρόσωπο που έχει τις ίδιες πολιτικές, κοινωνικές κ.λπ. ιδέες (με άλλον) ΣΥΝ. ομόφρων ΑΝΤ. αντίθετος.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *-ιδεάτης* < *ιδέα*].

ομοιο- κ. **ομοιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι όμοιο ή υπάρχει, γίνεται, τίθεται κ.λπ. με τρόπο όμοιο προς κάτι άλλο: *ομοιογενής, ομοιο-κατάληκτος, ομοιο-τέλευτος, ομοιό-τροπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *όμοιος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. homéotherme].

ομοιογενής, -ής, -ές {ομοιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από όμοια στοιχεία, από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να έχει ενιαίο χαρακτήρα: *η εκλογική βάση των μεγάλων κομμάτων δεν είναι ~, αφού αποτελείται από ανθρώπους διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων* || ~ *ύφος ενός έργου* ΣΥΝ. ομοιόμορφος ΑΝΤ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, ετερογενής **2.** (σπάν.) αυτός που έχει όμοια προέλευση (με άλλον). — **ομοιογενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοιογενής* < *όμοιο-* + *-γενής* < *γένος* (βλ.λ.)].

ομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη ενιαίας μορφής, σύστασης, χαρακτήρα κ.λπ. σε ένα σύνολο ή σύνθεση: *πληθυσμιακή* / *κοινωνική* / *γλωσσική ~* || ~ *ύφους* || *η ~ των παικτών μιας ομάδας* **2.** ΒΙΟΛ. ταξινομική βαθμίδα των ζωικών οργανισμών, ενδιάμεση τής οικογένειας και τού γένους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ομοιογενής*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το λατ. tribus (στη νέα σημ.)].

ομοιόθερμος, -η, -ο [μεσν.] ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που είναι ικανός να διατηρεί τη θερμοκρασία τού σώματός του σταθερή, μέσα σε ορισμένα πλαίσια, ανεξάρτητα από τις μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος (π.χ. τα θηλαστικά και τα πτηνά) ΣΥΝ. (καταχρ.) θερμόαιμος ΑΝΤ. ποικιλόθερμος. — **ομοιοθερμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéotherme].

ομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] (για λέξη ή στίχο) αυτός που έχει όμοια κατάληξη με άλλον, που παρουσιάζει ομοιοκαταληξία: ~ *στίχος* ΣΥΝ. ομοιοτέλευτος ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος.

ομοιοκαταληξία (η) [μεσν.] {ομοιοκαταληξιών} **1.** η ομοιότητα στην κατάληξη **2.** ΜΕΤΡ. η επανάληψη τής ίδιας κατάληξης στις τονιζόμενες και γενικότ. στις συλλαβές των τελευταίων λέξεων δύο ή περισσότερων στίχων έμμετρου κειμένου έτσι, ώστε να δημιουργείται ηχητική ανταπόκριση: *το ποίημα έχει* / *παρουσιάζει ~* || *οξύτονη* / *παροξύτονη* / *προπαροξύτονη* / *ζευγαρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και β, γ και δ) / *πλεκτή* (ανάμεσα στους στίχους α και γ, β και δ) / *σταυρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και δ, β και γ) ~ ΣΥΝ. ρίμα. — **ομοιοκαταληκτώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου τα μέρη είναι όμοια μεταξύ τους ή όμοια προς το σύνολο, στο οποίο ανήκουν: ~ *σύνολο*. — **ομοιομερώς** επίρρ., **ομοιομέρεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομοιομορφία (η) [1812] {ομοιομορφιών} **1.** η ομοιότητα στη μορφή μεταξύ στοιχείων, μελών τού ίδιου συνόλου: *η στολή συμβάλλει στην ~* || *ανιαρή* / *απόλυτη ~* ΑΝΤ. ανομοιομορφία, ετερομορφία **2.** ΒΙΟΛ. (α) η ταυτότητα στη μορφή, τη δομή και στο μέγεθος ανάμεσα σε δύο οντότητες τού έμβιου κόσμου, λ.χ. ανάμεσα στην προνύμφη και στο ενήλικο άτομο των αμετάβολων εντόμων (β) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα που ανήκουν στο ίδιο ζωικό είδος εμφανίζονται υπό μία και μόνο μορφή.

ομοιομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικότ.) η τάση για ομοιομορφία **2.** ΧΗΜ. ο ισομορφισμός (βλ.λ.) **3.** ΓΕΩΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία οι φυσικές, χημικές, βαρυτικές και γεωλογικές διεργασίες είναι ανεξάρτητες από τον χρόνο, δηλ. άρχισαν κατά το παρελθόν και συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα και στη σύγχρονη εποχή και θα συνεχίσουν και στο μέλλον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéomorphisme].

ομοιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ίδια μορφή, ο όμοιος κατά τη μορφή: *η κόμμωση των στρατιωτών πρέπει να είναι ~* ΑΝΤ. ανομοιόμορφος, ανόμοιος **2.** αυτός που αποτελείται από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να αποκτά ενιαίο χαρακτήρα: *~ σώμα* / *σύνολο* / *μάζα* **3.** ΦΥΣ (κρύσταλλο) που παρουσιάζει ομοιότητες με άλλο όσον αφορά στο κρυσταλλικό πλέγμα και στη μορφή, είναι όμως διαφορετικό κατά τη φύση. - **ομοιόμορφα / ομοιομόρφως** [1840] επίρρ.

ομοιοπαθής, -ής, -ές {ομοιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πάσχει ή έπαθε τα ίδια (με άλλον/άλλους): *Κι εσάς σας λήστεψαν; Είμαστε λοιπόν ~!* — **ομοιοπαθώς** επίρρ., **ομοιοπάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοιοπαθής* < *όμοιο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *έ-παθ-ον*)].

ομοιοπαθητικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ομοιοπαθητική: ~ *ουσίες* / *γιατρός* **2.** ***ομοιοπαθητική*** (η) θεραπευτική πρακτική, κατά την οποία οι παθολογικές καταστάσεις αντιμετωπίζονται με τη σταδιακή χορήγηση στον ασθενή ουσιών, που σε υγιή άτομα θα προκαλούσαν συμπτώματα όμοια με εκείνα τής αντίστοιχης ασθένειας **3.** **ομοιοπαθητικός** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ομοιοπαθητική. — **ομοιοπαθητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéopathique].

ΟΜΟΗΧΑ

Ομόηχα (ή **ομόηχες**) είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο, ενώ διαφέρουν στην ορθογραφία, την ετυμολογία και τη σημασία τους. Τα **ομόηχα** προκαλούν συχνά δυσκολίες στη χρήση τους (οι ομιλητές συγχέουν τις λέξεις ορθογραφικά). Τα κυριότερα ομόηχα τής σύγχρονης Ελληνικής είναι:

ακόλλητος (< *κολλώ*)	— **ακώλυτος** («ανεμπόδιστος», < *κωλύω*)	
άλλος («διαφορετικός»)	— **άλλως** («αλλιώτικα, διαφορετικά»)	— **άλως** (η) («φωτοστέφανο»)
άρματα («στρατιωτικά οχήματα»)	— **άρματα** («όπλα»)	
άφιλος (< *φίλος*)	— **άφυλλος** (< *φύλλο*)	— **άφυλος** (< *φύλο*)
γάλος (ο) («γαλοπούλα»)	— **Γάλλος** (< *Γαλλία*)	
γλείφω (πβ. *γλειφιτζούρι*)	— **γλύφω** (πβ. *γλύπτης*)	
δανεικός (πβ. *δανείζω*)	— **δανικός** (< *Δανία*)	
δείγμα (πβ. *δείχνω*)	— **δήγμα** («δάγκωμα»)	
διάλειμμα («διακοπή»)	— **διάλυμα** (< *διαλύω*)	
δίκωπος (< *κώπη*)	— **δίκοπος** (< *κόπτω*)	
δίνει (*δίνω*)	— **δίνη** («στρόβιλος»)	
έγγειος («σχετικός με τη γη»)	— **έγκυος** (*~ γυναίκα*)	
εγχείρηση («χειρούργηση»)	— **εγχείριση** (< *εγχειρίζω*)	
έκκληση (*~ σε βοήθεια*)	— **έκλυση** (*~ ηθών*)	
εναίσιμος (*~ επί διδακτορία διατριβή*)	— **αινέσιμος** (< *αινώ*)	— **ενέσιμος** (*~ φάρμακο*)
εξάρτηση (< *εξαρτώμαι*)	— **εξάρτιση** (*~ πλοίου*)	— **εξάρτυση** (*~ στρατιώτη*)
ετοιμολογία (πβ. *ετοιμόλογος*)	— **ετυμολογία** («προέλευση των λέξεων»)	
ευφορία («γονιμότητα»)	— **εφορία** (πβ. *φόρος*)	
ήρα (η) (*~ τού σταριού*)	— **Ήρα** (αρχαιοελληνική θεά)	
ήτοι («δηλαδή»)	— **Οίτη** (βουνό)	
ήττα (*~ στη μάχη*)	— **ήτα** (το) (γράμμα)	
θαλάμη (*~ όπλου*)	— **θαλάμι** («φωλιά χταποδιών»)	
θύρα («πόρτα»)	— **Θήρα** (νησί)	— **θήρα** («κυνήγι»)
ίλη (*~ ιππικού*)	— **ύλη** («ουσία»)	
ιός (*~ τής γρίπης*)	— **υιός** («γυιος»)	
ιωνικός («σχετικός με τους Ίωνες»)	— **ιονικός** (πβ. *Ιόνιοι νήσοι*)	
καινός («καινούργιος», *Καινή Διαθήκη*)	— **κενός** («άδειος»)	
κάλλος («ομορφιά»)	— **κάλος** (*ο ~ στο δάχτυλο*)	
κάππα (το) («γράμμα»)	— **κάπα** (η) («πανωφόρι»)	
κήτος (*θαλάσσιο ~*)	— **κύτος** («αμπάρι»)	
κίρρωση (*~ τού ήπατος*)	— **κύρωση** («επικύρωση»)	
κλείνω (*~ την πόρτα*)	— **κλίνω** (*~ ένα ρήμα*)	
κλήμα («αμπέλι»)	— **κλίμα** («καιρικές συνθήκες»)	
κλήση (*τηλεφωνική ~*)	— **κλίση** (*~ ονομάτων*)	
κόλλημα (< *κολλώ*)	— **κώλυμα** (< *κωλύω*)	
κόμη («μαλλιά»)	— **κώμη** («κωμόπολη»)	— **κόμμι** («κολλώδης ουσία των δέντρων»)
κόμμα (*πολιτικό ~*)	— **κώμα** («λήθαργος»)	— **κόμμα** (σημείο στίξης)
Κρητικός (< *Κρήτη*)	— **κριτικός** (< *κρίνω*)	
λεπτά (ώρας)	— **λεπτά** (νομίσματος)	— **λεπτά** («χρήματα»)
λήμμα (*~ λεξικού*)	— **λύμα** («απόβλητο»)	— **λίμα** (πβ. *λιμάρω*)
λιμός («πείνα»)	— **λοιμός** («πανώλης»)	
λίρα (νόμισμα)	— **λύρα** (μουσικό όργανο)	
λιτός («απλός, απέριττος»)	— **λυτός** (πβ. *λύνω*)	
μέλλει («πρόκειται»)	— **μέλει** («ενδιαφέρει»)	— **μέλι** (το) (*γλυκό σαν ~*)
Μήλος (η) (νησί)	— **μύλος** (ο) (*ο ~ αλέθει*)	
μήτρα (*η ~ τής γυναίκας*)	— **μίτρα** (*η δεσποτική ~*)	
μοιχός («άπιστος σύζυγος»)	— **μυχός** (*~ κόλπου*)	
ξηρός («ξερός»)	— **ξυρός** («ξυράφι», *επί ξυρού ακμής*)	
όμως («ωστόσο»)	— **ώμος** (ο) (πβ. *ωμοπλάτη*)	
οράριο («άμφιο διακόνου»)	— **ωράριο** (πβ. *ώρα, πλήρες ~*)	
όρος (το) («βουνό»)	— **όρος** (ο) (*επιστημονικός ~*)	
ότι (ειδικό, «πως»)	— **ό,τι** (αοριστολογικό, «οτιδήποτε»)	
πάλη (πβ. *παλεύω*)	— **πάλι** («ξανά»)	
παραμάννα («τροφός»)	— **παραμάνα** («καρφίτσα»)	
πείνα (πβ. *πεινώ*)	— **πίνα** (όστρακο)	
πολυέλαιος («πολύφωτο»)	— **πολυέλεος** (*~ Θεός*)	
ρήμα (μέρος τού λόγου)	— **ρίμα** («ομοιοκαταληξία»)	
ρήση («απόφθεγμα»)	— **ρύση** (*έμμηνη ~*)	
σατιρικός (< *σάτιρα*)	— **σατυρικός** (< *Σάτυρος*)	
σκίνος (θάμνος)	— **σκοίνος** («βούρλο»)	
σορός (η) (*η ~ τού νεκρού*)	— **σωρός** (ο) (*ο ~ ξύλων*)	
σπυρωτός (*ρύζι ~*)	— **σπειρωτός** (< *σπείρα*)	
στείρα (η) (*~ γυναίκα*)	— **Στύρα** (τα) (*~ Ευβοίας*)	
σύγκληση (< *συγκαλώ*)	— **σύγκλιση** (< *συγκλίνω*)	— **σύγκλειση** (*~ δοντιών*)
σύγχιση (< *συγχίζω*)	— **σύγχυση** (< *συγχέω*)	
στίχος (*~ ποιήματος*)	— **στοίχος** («σειρά»)	
Σύρος (ο) («από τη Συρία»)	— **Σύρος** (η) (νησί)	
τείχος (*~ φρουρίου*)	— **τοίχος** (*~ σπιτιού*)	
τόνος (λ.χ. η οξεία, η περισπωμένη)	— **τόννος** (ψάρι)	— **τόνος** («1.000 κιλά»)
τύχη (η) (*καλή ~*)	— **τείχη** (τα) (*τα ~ τού κάστρου*)	— **τοίχοι** (οι) (*οι ~ τού σπιτιού*)
φύλλο (*~ δέντρου*)	— **φύλο** («φυλή»)	
χήρος (πβ. *χήρα*)	— **χοίρος** («γουρούνι»)	
χρηστός («έντιμος», *~ πολίτης*)	— **Χριστός** (< *χρίω*, «ο Ιησούς»)	
χορικός (πβ. *χορός*)	— **χωρικός** (πβ. *χωριό*)	
ψηλός (*~ βουνά*)	— **ψιλός** (*~ φωνή*)	

ομοιοπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (για δεσμό) αυτός που σχηματίζεται με την αμοιβαία συνεισφορά ηλεκτρονίων από δύο άτομα και τη δημιουργία κοινού ζεύγους ηλεκτρονίων ΑΝΤ. ετεροπολικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homo(e)opolar < homoeo- (< αρχ. *όμοιος*) + polar (< νεολατ. polaris < λατ. polus < αρχ. *πόλος*)].

ομοιόπτωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος τής πρότασης) που τίθεται στην ίδια πτώση (με άλλον): *το επίθετο είναι ~ προσδιορισμός* (έχει την ίδια πτώση με το προσδιοριζόμενο όνομα) ΑΝΤ. ετερόπτωτος. — **ομοιόπτωτα / ομοιοπτώτως** [μτγν.] επίρρ.

όμοιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει τα ίδια ή περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. σχήμα, διαστάσεις, μορφή, υφή, ποιότητα, χαρακτήρα κ.λπ.) με άλλον, που δεν διαφέρει καθόλου ή διαφέρει ελά-

χιστα από άλλον: *τα δίδυμα αδέλφια είναι συνήθως ~ μεταξύ τους* || *η περίπτωση σου είναι ~ με τη δικιά μου· κι εγώ είμαι άνεργος με οικογένεια* ΣΥΝ. ίδιος, παρόμοιος, παρεμφερής ΑΝΤ. ανόμοιος, διαφορετικός **2.** (κατ' επέκτ.) ίσος ως προς την ισχύ ή/και την αξία, αυτός που αποτιμάται το ίδιο: *τον δέχθηκα σαν όμοιος προς όμοιο* || *στο ψέμα δεν υπάρχει όμοιός του* ΣΥΝ. ισάξιος, ισοδύναμος ΑΝΤ. κατώτερος, διαφορετικός· ΦΡ. (α) ***ανταποδίδω τα όμοια*** εκδικούμαι βλάπτοντας στον ίδιο βαθμό ή/και με τον ίδιο τρόπο (β) (λόγ.-παροιμ.) ***όμοιος ομοίω αεί πελάζει*** βλ. λ. *πελάζω* (γ) ***όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα*** βλ. λ. *λάχανο* **3.** ΓΕΩΜ. (σχήμα) που έχει τις πλευρές του ανάλογες και τις γωνίες του ίσες (με άλλο): *~ τρίγωνα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμοιος* < *όμο-* (< *ομός*, βλ. κ. *ομού*) + *-ιος*].

όμοιος – ίδιος – ο αυτός. Η έννοια τής ομοιότητας μεταξύ προσώπων και πραγμάτων δηλώνεται κυρ. με το επίθ. **όμοιος**, που αντιτίθεται στο **διαφορετικός**. Η δήλωση τής ομοιότητας τονίζεται με τα επίθ. **πανόμοιος, απαράλλακτος, φτυστός**, μειώνεται δε με τα επίθ. **παρόμοιος, παραπλήσιος** και **παρεμφερής**. Εφόσον η ομοιότητα είναι πλήρης και οδηγεί σε ταυτότητα, χρησιμοποιείται το αντωνυμικό επίθ. **αυτός** *(ο αυτός άνθρωπος – Τα αυτά εγκλήματα διέπραξαν και άλλοι · Την αυτή μέθοδο χρησιμοποίησε και ο διάδοχός του)*. Τέλος, το αντωνυμικό επίθ. **ίδιος** δηλώνει είτε ομοιότητα *(Είναι ίδιος ο αδελφός του)* είτε ταυτότητα *(Ο ίδιος άνθρωπος προξένησε και πάλι προβλήματα με τη στάση του)*. Στην πρώτη χρήση του το **ίδιος** τονίζεται με το επίθ. **ολόιδιος**.

ομοιόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία αυτορρυθμίσεως, με την οποία κάθε οργανισμός τείνει να διατηρήσει σταθερές ορισμένες βιολογικές παραμέτρους του (λ.χ. τη θερμοκρασία, τη σύνθεση τού αίματος κ.λπ.), προκειμένου να αντισταθμίσει τις μεταβολές τού περιβάλλοντος **2.** ΟΙΚΟΛ. το χαρακτηριστικό οικοσυστήματος να ανθίσταται στις αιφνίδιες μεταβολές, διατηρώντας την ισορροπία του **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η ισοστάθμιση μεταξύ κοινωνικών φαινομένων που σχετίζονται μεταξύ τους **4.** ΨΥΧΟΛ. η έμφυτη τάση προς τη διαμόρφωση συμπεριφοράς, που συμβάλλει στη διατήρηση τής ψυχολογικής σταθερότητας. Επίσης **ομοιοστασία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. homoeostasis].

ομοιόσχημος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο σχήμα (με άλλον): *~ αντικείμενο* ΣΥΝ. όμοιος.

ομοιοτέλευτος, -η, -ο **1.** ομοιοκατάληκτος (βλ.λ.): *~ στίχοι / προτάσεις* ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος **2.** ΦΙΛΟΛ. ***ομοιοτέλευτο(ν)*** (το) σχήμα λόγου, κατά το οποίο δύο ή τρεις διαδοχικές φράσεις, προτάσεις ή περίοδοι πεζού κειμένου τελειώνουν με τις ίδιες ή με ομόηχες λέξεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοιοτέλευτος* < *όμοιο-* + *-τέλευτος* < *τελευτή*].

ομοιότητα (η) [αρχ.] {ομοιοτήτων} **1.** η ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ δύο ή περισσοτέρων (προσώπων, πραγμάτων): *παρ' όλη τους την ~, μπορώ να τους ξεχωρίσω* || *η ~ μεταξύ των δύο κτηρίων* || *εξωτερική / εσωτερική / ψυχική ~* ΑΝΤ. ανομοιότητα **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο, χαρακτηριστικό υπάρχει από κοινού: *ανάμεσα στα δύο συστήματα υπάρχουν πολλές ~* ΑΝΤ. διαφορά **3.** ΓΕΩΜ. (α) μελέτη των όμοιων σχημάτων (β) γεωμετρικός μετασχηματισμός (απεικόνιση) όπου σε ένα σχήμα αντιστοιχεί ένα όμοιο μέσω ενός κέντρου, μιας γωνίας και ενός θετικού αριθμού.

ομοιοτροπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να επιτελείται κάτι ομοίως με άλλο **2.** ΟΡΥΚΤ. η ιδιότητα των άμορφων σωμάτων και μερικών κρυσταλλικών υλικών να παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς την εσωτερική τους κατασκευή ΣΥΝ. ισοτροπία.

ομοιότροπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που συντελείται, που επιτελείται με όμοιο τρόπο προς άλλον **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που παρουσιάζει φυσική ή χημική συγγένεια (με άλλον): *~ διάλυμα*. — **ομοιότροπα / ομοιοτρόπως** [αρχ.] επίρρ.

ομοιότυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που είναι παρόμοιου τύπου (με άλλον/άλλους), που έχει την ίδια ή περίπου την ίδια μορφή: *~ αντικείμενο / έργο* (β) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται κατά τον ίδιο τύπο, που αποτελεί ακριβές αντίγραφο τού αρχικού: *~ πίνακας / γλυπτό* ΣΥΝ. πανομοιότυπος ΑΝΤ. πρωτότυπος **2.** ***ομοιότυπο*** (το) {-ύπου | -ύπων} αντίγραφο κειμένου, που έχει τυπωθεί, χαραχθεί ή λιθογραφηθεί κ.λπ. όμοια με το αρχικό ΣΥΝ. αντίτυπο ΑΝΤ. πρωτότυπο. — **ομοιότυπα / ομοιοτύπως** επίρρ. [1867], **ομοιοτυπία** (η).

ομοιόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που διαρκεί το ίδιο, που έχει ίση διάρκεια (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ισόχρονος ΑΝΤ. ανισόχρονος **2.** ΜΕΤΡ. (στην προσωδία) αυτός που προφέρεται το ίδιο, που έχει ίσο χρόνο προφοράς με άλλον: *τα «η» και «ω» τής Αρχαίας Ελληνικής ήταν ~* (ήταν και τα δύο μακρά).

ομοιοχρωμία (η) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο το χρώμα ορισμένων ζώων εναρμονίζεται μόνιμα (π.χ. το λιοντάρι) ή παροδικά (π.χ. χαμαιλέοντας) με τους βασικούς χρωματισμούς τού εξωτερικού περιβάλλοντος, ώστε τα ζώα αυτά να καθίστανται δυσδιάκριτα και να προστατεύονται από τους εχθρούς τους ή να θηρεύουν αποτελεσματικά: *παθητική / ενεργητική ~*. — **ομοιόχρωμος,** -η, -ο [1889].

ομοίωμα (το) [αρχ.] {ομοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε κατασκευάζεται σύμφωνα με συγκεκριμένο πρότυπο και με στόχο να παρουσιάζει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα με αυτό: *~ ζώου / θεότητας* || *μουσείο κέρινων ~* ΣΥΝ. είδωλο.

ομοίωμα: συνώνυμα. Ομοίωμα είναι κάτι φτειαγμένο έτσι ώστε να μοιάζει πιστά σε κάποιον ή κάτι που χρησιμοποιείται ως **πρότυπο**: *Η αίθουσα ήταν γεμάτη από κέρινα ομοιώματα γνωστών πολιτικών.* Σε περίπτωση απόλυτης ομοιότητας γίνεται λόγος για **πανομοιότυπο**. Ό,τι πλάσσεται καθ' ομοίωσιν άλλου συλλαμβάνεται και ως μια μορφή απεικόνισής του, εξού και τα **είδωλο** και **εικόνα**. Αντίθετα προς το **είδωλο**, που θεωρήθηκε ψευδής απεικόνιση τού θεού και εσφαλμένη λατρευτική σύλληψη και κατάντησε κακόσημη λέξη (πβ. **ειδωλολάτρης**), η **εικόνα** εξαγιάστηκε στη λατρευτική εκκλησιαστική παράδοση τής χριστιανικής θρησκείας και λειτούργησε ως εύσημη λέξη. Από κοντά και η λ. **ίνδαλμα**, που δήλωσε την ιδεατή και ιδεώδη ή εξιδανικευμένη εικόνα την οποία πλάσσει κανείς στο μυαλό του για κάποιον ή κάτι. Ομοιώματα που χρησιμεύουν ως πρότυπα για την κατασκευή εικαστικών, γλυπτικών ή απλών καθημερινών έργων, είναι το **πρόπλασμα** (για έργα πλαστικής), το **εκμαγείο** και η **μήτρα** (για αρνητικά αποτυπώματα μορφής και σχημάτων), καθώς και η **μακέτα** (ομοίωμα κυρίως αρχιτεκτονήματος) και (για υποδήματα) το **καλαπόδι** (αρχ. **καλόπους** < *κάλον* «ξύλο» + *πους* «πόδι»). Η καθημερινή λέξη που δηλώνει γενικά τα παραπάνω είναι το **καλούπι**. Για πλαστικά ομοιώματα στη μεν τέχνη χρησιμοποιείται το **άγαλμα**, στη δε εφαρμοσμένη τέχνη η **πλαγγόνα** και η **κούκλα** (κυρίως για την παρουσίαση ειδών ενδυμασίας).

ομοιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που δηλώνει ή εκφράζει ομοιότητα προς (κάποιον/κάτι): *~ σύνδεσμος* (π.χ. όπως) / *αντωνυμία* (π.χ. τέτοιος) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ομοιωματικά*** (τα) σημεία γραφής (») που τίθενται κάτω από λέξη, φράση ή αριθμό και δηλώνουν ότι επαναλαμβάνεται η παραπάνω λέξη, φράση ή αριθμός.

ομοιώνω ρ. ▸ εξομοιώνω

ομοίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με όμοιο ή ανάλογο τρόπο: *όταν οι πλευρές ενός τριγώνου είναι άνισες, τότε και οι γωνίες του είναι ~ άνισες* (απέναντι από τη μεγαλύτερη πλευρά βρίσκεται η μεγαλύτερη γωνία και αντίστροφα) **2.** επίσης: *-Λυπάμαι πολύ! - Κι εγώ ~!* ΣΥΝ. παρομοίως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

ομοίωση (η) [αρχ.] η εξομοίωση· ΦΡ. ***κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν*** (*κατ' εικόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, Π.Δ. *Γένεσις* 1. 26) (i) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Θεό κατ' εικόνα Του, έχοντας λογικό και ελεύθερη βούληση, και καθ' ομοίωσιν, δηλαδή τείνει να μοιάσει στον δημιουργό Του και να ενωθεί με αυτόν (θέωση) (ii) για πολύ μεγάλη ομοιότητα: *ο γιος τους είναι ~ τού πατέρα του!*

ομοκεντρικός, -ή, -ό [1892] ΟΠΤ. ***ομοκεντρική / ισογενής φωτεινή δέσμη*** φωτεινή δέσμη τής οποίας όλες οι ακτίνες διέρχονται από το ίδιο σημείο. — **ομοκεντρικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομοκεντρικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homocentrique].

ομόκεντρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΓΕΩΜ. αυτός που έχει το ίδιο κέντρο (με άλλον): *~ κύκλοι* ΣΥΝ. ομοκεντρικός **2.** **ομόκεντρο** (το) το κοινό κέντρο δύο ή περισσοτέρων κύκλων ή σφαιρών. — **ομοκεντρία** (η).

ομολογητής (ο) [μτγν.], **ομολογήτρια** (η) {ομολογητριών} ΕΚΚΛΗΣ. χριστιανός που ομολόγησε με παρρησία την πίστη του στον Χριστό και υπέστη εξαιτίας αυτού διώξεις και βασανιστήρια, χωρίς να βρει μαρτυρικό θάνατο. — **ομολογητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

ομολογία (η) {ομολογιών} **1.** η προφορική ή γραπτή παραδοχή λόγων ή πράξεων, που θεωρούνται συνήθ. αξιοκατάκριτες, η επιβεβαίωση από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο όσων του αποδίδονται: *έμμεση / σαφής / γενναία / κυνική ~* || *τα λόγια του αποτελούν ~ ήττας* ΣΥΝ. παραδοχή, αναγνώριση· ΦΡ. ***κατά γενική / κοινή ομολογία*** όπως παραδέχονται όλοι, χωρίς αμφιβολία: *~ είναι ο καλύτερος χορευτής* ΣΥΝ. αναμφισβήτητα **2.** ΝΟΜ. η παραδοχή από τον διάδικο είτε στο δικαστήριο (δικαστική ομολογία) είτε εκτός δικαστηρίου (εξώδικη ομολογία) τής συνδρομής ενός πραγματικού περιστατικού, τού οποίου το βάρος τής απόδειξης, σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες, έχει ο αντίδικος του: *~ ενοχής* || *αποσπώ ~* **3.** ΘΡΗΣΚ. ***ομολογία (πίστεως)*** (α) η επίσημη και δημόσια διακήρυξη τής παραδοχής θρησκευτικού δόγματος (β) διακήρυξη τής χριστιανικής πίστης, η οποία γίνεται από τους επισκόπους αμέσως πριν από τη χειροτονία τους και από το σύνολο των πιστών κατά τη Θεία Λειτουργία με την απαγγελία τού Συμβόλου τής Πίστεως (γ) (συνεκδ.) κάθε χριστιανικό δόγμα: *διάλογος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με τις άλλες χριστιανικές ~* (Ρωμαιοκαθολική, προτεσταντικές) ● **4.** ΟΙΚΟΝ. ανώνυμος τίτλος δανείου που εκδίδεται από αυτόν που το συνάπτει (συνήθ. από το κράτος ή από εταιρεία) και παραδίδεται στον δανειστή ως απόδειξη τής υποχρέωσης τού οφειλέτη, αντιπροσωπεύει δε ποσοστό τού δανείου και η τιμή του διαμορφώνεται στο χρηματιστήριο: *~ Δημοσίου* ΣΥΝ. ομόλογο ● **5.** ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία στη θέση, τη βασική δομή και την εμβρυϊκή ανάπτυξη οργάνων ή τμημάτων τού σώματος ζώων ή φυτών, έστω και αν τα όργανα αυτά επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες (π.χ. τα πτερύγια των ψαριών, οι φτερούγες των πουλιών, τα χέρια των ανθρώπων)· η ομολογία είναι ένδειξη φυλογενετικής συγγένειας των οργανισμών αυτών ΑΝΤ. αναλογία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομολογία*, αρχική σημ. «συμφωνία, κοινή παραδοχή, συνθήκη», < *ομολογώ* (βλ.λ.). Οι σημ. «ευχή, υπόσχεση πίστεως» είναι μτγν., καθώς και ο νομ. όρος].

ομολογιακός, -ή, -ό (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με ομολογία **2.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με επίσημη και δημόσια διακήρυξη τής παραδοχής θρησκευτικού δόγματος: *για ~ λόγους δεν μπορούν να δεχθούν αυτή τη ρύθμιση* **3.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με ομολογίες (ανώνυμο τίτλο δανείου): *~ δάνειο / κεφάλαιο*.

ομολογιούχος, -ος, -ο [1889] ΟΙΚΟΝ. αυτός που κατέχει ομολογίες δανείου.
[ΕΤΥΜ. < *ομολογία* + *-ούχος* (< *έχω*)].

ομόλογος, -η, -ο **1.** (γενικά) αυτός που έχει τις ίδιες αναλογίες με (κάποιον/κάτι άλλο): *~ πλευρές* || *~ σημεία / σχήματα* (αυτά που αντιστοιχούν ακριβώς το ένα προς το άλλο στο πλαίσιο ομόγραφης σχέ-

σης) ΣΥΝ. ανάλογος, αντίστοιχος, σύστοιχος, σύμμετρος **2.** (για δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένη αρμοδιότητα) αυτός που κατέχει αξίωμα ή έχει αρμοδιότητα που αντιστοιχεί με αξίωμα ή αρμοδιότητα δημοσίου προσώπου άλλης χώρας: *ο υπουργός Παιδείας θα συναντηθεί με τον Γάλλο ομόλογό του* (με τον υπουργό Παιδείας τής Γαλλίας) **3. ομόλογο** (το) {ομολόγ-ου | -ων} (α) έγγραφο με το οποίο αναγνωρίζεται χρέος, απόδειξη χρέους ΣΥΝ. γραμμάτιο (β) ανώνυμος τίτλος δανείου, που εκδίδεται από επιχείρηση ή από το κράτος, όταν καταφεύγει στη λαϊκή αποταμίευση, προκειμένου να εξασφαλίσει κεφάλαια για επενδύσεις: *κρατικά ~ ή ομόλογα Δημοσίου* || *αφορολόγητα αποταμιευτικά ~* || *~ σταθερού επιτοκίου* ΣΥΝ. ομολογία ● **4.** ΒΙΟΛ. (για όργανα διαφορετικών ειδών οργανισμών) αυτός που παρουσιάζει δομική ομοιότητα, η οποία θεωρείται ότι οφείλεται σε φυλογενετικά κοινούς προγόνους (βλ. κ. λ. *ομολογία*, σημ. 5): *~ όργανα / χρωματοσώματα / γονίδια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομόλογος*, αρχική σημ. «σύμφωνος, παραδεκτός», < *ομο-* + *λόγος*. Ήδη αρχ. η σημ. εκείνου που έχει τοποθετηθεί σε αντίστοιχη θέση. Ο βιολ. όρος είναι ελληνογενής, < γαλλ. homologue].

> **ομόλογος – αντίστοιχος – οικείος – ομότεχνος.** Και οι τέσσερεις λέξεις χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν αναφορά σε πρόσωπα ή πράγματα που εμφανίζουν αμοιβαία σχέση: *Κατά την επίσκεψή τους στην Ουάσιγκτον, οι Έλληνες υπουργοί Εξωτερικών και Οικονομικών θα συναντηθούν με τους Αμερικανούς ομολόγους τους για θέματα κοινού ενδιαφέροντος – Οι φιλόλογοι, οι γιατροί, οι φιλόσοφοι κ.ο.κ. θα επιμεληθούν κείμενα τής Αρχαίας αντίστοιχα με την ειδικότητά τους – Λεξικά, εγκυκλοπαίδειες, γενικά πληροφοριακά έργα βρίσκονται στην οικεία θέση τής Βιβλιοθήκης.* Το **ομόλογος** χρησιμοποιείται ειδικότερα για την αναφορά σε δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένες αρμοδιότητες (υπουργούς, πρέσβεις, επίσημους εκπροσώπους κ.λπ.). Το **οικείος** είναι λογιότερης χρήσεως και δηλώνει αναφορά σε συνάφεια με τα λεγόμενα: *Τα λόγια τού Φαίδρου περιέχονται στα οικεία χωρία τού ομώνυμου διαλόγου τού Πλάτωνος – Μιλώντας για το θέμα αυτό, πρέπει να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικά έργα από την οικεία βιβλιογραφία.* Ας σημειωθεί ότι το **ομότεχνος** διαφέρει ουσιωδώς τού **ομόλογος** και δεν πρέπει να συγχέεται με αυτό. Το *ομότεχνος* δηλώνει το πρόσωπο που ασκεί το ίδιο επάγγελμα -όχι τις ίδιες αρμοδιότητες ή καθήκοντα– με αναφερόμενο πρόσωπο: *Τόσο ο ίδιος ο διάσημος χειρουργός όσο και οι Αμερικανοί ομότεχνοί του διαφωνούν ριζικά με την προτεινόμενη μέθοδο.*

ομολογουμένως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει να παραδεχθεί, να ομολογήσει κανείς: *η μέθοδος τού διαρρήκτη ήταν ~ πρωτότυπη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως, επίρρημα.*

ομολογώ κ. (λαϊκ.) **μολογώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ομολογ-είς κ. (λαϊκ.) μολογ-άς... | ομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναγνωρίζω (λόγο, πράξη, πρόθεση κ.λπ.) που θεωρούνται αξιοκατάκριτα, αναλαμβάνω τη σχετική ευθύνη: *είμαι υποχρεωμένος να ομολογήσω την αδυναμία μου* || *δεν ήθελε να ομολογήσει ούτε στον εαυτό της ότι ζήλευε* || *ο κατηγορούμενος ομολόγησε την ενοχή του* ΣΥΝ. παραδέχομαι ΑΝΤ. αρνούμαι **2.** δέχομαι (κάτι που αρνιόμουν ή θα προτιμούσα να αρνηθώ): *οφείλω να ομολογήσω ότι τον είχα αδικήσει* || *δεν πρόκειται να ομολογήσει ποτέ τον έρωτά της γι' αυτόν* || *«τι τραβάμε και δεν το μολογάμε!»* ΑΝΤ. αρνούμαι **3.** δέχομαι (κάτι που μου προκαλεί έκπληξη): *~ ότι δεν έχω ξαναφάει καλύτερο φαγητό* ΣΥΝ. παραδέχομαι **4.** ΕΚΚΛΗΣ. διακηρύσσω δημόσια και με παρρησία (την πίστη μου) ● **5.** (ο τ. **μολογάω**) λέω: *τι μολογάς τόση ώρα;* **6.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **ομολογείται**) αναγνωρίζεται, θεωρείται γενικά αποδεκτό ΑΝΤ. αμφισβητείται ♦ **7.** (αμετβ.) δέχομαι (όσα μου προσάπτουν ή με πιέζουν να παραδεχθώ): *ο αιχμάλωτος μετά από βασανιστήρια ομολόγησε* || *Ομολόγησε! Εσύ δεν ήσουν που έβαλες τη βόμβα;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομολογώ (-έω)*, αρχική σημ. «συμφωνώ – αντιστοιχώ». < *ομόλογος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. η σημ. «υπόσχομαι επίσημα (με θρησκ. έννοια)», ενώ ο νομ. όρ. είναι μτγν.].

ομόμετρο (το) → ωμόμετρο

ομομήτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από την ίδια μητέρα με άλλον ή που έχει την ίδια μητέρα, αλλά διαφορετικό πατέρα: *~ αδελφός* ΣΥΝ. ομογάστριος ΑΝΤ. ομοπάτριος, ομογάλακτος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομομήτριος* < *ομο-* + *-μήτριος* < *μήτηρ, μητρός*].

ομόνοια (η) {χωρ. πληθ.} η αρμονική συμβίωση που προκύπτει από ταυτότητα σκέψεων, αντιλήψεων και συναισθημάτων: *οι δύο λαοί ζούσαν πάντα μαζί με ~ και αλληλοσεβασμό* || (παροιμ.) *«η ~ φτειάχνει σπίτια και η διχόνοια τα χαλάει»* ΣΥΝ. ομοψυχία, σύμπνοια, συμφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διαφορά, διαμάχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομόνοια* < *ομόνους* < *ομο-* + *νους*].

ομονοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομονοείς... | ομονόησα} (λόγ.) **1.** έχω τα ίδια φρονήματα και συναισθήματα (με άλλον), βρίσκομαι σε συμφωνία μαζί του ΣΥΝ. συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ, διχογνωμώ **2.** βρίσκομαι ή έρχομαι σε σύμπνοια, σε συμφιλίωση (με κάποιον), διατηρώ αρμονικές σχέσεις: *ο λαός πρέπει να ομονοήσει ενώπιον των εθνικών κινδύνων.*

ομόνω κ. **αμόνω** ρ. μετβ. {όμοσα} (λαϊκ.) ορκίζομαι: *«τον μέγαν Όρκο ομόστε»* (Α. Σικελιανός).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *ομο-* τού αρχ. απρφ. αορ. *ομό-(σ)σαι* (οριστ. *ώμο-σα*) τού ρ. *ομνύω / όμνυμι* (βλ.λ.) + *-νω*, επειδή συνέπιπτε με τα ρ. σε *-ώνω*].

ομοούσιος, -α (λόγ. -ος), **-ο** ΘΕΟΛ. **1.** αυτός που αποτελείται από την ίδια ουσία· χρησιμοποιείται σε φράσεις σχετικές με το δόγμα τής Αγίας Τριάδας, π.χ. *ομοούσιος τῷ πατρί* (προκειμένου για τον Χριστό) || *ομνύω εις το όνομα τής αγίας και ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος* **2. ομοούσιο(ν)** (το) {ομοουσίου} η ταυτότητα τής ουσίας των τριών προσώπων τής Αγίας Τριάδας, τού Πατρός, τού Υιού και τού Αγίου Πνεύματος, όπως επίσης και η ταυτότητα τής ανθρώπινης φύσης τού Χριστού με την ανθρώπινη φύση τής Θεοτόκου και όλων των ανθρώπων (όρος τής Α' Οικουμενικής Συνόδου [451]). — **ομοουσίως** επίρρ. [μτγν.], **ομοουσιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομοούσιος* < *ομο-* + *-ούσιος* < *ουσία*].

ομοπάτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από τον ίδιο πατέρα με άλλον ή που έχει τον ίδιο πατέρα, αλλά όχι την ίδια μητέρα (με άλλον): *~ αδελφός* ΑΝΤ. ομομήτριος, ομογάστριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοπάτριος* < *ομο-* + *πάτριος* < *πατήρ, πατρός*].

όμορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κοινά σύνορα (με άλλον): *~ κράτη / περιοχές* || (συνεκδ.) *~ λαοί* ΣΥΝ. γειτονικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμορος* < *ομ(ο)-* + *-ορος* < *όρος, ό*].

ομόρριζος, -η, -ο [1874] **1.** (για φυτό) αυτός που βλαστάνει από την ίδια ρίζα με άλλον ● **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που έχει την ίδια ρίζα (βλ.λ., σημ. 10) με άλλον: *~ λέξεις / τύποι* || *οι λέξεις «μαθητής» και «μάθηση» είναι ομόρριζες* (β) **ομόρριζα** (τα) (κυρ. σε πληθ.) οι ομόρριζες λέξεις: *είναι καλό να μαθαίνεις τα παράγωγα και τα ~ κάθε λέξης.*

ομόρροπος, -η, -ο [μτγν.] ΜΑΘ. ΦΥΣ. αυτός που έχει την ίδια διεύθυνση και την ίδια φορά· αναφέρεται συνήθ. στα διανύσματα, π.χ. ένα διάνυσμα λέγεται ομόρροπο ενός άλλου, όταν έχουν την ίδια διεύθυνση και την ίδια φορά.

ομόρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει τον ίδιο ρυθμό, την ίδια μορφή (με άλλον/άλλους): *~ ναοί* **2.** ΟΙΚΟΝ. **ομόρρυθμη εταιρεία** εταιρεία στην οποία ο κάθε εταίρος ευθύνεται αλληλέγγυα και απεριόριστα, δηλ. με όλη την περιουσία του, για όλες τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η εταιρεία. — **ομορρυθμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

όμορφα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** με όμορφο τρόπο: *διαμέρισμα ~ επιπλωμένο* || *η ζωή τους κυλούσε ~* || *ήξερε να μιλάει ~* ΣΥΝ. ωραία ΑΝΤ. άσχημα **2.** όπως πρέπει, όπως επιβάλλεται, με σύνεση: *κάτσε ~ στη γωνιά σου και μη μιλάς* ΣΥΝ. φρόνιμα, καλά, ήσυχα· ΦΡ. (με επανάληψη) **όμορφα-όμορφα** χωρίς προβλήματα: *καθόμαστε ~ στο νησί μας, μέχρι που μας βρήκε ο πόλεμος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*

ομορφάδα (η) → ομορφιά

ομορφαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ομόρφυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) όμορφο ή ομορφότερο: *αυτό το φόρεμα σε ομορφαίνει* || *ο έρωτας ομορφαίνει τη ζωή* ΑΝΤ. ασχημαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι όμορφος ή ομορφότερος: *βάψαμε το σπίτι και ομόρφυνε* || *όσο μεγαλώνεις ομορφαίνεις* ΑΝΤ. ασχημαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

> **ομορφαίνω – καλλωπίζω – εξωραΐζω.** Το **ομορφαίνω** δηλώνει τη γενική σημασία «κάνω κάτι όμορφο, προσδίδω ομορφιά» (μετβ.) ή και «γίνομαι όμορφος» (αμετβ.) εσωτερικά ή εξωτερικά: *Η αγάπη και η καλοσύνη ομορφαίνουν τη ζωή μας.* Το **καλλωπίζω** σημαίνει «φροντίζω να κάνω κάτι όμορφο, περιποιούμαι για ομορφιά» και αναφέρεται περισσότερο στην εξωτερική εμφάνιση: *Ο περίβολος γύρω από την εκκλησία θα καλλωπιστεί με φυτά και γλυπτά, για να αναδειχθεί όλος ο χώρος – Όταν πηγαίνει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, καλλωπίζεται προσεκτικά και ντύνεται με ακριβά φορέματα.* Δεν καλλωπίζουμε την ψυχή ή τη ζωή ή το εσωτερικό εν γένει τού ανθρώπου! Το **εξωραΐζω** σημαίνει επίσης «προσδίδω ομορφιά» (με καλή ή κακή σημασία, πραγματική ή επίπλαστη ομορφιά): *Ο σύλλογός μας έχει κύριο σκοπό να εξωραΐσει το χωριό μας, φροντίζοντας για το φυσικό περιβάλλον και τα παραδοσιακά κτίσματα – Οι πολιτικοί συχνά εξωραΐζουν την πραγματικότητα, για να γίνονται αρεστοί στον κόσμο.*

ομορφάνθρωπος (ο) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο, συνήθ. ώριμης ηλικίας, όμορφος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάντρας ΑΝΤ. ασχημάνθρωπος.

ομορφάντρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ωραίος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάνθρωπος ΑΝΤ. ασχημάντρας, ασχημάνθρωπος.

ομορφιά κ. (σπανιότ.) (λαϊκ.-λογοτ.) **εμορφιά** (η) [μεσν.] **1.** το κάλλος και η ελκυστικότητα τής μορφής, η ευειδής εξωτερική εμφάνιση προσώπου, ζώου ή πράγματος: *μόλις την είδε, μαγεύτηκε από την ~ της* || *διαγωνισμός ομορφιάς* || *«η ~ θα σώσει τον κόσμο»* (Φ. Ντοστογέφσκι) || *η Αφροδίτη ήταν η θεά τής ~* || *εκτυφλωτική / εξωτική / εκθαμβωτική / άγρια / κλασική / παράξενη ~* || (κ. μτφ.) *εσωτερική ~* ΣΥΝ. ωραιότητα, (λογιότ.) ευμορφία ΑΝΤ. ασχήμια **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαθέτει κάλλος: *το νησί μας διαθέτει σπάνιες φυσικές ~* **3. ομορφιές** (οι) η περιποιημένη εμφάνιση (στο ντύσιμο, στο χτένισμα κ.λπ.): *απόψε είσαι στις ~ σου* || *τι ~ είν' αυτές;* (τι ωραία εμφάνιση που έχεις!). Επίσης (λαϊκότ.-λογοτ.) **ομορφάδα** κ. **εμορφάδα** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

ομορφογυναίκα (η) {δύσχρ. ομορφογυναικών} η όμορφη γυναίκα.

ομορφονιός κ. **μορφονιός** (ο) (οικ.) **1.** ο όμορφος νέος άνδρας, ο ωραίος νεαρός ΣΥΝ. ομορφόπαιδο, παλληκάρι, λεβέντης, λεβεντόπαιδο **2.** (συνήθ. ειρων.) ο νεαρός που καλλωπίζεται υπερβολικά και αυτοθαυμάζεται, που θεωρεί τον εαυτό του όμορφο και συμπεριφέρεται ανάλογα ΣΥΝ. κομψευόμενος. — **ομορφονιά** κ. **μορφονιά** (η).

ομορφόπαιδο (το) (οικ.) το όμορφο παλληκάρι, ο ωραίος νεαρός άνδρας ΣΥΝ. ομορφονιός, λεβέντης, λεβεντόπαιδο.

όμορφος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **έμορφος 1.** αυτός που είναι ελκυστικός λόγω τής ωραιότητας τής μορφής του: *~ άνδρας / γυναίκα / παιδί / νησί / μάτια / σπίτι / πόλη* ΣΥΝ. ωραίος, (λόγ.) ευειδής ΑΝΤ. άσχημος, κακόμορφος· ΦΡ. **όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος** (Δ. Σολωμός) (συνήθ. ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες μια δυσάρεστη πραγματικότητα παρουσιάζεται εξωραϊσμένη, γενικότ. για περιπτώ-

σεις στις οποίες αναδεικνύονται οι κακές πλευρές τής κοινωνίας, τού κράτους κ.λπ. **2.** αυτός που συνδέεται με ευχάριστα γεγονότα, που βιώνεται με ευχαρίστηση: *τα ~ χρόνια τής νιότης* || *~ εποχή / στιγμές / αναμνήσεις* **3.** αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση: *~ λόγια.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμορφος* (από φρ. *ὁ ἔμορφος* με υπερίσχυση τού -ο-) < αρχ. *εὔμορφος* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος)].

όμορφος: συνώνυμα – αντώνυμα. Έννοιες όπως **μορφή, σχήμα, είδος** κ.ά., αναφερόμενες στην εμφάνιση τού ανθρώπου, έδωσαν στην Ελληνική τις λέξεις που δηλώνουν την ομορφιά και την ασχήμια. Τα **όμορφος** και **δύσμορφος** («άσχημος») συνδέονται με το **μορφή**: **εύ-μορφος** (> *έ-μορφος* > *ο έμορφος*), **όμορφος, δύσμορφος** («κακής μορφής, άσχημος»). Το **σχήμα** έδωσε τα **ευ-σχήμων** και **α-σχήμων**. Το **ευ-σχήμων** υποχώρησε στη χρήση, αφήνοντας μόνο τον μεταπλασμένο τ. **εύσχημος** (*«Βρήκε έναν εύσχημο λόγο να αποχωρήσει»· εύσχημος* = ευλογοφανής, που μπορεί να γίνει πιστευτός). Το **α-σχήμων** μεταπλάστηκε στο **άσχημος** (*ασχήμων* > ουδ. *άσχημον* > *άσχημος*), που απαντά (επιτατικά) και ως **κακάσχημος** «πολύ άσχημος». Το **είδος** (με την αρχική σημ. «μορφή») έδωσε τα (αρχαία ήδη) **ευ-ειδής** «όμορφος» και **δυσ-ειδής** «άσχημος», που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε λογιότερο ύφος. Τα **γραμμή** και **παρουσία** «παρουσιαστικό» έδωσαν τα νεότερα (λόγια) **καλλίγραμμος** (για γυναίκες, 1890), **ευπαρουσίαστος** (1886), και το **εμφάνιση** το **εμφανίσιμος**. Τα **καλοφτειαγμένος** και **κακοφτειαγμένος** έχουν επίσης σχέση με τη δομή, τον σχηματισμό τού σώματος. Το τουρκ. üslup «μορφή, σχήμα» δάνεισε στην Ελληνική το **σουλούπι**, από όπου τα **σουλουπωμένος** «περιποιημένος» και **α-σουλούπωτος** «άσχημος, κακοφτειαγμένος». Το βενετσιάνικο musona δάνεισε το μεσν. **μουτσούνα** «πρόσωπο» (αργότερα και «προσωπείο, προσωπίδα»), από όπου το **κακομούτσουνος** «άσχημος», όπως και το λατ. cucullа «καλύπτρα τού προσώπου, κουκούλα» έδωσε το **κούκλα**, που μεταφορικά δήλωσε την «όμορφη γυναίκα», από όπου και αρσ. **κούκλος**. Το αρχ. **καλός** «όμορφος, ωραίος» έδωσε το **κάλλος** «ομορφιά», από όπου η **καλλονή** «ομορφιά» και η νεότερη χρήση «όμορφη γυναίκα», από όπου υποχωρητικά χρησιμοποιείται ενίοτε στον προφορικό λόγο και αρσενικό **καλλονός**. Η έννοια τού χρόνου έδωσε το **ωρα-ίος** (*ώρα* + *-ιος*), αυτός που είναι στην ώρα του, στον κατάλληλο χρόνο. Ήδη αρχαίο είναι το επίθ. **κομψός** (πιθ. από **κομ-σός*, οπότε συνδέεται με το **κόμη** «μαλλιά»), που δίνει έμφαση στη «λεπτότητα των τρόπων» και την όλη εμφάνιση.

ομόσημος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ίδια σημασία με κάποιον άλλο ΣΥΝ. ταυτόσημος **2.** ΜΑΘ. (για αριθμό) αυτός που έχει το ίδιο πρόσημο ΑΝΤ. ετερόσημος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμόσημος* < *ὁμο-* + *-σημος* < *σῆμα*].

ομόσιτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που σιτίζεται, που τρώει μαζί (με άλλον) στο ίδιο τραπέζι ΣΥΝ. ομοτράπεζος.

ομοσπονδία (η) [1836] {ομοσπονδιών} **1.** ένωση περισσότερων τού ενός ανεξάρτητων και αυτόνομων κρατών, ώστε να αποτελέσουν μία και μοναδική κρατική υπόσταση, διεθνή προσωπικότητα και να διαθέτουν κοινό Σύνταγμα και εσωτερικό Δίκαιο: *ελβετική ~* || *οι Η.Π.Α. αποτελούν ~ ανεξάρτητων πολιτειών* **2.** η συνένωση και συμπαράταξη επιμέρους οργανώσεων, συλλόγων, σωματείων, συνεταιρισμών κ.λπ. με κοινούς σκοπούς, υπό ενιαία διεύθυνση και διοίκηση: *~ αρτεργατών / εργατών μετάλλου / πολυτέκνων* || *διδασκαλική ~* **3.** δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση που περιλαμβάνει όλες τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις ή σωματεία τού ίδιου κλάδου και αποτελεί την κεντρική διοίκηση αυτών: *~ Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως* (συντομ. Ο.Λ.Μ.Ε.) || *~ Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος* (συντομ. Ο.Τ.Ο.Ε.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fédération].

Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας (η) (συντομογρ.: Ο.Δ.Γ.) η επίσημη ονομασία τού γερμανικού κράτους (βλ. λ. *Γερμανία*). Επίσης **Γ.Ο.Δ.** (Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία).

ομοσπονδιακός, -ή, -ό [1889] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία κρατών: *~ Σύνταγμα / φόρος / τράπεζα / στρατός / διοίκηση / κυβέρνηση / δικαστήριο / αστυνομικός / υπηρεσία / αρχές* (β) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία (συλλόγων, σωματείων κ.λπ.): *~ προπονητής* **2.** αυτός που έχει οργανωθεί κατά ομοσπονδίες, που αποτελείται από ομόσπονδα μέλη: *~ κράτος / οργανισμός / δημοκρατία.* — **ομοσπονδιακ-ά / -ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fédéral].

ομοσπονδιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η δημιουργία ομοσπονδίας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. federalisation].

ομόσπονδος, -η, -ο αυτός που έχει ενωθεί ή οργανωθεί με ομοσπονδία, που αποτελεί μέλος ομοσπονδίας: *η Καλιφόρνια είναι ~ πολιτεία των Η.Π.Α.* || *~ κρατίδιο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόσπονδος*, αρχική σημ. «αυτός με τον οποίο έχει συναφθεί σπονδή», < *ὁμο-* + *-σπονδος* < *σπονδή*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. fédéral].

ομοταγής, -ής, -ές {ομοταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην ίδια με άλλους σειρά, τάξη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμοταγής* < *ὁμο-* (βλ.λ.) + *-ταγής* < αρχ. *τάσσω / -ομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*)].

ομοταξία (η) [1849] {ομοταξιών} **1.** (γενικά) η κατάταξη ή υπαγωγή στην ίδια τάξη, στην ίδια σειρά **2.** ΒΙΟΛ. βαθμίδα στο ιεραρχικό σύστημα κατατάξεως των ζώων και των φυτών, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στο φύλο (στα ζώα) ή στη διαίρεση (στα φυτά) και στην τάξη και περιλαμβάνει πολλές κατηγορίες οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. τα πτηνά) **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σύστημα ομοταξίας*** το σύστημα των συμβατικών σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας, κατά το οποίο η Πολιτεία αναγνωρίζει το αυτοδιοίκητο τής Εκκλησίας και δεν ασκεί καμία εποπτεία επ' αυτής, η δε Εκκλησία δεν οφείλει υποταγή στην Πολιτεία.

ομότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ασχολείται με την ίδια τέχνη (με άλλον/άλλους): *ένας πρωτοπόρος καλλιτέχνης έρχεται συχνά σε σύγκρουση με τους ~ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόλογος.*

ομοτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον όρκο **2.** ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) **ομοτικό μόριο** μόριο που χρησιμοποιείται στον λόγο, όταν ορκίζεται κανείς, λ.χ. το *μα*: *μα τον Θεό* || *μα την αλήθεια.*

ομότιμος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο αποδίδονται οι ίδιες τιμές, που δικαιούται τις ίδιες τιμές (με άλλον): *~ αξιωματούχος* ΣΥΝ. ισότιμος, ισάξιος **2.** ***ομότιμος καθηγητής*** τιμητικός τίτλος που αποδίδεται σε καθηγητές πανεπιστημίου μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό υπηρεσία (στην Ελλάδα, από τη δεκαετία τού '80, ο τίτλος απονέμεται σε ορισμένους μόνο αποχωρούντες καθηγητές κατόπιν ειδικής αποφάσεως τής Γ.Σ. τού τμήματος όπου υπηρετούσε ο καθηγητής). — **ομοτιμία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμότιμος* < *ὁμο-* + *-τιμος* < *τιμή*. Ο *ομότιμος καθηγητής* αποδίδει το γερμ. Emeritus Professor].

ομότιτλος, -η, -ο αυτός που έχει τον ίδιο τίτλο (με άλλον/άλλους): *~ άρθρο / μυθιστόρημα.*

ομότοιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για οικοδομές) αυτός που έχει κοινό τοίχο με άλλον, που χωρίζεται από άλλον με μεσοτοιχία: *~ διαμέρισμα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, που αποτελεί τη συνέχεια άλλου: *~ κτήριο* ● **3.** ΝΑΥΤ. (ναύτης) που ανήκει στην ίδια τοιχαρχία (βλ.λ.) (με άλλον).

ομότονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο τόνο, που έχει την ίδια ένταση (με άλλον): *~ ηχεία / (ερτζιανά) κύματα* ΑΝΤ. ασυντόνιστος **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο μουσικό τόνο, που έχει τον ίδιο ήχο: *~ σύνθεση* **3.** ΙΑΤΡ. (για πυρετό, φλεγμονή κ.λπ.) αυτός που μένει σταθερός, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις ή αυξομειώσεις. — **ομοτόνως** επίρρ. [αρχ.], **ομοτονία** (η) [μεσν.].

ομοτράπεζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κάθεται και τρώει στο ίδιο τραπέζι (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομόσιτος, συνδαιτυμόνας.

ομότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που συντελείται κατά τον ίδιο τρόπο. — **ομότροπα** επίρρ.

ομοτυπία (η) [μτγν.] {ομοτυπιών} η ομοιότητα στον τύπο, στη μορφή.

ομότυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που έχει τον ίδιο τύπο (με άλλον/άλλους) **2.** ΒΙΟΛ. (όργανο τού σώματος) με δομή και μορφή ανάλογη (προς άλλο όργανο που βρίσκεται μακριά): *τα οστά τού πήχυ και τής κνήμης είναι ~.*

ομού επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ταυτοχρόνως ΣΥΝ. παράλληλα, εκ παραλλήλου, μαζί **2.** από κοινού, μαζί ΣΥΝ. (λαϊκ.) αντάμα, συνάμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοῦ* < *ὁμός* «κοινός, ενωμένος» + επιρρ. επίθημα *-οῦ* (πβ. *ἀλλαχ-οῦ, πολλαχ-οῦ*). Το επίθ. *ὁμός* < **somo-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **sem-* «ένας, ο ίδιος, κοινός», πβ. σανσκρ. samá- «ένας, ο ίδιος», γοτθ. sama, αγγλ. same, γερμ. zu-sammen «μαζί», λατ. similis «όμοιος» (< **sem-ilis*), ισπ. simil κ.ά. Ομόρρ. *εἷς* (< **sem-s*), *ἅμ-α* (< **sm̥-*), *ἕ-τερος, ἡμι-* (α' συνθ.) κ.ά. Παράγ. *ὁμ-αλός, ὅμ-ιλος, ὅμο-ιος, ὁμ-άς (-άδα), ὁμιλ-ία* κ.ά.].

ομοφρονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομοφρονείς... | ομοφρόνησα} (λόγ.) έχω τα ίδια φρονήματα (με άλλον), συμμερίζομαι τις απόψεις του, μοιράζομαι τις αρχές, τις διαθέσεις του κ.λπ.: *τα βασικά στελέχη δεν ομοφρονούσαν και το κόμμα διαλύθηκε* ΣΥΝ. ομοφωνώ, ομονοώ ΑΝΤ. διαφωνώ, αντιφρονώ, διίσταμαι.

ομόφρων, -ων, -ον {ομόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει τα ίδια φρονήματα, τις ίδιες ιδέες (με άλλον/άλλους): *αναμένεται ότι θα συγκεντρώσει τους ~ και θα σχηματίσει μέτωπο κατά τής κομματικής ηγεσίας* ΣΥΝ. ομόγνωμος ΑΝΤ. αντίθετος, εναντίος. Επίσης **ομόφρονας** (ο/η). — **ομοφρόνως** επίρρ. [μτγν.], **ομοφροσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόφρων* < *ὁμο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ομοφυλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ταυτότητα ή ομοιότητα φυλής, γένους ΣΥΝ. συγγένεια ΑΝΤ. ετεροφυλία **2.** (συνεκδ.) ομάδα φυλών ή εθνών, που έχουν κοινή καταγωγή και συγγενεύουν μεταξύ τους: *αραβική ~* ΣΥΝ. ομοεθνία **3.** (κατ' επέκτ.) τάξη ομοειδών πραγμάτων, που έχουν κοινή καταγωγή, προέλευση: *ρομανική γλωσσική ~* (το σύνολο των νεότερων γλωσσών που προήλθαν από τη Λατινική, λ.χ. η Ιταλική, η Γαλλική, η Ρουμανική, η Ισπανική κ.ά.).

ομόφυλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ίδιο φύλο (ανδρικό ή γυναικείο) ΑΝΤ. ετερόφυλος **2.** αυτός που σχετίζεται με την ίδια φυλή, το ίδιο έθνος: *~ πληθυσμοί* ΣΥΝ. ομογενής, ομοεθνής ΑΝΤ. αλλόφυλος, αλλογενής, αλλοεθνής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλο.*

ομοφυλοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η σεξουαλική προτίμηση κάποιου σε πρόσωπα τού ιδίου φύλου με το δικό του ΑΝΤ. ετεροφυλοφιλία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. homosexuality (νόθο σύνθ.)].

ομοφυλόφιλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα τού δικού του φύλου ΣΥΝ. (για άνδρα) κίναιδος, (μειωτ.) αδελφή, συκιά, (!) πούστης, (για γυναίκα) λεσβία ΑΝΤ. ετεροφυλόφιλος. — **ομοφυλοφιλικός,** -ή, -ό, **ομοφυλοφιλικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλο.* [ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *φύλο* + *φίλος*, απόδ. τού αγγλ. homosexual (νόθο σύνθ.)].

ομοφωνία (η) [αρχ.] {ομοφωνιών} **1.** η ταυτότητα φρονημάτων, η σύμπτωση απόψεων: *σε όλα τα θέματα που συζητήθηκαν επικράτησε πλήρης ~* || *απόλυτη ~* ΑΝΤ. διάσταση, διαφωνία, διχογνωμία· ΦΡ. ***αρχή τής ομοφωνίας*** η αρχή σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις συλλο-

γικού οργάνου λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη όλων ανεξαιρέτως των μελών του και όχι κατά πλειοψηφία **2.** ΜΟΥΣ. (α) η τέχνη τής οργάνωσης τής μουσικής σε πολλές φωνές, οι οποίες, σε αντίθεση με την πολυφωνία (βλ.λ.) δεν κινούνται ανεξάρτητα μεταξύ τους, ούτε είναι ισότιμες, αλλά, όσον αφορά στη συνήχησή τους, αφομοιώνονται σε συγχορδιακούς σχηματισμούς· όσον αφορά στην ιεραρχία τους υποτάσσονται σε μία από αυτές, τη μελωδία, σε σχέση με την οποία οι άλλες συνιστούν τη συνοδεία· η ανάπτυξή της στο πλαίσιο τής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής είναι μεταγενέστερη τής πολυφωνίας και συνδέεται με την τέχνη τής αρμονίας (βλ.λ.) (β) η ταυτοφωνία (βλ.λ.). — **ομοφωνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ομόφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που προκύπτει με τη σύμφωνη γνώμη όλων: ~ *απόφαση / αντίδραση / αποδοχή / διαπίστωση / απάντηση* **2.** ΜΟΥΣ. ο όμοιος κατά τη φωνή, αυτός που βρίσκεται στον ίδιο μουσικό τόνο με άλλον. — **ομόφωνα / ομοφώνως** [μτγν.] επίρρ.

ομοχειρία (η) [1858] {ομοχειριών} ΝΑΥΤ. ομάδα ανδρών που χειρίζονται πυροβόλο όπλο πολεμικού πλοίου και διοικούνται συνήθ. από υπαξιωματικό.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *-χειρία* < *χειρ, χειρός*].

ομόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται κατά τον ίδιο χρόνο (με άλλον/άλλους): ~ *έργο / προσπάθεια* ΣΥΝ. ταυτόχρονος, σύγχρονος ΑΝΤ. ετερόχρονος **2.** ίσης χρονικής διάρκειας, αυτός που διαρκεί το ίδιο (με άλλον/άλλους): ~ *συζήτηση / εκδήλωση* ΣΥΝ. ισόχρονος. — **ομόχρονα / ομοχρόνως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος*.

ομόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το ίδιο χρώμα (με άλλον/άλλους): ~ *στολές* ΑΝΤ. ετερόχρωμος. — **ομοχρωμία** (η).

ομοχώριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό (με άλλον), συγχωριανός.

ομοψηφία (η) {χωρ. πληθ.} η ομόφωνη απόφαση, η παμψηφία. — **ομόψηφος,** -η, -ο [αρχ.]. **ομοψηφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ομοψυχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ταύτιση συναισθημάτων, σκέψεων και αντιλήψεων, διάθεση για σύμπνοια και συστράτευση: *όταν υπάρχει εξωτερική απειλή, είναι απαραίτητη η εθνική* ~ ΣΥΝ. ομόνοια, ομοφροσύνη ΑΝΤ. διχόνοια.

ομόψυχος, -η, -ο [μτγν.] (για σύνολα ανθρώπων) αυτός τού οποίου τα μέλη έχουν τα ίδια συναισθήματα, την ίδια γνώμη και αντίληψη: ~ *λαός* ΣΥΝ. ομόθυμος, ομόφρων ΑΝΤ. διχασμένος. — **ομόψυχα / ομοψύχως** [μτγν.] επίρρ.

όμποε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από σωλήνα σε σχήμα κώνου και έχει διπλό γλωσσίδι, είναι δε κατεξοχήν ορχηστρικό όργανο, αλλά διαθέτει και αξιόλογο σόλο ρεπερτόριο ΣΥΝ. (λόγ.) οξύαυλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. oboe < γαλλ. hautbois < haut «υψηλός» (< λατ. altus) + bois «ξύλο» (< μεσν. λατ. boscus < αρχ. γερμ. *bosk, πβ. αγγλ. bush «θάμνος»)].

ομπρέλα (η) {ομπρελών} **1.** (α) φορητό μέσο ατομικής προστασίας από τον ήλιο και τη βροχή, που αποτελείται από σκελετό με λαβή και αδιάβροχο υφασμάτινο περικάλυμμα, το οποίο αναπτύσσεται και συμπτύσσεται με μηχανισμό ελασμάτων (μπαλαίνες, ακτίνες): *ανοίγω / κλείνω την* ~ ‖ *ανδρική / γυναικεία* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξιβρόχιο (για τη βροχή), (λόγ.) αλεξήλιο (για τον ήλιο) (β) παρόμοιο με το παραπάνω μέσο προστασίας από τον ήλιο με ψηλό στέλεχος το οποίο στερεώνεται στο έδαφος και με μεγάλη διάμετρο ανοίγματος, κάτω από το οποίο κάθονται οι λουόμενοι στην παραλία: ~ *θαλάσσης* ‖ *στην παραλία ενοικιάζονται ξαπλώστρες και ομπρέλες* **2.** (μτφ.) (α) κάθε σχηματισμός που παρέχει προστασία από απειλή, κίνδυνο: *υπό την αμυντική ~ τού ΝΑΤΟ* ‖ *αντιαεροπορική* ~· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***πυρηνική ομπρέλα*** η στρατηγική προστασία που παρέχει μεγάλη δύναμη-κάτοχος πυρηνικού οπλοστασίου σε μικρότερη φίλη χώρα στο πλαίσιο συμμαχίας (β) καθετί που αποτελεί ένα ευρύτερο πλαίσιο και περιλαμβάνει επιμέρους τομείς: *«ο "Σωκράτης" είναι ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα-ομπρέλα, που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποπρογραμμάτων»* (εφημ.). — (υποκ.) **ομπρελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ombrella < μτγν. λατ. umbrella, υποκ. τού umbra «σκιά»].

ομπρελάδικο (το) (καθημ.) το κατάστημα στο οποίο κατασκευάζονται, επισκευάζονται ή και πωλούνται ομπρέλες.

ομπρελάς (ο) {ομπρελάδες} (καθημ.) πρόσωπο που κατασκευάζει, επισκευάζει ή και πωλεί ομπρέλες.

ομπρελίνο (το) (παλαιότ.) μικρή υφασμάτινη γυναικεία ομπρέλα για τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ombrellino, υποκ. τού ombrella].

ομπρελοθήκη (η) {ομπρελοθηκών} **1.** η ειδική θήκη όπου τοποθετούνται ομπρέλες **2.** (ειδικότ.) μικρό έπιπλο όπου φυλάσσονται οι ομπρέλες ή τοποθετούνται προσωρινά για να στεγνώσουν.

ομπρός επίρρ. ➝ εμπρός

όμφακες εισί (είναι αγουρίδες) (λόγ.) για κάτι το οποίο προσποιείται κανείς ότι περιφρονεί, προκειμένου να μην παραδεχθεί ότι δεν μπορεί να το κατακτήσει, να το επιτύχει ΣΥΝ. (παροιμ.) όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *ὄμφακές εἰσι* (< αρχ. *ὄμφαξ*), από μύθο τού Αισώπου, σύμφωνα με τον οποίο μια αλεπού, αφού δεν μπόρεσε να φτάσει μερικά τσαμπιά σταφύλια από ψηλή κληματαριά, απομακρύνθηκε λέγοντας *ὄμφακές εἰσι* «είναι αγουρίδες». Η αρχ. λ. *ὄμφαξ, ἡ* (απαντά ως αρσ. σε μτγν. κείμενα) είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδ. με το ουσ. *ὀμφαλός* μέσω τ. **ὀμφών* (πβ. λατ. umbo «ο ομφαλός τής ασπίδας, το κέντρο της»), ο οποίος θα δήλωνε το σχήμα τού ομφαλού].

ομφαλεπίδεσμος (ο) [1896] {ομφαλεπιδέσμ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. **1.** ο επίδεσμος που τοποθετείται στο κολόβωμα τού ομφαλού νεογνού μέχρι την απόπτωση αυτού και την επούλωση τού κολοβώματος **2.** ο ειδικός κηλεπίδεσμος που τοποθετείται για να συγκρατεί στη θέση τους τα κοιλιακά σπλάχνα όσων πάσχουν από ομφαλοκήλη (βλ.λ.).

ομφαλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό: ~ *αγγεία / θηλή / χώρα / ιμάντας* ΣΥΝ. (λόγ.) ομφάλιος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο σώματος ή επιφάνειας: ~ *σημείο*.

ομφάλιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό: ~ *λώρος* ΣΥΝ. ομφαλικός.

ομφαλοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {ομφαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει ομφαλό (βλ.λ.) κατά τη μορφή, αυτός που είναι στρογγυλός όπως ο ομφαλός: ~ *εσοχή*. Επίσης **ομφαλώδης** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομφαλοκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κήλη στην περιοχή τού ομφαλού (βλ.λ.)· αλλιώς (λαϊκ.) *αφαλοκήλη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalocele].

ομφαλομαντεία (η) {ομφαλομαντειών} η εξέταση τού ομφάλιου λώρου νεογέννητου βρέφους, προκειμένου να προβλεφθεί, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, ο συνολικός αριθμός των παιδιών που θα γεννήσει η μητέρα.

ομφαλορραγία (η) {ομφαλορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού ομφαλού νεογέννητου.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < θ. *-ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ῥήγνυμι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhagia].

ομφαλόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου ή άλλων φλεγμονωδών υγρών από τον ομφαλό.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < *ῥέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhoea].

ομφαλός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τής κοιλιάς τού εμβρύου, από το οποίο διέρχονται τα όργανα που το συνδέουν με τη μητέρα μέσω τού πλακούντα και από το οποίο σχηματίζεται ο ομφάλιος λώρος ΣΥΝ. (καθημ.) αφαλός **2.** (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό κοίλωμα στη μέση τής κοιλιάς, το οποίο απομένει μετά την απόπτωση τού ομφάλιου λώρου ΣΥΝ. (καθημ.) αφαλός • **3.** (μτφ.) το κεντρικό σημείο σώματος ή επιφάνειας ΣΥΝ. κέντρο, καρδιά· ΦΡ. ***ομφαλός τής Γης*** (*γῆς ὀμφαλός*, Πινδάρ. *Παιάν* 4, 75) οι Δελφοί, όπου, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των αρχαίων, βρισκόταν το κέντρο τής Γης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ombh-aló-s, που συνδ. με σανσκρ. nābhiḥ «ομφαλός», λατ. u-mb-ilicus (> γαλλ. ombilic), αρχ. γερμ. nabalo, γερμ. Nabel, αγγλ. navel κ.ά. Η ποικιλία των εμφανιζομένων θεμάτων (*embh-, *inbh-, *ombh-, *nebh- κ.ά.) είναι δικαιολογημένη από τον δημώδη χαρακτήρα τής λ. Κατ' άλλη άποψη, *ὀμφαλός* < *ὀ-νοφ-αλός* (με συγκοπή) < *ὀ-* προθεμ. + θ. *nobh-, ετεροιωμ. βαθμ. θέματος που απαντά στις ανωτέρω παρατιθέμενες λ. τής σανσκρ. και γερμ. οικογένειας].

ομφαλοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η προσπάθεια να φθάσει κανείς σε έκσταση με τη συγκέντρωση τής προσοχής του στον ομφαλό του **2.** (μτφ.) η μοιρολατρία, η αδράνεια: *η ~ σε πολιτικό επίπεδο εμποδίζει την πρόοδο τού τόπου*. Επίσης **ομφαλοσκόπηση**.

ομφαλοσκόπος (ο) [1861] **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να περιέλθει σε έκσταση συγκεντρώνοντας την προσοχή του στον ομφαλό του **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν δραστηριοποιείται και δέχεται μοιρολατρικά τα πράγματα ως έχουν, αρκούμενο στο να τα ατενίζει. — **ομφαλοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

ομφαλώδης, -ης, -ες ➝ ομφαλοειδής

ομφαλωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει σχήμα ομφαλού: ~ *ασπίδα*.

όμφαξ (ο) ➝ όμφακες εισί

ομωνυμία (η) [αρχ.] {ομωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. σημασιολογική σχέση κατά την οποία δύο ή περισσότερες λέξεις συμπίπτουν στη σημασία τους (λ.χ. πετεινός - κόκορας, άνθος - λουλούδι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ομώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ίδια ονομασία με κάτι άλλο: *η όπερα τού Βέρντι «Οθέλλος» είναι βασισμένη στο ~ δράμα τού Ουίλ. Σαίξπηρ* ΣΥΝ. ταυτώνυμος **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***ομώνυμες λέξεις*** οι λέξεις που συμπίπτουν στη σημασία, π.χ. *πετεινός - κόκορας - αλέκτορας* (β) ΜΑΘ. ***ομώνυμα κλάσματα*** τα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή ΑΝΤ. ετερώνυμος. — **ομώνυμα / ομωνύμως** [αρχ.] επίρρ. (πβ. λ. *συνώνυμος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμώνυμος* < *ὁμ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. (fraction) dénominateuse].

όμως σύνδ. **1.** (συνδέει αντιθετικά φράσεις ή και ολόκληρες προτάσεις) μα, αλλά, ωστόσο, εντούτοις: *σε περίμενα όλο το απόγευμα, ~ δεν ήρθες*· ΦΡ. ***και όμως*** για εμφατική δήλωση αντίθεσης: *είχε πετύχει πολλά ήδη, ~ δεν επαναπαύθηκε* ‖ (ως αρνητ. απάντηση) *Νομίζω, δεν υπάρχει ελπίδα. --!* (βεβαίως και υπάρχει) **2.** (για τη σύνδεση αντιθετικών εννοιών): *έξυπνος, ~ αυθάδης αυτός ο νέος* ‖ *έχει σπουδαίες γνώσεις, ~ δεν τις αξιοποιεί* **3.** (σε αποφατική σύνδεση πριν από τον σύνδ. *και*): *δεν συμφωνούσε ούτε ~ και διαφωνούσε πλήρως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμως* < *ὁμῶς* (με αναβιβασμό τού τόνου), αρχική σημ. «ομοίως, εξίσου», επίρρ. τ. τού επιθ. *ὁμός* (βλ. λ. *ὁμοῦ*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και σε φρ. όπως αγγλ. all the same, γαλλ. tout de même κ.ά.].

ον (το) {όντ-ος | -α, -ων} **1.** αυτό που υπάρχει, που έχει υπόσταση: *ο άνθρωπος είναι έλλογο ~* ‖ *έμβιο / ενόργανο ~* ΣΥΝ. ύπαρξη, πλάσμα· ΦΡ. ***εκ του μη όντος*** (*ἐκ τοῦ μὴ ὄντος*) από το τίποτα· κυρ. σε φρ. για τη δήλωση τής σχέσης αιτίου-αποτελέσματος: *σίγουρα κάποιο πρόβλημα υπήρχε μεταξύ τους· δεν μπορεί να προέκυψε τέτοια παρεξήγηση ~!* **2.** ΦΙΛΟΣ. οτιδήποτε υπάρχει καθ' εαυτό και συλλαμβάνεται αφαιρετικά από την ανθρώπινη διάνοια: *το όντως ~*· ΦΡ. (α) ***υπέρτα-***

το ον ο Θεός (β) **ανθρώπινο ον** ο άνθρωπος (γ) **τωόντι / τω όντι** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *ὤν - οὖσα - ὄν*, τού ρ. *εἰμί* (βλ. λ. *είμαι*)].

όναγρος (ο) {ονάγρ-ου | -ων, -ους} είδος ζώου που ζει σε άγρια κατάσταση και που μοιάζει με γάιδαρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄνος* + *ἀγρός*].

όναρ (το) (μόνο σε ονομαστ. κ. αιτ.) (αρχαιοπρ.) το όνειρο. κυρ. στη ΦΡ. (α) **κατ' όναρ** (*κατ' ὄναρ*, Κ.Δ. Ματθ. 1, 20) στον ύπνο, σε όνειρο: *παρουσιάστηκε στον Ιωσήφ ~ άγγελος Κυρίου* (β) **σκιάς όναρ άνθρωπος** (*σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος*. Πινδάρου Πύθια 8.136) όνειρο σκιάς (είναι) ο άνθρωπος· για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος είναι μηδαμινός, η ζωή του είναι ένα τίποτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όραμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με άλλα Ι.Ε. συνώνυμα, πβ. αρμ. anurǰ (< *onŏr-jo-), αλβ. ãdërrë / ëndërrë (< *onr-jo-). Βλ. κ. *όνειρο*].

Ονδούρα (η) [1867] (ισπ. República de Honduras = Δημοκρατία τής Ονδούρας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την Τεγκουσιγκάλπα. επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη λεμπίρα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Honduras (που θεωρήθηκε πληθ.) < hondo «βυθός, πυθμένας». Έτσι ονομάστηκε η περιοχή το 1524 από τον Χριστόφορο Κολόμβο λόγω τού βάθους τής θάλασσας που την περιβάλλει].

Ο.Ν.Ε. (η) Οικονομική Νομισματική Ένωση.

ονειδίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονείδισ-α, -τηκα} (αρχαιοπρ.) **1.** (λόγ.) απευθύνω κατηγορία ή μομφή (εναντίον κάποιου) ΣΥΝ. μέμφομαι, ψέγω, κατηγορώ, (επιτατ.) εξονειδίζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω **2.** χλευάζω, περιπαίζω **3.** ντροπιάζω, ρεζιλεύω, ταπεινώνω. — **ονειδισμός** (ο) [μτγν.], **ονειδιστικός**, -ή, -ό [μτγν.].

όνειδος (το) {ονείδους | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η ντροπή, η καταισχύνη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε επιφέρει ντροπή: *ήταν το ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. ντροπή ΑΝΤ. καύχημα· ΦΡ. (ρητό) **έργον δ' ουδέν όνειδος, αεργίη δε τ' όνειδος** (*ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος*. Ησιόδ. *Έργα και Ημέραι*, 311) η εργασία δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι η τεμπελιά, η αδράνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *(ə)neid- «μέμφομαι, κατηγορώ», πβ. σανσκρ. nindati «κατηγορώ, γρονθοκοπώ», αβεστ. nāismi «υβρίζω, λοιδορώ», λιθ. niedėti «μισώ», γοτθ. ga-naitjan «υβρίζω, λοιδορώ», αρμ. anic-anem κ.ά.].

ονείρεμα (το) → όνειρο

ονειρεμένος, -η, -ο **1.** αυτός που μοιάζει με όνειρο, αυτός που μοιάζει να μην ανήκει στον κόσμο τούτο: *~ ζωή / κέρδη* ΣΥΝ. παραμυθένιος, ονειρώδης **2.** εξαιρετικά ωραίος: *~ ακρογιαλιές / πλάσμα* ΣΥΝ. θεσπέσιος, υπέροχος, μαγευτικός.

ονειρεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ονειρεύτηκα} ♦ (μετβ.) **1.** βλέπω (κάποιον/κάτι) σε όνειρο: *ονειρεύτηκα τον αδελφό μου / ότι ήρθε ο αδελφός μου*· ΦΡ. (παροιμ.) **ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται** ο καθένας επιθυμεί αυτό που στερείται **2.** (μτφ.) δημιουργώ (κάτι) με τη φαντασία μου: *έχουν συμβεί αυτά ή τα ονειρεύτηκες;* ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ **3.** (μτφ.) (+να) επιθυμώ έντονα: *ονειρευόταν να γίνει ηθοποιός* || *~ πλούτη και δόξα* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ ♦ (αμετβ.) **4.** βλέπω όνειρο: *κοιμάμαι κι ~* **5.** χάνω το αίσθημα τής πραγματικότητας: *πού τα είδες αυτά· ονειρεύεσαι μου φαίνεται!* || *σταμάτα να ονειρεύεσαι και δες την πραγματικότητα, πριν να είναι αργά* ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ, ονειροπολώ **6.** αφήνομαι σε σκέψεις, σε ελεύθερες περιπλανήσεις τού νου: *«να ονειρεύομαι, απ' το παράθυρο να ταξιδεύω...»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ονειρευτής (ο) [μεσν.] (λογοτ.) ο ονειροπόλος.

ονειρευτός, -ή, -ό [1894] ονειρεμένος (βλ.λ.).

ονειριάζομαι [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **νειριάζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ονειριάστηκα} (λαϊκ.) **1.** βλέπω όνειρα **2.** έχω ονείρωξη (βλ.λ.). — **ονείριασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ονειρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα όνειρα: *~ ψευδαισθήσεις / παραλήρημα / κατάσταση* (όταν βλέπει κανείς όνειρα) **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει όνειρο, που είναι τόσο ωραίος, ώστε να νομίζει κανείς ότι δεν είναι πραγματικός: *~ ζωή / τοπίο* ΣΥΝ. ονειρεμένος. — **ονειρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirique].

ονειρισμός (ο) ΙΑΤΡ. οξύ παραλήρημα, που συνοδεύεται από έντονες παραισθήσεις και βιώνεται έντονα από τον πάσχοντα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirisme].

όνειρο (το) {ονείρ-ου | (λογοτ. πληθ. -ατα) -ων} **1.** η ακολουθία σκέψεων, εικόνων και αισθημάτων, που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και οφείλονται σε μερική και αυτόματη λειτουργία τού εγκεφάλου: *είδα τον πατέρα μου στο ~ μου* || *πιστεύω στα ~* (πιστεύω ότι τα όνειρα προλέγουν το μέλλον) || *βασανιζόταν από εφιαλτικά ~* || *βλέπω ένα ~* || *σημαδιακό / προφητικό / παράξενο ~* || *ας πούμε ότι όλα ήταν ένα κακό ~* (ότι δεν συνέβη ποτέ) || *εξηγώ το ~ κάποιου*· ΦΡ. (α) (ευχετ.) **όνειρα γλυκά!** σε κάποιον που πηγαίνει για ύπνο (συχνά σκωπτ. *όνειρα γλυκά και ασκανδάλιστα / απονήρευτα*) ΣΥΝ. καληνύχτα, καλόν ύπνο (β) **βγαίνει το όνειρο** συμβαίνει στην πραγματικότητα κάτι που είδε (κάποιος) στο όνειρό του (γ) **στ' όνειρό σου το είδες;** για κάτι που αποκλείεται να συνέβη (δ) **σαν όνειρο μου φαίνεται** (για κάτι πολύ ευχάριστο) δεν μπορώ να πιστέψω ότι είναι αλήθεια, ότι συμβαίνει πραγματικά (ε) **αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα** βλ. λ. *αλλού* **2.** διακαής πόθος, έντονη επιθυμία: *το ~ τής ζωής του ήταν να γίνει δικηγόρος* || *τα ~ μου πραγματοποιήθηκαν* || *κάνω τα πιο τρελά μου ~ πραγματικότητα* || *πλάθω όνειρα*· ΦΡ. (α) **των ονείρων μου** (ως χαρακτηρισμός) αυτό που επιθυμώ πάρα πολύ: *το αυτοκίνητο / το δωμάτιο / ο άντρας ~* (β) **αμερικάνικο όνειρο** η ελπίδα τής γρήγορης απόκτησης πλούτου και κοινωνικής καταξίωσης, για τα οποία έδινε τη δυνατότητα η ζωή στις Η.Π.Α.· αποτέλεσε κίνητρο για μετανάστευση χιλιάδων ανθρώπων από όλο τον κόσμο προς τις Η.Π.Α. **3.** απραγματοποίητη ελπίδα, ανεκπλήρωτος πόθος: *όσα σχεδιάσαμε θα μείνουν ένα ~* ΣΥΝ. χίμαιρα, ευσεβής πόθος, ονειροπόλημα· ΦΡ. **όνειρο θερινής νυκτός** (αγγλ. A Midsummer Night's Dream) οτιδήποτε απραγματοποίητο, ανέφικτο, ουτοπικό (από το ομώνυμο έργο τού Ουίλ. Σαίξπηρ) **4.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε ονειρώδώς ωραίο, έξοχο: *περάσαμε διακοπές ~* || *ο μήνας τού μέλιτος ήταν ~* || *«Μάγεμα η φύσις κι ~ στην ομορφιά και χάρη»* (Δ. Σολωμός). Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **ονείρεμα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όραμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄνειρον / ὄνειρος, ὁ* (ο αρσ. τ. είναι αρχαιότερος) < **ὄνερ-jo-* (με αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *ὄναρ* (βλ.λ.)].

ονειροβατώ ρ. αμετβ. {ονειροβατείς...} χάνω την επαφή μου με την πραγματικότητα, τρέφω ψευδαισθήσεις ΣΥΝ. αεροβατώ, αιθεροβατώ, φαντασιοκοπώ, πετώ στα σύννεφα.
[ΕΤΥΜ. < *όνειρο* + *-βατώ* < *-βάτης* < *βαίνω*].

ονειρογέννητος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που είναι γέννημα, δημιούργημα ονείρου ΣΥΝ. φανταστικός.

ονειρόδραμα (το) {ονειροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} δραματικό έργο, τού οποίου η πλοκή και η δράση είναι υποτυπώδεις και τοποθετούνται σε χώρο φανταστικό και εξωπραγματικό, σε ατμόσφαιρα ονειρικής φαντασίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. stage dream].

ονειροκρίτης (ο) [μτγν.] {ονειροκριτών} **1.** αυτός που εξηγεί, που ερμηνεύει τα όνειρα ΣΥΝ. ονειρομάντης **2.** (συνήθ.) το βιβλίο στο οποίο περιέχονται με αλφαβητική σειρά πράγματα που μπορεί να δει κανείς στο όνειρό του και η αντίστοιχη συμβολική ερμηνεία τους. — **ονειροκρισία** (η) [μτγν.], **ονειροκριτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ονειροκριτική (η) [μτγν.] η τέχνη τής προφητείας τού μέλλοντος μέσω ερμηνείας των ονείρων.

ονειρολόγος (ο/η) ΨΥΧΟΛ. ο ειδικός επιστήμονας που ερευνά τη φύση και την προέλευση των ονείρων. — **ονειρολογία** (η) [μτγν.].

ονειρομαντεία (η) [μεσν.] {ονειρομαντειών} η πρόγνωση τού μέλλοντος, η οποία στηρίζεται στην ερμηνεία των ονείρων. Επίσης **ονειρομαντική** [1895]. — **ονειρομάντης** (ο) [αρχ.], **ονειρομαντικός**, -ή, -ό.

ονειροπαρμένος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, που ζει με φαντασιοπληξίες ΣΥΝ. ονειροπόλος, φαντασιοκόπος.
[ΕΤΥΜ. < *όνειρο* + *παρμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παίρνω*].

ονειρόπλαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας **2.** αυτός που είναι πολύ ωραίος, για να είναι αληθινός ΣΥΝ. εξωπραγματικός. Επίσης **ονειροπλασμένος**.

ονειροπόλημα (το) [μτγν.] {ονειροπολήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η νοερή περιπλάνηση σε φανταστικούς κόσμους ΣΥΝ. ονειροφαντασία **2.** ο απραγματοποίητος πόθος ΣΥΝ. χίμαιρα, ουτοπία.

ονειροπόληση (η) → ονειροπολώ

ονειροπόλος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που ονειροπολεί ΑΝΤ. πραγματιστής, προσγειωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που ποθεί ή επιδιώκει πράγματα ακατόρθωτα, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του την πραγματικότητα και δεν δεσμεύεται από αυτήν: *είναι από τους ~ τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνειρο-* + *-πόλος* < *πέλω* / *-ομαι* «μετακινούμαι, περιφέρομαι» (βλ. κ. *πόλος*). πβ. κ. *ἀνα-πολῶ, θαλαμη-πόλος* κ.ά.].

ονειροπολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονειροπολείς... | ονειροπόλησα} **1.** περιπλανώμαι νοερά σε κόσμους που δημιουργώ με τη φαντασία μου **2.** κάνω όνειρα για το μέλλον **3.** διακατέχομαι από χιμαιρικούς πόθους, απραγματοποίητες επιθυμίες ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ. — **ονειροπόληση** (η) [μτγν.].

ονειροσκόπος (ο/η) (λόγ.-σπάν.) ο ερμηνευτής ονείρων ΣΥΝ. ονειρομάντης. — **ονειροσκοπία** (η), **ονειροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀνειρο-* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

ονειροφαντασία [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} κ. (λαϊκότ.) **ονειροφαντασιά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η οπτασία που παρουσιάζεται στον ύπνο ή σε κατάσταση εγρήγορσης ΣΥΝ. όνειρο, ονειροφάντασμα **2.** η ευχάριστη φαντασίωση ΣΥΝ. ονειροπόλημα.

ονειροφάντασμα (το) [μεσν.] {ονειροφαντάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η ονειροφαντασία (βλ.λ.).

ονειρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ονειρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα ονείρου ΣΥΝ. φανταστικός, εξωπραγματικός **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος: *~ μορφή / ομορφιά* ΣΥΝ. ονειρεμένος, θεσπέσιος. — **ονειρωδώς** επίρρ. [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ονείρωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εκσπερμάτιση που γίνεται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και συνδέεται συνήθ. με ερωτικά όνειρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀνείρωξις* < *ὀνειρώσσω* / *-ώττω* «ονειρεύομαι» (η σημερινή σημ. ήδη στον Ιπποκράτη) < *ὄνειρος / ὄνειρον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώττω*].

Ο.Ν.Ε.Κ. (η) Οργάνωση Νέων Ένωσης Κέντρου.

-όνη ΧΗΜ. παραγωγικό επίθημα οργανικών ενώσεων που ανήκουν στις κετόνες: *ακετ-όνη, οιστρ-όνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα χημ. όρων τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ξένο -one (λ.χ. γαλλ. acetone, αγγλ. oestr-one), το οποίο πιθ. ανάγεται στο αρχ. επίθημα *-όνη* (λ.χ. *ἀγχ-όνη, βελ-όνη*)].

ονηγός (ο) (λόγ.) ο οδηγός γαϊδάρου ΣΥΝ. ονηλάτης, (λαϊκ.) γαϊδουρολάτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄνος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

ονηλάτης (ο) {ονηλατών} ο ονηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γαϊδουρολάτης. — **ονηλασία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄνος* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ονίσκος (ο) (λόγ.) **1.** (σπάν.) ο μικρός όνος ΣΥΝ. γαϊδουράκι ● **2.** ο

μπακαλιάρος • **3.** χερσαίο καρκινοειδές με γκρίζο ωοειδές σώμα, που μπορεί να μαζεύεται σε μπάλα, όταν διαισθανθεί κίνδυνο • **4.** ΝΑΥΤ. βαρούλκο που χρησιμοποιείται σε μικρά εμπορικά σκάφη για την έλξη ή την ανύψωση βαρέων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *όνος* (βλ.λ.)].

ον-λάιν επίθ. {άκλ.} ελλην. *έγγραμμος, επίγραμμος* (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα: *~ συνομιλία* (για απευθείας συζήτηση μέσω Διαδικτύου) / *σύνδεση* / *πωλήσεις* ‖ (κ. ως επίρρ.) *είμαι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. on-line].

Ο.Ν.ΝΕ.Δ. (η) Οργάνωση Νέων Νέας Δημοκρατίας. — **οννεδίτης** (ο), **οννεδίτισσα** (η), **οννεδίτικος**, -η, -ο.

όνομα (το) {ονόμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λέξη με την οποία δηλώνεται ένα πράγμα, ζώο ή πρόσωπο, ώστε να ξεχωρίζει από τα ομοειδή του: *οι άνθρωποι έδωσαν στα πράγματα ονόματα, για να μπορούν να μιλούν γι' αυτά* ‖ *η Αλεξάνδρεια πήρε το ~ της από τον* / *οφείλει το ~ της στον Μ. Αλέξανδρο* ‖ *το ~ τής χώρας* / *τού ποταμού* / *τής εταιρείας*· ΦΡ. ***λέω τα πράγματα με τ' όνομά τους*** μιλώ ανοιχτά, χωρίς ενδοιασμούς και υπεκφυγές **2.** η λέξη με την οποία είναι γνωστός ένας άνθρωπος· (συνήθ. ειδικότ.) το μικρό όνομα, το βαπτιστικό: *- Πώς / Ποιο είναι το ~ σου;* (πώς λέγεσαι;) *-Γιάννης (Παππάς)* ‖ *το κανονικό μου ~ είναι Παναγιώτης, αλλά οι φίλοι μου με φωνάζουν Πάνο* ‖ *-Τι ~ θα δώσετε στο παιδί; -Μαρία* ‖ *πατρικό ~* ‖ *ο κατάλογος με τα ~ των υπόπτων* (ονοματεπώνυμα) ‖ *υπογράφω με ψεύτικο ~* ‖ *απέκρυψε το αληθινό του ~* ‖ *φέρει το ~ τού ένδοξου παππού του* ‖ *με τα πρώτα αποτελέσματα θα ξέρουμε το ~ τού αυριανού πρωθυπουργού* ‖ *στη διαθήκη του τα έγραψε όλα στο ~ σου* (τα άφησε όλα σε σένα) ‖ *το ~ του έγινε θρύλος* / *προκαλεί τρόμο* / *συνδέθηκε με φοβερά εγκλήματα*· ΦΡ. (α) ***κατ' όνομα*** / (λόγ.) ***ψιλώ ονόματι*** μόνο ονομαστικά, μόνο σύμφωνα με ό,τι δείχνει το όνομα, με ό,τι φαίνεται και όχι στην πραγματικότητα: *εσύ ήσουν κατ' όνομα μόνο πατέρας· εγώ ήμουν που φρόντισα το παιδί όλ' αυτά τα χρόνια* ‖ *ήταν ψιλώ ονόματι διευθυντής τής εταιρείας* ΑΝΤ. κατ' ουσίαν (β) ***γνωρίζω (κάποιον) κατ' όνομα*** έχω ακούσει μόνο το όνομα (κάποιου), δεν τον γνωρίζω προσωπικά, δεν τον έχω δει (γ) (επίσ.) ***εξ ονόματος*** (+γεν.) για λογαριασμό ή εκ μέρους ή κατ' εντολήν (κάποιου): *ενεργώ ~ τής εταιρείας μου* (δ) ***εν ονόματι*** (+γεν.) (*εν ονόματι*, μτγν. επιγραφές) με την εξουσία που δίνει (κάποιος): *σε συλλαμβάνω ~ τού νόμου* (βλ.λ.) (ε) ***επ' ονόματι*** (+γεν.) στο όνομα (κάποιου) (συνήθ. για τίτλους ιδιοκτησίας, επίσημα έγγραφα): *ο λογαριασμός εκδόθηκε ~ τής συζύγου σας* (στ) ***στο όνομα (κάποιου)*** (i) χάριν (κάποιου πράγματος), προκειμένου να εξυπηρετηθεί κάποιος σκοπός, μια ιδέα, μια θρησκεία κ.λπ.: *«στο όνομα τής οικονομικής σύγκλισης, ο Γάλλος πρόεδρος δεσμεύθηκε να εφαρμόσει μια σκληρή περιοριστική πολιτική»* (εφημ.) ‖ *στο όνομα τής προόδου θυσιάζεται συχνά η οικολογική ισορροπία* (ii) ομωτικά, για να πείσουμε κάποιον για κάτι: *στο όνομα τού Θεού και τής φιλίας που μας συνδέει, μην προχωρήσετε σε αυτή την απόφαση* (ζ) ***για όνομα τού Θεού / τής Παναγίας*** για να εκφραστεί κάτι έντονα (άρνηση, αποτροπή / προτροπή / διαμαρτυρία κ.λπ.): *~, πρόσεχε λιγάκι* ‖ *~, δεν μπορείτε να δείξετε λίγη κατανόηση;* (η) ***όνομα και μη χωριό*** για πρόσωπο που είναι προτιμότερο να μην αναφερθεί ονομαστικά (αλλά εύκολα καταλαβαίνει κανείς ποιο είναι) (θ) ***όνομα και πρά(γ)μα*** για όνομα που θυμίζει ιδιότητα, την οποία συμπτωματικά φέρει αυτός που το έχει: *ο γιατρός του λέγεται Χασάπης· ελπίζω να μην είναι ~* (ι) ***με τ' όνομα*** (εμφατ., αφού αναφερθεί το όνομα προσώπου) ο φημισμένος, ο ξακουστός: *ο κυρ-Μιχάλης ~* (ια) ***(μεγάλα) ονόματα*** πρόσωπα ή επιχειρήσεις που έχουν ιδιαίτερη φήμη, που είναι εξέχοντα: *τα ~ τής σύγχρονης τέχνης* / *τής πληροφορικής* / *τής τηλεόρασης* (ιβ) ***ακούω στο όνομα*** βλ. λ. ακούω (ιγ) ***ονόματα δεν λέμε, υπολήψεις / οικογένειες δεν θίγουμε*** για περιπτώσεις που κάποιος, ενώ είναι σαφές ότι αναφέρεται σε ένα πρόσωπο, κάνοντας αρνητικά συνήθ. σχόλια, αποφεύγει, συνήθ. χαριτολογώντας, να πει το όνομά του: *είναι κάποιες εδώ που δεν ξέρουν ούτε ένα αβγό να βράσουν· ~!* (ιδ) ΠΛΗΡΟΦ. ***όνομα χρήστη*** βλ. λ. χρήστης **3.** (η αρχ. δοτ. ***ονόματι*** ως επίρρ.): *υπήρξε ένας γιατρός στο χωριό σας ~ Βλάχος;* **4.** η φήμη, η υπόληψη: *έχω καλό / κακό ~* ‖ *σπίλωσε το καλό ~ τής οικογένειας*· ΦΡ. (α) ***βγάζω όνομα*** (μεσν. φρ.) αποκτώ φήμη: *έβγαλε όνομα στην Αγγλία ως πλαστικός χειρουργός* (β) ***βγάζω (σε κάποιον) το όνομα*** βλ. λ. βγάζω (γ) ***κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά τ' όνομα*** για το πόσο σημαντικό είναι να μην αποκτήσει κανείς κακή φήμη (δ) ***κάνω όνομα*** γίνομαι διάσημος: *στην Αμερική έκανε όνομα με τις επιχειρήσεις του* (ε) (παροιμ.) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** άλλος έχει τη φήμη και άλλος την πραγματική αξία (στ) ***ο λύκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη*** βλ. λ. αλεπού • **5.** ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη που δηλώνει πρόσωπο, ζώο, πράγμα ή αφηρημένη έννοια (ουσιαστικό) ή προσδιορίζει άλλη ανάλογη λέξη αποδίδοντάς της ιδιότητα (επίθετο): *κύριο* / *προσηγορικό ~* ‖ *~ επίθετο* / *ουσιαστικό*. — (υποκ.) **ονοματάκι** (το), **ονοματάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός, σύνθετος, υποχωρητικός, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *o-nomn- < *ὀ-* πρόθεμ. + I.E. *nomn- «όνομα», πβ. σανσκρ. nāma, λατ. nomen (> γαλλ. nom, ισπ. nombre), αρμ. a-nun, ουαλ. enw, γερμ. Name, αγγλ. name κ.ά. Ο αιολ. τ. *ὄνυμα*, που απαντά σε πολλά σύνθ. τής Ν. Ελληνικής (λ.χ. *επ-ώνυμος, ομ-ώνυμος, συν-ώνυμος*), οφείλεται είτε σε προχωρητική ανομοίωση είτε σε συνεσταλμ. βαθμ. τού θέματος. Ήδη αρχ. είναι η γλωσσ. σημ. τής λ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ῥῆμα*), ενώ στους γραμματικούς τής ελληνιστικής περιόδου απαντούν επίσης οι όροι *κύριον* / *προσηγορικὸν ὄνομα*].

> **όνομα: παράγωγα – σύνθετα.** Από την (αρχαία ήδη) λ. **όνομα** παράγονται τα **ονοματ-ικός** (πβ. και *ονοματική εορτή*, ορθότ. αντί *ονομαστική εορτή*) και **ονόματι** (επιρρ. χρήση τής αρχ. δοτικής πτώσης τού ουσιαστικού *όνομα*). Επίσης το ρ. **ονομάζω** (*επονομάζω, κατονομάζω, μετονομάζω, προσονομάζω, παρονομάζω*) με τα **ονομασία** (*επονομασία, μετονομασία, αυτονομασία*), **ονομαστικός, ονομαστός, ονομαστί** και **παρονομαστής**. Η λ. όνομα απαντά επίσης ως α' και ως β' συνθετικό. Ως α' συνθετικό: **ονοματο-λογία** (*ονοματολόγος*), **ονοματο-θεσία** (*ονοματοθέτης, ονοματοθετώ*), **ονοματο-ποίηση**. Ως β' συνθετικό εμφανίζεται με τον τύπο **όνυμα** (αρχ. αιολικός τύπος αντί τού *όνομα*, με κώφωση τού *ο* σε *υ*) και λόγω τού αρχαίου «νόμου τής εκτάσεως εν συνθέσει» γράφεται με *ω* αντί *ο*: *ανώνυμος, επώνυμος, συνώνυμος, περιώνυμος, ψευδώνυμος, ιδιώνυμος, ποικιλώνυμος, ομώνυμος, χριστεπώνυμος, ετερώνυμος, φερώνυμος, ταυτώνυμος, ευώνυμος, πολυώνυμος, αντώνυμος*. Επίσης: *τοπωνύμιο, κυριωνύμιο, ανθρωπωνύμιο, ανδρωνύμιο, οδωνύμιο, αγιωνύμιο, παρωνύμιο, προσωνύμιο, ακρωνύμιο* και *ανωνυμία, επωνυμία, ανθρωπωνυμία, συνωνυμία, ομωνυμία, τοπωνυμία, αντωνυμία, παρωνυμία, προσωνυμία, μετωνυμία*, καθώς και *τοπωνυμικός, ανδρωνυμικός, αγιωνυμικός, συνωνυμικός, πατρωνυμικός, μετωνυμικός, αντωνυμικός* και *επώνυμο, πατρώνυμο, μητρώνυμο, ψευδώνυμο, διώνυμο, τριώνυμο, πολυώνυμο, ομώνυμο, ετερώνυμο, ιδιώνυμο, ονοματεπώνυμο, παρώνυμο*.

ονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω όνομα (σε κάποιον/κάτι): *το μωρό τους το ονόμασαν Κωστή* ‖ *τη γάτα τους την ονόμασαν Ριρίκα* **2.** αναφέρω ονομαστικώς: *αρνήθηκε να ονομάσει τους συνενόχους του* ΣΥΝ. κατονομάζω, ονοματίζω **3.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) συγκεκριμένη ονομασία ή χαρακτηρισμό: *ονόμασαν την αποικία «Βυζάντιο» από το όνομα τού Βύζαντα, τού αρχηγού των αποίκων* • **4.** απονέμω συγκεκριμένο τίτλο ή διορίζω σε συγκεκριμένο αξίωμα: *τον ονόμασε διάδοχό του στον θρόνο* **5.** (μεσοπαθ. ***ονομάζομαι***) φέρω συγκεκριμένο όνομα, λέγομαι: *~ Ανδρέου, Γιάννης Ανδρέου* ‖ *-Πώς ονομάζεστε; -Βασίλης Δημητριάδης* ‖ *ο αριθμός κάτω από την κλασματική γραμμή ονομάζεται παρονομαστής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ονομασία (η) [αρχ.] {ονομασιών} **1.** η λέξη με την οποία δηλώνεται κάτι: *η ~ τού ζώου* / *τής πόλης* / *τής νόσου* / *τού φαινομένου* ΣΥΝ. όνομα· ΦΡ. ***ονομασία (ανωτέρας) προελεύσεως*** ως χαρακτηρισμός κρασιού με τυπική γεύση, που παράγεται σύμφωνα με προδιαγραφές οι οποίες ορίζονται από τον νόμο και περιλαμβάνουν τη γεωγραφική ζώνη παραγωγής, τα σταφύλια που επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν, την τεχνική τής οινοποίησης και τον ελάχιστο χρόνο παλαίωσης • **2.** η απονομή ονόματος σε (κάποιον/κάτι): *στη σύσκεψη θα συζητηθεί το θέμα τής ~ τού νέου προϊόντος* **3.** η απονομή τίτλου ή ο διορισμός σε αξίωμα: *~ κάποιου ως διαδόχου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ονομαστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) ονομαστικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί, όνομα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ονομαστός* + επιρρ. επίθημα *-ί*, πβ. *ἀπνευστ-ί, ἀσυζητητ-ί, ἀνεπιστρεπτ-ί*].

ονομαστικά επίρρ. με το όνομα: *εγκωμίασε ~ όλα τα μέλη τού προεδρείου τού συλλόγου*. Επίσης (λόγ.) **ονομαστικώς** [μτγν.].

ονομαστική (η) ΓΛΩΣΣ. η κατεξοχήν πτώση που χρησιμοποιείται για την αναφορά σε πρόσωπα και πράγματα· βασική λειτουργία της είναι η δήλωση τού γραμματικού υποκειμένου τού ρήματος και τού κατηγορουμένου του· είναι η πτώση στην οποία καταχωρίζονται συμβατικά στο λεξικό τής Ελληνικής και άλλων γλωσσών όλα τα ονοματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, άρθρα, μετοχές).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀνομαστική* (ενν. *πτῶσις*) < αρχ. *ὀνομαστός* (< *ὀνομάζω*). Μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. nominativus (casus), από όπου και αγγλ. nominative, γαλλ. nominatif, γερμ. Nominativ κ.τ.ό.].

ονομαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. το να καθίστανται χρηματικοί τίτλοι (μετοχές, δικαιόγραφα κ.λπ.) ονομαστικοί με την αναγραφή των προσωπικών στοιχείων ταυτότητας τού δικαιούχου. — **ονομαστικοποιώ** ρ. {-είς...}.

ονομαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το όνομα· ΦΡ. (α) ***ονομαστική εορτή*** (ορθότ. *ονοματική εορτή*) η ημέρα στην οποία γιορτάζουν όσοι φέρουν το όνομα τού τιμώμενου από την Εκκλησία αγίου ή γεγονότος: *η ονομαστική εορτή τού Νίκου είναι στις 6 Δεκεμβρίου, τού Αγίου Νικολάου* (β) ***ονομαστική ψηφοφορία*** η ψηφοφορία κατά την οποία κάθε πρόσωπο που έχει δικαίωμα ψήφου ακούει το όνομά του να διαβάζεται από σχετικό κατάλογο και αμέσως μετά δηλώνει φανερά την τοποθέτησή του με ένα «ναι» ή ένα «όχι»: *διεξήχθη χθες στη Βουλή ονομαστική ψηφοφορία για τον κρατικό προϋπολογισμό* **2.** αυτός που περιλαμβάνει ονόματα: *~ κατάσταση* / *κατάλογος* **3.** αυτός που ισχύει στο όνομα (επ' ονόματι) ενός προσώπου: *~ τίτλος* / *μετοχή* **4.** ΟΙΚΟΝ. (α) αυτός που ισχύει επίσημα, κατ' αντιδιαστολή προς το τι ισχύει στην πραγματικότητα: *«το καθαρό επιτόκιο τού δανείου, δηλ. το επιτόκιο που προκύπτει από τη διαφορά τού ~ επιτοκίου και τού πληθωρισμού, είναι τοκογλυφικό»* (εφημ.) (β) ***ονομαστική αξία*** το ποσό που αναγράφεται πάνω σε νόμισμα, συναλλαγματική, συμβόλαιο κ.λπ.: *η ~ αξία ενός χαρτονομίσματος είναι αυτή που αναγράφεται πάνω στο χαρτονόμισμα, ενώ η αγοραστική του αξία είναι τα αγαθά που μπορεί να αγοράσει κανείς με αυτό* **5.** ΦΙΛΟΣ. ***ονομαστικοί*** (οι) οι νομιναλιστές φιλόσοφοι τού Μεσαίωνα, οι οποίοι θεωρούσαν ότι οι γενικές ή καθολικές έννοιες είναι δημιουργήματα τής ανθρώπινης διάνοιας και δεν υφίστανται αντικειμενικά (πβ. λ. *νομιναλισμός, ονοματοκρατία*) **6.** ΓΛΩΣΣ. ***ονομαστική*** (η) βλ.λ. — **ονομαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, όνομα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνομαστός* < *ὀνομάζω*. Ορισμένοι νομικοί και οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *ονομαστική αξία* (< valeur nominale), *ονομαστική μετοχή* / *κατάσταση* (< action nominative / état

nominatif). *ονομαστικός τίτλος* (< titre nominatif) κ.ά.].
ονομαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, αυτός τού οποίου το όνομα είναι ευρύτατα γνωστό: *~ γιατρός / καθηγητής* || *η Ισλανδία είναι ~ για την ομορφιά τού ηφαιστειακού της τοπίου* ΣΥΝ. ξακουστός, περίφημος, διάσημος, περιώνυμος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
ονοματεπώνυμο (το) [1896] {ονοματεπωνύμ-ου | -ων} το μικρό όνομα και το επώνυμο (κάποιου): *το ~ του είναι Ανδρέας Παυλίδης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
ονόματι → όνομα
ονοματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ονομάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω όνομα σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. ονομάζω, ονοματοθετώ **2.** αναφέρω ονομαστικά, κατονομάζω: *~ τους ύποπτους για τον φόνο*. — **ονομάτισμα** (το).
ονοματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το όνομα, που έχει τα χαρακτηριστικά ονόματος: *~ προσδιορισμός* (κάθε προσδιορισμός με χαρακτηριστικά ονόματος, δηλ. πτώσεις, αριθμούς, γένη, π.χ. το επίθετο) **2.** (α) αυτός που χρησιμοποιείται συντακτικά όπως ένα όνομα: *~ προτάσεις* (β) ***ονοματικό σύνολο / ονοματική φράση*** η φράση που αποτελείται από ένα ή περισσότερα ονόματα και ενδεχομένως τα άρθρα τους ή/και τους προσδιορισμούς τους, π.χ. η φράση *η ψηλή κυρία με το καπέλο* στην πρόταση *η ψηλή κυρία με το καπέλο κοιτάει γύρω της*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, όνομα*.
ονοματοδοσία (η) [1888] {ονοματοδοσιών} το να δίνεται σε (κάποιον/κάτι) όνομα. — **ονοματοδοτώ** ρ. {-είς...}.
ονοματοθεσία (η) [μεσν.] {ονοματοθεσιών} **1.** η απόδοση ονόματος, ονομασίας ΣΥΝ. ονομάτισμα **2.** η καθιέρωση και χρήση τεχνικών ή επιστημονικών όρων • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η μικρή Ιερή Ακολουθία που περιλαμβάνεται στο Μέγα Ευχολόγιον τής Εκκλησίας και τελείται την πρώτη μέρα στο σπίτι, όπου βρίσκεται το βρέφος, μετά την ευχή τής γεννήσεως ή και στον ναό την 40ή μέρα από τη γέννηση τού παιδιού ή συνηθέστερα πριν από την τέλεση τού μυστηρίου τής Βαπτίσεως μετά την ακολουθία τής κατηχήσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
ονοματοθέτης (ο) {ονοματοθετών} **1.** πρόσωπο που δίνει όνομα σε (κάποιον/κάτι) **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την καθιέρωση και τη χρήση επιστημονικών ή τεχνικών όρων. — **ονοματοθετώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνοματο-* (< *ὄνομα*) + *-θέτης* < *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].
ονοματοκρατία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι γενικές έννοιες είναι μόνον ονόματα, δεν αποτελούν ανεξάρτητη πραγματικότητα εντός ή εκτός τής ανθρώπινης διάνοιας ΣΥΝ. νομιναλισμός. — **ονοματοκρατικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nominalisme].
ονοματολογία (η) {ονοματολογιών} **1.** η επιστήμη που μελετά τα ονόματα και τις ονομασίες σε όλες τις χρήσεις τους **2.** ο καθορισμός και η εξήγηση των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο **3.** ΧΗΜ. (α) ο κλάδος που ασχολείται με την ονομασία των χημικών ενώσεων (β) (καταχρ.) ο τρόπος ονομασίας των χημικών ενώσεων. — **ονοματολόγος** (ο/η), **ονοματολογικός, -ή, -ό** [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κατάλογος ονομάτων», < *ὀνοματο-* (< *ὄνομα*) + *-λογία* < *λέγω*. Ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. onomatologie].
ονοματολόγιο (το) [1858] {ονοματολογί-ου | -ων} το σύνολο ή ο κατάλογος των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο: *ναυτικό / χημικό ~*.
ονοματοποίηση (η) → ονοματοποιία
ονοματοποίητος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που έχει σχηματιστεί, για να δηλώσει πράγμα σύμφωνα με ήχους, οι οποίοι συνδέονται με αυτό (βλ. κ. λ. *ονοματοποιία*) ΣΥΝ. ηχοποίητος.
ονοματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** το φαινόμενο, κατά το οποίο η ονομασία πράγματος ή ενέργειας γίνεται με φωνητική μίμηση τού ήχου που συνδέεται με αυτά, π.χ. *κακαρίζω, μουρμουρίζω, μπουρμπουλήθρα* ΣΥΝ. ηχομιμητική **2.** η χρήση λέξεων, των οποίων ο ήχος δηλώνει τη σημασία τους. Επίσης **ονοματοποίηση** [μεσν.].
ονοματοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονοματοποιείς... | ονοματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ, πλάθω (ονόματα ή λέξεις) **2.** σχηματίζω (λέξεις) κατ' απομίμηση φυσικών ήχων.
ονόρε (το) {άκλ.} το κύρος· ΦΡ. ***για το ονόρε*** για το κύρος: *διατηρεί τη θέση τού καθηγητή μόνο και μόνο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. onore < λατ. honos, *-oris*].
όνος (ο/η) (λόγ.) ο γάιδαρος· ΦΡ. (μτφ.-λόγ.) ***περί όνου σκιάς*** *(περί ὄνου σκιᾶς*. Αριστοφ. *Σφῆκες* 191) για θέμα ανάξιο λόγου: *συζητήσεις ~*. — **όνειος, -α, -ο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γάιδαρος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. o-no), αβεβ. ετύμου, αφού δεν υπάρχει Ι.Ε. όρ. για το ζώο, καθότι είναι ανατολικής-μεσογειακής προέλ. (βλ. εξάλλου κ. *γάιδαρος*). Είναι πιθ. ότι τόσο η λ. *ὄνος* όσο και η συνώνυμη λατ. asinus ανάγονται στο σουμερ. anšu (ίσως *osonos > *ohonos > *hoonos > *ὁ ὄνος*), ενώ στην ίδια σουμερ. λ. ανάγεται και το αρμ. ēš, γεν. iš-oy].
Ονούφριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Όσιος ~ ο Αιγύπτιος* **2.** (μετωνυμ.) άνθρωπος ασκητικός, αδύνατος: *έγινε σαν τον Άγιο Ονούφριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].
Ο.Ν.Π.Δ.Δ. (η) Ομοσπονδία Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου.
οντάριο (το) [1888] {ονταρί-ου | -ων} (μειωτ.) άτομο μηδαμινής αξίας ΑΝΤ. ανθρωπάριο, ανθρωπάκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *ον, όντος*].
οντάς (ο) {οντάδες} (λαϊκ.) το δωμάτιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. oda].
όντας[1] σύνδ. (λαϊκ.) όταν: *«~ βυθίσει ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήσει»* (Λ. Μαβίλης).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὄντα(ς)* < *ὅταν* (με ανάπτυξη ερρίνου και κατάλ. -ς, κατά τα επιρρ. σε -ς, *νωρίς, χτες* κ.ά.)· λιγότερο πιθ. < αρχ. *ὄντας*, αιτ. πληθ. τού αρσ. *ὤν* (μτχ. τού ρ. *εἰμί*)].
όντας[2] μτχ. (λόγ.) επειδή είμαι ή ήμουν ή θα είμαι: *~ σε δεινή θέση, αναγκάστηκα να το διακινδυνεύσω* || *~ ο μεγαλύτερος στην οικογένεια, έπρεπε να φροντίζω και για τα παιδιά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὄντας*, αιτ. πληθ. τού αρσ. *ὤν* (μτχ. τού ρ. *εἰμί*, βλ. λ. *είμαι*)].
οντισιόν (η) {άκλ.} δοκιμαστική ακρόαση ή παράσταση τραγουδιστή, ηθοποιού, μουσικού κ.λπ. ως μέρος τής διαδικασίας επιλογής προσώπων για επαγγελματική συνεργασία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. audition «ακρόαση» < λατ. auditio, -ōnis < ρ. audio «ακούω»].
οντογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των διαδικασιών και των σταδίων αναπτύξεως ενός οργανισμού από τη στιγμή τής γονιμοποίησης ή τής μονογονικής αναπαραγωγής μέχρι τέλους τής ζωής του (πβ. λ. *φυλογένεση*) ΣΥΝ. οντογονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenèse].
οντογονία (η) [1882] {οντογονιών} **1.** η οντογένεση (βλ.λ.) **2.** οποιαδήποτε θεωρία αναφέρεται στην εμφάνιση των οργανικών όντων στη Γη. — **οντογονικός, -ή, -ό** [1887].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenèse].
οντολογία (η) [1786] {οντολογιών} **1.** (στην κλασική φιλοσοφία) η επιστήμη που εξετάζει το ον καθ' εαυτό, το ον «ᾗ ὄν» (Αριστ.) (όρος ισοδύναμος με τον όρο *μεταφυσική*) **2.** (στη σύγχρονη φιλοσοφία) η μελέτη τής ύπαρξης γενικά, όπως τη συλλαμβάνουν οι διάφορες παραλλαγές τής υπαρξιακής / υπαρξιστικής σκέψης. — **οντολόγος** (ο/η) [1853], **οντολογικός, -ή, -ό** [1786], **οντολογικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologie].
οντολογισμός (ο) [1889] ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία, κατά την οποία η άμεση γνώση τού Θεού είναι φυσική στον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologisme].
οντότητα (η) [μτγν.] {οντοτήτων} **1.** η ύπαρξη: *άφθαρτη / αναλλοίωτη ~* **2.** τα στοιχεία που συνιστούν την ύπαρξη, η ουσία **3.** οτιδήποτε υπάρχει αυτοτελώς, έχει διακεκριμένα χαρακτηριστικά που το ορίζουν ως αυτοτελή ύπαρξη: *ιδιαίτερη ~* || *κρατική / οικονομική ~* **4.** (καθημ.) ο ιδιαίτερος χαρακτήρας ενός ανθρώπου, η δύναμη τής προσωπικότητάς του: *είναι άνθρωπος χωρίς ~* ΣΥΝ. προσωπικότητα.
οντουλασιόν (η) {άκλ.} τεχνητό κατσάρωμα μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ondulation, βλ. λ. *οντουλέ*].
οντουλέ επίθ. {άκλ.} κυματοειδής, κατσαρωτός: *~ χτένισμα / μαλλί / χαρτί*. — **οντουλέ** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ondulé (οπτικό δάνειο) < ρ. onduler «κυματίζω» < μτγν. λατ. *undulare < λατ. unda «κύμα» (> γαλλ. onde)].
όντως επίρρ. (λόγ.) πράγματι: *συνέβησαν ~ έτσι τα πράγματα;* || *είναι ~ καλός γιατρός· είχες δίκιο που μου τον συνέστησες* || (βεβαιωτικά) *είχες ~ δίκιο*· ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. **όντως ον** (το) η ουσία των όντων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < *ὤν, ὄντος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἰμί*].
ονυχαίος, -α, -ο → ονυχιαίος
όνυχας[1] (ο) {ονύχων} **1.** (αρχαιοπρ.) το νύχι (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***εξ όνυχος τον λέοντα*** (*ἐξ ὄνυχος λέοντα*. Αλκαίος 113) από μια μικρή και ασήμαντη λεπτομέρεια μπορεί να συναχθεί γενικό συμπέρασμα: *από λίγες μόνο σελίδες καταλαβαίνει κανείς την αξία αυτού τού βιβλίου· ~* (β) ***εξ απαλών ονύχων*** (*ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων*, λατ. de tenero ungui) από πολύ μικρή ηλικία· (γενικότ.) από πολύ νωρίς: *οι βάσεις για τη συγκρότηση μιας υγιούς προσωπικότητας τίθενται ~* **2.** η οπλή **3.** η εσωτερική ακραία στεφάνη των τροχών σιδηροδρομικών οχημάτων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄνυξ*, βλ. λ. *νύχι*].
όνυχας[2] (ο) {ονύχων} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, ποικιλία τού πυριτικού ορυκτού «αχάτης», ο οποίος χαρακτηρίζεται από εναλλαγή ζωνών διαφορετικών χρωμάτων, συνήθ. λευκού και μαύρου ή λευκού και καστανού (σαρδώνυχας).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄνυξ*, που μάλλον ταυτίζεται με το αρχ. *ὄνυξ* «νύχι» (βλ.λ.) λόγω των λαμπρών φωτεινών ζωνών, οι οποίες εμφανίζονται στην επιφάνεια τής πέτρας και της δίνουν την όψη πολλών επάλληλων νυχιών].
ονυχιαίος, -α, -ο κ. **ονυχαίος** [μεσν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το νύχι.
ονυχογρύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η υπερτροφική παραμόρφωση τού νυχιού τού ποδιού, το οποίο γίνεται πολύ μεγάλο και σκληρό, αλλάζει διεύθυνση και κυρτώνεται σαν κέρατο.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *γρύπωση* (βλ. κ. *γρυπός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. onychogryposis].
ονυχοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ονυχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα νυχιού, αυτός που μοιάζει με νύχι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
ονυχοκομία (η) {χωρ. πληθ.} το μανικιούρ (βλ.λ.). — **ονυχοκόμος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manucure].
ονυχομαντεία (η) [1815] {ονυχομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην εξέταση των νυχιών (σχήμα, κηλίδες πάνω σε αυτά κ.λπ.).
ονυχοπάθεια (η) {ονυχοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *-πάθεια* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychopathie].
ονυχοτιλλομανία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρωσική ασθένεια που εκδηλώνεται με την επίμονη απόσπαση κομματιών από τα νύχια.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *τιλλο-* (< *τίλλω* «μαδώ», βλ.λ.) + *μανία*].
ονυχοφαγία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνήθεια να δαγκώνει κα-

νείς τις άκρες των νυχιών του. — **ονυχοφάγος** (ο/η) [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychophagie].
ονυχοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** (επιστημ.) (α) αυτός που έχει νύχια (β) ΑΝΑΤ. ***ονυχοφόρος φάλαγγα*** η περιφερειακή φάλαγγα των δακτύλων. που φέρει το νύχι **2.** ΖΩΟΛ. (θηλαστικό) που φέρει νύχια ή γαμψώνυχες (και όχι οπλές).
ονυχοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η διαδικασία τής εκφύσεως των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < ονυχο- (< *όνυξ*, *-χος*) + *-φυΐα* < *φύω* / *-ομαι*].
ονύχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση ή δυσπλασία των νυχιών ΣΥΝ. ονυχοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychose].
οξαλίδα (η) ποώδες, πολυετές και καλλωπιστικό φυτό, το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική κατά τής δυσπεψίας, τού ικτέρου, των νεφρικών πόνων και ασθενειών τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀξαλίς*, *-ίδος* < αρχ. *ὄξος* + επίθημα *-αλίς*].
οξαλικός, -ή, -ό [1802] **1.** ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με το οξύ τής οξαλίδας: ~ *ένωση* **2.** (α) ΙΑΤΡ. ***οξαλική διάθεση*** η κατάσταση οργανισμού που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα οξαλικού οξέος στο αίμα και στα ούρα και από σχηματισμό κρυστάλλων ή λίθων στους νεφρούς λόγω οξαλικών αλάτων (β) ΧΗΜ. ***οξαλικό οξύ*** οργανικό οξύ που απαντά στη φύση κυρ. με τη μορφή των αλάτων του (στο σπανάκι, το σέλινο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxalique].
οξάλμη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από άλμη και ξίδι, που χρησιμοποιείται ως συντηρητικό τροφίμων ή λαχανικών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄξος* + *ἅλμη*].
οξαποδός (ο) (λαϊκ.) ο Διάβολος, ο Σατανάς. Επίσης **οξαποδώ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < *ο εξαποδός* (με έκκρουση) < *εξαποδώ* < φρ. *έξω από εδώ*].
οξεία (η) {οξειών} ΓΛΩΣΣ. (α) (στη Νέα Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν, το οποίο προφέρεται πιο έντονα συγκριτικά με τα φωνήεντα των άλλων συλλαβών (β) (στην Αρχαία Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν, το οποίο προφέρεται σε μεγαλύτερο μουσικό ύψος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός*, *τόνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀξεῖα* (στη μτγν. φρ. *ὀξεῖα προσῳδία*). θηλ. τού επιθ. *ὀξύς* (βλ.λ.)].
οξείδιο (το) → οξίδιο
οξειδοαναγωγή (η) → οξιδοαναγωγή
οξειδώνω ρ. → οξιδώνω
οξείδωση (η) → οξίδωση
οξειδώσιμος, -η, -ο → οξιδώσιμος
οξειδωτής (ο) → οξιδωτής
οξέινος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο οξιάς. Επίσης (καθημ.) **οξένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀξέα* + παραγ. επίθημα *-ινος*].
οξέλαιο (το) [μτγν.] {οξελαί-ου | -ων} (λόγ.) το λαδόξιδο.
οξέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό επίπεδο οξύτητας ή αλκαλικότητας των υγρών τού οργανισμού, συμπεριλαμβανομένου και τού αίματος, η οποία παρουσιάζεται σε περιπτώσεις ανεξέλεγκτου σακχαρώδους διαβήτη, σοβαρής νεφρικής πάθησης και μερικών ασθενειών των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. acidosis].
οξιά (η) φυλλοβόλο δέντρο με ύψος μέχρι 30 μέτρα, έχει λεπτό πράσινο φύλλωμα με μυτερά και ωοειδή φύλλα, λείο και γκρίζο φλοιό και τριγωνικούς καρπούς, που περικλείονται από ακανθώδες, ξυλώδες κύπελλο· το κοκκινωπό ξύλο της χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, εργαλείων, πατωμάτων, ξυλάνθρακα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀξέα* < αρχ. *ὀξύα* < I.E. *ōs-k- «μελία» (η ελλην. λ. έχει παρετυμολογηθεί προς το επίθ. *ὀξύς*), πβ. αλβ. ah «οξιά» (< *ask- / *osk-), αρμ. haci «μελία», λατ. ornus (< *os-en-os) κ.ά. Ο μτγν. τ. *ὀξέα* (> *οξιά*, με συνίζηση) σχηματίστηκε κατά τα ονόματα δέντρων, πβ. *ιτέα*, *μηλέα* κ.ά.].

οξιά ή οξυά; Η λέξη γράφεται κανονικά με -ι- **(οξιά)**, αφού ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερη) υπάρχει τ. **οξέα**, απ' όπου με συνίζηση προήλθε τ. **οξιά** (πβ. *μηλέα* > **μηλιά**, *νέα* > **νια**, *ελαία* > **ελιά**, *παλαιός* > **παλιός** κ.τ.ό.). Ο τ. *οξιά* συμφωνεί με τα πολλά ονόματα δέντρων, φυτών κ.λπ. που λήγουν σε *-ιά* και είναι γι' αυτό προτιμότερος, χωρίς να είναι λανθασμένος ο τ. **οξυά**, που θα μπορούσε να έχει προέλθει επίσης με συνίζηση από τον αρχ. τ. **οξύα**.

οξίδιο (το) (σχολ. ορθ. *οξείδιο*) {οξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. σώμα που σχηματίζεται κατά την αντίδραση μεταλλικών συνήθ. στοιχείων με το οξυγόνο: *βασικά* / *όξινα* / *ουδέτερα* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. oxide < αρχ. *ὀξύς*].
οξιδοαναγωγή (η) (σχολ. ορθ. *οξειδοαναγωγή*) ΧΗΜ. χημική αντίδραση κατά την οποία πραγματοποιείται μεταφορά ηλεκτρονίων από μία χημική ένωση σε άλλη. — **οξιδοαναγωγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. oxidation – reduction].
οξιδώνω ρ. μετβ. [1812] (σχολ. ορθ. *οξειδώνω*) {οξίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΧΗΜ. αποσπώ με χημικό ή φυσικοχημικό τρόπο ηλεκτρόνια από ένα στοιχείο (είτε είναι ελεύθερο είτε ενωμένο σε κάποια χημική ένωση) **2.** (ειδικότ.) κάνω ένα μέταλλο να σκουριάσει (ενώνω με οξυγόνο): *το μέταλλο που εκτίθεται σε υγρασία, σταδιακά οξιδώνεται*. — **οξιδωτικός**, -ή, -ό [1876]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxider].
οξίδωση (η) [1812] (σχολ. ορθ. *οξείδωση*) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** χημική αντίδραση κατά την οποία αποσπώνται ηλεκτρόνια από κάποιο στοιχείο **2.** το σκούριασμα: *η επάλειψη με αυτό το υλικό προφυλάσσει το μέταλλο από την* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidation].
οξιδώσιμος, -η, -ο [1840] (σχολ. ορθ. *οξειδώσιμος*) ΧΗΜ. αυτός που επιδέχεται οξίδωση.
οξιδωτής (ο) (σχολ. ορθ. *οξειδωτής*) ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. κάθε σώμα που προκαλεί οξίδωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidant].
οξιδωτικός, -ή, -ό → οξιδώνω
οξιζενέ (το) → οξυζενέ
οξικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ. **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το όξος, το ξίδι (β) ***οξική ζύμωση*** η ζύμωση που προκαλείται από τα οξικά βακτήρια και από την οποία παράγεται το ξίδι (γ) ***οξικό οξύ*** οργανικό οξύ, διαβρωτικό και με έντονη οσμή, που παράγεται κατά την οξική ζύμωση και στο οποίο οφείλει τη γεύση του το ξίδι **2.** αυτός που σχετίζεται με τα παράγωγα τού οξικού οξέος: ~ *άλας* / *εστέρας* / *κυτταρίνη* / *αιθυλεστέρας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acétique].
όξινος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που έχει τη γεύση τού ξιδιού **2.** ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με τα οξέα: ~ *αντίδραση* / *διάλυμα* (β) ***όξινος χαρακτήρας*** το σύνολο των κοινών ιδιοτήτων που έχουν τα διαλύματα των οξέων και οι οποίες οφείλονται στο κατιόν υδρογόνου, όπως η ξινή γεύση, η αλλαγή τού χρώματος των δεικτών, η ικανότητα να αντιδρούν με βασικά οξίδια, μέταλλα κ.λπ. (γ) ***όξινη βροχή*** η βροχόπτωση που περιέχει υψηλά ποσοστά θειικού και νιτρικού οξέος και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες μολύνσεως τού περιβάλλοντος (δ) ***όξινο έδαφος*** το έντονα διαβρωμένο έδαφος των υγρών τροπικών και υποτροπικών περιοχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄξος* (βλ.λ.). Οι χημ. όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *όξινη βροχή* (< αγγλ. acid rain), *όξινο έδαφος* (< αγγλ. oxisol), *όξινο ύδωρ* (< αγγλ. acid water) κ.ά.].
οξοναιμία (η) {οξοναιμιών} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση οξόνης στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acétonémie (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *ακετόνη*].
οξοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή σε οξικό οξύ, σε ξίδι.
οξοποιία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή ξιδιού.
όξος (το) {όξους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ξίδι: *πότισαν τον Χριστό ~ και χολή*· ΦΡ. **όξος αρωματικό** το αρωματικό υγρό που παράγεται από αραιό οξικό οξύ, οινόπνευμα και αιθέρια έλαια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀξύς* (βλ.λ.)].
οξύ (το) {οξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ. κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει την τάση να προσλαμβάνει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού· τέτοιες είναι ενώσεις που παρέχουν κατιόντα υδρογόνου: *υδροχλωρικό* / *θειικό* / *φωσφορικό* / *νιτρικό* ~ || *οργανικό* ~.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὀξύς* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acide].
οξυ- κ. **οξύ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αιχμηρότητα: *οξύ-ρρυγχος*, *οξύ-γναθος* **2.** διαπεραστικότητα: *οξύ-τονος*, *οξύ-φωνος* **3.** ένταση: *οξύ-θυμος* **4.** ταχύτητα: *οξύ-νοια* **5.** όξινη ιδιότητα: *οξύ-γαλα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὀξύς* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. oxygen].
οξυά (η) → οξιά
οξύαυλος (ο) [1861] {οξυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. το όμποε (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. oboe (βλ. λ. *όμποε*)].
οξύγαλα (το) [μτγν.] {οξυγάλακτος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το ξινόγαλο **2.** (κατ' επέκτ.) το γιαούρτι.
οξυγναθισμός (ο) το γνώρισμα ορισμένων ανθρώπων να έχουν μυτερό σαγόνι.
οξύγναθος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που έχει μυτερό σαγόνι **2.** (για ζώα) αυτός που έχει οξύ ρύγχος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oxygnathous].
οξυγόνο (το) [1802] **1.** ΧΗΜ. (α) αέριο στοιχείο (σύμβολο O), άχρωμο, άοσμο και άγευστο, κύριο συστατικό τού ατμοσφαιρικού αέρα και τού νερού, απαραίτητο για τη λειτουργία τής αναπνοής και την ύπαρξη ζωής (β) ***φιάλη οξυγόνου*** η μεταλλική φιάλη που περιέχει καθαρό οξυγόνο, το οποίο χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς, σε καταδύσεις, οξυγονοκολλήσεις κ.α. **2.** ΒΙΟΛ. ***κύκλος τού οξυγόνου*** η κυκλική διακίνηση τού οξυγόνου στη φύση από την κατανάλωσή του από ζώα και φυτά για την αναπνοή μέχρι την εκ νέου απόδοσή του στη φύση από τα πράσινα φυτά **3.** (καθημ.) ο υγιεινός αέρας που αναπνέει κανείς, ο καθαρός αέρας: *θα πάμε στο χωριό, ν' αναπνεύσουμε λίγο* ~ (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **4.** (μτφ.) καθετί ζωτικό: *η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου είναι το ~ κάθε ανθρώπου*. — **οξυγονικός**, -ή, -ό [1802].
[ΕΤΥΜ. < οξυ- + *-γόνο* < *γόνος* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygène].
οξυγονοθεραπεία (η) [1894] {οξυγονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση οξυγόνου για θεραπευτικούς σκοπούς, σε περιπτώσεις λ.χ. σοκ, ασφυξίας, οξείας ή χρονίας αναπνευστικής ανεπάρκειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygénothérapie].
οξυγονοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μεταλλικών τμημάτων με φλόγα οξυγόνου, η οποία παράγεται από ειδική συσκευή ή καμινέτο με την καύση κυρ. υδρογόνου με οξυγόνο. — **οξυγονοκολλητής** (ο), **οξυγονοκολλήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oxywelding (νόθο σύνθ.)].
οξυγονούχος, -ος, -ο [1840] **1.** αυτός που περιέχει οξυγόνο **2.** ΦΑΡΜ. ***οξυγονούχο ύδωρ*** το οξυζενέ (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *οξυγόνο* + *-ούχος* < *έχω*].

οξυγονώνω ρ. μετβ. [1802] {οξυγόνω-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω την ποσότητα οξυγόνου, εμπλουτίζω σε οξυγόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygéner].

οξυγόνωση (η) [1873] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αύξηση τής ποσότητας οξυγόνου σε κάποιο σύστημα: ~ *τού νερού ενυδρείου*.

οξυγώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία **2.** ΓΕΩΜ. (τρίγωνο) που έχει όλες τις γωνίες του οξείες.

οξυδερκής, -ής, -ές {οξυδερκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· οξυδερκέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει οξεία κρίση και αντίληψη, που αντιλαμβάνεται σωστά και γρήγορα τα πράγματα: *ένας ~ άνθρωπος καταλαβαίνει τα κίνητρα ή τις προθέσεις των άλλων* || *στα βιβλία του βρίσκουμε πολλές ~ παρατηρήσεις για την εποχή του* || ~ *αναλυτής* ΣΥΝ. ενορατικός. — **οξυδέρκεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξυ-* + *-δερκής* < *δέρκομαι* «βλέπω καλά, έχω οξεία όραση» < I.E. *derk- «βλέπω», πβ. σανσκρ. da-dárśa «έχω δει», αρχ. ιρλ. ad-con-darc, αρχ. γερμ. zorahi «ευδιάκριτος, εμφανής», αλβ. dritë «φως» κ.ά. Ομόρρ. *δρά-κων* (< *drk-, βλ.λ.)].

οξυζενέ (το) {άκλ.} ελλην. *οξυγονούχο ύδωρ*· διάλυμα υπεροξιδίου τού υδρογόνου σε νερό· χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τον καθαρισμό τραυμάτων ή ως σταθεροποιητικό προϊόν μαζί με τις βαφές μαλλιών, για να ανοίγει το χρώμα τους. Επίσης (λαϊκ.) **οξυζενές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (eau) oxygéné «οξυγονούχο ύδωρ». Βλ. κ. *οξυγόνο*].

οξυήκοος, -η, -ο αυτός που διαθέτει οξύτητα ακοής, που ακούει ακόμη και τους πιο ανεπαίσθητους ήχους ΣΥΝ. ευήκοος ΑΝΤ. βαρήκοος. — **οξυηκοΐα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξυ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω*].

οξύηχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διαπεραστικό ήχο ΑΝΤ. βαρύηχος, βαρύφωνος.

οξύθυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, ευερέθιστος ΑΝΤ. πράος, μακρόθυμος. — **οξυθυμία** (η) [αρχ.].

οξυκέρασος (η) [1876] {οξυκεράσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η βυσσινιά (βλ.λ.).

οξυκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] ΑΝΘΡΩΠΟΛ. αυτός τού οποίου το κρανίο σχηματίζει οξεία γωνία στην κορυφή λόγω πρόωρης συνάρθρωσης των οστών. — **οξυκεφαλία** (η).

οξυκόρυφος, -η, -ο αυτός τού οποίου η κορυφή είναι οξεία ΑΝΤ. αμβλυκόρυφος.

οξύληκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο ΣΥΝ. μυτερός, σουβλερός.
[ΕΤΥΜ. < *οξυ-* + *-ληκτος* < *λήγω*].

οξυμετρία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τεχνική ογκομετρικής χημικής ανάλυσης, που επιτρέπει τον ποσοτικό προσδιορισμό των οξέων τα οποία περιέχονται μέσα σε διάλυμα. — **οξυμετρικός**, -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acidimétrie (νόθο σύνθ.)].

οξύμετρο (το) {οξυμέτρ-ου | -ων} συσκευή προσδιορισμού τής οξύτητας διαλυμάτων και υγρών τροφίμων, όπως λ.χ. τού λαδιού, τού γάλακτος, τού κρασιού κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acidimètre (νόθο σύνθ.)].

οξύμωρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμπεριέχει λογική αντίφαση· (γενικότ.) παράλογος **2.** ΡΗΤΟΡ. **οξύμωρο** ***(σχήμα)*** σχήμα λόγου, στο οποίο συνάπτονται έννοιες αντιφατικές μεταξύ τους, που εκφράζουν ωστόσο στο βάθος ένα λογικό νόημα, π.χ. *σπεύδε βραδέως*.

οξύνοια (η) {χωρ. πληθ.} η οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. ευστροφία, ταχύνοια ΑΝΤ. αμβλύνοια, βραδύνοια.

οξύνους, -ους, -ουν [μτγν.] {οξύν-ους (κ. -ου) | -οες (ουδ. -οα), -όων} αυτός που έχει οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. εύστροφος, ταχύνους ΑΝΤ. αμβλύνους, βραδύνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

όξυνση (η) [1802] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** το να φθάνει μια κατάσταση σε κρίσιμο σημείο, η επιδείνωση: ~ *των μετεγχειρητικών επιπλοκών* || ~ *των ενδοοικογενειακών / διακρατικών σχέσεων* ΣΥΝ. χειροτέρευση, εκτράχυνση ΑΝΤ. άμβλυνση, εξομάλυνση, εκτόνωση **2.** η αύξηση τής έντασης (ενός κακού), η έξαψη (πάθους): ~ *ρατσισμού / ξενοφοβίας* ΑΝΤ. ύφεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

οξυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κάνει (κάτι) αιχμηρό **2.** (μτφ.) αυτός που καθιστά (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονιστικός **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιτείνει την κρισιμότητα ή οδηγεί στην επιδείνωση καταστάσεων ΣΥΝ. επιτατικός, εκτραχυντικός. — **οξυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

οξύνω ρ. μετβ. {όξυ-να | -νθηκα, -μμένος} **1.** κάνω (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. λειαίνω **2.** (μτφ.) βελτιώνω την αντιληπτική ικανότητα: ~ *το μυαλό* ΑΝΤ. αμβλύνω **3.** οδηγώ (κάτι) σε κρίσιμο σημείο ή επιδείνωση: *οι εδαφικές διεκδικήσεις όξυναν τις σχέσεις των δύο χωρών* || *οξύνεται ο ανταγωνισμός των δύο εταιρειών* ΑΝΤ. αμβλύνω **4.** αυξάνω την ένταση: ~ *τον πόνο* || *οξύνθηκαν τα πνεύματα και επακολούθησε συμπλοκή* **5.** (μεσοπαθ. **οξύνομαι**) ΓΛΩΣΣ. (για λέξη ή συλλαβή στο πολυτονικό σύστημα) δέχομαι οξεία ως τόνο: *η βραχεία συλλαβή πάντα οξύνεται*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀξύς* (βλ.λ.)].

οξυουρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μόλυνση τού εντερικού σωλήνα από οξυούρους, που προκαλεί κοιλιακές ενοχλήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oxyuriasis].

οξύουρος (ο) [1856] {οξυούρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. καθένα από τα μικροσκοπικά λευκά σκουλήκια που μπορεί να μολύνουν το έντερο.
[ΕΤΥΜ. < *οξυ-* + *-ουρος* < *ουρά*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxyure].

οξύρρυγχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μυτερό ρύγχος **2.** (ειδικότ.) εδώδιμο ψάρι μεγάλου μήκους, που ζει στον Εύξεινο Πόντο, στην Αζοφική Θάλασσα και σε ποταμούς κυρ. τής Ρωσίας, φέρει χαρακτηριστικά μακρύ ρύγχος και από τα αβγά του εξάγεται το μαύρο χαβιάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀξυ-* + *-ρρυγχος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ῥύγχος*].

οξύς, -εία, -ύ {οξ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων· οξύτ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο: ~ *εργαλείο / μαχαίρι* ΣΥΝ. οξύληκτος, μυτερός, σουβλερός ΑΝΤ. αμβλύς **2.** (για αιχμή ή κόψη και συνεκδ. για όργανα που φέρουν αιχμή ή κόψη) αυτός που κόβει ή τρυπά καλά: ~ *άκρο / ακμή* || *σύμφωνα με την ιατροδικαστική έκθεση, το θύμα χτυπήθηκε από ~ όργανο, το οποίο διαπέρασε την κοιλιακή του χώρα* ΣΥΝ. μυτερός, κοφτερός ΑΝΤ. αμβλύς **3.** ΓΕΩΜ. (γωνία) τής οποίας το μέτρο είναι μικρότερο από 90° **4.** (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται σε μη ήπια μορφή, που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα: ~ *κριτική / απάντηση / συναγωνισμός / διένεξη / λογομαχία / πρόβλημα / πυρετός* ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, ζωηρός, δριμύς **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ισχύ και διεισδύει στο βάθος των πραγμάτων: *διαθέτει ~ αντίληψη των γεγονότων* **6.** αυτός που γίνεται έντονα αντιληπτός, ο διαπεραστικός: ~ *ήχος* (ήχος που «τρυπά» το αφτί) || ~ *βλέμμα* **7.** (για αισθήσεις και πνευματικές λειτουργίες) αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, από μεγάλη αντιληπτική ικανότητα: ~ *ακοή / όσφρηση / νους* ΣΥΝ. δυνατός **8.** ΙΑΤΡ. (ασθένεια) που εμφανίζεται ξαφνικά και εξελίσσεται ταχέως: ~ *βρογχίτιδα* • **9.** ΧΗΜ. **οξύ** (το) βλ.λ. • **10.** ΓΛΩΣΣ. **οξεία** (η) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **όκ-σ-ύς* (με παρέκταση *-σ-*), ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», για το οποίο βλ. λ. *άκ-ρος*].

οξύστομος, -η, -ο [αρχ.] (για όργανα κοπής) αυτός που είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός, που έχει οξύ στόμιο ΑΝΤ. αμβλύς, αμβλύστομος.

οξύτητα (η) [αρχ.] {οξυτήτων} **1.** το να είναι κάτι αιχμηρό και κοφτερό: *η ~ άκρου / κόψης σπαθιού / βέλους* **2.** (μτφ.) η ένταση, η δριμύτητα: *η ~ τής διένεξης / τής διαμάχης / τής συνομιλίας / τής κριτικής / των λόγων* ΑΝΤ. ηπιότητα **3.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη είναι χαρακτηριστική οξυμμένης καταστάσεως, οξυμμένων παθών: *οι δύο παρατάξεις καλούνται να αποφύγουν τις ~ και να διεξαγάγουν τον αγώνα τους πολιτισμένα* **4.** το να είναι μια ιδιότητα σε υψηλό βαθμό: *η ~ τής σκέψης / τής όσφρησης / τής όρασης* • **5.** ΧΗΜ. η ύπαρξη οξέος σε υγρό: *η ~ τού λαδιού*.

οξύτονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παίρνει οξεία στη λήγουσα, π.χ. *σοφός, πηγή* **2.** ΜΕΤΡ. (στίχος) που τελειώνει σε λέξη τονιζόμενη στη λήγουσα.

οξύφυλλος, -η, -ο [μτγν.] ΒΟΤ. αυτός που έχει φύλλα, τα οποία απολήγουν σε μυτερά άκρα.

οξύφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει διαπεραστική φωνή ΣΥΝ. διάτορος **2.** ΜΟΥΣ. **οξύφωνος** (ο) ο τενόρος (πβ. λ. *υψίφωνος*). — **οξυφωνία** (η) [αρχ.].

Οξφόρδη (η) πόλη τής Αγγλίας στον Τάμεση, στην οποία βρίσκεται το πιο παλαιό, παγκοσμίως φημισμένο αγγλικό πανεπιστήμιο. — **οξφορδιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Oxford «πέρασμα βοδιών» (το οποίο υπήρχε πράγματι στον Άνω Τάμεση) < ox «βόδι» + ford «πέρασμα, διάβαση»].

όξω επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) έξω.

Ο.Ο.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως.

οπ κ. **όπα** επιφών. **1.** λέγεται όταν κάνει κανείς μια σύντομη και απότομη κίνηση **2.** σε λαϊκούς χορούς και διασκεδάσεις, εκφράζοντας ικανοποίηση, ψυχική ευφορία, κέφι **3.** (επιτακτικά) ως προσταγή σε κάποιον να σταματήσει (π.χ. σε οδηγό, όταν κινείται αργά κάνοντας μανούβρα) **4.** εκφράζει έκπληξη: ~*! Τι 'ναι πάλι αυτό;* Επίσης (εμφατ.) **όπαλα** κ. **οπαλάκια**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. τουρκ. hop!, αγγλ. hop! Οι τ. *όπαλα, οπαλάκια* παρουσιάζουν εκφραστ. παρέκταση κατά το αντίστοιχο τουρκ. hoppala].

ό.π. όπου παραπάνω· ως παραπομπή σε προηγούμενη σημείωση.

οπαδός (ο/η) **1.** αυτός που υποστηρίζει πρόσωπα, ιδέες, θεσμούς ή ομάδες σε πολιτικό, ιδεολογικό, κοινωνικό, θρησκευτικό ή άλλο επίπεδο: ~ *πολιτικού κόμματος / ποδοσφαιρικής ομάδας / τού νεοφιλελευθερισμού / φιλοσοφικών απόψεων / μετριοπαθέστερων λύσεων* || *ένθερμος / ενθουσιώδης / φανατικός / αμετανόητος* ~ ΣΥΝ. υποστηρικτής, υπέρμαχος, θιασώτης ΑΝΤ. αντιφρονών, αντίθετος, εχθρός **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει με φανατισμό (κάποιον/κάτι), που το πάθος του υπερβαίνει τη λογική: *άλλο φίλαθλος και άλλο ~· ο πρώτος χειροκροτεί τον αντίπαλο όταν είναι καλύτερος, ενώ ο δεύτερος είναι φανατισμένος, εμπαθής* || *όταν το επίπεδο τής πολιτικής αντιπαράθεσης είναι χαμηλό, το εκλογικό σώμα δεν αποτελείται από σκεπτόμενους πολίτες αλλ' από ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀπηδός / ὀπαδός* (δωρ.) < *ὀπάζω* «ακολουθώ, καταδιώκω» (υποχωρητ.) < **ὀπᾱ* «ακολουθία, συνέχεια» (τα παράγωγα εμφανίζουν επική ψίλωση), ετεροιωμ. βαθμ. θέματος τού ρ. *ἕπομαι* (βλ.λ.). Το μακρό *-ᾱ-* τής λ. *ὀπαδός* οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το επίσης αρχ. *ὀπάων* «ακόλουθος, σύντροφος»].

οπαίο (το) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η οπή τής στέγης αρχαίων οικιών, από την οποία έμπαινε το φως και έβγαινε ο καπνός **2.** οπή στο κλείστρο πυροβόλου όπλου, από την οποία μεταδίδεται η φωτιά στη γόμωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπαῖον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὀπαῖος* < αρχ. *ὀπή* (βλ.λ.) + *-ιος*, πβ. κ. *ἀρχή – ἀρχαῖος*].

οπαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αδιαφανές γυαλί ή κρύσταλλο με αποχρώσεις οπαλλίου, από το οποίο κατασκευάζονται διάφορα διακοσμητικά αντικείμενα • **2.** λεπτοΰφαντο ύφασμα με ιριδισμούς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. opaline < λατ. opalus, βλ. λ. *οπάλλιο*].

οπάλλιο (το) {οπαλλί-ου | -ων} ορυκτό από πυριτικά οξέα, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία ως πολύτιμος λίθος ημιδιαφανής ώς διαφανής, κυρ. λόγω τού γαλακτώδους μεταβαλλόμενου ιριδισμού του.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οπάλλιος (ό)* < σανσκρ. úpalaḥ «πέτρα», από όπου και το λατ. opalus (η ελλην. και η λατ. λ. φαίνεται να αποτελούν ανεξάρτητα παράλληλα δάνεια)].

οπαλλιοειδής, -ής, -ές {οπαλλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οπάλλιο στο χρώμα ή στους ιριδισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Ο.Π.Α.Π. (ο) Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου.

οπ αρτ (η) {άκλ.} τεχνοτροπία που εφαρμόζεται κυρ. στη ζωγραφική και βασίζεται στη χρήση γραμμών ή γεωμετρικών σχημάτων που δίνουν την αίσθηση τής κίνησης και τής προοπτικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. op art, συντετμημένος τ. τού όρου optical art «οπτική τέχνη»].

Ο.Π.Ε. 1. (οι) Οικονομικές και Πολιτικές Επιστήμες **2.** (ο) Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών.

ΟΠΕΚ / O.P.E.C. (ο) Οργανισμός Χωρών που εξάγουν πετρέλαιο (αγγλ. Organisation of Petrol Exporting Countries)· συχνά λέγεται και Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών.

όπερ (αρχαιοπρ.) αυτό ακριβώς· μόνο στις ΦΡ. (α) ***όπερ (σημαίνει)*** δηλαδή (β) ***όπερ έδει δείξαι*** *(όπερ έδει δεῖξαι*, Ευκλείδ. I, 4) αυτό που έπρεπε να αποδειχθεί, αποδείχθηκε (γ) ***όπερ και εγένετο*** *(όπερ καί ἐγένετο)* πράγμα που (τελικώς) έγινε: *είχε πολλάκις αφήσει να εννοηθεί ότι θα παραιτηθεί, ~* (δ) ***όπερ εστί μεθερμηνευόμενον*** βλ. λ. *μεθερμηνεύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπερ*, ουδ. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅσπερ – ἥπερ – ὅπερ*, η οποία έχει σχηματιστεί με την προσθήκη τού βεβαιωτ. μορίου *-περ* στην αναφορική αντωνυμία *ὅς – ἥ – ὅ* (βλ. λ. *όσος*). Το μόριο *-περ* χρησιμοποιείται πάντοτε ως εγκλιτικό και προέρχεται πιθ. από την πρόθ. *περί* (βλ.λ.). συνδέεται δε με το επίσης εγκλιτικό λατ. -per, πβ. nūper «προσφάτως», paulisper «λίγο, σύντομα» κ.ά.].

όπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ιδιαίτερο μουσικό σκηνικό είδος που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη από το τέλος τού 16ου αι. και μετά· το κείμενο, γραμμένο συχνά σε στίχους από κάποιον ποιητή, ονομάζεται *λιμπρέτο*, ενώ κύριος δημιουργός της θεωρείται ο συνθέτης τής μουσικής· στην όπερα συνδυάζονται αυτόνομα ορχηστρικά μέρη (εισαγωγές, ιντερμέτζα κ.λπ.), μέρη τραγουδισμένα, με συνοδία ορχήστρας, από σολίστες (άριες, ντουέτα κ.λπ.) ή από την χορωδία (κόρα, χορωδιακά), μουσικά ή φωνητικά μέρη που χορεύονται (μπαλλέτο), μέρη που απαγγέλλονται εμμελώς με συνοδία τής ορχήστρας ή ενός οργάνου, λ.χ. τσέμπαλου (ρετσιτατίβα), και μέρη μη μελοποιημένων διαλόγων μελόδραμα **2.** (συνεκδ.) το θέατρο στο οποίο παίζονται έργα όπερας: *την Κυριακή θα πάμε στην ~*. — **οπερατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. opera (από τη φρ. opera in musica «έργο σε μουσική») < λατ. opera «εργασία, έργο» < opus «έργο»].

οπερατέρ (ο) {άκλ.} ελλην. *εικονολήπτης*· ο τεχνικός τού κινηματογράφου και τής τηλεόρασης, που είναι υπεύθυνος για τη λήψη των εικόνων ενός φιλμ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. opérateur < opérer < λατ. operor «εργάζομαι, ασχολούμαι με κάτι» < opera (βλ. κ. *όπερα*)].

οπερέτα (η) {δύσχρ. οπερετών} **1.** ανάλαφρη παραλλαγή τής όπερας, που αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και τον 20ό αι., βασισμένη σε κωμικό, κατά κανόνα, λιμπρέτο, με ανάλαφρους χορούς και τραγούδια **2.** (μειωτ.) μη σοβαρός, γελοίος· γεγονός με φαινομενικά μόνο σοβαρό χαρακτήρα: *κράτος ~* || *πραξικόπημα ~* (που αποτυγχάνει παταγωδώς). — **οπερετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. operetta, υποκ. τού opera, βλ. κ. *όπερα*].

οπή (η) (λόγ.) **1.** μικρό άνοιγμα ή κοίλη εσοχή στερεού σώματος ΣΥΝ. τρύπα **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μαύρη / μελανή οπή*** η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «όραση», < I.E. *okʷ- «βλέπω – μάτι» πβ. σανσκρ. īkṣate «βλέπει», akṣi «μάτι», αρμ. akn, λατ. oc-ulus, γαλλ. œil, ισπ. ojo, γερμ. Auge, αγγλ. eye κ.ά. Ομόρρ. *ὄμ-μα* (< *ὄπ-μα), *αὐτ-όπτης, ὄψις* (< *ὄπ-σις), *ὀφθαλμός* (βλ.λ.), *-ωπός* (β' συνθ.), *ἐν-ώπ-ιος* κ.ά.].

όπιο (το) {οπίου | χωρ. πληθ.} **1.** (α) ναρκωτική ουσία, που παράγεται από τους άγουρους καρπούς τής μήκωνος τής υπνοφόρου (αφιονιού) (β) ΙΣΤ. ***Πόλεμοι τού Οπίου*** δύο πόλεμοι στα μέσα τού 19ου αι. μεταξύ Κίνας και Μ. Βρετανίας (αργότερα και Γαλλίας), που οδήγησαν στον εξαναγκασμό τής πρώτης να επιτρέψει το εμπόριο οπίου στο έδαφός της και να παραχωρήσει εμπορικά προνόμια σε δυτικά κράτη **2.** (μτφ.) μέσο που οδηγεί στην παθητικότητα και την αδράνεια: *«η θρησκεία είναι το ~ τού λαού»* (Κ. Μαρξ) || *το ποδόσφαιρο έχει κατηγορηθεί ως το ~ των μαζών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄπιον*, υποκ. τού αρχ. *ὀπός* «χυμός» (κυρ. ο γαλακτώδης χυμός των φυτών), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ὀπός* (με ιων. ψίλωση) < I.E. *sokʷ-os «χυμός», πβ. λιθ. sakaĩ (πληθ.), αρχ. σλαβ. sokŭ, λατ. sūcus (> γαλλ. suc) κ.ά.].

οπιομανής (ο/η) [1893] {οπιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο τοξικομανής που είναι εξαρτημένος από όπιο. — **οπιομανία** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. opiomane].

οπιοποτείο (το) (παλαιότ.) κατάστημα στο οποίο οι πελάτες μπορούν να καπνίσουν όπιο. — **οπιοποσία** (η) [1886].

οπιούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που περιέχει όπιο: *~ ουσία*.
[ΕΤΥΜ. < όπιο + *-ούχος* < *ἔχω*].

οπισθάγκωνα κ. (λαϊκότ.) **πιστάγκωνα** επίρρ. → πισθάγκωνα

οπισθάμβωνος ευχή (η) ΕΚΚΛΗΣ. η ευχή που διαβάζει ο ιερέας αρχίζοντας την *Απόλυση* τής Θείας Λειτουργίας («ο ευλογών τους ευλογούντας σε, Κύριε...»).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀπισθ(ο)-* + *ἄμβων*, επειδή παλαιότ. η *ευχή* αυτή διαβαζόταν πίσω από τον άμβωνα, όταν αυτός βρισκόταν στο κέντρο τού ναού].

οπισθαρίθμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σειρά προκαταρκτικών ενεργειών και επαληθεύσεων, οι οποίες έχουν καταγραφεί σε κατάλογο και αριθμούνται προς τα πίσω ανά λεπτό και, στο τέλος, ανά δευτερόλεπτο, μέχρι το μηδέν, οπότε πυροδοτείται το σύστημα για την εκτόξευση τού πυραύλου (πβ. *αντίστροφη μέτρηση*, λ. *αντίστροφος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. countdown].

οπισθέλκουσα (η) {οπισθελκουσών} ΜΗΧΑΝ. η δύναμη που αντιτίθεται στην κίνηση ενός σώματος μέσα σε ρευστό και την οποία προσπαθούν να περιορίσουν οι αεροναυπηγοί, δίνοντας αεροδυναμικό σχήμα στις ιπτάμενες συσκευές.
[ΕΤΥΜ. < *οπισθ(ο)-* + *έλκουσα*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *έλκω*].

όπισθεν επίρρ. (λόγ.) **1.** στο πίσω μέρος, πίσω από: *κατοικεί στην οδό Αλωπεκής 18, ~ τού νοσοκομείου «Ευαγγελισμός»* ΑΝΤ. έμπροσθεν **2.** ***όπισθεν*** (η) ο μηχανισμός μηχανοκίνητου οχήματος, με τον οποίο πραγματοποιείται η κίνησή του προς τα πίσω: *βάζω την ~* **3.** ΝΑΥΤ. ***όπισθεν!*** (ως παράγγελμα) για την κίνηση τού πλοίου προς τα πίσω, με την πρύμνη ΣΥΝ. ανάποδα· ΦΡ. ***όπισθεν ολοταχώς!*** πίσω με όλη την ταχύτητα· για ταχεία υποχώρηση, οπισθοχώρηση ή φυγή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀπι-* (ετεροιωμ. βαθμ. τής πρόθ. *ἐπί*, που μαρτυρείται στο μυκ. o-pi) + επίθημα *-θεν* (βλ.λ.), ενώ το παρεμβαλλόμενο *-σ-* οφείλεται σε αναλογία προς το αντώνυμο *πρόσθεν*].

οπίσθιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο πίσω μέρος: *η ~ πλευρά ενός κτηρίου* || *το ~ τμήμα οχήματος* || *τηλεόραση ~ προβολής* ΣΥΝ. πισινός ΑΝΤ. μπροστινός **2. οπίσθια** (τα) τα νώτα, τα πισινά: *μας γύρισε τα ~* || *έφαγε ξυλιά στα ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄπισθεν*].

οπισθο- κ. **οπισθ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1.** βρίσκεται πίσω, λ.χ. *οπισθό-δομος, οπισθ-αύλιο* **2.** κατευθύνεται προς τα πίσω, λ.χ. *οπισθο-χωρώ, οπισθο-βασία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *ὄπισθεν* (βλ.λ.)].

οπισθοβασία (η) {οπισθοβασιών} (κυρ. στους νευροπαθείς) το βάδισμα προς τα πίσω. — **οπισθοβατικός**, -ή, -ό [μτγν.], **οπισθοβατώ** ρ. [1861] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθοβάτης* < *ὀπισθο-* + *-βάτης* < *βαίνω*].

οπισθόβουλος, -η, -ο [1887] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που ενεργεί κρυφά, με ύπουλη πρόθεση ΣΥΝ. υστερόβουλος, ύπουλος, πονηρός **2.** (για ενέργειες) αυτός που περιέχει υστερόβουλη πρόθεση. — **οπισθοβουλία** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. < *οπισθο-* + *-βουλος* < *βουλή*].

οπισθογεμής, -ής, -ές [1858] {οπισθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (όπλο) που γεμίζει από το πίσω μέρος ΑΝΤ. εμπροσθογεμής.
[ΕΤΥΜ. < *οπισθο-* + *-γεμής* < *γέμω*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hinterlader].

οπισθογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. ιδιαίτερος τρόπος μεταβιβάσεως των αξιογράφων εις διαταγήν, ο οποίος συνίσταται σε σημείωση πάνω στον τίτλο και παράδοσή του: *~ επιταγής*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. endossement].

οπισθόγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι γραμμένος στην πίσω σελίδα πιστωτικού τίτλου.

οπισθογραφώ ρ. μετβ. [1840] {οπισθογραφείς... | οπισθογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παραχωρώ τίτλο ή δίνω εντολή εισπράξεώς του υπογράφοντας στο πίσω μέρος τού εγγράφου κυριότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. endosser].

οπισθογωνία (η) {οπισθογωνιών} (στην οδήγηση οχήματος) η στροφή σε γωνία οδηγώντας με την όπισθεν.
[ΕΤΥΜ. < *όπισθ(εν)* + *γωνία*].

οπισθόδομος (ο) [αρχ.] {οπισθοδόμ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. το πίσω τμήμα τού σηκού των αρχαίων ελληνικών ναών σε αντιδιαστολή προς τον πρόδομο.

οπισθοδρόμηση (η) [1815] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κίνηση προς τα πίσω **2.** (μτφ.) η προσήλωση ή επιστροφή σε παλαιές και ξεπερασμένες αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές ΣΥΝ. αναχρονισμός, καθυστέρηση ΑΝΤ. πρόοδος, εκσυγχρονισμός **3.** ΣΤΡΑΤ. η κίνηση τού σωλήνα τού πυροβόλου προς τα πίσω, η οποία οφείλεται στην πίεση των αερίων που παράγονται κατά την εκπυρσοκρότηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrogradation].

οπισθοδρομικός, -ή, -ό [1866] αυτός που είναι προσηλωμένος σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις και συνήθειες: *~ αντιλήψεις / άνθρωποι* ΣΥΝ. αναχρονιστικός ΑΝΤ. προοδευτικός, εκσυγχρονιστικός. — **οπισθοδρομικότητα** (η) [1874].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrograde].

οπισθοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {οπισθοδρομείς..., μτχ. οπισθοδρομών, -ούσα, -ούν | οπισθοδρόμησα} **1.** βαδίζω προς τα πίσω ΣΥΝ. οπισθοχωρώ, υποχωρώ, πισωδρομώ ΑΝΤ. προχωρώ, προελαύνω **2.** (μτφ.) ενεργώ αναχρονιστικά, βαδίζω αντίθετα προς την εξέλιξη και την πρόοδο τής εποχής μου: *η οπισθοδρομούσα πολιτική τής κυβέρνησης προκαλεί έντονες αντιδράσεις* ΑΝΤ. προοδεύω, εκσυγχρονίζομαι. — **οπισθοδρόμηση** (η) [1815]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.

οπισθοπρόσθιος, -α, -ο ΙΑΤΡ. τρόπος λήψεως ακτινογραφίας θώρακος από την πρόσθια και οπίσθια πλευρά.

οπισθοφύλακας (ο) [αρχ.] {οπισθοφυλάκων} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που προστατεύει τα νώτα προπορευόμενης στρατιωτικής φάλαγγας **2.** ΑΘΛ. ο ποδοσφαιριστής που παίζει ρόλο αμυντικού παίκτη μπροστά από το τέρμα τής ομάδας του ΣΥΝ. μπακ.

οπισθοφυλακή (η) [1856] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό τμήμα που ακολουθεί προπορευόμενη στρατιωτική φάλαγγα και έχει ως αποστολή να

προστατεύσει τα νώτα της από αιφνιδιαστική επίθεση τού εχθρού.

οπισθόφυλλο (το) {οπισθοφύλλ-ου | -ων} η οπίσθια εξωτερική σελίδα τού εξωφύλλου ενός εντύπου.

οπισθόχωμα (το) {οπισθοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΣΤΡΑΤ. το χώμα που προέρχεται από τη διάνοιξη χαρακωμάτων και συγκεντρώνεται στο πίσω μέρος τους, για να προστατευθούν οι στρατιώτες από τα εχθρικά πυρά που τους προσβάλλουν από τα νώτα.

οπισθοχώρηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η αναστροφή προς τα πίσω τής πορείας στρατιωτικής μονάδας λόγω πιέσεως ή επικρατήσεως τής εχθρικής δύναμης ΣΥΝ. υποχώρηση ΑΝΤ. προέλαση **2.** (μτφ.) η υποχωρητική πορεία σε σχέση με τον στόχο που είχε αρχικώς τεθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrogression].

οπισθοχωρητικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με πορεία προς τα πίσω **2.** ΓΛΩΣΣ. ***οπισθοχωρητική αφομοίωση*** η προληπτική αφομοίωση (βλ. λ. *προληπτικός*) ΑΝΤ. προχωρητική αφομοίωση.

οπισθοχωρώ ρ. αμετβ. [1812] {οπισθοχωρείς... | οπισθοχώρησα} **1.** κινούμαι, βαδίζω προς τα πίσω: *μπροστά στο αποτρόπαιο θέαμα οπισθοχώρησε με φρίκη* **2.** ΣΤΡΑΤ. εκτελώ οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προελαύνω **3.** (μτφ.) υποχωρώ σε σχέση με στόχο που είχα αρχικώς θέσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.

οπίσω επίρρ. → πίσω

οπιώδης, -ης, -ες [1841] {οπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει όπιο: ~ *φάρμακο*.

Ο.Π.Λ.Α. (η) Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών· οργάνωση που συγκροτήθηκε το 1944 από ανεξάρτητα ένοπλα τμήματα πολιτών προερχόμενα από το Κ.Κ.Ε. και τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. (των πόλεων).

οπλαρχηγός (ο) [1825] αρχηγός ένοπλης ομάδας, η οποία δεν ανήκει σε τακτικό στρατό (κυρ. προκειμένου για την Επανάσταση τού 1821) ΣΥΝ. καπετάνιος.

οπλασκία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η συστηματική εκπαίδευση των ανδρών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας στους τρόπους χειρισμού φορητών όπλων (πιστολιών, τουφεκιών, οπλοπολυβόλων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *οπλ(ο)-* + *-ασκία* < *ασκώ*].

οπλή (η) **1.** ΖΩΟΛ. η κεράτινη απόφυση μονώνυχων ζώων, η οποία καλύπτει τα άκρα των δακτύλων τους: ~ *αλόγου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νύχι **2.** (συνεκδ.) προστατευτικό κάλυμμα, με το οποίο περιβάλλεται το πληγωμένο νύχι αλόγου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπλή*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ὅπλον*, αν θεωρηθεί η οπλή εφόδιο ή εξοπλισμός των πελμάτων των ζώων. Κατ' άλλη άποψη, *ὁπλή* < *ἁπλῆ* (ενν. *χηλή*), επειδή το άλογο έχει μόνο μία οπλή (αξίζει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η λ. αρχικώς αναφερόταν μόνο στα άλογα και μεθομηρικώς επεκτάθηκε σε άλλα ζώα). Ωστόσο, η υπόθεση αυτή δεν εξηγεί ικανοποιητικά το αρχικό ό- (αντί τού ά-), το οποίο θεωρείται σπάνια αντιπροσώπευση τού Ι.Ε. *sm̥-].

οπληφόρο (το) ΖΩΟΛ. κάθε τετράποδο χορτοφάγο θηλαστικό που φέρει οπλές.
[ΕΤΥΜ. < *οπλή* + *-φόρο* < *φέρω*].

οπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφοδιάζω (με όπλο/όπλα): *οπλισμένος σαν αστακός* (βλ. λ. *αστακός*) ΣΥΝ. εξοπλίζω, (λαϊκ.) αρματώνω ΑΝΤ. αφοπλίζω **2.** (μτφ.) (α) ενισχύω ψυχολογικά: *τον όπλισε με θάρρος* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, τονώνω, κραταιώνω (β) εξωθώ κάποιον να χρησιμοποιήσει όπλο (για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος): *το μίσος που διαιωνιζόταν ανάμεσα στις δύο οικογένειες όπλισε το χέρι τού νεαρού δολοφόνου οδηγώντας τον στο έγκλημα* **3.** ΣΤΡΑΤ. τοποθετώ φυσίγγιο στη θαλάμη (τουφεκιού) ή τραβώ τον μοχλό τού κλείστρου (αυτομάτου όπλου), ώστε με την πίεση τής σκανδάλης να εκπυρσοκροτήσει: ~ *το όπλο* || (κ. αμετβ.) *οπλίστε, σκοπεύστε, πυρ!* **4.** ΦΩΤΟΓΡ. (~ *μηχανή*) τραβώ τον μοχλό (φωτογραφικής μηχανής), ώστε να γυρίσει το φιλμ στο επόμενο κάδρο και να είναι έτοιμος ο φωτοφράκτης να αποτυπώσει τη νέα φωτογραφία **5.** ενισχύω με σίδερο· (συνήθ. η μτχ. ***οπλισμένος, -η, -ο***) αυτός που είναι ενισχυμένος με σιδερένιο σκελετό, ώστε να είναι πιο ανθεκτικός: ~ *σκυρόδεμα* (μπετόν αρμέ) ΑΝΤ. άοπλος. — **όπλιση** (η) [αρχ.].

οπλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα όπλα ή με τον οπλισμό: *σύγχρονα ~ συστήματα* || ~ *πρόγραμμα / φορτίο*.

οπλισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο εφοδιασμός με όπλα ΣΥΝ. εξοπλισμός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο όπλων και πολεμοφοδίων: *ελαφρύς / βαρύς / σύγχρονος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρματωσιά **3.** (μτφ.-περιληπτ.) το σύνολο των εφοδίων που διαθέτει (κάποιος), τα μέσα που χρησιμοποιεί για την επιτυχία: *η πλούσια παιδεία που έλαβε του εξασφάλισε ισχυρό θεωρητικό* ~ • **4.** ΜΗΧΑΝ. το σύνολο των μεταλλικών εξαρτημάτων μηχανής **5.** ΗΛΕΚΤΡ. ***οπλισμός πυκνωτή*** καθένας από τους δύο μεταλλικούς αγωγούς τού πυκνωτή **6.** ΤΕΧΝΟΛ. ***οπλισμός σκυροδέματος*** ο σιδερένιος σκελετός που συγκρατεί το σκυρόδεμα • **7.** ΜΟΥΣ. το σύνολο των συμβόλων (κλειδί, μέτρο, σημεία αλλοιώσεως) που τίθενται στην αρχή τού μουσικού κειμένου.

οπλιταγωγό (το) ΣΤΡΑΤ. πλοίο τού Πολεμικού Ναυτικού, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά οπλιτών και τού φορητού οπλισμού τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπλιταγωγοί (νῆες)* < *ὁπλίτης* + *-αγωγός* < *ἄγω*].

οπλίτης (ο) {οπλιτών} [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. καθένας από τους υπηρετούντες στις Ένοπλες Δυνάμεις (εθελοντής ή μόνιμος) μέχρι και τον βαθμό τού αρχιλοχία. — **οπλιτικός, -ή, -ό** [αρχ.].

όπλο (το) **1.** (α) οποιοδήποτε μέσο (όργανο ή μηχανή) χρησιμοποιείται στην άμυνα, στην επίθεση ή στο κυνήγι (β) (ειδικότ.) όργανο πυρός που χρησιμοποιείται στον πόλεμο: *οι αστυνομικοί έψαξαν τον ύποπτο, για να δουν αν είχε ~ επάνω του* || *φονικό / αμυντικό / επιθετικό / αγχέμαχο / πυροβόλο / φορητό / μικρού διαμετρήματος / κυνηγετικό ~* || *στρατηγικά / τακτικά / χημικά / πυρηνικά / συμβατικά / βιολογικά ~* || *όπλα μαζικής καταστροφής* || *βιομηχανία / εμπόριο / λαθρεμπόριο όπλων* || *συνηθισμένα ~ κατά την αρχαιότητα ήταν το σπαθί, το δόρυ, το τόξο κ.ά.* || *ποτέ δεν θα στρέψουμε τα ~ εναντίον των αδελφών μας!* ΦΡ. (α) ***καλώ στα όπλα*** δίνω το σύνθημα για την έναρξη ένοπλου αγώνα, εξέγερσης: ~ *τον λαό* (β) ***καλούμαι υπό τα όπλα*** καλούμαι να υπηρετήσω τη στρατιωτική μου θητεία (γ) ***καταθέτω τα όπλα*** βλ. λ. *καταθέτω* (δ) ***ρίχνω τα όπλα*** (*ὅπλα ῥίπτειν*, Ευριπ. *Ἠλέκτρα* 820) διακόπτω την πολεμική αναμέτρηση και τρέπομαι σε φυγή (ε) ***καταφεύγω στα όπλα*** επιλέγω την ένοπλη αναμέτρηση ως τρόπο επιλύσεως των διαφορών μου (στ) ***παίρνω τα όπλα*** (για λαούς, ομάδες) αρχίζω τον ένοπλο αγώνα, επαναστατώ (ζ) ***στα όπλα!*** στρατιωτικό παράγγελμα συναγερμού (η) ***εφ' όπλου λόγχη!*** βλ. λ. *λόγχη* (θ) ***ακοπός των όπλων*** ο στρατιώτης που καλεί στα όπλα τη φρουρά σε περίπτωση συναγερμού (ι) ***για την τιμή των όπλων*** βλ. λ. *τιμή* (ια) ***έξυπνο όπλο*** βλ. λ. *έξυπνος* (ια) ***παρουσιάζω όπλα*** βλ. λ. *παρουσιάζω* (σημ.2) • **2.** ΣΤΡΑΤ. στοιχείο τού Στρατού Ξηράς τού οποίου κύρια αποστολή είναι η διεξαγωγή τής μάχης ή η άμεση συμμετοχή σε αυτή· αυτά τα στοιχεία είναι: το Πεζικό, το Πυροβολικό, τα Τεθωρακισμένα, το Μηχανικό και οι Διαβιβάσεις (βλ. κ. λ. *σώμα*) **3.** (μτφ.) ισχυρό μέσο για την επίτευξη ενός στόχου: *δημοσιεύοντας τις ηττοπαθείς απόψεις τους, δίνουν όπλα στους αντιπάλους* || *αυτό το επιχείρημα είναι το ισχυρότερο ~ μας* || *με ~ το θάρρος του / την αποφασιστικότητά του* || *αποτελεσματικό ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***δίνω όπλα στους εχθρούς μου*** δίνω στους εχθρούς μου επιχειρήματα, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν εναντίον μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπλον* < θ. *ὀπ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ἕπω* «ασχολούμαι, φροντίζω κάτι» < Ι.Ε. *sep- «ασχολούμαι, τιμώ», πβ. σανσκρ. sápati «φροντίζω, περιθάλπω», αβεστ. hap-ti «κρατώ στο χέρι», λατ. sepelio «θάβω», σανσκρ. saparyati «τιμώ» κ.ά. Ομόρρ. *δί-οπος*. Βλ. κ. *ὁπλή*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *παίρνω τα όπλα* (< prendre les armes), *είμαι υπό τα όπλα* (< être sous les armes), *παρουσιάζω όπλα* (< présenter les armes), *δίνω όπλα στους εχθρούς* (< fournir des armes aux ennemis), *στα όπλα!* (< aux armes!) κ.ά.].

οπλοβαστός (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα υποδοχών στις οποίες τοποθετούν οι στρατιώτες τα όπλα τους όρθια ανά δύο αντικριστά.
[ΕΤΥΜ. < *οπλο-* + *βαστώ*].

οπλοβομβίδα (η) ΣΤΡΑΤ. ελαφρό εκρηκτικό βλήμα που ρίχνεται από τουφέκι στο οποίο έχει προσαρμοστεί κατάλληλο εξάρτημα ή από ειδικό εκτοξευτήρα.
[ΕΤΥΜ. < *όπλο* + *-βομβίδα*, υποκορ. τού βόμβα, πβ. κ. *χειρο-βομβίδα*].

οπλοδόκη (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ξύλινο κατασκεύασμα στους θαλάμους των ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού, στο οποίο τοποθετούνται όρθια τα όπλα.
[ΕΤΥΜ. < *οπλο-* + *-δόκη* < *δέχομαι*].

οπλοθήκη (η) [μτγν.] {οπλοθηκών} **1.** ο χώρος στον οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται όπλα **2.** η θήκη στην οποία τοποθετούνται τα τμήματα λυμένου όπλου, ιδ. κυνηγετικού **3.** η προθήκη στην οποία τοποθετούνται όπλα διακοσμητικά ή ιστορικής αξίας.

οπλοκατοχή (η) η κατοχή όπλου: *χωρίς ειδική άδεια απαγορεύεται η ~* || *κατηγορείται για παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία και ~*.

οπλομαχητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οπλομαχία **2.** ***οπλομαχητική*** (η) η τέχνη τού χειρισμού των αγχέμαχων όπλων.

οπλομαχία (η) [αρχ.] {οπλομαχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. η χρήση των όπλων σε μάχη που γίνεται σώμα με σώμα, εκ τού συστάδην **2.** η εξάσκηση στην επιτυχημένη χρήση αγχέμαχων όπλων.

οπλομάχος (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που πολεμάει με αγχέμαχα όπλα **2.** αυτός που έχει ασκηθεί στην οπλομαχία και τη διδάσκει.

οπλομαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {οπλομαχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μάχομαι με αγχέμαχα όπλα **2.** εξασκούμαι στη χρήση αγχέμαχων όπλων.

οπλονόμος (ο) [1858] ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού που είναι επιφορτισμένος με τη διοίκηση των κατώτερων υπαξιωματικών ενός πλοίου, με την τήρηση τού ημερήσιου προγράμματος και τη συντήρηση των φορητών όπλων.

οπλοποιείο (το) [μεσν.] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται όπλα.

οπλοποιός (ο) [μτγν.] αυτός που κατασκευάζει όπλα, κυρ. φορητά (τουφέκια, περίστροφα κ.λπ.). — **οπλοποιία** (η) [μτγν.].

οπλοπολυβολητής (ο) ΣΤΡΑΤ. ο χειριστής οπλοπολυβόλου.

οπλοπολυβόλο (το) ΣΤΡΑΤ. αυτόματο ή ημιαυτόματο ελαφρό φορητό όπλο, που φέρεται στο χέρι και το χειρίζεται ένα μόνο άτομο (σε αντιδιαστολή προς το πολυβόλο, το οποίο χειρίζονται δύο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.

οπλοπωλείο (το) [1812] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται όπλα.

οπλοπώλης (ο) {οπλοπωλών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος οπλοπωλείου, αυτός που εμπορεύεται όπλα.

οπλοστάσιο (το) [1831] {οπλοστασί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των διαθέσιμων όπλων ή οπλικών συστημάτων (μιας χώρας, μιας συμμαχίας κ.λπ.): *καταβάλλονται προσπάθειες για τη μείωση τού πυρηνικού ~ των υπερδυνάμεων* **2.** (μτφ.) το σύνολο των διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη σκοπού: ~ *επιχειρημάτων σε διπλωματικό επίπεδο*· ΣΤΡΑΤ. **3.** ο χώρος στρατιωτικής μονάδας, στον οποίο φυλάσσονται τα φορητά όπλα **4.** η οπλοδόκη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *όπλο* + *-στάσιο* < *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι / ἵ-στα-μαι*].

οπλουργείο (το) [1840] εργαστήριο επισκευής ή συντήρησης κυρ. φορητών όπλων.

οπλουργός (ο) ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός που ειδικεύεται στην επισκευή διαφόρων τύπων όπλων. — **οπλουργία** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οπλουργός* < *ὅπλον* + -*ουργός* < *ἔργον*].

οπλοφορώ ρ. αμετβ. {οπλοφορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φέρω όπλο, είμαι οπλισμένος: *οπλοφορούσε χωρίς τη σχετική άδεια* || *κατά τη σωματική έρευνα διαπίστωσαν ότι οπλοφορούσε.* — **οπλοφορία** (η) [μεσν.], **οπλοφόρος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπλοφορῶ (-έω)* < *ὁπλοφόρος* < *ὅπλον* + -*φόρος* < *φέρω*].

οπλοχρησία (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η χρήση όπλου: *παράνομη ~.*

Ο.Π.Ο.Δ.Δ. (η) Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Δημοσίου Δικαίου.

οπόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόθεν* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + επίρρ. *πόθεν*].

οποθενδήποτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) από οπουδήποτε: *θα αποκρούσουμε την επίθεση, ~ κι αν προέλθει.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁποθενδήποτε* < *ὁπόθεν* + *δήποτε*, βλ. κ. *οπωσδήποτε*].

οποθεραπεία (η) [1898] {οποθεραπειών} μέθοδος θεραπείας που χρησιμοποιεί όπους (σημ. 1). — **οποθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. opothérapie].

οποίος, -α, -ο αντων. **1.** (με άρθρο ως αναφορική) δηλώνει σε ποια λέξη τής προηγούμενης πρότασης αναφέρεται η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγει: *δεν είναι σωστό να διαβάζεις γρήγορα, το οποίο δεν απευθύνεται σε σένα* || *η τηλεόραση είναι ένα μέσο με άπειρες δυνατότητες, το οποίο όμως μπορεί και να αποδειχθεί επικίνδυνο* || *το τηλεσκόπιο είναι ένα όργανο, με το ~ βλέπουμε μακρινά αντικείμενα!* || (κ. με επανάληψη τής λέξης, στην οποία αναφέρεται) *η κριτική μου απευθυνόταν μόνο στους υπευθύνους τού σκανδάλου και όχι στον κ. Αντωνίου· ο ~ κ. Αντωνίου είναι ένας εντιμότατος άνθρωπος* **2.** (χωρίς άρθρο, σε αναφωνήσεις) πόσο μεγάλος: *~ έκπληξη!* || *~ αναισχυντία!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁποῖος* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + αντων. *ποῖος*. Η χρήση τής αντων. μαζί με το άρθρο (*ο οποίος* κ.τ.ό.) είναι ήδη μεσν.].

όποιος, -οια, -οιο αντων. **1.** αυτός που: *~ δεν ξέρει, να μη μιλάει!* **2.** για περιπτώσεις στις οποίες δεν ενδιαφέρει ή είναι άγνωστο ποιος ακριβώς είναι αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος: *δεν κρατούμε σειρά προτεραιότητας· εδώ είναι ~ προλάβει* || *εγώ δεν τα εξηγώ δεύτερη φορά· ~ κατάλαβε, κατάλαβε!* **3.** (+κι αν / και να) οποιοσδήποτε, όποιος τύχει να: *~ κι αν είναι υπεύθυνος, πρέπει να λογοδοτήσει·* ΦΡ. (ως χαρακτηρισμός) **όποιος κι όποιος** τυχαίος, άσημος: *αυτά δεν τα λέει ~, αλλά ο ίδιος ο καθηγητής σου* • **4.** (με άρθρο να προηγείται) έστω και αυτός· για κάτι που είναι συζητήσιμο αναφορικά με το κατά πόσον όντως υπάρχει ή σε ποιον βαθμό υπάρχει: *με την ~ πείρα έχω μέχρι τώρα* (με αυτή τη λίγη πείρα που έχω). *θα μπορούσα να πω ότι η επιλογή αυτή είναι εσφαλμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὅποιος* < αρχ. *ποῖος*, με την προσθήκη τού *ὁ-* προθεμ., κατ' αναλογίαν προς άλλες αναφορικές και αοριστολογικές αντων. (πβ. *ὅ-πως, ὁ-πότε, ὁ-πόσος* κ.ά.)].

οποιοσδήποτε, οποιαδήποτε, οποιοδήποτε αντων. {αιτ. εν. αρσ. οποιονδήποτε} όποιος τυχόν, όποιος και αν, καθένας που: *~ τολμήσει να παραβεί τον νόμο, θα τιμωρηθεί* ΣΥΝ. οιοσδήποτε.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁποιοσδήποτε* < *ὁποῖος* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

οπορτουνισμός (ο) **1.** ο τρόπος ενέργειας και συμπεριφοράς (ατόμων ή κοινωνικών ομάδων), που απορρέει από την επιδίωξη συμφεροντολογικής εκμετάλλευσης των περιστάσεων και όχι από την εφαρμογή πάγιων γενικών αρχών και αξιών ΣΥΝ. καιροσκοπισμός **2.** (ειδικότ.) η αξιοποίηση των εκάστοτε πολιτικών συγκυριών για μικροκομματικά και ευκαιριακά πολιτικά οφέλη, η οποία αντίκειται στην ιδεολογική συνέπεια, την ηθική δεοντολογία και τη μόνιμη υπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων που πρέπει να χαρακτηρίζουν τα πολιτικά κόμματα και τους πολιτικούς **3.** (στη μαρξιστική ορολογία) η πολιτική τάση που υποστηρίζει τη συμμόρφωση τής πολιτικής τακτικής και των σκοπών τού σοσιαλιστικού κινήματος στην αστική νομιμότητα και κατά συνέπεια την εγκατάλειψη των επαναστατικών αρχών, μεθόδων και οραμάτων με πρόσχημα την προσαρμογή στις νέες συγκυρίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. opportunisme < opportun «πρόσφορος, ευνοϊκός» < λατ. opportūnus < ob- + -portūnus < portus «λιμάνι», πιθ. από φρ. όπως opportunus tempus «κατάλληλος καιρός, που οδηγεί στο λιμάνι»].

οπορτουνιστής (ο), **οπορτουνίστρια** (η) {οπορτουνιστριών} ο καιροσκόπος. — **οπορτουνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. opportuniste. Βλ. κ. *οπορτουνισμός*].

οπός (ο) **1.** το γαλακτώδες υγρό που εκρέει από φυτό ή καρπό ύστερα από εγκοπή ή χάραγμά του **2.** το υγρό που σχηματίζεται κατά την πέψη των τροφών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ὄπιον*].

οποσάκις επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) όσες φορές, οσάκις.

οπόσος, -η, -ον αντων. (λόγ.) **1.** όσος **2.** πόσο μεγάλος: *~ ενθουσιασμός κατείχε τα πλήθη!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόσος* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφ. αντων. *ὅς - ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + *πόσος*].

οπόσουμ (το) {άκλ.} μικρόσωμο μαρσιπποφόρο δενδρόβιο θηλαστικό τής Αμερικής, τα νεογνά τού οποίου, αφού εγκαταλείψουν τον μάρσιππο, παραμένουν 8-9 εβδομάδες προσκολλημένα στη ράχη τής μητέρας τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. opossum < āpasum (σε ινδιάν. γλώσσα τής Β. Αμερικής), αρχική σημ. «λευκός σκύλος»].

οπόταν σύνδ. (αρχαιοπρ.) κάθε φορά που, όταν συμβεί να (δηλώνει κάτι ξαφνικό): *ήμασταν στον κήπο αγκαλιασμένοι, ~ νάσου η μαμμά της!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόταν* < *ὁπότε* + *ἄν*].

οπότε σύνδ.· και τότε· εισάγει δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση: *θα δεις τι προσφέρεται, ~ θα επιλέξεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπότε* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + *πότε*)].

όποτε σύνδ. **1.** όταν, τη στιγμή που: *έλα να με βρεις, ~ τελειώσεις τις δουλειές σου* **2.** όσες φορές, κάθε φορά που: *~ με έβλεπε στενοχωρημένο, με παρηγορούσε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὁπότε* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου κατά τον σύνδεσμο *ὅταν*].

οποτεδήποτε επίρρ. κ. σύνδ. **1.** (ως επίρρ.) σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *–Πότε μπορώ να σου τηλεφωνήσω; –~* **2.** (ως σύνδ.) όποτε και αν, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *τηλεφώνησέ μου ~ μπορείς.*
[ΕΤΥΜ. < *όποτε* + -*δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*). πβ. κ. *οπουδήποτε*].

όπου επίρρ. **1.** ως αναφορικό (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά σε τόπο που δηλώνεται προηγουμένως: *είναι η πόλη ~ μεγάλωσα·* ΦΡ. **όπου κι αν** οπουδήποτε, σε οποιονδήποτε τόπο: *θα τον βρούμε ~ κρύφτηκε* (β) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως προσδιορισμός τού τόπου· σε όποιο μέρος, εκεί που: *τοποθέτησέ το ~ το βρήκες!* || *απ' ~ πέρασε, σκόρπισε την καταστροφή·* ΦΡ. (α) **όπου με βγάλει η άκρη** βλ. λ. *άκρη* (β) (αρχαιοπρ.) **όπου δει** (*ὅπου δεῖ*, Αισχύλ. *Χοηφόροι* 582) όπου πρέπει **2.** εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία αναφέρεται σε χρόνο που δηλώθηκε προηγουμένως: *πρόκειται για μια περίοδο ~ συνέβησαν φοβερά πράγματα* (κατά την οποία)· ΦΡ. (χρον.) **όπου να 'ναι** σε λίγο, σύντομα: *θα επιστρέψει ~* **3.** (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά σε κατάσταση ή περίπτωση που δηλώνεται προηγουμένως: *πρόκειται για περιπτώσεις ~ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι* (β) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως προσδιορισμός τής κατάστασης ή τής περίπτωσης στην οποία συμβαίνει κάτι· σε όποια περίπτωση: *~ $\chi = \psi$, $\chi + 1$ είναι μεγαλύτερο τού ψ* • ΦΡ. **όπου φύγει φύγει** για βιαστική φυγή: *μόλις τον είδε, ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπου* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + ερωτημ. αντων. *ποῦ*].

Ο.Π.Ο.Υ. (η) Ομοσπονδία Περιφερειακών Οικονομικών Υπαλλήλων.

οπουδήποτε επίρρ. (συχνά +κι αν) σε οποιοδήποτε σημείο, σε κάθε πιθανό σημείο· για να τονιστεί το απροσδιόριστο τού τόπου: *μπορούμε να συναντηθούμε ~, αρκεί να το ξέρω εγκαίρως* || *δεν υποχωρούμε σε πιέσεις, απ' ~ κι αν προέρχονται·* (ως αναφορικό επίρρ.): *θα πάμε διακοπές ~ θελήσεις* ΣΥΝ. όπου κι αν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁπουδήποτε* < *ὅπου* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

-όπουλος κατάληξη επωνύμων πελοποννησιακής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Πετρ-όπουλος, Παναγιωτακ-όπουλος, Δημητρ-όπουλος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίθημα κυρίων ονομάτων (πβ. μεσν. *Θεοφιλό-πουλος, Ἰατρό-πουλος, Στρατηγό-πουλος*), που προέρχεται από το ουσ. *ποῦλ(λ)ος* < λατ. pullus «νεοσσός» (με υποκοριστική σημ., πβ. κ. -*άκης*). Ορισμένα επώνυμα σε -*(ό)πουλος* προέρχονται από εξελληνισμό (μερικό ή ολικό) επωνύμων σε -*όγλου* (βλ.λ.)].

όπους (το) {άκλ.} ελλην. *έργο*· ΜΟΥΣ. (συντομ.: ορ., ακολουθεί αριθμός) το συγκεκριμένο έργο συνθέτη σε αριθμημένο χρονολογικό κατάλογο των έργων του: *η συμφωνία αριθ. 6 σε Φα Μείζονα, ~ 68 (Ποιμενική) τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. opus, -eris «έργο» (βλ. κ. *όπερα*)].

Ο.Π.Π.Ε. (η) Οργάνωση Παλαιών Πολεμιστών Ελλάδος.

Ο.Π.Σ.Ε. (η) Ομοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδος.

οπτάνθρακας (ο) [1885] το κοκ (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < *οπτός* (βλ.λ.) + *άνθρακας*].

οπτασία (η) {οπτασιών} μη πραγματική μορφή που βλέπει κανείς (με τη φαντασία του, ευρισκόμενος σε έκσταση κ.λπ.) ΣΥΝ. όραμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀπτάζομαι* «γίνομαι ορατός» < *ὀπτός* «ορατός» < θ. *ὀπ-* (βλ. λ. *ὀπή*)].

οπτασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {οπτασιάσ-τηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) έχω οπτικές παραισθήσεις, βλέπω οπτασίες ΣΥΝ. οραματίζομαι. — **οπτασιασμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

οπτασιαστής (ο) [1887] πρόσωπο που βλέπει οπτασίες ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλαφροήσκιωτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. visionnaire].

οπτήρας (ο) ΝΑΥΤ. ναύτης που εκτελεί σε πλοίο καθήκοντα σκοπού, εποπτεύοντας από το κατάρτι τον ορίζοντα και τη θάλασσα, ώστε να εντοπίζει εγκαίρως ενδεχόμενους κινδύνους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀπτήρ, -ῆρος* < θ. *ὀπ-* (πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*, βλ. λ. *ὀπή*) + παραγ. επίθημα -*τήρ*].

όπτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το ψήσιμο στη φωτιά **2.** η καμίνευση πήλινων αγγείων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄπτησις* < *ὀπτῶ (-άω)* «ψήνω» (βλ. λ. *οπτός*)].

οπτική (η) [αρχ.] **1.** ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τις ιδιότητες τού φωτός **2.** ΙΑΤΡ. κλάδος τής φυσιολογίας, που ασχολείται με τις λειτουργίες τής όρασης **3.** (μτφ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα, η άποψη, θεωρία κ.λπ. με την οποία αξιολογεί τις καταστάσεις: *απ' αυτή την ~, η ερμηνεία τού έργου αλλάζει ριζικά* || *ας δούμε το πρόβλημα από μια άλλη ~* || *παρακολουθούμε τα γεγονότα μέσα από την ~ τού αφηγητή.*

οπτικοακουστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτοχρόνως με την εικόνα και τον ήχο: *~ μέσα διδασκαλίας / υλικό / μηχάνημα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. audiovisual].

οπτικομετρία κ. (εσφαλμ.) **οπτομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό

των ικανοτήτων τού ματιού ή για τη διάγνωση οπτικών ανωμαλιών. Επίσης **οπτικομετρική**. — **οπτικομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optometry].

οπτικόμετρο (το) {οπτικομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το όργανο που προσδιορίζει και καταμετρεί τις οπτικές ανωμαλίες, ώστε να επιλεγούν τα κατάλληλα γυαλιά (ή φακοί επαφής).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optometer].

οπτικοποιώ ρ. μετβ. {οπτικοποιείς... | οπτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κατά τη διδασκαλία) χρησιμοποιώ οπτικά μέσα, για να καταστήσω πιο κατανοητό ένα θέμα· συνήθ. η μτχ. ***οπτικοποιημένος**, -η, -ο*: *~ μάθημα / παρουσίαση*. — **οπτικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. visualise].

οπτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την όραση: *~ σήμα / έλεγχος τού χώρου / νεύρο / αισθητήριο* (το μάτι) (β) (μτφ.) ***οπτική γωνία*** ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα (γ) ***οπτική απάτη*** βλ. λ. *απάτη* (δ) ***οπτικός τηλέγραφος*** το σύστημα μεταδόσεως και λήψεως μηνυμάτων, το οποίο βασίζεται σε κώδικα αποτελούμενο από φωτεινά σήματα (ε) ***οπτική ίνα*** καθεμιά από τις γυάλινες ή πλαστικές ίνες που χρησιμοποιούνται συγκεντρωμένες σε δέσμες ως αγωγοί ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, αποτελούνται από πυρήνα και περίβλημα και χρησιμοποιούνται για τη μεταβίβαση φωτός με πολύ μικρή διαρροή κατεξοχήν στις τηλεπικοινωνίες και μεταξύ άλλων σε ιατρικά όργανα, με τα οποία εξετάζονται εσωτερικές κοιλότητες τού σώματος (λ.χ. στο ενδοσκόπιο) (στ) ***οπτική αναγνώριση χαρακτήρων*** πρόγραμμα που μετατρέπει τους εικονοποιημένους χαρακτήρες, που έχουν ψηφιοποιηθεί από σαρωτή, σε κανονικούς χαρακτήρες που μπορεί να τους αναγνώσει και να τους επεξεργαστεί ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου (ζ) ***οπτικός δίσκος πληροφοριών*** το σιντιρόμ (CD-ROM) (βλ.λ.) (η) ***οπτικός δίσκος*** δίσκος στον οποίο η ανάγνωση και αντιγραφή των αρχείων γίνεται με δέσμη φωτός (εν αντιθέσει με τον μαγνητικό δίσκο, όπου γίνεται με μαγνητικές κεφαλές) (θ) ***οπτικό ίνδαλμα*** η εικόνα που έχει κανείς για τον τρόπο με τον οποίο γράφεται μια λέξη: *συχνά οι ορθογραφικές απλουστεύσεις καταστρέφουν το ~ των λέξεων* (ι) ***οπτική επαφή*** το να μπορεί κάποιος να βλέπει κάποιον/κάτι, τα να βρίσκεται κάποιος/κάτι στο οπτικό του πεδίο: *ο πιλότος δεν είχε ~ με το εχθρικό αεροσκάφος* || *απομακρύνθηκε πολύ και έχασα την ~ μαζί του* (ια) ***οπτικό πεδίο*** βλ. λ. *πεδίο* (ιβ) ΓΛΩΣΣ. ***οπτικό δάνειο*** λεξικό δάνειο που εισέρχεται στην αποδέκτρια γλώσσα μέσω τού γραπτού λόγου, με αποτέλεσμα να μην αποδίδει την προφορά τής ξένης λέξης, λ.χ. *βουλεβάρτο* < γαλλ. boulevard, τού οποίου η προφορά είναι [bulvár], *πατίνι* < γαλλ. patin, προφορά [patε] **2. *οπτικός*** (ο/η) ειδικός που κατασκευάζει ή/και πουλά όργανα κατάλληλα για την προστασία ή την ενίσχυση τής όρασης (π.χ. ματογυάλια) **3. *οπτική*** (η) βλ.λ. **4. *οπτικό*** (το) εξάρτημα φάρου ή προβολέα, που ανακλά τις φωτεινές ακτίνες προς ορισμένη διεύθυνση. — **οπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οπτός* «ορατός» (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *όπ-* (πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. λ. *οπή*. Οι σύγχρονοι τεχνολογικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *οπτικός δίσκος* (< αγγλ. optical disk), *οπτική αναγνώριση χαρακτήρων* (< αγγλ. optical character recognition, OCR), *οπτικό σήμα* (< αγγλ. visual sign), *οπτική ίνα* (< αγγλ. optical fibre), καθώς και φρ. όπως *οπτική απάτη* (< γαλλ. illusion d'optique), *οπτική γωνία* (< γαλλ. angle optique), *οπτικό πεδίο* (< γαλλ. champ visuel)].

οπτιμισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο κόσμος και όσα σχετίζονται με αυτόν βρίσκονται στην καλύτερη δυνατή κατάσταση ΑΝΤ. πεσιμισμός **2.** ΨΥΧΟΛ. στάση ζωής που βασίζεται στην πίστη για καλή εξέλιξη των πραγμάτων ή πηγάζει από την τάση να βλέπει κανείς πάντοτε τη θετική πλευρά των πραγμάτων ΣΥΝ. αισιοδοξία ΑΝΤ. πεσιμισμός, απαισιοδοξία. — **οπτιμιστής** (ο), **οπτιμίστρια** (η), **οπτιμιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. optimisme < λατ. optimum, βλ. κ. *όπτιμουμ*].

όπτιμουμ (το) {άκλ.} **1.** το καλύτερο δυνατό **2.** ΟΙΚΟΝ. ***όπτιμουμ (σημείο)*** το σημείο ισορροπίας τής οικονομίας, που εξασφαλίζει τη μέγιστη οικονομική και κοινωνική ευημερία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. optimum, ουδ. τού επιθ. optimus «βέλτιστος, άριστος» (χρησιμοποιήθηκε ως υπερθ. τού επιθ. bonus «καλός»)].

οπτομετρία (η) → οπτικομετρία

οπτοπλινθοδομή (η) [1894] **1.** το χτίσιμο με πλίνθους **2.** τοίχος χτισμένος από πλίνθους (τούβλα).

οπτόπλινθος (η) [1883] {οπτοπλίνθ-ου | -ων, -ους} η πλίνθος (βλ.λ., σημ. 1).

οπτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** ψημένος **2. *οπτή γη*** η τερακότα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *o-pk^w-to, με *ὀ-* προθεμ. και τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *pek^w- «χωνεύω-ψήνω» (> αρχ. *πέσσω*, βλ. λ. *πέψη*)].

οπώρα (η) {οπωρών} (αρχαιοπρ.) ο ωμός εδώδιμος καρπός δέντρου ΣΥΝ. φρούτο. Επίσης **οπωρικό** (το). — **οπωρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τέλος τού καλοκαιριού» (κυρ. από το τέλος Ιουλίου μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου). Η λ. αποτελεί σύνθετο ουσ., τού οποίου το α' συνθ. είναι η πρόθ. *ὀπι-* (βλ. λ. *ὄπισθεν*). Ως προς το β' συνθ. *(-ώρα)*, οι προσπάθειες αναγωγής στη λ. *ὥρα* δεν ικανοποιούν λόγω δασύτητας. Επικρατέστερη φαίνεται η υπόθεση αμάρτ. *-ώρα* < *-ὀ[σ]αρα < *ὄ[σ]αρ «θέρος», που συνδ. με αρχ. πρωσ. assanis «φθινόπωρο», ρωσ. ósenĭ, γοτθ. asans «καλοκαίρι», αρχ. γερμ. aran κ.ά.].

οπωροκαλλιέργεια (η) {οπωροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια οπωρών.

οπωροκηπευτικά (τα) ΓΕΩΠ. η κάθε είδους φυτική παραγωγή (οπωροφόρα, κηπευτικά, ανθοκομικά κ.λπ. φυτά) εκτός των φυτών ευρείας καλλιέργειας (π.χ. σιτάρι)· φρούτα και λαχανικά. — **οπωροκηπευτικός**, -ή, -ό.

οπωροκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια των οπωροφόρων δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < *οπώρα* + *-κομία* (βλ.λ.)].

οπωρολαχανικά (τα) φρούτα και λαχανικά.

οπωροπωλείο (το) [1871] κατάστημα όπου πωλούνται φρούτα, λαχανικά και χορταρικά ΣΥΝ. μανάβικο.

οπωροπώλης (ο) [μτγν.] {οπωροπωλών}, **οπωροπώλισσα** (η), {οπωροπωλισσών} ο ιδιοκτήτης οπωροπωλείου ΣΥΝ. μανάβης.

οπωροσάκχαρο (το) [1887] {οπωροσακχάρ-ου | -ων} το σάκχαρο που περιέχουν πολλά φρούτα ΣΥΝ. (επιστημ.) φρουκτόζη.

οπωροφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η διατροφή με φρούτα ΣΥΝ. φρουτοφαγία. — **οπωροφάγος**, -ος, -ο.

οπωροφόρος, -α, -ο (δέντρο) που παράγει φρούτα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οπωρο-* (< *ὀπώρα*) + *-φόρος* < *φέρω*].

οπωρώνας (ο) έκταση με οπωροφόρα δέντρα.

όπως[1] επίρρ. **1.** (ως αναφορικό επίρρ.) με τον τρόπο που· εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει τρόπο: *όλα ήρθαν ~ τα περίμενα* || *αυτή η λέξη γράφεται ~ ακούγεται* (δεν παρουσιάζει ορθογραφικές δυσκολίες) || *~ τα βρήκα, έτσι τα άφησα· δεν πείραξα τίποτε·* ΦΡ. (α) ***όπως κι αν / και να*** με οποιονδήποτε τρόπο, ανεξαρτήτως τού πώς: *~ του μιλήσω, αγριεύει* (β) ***όπως και να 'χει το πράγμα / όπως και να το κάνουμε*** σε κάθε περίπτωση, ούτως ή άλλως, πάντως: *~, εσύ δεν έπρεπε να του μιλήσεις έτσι* (ακόμη και αν είχες δίκιο) (γ) ***όπως και να το πάρει κανείς*** από όποια πλευρά και αν το εξετάσει κανείς, αναμφισβήτητα (δ) ***όπως-όπως*** με τρόπο τυχαίο, πρόχειρο, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: *βιαζόταν κι έκανε τη δουλειά ~* **2.** (ειδικότ.) (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει παραλληλισμό: *οι Γερμανοί τρώνε πατάτες περίπου ~ εμείς τρώμε ψωμί* (β) σύμφωνα με όσα, από ό,τι: *~ καταλαβαίνεις, τα πράγματα είναι δύσκολα* || *~ ξέρω / πληροφορούμαι...* **3.** (γενικά) για τη δήλωση παραλληλισμού, παραβολής: *είναι ψηλός ~ ο πατέρας του* || *σε χώρες ~ η Ελλάδα το κλίμα είναι θερμό* **4.** για την αναφορά παραδείγματος (που δηλώνει αναλογία με κάτι που αναφέρθηκε ήδη) ή για απαρίθμηση ομοειδών πραγμάτων, που διευκρινίζουν κάτι που αναφέρθηκε: *χώρες ~ η Γερμανία, οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία έχουν ισχυρή βιομηχανία* **5.** για τόπο/σημείο: *~ μπαίνεις στο δωμάτιο, θα το δεις μπροστά σου* || *το πρατήριο θα το βρεις ~ πας στα διακόσια μέτρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπως* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς - ἥ - ὅ* (βλ. λ. *ὅσος*) + ερωτηματικό επίρρ. *πῶς*].

όπως[2] σύνδ. **1.** (χρονικώς) ενώ, καθώς: *~ γύριζε απ' τη δουλειά του, συνάντησε έναν παλιό φίλο* **2.** (χαρακτηρισμός +όπως) επειδή: *άρρωστος ~ ήμουν, δεν μπορούσα να βγω μέσα στη βροχή* **3.** (λόγ.) (μετά από προτροπή) εισάγει πρόταση που δηλώνει το αντικείμενο τής προτροπής: *παρακαλείσθε ~ εκκενώσετε την αίθουσα* ΣΥΝ. να.
[ΕΤΥΜ. Βλ. προηγούμενο λ.].

οπωσδήποτε επίρρ. **1.** με οποιονδήποτε τρόπο, με κάθε μέσο: *πρέπει να βρούμε χρήματα ~* ΣΥΝ. δίχως άλλο **2.** ούτως ή άλλως, σε κάθε περίπτωση: *δεν είναι άψογος, αλλά ~ είναι καλύτερος από τους άλλους* ΣΥΝ. όπως και να έχει το πράγμα **3.** για να εκφραστεί έντονη κατάφαση: *–Θα συνεργαστείτε μαζί μου; - ~· δεν θα μπορούσα να σας αρνηθώ!* ΣΥΝ. βέβαια, φυσικά, σίγουρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπωσδήποτε* < *ὅπως* + αοριστολογικό μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

οπωσούν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά κάποιον τρόπο, κάπως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπωσοῦν* < *ὅπως* + *οὖν* (βλ.λ.)].

Οράγγης (ο) ποταμός τής Ν. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Orange, ονομασία που δόθηκε στον ποταμό το 1777 από τον Ολλανδό εξερευνητή R.J. Gordon προς τιμήν τού ομώνυμου βασιλικού οίκου τής Ολλανδίας].

όραμα (το) {οράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε βλέπει κανείς σε κατάσταση έκστασης: *είδε σε ~ την Παναγία* **2.** η προσδοκία μιας ποθητής ιδανικής κατάστασης, που αναφέρεται στο απώτερο μέλλον: *το ~ τής παγκόσμιας ειρήνης* || *πολιτικό / κοινωνικό ~*. — **οραματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅραμα* < *ὁρῶ* (βλ.λ.). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. vision].

> **όραμα - όνειρο.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά. Στην κυριολεκτική του σημασία το **όνειρο** προϋποθέτει την κατάσταση τού ύπνου, ενώ το **όραμα** την κατάσταση τής έκστασης. Επίσης το *όνειρο* είναι άχρονο ή αναφέρεται και στο παρελθόν, ενώ το *όραμα* αποκλειστικά στο μέλλον. Η μεταφορική χρήση τής λ. *όραμα*, ως απόδοση τού αγγλ. vision, εισήχθη στον πολιτικό λόγο τη δεκαετία τού 1980 από πολιτικούς τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.

οραματίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οραματίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ.) βλέπω οράματα ΣΥΝ. οπτασιάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) επιθυμώ με πάθος (ιδανική κατάσταση που ελπίζω να πραγματοποιηθεί στο μέλλον): *~ έναν κόσμο απαλλαγμένο από το μίσος και την κακία* ΣΥΝ. ονειρεύομαι. — **οραματισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

οραματιστής (ο) [μτγν.], **οραματίστρια** (η) {οραματιστριών} πρόσωπο που ονειρεύεται ένα καλύτερο αύριο, που αγωνίζεται ολόψυχα γι' αυτό.

οράριο (το) {οραρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό άμφιο των διακόνων· λευκή μακρόστενη λωρίδα υφάσματος, που κρέμεται μπροστά και πίσω στηριγμένη στον αριστερό ώμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀράριον* < λατ. orarium < os, oris «στόμα», επειδή το έν-

δυμα αυτό συνήθιζαν αρχικώς να το θέτουν κάτω από το στόμα εκείνων που μετάλαμβαναν].

όραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μία από τις πέντε αισθήσεις, η οποία δίνει στον άνθρωπο και στα ζώα τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται τη μορφή των αντικειμένων, την εναλλαγή των κινήσεων και αποστάσεων, καθώς και τη διαφοροποίηση των χρωμάτων· η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς κάτι με τα μάτια του: *βελτιωμένη / αμβλυμμένη / οξεία ~* || (καθημ.) *τα καρώτα κάνουν καλό στην ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *όρασις* < *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

ορατόριο (το) {ορατορί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. μελοποίηση δραματικού κειμένου, κατά κανόνα θρησκευτικού περιεχομένου, η οποία δεν προορίζεται για λειτουργική χρήση· είδος θρησκευτικής όπερας, η οποία κατά κανόνα παίζεται σε συναυλιακή μορφή, χωρίς σκηνικά και κοστούμια· χρησιμοποιεί τις δυνάμεις τής όπερας: χορωδία, σολίστες, ορχήστρα· στις απαρχές τού είδους, στον 16ο αι., παιζόταν στα προσευχητήρια (oratoria), μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. < μτγν. λατ. oratorium, όπως ονομάζονταν τον 16ο αι. οι μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες. < λατ. oro «προσεύχομαι»].

ορατός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με την αίσθηση τής όρασης, που μπορεί κανείς να τον δει: *το δημαρχείο δεν είναι ~ από αυτό το σημείο* || (μτφ.) *είναι ~ πλέον ο κίνδυνος μιας ένοπλης σύγκρουσης* ΣΥΝ. θεατός, αντιληπτός ΑΝΤ. αόρατος, αθέατος. — **ορατώς** επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρατός* < *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

ορατότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ορατού (βλ.λ.) **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ο βαθμός διαφάνειας τού ατμοσφαιρικού αέρα: *περιορισμένη / μειωμένη ~ λόγω ομίχλης.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. visibilité].

οργανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό όργανο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το οργανέτο (βλ.λ.).

οργανέτο (το) ΜΟΥΣ. λαϊκό μουσικό όργανο με αυτόματο μηχανισμό, η λατέρνα. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. organetto, υποκ. τού organo < λατ. organum < αρχ. *ὄργανον*].

οργανίδιο (το) [1897] {οργανιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. σχηματισμός των κυττάρων με χαρακτηριστική δομή, που επιτελεί ορισμένη λειτουργία (π.χ. ο πυρήνας, τα μιτοχόνδρια κ.ά.).

οργανικισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που εξετάζει την κοινωνία ως βιολογικό οργανισμό, ο οποίος γεννιέται, αναπτύσσεται και ωριμάζει με φυσικό τρόπο **2.** ΙΑΤΡ. θεωρία που αποδίδει κάθε νόσο σε βλάβη τού αντίστοιχου οργάνου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organicism].

οργανικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με κάποιο από τα όργανα τού σώματος: *~ διαταραχές / παθήσεις* || *το πρόβλημά σας δεν οφείλεται σε ~ αιτία, αλλά σε ψυχολογικά* • **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που προέρχεται από ζωντανό οργανισμό, ο ενόργανος: *~ ουσίες* **3.** ΧΗΜ. (α) (ένωση) που περιέχει άνθρακα ΑΝΤ. ανόργανος (β) ***οργανική χημεία*** βλ. λ. *χημεία* **4.** (μτφ.) (α) αυτός που αποτελεί μέλος συνόλου, που συνδέεται με κάτι άλλο σε ένα σύνολο: *ένα ~ κομμάτι τής παράταξής μας δυσλειτουργεί* || *αποτελεί ~ τμήμα τής επιχείρησης* || *στο τραγούδι υπάρχει ~ σύνδεση μεταξύ στίχου και μουσικής* ΣΥΝ. δομικός, θεμελιακός (β) ***οργανικός νόμος*** αυτός που ρυθμίζει την οργάνωση μιας υπηρεσίας (γ) ***οργανική θέση*** η θέση υπαλλήλου που προβλέπεται από το Δημόσιο ή από το καταστατικό εταιρείας, οργανισμού κ.λπ.: *επειδή φέτος δεν θα καλυφθούν οι ~ στα σχολεία, θα προσληφθούν αναπληρωτές καθηγητές* **5.** (α) (ως ουσ.) ο (δημόσιος) υπάλληλος που κατέχει οργανική θέση: *η υπηρεσία διαθέτει τρεις οργανικούς και δύο αναπληρωτές* (β) αυτός που σχετίζεται με τους υπαλλήλους που κατέχουν οργανική θέση: *αύξηση τής ~ δύναμης τού Λιμενικού Σώματος* **6.** ΜΟΥΣ. (μουσική σύνθεση) γραμμένη μόνο για όργανα: *θα ακούσουμε ένα παραδοσιακό ~ κομμάτι* || *~ σύνθεση / μελωδία.* — **οργανικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄργανον* (βλ.λ.). Οι χημ. και βιολ. όροι αποδίδουν το γαλλ. organique, ενώ στη σημ. 6 αποδίδεται το γαλλ. instrumental].

οργανισμός (ο) [1799] **1.** ΒΙΟΛ. κάθε ον που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τής ζωής (λ.χ. αναπνοή, διατροφή, αύξηση, αναπαραγωγή κ.ά.) και το οποίο μπορεί να αποτελείται από ένα ή περισσότερα στοιχεία (λ.χ. κύτταρα), που επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία και επιδρούν το ένα στο άλλο: *μονοκύτταροι / πολυκύτταροι ~* || *απλοί / πολύπλοκοι ~* || *τα βακτήρια είναι οι απλούστεροι ~* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των οργάνων τού ανθρώπινου σώματος (που αλληλεπιδρούν για το φαινόμενο τής ζωής) και συνεκδ. η ποιότητα (η κράση) αυτού τού συνόλου: *έχει γερό ~* || *ο ~ του αντεπεξήλθε σε μια πολύ δύσκολη εγχείρηση* || *ασθενής / υγιής ~* **3.** (μτφ.) κάθε σύνολο στοιχείων (μερών) που αλληλεπιδρούν και επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *κατά μία κοινωνιολογική θεώρηση η ανθρώπινη κοινωνία είναι ένας ~* • **4.** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία ενός φορέα, μιας υπηρεσίας κ.λπ.: *~ δικαστηρίων* **5.** ***Οργανισμός*** (ο) (α) κάθε υπηρεσία που λειτουργεί με βάση ορισμένο κανονισμό για την επιτέλεση ενός σκοπού: *~ Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος* (Ο.Τ.Ε.) || *~ κοινωνικής ασφάλισης / συγκοινωνιών / τουρισμού* (β) ***Μη Κυβερνητικός Οργανισμός*** (αγγλ. Non Governmental Organisation-N.G.O.) πολιτικός, θρησκευτικός, οικολογικός, ειρηνιστικός κ.λπ. οργανισμός που δεν δημιουργείται από ένα κράτος αλλά από ιδιώτες με σκοπό την υλοποίηση κοινών στόχων μέσω τής ενημέρωσης και τής ευαισθητοποίησης των πολιτών, τής άσκησης πιέσεως προς την κυβέρνηση κ.λπ. **6.** σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό με τη μορφή λ.χ. εταιρείας: *εκπαιδευτικός ~* || *συγκροτώ έναν ~ για χρηματιστηριακές δραστηριότητες* **7.** ***(διεθνής) οργανισμός*** μηχανισμός που έχει θεσμοθετηθεί από σύνολο κρατών, τα οποία συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.ά.): *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.) || *Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών* (Ο.ΠΕ.Κ.) || *το ΝΑΤΟ είναι ένας διεθνής ~.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organisme].

οργανίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μουσικός που παίζει εκκλησιαστικό όργανο. Επίσης **οργανιστής** (ο). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. organista < organo < αρχ. *ὄργανον*].

όργανο (το) {οργάν-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. (α) μουσικό όργανο, ειδική κατασκευή που παράγει μουσικούς ήχους (β) (ειδικότ.) το εκκλησιαστικό όργανο: *φούγκες τού Μπαχ για ~·* ΦΡ. ***άρχισαν τα όργανα*** άρχισαν να εκδηλώνονται αντιδράσεις **2.** καθένα από τα μέρη τού σώματος, που έχει συγκεκριμένο σκοπό ή λειτουργία: *η καρδιά, το συκώτι, οι πνεύμονες είναι όργανα τού ανθρώπινου σώματος* || *τα γεννητικά / αναπνευστικά / πεπτικά ~* || *μεταμόσχευση οργάνου* || *ζωτικό ~* || *μερική / ολική αχρήστευση οργάνου* || *δωρητής οργάνου·* ΦΡ. (α) ***εμπόριο οργάνων*** η (παράνομη συνήθ.) διακίνηση οργάνων τού ανθρώπινου σώματος, που προορίζονται για μεταμόσχευση: *οι συχνές εξαφανίσεις παιδιών στον Τρίτο Κόσμο σχετίζονται με το ~ για μεταμόσχευση* (β) ***ανάλογα όργανα*** βλ. λ. *ανάλογος* **3.** (ευφημ.) το πέος (συχνά και οι όρχεις) **4.** (α) κάθε εργαλείο ή αντικείμενο με το οποίο εκτελούμε ένα έργο: *ο χάρακας είναι γεωμετρικό ~* || *το τηλεσκόπιο είναι ένα ~ για την παρατήρηση τού ουρανού* || *για τις μετρήσεις στη φυσική χρησιμοποιούνται ~ ακριβείας* || *ηλεκτρονικά ~ αναπαραγωγής ήχου* || *όργανα βασανιστηρίων* (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εκτέλεση γυμναστικών ασκήσεων **5.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο ή πράγμα που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των σκοπών (κάποιου): *η εφημερίδα αυτή υπήρξε επί δεκαετίες το επίσημο ~ τού κόμματος* || (συχνά κακόσ.) *χωρίς να το γνωρίζει, έγινε ~ για τα σχέδια των κακοποιών* || *οι δημαγωγοί παραπλανούν τον λαό και τον μετατρέπουν σε άβουλο ~ τους* **6.** (ειδικότ.) σύνολο ανθρώπων (ή και μεμονωμένα πρόσωπα) που έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες στο πλαίσιο ευρύτερου συνόλου (λ.χ. η κεντρική επιτροπή, το εκτελεστικό γραφείο ενός κόμματος): *οι απόψεις για την προεκλογική στρατηγική θα συζητηθούν πρώτα στα ~ τού κόμματος* || *η πειθαρχική επιτροπή αποτελεί το αρμόδιο ~ για την επιβολή κυρώσεων* || *συλλογικό / κρατικό ~* || *γνωστοποιήθηκε η σύνθεση τού ανώτατου οργάνου τού Οργανισμού* || *τα ~ τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης·* ΦΡ. ***όργανο τής τάξεως*** ο αστυνομικός **7.** (αργκό) ο μη βαθμοφόρος αστυνόμος • **8.** αντικείμενο ειδικής κατασκευής, ώστε να παράγει μουσικούς ήχους· χρησιμοποιείται στην εκτέλεση μουσικών συνθέσεων. — (υποκ.) **οργανάκι** (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄργανον* < θ. *ὀργ-* (ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στη λ. *ἔργ-ον*, βλ.λ.) + επίθημα *-ανον* (πβ. *ξό-ανον*). Μέσω τού λατ. organum η λ. πέρασε σε αρκετές γλώσσες, πβ. αγγλ. organ, γαλλ. organe, γερμ. Organ κ.ά.].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα όργανα τού σώματος από πλευράς γραμματικής, κατατάσσονται και στα τρία γένη. Πολλά όργανα είναι γένους αρσενικού, όπως *ο οφθαλμός, ο κόγχος, ο εγκέφαλος, ο λάρυγγας, ο φάρυγγας, ο οισοφάγος, ο πνεύμονας, ο στόμαχος, ο σπλήνας, ο νεφρός, ο όρχις* κ.ά. Άλλα όργανα είναι γένους θηλυκού, όπως *η καρδιά, η ωοθήκη, η σάλπιγγα, η μήτρα*, και άλλα γένους ουδετέρου, όπως *το ήπαρ, το πάγκρεας, το έντερο* κ.λπ. Συχνή είναι η διάσταση τού γένους ανάμεσα στην επίσημη ιατρική ορολογία και την καθημερινή γλώσσα. Ο *σπλήνας*, λ.χ., γίνεται η *σπλήνα*, ενώ ο *νεφρός* γίνεται το *νεφρό*. Άλλα όργανα εκφράζονται στην καθημερινή γλώσσα με διαφορετικές από τις λέξεις τής ορολογίας, λ.χ. το *ήπαρ* γίνεται *συκώτι*, που όμως είναι απολύτως αδόκιμο εάν χρησιμοποιηθεί στην ιατρική.

οργανογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. κύρια φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία τα κύτταρα τού αναπτυσσόμενου εμβρύου μετατρέπονται σε πλήρη –δομικώς και λειτουργικώς– όργανα. — **οργανογενετικός, -ή, -ό.** [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenesis].

οργανογενής, -ής, -ές {οργανογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΟΡΥΚΤ. πέτρωμα που προέρχεται από απολιθώματα ή υπολείμματα οργανικών όντων, δηλ. ζώων και φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenous].

οργανογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που παράγει οργανικές ενώσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogen].

οργανόγραμμα (το) {οργανογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραφική παράσταση τής σύνθετης δομής και λειτουργίας επιχείρησης, ιδρύματος, οργανισμού κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogram (συνηθέστερος ο όρ. organisation chart)].

οργανοληπτικός, -ή, -ό [1892] ΧΗΜ. (για τις ιδιότητες των τροφίμων) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τα αισθητήρια όργανα: *~ χαρακτηριστικά των τροφίμων είναι το χρώμα, η οσμή, η γεύση και η υφή.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organoleptique].

οργανολογία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. κλάδος τής μουσικής, που ασχολείται με τη μελέτη των μουσικών οργάνων. — **οργανολογικός, -ή, -ό** [1861]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organologie].

οργανομεταλλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (χημική ένωση) τα μόρια τής οποίας περιέχουν άτομα άνθρακα απευθείας ενωμένα με άτομα μετάλ-

λων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organometallic].

οργανοπαίκτης [1887] κ. (καθημ.) **οργανοπαίχτης** (ο) {οργανοπαικτών} ο επαγγελματίας μουσικός που παίζει συνήθ. λαϊκό μουσικό όργανο. — **οργανοπαιξία** (η).

οργανοποιείο (το) [1889] εργαστήριο κατασκευής ή/και επισκευής μουσικών οργάνων.

οργανοποιία (η) [μτγν.] **1.** η τέχνη τής κατασκευής μουσικών οργάνων **2.** βιομηχανία παραγωγής και επισκευής μουσικών οργάνων. — **οργανοποιός** (ο/η) [μτγν.], **οργανοποιητικός**, -ή, -ό.

οργαντίνα κ. **οργκαντίνα** (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό ή μεταξωτό ύφασμα, λεπτό και διαφανές, συνήθ. κολαρισμένο στις άκρες, που χρησιμοποιείται για γυναικεία ρούχα και τραπεζομάντηλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. organdi, αβεβ. ετύμου, πιθ. < organsin «είδος μεταξωτού υφάσματος, οργκάντσα» < αραβ. ή περσ. Urganj (σήμερα Urgench), όνομα πόλης τού Ουζμπεκιστάν, γνωστής για την παραγωγή αυτού τού υφάσματος].

οργανωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σαφώς καθορισμένη εσωτερική δομή και στόχους: ~ *εταιρεία* / *κράτος* / *στρατός* / *πανεπιστήμιο* || *έπεσε θύμα τού ~ εγκλήματος* || *τα ~ οικονομικά συμφέροντα εμποδίζουν το μεταρρυθμιστικό έργο* **2.** αυτός που γίνεται με σύστημα και τάξη, που έχει μελετηθεί λεπτομερώς σε κάθε του στάδιο: *ενεργεί βάσει ~ σχεδίου* || ~ *εκστρατεία* / *διαδηλώσεις* || *οι αντιδράσεις στην πολιτική αυτή εκδηλώθηκαν με καλά ~ κινήσεις* / *ενέργειες* ΑΝΤ. ανοργάνωτος **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) (α) αυτός που τον χαρακτηρίζει η προετοιμασία, η τάξη και η συστηματικότητα: *είναι ~ άνθρωπος, δεν αφήνει τίποτα στην τύχη* || *ήρθε ~ στη συνέλευση με όλα τα στοιχεία που θα χρειάζονταν* (β) αυτός που έχει ενταχθεί σε οργάνωση (βλ.λ., σημ. 4): *είναι ~ στο Κ.Κ.Ε.* || ~ *οπαδός ομάδας* ΑΝΤ. ανένταχτος. — **οργανωμένα** επίρρ.

οργανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {οργάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθορίζω τη διάταξη των μερών ενός όλου ή τον τρόπο ενεργειών των μελών ενός συνόλου, ώστε να λειτουργεί κανονικά και αποδοτικά: ~ *το αρχείο* / *το πρόγραμμα* / *τα δεδομένα σε καρτέλες* / *τις δραστηριότητες κάποιου* / *τη διοίκηση τής εταιρείας* || ~ *μια ομάδα εργαζομένων* **2.** σχεδιάζω και θέτω σε λειτουργία (δραστηριότητες, θεσμό, οργανισμό): ~ *επιχείρηση* / *εκδήλωση* / *συζήτηση* / *συναυλία* / *ανθρωπιστική σταυροφορία* / *συνωμοσία* **3.** (μεσοπαθ. ***οργανώνομαι***) (για πρόσ.) (α) εντάσσομαι σε ομάδα ανθρώπων, που τους συνδέουν κοινές αρχές και επιδιώξεις, γίνομαι μέλος μιας οργάνωσης: ~ *στη νεολαία τού κόμματος* / *στο σωματείο* (β) θέτω πρόγραμμα (στις δραστηριότητές μου, σε συγκεκριμένη εργασία μου, στη ζωή μου): *πρέπει να οργανωθώ, γιατί δεν θα τα βγάλω πέρα με όλα αυτά που έχω αναλάβει.*

οργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να σχεδιάζει και να θέτει κανείς (κάτι) σε λειτουργία: *αναλαμβάνω την ~ εράνου* ΣΥΝ. διοργάνωση **2.** η αρμονική συγκρότηση μερών συνόλου, με σκοπό την εύρυθμη και αποδοτική λειτουργία του: *η ~ τής εταιρείας πάσχει* / *έχει κενά* || *άψογη ~* || ~ *γραφείου* **3.** η ιδιότητα συνόλου να λειτουργεί με τρόπο που χαρακτηρίζεται από την παραπάνω συγκρότηση: *μια εταιρεία με υποδειγματική ~* **4.** η επισήμως συγκροτημένη ομάδα ατόμων, που συνδέονται με κοινές πεποιθήσεις και αγωνίζονται για την πραγμάτωση των ίδιων στόχων: ~ *για την προστασία των δικαιωμάτων τού πολίτη* / *προστασίας τού καταναλωτή* || *εντάσσομαι σε ~* || *μέλος οργάνωσης* || *κομματική* / *παρεκκλησιαστική* / *παραστρατιωτική* / *τρομοκρατική* / *οικολογική* / *ειρηνιστική* / *κοινωνική ~*. — **οργανωσιακός**, -ή, -ό.

οργανώσιμος, -η, -ο [1849] αυτός που είναι δυνατόν να οργανωθεί.

οργανωτής (ο) [1888], **οργανώτρια** (η) [1892] {οργανωτριών} πρόσωπο υπεύθυνο για την οργάνωση ενός έργου, μιας εκδήλωσης κ.λπ.

οργανωτικός, -ή, -ό [1884] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οργάνωση: ~ *προβλήματα* / *πνεύμα* / *αλλαγή* / *σχήμα* || *«η Καβάλα και η Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν ως ~ κέντρα τής καπνοπαραγωγής στη Μακεδονία»* (εφημ.) || *η ~ επιτροπή τού συνεδρίου* / *των αγώνων* **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι κατάλληλος ή ικανός να οργανώσει (κάτι): ~ *νους* / *τύπος* / *προσωπικότητα* || (ως ουσ.) *η Γραμματεία Οργανωτικού τού κόμματος.* — **οργανωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

οργασμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η κορύφωση τής σεξουαλικής διέγερσης και ικανοποίησης: *φθάνω σε ~* **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας: *οικοδομικός ~* **3.** (για τη φύση) η άνοιξη: *«Άνοιξη! Η νεότης τού χρόνου! Τι ~!»* (Γρ. Ξενόπουλος). — **οργασμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οργώ (-άω)* «έχω έντονη επιθυμία (κυρ. για συνουσία)» < *οργή* (βλ.λ.)].

οργή (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη ψυχική κατάσταση που προκαλείται από αδικία, προσβολή ή γενικότ. κάτι που δυσαρεστεί και εκδηλώνεται με επιθετική συμπεριφορά και επιθυμία για εκδίκηση, ο έντονος θυμός: *στιγμή* / *ξέσπασμα οργής*· ΦΡ. (α) **οργή Θεού** μεγάλες συμφορές και δοκιμασίες: ~ *έπεσε σ' αυτό το σπίτι* ΣΥΝ. θεομηνία (β) ***φωνή λαού, οργή Θεού*** βλ. λ. *φωνή* (γ) ***δίνω τόπο στην οργή*** (*δότε τόπον τῇ ὀργῇ*, Κ.Δ. *Ρωμ.* 12, 19) συγκρατώ τον θυμό μου (δ) ***να πάρει η οργή!*** έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλου εκνευρισμού: *~! Τώρα βρήκε να μου χαλάσει το αυτοκίνητο!* (ε) ***άι στην οργή!*** για την έκφραση αγανάκτησης, που μπορεί να στρέφεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα. Επίσης (λαϊκ.) **όργητα** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χαρακτήρας, έντονη ιδιοσυγκρασία», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. ūrjā «τροφή, σθένος», πράγμα που οδηγεί σε Ι.Ε. *werg- / *worg- «φουσκώνω (από οργή, δύναμη)». Η σημασιολ. εξέλιξη «χαρακτήρας» → «θυμός» μαρτυρείται επίσης στο αρχ. ιρλ. ferc «θυμός». Λιγότερο πιθ. η άποψη ότι οργή < **ὀρ(ο)γά* (με συγκοπή) < *ὀρέγω* «απλώνω» - «επιθυμώ έντονα». Η λ. *ὀργή* (η οποία δεν εμφανίζεται στον Όμηρο) αναφέρεται κυρ. στην εκδήλωση τής αγανάκτησης με βίαιη συμπεριφορά, η οποία όμως δεν περιλαμβάνει και τη μνησικακία (όπως η λ. *χόλος*), καλύπτει δε στενότερο σημασιολ. πεδίο από τη λ. *θυμός* (βλ.λ.)].

οργιά (η) → οργυιά

όργια (τα) → όργιο

οργιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {οργίασα} **1.** (κυριολ.) συμμετέχω σε όργια (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.) χαρακτηρίζομαι από μεγάλη ένταση, από έξαρση των στοιχείων μου: *οργιάζουν οι φήμες για πραξικόπημα* || *κοντά στον ποταμό η βλάστηση οργιάζει* || *Η φαντασία σου οργιάζει! Δεν έκανα τίποτε από αυτά που ισχυρίζεσαι!* **3.** ενεργώ με τρόπο αυθαίρετο, ασύδοτο: *τα μέλη παρακρατικών οργανώσεων οργιάζουν στο παρασκήνιο των εκλογών* **4.** κάνω απίστευτα, καταπληκτικά πράγματα: *οργίασε χθες ο επιθετικός τής Λίβερπουλ· έκανε ό,τι ήθελε τους αντιπάλους.* — **οργιαστής** (ο) [μτγν.] (σημ. 1).

οργιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με όργια: ~ *χορός* / *τελετή* **2.** (μτφ. για τη βλάστηση) πολύ πυκνός και ανεπτυγμένος (βλ. κ. λ. *οργιώδης*). — **οργιαστικά** επίρρ.

οργίζω ρ. [αρχ.] {όργισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προκαλώ την οργή και τον θυμό σε (κάποιον), εξαγριώνω ΣΥΝ. εξοργίζω, θυμώνω **2.** (μεσοπαθ. ***οργίζομαι***) καταλαμβάνομαι από θυμό και αγανάκτηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*

οργίλος, -η, -ο **1.** πολύ θυμωμένος, οργισμένος: ~ *ύφος* / *δήλωση* ΣΥΝ. εξοργισμένος **2.** αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, οξύθυμος. — **οργίλως** επίρρ. [αρχ.]. **οργιλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀργή* + παραγ. επίθημα *-ίλος*].

όργιο (το) {οργί-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ακόλαστη πράξη που οφείλεται σε αχαλίνωτα σαρκικά πάθη: *ρωμαϊκά ~* || *επιδίδομαι σε ~* **2.** (εκφραστ.) (α) για κάτι που εμφανίζεται σε μεγάλη ένταση ή έξαρση: ~ *παραπληροφόρησης* / *φημών για καταστροφικό σεισμό* (β) σειρά παράνομων ή αθέμιτων πράξεων: ~ *φημών για καταστροφικό σεισμό* || ~ *προσλήψεων στο Δημόσιο* **3.** (αργκό, ως χαρακτηρισμός προσώπου με απαράδεκτη συμπεριφορά και νοοτροπία ή ανίκανου να χειριστεί σωστά κάτι): *είναι ~ ο άνθρωπος· δεν μπορεί να κάνει τίποτα σωστά!* • **4. όργια** (τα) (στην αρχαιότητα) μυστηριακές τελετές προς τιμήν κάποιου θεού: *διονυσιακά ~.* — **οργιαστικός**, -ή, -ό [αρχ.], **οργιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μυστηριακές πράξεις (κυρ. προς τιμήν τού Διονύσου και τής Δήμητρας)», ετυμολ. βαθμ. θ. που απαντά στη λ. *ἔργον* (βλ.λ.), πιθ. μέσω αμάρτυρου ουσ. **Fοργά*. Στην εξέλιξη προς τη σημ. «ακόλαστες, ανήθικες πράξεις» συνέβαλε τόσο η παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *ὀργή* (βλ. λ. *οργασμός*) όσο και η δυσμενής θεώρηση τού περιεχομένου των μυστηριακών *ὀργίων* κατά τη χριστιανική εποχή].

οργιστικός, -ή, -ό [μεσν.] εξοργιστικός.

οργιώδης, -ης, -ες [1887] {οργιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με όργια, οργιαστικός· ΦΡ. (μτφ.) ***οργιώδης / οργιαστική βλάστηση*** η υπερβολικά ανεπτυγμένη βλάστηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οργκανάιζερ (το) {άκλ.} **1.** σημειωματάριο δερματόδετο ή με πλαστικό κάλυμμα, που ανοίγει σαν βιβλίο, διαθέτει ημερολόγιο για να σημειώνει κανείς τα καθημερινά ραντεβού και τις υποχρεώσεις του, μικρή ατζέντα για τηλέφωνα και διευθύνσεις κ.λπ. (πβ. λ. *ατζέντα*) **2.** ηλεκτρονική ατζέντα τσέπης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. organiser < organise < organ (< αρχ. *ὄργανον*)].

οργουελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγγλο συγγραφέα Τζωρτζ Όργουελ (1903-1950) **2.** αυτός που περιγράφει το μέλλον τής ανθρωπότητας προβλέποντας συνθήκες ελευθερίας, κυβερνητικής παρεμβάσεως στην προσωπική ζωή των πολιτών κ.λπ. (όπως περιγράφονται στο βιβλίο τού Τζ. Όργουελ «1984»). — **οργουελικά** επίρρ.

οργυιά (η) (σχολ. ορθ. *οργιά*) **1.** μονάδα μήκους ίση με την απόσταση των χεριών τεντωμένων στα πλάγια **2.** ΝΑΥΤ. αγγλική μονάδα μήκους ίση με δύο γιάρδες, δηλ. 1,83 μέτρα (χρησιμοποιείται κυρίως για τη μέτρηση τού βάθους τής θάλασσας).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄργυια*, πιθ. < **ὀρογυῖα* (με συγκοπή), παρακ. χωρίς αναδιπλασιασμό και χρονική αύξηση (μαρτυρείται άλλωστε το δευτερογενές αρχ. *ὀρόγυια*) < ρ. *ὀρέγω* «απλώνω, εκτείνω - επιθυμώ» (βλ. λ. *ορέγομαι*). Κατ' άλλη άποψη *ὄργυια* < **ὤργυια* (βραχυντικός νόμος τού Osthoff) < **ὠρογυῖα* (με συγκοπή), μτχ. τού παρακ. *ὤρογα* (ρ. *ὀρέγω*)].

οργώ ρ. αμετβ. {οργάς...· μόνο στον ενεστ.} (για πρόσ. κ. ζώα) βρίσκομαι σε οργασμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀργῶ (-άω)* < *ὀργή* (βλ.λ.)].

όργωμα (το) [μεσν.] {οργώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκάψιμο τής γης με αλέτρι ή τρακτέρ **2.** η εδαφική έκταση που έχει οργωθεί. Επίσης **όργωση** (η).

οργώνω ρ. μετβ. {όργω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκάβω τη γη με αλέτρι ή τρακτέρ ΣΥΝ. αροτριώ **2.** (μτφ.) διασχίζω (έκταση, εκτεταμένη περιοχή) για ορισμένο σκοπό: *η αστυνομία έχει οργώσει όλο το νησί, ψάχνοντας για τον δολοφόνο.* — **οργωτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀργῶ (-άω)* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώνω*), αρχική σημ. «αρδεύομαι» (πβ. *ὀργάς* «εύφορη γη, ποτισμένη, έτοιμη προς καλλιέργεια») < *ὀργή* (βλ.λ.). Για την άλλη σημ. τού ρ. *ὀργῶ* «έχω έντονη επιθυμία για συνουσία» βλ. λ. *ὀργασμός*].

ορδή (η) [1875] άτακτο πλήθος πολεμιστών, που βιαιοπραγεί, λεηλατεί και καταστρέφει τις περιοχές από τις οποίες διέρχεται: *οι ~ τού Αττίλα* / *των βαρβάρων* / *των εχθρών* || (μτφ.) *ορδές τουριστών* ΣΥΝ. στίφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. horde < ταταρ. (h)orda «στρατόπεδο», πβ.

κ. τουρκ. ordu].

ορεβουάρ επιφ. εις το επανιδείν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. au revoir «εις το επανιδείν»].

ορέγομαι ρ. μετβ. αποθ. {ορέχτηκα} (λαϊκ.) κατέχομαι από έντονη επιθυμία για (κάτι). λαχταρώ: ~ *πλούτη και τιμές / ένα ποτό* ΣΥΝ. ποθώ, επιθυμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορέγω* «απλώνω. εκτείνω» (και μτφ. «επιθυμώ πολύ») < *ό-* προθεμ. + I.E. *reg- «διευθύνω, κατευθύνω, τεντώνω», πβ. σανσκρ. r-ñ-játi «εκτείνομαι», λατ. rego «ευθύνω, κυβερνώ». rex «βασιλιάς», γαλλ. roi. droit «δικαίωμα, δίκαιο», ισπ. derecho (< λατ. de-rectus). γερμ. recht. αγγλ. right κ.ά. Ομόρρ. *όργυια* (βλ. λ. *οργυιά*). Παράγ. *όρεξις (-η), ορεκτ-ικός* κ.ά.].

ορειβασία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανάβαση στα βουνά **2.** (ειδικότ. ως άθλημα) ανάβαση σε βουνά με κατάλληλο εξοπλισμό ή γενικότ. η διάβαση δύσβατων περιοχών, η πεζοπορία στη φύση ΣΥΝ. αλπινισμός.

ορειβάτης (ο) {ορειβατών}. **ορειβάτισσα** (η) {ορειβατισσών} πρόσωπο που επιδίδεται στην ορειβασία ως άθλημα ΣΥΝ. αλπινιστής. — **ορειβατώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορει-* (< *όρος*) + *-βάτης* < *βαίνω*].

ορειβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ορειβασία και τους ορειβάτες: ~ *σύλλογος / καταφύγιο / εξοπλισμός*.

ορεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα όρη: ~ *κλίμα / αέρας / μονοπάτι / πληθυσμός*· ΦΡ. **ορεινός όγκος** μεγάλο βουνό ή σύνολο βουνών που καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση: *ο ~ τής Πεντέλης / τής Πάρνηθας* ΣΥΝ. βουνήσιος **2.** (για τόπο) γεμάτος βουνά: ~ *χώρα* **3.** **ορεινά** (τα) οι περιοχές που έχουν πολλά βουνά: *στα ~ τού νησιού το κλίμα είναι πιο ψυχρό* **4.** ΙΣΤ. **Ορεινοί** (οι) (γαλλ. Les Montagnards) ομάδα ριζοσπαστών βουλευτών. οι οποίοι στη γαλλική Συμβατική Συνέλευση μετά την Επανάσταση τού 1789 κατείχαν τα άνω έδρανα και ήταν αντίπαλοι των Γιρονδίνων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **όρεσ-νός* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *-σν-* και αντέκταση) < *όρος. όρους* (< **όρεσ-ος*)].

ορειχάλκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ορείχαλκο: ~ *άγαλμα* (πβ. λ. *μπρούντζινος*) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. **ορειχάλκινη εποχή** δεύτερη προϊστορική περίοδος τής εποχής των μετάλλων. που χαρακτηρίζεται από την ανακάλυψη και χρήση τού ορειχάλκου.

ορείχαλκος (ο) {ορειχάλκου | χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα χαλκού και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή αντικειμένων και στη διακοσμητική (πβ. λ. *μπρούντζος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορει-* (< *όρος*) + *χαλκός*].

ορειχαλκουργία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνική τής κατεργασίας τού ορειχάλκου **2.** η βιομηχανία παραγωγής τού ορειχάλκου.

ορειχαλκουργός (ο) [1840] τεχνίτης που κατεργάζεται τον ορείχαλκο και κατασκευάζει ορειχάλκινα αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < *ορείχαλκος* + *-ουργός* < *έργο*].

ορειχαλκώνω ρ. μετβ. {ορειχάλκω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω (επιφάνεια) με ορείχαλκο. — **ορειχάλκωση** (η).

ορεκτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ορεχτικός 1.** (για φαγητά ή ποτά) αυτός που λόγω τής γεύσης ή τής οσμής του διεγείρει την όρεξη για φαγητό: ~ *μεζέδες / μυρωδιές*· ΦΡ. **ορεκτικό ποτό** το απεριτίφ (βλ.λ.) **2.** **ορεκτικό** (το) έδεσμα ή ποτό που καταναλώνεται προ τού κυρίως φαγητού για να ανοίξει την όρεξη: *τους έβγαλα τζατζίκι για ~* ΣΥΝ. ορντέβρ. μεζές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορεκτός* < *ορέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*)].

ορεξάτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καλή και ευχάριστη διάθεση: *πολύ ~ μάς ήρθες σήμερα* ΣΥΝ. κεφάτος, ευδιάθετος **2.** αυτός που έχει έντονη διάθεση για κάτι: *μας ήρθε ~ για καβγά*.

όρεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις. -έξεων} **1.** η επιθυμία για φαγητό: *μου ανοίγει / κόβεται η ~* (αποκτώ/χάνω την επιθυμία μου για φαγητό) ΑΝΤ. ανορεξία· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τρώγοντας έρχεται / ανοίγει η όρεξη*** όσο περισσότερα αποκτά ή απολαμβάνει κανείς τόσο περισσότερα επιθυμεί (β) ***περί ορέξεως ουδείς λόγος*** για να δηλωθεί ότι οι προτιμήσεις ποικίλλουν από άτομο σε άτομο (γ) ***καλή όρεξη!*** (i) ως χαιρετισμός πριν από το γεύμα (ii) ευχετ. προς κάποιον που πρόκειται να φάει • **2.** (κατ' επέκτ.) επιθυμία ή διάθεση για μια ενέργεια: *τελευταίως δεν έχω ~ για δουλειά* || *έχεις ~ για καβγά;* ΣΥΝ. κέφι. προθυμία· ΦΡ. (α) (επιτιμητικά) ***όρεξη έχεις;*** άφησέ με ήσυχο: *Ήρθες να μου πεις τέτοια πράγματα βραδιάτικα: ~;* (β) ***άλλη όρεξη δεν είχα!*** δεν έχω καμία διάθεση να...: ~ *να κάθομαι τέτοια ώρα να ακούω αυτές τις ανοησίες!* (γ) ***ανοίγω την όρεξη (κάποιου)*** βλ. λ. *ανοίγω* (δ) ***η όρεξή μου τραβάει (κάτι)*** επιθυμώ (κάτι): *τι τραβάει η όρεξή σου;* || *να κάνεις ό,τι τραβάει η όρεξή σου* **3.** **ορέξεις** (οι) ενστικτώδεις επιθυμίες, συνήθ. σεξουαλικές: *ικανοποιώ τις ~ μου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όρεξις* < *ορέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*). Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *έχω όρεξη να..., μου κάνει όρεξη να...*, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανοίγω την όρεξη* (< γαλλ. ouvrir l'appétit). *καλή όρεξη!* (< γαλλ. bon appétit!), *περί ορέξεως ουδείς λόγος* (< γαλλ. des goûts on ne parle pas) κ.ά.].

ορεογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. **1.** η διαδικασία σχηματισμού των βουνών **2.** ο κλάδος που μελετά τον τρόπο σχηματισμού των βουνών. Επίσης **ορεογένεση**.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο-* (< *όρος*) + *γονία* < *γόνος*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orogénie].

ορεογραφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γεωγραφίας. που μελετά τη μορφολογία των βουνών και τα αναπαριστά ανάγλυφα σε χάρτες. — **ορεογραφικός**, -ή, -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. < *ορεο-* (< *όρος*) + *-γραφία* < *γράφω*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orographie].

ορεοδομή (η) **1.** η μορφολογία των βουνών **2.** η μορφολογία και η τεκτονική διαμόρφωση μιας χώρας.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο-* (< *όρος*) + *δομή*].

ορεομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ανάγλυφη παράσταση σε χάρτη τής μορφολογίας τού εδάφους με καμπύλες, σκιάσεις και χρώματα.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο-* (< *όρος*) + *-μετρία* < *μέτρο*. ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orometry].

ορεσίβιος, -α. -ο (λόγ.) αυτός που κατοικεί στα βουνά, σε ορεινές περιοχές: *οι ~ (κάτοικοι) τής Πίνδου* ΣΥΝ. ορεινός, βουνήσιος ΑΝΤ. πεδινός. καμπήσιος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ορεσι-* (δοτ. πληθ. τού ουσ. *όρος*) + *βίος*].

ορεσιπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδιαθεσία που παρατηρείται σε ορισμένα άτομα κατά την ανάβασή τους σε μεγάλα υψόμετρα λόγω τού μειωμένου οξυγόνου στον ατμοσφαιρικό αέρα.
[ΕΤΥΜ. < *ορεσι-* (δοτ. πληθ. τού αρχ. ουσ. *όρος*) + *-πάθεια* < *παθής* < *πάσχω*, πβ. αόρ. β' *έ-παθ-ον*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orésipathie].

Ορεστειακά (τα) τα αιματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1903 με αφορμή τη μετάφραση τής *Ορέστειας* τού Αισχύλου από τον Γ. Σωτηριάδη (από την αρχαία σε απλούστερη γλώσσα).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευαγγελικός*.

Ορέστης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο γιος τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμνήστρας. την οποία σκότωσε εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. (ήδη μυκ. O-re-ta) «ορεινός, κάτοικος των βουνών» < *όρος, όρους* (< **όρεσ-ος*)].

Ορεστιάδα[1] (η) ακριτική πόλη τής Θράκης στον νομό Έβρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ορεστιάς, -άδος*. επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ορέστης, αφού σκότωσε τη μητέρα του. ταξίδεψε στη Θράκη καταδιωκόμενος από τις Ερινύες και ίδρυσε την ομώνυμη πόλη].

Ορεστιάδα[2] (η) η λίμνη τής Καστοριάς (βλ. λ. *Καστοριά*, σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Από αρχ. λαό (*Ορέσται*. με μυθική καταγωγή από τον *Ορέστη*, υιό τού Αγαμέμνονα), ο οποίος κατοικούσε κοντά στον ποταμό Αώο. Σε αυτόν τον λαό οφείλει την ονομασία του και το *Άργος Ορεστικόν*. πόλη τού νομού Καστοριάς].

ορεχτικός, -ή, -ό ▸ ορεκτικός

ορθά επίρρ. [μεσν.] σωστά, κατάλληλα για την περίσταση: ~ *μιλάς* ΑΝΤ. εσφαλμένα· ΦΡ. **ορθά-κοφτά** ξεκάθαρα και απόλυτα. χωρίς επιφυλάξεις και χωρίς να αποκρύψω τίποτα: *του μίλησα ~*. Επίσης (λόγ.) **ορθώς** [αρχ.].

ορθάδικο (το) (λαϊκ.) κέντρο διασκέδασης στο οποίο οι θαμώνες ακούν μουσική και πίνουν το ποτό τους κατά κανόνα όρθιοι.
[ΕΤΥΜ. < *όρθ(ιος)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*. πβ. κ. *σκυλ-άδικο, ξενυχτ-άδικο*].

ορθάνοιχτος, -η. -ο [μεσν.] (εκφραστ.) τελείως ανοιχτός, διάπλατος: ~ *μάτια / στόμα / παλάμη / πόρτα* ΣΥΝ. ολάνοιχτος ΑΝΤ. κατάκλειστος. - **ορθάνοιχτα** επίρρ.

όρθιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει κατακόρυφη διεύθυνση: *κράτα ~ το κορμί σου!* (ευθυτενής) ΣΥΝ. στητός ΑΝΤ. κεκλιμένος. οριζόντιος, ξαπλωτός **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ.) αυτός που στέκει στα πόδια του, εν αντιθέσει προς αυτόν που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος: *δεν βρήκε θέση στο τρένο και ταξίδεψε ~* || *μόλις που στέκομαι ~* (από κούραση) || *κάθομαι ~* (στέκομαι στα πόδια μου)· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***κοιμάμαι όρθιος*** (i) νυστάζω πάρα πολύ, δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου: *σήμερα ~* (ii) (συνήθ. μτφ.) είμαι αργόστροφος. βλάκας. δεν ξέρω τι μου γίνεται. δεν βρίσκομαι σε εγρήγορση: *βάλε κάποιον πιο ξύπνιο σ' αυτή τη δουλειά· αυτός κοιμάται όρθιος!* (β) ***στα όρθια*** (ως επίρρ.) χωρίς να κάθεται (κάποιος). στεκόμενος: *ήπιε έναν καφέ ~* **3.** (για πράγμ.) αυτός που στέκεται στη στενή του βάση: *βάζω τα βιβλία ~ στο ράφι* (και όχι ξαπλωτά)· ΦΡ. **όρθιο πιάνο** πιάνο τού οποίου οι χορδές είναι κάθετες στα πλήκτρα (πβ. *πιάνο με ουρά*. λ. *ουρά*) **4.** (για επικλινή επίπεδα) αυτός που παρουσιάζει έντονη κλίση· (για δρόμο) απότομα ανηφορικός: ~ *στέγη / κλίμακα*. — **όρθια / ορθίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορθός* (βλ.λ.)].

ορθίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ορθού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rectite].

ορθο- κ. **ορθό-** κ. **ορθ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι είναι όρθιος. κάθετος (κυρ. σε επιστημ. όρους): *ορθό-πτερο, ορθό-τριχος* **2.** το ορθό. το σωστό: *ορθό-δοξος. ορθο-φωνία. ορθο-γραφία* **3.** ΙΑΤΡ. τη σχέση τού ορθού (τμήματος τού εντέρου) με άλλο όργανο: *ορθο-κολπικός, ορθο-κυστικός. ορθο-μητρικός* κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *ορθός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους. λ.χ. γαλλ. orthopédie. orthoscopie. Βλ. κ. *ορθόν*].

ορθόβουλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που σκέπτεται και αποφασίζει σωστά ΣΥΝ. συνετός, γνωστικός, νουνεχής, φρόνιμος ΑΝΤ. άμυαλος. — **ορθοβουλία** (η) [μτγν.].

ορθογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. χαρακτηριστικό τής εξέλιξης των έμβιων όντων. κατά το οποίο τείνουν να εξελίσσονται κατά τρόπο σταθερό και προς συγκεκριμένη κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orthogenèse].

ορθογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η σωστή γραφή των λέξεων. σύμφωνα με την ετυμολογία τής λέξης και τους κανόνες τής γραμματικής ΑΝΤ. ανορθογραφία **2.** (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται τη σωστή γραφή των λέξεων **3.** το σύστημα σύμφωνα με το οποίο γράφονται οι λέξεις. το σύνολο των ορθογραφικών κανόνων: *η ~ τής Ν. Ελληνικής είναι ιστορική* (βλ. λ. *ιστορικός*) || *φωνητική ~* (βλ. λ. *φωνητικός*).

ορθογραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σωστή γραφή των λέξεων: ~ *κανόνας* || *έκανα ένα ~ λάθος· έγραψα το «θάλασσα» με ένα «σ»* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ορθογραφία ως σύστημα γραφής των λέξεων: ~ *μεταρρύθμιση*.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η ορθή γραφή. δηλ. η ορθογραφία μιας λέξης, σε γλώσσες με ιστορική ορθογραφία όπως η Ελληνική, συνδέεται άμεσα με την ετυμολογική προέλευση τής λέξης, με την ιστορική της διαδρομή και με τους καθιερωμένους κανόνες παραγωγής των λέξεων. Έτσι λ.χ. η ορθή γραφή τής λ. **κτήριο** είναι με *-η-* (< *ευκτήριον οίκημα*) και όχι με *-ι-* (το *κτίζω* δεν μπορεί να δώσει παράγωγα σε *-ριο!*). *Τα ωά > ταουά > ταγουά > ταουγά > ταβγά > τ' αβγό* δείχνουν ότι η ορθή γραφή (το δίδαξε ο ιδρυτής τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα. ο Γ. Χατζιδάκις) είναι με *-β-*, αυτό που προκύπτει από τη φωνολογική εξέλιξη τής λέξης (η λ. *ωό* δεν μπορούσε να δώσει δίφθογγο *-αυ-*!). Η ορθή γραφή των *ανανδρία, πρωτοπορία, ανεξιθρησκία* είναι με *-ι-* και όχι με *-ει-*, αφού οι λέξεις προέρχονται από τα σύνθετα *άνανδρος – ανανδρία. πρωτοπόρος – πρωτοπορία, ανεξίθρησκος – ανεξιθρησκία* και όχι απευθείας από τα *ανδρεία, πορεία* και *θρησκεία*. Με τη συντομογραφία **σχολ. ορθ.** (= σχολική ορθογραφία) σημειώνεται η ορθογραφία μικρού αριθμού λέξεων. όπως δίδεται στη **Σχολική Γραμματική** (Τριανταφυλλίδη). Η ορθογραφία αυτή είτε έχει καθιερωθεί παλαιότερα είτε στηρίζεται σε παλαιότερες ή και διαφορετικές απόψεις για την ετυμολογία των σχετικών λέξεων που καθορίζει και την ορθογραφία τους. Η χρήση έχει επίσης συνδεθεί με μορφές ορθογραφίας ορισμένων λέξεων. στις οποίες έχει συνηθίσει ο μέσος αναγνώστης και οι οποίες απαντούν κατά κανόνα στα σχολικά βιβλία. μολονότι δεν καταχωρίζονται (όπως συμβαίνει με άλλες) στο ορθογραφικό τμήμα τής σχολικής γραμματικής (γι' αυτό και δεν φέρουν την ένδειξη *σχολ. ορθ.*). Η ορθή γραφή (σύμφωνα με την επιστημονική ετυμολογία) τέτοιων λέξεων ενδέχεται να ξενίσει τον αναγνώστη, αλλά η αιτιολόγησή τους βρίσκεται στο οικείο λήμμα (είτε στο ετυμολογικό τμήμα είτε σε Σχόλιο). Ο επιστήμονας λεξικογράφος δεν δεσμεύεται. βεβαίως. από τη σχολική ορθογραφία, ακολουθώντας τα νεότερα διδάγματα για την ετυμολογία και ορθογραφία των λέξεων τής Ελληνικής (η ίδια άλλωστε η Σχολική Γραμματική έχει αναθεωρήσει αρκετές παλαιότερες καθιερωμένες ορθογραφήσεις λέξεων). Πρέπει. τέλος, να σημειωθεί ότι η ορθογραφία των λέξεων. όπως άλλωστε και συνολικά η γλώσσα, έχει *δυναμικό* χαρακτήρα, που επιβάλλει να αναθεωρούνται ορθογραφικές επιλογές. όπου και όταν υπαγορεύεται από τα διδάγματα τής επιστήμης. Ακολουθούν οι κυριότερες λέξεις τής Ελληνικής που εμφανίζουν προβλήματα ορθογραφίας:

Α

αβγό	αντί	αυγό (σχολ. ορθ.)
αγιορείτης	»	αγιορίτης
αγώρι	»	αγόρι (σχολ. ορθ.)
-αίνω (βαθαίνω)	»	-ένω
αίολος	»	έωλος (συνήθης ορθ.)
αϊτός	»	αητός (παλαιότ.)
αλίμονο	»	αλλοίμονο (παλαιότ.)
αλλήθωρος	»	αλλοίθωρος (παλαιότ.)
αλλιώς	»	αλλοιώς (παλαιότ.)
αλλιώτικος	»	αλλοιώτικος (παλαιότ.)
αμνηστία	»	αμνηστεία
αναμειγνύω	»	αναμιγνύω
ανάμειξη	»	ανάμιξη
ανάμικτος	»	ανάμεικτος (σχολ. ορθ.)
ανανδρία	»	ανανδρεία
αναστήλωση	»	αναστύλωση
αναφιλητό	»	αναφιλυτό (παλαιότ.)
ανελλιπώς	»	ανελλειπώς
ανεξιθρησκία	»	ανεξιθρησκεία
ανιψιός	»	ανηψιός (παλαιότ.)
αντικρίζω	»	αντικρύζω (παλαιότ.)
αντικρινός	»	αντικρυνός (παλαιότ.)
αντιπροσωπία	»	αντιπροσωπεία (σχολ. ορθ.)
απάγκειο	»	απάγκιο (σχολ. ορθ.)
απολαβή	»	απολαυή (παλαιότ.)
-αρειό (πλυσταρειό)	»	-αριό (σχολ. ορθ.)
αρματολός	»	αρματωλός (παλαιότ.)
αρρώστια	»	αρρώστεια (παλαιότ.)
ατόφυος	»	ατόφιος (σχολ. ορθ.)
αφήνω	»	αφίνω (παλαιότ.)
αφτί	»	αυτί (σχολ. ορθ.)
(α)χηβάδα	»	(α)χιβάδα
αχρηστία	»	αχρηστεία (συνήθης ορθ.)

Β

βαλλάντιο / βαλλαντώνω	»	βαλάντιο / βαλαντώνω (συνήθης ορθ.)
βαρόνος	»	βαρώνος (παλαιότ.)
βαρυγγωμώ	»	βαρυγκωμώ
βεβαρημένος	»	βεβαρυμένος (παλαιότ.)
βερίκοκο	»	βερύκοκκο (παλαιότ.)
βιοτικός	»	βιωτικός
βλίτο	»	βλήτο (συνήθης ορθ.)
βογγώ	»	βογκώ
βορεινός	»	βορινός (σχολ. ορθ.)
βούλλα	»	βούλα (σχολ. ορθ.)
βουλλώνω	»	βουλώνω (σχολ. ορθ.)
βραδιά	»	βραδυά (παλαιότ.)
βραδιάζει	»	βραδυάζει (παλαιότ.)
Βρετανία	»	Βρετ(τ)αννία (παλαιότ.)
βρικόλακας	»	βρυκόλακας (συνήθης ορθ.)
βρόμα	»	βρώμα (συνήθης ορθ.)
βρόμη	»	βρώμη (συνήθης ορθ.)
βρομιά	»	βρωμιά (συνήθης ορθ.)
βρόμικος	»	βρώμικος (συνήθης ορθ.)
βρομώ	»	βρωμώ (συνήθης ορθ.)
βώλος / βωλοδέρνω	»	βόλος / βολοδέρνω (σχολ. ορθ.)

Γ

γαβγίζω	»	γαυγίζω (παλαιότ.)
γαρύφαλλο	»	γαρίφαλο (σχολ. ορθ.)
γειρτός	»	γυρτός (συνήθης ορθ.)
γέλιο	»	γέλοιο (παλαιότ.)
γκάμμα	»	γκάμα (συνήθης ορθ.)
γλείφω	αντί	γλύφω (παλαιότ.)
γλίνα	»	γλήνα
γλιστρώ	»	γλυστρώ (παλαιότ.)
γλύκυσμα	»	γλύκισμα (συνήθης ορθ.)
γλυτώνω	»	γλιτώνω
γόμμα	»	γόμα (σχολ. ορθ.)
γραίγος	»	γρέγος (συνήθης ορθ.)
γρασσίδι	»	γρασίδι (σχολ. ορθ.)
γροικώ	»	γρικώ (παλαιότ.)
γυιος	»	γιος (σχολ. ορθ.)
γώπα	»	γόπα (συνήθης ορθ.)

Δ

διαφήμιση	»	διαφήμηση
δίκιο	»	δίκηο (παλαιότ.)
δικλίδα	»	δικλείδα (συνήθης ορθ.)
διοξίδιο	»	διοξείδιο (συνήθης ορθ.)
διωρία	»	διορία (συνήθης ορθ.)
διώροφος	»	δυόροφος
δυόμισι	»	δυόμισυ (παλαιότ.)
δυόσμος	»	διόσμος (συνήθης ορθ.)
δυσφήμηση	»	δυσφήμιση (συνήθης ορθ.)
δωσίλογος	»	δοσίλογος (συνήθης ορθ.)

Ε

εγχείρηση	»	εγχείριση (συνήθης ορθ.)
-ειδερός	»	-ιδερός (σχολ. ορθ.)
ειδωλολατρία	»	ειδωλολατρεία (συνήθης ορθ.)
είναι	»	είνε (παλαιότ.)
-ειό (πλυσταρειό)	»	-ιό (σχολ. ορθ.)
ελιά	»	εληά (παλαιότ.)
ελιξήριο	»	ελιξίριο (συνήθης ορθ.)
έλκηθρο	»	έλκυθρο (παλαιότ.)
ελλιπής	»	ελλειπής
ενάμισης	»	ενάμισυς (παλαιότ.)
ενάμισι	»	ενάμισυ (παλαιότ.)
εναντθρώπηση	»	ενανθρώπιση (συνήθης ορθ.)
έξι	»	έξη (παλαιότ.)
επιμιξία	»	επιμειξία
επί τούτω	»	επί τούτο
εταιρεία	»	εταιρία
ετερόκλιτος	»	ετερόκλητος (συνήθης ορθ.)
εφορία	»	εφορεία (σχολ. ορθ.)

Ζ

ζήλια	»	ζήλεια (συνήθης ορθ.)
ζηλιάρης	»	ζηλειάρης

Η

-ήσιος (βουνήσιος)	»	-ίσιος (βουνίσιος) (σχολ. ορθ.)
ήσκιος	»	ίσκιος (σχολ. ορθ.)

Θ

Θεοφάνια (τα)	»	Θεοφάνεια (συνήθης ορθ.)

Κ

καβγάς	»	καυγάς (συνήθης ορθ.)
καήλα	»	καΐλα (σχολ. ορθ.)
καημένος	»	καϋμένος (παλαιότ.)
καημός	»	καϋμός (παλαιότ.)
καθάρειος	»	καθάριος (σχολ. ορθ.)
κάθισα	»	κάθησα (συνήθης ορθ.)
καθοίκι	»	καθίκι (συνήθης ορθ.)
καινούργιος	»	καινούριος (σχολ. ορθ.)
κακκάβι	»	κακάβι (σχολ. ορθ.)

κακκαβιά	αντί	κακαβιά (σχολ. ορθ.)
καλειά	»	καλιά
καλοιακούδα	»	καλιακούδα (σχολ. ορθ.)
καλοσύνη	»	καλωσύνη (παλαιότ.)
καλύτερος	»	καλλίτερος (παλαιότ.)
καμία	»	καμμία (παλαιότ.)
κανίβαλος	»	καννίβαλος (παλαιότ.)
καννάτα / καννάτι / καννατάς	»	κανάτα / κανάτι / κανατάς (συνήθης ορθ.)
καννέλα	»	κανέλα (σχολ. ορθ.)
κάννη	»	κάνη
καννόνι	»	κανόνι (σχολ. ορθ.)
καννονιά	»	κανονιά (σχολ. ορθ.)
καννονιέρης	»	κανονιέρης (σχολ. ορθ.)
καννονιοβολητής	»	κανονιοβολητής (σχολ. ορθ.)
καννονιοβολισμός	»	κανονιοβολισμός (σχολ. ορθ.)
καννονιοφόρος	»	κανονιοφόρος (σχολ. ορθ.)
κάννουλα	»	κάνουλα (σχολ. ορθ.)
κάππα	»	κάπα (συνήθης ορθ.)
κάππαρη	»	κάπαρη (συνήθης ορθ.)
καριοφίλι (τουφέκι)	»	καρυοφύλλι (παλαιότ.)
καρώτο	»	καρότο (σχολ. ορθ.)
κατασκοπία	»	κατασκοπεία (σχολ. ορθ.)
κατευοδώνω	»	κατεβοδώνω (σχολ. ορθ.)
καψώνι	»	καψόνι
κείτομαι	»	κοίτομαι
κελαϊδώ	»	κελαηδώ
κι	»	κι' / κ' (παλαιότ.)
κιάλια	»	κυάλια (παλαιότ.)
κλασικός	»	κλασσικός (παλαιότ.)
κλήδονας	»	κλύδωνας
κλοτσώ	»	κλωτσώ
κοιτάζω	»	κυττάζω (παλαιότ.)
κόκκαλο	»	κόκαλο (σχολ. ορθ.)
κοκκύτης	»	κοκίτης (σχολ. ορθ.)
κολλήγας	»	κολίγας (σχολ. ορθ.)
κολλητσίδα	»	κολλιτσίδα (σχολ. ορθ.)
κολοιός	»	κολιός (συνήθης ορθ.)
κομουνισμός	»	κομμουνισμός (συνήθης ορθ.)
κορώνα	»	κορόνα (σχολ. ορθ.)
κουκκί	»	κουκί (σχολ. ορθ.)
κουλλός	»	κουλός (σχολ. ορθ.)
κουλλούρι	»	κουλούρι (σχολ. ορθ.)
κόχη	»	κώχη
κρεβάτι	»	κρεββάτι (παλαιότ.)
κροκόδιλος	»	κροκόδειλος
κρωντήρι	»	κροντήρι (συνήθης ορθ.)
κτήριο	»	κτίριο (σχολ. ορθ.)
κωβιός	»	κοβιός (συνήθης ορθ.)

Λ

λαβράκι	»	λαυράκι (παλαιότ.)
λα(γ)ήνι	»	λαγύνι (παλαιότ.) / λαΐνι (συνήθης ορθ.)
λάκησα	»	λάκισα
λειανικός	»	λιανικός (σχολ. ορθ.)
λειανός	»	λιανός (σχολ. ορθ.)
λειχούδης	»	λιχούδης
λειώνω	»	λιώνω (σχολ. ορθ.) / λυώνω (παλαιότ.)
λημέρι	»	λιμέρι (παλαιότ.)
λιβάδι	»	λειβάδι(παλαιότ.)
λόξυγγας	»	λώξυγγας (παλαιότ.) / λόξιγκας (σχολ. ορθ.)
λυθρίνι	»	λιθρίνι

Μ

μαγγώνω	»	μαγκώνω
μαγκάνιο	»	μαγγάνιο (σχολ. ορθ.)
μαγκούρα	»	μαγγούρα (παλαιότ.)
μαζί	»	μαζύ / μαζή (παλαιότ.)
μακριά	»	μακρυά (παλαιότ.)
μαμμά	»	μαμά (συνήθης ορθ.)
μαμμή	»	μαμή (σχολ. ορθ.)
μαμμόθρεφτος	»	μαμόθρεφτος (συνήθης ορθ.)
μάννα (η)	»	μάνα (σχολ. ορθ.)
μάννα (το)	»	μάνα
μαντήλι	»	μαντίλι
μαυρειδερός	»	μαυριδερός (σχολ. ορθ.)
μείγμα / μείξη	»	μίγμα / μίξη
μετόπη	»	μετώπη
μητρυιά /μητρυιός	»	μητριά /μητριός (σχολ. ορθ.)
μικτός	»	μεικτός (σχολ. ορθ.)
μιτάτο	»	μητάτο (παλαιότ.)
μοιρολόι	»	μυρολόι (παλαιότ.)
μόλος	»	μώλος (συνήθης ορθ.)
μονοιάζω	»	μονιάζω (συνήθης ορθ.)
μοτοσυκλέτα	αντί	μοτοσικλέτα (σχολ. ορθ.)

μουλλωχτός	»	μουλωχτός (συνήθης ορθ.)
μπαλλώνω / μπάλλωμα / μπαλλωματής	»	μπαλώνω / μπάλωμα / μπαλωματής (συνήθης ορθ.)
μυζήθρα	»	μιζίθρα

Ν

νεωτερίζω, -σμός, -στής	»	νεοτερίζω, -σμός, -στής
νηνί	»	νινί (συνήθης ορθ.)
νηστήσιμος	»	νηστίσιμος (σχολ. ορθ.)
νιώθω	»	νοιώθω (συνήθης ορθ.)
νοννός	»	νονός (σχολ. ορθ.)

Ξ

ξενιτειά	»	ξενιτιά (σχολ. ορθ.)
ξέρω	»	ξαίρω (παλαιότ.)
ξευτιλίζω	»	ξεφτιλίζω (συνήθης ορθ.)
ξεφτύζω	»	ξεφτίζω (συνήθης ορθ.)
ξηλώνω	»	ξυλώνω (παλαιότ.)
ξίγγι	»	ξύγκι (συνήθης ορθ.) / ξίγκι (σχολ. ορθ.)
ξίδι	»	ξύδι (συνήθης ορθ.) / ξείδι (παλαιότ.)
ξινός	»	ξυνός (συνήθης ορθ.)
ξόβεργα	»	ξώβεργα
ξυπάζω / ξυπασιά	»	ξιπάζω / ξιπασιά (σχολ. ορθ.)
ξυπασμένος	»	ξιπασμένος (σχολ. ορθ.)
ξυπόλυτος	»	ξυπόλητος (συνήθης ορθ.)
ξωκκλήσι	»	ξωκλήσι (σχολ. ορθ.)

Ο

οξιά	»	οξυά (παλαιότ.)
οξίδιο	»	οξείδιο (σχολ. ορθ.)
οξιδώνω, -ωση	»	οξειδώνω, -ωση (σχολ. ορθ.)
οργυιά	»	οργιά (σχολ. ορθ.)
ορθοπαιδικός	»	ορθοπεδικός
οχ	»	ωχ (συνήθης ορθ.)
οχαδερφισμός	»	ωχαδερφισμός (συνήθης ορθ.)

Π

παλληκάρι	»	παλικάρι (σχολ. ορθ.)
παππάς	»	παπάς (σχολ. ορθ.)
παραγυιός	»	παραγιός
πασσαλείφω	»	πασαλείφω (σχολ. ορθ.)
πατρυιός	»	πατριός (σχολ. ορθ.)
περηφάνια (αλλά υπερηφάνεια)	»	περηφάνεια (παλαιότ.)
πηγαιμός	»	πηγεμός (σχολ. ορθ.)
πηλάλα	»	πιλάλα (συνήθης ορθ.)
πιγούνι	»	πηγούνι (παλαιότ.)
πίνα	»	πίννα (παλαιότ.)
πιππίζω	»	πιπίζω
πιρούνι	»	πηρούνι (παλαιότ.)
πίτα	»	πήτα (παλαιότ.) / πίττα (συνήθης ορθ.)
πιτσυλώ, -ίζω	»	πιτσιλώ, -ίζω (συνήθης ορθ.)
πλατειάζω	»	πλατυάζω (παλαιότ.)
πλημύρα	»	πλημμύρα (σχολ. ορθ.)
πλημυρίδα	»	πλημμυρίδα (σχολ. ορθ.)
πλιγούρι	»	πληγούρι (συνήθης ορθ.)
ποπό!	»	πωπώ! (συνήθης ορθ.)
πουγκί	»	πουγγί (παλαιότ.)
πρίγκιπας	»	πρίγκηπας (παλαιότ.)
προάστιο	»	προάστειο (συνήθης ορθ.)
προεδρία	»	προεδρεία
πρύμα	»	πρίμα
πρωτύτερα	»	πρωτήτερα (παλαιότ.) / προτύτερα (παλαιότ.)
πώρωση	»	πόρωση (αλλά *οστεοπόρωση*)

Ρ

ρεβίθι	»	ρεβύθι (συνήθης ορθ.)
ρέβω	»	ρεύω (συνήθης ορθ.)
ρέγκα	»	ρέγγα (συνήθης ορθ.)
ρίγα, -ώνω	»	ρήγα, -ώνω (παλαιότ.)
ρομανικός	»	ρωμανικός (παλαιότ.)
ρομαντικός	»	ρωμαντικός (παλαιότ.)
ρύζι	»	ρίζι
ρωδάκινο	»	ροδάκινο (σχολ. ορθ.)
Ρώσος	»	Ρώσσος (παλαιότ.)

Σ

σάκος, -ί, -ούλα	»	σάκκος, -ί, -ούλα (παλαιότ.)
σβήνω	»	σβύνω (παλαιότ.)
σήτα	αντί	σίτα (παλαιότ.)

σινάφι	»	συνάφι (παλαιότ.)
σιντριβάνι	»	συντριβάνι (συνήθης ορθ.)
σιρίτι	»	σειρίτι (συνήθης ορθ.)
σιφώνι	»	σιφόνι (συνήθης ορθ.)
σιχαίνομαι	»	συχαίνομαι (παλαιότ.)
σκευρώνω, -ός	»	σκεβρώνω, -ός (συνήθης ορθ.)
σκυρόδεμα	»	σκιρόδεμα (παλαιότ.)
σπάγκος	»	σπάγγος (παλαιότ.)
στείβω	»	στύβω (σχολ. ορθ.)
στειλιάρι	»	στυλιάρι
στιβάδα	»	στοιβάδα
στοίβα	»	στίβα
στρυμώ(χ)νω	»	στριμώ(χ)νω (σχολ. ορθ.)
στυφάδο	»	στιφάδο (συνήθης ορθ.)
συγχίζω	»	συγχύζω (συνήθης ορθ.)
συκώτι	»	σηκώτι (παλαιότ.)
συναγρίδα	»	σιναγρίδα
συνοδία	»	συνοδεία (σχολ. ορθ.)
σύφιλη	»	σίφιλη
Τ		
τάλιρο	»	τάλληρο (παλαιότ.)
τανυέμαι	»	τανιέμαι (συνήθης ορθ.)
τανύζω	»	τανίζω (συνήθης ορθ.)
ταξίδι	»	ταξείδι (παλαιότ.)
τέσσερεις	»	τέσσερις (σχολ. ορθ.)
τζιτζυφιά	»	τζιτζιφιά (συνήθης ορθ.)
τζυριτζάντζουλα	»	τζιριτζάντζουλα (συνήθης ορθ.)
τιττυβίζω	»	τιτιβίζω (σχολ. ορθ.)
τόννος (ψάρι)	»	τόνος (σχολ. ορθ.)
τοπίο	»	τοπείο
τρελός / τρέλα	»	τρελλός / τρέλλα (παλαιότ.)
τσαγκάρης	»	τσαγγάρης (συνήθης ορθ.)
τσαννάκα	»	τσανάκα (συνήθης ορθ.)
τσαννακογλείφτης	»	τσανακογλείφτης (συνήθης ορθ.)
τσευδός	»	τσεβδός
τσηρώτο	»	τσιρότο (σχολ. ορθ.)
τσήτα, -ώνω	αντί	τσίτα, -ώνω
τσιγγούνης	»	τσιγκούνης (συνήθης ορθ.)
τσίνορο	»	τσύνορο (παλαιότ.)
τσιππούρα	»	τσιπούρα (συνήθης ορθ.)
τσυγκλώ	»	τσιγκλώ (συνήθης ορθ.)
τσύμα	»	τσίμα (συνήθης ορθ.)
τσυρίζω	»	τσιρίζω (συνήθης ορθ.)
τσυτσυρίζω	»	τσιτσιρίζω (συνήθης ορθ.)
Υ		
υνί	»	υννί (παλαιότ.)
υπερηφάνεια (αλλά περηφάνια)	»	υπερηφάνια
υπόχρεος	»	υπόχρεως (παλαιότ.)
Φ		
φάκελος	»	φάκελλος (παλαιότ.)
φηλί-κλειδί	»	φιλί-κλειδί (συνήθης ορθ.)
φίδι	»	φείδι (παλαιότ.)
φιλαινάδα	»	φιλενάδα (συνήθης ορθ.)
φιλονικώ, -ία	»	φιλονεικώ, -ία (παλαιότ.)
φιρί-φιρί	»	φυρί-φυρί (συνήθης ορθ.)
φιστίκι	»	φυστίκι (παλαιότ.)
φτειάχνω	»	φτιά(χ)νω (σχολ. ορθ.)
φτώχια	»	φτώχεια (σχολ. ορθ.)
φυντάνι	»	φιντάνι (συνήθης ορθ.)
φυσαλλίδα	»	φυσαλίδα (σχολ. ορθ.)
φύσκα	»	φίσκα (συνήθης ορθ.)
Χ		
χάννος	»	χάνος (συνήθης ορθ.)
χινόπωρο	»	χυνόπωρο / χεινόπωρο (παλαιότ.)
χλομός	»	χλωμός (σχολ. ορθ.)
χνότο	»	χνώτο (παλαιότ.)
χυμίζω / -ώ	»	χιμίζω / -ώ (σχολ. ορθ.)
Ω		
ώσμωση	»	όσμωση

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Οι λέξεις αυτές –όπως είχε από παλιά προταθεί στη Γραμματική τού Μ. Τριανταφυλλίδη (*Νεοελληνική Γραμματική*, Αθήνα 1941)– απλογραφούνται. Συγκεκριμένα, κάθε /i/ γράφεται με **ι** (όχι με *η* ή *υ*)· κάθε /o/ με **ο** (όχι με *ω*)· κάθε /e/ με **ε** (όχι με *αι*)· τα διπλά σύμφωνα /ll/, /nn/ κ.λπ. απλογραφούνται με **λ**, **ν** κ.τ.ό.· το /g/ γράφεται με **γκ** (όχι με *γγ*). Παραδείγματα:

βόλεϊ (< αγγλ. volley [ball])	αντί	βόλλεϋ (συνήθης ορθ.)
βοξίτης (< γαλλ. bauxite)	»	βωξίτης (συνήθης ορθ.)
γιοτ (< αγγλ. yacht)	»	γιωτ (συνήθης ορθ.)
γκολ (< αγγλ. goal)	»	γκωλ (παλαιότ.)
γουόκμαν (< αγγλ. walkman)	»	γουώκμαν (παλαιότ.)
εκλέρ (< γαλλ. éclair)	»	εκλαίρ (συνήθης ορθ.)
ερκοντίσιον (< αγγλ. air condition)	»	αιρ κοντίσιον (συνήθης ορθ.)
καρμπιρατέρ (< γαλλ. carburateur)	»	καρμπυρατέρ (συνήθης ορθ.)
καρό (< γαλλ. carreau)	»	καρρώ (παλαιότ.)
κιλότα (< γαλλ. culotte)	»	κυλόττα (παλαιότ.)
κλίρινγκ (< αγγλ. clearing)	»	κλήρινγκ (συνήθης ορθ.)
κολγκέρλ (< αγγλ. call girl)	»	κωλγκέρλ (παλαιότ.)
κολόνια (< γαλλ. [eau de] cologne)	»	κολώνια (παλαιότ.)
κομπινεζόν (< γαλλ. combinaison)	»	κομπιναιζόν (συνήθης ορθ.)
κοπιράιτ (< αγγλ. copyright)	»	κοπυράιτ (συνήθης ορθ.)
λέδη (< αγγλ. lady)	»	λαίδη (συνήθης ορθ.)
λιντσάρω (< αγγλ. lynch)	»	λυντσάρω (συνήθης ορθ.)
μαγιό (< γαλλ. maillot [de bain])	»	μαγιώ (παλαιότ.)
μιλέδη (< αγγλ. my lady)	»	μυλαίδη (συνήθης ορθ.)
μιλόρδος (< αγγλ. my lord)	»	μυλόρδος (συνήθης ορθ.)
μπίρα (< ιταλ. birra)	»	μπύρα (συνήθης ορθ.)
μποϊκοτάζ (< γαλλ. boycottage)	»	μπουϋκοτάζ (συνήθης ορθ.)
ντοκιμαντέρ (< γαλλ. documentaire)	αντί	ντοκυμανταίρ (συνήθης ορθ.)
οτοστόπ (< γαλλ. auto-stop)	»	ωτοστόπ (συνήθης ορθ.)
πέναλτι (< αγγλ. penalty)	»	πέναλτυ (παλαιότ.)
πιλοτή (< γαλλ. pilotis)	»	πυλωτή (συνήθης ορθ.)
πι(τ)ζάμα (< αγγλ. pyjama)	»	πυ(τ)ζάμα (συνήθης ορθ.)
πλεϊμπόι (< αγγλ. play boy)	»	πλέυ μπόυ (παλαιότ.)
πορτρέτο (< γαλλ. portrait)	»	πορτραίτο (συνήθης ορθ.)
ρεστοράν (< γαλλ. restaurant)	»	ρεστωράν (συνήθης ορθ.)
ροσμπίφ (< γαλλ. rosbif < αγγλ. roast beef)	»	ροσμπήφ (συνήθης ορθ.)
σαντιγί (< γαλλ. chantilly)	»	σαντιγύ (συνήθης ορθ.)
σεζλόνγκ (< γαλλ. chaise longue)	»	σαιζλόνγκ (συνήθης ορθ.)
σεζόν (< γαλλ. saison)	»	σαιζόν (συνήθης ορθ.)
σοβινισμός (< γαλλ. chauvinisme)	»	σωβινισμός (συνήθης ορθ.)
σοτέ (< γαλλ. sauté)	»	σωτέ (συνήθης ορθ.)
σοφέρ (< γαλλ. chauffeur)	»	σωφέρ (συνήθης ορθ.)
στριπτίζ (< αγγλ. strip tease)	»	στριπτήζ (συνήθης ορθ.)
ταμπλό (< γαλλ. tableau)	»	ταμπλώ (συνήθης ορθ.)
τερέν (< γαλλ. terrain)	»	τερραίν (συνήθης ορθ.)
τζόκεϊ (< αγγλ. jockey)	»	τζόκεϋ (συνήθης ορθ.)

τρένο (< ιταλ. treno < γαλλ. train)	»	τραίνο (συνήθης ορθ.)	φουτμπόλ (< αγγλ. foot ball)	»	φουτμπώλ (παλαιότ.)
τρικ (< γαλλ. truc)	»	τρυκ (συνήθης ορθ.)	χίπι (< αγγλ. hippy)	»	χίππυ (παλαιότ.)
τρόλεϊ (< αγγλ. trolley [bus])	»	τρόλλεϋ (συνήθης ορθ.)	χολ (< αγγλ. hall)	»	χωλ (παλαιότ.)
φεριμπότ (< αγγλ. ferry boat)	»	φέρρυ-μπωτ (συνήθης ορθ.)			

Σε σχέση με την ορθογραφία των ξένης προελεύσεως (δανείων) ελληνικών λέξεων, πρέπει να προσεχθούν τα εξής: (α) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε κύρια ονόματα, απλογραφούνται και αυτές (μολονότι η απόδοση των κυρίων ονομάτων διατηρεί, κατά κανόνα, την αρχική μορφή τού ξένου κύριου ονόματος βάσει τής αρχής τής αντιστρεψιμότητας, π.χ. Βολταίρος (Voltaire), Ρουσσώ (Rousseau), Γκαίτε (Göthe/Goethe)), διότι η σχέση τους με τα κύρια ονόματα είναι έμμεση: προέρχονται από ξένα ουσιαστικά ή ρήματα, που ετυμολογούνται από κύρια ονόματα· π.χ. **βοξίτης** (όχι *βωξίτης*) από το γαλλ. bauxite, που ετυμολογείται από το τοπωνύμιο Baux-de-Provence· **κολόνια** (όχι *κολώνια*) από το γαλλ. eau de Cologne· **μποϊκοτάζ** (όχι *μποϋκοτάζ*) από το γαλλ. boycottage, το οποίο από αγγλ. boycott, που προέρχεται από το όνομα τού Ιρλανδού κτηματία James Boycott· **σοβινισμός** (όχι *σωβινισμός*) από το γαλλ. chauvinisme, που προήλθε από τον Γάλλο πατριώτη N. Chauvin· **σαντιγί** (όχι *σαντιγύ*) από το γαλλ. crème chantilly, το οποίο ανάγεται στο μεσαιωνικό ανάκτορο και τοπωνύμιο Chantilly· **λιντσάρω** (όχι *λυντσάρω*) από το αγγλ. lynch, που ανάγεται στο όνομα ενός Αμερικανού δικαστή ή λοχαγού, τού Ch. Lynch· **γκάλοπ** (όχι *γκάλλοπ*) από το αμερ. gallup που προήλθε από τον Αμερικανό στατιστικολόγο George Gallup (β) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε ελληνικές λέξεις, που είναι δηλ. ό.τι ονομάζουμε **αντιδάνεια**, γράφονται στην Ελληνική με την ελληνική ορθογραφία τους· π.χ. **γλυκερίνη** (όχι *γλικερίνη*) από το γαλλ. glycérine, το οποίο ανάγεται στο ελλην. **γλυκ-ός / γλυκ-ερός**· **δυναμό** (όχι *διναμό*) από το γαλλ. [machine] dynamo[électrique], που προέρχεται από το ελλην. **δύναμη**· **καννελόνια** (όχι *κανελόνια*) από το ιταλ. cannelloni που ανάγεται στο ελλην. **κάννη**· **μπαλλάντα, μπαλλαρίνα, μπαλλέτο, μπάλλος** τα οποία ανάγονται στο ελλην. *βαλλίζω*· **οξυζενέ** (όχι *οξιζενέ*) από το γαλλ. oxygéné, που ανάγεται στα ελλ. **οξύς + -γενής** (**γίγνομαι**· πβ. **οξυγόνο**)· **πυρέξ** (όχι *πιρέξ*) από το γαλλ. pyrex, το οποίο συνδέεται ετυμολογικά με το ελλην. **πυρ**· **σπειράλ** (όχι *σπιράλ*), το οποίο ανάγεται στο ελλην. *σπείρα*· **στρυχνίνη** (όχι *στριχνίνη*) από το γαλλ. strychnine, το οποίο ανάγεται στο ελλ. **στρύχνος**· **στυλ** (όχι *στιλ*) από το γαλλ. style, το οποίο προήλθε από το λατ. stilus (ή stylus) που ίσως ανάγεται στο ελλην. **στύλος** (άρα και **στυλίστας, στυλάκι**)· **στυλό** (όχι *στιλό*) από το γαλλ. stylo(graphe), το οποίο προήλθε από το ελλην. **στύλος**· **σύφιλη** (όχι *σίφιλη*) από το γαλλ. syphilis, που πλάστηκε από το ελληνικό **Σύφιλος**, όνομα βοσκού στον Οβίδιο· **τζύρος** (όχι *τζίρος*) από το ιταλ. giro, που προέρχεται από το ελλην. **γύρος**· **φυλλοξήρα** (όχι *φιλοξίρα*) από το γαλλ. phyloxéra, που σχηματίστηκε από τα ελλην. **φύλλο** και **ξηρός**· **χλώριο, χλωροφύλλη, χλωροφόρμιο** κ.τ.ό. γράφονται **χλωρο-** (και όχι *χλορο-*), γιατί η ξένη λ. chloro- προέρχεται από το ελλην. **χλωρός** (το **χλωροφύλλη** < γαλλ. chlorophylle < *χλωρός + φύλλο*)· **χρώμιο, χρωμο-** γράφονται **χρωμο-** (όχι *χρομο-*), γιατί ανάγονται στο ελλην. **χρώμα**.

ορθογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που γράφει σωστά, σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες ΑΝΤ. ανορθόγραφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

ορθογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ορθογραφείς... | ορθογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω ακολουθώντας τους γραμματικούς κανόνες, χωρίς ορθογραφικά λάθη. - **ορθογράφηση** (η).

ορθογωνίζω ρ. μετβ. {ορθογώνισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω κάποιο σχήμα σε ορθογώνιο, για να υπολογιστεί πιο εύκολο το εμβαδόν του.

ορθογώνιος, -α, -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ. **1.** αυτός που έχει ορθές γωνίες **2.** (α) ***ορθογώνιο τρίγωνο*** το τρίγωνο που έχει τη μία γωνία του ορθή ΑΝΤ. αμβλυγώνιο, οξυγώνιο (β) ***ορθογώνιο παραλληλόγραμμο*** το παραλληλόγραμμο τού οποίου οι γωνίες είναι ορθές (γ) ***ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο*** παραλληλεπίπεδο τού οποίου όλες οι έδρες είναι ορθογώνια παραλληλόγραμμα. - **ορθογώνια / ορθογωνίως** επίρρ., **ορθογώνιση** (η), **ορθογωνισμός** (ο).

ορθοδοντία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ορθή θέση των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthodontie].

ορθοδοντική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος τής οδοντιατρικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και αντιμετώπιση ανωμαλιών τής οδοντοστοιχίας (π.χ. προβληματικής σύγκλεισης δοντιών κ.ά.).

ορθοδοντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοδοντική: ~ *θεραπεία / μηχάνημα* **2. ορθοδοντικός** (ο/η) οδοντίατρος που έχει ειδικευθεί στην ορθοδοντική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthodontique].

Ορθοδοξία (η) [μτγν.] {Ορθοδοξιών} (α) η ορθή θρησκευτική πίστη, σε αντιδιαστολή προς τις αιρετικές δοξασίες, η διδασκαλία και το δόγμα τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ΑΝΤ. ετεροδοξία, κακοδοξία (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή τής Ορθοδοξίας*** (μεσν. φρ.) η πρώτη Κυριακή τής Μεγάλης Σαρακοστής, κατά την οποία η Ορθόδοξη Εκκλησία γιορτάζει την αναστήλωση των εικόνων (ήττα των εικονομάχων) και τη νίκη της επί όλων των αιρέσεων (843) **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των πιστών που αποτελούν μέλη τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

ορθοδοξία (η) [μτγν.] {ορθοδοξιών} η ορθή γνώμη και πρακτική, η σύμφωνη με ορισμένες αρχές: *κομματική / πολιτική / οικονομική* ~.

ορθόδοξος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ορθόδοξη Εκκλησία: ~ *διδασκαλία / παράδοση / έθνος* **2. *Ορθόδοξη*** (λόγ. **-ος**) ***Εκκλησία*** η Ανατολική Χριστιανική Εκκλησία, η οποία προέκυψε από το σχίσμα με τη Ρωμαιοκαθολική το 1054, αναγνωρίζει ως αυθεντίες την Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση και αποτελείται από διάφορες αυτοκέφαλες και αυτόνομες Εκκλησίες (π.χ. την Ελληνική, τη Ρωσική, τη Σερβική κ.ά.)· βασίζεται στο ορθόδοξο δόγμα (Αγ. Τριάδα, εκπόρευση τού Αγ. Πνεύματος μόνο από τον Πατέρα κ.ά., βλ. κ. λ. *πιστεύω*) **3. ορθόδοξος** (ο), **ορθόδοξη** (η) χριστιανός που πρεσβεύει τα δόγματα τής Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας, σε αντιδιαστολή προς τους οπαδούς των άλλων χριστιανικών δογμάτων (π.χ. ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες) ● **4.** αυτός που συμφωνεί με την ορθή θρησκευτική πίστη, το ορθό δόγμα **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που ακολουθεί με συνέπεια και χωρίς παρεκκλίσεις τις αρχές μιας ιδεολογίας ή θεωρίας: ~ *μαρξιστής / δημοτικιστής* ● **6.** αυτός που συμφωνεί με τα καθιερωμένα, με τα παραδεκτά: ~ *πρακτική / μέθοδος* ΑΝΤ. ανορθόδοξος. — **ορθόδοξα** κ. (λόγ.) **ορθοδόξως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ορθο-* + *-δοξος* < *δόξα*, αρχική σημ. «γνώμη, άποψη»].

ορθοδρομία (η) {ορθοδρομιών} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ο συντομότερος πλους, που γίνεται πάνω σε τόξο τού μέγιστου κύκλου τής Γης ΑΝΤ. λοξοδρομία. — **ορθοδρομικός**, -ή, -ό, **ορθοδρομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. orthodromie < αρχ. *ὀρθοδρομῶ* < *ὀρθός* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

ορθοέπεια (η) {χωρ. πληθ.} η σωστή γλωσσική διατύπωση, ο σωστός χειρισμός τού λόγου. — **ορθοεπής**, -ής, -ές [μτγν.], **ορθοεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-έπεια* < *-επής* < *ἔπος*, πβ. *ἀμετρο-έπεια*, *καλλι-έπεια*].

ορθόκεντρο (το) {ορθοκέντρ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. το σημείο στο οποίο τέμνονται μεταξύ τους τα τρία ύψη κάθε τριγώνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthocentre].

ορθοκέρατος, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει όρθια, στητά κέρατα.

ορθολογικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συμφωνεί με τον ορθό λόγο, λογικός: ~ *εξήγηση / βάση / κατανομή πόρων / λειτουργία υπηρεσίας / νόημα* ΣΥΝ. ορθολογιστικός, ρασιοναλιστικός ΑΝΤ. ανορθολογικός, ιρασιοναλιστικός. — **ορθολογικ-ά / -ώς** επίρρ., **ορθολογικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.

ορθολογισμός (ο) [1852] **1.** η σκέψη ή η κρίση σύμφωνα με τους κανόνες τής λογικής **2.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που υποστηρίζει ότι ο ορθός λόγος (δηλ. η λογική) αποτελεί την κύρια και ασφαλέστερη πηγή γνώσεως, σε αντιδιαστολή προς τον εμπειρισμό, τη θεοκρατία τού Μεσαίωνα ή την αναγωγή τής παράδοσης σε αυθεντία: *κριτικός / ηθικός / θρησκευτικός* ~ ΣΥΝ. ρασιοναλισμός ΑΝΤ. ανορθολογισμός, ιρασιοναλισμός. — **ορθολογιστής** (ο) [1852], **ορθολογίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συνεκφοράς από τη φρ. *ορθός λόγος*, απόδ. τού γερμ. Rationalismus].

ορθολογιστικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ορθολογισμό· ΦΡ. ***ορθολογιστική οργάνωση*** η αναδιοργάνωση επιχείρησης έτσι ώστε να αξιοποιούνται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι δυνατότητές της. — **ορθολογιστικά** επίρρ.

ορθομαρμάρωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη τής επιφάνειας τοίχου με μαρμάρινες πλάκες.

ορθομετρικός, -ή, -ό (κρύσταλλο) τού οποίου οι άξονες τέμνονται κάθετα και σχηματίζουν ορθές γωνίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthometric].

ορθομετωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κανονικός, φυσιολογικός σχηματισμός τού μετώπου.

ορθό(ν) (το) [αρχ.] **1.** αυτό που είναι σωστό, πρέπον ● **2.** ΑΝΑΤ. το κατώτατο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο καταλήγει στον πρωκτό ΣΥΝ. ευθύ, απευθυσμένο.

ορθοπαιδική κ. (συχνή ορθ.) **ορθοπεδική** (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος, που ασχολείται με την παθολογία και τη θεραπεία των βλαβών (μορφολογικών και λειτουργικών) τού οστεομυϊκού κινητικού συστήματος τού ανθρώπινου σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthopédie].

ορθοπαιδικός, -ή, -ό [1898] κ. (συχνή ορθ.) **ορθοπεδικός 1.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοπαιδική: ~ *κλινική / πάθηση / παπούτσια / στρώμα* **2. *ορθοπαιδικός*** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ορθοπαιδική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthopédique].

ορθοπαιδική ή ορθοπεδική; Τον όρο **ορθοπαιδική** έπλασε το 1741 ο Γάλλος γιατρός Nicolas Andry (1658-1742), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων, στο έργο του *Traité d'**orthopédie** ou l'art de prévenir et corriger **dans les enfants** les difformités du corps* (*Πραγματεία περί **ορθοπαιδίας** ή προλήψεως και θεραπείας των σωματικών δυσπλασιών στα παιδιά*). Ας σημειωθεί ότι το γαλλ. é αποδίδει το ελλην. *αι*: ***pé**dagogie* = ***παι**δαγωγική*, ***pé**diatrique* =

παιδιατρική. pédérastie = παιδεραστία κ.ά. Το 1771 πλάστηκαν και οι όροι **orthopédique (ορθοπαιδικός)** και **orthopédiste (ορθοπαιδικός** γιατρός). Όπως είναι φανερό, ο όρος πλάστηκε από τον Andry, για να δηλώσει τη διόρθωση σωματικών δυσπλασιών τού παιδιού: orthopédie < *ορθο-* + *παιδ-* + *-ία*. Όλο το έργο, άλλωστε, τού Andry περιείχε γενικές οδηγίες και γνώσεις για «τροφούς» και «παιδαγωγούς». Κατ' επέκτασιν, ο όρος χρησιμοποιήθηκε εν συνεχεία και για ενηλίκους. Η ετυμολογία αυτή είναι ευρύτερα αποδεκτή, γι' αυτό και στην Αγγλική ο όρος orthopaedics (από το orthopédie) τείνει να επικρατήσει. Πώς, όμως, προήλθε ο όρος **ορθοπεδική** με -ε-; Ο όρος αυτός οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση τής λέξης είτε με το pes, pedis «πόδι» τής Λατινικής είτε με το ελλην. **πέδη** (πβ. *χειρο-**πέδη**, τροχο-**πέδη***), οπότε *ορθοπεδική* είναι το «να ορθώνεις (τα οστά) με πέδες» (με δεσμά / επίδεση / επιδέσμους κ.τ.ό.). Άρα η ετυμολογικά (σύμφωνα με την προέλευση τής λέξης) ορθή γραφή είναι το *ορθοπαιδική*, όσο και αν η ορθοπαιδική δεν είναι μόνο για παιδιά. Σε αυτήν προσκρούει η γραφή που εσφαλμένα επικράτησε, το *ορθοπεδική*. Ορθότερος και από τους δύο όρους θα ήταν το **παιδορθωτική** ή, έστω, το **πεδορθωτική**. Όπως και ο σωστός όρος θα ήταν **οδοντορθωτική** και όχι *ορθοδοντική*!

Ως προς τον όρο **λογοπεδική**, που άρχισε να χρησιμοποιείται τελευταία αντί τού **λογοθεραπεία**, πρόκειται περί τερατογενέσεως, αφού σημαίνει «χρησιμοποιώ πέδες ("δεσμά"), για να θεραπεύσω τον λόγο»!

ορθοπεταλιά (η) ποδηλασία κατά την οποία ο ποδηλάτης δεν κάθεται στη σέλα, αλλά πατάει τα πετάλια όρθιος.

ορθόπλωρος, -η, -ο [μεσν.] (πλοίο) που κινείται με την πλώρη. — **ορθοπλωρίζω** ρ.

ορθοποδώ ρ. αμετβ. {ορθοποδείς... | ορθοπόδησα} (συνήθ. στον οικονομικό τομέα) αναλαμβάνω τις χαμένες μου δυνάμεις: *χρειάστηκε να περάσει ένας χρόνος από την κρίση, για να μπορέσει η επιχείρηση να ορθοποδήσει* ΣΥΝ. αποκαθίσταμαι. Επίσης **ορθοποδίζω**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρθοποδῶ (-έω)* < *ὀρθο-* + *-ποδῶ* < *-πόδης* < *πούς, ποδός*].

ορθοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ορθή πράξη, το να πράττει κανείς ορθά: *η ορθοδοξία είναι και ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-πραξία* < *πράξη*, πβ. κ. μτγν. *ὀρθοπραγία*].

ορθόπτερο (το) {ορθοπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. έντομο όπως η ακρίδα και ο γρύλος που φέρει εξωτερικά ανεπτυγμένες πτέρυγες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Orthopteron].

ορθοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που συντελεί στη θεραπεία των παθήσεων, όπως ο στραβισμός, η ανεπάρκεια συγκλίσεως κ.λπ.: *~ ασκήσεις* (για την ορθή επικέντρωση των οφθαλμικών αξόνων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthoptique].

ορθός, -ή, -ό 1. (αυτός που βρίσκεται) σε όρθια στάση (με έμφαση και στο παράστημα): *στεκόταν ~ και μας μιλούσε* ΣΥΝ. όρθιος • **2.** (μτφ.) αυτός που είναι κατάλληλος για την περίσταση· σωστός: *η απόφασή του ήταν ~* || *~ σκέψη / άποψη / ενέργεια / γραφή* ΑΝΤ. λανθασμένος, εσφαλμένος, ακατάλληλος· ΦΡ. (α) **ορθός λόγος** ο ορθολογισμός (βλ.λ.) (β) ***πολιτικά ορθός*** αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τις αρχές τής πολιτικής ορθότητας (βλ. λ. *πολιτικός*) **3. ορθό(ν)** (το) βλ.λ. **4.** ΜΑΘ. **ορθή γωνία** γωνία ενενήντα μοιρών. - **ορθ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fορθ-Fός* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-F-*) ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *werdh- «μεγαλώνω, αυξάνω», πβ. σανσκρ. ūrdhvá- «ίσιος, ψηλός», várdhati «υψώνω, σηκώνω», κ.ά. Η απουσία τού αρχικού δίγαμμα από τη μυκ. γεν. o-to-wo-we-o (πιθ. **ὀρθFώFεος* «αυτός που έχει τα αφτιά τεντωμένα [όρθια]»), έχει οδηγήσει στην εναλλακτική υπόθεση ότι η λ. συνδ. με το ρ. *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, ορμώ» (βλ. λ. *ορμή*), αν και η ανομοιωτική αποβολή τού *-F-* αποτελεί ικανή εξήγηση. Βλ. κ. *ὄρθρος*. Η φρ. *πολιτικά ορθός* αποδίδει την αγγλ. politically correct].

ορθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. **1.** εξέταση τού ματιού με ορθοσκοπικό φακό • **2.** η εξέταση τού ορθού με ορθοσκόπιο. Επίσης **ορθοσκοπία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscopy].

ορθοσκοπικός, -ή, -ό 1. (οπτικό όργανο) που έχει επίπεδο οπτικό πεδίο, ώστε να μην παραμορφώνει αναλογίες τού αντικειμένου που εικονίζεται σε αυτό: *~ φακός* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοσκόπηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscopic].

ορθοσκόπιο (το) {ορθοσκοπί-ου | -ων} **1.** ειδικό όργανο για την εξέταση τής εσωτερικής επιφάνειας τού ορθού **2.** οπτικό όργανο για την εξέταση τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscope].

ορθοστασία (η) {χωρ. πληθ.} το να στέκεται κανείς όρθιος: *πιάστηκαν τα πόδια μου από την πολλή ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-στασία* < *στάση*].

ορθοστάτης (ο) {ορθοστατών} **1.** κατακόρυφο στήριγμα, με το οποίο συγκρατείται κάτι όρθιο: *~ βιβλίων* **2.** ΑΡΧΙΤ. (α) επιμελημένος λίθος μεγαλύτερου ύψους από τους λίθους των λοιπών στρώσεων, που αποτελούν τη βάση των τοίχων αρχαίου κτηρίου (β) ξύλινη ή μεταλλική δοκός που τοποθετείται κατακόρυφα για στήριξη κατασκευών, π.χ. γεφυρών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-στάτης* < θ. στα-, πβ. κ. *ἵστα-μαι*].

ορθοστατικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με την ορθοστασία: *~ υπόταση* (βλ.λ.) / *σύνδρομο*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthostatic].

ορθόστηθος, -η, -ο (λογότ.) αυτός που έχει στητό στήθος: *~ κορίτσι*.

ορθοστοιχία (η) {ορθοστοιχιών} (συνήθ. για φυτά) η τοποθέτηση, διάταξη σε ευθεία σειρά. — **ορθόστοιχος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthostichy].

ορθότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ορθό, σωστό· ΦΡ. ***πολιτική ορθότητα*** βλ. λ. *πολιτικός*.

ορθοτομία (η) [μτγν.] {ορθοτομιών} **1.** η τομή σε ευθεία γραμμή **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή τού ορθού.

ορθοτομώ ρ. μετβ. {ορθοτομείς... | ορθοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τέμνω κάτι σε ευθεία γραμμή, ευθυγραμμίζω **2.** ερμηνεύω ή διδάσκω σωστά: *η Εκκλησία ορθοτομεί τον λόγο τής αληθείας* (πβ. *ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*. Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 2, 15).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρθοτομῶ (-έω)* < *ὀρθο-* + *-τομῶ* < *τομή*].

ορθοτονώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ορθοτόνη-σα, -θηκα, -μένος} ΓΡΑΜΜ. τονίζω σωστά. — **ορθοτόνηση** (η) [μτγν.].

ορθοτροπισμός (ο) ΒΟΤ. η ανάπτυξη των φυτών με κατακόρυφη διεύθυνση. Επίσης **ορθοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthotropisme].

ορθόφρων (ο/η) {ορθόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που σκέπτεται λογικά, με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, σώφρων, νουνεχής ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος. — **ορθοφροσύνη** (η), **ορθοφρονώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, λογικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-φρων* < *φρην, φρενός* (βλ.λ.), πβ. *ὑψηλόφρων, σώ-φρων, ταπεινό-φρων*].

ορθοφωνία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} **1.** η ορθή και ευκρινής άρθρωση και εκφορά τού λόγου **2.** μέθοδος με την οποία (α) διδάσκεται η ορθή άρθρωση και εκφορά τού λόγου (β) ελαττώνονται ή θεραπεύονται οι φωνητικές παθήσεις (τραυλισμός κ.ά.). Επίσης **ορθοφωνητική**. — **ορθοφωνητικός, -ή, -ό** κ. **ορθοφωνικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthophonie].

ορθρινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που συμβαίνει νωρίς το πρωί ΣΥΝ. εωθινός ΑΝΤ. εσπερινός, βραδινός **2.** ΣΤΡΑΤ. **ορθρινό** (το) εγερτήριο σάλπισμα· (ειδικότ.) το σάλπισμα που ακούγεται στους στρατώνες, για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες.

όρθρος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. η ακολουθία που ψάλλεται στους ναούς κατά την ανατολή τού ηλίου και προηγείται τής Θείας Λειτουργίας ΣΥΝ. εωθινός· ΦΡ. ***όρθρου βαθέως*** (*ὄρθρου βαθέως*, Κ.Δ. Λουκ. 24, 1) ενώ ήταν ακόμη βαθιά χαράματα ΑΝΤ. εσπερινός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Fόρθ-ρος* < *ὀρθός* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα σήμαινε την έναρξη τής ημέρας κατά την αυγή (δηλ. όταν η μέρα αρχίζει να μεγαλώνει και ο ήλιος να υψώνεται), πβ. αρχ. σλαβ. ranŭ «την αυγή» (< *wrōdh-no-), σανσκρ. várdhati «υψώνω, σηκώνω». Ωστόσο, η απουσία τ. με αρχικό δίγαμμα καθιστά αξιοπρόσεκτη (όπως και στο επίθ. *ὀρθός*) την παλαιότερη άποψη περί αναγωγής στο ρ. *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, ορμώ» (βλ. λ. *ορμή*), πβ. λατ. orior «ανατέλλω, σηκώνομαι», ortus «ανατολή»].

ορθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {όρθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στήνω, κτίζω (κυρ. κάτι που έχει μεγάλο ύψος): *όρθωσαν ψηλά τείχη και πύργους* || (κ. μτφ.) *η παρεξήγηση αυτή όρθωσε ένα τείχος ανάμεσά μας* **2.** στήνω (κάτι) όρθιο, το φέρνω σε όρθια θέση: *~ μνημείο / οδόφραγμα* ΣΥΝ. υψώνω· ΦΡ. ***ορθώνω το ανάστημά μου*** υιοθετώ θαρραλέα συμπεριφορά, επιδεικνύω τόλμη: *στις κρίσιμες ώρες όρθωσε το ανάστημά του απέναντι στους τυράννους* **3.** (μεσοπαθ. **ορθώνομαι**) στέκομαι όρθιος: *μπροστά μας ορθώνονταν οι ουρανοξύστες τής πόλης*. — **όρθωση** (η) [αρχ.], **ορθωτικός, -ή, -ό** [1809].

οριακός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο όριο: *~ πλειοψηφία* (πλειοψηφία εξαιρετικά εύθραυστη και ασθενής με πολύ λίγες ψήφους πάνω από το όριο που προβλέπεται κάθε φορά) || *~ αύξηση των ποσοστών / των κερδών* || *~ σημείο* || *«εξαιτίας τής ~ διαθεσιμότητας ιπτάμενου προσωπικού, η αεροπορική εταιρεία ματαίωσε την επόμενη πτήση»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) κρίσιμος: *η οικονομία τής χώρας / η υγεία του βρίσκεται σε ~ κατάσταση*. — **οριακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginal].

οριγανέλαιο (το) {οριγανελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. το αιθέριο έλαιο που παράγεται από τη ρίγανη ΣΥΝ. ριγανόλαδο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. origanum oil].

ορίγανο (το) (λόγ.) η ρίγανη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρίγανον / ὀρίγανος, ἡ*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο βορειοαφρικανικής προελ., όπως και το φερώνυμο φυτό. Η λ. παρετυμολογήθηκε προς τα ουσ. *ὄρος* και *γάνος* «στολίδι, λάμψη» (βλ. κ. *γανώνω*)].

οριενταλισμός (ο) **1.** (στη ζωγραφική) είδος που απεικονίζει τοπία, πρόσωπα ή σκηνές από την καθημερινή ζωή τής Μέσης Ανατολής και τής Β. Αφρικής **2.** η μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των λαών τής Ανατολής, ειδικότ. τού ισλαμικού αραβικού κόσμου **3.** (ειδικότ.) λόγος για την Ανατολή υπεργενικευτικά, υπεραπλουστευτικά, μη αποδεικτικά· π.χ. ότι η Ανατολή είναι συναίσθημα, μυστικισμός, υπανάπτυξη κ.λπ. — **οριενταλιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. orientalisme < oriental «ανατολικός» < λατ. orientalis].

ορίζοντας (ο) {οριζόντων} **1.** η νοητή γραμμή που φαίνεται να αποτελεί το όριο ανάμεσα στον ουρανό και στο έδαφος ή στην επιφάνεια τής θάλασσας: *ένα πλοίο φάνηκε στον ~* || *στα βάθη των ~* (βλ. λ. *βάθος*) **2.** (γενικότ.) οπτικό πεδίο, ό,τι μπορεί κανείς να αντικρίσει με τα μάτια του: *όλος του ο ~ ήταν μια απέραντη κοιλάδα·* (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) **3.** τα όρια γνώσεων, ενδιαφερόντων, πνευματικών ενασχολήσεων (κάποιου): *διευρύνω τους ~ μου* **4.** ο βαθμός στον οποίο έχει κανείς ανοιχτό μυαλό: *ευρείς ~* **5.** τα όρια των προοπτικών, οι δυνατότητες· ΦΡ. ***ανοίγω (νέους) ορίζοντες*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** το σύνολο στοιχείων ή παραγόντων που συνθέτουν μια κατάσταση: *οι*

εξελίξεις διαγράφονται δυσοίωνες στον πολιτικό ~ || *«δεν φαίνεται στον ~ υπαρκτή απειλή για την κυβέρνηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορίζων* (ενν. *κύκλος*), ουσιαστικοπ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *ορίζω*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. horizon, γερμ. Horizont κ.ά.].

οριζόντιος, -α, -ο [1766] **1.** παράλληλος προς το έδαφος, αυτός που βρίσκεται σε επίπεδο παράλληλο προς τον ορίζοντα: *τα μπουκάλια τού κρασιού τοποθετούνται στην κάβα σε ~ θέση* (ξαπλωτά) || *στο μονόζυγο ο αθλητής κρατιέται από την ~ δοκό* **2.** ΝΟΜ. ***οριζόντια ιδιοκτησία*** ιδιαίτερη μορφή κυριότητας σε ακίνητο, η οποία αποτελείται από δύο στοιχεία: την αποκλειστική κυριότητα σε όροφο οικοδομής ή σε διαμέρισμά του και την αναγκαστική συγκυριότητα στα κοινά μέρη τού όλου ακινήτου (οικόπεδο, θεμέλια, εξωτερικοί χώροι, κλιμακοστάσιο κ.λπ.) ΣΥΝ. οριζόντια συνιδιοκτησία, ιδιοκτησία κατ' ορόφους, οροφοκτησία **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ανθρώπων που ανήκουν στα ίδια επίπεδα διαφορετικών ιεραρχικών κλιμάκων **4.** αυτός που αναφέρεται στον ορίζοντα. — **οριζόντια / οριζοντίως** [1799] επίρρ., **οριζοντιότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. horizontal].

οριζοντιώνω ρ. μετβ. [1894] {οριζοντίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ σε οριζόντια θέση **2.** (μεσοπαθ. ***οριζοντιώνομαι***) (μτφ.) πλαγιάζω, γέρνω ώστε να βρεθώ σε οριζόντια θέση: *οριζοντιώθηκα μια βδομάδα με γρίπη* || *ο παίκτης οριζοντιώθηκε προς το έδαφος προσπαθώντας ν' αποκρούσει τη χαμηλή μπαλιά.* — **οριζοντίωση** (η) [1887].

ορίζουσα (η) ΜΑΘ. αλγεβρικό άθροισμα που αποτελείται από ν² αριθμούς, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε ν οριζόντιες γραμμές και ν κάθετες· χρησιμοποιείται για τη λύση συστημάτων με γραμμικές εξισώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού ρ. *ορίζω* (ως απόδ. τού γαλλ. déterminant), που μεταφέρθηκε ως θηλ. κατ' επίδρ. τής λ. *γραμμή* και για να αποφευχθεί η συσχέτιση με τον (αρσ.) *ορίζοντα* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ορίζω ρ. μετβ. {όρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποφασίζω (τον χρόνο ή τον τόπο) στον οποίο θα γίνει (κάτι): *~ την ημερομηνία τού γάμου* || *~ τον τόπο τελέσεως τού συνεδρίου* || *πρέπει να ορίσουμε τη μέρα και την ώρα τής συνάντησης* ΣΥΝ. καθορίζω **2.** θέτω τα όρια σε (κάτι): *δύο ευθείες ορίζουν ένα επίπεδο* || *τα σύνορα τής επαρχίας ορίζονται από τρεις οροσειρές* || *το κτήμα δυτικά ορίζεται από δημόσιο δρόμο* ΣΥΝ. προσδιορίζω **3.** δίνω σε κάποιον (συγκεκριμένη ιδιότητα, σύμφωνα με την οποία θα ενεργήσει, θα επιτελέσει ρόλο, θα εκτελέσει καθήκοντα): *τον όρισε εκπρόσωπό του στο συνέδριο* || *ορίστηκαν τα μέλη τής επιτροπής* **4.** αποφασίζω ή επιλέγω: *ορίστηκαν οι διαιτητές των αγώνων* || *ορίστηκε η ύλη των εξετάσεων* || *ορίστηκαν τα τεκμήρια διαβίωσης* • **5.** επισημαίνω τα βασικά χαρακτηριστικά (προσώπου ή πράγματος), δίνω τον ορισμό του: *πώς θα ορίσουμε τον άνθρωπο;* || *~ μια έννοια* || *τι ορίζεται ως «παιδεία»;* **6.** διατυπώνω με σαφήνεια, καθορίζω: *ο νόμος ορίζει ρητώς ότι...* || *οι ποινές που ορίζει ο νόμος* • **7.** (λαϊκ.) δίνω διαταγή, εκφράζω με απόλυτο τρόπο μια επιθυμία: *«όρισε ο κύρης της να παντρευτεί»* || *όπως ορίζετε θα γίνει!* || *τι ορίζει η αφεντιά σου;* **8.** έχω υπό την εξουσία μου: *ο ληστής όριζε πενήντα νοματαίους* || *τα παλιά χρόνια η οικογένειά του όριζε όλο τον κάμπο* ΣΥΝ. εξουσιάζω, κυβερνώ • **9.** φθάνω, έρχομαι (σε προσφωνήσεις υποδοχής επισκέπτη, ταξιδιώτη κ.λπ.): *καλώς όρισες!* || *καλώς ορίσατε!* || *καλώς να ορίσετε στο σπιτικό μας!* **10.** (η προστ. ***ορίστε***) βλ.λ. **11.** (η μτχ. ***ορισμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορίζω* < *όρος* (βλ.λ.). Η λ. σήμαινε αρχικώς «προσδιορίζω με ακρίβεια την έκταση ενός χώρου, τα σύνορά του», άρα και «εντοπίζω το σημασιολογικό πεδίο μιας λέξεως, ξεχωρίζοντάς την από άλλες». Ήδη αρχ. η σημ. «καθορίζω τις ενέργειες κάποιου, διατάσσω»].

Ορινόκος (ο) ποταμός τού Β. τμήματος τής Ν. Αμερικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Orinoco < γλ. Γκουαρανί ori-noco «χώρος κωπηλασίας»].

όριο (το) {ορί-ου | -ων} **1.** το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να εκτείνεται ή να υπάρξει (κάτι), η μεγαλύτερη δυνατή έκταση, ο ανώτατος δυνατός βαθμός: *κατοικεί στα ~ τού δήμου Αθηναίων* || *δεν αντέχω άλλο, έχω φτάσει στα ~ μου!* || *έχει και η υπομονή τα ~ της!* || *το θράσος του δεν είχε ~* || *σε όλα τα πράγματα υπάρχει και ένα ~* || *οι νόμοι καθορίζουν τα ~ τής δράσης μας σε κοινωνικό επίπεδο* || *«~ τού κόσμου μου είναι τα ~ τής γλώσσας μου»* (Λ. Βιτγκενστάιν) || *ξεπέρασες κάθε ~* || *τα ανώτατα επιτρεπτά ~ ρύπανσης·* ΦΡ. (α) ***εντός / εκτός των ορίων*** (+γεν.) κ. ***μέσα στα όρια*** (+γεν.) μέσα σε καθορισμένο χώρο, με προσδιορισμένα όρια: *εντός των ορίων μιας χώρας / τής λογικής / τού εφικτού* || *μέσα στα όρια τού κόσμου μας* (β) ***θέτω / βάζω ένα όριο (σε κάτι)*** βάζω φραγμό, καθορίζω ένα σημείο, πέρα από το οποίο καθετί θεωρείται αυθαίρετο, ασύδοτο, παράνομο κ.λπ.: *πρέπει να θέσουμε ένα ~ στην ανεξέλεγκτη προβολή διαφημίσεων* || *ποιος θα βάλει όρια στην ελευθερία τής έκφρασης;* (γ) ***όριο ηλικίας*** βλ. λ. *ηλικία* (δ) ***μέχρις ενός ορίου*** (για την αξία τού μέτρου σε κάθε δραστηριότητα): *επιτρέπονται τα πάντα, αλλά ~* (ε) ***το έσχατο όριο*** το τελευταίο επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο: *έφτασε στο ~ τής υπομονής του·* (ειδικότ.) (στ) ***βγαίνω από τα όρια*** βλ. λ. *βγαίνω* **2.** το διαχωριστικό σημείο: *το ~ μεταξύ μεγαλοφυΐας και τρέλας* || *το ~ ανάμεσα σε δύο έννοιες* || *τα ~ μεταξύ Μεσαίωνα και Αναγέννησης είναι ασαφή* **3.** το σημείο πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο: *έφτασε στα ~ τής τρέλας* || *το ανώτατο / κατώτατο ~ των μισθών* || *το πάθος του για εκείνη αγγίζει τα ~ τής μανίας* **4.** το σημείο πέρα από το οποίο αποκτά κανείς συγκεκριμένο δικαίωμα: *ο αθλητής ξεπέρασε το ~ για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *έπιασα το ~ για τη συμμετοχή στην κλήρωση* **5.** (ειδικότ.) το σημείο που θεωρείται φραγμός, κάτι αξεπέραστο: *ο άλτης τού επί κοντώ ξεπέρασε το ~ των έξι μέτρων* || *ξέρω τα ~ μου, γι' αυτό δεν κάνω υπερβολές* **6.** ***όρια*** (τα) οι φραγμοί (ηθικοί, κοινωνικοί): *αυτός ο άνθρωπος δεν έχει όρια!* (για ενοχλητικό ή θρασύ άνθρωπο χωρίς αναστολές) **7.** το σύνορο: *ο Έβρος ποταμός αποτελεί ένα φυσικό ~ τής Ελλάδας προς τα ανατολικά* || *χαράζω τα ~ ενός οικοπέδου* **8.** το ανώτατο επιτρεπτό σημείο, μέγεθος κ.λπ.: *το ~ ταχύτητας σε αυτό τον δρόμο είναι τα εκατό χιλιόμετρα* || *παραβίασε το ~ ασφαλείας.* — **οριακός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όριον*, υποκ. τού ουσ. *όρος* (βλ.λ.), χωρίς σμικρυντική σημ.].

οριοθετώ ρ. μετβ. {οριοθετείς... | οριοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδιορίζω σε κάτι τα όριά του: *~ πρόβλημα / επιστημονικό πεδίο / την υφαλοκρηπίδα* ΣΥΝ. καθορίζω. — **οριοθέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οριοθετώ (-έω)* < *όριον* + *-θετώ*, βλ. κ. *θέτω*].

> **οριοθετώ ή οροθετώ;** Σήμερα έχει επικρατήσει στη χρήση ο τ. **οριοθετώ** (και **οριοθέτηση**), που μαρτυρείται ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ. Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε περισσότερο η λ. **ορο-θετώ** (από τη λ. *όρος, ο* «όριο»), που είναι ήδη αρχαία (1ου αι. μ.Χ.), ενώ η λ. **ορο-θεσία**, επίσης αρχαία, είναι ακόμη παλαιότερη (2ου αι. π.Χ.). Άρα και οι δύο λέξεις είναι σωστές (*οριοθετώ* και *οροθετώ, οριοθέτηση* και *οροθέτηση*), σημαίνουν το ίδιο και δεν ευσταθεί ότι ορθότερο είναι το **οροθετώ**. Και οι δύο λέξεις **όρος** (ο) και **όριο** (το) χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία με την ίδια σημασία, σήμερα δε το σύνθετο με τη λ. *οριο- (οριοθετώ)* είναι ετυμολογικά και σημασιολογικά περισσότερο διαφανές και κατανοητό από τον ομιλητή (η λ. *όρος, ο* είναι γνωστή σήμερα με τη σημ. «προϋπόθεση»).

όρισμα (το) {ορίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γενικός όρος στη σύνταξη που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο το υποκείμενο όσο και τα συμπληρώματα (αντικείμενα) τού ρήματος· π.χ. στην πρόταση «ο Γιάννης έστειλε γράμμα τού αδελφού του» έχουμε τρία ορίσματα, το υποκείμενο και δύο αντικείμενα· τα ορίσματα προσδιορίζουν το σθένος (βλ.λ.) τού ρήματος.

ορισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει οριστεί, που έχει αποφασιστεί με ακρίβεια η λειτουργία του, η θέση, ο χρόνος τελέσεως κ.λπ.: *οι όροι τού συμβολαίου είναι σαφώς ~ και απόλυτα δεσμευτικοί* ΣΥΝ. καθορισμένος, διατυπωμένος **2.** (εμφατ.) συγκεκριμένος: *ένας ~ αριθμός ανθρώπων φώναξε* **3.** (στον πληθ. ***ορισμένοι***, *-ες, -α* σε χρήση αόριστης αντωνυμίας) κάποιοι, μερικοί: *~ φορές αισθάνομαι σαν να βρίσκομαι σε άλλη χώρα* || *~ τραγούδια έχουν διασωθεί* || *~ άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν τι τους λες!* || *έχω ~ αμφιβολίες για την αξία του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ωρισμένος*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ορίζω*].

ορισμένως επίρρ. (λόγ.-σπάν.) σίγουρα, χωρίς αμφιβολία ΣΥΝ. ασφαλώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

ορισμός (ο) **1.** (α) η ακριβής και σαφής περιγραφή τής σημασίας ή των σημασιών μιας λέξης, όπως συνάγονται από τη χρήση / τις χρήσεις τής λέξης· ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τής σημασίας μιας λέξης, έτσι ώστε να διακρίνεται από κάθε άλλη: *σαφής / καλός / επιτυχημένος / ανακριβής / πρόχειρος ~* || *ο ~ μιας δύσκολης έννοιας·* ΦΡ. ***εξ ορισμού*** για κάτι που είναι αυτονόητο, που προκύπτει από το ίδιο το περιεχόμενο μιας έννοιας: *ο Θεός είναι ~ αγαθός* (β) (ειδικότ.) το τμήμα λεξικογραφικού λήμματος, στο οποίο δίνεται η σημασία τής αντίστοιχης λέξης ΣΥΝ. ερμήνευμα **2.** ΦΙΛΟΣ. η διατύπωση που αποσκοπεί στο να αποδώσει την ουσία μιας έννοιας, βασιζόμενη στο προσεχές γένος στο οποίο αυτή υπάγεται και στην ειδοποιό (βλ.λ.) διαφορά της από άλλες έννοιες που υπάγονται στο ίδιο γένος, π.χ. ο ορισμός τού ανθρώπου: *«ζῷον λόγον ἔχον»* περιλαμβάνει το γένος *(«ζῷον»)* και την ειδοποιό διαφορά από τα άλλα ζώα *(«λόγον ἔχον»)* • **3.** (λαϊκ.) η επιθυμία ή διαταγή (κάποιου, συνήθ. ανώτερου κοινωνικά): *Στους ~ σας! Ό,τι ζητήσετε, θα το έχετε!* || *«αν είν' ο ~ σας, Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας»* (χριστουγεννιάτικα κάλαντα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορίζω* (βλ.λ.)].

ορίστε προστ. τού *ορίζω* **1.** ως τυπική έκφραση, όταν απευθυνόμαστε σε κάποιον δίνοντάς του κάτι: *~ τα ρέστα σας* || *~ παρακαλώ, το ποτό που ζητήσατε* || *~ το ψητό, ~ κι η σαλάτα* **2.** ως απάντηση, όταν μας απευθύνει τον λόγο κάποιος, κυρ. κάποιος στον οποίο οφείλουμε σεβασμό: *–Κύριε Γιάννη! –~!* || *–Γκαρσόν! –~!* ΣΥΝ. μάλιστα, παρακαλώ **3.** για περιπτώσεις στις οποίες απευθυνόμαστε σε κάποιον, ζητώντας του να κάνει ή να πει κάτι: *~, καθίστε!* || *~, τι θέλετε;* || *~, σας ακούω* **4.** ως στερεότυπη έκφραση, μόλις σηκώσουμε το ακουστικό τού τηλεφώνου: *~, ποιος είναι;* **5.** σε ερώτηση, όταν δεν ακούσαμε κάτι καλά: *~, δεν σας ακούω καλά* **6.** (για έντονη απορία, έκπληξη): *~; Άκουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου;* || *~: Συμβαίνουν τέτοια πράγματα;* **7.** να, ιδού (κυρ. με αποδοκιμαστική διάθεση, ειρωνεία, έκπληξη): *~ κατάσταση! Τι άλλο θα δούμε ακόμη!* || *~ πώς σε κατάντησε ο εγωισμός σου!* || (εμφατ.) *~ μας! Εσύ θα μου πεις τι θα κάνω;*

οριστική (η) ΓΛΩΣΣ. η έγκλιση που εκφράζει τη δέσμευση τού ομιλητή ότι αυτό που λέει είναι αληθινό, πραγματικό, βέβαιο (η οριστική με ορισμένους δείκτες *θα, να, ας* μπορεί να δηλώνει και τροπικότητα· βλ. λ. *τροπικότητα*): *η κόρη του διορίστηκε στο Δημόσιο* || *ο ουρανός είναι γαλανός* || *κατά τη γνώμη μου, ο υποψήφιος αδικήθηκε από την επιτροπή* (διατύπωση μειωμένης βεβαιότητας τού ομιλητή) || ***κλίνω ένα ρήμα στην ~ τού ενεστώτα*** || *η ~ αορίστου τού «βρίσκω» είναι «βρήκα» και η υποτακτική «να βρω»* || *δυνητική ~* (βλ. λ. *δυνητικός*).

οριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η τελική διευθέτηση

ή ολοκλήρωση: *η ~ τής συμφωνίας ειρήνευσης / τής ημερομηνίας τού γάμου / τής συνεργασίας δύο εταιρειών.* — **οριστικοποιώ** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. finalisation].

οριστικός, -ή, -ό **1.** τελικός, αυτός στον οποίο έχει καταλήξει κανείς με απόλυτη βεβαιότητα, που δεν πρόκειται να αλλάξει: *η ~ μου απόφαση είναι αυτή* || *η θέση μου είναι ~ και αμετάκλητη* || *ελήφθησαν ~ μέτρα για τα αυθαίρετα κτίσματα* || *~ διακοπή τής συνεργασίας τους με την εταιρεία* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που προσδιορίζει πρόσωπο ή πράγμα κατά τρόπο τέτοιον, ώστε να το ξεχωρίζει από άλλα ομοειδή: *~ άρθρο* (το άρθρο *ο, η, το*) || *~ αντωνυμία* (η αντωνυμία *αυτός, -ή, -ό*) || *~ σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος*) (β) **οριστική** (η) βλ.λ. — **οριστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **οριστικότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οριστικός* < *οριστός* < *ορίζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

όρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φάλαινα χρώματος μαύρου με μεγάλες λευκές κηλίδες στην κάτω επιφάνεια τού σώματός της, που ζει από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι την Ανταρκτική. Επίσης **όρκη**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. orque < λατ. orca «είδος κήτους»].

ορκίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όρκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να δώσει όρκο: *τον όρκισε στην Παναγία να μην αποκαλύψει το μυστικό* **2.** (για προϊστάμενο υπηρεσίας, αξιωματούχο κ.λπ.) απαγγέλλω τον όρκο σε κάποιους που συγκατατίθενται ή/και τον επαναλαμβάνουν κατά την τελετή τής επίσημης ανάληψης των καθηκόντων τους: *ο αρχιεπίσκοπος ορκίζει τη νέα κυβέρνηση* || *ο πρύτανης όρκισε τους πτυχιούχους τής Σχολής* • **3.** ζητώ από (κάποιον) παρακαλώντας θερμά, με μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: *σε ορκίζω σε ό,τι έχεις ιερό, μην πεις σε κανέναν τίποτε!* ΣΥΝ. ικετεύω· (μεσοπαθ. **ορκίζομαι**) **4.** διαβεβαιώνω με όρκο: *~ ότι τον είδα στον τόπο τού εγκλήματος* || *~ να πω την αλήθεια και μόνο την αλήθεια. χωρίς φόβο και πάθος* || *της ορκίστηκε αιώνια πίστη* || *~ στο Ευαγγέλιο / στην ψυχή τής μάννας μου / στα παιδιά μου / σε ό,τι αγαπάω πιο πολύ / σε ό,τι έχω ιερό* || *-Δεν σε πιστεύω ό,τι κι αν λες! -Σε τι θες να σου ορκιστώ;* || *σου ~ στον Θεό και σ' όλους τους αγίους ότι σου λέω την αλήθεια!* || *νομίζω ότι ήταν αυτός· αλλά δεν ~ κιόλας!* || (κ. στην προστ.) *-Δεν το έκανα εγώ. -Ορκίσου!* ΣΥΝ. δίνω/παίρνω όρκο· ΦΡ. **σου τ' ορκίζομαι** ως έκφραση διαβεβαίωσης: *αλήθεια λέω, ~!* **5.** δίνω όρκο σε επίσημη τελετή ότι θα είμαι πιστός στα καθήκοντα που αναλαμβάνω: *αύριο ορκίζονται οι απόφοιτοι τής Σχολής Ευελπίδων* **6.** (η μτχ. **ορκισμένος,** -η, -ο) φανατικός, άσπονδος: *είναι ~ εχθρός του στην πολιτική.* — **όρκιση** (η).

ορκίζομαι - ομνύω. Και τα δύο είναι αρχαίες λέξεις και σημαίνουν «παίρνω / δίνω όρκο». Στην Αρχαία χρησιμοποιούσαν κυρ. τη φρ. *ὀμνύω (ὄμνυμι) ὅρκον*, ενώ το **ορκίζω** το χρησιμοποιούσαν ως μεταβιβαστικό «βάζω/κάνω κάποιον να δώσει όρκο». Σε νεότερους χρόνους το *ορκίζομαι* ήλθε να αποτελέσει το κύριο ρ., που δηλώνει τη σημ. «παίρνω, δίνω όρκο». Σήμερα το **ομνύω** είναι γνωστό κυρ. από το ομώνυμο ποίημα τού Καβάφη και από τα λόγια τού Χριστού στο Ευαγγέλιο «*Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ Θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως· μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ποιῆσαι ἢ μέλαιναν*» (Κ.Δ. Ματθ. 5, 34-36). Το *ομνύω* είναι γνωστό και από τα σύνθετα που σχηματίστηκαν με αυτό (με έκταση μάλιστα τού **-ο-** σε **-ω-**): *ορκ-ωμοσία, συν-ωμότης (συν-ωμοτώ, συν-ωμοσία). εξ-ωμότης, αν-ωμοτί* («χωρίς όρκο»). Από το **όρκος / ορκίζομαι** πλάστηκαν και χρησιμοποιούνται τα: *έν-ορκος* (αρχική σημ. «ορκισμένος, με όρκο»), *επί-ορκος, ψευδ-ορκία, ευ-όρκως* («με σεβασμό στον όρκο μου»), *εξ-ορκίζω (εξ-ορκιστής, εξ-ορκισμός), ορκωτός, ορκο-δοσία, ορκ-ωμοσία, ορκο-πάτης.*

ορκοδοσία (η) [1834] {ορκοδοσιών} το να δίνει κανείς όρκο, η ορκωμοσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*
[ΕΤΥΜ. < *όρκος* + *-δοσία* < *δότης*].

ορκοδοτώ ρ. αμετβ. {ορκοδοτείς... | ορκοδότησα} (επίσ.) δίνω ένορκη διαβεβαίωση, συνήθ. ενώπιον δικαστηρίου ή αρχής.
[ΕΤΥΜ. < *όρκος* + *-δοτώ* < *δότης*].

ορκοληψία (η) [1833] {ορκοληψιών} (επίσ.) η όρκιση προσώπου ενώπιον δικαστού ή άλλης αρμόδιας αρχής κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως δημόσιου λειτουργού.

όρκος (ο) η διαβεβαίωση που δίνει κανείς για την αλήθεια ισχυρισμού ή ότι θα κάνει αυτό που λέει, συχνά επικαλούμενος τον Θεό ή άγιο πρόσωπο ή γενικότ. κάτι απολύτως σεβαστό: *δίνω / κάνω / παίρνω ~* (ορκίζομαι) || *έδωσε ~ ενώπιον Θεού και ανθρώπων* || *τηρώ / πατάω / καταπατώ τον ~ μου* || *δεν κρατάει τον ~ του* || *έδωσε ~ στη ζωή τής μάννας του* || *~ συζυγικής πίστης / σιωπής / αγνείας / αιώνιας φιλίας·* ΦΡ. (α) **όρκος τού Ιπποκράτη** βλ. λ. *Ιπποκράτης* (β) **όρκος αίματος** βλ. λ. *αίμα* (γ) **ακαδημαϊκός όρκος** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (δ) ΝΟΜ. **δικαστικός όρκος** ο όρκος που επιβάλλεται στον διάδικο με πρωτοβουλία τού δικαστηρίου και όχι τού αντιδίκου του (επακτός όρκος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρκος*, αβεβ. ετύμου. Η παλαιότερη εκδοχή συνδ. τη λ. με το ουσ. *ἕρκος* «εμπόδιο, φραγμός» με τη σημ. τής ισχυρής δέσμευσης (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*ὅρκοι· δεσμοί, σφραγῖδες*»)· ορισμένοι μελετητές μάλιστα ταύτισαν τη λ. με τη μυθική Στύγα, στα νερά τής οποίας ορκίζονταν (και δεσμεύονταν) ακόμη και θεοί. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, αν η φρ. *ὀμνύναι ὅρκον* σημαίνει «πιάνω τον όρκο» (βλ. λ. *ὀμνύω*), τότε η λ. ίσως δήλωνε το ιερό αντικείμενο που κρατούσε κανείς, προκειμένου να προσδώσει επισημότητα στον όρκο του. Ωστόσο, η αναγωγή σε αμάρτυρο λατ. *sorcus «κλάδος» (πβ. υποκ. surculus) δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή, αφού υποστηρίζεται συνήθ. ότι surculus < surus «κλάδος»].

ορκωμοσία (η) {ορκωμοσιών} το να δίνει κανείς επισήμως όρκο και συνεκδ. η επίσημη τελετή στην οποία δίδεται όρκος (κατά την ανάληψη καθηκόντων, την ολοκλήρωση σπουδών και την απονομή τίτλου κ.ά.): *η ~ των πτυχιούχων τής Νομικής / των νεοσυλλέκτων / τής νέας κυβέρνησης* || *η τελετή τής ~* || *στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι* || *η ~ θα μεταδοθεί τηλεοπτικώς.* — **ορκωμοτώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁρκωμοσία* < αρχ. *ὁρκωμότης*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅρκον ὀμόσαι* (απρφ. αορ. τού ρ. *ὄμνυμι*, βλ. κ. *ὀμνύω*) με επίθημα *-της* και έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει (πβ. *συν-ωμότης*)].

ορκωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δώσει όρκο **2.** (α) ΝΟΜ. **ορκωτό δικαστήριο** δικαστήριο που αποτελείται από ενόρκους (βλ.λ.) και τακτικούς δικαστές: *μικτό ~* (β) **ορκωτός λογιστής** επαγγελματίας λογιστής αναγνωρισμένος από την πολιτεία και τις λογιστικές ενώσεις, ώστε να ασκεί αντικειμενικό έλεγχο σε επιχειρήσεις. — **ορκωτικός,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*

Ορλεάνη (η) πόλη τής Κ. Γαλλίας στις όχθες τού Λίγηρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Orléans < λατ. Aurelianum. Η πόλη ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου (λατ. Marcus Aurelius), όταν ξαναχτίστηκε τον 3ο αι. μ.Χ.].

ορλόν (το) {άκλ.} συνθετική ύλη για ύφανση, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη αντοχή και χρησιμοποιείται αναμεμιγμένη με μαλλί ή άλλες υφάνσιμες ύλες (βλ. λ. *ακρυλικός*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. orlon (κατά το nylon) < orle < δημώδ. λατ. orula < λατ. ora «περιθώριο»].

ορμαθός (ο) (λόγ.) **1.** σύνολο όμοιων πραγμάτων περασμένων σε σύρμα, σκοινί, μεταλλικό κρίκο κ.λπ.: *~ κλειδιών* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρμαθιά **2.** (μτφ.) πλήθος όμοιων πραγμάτων: «*η πρώην πρωθυπουργός κατηγορείται για ~ καταχρήσεων*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμαθός* < *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» + παραγ. επίθημα *-αθος*, πβ. *κάλαθος*. Το *ὅρμος* (ίσως άσχετο προς το επίσης αρχ. *ὅρμος* «αραξοβόλι, φυσικός λιμενίσκος», βλ.λ.), εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *εἴρω* «συνδέω» (< *serjo, με ψίλωση, βλ. λ. *είρ-μός, έρ-μα*)].

ορμέμφυτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από ένστικτο και όχι από λογική επεξεργασία· κυρ. το ουδ. **ορμέμφυτο** (το) [1805] ένστικτο. — **ορμεμφύτως** επίρρ. [1858].
[ΕΤΥΜ. < *ορμή* + *έμφυτος*, απόδ. τού γαλλ. instinct (βλ. κ. *ένστικτο*)].

ορμή (η) **1.** κίνηση προς τα εμπρός, που χαρακτηρίζεται από δύναμη, σφοδρότητα: *έπεσε με ~ πάνω του και τον τραυμάτισε* || *ρίχνω μια πέτρα με ~* || *πετάγομαι με ~* || *οι αθλητές ξεκίνησαν με ~* || *οι στρατιώτες ρίχτηκαν με ~ εναντίον των εχθρών* **2.** (για φυσικά φαινόμενα) η σφοδρότητα, η ένταση: *ο αέρας χτυπούσε με ~ τα παντζούρια* || *τα κύματα έσπαγαν με ~ στην προβλήτα* || *η χιονοστιβάδα έπεσε με ~ πάνω στην κατασκήνωση των εκδρομέων* **3.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως το γινόμενο τής μάζας ενός αντικειμένου επί την ταχύτητά του **4.** ΨΥΧΟΛ. σωματική και ψυχική προδιάθεση τού ανθρώπου, που τον οδηγεί στην ικανοποίηση έντονων βιολογικών αναγκών: *η σεξουαλική / γενετήσια ~* || *η ~ προς ικανοποίηση τού αισθήματος τής πείνας* || *ο έλεγχος των βιολογικών ~ είναι δυνατός για τον άνθρωπο* **5.** (ειδικότ.) **ορμές** (οι) η επιθυμία για σεξουαλική συνεύρεση: *είναι όλο ορμές σ' αυτή την ηλικία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμή* < **ὀρ-σμά* (με πρόληψη τής δασύτητας) < *ὄρ-νυμι* «εγείρω, παροτρύνω» < Ι.Ε. *er- «θέτω σε κίνηση, ξεσηκώνω», πβ. σανσκρ. ṛṇóti, χεττ. arnumi, ίσως και λατ. orior «ανατέλλω». Δυσερμήνευτος παραμένει ο φωνηεντισμός σε *όρ-* ίσως, κατά μία άποψη, παρουσιάζεται ενεστωτική βράχυνση **ὤρ-νυ-μι* > *ὄρ-νυ-μι* (πβ. **στώρ-νυ-μι* > *στόρ-νυ-μι, στρω-τός*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το *όρ-* εμφανίζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *er-, κάτι που όμως συνηθίζεται μόνο σε αιολ. τύπους. Ομόρρ. *Λα-έρ-της, έρ-εθ-ίζω* (βλ.λ.)].

ορμήνεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καθοδήγηση, οι συμβουλές σε κάποιον για το πώς πρέπει να συμπεριφερθεί σε συγκεκριμένη περίσταση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁρμηνεύω* (βλ.λ.)].

ορμηνεύω ρ. μετβ. {ορμήν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) καθοδηγώ (κάποιον), συμβουλεύω (κάποιον) τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίσταση ΣΥΝ. νουθετώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁρμηνεύω* < αρχ. *ἑρμηνεύω*, από τη συνεκφορά τής αντων. *σοῦ* με το ρ. *ἑρμηνεύω*: *σοῦ ἑρμηνεύω* > *σορμηνεύω* > *ὁρμηνεύω*].

ορμητήριο (το) [αρχ.] {ορμητηρί-ου | -ων} ο τόπος από τον οποίο ορμά κανείς, από τον οποίο ξεκινά τις δραστηριότητές του· συνήθ. για παράνομη δράση (πειρατών, ληστών κ.λπ.): *η Μήλος υπήρξε ~ πειρατών* || (γενικότ.-μτφ.) *το εξοχικό του σπίτι είναι το ~ για τις καλοκαιρινές του εξορμήσεις.*

ορμητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διαθέτει ορμή, που εκδηλώνεται με ένταση και σφοδρότητα: *τα ~ νερά τού χειμάρρου.* — **ορμητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ορμητικότητα** (η) [1874]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

ορμιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το σκοινί στο οποίο δένουν το αγκίστρι. Επίσης **ορμίδι** κ. **αρμίδι** κ. **αρμίθι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμιά* < *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» (για το οποίο βλ. λ. *ορμαθός*)].

ορμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όρμισ-α, -τηκα, -μένος} οδηγώ πλοίο σε όρμο, για να αγκυροβολήσει. — **όρμιση** (η) [μτγν.].

ορμίσκος (ο) [μτγν.] μικρός όρμος (βλ.λ.).

ορμόνη (η) {ορμονών} **1.** ΒΙΟΛ. ουσία που παράγεται από ενδοκρινή αδένα ή από ειδικό νευρικό κύτταρο τού οργανισμού και που εκκρίνεται σε πολύ μικρές ποσότητες στην κυκλοφορία τού αίματος ή διαχέεται μέσω των κυτταρικών μεμβρανών, ρυθμίζοντας τις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού (λ.χ. τον μεταβολισμό ή την ανάπτυξη): *αυξητική / ζωική / φυτική / γεννητική ~* || *η ινσουλίνη, η θυροξίνη, η αδρεναλίνη είναι γνωστές ~ τού οργανισμού* **2.** ουσία που χρησιμοποιείται στην κτηνοτροφία και στις καλλιέργειες για την τεχνητή αύξηση τού όγκου των ζώων ή των καρπών, καθώς και την ταχύτερη ωρίμαση των φυτών: *κρέατα με ορμόνες* **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***σωματοτρόπος ορμόνη*** ορμόνη που εκκρίνεται από την υπόφυση και ρυθμίζει την ανάπτυξη τού σώματος ΣΥΝ. σωματοτροπίνη, αυξητική ορμόνη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. hormone < αρχ. *ὁρμῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὁρμῶ*].

ορμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις ορμόνες: *~ διαταραχές / ανωμαλία.* — **ορμονικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρος, < αγγλ. hormonic].

ορμονοθεραπεία (η) {ορμονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση φυσικών ή συνθετικών ορμονών για θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. η χορήγηση ινσουλίνης στον σακχαρώδη διαβήτη, θυροξίνης στην ανεπάρκεια τού θυρεοειδούς, αλλά και σε κακοήθη νεοπλάσματα μαστού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hormonotherapy].

όρμος (ο) κοίλωμα στη γραμμή τής ακτής, όπου η θάλασσα εισχωρεί στην ξηρά και είναι δυνατό το αγκυροβόλημα (πβ. λ. *κόλπος*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρμος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Ανεπαρκής η αναγωγή στο ουσ. *ὁρμή*, αφού οι προτεινόμενες σημ. «σημείο αναχωρήσεως πλοίου», «τόπος όπου το πλοίο ταλαντεύεται στο κύμα, ενώ έχει αγκυροβολήσει» (πβ. σανσκρ. sárma- «κύμα») και «τόπος κατάλληλος για αγκυροβόλημα» δεν παρέχουν ικανοποιητική εξήγηση. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ουσ. *όρμος* ανάγεται στο ρ. *εἴρω* «συνδέω» (βλ. λ. *ειρμός*), οπότε αποτελεί μετωνυμία τού αρχ. *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» (βλ. λ. *ορμαθός*) με τη σημ. «αλυσίδα τής άγκυρας». Τέλος, έχει προταθεί η σύνδεση με τη λ. *ἕρμα* (βλ.λ.), με την προϋπόθεση ότι *ἕρμα* «πέτρα», οπότε το ουσ. *όρμος* θα δήλωνε τον πετρώδη τόπο, στον οποίο μπορεί να προσδεθεί το πλοίο].

ορμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ορμάς... | όρμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** κινούμαι προς τα εμπρός με ορμή: *όρμησε μπροστά ασυγκράτητος* || (μτφ.) *το καΐκι όρμησε άφοβα μες στα αφρισμένα κύματα* **2.** (καθημ.) κινούμαι εναντίον (κάποιου) με ορμή, επιτίθεμαι: *ορμούν καταπάνω τους και τους τρέπουν σε φυγή* || *του όρμηξε και τον χτύπησε με γροθιές* || *ένα σκυλί τού όρμηξε στον δρόμο* (μεσοπαθ. **ορμώμαι**) **3.** ξεκινώ από κάτι (π.χ. ένα στοιχείο) ή παρακινούμαι από κάτι: *από πού ορμήθηκες και έφθασες σ' αυτό το συμπέρασμα;* **4.** (λόγ.) κατάγομαι: *εκ Βόλου ορμηθείσα / ορμωμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμῶ (-άω)* < *ὁρμή* (βλ.λ.)].

όρνεο (το) → όρνιο

ορνεοσκοπία (η) {ορνεοσκοπιών} παρατήρηση τού πετάγματος και των κραυγών των πτηνών για την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **ορνεοσκόπος** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρνεοσκόπος* < *ὄρνεον* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

όρνιθα (η) {ορνίθων} (αρχαιοπρ.) η κότα (βλ.λ.). Επίσης (λογιότ.) **όρνις** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρνις, -ιθος (ὁ / ἡ)* < θ. *ὀρν-ι-* (με παρέκταση *-θ-* για τις ανάγκες τής κλίσεως) < I.E. *or-n- «αετός, μεγάλο πουλί», πβ. χετ. ḫaraš, γότθ. ara, αρχ. γερμ. aro / aru, αρχ. αγγλ. earn, αρχ. σλαβ. orilŭ κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ὄρν-εον*. Η λ. *ὄρνις* αναφερόταν αρχικά σε κάθε είδους πτηνό, ενώ η λ. *ὄρνεον* περιοριζόταν στα αρπακτικά και η λ. *οἰωνός* σε εκείνα που χρησίμευαν ως δείκτες τού μέλλοντος, ως προμηνύματα. Αργότερα, η λ. *ὄρνις* περιορίστηκε στα κατοικίδια πτηνά και, τελικά, δήλωσε αποκλειστικά την κότα].

ορνίθι (το) {ορνιθ-ιού | -ιών} το κοτόπουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρνίθιον*, υποκ. τού *ὄρνις*].

ορνιθόγαλο (το) ποώδες φυτό με βολβό και λευκά, κίτρινα ή πράσινα άνθη.

ορνιθοειδές (το) [μτγν.] κάθε πτηνό που ανήκει στην ειδική κατηγορία πτηνών που περιλαμβάνει την κότα, τον φασιανό, το παγώνι κ.ά. ΣΥΝ. ορνιθόμορφα.

ορνιθοκλέπτης (ο) [μτγν.] {ορνιθοκλεπτών} (λόγ.) αυτός που κλέβει όρνιθες ΣΥΝ. (καθημ.) κλεφτοκοτάς.

ορνιθοκομείο (το) [μεσν.] το ορνιθοτροφείο (βλ.λ.).

ορνιθοκομία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η ορνιθοτροφία (βλ.λ.). — **ορνιθοκομικός, -ή, -ό.**

ορνιθοκόμος (ο/η) ο ορνιθοτρόφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀρνιθο-* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].

ορνιθολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα πτηνά. — **ορνιθολόγος** (ο/η), **ορνιθολογικός, -ή, -ό** [1871].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ornithologie].

ορνιθόμορφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τη μορφή πτηνού **2.** ΖΩΟΛ. ***ορνιθόμορφο*** (το) κάθε πτηνό που ανήκει στην ίδια τάξη, η οποία περιλαμβάνει είδη όπως η όρνιθα, ο φασιανός, η πέρδικα, το παγώνι, η γαλοπούλα κ.ά., τα οποία έχουν ως χαρακτηριστικά τους το βαρύ σώμα, τις κοντές στρογγυλεμένες φτερούγες, τα ισχυρά πόδια και το κοντό με ελαφρά κάμψη προς τα κάτω ράμφος ΣΥΝ. ορνιθοειδές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. Galliformes (νόθο σύνθ.)].

ορνιθόμυαλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μυαλό όρνιθας, άμυαλος ή ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. (καθημ.) κοκορόμυαλος.

ορνιθοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το κατάστημα όπου πωλούνται όρνιθες και γενικότ. πουλερικά ΣΥΝ. (καθημ.) κοτοπουλάδικο.

ορνιθοπώλης (ο) [μτγν.] {ορνιθοπωλών} (λόγ.) ο πωλητής ορνίθων, γενικότ. πουλερικών.

ορνιθόρρυγχος (ο) [1848] αμφίβιο και ωοτόκο θηλαστικό με πλατιά ουρά και στόμα που μοιάζει με ράμφος: *ο ~ τής Αυστραλίας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ornithorynque].

ορνιθοσκαλίσματα (τα) {ορνιθοσκαλισμάτων} τα πολύ άσχημα γράμματα, οι κακογραφίες.

ορνιθοτροφείο (το) [μτγν.] η ειδική εγκατάσταση για την εκτροφή πουλερικών ΣΥΝ. ορνιθοκομείο.

ορνιθοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή πουλερικών σε ειδικές εγκαταστάσεις ΣΥΝ. ορνιθοκομία. — **ορνιθοτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **ορνιθοτροφικός, -ή, -ό** [1896].

ορνιθώνας (ο) [μτγν.] **1.** το ορνιθοτροφείο **2.** το κοτέτσι.

όρνιο (το) **1.** αρπακτικό πτηνό που μοιάζει με γεράκι, ο γύπας **2.** (υβριστ.) πρόσωπο ανόητο ή ανίδεο ΣΥΝ. βλάκας, αστοιχείωτος ΑΝΤ. ξεφτέρι, σαΐνι. Επίσης (λόγ.) **όρνεο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὄρνιον* < αρχ. *ὄρνεον*, βλ. λ. *όρνιθα*].

όρνις (ο/η) → όρνιθα

ορντέβρ (το) (παλαιότ. ορθ. *ορ ντ'έβρ*) {άκλ.} έδεσμα που σερβίρεται πριν από το κυρίως φαγητό, για να ανοίγει την όρεξη ΣΥΝ. ορεκτικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hors-d'œuvre «εκτός κυρίου γεύματος» < hors «εκτός» + œuvre «έργο» (< λατ. opera)].

ορντινάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο στρατιώτης που έχει αποσπαστεί στην προσωπική υπηρεσία αξιωματικού **2.** (γενικότ.) ο υποτακτικός, αυτός που εκτελεί εντολές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ordinanza «εντολή, διαταγή» (από τη φρ. compagnia d'ordinanza «υπασπιστής») < ordinare «διατάσσω, τακτοποιώ» < λατ. ordino < ordo «τάξη, ευταξία»].

ορο- κ. **ορεο-** κ. **ορεό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το βουνό: *ορο-πέδιο, ορο-σειρά, ορεο-γραφία, ορογένεση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ὀρο-πέδιον, ὀρεο-βάτης, ὀρεο-φύλαξ*), που προέρχεται από το αρχ. *ὄρος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. orogenèse].

ορο- κ. **ορό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνορο, το όριο: *ορο-θετώ, ορο-σήμανση, ορό-σημο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὁρο-ποτῶ*), που προέρχεται από το ουσ. *ορός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια, λ.χ. αγγλ. sero-positive «ορο-θετικός»].

οροαιματώδης, -ης, -ες [1891] {οροαιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που αποτελείται από ορό, ο οποίος περιέχει αιμοσφαίρια: *~ υγρό / όγκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérosanguin].

οροαντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. **1.** βιολογική αντίδραση στον ορό τού αίματος πάσχοντος ατόμου (π.χ. συγκόλληση, καθίζηση κ.ά.) **2.** η ανίχνευση ουσιών στον ορό τού αίματος για τη διάγνωση νοσημάτων, καθώς και για τον προσδιορισμό τής ομάδας αίματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. séroréaction].

ορόγαλα (το) {ορογάλ-ατος | -ατα, -άτων} το υδαρές υπόλειμμα τού γάλακτος από την εξαγωγή τού βουτύρου και τού τυριού.
[ΕΤΥΜ. < *ορός* + *γάλα*].

ορογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των κινήσεων τού φλοιού τής Γης που συντελούν στη δημιουργία των οροσειρών. Επίσης **ορογένεια**. — **ορογενετικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orogenèse].

οροδιαγνωστική (η) [1896] ΙΑΤΡ. μέθοδος διαγνώσεως λοιμωδών και άλλων νοσημάτων. Επίσης **οροδιάγνωση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérodiagnostic (νόθο σύνθ.)].

οροδιαγνωστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάγνωση διαφόρων ασθενειών με οροαντιδράσεις.

οροθεραπεία (η) [1894] {οροθεραπειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας ή προλήψεως λοιμώξεων και δηλητηριάσεων, που στηρίζεται στη χρήση ανθρώπινων ή ζωικών ορών τού αίματος ΣΥΝ. οροθεραπευτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérothérapie (νόθο σύνθ.)].

οροθεραπευτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που αναφέρεται στην οροθεραπεία **2.** ***οροθεραπευτική*** (η) η οροθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérothérapique (νόθο σύνθ.)].

οροθεσία (η) [μτγν.] {οροθεσιών} (λόγ.) ο προσδιορισμός των ορίων ΣΥΝ. οροθέτηση, οροσήμανση.

οροθέσιο (το) [μτγν.] {οροθεσί-ου | -ων} οτιδήποτε χρησιμεύει ως δηλωτικό συνόρων (λ.χ. πέτρες, πάσσαλοι κ.λπ.) ΣΥΝ. ορόσημο, όριο.

οροθετικός[1], -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την οροθεσία· ΦΡ. **οροθετική γραμμή** η εδαφική γραμμή που αποτελεί σύνορο μεταξύ γειτονικών χώρων.

οροθετικός[2], -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που στον ορό τού αίματος του έχουν εντοπιστεί αντισώματα έναντι συγκεκριμένων ιών: *~ για το A.I.D.S.* ΣΥΝ. φορέας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. seropositive].

οροθετώ ρ. μετβ. {οροθετείς... | οροθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω και χαράζω σύνορα (μεταξύ εδαφικών τμημάτων, περιοχών, χωρών) **2.** καθορίζω τα όρια που πλαισιώνουν (κάτι). — **οροθέτηση** (η) [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οριοθετώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁροθετῶ (-έω)* < *ὅρος* + *-θετῶ*, βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*].

ορολογία (η) [1846] {ορολογιών} το σύνολο των ειδικών όρων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο γνωστικό ή επαγγελματικό χώρο: *ιατρική / τεχνική / νομική / ναυτική ~.* — **ορολογιακός, -ή, -ό** κ. **ορολογικός.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. terminologie (νόθο σύνθ.)].

> **ορολογιακός – ορολογικός – ωρολογιακός.** Από τύπους σε *-ία* / *-εία*, καθώς και από τύπους σε *-ιος* / *-ιο*, σχηματίζονται παράγωγα σε **-ιακός** (αντί **-ιικός**): *επαρχ-ία - επαρχ-ιακός, μανία μανιακός, εργασία – εργασιακός, περιουσία – περιουσιακός, συγκοινωνία – συγκοινωνιακός, ναυτιλία – ναυτιλιακός, κοιλία – κοιλιακός, περιφέρεια – περιφερειακός, οικογένεια – οικογενειακός, πολιτεία – πολιτειακός, επιφάνεια – επιφανειακός, ήλιος – ηλιακός, προνόμιο – προνομιακός, κρανίο – κρανιακός, ημερολόγιο ημερολογιακός* κ.τ.ό. Άρα από το **ορολογία** θα σχηματιστεί επίθ. **ορολογιακός**, όπως και από το **ωρολόγιο** θα σχηματιστεί επίθ. **ωρολογιακός**. Ως εκ τούτου, ο τ. *ορολογιακός* είναι κανονικός. Ωστόσο, για λόγους προφύλαξης, επειδή το *ορολογιακός* συμπίπτει με το *ωρολογιακός*, σχηματίστηκε τ. **ορολογικός** που χρησιμοποιείται περισσότερο.

ορονοσία (η) {ορονοσιών} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από ενέσεις ορού αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς και εκδηλώνεται με δερματικό εξάνθημα, οίδημα τού προσώπου και των άκρων, πυρετό, πονόκοιλο και ναυτία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. maladie du sérum].

οροπέδιο (το) {οροπεδί-ου | -ων} η πεδινή έκταση σε ορεινό σχηματισμό (βουνό ή λόφο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οροπέδιον* < *ὄρος* + *πεδίον*].

ορός κ. (εσφαλμ.) **ορρός** (ο) **1.** ΒΙΟΛ. το κίτρινο υδατώδες υγρό που απομένει ύστερα από την πήξη τού αίματος και έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε λευκώματα **2.** ΙΑΤΡ. ***(θεραπευτικός) ορός*** (α) ο ορός (σημ. 1) ανθρώπου ή ζώου που έχει ανοσοποιηθεί κατά μικροβίων διαφόρων λοιμωδών νοσημάτων, ο οποίος χρησιμοποιείται θεραπευτικά, προκειμένου να εισαχθούν στον οργανισμό τα αντισώματα που περιέχει: *αντιλυσσικός / αντιτετανικός / αντιδιφθεριτικός ~* (β) διάλυμα μεταλλικών αλάτων που χορηγείται ενδοφλεβίως για την αντιμετώπιση αιμορραγιών, αφυδατώσεως, δηλητηριάσεων κ.ά. (γ) (συνεκδ.) το δοχείο που περιέχει το παραπάνω διάλυμα μαζί με τα εξαρτήματά του: *καθώς τον βγάζουν έξω για περίπατο, μια νοσοκόμα τού κρατάει τον ~ || έσπασε ο ~* • **3.** ***ορός τής αλήθειας*** φάρμακο που χορηγείται ενδοφλεβίως (πεντοθάλη) προκαλώντας ελαφρά νάρκωση, ώστε αυτός που βρίσκεται υπό την επήρειά του να μην ψεύδεται και να μην αποκρύπτει πράγματα που δεν θα ήθελε να αποκαλύψει (πβ. *ανιχνευτής ψεύδους*, λ. *ανιχνευτής*) • **4.** (λόγ.) το υδαρές υπόλειμμα γάλακτος που απομένει ύστερα από την αφαίρεση τού βουτύρου και τής τυρίνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τυρόγαλο, υπόλειμμα γάλακτος μετά την πήξη του», ετεροιωμ. βαθμ. (με ιων. ψίλωση) τού Ι.Ε. *ser- «ρέω, κυλώ», πβ. σανσκρ. sará- «ρέων», λατ. serum «ορός» κ.ά. Βλ. κ. *ἕρπω, ῥέω*. Η γρ. *ὀρρός*, αν και απαντά ήδη σε βυζαντινά χειρόγραφα, οφείλεται μάλλον σε εσφαλμ. ανάγνωση].

όρος (ο) **1.** η προϋπόθεση με δεσμευτικό περιεχόμενο: *θέτω / υπαγορεύω τους ~ μου || απαράβατος / ρητός / πρωτεύων ~ || διατύπωση / επιβολή όρων || δυσβάστακτοι / σκληροί / ταπεινωτικοί ~ || παραβαίνω / τηρώ / παραβιάζω / πληρώ τους ~ τής συμφωνίας || «με αυτούς τους ~, η σύγκρουση θα λάβει τη μορφή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) ***υπό όρους*** με προϋποθέσεις: *τον άφησαν ελεύθερο ~* (β) ***υπό έναν όρο / υπό τον όρο*** (+ότι) υπό μία / την προϋπόθεση: *θα σου δανείσω το αμάξι μου, υπό τον όρο ότι θα μου το φέρεις πίσω μέχρι το βράδυ* (γ) ***άνευ όρων*** βλ. λ. *άνευ* • **2. όροι** (οι) η κατάσταση πραγμάτων, οι συνθήκες, τα δεδομένα: *οι ~ διαβίωσης / εργασίας / απασχόλησης / ασφαλείας*· ΦΡ. ***επί ίσοις όροις*** βλ. λ. *ίσος* **3.** η λέξη ή φράση με ειδικό περιεχόμενο, η οποία δηλώνει έννοια από συγκεκριμένο χώρο (επιστήμες, καλές τέχνες, επαγγέλματα κ.λπ.): *η έκφραση «το κατά κεφαλήν εισόδημα» είναι ~ τής οικονομίας || ιατρικοί / νομικοί / φιλολογικοί ~* • ΦΡ. (α) ***εφ' όρου ζωής*** βλ. λ. *ζωή* (β) ***μέσος όρος*** βλ. λ. *μέσος* • **4.** (σε συντακτικές, μαθηματικές ή λογικές δομές) δομικό, συστατικό στοιχείο: *οι ~ τής πρότασης / αναλογίας / πολυωνύμου / συλλογισμού || ο δεύτερος ~ συγκρίσεως στη Ν. Ελληνική εκφέρεται με την πρόθεση «από»* (βλ. λ. *σύγκριση*)· ΦΡ. ***όροι (τού) κλάσματος*** ο αριθμητής και ο παρονομαστής κλάσματος: *οι ~ τού 3/5 είναι οι αριθμοί 3 και 5* • **5.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το ορόσημο, μικρή στήλη που δηλώνει όριο: *~ τής αθηναϊκής αγοράς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο, σύνθετος*. — **ορικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρος* (ήδη μυκ. wo-wo) < **Fόρ-Fος*, που συνδ. με λατ. urvus «αυλάκι» (< *wṛ-wos), ρ. urvo «διανοίγω αυλάκι», πιθ. και με το αρχ. ρ. *ἐρύω* «τραβώ, σύρω» (< **Fερύω*). Φαίνεται πως η αρχική σημ. τής λ. ήταν επίσης «αυλάκι», από όπου προήλθε η σημ. «χαραγμένο όριο, σύνορο». Η φρ. *υπό όρους* αποδίδει το γαλλ. sous conditions].

όρος (το) {όρ-ους | -η, -έων} (λόγ.) το φυσικό ύψωμα που ξεπερνά κατά προσέγγιση τα 500 μέτρα: *το ~ Όλυμπος || το θεοβάδιστον ~ Σινά || το Άγιον ~* (ο Άθως) ΣΥΝ. βουνό· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***στα όρη, στ' άγρια βουνά*** (i) σε απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές (ii) ως τυπική φράση σε ξόρκι: *να φύγει* (ενν. *το κακό*) *~!* (β) ΑΝΑΤ. ***όρος τής Αφροδίτης*** το εφήβαιο των γυναικών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. ρηματικό ουσ. τού *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, παροτρύνω» (βλ. κ. *ορμή*), που συνδ. με σανσκρ. ṛṣva- «ψηλός». Η λ. εμφανίζει αρχικό *ὀ-* αντί τού αναμενομένου *ἐ-* (**ἔρος*, πβ. *γένος, τέλος* κ.ά.) προφανώς κατ' αναλογίαν προς το ρ. *ὄρνυμι, ὀρέσθαι* (αόρ.). Στη Ν. Ελληνική η λ. απαντά ως α' συνθ. με τις εξής μορφές: (α) *ορο-* (ήδη αρχ., πβ. *ορο-πέδιον*) (β) *ορει-*, από τη δοτ. ενικού *ὄρει* (ήδη αρχ., πβ. *ορεί-χαλκος*) (γ) *ορεσι-*, από τη δοτ. πληθ. *ὄρεσι* (ήδη αρχ., πβ. *ορεσί-βιος*) (δ) *ορεο-*, από το επίθ. *ὄρε(ι)ος* < *ὄρος* (ήδη μτγν., πβ. *ορεο-φύλαξ*)].

οροσειρά (η) [1886] σειρά ορέων που συνιστούν μία συνεχή ενότητα: *η ~ τής Πίνδου / των Άνδεων*.

οροσήμανση (η) [1879] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση ορόσημων για τον προσδιορισμό εκτάσεως ΣΥΝ. οροθέτηση.

ορόσημο (το) [1833] {ορόσημ-ου | -ων} **1.** το σημάδι που τοποθετείται, προκειμένου να προσδιορίσει τα όρια εκτάσεως στην ξηρά ή στη θάλασσα ΣΥΝ. οροθέσιο, σύνορο **2.** (συνήθ. μτφ.) το χρονικό σημείο ή το καθοριστικής σημασίας γεγονός, που σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας περιόδου: *η Επανάσταση τού 1821 αποτελεί το πιο σημαντικό ~ τής νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. σταθμός.
[ΕΤΥΜ. < *όρος, ο* + *-σημο* < *σήμα*, απόδ. τού γερμ. Markzeichen].

οροφή (η) **1.** το εσωτερικό επιστέγασμα δωματίου ΣΥΝ. ταβάνι **2.** (συνεκδ.) η σκεπή κτηρίου ΣΥΝ. στέγη **3.** το πάνω μέρος οχήματος που σκεπάζει, καλύπτει το σαλόνι, τον χώρο όπου κάθονται ο οδηγός και οι επιβάτες: *η ~ τού αυτοκινήτου* **4.** (μτφ.) το ανώτατο όριο, ο αριθμός που δεν επιτρέπεται να ξεπεραστεί: *η διαμορφωμένη ~ των μισθών αμφισβητείται από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ.* ΣΥΝ. πλαφόν • **5.** το ανώτατο ύψος στο οποίο μπορεί να πετάξει αεροπλάνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)», που συνδ. με αρχ. γερμ. hirni-reba «κρανίο», πιθ. κ. αρχ. γερμ. rippa «πλευρά, μεριά», αρχ. αγγλ. ribb. Στη σημ. «ανώτατο όριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. plafond (βλ. κ. *πλαφόν*)].

οροφοδιαμέρισμα (το) {οροφοδιαμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το διαμέρισμα πολυκατοικίας που καταλαμβάνει ολόκληρο όροφο.

όροφος (ο) {ορόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο χώρος που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα ενός οικοδομήματος και αποτελείται από ένα ή περισσότερα διαμερίσματα: *μένω στον δεύτερο ~*· ΦΡ. ***κατά όροφο πολυκατοικία*** η πολυκατοικία, κάθε διαμέρισμα τής οποίας καταλαμβάνει ολόκληρο τον χώρο ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα **2.** (ειδικότ.) (α) κάθε όροφος (σημ. 1) πάνω από το ισόγειο και τον ημιώροφο, εφόσον υπάρχει: *ανεβαίνω από το ισόγειο στον πρώτο ~*· (β) ***ιδιοκτησία κατ' όροφο*** η οριζόντια ιδιοκτησία **3.** καθένα από τα επίπεδα στα οποία χωρίζεται ένα πράγμα, μια κατασκευή: *οι ~ γαμήλιας τούρτας* • **4.** το τμήμα που συγκρατεί το κύριο σώμα ενός πυραύλου και περιέχει το προωθητικό υλικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)». Βλ. λ. *οροφή*].

ορρός (ο) → ορός

ορρωδώ ρ. αμετβ. {ορρωδείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) χάνω το θάρρος μου, λιποψυχώ ή διστάζω: *δεν ~ προ ουδενός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρρωδῶ (-έω)* / *ἀρρωδῶ* (ιων.), αβεβ. ετύμου. Ο Ησύχιος και άλλοι αρχαίοι λεξικογράφοι εξηγούσαν το ρ. *ὀρρωδῶ* ως «ιδρώνω από τον φόβο μου» και το συσχέτιζαν με τις λ. *ὄρρος* «οπίσθια, γλουτοί», *δέος, ἰδίω* «ιδρώνω» (πβ. *ὄρρος· οἱ γὰρ δεδοικότες ἰδίουσι τὸν ὄρρον, ὅ ἐστιν ἱδροῦσιν*), άποψη παρετυμολογική. Σύμφωνα με διαφορετική εκδοχή, το ρ. ανάγεται σε επίθ. **ὀρρώδης* «δειλός» (< *ὄρρος*), αλλά η σύνδεση δεν ερμηνεύει τον ιων. τ. *ἀρρωδῶ*, ο οποίος μάλλον είναι αρχικός (οπότε *ὀρρωδῶ* < *ἀρρωδῶ*, με προληπτική αφομοίωση)].

όρσε επιφών. (λαϊκ.) να· όταν μουντζώνουμε κάποιον: *~ πέντε* (μούντζωμα με τη μία παλάμη ανοιχτή) / *δέκα* (με τις δύο παλάμες)· ΦΡ. ***όρσε γιαμπρέ κουφέτα!*** κοροϊδευτικά ή επιτιμητικά για κάποιον που δεν κατάφερε να κάνει κάτι από ανικανότητα ή κακή εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < *όρισε* (με συγκοπή), προστ. τού ρ. *ορίζω*].

Ορτανσία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Hortensie < λατ. Hortensia, θηλ. τού ρωμαϊκού Hortensius (ονομασία πατριάς), πιθ. < λατ. hortus «κήπος»].

ορτανσία (η) {ορτανσιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα φύλλα σε σχήμα καρδιάς, σφαιρικές ταξιανθίες και πολλά λευκά, ροζ, κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hortensia, όνομα που δόθηκε τον 18ο αι. προς τιμήν τής Hortense Lepaute, στην οποία αφιερώθηκε το άνθος].

όρτσα επιφών. ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέψε προς τον άνεμο: *~ τα πανιά!* ΣΥΝ. (λόγ.) πρόσαγε!
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. orza, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ολλ. lurts «προς τα αριστερά»].

ορτσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {όρτσ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέφω το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. προσάγομαι ΑΝΤ. ποδίζω, επιδίδω. — **ορτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. orzare < orza (βλ. λ. *όρτσα*)].

ορτύκι (το) {ορτυκ-ιού | -ιών} ορνιθόμορφο μικρόσωμο πουλί που ζει σε ψηλή ποώδη βλάστηση, σε ακαλλιέργητα βοσκοτόπια, αγρούς, λιβάδια και χέρσα εδάφη, τρέφεται δε με σπόρους, προνύμφες εντόμων και σαλιγκάρια.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ὄρτυξ, -υγος* < **Fόρτ-υξ* (πβ. *κόκκ-υξ*, με το ίδιο επίθημα -υξ), που πιθ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για το ίδιο πτηνό, λ.χ. σανσκρ. vartaka-, βεδ. vartikā- (με επιθήματα -aka-, -ikā-)].

όρυγμα (το) {ορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μέρος τού εδάφους σκαμμένο βαθιά ΣΥΝ. τάφρος, χαντάκι **2.** ο βόθρος • **3.** ΣΤΡΑΤ. η τάφρος που σκάφτηκε για οχυρωματικό σκοπό, την προστασία δηλ. από τα εχθρικά πυρά ΣΥΝ. χαράκωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρύσσω* (βλ.λ.)].

όρυζα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ρύζι· ΦΡ. (σκωπτ.) ***βράσε όρυζα / ρύζι*** σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζει κανείς δύσκολη κατάσταση χωρίς δυνατότητα βελτίωσης: *αν έρθει κι άλλος λογαριασμός τώρα που ξέμεινα από λεφτά, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε, καήκαμε.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο από την Α. Περσία, πβ. πάστο vrižē (πληθ.), σανσκρ. vrīhi. Βλ. κ. *ρύζι*].

ορυζάλευρο (το) {ορυζαλεύρ-ου | -ων} (λόγ.) το αλεύρι που προέρχεται από επεξεργασία αποφλοιωμένων σπερμάτων ρυζιού ΣΥΝ. ρυζάλευρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rice flour].

ορυζάμυλο (το) {ορυζαμύλ-ου | -ων} το άμυλο που προκύπτει από την κατεργασία τού ρυζιού και χρησιμοποιείται ως βασικό υλικό κατασκευής καλλυντικών (πούδρας κ.ά.).

ορυζοκαλλιέργεια (η) {ορυζοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια ρυζιού **2.** η έκταση όπου γίνεται η καλλιέργεια ρυζιού.

ορυζόμυλος (ο) (λόγ.) {ορυζομύλων} **1.** το μηχάνημα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμεύουν για την επεξεργασία τού ρυζιού **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο λειτουργούν τα παραπάνω μηχανήματα.

ορυζώνας (ο) [μεσν.] έκταση γης σπαρμένη με ρύζι. φυτεία ρυζιού.

ορυκτέλαιο (το) {ορυκτελαί-ου | -ων} λιπαντικό έλαιο που αποτελεί συνήθ. προϊόν τής κλασματικής απόσταξης τού αργού πετρελαίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mineral oil].

ορυκτό (το) φυσικό. συνήθ. στερεό, σώμα με ορισμένη χημική σύσταση και εσωτερική κρυσταλλική δομή, που βρίσκεται στην επιφάνεια τής Γης ή στο υπέδαφος: *ο σίδηρος, ο άργιλος, ο ασβεστόλιθος είναι ορυκτά* || *πολύτιμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρυκτόν*. ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὀρυκτός* (βλ.λ.)].

ορυκτογεωλογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των ορυκτών. — **ορυκτογεωλογικός**, -ή, -ό [1841].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minéralogie géologique].

ορυκτογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα είδη και τις παραλλαγές των ορυκτών. — **ορυκτογραφικός**, -ή, -ό.

ορυκτολογία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που μελετά τα ορυκτά από πλευράς φυσικών ιδιοτήτων, χημικής σύστασης, εσωτερικής δομής, προέλευσης, εμφάνισης και κατανομής τους στη φύση. — **ορυκτολόγος** (ο/η) [1802], **ορυκτολογικός**, -ή, -ό [1867].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oryctologie].

ορυκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που εξορύσσεται από τη γη· ΦΡ. ***ορυκτός πλούτος*** το σύνολο των ορυκτών που περιέχει το υπέδαφος μιας χώρας **2.** ***ορυκτό*** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που έχει απολιθωθεί και διατηρείται στα πετρώματα τού φλοιού τής Γης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρύσσω* (βλ.λ.)].

ορυκτοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής αναζήτησης και τής κατεργασίας ορυκτών. — **ορυκτοτεχνικός**, -ή, -ό.

ορυμαγδός (ο) (λόγ.) **1.** δυνατός θόρυβος από πολλούς διαφορετικούς ήχους, γενικευμένη αναστάτωση ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, σαματάς **2.** (μτφ.) πλήθος (έντονων αντιδράσεων, εκδηλώσεων): *~ δηλώσεων / διαμαρτυριών / απειλών*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. (με επίθημα *-δος*, χαρακτηριστικό λέξεων που έχουν τη σημ. «θόρυβος», λ.χ. *κέλαδος, ἄραδος*). Η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὀρυγμάδες· θόρυβοι* ενισχύει την υπόθεση ότι *ὀρυμαγδός* < **ὀρυγ-αδ-μός* (με αντιμετάθεση) < *ὀρυγάζω*, που συνδ. με τα συνώνυμα *ἐρεύγ-ομαι* «ρεύομαι» και *ὠρύομαι* (βλ.λ.). Η «γλώσσα» *ὀρυγμάδες* αποτελεί μάλλον παρεκτεταμένο τ. τού αμάρτυρου **ὀρυγμός* < θ. **ὀρυγ-*].

ορύσσω κ. **ορύττω** ρ. αμετβ. {όρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} (αρχαιοπρ.) ανοίγω όρυγμα. — **όρυξη** [αρχ.] κ. **ορυχή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀρύχ-jω* < *ὀ-* προθεμ. + *rukh- (με εκφραστ. δασύ), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *reu-k- «σκάβω, γδέρνω», πβ. σανσκρ. luñcati «μαδώ, γδέρνω», λατ. runco «σκαλίζω» (> ιταλ. roncare), ιρλ. rucht «χοίρος», γοτθ. raupjan «μαδώ, γδέρνω» κ.ά. Παράγ. *ὄρυγ-μα, ὀρυκτός, ὄρυξις (-η), ὀρυχ-εῖο* κ.ά.].

ορυχείο (το) [1867] ο τόπος στον οποίο γίνεται συστηματική εξαγωγή ορυκτών από το υπέδαφος: *το Λαύριο ήταν γνωστό στην αρχαιότητα για τα ~ αργύρου του* (πβ. λ. *μεταλλείο*).
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. που αποσπάστηκε από αρχ. σύνθετα, λ.χ. *χρυσ-ωρυχεῖον, ἀργυρ-ωρυχεῖον*. Ο σχηματισμός κατά το μτγν. *ὀρυχή* < αρχ. *ὀρύσσω* (βλ.λ.)].

ορφανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ορφάνε-ψα, -μένος} (καθημ.) μένω ορφανός, χάνω τους γονείς μου: *ορφάνεψε από μικρός* || (μτφ.) *ορφάνεψε η χώρα με τον χαμό τού μεγάλου ηγέτη*. — **ορφάνεμα** (το) κ. (εκφραστ.) **ορφάνια** (η).

ορφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] απορφανίζω (βλ.λ.).

ορφανικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ορφανό ή την ορφάνια.

ορφανισμός (ο) [μεσν.] απορφανισμός (βλ.λ.).

ορφανός, -ή, -ό αυτός που έχει χάσει τον έναν ή και τους δύο γονείς: *~ από μάννα* || *μένω ~* || *τα ~ τού πολέμου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄρφος* (+ παραγ. επίθημα *-ανός*) < Ι.Ε. *orbho- «ορφανός», πβ. λατ. orbus «στερημένος από κάτι, ορφανός» (αργότερα «τυφλός»), αρμ. orb «ορφανός», γοτθ. arbi «κληρονόμος», γερμ. erben «κληρονομώ» κ.ά. Η λ. *ὀρφανός* δήλωνε αρχικώς τόσο τον στερούμενο γονέων όσο και εκείνον που δεν είχε παιδιά, περιορίστηκε όμως γρήγορα στην πρώτη σημ.].

ορφανοτροφείο (το) [μτγν.] το ίδρυμα στο οποίο τρέφονται και κατοικούν ορφανά παιδιά.

Ορφέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. αοιδός, μουσικός και ποιητής, ιδρυτής μυστηριακών τελετών και ιερέας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀρφεύς, -έως*, πιθ. προελλην. κύρ. όν. ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, συνδ. με το Ι.Ε. *orbho- «ορφανός» (βλ. κ. *ὀρφανός*), αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο Ορφέας είχε στερηθεί τη σύζυγό του Ευρυδίκη].

ορφικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ορφέα ή τον ορφισμό: *~ ύμνος* || *~ μυστήρια* **2.** ***Ορφικά*** (τα) σύνολο ποιημάτων που αποδίδονται στον Ορφέα **3.** ***Ορφικοί*** (οι) (α) οι οπαδοί θρησκευτικής κίνησης που εμφανίστηκε κατά τον 6ο αι. π.Χ. και διαδόθηκε σε όλο τον ελληνικό κόσμο (β) οι ορφικοί ποιητές • **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωγραφική τάση τού ορφισμού.

ορφισμός (ο) [1812] **1.** μυστηριακή θρησκεία τού 6ου αι. π.Χ., που διαδόθηκε σε όλο τον τότε ελληνικό κόσμο και επιδίωκε τον εν ζωή εξαγνισμό τής ψυχής τού ανθρώπου, ώστε αυτή να επιστρέψει στην πηγή της, δηλ. στον Θεό • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τάση τής κυβιστικής ζωγραφικής, που έδινε προβάδισμα στη διάταξη των χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orphisme].

ορχεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τού ενός ή και των δύο όρχεων. Επίσης **ορχεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orchectomy].

ορχεοεπιδιδυμίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των όρχεων και των επιδιδυμίδων από βακτηρίδια ή άλλους μικροοργανισμούς.

όρχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (αρχαιοπρ.) ο χορός. — **ορχηστικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρχησις* < *ὀρχοῦμαι* (βλ.λ.)].

ορχηστής (ο) [αρχ.], **ορχηστρίδα** (η) [αρχ.] {ορχηστρίδων} (αρχαιοπρ.) ο επαγγελματίας χορευτής.

ορχήστρα (η) {ορχηστρών} **1.** η σχετικά μεγάλη ομάδα μουσικών οργάνων και εκτελεστών που συμμετέχουν στην εκτέλεση μουσικών έργων: *φιλαρμονική / συμφωνική* (βλ.λ.) *~* || *~ δωματίου / εγχόρδων / τζαζ* || *την Ορχήστρα των Χρωμάτων διηύθυνε ο Μ. Χατζιδάκις* **2.** ο χώρος τού θεάτρου στον οποίο παίζουν οι μουσικοί και βρίσκεται ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία • **3.** ο κυκλικός χώρος που βρισκόταν μπροστά από τη σκηνή τού αρχαιοελληνικού θεάτρου και στον οποίο εκινείτο και χόρευε ο δραματικός χορός. — **ορχηστρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χώρος (πλατεία) τού αρχαίου θεάτρου, προορισμένος για χορό». < *ὀρχοῦμαι* (πβ. απρφ. αορ. *ὀρχῆσ-θαι*). βλ.λ. Στη σημ. 1 η λ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. orchestre].

ορχιαλγία (η) {ορχιαλγιών} ΙΑΤΡ. η νευραλγία των όρχεων, που οφείλεται σε ορχίτιδα.
[ΕΤΥΜ. < *ὄρχις* + *-αλγία* < *ἄλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orchialgia].

ορχιδέα (η) {δύσχρ. ορχιδεών} αγγειόσπερμο φυτό των θερμών κλιμάτων, τού οποίου τα άνθη αποτελούνται απο τρία σέπαλα και τρία πέταλα, εκ των οποίων το μεγαλύτερο έχει τρεις λοβούς· διακρίνεται για την πρωτοτυπία τού σχήματος και την ποικιλία των χρωμάτων και των αποχρώσεών του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. orchidea < λατ. orchis «φυτό τού οποίου οι ρίζες έχουν σχήμα όρχεων» < αρχ. *ὄρχις* (βλ.λ.)].

όρχις (ο) {όρχ-εως, -ι | -εις, -εων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο γεννητικούς αδένες τού άνδρα και των αρσενικών ζώων, ο οποίος παράγει σπερματοζωάρια ΣΥΝ. (!) αρχίδι. — **ορχικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *orĝhi- / *r̥ĝhi- «όρχις», πβ. αλβ. herdhë, μέσ. ιρλ. uirgge, αρμ. orji-k', λιθ. eržilas «επιβήτορας» κ.ά.].

ορχίτιδα (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού όρχεως. — **ορχιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchite].

Ορχομενός (ο) κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἐρχομενός* (με αφομοίωση), αβεβ. ετύμου. Στη Μυκηναϊκή μαρτυρούνται και οι δύο τύποι: e-ko-me-no και o-ko-me-no. Ως προς την ετυμ., η προφανής σύνδ. με το ρ. *ἔρχομαι* οδηγεί σε σημασιολ. αδιέξοδο, ενώ η αναγωγή στο ουσ. *ὄρχος* «κήπος, σειρά φυτών, δενδροστοιχία» προκαλεί μορφολ. προβλήματα, καθώς δεν αιτιολογεί το αρχικό *ἐ-* στον τ. *Ἐρχομενός*].

όρχος (ο) ΣΤΡΑΤ. **1.** στρατιωτικός σχηματισμός που έχει ως αποστολή τον εφοδιασμό στρατιωτικής μονάδας με τα κατάλληλα υλικά σε καιρό πολέμου **2.** ο χώρος στον οποίο φυλάσσονται και συντηρούνται τα οχήματα, τα άρματα ή τα πυροβόλα στρατιωτικής μονάδας: *~ οχημάτων / αρμάτων / πυροβόλων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «φράχτης, περίβολος», τότε πιθ. η λ. συνδ. με το ρ. *εἴργω* «περιφράσσω, εμποδίζω» (βλ. λ. *ειρκτή*) και ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer-g(h) «περιορίζω, περικλείω», πβ. αρχ. σκανδ. virgill «χορδή», μέσ. γερμ. erwergen, γερμ. erwürgen «πνίγω, στραγγαλίζω», πιθ. κ. αλβ. varg «αλυσίδα, στέμμα»].

ορχούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ορχείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) χορεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρχοῦμαι (-έο-)*, αβεβ. ετύμου. Η υπόθεση ότι το ρ. αποτελεί επιτατικό τ. τού *ἔρχομαι* δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με σανσκρ. r̥ghāyáti «τρέμω, μαίνομαι» και ανάγεται σε Ι.Ε. *ergh- «τρέμω, σείω». Το ρ. *ὀρχοῦμαι* σήμαινε «χορεύω» κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το ρ. *χορεύω* «σχηματίζω χορό» και προς το ρ. *σκιρτῶ* «πηδώ»].

ορώ ρ. αμετβ. {οράς...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) βλέπω· (παλαιότ. στην προστ. *όρα*) βλέπε· ως υπόδειξη σε βιβλίο για παραπομπή: *όρα σελ. 25*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρῶ (-άω)* < **Ϝορ-άω* < θ. *(s)wor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer- «παρατηρώ, προσέχω, φρουρώ», πβ. αρχ. γερμ. wara «προσοχή» (αγγλ. be-ware «προσέχω»), λατ. vereor «ευλαβούμαι, φοβούμαι» κ.ά. Παράγ. *ὅρα-σις (-η), ὁρα-τός, ὅρα-μα, -ωρός* (β' συνθ., π.χ. *θυρ-ωρός*), *-ουρός* (β' συνθ., πβ. *κηπ-ουρός*) κ.ά.].

ορώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ορώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με ορό **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει ορό: *~ εξίδρωμα / μηνιγγίτιδα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ος, η, ο αναφορική αντων. (αρχαιοπρ.) αυτός που, ο οποίος· στις ΦΡ. (α) **εκ των ων ουκ άνευ** βλ. λ. *άνευ* (β) **ο περί ου ο λόγος** *(ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος)* αυτός για τον οποίο μιλούμε (γ) **καθ' ο** *(καθ' ὅ)* (i) λόγω τού ότι (ii) ακριβώς όπως, σύμφωνα με αυτό που (δ) **δι' ο** *(δι' ὅ)* για αυτό: ~ *και εγένετο* (ε) **εξ ου / εξού** *(ἐξ οὗ)* από το οποίο· κυρ. για να δηλωθεί η συνέπεια, αυτό που προέρχεται από κάτι: *από μικρός αγαπούσε τη θάλασσα, ~ και η μανία του για οτιδήποτε έχει σχέση με αυτήν* (στ) **ο μη γένοιτο** *(ὃ μὴ γένοιτο,* Δημοσθ. 381) πράγμα που μακάρι να μη συμβεί (λέγεται σε υπόθεση που διατυπώνει κανείς, ευχόμενος να μη συμβεί το περιεχόμενό της): *αν. ~, μαθαίνατε ότι ο γυιος σας παίρνει ναρκωτικά, τι θα κάνατε;* (ζ) **ους ο Θεός συνέζευξε, άνθρωπος μη χωριζέτω** βλ. λ. *συζευγνύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅς, ἥ, ὅ* < I.E. *yos, *yā, *yod, πβ. σανσκρ. yaḥ, yā, yad, αρχ. σλαβ. iže, jaže, αβεστ. yō, yā, yat κ.ά. Παράγ. *οἷος, ὅσος, ὁποῖος* (βλ.λ.) κ.ά. Από την αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* παράγονται και τα *ενώ (ἐν-ᾧ), αφού (ἀπὸ + οὗ)*].

οσάκις επίρρ. (λόγ.) κάθε φορά που, όσες φορές: ~ *του μιλάω για την πρώην γυναίκα του, αλλάζει θέμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσάκις* < *ὅσος* + παραγ. επίθημα *-άκις*].

Ο.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος.

Οσετία (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΝΔ. Ρωσίας στα σύνορα με τη Γεωργία.

οσετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Οσέτους ή την Οσετία **2. οσετική γλώσσα / Οσετική** γλώσσα που ανήκει στην ιρανική οικογένεια γλωσσών, ομιλείται στην περιοχή τού Καυκάσου και διακρίνεται σε Ανατολική και σε Δυτική Οσετική.

Οσέτοι (οι) λαός τού Καυκάσου που κατοικεί στην περιοχή τής Γεωργίας και μιλά την οσετική γλώσσα. Επίσης **Οσέτιοι.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Osseles, αγν. ετύμου].

οσημέραι επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέρα σε μέρα, με τον καιρό: *παρά την επανεκλογή του στη θέση τού προέδρου, η αμφισβήτησή του εντείνεται ~ και περισσότερο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσημέραι*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅσαι ἡμέραι*].

Οσιολογιότατος (ο) ως προσφώνηση λογίων ιερομονάχων και μοναχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

οσιομάρτυρας (ο/η) {οσιομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. όσιος που μαρτύρησε για τη χριστιανική πίστη. Επίσης (λόγ.) **οσιομάρτυς** [μεσν.] {οσιομάρτυρος}.

όσιος, -ία, -ο **1.** (σπάν.) αφοσιωμένος στο θείο, ιερός· ΦΡ. **δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο** βλ. λ. *ιερός* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσωνυμία) ο μοναχός τού οποίου η μνήμη τιμάται από την Εκκλησία: ~ *Λουκάς*· ΦΡ. **κάνω την οσία (Μαρία)** υποκρίνομαι τον ευσεβή, τον σεμνό. — **οσιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσιος*, αγν. ετύμου. Δεν είναι επιτυχημένη η αναγωγή σε αμάρτυρο τ. **ἄτιος* (πβ. σανσκρ. satyá- «αληθής») < I.E. *snt-ijo-, η οποία παρουσιάζει μορφολ. δυσχέρειες. Στην Ελληνική υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των επιθ. *ὅσιος, δίκαιος* και *ἱερός*. Ως *ὅσιος* χαρακτηριζόταν αυτός που υποτάσσεται στους θεϊκούς νόμους, που προσκολλάται πιστά στις θεϊκές απαιτήσεις, ενώ η λ. *δίκαιος* αναφέρεται κυρ. στους ανθρώπινους νόμους και δεν είχε αρχικώς θρησκ. χρήση, η δε λ. *ἱερός* περιγράφει πράγματα και χώρους που αρμόζουν στους θεούς].

Οσιότατος (ο) ως προσφώνηση ιερομονάχων και μοναχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

Όσιρις (ο) {Οσίρ-ιος κ. -εος κ. -ιδος} θεός τής αρχαίας Αιγύπτου, αδελφός και σύζυγος τής θεάς Ίσιδος· συμβολίζει την αιώνια αναγέννηση τής φύσης. Επίσης **Όσιρης.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αιγυπτ. Usir, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. woser «ισχυρός»].

Ο.Σ.Κ. (ο) Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων.

όσκαρ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜ. βραβείο τής Ακαδημίας Τέχνης και Επιστημών τού Κινηματογράφου των Η.Π.Α., το οποίο απονέμεται στους παραγωγούς και τους συντελεστές κινηματογραφικών ταινιών που κρίνονται επιτυχημένες: ~ *ξένης ταινίας / σκηνοθεσίας / α' ανδρικού ρόλου / β' γυναικείου ρόλου / σεναρίου* ‖ (κ. σκωπτ.) ~ *βλακείας.*
[ΕΤΥΜ. Από δημοφιλές ανέκδοτο, σύμφωνα με το οποίο το αγαλματίδιο που προσφέρεται ως βραβείο έμοιαζε με τον Oscar Pierce, κηπουρό και συγγενή μέλους τής Ακαδημίας που απονέμει τα βραβεία].

Όσλο (το) η πρωτεύουσα τής Νορβηγίας.
[ΕΤΥΜ. < νορβ. Oslo < αρχ. νορβ. os «εκβολή ποταμού» (πβ. λατ. os «στόμα»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. παράγεται από το όνομα As μιας σκανδ. θεότητας και το όνομα τού ποταμού Lo, ενώ η μεσν. λατ. ονομασία ήταν Ansloga. Η πόλη ονομαζόταν Christiana / Kristiania από το 1624 έως το 1924 προς τιμήν τού βασιλιά Χριστιανού Δ'].

οσμανικός, -ή, -ό οθωμανικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *Οσμάν*, βλ. λ. *οθωμανός*].

Οσμανλής (ο) {Οσμανλήδες} ο Οθωμανός (βλ.λ.). — **οσμανλήδικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. osmanli, βλ. λ. *Οθωμανός*].

οσμή (η) **1.** οτιδήποτε διεγείρει το αισθητήριο τής όσφρησης, η μυρωδιά: *ιδιάζουσα / βαριά / διαπεραστική / δυσάρεστη / ανυπόφορη ~ ‖ το αποσμητικό χώρου αναδίδει μια ευχάριστη ~* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. **φίλτρο οσμών** συσκευή που χρησιμοποιείται για τον κλιματισμό εσωτερικών χώρων και την απορρόφηση των διαφόρων οσμών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀδ-σμά* (με αφομοίωση τού *-δ-* και απλοποίηση τού συμπλέγματος) < *ὄζω* (βλ.λ.) < **ὄδ-jω*].

οσμή: συνώνυμα. Η ρίζα *od- έδωσε την κύρια λέξη για όλη τη σημασιολογική οικογένεια, τη λ. **οδ-μή* > *οσμή* (πβ. λατ. od-or, από όπου γαλλ. odeur, αγγλ. odor) και το αρχ. ρ. *ὄζω*. Η **οσμή** δηλώνει τόσο την ευχάριστη όσο και τη δυσάρεστη μυρωδιά. Από την ίδια ρίζα *οδ-* προήλθε το παραγωγικό επίθημα **-ώδης**, από σύνθετα όπως το *ευ-ώδης* (< **ευ-όδης*, με τροπή τού *-ο-* σε *-ω-* λόγω τής συνθέσεως· βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*). Το *-ώδης* σήμαινε αρχικά «αυτός που μυρίζει», αργότερα δε έγινε απλό παραγωγικό επίθημα επιθέτων (*δηλητηρι-ώδης, στοιχει-ώδης* κ.τ.ό.· πβ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ώδης*). Από το *-ώδης* παράγονται τρία σύνθετα: το **ευ-ώδης** «αυτός που μυρίζει ωραία *(ευ)*», **δυσ-ώδης** «αυτός που μυρίζει άσχημα *(δυσ-)*» και το αρχ. **μυρ-ώδης** (< *μύρον* + *-ώδης*) «αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει ωραίο άρωμα», από όπου το **μυρωδιά** (< *μυρωδ-ιά*) «η ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή» (από το αρχ. *μύρον* και το ρ. *μυρ-ίζω*, ήδη αρχαίο). Από την ίδια ρίζα ως παράγωγα αντίστοιχων επιθέτων (των *κάκ-οσμος* και *εύ-οσμος*) προήλθαν τα **κακοσμία** «άσχημη μυρωδιά» και **ευοσμία** «ωραία μυρωδιά». Ουδέτερη σημασία (καλή και κακή) έχει το **άπνοια** «καλή και κακή μυρωδιά». Αντιθέτως, μόνο για κακή μυρωδιά χρησιμοποιούνται τα **αποφορά, βρόμα** και **μπόχα** (< **απόχα* < *αποχύνω*· πβ. *απόνερα*) και για καλή η **μοσχοβολιά / μοσχοβόλημα.**

οσμηρός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει συγκεκριμένη οσμή ΣΥΝ. οσμογόνος. — **οσμηρότητα** (η).

οσμιδρωσία (η) {οσμιδρωσιών} ΙΑΤΡ. η έκκριση ιδρώτα που αποπνέει δυσάρεστη οσμή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmidrosis].

οσμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {οσμίστηκα} **1.** μυρίζω, οσφραίνομαι: *η αστυνομία χρησιμοποίησε λαγωνικά ειδικά εξασκημένα στο να οσμίζονται ναρκωτικές ουσίες* **2.** (μτφ.) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως (συνήθ. κάτι αρνητικό): *«έχει καταφέρει να βγει αλώβητος από περιπέτειες χάρις στο εξαιρετικό του προσόν να οσμίζεται τις κακοτοπιές»* (εφημ) ΣΥΝ. παίρνω μυρουδιά, μυρίζομαι.

όσμιο (το) [1812] {οσμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Os) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **οσμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmium. Το στοιχείο οφείλει την ονομασία του στη δυσάρεστη οσμή ορισμένων από τις χημικές ενώσεις του].

οσμογόνος, -ος, -ο (λόγ.-σπάν.) οσμηρός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *οσμή* + *γόνος* (βλ.λ.)].

οσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η σπουδή των διαφόρων οσμών και οσμηρών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmology].

οσμομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός τής οξύτητας τής όσφρησης. Επίσης **οσμομετρία.** — **οσμομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometry].

οσμόμετρο (το) {οσμομέτρ-ου | -ων} το όργανο μετρήσεως τής οξύτητας τού αισθητηρίου τής όσφρησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometer].

όσμωση (η) • ώσμωση

όσο επίρρ. **1.** σε όποια ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ., στον βαθμό που: *πιες ~ θέλεις ‖ προσπάθησε ~ μπορείς ‖ δες, ~ γίνεται, τι μπορείς να αλλάξεις ‖ θα αντέξω ~ μπορώ περισσότερο* ‖ (ως απόδοση στο τόσο) *θα δουλέψω τόσο, ~ μου επιτρέπουν οι δυνάμεις μου*· ΦΡ. (α) (με απόδοση το τόσο) **όσο... τόσο** (μεσν.) στην ίδια ποσότητα, ένταση κ.λπ., όσο και κάτι άλλο: ~ *πιο πολύ καταπιέζονταν τόσο περισσότερο αντιδρούσαν* (β) **όσον αφορά σε** σε σχέση με: *δεν έχω να προσθέσω τίποτε ~ αυτό το θέμα* (γ) **όσο για** σε ό,τι αφορά, σε σχέση με· χρησιμοποιείται συνήθ. προκειμένου να αναφερθεί στα προηγούμενα: *οι άλλοι έχουν εξασφαλίσει το μέλλον τους, ~ μένα, ένας Θεός ξέρει τι θα γίνει* ‖ (με επιθετική διάθεση) ~ *σένα, θα δεις τι έχεις να πάθεις!* (δ) **όσο να 'ναι** (i) οπωσδήποτε, όπως και να το κάνουμε: *Σκέφτομαι να τον επισκεφτώ αυτές τις μέρες. –Καλά θα κάνεις γιατί ~, μόνος του ζει, γέρος είναι, έχει ανάγκη από παρέα* (ii) ως μετριαστική καταφατική απάντηση (αντί τού σαφούς «ναι»): *–Λες να τον πειράξει που δεν θα έρθω στη γιορτή; Ε, ~!* (iii) όσο κι αν κοστίζει: *θα το αγοράσω ~* (ε) **όσο-όσο** σε εξαιρετικά χαμηλή τιμή: *τα πουλάει ~, γιατί έχει ανάγκη από χρήματα* (στ) **όσο κι αν / και να** (μεσν. σύνδ.) μολονότι: *θα παντρευτούν, ~ δεν θέλουν οι γονείς τους* **2.** (ως χρον. σύνδ.) (α) μέχρι, έως ότου: ~ *να φας το φαγητό σου, προλαβαίνω να ψωνίσω* (β) κατά τον χρόνο που: ~ *εσύ διαβάζεις, εγώ παίζω.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. αντων. *ὅσος* (βλ.λ.), τού οποίου η επιρρ. χρήση είναι ήδη αρχ. Η φρ. *όσον αφορά σε...* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. en ce qui concerne...].

οσονούπω επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε λίγο, όπου να 'ναι: *αναμένεται ~ η άφιξη τού πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσον οὔπω* < *ὅσον* (ουδ. τού επιθ. *ὅσος*) + *οὔπω* «όχι ακόμα, όχι μέχρι τώρα»].

όσος, -η, -ο αντων. **1.** (για την εισαγωγή αναφορικών προτάσεων που δηλώνουν παραβολή) τόσος σε μέγεθος, ποσότητα, ένταση κ.λπ., όπως και κάποιος άλλος / κάτι άλλο: *έχω τόσες γνώσεις όσες κι εσύ ‖ θα πάρεις ακριβώς όσα ζητήσεις*· ΦΡ. **όσος... τόσος** ίδιος στην ποσότητα, ένταση κ.λπ. με κάποιον/κάτι άλλο: *όσο ενθουσιασμό είχε στην αρχή, τόση η απογοήτευσή του στο τέλος* **2.** (ως επιθετικός προσδιορισμός) καθένας, οποιοσδήποτε: ~ *άνθρωποι ήταν παρόντες, μπορούν να σου το επιβεβαιώσουν* **3.** (+και να / κι αν) ανεξαρτήτως τού πόσος: *θα του δώσουμε όσα και να ζητήσει ‖ ~ φορές κι αν με στενοχώρησε, εγώ πάντα τον συγχωρούσα* **4.** (στον πληθ.) όλοι: *του έκλεψαν όσα είχε και δεν είχε ‖ ευχαρίστησε όλους όσοι εργάστηκαν για την ολοκλήρωση τού έργου* **5. όσα** (τα) το πλήθος αυτών που: *(τα) ~ τράβηξα δεν λέγονται*· ΦΡ. (α) **όσα-όσα** όσο-όσο (βλ. λ. *όσο*) (β) (παροιμ.) **όσα ξέρει ο**

νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος γνωρίζει περισσότερα αυτός που είναι πιο κοντά σε ένα ζήτημα (γ) ***όσα πάνε κι όσα έρθουν*** για να εκφραστεί ανεμελιά, αδιαφορία (δ) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος (όλος)*** ένα σοβαρό συμβάν (συνήθ. αρνητικό) μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε στιγμή (ε) ***μύρια όσα*** βλ. λ. *μύριοι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσος* < **ὅσ-jος* < αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* (βλ.λ.) + επίθημα *-jo-* (βλ. λ. *τόσος*)].

οσοσδήποτε, οσηδήποτε, οσοδήποτε αντων. **1.** τόσος όσος: *μπορεί να πας σε οσαδήποτε καταστήματα θέλεις· πουθενά δεν θα το βρεις φθηνότερα* ΣΥΝ. όσος **2.** (+κι αν) ανεξαρτήτως τού πόσου: *οσηδήποτε δύναμη κι αν βάλεις, δεν θα μπορέσεις να το ανοίξεις* **3. οσοδήποτε** (ως επίρρ.) σε οποιαδήποτε ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ.: *μπορείς να πάρεις ~ θέλεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσοσδήποτε* < *ὅσος* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* «κάποτε» < *δή* + *ποτέ*].

Ο.Σ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Σωματείων Πολιτικής Αεροπορίας.

οσποδάρος (ο) ΙΣΤ. τίτλος αρχόντων, κυρ. τής Βλαχίας και τής Μολδαβίας, που ήταν υποτελείς στον σουλτάνο τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. hospodar < ουκραν. hospod' «κύριος, αφέντης» < αρχ. σλαβ. gospod].

όσπριο (το) {οσπρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) ο ξηρός, πλούσιος σε άμυλο, εδώδιμος καρπός φυτών με σημαντική θρεπτική αξία, όπως τα φασόλια, η φακή, τα ρεβίθια, ο αρακάς κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄσπριον*, αγν. ετύμου. Οι συνδέσεις με το ουσ. *σπεῖρον* «ένδυμα, κάλυμμα» ή με το ρ. *σπείρω* δεν ικανοποιούν μορφολογικώς, αφού δεν ερμηνεύουν το αρχικό *ὀ-*. Η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο παραμένει εξίσου μετέωρη].

οσπριοειδής, -ής, -ές {οσπριοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με όσπριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οσπριοφάγος, -ος, -ο [1845] αυτός που τρώει ή προτιμά να τρώει όσπρια. — **οσπριοφαγία** (η) [1897].

Όσσα (η) όρος τής Θεσσαλίας που χωρίζεται από τον Όλυμπο με την κοιλάδα των Τεμπών· αλλιώς *Κίσσαβος* (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Οστάνδη (η) πόλη τού ΝΔ. Βελγίου στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Ostend < ολλ. Oostende «ανατολικό άκρο», καθώς η πόλη βρίσκεται στο ανατολικό άκρο μιας μεγάλης παραλιακής περιοχής, στην απόληξη τής διώρυγας Γάνδης – Μπρυζ].

οστάριο (το) {οσταρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το μικρό οστό ΣΥΝ. κοκκαλάκι **2.** ΑΝΑΤ. ***ακουστικά οστάρια*** βλ. λ. *ακουστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀστάριον*, υποκ. τού αρχ. *ὀστέον / ὀστοῦν*].

οσταλγία (η) {οσταλγιών} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος των οστών.
[ΕΤΥΜ. < *οστε(ο)-* + *-αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéalgie].

οστεάλευρο (το) {οστεαλεύρ-ου | -ων} λεπτή σκόνη που προκύπτει από άλεση οστών και χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων, ως λίπασμα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bone meal].

οστεΐνη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. αζωτούχος οργανική ένωση που αποτελεί την κύρια ουσία τού οστίτη ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ostein].

οστέινος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) κατασκευασμένος από οστά ΣΥΝ. κοκκάλινος.

οστεΐτιδα (η) → οστίτιδα

οστεο- κ. **οστεό-** κ. **οστε-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τα οστά: **1.** τού ανθρώπινου σώματος: *οστεο-πόρωση, οστεο-πλαστική* **2.** των νεκρών: *οστεο-φυλάκιο, οστεο-θήκη*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὀστεο-γενής, ὀστεο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *ὀστοῦν / ὀστέον* (βλ. λ. *οστό*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. ostéomyélite, ostéo-phyte)].

οστεοαρθρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις των οστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoarthrique].

οστεοαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρονία φλεγμονώδης ή εκφυλιστική πάθηση μιας άρθρωσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoarthrite].

οστεοβλάστη (η) {οστεοβλαστών} ΒΙΟΛ. μεγάλο κυβικό κύτταρο που παράγει οστεΐνη και είναι υπεύθυνο για τη σύνθεση των νέων οστών, τόσο κατά την αρχική τους δημιουργία όσο και κατά τον μετασχηματισμό τους.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-βλάστη* < *βλαστάνω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoblaste].

οστεογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. ο σχηματισμός οστού. Επίσης **οστεογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéogenèse].

οστεογενής, -ής, -ές {οστεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που έγινε ή διαπλάστηκε από οστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀστεο-* + *-γενής* < *γένος*].

οστεογονία (η) → οστεογένεση

οστεογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που συντελεί στην παραγωγή και διάπλαση οστών: *~ κύτταρο*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéogène].

οστεοειδής, -ής, -ές {οστεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoïde].

οστεοθήκη (η) [μτγν.] {οστεοθηκών} το ξύλινο ή μετάλλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο αποτίθενται τα οστά των νεκρών, κυρ. μετά την εκταφή ΣΥΝ. λειψανοθήκη.

οστεοκλασία (η) {οστεοκλασιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία θραύονται ορισμένα οστά για τη θεραπεία δυσμορφίας ή τη διόρθωση βλάβης μέλους τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-κλασία* < αρχ. *κλῶ* «σπάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoclasie].

οστεόλιθος (ο) {οστεολίθ-ου | -ων, -ους} **1.** το απολιθωμένο οστό **2.** ΧΗΜ. ορυκτό φωσφορικό άλας τού ασβεστίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteolite].

οστεόλιπος (το) {οστεολίπ-ους | -η, -ών} ΧΗΜ. η λιπαρή μάζα που λαμβάνεται από τα οστά με τις διαδικασίες τού βρασμού, τής εκχύλισης ή τής κατεργασίας με υδρατμούς υπό πίεση και χρησιμοποιείται στη σαπωνοποιία.

οστεολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ανατομίας που μελετά τα οστά. — **οστεολογικός**, -ή, -ό.

οστεόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή οστού με εξαφάνιση τού πρωτεϊνικού στοιχείου και των αλάτων τού ασβεστίου από τον οστίτη ιστό, συχνότερα από μεταστάσεις νεοπλάσματος: *η ακτινογραφία έδειξε πολλαπλές ~ στη λεκάνη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéolyse].

οστεομαλακία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από αφαλάτωση των οστών με παράλληλη ελάττωση τού επιπέδου τού ασβεστίου και τού φωσφόρου στο αίμα. Επίσης **οστεομαλακυναία** κ. **οστεομαλάκυνση**.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-μαλακία* < *μαλακός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéomalacie].

οστεομετρία (η) {οστεομετριών} η μέτρηση των διαστάσεων των οστών που σχηματίζουν τον ανθρώπινο σκελετό. — **οστεομετρικός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteometry].

οστεόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή οστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ossiform].

οστεομυελίτιδα (η) [1881] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των οστών και τού οστικού μυελού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéomyélite].

οστεοπάθεια (η) {οστεοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των οστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéopathie].

οστεοπλασία (η) {οστεοπλασιών} ο σχηματισμός, η διάπλαση των οστών ΣΥΝ. οστέωση. — **οστεοπλαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteoplasty].

οστεοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στην αποκατάσταση κατεστραμμένου οστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoplastique].

οστεοποίηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η οστέωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ossification].

οστεοπόρωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από ανεπαρκή παραγωγή τού βασικού υλικού από το οποίο αναπτύσσεται ένα οστό ή από σημαντική ελάττωση τής περιεκτικότητάς του σε ασβέστιο· είναι συνήθης κυρίως στις γυναίκες μετά την εμμηνόπαυση ή την αφαίρεση των ωοθηκών και επιφέρει κίνδυνο καταγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteoporosis].

οστεορραφία (η) [1895] {οστεορραφιών} ΙΑΤΡ. η επανασύνδεση τμημάτων θραυσμένου οστού με μεταλλικό σύρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéorraphie].

οστεοσάρκωμα (το) [1857] {οστεοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που προέρχεται από κύτταρα τού οστίτη ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéosarcome].

οστεοσκλήρυνση (η) [1889] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική πύκνωση τού οστίτη ιστού. Επίσης **οστεοσκλήρωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéosclérose].

οστεοτρύπανο (το) {οστεοτρυπάν-ου | -ων} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην οστεορραφία και την ανάτρηση οστών (λ.χ. κρανιοανάτρηση).

οστεοφυλάκιο (το) [1889] {οστεοφυλακί-ου | -ων} ο χώρος νεκροταφείου στον οποίο φυλάσσονται οι λειψανοθήκες των νεκρών.

οστεόφυτο (το) [1839] {οστεοφύτ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ανώμαλο οστέινο μόρφωμα που αποτελεί καλοήθη υπερπλασία, χαρακτηρίζει τις περιπτώσεις εκφυλιστικών αρθροπαθειών και συνήθ. έχει τη μορφή ράμφους, κέρατος, αγκαθιού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéophyte].

οστεοψαθύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κληρονομική νόσος τής νηπιακής ηλικίας, που καθιστά τα οστά εύθραυστα και εύθρυπτα.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *ψαθύρωση* < *ψαθυρός* (βλ.λ.) «εύθρυπτος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéopsathyrose].

οστεώδης, -ης, -ες [μτγν.] {οστεώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (α) αυτός που μοιάζει με οστό, που έχει τη μορφή οστού ΣΥΝ. οστεοειδής **2.** (α) αυτός που έχει ισχνή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κοκκαλιάρης (β) αυτός που έχει λίγη σάρκα και φαίνονται τα οστά: *~ σώμα / πρόσωπο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οστέωμα (το) [1891] {οστεώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος, αποτελούμενος από οστίτη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéome].

οστέων → οστό

οστεώνω ρ. μετβ. **1.** μεταβάλλω σε οστό **2.** (μεσοπαθ. ***οστεώνομαι***) (για χόνδρο) μεταβάλλομαι σε οστό.

οστέωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. το σύ-

νολο των φαινομένων που συντελούν στην παραγωγή οστίτη ιστού.

όστια (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. ο καθαγιασμένος άζυμος άρτος, ο οποίος προσφέρεται ως θεία κοινωνία στους πιστούς κατά τη ρωμαιοκαθολική λειτουργία (βλ. κ. λ. *άζυμος*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. hostia «σφάγιο, θυσία» (< ρ. hostio «πλήττω, χτυπώ»), που οφείλεται στη διδασκαλία (τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) περί τής Θείας Ευχαριστίας ως θυσίας].

οστινάτο (το) ΜΟΥΣ. μουσικό θέμα ή ρυθμικό σχήμα που επαναλαμβάνεται επίμονα στη διάρκεια ενός μουσικού κομματιού ή περάσματος και εμφανίζεται συνήθ. στα συνοδευτικά μέρη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ostinato «πείσμων, επίμονος» < ρ. ostinarsi «επιμένω, πεισμώνω» < λατ. obstinare].

όστις, ήτις, ό,τι αναφορική αντωνυμία τής Αρχαίας· εν χρήσει μόνο το ουδ. ό,τι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅστις, ἥτις, ὅ,τι*, σύνθ. από την αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* και το αοριστολ. *τίς*, που κλίνονται συγχρόνως σε όλες τις πτώσεις].

οστίτης (ο) [μτγν.] {οστιτών} ΒΙΟΛ. (ως επίθ.) **1.** αυτός που αναφέρεται, ανήκει ή εμπεριέχεται στα οστά: ~ *μυελός* **2.** ***οστίτης ιστός*** ο ερειστικός ιστός από τον οποίο σχηματίζεται το οστό.

οστίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού οστίτη ιστού, που προκαλείται από μικροβιακά, παρασιτικά ή χημικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostite].

οστό (το) (λόγ.) καθένα από τα σκληρά τμήματα τού σώματος που αποτελούν τον σκελετό τού ανθρώπου και κάθε σπονδυλοζώου: *εντοπίστηκε καρκίνος στα* ~ ΣΥΝ. κόκκαλο· ΦΡ. (α) ***ιερό οστό / οστούν*** βλ. λ. *ιερός* (μτφ.) (β) ***παίρνω / λαμβάνω σάρκα και οστά*** γίνομαι πραγματικότητα, υλοποιούμαι: *το όνειρό του πήρε σάρκα και οστά* || *η ιδέα για τη δημιουργία χώρων πρασίνου παίρνει σάρκα και οστά με την κατασκευή πάρκων* ΣΥΝ. πραγματοποιούμαι (γ) (εμφατ.) ***με σάρκα και οστά*** (*σάρκα καὶ ὀστέα*. Κ.Δ. Λουκ. 24, 39) ο ίδιος αυτοπροσώπως (δ) (λόγ.) ***μέχρι μυελού οστέων*** (*μέχρι μυελοῦ ὀστέων*. μεσν. φρ.) μέχρι το μεδούλι στο εσωτερικό τού κοκκάλου, εντελώς, στο έπακρο: *είναι Α.Ε.Κ.* ~. Επίσης (λόγ.) **οστούν** {οστέων}. — **οστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀστέον / ὀστοῦν* < Ι.Ε. *ost(h)- «κόκκαλο», πβ. σανσκρ. ásthi, αβεστ. ast-, χεττ. haštai, ενώ το λατ. os, ossis, εμφανίζει ερμηνευτικές δυσκολίες. Ομόρρ. *ὀστα-κός* (> *ἀστακός*, βλ.λ.), *ὀστ-ρ-ακο(ν)*, *ἀστρά-γ-αλος* κ.ά.].

Οστράβα (η) πόλη τής Α. Τσεχίας κοντά στα σύνορα με την Πολωνία.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. Ostrava, από τον ποταμό Ostravice (< ostrov «νησί»), καθώς η πόλη κείται στη συμβολή του με τον Όντερ].

οστρακιά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης παιδική ασθένεια, που χαρακτηρίζεται από εξάνθημα στο δέρμα και ενάνθημα στο στόμα και στον φάρυγγα και, κατά την αποδρομή της, από απολέπιση τής επιδερμίδας ΣΥΝ. σκαρλατίνα.

οστρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {οστράκισ-α, -θηκα, -μένος} εξοστρακίζω (βλ.λ.). — **οστρακισμός** (ο) [αρχ.].

όστρακο (το) {οστράκ-ου | -ων} **1.** το σκληρό οστεώδες περίβλημα ασπόνδυλων ζώων (λ.χ. χελώνας, αστακού, κοχυλιών) ΣΥΝ. κέλυφος, καυκί, καύκαλο, καβούκι **2.** (συνεκδ.) η ύλη που λαμβάνεται από οστεώδη περιβλήματα όπως τα παραπάνω για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων ● **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. θραύσμα πήλινου αντικειμένου (αγγείου ή κεραμιδιού)· (ειδικότ.) μικρή πήλινη πινακίδα ή θραύσμα πήλινου αγγείου, στο οποίο χάρασσε ο Αθηναίος πολίτης το όνομα προσώπου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοστρακιστεί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄστρακον* < θ. *ὀστ-* (τού ουσ. *ὀστοῦν*, βλ.λ.) με παρέκταση *-ρ-* και παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με το ουσ. *ὀστα-κός*].

οστρακόδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει περίβλημα από όστρακο **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακόδερμο*** (το) {οστρακοδέρμ-ου | -ων} κάθε υδρόβιο ζώο, το σώμα τού οποίου περιβάλλεται από όστρακο, π.χ. τα μαλάκια, τα καρκινοειδή κ.ά. ΣΥΝ. οστρακοειδές, οστρακώδες.

οστρακοειδής, -ής, -ές [1896] {οστρακοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει τη μορφή οστράκου **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακοειδές*** (το) το οστρακόδερμο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οστρακολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** ΖΩΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα όστρακα ● **2.** ΦΙΛΟΛ. κλάδος τής παπυρολογίας που ασχολείται επιστημονικά με τα γραπτά κείμενα, τα οποία διασώζονται χαραγμένα πάνω σε όστρακα (θραύσματα πήλινων αγγείων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostracologie].

οστρακοφόρος, -ος, -ο [1891] ΖΩΟΛ. αυτός που καλύπτεται από οστρακώδες περίβλημα.

οστρακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {οστρακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με όστρακο ή έχει τα γνωρίσματα τού οστράκου **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακώδες*** (το) το οστρακόδερμο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οστρεοκαλλιέργεια (η) {οστρεοκαλλιεργειών} η οστρεοτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ostréiculture (νόθο σύνθ.)].

οστρεοκομία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η οστρεοτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *οστρεο-* (< αρχ. *ὄστρε(ι)ον* «στρείδι») + *-κομία* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].

όστρεο(ν) (το) {οστρέ-ου | -ων} (λόγ.) το στρείδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄστρεον / ὄστρειον* < θ. *ὀστ-ρ-* τού ουσ. *ὀστέον / ὀστοῦν* (βλ. λ. *οστό*) με παρέκταση *-ρ-*. Βλ. κ. *στρείδι*].

οστρεοτροφείο (το) [1885] χώρος στον οποίο εκτρέφονται στρείδια.

οστρεοτροφία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή στρειδιών. — **οστρεοτρόφος** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *οστρεο-* (< αρχ. *ὄστρε(ι)ον* «στρείδι», βλ.λ.) + *-τροφία* < *τροφή*].

όστρια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο νότιος άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) νότος και (καθημ.) νοτιάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ostro «νότος, νοτιάς» < λατ. auster].

οστριογάρμπης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λιβόνοτος.
[ΕΤΥΜ. < *όστρια* + *γαρμπής*].

οστριοσιρόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευρόνοτος.
[ΕΤΥΜ. < *όστρια* + *σιρόκος*].

-οσύνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα: *ντροπαλ-οσύνη, αγνωμοσύνη, μετριοφρ-οσύνη* **2.** (περιληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: *ρωμι-οσύνη, χριστιαν-οσύνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τ. *-συνᾱ* (< Ι.Ε. *-tunā) και απαντά αρχικώς σε παράγωγα επιθέτων ή ουσ. σε *-ων* ή *-ος* (λ.χ. *σώφρων – σωφροσύνη, ἀγνώμων – ἀγνωμοσύνη, ἅγιος – ἁγιωσύνη*), από όπου επεκτάθηκε ως αυτοτελές μόρφημα (λ.χ. αρχ. *κλεπτ-οσύνη, μαντ-οσύνη*)].

Ο.Σ.Υ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Συλλόγων Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας.

Ο.Σ.Φ.Π. (ο) Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς.

οσφραίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {οσφράνθηκα} (λόγ.) **1.** αισθάνομαι με την όσφρησή μου ΣΥΝ. μυρίζω, οσμίζομαι **2.** (μτφ.) υποψιάζομαι, διαισθάνομαι ή προαισθάνομαι: ~ *παρατυπίες στη διανομή των κερδών* || ~ *τον κίνδυνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀδ-σ-φραίνομαι* < *ὀδ- (< Ι.Ε. *od- «μυρίζω, αναδίδω οσμή», για το οποίο βλ. λ. *ὄζω*) + *-φραίνομαι* < *φρην, φρενός* (βλ.λ.), πβ. κ. *εὐ-φραίνομαι, εὔ-φρων*].

οσφραντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένη την αίσθηση τής όσφρησης. — **οσφραντικότητα** (η).

όσφρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία αντιλαμβανόμαστε τις οσμές: *οξεία / δυνατή* ~ **2.** (μτφ.) η ικανότητα να διαισθάνεται ή να προβλέπει κανείς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄσφρησις* < *ὀσφραίνομαι* (βλ.λ.)].

οσφρητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση: ~ *όργανο*. — **οσφρητικότητα** (η).

οσφυαλγία (η) {οσφυαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εμφανίζεται στη μέση (στο κάτω μέρος τής ράχης και πάνω από τους γλουτούς), οφείλεται σε τραυματισμό ή ερεθισμό των ιστών γύρω από τη σπονδυλική στήλη κυρ. ύστερα από κόπωση, απότομη κίνηση, ανύψωση βάρους ή τοπική ψύξη. — **οσφυαλγικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀσφυ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

οσφυϊκός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με την οσφύ: ~ *χώρα / σπόνδυλοι / παρακέντηση*.

οσφυοκάμπτης (ο) {οσφυοκαμπτών} (λόγ.-εκφραστ.) ο δουλοπρεπής. — **οσφυοκαμψία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *οσφύς, -ύος* + *-κάμπτης* < *κάμπτω*].

οσφύς (η) {οσφύ-ος | -ες} ΑΝΑΤ. η οπίσθια χώρα των κοιλιακών τοιχωμάτων δεξιά και αριστερά τής σπονδυλικής στήλης, κάτω από τη βάση τού θώρακα και πάνω από τις λαγόνες ΣΥΝ. μέση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀσφῦς, -ύος*, αγν. ετύμου. Η άποψη ότι πρόκειται για σύνθετη λ. από το θ. τής λ. *ὀστοῦν* και το θ. *φυ-* τού ρ. *φύομαι*, δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Ομοίως, παραμένει μετέωρη η ερμηνεία *ὀσφῦς, ὀσφύος* < *ὀσχ-ϝ-ος*, που συνδ. με αβεστ. ascu-].

όσχεο (το) {οσχέ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** ο σακοειδής θύλακος που περιέχει τους όρχεις **2.** ***αναρτήρας οσχέου*** βλ. λ. *αναρτήρας*. — **οσχεϊκός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄσχεον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὄσχεος*, παράλλ. τ. τού ουσ. *ὄσχη*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ὀ-* προθεμ. + *-σχη* < θ. *σχ-* τού ρ. *ἔχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με μεσν. περσ. azg «κλάδος» (> σύγχρ. περσ. azaγ)].

οσχεοπλασία (η) {οσχεοπλασιών} ΙΑΤΡ. η πλαστική χειρουργική επέμβαση στον χώρο τού οσχέου.
[ΕΤΥΜ. < *όσχεο* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oschéoplastie].

Ο.Τ.Α. (ο) Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

όταν σύνδ. **1.** εισάγει χρονική πρόταση: ~ *το αποφασίσω, θα σου το ανακοινώσω* (αφού / μόλις το αποφασίσω) || ~ *έφθασα στο σπίτι, δεν βρήκα κανέναν* (τη στιγμή που) || ~ *τρώνε, δεν μιλάνε* (κατά τη διάρκεια, ενώ) **2.** εισάγει χρονικοϋποθετική πρόταση: ~ *πιστέψεις στις ικανότητές σου, θα επιτύχεις*· (ειδικότ.) **3.** (α) (για επανάληψη πράξης στο παρελθόν) κάθε φορά που: ~ *με έβλεπε, άλλαζε δρόμο* (β) (για αόριστη επανάληψη πράξης στο παρόν και στο μέλλον) κάθε φορά που (θα), οσάκις: ~ *κουράζεται, καταφεύγει στη μαγεία τής μουσικής* **4.** (απλώς χρονικός) τότε που, κατά τον χρόνο που, τη στιγμή που: ~ *έμαθα την επιτυχία του στο πανεπιστήμιο, χάρηκα* **5.** (εκφραστ.) εισάγει πρόταση που δηλώνει αντίθεση ανάμεσα σε πράξεις που συμβαίνουν συγχρόνως: ~ *εγώ σκοτωνόμουν στη δουλειά, αυτός καθόταν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅταν* < *ὅτε* (χρον. σύνδ.) + *ἄν*. Το *ὅτε* (ήδη μυκ. o-te) προέρχεται από το ουδ. *ὅ* (τής αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*) και το συνδ. μόριο *τε* (βλ.λ.)].

οτέ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κάποτε· μόνο σε φρ. τού τ. *οτέ μεν..., οτέ δε...* άλλοτε μεν..., άλλοτε δε...
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁτέ* (το σχήμα *ὁτὲ μὲν... ὁτὲ δὲ* απαντά στον Αριστοτέλη) < *ὅτε*, με καταβιβασμό τόνου (βλ. λ. *όταν*)].

Ο.Τ.Ε. (ο) Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.

o tempora o mores! λατ. (φρ. τού Κικέρωνος· προφέρεται *ο τέμ-πορα ο μόρες*) ελλην. *ω καιροί! ω ήθη!* ως αρνητικός σχολιασμός των

σύγχρονων καιρών και ηθών.

-ότητα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα ή κατάσταση: *εγκαρδιότητα, δουλικ-ότητα, σφριγηλ-ότητα* **2.** (περιληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: *ανθρωπ-ότητα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ότης, -ότητος.* παραγ. επίθημα που ανάγεται σε τ. *-τᾱτ-* (< I.E. *-tāt-) και απαντά κυρίως σε παράγ. επιθέτων σε *-ος, -υς* (λχ. *νέος - νεότης, ταχύς - ταχύτης*), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια (λ.χ. *έν-ότης, ποι-ότης*)].

ότι σύνδ.· εισάγει ειδική πρόταση: *μου είπε ~ με πήρες τηλέφωνο* ΣΥΝ. πως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅτι*, ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅστις* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως ειδικός και αιτιολογικός σύνδ.].

ό,τι αντων. {μόνο σε εν. ονομ. κ. αιτ.} **1.** κάθε πράγμα που, αυτό που, όποιο πράγμα: *δεν μπορείς να κάνεις ~ θέλεις* ‖ *θα έχεις ~ ζητήσεις* ‖ *ας το ξεχάσουμε· ~ έγινε, έγινε·* ΦΡ. (α) **ό,τι (κι) ό,τι** για κάτι που δεν έχει υψηλή ποιότητα, δεν είναι προσεγμένο: *εμείς πουλάμε υφάσματα πολυτελείας, όχι ~!* (β) **...κι ό,τι να 'ναι** για να δηλώσουμε ότι δεν έχουμε ιδιαίτερες απαιτήσεις, ότι μας είναι ευπρόσδεκτο οτιδήποτε από αυτά που χρειαζόμαστε: *Στην κατάσταση που βρεθήκαμε από τους σεισμούς ποιος νοιάζεται για πολυτέλειες; Ρούχα να 'ναι ~!* ‖ *το θέμα είναι να έχεις να τρως· φαΐ να 'ναι ~!* **2.** (+ κι αν / και να) ανεξαρτήτως τού ποιος, πόσος, ανεξαρτήτως τού είδους: *~ δρόμο και να πάρεις, θα φθάσεις* ‖ *~ βιβλίο κι αν του δώσεις, θα το διαβάσει* **3.** (ως επίθ.) όποιος, οποιοσδήποτε, όσος: *δεν μπορώ ν' ακούω ~ ανοησία έρθει στον καθένα* ‖ *αύριο θα βάλω πλυντήριο· δώσε μου ~ άπλυτα έχεις* ‖ *~ απορίες έχεις, θα τις συζητήσουμε μετά* ● **4. ό,τι (που)** ακριβώς τη στιγμή που· λέγεται συνήθ. για (κάποιον/κάτι) που εμφανίζεται ακριβώς τη στιγμή που γίνεται λόγος για αυτό(ν): *Καλώς τον Γιάννη! ~ σε σκεφτόμουνα / λέγαμε για σένα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅ,τι*, ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅστις* (βλ.λ.)].

> **ότι – ό,τι – οτιδήποτε.** Το αοριστολογικό **ό,τι** *(Ό,τι και να πεις, έχεις δίκιο)* διακρίνεται κανονικά στη γραφή από τον ειδικό σύνδεσμο **ότι** *(Είπε ότι συμφωνεί)* με τη χρήση τού κόμματος μετά το *ο-* *(ό,τι)* ή –στον έντυπο λόγο παλαιότερα– με τη μεσολάβηση ενός κενού διαστήματος ανάμεσα στο *ο-* και το *-τι* *(ό τι).* Το αοριστολογικό **οτιδήποτε** δεν χρειάζεται κόμμα, γιατί ως σύνθετο (με το σημασιολογικό *-δήποτε*) διακρίνεται αυτομάτως από το ειδικό *ότι.*

οτιδήποτε αντων. **1.** οποιοδήποτε πράγμα, ό,τι κι αν: *μπορείς να πετύχεις ~, αρκεί να προσπαθήσεις* ‖ *~ (κι αν) του πω, θα φέρει αντιρρήσεις* ‖ *~ θέλεις, ζήτα το από μένα* **2.** (καταχρ. ως επίθ.) οποιοσδήποτε: *~ πρόβλημα (κι αν) έχεις, μη διστάσεις να μου το πεις* ‖ *~ απορίες έχετε, θα τις λύσουμε μετά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ότιδήποτε* < *ὅ,τι* (βλ.λ.) + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *πότε*)].

Ο.Τ.Ο.Ε. (η) Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος.

οτοκιού (το) {άκλ.} συσκευή σε τηλεοπτικό στούντιο, στην οποία προβάλλεται σε μεγέθυνση το κείμενο που εκφωνεί ο παρουσιαστής ειδήσεων δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι δεν διαβάζει κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. autocue].

οτομοτρίς (το) {άκλ.} η αυτοκινητάμαξα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. automotrice, θηλ. τού automoteur < auto- «αυτόματος» + moteur «μηχανή, κινητήρας»].

οτοστόπ (το) {άκλ.} το να σταματά ένας πεζοπόρος διερχόμενο όχημα, κάνοντας ειδικό σήμα με το χέρι για να τον μεταφέρει δωρεάν κάπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. auto-stop].

ότου στους τύπους *μέχρις ότου, αφότου, έως ότου,* που λειτουργούν ως σύνδεσμοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅτου*, αρχαϊκή γεν. τής αντων. *ὅστις* (βλ.λ.)].

οτρηρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) εργατικός, φιλόπονος, ακάματος, δραστήριος: *~ θεράπων τής επιστήμης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀτρ-* (που απαντά και στο ρ. *ὀτρύνω* «ωθώ, προτρέπω», βλ. λ. *παροτρύνω*) + παραγ. επίθημα *-ηρός* (πβ. *πον-ηρός, μοχθηρός*). Το θ. *ὀτρ-* ανάγεται σε *ὀ-* προθεμ. + μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *twer- «ωθώ, προτρέπω», πβ. σανσκρ. tvárate «επείγομαι, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ταχέως» κ.ά.].

Οττάβα (η) η πρωτεύουσα τού Καναδά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Ottawa, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, < αλγκον. adawe «μεγάλος ποταμός» ή «έμπορος» (αβεβ. σημ.). Η πόλη έλαβε αυτή την ονομασία το 1854, ενώ μέχρι τότε ονομαζόταν Bytown, από το όνομα τού Βρετανού συνταγματάρχη John By].

Ο.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδία Ταχυδρομικών Υπαλλήλων.

ου[1] επιφών. (συνήθ. παρατεταμένο: *ουουου*) εκφράζει: **1.** αποδοκιμασία· και στη ΦΡ. **ου να μου χαθείς!** άντε χάσου! **2.** θαυμασμό: *~! Τι ωραίο σπίτι!* **3.** επιβεβαίωση (αντί τού «βέβαια», «σίγουρα»): *–Έφυγε το καράβι; · ~, τώρα!* ‖ *–Σου άρεσε το γλυκό; –~, να 'χα κι άλλο!*
[ΕΤΥΜ. < Ηχομιμητ. λ., πβ. μτγν. επιφών. *οὐαί*, αρχ. αρνητ. μόριο *οὐ(κ)*].

ου[2] κ. **ουκ** (μπροστά από φωνήεν) μόρ. (αρχαιοπρ.) **1.** μην· για τον σκωπτικό σχηματισμό γνωμικών κατ' αναλογίαν προς τις Δέκα Εντολές (... *οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις...*, βλ. λ. *εντολή*, ΠΙΝ.) με τα οποία εκφράζεται αποτροπή: *~ μπλέξεις!* **2.** όχι· κυρ. στις ΦΡ. (α) **ναι ή ου;** ναι ή όχι; (β) **ου γαρ έρχεται μόνον** (*οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον*: *το γήρας*)· για τα δεινά που συνοδεύουν τη γεροντική ηλικία, π.χ. άνοια, βαρηκοΐα κ.λπ. (γ) **ουκ ολίγοι, -ες, -α** πολλοί, -ές, -ά: *για την αγορά ενός ακινήτου πρέπει να συγκεντρωθούν ουκ ολίγα έγγραφα* ‖ *ακούστηκαν ουκ ολίγες μεγαλοστομίες στην εκδήλωση* (δ) **ουκ εν τω πολλώ το ευ** (*οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ*) το καλό, το αξιόλογο δεν βρίσκεται στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα (ε) **ουκ αν λάβοις παρά τού μη έχοντος** βλ. λ. *λαμβάνω* (στ) **ου παντός πλειν ες Κόρινθον** βλ. λ. *Κόρινθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αρνητ. μόριο, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. ud, γοτθ. ūt «εκτός – εξ ολοκλήρου», αρμ. *oč* «δεν», αρχ. σλαβ. u- (πβ. u-bogŭ «φτωχός») κ.ά. Το μόριο *οὐ* εμφανίζεται ως *οὐκ* προ φωνήεντος και ως *οὐχ* προ δασέος φωνήεντος. Κατ' αντιδιαστολή προς το μόριο *μή* (βλ.λ.), το οποίο εξέφραζε υποκειμενική άρνηση, το *οὐ* δήλωσε την αντικειμενική και απόλυτη απόρριψη].

-ού παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** επάγγελμα: *μυλων-ού, ψαρ-ού, αβγουλ-ού* **2.** ιδιότητα (μεγεθ.): *γλωσσ-ού, χειλ-ού* **3.** ανδρωνυμικό: *Μιχαλ-ού, Νικολ-ού.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο οφείλεται σε μεταπλασμό θηλ. ονομάτων σε *-ώ* με βάση την αιτ. *-οῦν* (λ.χ. αρχ. *Ἰώ, - Ἰοῦν, ἀλωπώ - ἀλωποῦν* ▸ *ἀλωποῦ / ἀλεποῦ*), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια].

ουά επιφών.· δηλώνει το κλάμα τού μωρού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επιφών., πβ. λατ. vah].

ουαί επιφών. (αρχαιοπρ.) αλίμονο· ΦΡ. (α) **ουαί και αλίμονο** για κάτι οριακό, ακραίο ή απαράδεκτο, το οποίο θα έχει σοβαρές επιπτώσεις, αν συμβεί (επομένως, πρέπει να αποτραπεί): *~ αν τα παιδιά δεν σέβονται τους γονείς τους* ‖ (ως απειλή) *~ σου αν δεν ζητήσεις συγγνώμη!* (β) **ουαί τοις ηττημένοις** (*οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις*, λατ. vae victis) αλίμονο σε αυτούς που έχουν ηττηθεί, κυρ. επειδή είναι έρμαια τής βούλησης των νικητών τους (γ) **ουαί υμίν (Γραμματείς και Φαρισαίοι υποκριταί)** (*οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί*, Κ.Δ. Ματθ. 23, 15) ως έντονη αποδοκιμασία προς πρόσωπα συνήθ. με υψηλή κοινωνική θέση και υποκριτική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. μτγν., που συνδ. με τα συνώνυμα λατ. vae, αρμ. vay, γοτθ. wai, λετ. wai κ.ά. Το ρητό *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις* αποτελεί λόγ. μετάφραση τού λατ. vae victis, που μαρτυρείται στον ιστορικό Τίτο Λίβιο].

Ουαλία (η) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση και πριγκιπάτο τού Ηνωμένου Βασιλείου, στο Δ. τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Κάρντιφ, όπου ένα ποσοστό των κατοίκων μιλά την Ουαλική. — **Ουαλός** (ο), **Ουαλή** (η), **ουαλικός**, -ή, -ό, **Ουαλικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Wales < αρχ. αγγλ. walh «ξένος», ονομασία που δόθηκε στους ντόπιους Ουαλούς (Κέλτες) από τους Αγγλοσάξονες (γερμανογενείς) εποίκους λόγω τής διαφοράς τους στη γλώσσα και στον πολιτισμό. Το ουαλ. Cymru προέρχεται από τη λ. cymry «συμπατριώτες»].

Ουάσινγκτον (η) {άκλ.} η πρωτεύουσα των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Η αμερικανική πρωτεύουσα οφείλει το όνομά της στον πρώτο πρόεδρο των Η.Π.Α. George Washington (1732-1799). Το ίδιο το επώνυμο προέρχεται από την ονομασία μιας μικρής πόλης και ερμηνεύεται ως «καταυλισμός των Wassa» (Wassa < αρχ. αγγλ. wāth «κυνηγώ» + sige «νίκη»)].

ουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** αυτοτελές εισαγωγικό κομμάτι σε ευρύτερη μουσική σύνθεση, σουίτα, μπαλλέτο, όπερα κ.λπ. ΣΥΝ. εισαγωγή, πρελούδιο **2.** (συνεκδ.) συμφωνικό ποίημα, σύνθεση για ορχήστρα στην οποία αποδίδεται μουσικά ένα δραματικό περιεχόμενο: *συμφωνική ~ «1812» τού Τσαϊκόφσκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ouverture «άνοιγμα, εισαγωγή» < ouvrir «ανοίγω» < δημώδ. λατ. *operire < λατ. aperire «ανοίγω»].

ούγαινα (η) {ουγαινών} ψάρι με μυτερό ρύγχος, που μοιάζει με σαργό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαινα* (βλ.λ.), με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-* και προφορά τού *ὑ-* ως [u] μέσω ορισμένων διαλέκτων (λ.χ. πβ. κυπρ. *μούγια* < αρχ. *μυῖα*, ποντ. *κούνα* < αρχ. *κύων*). Η σημ. *ψάρι* (τού *ὕαινα*) ήδη μτγν.].

ου γαρ έρχεται μόνον → ου[2]

Ουγγαρία (η) (ουγγρ. Magyar Köztársaság = Δημοκρατία τής Ουγγαρίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βουδαπέστη, επίσημη γλώσσα την Ουγγρική και νόμισμα το φορίντ (φιορίνι). – **Ούγγρος** κ. (καθημ.) **Ουγγαρέζος** (ο), **Ουγγαρέζα** (η), **Ουγγρικά** κ. (λαϊκ.) **Ουγγαρέζικα** (τα), **ουγγρικός**, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **ουγγαρέζικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Hungaria, πιθ. από τον ρωσ. ποταμό Urga, ΝΔ. τής Μόσχας, αν και ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. Hun, τίτλο των Μογγόλων αυτοκρατόρων (βλ. λ. *χαν*). Το ουγγρ. Magyar προέρχεται από το αρχ. ουγγρ. όνομα Magy «άνθρωποι, λαοί»].

Ουγενότοι (οι) Γάλλοι διαμαρτυρόμενοι με ιδιαίτερη πολιτικοστρατιωτική οργάνωση, οι οποίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους ρωμαιοκαθολικούς σε θρησκευτικούς πολέμους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Huguenot < γερμ. (ελβετ.) eidgenot < γερμ. Eidgenossen «ομόσπονδοι», ενώ η σημερινή γαλλ. γρ. οφείλεται στην επίδραση τού ονόματος τού Ελβετού πολιτικού Bezanson Hugues, ο οποίος ηγήθηκε κινήσεως για παροχή ανεξιθρησκίας μετά τις εκτεταμένες σφαγές των Ουγενότων από τους ρωμαιοκαθολικούς].

ούγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από τα κατά μήκος άκρα υφάσματος, όπου αποτυπώνεται συνήθ. η προέλευση και η σύσταση του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὔια* < μτγν. *οὖα* < αρχ. *ὄα / ὦα / ὤα* «προβειά, περιθώριο» (βλ. λ. *ὤα*)].

Ουγκάντα (η) (αγγλ. Republic of Uganda = Δημοκρατία τής Ουγκάντας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Καμπάλα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι. — **Ουγκαντέζος** (ο), **Ουγκαντέζα** (η), **ουγκαντέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Uganda < σουαχίλι Uganda «χώρα των Γκάντα» < u «χώρα, γη» + Ganda, ονομασία ιθαγενών λαών, αγν. ετύμου].

ουγκαριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σφηνοειδή γραφή που ανακαλύφθηκε σε επιγραφές τής αρχαίας πόλης Ουγκαρίτ, στην

περιοχή τής σημερινής Β. Συρίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Ugaritic < Ugarit, αρχαία πόλη τής Β. Συρίας, < σουμερ. ugāru «πεδιάδα»].

ουγκιά (η) μονάδα βάρους σε διάφορες χώρες, η οποία ισοδυναμεί με 28,34 γραμμάρια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούγγία* / *ούγκία* < λατ. uncia «δωδεκατημόριο» < unus «ένας», πβ. γοτθ. unkja, αρχ. αγγλ. ynče, ιρλ. unga].

-ουδάκι υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: (σταυρός) *σταυρ-ουδάκι*, (λαιμός) *λαιμ-ουδάκι*, (μωρό) *μωρ-ουδάκι*.
[ΕΤΥΜ. Υποκορ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-ούδι* + *-άκι*].

ουδαμόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κανένα μέρος, από πουθενά: ~ *συνάγεται ότι ο κατηγορούμενος διέπραξε το έγκλημα* ΑΝΤ. πανταχόθεν, ολούθε, από παντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούδαμός* «κανείς» + *-θεν* (βλ.λ.)].

ουδαμού επίρρ. (αρχαιοπρ.) πουθενά: ~ *τής Γης φέρονται οι κυβερνώντες κατ' αυτόν τον τρόπο* ΑΝΤ. πανταχού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούδαμοῦ* < *ούδαμός* «κανείς» (μόνο πληθ.) < *οὐδέ* + **ἀμός* «κάποιος». Το αοριστολ. **ἀμος*, που μαρτυρείται μόνο στα σύνθ. και σε επιρρ. εκφράσεις (λ.χ. *ἀμῶς, ἀμῇ*), ανάγεται σε τ. *sm̥-os (βλ. λ. *ἅμα*) και συνδ. με σανσκρ. sama-]

ουδαμώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο: ~ *αποδεικνύεται ότι έχει δίκιο* ΣΥΝ. καθόλου, διόλου, ποσώς, ούτε κατ' ελάχιστον.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐδαμῶς*, βλ. λ. *οὐδαμοῦ*]

ουδέ σύνδ. (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) ούτε και ΣΥΝ. μηδέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὐ* (βλ.λ.) + *δέ*].

ουδείς, ουδεμία, ουδέν αντων. {ουδενός, ουδεμιάς | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ούτε ένας, κανένας ΑΝΤ. όλοι, πάντες· ΦΡ. (α) ***επ' ουδενί*** με κανέναν τρόπο, σε καμιά περίπτωση (β) ***κατ' ουδένα τρόπο*** καθόλου, ουδόλως (γ) ***ουδείς αναντικατάστατος*** βλ. λ. *αναντικατάστατος* (δ) ***ουδείς εκών κακός*** κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του (ε) ***ουδείς δύναται δυσί κυρίοις δουλεύειν*** (*οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 24) κανείς δεν μπορεί να υπηρετεί δύο κυρίους (στ) ***ουδέν μονιμότερον τού προσωρινού*** τίποτε πιο μόνιμο από το προσωρινό, κάτι που ξεκινά ως προσωρινό καταλήγει να διατηρείται επ' αόριστον (ζ) ***ουδέν σχόλιον*** ως απάντηση που δείχνει ότι κάποιος δεν επιθυμεί να δηλώσει ή να σχολιάσει κάτι: *στην ερώτηση των δημοσιογράφων ο κυβερνητικός εκπρόσωπος απάντησε: «~ !»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὐδέ* + *εἷς, μία, ἕν*. Από το ουδ. *οὐδέν* (< *οὐδέ* + *ἕν*) έχει προέλθει το αρνητ. μόριο *δέν* (βλ.λ.)].

ουδέποτε επίρρ. [αρχ.] ούτε μία φορά, ποτέ ΑΝΤ. πάντοτε.

ουδετερόδυνος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για ηλεκτρονικό ενισχυτή ή ασύρματο δέκτη) ο απαλλαγμένος από κυμάνσεις που μπορούν να παραχθούν δευτερογενώς μέσα στις ηλεκτρονικές λυχνίες τής ενίσχυσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutrodyne (νόθο σύνθ.) < neutro- (< λατ. neuter) + -dyne < αρχ. *δύναμις*].

ουδετερόνιο (το) {ουδετερονί-ου | -ων} το νετρόνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutron].

ουδετεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναγνώριση καθεστώτος ουδετερότητας, η οποία συνεπάγεται την εξαίρεση από την πολεμική δράση υπηρεσιών, οργανισμών, περιοχών, πόλεων ή μνημείων. — **ουδετεροποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutralisation].

ουδέτερος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν παίρνει το μέρος ούτε τού ενός ούτε τού άλλου: *έμεινε ~ στη διαφωνία μας* **2.** (συνεκδ.) αυτός που μένει αδρανής, που δεν συμμετέχει στη συλλογική δράση **3.** αυτός που μεταξύ δύο εμπόλεμων πλευρών δεν παίρνει το μέρος καμιάς: *η Σουηδία κράτησε ~ στάση στους δύο παγκόσμιους πολέμους* ‖ ~ *χώρα*· ΦΡ. ***ουδέτερη ζώνη*** (i) η λωρίδα εδάφους που περιλαμβάνεται μεταξύ των συνοριακών γραμμών δύο χωρών, χωρίς να ανήκει σε καμιά από τις δύο (ii) η εδαφική έκταση στην οποία απαγορεύονται στρατιωτικές επιχειρήσεις ύστερα από συμφωνία των εμπόλεμων δυνάμεων **4.** (εκφραστ.-συνήθ. μειωτ.) αυτός που δεν έχει κανένα ισχυρό χαρακτηριστικό γνώρισμα: *οι σχέσεις τους δεν ήταν ούτε καλές ούτε κακές: ήταν ουδέτερες* **5.** ΧΗΜ. αυτός που δεν ανήκει ούτε στα οξέα ούτε στα αλκάλια: ~ *ένωση* / *άλας* • **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ουδέτερο γένος*** το γραμματικό γένος στο οποίο κατατάσσονται τα ονόματα που δεν είναι ούτε αρσενικού ούτε θηλυκού γένους (β) ***ουδέτερο (όνομα)*** όνομα ουδετέρου γένους: *τα ονόματα που έχουν άρθρο «το» (π.χ. τραπέζι, πιάτο, σπίτι) είναι ~* (γ) ***ουδέτερη διάθεση*** η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, σύμφωνα με τη σημασία των οποίων το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται ενέργεια από άλλον, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση (π.χ. *κοιμάμαι, ζω, πεινώ* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὐδέ* + *ἕτερος*, πβ. *μηδ-έτερος*].

ουδετερότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ουδέτερος, να μη συμμετέχει σε διενέξεις: *τηρώ στάση ουδετερότητας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutralité].

ουδετερόφιλος, -η, -ο αυτός που προτιμά να μένει ουδέτερος. — **ουδετεροφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutrophil (νόθο σύνθ.)].

ουδετερώνω ρ. μετβ. [1837] {ουδετέρ-ωσα, -ώθηκα, -ωμένος} ΦΥΣ. ΧΗΜ. κάνω κάτι ουδέτερο: ~ *χημική ένωση* / *ηλεκτρικό αγωγό*. — **ουδετέρωση** (η) [1836].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutraliser].

-ούδι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: *νεαρ-ούδι, αγγελ-ούδι, μαθητ-ούδι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. υποκ. επίθημα *-ούδιον*, συνηρημένων ουσιαστικών σε *-οῦς*, λ.χ. *φλοῦς – φλούδιον, χνοῦς – χνούδιον*].

ουδόλως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου, διόλου ΣΥΝ. ούτε κατ' ελάχιστον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οὐδέ* + *ὅλως* < *ὅλος*].

ουδός (ο) ΦΥΣΙΟΛ. **1.** η ελάχιστη τιμή τής ισχύος ενός ερεθίσματος, που αρκεί για να προκαλέσει διέγερση ή συγκεκριμένο αίσθημα (π.χ. η ελάχιστη ένταση ακουστικού ερεθίσματος που μπορεί να γίνει αντιληπτό από το αφτί) **2.** το ποσό ουσίας που μπορεί να επαναρροφηθεί από τον νεφρό, πέρα από το οποίο η ουσία αποβάλλεται στα ούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐδός* / *ὀδός* < **ὀδϜός*, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το αρχ. *οὖδας* «έδαφος, δάπεδο» (το *οὐ-* φαίνεται ριζικό και όχι αποτέλεσμα συναιρέσεως **ὀ-Ϝοδ-* / **ὀ-Ϝεδ-*), ενώ ούτε η αναγωγή στις λ. *ὁδός* και *ἔδαφος* ικανοποιεί].

Ο.Υ.Ε.Τ. (η) Ομοσπονδία Υπαλλήλων Ελληνικών Τραπεζών.

ΟΥΕΦΑ (η) (U.E.F.A. = αγγλ. Union of European Football Associations) Ευρωπαϊκή Ένωση Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών.

ουζάδικο (το) το κατάστημα στο οποίο σερβίρονται ούζο και ουζομεζέδες ΣΥΝ. ουζερί.

ουζερί (το) {άκλ.} το ουζάδικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ούζο* + *-ερί*, κατά τα γαλλ. pâtisserie, confisserie].

Ουζμπεκιστάν (το) {άκλ.} (ουζμπεκ. Ozbekiston Respublikasi = Δημοκρατία τού Ουζμπεκιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τασκένδη, επίσημη γλώσσα την Ουζμπεκική και νόμισμα το σομ Ουζμπεκιστάν. — **Ουζμπέκος** (ο), **Ουζμπέκα** (η), **ουζμπεκικός,** -ή, -ό, **Ουζμπεκικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < ουζμπεκ. Ozbekiston «χώρα των Ουζμπέκων» (περσ. ostān «χώρα»). Οι Ουζμπέκοι οφείλουν το όνομά τους στον Μογγόλο χαν Uzbek / Öz Beh (1282-1341)].

ούζο (το) **1.** άχρωμο οινοπνευματώδες ελληνικό ποτό, το οποίο παρασκευάζεται με ανάμειξη αλκοολών που έχουν αρωματιστεί (με απόσταξη ή διαβροχή) με σπόρους ανίσου (και ενδεχομένως μαράθου), μαστίχα Χίου και άλλους αρωματικούς σπόρους, φυτά και καρπούς· συχνά πίνεται αραιωμένο με νερό **2.** (ως επιφών.) χλευασμός απευθυνόμενος σε μεθυσμένο. — (υποκ.) **ουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ιταλ. φρ. uso Massalia, η οποία δήλωνε το ελληνικής παραγωγής ποτό, που προοριζόταν «για χρήση (εμπορική) τής Μασσαλίας». Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. üzüm «σταφύλι»].

ουζομεζές (ο) {ουζομεζέδες} οτιδήποτε προσφέρεται ως μεζές συνοδευτικά μαζί με ούζο, κυρ. θαλασσινά.

ουζοπότης (ο) [1896] {ουζοποτών}, **ουζοπότισσα** (η) {δύσχρ. ουζοποτισσών} πρόσωπο που πίνει συχνά ούζο. — **ουζοποσία** (η).

ουζοπωλείο (το) (λόγ.) το ουζάδικο (βλ.λ.).

ουζοπώλης (ο) {ουζοπωλών} (λόγ.) ο ιδιοκτήτης ουζοπωλείου.

Ο.Υ.Θ. (ο) Οργανισμός Ύδρευσης Θεσσαλονίκης.

ουίσκι (το) {άκλ.· σπάν. πληθ. -ια} οινοπνευματώδες ποτό εξ αποστάξεως, που παράγεται από διάφορα σιτηρά. — (υποκ.) **ουισκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. whisky < ιρλ. uisce beatha ή < κελτ. (Σκωτίας) uisge beatha «νερό τής ζωής» (πβ. λατ. aqua vitae)].

ουκ μόρ. → ου[2]

ουκέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) όχι πια, όχι στο εξής ΣΥΝ. μηκέτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὐκ* (βλ. λ. *οὐ*) + *ἔτι* «ακόμη» (βλ.λ.)].

-ούκλα μεγεθυντικό παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών: *χερούκλα, ψαρ-ούκλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *πανούκλα*), που προέρχεται από το μτγν. λατ. -ucla, συγκεκομμ. τ. τού υποκορ. λατ. -(u)cula].

Ουκρανία (η) (ουκρ. Ukraïna) κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κίεβο, επίσημη γλώσσα την Ουκρανική και νόμισμα τη γρίβνα. — **Ουκρανός** (ο), **Ουκρανή** (η), **ουκρανικός,** -ή, -ό, **Ουκρανικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. Ukraina < αρχ. ρωσ. Oukraine «συνοριακή χώρα» < ou «δίπλα, προς» + kray «περιοχή», που ονομάστηκε έτσι επειδή αποτελούσε τη συνοριακή γη τής μεσν. Ρωσίας κατά την επιδρομή των Τατάρων (13ος αι.)].

-ούλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών θηλυκού γένους: *καρδ-ούλα, γατ-ούλα, μικρ-ούλα, γυναικ-ούλα* (βλ.λ.), *παιδ-ούλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε από το λατ. -ulla].

-ουλάκι υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών *(αβγ-ουλάκι)*, επιρρημάτων *(λιγ-ουλάκι)* και επιθέτων *(μικρ-ουλάκι)*.
[ΕΤΥΜ. < *-ούλι* + *-άκι* (υποκ. επιθήματα)].

ουλαμαγός (ο) [1841] ΣΤΡΑΤ. διοικητής ουλαμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ουλαμός* + *-αγός* (< *ἄγω*), πβ. *λοχαγός*].

ουλαμός (ο) ΣΤΡΑΤ. τμήμα Όπλου ή Σώματος τού Στρατού Ξηράς, αριθμητικώς μεγαλύτερο από τη διμοιρία, αλλά μικρότερο από τον λόχο: ~ *παρελάσεως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Ϝολαμός* (το αρχικό *οὐ-* οφείλεται σε μετρική έκταση) < θ. **Ϝολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. **Ϝελ-* τού ρ. *εἰλέω* «συγκεντρώνω, συναθροίζω» (< **Ϝελ-ν-έω*), για το οποίο βλ. λ. *ἴλη*].

ουλάνος (ο) (παλαιότ.) ο λογχοφόρος ιππέας τού γερμανικού, αυστριακού, πολωνικού ή ρωσικού στρατού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. uhlan < πολ. ulan < τουρκ. oğlan «αγόρι, υπηρέτης»].

ουλεμάς (ο) {ουλεμάδες} μουσουλμάνος νομομαθής και θεολόγος· από τους ουλεμάδες προέρχονται οι μουφτήδες, οι καδήδες και ανώτεροι θρησκευτικοί αξιωματούχοι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ulema < αραβ. ʿulamā, πληθ. τού ʿalim «σοφός, γνώστης»].

Ούλεν (η) {άκλ.} (παλαιότ.) η εταιρεία παροχής πόσιμου νερού στο

λεκανοπέδιο Αττικής· (συνεκδ.) η παροχή πόσιμου νερού.
[ΕΤΥΜ. Από την επωνυμία τής αμερικανικής εταιρείας *Γιούλεν και Σία* (με επί κεφαλής τον Ερρ. Γιούλεν), η οποία το 1931 κατασκεύασε την τεχνητή λίμνη τού Μαραθώνα και το δίκτυο υδρεύσεως τού λεκανοπεδίου Αττικής].

ουλή (η) το σημάδι που αφήνει στο δέρμα τραύμα ή έλκος που θεραπεύτηκε: *έχει μια βαθιά ~ στο πόδι του από μαχαιριά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fολ-σά* ή **Fολ-νά*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. volnus «τραύμα», ουαλ. gweli, αρχ. ιρλ. fuil «αίμα» (μέσ. ιρλ. fuili «αιματηρά τραύματα») κ.ά., αν και όλες οι συνδέσεις προσκρούουν σε μορφολογικές δυσχέρειες. Βλ. κ. *αλίσκομαι*].

-ούλης παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών αρσενικού γένους: *μικρ-ούλης, χαζ-ούλης, εαυτ-ούλης.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-ούλι*].

-ούλι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουδετέρου γένους: *σακ-ούλι, μικρ-ούλι.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. *-ούλλιν* < αρχ. *-ύλλιον* (λ.χ. *δενδρ-ύλλιον*), ή, κατ' άλλη άποψη, < θηλ. *-ούλα* (βλ.λ.). Από το ουδ. σχηματίστηκε το αρσ. *-ούλης*].

-ούλιακας (μειωτ.) παραγωγικό επίθημα που δίνει μεγαλύτερη έμφαση, προσδίδει μειωτική, υβριστική διάθεση στην αρνητική ιδιότητα που δηλώνει το θέμα: *χαζ-ούλιακας, μπεκρ-ούλιακας, στραβ-ούλιακας.*
[ΕΤΥΜ. < *-ούλι* / *-ούλης* + επίθημα *-άκος* (βλ.λ.)].

ουλίτιδα (η) [1884] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρονία φλεγμονή των ούλων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. gingivite].

ούλο (το) το σαρκώδες τμήμα τού σαγονιού, που περιβάλλει τις φατνιακές αποφύσεις των γνάθων και την οστέινη ουσία των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούλον* (κυρ. πληθ. *ούλα*), αβεβ. ετύμου. Η λ. συνήθ. αναλύεται ως **Fόλ-σον* ή **Fόλ-νον*, αλλά, εν τοιαύτη περιπτώσει, δεν ικανοποιεί ούτε η σύνδεση με το ρ. *είλω* «συγκεντρώνω, πιέζω» (βλ. λ. *ίλη*) με τη σημ. τής συμπαγούς μάζας των ούλων ούτε η αναγωγή στο ρ. *είλω* / *ἴλλω* «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. λ. *ίλιγγος*) με αναφορά στο γεγονός ότι τα ούλα περικαλύπτουν τα δόντια].

ουλορραγία (η) {ουλορραγιών} ΙΑΤΡ. η τοπική αιμορραγία των ούλων, που οφείλεται κυρ. σε ουλίτιδα.
[ΕΤΥΜ. < *ούλο* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < αρχ. *ῥήγνυμι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*].

ούλος, -η, -ο (λαϊκότ.) όλος: *σπίτι με τα ~ του* (δεν του λείπει τίποτα) ‖ *γυναίκα με τα ~ της* (έχει όλα τα χαρίσματα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὖλος* < αρχ. *ὅλος* (βλ.λ.)].

-ουλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν αυτόν που μοιάζει με κάποιον/κάτι, που πλησιάζει στο χαρακτηριστικό το οποίο δηλώνει το θέμα: *παχ-ουλός, μακρ-ουλός.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ουδ. *-ούλι* < αρχ. *-ύλλιον*, βλ. κ. *-ύλλιο*].

ουλτιμάτουμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) το τελεσίγραφο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ultimatum «έσχατη ειδοποίηση» < λατ. ultimus «έσχατος, τελευταίος»].

ουλτραμαρίν (το) {άκλ.} το έντονο μπλε χρώμα· (κ. ως επίθ.): *η ~ μπλούζα μου θέλει πλύσιμο.* Επίσης **ουλτραμαρίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ultramarin (λ.χ. une blouse ultramarine) < ultra «πλέον, επιπλέον» + marin «θαλάσσιος, αυτός που έχει το γαλάζιο χρώμα τής θάλασσας»].

ουλώδης, -ης, -ες {ουλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει ουλή **2.** γεμάτος ουλές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ουμανισμός (ο) **1.** ΙΣΤ. πνευματική κίνηση που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη κατά την Αναγέννηση και χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να εξυψωθεί το ανθρώπινο πνεύμα στην κριτική και ορθολογική του διάσταση με επιστροφή στις κλασικές πηγές τής ελληνορρωμαϊκής αρχαιότητας **2.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία και στάση ζωής που τοποθετεί τον άνθρωπο υπεράνω όλων των άλλων αξιών, που πιστεύει κυρ. στον πολιτισμένο, μορφωμένο άνθρωπο ως αξία: *«Η θρησκεία τού μέλλοντος θα είναι ο καθαρός ~, δηλαδή η λατρεία όλων αυτών που προέρχονται από τον άνθρωπο»* (Ε. Ρενάν). — **ουμανιστής** (ο), **ουμανίστρια** (η), **ουμανιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. humanismus < humanus «ανθρώπινος» (< homo «άνθρωπος»)].

Ουμβρία (η) περιοχή τής Κ. Ιταλίας στα Απέννινα Όρη. Επίσης **Ούμβρια.** — **ουμβρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. / λατ. Umbria < Umbro, όν. ποταμού, που πιθ. συνδ. με το αρχ. *ὄμβρος* (βλ.λ.)].

-ούμενος, -η (κ. *-ένη*), **-ο** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μετοχής μεσοπαθητικού ενεστώτα: *φοβ-ούμενος, απαιτ-ούμενος,* (κ. ως ουσ.) *φορολογ-ούμενος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα μτχ. μέσου ενεστώτα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που αρχικώς απαντά σε συνηρημένα ρ. τύπου *-έω* / *-όω* (λ.χ. *κατηγορώ – κατηγορούμενος, δικαιώ – δικαιούμενος*), αργότερα δε γνώρισε –στη λαϊκή γλώσσα– περιορισμένη επέκταση και σε άλλα ρ. (λ.χ. *μέλλω – μελλ-ούμενος, χρειάζομαι – χρειαζ-ούμενος*)].

U.N.E.S.C.O. (η) {άκλ.} (προφέρεται *Ουνέσκο*) (αγγλ. United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation) οργάνωση τού Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που αποσκοπεί, μέσω ποικίλων διακρατικών προγραμμάτων, στη συνεργασία των κρατών-μελών στους τομείς τής εκπαίδευσης, τής επιστήμης και τού πολιτισμού.

Ουνία (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. το σύνολο των μελών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ή και των αρχαίων ανατολικών Εκκλησιών (Αρμενικής, Κοπτικής, Συριακής κ.ά.) που αναγκάστηκαν να υπαχθούν στη δικαιοδοσία τού Πάπα, ιδιαίτερα στην Α. Πολωνία, Δ. Ουκρανία, Τρανσυλβανία, Σλοβακία, Συρία κ.λπ. υπό την πίεση των πολιτικών αρχών· όσοι δέχθηκαν την υποταγή στη δικαιοσία τού Πάπα ονομάστηκαν *Ουνίτες* ή *Ουνιάτες*, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τούς απέδωσε την ονομασία «Ελληνόρρυθμοι Καθολικοί». Επίσης **ουνιτισμός** (ο) [1882].
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. unia «ένωση» < λατ. unus «ένας»].

ουνιβερσαλισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. θρησκευτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα τού 18ου αι. στην Ευρώπη και αναπτύχθηκε στην Αμερική και η οποία υποστήριζε το δόγμα τής σωτηρίας των ψυχών όλων των ανθρώπων ύστερα από ορισμένη περίοδο εξαγνισμού κατά τη μεταθανάτια ζωή **2.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει την προτεραιότητα τού συνολικού έναντι τού μερικού καλού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. universalisme < universel < λατ. universalis «καθολικός, γενικός» (< universus)].

ουνισόνο κ. **ουνίσονο** (το) ΜΟΥΣ. η ταυτοφωνία (βλ.λ.): *οι δύο μπάσοι τραγουδούν ~* ‖ *έξι μελωδίες για πιάνο σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. unisono «ταυτόφωνος, ομόφωνος»].

ουνίτης (ο) [1830] {ουνιτών} το μέλος τής Ουνίας (βλ.λ.). — **ουνιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Uniti (πληθ.) «ενωμένοι, ενωτικοί» < λατ. unitus < ρ. unio «ενώνω» (< unus «ένας»)].

Ούννος (ο) **1.** ΙΣΤ. το μέλος νομαδικού ασιατικού λαού, που κατά τον 5ο αι. μ.Χ., με αρχηγό τον Αττίλα, εξαπλώθηκε με εκτεταμένες επιδρομές σε μεγάλο μέρος τής Κ. και Α. Ευρώπης και απείλησε να κατακτήσει τη Ρώμη **2.** (μτφ.-μειωτ.) **Ούννοι** (οι) πλήθος που προκαλεί καταστροφές, στίφη βαρβάρων (συνήθ. για τα πλήθη των τουριστών ή για τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Οὖννοι* < μτγν. λατ. Hunni, λ. μογγολ. προελ. που σημαίνει απλώς «άνθρωπος, άνδρας»].

unus testis nullus testis λατ. (προφέρεται *ούνους τέστις νούλους τέστις*) ελλην. *ένας μάρτυς, κανένας μάρτυς·* (κυρ. στα νομικά) για να αποδειχθεί κάτι πρέπει να υπάρχει μαρτυρία περισσοτέρων τού ενός ατόμων.

ούπα (το) {άκλ.} πλαστικό βύσμα που μπορεί να τοποθετηθεί σε οποιοδήποτε υλικό (τούβλο, ξύλο κ.λπ.) για την ασφαλέστερη στήριξη κάθε είδους βίδας.

Ο.Υ.Π.Α.Ε. (η) Ομοσπονδία Υπαλληλικού Προσωπικού Αυτοκινήτων Ελλάδος.

Ουπανισάδες (οι) ΘΡΗΣΚ. ινδουιστικά κείμενα που περιέχουν παραλλαγές των Βεδών (βλ. λ. *Βέδες*) σε στίχους ή σε πεζό λόγο. Επίσης **Ουπανισάντ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. Upaniṣad, κυριολ. «το να κάθεται κανείς δίπλα σε κάτι» < upa «πλησίον» + ni «κάτω» + sīdati «κάθεται»].

ουρά (η) **1.** (στα ζώα) η συνήθ. επιμήκης και ευκίνητη προέκταση τής σπονδυλικής στήλης πέρα από τον κορμό τού σώματος ή οποιαδήποτε λεπτή σωματική προέκταση ζώου, που μοιάζει με τη δομή αυτή: *γάτα με φουντωτή ~* ‖ *η ~ τού αλόγου* ‖ *η ~ τού πετεινού* (τα φτερά) ‖ *η ~ τού παγωνιού* / *τού ψαριού*· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου*** για κάτι που δεν είναι τόσο σημαντικό όσο παρουσιάζεται (β) ***φάγαμε το βόδι / τον γάιδαρο, στην ουρά θα σταματήσουμε / θα δυσκολευτούμε / θα κολλήσουμε;*** προκειμένου να προτρέψουμε κάποιον να ολοκληρώσει μια προσπάθεια τής οποίας το μεγαλύτερο ή δυσκολότερο μέρος έχει ήδη αντιμετωπίσει (γ) ***γάτα με τις εννιά ουρές*** μαστίγιο που αποτελείται από εννέα σχοινιά ή λουριά συνδεδεμένα με λαβή **2.** (στον άνθρωπο) οι τελευταίοι σπόνδυλοι στο κάτω μέρος τής σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. κόκκυγας· ΦΡ. (α) ***χώνω παντού την ουρά μου*** αναμειγνύομαι σε πολλά ζητήματα, ανακατεύομαι παντού (β) ***κουνάω την ουρά μου*** βλ. λ. *κουνώ* (γ) ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** (*κρύπτω τὴν οὐρὰ εἰς τὰ σκέλη*, μεσν. φρ.) βλ. λ. *σκέλια* (δ) ***βγάζω την ουρά μου έξω*** αποστασιοποιούμαι από υπόθεση, αποποιούμαι ενδεχόμενες ευθύνες (ε) ***βάζει ο διάβολος την ουρά του*** βλ. λ. *διάβολος* (στ) ***βάζω / χώνω την ουρά μου (κάπου)*** αναμειγνύομαι σε μια υπόθεση: *όπου βάζει αυτός την ουρά του προκύπτει πρόβλημα* • **3.** ΒΟΤ. ο μίσχος καρπού ή φύλλου ΣΥΝ. κοτσάνι **4.** (α) το πίσω άκρο πράγματος ή σειράς: *η ~ τής πορείας* / *τής διαδήλωσης* / *τής παράταξης* / *αεροπλάνου* / *κομήτη* / *νυφικού* (β) επίμηκες τμήμα που θυμίζει στο σχήμα ουρά (σημ. 1): *οι ~ στα μαλλιά* (γ) ΜΟΥΣ. ***πιάνο με ουρά*** το πιάνο που χρησιμοποιείται σε συναυλίες, οι χορδές τού οποίου είναι παράλληλες με τα πλήκτρα σε αντίθεση με το όρθιο πιάνο (πβ. *όρθιο πιάνο*, λ. *πιάνο*) **5.** σειρά ατόμων που περιμένουν κάτι: *περιμένω* / *μπαίνω στην ~* ‖ *φεύγω από την ~* ‖ *κάνω* (σχηματίζω) / *πηδώ την ~* ‖ *μπροστά στα ταμεία σχηματίζονται μεγάλες ~* **6.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που ακολουθούν το κύριο σώμα στρατιωτικής φάλαγγας ΣΥΝ. οπισθοφυλακή ΑΝΤ. εμπροσθοφυλακή • ΦΡ. (α) ***με (την) ουρά*** σε μεγάλη ποσότητα, αφθόνως: *ψέματα* / *λεφτά ~* (β) (παροιμ.) ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** βλ. λ. *αχλάδα.* — (υποκ.) **ουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀρσ-ιά*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ersā «ουρά», πβ. αρχ. γερμ. ars «οπίσθια», χεττ. arraš, αρμ. or κ.ά.].

ούρα (τα) (λόγ.) υγρό τού σώματος που αποτελεί διάλυμα των άχρηστων προϊόντων τού μεταβολισμού και ορισμένων άλλων ουσιών, σχηματίζεται στα νεφρά, καθώς οι ουσίες αυτές αποβάλλονται από το αίμα, αποθηκεύεται στην ουροδόχο κύστη και τελικά απεκκρίνεται από τον οργανισμό διά μέσου τής ουρήθρας: *ανάλυση* / *εξέταση* / *έκκριση* / *απέκκριση* / *στάση* / *ακράτεια ούρων* ΣΥΝ. (οικ.) κάτουρο, κατρουλιό, τσίσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖρον* (κυρ. πληθ.) < *οὐρῶ* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

-ούρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: **1.** αφηρημένων, που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας: *ανακατωσ-ούρα, χαιρετ-ούρα, φαγ-ούρα, χασ-ούρα* **2.** μεγεθυντι-

κών. συνήθ. με μειωτική σημασία: *λαϊκ-ούρα, μαλλ-ούρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *σαβ-ούρα*, μεσν. *σκοτ-ούρα*), που απαντά αρχικώς σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *σαβούρα* < λατ. saburra, μεσν. *κλεισούρα* < λατ. clausura), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε ελληνικά θέματα με τη συμβολή και τού μεγεθ. επιθήματος *-ούρι* (λ.χ. *λασπ-ούρα, θολ-ούρα, χασ-ούρα, αγιαστ-ούρα* κ.ά.)].

ουραγκοτάγκος κ. **ουρακοτάγκος** (ο) **1.** μεγαλόσωμος ανθρωποειδής πίθηκος με ιδιαίτερα μακριά χέρια και πυκνό, ακατάστατο, καστανέρυθρο τρίχωμα, ο οποίος ζει αποκλειστικά στα δάση τού Βόρνεο και τής Σουμάτρας (Ινδονησία) **2.** (μτφ.-σκωπτ.) άσχημος άνθρωπος με άγριο παρουσιαστικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ourangutan(g) < μαλαϊκ. orang hutan < orang «άνθρωπος» + hutan «δάσος»].

ουραγός (ο/η) **1.** (α) τελευταίος σε βαθμολογία, κατάταξη ή κλίμακα αξιολόγησης: *ο Πανσερραϊκός είναι ~ στη βαθμολογία* || *η χώρα αυτή είναι ~ στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα των κατοίκων τους* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που ακολουθεί τελευταίος ΑΝΤ. ταγός, μπροστάρης **2.** ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός που τοποθετείται τελευταίος σε τμήμα που εκτελεί πορεία **3.** ΝΑΥΤ. το πλοίο που βρίσκεται στο τέλος νηοπομπής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ουρά* + *-αγός* < *ἄγω*].

ουραιμία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση στο αίμα μεγάλης ποσότητας ουρίας και άλλων ουσιών τού μεταβολισμού ως ένδειξη βαριάς νεφρικής ανεπάρκειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urémie].

ουραίος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ουρά **2.** αυτός που βρίσκεται στην ουρά: το ~ *πτερύγιο των ψαριών* **3.** ΣΤΡΑΤ. ***ουραίο*** (το) το κινητό μέρος οπισθογεμούς τουφεκιού, που είναι προσαρμοσμένο στην ουρά τής κάννης και αποτελεί τμήμα τού κλείστρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐραῖος* < *οὐρά*].

Ουράλης (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης και τής Δ. Ασίας, που πηγάζει από τα Ουράλια Όρη και εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. Ural, βλ. λ. *Ουράλια*].

Ουράλια (τα) {Ουραλίων} οροσειρά τής Β. Ρωσίας, η οποία αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ τού ευρωπαϊκού και τού ασιατικού της τμήματος. — **ουραλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Oural, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ταταρ. ural «σύνορο», ενώ, κατ' άλλη άποψη, από λ. τοπικών γλωσσών ur «βουνό» και ala «κορυφή, στέγη»].

ουραλοαλταϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** ΓΛΩΣΣ. ***ουραλοαλταϊκή γλώσσα*** καθεμιά από τις γλώσσες, οι οποίες ανήκουν στη μεγάλη γλωσσική ομάδα, που περιλαμβάνει τις φιννοουγγρικές γλώσσες (Φινλανδική, Ουγγρική κ.ά.), γλώσσες ορισμένων λαών τής Σιβηρίας, καθώς και τις αλταϊκές γλώσσες (Τουρκική, Μογγολική κ.λπ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τα έθνη που μιλούν ουραλοαλταϊκές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Ural-Altaic < Ural (βλ. λ. *Ουράλια*) + Altaic < Altai «Αλτάια όρη». Η ονομασία Altai είναι αβεβ. ετύμου, έχει δε συνδεθεί από ορισμένους με μογγολ. alt «χρυσός»].

ουρανής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ουρανού ΣΥΝ. γαλάζιος, θαλασσής **2.** ***ουρανί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ουρανού ΣΥΝ. γαλάζιο, θαλασσί.

Ουρανία (η) **1.** κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής αστρονομίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *οὐρανός* (βλ.λ.)].

ουράνια (τα) [μτγν.] {ουρανίων} (λογοτ.) ο ουρανός· ΦΡ. (μτφ.) ***στα ουράνια*** σε κατάσταση υπέρτατης ευτυχίας: *πετάω ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος.*

ουρανικός, -ή, -ό [1881] ΓΛΩΣΣ. (φθογγική παραλλαγή συμφώνου) που προφέρεται, καθώς η επιφάνεια τής γλώσσας αγγίζει τον ουρανίσκο, π.χ. το *κ* στο *κήπος*, το *γ* στο *γέρος*, το *χ* στο *χέρι*, το *γκ* στο *έγκυρος* (πβ. λ. *υπερωικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palatal].

ουράνιο (το) [1861] {ουρανίου} ΧΗΜ. το βαρύτερο ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο U), που περιέχεται στον στερεό φλοιό τής Γης και τού οποίου τα μεταλλεύματα αποτελούν πηγές πυρηνικών καυσίμων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. uranium (από το όνομα τού πλανήτη Ουρανού, που είχε ανακαλυφθεί λίγο πριν από το χημικό στοιχείο)].

ουράνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ουρανό, αυτός που βρίσκεται στον ουρανό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *σώματα / φαινόμενα*· ΦΡ. (α) ***ουράνιο τόξο*** σειρά ομόκεντρων έγχρωμων φωτεινών τόξων στον ουρανό ως αποτέλεσμα τής διάθλασης και αντανάκλασης των ηλιακών ακτίνων από σταγονίδια νερού στην ατμόσφαιρα (συνήθ. μετά από βροχή) (βλ. κ. λ. *ίριδα*) (β) ***ουράνια σφαίρα*** η φανταστική σφαίρα στην εσωτερική επιφάνεια τής οποίας έχουμε την ψευδαίσθηση ότι βρίσκονται τα ουράνια σώματα· έχει ακαθόριστη ακτίνα και το κέντρο της ταυτίζεται με το κέντρο τής Γης (γ) ***ουράνιος χάρτης*** ο χάρτης ενός τμήματος ή ολόκληρου τού ουρανού **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ουράνια μηχανική*** ο κλάδος που ερευνά την κίνηση των ουρανίων σωμάτων τού κοσμικού διαστήματος **3.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με το θείο, γενικότ. αυτός που λόγω τής εξαιρετικότητάς του ξεπερνά τα ανθρώπινα: ~ *ομορφιά / Πατέρας* (ο Θεός) ΣΥΝ. θείος.

ουρανίσκος (ο) ΑΝΑΤ. το άνω τοίχωμα τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *οὐρανός* (βλ.λ.)].

ουρανισκόφωνος, -η, -ο [1836] ουρανικός (βλ.λ.).

ουρανισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ανδρική παθητική ομοφυλοφιλία. — **ουρανιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. uranism < γερμ. Uranismus < αρχ. *Οὐρανία* (επίθ. τής θεάς Αφροδίτης)].

ουρανοβάμων, -ων, -ον {ουρανοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (σπάν.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, στον δικό του φανταστικό κόσμο ΣΥΝ. αιθεροβάμων, φαντασιοκόπος ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ουρανοβατώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οὐρανο-* + *-βάμων* < *βαίνω* (πβ. *αιθερο-βάμων*)].

ουρανοβάτης (ο) {ουρανοβατών} ο ουρανοβάμων.
[ΕΤΥΜ. < *ουρανός* + *-βάτης* < *βαίνω*, πβ. *υπνο-βάτης*].

ουρανογνωσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η γνώση και η έρευνα τού ουρανού και των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των σχετικών θέσεων των αστέρων και τής αναγνώρισής τους στον ουρανό με τη βοήθεια αστρονομικών χαρτών **2.** το σύνολο των βιβλίων και χαρτών που βοηθούν στην αναγνώριση των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ουρανογραφία **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) ***ουρανογραφική σφαίρα*** η απεικόνιση τής ουράνιας σφαίρας (β) ***ουρανογραφικές συντεταγμένες*** σύστημα σφαιρικών συντεταγμένων, αντίστοιχο με το σύστημα γεωγραφικών συντεταγμένων.

ουρανοθέμελα (τα) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) τα θεμέλια τού ουρανού: *σείστηκαν τα ~.*

ουρανοκατέβατος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό ή θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα ΣΥΝ. θεόπεμπτος, θεόσταλτος **2.** αυτός που παρουσιάζεται αιφνιδίως, χωρίς να αναμένεται: ~ *τύχη / βοήθεια* || *ήρθε ~* ΣΥΝ. απρόοπτος, ανέλπιστος, ξαφνικός. — **ουρανοκατέβατα** επίρρ.

ουρανόλιθος (ο) [1847] {ουρανολίθ-ου | -ων, -ους} η πέτρα που έπεσε από τον ουρανό, ο αερόλιθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uranolithe].

ουρανολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική περιγραφή των αστερισμών, των ουρανίων σωμάτων και γενικά των ουρανίων φαινομένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uranologie].

ουρανομήκης, -ης, -όμηκες [αρχ.] {ουρανομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που εκτείνεται σε τόσο μεγάλο μήκος ή ύψος, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι φθάνει μέχρι τον ουρανό: ~ *φλόγες / κραυγές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ουρανοξύστης (ο) {ουρανοξυστών} το πολύ ψηλό, πολυώροφο κτήριο: *οι ~ τής Ν. Υόρκης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. skyscraper].

ουρανόπεμπτος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που έχει σταλεί από Θεό ΣΥΝ. θεόσταλτος, θεόπεμπτος **2.** (συνεκδ.) ανέλπιστος: ~ *ευκαιρία* ΣΥΝ. θεόσταλτος, θεόπεμπτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οὐρανο-* + *-πεμπτος* < *πέμπω*].

Ουρανός (ο) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας τού Κρόνου και τής Ρέας και σύζυγος τής Γαίας **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο τρίτος σε μέγεθος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, με χημική σύσταση αντίστοιχη τού Δία και τού Κρόνου.

ουρανός (ο) **1.** ο ατμοσφαιρικός αέρας και το διάστημα πέρα από αυτόν, όπως φαίνονται από τη Γη, με τη μορφή ημισφαιρικού θόλου που έχει ως βάση τον ορίζοντα: *όταν η μέρα είναι καλή, ο ~ είναι γαλανός* || *μεταξύ ουρανού και γης* || *καθαρός / συννεφιασμένος / σκοτεινός / νεφοσκεπής / έναστρος ~* || (κ. σε πληθ.) *άνοιξαν οι ~* (βρέχει καταρρακτωδώς) ΣΥΝ. στερέωμα, ουράνιος θόλος, ουράνια· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***στον έβδομο ουρανό*** σε κατάσταση υπέρτατης ευτυχίας (β) (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** βλ. λ. *αστραπή* (γ) ***κινώ γη και ουρανό*** χρησιμοποιώ όλα τα διαθέσιμα μέσα, προκειμένου να πετύχω κάτι (δ) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) η κατοικία τού Θεού, των αγγέλων, των αγίων και των ουρανίων δυνάμεων, καθώς και ο τόπος στον οποίο πηγαίνουν οι ψυχές των νεκρών, ο παράδεισος: *η βασιλεία των ~* || *οι πύλες τού / των ~* || *φωνή από τους ~* **3.** το θολοειδές επιστέγασμα: ~ *κρεβατιού / θρόνου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η παλαιότ. σύναψη τού θεωνυμίου *Οὐρανός* με το αντίστοιχο σανσκρ. Váruṇaḥ, με υποθ. τ. **ὀ-(Ϝ)ορανός* (με ό-πρόθεμ.) δεν ευσταθεί φωνητικώς (το **ὀϜο-* παρουσιάζεται συνηθισμένο χωρίς ίχνος από δίγαμμα). Σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, *οὐρανός* < **Ϝορσ-ανός* (για το επίθημα, πβ. *ὀρφ-ανός, ξό-α-νον* κ.ά.), που συνδ. με σανσκρ. varsá- «βροχή» και ίσως με το ρ. *οὐρῶ* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο από τον οποίο προέρχεται η βροχή. Ορισμένοι προεκτείνουν αυτή την άποψη, προτείνοντας επίσης συνδέσεις με λιθ. viršùs «υψηλότερη κορυφή» και με σανσκρ. varṣman- «ύψος». Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δάνειο αγν. ετύμου. Στο βιβλικό λεξιλόγιο ο *οὐρανός* περιγράφεται συχνά ως η κατοικία τού Θεού, τού Χριστού και των αγγέλων (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 6, 51: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς*). Η χρήση τής λ. στην αστρονομία αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. Uranus < αρχ. *Οὐρανός*, θεωνύμιο].

ουρανόσταλτος, -η, -ο [1896] ουρανόπεμπτος (βλ.λ.).

ουρανώνω ρ. μετβ. {ουράνω-σα, -θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. προκαλώ ουράνωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palataliser].

ουράνωση (η) ΓΛΩΣΣ. η μετατροπή συμφώνου σε ουρανικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palatalisation].

-ουργός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, τα οποία δηλώνουν αυτόν που ασκεί συγκεκριμένο έργο: *πυροτεχν-ουργός, αμπελ-ουργός, σιδηρ-ουργός, μελισσ-ουργός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από σύνθετα με συνδετικό φωνήεν -ο- και επίθημα -εργός (< ἔργον). λ.χ. ἀμπελ-ο-εργός > ἀμπελουργός].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε -ουργός, με συναίρεση τού συνδετικού φωνήεντος **-ο-** και τού **-ε**(ργός) σε **-ου**(ργός). Κατ' άλλη άποψη, το β' συνθετικό ήταν -οργός από το **έρδω** «ενεργώ, πράττω», οπότε -ο + -οργός > -ουργός. Στην πραγματικότητα φαίνεται, όπως δείχνουν τα αρχαία **αγαθοεργός** (Ηρόδοτος) και **γεωργός** (< γηοργός < γα-Fοργός) ή το μυκ. **τοξοFοργός**, ότι και οι δύο πηγές (-εργός και -οργός) χρησιμοποιήθηκαν για τον σχηματισμό των συνθέτων αυτών. Όπως είναι βέβαιο ότι τονίστηκαν όλα στη λήγουσα, με εξαίρεση τα (αρχαία ήδη) **κακούργος** και **πανούργος** (ίσως το κακούργος, που ήταν αρχικά κακοεργός, να μεταπλάστηκε αναλογικά προς το πανούργος, με το οποίο συνέπιπτε σημασιολογικά). Γι' αυτό και το **χειρουργός** (αρχαία ήδη λ.) και όχι το **χειρούργος** είναι το σωστό (βλ. λ. χειρουργός). Παραδείγματα: *υπουργός, δημιουργός, αμπελουργός, μεταλλουργός, ξυλουργός, ταχυδακτυλουργός, μηχανουργός, πυροτεχνουργός, σιδηρουργός, μελισσουργός, μουσουργός, δραματουργός, θαυματουργός, ταπητουργός, λειτουργός, υφαντουργός, πλαστουργός, αυτουργός, στιχουργός, θερμουργός, γενεσιουργός* κ.ά. → *χειρουργός*

ουρήθρα (η) {ουρηθρών} ο πόρος που εκτείνεται από την ουροδόχο κύστη ώς το έξω ουρηθρικό στόμιο και χρησιμεύει στην αποβολή των ούρων, στον άνδρα δε και στην έξοδο τού σπέρματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούρ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*. πβ. *κολυμβ-ήθρα, κηρήθρα* κ.ά.].

ουρηθραλγία (η) [1889] {ουρηθραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος». ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthralgie].

ουρηθρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ουρήθρα: ~ *στόμιο*. Επίσης **ουρηθραίος**, -α, -ο [1897].

ουρηθρίτιδα (η) [1895] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. βακτηριακή μόλυνση και φλεγμονή τής ουρήθρας: *γονοκοκκική* ~ (η βλεννόρροια ή γονόρροια) || *σαπροφυτική* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthrite].

ουρηθρορραγία (η) [1889] ΙΑΤΡ. η αιμορραγία από τραυματισμό ή βλάβη τής ουρήθρας.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-ρραγία* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. urethrorrhagia].

ουρηθροσκοπία (η) {ουρηθροσκοπιών} η ενδοσκοπική εξέταση τής ουρήθρας με ειδικό όργανο. Επίσης **ουρηθροσκόπηση** [1895]. — **ουρηθροσκοπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthroscopie].

ουρηθροσκόπιο (το) [1898] {ουρηθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το ιατρικό όργανο με το οποίο γίνεται εξέταση τού εσωτερικού τής ουρήθρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthroscope].

ούρημα (το) [αρχ.] {ουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣΙΟΛ. το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα.

ούρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η διαδικασία αποβολής των ούρων από την ουροδόχο κύστη ΣΥΝ. κατούρημα.

ουρητήρας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. ο πόρος που οδηγεί τα ούρα από κάθε νεφρό στην ουροδόχο κύστη.

ουρητήριο (το) [1864] {ουρητηρί-ου | -ων} χώρος για ούρηση: *δημόσια* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.

ουρητηρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ουρητήρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ureteritis].

ουρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τα ούρα ή την ούρηση.

ουρί (το) [1851] {άκλ.} καθεμιά από τις ωραίες γυναίκες που, σύμφωνα με τη μουσουλμανική θρησκεία, προορίζεται για την τέρψη των καλών μουσουλμάνων στον Παράδεισο· ΦΡ. ***ουρί (τού Παραδείσου)*** ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη (συνήθ. νεαρή) γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. houri < περσ. hūri < αραβ. ḥūr, πληθ. τού ḥaurā «(γυναίκα) με μάτια αντιλόπης»].

ουρία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αζωτούχος ανθρακική ένωση που εμφανίζεται στα ούρα, στο γάλα, στη χολή, στο αίμα και στον ιδρώτα· είναι η πρώτη οργανική ένωση που συντέθηκε σε χημικό εργαστήριο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. urée < urine < λατ. urina. Βλ. κ. *ουρώ*].

-ουριά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: **1.** μεγεθυντικών με μειωτική σημασία: *λασπ-ουριά* **2.** (περιληπτ.) που δηλώνουν σύνολο προσώπων με κοινή ιδιότητα: *κλεφτ-ουριά*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-ούρα* και *-ιά*].

ουρικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ούρα **2.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) **ουρικό οξύ** το τελικό προϊόν τού μεταβολισμού ορισμένων πρωτεϊνών, το οποίο αποβάλλεται εν μέρει με τα ούρα και εν μέρει με τη χολή στο έντερο (β) ***ουρική αρθρίτιδα*** πάθηση που προκαλείται από παθολογικά αυξημένο ουρικό οξύ ΣΥΝ. ποδάγρα (γ) ***ουρική διάθεση*** η οργανική τάση προς εκδήλωση νόσων που οφείλονται σε διαταραχές μεταβολισμού τού ουρικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urinaire].

ουριοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ουριοδρομείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) πλέω με ούριο άνεμο, αρμενίζω πρίμα. — **ουριοδρομία** (η) [1872].

ούριος, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που είναι ευνοϊκός για τα πλοία, πνέει δηλαδή με κατεύθυνση από την πρύμνη προς την πλώρη ΣΥΝ. πρίμος ΑΝΤ. ενάντιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὖρος* «ευνοϊκός άνεμος», πιθ. < **όρFος*, που συνδ. με τα ρ. *όρνυμαι* «ορμώ, ξεκινώ», *ορούω* (βλ. λ. *ορμή*)].

ουρλιάζω ρ. αμετβ. {ούρλιαξα} **1.** (για σκυλιά και άγρια ζώα) βγάζω άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, χαρακτηριστική τού είδους μου: *οι λύκοι / τα τσακάλια ουρλιάζουν τη νύχτα* ΣΥΝ. σκούζω **2.** (εκφραστ. για πρόσ.) βγάζω μακρόσυρτη, άγρια κραυγή: ~ *από τους πόνους / από φρίκη* ΣΥΝ. κραυγάζω, ωρύομαι, σκούζω **3.** (μτφ.-για στοιχεία τής φύσης) παράγω ήχο που θυμίζει κραυγή: *έξω ο άνεμος ούρλιαζε δαιμονισμένα* ΣΥΝ. βουίζω. — **ουρλιαχτό** κ. (σπανιότ.) **ούρλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ουριάζω* < αρχ. *ὠρύομαι* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ιάζω*. Το -λ- τού τ. *ουρλιάζω* οφείλεται στην επίδρ. τού συνωνύμου ιταλ. urlare].

ουρλιαχτό (το) **1.** (για σκυλιά και άγρια ζώα) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή: *το ~ τού λύκου* **2.** (εκφραστ. για πρόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, στριγγλιά: *τα ~ από τους θαλάμους βασανιστηρίων* **3.** (μτφ. για στοιχεία τής φύσης) η βοή, ο θόρυβος που θυμίζει κραυγή: *το ~ τού ανέμου*.
[ΕΤΥΜ. < *ουρλιάζω* (θ. *ουρλιακ-*, πβ. αόρ. **ούρλιακ-σα > ούρλιαξα*) + παραγ. επίθημα *-τό*].

ουρμπανισμός (ο) **1.** η αστυφιλία **2.** η πολεοδομία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. urbanisme (< λατ. urbs «πόλη»)].

urbi et orbi λατ. (προφέρεται *ούρμπι ετ όρμπι*) ελλην. *στην πόλη και στην οικουμένη*, δηλ. παντού.

Ουρντού (η/τα) γλώσσα ινδικής προελεύσεως, η οποία αποτελεί την επίσημη γλώσσα τού Πακιστάν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Urdu < χίντι (zabān) urdū «(γλώσσα) των σκηνών»].

ουρογεννητικός, -ή, -ό [1816] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που παράγει ούρα: ~ *αύλακα* ΣΥΝ. ουροποιητικός **2.** αυτός που σχετίζεται με το σύστημα τής ούρησης και τής αναπαραγωγής: ~ *όργανα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urogénital].

ουρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση τού ουροποιητικού συστήματος, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς, κατά την οποία το σύστημα σκιαγραφείται με την ενδοφλέβια ένεση προϊόντος διαλυτού στο νερό, αλλά αδιαπέραστου από τις ακτίνες X, το οποίο τελικά απεκκρίνεται από τους νεφρούς ΣΥΝ. ενδοφλέβια πυελογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urographie].

ουροδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για ούρα ΣΥΝ. (οικ.) καθοίκι, γιογιό. Επίσης (σπανιότ.) **ουροδόχη** (η) [μτγν.].

ουροδόχος, -ος, -ο **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που δέχεται τα ούρα, που περιέχει ούρα **2. *ουροδόχος κύστη*** όργανο στο κατώτερο τμήμα τής κοιλιακής χώρας, όπου συγκεντρώνονται τα ούρα κατά την κάθοδό τους από τα νεφρά και πριν αποβληθούν από την ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ούρο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ουρολαγνία (η) η πρόκληση σεξουαλικής διέγερσης με τα ούρα ή την ούρηση. — **ουρολάγνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolagnia].

ουρολιθίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων στις απαγωγούς ουροφόρους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolithiasis].

ουρόλιθος (ο) [1839] {ουρολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. σχηματισμός από άλατα σε μορφή μικρού λίθου, που συσσωρεύονται στις ουροφόρους οδούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) πέτρα (νεφρού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urolithe].

ουρολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις παθήσεις τού ουροποιητικού συστήματος και στα δύο φύλα και επιπλέον τού γεννητικού συστήματος στον άνδρα. — **ουρολογικός**, -ή, -ό [1893], **ουρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologie].

ουρολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ουρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologue].

ουρολοίμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η λοίμωξη τού ουροποιητικού συστήματος.

ουροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού των ούρων.

ουροποιητικός, -ή, -ό [1836] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σχηματισμό ούρων: ~ *όργανα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός **2. *ουροποιητικό σύστημα*** το σύστημα των οργάνων που συνεργάζονται για τον σχηματισμό των ούρων και την ακόλουθη αποβολή τους από τον οργανισμό, δηλ. οι δύο νεφροί, οι νεφρικοί κάλυκες, η νεφρική πύελος, οι ουρητήρες, η ουροδόχος κύστη και η ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uropoiétique].

ουροποιογεννητικός, -ή, -ό [1891] ΦΥΣΙΟΛ. σχετικός με τα ουροποιητικά και τα γεννητικά όργανα: ~ *σύστημα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός.

ουροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οπτική εξέταση, η επισκόπηση των ούρων για διαγνωστικούς σκοπούς. — **ουροσκοπικός**, -ή, -ό, **ουροσκοπικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ουρο- + -σκοπία < σκοπώ «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. uroscopy].

ουροσυλλέκτης (ο) {ουροσυλλεκτών} δοχείο για τη συλλογή ούρων που προορίζονται για ιατρική εξέταση.

Ουρουγουάη (η) (ισπ. República Oriental del Uruguay = Ανατολική Δημοκρατία τής Ουρουγουάης) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μοντεβιδέο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Ουρουγουάης. — **Ουρουγουανός** (ο), **Ουρουγουανή** (η), **ουρουγουανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Uruguay (από τον ομώνυμο ποταμό, που σχηματίζει τα δυτικά φυσικά σύνορα τής χώρας) < ινδιάν. uru «πουλί» + guay «ουρά»].

ουροφόρος, -ος, -ο ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που διοχετεύει ή μεταφέρει τα ούρα: ~ *σωληνάριο* / *οδοί* (το σύστημα που απομακρύνει τα ούρα από τους νεφρούς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urinifère].

Ουρσουλίνα (η) [1895] {Ουρσουλινών} **1.** μέλος γυναικείου μοναχικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που είναι αφιερωμένο στην Αγία Ούρσουλα **2.** (στον πληθ.) σχολείο που διευθύνεται από μέλη τού παραπάνω μοναχικού τάγματος και όπου διδάσκεται ως κύρια γλώσσα η Γαλλική.

ουρώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ουρείς... | ούρησα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα ούρα διά τής φυσικής οδού ΣΥΝ. (οικ.) κατουρώ, (ευφημ.) κάνω το νερό μου ♦ **2.** (μετβ.) αποβάλλω μαζί με τα ούρα: ~ *αίμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐρῶ (-έω)* < **Fορσ-έω*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *wers- «βρέχω - δροσιά», πβ. σανσκρ. varṣati «βρέχει», ιρλ. frass «βροχή». Ομόρρ. *ἕρσ-η* «δροσιά» (βλ. κύρ. όν. *Έρση*), πιθ. *οὐρανός* (< **Fορσανός*). Το ρ. *οὐρῶ* χρησιμοποιήθηκε ως ευφημιστικό υποκατάστατο τού ρ. *ὀμείχω* «κατουρώ» (βλ. λ. *μοιχός*)].

ους (το) {ωτ-ός | ώτ-α, -ων} (αρχαιοπρ.) το αφτί (βλ.λ.): *μιλώ / απευθύνομαι / διαμαρτύρομαι εις ώτα μη ακουόντων* (δηλ. προς ανθρώπους που δεν έχουν διάθεση να με προσέξουν, να με λάβουν υπ' όψιν)· ΦΡ. (α) **τείνω το ους** προσπαθώ να ακούσω, στρέφω την προσοχή μου, για να ακούσω (β) **τείνω ευήκοον ους** ακούω με ευνοϊκή διάθεση, είμαι πρόθυμος να ακούσω και να εισακούσω (γ) **ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω** (*ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω*, Κ.Δ. Ματθ. 11, 15, Λουκ. 14, 35) αυτός που είναι ικανός να αντιληφθεί κάτι, ας το αντιληφθεί: *εγώ ό,τι είχα να πω το είπα· ~!* ΣΥΝ. ο νοών νοείτω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖς / ὦς* < **ὄ(F)ος* < **οὐσ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -σ- και συμφωνική αντιπροσώπευση τού -F- προ φωνήεντος). Η παρουσία φωνηεντισμού ο- στην αρχή τής λ., καθότι δεν μαρτυρείται σε άλλες συνώνυμες λ. των I.E. γλωσσών, ερμηνεύεται ως προϊόν αναλογίας προς τις λ. *ὄμμα, ὀφθαλμός, ὄψις* κ.τ.ό. Η λ. ανάγεται σε I.E. *aus-os «αφτί», πβ. αρχ. σλαβ. uxo, λατ. auris (< *aus-is), γαλλ. oreille, ισπ. oreja (< λατ. auricula, υποκ. τού auris), γοτθ. auso, γερμ. Ohr, αγγλ. ear κ.ά. Ομόρρ. *αἰσθάνομαι* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρειά, αφτί*].

-ούσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ενέργεια: *χαμηλοβλεπ-ούσα* **2.** ιδιότητα: *σαραντοποδαρ-ούσα, ξανθομαλλ-ούσα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από θηλ. μτχ. ενεστώτα συνηρημένων ρ. (βλ. λ. *-ών, -ούσα, -ούν*), και επεκτάθηκε σε μη συνηρημένα ρ. και σε άλλα παράγωγα (λ.χ. *λαλῶ – λαλοῦσα, ἐλεῶ – ἐλεοῦσα*, οπότε και *βρομ-ούσα, λεχ-ούσα, ξανθομαλλ-ούσα*) με πιθανή επίδρ. τού αρχ. επιθήματος *-οῦσσα / -όεσσα* (θηλ. τού *-όεις*) διαφόρων τοπωνυμίων (λ.χ. *Φαρμακ-οῦσσα, Δρυμοῦσσα*), που προέρχεται από τ. **ο-Fεντ-ς* (< I.E. *-went-)].

ουσάρος (ο) (παλαιότ.) ο στρατιωτικός που ανήκε σε σώμα ελαφρού ιππικού, αρχικά στην Ουγγαρία και αργότερα στη Γαλλία, την Πολωνία και σε άλλες χώρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ουγγρ. huszar, αβεβ. ετύμου, ίσως < husz «είκοσι», επειδή σε κάθε είκοσι στρατευσίμους αναλογούσε ένας που προοριζόταν για το ιππικό. Κατ' άλλη άποψη, η οποία σήμερα τείνει να γίνει περισσότερο αποδεκτή, huszar < σερβοκρ. husār «πειρατής» < μεσν. λατ. cursarius (βλ. κ. *κουρσάρος*)].

ουσία (η) {ουσιών} **1.** (α) υλικό στοιχείο, φυσικό σώμα, συνήθ. σε ρευστή κατάσταση: *βλαβερές / λιπαρές / χρωστικές / θρεπτικές / δηλητηριώδεις / χημικές / ναρκωτικές ~* ΣΥΝ. ύλη (β) ΑΝΑΤ. **φαιά ουσία** βλ. λ. *φαιός* **2.** η πραγματική υπόσταση ενός πράγματος, το είναι του, το σύνολο των βασικών στοιχείων από τα οποία αποτελείται **3.** (κατ' επέκτ.) το βάθος, ο πυρήνας, το κεντρικό σημείο: *οι συνομιλίες δεν εισήλθαν / έφθασαν ακόμη στην ~ τού θέματος / τού προβλήματος* ΣΥΝ. επίκεντρο, καρδιά **4.** (γενικότ.) το πραγματικό περιεχόμενο ή το σημαντικότερο στοιχείο, ό,τι έχει πραγματική σημασία, σπουδαιότητα: *ο ανταποκριτής δεν απέδωσε πιστά την ~ τής συζήτησης* || *κρατούν μόνο τους τύπους και αδιαφορούν για την ~* || *αντιλαμβάνομαι / ανακαλύπτω την ~ των πραγμάτων / τής ζωής / των ανθρώπινων σχέσεων* || *προσέξτε με, γιατί αυτό που λέω έχει ~* || *λόγια με ~* ΣΥΝ. νόημα, βάθος· ΦΡ. (α) **κατ' ουσίαν / στην ουσία** στην πραγματικότητα, κατά βάθος: *το πρόβλημα έχει ~ λυθεί· απομένει να ρυθμιστούν μερικές λεπτομέρειες* ΣΥΝ. τυπικά (β) **επί της ουσίας** όσον αφορά στο περιεχόμενο, το νόημα, όχι στον τύπο: *συζήτηση ~* (γ) **η ουσία είναι...** το βασικότερο πράγμα είναι...: *~ να μπει ένα τέλος στην αυθαιρεσία* **5. δικαστήριο τής ουσίας** κάθε δικαστήριο που κρίνει την ουσία τής υποθέσεως, όλες τις αποδείξεις – όχι τους τύπους, τις προθεσμίες κ.λπ. **6.** (ειδικότ.-μτφ.) το θρεπτικότερο μέρος τής τροφής: *χωρίς λάδι και αλάτι το φαγητό δεν έχει ~* || *στον ζωμό βρίσκεται όλη η ~ τού κρέατος* **7.** ΦΙΛΟΣ. (α) το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τη σταθερή φύση των πραγμάτων, ανεξαρτήτως των αλλαγών που μπορεί να υφίστανται ή τής πολλαπλότητας των μορφών με τις οποίες μπορεί να εμφανίζονται (β) (στην αριστοτελική φιλοσοφία) η σπουδαιότερη από τις δέκα κατηγορίες, που διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες εννέα, οι οποίες εκφράζουν απλώς «συμβεβηκότα»· ΦΡ. **ουσίες δεύτερες** ποιότητες δεύτερες, βλ. λ. *ποιότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὖσα*, θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἰμί* (*ὤν, ὄντος*), θ. οντ- + επίθημα -ya > **ὄντyα* > **ὄνσα* > *οὖσα* + *-ία* > *οὐσία*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «περιουσία» (που διατηρήθηκε ώς τον Μεσαίωνα), χρησιμοποιήθηκε δε αμέσως στη φιλοσοφία εναλλασσόμενη με τη λ. *φύσις* στη σημ. «σταθερή, αμετάβλητη πραγματικότητα». Η σημερινή βασική σημ. πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη].

ουσιαστικά επίρρ. **1.** κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα: *δεν μου το είπε ακριβώς έτσι, αλλά ~ αυτό εννοούσε* || *~ αυτή είναι ο αρχηγός τής οικογένειας!* ΣΥΝ. πραγματικά **2.** με ουσιαστικό τρόπο: *θέλω να συνεργαστούμε ~ οι δυό μας*. Επίσης (λόγ.) **ουσιαστικώς** [1805].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. substantiellement].

> **ουσιαστικά – ουσιωδώς.** Οι δύο λέξεις συγχέονται στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά μεταξύ τους. Το **ουσιαστικά** σημαίνει (α) «κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα», λειτουργώντας ως προτασιακό επίρρημα (*Ουσιαστικά, τα δύο κράτη έχουν συμφωνήσει και μένει να υπογραφεί η σχετική συμφωνία*) και (β) «με ουσιαστικό τρόπο, σε βάθος, όχι τυπικά ή επιφανειακά» (*Πρέπει να κατανοηθούν ουσιαστικά τα προβλήματα που χωρίζουν τους δύο λαούς, για να αντιμετωπιστούν και σωστά*). Το **ουσιωδώς** σημαίνει «κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό» (*Οι δύο προτάσεις που υπέβαλε η εταιρεία, διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους· ουσιαστικά, είναι αντίθετες*).

ουσιαστικοποιώ ρ. μετβ. [1889] {ουσιαστικοποιείς... | ουσιαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΓΛΩΣΣ. χρησιμοποιώ (λέξη) ως ουσιαστικό· εύχρ. η μτχ. **ουσιαστικοποιημένος**, *-η, -ο*: *η λέξη «φυσική» είναι ~ επίθετο*. — **ουσιαστικοποίηση** (η) [1860].
[ΕΤΥΜ. < *ουσιαστικοποίηση*, απόδ. τού γερμ. Substantivierung].

ουσιαστικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που αναφέρεται στην ουσία των πραγμάτων, στο κύριο περιεχόμενο (πβ. κ. λ. *ουσιώδης*): *θα συμμετάσχω μόνο σε συνομιλίες με ~ χαρακτήρα και όχι σε εθιμοτυπικές συναντήσεις* || *~ εγγυήσεις / ανάγκες / βοήθεια / μέτρο / έλεγχος / συζήτηση / διαφορά / μεταβολή / επίδραση / υποχώρηση* ΑΝΤ. ανούσιος, κενός **2.** ΓΛΩΣΣ. **ουσιαστικό** (το) [1796] κάθε όνομα που ανήκει σε μέρος τού λόγου, το οποίο δηλώνει πρόσωπο, ζώο, πράγμα ή αφηρημένη έννοια· στην Ελληνική έχει δικό του γένος, αριθμό και πτώση, δηλ. συνήθ. κλίνεται και (μέσα στην πρόταση) μπορεί να συνοδεύεται από άρθρο, π.χ. *(ο) άνδρας, (το) παιδί, (η) γάτα, (η) αγάπη, (η) ειρήνη, (η) φωνή, (η) ομόνοια, (η) ευσυνειδησία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιώδης*.
[ΕΤΥΜ. < *ουσία* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. substantiel. Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. substantif στη σημ. 2. Σε μτγν. κείμενο απαντά «άπαξ» το επίθ. *οὐσιαστικός*, αλλά η σημ. του είναι άγνωστη].

> **ουσιαστικό – υπόσταση – όνομα – επίθετο.** Έχει ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον η προέλευση και εμφάνιση τού επιθ. **ουσιαστικός** και τού ονόματος **ουσιαστικό** ως γραμματικού όρου σε σχέση και με τους συναφείς γραμματικούς όρους (όνομα και επίθετο). Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία έκταση η λ. **ουσία** τόσο στη φιλοσοφία, την επιστήμη και στα γράμματα όσο (με τη σημ. «περιουσία») και στην καθημερινή γλώσσα. Η λ. *ουσία* χρησιμοποιήθηκε επίσης από τη φιλοσοφία στη γραμματική, για να δηλώσει τα όντα (πρόσωπα, ζώα ή πράγματα) στα οποία αναφέρονται τα **ονόματα**. Η λ. *ουσιαστικός* και ο όρος *ουσιαστικό* είναι άγνωστα στους αρχαίους (το *ουσιαστικός* απαντά άπαξ σε κείμενο τής μεταγενέστερης Ελληνικής με αμφίβολη σημασία). Ο «ιδρυτής» τής Γραμματικής, ο Διονύσιος ο Θραξ (1ος αι. π.Χ.), χρησιμοποιεί (και καθιερώνει) τον όρο **όνομα** τόσο για τα μετέπειτα αποκληθέντα *ουσιαστικά* όσο και γι' αυτά που «τίθενται επ' αυτών», τα **επίθετα** (όνομα = 1. ουσιαστικό 2. επίθετο). Έως τον 18ο αιώνα τόσο το επίθ. *ουσιαστικός* όσο και ο γραμματικός όρος *ουσιαστικό* δεν είναι γνωστά. Το 1796 ο Κοραής (στη *Γραμματική τής κοινής ελληνικής γλώσσης*) χρησιμοποιεί τη λ. *ουσιαστικό* ως γραμματικό όρο, για να αποδώσει το ξένο (γαλλ.) substantif, ενώ το **ουσιαστικός** εμφανίζεται από το 1890 ως απόδοση τού γαλλ. substantiel.
> Όπως μαρτυρεί ο συνεχιστής τής *Εκκλησιαστικής Ιστορίας* τού Ευσεβίου, ο Σωκράτης (380-440 μ.Χ.), «*οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων ἀντὶ τῆς οὐσίας τῇ λέξει τῆς* **ὑποστάσεως** *ἐχρήσαντο*» (Σωκρ., *Εκκλησ. Ιστ.* 3.7). Στους μεταγενέστερους δηλ. χρόνους η λ. **υπόστασις** (< *υφ-ίσταμαι*) «ό,τι υπόκειται, η υποδομή, η ύλη για να υπάρξει κάτι», άρα «η ουσία, η ύπαρξη» χρησιμοποιήθηκε αντί τού γενικότερου όρου *ουσία*. Το *υπόστασις* μεταφράστηκε από τους Ρωμαίους ως **substantia**, από όπου το substantivum και το substantialis, καθώς και τα νεότ. (substance) substantif και substantiel. Αυτά μεταφράστηκαν αργότερα στην Ελληνική ως *ουσιαστικό* και *ουσιαστικός*.
> Είναι εξόχως χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*) για τη λ. *ουσιαστικό*: «*Θαῦμα μ' ἔσχε μέγα, ὅτι ἀναζητήσας τῇ 21 Ἰαν. 1888 ἐν τοῖς Λεξικοῖς τοῦ Ἀνθ. Γαζῆ, τοῦ Riemer καὶ τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου δὲν εὗρον ταύτην τὴν λέξιν, τὴν τόσον κατατετριμμένην παρ' ἡμῶν παίδων ὄντων. Δὲν τὴν ἔχει δέ, ὡς εἶδα ὕστερον, οὔτε ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἑρ. Στεφάνου. Πότε δ' ἐγεννήθη ἢ εὐλογημένη;*» Ο ίδιος παραδίδει ότι ο μέγας φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος ψέγει τη χρήση τής λ., παρατηρώντας συγχρόνως «*ἀλλὰ κατέστη οὕτω συνήθες τοῖς νέοις γραμματικοῖς, ὥστε οὐδαμῶς ἐγὼ ἀξιῶ νὰ ἐπιτιμήσῃ τις τῷ Ἰω. Πανταζίδῃ, ποιησαμένῳ αὐτοῦ* [ενν. τής λ. *ουσιαστικόν*] *χρῆσιν*».

ουσιοεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάρτηση από νόμιμες ή παράνομες ουσίες.

ουσιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ουσιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία, σημαντικός (πβ. λ. *ουσιαστικός*): *δεν υπάρχει ~ διαφορά από χθες στην κατάσταση τού αρρώστου* || *~ διαφορά / ρόλος / θέμα / παράγοντας / παράλειψη / βήμα / ερώτημα* ΣΥΝ. βασικός, κεφαλαιώδης, θεμελιώδης ΑΝΤ. επουσιώδης, ασήμαντος **2. ουσιώδες** (το) το πιο σημαντικό στοιχείο: *το ~ αυτής τής υπόθεσης είναι ότι εξασφάλισες μόνιμη απασχόληση*. — **ουσιωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ουσιαστικά.

-ης, -ης, -ες.

> **ουσιώδης – ουσιαστικός.** Παρότι οι δύο λέξεις εναλλάσσονται στον καθημερινό λόγο αδιακρίτως, ο προσεκτικός ομιλητής χρησιμοποιεί το **ουσιαστικός** όταν αναφέρεται σε κάτι επί τής ουσίας *(το ουσιαστικό περιεχόμενο μιας δήλωσης, η ουσιαστική διαφορά δύο θεωριών)*, ενώ το **ουσιώδης** όταν μιλά για κάτι σημαντικό, που έχει βαρύτητα *(πρόκειται για ουσιώδες λάθος στον χειρισμό τού θέματος, η συμβολή του στην επίλυση τού προβλήματος υπήρξε ουσιώδης)*.

usus norma loquendi λατ. (προφέρεται ούζους νόρμα λοκβέντι) η χρήση είναι ο κανόνας τού λόγου (η χρήση καθιερώνει το σωστό και το λάθος στην ομιλία).

ουστ επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε σκύλο και κατ' επέκτ. ενοχλητικό ή δυσάρεστο άνθρωπο: *~! Δρόμο από 'δώ!* ΣΥΝ. ξουτ, φύγε, ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. uşt].

ούτε σύνδ. **1.** (ως συμπλεκτικός σύνδ.) συνδέει παρατακτικώς αρνητικές προτάσεις ή δύο αρνητικά σκέλη προτάσεων: *δεν ξέρω ~ θέλω να μάθω* || (εμφατ.) *άνθρωπος σαν κι αυτόν δεν βρέθηκε και ~ πρόκειται να βρεθεί ποτέ* || *δεν ήλθε ~ ο ένας ~ ο άλλος* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ **2.** (επαναλαμβανόμενος, δύο ή περισσότερες φορές) συνδέει παρατακτικώς προτάσεις, φράσεις ή λέξεις και δηλώνει άρνηση για καθεμιά από αυτές: *~ μπορώ ~ θέλω να σε εξυπηρετήσω* || *~ σπίτι του πήγα ~ του τηλεφώνησα* || *~ εγώ ~ εσύ τραγουδάμε σωστά – δεν τραγουδάμε σωστά ~ εγώ ~ εσύ* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ· ΦΡ. (α) **ούτε λίγο ούτε πολύ** βλ. λ. *λίγο* (β) **ούτε φωνή ούτε ακρόαση** βλ. λ. *φωνή* (γ) **ούτε γάτα ούτε ζημιά** βλ. λ. *γάτα* (δ) **ούτε κρύο ούτε ζέστη** βλ. λ. *ζέστη* **3.** (ως μόριο, συχνά + καν) δηλώνει έντονη, εμφατική άρνηση σε αυτό που ακολουθεί, αποκλείοντάς το παρά τα αναμενόμενα: *~ λέξη για όλα αυτά στην αδελφή σου!* || *μη χάσεις το παιδί ~ στιγμή από τα μάτια σου* || *δεν έμεινε ~ ψίχουλο στο τραπέζι* || *στην κηδεία του δεν πήγε ~ καν η αδελφή του* || *απ' τον φόβο του δεν μπορούσε ~ να μιλήσει* || *ούτε τού παππά!* (ενν. *να μην το πεις*, δηλ. να κρατηθεί τελείως μυστικό)· ΦΡ. (α) **ούτε συζήτηση** δεν υπάρχει αμφιβολία, δεν το συζητούμε καν: *Πιστεύεις ότι λέει αλήθεια: – ~! Ξέρω πόσο τίμιος είναι* (β) **ούτε κατά διάνοια(ν)** σε καμία περίπτωση, πέρα από κάθε σκέψη (γ) **ούτε ψύλλος στον κόρφο σου** βλ. λ. *ψύλλος* (δ) **και ούτε** (ελλειπτικά) για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει καν αυτό που έχει μόλις ειπωθεί: *στο πάρτι ήταν είκοσι άτομα ~* (λιγότερα από είκοσι άτομα).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. συμπλεκτικός σύνδ. (συνδέει αρνητικές έννοιες, εν αντιθέσει με το *τε*, που συνδέει θετικές) < *ού* (βλ.λ.) αρνητ. μόριο + *τε*. Το εγκλιτικό μόριο *τε* (ήδη μυκ. qe) ανάγεται σε Ι.Ε. *kʷe, πβ. σανσκρ. -ca, λατ. -que (λ.χ. ne-que «ούτε»), γοτθ. -h (λ.χ. ni-h «ούτε») κ.ά. Απαντά συχνά ως β' συνθ. σε μόρια και συνδέσμους, λ.χ. *μή-τε, εἴ-τε*].

ούτι (το) {χωρ. γεν.} λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που μοιάζει με λαούτο και παίζεται με πένα· έχει μεγάλο ηχείο σε σχήμα αχλαδιού και φαρδύ μπράτσο χωρίς τάστα με κεφαλή που σχηματίζει ορθή γωνία· φέρει πέντε ζεύγη χορδών καθώς και μία μονή χορδή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ut < αραβ. al ud, βλ. κ. *λαούτο*].

ουτιδανός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει κύρος ή σπουδαιότητα ΣΥΝ. τιποτένιος, μηδαμινός, ποταπός. — **ουτιδανότητα** (η) [1782].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὔτις* (< *ού*, αρνητ. μόριο + *τίς*) + παραγ. επίθημα -*ανός*. Το παρεμβαλλόμενο -*δ*- (*οὐ-τιδ-ανός*) ίσως οφείλεται στο ουδ. *τίδ τής αντωνυμίας *τίς* (πβ. λατ. qui-d), όπου το -*δ*- δεν διατηρήθηκε ως τελικό σύμφωνο (*τίδ > *τί*, πβ. κ. *ἀλλοδ-απός*)].

ουτοπία (η) [1874] {ουτοπιών} **1.** κάθε ιδέα, θεωρία ή επιδίωξη που βρίσκεται τελείως εκτός πραγματικότητας, που δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο στη φαντασία: *η ~ μιας ανθρωπότητας ευτυχισμένης, χωρίς πολέμους και μίση* || *έχασε τη ζωή του κυνηγώντας μιαν ~* ΣΥΝ. χίμαιρα, φαντασιοκοπία **2.** (ειδικότ.) η συγκεκριμένη και λεπτομερειακή περιγραφή ιδανικής κοινωνίας ή κοινότητας ανθρώπων, συνήθ. σε συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο (π.χ. στην *Πολιτεία* τού Πλάτωνος, στο ομώνυμο έργο τού Τόμας Μορ κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. λατ. Utopia < αρνητ. μόριο *οὐ*- + -*τοπία* < *τόπος*. Η λ. πλάστηκε από τον Άγγλο φιλόσοφο Sir Thomas More το 1516, ο οποίος τιτλοφόρησε ένα έργο του ως *De insula Utopia*].

ουτοπικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα και τις ιδιότητες τής ουτοπίας, που δεν πραγματοποιήθηκε ούτε μπορεί να πραγματοποιηθεί ποτέ: *~ όραμα / σχέδιο / πολιτική* ΣΥΝ. χιμαιρικός, απραγματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ. ρεαλιστικός, πραγματιστικός, πραγματοποιήσιμος, εφαρμόσιμος, εφικτός, κατορθωτός **2. ουτοπικός σοσιαλισμός** ο οραματισμός για μια δίκαιη και ευτυχισμένη κοινωνία και γενικότ. για τη βελτίωση τού ανθρώπου βάσει των αρχών τού σοσιαλισμού, όπως αναπτύχθηκε στις αρχές τού 19ου αι. από τους Φουριέ, Σαιν-Σιμόν, Όουεν κ.ά.· σε αντιδιαστολή προς τον επιστημονικό σοσιαλισμό των Μαρξ-Ένγκελς. — **ουτοπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. utopic].

ουτοπισμός (ο) [1892] κάθε ιδέα ή θεωρία που αποτελεί ουτοπία, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. utopism].

ουτοπιστής (ο) [1893], **ουτοπίστρια** (η) {ουτοπιστριών} πρόσωπο τού οποίου οι ιδέες ή οι επιδιώξεις βρίσκονται εκτός πραγματικότητας και δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο στη φαντασία ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ουτοπιστικός**, -ή, -ό, **ουτοπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ούτος, αύτη, τούτο αντων. {τούτου (θηλ. ταύτης) | ούτοι (θηλ. αύται, ουδ. ταύτα), τούτων} (αρχαιοπρ.) αυτός, τούτος· στις ΦΡ. (α) **διά ταύτα** (*διὰ ταῦτα*, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, εξαιτίας αυτού / αυτών: *~ φρονώ ότι...* ΣΥΝ. όθεν (β) (ως ουσ.) **διά ταύτα** (το) το συμπέρασμα: *σωστές οι διαπιστώσεις, αλλά προχωρήστε και στο ~* (γ) **μετά ταύτα** (*μετὰ ταῦτα*, αρχ. φρ.) μετά από αυτά, κατόπιν ΣΥΝ. έπειτα (δ) **κατά ταύτα** (*κατὰ τοῦτο*, αρχ. φρ.) σύμφωνα με αυτά, όπως ελέχθη προηγουμένως (ε) **προς τούτο** (*πρὸς τοῦτο*, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, με αυτό τον σκοπό (στ) **επί τούτω** (*ἐπὶ τούτοις*, αρχ. φρ.) με πρόθεση, επίτηδες (βλ. κ. *ad hoc*) (ζ) **προς τούτοις** (*πρὸς τούτοις*, αρχ. φρ.) εκτός από αυτά, ακόμη, επιπλέον ΣΥΝ. προσέτι, συν τοις άλλοις (η) **ως εκ τούτου** κατά συνέπεια, επομένως (θ) **εντούτοις** ωστόσο, όμως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*. Η αντωνυμία περιλαμβάνει ως α' συνθ. το θ. τού άρθρου *ὁ, ἡ (ἅ), τό* με παρέκταση -*υ* / -*F* (οπότε *οὑ*-, *αὑ*-, *του*-). Το β' συνθ. -*το* / -*τα* προέρχεται από Ι.Ε. *to- / *ta- (για το οποίο βλ. λ. *τόσος*)].

Ουτρέχτη (η) ιστορική πόλη και περιοχή τής Κ. Ολλανδίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ολλ. Utrecht, που προέρχεται από την ονομασία τού ρωμαϊκού οικισμού Trajectum ad Rhenum «πέρασμα στον Ρήνο» με συνεπίδραση τού αρχ. γερμ. μορίου ūt «έξω»].

-ούτσικος, -η/-ια, -ο υποκοριστικό επίθημα επιθέτων: *μεγαλ-ούτσικος, αλμυρ-ούτσικος*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *καλ-ούτσικος, μικρ-ούτσικος*), που ανάγεται στο μεσν. επίθημα -*ούτσης* (< ιταλ. -uccio, λ.χ. μεσν. *ἀδελφ-ούτσης*) + -*ικός*].

ούτω κ. **ούτως** (προ φωνήεντος) επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κατ' αυτό τον τρόπο, έτσι ΑΝΤ. άλλως· στις ΦΡ. (α) **ούτως ή άλλως** βλ. λ. *άλλως* (β) **ούτως εχόντων των πραγμάτων** (*οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων*, αρχ. φρ.) όπως έχουν τα πράγματα, με αυτά τα δεδομένα, υπό αυτές τις συνθήκες ΣΥΝ. εν τοιαύτη περιπτώσει (γ) **ούτως ειπείν** (*οὕτως εἰπεῖν*, αρχ. φρ.) σαν να λέμε, κατά κάποιον τρόπο, που λέει ο λόγος ΣΥΝ. τρόπον τινά (δ) **και ούτω καθεξής** βλ. λ. *καθεξής*.

ουφ επιφών. **1.** εκφράζει δυσαρέσκεια, δυσφορία: *~, με σκότισες πρωί-πρωί!* **2.** εκφράζει ανυπομονησία: *~, μ' έσκασες πια!* **3.** εκφράζει ανακούφιση: *~, τελείωσα επιτέλους!* **4.** αποδίδει γραπτώς (π.χ. σε κόμικς) το λαχάνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὖφ* / *ὄφ*, ονοματοποιημένη λ. από τον ήχο τού αναστεναγμού].

ουφάδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί με ηλεκτρονικά παιχνίδια («ούφο», βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ούφο* + παραγ. επίθημα -*άδικο* (βλ.λ.)].

ούφο (το) (οικ.) **1.** το άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο (Α.Τ.Ι.Α.), π.χ. ένας ιπτάμενος δίσκος, το οποίο πιστεύουν πολλοί ότι προέρχεται από εξωγήινο πολιτισμό **2.** (σκωπτ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ή που η εμφάνιση, η συμπεριφορά του κ.λπ. είναι αλλόκοτη, περίεργη ή γενικότ. προσφέρεται για διακωμώδηση ΣΥΝ. άσχετος, χαζός ● **3.** το ηλεκτρονικό παιγνίδι.
[ΕΤΥΜ. Οπτικό δάνειο από τα αρχικά U.F.O. τής αγγλ. φρ. Unidentified Flying Object «άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο»].

ουφολόγος (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασχολείται με την ύπαρξη των ούφο.
[ΕΤΥΜ. < *ούφο* + -*λόγος* (βλ.λ.)].

ουχ ήττον → ήσσων

-ούχος, -ος, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει ότι κάποιος κατέχει ή περιέχει κάτι: *τροπαι-ούχος, ανθρακ-ούχος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ἔχω*, αρχικώς έπειτα από συναίρεση, λ.χ. *ῥαβδ-οῦχος, ταλαντ-οῦχος* κ.ά.].

Ουψάλα (η) πόλη τής Α. Σουηδίας, παγκοσμίως γνωστή για το γεωδυναμικό της ινστιτούτο.
[ΕΤΥΜ. < σουηδ. Uppsala «άνω Sala» < upp «άνω» + Sala, χωριό που υπήρχε στην περιοχή].

οφ επιφών. δηλώνει δυσφορία, λύπη, στενοχώρια: *~, τι έπαθα!* || (επιτατ.) *«~ αμάν, γίνηκα μπεκρής»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *ουφ*, ηχομιμητ. λ.].

οφ-δι-ρέκορντ χωρίς να καταγραφεί (κάτι), ανεπισήμως: *σε ~ συνομιλία, ο υπουργός φέρεται να έχει πει ότι οδεύουμε προς εκλογές*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. off the record].

οφειλέτης (ο) [αρχ.] {οφειλετών}, **οφειλέτρια** (η) {οφειλετριών} **1.** το πρόσωπο που χρωστά σε άλλον χρήματα ή άλλη παροχή: *κακόπιστος ~* ΣΥΝ. χρεώστης, χρεωφειλέτης **2.** ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο υποχρεούται απέναντι σε κάποιον άλλον (δανειστή) σε ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη). Επίσης (λόγ.) **οφειλέτις** (η) [αρχ.] {οφειλέτιδος}.

οφειλή (η) [αρχ.] **1.** οτιδήποτε χρωστά κανείς, κυρ. προκειμένου για υλικό αγαθό (χρήματα ή άλλο σχετικό): *παλαιές ~ προς το Δημόσιο* || *η Δ.Ε.Η. προτίθεται να διακόψει την παροχή ρεύματος στους δήμους που δεν θα καταβάλουν αμέσως τις ~ τους προς αυτήν* ΣΥΝ. χρέος **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε ισχύει ως υποχρέωση: *γαμήλια ~* ΣΥΝ. καθήκον **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. η υποχρέωση για παροχή.

οφείλω ρ. μετβ. {όφειλα} **1.** είμαι υποχρεωμένος να δώσω, συνήθ. να ανταποδώσω (σε κάποιον κάτι): *του ~ τις 100.000 που μου δάνεισε συν τους τόκους* || *οφείλει μεγάλα ποσά στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χρωστώ **2.** (κατ' επέκτ.) αναγνωρίζω (ηθική οφειλή): *του οφείλω αιώνια ευγνωμοσύνη για το καλό που μου έκανε* ΣΥΝ. χρωστώ **3.** (+να) είμαι ή αισθάνομαι υποχρεωμένος, έχω καθήκον: *τα παιδιά οφείλουν να σέβονται τους γονείς τους* || *η αντιπολίτευση οφείλει να λάβει θέση επί τού ζητήματος* ● **4.** (μεσοπαθ. **οφείλομαι**) έχω την αιτία μου, πρέπει να αποδοθώ σε (κάτι): *η καθυστέρηση οφείλεται σε ατύχημα* || *οι εσωκομματικές συγκρούσεις οφείλονται στις προσωπικές φιλοδοξίες ορισμένων στελεχών* **5.** (η μτχ. **οφειλόμενος**, -η, -ο) (α) αυτός τον οποίο χρωστά κανείς: *το ~ ποσόν* || *ο ~ σεβασμός* || *η ~ ευγνωμοσύνη*

ΣΥΝ. χρ(ε)ωστούμενος (β) **οφειλόμενο** (το) το χρέος ΣΥΝ. οφειλή • ΦΡ. (λόγ.) **ως μη ώφειλε / ως μη ώφελε** (*ώς μὴ ὤφελε*) που δεν θα έπρεπε· για κάτι που θα έπρεπε να μην είχε γίνει: *διατύπωσε κρίσεις, ~, για υποθέσεις που αγνοούσε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀφείλω* / *ὀφέλλω* (ήδη μυκ. o-pe-ro-te: *ὀφείλοντες*) < **ὀφέλ-νω* / **ὀφέλ-ω*, αβέβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ὀφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» (βλ. λ. *ὄφελος*)].

όφελος (το) {οφέλ-ους | -η, -ών} (λόγ.) οτιδήποτε έχει τον χαρακτήρα υλικής ή ηθικής απολαβής: *το επάγγελμά μας είναι λειτούργημα και η άσκησή του δεν αποβλέπει μόνο σε υλικά* ~ ΣΥΝ. ωφέλεια, κέρδος ΑΝΤ. ζημία· ΦΡ. (α) **προς όφελος (κάποιου)** για το καλό, υπέρ (+γεν.): *οι επιστημονικές ανακαλύψεις πρέπει να χρησιμοποιούνται ~ τής προστασίας τού περιβάλλοντος* (β) **ποιο το όφελος; / τι το όφελος;** για ποιον ουσιαστικό λόγο, τι καλό πρόκειται να αποφέρει (π.χ. μια ενέργεια);: *Κι αν δείξω κατανόηση, ~; Αυτός δεν πρόκειται ν' αλλάξει μυαλά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» < **ὀφέλ-jω* < I.E. *obhel- «αυξάνω», πβ. αρμ. awel-i «περισσότερο», y-awel-um «αυξάνω, προσθέτω» κ.ά. Αν η σύνδεση με το μυκ. o-pe-ro «χρέος, έλλειμμα» είναι έγκυρη, τότε η λ. *ὀ-φείλω* εντάσσεται στην ίδια λεξιλογική οικογένεια. Βλ. κ. *ὠφελῶ*].

> **όφελος – ωφέλεια, οφείλω – ωφελώ.** Οι λέξεις συνδέονται ετυμολογικά. Από το αρχ. **οφέλλω** «αυξάνω, μεγαλώνω» προήλθε το **όφελος** «πλεονέκτημα, κέρδος, ωφέλεια» (πληθ. *οφέλη*). Ως σύνθετο το *όφελος* έδωσε τα *αν-ωφελής, επ-ωφελής* κ.ά. (το -ω- λόγω τής συνθέσεως· βλ. λ. *σύνθετος*), από όπου τα **ωφελώ, ωφέλεια**. Επομένως, τα *όφελος – ωφέλεια*, μολονότι ομόρριζα και συνώνυμα, διαφέρουν ορθογραφικώς. Ομοίως, το αρχ. **οφείλω**, παράλληλος τύπος τού αρχ. *ὀφέλλω*, γράφεται με *ο-*, ενώ το **ωφελώ** με *ω-* (από τα σύνθετα *αν-ωφελής* κ.τ.ό.). Ήτοι: *οφέλλω* > *όφελος* > *αν-ωφελής* > *ωφελώ* / *ωφέλεια*.
> • **οφειλέτης** (όχι *οφελέτης*), **οφειλήματα** (όχι *οφελήματα*). Στην Κυριακή Προσευχή *(Πάτερ ημών, ...)*, συχνά στη φρ. «*καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν*», αντί τού *οφειλήματα* (*οφειλώ* > *οφείλημα* «οφειλή») και τού *οφειλέταις* (*οφείλω* > *οφειλέτης*) ακούγονται εσφαλμένως (από παρασύνδεση με τα *ωφελώ, όφελος*) οι τ. «οφελήματα» και «οφελέταις».
> • **ως μη ώφελε / ώφελον** σημαίνει «που δεν θα έπρεπε» *(Παρά την αντίδραση τού κόσμου επιχείρησε, ως μη ώφελε, να καλύψει το σκάνδαλο με νομοθετική ρύθμιση)*. Η φρ. είναι αρχαία (το **ώφελον** είναι αόριστος β' τού *οφείλω* / *οφέλλω*) και τη χρησιμοποιούσαν θετικά για κάτι που εύχονταν να γίνει και αρνητικά για κάτι που απεύχονταν. Χρησιμοποιείται επίσης και στον παρατατικό **(ως μη ώφελλε / ώφελλον)** και στον α' αόριστο **(ως μη ώφειλε / ώφειλαν)**.
> • **εξοφλώ.** Ομόρριζο τού *οφείλω* (θ. *οφελ-*, μηδενισμ. βαθμίδα του θέματος **οφλ-**) είναι το αρχ. **όφλῶ** (από τον αόρ. β' *ὦφλον* τού αρχ. *ὀφλισκάνω* «οφείλω, χρωστώ»), που ως σύνθετο **εξ-οφλώ** χρησιμοποιείται και σήμερα με τη σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω» (χρέος, οφειλή κ.λπ.).

οφθαλμαλγία (η) [1847] {οφθαλμαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού ματιού ΣΥΝ. (καθημ.) πονόματος.
[ΕΤΥΜ. < *οφθαλμ(ο)-* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmalgie].

οφθαλμαπάτη (η) [1887] {οφθαλμαπατών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία νομίζει κανείς ότι βλέπει πράγματα ανύπαρκτα ΣΥΝ. ψευδαίσθηση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε νομίζει κανείς ότι βλέπει, χωρίς να υπάρχει πραγματικά: *οι ταξιδιώτες στην έρημο έχουν συχνά οφθαλμαπάτες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. optical illusion].

οφθαλμία (η) [αρχ.] {οφθαλμιών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε φλεγμονώδης πάθηση τού ματιού ΣΥΝ. οφθαλμοπάθεια.

οφθαλμιατρείο (το) [1853] το δημόσιο ή ιδιωτικό ιατρείο ή θεραπευτήριο για τη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των οφθαλμών.

οφθαλμιατρικός, -ή, -ό [1880] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ιατρική των ματιών: ~ *κλινική* ΣΥΝ. οφθαλμολογικός **2.** (ειδικότ.) **οφθαλμιατρική** (η) κλάδος τής ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής λειτουργίας τού ματιού και τη θεραπεία των παθήσεών του ΣΥΝ. οφθαλμολογία.

οφθαλμίατρος (ο/η) [1889] {οφθαλμιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος στη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των ματιών ΣΥΝ. οφθαλμολόγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος.*

οφθαλμικός, -ή, -ό [μτγν.] (επιστημ.) **1.** ο σχετικός με το μάτι: ~ *αρτηρία / φλέβα / νεύρο / βολβός* || ~ *νόσημα / πάθηση* **2.** ΑΝΑΤ. **οφθαλμικός κόγχος** η κοιλότητα τού κρανίου, μέσα στην οποία βρίσκεται ο βολβός τού οφθαλμού.

οφθαλμολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής ανατομίας, τής φυσιολογίας και των παθήσεων τού ματιού και των σχετικών οργάνων, δηλ. των βλεφάρων, των δακρυϊκών αδένων και των δακρυϊκών οδών ΣΥΝ. οφθαλμιατρική. — **οφθαλμολόγος** (ο/η) [1867], **οφθαλμολογικός,** -ή, -ό, **οφθαλμολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmologie].

οφθαλμοπάθεια (η) [1884] {οφθαλμοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού οφθαλμού και των προσαρτημάτων του (βλεφάρων, δακρυϊκών αδένων κ.ά.) ΣΥΝ. οφθαλμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmopathie].

οφθαλμοπορνεία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ερωτική ικανοποίηση που αντλείται από την παρατήρηση τού ερωτικού αντικειμένου ΣΥΝ. ηδονοβλεψία, (λαϊκ.) μπανιστήρι, μάτι. — **οφθαλμοπόρνος** (ο) [1892], **οφθαλμοπόρνη** (η).

οφθαλμός (ο) (λόγ.) **1.** (επιστημ.) το αισθητήριο όργανο τής όρασης, το μάτι ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) όμμα· ΦΡ. (α) **διά γυμνού οφθαλμού / με γυμνό οφθαλμό** μόνο με το μάτι, χωρίς τη βοήθεια οπτικών οργάνων: *αστέρας ορατός* ~ ΣΥΝ. με γυμνό μάτι (β) **ως κόρην οφθαλμού** ως κάτι εξαιρετικά πολύτιμο και ευπαθές, για κάτι που προσέχω πολύ και φροντίζω (γ) **χάρμα οφθαλμών** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι ωραίο, κομψό, γοητευτικό: *ο κήπος αυτή την εποχή είναι* ~ (δ) **αποστρέφω τους οφθαλμούς** απομακρύνω το βλέμμα (από πρόσωπο ή πράγμα) (ε) (μτφ.) **εν ριπή οφθαλμού** (*ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*, Κ.Δ. Α' *Κορινθ.* 15, 52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή, ακαριαία ΣΥΝ. αμέσως, παρευθύς (στ) **οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος** (*ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*, Π.Δ. *Έξοδ.* 21, 24) (ως δόγμα) για να εκφραστεί η επιθυμία τής αντεκδικήσεως, τής ανταποδόσεως των ίσων· στην αντίληψη αυτή αντιτίθεται η χριστιανική περί συγχωρήσεως των εχθρών ή όσων μας αδικούν (ζ) **έστιν Δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)** (*ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ*, Μενάνδρου *Μονόστιχοι* 179) (υπάρχει το μάτι τής Δικαιοσύνης, το οποίο βλέπει τα πάντα) καμία αδικία δεν μένει για πάντα ατιμώρητη **2.** ΒΟΤ. όργανο τού φυτού σε σχήμα μικρού εξογκώματος πάνω στον βλαστό, από το οποίο εκφύεται νέος βλαστός ή άνθος ΣΥΝ. μάτι • **3.** ΤΥΠΟΓΡ. η άνω επιφάνεια τού τυπογραφικού στοιχείου, που μελανώνεται και τυπώνει στο χαρτί • **4.** ΝΑΥΤ. καθεμία από τις δύο οπές στις πλευρές τής πλώρης πλοίου, μέσα από τις οποίες διέρχεται η αλυσίδα τής άγκυρας ΣΥΝ. (λαϊκ.) όκιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀφθ-αλ-jομαι* (πβ. *ἰνδάλλομαι – ἴνδαλμα*) < **ὀφθ-*, με εκφραστ. δασέα σύμφωνα αντί των αναμενομένων **ὀπτ-* (πβ. *ὀπτικός*) και επίθημα *-αλ-*. Το θ. **ὀφθ-* < **ὀπτ-* ανάγεται σε I.E. *ok^w- *(οπ-)*, για το οποίο βλ. λ. *όμμα, όψις (-η)*. Η φρ. *διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει τη γαλλ. à œil nu].

> **οφθαλμός: ομόρριζα.** Από τη ρίζα **οπ-* (I.E. *ok^w-, πβ. λατ. oculus «μάτι» –από όπου γαλλ. œil «μάτι», ιταλ. occhio, ισπ. ojo-, αγγλ. eye, γερμ. Auge) παρήχθησαν τόσο το αρχ. **όμμα** (< **οπ-μα*), από όπου το *ομμάτ-ιον* > **μάτι**, όσο και το **οφθαλμός** (< **οπ-θαλ-μός*). Από το *οφθαλμός* (που σήμερα χρησιμοποιείται μόνο ως ιατρικός όρος) έχουμε τα επίθ. **οφθαλμο-φανής** και **εξ-όφθαλμος** (όχι *εξώφθαλμος*! Δεν συνδέεται με το *εξω-*, αλλά με το **εξ** + *οφθαλμός*). Και τα δύο σημαίνουν «ολοφάνερος», αλλά το *εξ-όφθαλμος* χρησιμοποιείται συχνά και με τη σημασιολ. απόχρωση τού «βγάζει μάτι», άρα τού «φανερός», που λέγεται από τον ομιλητή με υπονοούμενη επίπληξη *(«δεν το βλέπεις...»)*: *εξόφθαλμη αδικία, εξόφθαλμη παρανομία, εξόφθαλμο πέναλτι* κ.λπ. Επίσης από το *οφθαλμός* προέρχεται το **εν-οφθαλμίζω** «μπολιάζω» (για φυτά) και το **επ-οφθαλμιώ** «έχω τα μάτια μου καρφωμένα σε κάτι, επιζητώ, επιδιώκω».

οφθαλμοσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού βυθού τού οφθαλμού με ειδικό όργανο (οφθαλμοσκόπιο) για τη διάγνωση πιθανών παθήσεων. Επίσης **οφθαλμοσκοπία** [1891]. — **οφθαλμοσκοπικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmoscopie].

οφθαλμοσκόπιο (το) [1891] {οφθαλμοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται κατά την οφθαλμοσκόπηση και αποτελείται από κοίλο κάτοπτρο, το οποίο διοχετεύει το φως λυχνίας στον βυθό τού οφθαλμού τού εξεταζομένου και φέρει στο κέντρο του οπή, για να παρατηρεί μέσα από αυτήν ο εξεταστής ιατρός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmoscope].

οφθαλμοφανής, -ής, -ές {οφθαλμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· οφθαλμοφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται πολύ εύκολα, που γίνεται αμέσως αντιληπτός, που δεν μπορεί να κρυφτεί: *είναι ~ ότι οδηγούμαστε σε πρόωρες εκλογές* || ~ *αδικία / λάθος* ΣΥΝ. εξόφθαλμος, καταφανής, ολοφάνερος, πασιφανής, προφανής, πασίδηλος ΑΝΤ. αφανής, αδιόρατος. — **οφθαλμοφανώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οφθαλμο-* + *-φανής* < *φαίνομαι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*].

οφικιάλιος (ο) {οφικιαλί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος τού κράτους ή τής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. officialis < officium «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπουργώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφίκιο κ. **οφφίτσιο** (το) {οφικί-ου | -ων} **1.** το κρατικό ή εκκλησιαστικό αξίωμα: *πατριαρχικό* ~ **2.** η ανώτερη θέση που καταλαμβάνει κανείς, κυρ. στη διοίκηση: *πολλοί είναι οι πολιτικοί που αγωνίζονται για τα ~ και όχι για το κοινό καλό* ΣΥΝ. αξίωμα, τίτλος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀφ(φ)ίκιον* < λατ. officium «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπουργώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφικλείδα (η) χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. < *όφις* + *κλείδα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophicléide].

οφιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οφιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου το σχήμα ελίσσεται σχηματίζοντας κύματα: ~ *δρόμος / ποταμός* ΣΥΝ. φιδωτός, ελικοειδής, κυματοειδής ΑΝΤ. ευθύγραμμος, ευθύς. — **οφιοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οφιολατρία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} η λατρεία τού φιδιού, το να αποδίδονται στα φίδια ή γενικότ. στα ερπετά θεϊκές τιμές. — **οφιολάτρης** (ο), **οφιολάτρις** (η) {-ιδος}.

οφιούχος (ο) ευμεγέθης αστερισμός που εκτείνεται προς τις δύο

πλευρές τού ουράνιου Ισημερινού και περιβάλλεται από τους αστερισμούς τού Ηρακλή, τού Όφεως, τού Ζυγού, τού Σκορπιού, τού Τοξότη και τής Ασπίδας· μερικοί τον θεωρούν ως το δέκατο τρίτο ζώδιο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Ophiuchus].

οφίς (το) {άκλ.} μακρόστενος χώρος / διάδρομος για πρόσβαση στα δωμάτια διαμερίσματος ή χώρων υπηρεσίας στα ξενοδοχεία ή κτήρια επιχειρήσεων, υπηρεσιών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. office (κατά τη σημασιολ. πορεία τού αγγλ. office), αρχική σημ. «αξίωμα, λειτούργημα», < λατ. officium].

όφις (ο) {όφ-εως, -ιν | -εις, -εων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φίδι· ΦΡ. (α) ***γίνεσθε φρόνιμοι ως όφεις*** (*γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὄφεις*, Κ.Δ. Ματθ. 10, 16) (προτροπή να είναι κανείς συνετός, αλλά και γρήγορος στις αντιδράσεις του, όπως το φίδι) (β) ***ο όφις με ηπάτησε*** (*ὁ ὄφις ἠπάτησέ με*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 13) (συχνά ειρων.) λέγεται όταν θέλουμε να ρίξουμε αλλού τις ευθύνες μας **2.** σύμβολο ή ενσάρκωση δαίμονα, συνήθ. αγαθού, σε διάφορες θρησκείες **3.** (στην Αγία Γραφή) ο μεταμορφωμένος σε φίδι Σατανάς, που παραπλάνησε τους Πρωτοπλάστους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ogʷhi- «ερπετό, φίδι», πβ. σανσκρ. áhi-, αβεστ. aži-, αρμ. iž. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ονόματα εντόμων και ερπετών συχνά αποτελούσαν γλωσσικά «ταμπού» και έτσι ερμηνεύεται η ποικίλη αντιπροσώπευση τού Ι.Ε. θ. Δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί η σύνδεση τής λ. με το ουσ. *ἔχις* (ίδια σημ.), για το οποίο βλ. λ. *ἔχιδνα*].

οφίταιο (το) ‣ οφίκιο

όφου επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, αγανάκτηση, στενοχώρια: ~, *τι πάθαμε!* || ~ *! Δεν μπορώ να σε ακούω πια.*
[ΕΤΥΜ. < *οχ* (βλ.λ.) με την επίδρ. τού ουφ].

οφρύς (η) {οφρύ-ος | -ες, -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φρύδι **2.** ΤΟΠΟΓΡ. η χαρακτηριστική γραμμή υψώματος, που χωρίζει την ανώτερη επιφάνειά του (την κορυφή) από τον κορμό **3.** ΣΤΡΑΤ. ο γεωμετρικός τόπος που αποτελείται από σημεία των πλαγιών υψώματος, από τα οποία αποκαλύπτεται στα μάτια τού παρατηρητή όλο το έδαφος μπροστά, μέχρι τις υπώρειες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀφρῦς, -ύος*, βλ. λ. *φρύδι*].

οφσάιντ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) **1.** η αντικανονική θέση παίκτη (που δεχόμενος τη μπάλα δεν καλύπτεται από αντίπαλο αμυντικό), από την οποία οποιαδήποτε ενέργειά του θεωρείται άκυρη: *το γκολ ακυρώθηκε, γιατί ο επιθετικός ήταν (σε θέση)* ~ **2.** (συνεκδ.) η ενέργεια παίκτη που γίνεται από θέση την οποία δεν επιτρέπουν οι κανονισμοί: *το γκολ ακυρώθηκε ως* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. offside «έξω από την προκαθορισμένη / επιτρεπόμενη γραμμή ή περιοχή»].

όφσετ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. σύγχρονη μηχανική μέθοδος εκτυπώσεως που βασίζεται στην αλληλαπώθηση νερού και λίπους και αντικατέστησε την παλαιότερη λιθογραφία, εξασφαλίζοντας άριστη ποιότητα εκτυπώσεως, κυρίως πολύχρωμων φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. offset].

οφφίκιο (το) ‣ οφίκιο

οχ επιφών.· δηλώνει πόνο (σωματικό και ψυχικό), δυσφορία, στενοχώρια, έκπληξη κ.ά.: ~, *με πόνεσες!* || ~, *εσύ είσαι; Δεν σε γνώρισα!* || (επιτατ.) ~ *αμάν!* || ~, *Θεέ μου! Τι συμφορά!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητ. λ., από τον ήχο τού αναστεναγμού].

οχαδερφισμός (ο) (εκφραστ.) το να αποφεύγει κανείς να αναλάβει τις ευθύνες του, να κάνει το καθήκον του, η παθητική στάση. — **οχαδερφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οχ αδερφέ*, που δηλώνει αδιαφορία και αναλγησία ως προς τα γενικότερα προβλήματα, + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

οχεία (η) → οχεύω

όχεντρα (η) {οχεντρών} (λαϊκ.) **1.** η οχιά ΣΥΝ. (λόγ.) έχιδνα **2.** (μτφ.) η γυναίκα που συμπεριφέρεται με κακία, που είναι γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία ΣΥΝ. στρίγγλα, μέγαιρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἔχεντρα* (το αρχικό *ὀ-* υπό την επίδρ. τού *ὄφις*) < αρχ. *ἔχιδνα*, πιθ. υπό την επίδρ. τού ουσ. *σκολόπ-εντρα*].

οχετός (ο) **1.** αυλάκι ή υπόγεια σήραγγα, με την οποία διοχετεύεται το νερό στο επιθυμητό σημείο: *μεταγωγή υδάτων με* ~ || *σωλήνας οχετού* ΣΥΝ. ρείθρο **2.** (ειδικότ.) υπόγειος αγωγός ή σήραγγα, που δέχεται τα νερά τής βροχής, καθώς επίσης και τις ακαθαρσίες, τα απόβλητα των οικημάτων και τα διοχετεύει στη θάλασσα ή στις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού ΣΥΝ. υπόνομος **3.** μεγάλος κτιστός λάκκος, σκαμμένος στο υπέδαφος οικήματος, στον οποίο διοχετεύονται οι ακαθαρσίες και τα απόβλητα των ενοίκων ΣΥΝ. βόθρος **4.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από απρέπειες: *το στόμα του είναι* ~ (χρησιμοποιεί συνεχώς απρεπείς λέξεις).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχῶ (-έω)* «κρατώ, βαστάζω — φέρω» (πβ. μεσοπαθ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. τού σπάνιου ρ. *ἔχω* «μεταφέρω», για το οποίο βλ. λ. *ὄχημα*].

οχεύω ρ. μετβ. {όχευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ. για αρσενικά ζώα) έρχομαι σε συνουσία με (το θηλυκό) ΣΥΝ. (λαϊκ.) βατεύω, μαρκαλίζω. — **οχευτής** (ο) [μτγν.], **οχεία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς η παλαιότ. σύνδεση με το ρ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα». Ίσως η λ. συνδ. με το ρ. *ἔχω* με τη σημ. «υποτάσσω, εξουσιάζω», ενώ, κατ' άλλους, ετυμολογικά συγγενής είναι η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὀχῶμαι· πηδῶ* (βλ. λ. *ὄχημα*). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το ρ. *ὀχεύω* ανάγεται στο αρχ. ουσ. *ὀχεύς* «μοχλός που εφαρμόζει σε τρύπα τού κασώματος τής πόρτας (σύρτης) ή που "θηλυκώνει" τη ζώνη» (< *ἔχω*) με μεταφορική σημασιολ. εξέλιξη].

όχημα (το) {οχήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οποιαδήποτε μηχανική κατασκευή φέρει τροχούς και χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο, π.χ. η άμαξα, το αυτοκίνητο, η μοτοσυκλέτα, το βαγόνι τού σιδηροδρόμου κ.ά.: *δεν επιτρέπεται η διέλευση οχημάτων* || *πυρκαγιά εκδηλώθηκε στο πρώτο ~ τής ταχείας* || *επιβατηγό / φορτηγό / ρυμουλκό / σιδηροδρομικό / πυροσβεστικό / τεθωρακισμένο / ιππήλατο / δίτροχο / αμφίβιο* ~ **2.** (μτφ.) το μέσο διά τού οποίου γίνεται κάτι: «*η εταιρεία αυτή αποτελεί το αποκλειστικό ~ των Βρετανών για την ανάπτυξη πολλαπλών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη χώρα μας*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχῶ (-έω)* «κρατώ, βαστάζω — φέρω» (πβ. μεσοπαθ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. τού σπάνιου ρ. *ἔχω* «μεταφέρω» < Ι.Ε. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. váhati, λατ. veho, vehiculum «όχημα» (> γαλλ. véhicule, ισπ. vehículo), γερμ. Weg «οδός», αγγλ. way κ.ά. Παράγ. *ὀχε-τός*, πιθ. κ. *ὄχ-λος* (βλ.λ.)].

οχηματαγωγό (το) (επίσ.) **1.** το πλοίο που μεταφέρει οχήματα (φορτηγά και επιβατηγά) ΣΥΝ. (αγγλ.) φεριμπότ **2.** ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο που είναι σε θέση να μεταφέρει αυτοκίνητα, άρματα μάχης και στρατεύματα και αποτελεί αποβατική μονάδα τού στόλου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. car ferry].

όχθη (η) {σπάν. οχθών} **1.** η ζώνη τής ξηράς που βρίσκεται πολύ κοντά στην επιφάνεια τού νερού λίμνης ή ποταμού: *η γέφυρα ενώνει τις δύο ~ τού ποταμού* || *πέρασε στην αντίπερα ~ τού ποταμού* ΣΥΝ. όχθος, ακροποταμιά, ακρολιμνιά **2.** (κατ' επέκτ.) πλευρά, παράταξη: *αποστάτησε από το κόμμα και πέρασε στην αντίπερα* ~ (στην άλλη παράταξη).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. φέρει επίθημα *-θη*, που απαντά σε λ. όπως *μόχ-θος, βρόχ-θος, ῥόχ-θος* κ.ά. Ως προς την ετυμ., η αναγωγή στην ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ἔχω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

όχι επίρρ. **1.** ως αρνητική απάντηση, για την απόρριψη πρότασης, αιτήματος κ.λπ. ή για την έκφραση διαφωνίας: *Θέλεις καφέ; —~, ευχαριστώ!* || *—Είσαι έτοιμος; —~ ακόμα!* || *Νομίζω τη «Ρωμιοσύνη» την έγραψε ο Ελύτης. —~, την έγραψε ο Ρίτσος!* ΑΝΤ. ναι **2.** **όχι** (το) (α) η άρνηση, η αρνητική απάντηση (β) (με κεφ.) η ιστορική άρνηση τής Ελλάδας να επιτρέψει τη διέλευση ιταλικών στρατευμάτων από το έδαφός της κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (28 Οκτωβρίου 1940), πράγμα που σήμανε την κήρυξη πολέμου εναντίον της από την Ιταλία: *η επέτειος τού* ~ **3.** (γενικότ.) δηλώνει άρνηση τού περιεχομένου τής φράσης που ακολουθεί: *εμείς, και ~ αυτός, φταίμε για ό,τι συνέβη* || *στους μεγάλους πρέπει να λες «εσείς» και ~ «εσύ»* || *Αυτή είναι τυρόπιτα! ~ σαν την άλλη, που φάγαμε χτες!* || *τον χτύπησα, ~ για να τον πονέσω, αλλά για να τον φοβίσω* || (σε συνθήματα) ~ *στον πόλεμο!* **4.** για άρνηση τής σημασίας επιθέτου ή επιρρήματος, χωρίς όμως να ισχύει το αντίθετο: *—Πώς περάσατε χθες; —~ άσχημα* (δεν περάσαμε άσχημα, αλλά ούτε και πολύ ωραία) || (+ότι) *η κατάσταση που επικρατούσε στην εταιρεία προ πενταετίας ήταν απελπιστική· ~ ότι τώρα είναι όλα ρόδινα* **5.** (α) για την κλιμάκωση τής άρνησης: *αν σε ξαναδώ μπροστά μου, ~ ο πατέρας σου, ~ η αστυνομία, ούτε ο Θεός ο ίδιος δεν σε σώζει!* (β) στην έναρξη ή σε κατακλείδα αποφατικής πρότασης, για να εξάρει την αρνητική της χροιά: ~, *δεν θα σ' αφήσω να το κάνεις αυτό* **6.** δηλώνει απαγόρευση: ~, *μην πας εκεί, είναι επικίνδυνο!* **7.** (ελλειπτικά) δηλώνει άρνηση (στη θέση) πλήρους αρνητικής πρότασης: *—Πιστεύεις ότι ο Στάθης είναι πλούσιος; —Νομίζω πως* ~ **8.** (+να) αντί: *καιρός να βρεις μια δική σου δουλειά, ~ να ζητάς απ' τον πατέρα σου λεφτά κάθε λίγο και λιγάκι!* **9.** πολύ περισσότερο / λιγότερο: *εδώ δεν μπορούσα να το σηκώσω, όταν ήμουν νέος, ~ τώρα που έχω γεράσει!* **10.** (ως επιφών.) εκφράζει απογοήτευση, δυσάρεστη έκπληξη, ξαφνική και έντονη δυσαρέσκεια: *—Άκουσα ότι ο Δημήτρης έχασε τη δουλειά του —~! Είναι τρομερό!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐχί*, επιτατ. τ. τού αρνητ. επιρρ. *οὐκ / οὐχ* (βλ. λ. *οὐ*). Το αρχικό *ὀ-* τού τ. *ὄχι* οφείλεται σε έκκρουση των φωνηέντων στη φρ. *ἐγὼ οὐχί > ἐγώχι > ἐγ' ὄχι*, όπου το ισχυρότερο φωνήεν [o] θεωρήθηκε αρχικό].

οχιά (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ερπετό) **1.** δηλητηριώδες φίδι που ζει στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική και την Εγγύς Ανατολή, με τριγωνικό κεφάλι και χρώμα γκρίζο, καφέ ή κοκκινωπό και με χαρακτηριστική σκούρα, τεθλασμένη ταινία στη ράχη ΣΥΝ. όχεντρα, (λόγ.) έχιδνα **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ενεργεί με κακία και δολιότητα, κυρ. η γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία γυναίκα ΣΥΝ. φίδι ΑΝΤ. άγγελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔχις* «ερπετό, φίδι» (βλ. λ. *ἔχιδνα*), με την επίδρ. τού ουσ. *ὄφις*].

οχλαβοή (η) ‣ οχλοβοή

οχλαγωγία (η) {οχλαγωγιών} ο θόρυβος που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων, από πολλές, δυνατές φωνές, που μπερδεύονται μεταξύ τους: *δεν μπορούσα να τον ακούσω μέσα στην* ~ ΣΥΝ. οχλοβοή, χλαλοή. — **οχλαγωγικός**, -ή, -ό [μτγν.], **οχλαγωγώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀχλαγωγός* < *ὄχλος* + *ἄγω*].

οχληρός, -ή/-ά, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση ή δυσαρέσκεια: ~ *υπόθεση / ζήτημα / εργασία* || ~ *επισκέπτης* ΣΥΝ. ενοχλητικός, φορτικός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **οχληρ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **οχληρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχλῶ (-έω)* «ενοχλώ, αναστατώνω» (αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, ανακατεύω») < *ὄχλος* (βλ.λ.)].

όχληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η πρόκληση δυσαρέσκειας, η ενόχληση **2.** ΝΟΜ. η πρόσκληση τού δανειστή προς τον οφειλέτη να εκπληρώσει την παροχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄχλησις* < *ὀχλῶ (-έω)* < *ὄχλος*].

οχλοβοή κ. (λαϊκότ.) **οχλαβοή** (η) (λόγ.) η βοή που προέρχεται από πολλούς ανθρώπους συγκεντρωμένους, ο θόρυβος τού πλήθους, τού όχλου ΣΥΝ. οχλαγωγία.
[ΕΤΥΜ. < *όχλος* + *βοή*. Ο τ. *οχλαβοή* οφείλεται στην επίδρ. τού συνωνύμου *οχλαγωγία*].

οχλοκρατία (η) [μτγν.] {οχλοκρατιών} **1.** η πολιτική κατάσταση κα-

τά την οποία επικρατεί ο όχλος, η κυριαρχία τού πλήθους ως παρεκτροπή ή εκφυλισμός τής δημοκρατίας **2.** (κατ' επέκτ.) η απουσία κυβέρνησης ή διοίκησης σε οργανωμένη κοινωνία, η αναρχία. — **οχλοκρατικός**, -ή, -ό [1843]. **οχλοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

οχλοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {οχλοκρατείσαι... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κυβερνώμαι από τον όχλο, άγομαι και φέρομαι από το πλήθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

όχλος (ο) (μειωτ.) **1.** το άτακτο και ανεξέλεγκτο πλήθος, που εμφανίζει συχνά τάσεις αναταραχής, πρόκλησης καταστροφών κ.λπ. **2.** ΠΟΛΙΤ. το σύνολο ατόμων που συσπειρώνονται και δρουν υπό την επίδραση συναισθηματικών παρορμήσεων, χωρίς πολιτική ωριμότητα και αυτοέλεγχο ΣΥΝ. μάζα **3.** ο πολύς λαός, τα κοινωνικά στρώματα που θεωρούνται κατώτερα ή χυδαία ΣΥΝ. συρφετός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., τής οποίας η αρχική σημ. είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Αν θεωρηθεί ότι ανήκει σε λεξιλογική οικογένεια που δηλώνει «κίνηση, αναταραχή», τότε πιθ. *όχλος* < **Fόχ-λος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. vahas- «όχημα», λατ. vexo «σείω, ταράζω» (> γαλλ. vexer), αρχ. γερμ. wagōn «όχημα», γερμ. Wagen, αγγλ. wagon κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *όχη-μα* (βλ.λ.). Παράγ. *οχ-λώ, οχλ-ηρός, οχλ-εύς* κ.ά.].

Ο.Χ.Ο.Α. (ο) Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Ανάπτυξης.

όχου επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, στενοχώρια, αγανάκτηση: *~! Τι κακό μάς βρήκε!* || *~! Δεν μπορώ να σε αντέξω άλλο!* (βλ. κ. λ. *όφου*).
[ΕΤΥΜ. < *οχ*, κατά το *όφου*].

Οχρίδα (η) η Αχρίδα (βλ.λ.).
οχτάβα (η) → οκτάβα
οχταγωνικός, -ή, -ό → οκταγωνικός
οχτάγωνος, -η, -ο → οκτάγωνος
οχτάδα (η) → οκτάδα
οχτάεδρος, -η, -ο → οκτάεδρος
οχτοετία (η) → οκταετία
οχτακοσαριά κ. **οκτακοσαριά** (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά οχτακοσαριά*** περίπου οχτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *οχτακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].
οχτακόσια (το) → οκτακόσια
οχτακόσιοι, -ιες, -ια → οκτακόσιοι
οχτακοσιοστός, -ή, -ό → οκτακοσιοστός
οχταπλάσιος, -α, -ο → οκταπλάσιος
οχτάπλευρος, -η, -ο → οκτάπλευρος
οχτάστηλος, -η, -ο → οκτάστηλος
οχτάστιχος, -η, -ο → οκτάστιχος
οχτάωρος, -η, -ο → οκτάωρος
όχτρητα (η) → έχθρητα
οχτρός (ο) → εχθρός
οχτώ (το) → οκτώ
Οχτώβρης (ο) → Οκτώβριος
οχτωβριανός, -ή, -ό → οκτωβριανός

οχυρό (το) **1.** η αμυντική τοποθεσία (συνήθ. σε φυσικό ύψωμα) που έχει ενισχυθεί με κατάλληλα έργα, ώστε να διασφαλίζεται η περιφρούρηση τής γύρω περιοχής, η απόκρουση εχθρικών επιθέσεων: *κυριεύω / καταλαμβάνω ~* || *απόρθητο ~* **2.** (μτφ.) (α) ο χώρος στον οποίο μια εξουσία, παράταξη κ.λπ. έχει πολύ μεγάλη ισχύ: *η πολιτεία τού Τέξας αποτελεί ~ των Ρεπουμπλικάνων* ΣΥΝ. κάστρο, προμαχώνας, προπύργιο (β) σύνολο ανθρώπων που υποστηρίζει μια ιδέα, κίνηση κ.λπ.· ΦΡ. ***τελευταίο οχυρό*** οι τελευταίοι άνθρωποι που υποστηρίζουν κάτι, η περιοχή όπου διατηρείται ακόμη κάτι το οποίο έχει εκλείψει παντού: *η Νότια Αφρική ήταν μέχρι πρόσφατα το τελευταίο ~ των φυλετικών διακρίσεων.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *οχυρός*].

οχυρός, -ή, -ό **1.** (για χώρους ή τοποθεσίες) αυτός που βρίσκεται σε ασφαλές σημείο, που αποτελεί ισχυρή αμυντική θέση και δεν μπορεί να κυριευθεί εύκολα από τον εχθρό: *~ θέση / πόλη / φρούριο* ΣΥΝ. δυσπρόσβλητος ΑΝΤ. ανοχύρωτος **2.** (ειδικότ.) ***οχυρό*** (το) βλ.λ. — **οχυρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *έχυρός* «σταθερός, ισχυρός», τού οποίου το θ. *έχ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *segh-, από όπου και το ρ. *έχω* (βλ.λ.). Το επίθ. *έχυρός* συνδ. επίσης με σανσκρ. sáhuri «ισχυρός, νικηφόρος», sáhas- «ισχύς, νίκη», πιθ. κ. αρχ. γερμ. sigu- «νίκη»].

οχύρωμα (το) [αρχ.] {οχυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση που διαθέτει φυσική ή/και τεχνητή οχύρωση και καταλαμβάνεται δύσκολα ΣΥΝ. οχυρό, φρούριο **2.** (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε τεχνικό έργο έχει ως σκοπό να αναχαιτίζει και συγχρόνως να προφυλάσσει: *κατασκεύασαν με χώμα ένα πρόχειρο ~, για να προφυλαχθούν από τα νερά.*

οχυρωματικός, -ή, -ό [1845] ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την οχύρωση, με τα οχυρώματα, που αποσκοπεί στην οχύρωση: *~ έργα.*

οχυρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {οχύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (θέση, τοποθεσία κ.λπ.) οχυρή, ενισχύω με αμυντικά έργα, την κάνω δυσπρόσβλητη από τον εχθρό: *ο νέος ηγεμόνας ανήγειρε τείχη, για να οχυρώσει την πόλη* ΣΥΝ. ταμπουρώνω **2.** (μεσοπαθ. ***οχυρώνομαι***) (α) (κυριολ.) καταλαμβάνω ή δημιουργώ οχυρή θέση, για να προφυλαχθώ από επίθεση: *οι στρατιώτες οχυρώθηκαν μέσα στο χωριό, απ' όπου απέκρουαν τις επιθέσεις τού εχθρού* (β) (μτφ. *~ πίσω από κάτι*) καταφεύγω σε (κάτι): *οχυρώνεται πίσω από τους τύπους και αποφεύγει να απαντήσει επί τής ουσίας* ΣΥΝ. προφασίζομαι.

οχύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να οχυρώνεται θέση, τοποθεσία, περιοχή κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εκσκαφικών, οικοδομικών ή άλλων έργων, που εκτελούνται με σκοπό την αμυντική ενίσχυση θέσης, τοποθεσίας, περιοχής.

οχυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ο σχετικός με την οχύρωση ΣΥΝ. οχυρωματικός **2.** ΣΤΡΑΤ. ***οχυρωτική*** (η) ο κλάδος τής στρατιωτικής τέχνης και επιστήμης, που μελετά και εφαρμόζει τρόπους ενισχύσεως τής αμυντικής ικανότητας στρατιωτικών θέσεων έτσι, ώστε να ανθίστανται σε εχθρικές επιθέσεις.

οψέποτε επίρρ. (λόγ.-σπάν.) κάποτε ή οποτεδήποτε στο μέλλον: *~ με χρειαστείς, θα είμαι στη διάθεσή σου* || *~ γίνει, θα επιφέρει πολλές δυσκολίες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. φρ. *όψέ ποτε* / *όψέ* (βλ. λ. *όψιμος*) + *ποτέ*].

όψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το πώς φαίνεται (κάποιος/κάτι), η εξωτερική εμφάνιση: *με το βάψιμο το σπίτι άλλαξε ~* || *η νυχτερινή ~ τού λιμανιού* || (κ. μτφ.) *ο έρωτας δίνει στη ζωή άλλη ~* **2.** το εξωτερικό μέρος πράγματος, αυτό που κατεξοχήν φαίνεται: *θέλω να δω την ~ τού υφάσματος* (την επιφάνεια που φαίνεται, όχι την ανάποδη) || (μτφ.) *η άλλη ~ τού προβλήματος*· ΦΡ. (μτφ.) ***η άλλη όψη τού νομίσματος*** βλ. λ. *νόμισμα* **3.** (ειδικότ.-για πρόσ.) το πρόσωπο και το ύφος, η έκφραση: *είχε ~ σοβαρή και μετρημένη* || *από την ~ του κατάλαβα ότι ήταν κουρασμένος* || *γελαστή / καλοκάγαθη ~* ΣΥΝ. θωριά, φυσιογνωμία· ΦΡ. ***εξ όψεως / κατ' όψιν*** από πλευράς μορφής, αναγνωρίζοντας μόνο τη μορφή, χωρίς προσωπική γνωριμία: *τον γνωρίζω μόνο κατ' όψιν· δεν ξέρω τι είδους άνθρωπος είναι* || *εξ όψεως δεν μπορείς να βγάζεις συμπεράσματα για έναν άνθρωπο* **4.** (σπάν.) το βλέμμα: *«Σε γνωρίζω από την ~ / που με βια μετράει τη γη»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ματιά· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ πρώτης όψεως*** με την πρώτη εντύπωση, χωρίς ουσιαστικότερη εξέταση: *~ μου φάνηκε καλός άνθρωπος* **5.** (μτφ.) η οπτική γωνία, η θεωρητική σκοπιά: *όταν ήμουν νέος, έβλεπα τα πράγματα από την ευχάριστη ~ τους* ΣΥΝ. άποψη, πλευρά· ΦΡ. (α) ***υπ' όψιν / υπόψη*** (i) (ως υπόμνηση, για να τονιστεί κάτι) να μην ξεχάσεις / ξεχάσετε: *~ ότι αύριο δεν θα κυκλοφορούν τα μονά αυτοκίνητα* || *δεν πρόκειται να ξανασχοληθώ εγώ μ' αυτά, ~!* (ii) ως σημείωση σε φάκελο, φαξ, επιστολή, που δηλώνει ποιος θα ασχοληθεί με αυτό: *«τα δικαιολογητικά πρέπει να κατατεθούν σε φάκελο στη Γραμματεία τής Σχολής (~ κυρίας Παπαδοπούλου)»* (εφημ.) (β) ***λαμβάνω υπ' όψιν (μου)*** υπολογίζω, δεν ξεχνώ: *πριν αποφασίσεις, πρέπει να λάβεις υπ' όψιν όλα τα δεδομένα* (γ) ***έχω υπ' όψιν (μου)*** έχω στον νου μου: *ήταν φυσικό ότι, όταν μιλούσε για άνθρωπο εργατικό και ικανό, είχε εσένα υπ' όψιν του* || *~ τη δυσκολία αυτού που ζητώ, δεν υπάρχει όμως άλλη λύση* (δ) ***στα υπ' όψιν*** σε αυτά που πρέπει να έχει κανείς στον νου του, που δεν πρέπει να ξεχαστούν: *δεν προλαβαίνουμε να επιλύσουμε τώρα αυτό το πρόβλημα· σημείωσέ το ~* (ε) ***εν όψει / ενόψει*** (+γεν.) (i) για κάτι που γίνεται επειδή επίκειται κάτι άλλο να συμβεί: *αναμένονται πολιτικές εξελίξεις ~ τής εκλογής νέου προέδρου Δημοκρατίας* (ii) πριν, έχοντας χρονικά μπροστά μας ένα γεγονός: *βρισκόμαστε ~ εκλογών* (iii) μπροστά στα μάτια μου, για κάτι που έχει ήδη φανεί: *εχθρός ~!* **6.** ΟΙΚΟΝ. ***λογαριασμός όψεως*** λογαριασμός για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όψις* < **όπ-σις* < θ. **όπ-*, για το οποίο βλ. λ. *όπή*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *εξ όψεως* (< de vue), *εν όψει* (< en vue de...), *εκ πρώτης όψεως* (< à première vue) κ.ά.].

> **υπ' όψιν – υπόψη, εν όψει / ενόψει.** Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η φράση **λαμβάνω / έχω υπ' όψιν** με την εμπρόθετη παγιωμένη έκφραση **υπ' όψιν** αντί τού **υπόψη** *(λαμβάνω υπόψη)*, το οποίο παροδηγεί (μπορεί να εκληφθεί σαν *η υπόψη, τής υπόψης*...). Πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα ότι η επιρρ. φράση **ενόψει** (ή **εν όψει**) χρησιμοποιείται για μελλοντικά γεγονότα, για κάτι που πρόκειται να γίνει: *Ενόψει των εκλογών που θα διεξαχθούν μετά από 14 μήνες, οι πολιτικοί αμιλλώνται σε υποσχέσεις και παροχές.* Δεν είναι σωστό να πούμε: *Ενόψει τού τραγικού δυστυχήματος που έλαβε χώρα στην εθνική οδό, ο υπουργός συνεκάλεσε σε σύσκεψη τον αρχηγό και ανώτατους αξιωματικούς τής Τροχαίας* (!).

οψιανός (ο) → οψιδιανός

οψιγενής, -ής, -ές {οψιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που γεννήθηκε μετά τον θάνατο τού πατέρα του **2.** αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται καθυστερημένα και παράκαιρα: *~ ενδιαφέρον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όψι-* (βλ. λ. *οψέ*) + *-γενής* (< *γίγνομαι*), πβ. αόρ. β' *έ-γενόμην*].

οψιδιανός κ. **οψιανός** (ο) ΟΡΥΚΤ. σκληρό ηφαιστειογενές πέτρωμα με υαλώδη μορφή και στιλπνό, μαύρο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. obsidianus (lapis), εσφαλμ. τ. τού obsianus (> μτγν. *όψιανός*), από το όνομα τού *Obsius*, ο οποίος (σύμφωνα με τον Πλίνιο) ανακάλυψε το εν λόγω πέτρωμα στην Αιθιοπία].

οψιμαθής, -ής, -ές {οψιμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έμαθε κάτι αργά. — **οψιμαθώς** επίρρ. [μτγν.]. **οψιμάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψι-* (< *όψέ*, βλ.λ.) + *-μαθής* (< *μαθαίνω*), πβ. αόρ. β' *έ-μαθ-ον*].

όψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται αργά, μετά το κατάλληλο ή αναμενόμενο χρονικό διάστημα: *~ βροχή / ομολογία / καταγγελία* || *~ άνοιξη / χειμώνας* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. πρώιμος, πρόωρος **2.** αυτός που εκδηλώνεται καθυστερημένα: *~ ενδιαφέρον / ζήλος / πάθος* ΑΝΤ. πρόωρος **3.** (συνήθ. μειωτ. για πρόσ. ή φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται, ενεργεί ή δραστηριοποιείται με καθυστέρηση: *το κόμμα πρέπει να στηριχθεί στα παλιά και δοκιμασμένα του στελέχη και όχι σε ~ υποστηρικτές* || *~ μιμητής / ζηλωτής* || *~ άνοιξη / χειμώνας* ΑΝΤ. πρώιμος **4.** (για γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται ή ωριμάζει αργότερα από το κανονικό: *τα καρπούζια που εμφανίζονται στην αγορά τον χειμώνα είναι ~* || *~ σοδιά / καρπός* ΑΝΤ. πρώιμος **5.** ***όψιμα*** (τα) οι τελευταίοι καρποί και γενικότ. τα φυτά των οποίων η

σπορά και συγκομιδή γίνεται αργά. — **όψιμα / οψίμως** {μτγν.} επίρρ., **οψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψέ*, πβ. κ. *πρώ-ιμος*. Το αρχ. επίρρ. *όψέ* έχει τελικό -ε δυσερμήνευτο, ενώ ο αιολ. τ. *όψι* έχει μάλλον αποσπαστεί από τα σύνθ. (πβ. *όψι-μαθής, όψι-γενής*). Το θ. *όψ-* (< *όπ-σ-*) συνδ. με τις λατ. προθ. op, ob, καθώς και με το ελλην. *όπι-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *ἐπί*. βλ. λ. *όπι-σθεν*)].

οψιόν (η) {άκλ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. η παραχώρηση τού δικαιώματος να αποδεχθεί ή όχι κάποιος μια συναλλαγή στο πλαίσιο των όρων που του προτείνονται ΣΥΝ. προαίρεση **2.** (στο χρηματιστήριο) συμφωνία αγοράς ή πώλησης μετοχών σε καθορισμένη τιμή για συγκεκριμένη προθεσμία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. option < λατ. optio, -onis].

οψιφανής, -ής, -ές {οψιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φάνηκε αργά, με καθυστέρηση. — **οψιφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψι-* (βλ. λ. *όψέ*) + *-φανής* (< *φαίνομαι*), πβ. παθητ. αορ. β' *ἐ-φάν-ην*].

όψομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) θα δω· στις ΦΡ. (α) ***οψόμεθα (ες Φιλίππους)*** (*όψομεθα ές Φιλίππους*, Πλουτ. *Βρούτος* 36) (i) θα δούμε (ενν. τι μας επιφυλάσσει το μέλλον, ποιες θα είναι οι εξελίξεις): *Ποιος ξέρει πού θα οδηγηθούμε με αυτή την πολιτική;* ~ (ii) θα έρθει η ώρα τού ξεκαθαρίσματος των λογαριασμών (β) ***ας όψεται*** (+ουσ.) (*ύμεῖς ὄψεσθε*. Κ.Δ. Ματθ. 27, 24) για κάποιον που θεωρείται ο φταίχτης, ο υπαίτιος για δυσάρεστη κατάσταση: *το νησί μας είναι παρατημένο στη μοίρα του· ας όψονται οι βουλευτές μας, που μας θυμούνται μόνο στις εκλογές!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μέλλ. τού ρ. *όρῶ* «βλέπω», που προέρχεται από το ίδιο θ. με το ουσ. *ὄψις* (βλ.λ.)].

Π

Π, π: πει ή πι, το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα αυτό τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική αποδίδει το κλειστό άηχο χειλικό σύμφωνο [p]. Αρχικά, η δεξιά κεραία τού γράμματος ήταν πολύ μικρή, πράγμα που οδήγησε στη μορφή τού κλειστού στο επάνω άκρο του *πει* (Ρ), μορφή που ξεκίνησε στο δυτικό ελληνικό αλφάβητο, για να επεκταθεί αργότερα στο (ελληνικής προελεύσεως) λατινικό αλφάβητο. Βαθμηδόν, η δεξιά κεραία τού γράμματος, σύμφωνα με την αρχή τής συμμετρίας που ίσχυσε στη μορφή των γραμμάτων, προεκτάθηκε προς τα κάτω και εξισώθηκε προς την αριστερή κεραία (Π). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το Π, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει και τα τρία είδη χειλικών συμφώνων (το συλλαβόγραμμα *πα* δήλωσε και τα *βα* – *φα*, το *πε* και τα *βε* – *φε*, το *πο* και τα *βο* – *φο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία τού γράμματος *πει* στο βορειοσημιτικό γράμμα pē, που σήμαινε «το στόμα». Από αυτό προήλθε ακροφωνικώς (p-ē) το γράμμα *π*, το οποίο αποδόθηκε στην Ελληνική ως **πεῖ**, επηρεάζοντας και τη μορφή των γραμμάτων **ξεῖ, φεῖ, χεῖ** και **ψεῖ**. Αργότερα στην Αρχαία Ελληνική με τον ιωτακισμό, το *πει* κατέληξε σε **πῖ** (ομοίως και *φῖ, χῖ, ψῖ* και *ξῖ*), από όπου η σημερινή ορθογραφία τού γράμματος **πι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Π, π *πει* κ. *πι*· *το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου* (βλ. κ. λ. *πει, αριθμός*).

π ΜΑΘ. διεθνές σύμβολο τού πραγματικού αριθμού (βλ. λ. *πραγματικός*, σημ. 3), που εκφράζει τη σχέση μεταξύ μιας περιφέρειας και τής διαμέτρου της· ο αριθμός αυτός είναι υπερβατικός (μία κατά προσέγγιση τιμή του είναι 3,14).
[ΕΤΥΜ. Από το πρώτο γράμμα τής λ. *περιφέρεια*].

π. συντομ. για ιερέα, πατήρ: *ο π. Ιωάννης*.

πα[1] επιφών.· επαναλαμβανόμενο ***πα πα πα*** δηλώνει: **1.** άρνηση: *α ~, δεν πρόκειται να πάω!* **2.** έκπληξη, κυρ. δυσάρεστη: *~, τι ανυπόμονος άνθρωπος!*
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ.].

πα[2] (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο ρε τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Οι νότες τής βυζαντινής μουσικής ονομάστηκαν με βάση τα πρώτα επτά γράμματα τού αλφαβήτου, στα οποία προστέθηκαν κατά περίπτωση σύμφωνα ή φωνήεντα για τη διευκόλυνση τής ανάγνωσης: *πΑ, Βου, Γα, Δε, κΕ, Ζω, νΗ*].

πα' ρ. ▸ πηγαίνω

Π.Α. 1. (η) Πολεμική Αεροπορία **2.** (το) Πανεπιστήμιο Αθηνών.

παγαίνω ρ. ▸ πηγαίνω

παγάκι (το) {χωρ. γεν.} κυβοειδές μικρό κομμάτι πάγου, που σχηματίζεται μέσα σε ειδικές παγοθήκες και χρησιμοποιείται συνήθ. για να διατηρηθεί κάτι παγωμένο ή να αραιωθεί με κρύο νερό (συνήθ. στον πληθ.): *πίνω το ουίσκι μου σκέτο, χωρίς παγάκια* || *φτειάχνω παγάκια στην κατάψυξη.*

παγανιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η καταδίωξη, η ανίχνευση και η σύλληψη (ζώου ή ανθρώπου)· κυρ. στη ΦΡ. ***βγαίνω παγανιά*** αρχίζω να ψάχνω, να καταδιώκω (κάποιον): «*ο Χάρος βγήκε παγανιά, μες στη δική μου γειτονιά*» (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **παγάνα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγανέα* / *παγάνα* < *παγανεύω* (υποχωρητ.) < λατ. paganus «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (< pagus «κώμη, χωριό»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το σλαβ. pogonja].

παγανισμός (ο) η ειδωλολατρία, ο πολυθεϊσμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paganisme < pagan < λατ. paganus (> μτγν. *παγανός*) «ειδωλολάτρης» (αρχική σημ. «χωρικός»), επειδή στα χωριά διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα. < λατ. pagus «χωριό»].

παγανιστής (ο), **παγανίστρια** (η) {παγανιστριών} ο ειδωλολάτρης ή πολυθεϊστής. — **παγανιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paganiste. Βλ. λ. *παγανισμός*].

παγανός (ο) (λαϊκ.) καλικάντζαρος, ξωτικό. Επίσης **παγανό** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (επειδή εκεί διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα), < λατ. paganus (για το οποίο βλ. λ. *παγανισμός*)].

Παγασιτικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Α. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παγασίτης (κόλπος)* < *Παγασαί*, λιμάνι των Φερών, από το οποίο ξεκίνησε η Αργοναυτική Εκστρατεία].

Παγγαία (η) ΓΕΩΛ. η υποθετική πρωτοήπειρος που κάλυπτε τη μισή περίπου Γη και περιβαλλόταν από έναν παγκόσμιο ωκεανό και από την οποία, σύμφωνα με τη θεωρία τής μετατόπισης των ηπείρων, προήλθαν οι σημερινές ήπειροι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., πβ. αγγλ. Pangaea < *παγ-* (< *παν-*) + *γαία* (βλ. λ. *γη*)].

Παγγαίο (το) όρος τής Α. Μακεδονίας στον νομό Καβάλας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάγγαιον (ὄρος)* < **Πάγ-γαιον* (με καταβιβασμό τόνου κατά τις πλάγιες πτώσεις) < *παγ-* (< *πᾶν*) + *-γαιον* < *γαία* / *γῆ*].

παγγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. θεωρία η οποία διατυπώθηκε το 1868 από τον Κ. Δαρβίνο, σύμφωνα με την οποία κάθε κύτταρο τού οργανισμού αντιπροσωπεύεται από ένα μικρό εκβλάστημα, το γεμμύλιο (παγγόνο κατά τον ντε Βρις), το οποίο συσσωρεύεται μαζί με όλα τα όμοιά του στα ωάρια και στα σπερματοζωάρια και μεταβιβάζει τους ιδιαίτερους χαρακτήρες τού προγόνου στον μεταγενέστερο οργανισμό. Επίσης **παγγενεσία**.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *γένεση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pangenesis].

παγγερμανισμός (ο) [1879] πολιτική ιδεολογία και εθνικιστική κίνηση, που επεδίωκε τη συνένωση όλων των λαών γερμανικής καταγωγής και την υπαγωγή τους σε ενιαία πολιτική εξουσία (πβ. *πανσλαβισμός*)· αναπτύχθηκε κατά τον 19ο αι. και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον εθνικοσοσιαλισμό (βλ.λ.) τού Α. Χίτλερ. — **παγγερμανιστής** (ο) [1898], **παγγερμανίστρια** (η), **παγγερμανιστικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pangermanisme].

παγγνωσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ιδιότητα τού Θεού να γνωρίζει τα πάντα ΣΥΝ. παντογνωσία.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-γνωσία* < *γνώση*].

παγγόνο (το) ΒΙΟΛ. μικρό εκβλάστημα που αντιστοιχεί σε κάθε κύτταρο τού οργανισμού κατά τη θεωρία τής παγγένεσης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-γόνο* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pangene].

παγέα (η) {παγεών} κουπί που έχει σχήμα φτυαριού και βυθίζεται κάθετα στο νερό· χρησιμοποιείται στις πιρόγες και στα κανό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pagaie < μαλαϊκ. pengajoeh].

παγερός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, πάρα πολύ κρύος: *~ άνεμος* / *νύχτα* || (μτφ.) *η ~ ησυχία τού νεκροταφείου* / *τού ερημόσπιτου* ΣΥΝ. παγωμένος ΑΝΤ. καυτός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν εκδηλώνει θέρμη και εγκαρδιότητα, που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα και αυστηρότητα, σχεδόν εχθρικός: *~ υποδοχή* / *συμπεριφορά* / *τρόπος* ΣΥΝ. ψυχρός ΑΝΤ. ζεστός, θερμός, εγκάρδιος, ένθερμος **3.** αυτός που δεν εκδηλώνεται με προθυμία, που γίνεται ή εκδηλώνεται για τους τύπους: *~ χειροκρότημα* / *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. τυπικός ΑΝΤ. πρόθυμος, θερμός. — **παγερ-ά / -ώς** επίρρ., **παγερότητα** (η) [1883].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πάγος* (βλ.λ.) + *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

παγέτες (οι) {δύσχρ. παγετών} αστραφτερά μικρά και λεπτά φύλλα πλαστικού, μετάλλου, γυαλιού κ.λπ., που ράβονται πάνω σε κοστούμια καλλιτεχνών ή σε βραδινά φορέματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paillettes, πληθ. τού paillette, υποκορ. τού paille «άχυρο, καλαμάκι» < λατ. palea].

παγετός (ο) ΜΕΤΕΩΡ. **1.** το καιρικό φαινόμενο, κατά το οποίο επικρατούν στην ατμόσφαιρα θερμοκρασίες χαμηλότερες από το σημείο πήξεως τού νερού (0°C), οπότε κάθε υγρό τού φυσικού περιβάλλοντος μετατρέπεται σε πάγο και συχνά στερεοποιούνται οι χυμοί των φυτών, με συνέπεια μεγάλες καταστροφές στις καλλιέργειες ΑΝΤ. καύσωνας, κάψα, λάβρα **2.** η απευθείας κρυστάλλωση τής ατμοσφαιρικής υγρασίας (χωρίς δηλ. να μεταβληθεί προηγουμένως σε βροχή) και η απόθεσή της στο έδαφος ΣΥΝ. πάχνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *παγ-* (τού ρ. *πήγ-νυ-μι*, βλ. λ. *πάγος*) + παραγ. επίθημα *-ετός*, πβ. *ὀχ-ετός, σκελ-ετός*].

παγετώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παγετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** (α) αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, που έχει ή προκαλεί χαμηλή θερμοκρασία: *~ αέρας* (β) ΓΕΩΛ. ***παγετώδης εποχή*** καθεμιά από τις γεωλογικές περιόδους κατά τις οποίες τεράστιοι παγετώνες καλύπταν μεγάλες εκτάσεις **2.** ΙΑΤΡ. ***παγετώδης κατάσταση*** η παθολογική κατάσταση που παρατηρείται σε βαριές μορφές λοιμωδών νοσημάτων και χαρακτηρίζεται από ψύξη των άκρων, αίσθημα έντονου ψύχους και τάση προς κατάρρευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παγετώνας (ο) [1879] ΓΕΩΛ. **1.** μεγάλη μάζα πάγου, η οποία σχηματίζεται από τη συνεχή ανακρυστάλλωση τού χιονιού στις περιοχές όπου οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν την τήξη του κατά τη διάρκεια τού καλοκαιριού (δηλ. στους πόλους και στις πολύ υψηλές ορεινές περιοχές) και η οποία επεκτείνεται ή κινείται αργά προς τα κάτω **2.** ***περίοδοι των παγετώνων*** χρονικές περίοδοι κατά τις οποίες

μεγάλες εκτάσεις τής Γης (και όχι μόνο οι πολικές περιοχές), καλύπτονταν από πάγο. — **παγετωνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *παγετός* + *-ών*. *-ώνος*. απόδ. τού γαλλ. glacier].

παγιασόν (το) {άκλ.} ψάθινο καπέλο με μικρό γύρο, ψαθάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paillasson < paillasse «σάκκος» < paille «άχυρο. καλαμάκι» < λατ. palea].

παγίδα (η) **1.** κάθε όργανο ή κατασκευή (π.χ. δόκανο, λάκκος, ξόβεργες), που χρησιμεύει στη σύλληψη θηράματος ή στην εξόντωση ζώου: *ο λαγός πιάστηκε στην ~* || *στήνω ~* (μτφ.) **2.** κάθε φυσικό εμπόδιο ή κατασκευή που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα, να βλάψει: *οι ανοιχτές λακκούβες στους δρόμους αποτελούν ~ για τους πεζούς και για τα διερχόμενα οχήματα* **3.** (α) το τέχνασμα που αποσκοπεί στο να ξεγελάσει ή να παρασύρει (κάποιον): *έπεσε ο ίδιος στην ~ που έστησε για τους άλλους* || *κάθε ερώτηση τού ανακριτή έκρυβε και μία ~* || *αποφεύγω την ~* ΣΥΝ. ενέδρα, δόλος, απάτη, τέχνασμα (β) οτιδήποτε μπορεί να παροδηγήσει: *τέτοιου είδους ειδήσεις αποτελούν ~ παραπληροφόρησης για το κοινό* **4.** (ειδικότ. σε εξετάσεις) το ζήτημα που είναι έτσι διατυπωμένο, ώστε να μπορεί να παραπλανήσει τον εξεταζόμενο· παραπειστική ερώτηση / θέμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παγίς*, *-ίδος* < *πάγη* «παγίδα. θηρευτικό δίχτυ» < θ. *παγ-* τού ρ. *πήγ-νυ-μι*. πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην* (βλ. λ. *πήζω*)].

παγιδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** συλλαμβάνω χρησιμοποιώντας παγίδα: *οι κυνηγοί άνοιξαν λάκκο για να παγιδεύσουν το αγρίμι·* (μτφ.) **2.** ακινητοποιώ, αποκλείω (κάποιον/κάτι) στερώντας κάθε δυνατότητα διαφυγής: *τα υποστηρίγματα τής στοάς κατέρρευσαν και παγίδευσαν τον άτυχο μεταλλωρύχο* || *η χιονοθύελλα παγίδευσε χιλιάδες τροχοφόρα στην εθνική οδό* || *τουλάχιστον άλλα είκοσι άτομα βρίσκονται παγιδευμένα κάτω από τα ερείπια* ΑΝΤ. ελευθερώνω **3.** (α) φέρνω σε δυσχερή θέση χρησιμοποιώντας τέχνασμα: *ο ανακριτής παγίδευσε τον ύποπτο με τις ερωτήσεις του, αναγκάζοντάς τον να πέσει σε αντιφάσεις* (β) (για το τηλέφωνο κάποιου) τοποθετώ στο τηλέφωνο (κάποιου) μηχανισμό παρακολούθησης των συνδιαλέξεων (γ) (για το αυτοκίνητο κάποιου) τοποθετώ εκρηκτικό μηχανισμό στο αυτοκίνητο κάποιου **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***παγιδεύομαι***) καταλήγω σε δυσάρεστη ή επιβλαβή κατάσταση από την οποία αδυνατώ να ξεφύγω: *«ολοένα και περισσότεροι νέοι παγιδεύονται στον ερεβώδη κόσμο των ναρκωτικών»* (εφημ.). — **παγίδευση** (η), **παγιδευτικός**, -ή, -ό [μεσν.].

παγιοποιώ ρ. μετβ. {παγιοποιείς... | παγιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) μόνιμο. σταθερό, παγιώνω (μια κατάσταση). — **παγιοποίηση** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. consolider].

πάγιος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε μεταβολές, που δεν αλλάζει εύκολα φύση, θέση, κατάσταση κ.λπ., που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και μονιμότητα: *~ αποδοχές / δαπάνη / θέση / αρχή / κατάσταση / αίτημα / τακτική* || *τα ~ περιουσιακά στοιχεία μιας εταιρείας* ΣΥΝ. σταθερός, μόνιμος, αμετακίνητος, αμετάβλητος ΑΝΤ. μεταβαλλόμενος **2.** ***πάγιο*** (το) {παγί-ου | -ων} το ποσό που προστίθεται σταθερά σε λογαριασμό (π.χ. τής Δ.Ε.Η., τής Ε.ΥΔ.Α.Π. ή τού Ο.Τ.Ε. ή κινητής τηλεφωνίας) ανεξαρτήτως τής καταναλώσεως ή των τηλεφωνικών μονάδων που χρεώνονται στον συνδρομητή. — **πάγια / παγίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *παγ-* τού ρ. *πήγ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*, βλ. λ. *πάγος, πήζω*].

παγιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγίω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) πάγιο, μόνιμο: *οι τιμές θα παγιωθούν στα ίδια επίπεδα με πέρυσι* || *παγιώνεται η αντίληψη αυτή στην κοινή γνώμη* ΣΥΝ. παγιοποιώ, σταθεροποιώ, μονιμοποιώ ΑΝΤ. μεταβάλλω, αλλάζω. — **παγίωση** (η) [μτγν.].

παγκάκι (το) {χωρ. γεν.} το συνήθ. ξύλινο σταθερό κάθισμα για τρία ή περισσότερα άτομα σε ανοικτούς. δημόσιους χώρους (κατά μήκος των πεζοδρομίων, σε στάσεις, πάρκα, πλατείες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάγκος* (βλ.λ.)].

παγκάκιστος, -η, -ο **1.** εντελώς κακός, γεμάτος κακία ΣΥΝ. σατανικός, πανούργος **2.** ***παγκάκιστος*** (ο) ο Διάβολος, ως έκφραση τού απόλυτου κακού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παγ-* (< *παν-*) + *κάκιστος*].

πάγκακος, -η, -ο πάρα πολύ κακός, γεμάτος κακία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κακός*].

πάγκαλος, -η, -ο (σπάν.-λόγ.) αυτός που έχει κάθε ομορφιά, πάρα πολύ όμορφος ΣΥΝ. πανέμορφος, ωραιότατος. — **παγκάλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ-* (< *παν-*) + *καλός*].

παγκάρι (το) {παγκαρ-ιού | -ιών} εκκλησιαστικό έπιπλο που στήνεται (συνήθ. δεξιά από τη δυτική είσοδο τού ναού) για την πώληση κεριών στους πιστούς.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγκάριον*, υποκ. τού ουσ. *πάγκος* (βλ.λ.)].

πάγκοινος, -η, -ο αυτός που είναι κοινός σε όλους, που είναι κτήμα όλων· (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε όλους: *η πολιτικολογία είναι ~ χαρακτηριστικό των Ελλήνων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κοινός*].

παγκοίνως επίρρ. [μτγν.] κυρ. στη ΦΡ. ***είναι παγκοίνως γνωστό ότι...*** είναι γνωστό σε όλους ότι...

παγκορασίδες (οι) η κατώτερη ηλικιακή ομάδα κοριτσιών για αγώνες στίβου: *χειμερινοί αγώνες εφήβων, νεανίδων [...], παγκορασίδων.*
[ΕΤΥΜ. < *παν-* (βλ.λ.) + *κορασίδες*, κατ' αναλογίαν προς το αντίστοιχο *παμπαίδες*].

πάγκος κ. (λαϊκ.) **μπάγκος** (ο) **1.** (α) επιμήκης ξύλινη κατασκευή, αποτελούμενη από μακριά σανίδα και υποστηρίγματα σε καθεμιά από τις δύο άκρες της, που χρησιμοποιείται ως πρόχειρο κάθισμα πολλών ατόμων: *οι θεατές τής υπαίθριας παράστασης κάθονταν σε πάγκους* || *ο ~ των αναπληρωματικών παικτών μιας ομάδας στο γήπεδο* (β) (ειδικότ.) ο χώρος για τον προπονητή και τους αναπληρωματικούς παίκτες μιας ομάδας: *τα σφυρίγματα τού διαιτητή προκάλεσαν ένταση στους ~ των δύο ομάδων* || *όλη την προηγούμενη σεζόν γυάλιζε τον ~ τής ομάδας του* (ήταν αναπληρωματικός) || *μετά τον τραυματισμό του κάθισε στον ~ για το υπόλοιπο τού αγώνα* (βγήκε από το παιχνίδι) **2.** ξύλινη κατασκευή σε μορφή μακρόστενου τραπεζιού, που χρησιμοποιείται σε εργαστήρια για την τοποθέτηση εργαλείων, συσκευών κ.ά. κατά τη διάρκεια εργασίας: *ο ~ τού ξυλουργού / τού τσαγκάρη* **3.** (α) (σε καταστήματα) το επίμηκες έπιπλο ή κατασκευή, πίσω από την οποία βρίσκεται ο πωλητής ή (προκειμένου για μπαρ) ο σερβιτόρος (β) η κατασκευή που χρησιμοποιούν οι μικροπωλητές για να τοποθετούν το εμπόρευμά τους: *~ τού εφημεριδοπώλη / τού ανθοπώλη* **4.** η σανίδα πάνω στην οποία κάθονται οι κωπηλάτες· ΦΡ. ***κάθε κατεργάρης στον πάγκο του*** βλ. λ. *κατεργάρης* • **5.** (λαϊκ.) μεγάλης εκτάσεως αμμώδης ή βραχώδης προεξοχή τού βυθού λίγο κάτω από την επιφάνεια τού νερού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(μ)πάγκος* < ιταλ. banco (με την επίδρ. τού συνωνύμου panca) < γερμ. Bank / διαλεκτ. Pank (ίδια σημ.)].

παγκοσμιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομικής ζώνης, μιας παγκόσμιας αγοράς, όπου τα προϊόντα θα κινούνται ελεύθερα· η μετατροπή τής οικουμένης σε μια ενιαία οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επικράτεια **2.** (κατ' επέκτ.) η οικουμενική διεύρυνση κατάστασης, θεσμού, ιδέας κ.τ.ό.: *η ~ τής εκπαίδευσης / τής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. διεθνοποίηση, οικουμενικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. globalisation].

παγκοσμιοποιώ ρ. μετβ. {παγκοσμιοποιείς... | παγκοσμιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι παγκόσμιο, να ισχύει / σε παγκόσμια κλίμακα, ιδ. στο πλαίσιο τής διαδικασίας παγκοσμιοποίησης τής αγοράς: (συνήθ. μεσοπαθ.) *η πληροφόρηση έχει παγκοσμιοποιηθεί* || *το αμερικανικό πρότυπο αγοράς παγκοσμιοποιείται* || (κυρ. η μτχ. ***παγκοσμιοποιημένος***, -η, -ο): *~ αγορά / κοινωνία / πλανήτης / κουλτούρα* || *«στους διεθνείς οργανισμούς παίζεται η τύχη τής παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομίας και η τύχη ολόκληρων λαών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. globalise].

παγκόσμιος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο τον κόσμο, με κάθε έθνος, με κάθε κράτος τής Γης: *~ ασφάλεια / ειρήνη / σύρραξη / ενδιαφέρον / ακτινοβολία / αποδοχή / πρόβλημα / αγορά / εξελίξεις / ύφεση* ΣΥΝ. διεθνής, οικουμενικός (β) ***παγκόσμιος πόλεμος*** ο πόλεμος στον οποίο εμπλέκονται όλα ή σχεδόν όλα τα ισχυρά κράτη τού κόσμου· (ειδικότ.) καθένας από τους δύο μεγάλους πολέμους τού 20ού αι.: *πρώτος ~* (1914-18) || *δεύτερος ~* (1939-45) (γ) ΑΘΛ. ***παγκόσμιο ρεκόρ*** επίδοση αθλητή η οποία ξεπερνά κάθε προηγούμενη καταγεγραμμένη επίδοση στον κόσμο: *κάνω ~* || *σπάω το ~* (δ) ***παγκόσμιο χωριό*** ο κόσμος, όπως εξελίχθηκε στο τέλος τού 20ού αι. χάρη στην τεχνολογία, κυρ. στις τηλεπικοινωνίες και στη μεταφορά πληροφοριών μέσω δικτύων έτσι, ώστε να δίνει την εντύπωση ενός «χωριού», όπου οι αποστάσεις σε ό,τι αφορά την πρόσβαση σε πληροφορίες, γνώση, εικόνες, αλλά και προϊόντα και παροχή υπηρεσιών, θα έχουν εκμηδενιστεί **2.** ΦΥΣ. ***παγκόσμια έλξη*** η ιδιότητα των ουράνιων σωμάτων (πλανητών) να αναπτύσσουν αμοιβαία έλξη μεταξύ τους **3.** ΠΛΗΡΟΦ. ***Παγκόσμιος Ιστός*** (συντομ. www) το σύνολο των (ηλεκτρονικών) ιστοσελίδων που είναι τοποθετημένες στο Διαδίκτυο και προσπελάζονται μέσω των φυλλομετρητών. — **παγκόσμια / παγκοσμίως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παγ-* (< *παν-*) + *-κόσμιος* < *κόσμος*. Ο όρος *παγκόσμιο χωριό* (αγγλ. world village) πλάστηκε από τον Αμερικανό επικοινωνιολόγο Marshall McLuhan (1960). Ο όρ. *παγκόσμιος ιστός* αποδίδει τον αγγλ. Worldwide Web].

παγκοσμιότητα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παγκοσμίου, το να είναι κάτι παγκόσμιο: *η ~ τής χριστιανικής διδασκαλίας* ΣΥΝ. οικουμενικότητα.

παγκρατιστής (ο) [αρχ.] αθλητής τού παγκρατίου (βλ.λ.).

παγκράτιο (το) {παγκρατίου} μικτό αρχαιοελληνικό αγώνισμα, που συνδύαζε πάλη και πυγμαχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παγκράτιον* < *παγκρατής* «πανίσχυρος, κυρίαρχος» < *παγ-* (< *παν-*) + *-κρατής* < *κρατώ*].

πάγκρεας (το) {παγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. μεγάλος, σύνθετος αδένας που βρίσκεται πίσω από το στομάχι και εκκρίνει ένζυμα στο έντερο και ινσουλίνη στο αίμα. — **παγκρεατικός**, -ή, -ό [1843].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κρέας*].

παγκρεατίνη (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. προϊόν που λαμβάνεται από το νωπό πάγκρεας ζώων (κυρ. χοίρου) και χορηγείται για φαρμακευτική χρήση σε περιπτώσεις λοιμώξεων και παθήσεων λόγω των υδρολυτικών ενζύμων που περιέχει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancréatine].

παγκρεατίτιδα (η) [1861] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρονία ή οξεία φλεγμονή τού παγκρέατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancréatite].

παγκρήτιος, -α (λόγ. -ος), -ο [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Κρήτη ή σε όλους τους Κρήτες.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (βλ. λ. *παν-*) + *-κρήτιος* < *Κρήτη*].

παγκύπριος, -α, -ο [1886] αυτός που σχετίζεται με όλη την Κύπρο ή όλους τους Κυπρίους: *Παγκύπριο Γυμνάσιο.*
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κύπριος*].

παγκυτοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση των ερυθρών και λευκών αιμοσφαιρίων και των αιμοπεταλίων τού αίματος. Επίσης **παγκυτταροπενία**.

[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κυτο-* (< *κύτος*· για τη σύγχυση μεταξύ των λ. *κύτταρο* και *κύτος* βλ. λ. *κυτταρο-*, α' συνθ.) + *πενία*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pancytopenia].

παγόβουνο (το) [1897] **1.** τεράστια, πλωτή μάζα πάγου, η οποία έχει αποκοπεί από το άκρο παγετώνα και επιπλέει στις ανοικτές θάλασσες, κυρ. τής Ανταρκτικής και τής Γροιλανδίας: *ο Τιτανικός βυθίστηκε ύστερα από τη σύγκρουσή του με ~*· ΦΡ. ***η κορυφή τού παγόβουνου*** (i) το τμήμα τού παγόβουνου που εξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας και αντιστοιχεί στο ένα δέκατο τού συνολικού του ύψους (ii) (μτφ.) κάθε στοιχείο μιας σοβαρής υπόθεσης, το οποίο έρχεται στην επιφάνεια, σε σχέση με τα υπόλοιπα, που είναι σοβαρότερα και τα οποία δεν είναι φανερά ή γνωστά: *οι μέχρι τώρα αποκαλύψεις για το σκάνδαλο δεν είναι παρά μόνο ~* **2.** (μτφ.) ο ψυχρός άνθρωπος, που δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του ΣΥΝ. παγοκολόνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iceberg (πβ. φρ. the tip of the iceberg «η κορυφή τού παγόβουνου»)].

παγόδα (η) [1866] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ναός ή ιερό κτήριο τής Άπω Ανατολής, συνήθ. πυργοειδούς κατασκευής με πολλούς ορόφους, των οποίων οι στέγες έχουν προεξοχές με χαρακτηριστικά γυρίσματα προς τα πάνω **2.** (συνεκδ.) μικρό μεταλλικό ή πορσελάνινο ειδώλιο, που λατρεύεται στους βουδιστικούς ναούς • **3.** χρυσό ινδικό νόμισμα • **4.** ξύλινο γυναικείο πέδιλο **5.** μανίκι γυναικείας ρόμπας, που φαρδαίνει από το ύψος τού αγκώνα και κάτω.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. pagoda < χίντι pagoda < πρακριτ. bhagodi < σανσκρ. bhagavatī «ιερός, ευλογημένος, άγιος»].

παγοδρομία (η) [1871] {παγοδρομιών} **1.** η κίνηση, η ολίσθηση πάνω σε πάγο με παγοπέδιλα ΣΥΝ. πατινάζ **2.** αγώνας με παγοπέδιλα: *νίκησε στις ~* ΣΥΝ. πατινάζ. — **παγοδρομικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eislaufen].

παγοδρόμιο (το) [1887] {παγοδρομί-ου | -ων} **1.** αθλητική εγκατάσταση με ειδικά διαμορφωμένη και συντηρούμενη πίστα, που έχει λεία παγωμένη επιφάνεια για παγοδρομίες **2.** φυσικός χώρος κατάλληλος για παγοδρομίες (στις βόρειες χώρες), η παγωμένη, λεία επιφάνεια αβαθούς λίμνης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eisbahn].

παγοδρόμος (ο/η) [1887] αθλητής που μετέχει σε παγοδρομίες ΣΥΝ. πατινέρ. — **παγοδρομώ** ρ. [1864] {-είς...}.

παγοθήκη (η) [1862] {παγοθηκών} θήκη μέσα στην οποία βάζει κανείς νερό, για να γίνει πάγος (κυρ. για να σχηματιστούν παγάκια).

παγοθραύστης (ο) {παγοθραυστών} **1.** όργανο που τοποθετείται στην πλώρη παγοθραυστικού για τη θραύση των πάγων και τη διάνοιξη οδών ναυσιπλοΐας στις παγωμένες θάλασσες **2.** (συνεκδ.) το παγοθραυστικό.

παγοθραυστικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη θραύση των πάγων, που σπάει τους πάγους: *~ εξοπλισμός / μηχανή* **2.** ***παγοθραυστικό*** (το) πλοίο κατασκευασμένο ειδικά για τον θρυμματισμό των πάγων στις βόρειες θάλασσες και τη διάνοιξη και συντήρηση περασμάτων για τη ναυσιπλοΐα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice-breaker].

παγοκολόνα (η) {παγοκολονών} **1.** τεμάχιο πάγου ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου σχήματος (κυρ. για τη συντήρηση τροφίμων κατ' οίκον πριν από τη διάδοση των ηλεκτρικών ψυγείων) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ψυχρά, χωρίς να εκδηλώνει συναισθήματα ΣΥΝ. παγόβουνο.

παγοκόφτης κ. (λόγ.) **παγοκόπτης** (ο) {παγοκοφτών} εργαλείο ή μηχάνημα για τον τεμαχισμό τού πάγου σε μικρά κομμάτια.

παγοκρύσταλλος (ο) {παγοκρυστάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** κρύσταλλος που έχει σχηματιστεί κατά την πήξη τού νερού **2.** κάθε κρυσταλλική μικροσκοπικών διαστάσεων μορφή πάγου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice crystal].

παγοκύστη (η) {-ης κ. -ύστεως | -ύστεις, -ύστεων} **1.** ο ελαστικός σάκος που γεμίζει με πάγο και χρησιμοποιείται σε διάφορες παθολογικές καταστάσεις, λ.χ. κεφαλαλγίες, περιπτώσεις διάσεισης κ.λπ., για να ελαττώσει την αίσθηση τού πόνου, τής ζάλης κ.λπ. **2.** η παγοθήκη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice bag].

παγοκυψέλη (η) {παγοκυψελών} καθεμία από τις κυψέλες στις οποίες είναι χωρισμένη μια μικρή σακούλα μιας χρήσεως, οι οποίες επικοινωνούν μεταξύ τους, γεμίζουν με νερό από στενό στόμιο, το οποίο δένεται κόμπο σφιχτά, και στη συνέχεια καταψύχονται, ώστε να σχηματιστούν παγάκια.

παγόνι (το) → παγώνι

παγοπέδιλο (το) [1871] {παγοπεδίλ-ου | -ων} υπόδημα ειδικού τύπου, εφοδιασμένο με μεταλλική λεπίδα, με την οποία γλιστρά στον πάγο, κατάλληλο για παγοδρομίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. patin à glace].

παγόπληκτος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει δεχτεί την καταστροφική επίδραση τού παγετού, (γενικότ.) τής επικράτησης χαμηλών θερμοκρασιών: *~ καλλιέργειες*.

παγοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση νοσηρών οργανικών συμπτωμάτων λόγω τού ψύχους ή τής εκτεταμένης έκθεσης στον πάγο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πάγος* + *-πληξία* < *πλήττω*].

παγόπλοιο (το) {παγοπλοί-ου | -ων} έλκηθρο με πανιά, που κινείται με τη δύναμη τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iceboat].

παγοποιία (η) [1898] {παγοποιιών} **1.** η βιομηχανική παραγωγή τεχνητού πάγου **2.** η βιομηχανία παραγωγής πάγου με τεχνικά μέσα. — **παγοποιείο** (το) [1833], **παγοποιός** (ο) [1880], **παγοποιητικός**, -ή, -ό, **παγοποιώ** ρ. {-είς...}.

παγοπωλείο (το) [1896] (παλαιότ.) το κατάστημα πώλησης πάγου.

παγοπώλης (ο) {παγοπωλών} (παλαιότ.) ο έμπορος ή πωλητής πάγου (συνήθ. για τα ψυγεία που λειτουργούσαν με παγοκολόνες).

πάγος (ο) **1.** η στερεά μορφή τού νερού ύστερα από την ψύξη του (σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου): *το ψυγείο χρειάζεται απόψυξη, γιατί μαζεύει ~* ‖ *ξηρός ~* (ψυκτικό μέσο) ‖ *τράπεζα πάγου* (τεράστια, επιπλέουσα μάζα πάγου προσκολλημένη στην ξηρά, προέκταση παγετώνα) **2.** η παγωμένη επιφάνεια υδάτινου όγκου: *ο πατινέρ γλιστρούσε με χάρη στον ~* ‖ *χορός στον ~* (αγώνισμα καλλιτεχνικού πατινάζ) **3.** μάζα πάγου: *βάζω το κρέας στον ~, για να διατηρηθεί* ‖ *ουίσκι με ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σπάω τον πάγο*** ξεπερνώ την αρχική αμηχανία ή τυπικότητα, δημιουργώ ατμόσφαιρα άνεσης και οικειότητας: *στην αρχή είπε δυο-τρία αστεία, για να σπάσει τον πάγο* (β) ***βάζω (κάποιον) στον πάγο*** αφήνω σκόπιμα σε αχρηστία, στερώ από (κάποιον) τη δυνατότητα δράσεως: *το νέο καθεστώς έβαλε τους αντιπάλους του στον πάγο* (γ) (αργκό) ***βάζω (σε κάποιον) πάγο*** επιπλήττω: *ο προϊστάμενος του 'βαλε πάγο, γιατί έρχεται συνεχώς στη δουλειά καθυστερημένος* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε γίνεται αισθητό ως εξαιρετικά κρύο ή προκαλεί ψύξη: *η θάλασσα είναι ~, μη διανοηθείς να βουτήξεις!* ΣΥΝ. (για νερό) μπούζι **5.** ο παγετός, η επικράτηση χαμηλών θερμοκρασιών, το έντονο ψύχος: *ο ~ κατέστρεψε τη σοδειά* ΣΥΝ. παγωνιά **6.** (μτφ. για πρόσ.) ο ψυχρός άνθρωπος, ο τυπικά ή ελάχιστα εγκάρδιος, φιλικός: *~ σκέτος αυτή η γυναίκα, ούτε ίχνος αυθορμητισμού δεν έχει!* ΣΥΝ. παγόβουνο, παγοκολόνα • **7. Άρειος Πάγος** βλ.λ. — (υποκ.) **παγάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθετί στερεωμένο, σκληρό, βράχος» (πβ. κ. *Ἄρειος Πάγος*), συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *πāγ-* (ρ. *πήγ-νυ-μι*) < I.E. *pāg- / *pāk- «σταθεροποιώ, στερεώνω», πβ. λατ. pan-g-o «πήζω, στερεώνω», pag-ina «σελίδα» (> ισπ. página), pactum «συνθήκη» (δηλ. «εδραιωμένη συμφωνία»), pax «ειρήνη» (> γαλλ. paix, ισπ. paz), αρχ. γερμ. fāhan «παγιδεύω, συλλαμβάνω» (< *fa-n-h-an), γερμ. fangen κ.ά. Ομόρρ. *παγ-ίς (-ίδα), παγ-ερός, παγ-ετός, πάσσαλος* (< **πάκ-jαλος*), *πηκ-τός, πάχνη* (< *pák-snā), *ἅ-παξ* (βλ.λ.), *πάγ-ιος* κ.ά. Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *σπάω τον πάγο* (< γαλλ. briser la glace)].

παγούρι (το) {παγουρ-ιού | -ιών} φορητό δοχείο νερού, κυρ. για εκδρομείς, στρατιώτες, πεζοπόρους κ.λπ. ΣΥΝ. φλασκί. — (υποκ.) **παγουράκι** (το), (μεγεθ.) **παγούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγούριον*, υποκ. τού αρχ. *πάγουρος* «κάβουρας» (< *πάγος* + *οὐρά*, δηλ. «αυτός που έχει σκληρή ουρά»), πιθ. από το αρχικό σχήμα τού δοχείου].

πάγουρος (ο) **1.** (λαϊκ.) ο κάβουρας **2.** ΖΩΟΛ. είδος δεκάποδων καρκινοειδών τής θάλασσας, που εγκαθίστανται και ζουν μέσα σε άδεια όστρακα μαλακίων. Επίσης **πάγουρας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *παγούρι*].

παγχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συνδυαστική εξέταση των γλωσσικών φαινομένων τόσο σε διαχρονική όσο και σε συγχρονική διάσταση. — **παγχρονικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός*.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-χρονία* < *χρόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panchronie].

πάγω κ. **πάω** ρ. → πηγαίνω

πάγωμα (το) [μεσν.] {παγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στερεοποίηση υγρού ή ρευστού σε θερμοκρασίες κάτω των 0°C: *το ~ τού νερού* ΑΝΤ. ξεπάγωμα **2.** η μείωση τής θερμοκρασίας ενός σώματος πέρα από τα φυσιολογικά επίπεδα, η ψύξη του: *το ~ τού κρέατος στο ψυγείο για τη συντήρησή του* ‖ *το ~ των άκρων μπορεί να έχει παθολογικά αίτια* ΑΝΤ. ζέσταμα, θέρμανση **3.** (για κινούμενη εικόνα) η ακινητοποίησή: *το καινούργιο βίντεο έχει τέλειο ~ τής εικόνας* ΣΥΝ. παύση· (μτφ.) **4.** η πρόκληση ψυχρότητας ή εντονότατης αμηχανίας μεταξύ ανθρώπων: *το ~ τής κοινής γνώμης από τις αποκαλύψεις* **5.** (μτφ.) η προσωρινή διακοπή, η αναστολή διαδικασίας, προδιαγεγραμμένης εξέλιξης: *το ~ των διαπραγματεύσεων / των προσλήψεων / τής έρευνας* ‖ *οι δύο χώρες συμφώνησαν το ~ των εξοπλισμών* ΑΝΤ. επιτάχυνση **6.** η σταθεροποίηση, η καθήλωση σε συγκεκριμένα επίπεδα χωρίς μεταβολές: *~ των ημερομισθίων / των πιστώσεων / των δανείων / των τιμών / των ενοικίων / των δαπανών* ΑΝΤ. αύξηση **7.** η δέσμευση (τραπεζικών καταθέσεων).

παγωμάρα (η) {χωρ. πληθ.} η αίσθηση έντονης αμηχανίας που προκαλείται από ένα απροσδόκητα δυσάρεστο γεγονός: *τα πρώτα εκλογικά αποτελέσματα προκάλεσαν ~ στους οπαδούς τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < *πάγωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *τρομ-άρα*].

παγωμένος, -η, -ο → παγώνω

Παγώνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *παγώνι*].

παγώνι (το) {παγων-ιού | -ιών} ορνιθόμορφο πτηνό, το αρσενικό τού οποίου φημίζεται για τη μεγάλη, φανταχτερή ουρά του, που τα φτερά της έχουν πλούσιο ιριδίζοντα χρωματισμό, κυκλικά μοτίβα (μάτια) και ανοίγουν σαν βεντάλια προς εντυπωσιασμό τού θηλυκού ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) ταώς· ΦΡ. ***φουσκώνω σαν (το) παγώνι*** περπατώ ή στήνομαι με έπαρση: *μια καλή κουβέντα να του πεις κι αμέσως φουσκώνει σαν το παγώνι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παώνιον* (με ανάπτυξη ενδοφωνηεντικού *-γ-* χάριν ευφωνίας), υποκ. τού μτγν. *πάων* < λατ. pavo, βλ. κ. *ταώς*].

παγωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο κρύος καιρός: *το βράδυ έχει ~, ντύσου χοντρά!* ‖ *η ~ κατέστρεψε τις καλλιέργειες* ΣΥΝ. κρύο, ψύχος.

παγωνιέρα (η) {δύσχρ. παγωνιερών} **1.** μικρών διαστάσεων ψυγείο πάγου, είδος μονωμένου κιβωτίου με ειδικό τμήμα για την τοποθέτηση πάγου, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση ή την ψύξη ποτών και τροφίμων **2.** ειδικά διαμορφωμένη θήκη για την τοποθέτηση τού νερού σε ομοιόμορφα, ξεχωριστά κομμάτια· θήκη για τα παγάκια.
[ΕΤΥΜ. < *παγώνω* + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. glacière].

παγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάγω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** στερεοποιώ (υγρό ή ρευστό) εκθέτοντάς το σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου ΣΥΝ. καταψύχω **2.** προκαλώ την κατακόρυφη πτώση τής θερμοκρασίας (κάποιου): *ο βοριάς πάγωνε τα πάντα στο πέρασμά του* || *να παγώσετε τη σαμπάνια πριν από το σερβίρισμα* || *τα τζάμια ήταν παγωμένα από τον πρωινό παγετό·* (μτφ.) **3.** προκαλώ (σε κάποιον) έντονη αμηχανία ή δυσάρεστο συναίσθημα (φόβο, δυσαρέσκεια κ.λπ.), ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει: *το σκοτεινό του βλέμμα σε πάγωνε αμέσως* **4.** σταματώ ή αναστέλλω (την εξέλιξη διαδικασίας): *η κυβέρνηση αποφάσισε να παγώσει τους διορισμούς μέχρι τις εκλογές* || *έχουν παγώσει όλες τις διαπραγματεύσεις* **5.** καθηλώνω, διατηρώ σε σταθερά επίπεδα, εμποδίζοντας μεταβολές, αυξήσεις: *λόγω τής λιτότητας έχουν παγώσει τους μισθούς και τις συντάξεις* || *δάνεια με παγωμένες πιστώσεις* **6.** δεσμεύω (τραπεζικές καταθέσεις για καθορισμένο χρονικό διάστημα): *με τα ομόλογα παγώνεις τα λεφτά σου για έναν χρόνο τουλάχιστον* ♦ (αμετβ.) **7.** (για υγρά ή ρευστά) στερεοποιούμαι (σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου): *το νερό παγώνει στους 0° Κελσίου* || *η τούρτα πρέπει πρώτα να παγώσει και μετά να κοπεί* || *η λίμνη πάγωσε από το κρύο* || *Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός* **8.** γίνομαι κρύος, κρυώνω: *πάγωσαν τα χέρια μου από το κρύο* || *πίνει πάντα παγωμένη τη μπίρα του* **9.** αισθάνομαι έντονο κρύο: *θα παγώσεις, αν κάνεις μπάνιο με τόσο κρύο νερό* || (μτφ.) *παγώσαμε!* (ειρωνικά για αστείο που κρίνεται «κρύο»)· (μτφ.) **10.** αδυνατώ να αντιδράσω από αμηχανία ή έντονη αρνητική φόρτιση (φόβο, απογοήτευση κ.λπ.): *πάγωσε μπροστά στο φρικτό θέαμα* || *είχε παγώσει το αίμα του* (είχε τρομοκρατηθεί) || *το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη του* ΣΥΝ. παραλύω, μουδιάζω **11.** καθηλώνομαι, σταθεροποιούμαι σε συγκεκριμένα επίπεδα: *οι μισθοί παγώνουν επί δύο τουλάχιστον έτη στο πλαίσιο τού σταθεροποιητικού προγράμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα, εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *παγῶ (-όω)* < αρχ. *πάγος*].

παγωτατζής (ο) {παγωτατζήδες} ο υπαίθριος πωλητής παγωτών.
[ΕΤΥΜ. < *παγωτό* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *χωρατ-ατζής*].

παγωτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} συσκευή για την παρασκευή παγωτού.
[ΕΤΥΜ. < *παγωτό* + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ.)].

παγωτό (το) παγωμένο γλύκυσμα που παρασκευάζεται από κρέμα ή γάλα, ζάχαρη, αρωματικές ουσίες, χημικά πρόσθετα (όπως ζελατίνη, που βελτιώνουν την υφή τού προϊόντος) και (συχνά) αβγά: ~ *βανίλια / σοκολάτα / φράουλα / ανάμικτο* (με περισσότερες από μία γεύσεις) || ~ *ξυλάκι / οικογενειακό* (σε οικογενειακή, μεγάλη συσκευασία) / *πύραυλος / χωνάκι.* — (υποκ.) **παγωτάκι** (το), **παγωτίνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πάγος* + παραγ. επίθημα *-ωτό*, πβ. *ζαχαρ-ωτό, αμυγδαλ-ωτό*, μεταφρ. δάνειο από ιταλ. gelato].

Πάδοβα (η) πόλη τής ΒΑ. Ιταλίας. Επίσης (παλαιότ.) **Πάδουα**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Padova / Padua < λατ. Patavium < κελτ. padi «πεύκα», καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση].

Πάδος (ο) ποταμός τής Β. Ιταλίας που πηγάζει από τις Άλπεις και εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Padus (> ιταλ. Po) < κελτ. padi «πεύκα», καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση].

Π.Α.Ε. (η) **1.** Πανελλήνια Αθλητική Ένωση **2.** Ποδοσφαιρική Ανώνυμος Εταιρεία.

παέλια (η) (προφέρεται κ. *παέγια*) ρύζι μαγειρεμένο συνήθ. με θαλασσινά και αρωματισμένο με σαφράν.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. paella < λατ. patella «πιατάκι, λεκανάκι», υποκ. τού patera «πιάτο, φιάλη»].

παζάρεμα (το) {παζαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να παζαρεύει κανείς (κάτι) **2.** (μτφ.-μειωτ.) οι (συνήθ. παρασκηνιακές) διαπραγματεύσεις: *άρχισαν τα ~ μεταξύ των κομμάτων για τη συμφωνία σε υποψήφιο κοινής αποδοχής* || (και για αθέμιτη συναλλαγή): *άρχισαν το ~ για εθνικές υποχωρήσεις.*

παζαρευτής (ο) (λαϊκ.) αυτός που θέλει να παζαρεύει στις αγορές· που είναι καλός στο παζάρεμα.

παζαρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {παζάρεψα} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** διαπραγματεύομαι (κατά την αγορά αντικειμένου) με σκοπό όσο το δυνατόν ευνοϊκότερη τιμή: *το παζάρευε καιρό το διαμέρισμα, αλλά τελικά δεν τα βρήκε με τον ιδιοκτήτη* ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι **2.** (μτφ.-μειωτ.) προβαίνω σε ηθικά απαράδεκτη συναλλαγή, διαπραγματεύομαι κάτι μη διαπραγματεύσιμο: *δεν επιτρέπεται μια κυβέρνηση να παζαρεύει τα εθνικά μας δίκαια* ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω παζάρι, διαπραγματεύομαι με παζάρεμα: *δεν ξέρει να παζαρεύει και θα τον πιάσουν κορόιδο.*

παζαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που πωλείται στο παζάρι, στη λαϊκή αγορά· (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ευτελή ποιότητα ΣΥΝ. πανηγυριώτικος. Επίσης **παζαριάτικος**, -η, -ο.

παζάρι (το) {παζαρ-ιού | -ιών} **1.** η δημόσια συγκέντρωση εμπόρων, κυρ. μικροπωλητών, σε συγκεκριμένο χώρο για την πώληση των προϊόντων τους (κυρ. σε χώρες τής Ανατολής): *στο ~ βρίσκεις πολλές ευκαιρίες* ΣΥΝ. λαϊκή αγορά **2.** η αγορά που οργανώνεται κατά τη διάρκεια τοπικού εορτασμού, πανηγυριού: *στο ~ έρχονται να ψωνίσουν απ' όλα τα γύρω χωριά* **3.** (συνεκδ.) ο καθιερωμένος δημόσιος χώρος για αγοραπωλησίες όπως οι παραπάνω, η δημόσια αγορά: *πέρασε κι απ' το ~, να χαζέψει τον κόσμο·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τι θέλει / γυρεύει η αλεπού στο παζάρι*** βλ. λ. *αλεπού* (β) ***κίνησε ο Εβραίος να πάει στο παζάρι κι ήταν(ε) (ημέρα) Σάββατο*** βλ. λ. *Σάββατο* **4.** το παζάρεμα: *είναι έμπειρος στις πωλήσεις και δεν τον πιάνεις στο ~* || (κ. στον πληθ.) *άρχισε τα ~ γι' αυτό το παλιό γραφείο, αλλά ο παλαιοπώλης δεν ήθελε να το πουλήσει* || *δεν κάνω παζάρια* (δεν παζαρεύω) || (κ. μτφ.) *παζάρια με τη συνείδησή μου εγώ δεν κάνω* (δεν κάνω υποχωρήσεις και συμβιβασμούς).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παζάριον* < τουρκ. pazar < περσ. bāzār «αγορά»].

παζαριώτης {μεσν.} κ. **παζαρίτης** (ο) {παζαριωτών} **1.** μικροπωλητής που μετέχει σε παζάρι ΣΥΝ. έμπορος **2.** (με κεφ.) (επί Τουρκοκρατίας) ο κάτοικος τής Αθήνας.

παζλ (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι που αποτελείται από χάρτινα ή ξύλινα κομμάτια, τα οποία πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους, ώστε να σχηματίσουν μια εικόνα· (μτφ.) **2.** σύνολο στοιχείων τα οποία συνδυαζόμενα οδηγούν σε συμπεράσματα και ολοκληρώνουν την εικόνα που έχουμε για μια κατάσταση κ.λπ.: *τώρα που τα κομμάτια τού παζλ μπαίνουν σιγά-σιγά στη θέση τους, αρχίζω να καταλαβαίνω τι πραγματικά συνέβη* **3.** οτιδήποτε φαίνεται δυσερμήνευτο, αλλά προσπαθούμε να το αναπαραστήσουμε συνολικά με τη σύνθεση των λεπτομερειών του: *η αστυνομία συνθέτει τώρα τα κομμάτια τού παζλ αυτής τής υπόθεσης.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. puzzle, αγν. ετύμου].

παθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαθα} ♦ (μετβ.) **1.** υφίσταμαι, μου συμβαίνει (βλάβη, αρνητική εξέλιξη κ.λπ.): ~ *ατύχημα / ζημιά / καταστροφή / σοκ / μεγάλο κάζο / συμφορά / κακό* || *βγήκαν όλοι σώοι, χωρίς να πάθουν το παραμικρό* || *από λίγο κρασάκι δεν έπαθε κανείς τίποτα* || *αυτά παθαίνει κανείς, όταν δεν προσέχει!* || (και για τρόφιμα, μηχανές κ.λπ.) *το τυρί δεν παθαίνει τίποτε, αν το βάλεις στο ψυγείο* (δεν χαλάει) || *το αυτοκίνητο έπαθε βλάβη* || *κάτι παθαίνει ώρες-ώρες η τηλεόραση και χάνεται η εικόνα·* ΦΡ. (α) ***καλά να (τα) πάθεις!*** (μεσν. φρ.) (ως χαιρέκακο σχόλιο) για την έκφραση τής ικανοποίησης από κάτι δυσάρεστο που συνέβη σε κάποιον, επειδή έτσι τιμωρείται: *σου 'λεγα να φορέσεις κάτι ζεστό να μην κρυώσεις και δεν μ' άκουσες· τώρα αρρώστησες, ~!* (β) ***τι έπαθες(;)*** τι σου συμβαίνει, τι σε απασχολεί: ~ *και είσαι στενοχωρημένος;* || ~ *και γελάς;* ΣΥΝ. τι τρέχει; (γ) ***την παθαίνω*** (μεσν. φρ.) υφίσταμαι ατυχία, πέφτω θύμα απάτης, δόλου κ.λπ.: *πρόσεχε μην την ξαναπάθεις!* || *την πάθαμε όλοι με τις ψεύτικες υποσχέσεις του για μεγάλα κέρδη* || *την πάθαμε σαν αγράμματοι* (μας κορόιδεψαν) ΣΥΝ. την πατάω (δ) ***θα δεις τι θα πάθεις!*** ως απειλή ότι κάποιος θα τιμωρηθεί γι' αυτό που κάνει: *όταν έρθει ο πατέρας σου, ~!* || *αν ξαναπείς βρομόλογα, ~!* (ε) ***βρε τι πάθαμε! / βρε τι έχουμε πάθει*** ως σχόλιο που δηλώνει ήπια ενόχληση ή αγανάκτηση από καταστάσεις που μας φαίνονται παράλογες, ευτράπελες, περίεργες ή στις οποίες δοκιμάζονται τα νεύρα μας: *Βρε τι έχουμε πάθει μ' αυτό τον άνθρωπο! Δεν τολμάς να του πεις ένα αστείο κι αμέσως αρπάζεται!* || *Βρε τι πάθαμε! Θα σταματήσεις επιτέλους να κλαις και να μου πεις τι σου συνέβη;* (στ) ***παθαίνω πλάκα*** βλ. λ. *πλάκα* ♦ (αμετβ.) **2.** υφίσταμαι κάτι αρνητικό: *αν δεν πάθεις, δεν θα μάθεις!* **3.** αποκτώ πρόβλημα (κυρ. υγείας): *θα πάθουν τα μάτια σου μ' αυτό το φως* || *έπαθε η υγεία του σ' αυτό το υπόγειο·* ΦΡ. ***είδα κι έπαθα*** κατέβαλα πολύ μεγάλη προσπάθεια, απηύδησα: ~ *να φτάσω στη δουλειά μ' αυτό το μποτιλιάρισμα* || ~ *να λύσω την άσκηση / να καταλάβω τις ασυναρτησίες του* **4.** βιώνω έντονο πάθος: ~ *για σένα!* || ~ *όταν ακούω αυτό το τραγούδι* ΣΥΝ. αναστατώνομαι **5.** (αργκό) εκπλήσσομαι, χάνω τα λογικά μου: *Έπαθα! Δεν περίμενα ν' ακούσω τέτοιο πράγμα!* || *μόλις άνοιξε την πόρτα και με είδε εκεί, έπαθε!* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, (οικ.) μένω **6.** (μεσοπαθ. **παθαίνομαι**) (οικ.) απορροφώμαι πλήρως, κυριεύομαι από πάθος: *παθαίνεται με τα ποδοσφαιρικά κι όλο τσακώνεται* || *παθαίνεται με οτιδήποτε καταπιάνεται* ΣΥΝ. παθιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., από τον αόρ. β' *ἔπαθον* τού αρχ. *πάσχω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔμαθον – μανθάνω* - *μαθαίνω, ἔτυχον – τυγχάνω – τυχαίνω.* Διαφορετικό το μτγν. *παθαίνω* «εμποτίζω με πάθος» (< *πάθος*)].

-πάθεια λεξικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** πάθηση: *νεφροπάθεια, καρδιο-πάθεια* **2.** πάθος ή έντονη τάση για κάτι: *ωραιο-πάθεια, μυστικο-πάθεια, ηττο-πάθεια* **3.** την ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντι σε κάτι/κάποιον: *συμ-πάθεια, αντι-πάθεια* **4.** τον βαθμό τής ψυχικής διάθεσης κάποιου απέναντι σε κάτι/κάποιον: *μετριο-πάθεια, εμ-πάθεια* **5.** τον βαθμό στον οποίο είναι δυνατόν κάποιος να υποστεί βλάβη: *ευ-πάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. παθ- τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) και αρχικώς προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος τού πάθους, τής ψυχικής ορμής (λ.χ. *ἀντι-πάθεια, μετριο-πάθεια, ἡδυ-πάθεια*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -pathia / -pathie / -pathy επανήλθε στην Ελληνική, δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών (λ.χ. γαλλ. cardio-pathie, αγγλ. osteo-pathy κ.ά.)].

πάθημα (το) [αρχ.] {παθήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δυσάρεστο συμβαίνει σε (κάποιον), η αρνητική εμπειρία: *τα ~ τής Ελλάδας από τον Εμφύλιο* || *το τελευταίο τους ~ φαίνεται πως τους συνέτισε λίγο·* ΦΡ. (παροιμ.) ***το πάθημα (γίνεται) μάθημα*** βλ. λ. *μάθημα.* — (υποκ.) **παθηματάκι** (το).

-παθής, -ής, -ές λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει πληγεί από κάτι: *σεισμο-παθής, πλημμυρο-παθής* **2.** τον βαθμό στον οποίο κάποιος μπορεί να υποστεί βλάβη: *ευ-παθής* **3.** ότι κάποιος έχει ορισμένη πάθηση: *καρδιο-παθής, νεφρο-παθής, ψυχο-παθής* **4.** ότι κάποιος έχει πάθος με κάτι ή έντονη τάση για κάτι: *ωραιο-παθής, εγω-παθής, μυστικο-παθής, ηττο-παθής* **5.** ότι κάποιος προκαλεί ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντί του: *συμ-παθής, αντι-παθής* **6.** ότι κάποιος έχει ορισμένου βαθμού ψυχική διάθεση απέναντι σε κάτι/κάποιον: *μετριο-παθής, εμ-παθής, περι-παθής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. παθ- τού ρ. *πάσχω* (παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) και αρχικώς προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος τής ψυχικής ορμής που χαρακτηρίζουν κάποιον (λ.χ. *ἀντι-παθής, μετριο-παθής, ἡδυ-παθής*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -pathe επανήλθε στην Ελληνική δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών

(λ.χ. cardio-pathe, osteo-pathe κ.ά.)].
πάθηση (η) [αρχ.] {-η κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μη φυσιολογική ή προσωρινά διαταραγμένη κατάσταση τού οργανισμού ή οργάνου του: ~ *των νεφρών* / *τής καρδιάς* / *τού εγκεφάλου* / *των ματιών* || *χρόνια* / *οξεία* ~ ΣΥΝ. νόσος, ασθένεια, αρρώστια.
παθητικό (το) **1.** ο λογαριασμός που εμφανίζει έλλειμμα ή είναι ζημιογόνος: *το ~ τής επιχείρησης ανέρχεται σε 5 δις* || *η επιχείρηση εμφανίζει ~* ΑΝΤ. ενεργητικό **2.** το σύνολο των οικονομικών υποχρεώσεων εταιρείας ή μεμονωμένου ατόμου: ~ *βραχυπρόθεσμο* (υποχρεώσεις που λήγουν σε λιγότερο από έναν χρόνο) || ~ *μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο* (που λήγουν μετά από έναν χρόνο) || ~ *εικονικό* (για ανύπαρκτες υποχρεώσεις) || ~ *ληξιπρόθεσμο* (υποχρεώσεις απαιτητές από τους δικαιούχους) || ~ *πραγματικό* (υποχρεώσεις προς τρίτους) ΑΝΤ. ενεργητικό **3.** (μτφ.) οτιδήποτε υπάρχει εις βάρος κάποιου: *η ομάδα έχει μέχρι στιγμής 15 γκολ στο ~ της* || *ως υπουργός έχει στο ~ του δύο αποτυχημένες μεταρρυθμίσεις.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passif].
παθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία ενεργητικότητας, που δεν ανταποκρίνεται, δεν αντιδρά: *η δημοκρατία δεν πραγματώνεται με την ~ υποταγή στην εξουσία, αλλά με τον συνεχή έλεγχό της* || ~ *στάση* / *συμπεριφορά* / *αποδοχή* || *ο τηλεθεατής είναι ~ δέκτης μηνυμάτων* ΑΝΤ. ενεργητικός· ΦΡ. (α) ***παθητική αντίσταση / διαμαρτυρία*** η αντίθεση (π.χ. σε κυβέρνηση, κυβερνητική απόφαση ή νόμο) που εκδηλώνεται με την άρνηση συμμορφώσεως και συνεργασίας ή με άλλες ειρηνικές μεθόδους, χωρίς τη χρήση βίας: *η καθιστική διαμαρτυρία και η απεργία πείνας αποτελούν μορφές παθητικής αντίστασης* (β) ***παθητικό κάπνισμα*** (συνήθ. σε κλειστό χώρο) η εισπνοή από κάποιον που δεν καπνίζει τού καπνού από τσιγάρο, πούρο ή πίπα άλλου (*παθητικός καπνιστής*) (γ) ***παθητική ασφάλεια*** η ασφάλεια στην οδήγηση αυτοκινήτου, που εξασφαλίζεται από την ενισχυμένη κατασκευή του για τη μείωση των συνεπειών σε περίπτωση σύγκρουσης ΑΝΤ. ενεργητική ασφάλεια (δ) ***παθητικός ομοφυλόφιλος*** ο ομοφυλόφιλος άνδρας που κατά τη σεξουαλική πράξη αναλαμβάνει τον ρόλο τού θηλυκού (ε) ***παθητικό αδυνάτισμα*** το αδυνάτισμα που επιτυγχάνεται με ειδικές θεραπείες και δίαιτες, χωρίς σωματική άσκηση (στ) ***παθητική απεργία*** η λευκή απεργία (βλ. λ. *λευκός*) (ζ) ***παθητική τετραδιεύθυνση*** η ταυτόχρονη στροφή και των τεσσάρων τροχών, ώστε να γίνεται πιο εύκολο το παρκάρισμα **2.** αυτός που εκφράζει έντονα συναισθήματα, κυρ. ερωτικά, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: ~ *ματιά* / *μουσική* / *φωνή* / *τραγούδι* / *αγκάλιασμα* || (με κεφ.) *η ~ Συμφωνία τού Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ. παθιάρικος, παθιασμένος **3.** ***παθητικό*** (το) βλ.λ. • **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παθητική φωνή*** η κατηγορία ρηματικών τύπων που έχουν στο πρώτο ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα την κατάληξη *-μαι*, π.χ. *εργάζομαι, κοιμάμαι, χτυπιέμαι* (β) ***παθητική διάθεση*** η κατηγορία ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια την οποία δέχεται το υποκείμενο, κανονικά με μεταβατικά ρήματα ενεργητικής διάθεσης, π.χ. ο τύπος *«ταχυδρομήθηκε»* στην πρόταση *«το γράμμα ταχυδρομήθηκε από την υπάλληλο»* (πβ. λ. *ενεργητική διάθεση*, λ. *ενεργητικός – μέση διάθεση*, λ. *μέσος – ουδέτερη διάθεση*, λ. *ουδέτερος*)· η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται, κατά κανόνα, από τον ομιλητή, όταν ενδιαφέρεται να εξειδικεύσει ή να προβάλει στον λόγο του τον αποδέκτη (το αντικείμενο) και όχι τον δράστη (το υποκείμενο) τής ενέργειας τού ρήματος (γ) αυτός που σχετίζεται με: (i) την παθητική φωνή: ~ *κλίση* (ii) την παθητική διάθεση: ~ *σύνταξη* / *ρήμα*. — **παθητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **παθητικότητα** (η) [1821].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παθητός* < *πάθος*, κατά τα ρηματικά επίθ. σε *-τός*. Αρχική σημ. τής λ. ήταν «γεμάτος πάθος, συναισθηματική ορμή», με αποτέλεσμα να δηλώσει (στον Αριστοτέλη) και αυτόν που δεν ανθίσταται στα πάθη, ως εκ τούτου τον μη ενεργητικό, τον αδρανή. Ο γραμμ. όρ. είναι μτγν., ενώ η σημ. 3 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passif, καθώς και ορισμένες φρ., λ.χ. *παθητική αντίσταση* (< αγγλ. passive resistance), *παθητικό κάπνισμα* (< αγγλ. passive smoking) κ.ά.].
παθιάζω ρ. μετβ. {παθιάσ-τηκα, -μένος} κάνω κάποιον να ενεργεί με πάθος, με μεγάλο ζήλο και ορμή: *θέλουν να παθιάσουν τους οπαδούς τους εν όψει των εκλογών* ΣΥΝ. φανατίζω· (κυρ. μεσοπαθ. ***παθιάζομαι***) δίνομαι, αφοσιώνομαι σε κάτι με πάθος, ψυχή τε και σώματι: *παθιάζεται με ό,τι καταπιαστεί* || *είναι παθιασμένος με την επιστήμη του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάθος*].
παθιάρης, -α, -ικο {παθιάρηδες} (εκφραστ.) αυτός που είναι παθιασμένος, που αποπνέει ή διακατέχεται από πάθος: ~ *γυναίκα* / *φωνή* ΣΥΝ. λάγνος, παθιάρικος.
[ΕΤΥΜ. < *πάθος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αγαθ-ιάρης*].
παθιάρικος, -η, -ο (εκφραστ.) γεμάτος πάθος: ~ *αγκάλιασμα* / *τραγούδι* / *χορός* / *χάδι* ΣΥΝ. παθιασμένος, λάγνος. — **παθιάρικα** επίρρ.
παθογένεια (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη των αιτίων και των μηχανισμών τής πρόκλησης και ανάπτυξης των διαφόρων νοσημάτων. Επίσης **παθογένεση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogénie].
παθογενής, -ής, -ές [1891] {παθογεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} παθογόνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πάθος* + *-γενής*, θ. γεν- τού αρχ. ρ. *γίγνομαι* (αόρ. β' *ἐ-γενόμην*, πβ κ. *γένος*). Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. pathogène].
παθογόνος, -ος, -ο [1885] ΙΑΤΡ. αυτός που μπορεί να προκαλέσει πάθηση, που συμβάλλει στην πρόκληση νόσου: ~ *αίτιο* / *μικροοργανισμός* / *παράγοντας* / *δράση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogène].
παθολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα αίτια, τη φύση και τα στάδια εξελίξεως των νόσων, κυρ. των εσωτερικών οργάνων, σε επίπεδο πρόληψης, διάγνωσης και θεραπείας: *γενική* / *κυτταρική* / *συγκριτική* (μεταξύ νόσων ανθρώπων και ζώων) / *πειραματική* (με σκόπιμη πρόκληση νόσου χάριν τής επιστημονικής έρευνας) ~ **2.** τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεως μιας νόσου: *η ~ τού καρκίνου* **3.** το σύνολο των προβληματικών στοιχείων σε συγκεκριμένο χώρο ή σύστημα: *η ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος* || *κοινωνική ~* (βία, ναρκωτικά, συγκρούσεις κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologie, άσχετο προς το μτγν. *παθολογία* «μελέτη των παθών»].
παθολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παθολογία ή τον παθολόγο: ~ *ανατομία* (παθολογοανατομία) || ~ *εξέταση* / *όροι* **2.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση, τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεώς της: ~ *κατάσταση* / *όγκος* / *ανάπτυξη* ΑΝΤ. φυσιολογικός • **3.** (κ. για πρόσ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια, που φθάνει στο πάθος, στην εμμονή: ~ *ψεύτης* / *καπνιστής* / *ζήλια* || *η ~ αγάπη της προς το παιδί της.* — **παθολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
παθολογοανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές νοσούντων ιστών και οργάνων. Επίσης **παθολογική ανατομία**. — **παθολογοανατομικός, -ή, -ό.**
παθολογοανατόμος (ο/η) γιατρός με ειδίκευση στην παθολογοανατομία.
παθολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην παθολογία· ειδικότ. γιατρός που κάνει διάγνωση ασθενειών και ενδεχομένως παραπέμπει τον ασθενή σε γιατρό με σχετική ειδίκευση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologiste].
παθός (ο) {εύχρ. κυρ. στην ονομ. εν.} (λαϊκ.) αυτός που έχει εμπειρία από δυσάρεστη κατάσταση, που έχει βιώσει τα επακόλουθά της: *είμαι κι εγώ ~ και σε καταλαβαίνω* ΣΥΝ. παθών· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***ο παθός (γίνεται) μαθός*** αυτός που έχει πάθει, έχει μάθει· για κάποιον που του έγινε μάθημα το πάθημα (β) ***ο παθός γιατρός*** για να δηλωθεί ότι ο πιο κατάλληλος για να συναισθανθεί τον πόνο κάποιου και να του συμπαρασταθεί, είναι αυτός που έχει πάθει κάτι ανάλογο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παθών* (μτχ. αορ. β' τού ρ. *πάσχω*), κατά το σχήμα *μαθών – μαθός*, *δράκων – δράκος* κ.ά.].
πάθος (το) {πάθ-ους | -η, -ών} **1.** η μεγάλη και διαρκής ένταση των συναισθημάτων, σε βαθμό που να μην ελέγχει η κρίση τη συμπεριφορά τού ατόμου: *αγαπά και μισεί με ~* || *τον έχει κυριεύσει το ~* || *οι μεσογειακοί λαοί φημίζονται για το ~ τους* || *έγκλημα πάθους* **2.** (α) η εντονότατη επιθυμία για κάτι, που επιζητεί συνεχή ικανοποίηση και επιφέρει εξάρτηση από το αντικείμενο τής επιθυμίας: *το ~ τού ποτού* / *τής χαρτοπαιξίας* / *τής εξουσίας* / *τού χρήματος* || *τον κατέστρεψε το ~ του για τον ιππόδρομο* (β) το να αρέσει σε κάποιον πάρα πολύ κάτι, η συστηματική και ολόψυχη ενασχόληση με κάτι: *έχει ~ με τον χορό* / *τη μουσική* / *την ποίηση* **3.** (α) ο ενθουσιώδης ζήλος, η ολόψυχη συμμετοχή: *αγωνίζεται με ~ για τη νίκη* / *για τη δημοκρατία* (β) η γεμάτη συναισθηματική φόρτιση έκφραση, εκδήλωση: *χορεύει* / *φιλά με ~* || *αυτός ο ηθοποιός έχει πολύ ~ στο παίξιμό του* || *μέγα πλήθος, μέγα ~ χαρακτηρίζε την προεκλογική συγκέντρωση* **4.** η κορύφωση τής ερωτικής επιθυμίας: *ήταν η εποχή τού μεγάλου τους ~* || *τον τύφλωσε το ~ του για εκείνη* **5.** (κ. στον πληθ.) η εμπάθεια, το μίσος: *ας πάψουν επιτέλους τα πολιτικά ~* || *αναμοχλεύω* / *καλλιεργώ* / *κατασιγάζω τα εμφυλιοπολεμικά ~ τού λαού* **6.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που εμπνέει ή προς το οποίο διοχετεύεται η έντονη επιθυμία, ο ενθουσιώδης ζήλος: *το μεγάλο του ~ ήταν αυτή η γυναίκα* || *το ~ του είναι το ποδόσφαιρο* / *η τζαζ* • **7.** ***πάθη*** (τα) (α) οι ταλαιπωρίες, κυρ. ψυχικές, που έχει κανείς υποστεί, ό,τι τον έχει κάνει να υποφέρει: *διηγείται τα ~ των προσφύγων* (β) (ειδικότ. με κεφ.) τα μαρτύρια που υπέστη ο Χριστός μέχρι τον θάνατό του στον σταυρό· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Εβδομάδα των Παθών*** η Μεγάλη Εβδομάδα (βλ. λ. *μεγάλος*, *εβδομάδα*) (β) ***(τραβάω) τα πάθη τού Λιναριού / τού Χριστού*** ή ***(τραβάω) των παθών μου τον τάραχο*** (υφίσταμαι) κάθε είδους ψυχική ή σωματική ταλαιπωρία: *τού λιναριού τα πάθη τράβηξε ο χριστιανός, μέχρι να του δώσουν το επίδομα πολυτέκνων* • **8.** ΓΛΩΣΣ. μεταβολή θεματικού ή καταληκτικού φθόγγου λέξεως κατά την εκφορά σε συνεχή λόγο: *ένα από τα ~ των φωνηέντων είναι η έκθλιψη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίσθημα*, *αγάπη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάσχω* (βλ.λ.) < **πάθ-σκω*].
πάθω (να/θα) ρ. → παθαίνω
παθών (ο) {παθ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων}, **παθούσα** (η) {παθ-ούσης | -ουσών} το πρόσωπο που έχει υποστεί τις αρνητικές επιπτώσεις πράξης (κυρ. αξιόποινης) ή κατάστασης που έχει προκαλέσει άλλος: *κατέβαλε στον παθόντα αποζημίωση 3.000.000 δρχ.* ΣΥΝ. θύμα. Επίσης **παθόντας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. β' (*ἔ-παθ-ον*) τού αρχ. ρ. *πάσχω*].
παιάνας (ο) **1.** (κατά την ελληνική αρχαιότητα) (α) θρησκευτικό, χορικό άσμα, ωδή ή ύμνος προς τον Απόλλωνα (ή την Άρτεμιδα) ως ευχαριστήρια έκφραση για την αποσόβηση κακού, τη λύτρωση από συμφορά (β) πολεμικό άσμα (εμβατήριο) που τραγουδούσαν οι στρατιώτες πριν και κατά τη διάρκεια τής μάχης (γ) είδος μέτρου (με τρεις βραχείες και μία μακρά συλλαβή) **2.** επινίκιος ύμνος ή άσμα θριαμβικού, δοξαστικού χαρακτήρα **3.** (κατ' επέκτ.) έντονη θριαμβολογία, επινίκιος πανηγυρισμός: *οι ηττημένοι θα πρέπει να συνηθίσουν τους εχθρικούς ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιάν*, *-ᾶνος* < **παιᾱϝων* (πβ. μυκ. δοτ. pa-ja-wo-ne), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *παίω* «χτυπώ» μέσω αμάρτυρου ουσ. **παϝιᾱ* «χτύπημα», υποθέτοντας ότι ο Απόλλων (τού οποίου η λ. *Παιάν* / *Παιήων* αποτελούσε τίτλο) θεράπευε τις ασθένειες με ένα «θεϊκό» χτύπημα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. *παύω*, ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε λ. τού προ-

ελλην. υποστρώματος ή να πρόκειται για δάνειο].
παιανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παιάνισα} (κυρ. για ορχήστρες. μπάντες) εκτελώ (μουσική σύνθεση, κυρ. θριαμβικού χαρακτήρα, π.χ. ύμνους, εμβατήρια κ.λπ.): *η μπάντα τού δήμου παιάνιζε εορταστικά εμβατήρια σε όλη τη διάρκεια τής παρέλασης.*
παιγμένος, -η, -ο (αργκό) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση ή δείχνει πολύ κουρασμένος ή συμπεριφέρεται με περίεργο τρόπο.
παιγνίδι (το) ▸ παιχνίδι
παίγνιο κ. (λαϊκ.) **μπαίγνιο** (το) (σημ. 2) {παιγνί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το παιχνίδι· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τυχερά παίγνια*** η χαρτοπαιξία (βλ. κ. *τυχερά παιχνίδια*. λ. *τυχερός*) (β) ΣΤΡΑΤ. ***πολεμικό παίγνιο*** άσκηση τακτικής επί χάρτου για τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων **2.** πρόσωπο ή πράγμα που βρίσκεται στην απόλυτη διάθεση (κάποιου): *~ στα χέρια των ισχυρών* ΣΥΝ. άθυρμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παίγνιον* / *παίχνιον* (ιων.) < **παίδ-ν-ιον* < θ. *παιδ-* (τού ρ. *παίζω*, βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-(ν)ιον*. Το δασύ *-χ-* στον ιων. τ. *παίχνιον* οφείλεται σε εκφραστ. λόγους].
παιγνιόχαρτο (το) [1833] {παιγνιοχάρτ-ου | -ων} (λόγ.) το τραπουλόχαρτο (βλ.λ.).
παιγνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιγνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που λειτουργεί ως αστείο, που έχει τον φαιδρό χαρακτήρα παιχνιδιού: *~ φύση / χαρακτήρας / σχόλιο / ύφος / διάθεση* ΣΥΝ. παιχνιδιάρικος, (αρχαιοπρ.) φιλοπαίγμων. — **παιγνιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
παιδαγώγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση ΣΥΝ. εκπαίδευση, παιδαγωγία.
παιδαγωγία (η) [αρχ.] {παιδαγωγιών} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση, η παροχή γνώσεων και αρχών σε παιδί μέσω τής διδασκαλίας ΣΥΝ. παιδαγώγηση, εκπαίδευση.
παιδαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την παιδαγωγική, τον παιδαγωγό ή το εκπαιδευτικό σύστημα: *~ τμήμα / έργο / προσφορά* || *ένα άρτιο από ~ πλευράς βιβλίο* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός (β) ***παιδαγωγική (επιστήμη)*** η επιστήμη που εξετάζει τη διδασκαλία, την εκπαιδευτική διαδικασία σε επίπεδο τόσο θεωρητικών αρχών όσο και εκπαιδευτικών μεθόδων (γ) ***Παιδαγωγική Σχολή / (παλαιότ.) Ακαδημία*** η ανώτατη σχολή από την οποία αποφοιτούν όσοι πρόκειται να εργαστούν ως δάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (δ) ***Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*** δημόσια υπηρεσία που έχει ως αντικείμενο την επιστημονική έρευνα των εκπαιδευτικών ζητημάτων, την επιμόρφωση τού προσωπικού τής δημόσιας εκπαίδευσης και την εποπτεία τής λειτουργίας των σχολείων όλων των τύπων ● **2.** αυτός που συμβάλλει θετικά στην εκπαιδευτική διαδικασία ΑΝΤ. αντιπαιδαγωγικός. — **παιδαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
παιδαγωγός (ο/η) **1.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνα τη διαπαιδαγώγηση παιδιού ή παιδιών: *στην αρχαία Ρώμη οι ~ ήταν συχνά Έλληνες αιχμάλωτοι, που ασκούσαν και χρέη ελληνοδιδασκάλου* || *οι νηπιαγωγοί, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές στα σχολεία και στα πανεπιστήμια είναι ~* **2.** πρόσωπο που με την προσφορά του ασκεί σημαντική επίδραση στο σύνολο, διαμορφώνοντας αντιλήψεις και εμπνέοντας τους άλλους αποτελώντας γι' αυτούς πρότυπο: *ο Όμηρος υπήρξε ~ όλων των Ελλήνων τής αρχαιότητας* ● **3.** επιστήμονας ειδικευμένος στην παιδαγωγική.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδ(ο)-* + *αγωγός* < *άγω*].
παιδαγωγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παιδαγωγείς... | παιδαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (σπάν.) διαπαιδαγωγώ (βλ.λ.).
παιδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό παιδί: *πέντε χρονών ~* || *ωραίο ~ η Στέλλα* || (ως οικ. προσφώνηση) *Τι λες, ~ μου; Είσαι καλά;* **2.** (μειωτ.) ο πολύ αφελής, εύπιστος και άπειρος άνθρωπος: *τι να ξέρει το ~ από οικονομικά!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παιδάκιον*, υποκ. τού αρχ. *παιδίον* (βλ. λ. *παιδί*)].
παϊδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό πλευρό ζώου, κυρ. σφαγίου **2.** ***παϊδάκια*** (τα) ψημένα παΐδια, κυρ. από αρνί ή κατσίκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *παΐδι* (βλ.λ.)].
παιδαράς (ο) ▸ παίδαρος
παιδαρέλλι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) το μικρό παιδί ή ο χωρίς κρίση και ωριμότητα νέος ΣΥΝ. παιδάριο.
[ΕΤΥΜ. < *παιδάριο* + υποκ. επίθημα *-έλλι*, πβ. κ. *κρικ-έλλι*].
παιδάριο (το) {παιδαρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το μικρό παιδί ΣΥΝ. παιδάκι, παιδαρέλλι **2.** (μειωτ.) άνθρωπος χωρίς ανεπτυγμένη κρίση, ο ανόητος νέος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιδάριον*, υποκ. τού *παῖς, παιδός*].
παιδαριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιδαριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κακόσ.) αυτός που ταιριάζει ή δικαιολογείται μόνο σε μικρό παιδί (ως δείγμα αφέλειας, ανωριμότητας, επιπολαιότητας): *~ ερωτήματα / συμπεριφορά / αντίδραση* ΣΥΝ. παιδιάστικος. — **παιδαριωδώς** επίρρ. [μτγν.], **παιδαριωδία** (η) [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ανόητος*.
παίδαρος (ο) (εκφραστ.) **1.** (α) το ανεπτυγμένο, γερό παιδί (β) το εύρωστο βρέφος, μωρό: *γέννησε έναν ~ τεσσεράμισι κιλά!* **2.** ο ωραίος γεροδεμένος νέος με αρρενωπή εμφάνιση: *όταν μεγαλώσει αυτός, θα γίνει ένας ~!* ΣΥΝ. κούκλος, παλληκάρι, (εκφραστ.) μαννάρι. Επίσης (λαϊκ.) **παιδαράς** (σημ. 2).
παιδεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική παροχή γνώσεων, η διαδικασία αγωγής που στοχεύει στην άνοδο τού πνευματικού επιπέδου (κάποιου): *η ~ των νέων είναι σοβαρή υπόθεση* || *με ποιοτικές εκπομπές η κρατική τηλεόραση επιδιώκει να γίνει φορέας παιδείας* || *δωρεάν / υποχρεωτική ~* ΣΥΝ. εκπαίδευση, μόρφωση· ΦΡ. ***ανθρωπιστική παιδεία*** βλ. λ. *ανθρωπιστικός* **2.** ό,τι έχει αποκομίσει κανείς ως αποτέλεσμα μάθησης, οι ποικίλες πνευματικές επιδράσεις που έχει δεχθεί: *άνθρωπος με μουσική / γαλλική / κλασική ~* ΣΥΝ. μόρφωση, καλλιέργεια, κουλτούρα **3.** (γενικότ.) η ποιότητα τής ανατροφής (κάποιου), η πνευματική και ηθική του αγωγή: *ακόμη και το πώς τρώει κανείς είναι ζήτημα παιδείας* **4.** το συνήθ. δημόσιο σύστημα μαζικής ισότιμης παροχής γνώσεων στα μέλη ενός συνόλου, το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα: *μικρότερο από κάθε άλλη φορά το ποσοστό τού προϋπολογισμού για την ~* || *οι απεργοί καθηγητές ζητούν την αναβάθμιση τής κρατικής ~ για την αντιμετώπιση τής παραπαιδείας* || (με κεφ.) *Υπουργείο Εθνικής ~ και Θρησκευμάτων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδεύω* (βλ.λ.). Η λ. δήλωνε εξαρχής την εκπαιδευτική διαδικασία ανατροφής ενός παιδιού, τη διανοητική του καλλιέργεια, όπως παρέχεται από ένα ίδρυμα].

παιδεία: *συνώνυμα.* Η καλλιέργεια των νοητικών, των ψυχικών και των σωματικών δυνάμεων των νέων μέσα από ένα γενικό και προκαθορισμένο από κάθε χώρα σύστημα αποτελεί το εκπαιδευτικό (σχολικό) σύστημα μιας χώρας. Σκοπός ενός τέτοιου συστήματος είναι να παράσχει **παιδεία**. Η λ. *παιδεία* στην Αρχαία σήμαινε ό,τι περίπου η σημερινή λ. **κουλτούρα**, δηλ. τη γενικότερη πνευματική και ψυχική **καλλιέργεια** τού ανθρώπου και μαζί τον πολιτισμό. Σήμερα με τη σημασιολογική αντίθεση τεχνικού / υλικού **πολιτισμού** (civilisation) και **καλλιέργειας / κουλτούρας** (culture), το *παιδεία* δηλώνει μόνο την καλλιέργεια, κυρ. μέσα από τη σχολική εκπαίδευση, αλλά και εκτός αυτής με γενικότερη έννοια. Η λ. **εκπαίδευση** αναφέρεται κυρ. στην παιδεία που παρέχει το σχολικό σύστημα *(προσχολική – πρωτοβάθμια / στοιχειώδης – δευτεροβάθμια / μέση – τριτοβάθμια / ανώτατη εκπαίδευση)*, στο ίδιο το σύστημα (εκπαιδευτικό σύστημα) και στους λειτουργούς του (εκπαιδευτικούς). Ωστόσο, το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα αποβλέπουν όχι μόνο στην παροχή γνώσεων και στην καλλιέργεια τής νόησης των μαθητών, αλλά και στη **μόρφωση**, τη διαμόρφωση τής προσωπικότητας, στη **διάπλαση** τού χαρακτήρα τους και στην εν γένει **διαπαιδαγώγησή** τους. Η ανάπτυξη τού ψυχικού κόσμου τού μαθητή, τού ήθους, των μορφών συμπεριφοράς του και γενικότ. η ανάπτυξη και άσκηση όλων των πλευρών τής προσωπικότητας τού μαθητή που δεν έχουν σχέση με τη γνώση, συνιστούν ό,τι αποκαλούμε **αγωγή**.

παιδεμός (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) η ταλαιπωρία: *τέρμα δεν έχει ο ~ του!* Επίσης **παίδεμα** (το) [μεσν.] κ. **παίδεψη** (η) [μεσν.].
παιδεραστής (ο) [αρχ.], **παιδεράστρια** (η) [μτγν.] {παιδεραστριών} το ενήλικο άτομο που αναπτύσσει σεξουαλική σχέση με ανήλικο άτομο (παιδί ή έφηβο) ΣΥΝ. παιδόφιλος.
παιδεραστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική σχέση που αναπτύσσει ενήλικος με ανήλικο ΣΥΝ. παιδοφιλία. — **παιδεραστικός, -ή, -ό** [μτγν.].
παίδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος, το σύστημα διαπαιδαγώγησης, μεταβίβασης γνώσεων: *η ~ των πολιτών στη δημοκρατία πρέπει να ξεκινά από το σχολείο* ΣΥΝ. παιδεία, αγωγή **2.** η μόρφωση (κάποιου), το σύνολο των γνώσεων, η συνολική καλλιέργεια που έχει αποκτήσει.
παιδευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παίδευση, τη διαπαιδαγώγηση: *η τιμωρία που του επέβαλε ο δάσκαλος έχει ~ χαρακτήρα* || *~ διαδικασία / αξία / ρόλος* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός, μορφωτικός. — **παιδευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
παιδεύω ρ. μετβ. {παίδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ. πεπαιδευμένος)} **1.** υποβάλλω σε ταλαιπωρία: *αυτό το παιδί είναι άτακτο και με παιδεύει όλη μέρα* || (κ. μεσοπαθ.) *ο καημένος παιδεύτηκε στα τελευταία του απ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, βασανίζω, τυραννώ· ΦΡ. (α) ***ον αγαπά Κύριος παιδεύει*** (*όν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει*, Π.Δ. Παροιμ. 3, 12) για τα οφέλη που μπορεί τελικά να αποκομίζει κανείς μετά από συνεχείς δοκιμασίες, ταλαιπωρίες (β) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ. *αμαρτία* (γ) ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** βλ. λ. *γέρος* **2.** καταβάλλω πολύ κόπο και προσπάθεια για τη διερεύνηση θέματος, ζητήματος, προβλήματος ή την επισκευή μηχανήματος: *μην το παιδεύεις άλλο το μηχάνημα, θα το δώσουμε στον μάστορα* ● **3.** (λόγ.-σπάν.) παιδαγωγώ, διαμορφώνω την πνευματική και ηθική ανάπτυξη (κάποιου): *σ' αυτές τις χώρες ο λαός δεν είχε παιδευθεί στη δημοκρατία, καθώς βρισκόταν διαρκώς υπό απολυταρχικά καθεστώτα* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, μορφώνω **4.** (μεσοπαθ. **παιδεύομαι**) ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι προσπαθώντας να επιτύχω κάτι: *παιδεύτηκα μ' αυτή την άσκηση* || *μην παιδεύεσαι άλλο, βρήκα τι θα κάνουμε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπαιδεύω, ανατρέφω», < *παῖς, παιδός*. Αργότερα η λ. προσέλαβε και τη σημ. «διορθώνω, επιβάλλω ποινή», εξαιτίας των πειθαρχικών τιμωριών που συνόδευαν την ανατροφή των παιδιών].
παίδεψη (η) → παιδεμός
παιδί (το) {παιδ-ιού | -ιών} **1.** το μικρής ηλικίας άτομο, κυρ. το άτομο που βρίσκεται μεταξύ βρεφικής και εφηβικής ηλικίας: *σε όλα τα ~ αρέσουν τα παραμύθια, τα παιχνίδια, τα γλυκά* || *δεν είσαι πια ~, σε λίγο κλείνεις τα 15!* || *τώρα είσαι μεγάλο ~· δεν κάνει να κλαις!* || *~ ακόμα, πήγαινα στο χωράφι και βοηθούσα τον πατέρα μου στις δουλειές* || *καλό / κακό / άτακτο / ζωηρό / κακομαθημένο / κακοαναθρεμμένο / ανάγωγο / ατίθασο / υπάκουο / χαριτωμένο ~* || *παιδιά με ειδικές ανάγκες* **2.** (γενικότ.) το μικρής ηλικίας άτομο, τού οποίου η σωματική και πνευματική ανάπτυξη δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί: *τα ~ τού Γυμνασίου και τού Λυκείου* || *δεν είσαι πια ~· είσαι άντρας με ευθύνες* || *«μικρό ~ σαν ήμουνα και πήγαινα σχολείο»* (τραγ.)· ΦΡ. ***παιδί πράμα*** βλ. λ. *πράγμα* **3.** (ειδικότ.) το άτομο που δεν έχει φθάσει

ακόμη στο ορισμένο από τον νόμο όριο τής ενηλικίωσης ή γενικότ. στην απαιτούμενη ωριμότητα, το νεαρό άτομο: *είναι ανεπίτρεπτο να βλέπουν τα ~ σκηνές βίας στην τηλεόραση* || *είναι απαγορευμένο να πωλούνται αλκοολούχα ποτά σε παιδιά·* ΦΡ. (α) **από παιδί** από την παιδική ηλικία: *τον ξέρω ~· μαζί μεγαλώσαμε* || *~ μπήκα στη βιοπάλη* ΣΥΝ. εξ απαλών ονύχων (β) **παιδί-θαύμα** το μικρής ηλικίας άτομο που είναι προικισμένο με εξαιρετικό ταλέντο, με ικανότητες εξαιρετικά ασυνήθιστες για την ηλικία του: *ο Μότσαρτ υπήρξε ~· σε ηλικία 5 ετών έγραφε μενουέτα και σε ηλικία 13 ετών συνέθετε όπερες* (γ) **το τρομερό παιδί** το συνήθ. νεαρής ηλικίας άτομο που ξεχωρίζει στον χώρο του για το έντονα δημιουργικό. ανανεωτικό πνεύμα του: *η Φρ. Σαγκάν χαρακτηρίστηκε ~ τής γαλλικής λογοτεχνίας* (δ) (σκωπτ.) **η ώρα τού παιδιού** η δραστηριότητα που δεν παίρνει κανείς στα σοβαρά. η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί η παιγνιώδης διάθεση: (κυρ. στο σχολείο) *όταν ο καθηγητής δεν επιβάλλεται στην τάξη, το μάθημα γίνεται ~* (ε) **παιδί τού δρόμου** το αλητάκι (στ) **παιδιά των φαναριών** νεαρής ηλικίας άτομα που επαιτούν από οδηγούς οχημάτων γύρω από τα φανάρια των δρόμων **4.** νεαρό άτομο, ως προς το πόσο εμφανίσιμο και ερωτικά ελκυστικό είναι: *ωραίο ~ ο Στέλιος / η Άννα* **5.** ο γόνος, ο γυιος ή η κόρη (κάποιου): *η περιουσία του θα μείνει στα ~ του* || *το ~ μου είναι δικηγόρος* || *κάνω παιδιά* (τεκνοποιώ, αποκτώ απογόνους) || *περιμένω ~* (είμαι έγκυος) || *ρίχνω το παιδί* βλ. λ. *ρίχνω* || *μεγαλώνω / ανατρέφω τα ~ μου* || *νόθο ~* ΣΥΝ. τέκνο· ΦΡ. (α) **παιδί τού πατέρα / τής μητέρας** αυτό που μοιάζει στον πατέρα / στη μητέρα του ως προς την εμφάνιση ή τη συμπεριφορά, που ακολουθεί έντονα. πιστά το πρότυπο ενός γονέα (β) (μειωτ.) **παιδί τής μαμμάς** το μαμμόθρεφτο, αυτό που έχει προσκολληθεί στη μητρική προστασία (γ) (παροιμ.) **τού παιδιού μου το παιδί είναι δυο φορές παιδί μου** για την αδυναμία που δείχνουν ο παππούς και η γιαγιά στα εγγόνια τους (δ) (εκφραστ.) **παιδί τού λαού** το διακεκριμένο πρόσωπο που έχει λαϊκή καταγωγή. κυρ. αυτό που εκφράζει τον λαό μέσα από το έργο του (π.χ. λαϊκός τραγουδιστής. ηθοποιός που έχει ερμηνεύσει ρόλους. οι οποίοι συγκινούν τον απλό λαό κ.λπ.): *«ταινία με το ~. τον Ν. Ξανθόπουλο»* (εφημ.) (ε) **χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα** για περιστάσεις, συνθήκες μεγάλης αναστάτωσης. σύγχυσης (στ) **κάνε παιδί να δεις καλό!** σχόλιο γονέα ο οποίος δυσαρεστήθηκε από τη συμπεριφορά τού παιδιού του απέναντί του **6.** (για ζώα) το νεογνό, ο νεοσσός, το μικρό ενός ζώου: *η γάτα θηλάζει τα ~ της* **7.** (παλαιότ.-λαϊκ.) το αγώρι, σε αντιδιαστολή προς το κορίτσι: *απ' την πρώτη του γυναίκα είχε δύο ~ κι ένα κορίτσι* ΣΥΝ. αγώρι **8.** ο απόγονος: *πόσο απέχουν οι σημερινοί Έλληνες ~ τού Πλάτωνα και τού Περικλή;* **9.** (μτφ.) (+γεν.) (ως χαρακτηρισμός) το πρόσωπο που έχει διαμορφωθεί υπό την καθημερινή επίδραση συγκεκριμένων παραγόντων, γέννημα θρέμμα (συγκεκριμένης κατάστασης, εποχής): *~ τής Κατοχής / τού Εμφυλίου / τής εποχής του / τού Διαφωτισμού·* ΦΡ. **παιδιά των λουλουδιών** βλ. λ. *λουλούδι* **10.** (α) υπάλληλος μικρής ηλικίας, κυρ. για βοηθητικές, δευτερεύουσες εργασίες: *στείλε το ~ στο περίπτερο, να κάνει ψιλά* (β) (ειδικότ.) ο μικρής ηλικίας σερβιτόρος: *~! Φέρε τον λογαριασμό·* (μτφ.) **11.** (α) (συχνά μειωτ.) ο άνθρωπος που παρουσιάζει δείγματα ανωριμότητας, συμπεριφοράς που δεν ταιριάζουν σε ενήλικο: *Μη γίνεσαι ~! Άσε τα πείσματα και σκέψου λογικά!* (β) (χαϊδευτ.) ο ενήλικος που παρουσιάζει χαριτωμένα χαρακτηριστικά τής παιδικής ηλικίας (π.χ. αθωότητα, ζωντάνια, χάρη κ.λπ.): *κατά βάθος είναι ένα μεγάλο ~·* ΦΡ. **ξαναγίνομαι παιδί** ξαναγυρίζω στην παιδική μου ηλικία ή συμπεριφέρομαι σαν παιδί ή χαίρομαι με παιδικά πράγματα: *«τα καταστήματα παιδικών και νεανικών ειδών είναι τόσο πλούσια σε είδη, σχέδια και φαντασία, που πολύ ενήλικοι θέλουν να ξαναγίνουν παιδιά ή να αποκτήσουν παιδιά για να τους τα αγοράσουν»* (εφημ.) || *όταν παρακολουθεί ποδόσφαιρο ξαναγίνεται παιδί* **12.** (κλητ. **παιδιά**) (α) (ως οικεία προσφώνηση σε παρέα. σε ομάδα προσώπων): *~, σας φέρνω νέα!* || *βρε, καλώς τα ~!* (β) (για να αναφερθεί κανείς σε ομάδα οικείων προσώπων): *–Είχες καθόλου νέα απ' τα ~;* (π.χ. τον Χρίστο και την Ελένη)· *Ναι, συνεχίζουν το γαμήλιο ταξίδι τους* || *χαιρετισμούς στα ~!* • ΦΡ. **παιδί μου / παιδάκι μου** (ως οικεία προσφώνηση): *τι σου συμβαίνει, ~, και είσαι έτσι;* || *κάτσε, βρε ~, να τα συζητήσουμε!* || *αμάν, βρε παιδάκι μου, ούτε ένα αστείο δεν μπορούμε να κάνουμε;* — (υποκ.) **παιδάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ.), (μεγεθ.) **παίδαρος** (βλ.λ.) κ. **παιδαράς** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος, ανόητος, παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιδίον*, υποκ. τού ουσ. *παῖς (ὁ/ἡ)* < *παF-ί-δ-ς < θ. *παF- < *pəu-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pew- / *pow- «μικρός, λίγος», πβ. σανσκρ. putrá- «γυιος», λατ. puer «γυιος, αγώρι», pau-per «φτωχός», γοτθ. fula «πουλάρι», αγγλ. foal κ.ά. Παράγ. *παιδ-εύω. παίζω* (βλ.λ.), *παίγ-νιο(ν), παίκ-της* κ.ά.].

παΐδι (το) {παΐδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πλευρό ανθρώπου ή ζώου (το οστό και οι σάρκες): *τον κλότσησε και του 'σπασε τα ~.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παγίδιον* (με σίγηση τού ενδοφωνητικού -γ-), υποκ. τού αρχ. *παγίς*].

παιδιά (η) {παιδι-ών} (αρχαιοπρ.) **1.** παιχνίδι για ομάδα παιδιών: *αθλητική ~* (αθλοπαιδιά) **2.** το ανάλαφρο, περιπαικτικό αστείο, ο χαριεντισμός· κυρ. στις ΦΡ. (α) **χάριν παιδιάς** για κάτι που λέγεται ως αστείο, προκειμένου να προκαλέσει γέλιο, να φαιδρύνει την ατμόσφαιρα: *ελέχθη ~ και το εξής...* (β) **εντός / εκτός παιδιάς** εντός / εκτός παιχνιδιού (κυρ. στα ομαδικά αθλήματα) κατά τη διάρκεια / πέραν τής καθορισμένης διάρκειας ή τού επίσημου χρόνου τού κανονικού παιχνιδιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παίζω* (βλ.λ.)].

παιδιακήσια επίρρ. → παιδιάστικος

παιδιακήσιος, -ια, -ιο → παιδιάστικος

παιδιακίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} κάνω σαν παιδί. συμπεριφέρομαι με παιδιάστικο τρόπο ΣΥΝ. παιδιαρίζω.

[ΕΤΥΜ. < *παιδιακήσιος* < *παιδί* + *-άκι* (υποκ.) + *-ίζω*, ίσως κατά το *παιδιαρίζω*].

παιδιακίστικα επίρρ. → παιδιάστικος

παιδιακίστικος, -η, -ο → παιδιάστικος

παιδιαρίζω ρ. αμετβ. {παιδιάρισα} (για ενηλίκους) υιοθετώ συνήθειες. συμπεριφορά παιδιού. έχω παιδιάστικες εκδηλώσεις αταίριαστες με την ηλικία μου ΣΥΝ. παιδιακίζω.

[ΕΤΥΜ. < *παιδί* + *-(αρ)ίζω*, πβ. *σαχλαμαρίζω. σαλιαρίζω*].

παιδιαρίσματα (τα) {παιδιαρισμάτων} εκδηλώσεις που ταιριάζουν ή δικαιολογούνται μόνο σε παιδί, παιδαριώδεις πράξεις: *άσε τα ~ και σοβαρέψου!*

παιδιάστικος, -η, -ο αυτός που δεν ταιριάζει στη συμπεριφορά ώριμου ενηλίκου, που δικαιολογείται μόνο σε παιδί: *~ καμώματα / φόβοι / δικαιολογίες* ΣΥΝ. παιδικός. Επίσης **παιδιακήσιος**, -ια. -ιο κ. **παιδιακίστικος**, -η. -ο. — **παιδιάστικα** κ. **παιδιακήσια** κ. **παιδιακίστικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιδίστικος*, κατά τα ρ. σε *-ιάζω*].

παιδιατρική (η) [1888] ΙΑΤΡ. ο ιατρικός κλάδος που ασχολείται με την ανάπτυξη, τη φροντίδα και τις ασθένειες (διάγνωση. πρόληψη, θεραπεία) βρεφών και παιδιών (ώς το 14ο έτος τής ηλικίας τους). — **παιδιατρικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédiatric].

παιδίατρος (ο/η) [1886] {παιδιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος στην παιδιατρική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédiatre].

παιδικάτα (τα) (καθημ.) η παιδική ηλικία (κάποιου): *στα ~ του έτρεχε στις αλάνες κι έπαιζε μπάλα.*

[ΕΤΥΜ. < *παιδικός*, πβ. κ. *μικράτα. νιάτα*].

παιδικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παιδί: *~ ηλικία / ανάπτυξη / συνήθεια / θέατρο / γιορτή / λογοτεχνία / τροφή / εργασία / βιβλίο / ταινία / παιχνίδι / ρούχο / φίλος* || *~ αρρώστια* (που εμφανίζεται συνήθ. από την εμβρυϊκή ώς την εφηβική ηλικία) || *θυμήθηκε τα ~ μας χρόνια, πόσο ανέμελα ήταν!* || *στο βιβλίο του ξαναγυρίζει στην εποχή τής ~ αθωότητας* || *~ δικαστήρια* (για την εκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων)· ΦΡ. (α) **παιδικός σταθμός** δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα που αναλαμβάνει με ειδικευμένο προσωπικό την καθημερινή διατροφή, διαπαιδαγώγηση. ψυχαγωγία μικρών παιδιών (βρεφών και νηπίων) (β) **παιδική χαρά** (i) ειδικά διαμορφωμένη περιοχή για το υπαίθριο παιχνίδι των παιδιών με ανάλογο εξοπλισμό. π.χ. κούνιες, τσουλήθρες κ.λπ. (ii) (μτφ.) ο χώρος από τον οποίο απουσιάζει η τάξη, όπου ο καθένας κάνει ό,τι θέλει: *κατάντησαν το γραφείο ~!* **2.** (μτφ.) εξαιρετικά απλός. εύκολος: *είχε ~ απορίες* || *δείχνει ~ αφέλεια ώρες-ώρες* ΣΥΝ. απλοϊκός. παιδιάστικος. — **παιδικά** επίρρ.

παιδικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} σύνολο χαρακτηριστικών που ταιριάζουν σε παιδί. κυρ. η αθωότητα: *το πρόσωπό της είχε μια ~, που δεν συμβάδιζε με την ηλικία της.*

παιδιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την παιδική ηλικία, από μικρό παιδί ήδη: *επέδειξε ~ έντονη κλίση στις τέχνες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παιδίον* + *-θεν* (βλ.λ.)].

παιδίσκη (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) η νεαρής ηλικίας γυναίκα, το μικρό κορίτσι: *αθώα ~* ΣΥΝ. κορασίδα, παιδούλα.

παιδισμός (ο) η παθολογική διατήρηση σε ενήλικα άτομα ψυχοσωματικών χαρακτηριστικών τής παιδικής ηλικίας με αντίστοιχη απουσία των χαρακτηριστικών ενηλίκου.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. infantilisme].

παιδο- κ. **παιδό-** κ. **παιδ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με παιδί: *παιδο-κόμος, παιδό-τοπος, παιδο-χειρουργός, παιδ-αγωγός.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. τού αρχ. ουσ. *παῖς. παιδ-ός* (λ.χ. *παιδο-κτόνος, παιδο-νόμος. παιδό-φιλος. παιδ-αγωγός*). ενώ εμφανίζεται και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. péd-iatre)].

παιδοβούβαλος (ο) ως χαρακτηρισμός για πολύ χοντρό παιδί ή χοντρό και μαλθακό άντρα. Επίσης **παιδοβούβαλο** (το).

παιδόγγονα (τα) [μεσν.] (λαϊκ.) παιδιά και εγγόνια μαζί.

παιδογένεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή από ζώα που βρίσκονται σε στάδιο προνύμφης ή γενικά σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης ΣΥΝ. παιδογονία (βλ. κ. λ. *νεοτενία*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédogenèse].

παιδογονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γέννηση παιδιών **2.** η παιδογένεση (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδο-* + *-γονία* < *γόνος*].

παιδοδοντίατρος (ο/η) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων. -ους κ. -άτρους} οδοντίατρος ειδικευμένος στην πρόληψη και αντιμετώπιση των οδοντιατρικών προβλημάτων των παιδιών. — **παιδοδοντιατρικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedodontist].

παιδοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η ανατροφή και η περιποίηση μικρών παιδιών. — **παιδοκομικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παιδο-* + *-κομία* < *κομῶ* «περιποιούμαι. φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

παιδοκόμας (ο/η) [μτγν.] το πρόσωπο που ασχολείται με την παιδοκομία.

παιδοκομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {παιδοκομείς... | παιδοκόμησα} ασχολούμαι με την ανατροφή και την περιποίηση μικρών παιδιών.

παιδοκτονία (η) [μτγν.] {παιδοκτονιών} **1.** ο φόνος παιδιού από τον γονέα του **2.** ΝΟΜ. έγκλημα το οποίο διαπράττει η μητέρα μόνον (ιδιαίτερο έγκλημα) που με πρόθεση σκοτώνει το παιδί της κατά τον τοκετό ή και μετά τον τοκετό. αλλά ενώ εξακολουθούσε η διατάραξη τού οργανισμού της από τον τοκετό, και το οποίο ο νόμος τιμωρεί

ηπιότερα από την απλή ανθρωποκτονία.
παιδοκτόνος (ο/η) το πρόσωπο που έχει διαπράξει παιδοκτονία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < παιδο- + -κτόνος < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)].
παιδολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής παιδαγωγικής που μελετά την ψυχοσωματική ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών. — **παιδολόγος** (ο/η) [1886], **παιδολογικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédologie].
παιδολόι κ. **παιδολόγι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-περιληπτ.) πλήθος παιδιών: *το ~ τής γειτονιάς* ΣΥΝ. παιδομάνι, μαρίδα.
[ΕΤΥΜ. < παιδο- + -λό(γ)ι < λέγω, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].
παιδομάζωμα (το) [μεσν.] {παιδομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (κατά την Τουρκοκρατία) η αρπαγή παιδιών χριστιανικών οικογενειών, με σκοπό τον εξισλαμισμό τους και την κατάταξή τους μετά την ενηλικίωση στα τάγματα γενιτσάρων.
παιδομάνι (το) {χωρ. γεν.} πλήθος παιδιών ΣΥΝ. παιδολόι.
[ΕΤΥΜ. < παιδο- + -μάνι (βλ.λ.)].
παιδομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής πειραματικής παιδαγωγικής, που έχει ως αντικείμενο μελέτης τη μέτρηση των σωματικών οργάνων και των ψυχοσωματικών και πνευματικών ικανοτήτων των παιδιών (*σωματομετρία* κ. *ψυχομετρία* αντίστοιχα). — **παιδομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédométrie].
παιδομορφισμός (ο) μορφή σωματικής δυσπλασίας ενηλίκου, η οποία συνίσταται στη μη φυσιολογική διατήρηση παιδικών σωματικών γνωρισμάτων ΣΥΝ. παιδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedomorphism].
παιδονόμος (ο/η) [αρχ.] (παλαιότ.) το πρόσωπο που φροντίζει για την τήρηση τής τάξης και την ορθή συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο και στο εξωσχολικό περιβάλλον. — **παιδονομία** (η) [αρχ.], **παιδονομικός**, -ή, -ό [1890].
παιδόπουλο (το) (λαϊκ.) το μικρό παιδί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιδόπουλον* < παιδο- + -πουλον (βλ.λ.)].
παιδότοπος (ο) {-ου κ. -όπου | -ων κ. -όπων, -ους κ. -όπους} υπαίθριος χώρος ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορούν να παίξουν και να ψυχαγωγηθούν παιδιά ΣΥΝ. παιδική χαρά.
παιδοτρίβης (ο) {κλητ. παιδοτρίβα | παιδοτριβών} (στην αρχαία Ελλάδα) εκπαιδευτής που δίδασκε στα παιδιά πάλη και άλλες γυμναστικές ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < παῖς, παιδός + -τρίβης < τρίβω].
παιδούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μικρό κορίτσι ΣΥΝ. κοριτσόπουλο, (λόγ.) παιδίσκη.
παιδοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η παιδεραστία. — **παιδόφιλος** (ο) [μτγν.], **παιδοφιλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedophilia]
παιδοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις επεμβάσεις σε παιδιά. — **παιδοχειρουργός** (ο/η), **παιδοχειρουργικός**, -ή, -ό.
παιδοψυχιατρική (η) ο κλάδος τής ψυχιατρικής που έχει ως αντικείμενο τις ψυχικές ασθένειες των παιδιών. — **παιδοψυχίατρος** (ο/η), **παιδοψυχιατρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédopsychiatrie].
παιδοψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής ψυχολογίας που έχει ως αντικείμενο τα ψυχικά φαινόμενα τής παιδικής ηλικίας. — **παιδοψυχολόγος** (ο/η), **παιδοψυχολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédopsychologie].
παιζογελώ ρ. αμετβ. {παιζογελάς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) **1.** παίζω και γελώ συγχρόνως **2.** κάνω πειράγματα σε κάποιον.
παίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαιξα, παίχ-θηκα (καθημ. -τηκα), παιγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με (συγκεκριμένο παιχνίδι): ~ *σκάκι / τάβλι / κυνηγητό* || *τα παιδιά παίζουν κλέφτες και αστυνόμους* || *το παιδί παίζει τη σβούρα του* (αντί *παίζει με τη σβούρα*) || (μεσοπαθ.) *πώς παίζεται αυτό το παιχνίδι;* ΦΡ. (α) **παίζω το παιχνίδι (κάποιου)** εξυπηρετώ με τις ενέργειές μου τα συμφέροντα (κάποιου): *όποιος δεν εκφράσει ανοιχτά την υποστήριξή του στην κυβέρνηση, παίζει το παιχνίδι τής αντιπολίτευσης* (β) **παίζω άσχημο παιχνίδι (σε κάποιον)** (i) εξαπατώ (κάποιον) παραπλανώντας τη παγιδεύοντάς τον: *του έπαιξαν άσχημο παιχνίδι και του έφαγαν όλη την περιουσία* (ii) οδηγώ (κάποιον) στην καταστροφή: *η μοίρα τής έπαιξε άσχημο παιχνίδι και μέσα σε μία νύχτα έχασε όλα όσα απέκτησε με κόπους τόσα χρόνια* (γ) **παίζω (σκοτεινά, βρόμικα, ύποπτα κ.τ.ό.) παιχνίδια (στην πλάτη / εις βάρος κάποιου)** δολοπλοκώ, μηχανορραφώ, ενεργώ κρυφά μαζί με άλλους εις βάρος κάποιου: *μερικοί ασυνείδητοι παραγωγοί παίζουν βρόμικα παιχνίδια στην πλάτη των ανύποπτων καταναλωτών* || *κάποιοι έπαιξαν σκοτεινά παιχνίδια εις βάρος τού εθνικού μας νομίσματος* (δ) **παίζω (κάτι / κάποιον) στα δάχτυλα** γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά, χειρίζομαι (κάτι) με άνεση ή έχω (κάποιον) του χεριού μου, τον κάνω ό,τι θέλω : *τον κώδικα Μορς τον ~* || *τη φυσική την ~* (ε) **παίζω ξύλο / μπουνιές / σφαλιάρες κ.λπ. με (κάποιον)** (i) δέρνομαι, έρχομαι σε συμπλοκή: *μπορεί να είμαστε φίλοι, αλλά παίζουμε ξύλο πολλές φορές* (ii) (μτφ.-οικ.) έχω μεγάλη οικειότητα με (κάποιον): *είναι φιλαράκι μου, παίζουμε σφαλιάρες μαζί* (στ) **τις παίζω (σε κάποιον)** δέρνω, ξυλοκοπώ (κάποιον): *δεν καθόταν φρόνιμα, του τις έπαιξε, λοιπόν, η μάννα του και ησύχασε* (ζ) (!-λαϊκ.) **παίζω το πουλί μου / την παίζω** (i) αυνανίζομαι (ii) χάνω τον χρόνο μου, χρονοτριβώ (η) **παίζουμε τις κουμπάρες** βλ. λ. κουμπάρα (θ) **παίζουμε την κολοκυθιά** βλ. λ. κολοκυθιά **2.** (κυρ. στη γλώσσα των παιδιών, ~ κάποιον) δέχομαι (κάποιον) στο παιχνίδι ως συμπαίκτη: *τα άλλα παιδιά δεν τον παίζουν, γιατί είναι ζαβολιάρης* **3.** ασχολούμαι με (συγκεκριμένο αγώνισμα, άθλημα): ~ *ποδόσφαιρο / τένις / μπάσκετ* **4.** (α) ασχολούμαι με, συμμετέχω σε (τυχερό παιχνίδι): ~ *χαρτιά / πρέφα / πόκερ / ΠΡΟ-ΠΟ* (β) βάζω (συγκεκριμένο ποσό ή αντικείμενο που κατέχω) ως στοίχημα συμμετέχοντας σε τυχερό παιχνίδι: *κάθε μέρα παίζονται μεγάλα ποσά στο καζίνο* || (μτφ.) ~ *τη ζωή μου / το κεφάλι μου κορώνα-γράμματα* (ρισκάρω)· ΦΡ. (μτφ.) **τα παίζω όλα για όλα** ριψοκινδυνεύω τα πάντα (γ) χρησιμοποιώ (τραπουλόχαρτο που έχω) κατά τη διάρκεια τού παιχνιδιού: *δεν έπρεπε να παίξεις τώρα τον ρήγα σου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) **παίζω το τελευταίο μου χαρτί** βλ. λ. χαρτί (β) **παίζω με ανοιχτά χαρτιά** βλ. λ. ανοιχτός (γ) **παίζω διπλό παιχνίδι** ή **παίζω σε δύο / διπλό ταμπλό** (i) μεταξύ δύο πλευρών, αντιπάλων ή με αντίθετα συμφέροντα, υποστηρίζω (ή προσποιούμαι ότι υποστηρίζω) πότε τον έναν και πότε τον άλλον και συνήθ. τους το κρύβω (ii) έχω συγχρόνως δύο ερωτικούς συντρόφους, συχνά χωρίς να το γνωρίζουν ΣΥΝ. το έχω δίπορτο ● **5.** ερμηνεύω (συγκεκριμένο ρόλο): *πολλοί μεγάλοι ηθοποιοί έχουν παίξει τον ρόλο τού Οιδίποδα / τον Οιδίποδα* || *στον κινηματογράφο έπαιζε συνήθως τον κακό*· ΦΡ. (α) **παίζω ρόλο** (i) (σε κάτι) επιδρώ, συμβάλλω (σε κάτι): *το μορφωτικό επίπεδο των γονέων παίζει σπουδαίο ρόλο στην ανατροφή των παιδιών* || *σ' αυτή την υπόθεση, απ' ό,τι ξέρω, έπαιξες κι εσύ κάποιον ρόλο* (ii) (τριτοπρόσ.) έχει σημασία: *στις επαγγελματικές σχέσεις παίζει ρόλο το πώς θα μιλήσεις, πώς θα ντυθείς...* || *δεν παίζει ρόλο το τι λες, αλλά πώς το λες* (β) (μτφ.) **παίζω θέατρο** βλ. λ. θέατρο **6.** παριστάνω, υποκρίνομαι, προσποιούμαι: *μας παίζει τον ωραίο* ΣΥΝ. καμώνομαι· ΦΡ. (αργκό) **το παίζω** συμπεριφέρομαι σαν, παριστάνω: ~ *διανοούμενος / γκόμενος / λεφτάς* || (με έκφραση ενόχλησης ή ειρων.) *δηλαδή, εσύ τώρα* **πώς μας το παίζεις;** (τι μας παριστάνεις;) **7.** (α) (για τηλεόραση, κινηματογράφο) προβάλλω: *οι κινηματογράφοι παίζουν το «Αντεργκράουντ» τού Κουστουρίτσα* || *τι παίζει σήμερα η τηλεόραση;* (β) (καταχρ. για θέατρο) φιλοξενώ (συγκεκριμένο έργο) στη σκηνή μου: *το Εθνικό Θέατρο παίζει συχνά ελληνικά έργα* ΣΥΝ. ανεβάζω **8.** (α) ερμηνεύω, εκτελώ (μουσική σύνθεση): ~ *τον εθνικό ύμνο* || *η ορχήστρα μας θα παίξει κομμάτια ελαφράς μουσικής* || ~ *ένα τραγούδι στο πιάνο* (β) (συνεκδ.) ερμηνεύω, εκτελώ μουσική σύνθεση (συγκεκριμένου μουσικού είδους ή συνθέτη): *αυτή η ορχήστρα παίζει μόνο κλασική μουσική* || ~ *Μπετόβεν / Λιστ* **9.** χειρίζομαι (μουσικό όργανο), ώστε να παράγεται μουσικός ήχος: ~ *βιολί / πιάνο / ούτι*· ΦΡ. (μτφ.) **η κοιλιά μου παίζει ταμπούρλο** πεινάω πάρα πολύ ♦ (αμετβ.) **10.** ενεργώ χωρίς συγκεκριμένο σκοπό, αλλά με σκοπό την ευχαρίστηση, τη διασκέδαση: *τα παιδιά παίζουν στον κήπο* || ~ *με τις κούκλες μου* || ~ *με τους φίλους μου*· ΦΡ. (α) **δεν παίζω!** (i) λέγεται από παιδιά, όταν διαμαρτύρονται, επειδή αισθάνονται ότι αδικούνται στο παιχνίδι: *Α, ~! Είπαμε να μην κάνουμε ζαβολιές!* (ii) (σκωπτ.) για να δηλωθεί δυσαρέσκεια, για να εκφραστεί διαμαρτυρία με παιγνιώδη διάθεση: *~! Αλλιώς τα συμφωνήσαμε, αλλιώς μου τα λες τώρα!* (iii) (προειδοποιητικά) δεν αστειεύομαι: *Για πρόσεξε πώς μου μιλάς! Εγώ ~!* **11.** (~ *με κάτι*) χρησιμοποιώ (κάτι) σαν παιχνίδι, χρησιμοποιώ (κάτι) με σκοπό άλλον από αυτόν για τον οποίο προορίζεται: ~ *αμήχανα με τα κουμπιά τού σακακιού μου*· ΦΡ. (α) **παίζω με τις λέξεις** αξιοποιώ τις ομοιότητες ή τις διαφορές (υπαρκτές ή ανύπαρκτες) μεταξύ λέξεων: (i) για υφολογικούς ή χιουμοριστικούς σκοπούς (ii) (επίσης **παίζω με τα λόγια**) για να αποφύγω να μιλήσω ξεκάθαρα ή να δυσκολέψω τον συνομιλητή μου: *Με τις λέξεις θα παίζουμε τώρα; Αφού καταλαβαίνεις πολύ καλά τι θέλω να πω* (β) **παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι** επιφέρω μικρά πλήγματα εις βάρος (κάποιου) από θέση ισχύος, χωρίς να του δίνω το τελειωτικό χτύπημα, για να παρατείνω την αγωνία του (γ) **παίζω με τα νεύρα (κάποιου)** διασκεδάζω εκνευρίζοντας (κάποιον) (δ) **παίζω με τον πόνο (κάποιου)** λέω κάτι που ενοχλεί κάποιον άλλον, θίγω το αδύνατο σημείο του είτε εσκεμμένα είτε χωρίς να το θέλω: *μην παίζεις με τον πόνο του μιλώντας γι' αυτήν, αφού ξέρεις ότι την αγαπάει ακόμα* (ε) **παίζω με τη φωτιά** ριψοκινδυνεύω, ενεργώ χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν συγκεκριμένο κίνδυνο: *όποιος αναμειγνύεται σε αυτά τα πράγματα παίζει με τη φωτιά* (στ) **παίζω εν ου παικτοίς** (*παίζω ἐν οὐ παικτοῖς*. Ιωάνν. Χρυσ. *Ὁμιλίαι* 31. 5) (αρχαιοπρ.) παίζω με πράγματα με τα οποία δεν μπορεί να παίζει κανείς, αντιμετωπίζω με επιπολαιότητα ή χωρίς την πρέπουσα σοβαρότητα κάτι που απαιτεί σοβαρή αντιμετώπιση· (καταχρ.) **εν ου παικτοίς** (ως χαρακτηρισμός) αυτός με τον οποίο δεν πρέπει να παίζει κανείς: *«αν οι πολιτικές ηγεσίες συμφωνήσουν ότι η εξωτερική πολιτική είναι ~ και την εξαιρέσουν από το γήπεδο των κομματικών, προσωπικών ανταγωνισμών...»* (εφημ.) (ζ) **παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)** βλ. λ. αίσθημα **12.** φέρομαι επιπόλαια, χωρίς σοβαρότητα: *μην παίζεις μαζί μου!* || *Τι (νομίζεις); Παίζουμε; Εδώ κάνουμε επαγγελματική δουλειά!* ΦΡ. (α) **όχι, παίζουμε!** (θριαμβευτικά) για να εκφραστεί η ικανοποίηση κάποιου για επίδοση, επιτυχία του κ.λπ.: *–Λοιπόν, είσαι καταπληκτικός! Δεν περίμενα να το φτειάξεις τόσο γρήγορα! –~!* (β) **παίξε-γέλασε** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν χρειάζεται να το παίρνει κανείς στα σοβαρά· συνήθ. αρνητ.: *αυτή η σχολή δεν είναι ~· πρέπει να διαβάζεις πολύ!* || *εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι ~* (γ) **τα παιδιά παίζει** (τα παιδιά παίζουν· στερεότυπο παράδειγμα των σχολικών βιβλίων για την αττική σύνταξη) (ειρων.) για κάποιον/κάποιους που δεν φέρονται σοβαρά, όπως αρμόζει στην ηλικία τους: *–Τι κάνουν οι φίλοι σου; –Δεν εννοούν να σοβαρευτούν· ~* **13.** (α) αγωνίζομαι σε αθλητικό παιχνίδι: *την Κυριακή ο Ο.Φ.Η. παίζει εκτός έδρας με τον Πανιώνιο* (β) αγωνίζομαι: *έπαιξαν με μυαλό και πάθος και νίκησαν* || *ο παίκτης αυτός θα παίζει από φέτος στο καλύτερο πρωτάθλημα τής Ευρώπης* **14.** λαμβάνω μέρος σε τυχερά παιχνίδια: ~ *στον ιππόδρομο* || *κάθε άνθρωπος με τις αδυναμίες του· άλλος πίνει, άλλος καπνίζει, άλλος παίζει...*· ΦΡ. **παίζω στο χρηματιστήριο** αγοράζω και πουλώ συστηματικά μετοχές **15.** (α) (μτφ.-οικ.

τριτοπρόσ. **παίζει, παίζουν**) (κάποιος/κάτι) βρίσκεται στο προσκήνιο, στην επικαιρότητα, (κάποιοι) μιλούν για (κάποιον/κάτι): *το όνομά του παίζει πολύ τον τελευταίο καιρό στα σενάρια για τη διαδοχή τού αρχηγού τού κόμματος* (ακούγεται ως πιθανή λύση) (β) έχω σοβαρές πιθανότητες για κάτι: *«ως τόπος διεξαγωγής τής προετοιμασίας των κωπηλατών, εκτός από τα Γιάννενα, παίζει και η λίμνη Καϊάφα στην Ηλεία»* (εφημ.) **16.** κινούμαι ή δίνω την οπτική εντύπωση ότι κινούμαι ακανόνιστα και με συνεχείς εναλλαγές: *η φλόγα τού κεριού παίζει (τρεμοπαίζει)*· ΦΡ. ***παίζει το μάτι μου*** (i) τρεμοπαίζει το βλέφαρό μου από νευρική σύσπαση (βλ. κ. λ. *μάτι*) (ii) κοιτάζω γύρω μου τους άλλους με ερωτικό ενδιαφέρον: *αν και παντρεμένος, παίζει το μάτι του* **17.** (μτφ.) αυξομειώνομαι, παρουσιάζω διακυμάνσεις: *οι τιμές των μετοχών παίζουν στο χρηματιστήριο* • **18** (για μηχανήματα που παράγουν ήχο ή εικόνα) λειτουργώ: *τι έπαθε το κασετόφωνο / η τηλεόραση και δεν παίζει;* • ΦΡ. (αργκό) (α) ***τα παίζω*** (i) τρομοκρατούμαι: *τα 'παιξαν, όταν είδαν τους αστυνομικούς να έρχονται προς το μέρος τους* (ii) εξαντλούμαι: *τα 'χω παίξει· δεν αντέχω άλλο* (iii) (για μηχάνημα) χαλώ, παύω να λειτουργώ: *ο εκτυπωτής λειτουργούσε αδιάκοπα για πολλές ώρες, ώσπου στο τέλος τα 'παιξε* (β) ***δεν παίζομαι*** είμαι ασυναγώνιστος, δεν μπορεί να με νικήσει κανείς: *δεν παίζεται στο μπιλιάρδο*· (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***παίζεται***) **19.** κρίνεται η τύχη (κάποιου): *στις εξετάσεις αυτές ~ το επαγγελματικό τους μέλλον* ΣΥΝ. διακυβεύεται **20.** δεν είναι σίγουρο: *δεν ξέρω αν θα φύγουμε αύριο· ~ ακόμα* **21.** (κάτι) συμβαίνει, (κάτι) γίνεται: *κάτι ~ εδώ και έναν μήνα με την πώληση αυτής τής επιχείρησης, αλλά κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **παίδ-jω* < *παῖς, παιδός* (βλ. κ. *παιδί*). Εκτός τής σημερινής βασικής σημ. (που είναι και η αρχική), η λ. σήμαινε επίσης «χορεύω» (πβ. επιγραφή Διπύλου: *ὅς νυν ὀρχηστῶν ἀταλώτατα παίζει*), όπως απαντά και στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Ἔξοδος* 32, 6: *ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν*)].

παίκτης [μτγν.] κ. (καθημ.) **παίχτης** (ο) {παικτών}. **παίκτρια** κ. (καθημ.) **παίχτρια** (η) {παικτριών} **1.** το πρόσωπο που συμμετέχει σε παιχνίδι (αθλητικό, τυχερό ή ψυχαγωγικό): *ο καλύτερος ~ τής ομάδας* ‖ *αμυντικός / επιθετικός ~* ‖ *αναπληρωματικός ~* ‖ (σε χαρτοπαίγνιο) *μοιράζουμε 6 φύλλα σε κάθε ~* **2.** το πρόσωπο που παίζει συστηματικώς τυχερά παιχνίδια: *επαγγελματίας ~ ρουλέτας* ΣΥΝ. τζογαδόρος **3.** (σπάν.-γενικότ.) οργανοπαίκτης: *~ μουσικού οργάνου.* — (υποκ.) **παιχτάκι** (το), (μεγεθ.) **παιχταράς** (ο).

παικτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο παιγνιδιού· μόνο στη ΦΡ. ***παίζω εν ου παικτοίς*** βλ. λ. *παίζω.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παικ-τός* (ρηματ. επίθ.) < αρχ. *παίζω*].

παινάδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το γνώρισμα, η ιδιότητα που αξίζει να επαινεθεί ΣΥΝ. αρετή, προτέρημα, χάρισμα ΑΝΤ. ψεγάδι.

[ΕΤΥΜ. < *παινώ* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. *μοιρ-άδι, ψεγ-άδι*].

παινεσιάρης, -α, -ικο {παινεσιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που παινεύει συχνά τον εαυτό του, που περιαυτολογεί ΣΥΝ. καυχησιάρης.

[ΕΤΥΜ. < *παινεσιά* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

παινεύω ρ. μετβ. {παίν-εσα κ. -εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** επαινώ **2.** (μεσοπαθ. ***παινεύομαι***) περιαυτολογώ: *να μην / δεν θέλω να το παινευτώ, αλλά είμαι ο καλύτερος στο είδος μου* **3.** (η μτχ. ***παινεμένος, -η, -ο***) αυτός που επαινείται συχνά, που έχει φήμη ΣΥΝ. φημισμένος. — **παίνεμα** (το) [μεσν.] κ. **παινεσιά** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παινώ* (< αρχ. *ἐπαινῶ*), κατά τα ρ. σε *-εύω*].

παινώ ρ. μετβ. → επαινώ

παίξιμο (το) [μεσν.] {παιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να παίζει κανείς (κάτι)· (συνήθ.-ειδικότ.) **2.** ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς: *από το ~ κατάλαβα πως ήταν ο Χιώτης* (από τον τρόπο που έπαιζε μπουζούκι) **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύει ένας ηθοποιός τον ρόλο του: *Τι ~! Είναι πραγματικά μεγάλη ηθοποιός* • **4.** το να κινείται (κάτι) πέρα-δώθε: *το ~ τού ματιού της.*

παίρνω ρ. μετβ. {πήρα (να / θα πάρω), πάρθηκα, παρμένος} **1.** πιάνω και φέρνω κοντά μου: *πήρε το βιβλίο από το τραπέζι και άρχισε να το διαβάζει* ‖ *πάρε το ξεσκονόπανο και ξεσκόνισε λίγο!* ‖ *~ το μωρό στην αγκαλιά μου* **2.** κάνω (κάτι/κάποιον) να φύγει από τη θέση του και να βρεθεί κοντά μου: *δεν δουλεύει πια σε αυτή την υπηρεσία· τον πήρε ο πρόεδρος στο γραφείο του·* ΦΡ. (σκωπτ.) (α) ***πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει «και τού χρόνου»*** για κάποιον που είπε λόγο ακατάλληλο προς την περίσταση (β) (μτφ.) ***πάρ' τον έναν και χτύπα τον άλλο*** βλ. λ. *άλλος* **3.** λαμβάνω και μεταφέρω (μαζί μου), καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: *πήρε τον φάκελο μαζί του* ‖ *θα πάρει μαζί του στην Πάτρα και τον ανιψιό του* ‖ *θα πάρω εγώ τις βαλίτσες σου·* ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***παίρνω τα μπογαλάκια μου / των ομματιών μου / τα μάτια μου*** (μεσν. φρ.) φεύγω, εγκαταλείπω (έναν τόπο στον οποίο ήμουν για καιρό) (β) (μτφ.) ***παίρνω (κάποιον / κάτι) αμπάριζα*** βλ. λ. *αμπάριζα* (γ) ***παίρνω (κάποιον) φαλάγγι*** βλ. λ. *φαλάγγι* **4.** συναντώ και συνοδεύω ή μεταφέρω (κάποιον κάπου): *θα με πάρει από το αεροδρόμιο η γυναίκα μου με το αυτοκίνητο* **5.** οδηγώ, κάνω (κάποιον) να έρθει μαζί μου, καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: *τον πήρε στο γραφείο του / παράμερα, για να συζητήσουν ιδιαιτέρως·* ΦΡ. (α) ***τον πήραν μέσα*** τον έβαλαν φυλακή (β) (μτφ.) ***με παίρνει ο διάβολος*** καταστρέφομαι: *από τότε που έμπλεξε με το καζίνο, τον πήρε ο διάβολος* (γ) ***να σε πάρει (ο διάβολος / η οργή)*** *(διάολ' έπαρέ τον,* μεσν. φρ.) υβριστ. σε κάποιον (δ) ***να πάρει (ο διάβολος / η οργή)*** για να εκφραστεί αγανάκτηση ή απογοήτευση: *~! Ξέχασα τα κλειδιά τού σπιτιού στο γραφείο* **6.** αποσπώ (κάτι) από τη θέση του και το φέρνω κοντά μου, ώστε να το έχω εγώ: *μου πήρε το μολύβι και τώρα δεν έχω να γράψω·* ΦΡ. ***παίρνω τα μυαλά (κάποιου)*** βλ. λ. *μυαλό* **7.** (μτφ.) αποσπώ από κάποιον (κάτι που με ενδιαφέρει να μάθω): *~ πληροφορίες / αποτυπώματα* (βλ.λ.) ‖ *κρατά το στόμα του κλειστό· δεν του παίρνεις κουβέντα·* ΦΡ. (α) ***παίρνω λόγια (από κάποιον)*** εκμαιεύω, αποσπώ με πλάγιο τρόπο πληροφορίες (από κάποιον) (β) ***παίρνω το αίμα μου πίσω*** βλ. λ. *αίμα* **8.** (γενικότ.) αποσπώ, οικειοποιούμαι, κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκε): *το κράτος τούς πήρε τα κτήματα, χωρίς να τους αποζημιώσει·* ΦΡ. ***παίρνω ιδέες*** υιοθετώ πράγματα που δεν είχα σκεφτεί ο ίδιος βλέποντάς τα αλλού: *η υποψήφια τού συνδυασμού είδε την ταινία και πήρε ιδέες για τη δική της προεκλογική εκστρατεία* **9.** κλέβω, αρπάζω: *μου πήραν το πορτοφόλι* **10.** (α) κυριεύω: *πήραν την Πόλη οι Τούρκοι* (β) (οικ.) νικώ, κερδίζω σε παιχνίδι: *μας πήρε όλους στο τάβλι* **11.** (α) αποκτώ: *το πρόσωπό του πήρε ένα περίεργο χρώμα·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***παίρνω δύναμη / δυνάμεις*** δυναμώνω, ενθαρρύνομαι (β) ***παίρνω μορφή*** διαμορφώνομαι, αποκτώ ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή (γ) ***παίρνω σάρκα και οστά*** βλ. λ. *σάρκα* (δ) ***παίρνω κιλά*** παχαίνω (ε) ***παίρνω χρώμα*** βλ. λ. *χρώμα* (β) κληρονομώ: *το κτήμα θα το πάρει ο μεγάλος γυιος και το σπίτι ο μικρός* **12.** αγοράζω ή ενοικιάζω: *~ καινούργιο αυτοκίνητο* ‖ *πόσα έδωσες για να το πάρεις;* ‖ *~ διαμέρισμα* ‖ *τι δώρο πήρες τής γυναίκας σου;* **13.** μου δίνουν: *τι δώρα πήρες απ' τους γονείς σου;* ‖ *~ βραβείο / άδεια / μισθό / υποτροφία / δίπλωμα* ΣΥΝ. δέχομαι· ΦΡ. (α) ***παίρνω άφεση*** συγχωρούμαι (β) ***πάρε-δώσε*** (το) οι δοσοληψίες· (γενικότ.) οι σχέσεις: *αποφεύγω να έχω πολλά ~ με τέτοιους ανθρώπους* **14.** λαμβάνω ως αμοιβή, εισπράττω: *~ πολλά λεφτά απ' τη δουλειά μου* ‖ *πόσα παίρνει την ώρα;* **15.** τρώω ή πίνω (κάτι που μου προσφέρουν): *θα πάρετε ένα γλυκό / ένα λικέρ;* **16.** δέχομαι (κάτι που μου στέλνουν), παραλαμβάνω: *~ ένα γράμμα / ένα δέμα / μια είδηση* **17.** προσλαμβάνω: *~ καινούργιο υπάλληλο* **18.** παντρεύομαι: *ο άντρας που θα πάρω, θέλω να είναι μορφωμένος* ‖ *ποιος θα βρεθεί να την πάρει, τώρα που γέρασε;* **19.** μετακινώ, απομακρύνω: *πάρε τα παιχνίδια σου απ' το πάτωμα* ‖ *πάρ' τον από μπροστά μου, να μην τον βλέπω!* **20.** παρασύρω, απομακρύνω βίαια (κάτι) από τη θέση του: *τον πήρε το ρεύμα* ‖ *το πήραν τα κύματα* ‖ *ο δυνατός αέρας πήρε τα κεραμίδια από τις στέγες·* ΦΡ. (α) ***με πήρε και με σήκωσε*** βασανίστηκα, ταλαιπωρήθηκα πολύ (β) ***να το πάρει το ποτάμι;*** να πω τη λύση; (λέγεται από κάποιον που έχει πει ένα αίνιγμα, όταν ο ερωτώμενος δεν καταφέρνει να το λύσει) **21.** χτυπώ, πετυχαίνω, βρίσκω: *τα σκάγια τον πήραν στο πόδι* **22.** προλαβαίνω: *μας πήρε η νύχτα* **23.** ακολουθώ (δρόμο, πορεία κ.λπ.): *~ τον δρόμο για το χωριό* ‖ (μτφ.) *~ στραβό δρόμο* ‖ *«Με τι καρδιά, με τι πνοή [...] πήραμε τη ζωή μας· λάθος. Κι αλλάξαμε ζωή»* (Γ. Σεφέρης)· ΦΡ. (α) ***παίρνω δρόμο*** βλ. λ. *δρόμος* (β) ***δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω*** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) ξεκινώ για μεγάλη διαδρομή ή για να πάω γρήγορα κάπου (γ) ***παίρνω σβάρνα*** βλ. λ. *σβάρνα* (δ) ***παίρνω τον ανήφορο*** βλ. λ. *ανήφορος* (ε) ***παίρνω αποστάσεις*** απομακρύνομαι, αποφεύγω να συμφωνήσω ή διαφοροποιούμαι: *ο υπουργός πήρε αποστάσεις από τις θέσεις που εξέφρασε ο πρωθυπουργός* **24.** σε φράσεις που δηλώνουν αναχώρηση και περιπλάνηση κάπου: *~ τους δρόμους* ‖ *~ τα βουνά* ‖ *πήρα τις γειτονιές να ρωτάω γι' αυτόν* **25.** εκλαμβάνω, θεωρώ: *με πήραν για ηλίθιο* ‖ *δεν ξέρω πώς θα το πάρει· είναι πολύ εύθικτος* ‖ *μην το πάρεις προσωπικά αυτό που θα πω, μιλάω γενικά·* ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι) βαριά / κατάκαρδα / επί πόνου*** στενοχωριέμαι πολύ για (κάτι), στο οποίο αποδίδω πολύ μεγάλη σημασία (β) ***παίρνω (κάτι) από την ανάποδη / ανάποδα / στραβά*** καταλαβαίνω κάτι με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που ισχύει, παρεξηγώ: *το πήρε ανάποδα αυτό που του είπα και τώρα μου κρατάει μούτρα* ‖ *να σου πω κάτι προσωπικό, αλλά μην το πάρεις στραβά* **26.** αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω: *~ κάτι κατά γράμμα / τοις μετρητοίς* ‖ *τον πήρε το μάτι μου να ανεβαίνει τη σκάλα* ‖ *δεν πήρε τίποτε το αφτί μου·* ΦΡ. ***παίρνω είδηση / χαμπάρι / μυρωδιά / πρέφα*** αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι: *εδώ έχει βουίξει ο τόπος, αλλά αυτός δεν έχει πάρει είδηση* **27.** εξετάζω: *ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή* ‖ *ας πάρουμε τώρα την άλλη περίπτωση* ‖ *~ (κάτι) ως παράδειγμα* **28.** έχω την ικανότητα να μαθαίνω· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν (τα) παίρνει τα γράμματα*** **29.** χωρώ: *η αίθουσα είναι μεγάλη· παίρνει πολύ κόσμο* **30.** διαρκώ: *θα μας πάρει όλη τη νύχτα· καλύτερα ν' αρχίσουμε αύριο το πρωί* **31.** φθάνω, επαρκώ, είμαι σε θέση, έχω τη δυνατότητα, την ικανότητα ή την άνεση: *πρόσεχε· δεν σε παίρνει να αντιμιλάς στον διευθυντή σου!* ‖ *δεν μας παίρνει ο καιρός να τα πούμε·* ΦΡ. ***όσο δεν παίρνει / ώς εκεί που δεν παίρνει*** όσο είναι δυνατόν, όσο γίνεται: *είμαι ανεκτικός ~* • **32.** αναλαμβάνω: *πήρε αυτός τα βάρη τής οικογένειας, όταν πέθανε ο πατέρας του·* ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι) πάνω μου*** βλ. λ. *επάνω* (β) ***παίρνω στα χέρια μου (κάτι)*** αναλαμβάνω την ευθύνη (για κάτι): *νέοι άνθρωποι πήραν στα χέρια τους τις τύχες τού δήμου* • **33** (+να) αρχίζω, ξεκινώ: *πήρε να βραδιάζει...* ΣΥΝ. πιάνω **34.** σε φράσεις που δηλώνουν ότι αρχίζει κανείς να έχει συγκεκριμένη στάση ή έκφραση: *~ πόζα / στάση / ύφος / έκφραση* **35.** (αρχίζω να) τραγουδώ με συγκεκριμένο τρόπο (ένα τραγούδι): *δεν πήραμε το τραγούδι σωστά·* ΦΡ. ***παίρνω ψηλά τον αμανέ*** βλ. λ. *αμανές* **36.** σε φράσεις με ουσιαστικό, όπου το «παίρνω» λειτουργεί ως απολεξικοποιημένο (βλ.λ.) ρήμα: *~ στροφή* (αντί *στρίβω*) ‖ *~ ανάσα* (αντί *ανασαίνω*) ‖ *~ βράση* (αντί *βράζω*) ‖ *~ κρύωμα* (αντί *κρυολογώ*) ‖ *~ απόφαση* (αντί *αποφασίζω*) ‖ *~ τέλος* (αντί *τελειώνω*) **37.** (για μηχανή λήψεως) κινηματογραφώ ή εγγράφω σε βίντεο: *μας παίρνει η κάμερα* **38.** μετρώ (με ειδικό όργανο): *~ την πίεση τού πατέρα μου* **39.** επιδέχομαι: *αυτή η αρρώστια δεν παίρνει γιατρειά·* ΦΡ. ***παίρνω από*** επιδέχομαι: *δεν παίρνει από λόγια / συμβουλές* **40.** εισάγω στον οργανισμό μου: *πήρες το χάπι σου;* ‖ *~ ναρκωτικά* **41.** υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο και ξαφνικό): *πήρα την πρώτη κρυάδα / το πρώτο σοκ* ‖ *πήρα μια τρομάρα!* **42.** χρησιμοποιώ (μεταφορικό μέσο) σε συγκεκριμένη στιγμή: *~ λεωφορείο / ταξί* ‖ *όταν έχει πολλή κίνηση, δεν ~ το αυτοκίνητο* • **43.** καταλαμβάνω, πιάνω: *με πήρε ο ύπνος* (αποκοιμήθηκα) ‖ *με πήραν τα δάκρυα* ‖ *με πήρε το παράπονο* • **44.** τηλεφωνώ (σε κάποιον): *θα*

σε πάρω, όταν γυρίσω σπίτι· ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον) στο τηλέφωνο*** τηλεφωνώ σε κάποιον • ΦΡ. (α) ***παίρνω θέση*** βλ. λ. θέση (β) ***παίρνω σειρά*** (i) αποκτώ συγκεκριμένη θέση σε σειρά: *οι πτυχιούχοι των καθηγητικών σχολών παίρνουν σειρά για διορισμό* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να ακολουθήσω: *ο πρώτος και ο δεύτερος ξεκίνησαν ήδη και παίρνουν σειρά ο τρίτος, ο τέταρτος και ο πέμπτος* (γ) ***παίρνω μέρος*** (+σε) συμμετέχω: *στον διαγωνισμό παίρνουν μέρος 40 υποψήφιοι* (δ) ***παίρνω το μέρος (κάποιου)*** υποστηρίζω (κάποιον) (ε) ***παίρνω μπρος*** βλ. λ. εμπρός (στ) ***παίρνω (κάποιον) από κοντά / από δίπλα*** (i) παρακολουθώ, κατασκοπεύω (κάποιον) (ii) φροντίζω να είμαι συνεχώς κοντά σε (κάποιον) (ζ) ***παίρνω (κάποιον) από πίσω*** ακολουθώ (κάποιον) κατά πόδας, τον παρακολουθώ: *την πήρε από πίσω για να δει πού θα πάει* || *ένας αδέσποτος σκύλος μας είχε πάρει από πίσω μέχρι το σπίτι* (η) (οικ.) ***παίρνω τα πάνω μου*** βλ. λ. επάνω (θ) ***παίρνω φωτιά*** βλ. λ. φωτιά (ι) ***παίρνω αέρα*** βλ. λ. αέρας (ια) ***παίρνω (κάποιον) στο ψιλό / στον μεζέ*** κοροϊδεύω, περιγελώ (κάποιον) (ιβ) (αργκό) ***τα παίρνω (στο κρανίο)*** εκνευρίζομαι, αναστατώνομαι: *τα 'χω πάρει (στο κρανίο) μ' αυτή την κατάσταση* || *τα πήρα κι εγώ μόλις μου μίλησε έτσι και τον κατσάδιασα* (ιγ) (οικ.) ***τα παίρνω*** χρηματίζομαι, δωροδοκούμαι: *λέγεται ότι οι υπάλληλοι σ' αυτή την υπηρεσία τα παίρνουν!* (ιδ) ***τα παίρνω χοντρά*** (i) (εμφατ.) χρηματίζομαι (ii) (~ *από κάποιον*) εκμεταλλεύομαι την άγνοια, την ευπιστία ή την καλοσύνη κάποιου και του αποσπώ μεγάλα χρηματικά ποσά: *«πέντε μεγαλοδικηγόροι παραμυθιάζουν φυλακισμένους ότι θα τους στήσουν ευνοϊκές δίκες και τους τα παίρνουν χοντρά!»* (εφημ.) (ιε) ***τα παίρνω κάτω από το τραπέζι*** χρηματίζομαι, παίρνω κρυφά χρήματα (για αθέμιτο σκοπό), ενώ φαινομενικά όλα έχουν γίνει νόμιμα (ιστ) ***πάρ' τα!*** λέγεται όταν μουντζώνει κανείς (κάποιον) ΣΥΝ. να, όρσε! (ιζ) (λαϊκ.) ***τον παίρνω*** (i) (!-για γυναίκα) έρχομαι σε συνουσία, κάνω έρωτα ΣΥΝ. (!) πηδιέμαι (ii) (!-για άνδρα) κάνω παθητικό ομοφυλοφιλικό σεξ ΣΥΝ. (!) πηδιέμαι (iii) αποκοιμιέμαι: *ξάπλωσε και τον πήρα για λίγο* (ιη) ***παίρνω ανάποδες*** βλ. λ. ανάποδος (ιθ) ***πάρ' τον κάτω*** για την πτώση κάποιου μετά από χτύπημα ή ξαφνική αδιαθεσία: *του δίνει μια και ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. απολεξικοποιημένα ρήματα, παρώνυμο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έπαίρνω* < αρχ. *έπαίρω* «σηκώνω, υψώνω - παίρνω, αποσπώ» (βλ.λ.) < *έπ(ι)- + αἴρω*].

παις (ο/η) {παιδ-ός, -α | -ες, -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το παιδί· σε τυποποιημένες ή παλαιότ. χρήσεις: *Νοσοκομείο Παίδων* || ΑΘΛ. *εθνική ομάδα παίδων και εθνική ομάδα εφήβων* || *«Η Διάπλασις των Παίδων»* (νεανικό λογοτεχνικό περιοδικό τού πρώτου μισού τού 20ού αι.)· ΦΡ. ***ίτε παίδες Ελλήνων*** (*ἴτε, παῖδες Ἑλλήνων*, πβ. Αισχύλ. *Πέρσαι* 402: *ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε*) εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, εμπρός Έλληνες **2.** (οικ. ο τ. ***παίδες***) ως προσφώνηση σε φίλους σε παρέα ατόμων: ~, *ώρα να φύγουμε!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῖς, παιδός*, βλ. λ. παιδί].

Παΐσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα πατριαρχών, επισκόπων, μοναχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

παϊτόνι κ. **παετόνι** (το) {παϊτον-ιού | -ιών} (παλαιότ.) είδος επιβατικής άμαξας με τέσσερεις τροχούς και ένα άλογο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. payton / fayton < γαλλ. phaéton < αρχ. *Φαέθων* (μυθικό πρόσωπο), γυιός τού Ηλίου, που χάθηκε οδηγώντας το άρμα τού πατέρα του].

παιχνίδι κ. (σπάν.) **παιγνίδι** το {παιχνιδ-ιού | -ιών} **1.** οποιαδήποτε ενέργεια δεν έχει συγκεκριμένο πρακτικό σκοπό, αλλά προσφέρει ευχαρίστηση, επειδή είναι διασκεδαστική: *~ με τις κούκλες / με στρατιωτάκια / με τη μπάλα*· ΦΡ. (α) ***θεατρικό παιχνίδι*** θεατρική δραστηριότητα με παιδαγωγικό σκοπό (β) ***παιχνίδια με τις λέξεις*** τρόπος υπεκφυγής, λέγοντας ότι δεν εννοεί κάποιος αυτό που οι άλλοι καταλαβαίνουν: *δεν θα κάνουμε τώρα ~: το εννοούσες αυτό ή όχι;* (γ) ***ερωτικό παιχνίδι*** κάθε πράξη μεταξύ εραστών, η οποία διεγείρει τον ερωτικό πόθο (δ) (μτφ.) ***το παιχνίδι τής γάτας με το ποντίκι*** η σειρά από μικρά πλήγματα που επιφέρει κανείς από θέση ισχύος εις βάρος αντιπάλου, παρατείνοντας την αγωνία του, χωρίς να φθάνει στο τελειωτικό, όπως όταν η γάτα παίζει με το θήραμά της, πριν το κατασπαράξει **2.** (α) (ειδικότ.) οποιαδήποτε δραστηριότητα πραγματοποιείται σύμφωνα με ορισμένους κανόνες (και ενδεχομένως με συγκεκριμένα αντικείμενα), αποσκοπώντας είτε στη διασκέδαση είτε στην απόκτηση χρημάτων: *γνωστά παιδικά ~ είναι το κρυφτό, το κυνηγητό, η αμπάριζα κ.ά.* || *το σκάκι είναι δύσκολο / απαιτητικό ~* || *βγαίνω απ' το ~* || *ατομικό / ομαδικό / αθλητικό ~* || *τυχερό ~* (βλ. λ. τυχερός) (β) μία από τις διαδοχικές φάσεις παιχνιδιού, που η καθεμιά τους υπολογίζεται για το τελικό αποτέλεσμα· παρτίδα: *μου πήρε τρία ~ στο τάβλι / στο κουμκάν* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο με το οποίο παίζει κανείς (π.χ. σβούρα, στρατιωτάκια κ.ά.): *ακριβό / επιτραπέζιο / μουσικό ~* || *κατάστημα παιχνιδιών* **4.** (ειδικά) ο αθλητικός αγώνας, η αναμέτρηση: *το ~ θα διεξαχθεί σε ουδέτερο γήπεδο* ΣΥΝ. αγώνας, ματς· ΦΡ. ***χάνω το παιχνίδι*** αποτυγχάνω: *αν περιμένουμε να αλλάξουν αυτοί τακτική για να ενεργήσουμε, το χάσαμε το παιχνίδι!* **5.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς σε αθλητικό αγώνα: *αποβλήθηκε για αντιαθλητικό ~* || *σκληρό ~* || *το ~ είναι στημένο / σικέ*· ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***κάνω παιχνίδι*** παίρνω την πρωτοβουλία για ενέργειες: *άσε τους άλλους και κάνε παιχνίδι μόνος σου* **6.** (μτφ.) η αναμέτρηση **7.** (μειωτ.) οποιαδήποτε μη σοβαρή ενέργεια: *Πρόσεχε, γιατί εγώ δεν κάνω παιχνίδια! Όταν λέω κάτι, το εννοώ!* **8.** ως χαρακτηρισμός για έργο που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, ή εύκολη υπόθεση: *για έναν πεπειραμένο αυτή η δουλειά είναι ~* || (κ. το υποκ.) *για μένα τέτοιες ασκήσεις είναι παιχνιδάκι* **9.** το σύνολο ποικίλων ενεργειών και χειρισμών, συνήθ. με χαρακτήρα πονηρό: *ύποπτα ~ συμφερόντων παίζονται πίσω απ' τις πλάτες τού λαού* || *το ~ τής διαδοχής* || *του έπαιξε βρόμικο ~* || *οι φαρμακοβιομήχανοι παίζουν χοντρό ~ με τα φάρμακα* || *το ~ τής επικράτησης μεταξύ των δύο αντιπάλων παίζεται στις πλάτες τού λαού* **10.** σειρά ενεργειών που δεν φαίνεται να οδηγούν πουθενά: *με κούρασε αυτό το ~ σχετικά με το ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο* **11.** ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν πολλοί, οι εξελίξεις σε συγκεκριμένο ζήτημα: *θέτοντας η Μ. Βρετανία θέμα τουρκικής μειονότητας στην Κύπρο το 1955, έβαλε και την Τουρκία στο ~* (στις εξελίξεις για το Κυπριακό)· ΦΡ. ***παιχνίδι νεύρων*** ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία ο καθένας προσπαθεί να πλήξει τον αντίπαλο ψυχολογικά, ώστε να κάνει εσφαλμένη ενέργεια **12.** το να παιχνιδίζει κάτι: *το ~ των χρωμάτων στους πίνακες ενός ζωγράφου.* — (υποκ.) **παιχνιδάκι** (το) (κυρ. σημ. 3, 8).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιγνίδιον*, υποκ. τού *παίγνιον / παίχνιον* (βλ. λ. παίγνιο)].

παιχνιδιάρης, -α, -ικο {παιχνιδιάρηδες} **1.** αυτός που του αρέσει να παίζει, που αγαπά τα παιχνίδια και γενικότ. δεν έχει σοβαρή συμπεριφορά **2.** (συνήθ. γυναίκα) που αγαπά τα ερωτικά παιχνίδια, τις ερωτοτροπίες. — **παιχνιδιάρικος**, -η/-ια, -ο, **παιχνιδιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιγνιδιάρης* < *παιγνίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ξεχασι-άρης*].

παιχνιδίζω ρ. αμετβ. {παιχνίδισα} **1.** συμπεριφέρομαι με παιγνιώδη διάθεση: *«η νίκη, αφού παιχνίδισε και με τους δύο, δεν διάλεξε κανέναν»* (εφημ.) **2.** κινούμαι σε διάφορες κατευθύνσεις χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: *το φως παιχνίδιζε στο νερό.* — **παιχνίδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιγνιδίζω* < *παιγνίδι*].

παιχνιδότοπος (ο) χώρος με πολλά παιχνίδια, για να παίζουν τα παιδιά: *σε πολλά σούπερ-μάρκετ υπάρχουν παιχνιδότοποι για τα παιδιά των πελατών.*

παίχτης (ο) → παίκτης

παιωνία (η) {παιωνιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα λουλούδια σε χρώμα άσπρο, ροζ ή φούξια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παιών, -ῶνος*, παράλλ. τ. τού *παιάν, -ᾶνος* (βλ.λ.) στη σημ. «θεραπευτής, γιατρός», αφού *Παιάν / ΠαιάFων* ήταν αρχικώς το όνομα ενός θεού προς τον οποίο απευθύνονταν με δυνατές κραυγές για σωτηρία. Το φυτό ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ριζών του].

Π.Α.Κ. (το) Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα· αντιδικτατορική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1968 στο εξωτερικό από τον Ανδρέα Παπανδρέου.

πακετάρω ρ. μετβ. {πακετάρισ-α, -τηκα, -μένος} συσκευάζω (κάτι) σε πακέτο. — **πακετάρισμα** (το).

πακέτο (το) **1.** (α) δέμα που περιλαμβάνει τακτοποιημένα αντικείμενα (β) χάρτινο κουτί στο οποίο έχουν τοποθετηθεί, τακτοποιηθεί λίγα ή πολλά πράγματα, συνήθ. ομοειδή ΣΥΝ. πάκο, κούτα **2.** (ειδικότ.) το μικρό κουτί τσιγάρων: *πόσα πακέτα καπνίζεις την ημέρα;* **3.** η δέσμη (προτάσεων, απόψεων, όρων, μέτρων) σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα, που θεωρείται ως ενιαίο σύνολο, ή το σύνολο πραγμάτων που προσφέρονται όλα μαζί και όχι το καθένα χωριστά: *~ νέων μέτρων για την αντιμετώπιση τού νέφους* || *η τιμή τού ~ λογισμικού που προσφέρεται για γραμματειακή υποστήριξη είναι συμφέρουσα* || *τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών προσφέρουν πακέτα προετοιμασίας υποψηφίων για όλα τα επίσημα διπλώματα* || *η εταιρεία μας προσφέρει υψηλό ~ αποδοχών, εκπαίδευση, ευκαιρίες εξέλιξης* || *~ παρεχομένων υπηρεσιών / αμυντικών συστημάτων / αντιαεροπορικού εξοπλισμού / διακοπών* || (ειδικότ. για το συμφωνημένο σύνολο οικονομικών παροχών από την Ε.Ε. προς τις χώρες-μέλη, ακολουθούμενο από το όνομα τού εκάστοτε προέδρου της): *το ~ Ντελόρ / Σαντέρ*· ΦΡ. (οικ.-λαϊκ.) ***πάω πακέτο (με κάποιον)*** συνδέομαι τόσο στενά με κάποιον, ώστε δεν μπορεί να νοηθεί ο ένας χωρίς τον άλλον: *αυτοί οι δύο πάνε πακέτο· αν καλέσεις τον έναν, πρέπει να καλέσεις και τον άλλον* **4.** ως β' όρος σε φραστικές λέξεις, όπως *λύση-πακέτο, προσφορά-πακέτο* κ.ά.· (ειδικότ.) ΦΡ. ***συμφωνία-πακέτο*** (i) συμφωνία στην οποία ο αγοραστής πληρώνει μία καθορισμένη τιμή για ένα σύνολο προϊόντων ή υπηρεσιών (ii) συμφωνία ή σχέδιο στο οποίο η έγκριση ενός μέρους προϋποθέτει και την έγκριση των άλλων μερών • **5.** (αργκό των νέων) απογοήτευση, δυσάρεστη εξέλιξη, πάθημα: *μεγάλο ~ η σημερινή μέρα· όλα μου πήγαν στραβά·* κυρ. στη ΦΡ. **τρώω πακέτο**: *έφαγα πακέτο με τις εξετάσεις στο σχολείο* || *«την είχε ερωτευθεί κι όταν τα χάλασαν, έφαγε πακέτο»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pacchetto < γαλλ. paquet < μέσ. ολλ. pak «δέσμη». Η φρ. *συμφωνία-πακέτο* αποδίδει το αγγλ. package-deal].

Πακιστάν (το) {άκλ.} (ουρντού Jamhūryat Islāmī Pakistan = Ισλαμική Δημοκρατία του Πακιστάν) κράτος τής Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Ισλαμαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Ουρντού και νόμισμα τη ρουπία Πακιστάν. — **Πακιστανός** (ο), **Πακιστανή** (η), **πακιστανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ουρντού Pakistan. Τα τρία πρώτα γράμματα τής ονομασίας προέρχονται από τα αρχικά των ονομάτων **P**unjab, **A**fghanistan και **K**ashmir, τρεις περιοχές που περιβάλλουν ή περικλείονται στη χώρα, και το β' συνθ. -stan «χώρα». Είναι χαρακτηριστικό ότι το α' συνθ. Pak- συμπίπτει με την περσ. λ. pak «αγνός, γνήσιος», οπότε το όνομα Pakistan συχνά ερμηνεύεται παρετυμολογικά ως «χώρα των αγνών ανθρώπων»].

πάκο (το) **1.** το πακέτο (βλ.λ., σημ. 1) **2.** η στοίβα. Επίσης **πάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pacco < μέσ. ολλ. pak «δέσμη»].

pacta sunt servanda λατ. (προφέρεται *πάκτα σουντ σερβάντα*) ελλην. *οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται*· αρχή τού δικαίου, κατά την οποία οι συμφωνίες των συμβαλλομένων είναι δεσμευτικές.

πακτωλός (ο) πλούσιο απόθεμα, τεράστια ποσότητα (αγαθών): *~ χρημάτων / κερδών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ποταμός τής Λυδίας, γνωστός για τα ψήγματα χρυσού

που περιείχαν τα νερά του, αγν. ετύμου].

πάκτωνας (ο) {πακτώνων} η μικρή τετράγωνη βάρκα χωρίς καρίνα, που χρησιμεύει για τον καθαρισμό και τη βαφή τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάκτων, -ωνος* < αρχ. *πακτῶ (-όω)* «στερεώνω» < *πακτός / πηκτός* (βλ.λ.)].

πακτώνω ρ. μετβ. {πάκτωσα} ενοικιάζω, εκμισθώνω (αγροτικό κτήμα). — **πάκτωση** [μεσν.] κ. **πάχτωση** (η), **πάκτωμα** κ. **πάχτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πάκτον* < λατ. pactum «σύμβαση, συνθήκη» (< ρ. paciscor «συνάπτω συμφωνία, διομολογούμαι», πβ. μτχ. pactus)].

ΠΑΛ / PAL (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γερμανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται κυρ. στην Ευρώπη, την Αυστραλία και σε χώρες τής Αφρικής (πβ. ΣΕΚΑΜ / SECAM, NTSC).
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο από το αγγλ. Phase Alternating Line «μεταβολή φάσεως ανά γραμμή»].

παλ επίθ. {άκλ.} (χρώμα) που είναι άτονο, όχι έντονο: *τοίχοι βαμμένοι σε ~ αποχρώσεις* ΑΝΤ. έντονος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâle < λατ. pallidus «ωχρός» < ρ. pallere «ωχριώ, χλομιάζω»].

πάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλατύ και κυρτό, δρεπανοειδές σπαθί ανατολικής προελεύσεως: «*που 'χουν τ' ασήμια τα πολλά, τις ασημένιες ~*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γιαταγάνι ● **2.** (παλαιότ.) το πλατύ τμήμα τού κουπιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pala «φτυάρι» < λατ. pāla < *pag-slā, από το θ. τού ρ. pa-n-g-ere «πήγνυμι». Όμοια προέλευση έχει το τουρκ. pala].

παλαβιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει απερίσκεπτες ή παράτολμες πράξεις, που συμπεριφέρεται με παράλογο τρόπο· ο παλαβός.
[ΕΤΥΜ. < *παλαβός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.)].

παλαβός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** τρελός ΣΥΝ. ανισόρροπος, μουρλός· ΦΡ. ***κάνω την παλαβή / το 'χω ρίξει στην παλαβή*** παριστάνω τον ανήξερο, προσποιούμαι ότι δεν καταλαβαίνω: «*δεν ντρέπονται, σοβαροί άνθρωποι που κάνουν την παλαβή ή μήπως τους έχει εξουδετερώσει κι αυτούς ο φόβος;*» (εφημ.) **2.** αυτός που ενεργεί παράτολμα, που είναι ριψοκίνδυνος **3.** (+με / +για) αυτός που είναι σφοδρά ερωτευμένος: *ήταν παλαβός για τη Ντίνα* ΣΥΝ. παλαβιάρης. — **παλαβιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **παλαλός* (με ανομοίωση) < αρχ. *ἀπολωλός*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω, χάνω». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθανή, *παλαβός* < **παλαβιός* < **παλάβια* < *παλάβρα* (βλ.λ.). Τέλος, έχει προταθεί και η αναγωγή στον αρχ. αιολ. τ. *πάλαος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-β-*), διαλεκτ. τ. τού επιθ. *παλαιός* (βλ.λ.)].

παλάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** λόγος στομφώδης, που εκφράζει αλαζονική περιαυτολογία **2.** η παλαβομάρα (βλ.λ.). — **παλάβρας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, τρελός*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπανοεβρ. (λαντίνο) palavra (ισπ. palabra «λέξη, λόγος») < λατ. parabola < αρχ. *παραβολή*].

παλαβωμάρα (η) (εκφραστ.) **1.** η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας και σύνεσης ΣΥΝ. μούρλα, τρέλα **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από μεγάλη απερισκεψία ΣΥΝ. μούρλα, τρέλα.
[ΕΤΥΜ. < **παλάβωμα* (< *παλαβώνω*) + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *φαγωμ-άρα, στραβωμ-άρα*].

παλαβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλάβωσα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) παλαβό, τρελό ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι παλαβός ΣΥΝ. τρελαίνομαι. — **παλάβωμα** (το).

παλάγκο (το) ΝΑΥΤ. σύστημα τροχαλιών για τη φόρτωση και εκφόρτωση πλοίων ΣΥΝ. πολύσπαστο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. palanco < λατ. phalangae < αρχ. *φάλαγξ*].

πάλαι επίρρ. (αρχαιοπρ.) προ πολλού, τον παλιό καιρό· ΦΡ. ***πάλαι ποτέ*** (Αριστοφ. *Πλοῦτος* 1002) κάποτε, σε παλαιότερη εποχή: *η ~ Βρετανική Αυτοκρατορία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., τού οποίου η κατάλ. *-αι* παραμένει δυσερμήνευτη (πβ. *χαμ-αί, παρ-αί, κατ-αί*). Ως προς το θ. *παλ-*, επικρατέστερη φαίνεται η εκδοχή σύμφωνα με την οποία ανάγεται σε τ. *kʷl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- «μακριά» (τοπική και χρονική σημ.), και συνδ. με το αρχ. επίρρ. *τῆλε* «μακριά» (βλ. λ. *τηλε-*), καθώς και με σανσκρ. caramá- «τελευταίος, έσχατος». Δεν αποκλείεται η ρίζα *kʷel- να εμφανίζεται και στις λ. *τέλος, πέλομαι* έπειτα από ιδιαίτερη σημασιολ. εξέλιξη. Βλ. κ. *παλαιός*].

παλαιικός, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στην παλαιά εποχή: *~ ρούχα / παιχνίδια* ΣΥΝ. αρχαιότροπος ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος. — **παλαιικότητα** (η).

παλαίμαχος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει μακρά πολεμική πείρα ΣΥΝ. βετεράνος ΑΝΤ. απόλεμος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει μακρά πείρα σε συγκεκριμένο χώρο: *~ δημοσιογράφος / αστυνομικός / ποδοσφαιριστής* ΑΝΤ. αρχάριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.
[ΕΤΥΜ. < *πάλαι* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

παλαιο- κ. **παλαιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι: **1.** αρχαίος: *παλαιο-χριστιανικός* **2.** παλαιός: *παλαιο-βιβλιοπωλείο* **3.** οπισθοδρομικός: *παλαιο-κομματισμός* (πβ. λ. *παλιο-*).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παλαιός* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. palaeo-graphy. Βλ. κ. *παλιο-*].

παλαιοανθρωπολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής παλαιοντολογίας και τής φυσικής ανθρωπολογίας, ο οποίος μελετά την προέλευση και εξέλιξη τού ανθρώπινου είδους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeanthropology].

παλαιοβιβλιοπωλείο (το) το βιβλιοπωλείο όπου πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα βιβλία. — **παλαιοβιβλιοπώλης** (ο) [1862], **παλαιοβιβλιοπωλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού γαλλ. bouquinerie].

παλαιοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής βιολογίας που μελετά τις οργανικές μορφές οι οποίες έζησαν στην επιφάνεια τής Γης σε παλαιότερες γεωλογικές περιόδους. — **παλαιοβιολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeobiology].

παλαιοβοτανική (η) κλάδος τής παλαιοντολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των απολιθωμένων φυτών και των λειψάνων τους. — **παλαιοβοτανικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeobotany].

παλαιογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η γεωγραφία επιλεγμένων τμημάτων τής επιφάνειας τής Γης σε συγκεκριμένες παλαιότερες περιόδους τού γεωλογικού χρόνου. — **παλαιογεωγραφικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeogeography].

παλαιογραφία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάγνωση, τη χρονολόγηση και τον προσδιορισμό τής προελεύσεως των γραπτών κειμένων παλαιότερων εποχών, τα οποία σώζονται σε παπύρους, περγαμηνές ή χαρτί. — **παλαιογράφος** (ο/η) [1865], **παλαιογραφικός, -ή, -ό** [1837].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléographie].

παλαιοεθνολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής εθνολογίας που έχει ως αντικείμενο τα προϊστορικά έθνη. — **παλαιοεθνολόγος** (ο/η), **παλαιοεθνολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeoethnology].

παλαιοελλαδίτης [1886] κ. **παλιοελλαδίτης** (ο) {παλαιοελλαδιτών}, **παλαιοελλαδίτισσα** κ. **παλιοελλαδίτισσα** (η) {δύσχρ. παλαιοελλαδιτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Στερεά Ελλάδα ή την Πελοπόννησο, τις πρώτες περιοχές που εντάχθηκαν στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος: «*ο πατέρας μου ήταν ζόρικος ~ που διορίστηκε τηλεγραφητής στις "Νέες Χώρες" (έτσι λέγανε προπολεμικά τη Μακεδονία και τη Θράκη)*» (εφημ.). — **παλαιοελλαδίτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *παλαιο-* + *ελλαδίτης* + *-ικος* (βλ. λ. *-ικός*)].

παλαιοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο κατά την οποία παρατηρούνται τα παλαιότερα ίχνη ζωής **2.** ***Παλαιοζωικός Αιώνας*** ένας από τους αιώνες τού γεωλογικού χρόνου· αποτελείται από τις περιόδους *Κάμβριο, Ορδοβίσιο, Σιλούριο, Δεβόνιο, Λιθανθρακοφόρο, Πέρμιο* και πιστεύεται ότι συνδέεται με την εμφάνιση ζωής στον πλανήτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeozoic].

παλαιοζωολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής παλαιοντολογίας, ο οποίος ερευνά και ταξινομεί τα απολιθώματα των ζωικών οργανισμών. — **παλαιοζωολόγος** (ο/η), **παλαιοζωολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeozoology].

παλαιοημερολογίτης κ. (λαϊκ.) **παλιοημερολογίτης** (ο) {παλαιοημερολογιτών}, **παλαιοημερολογίτισσα** κ. (λαϊκ.) **παλιοημερολογίτισσα** (η) {δύσχρ. παλαιοημερολογιτισσών} ο χριστιανός ορθόδοξος υποστηρικτής τής διατήρησης τού παλαιού ιουλιανού ημερολογίου —χωρίς τη διόρθωση των 13 ημερών, η οποία καθιερώθηκε στην Ελλάδα το 1923— και τής τέλεσης όλων των εκκλησιαστικών εορτών σύμφωνα με το ημερολόγιο αυτό. — **παλαιοημερολογιτισμός** (ο), **παλαιοημερολογίτικος, -η, -ο**.

παλαιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από παλιά ΣΥΝ. έκπαλαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παλαιο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

παλαιοκαθολικός, -ή, -ό [1874] το μέλος εκκλησιαστικής κίνησης, η οποία δέχεται τα βασικά δόγματα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αλλά απορρίπτει ως καινοτομίες το αλάθητο τού Πάπα, την άσπιλη σύλληψη τής Θεοτόκου κ.ά. — **παλαιοκαθολικισμός** (ο) [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. altkatholisch].

παλαιόκαινος, -η, -ο [1884] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το Παλαιόκαινο **2.** ***Παλαιόκαινο*** (το) {Παλαιοκαίνου} γεωλογική περίοδος που ξεκίνησε πριν από 65 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 11 εκατομμύρια χρόνια, πρώτη από τις τρεις υποδιαιρέσεις τής τριτογενούς περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeocene].

παλαιοκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις κλιματικές συνθήκες που επικράτησαν στη Γη κατά τις διάφορες γεωλογικές περιόδους και εποχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeoclimatology].

παλαιοκομματικός, -ή, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το οπισθοδρομικό πολιτικό κατεστημένο, που ενεργεί καιροσκοπικά και αντίκειται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού: *~ πρακτική*.

παλαιοκομματισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. η πολιτική νοοτροπία και πρακτική που αντιτίθεται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού· χαρακτηριστικά της είναι η δημαγωγία, το ρουσφέτι, οι μικροκομματικές επιδιώξεις κ.λπ.

παλαιολιθικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Παλαιολιθική Εποχή **2.** ***Παλαιολιθική Εποχή*** η παλαιότερη περίοδος τού ανθρώπινου πολιτισμού, κατά την οποία ο άνθρωπος κατασκεύαζε εργαλεία και όπλα από ακατέργαστη πέτρα και ζούσε συλλέγοντας την τροφή του **3.** (μτφ.-μειωτ.) πεπαλαιωμένος, ξεπερασμένος: *~ αντιλήψεις / τακτική*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléolithique].

παλαιομοδίτικος, -η, -ο κ. **παλιομοδίτικος** **1.** αυτός που ακολουθεί την παλαιότερη μόδα: *~ ρούχα* **2.** σύμφωνος με ξεπερασμένα πρότυπα: *~ αντιλήψεις / συνήθειες*.

παλαιοντολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους οργανισμούς που έζησαν στη Γη κατά τη διάρκεια των παλαιότερων γεωλογικών εποχών. — **παλαιοντολογικός, -ή, -ό** [1859].
[ΕΤΥΜ. < *παλαι(ο)-* + *οντο-* (< *ον*) + *-λογία* (< *λέγω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléontologie].

παλαιοντολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με την επιστήμη τής παλαιοντολογίας.
[ΕΤΥΜ. < *παλαι(ο)-* + *οντο-* (< *ον*) + *-λόγος* (< *λέγω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléontologue].

παλαιοπωλείο (το) [1871] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα (βιβλία, έργα τέχνης κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Althandel].

παλαιοπώλης (ο) {παλαιοπωλών}, **παλαιοπώλισσα** (η) {παλαιοπωλισσών} έμπορος παλαιών και μεταχειρισμένων αντικειμένων. — **παλαιοπωλικός**, -ή, -ό.

παλαιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** παλιός (βλ.λ.): *επάνοδος στο ~ καθεστώς* **2.** ***παλαιός αιγιαλός*** η ζώνη ξηράς που προέκυψε από τη μετακίνηση τής ακτογραμμής προς τη θάλασσα, οφείλεται σε φυσικές προσχώσεις, τεχνικά έργα ή άλλες αιτίες και οριοθετείται από τη νέα γραμμή παραλίας και τη γραμμή τού παλαιού αιγιαλού **3.** ΘΡΗΣΚ. ***Παλαιά Διαθήκη*** (συντομ. Π.Δ.) (στον χριστιανισμό) συλλογή βιβλίων που αποτελούν το πρώτο μέρος τής Αγίας Γραφής και περιέχουν όσα αποκάλυψε ο Θεός στους ανθρώπους μέσω τού Μωυσή και των προφητών στον λαό Ισραήλ, σε αντιδιαστολή προς την Καινή Διαθήκη (βλ. λ. *καινός*), όπου η αλήθεια αποκαλύπτεται μέσω τού Ιησού Χριστού και των Αποστόλων· είναι γνωστά κυρ. στην ελληνική τους μετάφραση από τους Εβδομήκοντα (Ο'). περιλαμβάνονται δε σε αυτά ο «Νόμος», οι «Προφήτες» και τα «Αγιόγραφα» (τα ιστορικά βιβλία τού εβραϊκού κανόνα) **4.** ***παλαιοί*** (οι) αυτοί που έζησαν παλιά, οι πρόγονοι: *οι ~ ήξεραν τον καιρό παρατηρώντας τον ουρανό.* — **παλαιά** επίρρ., **παλαιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **παλαι-Fός* < *πάλαι* (βλ.λ.). Αν. εντούτοις, θεωρηθεί ότι το μυκ. pa-ra-jo ταυτίζεται με το επίθ. *παλαιός*, τότε *παλαιός* < **παλα-jός* < *πάλαι*].

παλαιοχριστιανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους: *~ κοινότητες* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής αρχαιολογίας μεταξύ τής εμφανίσεως τού χριστιανισμού ως θρησκείας και τού πρώτου μισού τού 7ου αι.: *~ βασιλική / κατακόμβες / ανάγλυφα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléochrétien].

πάλαι ποτέ ‣ πάλαι

παλαιστής (ο), **παλαίστρια** (η) {παλαιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το αγώνισμα τής πάλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (βλ.λ.)].

παλαιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παλαιστή ή με το αγώνισμα τής πάλης **2.** ***παλαιστική*** (η) η τέχνη τού παλαιστή.

Παλαιστίνη (η) **1.** περιοχή τής Μέσης Ανατολής, που εκτείνεται από τα παράλια τής Μεσογείου Θαλάσσης ώς τον ποταμό Ιορδάνη και από τα σημερινά σύνορα τού Ισραήλ με τον Λίβανο ώς την περιοχή τής Γάζας **2.** περιορισμένα αυτοδιοικούμενη περιοχή στα πρώην κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη τής Δυτικής Όχθης τού Ιορδάνη που προορίζεται να γίνει η εθνική εστία των Αράβων τής παραπάνω περιοχής (σημ. 1), οι οποίοι εκδιώχθηκαν με την ίδρυση τού κράτους τού Ισραήλ (1948). — **Παλαιστίνιος** (ο) [1891], **Παλαιστίνια** (η), **παλαιστινιακός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. Pleséth «χώρα των Φιλισταίων». Βλ. λ. *Φιλισταίοι*].

παλαιστινιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Παλαιστίνη και τους Παλαιστινίους **2.** ***Παλαιστινιακό*** (το) το πρόβλημα που δημιούργησε η μετοίκηση Εβραίων από όλο τον κόσμο στην περιοχή τής Παλαιστίνης από το 1882 παρά τις αντιδράσεις των Αράβων κατοίκων τής περιοχής, καθώς και η δημιουργία τού κράτους τού Ισραήλ το 1948· οι συγκρούσεις με τα αραβικά κράτη τής περιοχής είχαν ως αποτέλεσμα 600.000 Παλαιστίνιοι να γίνουν πρόσφυγες και να καταληφθούν από το Ισραήλ οι κατοικούμενες αποκλειστικά από Παλαιστινίους περιοχές τής Λωρίδας τής Γάζας και τής Δυτικής Όχθης τού Ιορδάνη, οι οποίες εποικίσθηκαν με Ισραηλινούς.

παλαίστρα (η) {παλαιστρών} **1.** ο υπερυψωμένος και περιφραγμένος χώρος μέσα στον οποίο διεξάγεται το αγώνισμα τής πάλης **2.** (μτφ.) το πεδίο αναμέτρησης (πολιτικής, πνευματικής κ.λπ.) ΣΥΝ. στίβος, κονίστρα, αρένα, στάδιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (βλ.λ.)].

παλαίω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) παλεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., με επίθημα *-jo, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί ούτε μορφολογικώς ούτε σημασιολογικώς η σύνδεση με το ρ. *πάλλω*. Βλ. κ. *πάλη*].

παλαιώνω [αρχ.] κ. (καθημ.) **παλιώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλαίωσα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) παλαιό· (ειδικότ.) **2.** (για οινοπνευματώδες ποτό) βελτιώνω τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά ποτού, διατηρώντας το για πολύ χρόνο σε ξύλινο βαρέλι **3.** κάνω (έπιπλο) να δείχνει παλαιό, ενώ δεν είναι ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι παλαιός, φθείρομαι από το πέρασμα τού χρόνου.

παλαίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (λόγ.) το να γίνεται κάτι παλαιό, η φθορά από τον χρόνο· (ειδικότ.) **2.** η διαδικασία βελτίωσης των οργανοληπτικών χαρακτηριστικών οινοπνευματώδους ποτού (κρασιού, ουίσκι) μέσω τής επί μακρόν παραμονής του σε ξύλινα βαρέλια **3.** η τεχνική με την οποία ένα έπιπλο δείχνει παλαιό, ενώ δεν είναι.

παλαμάκια (τα) {χωρ. γεν.} τα επανειλημμένα χτυπήματα τής μιας παλάμης πάνω στην άλλη ως έκφραση επιδοκιμασίας, χαράς, ενθουσιασμού ΣΥΝ. χειροκροτήματα.
[ΕΤΥΜ. < *παλάμη* + υποκ. επίθημα *-άκι*].

παλαμάρι (το) {παλαμαρ-ιού | -ιών} το χοντρό σχοινί για την πρόσδεση τού πλοίου στην προβλήτα τού λιμανιού ΣΥΝ. καραβόσκοινο, (λόγ.) κάλως.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. palamar < ιταλ. palamara < μεσν. λατ. palamarius, αβεβ. ετύμου, πιθ. ανάγεται στο αρχ. *παλάμη*, οπότε ίσως πρόκειται για αντιδάν. Έχει υποστηριχθεί ότι και η τουρκ. λ. ανάγεται στην Ελληνική].

παλάμη (η) {παλαμών} **1.** η έσω επιφάνεια τού άκρου χεριού μεταξύ καρπού και ρίζας των δακτύλων· ΦΡ. ***εν τη παλάμη και ούτω βοήσομεν*** *(ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν)* για να πραγματοποιηθεί κάτι, πρέπει πρώτα να δοθούν τα ανάλογα ανταλλάγματα, να καταβληθεί το αντίτιμό του • **2.** μονάδα μήκους που ισοδυναμεί με το 1/10 τού μέτρου. Επίσης (λαϊκότ.) **απαλάμη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plə-, συνεσταλμ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. *pelə- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. palma (> γαλλ. paume), planus «ομαλός, επίπεδος», αρχ. ιρλ. lām «χέρι», αρχ. γερμ. folma «παλάμη», αρχ. αγγλ. folm κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-αγος* (βλ.λ.), *πλάγ-ιος* (βλ.λ.), *πλάξ* (*-κα*), πιθ. κ. *πλάσσω, πλανώ* κ.ά. Η φρ. *ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν* οφείλεται στη συνήθεια των κληρικών να πληρώνονται για τις υπηρεσίες τους].

παλαμιαίος, -α, -ο [1843] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την παλάμη **2.** αυτός που έχει τις διαστάσεις μιας παλάμης ΣΥΝ. σπιθαμιαίος.

παλαμίδα (η) ψάρι, είδος τόννου, με μακρουλό σώμα, μικρό ρύγχος, ραβδωτή μπλε ραχιαία επιφάνεια και ασημόχρωμη κοιλιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλαμίς, -ίδος* < αρχ. *πηλαμύς, -ύδος* (με προληπτ. αφομοίωση, ίσως υπό την επίδρ. τού ουσ. *παλάμη*). αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο ή προελλην. λ. Σύμφωνα με άλλη άποψη, *πηλαμύς* < *πηλός* + *ἀμύς* «είδος λιμναίας χελώνας», άλλος τύπος τού αρχ. *ἐμύς*, πιθ. < *ἐμῶ*].

παλαμίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παλάμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) πιάνω (κάτι) με την παλάμη **2.** (σπάν.) χτυπώ με την παλάμη μου • **3.** ΝΑΥΤ. επαλείφω με την παλάμη εξωτερικό μέρος καραβιού με μείγμα από πίσσα, θειάφι και λίπος. — **παλάμισμα** (το).

παλαμικός[1], -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. σχετικός με την παλάμη.

παλαμικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ. Παλαμά και το έργο του: *~ παράδοση / σχολή / ποίηση*.

παλάμισμα (το) ‣ παλαμίζω

παλαμοειδής, -ής, -ές [1896] {παλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα παλάμης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παλαμοσχιδής, -ής, -ές {παλαμοσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. (φύλλο) που έχει σχήμα ανοικτής παλάμης και είναι χωρισμένο σε οξείς λοβούς σαν δάχτυλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *παλάμη* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

παλάντζα κ. **μπαλάντζα** (η) {παλαντζών} (λαϊκ.) φορητή ζυγαριά παλαιού τύπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. balanza < *palanga < λατ. phalanx < αρχ. *φάλαγξ*. Κατ' άλλη άποψη, το βεν. balanza ανάγεται σε δημώδ. λατ. *bilancia < λατ. bilanx «ζυγαριά με δύο δίσκους»].

παλαντζάρω κ. **μπαλαντζάρω** ρ. αμετβ. {παλαντζάρισα} (λαϊκ.) **1.** γέρνω πότε προς τη μία, πότε προς την άλλη μεριά **2.** (μτφ.) (α) δεν είμαι σταθερός στις πεποιθήσεις και στη γνώμη μου, υποστηρίζω διαφορετικές απόψεις ανάλογα με τις περιστάσεις (β) αμφιταλαντεύομαι, κλίνω πότε προς τη μία και πότε προς την άλλη επιλογή. — **παλαντζάρισμα** κ. **μπαλαντζάρισμα** (το).

παλάντζας κ. **μπαλάντζας** (ο) (λαϊκ.-ειρων.) πρόσωπο που αλλάζει εύκολα, και ανάλογα με τις περιστάσεις, γνώμη ΣΥΝ. ανεμοδούρας.

Παλάου (το) (αγγλ. Republic of Palau = Δημοκρατία τού Παλάου) νησιωτικό κράτος στον Ειρηνικό Ωκεανό Α. των Φιλιππινών με πρωτεύουσα την Όρεορ. επίσημες γλώσσες την Παλαϊκή και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Palau < τοπική γλ. Belau «πύλη τής μάχης»].

παλάσκα κ. **μπαλάσκα** (η) {παλασκών} θήκη φυσιγγίων ΣΥΝ. φυσιγγιοθήκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. palaska < αρχ. γερμ. flasca (πβ. γερμ. Flasche)].

παλάτι (το) {παλατ-ιού | -ιών} **1.** το ανάκτορο βασιλιά ή ηγεμόνα ΣΥΝ. ανάκτορο **2.** (συνεκδ.) ο βασιλιάς και ο κύκλος του ως φορέας πολιτικής εξουσίας: *το ~ εξανάγκασε τον πρωθυπουργό σε παραίτηση* ΣΥΝ. ανάκτορα (τα), στέμμα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, πολυτελής οικία. — (υποκ.) **παλατάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάκτορο, κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλάτιον* < λατ. palatium, από τον ρωμαϊκό Παλατινό λόφο (λατ. Palatinus Collis), όπου βρισκόταν το ανάκτορο τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου].

παλατιανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παλάτι ΣΥΝ. ανακτορικός, βασιλικός **2.** ***παλατιανός*** (ο) ο άνθρωπος των ανακτόρων ΣΥΝ. αυλικός.

πάλε επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) πάλι.

πάλεμα (το) ‣ παλεύω

Παλέρμο (το) πόλη τής Β. Σικελίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Palermo < λατ. Panormus < αρχ. *Πάνορμος* (< *παν-* + *ὅρμος*), με τη σημ. «ασφαλής όρμος», ελληνική ονομασία φοινικικής αποικίας].

παλέτα (η) {παλετών} **1.** η επίπεδη, ξύλινη ή μεταλλική, πλάκα, πάνω στην οποία αναμειγνύει τα χρώματα ο ζωγράφος· (κ. μτφ.): *«τα εκφραστικά μέσα που διαθέτει στην ~ του ένας κινηματογραφιστής»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) η χρωματική κλίμακα που μεταχειρίζεται ο καλλιτέχνης **3.** ξύλινη βάση, πάνω στην οποία στοιβάζονται και μεταφέρονται αντικείμενα (π.χ. περιοδικά, εφημερίδες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paletta, υποκ. τού pala «φτυάρι» (βλ. κ. *πάλα*)].

παλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πάλεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμετέχω σε αγώνα πάλης **2.** (+με) συμπλέκομαι (με κάποιον), προσπαθώντας να τον νικήσω με τη σωματική μου δύναμη **3.** (μτφ.) (+με / εναντίον) αγωνίζομαι (εναντίον κάποιου) προσπαθώντας να τον νικήσω: *~ με ισχυρά*

συμφέροντα **4.** αγωνίζομαι, προσπαθώ σκληρά: *πάλεψε σκληρά, για να σπουδάσει* ♦ **5.** (μετβ.) αγωνίζομαι επιμένοντας σε κάτι, δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: *«το πάλεψε μέχρι τέλους το ματς, αλλά δεν κατάφερε να ισοφαρίσει»* (εφημ.)· κυρ. στη ΦΡ. **το παλεύω**: *έχουμε λίγες ελπίδες, αλλά θα το παλέψουμε κι ό,τι γίνει* || *δεν τα πολυκαταφέρνει αλλά, τουλάχιστον, το παλεύει.* — **πάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πάλη* (βλ.λ.)].

πάλη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΑΘΛ. το αγώνισμα κατά το οποίο οι αθλητές μάχονται σώμα με σώμα, προσπαθώντας να ρίξουν κάτω ο ένας τον άλλον: *ελληνορρωμαϊκή / ελεύθερη ~* **2.** (γενικότ.) η σωματική συμπλοκή **3.** (μτφ.) η προσπάθεια για επικράτηση, η αναμέτρηση, ο αγώνας: *~ των τάξεων / των ιδεών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πάλι κ. (διαλεκτ.) **πάλε** [μεσν.] επίρρ. (για την έκφραση επανάληψης) **1.** για μία ακόμη φορά, εκ νέου, ξανά: *πήρα τώρα τα μισά, θα έρθω ~ αύριο να πάρω τα υπόλοιπα* || *όχι ~!* || *~ τα ίδια:* **2.** για τη δήλωση τής αποκατάστασης, τής επαναφοράς, τής επιστροφής: *τον έδιωξε η χούντα και γύρισε πάλι στη δουλειά του μερικά χρόνια αργότερα με τη μεταπολίτευση* ΣΥΝ. πίσω **3.** από την άλλη πλευρά, εξάλλου: *ο Ανδρέας είναι πιο εργατικός, ο Χρίστος ~ είναι πιο ευφυής* ● ΦΡ. (α) ***και πάλι*** για την έκφραση αντίθεσης, παρ' όλα αυτά, έστω και έτσι: *λένε ότι είχε θυμώσει· ~, μια καλημέρα έπρεπε να μου την πει!* (β) ***πάλι καλά*** για να δηλωθεί ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι και χειρότερα: *Μας έκλεψαν το βίντεο. ~· θα μπορούσαν να μας είχαν πάρει πολύ περισσότερα!* || *δηλαδή ~ που δεν μας σκότωσαν κιόλας!* Επίσης (αρχαιοπρ.) **πάλιν**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάλιν*, αρχική σημ. «προς τα πίσω», πιθ. αιτ. ενικού αμάρτυρου ουσ. **πάλις* «επιστροφή, γύρισμα» < *kʷl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- (> αρχ. *πέλομαι*), για το οποίο βλ. λ. *πόλος*. Οι φρ. *πάλιν ἰέναι, βαίνειν* συνετέλεσαν στη σημερινή σημ., καθώς και στη χρήση τής αιτ. ως επιρρήματος].

παλιά επίρρ. **1.** τον παλιό καιρό: *~ οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν ζώα για τις μετακινήσεις τους* **2.** πριν από πολύ καιρό: *είναι φίλος μου από ~* **3.** άλλοτε, στο παρελθόν: *δεν είμαι τόσο υπομονετικός όσο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.*

παλιάλογο (το) (καθημ.) το γέρικο ή δύστροπο άλογο.

παλιάμπελο (το) στη ΦΡ. ***ας πάει και το παλιάμπελο*** βλ. λ. *πηγαίνω.*

παλιανθρωπιά (η) **1.** το να είναι κάποιος παλιάνθρωπος ΣΥΝ. αχρειότητα, φαυλότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που ταιριάζει σε παλιάνθρωπο.

παλιάνθρωπος (ο) {παλιανθρώπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ.) ο κακοήθης άνθρωπος, ο αχρείος.

παλιατζήδικο (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και ιδίως μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. παλαιοπωλείο.

παλιατζής (ο) {παλιατζήδες} ο μικρέμπορος που αγοράζει ή μεταπωλεί παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. παλαιοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < *παλιά* (ουδ. τού επιθ. *παλιός*) + *-τζής* (βλ.λ.)].

παλιατζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε παλιό, φθαρμένο ή πολυχρησιμοποιημένο αντικείμενο ΣΥΝ. παλιατσαρία.
[ΕΤΥΜ. < *παλιατζής* + παραγ. επίθημα *-ούρα*].

παλιατσαρία κ. **παλιατζαρία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) **1.** σύνολο παλαιών, φθαρμένων ή και άχρηστων αντικειμένων **2.** οτιδήποτε παλαιό, φθαρμένο ή και άχρηστο.

παλιάτσος (ο) **1.** κωμικό πρόσωπο λαϊκών θεαμάτων· (μτφ.-μειωτ.) **2.** ο γελοίος άνθρωπος **3.** άνθρωπος με γελοία εμφάνιση ΣΥΝ. καραγκιόζης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pagliaccio < paglia «άχυρο» < λατ. palea].

παλιγγενεσία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το ξαναζωντάνεμα, η αναζωογόνηση **2.** η γέννηση για δεύτερη φορά, η αναγέννηση· ΦΡ. (μτφ.) ***εθνική παλιγγενεσία*** η απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Τούρκους μετά την Επανάσταση τού 1821.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *-γενεσία* < *γένεσις*].

παλικαράς (ο) → παλληκαράς

παλικαρήσιος, -ια, -ιο → παλληκαρήσιος

παλικάρι (το) → παλληκάρι

παλικαριά (η) → παλληκαριά

παλικαροσύνη (η) → παλληκαροσύνη

παλικινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνεχής επανάληψη τής ίδιας κίνησης, όπως συμβαίνει στις ψυχοκινητικές κρίσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. palikinésie].

παλιλλογία (η) [αρχ.] {παλιλλογιών} **1.** η επανάληψη των ίδιων λέξεων ή φράσεων **2.** η αναδίπλωση (βλ.λ., σημ. 3).

παλίλλογος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επαναλαμβάνει, που αναμασά τα ίδια λόγια ΣΥΝ. ταυτολόγος.

παλιλλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλιλλογείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) επαναλαμβάνω, αναμασώ με τρόπο ανιαρό τα ίδια λόγια ΣΥΝ. ταυτολογώ.

παλιμπαιδισμός (ο) **1.** ΨΥΧΟΛ. η εμφάνιση συμπεριφοράς παιδιού σε άτομο προχωρημένης ηλικίας **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε πράξη ενηλίκου, η οποία ταιριάζει σε παιδί. — **παλιμπαιδίζω** ρ.

παλίμπαις (ο) {παλίμπαιδ-ος, -α | -ες, παλιμπαίδων} (αρχαιοπρ.) ο μεγάλης ηλικίας άνθρωπος, που εμφανίζει συμπεριφορά παιδιού ΣΥΝ. γεροξεκούτης, ξεμωραμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *παῖς, παιδός*].

παλίμψηστος, -η, -ο **1.** (για παπύρους, περγαμηνές, κώδικες κ.λπ.) αυτός τού οποίου το αρχικό κείμενο έχει αποξεσθεί, προκειμένου να γραφτεί νέο κείμενο **2.** ***παλίμψηστο*** (το) {παλιμψήστ-ου | -ων} το χειρόγραφο παπύρου ή περγαμηνής, τού οποίου η πρώτη γραφή έχει αποξεσθεί, για να γραφτεί νέο κείμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξαναξυσμένος», < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *ψηστός* < **ψήω* «ξύνω, αποξέω» (βλ. λ. *ψήνω*)].

πάλιν επίρρ. → πάλι

παλιν- κ. **παλίν-** α' συνθετικό που δηλώνει την επανάληψη: *παλιλ-λογώ, παλίν-δρομος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *πάλιν* (βλ. κ. *πάλι*) και εμφανίζεται: (α) ως *παλιν-* προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, ζ, θ, ν, σ, τ* (λ.χ. *παλιν-όρθωση, παλίν-δρομος*) (β) ως *παλιγ-* προ των συμφώνων *γ, κ, ξ, χ* (λ.χ. *παλιγ-γενεσία, παλίγ-κτιστος*) (γ) ως *παλιμ-* προ των συμφώνων *μ, β, π, φ, ψ* (λ.χ. *παλίμ-βουλος, παλίμ-ψηστος*) και (δ) ως *παλιλ- / παλιρ-* προ των συμφώνων *-λ-* και *-ρ-* αντίστοιχα (λ.χ. *παλιλ-λογία, παλίρ-ροια*)].

παλινδρόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} [μεσν.] **1.** η κίνηση εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω **2.** η υπαναχώρηση από θέση, άποψη **3.** η επαναφορά τής μήτρας στο φυσιολογικό επίπεδο μετά τον τοκετό. Επίσης **παλινδρομία** (η) [αρχ.].

παλινδρομικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρουσιάζει διαδοχική ή και ισόχρονη φορά προς τα εμπρός και προς τα πίσω: *~ κίνηση.* Επίσης **παλίνδρομος, -η, -ο** [μτγν.]. — **παλινδρομικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

παλινδρομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλινδρομείς... | παλινδρόμησα} **1.** κινούμαι εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω **2.** (μτφ.) μεταβάλλω συνεχώς γνώμη, δέχομαι πότε τη μία και πότε την άλλη, συχνά και την αντίθετη, άποψη.

παλιννοστώ ρ. αμετβ. {παλιννοστείς... | παλιννόστησα} (λόγ.) επιστρέφω στην πατρίδα ΣΥΝ. επαναπατρίζομαι· συχνά η μτχ. ***παλιννοστούντες*** (οι) οι επαναπατριζόμενοι. — **παλιννόστηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλι(ν)νοστῶ (-έω)* < *παλί(ν)νοστος* < *πάλι(ν)* + *νόστος*].

παλινόρθωση (η) [1855] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επανεγκατάσταση στην εξουσία (κυρ. βασιλέων): *~ των Βουρβώνων / τής δυναστείας / τής μοναρχίας* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η επαναφορά μοναρχικού καθεστώτος ΣΥΝ. επαναφορά, επανεγκατάσταση ΑΝΤ. πτώση, εκθρόνιση. — **παλινορθώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. restauration].

παλίντροπος, -ος, -ο στη ΦΡ. ***παλίντροπος αρμονία*** η αρμονία τού κόσμου σύμφωνα με τη θεωρία τού Ηρακλείτου, η οποία επέρχεται από την ισορρόπηση αντίρροπων τάσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παλίνδρομος, αυτός που επιστρέφει – ευμετάβλητος», < *πάλιν* + *τρόπος*].

παλινωδία (η) {παλινωδιών} **1.** η ανάκληση όσων ειπώθηκαν προηγουμένως **2.** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ανακολουθίες και αντιφάσεις (συχνά στον πληθ.): *οι ~ στην εξωτερική πολιτική προκαλούν αναξιοπιστία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλινῳδία* < *παλινῳδῶ* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς αναφορικά με μια ωδή τού Στησιχόρου, στην οποία ο ποιητής ανακαλούσε όσα υβριστικά είχε πει προηγουμένως εις βάρος τής Ελένης].

παλινωδώ ρ. αμετβ. {παλινωδείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) ανακαλώ όσα υποστήριξα προηγουμένως ΣΥΝ. (καθημ.) λέω και ξελέω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλινῳδῶ (-έω)* < *παλιν-* + *-ῳδῶ* < *ᾠδή*].

παλιο- κ. **παλιό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** παλαιότητα, φθορά: *παλιό-ρουχα, παλιο-πάπουτσο* **2.** το παλαιό, κατ' αντιδιαστολή προς το νέο, το σημερινό (αντί τού λόγ. ***παλαιο-***): *παλιο-ελλαδίτης, παλιο-ημερολογίτης* **3.** (υβριστ.) κακή ποιότητα ή κατάσταση: *παλιο-χαρακτήρας, παλιό-γερος, παλιο-δουλειά.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παλιός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παλαιο-*].

παλιοβρόμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για γυναίκα.

παλιόγερος (ο), **παλιόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για ηλικιωμένο πρόσωπο ΣΥΝ. βρομόγερος, (!) κωλόγερος.

παλιογυναίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υβριστ. για γυναίκα **2.** (ειδικότ.) η ανήθικη γυναίκα, η πόρνη. Επίσης **παλιογύναικο** (το).

παλιοδουλειά (η) **1.** η κουραστική, επικίνδυνη κ.λπ. δουλειά **2.** η άχαρη δουλειά ή η δουλειά που δεν αποφέρει πολλά.

παλιόδρομος (ο) ο δρόμος που βρίσκεται σε άσχημη κατάσταση και είναι δύσβατος.

παλιοελλαδίτης (ο) → παλαιοελλαδίτης

παλιοζωή (η) (εκφραστ.) η ζωή που είναι γεμάτη στενοχώριες, ώστε να μην αξίζει να τη ζει κανείς: *«~, παλιόκοσμε και παλιοκοινωνία»* (τραγ.)

παλιοθήλυκο (το) υβριστ. για κορίτσι ή γυναίκα ΣΥΝ. βρομοθήλυκο, παλιογύναικο, τσούλι.

παλιόκαιρος (ο) ο άστατος καιρός.

παλιοκοινωνία (η) υβριστ. για την κοινωνία.

παλιοκόριτσο (το) υβριστ. για κορίτσι.

παλιόκοσμος (ο) υβριστ. για την κοινωνία, το σύνολο των ανθρώπων.

παλιοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) λόγος με χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ. αισχρολογία, βρομόλογο, βωμολοχία.

παλιομοδίτικος, -η, -ο → παλαιομοδίτικος

παλιόμουτρο (το) (υβριστ.) άνθρωπος φαύλος, κακοήθης ΣΥΝ. (αργκό) μπαγάσας, μασκαράς, παλιοτόμαρο.

παλιόπαιδο (το) υβριστ. για παιδί ΣΥΝ. βρομόπαιδο, (!) κωλόπαιδο.

παλιοπάπουτσο (το) [μεσν.] το παπούτσι που έχει φθαρεί με την πάροδο τού χρόνου ή/και τη συνεχή χρήση.

παλιοπαρέα (η) {παλιοπαρεών} **1.** (κακόσ.) η παρέα που απαρτίζεται από κακής ποιότητας ανθρώπους: *έμπλεξε με παλιοπαρέες* ● **2.** (εύσημο-χαϊδευτ.) η συντροφιά ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με

μακροχρόνιους φιλικούς δεσμούς: *η ~ τού στρατού.*

παλιόπραμα (το) {χωρ. γεν.} **1.** αντικείμενο με ευτελή αξία **2.** παλιό, φθαρμένο αντικείμενο.

παλιόρουχο (το) [μεσν.] ρούχο φθαρμένο ή από ευτελές ύφασμα.

παλιός, -ιά, -ιό **1.** αυτός που υπάρχει ή έχει γίνει από παλιά: *τα έπιπλα είναι ~ || με το χτύπημα άνοιξε η ~ του πληγή || το πρόβλημα είναι ~· δεν εμφανίστηκε τώρα || η αξία ενός γραμματοσήμου εξαρτάται και από το πόσο ~ είναι || ~ κρασί || ~ και ένδοξη οικογένεια || ~ σχολείο / δρόμος / πίνακας* ΑΝΤ. νέος, καινούργιος, πρόσφατος· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***γράφω (κάποιον/κάτι) στα παλιά μου τα παπούτσια*** βλ. λ. *παπούτσι* (β) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** βλ. λ. *αμπέλι* (γ) ***παλιό ημερολόγιο*** το ιουλιανό ημερολόγιο (βλ. λ. *ιουλιανός*) **2.** αυτός που υπήρχε πιο πριν (από άλλον): *μερικά βιβλία τα έχω αφήσει στο ~ μου σπίτι || στη συναυλία τραγούδησαν και μερικές ~ τους επιτυχίες* ΑΝΤ. τωρινός, καινούργιος **3.** (για πόλεις, οικισμούς, αντί τού λόγ. *παλαιός*) αυτός που προϋπήρξε άλλου ομωνύμου ή συγχρόνου: *~ Κόρινθος / Φάληρο* **4.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν, σε προηγούμενη περίοδο: *κοιτώντας την Πλάκα παίρνεις μια ιδέα τού πώς ήταν η ~ Αθήνα·* ΦΡ. (καθημ.) (α) ***στα παλιά τα χρόνια*** στο παρελθόν: *~ οι άνθρωποι είχαν φιλότιμο* (β) ***τα παλιά*** το παρελθόν και όσα συνέβησαν σε αυτό: *βρήκα κάτι φίλους απ' τον στρατό και πήγαμε σε μια ταβέρνα να θυμηθούμε ~* (γ) ***παλιοί*** (οι) οι προγενέστεροι, οι πρόγονοι: *οι ~ είχαν άλλες αντιλήψεις* **5.** αυτός που αναφέρεται στο μακρινό παρελθόν: *~ αναμνήσεις* **6.** αυτός που προέρχεται από εποχή τού παρελθόντος: *~ τραγούδια / θρύλοι / έθιμα / συνήθειες* **7.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν και δεν έχει θέση στη σύγχρονη πραγματικότητα: *ιδέες ~ και ξεπερασμένες || Αυτά είναι ~ ιστορίες. Τι θέλεις τώρα και τις ξανασκαλίζεις;* **8.** αυτός που είναι γνωστός από καιρό, που δεν είναι πρωτότυπος και γι' αυτό δεν έχει επιτυχία: *~ το κόλπο ν' αλλάζουμε θέμα κάθε φορά που η κουβέντα μάς δυσκολεύει* **9.** (για πρόσ.) (α) αυτός που ανήκει από πολύ καιρό σε συγκεκριμένο χώρο, που ασχολείται από πολύ καιρό με συγκεκριμένο αντικείμενο: *είναι ~ στην πιάτσα και ξέρει || ~ ναυτικός / δικηγόρος / βασιλόφρων / κεντρώος* (β) ***παλιός*** (ο) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες ΣΥΝ. παλιοσειρά ΑΝΤ. νέους· ΦΡ. ***ο παλιός είν' αλλιώς*** (i) (στρατιωτική αργκό) σε πληρέστερη φρ. «ο νέος είν' ωραίος, αλλά ο παλιός είν' αλλιώς»· για να δηλωθεί ότι ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες έχει προνομιακή μεταχείριση έναντι τού νεοσυλλέκτου ή ότι γνωρίζει να αντιμετωπίζει καλύτερα τις καταστάσεις (ii) ως σχόλιο για την ικανότητα προσώπου με πολλά χρόνια πείρας σε έναν τομέα δραστηριότητας να επιλύει καλύτερα τα προβλήματα **10.** αυτός που είχε στο παρελθόν συγκεκριμένη ιδιότητα, αυτός που δεν είναι πλέον εν ενεργεία, ο πρώην: *~ βουλευτής / δήμαρχος / καθηγητής* **11.** αυτός με τον οποίο στο παρελθόν υπήρχε ορισμένου είδους σχέση: *~ φίλος απ' τον στρατό || συνάντηση παλιών συμμαθητών·* ΦΡ. ***παλιά αμαρτία*** βλ. λ. *αμαρτία*. Επίσης (λόγ.) **παλαιός,** -ά, -ό (βλ.λ.). — (υποκ.) **παλιούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παλαιός* (με συνίζηση). βλ.λ.].

παλιοσειρά (η) (στρατιωτική αργκό) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες, ο παλιός. Επίσης **παλιοσείρι** (το).

παλιοσίδερο (το) **1.** άχρηστο ή σκουριασμένο σίδερο **2. *παλιοσίδερα*** (τα) τα σιδερένια τμήματα παλαιών πλοίων, οχημάτων, συσκευών κ.λπ., τα οποία πωλούνται ως υλικό σιδήρου.

παλιοσκρόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) παλιογουρούνα· υβριστ. για γυναίκα.

παλιόσκυλο (το) **1.** (α) αδέσποτο σκυλί, κοπρόσκυλο (β) επιθετικός ή ενοχλητικός σκύλος **2.** (υβριστ. για πρόσ.) κακός άνθρωπος.

παλιόσπιτο (το) **1.** σπίτι σε κακή κατάσταση **2.** (ευφημ.) οίκος ανοχής.

παλιοτόμαρο (το) υβριστ. για αχρείο και κακοήθη άνθρωπο.

παλιούρι (το) {δύσχρ. παλιουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θάμνος με αγκάθια στα κλαδιά του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε περιφράξεις.
[ΕΤΥΜ. < **παλιούριον*, υποκορ. τού αρχ. *παλίουρος*, αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. *παλι-* προέρχεται αναμφίβολα από το επίρρ. *πάλιν*, η αναγωγή τού β' συνθ. *-ουρος* στη λ. *ουρά* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Ίσως ισχύει η αναγωγή στο αρχ. *οὖρον / οὐρά*, αφού το φυτό εθεωρείτο διουρητικό].

παλιόφαγο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} το κακής ποιότητας φαγητό.

παλιόφιλος (ο) **1.** ο φίλος από τα παλιά χρόνια **2.** (χαϊδευτ.) ο καλός φίλος, το φιλαράκι.

παλιοφυλλάδα (η) (κακόσ.) έντυπο, κυρ. εφημερίδα, με συκοφαντικό, προπαγανδιστικό ή ακόμη και αισχρολογικό περιεχόμενο (βλ. κ. λ. *φυλλάδα*).

παλιόχαρτο (το) **1.** κομμάτι χαρτιού σε κακή κατάσταση, τσαλακωμένο, φθαρμένο κ.λπ. **2.** (μτφ.) τίτλος σπουδών ή χαρτονόμισμα χωρίς πραγματικό αντίκρισμα: *πολλά πτυχία έχουν καταντήσει ~* ΣΥΝ. (!) κωλόχαρτο.

παλίρροια (η) {παλιρροιών} το φαινόμενο τής περιοδικής ανύψωσης και υποχώρησης τής στάθμης τής θάλασσας λόγω τής έλξεως που ασκούν στην υδρόσφαιρα η Σελήνη και ο Ήλιος (βλ. ειδικότ. λ. *άμπωτις, πλημμυρίδα*). — **παλιρροϊκός**, -ή, -ό κ. **παλιρροιακός**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλίρρους* < *παλιρ-* (< *παλιν-*) + *ῥοῦς* < *ῥέω*].

παλιρροιογράφος (ο) [1894] το όργανο που καταγράφει τις μεταβολές τής στάθμης τής θάλασσας λόγω τής παλίρροιας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. marégraphe (νόθο σύνθ.)].

παλιρροιόμετρο (το) [1896] {παλιρροιομέτρ-ου | -ων} ο παλιρροιογράφος (βλ.λ.).

παλίσανδρο κ. **παλίσαντρο** (το) [1889] {παλισάνδρ-ου | -ων} ξύλο ποιότητας από τη Βραζιλία και την Ινδία, καφεκίτρινο, σκληρό και μυρωδάτο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων και μπιμπελό. Επίσης **παλισάνδρη** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. palissandre < ολλ. palissander, από τοπική διάλεκτο τού Σουρινάμ].

παλιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάλιω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ). παλαιώνω (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι παλιός: *αφήνουν το κρασί σε δρύινα βαρέλια για πολύ καιρό, ώστε να παλιώσει || πάλιωσε πια αυτό το αστείο ||* (στον στρατό) *έχει παλιώσει πια, είναι δώδεκα μήνες σ' αυτή τη μονάδα* **3.** φθείρομαι από την πολλή χρήση: *πάλιωσαν τα ρούχα / τα παπούτσια του / τα μηχανήματα.* — **πάλιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παλαιῶ (-όω)* < *παλαιός*].

πάλκο (το) η εξέδρα, το βάθρο· το υπερυψωμένο τμήμα κέντρου διασκέδασης, πάνω στο οποίο ανεβαίνουν και παίζουν οι οργανοπαίκτες και τραγουδούν οι τραγουδιστές: *κινείται με άνεση στο ~ || αστέρι τού λαϊκού ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palco «εξέδρα» < παλ. γαλλ. bauc < φρανκον. *balk].

παλκοσένικο (το) **1.** το σανίδωμα τής σκηνής θεάτρου **2.** (συνεκδ.) το θέατρο: *βγήκε στο ~* (έγινε ηθοποιός).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palcoscenico (νόθο σύνθ.) < palco «εξέδρα, πάλκο» + scenico (< μτγν. *σκηνικός*)].

Παλλάδα (η) προσωνυμία τής θεάς Αθηνάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παλλάς, -άδος* < θ. *παλλ-* τής λ. *παλλακή* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίθ. τής θεάς Αθηνάς με τη σημ. «παρθένος»].

παλλάδιο (το) {παλλαδί-ου | -ων} **1.** ειδώλιο τής Παλλάδας Αθηνάς, το οποίο πιστευόταν ότι προστάτευε την πόλη των Αθηνών **2.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως προστατευτικό μέσο: *οι συνταγματικές ελευθερίες συνιστούν το ~ τής δημοκρατίας* ● **3.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pd), το πιο εύτηκτο στοιχείο τής οικογένειας τού λευκόχρυσου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλλάδιον*, υποκ. τού *Παλλάς, -άδος* (βλ.λ.). Στη σημ. τού χημικού στοιχείου η λ. χρησιμοποιήθηκε το 1803 από τον Άγγλο χημικό W. Wollaston, ο οποίος το ονόμασε με βάση τον αστεροειδή *Παλλάς*, που είχε ανακαλυφθεί τον προηγούμενο χρόνο].

παλλαϊκός, -ή, -ό αυτός που πραγματοποιείται με την υποστήριξη και τη συμμετοχή ολόκληρου τού λαού: *~ συγκέντρωση / άμυνα.*
[ΕΤΥΜ. < *παλ-* (< *παν-*) + *λαϊκός*].

παλλαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αίσθηση παλμικών κινήσεων ιστού ή οστού τού σώματος, όταν αυτό έρχεται σε επαφή με μια διαπασών που δονείται.
[ΕΤΥΜ. < *πάλλω* + *-αισθησία* < *αίσθηση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pallaesthesia].

παλλακεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η συμβίωση γυναίκας με άνδρα, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος.

παλλακίδα (η) **1.** (στην αρχαιότητα) γυναίκα που συμβίωνε με έγγαμο άνδρα, χωρίς να είναι η νόμιμη σύζυγός του **2.** (μειωτ.) η γυναίκα που συμβιώνει με άνδρα ως ερωμένη του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλλακίς, -ίδος* < *παλλακή*, αγν. ετύμου. Δεν γίνεται αποδεκτή η υπόθεση περί σημιτ. δανείου (πβ. εβρ. pīlegeš, αραμ. pilagtā), ενώ δεν ικανοποιούν σημασιολογικώς οι αναγωγές στο αβεστ. pairikā «είδος θηλυκής θεότητας που αποπλανά με μάγια» ή στο

παλιο- *α' συνθετικό (μειωτικό)*

παλι-αλεπού (η)
παλι-άλογο (το)
παλι-άμπελο (το)
παλιο-αέρας (ο)
παλιο-αλήτης (ο)
παλιο-απατεώνας (ο)
παλιο-αράπης (ο)
παλιο-αστεία (τα)
παλιο-βάπορο (το)
παλιό-βουνο (το)
παλιό-βουρτσα (η)
παλιο-βρισιές (οι)
παλιο-βροχή (η)
παλιό-γατα (η)
παλιό-γιδα (η)
παλιο-γλυκό (το)
παλιο-γούρουνο (το)
παλιο-γραβάτα (η)
παλιο-γυναικάς (ο)
παλιό-δεντρο (το)
παλιο-ζαγάρι (το)
παλιο-ζητιάνος (ο)
παλιο-θεατρίνος (ο)
παλιο-κάραβο (το)
παλιο-καστρο (το)
παλιο-κερατάς (ο)
παλιο-κέφαλο (το)
παλιο-κλέφτης (ο)
παλιο-κουβάς (ο)
παλιο-κουβέντες (οι)
παλιο-κρασο (το)
παλιο-κρέας (το)
παλιο-κρέβατο (το)
παλιο-κυράτσα (η)
παλιό-λαδο (το)
παλιό-λογα (τα)
παλιο-λούλουδα (τα)
παλιο-λωποδύτης (ο)
παλιο-μάγαζο (το)
παλιο-μακάρονα (παλιο-μακαρόνια) (τα)
παλιό-μαλλο (το)
παλιο-μήνας (ο)
παλιο-μπαμπέσης (ο)
παλιο-μπεκρής (ο)
παλιο-μπελάς (ο)
παλιό-νερα (τα)
παλιο-ντίβανο (το)
παλιο-ντουνιάς (ο)
παλιο-ντούφεκο (το)
παλιο-ντύσιμο (το)
παλιό-ξυλα (τα)
παλιό-πανο (το)
παλιο-παντελόνι (παλιο-παντέλονο) (το)
παλιο-πίστολο (το)
παλιο-πλύσιμο (το)
παλιο-πόδαρα (τα)
παλιο-πούλι (το)
παλιο-πούστης (ο)
παλιο-πουτάνα (η)
παλιο-ράψιμο (το)
παλιο-ρολόι (το)
παλιο-ροχαλητό (το)
παλιο-σάπουνο (το)
παλιο-σέντονα (παλιο-σεντόνια) (τα)
παλιο-σιδέρωμα (το)
παλιο-στάφυλα (τα)
παλιό-τουρκος (ο)
παλιο-τράγουδο (το)
παλιο-τράπεζο (το)
παλιο-τσάρουχα (τα)
παλιό-τυρο (το)
παλιο-υποκριτής (ο)
παλιο-φαντάρος (ο)
παλιο-φάρα (η)
παλιο-φέρσιμο (το)
παλιο-φόρεμα (το)
παλιο-φωνάρες (οι)
παλιο-φωνές (οι)
παλιο-χαραμοφάης (ο)
παλιό-χορτα (τα)
παλιο-χτένισμα (το)
παλιο-χώραφο (το)
παλιο-χώρι (το)
παλιο-χωριάτης (ο)
παλιό-ψαθα (η)
παλιό-ψαρα (τα)
παλιο-ψεύτης (ο)

περσ. pari «μάγισσα». Το λατ. paelex είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική. Η λ. δήλωνε κυρίως την «ομόκλινη σύντροφο», η οποία (στην αρχ. Αθήνα) κατείχε θέση κατώτερη από τη νόμιμη σύζυγο, εθεωρείτο απλώς καθημερινή συμβία, αλλά ανώτερη από την *εταίρα* και την *πόρνη*. Βλ. κ. *Παλλάδα, παλληκάρι*].

πάλλευκος, -η, -ο **1.** τελείως λευκός ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος **2.** (μτφ.) ηθικά ανεπίληπτος ΣΥΝ. πάναγνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλ-* (< *παν-*) + *λευκός*].

παλληκαράς (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαράς*) {παλληκαράδες} (εκφραστ.) **1.** ο γενναίος, θαρραλέος άνδρας **2.** (ειρων.) ο άνδρας που παριστάνει τον γενναίο, τον ζόρικο ΣΥΝ. νταής.

παλληκαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *παλικαρήσιος*) αυτός που ταιριάζει σε παλληκάρι: ~ *φέρσιμο / στάση / περπάτημα* ΣΥΝ. αντρίκειος, λεβέντικος. Επίσης **παλληκαρίστικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

παλληκάρι (το) (σχολ. ορθ. *παλικάρι*) {παλληκαρ-ιού | -ιών} (εκφραστ.) **1.** άνδρας νεαρής ηλικίας: *Μεγάλο κρίμα! 25 χρονών ~ και να μείνει ανάπηρος!* **2.** ο άνδρας που φέρει όλες τις αρετές που συνδέονται με τη νεότητα (ομορφιά, σφρίγος, ζωντάνια, θάρρος, αρρενωπότητα κ.λπ.) ΣΥΝ. λεβέντης **3.** ως προσφώνηση σε νέο άνδρα: *δώσ' μου λίγη βοήθεια, ~ μου!* — (υποκ.) **παλληκαράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παλληκάριον*, υποκ. τού αρχ. *πάλληξ / πάλλαξ* «παιδί (που δεν έχει εισέλθει στην εφηβεία)» < *παλλακή* (υποχωρητ.), βλ. λ. *παλλακίδα*. Η ετυμολογία τής λ. δεν δικαιολογεί ορθογραφία *παλικάρι* (με -ι- και ένα -λ-)].

παλληκαριά (η) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παλικαριά*) **1.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς παλληκάρι (βλ.λ.) **2.** η ηρωική πράξη, το γενναίο κατόρθωμα ΣΥΝ. ανδραγάθημα, ανδραγαθία **3.** (οικ.) πράξη δύσκολη, κοπιαστική ή η εξυπηρέτηση: *θα κάνεις την ~ να κατεβάσεις μερικές κούτες από το πατάρι;* || *κάνεις μια ~, να πας να μου φέρεις την εφημερίδα απ' το γραφείο μου;* Επίσης **παλληκαροσύνη** [μεσν.] (σημ. 1).

παλληκαρισμός (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαρισμός*) (μειωτ.) η επίδειξη ανύπαρκτης γενναιότητας ΣΥΝ. νταϊλίκι, λεονταρισμός.

παλληκαρίστικος, -η, -ο ▸ παλληκαρήσιος

παλληκαροσύνη (η) → παλληκαριά

πάλλω ρ. μετβ. {συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.· αόρ. έπαλα} **1.** θέτω σε παλμική κίνηση: ~ *τη χορδή* ΣΥΝ. δονώ, κραδαίνω ΑΝΤ. σταθεροποιώ, στερεώνω· (μεσοπαθ. ***πάλλομαι***) **2.** βρίσκομαι σε παλμική κίνηση: *η χορδή πάλλεται* || *η καρδιά πάλλεται* (χτυπά) **3.** (μτφ.-για πλήθος) αισθάνομαι ζωηρή συγκίνηση: *τα πλήθη πάλλονται από ενθουσιασμό* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***παλλόμενος αστέρας*** αστέρας που μεταβάλλει την ακτίνα του **5.** ***παλλόμενο φανάρι*** φωτεινός σηματοδότης τής οδικής κυκλοφορίας πορτοκαλί χρώματος που αναβοσβήνει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **παλ-jω* < *p|- συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *πέλας* (βλ. λ. *πελά-της, πλησίον*). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. pello «σπρώχνω, θέτω σε κίνηση» (> pulsus «παλμός»)].

παλμαρέ (το) {άκλ.} κατάλογος νικητών ή επιτυχιών σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ.: «*στο μπάσκετ, το ~ τού Άρη είναι μοναδικό*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. palmarès < λατ. palmaris «αυτός που αξίζει να λάβει τον κλάδο τού φοίνικος (ως σύμβολο νίκης)» < palma «παλάμη – φοίνικας (μτφ. βραβείο, έπαθλο)»].

παλμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παλμό **2.** αυτός που γίνεται με παλμούς: ~ *κίνηση / ραντάρ* || *κινητά τηλέφωνα που ειδοποιούν με ~ δόνηση.* — **παλμικ-ά / -ώς** [1836] επίρρ.

παλμογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την οπτική απεικόνιση, γραφική αναπαράσταση και μέτρηση των μεταβολών ενός μεγέθους σε συνάρτηση με τον χρόνο. — **παλμογράφημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. oscillographe (νόθο σύνθ.)].

παλμός (ο) **1.** παλινδρομική κίνηση μικρής διάρκειας και εύρους ΣΥΝ. κραδασμός, δόνηση **2.** (ειδικότ.) η ρυθμική συστολή και διαστολή τής καρδιάς: *αυξάνονται / μειώνονται οι ~ τής καρδιάς* || (μτφ.) *ο ~ τής υφηλίου χτυπάει δυνατά στην πόλη όπου διεξάγονται οι ειρηνευτικές συνομιλίες* **3.** (μτφ.) η ένταση, ο ρυθμός, ο ενθουσιασμός που πάλλει: *η διαδήλωση είχε όγκο και ~* ● **4.** ΑΘΛ. το σύνολο των προπαρασκευαστικών κινήσεων που εκτελεί αθλητής κατά τη ρίψη σφαίρας ή ακοντίου ή (ειδικότ.) άλτης πριν από το άλμα του ● **5.** ΦΥΣ. η απότομη και για μικρό διάστημα μεταβολή φυσικού μεγέθους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάλλω* (βλ.λ.)].

Παλμύρα (η) αρχαία πόλη τής Κ. Συρίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. *Πάλμυς* (ομηρικό ανθρωπωνύμιο) < ουσ. *πάλμυς, -υδος* «βασιλιάς» < λυδ. 'almluš. Στην Π.Δ. η Παλμύρα ονομάζεται Tadmor (*Β' Χρονικῶν* 8, 4)].

παλμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παλμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με παλμό **2.** αυτός που έχει παλμό.

παλούκι (το) {παλουκ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) μυτερός πάσσαλος που μπήγεται στο χώμα· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***τού σκοινιού και τού παλουκιού*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που είναι εντελώς διεφθαρμένος και γι' αυτό ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: *μάζεψε γύρω του ανθρώπους ~ και έφτειαξε συμμορία* ΣΥΝ. (λόγ.) εξώλης και προώλης (β) ***πηδάω πολλά παλούκια*** κάνω πολλές παράτολμες ή παράνομες ενέργειες (πράγμα που σημαίνει ότι για κάποια απ' όλες θα υποστώ τις συνέπειες): (παροιμ.) «*όποιος πηδάει πολλά παλούκια κάποιο του μπαίνει στον κώλο*» **2.** (μτφ.-οικ.) ανυπέρβλητα δύσκολο έργο, εμπόδιο: *αυτό το μάθημα είναι πολύ ~.* — (υποκ.) **παλουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παλούκιον*, υποκ. τού λατ. paluceus < palus «πάσσαλος» (> μτγν. *πάλος*)].

παλουκιά (η) [μεσν.] χτύπημα με παλούκι.

παλουκοκαύτης (ο) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. (παροιμ.) ***Μάρτης γδάρτης και κακός παλουκοκαύτης*** για τα απροσδόκητα κρύα τού Μαρτίου, που αναγκάζουν τους ανθρώπους να καίνε ακόμη και τα παλούκια για να ζεσταθούν, εξαντλώντας τα αποθέματα τής οικογένειας σε καύσιμη ύλη.

παλουκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {παλούκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διαπερνώ με παλούκι το σώμα κάποιου (προκειμένου να τον θανατώσω): *όσους συνέλαβαν οι Τούρκοι τούς παλούκωσαν* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασκολοπίζω **2.** (μεσοπαθ. ***παλουκώνομαι***) (μτφ.-οικ.) μένω ακίνητος στη θέση όπου κάθομαι: *παλουκώσου στην καρέκλα σου και μην κουνηθείς από 'κεί!* -- **παλούκωμα** (το).

πάλσαρ (το) {άκλ.} ελλην. *παλλόμενος αστέρας* ΑΣΤΡΟΝ. περιστρεφόμενος αστέρας νετρονίων, που εκπέμπει σε κανονικά χρονικά διαστήματα ραδιοκύματα με τη μορφή παλμών, δημιουργώντας ισχυρό μαγνητικό πεδίο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pulsar (με επίθημα -ar κατά το quasar) < pulse «παλμός» (< λατ. pulsus)].

παλτό (το) πανωφόρι με μανίκια, κατασκευασμένο από χοντρό ύφασμα για προστασία από το κρύο, που κλείνει με κουμπιά και έχει συνήθ. μεγάλο μάκρος: *βαρύ / γούνινο / χειμωνιάτικο ~.* — (υποκ.) **παλτουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palto < γαλλ. paletot < μέσ. αγγλ. paltok «σακάκι, κάπα», αγν. ετύμου].

παλτουδιά (η) (λαϊκ.) καλής ποιότητας παλτό, που το καμαρώνει κανείς.
[ΕΤΥΜ. < *παλτό* + παραγ. επίθημα *-ουδιά* < *-ούδι* (βλ.λ.)].

παμ- → παν-

Παμβώτις (η) {Παμβώτιδ-ος, -α} η λίμνη των Ιωαννίνων (βλ. λ. *Ιωάννινα*, σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παμβῶτις, -ώτιδος* < *παν-* + *-βῶτις* < θ. *βω-*, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *βόσκω* (βλ.λ.). Η ονομασία περιγράφει τον ζωτικό ρόλο τής λίμνης στην τροφοδοσία τής περιοχής].

Πάμισος (ο) **1.** παραπόταμος τού Πηνειού τής Θεσσαλίας, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο **2.** ποταμός τής ΝΔ. Πελοποννήσου, που διαρρέει τον νομό Μεσσηνίας και εκβάλλει στον Μεσσηνιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο πελασγ. αρχής, όπως συμβαίνει και με άλλα που εμφανίζουν επίθημα *-(ι)σος* (λ.χ. *Κηφισός, Ἰλισσός, Ἀμνισός* κ.ά.)].

παμβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλα τα κράτη τής Βαλκανικής: ~ *διάσκεψη*.

Παμμακάριστος (η) [μτγν.] {Παμμακαρίστου} ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Παναγίας.

παμμακεδονικός, -ή, -ό [1895] που έχει σχέση με όλη τη Μακεδονία ή τους Μακεδόνες: ~ *συνέλευση / συγκέντρωση*.

παμμέγιστος, -ίστη, -ιστο [μτγν.] πάρα πολύ σπουδαίος.

παμμικρασιατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλη τη Μ. Ασία ή όλους τους Μικρασιάτες.
[ΕΤΥΜ. < *παν-* (βλ.λ.) + *μικρασιατικός*].

παμπ (η) {άκλ.} μπαρ αγγλικής προελεύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pub, συντομογραφία τού public (house) «δημόσιο (σπίτι)», στο οποίο τα αλκοολούχα ποτά διατίθενται ελεύθερα στους θαμώνες].

πάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη πεδιάδα τής Ν. Αμερικής, κατάλληλη για βοσκή ζώων ή τελείως άγονη: *οι ~ τής Αργεντινής*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pampa, από λ. τής γλ. Κετσούα (ινδιάνικη γλ. τής Ν. Αμερικής)].

παμπαίδες (οι) η μικρότερη ηλικιακή ομάδα αγοριών που λαμβάνουν μέρος σε αθλητικούς αγώνες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάμπαιδες* «η κατώτερη ηλικιακή ομάδα (για αγώνες στίβου)» < *παν-* (βλ.λ.) + *παῖδες*].

παμπάλαιος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ παλιός ΣΥΝ. παλαιότατος.

παμπελοποννησιακός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Πελοπόννησο ή σε όλους τους Πελοποννησίους.

παμπληθής, -ής, -ές [αρχ.] {παμπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (σπάν.) αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ *συγκέντρωση / διαδήλωση* ΣΥΝ. αθρόος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πάμπλουτος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ. (εκφραστ.) ζάμπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος, θεόφτωχος.

πάμπολλοι, -ες, -α [αρχ.] πάρα πολλοί.

παμπόνηρος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ πονηρός ΣΥΝ. τετραπέρατος, πανούργος.

παμφάγος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τρέφεται με κάθε είδους τροφή· (ειδικότ.) αυτός που είναι και χορτοφάγος και σαρκοφάγος: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* **2.** (μτφ.) αυτός που καταστρέφει τα πάντα: ~ *πυρ*. — **παμφαγία** (η) [1892].

πάμφθηνος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει εξαιρετικά φθηνή τιμή ΑΝΤ. πανάκριβος, απλησίαστος, (εκφραστ.) φωτιά και λάβρα. — **πάμφθηνα** επίρρ.

Παμφιλία (η) γυναικείο όνομα.

Πάμφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πάμ-* (< *παν-*) + *φίλος*].

πάμφτωχος, -η, -ο κ. **πάμπτωχος** [μεσν.] πάρα πολύ φτωχός ΣΥΝ. θεόφτωχος, επί ξύλου κρεμάμενος ΑΝΤ. βαθύπλουτος, ζάμπλουτος.

πάμφωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που καταυγάζεται από φως, γεμάτος φως ΣΥΝ. κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. ολοσκότεινος.

παμψηφεί επίρρ. (λόγ.) με όλες τις ψήφους, ομόφωνα: *εξελέγη ~ πρόεδρος τού συλλόγου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παμψηφεί* < *παμ-* (< *παν-*) + *ψῆφος* + επιρρ. επίθημα *-εί*].

παμψηφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ψήφων.

παμψυχισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεωρία, σύμφωνα με την οποία κάθε υλικό σώμα δεν είναι μόνο ζώσα ύλη, αλλά έχει και ψυχική ουσία. — **παμψυχιστής** (ο), **παμψυχίστρια** (η).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panpsychisme].

Παν (ο) {Παν-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. θεότητα που συνήθ. παριστανόταν με πόδια, κέρατα και γένια τράγου και ενσάρκωνε τη γενετήσια δύναμη τής ζωής. Επίσης (καθημ.) **Πάνας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. *-α*. *-ο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, αρκαδικής προέλ., αγν. ετύμου. Η αρχαιότατη δοτ. *Πάονι* δείχνει ότι το μακρό *-ᾱ-* (*Πᾶν*) είναι πιθανώς προϊόν συναιρέσεως. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το όνομα ανάγεται σε τ. **Παύσων* και συνδ. με σανσκρ. Pūṣan-, θεότητα που προστάτευε τα ποίμνια (πβ. σανσκρ. pús-yati «προοδεύω, επιτυγχάνω»), με εναλλαγή των θ. *pāus- / *pūs-. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για προελλην. θεωνύμιο, που ίσως συνδ. με το όνομα **Παιάων* / *Παιήων* (βλ. λ. *παιάνας*). Η υπόθεση, τέλος, ότι το όνομα συνδ. με το ιλλυρ. pā-ne-u «φουσκώνω, διογκώνω», δεν θεωρείται πιθ.].

παν (το) {παντ-ός | -ων} **1.** το όλον, το σύνολο: *η αρχή είναι το ήμισυ τού* ~ **2.** το σύμπαν, ο κόσμος, η οικουμένη **3.** (μτφ.) το σημαντικότερο στοιχείο: *το ~ στη ζωή τού ανθρώπου είναι η υγεία* **4.** το καθετί· ΦΡ. (α) ***πάντα εν σοφία εποίησας*** (*πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 24) όλα με σοφία τα δημιούργησες (Κύριε) (β) ***εν παντί*** σε οποιαδήποτε περίπτωση (γ) ***πάντα ρει*** (*πάντα ῥεῖ*, Ηράκλειτος, βλ. Πλάτ. *Θεαίτητος* 182c) όλα αλλάζουν, όλα μεταβάλλονται (βλ. κ. λ. *πας*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πᾶν*, ουδ. τού επιθ. *πᾶς* (βλ.λ.)].

παν- κ. **παμ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται σε πολύ μεγάλο, στον υπέρτατο βαθμό: *πάμ-πλουτος*, *παν-έξυπνος* **2.** ένα σύνολο: *παν-ελλήνιος*, *παγ-κρήτιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουδ. *πᾶν* (βλ.λ.) και εμφανίζεται: (α) ως *παν-* προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ*, *ζ*, *θ*, *ν*, *σ*, *τ* (λ.χ. *παν-άγαθος*, *παν-δοχεῖον*) (β) ως *παμ-* προ των συμφώνων *β*, *μ*, *π*, *φ*, *ψ* (λ.χ. *πάμ-πολλοι*, *παμ-ψηφεί*) (γ) ως *παγ-* προ των συμφώνων *γ*, *κ*, *ξ*, *χ* (λ.χ. *πάγ-κοινος*, *παγ-χρησία*) (δ) ως *παλ-* και *παρ-* προ των συμφώνων *λ* και *ρ* αντίστοιχα (λ.χ. *πάλ-λευκος*, *παρ-ρησία*)].

πάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) (παλαιότ.) τεμάχιο λευκού υφάσματος, με το οποίο περιτύλιγαν τα βρέφη ΣΥΝ. σπάργανο (β) κομμάτι από απορροφητικό υλικό με το οποίο τυλίγουν τα μωρά (σπανιότ. και ηλικιωμένα άτομα) ή τους το φορούν σαν βρακάκι (πάνα-βρακάκι), για να διατηρούνται στεγνά **2.** πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού φούρνου **3.** η μούχλα που εμφανίζεται στην επιφάνεια τροφίμων.
[ΕΤΥΜ. < *πανί* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. «κρούστα, μεμβράνη» οδήγησε επίσης στη σημ. «μούχλα (τροφίμων)» (πβ. ιταλ. panno «πανί, ύφασμα - κρούστα, πέτσα»)].

πανάγαθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει καλοσύνη σε υπέρτατο βαθμό· συνήθ. προσωνυμία τού Θεού.

Παναγία κ. (λαϊκ.) **Παναγιά** (η) **1.** ιερό πρόσωπο τού χριστιανισμού, η μητέρα τού Ιησού Χριστού, η Θεοτόκος (βλ.λ.)· είναι γνωστή με πάρα πολλά προσωνύμια ανάλογα με τις ιδιότητες που της αποδίδονται, τις αγιογραφικές της παραστάσεις ή τον τόπο όπου βρίσκονται οι ναοί της, όπως *Γρηγορούσα*, *Ευαγγελίστρια*, *Οδηγήτρια*, *Ελεούσα*, *Ζωοδόχος Πηγή*, *Γοργοεπήκοος*, *Βρεφοκρατούσα*, *Μυρτιδιώτισσα*, *Γιάτρισσα*, *Ρόδον το Αμάραντον*, *Άξιον Εστί κ.ά.*· ΦΡ. (α) ***Παναγία(-ιά) μου!*** (i) για την έκφραση έκπληξης: *~! Τι μεγάλο ψάρι!* (ii) για την έκφραση τρόμου: *~! Μήπως έπαθε κάτι σοβαρό;* (β) ***Έλα, Παναγία μου! / Ο Χριστός κι η Παναγία!*** για την έκφραση μεγάλης έκπληξης ή και φόβου: *~! Έγιναν τέτοια πράματα;* **2.** (μτφ.-συχνά ειρων. ως χαρακτηρισμός) αυτός που εμφανίζεται εντελώς αθώος και φρόνιμος, εξαιρετικά σεμνός: *από τότε που ο καθηγητής τούς απείλησε ότι δεν θα πάνε εκδρομή, είναι όλοι τους Παναγίες στο μάθημα*· ΦΡ. ***αλογάκι τής Παναγιάς*** βλ. λ. *αλογάκι*. — (υποκ.) **Παναγίτσα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *πανάγιος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως προσωνυμία τής μητέρας τού Ιησού Χριστού από τον 4ο αι. μ.Χ.· ονομάστηκε δε *Παναγία* για την άκρα παρθενία και αγιότητά της, που έγινε αιτία να καταστεί μητέρα τού Θεού (χωρίς, ωστόσο, κατά τη διδασκαλία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, να είναι απαλλαγμένη από το προπατορικό αμάρτημα, όπως πρεσβεύουν οι Ρωμαιοκαθολικοί)].

πανάγιος, -ία, -ιο [μτγν.] **1.** αυτός που φέρει την ιδιότητα τού αγίου σε υπέρτατο βαθμό **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πανάγιος / Άγιος Τάφος*** ο τάφος τού Ιησού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, καθώς και ο τόπος και ο ναός όπου βρίσκεται ο τάφος.

Παναγιότατος (ο) [μεσν.] {Παναγιοτάτου} ως τιμητική προσφώνηση τού Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

παναγιότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παναγίου ή προσφώνηση τού Οικουμενικού Πατριάρχη.

Παναγιώτα (η) γυναικείο όνομα.

Παναγιώτης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το όψιμο μτγν. *Παναγία* (βλ.λ.)].

πάναγνος, -η, -ο [μτγν.] αγνός σε υπέρτατο βαθμό ΣΥΝ. πανάμωμος, πανάχραντος ΑΝΤ. παμμίαρος, πανάθλιος.

παναγροτικός, -ή, -ό αυτός στον οποίο παίρνουν μέρος, συμμετέχουν όλοι οι αγρότες: *~ συλλαλητήριο*.

πανάδα (η) **1.** πρόχειρο φαγητό που αποτελείται από βρασμένο ψωμί και λάδι ή γάλα • **2.** (συνήθ. στον πληθ.) υποκίτρινη κηλίδα τού ανθρώπινου δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < *πάνα* «μούχλα (σε τρόφιμα)» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδα*, πιθ. κατά το *ραγάδα*].

πανάθεμα (π' ανάθεμα) επιφών. → ανάθεμα

Παναθήναια (τα) [αρχ.] {Παναθηναίων} η σημαντικότερη εορτή στην Αθήνα τής κλασικής αρχαιότητας, η οποία γινόταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν τής πολιούχου θεάς Αθηνάς.

παναθηναϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με όλους τους Αθηναίους ή ολόκληρη την πόλη τής Αθήνας: *Παναθηναϊκό Στάδιο* **2.** ***Παναθηναϊκός*** (ο) (Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος, συντομ. Π.Α.Ο.) αθλητικό σωματείο τής Αθήνας που ιδρύθηκε το 1908 **3.** (συνεκδ.) οπαδός τού παραπάνω σωματείου.

πανάθλιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** εξαιρετικά κακοήθης, εντελώς φαύλος **2.** ο πολύ δυστυχισμένος και αξιολύπητος **3.** εντελώς άθλιος, χείριστης ποιότητας: *«κουνήματα, τσαχπινιές, σάχλες, σκερτσάκια πλημύρισαν το ~ σκηνικό»* (εφημ.) || *ζούσε σε ένα ~ διαμέρισμα*.

Παναιτωλικό (το) όρος τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παναιτωλικόν*, αρχική σημ. «γενική συνέλευση των Αιτωλών», < *παν-* + *αἰτωλικόν*. Μνημονεύεται επίσης το μτγν. όνομα *Παναιτώλιον*].

πανάκεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** φάρμακο που θεωρείται ότι θεραπεύει κάθε ασθένεια **2.** (μτφ.) το μέσο επιλύσεως οποιουδήποτε προβλήματος: *πολλοί θεωρούσαν την ένταξη τής χώρας στην Ε.Ο.Κ. ως ~ για όλα τα προβλήματα τού κράτους*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πανακής* «αυτός που θεραπεύει τα πάντα» < *παν-* + *-ακής* < *ἄκος* «θεραπεία» < **ἄκ-ος* (όπως μαρτυρεί η δάσυνση των συμφώνων στα σύνθετα με *ἀφ-* και *ἐφ-*) < Ι.Ε. *yek- / *yək- «επισκευάζω, διορθώνω», πβ. ιρλ. hícc «θεραπεία». Το ρ. *ἀκέομαι* «θεραπεύω» διακρινόταν από το ρ. *ἰῶμαι*, διότι δεν αναφερόταν στον γιατρό που πραγματοποιούσε τη θεραπεία, αλλά στο ίδιο το φάρμακο ή την ασθένεια. Βλ. κ. *ἀν-ήκεσ-τος*].

πανάκριβος, -η, -ο [1887] πάρα πολύ ακριβός ΑΝΤ. πάμφθηνος. — **πανάκριβα** επίρρ.

Παναμάς (ο) (ισπ. República de Panamá = Δημοκρατία τού Παναμά) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τού Παναμά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπαλμπόα. — **Παναμέζος** (ο), **Παναμέζα** (η), **παναμαϊκός**, -ή, -ό [1893] κ. (καθημ.) **παναμέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Panamá, ινδιάν. λ. (των Γκουαρανί), άγν. σημ., ίσως «τόπος πολλών ψαριών»].

παναμάς (ο) {παναμάδες} μαλακό ψάθινο καπέλο από φύλλα θάμνου τής Κ. Αμερικής. — (υποκ.) **παναμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panama, από την ομώνυμη χώρα τής Κ. Αμερικής].

παναμερικανικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο **2.** αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη τη χώρα των Η.Π.Α. και τους κατοίκους της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-American (νόθο σύνθ.)].

παναμερικανισμός (ο) [1898] κίνημα αλληλεγγύης των χωρών τής Αμερικής, που χρονολογείται από το 1822 και έθεσε ως στόχο την ανάπτυξη όσο το δυνατόν στενότερων σχέσεων μεταξύ των αμερικανικών κρατών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. panamericanism (νόθο σύνθ.)].

παναμώμητος (η) [μτγν.] {παναμωμήτου} ΕΚΚΛΗΣ. πάναγνη (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου).

πανάμωμος, -η, -ο [αρχ.] πάναγνος.

πανανθρώπινος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους ανθρώπους: *~ είναι η επιθυμία για ειρήνη* || *~ συναδέλφωση / αλληλεγγύη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. panhuman (νόθο σύνθ.)].

πανάξιος, -α, -ο [μτγν.] απολύτως άξιος. — **πανάξια** επίρρ.

πά' να πει σύνδ. (λαϊκ.) δηλαδή.

παναραβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους Άραβες.

παναραβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτικό κίνημα που αποσκοπεί στη συνένωση των αραβόφωνων χωρών σε μία κοινότητα ή σε ένα ενιαίο κράτος. — **παναραβιστής** (ο), **παναραβίστρια** (η), **παναραβιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panarabisme (νόθο σύνθ.)].

πανάρετος, -η, -ο [μτγν.] απολύτως ενάρετος.

πανάρχαιος, -α (καθημ. -η), -ο [μτγν.] αυτός που προέρχεται από τα βάθη τής αρχαιότητας, εξαιρετικά αρχαίος: *~ παράδοση / θεσμός / πολιτισμός / έθιμο*.

πανάσχημος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ άσχημος ΣΥΝ. κακάσχημος, αποκρουστικός ΑΝΤ. πανέμορφος, πεντάμορφος.

παναφρικανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αφρική εξ ολοκλήρου ή ειδικότ. με τα αφρικανικά κράτη στο σύνολό τους: *~ διάσκεψη*.

παναφρικανισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική αντίληψη που εμφανίστηκε στην Αφρική την εποχή των αντιαποικιακών εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων και υποστηρίζει την πολιτική ενότητα τού αφρικανικού χώρου και την αλληλεγγύη μεταξύ των αφρικανικών εθνών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panafricanisme (νόθο σύνθ.)].

Παναχαϊκό (το) όρος τής ΒΔ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Παναχαϊκόν* < *παν-* + *ἀχαϊκόν* < *Ἀχαΐα*].

πανάχραντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που δεν φέρει ηθικό στίγμα ΣΥΝ. πάναγνος, πάλλευκος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Θεοτόκου.

πανδαιμόνιο (το) [1824] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν εκκωφαντικοί θόρυβοι, κυρ. από φωνές, κραυγές και κρότους, σε συνδυασμό με πλήρη σύγχυση και αταξία: *προκαλείται / ξεσπά / (επ)ακολουθεί ~* ΣΥΝ. πανζουρλισμός, χαμός ΑΝΤ. τάξη, ησυχία, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pandaemonium, λ. που χρησιμοποίησε ο Άγγλος ποιητής John Milton στο έργο του *Χαμένος Παράδεισος* (*Paradise Lost*, 1667), ονομάζοντας έτσι την «υψηλή πρωτεύουσα τού Σατανά και των ομοίων του» (the high capital of Satan and his

peers)].

πανδαισία (η) {σπάν. πανδαισιών} (λόγ.) **1.** πλούσιο και μεγαλοπρεπές συμπόσιο, στο οποίο παρατίθεται μεγάλη ποικιλία εδεσμάτων και ποτών ΣΥΝ. λουκούλειο γεύμα, ευωχία, φαγοπότι **2.** η απόλαυση που πηγάζει από αφθονία και ποικιλία αισθητικών ή πνευματικών ερεθισμάτων: *μουσική / θεατρική / καλλιτεχνική / οπτική ~* || *~ χρωμάτων* ΣΥΝ. πλούτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-δαισία* < *-δαίτης* < *δαίομαι* «χωρίζω, μοιράζω», τού οποίου το παράγ. *δαί-νυ-μι* απέκτησε την εξειδικευμένη σημ. «παραθέτω δείπνο, στο οποίο ο καθένας έχει προκαθορισμένη θέση». Για την ετυμ. βλ. λ. *δαίμων, συν-δαιτυμών*].

πανδαμάτωρ (ο) {πανδαμάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων}, **πανδαμάτειρα** (η) {πανδαματειρών} (αρχαιοπρ.) αυτός που δαμάζει, που υποτάσσει ή εξαφανίζει τα πάντα· κυρ. στη ΦΡ. ***πανδαμάτωρ χρόνος*** (Σιμωνίδης 4, 5) ο χρόνος όλα τα νικά, όλα τα δαμάζει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-δαμάτωρ* < θ. *δαμα-* τού ρ. *δάμνημι* «δαμάζω» (βλ. λ. *δαμάζω*)].

πάνδεινα (τα) {χωρ. γεν.} μεγάλα δεινά ή ταλαιπωρίες: *οι λαοί τής Μικράς Ασίας υπέστησαν τα ~ από τους Τούρκους* || *τράβηξα τα ~, μέχρι να ξεμπερδέψω από τη γραφειοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάνδεινα* (ως ουσ. στον πληθ.) < αρχ. επίθ. *πάνδεινος* < *παν-* + *δεινός*].

πανδέκτης (ο) [μτγν.] {πανδεκτών} **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που δέχεται μέσα του τα πάντα: *η ομάδα αίματος ΑΒ είναι ~* (όποιος ανήκει σε αυτή την ομάδα μπορεί να δεχθεί μετάγγιση από οποιαδήποτε άλλη ομάδα) ΑΝΤ. πανδότης **2.** το βιβλίο που αποτελεί συλλογή (αποφθεγμάτων, διαφόρων πληροφοριών κ.λπ.) **3.** ΝΟΜ. συλλογή νόμων ή νομικών κειμένων, όπως η συλλογή τής νομοθεσίας τού Ιουστινιανού Α' (527-565) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πανδέκτης*** (ο) λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

πανδημία (η) {πανδημιών} ΙΑΤΡ. η επιδημία που εξαπλώνεται πολύ γρήγορα και προσβάλλει ολόκληρο τον πληθυσμό συγκεκριμένης περιοχής. — **πανδημικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pandemia, κατά το *επιδημία* (νεολατ. epidemia), < *παν-* + *-δημία* < *δήμος*].

πάνδημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται με τη συναίνεση και τη συμμετοχή ολόκληρου τού λαού: *~ πένθος / εορτασμός / συλλαλητήριο / υποδοχή / θρήνος* ΣΥΝ. παλλαϊκός, γενικός, καθολικός. — **πανδήμως** επίρρ. [μτγν.].

πανδοχέας (ο) {πανδοχείς} ο ιδιοκτήτης πανδοχείου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πανδοχεύς* / αρχ. *πανδοκεύς* < *παν-* + *-δοχεύς* / *-δοκεύς* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

πανδοχείο (το) (παλαιότ.) οίκημα, συνήθ. κτισμένο κοντά σε δρόμο ή πέρασμα, το οποίο προσφέρει κατάλυμα, τροφή, ενδεχομένως και ψυχαγωγία σε ταξιδιώτες ΣΥΝ. χάνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πανδοχείον* / αρχ. *πανδοκείον* < *παν-* + *-δοχείον* / *-δοκείον* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

Πανδώρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η πρώτη θνητή γυναίκα, την οποία έπλασε ο Ήφαιστος και στην οποία δόθηκε από τους θεούς ως γαμήλιο δώρο ένα πιθάρι *(το κουτί τής Πανδώρας)* που περιείχε όλα τα δεινά, το οποίο άνοιξε παρά τη διαταγή τού Δία, με αποτέλεσμα να ξεχυθούν τα δεινά αυτά στον κόσμο· ΦΡ. ***(ανοίγω) το κουτί τής Πανδώρας*** ενεργώ έτσι, ώστε να προκύψει μια σειρά από δεινά: *«η συλλογή πληροφοριών για τα γονίδια συγκεκριμένων ατόμων ανοίγει το κουτί τής Πανδώρας σε ό,τι αφορά ηθικά ζητήματα, αφού υπάρχει σπάνια ο κίνδυνος η πληροφορία να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο μη χρηστό»* (εφημ.) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *παν-* + *-δώρα* < *δώρον*].

πανέ επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει τηγανιστεί, αφού τυλιχθεί σε μείγμα αβγού και τριμμένης φρυγανιάς: *κοτόπουλο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pané, μτχ. τ. τού ρ. paner < λατ. panis «ψωμί»].

πανεθνικός, -ή, -ό [1895] αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται με τη συμμετοχή ολόκληρου τού έθνους: *~ προσπάθεια / συναγερμός / εορτασμός.*

πανεκπαιδευτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλους όσοι σχετίζονται με την εκπαίδευση: *«μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικοί προετοιμάζονται για το πανελλήνιο ~ συλλαλητήριο...»* (εφημ.).

πάνελ (το) {άκλ.} **1.** ομάδα ανθρώπων (κυρ. ειδικών σε συγκεκριμένο αντικείμενο), η οποία έχει κληθεί να συζητήσει ορισμένο θέμα (π.χ. τηλεοπτική συζήτηση, συζήτηση σε συνέδριο κ.ά.): *το ~ αποτελούσαν ειδικοί σε θέματα τής ευρωπαϊκής οικονομίας* || *στο συνέδριο θα οργανωθούν τρία σημαντικά ~ για αντίστοιχους τομείς τής επιστήμης* **2.** (συνεκδ.) η συζήτηση που διεξάγεται από το πάνελ ΣΥΝ. συζήτηση στρογγυλής τραπέζης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. panel < μέσ. γαλλ. panel «κομμάτι ρούχου, υφάσματος» < δημώδ. λατ. *pannelus, υποκ. τού λατ. pannus «ύφασμα, ταινία»].

πανελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ελλάδα, που καλύπτει ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο: *~ απεργία / συνέδριο / διάσκεψη· εξετάσεις* (οι εισαγωγικές εξετάσεις για την Ανώτατη Εκπαίδευση· παλαιότερη ονομασία των Γενικών Εξετάσεων) ΣΥΝ. πανελλήνιος. — **πανελλαδικ-ά / -ώς** επίρρ.

Πανέλληνες (οι) [αρχ.] {Πανελλήνων} το σύνολο των Ελλήνων, όλοι γενικά οι Έλληνες, ανεξάρτητα από τον τόπο γεννήσεως ή διαμονής.

πανελληνιονίκης (ο) {πανελληνιονικών} ο αθλητής που νίκησε σε πανελλήνιους αγώνες: *αναδείχθηκε ~.*

πανελλήνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με όλους τους Έλληνες ή/και με ολόκληρη την Ελλάδα, που γίνεται, εκδηλώνεται με τη συμμετοχή όλων των Ελλήνων: *~ έρανος / αγώνες / ευχή / εκστρατεία / πένθος / αίτημα / διαγωνισμός / συνέδριο / ρεκόρ / έρευνα* **2.** (ειδικότ.) ***πανελλήνιο(ν)*** (το) {πανελληνίου} το σύνολο των Ελλήνων: *το σκάνδαλο συγκλόνισε το ~* || *το έργο τού διαπρεπούς επιστήμονα είναι γνωστό στο ~.* — **πανελλήνια / πανελληνίως** [1890] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επίθ. < *Πανελλήνιον* «ναός τού Δία στην Αίγινα, όπου συνεδρίαζε το σώμα των Πανελλήνων»].

πανελλήνιο (το) → πανελλήνιος

πανέμορφος, -η, -ο εξαιρετικά όμορφος: *~ κοπέλα / αγόρι / γυναίκα / νησί / φύση* ΣΥΝ. πεντάμορφος, ωραιότατος ΑΝΤ. πανάσχημος, κακάσχημος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παν-* + *έμορφος* (βλ. κ. *όμορφος*)].

πανένδοξος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ ένδοξος.

πανένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει γίνει από πανί, πάνινος.

πανέντιμος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ έντιμος.

πανέξυπνος, -η, -ο εξαιρετικά έξυπνος: *~ παιδί / σκυλί / κόλπο / τέχνασμα* ΣΥΝ. (λογιότ.) ευφυέστατος, (μτφ. για πρόσ.) σπίθα, σπίρτο ΑΝΤ. πανηλίθιος.

πανεπιστημιακός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πανεπιστήμιο (βλ.λ.) ή τους καθηγητές, τους φοιτητές, τους θεσμούς τού πανεπιστημίου: *~ παράδοση / μόρφωση / μάθημα / κοινότητα / ίδρυμα / τίτλος / πτυχίο / έτος / έδρα / σχολή / κλινική / σπουδές / άσυλο / παιδεία / σύγγραμμα / εργαστήριο* **2. πανεπιστημιακός** (ο/η) κάθε μέλος τού διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος. — **πανεπιστημιακώς** επίρρ. [1867].

> **πανεπιστημιακός: πανεπιστημιακή ιεραρχία.** Η ισχύουσα σήμερα ιεραρχία στους διδάσκοντες στα πανεπιστήμια, στην ανωτάτη ή τριτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) η εξής: **καθηγητής, αναπληρωτής καθηγητής, επίκουρος καθηγητής, λέκτορας.** Προϋπόθεση και για τις τέσσερεις βαθμίδες τού Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) είναι το διδακτορικό δίπλωμα (η επί διδακτορία διατριβή). Όταν δεν χρειάζεται –ή δεν θέλει κανείς– να δηλωθεί η βαθμίδα στην κλίμακα τής πανεπιστημιακής ιεραρχίας, χρησιμοποιείται η γενικής σημασίας λέξη **πανεπιστημιακός**, που δηλώνει ότι κάποιος ανήκει στα μέλη Δ.Ε.Π. ενός πανεπιστημίου, είτε αυτό είναι Α.Ε.Ι. (Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, δηλ. πανεπιστήμιο ή πολυτεχνείο) είτε είναι Τ.Ε.Ι. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα).
> Μέχρι το 1982, οπότε έγινε η τελευταία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ανώτατη Εκπαίδευση, η πανεπιστημιακή ιεραρχία ήταν διαμορφωμένη (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) ως εξής: **τακτικός καθηγητής, έκτακτος καθηγητής** (μόνιμος ή επί θητεία), **υφηγητής** (εντεταλμένος να διδάσκει ή άμισθος), **επιμελητής, βοηθός.** Προϋπόθεση για τις βαθμίδες τού επιμελητή και άνω ήταν το διδακτορικό δίπλωμα. Με τον πανεπιστημιακό νόμο τού 1982 οι **εντεταλμένοι υφηγητές** έγιναν **επίκουροι καθηγητές**, οι δε **άμισθοι υφηγητές** έγιναν **άμισθοι επίκουροι καθηγητές.**
> **Ομότιμος καθηγητής** καθίστατο αυτομάτως μέχρι το 1982 κάθε συνταξιοδοτούμενος καθηγητής, ενώ μετά το 1982 ο τίτλος αυτός χορηγείται κατόπιν αποφάσεως τού οικείου Τμήματος τού Α.Ε.Ι. **Επίτιμος διδάκτωρ** είναι τίτλος που χορηγείται από ένα Τμήμα τού πανεπιστημίου σε εξέχουσες επιστημονικές προσωπικότητες άλλων πανεπιστημίων, καθηγητές ή, σπανιότερα, συγγραφείς, πολιτικούς κ.ά. **Επίτιμος καθηγητής** είναι ο ανώτερος πανεπιστημιακός τίτλος, που απονέμεται σπανιότερα σε εξέχουσες φυσιογνωμίες πανεπιστημιακών καθηγητών τού ιδίου πανεπιστημίου με πρόταση τού Τμήματος και απόφαση τής Συγκλήτου τού πανεπιστημίου.

πανεπιστήμιο (το) [1810] {πανεπιστημί-ου | -ων} **1.** εκπαιδευτικό ίδρυμα που παρέχει ανώτατη εκπαίδευση στις θεωρητικές και θετικές (φυσικές) επιστήμες και στους διαφόρους επιμέρους κλάδους και τομείς τους και έχει την εξουσία να απονέμει στους φοιτητές του βαθμούς και τίτλους πτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, ενώ παράλληλα παράγει ερευνητικό έργο σε καθέναν από τους παραπάνω γνωστικούς χώρους: *μπαίνω / φοιτώ στο ~* || *αποφοιτώ από το ~* ||

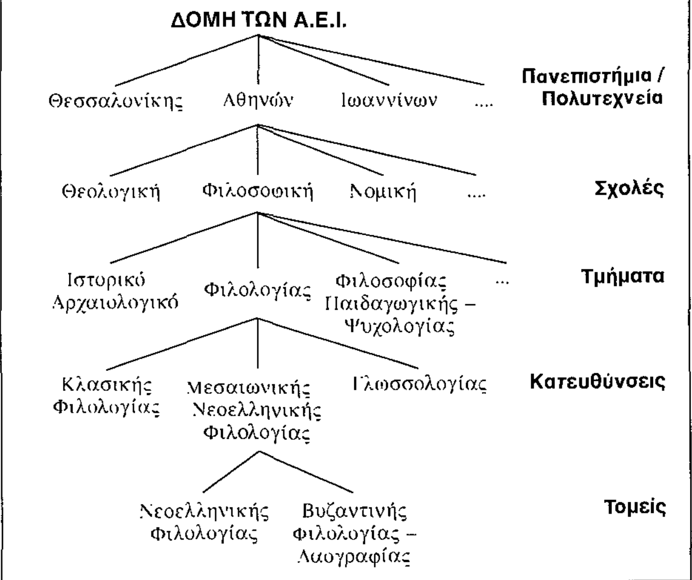

βγάζω το ~· ΦΡ. **ανοιχτό πανεπιστήμιο** βλ. λ. *ανοιχτός·* (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των διδασκόντων και διδασκομένων κάθε πανεπιστημίου (σημ. 1), οι καθηγητές και οι φοιτητές του: *το ~ είναι ανάστατο μετά την ανακοίνωση των τελευταίων υπουργικών αποφάσεων* ΣΥΝ. πανεπιστημιακή κοινότητα **3.** το συγκρότημα των κτηρίων ή κάθε μεμονωμένο κτήριο, όπου στεγάζονται οι αίθουσες διδασκαλίας, τα εργαστήρια, τα γραφεία και γενικά το σύνολο των υπηρεσιών τού πανεπιστημίου (σημ. 1): *ο τελευταίος σεισμός προκάλεσε μικρές ζημιές στην οροφή τού ~ || οι φοιτητές έκαναν κατάληψη στο ~* **4.** (μτφ.) οποιοσδήποτε χώρος ή κατάσταση, μέσα στην οποία αποκτά κανείς πολύτιμες εμπειρίες και γνώσεις: *το μεγάλο ~ τής ζωής || η δουλειά στα καράβια ήταν για μένα ~* (πβ. λ. *σχολείο*).
[ΕΤΥΜ. < *παν-* + *-επιστήμιο* < *επιστήμη*, μεταφρ. δάνειο από μεσν. λατ. universitas].

ΣΧΟΛΙΟ Τη λ. **πανεπιστήμιο** έπλασε ο Αδαμάντιος Κοραής το 1810, πιθανόν ως ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο τού επιθέτου **πανεπιστήμιος: πανεπιστήμιο** (ενν. ίδρυμα ή διδακτήριο). Ο Άνθιμος Γαζής στον *Λόγιο Ερμή* (1812) θεωρεί ορθότερο τον όρο **πανεπιστημόνιο** (από τη λ. **πανεπιστήμων**), ενώ τον ίδιο καιρό (1816) ο ιατροφιλόσοφος Πέτρος Ηπίτης εισάγει τον όρο **πανεπιστημείο** (σε **-είο** κατά το *σχολ-είο*), ήδη δε από το 1800 έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα η ονομασία **πανδιδακτήριο**. Όλα αυτά στην προσπάθεια να αποδοθεί στα Ελληνικά ο αντίστοιχος ξένος όρος, το λατ. **universitas** (ιταλ. università, γαλλ. université, αγγλ. university, γερμ. Universität), που δήλωνε την καθολικότητα τής γνώσης, το σύνολο των επιστημών. Όπως εξηγεί δε στον εναρκτήριο λόγο του ο νομικός, καθηγητής τής Φιλοσοφικής Σχολής και πρώτος πρύτανης τού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Κωνσταντίνος Σχινάς (1801-1857), προτού φτάσει το πανεπιστήμιο να είναι universitas literarum, ήτοι πανδιδακτήριο των επιστημών, ονομάστηκε universitas *«ὡς ἐκ τῆς συμμορίας, ἢ μᾶλλον συντεχνίας διδασκόντων καὶ διδασκομένων, λατινιστὶ Universitas, ἤτοι Universitas magistrorum et scholarium».* Και η ίδρυση τού πανεπιστημίου (μέχρι να εγκαινιαστεί στις 3 Μαΐου τού 1837) και η ονομασία του (ξεκίνησε ως «Οθώνειο», για να μετονομαστεί αργότερα σε «Εθνικό και Καποδιστριακό») και η λειτουργία του προκάλεσαν πολλές συζητήσεις. Παντοειδείς πικρίες και αφορμές γέννησαν νωρίς πικρόχολα σχόλια και ειρωνικές παραφθορές τής ονομασίας «πανεπιστήμιο», που διασώζει ο καθηγητής Στέφανος Κουμανούδης στο Λεξικό του (*Συναγωγή νέων λέξεων*..., έκδ. 1900), συνοδεύοντάς τες με χαριτωμένα και αποκαλυπτικά σχόλια. Έτσι ο Αλέξ. Θεμ. Φιλαδελφεύς (που γράφει στην εφημ. *Ακρόπολις* με το ψευδώνυμο «Γορίλλας») το βαφτίζει **πανεπιζήμιο** (1895)! **Πανλυμαντήριο** το ειρωνεύεται η *Ακρόπολις* (1893) και **Πανσκοτιστήριο** το αποκαλεί ο Γερ. Ζωχιός, για να προκαλέσει το σχόλιο τού Κουμανούδη *«Γερ. Ζωχιὸς ἔγραψεν οὕτω πρὶν γίνῃ ἐν αὐτῷ καθηγητὴς ὁ υἱός του Ἰωάννης».* Τέλος, όταν ο Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης χαρακτηρίζει το πανεπιστήμιο ως **κηφηνοτροφείο**, ο Κουμανούδης επισημειώνει *«Δ.Ν. Βερναρδάκης, ὅταν αὐτὸς ἦτο ἐκτὸς αὐτοῦ* (ενν. τού πανεπιστημίου)»!

πανεπιστημιούπολη [1894] κ. (ορθότ.) **πανεπιστημιόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} (α) οικοδομικό συγκρότημα που ανήκει σε πανεπιστήμιο και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστίες, χώρους άθλησης και αναψυχής των φοιτητών κ.ά. (β) η έκταση την οποία καταλαμβάνει το παραπάνω συγκρότημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη*.

πανεπιστημιούπολη ή πανεπιστημιόπολη, μεγαλούπολη ή μεγαλόπολη κ.τ.ό.; Οι περισσότεροι ομιλητές λένε –και γράφουν– τους τύπους με *-ου-* **(πανεπιστημιούπολη, μεγαλούπολη)** αναλογικά προς τα **Αλεξανδρούπολη, Αδριανούπολη, Κωνσταντινούπολη** κ.τ.ό. Ωστόσο, ενώ τα τοπωνύμια Αλεξανδρούπολη (< *Αλεξάνδρου πόλη*), Αδριανούπολη (< *Αδριανού πόλη*), Κωνσταντινούπολη (< *Κωνσταντίνου πόλη*) έχουν σχηματιστεί κανονικά με το α' συνθετικό σε γενική πτώση, τα **πανεπιστημιούπολη** και **μεγαλούπολη** έγιναν από τα *πανεπιστήμιο* + *πόλη* και *μεγάλη* + *πόλη* και θα έπρεπε, όπως όλα τα σύνθετα, να συνδέονται με το συνδετικό φωνήεν *-ο-* (πβ. *παιδί* + *κόσμος* > *παιδ-***ό***-κοσμος, λίμνη* + *θάλασσα* > *λιμν-***ο***-θάλασσα, μεγάλος* + *βιομήχανος* > *μεγαλ-***ο***-βιομήχανος* κ.ο.κ.). Άρα προτιμότεροι για τον προσεκτικό ομιλητή είναι οι τύποι *πανεπιστημιόπολη* και *μεγαλόπολη*, όμοια όπως λέμε και *κωμ-ό-πολη, αγροτ-ό-πολη, μητρ-ό-πολη, ακρ-ό-πολη, νεκρ-ό-πολη, λουτρ-ό-πολη, κοσμ-ό-πολη (κοσμοπολίτικος)* κ.ά. Το ίδιο ισχύει και για τύπους όπως *εργατούπολη, παιδούπολη, κηπούπολη*, που ακούγονται ενίοτε αντί των *εργατόπολη, παιδόπολη, κηπόπολη* κ.τ.ό.

πανεπιστήμων (ο/η) {πανεπιστήμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που κατέχει πολλές επιστήμες, που γνωρίζει διάφορους τομείς τού επιστητού **2.** αυτός που γνωρίζει τα πάντα, ο κάτοχος όλων των ανθρώπινων γνώσεων ΣΥΝ. παντογνώστης. — **πανεπιστημοσύνη** (η) [1867].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παν-* + *ἐπιστήμων* (βλ.λ.)].

πανεράκι (το) → πανέρι

πανεράς (ο) {πανεράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά πανέρια.

πανεργατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται από όλους τους εργάτες, που περιλαμβάνει το σύνολο των εργατών: *~ απεργία / συγκέντρωση / συνέδριο*.

πανέρημος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκότ.) **πανέρμος 1.** (για τοποθεσίες, χώρες, κτίσματα κ.λπ.) εντελώς έρημος από ανθρώπους: *~ πόλη / σπίτι / δρόμος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μείνει τελείως μόνος, χωρίς συντρόφους, που έχει εγκαταλειφθεί στην τύχη του ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος, μόνος κι έρημος.

πανέρι (το) {πανερ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** δοχείο από πλεχτές φυτικές ίνες, που έχει σχήμα πλατιού και ρηχού καλαθιού και χρησιμοποιείται κυρ. για τη μεταφορά τροφίμων σε σχετικά μεγάλες ποσότητες: *έβγαζε τα καρβέλια από τον φούρνο και τα μάζευε σε ένα ~ || μετέφερε την πραμάτεια του σε πανέρια* ΣΥΝ. κοφίνι, (λόγ.) κάνιστρο **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα τροφίμων ή άλλων υλικών που χωρούν σε πανέρι (σημ. 1): *έφερε πεσκέσι δύο ~ φρούτα* ΣΥΝ. πανεριά. — (υποκ.) **πανεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. panerium < λατ. panarium «αρτοφόριο, καλάθι για ψωμί» < panis «ψωμί»].

πανεριά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ένα πανέρι: *μια ~ ψωμί*.

πανέρμος, -η, -ο ‣ πανέρημος

πανέτοιμος, -η, -ο [1889] εντελώς έτοιμος, αυτός που έχει προετοιμαστεί από κάθε άποψη και για οτιδήποτε: *το κόμμα μας είναι ~ να αναλάβει τη διακυβέρνηση τής χώρας* ΣΥΝ. ετοιμότατος.

πανεύκολος, -η, -ο πάρα πολύ εύκολος, που δεν έχει την παραμικρή δυσκολία. — **πανεύκολα** επίρρ.

πανευρωπαϊκός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ευρώπη και με όλους τους Ευρωπαίους: *~ διάσκεψη / αγώνες / ρεκόρ*.

Πανευρώπη (η) η ενωμένη σε μία πολιτική και οικονομική ομοσπονδία Ευρώπη, σύμφωνα με το όραμα διανοουμένων και πολιτικών μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

πανευτυχής, -ής, -ές [μεσν.] {πανευτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} εξαιρετικά ευτυχής: *είμαι ~ που σας γνώρισα* ΣΥΝ. τρισευτυχισμένος, ευτυχέστατος ΑΝΤ. δυστυχέστατος, πανάθλιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πανζουρλισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη αναστάτωση που προκαλείται από τις αντιδράσεις πολλών ανθρώπων (είτε από χαρά είτε από ανησυχία ή φόβο): *μόλις μαθεύτηκαν τα ευχάριστα νέα, έγινε ~ στην αίθουσα* ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, κοσμοχαλασιά, χαμός **2.** (συνεκδ.) ο ομαδικός ενθουσιασμός.
[ΕΤΥΜ. < *παν-* + *ζούρλα* + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

πανζωοτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (στην κτηνιατρική) επιδημική ασθένεια που προσβάλλει όλα τα ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panzootie].

πανηγύρι (το) {πανηγυρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο ομαδικός εορτασμός τής μνήμης αγίου ή άλλης θρησκευτικής επετείου, που τελείται με τη συμμετοχή των κατοίκων περιοχής και περιλαμβάνει θρησκευτικές εκδηλώσεις (λειτουργία, λιτανεία κ.λπ.), αλλά και σύσταση προσωρινής υπαίθριας αγοράς, χορό κ.λπ.: *στο ~ τού Προφήτη Ηλία μαζεύεται κόσμος απ' όλο το νησί* **2.** (κατ' επέκτ.) ομαδική και θορυβώδης διασκέδαση, κυρ. σε χωριό (με δημοτικούς χορούς, όργανα κ.λπ.): *το ~ τού γάμου || στήνω τρελό / μεγάλο ~* ΣΥΝ. γλέντι, ξεφάντωμα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***για τα πανηγύρια*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για κάποιον που στερείται σοβαρότητας ΣΥΝ. για γέλια (ii) (αντικείμενο) κακής ποιότητας, αυτό που δεν έχει καμία αξία (β) ***χαρές και πανηγύρια*** μεγάλη χαρά, ενθουσιασμός: *η κόρη τους μπήκε στο πανεπιστήμιο και τώρα έχουν ~* **3. πανηγύρια** (τα) εκδηλώσεις ενθουσιασμού (συνήθ. μαζικές): *οι φίλαθλοι είχαν αρχίσει κιόλας τα ~ πριν από τη λήξη τού αγώνα* **4.** (συνεκδ.) μεγάλη, υπαίθρια αγορά που λειτουργεί ανά τακτά χρονικά διαστήματα και στην οποία πωλούνται κυρ. αγροτικά, οικοτεχνικά και βιοτεχνικά προϊόντα: *λαϊκό / αγροτικό ~* ΣΥΝ. εμποροπανήγυρη, παζάρι **5.** (μτφ.) φασαρία με διαπληκτισμούς, τσακωμούς: *κάθε φορά που γυρίζω πολύ αργά στο σπίτι, έχουμε ~* (τσακωμό με τους γονείς). Επίσης (λόγ.) **πανήγυρις** (η) {πανηγύρεως} (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πανηγύριον*, υποκ. τού αρχ. *πανήγυρις* < *παν-* + *ἄγυρις* «συνάθροιση πλήθους, αγορά» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ἀγορά* (βλ.λ.), πβ. κ. *ὁμήγυρις*].

πανηγυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πανηγύρισ-α, -τηκα} εκδηλώνω με έντονο τρόπο τον ενθουσιασμό και την υπερβολική χαρά μου για κάτι: (αμετβ.) *οι φίλαθλοι πανηγύριζαν για την πρόκριση τής ομάδας τους* || (μετβ.) *ο λαός πανηγυρίζει έξαλλα στους δρόμους τη μεγάλη νίκη*.

πανηγυρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την ενθουσιώδη ατμόσφαιρα πανηγυριού, γενικότ. από εορταστική ατμόσφαιρα: *~ έναρξη λειτουργίας τού ραδιοσταθμού || ~ εκδηλώσεις || ~ τόνος / ατμόσφαιρα / χαρακτήρας εκδήλωσης* ΣΥΝ. εορταστικός **2.** αυτός που πραγματοποιείται στο πλαίσιο επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: *~ ομιλία για την επέτειο τού «Όχι»* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει καθολικό χαρακτήρα ή/και είναι εξαιρετικά εμφανής και, ως εκ τούτου, αδιαμφισβήτητος: *~ αναγνώριση / διάψευση / αθώωση* ΣΥΝ. ολοφάνερος **4. *πανηγυρικός (λόγος)*** (α) ο λόγος που εκφωνείται επί τη ευκαιρία επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: *ο λυκειάρχης θα εκφωνήσει τον ~ τής ημέρας* (β) (μτφ.) ο ιδιαίτερα θερμός έπαινος, το υπερβολικό εγκώμιο: (κ. ειρων.) *ακούω τον ~ μου* (ακούω σφοδρές επικρίσεις, με επιπλήττουν έντονα) **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πανηγυρικό*** (το) λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει αναγνώσματα για κάθε γιορτή ξεχωριστά. — **πανηγυρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πανηγυρισμός (ο) κάθε εκδήλωση που φανερώνει ενθουσιασμό και μεγάλη χαρά για κάτι (συνήθ. επιτυχία): (συνήθ. στον πληθ.): *άρχισαν οι ~ με βεγγαλικά και κορναρίσματα || οι ~ των οπαδών ενός κόμματος για την εκλογική του νίκη || οι ~ των φιλάθλων κράτησαν ώς το*

πρωί.

πανηγυριστής (ο) [μτγν.] αυτός που λαμβάνει μέρος σε πανηγύρι (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **πανηγυριώτης** [1888] κ. **πανηγυρτζής**. (θηλ.) **πανηγυριώτισσα** κ. (λαϊκ.) **πανηγυρτζού** (η).

πανηγυριώτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το πανηγύρι (βλ.λ.) ή/και με τον πανηγυριστή (βλ.λ.) **2.** αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι, που έχει τον χαρακτήρα πανηγυριού: ~ *ατμόσφαιρα / διάθεση* ΣΥΝ. πανηγυρικός, γιορτινός, χαρμόσυνος ΑΝΤ. πένθιμος, θλιβερός. — **πανηγυριώτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πανηγυριώτης* < *πανηγύρι* + παραγ. επίθημα *-ώτης*].

πανηγυρτζήδικος, -η, -ο (συνήθ. μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι ή σε πανηγυριστή (κυρ. χαμηλής αισθητικής και θορυβώδης): «*η ~ πανελλήνια πρεμιέρα τής ταινίας*» (εφημ.).

πανηπειρωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Ήπειρο ή σε όλους τους Ηπειρώτες: ~ *συνέδριο.*

πανθεϊσμός (ο) [1766] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική κοσμοθεωρία, κατά την οποία η δημιουργός δύναμη, δηλ. ο Θεός, ταυτίζεται με τις δυνάμεις και τους νόμους τής φύσης **2.** ΘΡΗΣΚ. η λατρεία όλων αδιακρίτως των θεών όλων των θρησκειών. Επίσης **πανθεΐα** (η) [1812]. — **πανθεϊστής** (ο) [1858]. **πανθεΐστρια** (η), **πανθεϊστικός**, -ή, -ό [1852]. **πανθεϊστικ-ά / -ώς** [1870] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panthéisme].

πάνθεο(ν) (το) [αρχ.] {πανθέου | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θεοτήτων θρησκείας: *το ρωμαϊκό / το ελληνικό* ~ **2.** (συνεκδ.) ναός ή τόπος αφιερωμένος σε όλους τους θεούς θρησκείας **3.** (κατ' επέκτ. σε ορισμένες χώρες) λαμπρό και μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, που αποτελεί χώρο ταφής μεγάλων ανδρών ή γενικότ. που είναι αφιερωμένο στη μνήμη μεγάλων ανδρών **4.** (μτφ. +γεν.) το σύνολο μεγάλων φυσιογνωμιών: *η Ελλάδα κατέταξε τον εκλιπόντα στο ~ των ηρώων της* || *πέρασε στο ~ τής ιστορίας.*

πανθεσσαλικός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλία ή σε όλους τους Θεσσαλούς: ~ *απεργία.*

πανθεσσαλονίκειος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλονίκη ή σε όλους τους Θεσσαλονικείς: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών* (Π.Α.Ο.Κ.).

πάνθηρας (ο) {πανθήρων} αρπακτικό σαρκοφάγο αιλουροειδές, που ζει σε ολόκληρη σχεδόν την Ασία και την Αφρική και έχει χρώμα καστανοκίτρινο με μαύρες κηλίδες που σχηματίζουν κύκλους (βλ. κ. λ. *λεοπάρδαλη*) ή χρώμα εντελώς μαύρο (*μαύρος ~*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάνθηρ, -ηρος*, δάνειο από την Άπω Ανατολή, ίσως συνδ. με σανσκρ. puṇdarīka- «τίγρη». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο **πάρθηρ*, η δε εξέλιξη **πάρθηρ > πάνθηρ* οφείλεται σε παρετυμολ. ανάλυση τού ονόματος στις λ. *πᾶν* και *θηρῶ* «κυνηγώ» (πβ. κ. *θηρίο*)].

πανθομολογούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1870] **1.** (τριτοπρόσ. **πανθομολογείται**) ομολογείται από όλους, είναι γενικώς παραδεκτό: ~ *ότι βαδίζουμε προς εκλογές* **2.** (η μτχ. **πανθομολογούμενος**, *-η, -ο*) αυτός που είναι κοινώς παραδεκτός, ως προς τον οποίο συμφωνούν όλοι: *η ανικανότητα τού υπουργού είναι ~ του λείπει και η αποφασιστικότητα και η ευφυΐα* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *πανθ-* (< *παντ(ο)-*) + *ομολογούμαι*].

πανθρακικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θράκη ή σε όλους τους Θράκες: ~ *συνέδριο.*

πανί (το) {παν-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι υφάσματος (κυρ. για καθάρισμα): *πάρε το ~ και ξεσκόνισε / καθάρισε το τζάμι / γυάλισε τα παπούτσια* || *η σημαία, για όποιον δεν τη βλέπει ως ιερό σύμβολο, είναι απλώς ένα ~* **2.** (σπάν.-ειδικότ.) λεπτό ύφασμα από λινάρι ή βαμβάκι, συνήθ. λευκού χρώματος· ΦΡ. (α) ***γίνομαι πανί / γίνομαι άσπρος σαν το πανί*** χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλομος ΣΥΝ. χλομιάζω (β) ***μένω πανί με πανί*** μένω εντελώς απένταρος, χωρίς καθόλου χρήματα, με άδεια τσέπη **3.** (παλαιότ.) μικρό κομμάτι από μαλακό ύφασμα, που χρησίμευε για την περιτύλιξη βρέφους: *αλλάζω τα ~ τού μωρού* ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο • **4.** το ιστίο (βλ.λ.) πλοίου: *το καράβι άνοιξε τα ~ του και χάθηκε στον ορίζοντα* || *τα καΐκια αρμένιζαν με τα ~ φουσκωμένα* || *σηκώνω πανιά* ΣΥΝ. άρμενο· ΦΡ. (α) ***κάνω πανιά*** (μεσν. φρ.) (i) (για πλοία) έχω απλωμένα τα ιστία και ετοιμάζομαι να αποπλεύσω (ii) (μτφ. για πρόσ.) φεύγω: *παράτησε όλες τις δουλειές του στη μέση κι έκανε πανιά για την Ελβετία / για νέες περιπέτειες* (β) ***ώρα καλή στην πρύμνη σου κι αγέρα στα πανιά σου*** βλ. λ. *αέρας* (γ) ***ανοίγω πανιά*** βλ. λ. *ανοίγω* **5.** (α) η οθόνη τού κινηματογράφου (β) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος. — (υποκ.) **πανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παν(ν)ίον*, υποκ. τού *πάν(ν)ος (ό)* < λατ. pannus «κομμάτι υφάσματος, ταινία»].

πανιάζω ρ. αμετβ. {πάνιασ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** (εκφραστ.) χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλομος: *όταν ακούσαμε τους πυροβολισμούς, πανιάσαμε από την τρομάρα μας* || *πανιασμένα χείλη* ΣΥΝ. χλομιάζω, κερώνω, κιτρινίζω, ωχριώ **2.** (για τρόφιμα) χάνω τη φρεσκάδα μου, αλλοιώνεται η σύστασή μου ΣΥΝ. χαλάω, μπαγιατεύω. · **πάνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πάνα* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άζω*].

πανίβλακας (ο) (υβριστ.-εκφραστ., για πρόσ.) πολύ μεγάλος βλάκας.
[ΕΤΥΜ. Από τη λ. *βλάκας* κατά τα επίθ. *παν-ύψηλος, παν-ηλίθιος*, των οποίων το *πανύ-* θεωρήθηκε α' συνθετικό].

πανίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. το σύνολο των ζωικών ειδών στη στεριά ή τη θάλασσα: *ασιατική / μεσογειακή / θαλάσσια ~* || *~ των σπηλαίων / των ορέων* || *η πανίδα και η χλωρίδα μιας χώρας* (τα ζώα και τα φυτά της). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. προέρχεται από το θεωνύμιο *Πάν* και αποτελεί απόδ. τού νεολατ. fauna < λατ. Faunus «Φαύνος», ρωμαϊκή θεότητα αντίστοιχη τού Πανός].

πανιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη εφίδρωση ολόκληρου τού σώματος.

πανίερος, -η, -ο [μτγν.] ιερός στον απόλυτο βαθμό· συνήθ. στον υπερθ. *πανιερότατος*, βλ. λ. *κληρικός*. ΣΧΟΛΙΟ.

πανιερότατος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που είναι πολύ ιερός· (με κεφ.) παλαιότ. ως τιμητική προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανιερότητα (η) {χωρ. πληθ.} η απόλυτη ιερότητα· προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανικά (τα) (λαϊκ.) τα λεπτά και συνήθ. λευκά βαμβακερά υφάσματα: *γυρίζει στα χωριά και πουλάει ~ και ασπρόρουχα.*

πανικοβάλλω ρ. μετβ. {πανικό-βαλα, -βλήθηκα, -βλημένος} **1.** προκαλώ πανικό σε (κάποιον): *η ήττα των δημοτικών εκλογών έχει πανικοβάλει την κυβέρνηση* ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (μεσοπαθ. **πανικοβάλλομαι**) καταλαμβάνομαι από πανικό: *με την είδηση τής κήρυξης πολέμου ο κόσμος πανικοβλήθηκε* || *Μην πανικοβάλλεσαι! Προσπάθησε να δεις το θέμα ψύχραιμα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. paniquer].

πανικόβλητος, -η, -ο αυτός που έχει κυριευθεί από πανικό: *οι ένοικοι βγήκαν πανικόβλητοι απ' το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πανικοβλημένος, τρομοκρατημένος ΑΝΤ. ψύχραιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. paniqué].

πανικός (ο) {χωρ. πληθ.} ο έντονος φόβος που παραλύει τη λογική σκέψη και οδηγεί κάποιον σε κατάσταση εκτός ελέγχου, ενδεχομένως και σε παράλογες αντιδράσεις (π.χ. άτακτη φυγή, υστερικές κραυγές κ.λπ.): *ο σεισμός έσπειρε τον ~ στους κατοίκους* || *η πυρκαγιά στον μικρό κινηματογράφο προκάλεσε ~ στους θεατές* || *καταλαμβάνομαι / κυριεύομαι από ~* || *~ στο χρηματιστήριο από τη ραγδαία υποτίμηση των αξιών* || *δημιουργείται / επικρατεί / με πιάνει ~* ΑΝΤ. ψυχραιμία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *πανικός (θόρυβος, τάραχος* κ.ά.) < αρχ. θεωνύμιο *Πάν*, λόγω τού φόβου και τού θορύβου με τον οποίο συνδεόταν η παρουσία τού θεού. Η φρ. *σπέρνω τον πανικό* αποδίδει τη γαλλ. semer la panique].

πάνινος, -η, -ο κατασκευασμένος από πανί, δηλ. βαμβακερό ή λινό: ~ *κάλυμμα / παπούτσι.*

πανισλαμισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} πολιτικοθρησκευτικό κίνημα που επιδιώκει τη γενική διάδοση τού ισλαμισμού και τη συνένωση όλων των μουσουλμανικών εθνών υπό μία κοινή αρχή. — **πανισλαμιστής** (ο), **πανισλαμίστρια** (η), **πανισλαμιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panislamisme (νόθο σύνθ.)].

πανίσχυρος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ ισχυρός, αυτός που διαθέτει τεράστια ισχύ (πολιτική, κοινωνική, οικονομική): ~ *αντίπαλος / συμμορία / χώρα / στόλος / στρατός / κυβέρνηση* ΣΥΝ. ισχυρότατος, παντοδύναμος ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος.

πανιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ιωνία και με όλους όσοι κατάγονται από αυτήν: *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος.*

πανκ (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. ροκ μουσική με δυναμικό, έντονο ρυθμό και γρήγορο τέμπο, που αποτελεί την έκφραση τού ομώνυμου κινήματος: *μου αρέσει η ~* || *ακούω ~* **2.** κίνημα διαμαρτυρίας κατά των κατεστημένων μορφών ενδύσεως και συμπεριφοράς, που εκδηλώθηκε κυρ. στη Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α. στα τέλη τής δεκαετίας τού 1970 με την υιοθέτηση άκρως αντισυμβατικής συμπεριφοράς και εμφάνισης (λ.χ. σκισμένα ρούχα, μεταλλικές αλυσίδες, προκλητικά ασυνήθιστη κόμμωση, βάψιμο των μαλλιών σε αφύσικα έντονα χρώματα κ.ά.) **3.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το κίνημα τής πανκ και τους οπαδούς του: ~ *δίσκος / ντύσιμο / κούρεμα* **4.** **πανκ** (ο/η) οπαδός τού κινήματος πανκ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. punk, αρχική σημ. «πόρνος, ανήθικος», αγν. ετύμου].

πανκιό (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) νεαρός πανκ (πβ. λ. *φρικιό*).

παννυχίδα (η) **1.** (λόγ.) ολονύκτια διασκέδαση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ολονύκτια ακολουθία που τελείται κατά ορισμένο λειτουργικό τυπικό στις μονές και στους ενοριακούς ναούς την παραμονή εορτής ή έπειτα από θεομηνία ΣΥΝ. ολονυκτία, αγρυπνία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παννυχίς, -ίδος* < *παν-* + *-νυχίς* < *νύξ, νυκτός* «νύχτα». Η παρουσία τού δασέος *-χ-* στον τ. *παννυχίς* και σε παρόμοια άλλα σύνθετα, είναι δυσεξήγητη, ίσως οφείλεται στην επίδρ. τού *-υ-*].

πανό (το) {άκλ.} μακρόστενο τεμάχιο από ύφασμα, πλαστικό ή χαρτί, στο οποίο αναγράφονται πολιτικά συνθήματα, διαφημίσεις και το οποίο μεταφέρεται τεντωμένο σε δύο ξύλα ή κρεμιέται σε τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panneau < pan «κομμάτι υφάσματος» < λατ. pannus].

πανόδετος, -η, -ο [1892] (βιβλίο) δεμένο με πανί, που έχει εξώφυλλο επικαλυμμένο με ειδικό ύφασμα: ~ *σύγγραμμα / τόμος.*
[ΕΤΥΜ. < *πανί* + *δετός* < *δένω*, απόδ. τού αγγλ. cloth-bound].

πανοικεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) μαζί με όλη την οικογένεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *οἶκος* + επιρρ. επίθημα *-εί*].

πανόμοιος, -α, -ο [αρχ.] εντελώς όμοιος ΣΥΝ. ολόιδιος, ίδιος και απαράλλακτος, φτυστός ΑΝΤ. ανόμοιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος.*

πανομοιότυπος, -η, -ο [1823] **1.** (για σχέδιο, εικόνα, υπογραφή κ.λπ.) αυτός που μοιάζει απόλυτα (με άλλον ή άλλους), που αποτελεί ακριβές αντίγραφο ΑΝΤ. ανόμοιος **2.** **πανομοιότυπο** (το) (α) ακριβές αντίγραφο πρωτοτύπου, η απόλυτα πιστή αναπαράστασή του: ~ *εικόνας* ΣΥΝ. αντίγραφο, αντίτυπο, κόπια (β) αυτός που μοιάζει καταπληκτικά (με άλλον) στην εμφάνιση ή στον χαρακτήρα κ.λπ.: *είναι το ~ τού παππού του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*

πανοπλία (η) {πανοπλιών} **1.** το σύνολο των αμυντικών και επιθετικών όπλων, που έφεραν επάνω τους οι πολεμιστές παλαιότερων επο-

χών και στα οποία περιλαμβάνονταν συνήθ. η περικεφαλαία, ο θώρακας, οι περικνημίδες, το ξίφος, η ασπίδα, το δόρυ κ.ά. ΣΥΝ. οπλισμός, αρματωσιά **2.** πολεμική ένδυση από ανθεκτικό υλικό (κυρ. μέταλλο), ώστε να αντιστέκεται σε πλήγματα από βέλη, δόρατα, λόγχες, ξίφη κ.λπ.: *αρχαία / μεσαιωνική* ~ **3.** (μτφ.) οτιδήποτε προσφέρει κάλυψη και προστασία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάνοπλος*].

πάνοπλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που φέρει όλο τον απαραίτητο οπλισμό: ~ *πολεμιστής / φρουρός* ΑΝΤ. άοπλος, αφοπλισμένος, ξαρμάτωτος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εφοδιαστεί με όλα τα απαραίτητα (για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης): *η ομάδα μας θα κατέβει ~, χωρίς απώλειες ή προβλήματα, στον αγώνα* ‖ *ήρθε ~ στις εξετάσεις.*

πανόραμα (το) [1831] {πανοράματος | χωρ. πληθ.} **1.** η συνολική άποψη από ψηλά (εκτεταμένου τοπίου): *από την κορυφή τού λόφου απολαμβάνεις το ~ τής πόλης* • **2.** έργο ζωγραφικής μεγάλων διαστάσεων, που εικονίζει τοπίο ή αφηγηματικές σκηνές και καταλαμβάνει ολόκληρη την επιφάνεια επίπεδου ή συνηθέστερα καμπύλου τοίχου, φωτίζεται δε κατά τέτοιον τρόπο, ώστε τα παριστώμενα να μοιάζουν πραγματικά, σαν να βρίσκονται στον ανοιχτό ορίζοντα • **3.** συσκευή σε σχήμα κιβωτίου, εφοδιασμένη με φακό στη μία πλευρά, μέσα από τον οποίο βλέπει κανείς σε μεγέθυνση εναλλασσόμενες εικόνες ανθρώπων, τοπίων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panorama].

πανοραμικός, -ή, -ό κ. **πανοραματικός** [1869] **1.** αυτός που προσφέρει συνολική άποψη από ψηλά: *από αυτή την κορυφή έχει κανείς ~ θέα τής πόλης* **2.** ΚΙΝΗΜ. (α) ***πανοραμική λήψη*** (i) η ειδική λήψη που πραγματοποιείται χωρίς μετακίνηση τής κινηματογραφικής μηχανής, αλλά με απλή και αργή περιστροφή της (ii) λήψη κατά την οποία οι αναλογίες των διαστάσεων τού κάδρου (η σχέση ύψους και πλάτους τού πλαισίου μέσα στο οποίο αποτυπώνεται στο φιλμ η εικόνα) είναι μεγαλύτερες από τον συνήθη τύπο και στην οποία περιλαμβάνονται επιμέρους κατηγορίες, όπως το σινεμασκόπ (β) ***πανοραμική οθόνη*** οθόνη μεγαλύτερων διαστάσεων από την κανονική, ειδική για την προβολή ταινιών που έχουν γυριστεί με πανοραμική λήψη **3.** (στην οδοντιατρική) ***πανοραμική ακτινογραφία*** ακτινογραφία ολόκληρης τής οδοντοστοιχίας. — **πανοραμικ-ά / -ώς** κ. **πανοραματικ-ά / -ώς** [1860] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panoramic].

πανορθόδοξος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους Ορθοδόξους, που περιλαμβάνει όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες: ~ *διάσκεψη / σύνοδος.*

πάνορμος, -ος, -ο **1.** (λιμάνι ή όρμος) όπου είναι δυνατή η ασφαλής αγκυροβολία πλοίων **2.** ***πάνορμος*** (ο) {πανόρμ-ου | -ων, -ους} φυσικό λιμάνι, όρμος όπου μπορούν να αγκυροβολήσουν πλοία με ασφάλεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τόπος κατάλληλος για ελλιμενισμό» (επίσης ονομασία αρχ. πόλεων, που διέθεταν λιμένα), < *παν-* + *ὅρμος*].

πανοσιολογιότατος, -η, -ο [1801] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος και λόγιος στον υπέρτατο βαθμό· (με κεφ.) ως προσφώνηση προς λόγιους (με πανεπιστημιακή μόρφωση) αρχιμανδρίτες (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανόσιος, -α, -ο [μτγν.] όσιος στον απόλυτο βαθμό.

πανοσιότατος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος σε απόλυτο βαθμό· (με κεφ.) ως προσφώνηση άγαμου κληρικού και ιερομονάχου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **πανοσιότητα** κ. (λόγ.) **πανοσιότης** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανούκλα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η πανώλης (βλ.λ.): *τον Μεσαίωνα η ~ θέριζε την Ευρώπη*· ΦΡ. (εκφραστ.) ***απ' έξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα*** για γυναίκα που έχει ωραία εξωτερική εμφάνιση, αλλά εξαιρετικά κακό χαρακτήρα **2.** (μτφ.) γυναίκα εξαιρετικά δύσμορφη και μοχθηρή ΣΥΝ. στρίγγλα, λάμια, καρακάξα ΑΝΤ. κούκλα, καλλονή. — **πανουκλιάζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. panucula, υποκ. τού panus «οίδημα, πρήξιμο»].

πανουκλιάρης, -α, -ικο {πανουκλιάρηδες} (καθημ.) αυτός που έχει προσβληθεί από πανούκλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πανουκλιασμένος, (λόγ.) πανωλόβλητος.

πανουργία (η) [αρχ.] {πανουργιών} **1.** η ιδιότητα τού πανούργου: *ο Αίας φημιζόταν για τη λεβεντιά του και ο Οδυσσέας για την ~* του ΑΝΤ. αγαθότητα **2.** (συνεκδ.) το δόλιο τέχνασμα: *κατάφερε με ~ να πετύχει τον σκοπό του.*

πανούργος, -α, -ο **1.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να μηχανεύεται κάθε είδους δόλιο τέχνασμα, για να επιτύχει τους σκοπούς του: ~ *σχέδιο / τέχνασμα* ‖ ~ *συνωμότης / μάγος* ΣΥΝ. δόλιος, κατεργάρης, επίβουλος ΑΝΤ. αγαθός, απονήρευτος **2.** (γενικότ.) εξαιρετικά πονηρός ΣΥΝ. παμπόνηρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πανοῦργος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πᾶν ἔργον* (*ποιῶν / τελῶν* κ.τ.ό.), πβ. κ. *κακοῦργος*. Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικώς «επί κακώ», δηλώνοντας όχι μόνον αυτόν που εκτελεί τα πάντα, αλλά και εκείνον που είναι σε θέση να μετέλθει οτιδήποτε, για να επιτύχει τον σκοπό του].

πανσεβάσμιος, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ σεβαστός ή σεβαστός από όλους: *Πάσχα ~.*

πανσέληνος (η) [αρχ.] {πανσελήν-ου | -ων, -ους} το ολόγιομο φεγγάρι, η φάση τής σελήνης κατά την οποία το ορατό στη γη ημισφαίριό της φωτίζεται ολόκληρο από τον ήλιο και φαίνεται σαν ένας τέλειος φωτεινός δίσκος: *απόψε έχει ~* ‖ *η αυγουστιάτικη ~ είναι η ωραιότερη τού χρόνου.*

πάνσεπτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που αξίζει τον απόλυτο σεβασμό όλων, σεβαστός και ιερός στον υπέρτατο βαθμό: ~ *εικόνα / πάθη* (τα πάθη τού Ιησού Χριστού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παν-* + *σεπτός* (βλ.λ.)].

πανσές (ο) {πανσέδες} **1.** φυτό με χαμηλό ύψος, πλούσιο φύλλωμα και μεγάλα, πολύχρωμα άνθη, το οποίο καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού, που αποτελείται από πέντε πέταλα με βελούδινη υφή και ο χρωματισμός του είναι συνδυασμός τριών βασικών αποχρώσεων, συνήθ. τού μπλε ή τού μοβ, τού κίτρινου και τού λευκού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pensée «σκέψη» (< ρ. penser «σκέπτομαι»), επειδή το συγκεκριμένο άνθος έχει συνδεθεί με τις ευχάριστες σκέψεις και αναμνήσεις].

πανσέτα (η) → παντσέτα

πανσιόν (η) {άκλ.} μικρό ξενοδοχείο χωρίς ιδιαίτερες πολυτέλειες, για διαμονή και διατροφή ΣΥΝ. ξενώνας· ΦΡ. ***πανσιόν ηλικιωμένων*** το γηροκομείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pension, αρχική σημ. «περιοδική καταβολή τακτικού μισθώματος», < λατ. pensio «μίσθωμα, πληρωμή» < ρ. pendo «ζυγίζω, πληρώνω»].

πανσλαβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους Σλάβους.

πανσλαβισμός (ο) [1855] ιδεολογία και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε κυρ. στη Ρωσία τον 19ο και κατά τις αρχές τού 20ού αι. και αποσκοπούσε στην πολιτική συνένωση των σλαβικών λαών σε ενιαίο κράτος υπό ρωσικό έλεγχο (πβ. λ. *παγγερμανισμός*). — **πανσλαβιστής** (ο) [1861], **πανσλαβίστρια** (η), **πανσλαβιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pan-slavisme (νόθο σύνθ.)].

πάνσοφος, -η, -ο [αρχ.] απόλυτα σοφός, αυτός που γνωρίζει τα πάντα, που κατέχει κάθε τομέα τού επιστητού: *ο ~ Θεός* ΑΝΤ. αδαής, αμαθέστατος, αγράμματος. — **πανσοφία** (η) [μτγν.], **πάνσοφα / πανσόφως** [αρχ.] επίρρ.

πανσπερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) (κυριολ.) η ανάμειξη κάθε είδους σπερμάτων, μείγμα που αποτελείται από διαφορετικά στη μορφή και την προέλευση σπέρματα (β) (μτφ.) ανάμειξη κάθε είδους στοιχείων, συνονθύλευμα από διάφορα ανόμοια πράγματα **2.** (ειδικότ. μτφ.) (+γεν.) πλήθος ανθρώπων διαφορετικής προελεύσεως και κατηγορίας: *στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. υπήρχε ~ λαών και εθνοτήτων* • **3.** ΒΙΟΛ. θεωρία τού 19ου αιώνα για την προέλευση τής ζωής στη Γη, η οποία δέχεται ότι η ζωή μπορεί να μεταφερθεί από τον έναν πλανήτη στον άλλον και κατά συνέπεια η ζωή στη Γη προήλθε από σπέρματα που μεταφέρθηκαν πάνω στους μετεωρίτες ή μαζί με την κοσμική σκόνη από τις εκρήξεις των ηφαιστείων τής σελήνης. Επίσης **πανσπερμισμός** (ο) (σημ. 3). — **πανσπερμικός**, -ή, -ό [1895].

πανσπερμιστής (ο) [1863], **πανσπερμίστρια** (η) {πανσπερμιστριών} ο οπαδός τής βιολογικής θεωρίας τής πανσπερμίας (βλ.λ.).

πανσπουδαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους σπουδαστές, που περιλαμβάνει όλους τους σπουδαστές: ~ *διάσκεψη / συνέδριο / συγκέντρωση.*

πανστρατιά (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση κινδύνου **2.** (μτφ.) η συνέγερση όλου τού ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής, χώρας κ.λπ. για την επίτευξη επιδιωκόμενου υψηλού στόχου: *η κυβέρνηση κήρυξε ~ για την εξάλειψη τού αναλφαβητισμού στη χώρα.*

πάντα επίρρ. **1.** σε κάθε χρονικό διάστημα, σε κάθε στιγμή: *δεν ήταν ~ έτσι σκληρός· κάποτε ήταν πολύ ευαίσθητος* ‖ *παντού και ~* ΣΥΝ. πάντοτε, (αρχαιοπρ.) αεί, αείποτε ΑΝΤ ποτέ, ουδέποτε· ΦΡ. (α) ***για πάντα*** για όλο τον υπόλοιπο χρόνο, στο διηνεκές: *έφυγε ~· δεν θα τον ξαναδείς ποτέ πια* ‖ *θα μείνει ~ στη μνήμη μας* ΣΥΝ. διά παντός (β) ***μια για πάντα*** για μία φορά, χωρίς να χρειαστεί να υπάρξει δεύτερη: *θα λύσω το πρόβλημα ~* (δεν πρόκειται να ξαναεμφανιστεί το πρόβλημα) ‖ *σου το λέω ~* (δεν πρόκειται να σου το ξαναπώ): *μείνε μακριά απ' την κόρη μου!* ΣΥΝ. (λόγ.) άπαξ διά παντός (γ) ***πάντα άξιος*** βλ. λ. *άξιος* **2.** επανειλημμένως, συνεχώς: ~ *έρχεται πρώτος στους αγώνες ταχύτητας* **3.** σε κάθε περίπτωση, χωρίς εξαίρεση: *το φαγητό είναι ~ άνοστο, όταν δεν έχει αλάτι* ΣΥΝ. πάντοτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίρρ., από την αιτ. τής αρχ. αντωνυμίας *πᾶς* (βλ.λ.), όπως απαντά στη φρ. *(τὸν) πάντα (χρόνον)*].

πάντα αντων. → πας

πάντσ (το) {άκλ.} σπάνιο θηλαστικό τής Α. Ασίας, που ζει σήμερα μόνο στα δάση τού Σετσουάν (Κίνα) και σε αιχμαλωσία, μοιάζει πολύ με αρκούδα και έχει γούνα χρώματος λευκού με μαύρους ώμους και πόδια και μαύρες κηλίδες στα αφτιά και γύρω από τα μάτια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panda, λ. τής νεπαλικής γλώσσας].

Πανταζής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από την ευχή *πάντα (να) ζει*].

πανταλόνι (το) ‣ παντελόνι

παντάναξ (ο) {παντάν-ακτος, -ακτα | -ακτες, -άκτων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. για τον Θεό) ο βασιλέας των πάντων, ο άρχοντας τού κόσμου, τού σύμπαντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* + *ἄναξ*].

παντάνασσα (η) {πανταν-άσσης | -ασσών} ΕΚΚΛΗΣ. η βασίλισσα των πάντων, τού κόσμου, τού σύμπαντος· προσωνυμία τής Θεοτόκου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* + *ἄνασσα*].

παντατίφ κ. **πανταντίφ** (το) {άκλ.} κόσμημα που κρεμιέται συνήθ. με λεπτή αλυσίδα από τον λαιμό ΣΥΝ. μενταγιόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pendentif «κρεμαστό (κόσμημα)» < *pendentivus < λατ. pendens, μτχ. τού ρ. pendeo «κρέμομαι»].

παντάπασι(ν) επίρρ. (αρχαιοπρ.) εξ ολοκλήρου, ολοκληρωτικά, τελείως: «*αδιαφόρησαν – στην Σπάρτη για την επιγραφή αυτή*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. πλήρως, παντελώς, ολωσδιόλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάντα-* (< *πᾶς*) + *πᾶσιν*, δοτ. πληθ. τής αντωνυμίας *πᾶς*].

παντατίφ (το) ‣ πανταντίφ

πανταχόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάθε μέρος, από όλες τις πλευρές: *η κυβερνητική πρόταση δέχεται καταιγιστικά πυρά ~* ΣΥΝ. από παντού, ολούθε ΑΝΤ. ουδαμόθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + ουρανικό πρόσφυμα *-αχ-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

πανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: *«ο Θεός είναι ~ παρών»* ΑΝΤ. ουδαμού· ΦΡ. ***πανταχού τής Γης*** σε όλα τα μέρη τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πανταχοῦ* < *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + ουρανικό πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-οῦ*].

πανταχούσα (η) ▸ απανταχούσα

Πάντειος (η) {Παντείου} (πλήρης ονομασία: *Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών*) ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα τής Αθήνας που λειτουργεί από το 1932 και παρέχει τη δυνατότητα για σπουδές σχετικές με διάφορα επιστημονικά αντικείμενα (πολιτικές επιστήμες, κοινωνιολογία, ιστορία-φιλοσοφία, δημοσιογραφία, ψυχολογία κ.ά.). Επίσης **Πάντειο Πανεπιστήμιο**.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού εθνικού ευεργέτη *Αλεξ. Πάντου*, πολιτευτή από τον Βόλο, ο οποίος διέθεσε όλη του την περιουσία για να ιδρυθεί η σχολή. Αυτό συνέβη το 1932 με εκτελεστή τής διαθήκης τον τότε πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο].

Παντελεήμων (ο) {Παντελεήμον-ος, -α} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Παντελής**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παντ(ο)-* + *ἐλεήμων*].

Παντελής (ο) (καθημ.) Παντελεήμων (βλ.λ.)· ΦΡ. ***τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου*** για κάτι που επαναλαμβάνεται μονότονα ΣΥΝ. όλο τα ίδια και τα ίδια.
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμένος τ. τού ονόματος *Παντελεήμων* (βλ.λ.)].

παντελής, -ής, -ές {παντελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ολοσχερής, πλήρης, ολικός: *~ έλλειψη τροφίμων στην αγορά* || *~ άγνοια* ΑΝΤ. μερικός. — **παντελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-τελής* < *τέλος*].

Παντελία (η) γυναικείο όνομα.

παντελόνι κ. (παλαιότ.) **πανταλόνι** (το) {παντελον-ιού | -ιών} (καθημ.) κυρ. ανδρικό, αλλά και γυναικείο ένδυμα, που περιβάλλει καθένα από τα σκέλη χωριστά και το κάτω μέρος τού κορμού μέχρι τη μέση: *είσαι μεγάλος πια, για να κυκλοφορείς συνέχεια με κοντό ~* || *μακρύ / κοτλέ / τζιν / μάλλινο / στενό / φαρδύ ~* || *το μπατζάκι / ο καβάλος / οι τσέπες τού ~* || *~ με ζώνη / με τιράντες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) περισκελίδα. — (υποκ.) **παντελονάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pantaloni (πληθ.) < κυρ. όν. Pantalone, όνομα ήρωα τής ιταλ. commedia dell'arte (17ος αι.), ο οποίος φορούσε μακριές και φαρδιές περισκελίδες. Το ιταλ. όν. ανάγεται σε παλαιότ. Pantaleone < αρχ. κύρ. όν. *Πανταλέων* (< *πᾶς, παντός* + *λέων*)].

πα-ντε-ντέ (το) ελλην. *βήματα των δύο, βήματα για δύο*· μέρος μπαλλέτου που εκτελείται από δύο χορευτές, χορευτικό ντουέτο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pas de deux].

παντεπόπτης (ο) {παντεποπτών} **1.** αυτός που τα βλέπει, τα παρατηρεί όλα **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού· ΦΡ. ***παντεπόπτης οφθαλμός*** ο οφθαλμός τού Θεού που απεικονίζεται στην αγιογραφία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* (βλ.λ.) + *ἐπόπτης*].

παντέρημος, -η, -ο [μεσν.] κ. **παντέρμος 1.** (για άψυχα) εντελώς έρημος από ανθρώπους: *~ πόλη / σπίτι* ΣΥΝ. πανέρημος **2.** (για έμψυχα) αυτός που ζει τελείως μόνος, χωρίς συντρόφους: *έμεινε ~ στη ζωή* ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος, μόνος κι έρημος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παντ(ο)-* + *ἔρημος*].

παντες → πας

παντεσπάνι (το) {χωρ. γεν.} γλύκυσμα σε μορφή πίτας, που παρασκευάζεται με αλεύρι, ζάχαρη και αβγά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pandispanya < ιταλ. pan di Spagna «ψωμί τής Ισπανίας»].

παντζάρι (το) {παντζαρ-ιού | -ιών} τεύτλο (βλ.λ.) με βολβό κόκκινου χρώματος, ο οποίος τρώγεται ωμός ή βρασμένος ως σαλατικό ή γαρνιτούρα άλλου φαγητού ΣΥΝ. κοκκινογούλι· ΦΡ. ***γίνομαι κόκκινος / κοκκινίζω σαν το παντζάρι*** κοκκινίζει το πρόσωπό μου (από ντροπή, υπερένταση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pancar < αρμ. banjar «λαχανικά»].

παντζούρι (το) {παντζουρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου, ξύλινο ή αλουμινένιο, που έχει τοποθετηθεί έτσι, ώστε να ανοίγει προς τα έξω ΣΥΝ. παραθυρόφυλλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pancur < γαλλ. abat-jour (βλ. λ. *αμπαζούρ*), που είχε αρχικώς τη σημ. «παραθυρόφυλλο»].

παντζουρόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδική ράβδος με κυκλική διατομή και αρθρωτή λαβή, που τοποθετείται πάνω στο ένα από τα δύο παντζούρια, καταλήγει στις άκρες της σε δύο γάντζους, με τους οποίους στρέφεται και μαγγώνει σε δύο εξαρτήματα στην κάσα κατά το κλείσιμο των παντζουριών.

παντί ▸ πας

παντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σημαία, κυρ. η ναυτική ΣΥΝ. φλάμπουρο, μπαϊράκι· ΦΡ. (μτφ.) ***σηκώνω παντιέρα*** εξεγείρομαι, επαναστατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bandiera < προβηγκ. ban(d)iera < banda «στράτευμα» < γοτθ. bandwa].

παντ(ο)- κ. **παντ-** κ. **πανθ-** λεξικό πρόθημα που προσδίδει σε κάτι τη σημασία τού καθολικού, τού συνολικού, τού απολύτου, καθώς και αυτού που αναφέρεται σε όλους ή σε όλα: *παντο-γνώστης, παντο-κράτωρ, παντο-πωλείο, παντ-έρμος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πᾶς, παντός* (βλ.λ.) και απαντά ως *πανθ-* πριν από δασυνόμενο φωνήεν (πβ. *πανθ-ομολογοῦμαι*)].

Πάντοβα (η) ▸ Πάδοβα

παντογνώστης (ο) [1897] {σπάν. παντογνωστών}, **παντογνώστρια** (η) {παντογνωστριών} πρόσωπο που γνωρίζει τα πάντα, που έχει πάμπολλες γνώσεις: *κάνει τον ~ και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν* || *ο Θεός είναι ~*. — **παντογνωσία** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. omniscient].

παντογράφος (ο) [1847] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή με την οποία επιτυγχάνεται η ακριβής μηχανική αντιγραφή σχεδίου ή εικόνας, ακόμη και τρισδιάστατων μορφών, στην ίδια ή σε διαφορετική κλίμακα από την αρχική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pantographe].

παντοδότης (ο) {παντοδοτών} **1.** αυτός που δίνει, παρέχει τα πάντα **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* (βλ.λ.) + *δότης*].

παντοδυναμία (η) {χωρ. πληθ.} το να έχει κάποιος απόλυτη δύναμη, να είναι πανίσχυρος: *κανείς δεν μπορούσε να τον αμφισβητήσει στο κόμμα την περίοδο τής ~ του* || *ονειρεύεται την ~ τής αυτοκρατορίας που κατέρρευσε*.

παντοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να πράξει ή να επιτύχει τα πάντα, που διαθέτει απεριόριστη ισχύ: *~ δικτάτορας / επιχειρηματίας / σπείρα / εχθρός / άρχοντας* || (κατ' επέκτ.) *ο ~ έρωτας* || *~ ένστικτο / όπλο* ΣΥΝ. πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού.

παντοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {παντοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) κάθε είδους: *το κόμμα αντιμετώπισε στο παρελθόν ~ διώξεις* (βίαιες, ποινικές, πολιτικές κ.λπ.) || *~ ενίσχυση / στερήσεις / σχόλια* ΣΥΝ. ποικίλος, ποικιλόμορφος. — **παντοειδώς** επίρρ. [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παντοίος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι κάθε είδους ή κάθε γένους, ποικίλος σε μορφή (κυρ. στον πληθ.): *μετήλθε παντοία μέσα για την πολιτική του επικράτηση* (πβ. κ. *«ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον»* από τον Ακάθιστο Ύμνο) ΣΥΝ. παντοειδής, ποικίλος. — **παντοίως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παντοῖος* < θ. *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + επίθημα *-οῖος*, πβ. *ἀλλοῖος, ποῖος* κ.ά.].

παντοιοτρόπως επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) με κάθε τρόπο, με όλα τα μέσα: *τα μέλη τού συλλόγου μας βοηθούν ~ τις άπορες οικογένειες* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπως.

παντοκράτορας (ο) {παντοκρατόρων}, **παντοκράτειρα** (η) [μτγν.] {παντοκρατειρών} **1.** αυτός που εξουσιάζει, που κυβερνά τα πάντα ΣΥΝ. παντοδύναμος, πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος **2.** ***Παντοκράτορας*** (ο) (α) προσωνυμία τού Θεού (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. (με κεφ.) ο Ιησούς Χριστός σε συγκεκριμένο τύπο εικονογραφικής παράστασης (στον τρούλο εκκλησίας ή σε φορητές εικόνες) ως εξουσιαστής των πάντων, να ευλογεί με το δεξί χέρι, κρατώντας το Ευαγγέλιο με το αριστερό. Επίσης (λόγ.) **παντοκράτωρ** [μτγν.] {παντοκράτορος}. — **παντοκρατορία** (η) [μτγν.], **παντοκρατορικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παντοκράτωρ, -ορος* < *παντ(ο)-* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*].

παντομίμα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** θεατρικό είδος στο οποίο η δράση εκφράζεται όχι με τον λόγο, αλλά με ειδικές μιμητικές κινήσεις τού σώματος, χειρονομίες και εκφράσεις τού προσώπου των ηθοποιών, καθώς επίσης και με την όρχηση ΣΥΝ. μιμόδραμα **2.** η γλώσσα των μιμητικών χειρονομιών και εκφράσεων, η μιμόγλωσσα. — **παντομιμικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pantomime < λατ. pantomimus < μτγν. *παντόμιμος* < *παντ(ο)-* + *μῖμος*].

παντοπωλείο (το) (επίσ.) κατάστημα στο οποίο πωλούνται κάθε είδους αγαθά πρώτης ανάγκης, κυρ. τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο. — **παντοπώλης** (ο) [μτγν.], **παντοπώλισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παντοπωλεῖον* < αρχ. *παντοπώλιον* (πβ. κ. μτγν. *παντοπώλης, παντοπωλέω, παντοπωλία*) < *παντ(ο)-* + *-πώλιον* < *πωλῶ*. Οι λ. χρησιμοποιήθηκαν για να αντικαταστήσουν τα τουρκ. *μπακάλικο, μπακάλης*].

παντός ▸ πας

πάντοτε επίρρ. (εμφατ.) πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αείποτε, αεί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πᾶς, παντός* + *-τε* (πβ. *πό-τε, τό-τε* κ.ά.)].

παντοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει πάντοτε, που υφίσταται συνεχώς ή διαρκεί για πάντα: *~ ομορφιά / χαρά / ευτυχία / ευγνωμοσύνη / πίστη* ΣΥΝ. διαρκής, αιώνιος, αδιάκοπος ΑΝΤ. προσωρινός, πρόσκαιρος, εφήμερος. — **παντοτιν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παντού επίρρ.· σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: *είναι από αυτούς που χώνουν τη μύτη τους ~* || *έψαξα ~, αλλά δεν το βρήκα* || *σύντομα τα νέα διαδόθηκαν ~* || *άνθρωποι ήρθαν τρέχοντας από ~, για να δουν το θέαμα* || *μετά το χτύπημα πονούσα ~* (σε όλο μου το σώμα) ΣΥΝ. (λόγ.) πανταχού, απανταχού, (λαϊκ.) ολούθε ΑΝΤ. πουθενά, (αρχαιοπρ.) ουδαμού· ΦΡ. ***παντού τα πάντα*** σε όλο τον κόσμο συμβαίνουν τα ίδια πράγματα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παντοῦ* < *πάντα* + επιρρ. κατάλ. *-οῦ* (πβ. κ. *ἄλλος – ἀλλοῦ*)].

παντουρανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} εθνικιστικό κίνημα των λαών τουρανικής καταγωγής, δηλ. Τούρκων, Τουρκμενίων, Ουζμπέκων, Καζάχων κ.ά. (από το όνομα *Τουράν*, ιρανική ονομασία τού Τουρκμενιστάν, που θεωρήθηκε κοιτίδα των παραπάνω λαών), το οποίο αναπτύχθηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία τον 19ο αι. ως αντίδραση των μουσουλμανικών λαών στην πίεση τής Ρωσίας για τον βίαιο εκχριστιανισμό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-Turanism (νόθο σύνθ.)].

παντουρκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι., θέτοντας ως στόχο την πολιτική ένωση όλων των τουρκόφωνων λαών εντός και εκτός τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-Turkism (νόθο σύνθ.)].

παντούφλα (η) → παντόφλα

παντουφλάδικο (το) → παντοφλάς

παντόφλα κ. (λαϊκ.) **παντούφλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόχειρο υπόδημα, μαλακό και αναπαυτικό, που φοριέται μέσα στο σπίτι. -- (υποκ.) **παντοφλίτσα** (η) κ. **παντοφλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. pantofola < μεσν. *παντό-φελλος «(υπόδημα) εξ ολοκλήρου από φελλό» < *παντ(ο)-* + *φελλός*. Ο τ. *παντούφλα* προέρχεται από γαλλ. pantoufle < ιταλ. pantofola].

παντοφλάς κ. (λαϊκότ.) **παντουφλάς** (ο) {παντοφλάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παντόφλες. — **παντοφλάδικο** κ. (λαϊκότ.) **παντουφλάδικο** (το).

παντοφλέ επίθ. {άκλ.} (υπόδημα) χωρίς κορδόνια και με χαμηλό τακούνι.
[ΕΤΥΜ. < *παντόφλα* + *-έ* (βλ.λ.)].

παντοχή (η) → απαντοχή

παντρειά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ο γάμος: *είσαι ακόμη πολύ νέα για ~* || *δεν κάνει για ~*· ΦΡ. (α) ***τής παντρειάς*** (ως χαρακτηρισμός) σε ηλικία γάμου, ώριμος για γάμο: *κορίτσι ~* (β) (μτφ.-σκωπτ.) ***με το ζόρι παντρειά*** για οτιδήποτε δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής, αλλά επιβάλλεται πιεστικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὑπανδρειά* < *ὑπανδρεύω* (βλ. κ. *παντρεύω*)].

πάντρεμα (το) {παντρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** ο γάμος, η παντρειά **2.** (συνήθ. μτφ.) η σύνθεση, η σύζευξη διαφορετικών στοιχείων: *το ~ στοιχείων από διαφορετικούς πολιτισμούς.*

παντρεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει σύζυγο: *~ άνδρας / γυναίκα* || *είναι παντρεμένοι εδώ και δύο χρόνια* || (κ. ως ουσ.) *έχει δεσμό με έναν ~* ΣΥΝ. έγγαμος ΑΝΤ. ανύπαντρος, ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*

παντρεύω ρ. μετβ. {πάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (συνήθ. για γονείς ή άλλα μέλη μιας οικογένειας) δίνω σε γάμο (το παιδί μου, το πρόσωπο τού οποίου είμαι κηδεμόνας): *θέλουν να την παντρέψουν με το ζόρι* **2.** *(~ κάποιον)* εξασφαλίζω σε (κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις, για να μπορέσει να κάνει οικογένεια, να παντρευτεί: *δούλευαν σκληρά, για να παντρέψουν τις αδελφές τους* ΣΥΝ. αποκαθιστώ **3.** (για κληρικούς ή δημοτικούς / κοινοτικούς άρχοντες) τελώ τους γάμους (κάποιου), ενώνω με τα δεσμά τού γάμου: *συνάντησα τον παππά που μας πάντρεψε* ΣΥΝ. νυμφεύω, στεφανώνω **4.** (για κουμπάρο) αλλάζω σε (κάποιους) τα στέφανα κατά την τελετή τού γάμου: *θα μας παντρέψει ένας παιδικός μου φίλος* ΣΥΝ. στεφανώνω ● **5.** (μτφ.-εκφραστ.) συνδυάζω, συνταιριάζω: *«παντρέψαμε τη σύγχρονη τεχνολογία με την παράδοση»* (από διαφήμιση) ΣΥΝ. ενώνω, συνδυάζω· (μεσοπαθ. ***παντρεύομαι***) **6.** λαμβάνω (γυναίκα ή άνδρα) ως σύζυγο: *θέλω να την παντρευτώ* || *αυτό τον χρόνο θα παντρευτούμε* ΣΥΝ. (λόγ.) (για άνδρες) νυμφεύομαι, (για γυναίκες) υπανδρεύομαι, (καθημ.) στεφανώνομαι, ανοίγω σπίτι ΑΝΤ. χωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὑπανδρεύω* < μτγν. *ὕπανδρος* (βλ.λ.)].

παντρολόγημα (το) {παντρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) (κυρ. στον πληθ.) οι διάφορες συζητήσεις και διαπραγματεύσεις για τη σύναψη γάμου, που διεξάγονται ανάμεσα στις οικογένειες των υποψηφίων συζύγων ΣΥΝ. προξενέματα, προξενιά.

παντρολογίστρα κ. (σπάν.) **παντρολογήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που κάνει συνοικέσιο, που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο οικογένειες για την επίτευξη συμφωνίας για γάμο των παιδιών τους ΣΥΝ. προξενήτρα.
[ΕΤΥΜ. < *παντρολογώ* (από το θ. τού αορ. *παντρολόγησ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. *προξενή-τρα, μοιρολογή-τρα*). Ο τ. *παντρολογίστρα* κατά τα παράγωγα σε *-ίστρα* από ρ. σε *-ίζω* (*γυρ-ίζω* – *γυρ-ίστρα, χωρ-ίζω - χωρ-ίστρα*)].

παντρολογώ ρ. μετβ. {παντρολογ-είς κ. (λαϊκότ.) -άς... | παντρολόγησα, -ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** κάνω συζητήσεις για τη σύναψη γάμου (για λογαριασμό κάποιου), επιδιώκω να παντρέψω: *την ανεψιά της την παντρολογούσε με τον γυιο τού παππά* **2.** (μεσοπαθ. ***παντρολογιέμαι***) επιδιώκω να παντρευτώ, βρίσκομαι σε συζητήσεις με σκοπό τον γάμο: *παντρολογιόταν με κάποιον δικηγόρο, αλλά τελικά δεν έγινε τίποτα.*

παντσέτα κ. **πανσέτα** (η) {χωρ. πληθ.} κομμάτι χοιρινού κρέατος από την περιοχή τής κοιλιάς τού ζώου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pancetta «κοιλίτσα, κρέας από κοιλιά χοιρινού», υποκορ. τού pancia «κοιλιά» < παλ. γαλλ. pance < λατ. pantex (κυρ. πληθ. pantices «έντερα»)].

πάντων → παν, πας

πάντως επίρρ. [αρχ.] **1.** (για την έκφραση αντίθεσης προς όσα έχουν λεχθεί) παρ' όλα αυτά, ωστόσο, όμως, εντούτοις: *κάνει βέβαια λάθη, έχει ~ την τόλμη να τα παραδεχθεί*· (ειδικότ.) **2.** σε κάθε περίπτωση, όπως και αν έχουν τα πράγματα: *ας το έχετε ~ υπ' όψιν σας* (έστω και αν δεν το χρειαστείτε) || *το ενδεχόμενο τής αυτοκτονίας ~ αποκλείεται* (τα υπόλοιπα ενδεχόμενα είναι πιθανά) ΣΥΝ. μια φορά, εν πάση περιπτώσει ΑΝΤ. ενδεχομένως, αναλόγως **3.** διαχωρίζοντας κάτι από όσα έχουν λεχθεί (μέχρι δεδομένης στιγμής): *δεν ξέρω τι κάνουν οι άλλοι, εγώ ~ δεν πρόκειται να δεχθώ.*

πάνυ επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολύ μεγάλη ποσότητα ή βαθμό, πάρα πολύ ΣΥΝ. (λόγ.) λίαν, άγαν, σφόδρα ΑΝΤ. λίγο, ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πᾶν*, ουδ. τού επιθ. *πᾶς* (βλ.λ.). Το καταληκτικό *-υ* δεν έχει μέχρι τώρα ερμηνευθεί ικανοποιητικά, αν και, σύμφωνα με μια άποψη, είναι παράλληλο προς εκείνο τής αντων. *οὗτος* (βλ.λ.)].

πανύψηλος, -η, -ο εξαιρετικά ψηλός: *~ γυναίκα / παλληκάρι / κτήριο / τοίχος* ΣΥΝ. θεόρατος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παν-* + *ὑψηλός*].

πανψυχισμός (ο) → παμψυχισμός

πάνω επίρρ. → επάνω

πανωκάπουλα επίρρ. (λαϊκ.) καβάλα στα καπούλια ζώου.

πανωλεθρία (η) {σπάν. πανωλεθριών} **1.** η βαρύτατη ήττα, η ολοκληρωτική καταστροφή: *το κόμμα υπέστη ~ στις εκλογές* || *η εκστρατεία κατά τής Ε.Σ.Σ.Δ. κατέληξε σε ~ τού χιτλερικού στρατού* **2.** (κατ' επέκτ.) η πλήρης αποτυχία: *~ στις εξετάσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πανώλεθρος* «εξ ολοκλήρου κατεστραμμένος» < *παν-* + *ὤλεθρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄλεθρος* (βλ.λ.)].

πανώλης (η) {πανώλους | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. βαρύτατη λοιμώδης νόσος, αιτία θανατηφόρων επιδημιών κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, που οφείλεται στον βάκιλο τού Γερσέν και προσβάλλει τους λεμφαδένες *(βουβωνική ~)* ή το αναπνευστικό σύστημα *(πνευμονική ~)*, προκαλώντας υψηλό πυρετό, δύσπνοια, αιμοπτύσεις, θόλωση τής διάνοιας, παραλήρημα κ.ά. ΣΥΝ. πανούκλα **2.** (λόγ.) κοινή ονομασία διαφόρων θανατηφόρων επιδημικών νόσων **3.** κοινή ονομασία διαφόρων λοιμωδών νόσων, που προσβάλλουν κατοικίδια ζώα: *~ των βοοειδών / των χοίρων.* Επίσης (καθημ.) **πανώλη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-ώλης* < θ. *ὀλ-* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. *ὄλλυμι*, πβ. κ. *ἐξ-ώλης, προ-ώλης*. Βλ. κ. *ὄλεθρος*].

πανωπροίκι κ. **απανωπροίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η πρόσθετη προίκα (βλ.λ.), το ποσό τής προίκας που συμπληρώνει αυτή που είχε συμφωνηθεί αρχικά.

Πανωραία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Πανωραία / Πανώρια* < *παν-* + *ὡραία*].

πανώριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος: *~ κόρη / μορφή* ΣΥΝ. πανέμορφος, ωραιότατος ΑΝΤ. κακάσχημος, αποκρουστικός, τερατόμορφος. - **πανώρια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πανώραιος* (με συνίζηση) < *παν-* + *ὡραῖος*].

πανωσάγονο (το) (λαϊκ.) η άνω γνάθος ΑΝΤ. κατωσάγονο.

πανωσέντονο (το) (καθημ.) το επάνω σεντόνι τού κρεβατιού, αυτό με το οποίο σκεπάζεται κανείς, σε αντιδιαστολή προς το κάτω (κατωσέντονο), που χρησιμεύει για να καλύπτει το στρώμα.

πανωσήκωμα (το) {πανωσηκώματος} νέο κτίσμα που κατασκευάζεται επάνω από υπάρχουσα οικοδομή ΣΥΝ. υπερκατασκευή.

πανωτόκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-κακόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο τόκος που επιβάλλεται επί των τόκων καθυστερούμενων οφειλών σε τράπεζα και πιστωτικό οργανισμό· ανατοκισμός: *«οι τράπεζες επέβαλλαν πανωτόκια χωρίς προηγούμενη συμφωνία με τον οφειλέτη»* (εφημ.) || *«οι δικαστές καλούνται να αποφασίσουν αμετάκλητα αν ο ανατοκισμός από τις τράπεζες, τα περίφημα πανωτόκια, είναι παράνομος»* (εφημ.). Επίσης (λόγ.) **επανωτόκιο**.

πανωφόρι κ. **επανωφόρι** (το) {πανοφορ-ιού | -ιών} μακρύ συνήθ. χειμερινό ένδυμα με μανίκια, ανδρικό ή γυναικείο, που φοριέται επάνω από τα άλλα ρούχα (π.χ. το παλτό, η καμπαρντίνα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπανωφόριον* < *ἐπάνω* + *-φόριον* < *φέρω*].

παξιμάδι (το) {παξιμαδ-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι ψωμιού που έχει ψηθεί και δεύτερη φορά, ώστε να αποβάλει όλη του την υγρασία και να σκληρύνει πολύ, για να μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *βουτώ το ~ στο τσάι* || *στα μνημόσυνα προσφέρουν καφέ με ~* || *κριθαρένιο / σταρένιο ~*· ΦΡ. (εκφραστ.-!) ***κάνω το σκατό μου παξιμάδι*** αξιοποιώ και τα πιο άχρηστα πράγματα, προσπαθώντας να κάνω οικονομία ● **2.** το κινητό εξάρτημα που βιδώνει γύρω από ακίνητο κοχλία (βίδα) και χρησιμεύει στη σύνδεση αντικειμένων μεταξύ τους ΣΥΝ. (λόγ.) περικόχλιο. — (υποκ.) **παξιμαδάκι** (το), (μεγεθ.) **παξιμαδάρα** κ. **παξιμάδα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παξιμάδιον* < μτγν. *παξαμάδιον* (με ανομοίωση), υποκ. τού ουσ. *παξαμᾶς* «φρυγανισμένο ψωμί, παξιμάδι», από το όνομα τού *Παξάμου*, αρτοποιού και μαγείρου τού 1ου αι. μ.Χ.].

παξιμαδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παξιμάδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (το ψωμί) παξιμάδι ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκληρός σαν παξιμάδι, σκληραίνω στην αφή όπως το παξιμάδι **3.** (μτφ.-για πρόσ.) χάνω βάρος, συρρικνώνομαι ΣΥΝ. αδυνατίζω. - **παξιμάδιασμα** (το).

Παξοί (οι) νησί των Επτανήσων Ν. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, πληθ. τού *Παξός*, αγν. ετύμου].

Π.Α.Ο. (ο) Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος.

Π.Α.Ο.Κ. (ο) Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών. -- **παοκτσής** (κ. **-τζής**) (ο), **παοκτσήδικος**, -η, -ο (κ. **-τζήδικος**).

παπά (τα) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) τα παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπαγαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρός παπαγάλος **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο το οποίο διασπείρει συνήθ. ανυπόστατες φήμες: *τα ~ τού Χρηματιστηρίου προεξοφλούσαν άνοδο τού δείκτη τιμών γι' αυτή την εβδομάδα.*

παπαγαλία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η μηχανική και χωρίς κατανόηση απομνημόνευση κειμένου: *το σχολείο θα έπρεπε να αποτρέπει τους μαθητές από τη στείρα ~* ΣΥΝ. παπαγαλισμός, απομνημόνευση **2.** (ως επίρρ.) με άκριτη αποστήθιση: *ξέρει το μάθημα ~* ΣΥΝ. παπαγαλιστί.

παπαγαλίζω ρ. μετβ. {παπαγάλισα} **1.** επαναλαμβάνω μηχανικά και άκριτα (λόγια άλλου): *το μόνο που ξέρει είναι να παπαγαλίζει τις δηλώσεις τού αρχηγού του* || *στο βιβλίο του, αντιγράφοντας μια γνωστή μελέτη, παπαγαλίζει τα ίδια πράγματα* **2.** αναπαράγω αυτολεξεί (κεί-

μενο που έχω απομνημονεύσει), χωρίς να κατανοώ το περιεχόμενό του: *οι μαθητές συχνά παπαγαλίζουν την ιστορία και τα θρησκευτικά.* — **παπαγάλισμα** (το) κ. **παπαγαλισμός** (ο).

παπαγαλιστί επίρρ. [1890] (λόγ.) με στείρα απομνημόνευση, χωρίς πρωτοτυπία ή/και κατανόηση τού περιεχομένου ΣΥΝ. παπαγαλία, παπαγαλίστικα.

παπαγαλίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη στείρα επανάληψη ή απομνημόνευση, χωρίς κατανόηση τού περιεχομένου: *~ μάθηση.* — **παπαγαλίστικα** επίρρ.

παπαγάλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. πτηνό) **1.** τροπικό πτηνό με λαμπερό, πολύχρωμο φτέρωμα και ισχυρό, έντονα γαμψό ράμφος, που ζει και σε αιχμαλωσία ως κατοικίδιο· ορισμένα είδη του έχουν την ικανότητα να μιμούνται την ανθρώπινη ομιλία ΣΥΝ. (λόγ.) ψιττακός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που επαναλαμβάνει μηχανικά τα λόγια άλλων ή που απομνημονεύει αυτολεξεί κείμενα, χωρίς να κατανοεί το περιεχόμενό τους: *πολλοί μαθητές είναι ~· αποστηθίζουν μηχανικά το μάθημα τής ημέρας* • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο (πένσα) με το οποίο σφίγγει κανείς μεταλλικά αντικείμενα ορισμένου πάχους· αποτελείται από δύο σκέλη, που συνδέονται με βίδα στο μέσον και απολήγουν σε λαβή που πιάνει το αντικείμενο, η οποία έχει σχήμα ράμφους. — (υποκ.) **παπαγαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pappagallo (με την επίδρ. τού gallo «πετεινός» < λατ. gallus) < αραβ. bab(ba)gā (> μεσν. *παπαγάς*)].

παπάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. εδώδιμος καρπός τροπικού δέντρου, ο οποίος έχει ελαφρώς γλυκιά γεύση και ευχάριστο άρωμα και χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. papaya, από διάλεκτο τής Καραϊβικής].

παπαδάκι (το) → παππαδάκι

παπαδαρειό (το) → παππαδαρειό

παπαδιά (η) → παππαδιά

παπαδικός, -ή, -ό → παππαδικός

παπαδίστικος, -η, -ο → παππαδίστικος

παπαδοκόρη (η) → παππαδοκόρη

παπαδοκρατία (η) → παππαδοκρατία

παπαδοκρατούμαι ρ. → παππαδοκρατούμαι

παπαδολόι (το) → παππαδολόι

παπαδοπαίδι (το) → παππαδοπαίδι

παπαδοπούλα (η) → παππαδοπούλα

παπαδόπουλο (το) → παππαδόπουλο

παπάζι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το πλέγμα που συνδέει τη φούντα με το φέσι (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η φούντα τού φεσιού **3.** ΝΑΥΤ. το στουπί που χρησιμοποιείται για το σφουγγάρισμα τού καταστρώματος πλοίου μετά το πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. papazi].

παπάκης (ο) (διαλεκτ.-χαϊδευτ.) πατέρας ΣΥΝ. πατερούλης, μπαμπάς, μπαμπάκας.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** ο νεοσσός τής πάπιας (βλ.λ.), το μικρό σε μέγεθος παπί • **2.** δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπί • **3.** (στην αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) το σύμβολο @ που χρησιμοποιείται στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις τού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, π.χ. lexicon@otenet.gr

πάπαλα επιφών.· τέλος, τελείωσε: *~, τα φάγαμε όλα τα λεφτά· τώρα δεν έχουμε μία!* || *τελειώσαμε, ~, δεν έχουμε να πούμε τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπαλίνα (η) εδώδιμο μικρό ψάρι που μοιάζει με σαρδέλλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. papalina, αρχική σημ. «είδος σκούφου», θηλ. τού επιθ. papalino «παπικός» (< papa «Πάπας»)].

παπανδρεϊσμός (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία τού Α. Παπανδρέου (1919-1996).

παπάρα (η) (οικ.) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψωμί μουσκεμένο (σε νερό, γάλα, λάδι σαλάτας κ.λπ.) **2.** φαγητό από μικρά κομμάτια ψωμιού σε ζωμό: *κάνω τη σούπα μου ~* **3.** (μτφ. στον πληθ.) ανόητα λόγια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. papara < σλαβ. popara < popariam «ζεματίζω»].

παπάρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) ανόητο πρόσωπο.

παπαράτσι (ο) {άκλ.} φωτοδημοσιογράφος που επιδιώκει συστηματικά και συχνά με ριψοκίνδυνο τρόπο ιδίως τη λήψη τολμηρών φωτογραφιών ή ιδιωτικών στιγμών διάσημων προσώπων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paparazzo, από το όνομα που χρησιμοποίησε ο Ιταλός σκηνοθέτης F. Fellini για τον φιλοχρήματο φωτορεπόρτερ τής ταινίας του *La Dolce Vita* (1959)].

παπαρδέλα (η) **1.** (οικ.-συνήθ. στον πληθ.) φλύαρα λόγια χωρίς νόημα και σοβαρότητα, κουβέντα τού αέρα, αερολογία: *εσύ κοίτα τη δουλειά σου και μην ακούς τις ~ τους* ΣΥΝ. ανοησία, μωρολογία, μπούρδα, αρλούμπα, (λόγ.) φληνάφημα **2.** (μειωτ.) γυναίκα που συνηθίζει να λέει ανοησίες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pappardelle (πληθ.) «λαζάνια – μακρύ, σχοινοτενές κείμενο ή λόγος» < προβηγκ. papard < ρ. pa(p)parc «τρώω» < λατ. pappa, νηπιακή λ. με τη σημ. «τροφή»].

παπαρδέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συνηθίζει να μιλάει συνέχεια, ασταμάτητα και να λέει ανοησίες.

παπάρι (το) {παπαρ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) το ανδρικό γεννητικό όργανο· (στον πληθ.) οι όρχεις: *στα ~ μου* (δεν με νοιάζει).
[ΕΤΥΜ. < *παπάρα* (βλ.λ.)].

παπαριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-!) (συνήθ. στον πληθ.) ανοησίες, ψέματα: *άσε τις ~ και λες μου τι έγινε!*

παπαρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό με κατακόκκινο άνθος, οδοντωτά φύλλα και λεπτούς βλαστούς, που περιέχουν γαλακτικό χυμό· είναι από τα πιο γνωστά ανοιξιάτικα αγριολούλουδα ΣΥΝ. (λόγ.) μήκων· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) ***γίνομαι (σαν) παπαρούνα*** κοκκινίζω από ντροπή, έξαψη κ.λπ. **2.** (λαϊκ.) το όπιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. paparina ή ρουμ. paparoană < λατ. papaver].

παπάς (ο) → παππάς

πάπας (ο) {παπών} **1.** ΘΡΗΣΚ. ο αρχιεπίσκοπος Ρώμης, αρχηγός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και, από το 1929, κοσμικός αρχηγός τού κράτους τού Βατικανού: *το αλάθητο* (βλ.λ.) / *το πρωτείο τού ~* ΣΥΝ. (Μέγας) Ποντίφικας, Άγιος Πατέρας· ΦΡ. (μτφ.) ***κρατάω τον πάπα από τ' αρχίδια*** επαίρομαι χωρίς να έχω πραγματική αξία, υπερεκτιμώ τις δυνατότητές μου **2.** (μτφ.) πρόσωπο με πολύ μεγάλο κύρος στον χώρο του, η αυθεντία: *ο ~ τής ομοιοπαθητικής / τής θεατρικής κριτικής* ΣΥΝ. γκουρού **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως τιμητικός τίτλος) ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάππας*, εκφραστ. λ. τής παιδικής γλώσσας, η οποία προέρχεται από την κλητ. *πάππα* με αναδιπλασιασμό τού θ. *πα-* τής λ. *πα-τήρ* (πβ. κ. *μάμμη*). Παρόμοιοι εκφραστ. σχηματισμοί εμφανίζονται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. pappa, γαλλ. pappa, γερμ. Papa κ.ά. Η λ. στην ελληνορρωμαϊκή εποχή χρησιμοποιήθηκε επίσης ως προσφώνηση προς επισκόπους και ανώτερους κληρικούς, ειδικότ. δε προς τον επίσκοπο Ρώμης και ηγέτη τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (πβ. ιταλ. Papa). Βλ. κ. *πάππος, παππούς*].

παπατζής (ο) → παππατζής

παπατρέχας (ο) → παππατρέχας

παπαφίγκος (ο) ΝΑΥΤ. τετράγωνο ιστίο που τοποθετείται στα υψηλότερα σημεία τού κεντρικού καταρτιού ιστιοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < βεν. papafigo (ιταλ. pappafico), αρχική σημ. «ο συκοφάγος, είδος πτηνού που τρώει σύκα», < papa- (< λατ. pappare «τρώγω») + figo < λατ. ficus «σύκο»].

παπήσιος, -α, -ο → πάπια

παπί (το) {παπ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή πάπια (βλ.λ.) ΣΥΝ. παπάκι· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι παπί*** γίνομαι μούσκεμα: *τα παιδιά παίζουν μπάλα όλη μέρα και γίνονται παπί στον ιδρώτα* • **2.** δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παπ(π)ίον*, υποκ. τού μτγν. *πάππος* «είδος πουλιού». Βλ. κ. *πάπια*].

πάπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υδρόβιο πτηνό με φαρδύ ράμφος και κοντό λαιμό, το οποίο εκτρέφεται κυρ. για το κρέας του ΣΥΝ. (λόγ.) νήσσα (βλ.λ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω την πάπια*** προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω (κάτι), κάνω τον κουτό: *όταν ρώτησε ο προϊστάμενος ποιος είχε γράψει το λανθασμένο ποσό στον λογαριασμό, εκείνος έκανε την πάπια* (για να αποφύγει να αποκαλυφθεί) (β) ***περπατώ σαν πάπια*** περπατώ γέρνοντας έντονα σε κάθε βήμα μου μία προς τα δεξιά και μία προς τα αριστερά (γ) ***σαν πάπια έξω απ' το νερό*** για κάποιον εντελώς αδέξιο στις κινήσεις του • **2.** πλατύ δοχείο, το σχήμα τού οποίου θυμίζει πάπια (σημ. 1), που χρησιμοποιείται για τη συλλογή των απεκκρίσεων –κυρ. των ούρων– των ασθενών, οι οποίοι δεν μπορούν να σηκωθούν από το κρεβάτι. — **παπήσιος, -α, -ο** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *πάππος* «είδος πουλιού» < αρχ. *πάππος* «παππούς». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομιμητική λ. από τον ήχο τής φωνής τού πουλιού].

παπιγιόν κ. **παπιόν** (το) {άκλ.} λαιμοδέτης που δένει μπροστά, στη βάση τού λαιμού, σε σχήμα φιόγκου. — (υποκ.) **παπιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. papillon «πεταλούδα» < λατ. papilio, -onis].

παπιγιονάκιας κ. **παπιονάκιας** (ο) {παπιγιονάκηδες} (μειωτ.-σκωπτ.) πρόσωπο που φορά παπιγιόν και γενικότ. έχει εξεζητημένα κομψή εμφάνιση και συμπεριφορά ΣΥΝ. κομψευόμενος, δανδής.

παπικός, -ή, -ό [1828] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πάπα: *~ εξουσία / θρόνος / έδρα / πρωτείο·* ΦΡ. ***Παπική Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **2. παπικός** (ο) (μειωτ.) ο καθολικός.

παπισμός (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} **1.** το δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ότι ο πάπας είναι εκπρόσωπος τού Θεού επί τής Γης και διάδοχος τού Αποστόλου Πέτρου και ως εκ τούτου έχει το αλάθητο σε θέματα πίστεως σύμφωνα με τη σχετική απόφαση τής Α' Βατικανής Συνόδου (1870) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός **2.** η κοσμική εξουσία τού πάπα, το κράτος τού Βατικανού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. papismo].

πάπισσα (η) [1788] {παπισσών} γυναίκα που έγινε πάπας· από την ηρωίδα τού μυθιστορήματος τού Ε. Ροΐδη *Η Πάπισσα Ιωάννα.*

πάπλωμα (το) {παπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} υφασμάτινο κλινοσκέπασμα, που είναι παραγεμισμένο με βαμβάκι, μαλλί, πούπουλα ή άλλη μαλακή ύλη και χρησιμεύει για την προστασία από το δυνατό κρύο ΣΥΝ. (λόγ.) εφάπλωμα· ΦΡ. (μτφ.) ***(ο) καβγάς (είναι) για το πάπλωμα*** για σύγκρουση στην οποία προβάλλονται επιφανειακά αίτια και αποκρύπτεται η πραγματική αιτία, που είναι το συμφέρον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *επάπλωμα* / *εφάπλωμα* < μτγν. *εφαπλώ (-όω)* < *εφ-(επι-)* + *απλώ*].

παπλωματάς (ο) [μεσν.] {παπλωματάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει παπλώματα (βλ.λ.). — **παπλωματάδικο** (το).

παπόρι (το) → βαπόρι

παποσύνη (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία τού πάπα (βλ.λ.).

Παπούα-Νέα Γουινέα (η) (αγγλ. Independent State of Papua New Guinea = Ανεξάρτητο Κράτος τής Παπούα-Νέας Γουινέας) νησιωτικό κράτος στον ΝΔ. Ειρηνικό Ωκεανό Β. τής Αυστραλίας με πρωτεύουσα το Πορτ Μόουρσμπι, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μοτού και νόμισμα το κίνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Papua, από το όνομα των ιθαγενών τής περιοχής, που

προέρχεται από το μαλαϊκό pua-pua «σγουρός, κατσαρός» και αναφέρεται στα μαλλιά τους. Για το όνομα *Γουινέα* βλ.λ.].

παπουτσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό παπούτσι ● **2.** ***παπουτσάκια*** (τα) φαγητό από μελιτζάνες γεμιστές με μπεσαμέλ και κιμά που ψήνονται στον φούρνο.

παπουτσής (ο) [μεσν.] {παπουτσήδες} (καθημ.) **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιός **2.** πρόσωπο που επιδιορθώνει παπούτσια (βλ.λ.), που ασχολείται επαγγελματικά με την επισκευή υποδημάτων ΣΥΝ. τσαγκάρης. Επίσης **παπουτσάς** {παπουτσάδες}. — **παπουτσήδικο** κ. **παπουτσάδικο** (το).

παπούτσι (το) {παπουτσ-ιού | -ιών} (καθημ.) περικάλυμμα τού κάτω μέρους τού ποδιού, κατασκευασμένο από δέρμα, ύφασμα ή συνθετική ύλη, που φέρει σόλα στο σημείο που έρχεται σε επαφή με το έδαφος και φοριέται για την ένδυση των ποδιών: *βάζω / γυαλίζω / ξεσκονίζω τα ~ μου || τα κορδόνια τού ~ || ένα ζευγάρι παπούτσια || με στενεύουν τα ~ μου || μαύρο / καφέ / άνετο / στενό / ανδρικό / γυναικείο / παιδικό / ψηλοτάκουνο / αθλητικό ~ || ~ περιπάτου* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόδημα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γράφω (κάποιον / κάτι) στα παλιά μου τα παπούτσια*** δεν δίνω καμιά σημασία (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. περιφρονώ ΑΝΤ. λογαριάζω, υπολογίζω (β) ***δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι*** διώχνω (κάποιον): *η γυναίκα του του έδωσε τα παπούτσια στο χέρι και τον έστειλε πίσω στη μάννα του* (γ) ***βάζω (σε κάποιον) τα δυο πόδια σε ένα παπούτσι*** βλ. λ. *βάζω* (δ) ***βγάζω γλώσσα παπούτσι*** μιλάω πολύ και προσβλητικά, αυθαδιάζω (ε) (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλλωμένο*** είναι προτιμότερο να παντρεύεται κανείς άνθρωπο από τον τόπο του (και όχι ξένο) παρά τα όποια μειονεκτήματά του. — (υποκ.) **παπουτσάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **παπουτσάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παπούτσιν* < τουρκ. pabuç < περσ. pāpūš «κάλυμμα τού ποδιού» < pā «πόδι» + pūši-dan «σκεπάζω, καλύπτω»].

παπουτσώνω ρ. μετβ. {παπούτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εφοδιάζω με παπούτσια: *«Ο παπουτσωμένος γάτος»* (τίτλος γνωστού παραμυθιού) ΣΥΝ. ποδένω. — **παπούτσωμα** (το).

παππα- (για ιερείς) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: *ο παππα-Γιώργης, ο παππα-Θανάσης, ο παππα-Χρίστος.*
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *παππάς* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

παππαδάκι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδάκι*) {χωρ. γεν.} **1.** παππάς που έχει χειροτονηθεί πρόσφατα, νεαρός στην ηλικία παππάς **2.** μικρό αγόρι ντυμένο με άμφια, που βοηθεί τον ιερέα κατά την τέλεση των ιερών ακολουθιών.

παππαδαρειό (το) (σχολ. ορθ. *παπαδαριό*) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.-μειωτ.) πλήθος ιερέων ΣΥΝ. παππαδολόι, παππαδομάνι **2.** το σύνολο των ιερωμένων, ο κλήρος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδ(ο)-* (< *παππάδες*, πληθ. τού *παππάς*) + παραγ. επίθημα *-αρειό* (πβ. *σκουπιδ-αρειό, αλητ-αρειό*)].

παππαδιά (η) (σχολ. ορθ. *παπαδιά*) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η σύζυγος τού παππά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πρεσβυτέρα **2.** (μτφ.-ειρων.) γυναίκα υπερβολικά ντροπαλή και σεμνότυφη.

παππαδικός, -ή, -ό [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παπαδικός*) (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους παππάδες: *~ ρούχο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. παππαδίστικος **2.** ***παππαδική*** (η) το έργο και το αξίωμα τού παππά, το να είναι κανείς παππάς, το λειτούργημα τού παππά ΣΥΝ. ιεροσύνη **3.** ***παππαδικά*** (τα) τα ράσα που φοράει ο παππάς, τα ιερά άμφια ΣΥΝ. παππαδίστικα **4.** ***παππαδικό μέλος*** (στη βυζαντινή μουσική) κατηγορία βυζαντινών μελών με εκτενή μορφή (χερουβικά, κοινωνικά κ.λπ.)· ονομάζεται έτσι, γιατί τα μέλη αυτά ψάλλονται ενόσω ο ιερέας (παππάς) ιερουργεί (βλ. κ. *ειρμολογικό μέλος, στιχηραρικό μέλος*).

παππαδίστικος, -η, -ο (σχολ. ορθ. *παπαδίστικος*) (λαϊκ.-οικ.) **1.** (συχνά μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με τον παππά: *~ λόγια* ΣΥΝ. παππαδικός, (λόγ.) ιερατικός **2.** ***παππαδίστικα*** (τα) τα ράσα που φορά ο παππάς, η ιερατική περιβολή ΣΥΝ. παππαδικά, άμφια **3.** (πουκάμισο) χωρίς γιακά, όπως των ιερέων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

παππαδοκόρη (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκόρη*) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη τού παππά.

παππαδοκρατία (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκρατία*) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) κυριαρχία τού κλήρου στην πολιτική, κοινωνική κ.λπ. ζωή ΣΥΝ. (λογιότ.) κληρικοκρατία.

παππαδοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1880] {παππαδοκρατείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βρίσκομαι υπό την απόλυτη κυριαρχία τού κλήρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παππαδολόι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδολόι*) {χωρ. γεν.} (οικ.) **1.** (περιληπτ.) πλήθος παππάδων, πολλοί ιερείς μαζί ΣΥΝ. παππαδαρειό **2.** (συνήθ. μειωτ.) το σύνολο των παππάδων, ο κλήρος ΣΥΝ. παππαδαρειό.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδ(ο)-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππάς*) + λεξικό επίθημα *-λό(γ)ι* < *λέγω*].

παππαδομάνι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδομάνι*) (περιληπτ.-συχνά μειωτ.) το παππαδολόι.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδο-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππάς*) + λεξικό επίθημα *-μάνι* (βλ.λ.)].

παππαδοπαίδι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδοπαίδι*) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το παιδί τού παππά ΣΥΝ. παππαδόπουλο **2.** το παππαδάκι (βλ.λ., σημ. 2).

παππαδοπούλα (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοπούλα*) η παππαδοκόρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *παππαδο-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππᾶς*) + *-πούλα* (βλ. λ. *-πουλο*)].

παππαδόπουλο (το) (σχολ. ορθ. *παπαδόπουλο*) (λαϊκ.) ο γυιος τού παππά ΣΥΝ. παππαδοπαίδι.

παππάς (ο) (σχολ. ορθ. *παπάς*) {παππάδες} (καθημ.) **1.** ο ιερέας (βλ.λ.) ΣΥΝ. κληρικός, ιερωμένος, ρασοφόρος ΑΝΤ. λαϊκός, κοσμικός· ΦΡ. (α) ***ούτε τού παππά (να μην το πεις)*** βλ. λ. *λέγω* (β) (παροιμ.) ***ή παππάς παππάς ή ζευγάς ζευγάς*** βλ. λ. *ζευγάς* (γ) (παροιμ.) ***ο παππάς πρώτα τα γένια του βλογάει*** βλ. λ. *γένι* (δ) ***αλλού ο παππάς, αλλού τα ράσα του*** βλ. λ. *αλλού* (ε) ***(κάτι) είναι αλλουνού παππά ευαγγέλιο*** βλ. λ. *άλλος* (στ) (παροιμ.) ***τα ράσα δεν κάνουν τον παππά*** βλ. λ. *ράσο* (ζ) ***τρελός παππάς σε βάφτισε*** βλ. λ. *βαπτίζω* (η) (παροιμ.) ***(αν είσαι) και παππάς, με την αράδα σου θα πας*** όποια και αν είναι η ιδιότητά σου ή η κοινωνική σου θέση, πρέπει να τηρείται η σειρά προτεραιότητας· για κάτι που πρέπει να τηρηθεί χωρίς διακρίσεις (θ) ***τώρα που βρήκαμε παππά / παππάδες, ας θάψουμε πέντ' έξι / να θάψουμε και ζωντανούς*** για περιπτώσεις στις οποίες, όταν βρίσκεται κάποιος εύκαιρος ή πρόθυμος για κάτι, του ζητούν να κάνει επιπλέον πράγματα **2.** μία από τις φιγούρες τής τράπουλας, ο ρήγας **3.** (συνεκδ.) παράνομο παραπλανητικό παιχνίδι, που οργανώνεται σε πολυσύχναστους χώρους (κυρ. στον δρόμο) και κατά το οποίο ένας επιτήδειος (ο παππατζής) τοποθετεί ανάποδα τρία τραπουλόχαρτα, από τα οποία το ένα είναι ρήγας («παππάς»), και τα εναλλάσσει γρήγορα, παρακινώντας τους περαστικούς (με τη χαρακτηριστική φράση «εδώ ο παππάς, εκεί ο παππάς, πού είν' ο παππάς;») να ποντάρουν χρήματα στο κλειστό φύλλο, το οποίο υποθέτουν ότι είναι ο ρήγας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παππᾶς* < αρχ. *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*). Η σημ. 3 μαρτυρείται από το 1890].

> **παππάς ή παπάς; με ένα ή με δύο -π-;** Ήδη στον Όμηρο (*Οδ.* ζ 57) απαντά η λ. **πάππας** με τη σημ. «μπαμπάς». Η Ναυσικά μιλώντας στον πατέρα της Αλκίνοο τον αποκαλεί *«πάππα φίλε»* (πατερούλη μου). Πρόκειται για λ. τής παιδικής γλώσσας που σχηματίστηκε με «διπλό διπλασιασμό»: διπλασιασμό τής ρίζας (το *πα-* τού *πατήρ* διπλασιάζεται σε *πά-πας*) και διπλασιασμό τού συμφώνου *-π-* (*πάππας*), που είναι γνωστός ως «εκφραστικός διπλασιασμός» και είναι συνήθης στην παιδική και, εν γένει, στη συναισθηματική γλώσσα (πβ. και *μάμμη* από το *μά-τηρ*· από το *μάμμη/μάμμα* προήλθε το **μάννα**, που γι' αυτό γράφεται με δύο *-ν-*· βλ.λ.). Από το *πάππας* σχηματίστηκαν στην Αρχ. Ελληνική παράγωγα, όπως *παππίας* και *παππίδιον* (υποκοριστικά και τα δύο τού *πατέρας*· πβ. νεότ. *πατερούλης, μπαμπάκας* κ.τ.ό.) και τα ρήματα *παππάζω* και *παππίζω* («φωνάζω *μπαμπά*») κ.ά. Ομοίως, από εδώ παράγεται και το αρχ. **πάππος** (πβ. τη σημερ. φράση *«πάππου προς πάππου»*), από όπου το μεσν. **παππούς**. Στην Αρχαία σχηματίστηκαν από το *πάππος* και τα σύνθετα **πρόπαππος**, *επίπαππος* και *παππεπίπαππος* (για να δηλωθούν οι *προπαππούδες*). Από αυτά προκύπτει ότι η λ. **παππάς** (μαζί με τα σύνθετα και τα παράγωγά της) πρέπει να γράφεται με δύο *-π-*, αφού προήλθε στους μεσαιωνικούς χρόνους από την ομηρική ήδη λ. *πάππας* με καταβιβασμό τού τόνου (*πάππας* > *παππᾶς*, κατά τον τονισμό των πολλών εκφραστικών μεταγενεστέρων λ. σε *-ᾶς*, όπως τα *Ἀγαθᾶς, Ἀριστᾶς, Δημᾶς, Δωρᾶς, Μικᾶς, φαγᾶς, ἀβ(β)ᾶς, μαχαιρᾶς, παξαμᾶς, χειλᾶς, χαλκωματᾶς, ἐμβαδᾶς, κορυζᾶς, ἀργᾶς, μαρικᾶς* κ.ά., που δήλωναν υποκοριστικά και επαγγελματικά ονόματα, καθώς και ονόματα πουλιών).
> Η χρήση τού *παππάς* με τη σημ. «ιερέας» προφανώς εξελίχθηκε στην ίδια πορεία με τη λ. *πατήρ*, που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τού «ιερέας» *(ο πατήρ Βασίλειος / πάτερ Βασίλειε)*. Το ότι εμφανίζονται απλογραφημένοι (με ένα *-π-*) τύποι τής λ. *πάππας* στους πρωτοχριστιανικούς κυρίως χρόνους και ότι η λ. *παππάς* απαντά και απλογραφημένη (με ένα *-π-*) στους μεσαιωνικούς χρόνους, δεν ανατρέπει την ιστορική ορθογραφία τής λ., που είναι, όπως είδαμε, με δύο *-π-*. Δεν μπορούμε να γράφουμε αλλιώς τους αρχαίους και αλλιώς τους νεότερους χρονολογικά τύπους τής ίδιας λέξης! Ούτε μπορούμε να γράφουμε *παππούς* με δύο *-π-* και να γράφουμε με ένα *-π-* το *παπάς*, από όπου προήλθε το *παππούς*! Λόγοι ορθογραφικής συνέπειας μάλιστα θα μας υποχρέωναν να γράψουμε και **πάππας** (με δύο *-π-*) τον τίτλο τού αρχηγού τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αν η μακραίωνη χρήση δεν είχε επιβάλει μαζί με το σχίσμα και μια ορθογραφική και τονική διαφοροποίηση τής λ. *πάπας*.

παππατζής (ο) (σχολ. ορθ. *παπατζής*) {παππατζήδες} (οικ.) **1.** ο επιτήδειος που παίζει το τυχερό παιχνίδι «παππάς» (βλ.λ., σημ. 3) **2.** (μτφ.) αυτός που μεταχειρίζεται τεχνάσματα, για να εξαπατήσει τους άλλους ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης. — **παππατζήδικος, -ια, -ο. παππατζήδικα** επίρρ.

παππατρέχας (ο) (σχολ. ορθ. *παπατρέχας*) {χωρ. πληθ.} (σκωπτ.) **1.** ο ιερέας που διαβάζει πολύ γρήγορα τα κείμενα των ιερών ακολουθιών **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαβάζει πολύ γρήγορα, γενικότ. που πράττει και ενεργεί με μεγάλη βιασύνη, χωρίς τη δέουσα προσοχή.
[ΕΤΥΜ. < *παππάς* + *-τρέχας* < *τρέχω*, από ομώνυμο διήγημα τού Α. Κοραή].

πάππος (ο) **1.** (λόγ.) ο παππούς· ΦΡ. (α) ***πάππου προς πάππου*** από παππού σε παππού· από πολύ παλαιά παράδοση, κατά πατροπαράδοτο τρόπο: *«από ~, από γενιά σε γενιά, έχουν δουλέψει όλοι τους σ' αυτό το εργοστάσιο»* (εφημ.) (β) ***πατέρας προς πάππου*** από τον πατέρα στον γυιο κ.ο.κ. («οικογενειακή υπόθεση»): *«Οι Μεντεσέν είχαν τη δημαρχία φέουδο ~»* (εφημ.) **2.** ΒΟΤ. λοφίο ή στεφάνη από χνούδι και σπανιότ. από λέπια ή οδόντες, που σχηματίζεται στον καρπό ορισμένων φυτών και βοηθεί στη διασπορά των σπερμάτων από τον άνεμο, επομένως και στον πολλαπλασιασμό τού είδους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*)].

παππουδίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει σε παππού: *~ φερσίματα / φυσιογνωμία* ΑΝΤ. μωρουδίστικος.

παππούλης (ο) {παππούληδες} **1.** (χαϊδευτ.) ο παππούς **2.** ο γέροντας ΣΥΝ. γεροντάκος, γεροντάκι **3.** ο γέροντας ιερέας ή μοναχός.

παππούς (ο) {παππούδες} (καθημ.) **1.** ο πατέρας τού πατέρα ή τής μητέρας, ο γονέας τού γονέα: *ο ~ παίζει με τα εγγονάκια του* ΣΥΝ. (λόγ.) πάππος· ΦΡ. (εκφραστ.) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφά σου*** βλ. λ. *αμπελοχώραφα* **2.** (κατ' επέκτ.) (α) κάθε άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. γέροντας, ηλικιωμένος. (αργκό) πουρό(ς) (β) μεγάλος σε ηλικία σε σχέση με τους υπόλοιπους, πρόσωπο που βρίσκεται στο τέλος τής καριέρας του (ασχέτως ηλικίας): *«απ' ό,τι δείχνει η απόδοσή τους οι παππούδες τής ομάδας περνούν δεύτερη νιότη»* (εφημ.) **3. παππούδες** (οι) (α) ο παππούς και η γιαγιά: *πήγαμε στο χωριό να δούμε τους παππούδες μας* (β) οι πρόγονοι: *το μυστικό αυτό το κρατούμε από τον καιρό των ~ μας* || *«ο Όμηρος, ο ~ των Ελλήνων»* (Ι. Κακριδής). - (υποκ.) **παππούλης** (ο) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παππούς* / *πάππους* < *παππούας* < αρχ. *παππίας*, υποκ. τού *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*)].

πάπρικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κόκκινη πιπεριά **2.** (συνεκδ.) το κόκκινο πιπέρι με την έντονα καυτερή γεύση, που παρασκευάζεται από τους καρπούς της και χρησιμοποιείται ως μπαχαρικό ΣΥΝ. κοκκινοπίπερο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < σερβοκρ. paprika < papar «πιπέρι» < αρχ. *πέπερι* (βλ. λ. *πιπέρι*) ή < λατ. piper].

Παπ-τεστ (το) → τεστ

παπυρικός, -ή, -ό → *πάπυρος*

παπύρινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πάπυρο: *~ αντικείμενο / χειρόγραφο*.

παπυρογραφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής γραφής σε πάπυρο. — **παπυρογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. papyrographie].

παπυρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. ο αρχαιογνωστικός κλάδος που ασχολείται με την ανάγνωση, τη μελέτη και τη συντήρηση των αρχαίων κειμένων που έχουν σωθεί σε πάπυρο, σχετίζεται δε στενά με την παλαιογραφία και την κλασική φιλολογία. — **παπυρολόγος** (ο/η), **παπυρολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. papyrology].

πάπυρος (ο) {παπύρ-ου | -ων, -ους} **1.** υδρόβιο φυτό που φύεται κυρ. στην Αίγυπτο (στις όχθες τού Νείλου) και από τις λωρίδες τού στελέχους του κατασκεύαζαν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι γραφική ύλη, ευρύτατα διαδεδομένη στον αρχαίο κόσμο· (συνεκδ.) **2.** η γραφική ύλη από το παραπάνω φυτό **3.** κείμενο γραμμένο στην παραπάνω γραφική ύλη (κυρ. προκειμένου για κείμενα που σώζονται από την αρχαιότητα): *οι ~ της Οξυρρύγχου* **4.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί με πρώτη ύλη τον πάπυρο (σημ. 1). — **παπυρικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο αιγυπτ. προελ. με επικρατέστερη την αναγωγή στο αιγυπτ. pa-p-ouro «αυτός που ανήκει (αποκλειστικά) στον βασιλιά», επειδή ο πάπυρος και η διακίνησή του αποτελούσε βασιλικό μονοπώλιο στην Αίγυπτο].

παρά κ. **παρ'** (πριν από φωνήεν) πρόθ.· δηλώνει: **1.** αντίθεση, εναντίωση, παράβαση ή υπέρβαση (+αιτ.): *το έκανα ~ τη θέλησή μου* || *ενήργησε ~ τη συμφωνία*· ΦΡ. (α) ***παρά (πάσαν) προσδοκίαν*** αντίθετα με ό,τι αναμενόταν, χωρίς να το περιμένει κανείς (β) ***παρ' αξίαν*** (*παρὰ τὴν ἀξίαν*, Θουκ. 7, 77) χωρίς να αξίζει: *κατέχει αυτή τη θέση ~* (γ) ***παρ' ελπίδα*** αντίθετα προς ό,τι ελπίζει κανείς: *αν ~ δεν πάνε καλά τα πράγματα, θα εφαρμόσουμε το εναλλακτικό σχέδιο* (δ) ***παρά φύσιν*** αντίθετα προς ό,τι θεωρείται φυσικό: *~ ασέλγεια* (ε) ***παρά ταύτα*** αντίθετα προς αυτά (που έχουν αναφερθεί), εντούτοις: *Δεν μελετά καθόλου στο σπίτι. ~ παίρνει καλούς βαθμούς στα μαθήματα* (στ) ***παρ' όλα αυτά*** εντούτοις: *Είπε ότι θα βοηθήσει οικονομικά. ~, όταν του ζητήθηκε η βοήθεια, έκανε τον ανήξερο* (ζ) ***παρ' όλον, -η, -ο*** βλ. λ. *όλος* (η) ***παρά ποτέ*** περισσότερο από κάθε άλλη φορά, όσο ποτέ άλλοτε: *τώρα ~ είναι η στιγμή να δράσω* **2.** αφαίρεση, ελάττωση, υστέρηση (+ αιτ., + αριθμητ.): *απέτυχε να εκλεγεί ~ μία ψήφο* || *~ 10 εκατοστά θα έπαιρνε το πρώτο βραβείο* || *η ώρα είναι δώδεκα ~ τέταρτο*· ΦΡ. (α) ***παρά τρίχα (να)*** με ελάχιστη διαφορά, λίγο έλειψε να...: *το άλλο αυτοκίνητο ήρθε κι έπεσε με δύναμη στο μπροστινό μου· τη γλύτωσα ~!* || *~ σώθηκε, τραυματίστηκε σοβαρά και γλύτωσε τον θάνατο* (β) ***παρά λίγο / παρ' ολίγον*** για λίγο, λίγο έλειψε να...: *~ να προκαλέσει σοβαρό ατύχημα* || *έπαιξαν καλά και ~ να μας κερδίσουν* || *σε μια στροφή σταμάτησε απότομα και ~ να τρακάρει με τον από πίσω της* (γ) ***παρά μία τεσσαράκοντα*** (λόγ.) (φρ. από τον Απόστολο Παύλο, κυριολ. σημαίνει «τριανταεννέα χτυπήματα»)· (γενικότ.) πολύ ξύλο, πολλά χτυπήματα: *τσακώθηκε με έναν οδηγό στον δρόμο και, εκτός από το ότι βρίστηκαν άσχημα, έφαγε ~* (δ) ***στο παρά πέντε*** λίγο πριν να είναι πολύ αργά για κάτι: *έφτασε στο αεροδρόμιο ~, ενώ ήδη γινόταν η τελευταία αναγγελία τής πτήσης του* **3.** εξαίρεση ή περιορισμό (+αιτ.): *δε ζητώ τίποτε άλλο ~ τη φιλία σου* || *δε θα φάω ~ μόνο φρούτο* **4.** εναλλαγή (+αιτ.): *μέρα ~ μέρα* (κάθε δεύτερη μέρα), || *σκαλί ~ σκαλί* (κάθε δεύτερο σκαλί) **5.** (λόγ.) τόπος: θέση ή κίνηση κοντά / παράλληλα / δίπλα σε (+αιτ.): *έπλεαν ~ την ακτή*· ΦΡ. (α) ***παρα θίν' αλός*** (*παρὰ θῖν' ἁλός*, Ομήρ. Ιλ. Α 326) στην ακρογιαλιά (β) ΣΤΡΑΤ. ***παρά πόδα!*** ως παράγγελμα με το οποίο οι οπλίτες διατάζονται να σταθούν σε στάση προσοχής με το όπλο στηριγμένο στο έδαφος, δίπλα στο δεξί τους πόδι (γ) ***παρά το πλευρόν κάποιου*** δίπλα σε κάποιον ως συνεργάτης / σύμμαχος ή άμεσος βοηθός: *είμαστε όλοι ~ τού δοκιμαζόμενου γειτονικού λαού* **6.** (αρχαιοπρ.) προέλευση (+γεν.): *πληροφορήθηκαν ~ των αρμοδίων ότι επίκειται άφιξη πολλών ξένων επισήμων* **7.** σε αρχαιοπρ. παγιωμένες εκφράσεις (+δοτ.) που δηλώνουν εγγύτητα ή τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή κινείται κανείς: *είναι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω* || *υπουργός ~ τω πρωθυπουργώ* **8.** για αναφορά στο έργο κάποιου συγγραφέα αντί τής πρόθ. *σε*, π.χ. *η λέξη απαντά παρ' Ομήρω*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pa-ro, με κατάλ. -ο. πβ. *ἀπ-ό, πρ-ό*), αρχική σημ. «παραπλεύρως, δίπλα». < *pr̥-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως, πβ. χεττ. peran, λατ. peren-die «μεθαύριο», per «διά» (> ισπ. por), prae «προ», γοτθ. fra-, αγγλ. for- (λ.χ. for-give «συγχωρώ»), γερμ. ver- (λ.χ. ver-lieren «χάνω») κ.ά. Ομόρρ. *περ-ί, πέρα, πρ-ό, πρό-ς, πρ-ίν* κ.ά.].

παρά σύνδ. **1.** δηλώνει παραβολή ή σύγκριση· εισάγει τον β' όρο συγκρίσεως: *με αυτό που έκανες περισσότερο έβλαψες παρά ωφέλησες την υπόθεσή μας* || (παροιμ.) *«κάλλιο αργά ~ ποτέ»* **2.** εκφράζει αντίθεση (αντί τού *αλλά*): *δεν φτάνει που έχει άδικο, ~ επιμένει κιόλας* **3.** (ειδικότ.) δηλώνει εξαίρεση μετά από άρνηση: *στον έρημο δρόμο δεν ακουγόταν τίποτε άλλο ~ ο θόρυβος των βημάτων του* ΣΥΝ. μόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. *παρά* (πρόθ.)].

πάρα επιρρηματικός τ., μόνο στη ΦΡ. ***πάρα πολύς / πολύ*** (για τη δήλωση ακόμη μεγαλύτερης ποσότητας από αυτήν που εκφράζει το *πολύς / πολύ*): *έχω πάρα πολλή δουλειά· δεν μπορώ να την κάνω όλη μόνος μου* || *περάσαμε πάρα πολύ ωραία*.
[ΕΤΥΜ. Επιτατ. τ. (με αναβιβασμό τόνου, ήδη μεσν.) τής πρόθ. *παρά* (βλ.λ.)].

παρα- κ. **παρά-** κ. **παρ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** κοντά, δίπλα, πλησίον: *παρα-θαλάσσιος, παρα-κάθημαι, παρα-φυάδα, παρα-πλέω* **2.** παράλληλα **3.** δραστηριότητα που αναπτύσσεται εκτός των νομίμων ορίων: *παρα-παιδεία, παρα-οικονομία, παρα-κράτος, παρ-εκκλησιαστικός* **4.** την απόκλιση από το κανονικό, το συνηθισμένο: *παρα-τυπία, παρά-νομος* **5.** σφάλμα, απόκλιση από το ορθό: *παρ-ακούω, παρά-νοια, παρ-αίσθηση* **6.** παραβολή, σύγκριση τής σχετικής ομοιότητας ή συναγωνισμό: *παρα-βάλλω, παρα-θέτω, παρα-βγαίνω, παρ-όμοιος, παρα-πλήσιος* **7.** αντικατάσταση ή υποκατάσταση: *παρα-μάννα, παρα-κόρη, παρα-πόρτι, παρα-νόμι* **8.** μεταβολή ή αλλοίωση σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό: *παρ-αλλάσσω, παρ-οδηγώ, παρα-πείθω* **9.** αφαίρεση, στέρηση, απομάκρυνση ή αποφυγή: *παρ-αιτούμαι, παρα-κάμπτω* **10.** υπερβολή: *παρα-λέω, παρα-κάνω, παρα-τρώω, παρα-γίνομαι, παρα-δουλεύω, παρα-φορτώνω, παρα-είμαι* **11.** (συχνά εμφατ.) σε φρ. τού τύπου ***έχει και παραέχει σημασία, με νοιάζει και με παρανοιάζει,*** προκειμένου να δηλωθεί ότι κάτι ισχύει / συμβαίνει και με το παραπάνω (οι τ. με το *παρα-* που δηλώνουν υπερβολή διατηρούν το τελικό *-α* τού *παρα-* και συχνά την εσωτερική αύξηση, όταν υπάρχει ο ίδιος ρηματικός τ. με άλλη σημ., π.χ. *παραέδωσα* (ενώ *παρέδωσα* < *παραδίδω*), *παραέμεινα* (ενώ *παρέμεινα* < *παραμένω*) αλλά *παραέφαγα* κ. *παράφαγα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

παρα- *α' συνθετικό (δηλώνει υπερβολή)*

παρα-ακριβαίνω (ρ.)
παρα-αλευρώνω (ρ.)
παρα-αντιπαθώ (ρ.)
παρα-αργώ (ρ.)
παρα-αρκώ (ρ.)
παρα-ασχημαίνω (ρ.)
παρα-βάζω (ρ.)
παρα-βαραίνω (ρ.)
παρα-βαρώ (ρ.)
παρα-βγάζω (ρ.)
παρα-βοηθώ (ρ.)
παρα-βράζω (ρ.)
παρα-βρέχει (ρ.)
παρα-βρομίζω (ρ.)
παρα-βρομώ (ρ.)
παρα-γελώ (ρ.)
παρα-γεμίζω (ρ.)
παρα-γεράζω (ρ.)
παρα-γερνώ (ρ.)
παρα-γκρινιάζω (ρ.)
παρα-γλεντώ (ρ.)
παρα-γλιστρώ (ρ.)
παρα-γλυκαίνω (ρ.)
παρα-διαβάζω (ρ.)
παρα-διασκεδάζω (ρ.)
παρα-διψώ (ρ.)
παρα-δουλεύω (ρ.)
παρα-δυσκολεύω (ρ.)
παρα-έρχομαι (ρ.)
παρα-ζαρώνω (ρ.)
παρα-ζεσταίνω (ρ.)
παρα-ηρεμώ (ρ.)
παρα-ησυχάζω (ρ.)
παρα-θαυμάζω (ρ.)
παρα-θέλω (ρ.)
παρα-θρασύνομαι (ρ.)
παρα-θρηνώ (ρ.)
παρα-ικανοποιώ (ρ.)
παρα-ισιώνω (ρ.)
παρα-κάθομαι (ρ.)
παρα-καίω (ρ.)
παρα-καπνίζω (ρ.)
παρα-κλαδεύω (ρ.)
παρα-κλαίω (ρ.)
παρα-κοιτάζω (ρ.)
παρα-κοκκινίζω (ρ.)
παρα-κολλώ (ρ.)
παρα-κονταίνω (ρ.)
παρα-κουβαλώ (ρ.)
παρα-κουβεντιάζω (ρ.)
παρα-κουνώ (ρ.)
παρα-κουράζομαι (ρ.)
παρα-κουράζω (ρ.)
παρα-κουρεύω (ρ.)
παρα-κρυώνω (ρ.)
παρα-κυκλοφορώ (ρ.)
παρα-λειτουργώ (ρ.)
παρα-μαδώ (ρ.)
παρα-μαζεύω (ρ.)
παρα-μακραίνω (ρ.)
παρα-μαλώνω (ρ.)
παρα-μασώ (ρ.)
παρα-μεθώ (ρ.)
παρα-μοιάζω (ρ.)
παρα-μοχθώ (ρ.)
παρα-μπαίνω (ρ.)
παρα-μπορώ (ρ.)
παρα-μυρίζω (ρ.)
παρα-νευριάζω (ρ.)
παρα-νυστάζω (ρ.)
παρα-ξαπλώνω (ρ.)
παρα-ξενυχτώ (ρ.)
παρα-ξοδεύω (ρ.)
παρα-ομορφαίνω (ρ.)
παρα-παίζω (ρ.)
παρα-παινεύω (ρ.)
παρα-παίρνω (ρ.)
παρα-παχαίνω (ρ.)
παρα-πεινάω (ρ.)
παρα-περνάω (ρ.)
παρα-περπατώ (ρ.)
παρα-πηδώ (ρ.)
παρα-πιέζω (ρ.)
παρα-πικραίνω (ρ.)
παρα-πίνω (ρ.)
παρα-πιστεύω (ρ.)
παρα-πληθαίνω (ρ.)
παρα-πονάω (ρ.)
παρα-πονηρεύω (ρ.)
παρα-πρασινίζω (ρ.)
παρα-προσέχω (ρ.)
παρα-προχωρώ (ρ.)
παρα-ράβω (ρ.)
παρα-σαλεύω (ρ.)
παρα-σκεπάζω (ρ.)
παρα-σκοτεινιάζω (ρ.)
παρα-σπαταλώ (ρ.)
παρα-στολίζω (ρ.)
παρα-συμπαθώ (ρ.)
παρα-συννεφιάζω (ρ.)
παρα-σφίγγω (ρ.)
παρα-ταιριάζω (ρ.)
παρα-τεντώνω (ρ.)
παρα-τηγανίζω (ρ.)
παρα-τιμώ (ρ.)
παρα-τραβώ (ρ.)
παρα-τραγουδώ (ρ.)
παρα-τρίβω (ρ.)
παρα-τρίζω (ρ.)
παρα-τρομάζω (ρ.)
παρα-τσαλακώνω (ρ.)
παρα-ϋπάρχω (ρ.)
παρα-υποφέρω (ρ.)
παρα-υφαίνω (ρ.)
παρα-φλυαρώ (ρ.)
παρα-φορτώνω (ρ.)
παρα-φορώ (ρ.)
παρα-φουσκώνω (ρ.)
παρα-φτάνω (ρ.)
παρα-φυσώ (ρ.)
παρα-φωνάζω (ρ.)
παρα-χαζεύω (ρ.)
παρα-χορεύω (ρ.)
παρα-χοροπηδώ (ρ.)
παρα-χορταίνω (ρ.)
παρα-χρησιμοποιώ (ρ.)
παρα-χτυπάω (ρ.)
παρα-ψήνω (ρ.)

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ. *παρά* (βλ.λ.)].

παρααкούω ρ. μετβ. {παραάκουσα} **1.** ακούω πολύ καλά: *–Άκουσες τι σου είπα; –Άκουσα και παραάκουσα* **2.** ακούω συχνά, πολλές φορές: *παρα(α)κούγεται τώρα τελευταία το θέμα τής εμπλοκής τής χώρας μας στην κρίση των Βαλκανίων* (πβ. κ. λ. *παρακούω*).

παραβαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβην, -ης, -η... (κ. πληθ. παραβήκαμε, παραβήκατε), να/θα παραβώ} ενεργώ αντίθετα προς (περιορισμό, κανόνα), δεν τηρώ: *ο δικαστής παρέβη τον όρκο του* || ~ *νόμο / καθήκον / υπόσχεση / εντολή / κανονισμό / υποχρέωση / όρια / συμφωνία* ΣΥΝ. παραβιάζω, καταπατώ, αθετώ, αναιρώ.

παραβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβαλα | παρα-βλήθηκα, -βεβλημένος} παραθέτω (δύο ή περισσότερα πράγματα, δεδομένα, καταστάσεις), για να επισημάνω τα κοινά σημεία και τις διαφορές τους: *καλείσθε να παραβάλετε τα δύο κείμενα, για να διαπιστώσετε αν είναι τού ιδίου συγγραφέα ή όχι* || *τα πρόσωπα τού Σαίξπηρ μπορούν να παραβληθούν προς αυτά τού Ευριπίδη* ΣΥΝ. συγκρίνω, παραλληλίζω, αντιπαραβάλλω.

παραβάν (το) {άκλ.} κατασκευή από ξύλο, μέταλλο ή και ύφασμα που τοποθετείται έτσι, ώστε να απομονώνεται χώρος, αντικείμενο κ.λπ. και να μην εκτίθεται σε κοινή θέα: *πήγε πίσω από το ~, για να αλλάξει / για να βάλει το ψηφοδέλτιο στον φάκελο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paravent < para- (< ρ. parer «προφυλάσσομαι» < λατ. paro) + vent «άνεμος» (< λατ. ventus)].

παράβαση (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) η μη τήρηση (των ισχυόντων ή συμφωνηθέντων): *η παραμικρή ~ τού νόμου θα επισύρει άμεσες κυρώσεις* || *τροχαία ~* || *~ τού καταστατικού* ΣΥΝ. αθέτηση, καταπάτηση ΑΝΤ. τήρηση (β) ***παράβαση καθήκοντος*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί υπάλληλος ο οποίος με πρόθεση παραβαίνει τα καθήκοντα τής υπηρεσίας του με σκοπό είτε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος είτε να βλάψει το κράτος ή κάποιον άλλον (γ) ***παράβαση στρατιωτικής εντολής*** στρατιωτικό αδίκημα που συνίσταται σε συνειδητή ενέργεια στρατιωτικού αντίθετη με τις εντολές που του είχαν δοθεί (δ) ***κατά παράβαση*** (+γεν.) παραβαίνοντας, μη τηρώντας: *ενήργησαν ~ διεθνών και εθνικών κανόνων* || *«η επιλεκτική χρηματοδότηση τής εκλογικής πελατείας ~ τής συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής τής ισότητας των πολιτών»* (εφημ.) • **2.** ΦΙΛΟΛ. το κύριο χορικό μέρος τής παλαιάς αττικής κωμωδίας, στο οποίο ο χορός αλλάζει θέση, στρέφεται προς τους θεατές και, εκπροσωπώντας τον ποιητή, δίνει συμβουλές, εκθέτει τη γνώμη τού ποιητή σχετικά με τα δρώμενα στη σκηνή, σχολιάζει την πολιτική επικαιρότητα, λέγει σκώμματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράβασις* < *παραβαίνω*].

παραβάτης (ο) {παραβατών}, **παραβάτιδα** (η) [μτγν.] {παραβατίδων} το πρόσωπο που παραβαίνει (νόμο, κανόνα, όρκο): *οι ~ οδηγοί* || *οι ~ τιμωρούνται* || (με κεφ.) *Ιουλιανός ο ~* (ο Βυζαντινός αυτοκράτορας που προσπάθησε να αναβιώσει την αρχαία ελληνική θρησκεία). Επίσης **παραβάτισσα** (η) [μεσν.]. — **παραβατικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβαίνω*].

παραβατικότητα (η) {χωρ. πληθ.} (στην εγκληματολογία) η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων: *εφηβική ~.*

παραβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παραβγήκα} **1.** αγωνίζομαι (παράλληλα με άλλον), για να συγκριθούν οι επιδόσεις μας: *παραβγαίνουμε στο κολύμπι;* || *με προκάλεσε να παραβγούμε στη σκοποβολή* ΣΥΝ. αναμετρούμαι, συναγωνίζομαι **2.** (συνεκδ. με άρνηση *δεν*) νικώ: *κανένας δεν του παραβγαίνει στο τρέξιμο* • **3.** βγαίνω έξω από το σπίτι (για διασκέδαση) περισσότερο από όσο πρέπει.

παραβιάζω ρ. μετβ. {παραβίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** παραβαίνω, δεν τηρώ: *και οι δύο πλευρές των αντιμαχομένων παραβίασαν τη συμφωνία εκεχειρίας* || *η απόφαση αυτή παραβιάζει το Σύνταγμα* || *~ κρατικό / υπηρεσιακό απόρρητο* || *~ συνθήκη / διάταξη / πρωτόκολλο / τα ανθρώπινα δικαιώματα* ΣΥΝ. αναιρώ ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ, σέβομαι **2.** ανοίγω (συνήθ. πόρτα, χρηματοκιβώτιο κ.λπ.) χρησιμοποιώντας βίαια μέσα: *ο κακοποιός παραβίασε την εξωτερική πόρτα / την κλειδαριά ασφαλείας τού σπιτιού* ΦΡ. ***παραβιάζω ανοικτές θύρες / πόρτες / πύλες*** επιτυγχάνω κάτι χωρίς την αναμενόμενη δυσκολία ή ανακαλύπτω κάτι χωρίς σημασία ή προφανές, που το βλέπουν ή το γνωρίζουν όλοι **3.** εισέρχομαι παράνομα, εισέρχομαι σε (χώρο όπου απαγορεύεται η είσοδός μου): *τουρκικά αεροσκάφη παραβίασαν τον εθνικό εναέριο χώρο* || *~ άσυλο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. (συνήθ. τ. *παραβιάζομαι*) < *παρα-* + *βιάζω / -ομαι*. Η φρ. *παραβιάζω ανοικτές θύρες* αποτελεί απόδ. τής αγγλ. force an open door].

παραβίαση (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ενέργεια που γίνεται αντίθετα προς ό,τι έχει θεσπιστεί ή συμφωνηθεί επίσημα: *~ κανόνων Διεθνούς Δικαίου / συμφωνίας / νόμου / συνθήκης / ανθρωπίνων δικαιωμάτων / τής ισχύουσας νομοθεσίας / τού απορρήτου των συνδιαλέξεων / τής οικογενειακής γαλήνης / εθνικού εναερίου χώρου* **2.** η απασφάλιση με παράνομο τρόπο: *~ τής κλειδαριάς τού σπιτιού / τής πόρτας τού χρηματοκιβωτίου από διαρρήκτες* **3.** η παράνομη είσοδος από κάποιον σε χώρο όπου απαγορεύεται να εισέλθει: *~ των συνόρων / τού εναέριου χώρου / τού πανεπιστημιακού ασύλου.*

παραβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η ανατομική ένωση δύο οργανισμών (όπως συμβαίνει στα σιαμαία αδέλφια) κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να έχουν από κοινού όργανα τού σώματος, σωματικές λειτουργίες κ.λπ. **2.** ΖΩΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο διαφορετικά είδη κοινωνικών εντόμων, κυρ. μυρμηγκιών, χρησιμοποιούν την ίδια φωλιά, αλλά διατηρούν προνύμφες τους σε ιδιαίτερους χώρους. — **παραβιωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parabiosis].

παραβλάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβλαψα, παραβλάφθηκα} (λόγ.) προκαλώ ζημιά σε (κάτι): *η συμφωνία αυτή παραβλάπτει τα συμφέροντα τού λαού* ΣΥΝ. βλάπτω, ζημιώνω ΑΝΤ. ωφελώ.

παραβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παραβλάστησα} (λόγ.) **1.** βλαστάνω δίπλα σε κάτι άλλο **2.** βγάζω παρακλάδια, παραφυάδες **3.** (μτφ.) εμφανίζομαι κοντά ή μαζί με κάτι άλλο.

παραβλάσταρο (το) η παραφυάδα (βλ.λ.).

παραβλάστη (η) [μτγν.] {παραβλαστών} **1.** ΒΟΤ. βλαστός που φυτρώνει κοντά στο μητρικό φυτό, κυρ. από τις ρίζες ή τον υπόγειο κορμό του, και μπορεί να μεταφυτευθεί ως ανεξάρτητο φυτό (βλ. κ. λ. *παραφυάδα*) ΣΥΝ. παραβλάσταρο **2.** ΑΝΑΤ. ο εμβρυϊκός ιστός αμέσως μετά τον πρώτο σχηματισμό τού εμβρύου. Επίσης **παραβλάστημα** (το) [μτγν.].

παραβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβλεψα (παραείδα στις σημ. 3, 4)} **1.** αφήνω απαρατήρητο: *μην παραβλέπετε τους κινδύνους και τις δυσχέρειες τού ταξιδιού* ΣΥΝ. αγνοώ ΑΝΤ. παρατηρώ, προσέχω **2.** αφήνω συνειδητά απαρατήρητο: *οι αστυνομικοί συχνά παραβλέπουν κάποιες μικροπαραβάσεις* || *θα το παραβλέψω αυτή τη φορά, την επόμενη όμως θα είμαι αυστηρός* • **3.** βλέπω (κάποιον/κάτι) πολύ συχνά **4.** βλέπω πολύ καλά, συνήθ. στη ΦΡ. ***βλέπω και παραβλέπω.*** — **παράβλεψη** (η) [μτγν.].

παραβλήθηκα ρ. → παραβάλλω

παράβλημα (το) {παραβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. στρογγυλό κατασκεύασμα από πλέγμα σχοινιών, δέρμα, πλαστικό κ.ά., που κρέμεται στα πλευρά σκάφους και το προστατεύει από σύγκρουση ή τριβή με την προβλήτα ή με άλλο σκάφος, όταν προσπαθεί να αγκυροβοληθεί ΣΥΝ. στρωμάτσο, μπαλόνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλῆμα*)].

παραβλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να παραβληθεί, να συγκριθεί με κάποιον άλλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλῆ-μα*)].

παραβολή (η) **1.** (κυριολ.) η παράθεση (δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων), με σκοπό να ανευρεθούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους: *~ χειρογράφων* ΣΥΝ. σύγκριση, αντιπαραβολή, παραλληλισμός • **2.** αλληγορική αφήγηση που περιέχει κάποιο δίδαγμα· κυρ. προκειμένου για τις διδακτικές αφηγήσεις τού Ιησού: *η ~ τού Ασώτου* • **3.** ΓΕΩΜ. είδος ανοιχτής επίπεδης καμπύλης γραμμής **4.** το ακραίο τμήμα αγρού που δεν μπορεί να οργωθεί ή και ολόκληρος αγρός, που αποτελείται από μικρή και στενή λωρίδα γης και, ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να οργωθεί • **5.** ΝΑΥΤ. το σύνολο των χειρισμών προσπέλασης και πρόσδεσης πλοίου κατά μήκος τής προκυμαίας ή άλλου πλοίου ΣΥΝ. πλεύρισμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβάλλω*].

παραβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραβολή (βλ.λ.), αυτός που έχει χαρακτήρα αλληγορίας: *~ λόγος / διήγηση* **2.** αυτός που έχει τη μορφή παραβολής, είδους καμπύλης γραμμής: *~ κάτοπτρο / σπείρωμα.*

παράβολο (το) {παραβόλ-ου | -ων} **1.** η προκαταβολή χρηματικού ποσού ως παρακαταθήκης σε δικαστικές υποθέσεις -κυρ. σε περιπτώσεις εφέσεων-, ώστε να χρησιμεύει ως ενέχυρο ή εγγύηση για την πληρωμή προστίμου **2.** παραστατικό έγγραφο τής καταβολής σε δημόσια αρχή ορισμένου χρηματικού ποσού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράβολον*, ουδ. τού επιθ. *παράβολος* < *παραβάλλω*].

παραβρίσκομαι ρ. → παρευρίσκομαι

παράβυστος, -η, -ο στη ΦΡ. ***εν κρυπτώ (και παραβύστω)*** *(ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ)* κρυφά και μυστικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβύω* «φράζω, μπήγω, αποκλείω» < *παρα-* + *βύω* (βλ. λ. *βύσμα*). Η φρ. *ἐν παραβύστῳ* απαντά στον Δημοσθένη και στον Αριστοτέλη].

παραβώ (να/θα) ρ. → παραβαίνω

παραγάγγλιο (το) {παραγαγγλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** άθροισμα κυττάρων που αποτελούν τμήμα τού επινεφριδιακού συστήματος **2.** ***παραγάγγλια*** (τα) μεμονωμένες καστανοκίτρινες σφαιρικές μάζες ιστού, που συνδέονται με διάφορα όργανα, λ.χ. την καρδιά, την κοιλιακή αορτή κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paraganglion].

παραγάγω (να/θα) ρ. → παράγω

παραγάδι (το) {παραγαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αλιευτικό όργανο σε σχήμα μακρού νήματος (μέχρι 200 μέτρα), από το οποίο κρέμονται σε σταθερές αποστάσεις άλλα μικρότερα νήματα με δολωμένα αγκίστρια στο άκρο τους, ενώ το όλο σύστημα βυθίζεται στο νερό και συγκρατείται στον βυθό με βαρίδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραγαύδιον*, υποκ. τού *παραγαύδης* «είδος φορέματος με κρόσσια» < λατ. paragauda, πιθ. περσ. δάνειο].

παραγγελέας (ο) {παραγγελεί́ς} ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παραγγελίας για λογαριασμό τού οποίου συμβάλλεται ο παραγγελιοδόχος ενεργώντας στο όνομά του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραγγελεύς* «κατήγορος» < αρχ. *παραγγέλλω*].

παραγγελία (η) [αρχ.] {παραγγελιών} **1.** (α) μήνυμα διά μέσου τού οποίου ζητεί κανείς να πραγματοποιηθεί επιθυμία ή εντολή του: *φέρνω / πηγαίνω ~* (σε κάποιον) || *μου έδωσε ~ η μάννα μου, όταν πάω στη Λαμία, να περάσω από τη θεία μου* || *εκτελώ ~* (β) (συνεκδ.) αυτό που έχει ζητηθεί: *–Μου έφερες την ~ μου; –Όχι, δεν μπόρεσα να βρω πουθενά αυτά που μου ζήτησες·* ΦΡ. ***κατά παραγγελία*** σύμφωνα με ό,τι έχει παραγγείλει, έχει ζητήσει από κάποιον κάποιος: *πολλοί ζωγράφοι δημιουργούσαν αριστουργήματα ~ πλούσιων πελατών τους·* (ειδικότ.) **2.** η εντολή σε δημιουργό (καλλιτέχνη ή τεχνίτη) για συγκεκριμένη εργασία: *δέχτηκε πολλές ~ από πλούσιους Αθηναίους να ζωγραφίσει το πορτρέτο τους* || *είναι πνιγμένος στις ~* **3.** (στο εμπόριο)

(α) εντολή για την προμήθεια ή την κατασκευή ορισμένου εμπορικού ή βιομηχανικού είδους: *η χώρα μας προέβη σε ~ νέων λεωφορείων από γερμανική εταιρεία·* ΦΡ. **επί παραγγελία / κατόπιν παραγγελίας** με παραγγελία (σημ. 3): *κατασκευάζουμε κοστούμια ~* (β) (συνεκδ.) το εμπόρευμα ή το προϊόν. για την προμήθεια ή την κατασκευή τού οποίου δίνεται εντολή: *οι ~ στρατιωτικού υλικού δεν παραδόθηκαν ακόμη || τα παπούτσια νούμερο 47 είναι ειδική ~* **4.** (σε εστιατόριο, ζαχαροπλαστείο, καφενείο κ.λπ.) (α) το να πει ο πελάτης στον σερβιτόρο τι θέλει να φάει ή να πιει: *ο σερβιτόρος παίρνει (τις) ~* (β) (συνεκδ.) ό,τι ζητεί ο πελάτης να φάει ή να πιει ● **5.** (ο τ. ***παραγγελιά***) το να ζητήσει πελάτης νυχτερινού κέντρου από την ορχήστρα να του παίξει συγκεκριμένο τραγούδι· (συνεκδ.) το τραγούδι που έχει ζητήσει ● **6.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (ο παραγγελιοδόχος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομά του αλλά για λογαριασμό τού άλλου συμβαλλομένου (τού παραγγελέα). Επίσης (λαϊκ.-οικ.) **παραγγελιά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω*.

παραγγελιοδότης (ο) [1871] {παραγγελιοδοτών} ο παραγγελέας (βλ.λ.).

παραγγελιοδοχικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραγγελιοδόχο (βλ.λ.): *~ γραφείο* **2.** ΟΙΚΟΝ. (ειδικότ.) ***παραγγελιοδοχική λογιστική*** κλάδος τής λογιστικής που ασχολείται με τις εγγραφές. οι οποίες απεικονίζουν τις συναλλαγές τού παραγγελιοδόχου.

παραγγελιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παραγγελίας ο οποίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομά του αλλά για λογαριασμό τού αντισυμβαλλομένου του (ο οποίος ονομάζεται *παραγγελέας*) (βλ. λ. *παραγγελιοδότης*).
[ΕΤΥΜ. < *παραγγελία* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

παραγγέλλω [αρχ.] κ. **παραγγέλνω** [μεσν.] ρ. μετβ. {παράγγειλα (λόγ. παρήγγειλα). παραγγέλθηκα. παραγγελμένος (λόγ. παρηγγελμένος)} **1.** στέλνω μήνυμα (σε κάποιον) μέσω τρίτου προσώπου: *του παράγγειλε με κάποιον φίλο του να μη μπλεχτεί στην ιστορία / να έρθει αμέσως* ΣΥΝ. διαμηνύω. μηνώ. διαβιβάζω **2.** (ειδικότ. για αρχές, αξιωματούχους κ.λπ.) ζητώ με διαταγή: *ο υπουργός Εθνικής Άμυνας παρήγγειλε ετοιμότητα των Ενόπλων Δυνάμεων τής χώρας* ΣΥΝ. προστάζω, διατάζω **3.** (στο εμπόριο) δίνω εντολή απευθείας ή μέσω παραγγελιοδόχου για προμήθεια ή κατασκευή προϊόντος, βιομηχανικού είδους κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει το βιβλίο στην Ελλάδα και το παρήγγειλε από το εξωτερικό || ~ δύο καινούργια κοστούμια στον ράφτη μου || «κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου...»* (νανούρισμα) **4.** (σε εστιατόριο, καφενείο, ζαχαροπλαστείο κ.λπ.) λέω στον σερβιτόρο τι θέλω να φάω ή να πιω: *~ μία σαλάτα / έναν καφέ || έχετε παραγγείλει;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω*, *-γκ-*.

παράγγελμα (το) [αρχ.] {παραγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης κίνησης. αυτό που παραγγέλλεται ή διατάσσεται: *ο γυμναστής έδινε τα ~ και τα παιδιά εκτελούσαν* ΣΥΝ. εντολή **2.** (εκφραστ.) αυτό που υπαγορεύεται (από την ηθική, τη συνείδηση, το δίκαιο κ.λπ.): *να ακολουθείς πάντα τα ~ τής συνειδήσεώς σου* ΣΥΝ. επιταγή.

παραγγελματικός, -ή, -ό → παραγγελτικός

παραγγέλνω ρ. → παραγγέλλω

παραγγελτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα παραγγελίας ή παραγγέλματος: *~ σήμα / γράμμα / σημείωμα*. Επίσης **παραγγελματικός**.

παραγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παράγιν-α (κ. παραέγινα). -ωμένος} **1.** ξεπερνώ τα όρια, φθάνω στην υπερβολή, στα άκρα: *παράγινε το κακό!* (η κατάσταση έγινε ανυπόφορη) ΣΥΝ. απογίνομαι **2.** (+κατηγορούμενο) αποκτώ ιδιότητα πέρα από το κανονικό ή το ανεκτό όριο: *παράγινες γκρινιάρης τον τελευταίο καιρό!* **3.** (ειδικότ. για καρπούς) γίνομαι πολύ ώριμος. αρχίζω να χαλάω: *τα σύκα παράγιναν και πέφτουν || παραγινωμένες ντομάτες* ΣΥΝ. υπερωριμάζω. παραωριμάζω. — **παραγίνωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *γίνομαι*, άσχετο από το αρχ. *παραγίγνομαι* «βρίσκομαι παραπλεύρως, έρχομαι ως βοηθός»].

παραγιός (ο) → παραγυιός

παράγκα (η) {παραγκών} μικρό πρόχειρο οίκημα. κατασκευασμένο από κάθε διαθέσιμο υλικό (σανίδες. λαμαρίνες κ.λπ.): *δίπλα στα λατομεία ήταν οι ~, όπου ζούσαν οι εργάτες || στήνω μία ~ προσφύγων / Τσιγγάνων / αστέγων* ΣΥΝ. παράπηγμα. — (υποκ.) **παραγκούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαράκα* (με μετάθεση τής ηχηρότητας ή μέσω τού τουρκ. paranga) < ιταλ. baracca < ισπ. barraca «καλύβα από λάσπη» < ιβηρ. *barro- «λάσπη»].

παραγκούπολη (η) {παραγκουπόλ-εις, -εων} πόλη ή οικισμός που αποτελείται από παράγκες.

παραγκωνίζω ρ. μετβ. {παραγκώνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** θέτω στο περιθώριο (κάποιον που αποτελεί εμπόδιο): *το κλίμα στην εταιρεία είναι πολύ ανταγωνιστικό· ο ένας προσπαθεί να παραγκωνίσει τον άλλον, για να φθάσει στην κορυφή* ΣΥΝ. υποσκελίζω. παραμερίζω ΑΝΤ. προωθώ. ενισχύω **2.** (σπάν.) απωθώ με τον αγκώνα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-αγκωνίζω* < *ἀγκών*].

παραγκωνισμός (ο) [1897] (μτφ.) ο εκτοπισμός (κάποιου) στο περιθώριο. ο παραμερισμός του, ώστε να έχει μειωμένη αξία. δυνατότητα παρέμβασης, προβολής κ.λπ.: *ο ~ του ήταν σκόπιμος, ώστε να μη διεκδικήσει μετέπειτα την προεδρία* ΣΥΝ. υποσκελισμός. Επίσης **παραγκώνιση** (η) [1889].

παραγλώσσα (η) {παραγλωσσών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των επικοινωνιακών στοιχείων που. χωρίς να ανήκουν στη γλώσσα. υποβοηθούν τη γλωσσική επικοινωνία με το να διευκρινίζουν και να συμπληρώνουν τα γλωσσικά μηνύματα (π.χ. εκφράσεις τού προσώπου, χειρονομίες κ.τ.ό.) ΣΥΝ. μιμόγλωσσα. — **παραγλωσσικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paralanguage (νόθο σύνθ.)].

παραγλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την παραγλώσσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paralinguistics (νόθο σύνθ.)].

παραγναθίδα (η) (λόγ.) η φαβορίτα. — **παραγναθίδιος**, -α, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραγναθίς, -ίδος* «το τμήμα τής περικεφαλαίας που προστάτευε τα μάγουλα» < *παρα-* + *-γναθίς* < *γνάθος*. Η λ. με τη σημ. «φαβορίτα» μαρτυρείται από το 1896].

παραγνωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παραγνώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποτιμώ τη σημασία (στοιχείου, γεγονότος κ.λπ.): *παραγνωρίζεις τη σπουδαιότητα αυτής τής εφεύρεσης* **2.** δεν αξιολογώ (κάτι/κάποιον) τόσο όσο πραγματικά αξίζει: *στην πατρίδα του παραγνώρισαν την αξία του και πήγε στο εξωτερικό, όπου θριάμβευσε* (συχνά στη μεσοπαθ. μτχ. ***παραγνωρισμένος***, *-η, -ο*): *πέθανε παραγνωρισμένος· πέρασαν πολλά χρόνια, μέχρι να δικαιωθεί το έργο του* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. αναγνωρίζω, εκτιμώ ● **3.** αναγνωρίζω λανθασμένα, δεν αντιλαμβάνομαι ορθά την ταυτότητα κάποιου προσώπου: *παραγνώρισα τον γιο σου και τον πέρασα για υπάλληλο* ● **4.** γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά. σε ΦΡ. τού τύπου *τον γνωρίζω και τον παραγνωρίζω τον κύριο* **5.** (μεσοπαθ. ***παραγνωρίζομαι***) αποκτώ (με κάποιον) υπερβολική οικειότητα. που οδηγεί σε παρεξήγηση: *παραγνωριστήκαμε, μου φαίνεται. και δεν θα τα πάμε καλά.* — **παραγνώριση** (η) [1852] (σημ. *1*), **παραγνώρισμα** (το) (σημ. *2*).

παράγοντας (ο) {παραγόντων} **1.** οτιδήποτε προϋποτίθεται ως απαραίτητο στοιχείο ή συντελεί ώστε να γίνει ή να προκύψει κάτι, οτιδήποτε συμβάλλει στην παραγωγή αποτελέσματος: *η τόλμη υπήρξε καθοριστικός ~ τής επιτυχίας μας || η ανάπτυξη τής οικονομίας είναι βασικός / ουσιαστικός ~ για την ευημερία τής χώρας || η απόφαση ελήφθη υπό την επίδραση ποικίλων ~ || η ολοκλήρωση τού έργου αποτελεί συνάρτηση πολλών ~ || η χώρα μας αποτελεί σταθεροποιητικό ~ στην ευρύτερη περιοχή || οργανικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες συνέβαλαν στην ανάπτυξη τής ασθένειας* ΣΥΝ. συντελεστής· ΦΡ. ***ανθρώπινος παράγοντας*** βλ. λ. *ανθρώπινος* **2.** πρόσωπο που διαθέτει κύρος και επιρροή και, ως εκ τούτου, πρωτοστατεί σε συγκεκριμένο τομέα: *το έργο θα ολοκληρωθεί με τη συνδρομή των οικονομικών ~ τής περιοχής || πολιτικός / κομματικός ~ || σημαντικός ~ τής κοινωνικής ζωής τού τόπου* ΣΥΝ. προσωπικότητα ● **3.** ΜΑΘ. καθένας από τους αριθμούς (ή τις παραστάσεις) από τους οποίους παράγεται γινόμενο με πολλαπλασιασμό: *στον πολλαπλασιασμό 3 επί 5, παράγοντες είναι το 3 και το 5 || στο γινόμενο (x + 1) (3x + 2) παράγοντες είναι η x + 1 και η 3x + 2* ΣΥΝ. πολλαπλασιαστέος. πολλαπλασιαστής. Επίσης (λόγ.) **παράγων** {παράγοντος}. — **παραγοντικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράγων, -οντος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *παράγω*. Η λ. επαναφέρθηκε σε χρήση χάρις στις σημ. τού αρχ. *παράγω* «οδηγώ, κατευθύνω · τροποποιώ», με τις οποίες καλύπτεται το εύρος χρήσεων τής λ. σήμερα].

παραγοντίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (μειωτ.) συμπεριφέρομαι ως σημαντική προσωπικότητα σε έναν χώρο: *μόλις εκλέχθηκε στο δημοτικό συμβούλιο, άρχισε να παραγοντίζει και δημιούργησε αντιπάθειες.*

παραγοντίσκος (ο) (μειωτ. για πρόσ.) μικρός και ασήμαντος παράγοντας (βλ.λ., σημ. 2), που δεν διαθέτει αξιόλογη επιρροή.

παραγοντισμός (ο) (κακόσ.) η επικράτηση (συνήθ. με παράτυπες ή αντικανονικές παρεμβάσεις, λ.χ. στην πολιτική, αθλητική κ.λπ. ζωή) προσώπων που διαθέτουν επιρροή και που ελέγχουν τους μηχανισμούς (παράγοντες), εις βάρος των αρχών που διέπουν τη λειτουργία των μηχανισμών αυτών: *το συνδικαλιστικό κίνημα κινδυνεύει να διαβρωθεί από τον ~ και την παλαιοκομματική νοοτροπία.* — **παραγοντίστικος**, -η, -ο.

παραγοντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΜΑΘ. (για αλγεβρικές παραστάσεις) η μετατροπή σε γινόμενο απλούστερων παραγόντων: *~ αριθμού / πολυωνύμου.* — **παραγοντοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. factorisation].

Παραγουάη (η) (ισπ. República del Paraguay = Δημοκρατία τής Παραγουάης) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ασουνσιόν. επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το γκουαρανί. — **Παραγουανός** (ο). **Παραγουανή** (η). **παραγουανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Paraguay. από τον ομώνυμο ποταμό τής χώρας, τού οποίου το όνομα ανάγεται στις ινδιάν. λ. (τής γλώσσας Γκουαρανί) para «νερό, ποταμός» και guay «γεννημένος»].

παραγραμματισμός (ο) [μεσν.] η αλλοίωση λέξεως με αλλαγή ή εσφαλμένη τοποθέτηση γράμματος ΣΥΝ. αναγραμματισμός. — **παραγραμματίζω** ρ. [μτγν.].

παραγραφή (η) [αρχ.] ΝΟΜ. **1.** θεσμός τού ουσιαστικού δικαίου. σύμφωνα με τον οποίον μία αξίωση παύει να είναι δικαστικά επιδιώξιμη εάν ο δικαιούχος της παραλείψει να την ασκήσει μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα το οποίο ορίζεται στον νόμο (βλ. *αποσβεστική προθεσμία*) **2.** η κατάργηση των νόμιμων συνεπειών αδικήματος λόγω τής παρέλευσης ορισμένου χρόνου από την τέλεσή του: *~ τού αξιοποίνου* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει ποινή) *|| ~ ποινής* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει την έκτιση ποινής που έχει ήδη οριστεί).

παράγραφος (η) [μτγν.] {παραγράφ-ου | -ων, -ους} **1.** τμήμα γραπτού κειμένου. που αποτελείται συνήθ. από περισσότερες τής μιας περιόδους, διαθέτει νοηματική αυτοτέλεια και αλληλουχία σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο και έχει ως εξωτερικό γνώρισμα ότι ξεκινά από

νέα αράδα: *ο χωρισμός ενός κειμένου σε παραγράφους* || *αλλάζω* ~ **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) το σύμβολο (§), που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την αρχή τού παραπάνω τμήματος πεζού κειμένου (β) η προκαθορισμένου μεγέθους εσοχή στην αρχή τού πρώτου στίχου των κειμένων που στοιχειοθετούνται **3.** ΝΟΜ. η επιμέρους διάταξη νόμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.

παραγράφω ρ. μετβ. {παρ-έγραψα, -αγράφηκα κ. (καθημ.) -αγράφτηκα (λόγ. -εγράφην. -ης, -η.... μτχ. παραγραφείς. -είσα. -έν), -αγεγραμμένος} **1.** ΝΟΜ. ακυρώνω τη δυνατότητα δικαιώματος (αγωγής, μήνυσης) ή τις νομικές συνέπειες από τη διάπραξη αδικήματος λόγω παρελεύσεως τής καθορισμένης από τον νόμο προθεσμίας: *παραγεγραμμένο αδίκημα* • **2.** γράφω για πολλή ώρα, περισσότερη από όσο χρειάζεται.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γράφω παραπλεύρως, παρεμβάλλω στο κείμενο». < *παρα-* + *γράφω*. Η σημ. «ζητώ αναβολή τής δίκης» είναι μτγν.].

παραγυιός (ο) (σχολ. ορθ. *παραγιός*) (λαϊκ.) **1.** νεαρός μαθητευόμενος τεχνίτης, που βοηθεί τον μάστορα στη δουλειά ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσιράκι, κάλφας **2.** (σπανιότ.) ο θετός γυιος, το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ. ψυχοπαίδι **3.** (παλαιότ.) νεαρός στην ηλικία υπηρέτης: *δούλευε* ~ || *τον έχω* ~ *για τα θελήματα*.

παράγω ρ. μετβ. {παρατ. παρήγα, παρή-γαγα (να/θα παραγάγω), -χθην, -ης, -η... (μτχ. παραχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} **1.** δημιουργώ (προϊόν), κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *το εργοστάσιό μας παράγει υφάσματα* || ~ *ενέργεια / πρώτες ύλες* ΣΥΝ. φτειάχνω, βγάζω, κατασκευάζω **2.** (για τη γη) δίνω ως καρπό: *ο τόπος μας παράγει λάδι, βαμβάκι και λίγα κηπευτικά* **3.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να υπάρξει: *οι σιελόγονοι αδένες παράγουν σάλιο* || *οι παλμικές κινήσεις παράγουν ήχο* || *η ανεργία παράγει βία* **4.** δημιουργώ, αποδίδω· ΦΡ. **παράγω έργο** είμαι αποδοτικός στην εργασία μου, είμαι δημιουργικός: *πολλοί εργάζονται στο Δημόσιο, χωρίς να παράγουν καθόλου έργο* (μεσοπαθ. **παράγομαι**) **5.** δημιουργούμαι, προκύπτω: *λόγω βιασύνης παράγονται πρόχειρα κείμενα* || *αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα παράγονται από την πολιτική αστάθεια* **6.** ΓΛΩΣΣ. σχηματίζομαι (από άλλη λέξη): *η λέξη «λόγος» παράγεται από το ρήμα «λέγω»* **7.** ΦΙΛΟΣ. οδηγούμαι σε συμπέρασμα ακολουθώντας κατά τον συλλογισμό παραγωγική πορεία, δηλαδή από το γενικό προς το μερικό (παραγωγικός συλλογισμός). — **παραγωγιμότητα** (η), **παραγώγιμος,** -η, -ο [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παραπλεύρως, δίπλα ή κοντά σε τόπο», < *παρ(α)-* + *ἄγω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και οδήγησε στον σχηματισμό τού λατ. ρήματος pro-duco. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «προσπερνώ περπατώντας, παρέρχομαι» (πβ. Ματθ. Κ΄. 30: *δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν ἀκούσαντες, ὅτι Ἰησοῦς παράγει* · Α΄ Ιωάνν. 2, 17: *καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ*)].

παραγωγή (η) {αρχ.} **1.** (γενικά) η δημιουργία, ο σχηματισμός (πράγματος που πριν δεν υπήρχε): *η* ~ *χλωροφύλλης με τη φωτοσύνθεση* || *η* ~ *ηλεκτρικής ενέργειας* || (για προϊόντα τής διανοίας) *η* ~ *κειμένων / έργων τέχνης / λογοτεχνίας / επιστημονικών διατριβών* || *η* ~ *νομοθετικού έργου* **2.** το σύνολο των διαδικασιών που αποσκοπούν στη δημιουργία προϊόντος, κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *μαζική / εξατομικευμένη* ~ || *πρωτογενής* ~ (προκειμένου για πρώτες ύλες) || *δευτερογενής* ~ (η βιοτεχνία και η βιομηχανία, δηλ. η αξιοποίηση των πρώτων υλών για την τελική δημιουργία προϊόντος) || *τριτογενής* ~ (ο τομέας τής παροχής υπηρεσιών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η διοχέτευση προϊόντων στην αγορά και διευκολύνονται οι συναλλαγές) || *κόστος παραγωγής* || *γεωργική / βιομηχανική* ~ || ~ *χαρτιού / πετρελαίου / χάλυβα / αυτοκινήτων* || *από την* ~ *στην κατανάλωση* || *οι τιμές των προϊόντων μένουν σταθερές στους τόπους παραγωγής* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των προϊόντων σε συγκεκριμένο τομέα: *η φετινή* ~ *μαλλιού είναι η μεγαλύτερη των τελευταίων χρόνων* || *η εθνική* ~ (το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από την εθνική οικονομία στη διάρκεια ενός έτους) || (μτφ.) *πνευματική* ~ (όλα τα πνευματικά προϊόντα, π.χ. συγγράμματα, μελέτες, λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά έργα) || *η* ~ *δίσκων ποιοτικής μουσικής μειώνεται διαρκώς* **4.** (α) χρηματοδότηση καλλιτεχνικού έργου, κυρ. κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικής εκπομπής: *ταινία αμερικανικής* ~ (ταινία που χρηματοδοτήθηκε με αμερικανικά κεφάλαια) (β) η συντονισμένη ενεργοποίηση μέσων και παραγόντων (οικονομικών, καλλιτεχνικών, τεχνολογικών, διευθυντικών κ.λπ.) για την πραγματοποίηση τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, κινηματογραφικής ταινίας (γ) (συνεκδ.) η ίδια η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή, κινηματογραφική ταινία κ.λπ.: *ελληνική / ευρωπαϊκή / ανεξάρτητη* ~ **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η δημιουργία μιας νέας λέξης από ήδη υπάρχουσα: *η* ~ *ρηματικών επιθέτων με τη βοήθεια του επιθήματος -τος (π.χ. ζηλεύω > ζηλευ-τός, πλουμίζω > πλουμισ-τός κ.λπ.)* (β) η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής σύνταξης (προφορικής ή γραπτής) ενός κειμένου ΣΥΝ. δημιουργία, εκπόνηση ΑΝΤ. πρόσληψη **6.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) λογικός συλλογισμός, κατά τον οποίο από μια γενική πρόταση συνάγεται άλλη λιγότερο γενική ή μερική στο περιεχόμενό της (από το όλον το μέρος, βλ. κ. *παραγωγικός συλλογισμός*, λ. *παραγωγικός*) ΑΝΤ. επαγωγή • **7.** ΣΤΡΑΤ. σχηματισμός στρατιωτών, κατά τον οποίο τα διάφορα τμήματα στέκονται ή πορεύονται σε φάλαγγα με μικρό μέτωπο, δηλ. κατά δυάδες ή τριάδες, και με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. ουλαμός **8.** ΝΑΥΤ. **γραμμή παραγωγής** πλεύση πλοίων, συνήθ. πολεμικών, το ένα πίσω από το άλλο.

-παραγωγή β΄ συνθετικό που δηλώνει την καλλιέργεια ή εκτροφή και παραγωγή ενός πράγματος: *κρεατο-παραγωγή, οινο-παραγωγή, βιβλιο-παραγωγή*.

παραγωγικός, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή ή τον παραγωγό: ~ *διαδικασίες / τομέας / μέσα / δυνάμεις / δομές / μονάδα / σχέσεις* || *είναι από τους πιο* ~ *συγγραφείς· γράφει δύο μυθιστορήματα τον χρόνο* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) **παραγωγική δυναμικότητα** η μέγιστη ικανότητα κλάδου ή τομέα να παράγει σε ορισμένο χρονικό διάστημα ορισμένη ποσότητα προϊόντων (β) **παραγωγικοί συντελεστές** η γη, η εργασία και το κεφάλαιο είτε ως σύνολο είτε χωριστά, όπως υπολογίζονται στη διαδικασία τής παραγωγής (γ) **παραγωγική αξία** η αξία τού κόστους ενός προϊόντος, κατ' αντιδιαστολή προς την αξία τής κατανάλωσής του (δ) **παραγωγικός συνεταιρισμός** συνεταιρισμός παραγωγών προϊόντος **3.** αυτός που προάγει την παραγωγή: ~ *επένδυση / έξοδα* **4.** αυτός που αποδίδει παραγωγή, που αποδίδει έργο: ~ *εργασία / επιχείρηση* || (για πρόσ.) ~ *υπάλληλος* || (για χωράφια, ζώα κ.λπ.) ~ *αγρός / κατσίκα* ΣΥΝ. αποδοτικός **5.** ΦΙΛΟΣ. (α) **παραγωγικός συλλογισμός** συλλογισμός που προχωρεί από γενικές κρίσεις σε μερικές, π.χ. *«Οι Λάκωνες είναι ολιγόλογοι, άρα και ο Βρασίδας, που είναι Λάκων, είναι ολιγόλογος»* ΑΝΤ. επαγωγικός συλλογισμός (β) **παραγωγική μέθοδος** η αποδεικτική μέθοδος που βασίζεται σε συλλογισμούς τού παραπάνω τύπου ΑΝΤ. επαγωγική μέθοδος **6.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για την παραγωγή νέων λέξεων: ~ *κατάληξη / επίθημα / πρόθημα* || *το* ~ *επίθημα -άκι χρησιμοποιείται για την παραγωγή υποκοριστικών ουδετέρων*. — **παραγωγικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. productif. Στη γλωσσ. σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. derivational].

παραγωγικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση τής παραγωγής, η ικανότητα ή η δυνατότητα για παραγωγή: *υπάλληλος με μεγάλη* ~ **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η αποτελεσματική χρήση των πόρων και των μέσων παραγωγής, ώστε να λαμβάνεται η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα αγαθών και η ανώτερη δυνατή ποιότητα υπηρεσιών με το χαμηλότερο κόστος: *πρέπει να αυξηθεί η* ~ *των δημοσίων υπηρεσιών* ΣΥΝ. αποδοτικότητα, απόδοση (β) η σχέση ανάμεσα στον όγκο τής παραγωγής που πραγματοποιήθηκε και στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό αυτόν: ~ *εργασίας / κεφαλαίου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. productivité].

παραγωγός (ο/η) **1.** αυτός που παράγει (καλλιεργεί ή κατασκευάζει) προϊόν κατ' αντιδιαστολή προς τον έμπορο: *αγόρασε γάλα και τυρί κατευθείαν από τον* ~ **2.** αυτός που παράγει, που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντος, κυρ. γεωργικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον καταναλωτή: ~ *σιταριού / λαδιού / οπωροκηπευτικών* || *προτιμάτε να αγοράζετε προϊόντα απευθείας από τους* ~: (πβ. λ. *μεσάζων*) **3.** ο επιχειρηματίας ή φορέας που χρηματοδοτεί τη δημιουργία κινηματογραφικού (ή τηλεοπτικού, θεατρικού) έργου: *ο σκηνοθέτης έπεισε τον* ~ *τής ταινίας να αυξήσει το κεφάλαιο τής παραγωγής* **4.** το πρόσωπο ή ο φορέας που αναλαμβάνει την παραγωγή τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής: *στον ραδιοφωνικό ενημερωτικό μαραθώνιο κατά τού έιτζ μετέχουν όλοι οι γνωστοί* ~ *των μουσικών προγραμμάτων τού σταθμού* **5.** αυτός που δημιουργεί ή προξενεί κάτι: *οι υδρατμοί είναι* ~ *βροχής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απατηλός, παροδηγητικός», < αρχ. *παράγω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. producteur].

παραγωγός, -ός, -ό {μτγν.} αυτός που παράγει (κάτι): ~ *χώρα*.

παράγωγος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) **1.** (α) αυτός που παράγεται από άλλον: ~ *προϊόν* (β) ΓΛΩΣΣ. **παράγωγοι χρόνοι** βλ. *ιστορικοί / παράγωγοι χρόνοι*, λ. *ιστορικός* **2.** **παράγωγο** (το) {παραγώγ-ου | -ων} (α) ό,τι παράγεται δευτερευόντως από άλλο προϊόν: *η βενζίνη είναι* ~ *τού πετρελαίου* (β) ΓΛΩΣΣ. (i) (λέξη) που σχηματίστηκε όχι απευθείας από ρίζα, αλλά από το θέμα άλλης λέξης (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) με προσθήκη σε αυτό κατάληξης ή/και προσφύματος, λ.χ.: *το υποκοριστικό ουσιαστικό «παιδάκι» είναι παράγωγο τού «παιδί»* || *το ρήμα «φιλοσοφώ» είναι παράγωγο τού ουσιαστικού «φιλόσοφος»* || *το ρήμα «παραδειγματίζω» είναι* ~ *τού ουσιαστικού «παράδειγμα»* (γ) ΟΙΚΟΝ. **παράγωγα** (τα) (ή *χρηματο-οικονομικά παράγωγα προϊόντα*) (αγγλ. Derivatives) μία από τις πλέον σύγχρονες μεθόδους κάλυψης κινδύνων από εμπορικές, επενδυτικές ή κερδοσκοπικές πράξεις, είναι δηλαδή τα χρηματο-οικονομικά εργαλεία διαχείρισης κινδύνων συναλλάγματος και κινδύνων επιτοκίου· ονομάζονται έτσι διότι δεν αποτελούν χωριστή κατηγορία προϊόντων, αλλά «παράγονται» ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συναλλαγών, των οποίων το υποκείμενο μέσο (δηλαδή το αντικείμενο που μπορεί να αγοραστεί ή πωληθεί) μπορεί να είναι μετοχή, ομολογία, εμπόρευμα, πολύτιμα μέταλλα, συνάλλαγμα, τραπεζικό δάνειο ή μόνο ο τόκος του, προθεσμιακό συμβόλαιο ή ακόμη και ένας χρηματιστηριακός δείκτης: *η Αγορά Παραγώγων τού Χρηματιστηρίου Αξιών* **3.** ΧΗΜ. **παράγωγος** (η) {παραγώγου | -ων, -ους} κάθε χημική ένωση που προέρχεται από άλλη με αντικατάσταση υδρογόνου ή ομάδας ατόμων από άλλα άτομα ή ρίζες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευκίνητος». < *παράγω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

-παραγωγός β΄ συνθετικό που δηλώνει: **1.** το πρόσωπο που παράγει επαγγελματικά κάτι: *σιτο-παραγωγός* **2.** (σε επίθ.) σημαντική παραγωγή ενός προϊόντος: *πετρελαιο-παραγωγός* (χώρα), *ελαιο-παραγωγός* (περιοχή).

παράγων (ο) → παράγοντας

παραγώνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο χώρος κοντά στο τζάκι ΣΥΝ. γωνιά, παραστιά **2.** (συνεκδ.) το τζάκι τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *παραγώνιος* < *παρα-* + *-γώνιος* < *γωνία*].

παράγωνος, -η, -ο χώρος που δεν έχει σχήμα κανονικού ορθογωνίου, που δεν είναι όλες οι γωνίες του ορθές: ~ *οικόπεδο / δωμάτιο*.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *γωνία* (πβ. κ. μεσν. *παραγωνιά*)].

παραδάκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) **1.** χρήμα, λεφτά: *αν δεν δουλέψεις, πώς θα βγει το* ~; **2.** (ειδικότ.) πολύ χρήμα: *το φυσάει το* ~ (είναι πλού-

σιος).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *παράς* (βλ.λ.), πληθ. *παράδες*].

παραδαρμένος, -η, -ο → παραδέρνω

παραδαρμός (ο) → παραδέρνω

παραδεδεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι ευρείας αποδοχής για την αξία, την ορθότητα, τη σπουδαιότητά του: ~ *απόψεις / αρχές / διδασκαλίες* || (κ. ως ουσ.) *αμφισβητεί τα παραδεδεγμένα.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παραδέχομαι*].

παραδεδομένος, -η, -ο → παραδίδω

παράδειγμα (το) {παραδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκεκριμένη περίπτωση που μπορεί να χρησιμοποιείται για να καταστήσει σαφέστερο κάτι πιο γενικό, πιο αφηρημένο ή για να υποστηρίξει έναν ισχυρισμό: *ο ναός αυτός αποτελεί τυπικό ~ γοτθικής αρχιτεκτονικής* || *ένα ~ για τη λέξη «άγριος» είναι «ο λύκος είναι άγριο ζώο»* || *πάρε (ως) ~ τα τελευταία γεγονότα και θα δεις ότι έχω δίκιο* || *δώσε μου ένα ~, για να καταλάβω τι εννοείς!* || *καλό / εύστοχο / διδακτικό / διαφωτιστικό ~·* ΦΡ. ***για παράδειγμα / παραδείγματος χάριν*** (συντομ. π.χ.) / (λόγ.) ***επί παραδείγματι*** (λατ. exempli gratia) για την αναφορά περίπτωσης με την οποία αποδεικνύεται ή γίνεται σαφέστερο κάτι που λέγεται: *πολλά ζώα με φτερά δεν μπορούν να πετάξουν, ~ οι κότες, οι πάπιες, οι πιγκουίνοι κ.ά.* **2.** οτιδήποτε λειτουργεί ως θετικό ή αρνητικό πρότυπο, οτιδήποτε δείχνει πώς πρέπει ή δεν πρέπει να ενεργεί κανείς: *ακολουθώ το ~ κάποιου* || *το φωτεινό ~ τού αστυνόμου που έπεσε κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος* || *το ~ των προηγουμένων πρέπει να σε συνετίσει* || *για το κατάντημα κάθε σπάταλου να έχεις για ~ τον εξάδελφό σου·* ΦΡ. (α) ***δίνω το καλό παράδειγμα*** γίνομαι πρότυπο προς μίμηση: *οι μεγάλοι πρέπει να δίνουν το καλό παράδειγμα στα παιδιά* (β) ***παράδειγμα προς αποφυγήν / προς μίμησιν*** οτιδήποτε πρέπει να έχει κανείς υπ' όψιν του, για να το αποφεύγει ή για να το μιμηθεί (γ) ***ζωντανό παράδειγμα*** για πρόσωπο που αποδεικνύει εμπράκτως ότι κάτι ισχύει ή μπορεί να πραγματοποιηθεί: *αυτός ο άνθρωπος αποτελεί ~ αυτοθυσίας* • **3.** ΓΛΩΣΣ. το σύνολο γλωσσικών στοιχείων που επιτελούν συναφή λειτουργία, συνδέονται μνημονικά με βάση ένα κοινό τους χαρακτηριστικό και μπορούν να εμφανίζονται το ένα αντί τού άλλου σε συγκεκριμένη θέση τής πρότασης: *το μορφολογικό ~ τού ενεστώτα τού ρήματος «γράφω» αποτελούν οι τύποι: γράφω, γράφεις, γράφει, γράφουμε, γράφετε, γράφουν* (βλ. *παραδειγματικός άξονας, παραδειγματικές σχέσεις*, λ. *παραδειγματικός*). — (υποκ.) **παραδειγματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδείκνυμι* «παραβάλλω, παρουσιάζω μέσω συγκρίσεως» < *παρα-* + *δείκνυμι* «δείχνω», βλ. κ. *δείγμα*].

παραδειγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παραδειγμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω παράδειγμα σε (κάποιον) (για το πώς πρέπει να ενεργεί στο εξής): *ελπίζω η αποτυχημένη σου προσπάθεια να σε παραδειγματίσει* **2.** σωφρονίζω με το παράδειγμα (κυρ. με τιμωρία): *ο δάσκαλος τον τιμώρησε, για να παραδειγματίσει τους άλλους* **3.** (μεσοπαθ. ***παραδειγματίζομαι***) διδάσκομαι (από το καλό ή κακό παράδειγμα, το πάθημα, την τιμωρία άλλου): *μακάρι να παραδειγματιστείτε από αυτόν και να συνεχίσετε το έργο του!*

παραδειγματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς σωφρονισμό: ~ *τιμωρία* **2.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση: ~ *πειθαρχία / τάξη / εργασία* ΣΥΝ. υποδειγματικός, πρότυπος • **3.** (α) ***παραδειγματικός άξονας*** (i) ΜΑΘ. ο ένας από τους δύο κάθετα τεμνόμενους άξονες, που συνιστούν το καρτεσιανό σύστημα αναφοράς, κατ' αντιδιαστολή προς τον συνταγματικό (οριζόντιο) άξονα (ii) ΓΛΩΣΣ. κατηγοριοποίηση των γλωσσικών στοιχείων από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, έτσι όπως συνδέονται τα στοιχεία αυτά στο μυαλό μας, στην εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε τής μητρικής μας γλώσσας, κατά ομάδες («παραδείγματα», π.χ. το παράδειγμα τού ουσιαστικού, τού ρήματος, τα διάφορα παραδείγματα κλίσεως ουσιαστικών, ρημάτων κ.ο.κ., το παράδειγμα των συνωνύμων, των ομορρίζων), ώστε η χρήση τού ενός να ανακαλεί στη μνήμη άλλα που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα (βλ.λ.) (β) ΓΛΩΣΣ. ***παραδειγματικές σχέσεις*** οι συνειρμικές ή μνημονικές σχέσεις μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων, οι οποίες βασίζονται στην υποκαταστασιμότητα, δηλ. στη δυνατότητα καθενός όρου να αντικαταστήσει άλλον, που δεν εμφανίζεται μέσα στην πρόταση και που ανήκει στο ίδιο γλωσσικό παράδειγμα, π.χ. στην πρόταση *ο μαθητής έλυσε το πρόβλημα*, το άρθρο *ο* ως προσδιορισμός μπορεί να αντικατασταθεί από τα επίσης προσδιοριστικά *ένας, κάποιος* κ.ά., το *μαθητής* από τα *σπουδαστής, φοιτητής* κ.ά., που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα συνωνύμων. — **παραδειγματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παράδειγμα*. Οι γλωσσ. σημ. ανάγονται στο γαλλ. αντιδάν. paradigmatique (λ.χ. axe paradigmatique «παραδειγματικός άξονας»)].

παραδειγματισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η προβολή παραδείγματος (κυρ. ποινής που επιβάλλεται σε κάποιον) για σωφρονισμό και συνεκδ. ο σωφρονισμός που επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτόν: *ο δάσκαλος τον τιμώρησε για / προς ~.*

παραδεισένιος, -ια, -ιο αυτός που φαίνεται σαν να ανήκει στον παράδεισο λόγω τής εξαιρετικής του ωραιότητας: ~ *ομορφιά / τοπίο* ΣΥΝ. παραδείσιος.

παραδεισιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** παραδεισένιος: ~ *συνθήκες* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο.

παραδείσιος, -α, -ο [1854] **1.** αυτός που ταιριάζει στον παράδεισο, που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: ~ *τοπίο* ΣΥΝ. παραδεισένιος, παραδεισιακός, θεσπέσιος, ονειρικός, παραμυθένιος **2.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο (βλ.λ.): ~ *αθωότητα* **3.** ***παραδείσιο πτηνό*** στρουθιόμορφο πτηνό που ζει κυρ. στη Νέα Γουινέα, στις Μολούκες Νήσους και στη Β. Αυστραλία και ξεχωρίζει για το πολύχρωμο φτέρωμα και τους θεαματικούς χρωματισμούς τού αρσενικού.

παράδεισος (ο) {παραδείσ-ου | -ων, -ους} **1.** Π.Δ. ο κήπος στον οποίο ο Θεός εγκατέστησε τους Πρωτοπλάστους Αδάμ και Εύα και από τον οποίο εκδιώχθηκαν ύστερα από την πτώση, το προπατορικό αμάρτημα ΣΥΝ. κήπος τής Εδέμ **2.** ΘΕΟΛ. (α) ο περίλαμπρος νοητός ουράνιος χώρος στον οποίο, κατά τη χριστιανική παράδοση, εγκαθίστανται οι ψυχές των δικαίων μετά θάνατον ΑΝΤ. κόλαση (β) η κατάσταση τής ουράνιας ευτυχίας και μακαριότητας των δικαίων, οι οποίοι μετά τη μέλλουσα κρίση θα κληρονομήσουν τη βασιλεία τού Θεού **3.** (γενικότ.) τόπος μεταθανάτιας ευδαιμονίας, κατά το δόγμα διαφόρων μονοθεϊστικών θρησκειών (λ.χ. τού χριστιανισμού, τού ισλαμισμού, τού ιουδαϊσμού) και κατά τις πεποιθήσεις όσων λαών πίστευαν στην αθανασία τής ψυχής (λ.χ. των αρχαίων Περσών, Σκανδιναβών κ.ά.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο*** ο ξυλοδαρμός αποτελεί άριστο μέσο σωφρονισμού **4.** τόπος πανέμορφος και ειδυλλιακός: *τα εξωτικά νησιά είναι επίγειοι ~* ΑΝΤ. κόλαση **5.** (μτφ.) (α) κατάσταση που προσφέρει τη μέγιστη ικανοποίηση (σε κάποιον): *ο χώρος των υπολογιστών είναι ο ~ του!* (β) τόπος που θεωρείται ιδανικός για κάτι/κάποιον: *η χώρα αυτή είναι φορολογικός ~* || *το Παρίσι είναι ο ~ των καλλιτεχνών και των ποιητών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος, πάρκο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < μέσ. περσ. *pardēz (> σύγχρ. περσ. pālēz «κήπος»), πβ. κ. αβεστ. pairi-daêza «περίκλειστος (κήπος)». Η αντίστοιχη εβρ. λ. είναι pardēs «κήπος», η οποία θεωρείται επίσης περσ. δάνειο. Βλ. λ. *Εδέμ*].

παραδεκτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **παραδεχτός** αυτός που έγινε ή μπορεί να γίνει αποδεκτός, που αναγνωρίζεται ως σωστός ή θεμιτός: ~ *επιχείρημα / στάση* ΣΥΝ. αποδεκτός ΑΝΤ. απαράδεκτος, απορριπτέος.

παραδέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παράδ-ειρα (παραέδειρα στη σημ. 4), -αρμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυρ. για πλοία) χτυπιέμαι και κλυδωνίζομαι από τα κύματα: *η βαρκούλα παράδερνε ώρες μες στη φουρτούνα* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) παλεύω με αντίξοες καταστάσεις, υποφέρω δεινά και ταλαιπωρίες, χωρίς να ησυχάζω: *χρόνια παράδερνε στην Αφρική, αλλά δεν κατόρθωσε να πλουτίσει* ΣΥΝ. βωλοδέρνω **3.** (η μτχ. ***παραδαρμένος***, -η, -ο) αυτός που έχει υποστεί πολλές δοκιμασίες, που έχει περάσει βάσανα και ταλαιπωρίες ΣΥΝ τυραννισμένος, πολυπαθής ΑΝΤ. ευτυχής ♦ (μετβ.) **4.** δέρνω κάποιον πολύ. — **παραδαρμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδέρω* «γδέρνω» < *παρα-* + *δέρω* (βλ. κ. *δέρνω*). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

παραδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {παραδέ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -δεγμένος} **1.** δέχομαι (κάτι) ως ορθό και δίκαιο, συμφωνώ (με κάτι): ~ *ότι αυτή είναι η καλύτερη λύση* || ~ *κάτι εμμέσως* || *δεν παραδέχεται ότι υπάρχει ζωή σε άλλους πλανήτες* || *πολεμάει αλύπητα όσους δεν παραδέχονται τις απόψεις του* ΣΥΝ. δέχομαι, αποδέχομαι, εγκρίνω, επιδοκιμάζω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω, αμφισβητώ **2.** επιβεβαιώνω (κάτι) ως αληθινό, προβαίνοντας σε ομολογία: ~ *τα λάθη μου / τα ελαττώματά μου / ότι έχω άδικο / την ήττα μου* || ~ *ότι φοβάμαι τα αεροπλάνα / τα φίδια* ΣΥΝ. αναγνωρίζω, ομολογώ ΑΝΤ. αρνούμαι **3.** (για πρόσ.) κρίνω (κάποιον) άξιο: *στη μαγειρική τον ~ είναι αξεπέραστος* ΣΥΝ. αναγνωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μετοχή.*

παραδίδω κ. (καθημ.) **παραδίνω** ρ. μετβ. {παρέδωσα (παραέδωσα στη σημ. 14), παραδόθηκα, παραδομένος (λόγ. παραδεδομένος)} **1.** (~ *κάτι σε κάποιον*) (α) δίνω (κάτι) στα χέρια (κάποιου): *του ~ δέμα / γράμμα / εμπορεύματα / ένα μήνυμα* || *αν βρεις πολύτιμα αντικείμενα, πρέπει να τα παραδώσεις στην αστυνομία* || *οι διαγωνιζόμενοι πρέπει να παραδώσουν τις κόλλες τους ώς τις 12.00* ΣΥΝ. δίνω ΑΝΤ. παραλαμβάνω· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παραδίδω τα όπλα*** (*παραδίδωμι ὅπλα*, Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβασις* 5, 1, 28) ομολογώ ότι νικήθηκα, υποκύπτω ΣΥΝ. καταθέτω τα όπλα, συνθηκολογώ (β) ***παραδίδω το πνεύμα / την ψυχή / την ύστατη πνοή*** (*παρέδωκεν τὸ πνεῦμα*, Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 30) πεθαίνω ΣΥΝ. ξεψυχώ, εκπνέω (β) δίνω για χρήση: *το υπουργείο θα παραδώσει το έργο στην κυκλοφορία σε έναν μήνα* || *οι νέες εγκαταστάσεις θα παραδοθούν για λειτουργία από την κατασκευάστρια εταιρεία σύντομα·* (ειδικότ.) **2.** εκχωρώ ή μεταβιβάζω την κυριότητα ή τη χρήση πράγματος: *δεν θα παραδώσουμε ούτε σπιθαμή ελληνικού εδάφους!* || *οι πολιορκημένοι είναι αποφασισμένοι να μην παραδώσουν το φρούριο* **3.** μεταβιβάζω (αρχή, αξίωμα, υπηρεσία κ.λπ.) σε αντικαταστάτη: ~ *τη διεύθυνση / τη διοίκηση / το ταμείο / την προεδρία* || ~ *τα ηνία τής εξουσίας σε κάποιον* ΣΥΝ. παραχωρώ ΑΝΤ. παραλαμβάνω, αναλαμβάνω **4.** εμπιστεύομαι (πρόσωπο ή πράγμα) στη φροντίδα (κάποιου): *σου ~ το παιδί, να το φροντίσεις όσο θα λείπω* || *θα φυλάξουμε για πάντα τις πολύτιμες υποθήκες που μας παραδώσατε* ΣΥΝ. αφήνω, αναθέτω **5.** αφήνω (κάποιον/κάτι) στην εξουσία ή στο έλεος (κάποιου): *παραδόθηκε στις φλόγες* (στην καταστρεπτική δύναμη τής φωτιάς) || *τον παρέδωσε στην κοινή χλεύη* **6.** (για πρόσ.) θέτω (κάποιον) στην εξουσία άλλου: *η Ιταλία παρέδωσε τον καταχραστή στις ελληνικές αρχές* (εξέδωσε) || *ο Ιούδας παρέδωσε τον Χριστό στους σταυρωτές του* (κατέδωσε, πρόδωσε) || *οι Αυστριακοί παρέδωσαν τον Ρήγα στους Τούρκους* **7.** μεταδίδω γνώσεις (υπό μορφή μαθήματος)· ΦΡ. ***παραδίδω μαθήματα*** (i) κάνω μαθήματα ως ειδικευμένος στη διδασκαλία συγκεκριμένου μαθήματος: *ζει παραδίδοντας μαθήματα ξένων γλωσσών* (ii) ενεργώ διδακτικά (προς τρίτους), υποδεικνύω πώς πρέπει να ενεργεί κανείς ή λειτουργώ ως υπόδειγμα: *στη χθεσινή ομιλία του στη Βουλή ο υπουργός παρέδωσε μαθήματα πολιτικής ρητορικής·* (μεσοπαθ. ***παραδίδομαι / παραδίνομαι***) **8.** παύω κάθε αντίσταση και θέτω τον εαυτό μου στη διάθεση τού αντιπάλου: *ο καταζητούμενος παραδόθηκε στην αστυνομία* || ~ *άνευ όρων* ΣΥΝ. καταθέτω τα όπλα **9.** (μτφ.) αφιερώνω όλη μου την ενέργεια, τις σκέψεις ή και τα αισθήματά μου, προσηλώνομαι: ~ *σε διαλογισμούς / σε ονειροπολήσεις* || *«και παρεδίδετο εις σκέψεις φιλοσοφικάς και εις*

ποιητικάς εικόνας» (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. αφοσιώνομαι, αφιερώνομαι, επιδίδομαι **10.** (μτφ.-κακόσ.) υποδουλώνομαι απόλυτα (σε πάθος, συνήθεια κ.λπ.): *έχει παραδοθεί στην ακολασία / στις ηδονές* || *μην παραδίνεσαι τόσο εύκολα στην απελπισία* ΣΥΝ. αφήνομαι, ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι **11.** αφήνομαι (σε καταστροφή): *η πόλη παραδόθηκε στη λεηλασία* **12.** (τριτοπρόσ. **παραδίδεται**) λέγεται, αναφέρεται από την παράδοση: *συγκέντρωσε και δημοσίευσε ό,τι ~ σχετικά με την Άλωση τής Πόλης* ΣΥΝ. θρυλείται, μαρτυρείται **13.** (λόγ.) **παραδεδομένα** (τα) όσα προέρχονται από την παράδοση (τα ήθη, τα έθιμα κ.λπ.) • **14.** (μόνο στον τ. *παραδίνω*) δίνω σε πολύ μεγάλη ποσότητα, περισσότερο από όσο πρέπει: *μην του παραδίνεις θάρρος, γιατί θα αρχίσει να αυθαιρετεί* || *το λάθος μου είναι ότι σου παραέδωσα σημασία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδίδωμι* < *παρα-* + *δίδωμι* «δίνω»].

παραδίπλα επίρρ. **1.** πιο δίπλα, παραπλεύρως: *στεκόταν εδώ ~* **2.** (ως επίθ.) αμέσως διπλανός: *η ~ πόρτα.*

παραδιπλανός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, μετά τον διπλανό.

παραδομένος, -η, -ο → παραδίδω

παραδοξογράφος (ο/η) [μεσν.] (λόγ.) **1.** ΦΙΛΟΛ. καθένας από τους συγγραφείς τής ελληνιστικής και μεταγενέστερης εποχής, που τα έργα τους περιγράφουν φαινόμενα, επιτεύγματα ή γεγονότα, τα οποία θεωρούνται παράδοξα, δηλ. ξεφεύγουν από την καθιερωμένη λογική τάξη και την κοινή εμπειρία και προκαλούν την έκπληξη και τον θαυμασμό των αναγνωστών **2.** (γενικότ.) συγγραφέας παράδοξων ιστοριών.

παραδοξολογία (η) [αρχ.] {παραδοξολογιών} **1.** η περιγραφή ή διήγηση θαυμαστών και απίθανων πραγμάτων **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ακούγεται παράξενα, σαν να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ό,τι δεν είναι αληθοφανές ΣΥΝ. τερατολογία. Επίσης **παραδοξολόγημα** (το) [μτγν.].

παραδοξολόγος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που διηγείται πράγματα παράδοξα, ακατανόητα, που δεν συμβιβάζονται με τη λογική ΣΥΝ. τερατολόγος, παράλογος. — **παραδοξολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

παράδοξος, -η, -ο **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται τελείως έξω από τα συνηθισμένα, που παραβιάζει τη φυσική τάξη των πραγμάτων και γι' αυτό δεν γίνεται εύκολα πιστευτός: *διηγείται ~ ιστορίες* || *έλυσε το πρόβλημα με πολύ ~ τρόπο* || *χθες μου συνέβη ένα πολύ ~ περιστατικό* ΣΥΝ. αλλόκοτος ΑΝΤ. συνήθης, κανονικός, φυσιολογικός **2. παράδοξο(ν)** (το) {παραδόξ-ου | -ων} (α) οτιδήποτε φαίνεται άτοπο (ως αντίθετο προς τις παραδεκτές αντιλήψεις, τα συνηθισμένα ή τα λογικώς αναμενόμενα): *το ~ τής υπόθεσης βρίσκεται στην αντίδραση των ενδιαφερομένων· κανείς δεν μπορεί να την εξηγήσει* (β) ΦΥΣ. κάθε φυσικό φαινόμενο που φαίνεται να περιέχει αντιφάσεις και να αντιβαίνει στους κανόνες τής κοινής λογικής: *υδροστατικό ~* **3.** ΙΑΤΡ. (παθολογικό φαινόμενο) που φαίνεται να βρίσκεται σε αντίθεση με τα άλλα συμπτώματα τής ασθένειας: *~ σφυγμός* (αραιός σφυγμός που παρατηρείται σε περίπτωση υψηλού πυρετού). — **παραδοξότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, άποψη» (βλ.λ.)].

παραδόξως επίρρ. [αρχ.] κατά παράξενο, ανεξήγητο τρόπο (ως σχόλιο σε γεγονός που αναφέρεται): *~, δεν ασχολήθηκε καθόλου με αυτό το ζήτημα* (είναι παράξενο που δεν ασχολήθηκε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

παραδόπιστος, -η, -ο (λαϊκ.) υπερβολικά φιλοχρήματος, πρόσωπο που θεωρεί το χρήμα ως υπέρτατη αξία ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αφιλοκερδής, γενναιόδωρος. — **παραδοπιστία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < *παράς* (πληθ. *παράδες*) + *πιστός*].

παράδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** το δόσιμο, το να παραδίδει κανείς κάτι σε κάποιον: *η εταιρεία μας εγγυάται την άμεση ~ τού προϊόντος στο σπίτι τού πελάτη* || *~ δεμάτων / εμπορευμάτων / αποσκευών* || *πληρωτέος κατά την ~* || *δελτίο παραδόσεως* ΣΥΝ. επίδοση ΑΝΤ. παραλαβή, λήψη· (ειδικότ.) **2.** η μεταβίβαση εξουσίας, υπηρεσίας, αξιώματος κ.λπ. στον διάδοχο ή τον αντικαταστάτη: *η ~ τού θρόνου στον διάδοχο* **3.** (α) το να τίθεται (κάποιος/κάτι) υπό την εξουσία, την κυριαρχία άλλου: *η ~ τού εγκληματία στις αρχές* (β) η παραδοχή ήττας και η υποταγή στις αξιώσεις τού εχθρού ή τού αντιπάλου: *η ~ των πολιορκουμένων* || *ο στρατηγός αξίωσε την άνευ όρων ~ τής πόλης* • **4.** η διδασκαλία μαθήματος, η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων: *μετά την εξέταση στο μάθημα τής ημέρας αρχίζει η ~ τού επόμενου κεφαλαίου* || *οι ~ τού καθηγητή θα αρχίσουν την επόμενη εβδομάδα* || *~ μαθημάτων Αγγλικής* ΣΥΝ. διδαχή, μάθημα • **5.** το σύνολο αλλά και το καθένα χωριστά από τα στοιχεία τού παρελθόντος ενός πολιτισμού, που διασώζονται προφορικά και μεταδίδονται από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά: *το έθιμο αυτό προέρχεται εκ παραδόσεως* || *η επέτειος εορτάστηκε σύμφωνα με την ~* || *υπέρμαχος / λάτρης τής ~* || *κρατώ την ~·* ΦΡ. (α) **λαϊκή παράδοση** η παράδοση που περιλαμβάνει το σύνολο των έργων ή των δραστηριοτήτων που εκφράζουν τον λαό και χαρακτηρίζεται από ανωνυμία, τυποποίηση, συλλογικότητα κ.ά. ΑΝΤ. λόγια παράδοση (β) **λόγια παράδοση** η παράδοση που περιλαμβάνει τα έργα των λογίων και που χαρακτηρίζεται από προσωπικό ύφος, πρωτοτυπία, επεξεργασία κ.ά. ΑΝΤ. λαϊκή παράδοση **6. παραδόσεις** (οι) (α) τα ήθη και τα έθιμα, οι καθιερωμένες αρχές και συνήθειες, ηθικές αντιλήψεις κ.λπ., που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά: *πρέπει να τηρούμε τις ~* || *λαϊκές / πανάρχαιες ~* ΣΥΝ. τα παραδεδομένα, τα πατροπαράδοτα (β) μυθικές διηγήσεις που πλάθονται από τον λαό: *σύμφωνα με τις ~, τη σπηλιά φρουρούσε ένας δράκος* ΣΥΝ. μύθοι, θρύλοι **7.** η συνήθεια, το να γίνεται κάτι σε σταθερή βάση με προσήλωση στην τήρηση των τύπων: *είναι ~ στην οικογένειά μας να δίνουμε δύο ονόματα στο πρώτο παιδί·* ΦΡ. **κατά παράδοση** σύμφωνα με ορισμένη συνήθεια: *τον χορό ανοίγει ~ το τιμώμενο πρόσωπο* **8.** ΘΕΟΛ. **Ιερά Παράδοση** η μία από τις πηγές τής ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας, μαζί με την Αγία Γραφή, η οποία περιλαμβάνει τις διδασκαλίες των Πατέρων τής Εκκλησίας και όσα έχουν διατυπωθεί στις εκκλησιαστικές συνόδους **9.** ΦΙΛΟΛ. (α) **άμεση παράδοση** το σύνολο των χειρογράφων ενός έργου που έχουν διασωθεί (β) **έμμεση παράδοση** τα παραθέματα ενός κειμένου που παραδίδονται από άλλους συγγραφείς και, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μεταφράσεις σε άλλες γλώσσες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, έθνος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράδοσις* < *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδοσιακά επίρρ. **1.** σύμφωνα με την παράδοση: *σκέφτομαι / ντύνομαι / μαγειρεύω / ζω ~* • **2.** (καταχρ.) σύμφωνα με τον παγιωμένο, συνηθισμένο τρόπο: *~ τις Κυριακές όλη η οικογένεια πηγαίναμε για φαγητό σε μια ψαροταβέρνα* ΣΥΝ. κατά παράδοση.

παραδοσιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται όπως απαιτεί η παράδοση, που συμφωνεί με τα πρότυπα που καθιερώθηκαν από την παράδοση: *οι τουρίστες προτιμούν τις ταβέρνες με ~ ατμόσφαιρα* || *~ τρόπος ζωής / τέχνη / ποίηση / μουσική / ενδυμασία / αρχιτεκτονική / οικισμός / χορός / μέθοδος / επάγγελμα / οργανοπαίκτης / ελληνική κουζίνα / φαγητό* ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος· ΦΡ. (α) **παραδοσιακοί ρόλοι** οι ρόλοι που αντιστοιχούν στην παραδοσιακή κοινωνία (β) **παραδοσιακή κοινωνία** η κοινωνία πριν από τη βιομηχανική εποχή, η οποία χαρακτηριζόταν κυρίως από τον αγροτικό προσανατολισμό της, την περιορισμένη χρήση τεχνολογίας, τη σταθερότητα των εθίμων, την αυστηρότητα των ηθών κ.ά. **2.** ΓΛΩΣΣ. **παραδοσιακή / σχολική γραμματική** η γραμματική που αποσκοπεί στην εκμάθηση τής μητρικής γλώσσας για χρηστικούς σκοπούς, κυρίως μέσα στο σχολείο, μέσω εμπειρικής προσέγγισης τής δομής της και όχι σύμφωνα με συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο (μολονότι δεν στερείται παντελώς θεωρητικής βάσεως)· διαρθρώνεται σε φθογγολογικό, τυπολογικό και ετυμολογικό μέρος, στηρίζεται στην κατηγοριοποίηση στα γνωστά «μέρη τού λόγου», επιμένει στους πίνακες παραδειγμάτων των γραμματικών τύπων (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) και έχει, κατά κανόνα, ρυθμιστικό χαρακτήρα **3.** αυτός που έχει διαμορφωθεί από παλιά και έχει συγκεκριμένα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά: *οι ~ ψηφοφόροι τού κόμματος προτιμούν άλλον τύπο αρχηγού* || *η ~ δομή τού υπουργείου αίφνης ανατρέπεται.* — **παραδοσιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traditionnel].

παραδοσιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίληψη σύμφωνα με την οποία πρέπει να διατηρείται οτιδήποτε έχει σχέση με την παράδοση ή προέρχεται από αυτήν. Επίσης **παραδοσιαρχία.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. traditionalisme].

παραδοτέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραδοθεί στον δικαιούχο: *το εμπόρευμα είναι ~ στις δύο τού μηνός* ΑΝΤ. παραληπτέος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδότης (ο) {παραδοτών} αυτός που παραδίδει (κάτι): *ο ~ τού εμπορεύματος* ΑΝΤ. παραλήπτης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδουλεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η γυναίκα που βοηθεί στις δουλειές τού σπιτιού επ' αμοιβή: *παίρνω ~ τρεις φορές τον μήνα* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός.

παραδουνάβιος, -α, -ο [1853] αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Δούναβη: *~ ηγεμονίες* (η Μολδαβία και η Βλαχία κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας) ΣΥΝ. παρίστριος.

παραδοχή (η) **1.** η αναγνώριση τής ορθότητας (γνώμης ή πράγματος): *οι επισημάνσεις του έτυχαν γενικής ~* || *~ τής ενοχής / τής αποτυχίας / των ελαττωμάτων μου* || *~ τής ανωτερότητας κάποιου* ΣΥΝ. αποδοχή, ομολογία, αναγνώριση ΑΝΤ. άρνηση, απόρριψη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται δεκτό ως αληθινό ή έγκυρο για τις ανάγκες συλλογισμού, επιχειρήματος κ.λπ.: *οι ισχυρισμοί του βασίζονται σε λανθασμένες ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδέχομαι*].

παραδρομή (η) (λόγ.) η έλλειψη προσοχής, η απροσεξία: *λάθος εκ παραδρομής* ΣΥΝ. απροσεξία, αβλεψία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-δρομή* < απρφ. *δραμεῖν* (που χρησιμοποιήθηκε ως απρφ. αορ. β' τού ρ. *τρέχω*), βλ. λ. *δρόμος*].

παραδώ [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **παραδώθε** επίρρ. (καθημ.) (για κίνηση) πιο εδώ, πιο κοντά: *έλα λιγάκι ~!* ΑΝΤ. παρακεί.

παραδώσω (να/θα) ρ. → παραδίδω

παραείμαι ρ. συνδετ. {παραήμουν} (καθημ.) είμαι περισσότερο από όσο πρέπει, έχω (ιδιότητα) σε υπερβολικό βαθμό: *παραείναι παχύς, πρέπει να κάνει δίαιτα* || *παραείσαι σπάταλος· κάνε λίγη οικονομία!*

παραεκκλησιαστικός, -ή, -ό → παρεκκλησιαστικός

παραεμπόριο κ. **παρεμπόριο** (το) {παραεμπορίου | χωρ. πληθ.} η άσκηση εμπορίου με παράνομο τρόπο.

παραεξουσία (η) {παραεξουσιών} (κακόσ.) ομάδα προσώπων που οργανώνονται συνήθ. με την ανοχή ή την κάλυψη τής επίσημης εξουσίας και δρουν παρασκηνιακά, κατά τρόπον ώστε να επηρεάζουν τους φορείς τής ή γενικά να επεμβαίνουν στο έργο της. — **παραεξουσιαστικός,** -ή, -ό.

παραέξω επίρρ. (καθημ.) περισσότερο προς τα έξω, πιο έξω: *έλα ~!* ΑΝΤ. παραμέσα.

παραέχω ρ. μετβ. {παραείχα} (καθημ.) έχω σε υπερβολικό βαθμό (κάτι): *Παραέχεις θάρρος! Να είσαι πιο προσεκτικός!* || (κ. ως βοηθητικό ρήμα) *παραέχεις πάρει θάρρος τώρα τελευταία!* (αντί *έχεις παραπάρει...*) || *παραέχουν μεγαλώσει τα χόρτα τού κήπου.*

παραζάλη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** δυνατή ζάλη και σύγχυση: *μέσα στην ~ του δεν ήξερε τι έκανε* **2.** (κατ' επέκτ.) μεγάλος θόρυβος και ταραχή:

κατόρθωσε να το σκάσει μέσα στην ~ ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, ανακατωσούρα.

παραζαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παραζάλισ-α | -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ ζαλάδα, πονοκέφαλο σε κάποιον με τις ενοχλήσεις μου **2.** ενοχλώ πολύ κάποιον. — **παραζάλισμα** (το).

παραθαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στη θάλασσα: *~ περιοχή / θέατρο / χωριό / οικόπεδο* ΣΥΝ. παράλιος, παράκτιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

παραθαρρεύω ρ. αμετβ. {παραθάρρεψα} (καθημ.) παίρνω υπερβολικό θάρρος: *πες του να μην παραθαρρεύει μαζί μου.*

παραθείο (το) {χωρ. πληθ.} φωσφορούχος οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη γεωργία ως εντομοκτόνο φάρμακο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parathion].

παράθεμα (το) [μτγν.] {παραθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ. το απόσπασμα από συγγραφικό έργο, που παρατίθεται αυτούσιο σε κείμενο ή σπανιότ. στον προφορικό λόγο: *το βιβλίο του βρίθει παραθεμάτων αρχαίων φιλοσόφων* **2.** ΜΟΥΣ. η σύνθεση που συνδυάζει έναν αριθμό γνωστών μελωδιών, είτε ταυτόχρονα είτε σπανιότ. διαδοχικά, για τη δημιουργία ιλαρής εντύπωσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό.*

παραθερίζω ρ. αμετβ. [1887] {παραθέρισα} περνώ το καλοκαίρι μου: *Πού θα παραθερίσετε φέτος; -Στο εξοχικό μας στο Πόρτο Ράφτη* ΣΥΝ. καλοκαιριάζω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-θερίζω* < *θέρος* (κατά το αρχ. *παρα-χειμάζω*). άσχετο από το μτγν. *παραθερίζω* «θερίζω παράνομα (σε γειτονικό χωράφι)»].

παραθερισμός (ο) [1887] η διαμονή κατά το καλοκαίρι σε τόπο εξοχικό: *φέτος πήγαμε στη Σάμο για ~.*

παραθεριστής (ο), **παραθερίστρια** (η) {παραθεριστριών} το πρόσωπο που παραθερίζει, που διαμένει στην εξοχή κατά το καλοκαίρι: *οι ~ μένουν στο χωριό μας από τον Ιούνιο ώς τον Σεπτέμβριο.*

παραθεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον παραθερισμό ή τους παραθεριστές: *~ περιοχή / κέντρο / οικισμός.*

παραθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παραθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} θερμαίνω υπερβολικά ΣΥΝ. παραζεσταίνω.

παράθεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.-σπάν.) η τοποθέτηση ενός αντικειμένου κοντά σε άλλο ΣΥΝ. παράταξη **2.** η εξέταση δύο ή περισσότερων πραγμάτων για την επισήμανση ομοιοτήτων, διαφορών, αναλογιών ΣΥΝ. παραβολή, αντιπαραβολή, σύγκριση, παραλληλισμός, αντιβολή **3.** (επίσ.) αναφορά στον γραπτό ή προφορικό λόγο: *~ επιχειρημάτων / χωρίων αρχαίων συγγραφέων / αποσπασμάτων από τη Βίβλο / ερωτημάτων* ΣΥΝ. παρουσίαση, μνημόνευση **4.** (κατ' επέκτ.) η παρουσίαση πραγμάτων που ενισχύουν ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.: *~ εγγράφων* **5.** (επίσ.) η προσφορά (φαγητού): *~ γεύματος* • **6.** ΓΛΩΣΣ. ουσιαστικό ή αντωνυμία που λειτουργεί ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός συνήθ. σε ουσιαστικό, εντάσσοντάς το σε γενικότερη κατηγορία· ισοδυναμεί με αναφορική πρόταση, λ.χ. *η Αγιά Σοφιά, το μέγα μοναστήρι* (αντί η *Αγιά Σοφιά, που είναι μέγα μοναστήρι*).

παραθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράθεση **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παραθετικά*** (τα) οι τύποι τού συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού επιθέτων και επιρρημάτων: *τα ~ τού «ευγενής» είναι «ευγενέστερος, ευγενέστατος».*

παραθέτω ρ. μετβ. {παρέθεσα, παρατίθεμαι, παρατέθ-ηκα (λόγ. παρετέθην, -ης, -η..., μτχ. παρατεθείς, -είσα, -έν), -ειμένος} **1.** (σπάν.) θέτω (πράγματα) το ένα κοντά στο άλλο ΣΥΝ. παρατάσσω **2.** (επίσ.) (λόγ.) εξετάζω (δύο ή περισσότερα πράγματα), για να εντοπίσω πιθανές ομοιότητες, διαφορές, αναλογίες κ.λπ. μεταξύ τους: *~ κείμενα / αντικείμενα* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, παραβάλλω, αντιπαραβάλλω, συγκρίνω, παραλληλίζω **3.** αναφέρω (σειρά πραγμάτων): *πριν καταλήξει η επιτροπή σε απόφαση, οι δύο πλευρές θα παραθέσουν τα επιχειρήματά τους* || *~ παραδείγματα / συμπεράσματα / χωρία αρχαίων συγγραφέων* ΣΥΝ. (καθημ.) αραδιάζω **4.** (κατ' επέκτ.) εμφανίζω (κάτι που ενισχύει ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.): *~ έγγραφα / αποδεικτικά στοιχεία / την επίμαχη επιστολή* ΣΥΝ. προσκομίζω **5.** (επίσ.) προσφέρω (φαγητό): *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας θα παραθέσει επίσημο δείπνο προς τιμήν τού ξένου πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παρατίθημι* < *παρα-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

παραθεωρώ ρ. μετβ. {παραθεωρείς... | παραθεώρ-ησα, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) εξετάζω κάτι επιπόλαια, παραμελώ ή παραβλέπω κάτι: *δεν πρέπει να παραθεωρήσουμε ότι, παρά τα σημερινά της προβλήματα, η Ρωσία παραμένει μια υπολογίσιμη δύναμη στον παγκόσμιο χάρτη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραθεωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εξετάζω κάτι παραλλήλως προς κάτι άλλο, συγκρίνω». < *παρα-* + *θεωρῶ*. Η σημ. «παραβλέπω» είναι μτγν.].

παράθημα (το) {παραθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο που τίθεται στην αρχή, στο μέσον ή στο τέλος λέξεως (πρόθημα, ένθημα, επίθημα) για τον σχηματισμό ή την κλίση της· με την ίδια έννοια χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος *πρόσφυμα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-θημα* (< αρχ. *τίθημι*), κατ' αναλογίαν προς τους όρους *έν-θημα, επί-θημα, πρό-θημα*. Πβ. κ. μτγν. *παραθήματα* «κοσμήματα, παράσημα»].

παράθλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΟΠΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο μια δέσμη φωτός δεν έχει ευθύγραμμη διάδοση, όταν διέρχεται από μικρή οπή και πέφτει πάνω σε ειδικό διάγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. diffraction].

παραθρησκευτικός, -ή, -ό αυτός που δραστηριοποιείται στον χώρο μιας θρησκείας έξω από τα όρια των επίσημων θρησκευτικών φορέων: *~ οργάνωση.*

παραθυμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παραθύμω-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) θυμώνω υπερβολικά ♦ **2.** (μετβ.) θυμώνω, εξοργίζω υπερβολικά.

παραθυράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σε μέγεθος παράθυρο· (μτφ.) **2.** (καθημ.) η δυνατότητα να παρακαμφθεί ένας νόμος ή κανόνας· κυρ. η ασάφεια στη διατύπωση ενός νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει: *βρήκε ένα ~ στη διάταξη / στον νόμο* **3.** (γενικότ.) η δυνατότητα να γίνει κάτι διαφορετικά από ό,τι έχει προβλεφθεί, από ό,τι έχει προκαθοριστεί: *η ανακοίνωση φαίνεται λιγότερο αδιάλλακτη, καθώς αφήνει ~ για συμβιβασμό.*

παραθυρεοειδής, -ής, -ές [1892] {παραθυρεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. ***παραθυρεοειδής αδένας*** καθένας από τους τέσσερεις μικρούς ενδοκρινείς αδένες που βρίσκονται κοντά στον θυρεοειδή και με τις ουσίες που εκκρίνουν συμβάλλουν αποφασιστικά στον έλεγχο τού επιπέδου τού ασβεστίου στο αίμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parathyroïde].

παραθύρι (το) {παραθυρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) το παράθυρο (βλ.λ.): *«το ~ σου άνοιξε / ρίξε μου μια γλυκιά ματιά»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραθύριον*, υποκ. τού ουσ. *παραθύρα* «πλάγια πόρτα» < *παρα-* + *θύρα*].

παράθυρο (το) {παραθύρ-ου | -ων} **1.** άνοιγμα σε τοίχο ή τείχωμα κλειστού χώρου (κτηρίου ή μεταφορικού μέσου), το οποίο χρησιμεύει για αερισμό και φωτισμό τού εσωτερικού του: *ανοικτό / κλειστό ~* || *κοίταζε από το ~ στον δρόμο* || *στην καινούργια πολυκατοικία κάνουν μεγάλα ~* || *το ~ τού αυτοκινήτου / τού βαγονιού* **2.** (ειδικότ.) το τζάμι με το οποίο καλύπτεται κάθε τέτοιο άνοιγμα: *καθαρίζω τα ~ τού σπιτιού* || *τα ηλεκτρικά ~ ενός οχήματος* **3.** (συνεκδ.) το κούφωμα, (ξύλινο, αλουμινένιο, μεταλλικό κ.λπ.) πλαίσιο στο οποίο στερεώνεται το τζάμι, με το οποίο καλύπτεται το παραπάνω άνοιγμα: *δεν βάλαμε ακόμη τα ~ στην οικοδομή* **4.** το παραθυρόφυλλο (σημ. 1): *ανοίγω διάπλατα τα ~ τού σπιτιού, να μπει καθαρός αέρας* • **5.** (σε τηλεοπτικές συζητήσεις) το μέρος τής τηλεοπτικής εικόνας στο οποίο εμφανίζεται (συνήθ. μέσα σε πλαίσιο) πρόσωπο που δεν βρίσκεται στο στούντιο, αλλά συμμετέχει για ορισμένο χρόνο στη συζήτηση εμφανιζόμενο έτσι στην οθόνη μαζί με τους υπόλοιπους συνομιλητές: *ο πολιτικός αυτός είναι τακτικός θαμώνας των ~ των δελτίων ειδήσεων* **6.** ΠΛΗΡΟΦ. ο ορθογώνιος χώρος στην οθόνη, στον οποίο εμφανίζεται μέρος αρχείου ή εικόνας ή γενικότερα πληροφορίες που αφορούν σε δραστηριότητα τού Η/Υ· είναι δυνατόν να υπάρχουν στην οθόνη συγχρόνως περισσότερα παράθυρα και ο χρήστης να τα χρησιμοποιεί εκ περιτροπής • **7.** (μτφ.) (α) (κακόσ.) η χρησιμοποίηση πλαγίων μέσων για την επίτευξη σκοπού: *σ' αυτή τη θέση μπήκε από το ~* (δηλ. διορίστηκε όχι με τον καθιερωμένο και νόμιμο τρόπο) (β) οτιδήποτε διευκολύνει την πρόσβαση ή την επικοινωνία με κάτι άλλο: *τα βιβλία ανοίγουν ένα ~ στον κόσμο* (προσφέρουν δηλ. τη δυνατότητα να γνωρίσει κανείς εν μέρει τον κόσμο) || *~ στο όνειρο / στη ζωή* (γ) καθετί που διευκολύνει μελλοντική εξέλιξη: *η διατύπωση αυτή αφήνει ένα ~ για πρόσθετες αυξήσεις* **8.** (για νόμο) η ασάφεια στη διατύπωση νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει· το παραθυράκι (σημ. 2) • **9.** (στον ιππόδρομο) τα τελευταία 400 μ. τού στίβου τού ιπποδρόμου. - (υποκ.) **παραθυράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παράθυρος* (ενν. *θύρα*), με αλλαγή γένους, < *παραθύρα* «πλάγια πόρτα» < *παρα-* + *θύρα*. Στην πληροφ. η λ. αποδίδει το αγγλ. window].

παραθυρόφυλλο (το) [1889] **1.** καθένα από τα ξύλινα, μεταλλικά κ.λπ. πλαίσια, με τα οποία κλείνονται εξωτερικά τα παράθυρα, για να προστατεύεται το τζάμι και να εμποδίζεται η είσοδος τού φωτός στο κτήριο ΣΥΝ. παντζούρι **2.** καθένα από τα τζαμωτά πλαίσια, με τα οποία φράσσονται τα ανοίγματα των παραθύρων, ώστε να μπαίνει φως, αλλά να εμποδίζεται η είσοδος τού κρύου και τού αέρα μέσα στο κτήριο.

παραϊατρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με επαγγελματική ενασχόληση βοηθητική τού έργου των γιατρών (λ.χ. στη διάγνωση και τη θεραπεία ασθενειών): *~ επαγγέλματα* (λ.χ. οι οδοντοτεχνίτες, οι οπτικοί, οι μαίες, τα νοσηλευτικά επαγγέλματα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paramedical (νόθο σύνθ.)].

παραίνεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο συμβουλευτικός λόγος, η προσπάθεια επηρεασμού (κάποιου) προς το θεωρούμενο ως σωστό ή ενδεδειγμένο: *χάρη στις ~ των δικών του συνέχισε τις σπουδές του* ΣΥΝ. συμβουλή, νουθεσία **2.** ο προτρεπτικός λόγος: *ύστερα από τις έντονες ~ τού πλήθους πήρε τον λόγο* ΣΥΝ. προτροπή. — **παραινετικός, -ή, -ό** [μτγν.], **παραινετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή.*

παραινώ ρ. μετβ. {παραινείς... | παρήνεσα} (λόγ.) **1.** προτρέπω (κάποιον) να κάνει (κάτι), παρακινώ **2.** απευθύνομαι συμβουλευτικά προς (κάποιον), τον ωθώ προς αυτό που θεωρώ σωστό ή ενδεδειγμένο: *τον ~ προς το καλό* ΣΥΝ. συμβουλεύω, νουθετώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραινῶ (-έω)* < *παρ(α)-* + *αἰνῶ* < *αἶνος*].

παραίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** αισθητηριακή εμπειρία που δεν προκαλείται από πραγματικά ερεθίσματα, αλλά από διάφορες σωματικές και πνευματικές δυσλειτουργίες ή από αντίδραση σε συγκεκριμένες τοξικές ουσίες: *οπτικές / ακουστικές ~* **2.** (συνεκδ.) η αίσθηση που προκαλείται από τέτοια εμπειρία, καθώς και το αντικείμενο ή η σκηνή που οπτικοποιείται: *έντονη ~* || *η μόνιμη ~ του ήταν ότι χτυπούσε μια καμπάνα* || *βλέπω / έχω παραισθήσεις.* — **παραισθητικός, -ή, -ό** [1862], **παραισθητικά** επίρρ.

παραισθησία (η) [1892] {παραισθησιών} μη φυσιολογική αίσθηση λόγω διαταραχής τής αισθητικότητας τού δέρματος, π.χ. το μυρμήγκιασμα, το μούδιασμα, το γαργαλητό κ.λπ. — ***παραισθησιακός, -ή,***

-ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paresthésie].

παραισθησιογόνος, -ος, -ο (για φάρμακα, ουσίες) αυτός που προκαλεί παραισθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hallucinogène (νόθο σύνθ.)].

παραίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ηθελημένη εγκατάλειψη συγκεκριμένης θέσης, αξιώματος ή δικαιώματος: ~ *από την προεδρία* || *δίνω / υποβάλλω την ~ μου* || *εξαναγκάζομαι σε ~* || *δήλωση παραιτήσεως* || *ζητώ την ~ κάποιου* || *δέχομαι την ~ σου* **2.** (συνεκδ.) έγγραφο με το οποίο δηλώνει κανείς επισήμως στην αρμόδια αρχή ότι εγκαταλείπει θέση, αξίωμα ή δικαίωμά του: *έχω την ~ του στο γραφείο μου* || *σκίζω την ~ κάποιου* || ~ *από κληρονομικό δικαίωμα* **3.** (μτφ.) η εγκατάλειψη (προσπάθειας, αγώνα, διεκδίκησης), συνήθ. από απογοήτευση ή ηττοπάθεια: *η ~ απ' τη ζωή* || *στα λόγια του διέκρινε μια ~ και βαθιά απογοήτευση.*

παραίτιος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που ευθύνεται για κάτι (μερικώς ή εξ ολοκλήρου).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *αἴτιος*].

παραιτούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραιτείσαι... | παραιτή-θηκα, -μένος} (+από) **1.** υποβάλλω την παραίτησή μου, εγκαταλείπω εκουσίως θέση, αξίωμα ή δικαίωμα που έχω: ~ *από την αρχηγία / από τη θέση τού διευθυντή / από την εταιρεία / από βουλευτής / από τη διαδοχή στον θρόνο υπέρ κάποιου / από κάθε αξίωση* || (λόγ. + γεν.) *δήλωσε ότι παραιτείται παντός δικαιώματός του / τού αξιώματός του* **2.** χάνω το ενδιαφέρον μου, τη διάθεση για συμμετοχή και δραστηριοποίηση σε κάτι, αποδέχομαι μια κατάσταση με ηττοπάθεια: ~ *απ' τη ζωή* || (απολύτως) *μετά τον θάνατο τής κόρης του έχει παραιτηθεί εντελώς* **3.** (η μτχ. **παραιτημένος**, -η, -ο) αυτός που έχει εγκαταλείψει κάθε διεκδίκηση, αγώνα ή προσπάθεια, που αποδέχεται παθητικά ή μοιρολατρικά μια κατάσταση: *προκαλεί θλίψη να βλέπεις παλιούς αγωνιστές παραιτημένους ή συμβιβασμένους να σιωπούν μπροστά στα σύγχρονα προβλήματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιτοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «ζητώ χάρη, ικετεύω» (κατ' επέκτ. «ζητώ να απαλλαγώ από καθήκον ή υποχρέωση») < *παρ(α)-* + *αἰτοῦμαι*].

παραιτώ ρ. μετβ. {παραιτείς... | παραίτησα} καταχρ. σχηματισμός ενεργ. τύπου μόνο για ειρων. χρήση, προκειμένου να υποδηλώσουμε ότι κάποιος που ισχυρίστηκε ότι παραιτήθηκε με δική του θέληση, στην πραγματικότητα εξαναγκάστηκε σε παραίτηση: *τον παραίτησαν από υπουργό* (πβ. λ. *αυτοκτονώ*).

παρακάθημαι ρ. αμετβ. αποθ. {παρακάθ-ησαι, -ηται, -ήμεθα, -ησθε, -ηνται· εύχρ. στον ενεστ. κ. στη μτχ. παρακαθήμενος, -η, -ο} (λόγ.) **1.** κάθομαι δίπλα (σε κάποιον), κυρ. με βάση συγκεκριμένη ιεραρχία **2.** μετέχω (σε συγκέντρωση με επίσημο χαρακτήρα): ~ *σε συνέδριο / συμπόσιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *κάθημαι* (βλ. λ. *κάθομαι*)].

παράκαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει σε ακατάλληλο χρόνο, που δεν γίνεται την πρέπουσα χρονική στιγμή ή περίοδο: *μη βιαστείς· θα είναι ~ κάτι τέτοιο αυτή την εποχή* || *η αντίδρασή του ήταν ~ και ετεροχρονισμένη* ΣΥΝ. άκαιρος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ. επίκαιρος, έγκαιρος. — **παράκαιρα / παρακαίρως** [αρχ.] επίρρ.

παρακάλεση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκότ.) η παράκληση (βλ.λ.).

παρακάλεσμα (το) {παρακαλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} η παράκληση (βλ.λ.).

παρακαλεστής (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που παρακαλεί για κάτι **2.** (παλαιότ.) αυτός που μεσολαβεί για ένα προξενιό ΣΥΝ. προξενητής.

παρακαλεστικός, -ή, -ό αυτός που εκφράζει ή χαρακτηρίζει μια παράκληση: ~ *τόνος / φωνή* ΣΥΝ. παρακλητικός, ικετευτικός. — **παρακαλεστικά** επίρρ.

παρακαλεστός, -ή, -ό κ. **παρακαλετός** (λαϊκ.) αυτός που γίνεται κατόπιν παρακλήσεως ή (για πρόσ.) αυτός που κάνει κάτι, επειδή τον παρακάλεσαν: *αν είναι να 'ρθει παρακαλεστός για να βοηθήσει, να μην έρθει καθόλου* || *και το φιλί που δίνει, κι αυτό ~!* — **παρακαλεστά** κ. **παρακαλετά** επίρρ.

παρακαλετό (το) (λαϊκ.) η παράκληση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρακαλώ* + *-ετό*, πβ. κ. *μπορ-ετό*].

παρακάλια (τα) (καθημ.) οι παρακλήσεις (βλ.λ.): *πότε με ~, πότε με φοβέρες, προσπαθούσε να της αλλάξει γνώμη.*
[ΕΤΥΜ. < *παρακαλώ* (υποχωρητ.)].

παρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρακαλ-είς κ. -άς... | παρακάλεσα, -αλούμαι, -λήθηκα, -αλεσμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ζητώ (από κάποιον) (κάτι που θέλω) ως χάρη, με ικετευτικό ή ευγενικό τρόπο: *τον παρακάλεσε να τη βοηθήσει / να κάνει ησυχία / να φύγει / να μεταφέρει κάτι / να μην πει τίποτα σε κανέναν* || *έπεσε στα πόδια της να την παρακαλέσει* || *μέσα μου ~ να μην έρθει* (εύχομαι) || *μία φορά θα σε παρακαλέσω, μετά θ' αλλάξω τακτική!* **2.** εκφράζω (κάτι) ως δέηση, ικεσία ή προσευχή: ~ *τον Θεό να τους έχει καλά!* ΣΥΝ. δέομαι, προσεύχομαι **3.** ως τυπική έκφραση ευγενείας, η οποία αναλόγως τού επιτονισμού χρησιμοποιείται: (α) ως επιφών. ή ρήμα, για να ζητήσει κανείς την άδεια για κάτι: *Σας ~, μου δίνετε ένα ποτήρι νερό:* || ~, *μπορώ να περάσω;* (β) για να απαντήσει κανείς σε ευχαριστία: *-Ευχαριστώ! -~, δεν κάνει τίποτα!* (γ) για να δηλώσει κανείς ότι είναι διαθέσιμος ή πρόθυμος να εξυπηρετήσει, όπως λ.χ. ο υπάλληλος καταστήματος απευθυνόμενος σε πελάτη ή κάποιος που απαντά στο τηλέφωνο: ~, *τι θα πάρετε;* (δ) για να εκφράσει κανείς προειδοποίηση ή επισήμανση, συνήθ. με αυστηρότητα: ~ *κύριε! Γίνεστε ενοχλητικός!* || ~! *Καθίστε στις θέσεις σας!* (ε) αντί για κατάφαση (ναι!) σε ερώτηση: *-Μπορώ να περάσω: -~* (στ) σε απάντηση σε τηλεφωνική κλήση: *ποιος τηλεφωνεί, ~;* || *λέγετε, ~!* || (κ. απολύτως) *~!* (= λέγετε, ομιλείτε!) ♦ **4.** (αμετβ.) ζητώ κάτι που επιθυμώ πάρα πολύ: *πολλοί παρακαλούν για μια θέση στο Δημόσιο* **5.** (στον τ. **παρακαλάω**) χρησιμοποιώ παρακλήσεις: *εγώ δεν κάθομαι να ~ όταν θέλω κάτι, το παίρνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακαλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «καλώ σε βοήθεια - ενθαρρύνω», < *παρα-* + *καλῶ*. Η χρήση τής λ. σε εκφράσεις ευγενείας είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. je vous prie «σας παρακαλώ», vous êtes prié de «παρακαλείσθε να...» κ.ά.].

> **παρακαλώ: συνώνυμα.** Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν κυρ. με τη σημ. τού «παρακαλώ» το **δέομαι**, από όπου, μέσω τής εκκλησιαστικής γλώσσας, παρέμεινε μέχρι σήμερα το ουσ. **δέηση** «η παράκληση, κυρ. προς τον Θεό». Ήδη στους χρόνους τής Κοινής, ο γραμματικός Ερμογένης ψέγει τη χρήση τού **παρακαλώ** και τού **ερωτώ** στη θέση τού *δέομαι*. Από τότε επιδίδει η χρήση τού *παρακαλώ*, που επικράτησε πλήρως στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα, ενώ το *ερωτώ*, που στην Α.Γ. χρησιμοποιείται κανονικά με τη σημ. τού «παρακαλώ», βαθμηδόν περνά στη σημ. τού «θέτω ερώτηση, ζητώ να μάθω», την οποία έχει και σήμερα. Το αρχ. **ικετεύω**, από το **ικέτης**, σήμαινε αρχικά «ζητώ άσυλο ως ξένος ή εξόριστος». Από τη σημ. αυτή μετέπεσε στη σημ. «θερμοπαρακαλώ, παρακαλώ με όλη μου την ψυχή», ακόμη και «παρακαλώ (γονατιστός) για πολύ σοβαρό θέμα». Το **εκλιπαρώ** έχει και αυτό επιτατική σημ., σημαίνει «παρακαλώ επίμονα, πιεστικά, θερμά». Σύστοιχες σημασίες προς τα ρήματα από τα οποία προέρχονται, έχουν και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **παράκληση, ικεσία, εκλιπάρηση**. Τα *παράκληση* και *ικεσία* μαζί με το *δέηση* χρησιμοποιούνται πολύ και στην εκκλησιαστική υμνογραφία.

παρακαμπτήριος (η) (ενν. οδός) [1892] {παρακαμπτηρί-ου | -ων, -ους} ο, δευτερεύων συνήθ., δρόμος που παρέχει στους οδηγούς τη δυνατότητα να αποφύγουν τη διέλευση μέσα από μια πόλη ή από άλλο σημείο μεγάλης κυκλοφορίας ή να παρακάμψουν ένα εμπόδιο. — **παρακαμπτήριος**, -α, -ο.

παρακάμπτω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρέκαμψα, παρακάμφθηκα} **1.** κινούμαι γύρω (από κάτι), ώστε να το αποφύγω, ξεπερνώντας το: *μας συμφέρει να παρακάμψουμε το κέντρο κινούμενοι περιφερειακώς, για να μην πέσουμε σε κίνηση* || (για πλοία) ~ *το ακρωτήριο* (παραπλέω)· (μτφ.) **2.** αποφεύγω (εμπόδιο), ξεπερνώ (αντιξοότητα): *παρέκαμψε όλες τις απαγορευτικές ρυθμίσεις με επιδέξιους νομικούς ελιγμούς* || *«στις προθέσεις τού κοινοτικού επιτρόπου είναι να παρακάμψει το ελληνικό βέτο για τη χρηματοδότηση τής Τουρκίας»* (εφημ.) **3.** αφήνω (κάτι) χωρίς να του δώσω σημασία, χωρίς να σταθώ σε αυτό: ~ *το σχόλιό σου και προχωρώ στο ζητούμενο* || *μπορούμε να συμφωνήσουμε αρχικώς, παρακάμπτοντας κάποιες μικροδιαφορές μας* ΣΥΝ. αντιπαρέρχομαι.

παράκαμψη (η) [1876] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** το να παρακάμπτει κανείς (κάτι): *κάνω ~* || *η ~ ενός εμποδίου / μιας πόλης* || ~ *από την πορεία* **2.** (συνεκδ.) ο δρόμος τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς για να παρακάμψει κάτι, η παρακαμπτήριος: *η τροχαία θα διαθέσει στην κυκλοφορία μία νέα ~, ειδικά για τη μέρα τής επιστροφής* **3.** (μτφ.) η αποφυγή ή υπέρβαση (εμποδίου, αντιξοότητας): *η ~ μιας χρονοβόρας διαδικασίας / τού βέτο που μπορεί να ασκήσει μια χώρα.* — (υποκ.) **παρακαμψούλα** (η) (σημ. 1).

παρακάνω ρ. μετβ. {παράκανα} κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: ~ *υποχωρήσεις και οι άλλοι το εκμεταλλεύονται* ΦΡ. **το παρακάνω** υπερβάλλω (σε κάτι): *το παρακάνει με τη δουλειά, θα πάθει υπερκόπωση!* || *το παράκανε με τις φιλοφρονήσεις πια!*

παρακατάθεση (η) [1892] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κατάθεση σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο χρημάτων ή κινητών αντικειμένων για φύλαξη ή παραλαβή από δανειστή, ο οποίος αρνείται να παραλάβει αυτά που του οφείλονται **2.** ΝΟΜ. η κατάθεση χρημάτων, αντικειμένων, εγγράφων ή τίτλων αξιών στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων από τον οφειλέτη ως απόσβεση τής υποχρέωσής του.

παρακαταθέτης (ο) [1833] {παρακαταθετών} πρόσωπο που καταθέτει χρήματα ή περιουσιακά κινητά στοιχεία σε πρόσωπο ή οργανισμό, υπογράφοντας σύμβαση παρακαταθήκης.

παρακαταθέτω ρ. μετβ. {παρακατ-έθεσα, -ατίθεμαι, -ατέθηκα, -ατεθειμένος} καταθέτω (χρήματα ή κινητά περιουσιακά στοιχεία) σε τρίτο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο για φύλαξη ή απόσβεση τής οφειλής μου προς υπερήμερο δανειστή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακατατίθημι* < *παρα-* + *κατα-* + *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

παρακαταθήκη (η) [αρχ.] {παρακαταθηκών} **1.** η κατάθεση (χρημάτων ή κινητών περιουσιακών στοιχείων) σε τρίτο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο για φύλαξη ή για την απόσβεση οφειλής προς υπερήμερο δανειστή: *Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων* (Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, υπαγόμενο στο Υπουργείο Οικονομικών, το οποίο λειτουργεί ως πιστωτικός οργανισμός για τη φύλαξη παρακαταθηκών και την παροχή δανείων) **2.** (συνεκδ.) ό,τι παρακατατίθεται (συνήθ. χρηματικό ποσό ή κινητά περιουσιακά στοιχεία) **3.** το σύνολο των προϊόντων που χρησιμοποιούνται ως απόθεμα για έκτακτες περιστάσεις **4.** (μτφ.) οτιδήποτε διαφυλάσσεται ως πολύτιμη κληρονομιά, που επιβάλλει την απόλυτη συμμόρφωση προς αυτήν, συνήθ. τα λόγια, η σκέψη, το έργο σημαντικού προσώπου: *το έργο που άφησε πίσω του αποτελεί πολύτιμη ~* || *η ~ που μας άφησαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας* || *ιερή ~.*

παρακατιανός, -ή, -ό (καθημ.-μειωτ.) **1.** αυτός που είναι κατώτερης ποιότητας ή αξίας: ~ *ρούχο / γιατρός* (με αμφίβολη κατάρτιση) || *«οι διαφημίσεις και τα βιντεοκλίπ αντιμετωπίζονται ως ~ είδος στην τέχνη»* (εφημ.) **2.** (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε χαμηλότερο κοινωνικό στρώμα.

[ΕΤΥΜ. < *παρακάτω* + παραγ. επίθημα -ι(α)νός, πβ. *μεσ-ιανός*].

παρακάτω επίρρ. [μτγν.] **1.** (τοπικά) λίγο πιο κάτω: *μένω εδώ ~, στο επόμενο στενό* ΑΝΤ. παραπάνω **2.** (χρονικά) στη συνέχεια, στην εξέλιξη (ιστορίας, υπόθεσης κ.λπ.), περαιτέρω: *τι γίνεται ~ στην ταινία;* || *~ θα δούμε μία-μία τις υποπεριπτώσεις τού θέματος* ΣΥΝ. έπειτα, μετά **3.** σε κατώτερο σημείο, χαμηλότερο επίπεδο (από πλευράς αρνητικής εξέλιξης): *εδώ που φθάσαμε, δεν έχει ~* **4.** (για ποσό) σε μικρότερη τιμή: *δεν το πουλάω το σπίτι ~* **5.** (α) (ως επίθ.) αυτοί που ακολουθούν (σε κατάλογο): *στην Ε.Ε. ανήκουν οι ~ χώρες: Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία...* ΣΥΝ. εξής (β) ο αμέσως κατώτερος στην ιεραρχία: *ο ~ απ' αυτόν, ο τμηματάρχης.*

παρακαυκάσιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται σε περιοχή κοντά στον Καύκασο: *η ~ ρωσική δημοκρατία τού Νταγκεστάν.*

παρακεί επίρρ. (καθημ.) πιο πέρα, πιο εκεί: *μη στέκεσαι τόσο κοντά μου· πήγαινε λίγο ~* ΣΥΝ. παραδίπλα ΑΝΤ. παραδώ (βλ. κ. λ. *παρέκει*).

παράκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παράκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) βρίσκομαι, στέκομαι κοντά σε (κάποιον), δίπλα (βλ. κ. λ. *παρακείμενος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

παρακείμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα σε (κάποιον/κάτι) **2.** ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που δηλώνει το παρελθόν (γι' αυτό συχνά μπορεί στη Ν. Ελληνική να αντικατασταθεί από τον αόριστο) και μπορεί να συνδέει τη χρονική βαθμίδα τού παρελθόντος με το παρόν δηλώνοντας ότι η ενέργεια / κατάσταση τού ρήματος έχει συντελεστεί, έχει τελειώσει, αλλά το αποτέλεσμά της διατηρείται και ενδιαφέρει το παρόν· σχηματίζεται στην ενεργητική φωνή με το βοηθητικό ρ. *έχω* + άκλ. ρηματικό τ. τέλειου ποιού ενεργείας (π.χ. *λύσ-ει*) που συνήθως χαρακτηρίζεται ως απαρέμφατο (π.χ. *έχω λύσει, έχω λυθ-εί*) και στη μεσοπαθητική φωνή σχηματίζεται σπανιότερα και με το βοηθητικό ρ. *είμαι* και τη μεσοπαθ. μτχ. (π.χ. *είμαι λυμένος*): *ο Μάνος έχει μετακομίσει σε άλλη περιοχή* || *το γάλα έχει ακριβύνει* || *δεν έχω ταξιδέψει ποτέ στην Κίνα* || *έχω επισκεφθεί πολλές φορές το σπίτι τους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρακείμενος* (ενν. *χρόνος*), ουσιαστικοπ. αρσ. τής μτχ. τού αρχ. *παράκειμαι* (< *παρα-* + *κεῖμαι*)].

παρακελευσματικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που εκφράζει προτροπή, που έχει υποκινητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. προτρεπτικός, παραινετικός ΑΝΤ. αποτρεπτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παρακελευσματική πρόταση*** (στην Αρχαία Ελληνική) η πρόταση που εκφράζει προτροπή και εκφέρεται σε υποτακτική, π.χ. *τού Κυρίου δεηθῶμεν!* (β) ***παρακελευσματικό μόριο*** καθένα από τα μόρια με τα οποία εκφράζεται προτροπή, π.χ. *να, ας, μη, να μη, άιντε να, για, για να* κ.λπ. — **παρακελευσματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παρακεντές (ο) {παρακεντέδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) εργάτης για έκτακτες ή βοηθητικές εργασίες, που είναι στην υπηρεσία κτηματία **2.** (συνεκδ.) αυτός που ζει παρασιτικά εις βάρος κάποιου ΣΥΝ. παράσιτος **3.** ο τιποτένιος άνθρωπος, ο άνθρωπος χωρίς αξία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perakende].

παρακέντηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διάτρηση με αιχμηρό εργαλείο σωματικής κοιλότητας ή οργάνου και η διείσδυση στο εσωτερικό, κυρ. για την εκκένωση τού υγρού που περιέχει ή για διαγνωστικούς λόγους (βιοψία).

παρακεντρικός, -ή, -ό [1879] αυτός που σχετίζεται με το παράκεντρο (βλ.λ.), που είναι παράκεντρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paracentrique].

παράκεντρο (το) {παράκεντρ-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. (σε τρίγωνο) το σημείο από το οποίο διέρχονται η εσωτερική διχοτόμος μιας γωνίας και οι εξωτερικές διχοτόμοι των άλλων δύο γωνιών του **2.** η περιοχή δίπλα, κοντά στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paracentre].

παράκεντρος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρος **2.** ***παράκεντρο*** (το) βλ.λ.

παρακεντώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παρακεντείς... | παρακέντησα} ΙΑΤΡ. κάνω παρακέντηση (βλ.λ.).

παρακινδυνευμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κάθε επιφύλαξης, υπερβολικά τολμηρός: *~ ενέργεια / πρωτοβουλία / εκτίμηση / πρόβλεψη* || *ήταν πολύ παρακινδυνευμένο ένα τέτοιο βήμα τόσο νωρίς* ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος ΑΝΤ. ασφαλής, επιφυλακτικός. — **παρακινδυνευμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακεκινδυνευμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παρακινδυνεύω*].

παρακινδύνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η εξαιρετικά τολμηρή και επικίνδυνη ενέργεια ΣΥΝ. τόλμημα, αποκοτιά.

παρακίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ώθηση (κάποιου) προς δράση, η παρότρυνση: *με την ~ των φίλων του ασχολήθηκε με το θέατρο* ΣΥΝ. προτροπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή.*

παρακινητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρακινεί, που προτρέπει σε δράση: *~ λόγια* ΣΥΝ. προτρεπτικός. — **παρακινητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παρακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρακινείς... | παρακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προτρέπω, ωθώ σε συγκεκριμένη ενέργεια: *τον παρακίνησε το παράδειγμα τού αδελφού του!* || *~ κάποιον να προσπαθήσει / να δουλέψει / να πει ό,τι ξέρει* || (κ. μεσοπαθ.) *στις πράξεις τους αυτές παρακινούνται από την επιθυμία τους για ανθρωπιστική προσφορά* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, παροτρύνω, παραινώ ΑΝΤ. αποτρέπω. — **παρακινητής** (ο).

παρακλάδι (το) [μεσν.] {παρακλαδ-ιού | -ιών} **1.** κλαδί που φυτρώνει από τις μασχάλες των φύλλων δέντρου ή θάμνου: *κόβει τα ~, για να πάρει ύψος το δεντράκι* **2.** (μτφ.) το ξεχωριστό κομμάτι ενός συνόλου, μιας ενότητας, που διαφοροποιείται και αναπτύσσεται αυτοτελώς, παραμένοντας ωστόσο μέρος αυτού τού συνόλου: *επιχείρηση με παρακλάδια σε πολλές χώρες* || *τα ~ επιστήμης / μιας οικογένειας* || *η τρομοκρατική οργάνωση έχει παρακλάδια σε διάφορες χώρες* ΣΥΝ. παράρτημα, κλάδος.

παρακλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εκπροσώπους ή ενέργειες οργανώσεων, οι οποίες δρουν πέρα από τις νόμιμα αναγνωρισμένες ή εκλεγμένες οργανώσεις κλάδου εργαζομένων: *~ αιτήματα / διεκδικήσεις.*

παράκληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η έκφραση προς κάποιον ενός ζητήματος, το να ζητεί κανείς από κάποιον κάτι ως χάρη με ευγενικό ή ικετευτικό τρόπο: *απευθύνω ~ σε κάποιον* || *θερμή / ευγενική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρακαλετό, (λόγ.) έκκληση **2.** (συνεκδ.) το αίτημα, ό,τι ζητεί κανείς από κάποιον ως χάρη: *του μίλησε ανοιχτά, με την ~ να μην πει τίποτα σε κανέναν* ΣΥΝ. (λόγ.) έκκληση **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο παρακλητικός κανόνας (βλ. λ. *παρακλητικός*): *ψάλλω / διαβάζω την ~ τής Παναγίας* (β) ***παρακλήσεις*** (οι) οι δύο παρακλητικοί κανόνες τής Θεοτόκου που ψάλλονται κυρ. τον δεκαπενταύγουστο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*

παρακλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράκληση, που χαρακτηρίζει την παράκληση: *~ τόνος / φωνή / ύφος* ΣΥΝ. δεητικός, ικετευτικός, παρακαλεστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Παρακλητική*** (η) **/ *Παρακλητικόν*** (το) το λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με κανόνες και τροπάρια όλων των ημερών τής εβδομάδας και στους οκτώ ήχους τής βυζαντινής μουσικής ΣΥΝ. Μεγάλη Οκτώηχος (β) ***παρακλητικός κανόνας*** είδος ακολουθίας με ικετευτικό χαρακτήρα, κυρ. προς τιμήν τής Θεοτόκου: *μικρός / μεγάλος ~.* — **παρακλητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παράκλητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που καλείται ως βοηθός, τον οποίο καλεί κάποιος που χρειάζεται συμπαράσταση ή καθοδήγηση **2.** Κ.Δ. (με κεφ.) (*ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*, Κ.Δ. Ιωάνν. 14, 26) το Άγιο Πνεύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «νομικός βοηθός, συνήγορος», < *παρακαλῶ (-έω)*].

παρακμάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρήκμασ-α, -μένος} πέφτω σε παρακμή, καταπίπτω από απόψεως δύναμης, αξίας, ζωτικότητας: *μετά τον Περικλή άρχισε να παρακμάζει η αθηναϊκή δημοκρατία* || (η μτχ. ***παρηκμασμένος***, -η, -ο) *~ κοινωνία / τέχνη / κίνημα* ΣΥΝ. ξεπέφτω, φθίνω, (μτφ.) πέφτω, μαραίνομαι ΑΝΤ. ακμάζω.

παρακμή (η) [μτγν.] **1.** η σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας ή αξίας: *η ~ τής κοινωνίας / μιας χώρας* || *η ~ τού φοιτητικού κινήματος / τού κράτους πρόνοιας* **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος που ακολουθεί μια περίοδο ακμής και χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας: *έζησε στην ~ τής ελληνικής αρχαιότητας* || *ένας από τους εκπροσώπους τής ~ τής αττικής κωμωδίας* **3.** (ειδικότ.) ο (ηθικός) ξεπεσμός: *ηθική ~ τής νεολαίας* ΣΥΝ. (μτφ.) σήψη.

παρακμιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει σε περίοδο παρακμής, που σχετίζεται με την παρακμή: *βρισκόμαστε σε ένα ~ αδιέξοδο* **2.** αυτός που φέρει χαρακτηριστικά που θυμίζουν παρακμή, μαρασμό, συνήθ. κατά νοσηρό τρόπο: *ο υπερρεαλισμός χαρακτηρίστηκε από το ναζιστικό καθεστώς ~ τέχνη.*

παρακόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραέκοψα, παρακομμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κόβω (κάτι) περισσότερο από όσο χρειάζεται ή είναι ωραίο: *μην τα παρακόψεις τα μαλλιά σου!* **2.** (για αιχμηρά αντικείμενα, εργαλεία κοπής) είμαι πάρα πολύ κοφτερός: *παρακόβει αυτό το μαχαίρι* ♦ **3.** (αμετβ.) χάνω την ένταση ή τη δύναμή μου: *παραέκοψε το χρώμα τού ρούχου με το πλύσιμο.*

παρακοή (η) [αρχ.] η άρνηση υπακοής ή συμμόρφωσης ΣΥΝ. ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ. υπακοή.

παρακοιμούμαι κ. **παρακοιμάμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {παρακοιμήθηκα} κοιμάμαι πάρα πολλή ώρα, παραπάνω από όσο πρέπει: *παρακοιμήθηκε κι έχασε την πτήση!* || *Παρακοιμήθηκες! Μεσημέριασε πια!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρακοιμῶμαι (-άο-)*, αρχική σημ. «κοιμάμαι (ως φρουρός) δίπλα σε κάποιον με εξουσία», < *παρα-* + *κοιμῶμαι* (βλ. κ. *κοιμούμαι*)].

παρακοιμώμενος (ο) [μτγν.] {παρακοιμωμέν-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος τής αυλής, επί κεφαλής των θαλαμηπόλων, που κοιμόταν στον προθάλαμο τού κοιτώνα τού αυτοκράτορα **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο έμπιστος ισχυρού συνήθ. προσώπου, άνθρωπος τής απολύτου εμπιστοσύνης κάποιου: *είναι από τους ~ τού πρωθυπουργού.*

παρακοινοβούλιο (το) {παρακοινοβουλί-ου | -ων} (σκωπτ.) ομάδα πολιτικών παραγόντων που δρουν παρασκηνιακά κατά των εκλεγμένων βουλευτών, υπονομεύοντας το κοινοβουλευτικό έργο.

παρακολούθημα (το) [μτγν.] {παρακολουθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι επακολουθεί αμέσως μετά από ένα γεγονός, τα άμεσα επακόλουθά του: *η διάσπαση ήταν ~ τής εκλογικής τους ήττας* ΣΥΝ. επακόλουθο **2.** (*~ ακινήτου*) οτιδήποτε συνδέεται με το κυρίως ακίνητο ή έχει στενή σχέση με αυτό, π.χ. κήπος, αυλή κ.ά.

παρακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (σπάν.) το να ακολουθεί κανείς (κάποιον/κάτι) από κοντά, ώστε να μη χάνει τα ίχνη του **2.** η παρουσία (σε δημόσια εκδήλωση) με την ιδιότητα τού θεατή: *η ~ τής παρέλασης* || *η ~ τού τελικού από χιλιάδες οπαδούς των δύο ομάδων* **3.** η συμμετοχή σε (εκπαιδευτική, μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *η ~ μαθημάτων Αγγλικής / χορού / πληροφορικής* || *η ~ ενός σεμιναρίου* || *η ~ τού ανώτερου κύκλου μαθημάτων προϋποθέτει υψηλό επίπεδο γνώσεων* **4.** (α) η θέαση ή ακρόαση (τηλεοπτικού / ραδιοφωνικού προγράμματος): *~ εκπομπής / σειράς / ψυχαγωγικού προγράμματος* (β) η αυτοπρόσωπη μαρτυρία (γεγονότος): *η ~ τού ατυχήματος* || *η ~ τού τσακωμού των γονιών από τα μικρά παιδιά δεν τα ωφελεί* **5.** ο έλεγχος τής πορείας

(διαδικασίας) ή τής συνέχειας μιας πορείας: *τα παιδιά χρειάζονται συνεχή ~ από τους γονείς τους* (λ.χ. για το αν αναπτύσσονται φυσιολογικά, αν αντιμετωπίζουν προβλήματα, αν και γιατί αλλάζει η συμπεριφορά τους, τι αντιδράσεις έχουν σε διάφορα ερεθίσματα, αν διαβάζουν, αν έχουν φίλους κ.λπ.) || *η ~ ενός ασθενούς από τον γιατρό του* || *η ~ των πολιτικών διεργασιών σε μια χώρα* **6.** ο έλεγχος και η καταγραφή με κρυφά, συνήθ. παράνομα, μέσα των ενεργειών (κάποιου): *η ~ κάποιου από ντετέκτιβ* || *η ~ τού τηλεφώνου με κοριούς.*

παρακολουθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρακολουθείς... | παρακολούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ακολουθώ (κάποιον) από κοντά, ώστε να μη χάνω τα ίχνη του: *ο μυστικός αστυνομικός τον παρακολουθούσε* **2.** παρευρίσκομαι (σε δημόσια εκδήλωση, λ.χ. αθλητική, κοσμική, καλλιτεχνική κ.λπ.) ως θεατής: *~ τον τελικό τού μπάσκετ στο γήπεδο* || *~ επίδειξη μόδας / την παρέλαση / απονομή βραβείων* **3.** μετέχω (σε εκπαιδευτική, μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *~ ένα σεμινάριο / τα μαθήματα στο σχολείο / τις παραδόσεις ενός καθηγητή / μαθήματα υποκριτικής / χορού / πληροφορικής* **4.** είμαι θεατής ή ακροατής (εκπεμπόμενου μηνύματος ή γεγονότος): *~ εκπομπή / μουσικό αφιέρωμα* || *~ άθελά μου έναν καβγά / ένα δυστύχημα / ένα έγκλημα* **5.** δίνω προσοχή (σε κάτι): *με παρακολουθείς;* || *δεν παρακολουθεί καθόλου τον καθηγητή, όλο αφαιρείται* **6.** κατανοώ, βγάζω νόημα (από κάτι): *δεν μπορώ να τον παρακολουθήσω έτσι όπως τα λέει μπερδεμένα* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι **7.** (μτφ.) έχω συνεχή ενημέρωση (για τα στάδια, τη δυναμική, τη συνέχεια μιας εξέλιξης, για τη ζωή και τη δράση κάποιου): *~ την καριέρα ενός καλλιτέχνη / τις πολιτικές διεργασίες / τις διακυμάνσεις ενός φαινομένου / την ανάρρωση τού ασθενούς / τη συμπεριφορά τού ζώου* || *ο πατέρας του τον παρακολουθεί σε κάθε του βήμα στον επαγγελματικό στίβο* || *«ο ειδικός απεσταλμένος για το Κόσοβο παρακολουθεί με ενδιαφέρον και από απόσταση την ανταλλαγή δηλώσεων και επιστολών»* (εφημ.) **8.** ενημερώνομαι κρυφά και συνήθ. με παράνομο τρόπο (για τις ενέργειες κάποιου): *έβαλε ντετέκτιβ, για να τον παρακολουθεί* || *~ κάποιον με κοριούς* || *~ το τηλέφωνο κάποιου* ΣΥΝ. κατασκοπεύω, (για τηλέφωνα) υποκλέπτω ♦ (αμετβ.) **9.** συμμετέχω σε διαδικασία με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *έναν χρόνο δεν παρακολουθούσε, πώς θα περάσει στις εξετάσεις;* **10.** έχω την προσοχή μου σε (κάτι): *τι ρωτήσατε, δεν παρακολουθούσα!* || *αν δεν παρακολουθεί, δεν θα έχει απορίες!* **11.** ανταποκρίνομαι επαρκώς σε κάτι, καταλαβαίνω: *αν το επίπεδο είναι πολύ υψηλό, δεν θα μπορεί να παρακολουθήσει* || *πώς να παρακολουθήσω, αφού δεν ξέρω λέξη Ιταλικά;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*

παρακόρη (η) {παρακορών} (λαϊκ.) **1.** η υιοθετημένη κόρη, ψυχοκόρη **2.** νεαρή κοπέλα που εργάζεται και μένει σε ένα σπίτι, αναλαμβάνοντας τις δουλειές τού νοικοκυριού ΣΥΝ. υπηρέτρια.

παράκουος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται με ανυπακοή ΣΥΝ. απείθαρχος, ανυπάκουος, απειθής ΑΝΤ. υπάκουος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παρ(α)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω* (πβ. *ὑπ-ήκοος*)].

παρακουσία (η) {παρακουσιών} αλλοίωση τής αισθήσεως τής ακοής, κατά την οποία κανείς αντιλαμβάνεται λανθασμένα τους ήχους. Επίσης **παράκουση** [μτγν.].

παράκουσμα (το) [αρχ.] {παρακούσμ-ατος | -ατα, -άτων} το εσφαλμένο άκουσμα, η παραπλανητική ακουστική αντίληψη.

παρακούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {παράκουσα κ. (λόγ.) παρήκουσα} ♦ **1.** (αμετβ.) ακούω λανθασμένα, αντιλαμβάνομαι κάτι άλλο από αυτό που έχει λεχθεί: *δεν μπορεί να είπε κάτι τέτοιο· θα παράκουσες* ♦ **2.** (μετβ.) δείχνω απείθεια, δεν υπακούω: *παράκουσε τους γονείς του και πήγε εκεί όπου του είχαν απαγορεύσει να πάει* ΣΥΝ. απειθώ.

παρακράτημα (το) [1896] {παρακρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μέρος παραγωγής που δεν διατίθεται στην αγορά, προκειμένου οι τιμές να συγκρατηθούν σε ορισμένο ύψος **2.** (κατά την εκμετάλλευση των δασών) το δέντρο που διατηρείται, προκειμένου να δώσει σκληρότερη ποιότητα ξύλου.

παρακράτηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αφαίρεση (μέρους από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδοθεί σε κάποιον): *~ προϊόντος / φόρου / εισφοράς για το ταμείο συντάξεως* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που παρακρατείται: *έχει παρακρατήσεις δέκα χιλιάδων.*

παρακρατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το παρακράτος: *~ οργάνωση / δράση / κύκλοι / κέντρα* **2. *παρακρατικός*** (ο) κάθε άτομο που μετέχει στο παρακράτος ή εξυπηρετεί τις επιδιώξεις του: *για τα έκτροπα ευθύνονται οι ~.* — **παρακρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρακράτος (το) {παρακράτους | χωρ. πληθ.} εξουσιαστικός μηχανισμός πολιτικοστρατιωτικού χαρακτήρα με ισχυρές διασυνδέσεις και πρόσβαση στους μηχανισμούς τής επίσημης κρατικής εξουσίας, παράλληλα προς τους οποίους αναπτύσσει αυθαίρετη, μυστική και παράνομη δράση είτε συμπληρωματικά προς αυτούς, κυρ. ως προς την καταστολή αντιφρονούντων προσώπων και κομμάτων, είτε εμποδίζοντας την εφαρμογή τής επίσημης πολιτικής (π.χ. σε ασταθή και νεοεγκαθιδρυθέντα δημοκρατικά καθεστώτα): *το ~ έδρασε στα επεισόδια τής χθεσινής συγκέντρωσης* || *για τη δολοφονία του ευθύνεται το ~ που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. parastate].

παρακρατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {παρακρατείς... | παρακράτησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. παρακρατηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω αδιάθετο ένα τμήμα τής παραγωγής ως απόθεμα ή για να συγκρατήσω σε συγκεκριμένο ύψος την τιμή του στην αγορά **2.** κρατώ (μέρος από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδώσω σε κάποιον): *από τον μισθό σου παρακρατούνται τα χρήματα για την ασφάλισή σου* || *παρακρατηθείς φόρος* ♦ **3.** (αμετβ.) έχω διάρκεια μεγαλύτερη από την κανονική ή επιθυμητή: *παρακράτησε αυτή η κατάσταση, πρέπει ν' αλλάξετε κάτι* || *παρακράτησε η πλάκα / το αστείο, δεν νομίζεις;* ΣΥΝ. παρατραβάω.

παράκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** κρούση μουσικού οργάνου σε λανθασμένο τόνο ΣΥΝ. παραφωνία **2.** ακουστική παραίσθηση που ως ψυχικό και συνήθ. παθολογικό φαινόμενο συνίσταται στην εσφαλμένη αντίληψη εξωτερικού ερεθίσματος· ΦΡ. (μτφ.) ***παθαίνω παράκρουση*** αναστατώνομαι ιδιαιτέρως έντονα, χάνω τον αυτοέλεγχό μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράκρουσις* < *παρακρούω* «εξαπατώ, παραλογίζω» < *παρα-* + *κρούω*].

παράκτιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά σε ακτή: *~ περιοχή* || *~ οργανισμοί* (που επηρεάζονται από την παλίρροια) || *αύξηση τής αξίας των κατοικιών στην ~ ζώνη* **2.** ΑΘΛ. ***παράκτια πετοσφαίριση*** η πετοσφαίριση (βόλεϊ) στην αμμουδιά, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (ιδ. την καλοκαιρινή περίοδο)· αλλιώς *μπιτς-βόλεϊ* (το). — **παράκτια / παρακτίως** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-άκτιος* < *ἀκτή*. Η φρ. *παράκτια πετοσφαίριση* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. beach volley].

παρακυβέρνηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ομάδα προσώπων που δρα κατ' αυθαίρετο τρόπο παράλληλα προς την κυβέρνηση, παρεμβαίνοντας στο έργο της.

παρακύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωμήτρια κύηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paracyesis].

παράκυκλος (ο) [μτγν.] {παρακύκλ-ου | -ων, -ους} **1.** η επιφάνεια που περιλαμβάνεται μεταξύ των περιφερειών, περιγραμμάτων δύο ομόκεντρων κύκλων **2.** μικρός και λεπτός δακτύλιος από διάφορα υλικά, ο οποίος περνιέται γύρω από το παξιμάδι μιας βίδας, ώστε αυτό να εφαρμόζει καλύτερα ΣΥΝ. ροδέλα.

παρακώλυση (η) [1886] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η εμπόδιση (ενέργειας) με την πρόκληση προβλημάτων, κωλυμάτων (ώστε να μην ολοκληρωθεί): *η ~ τής κυκλοφορίας των οχημάτων* || *συστηματική ~ κατά την άσκηση των καθηκόντων κάποιου.* Επίσης (σπάν.) **παρακώλυμα** (το) [1886].

παρακωλύω ρ. μετβ. {παρακώλυ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εμποδίζω (ενέργεια) παρεμβάλλοντας εμπόδια, δυσκολίες, κωλύματα: *παρακωλύει συστηματικά τη διαδικασία τής ψηφοφορίας αρνούμενος να προσέλθει* || *~ το έργο κάποιου* ΣΥΝ. παρεμποδίζω.

παραλαβαίνω ρ. → παραλαμβάνω

παραλαβή (η) **1.** η λήψη από παραλήπτη πράγματος που του έχει αποσταλεί: *η ~ ενός δέματος από το ταχυδρομείο* || *~ νέου εμπορεύματος* || *κάνω ~* (παραλαμβάνω) || *φορτώθηκαν εις παραλαβήν σας* (για προϊόντα που στέλνονται με φορτωτική στο όνομα κάποιου) ΑΝΤ. παράδοση **2.** (συνεκδ.) ό,τι παραλαμβάνει κανείς: *αυτά τα ρούχα είναι νέα ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το τμήμα υπηρεσίας ή καταστήματος, από το οποίο κανείς παραλαμβάνει ένα έγγραφο, το προϊόν που έχει αγοράσει κ.λπ.: *δουλεύει / είναι στην ~* || *θα πάτε στην ~ να σας εξυπηρετήσουν* (β) ο χώρος υπηρεσίας ή καταστήματος, στον οποίο βρίσκεται το παραπάνω τμήμα: *η ~ είναι μετά το ταμείο* **4.** η επίσημη ανάληψη τής διοίκησης ενός οργανισμού, φορέα, η ανάληψη αξιώματος, θέσης: *μετά την ορκωμοσία τής κυβέρνησης θα γίνει η ~ των υπουργείων* **5.** η ανάληψη ευθύνης για τη συνοδία και μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος σε άλλο: *~ τής ομάδας από το πούλμαν, για να οδηγηθεί στο γήπεδο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < *παραλαμβάνω*, πβ. κ. *λαμβάνω* *λαβή*].

παραλαλητό (το) (λαϊκ.) το παραμιλητό (βλ.λ.).

παραλαλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γλωσσική διαταραχή κατά την οποία ο ήχος που παράγεται κατά την ομιλία δεν είναι ο επιθυμητός, αφού στη θέση ενός φθόγγου εκφωνείται άλλος. — **παραλαλικός,** -ή, -ό.

παραλαλώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {παραλαλείς... | παραλάλησα} παραμιλώ (βλ.λ.).

παραλαμβάνω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **παραλαβαίνω** ρ. μετβ. {παρέλαβα, παραλήφθηκα (λόγ. παρελήφθην, -ης, -η..., μτχ. παραληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** παίρνω ως παραλήπτης κάτι που μου έχει αποσταλεί: *παρέλαβα μια επιστολή / ένα δέμα* || *~ εμπορεύματα* **2.** αναλαμβάνω τη διαχείριση μιας κατάστασης, όπως είχε διαμορφωθεί από τον προκάτοχό μου: *η νέα κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι παρέλαβε χάος από την προηγούμενη* || *παραλάβατε μια υγιή επιχείρηση και την καταστήσατε προβληματική!* **3.** (ειδικότ.) αναλαμβάνω τη συνοδία ή τη μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος, υποδέχομαι: *θα παραλάβει το γκρουπ από το αεροδρόμιο και θα τους πάει στο ξενοδοχείο* || *αύριο θα πάμε να παραλάβουμε τον αδελφό μου από τ' το λιμάνι* **4.** αναλαμβάνω επίσημα τα καθήκοντά μου (σε θέση, αξίωμα): *~ ένα υπουργείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

παραλειπόμενα (τα) [αρχ.] {παραλειπομένων} **1.** όλα όσα παραλείπονται (ως περιττά ή ευκόλως εννοούμενα) ή αποσιωπώνται: *τα ~ συζήτησης / συνεδρίου / συνάντησης* **2. *Παραλειπομένων Βίβλος*** ιστορικό βιβλίο τής Π.Δ., στο οποίο έχουν περιληφθεί όσα είχαν παραλειφθεί από προγενέστερα ιστορικά βιβλία της· αλλιώς *Χρονικών* (Α', Β').

παραλείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ-έλειψα, -αλείφθηκα (λόγ. παρελείφθην, -ης, -η..., μτχ. παραλειφθείς, -είσα, -έν)} **1.** αποκλείω, δεν περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, αφήνω έξω από σειρά, κατάσταση ή κατάταξη: *παρέλειψαν το όνομά του από τον κατάλογο των υποψηφίων* || *αυτό το σημείο δεν έχει ενδιαφέρον, ας το παραλείψουμε* || *δεν πρέπει να παραλείψουμε, τέλος, και μια άλλη σημαντική μορφή τής σύγχρονης μουσικής...*· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** βλ. λ. εννοώ **2.** ξεχνώ, αμελώ: *μην παραλείψεις να τηλεφωνήσεις, αν αλλάξει κάτι!* || *έχει παραλείψει ουσιώδη στοιχεία τού κεφαλαίου.*

γι' αυτό πήρε χαμηλό βαθμό **3.** αποσιωπώ, δεν αναφέρω σκοπίμως: *συνήθως παραλείπει αυτά που δεν τον συμφέρει να μαθευτούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

παράλειψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} **1.** το να παραλείπει κανείς (κάτι), ώστε να μην περιλαμβάνεται σε σύνολο, σειρά, κατάσταση ή κατάταξη: *η ~ δύο λέξεων κατά την αντιγραφή ενός κειμένου* || *η ~ τού ονόματός του από τον κατάλογο των επιτυχόντων λίγο έλειψε να προκαλέσει επεισόδιο·* ΦΡ. ***κατά παράλειψιν / παράλειψη*** παραλείποντας, μη αναφέροντας: *το ουσιαστικό «αρουραίος» προέκυψε ~ τού «μυς», το οποίο προσδιόριζε ως επίθετο στην Αρχαία* **2.** η παράβλεψη, το να ξεχάσει, να αγνοήσει ή να αμελήσει κανείς (κάτι): *ήταν ~ να μην τους καλέσετε στην εκδήλωση* **3.** η αποφυγή τής αναφοράς σε (κάτι), η αποσιώπησή του: *η σκόπιμη ~ των νεότερων στοιχείων για την υπόθεση αποσκοπούσε στην παραπλάνηση τού κοινού* ΣΥΝ. παρασιώπηση **4.** (συνεκδ.) ό,τι παραλείπεται: *διαπιστωμένες παραλείψεις στην εκτέλεση ενός έργου* || *θα ήταν σημαντική ~ να μην αναφέρουμε και αυτό τον σπουδαίο δημιουργό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσιωπητικά, ελλιπής, λαμβάνω.*

παραλέω ρ. μετβ. {παραείπα} λέω περισσότερα (πράγματα)· στη ΦΡ. ***τα παραλέω*** μιλώ με υπερβολικό τρόπο, υπερβάλλω σε αυτά που λέω: *τα παραλές· δεν έκανα παρά μόνο το καθήκον μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλέγω* (ήδη στον Ιπποκράτη μαρτυρείται η σημ. «απεραντολογώ, μιλώ εκτός θέματος») < *παρα-* + *λέγω*].

παραλήγουσα (η) [μτγν.] {σπάν. παραληγουσών} η συλλαβή πριν από τη λήγουσα, η προτελευταία συλλαβή μιας λέξεως: *η ~ τής λέξης «ποταμός» είναι το «-τα-».*

παραληπτέος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραληφθεί ΑΝΤ. παραδοτέος.

παραλήπτης (ο) [μτγν.] {παραληπτών}, **παραλήπτρια** (η) {παραληπτριών} **1.** πρόσωπο που παραλαμβάνει, που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών διαμαρτυριών* ΣΥΝ. δέκτης, αποδέκτης ΑΝΤ. παραδότης **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο προς το οποίο αποστέλλεται μια επιστολή: *ποιος είναι ο ~ τού γράμματος;* ΑΝΤ. αποστολέας **3.** (συνεκδ.) το όνομα τού προσώπου προς το οποίο αποστέλλεται κάτι, όπως αναγράφεται στον φάκελο επιστολής: *ο ~ είναι στο κάτω και δεξιό μέρος τού φακέλου* || *αυτό το γράμμα δεν έχει ~!* || *μην ξεχάσεις να βάλεις ~!*

παραλήρημα (το) [μτγν.] {παραληρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ακατάσχετη και ασυνάρτητη ομιλία ΣΥΝ. παραμιλητό **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ειρμού και τυφλό πάθος, κυρ. φανατισμό: *εθνικιστικό ~* || *ένα ~ μίσους και οργής* **3.** ΙΑΤΡ. (α) οξεία αλλά αναστρέψιμη ψυχική διαταραχή, που χαρακτηρίζεται από απώλεια τού προσανατολισμού, αδυναμία αντιλήψεως τού περιβάλλοντος, ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις και βίαιη συμπεριφορά τού ασθενούς ΣΥΝ. ντελίριο (β) ***λογορροϊκό παραλήρημα*** (λατ. delirium verborum) παραληρηματική κατάσταση στην οποία ο ασθενής είναι υπερβολικά ομιλητικός (γ) ***τρομώδες παραλήρημα*** (λατ. delirium tremens) σύνδρομο που εμφανίζεται σε άτομα που έχουν αναπτύξει εξάρτηση από το αλκοόλ και χαρακτηρίζεται κυρ. από τρέμουλο, οπτικές παραισθήσεις και αστάθεια (δ) ***συστηματικό παραλήρημα*** βλ. λ. *συστηματικός* **4.** (μτφ.) η κατάσταση βίαιου ενθουσιασμού ή έντονης ψυχικής έξαρσης, υστερίας: *~ τού πλήθους σε ροκ συναυλία* ΣΥΝ. αμόκ.

παραληρηματικός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το παραλήρημα **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει παραλήρημα: *~ λογύδριο.* — **παραληρηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραληρώ ρ. αμετβ. {παραληρείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** έχω παραλήρημα: *παραληρεί από τον πυρετό* **2.** (μτφ.) λέω πράγματα που δεν έχουν νόημα, μιλώ φλύαρα και ασυνάρτητα ΣΥΝ. φλυαρώ **3.** (μτφ.) παραφέρομαι από ενθουσιασμό, κατέχομαι από ξέφρενη και ασυγκράτητη έξαρση: *το πλήθος παραληρούσε στο άκουσμα τής φωνής του.* — **παραληρητικός, -ή, -ό** [1891].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραληρῶ* < *παρα-* + *ληρῶ (-έω)* «λέω ανοησίες» < *λῆρος* «ανόητα λόγια άνευ αξίας», αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *la- «φωνάζω», ονοματοποιημένη ρίζα, πβ. λιθ. ló-ti «φωνάζω, κραυγάζω», αρχ. σλαβ. la-jǫ, αρμ. lam «κλαίω». ίσως και λατ. lāmentum «θρήνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *λά-σκω* «κραυγάζω, φωνάζω». Βλ. κ. *λαλώ*].

παραλής (ο) {παραλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολλά λεφτά, ο πλούσιος ΣΥΝ. λεφτάς ΑΝΤ. φτωχός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paralı].

παραλήφθηκα ρ. → παραλαμβάνω

παράληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η παραλαβή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράληψις* < *παραλαμβάνω*].

παραλία (η) {παραλιών} **1.** (α) (γενικά) η χερσαία ζώνη κατά μήκος τής γραμμής μεταξύ στεριάς και θάλασσας: *οι τουρίστες προτιμούν τις ~ με άμμο* || *~ λουομένων* ΣΥΝ. ακτή, γιαλός, ακρογιαλιά, ακροθαλασσιά, περιγιάλι (β) (ειδικότ.) η συνεχόμενη τού αιγιαλού ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και 50 μέτρων από τη γραμμή που ορίζει τον αιγιαλό, η οποία απαιτείται για την επικοινωνία τής ξηράς με τη θάλασσα, καθώς και για την εξυπηρέτηση εθνικών, κοινωφελών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών σκοπών: *νομοθετική ρύθμιση για τα κτίσματα στον αιγιαλό και στην ~* **2.** (καθημ.-συνεκδ.) η περιοχή κατά μήκος τής παραλίας και τα κέντρα διασκεδάσεως που βρίσκονται σε αυτή την περιοχή: *η ~ μαζεύει κόσμο τώρα το καλοκαίρι* || *τα μεγάλα ονόματα που τραγουδούν στην ~* ΣΥΝ. (τα) παραλιακά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλία* (ενν. *γῆ / χώρα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πάραλιος* (βλ.λ.)].

παράλια (τα) [μτγν.] {παραλίων} οι παράκτιες εκτάσεις, οι ακτές μιας χώρας ΑΝΤ. ηπειρωτικά.

παραλιακός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραλία, που είναι κτισμένος ή βρίσκεται στην παραλία: *~ κέντρο / ξενοδοχείο / πόλη / κτήμα* ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. ηπειρωτικός, μεσόγειος **2.** αυτός που βρίσκεται κατά μήκος ακτής: *~ δρόμος / ζώνη* **3.** ***παραλιακά*** (τα) (α) η περιοχή τής παραλίας, καθώς και οι παράκτιες περιοχές: *καλοκαίριασε και ο κόσμος συνηθίζει τις βόλτες προς τα ~* (β) (συνεκδ.) τα κέντρα διασκέδασης που λειτουργούν στις παραθαλάσσιες περιοχές: *τα ~ μαζεύουν πολύ κόσμο.* - **παραλιακ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

παραλίγο επίρρ. (καθημ.) λίγο ακόμα και, λίγο έλειψε να: *~ να τρακάρουμε, πρόσεχε!* || *στη συζήτηση προέκυψε ότι ~ να βγούμε συγγενείς!* || *α, ~ να το ξεχάσω!* ΣΥΝ. (εκφραστ.) παρά τρίχα, στο τσακ. Επίσης (λόγ.) **παρ' ολίγο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *παρ' ὀλίγον*].

παραλίμνιος, -α, -ο [1894] αυτός που βρίσκεται κοντά σε λίμνη: *~ περιοχή / οικισμός.*

παράλιος, -α, -ο παραλιακός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-άλιος* < *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα» (βλ. λ. *αλάτι*)].

παραλλαγή (η) **1.** η επέμβαση σε κάτι, η τροποποίησή του, ώστε να παραλλάσσει ΣΥΝ. διαφοροποίηση, μεταβολή **2.** (α) καθεμιά από τις μορφές ενός πράγματος, η ποικιλία: *η ~ σχήματος / σχεδίου* (β) καθεμιά από τους δυνατούς συνδυασμούς (προβλέψεις) σχετικά με το αποτέλεσμα αγώνα που έχει τη δυνατότητα να παίξει ο παίκτης τού ΠΡΟΠΟ: *διπλή ~* (π.χ. 1Χ, Χ2 κ.λπ.) || *τριπλή ~* (1Χ2) **3.** ΜΟΥΣ. ο μετασχηματισμός μελωδίας ή μουσικού θέματος με αλλαγές ή αναπτύξεις στην αρμονία, στον ρυθμό και στη μελωδία χωρίς αλλοίωση τού αρχικού θέματος: *«Παραλλαγές αίνιγμα»* (σύνθεση τού Έ. Έλγκαρ) **4.** ΒΙΟΛ. απόκλιση στη δομή ή τον χαρακτήρα ενός κυττάρου, ατόμου ή ομάδας ατόμων από άλλο τού ίδιου είδους **5.** ΖΩΟΛ. το σύνολο των χαρακτήρων που επιτρέπουν σε ένα ζώο να εντάσσεται στο περιβάλλον του, χωρίς να ξεχωρίζει εύκολα η μορφή του (μιμητισμός, ομοιοχρωμία) **6.** ΣΤΡΑΤ. (α) η μερική κωδικοποίηση μηνύματος με αντικατάσταση των καίριων λέξεων με άλλες συνθηματικές ή με ομάδες γραμμάτων ή αριθμών (β) το καμουφλάζ (βλ.λ.): *στολή παραλλαγής* **7.** ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ βορρά και βορρά πυξίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραλλάσσω*. Στη μουσ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. variation].

παράλλαγμα (το) [αρχ.] {παραλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παραλλαγή (βλ.λ.) **2.** (λαϊκ.) οποιαδήποτε απόκλιση από το κανονικό, κυρ. η δυσμορφία κάποιου (είτε λόγω αρρώστιας είτε λόγω ατυχήματος).

παραλλάζω ρ. → παραλλάσσω

παραλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την παράλλαξη: *~ μέτρηση αποστάσεως.* – **παραλλακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παράλλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΝΑΥΤ. (για πλοία) η διόπτευση ενός σημείου 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά τής πορείας τού πλοίου **2.** ΑΣΤΡΟΝ. η γωνιακή μετατόπιση τής φαινόμενης θέσης ενός ουράνιου αντικειμένου πάνω στην ουράνια σφαίρα, όταν παρατηρείται από δύο σημεία που απέχουν πολύ μεταξύ τους **3.** ΤΟΠΟΓΡ. η διαφορά που φαίνεται να έχει η κατεύθυνση ή η θέση ενός σώματος, όταν μετατοπίζεται η θέση τού παρατηρητή: *σφάλμα παραλλάξεως οργάνου μετρήσεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράλλαξις*, αρχική σημ. «μεταβολή θέσεως», < *παραλλάσσω*].

παραλλάσσω [αρχ.] κ. **παραλλάζω** ρ. αμετβ. {παρήλλα-ξα, -γμένος} **1.** διαφοροποιούμαι ελαφρώς ως προς κάτι, παρουσιάζω μικρές διαφορές: *συχνά οι τιμές παραλλάσσουν αναλόγως τού καταστήματος* || *οι δύο φούστες παραλλάζουν μόνο στην ποιότητα* ΣΥΝ. ποικίλλω **2.** ΝΑΥΤ. διοπτεύω ένα σημείο 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά από την πλώρη πλοίου.

παραλληλεπίπεδο (το) [μτγν.] {παραλληλεπιπέδ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. πρίσμα με έξι βάσεις, που όλες τους είναι παραλληλόγραμμα.

παραλληλεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για στερεά) αυτός που έχει επιφάνειες επίπεδες και παράλληλες μεταξύ τους, που ορίζεται, περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων **2.** ΓΕΩΜ. ***παραλληλεπίπεδο*** (το) βλ.λ.

παραλληλία (η) {παραλληλιών} **1.** η ιδιότητα τού παραλλήλου ΣΥΝ. παραλληλότητα **2.** η τοποθέτηση δύο πραγμάτων σε παράλληλη θέση· ΦΡ. (α) ***παραλληλία μαθημάτων*** η συνάφεια διδασκομένων αντικειμένων (β) ***αξίωμα παραλληλίας*** (στην ευκλείδειο γεωμετρία) αξίωμα κατά το οποίο από ένα σημείο Α διέρχεται μόνο μία παράλληλος προς δεδομένη ευθεία ε.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parallélisation].

παραλληλίζω ρ. μετβ. {παραλλήλισ-α, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) τοποθετώ σε παράλληλη θέση **2.** (μτφ.) παραβάλλω (κάτι με κάτι άλλο), το συγκρίνω: *παραλλήλισε τα πρόσφατα γεγονότα με την εξέγερση τού Μάη τού '68.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paralléliser].

παραλληλισμός (ο) **1.** η τοποθέτηση σε παράλληλη θέση **2.** η παραβολή, η συγκριτική αντιστοίχιση: *ο ~ του με τον Μ. Αλέξανδρο ήταν υπερβολικός* ΣΥΝ. αντιπαραβολή, σύγκριση **3.** η επανάληψη ίδιων συντακτικών δομών για την απόδοση διαφορετικού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parallélisme].

παραλληλόγραμμο (το) [μτγν.] {παραλληλογράμμ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. τετράπλευρο σχήμα, καθεμιά από τις πλευρές τού οποίου είναι παράλληλη με την απέναντί της: *ορθογώνιο ~.*

παραλληλόγραμμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει παράλληλες γραμμές **2.** ΓΕΩΜ. ***παραλληλόγραμμο*** (το) βλ.λ. — **παραλληλογράμμως** επίρρ. [μτγν.].

παραλληλογράφος (ο) γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη παράλληλων γραμμών.

παράλληλος, -η (λόγ. -ος). -ο **1.** (για γραμμές, ευθείες, σειρές κ.λπ.) (α) αυτός που όλα τα σημεία του απέχουν εξίσου από άλλον, χωρίς να τέμνεται με αυτόν όσο και αν προεκταθούν: ~ *δρόμοι / διάδρομοι / σειρές καθισμάτων / ευθύγραμμα τμήματα* (β) **παράλληλη (ευθεία)** ευθεία που, όσο και αν προεκταθεί, δεν τέμνει άλλη ευθεία ή επίπεδο (γ) ΗΛΕΚΤΡ. **παράλληλη σύνδεση** διάταξη ηλεκτρικού κυκλώματος, στην οποία όλα τα στοιχεία και τα εξαρτήματά του βρίσκονται υπό κοινή τάση, όπου όλοι οι θετικοί πόλοι είναι συνδεδεμένοι με το ένα άκρο και όλοι οι αρνητικοί με το άλλο **2.** αυτός που απαιτεί ή συνίσταται στη δημιουργία γραμμών ή σειρών όπως οι παραπάνω: ~ *στοίχιση / παράταξη* **3.** (για επίπεδα) αυτό που έχει την ίδια κάθετο με κάποιο άλλο, που τέμνονται καθέτως από την ίδια ευθεία **4. παράλληλος** (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους}, **παράλληλη** (η) (α) καθεμιά από τις νοητές γραμμές που είναι παράλληλη προς τον ισημερινό και δείχνει το γεωγραφικό πλάτος μιας περιοχής (β) ΝΑΥΤ. το σημείο τής γήινης επιφάνειας, στο οποίο την τέμνει επίπεδο κάθετο στον άξονα τής γήινης σφαίρας (γ) δρόμος παράλληλος προς κάποιον άλλο: *στην πρώτη ~ θα στρίψετε δεξιά* **5.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές αντιστοιχίες, αναλογίες ή και ομοιότητες με κάποιον άλλο: *στη ζωή τους ακολούθησαν ~ πορεία*· ΦΡ. **βίοι παράλληλοι** βλ. λ. *βίος* **6.** (α) αυτός που συμπίπτει χρονικά, που υπάρχει ή συμβαίνει συγχρόνως με κάτι άλλο: ~ *τηλεοπτική σύνδεση με δύο στούντιο* || ~ *δράση* || *είχε ~ σχέση και εκτός γάμου* || ~ *συνομιλίες για διευθέτηση τής κρίσης* ΣΥΝ. ταυτόχρονος· ΦΡ. **εκ παραλλήλου** (i) ταυτοχρόνως: *απασχολείται ~ σε δύο εργασίες* (ii) ταυτόχρονη θετική και αρνητική διατύπωση τού ίδιου νοήματος ως ρητορικό / συντακτικό σχήμα (β) ΤΕΧΝΟΛ. ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που σχετίζεται με την ταυτόχρονη εκτέλεση δύο ή περισσότερων εργασιών ή την ταυτόχρονη λειτουργία δύο ή περισσότερων συνδεδεμένων συσκευών, τμημάτων Η/Υ κ.λπ.: ~ *επεξεργασία / διασύνδεση / μεταφορά δεδομένων* ΑΝΤ. σειραϊκός. — **παράλληλα / παραλλήλως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *παρ' ἀλλήλους* (πβ. κ. *κατάλληλος*). Βλ. κ. *ἀλλήλων*].

παραλληλότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παραλλήλου ΣΥΝ. παραλληλία.

παραλογή (η) δημοτικό τραγούδι με αφηγηματικό χαρακτήρα και φανταστικό περιεχόμενο: *η ~ «τού νεκρού αδελφού»* || *η ~ «τού γεφυριού τής Άρτας»*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αρχ. *παρακαταλογή* «είδος αφηγηματικού ρυθμού (στη μουσική) με μελοδραματική παρουσίαση» (με απλολογία) < *παρα-* + *καταλογή* < *καταλέγω* «αφηγούμαι λεπτομερώς» (*κατα-* + *λέγω*)].

παραλογητό (το) (λαϊκ.) ο παραλογισμός (βλ.λ.).

παραλογιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παραλόγιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) τρελαίνομαι, παύω να σκέφτομαι και να συμπεριφέρομαι λογικά ΣΥΝ. τα χάνω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να τρελαθεί. — **παραλόγιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλογίζομαι* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ιάζω* (πβ. κ. *ζυγίζω - ζυγιάζω, λογίζω - λογιάζω* κ.ά.)].

παραλογίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραλογίσ-τηκα, -μένος} ενεργώ ή μιλώ κατά παράλογο τρόπο: *Καταλαβαίνεις ότι παραλογίζεσαι; Τι είναι αυτά που λες;* ΣΥΝ. παραφρονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παράλογος*].

παραλογισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο λαθεμένος, παράλογος τρόπος σκέψεως: *αυτή η απόφαση είναι προϊόν παραλογισμού, είναι σκέτη τρέλα* **2.** (συνεκδ.) κάθε λόγος ή πράξη που αντιβαίνει στη λογική: *αυτό που λες είναι σκέτος ~!* || *πάψε τους ~ κι έλα στα συγκαλά σου!* ΣΥΝ. ανοησία, τρέλα, παραλογητό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

παραλογιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραλογισμό: ~ *σκέψη / πράξη* ΣΥΝ. παράλογος, παραλογικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που κάνει σκοπίμως ή από ανικανότητα λαθεμένους συλλογισμούς. — **παραλογιστικά** επίρρ.

παράλογο (το) [μτγν.] {παραλόγ-ου | -ων} **1.** (α) η κατάσταση κατά την οποία ο άνθρωπος δεν αναγνωρίζει σκοπό ή λογική στην ύπαρξή του, αποδεχόμενος το άσκοπο και παράλογο τής ανθρώπινης ύπαρξης (β) καθετί που δεν ερμηνεύεται με την κοινή λογική: *το ~ μιας απόφασης* || *το ~ στην υπόθεση αυτή είναι ότι μου ζητήθηκε να πληρώσω, ενώ ζητούσα αποζημίωση*· ΦΡ. **ιστορία τού παραλόγου** για κάθε κατάσταση που έχει παράλογα στοιχεία: *«η ~ στη δομή των υπουργικών συμβουλίων αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό όλων των κυβερνήσεων από συστάσεως τού ελληνικού κράτους»* (εφημ.) **2.** το φιλοσοφικό και λογοτεχνικό δόγμα, κατά το οποίο οι άνθρωποι ζουν απομονωμένοι σε έναν μάταιο και παράλογο κόσμο: *ο Καμύ είναι από τους κύριους εκφραστές τής τέχνης του ~* **3. θέατρο τού παραλόγου** (γαλλ. théâtre de l'absurde) (α) πρωτοποριακό θεατρικό ρεύμα που κυριάρχησε στη δεκαετία τού '50, κατά το οποίο καταλύεται ο δεσμός ανάμεσα στις λέξεις και τις πράξεις, αφού τον θεατρικό λόγο χαρακτηρίζει η γλωσσική ασυναρτησία και η παρωδία των καθιερωμένων αξιών· πρόκειται για πνευματικό καρπό τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια εποχή όπου κάθε όραμα κλονιζόταν κι ο άνθρωπος αποξενωνόταν από τη φύση του: *ο Ιονέσκο είναι από τους θεμελιωτές τού θεάτρου τού παραλόγου* (β) (καθημ.) κάθε κατάσταση παραλογισμού: *η κυβερνητική πολιτική με τις συνεχείς αντιφάσεις της είναι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.

παράλογος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντιβαίνει στους νόμους τής λογικής, που υπάρχει, συμβαίνει ή προκύπτει κατά τρόπο που δεν είναι λογικός: ~ *ενέργεια / σκέψη / φόβος / βία* || *είναι παράλογο να πιστεύεις ότι φταις για κάτι που ούτε έκανες ούτε προκάλεσες!* ΣΥΝ. άλογος ΑΝΤ. λογικός, (λόγ.) έλλογος **2.** (καθημ.-γενικότ.) αυτός που δεν δικαιολογείται σύμφωνα με ό,τι ισχύει: *είναι ~ οι οικονομικές απαιτήσεις του για μια τέτοια δουλειά* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, εξωφρενικός ΑΝΤ. εύλογος, δικαιολογημένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που ενεργεί ή μιλά με τρόπο που δεν ταιριάζει σε λογικό άνθρωπο: *Μη γίνεσαι ~! Λες τα πράγματα ψύχραιμα!* **4. παράλογο** (το) βλ.λ. — **παράλογα / παραλόγως** [αρχ.] επίρρ.

> **παράλογος: συνώνυμα.** Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να συλλάβει κανείς και να δηλώσει γλωσσικά ό,τι δεν είναι **λογικό**. Μπορεί να το θεωρήσει ότι παραβιάζει τη λογική ή ότι στερείται λογικής ή ότι δεν στηρίζεται πουθενά ή ότι βρίσκεται έξω από τη λογική και, ενίοτε, ότι την υπερβαίνει. Ό,τι παραβιάζει τη λογική είναι **παράλογο** (παρά τὸν λόγον, «κατά παράβαση τής λογικής»). Ό,τι στερείται λογικής είναι **άλογο** *(Δεν είναι η λογική που διέπει τις πράξεις του, αλλά άλογα συναισθήματα και ανεξέλεγκτες παρορμήσεις)*. Ό,τι δεν στηρίζεται πουθενά, ό,τι είναι εκτός τόπου (και χρόνου) είναι **άτοπο** *(Είναι άτοπο να δέχεσαι ότι η μόρφωση επιτυγχάνεται ερήμην τής γνώσης· η μόρφωση προϋποθέτει συνειδητή γνώση αιτίων και αιτιατών πραγμάτων, γεγονότων και καταστάσεων)*. Ό,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να κρίνει κανείς με τη λογική, γιατί βρίσκεται έξω από τα όρια τής λογικής, είναι **εξωλογικό** ή, εφόσον την υπερβαίνει, είναι **υπερλογικό** *(Η έννοια τού Θεού είναι απρόσιτη στον ανθρώπινο νου, γιατί είναι από τη φύση της εξωλογική και υπερλογική)*. Ό,τι παραβιάζει τους κανόνες τής λογικής φθάνοντας στα όρια τής παραφροσύνης, είναι **εξωφρενικό** *(Τα λόγια και οι πράξεις του είναι εξωφρενικές· οδηγείται σταθερά στην παράνοια)*. Αντίστοιχη προς την κατάσταση αυτή είναι η φράση **έξω φρενών** *(Η στάση του στο θέμα και η όλη συμπεριφορά του μας έκανε έξω φρενών)*, ενώ με την ίδια σημασία και με περισσότερη έμφαση χρησιμοποιείται και η φράση **άνω ποταμών** *(Δεν μπορώ να κάνω μ' αυτό τον άνθρωπο· είναι άνω ποταμών)*. Ας σημειωθεί ότι η α' φράση αφορά τόσο στον ομιλητή όσο και σε άλλα πρόσωπα *(είμαι έξω φρενών - κάνω κάποιον έξω φρενών)*, ενώ η φρ. *άνω ποταμών* χρησιμοποιείται από τον ομιλητή για άλλα πρόσωπα *(είναι πλέον άνω ποταμών)*. Πιότερες για την έκφραση τού παραλόγου είναι οι φράσεις **εκτός τόπου και χρόνου** και **έξω από κάθε λογική**.

παραλογοτεχνία (η) {παραλογοτεχνιών} το σύνολο των λογοτεχνικών έργων που δεν συγκαταλέγονται στις κοινώς αποδεκτές κατηγορίες τού έντεχνου λόγου: *πολλά έργα επιστημονικής φαντασίας, αστυνομικά ή αισθηματικά ρομάντζα θεωρούνται ότι ανήκουν στην ~* (πβ. κ. λ. *παραφιλολογία*). — **παραλογοτεχνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. paralittérature (νόθο σύνθ.)].

παραλυμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει παραλύσει: ~ *χέρι / σώμα* ΣΥΝ. παράλυτος· (μτφ.) **2.** αυτός που έχει αποδιοργανωθεί, αποσυντονιστεί: *παρέλαβε ένα ~ Δημόσιο χωρίς κατάλληλο δίκτυο παροχής υπηρεσιών* **3.** (για πρόσ.) άτομο διεφθαρμένο ΣΥΝ. (λόγ.) ακόλαστος, έκλυτος ΑΝΤ. χρηστός, εγκρατής, ηθικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλελυμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παραλύω*].

παράλυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η απώλεια (ολική ή μερική) τής κινητικής ικανότητας των μυών, η οποία προκαλείται από τραυματισμό ή πάθηση (ανατομική αλλοίωση) τού νευρικού συστήματος, τού εγκεφάλου ή τού νωτιαίου μυελού: *παιδική ~* (παλαιότ. η πολιομυελίτιδα) || *περιοδική / γενική / προϊούσα / μαιευτική ~* (τού παιδιού κατά τον τοκετό) || *χιαστή ~* (ημιπληγία) || ~ *τού χεριού* **2.** (ειδικότ.) η δυσκολία ενάρξεως ή ολοκληρώσεως τής κίνησης, λόγω μουδιάσματος, πιασίματος κ.λπ. **3.** (μτφ.) κατάσταση προσωρινής νάρκης, αδράνειας: ~ *τού νου* **4.** ο αποσυντονισμός, η αποδιοργάνωση: *η ~ των διοικητικών υπηρεσιών / τής κρατικής μηχανής / τής κυκλοφορίας* ΣΥΝ. διάλυση, (λαϊκ.) ξεχαρβάλωμα.

παραλυσία (η) [1834] {παραλυσιών} **1.** ΙΑΤΡ. η παράλυση (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η ζωή που έχει ολοκληρωτικά παραδοθεί σε ακολασίες και κραιπάλες, η έκλυτη ζωή: *βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paralysie].

παραλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράλυση: ~ *συμπτώματα / φαινόμενα / βάδισμα* **2.** αυτός που επιφέρει παράλυση: *η ~ ενέργεια των αναισθητικών φαρμάκων* **3.** αυτός που έχει πάθει παράλυση: ~ *χέρι / σώμα / άκρο* ΣΥΝ. παράλυτος **4. παραλυτικός** (ο), **παραλυτική** (η) πρόσωπο που πάσχει από παράλυση, που είναι παράλυτο.

παράλυτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πάθει παράλυση: ~ *χέρι / άκρο / σώμα* || *έμεινε παράλυτος ύστερα από σοβαρό αυτοκινητικό δυστύχημα* **2. παράλυτος** (ο) {παραλύτ-ου | -ων, -ους}, **παράλυτη** (η) άτομο που πάσχει από μερική ή γενική παράλυση: *χρειάζεται ειδική μέριμνα για τους ~*.

παραλύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρ-έλυσα, -αλυμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ παράλυση (σε μέλος τού σώματος): *η αρρώστια τού είχε παραλύσει τα πόδια* **2.** επιφέρω σωματική εξάντληση, αδυναμία κινήσεως ή αντιδράσεως: *τον είχε παραλύσει το βλέμμα της* || *τα είχε παραλύσει η παγωνιά και η πείνα* ΣΥΝ. εξασθενίζω **3.** (μτφ.) δυσχεραίνω ή καθιστώ αδύνατη την εύρυθμη λειτουργία: *η ξαφνική νεροποντή παρέλυσε το κέντρο τής Αθήνας* || *χάλασε το φανάρι κι έχει παραλύσει την κυκλοφορία* || *η απεργία παρέλυσε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. αποσυντονίζω ♦ (αμετβ.) **4.** πάσχω από παράλυση (γενική ή μερική), μένω παράλυτος: *μετά το εγκεφαλικό παρέλυσε όλη η δεξιά πλευρά του* **5.** αδυνατώ να κινηθώ, να αντιδράσω, χάνω τις δυνάμεις μου λόγω ψυχικής ή σωματικής εξάντλησης, μεγάλης έντασης: *παρέλυσε στο άγγιγμά της* || *είχε παραλύσει ολόκληρη από τον τρόμο / το σοκ / την κούραση / το κρύο / την αγωνία* ΣΥΝ. μένω άφωνος, καταρρέω, (αργκό) μένω **6.** (μτφ.) αποσυντονίζομαι, δυσχεραίνεται η εύρυθμη λειτουργία μου: *έχει παραλύσει η οικονομία τής χώ-*

ρας || παρέλυσε ο δημόσιος τομέας / η κυκλοφορία κατά μήκος τής οδού Κηφισίας / η εμπορική δραστηριότητα στο νησί ΣΥΝ. αποδιοργανώνομαι, απορρυθμίζομαι. νεκρώνω.

παραμάγειρος (ο) ο βοηθός τού μάγειρα. Επίσης (λαϊκότ.) **παραμάγειρας**.

παραμαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα που εμφανίζουν ορισμένα υλικά, τα οποία έλκονται. όταν βρεθούν στο μαγνητικό πεδίο μαγνήτη: *πυρηνικός* ~ (λόγω πυρηνικών μαγνητικών ροπών). — **παραμαγνητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paramagnetism].

παραμάζωμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φόρα: *παίρνω* ~ *πηδώ με / χωρίς* ~· ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον / κάτι) παραμάζωμα*** (i) παρασύρω καθώς περνώ (ii) κατατροπώνω (κάποιον) (iii) κατσαδιάζω (κάποιον).

παράμαλλο (το) (λαϊκ.) **1.** το νήμα τής πετονιάς που καταλήγει στο αγκρίστρι **2.** καθένα από τα λεπτά και κοντά νήματα, από τα οποία κρέμονται τα αγκίστρια τού παραγαδιού.

παραμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη καρφίτσα. η οποία λυγίζει σχηματίζοντας ελατήριο, κλείνει με ασφάλεια που καλύπτει την άκρη (μύτη) της και συγκρατεί μαζί δύο υφάσματα ή άκρες υφάσματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paramano (απόδ. τού γαλλ. parement) < ρ. parare «κοσμώ, στολίζω» (< λατ. paro)].

παραμάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τον θηλασμό ξένου βρέφους: *της κόπηκε το γάλα και πήραν ~* ΣΥΝ. θηλάστρια. (λαϊκ.) βυζάστρα. βυζάχτρα **2.** γυναίκα που ως οικότροφος αναλαμβάνει την ανατροφή. το μεγάλωμα παιδιού: *όπου κι αν πάει, την ακολουθεί η ~ της || τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε από την ~ του* ΣΥΝ. νταντά, γκουβερνάντα. βάγια.

παραμάσχαλα κ. (λαϊκ.) **παραμάσκαλα** επίρρ.· κάτω από τη μασχάλη, στο άνοιγμα τής μασχάλης: *προχωρούσε με την ομπρέλα ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υπό μάλης.

παραμεθόριος (η) [1888] {παραμεθορί-ου | -ων, -ους} **1.** η περιοχή που βρίσκεται κοντά στα σύνορα **2.** (γενικότ.-περιληπτ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, ακριτικών περιοχών τής χώρας (πβ. λ. *μεθόριος*).

παραμεθόριος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά στα σύνορα: ~ *περιοχή / οικισμός / φυλάκιο / χωριό* ΣΥΝ. συνοριακός, μεθοριακός **2.** ***παραμεθόριος*** (η) βλ.λ. Επίσης **παραμεθοριακός**, -ή, -ό [1896]. — **παραμεθόρια** επίρρ.

παραμέληση (η) [1851] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αμέλεια στην εκπλήρωση των καθηκόντων, η μη εκδήλωση τού απαιτούμενου ενδιαφέροντος: *η ~ των σπουδών του υπονομεύει το μέλλον του || η ~ τής υγιεινής / τής καθαριότητας / τής εμφάνισής του* ΣΥΝ. εγκατάλειψη. Επίσης **παραμέλημα** (το).

παραμελώ ρ. μετβ. {παραμελείς... | παραμέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δεν δείχνω το απαιτούμενο ενδιαφέρον, την απαραίτητη φροντίδα για (κάτι/κάποιον): *έχει παραμελήσει εντελώς τον εαυτό της λόγω τού πένθους || ~ τις υποχρεώσεις / τα παιδιά / τις σπουδές / το σπίτι / την εργασία μου* ΣΥΝ. εγκαταλείπω. (μτφ.) αφήνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραμελῶ (-έω)* < παρ(α)- + *ἀμελῶ*].

παραμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρέμεινα (παραέμεινα στη σημ. 4)} **1.** εξακολουθώ να βρίσκομαι σε έναν τόπο: *πολύς κόσμος παρέμεινε στην πλατεία και μετά το τέλος τής συναυλίας || οι μαθητές θα παραμείνουν στο μουσείο για ειδική ξενάγηση || οι στρατιώτες παρέμειναν στις θέσεις τους* **2.** μένω σε έναν τόπο ή χώρο προσωρινά (ή μόνιμα από τον χρόνο εγκαταστάσεως και μετά): *θα παραμείνουν στην Τρίπολη για όλο το τριήμερο || παρέμεινε στο Παρίσι πέντε χρόνια για σπουδές || παρέμεινε στο νοσοκομείο μερικές μέρες || παρέμειναν στη νέα τους πατρίδα ώς το τέλος τής ζωής τους* **3.** εξακολουθώ να έχω μια ιδιότητα, να βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, θέση ή διάθεση: *παρέμεινε πολλή ώρα σιωπηλός / φοβισμένος / όρθιος / μόνος || ~ γοητευτικός / τεμπέλης / φανατικός εργένης / πιστός φίλος || η κατάσταση πρέπει να παραμείνει ως έχει || (το) γεγονός παραμένει ότι τα αρχικά προβλήματα. που προκάλεσαν την επέμβαση, δεν έχουν λυθεί || ~ στην υπηρεσία / στην εξουσία / σε άγνοια / στις αρχές μου / στις επιφυλάξεις μου / σε επιφυλακή || άγνωστο παραμένει πότε θα αποκατασταθούν οι ζημιές από τον σεισμό* • **4.** μένω κάπου πιο πολύ από όσο πρέπει ή επιτρέπεται: *παραέμεινε στην κατάψυξη και θα θέλει ώρα να ξεπαγώσει || παραέμεινα στον ήλιο και έπαθα εγκαύματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

παράμερα επίρρ. **1.** πιο πέρα, κατά μέρος: *την πήρε ~. για να μην ακούσουν οι υπόλοιποι* ΣΥΝ. στη μπάντα. στην άκρη. παραπέρα **2.** σε απομακρυσμένο μέρος. απόμερα: *πήγαν κάπου ~. να βρουν την ησυχία τους* ΣΥΝ. μακριά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραμερέα* < *παρα-* + *-μερέα* < *μερέα* (> μεριά) < *μέρος*].

παραμερίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {παραμέρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) παράμερα. στην άκρη: *παραμέρισε λίγο τα βιβλία σου, ν' ακουμπήσω τον δίσκο || παραμέρισε τους περίεργους που είχαν συγκεντρωθεί, για να περάσει* **2.** (μτφ.) (α) κάνω (κάποιον) πέρα, παραγκωνίζω, προσπερνώ ή ξεπερνώ με ύπουλα, αθέμιτα μέσα: *παραμέρισαν πολλούς ικανότερους, για να δώσουν τη θέση σ' αυτόν που είχε το μέσον* ΣΥΝ. (λόγ.) υποσκελίζω (β) ξεπερνώ κάτι που με εμποδίζει. δεν το αφήνω να με επηρεάζει: *ας παραμερίσουμε τις διαφορές μας και ας δώσουμε τα χέρια || χρειάστηκε να παραμερίσει πολλές προκαταλήψεις / φόβους / δισταγμούς / ανασφάλειες || παραμέρισε την υπερηφάνειά του και ζήτησε βοήθεια || ~ κάθε εμπόδιο / το συγκεκριμένο ζήτημα / την τυπική διαδικασία* ♦ **3.** (αμετβ.) πηγαίνω στην άκρη. κάνω τόπο. φεύγω από τη μέση: *τους φώναξε να παραμερίσουν. για να περάσει το ασθενοφόρο || παραμέρισε ιππότικά, για να προηγηθούν οι κυρίες* ΣΥΝ. υποχωρώ, τραβιέμαι. — **παραμέρισμα** (το).

παραμερισμός (ο) [1889] το παραμέρισμα, ο παραγκωνισμός.

παράμερος, -η. -ο αυτός που βρίσκεται σε κάπως απομακρυσμένο, αποκομμένο μέρος: ~ *τοποθεσία / λιμανάκι* ΣΥΝ. απομονωμένος, απόμερος, απόκεντρος ΑΝΤ. κεντρικός.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *παράμερα* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

παραμέσα επίρρ. (καθημ.) πιο μέσα ακόμα, πιο πολύ προς το εσωτερικό: *αν προχωρήσεις ~. θα βρεις κι άλλα πράγματα, που δεν φαίνονται απέξω* ΑΝΤ. παραέξω.

παραμεσημβρινός, -ή. -ό αυτός που βρίσκεται κοντά. που είναι δίπλα στον μεσημβρινό.

παραμεσόγειος, -α, -ο [1801] αυτός που συνορεύει με μεσογειακές χώρες. που βρίσκεται κοντά στη Μεσόγειο Θάλασσα ή βρέχεται από αυτή ΣΥΝ. μεσογειακός.

παράμεσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο, στη μέση **2.** ***παράμεσος*** (ο) [μτγν.] το δάχτυλο που βρίσκεται ανάμεσα στον μέσο και τον μικρό ΣΥΝ. (λόγ.) δακτυλίτης.

παραμετρικός, -ή, -ό ΜΑΘ. αυτός που περιέχει ή σχετίζεται με παράμετρο ή παραμέτρους: ~ *παράσταση καμπύλης* (εκφράζει τις συντεταγμένες ενός σημείου τής καμπύλης σε συνάρτηση με μία παράμετρο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής. ξέν. όρ., < αγγλ. parametric].

παράμετρος (η) [1786] {παραμέτρ-ου | -ων. -ους} **1.** η ποσότητα που χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως άλλων ποσοτήτων **2.** ΜΑΘ. μεταβλητή προβλήματος η οποία όμως συμπεριφέρεται ως σταθερά **3.** (στη στατιστική) μεταβλητή που εισάγεται στον μαθηματικό τύπο κάθε στατιστικής κατανομής, ώστε οι πιθανές τιμές της να ανταποκρίνονται σε διαφορετικές κατανομές **4.** ΟΙΚΟΝ. ο όρος μιας εξίσωσης, που καθορίζει τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών· ο συντελεστής **5.** (μτφ.) κάθε πλευρά. διάσταση ενός θέματος: *το πρόβλημα πρέπει να εξεταστεί σ' όλες του τις ~ || μια χρήσιμη / νέα / κρυφή / σημαντική ~ || καθοριστική ~ τής οικογενειακής ευτυχίας είναι η επικοινωνία* ΣΥΝ. συνιστώσα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. paramètre].

παραμητρικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στη μήτρα ΣΥΝ. παραμήτριος.

παραμήτριος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. ο παραμητρικός (βλ.λ.) **2.** ***παραμήτριο*** (το) {παραμητρί-ου | -ων} συνδετικός ιστός των πλαγίων τής μήτρας κάτω από το περιτόναιο: *φλεγμονή τού παραμητρίου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. parametrium (σημ. 2)].

παραμικρός, -ή, -ό ελάχιστος. ο πιο ασήμαντος: *με την ~ δυσκολία απογοητεύεται! || άνετα. χωρίς το ~ άγχος || δεν έχω την ~ ιδέα γι' αυτά που μου λες! || σε μια τέτοια εγχείρηση το ~ λάθος είναι μοιραίο·* ΦΡ. ***με το παραμικρό*** χωρίς λόγο. με το τίποτα: *έχουν σπάσει τα νεύρα του και ~ βάζει τις φωνές || είναι άβγαλτος στη δουλειά και τα χάνει ~! || ~ που θ' ακουστεί. ξυπνάει.*

παραμιλάω ρ. αμετβ. {παραμίλησα} μιλώ παραπάνω από το κανονικό. λέω περισσότερα από όσα πρέπει ή χρειάζεται: *Κλείνω τώρα. Παραμιλήσαμε κι έχω και δουλειές!* ΣΥΝ. πολυμιλώ.

παραμίλημα (το) {παραμιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το παραμιλητό, το παραλήρημα από πυρετό, αρρώστια ή κατά τη διάρκεια τού ύπνου ΣΥΝ. ντελίριο.

παραμιλητό (το) **1.** λόγος χωρίς ειρμό. έντονα διαταραγμένος, αποσπασματικός και ακατανόητος. που οφείλεται σε οργανική ή ψυχική διαταραχή. το παραλήρημα: *το ~ από τον πυρετό κράτησε όλη νύχτα* ΣΥΝ. ντελίριο **2.** (μτφ.) ο συνεχής, ακατάσχετος λόγος: *ενθουσιώδες / ερωτικό ~.*

παραμιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παραμιλάς... | παραμίλησα} **1.** παραληρώ (από οργανική. ψυχική διαταραχή ή στον ύπνο μου): *παραμιλούσε όλη νύχτα από τον πυρετό* **2.** μονολογώ. μιλώ μόνος μου. χωρίς να με ακούει ή να με καταλαβαίνει κανείς: *παραμιλά όλη την ώρα, σαν να ζει στον κόσμο του || περπατάει και παραμιλάει || (μτφ.) όλη η Ελλάδα παραμιλά από θαυμασμό και συγκίνηση γι' αυτή τη διάκριση || μας έκανε πάλι να παραμιλάμε με τις εμπνεύσεις του* • **3.** (μόνο στον τ. *παραμιλάω*) μιλάω περισσότερο απ' όσο χρειάζεται.

παραμονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραμόνεψα} ♦ **1.** (μετβ.) στήνω ενέδρα σε κάποιον. περιμένω (κάποιον) να εμφανιστεί παραφυλάγοντας: *τον παραμόνεψαν στα παλιά του λημέρια και τον έπιασαν στα πράσα* ΣΥΝ. παραφυλάω, στήνω καρτέρι ♦ **2.** (αμετβ.) περιμένω έχοντας στήσει ενέδρα: *ο εχθρός παραμονεύει στα γύρω υψώματα || (μτφ.) αγνοούν τους κινδύνους που παραμονεύουν || ο θάνατος παραμονεύει παντού* ΣΥΝ. (λόγ.) ελλοχεύω. καραδοκώ. ενεδρεύω. — **παραμόνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παραμονή*, στη σημ. «ενέδρα»].

παραμονή (η) {χωρ. πληθ. (σημ. 1-4)} **1.** το να μένει κάποιος κάπου για ορισμένο χρόνο: *η ~ τους στην πόλη μας συνοδεύτηκε από επεισόδια || ο χρόνος παραμονής στο κτήμα ήταν πολύ μικρός || όσοι αλλοδαποί έχουν νόμιμα δικαιολογητικά παίρνουν άδεια παραμονής στη χώρα μας* **2.** το να εξακολουθεί κάποιος να βρίσκεται σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: *η ~ στον χώρο μετά τη λήξη τού επισκεπτηρίου απαγορεύεται || η ~ ομάδας νεαρών στον χώρο τής συγκέντρωσης και μετά το τέλος της ανησύχησε την αστυνομία* **3.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος παραμένει σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: *κατά την ~ του στην Αθήνα, επισκέφθηκε την Ακρόπολη || πολύχρονη ~ στο εξωτερικό για σπουδές* **4.** η διατήρηση ιδιότητας, θέσεως κ.λπ.: *η ~ του στο υπουργείο κρίνεται στον επόμενο ανασχηματισμό || συζητείται η ~ του στον θίασο / στην τεχνική ηγεσία / στην παράταξη || η ~ τής χώρας στο ΝΑΤΟ* • **5.** η μέρα που προηγείται

γιορτής. επετείου ή γεγονότος: *την ~ των εκλογών απαγορεύεται η κατανάλωση οινοπνευματωδών* || *η ~ τού Πάσχα είναι το Μ. Σάββατο* || *την ~ των Χριστουγέννων όλα τα κέντρα είναι κλεισμένα για ρεβεγιόν* **6.** ***παραμονές*** (οι) οι τελευταίες μέρες πριν από ένα γεγονός: *οι ~ τού γάμου τους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραμένω*].

παραμόνιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι μόνιμος και σταθερός (ανεξάρτητα από το αν ισχύουν ακόμα τα αίτια, που τον προκάλεσαν αρχικώς): *~ μαγνητισμός* (για ηλεκτρομαγνήτη που ο μαγνητισμός του εξακολουθεί και αφού διακοπεί η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος).

παραμορφώνω ρ. μετβ. {παραμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κακόσ.) αλλοιώνω (προς το χειρότερο) τα χαρακτηριστικά. αλλάζω την εμφάνιση σε (κάτι/κάποιον): *ο καθρέφτης αυτός έχει την ιδιότητα να παραμορφώνει τη μορφή όποιου στέκεται μπροστά του* **2.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) με τρόπο που αλλοιώνει την πραγματική του υπόσταση: *ο τρόπος με τον οποίο μεταδόθηκε η είδηση παραμορφώνει τα γεγονότα* ΣΥΝ. διαστρεβλώνω, παραποιώ • **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***παραμορφώνομαι*** ειρων.) αποκτώ μόρφωση υπερβολικά εξειδικευμένη ή εξεζητημένη, μορφώνομαι υπερβολικά: *εσύ δεν μορφώθηκες, παραμορφώθηκες.* — **παραμόρφωμα** (το) (σημ. 1) [1814].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραμορφῶ (-όω)* < *παρα-* + *-μορφῶ* < *μορφή*].

παραμόρφωση (η) [1837] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αλλαγή (προς το χειρότερο) τής μορφής. τού σχήματος ή και των διαστάσεων: *το σώμα του είχε υποστεί φρικτή ~ από τα βασανιστήρια* || *~ δομικών κατασκευών* (λ.χ. λόγω σεισμού) || *ελαστική ~* (που διαρκεί όσο επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) || *πλαστική ~* (που μένει και όταν δεν επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) **2.** (μτφ.) η σκόπιμη αλλοίωση: *η ~ τής αλήθειας* || *μεθοδευμένη ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. παραποίηση, διαστρέβλωση **3.** (στη ραδιοηλεκτρολογία) κάθε διαφοροποίηση τού (οπτικού ή ηχητικού) σήματος, που εκπέμπεται από μια πηγή, καθώς αυτό διέρχεται από άλλο μέσο (λ.χ. ενισχυτή ήχου), επηρεάζοντας την ποιότητα τού εκπεμπόμενου σήματος: *~ συχνότητος* (ραδιοτηλεοπτικού σήματος, μηνύματος από παρεμβολές).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déformation].

παραμορφωτής (ο) ΜΟΥΣ. ηλεκτρική συσκευή, εξάρτημα τής ηλεκτρικής κιθάρας, με την οποία συνδέεται με καλώδιο και προκαλεί την παραμόρφωση τού ήχου της, χρησιμοποιείται δε κυρ. στη ροκ μουσική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. distorter].

παραμορφωτικός, -ή, -ό [1895] **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί παραμόρφωση: *~ αρθρίτιδα* **2.** (μτφ.) που προκαλεί αλλοίωση τής πραγματικότητας, τής αληθινής ή ορθής πλευράς των πραγμάτων: *«~ φαινόμενα, όπως η ταύτιση τού υπουργείου με τον υπουργό...»* (εφημ.)· ΦΡ. ***παραμορφωτικός φακός / καθρέφτης*** (i) (κυριολ.) φακός ή καθρέφτης που προκαλεί την οπτική παραμόρφωση ειδώλου, μεγεθύνοντάς το σε διαφορετικό βαθμό στα επιμέρους τμήματά του (ii) (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς τα πράγματα διαστρεβλωμένα, διαφορετικά απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα αλλά σύμφωνα με τον δικό του τρόπο σκέψης: *«οι αναλυτές αυτοί βλέπουν τα γεγονότα με καθαρά συναισθηματικό τρόπο και προφανώς μέσα από τους παραμορφωτικούς φακούς τής ψυχροπολεμικής περιόδου»* (εφημ.). — **παραμορφωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραμπρός επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (τοπ.) λίγο πιο μπρος: *κάνε ένα βήμα ~, γιατί μου κρύβεις τη θέα* ΑΝΤ. παραπίσω • **2.** (χρον.) λίγο πιο πριν, νωρίτερα: *δεν πάει πολύς καιρός, δυο μέρες ~ ήταν!* ΑΝΤ. μετά, αργότερα.

παραμυθάς (ο) {παραμυθάδες}, **παραμυθού** (η) {παραμυθούδες} **1.** πρόσωπο που διηγείται παραμύθια με παραστατικότητα, που ξέρει να διηγείται ωραία ιστορίες: *οι παλιοί ~ τού χωριού μιλούσαν με την ψυχή τους* **2.** πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με τη συγγραφή παραμυθιών: *ο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν είναι από τους πιο μεγάλους ~* **3.** πρόσωπο που λέει ψέματα συστηματικά και πειστικά: *μην τον ακούς τι κάθεται και λέει, είναι μεγάλος ~* ΣΥΝ. ψεύτης, ψευδολόγος, ψευταράς. Επίσης **παραμυθατζής** (ο) {παραμυθατζήδες}, **παραμυθατζού** (η) {παραμυθατζούδες}.

παραμυθένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει μια ιδιότητα σε τέτοιον βαθμό, ώστε μόνο σε παραμύθι ή στη σφαίρα τής φαντασίας μπορεί να τη βρει κανείς: *~ ομορφιά / πλούτη / γάμος / τοπίο* || *δεν μπορώ να το πιστέψω, είναι όλα ωραία, ~.*

παραμυθητικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προσφέρει παραμυθία, παρηγοριά: *~ λόγος* ΣΥΝ. παρηγορητικός, συμπονετικός. — **παραμυθητικά** επίρρ.

παραμύθι (το) {παραμυθ-ιού | -ιών} **1.** φανταστική ιστορία, κυρ. για παιδιά, με έντονα τα στοιχεία τού εξωπραγματικού και τού παραλόγου, τού υπερφυσικού και τού μαγικού, με συνήθ. ψυχαγωγικό και συχνά διδακτικό χαρακτήρα: *λαϊκά ~* (αυτά που διαδίδονται από γενιά σε γενιά ως σημαντικό τμήμα τής πολιτιστικής κληρονομιάς ενός λαού) || *το ~ τής Σταχτοπούτας / τής Κοκκινοσκουφίτσας* || *τα ~ τής γιαγιάς* || *μία φορά κι έναν καιρό, όπως λένε στα ~* || *«κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να γυρίσει, ~ ν' αρχινήσει»* (τυπική αρχή λαϊκού παραμυθιού) || *«~, ~ το κουκκί και το ρεβίθι»* ΣΥΝ. μύθος· ΦΡ. (α) ***...τού παραμυθιού*** για πρόσωπα ή καταστάσεις που χρησιμοποιούνται σταθερά σε τέτοιου είδους ιστορίες ως μοτίβα: *η νεράιδα / η πριγκίπισσα / η βασίλισσα / το δάσος / η ωραία / το κάστρο / ο νάνος / ο δράκος / η κακιά μάγισσα τού παραμυθιού* (β) (ειδικότ.) ***ο πρίγκιπας / το πριγκιπόπουλο / το βασιλόπουλο τού παραμυθιού*** ο ιδανικός άνδρας (όπως στα παραμύθια), τον οποίο ορισμένες ρομαντικές γυναίκες ονειρεύονται ότι κάποτε θα συναντήσουν και θα τις ερωτευθεί (και γι' αυτό συχνά δεν δημιουργούν σχέσεις ή δεν παντρεύονται): *ο ένας σου βρομάει, ο άλλος σου ξινίζει, κάτσε και περίμενε το πριγκιπόπουλο τού παραμυθιού* **2.** (μτφ.) η ψεύτικη ιστορία, το μεγάλο ψέμα: *βρε, άσε το ~ και πες τι έγινε πραγματικά!* || *πάει να μας πουλήσει ~, ποιος τα πιστεύει αυτά;* || *πουλώ / χάφτω το ~* ΣΥΝ. ψέμα· ΦΡ. (α) ***τέλος / τέλειωσαν τα παραμύθια!*** ως προειδοποίηση / απειλή να σταματήσει κάποιος να ψεύδεται ή να ζει με ψευδαισθήσεις: *Από σήμερα ~! Να δούμε την αλήθεια κατάματα και να στρωθούμε στη δουλειά!* (β) ***παραμύθια τής Χαλιμάς*** βλ. λ. *Χαλιμά* **3.** (συνεκδ.) βιβλίο που περιλαμβάνει ιστορίες τού παραπάνω είδους: *άφησε το ~ πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ. παραμυθολόγιο. — (υποκ.) **παραμυθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραμύθιον* «παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση» (η λ. αργότερα έλαβε και τη σημ. τής φανταστικής, πλαστής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε να παρηγορήσει και να τέρψει τον ακροατή) < *παραμυθοῦμαι (-όο-)* «παρηγορώ, ανακουφίζω» < *παρα-* + *-μυθοῦμαι* < *μῦθος*. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. *παραμύθι* προέρχεται (με απευθείας σύνθεση) από *παρα-* + *-μύθος* + κατάλ. *-ι* και, ως εκ τούτου, δεν συνδέεται με το αρχ. *παραμύθιον*].

παραμυθία (η) {παραμυθιών} (λόγ.) κάθε πράξη ή λόγος που στοχεύει στην παρηγοριά, στην ψυχική ανακούφιση (κάποιου): *λόγοι παραμυθίας* || *«στη μουσική ζητούν ~ / και στ' αυθόρμητα δάκρυα πού και πού»* (Γ. Αθάνας) ΣΥΝ. παρηγοριά, υποστήριξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραμυθοῦμαι (-όο-)* «παρηγορώ, ανακουφίζω» < *παρα-* + *μυθοῦμαι* < *μῦθος*].

παραμυθιάζω ρ. μετβ. {παραμύθιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-οικ.) **1.** λέω σε (κάποιον) παραμύθια, ψέματα: *παραμυθιάζει όλο τον κόσμο για τις δήθεν σπουδές που έχει κάνει, τις επιχειρήσεις του στο εξωτερικό, τις υψηλές γνωριμίες του και άλλα παρόμοια·* (μεσοπαθ. ***παραμυθιάζομαι***) **2.** πιστεύω στα ψέματα που ακούω: *οι νέοι σήμερα δεν παραμυθιάζονται από τη διαφήμιση* || *πολλοί παραμυθιάστηκαν από τον ψευτο-χρηματιστή για μεγάλο και γρήγορο κέρδος και του εμπιστεύθηκαν τα χρήματά τους* **3.** δημιουργώ στον εαυτό μου προσδοκίες για κάτι το οποίο στην πραγματικότητα είναι απίθανο να συμβεί: *της αρέσει να παραμυθιάζεται ότι μια μέρα θα γυρίσει κοντά της.* — **παραμύθιασμα** (το).

παραμυθολόγιο (το) {παραμυθολογί-ου | -ων} βιβλίο με παραμύθια (εικονογραφημένο ή μη), συλλογή παραμυθιών.

παραμυθολογώ ρ. αμετβ. {παραμυθολογείς... | παραμυθολόγησα} **1.** λέω παραμύθια, εξιστορώ φανταστικές ιστορίες **2.** (μτφ.) λέω ψέματα, έχω την τάση να πλάθω ψεύτικες ιστορίες ΣΥΝ. ψευδολογώ, ψεύδομαι. — **παραμυθολόγος** (ο/η) [1889].

παρανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} σφάλμα στην ανάγνωση, συνήθ. χειρογράφου, λόγω σύγχυσης τού αναγνώστη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. lectio falsa].

παρανάλωμα (το) {παραναλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που καταστρέφεται, φθείρεται· συνήθ. στη ΦΡ. ***γίνομαι παρανάλωμα (τού πυρός / τής φωτιάς)*** καίγομαι, καταστρέφομαι ολοκληρωτικά: *μέσα σε λίγα λεπτά είδε την περιουσία του να γίνεται παρανάλωμα τού πυρός παρά τις γενναίες προσπάθειες των πυροσβεστών.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραναλῶ (-όω) / παραναλίσκω* < *παρ(α)-* + *ἀναλίσκω* (βλ.λ.)].

παρανεφρικός, -ή, -ό (για ανατομικά όργανα) αυτός που βρίσκεται κοντά στα νεφρά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranephric].

παράνθιος, -α, -ο [1851] (για τμήματα φυτών) αυτός που φυτρώνει κοντά στο άνθος: *~ φύλλο.*

παρανοειδής, -ής, -ές {παρανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτήρα παράνοιας, που θυμίζει ή μοιάζει με σύμπτωμα ή εκδήλωση παράνοιας: *γεροντική άνοια παρανοειδούς τύπου* ΣΥΝ. παρανοϊκός. — **παρανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranoid].

παρανόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λανθασμένη κατανόηση, η εσφαλμένη ερμηνεία: *η έλλειψη προσοχής κατά την εκφώνηση των θεμάτων οδηγεί συχνά σε παρανοήσεις* ΣΥΝ. παρερμηνεία.

παράνοια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πνευματική διαταραχή, κατά την οποία το άτομο σχηματίζει εσφαλμένες πεποιθήσεις, καταλογίζοντας συνήθ. κατά λογικοφανή τρόπο εχθρικές προθέσεις σε άλλα πρόσωπα (τα οποία θεωρεί διώκτες του, συνωμότες, σκευωρούς κ.λπ.), εμφανίζει αδυναμία κοινωνικής προσαρμογής και έντονη επιθετικότητα **2.** (μτφ.) κάθε είδους παραλογισμός, κατάσταση στην οποία απουσιάζει η λογική τεκμηρίωση και συνέπεια: *ομαδική / γραφειοκρατική ~* || *η ~ τής καθημερινής ζωής στην πόλη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρανοῶ* (βλ.λ.)].

παρανοϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράνοια: *~ ιδέα / εκδήλωση / αντίδραση / εμμονή / προσωπικότητα / φύση / χαρακτήρας* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς παράλογος, που στερείται λογικής βάσεως: *λέει ~ πράγματα* ΑΝΤ. λογικός, φυσιολογικός **3.** ***παρανοϊκός*** (ο), ***παρανοϊκή*** (η) αυτός που πάσχει από παράνοια: *ξανάρθε εκείνος ο ~* || *έμπλεξε με παρανοϊκό!* — **παρανοϊκ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paranoïque].

παρανόμι (το) {δύσχρ. παρανομ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το επίθετο, επώνυμο **2.** το παρατσούκλι (βλ.λ.) ΣΥΝ. παρωνύμιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παρα-* + *(ό)νομα* (με έκκρουση)].

παρανομία (η) [αρχ.] {παρανομιών} **1.** κάθε πράξη αντίθετη προς τους γραπτούς ή άγραφους νόμους: *φέρνουμε στο φως τις ~ τής διοίκησης τής εταιρείας* ΣΥΝ. ανομία **2.** (περιληπτ.) το σύνολο τής παράνομης δραστηριότητας: *η ~ είναι πολύ συχνό φαινόμενο* || *ζει μέσα / βουτηγμένος στην ~·* ΦΡ. ***βγαίνω / περνώ στην παρανομία*** γίνομαι

παράνομος, αναπτύσσω παράνομη δράση: *με την αλλαγή τού καθεστώτος η οργάνωση πέρασε στην παρανομία* ΣΥΝ. παρανομώ.

παρανομιάζω κ. **παρανομάζω** ρ. μετβ. {παρανόμ(ι)ασα} (λαϊκ.) βγάζω παρανόμι σε (κάποιον).

παράνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται με τρόπο που παραβιάζει τους νόμους: ~ *στάθμευση / αγοραπωλησία / είσοδος / κατοχή όπλων / απόλυση / κράτηση / απόφαση / σύλληψη / στοίχημα / Τύπος / κυνήγι* || (καταχρ.) ~ *σχέση* (εξωσυζυγική) ΣΥΝ. (λόγ.) αθέμιτος, έκνομος ΑΝΤ. νόμιμος, σύννομος **2.** ***παράνομος*** (ο) {παρανόμ-ου | -ων, -ους}. ***παράνομη*** (η) αυτός που παραβαίνει τους νόμους: *το κυνήγι των παρανόμων* || *ένα γουέστερν με σερίφηδες και παρανόμους.* — **παράνομα / παρανόμως** [αρχ.] επίρρ.

παρανομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρανομείς... | παρανόμησα} ενεργώ κατά παράνομο τρόπο, παραβαίνω την κείμενη νομοθεσία: ~ *εις βάρος τού κράτους φοροδιαφεύγοντας.*

παρανοώ ρ. μετβ. {παρανοείς... | παρανό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταλαβαίνω (κάτι) με εσφαλμένο τρόπο, δίνω σε (κάτι) λανθασμένη ερμηνεία: *παρανόησε τα λεγόμενα / τις προθέσεις / το νόημα τής χειρονομίας μου και έγινε παρεξήγηση* ΣΥΝ. παρεξηγώ, παρερμηνεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρανοῶ (-έω)* < *παρα-* + *νοῶ* < *νοῦς*].

παρανυφάκι (το) {χωρ. γεν.} παιδί που συνοδεύει τη νύφη στην εκκλησία, κρατώντας την άκρη τού φορέματός της ή τις λαμπάδες.

παράνυφος κ. (λόγ.) **παράνυμφος** (ο/η) [αρχ.] {παρανύμφ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο νεαρής ηλικίας, συνήθ. κοπέλα, που συνοδεύει τη νύφη (ή και τον γαμπρό) στην εκκλησία και στέκεται κοντά τους κατά την τέλεση τού μυστηρίου **2.** (λόγ.) ο κουμπάρος, το πρόσωπο που αλλάζει τα νυφικά στέφανα κατά την τελετή τού γάμου.

παρανυχίδα (η) → παρωνυχίδα

παραξενεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραξέν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) δημιουργώ (σε κάποιον) απορίες, υποψίες, έκπληξη, τον προβληματίζω: *πραγματικά με παραξένεψε η αντίδρασή του· ομολογώ ότι δεν την περίμενα* || *τα λόγια του με παραξένεψαν και με έβαλαν σε υποψίες* || *μη σε παραξενεύει που είναι τόσο σκληρός· τα βάσανα τής ζωής τον έκαναν έτσι* ΣΥΝ. ξενίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι παράξενος, αποκτώ ιδιοτροπίες, παραξενιές: *όσο γερνά, τόσο παραξενεύει!* ΣΥΝ. παραξενιάζω **3.** (μεσοπαθ. ***παραξενεύομαι***) απορώ, μου φαίνεται κάτι παράξενο: *μόλις τον είδα να φεύγει τρέχοντας παραξενεύτηκα· μετά κατάλαβα ότι ήταν ο πορτοφολάς* || *μην παραξενευτείς αν δεις τα μαγαζιά ανοιχτά τόσο αργά· εδώ ισχύει άλλο ωράριο.*

παραξενιά (η) η ιδιοτροπία, προσωπική εκδήλωση ή συμπεριφορά που αποκλίνει από το αναμενόμενο ή το συνηθισμένο: *με τα χρόνια όλοι αποκτούμε τις ~ μας.* — **παραξενιάζω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

παραξενοδοχία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δωματίων, κατοικιών κ.λπ. που ενοικιάζονται ως τουριστικά καταλύματα χωρίς να είναι επίσημα δηλωμένα και χωρίς να πληρούν όλους τους κανόνες καλής λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + αρχ. *ξενοδοχία* «περιποίηση τού ξένου» (< *ξενοδόχος*)].

παράξενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποκλίνει από τα αναμενόμενα και συνηθισμένα δημιουργώντας απορία, έκπληξη, προβληματισμό ή υποψίες: ~ *χρώμα / σχήμα / ιδέες / αντιδράσεις* || *αυτά είναι ~ πράγματα, δεν τα καταλαβαίνω* || *είχε ένα βλέμμα πολύ ~, δεν ξέρω τι ήθελε!* ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. κανονικός, συνηθισμένος **2.** αυτός που συμπεριφέρεται περίεργα ή ιδιότροπα: *έγινε πολύ ~ κι όλο γκρινιάζει* || ~ *κορίτσι, δεν μοιάζει καθόλου στ' άλλα παιδιά!* || *γεροπαράξενε!* **3.** ***παράξενα*** (τα) τα μυστήρια, καθετί το αφύσικο, το ανεξήγητο: *πάντα τον γοήτευαν τα ~ τής ζωής* || *όλα τα ~ εδώ μέσα συμβαίνουν!* — **παράξενα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός.*

παραξηλώνω ρ. μετβ. {παραξήλω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ξηλώνω (ρούχο ή ύφασμα) πιο πολύ από όσο χρειάζεται: *παραξηλώθηκε η φούστα, θέλει ράψιμο όλο το στρίφωμα!* ΦΡ. (μτφ.) **το παραξηλώνω** φθάνω στα άκρα, ξεπερνώ τα όρια: *το 'χεις παραξηλώσει τον τελευταίο καιρό με τα ψώνια και τις διασκεδάσεις· κοίτα να μαζευτείς λιγάκι!* ΣΥΝ. το παρατραβώ.

παραξόνιος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος κοντά στον άξονα **2.** ***παραξόνιο*** (το) {παραξονί-ου | -ων} (παλαιότ.) σιδερένιο καρφί που τοποθετείται στο άκρο τού άξονα μιας άμαξας για λόγους ασφαλείας, προκειμένου να μη φεύγει ο τροχός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-αξόνιος* < *ἄξων*].

παραοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} το κύκλωμα παράνομης οικονομίας, οι οικονομικές δραστηριότητες που δεν καταγράφονται από τις επίσημες κρατικές υπηρεσίες (και κατά συνέπεια δεν υφίστανται ούτε έλεγχο ούτε φορολόγηση): *στην Ελλάδα ανθεί η ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. parallel economy].

Παραολυμπιάδα (η) η Ολυμπιάδα στην οποία διαγωνίζονται πρόσωπα με ειδικές ανάγκες. — **παραολυμπιακός**, -ή, -ό.

παραπάει ρ. → παραπηγαίνω

παραπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παιδεία που παρέχεται εκτός τής επίσημα αναγνωρισμένης δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης (κυρ. τα επί πληρωμή ιδιαίτερα ή ομαδικά μαθήματα): *το καινούργιο νομοσχέδιο αποσκοπεί και στον περιορισμό τής ~* **2.** (καταχρ.) η φροντιστηριακή εκπαίδευση.

παραπαίδι (το) {παραπαιδιού} (λαϊκ.) **1.** το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ. θετό παιδί **2.** νεαρός υπηρέτης.

παραπαίω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** περπατώ χωρίς σταθερότητα, τρεκλίζοντας: ~ *απ' τη ζάλη* **2.** (μτφ.) είμαι αποδυναμωμένος, ασταθής, χωρίς σταθερό προσανατολισμό: *η παραπαίουσα κυβέρνηση κατέφυγε σε σπασμωδικούς χειρισμούς* || *η οικονομία τής χώρας παρέπαιε υπό το βάρος των ελλειμμάτων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *παίω* «χτυπώ, πλήττω». Το ρ. *παίω* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < **παϝίω*, που συνδ. με λατ. pavio «χτυπώ». Ο τ. *παίσω* (μέλλ.) θεωρείται υστερογενής. Σύμφωνα με άλλη άποψη, αρχικός θεωρείται ο τ. **παίσω*, που συνδ. με λατ. pinso «κόβω», πράγμα που δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Εξακολουθούν να υπάρχουν ερωτήματα ως προς το αν η λ. *παιάν* ή και το ρ. *πταίω* θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ίδια λεξιλογική οικογένεια].

παραπανήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *παραπανίσιος*) αυτός που ξεπερνά τα κανονικά ή επιθυμητά όρια, ο επιπλέον: *έχει ~ αλάτι το φαγητό* || *προσπαθεί να χάσει τα ~ κιλά* || *είχα μερικά κουπόνια ~ και του τα έδωσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

παραπάνω επίρρ. [μεσν.] **1.** σε ψηλότερο σημείο, πιο πάνω (από κάτι/κάποιον): *μη σταματήσεις στον δεύτερο όροφο, ανέβα ~* ΑΝΤ. παρακάτω **2.** πιο πέρα: *έστριψε σ' ένα στενό ~* ΣΥΝ. παραπέρα, παρακεί **3.** πιο πολύ, περισσότερο: *έχει μερικά κιλά ~ από το κανονικό* || *μείναμε λίγο ~, μέχρι που νύχτωσε* || *δεν είναι ~ από είκοσι!* || *Μπα! Είναι πολύ ~!* || (σε σύγκριση) *αυτόν τον αγαπούσε ~ κι απ' τον αδελφό του* || *τα πράγματα είναι κάτι ~ από δύσκολα* ΣΥΝ. επιπλέον· ΦΡ. (α) ***(και) με το παραπάνω*** κατά τρόπο που δεν αφήνει περιθώρια για αμφισβήτηση, κατά τον πλέον ικανοποιητικό τρόπο, καλύτερα ή περισσότερο από το αναμενόμενο: *ό,τι πει το κάνει και ~* || *το ευχαριστήθηκα και ~* (β) ***ένα παραπάνω που...*** για τον πρόσθετο λόγο ότι...: *πρέπει να προσέχεις τα λόγια σου μαζί της· ~ ξέρεις ότι παρεξηγεί εύκολα* ΣΥΝ. επιπροσθέτως **4.** σε προηγούμενο σημείο: *αυτό δεν αναφέρεται ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ανωτέρω **5.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται σε ψηλότερο σημείο από κάποιον άλλο ή λίγο πιο μακριά: *ανέβα στο ~ σκαλοπάτι* || *ο ~ όροφος έχει καλύτερη θέα* || *να σχολιαστεί το ~ κείμενο* || *εδώ κοντά μένει, στην ~ γειτονιά* **6.** (ως ουσ.) αυτός που αναφέρεται ή αναφέρθηκε πριν, σε προηγούμενο σημείο κειμένου: *όλα τα ~ είναι αληθή και τεκμηριωμένα* || *σχετικά με τους ~, πρόκειται για εξαίρετους επιστήμονες.*

παραπάτημα (το) {παραπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπέρδεμα στο περπάτημα, το στραβό βήμα (λ.χ. από γλίστρημα) ΣΥΝ. στραβοπάτημα, (λόγ.) ολίσθημα **2.** (μτφ.) το παροδικό και όχι καθοριστικό σφάλμα στο οποίο υποπίπτει κάποιος, η μικρή αποτυχία σε μια προσπάθεια: *άλλο ένα τέτοιο ~ και τελειώνει η πολιτική του καριέρα!* || *ένα απλό ~ ήταν, ας το παραβλέψουμε!* || ~ *τής πρωτοπόρου τού πρωταθλήματος* (ήττα ή ισοπαλία) ΣΥΝ. παραστράτημα, αποτυχία.

παραπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παραπατ-είς κ. -άς... | παραπάτησα} **1.** μπερδεύω το βήμα μου: ~ *στο σκαλοπάτι και πέφτω από τις σκάλες* ΣΥΝ στραβοπατώ **2.** (μτφ.) υποπίπτω σε (ελαφρό) παράπτωμα ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παραστρατώ **3.** περπατώ χωρίς σταθερότητα, ταλαντευόμενος συνεχώς: *παραπατούσε μεθυσμένος, ώσπου σωριάστηκε κάτω* ΣΥΝ. τρεκλίζω.

παραπείθω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέπεισα} (λόγ.) παραπλανώ (κάποιον): *παρέπεισε τον πελάτη με ψεύτικες εγγυήσεις* ΣΥΝ. ξεγελώ, εξαπατώ.

παραπειστικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα ή την πρόθεση να παραπείσει, να παραπλανήσει: ~ *επιχείρημα / μέθοδος / ερώτηση* (που μπορεί να παγιδεύσει είτε ως διφορούμενη είτε επειδή υποβάλλει στοιχεία που δεν έχουν ομολογηθεί ή αναφερθεί). — **παραπειστικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπεμπτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η παραπομπή (σε δίκη, ιατρική εξέταση κ.λπ.): ~ *βούλευμα / σημείωμα / διαδικασία* || ~ *λήμμα* (που παραπέμπει για ερμηνεία σε άλλο λήμμα) **2.** ***παραπεμπτικό*** (το) το ειδικό έντυπο με το οποίο ο γιατρός στέλνει πελάτη του για εξετάσεις. — **παραπεμπτικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ.

παραπέμπω ρ. μετβ. {παρέπεμψα, παραπέμφθηκα} **1.** (για υποθέσεις, έγγραφα κ.λπ.) αναθέτω σε αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο, υπάγω στην αρμοδιότητα, στον τομέα ευθύνης του: *παρέπεμψε την υπόθεση στον εισαγγελέα* || *παρέπεμψαν το θέμα στο συμβούλιο / στο συνέδριο / στον Ο.Η.Ε.* || (μεσοπαθ.) *η διαφορά παραπέμφθηκε σε διαιτησία* || *η υπόθεση παραπέμφθηκε στις (ελληνικές) καλένδες* **2.** (για πρόσ.) στέλνω κάποιον να αποταθεί περαιτέρω σε άλλο πρόσωπο, κυρ. στο πλαίσιο τυπικής διαδικασίας: *αν δεν θέλουν να σε εξυπηρετήσουν, θα σε παραπέμπουν από το ένα γραφείο στο άλλο* **3.** (ειδικότ.) οδηγώ σε δίκη, καθιστώ (κάποιον) υπόδικο: *η Βουλή τον παρέπεμψε στο Ειδικό Δικαστήριο για τα σκάνδαλα* **4.** παραθέτω πλήρως και με ακρίβεια πληροφορίες για την πηγή, από την οποία άντλησα στοιχεία: *στο σημείο αυτό ~ σε προηγούμενη εργασία μου για το θέμα* || *πολλοί νέοι μελετητές παραπέμπουν στα συγγράμματά του* ΣΥΝ. κάνω παραπομπή **5.** (γενικότ.) στέλνω (κάποιον) να συμβουλευθεί συγκεκριμένη πηγή: *παραπέμπει τους δημοσιογράφους στις χθεσινές του δηλώσεις* **6.** (μτφ.) θυμίζω, φέρνω στον νου, επιτρέπω τη σύνδεση με (κάτι): *τέτοια επεισόδια / ιδεολογήματα παραπέμπουν σε νοοτροπίες άλλων εποχών* || *η τεχνική του παραπέμπει πολύ συχνά στους αρχαίους τραγικούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ διά μέσου – συνοδεύω». < *παρα-* + *πέμπω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

παραπέρα επίρρ. **1.** (τοπικό) πιο πέρα, σε ένα μέρος λίγο πιο μακριά: *εδώ ~ μένω, στο πιο πάνω στενό* || *κάνε λίγο ~ να βλέπω καλύτερα!* ΑΝΤ. παραδώθε **2.** (χρονικό) περαιτέρω, στο μέλλον: *να δούμε τι θα κάνει ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. μελλοντικά, μετά.

παραπέτασμα (το) {παραπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κρεμαστό χώρισμα από βαρύ κυρ. ύφασμα, που κρύβει ή απομονώνει έναν χώρο ΣΥΝ. προκάλυμμα, κουρτίνα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προτάσσεται, για να καλύψει, να κρατήσει κάτι χωριστό, μυστικό: *υπάρχει ένα ~ πυκνού μυστηρίου γύρω από τα μελλοντικά της σχέδια* || ~ *μυστικοπάθειας* ΣΥΝ. πέπλο· ΦΡ. ***(σιδηρούν) παραπέτασμα*** η Σοβιετική Ένωση

και οι χώρες επιρροής της, όπως χαρακτηρίζονταν κυρ. από τις χώρες τής Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (τού ΝΑΤΟ) κατά τα χρόνια τού Ψυχρού Πολέμου, λόγω των αυστηρών περιορισμών στη διακίνηση ανθρώπων και ιδεών που ίσχυε στις χώρες αυτές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-πέτασμα* < *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*). Η φρ. *σιδηρούν παραπέτασμα* αποδίδει την αγγλ. Iron Curtain, την οποία πρωτοχρησιμοποίησε ο Ου. Τσώρτσιλ σε επιστολή του προς τον πρόεδρο Τρούμαν στις 12 Μαΐου 1945].

παραπέτο (το) **1.** χαμηλή, προστατευτική χτιστή κατασκευή κατά μήκος δρόμου, γέφυρας κ.λπ. ΣΥΝ. στηθαίο **2.** ΝΑΥΤ. η κουπαστή.
[ΕΤΥΜ. < βεν. parapeto < para- (< parar «προστατεύω, καλύπτω») + peto «στήθος» (ιταλ. petto) < λατ. pectus «στήθος, στέρνο»].

παραπετώ ρ. μετβ. {παραπετάς... | παραπέτ-αξα, -ιέμαι, -άχτηκα, -α(γ)μένος} εγκαταλείπω παραπέρα, αφήνω παράμερα (κάτι) ως άχρηστο ή λόγω απροσεξίας: *το είχαν παραπετάξει γι' άχρηστο, αλλά τους το ζήτησαν ως αντίκα αξίας* || (κυρ. η μτχ. ***παραπεταμένος, -η, -ο***) *το έγγραφο ήταν ~ κάπου στο γραφείο μέσα σε άλλα χαρτιά* || (για πρόσ.) *τόσα χρόνια τον είχαν παραπεταμένο· τώρα ανακάλυψαν ότι αξίζει!* — **παραπέταμα** (το).

παραπέφτω ρ. αμετβ. {παράπεσα κ. παραέπεσα (σημ. 1)} **1.** πέφτω περισσότερο ή πιο συχνά από το κανονικό ή το επιθυμητό: *του παραπέφτουν τα μαλλιά, χρειάζεται ειδική θεραπεία* || *παραέπεσε η ακροαματικότητα τού σταθμού* || *παραπέφτει κοντό αυτό το φόρεμα* || *παράπεσε αλάτι στο φαγητό* **2.** ρίχνομαι ή αφήνομαι παράμερα από απροσεξία ή ως άχρηστος: *κάπου θα παράπεσε το σημείωμα, ψάξε να το βρεις.*

παραπηγαίνω ρ. αμετβ. {παραπήγα (να/θα παραπάει)} πηγαίνω συχνότερα από το κανονικό (κάπου): *τώρα τελευταία παραπηγαίνει στον γιατρό, συμβαίνει τίποτα;* || (μτφ.) *παραπήγε άσχημα στις εξετάσεις·* ΦΡ. **αυτό παραπάει!** για κάτι απαράδεκτο, που ξεπερνά τα όρια, που είναι η τελευταία σταγόνα στο ποτήρι: *είπαμε να ανεχθούμε τις ιδιοτροπίες του, αλλά ~.* Επίσης **παραπάω**.

παράπηγμα (το) {παραπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόχειρη, κυρ. ξύλινη κατασκευή για τη στέγαση ανθρώπων, η παράγκα ΣΥΝ. καλύβα **2.** ***παραπήγματα*** (τα) (α) τα εξαρτήματα τού καταστρώματος και των τοιχωμάτων πλοίου (β) πρόχειρος, κυρ. εκτός σχεδίου, οικισμός στα περίχωρα αστικού κέντρου (γ) στρατιωτική κατασκήνωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραπήγνυμι* «εμπήγω κάτι κοντά σε άλλο, εμφυτεύω» < *παρα-* + *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

παραπίσω επίρρ. **1.** (τοπ.) ακόμη πιο πίσω: *μπροστά πήγαινε ο αρχηγός και ~ οι υπόλοιποι* ΑΝΤ. παραμπρός **2.** (ως ουσ.) αυτός που βρίσκεται πίσω από άλλον: *ο ~ κάτι θέλει* (χρον.) **3.** σε κατοπινό χρόνο, μετέπειτα: *μ' αυτό που έτυχε, όλες οι προετοιμασίες πήγαν ~* ΣΥΝ. αργότερα **4.** πιο πριν: *για θυμήσου δέκα χρόνια ~ πώς ήταν τα πράγματα* ΣΥΝ. νωρίτερα.

παραπλανητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που παραπλανά: *~ απάντηση / υπόσχεση / διαφήμιση / δεδομένα / εικόνες τής τηλεόρασης / τέχνασμα / χαμόγελο* ΣΥΝ. παραπειστικός. — **παραπλανητικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπλανώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραπλανάς... | παραπλάν-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} προξενώ πλάνη (σε κάποιον), ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να οδηγηθεί σε εσφαλμένο συμπέρασμα το οποίο με ευνοεί: *ο στρατηγός παραπλάνησε τους εχθρούς με ένα ευφυές τέχνασμα* || *προσπάθησε να παραπλανήσει τους ξένους δημοσιογράφους παρουσιάζοντας μια εξωραϊσμένη εικόνα των φυλακών* || *η μελοδραματική αντίδραση ήταν για να παραπλανήσει το δικαστήριο* || *παραπλάνησε τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις* ΣΥΝ. παραπείθω, ξεγελώ, παρασύρω, κοροϊδεύω, εξαπατώ. — **παραπλάνηση** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

παράπλευρος, -η, -ο 1. αυτός που συνορεύει άμεσα με κάτι, που εφάπτεται κατά μήκος μιας πλευράς του: *~ οικόπεδο / κήπος / δωμάτιο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. προσκείμενος **2.** αυτός που γίνεται, κινείται κατά μήκος μιας πλευράς, γραμμής: *~ κυκλοφορία οχημάτων* **3.** αυτός που προκαλείται εξαιτίας άλλου, έμμεσος· κυρ. σε ευφημ. φρ.: *οι βομβαρδισμοί στρατιωτικών στόχων είχαν και ~ απώλειες* (δηλ. ανθρώπινες). — **παράπλευρα / παραπλεύρως** [1852] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. latéral. Στη σημ. «έμμεσος» η λ. αποδίδει ανάλογη χρήση τού αγγλ. side και collateral, λ.χ. *παράπλευρες ζημίες / απώλειες* < αγγλ. collateral damages].

παραπλέω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέπλευσα} πλέω κοντά σε (κάτι): *~ το ακρωτήριο τού Σουνίου / τα μικρασιατικά παράλια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

παραπληγία (η) {παραπληγιών} παράλυση των κάτω άκρων τού σώματος λόγω κακώσεως ή νόσου τού νωτιαίου μυελού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραπληγία* / *-πληξία*, αρχική σημ. «ημιπληγία», < *παραπλήξ, -ήγος* < *παρα-* + *-πλήξ* < *πλήττω*].

παραπληγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραπληγία **2.** ***παραπληγικός*** (ο), ***παραπληγική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από παραπληγία. Επίσης **παράπληκτος, -η, -ο** [αρχ.].

παραπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η σκόπιμα κακή πληροφόρηση, που χαρακτηρίζεται από τη μετάδοση ανακριβών, μονόπλευρα διογκωμένων ή επινοημένων (ψευδών) πληροφοριών ή/και την απόκρυψη άλλων: *η ~ των μέσων μαζικής ενημέρωσης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinformation].

παραπληροφορώ ρ. μετβ. {παραπληροφορείς... | παραπληροφόρησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επεμβαίνω στον τρόπο μετάδοσης πληροφοριών, παραποιώντας την αλήθεια (αποκρύπτοντας, υπερτονίζοντας, τροποποιώντας ή κατασκευάζοντας ψευδείς ειδήσεις): *κατηγόρησε τα Μ.Μ.Ε. ότι παραπληροφορούν την κοινή γνώμη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinform].

παραπλήρωμα (το) [μτγν.] {παραπληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προστίθεται, για να συμπληρώσει ή να ολοκληρώσει κάτι ΣΥΝ. συμπλήρωμα **2.** ΓΕΩΜ. (*~ μιας γωνίας*) η γωνία η οποία με τη δεδομένη έχουν άθροισμα 180°.

παραπληρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παραπλήρωμα: *~ χαρακτήρας / λειτουργία / στοιχείο* ΣΥΝ. συμπληρωματικός **2.** ΓΕΩΜ. ***παραπληρωματικές γωνίες*** δύο γωνίες, που το άθροισμά τους είναι 180°. - **παραπληρωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παραπλήσιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση, δίπλα σε (κάποιον/κάτι): *σε ~ χώρο / κτήριο / οίκημα* ΣΥΝ. παράπλευρος **2.** αυτός που διαφοροποιείται ελάχιστα από (κάποιον/κάτι), που είναι περίπου ίδιος: *προτίμησε ένα ~ σχέδιο* || *μια ~ άποψη* ΣΥΝ. παρεμφερής, παρόμοιος. - - **παραπλήσια / παραπλησίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος, όμοιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-πλήσιος* < *πλησίος* «κοντινός» (βλ. λ. *πλησίον*)].

παράπλους (ο) [αρχ.] {παράπλου | χωρ. πληθ.} η πλεύση σε κοντινή απόσταση, κατά μήκος ή παράλληλα (κυρ. προς ακτή): *ο ~ ακρωτηρίου / ακτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

παραποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη αλλοίωση πράγματος με σκοπό την εξαπάτηση: *~ εγγράφου / τής αλήθειας.*

παραποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αλλοιώνω εσκεμμένα την αληθινή φύση ή τον γνήσιο χαρακτήρα πράγματος, ώστε να δίνει παραπλανητική εντύπωση, να εξαπατά: *~ τα γεγονότα / τα στοιχεία / τα έγγραφα / τα αποτελέσματα εξετάσεων* || *μετέδωσαν παραποιημένες ορισμένες φράσεις, διαστρεβλώνοντας το νόημα των δηλώσεών του.* - - **παραποιητής** (ο) [1854].

παραπολιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το παρασκήνιο τής επίσημης πολιτικής: *~ στήλη εφημερίδας* || *~ σχόλιο / επικαιρότητα / είδηση / ενδιαφέρον* **2.** (α) ***παραπολιτικά*** (τα) οι στήλες των εφημερίδων που αναφέρονται στο πολιτικό παρασκήνιο (β) ***παραπολιτική*** (η) η ενασχόληση με το πολιτικό παρασκήνιο: *να ξεφύγουμε από την παγίδα τής ~ και ν' ασχοληθούμε με τα προβλήματα τού λαού.* — **παραπολιτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπομπή (η) **1.** η μεταβίβαση ή ανάθεση τής διευθέτησης ενός θέματος στο αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο: *η ~ των επιχειρήσεων στην Επιτροπή Ανταγωνισμού για ολιγοπωλιακές πρακτικές* || *~ των διαφορών των δύο χωρών ενώπιον τού Διεθνούς Δικαστηρίου τής Χάγης* **2.** η κατά τον νόμο απόδοση κατηγορίας σε κάποιον και η εκκίνηση δικαστικής διαδικασίας εναντίον του: *η Βουλή αποφάσισε την ~ τριών υπουργών στο Ειδικό Δικαστήριο* **3.** ΦΙΛΟΛ. η επεξηγηματική σημείωση ή υποσημείωση σε κείμενο (με σχετική ένδειξη, αρίθμηση κ.λπ.), στην οποία αναφέρεται η πηγή από την οποία έχουν ληφθεί στοιχεία ή αποσπάσματα και μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει για την εξακρίβωσή τους, την παραβολή τους με άλλα ή για περισσότερες πληροφορίες: *η ακρίβεια των ~ χαρακτηρίζει τις καλές επιστημονικές εργασίες* **4.** (κατ' επέκτ.) η αναφορά σε άλλα στοιχεία (σχετικά με το θέμα), η σύνδεση, συσχέτιση με δεδομένα: *οι συνεχείς ~ του σε καταστάσεις και γεγονότα τού παρελθόντος κούρασαν το ακροατήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεταφορά - συνοδία (εφοδίων και προϊόντων)». < *παραπέμπω*. Η φιλολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. renvoi].

> **παραπομπή σε κείμενα.** Τα κείμενα, λόγω τής έκτασής τους, υποδιαιρούνται σε μικρότερες ενότητες (ανάλογες με το είδος τού κειμένου), ώστε να μπορεί κανείς να παραπέμψει σε αυτά. Προκειμένου για φιλολογικά (λογοτεχνικά κ.ά.) κείμενα, παραπέμπουμε σε **χωρία** τού κειμένου, αναφέροντας μαζί και τον αριθμό τού **στίχου** (προκειμένου για αρχαία κείμενα), ενδεχομένως και τον αριθμό τού **βιβλίου**, στο οποίο περιέχεται το χωρίο. Π.χ. Θουκ. 4, 37, 5 (τέταρτο βιβλίο, χωρίο 37, στίχος 5)· Ομήρου *Ιλ.* 3. 54 ή Γ 54 (τρίτο βιβλίο / ραψωδία, στίχος 54). Όταν παραπέμπουμε σε νομικά κείμενα, η παραπομπή γίνεται σε **άρθρα** τού νόμου, σε **παραγράφους** (αριθμημένες υποδιαιρέσεις των άρθρων) και σε **εδάφια** (αριθμημένες υποδιαιρέσεις των παραγράφων). π.χ. ν. 1780/58 αρθ.(ρ.) 30, παρ. 5, εδ.(άφ.) 4. Η παραπομπή σε χωρία τού Ευαγγελίου γίνεται με βάση το ανάλογο **Ευαγγέλιο** (Ιωάνν., Μάρκ., Ματθ., Λουκ.), το **κεφάλαιο** και το **εδάφιο**. Π.χ. Λουκ. 4, 12 (κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, κεφάλαιο 4, εδάφιο 12). Βεβαίως, ο απλούστερος και συνηθέστερος τρόπος είναι η παραπομπή σε **σελιδαρίθμηση**, σε αριθμό **σελίδας** ενός βιβλίου· π.χ. Ν. Καζαντζάκη, *Ταξιδεύοντας στην Αγγλία*, σ. 25 (η χρήση **σσ.** ως πληθυντικού είναι ξενισμός -πβ. αγγλ. pp.- και πρέπει να αποφεύγεται: όχι Δ. Σολωμού, *Άπαντα*, **σσ.** 17-34, αλλά Δ. Σολωμού, *Άπαντα*, **σ.** 17-34).

παραπόνεμα (το) {παραπονέμ-ατος | -ατα, -άτων} το παράπονο (βλ.λ.). Επίσης **παραπόνεση** (η).

παραπονεμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει παράπονο για κάτι: *τον είδα ~ και τον λυπήθηκα* || *πολλοί έμειναν παραπονεμένοι από τη λύση που δόθηκε* **2.** αυτός που εκφράζει ή περιέχει παράπονο: *τα ~ λόγια τού τραγουδιού / τής μάννας του.* -- **παραπονεμένα** επίρρ.

παραπονετικός, -ή, -ό αυτός που εξωτερικεύει, που εκφράζει παράπονο: *~ λόγια.* - **παραπονετικά** επίρρ.

παραπονιάρης (ο) {παραπονιάρηδες}, **παραπονιάρα** (η) πρόσωπο που αρέσκεται ή καταφεύγει συχνά (και χωρίς σοβαρό λόγο) στην έκφραση παραπόνων ΣΥΝ. κλαψιάρης. — **παραπονιάρικος, -η, -ο,** επίρρ. **παραπονιάρικα**.
[ΕΤΥΜ. < *παράπονο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αγαθ-ιάρης*].

παραπονιέμαι ρ. ➝ παραπονούμαι

παράπονο (το) {παραπόν-ου | -ων} **1.** η δυσαρέσκεια από τη διάψευση των δικαιολογημένων προσδοκιών (κάποιου) ή από την παραγνώ-

ριση τής προσφοράς ή τής αξίας του: *είχε μεγάλο ~ για την τόση αχαριστία των παιδιών της* || *δεν είχε ~, η ζωή στάθηκε γενναιόδωρη μαζί του* || *το είπε και του έφυγε το ~* || *έχω παράπονα από σένα· έφυγες και με ξέχασες!* ΦΡ. (α) **το 'χω παράπονο** (i) έχω κάτι ως βαθύτερη επιθυμία: *παράπονο το 'χω να σε δω μια φορά καλά ντυμένη* (ii) πικραίνομαι, έχω πληγωθεί από κάτι: *~ που δεν μου είπαν ούτε ένα ευχαριστώ!* (β) **με παίρνει / πιάνει το παράπονο** θλίβομαι εξαιτίας μιας δυσάρεστης ή άδικης κατάστασης: *σαν θυμόταν τη ζωή στη Σμύρνη πριν από την καταστροφή τού '22, την έπιανε το παράπονο* || *τον πήρε το παράπονο κι άρχισε να κλαίει* (γ) **δεν έχω κανένα παράπονο** δεν υπάρχει τίποτε για το οποίο θα μπορούσα να εκφράσω δυσαρέσκεια: *Από σένα ~. Με φρόντισες και με το παραπάνω. Από τους άλλους, όμως...* **2.** η εξωτερίκευση διαμαρτυρίας σχετικά με μια κατάσταση που είναι άδικη ή θίγει ένα πρόσωπο ή σύνολο: *συνεχίζονται τα ~ των εμπόρων για τα αντικειμενικά κριτήρια* || *η σύμβαση έγινε αποδεκτή χωρίς παράπονα από τη μία ή την άλλη πλευρά* || *όταν αρχίζει τα ~, δεν την αντέχω!* ΦΡ. (α) **κάνω / υποβάλλω παράπονα** εκφράζω την αντίθεσή μου, διαμαρτύρομαι ως θιγόμενος (προσωπικά ή συλλογικά): *του έκανε παράπονα για τα ειρωνικά σχόλιά του!* || *υποβολή παραπόνων στην αρμόδια υπηρεσία* (β) **τα παράπονά σου στον δήμαρχο / στον Ο.Η.Ε.** για διαμαρτυρία που πρέπει να έχει άλλον αποδέκτη, για την οποία άλλος είναι υπεύθυνος: *Τι τα λες σε μένα αυτά; ~!* (γ) **κουτί παραπόνων** βλ. λ. *κουτί* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει κάποιον να αισθανθεί ότι αδικείται ή παραγνωρίζεται: *το ~ του είναι ότι δεν του έδωσαν καν σημασία, ενώ είχε χρήσιμα στοιχεία να τους παρουσιάσει.* — (υποκ.) **παραπονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παράπονον* < *παραπονοῦμαι* (υποχωρητ.)].

παραπονούμαι κ. **παραπονιέμαι** ρ. αμετβ. {παραπον-είσαι... | παραπονέ-θηκα, -μένος} **1.** εκφράζω παράπονο: *συνέχεια παραπονιέται για τη φτώχια του* || *φυσικό είναι να σου παραπονιέται, έτσι που του μιλάς* **2.** εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου για (κάτι), διαμαρτύρομαι (χωρίς βίαιες αντιδράσεις): *οι εργαζόμενοι παραπονούνται για την αύξηση τής φορολογίας* ΣΥΝ. δυσανασχετώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. **παραπονούμενος**, *-η, -ο*) (συνήθ. το αρσ. ως ουσ.) ο στρατιώτης ο οποίος εμφανίζεται στην αναφορά τής μονάδας του αναφέροντας άδικη μεταχείριση εις βάρος του: *αν συνεχίσει ο λοχίας να μου φέρεται έτσι, θα βγω ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραπονοῦμαι* < *παρα-* + *πονῶ* / *-οῦμαι*].

παραπόρτι (το) [μεσν.] {παραπορτ-ιού | -ιών} πόρτα μικρών διαστάσεων δίπλα στη μεγάλη εξώπορτα, στα πλάγια ή στην πίσω πλευρά κτηρίου.

παραποτάμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται ή αναπτύσσεται κοντά στις όχθες ποταμού: *~ πληθυσμός / πολιτισμός / οικισμός / φυτά.* — **παραποταμίως** επίρρ.

παραπόταμος (ο) [1859] {παραποτάμ-ου | -ων, -ους} ποταμός που συμβάλλει σε άλλον μεγαλύτερο ποταμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebenfluß].

παραπούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** κηπευτικό φυτό, λαχανικό· κυρ. στη ΦΡ. (παροιμ.) **καιρός φέρνει / σπέρνει / βγάζει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια** καθετί στον καιρό του· για να πετύχει κάτι, πρέπει να γίνει τη σωστή στιγμή **2.** το νέο βλαστάρι, η παραφυάδα, κυρ. αυτή που φυτρώνει μετά το κόψιμο τού κύριου άνθους.

παραπροίκι (το) {παραπροικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σύνολο των χρημάτων και των περιουσιακών στοιχείων που δίνονται ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. πανωπροίκι, εξώπροικο.

παραπροϊόν (το) {παραπροϊόντ-ος | -ων} **1.** προϊόν που προκύπτει δευτερευόντως ή τυχαία κατά τη διαδικασία παραγωγής άλλου προϊόντος **2.** (μτφ.) το αποτέλεσμα μιας ενέργειας που προκύπτει χωρίς πρόθεση ή πρόβλεψη, κυρ. το κατώτερης σημασίας πνευματικό ή καλλιτεχνικό δημιούργημα: *τα εικαστικά ~ τής διαφήμισης* ΣΥΝ. υποπροϊόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. by-product].

παράπτωμα (το) {παραπτώμ-ατος | -ατα, -άτων} το χωρίς μεγάλη σημασία λάθος, το σφάλμα: *πειθαρχικό / ηθικό / λεκτικό ~* || *δεν θα του πάρουμε το κεφάλι για ένα ~!* ΣΥΝ. παρατυπία, ολίσθημα. — (υποκ.) **παραπτωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραπίπτω* «πέφτω, σφάλλω» (βλ. κ. *πτῶμα*)].

παραρρήνιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται κοντά ή δίπλα στον ποταμό Ρήνο: *τα ~ κρατίδια τής Γερμανίας.*
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-ρρήνιος* < *Ρῆνος*].

παράρριζο (το) ΒΟΤ. κάθε διακλάδωση τού κύριου κορμού μιας ρίζας.

παράρτημα (το) {παραρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθένα από τα επιμέρους αυτόνομα τμήματα ευρύτερου συνόλου ή δικτύου, το οποίο διατηρεί την αυτοτέλειά του έχοντας ξεχωριστή λειτουργική αξία από τα υπόλοιπα τμήματα αυτού τού συνόλου, συγχρόνως όμως είναι οργανικά συνδεδεμένο με αυτά, όπως λ.χ. τα διαφορετικά καταστήματα μιας τράπεζας, οι διαφορετικοί τομείς μιας σχολής, το τμήμα ενός βιβλίου που ακολουθεί το κυρίως κείμενο του κ.λπ.: *~ τραπέζης / βιβλιοθήκης / λεξικού / τηλεφωνικού καταλόγου / κτηρίου* **2.** (ειδικότ.) ειδική έκδοση εφημερίδας για την κάλυψη τής έκτακτης επικαιρότητας: *έκτακτο ~!* ΦΡ. **βγάζω παράρτημα** (i) εκδίδω έκτακτο φύλλο εφημερίδας λόγω σημαντικής ειδησεογραφίας: *όλες οι εφημερίδες έβγαλαν παράρτημα ύστερα από τη νέα τρομοκρατική επίθεση* (ii) (μτφ.) κοινοποιώ νέο σε όλους χωρίς εξαίρεση: *της το είπε για μυστικό κι αυτή το 'βγαλε παράρτημα* ΣΥΝ. διαλαλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παραρτῶ (-άω)* «κρεμώ στο πλάι ή πάνω σε κάτι» < *παρ(α)-* + *ἀρτῶ* «κρεμώ» (βλ. κ. *ἀναρτῶ*)].

παράς (ο) {παράδες} **1.** η κατώτατη λογιστική υποδιαίρεση τής τουρκικής λίρας (1/40 τού γροσιού)· ΦΡ. (α) **δεν δίνω έναν παρά (για κάτι / κάποιον)** απαξιώ να ενδιαφερθώ, να ασχοληθώ: *~ ό,τι κι αν λες!* ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα / μία (β) **δεν αξίζει / κάνει / πιάνει / μετράει έναν παρά** δεν αξίζει τίποτε: *τι να πουλήσει· όλα τα έπιπλά του μαζί δεν κάνουν έναν παρά* (γ) **δέκα στον παρά** (για πρόσωπα ή πράγματα) μηδαμινής αξίας, εντελώς ευτελή: *τέτοιους βρίσκεις ~* (δ) (λαϊκ.) **μπιρ παρά** (i) (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ευτελές, χωρίς αξία (ii) χωρίς λεφτά ή πάρα πολύ φτηνά, σχεδόν τσάμπα: *πήρε το κτήμα ~* **2.** (περιληπτ. συνήθ. στον πληθ.) το χρήμα, τα λεφτά: *βγάζει πολλούς ~ μ' αυτή τη δουλειά!* || *δεν έχει παράδες ο φτωχός* || *νύφη με ~* (με προίκα) || *~ με 'ουρά!* || *κάποτε είχε πολλούς ~, αλλά τα έχασε όλα στα χαρτιά·* ΦΡ. (α) **τον έχω τον παρά** έχω οικονομική άνεση, κερδίζω πολλά: *για να ξοδεύει τόσα, τον έχει τον παρά* (β) **λυπάμαι τον παρά** είμαι τσιγγούνης: *δεν βάζει το χέρι στην τσέπη, τον λυπάται τον παρά* (γ) (παροιμ.) **Έχεις παράδες; Σου κάνουν τεμενάδες!** το χρήμα κατεξοχήν αποτελεί μέσον κοινωνικής προβολής και καταξίωσης, το χρήμα «μετράει» (δ) (παροιμ.) **για τον παρά κολάζεσαι, με τον παρά κι αγιάζεις** ο άνθρωπος καταφεύγει συχνά σε αθέμιτα μέσα για την απόκτηση χρημάτων, εντούτοις η κατάλληλη αξιοποίησή τους μπορεί να κάνει μεγάλο καλό, να προσφέρει πολλά (ε) (παροιμ.) **με τον παρά μου και την κυρά μου** με τα χρήματα γίνονται τα πάντα (στ) **η φτήνια τρώει τον παρά** βλ. λ. *φτήνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. para < περσ. pāra «κομμάτι, τμήμα – νόμισμα»].

παρασάγγης (ο) {παρασαγγών} αρχαίο μέτρο μήκους των Περσών, ίσο περίπου με 5.243 μέτρα· μόνο στη ΦΡ. **απέχω παρασάγγας** έχω τεράστια διαφορά, βρίσκομαι πολύ μακριά: *ως επίδοση και διαγωγή απέχει παρασάγγας από τους συμμαθητές του* || *η συνεργασία τους υπήρξε επιτυχής, παρότι οι απόψεις τους απέχουν παρασάγγας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. farsang].

παρασάνταλος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που είναι ανακόλουθος, που του λείπει η συγκρότηση και η τάξη· (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που δεν μετρά τις πράξεις και τα λόγια του: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ατσούμπαλος, άτσαλος, (λόγ.) ατάσθαλος, (καθημ.) ακατάστατος.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-σάνταλος* < *σαντάλι / σανδάλι*].

παράσειον (το) {παρασεί-ου | -ων} (επίσ.) μικρή χρωματιστή σημαία, που η άκρη της χωρίζεται στα δύο και χρησιμοποιείται για σημαιοστολισμό ή για την επικοινωνία μέσω σημάτων (στο ναυτικό ή στον στρατό) ΣΥΝ. σημαιάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παράσειον* < *παρα-* + *-σειον* < *σείω*].

παρασελήνη (η) [1799] {χωρ. πληθ.} οι φωτεινοί δακτύλιοι που εμφανίζονται γύρω από τη σελήνη ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλώνι τού φεγγαριού. Επίσης **παρασελήνιο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasélène].

παρασελίδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γραμμένος ή σημειωμένος στο περιθώριο τής σελίδας: *~ σημείωση / διόρθωση.*

παρασέρνω ρ. ▸ παρασύρω

παρασήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η χρήση σημείων ή συμβόλων για την εκπομπή μηνυμάτων, με στόχο τη συνεννόηση ή την επικοινωνία ΣΥΝ. κρυπτογραφία, σημειογραφία **2.** η δημιουργία νόθων αντιγράφων, η παραχάραξη ΣΥΝ. παραποίηση. — **παρασημαίνω** ρ. [αρχ.].

παρασημαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρασήμανση **2. παρασημαντική** (η) [μτγν.] (κυρ. στην αρχαιοελληνική και βυζαντινή μουσική) η χρησιμοποίηση γραπτών συμβόλων για την παράσταση μουσικών φθόγγων, ώστε να είναι δυνατή η μουσική ανάγνωση ενός κειμένου· αλλιώς *μουσική σημειογραφία.*

παρασημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σημείωση στο περιθώριο (κειμένου, σελίδας). — **παρασημειώνω** ρ. [μτγν.].

παράσημο (το) {παρασήμ-ου | -ων} **1.** διακριτικό μετάλλιο ή έμβλημα, που απονέμεται από αρμόδιους, επίσημους φορείς ως ένδειξη αναγνωρίσεως και τιμής σε πρόσωπα για εξαίρετες πράξεις ή για την προσφορά τους στον πολεμικό, επιστημονικό, πνευματικό ή καλλιτεχνικό τομέα: *το ~ τής Λεγεώνας τής Τιμής* || *~ ανδρείας / εξαιρέτων πράξεων·* ΦΡ. (α) (σκωπτ.-λαϊκ.) **(πήρε / κέρδισε) το παράσημο τής ανοιχτής παλάμης** (δηλ. μια μούντζα) για ανθρώπους που η προσφορά τους δεν αναγνωρίζεται, αντιμετωπίζεται με αδιαφορία, υποτιμάται ή και λοιδορείται από τους άλλους, χωρίς καμία προοπτική ανταπόδοσης ή επαίνου: *τι θέλει και κοπιάζει τόσο, αφού στο τέλος θα πάρει κι αυτός το ~!* (β) **αντιποίηση παρασήμου** βλ. λ. *αντιποίηση* **2.** (ευφημ.-λαϊκ.) το αφροδίσιο νόσημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράσημον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *παράσημος* < *παρα-* + *-σημος* < *σῆμα*].

παρασημοφορία (η) [1853] η απονομή και η αποδοχή παρασήμου: *τελετή παρασημοφορίας.* Επίσης **παρασημοφόρηση**.

παρασημοφορώ ρ. μετβ. [1886] {παρασημοφορείς... | παρασημοφόρησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} απονέμω παράσημο (σε κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < *παράσημο* + *-φορώ* < *φέρω* (βλ. κ. *φορῶ*)].

παρασιτία (η) [μτγν.] {παρασιτιών} η ιδιότητα τού παρασίτου.

παρασιτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα παράσιτα: *~ οργανισμός / ανάπτυξη* **2.** αυτός που προκαλείται από παράσιτα, που οφείλεται σε αυτά: *~ νόσος / ασθένεια* ΣΥΝ. παρασιτογενής **3.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον παρασιτισμό: *~ ζωή / συνήθεια.* — **παρασιτικ-ά / -ώς** [1885] επίρρ.

παρασιτισμός (ο) [1888] **1.** η σχέση μεταξύ οργανισμών, κατά την οποία ο ένας ζει ως παράσιτο εις βάρος τού άλλου **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη εις βάρος άλλων, το να εξαρτάται κανείς πλήρως από άλλους απομυζώντας τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasitisme].

παράσιτο (το) {παρασίτ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. (κυριολ.) οργανισμός που

ζει μέσα ή πάνω σε φυτό ή ζώο άλλου είδους (ξενιστή) εις βάρος του, αντλώντας από αυτό τα συστατικά που χρειάζονται για τη διατροφή και την ανάπτυξή του **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εξασφαλίζει υποστήριξη ή πλεονεκτήματα, επιβαρύνοντας και απομυζώντας άλλους και κατά κανόνα χρησιμοποιώντας ευτελή μέσα (π.χ. κολακείες), χωρίς να προσφέρει ο ίδιος σε ανταπόδοση κάτι χρήσιμο ή ωφέλιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρακεντές, χαραμοφάης **3.** ***παράσιτα*** (τα) (στο ραδιόφωνο, το τηλέφωνο, στην τηλεόραση και την τηλεγραφία) θόρυβοι ή παραμορφώσεις σήματος που παρεμβάλλονται κατά τη λήψη ραδιοηλεκτρικών κυμάτων, αλλοιώνοντας το εκπεμπόμενο σήμα: *κάνω ~ (παρεμβολές)* ΣΥΝ. (για την τηλεόραση) χιονάκι, χιόνια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *παράσιτος*. Στη σημ. 1 αποτελεί αντιδάνειο από γαλλ. parasite, ενώ στη σημ. των ηλεκτρομαγνητικών παρεμβολών αποδίδει το αγγλ. jamming].

παρασιτογενής, -ής, -ές {παρασιτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από παράσιτα: ~ *νόσος* ΣΥΝ. παρασιτικός. — **παρασιτογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *παράσιτο* + *-γενής* < ρ. *γίγνομαι*, πβ. κ. *γέν-ος*].

παρασιτοκτόνος, -ος, -ο [1876] (ουσία, φάρμακο) που εξοντώνει τα παράσιτα.
[ΕΤΥΜ. < *παράσιτο* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parasiticide (νόθο σύνθ.)].

παρασιτολογία (η) [1891] **1.** ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των παρασίτων (συνήθ. των ζώων) και τού παρασιτισμού, με την περιγραφή τής μορφολογίας των παρασίτων και τη συστηματική ταξινόμησή τους **2.** ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής νοσολογίας, ο οποίος εξετάζει την επίδραση των παρασίτων στον ανθρώπινο οργανισμό και ιδ. τις παθολογικές αλλοιώσεις ή διαταραχές που προκαλούν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasitologie].

παράσιτος, -η, -ο **1.** αυτός που τρέφεται και αναπτύσσεται εις βάρος άλλων απομυζώντας τους: ~ *οργανισμός* **2.** ***παράσιτο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που τρώει στο τραπέζι άλλου και προσπαθεί να ανταποδώσει με κολακείες και υπερβολικούς επαίνους», < *παρα-* + *σῖτος*].

παρασιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρασιτείς... | παρασίτησα} **1.** ζω ως παράσιτο **2.** (μτφ.) ζω απομυζώντας και επιβαρύνοντας άλλους.

παρασίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παρασίτων στο δέρμα ή το σώμα ανθρώπων ή ζώων (π.χ. φθειρίαση, σκώληκες τού εντέρου) **2.** πάθηση που προκαλείται από παράσιτα (π.χ. εχινόκοκκος).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parasitosis].

παρασιώπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη παράλειψη, αποφυγή σχολιασμού ή περαιτέρω αναφοράς (ενός πράγματος), η απόκρυψη, συγκάλυψη ή υποβάθμισή του: *η ~ γεγονότος / πληροφοριών / καταγγελιών / στοιχείων* || *~ εγκλήματος* (η παράλειψη τής έγκαιρης ειδοποίησης για σχεδιαζόμενο ή συντελούμενο έγκλημα) ΣΥΝ. αποσιώπηση.

παρασιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρασιωπάς... | παρασιώπ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} αποφεύγω να αναφέρω (κάτι) σκοπίμως, παραλείπω να σχολιάσω, να θίξω (κάτι): *παρασιωπούν την αλήθεια, για να μην ξεσπάσει σκάνδαλο* || *παρασιωπούν εντελώς ότι πρόκειται για μια ιστορία αιώνων* ΣΥΝ. αποκρύπτω (βλ. κ. λ. *αποσιωπώ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.

παρασκευάζω ρ. μετβ. {παρασκεύασ-α, -τηκα, -μένος} φτειάχνω (κάτι) ύστερα από προετοιμασία, αφού συγκεντρώσω τα απαραίτητα: ~ *φάρμακο / γεύμα / εδέσματα / γλυκά / μείγμα* ΣΥΝ. ετοιμάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σκευάζω* < *σκεῦος / σκευή*].

Παρασκευάς (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. κύρ. όν. < *Παρασκευή* (βλ.λ.)].

παρασκεύασμα (το) [αρχ.] {παρασκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που παρασκευάζει κανείς: *αναμειγνύετε τα υλικά και αφήνετε το ~ στο ψυγείο για 20΄* **2.** (ειδικότ.) μείγμα φαρμακευτικών ουσιών: *φαρμακευτικό ~* **3.** κάθε βιολογικό δείγμα, κυρ. τμήμα ανθρώπινου σώματος, που έχει διατηρηθεί και προετοιμαστεί κατάλληλα για μικροσκοπική εξέταση.

παρασκευαστήριο (το) [1858] {παρασκευαστηρί-ου | -ων} **1.** χώρος εξοπλισμένος ειδικά για τις ανάγκες παρασκευαστικής διαδικασίας **2.** ΝΑΥΤ. χώρος σε ναύσταθμο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή εξαρτημάτων πλοίου.

παρασκευαστής (ο) [αρχ.], **παρασκευάστρια** (η) {παρασκευαστριών} **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει (κάτι), που αναλαμβάνει ή εποπτεύει την παρασκευή ουσίας, μείγματος, φαρμάκου κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) μέλος τού βοηθητικού προσωπικού πανεπιστημίου ή σχολείου επιφορτισμένο με την προετοιμασία των υλών και των οργάνων των εργαστηριακών ασκήσεων και πειραμάτων.

παρασκευαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παρασκευή, που μπορεί να παρασκευάσει, να προετοιμάσει κάτι: ~ *διαδικασία*. — **παρασκευαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

Παρασκευή (η) **1.** η έκτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η τελευταία καθημερινή πριν από το Σαββατοκύριακο· ΦΡ. ***Μεγάλη Παρασκευή*** (i) η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, κατά την οποία γίνεται η αποκαθήλωση και ψάλλεται η ακολουθία τού επιταφίου θρήνου, η κατεξοχήν ημέρα πένθους τής χριστιανοσύνης (ii) (καθημ.-εκφραστ.) το βαρύ πένθος, κάθε κατάσταση ή έκφραση μεγάλης λύπης και συνεκδ. το άτομο που βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση: *έφτασε σαν τη ~, συννεφιασμένος και άκεφος* **2.** οσιομάρτυς τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Η χρήση τής αρχ. λ. *παρασκευή* «προετοιμασία» (βλ.λ.) ως ονομασίας τής έκτης ημέρας τής εβδομάδας είναι μτγν. και αρχικώς δήλωνε την ημέρα προετοιμασίας πριν από το Σάββατο τού Ιουδαϊκού Πάσχα (πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 15, 42: *καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστιν προσάββατον*). Η έκτη ημέρα τής εβδομάδας στις λατινογενείς γλώσσες έχει ως αφετηρία τη λατ. dies Veneris «ημέρα τής Αφροδίτης» (από όπου γαλλ. vendredi, ισπ. viernes, ρουμ. vineri κ.ά.), τού οποίου μετάφραση αποτελεί το αρχ. γερμ. friatag (< Frigg, αρχαία γερμ. θεότητα τού έρωτα), από όπου γερμ. Freitag, αγγλ. Friday κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όν. (ήδη μτγν.) με αφορμή τη θρησκευτική χρήση της].

παρασκευή (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας κατόπιν προετοιμασίας: *η ~ τροφίμων / γλυκού / φαρμάκου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σκευή* < *σκευή* «εξοπλισμός, εφόδια» (βλ.λ.), πβ. *ἀπο-σκευή, συ-σκευή, δια-σκευή* κ.ά.].

παρασκηνιακός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα παρασκήνια (θεάτρου): ~ *χώρος / εξοπλισμός* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται στο παρασκήνιο, που χαρακτηρίζεται από μυστικότητα, που έχει κρυφό και ανεπίσημο χαρακτήρα: ~ *διεργασίες / συνεννοήσεις / κινήσεις / διαβουλεύσεις / ζυμώσεις* ΣΥΝ. υπόγειος, μυστικός, κρυφός. — **παρασκηνιακ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

παρασκήνιο (το) {παρασκηνί-ου | -ων} **1.** (εύχρ. κυρ. στον πληθ.) ο χώρος τής θεατρικής σκηνής πίσω και δίπλα από τα σκηνικά, που μένει αθέατος στο κοινό και εξυπηρετεί την είσοδο των ηθοποιών στην κυρίως σκηνή και τη μετακίνησή τους πίσω από αυτήν **2.** (μτφ.) η κρυφή και ανεπίσημη δραστηριότητα που επηρεάζει άμεσα τις εξελίξεις: *τα ~ τής πολιτικής / τής διπλωματίας / τής διάσκεψης / των καλλιστείων* || *μάθετε τα πάντα για τα ~ τής κρίσιμης εκλογής* || *άνθρωπος τού ~* || *έντονο υπήρξε το ~ που προηγήθηκε τής προεδρικής εκλογής* ΣΥΝ. καμαρίλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρασκήνιον* (κυρ. πληθ.) < *παρα-* + *-σκήνιον* < *σκηνή*].

παρασκιά (η) [1812] η μερική ή ατελής σκιά που σχηματίζεται γύρω από τη σκιά αδιαφανούς σώματος (λ.χ. ενός πλανήτη) στον χώρο όπου το φως που εκπέμπει η φωτεινή πηγή φθάνει μερικώς μόνο, χωρίς να εμποδίζεται εντελώς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pénombre < νεολατ. penumbra < λατ. paene «σχεδόν, περίπου» + umbra «σκιά»].

παρασόκακο (το) (λαϊκ.) μικρό και στενό δρομάκι.

παρασόλι (το) {χωρ. γεν.} φορητή ομπρέλα για προφύλαξη από τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξήλιο. Επίσης **παρασόλ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parasole < para- (< parare «καλύπτω, προστατεύω» < λατ. paro) + sole «ήλιος» (< λατ. sol)].

παρασούσουμος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός τού οποίου τα χαρακτηριστικά τού προσώπου μοιάζουν παραμορφωμένα, πολύ δύσμορφος, κακάσχημος ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-σούσουμος* < *σουσούμι* «διακριτικό γνώρισμα» (βλ.λ.)].

παρασπάδα (η) παραφυάδα που βγαίνει κατευθείαν από τη ρίζα δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρασπάς, -άδος* «παραφυάδα» < αρχ. *παρασπῶ* «σύρω βιαίως προς τα πλάγια» < *παρα-* + *σπῶ* (βλ. κ. *σπάζω*)].

παρασπαδίας (ο) {παρασπαδιών} ΑΝΑΤ. ανωμαλία στη διάπλαση τού πέους, κατά την οποία το στόμιο τής ουρήθρας εκβάλλει πλάγια.
[ΕΤΥΜ. < *παρασπῶ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. paraspadia].

παράσπιτο (το) (καθημ.) το μικρό (συνήθ. πρόχειρο) οίκημα δίπλα στο κυρίως κτίσμα, που χρησιμοποιείται ως βοηθητικός χώρος.

παρασπονδία (η) [1893] {παρασπονδιών} (λόγ.) η πράξη που παραβιάζει υποσχέσεις ή συμφωνίες, που συνιστά αθέτηση των συμφωνημένων: *μετά τη διαπιστωμένη ~ τής γείτονος χώρας, η συμφωνία για μορατόριουμ άρχισε να κλονίζεται* ΣΥΝ. απιστία. Επίσης **παρασπόνδηση** [μτγν.]. — **παρασπονδώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

παράσπονδος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται με παραβίαση ή αθέτηση των συμφωνημένων: ~ *ενέργεια / πράξη / απόπειρα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που κάνει παρασπονδίες, παραβιάζει συμφωνίες ή συνθήκες ΣΥΝ. επίορκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σπονδος* < *σπονδή*].

παρασπονδυλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στη σπονδυλική στήλη: ~ *γάγγλια*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. juxtaspinal].

παρασπόρι (το) {παρασπορ-ιού | -ιών} το μέρος τού τσιφλικιού που ο μισθωτής καλλιεργεί, κρατώντας όλη τη σοδειά για τον εαυτό του, χωρίς να αποδίδει κάτι στον εκμισθωτή-ιδιοκτήτη.

παραστάδα (η) η τετράγωνη κολόνα ή δοκός που προσαρμόζεται στο τελείωμα πόρτας ή παραθύρου ή στην άκρη τού τοίχου τής προσόψεως κτηρίου, κυρ. για διακοσμητικούς λόγους ή για την ενίσχυση τής αντοχής, τής ανθεκτικότητας μιας οικοδομής ΣΥΝ. παραστάτης. Επίσης (λόγ.) **παραστάς** {παραστάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραστάς, -άδος* < *παρίσταμαι* (πβ. κ. *συ-στά-δ-ην*) < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

παραστάθηκα ρ. → παραστέκομαι

παρασταίνω ρ. → παριστάνω

παράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η παρουσίαση θεατρικού έργου σε ακροατήριο, η εκτέλεση θεατρικής παραγωγής στη σκηνή: *εντυπωσιακή ~ με ακριβά σκηνικά και κοστούμια, μεγάλη ορχήστρα και πολυμελή θίασο* || *άρτια τεχνικώς / ολοκληρωμένη / διασκεδαστική / μοντέρνα / ευρηματική / συναρπαστική ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δίνω παράσταση*** (i) ανεβάζω, παρουσιάζω θεατρικό έργο: *το Εθνικό Θέατρο πρόκειται να δώσει δύο παραστάσεις τής τραγωδίας «Μήδεια» στο Ηρώδειο* (ii) κάνω επίδειξη, δίνω μαθήματα τεχνικής σε κάτι: *έδωσε παράσταση δεξιοτεχνίας / υποκριτικής* (β) ***κλέβω την παράσταση*** βλ. λ. *κλέβω* • **2.** η απόδοση με συγκεκριμένο τρόπο (κυρ.

αφηρημένων) πραγμάτων, ώστε να γίνονται αισθητά, απτά: *η ~ μουσικών ήχων με νότες* **3.** (συνεκδ.) καθετί που αποδίδεται με συγκεκριμένο τρόπο **4.** (ειδικότ.) η εικαστική αποτύπωση (συγκεκριμένων ή αφηρημένων) εικόνων από τον εξωτερικό ή τον εσωτερικό κόσμο: *σύνθετες / γραμμικές / έγχρωμες / δισδιάστατες ~* || *οι ανάγλυφες ~ τού Παρθενώνα* || *τα αρχαία αγγεία φέρουν συχνά παραστάσεις από γνωστούς μύθους* || *~ θρησκευτικές / με σκηνές μαχών / τελετών / από την καθημερινή ζωή* **5.** (α) ΦΙΛΟΣ. η αναπαράσταση στη συνείδηση με αφηρημένο τρόπο εικόνων που έχουν ήδη εγγραφεί σε αυτήν, χωρίς την επενέργεια εξωτερικού ερεθίσματος (β) ΨΥΧΟΛ. η εντύπωση, η εικόνα που καταγράφεται μέσω των αισθήσεων και διατηρείται στη συνείδηση, ακόμα και όταν πάψουν να επενεργούν τα ερεθίσματα που την προκάλεσαν: *ακριβείς και έντονες ~* (εποπτείες) *σχηματίζουν τα ειδητικά άτομα* || *~ συγκεχυμένη / σαφής / οπτική / ακουστική / γευστική / οσφραντική / αφής* || *ανάπλαση / συνειρμός παραστάσεων* || *προσλαμβάνουσα ~* || *είναι παιδί τής πόλης και δεν έχει παραστάσεις από την αγροτική ζωή*· ΦΡ. ***αλλάζω παραστάσεις*** αλλάζω περιβάλλον, ώστε να μην βλέπω και να ακούω τα ίδια: *πήγε ένα ταξίδι στο εξωτερικό, για να αλλάξει παραστάσεις* **6.** ΜΑΘ. (α) ***αλγεβρική παράσταση*** σύνολο ή συνδυασμός αριθμών και γραμμάτων που συνδέονται μεταξύ τους με τα σύμβολα των τεσσάρων πράξεων (ή και δυνάμεων, ριζών κ.λπ.): *ακεραία ~* || *ρητή ~* || *άρρητη ~* (β) ***γραφική παράσταση*** (i) σειρά διακριτών ή συνεχόμενων σημείων (π.χ. σχεδίου, σχεδιαγράμματος, ευθείας, καμπύλης κ.λπ.), καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει την τιμή συγκεκριμένης παραμέτρου (ii) (γενικότ.) οποιοδήποτε σχέδιο προκύπτει από τη σύνδεση σημείων με ευθείες γραμμές • **7.** η κοινωνική ή επαγγελματική εμφάνιση που επιβάλλεται να κάνει κανείς λόγω τής ιδιότητάς του σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις: *ως βουλευτής έχει πολλές ~ σε εκδηλώσεις φορέων, γιορτές, εγκαίνια κ.λπ.*· ΦΡ. ***έξοδα παραστάσεως*** επίδομα που δικαιολογείται σε βουλευτή, αξιωματούχο, υπάλληλο κ.λπ. για την κάλυψη των εξόδων που έχει λόγω επαγγέλματος: *δικαιολογεί 100.000 δρχ. μηνιαίως ως ~* **8.** (ειδικότ.) η κατά τον νόμο απαιτούμενη παρουσία δικηγόρου ή πληρεξουσίου σε δικαστήριο ή αρμόδια αρχή • **9.** διπλωματική διαμαρτυρία επίσημου αντιπροσώπου εκ μέρους τού κράτους του: *«κλήθηκαν οι πρέσβεις και τους έγινε έντονη ~ για τις τουρκικές απειλές»* (εφημ.). — **παραστασούλα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράστασις*, αρχική σημ. «τοποθέτηση στο πλάι - απομάκρυνση». < *παρίστημι* < *παρ(α)-* + *ἵστημι*, βλ. κ. *παριστάνω*. Ήδη μτγν. είναι η σημ. «παρουσίαση, έκθεση» (ειδικώς ενώπιον δικαστηρίου), ενώ ως όρος τής ψυχολογίας αποδίδει το γαλλ. perception. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. *έξοδα παραστάσεως* (< γαλλ. frais de représentation), *γραφική παράσταση* (< γαλλ. plan graphique), *αλγεβρική παράσταση* (< γαλλ. notation algébrique)].

παραστάτης (ο) {παραστατών}, **παραστάτισσα** (η) {παραστατισσών} **1.** πρόσωπο που στέκεται δίπλα σε (κάποιον) ενισχύοντάς τον, στηρίζοντάς τον, που παραστέκεται σε (κάποιον): *άγγελος ~!* ΣΥΝ. (λόγ.) συνεπίκουρος, (καθημ.) βοηθός, συμπαραστάτης **2.** (κυρ. σε σχολικές ή στρατιωτικές παρελάσεις κ.λπ.) πρόσωπο που βρίσκεται στη δεξιά ή την αριστερή πλευρά τού σημαιοφόρου ή πίσω από αυτόν: *αριστερός ~ είναι ο μαθητής τής Β' τάξης με την υψηλότερη βαθμολογία την προηγούμενη χρονιά* **3.** (κυρ. σε στρατιωτικές παρατάξεις) ο στρατιώτης που είναι δίπλα σε άλλον στρατιώτη (είτε από τη δεξιά είτε από την αριστερή του πλευρά) **4.** η παραστάδα (βλ.λ.). Επίσης **παραστάτιδα** (η) [αρχ.] {παραστατίδων}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στέκεται δίπλα ή κοντά», < *παρίσταμαι* < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

παραστατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με παράσταση, με εικόνες ή σχήματα που παριστάνουν (κάτι): *~ διδασκαλία* || *~ γεωμετρία* (με μελέτη των ιδιοτήτων τής παραστάσεως ενός σχήματος σε ένα ή περισσότερα επίπεδα) (β) αυτός που αποδίδει κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *ο ζωγράφος αυτός είναι εκπρόσωπος τής ~ ζωγραφικής* **2.** αυτός που εκφράζει κάτι με παραστατικότητα: *~ αφήγηση / απόδοση / περιγραφή* ΣΥΝ. ζωντανός **3.** ***παραστατικό*** (το) (α) το δικαιολογητικό δαπάνης που υποβάλλει κανείς σε αρμόδια υπηρεσία (β) (στον πληθ.) η πληρωμή δικηγόρου για την παράστασή του σε δίκη. - **παραστατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παραστατικότητα (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η πιστότητα και η ζωντάνια με την οποία εκφράζεται κανείς ή παρουσιάζει (κάτι): *η ~ τής αφήγησής του συνεπήρε τους πάντες.*

παραστέγασμα (το) [1835] {παραστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} υπόστεγο ή στέγη με κλίση.

παραστέκομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραστάθηκα} **1.** προσφέρω βοήθεια, συμπαραστέκομαι (σε κάποιον): *παρά τις διαφορές τους της παραστάθηκαν πάντα, όταν χρειάστηκε βοήθεια* || *η οικογένεια πάντα παραστέκεται στα μέλη της* **2.** (η μτχ. ***παραστεκάμενος***, *-η, -ο* κ. ***παραστεκούμενος***) (α) ο παραστάτης, ο υπασπιστής, το μέλος επίσημης συνοδείας: *έφθασε ο βασιλιάς με εκατό ~!* (β) (μτφ.) ο βοηθός, αυτός που προσφέρει υποστήριξη (σε κάποιον): *δεν χρειάζεται παραστεκάμενους, τα καταφέρνει μόνος του μια χαρά* (γ) (ειρων.) αυτός που δουλοπρεπώς προσφέρει τις υπηρεσίες του (σε κάποιον): *έγινε κι αυτός ~ τού υπουργού.* Επίσης **παραστέκω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

παραστήλιο (το) [1858] {παραστηλί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. μικρός ιστός μερικών τύπων ιστιοφόρων στο πίσω μέρος τού σκάφους, κοντά στην πρύμνη.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *στήλιο* < *στήλη*].

παράστημα (το) {παραστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εμφάνιση (κάποιου), η εντύπωση που δημιουργείται από τον τρόπο με τον οποίο στέκεται ή περπατά: *περήφανο / λαμπρό / αγέρωχο ~* ΣΥΝ. κορμοστασιά **2.** (ειδικότ.) η ευθυτενής στάση τού σώματος: *ο εύζωνος πρέπει να έχει ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άγαλμα τοποθετημένο δίπλα σε άλλο», < αρχ. *παρίσταμαι* < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. prestance].

παραστήσω (να/θα) ρ. → παριστάνω

παραστιά (η) (λαϊκ.) η εστία σπιτιού, το τζάκι ΣΥΝ. στια, γωνιά, παραγώνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρέστιος* < *παρ(α)-* + *ἑστιος* < *ἑστία* ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *πυρεστία* < *πῦρ* + *ἑστία*, με παρετυμολ. επίδρ. τής πρόθ. *παρά*].

παραστράτημα (το) {παραστρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παρέκκλιση από τους προσωπικούς ή τους κοινούς ηθικούς κανόνες: *ήταν ένα ~, αλλά ξαναμπήκε στον σωστό δρόμο* ΣΥΝ. (λόγ.) παράπτωμα, παρεκτροπή, ολίσθημα, (καθημ.) ξεστράτισμα **2.** (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική σχέση: *μόλις παντρεύτηκε κι άρχισε τα ~!* ΣΥΝ. περιπετειούλα, (λαϊκ.) τσιλημπουρδισμα. — (υποκ.) **παραστρατηματάκι** (το).

παραστρατίζω ρ. ▸ παραστρατώ

παραστράτισμα (το) {παραστρατίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το παραστράτημα (βλ.λ.).

παραστρατιωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με οργανώσεις (ανεπίσημες ή παράνομες) στρατιωτικής δομής και χαρακτήρα, οι οποίες αναπτύσσουν στρατιωτική δράση (με ανορθόδοξο ή παράνομο τρόπο), σε περιπτώσεις στις οποίες κατά τη γνώμη τους έπρεπε να επεμβαίνει ο τακτικός στρατός: *~ ομάδες* || *τα μέλη ρατσιστικής παραστρατιωτικής οργάνωσης επιτέθηκαν με αυτόματα όπλα εναντίον καταυλισμού λαθρομεταναστών.* — **παραστρατιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paramilitary (νόθο σύνθ.)].

παραστρατώ ρ. αμετβ. {παραστρατείς... | παραστράτη-σα, -μένος} υποπίπτω σε ηθικό παράπτωμα, εκτρέπομαι, ακολουθώ ανήθικη ζωή: *με τέτοιες παρέες πώς να μην παραστρατήσει;* || *είχε παραστρατήσει, αλλά ξαναγύρισε στον σωστό δρόμο* || *παραστρατημένη γυναίκα.* Επίσης **παραστρατίζω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραστρατῶ* < *παρα-* + *-στρατῶ* < *στράτα*].

παραστώ (να/θα) ρ. → παρίσταμαι

παρασυμπαθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το παρασυμπαθητικό σύστημα **2.** ΑΝΑΤ. ***παρασυμπαθητικό σύστημα*** τμήμα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος, που λειτουργεί κατά τρόπο ρυθμιστικό και ανταγωνιστικό προς το συμπαθητικό σύστημα, π.χ. μειώνοντας τους ρυθμούς τής καρδιάς ή συστέλλοντας την κόρη τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parasympathetic].

παρασυναγωγή (η) [μτγν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η παράνομη μυστική συγκέντρωση για την τέλεση ιερουργίας αντίθετα προς τις διατάξεις ή την έγκριση των καταστατικών οργάνων τής Εκκλησίας (β) συνέλευση σχισματικών ή αιρετικών κληρικών ή/και λαϊκών χωρίς την έγκριση τής Εκκλησίας **2.** (μτφ.) συγκέντρωση προσώπων με κοινές αντιλήψεις ή επιδιώξεις, που γίνεται κατά τρόπο μυστικό ή παράνομο: *εν όψει των εσωκομματικών εκλογών οι φράξιες άρχισαν ήδη τις ~.*

παρασύνθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός λέξεως από άλλη σύνθετη λέξη, π.χ. *τηλεφωνώ* (< *τηλέφωνο*).

παρασύνθετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη) που παράγεται: (α) από σύνθετη λέξη: *το ρ. «παρασιτώ» είναι ~ από τη σύνθετη λέξη «παράσιτος»* (β) από συνεκφορά δύο ή περισσότερων λέξεων, όπως η λέξη *Αρεοπαγίτης* από τις λέξεις *Άρειος Πάγος* **2.** ***παρασύνθετα*** (τα) οι παραπάνω λέξεις.

παρασύνθημα (το) [μτγν.] {παρασυνθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η δεύτερη από τις προκαθορισμένες λέξεις ή σύντομες φράσεις, με την οποία ολοκληρώνεται το αναγνωριστικό σύνθημα από αξιωματικό ή υπαξιωματικό, που ενεργεί έφοδο ελέγχου σε φυλάκιο: *μόλις ο εφοδεύων αξιωματικός είπε το σύνθημα, ο σκοπός τού φώναξε: προχώρει στο ~* (πες το ~) **2.** (μτφ.-καθημ.) κάθε στοιχείο με το οποίο επιχειρείται η συνθηματική αναγνώριση ανθρώπων τού ίδιου χώρου (πολιτικού, κοινωνικού, ιδεολογικού κ.λπ.): *πιάνω το ~* (το καταλαβαίνω).

παρασύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ-έσυρα, παρα-σύρθηκα, -συρμένος} **1.** σέρνω (κάτι/κάποιον) προς το μέρος μου, εξουδετερώνοντας κάθε αντίσταση του, αποσπώ και τραβώ βίαια προς ορισμένη κατεύθυνση: *η θάλασσα παρέσυρε τη βάρκα στ' ανοιχτά* || *ο ποταμός παρέσυρε τα πάντα στο πέρασμά του* || *τον παρέσυρε το πλήθος* ΣΥΝ. συμπαρασύρω **2.** (μτφ.) συνεπαίρνω (κάποιον), τον αναστατώνω αίροντας τις αναστολές και τις αντιστάσεις του: *τον παρέσυρε ο θυμός / η οργή / το πάθος του* || *τους παρέσυρε ο παλμός των λόγων του / τής φωνής του* || *τους παρέσυρε ο ωραίος καιρός και βγήκαν στη λιακάδα* ΣΥΝ. (εκφραστ.) ξεμυαλίζω **3.** (μτφ.) ξεγελώ (κάποιον), παρέχω παραπλανητικά δεδομένα (σε κάποιον) και τον οδηγώ όπου θέλω εγώ: *είχε παρασύρει πολλούς να επενδύσουν με ψεύτικες υποσχέσεις και εγγυήσεις* || *τον παρέσυρε στον κακό δρόμο!* || *ο ικανός δημοσιογράφος τον παρέσυρε σε συνεχείς αντιφάσεις!* **4.** βγάζω (κάποιον) από την πορεία του (με αρνητικές συνέπειες): *άγνωστο όχημα παρέσυρε και τραυμάτισε θανάσιμα νεαρό πεζή* **5.** (ειδικότ.) αποπλανώ κυρ. ανήλικο άτομο: *παρέσυρε το κορίτσι με τα γλυκόλογα και τα χάδια του!* ΣΥΝ. ξελογιάζω, πλανεύω. Επίσης (λαϊκ.) **παρασέρνω**.

παρασύρω – παραπλανώ – πλανεύω – δελεάζω – γοητεύω – αφηγνεύω. Σε όλη τη σειρά των συνωνύμων υπόκειται η έννοια τού «εξαπατώ», τής «απάτης». Η δήλωση αυτή είναι σχετικώς ουδέτερη στα **παρασύρω** και **παραπλανώ**, όπου το προρρηματικό **παρά** εκφράζει τη χρήση τρόπων που παρεκκλίνουν, αποκλίνουν από το ορθό και λειτουργούν παραπειστικά. Το στοιχείο τής εξαπάτησης

συνδεδεμένο με ελκυστικούς τρόπους, με τη χρήση μέσων που θέλγουν και παρασύρουν, δηλώνεται από τα λοιπά ρήματα. Στο **πλανεύω** (< αρχ. *πλανῶ*· πβ. *πλάνη, πλάνος, αποπλανώ*) η εξαπάτηση υπέχει το ερωτικό στοιχείο *(Τον πλάνεψαν τα μάτια της)*. Στο **δελεάζω** (< *δέλεαρ*) η εξαπάτηση επιτυγχάνεται μέσα από θέλγητρα, από προσφορές αρεστές στο υποψήφιο θύμα. Η γοητεία είναι το μέσο επηρεασμού και εξαπάτησης στο **γοητεύω**, το οποίο μπορεί να έχει και καλή σημασία *(Μας γοήτευσε η μουσική του)*. Το *γοητεύω* (από το **γόης**) διατηρεί το στοιχείο τής μαγείας, τού μυστηριώδους, που είναι εγγενές στη λέξη (*γόης*, από το *γοῶ* «θρηνώ, κραυγάζω δυνατά», ξεκίνησε να είναι ο μάγος που με κραυγές και επικλήσεις σε υπέρτερες δυνάμεις προσπαθεί να εντυπωσιάσει και να παραπλανήσει όσους καταφεύγουν σε αυτόν). Τέλος, το **σαγηνεύω** (από το **σαγήνη** «δίχτυ για ψάρεμα») σημαίνει ότι χρησιμοποιώ σαγήνες, θέλγητρα, για να οδηγήσω κάποιον εκεί όπου θέλω παραπλανώντας τον. Ωστόσο, το *σαγηνεύω*, όπως και το *γοητεύω*, έχει αναπτύξει και καλή σημασία *(Με την τέχνη του σαγήνευε τα πλήθη)*, αφού το *σαγήνη* από «δίχτυ» εξελίχθηκε σε «θέλγητρο».

παρασυστολή (η) ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική παράταση τού χρόνου μεταξύ συστολής και διαστολής τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasystole].

παρασχέθηκα ρ. ▸ παρέχω

παροσχηματισμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός λέξεως από άλλη με αλλαγή τής κατάληξής της.

παρασχίδα (η) (λόγ.) κάθε μικρό κομμάτι ξύλου που έχει αποσχιστεί από μεγαλύτερο ΣΥΝ. σχίζα, πελεκούδι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρασχίδες* (μόνο πληθ.) < *παρασχίζω* «σχίζω κατά μήκος» < *παρα-* + *σχίζω*].

Παράσχος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από την εκκλ. φρ. *παράσχου Κύριε* (βλ.λ.), όπου απαντά η προστ. αορ. β' τού αρχ. *παρέχω*].

παράσχου Κύριε ΕΚΚΛΗΣ. (δέηση κατά την ακολουθία τής Θείας Λειτουργίας) στείλε, δώσε, Κύριε, Θεέ μου.

παράσχω (να/θα) ρ. → παρέχω

παράτα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η παρέλαση ευρταστικού, πανηγυρικού χαρακτήρα **2.** (μειωτ.-ειρων.) εντυπωσιακή και θορυβώδης εκδήλωση που γίνεται δημοσίως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parata < p. parare (μέσ. σημ.) «παρουσιάζομαι, εμφανίζομαι» < λατ. paro «προετοιμάζω»].

παράτα[2] (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η παράταση: *δεν είχε να πληρώσει τη δόση τού δανείου και ζήτησε ~ || ο αγώνας μπάσκετ πάει στην ~*.

παρατάθηκα ρ. ▸ παρατείνω

παράταιρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσαρμονία, που δεν είναι ταιριαστός: *το σχέδιό του βγήκε ~, θέλει συμμάζεμα || ~ ανδρόγυνο / ντύσιμο* ΣΥΝ. αταίριαστος ΑΝΤ. ταιριαστός, αρμονικός. — **παράταιρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-ταιρος* < *ταίρι*].

παρατακτικός, -ή, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράταξη **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κατά παράταξη σύνδεση (βλ. λ. *παράταξη*): ~ *σύνδεσμοι* (οι συμπλεκτικοί, οι αντιθετικοί, οι διαζευκτικοί, οι διαχωριστικοί, οι συμπερασματικοί). — **παρατακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παράταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε συγκεκριμένες θέσεις, κατά δεδομένο τρόπο: *η ~ τού στρατεύματος στην πεδιάδα || η λανθασμένη ~ των παικτών άφηνε ακάλυπτη την άμυνα στις επιθέσεις των αντιπάλων* **2.** (ειδικότ.) η τοποθέτηση πραγμάτων ή προσώπων σε συνεχόμενη διάταξη, ώστε να βρίσκονται δίπλα-δίπλα ή να σχηματίζουν ευθύγραμμους στοίχους ή ζυγούς: *πυκνή / αραιή / αμυντική / κυκλική ~ || ~ των δυνάμεων κατά μήκος των συνόρων || ~ εργαλείων || ~ σε βάθος / κατά μέτωπο || οι μαθητές παρήλασαν σε άψογη ~* ΣΥΝ. τάξη, σειρά, γραμμή **3.** τμήμα στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης παρατεταγμένο σε θέση μάχης ή τιμητικά σε επίσημη εκδήλωση: *επιθεώρησε την ~ των στρατιωτών*· ΦΡ. (α) ***εν πομπή (και παρατάξει)*** (i) με μεγάλη επισημότητα, με όλες τις τιμές: *ακολούθησε ~ η κατάθεση στεφάνων* (ii) (ειρων.) με κωμική μεγαλοπρέπεια, πομπώδη υπερβολή, ο ένας μετά τον άλλον σύμφωνα με τυπικό που καταντά γελοίο: *κατέφθασαν αμέσως όλοι οι υπουργοί, ~ να «συμπαρασταθούν» στους πληγέντες* (β) ***μάχη εκ παρατάξεως*** με τους αντιμαχομένους παρατεταγμένους τον έναν απέναντι στον άλλο ΑΝΤ. κλεφτοπόλεμος **4.** σύνολο τού οποίου τα μέλη συνδέονται με κοινές αντιλήψεις, επιδιώξεις ή συμφέροντα: *η μεγάλη ~ των δημοκρατικών κομμάτων || συνδικαλιστική / πολιτική / φοιτητική ~* **5.** (ειδικότ.) το πολιτικό κόμμα: *μέλη τής ίδιας ~* **6.** ΓΛΩΣΣ. ***κατά παράταξη σύνδεση*** η σύνδεση όμοιων όρων ή προτάσεων (κύρια πρόταση με κύρια, δευτερεύουσα πρόταση με δευτερεύουσα, υποκείμενο με υποκείμενο κ.λπ.), κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' υπόταξη σύνδεση. **παραταξιακός, -ή, -ό** (σημ. 4, 5), **παραταξιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράταξις*, αρχική σημ. «η πρώτη γραμμή τής μάχης (όπου οι στρατιώτες είναι τοποθετημένοι δίπλα-δίπλα)». < *παρατάσσω*. Η σημ. «πολιτικό κόμμα» είναι ήδη αρχ.].

παράταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επέκταση τού χρονικού πλαισίου, μέσα στο οποίο πρέπει να ολοκληρωθεί (κάτι): *ανακοινώθηκε νέα ~ τής προθεσμίας για την υποβολή των δηλώσεων || παρά τις συνεχείς ~, αδιέξοδες παραμένουν οι συνομιλίες || ~ τής αβεβαιότητας / κρίσης || η συνέλευση αποφάσισε ~ τής απεργίας για μία εβδομάδα || με την εγχείρηση κερδίζει ~ ζωής δύο χρόνων* **2.** (ειδικότ. σε αγώνες αθλημάτων με καθορισμένο χρόνο) (α) ο πρόσθετος χρόνος τού αγώνα, που δίνεται σύμφωνα με τον κανονισμό σε περίπτωση ισόπαλου αποτελέσματος στην κανονική διάρκεια, ώστε να αναδειχθεί νικητής: *εφόσον και η ~ λήξει ισόπαλη, το αποτέλεσμα θα κριθεί στα πέναλτι* (β) (συνεκδ.) ο αγώνας που διεξάγεται κατά το πρόσθετο αυτό χρονικό διάστημα: *νίκησε στην ~ || όλα θα κριθούν στην ~*. — (υποκ.) **παρατασούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράτασις* < *παρατείνω* (βλ. κ. *τάση*)].

παρατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέταξα, παρα-τάχθηκα, -(τε)-ταγμένος} **1.** (για πρόσ. και πράγματα) τοποθετώ σε συνεχόμενη διάταξη, δίπλα-δίπλα, βάζω στη σειρά ή στοιχίζω σε ζυγούς: *οι μαθητές παρατάχθηκαν για προσευχή || τραπεζάκια παραταγμένα κατά μήκος τής προκυμαίας || τα Μ.Α.Τ. είχαν παραταχθεί γύρω από τον χώρο τής συγκέντρωσης* ΣΥΝ. τοποθετώ, παραθέτω, αραδιάζω **2.** (για επιχειρήματα, απόψεις κ.λπ.) εκθέτω διαδοχικά, διατυπώνω με σειρά: *παρέταξε σειρά επιχειρημάτων, τεκμηριώνοντας τη θέση του* ΣΥΝ. διατυπώνω.

παρατατικός (ο) ΓΛΩΣΣ. παρελθοντικός χρόνος τού ρήματος, ο οποίος τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση σε χρονικό σημείο ή διάστημα το οποίο προηγείται χρονικά τής στιγμής που λέγεται κάτι από τον ομιλητή· ειδικότ. δηλώνει: (α) διάρκεια στο παρελθόν: *χθες όλο το μεσημέρι έβλεπε τηλεόραση* (β) συνήθεια ή επανάληψη στο παρελθόν (επαναληπτικός): *κάθε Σάββατο βράδυ πηγαίναμε στον κινηματογράφο* (γ) ότι μια πράξη εξελισσόταν στο παρελθόν, όταν διακόπηκε από μια άλλη: *μιλούσα στη μητέρα μου, όταν χτύπησε το τηλέφωνο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατατικός* (ενν. *χρόνος*) < αρχ. *παρατείνω*].

παρατεθειμένος, -η, -ο ▸ παραθέτω

παρατέθηκα ρ. ▸ παραθέτω

παρατείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέτεινα, παρα-τάθηκα, -τεταμένος} **1.** επεκτείνω τα χρονικά πλαίσια, όρια (γεγονότος ή καταστάσεως), δίνω διάρκεια σε (κάτι): ~ *την παραμονή μου / συνάντηση / προθεσμία / τις διακοπές μου || ~ την απόλαυση / την αγωνία / το μαρτύριο κάποιου* ΣΥΝ. επιμηκύνω ΑΝΤ. συντομεύω **2.** (η μτχ. ***παρατεταμένος***, -η, -ο) αυτός που διαρκεί πέρα από το κανονικό ή το συνηθισμένο, που συνεχίζεται επί πολύ: ~ *χειροκροτήματα ακολούθησαν την ομιλία του || ~ σφυρίγματα || ~ περίοδος ξηρασίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

παρατειχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρατείχισ-α, -τηκα, -μένος} περιβάλλω (κάτι) με τείχος, κτίζω τείχος κοντά και παράλληλα προς άλλο.

παρατεταμένος, -η, -ο → παρατείνω

παράτημα (το) → παρατώ

παρατήρημα (το) [μτγν.] {παρατηρήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που παρατηρεί κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***κακό παρατήρημα*** κακός οιωνός, κακό σημάδι.

παρατήρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το κοίταγμα, η ενατένιση: *η ~ τής φύσης / τής βροχής / τού κόσμου που περνούσε* **2.** η προσεκτική και συστηματική παρακολούθηση και εξέταση ή καταγραφή εξέλιξης, κατάστασης, γεγονότος ή φαινομένου: *η ~ τής ιστορικής αλληλουχίας / των φυσικών φαινομένων / των καιρικών μεταβολών / των διακυμάνσεων των τιμών* **3.** (ειδικότ.-επιστημ.) γνωστική μέθοδος που διακρίνεται από το πείραμα, κατά την οποία ο ερευνητής (παρατηρητής) μελετά απευθείας (εμπειρικά) ένα αυστηρώς καθορισμένο αντικείμενο (φαινόμενο, ομάδα ανθρώπων κ.λπ.) και καταγράφει με συγκεκριμένο τρόπο δεδομένα, για να εξεταστούν στη συνέχεια στατιστικά, συγκριτικά και να διατυπωθούν αναλόγως ως συμπέρασμα: *η ~ μιας φυλής στον Αμαζόνιο* **4.** (συνεκδ.) προφορική ή γραπτή διατύπωση που περιέχει το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει κάποιος ύστερα από εξέταση ενός πράγματος ή την ενασχόληση με αυτό: *όλοι έκαναν την ίδια ~ || οι ~ κάποιου για τη ζωή στις πόλεις / τα άγρια ζώα / τη γλώσσα των νέων || παρατηρήσεις επί τού νομοσχεδίου || εύστοχες / ουσιαστικές / τεκμηριωμένες / εποικοδομητικές ~ || οι γενικές και προκαταρκτικές ~ τού ομιλητή* ΣΥΝ. σχόλιο, επισήμανση **5.** (ειδικότ.) ο αρνητικός σχολιασμός, η επίπληξη ή επίκριση για (κάτι): *ο δάσκαλος της έκανε ~, επειδή μιλούσε || του έγινε ~ για το ακατάλληλο ντύσιμο και την αγενή συμπεριφορά του || τον ενόχλησε η άδικη ~ τής μητέρας του* ΣΥΝ. σύσταση, επίκριση **6.** το θέμα γραπτής εξέτασης, η άσκηση: *η πρώτη ~ ήταν πολύ δύσκολη και δεν την απάντησε κανείς* ΣΥΝ. ζητούμενο, ερώτηση, θέμα. — (υποκ.) **παρατηρησούλα** (η) (σημ. 5-6).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατήρησις* < αρχ. *παρατηρῶ* (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε εξαρχής τη στενή και συστηματική παρακολούθηση, καθώς και τη διατύπωσή της].

παρατηρήσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να παρατηρήσει κανείς.

παρατηρητήριο (το) [1878] {παρατηρητηρί-ου | -ων} φυσική ή ειδικά διαμορφωμένη θέση, από την οποία γίνεται η παρατήρηση με ειδικά όργανα (κιάλια, τηλεσκόπια κ.λπ.): *πολεμικό ~ || από το ~ παρατηρούσε τη συμπεριφορά των πουλιών.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. observatoir].

παρατηρητής (ο) [μτγν.], **παρατηρήτρια** (η) {παρατηρητριών} **1.** πρόσωπο που παρατηρεί, που κάνει παρατηρήσεις **2.** (ειδικότ.) επιστήμονας (ανθρωπολόγος, κοινωνιολόγος κ.λπ.) που καταγράφει δεδομένα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο παρατήρησης (ομάδα, φαινόμενο κ.λπ.) και που (στην έρευνα κοινωνικών ομάδων) συμμετέχει ο ίδιος στις δραστηριότητες των προσώπων που παρατηρεί **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που αρκείται να βλέπει, χωρίς να συμμετέχει: *ενεργοποιήσου, πάψε να είσαι απλός ~ των εξελίξεων* **4.** πρόσωπο που παρακολουθεί χωρίς επίσημη ιδιότητα ή δικαίωμα πλήρους συμμετοχής: *παρακολούθησε το συνέδριο ως ~* **5.** ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που καταπτεύει εχθρικές κινήσεις (από παρατηρητήριο ή άλλη θέση): *οι ~ μάς επεσήμαναν μετακινήσεις στρατευμάτων στα σύνορα* **6.** (α) εντεταλμένος αντιπρόσωπος (χώρας ή οργανισμού), που ως μέλος ειδικού σώματος συμμετέχει σε συζητήσεις χωρίς δικαίωμα ψήφου ή επικύρωσης απο-

φάσεων, ψηφισμάτων (β) (στον πληθ.) οι αντιπρόσωποι διεθνούς οργανισμού, με ειδική απόφαση τού οποίου (αποδεκτή από τα ενδιαφερόμενα μέρη) μεταβαίνουν σε περιοχή με ειδικά προβλήματα (πόλεμο, ταραχές), για να ενημερωθούν για τα προβλήματά της πιστοποιώντας ή εγγυώμενοι την εγκυρότητα διαδικασιών, π.χ. εκλογών, ειρηνευτικών συνομιλιών κ.λπ.: *αποστολή παρατηρητών τού Ο.Η.Ε. στην Κύπρο* (γ) ΑΘΛ. πρόσωπο που ορίζεται από εθνική ή διεθνή ομοσπονδία να παρακολουθήσει τη διεξαγωγή αγώνα και να καταγράψει όσα σχετίζονται με την ορθή διεξαγωγή του: *στην έκθεσή του ο ~ τού αγώνα σημειώνει όλα τα έκτροπα και επιρρίπτει τις ευθύνες στην αδράνεια τής διοίκησης των γηπεδούχων.*

παρατηρητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ανεπτυγμένη την ικανότητα τής προσεκτικής και λεπτομερούς παρατήρησης, που συγκρατεί και εντοπίζει στο σύνολο και στις λεπτομέρειές της μια εικόνα ή κατάσταση: *είναι πολύ ~, δεν του ξεφεύγει τίποτα!* ΣΥΝ. (λόγ.) οξυδερκής **2.** αυτός που έχει αποδοκιμαστικό ή επιτιμητικό χαρακτήρα: *την ενόχλησε ο έντονα ~ τόνος τής φωνής του* ΣΥΝ. επικριτικός, αποδοκιμαστικός. — **παρατηρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παρατηρητικότητα (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα τής λεπτομερούς και προσεκτικής παρατήρησης, εντοπισμού και καταγραφής των εντυπώσεων στη μνήμη: *μεγάλη / οξεία ~* || *έχει μεγάλη ~: αμέσως πρόσεξε την αλλαγή στη θέση των επίπλων στο σαλόνι.*

παρατηρώ ρ. μετβ. {παρατηρείς... | παρατήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βλέπω με προσοχή (κάτι) εξετάζοντάς το ή καταγράφοντας στοιχεία για αυτό: *παρατηρώντας τα παιδιά να παίζουν, καταλαβαίνεις τον χαρακτήρα τους* || *~ την κίνηση τής αγοράς / τα ζώα τής ζούγκλας / κάτι στο μικροσκόπιο / τις κινήσεις κάποιου* ΣΥΝ. κοιτάζω, βλέπω, παρακολουθώ, εξετάζω **2.** εντοπίζω (κάτι), το διακρίνω: *παρατήρησα μια σημαντική αλλαγή στη συμπεριφορά του* || *παρατήρησε το βλέμμα / το τρέμουλο / το σχόλιο κάποιου* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *παρατηρείται αύξηση τής εμπορικής κίνησης τις ημέρες των εορτών* || *παρατηρήθηκαν κρούσματα αισχροκέρδειας* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, διακρίνω **3.** παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), ελέγχοντας τις κινήσεις του: *σε ~ από την ώρα που μπήκες και είσαι συνεχώς αφηρημένος* **4.** διατυπώνω (προφορικά ή γραπτά κάτι) ως σχόλιο, επισημαίνω (κάτι): *θα ήθελα σύντομα να παρατηρήσω ότι...* || *~ πως αντιφάσκεις* || *«κάνει κρύο», παρατήρησε* ΣΥΝ. σημειώνω **5.** αναφέρομαι επικριτικά σε (κάποιον), του κάνω παρατήρηση: *τον παρατηρούσε συχνά για την αμέλειά του* || *τον παρατήρησε τρεις φορές, επειδή μιλούσε στην τάξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρατηρῶ (-έω)* < *παρα-* + *τηρῶ* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρατήρηση*].

παρατίθεμαι ρ. → παραθέτω

παρατιμονιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο λανθασμένος χειρισμός τού τιμονιού κατά την οδήγηση: *ήπιε κι άρχισε τις ~* ΣΥΝ. στραβοτιμονιά **2.** (μτφ.) λαθεμένη επιλογή, άστοχη κίνηση, επικίνδυνος ή άστοχος χειρισμός: *σε τέτοιες στιγμές και η παραμικρή ~ είναι μοιραία.* Επίσης **παρατιμόνιασμα** (το). — **παρατιμονιάζω** ρ.

παράτιτλος (ο) {παρατίτλ-ου | -ων, -ους} τίτλος (εφημερίδας ή περιοδικού) που τίθεται δίπλα ή κάτω από τον κύριο τίτλο, διευκρινιστικά ή συμπληρωματικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebentitel].

παράτολμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που η τόλμη του ξεπερνά τα λογικά ή ασφαλή όρια: *~ σκέψη / σχέδιο / υπόθεση / πράξη / οδήγηση / ακροβατική φιγούρα* ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος, τολμηρός. — **παράτολμα / παρατόλμως** [μτγν.] επίρρ., **παρατολμώ** ρ. [μτγν.] {-άς...}.

παρατονία (η) [1896] {παρατονιών} ο λανθασμένος μουσικός τόνος, το φάλτσο.

παρατονίζω ρ. μετβ. [1830] {παρατόνισ-α, -τηκα, -μένος} τονίζω λαθεμένα, βάζω τον τόνο σε άλλη συλλαβή από αυτήν που πρέπει: *πολλά παιδιά παρατονίζουν τις λέξεις ή δεν τις τονίζουν καθόλου.* — **παρατονισμός** (ο) [1830].

παράτονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει εσφαλμένο μουσικό τονισμό, ο φάλτσος: *~ τραγούδι / φωνή* ΣΥΝ. παράφωνος **2.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη, συλλαβή) που έχει τονιστεί λανθασμένα κατά την ομιλία, την ανάγνωση ή στο γραπτό κείμενο **3.** [1858] ΝΑΥΤ. το σχοινί ή το συρματόσχοινο που δένεται από τον ιστό στην πρύμνη τού πλοίου για τη στήριξη τού ιστού ΣΥΝ. παταράτσο ΑΝΤ. πρότονος, στράλι. — **παράτονα** επίρρ.

παρατραβηγμένος, -η, -ο **1.** υπερβολικός, απίθανος, εκτός πραγματικότητας: *αυτή η επιστημονική θεωρία είναι τόσο παρατραβηγμένη, που θυμίζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας* **2.** αυτός που ξεπερνά τα επιτρεπτά / ανεκτά όρια, ακραίος: *η συμπεριφορά του ήταν ~ και άφησε τις χειρότερες εντυπώσεις.*

παρατραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρατράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τραβώ, τεντώνω (κάτι) υπερβολικά: *μην παρατραβάς το λαστιχάκι, θα σπάσει·* ΦΡ. (α) ***παρατραβάω το σκοινί*** ενεργώ με τρόπο που οδηγεί σε υπέρβαση των ανεκτών ορίων, συμπεριφέρομαι με ακραίο τρόπο: *το έχει παρατραβήξει το σκοινί αυτός ο μαθητής· αν ξανακάνει τα ίδια, θα αποβληθεί από το σχολείο!* ΣΥΝ. το παρακάνω (β) ***το παρατραβάω*** ξεπερνώ τα ανεκτά όρια, με αποτέλεσμα να γίνομαι ενοχλητικός ή δυσάρεστος: *είπαμε να της μιλήσει σκληρά για να τη συνετίσει, αλλά αυτός το παρατράβηξε και την έκανε να κλαίει* || *τα κανάλια το έχουν παρατραβήξει μ' αυτή την υπόθεση· έναν μήνα τώρα όλο με τον παιδοκτόνο ασχολούνται!* ΣΥΝ. το παρακάνω **2.** επιμηκύνω χρονικά κάτι πάρα πολύ, ώστε καταντά κουραστικό: *την παρατράβηξε την ομιλία του και νυστάξαμε όλοι* ♦ (αμετβ.) **3.** διαρκώ περισσότερο από το κανονικό ή το ανεκτό: *Παρατράβηξε αυτή η ιστορία με το πτυχίο σου! Θα πιεστείς επιτέλους να το πάρεις;*

παρατράγουδο (το) επεισόδιο που συνιστά εκτροπή από τους γενικώς παραδεκτούς κανόνες (κοινωνικής αρμονίας και ευπρέπειας) (συνήθ. στον πληθ.): *στο ποδοσφαιρικό ντέρμπι δεν υπήρξε κανένα ~* || *σ' αυτή την τηλεοπτική συζήτηση είχαμε πολλά ~: συνεχείς διακοπές και βαριές ύβρεις ανταλλάσσονταν μεταξύ συνομιλητών.*

παρατράπεζα (η) {παρατραπεζών} η ανάπτυξη παράνομων και αδιαφανών οικονομικών δραστηριοτήτων από άτομα που αποσκοπούν μέσω τής εξαπάτησης και τής οικονομικής εκμετάλλευσης των συναλλασσομένων στην τοκογλυφία και την παράνομη διακίνηση χρημάτων. — **παρατραπεζικός**, -ή, -ό.

παρατραπέζιο (το) [μεσν.] {παρατραπεζί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το μικρό τραπέζι που βρίσκεται αριστερά από την Αγία Τράπεζα, στο οποίο τοποθετούνται τα Τίμια Δώρα κατά την προσκομιδή και συμβολίζει τη φάτνη τής Βηθλεέμ.

παρατρεχάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που κάνει θελήματα ή βοηθητικές εργασίες, υπηρετώντας ένα πρόσωπο **2.** αυτός που ακολουθεί ισχυρά πρόσωπα, προσπαθώντας να κερδίσει ή να διατηρήσει την εύνοιά τους: *μερικοί πολιτικοί κοιτάζουν πώς να τακτοποιήσουν τους ~ τους και λησμονούν το γενικότερο συμφέρον.*
[ΕΤΥΜ. < *παρατρέχω* + *-άμενος*, πβ. *λεγ-άμενος*].

παρατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρέτρεξα κ. παραέτρεξα (σημ. 2)} ♦ **1.** (μετβ.) (για πράγμ.) προσπερνώ (κάτι) χωρίς να του δίνω τη σημασία που πρέπει: *παρέτρεξε σημαντικά χωρία τού κειμένου* ΣΥΝ. παραλείπω, παραβλέπω ♦ **2.** (αμετβ.) τρέχω πάρα πολύ, κάνω πάρα πολλούς δρόμους: *παρατρέξαμε σήμερα, ώρα να ξεκουραστούμε.*

παράτριμμα (το) [μτγν.] {παρατρίμματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μικροβιακή φλεγμονή τής επιδερμίδας και τού χορίου τού δέρματος, που συνοδεύεται από κοκκινίλα και εμφανίζεται πάνω σε δύο εφαπτόμενες δερματικές επιφάνειες εξαιτίας τής προστριβής μεταξύ τους, από υπερίδρωση τού δέρματος ή από άλλες εκκρίσεις ΣΥΝ. σύγκαμα.

παρατρώω κ. **παρατρώγω** ρ. αμετβ. {παράφαγα κ. παραέφαγα} τρώω περισσότερο από το κανονικό, υπερβολικά ΣΥΝ. ντερλικώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρευρίσκομαι.*

παρατσούκλι (το) {παρατσουκλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) όνομα που δίνεται σε πρόσωπο με βάση χαρακτηριστική του ιδιότητα: *το κανονικό του όνομα ήταν Δημ. Γκόγκος, αλλά όλοι τον ξέρουν με το ~ «Μπαγιαντέρας»* ΣΥΝ. παρωνύμιο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **παρατίτλιον* (με τσιτακισμό), υποκ. τού μτγν. *παράτιτλον* < *παρα-* + *-τιτλον* < *τίτλος*].

παρατυπία (η) [1849] {παρατυπιών} η παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων· (συνεκδ.) η πράξη που συνιστά παράβαση αυτών που ισχύουν: *διαπιστώθηκε σειρά παρατυπιών στην εκτέλεση τού έργου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*

παράτυπος, -η, -ο αυτός που γίνεται κατά παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων: *η διαδικασία εκλογής του στη συγκεκριμένη θέση ήταν εντελώς ~* ΣΥΝ. αντικανονικός ΑΝΤ. νομότυπος. — **παράτυπα / παρατύπως** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πλαστός», < *παρα-* + *-τύπος*].

παρατυπώ ρ. αμετβ. {παρατυπείς... | παρατύπησα} ενεργώ έξω από το πλαίσιο των τυπικών διαδικασιών και των νομικών διατάξεων, κάνω παράτυπες ενέργειες.

παρατυπώνω ρ. μετβ. {παρατύπω-σα, -θηκα, -μένος} ΤΥΠΟΓΡ. τυπώνω (κάτι) κακώς ή εσφαλμένα. — **παρατύπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατυποῦμαι (-όο-)*, αρχική σημ. «πλαστογραφώ», < *παρα-* + *-τυποῦμαι* < *τύπος*].

παράτυφος (ο) {παρατύφ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. λοιμώδες νόσημα που εμφανίζει συμπτώματα παρόμοια με τον τυφοειδή πυρετό και προκαλείται από διάφορα είδη σαλμονέλας πλην εκείνης τού τύφου. — **παρατυφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paratyphoid (fever)].

παρατώ (κ. -άω) {παρατάς... | παράτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφήνω, εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) οριστικά ή στην τύχη: *παράτησε τις σπουδές του* || *παράτησε τη γυναίκα του και τα παιδιά του και εξαφανίστηκε* || *βρέθηκε το αυτοκίνητό του παρατημένο σε έναν επαρχιακό δρόμο·* ΦΡ. (α) (οικ.) ***δεν με παρατάς! / παράτα με!*** άφησέ με ήσυχο, μη με ενοχλείς (β) ***τα παρατάω*** εγκαταλείπω την προσπάθεια: *πολλές φορές σκέφτηκε να τα παρατήσει· πάντοτε όμως, έμενε κι αγωνιζόταν ώς το τέλος.* — **παράτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιτῶ*, με αποκατάσταση τής προθ. *παρα-* στη σύνθεση (βλ. κ. *παραιτούμαι*)].

παραΰστερα επίρρ. (λαϊκ.) πιο ύστερα, πιο μετά, αργότερα.

πάραυτα επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, στη στιγμή: *διετάχθη να εμφανιστεί ~ ενώπιον τού διοικητή* ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση, ευθύς αμέσως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *παρ' αὐτά* (ενν. *τὰ πράγματα*)].

παραφασάδα (η) (σε ύφασμα) το ελάττωμα στην ύφανση.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-φασάδα* < *φασά* «τρόπος ύφανσης» < **φασιά* < μτγν. *ὑφασία* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού άτονου αρχικού *ὑ-*) < αρχ. *ὑφαίνω*].

παραφασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τού προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής υποκαθιστά λέξεις ή μορφήματα με άλλα, με αποτέλεσμα ο λόγος να γίνεται ακατανόητος.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *αφασία* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphasie].

παράφερνα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα αγαθά που δίνονται στη νύφη ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. εξώπροικα, πανωπροίκια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (χωρίς ενικό) < *παρα-* + *-φερνα* < αρχ. *φερνή* «προίκα» < *bher-nā (< I.E. *bher- «φέρνω»), συνδ. με αρμ. bern «φορτίο», αλβ. barrë κ.ά. Η λ. *φερνή* δήλωνε την υποχρεωτική προσφορά θρησκ. χα-

ρακτήρα σε τελετές και στον γάμο, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε (ως νομικός όρ.) από τη λ. *προίξ* (βλ.λ.)].

παραφερνάλια (τα) {παραφερναλίων} τα παρεπόμενα, οι διάφορες συνέπειες ή εκφάνσεις ενός φαινομένου ή ενέργειας: *πολλοί γοητεύονται από τα υλικά και κοινωνικά ~ τής ζωής των διασήμων.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. paraphernalia < μεσν. λατ. paraphernalia < μτγν. *παράφερνα* (βλ.λ.)].

παραφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+γεν.) μοιάζω υπερβολικά, περισσότερο από όσο θα περίμενε κανείς με κάποιον: *παραφέρνει τής μάννας του, δεν νομίζεις;*

παραφέρομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παραφέρθηκα} ξεπερνώ τα όρια τής ευπρέπειας, εκφράζομαι με λόγια ή πράξεις ανάρμοστες: *ήπιαμε πολύ και χάσαμε τον αυτοέλεγχό μας, γι' αυτό παραφερθήκαμε* || *μην παραφέρεστε, κύριε, βρίσκεστε σε δημόσιο χώρο!* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, εκτραχηλίζομαι ΑΝΤ. συγκρατούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παραφθείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρέφθειρα, παρεφθάρην, -ης, -η,... παρεφθαρμένος} αλλοιώνω (κάτι) εν μέρει ή προς το χειρότερο: *~ το νόημα ενός κειμένου* || *~ τη γλώσσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

παραφθορά (η) [μτγν.] η αλλοίωση (εν μέρει ή προς το χειρότερο): *η ~ ενός κειμένου / τής γλώσσας.*

> **παραφθορά λεκτική.** Στην Ελληνική, όπως και στις άλλες γλώσσες, χρησιμοποιήθηκε συχνά προς διακωμώδηση ο μηχανισμός τής παραφθοράς μιας λέξης (ή φράσης) με εναλλαγή ενός ή περισσότερων φθόγγων, έτσι ώστε η παρεφθαρμένη λ. να θυμίζει ετυμολογικά και σημασιολογικά άλλη λέξη, αντίθετης ή «κακής» σημασίας και να σατιρίζει με αυτό τον τρόπο πρόσωπα και πράγματα. Τέτοιες παραφθορές λέξεων υπήρξαν και είναι και σήμερα συχνές στην Ελληνική: *μεταβράσεις* αντί *μεταφράσεις*, *φέρετρο* αντί *θέρετρο*, *αχρειεπίσκοπος* αντί *αρχιεπίσκοπος*, *ουλή* αντί *βουλή*, *πανεπιζήμιο* αντί *πανεπιστήμιο*.

παραφιλολογία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των έργων τού γραπτού λόγου, που δεν θεωρούνται ότι ανήκουν στον χώρο τής λογοτεχνίας, καθώς δεν πληρούν τις αναγκαίες αισθητικές προϋποθέσεις και υποτάσσονται στο καταναλωτικό πνεύμα (π.χ. φθηνά ερωτικά, αστυνομικά μυθιστορήματα, περιπέτειες, σινερομάντσα κ.λπ.) (πβ. κ. λ. *παραλογοτεχνία*). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. paralittérature (νόθο σύνθ.)].

παραφινέλαιο (το) ΧΗΜ. μείγμα ελαιώδες και διαφανές, χρώματος σκούρου κίτρινου προς το καφέ, που παράγεται από την παραφίνη (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται για επαλείψεις επιφανειών, καθώς και στη φαρμακευτική, συνήθ. ως καθαρτικό. Επίσης (λαϊκ.) **παραφινόλαδο**. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. paraffin oil].

παραφίνη (η) [1867] {παραφινών} ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή λιπαρή ουσία που αποτελείται από μείγμα στερεών υδρογονανθράκων, παράγεται από το πετρέλαιο και χρησιμοποιείται για την παραγωγή κεριών, καλλυντικών κ.ά. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paraffine < par- (< λατ. parum «λίγο») + -affine (< λατ. affinis «οικείος, συγγενικός»), ονομασία που δόθηκε στη συγκεκριμένη ομάδα ουσιών, επειδή είναι δύσκολο να εντοπιστούν συγγένειές της με άλλες ουσίες].

παραφίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. επίχριση ή εμποτισμός χαρτιών ή χαρτονιών με παραφίνη, για να γίνουν αδιάβροχα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paraffinage].

παραφορά (η) {χωρ. πληθ.} η σφοδρότητα ή η ένταση με την οποία εκδηλώνεται ένα συναίσθημα: *πάνω στην ~ τής ζήλιας του την κακοποίησε.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραφέρω / -ομαι*].

παράφορος, -η, -ο (για συναίσθημα) που εκδηλώνεται με σφοδρότητα: *~ έρωτας / αγάπη* ΣΥΝ. σφοδρός, ορμητικός, θυελλώδης. — **παράφορα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραφέρω*].

παραφορτώνω ρ. μετβ. {παραφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετο φορτίο, φορτώνω υπερβολικά: *~ μουλάρι / γάιδαρο* || *γύρισε παραφορτωμένη με ψώνια* **2.** (μτφ.) επιφορτίζω (κάποιον) με πάρα πολλές εργασίες: *συνηθίζει να παραφορτώνει τους μαθητές του με ασκήσεις* • **3.** (μεσοπαθ. ***παραφορτώνομαι***) γίνομαι φορτικός σε κάποιον: *αισθάνομαι πως σου ~ ζητώντας σου τόσες χάρες* ΣΥΝ. γίνομαι φόρτωμα σε κάποιον. — **παραφόρτωμα** (το).

παραφουσκώνω ρ. μετβ. {παραφούσκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φουσκώνω (κάτι) υπερβολικά, υπέρμετρα **2.** (μτφ.) μεγεθύνω (κάτι) πέρα από το κανονικό, εμφανίζω (κάτι) μεγαλύτερο από ό,τι είναι (για ιδιοτελείς σκοπούς): *~ τον λογαριασμό τού πελάτη* || *η υπόθεση βγήκε προς τα έξω από τα Μ.Μ.Ε. παραφουσκωμένη·* ΦΡ. ***τα παραφουσκώνω*** παρουσιάζω τα πράγματα με τρόπο υπερβολικό, μεγαλοποιώ μια κατάσταση, τα παραλέω: *ασφαλώς έγιναν σημαντικά λάθη απ' τη μεριά του, αλλά οι καλοθελητές τα παραφούσκωσαν.*

παραφράζω ρ. μετβ. {παρέφρασα, παραφράστηκα, παρεφρασμένος} αποδίδω ελεύθερα το νόημα (λόγων, κειμένου), το εκφράζω με άλλες λέξεις: *~ πρόταση* || *παραφράζοντας τα λόγια τού ποιητή, έκανε ένα επίκαιρο λογοπαίγνιο.* — **παραφραστής** (ο) [μτγν.], **παραφραστικός, -ή, -ό** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρα-* + *φράζω* «δηλώνω, εξηγώ» (βλ. λ. *φράση*)].

παράφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η απόδοση τού νοήματος (λόγων, κειμένου) με διαφορετικά λόγια: *ασκήσεις παραφράσεως* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που αποτελεί απόδοση με διαφορετικά λόγια άλλου κειμένου ή των λόγων (κάποιου): *επιτυχημένη / κακή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

παραφρενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια παραληρηματική ψύχωση, που χαρακτηρίζεται από φαντασιώσεις, από ανάμειξη τού πραγματικού και τού φανταστικού κόσμου και από μανία καταδίωξης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphrénie].

παραφρονώ ρ. αμετβ. {παραφρονείς... | παραφρόνησα} (λόγ.) χάνω τη διανοητική μου ισορροπία, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ. τρελαίνομαι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφρονῶ (-έω)* < *παράφρων* (βλ.λ.)].

παραφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απώλεια τής διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα: *έχει φθάσει στα όρια τής ~* || *«το γαρ πολύ τού έρωτος γεννά ~»* (παραγ.) ΣΥΝ. φρενοβλάβεια **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία συμβαίνουν πράγματα παράλογα, που δεν τα χωρά ο νους τού ανθρώπου: *η ~ τού πολέμου* || *ζει μέσα στην ~ τής ζωής στη μεγαλούπολη.*

παράφρων, -ων, -ον {παράφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει χάσει τη διανοητική του ισορροπία, τα λογικά του ΣΥΝ. τρελός ΑΝΤ. σώφρων, εχέφρων. Επίσης (καθημ.) **παράφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, -ων, -ων, -ον*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

παραφυάδα (η) **1.** ΒΟΤ. ο νέος βλαστός που βγαίνει στη ρίζα φυτού ΣΥΝ. παραβλάσταρο, παραβλάστημα, αποφυάδα, παραπούλι **2.** ***παραφυάδες*** (οι) μέθοδος αναπαραγωγής των φυτών, κατά την οποία θάβεται ένας μίσχος στο έδαφος, ενώ είναι προσκολλημένος στο φυτό, ώστε να βγάλει ρίζες και να σχηματίσει νέο φυτό **3.** (μτφ.) το παρακλάδι: *είναι δύσκολο να εξαρθρωθεί πλήρως η τρομοκρατία λόγω των πολλών ~ της* || *~ εγκληματικής οργάνωσης* ΣΥΝ. διακλάδωση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφυάς, -άδος* < *παραφύομαι* (το ενεργ. *παραφύω* είναι μτγν.) < *παρα-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

παραφυλάω ρ. μετβ. {παραφύλαξα} παρακολουθώ κρυφά (κάποιον), παρατηρώ κρυφά τις κινήσεις του και τον περιμένω να εμφανιστεί (κάπου): *τον παραφύλαξαν στη γωνία και τον μαύρισαν στο ξύλο* ΣΥΝ. παραμονεύω, στήνω ενέδρα/καρτέρι, (λόγ.) ελλοχεύω. — **παραφύλαξη** (η) [μτγν.] κ. **παραφύλαγμα** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφυλάσσω* «επιτηρώ, φρουρώ» < *παρα-* + *φυλάσσω*].

παράφυλλο (το) [1852] {παραφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. καθεμιά από τις δύο φυλλοειδείς αποφύσεις που βρίσκονται στη βάση τού φύλλου και προστατεύουν τους οφθαλμούς. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. stipula].

παραφυσικός, -ή, -ό (για φαινόμενο) αυτός που δεν εξηγείται με τους γνωστούς φυσικούς νόμους, που αποδίδεται σε δυνάμεις που δεν ερμηνεύονται από την επιστήμη (πβ. λ. *υπερφυσικός*). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. paranormal (νόθο σύνθ.)].

παραφωνία (η) {παραφωνιών} **1.** ΜΟΥΣ. ένας ή περισσότεροι φθόγγοι ή μουσικό σημείο ή μέρος που ακούγονται αντιαισθητικά, εξέρχονται εμφανώς των κανόνων τού μουσικού στυλ, είναι γραμμένοι, παίζονται ή ακούγονται «λάθος»: *αυτό το κομμάτι έχει όλο παραφωνίες* ΣΥΝ. λάθος, φάλτσο, δυσαρμονία **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε στοιχείο έρχεται σε δυσαρμονία με άλλα στοιχεία τού συνόλου: *μοναδική ~ μέσα στο κλίμα τού γενικού ενθουσιασμού και τής συναίνεσης υπήρξε η μικρόψυχη κριτική ενός συνέδρου.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphonie, άσχετο από το μτγν. *παραφωνία* «αρμονία»].

παράφωνος, -η, -ο **1.** ΜΟΥΣ. (για μουσικό φθόγγο) ο φθόγγος που δημιουργεί παραφωνία (βλ.λ.) ΣΥΝ. φάλτσο, παράτονος, παράχορδος, δυσαρμονικός **2.** (για πρόσ.) κακόφωνος, φάλτσος: *δεν τραγουδάει καλά, είναι ~* **3.** αυτός που δεν ταιριάζει στο περιβάλλον του, σε ένα σύνολο. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο ακουόμενος παράλληλα ή συνοδευτικά», < *παρα-* + *-φωνος* < *φωνή*].

παραφωτίς (η) [1858] {παραφωτίδος} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το φινιστρίνι (βλ.λ.).

παραφωτισμός (ο) [μτγν.] ο ατελής, ο αμυδρός φωτισμός.

παραχαϊδεύω ρ. μετβ. {παρα-χάιδεψα, -χαϊδεμένος} **1.** χαϊδεύω κάποιον πολύ, για πολλή ώρα **2.** κάνω όλα τα χατίρια σε κάποιον ΣΥΝ. κακομαθαίνω. — **παραχάιδεμα** (το).

παραχαράκτης (ο) [μτγν.] {παραχαρακτών}, **παραχαράκτρια** (η) [1887] {παραχαρακτριών} πρόσωπο που παραχαράσσει (νομίσματα): *η αστυνομία εξάρθρωσε σπείρα παραχαρακτών.*

παραχάραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος παραποιεί ή νοθεύει ελληνικό ή ξένο μεταλλικό νόμισμα ή χαρτονόμισμα με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν γνήσιο, καθώς και όποιος προμηθεύεται τέτοιο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό **2.** (γενικότ.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση τού περιεχομένου (προς όφελος κάποιου): *η ~ τής ιστορίας τής Μακεδονίας* ΣΥΝ. πλαστογράφηση, νόθευση, χάλκευση.

παραχαράσσω [μτγν.] κ. **παραχαράζω** ρ. μετβ. {παραχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** παραποιώ (νόμισμα), κατασκευάζω πλαστό αντίγραφό του **2.** (μτφ.) διαστρέφω, παρουσιάζω (κάτι) ως αληθινό χρησιμοποιώντας πλαστά στοιχεία: *~ την αλήθεια / την ιστορία* ΣΥΝ. νοθεύω, πλαστογραφώ, χαλκεύω.

παραχειμάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παραχείμασα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα κάπου ΣΥΝ. διαχειμάζω, ξεχειμωνιάζω. — **παραχείμαση** (η).

παραχθώ (να/θα) ρ. → παράγω

παραχοντραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραχόντρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) υπερβολικά παχύ: *θα παραχοντρύνεις το παιδί με τόσα που το ταΐζεις* **2.** (μτφ.) δίνω υπερβολικές διαστάσεις σε (κάτι): *μην παραχοντραίνετε τα γεγονότα· δεν έγιναν έτσι ακριβώς* ΣΥΝ. παραφουσκώνω ♦ (αμετβ.) **3.** παχαίνω υπερβολικά: *παραχόντρυνα τον χειμώνα, πρέπει ν' αρχίσω δίαιτα* • **4.** για κάτι που αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις, αποκτά μεγαλύτερη σοβαρότητα: *παραχόντρυνε το παιχνίδι·*

άρχισαν να ποντάρουν πολύ μεγάλα ποσά.

παράχορδος, -η, -ο [μεσν.] (για ήχους ή έγχορδα όργανα) αυτός που ηχεί παράφωνα, επειδή δεν κρούεται η κατάλληλη χορδή ΣΥΝ. παράτονος ΑΝΤ. αρμονικός.

παραχρήμα επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, πάραυτα, την ίδια στιγμή· συνήθ. στη ΦΡ. ***αυθωρεί και παραχρήμα*** βλ. λ. *αυθωρεί.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχρῆμα*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *παρὰ (τὸ) χρῆμα* (< *χρῶμαι* «χρειάζομαι, έχω ανάγκη - χρησιμοποιώ»), με τη σημ. ότι κάτι πρέπει να γίνει αμέσως μόλις παρουσιαστεί ανάγκη γι' αυτό. Βλ. κ. *αὐτόχρημα*].

παράχρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (σπάν.) η κακή χρήση, η κατάχρηση.

παραχρόνου (τού) ως επίρρ.· (κυρ. προφορ.) τον μεθεπόμενο χρόνο: *αύξηση δεν προβλέπεται ούτε τού χρόνου ούτε τού ~.*

παράχωμα (το) [μτγν.] {παραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόχωμα που κατασκευάζεται στα πλάγια διώρυγας ή τάφρου • **2.** ο σωρός χώματος που τοποθετείται γύρω από τη ρίζα φυτού ή μοσχεύματος, με σκοπό τη διατήρηση τής υγρασίας τού εδάφους **3.** (συνεκδ.) η κάλυψη με χώμα • **4.** (ειρων.) ο ενταφιασμός.

παραχώνω ρ. μετβ. {παράχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκεπάζω με χώμα **2.** χώνω πολύ βαθιά μέσα στη γη **3.** (μτφ.) (α) θάβω, ενταφιάζω (β) κρύβω κάτι μέσα ή πίσω από πολλά άλλα πράγματα: *είχε παραχώσει τις φωτογραφίες στη γωνιά μιας παλιάς βιβλιοθήκης.* — **παράχωση** (η) [1891] κ. **παραχώσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχώννυμι* < *παρα-* + *χώννυμι* (βλ. κ. *χώνω*)].

παραχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η εκούσια μεταβίβαση πράγματος ή δικαιώματος (σε κάποιον): *~ γης / περιουσίας / οικοπέδου* (β) η εκχώρηση τμήματος χώρας ή δικαιωμάτων σε άλλο κράτος, με συνθήκη ή με καταναγκασμό: *εδαφικές ~* || *η ~ αυτονομίας σε μια περιοχή τής αυτοκρατορίας* **2.** το να αποσύρεται κανείς εκούσια από κάτι που δικαιούται ή του ανήκει, το να επιτρέπει σε (κάποιον) να κάνει (κάτι, τού οποίου η πραγματοποίηση εξαρτάται από τη δική του συγκατάθεση): *η κυβέρνηση δεν προτίθεται να κάνει παραχωρήσεις στα εθνικά θέματα* || *η ~ χώρου στον αντίπαλο·* ΦΡ. (α) ***θεία παραχώρηση*** η ανοχή τής ανθρώπινης αμαρτίας από τον Θεό για λόγους παιδευτικούς και σωτηριολογικούς: *αυτό συνέβη / έγινε κατά ~* (β) ***κατά παραχώρηση*** αποσυρόμενος από δικαίωμα που έχω: *τους μείωσε το ενοίκιο ~.*

παραχωρητήριο (το) [1833] {παραχωρητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται παραχώρηση ενός πράγματος.

παραχωρητής (ο) [1838], **παραχωρήτρια** (η) {παραχωρητριών} πρόσωπο που παραχωρεί (κάτι σε κάποιον).

παραχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκφράζει παραχώρηση· **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παραχωρητική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εκφράζει κάτι το οποίο συμβαίνει κατά παραχώρηση και σε αντίθεση προς αυτό που δηλώνει το ρήμα τής πρότασης από την οποία εξαρτάται, π.χ. θα βγω έξω, *ακόμη κι αν βρέχει* ΣΥΝ. ενδοτική πρόταση (πβ. *εναντιωματική πρόταση*, λ. *εναντιωματικός*) (β) ***παραχωρητικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν παραχωρητικές προτάσεις (π.χ. *και ας, ακόμη και αν, και να*).

παραχωρώ ρ. μετβ. {παραχωρείς... | παραχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιτρέπω σε (κάποιον) να χρησιμοποιήσει (κάτι που κατέχω ή δικαιούμαι): *σας ~ τη θέση μου στο θέατρο / στο λεωφορείο* || *~ τη σειρά μου σε έναν ηλικιωμένο* ΣΥΝ. προσφέρω **2.** μεταβιβάζω, εκχωρώ (σε κάποιον πράγμα ή δικαίωμα): *~ τα δικαιώματα εκδόσεως ενός βιβλίου* || *«έκανε διακανονισμό με τους κληρονόμους τού γαιοκτήμονα, οι οποίοι παραχώρησαν την έκταση αυτή με σύμβαση "χρησιδανείου"»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «δίνω χώρο ή θέση σε κάποιον». < *παρα-* + *-χωρῶ* < *χώρα / χῶρος*].

παράχωση (η) → παραχώνω

παραχώσιμο (το) → παραχώνω

παραψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο γνωστικός χώρος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα παραφυσικά (βλ.λ.) φαινόμενα (λ.χ. την τηλεκίνηση, την τηλεπάθεια κ.ά.) -- **παραψυχολόγος** (ο/η), **παραψυχολογικός,** -ή, -ό, **παραψυχολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parapsychology].

παράωρα κ. **πάρωρα** επίρρ.· πολύ αργά, σε πολύ προχωρημένη ώρα.

παραωριμάζω ρ. αμετβ. {παραωρίμασ-α, -μένος} **1.** (για καρπούς) ωριμάζω περισσότερο από όσο πρέπει ΣΥΝ. παραγίνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) έχω γεράσει αρκετά (β) (σπάν.) έχω περάσει την ηλικία που είναι κατάλληλη για γάμο.

πάρδαλις (η) {πάρδαλ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) σαρκοβόρο αιλουροειδές, που μοιάζει με τον ιαγουάρο (βλ.λ.) και έχει χρώμα ωχρό με σκούρες κηλίδες και γραμμές· κυρ. η λεοπάρδαλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. με επίθημα *-αλις* (πβ. *δάμ-αλις*), το οποίο δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικώς. Η λ. αποτελεί δάνειο ανατολ. προελ., πβ. περσ. palang (το σανσκρ. prdāku- θεωρείται δάνειο από την Περσική). Τα λατ. pardus, pardalis είναι δάνεια από την Ελληνική. Βλ. κ. *παρδαλός*].

παρδαλός, -ή, -ό **1.** (για ζώα) αυτός που έχει κηλίδες, στίγματα στο δέρμα του· ΦΡ. (μτφ.) ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** βλ. λ. *κατσίκι* **2.** (συχνά μειωτ.) αυτός που έχει ποικίλο χρωματισμό, πολλά χρώματα: *~ ρούχα* ΣΥΝ. πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος **3.** ***παρδαλή*** (η) η γυναίκα ελευθερίων ηθών. — **παρδαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.), λόγω των ποικίλων χρωματικών διατάξεων που εμφανίζονται στο δέρμα ορισμένων αιλουροειδών και ειδικότ. τής λεοπάρδαλης].

πάρδος (ο) η αρσενική πάρδαλις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μτγν. < λατ. pardus / pardalis < αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

παρέα (η) {παρεών} **1.** η συντροφιά, η συναναστροφή: *κάναμε πολλή ~ στον στρατό* || *έρχεσαι μαζί μας για ~;* || *δεν κάνει καλή ~, είναι εκνευριστικός* || *του κρατάω ~ όσο λείπει η γυναίκα του* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που μας κρατάει συντροφιά, με το οποίο βρισκόμαστε μαζί: *πάρε και την ~ σου και καθίστε μαζί μας* || *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, είμαι με ~* || *πού να βρεις ~ σ' αυτή την ερημιά;* || (συνεκδ. κ. για πράγματα) *το βιβλίο είναι η καλύτερη ~* **3.** (γενικότ.) οι φίλοι, τα πρόσωπα με τα οποία επικοινωνεί κανείς και περνά αρκετό χρόνο μαζί τους: *δεν έχει καλές ~* || *τον κατέστρεψαν οι κακές ~* **4.** (ειδικότ.) σύνολο προσώπων που βρίσκονται μαζί: *τη φασαρία ξεκίνησε μια ~ στρατιωτών* || *δίπλα μας κάθονταν δύο ~ ηλικιωμένων* ΣΥΝ. συντροφιά. — (υποκ.) **παρεΐτσα** κ. **παρεούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ισπανοεβρ. parea < ισπ. pareja «ανδρόγυνο» < επίθ. parejo «όμοιος» (πβ. γαλλ. pareil) < λατ. pār (ίδια σημ.)].

παρέβην ρ. → παραβαίνω

παρέβλεψα ρ. → παραβλέπω

παρεγκεφαλίδα (η) ΑΝΑΤ. το τμήμα τού εγκεφάλου που βρίσκεται στο οπίσθιο μέρος τής κρανιακής κοιλότητας κάτω από τον εγκεφαλικό φλοιό και δίπλα στον προμήκη μυελό· αποσκοπεί στην ισορροπία των μυών και στον συντονισμό των στοιχειωδών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρεγκεφαλίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-εγκεφαλίς* < *ἐγκέφαλος*].

παρεγκεφαλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει την παρεγκεφαλίδα και παρατηρείται κυρ. ως επιπλοκή των λοιμωδών νοσημάτων τής παιδικής ηλικίας. — **παρεγκεφαλιδικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cerebellitis].

παρέγχυμα (το) {παρεγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ. ο σπογγώδης ιστός από τον οποίο αποτελούνται τα συμπαγή σπλάχνα τού σώματος, το συκώτι, ο σπλήνας, οι πνεύμονες και οι νεφροί **2.** ΒΟΤ. μόνιμος απλός φυτικός ιστός. — **παρεγχυματικός,** -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρεγχέω* < *παρ(α)-* + *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χέω* (βλ. κ. *χύνω*)].

παρεγχυματώδης, -ης, -ες [1836] {παρεγχυματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από παρέγχυμα **2.** αυτός που μοιάζει με παρέγχυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

παρεδρεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρήδρευσα} είμαι πάρεδρος, ασκώ τα καθήκοντα τού παρέδρου.

πάρεδρος (ο/η) {παρέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** (κυριολ.) αυτός που κάθεται δίπλα στην έδρα **2.** (γενικά) αυτός που αναπληρώνει ανώτερο υπάλληλο ή υπουργό: *~ τού Παιδαγωγικού Ινστιτούτου* **3.** ΝΟΜ. (α) τακτικός δικαστής (β) ***πάρεδρος πρωτοδικών*** ο τακτικός δικαστής που έχει τον πρώτο βαθμό στην ιεραρχία (γ) ***πάρεδρος Συμβουλίου Επικρατείας*** μέλος τού Συμβουλίου Επικρατείας, που μετέχει στις συνεδρίες και ως εισηγητής με γνώμη αλλά χωρίς ψήφο (δ) ***πάρεδρος Ελεγκτικού Συνεδρίου*** λειτουργός που ασκεί τον προληπτικό έλεγχο τού λογιστικού τμήματος διαφόρων επιχειρήσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-εδρος* < *ἕδρα*. Η λ. περιέγραφε αρχικώς τον βοηθό τού δικαστή, εκείνον που καθόταν δίπλα στη δικαστική έδρα. Αποδόθηκε ως τίτλος στη Θέμιδα *(Διὸς πάρεδρος)*, στους συμβούλους τού Ξέρξη, στους εφόρους τής αρχ. Σπάρτης και στους βοηθούς των αρχόντων στην αρχ. Αθήνα. Στη σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assesseur].

παρέδωσα ρ. → παραδίδω

πάρε-δώσε (το) {άκλ.} **1.** οι οικονομικές σχέσεις, οι συναλλαγές: *έχω ~ με την εφορία* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρι, (λόγ.) δούναι και λαβείν **2.** οι διαπροσωπικές σχέσεις: *έχει πολλά ~ τελευταία με τους γείτονες* ΣΥΝ. συναναστροφή.

παρέθεσα ρ. → παραθέτω

παρειά (η) (λόγ.) **1.** το μάγουλο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πλευρά αγγείου ή πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρειά / παραύα* (αιολ.) < **παρᾱϝᾱ́* (πβ. μυκ. δυϊκ. pa-ra-wa-jo «μέρη τού κράνους που κάλυπταν τα μάγουλα») < **παρ-αυσ-α* < *παρ(α)-* + **αυσ-* < I.E. *aus- «αφτί» (βλ. λ. *οὖς*)].

παρεισάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεισήγαγα (να/θα παρεισαγάγω), παρεισήχθην, -ης, -η,... παρεισηγμένος} (λόγ.-σπάν.) εισάγω εμμέσως, επιτηδείως ή κρυφά: *ο εισηγητής τής πλειοψηφίας παρεισήγαγε στο νομοσχέδιο ύποπτες ρυθμίσεις.* — **παρεισαγωγή** (η) [μτγν.].

παρείσακτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπήκε αντικανονικά ή κρυφά (κάπου), χωρίς να το δικαιούται: *στην αίθουσα συνεδριάσεων υπήρχαν κάποιοι ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρεισάγω* < *παρ(α)-* + *εἰσάγω*].

παρεισδύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρεισέδυσα} (λόγ.) εισέρχομαι κρυφά ή επιτηδείως ΣΥΝ. παρεισφρέω, παρεισέρχομαι, εμφιλοχωρώ. — **παρείσδυση** (η) [μτγν.].

παρεΐστικος, -η, -ο αυτός που ανήκει ή ταιριάζει σε παρέα ή έχει τον χαρακτήρα παρέας: *~ κλίμα / ατμόσφαιρα / αστείο / περιβάλλον / συζήτηση / παιχνίδι.* — **παρεΐστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παρέα* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (βλ.λ.)].

παρεισφρέω ρ. αμετβ. (εσφαλμ. *παρεισφρύω*) {παρατ. παρεισέφρεα, αόρ. παρεισέφρησα} (λόγ.) παρεισδύω (βλ.λ.): *στη συγκέντρωση είχαν παρεισφρήσει ύποπτα άτομα* || *στα Ομηρικά Έπη παρεισέφρησαν αιολικά γλωσσικά στοιχεία.* **παρείσφρηση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + αρχ. *εἰσφρέω* «εισδύω, εισέρχομαι» < *εἰσ-* + *-φρέω* < θ. *φρ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.)].

παρεισφρέω ή παρεισφρύω; Συχνά λέμε ή γράφουμε **παρεισφρύω** (με *-ύ-*) αντί τού **παρεισφρέω** (με *-έ-*). Στη χρήση τού *παρεισφρύω* παρασυρόμαστε από το συνώνυμο **παρεισδύω** (με *-ύ-*), επειδή ο αόριστος *παρεισέφρησα* συμπίπτει ακουστικά με τον αόριστο *παρεισέδυσα.* Ήτοι, επειδή *παρεισέφρησα* = *παρεισέδυσα*, λέμε και

παρεισφρύω όπως το παρεισδύω. Ωστόσο, το σωστό είναι *παρεισφρέω – παρεισέφρησα: Στο κείμενό του παρεισφρέουν συνήθως λάθη, γιατί δεν έχει χρόνο να το ελέγξει καλά – Στις πορείες διαμαρτυρίας συχνά παρεισφρέουν ύποπτα άτομα.*

παρεισφρύω ρ. ‣ παρεισφρέω

παρεκβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} πραγματοποιώ παρέκβαση (βλ.λ.) σε (κάτι).

παρέκβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η απομάκρυνση, η λοξοδρόμηση (ομιλητή ή συγγραφέα) από το θέμα του: *μεγάλη ~ || κάνει πολλές ~ και δεν μπορώ να παρακολουθήσω τη σκέψη του·* ΦΡ. ***κατά παρέκβαση*** ξεφεύγοντας, εγκαταλείποντας προσωρινά το θέμα: *αναφέρθηκε ~ και στα έθιμα των γειτονικών λαών.* — **παρεκβατικός**, -ή, -ό [μτγν.], **παρεκβατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση.*

παρέκει [μεσν.] κ. **παρακεί** επίρρ.· πιο πέρα, μακρύτερα· ΦΡ. ***ώς εδώ και μη παρέκει!*** φτάνει πια, αρκετά ώς εδώ, τα όρια τής ανοχής εξαντλήθηκαν: *αρκετά σε ανεχτήκαμε· ~!*

παρεκκλήσι (το) {παρεκκλήσ-ιού | -ιών} μικρή εκκλησία ή τμήμα μεγαλύτερης εκκλησίας με δική του Αγία Τράπεζα: *η λειτουργία τελέστηκε στο ~ τού ναού.* Επίσης (λόγ.) **παρεκκλήσιο** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξωκκλήσι.*

παρεκκλησιαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες, οι οποίες έχουν εκκλησιαστικό ή θρησκευτικό γενικότ. περιεχόμενο, αλλά οργανώνονται από μη εκκλησιαστικούς φορείς: *~ οργανώσεις / σωματεία || επεισόδια προκάλεσαν τα μέλη ~ οργανώσεων έξω από κινηματογράφο ||* (κ. ως ουσ.) *η δράση των ~ απασχόλησε την Ιεραρχία τής Εκκλησίας.*

παρεκκλίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρεξέκλινα} ♦ **1.** (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) παρουσιάζω παρέκκλιση από (την κανονική πορεία κ.λπ.): *το πλοίο παρεξέκλινε τής πορείας του || έχουμε παρεκκλίνει αισθητά των προβλέψεων τού προϋπολογισμού / τού αρχικού σχεδιασμού* ΣΥΝ. λοξοδρομώ ♦ **2.** (αμετβ.) (+από) (μτφ.) παύω να ακολουθώ την αρχική ή την αναμενόμενη τακτική ή αυτήν που είχα υποσχεθεί, ξεφεύγω από τις αρχικές ιδεολογικές, πολιτικές ή ηθικές μου αρχές: *όσο περνά ο καιρός, είναι προφανές ότι το κόμμα παρεκκλίνει από τις διακηρυγμένες αρχές του || η στάση του δηλώνει ότι έχει παρεκκλίνει από τις ιδεολογικές του αρχές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

παρέκκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η απομάκρυνση από την αρχική, την ορθή ή τη διακηρυγμένη πορεία: *ιδεολογική / κομματική ~ || στο ταξίδι κάναμε μια ~, για να επισκεφθούμε τα γύρω χωριά* ΣΥΝ. λοξοδρόμηση **2.** (ειδικότ.) η απομάκρυνση από τους ηθικούς κανόνες: *στη ζωή του έκανε αρκετές ηθικές ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, σύγκλιση.*

παρέκταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αύξηση τής έκτασης· (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. η επαύξηση τού αριθμού των συλλαβών μιας λέξης με προσθήκη ή επένθεση (βλ.λ.)· λ.χ. *εφάνη → εφάνηκε.*

παρεκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεξέτεινα, παρεκτάθηκα, παρεκτεταμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** δίνω μεγαλύτερη έκταση σε (κάτι) ΣΥΝ. επεκτείνω, επιμηκύνω ΑΝΤ. βραχύνω **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεκτεταμένη ρίζα*** η ρίζα που περιλαμβάνει και πρόσφυμα, π.χ. η ρίζα *δεικνυ-* τού αρχαίου ρήματος *δείκνυμι*, η οποία περιλαμβάνει την αρχική ρίζα *δεικ-* και το πρόσφυμα *-νυ-*.

παρεκτός επίρρ. [μτγν.] εκτός εάν, εξόν.

παρεκτρέπομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρεκτράπηκα κ. (λόγ.) παρεξετράπην, -ης, -η... (μτχ. παρεκτραπείς, -είσα, -έν)} **1.** απομακρύνομαι από την κανονική μου θέση ή πορεία: *το αυτοκίνητο παρεκτράπηκε στο αντίθετο ρεύμα τής κυκλοφο-ρίας* ΣΥΝ. ξεστρατίζω, παρεκκλίνω **2.** (μτφ.) (α) ξεφεύγω από την αποδεκτή συμπεριφορά, συμπεριφέρομαι απρεπώς: *ήπιε πολύ χτες και παρεκτράπηκε, δεν ήξερε τι έλεγε και τι έκανε! || «να προσέξεις μην τυχόν παρεκτραπείς, γιατί να ξέρεις πως θα παρεξηγηθείς»* (λαϊκ. τραγ.) (β) παραφέρομαι, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. αυτοκυριαρχούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

παρεκτροπή (η) [μτγν.] **1.** η απομάκρυνση από την κανονική πορεία ή θέση: *η ~ τής μαγνητικής βελόνας τής πυξίδας από τη θέση τού μαγνητικού βορρά || στις βολές πυροβολικού υπολογίζονται η ~ και το βεληνεκές* **2.** (μτφ.) η απόκλιση από το επιτρεπτό, η συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα, που διαταράσσει το ήπιο κλίμα: *ηθική / κοινωνική ~* ΣΥΝ. εκτροπή, παρέκκλιση.

παρέλαβα ρ. ‣ παραλαμβάνω

παρέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επίσημα οργανωμένη διέλευση σε σχηματισμούς ομάδων στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά. από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης και ενώπιον επισήμων, λόγω επετείου, γιορτής ή άλλου κοινωνικού γεγονότος: *η ~ των επιλεγμένων σωμάτων τού Στρατού Ξηράς ολοκληρώνεται σε λίγο || η ~ των καρναβαλιστών αρχίζει* **2.** (συνεκδ.) η όλη εκδήλωση που περιλαμβάνει ως κεντρικό της στοιχείο τη διέλευση διατεταγμένων ομάδων (στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά.): *πήγα στην ~* **3.** (μτφ.-ειρων.) (α) το επιδεικτικό πέρασμα προσώπων από χώρους στους οποίους συνάζονται ή κάθονται πολλοί άνθρωποι: *κάθε βράδυ στο κλαμπ έχουμε ~ από νεαρές που ονειρεύονται να γίνουν μοντέλα* (β) η διέλευση πολλών προσώπων (συνήθ. με κοινά γνωρίσματα) μπροστά από συγκεκριμένο σημείο: *τα απογεύματα μπροστά από το σπίτι μας έχουμε ~ από τους μαθητές που σχόλασαν απ' το διπλανό σχολείο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρέλασις* < αρχ. *παρελαύνω*].

παρελαύνω ρ. αμετβ. {παρήλασα} **1.** βαδίζω μαζί με άλλους σε διατεταγμένους σχηματισμούς μπροστά από επίσημα πρόσωπα, περνώντας από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης, κατά τον εορτασμό επετείων ή κατά τη διάρκεια τελετής: *στρατιωτικά τμήματα παρήλασαν κατά τον εορτασμό για την επέτειο τής εθνεγερσίας || τώρα παρελαύνει η μαθητιώσα νεολαία* **2.** (μτφ.) συνήθ. για γεγονότα, εικόνες, μνήμες κ.λπ. που περνούν διαδοχικά, το ένα πίσω από το άλλο: *μέσα από το φιλμ παρήλασαν τα γεγονότα μιας ολόκληρης ζωής* **3.** περνώ, συνήθ. επιδεικτικά, μπροστά από πρόσωπα, προσπαθώντας να ελκύσω την προσοχή τους: *πολλοί ομιλητές παρήλασαν από το βήμα ||* (ειρων.) *κάθε βράδυ στην πίστα τού μαγαζιού παρελαύνουν όλα τα «ψώνια» τής νυχτερινής Αθήνας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσπερνώ οδηγώντας άρμα», < *παρ(α)-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

παρέλευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ. για χρόνο) το πέρασμα, η πάροδος: *μετά την ~ μικρού χρονικού διαστήματος έλαβε μια επιστολή.*

παρελήφθην ρ. ‣ παραλαμβάνω

παρελθόν (το) {παρελθόντος | χωρ. πληθ.} **1.** ο χρόνος που πέρασε, το χρονικό διάστημα που προηγείται τού παρόντος: *κατά το ~ υπήρξε σπουδαίο πρόσωπο || δεν ζούμε πια στο ~· τα πράγματα έχουν αλλάξει || με την εμπειρία τού ~ οδεύουμε προς ένα καλύτερο μέλλον || η υπόθεση τού έργου μάς μεταφέρει στο μακρινό ~* ΣΥΝ. τα παλιά ΑΝΤ. παρόν, μέλλον **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των γεγονότων που προηγήθηκαν σχετικά με πρόσωπα, λαούς, κράτη κ.λπ., η ιστορία ατόμων, ομάδων ή λαών: *το ένδοξο / ηρωικό ~ τού ελληνικού έθνους || άτομο με σκοτεινό / ύποπτο ~ || το σύνθημά του ήταν: λήθη στο ~!* **3.** (ειδικότ.) η έντονη ζωή που έχει ζήσει κανείς, το χρονικό διάστημα που πέρασε και που είναι γεμάτο εμπειρίες από διάφορες καταστάσεις τής ζωής: *αποκαλύφθηκε το ~ τής γυναίκας του || είναι ένας άνθρωπος χωρίς ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *παρελθών*, που χρησιμοποιήθηκε ως μτχ. αορ. β' τού ρ. *παρέρχομαι*].

παρελθόν – παρόν – μέλλον. Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα τρία αυτά ουσιαστικά που δηλώνουν τις τρεις βασικές βαθμίδες τού χρόνου, προέρχονται από μετοχές: το **παρελθόν** είναι μτχ. αορ. τού **παρέρχομαι** *(παρέρχομαι – παρῆλθον > παρελθών – παρελθοῦσα – παρελθόν)*· το **παρόν** είναι μτχ. ενεστ. τού **πάρειμι** *(πάρειμι > παρών – παροῦσα – παρόν)*· το **μέλλον** είναι μτχ. ενεστ. τού **μέλλω** *(μέλλω > μέλλων – μέλλουσα – μέλλον)*. Τα τρία ονόματα διατηρούν την κλίση τής μετοχής: *παρελθόν – παρελθόντος – παρελθόντα – παρελθόντων· παρόν – παρόντος – παρόντα – παρόντων· μέλλον – μέλλοντος – μέλλοντα – μελλόντων.*

παρελθοντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το παρελθόν, που αναφέρεται σε αυτό (κατ' αντιδιαστολή προς τον παροντικό και τον μελλοντικό): *~ χρόνοι* (λ.χ. ο αόριστος) / *κατάσταση* ΣΥΝ. περασμένος, παλιός. — **παρελθοντικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρελθοντολογία (η) [1893] {παρελθοντολογιών} η αναφορά στο παρελθόν, το να μιλά κανείς για το παρελθόν: *ας αφήσουμε τις ~ και ας ασχοληθούμε με το παρόν!* — **παρελθοντολογώ** ρ. {-είς...}, **παρελθοντολόγος** (ο/η), **παρελθοντολογικός**, -ή, -ό.

παρελθών, -ούσα, -όν {παρελθ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν, που έχει παρέλθει, ο περασμένος: *τα παρελθόντα έτη σημειώθηκε μικρή άνοδος τού πληθωρισμού* **2.** (ειδικότ.) ο αμέσως προηγούμενος, αυτός που μόλις τελείωσε: *το κυβερνητικό έργο κατά την παρελθούσα τετραετία* **3. παρελθόν** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. ρ. *παρέρχομαι*].

παρέλκει, παρέλκουν ρ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} είναι περιττό ή μη ενδεδειγμένο: *κάθε αναφορά στο ζήτημα αυτό παρέλκει.*

παρελκόμενο (το) {παρελκομέν-ου | -ων} **1.** εξάρτημα που συμπληρώνει ή βελτιώνει (κάτι) (ως προς την επίδοση, την αισθητική κ.λπ.) (συνήθ. στον πληθ.): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 μπορούν να δεχθούν μια τεράστια ποικιλία όπλων, αισθητήρων και παρελκομένων || η τσάντα, τα κοσμήματα, η ζώνη είναι απαραίτητα ~ μιας κομψής εμφάνισης || τα προσκέφαλα, οι αερόσακοι, ο κλιματισμός είναι παρελκόμενα ενός αυτοκινήτου* ΣΥΝ. αξεσουάρ **2.** (μτφ.) **παρελκόμενα** (τα) οι ξηροί καρποί ή τα φρούτα που συνοδεύουν φιάλη οινοπνευματώδους ποτού σε νυκτερινό κέντρο διασκέδασης: *η φιάλη ουίσκι κοστίζει 30.000 δρχ. χωρίς τα ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσθήκη», μτχ. ενεστ. τού αρχ. *παρέλκω / -ομαι*].

παρέλκυση (η) ‣ παρελκύω

παρελκυστικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με την αναβολή εκτελέσεως ενός έργου: *~ τακτική / πολιτική / μέθοδος.* — **παρελκυστικά** επίρρ.

παρελκύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρείλκυσα, παρελκύσθηκα} κάνω (κάτι) να διαρκέσει περισσότερο από όσο πρέπει, να αργοπορήσει, το επιβραδύνω ΣΥΝ. (καθημ.) τρενάρω. — **παρέλκυση** (η) [μτγν.].

παρεμβαίνω ρ. αμετβ. {λόγ. αόρ. παρενέβην, -ης, -η...} **1.** παρεμβάλλομαι, μπαίνω ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα (σε συζήτηση, καβγά, πρόβλημα) ή πράγματα, διακόπτω εκφράζοντας δική μου στάση ή άποψη: *άφησέ μας μόνους και μην παρεμβαίνεις! || στον διάλογό τους παρενέβη ένας από τους παρισταμένους* ΣΥΝ. αναμειγνύομαι, ανακατεύομαι **2.** (ειδικότ.) μεσολαβώ συμβιβαστικά ανάμεσα σε αντιτιθέμενα μέρη: *ο Ο.Η.Ε. παρενέβη στη διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών* **3.** (κακόσ.) επεμβαίνω ρυθμιστικά, προσπαθώ να καθορίσω τις εξελίξεις: *κατά τη φιλελεύθερη αντίληψη, το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή || ~ στα εσωτερικά άλλων χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ταιριάζω - μπαίνω ανάμεσα», < *παρ(α)-* + *ἐμβαίνω.* Η σημ. «μεσολαβώ» είναι απόδ. τού γαλλ. intervenir].

παρεμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρενέβαλα, (λόγ.) παρενεβλήθην, -ης,

-η... (μτχ. παρεμβληθείς, -είσα, -έν) κ. παρεμβλήθηκα, παρεμβεβλημένος} **1.** τοποθετώ κάτι μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων: *στον λόγο του παρενέβαλε αποσπάσματα από διάφορους συγγραφείς* || (μεσοπαθ.) *στο φιλμ παρεμβάλλονται σκηνές από άλλες ταινίες* ΣΥΝ. παρενθέτω **2.** δημιουργώ εμπόδια (παράσιτα) στη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικής συσκευής: *κάποιος παρεμβάλλει σήματα στη συχνότητά μας και εμποδίζει τη λήψη τού δικού μας σήματος* || (κ. μεσοπαθ.) *πειρατικοί ραδιοσταθμοί παρεμβάλλονται στη συχνότητα τής κρατικής ραδιοφωνίας* **3.** (μεσοπαθ. **παρεμβάλλομαι**) μπαίνω ως τρίτος στη γραμμή επικοινωνίας άλλων: *την ώρα που μιλούσαμε στο τηλέφωνο, παρενεβλήθη κάποιος και μας σχολίαζε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.

παρέμβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επέμβαση, η ανάμειξη κάποιου σε υπόθεση άλλων: *η ~ τρίτων / ξένων στα εσωτερικά προβλήματα μιας χώρας* || *τα αιτήματα των απεργών ικανοποιήθηκαν ύστερα από ~ τού αρμόδιου υπουργού* || *το όλο θέμα διευθετήθηκε έπειτα από κυβερνητική ~* || *καλοπροαίρετη / σκόπιμη / ανεπιθύμητη ~* || *η θεραπεία αποδόθηκε σε θεϊκή ~* **2.** (συνεκδ.) ό,τι παρεμβάλλεται: *παρεμβάσεις μεταγενέστερων συγγραφέων σε κείμενο* ΣΥΝ. παρεμβολή **3.** η κατάθεση απόψεων για ένα θέμα κατά τη διάρκεια συζητήσεως: *τηλεοπτική ~* || *βουλευτές φώτισαν το όλο θέμα με τις διαφορετικές και ποικίλες ~ τους* • **4.** ΝΟΜ. (α) η συμμετοχή τόσο στην έννομη σχέση όσο και στη διαδικασία τής δίκης τρίτου προσώπου με την ιδιότητα κυρίου ή βοηθητικού διαδίκου (β) ***κύρια παρέμβαση*** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο αντιποιείται το επίδικο δικαίωμα και υπό την έννοια αυτή γίνεται κύριος διάδικος υποβάλλοντας αυτοτελές αίτημα δικαστικής προστασίας (γ) ***πρόσθετη παρέμβαση*** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο δεν υποβάλλει νέο αίτημα δικαστικής προστασίας, αλλά απλώς υποστηρίζει το αίτημα δικαστικής προστασίας που ήδη εκκρεμεί, εάν παρεμβαίνει υπέρ τού ενάγοντος, ή ζητεί την απόρριψή του, εάν παρεμβαίνει υπέρ τού εναγομένου.
[ΕΤΥΜ. < *παρεμβαίνω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. intervention].

ΣΧΟΛΙΟ Το **παρέμβαση** είναι το ουσ. τού **παρεμβαίνω** και έχει αμετβ. χρήση, σε αντίθεση με το **παρεμβολή**, το ουσ. τού **παρεμβάλλω**, που έχει περισσότερο μετβ. χρήση: *Απαγορεύεται η παρέμβαση μιας χώρας στα εσωτερικά άλλης – Η παρεμβολή παρασίτων από ανταγωνιστές εμποδίζει τον ραδιοφωνικό σταθμό να ακούγεται ευκρινώς – Η παρέμβαση τής Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα τής Κύπρου μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης.* Το *παρέμβαση* έχει, κατά κανόνα, καλή σημασία (εύσημο), ενώ το *παρεμβολή* έχει τις περισσότερες φορές αρνητική σημασία (κακόσημο): *Η παρεμβολή αδαών μεσολαβητών θα βλάψει τελικά την υπόθεση, που άρχισε να προχωρεί σωστά με την παρέμβαση των ενδιαφερομένων, οι οποίοι γνωρίζουν το πρόβλημα.* Το **επέμβαση** υποδηλώνει δυναμική (εξουσιαστική, πολεμική κ.λπ.) ανάμειξη και είναι ισχυρότερο τού *παρέμβαση*. Τέλος, το **παρέκβαση** είναι το αντίθετο τού *παρέμβαση*, δηλώνοντας την απόκλιση, την προσωρινή απομάκρυνση από ένα θέμα. Σε σχέση με το **παρένθεση**, το *παρέκβαση* δηλώνει το να βγει κανείς έξω από κάτι (συνήθ. από το θέμα για το οποίο μιλάει), προσθέτοντας πληροφορίες που είτε δεν σχετίζονται άμεσα με το θέμα ή και θα μπορούσαν να λείπουν, ενώ το **παρένθεση** δηλώνει προσθήκη ήσσονος σημασίας πληροφοριών, συνδεομένων με το θέμα, αλλά που ο ομιλητής δεν κρίνει σκόπιμο να προβάλει.

παρεμβατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παρέμβαση ή τον παρεμβατισμό: *~ οικονομία / πρωτοβουλία / προσπάθεια / αποστολή / τακτική*. — **παρεμβατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interventionniste].

παρεμβατισμός (ο) η ρυθμιστική παρέμβαση τού κράτους στην οικονομική (ή και κοινωνική) ζωή, με σκοπό τη δικαιότερη κατανομή τού εισοδήματος, την προστασία των δημοσίων αγαθών, τη διόρθωση των ατελειών τής οικονομίας και γενικότ. την προαγωγή τής κοινωνικής ευημερίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interventionnisme].

παρέμβλημα (το) [1805] {παρεμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) καθετί που παρεμβάλλεται (κάπου) ΣΥΝ. παρεμβολή, παρενθήκη.

παρέμβλητος, -η, -ο [1840] αυτός που παρεμβάλλεται: *~ σκηνές σε ένα έργο* ΣΥΝ. εμβόλιμος.
[ΕΤΥΜ. < *παρεμβάλλω / -ομαι*, πβ. κ. *αποβάλλω — απόβλητος*].

παρεμβολή (η) **1.** η τοποθέτηση (κάποιου) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα: *στην ιστορία τού Ηροδότου είναι συχνή η ~ μυθολογικών αφηγήσεων* ΣΥΝ. παρέμβαση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε παρεμβάλλεται: *~ μεταγενέστερων διορθωτών στο αρχικό κείμενο* **3.** (α) η ύπαρξη φυσικού ή τεχνητού εμποδίου (παρασίτων) κατά τη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικών συσκευών: *ένας πειρατικός σταθμός έκανε παρεμβολές στη συχνότητα τού σταθμού και δεν μπορούσα να δω τίποτα στην οθόνη* || *λόγω τής κακοκαιρίας υπήρχαν παρεμβολές στον ασύρματο* (β) (ειδικότ.) η ηχητική μεσολάβηση (τρίτου ή τρίτων που συνομιλούν) σε τηλεφωνική επικοινωνία: *υπήρξε κάποια ~ καθώς μιλούσαμε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρεμβάλλω*].

παρέμβυσμα (το) [1897] {παρεμβύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ελαστικό βύσμα σε σχήμα δακτυλίου που παρεμβάλλεται στις συνδέσεις διαφόρων μεταλλικών κομματιών (αγωγών, σωλήνων κ.λπ.), για να εξασφαλίζει τη στεγανότητα τής σύνδεσης ή την αποφυγή τριβών ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλάντζα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρεμβύω* «παρενείρω, παρενθέτω» < *παρ(α)-* + *ἐμβύω* < *ἐν-* + *βύω* «κλείνω, αποφράσσω» (βλ. λ. *βύσμα*)].

παρεμπιπτόντως επίρρ. [1833] (λόγ.) κατά παρέμβαση, παρενθετικά (εισάγει κάτι που λέγεται επ' ευκαιρία και παρεκκλίνοντας από το κύριο θέμα για το οποίο γίνεται λόγος): *ο Αλέξανδρος απέκτησε την προσωνυμία «μέγας»· ~, ποιος άλλος ηγέτης ονομάστηκε «μέγας»;* ΣΥΝ. επ' ευκαιρία.
[ΕΤΥΜ. Επιρρ. τ. τής μτχ. *παρεμπίπτων* τού αρχ. *παρεμπίπτω* (στη μτγν. σημ. «συμβαίνω κατά τύχη, συμπτωματικά»), απόδ. τού γαλλ. incidemment].

παρεμπιπτόντως: με ή χωρίς -μ- (παρεπιπτόντως); Το συνηθισμένο επίρρημα **παρεμπιπτόντως** (από τη μετοχή *παρεμπίπτων*, που λειτουργεί ως επίθετο) ανάγεται στο ρ. **παρ-εμ-πίπτω**, δηλ. στο ρ. **πίπτω** σύνθετο με τις προθέσεις **παρά** και **εν** *(εμ-)*. Ως εκ τούτου, η λ. έχει το **-μ-**: *παρ-εμ-πίπτω > παρ-εμ-πίπτων (-οντος) > παρ-εμ-πιπτόντως*. Σε σχέση με τη σημασία τής λ., χρησιμοποιείται από τον ομιλητή, για να περάσει σε άλλο συναφές θέμα ή σε άλλες πληροφορίες, με την ευκαιρία που του δίδεται από κάτι που ο ίδιος ή ο συνομιλητής του ανέφερε: *Διάβασα στην εφημερίδα ότι θα αλλάξει το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων· παρεμπιπτόντως, έχεις να μου συστήσεις κανένα καλό φροντιστήριο για τα παιδιά;* Το *παρεμπιπτόντως* δηλ. συνιστά παρέκβαση από τα λεγόμενα και συνειρμική μετάβαση σε άλλο θέμα, επ' ευκαιρία των αμέσως προλεχθέντων.

παρεμπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρατ. παρενέπιπτα} (λόγ.) παρεμβάλλομαι, μεσολαβώ μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων.

παρεμποδίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεμπόδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποτελώ εμπόδιο ή παρεμβάλλω εμπόδια σε (κάποιον/κάτι): *~ την κυκλοφορία οχημάτων / τις προσπάθειες κάποιου* ΑΝΤ. διευκολύνω, υποβοηθώ. — **παρεμπόδιση** (η) [1833], **παρεμποδιστικός, -ή, -ό**.

παρεμπόριο (το) ▸ παραεμπόριο

παρεμφαίνω ρ. μετβ. {παρατ. παρενέφαινα} (λόγ.) δηλώνω εμμέσως ΣΥΝ. υποδηλώνω, υποσημαίνω. — **παρέμφαση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἐμφαίνω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.). Πβ. κ. *απαρέμφατο*].

παρεμφατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παρεμφαίνει, που υποδηλώνει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεμφατικές εγκλίσεις*** η οριστική, η υποτακτική, η ευκτική και η προστακτική, οι οποίες δηλώνουν το πρόσωπο και τον αριθμό, κατ' αντιδιαστολή προς το απαρέμφατο, που δεν τα δηλώνει.

παρεμφερής, -ής, -ές {παρεμφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες προς κάποιον άλλον: *~ ζήτημα / λύση / περίπτωση / διαπίστωση* ΣΥΝ. παρόμοιος, παραπλήσιος, συναφής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, όμοιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἐμφερής* «παρόμοιος» < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *-φερής* < *φέρω*].

παρενδύομαι ρ. αμετβ. [1860] {αόρ. παρενεδύθην, -ης, -η...} (λόγ.) ντύνομαι με ρούχα τού αντίθετου φύλου.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *ενδύομαι*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. travestir, άσχετο με το μτγν. *παρενδύομαι* «διεισδύω κρυφά»].

παρενδυσία (η) {χωρ. πληθ.} σεξουαλική απόκλιση, κατά την οποία ένας άνδρας ερεθίζεται σεξουαλικά φορώντας γυναικεία ρούχα, λ.χ. οι τραβεστί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transvestisme].

παρενδυσίας (ο) {παρενδυσιών} άνδρας που, κατά σεξουαλική απόκλιση, ντύνεται γυναικεία ΣΥΝ. τραβεστί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. travesti].

παρενέργεια (η) {παρενεργειών} **1.** η ανεπιθύμητη επίδραση φαρμάκου ή ουσίας στον ανθρώπινο οργανισμό: *το καινούργιο εμβόλιο δεν έχει καμία απολύτως ~* || *πριν πάρεις το φάρμακο διάβασε τις ~* (δηλ. τις ανεπιθύμητες ενέργειες) *στις οδηγίες χρήσεως* **2.** (μτφ.) οι αρνητικές συνέπειες ενός φαινομένου, γεγονότος, ενέργειας κ.λπ.: *τα οικογενειακά προβλήματα επιφέρουν σοβαρές ~ στην ομαλή κοινωνικοποίηση τού ατόμου* || *η αξιοποίηση τής πρότασης αυτής θα συμβάλει στην πρόληψη δυσάρεστων παρενεργειών στον κοινοβουλευτικό βίο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebenwirkung].

παρένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.) η παρεμβολή μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ΣΥΝ. επένθεση **2.** (συνεκδ.) η προσωρινή απομάκρυνση από το θέμα στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *θα μου επιτρέψετε να ανοίξω μια ~ και να πω ότι...* || *κλείνει η ~ και ξαναγυρίζω στο αρχικό μας θέμα* ΣΥΝ. παρέκβαση **3.** ΓΛΩΣΣ. το σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται, για να δηλώσει ότι κάτι παρεμβάλλεται στον λόγο, προκειμένου να επεξηγήσει, να συμπληρώσει ή να διαφωτίσει καλύτερα κάτι που έχει λεχθεί ή γραφεί· σύμβολο «( )»: *ανοίγω / κλείνω ~* ΦΡ. **εντός παρενθέσεως / (μέσα) σε παρένθεση** για το τμήμα τού λόγου που τοποθετείται μέσα στο παραπάνω σύμβολο **4.** (μτφ.) διάλειμμα, το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: *το ταξίδι αυτό αποτέλεσε ευχάριστη ~ σε μια δύσκολη περίοδο τής ζωής του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρένθεσις* < *παρεντίθημι* < *παρ(α)-* + *ἐν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

παρενθετικός, -ή, -ό [1874] αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση ή παρεμβάλλεται στον λόγο, για να επεξηγήσει, να συμπληρώσει κ.λπ.: *~ πρόταση / κείμενο*. — **παρενθετικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

παρένθετος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεμβάλλεται, που παρεντίθεται κάπου **2.** ΓΛΩΣΣ. (για τμήμα γραπτού λόγου) αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση: *~ πρόταση / νόημα* ΣΥΝ. παρενθετικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρεντίθημι* < *παρ(α)-* + *ἐν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τί-*

θεμαι)].

παρενθέτω ρ. μετβ. [1889] {παρενέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. παρεντίθεμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. παρενετιθέμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. παρενετέθην, -ης, -η..., μτχ. παρακ. παρεντεθειμένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ΣΥΝ. παρεμβάλλω.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *εν-* + *θέτω*].

παρενθήκη (η) [αρχ.] {παρενθηκών} το παρέμβλημα (βλ.λ.).

παρεννοώ ρ. → παρανοώ

παρενόχληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η διατάραξη τής ησυχίας (κάποιου), το να προκαλεί κανείς προβλήματα σε (κάποιον): *υφίσταται συνεχείς ~ από ανταγωνιστές του* || *εχθρικές ομάδες προκαλούσαν παρενοχλήσεις στο στράτευμα κατά τη μετακίνησή του* **2.** (ειδικότ.) η προσβλητική ενόχληση, το να ενοχλεί κανείς κάποιον θίγοντας την αξιοπρέπειά του· ΦΡ. ***σεξουαλική παρενόχληση*** βλ. λ. *σεξουαλικός*. — **παρενοχλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

παρεντερικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για τροφές υγρές ή φαρμακευτικές ουσίες) αυτή που χορηγείται από άλλη οδό και όχι από τον εντερικό σωλήνα (λ.χ. υποδορίως, ενδοφλεβίως κ.ά.): *~ θρέψη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parenteral].

παρεντίθεμαι ρ. → παρενθέτω

πάρεξ επίρρ.· εκτός, παρεκτός: *«μήγαρις έχω τίποτες άλλο στον νου μου ~ ελευθερία και γλώσσα;»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρέκ / παρέξ* < *παρ(α)-* + *ἐκ / ἐξ* (βλ.λ.)].

παρεξήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εσφαλμένη ερμηνεία φαινομένου ή κατάστασης: *θα πρόκειται ασφαλώς για ~· εγώ δεν είπα τίποτα τέτοιο* || *και για να μην υπάρξει καμιά ~, σας ξεκαθαρίζω από την αρχή τη θέση μου* || *το πρόβλημα οφείλεται σε ~!* ΣΥΝ. παρανόηση **2.** (συνεκδ.) η δυσαρέσκεια που οφείλεται στην παρανόηση των πραγματικών προθέσεων (κάποιου): *δημιουργήθηκε μια ~ μεταξύ τους, που κατέληξε σε ψύχρανση των σχέσεών τους*.

παρεξηγησιάρης, -α, -ικο {παρεξηγησιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που παρεξηγεί τις προθέσεις των άλλων, εύθικτος. Επίσης **παρεξηγιάρης**.
[ΕΤΥΜ. < *παρεξήγηση* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

παρεξηγήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να παρεξηγηθεί: *~ συμπεριφορά / θέση*.

παρεξηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεξηγείς... | παρεξήγ-ησα, -ούμαι κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ερμηνεύω με εσφαλμένο τρόπο το περιεχόμενο (δήλωσης, φράσης, στάσης, ενέργειας κ.ά.): *με παρεξηγήσατε· δεν ήθελα να σας θίξω με αυτό που είπα* || *μη με παρεξηγείς που δεν μπορώ να παρευρεθώ στον γάμο σου* ΣΥΝ. παρερμηνεύω, παρανοώ **2.** (μεσοπαθ. ***παρεξηγούμαι***) θίγομαι από τη συμπεριφορά (κάποιου): *παρεξηγήθηκε, επειδή του έκανα ορισμένες υποδείξεις* ΣΥΝ. δυσαρεστούμαι, προσβάλλομαι **3.** (η μτχ. ***παρεξηγημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει θεωρήσει ενέργεια, λόγο, στάση κ.λπ. άλλου ως προσβλητική για τον ίδιο, με αποτέλεσμα την ψύχρανση ή διακοπή των σχέσεων του μαζί του: *είμαστε παρεξηγημένοι· δεν μιλιόμαστε* (β) αυτός που δεν τον έχουν κατανοήσει σωστά οι άλλοι, που δεν έχουν αντιληφθεί τις ικανότητές του, την αξία του κ.λπ.: *υπήρξε ~ προσωπικότητα των ελληνικών γραμμάτων και μόλις πρόσφατα αναγνωρίστηκε η αξία του*.

παρεό (το) {άκλ.} μακρόστενο ή τετράγωνο κομμάτι από λεπτό ύφασμα, που τυλίγουν οι γυναίκες γύρω από το σώμα τους· συνήθ. φοριέται στην παραλία πάνω από το μαγιό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paréo, λ. τής Ταϊτής].

παρεπιδημώ ρ. αμετβ. {παρεπιδημείς...· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. παρεπιδημών, -ούσα, -ούν} (λόγ.) διαμένω πρόσκαιρα σε ξένο τόπο. — **παρεπιδημία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρεπιδημῶ (-έω)* < *παρεπίδημος* < *παρ(α)-* + αρχ. *ἐπίδημος* «αυτός που διαμένει προσωρινά σε άλλον τόπο» (< *ἐπι-* + *δῆμος*)].

παρεπίτροπος (ο) [1851] {παρεπιτρόπ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. ο δεύτερος επίτροπος ανηλίκου, που επιτηρεί τις πράξεις τού επιτρόπου και τον αναπληρώνει.

παρεπόμενο (το) {παρεπομέν-ου | -ων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η συνέπεια, το αποτέλεσμα φαινομένου ή ενέργειας: *οι δυσλειτουργίες τού εκπαιδευτικού μας συστήματος και τα ~ τους* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεπόμενα*** (τα) υποκατηγορίες των ονομάτων ή των ρημάτων με τις οποίες εξειδικεύεται η έννοιά τους, όπως είναι το γένος, ο αριθμός, η πτώση για τα ονόματα, η φωνή, η διάθεση, η συζυγία, ο χρόνος, η έγκλιση, ο αριθμός και το πρόσωπο για τα ρήματα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *παρέπομαι* «συνοδεύω, ακολουθώ, προκύπτω ως συνεπαγόμενο» < *παρ(α)-* + *ἕπομαι* (βλ.λ.)].

πάρεργο (το) [αρχ.] {πάρέργ-ου | -ων} κάθε δευτερεύουσα απασχόληση: *για μερικούς μαθητές η μελέτη έχει καταντήσει ~* || *δούλευε σε εργοστάσιο και την ξυλουργική την είχε ως ~*.

παρέργως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με αμέλεια, χωρίς τη δέουσα προσοχή **2.** παρεμπιπτόντως.

παρερμηνεία (η) {παρερμηνειών} η εσφαλμένη ερμηνεία που οδηγεί σε παρανόηση: *η αρνητική του στάση οφείλεται προφανώς σε ~ των προθέσεών μου* ΣΥΝ. παρεξήγηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinterpretation].

παρερμηνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρερμήνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ερμηνεύω λανθασμένα: *~ τα λόγια / τις προθέσεις κάποιου* ΣΥΝ. παρανοώ, παρεξηγώ. — **παρερμήνευση** (η) [1782], **παρερμηνευτής** (ο) [μεσν.].

παρέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρήλθα} παύω να υπάρχω ή να ισχύω, περνώ και φεύγω: *παρέρχονται οι ώρες / οι μήνες / τα χρόνια / οι αιώνες* || *παρήλθε ανεπιστρεπτί η εποχή τής παντοδυναμίας του* || *παρήλθε ο κίνδυνος / η προθεσμία*· ΦΡ. ***έρχομαι και παρέρχομαι*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι είναι εφήμερο, δεν διαρκεί για πάντα, συνήθ. όταν αντιδιαστέλλουμε κάτι με καθορισμένη ή περιορισμένη διάρκεια προς κάτι που έχει διαχρονική αξία ή μόνιμα αποτελέσματα: *οι διοικήσεις των δημοσίων οργανισμών έρχονται και παρέρχονται· το θέμα είναι τι έργο αφήνουν πίσω τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν, αποθετικός*.

πάρεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η χαλάρωση **2.** ΙΑΤΡ. η ελαφρά παράλυση, η οποία εκδηλώνεται με ελάττωση τής μυϊκής ισχύος τού προσβληθέντος μυός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάρεσις* < *παρίημι* «αφήνω να πέσει, χαλαρώνω» < *παρ(α)-* + *ἵημι* (για το οποίο βλ. λ. *αφήνω*)].

παρέστην ρ. → παρίσταμαι

παρέστησα ρ. → παριστάνω

παρεστιγμένος, -η, -ο ΜΟΥΣ. (φθόγγος) **1.** που είναι αυξημένος κατά το ήμισυ τής αξίας του και που παριστάνεται στο πεντάγραμμο με μία τελεία δεξιά από το φθογγόσημό του **2.** ***παρεστιγμένο φθογγόσημο*** (στη μουσική γραφή) το φθογγόσημο που φέρει στη δεξιά του πλευρά μια στιγμή, τελεία (·)· δηλώνει την επαύξηση τής χρονικής διάρκειας («αξίας», βλ.λ.) τού φθογγοσήμου κατά το ήμισυ τής αρχικής· (η δεύτερη στιγμή, *δις παρεστιγμένο φθογγόσημο*, επαυξάνει τη χρονική διάρκεια τού φθογγοσήμου κατά το εν τέταρτο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + αρχ. *ἐστιγμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *στίζω* (βλ.λ.)].

παρέστιος, -α/-ος, -ον (λόγ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στο τζάκι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἑστιος* < *ἑστία*].

παρεστώς, -ώσα, -ώς {παρεστ-ώτος (θηλ. -ώσης) | -ώτες (ουδ. -ώτα), -ώτων (θηλ. -ωσών)} (λόγ.) αυτός που παρίσταται, που παρευρίσκεται κάπου: *ο επίσκοπος κήρυξε τον θείο λόγο προ τού πλήθους τού παρεστώτος λαού*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. ρ. *παρίσταμαι*].

παρέσχον ρ. → παρέχω

παρετυμολογία (η) [1874] {παρετυμολογιών} η εσφαλμένη ετυμολογία λέξεως ή φράσεως, η εξήγηση τής προέλευσής της με αντιεπιστημονικό τρόπο, σύμφωνα με την προσωπική αντίληψη κάποιου (λ.χ. επειδή δύο λέξεις είναι ομόηχες, τις συνδέει κανείς και ετυμολογικά, χωρίς όμως να προκύπτει κάτι τέτοιο επιστημονικά): *μια συνηθισμένη ~ είναι η αναγωγή τής λέξης «μπριζόλα» σε φράση «εν πυρί ζέει όλα»!* ΣΥΝ. λαϊκή ετυμολογία. — **παρετυμολογώ** ρ. {-είς...}, **παρετυμολογικός,** -ή, -ό [1898], **παρετυμολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Volksetymologie, άσχετο με το μτγν. *παρετυμολογία* «αναφορά σε ετυμολογία»].

παρευθύς επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ευθύς αμέσως, πάραυτα.

παρευξείνιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται σε περιοχή γύρω ή κοντά στον Εύξεινο Πόντο: *συνεργασία των ~ χωρών*.

παρευρίσκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρευρέθηκα (λόγ. παρευρέθην, -ης, -η...)} (λόγ.) είμαι παρών (κάπου): *~ σε διάλεξη / σε επίσημη εκδήλωση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, βρίσκω*.

> **παρευρίακομαι ή παραβρίακομαι;** Από τύπο αορίστου **παραβρέθηκα**, που χρησιμοποιείται μερικές φορές αντί τού κανονικού **παρευρέθηκα**, σχηματίστηκε και τ. ενεστώτα **παραβρίσκομαι** αντί τού **παρευρίακομαι**. Επειδή η όλη χρήση τής λ. είναι τυπική και λόγια, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο τ. *παρευρίσκομαι*, ώστε να είναι σαφέστερη και η σημ. τής πρόθεσης **παρα-** ως «εκεί, πλησίον, κοντά», έναντι τού **παρα-βρίσκομαι**, όπου η **παρα-** μπορεί να εκληφθεί και με τη σημ. «υπερβολικά, πάρα πολύ» (πβ. *παρατρώω, παρα-δουλεύω*).

παρεφθαρμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει υποστεί φθορά, αλλοίωση: *~ χωρίο ενός κειμένου* **2.** ΓΛΩΣ. ***παρεφθαρμένη γλώσσα*** η γλώσσα πίτζιν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *παραφθείρω* (ίδια σημ.) < *παρα-* + *φθείρω*].

παρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. παρέσχον, -ες, -ε... (να/θα παράσχω), παρασχέθηκα, (σπάν.) παρεσχημένος} (λόγ.) **1.** προσφέρω (σε κάποιον κάτι): *~ βοήθεια / υλικά και μορφωτικά εφόδια / οικονομική υποστήριξη / διαβεβαίωση / προστασία / τα εχέγγυα / εγγυήσεις / συμβουλές / οδηγίες / χρήσιμες διευκρινίσεις / ασφάλεια / άδεια* || (μεσοπαθ.) *μας παρέχεται η δυνατότητα να αξιοποιήσουμε τις γνώσεις μας* || *στους τραυματίες παρασχέθηκαν οι πρώτες βοήθειες* || (μεσοπαθ. μτχ. ενεστ.) *η ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών τής εταιρείας μας βελτιώνεται συνεχώς* ΣΥΝ. δίνω, χορηγώ ● **2.** προκαλώ, προξενώ: *αυτό το κείμενο μάς παρέχει δυσκολίες* || *ελπίζω να μη μας παράσχει εμπόδια κατά την έρευνα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω*.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η χρήση τού **παρέχω** σε μερικούς χρόνους και τύπους γεννά δυσκολίες. Έτσι ακούγονται ενίοτε χρήσεις όπως *«του παράσχει τις δυνατότητες να πετύχει»* ή *«τους παρέσχουν όλες τις δυνατές διευκολύνσεις»* κ.ά. Οι χρήσεις αυτές είναι εσφαλμένες (το **παράσχει** αντί τού **παρέχει**, το **παρέσχουν** αντί τού **παρέχουν** κ.ο.κ.). Το πρόβλημα προκαλείται από τον αρχαιοπρεπή αόριστο (β') τής οριστικής **παρέσχον** *(παρέσχες, παρέσχε, παρέσχομεν, παρέσχετε, παρέσχον)*, ιδ. σε ορισμένα πρόσωπα: *Του παρέσχον την ευκαιρία – Παρέσχομεν πολλές δυνατότητες* (το γ' πρόσ. *του παρέσχε την ευκαιρία* δεν γεννά πρόβλημα). Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα, στην οριστική του αορίστου χρησιμοποιούνται οι εξής διατυπώσεις: (α) Χρήση τού παρατ. **παρείχα,** -ες, -ε... αντί τού αορίστου (μειονέκτημα: δεν γίνεται διάκριση παρατατικού και αορίστου, διάρκειας / επανάληψης και στιγμιαίας / συνοπτικής ενέρ-

γειας) (β) Χρήση φτειαχτού τύπου **παρείξα**, -ες, -ε... αναλογικά προς έναν νεότερο τ. **παρέξω** αντί τού *παράσχω*: *Τους παρείξε ό,τι χρειάστηκαν* (μειονέκτημα: πρόκειται για φτειαχτό, ανύπαρκτο τύπο, που ωστόσο κάνει διάκριση μεταξύ αορίστου και παρατατικού) (γ) Χρήση αορίστου από συνώνυμα ρήματα κατά το φαινόμενο τού «συμπληρωματισμού» σε ορισμένες χρήσεις: *Τους έδωσε τη δυνατότητα* (αντί *παρέσχε τη δυνατότητα*) - *προσέφερε τις υπηρεσίες του* (αντί *παρέσχε τις υπηρεσίες του*). Από τις τρεις προσεγγίσεις προτιμότερες είναι η γ' και, λιγότερο, η α' (όταν δεν προκαλείται σύγχυση). Εξάλλου, η υποτακτική αορίστου και ο μέλλοντας *να παράσχω, -εις, -ει... / θα παράσχω, -εις, -ει...* μπορούν να χρησιμοποιούνται ασχέτως τού τι γίνεται στην οριστική. Η χρήση νέου ενεστώτα **παράσχω** (από τον μέλλοντα και την υποτακτική) αντί τού **παρέχω** είναι και εσφαλμένη και περιττή. το ίδιο και τού τ. **παρέσχω**. Άρα το **παρέχω** σχηματίζεται και χρησιμοποιείται ως εξής: *παρέχω - παρείχα - θα παρέχω - θα παράσχω - παρείχα / παρέσχον - έχω παράσχει· παρέχομαι - παρεχόμουν - θα παρέχομαι - θα παρασχεθώ - παρασχέθηκα - έχω παρασχεθεί.*

παρήγα ρ. → παράγω

παρήγαγα ρ. → παράγω

παρήγγειλα ρ. → παραγγέλλω

παρηγόρηση (η) → παρηγορώ

παρηγορητής (ο) [1898], **παρηγορήτρια** (η) (παρηγορητριών) πρόσωπο που παρηγορεί, που προσφέρει παρηγοριά. Επίσης (λαϊκ.) **παρηγορήτρα** (η).

παρηγορητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συμβάλλει στο να παρηγορηθεί κάποιος: ~ *λόγια* ΣΥΝ. (λόγ.) παραμυθητικός. — **παρηγορητικά** επίρρ.

παρηγοριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ανακούφιση ή ο μετριασμός τού ψυχικού πόνου με ενθαρρυντικά λόγια ή πράξεις: *αναζητούσε στήριγμα και* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) παραμυθία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να μαλακώσει τον ψυχικό πόνο: *τα λόγια σου ήταν η ~ μου στη δύσκολη ώρα* || *ο γιος της ήταν η ~ της στη δυστυχία*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***παρηγοριά στον άρρωστο, ώσπου να βγει η ψυχή του*** για απατηλές υποσχέσεις ή μάταιες ελπίδες, τις οποίες προσπαθούμε να δώσουμε σε κάποιον, προκειμένου να του απαλύνουμε τον πόνο, μέχρι να συμβεί η αναπόφευκτη αρνητική εξέλιξη: *το να του λες ότι έχει ακόμα κάποιες ελπίδες να νικήσει, είναι ~!* (β) (ειρων.) ***μαύρη παρηγοριά*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που, ενώ γίνεται για ανακούφιση, αποδεικνύεται ότι δεν μετριάζει το πρόβλημα ή, αντιθέτως, το οξύνει: *είπε να μας κρατήσει συντροφιά, για να μας βοηθήσει ψυχολογικά· ~! Άρχισε να μας λέει τα δικά του βάσανα και γίναμε χειρότερα!* • **3.** το δείπνο μετά την κηδεία, η μακαριά· ΦΡ. ***ο καφές τής παρηγοριάς*** (i) ο καφές που σερβίρεται μετά από κηδεία ή μνημόσυνο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) ως σχόλιο για τον καφέ που πίνει κάποιος μετά από κάτι δυσάρεστο που του συνέβη: *-Καλά, μην κλαις! Να σου φτειάξω έναν καφέ: -Ναι, τον καφέ τής παρηγοριάς!* Επίσης (λαϊκ.) **παρηγόρια** κ. (λόγ.) **παρηγορία** [αρχ.].

παρηγορικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ. (για θεραπευτική μέθοδο) που αποσκοπεί στην ανακούφιση τού ασθενούς από τα συμπτώματα ασθένειας, η οποία δεν επιδέχεται ουσιαστική θεραπεία ΣΥΝ. παρηγορητικός.

παρήγορος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δίνει παρηγοριά, κουράγιο: ~ *φαινόμενο* / *μηνύματα* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός, ανακουφιστικός ΑΝΤ. αποθαρρυντικός· ΦΡ. ***το παρήγορο είναι...*** αυτό που ανακουφίζει, που μετριάζει ένα αρνητικό συναίσθημα είναι...: *η ήττα ήταν βαριά· ~ ότι οι νέοι παίκτες έδειξαν πως έχουν μέλλον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*, με τη σημασιολ. επίδρ. τού ρ. *ἀγορεύω*].

παρηγορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρηγορείς... | παρηγόρ-ησα, -ούμαι κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιορίζω τη θλίψη, τον ψυχικό πόνο (κάποιου) με λόγια ή πράξεις που του δίνουν θάρρος ή του δημιουργούν αίσθημα ασφαλείας, ευχάριστη διάθεση ή αισιοδοξία: *την παρηγορούσε η σκέψη πως γρήγορα θα επέστρεφε στην πατρίδα* || *με τα αστεία και τα καμώματά του προσπαθούσε να παρηγορήσει τους αρρώστους* || *τα τραγούδια του μας παρηγορούσαν στην εξορία* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ανακουφίζω. — **παρηγόρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

παρηκμασμένος, -η, -ο → παρακμάζω

παρήκοος, -ος, -ον → παράκουος

παρήλασα ρ. → παρελαύνω

παρήλθα ρ. → παρέρχομαι

παρήλικος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία ΣΥΝ. ηλικιωμένος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρῆλιξ* < *παρ(α)-* + *ἧλιξ, -ικος* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

παρήλιο (το) {παρηλί-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. το φάσμα τού Ηλίου, που αντανακλάται στα σύννεφα και εμφανίζεται με τη μορφή ομόκεντρων κυκλικών κηλίδων γύρω από τον Ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρήλιον*, παράλλ. τ. τού αρχ. *παρήλιος* < *παρ(α)-* + *ἥλιος*].

παρήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στον Ήλιο.

παρήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει κάθε δεύτερη μέρα, αυτός που συμβαίνει μέρα παρά μέρα.

Πάρης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας τού Τρωικού κύκλου, δευτερότοκος γιος τού βασιλιά τής Τροίας Πριάμου και τής Εκάβης, ο οποίος με την αρπαγή τής ωραίας Ελένης προκάλεσε τον Τρωικό Πόλεμο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Πάρις** {Πάριδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρις*, αγν. ετύμου, πιθ. ιλλυρικό δάνειο].

παρήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η επανάληψη τού ίδιου φθόγγου σε συνεχόμενες συλλαβές ή λέξεις είτε στον γραπτό είτε στον προφορικό λόγο **2.** το σχήμα λόγου που δημιουργείται, όταν επαναλαμβάνονται λέξεις ομόηχες ή η ίδια συλλαβή, ο ίδιος φθόγγος, με σκοπό τη δημιουργία ακουστικών εντυπώσεων (λ.χ. *«τραγούδι τραγουδήστε μου, χιλιοτραγουδισμένο»*). — **παρηχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

παρηχητικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δηλώνει ή επιφέρει παρήχηση: ~ *διάταξη φθόγγων*. — **παραχητικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρήχθην ρ. → παράγω

Παρθένα (η) γυναικείο όνομα.

παρθένα (η) **1.** η γυναίκα που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα και διατηρεί ανέπαφο τον παρθενικό υμένα της· ΦΡ. ***μωρές παρθένες*** βλ. λ. *μωρός* **2.** (με κεφ.) προσωνύμιο τής Παναγίας: *Παναγιά ~, βοήθα μας!* Επίσης (λόγ.) **παρθένος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρθένος* (βλ.λ.)].

παρθεναγωγείο (το) [1849] (παλαιότ.) το εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούσαν μόνο κορίτσια, πριν καθιερωθεί η μικτή εκπαίδευση.
[ΕΤΥΜ. < *παρθένος* + *-αγωγείο* < *αγωγός*].

παρθενιά κ. (λόγ.) **παρθενία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση γυναίκας που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2.** (συνεκδ.) ο παρθενικός υμένας: *έχασε την ~ της σε μικρή ηλικία*· ΦΡ. ***παίρνω την παρθενιά*** (για άνδρα) διαρρηγνύω τον παρθενικό υμένα γυναίκας ερχόμενος σε ερωτική επαφή μαζί της **3.** (μτφ.-μόνο στον τ. *παρθενία*) η αγνότητα, η κατάσταση καθαρότητας, που προκύπτει από την αποχή κάποιου από πονηρές πράξεις ή επιθυμίες: *η παρθενία τής ψυχής του αποτυπωνόταν και στο πρόσωπό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

Παρθενία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

παρθενικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρθένα και την παρθενία: ~ *υμένας* (η μεμβράνη που κλείνει την είσοδο τού κόλπου στις παρθένες) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα: ~ *ψυχή* **3.** (μτφ.) αυτός που συμβαίνει για πρώτη φορά: ~ *ταξίδι πλοίου* || *η ~ του εμφάνιση σε τελικό διοργάνωσης / στην τηλεόραση*. — **παρθενικότητα** (η) [1885].

παρθένιο (το) [αρχ.] {παρθενί-ου | -ων} λυρικό χορικό άσμα που τραγουδιόταν κατά την ελληνική αρχαιότητα από παρθένες σε διάφορες γιορτές.

Παρθένιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *παρθένος* (με τη σημ. που προσέλαβε η λ. κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ.)].

παρθενογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή οργανισμού χωρίς γονιμοποίηση, δηλ. με τη συμμετοχή μόνο τού ενός φύλου (τού θηλυκού) **2.** (γενικότ.) η παραγωγή έργου, φαινομένου κ.λπ. εκ τού μηδενός, από το τίποτα, χωρίς να έχει προηγηθεί κάτι που να λειτούργησε ως αρχική πηγή, πρόγονος, επίδραση κ.λπ.: ~ *στην τέχνη*. Επίσης **παρθενογονία** [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parthenogénèse].

παρθενοκαρπία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. ο σχηματισμός και η ανάπτυξη καρπού, χωρίς να έχει προηγηθεί γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parthenocarpy].

Παρθενόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις Σειρήνες **2.** ΜΥΘΟΛ. μητέρα τού Λυκομήδη, βασιλιά τής Σκύρου **3.** γυναικείο όνομα **4.** (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα πολύ συντηρητική και αυστηρή στις ηθικές απόψεις και την εμφάνισή της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρθένος* + *-οπη*, θηλ. τού παραγ. επιθήματος *-οψ*, που ανάγεται στο θ. *ὀπ-* τού παρακειμένου *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψ-η, οπ-ή*)].

παρθενορραφή (η) η ραφή για αποκατάσταση με ιατρική επέμβαση παρθενικού υμένα, ο οποίος έχει διαρραγεί ΣΥΝ. υμενοπλαστική.

παρθένος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με το αντίθετο φύλο: ~ *νέος* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και ψυχική καθαρότητα: ~ *ήθη* ΣΥΝ. άσπιλος, αδιάφθορος ΑΝΤ. ανήθικος **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ακόμη στη φυσική του κατάσταση, που δεν έχει υποστεί εξωτερική επέμβαση ή αλλοίωση: *η ~ βλάστηση* || *η ~ φύση τής Ν. Αμερικής* || ~ *δάσος* || *αγνό ~ μαλλί* ΣΥΝ. φυσικός, ανεκμετάλλευτος· ΦΡ. ***παρθένο έδαφος*** χώρος, αντικείμενο έρευνας με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί ακόμη κανείς σε ικανοποιητικό βαθμό: *αυτή η περίοδος τής ελληνικής ιστορίας είναι παρθένο έδαφος για τον μελετητή*· **Παρθένος** (η) **4.** [μτγν.] ως προσωνύμιο τής Παναγίας: *η ~ Μαρία* || *«η Παρθένος σήμερον, τον Υπερούσιον τίκτει»* • **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το έκτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/8-22/9 **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και το αντίστοιχο λατ. virgo. Δεν είναι γνωστή η Ι.Ε. λ. για τη σημ. «παρθένος», ενώ καμία από τις διατυπωθείσες υποθέσεις δεν ευσταθεί (πβ. τις ανεπιτυχείς συνδέσεις με το ρ. *εὐθενέω*, με τη λ. *πτόρθος* «κλαδί, βλαστός», με το ρ. *θῆσθαι* «θηλάζω», με αρχ. ιρλ. ainder «νέα γυναίκα», και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκυρθάλιος· νεανίσκος*). Αναπόδεικτη είναι η εικασία περί αναγωγής σε πελασγ. δάνειο. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *παρθένο δάσος / έδαφος / μαλλί* (< γαλλ. forêt / terre / laine vierge). Ως απόδ. τού λατ. Virgo η λ. χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τού φερώνυμου αστερισμού].

παρθενοφθορία (η) [μεσν.] {παρθενοφθοριών} η ρήξη τού παρθενικού υμένα ΣΥΝ. διακόρευση.

Παρθενώνας (ο) {-α κ. -ώνος} ο ναός τής Αθηνάς Παρθένου στην Ακρόπολη των Αθηνών, στον οποίο υπήρχε λατρευτικό χρυσελεφάντινο άγαλμα τής θεάς· αρχιτέκτονες ήταν ο Ικτίνος και ο Καλλικρά-

της και γλύπτης ο Φειδίας· αποτελεί ένα από τα τελειότερα έργα τής παγκόσμιας τέχνης, δείγμα τής κλασικής αρχιτεκτονικής τού 5ου αι. π.Χ.· κατά την πρώτη δεκαετία τού 19ου αι. γλυπτά τού ναού (*μάρμαρα τού Παρθενώνα*) εκλάπησαν από τον Βρετανό λόρδο Έλγιν και μεταφέρθηκαν στο Λονδίνο, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παρθενών, -ῶνος* < *παρθένος*, αφού ο ναός οικοδομήθηκε προς τιμήν τής Αθηνάς Παρθένου].

παρθενωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει όψη παρθένου **2.** (μτφ.) αυτός που έχει θηλυπρεπείς τρόπους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρθένος* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

πάρθηκα ρ. ▸ παίρνω

Παρθία (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα τής ΝΔ. Ασίας, που καταλάμβανε το Α. τμήμα τού ιρανικού οροπεδίου στα σύνορα τού σημερινού Τουρκμενιστάν και τού Αφγανιστάν.

πάρθιος, -α, -ο(ν) σχετικός με τους Πάρθους, αρχαίο λαό που κατοικούσε στην Παρθία· κυρ. στη ΦΡ. ***πάρθιον βέλος*** απροσδόκητο, ύπουλο χτύπημα· (ειδικότ.) ύπουλος προσβλητικός λόγος που λέγεται την τελευταία στιγμή. Επίσης **παρθικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Πάρθοι*, αγν. ετύμου. Η φρ. *πάρθιον βέλος* (πβ. αγγλ. Parthian arrow) οφείλεται στην τακτική των Πάρθων ιππέων να τοξεύουν απροσδόκητα γυρίζοντας το σώμα τους, ενώ οπισθοχωρούσαν].

παριανός, -ή, -ό → Πάρος

παρίας (ο) [1868] {παριών} πρόσωπο χωρίς πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, που ζει στο κοινωνικό περιθώριο: *οι ~ των αστικών κέντρων* || (μτφ.) *«η Καμπότζη, αναγνωρισμένη από ελάχιστες χώρες, έγινε ο ~ τής διεθνούς κοινότητας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pariah < paraiyan (γλ. Ταμίλ), λ. που προσδιόριζε μέλη κατώτερης ινδικής κάστας ή χωρίς κάστα, αρχική σημ. «τυμπανιστής» (από το κληρονομικό καθήκον των μελών τής κάστας να χρησιμεύουν ως τυμπανιστές στις γιορτές), < parai «τύμπανο»].

πάριζα (η) τύπος αλλαντικού θερμικά επεξεργασμένου και συσκευασμένου σε ειδικό πλαστικό περίβλημα. — (υποκ.) **παριζάκι** (το).

πάριος, -α, -ο → Πάρος

παρίσθμιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά σε ισθμό **2.** ΑΝΑΤ. ***παρίσθμια*** (τα) {παρισθμίων} τα πλάγια μέλη τής σαρκώδους υπερώας τού στόματος.

Παρίσι (το) {Παρισιού | λόγ. πληθ. Παρίσιοι (οι) κ. Παρίσια (τα), -ίων} **1.** η πρωτεύουσα τής Γαλλίας **2.** οι τ. ***Παρίσιοι*** κ. ***Παρίσια*** σε διάφορες φρ., ενίοτε ειρων., όπως: *πολιτευτής **εκ Παρισίων*** || *συμβαίνουν **και εις Παρισίους** τέτοια περιστατικά* (δηλ. και στα πλέον πολιτισμένα μέρη) || *«Η Παναγία των Παρισίων»* (γαλλ. *Notre-Dame de Paris*, μυθιστόρημα τού Β. Ουγκώ). — **Παριζιάνος** (ο), **Παριζιάνα** (η), **παρισινός,** -ή, -ό [1869] κ. (καθημ.) **παριζιάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γαλλ. Paris < λατ. Parisii, ονομασία κελτ. φύλου, που είχε την πρωτεύουσά του σε νησίδα τού ποταμού Σηκουάνα (η οποία έφερε το λατ. όνομα Lutetia «(κατοικία) στη λάσπη» < lutum «πηλός, λάσπη»). Ως προς την ετυμ. τού ονόματος Parisii, έχουν προταθεί διάφορες απόψεις, περισσότερο ή λιγότερο πιθανές, όπως: 1) από τις κελτ. λ. par «βάρκα» και gwys «άνθρωποι, άνδρες», 2) < αρχ. *βᾶρις* «βάρκα» (απίθανη εκδοχή) και 3) < λατ. Bar Isis «γυιος τής Ίσιδος» (η λ. bar «γυιος» είναι αραμ.), άποψη χωρίς θεμελιωμένη σημασιολ. στήριξη].

παρίσταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. παριστάμενος | (παρατ.) παριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | (αόρ.) παρέστην, -ης, -η... (να/θα παραστώ)} (λόγ.) **1.** είμαι παρών, παρευρίσκομαι (κάπου): *στην τελετή παρέστη και ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας* || *στον εορτασμό θα παραστεί ο πρωθυπουργός* || (κ. η μτχ. ***παριστάμενος,*** *-η, -ο*) *απευθυνόμενος στους παρισταμένους ο πρωθυπουργός επισήμανε τις προτεραιότητες τής κυβέρνησης* • **2.** ΝΟΜ. (α) είμαι παρών σε δίκη ως συνήγορος (δικηγόρος υπεράσπισης) (κάποιου) (β) ***παρίσταται διά*** έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση τής υποθέσεως, για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δίκη δεν παρίσταται αυτοπροσώπως αλλά διά τού δικηγόρου του (γ) ***παρίσταται μετά*** έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση τής υποθέσεως για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δίκη παρίσταται μαζί με εκείνον (τον δικηγόρο του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παριστάνω*.

παριστάνω ρ. μετβ. {παρέστησα, παραστάθηκα} **1.** αποδίδω (κάτι) με εικόνα, σχέδιο, γλυπτό κ.λπ., απεικονίζω: *οι πίνακες αυτοί παριστάνουν νεκρές φύσεις* || *τι παριστάνει αυτό το γλυπτό;* **2.** (για ηθοποιούς) υποδύομαι θεατρικό ρόλο: *στο έργο ~ έναν αλήτη στο Μπρονξ* ΣΥΝ. παίζω **3.** (μτφ.) υποκρίνομαι ότι είμαι κάτι, εμφανίζομαι ως κάτι που δεν είμαι: *~ τον άγιο* || *μη μας παριστάνεις την αθώα περιστερά!* **4.** εκδηλώνω ορισμένη συμπεριφορά (με τρόπο επιδεικτικό και ενοχλητικό για τους άλλους), επιδιώκω να φαίνομαι ως κάτι: *~ τον έξυπνο / τον σπουδαίο / τον ωραίο* ΣΥΝ. εμφανίζομαι ως. (οικ.) το παίζω. Επίσης (λαϊκ.) **παρασταίνω** κ. (λόγ.) **παριστώ** [μτγν.] {-άς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρίστημι* (κατά τα ρ. σε *-άνω*) < *παρ(α)-* + *ἵστημι* (βλ. κ. *στήνω, ίσταμαι*). Ομοίως και ο τ. *παριστῶ* (μτγν.), που σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς τα συνηρημένα σε *-άω* (πβ. κ. *συνίστημι – συνιστῶ, ἐφίστημι – ἐφιστῶ*)].

παριστάνω – παριστώ – παρίσταμαι. Τα **παριστάνω** και **παριστώ** διαφέρουν σημασιολογικά από το **παρίσταμαι**. *Παρίσταμαι* σημαίνει «είμαι παρών, παρευρίσκομαι»: *Στην τελετή θα παρίστανται όλοι οι παλαιοί πολεμιστές – Στη δεξίωση παρέστησαν και πολλοί καλλιτέχνες.* Το *παριστάνω* σημαίνει «παρουσιάζω, εμφανίζω, αληθινά ή ψεύτικα, κάποιον ή κάτι»: *Η εικόνα που βλέπουμε παριστάνει την Παναγία βρεφοκρατούσα, εικόνα τού 14ου αιώνα! – Ο Μινωτής παρέστησε και πάλι τον Οιδίποδα στην τραγωδία που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο – Μας παριστάνει τον έξυπνο και τον ικανό, αλλά ελάχιστα προσφέρει στην εταιρεία.* Δημοτικότερος τ. τού *παριστάνω* είναι το **παρασταίνω** και λογιότερος το *παριστώ*, που χρησιμοποιούνται παράλληλα με την ίδια σημασία. Το *παριστάνω* ανήκει στις «μέσες λέξεις», δηλ. αυτές που έχουν εύσημη και κακόσημη μαζί σημασία (βλ. λ. *κακόσημος*). Συχνά χρησιμοποιείται και το σύνθετο τού *παριστάνω* με την πρόθ. *ανά*, το **αναπαριστάνω**, που επίσης εμφανίζει τύπους **αναπαριστώ** και **αναπαρασταίνω**.

παρίστριος, -α (λόγ. -ία), -ο [1816] (παλαιότ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Ίστρο (Δούναβη): *~ ηγεμονίες* ΣΥΝ. παραδουνάβιος.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-ίστριος* < *Ἴστρος*].

παρκαδόρος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να παρκάρει και να ξεπαρκάρει αυτοκίνητα σε οργανωμένο πάρκινγκ: *δουλεύει τα βράδια ως ~ σε νυχτερινό κέντρο.*
[ΕΤΥΜ. < *παρκ(άρω)* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

παρκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρκάρισ-α (κ. πάρκαρα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) σταθμεύω (αυτοκίνητο ή άλλο όχημα), αφήνω το όχημά μου (κάπου) (για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιώ): *~ το αυτοκίνητο / μηχανάκι / φορτηγό* ♦ **2.** (αμετβ.) σταθμεύω: *~ αντικανονικά* || *δεν βρίσκεις πια χώρο να παρκάρεις!* || *πάρκαρα παράνομα και πήρα κλήση.* Επίσης (λαϊκ.) **παρκέρνω**. — **παρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parquer < parc (βλ. κ. *πάρκο*)].

παρκέ (το) {άκλ.} ελλην. *σανίδωμα*· το λείο δάπεδο αιθουσών και δωματίων ή γηπέδων (λ.χ. μπάσκετ), που αποτελείται από μικρές και λεπτές σανίδες εκλεκτού ξύλου ταιριασμένες μεταξύ τους: *καθαρίζω / γυαλίζω το ~* || *περνάω το ~ με λούστρο·* ΦΡ. ***κάνω παρκέ*** καθαρίζω και γυαλίζω το ξύλινο δάπεδο ΣΥΝ. παρκετάρω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parquet, υποκ. τού parc «πάρκο» (βλ. κ. *πάρκο*)].

παρκέτα (η) {δύσχρ. παρκετών} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το δρομόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. barchetta, υποκ. τού barca «βάρκα» (βλ. λ. *βάρκα*)].

παρκετάρω ρ. μετβ. {παρκετάρισ-α, -μένος} γυαλίζω το παρκέ με παρκετίνη. — **παρκετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parqueter < parquet (βλ. κ. *παρκέ*)].

παρκετέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ηλεκτρική μηχανή που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα τού παρκέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parqueteuse < ρ. parqueter (βλ. κ. *παρκετάρω*)].

παρκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} αλοιφή ή υγρό που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα τής επιφάνειας τού παρκέ.
[ΕΤΥΜ. < *παρκέτο* (βλ.λ.)].

παρκέτο (το) **1.** καθεμιά από τις ξύλινες σανίδες εκλεκτού ξύλου, από τις οποίες αποτελείται το παρκέ: *όρθιο / λοξό / καρφωτό / κολλητό* ~ **2.** το παρκέ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parchetto < γαλλ. parquet (βλ. λ. *παρκέ*)].

πάρκινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *χώρος στάθμευσης* **1.** ο χώρος στον οποίο αφήνει κανείς το αυτοκίνητό του ή άλλο όχημα για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιεί: *βρήκα ~ στο παρακάτω στενό* || *βρίσκω / ψάχνω για ~* **2.** (ειδικότ.) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για τη στάθμευση αυτοκινήτων ή άλλων οχημάτων: *υπαίθριο / στεγασμένο / πολυώροφο / υπόγειο ~* || *αφήνω το αυτοκίνητο στο ~* ΣΥΝ. γκαράζ **3.** η στάθμευση αυτοκινήτου ή άλλου οχήματος σε τυχαίο ή ειδικό χώρο για στάθμευση: *το ~ είναι δύσκολο* || *πληρώνω αρκετά κάθε μήνα για ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. parking, γερούνδιο τού ρ. park < park «πάρκο» (βλ. κ. *πάρκο*)].

πάρκινσον (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. πάθηση τού κεντρικού νευρικού συστήματος, που εκδηλώνεται σε μεγάλη συνήθ. ηλικία και χαρακτηρίζεται από τρέμουλο των χεριών, κάμψη τού σώματος προς τα εμπρός, αδυναμία κ.ά.· αλλιώς *τρομώδης παράλυση*. — **παρκινσονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου χειρουργού J. Parkinson (1755-1824), ο οποίος την περιέγραψε το 1817].

πάρκο (το) **1.** μεγάλη έκταση γης με γρασσίδι, φυτά, δέντρα, μερικές φορές τεχνητές λίμνες ή ποταμάκια, συνήθ. μέσα σε μεγάλες πόλεις, που προορίζεται για αναψυχή των κατοίκων: *όταν έχει λιακάδα, ο κόσμος ξεχύνεται στα ~·* ΦΡ. (α) **ζωολογικό πάρκο** βλ. λ. *ζωολογικός* (β) ***πάρκο (ψυχαγωγίας / παιχνιδιών)*** μεγάλη έκταση πρωτότυπα διαμορφωμένη που προσφέρει δυνατότητα ψυχαγωγίας με διάφορους δημιουργικούς και επιμορφωτικούς τρόπους (π.χ. ξεναγήσεις στο διάστημα σε ειδικές αίθουσες προβολών) ή με συμμετοχή σε παιχνίδια παρόμοια με τού λούνα-παρκ (π.χ. τρενάκια μεγάλων ταχυτήτων, λαβύρινθους κ.λπ.): *το πάρκο τής Ντίσνεϊλαντ είναι πολύ διασκεδαστικό για μικρά παιδιά* **2.** μεγάλη έκταση γης, η οποία διατηρείται στη φυσική της κατάσταση ως προς τον φυτικό και ζωικό της κόσμο: *το εθνικό ~ τής Κένυας* **3. αιολικό πάρκο** βλ. λ. αιολικός • **4.** τετράγωνη ή κυκλική κατασκευή με πλέγμα γύρω-γύρω, μέσα στο οποίο αφήνει κανείς βρέφη, για να παίξουν, να κινούνται με ασφάλεια, να μάθουν να στέκονται κ.λπ. — (υποκ.) **παρκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parco < μτγν. λατ. parricum, πιθ. < μέσ. γερμ. *parruk «περίφραξη, περίκλειστος χώρος»].

πάρκο – παράδεισος. Οι δύο λέξεις έχουν μακρινή σημασιολογική σχέση, καθώς ξεκινούν από την σημ. «περιφραγμένος χώρος»: το **πάρκο** από ιταλ. parco, που ανάγεται στο όψιμο λατ. parricum και αυτό στο μέσ. γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος, περίφραξη»· το αρχ. **παράδεισος** είναι δάνειο από την αρχ. περσική (πβ. αβεστ.

pairi-daēza = *περί-τοιχος) μέσω τού ιραν. pardēz «κήπος» (αρχική σημ. «περιφραγμένος χώρος με δέντρα»).

παρκοκρέβατο (το) πάρκο για μωρά το οποίο χρησιμοποιείται και για ύπνο.

παρκόμετρο (το) {παρκομέτρ-ου | -ων} το μηχάνημα με το οποίο προσδιορίζεται και ελέγχεται ο χρόνος στάθμευσης των αυτοκινήτων σε δημόσιους δρόμους ή πλατείες· τοποθετείται συνήθ. στα πεζοδρόμια και λειτουργεί με κέρματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parcomètre (νόθο σύνθ.)].

πάρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ακατάσχετη και ανούσια κατά κανόνα φλυαρία: *άρχισε πάλι την ~* ΦΡ. ***πιάνω την πάρλα*** αρχίζω να μιλώ (σε κάποιον) χωρίς σταματημό.
[ΕΤΥΜ. < *παρλάρω* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

παρλαπίπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) οι ανόητες κουβέντες, οι χαζομάρες: *άφησε τις ~ και σοβαρέψου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γερμ. Paperlapapp «φλυαρία», με την επίδρ. τού ουσ. *πάρλα*].

παρλαπίπας (ο) πρόσωπο που μιλά πολύ και λέει ανοησίες ΣΥΝ. φαφλατάς.

παρλάρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. parlare «μιλώ, φλυαρώ» < μεσν. λατ. parabolare < λατ. parabola < αρχ. *παραβολή*, στη μτγν. σημ. «παραβολή τού Χριστού»].

παρλάτα (η) {δύσχρ. παρλατών} σατιρικός - κωμικός μονόλογος ηθοποιού, συχνά με συνοδεία μουσικής, σε θεατρική παράσταση (κυρ. επιθεωρησιακής μορφής).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. parlata «φλυαρία, πολυλογία» < parlare < μεσν. λατ. parabolare < parabola < αρχ. *παραβολή* (βλ.λ.)].

παρλιακός, -ή, -ό αυτός που λέει ανοησίες.
[ΕΤΥΜ. < *πάρλα* + παραγ. επίθημα *-ιακός*].

παρμεζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κίτρινο σκληρό ιταλικό τυρί, που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας και χρησιμοποιείται συνήθ. τριμμένο στα ζυμαρικά: *του αρέσει να τρώει τα μακαρόνια με τριμμένη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parmesan, από το όνομα τής ιταλ. πόλης Parma].

Παρμενίδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Ελέα τής Κάτω Ιταλίας (β' μισό τού 6ου αι. - α' μισό τού 5ου αι. π.Χ.)· ανέπτυξε σε ένα εκτενές ποίημα τη θεωρία περί τού όντος και των φαινομένων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., εκτεταμ. τ. των ον. *Παρμένων* / *Παρμενίων*, < πρόθ. *παρ(α)-* + *μεν-* (< ρ. *μένω*)].

Παρμενίων (ο) {Παρμενίων-ος, -α} **1.** στρατηγός τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Παρμενίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *Παρμενίδης*].

παρμένος, -η, -ο → παίρνω

παρμπρίζ κ. **μπαρμπρίζ** (το) {άκλ.} ελλην. *ανεμοθώρακας, αλεξήνεμον, αλεξιανέμιον*· η διαφανής επιφάνεια (από γυαλί) στο μπροστινό μέρος αυτοκινήτου (τζάμι) αλλά και μοτοσυκλέτας, βενζινακάτου κ.λπ., που προστατεύει από τον άνεμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pare-brise < pare- (< ρ. parer «καλύπτω, προφυλάσσω» < λατ. paro) + brise «άνεμος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < bise «ψυχρός βόρειος άνεμος», με την επίδρ. τής λ. gris «γκρι»].

παρνασσικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Παρνασσό • **2.** αυτός που είναι οπαδός τής ποιητικής σχολής τού παρνασσισμού (βλ.λ.).

παρνασσισμός (ο) ΦΙΛΟΛ. ποιητικό ρεύμα που εμφανίστηκε στη Γαλλία κατά τη δεκαετία τού 1860 και κυριάρχησε ώς το τέλος τού 19ου αι., αναζητούσε την ποιητική έμπνευση στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και επιδίωκε την αυστηρή τήρηση των στιχουργικών κανόνων και την άψογη μορφική επεξεργασία τού στίχου. — **παρνασσιστής** (ο), **παρνασσιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parnassisme. Ως προσδιοριστική ονομασία τής φερώνυμης ποιητικής σχολής, η λ. ανάγεται στον τίτλο τού γαλλ. περιοδικού Le Parnasse contemporain «Ο σύγχρονος Παρνασσός» (1866), που ανθολογούσε ποιητές τής εποχής].

Παρνασσός (ο) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παρνασ(σ)ός*, αβεβ. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Ως προς τον προσδιορισμό τής ετυμ., είναι αξιοσημείωτο ότι τα ανατολικά τοπωνύμια σε -sso / -ssa θεωρούνται λουβιακά, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι η ρίζα parna- «σπίτι» είναι κοινή στη Χεττιτική και τη Λουβιακή. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο πρέπει να είχε αρχικώς τη μορφή **Λαρνασσός* με ασιατ. πρόθεμα *Λα-. Ομόρρ. *Πάρνης (-ηθα), Πάρνων*].

Πάρνηθα (η) το μεγαλύτερο σε ύψος και έκταση βουνό τής Αττικής, στο Β. τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρνης, -ηθος*, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα parna- τού τοπωνυμίου *Παρνασ(σ)ός* (βλ.λ.)].

παρντεσού (το) {άκλ.} το ελαφρό πανωφόρι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. par-dessus «από πάνω»].

παρντόν (το) {άκλ.} (σπάν.) **1.** συγγνώμη, με συγχωρείτε: *~, μπορώ να περάσω;* **2.** (σε ερώτηση, για να δείξουμε ότι δεν ακούσαμε ή δεν καταλάβαμε καλά): *~, πώς είπατε;* || *~! Άκουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου;*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pardon < ρ. pardonner «συγχωρώ» < μτγν. λατ. perdonare «προσφέρω μετά χαράς» < λατ. πρόθεμα per- (επιτατ.) + donare «δίνω»].

Πάρνων (ο) {Πάρνων-ος, -α} οροσειρά τής ΝΑ. Πελοποννήσου, η οποία διαγράφει μέχρι το μέσον της περίπου τα όρια των νομών Αρκαδίας και Λακωνίας και τής οποίας η νοτιότερη προέκταση φθάνει ώς το ακρωτήριο Μαλέας. Επίσης **Πάρνωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρνων*, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα parna- τού τοπωνυμίου *Παρνασ(σ)ός* (βλ.λ.)].

παροδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν διαρκεί, που περνά γρήγορα: *~ φαινόμενο / κρίση / ίωση / συννεφιά* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, προσωρινός ΑΝΤ. μόνιμος. — **παροδικ-ά / -ώς** επίρρ., **παροδικότητα** (η) [1892].

παρόδιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά σε δρόμο.

παροδίτης (ο) [αρχ.] {παροδιτών} (λόγ.) αυτός που περνά από κάποιον δρόμο, ο διαβάτης, ο οδοιπόρος.

παροδοντίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή των ιστών που στηρίζουν κάθε δόντι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parodontitis].

πάροδος (η) [αρχ.] {παρόδ-ου | -ων, -ους} **1.** ο μικρότερος και δευτερεύων δρόμος που οδηγεί σε άλλον μεγαλύτερο: *το σπίτι του ήταν σε μια ~ τής λεωφόρου Κηφισίας*· ΦΡ. **εν παρόδω** βλ. λ. *ειρήσθω εν παρόδω* • **2.** το πέρασμα, η παρέλευση: *η ~ τού χρόνου* || *μετά την ~ ενός έτους / μιας περιόδου* • **3.** καθεμιά από τις δύο πλάγιες εισόδους στην ορχήστρα τού αρχαίου θεάτρου **4.** (συνεκδ.) το πρώτο χορικό που ψάλλεται από τον χορό τού αρχαίου δράματος κατά την είσοδό του στην ορχήστρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

παροικία (η) [μτγν.] {παροικιών} το σύνολο και η οργάνωση (η κοινότητα) των ομοεθνών που κατοικούν σε ξένη πόλη ή χώρα: *ελληνική ~ τής Αυστραλίας / τής Αμερικής*.

παροικιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροικία ή τους παροίκους: *ο ~ ελληνισμός*.

παροικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παροίκισ-α, -θηκα, -μένος} εγκαθιστώ παροίκους, ιδρύω παροικία· πβ. λ. *αποικίζω, εποικίζω*.

πάροικος (ο) [αρχ.] {παροίκ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που κατοικεί κοντά σε κάποιον ΣΥΝ. γείτονας • **2.** αυτός που κατοικεί σε ξένη χώρα και δεν έχει πολιτικά δικαιώματα.

παροικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παροικείς...· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. παροικών, -ούσα, -ούν} είμαι πάροικος· ΦΡ. ***οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ*** (Κ.Δ. Λουκ. 24, 18: *σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα...*:) για πρόσωπα τα οποία βρίσκονται στο κέντρο των εξελίξεων και γνωρίζουν από προσωπική αντίληψη τα γεγονότα: *~ γνωρίζουν καλά τι συνέβη με την υπουργική παρέμβαση*. — **παροίκηση** (η) [αρχ.].

παροιμία (η) {παροιμιών} **1.** σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό), που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια, που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή για να σχολιάσει μια κατάσταση: *ο γυιος ακολούθησε το επάγγελμα του πατέρα του· βλέπεις, «το μήλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει»* || *όσο λιγότεροι θα συζητήσουμε, τόσο καλύτερα· «όπου λαλούν πολλοί κοκόροι, αργεί να ξημερώσει»* **2.** ***Παροιμίαι*** (αι) βιβλίο τής Π.Δ., που περιλαμβάνει κυρ. συλλογές παροιμιών τού Σολομώντος κ.ά. — **παροιμιακός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-οιμία* < *οἴμη* «άσμα, ποίημα, ποιητικός λόγος» (για το οποίο βλ. λ. *προοίμιο*). Ο Ησύχιος καταγράφει τις «γλώσσες»: «*παροιμίαι· παραινέσεις, νουθεσίαι ἠθῶν ἔχουσαι καὶ παθῶν ἐπανόρθωσιν*» και «*παροιμία· βιωφελὴς λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία, οἶμος γὰρ ἡ ὁδός*» (όπου συνδέει τη λ. παρετυμολογικά με τη λ. *οἶμος* «οδός»). Το βιβλίο *Παροιμίαι* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι ως απόδ. τού εβρ. τίτλου Mišlēh (ίδια σημ.). Στην Κ.Δ. η λ. απαντά ελάχιστες φορές και έχει τη σημ. «παραβολή (τού Χριστού)» (Ιωάνν. 16, 25: *ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν*)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **παροιμία** έχει ετυμολογηθεί από τις λ. *παρά* + *οἶμος* «οδός», από τα ρητά που γράφονταν πάνω στους οδοδείκτες (*Ερμαί*: στήλες με κεφαλή Ερμού, που δήλωναν τις αποστάσεις ή την κατεύθυνση) στην αρχαία Αττική, για να διαβάζονται από τους οδοιπόρους. Ο λεξικογράφος Ησύχιος (5ος αι. μ.Χ.) παραδίδει: «*παροιμία· βιωφελὴς λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία, οἶμος γὰρ ἡ ὁδός*». Η σύγχρονη επιστημονική ετυμολογία παράγει τη λ. *παροιμία* από *παρά* + *οἴμη* «τραγούδι, ποίημα, ποιητική απαγγελία», συνδέοντάς την με τη λ. **προοίμιο** (από τη φράση «*πρὸ οἴμης*» ή «*πρὸ οἴμου*»), που σήμαινε αρχικά «αυτό που βρίσκεται προ τού κυρίου ποιήματος, το πρελούδιο». Πιθανόν η ίδια η λ. *οἴμη* να παρήχθη (στο λεξιλόγιο των αοιδών) από το *οἶμος*, ξεκινώντας από φράσεις όπως «*οἶμος ἀοιδῆς*», «*λύρης οἶμος*», «*ἐπέων οἶμος*» κ.τ.ό.

παροιμιογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός που γράφει, συλλέγει ή και ερμηνεύει παροιμίες **2.** ***παροιμιογράφοι*** (οι) συλλογείς, σχολιαστές και ερμηνευτές παροιμιών, οι οποίες μας παραδόθηκαν σε κείμενα τής ελληνικής, κυρ. κλασικής, λογοτεχνίας.

παροιμιόμυθος (ο) {παροιμιομύθ-ου | -ων, -ους} αλληγορική παροιμία που προέρχεται από μύθο ή αληθινό περιστατικό το οποίο και περιλαμβάνεται μέσα στην παροιμία· π.χ. *ρώτησαν την καμήλα τι της αρέσει, ανήφορος ή κατήφορος κι εκείνη απάντησε «καλά, ίσιος δρόμος δεν υπάρχει;»*.

παροιμιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {παροιμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που λέγεται σαν παροιμία: *~ φράση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι γνωστός και ξακουστός σε όλους: *~ ανδρεία / αρετή / κακία* ΣΥΝ. περιώνυμος **3.** (μτφ.) ανυπολόγιστος, μυθώδης: *~ πλούτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

παρ' ολίγο επίρρ. ➝ παραλίγο

παρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουβέντα, τα λόγια που λέει κάποιος· (συνήθ. κακόσ.) ανόητος ή χωρίς αξία λόγος: *άσε τις ~, να μιλήσουμε σοβαρά!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parola «λέξη, λόγος», βλ. κ. *πάρλα*].

παρόλο κ. **παρ' όλο(ν)** σύνδ. (+που) εισάγει εναντίωση: *παρόλο που διαφωνώ, θα δεχθώ τις προτάσεις σας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malgré tout].

παρομοιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρομοίασ-α, -τηκα} παραβάλλω (κάποιον/κάτι) με όμοιό του, κάνω παρομοίωση: *για τη γενναιότητά του τον παρομοίασαν με λιοντάρι.* Επίσης (λόγ.-σπάν.) **παρομοιώνω** [μτγν.]. — **παρομοιαστικός, -ή, -ό.**

παρόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν όμοιος με (κάποιον/κάτι): *~ αντιλήψεις έχει και ο πατέρας της* || *μια ~ περίπτωση συνέβη και σε μένα* ΣΥΝ. παρεμφερής, παραπλήσιος. — **παρόμοια / παρομοίως** (βλ.λ.) [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.

παρομοίως επίρρ. [μτγν.] **1.** με τον ίδιο τρόπο: *ενεργώ ~* **2.** (ως απάντηση σε ευχή) το ίδιο και για σένα, για σας: *-Καλό απόγευμα! -~!* || *-Καλή ξεκούραση! -~!*

παρομοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} σχήμα λόγου, με το οποίο συγκρίνεται ή παραβάλλεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο πολύ γνωστό για συγκεκριμένη ιδιότητά του, την οποία εμφανίζει και ο συγκρινόμενος και που εκφέρεται συνήθ. με το μόριο «σαν», λ.χ. *πετάει σαν πουλί / αργός σαν χελώνα / άσπρος σαν το γάλα*, αλλά και με το «όπως», το «καθώς», το «όμοιος με» κ.ά.

παρόν (το) {παρόντος | χωρ. πληθ.} το τμήμα τού χρόνου κατά το οποίο υπάρχουμε, ομιλούμε ή ενεργούμε, κατ' αντιδιαστολή προς το παρελθόν και το μέλλον ΣΥΝ. τώρα· ΦΡ. (α) ***προς το παρόν*** για την ώρα: *~ δεν υπάρχουν νεότερες εξελίξεις* ΣΥΝ. προσωρινά (β) ***επί τού παρόντος*** σε ό,τι αφορά στον χρόνο που διανύουμε: *~ δεν έχω να προσθέσω τίποτα* (γ) ***τού παρόντος*** που αφορά στο παρόν, σε αυτή τη στιγμή: *αυτό το θέμα δεν είναι ~· θα το συζητήσουμε μιαν άλλη στιγμή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *παρών* (βλ.λ.). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *τού παρόντος* (< γαλλ. de présent), *προς το παρόν* (< γαλλ. pour le présent), *επί τού παρόντος* (< γαλλ. quant à présent)].

παρόνομα (το) [1833] {παρονόμ-ατος | -ατα, -άτων} το επώνυμο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. cognomen].

παρονομάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ονομάζω (κάποιον/κάτι), αλλοιώνοντας (ελαφρά) το όνομά του **2.** βγάζω παρατσούκλι σε (κάποιον).

παρονομασία (η) [μτγν.] {παρονομασιών} σχήμα λόγου που δημιουργείται από την παράθεση ομόηχων, συνήθ. συγγενών ετυμολογικά, λέξεων.

παρονομαστής (ο) [1769] ΜΑΘ. **1.** ο ένας από τους δύο όρους τού κλάσματος, που γράφεται κάτω από την κλασματική γραμμή (στα αριθμητικά κλάσματα δηλώνει σε πόσα μέρη διαιρέθηκε η ακέραια μονάδα, για να σχηματιστεί το κλάσμα), λ.χ. *στο κλάσμα 5/2, το 2 είναι ο ~·* ΦΡ. ***στον ίδιο παρονομαστή*** στην ίδια κατάσταση: *μετά από τόσο κόπο καταλήξαμε πάλι ~!* **2.** (α) ***απαλοιφή παρονομαστών*** βλ. λ. *απαλοιφή* (β) ***κοινός παρονομαστής*** (i) ΜΑΘ. για δύο ή περισσότερα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή (ii) (μτφ.) το κοινό στοιχείο (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *«πρόκειται για τρεις διαφορετικές κοινωνίες που έχουν όμως ως ~ την προσδοκία για αποκατάσταση τής κοινωνικής συνοχής»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρωνυχίδα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dénominateur].

> **παρονομαστής ή παρανομαστής;** Το σωστό είναι **παρ-ονομαστής** από το ρ. **παρ-ονομάζω**. Το **παρανομαστής** προήλθε από ετυμολογική επίδραση συνθέτων τής πρόθεσης *παρά* μπροστά από σύμφωνο (πβ. *παρα-νομώ, παρα-νοώ, παρά-νομος, παρά-νυμφος* κ.λπ.).

παροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το παρόν (κατ' αντιδιαστολή προς τον μελλοντικό και τον παρελθοντικό) ΣΥΝ. τωρινός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παροντικοί χρόνοι*** ο ενεστώτας και ο παρακείμενος.

παρόξυνση (η) [1766] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ο ξερεθισμός, η έξαψη. — **παροξυντικός, -ή, -ό** [αρχ.].

παροξύνω ρ. μετβ. {παρόξυ-να, -νθηκα, -μμένος} **1.** ερεθίζω, εξάπτω ● **2.** ΓΛΩΣΣ. τονίζω με οξεία την παραλήγουσα λέξεως, λ.χ. *παροιμία, ελέγχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *οξύνω* < *οξύς*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

παροξυσμός (ο) [αρχ.] **1.** απότομη και σύντομη εκδήλωση συναισθήματος ή πράξης σε πολύ έντονο βαθμό: *~ γέλιου / βίας* ● **2.** ΙΑΤΡ. (α) νευρική κρίση μικρής διάρκειας, που επέρχεται και τελειώνει απότομα και χαρακτηρίζεται από ακούσιες κινήσεις και συμπτώματα ανάλογα με την αιτία (σπασμοί, βήχας κ.λπ.) (β) η περίοδος μιας νόσου ή πόνου, στην οποία τα συμπτώματα φθάνουν στη μέγιστη ένταση τους.

παροξύτονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη) που τονίζεται στην παραλήγουσα **2.** (στίχος) τού οποίου η τελευταία λέξη τονίζεται στην παραλήγουσα.

παροπλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρόπλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** θέτω σε κατάσταση παροπλισμού (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αφαιρώ από (κάποιον) αρμοδιότητες, τον περιορίζω σε καθήκοντα κατώτερα τής θέσης ή των ικανοτήτων του: *η νέα κυβέρνηση παρόπλισε αρκετούς ικανούς διευθυντές οργανισμών.*

παροπλισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση τού πλοίου, κατά την οποία τού έχουν αφαιρεθεί τα αναγκαία για τον πλου συστήματα και εξαρτήματα και μένει αγκυροβολημένο, συντηρούμενο στοιχειωδώς από ελάχιστο πλήρωμα: *ο ~ τού θωρηκτού «Αβέρωφ»* ΣΥΝ. δέσιμο (β) η διακοπή τής χρήσης (πράγματος) για τον σκοπό που προοριζόταν ή/και η απόσυρσή του: *~ αυτοκινήτου / πλατφόρμας στη θάλασσα / τεθωρακισμένου άρματος* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) η απογύμνωση από αρμοδιότητες, ο περιορισμός τής δικαιοδοσίας (κάποιου): *μετά την αλλαγή διοικήσεως θεωρείται βέβαιος ο ~ του ή η αντικατάστασή του* ΣΥΝ. αποδυνάμωση, περιθωριοποίηση. Επίσης **παρόπλιση** (η).

παρόραμα (το) {παροράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λάθος που συμβαίνει από αβλεψία στη δακτυλογράφηση ή στο τυπογραφείο: *διόρθωση παροραμάτων* ΣΥΝ. αβλέπτημα **2.** ***παροράματα*** (τα) το σύνολο των τυπογραφικών σφαλμάτων τυπωμένου βιβλίου, που τίθεται στο τέλος τού βιβλίου σε ξεχωριστό πίνακα, ώστε να τα λάβει υπ' όψιν του ο αναγνώστης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρορώ* «παραβλέπω» < *παρ(α)-* + *ορώ*].

παροργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρόργισ-α, -τηκα, -μένος} οργίζω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. εξοργίζω. — **παροργισμός** (ο) [μτγν.] κ. **παρόργιση** (η).

παρόρμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ακατανίκητη, αιφνίδια και συνήθ. υποσυνείδητη τάση προς την εκτέλεση πράξης χωρίς αναστολές ή αντιστάσεις ικανές να την εξουδετερώσουν: *ισχυρή / ξαφνική / στιγμιαία ~* || *δεν ήταν μια υπολογισμένη πράξη, όσο ~ τής στιγμής* || *ποιητική ~*.

παρορμητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χαρακτήρα παρόρμησης (προτροπής), που εκδηλώνεται ή προκύπτει ως παρόρμηση: *~ εκδηλώσεις ενθουσιασμού* **2.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει, εξωτερικεύει τις παρορμήσεις του· ο αυθόρμητος και εκδηλωτικός, σε αντίθεση προς τον συγκρατημένο, αυτόν που λειτουργεί περισσότερο με τη λογική, παρά με το συναίσθημα: *~ τύπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. ενθουσιώδης. — **παρορμητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **παρορμητικότητα** (η).

παρορμητισμός (ο) **1.** η τάση να ενεργεί κανείς υπό την επίδραση τής ψυχικής του διάθεσης, να εκδηλώνει αμέσως τα συναισθήματα, τις επιθυμίες του κ.λπ. **2.** (κακόσ.) η επιπόλαιη και βιαστική λήψη αποφάσεων υπό την επίδραση επιθυμιών, ενθουσιασμού κ.λπ.: *ο ~ των νέων πολλές φορές τούς παρασύρει σε λανθασμένες επιλογές.*

παρορώ ρ. μετβ. {παροράς...} (αρχαιοπρ.) **1.** αφήνω κάτι να περάσει χωρίς να του δώσω ιδιαίτερη προσοχή ή προσποιούμαι πως δεν το βλέπω ΣΥΝ. παραβλέπω, (λόγ.) αντιπαρέρχομαι, (καθημ.) κάνω τα στραβά μάτια **2.** αντιμετωπίζω χωρίς ενδιαφέρον, αδιάφορα **3.** υποτιμώ τη σημασία πράγματος ΣΥΝ. περιφρονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρορώ (-άω)* < *παρ(α)-* + *ορώ* (βλ.λ.)].

Πάρος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Δ. τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Παροικιά*. — **Παριανός** κ. (λόγ.) **Πάριος** [αρχ.] (ο), **Παριανή** κ. (λόγ.) **Πάρια** κ. **Παρία** (η), **παριανός, -ή, -ό** κ. (λόγ.) **πάριος, -ία, -ο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

παρότι σύνδ. (γράφεται συχνά κ. *παρ' ότι*) (λόγ.) εισάγει εναντιωματικές προτάσεις· παρόλο που, αν και: *απέτυχε, ~ είχε κάνει συστηματική προσπάθεια* ΣΥΝ. μολονότι.

παρότρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η ενθάρρυνση (κάποιου) να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο: *ασχολήθηκε με το θέατρο με ~ των δικών του* || *~ για δράση* ΣΥΝ. παρακίνηση, ενθάρρυνση. — **παροτρυντικός, -ή, -ό** [μεσν.], **παροντρυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

παροτρύνω ρ. μετβ. {παρότρυν-α, -θηκα} ωθώ, ενθαρρύνω (κάποιον), ώστε να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια: *στα κείμενά του παρότρυνε τους υποδούλους να ξεσηκωθούν* || *παρότρυνε τους αθλητές του να συνεχίσουν την προσπάθεια* ΣΥΝ. παρακινώ, προτρέπω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *οτρύνω* «ενθαρρύνω, παρακινώ» < **οτρύ-ν-jω* (με ενεστωτικό ένθημα -ν-) < *ο-* προθεμ. + θ. **τρυ- / *τυρ-* < **twr̥-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **twer-* «ωθώ, προτρέπω», πβ. σανσκρ. tvárate «επείγομαι, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ξαφνικά» κ.ά. Βλ. κ. *οτρ-ηρός*].

παρουσία (η) {παρουσιών} **1.** το να παρίσταται (κάποιος) σε ένα μέρος, το να είναι παρών: *η ~ τους στα εγκαίνια σχολιάστηκε ιδιαίτερα / ενόχλησε / πέρασε απαρατήρητη / υπήρξε διακριτική / ήταν επιβεβλημένη* || *κάνω αισθητή την ~ μου* || *μαζική / τιμητική ~* || *η ~ εγγυητριών δυνάμεων σε μια χώρα* || *αυτή τη βδομάδα είχε περισσότερες απουσίες παρά παρουσίες* || *ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας τίμησε με την ~ του την εκδήλωση·* ΦΡ. (α) ***παρουσία (κάποιου)*** (παρουσία) ενώ (κάποιος) είναι παρών: *~ τού πρωθυπουργού και άλλων επισήμων έγινε λαμπρή στρατιωτική παρέλαση* (β) ***παίρνω παρουσίες*** καταγράφω σε ονομαστικό κατάλογο ποιος είναι παρών: *ο καθηγητής πήρε παρουσίες πριν από την έναρξη τού μαθήματος* ΣΥΝ. εμφάνιση ΑΝΤ. απουσία **2.** η εμφάνιση (κάποιου) υπό την (επαγγελματική, επιστημονική κ.ά.) ιδιότητά του σε χώρους ή εκδηλώσεις που σχετίζονται με αυτήν: *ως πολιτικός αναλυτής έχει συνεχή ~ στα δελτία ειδήσεων* || *είναι διακεκριμένος φυσικός με τακτική ~ σε επιστημονικά συνέδρια και ειδικά περιοδικά* **3.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος (που παρίσταται, βρίσκεται κάπου): *γοητευτική / γλυκιά / αιθέρια / ανάλαφρη ~* || *τον συνοδεύουν πάντα εντυπωσιακές ~* **4.** ***Δευτέρα Παρουσία*** (α) ΘΕΟΛ. η δεύτερη ένδοξη έλευση τού Χριστού στη Γη κατά τη συντέλεια των αιώνων, για να κρίνει τους ανθρώπους (ζώντες και νεκρούς) (β) (μτφ.) στο πολύ μακρινό μέλλον, στον «αιώνα τον άπαντα»: *Πότε θα πληρωθούμε; Τη ~;* **5.** (καταχρ.) η ύπαρξη (προσώπου ή πράγματος), το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): *η ~ ιχνοστοιχείων στο δείγμα* || *η ~ ληστών στην περιοχή, αποθάρρυνε τους τουρίστες από το να την επισκεφθούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάρειμι* «είμαι παρών» (< *παρ(α)-* + *εἰμί*), βλ. κ. *οὐσία*].

παρουσιάζω ρ. μετβ. {παρουσίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιδεικνύω, εμφανίζω σε άλλον (κάτι): ~ *σε κάποιον την ταυτότητα / επιταγή / συναλλαγματική / τα συμβόλαια* **2.** ΣΤΡΑΤ. (κατά την απόδοση τιμών) (α) στέκομαι προσοχή κρατώντας κατακόρυφα το όπλο με το αριστερό χέρι και έχοντας τη δεξιά παλάμη ανοικτή και κάθετα τοποθετημένη στο κοντάκι: *οι στρατιώτες τού αγήματος παρουσίασαν όπλα* (β) (ειδικότ. ο τ. *παρουσιάστε*) ως παράγγελμα για την εκτέλεση τής παραπάνω κίνησης: *ο αξιωματικός φώναξε:* ~. *αρμ!* (γ) **παρουσιάστε** (το) ο τρόπος αποδόσεως τιμών με τον παραπάνω τρόπο: *δεν εκτελεί σωστά το* ~ **3.** (μτφ.) για κάτι που γίνεται εμφανές σε δεδομένη στιγμή ή κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης: *η εξεύρεση λύσεως παρουσιάζει δυσκολίες* || *η υπόθεση παρουσιάζει ενδιαφέρον* || *ο προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα* || *οι δείκτες τιμών παρουσιάζουν ανοδική τάση* || *η κατάστασή του παρουσιάζει επιδείνωση* || *οι τιμές των ακινήτων παρουσιάζουν αυξητική τάση* || (για σύμπτωμα / ασθένεια) ~ *αλλεργία / υψηλό πυρετό* ΣΥΝ. εμφανίζω **4.** προβάλλω προς τα έξω συγκεκριμένη εικόνα, κάνω συγκεκριμένη εκτίμηση για (κάποιον/κάτι): *τον είχαν παρουσιάσει για χαζό, αλλά είναι τετραπέρατος* || *τα πράγματα δεν είναι έτσι όπως θέλουν να τα παρουσιάσουν* || *δεν μπορεί να είναι τόσο κακός, όσο τον παρουσιάζουν* **5.** παρέχω (για κάποιον/κάτι) τις απαραίτητες κατατοπιστικές πληροφορίες, ώστε να τον γνωρίσουν οι άλλοι: *τον παρουσίασε στους φίλους του / στο ακροατήριο / στον προϊστάμενό του* || *παρουσίασε το νέο βιβλίο του* || *παρουσίασε τη φίλη του στους γονείς του* **6.** γνωστοποιώ το περιεχόμενο κάποιου πράγματος, εκθέτοντας στους άλλους όλα εκείνα τα στοιχεία που βοηθούν στο να γίνει πλήρως κατανοητό, να διασαφηθούν όλες οι πτυχές του: ~ *μια πρόταση / ένα θέμα / τον φάκελο μιας υποψηφιότητας* **7.** εκθέτω (έργα μου): ~ *τα έργα μου στην Εθνική Πινακοθήκη* **8.** (για καλλιτεχνικό έργο, πρόγραμμα κ.λπ.) ανεβάζω στη σκηνή ή προβάλλω σε κοινό: *για δεύτερη συνεχή χρονιά θα παρουσιάσουν τον «Γλάρο» τού Τσέχοφ* || *οι κρατικοί τηλεοπτικοί σταθμοί παρουσιάζουν συχνά εκπαιδευτικά προγράμματα* **9.** (για τηλεοπτική, ραδιοφωνική εκπομπή ή ψυχαγωγικό πρόγραμμα) εκφωνώ (ειδήσεις, πρόγραμμα) ή συντονίζω εκπομπή (ανακοινώνοντας τα θέματα, τους καλεσμένους, ελέγχοντας τη ροή τής συζήτησης ή των θεμάτων κ.λπ.): ~ *τις ειδήσεις των 20.00* || ~ *μεταμεσονύκτια εκπομπή* ΣΥΝ. εκφωνώ· (μεσοπαθ. ***παρουσιάζομαι***) **10.** εμφανίζομαι μπροστά σε κάποιον (συνήθ. ιεραρχικώς ανώτερο): ~ *στον διοικητή* || *ειδοποιήθηκε ξαφνικά να παρουσιαστεί για δουλειά τη Δευτέρα* **11.** (για στρατεύσιμο) πηγαίνω στον στρατό, εμφανίζομαι σε στρατιωτ. μονάδα νεοσυλλέκτων· (καθημ.) πηγαίνω φαντάρος: *πού παρουσιάζεται ο γιος σου;* **12.** εμφανίζομαι ανταποκρινόμενος σε έκκληση ή αίτηση, δίνω το «παρών»: *παρουσιάστηκαν πολλοί εθελοντές* **13.** φαίνομαι, εμφανίζομαι, γίνομαι ορατός, αντιληπτός: *παρουσιάστηκαν κρούσματα χολέρας* || *μπροστά του παρουσιάστηκε μια μαγευτική θέα / ένα όραμα / μια τρομακτική μορφή / ένας νέος άνδρας* || *αν παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, δεν θα την αφήσω να πάει χαμένη* ΣΥΝ. φαίνομαι **14.** προκύπτω (συνήθ. ξαφνικά): *δεν παρουσιάστηκε ακόμα η ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *τελευταία στιγμή παρουσιάστηκε διαφωνία των διοργανωτών* ΣΥΝ. (λόγ.) αναφύομαι, ανακύπτω.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «είμαι παρών», < αρχ. *παρουσία*. Οι σύγχρονες σημ. (ενεργ. και μεσοπαθ.) αποτελούν απόδ. τού γαλλ. (se) présenter, όπως καταδεικνύεται και από διάφορες φρ.: *παρουσιάζω το βιβλίο μου / τις ειδήσεις* (< γαλλ. présenter mon livre / le journal), *δεν παρουσιάζω συμπτώματα / δυσκολίες* (< γαλλ. ne pas présenter des symptômes / difficultés), *παρουσιάζω όπλα* (< γαλλ. présenter des armes), *παρουσιάζομαι στον διευθυντή* (< γαλλ. se présenter au directeur), *αν παρουσιαστεί ευκαιρία* (< γαλλ. si l'occasion se présente) κ.ά.].

παρουσίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επίδειξη, η εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος) μπροστά σε κάποιον: *η* ~ *των απαραίτητων εγγράφων / αποδείξεων* ΣΥΝ. προσκόμιση **2.** η προβολή (προς τα έξω) κατά συγκεκριμένο τρόπο: *η* ~ *του ως μεγάλου ταλέντου από τους διαφημιστές δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* **3.** οι συστάσεις, κατατοπιστικές πληροφορίες που δίδονται για πρόσωπο σε προφορική ανακοίνωση, βιβλίο ή στον Τύπο: *η* ~ *τού ομιλητή από τον συντονιστή τής συζήτησης* || *η* ~ *τού νέου υπαλλήλου στους συνεργάτες του* || *εκτενής / διεξοδική / σύντομη / ολιγόλογη* ~ **4.** η εκφώνηση ραδιοφωνικής εκπομπής, η εμφάνιση (κάποιου) ως παρουσιαστή σε τηλεοπτική εκπομπή: *η* ~ *τού νυχτερινού δελτίου ειδήσεων / ενός ψυχαγωγικού προγράμματος* **5.** η επίσημη εκδήλωση στην οποία παρουσιάζεται στο κοινό (κάτι): ~ *βιβλίου* || *νέου δίσκου*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présentation].

παρουσιάσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί (που είναι κατάλληλος ή επιτρέπεται) να παρουσιαστεί σε άλλους (δημοσίως, λόγω τής καλής του εμφάνισης) ΣΥΝ. εμφανίσιμος.

παρουσιαστής (ο) [1840], **παρουσιάστρια** (η) {παρουσιαστριών} πρόσωπο που παρουσιάζει (τηλεοπτική, ραδιοφωνική εκπομπή, ψυχαγωγικό πρόγραμμα σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.) στο κοινό: ~ *τού κεντρικού δελτίου ειδήσεων / ενός τηλεοπτικού σταθμού*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présentateur].

παρουσιαστικό (το) [1897] η συνολική εικόνα που δίνει κάποιος στους άλλους, η εξωτερική του εμφάνιση· (ειδικότ.) η φυσιογνωμία: *ωραίο / υπερήφανο / ευγενικό* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευπρόσωπος*.

παροχέας (ο) {παροχ-είς, -έων} αυτός που παρέχει (κάτι): ~ *τηλεφωνικών / διαδικτυακών / χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παροχεύς* < αρχ. *παροχή*].

παροχέτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (α) η αλλαγή με τεχνικά μέσα τής ροής (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί από κεντρικό αγωγό προς άλλον: ~ *οχετού / αυλακιού / χειμάρρου / ποταμού* (β) (για την οδική κυκλοφορία) η διοχέτευση οχημάτων από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: *σε ώρες αιχμής είναι αναγκαία η* ~ *τής κυκλοφορίας σε δρόμους παράλληλους με τον κεντρικό* **2.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική διαδικασία απομάκρυνσης από το σώμα ή αλλαγής ροής προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες **3.** το σύνολο των αγωγών ή των καλωδίων δικτύου / αγωγού, μέσω των οποίων γίνεται η μεταφορά (ρεύματος, νερού, φωταερίου, φυσικού αερίου) από τον αγωγό ή τη γραμμή διανομής στον μετρητή τού καταναλωτή.

παροχετευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παροχέτευση: ~ *διαδικασία* **2.** αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η παροχέτευση, που είναι κατάλληλος γι' αυτήν: ~ *σύστημα αγωγών*. — **παροχετευτικά** επίρρ.

παροχετεύω ρ. μετβ. {παροχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) αλλάζω με τεχνικά μέσα τη ροή (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί από κεντρικό αγωγό σε άλλον: ~ *τα νερά ποταμού σε κανάλι* (β) (για την οδική κυκλοφορία) διοχετεύω οχήματα από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: *λόγω τής κίνησης στον κεντρικό δρόμο, οι τροχονόμοι παροχέτευαν την κυκλοφορία στους κοντινούς μικρούς δρόμους* **2.** ΙΑΤΡ. απομακρύνω για θεραπευτικούς λόγους από το σώμα ή αλλάζω τη ροή προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες **3.** μεταφέρω ηλεκτρικό ρεύμα από το πλησιέστερο κέντρο διανομής σε σύστημα αγωγών εσωτερικής εγκατάστασης.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-οχετεύω* < *ὀχετός*].

παροχή (η) **1.** (α) η χορήγηση, το να δίνει κανείς (κάτι): *αίτηση για την* ~ *ηλεκτρικού ρεύματος σε μια περιοχή* || ~ *γκαζιού / πετρελαίου / νερού / φυσικού αερίου* || *η* ~ *γνώσεων μέσω τής διδασκαλίας* || *τομέας παροχής υπηρεσιών* || ~ *επιχορηγήσεων / υπηρεσιών ασφαλείας / βοηθείας* ΣΥΝ. προσφορά (β) ΝΟΜ. η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) τού οφειλέτη η οποία συνιστά εκπλήρωση τής υποχρέωσής του απέναντι στον δανειστή **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε παρέχεται: *οικονομικές / κοινωνικές* ~ (προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων) **3.** η σύνδεση τής εσωτερικής εγκατάστασης κτηρίου με το δίκτυο διανομής: *μετά την προσωρινή διακοπή λόγω έργων τής Ε.ΥΔ.Α.Π. αποκαταστάθηκε η* ~ *νερού* **4.** ΦΥΣ. η ποσότητα (υγρού ή αερίου) που διοχετεύεται ανά δευτερόλεπτο μέσα από μια διάταξη: *αύξηση τής* ~ || ~ *ποταμού* (συνήθ. τα κυβικά μέτρα νερού που ανά δευτερόλεπτο διέρχονται από σημείο τού ποταμού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρέχω*].

παρόχθιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται, αναπτύσσεται ή διαμένει κοντά σε όχθη (ποταμού ή λίμνης): ~ *έκταση / φυτό / οικισμός*· ΦΡ. ***παρόχθια ζώνη*** η συνεχόμενη τής όχθης των μεγάλων λιμνών και πλευσίμων ποταμών ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρων από το προς την ξηρά όριο τής όχθης.

[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-όχθιος* < *όχθη*. Ως τεχν. όρ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. riparian].

παροχολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξαγγελία παροχών: *στην προεκλογική περίοδο η* ~ *από την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση δίνει και παίρνει* || *η* ~ *χαϊδεύει τ' αφτιά των ψηφοφόρων* **2.** το σύνολο όσων λέγονται και γράφονται σχετικά με τις εξαγγελίες παροχών: *ας αφήσουμε την* ~ *κι ας εξετάσουμε πιο σημαντικά θέματα*.

[ΕΤΥΜ. < *παροχή* + *-λογία* (βλ.λ.)].

παρρησία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έκφραση τής προσωπικής γνώμης με θάρρος και ειλικρίνεια: *μίλησε με* ~, *υπερασπιζόμενος τις θέσεις του* ΣΥΝ. θάρρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, -ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ-* (< *παν-*) + *-ρησία* < *ῥῆσις* «λόγος, ομιλία» (βλ.λ.)].

παρρησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται με παρρησία: ~ *λόγοι*. — **παρρησιαστικώς** επίρρ. [μτγν.].

παρσέκ (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως τής απόστασης, που χρησιμοποιείται στην αστρονομία και ισούται με 3,26 έτη φωτός.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parsec < par(allaxe) sec(onde) < parallaxe «παράλλαξη» + seconde «δευτερόλεπτο»].

πάρσιμο (το) {πάρσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να παίρνει κανείς (κάτι) **2.** (μτφ.) η άλωση, η κυρίευση με στρατιωτικά μέσα: *το* ~ *τής Πόλης απ' τους Τούρκους* ΣΥΝ. κατάληψη **3.** το κόψιμο με το οποίο κάτι γίνεται πιο μικρό, στενό ή κοντό: *τα μαλλιά του θέλουν* ~ *στο σβέρκο* || *το φουστάνι χρειάζεται λίγο* ~ *στα μανίκια και στη μέση* • **4.** (μτφ.) η σεξουαλική πράξη.

[ΕΤΥΜ. < θ. *παρ-* (τής υποτ. *πάρω* τού ρ. *παίρνω*) + *-σιμο* (πβ. κ. *σύρσιμο, φέρ-σιμο*)].

παρσισμός (ο) [1872] ο ζωροαστρισμός (βλ.λ.), κυρ. όπως διαμορφώθηκε ως θρήσκευμα Ινδών οπαδών τού Ζωροάστρη. — **παρσιστής** (ο).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Parsisme < περσ. pārs-ī < Pārs «Περσία»].

πάρτα (η) (συνήθ. στον πληθ. ***πάρτες***) η απομόνωση ενός φωνητικού ή οργανικού μέρους από μια παρτιτούρα (βλ.λ.) και η χωριστή εκτύπωσή του, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από τους μουσικούς που πρόκειται να το εκτελέσουν: *η* ~ *τού βιολιού* || *οι* ~ *των οργάνων*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parte «μέρος, τμήμα» < λατ. parts, -tis].

παρτάλι (το) {δύσχρ. παρταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φθαρμένο, κουρελιασμένο ρούχο ή ύφασμα ΣΥΝ. κουρέλι.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. partal].

πάρτα όλα (το) {άκλ.} (παλαιότ.) επιτραπέζιο παιχνίδι, σαν μικρή ρουλέτα, με περιστρεφόμενο δίσκο στον οποίο αναγράφονταν διάφορες ενδείξεις (π.χ. «βάλε δύο», «πάρε ένα», «πάρτα όλα» κ.ά.).

παρταόλας (ο) (σκωπτ.) αυτός που κερδίζει τα πάντα· για άνθρωπο που είναι πολύ τυχερός σε τυχερό παιχνίδι ή που καταφέρνει να απο-

κομίσει από κάπου το μεγαλύτερο κέρδος.

παρτενέρ (ο/η) {άκλ.} **1.** το πρόσωπο με το οποίο συνεργάζεται ή σχετίζεται κανείς στο πλαίσιο καθορισμένης σχέσης (συνεργασίας): *ο μόνιμος ~ της στην παρουσίαση τού κεντρικού δελτίου ειδήσεων* **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που χορεύει με (κάποιον) άλλον, ο ένας από δύο ανθρώπους που χορεύουν μαζί (ως ζευγάρι): *ο ~ στο καλλιτεχνικό πατινάζ* || *αδέξιος / έμπειρος / επιδέξιος ~* ΣΥΝ. συγχορευτής (β) αυτός που σε ένα παιχνίδι ανήκει στην ίδια ομάδα με κάποιον άλλον: *ψάχνει για ~, για να συμπληρώσουν καρέ* || *~ στο τένις* ΣΥΝ. συμπαίκτης (γ) ο συμπρωταγωνιστής (σε θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παραγωγή): *μόνιμος ~ σε όλες τις ταινίες της τα τελευταία χρόνια* **3.** ο ερωτικός σύντροφος: *ήρθε στο πάρτι με τον ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. partenaire < αγγλ. partner < μέσ. αγγλ. parcener «συγκληρονόμος» (με την επίδρ. τού ουσ. part «μέρος, τμήμα») < αρχ. γαλλ. parçonier < parçon < δημώδ. λατ. *partiōnem < λατ. partitio «μερισμός, διανομή, διαίρεση» (< ρ. partio)].

παρτέρι (το) {παρτερ-ιού | -ιών} **1.** τμήμα κήπου που χωρίζεται από τον υπόλοιπο με χαμηλά χωρίσματα, πρασιές ή μονοπατάκια και στο οποίο καλλιεργούνται κυρ. χαμηλά καλλωπιστικά φυτά: *~ με τουλίπες* ΣΥΝ. βραγιά **2.** (συνεκδ.) τα λουλούδια που καλλιεργούνται σε αυτό το κομμάτι τού κήπου: *ανθισμένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parterre < φρ. par terre «επί γης» < par (< λατ. per) + terre (< λατ. terra «χώρα»)].

πάρτη (η) (λαϊκ.) ο εαυτός μου, τα προσωπικά μου συμφέροντα· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***κοιτάω την πάρτη μου*** ενδιαφέρομαι αποκλειστικά και μόνο για το δικό μου συμφέρον, αδιαφορώντας για τους άλλους: *μην περιμένεις ηρωισμούς σε μια εποχή που ο καθένας κοιτάει μόνο την πάρτη του!* (β) ***για (την) πάρτη μου*** (i) για το προσωπικό μου συμφέρον: *πρώτα θα φροντίσω ~ και μετά για τους άλλους* ΣΥΝ. για τον εαυτούλη μου (ii) για μένα, σε σχέση ή αναφορικά με μένα: *μη στενοχωριέσαι για πάρτη μου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parte «μέρος, τμήμα, μερίδιο» (πληθ. parti) < λατ. pars, -tis].

πάρτι (το) {άκλ.} η (συνήθ. εορταστική) συγκέντρωση φίλων και γνωστών σε ένα σπίτι ή άλλον οικείο χώρο για διασκέδαση, συζήτηση, χορό, όπου προσφέρονται ποτά ή και φαγητό: *~ γενεθλίων / στη θάλασσα* || *επίσημο / παιδικό / υπαίθριο / αποχαιρετιστήριο ~* || *~ υποδοχής των πρωτοετών φοιτητών* || *κάνω ~* || *πηγαίνω σε ~* || *μετά τις εξετάσεις τα ~ δίνουν και παίρνουν.* — (υποκ.) **παρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. party, αρχική σημ. «κόμμα, σύνολο ανθρώπων με κοινή άποψη και δράση», < αρχ. γαλλ. partie < ρ. partir «μοιράζω, διαιρώ» (< λατ. partio)].

παρτίδα (η) **1.** (για εμπορεύματα) το μέρος ενός συνόλου: *σκάρτη / γερή / καλή ~* || *μια ~ ύφασμα / αυτοκινήτων* • **2.** ο γύρος σε επιτραπέζιο παιχνίδι: *τον άφησε να κερδίσει στην πρώτη ~, για να ποντάρει περισσότερα στη δεύτερη* || *μια ~ σκάκι / χαρτιά / μπιλιάρδο / τάβλι* **3. παρτίδες** (οι) οι σχέσεις, τα πάρε-δώσε με κάποιον: *δεν έχω πια ~ μαζί τους!* || *τι ~ έχεις μαζί του και σου τηλεφωνεί τόσο συχνά;* ΣΥΝ. δοσοληψίες, (λαϊκ.) νταραβέρια.
[ΕΤΥΜ. < βεν. partida (ιταλ. partita) < ρ. partire «διαιρώ, μοιράζω, κατανέμω» (< λατ. partio)].

παρτιζάνος (ο) ελληνικ. *αντάρτης* **1.** μέλος γιουγκοσλαβικής ανταρτικής οργάνωσης κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου **2.** εθελοντής μαχητής που αγωνίζεται υπέρ ενός εθνικού, κοινωνικού, πολιτικού ή θρησκευτικού ιδεώδους ως μέλος μικρής ευέλικτης στρατιωτικής ομάδας, που έχει ως στόχο τη μεγαλύτερη δυνατή φθορά τού εχθρού ΣΥΝ. αντάρτης. — **παρτιζάνικος**, -η, -ο, **παρτιζάνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. partisan < ιταλ. partigiano, αρχική σημ. «μαχητής υπέρ τού κόμματος, υπέρ μιας παρατάξεως», < parte «μέρος, τμήμα» (< λατ. pars, -tis)].

παρτιτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η χειρόγραφη ή τυπωμένη καταγραφή των ορχηστρικών και φωνητικών μερών μουσικού έργου σε παράλληλα πεντάγραμμα: *ανάγνωση μιας ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. partitura < ρ. partire «διαιρώ, μοιράζω, κατανέμω» < λατ. partio].

παρτός, -ή, -ό (ρούχο) που έχει πιο μεγάλο ή στενό κόψιμο σε ένα σημείο είτε για να εφαρμόζει καλύτερα είτε για να αφήνει ελεύθερο ένα μέλος τού σώματος: *μπλούζα με ~ ώμους* (που αφήνει ακάλυπτους τους ώμους) || *εσώρουχο ~ στους γοφούς* || *παντελόνι ιππασίας ~ στα γόνατα* (που στενεύει στα γόνατα) || *σακάκι ~ στη μέση* (μεσάτο). — **παρτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παίρνω*, από το θ. *παρ-* (υποτ. αορ. *πάρ-ω*) + *-τός* (ρηματ. επίθ.)].

παρτούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) σεξουαλική πράξη στην οποία μετέχουν περισσότερα από δύο άτομα ΣΥΝ. όργιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. partouse / partouze < partie «μέρος, μερίδιο» < παλ. γαλλ. partir «μοιράζω, κατανέμω» (< λατ. partio)].

παρτσακλό (το) (εκφραστ.-καθημ.) (νεαρό συνήθ.) άτομο τού οποίου η συμπεριφορά ή η εμφάνιση είναι ανάρμοστη.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τουρκ. parcak «κουρελιασμένος»].

παρτσάς (ο) {παρτσάδες} (κυρ. για κρέας ή ύφασμα) καθένα από τα πολλά κομμάτια, στα οποία έχει κοπεί ή σχιστεί (κάτι). — **παρτσαδιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. parça < περσ. pārča (ίδια σημ.)].

παρτ-τάιμ επίθ. {άκλ.} ελληνικ. *μερική απασχόληση* **1.** (για εργασία) αυτός που αντιστοιχεί σε μέρος τού πλήρους ωραρίου: *~ απασχόληση / εργασία* **2.** (ως επίρρ.) με μειωμένο ωράριο εργασίας: *δουλεύω ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. part-time].

παρυδάτιος, -α, -ο αυτός που εντοπίζεται, αναπτύσσεται ή διαβιοί κοντά σε νερό: *~ φυτό / οικοσύστημα.*
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-υδάτιος* < *ύδωρ, ύδατος*].

παρυφή (η) **1.** το τελείωμα υφάσματος ή ενδύματος ΣΥΝ. ούγια **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το άκρο, το όριο: *οι ~ τού βουνού / τής λίμνης / τής πόλης / ενός δάσους* **3.** (μτφ.) το περιθώριο: *ζουν στις ~ τής κοινωνίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρυφαίνω* «υφαίνω στα πλάγια ή κατά μήκος υφάσματος» (υποχωρητ.) < *παρ(α)-* + *υφαίνω*].

παρφέ (το) {άκλ.} παγωτό που περιέχει κρέμα γάλακτος: *~ κρέμα / σοκολάτα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parfait, αρχικώς (1871) «παγωτό που περιείχε μόνο κρέμα και αρωματική ουσία», από τη σημ. «αγνός, αμιγής» τού επιθ. parfait (< λατ. perfectus)].

παρφουμαρίζω ρ. μετβ. {παρφουμάρισ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. το μεσοπαθ. ***παρφουμαρίζομαι***) βάζω άρωμα (κυρ. έντονο) ή κολόνια, αρωματίζω: *φρεσκοξυρισμένος και παρφουμαρισμένος.* Επίσης **παρφουμάρω**. — **παρφουμάριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parfumer < παλ. ιταλ. parfumare (σύγχρ. profumare) < δημώδ. λατ. *perfumare < per- (επιτατ.) + λατ. fumo «καπνίζω, αναδίδω καπνό» (< fumus «καπνός»)].

παρωδία (η) {παρωδιών} **1.** η σκωπτική ή σατιρική μίμηση τού ύφους, τού θέματος ή χαρακτήρα σοβαρού (λογοτεχνικού, φιλοσοφικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) έργου, με υπερτονισμό των αδυναμιών του: *αυτό το έργο αποτελεί ~ τού σαιξπηρικού αριστουργήματος* || *ο «Δον Κιχώτης» είναι ~ των ιπποτικών μυθιστορημάτων* **2.** (μτφ.) η διακωμώδηση· η εξόφθαλμα ανεπιτυχής εκτέλεση ή αναπαραγωγή μιας διαδικασίας: *εξετάσεις / δίκη / εκλογές-παρωδία* (όχι πραγματικές, γελοίες / κωμικές) ΣΥΝ. γελοιοποίηση, φτηνή απομίμηση. — **παρωδιακός**, -ή, -ό [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρῳδία* < *παρῳδός* < *παρ(α)-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

παρωδώ ρ. μετβ. {παρωδείς... | παρώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** απομιμούμαι (έργο) διακωμωδώντας (το), υπερτονίζοντας τα αδύνατα σημεία ή τις ιδιαιτερότητές του με κωμικό τρόπο: *ο Αριστοφάνης στις κωμωδίες του παρωδεί τους τραγικούς ποιητές* **2.** μιμούμαι κάτι με σκοπίμως αδέξιο τρόπο, ώστε να το γελοιοποιώ: *στη «Βατραχομυομαχία» παρωδούνται οι ήρωες τής «Ιλιάδας».*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρῳδῶ (-έω)* < *παρ(α)-* + *-ῳδῶ* < *ᾠδή*].

παρωθώ ρ. μετβ. {αρχ.} {παρωθείς... | παρώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (αρχαιοπρ.) **1.** ωθώ, ασκώντας πίεση από τα πλάγια **2.** (μτφ.) προτρέπω σε δράση ΣΥΝ. παρακινώ, υποκινώ, παρορμώ. — **παρώθηση** (η).

παρών, -ούσα, -όν {παρ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που παρευρίσκεται (κάπου), που υπάρχει: *ενώ ήταν ~ όταν φώναξα το όνομά του, εκείνος δεν απάντησε* || *ο απουσιολόγος είπε πως όλοι οι μαθητές ήταν παρόντες* ΑΝΤ. απών· ΦΡ. (α) ***πανταχού παρών*** (ως ιδιότητα) αυτός που βρίσκεται παντού: *«ο Θεός είναι ~»* (β) ***διά τού παρόντος*** (ενν. εγγράφου) λόγω τής ισχύος ή με την επίδειξη (εγγράφου) (γ) ***τού παρόντος / τής παρούσης*** τής στιγμής αυτής, για τώρα (συνήθ. σε αρνητ. προτ. για τη χρονική αναβολή πράξης): *ο καταλογισμός ευθυνών δεν είναι ~, προέχουν άλλα* (δ) ***επί τού παρόντος / προς το παρόν*** για την ώρα, μέχρι τώρα: *αυτά ~· μόλις έχουμε κάτι νεότερο, θα σας ειδοποιήσουμε* (ε) ***εξαιρούνται οι παρόντες*** για την ευγενική εξαίρεση παρευρισκομένου ή συνομιλητή από το σύνολο προς το οποίο απευθύνουμε μια κατηγορία (το οποίο σχολιάζουμε αρνητικά και στο οποίο ο ίδιος εντάσσεται) (στ) ***δίνω το «παρών»*** παρευρίσκομαι κάπου, συμμετέχω: *όλες οι οργανώσεις των αποδήμων έδωσαν το «παρών» στο συλλαλητήριο* **2.** ως απάντηση σε κλήση: *ο δάσκαλος φώναξε το όνομά του και αυτός απάντησε «παρών»* **3.** αυτός που υπάρχει, υφίσταται αυτή τη στιγμή, ο τωρινός: *η παρούσα κυβέρνηση / κατάσταση* ΣΥΝ. σημερινός **4.** ***παρόν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *πάρειμι* «είμαι παρών» (κατά λέξη «βρίσκομαι παραπλεύρως, στέκομαι δίπλα») < *παρ(α)-* + *εἰμί*. Βλ. κ. *ὤν*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *διά τού παρόντος* (< γαλλ. par le présent), *δεν είναι τού παρόντος / τής παρούσης* (< γαλλ. ce n'est pas du présent / de l'heure présente), *πανταχού παρών* (< μτγν. λατ. omnipresens) κ.ά.].

πάρων (ο) {πάρ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. είδος ιστιοφόρου, το μπρίκι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου].

παρωνύμιο (το) [μτγν.] {παρωνυμί-ου | -ων} όνομα που δίνεται σε κάποιον, εκτός από το προσωπικό του όνομα, σκωπτικά ή για να ξεχωρίσει από άλλον συνονόματό του ΣΥΝ. παρατσούκλι, παρανόμι. Επίσης **παρωνυμία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

παρώνυμο (το) {παρωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις λέξεις που μοιάζουν φωνητικά, αλλά διαφοροποιούνται σημασιολογικά, λ.χ. *κράση – κρασί; τονικά / μορφολογικά / φωνολογικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρώνυμον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *παρώνυμος*, αρχική σημ. «αυτός που παράγεται από άλλο όνομα με μικρή μεταβολή», < *παρ(α)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

παρωνυχία (η) {παρωνυχιών} φλεγμονή τής δερματικής πτυχής γύρω από το νύχι (χεριού ή ποδιού): *οξεία / χρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-ωνυχία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυξ, -υχος* (βλ. κ. *νύχι*)].

παρωνυχίδα κ. **παρανυχίδα** (η) **1.** ακιδωτό εξόγκωμα τού δέρματος στη βάση ή στο πλάι τού νυχιού, ακρωνυχίδα **2.** (μτφ.) η ασήμαντη λεπτομέρεια, η πλευρά ενός θέματος που δεν αξίζει να αναφερθεί ή να προσεχθεί ιδιαίτερα: *αυτό είναι μόνο η ~ τού όλου προβλήματος* • **3.** φυτό που το αφέψημά του χρησιμοποιείται εμπειρικά για την καταπολέμηση στομαχικών διαταραχών και τού άσθματος.

ΠΑΡΩΝΥΜΑ

Με τον όρο **παρώνυμα** χαρακτηρίζονται λέξεις που έχουν παραπλήσια μορφή (**παρ-ώνυμο** < *παρά* + *όνομα*), όχι όμως και την ίδια σημασία (οπότε πρόκειται για **συν-ώνυμα**)· μοιάζουν δηλ. ως προς τον γραμματικό τύπο (*κυμαίνομαι – κυματίζω*), τον τονισμό (*γέρος – γερός*) ή την προφορά (*μοίραρχος – μέραρχος*). Στη συνηθισμένη περίπτωση που διαφέρει μόνον ο τόνος, μιλάμε για **τονικά παρώνυμα**, σε περιπτώσεις που διαφέρει ο γραμματικός τύπος, πρόκειται για **γραμματικά** (ή **μορφολογικά**) **παρώνυμα** και, όταν η ομοιότητα συνίσταται σε παραπλήσια προφορά, μιλάμε για **φωνολογικά παρώνυμα**. Τα παρώνυμα διαφέρουν από τα **ομόηχα** (βλ.λ.), που είναι λέξεις οι οποίες συμπίπτουν απολύτως στην προφορά. Συνήθη παρώνυμα τής Ελληνικής, που γεννούν δυσκολίες και λάθη στη χρήση διαφόρων λέξεων, είναι:

Α

αγία	**αγυιά** («δρόμος», πβ. *αγυιόπαις*)
αγνεία (πβ. *αγνός*)	**άγνοια**
αθέρας («στάχυ, κόψη, αφρός»)	**αιθέρας**
αιρετός («εκλεγμένος»)	**αιρετικός**
αλήτης	**αλιτήριος** (*~ συμπεριφορά*)
αμαρτωλός	**αρματολός** (άρματα)
αμνησία	**αμνηστία**
αμυγδαλιά	**αμυγδαλή** (αδένας)
ανθρώπινος	**ανθρωπινός**
ανία («πλήξη»)	**άνοια** (πβ. *νους*)
απορία	**απόρροια** (< *απορρέω*)
αχρησία (πβ. *χρήση*)	**αχρηστία** (πβ. *άχρηστος*)

Β

βιοτικός (πβ. *βιοτή* «ζωή»)	**βιωματικός** (πβ. *βιώματα*)
βράγχια	**βράχια**
βρόγχος	**βρόχος**
βρόμα («δυσοσμία»)	**βρόμη** (δημητριακά)
βύθος («λήθαργος»)	**βυθός** (*~ θάλασσας*)
βώλος	**σβώλος**

Γ

γένεση	**γέννηση**
γενιά (η)	**γένια** (τα)
γέρνω	**γερνώ**
γέρος	**γερός**
γιαλός	**γυαλί**
γυναικείος	**γυναίκειος**

Δ

δειλός	**Δήλος**
δεινή (δεινός)	**δίνη** («στρόβιλος»)
δρομέας	**δρομαίος** (*ήλθε ~*)

Ε

εγκληματώ (πβ. *έγκλημα*)	**εγκλιματίζω** (πβ. *κλίμα*)
εκατόμβη	**κατακόμβη**
έκλειψη	**έκθλιψη** (*~ φωνήεντος*)
έλαιο	**έλεος** («ευσπλαχνία»)
εξαιρώ (πβ. *εξαίρεση*)	**εξαίρω** (πβ. *έξαρση*)
επενδυτής	**επενδύτης**
επήρεια (< *επηρεάζω*)	**επιρροή**
επιβολή (< *επιβάλλω*)	**επιβουλή** («σκέψη ή ενέργεια εναντίον κάποιου»)
επωδός («ρεφρέν»)	**επωδή** («ξόρκι»)
έρμαιο (*~ τής τύχης*)	**έρμα** (*~ τού πλοίου*)
εταίρος (πβ. *εταιρεία*)	**έτερος** («άλλος»)
ετοιμόλογος	**ετυμολόγος** (ετυμολογία)
ευγένεια	**Ευγενία** (γυναικείο όνομα)
ευημερία (< *ευημερώ*)	**ευμάρεια** («πλούτος»)

Η

ήμερος	**ήρεμος**
ημίτονο (μαθηματικός όρ.)	**ημιτόνιο** (μουσικός όρ.)
ηπειρωτικός (*~ κλίμα*)	**ηπειρώτικος** (πβ. *Ήπειρος*)

Θ

θάλαμος (ο) **θαλάμη** (η) (*~ όπλου*)	**θαλάμι** (το) («φωλιά χταποδιών»)
θαμπός	**θάμπος** (το)
θέα	**θεά**
θεία («θεϊκή»)	**θεια**
θείος («θεϊκός»)	**θειος**
θόλος («καμάρα»)	**θολός**

Ι

Ινδός (πβ. *Ινδία*)	**Ινδιάνος** (ερυθρόδερμος)

Κ

καλόβολος	**καλόβουλος** (πβ. *κακόβουλος*)
καλός **κάλλος** (το)	**κάλος** (ο) (*ο ~ τού ποδιού*)
κάμαρα	**καμάρα**
κάμαρη (η)	**καμάρι** (το)
κανόνας	**κάνονας** (εκκλησ. τιμωρία)
κάρρο	**καρό**
κεφάλαιο	**κεφαλαίο**
κλιτός	**κλίτος** (το) (*~ ναού*)
κόμμα	**κόμμι** (*ελαστικό ~*)
κουρά	**κούρα**
κούφος («ελαφρός») **κούφιος**	**κουφός**
κυμαίνομαι	**κυματίζω**

Λ

λατόμος	**υλοτόμος** («ξυλοκόπος»)
λειτουργία	**λειτουργιά** («άρτος»)

Μ

μαγιά (η) («προζύμι»)	**μάγια** (τα)
μέραρχος	**μοίραρχος**
μεταλλείο	**μετάλλιο**
μετόπη (*~ αρχαίου ναού*)	**μέτωπο**
μήλο	**μύλος**
μοναχός	**μονάχος**
μόνος	**μονός**
μπούζι	**μπουζί**
μπούνια (τα)	**μπουνιά** (η)

Ν

νόμος	**νομός**
νότος (ο) **νοτιά** (η)	**νώτα** (τα) («πλάτη»)
νύφη **νιφάδα** (*~ χιονιού*)	**συννυφάδα**

Ο

όαση	**επώαση** (< *επωάζω*)
οδύνη (πβ. *επώδυνος*)	**ωδίνες** (*~ τοκετού*)
ονομαστικός (*~ πτώση*)	**ονοματικός**
όρος (ο) **όρος** (το) («βουνό»)	**ορός** (ο) (*~ αίματος*)
οροφή (η) («στέγη»)	**όροφος** (ο)

Π

παιδεία (η) **παιδιά** (η) («παιχνίδι»)	**παιδιά** (τα)
παίρνω	**περνώ**
παρρησία («θάρρος γνώμης»)	**παρουσία**
παρωνύμιο («παρατσούκλι»)	**παρώνυμο** («παραπλήσιο»)
πεινώ	**πίνω**
πείρα	**πυρά** («φωτιά»)
πενιά (τού μπουζουκιού)	**πενία** («φτώχια»)
περίπτωση	**περίσταση** (στον πληθ. «συνθήκες»)
περίασιος (< *περισσεύω*)	**περιττός**
περιστερά («περιστέρι»)	**περιστέρα** (θηλ. περιστέρι)
περιτομή	**προτομή**
πηλήκιο («καπέλο»)	**πηλίκο** (στη διαίρεση)
ποιόν (πβ. *ποιότητα*)	**πύο(ν)** (πβ. *πυώδης*)
πολιτικός	**πολίτικος** (πβ. *Πόλη*)
πότε	**ποτέ**
πρόγονος	**προγονός** («παιδί προηγούμενου γάμου»)
πρόσκομμα («εμπόδιο»)	**πρόσχωμα** (πβ. *χώμα*)
προσωπείο («μάσκα – προσποίηση»)	**προσωπίδα** («μάσκα»)
πρότυπο («υπόδειγμα»)	**πρωτότυπο** (*μετάφραση από το ~*)
πωλητής	**πολίτης**

Ρ

ρήξη (< *ρηγνύω*)	**ρίψη** (< *ρίπτω*)
ριπή (< *ρίπτω*)	**ροπή** (< *ρέπω*)

Σ

σήραγγα («δίοδος»)	**σύριγγα** (πβ. *ένεσης*)
σπηλιά	**σπιλ(ι)άδα** («ρυτίδωμα τής θάλασσας από ριπή ανέμου»)
στερώ	**υστερώ**
στήλη («πέτρινη πλάκα»)	**στύλος** («κολόνα»)
στίβος	**στοίβα** («σωρός»)
σφαγείο («τόπος σφαγής»)	**σφάγιο** («σφαχτό»)
σφήκα	**σφίγγα** (*~ τής Αιγύπτου*)
σχολείο	**σχόλιο** (< *σχολιάζω*)
σώγαμπρος («γαμπρός που μένει με τα πεθερικά»)	**σύγγαμπρος** («σύζυγος γυναικαδέλφης»)

Τ

τελωνείο	**τελώνιο** («δαιμόνιο»)

τεχνητός («μη φυσικός, μη γνήσιος»)	**τεχνικός** («με τέχνη - τεχνολόγος»)	**χείλος**	**χυλός** («πολτός»)
τζάμι	**τζαμί**	**χόνδρος** (στην ανατομία)	**χοντρός**
τύραννος (ο)	**Τίρανα** (τα) (πρωτ. Αλβανίας)	**χορός**	**χώρος**
		χωριό	**χωρίο** *(~ κειμένου)*
Υ		**Ψ**	
υδρο- (< *ύδωρ*)	**ιδρώς** (< *ιδρώνω*)	**ψεύδος**	**ψευδός**
Φ		**ψίχα** (η) **ψιχία** (τα) («ψίχουλα»)	**ψυχή** (η)
φορά (η) *(~ τού βέλους)* **φόρα** (η)	**φόρα** (τα/η) *(βγάζω στα/στη φόρα)*	**Ω**	
φτενός («λεπτός»)	**φτηνός**	**ώμος**	**ωμός**
Χ		**ωφέλεια** («χρησιμότητα»)	**όφελος** («κέρδος»)
χαραμάδα *(~ πόρτας)*	**χαραματιά** («χάραγμα»)	**ωφέλημα** (< *ωφελώ*)	**οφειλήματα** (< *οφείλω*)
		ωφελώ	**οφείλω**

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωνυχίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωνυχίς* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυξ, -υχος* (βλ. κ. *νύχι*)].

ΣΧΟΛΙΟ Αρχικός είναι ο τ. **παρ-ωνυχίδα** (*παρά* + *όνυξ* «νύχι», με -ω- λόγω τής συνθέσεως). Ο τ. **παρανυχίδα** (όπως και **παρανομαστής** έναντι τού **παρονομαστής**) έγινε με αναλογική επίδραση από τα πολλά σύνθετα με *παρα-*. → *παρονομαστής*

παρωπίδα (η) καθεμιά από τις δύο δερμάτινες καλύπτρες που στερεώνονται στο κεφάλι ζεμένου ζώου, περιορίζοντας το οπτικό του πεδίο και αναγκάζοντάς το να βλέπει μόνο μπροστά· ΦΡ. (α) ***έχω / φορώ / βάζω παρωπίδες*** για πρόσ. στενόμυαλο, που στερείται ευρύτητας σκέψεως, κυρ. λόγω προκαταλήψεων (β) ***βγάζω τις παρωπίδες*** διευρύνω τους ορίζοντές μου, πλατύνω τη σκέψη μου, γίνομαι δεκτικός σε νέα μηνύματα: *πρέπει να βγάλουμε πια τις παρωπίδες τού δογματισμού και τού φανατισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωπίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωπίς* < **ὤψ, ὠπός* «όψη» (πβ. κ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. κ. *-ωπός*].

πάρωρα επίρρ. {μτγν.} (λαϊκ.) πέρα από την κανονική ή κανονισμένη ώρα, αργά.

παρώρεια (η) {παρωρειών} (λόγ.) οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όρος*].

παρωρίτης (ο) {παρωριτών} (λόγ.) αυτός που μένει έξω τα βράδια ώς αργά, διασκεδάζοντας ή τριγυρνώντας άσκοπα ΣΥΝ. νυχτόβιος, ξενύχτης.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *ώρα* + *-ίτης*, πβ. κ. *ανατολ-ίτης, ερημ-ίτης*].

πάρωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμβαίνει, προκύπτει ή εκδηλώνεται με καθυστέρηση, πέρα από την κανονική ή ορισμένη ώρα ΣΥΝ. παράκαιρος, καθυστερημένος ΑΝΤ. πρόωρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-ωρος* < *ώρα*].

παρωτίδα (η) ο μεγαλύτερος σιαλογόνος αδένας, που βρίσκεται μπροστά και κάτω από το αφτί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωτίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωτίς* < *οὖς, ὠτός*].

παρωτίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδες μεταδοτικό νόσημα που οφείλεται σε ιό και χαρακτηρίζεται από φλεγμονώδη διόγκωση τής παρωτίδας (συνήθ. και άλλων σιαλογόνων αδένων), καθώς και από φλεγμονή (σε ορισμένες περιπτώσεις) τού παγκρέατος, των μηνίγγων, των όρχεων (επιφέροντας ακόμα και στείρωση) και τού οπτικού ή ακουστικού νεύρου ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαγουλάδες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parotitide].

παρωχημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ξεπεραστεί, που έχει παρέλθει ή δεν είναι μοντέρνος: *~ χρόνος / εποχές / καιροί / ιδέες / αντιλήψεις / νομοθεσία* ΣΥΝ. ξεπερασμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος. — **παρωχημένως** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *παροίχομαι* «προσπερνώ, φεύγω» < *παρ(α)-* + *οἴχομαι* «απομακρύνομαι, φεύγω» < θ. *οἰχ-* < *oigh, που συνδ. με αρμ. ēj «κατεβαίνει», ίσως και με χεττ. igāi- «καταστρέφομαι». Ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση ότι το θ. *οἰχ-* παρουσιάζει δασύ επίθημα -χ- (*gh-) και βασικό θ. oi-, το οποίο αποτελεί την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω» (βλ. λ. *ιταμός, ἐξίτηλος*). Η σύνδεση με το ουσ. *ἴχνος* δεν έχει τεκμηριωθεί].

πας, πάσα, παν αντων. {παντός (θηλ. πάσης), (δοτ.) παντί (θηλ. πάση), (αιτ.) πάντα (θηλ. πάσαν, ουδ. παν) ¦ πάντες (θηλ. πάσαι, ουδ. πάντα), πάντων (θηλ. πασών), (δοτ.) πάσι (θηλ. πάσαις), (αιτ.) πάντας (θηλ. πάσας, ουδ. πάντα)} (αρχαιοπρ.) **1.** ολόκληρος, στο σύνολό του, χωρίς ελλείψεις: *ορκίστηκε να πει την πάσα(ν) αλήθεια, χωρίς να κρύψει τίποτα* || *τσάρος πασών των Ρωσιών* || *προσήλθε εν πάση δόξη και χλιδή* ΣΥΝ. όλος, άπας, σύμπας· ΦΡ. (α) ***διά παντός*** (*διά παντὸς χρόνου*, Αισχύλ. *Αἴας* 705) για πάντα, εσαεί: *αποβλήθηκε ~ από το σχολείο του* (β) ***άπαξ διά παντός*** βλ. λ. *άπαξ* (γ) ***εν παντί (και πάντοτε)*** (*ἐν παντί*, αρχ. φρ.) σε κάθε περίπτωση και οποτεδήποτε: *υπήρξε ~ φίλος και πιστός σύντροφος* (δ) ***επί παντός (τού) επιστητού*** για κάθε ζήτημα: *εκφέρει άποψη ~* (ε) ***παντός είδους*** κάθε είδους: *κάθε καλοκαίρι πραγματοποιούνται ~ φεστιβάλ* || *υφάσματα ~* **2. πάντες** (οι) το σύνολο, όλοι: *οι ~ συμφωνούν* || *οι ~ θα το θεωρούσαν λογικό*· ΦΡ. (α) ***τοις πάσι*** (*τοῖς πᾶσι*, αρχ. φρ.) σε όλους: *είναι γνωστό ~ το φιλανθρωπικό της έργο* (β) ***πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα τής ζωής ημών*** (*πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν*, απάντηση τού Κων/νου Παλαιολόγου στον πολιορκητή Μωάμεθ) όλοι εκουσίως θα πεθάνουμε και δεν θα λυπηθούμε τη ζωή μας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγιοι Πάντες*** όλοι οι γνωστοί και άγνωστοι άγιοι: *η ημέρα των Αγίων Πάντων* (βλ. κ. λ. *παν, άπας*) **3.** οποιοσδήποτε, κάθε: *πας μη Έλλην βάρβαρος* || *πάσα γνώμη σεβαστή* || *πάσα προσφορά δεκτή* || *έρευνες προς πάσαν κατεύθυνση διεξάγει η αστυνομία* || *η αγάπη θεραπεύει πάσαν νόσον*· ΦΡ. (α) ***παντί τρόπω*** (*παντὶ τρόπῳ*) με κάθε τρόπο (β) ***πάση θυσία*** (*πάσῃ θυσίᾳ*) με κάθε θυσία, με κάθε τρόπο (γ) ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** βλ. λ. *τάφος* (δ) ***κατά πάσαν πιθανότητα*** μάλλον, πιθανόν: *για να μην έχει φθάσει ακόμη, ~ βρήκε κίνηση* (ε) ***διά παν ενδεχόμενο*** για κάθε περίπτωση: *~ θα ρίξω κι εγώ μια ματιά στο σπίτι, μήπως και είναι κανένα παράθυρο ανοιχτό* ΣΥΝ. για καλό και για κακό (στ) ***από πάσης απόψεως*** από κάθε πλευρά, κάθε σημείο: *~ έχει άδικο, γιατί και δεν κράτησε τον λόγο του και τον προσέβαλε μπροστά στους φίλους του* (ζ) ***εν πάση περιπτώσει*** σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει: *~, τι θέλεις να κάνω για σένα;* (η) ***πάσης φύσεως*** κάθε είδους: *«εντός πωλούνται ~ υλικά»* || *οι ~ παρεχόμενες υπηρεσίες* (θ) ***ανά πάσα στιγμή*** οποιαδήποτε στιγμή: *το μοιραίο μπορεί να συμβεί ~* || *πρέπει να είμαστε ~ έτοιμοι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πᾶς* < **πάντ-ς* (με αντέκταση), ήδη μυκ. pa-te = *πάντες*, pa-sa = *πᾶσα*, pa-si = *πᾶσι*, που συνδ. με τοχ. puk, po, ponta (πληθ.). Οι μυκ. τ. αποκλείουν τη σύνδεση με το ρ. **πάομαι* «κατέχω, λαμβάνω» (< *kwā-) και με το λατ. quantus «πόσος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το επίρρ. *πύξ* (βλ.λ.) και με το αριθμ. *πέντε*, αναγόμενη σε αρχική ρίζα με βασική σημ. «ολοκλήρως, μαζί», πβ. αρχ. γερμ. fust «γροθιά» (> γερμ. Faust, αγγλ. fist), χεττ. panku «όλος». Η σημασιολ. διάκριση μεταξύ των επιθ. *πᾶς* «ο καθένας, έκαστος» και *ὅλος* «ολόκληρος», που εμφανίζεται και στα λατ. omnis και totus, δεν διατηρήθηκε στον πληθ. (στη Ν. Ελληνική), όπου οι τ. *ὅλοι* και *πάντες* (λιγότερο συχνός) συνέπεσαν στη σημ. «όλοι ανεξαιρέτως». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas), *από πάσης απόψεως* (< γαλλ. à tous égards), *διά παν ενδεχόμενον* (< γαλλ. pour toute éventualité) κ.ά.].

Π.Α.Σ. 1. (η) Πανελλήνια Αντιαλκοολική Σταυροφορία **2.** (ο) Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Σύλλογος.

πάσα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στα ομαδικά αθλήματα) η μεταβίβαση τής μπάλας από τον έναν παίκτη στον άλλον: *μακρινή / δυνατή / δύσκολη ~* || *~ ακριβείας* || *στέλνω / βγάζω ~ σε συμπαίκτη* **2.** (καθημ.) η ικανότητα ενός παίκτη να περνά σε συμπαίκτη του με ακρίβεια τη μπάλα: *χρειάζονται παίκτη με καλή ~* || *έξυπνος παίκτης, αλλά υστερεί στην ~* **3.** (γενικότ.) το πέρασμα ενός πράγματος σε άλλο πρόσωπο· κυρ. στη ΦΡ. (μτφ.-οικ.) ***κάνω (κάποιον / κάτι) πάσα*** (i) μεταθέτω σε άλλον την αντιμετώπιση ζητήματος ή προσώπου: *όταν τα βρήκε σκούρα με την υπόθεση, την έκανε πάσα σε άλλον δικηγόρο* || *βιαζόταν πολύ και τον τελευταίο πελάτη τον έκανε πάσα σ' άλλον υπάλληλο* (ii) δίνω σε άλλον, προσφέρω σε τρίτον: *αν σου τύχει καμιά δουλειά που δεν τη θες, κάνε την πάσα σε μένα που έχω ανάγκη.* — (υποκ.) **πασούλα** κ. **πασίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. από το ρ. *πασάρω* (βλ.λ.)].

πάσα[2] αντων. → πας

πασαβιόλα (η) ‣ μπασαβιόλα

πασαδόρος (ο/η) (συνήθ. στο βόλεϊ) ο παίκτης που κατεξοχήν καθορίζει τον ρυθμό και το στυλ παιχνιδιού μιας ομάδας, δίνοντας κατάλληλες πάσες στους συμπαίκτες του.
[ΕΤΥΜ. < *πάσα* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *γυψα-δόρος, μπαλα-δόρος* κ.ά.].

πασαένας, πασαμία, πασαένα αντων. (λαϊκ.) ο καθένας: *αυτή τη δουλειά δεν μπορεί να την κάνει ο ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πάσα* (θηλ. τού επιθ. *πας*, βλ.λ.) + *ένας, μία, ένα*, κατά το *καθένας, καθεμία, καθένα*].

πασαένας > πασαμία > πασαένα – καθένας. Οι αοριστολογικοί τύποι με το **πασα-** χρησιμοποιούνται στον προφορικό κυρίως λόγο και σε απλούστερο έως λαϊκότερο ύφος, για να καταστήσουν από την πλευρά τού ομιλητή πιο έντονα αοριστολογική, πιο απρόσωπη, πιο αδύνατη, συχνά και με υποτιμητική χροιά, την αναφορά τού ομιλητή σε πρόσωπα: *Δεν μπορεί ο πασαένας να έχει γνώμη για την οικονομία τής χώρας – Εδώ η πασαμία μικροεπιχείρηση προσπαθεί να εμφανίσει στην Εφορία τεράστια έξοδα δημοσίων σχέσεων!* Λιγότερο χρωματισμένη και εμφατική είναι η χρήση τής αόριστης αντωνυμίας **καθένας–καθεμία / καθεμιά–καθένα**: *Καθένας μπορεί να ισχυριστεί ότι πλήττεται από τα νέα μέτρα, πρέπει όμως και να μπορεί να το αποδείξει.*

πασάλειμμα (το) → πασσάλειμμα

πασαλείφω ρ. ‣ πασσαλείφω

πασαλίκι (το) {δύσχρ. πασαλικ-ιού | -ιών} **1.** η ιδιότητα και το αξίω-

μα τού πασά **2.** η περιοχή που υπαγόταν στη διοίκηση ενός πασά **3.** (μτφ.) η άνετη και πολυτελής ζωή που ταιριάζει σε πασά, η καλοπέραση: *τον καλόμαθε στο ~ κι άντε να δουλέψει!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paşalık].

πασαμέντο (το) {άκλ.} το σοβατεπί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passamento < passare «περνώ» < λατ. passus «βήμα»].

πασαπνοάριο (το) [1873] {πασαπνοαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** βιβλίο βυζαντινής μουσικής που περιέχει τους στίχους των Ψαλμών 148, 149 και 150, οι οποίοι αρχίζουν με το «Πάσα πνοή αινεσάτω τον Κύριον...» και ψάλλονται στον όρθρο **2.** (συνεκδ.) καθένας από τους Ψαλμούς αυτούς των οποίων τώρα ψάλλονται μόνο οι δύο πρώτοι στίχοι.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *πάσα πνοή* + παραγ. επίθημα *-άριο* (βλ.λ.)].

πασαπόρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το διαβατήριο· ΦΡ. (α) ***δίνω (σε κάποιον) πασαπόρτι*** διώχνω (κάποιον): *όταν κατάλαβε πως τον εξαπατούσε, του 'δωσε πασαπόρτι* ΣΥΝ. κάνω κάποιον πέρα (β) (μτφ.) ***παίρνω πασαπόρτι*** με διώχνουν, απολύομαι: *άλλη μια γκάφα να ξανακάνει και θα πάρει πασαπόρτι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passaporto (πληθ. passaporti) < γαλλ. passeport < passe- (< ρ. passer «περνώ») + port «λιμάνι» (< λατ. portus)].

πασαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υπερυψωμένος διάδρομος ή εξέδρα, πάνω στην οποία περπατούν τα μανεκέν κατά τις επιδείξεις μόδας, ώστε η κίνησή τους να μην εμποδίζεται από το κοινό και συγχρόνως να επιτρέπεται η καλύτερη δυνατή παρουσίαση των ρούχων στους υποψήφιους πελάτες: *η εμφάνιση των φιναλίστ στην ~ με μαγιό και με βραδινές τουαλέτες*· ΦΡ. (α) ***ανεβαίνω στην πασαρέλα*** αρχίζω να εργάζομαι ως μανεκέν (β) ***κάνω πασαρέλα*** παρουσιάζω ρούχα σε επιδείξεις μόδας ως μανεκέν **2.** (μτφ.) κάθε μέρος στο οποίο συχνάζουν ή συνυπάρχουν πολλοί, συνήθ. καλοντυμένοι, άνθρωποι, που έχουν την τάση να επιδεικνύονται: *«Δεν θα κάνουμε το σχολείο ~!» είπε ο διευθυντής αναφερόμενος στην αμφίεση των μαθητών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. passerelle < passer «περνώ» (< λατ. passus «βήμα»)].

πασάρω ρ. μετβ. {πάσ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.-οικ.) **1.** μεταβιβάζω, περνώ (κάτι) σε άλλον (συνήθ. χέρι-χέρι): *έλυσε την άσκηση και πάσαρε τη λύση στον διπλανό του* **2.** (σε ομαδικά αθλήματα) δίνω πάσα, μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη μου: *του πάσαρε τη μπάλα και του έδωσε έτοιμο γκολ* **3.** (σε συναλλαγή) δίνω ή πουλώ σε κάποιον κάτι ελαττωματικό ή χαμηλής ποιότητας προϊόν, χωρίς να το αντιληφθεί: *σε αφελείς πελάτες πασάρει ό,τι του έχει ξεμείνει* || *του πάσαρε πλαστά χαρτονομίσματα χωρίς να το καταλάβει.* Επίσης (λαϊκότ.) **πασέρνω.** — **πασάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passare «περνώ» < λατ. *passāre < passus «βήμα»].

πασάς (ο) {πασάδες} **1.** ΙΣΤ. ως τίτλος με τον οποίο προσαγορευόταν αμέσως μετά το όνομά του υψηλός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: *ο Αλή-πασάς των Ιωαννίνων* **2.** (καθημ.-εκφραστ.) αυτός που ζει άνετα, με πολυτέλεια και χωρίς σκοτούρες, που απολαμβάνει τις υπηρεσίες των άλλων: *τον έχουνε ~ στο σπίτι του, ό,τι θελήσει το έχει*· ΦΡ. ***πασάς στα Γιάννενα*** για κάποιον που ζει πολυτελώς, που έχει τα πάντα: *στο καινούργιο του διαμέρισμα είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paşa].

πασατεμπάς (ο) {πασατεμπάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που πουλάει πασατέμπο.

πασατέμπος (ο) (περιληπτ.) **1.** οι σπόροι τής νεροκολοκύθας που τρώγονται καβουρντισμένοι και αλατισμένοι ως ξηροί καρποί **2.** (μτφ.) η ασήμαντη, περιστασιακή απασχόληση (κάποιου), για να μην πλήττει: *«και το κατάλαβα πως ήμουνα για σε / ο ~ σου για να περνά η ώρα»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passa-tempo «κάτι για να περνά η ώρα» < passa- (< ρ. passo «περνώ») + tempo «χρόνος»].

ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. (η) Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών.

πάση αντων. (π.χ. *πάση θυσία*) ‣ πας

πασίγνωστος, -η, -ο αυτός που είναι γνωστός σε όλους: ~ *ταινία / βιβλίο* ΣΥΝ. διάσημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιβόητος, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *γνωστός*].

πασίδηλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι εμφανής σε όλους, ολοφάνερος: *είναι πασίδηλα τα αίτια τής κρίσης* || *είναι ~ η υποκρισία του* ΣΥΝ. πασιφανής. — **πασιδήλως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *δῆλος* «φανερός» (βλ.λ.)].

πασιέντσα κ. **πασιέντζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ατομικό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, με το οποίο πιστεύεται ότι βρίσκει κανείς τι του επιφυλάσσει η τύχη ή αν θα πραγματοποιηθεί κάποια επιθυμία του: *ρίχνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pazienza «υπομονή» < λατ. patientia (< ρ. patior «πάσχω, υπομένω»)].

Πασιφάη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ηλίου και τής Περσηίδας, σύζυγος τού Μίνωα· γέννησε τον Μινώταυρο από τον ταύρο που έστειλε ο Ποσειδώνας στον Μίνωα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεότητα τού φωτός, αρχική σημ. «φανερή σε όλους». < *Πασιφᾶα* < **Πασιφάεια*, θηλ. τού επιθ. *πασιφαής* (με αναβιβασμό τόνου) < *πασι-* (< *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-φαής* < *φάος* / *φῶς*].

πασιφανής, -ής, -ές {πασιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι σε όλους φανερός, ολοφάνερος: *είναι ~ η αντιπάθεια τού ενός για τον άλλο* ΣΥΝ. πασίδηλος. — **πασιφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πασι-* (< *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

πασιφισμός (ο) ελλην. *ειρηνισμός*· η αντίθεση στη διεξαγωγή πολέμων και στη χρήση βίας ως μέσων για τη διευθέτηση διαφορών· η άρνηση συμμετοχής σε πολεμικές ενέργειες λόγω αρχών ή πεποιθήσεων. — **πασιφιστής** (ο), **πασιφίστρια** (η), **πασιφιστικός, -ή, -ό**, **πασιφιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pacifisme < pacifique < λατ. pacificus «ειρηνοποιός» < ρ. pacifico < pax, -cis «ειρήνη» + -fico < facio «ποιώ»].

πασίχαρος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος χαρά, εξαιρετικά χαρούμενος ΣΥΝ. περιχαρής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-χαρος* < *χαίρω*].

ΠΑ.Σ.Κ. (η) Πανελλήνια Σοσιαλιστική Κίνηση.

Π.Α.Σ.Κ.Ε. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Συνδικαλιστική Κίνηση Εργαζομένων.

πασκίζω ρ. ‣ πασχίζω

πάσο (το) (καθημ.) **1.** το βήμα, το περπάτημα· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***με το πάσο μου*** με τους δικούς μου ρυθμούς, χωρίς να βιάζομαι, σιγά-σιγά: *τέλειωσε τη δουλειά σου με το πάσο σου· δεν βιαζόμαστε* (β) ***δεν κάνω πάσο*** μένω στα ίδια, στάσιμος, δεν εξελίσσομαι, δεν έχω πρόοδο: *η δουλειά δεν κάνει πάσο* **2.** το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, μετακινήσεως: *ως αξιωματούχος είχε ~ για όλη την επικράτεια* **3.** ειδικό εισιτήριο που χορηγείται από αρμόδιους φορείς (κρατικούς, πανεπιστημιακούς κ.λπ.) και εξασφαλίζει σταθερή έκπτωση ή και δωρεάν είσοδο στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στα θέατρα, στους κινηματογράφους, στα μουσεία: *για να βγάλεις φοιτητικό εισιτήριο, πρέπει να δείξεις το ~ σου* ● **4.** η απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών σπειρών μιας βίδας: *βίδα με χοντρό ~* ΣΥΝ. βήμα ● **5.** (σε κτήριο) κτιστό ή ξύλινο χαμηλό χώρισμα ανάμεσα σε δύο χώρους, που επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ τους: *ένα ~ χωρίζει την κουζίνα από την τραπεζαρία* ● ΦΡ. ***(πάω / πηγαίνω) πάσο*** (στη χαρτοπαιξία ή σε άλλα τυχερά παιχνίδια) (i) αφήνω τη σειρά μου να περάσει, δεν μετέχω σε έναν γύρο παιχνιδιού (ii) αρκούμαι σε κάτι ή το αποδέχομαι χωρίς αντιρρήσεις ή αμφισβητήσεις: *εγώ ~ και κάνε ό,τι νομίζεις!* || *~, δέχομαι τους όρους σου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passo «βήμα, πέρασμα» < λατ. passus].

ΠΑ.ΣΟ.Κ. (το) Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα· κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Α. Παπανδρέου.

πασοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΠΑ.ΣΟ.Κ., με την ιδεολογία που εκφράζει ή με τους οπαδούς του: ~ *νίκη / συγκέντρωση / φυλλάδιο.* — **πασοκικά** επίρρ.

πασόκος (ο), **πασόκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) οπαδός ή οργανωμένο μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — (υποκ.) **πασοκάκι** (το).

πασοκτζής (ο) {πασοκτζήδες}, **πασοκτζού** (η) {πασοκτζούδες} (λαϊκ.) οπαδός ή μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — **πασοκτζήδικος, -η, -ο.**

πασουμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (παλαιότ.) γυναικείο υπόδημα **2.** γυναικεία παντόφλα με τακούνι. Επίσης **πασούμι** {πασουμιού}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. başmak. Ο τ. *πασούμι* (χωρίς το επίθημα *-άκι*) σχηματίστηκε επειδή ο τ. *πασουμάκι* θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *τσαρδάκι - τσαρδί*)].

Π.Α.Σ.Π. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Σπουδαστική Παράταξη (η οποία πρόσκειται στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.). — **πασπίτης** (ο), **πασπίτισσα** (η), **πασπίτικος, -η, -ο.**

πασπάλη κ. **πάσπαλη** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε ουσία τριμμένη, που έχει γίνει λεπτή σκόνη (με την οποία πασπαλίζεται κάτι) **2.** (ειδικότ.) η λεπτή σκόνη που σηκώνεται κατά την άλεση (κυρ. τού αλευριού) **3.** (γενικότ.) η σκόνη ΣΥΝ. κονιορτός. Επίσης **πασπάλι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το συνώνυμο ουσ. *παιπάλη* «λεπτότατο αλεύρι, άχνη»].

πασπαλίζω ρ. μετβ. {πασπάλισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (κάτι) με σκόνη που σκορπίζω πάνω του: *πασπάλισε το γλυκό με ζάχαρη άχνη.* — **πασπάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πασπάλη* (βλ.λ.)].

πασπαρτού (το) {άκλ.} **1.** κλειδί που ανοίγει όλες τις πόρτες **2.** (μτφ.) πρόσωπο, πράγμα ή μέθοδος που λύνει κάθε πρόβλημα, που ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις ● **3.** λεπτό χαρτόνι πάνω στο οποίο τοποθετούνται φωτογραφίες ή εικόνες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. passe-partout «περνά παντού» < passe- (< ρ. passer «περνώ» < λατ. passus «βήμα») + partout «παντού» < par- (< λατ. per «διά») + tout «όλος» (< λατ. totus)].

πασπατεύω ρ. μετβ. {πασπάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** ανιχνεύω με τα δάχτυλα, πιάνω αναγνωριστικά ή διερευνητικά, εξετάζω (κάτι) με τα χέρια: *πασπάτευε τη βασιλόπιτα, να βρει πού είναι το φλουρί* ΣΥΝ. ψηλαφώ **2.** αγγίζω απαλά (κυρ. με τα χέρια): *μην το πασπατεύεις άλλο το φυτό, θα το κατσιάσεις!* **3.** (ειδικότ.) αγγίζω με ερωτική επιθυμία. — **πασπάτεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **πασπαλεύω* < αρχ. *πασπάλη* (βλ.λ.)].

Π.Α.Σ.Π.Ε. (η) Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών· παλαιότ. ονομασία τού Παντείου Πανεπιστημίου (βλ. λ. *Πάντειος*).

πασσάλειμμα (το) (σχολ. ορθ. *πασάλειμμα*) {πασσαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιπόλαιη ή άτεχνη επάλειψη **2.** λεκίασμα, λέρωμα **3.** (μτφ.) πρόχειρο και επιπόλαιο διάβασμα: *έκανε ένα ~ στην ύλη τής ιστορίας, νομίζοντας ότι αρκεί για να περάσει.* — (υποκ.) **πασσαλειμματάκι** (το).

πασσαλάκι (το) ‣ πάσσαλος

πασσαλείφω κ. **πασσαλείβω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *πασαλείφω*) {πασσάλει-ψα, -φτηκα, -μμένος} (καθημ.) **1.** επαλείφω (κάτι) με πρόχειρο, ανομοιόμορφο και ακαλαίσθητο τρόπο: ~ *τους τοίχους / το πρόσωπο* || *~ μια φέτα με βούτυρο!* ΣΥΝ. αλείφω **2.** λεκιάζω (κάτι) με υλικό που λερώνει: ~ *τα χέρια μου με μελάνια και μπογιές* || *πασσάλειψε τα ρούχα του με σάλτσες και κρασί* ΣΥΝ. βρομίζω, μουντζουρώνω **3.**

(μτφ.) μαθαίνω επιφανειακά, χωρίς να αφομοιώνω και χωρίς να συστηματοποιώ τις γνώσεις που αποκτώ: *άλλο είναι να μελετάς κι άλλο να πασσαλείφεις.*
[ΕΤΥΜ. < *πισσαλείφω (με προληπτική αφομοίωση) < *πίσσ(α)* + *αλείφω* (πβ. μτγν. *πισσαλοιφῶ*)].

πασσαλόκτιστος, -η, -ο κ. **πασσαλόχτιστος** αυτός που έχει χτιστεί ή θεμελιωθεί σε πασσάλους: ~ *σπίτι* / *οικισμός*.

πασσαλόπηγμα (το) [1861] {πασσαλοπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των πασσάλων που έχουν στερεωθεί στο έδαφος, αποτελώντας τη βάση για τη θεμελίωση πρόχειρου οικοδομήματος **2.** πρόχειρο φράγμα από πασσάλους, για να συγκρατεί μια μάζα χωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *πάσσαλος* + *-πηγμα* < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πασσαλοπήκτης (ο) [1884] {πασσαλοπηκτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα για την τοποθέτηση πασσάλων στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. < *πάσσαλος* + *-πήκτης* < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. κ. *πηκτός*)].

πασσαλόπηκτος, -η, -ο αυτός που στηρίζεται σε πασσάλους: *οι ~ καλύβες τής λιμνοθάλασσας τού Μεσολογγίου.*

πάσσαλος (ο) {πασσάλ-ου | -ων, -ους} χοντρή, ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που μπήγεται συνήθ. στο έδαφος, στηρίζοντας ή οριοθετώντας κάτι: *έβαλε δύο-τρεις μικρούς ~, για να βοηθήσει τα δεντράκια ν' αναπτυχθούν ίσια* || *ένας φράχτης από πασσάλους* ΣΥΝ. παλούκι ● ΦΡ. (λόγ.) ***πάσσαλος πασσάλω εκκρούεται*** (*πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται*, Ευστάθιος 126, 13) η βία αντιμετωπίζεται με βία, η απειλή με απειλή. — (υποκ.) **πασσαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξύλο που μπήγεται στο χώμα», < *πάκ-γαλος* (πιθ. μέσω τ. **πάσσων* < **πάκ-γων*) < θ. **πακ-* τού ρ. *πήγνυμι* (πβ. *πηκ-τός*), για το οποίο βλ. λ. *πήζω, πηγή*. Η λ. συνδ. επίσης με λατ. paciscor «συνάπτω συνθήκη, διομολογούμαι» (πβ. μτχ. pac-tus), pālus «πάσσαλος» (< *pak-slo-). αρχ. γερμ. fāhan «αρπάζω, πιάνω» (> γερμ. fähig «ικανός») κ.ά.].

πασσαλοσανίδα (η) [1897] ΤΕΧΝΟΛ. επιμήκης σανίδα από χάλυβα, σκυρόδεμα, μέταλλο ή ξύλο, που έχει αιχμηρό το κάτω άκρο της, ώστε να μπήγεται στο έδαφος, και ειδικά διαμορφωμένη διατομή, ώστε να συναρθρώνεται πλευρικά με άλλες όμοιες σανίδες για τον σχηματισμό σχετικά στεγανών τοιχωμάτων σε προβληματικά εδάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palplanche].

πασσάλωμα (το) [1894] {πασσαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση πασσάλων **2.** (περιληπτ.) οι πάσσαλοι στους οποίους στερεώνεται ή από τους οποίους απαρτίζεται ένας φράχτης. Επίσης **πασσάλωση** (η) [1883].

πασσαλώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {πασσάλω-σα, -θηκα, -μένος} μπήγω πασσάλους (κυρ. περιφράσσοντας, οριοθετώντας μια έκταση) ή στερεώνω με πασσάλους (π.χ. ισχυροποιώντας κατασκευή).

passim λατ. επίρρ. (προφέρεται *πάσιμ*) ελλην. *σποράδην*· εδώ και εκεί· για παραπομπή που πληροφορεί τον αναγνώστη ότι το θέμα με την ένδειξη passim βρίσκεται διάσπαρτο, σε πολλά σημεία τού κειμένου.
[ΕΤΥΜ. < λατ. passim «σποράδην» < passus «διεσπαρμένος», μτχ. τού pandere «διασπείρω»].

πασσιφλόρα (η) ποώδες ή θαμνώδες φυτό, συνήθως αναρριχώμενο, με ιδιόμορφα άνθη κίτρινα, πράσινα, γαλάζια ή κόκκινα και θεραπευτικές ιδιότητες ΣΥΝ. ρολογιά, ρολόι· αλλιώς *παθανθές* (το) [1852].
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. passiflora < passio «πάθος» + flos, -ris «άνθος», επειδή το άνθος και τα φύλλα του έφεραν στον νου το ακάνθινο στεφάνι και τα καρφιά των *Παθών* τού Χριστού].

πασσιφλορίνη (η) φάρμακο μη τοξικό, που παρασκευάζεται από το φυτό πασσιφλόρα και χρησιμοποιείται κυρίως ως ηρεμιστικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. passiflorine. Βλ. κ. *πασιφλόρα*].

πάστα (η) {παστών} **1.** (γενικά) κάθε ζυμαρικό **2.** γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. από παντεσπάνι και κρέμα σε διάφορες γεύσεις: ~ *αμυγδάλου* || *αγοράζω* / *φτιάχνω* / *τρώω πάστες* ● **3.** η ιδιοσυγκρασία, η φύση, ο χαρακτήρας ενός προσώπου, η ποιότητά του: *είναι από ~ καλλιτέχνη* / *πολιτικού* || *έχει καλή ~* || *είναι φτειαγμένοι από την ίδια ~* ΣΥΝ. φύση, (λαϊκ.) στόφα. — (υποκ.) **παστάκι** (το), **παστούλα** κ. **παστίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pasta < μτγν. λατ. pasta < μτγν. *πάστη* «σάλτσα ανακατεμένη με αλεύρι, ζύμη», ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *παστός* (βλ.λ.)].

παστάδα (η) (λόγ.) το νυφικό υπνοδωμάτιο, γενικά ο κοιτώνας, η κρεβατοκάμαρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παστάς, -άδος*, αρχική σημ. «κιονοστοά στην είσοδο τού σπιτιού, προπύλαια, πρόδομος», < **παρ-στάς*, συγκεκομμ. τ. τού ουσ. *παραστάς* (< *παρίσταμαι*). Η σημ. «νυφικό δωμάτιο» είναι μτγν. και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *παστός* (βλ.λ.)].

πασταφλόρα (η) γλυκό φούρνου με βάση από ζύμη και επίστρωση μαρμελάδας, πάνω στην επιφάνεια τής οποίας είναι τοποθετημένες σταυρωτά λεπτές λωρίδες ζύμης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pasta frolla «είδος πάστας που τρίβεται εύκολα» < pasta (βλ. λ. *πάστα*) + επιθ. frollo «μαλακός, τρυφερός» (< λατ. fragilis «εύθραυστος, εύθρυπτος»)].

παστέλ (το) {άκλ.} **1.** κάθε αχνό, απαλό χρώμα σε ελαφρούς τόνους: *φέτος θα φορεθούν πολύ τα ~* || (ως επίθ.) *οι ~ αποχρώσεις μού πάνε* **2.** (α) ξηρό μείγμα από καθαρή χρωματιστή σκόνη, λευκή κιμωλία (για τους ανοιχτότερους τόνους) και συνδετικό υλικό, που στερεοποιείται με την προσθήκη νερού και κολλώδους ουσίας, το οποίο χρησιμοποιείται στη ζωγραφική (β) (συνεκδ.) κιμωλία, χρωματιστό μολύβι ή κραγιόνι από τέτοιο υλικό: *σχεδιάζω προσωπογραφία με ~* **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο ή ο ζωγραφικός πίνακας που σχεδιάστηκε με τέτοια κραγιόνια: *εξαιρετικό ~ φιλοτεχνημένο από τον Μανέ* ΣΥΝ. κρητιδογραφία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pastel, αρχική σημ. «είδος χρωματιστού γλυκού, πάστας», < ιταλ. pastello < μτγν. λατ. pastellus < λατ. pastillus, υποκ. τού ουσ. pānis «ψωμί» (< *pasnis)].

παστέλι (το) {παστελ-ιού | -ιών} μακρόστενο σκληρό γλύκυσμα από μέλι και σουσάμι ή φιστίκια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παστίλλιν* < ιταλ. pastello, για το οποίο βλ. λ. *παστέλ*. Δεν υπάρχει ετυμολ. σύνδεση με τη λ. *πάστα* (βλ.λ.)].

παστεριωμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί παστερίωση: ~ *γάλα*.

παστερίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η θερμική επεξεργασία τροφίμων που καταστρέφει επιβλαβείς μικροοργανισμούς, χωρίς να αλλοιώνει ριζικά την ποιότητα και τη γεύση τους. — **παστεριώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pasteurisation, από το όνομα τού Γάλλου χημικού και μικροβιολόγου L. Pasteur (1822-95), ο οποίος εισηγήθηκε τη φερώνυμη μέθοδο το 1860].

παστεριωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την παστερίωση υγρών τροφίμων.

παστίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό φαρμακευτικό δισκίο: ~ *για τον βήχα* ΣΥΝ. χάπι, ταμπλέτα **2.** αρωματική καραμέλα: ~ *με γεύση μέντας*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastiglia < ισπ. pastilla < λατ. pastillus, υποκ. τού ουσ. panis «ψωμί» (< *pasnis)].

παστιτσάδα (η) παραδοσιακό κερκυραϊκό φαγητό που περιλαμβάνει κοκκινιστό κρέας ή κοτόπουλο με χοντρά μακαρόνια.
[ΕΤΥΜ. < *παστίτσ(ιο)* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *μακαρον-άδα*].

παστίτσιο[1] (το) φαγητό φούρνου με μακαρόνια, κιμά και κρέμα μπεσαμέλ: *ένα ταψί* / *κομμάτι ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pasticcio < μτγν. λατ. *pasticium, υποκ. τού ουσ. pasta (βλ. λ. *πάστα*)].

παστίτσιο[2] (το) το λογοτεχνικό, μουσικό και γενικότ. καλλιτεχνικό έργο, το οποίο συντίθεται κατά μίμηση πρωτότυπου έργου, τού οποίου αναπαράγει μοτίβα ή τεχνικά στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pastiche < ιταλ. pasticcio (βλ. λ. *παστίτσιο*[1])].

παστοκύδωνο (το) γλύκυσμα από τον πολτό κυδωνιών που έχουν βράσει με ζάχαρη ΣΥΝ. κυδωνόπαστο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

πασταράλε (το) {άκλ.} ελλην. *ποιμενικό* ΜΟΥΣ. είδος ενόργανης ή φωνητικής σύνθεσης, συχνά σε 6/8 ή σε 12/8· αποδίδει ένα περιεχόμενο αγροτικό ή βουκολικό, γενικότερα ειδυλλιακό (βλ. λ. *ειδύλλιο*), όπως το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος τής πόλης (απομίμηση τής φλογέρας τού βοσκού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastorale < λατ. pastoralis «ποιμενικός» < pastore «ποιμένας, βοσκός» (βλ. κ. *πάστορας*)].

πάστορας (ο) {-α κ. -ος | -όρων} προτεστάντης ιερέας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάστωρ, -ορος* < λατ. pastor «ποιμένας, βοσκός» (< ρ. pasco «ποιμένω, τρέφω», μτχ. pastus)].

παστορέλα (η) {παστορελών} **1.** μουσικό κομμάτι βασισμένο σε βουκολικής εμπνεύσεως στίχους ή σκοπούς **2.** (ειδικότ. στους ρωμαιοκαθολικούς) χριστουγεννιάτικο μουσικό κομμάτι, που απομιμείται την ποιμενική μουσική κατά τη λειτουργία τής Θείας Γέννησης. Επίσης **παστοράλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastorella (πβ. κ. επίθ. pastorale) < pastore «ποιμένας, βοσκός» < λατ. pastor (βλ. κ. *πάστορας*)].

παστός, -ή, -ό (για τρόφιμα) **1.** αυτός που συντηρείται σε αλάτι ή άλμη, παστωμένος: ~ *σαρδέλες* / *ρέγκες* ΣΥΝ. αλίπαστος **2.** ***παστό*** (το) κάθε τρόφιμο που συντηρείται με πάστωμα ● ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) παστό στο ξύλο*** χτυπώ αλύπητα και άγρια, μαυρίζω (κάποιον) στο ξύλο. — **παστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλατισμένος, συντηρημένος σε άλμη», < *πάσσω* «πασπαλίζω, ραίνω» < **πάτ-jω*, αγν. ετύμου. Δεν έχει διευκρινιστεί η σχέση τού ρ. με τον αρχαϊκό αόρ. *πῆν*, αν και από ορισμένους παραβάλλεται η σχέση τού ουσ. *πῆ-μα* με το λατ. patior «πάσχω» ή τού ρ. *λή-θω* με το λατ. la-teo «λανθάνω, κρύβομαι» (πβ. κ. *δῆμος, δα-τέομαι*). Από ετυμολογικής πλευράς η διευκρίνιση αυτής τής σχέσης δεν θα προσέφερε τίποτα, έχει δε απορριφθεί η σύνδεση με το λατ. quatio «σείω, τινάζω» και με το τοχ. kat- «σπέρνω, σκορπίζω». Το ρ. *πάσσω* απέκτησε και τη μεταφορική σημ. «διακοσμώ», από την οποία προέκυψε η μτγν. σημ. «νυφικό κρεβάτι (δηλ. διακοσμημένο με στολίδια)»].

παστουρμάς κ. **παστρουμάς** (ο) {παστουρμάδες} παστό κρέας (κυρ. από βουβάλι ή καμήλα) καρυκευμένο και αποξηραμμένο, το οποίο αναδίδει βαριά, έντονη μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pastirma].

πάστρα (η) {χωρ. πληθ.} η καθαριότητα: *το σπίτι έλαμπε από ~* ΑΝΤ. βρόμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπάστρα* (με προληπτική ανομοίωση τού σ-) < *σπαστρεύω* (υποχωρητ.), βλ. λ. *παστρεύω*].

παστρεύω ρ. μετβ. {πάστρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} καθαρίζω, αφαιρώ τη βρομιά από κάτι: ~ *το σπίτι* / *το τζάκι*. — **πάστρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπαρτεύω* «καθαρίζω με σκούπα από σπάρτο» (με μετάθεση τού σ- και αντιμετάθεση συμφώνων στο σύμπλεγμα *-ρτ-*) < αρχ. *σπάρτον* (βλ.λ.). Από συμφυρμό των τ. *παστρεύω* και *σπαρτεύω* προήλθε το μεσν. *σπαστρεύω* (> *σπάστρα* > *πάστρα*, βλ.λ.)].

παστρικός, -ή (λαϊκότ. -ιά), -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** καθαρός: ~ *σπίτι* / *νοικοκυριό* / *χωριό* **2.** (μτφ.) ξεκάθαρος, τίμιος: *αυτός κάνει μόνο ~ δουλειές* || *Μίλα ντόμπρα! Θέλω ~ κουβέντες!* || ~ *απάντηση* / *θέση* **3.** (μτφ.-ειρων. για πρόσ.) αυτός που είναι αμφίβολης ηθικής ή ύποπτος για παράνομες δοσοληψίες: ~ *κουμάσι!* **4.** (στον τ. *παστρικιά* – παλαιότ.) η πόρνη. — **παστρικά** επίρρ.

παστρουμάς (ο) → παστουρμάς

παστώνω ρ. μετβ. {πάστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για τρόφιμα) κάνω (κάτι) παστό, συντηρώ σε άλμη ή σε αλάτι: ~ *το κρέας* / *σαρδέλες* / *ρέγκες*· ΦΡ. (μτφ.) ***παστώνω στο ξύλο*** ξυλοφορτώνω άγρια (κάποιον), μαυρίζω στο ξύλο **2.** (μτφ.) στριμώχνω πολλούς ανθρώπους μαζί, τον έναν δίπλα στον άλλον (όπως τα κομμάτια τού κρέατος): *επιβάτες παστωμένοι σαν σαρδέλες στο λεωφορείο* **3.** (σκωπτ.-μτφ.) βάζω μεγάλη ποσότητα υλικού πάνω σε κάτι (λ.χ. καλλυντικού στο πρόσωπο), πασσαλείφω. — **πάστωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παστός* (βλ.λ.)].

Πάσχα (το) {άκλ.} **1.** η μεγαλύτερη χριστιανική εορτή εις ανάμνησιν τής Αναστάσεως τού Χριστού· ο εορτασμός τού Πάσχα δεν συμπίπτει σε όλους τους χριστιανούς (ορθοδόξους, ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες), επειδή ο υπολογισμός τής εορτής γίνεται με διαφορετικά ημερολόγια **2.** η ημέρα τού Πάσχα, η Κυριακή τού Πάσχα: *το ~ πέφτει νωρίς φέτος*· ΦΡ. (α) ***κάνω Πάσχα*** (i) περνώ εορταστικά την ημέρα τού Πάσχα: *πού θα κάνετε Πάσχα φέτος;* (ii) τρώω πολύ καλά: *Φάγαμε και ήπιαμε καλά. Κάναμε Πάσχα σήμερα!* (β) (παροιμ.) ***ούτε φέτος Λαμπρή ούτε τού χρόνου Πάσχα*** για τους εξαιρετικά αναβλητικούς, που είναι πάντα ασυνεπείς στην τήρηση των υποσχέσεών τους (γ) ***κάθε Πάσχα και Χριστούγεννα*** σε αραιά χρονικά διαστήματα, σπάνια: *πλένεται ~* **3.** (συνεκδ.) η περίοδος των διακοπών ή αργιών λόγω τής γιορτής τού Πάσχα (συνήθ. η Μεγάλη Εβδομάδα): *το ~ θα πάμε διακοπές στο εξωτερικό* **4.** μεγάλη εορτή τού ιουδαϊσμού εις ανάμνησιν τής Εξόδου των Εβραίων από την Αίγυπτο και τής διάβασης τής Ερυθράς Θαλάσσης ● **5.** ***Νήσος τού Πάσχα*** (ισπ. Isla de Pascua) νησί που αποτελεί το ανατολικότερο σημείο τής Πολυνησίας, γνωστό για τα διάσπαρτα, πέτρινα αγάλματά του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. pascha < εβρ. pesah «πέρασμα, παρέλευση», λ. που περιέγραφε τη δεκάτη πληγή κατά των Αιγυπτίων, όπου, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, ο άγγελος προσπερνούσε τις πόρτες των Ιουδαίων που ήταν βαμμένες με αίμα αρνιού και δεν θανάτωνε τα πρωτότοκά τους (πβ. Π.Δ. *Έξοδος* 12, 23: *καὶ παρελεύσεται Κύριος τὴν θύραν καὶ οὐκ ἀφήσει τὸν ὀλεθρεύοντα εἰσελθεῖν εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν πατάξαι*). Η εβραϊκή εορτή τού Πάσχα γινόταν εις ανάμνηση τής σωτηρίας των Εβραίων από τους Αιγυπτίους. Όπως ο παλαιός Ισραήλ εόρταζε το πέρασμα από την Αίγυπτο στη Γη τής Επαγγελίας, έτσι και ο νέος Ισραήλ τής Χάριτος (πβ. Κ.Δ. *Γαλάτ.* 6, 16: *Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ*) εορτάζει τη θυσία και την Ανάσταση τού Χριστού, με την οποία πέρασε από τη δουλεία στην ελευθερία, από τον θάνατο στη ζωή. Και όπως στην πρώτη περίπτωση αιτία τής σωτηρίας έγινε ο αμνός με το αίμα τού οποίου βάφτηκαν οι θύρες των Εβραίων, έτσι και στο χριστιανικό Πάσχα αιτία τής σωτηρίας είναι ο Αμνός τού Θεού, ο Χριστός, που με τη θυσία του μας έσωσε από τον θάνατο και την αμαρτία].

πασχάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} γιορτάζω το Πάσχα, παύω τη νηστεία τής Σαρακοστής και τρώω κανονικά ΣΥΝ. αρταίνομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Πάσχα*].

Πασχάλης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλία* (βλ. λ. *πασχαλιά*), ονομασία που συνδ. με τη γιορτή τού Πάσχα].

Πασχαλιά (η) **1.** το Πάσχα (βλ.λ.) ΣΥΝ. Λαμπρή **2.** (μετωνυμ.) κάθε μέρα πλούσιας κατανάλωσης φαγητών, πολυφαγίας, κυρ. μετά από περίοδο νηστείας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλία* < μτγν. *Πάσχα*].

πασχαλιά (η) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά ιώδη, λευκά ή ρόδινα αρωματικά άνθη, που σχηματίζουν ταξιανθίες, το οποίο καλλιεργείται κυρ. ως διακοσμητικός θάμνος.

Πασχαλία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Πασχαλιά**.

πασχάλια (τα) → πασχάλιο

πασχαλιάτικα επίρρ.· κατά την περίοδο τού Πάσχα ή την ίδια την ημέρα τού Πάσχα: *αρρώστησα ~!*

πασχαλινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με το Πάσχα, που γίνεται κατά τις ημέρες τού Πάσχα: ~ *τραπέζι* / *έθιμο* / *αβγό* / *διακοπές* / *ρούχα* ΣΥΝ. λαμπριάτικος. — ***πασχαλινά*** επίρρ. Επίσης **πασχαλιάτικος**, -η, -ο.

Πασχάλιο(ν) (το) {πασχαλί-ου | (κ. πασχάλ-ια), -ων} ΕΚΚΛΗΣ. πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ημερομηνίες των κινητών εορτών κάθε έτους με αφετηρία την ημερομηνία εορτασμού τού Πάσχα· ΦΡ. ***χάνω τ' αβγά και τα πασχάλια*** βλ. λ. *αβγό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχάλιον* «κατάλογος κινητών εορτών, των οποίων η ημερομηνία εξαρτάται από τον εορτασμό τού Πάσχα», ουδ. τού επιθ. *πασχάλιος* < μτγν. *Πάσχα*].

πασχαλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό έντομο με χαρακτηριστικά κόκκινα φτερά με μαύρα στίγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) κοκκινέλα, λαμπρίτσα.

πασχίζω κ. (λαϊκ.) **πασκίζω** ρ. μετβ. {πάσχισα} (καθημ.) (+να) καταβάλλω εντονότατη προσπάθεια, εργάζομαι, αγωνίζομαι (για κάτι) με όλες μου τις δυνάμεις και με δυσκολία: *πασχίζει να εξυπηρετήσει και να ικανοποιήσει τους πάντες* ‖ *άδικα πασχίζεις να της εξηγήσεις, δεν καταλαβαίνει Ελληνικά!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάσχω* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ίζω*, προκειμένου να δηλωθεί η ενεργ. σημ. «καταβάλλω έντονες προσπάθειες»].

πάσχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ταλαιπωρούμαι από ασθένεια, νοσώ: ~ *από κατάθλιψη* / *από μια σπάνια αρρώστια* / *απ' την καρδιά μου* / *από αμνησία* **2.** υποφέρω, υφίσταμαι έντονη ψυχική δοκιμασία, αισθάνομαι εσωτερικό πόνο εξαιτίας γεγονότος ή καταστάσεως: *είναι ένας αληθινός άνθρωπος που πάσχει για τον διπλανό του* ΣΥΝ. (μτφ.) πονώ **3.** υστερώ σημαντικά, παρουσιάζω αδυναμίες: *η αγροτική πολιτική πάσχει* ‖ *η επιχειρηματολογία του πάσχει σε πολλά σημεία* **4.** (η λόγ. μτχ. ενεστ. ***πάσχων, -ουσα, -ον***) (α) αυτός που υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): *τα πάσχοντα από κατάθλιψη άτομα* (β) αυτός που παρουσιάζει προβλήματα: *η πάσχουσα οικονομία μιας χώρας* **5.** (αργκό) είμαι νοητικά διαταραγμένος, δεν στέκω καλά στο μυαλό μου: *Μην ασχολείσαι μαζί του! Το άτομο πάσχει!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάθ-σκω (με σίγηση τού -θ- και μετάθεση τής δασύτητας στο -κ-) < θ. *παθ- (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *πενθ-*, το οποίο απαντά στον αρχ. μέλλ. *πείσομαι* (< **πένθ-σομαι*, με σίγηση τού -θ- και αντέκταση) και στον ετεροιωμ. παρακ. *πέ-πονθ-α*. Σύμφωνα με μια εκδοχή, το ρ. συνδ. με λιθ. kenčiù «υποφέρω» και με αρχ. ιρλ. c-ess(a)im (ίδια σημ.), οπότε ανάγεται σε Ι.Ε. *q^{w}enth- «υποφέρω». Κατ' άλλη άποψη, πρέπει να προτιμηθεί η αναγωγή σε Ι.Ε. *bhendh- «δένω» (με την έννοια ότι το *πάθος* δεσμεύει τον πάσχοντα) και η σύνδεση με τη λ. *πενθερός* (βλ.λ.). Ομόρρ. *πάθ-ος, πένθ-ος* (βλ.λ.)].

πατ (η) {άκλ.} (στη ραπτική) **1.** κομμάτι από ύφασμα που ράβεται ως τελείωμα σε τσέπες, γιακάδες **2.** πιέτα που καλύπτει τις κουμπότρυπες, τα κουμπιά ή το φερμουάρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patte < αρχ. γερμ. *paita «ένδυμα»].

πατ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η αναγκαστική ισοπαλία, που προκύπτει όταν ο ένας από τους δύο παίκτες δεν μπορεί να κάνει πλέον καμία κίνηση χωρίς να απειληθεί ο βασιλιάς του (πβ. λ. *ματ, ρουά, ρεν*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pat < ιταλ. patta «συμφωνία, ισοπαλία» < λατ. pacta, πληθ. τού pactum «συνθήκη, σύμβαση», ουδ. τής μτχ. pactus τού ρ. paciscor «συνομολογώ, συνάπτω συνθήκη»].

πάταγος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο έντονος, εκκωφαντικός κρότος, κυρ. από σπάσιμο ή βίαιη πρόσκρουση αντικειμένων: *ο αέρας έκλεισε την πόρτα με ~* **2.** (μτφ.) ο ισχυρός αντίκτυπος, η εντονότατη αίσθηση που προκαλείται από ένα γεγονός, η ταραχή που προκαλεί: *η πρόσφατη αποκάλυψη* / *το σκάνδαλο* / *η είδηση έκανε πάταγο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένη λ., με εκφραστ. θ. *πατ-*, επίθημα *-αγ-* (πβ. *ἀλαλ-αγ-ή, ὀλολ-υγ-ή*) και κατάλ. *-ος*. Ομόρρ. *πατάσσω* (βλ.λ.)].

παταγώδης, -ης, -ες [1897] {παταγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (για αρνητικές καταστάσεις) αυτός που έχει ισχυρό αντίκτυπο, που προκαλεί μεγάλη εντύπωση ή αναστάτωση: *παρά τη μεγάλη διαφήμιση η ταινία ήταν μια ~ αποτυχία* ΣΥΝ. θορυβώδης, εκκωφαντικός. — **παταγωδώς** επίρρ. [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το χαλάκι μπροστά από την εξώπορτα για το σκούπισμα των ποδιών πριν από την είσοδο σε ένα κτήριο ΣΥΝ. (λόγ.) ποδόμακτρο **2.** κάθε μικρό και στενό χαλί ή κομμάτι μοκέτας: *το ~ τού μπάνιου* / *τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. χαλάκι **3.** μικρό κομμάτι από δέρμα ή πλαστικό, που τοποθετείται στο πίσω μέρος των παπουτσιών, συνήθ. κάτω από τον πάτο, για καλύτερη εφαρμογή ή για να μην πληγώνεται το πόδι κατά το περπάτημα ΣΥΝ. πάτος.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.)].

πάταξη (η) [1847] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} **1.** η καταπολέμηση, η οριστική εξάλειψη: *η ~ τής παραπαιδείας* / *τής ανεργίας* / *τής εγκληματικότητας* / *τής τρομοκρατίας* / *τής γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. καταστολή **2.** η αμείλικτη τιμωρία: *~ των φυγάδων* / *των εμπόρων ναρκωτικών*.
[ΕΤΥΜ. < ρ. *πατάσσω* (βλ.λ.)].

Πατάπιος (ο) {Παταπίου} άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

παταράτσο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο παράτονος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paterazzo < προβηγκ. pato «πόδι»].

πατάρι (το) {παταρ-ιού | -ιών} **1.** χώρος, συνήθ. πάνω από το ύψος τής πόρτας σπιτιού ή άλλου οικοδομήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. ως αποθήκη για τη φύλαξη αντικειμένων **2.** η υπερυψωμένη (συνήθ. ξύλινη) κατασκευή που σχηματίζει ένα δεύτερο επίπεδο δαπέδου στο εσωτερικό σπιτιού ή καταστήματος. — (υποκ.) **παταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.)].

πατάσσω ρ. μετβ. {πάτα-ξα, -χθηκα} **1.** κτυπώ, τιμωρώ (παραδειγματικά): ~ *τους ενόχους* / *τους ταραξίες*· ΦΡ. ***πάταξον μεν, άκουσον δε*** (*πάταξον μέν, ἄκουσον δέ*, Πλουτ. *Θεμιστοκλῆς* 11, 4) χτύπησέ με, αλλά άκουσέ με (από την απάντηση τού Θεμιστοκλή στον Ευρυβιάδη στο συμβούλιο των στρατηγών πριν από την ναυμαχία στη Σαλαμίνα) **2.** καταστέλλω (κάτι), εξαλείφω οριστικά: *η κυβέρνηση φιλοδοξεί να πατάξει τη φοροδιαφυγή* / *την τρομοκρατία*. — **πάταξη** (η) [1847].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πατ-άκ-jω*, ονοματοποιημένη λ., < εκφραστ. θ. *πατ-* + επίθημα *-ακ-* + κατάλ. *-jω*. Ομόρρ. *πάταγος* (βλ.λ.)].

πατάτα (η) {πατατών} **1.** ο εδώδιμος αμυλούχος κόνδυλος τού ομώνυμου φυτού (βλ. κ. *πατατιά*), ο οποίος έχει συνήθ. καστανή φλούδα, λευκή ώς κίτρινη σάρκα και αποτελεί νοστιμότατη και πολύ εύπεπτη τροφή: *η συγκομιδή* / *αποθήκευση πατάτας* ‖ *καθαρίζω* / *κόβω πατάτες* ΣΥΝ. (λόγ.) γεώμηλο **2.** (συνεκδ.) ο μαγειρεμένος κόνδυλος αυτού τού φυτού και το αντίστοιχο φαγητό ή συμπλήρωμα (γαρνίρισμα): *κρέας με πατάτες* ‖ *~ τηγανητές* / *βραστές* / *προτηγανισμένες* / *κατεψυγμένες* / *ψιλοκομμένες* / *λειωμένες* (πουρές) / *φούρνου* **3.** το φυτό που παράγει αυτούς τους κονδύλους: *η ~ μεταφέρθηκε στην Ευρώπη από τη Ν. Αμερική* **4.** (σκωπτ.) οτιδήποτε έχει χοντροκομμένο στρογγυλοειδές σχήμα: *συγκρίνεται αυτό το σώμα μ' αυτή την ~;* **5.** (μτφ.) (α) η χοντρή γκάφα, το χοντροκομμένο λάθος: *τέτοιες ~ δεν κάνει ούτε ο Κώστας, που είναι γνωστός γκαφατζής!* (β) (για πράγμα ή κατάσταση) ό,τι χαρακτηρίζεται από έλλειψη ουσιαστικού νοήματος και ενδιαφέροντος, πραγματικής αξίας: *τι κάθομαι κι ακούω τέτοιες ~!* ‖ *~ η ταινία!* ΣΥΝ. βλακεία, σαχλαμάρα. — (υποκ.) **πατατούλα** κ. **πατατίτσα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. patata < batata «γλυκοπατάτα», από γλώσσα των ιθαγενών τής Αϊτής].

πατατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** καθεμιά από τις μικρές, λεπτές και επίπεδες αλατισμένες φέτες πατάτας, που τηγανίζονται μέχρι να γίνουν τραγανές και συνήθ. διατίθενται συσκευασμένες σε σακουλάκια: *πατατάκια με ρίγανη / με πάπρικα* **2.** (συνεκδ.) **πατατάκια** (τα) η σακούλα με το παραπάνω περιεχόμενο: *αγόρασα δύο ~* ΣΥΝ. τσιπς.

πατατάλευρο (το) [1893] αλεύρι από πατάτες.

πατάτας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο χοντρό και δυσκίνητο.

πατατιά (η) (καθημ.) πολυετές ποώδες φυτό τού οποίου ο εδώδιμος κόνδυλος είναι η γνωστή πατάτα (βλ.λ., σημ. 1).

πατατοκαθαριστής (ο) εργαλείο για το καθάρισμα τής πατάτας.

πατατοκεφτές (ο) {πατατοκεφτέδες} κεφτές που παρασκευάζεται από μείγμα λειωμένης πατάτας, βουτύρου και αβγού με καρυκεύματα. — (υποκ.) **πατατοκεφτεδάκι** (το).

πατατοσαλάτα (η) {δύσχρ. πατατοσαλατών} σαλάτα που έχει ως βάση κομμάτια βρασμένης πατάτας.

πατατούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κοντό πανωφόρι από χοντρό μάλλινο ύφασμα για άνδρες.
[ΕΤΥΜ. < βεν. patatuco (με αλλαγή γένους κατά το *κάπα*), από συμφυρμό των λ. patata «πατάτα» και patalocco «μπούφος των βάλτων», επειδή αρχικά τη φορούσαν Βενετοί ναυτικοί].

πατατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή ή σε μεγάλες ποσότητες κατανάλωση πατατών.

πατατοφάγος (ο/η) πρόσωπο που τρώει πολλές πατάτες, που του αρέσουν πολύ οι πατάτες.

πατατράκ (το) {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** ο πάταγος, η αναστάτωση που ακολουθεί μια βίαιη, απρόβλεπτη ανατροπή δεδομένων, κυρ. με αρνητική επίπτωση σε πρόσωπα και καταστάσεις: *έπαθαν ~ και ακόμα δεν μπορούν να συνέλθουν || είχε γίνει μεγάλο ~ τότε μ' εκείνο το σκάνδαλο* ΣΥΝ. σοκ, κάζο **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το γεγονός που προκαλεί τέτοια σύγχυση και ταραχή: *η κατακόρυφη μείωση τής εκλογικής τους δύναμης αποτελεί μεγάλο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patatrac, ηχομιμητική λ.].

πατέ (το) {άκλ.} μείγμα από πολτοποιημένο ή ψιλοκομμένο κρέας (συκώτι κυρ. χήνας), χορταρικά κ.ά., το οποίο συνήθ. σερβίρεται κρύο ως ορεκτικό: *~ χοιρινού / λαγού / κουνελιού.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâté < παλ. γαλλ. pasté < μτγν. λατ. pasta (βλ. λ. *πάστα*)].

πατέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, με το οποίο κατοχυρώνεται σε εφευρέτη η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσης τής εφεύρεσής του **2.** (συνεκδ.) το δικαίωμα εκμετάλλευσης μιας εφεύρεσης ή πρωτότυπης ιδέας: *η εταιρεία προσφέρει δεκάδες εκατομμύρια για την ~ τού προϊόντος* **3.** (λαϊκ.) κάθε επινόηση τής στιγμής, με την οποία επισκευάζει κανείς μια μηχανή, επιδιορθώνει κάτι που χάλασε, αποκαθιστά τη λειτουργία κ.λπ.: *ο τεχνίτης έκανε μια ~ και έφτειαξε τον μηχανισμό τού παλιού ψυγείου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patente < μεσν. λατ. (littera) patens «ανοικτή (βασιλική) επιστολή, η οποία παρείχε στον κάτοχό της συγκεκριμένα προνόμια» (πβ. γαλλ. lettres patentes, κατ' αντιδιαστολή προς τα lettres closes ή lettres de cachet). Ο τ. patens είναι μτχ. τού λατ. ρ. pateo «είμαι ανοικτός, φανερός, πρόδηλος»].

πατεντάρω ρ. μετβ. {πατεντάρισ-α, -μένος} κατοχυρώνω εφεύρεση ή πρωτότυπη ιδέα, ώστε να μου αναγνωριστεί η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσής της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patentare < patente (βλ. κ. *πατέντα*)].

πατεντάτος, -η, -ο αυτός στον οποίο έχει κατοχυρωθεί μια ιδιότητα, που είναι γνωστός και αναγνωρίσιμος με αυτήν: *~ αριστερός* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, φανερός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patentato < ρ. patentare].

πάτερ {βλ. λ. *πατέρας*} κυρ. σε προσφωνήσεις κληρικών: *σας χαιρετώ, πάτερ-Νικόλαε·* επίσης εσφαλμ. αντί τού ορθού *πατήρ: ήλθε ο ~ Νικόλαος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κλητ. τού ουσ. *πατήρ* (βλ. λ. *πατέρας*), η οποία (ήδη τον Μεσν.) συχνά χρησιμοποιήθηκε ως ονομαστική (πβ. κ. *ὦ δέσποτα* → *ο δέσποτας*)].

πατέρα (η) (παλαιότ.) βακτηρία σε σχήμα Τ, που χρησιμοποιούσαν οι γέροντες στους ναούς για να στηρίζονται.
[ΕΤΥΜ. Συντομευμένος τ. τού *πατερίτσα* (βλ.λ.)].

πατέρας (ο) {-ες κ. -άδες} **1.** ο αρσενικός γονέας, ο γεννήτορας: *ορφανός και από πατέρα και από μητέρα || φυσικός / θετός ~ ||* (για ζώα) *ο ~ τού σκύλου μας ήταν γκριφόν και η μητέρα του κανίς·* ΦΡ. (α) **γίνομαι πατέρας** αποκτώ το πρώτο παιδί μου (β) (για γυναίκες) **κάνω κάποιον πατέρα** γεννώ το παιδί που έχω συλλάβει από την ερωτική σχέση μου με έναν άνδρα (γ) (παροιμ.) **άκουγε τον πατέρα σου κι ορμήνευε τον γυιο σου** καθήκον τού γυιου είναι η υπακοή και τού γονέα η καθοδήγηση και η νουθεσία (δ) **από (τον) πατέρα** (για συγγενείς) από την πλευρά τού πατέρα, από το πατρικό σόι: *παππούς / θείος ~* (ε) **πάτερ φαμίλιας** βλ.λ. (στ) **ημέρα τού πατέρα** (η) η τρίτη Κυριακή τού Ιουνίου, η οποία είναι τιμητικά αφιερωμένη στην προσφορά τού πατέρα στην οικογένεια (ζ) **πατέρας-αφέντης** ο τύπος τού πατέρα που συμπεριφέρεται αυταρχικά στην οικογένειά του **2.** (γενικότ.) ο αρσενικός κηδεμόνας σε μια οικογένεια: *μεγαλώνω χωρίς ~·* ΦΡ. **στέκομαι (για κάποιον) πατέρας** αναλαμβάνω τον πατρικό ρόλο απέναντι σε (κάποιον), κηδεμονεύω ΣΥΝ. μπαμπάς **3.** (ειδικότ.) ο πεθερός, όπως προσφωνείται από τον γαμπρό ή τη νύφη του **4.** αυτός από τον οποίο προκύπτει (κάτι): *κατά τον Ηράκλειτο πατέρας πάντων είναι ο πόλεμος* **5.** αυτός που δημιουργεί, εισηγείται (κάτι), που πρωτοανακαλύπτει ή πρωτοκατασκευάζει (κάτι): *ο Ηρόδοτος, ο ~ τής Ιστορίας || ο Φρόυντ, ο ~ τής ψυχανάλυσης || ο Γουτεμβέργιος ήταν ο ~ τής τυπογραφίας* **6.** (μτφ.) αυτός που ενεργεί υπέρ και εξ ονόματος άλλων, που έχει ηγετικό, προστατευτικό ή καθοδηγητικό ρόλο· ΦΡ. (α) **πατέρας τού έθνους / τής φυλής** (i) αυτός που το έργο του, η προσφορά και το παράδειγμά του εμπνέουν και καθοδηγούν έναν λαό (ii) (συνήθ. ειρων. κ. *εθνοπατέρας*) ο βουλευτής (ως εκλεγμένος εκπρόσωπος τού λαού στο Κοινοβούλιο) (β) **πνευματικός πατέρας** βλ. λ. *πνευματικός* ● **7.** ΘΕΟΛ. ο Θεός, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τα άλλα δύο πρόσωπα τής Αγίας Τριάδας (τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα): *Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα || Πατέρα επουράνιε!* ΦΡ. **Πάτερ ημών** βλ.λ. **8. πατέρες** (οι) (α) (κ. *πατεράδες*) οι προηγούμενες γενιές, οι πρόγονοι: *οι ~ μας αγωνίστηκαν για τη δική μας ελευθερία || πρέπει να διατηρήσουμε την κληρονομιά των ~ μας || οι πρόσφυγες επέστρεψαν στη γη των ~* ΣΥΝ. προπάτορες (β) προσωνυμία των αγίων τής Εκκλησίας και των κληρικών· ΦΡ. (α) **Πατέρες τής Εκκλησίας / Άγιοι Πατέρες** επιφανείς εκκλησιαστικοί άνδρες, που κατά τους πρωτοχριστιανικούς αιώνες με το σημαντικό συγγραφικό, διδακτικό και επιστημονικό τους έργο και το παράδειγμα ζωής που έδωσαν, εξέφρασαν την αυθεντική πίστη τής Εκκλησίας και συνέβαλαν στην καθιέρωση τού χριστιανισμού και τη διατύπωση τού Ορθοδόξου δόγματος (β) **φιλοσοφία των Πατέρων** ο κλάδος τής φιλοσοφίας που αναλύει τις κοσμοθεωρίες των Πατέρων τόσο τής Ανατολικής όσο και τής Δυτικής Χριστιανικής Εκκλησίας (γ) **Κυριακή των Αγίων Πατέρων** γιορτή αφιερωμένη στη μνήμη των Αγίων Πατέρων, που μετείχαν στις Οικουμενικές Συνόδους (η έκτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η δεύτερη Κυριακή του Ιουλίου και η τρίτη Κυριακή τού Οκτωβρίου) (δ) **Νηπτικοί Πατέρες** βλ. λ. *νηπτικός*. Επίσης (λόγ.) **πατήρ** {πατρός} (βλ. λ. *πάτερ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατήρ, πατρός* «πατέρας, αρχηγός τής οικογένειας» (ήδη μυκ. pa-te) < I.E. *patēr- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. pitár-, λατ. pater (> γαλλ. père, ισπ. padre), γοτθ. fadar, αρχ. γερμ. fater (> γερμ. Vater), αγγλ. father κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τη μορφή πατρο- (πβ. *πατρο-κτόνος*) και ως β' συνθ. με τη μορφή *-πατρος / -πατρα* (πβ. *Κλεο-πάτρα*)].

πατερημά κ. **πατερμά** (τα) (λαϊκ.) το πάτερ ημών (βλ.λ.): *«κάνει χίλιους σταυρούς και πατερμά»* (Λ. Ασκαράτος).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Πάτερ ἡμῶν* (μτγν.) τής Κυριακής Προσευχής πιθ. από τις προσευχές των μοναχών τις οποίες αριθμούσαν με το κομποσκοίνι· πβ. το αντίστοιχο pater noster των ρωμαιοκαθολικών].

Πάτερ ημών (το) {άκλ.} **1.** η Κυριακή Προσευχή (βλ.λ.) που αρχίζει με αυτές τις δύο λέξεις: *λέω / μαθαίνω το ~ || θα το μάθεις όπως λες το ~* **2.** (μτφ.) τυποποιημένα λόγια που επαναλαμβάνει κανείς συχνά ή με πολύ μεγάλη άνεση σαν κάτι που ξέρει πολύ καλά ή κατά τρόπο ενοχλητικό: *άρχισε πάλι το ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πάτερ ἡμῶν*, βλ. λ. *Κυριακή*].

πατερικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τους έγκριτους στην εκκλησιαστική συνείδηση Πατέρες τής Εκκλησίας (Μ. Αθανάσιο, Μ. Βασίλειο, Γρηγόριο τον Θεολόγο, Ιωάννη Χρυσόστομο, Γρηγόριο Νύσσης κ.ά.): *~ κείμενα / διδασκαλία / θεολογία.*

πατερίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ειδικό βοηθητικό μπαστούνι που στερεώνεται κάτω από τη μασχάλη κατά το περπάτημα, κυρ. όταν κάποιος έχει σπάσει το πόδι του ή δεν μπορεί με άνεση να στηριχθεί ή να περπατήσει μόνος του: *βάζω / βγάζω τις ~* ΣΥΝ. δεκανίκι **2.** (λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. η ράβδος του δεσπότη, η ποιμαντορική ράβδος ● **3.** καρχαρίας με σφυροειδές κεφάλι, γκριζωπό χρώμα και μήκος περίπου τεσσάρων μέτρων· αλλιώς *ζύγαινα.*
[ΕΤΥΜ. < *πατεριτσή < μεσν. *πατερική* (ενν. *ράβδος ή βακτηρία*), αντί τού ορθού *πατρ-ική*, πιθ. λόγω τής προσφωνήσεως «πάτερ». Ήδη μτγν. οι φρ. *ποιμαντική ράβδος / βακτηρία*)].

πατερμά (τα) ▸ πατερημά

πατερναλισμός (ο) **1.** σύστημα, αντίληψη ή πρακτική διοικήσεως, ασκήσεως πολιτικής και γενικότ. ελέγχου (ατόμων, ομάδων, εργαζομένων κ.λπ.) με κηδεμονευτικό και προστατευτικό χαρακτήρα, που, κατά τα οικογενειακά πρότυπα, προβάλλει ως δεδομένη την καλή θέληση τού εργοδότη / προϊσταμένου / κυβερνήτη κ.λπ., τη στοργή και το πατρικό ενδιαφέρον του για το καλό κάθε εργαζομένου, πολίτη κ.λπ. και που εκφράζεται με υλικές παροχές, χωρίς όμως την παροχή δικαιωμάτων συμμετοχής, αναλήψεως υπεύθυνων θέσεων κ.λπ. **2.** η τάση να προσπαθεί κανείς (ηγέτης, συνδικαλιστής, αρχηγός ομάδας κ.λπ.) να προστατεύει και να κηδεμονεύει όσους εκπροσωπεί. —**πατερναλιστής** (ο), **πατερναλίστρια** (η), **πατερναλιστικός, -ή, -ό**, **πατερναλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paternalisme < λατ. paternus «πατρικός» < pater «πατέρας»].

πάτερο (το) (λαϊκ.) μεγάλο, συνήθ. ξύλινο δοκάρι για την υποστήριξη στέγης ή πατώματος· ΦΡ. (σκωπτ.-εκφραστ.) **κολοκύθια στο πάτερο** (i) για λόγια ή πράξεις που δεν έχουν κανένα νόημα ή λογική σύνδεση μεταξύ τους: *μα τι ~ μου τσαμπουνάς;* (ii) ως έκφραση αμφισβήτησης ή αποδοκιμασίας όσων ειπώθηκαν: *-Μας διαβεβαίωσαν ότι θα μεριμνήσει ο υπουργός προσωπικά για το θέμα σας. -~ !* Επίσης **πατερό**.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πατερόν* < αρχ. *πάτος* + παραγ. επίθημα *-ερό(ν)*, πβ. κ. *τσαγ-ερό, λαδ-ερό*].

πατερούλης (ο) {πατερούληδες} **1.** (ως τρυφερή προσφώνηση) ο πατέρας **2.** ΙΣΤ. (α) καθένας από τους τσάρους τής Ρωσίας (β) (ειδικότ.) ο Στάλιν (*Σοβιετικός ηγέτης* την περίοδο 1924-1953) (ως αγαθός προστάτης του λαού κατά την τότε επίσημη προπαγάνδα).

πάτερ φαμίλιας (ο) {άκλ.} **1.** ο πατέρας ως επί κεφαλής τής οικογένειας και υπεύθυνος για τη λειτουργία της: *με τον ερχομό τού δεύτερου παιδιού μεγάλωσαν και οι ευθύνες του ως ~* **2.** (κακόσ.) ο οικογενειάρχης που λειτουργεί αυταρχικά και συγκεντρωτικά: *επιμέ-*

νει να λειτουργεί σαν ~ ελέγχοντας τη ζωή όλων μέσα στο σπίτι.
[ΕΤΥΜ. < λατ. pater familias].

πάτημα (το) [μτγν.] {πατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πατά κανείς (κάποιον/κάτι) με το πόδι, το ποδοπάτημα: *το ~ τού χαλιού* || *το ~ τού ποδιού τού γαμπρού από τη νύφη στην τελετή τού γάμου* **2.** το ίχνος που αφήνει το βήμα (κάποιου): *ακολούθησαν τα ~ τού ζώου* || *το κύμα έσβησε το ~ του στην άμμο* ΣΥΝ. πατημασιά, σημάδι, ίχνος· ΦΡ. ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** βλ. λ. *μπροστινός* **3.** το περπάτημα, ο τρόπος βαδίσματος: *ανάλαφρο / αγέρωχο / κομψό ~* || *το περήφανο ~ τής πέρδικας* || *το αθόρυβο, ανάλαφρο ~ τής γάτας* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα **4.** (συνεκδ.) ο ήχος από το περπάτημα (κάποιου): *κατάλαβα ότι ήρθε από τα βαριά ~ στη σκάλα* ΣΥΝ. πατημασιά **5.** (α) η συμπίεση, το ζούληγμα (καρπού) με τα πόδια για την εξαγωγή τού χυμού (του): *το ~ των σταφυλιών* (β) η συμπίεση αντικειμένων, ώστε να μειωθεί ο όγκος τους: *το ~ χαρτιών για να χωρέσουν στο κουτί / των ρούχων για να κλείσει η βαλίτσα* ΣΥΝ. πατίκωμα **6.** η πίεση που ασκεί κανείς σε αντικείμενο με το χέρι ή το πόδι, για να λειτουργήσει: *το ~ τού κουμπιού / τού φρένου / των πλήκτρων* **7.** (α) η πίεση αντικειμένου πάνω σε επιφάνεια: *το ~ τού μολυβιού στο χαρτί για να γράφει πιο έντονα* (β) (ειδικότ.) το σιδέρωμα: *το παντελόνι σου θέλει ~, έχει τσαλακωθεί* **8.** το φάρδος σκαλοπατιού, η επιφάνεια τού κατωφλιού: *επικίνδυνη αυτή η σκάλα, έχει πολύ στενό ~* **9.** (μτφ.) η δικαιολογία στην οποία στηρίζεται κάποιος, το πρόσχημα: *γύρευε ~, για να φύγει από την εταιρεία* || *αναζητείται νομικό ~* ΣΥΝ. πρόφαση, αφορμή **10.** (λογοτ.) η κυρίευση, η κατάληψη με επιδρομή, πολιορκία ή επίθεση: *το ~ τής Πόλης / τής Τριπολιτσάς* ΣΥΝ. άλωση, κούρσεμα **11.** (λαϊκ.-σκωπτ.) το ερωτοχτύπημα: *τέτοιο ~ με γυναίκα πρώτη φορά παθαίνει* ΣΥΝ. (οικ.) κόλλημα **12. *πατήματα*** (τα) το φέρσιμο, οι συνήθεις αντιδράσεις και η συμπεριφορά (κάποιου), ο τρόπος ζωής του: *κάθε άνθρωπος έχει τα ~ του, θέλει ειδική μεταχείριση!* || *δεν έχει σταθερά ~, χρειάζεται μια τάξη στη ζωή του* ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόποι, συνήθειες, (λαϊκ.) χούγια. — (υποκ.) **πατηματάκι** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσχημα*.

πατημασιά (η) **1.** το ίχνος από το βήμα, το σημάδι που αφήνει το πόδι ανθρώπου ή ζώου: *νωπές ~ στο χιόνι / στη βρεγμένη άμμο* || *ακολούθησαν τις ~ τού ζώου ώς τη φωλιά του* ΣΥΝ. πάτημα, σημάδι, ίχνος, πατησιά **2.** το περπάτημα, κυρ. ο ήχος τού βήματος: *ανάλαφρη / βαριά ~* || *ακούστηκαν κοντινές ~* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *πάτημα* και *πατησιά*].

πατήρ (ο) ➝ πατέρας

πατησιά (η) η πατημασιά (βλ.λ.).

πατητή (η) **1.** τρόπος ραψίματος (τρύπωμα) με πυκνές βελονιές • **2.** παιχνίδι στη θάλασσα στο οποίο κανείς πιέζει το κεφάλι και τους ώμους κάποιου άλλου, ώστε να τον βυθίσει στο νερό.

πατητήρι (το) {πατητηρ-ιού | -ιών} ανοιχτός επίπεδος χώρος, συνήθ. με χαμηλή κτιστή περίφραξη, για το πάτημα των σταφυλιών και την ταυτόχρονη διοχέτευση τού χυμού τους σε βαρέλια ΣΥΝ. ληνός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πατητήριον* < αρχ. *πατῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*].

πατητής (ο), **πατήτρια** (η) {πατητριών} πρόσωπο που μετέχει στο πάτημα των σταφυλιών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πατῶ*].

πατητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει συμπιεστεί, πατικωθεί **2. πατητό** (το) παιδικό ομαδικό παιχνίδι, με βασικό σκοπό να πατήσει το ένα παιδί το πόδι τού άλλου χωρίς να πατήσουν το δικό του. — **πατητά** επίρρ.

πατίκι (το) {πατικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξυλοπόδαρο (κουτσού) • **2.** το υπόδημα· (ειδικότ.) *η ίσια γυναικεία παντόφλα (χωρίς τακούνι)*.
[ΕΤΥΜ. < *πατῶ* + *-ίκι*, πβ. *χαμαλ-ίκι*, *ξυλ-ίκι*].

πατικώνω ρ. μετβ. {πατίκω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) πιέζω (κάτι) προς τα κάτω μειώνοντας τον όγκο του: *~ τα ρούχα στη βαλίτσα / τον καπνό στην πίπα* || *~ το χώμα τού γηπέδου*· ΦΡ. ***την πατικώνω*** (ενν. *την κοιλιά μου*) τρώω μέχρι κορεσμού. — **πατίκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πατίκι* (βλ.λ.)].

πατιλέτα (η) {δύσχρ. πατιλετών} (στη ραπτική) κομμάτι υφάσματος που προστίθεται σε σημείο (συνήθ. τελείωμα) ενδύματος για να το διακοσμήσει ή να καλύψει (π.χ. τα κουμπιά): *η ~ των κουμπιών του πουκαμίσου* || *~ τής τσέπης*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pattelette, υποκ. τού patte < παλ. γερμ. paita «ένδυμα, ρούχο»].

πατίνα (η) {πατινών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. το πρασινωπό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια αντικειμένων από χαλκό ή με μεγάλη περιεκτικότητα σε χαλκό και τα προστατεύει από την ατμοσφαιρική διάβρωση **2.** επίχρισμα με ειδικό χρώμα ή βερνίκι σε διάφορα αντικείμενα, κυρ. έπιπλα, για διακοσμητικούς λόγους ή για την προστασία τους.
[ΕΤΥΜ. < βεν. patina < λατ. patina «τηγάνι – λοπάδα»].

πατινάδα (η) **1.** ερωτικό μουσικό κομμάτι, που τραγουδιέται με συνοδεία κιθάρας στους δρόμους τη νύχτα **2.** (στην Κρήτη) η μαντινάδα, το ερωτικό ή άλλου περιεχομένου δίστιχο.
[ΕΤΥΜ. < *μα(ν)τινάδα* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού διαλεκτ. *πατινός* «τελευταίος» (< *πάτος*), επειδή αυτό το είδος τραγουδιού ήταν το τελευταίο στα γλέντια].

πατινάζ (το) {άκλ.} **1.** το άθλημα στο οποίο ο αθλητής μετακινείται σε λεία και επίπεδη επιφάνεια (χιονιού, πάγου) με παγοπέδιλα ή τροχοπέδιλα: *~ επί πάγου / στον πάγο* (η παγοδρομία) || *καλλιτεχνικό ~* (με μουσική επένδυση και εκτέλεση υποχρεωτικών και ελεύθερων κινήσεων) **2.** το γλίστρημα πάνω σε λεία επιφάνεια (με ειδικά πέδιλα): *γρήγορο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patinage < patiner, βλ. κ. *πατινάρω*].

πατινάρω[1] ρ. αμετβ. {πατινάρισα} κάνω πατινάζ, κινούμαι σε λεία επιφάνεια ή στον πάγο γλιστρώντας με ειδικά παγοπέδιλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patiner < patin, βλ. κ. *πατίνι*].

πατινάρω[2] ρ. μετβ. {πατινάρισ-α, -μένος} επιχρίω μια επιφάνεια με ειδικό χρώμα ή βερνίκι· κάνω πατίνα. – **πατινάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πατίνα* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

πατίνι (το) {πατιν-ιού | -ιών} **1.** ξύλινη σανίδα με τιμόνι κάθετο στην πάνω πλευρά και με μικρές ρόδες στο κάτω μέρος της, με την οποία μετακινείται κανείς δίνοντας ώθηση με το ένα πόδι και πατώντας το άλλο πάνω της· ΦΡ. ***κάνω τη ζωή (κάποιου) πατίνι*** δυσκολεύω τη ζωή κάποιου, τον ταλαιπωρώ **2. *πατίνια*** (τα) τα τροχοπέδιλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patin / ιταλ. pattino (πληθ. pattini) < patte «πέλμα, πατούσα», ονοματοποιημ. λ. από τον θόρυβο δύο αντικειμένων, που προσκρούουν το ένα στο άλλο].

Πατινιώτης (ο) ➝ Πάτμος

πατιρντί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) φασαρία, σαματάς: *τώρα αρχίζει το ~ των εκλογών* ΣΥΝ. νταβαντούρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. patırdı].

πατισερί (η) {άκλ.} **1.** το κατάστημα που πουλά γλυκά, το ζαχαροπλαστείο **2.** κρέμα που βάζουν σε τούρτες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâtisserie < pâte «ζύμη» < μτγν. λατ. pasta, βλ. λ. *πάστα*].

πατκιούτ επίρρ.· πολύ γρήγορα : *ήρθαν φίλοι ξαφνικά στο σπίτι και μαγειρέψαμε ~* ΣΥΝ. στο πει και φει, τάκα-τάκα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. patküt «ξαφνικός θόρυβος, χτύπημα»].

Πάτμος (η) **1.** νησί των Β. Δωδεκανήσων, στο οποίο ο Ευαγγελιστής Ιωάννης έγραψε την *Αποκάλυψη* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Πάτμιος** κ. (διαλεκτ.) **Πατινιώτης** (ο), **Πάτμια** κ. (διαλεκτ.) **Πατινιώτισσα** (η), **πατμιακός, -ή, -ό** κ. (διαλεκτ.) **πατινιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πατόκορφα επίρρ.· από πάνω μέχρι κάτω, σε ολόκληρο το σώμα: *τον κατάβρεξε ~*· κυρ. στις ΦΡ. ***βρίζω / (περι)λούζω (κάποιον) πατόκορφα*** βρίζω (κάποιον) χυδαία: *τον έλουσε πατόκορφα, τον έκανε να μην ξέρει από πού να φύγει*.

πατόξυλο (το) **1.** το ξύλινο δοκάρι, πάνω στο οποίο καρφώνονται οι σανίδες τού πατώματος ή τής στέγης **2.** χοντρή σανίδα στον πάτο κιβωτίου, βαρελιού ή αμαξιού.

πάτος (ο) **1.** το πιο χαμηλό σημείο, η κατώτερη επιφάνεια χώρου ή αντικειμένου: *ναυάγιο στον ~ τής θάλασσας* || *ο ~ τού ποτηριού / βαρελιού / μιας δεξαμενής* ΣΥΝ. πυθμένας, βυθός· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βρίσκω / πιάνω (τον) πάτο*** ή ***φτάνω στον / ώς τον πάτο (τού βαρελιού)*** φθάνω στο έσχατο σημείο (στο χειρότερο σημείο): *η οικονομία τής χώρας βρήκε πάτο* || *ίσως όταν φτάσει στον πάτο (τού βαρελιού) να σηκώσει κεφάλι* (β) ***πάω στον πάτο*** (κυριολ. κ. μτφ.) βουλιάζω: *το σκάφος ανατράπηκε και το φορτίο πήγε στον πάτο* || (μτφ.) *οι εισπράξεις έχουν πάει στον πάτο* ΣΥΝ. καταποντίζομαι (γ) ***από την κορφή ώς τον πάτο*** από πάνω ώς κάτω, πατόκορφα (δ) ***έρχομαι / είμαι πάτος*** έρχομαι / είμαι τελευταίος: *στο τρέξιμο έρχεται πάτος* || *στα μαθηματικά είναι πάτος* (ε) ***άσπρο πάτο*** (ως πρόποση για ποτά) μέχρι την τελευταία σταγόνα, όλο το περιεχόμενο τού ποτηριού: *εβίβα κι ~!* **2.** (στα υποδήματα) (α) η σόλα, το πέλμα ΣΥΝ. (λόγ.) κάττυμα (β) λεπτό (υφασμάτινο ή πλαστικό) υπόστρωμα στο εσωτερικό τού παπουτσιού: *ορθοπαιδικοί ~*· (μτφ.) ΦΡ. (οικ.) ***μου βγαίνει ο πάτος*** ξεπατώνομαι, εξαντλούμαι από την προσπάθεια: *~ στη δουλειά* ΣΥΝ. (εκφραστ.) κατακουράζομαι, ξεθεώνομαι, (μτφ.) πεθαίνω, (λόγ.) δεινοπαθώ • **3.** (ευφημ.) ο πισινός, τα οπίσθια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βυθός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δρόμος πολυσύχναστος, που πατιέται συχνά», πιθ. < *πατῶ* (υποχωρητ., πβ. *περί-πατος* < *περι-πατῶ*, *ἀπό-πατος* < *ἀπο-πατῶ*). Η άποψη ότι η λ. *πάτος* αποτελεί παράλλ. τ. τού ουσ. *πόντος* (βλ.λ.) δεν αιτιολογεί την αρχική σημ. «δρόμος που πατιέται συχνά», αφού η σημ. «πυθμένας, βυθός» θεωρείται υστερογενής και απαντά μόνο σε μτγν. πηγές. Εφόσον απορριφθεί η προαναφερθείσα σύνδεση, οι λ. *πατῶ* και *πάτος* είναι αγν. ετύμου].

-πατος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που έχει συγκεκριμένο αριθμό πάτων ή ορόφων: *αυτή η βαλίτσα είναι δίπατη* || *έχτισε ένα ωραιότατο τρίπατο σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πάτος*].

πατουά (το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τοπικό ιδίωμα μιας γλώσσας, κυρ. τής Γαλλικής, το οποίο διαφοροποιείται από την καθιερωμένη, κοινή μορφή τής γλώσσας αυτής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patois < παλ. γαλλ. patoier «φέρομαι αδέξια, άκομψα» < pate (σύγχρ. γαλλ. patte) «πέλμα, πατούσα»].

πατουλιά κ. **πατουκλιά** (η) (διαλεκτ.) φράχτης σχηματισμένος από βάτους ή θάμνους ΣΥΝ. βατουλιά.
[ΕΤΥΜ. Διαλεκτ. τ. τού ουσ. *βατουλιά* (βλ.λ.)].

πατούμενο (το) (λαϊκ.) το παπούτσι: *αγόρασε και καινούργιο ~ για τον γάμο!* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόδημα.

πατούνα (η) ➝ πατούσα

πατούρα (η) (λαϊκ.) **1.** εγκοπή ή προεξοχή σε πλαϊνή επιφάνεια αντικειμένου (σανίδας, εργαλείου, σωλήνα, μηχανικής εγκατάστασης κ.λπ.) για την ενίσχυση τής αντοχής του ή για την προσαρμογή του, καθώς και για το στερέωμά του σε άλλη επιφάνεια, σε άλλο αντικείμενο **2.** χαμηλότερου επιπέδου επιφάνεια μεταλλικού τυπογραφικού στοιχείου, που πλαισιώνει τη βάση του, επιτρέποντάς του να εξέχει.
[ΕΤΥΜ. < *πατῶ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

πατούσα κ. (διαλεκτ.) **πατούνα** κ. **πατούχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κάτω μέρος τού ανθρώπινου ποδιού, το πέλμα: *οι τρυφερές ~ τού μωρού* || *ξυπόλυτος, με γυμνές ~* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τής κάλτσας που καλύπτει το πέλμα αυτού που τη φορά: *ριγέ κάλτσες με μονόχρωμες ~*. — (υποκ.) **πατουσίτσα** κ. **πατουσούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *πατῶ*].
πατούχας (ο) (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλες πατούσες, μεγάλα πόδια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πατούχα* < *πάτος* + *-ούχα* < *ἔχω*, με την επίδρ. τού ουσ. *πατούσα*].
Πάτρα (η) πόλη τής ΒΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αχαΐας. Επίσης (λόγ.) **Πάτραι** (αι) [αρχ.] {Πατρών}. — **Πατρινός** κ. (λόγ.) **Πατρεύς** (ο). **Πατρινή** κ. (λαϊκ.) **Πατρινιά** (η). **πατρινός**, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πατραϊκός**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάτραι*, αγν. ετύμου].
πατραγαθία (η) [μτγν.] {πατραγαθιών} η ανδραγαθία των προγόνων, των πατέρων, τα επιτεύγματα αρετής και δόξας που μας κληροδότησαν.
Πατραϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής ΒΔ. Πελοποννήσου (στον νομό Αχαΐας) και τής Στερεάς Ελλάδας.
πατραλοίας (ο) {πατραλοιών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τον πατέρα του ΣΥΝ. πατροκτόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρ(ο)-* (< *πατήρ, -τρός*) + *-αλοίας* < *ἀλοιάω* (επικ.) / *ἀλοῶ* «χτυπώ, κοπανίζω» < θ. *ἀλω-* (με επική βράχυνση). Βλ. λ. *αλώνι, άλως*].
πατρί προς τον. στον πατέρα· μόνο στη ΦΡ. ***δόξα πατρί*** βλ. λ. *δόξα*.
πάτρια (τα) → πάτριος
πατριά (η) (στην κοινωνική ανθρωπολογία) υποδιαίρεση μιας φυλής, τα μέλη τής οποίας έχουν κοινές θρησκευτικές, πολιτικές, κοινωνικές αρχές, συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συγγενείας εξ αίματος και αναγνωρίζουν ένα πρόσωπο ως κοινό τους πρόγονο ΣΥΝ. γένος, φάρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατήρ, -τρός*].
πατριαρχείο (το) [μεσν.] **1.** το κτήριο στο οποίο διαμένει ο Πατριάρχης, η έδρα τού Πατριάρχη **2.** η οργανωτική υποδομή, οι διοικητικές υπηρεσίες, μέσω των οποίων ασκείται το πατριαρχικό έργο: *συντονισμένες ενέργειες τού ~ για την προβολή τού έργου του* **3.** καθένας από τους αρχιεπισκοπικούς θρόνους τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, καθώς και το τμήμα τής Εκκλησίας που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του αντίστοιχου πατριάρχη: *~ Αλεξανδρείας / Αντιοχείας / Ιεροσολύμων / Σερβίας / Ρωσίας·* ΦΡ. ***Οικουμενικό Πατριαρχείο*** το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ως έδρα τού Οικουμενικού Πατριάρχη και προκαθημένου τής Ορθόδοξης Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας.
πατριαρχεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} έχω τον τίτλο και εκτελώ τα καθήκοντα τού πατριάρχη. Επίσης **πατριαρχώ** [μεσν.] {-είς...}.
πατριάρχης (ο) {πατριαρχών} **1.** αυτός στον οποίο ανάγεται η καταγωγή μιας πατριάς (βλ.λ.), ο αρχηγός γένους, φυλής **2.** Π.Δ. καθένας από τους γενάρχες, τους αρχηγούς των φυλών τού ισραηλιτικού λαού, λ.χ. ο Αβραάμ **3.** ***Πατριάρχης*** (ο) ο τίτλος τού ανώτατου επισκόπου και αρχηγού μιας Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας· (ειδικότ.) ***Οικουμενικός Πατριάρχης*** ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και προκαθήμενος τής Ανατολικής Ορθόδοξου Χριστιανικής Εκκλησίας **4.** (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται η πατρότητα ιδέας, πρακτικής, μεθόδου κ.λπ.: *ο Άνταμ Σμιθ είναι ο ~ τού φιλελευθερισμού* ΣΥΝ. πατέρας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πατριά* + *-άρχης* < *ἄρχω*. Η χρήση τής λ. ως τίτλου στην Κων/πολη και στις υπόλοιπες αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι μεσν.].
πατριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού πατριάρχη και η εξουσία που ασκεί **2.** η θητεία τού πατριάρχη • **3.** (στην κοινωνική ανθρωπολογία) κοινωνικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνδρας (πατέρας) ασκεί την εξουσία σε όλους τους τομείς τής κοινωνικής ζωής (θρησκεία, οικονομία, πολιτική, οικογένεια κ.λπ.), μεταβιβάζει στον μεγαλύτερο γυιο την εξουσία και την περιουσία και από αυτόν παίρνουν τα παιδιά το όνομα ΑΝΤ. μητριαρχία.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η ιδιότητα τού επί κεφαλής ιουδαϊκής κοινότητας», < *πατριάρχης*. Η σημ. 1 είναι μεσν.].
πατριαρχικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πατριάρχη ή το πατριαρχείο: *~ ράβδος / θρόνος / σύνοδος* (βλ.λ.) **2.** αυτός που προέρχεται από τον πατριάρχη, που δίνεται από αυτόν: *~ ευλογία / άδεια* **3.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει επιβλητικότητα και κύρος: *~ μεγαλοπρέπεια* • **4.** αυτός που σχετίζεται με το κοινωνικό πρότυπο τής πατριαρχίας: *~ δομή / οργάνωση / λειτουργία / σύστημα / οικογένεια / παράδοση* ‖ *~ κοινωνία* (στην οποία οι οικογενειακές σχέσεις οργανώνονται με βάση τον κεντρικό ρόλο τού πατέρα, τη διαμονή τής νύφης στην οικία τού γαμπρού και τη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων από πατέρα σε γυιο) ΑΝΤ. μητριαρχικός. — ***πατριαρχικ-ά / -ώς*** επίρρ.
πατρίδα (η) **1.** η χώρα ή ο τόπος καταγωγής ή γεννήσεως: *τα Άβδηρα είναι η ~ τού Δημοκρίτου* ΣΥΝ. γενέτειρα· ΦΡ. (α) ***ιδιαίτερη πατρίδα*** το χωριό ή η πόλη, στην οποία γεννήθηκε κανείς ή από την οποία κατάγεται: *το Πάσχα θα κάνει διακοπές στην ~ του, την Κέρκυρα* (β) ***χαμένες πατρίδες*** οι περιοχές όπου άκμασε ο ελληνισμός στο παρελθόν και τώρα ανήκουν σε άλλο κράτος ή έχουν χάσει τους ελληνικούς πληθυσμούς τους (κυρ. τα παράλια τής Μικράς Ασίας, η Κωνσταντινούπολη, ο Πόντος) (γ) ***δεύτερη πατρίδα*** ο τόπος στον οποίο πέρασε κανείς τα περισσότερα χρόνια τής ζωής του ή η χώρα στην οποία δημιούργησε και διακρίθηκε: *η Αμερική υπήρξε η ~ του* **2.** ο τόπος ή η χώρα εγκατάστασης, όπου ένα άτομο διαμορφώνεται ως προσωπικότητα: *έκαναν ~ τους τις πεδιάδες τού Νότου·* ΦΡ. ***όπου γης και πατρίς*** βλ. λ. *γη* **3.** (γενικότ.) οτιδήποτε συνδέει τα άτομα-μέλη ενός έθνους, το πάτριο έδαφος και η κοινή κληρονομιά τους, καθώς και τα ίδια τα μέλη τού συνόλου, τού έθνους: *πολέμησαν για την ~* ‖ *ο υπέρ πατρίδος αγών* ‖ *είχε πεθυμήσει την ~ και πιο πολύ τον ήλιο και τους απλούς ανθρώπους της·* ΦΡ. ***πατρίς, θρησκεία, οικογένεια*** (παλαιότ.) το τρίπτυχο αξιών που προβλήθηκε κατεξοχήν από τα συντηρητικά κόμματα **4.** (συνεκδ.) (α) το σύνολο των κατοίκων μιας χώρας, ο λαός της: *αγαπήθηκε απ' όλη την πατρίδα* (β) (ειδικότ.) η πολιτεία (όταν λειτουργεί εξ ονόματος τού λαού τής χώρας): *η ~ τιμά τα ξενιτεμένα παιδιά της* **5.** (συνεκδ.-λαϊκ., ως προσφώνηση σε πρόσωπο από την ίδια χώρα ή πόλη): *χαθήκαμε, βρε ~!* ‖ *~, κι εσύ εδώ;* ΣΥΝ. συμπατριώτης **6.** ο τόπος στον οποίο πρωτοεμφανίζεται ή πρωτοδημιουργείται κάτι: *η Ελλάδα είναι η ~ τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. κοιτίδα, λίκνο. Επίσης (λόγ.) **πατρίς** [αρχ.] {πατρίδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατρίς, -ίδος*, ποιητ. τ. θηλ. τού επιθ. *πάτριος* (βλ.λ.), πβ. φρ. *πατρὶς γαῖα, πατρὶς ἄρουρα, πατρὶς πόλις* (όπου εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως επίθ.). Η λ. απαντά ουσιαστικοποιημένη ήδη στον Όμηρο].
πατριδογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} σχολικό μάθημα (κυρ. των πρώτων τάξεων τού δημοτικού) γενικών γνώσεων σχετικά με το άμεσο περιβάλλον των μαθητών, την ιδιαίτερη πατρίδα τους από ιστορική, γεωγραφική, λαογραφική κ.λπ. άποψη ΣΥΝ. πατριδογραφία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Heimatkunde].
πατριδογραφία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η πατριδογνωσία (βλ.λ.).
πατριδοκαπηλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η σκόπιμη συναισθηματική φόρτιση τού λαού σχετικά με εθνικά θέματα για την επίτευξη ιδιοτελών σκοπών, ατομικών συμφερόντων: *πολιτικοί που επιδίδονται στην ~, για να αναρριχηθούν στην εξουσία.* — **πατριδοκάπηλος** (ο/η) [1897].
πατριδολατρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η βαθιά αγάπη για την πατρίδα, η λατρεία προς καθετί που ανήκει ή παραπέμπει σε αυτήν: *η ~ των Ελλήνων* ΣΥΝ. φιλοπατρία. — **πατριδολάτρης** (ο) [1895], **πατριδολάτρισσα** (η), **πατριδολατρικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.
πατριδωνυμικό (το) όνομα που δείχνει τον τόπο καταγωγής, διαμονής ή μετοικήσεως (κάποιου), όπως *Κρητικός, Αθηναίος, Ναπολιτάνος* κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *πατρίδα* + *-ωνυμικό* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].
Πατρικία (η) γυναικείο όνομα.
Πατρίκιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Patricius < patricius (βλ. λ. *πατρίκιος*)].
πατρίκιος (ο) {πατρικί-ου | -ων, -ους}, **πατρικία** (η) {πατρικιών} (στο ρωμαϊκό και βυζαντινό κράτος) μέλος τής ανώτατης (κοινωνικά και πολιτικά) τάξης ΑΝΤ. πληβείος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. patricius < pater, -tris «πατέρας»].
πατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πατέρα ή τους προγόνους: *~ εξουσία / ευθύνη / στοργή / αισθήματα* ‖ *το ~ πρότυπο* ‖ *~ φίλος* **2.** (α) αυτός που δίνεται, κληρονομείται ή προέρχεται από τον πατέρα ή τους προγόνους: *~ όνομα / περιουσία / προστασία* (β) ***πατρικό*** (το) (i) το σπίτι στο οποίο μεγαλώνει κανείς με την οικογένειά του ή που κληρονομεί από τον πατέρα του: *επισκέφτηκε το ~ του στο χωριό* (ii) το οικογενειακό όνομα γυναίκας πριν παντρευτεί (γ) ***πατρικά*** (τα) η περιουσία που κληρονομεί κανείς από τον πατέρα του **3.** (μτφ.) αυτός που η τρυφερότητα, η στοργικότητα και ο συμβουλευτικός του ρόλος ή χαρακτήρας μοιάζουν με τις αντίστοιχες ιδιότητες τού πατέρα: *ο ~ τόνος στη φωνή τού προϊσταμένου.* — **πατρικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **πατρικότητα** (η) [μεσν.].
πατρινός, -ή, -ό → Πάτρα
πατριός (ο) → πατρυιός
πάτριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται ή μεταβιβάζεται από αυτούς κληρονομικώς: *~ εδάφη / ήθη / εστία / νόμοι / θεοί* ΣΥΝ. πατρογονικός, προγονικός, πατροπαράδοτος **2.** ***πάτρια*** (τα) τα ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις και οι ιδέες που αποτελούν την κληρονομιά ενός λαού.
πατρίς (η) → πατρίδα
πατριώτης (ο) {πατριωτών}, **πατριώτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει την ίδια πατρίδα με κάποιον άλλον, ο συντοπίτης: *είναι πατριώτες, μεγάλωσαν στο ίδιο χωριό* ΣΥΝ. συγχωριανός, συμπολίτης, συμπατριώτης **2.** πρόσωπο που αγαπά την πατρίδα του και αγωνίζεται γι' αυτήν, που τιμά ό,τι συνδέεται με την ιστορία, την παράδοση, τη γλώσσα της κ.λπ. ΣΥΝ. φιλόπατρις ΑΝΤ. άπατρις **3.** ως προσφώνηση αγνώστου ή ως χαιρετισμός: *~, από πού πάνε για το χωριό;* ‖ *γεια χαρά, πατριώτη!* — (υποκ.) **πατριωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατριά* + *-ώτης* (πβ. *ἰδι-ώτης, στρατι-ώτης, δεσμ-ώτης*). Η λ. αναφερόταν αρχικά στους βαρβάρους, οι οποίοι συνδέονταν μόνο με κοινή καταγωγή και πατρίδα, ενώ για τους Έλληνες χρησιμοποιείτο κυρ. ο όρ. *πολῖται / συμπολῖται*, ο οποίος αναφερόταν στην ιδιότητά τους ως μελών ελεύθερης πόλης-κράτους. Αργότερα (μτγν.) η σημ. γενικεύθηκε].
πατριωτικά επίρρ.· κατά τρόπο που αρμόζει σε πατριώτη (σημ. 2)· ΦΡ. ***παίρνω (κάτι) πατριωτικά*** αντιμετωπίζω (κάτι) με ένθερμο τρόπο, με τον ίδιο ζήλο που δείχνει κάποιος, όταν αγωνίζεται για την πατρίδα του: *έχει πάρει πατριωτικά το θέμα και ξενυχτάει κάθε μέρα στη δουλειά.*
πατριωτικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τον πατριώτη, τον πατριωτισμό: *~ αγώνας / συμπεριφορά / πράξη / τραγούδι / αισθήματα* ΣΥΝ. εθνικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. patriotique, άσχετο από το αρχ. *πατριωτικός* «ο αναφερόμενος σε πατριά»].
πατριωτισμός (ο) [1790] η έμπρακτη αφοσίωση και αγάπη κάποιου προς την πατρίδα του: *η τήρηση τού Συντάγματος επαφίεται στον ~ των Ελλήνων* ‖ *η θυσία του αποτέλεσε εκδήλωση ύψιστου ~* ΣΥΝ. φιλοπατρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εθνικισμός.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. patriotisme].

πατρο- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον πατέρα ή τους πατέρες, δηλ. τους προγόνους: *πατρο-γονικός, πατρο-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πατήρ, -τρός*].

πατρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλατιά βούρτσα για πλαστικά χρώματα που η επιφάνειά της έχει σχήμα ορθογωνίου παραλληλογράμμου.

πατρογονικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που είναι κληρονομημένος, από τον πατέρα ή τους προγόνους: ~ *σπίτι / κειμήλιο / κτήματα* **2.** αυτός που αποτελεί μέρος τής προγονικής κληρονομιάς: ~ *συνήθειες / εστίες / ήθη / έθιμα* ΣΥΝ. πατροπαράδοτος **3. *πατρογονικά*** (τα) (α) οι πρόγονοι, οι πατέρες (β) τα κληρονομημένα κτήματα.

πατρογραμμικός, -ή, -ό **1.** (στην κοινωνική ανθρωπολογία) αυτός που σχετίζεται με τον τύπο αναγνωρίσεως τής καταγωγής και κοινωνικής οργάνωσης, ο οποίος ορίζει την καταγωγή αποκλειστικά με βάση την πατρική γενεαλογική γραμμή, ενώ ταυτοχρόνως δεν αναγνωρίζει κανένα δικαίωμα στους συγγενείς από την πλευρά τής μητέρας **2.** (στην εθνολογία) αυτός που σχετίζεται με το σύστημα συγγένειας, το οποίο δίνει βαρύτητα μόνο στην καταγωγή από την πλευρά τού πατέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrilinear (νόθο σύνθ.)].

πατρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από την πλευρά τού πατέρα **2.** από την εποχή των προγόνων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρο-* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

Πάτροκλος (ο) {-ου κ. -όκλου} **1.** ήρωας τού Τρωικού Πολέμου, στενός παιδικός φίλος και γενναίος συμπολεμιστής τού Αχιλλέα, ο οποίος σκοτώθηκε από τον Έκτορα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράλλ. τ. τού ονόματος *Πατροκλῆς* «αυτός που έχει ένδοξο πατέρα» < *πατρο-* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

πατροκτονία (η) [μτγν.] {πατροκτονιών} ο φόνος τού πατέρα από παιδί του.

πατροκτόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που διαπράττει τον φόνο τού πατέρα του ή ευθύνεται γι' αυτόν: (συνεκδ.) ~ *χείρ* **2. *πατροκτόνος*** (ο/η) πρόσωπο που φόνευσε τον πατέρα του: *ο ~ ομολόγησε την πράξη του στον ανακριτή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

πατρολογία (η) [1833] {πατρολογιών} **1.** κλάδος τής θεολογίας που μελετά τα έργα και τη διδασκαλία των Πατέρων και όλων των εκκλησιαστικών συγγραφέων **2.** (συνεκδ.) συλλογή συγ-γραμμάτων εκκλησιαστικών συγγραφέων: *Ελληνική Πατρολογία* (Patrologia Graeca) (το σύνολο των έργων των Πατέρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας). — **πατρολογικός**, -ή, -ό [1872], ***πατρολογικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. patrologia].

πατρόν (το) {άκλ.} φύλλο χαρτιού ή άλλου ημιδιαφανούς υλικού με τυπωμένο υποδειγματικό σχέδιο, βάσει τού οποίου πρέπει να κοπεί το ύφασμα για ένα ρούχο· ΦΡ. ***βγάζω ένα πατρόν*** κατασκευάζω ένα υποδειγματικό σχέδιο βάσει τού οποίου κόβω ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patron «υπόδειγμα για κοπή υφάσματος» < patron «αρχηγός, οδηγός» < λατ. patronus «πάτρων» (βλ. κ. *πάτρων*)].

πατρόνα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η ιδιοκτήτρια ή διευθύντρια οίκου ανοχής ΣΥΝ. μαντάμ **2.** (σπάν.) η οικοδέσποινα ή η ιδιοκτήτρια καταστήματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patrona, θηλ. τού patrono < λατ. patronus, βλ. κ. *πάτρων*].

πατρόνα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η φυσιγγιοθήκη, η παλάσκα: *«να πάρω το ντουφέκι μου, την όμορφη ~»* (ριζίτικο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patrona < γερμ. Patron [tasche] < γαλλ. στρατ. όρ. patron «φυσίγγιο» + γερμ. Tasche «θήκη»].

πατρονάρω ρ. μετβ. {πατρονάρισα} **1.** παρεμβαίνω προστατευτικά κατευθύνοντας την εξέλιξη, τις επιλογές κάποιου κατά τρόπο δεσμευτικό τής θελήσεώς του ή με αθέμιτα μέσα: *τα κόμματα επιχειρούν να πατρονάρουν τους εργαζομένους μέσα από ελεγχόμενα συνδικαλιστικά όργανα* || *δεν δέχεται να του πατρονάρει την καριέρα / τη ζωή του κανένας* **2.** επιχορηγώ κάποιον (ιδιώτη, φορέα, οργανισμό κ.λπ.) για την υλοποίηση των σχεδίων του, συμβάλλω ή στηρίζω τη δραστηριότητά του: *μεγάλος εκδοτικός οργανισμός πατρονάρει τον ραδιοφωνικό σταθμό.* — **πατρονάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patronner < patron «αρχηγός, οδηγός» (< λατ. patronus). Βλ. λ. *πάτρων*].

πάτρονας (ο) → πάτρωνας

πατρονίστ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που σχεδιάζει πατρόν.
[ΕΤΥΜ. < *πατρόν* + παραγ. επίθημα *-ίστ* (< γαλλ. -ist) κατά τα γαλλ. προελ. *μοντελίστ, σολίστ* κ.ά.)].

πατροπαράδοτος, -η, -ο αυτός που έχει κληρονομηθεί από τους προγόνους, που αποτελεί μέρος τής πατρώας παράδοσης: ~ *ήθη και έθιμα / φιλοξενία* ΣΥΝ. πάτριος, πατρογονικός, παραδοσιακός. — **πατροπαράδοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πατρο-* + *-παράδοτος* (< *παραδίδωμι*), πβ. κ. *έτοιμο-παράδοτος, ά-παράδοτος*].

πατρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού πατέρα: *η ~ τον ωρίμασε* || *«η λυτρωμένη ψυχή έχει συνείδηση τής πατρότητας τού Θεού και συγχρόνως τής δικής της υιότητας αλλά και αμαρτωλότητας»* **2.** η άμεση σχέση μεταξύ πατέρα και παιδιού: *η ~ συνεπάγεται ευθύνες* || *παιδί αγνώστου πατρότητος*· ΦΡ. ***πατρότητα τέκνου*** η γνησιότητα τού παιδιού ως προς τον πατέρα, η οποία εξακριβώνεται με διάφορες μεθόδους, λ.χ. με αναλύσεις αίματος **3.** (μτφ.) το να είναι κανείς ο δημιουργός ή εμπνευστής πράγματος: *πιστοποιήθηκε η ~ τού πίνακα* || *ερίζουν για την ~ τής ιδέας / τής εφεύρεσης / τής ανακάλυψης.*

πατροτοπικός, -ή, -ό (στην κοινωνική ανθρωπολογία) (τύπος εγκατάστασης) που επιβάλλεται στους νεονύμφους στο πλαίσιο πατριαρχικής κοινωνίας, σύμφωνα με τον οποίο η νύφη εγκαθίσταται στην κατοικία τού γαμπρού: ~ *οικογένεια.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrilocal (νόθο σύνθ.)].

πατρυιός (ο) (σχολ. ορθ. *πατριός*) (για τα παιδιά μιας γυναίκας) ο θετός πατέρας, ο σύζυγος τής μητέρας τους ύστερα από χηρεία ή διαζύγιο ΑΝΤ. φυσικός πατέρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πατρυιός* (< αρχ. *πατήρ*), κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *μητρυιά* (βλ.λ.)].

πάτρωνας (ο) {πατρώνων} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) υψηλά ιστάμενο πρόσωπο, συνήθ. πατρίκιος, που προστάτευε (νομικά ή κυρ. οικονομικά) άτομο κατώτερης κοινωνικής τάξης, απελεύθερο κ.λπ. (πβ. λ. *πελάτης*) **2.** πρόσωπο που έχει υπό την προστασία του άλλο πρόσωπο (ή ομάδα), παρέχοντας νομική και οικονομική κάλυψη **3.** (ειδικότ.-κακόσ.) πρόσωπο που δεν εμφανίζεται συχνά στο προσκήνιο, ωστόσο καθοδηγεί και ελέγχει τη δράση άλλων: *οι ~ τής πολιτικής / των κομμάτων* ΣΥΝ. προστάτης. Επίσης (αρχαιοπρ.) **πάτρων** [μτγν.] {πάτρωνος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάτρων, -ωνος* < λατ. patronus «προστάτης» (< pater «πατέρας»). Στην αρχ. Ρώμη ο patronus ήταν ο προστάτης απελεύθερου δούλου και τον εκπροσωπούσε στα δικαστήρια και στη σύγκλητο ως συνήγορος].

πατρωνία (η) [μτγν.] {πατρωνιών} **1.** η ιδιότητα και το έργο τού πάτρωνα, κυρ. η παροχή προστασίας **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) το καταχρηστικό δικαίωμα προσώπου ή κόμματος με εξουσία να ευνοεί πρόσωπα χρήσιμα ή αρεστά σε αυτό ΣΥΝ. ευνοιοκρατία, ρουσφετολογία, φαβοριτισμός (β) εξουσιαστική σχέση που συνίσταται στην παροχή κυρ. πολιτικής προστασίας με αντάλλαγμα την παροχή υπηρεσιών, εξυπηρετήσεων κ.λπ. εκ μέρους τού προστατευομένου προς τον προστάτη του.

πατρωνυμία (η) [μεσν.] {πατρωνυμιών} η ονομασία (κάποιου) με όνομα παραγόμενο από το πατρικό, π.χ. *Ατρείδης, ο γυιος τού Ατρέα.*

πατρωνυμικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει σχηματιστεί από το πατρικό όνομα· κυρ. ως ουσ. ***πατρωνυμικό*** (το) κύριο όνομα που παράγεται από το όνομα τού πατέρα ή τού γενάρχη οικογένειας, δηλώνοντας την καταγωγή από αυτόν: *Νικολάου* (γυιος τού Νικολάου), *Πετρίδης* (γυιος τού Πέτρου) κ.λπ.

πατρώνυμο (το) {πατρωνύμ-ου | -ων} το όνομα τού πατέρα (κάποιου): *στην αίτηση συμπληρώστε και το ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *πατρώνυμος* < *πατρ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα,* αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

πατρώος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κληροδοτείται, μεταβιβάζεται από τους προγόνους: ~ *γη / εδάφη / κληρονομιά* ΣΥΝ. πατρογονικός, πάτριος, πατροπαράδοτος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατρῷος* < *πάτρως, -ως* «θείος από την πλευρά τού πατέρα», που συνδ. με λατ. patruus και σανσκρ. pitrvyá-. Το επίθ. *πατρῷος* αναφερόταν κυρ. στην πατρική περιουσία, κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *πάτριος,* το οποίο αναφερόταν στους νόμους, στις παραδόσεις και στα προγονικά έθιμα].

πατσαβούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κουρέλι που χρησιμοποιείται για καθάρισμα, ξεσκόνισμα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε βρόμικο και κουρελιασμένο ύφασμα **3.** (υβριστ.) γυναίκα χωρίς αξιοπρέπεια ή πολύ άσχημη **4.** (μτφ.) κακής ποιότητας έντυπο με κείμενα προσβλητικά, χυδαία ΣΥΝ. φυλλάδα, παλιοφυλλάδα. Επίσης **πατσαβούρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. spazza(d)ura < ρ. spazzare «σκουπίζω, καθαρίζω», αρχική σημ. «αδειάζω, κενώνω», < παλαιότ. spazzo < λατ. spatium «χώρος, διάστημα»].

πατσαβουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατσαβούριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) (συνήθ. για ρούχα) κάνω (κάτι) σαν πατσαβούρι, το τσαλακώνω και το λερώνω.

πατσάς (ο) {πατσάδες} **1.** το στομάχι, η κοιλιά και τα ποδαράκια σφαγμένου ζώου **2.** (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από το στομάχι, την κοιλιά, τα ποδαράκια (συνήθ. και το κεφάλι) ζώου: ~ *ψιλοκομμένος / σαλονικιός* (με κόκκινη σάλτσα) || *«πατσάς καθ' εκάστην»* (επιγραφή σε εστιατόριο)· ΦΡ. (α) ***κάνω τα μούτρα κάποιου πατσά*** ξυλοκοπώ κάποιον ανηλεώς, του «σπάω τα μούτρα» (β) ***βουρ στον πατσά!*** βλ. λ. *βουρ* • **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει έντονη χαλάρωση ή γήρανση, ο ελάχιστα σφριγηλός και γεροδεμένος. Επίσης **πατσά** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paça < περσ. pača «πόδια (σφαγίου, όταν είναι μαγειρεμένα)»].

πατσατζήδικο (το) το ειδικό μαγειρείο που σερβίρει πατσά.

πατσατζής (ο) {πατσατζήδες} αυτός που μαγειρεύει και πουλάει πατσά σε μαγειρείο (πατσατζήδικο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paçacı].

πάτσγουορκ (το) {άκλ.} **1.** κομμάτια υφάσματος διαφορετικών χρωμάτων και σχεδίων που ράβονται μεταξύ τους και χρησιμεύουν ως ενδύματα, κουβέρτες κ.λπ. **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελείται από κομμάτια διαφορετικού χρώματος: *βλέπαμε από το αεροπλάνο το ~ που σχημάτιζαν οι διαφορετικές καλλιέργειες.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. patchwork < patch «μπάλλωμα, βούλλα» + work «έργο»].

πατσές (οι) θηλ. {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μικρά, μαγειρεμένα κομμάτια από εντόσθια σφαγίου, κυρ. από στομάχι αρνιού ή μόσχου ΣΥΝ. πατσάς **2.** (μτφ.) το πάχος στην κοιλιά (κάποιου): *κάνε λίγο γυμναστική, να πέσουν οι ~.*

πάτσι επίρρ. (λαϊκ.) ισοπαλία, ίσα-ίσα· κυρ. στις ΦΡ. ***είμαι / έρχομαι πάτσι (με κάποιον)*** πατσίζω: *νίκησε ο καθένας από μία φορά, άρα εί-*

ναι ~ || σου έδωσα, μου έδωσες, είμαστε ~.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. pace «ειρήνη» στη διαλεκτ. φρ. siamo pace «είμαστε ισόπαλοι»].

πατσίζω ρ. αμετβ. {πάτσισα} ισοφαρίζω (κάποιον) στην επίδοση. έρχομαι ίσα-ίσα μαζί του· (συχνότ.) ανταποδίδω την πράξη (κάποιου) με άλλη ισοδύναμη: *κάνε του κι εσύ το ίδιο, να πατσίσετε || κέρασε την άλλη φορά εσύ, για να πατσίσεις* ΣΥΝ. ισοφαρίζω.

πατσουλί (το) {δύσχρ. πατσουλ-ιού | -ιών} **1.** αιθέριο έλαιο από την Κίνα, την Ιάβα και την Αυστραλία με χρήση στην αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το άρωμα από το παραπάνω αιθέριο έλαιο **3.** (κακόσ.) φτηνό και βαρύ άρωμα: *βρομάει ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patchouli < αγγλ. patchouli/-ly < pacculi (γλώσσα Ταμίλ, < pacc «πράσινος» + ilai «φύλλο»), πβ. κ. χίντι pacculi].

πατσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ως μειωτ. χαρακτηρισμός για συνήθως γυναίκα μεγάλης ηλικίας με γερασμένο και χαλαρό δέρμα και ατημέλητη. Επίσης **πατσούρω**.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < *πατσα(β)ούρα* ή θηλ. τού επιθ. *πατσούρης / πατσουρός* «πλακωτός – κουτσομύτης» < *πατσός* «σιμός»].

πατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατ-είς κ. -άς... | πάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος κ. (λόγ.) πεπατημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιέζω με τα πόδια κάτι, το ποδοπατώ: *~ σταφύλια / ένα μυρμήγκι / το χαλί / ένα καρφί || ~ το αποτσίγαρο στον δρόμο || το χώμα θέλει να πατηθεί, για να «κάτσει»·* ΦΡ. (α) **πατώ πόδι** προβάλλω έντονα απαίτησή μου, επιβάλλω τη δική μου επιθυμία, κυρ. για να εμποδίσω κάτι, απαιτώ να με λάβουν οι άλλοι σοβαρά υπ' όψιν τους: *δεν μπορείς να τους αφήνεις να κάνουν ό,τι θέλουν· πρέπει να πατήσεις πόδι!* (β) **πατείς με πατώ σε** για πολυπληθείς συγκεντρώσεις, για μεγάλο συνωστισμό: *παραμονές Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται ~ || ο χώρος ήταν πολύ μικρός για τόσα άτομα κι ήταν όλοι ~* (γ) (εκφραστ.) **πατώ στον κάλο (κάποιον) / πατώ τον κάλο (κάποιου)** βλ. λ. *κάλος* (δ) **πατάω τη μπανανόφλουδα / πεπονόφλουδα** πέφτω σε παγίδα (ε) **πατάω το πόδι μου (κάπου)** πηγαίνω (σε ένα μέρος): *να μην πατήσεις ξανά το πόδι σου εδώ!* (να μην ξανάρθεις) (στ) **πατάω επί πτωμάτων / στο πτώμα κάποιου** βλ. λ. *πτώμα* (ζ) **πατάω (γερά) στα πόδια μου** μπορώ να αντιμετωπίζω ο ίδιος ό,τι μου συμβαίνει, έχω καλή υποδομή, γερές βάσεις· ΦΡ. (α) **πατάω γκάζι** πιέζω με το πόδι το γκάζι, για να επιταχύνω· (μτφ.) αυξάνω την ταχύτητά μου, επισπεύδω: *πρέπει να πατήσεις γκάζι, για να φθάσουμε έγκαιρα* (β) **πατάω φρένο** πιέζω με το πόδι το φρένο, για να μειώσω την ταχύτητα τού οχήματος που οδηγώ· (μτφ.) επιβραδύνω, δεν βιάζομαι: *πάτα φρένο, ακόμη είσαι στην αρχή* (γ) **το πατάω** οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα **2.** ακουμπώ το πέλμα του ποδιού μου (συνήθ. ακούσια) πάνω στο πόδι κάποιου άλλου: *πρόσεξε, με πατάς! || με πάτησε με το τακούνι και με τρέλανε στον πόνο* **3.** (οικ.) πιέζω κάτι προς τα κάτω, μειώνοντας τον όγκο του: *αν δεν πατήσεις τα ρούχα, δεν θα χωρέσουν στη βαλίτσα || πάτησέ τα λίγο τα μαλλιά σου, να μην είναι τόσο φουντωτά* ΣΥΝ. πατικώνω, (για πράγμ.) μαζεύω, στοιβάζω **4.** πιέζω (με δάχτυλα ή πόδι) εξάρτημα (συσκευής / οχήματος) ή ένα κουμπί, για να παραχθεί το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: *πατήστε το κουμπί, για να κάνει στάση το λεωφορείο || ~ τα πλήκτρα τού πιάνου || ~ τον διακόπτη για το φως* **5.** (οικ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω σε επιφάνεια ή το τονίζω (ώστε να είναι πιο έντονο το αποτέλεσμα): *μην πατάς τόσο το στυλό, όταν γράφεις || πάτησε λίγο ακόμα το σχέδιο, γιατί βγήκαν αχνά τα χρώματά του* **6.** (οικ.) σιδερώνω κάτι: *μου πατάς το πουκάμισο στον γιακά; || πάτησε λίγο το παντελόνι για να κάνει τσάκιση* **7.** κυριεύω, καταλαμβάνω (μετά από έφοδο ή πολιορκία): *οι Τούρκοι πάτησαν την Πόλη || ποτέ κατακτητής δεν πάτησε τη Μάνη* ΣΥΝ. αλώνω **8.** (για οχήματα) χτυπώ (κάποιον), συνήθ. σκοτώνω με χτύπημα, τον παρασύρω (τραυματίζοντας ή σκοτώνοντάς τον): *τον πάτησε αυτοκίνητο, καθώς διέσχιζε τον δρόμο! || είναι γρουσουζιά για έναν οδηγό να πατήσει γάτα* **9.** παραβιάζω, αθετώ: *~ τον όρκο μου / τη συμφωνία* ΣΥΝ. καταπατώ **10.** (εκφραστ.) καταβάλλω, εξοντώνω ολοκληρωτικά, νικώ κατά κράτος: *θα τους πατήσουμε στον αγώνα!* **11.** (+ αριθμό που δείχνει ηλικία) αποκτώ την ηλικία (που δηλώνει ο αριθμός), λ.χ. *πατάω τα πενήντα* (γίνομαι πενήντα ετών) **12.** (προφορ. + ουσιαστικό) κάνω (ό,τι δηλώνει το ουσιαστικό) σε μεγάλο βαθμό ή εντατικά: *~ δουλειά* (δουλεύω εντατικά) || *~ φαΐ* (τρώω πολύ) || *~ βρισιδι* (βρίζω, καθυβρίζω) || *~ τρέξιμο* (τρέχω) || *~ φωνές* (βάζω τις φωνές, φωνάζω) || *~ (κάτι) γέλια* (γελώ, βάζω τα γέλια) ΣΥΝ. ρίχνω· ΦΡ. **την πατάω (με κάποιον)** (i) ερωτεύομαι (κάποιον): *νομίζω πως την έχει πατήσει με τη Ρένα* ΣΥΝ. τσιμπιέμαι (ii) ζημιώνομαι: *την πατήσαμε με τον νέο υπάλληλο, δεν φαίνεται και πολύ εργατικός!* ♦ (αμετβ.) **13.** ακουμπώ το πέλμα τού ποδιού (κάπου) κατά την κίνηση: *δεν πάτησε καλά στο κατέβασμα και στραμπούληξε το πόδι του || εκεί όπου πατάς είναι σάπιο το σανίδι και θα σπάσει || μ' αυτά τα τακούνια δεν πατάς σταθερά* **14.** περπατώ πάνω σε (κάτι): *οι αναστενάρηδες πατούν σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγονται·* ΦΡ. (α) **δεν πατάς καλά** δεν έχεις σωστή πορεία, συμπεριφορά (β) **πατάω στα νύχια** ακροπατώ, περπατώ στις άκρες των ποδιών, για να μην κάνω θόρυβο (γ) **πατάω καλά / γερά** βρίσκομαι σε καλή και σίγουρη κατάσταση ή έχω σωστές βάσεις (δ) **δεν ξέρω πού πατώ και πού πηγαίνω** έχω χάσει τον προσανατολισμό μου (ε) **αλλού πατάω κι αλλού βρίσκομαι** βλ. λ. *αλλού* **15.** (ειδικότ.) αυξάνω την ταχύτητα (οχήματος), επιταχύνω: *πάτα να τους προλάβουμε!* **16.** στηρίζομαι με σταθερότητα σε επιφάνεια, ακουμπώ με όλη την επιφάνεια της βάσης μου: *το τραπέζι δεν πατάει καλά, όλο κουνιέται || βάλε πιο μέσα το βάζο να πατάει ολόκληρο, γιατί θα πέσει* **17.** περνάω, διέρχομαι (από κάπου), διαβαίνω ένα μέρος: *δεν πατά αμάξι σε τέτοιες ανηφοριές, θα διαλυθεί || δεν υπάρχει πια μέρος στον πλανήτη, όπου να μην έχει πατήσει ο άνθρωπος* **18.** πηγαίνω σε ένα μέρος, εμφανίζομαι (κάπου): *δεν ~ ποτέ σε τέτοια μέρη || πότε πάτησες τελευταία φορά στην εκκλησία; || δεν λέει να πατήσει στο μαγαζί μετά τον προχθεσινό καβγά* **19.** (η μτχ. **πεπατημένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατῶ (-έω)*, αγν. ετύμου. Βλ. λ. *πάτος*].

πάτωμα (το) {πατώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επίπεδη κατώτατη επιφάνεια δωματίου ή κλειστού χώρου όπου περπατούμε: *~ στρωμένο με πλακάκια / με μωσαϊκό || μαρμάρινα / ξύλινα ~* ΣΥΝ. δάπεδο **2.** ο όροφος κτηρίου: *ανέβηκα τρία ~ από τις σκάλες, γιατί είχε χαλάσει ο ανελκυστήρας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πατώνω*].

πατωματζής (ο) {πατωματζήδες} τεχνίτης ειδικευμένος στην επένδυση των δαπέδων σε οικοδομές, σπίτια κ.λπ. Επίσης **πατωματάς**.

πατώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάτωσα} ♦ (μετβ.) **1.** κατασκευάζω το δάπεδο κτηρίου: *τώρα πατώνουν το σπίτι* **2.** κατασκευάζω ή στερεώνω τον πάτο σε σκεύος, κιβώτιο, βαρέλι κ.λπ. **3.** τοποθετώ, συσκευάζω κάτι συμπιέζοντάς το, ώστε να μειωθεί ο όγκος του ΣΥΝ. πατικώνω ♦ (αμετβ.) **4.** αγγίζω τον βυθό θάλασσας, ποταμού κ.λπ. με τα πέλματα: *στα βαθιά δεν πατώνεις || κολυμπούσε μέχρι εκεί όπου πάτωνε* **5.** (μτφ.) έρχομαι τελευταίος σε διαγωνισμό, εξετάσεις, εκλογές κ.λπ.: *στις εξετάσεις για το πανεπιστήμιο πάτωσε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάτος*].

πατωσιά (η) **1.** η επικάλυψη επιφάνειας με σανίδες **2.** (συνεκδ.) το δάπεδο κτηρίου ΣΥΝ. πάτωμα **3.** η σκαλωσιά σε οικοδομή.
[ΕΤΥΜ. < *πατώνω* (αόρ. *πάτωσ-α*) + *-ιά*, πβ. κ. *σκαλωσ-ιά*].

παύλα (η) {παυλών} **1.** το σημείο στίξεως (–) που δηλώνει: (α) την αλλαγή τού ομιλητή σε διάλογο, π.χ. *–Θα έρθεις μαζί; –Όχι, έχω δουλειά* (β) (όταν χρησιμοποιούνται δύο μαζί, δηλ. ως διπλή παύλα) διακοπή τού λόγου για την παρεμβολή (ανάμεσά τους) αυτοτελούς ή παρενθετικής φράσης ή πρότασης (αντί για τη χρήση κομμάτων ή παρένθεσης), π.χ. *η μικρότερη κόρη του –θα 'ταν δεν θα 'ταν δώδεκα χρονών– έπαιζε στην αυλή·* ΦΡ. **τελεία και παύλα** βλ. λ. *τελεία* **2.** μουσική παύση. — (υποκ.) **παυλίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῦλα*, αρχική σημ. «παύση, διακοπή», < *παύω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-λα*, πβ. *τρώγ-λη*].

παύλειος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον Απόστολο Παύλο: *~ θεολογία.*

Παυλίνα (η) γυναικείο όνομα.

Παύλος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερο τον *Απόστολο των Εθνών* ο οποίος εισήλθε στον χριστιανισμό λίγα χρόνια μετά τον θάνατο τού Χριστού (οπότε και ονομάστηκε *Παύλος*, ενώ πριν ονομαζόταν Σαούλ) και αναδείχθηκε σε ηγετική προσωπικότητα μεταξύ των Αποστόλων με σημαντικότατο επιστολικό έργο (14 επιστολές) **2.** όνομα πατριαρχών, επισκόπων, παπών και ηγεμόνων **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Παῦλος* < λατ. paulus «μικρός», επίθ. που συνόδευε ως παρωνύμιο ορισμένα ρωμαϊκά κύρ. ονόματα].

Παυσανίας (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός, αρχιστράτηγος των Ελλήνων στη μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.), που θανατώθηκε στην πατρίδα του ως ένοχος προδοσίας (467-466 π.Χ.) **2.** αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (β' μισό τού 2ου αι. μ.Χ.) από τη μικρασιατική Λυδία, σημαντικότερο έργο τού οποίου είναι το *Ελλάδος Περιήγησις* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κυρ. όν. < ουσ. *παυσανίας* «αυτός που ανακουφίζει από τη θλίψη» < *παυσ(ι)-* (< *παύω*, πβ. *παῦσ-ις*) + *-ανίας* < *ἀνία*].

παύση κ. (λαϊκ.) **πάψη** (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σταμάτημα, η μόνιμη ή προσωρινή διακοπή: *~ εργασιών / πληρωμών || στην ομιλία του έκανε πολλές ~ από συγκίνηση ή αμηχανία* ΣΥΝ. λήξη, κατάπαυση **2.** η απόλυση εργαζομένου: *ανακοινώθηκε η οριστική ~ του από την εταιρεία* **3.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται η απόλυση: *πήρε στα χέρια την ~ του* **4.** (σε μουσική σύνθεση) η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο **5.** ΜΟΥΣ. (ή **σημείο παύσεως**) το μουσικό σημείο τού πενταγράμμου με το οποίο δηλώνεται η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο: *~ ογδόου / τετάρτου.* — (υποκ.) **παυσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῦσις* < *παύω* (βλ.λ.)].

παυσίλυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που περιορίζει τη στενοχώρια, που μειώνει την ένταση τής λύπης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*, πβ. *παῦσ-ις*) + *-λυπος* < *λύπη*].

παυσίπονο (το) φάρμακο που καταπραΰνει τον πόνο: *παίρνει ~, για να τα καταφέρει να σταθεί* ΣΥΝ. αναλγητικό.

παυσίπονος, -η, -ο αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο ΣΥΝ. αναλγητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*, πβ. *παῦσ-ις*) + *πόνος*].

παύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαψα κ. (λόγ.) έπαυσα, παύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω τέλος (σε κάτι), σταματώ προσωρινά ή μόνιμα: *πάψτε τις φασαρίες και τα κλάματα || (+να) ~ να ασχολούμαι μ' αυτό το ζήτημα || (στρατ. διαταγή) παύσατε πυρ!* (σταματήστε να πυροβολείτε) **2.** απολύω, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση του, αφαιρώ τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που έχω παραχωρήσει (σε κάποιον): *τον έπαυσαν λόγω των πολιτικών του φρονημάτων* ΣΥΝ. απολύω ♦ (αμετβ.) **3.** αναστέλλω, διακόπτω για ένα χρονικό διάστημα ή μόνιμα: *όλη νύχτα ο άερας δεν έπαψε (καταλάγιασε) ούτε στιγμή* **4.** κάνω ησυχία, σταματώ να κάνω θόρυβο: *Πάψε πια! Δεν μπορώ τις φωνές σου || πες στα παιδιά να πάψουν και να κάτσουν φρόνιμα* ΣΥΝ. σωπαίνω, σιγώ **5.** (η αρχαιοπρ. προστ. **παύσασθε**) ως παράγγελμα στη γυμναστική για τη διακοπή άσκησης ή κίνησης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το ρ. είχε αρχική σημ. «χτυπώ κάποιον, για να τον απομακρύνω» (με αφετηρία κυρ. τη χρήση τού ρ. στον Όμηρο, λ.χ. «*παῦσαι, ἄγριον ἄνδρα*», «*παῦσαι Ἕκτορα μάχης*») και ότι το αρχαιότερο θ. απαντά στον αόρ. *παῦ-σαι*, βάσει τού οποίου σχηματίστηκε ο ενεστ. *παύω*. Σε αυτή την

περίπτωση το θ. παυ- πιθ. ανάγεται στο ρ. *παίω* «πλήττω. χτυπώ» < **παF-ίω* (βλ. λ. *παρα-παίω*). που συνδ. με λατ. pavio «χτυπώ». Το ρ. *παύω* είχε εξαρχής μετβ. σημ. «κάνω κάποιον να σταματήσει» και συνοδευόταν πάντοτε από αντικείμενο προσώπου ή πράγματος, ενώ το ρ. *λήγω* (αμετβ.) εξέφραζε τη σημ. «τελειώνω. εκπνέω χρονικώς»].

παύω – τελειώνω: συνώνυμα. Τα συνώνυμα τού **παύω** δηλώνουν γενικά τη σημ. «δεν συνεχίζω (να κάνω) κάτι»: *Έπαψε να έρχεται στα μαθήματα – Έπαυσαν ξαφνικά οι δοκιμές για την εκτόξευση πυραύλων λόγω ελλείψεως κονδυλίων – Όταν μπήκαμε μέσα, έπαψαν τη συζήτηση / έπαψε η συζήτηση.* Όμοια χρησιμοποιούνται το **σταματώ** και το (σημασιολογικά πιο χαρακτηρισμένο ρήμα) **διακόπτω**. Από τα ρήματα αυτά διαφέρει το **τελειώνω** και η σειρά των ρημάτων. που επίσης δηλώνουν ότι «δεν συνεχίζεται να γίνεται κάτι» με την πρόσθετη βασική πληροφορία ότι «έχει περατωθεί, έχει φθάσει στο τελικό του όριο»: *Ο καθηγητής τελείωσε τα μαθήματά του – Τα μαθήματα τελείωσαν.* Όμοια σημασία εμφανίζουν τα ρήματα **τερματίζω, περατώνω, φέρω εις πέρας, αποτελειώνω**, καθώς και τα ρήματα **ολοκληρώνω** και **λήγω**. Από τα δύο τελευταία ρήματα το μεν **ολοκληρώνω** δηλώνει στη σωστή του χρήση (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *ολοκληρώνω*) τη σημ. «τελειώνω κάτι πλήρως ή με πληρότητα» *(Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες για την κατασκευή τού υπόγειου σιδηροδρόμου τής πόλης – Με το τελευταίο του βιβλίο ολοκλήρωσε το έργο του στη θεωρία τής παιδείας)*, το δε **λήγω** σημαίνει ό,τι και το *τελειώνω* αλλά σε αμετάβατη χρήση (δηλ. χωρίς συμπλήρωμα τού ρήματος): *Έληξαν χθες οι εργασίες του συνεδρίου για την πολιτική τής Ελλάδας στα Βαλκάνια – Λήγει αύριο η προθεσμία υποβολής δηλώσεων στην εφορία.*

πάφιλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ορείχαλκος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) κάθε ορειχάλκινο έλασμα ή αντικείμενο μικρού πάχους **3.** μεταλλικό υλικό. κόσμημα μικρής αξίας, ψεύτικο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό τού τουρκ. pafta «μεταλλική πλάκα» και τού ουσ. *φύλλο* (οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *πάφυλλας*), αλλά φαίνεται ότι το ίδιο το τουρκ. pafta ανάγεται στο ελλην. *πάφιλας*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο ρ. *παφλάζω*, από τον ήχο που παράγει το μεταλλικό έλασμα (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ι-* μεταξύ των συμφώνων τού συμπλέγματος *-φλ-*)].

παφιλένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ορείχαλκο: ~ *θήκη* ΣΥΝ. ορειχάλκινος **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει μικρή αξία ΣΥΝ. ευτελής.

παφλάζω ρ. αμετβ. {πάφλασα} **1.** (κυρ. για τον ήχο –φλοίσβο– των κυμάτων τής θάλασσας κατά την πρόσκρουσή τους σε βράχια ή στην ακτή) κάνω παφλασμό ΣΥΝ. κοχλάζω **2.** (σπάν. για υγρά, φαγητά κ.λπ.) φθάνω σε βρασμό ΣΥΝ. βράζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένο ρ.. με ενεστωτ. αναδιπλασιασμό και ανομοίωση: *πα-φλάζω* < **φα-φλάδ-jω*. Το θ. **φλαδ-* θα μπορούσε πιθ. να συσχετιστεί με τον αρχ. αόρ. *φλαδεῖν* «σπάζω, σχίζω» και με το αρχ. ουσ. *φλέδων* «φλυαρία», πράγμα που οδηγεί σε θ. *bhl̥-d- / *bhled-, μεταπτωτ. βαθμ. (με παρέκταση -d-) τού Ι.Ε. *bhel- «θορυβώ, φουσκώνω (κατά τη διάρκεια βρασμού)» (για το οποίο βλ. λ. *φλέβα*). Σε αυτή την περίπτωση, το ρ. πιθ. συνδ. με λατ. blatio «φλυαρία»].

παφλασμός (ο) [μεσν.] ο ήχος τού δυνατού φλοίσβου, κυρ. από την πρόσκρουση σώματος στη θάλασσα ή σε άλλη υδάτινη επιφάνεια ή από κύματα που πέφτουν με ορμή στην ακτή ή σε βράχια: ~ *των κυμάτων / από πέτρα που πέφτει στο νερό / των κουπιών.* Επίσης **πάφλασμα** (το) [αρχ.] {παφλάσματος}.

Πάφος (η) πόλη τής ΝΔ. Κύπρου. — **Πάφιος** (ο). **Πάφια** (η), **πάφιος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

παφ-πούφ (το) {άκλ.} το κάπνισμα: *άρχισε πάλι το ~ και μας ντουμάνιασε.*

παχαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πάχυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) πιο παχύ: *παχαίνουν τις αγελάδες με ορμονούχες τροφές* ΣΥΝ. χοντραίνω **2.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται παχύτερος: *αυτό το φόρεμα σε ~* ♦ **3.** (αμετβ.) παίρνω κιλά, γίνομαι πιο παχύς: *με την εγκυμοσύνη φυσικό ήταν να παχύνει* ΑΝΤ. αδυνατίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

παχάκια (τα) {χωρ. γεν.} τα σημεία τού σώματος στα οποία συσσωρεύεται το περιττό λίπος: *δεν είναι και τόσο αδύνατος· τα 'χει τα ~ του* (πβ. λ. *ψωμάκια*).

πάχνη (η) {χωρ. πληθ.} η υγρασία που πέφτει το πρωί. η κρυσταλλοποιημένη δροσιά: *τα δέντρα σκεπάστηκαν με ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πάγ-σν-ᾱ / *πάκ-σν-ᾱ* < θ. **παγ- / *πακ-* τού ρ. *πήγ-νυμι* (πβ. κ. *πάγ-ος, πηκ-τός*), με την έννοια ότι η πάχνη αποτελεί στερεοποιημένη (παγωμένη) δροσιά].

παχνί (το) {παχν-ιού | -ιών} **1.** κοίλη εσοχή σε τοίχο στάβλου ή ξύλινη κατασκευή για την τοποθέτηση των ζωοτροφών ΣΥΝ. φάτνη **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο τρώει ένα ζώο.
[ΕΤΥΜ. < **πάθν-ίον*, υποκ. τού μτγν. *πάθνη* (παράλλ. τ. τού αρχ. *φάτνη*) < **φάθ-νᾱ* (με προληπτική ανομοίωση). Βλ. λ. *φάτνη*].

παχνιάζω ρ. αμετβ. {πάχνιασα} καλύπτομαι με πάχνη. — **πάχνιασμα** (το).

πάχος (το) {πάχ-ους | -η (λαϊκ. -ια). -ών} **1.** μία από τις τρεις διαστάσεις στερεού σώματος (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος ή το μήκος και το πλάτος): *όλες οι φωτοτυπίες έχουν το ίδιο πάχος και επιλέγεις το ύψος και το πλάτος τους* **2.** (για ανθρώπους, ζώα) (α) η μάζα, ο συνολικός όγκος ενός σώματος: *τι ~ έχει*: (β) το περιττό. το παραπανήσιο βάρος: *στις μέρες μας το ~ θεωρείται αντιαισθητικό* ΣΥΝ. παχυσαρκία **3.** (συνεκδ.) το ξίγγι, λίπος υπέρβαρου σώματος: *έχεις πολύ ~· χρειάζεσαι δίαιτα!* || *τα πάχη μου τα κάλλη μου* (το παχουλό σώμα είναι θελκτικό· συνηθισμένη παλαιότ. φρ.) **4.** (για υγρά. κυρ. παχύρρευστα) ο βαθμός πυκνότητας: *το καλό ελαιόλαδο ξεχωρίζει από το πάχος του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παχύς* (βλ.λ.), πβ. κ. *βάθος – βαθύς. βάρος – βαρύς, τάχος – ταχύς*].

παχουλός, -ή, -ό (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που είναι κάπως παχύς, ο ευτραφής ΣΥΝ. χοντρούλης. γεμάτος, (ευφημ.) εύσωμος ΑΝΤ. αδυνατούλης. — (υποκ.) **παχουλούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **παχυλός* (βλ.λ.)].

παχυ- κ. **παχύ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι παχύ: *παχύ-δερμο. παχύ-σαρκος* **2.** έχει μεγάλη πυκνότητα: *παχύ-ρρευστος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχυδερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το να έχει κανείς παχύ δέρμα: *κύριο γνώρισμα των ελεφάντων είναι η ~* ΣΥΝ. χοντροδερμία **2.** (μτφ.) η έλλειψη ευαισθησίας. δραστηριότητα ή συμπεριφορά που φανερώνει συνειδησιακή και ηθική αναλγησία: *η διεθνής κοινότητα κωφεύει στα προβλήματα των τριτοκοσμικών κρατών με χαρακτηριστική ~* ΣΥΝ. αναισθησία. αναλγησία. αφιλοτιμία. απάθεια ΑΝΤ. ευαισθησία, φιλοτιμία **3.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τού πάχους τού δέρματος, που οφείλεται σε ινώδη υπερπλασία και παρατηρείται σε περιπτώσεις ελεφαντιάσεως (βλ.λ.) **4.** (ειδικότ. στα ζώα) δερματοπάθεια με κύριο σύμπτωμα την αύξηση τού πάχους τού δέρματος, που παρατηρείται κυρ. στα άλογα. τα βοοειδή. στους χοίρους και τους σκύλους και αποτελεί επακόλουθο χρόνιων εκζεμάτων. μολυσματικής δερματίτιδας κ.ά. Επίσης **παχυδερμισμός** (ο) (σημ. 2). — **παχυδερμικός,** -ή, -ό [1879]

παχύδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει παχύ δέρμα: ~ *θηλαστικό* ΣΥΝ. χοντρόπετσος ΑΝΤ. λεπτόδερμος **2.** (μτφ.. κυρ. ως ουσ.) αυτός που δεν συγκινείται ούτε θίγεται, που συμπεριφέρεται χωρίς λεπτότητα και ευαισθησία ή κατά τρόπο ασυνείδητο ΣΥΝ. αναίσθητος ΑΝΤ. ευαίσθητος **3.** ΖΩΟΛ. ***παχύδερμο*** (το) θηλαστικό με πολύ παχύ και άτριχο δέρμα. που ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία ανήκει ο ελέφαντας. ο χοίρος, ο ρινόκερος κ.λπ.

παχυκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη αύξηση τού πάχους των οστών τής κεφαλής και κυρ. τού κρανίου. — **παχυκέφαλος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. pachycephalia].

παχυλός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για αμοιβές, μισθούς κ.λπ.) αυτός που είναι περισσότερος ή μεγαλύτερος από όσο πρέπει ή συνηθίζεται: ~ *αμοιβή / μισθός / σύνταξη / αποζημίωση / αποδοχές / απολαβές* ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος, αδρός ΑΝΤ. ισχνός. πενιχρός **2.** (ειδικότ. για αρνητικές ιδιότητες) αυτός που είναι ιδιαίτερα έντονος. εμφανής: ~ *άγνοια / αμάθεια* ΣΥΝ. πλήρης, παντελής ΑΝΤ. μερικός. — **παχυλ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **παχυλότητα** (η) [1835].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **παχυλός* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίρρ. *παχυλῶς* και από το μυκ. όν. pa-ku-ro₂ = *Παχυλίων*), υποκ. τού αρχ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχύμετρο (το) {παχυμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο ακριβείας που χρησιμοποιείται κυρ. στην οικοδομή για τη μέτρηση (τού πάχους) αντικειμένων· αποτελείται από έναν βαθμονομημένο κανόνα και από έναν δρομέα που μετακινείται πάνω στον κανόνα· και οι δύο απολήγουν σε παράλληλες μεταξύ τους προεκτάσεις-ράμφη. μεταξύ των οποίων τοποθετείται και συσφίγγεται ελαφρώς το μετρούμενο αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. pachymeter].

πάχυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} (λόγ.) η αύξηση τού πάχους, το να παχαίνει κανείς: *μέθοδοι παχύνσεως των βοοειδών. που προορίζονται για παραγωγή κρέατος* ΑΝΤ. λέπτυνση.

παχυντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί αύξηση τού πάχους, που συντελεί στην πάχυνση: ~ *τροφή / δίαιτα* ΑΝΤ. (λόγ.) απισχναντικός.

παχύνω ρ. → παχαίνω

παχύρρευστος, -η. -ο [1842] (λόγ.) (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα. που είναι πηχτός και ρέει αργά: ~ *σιρόπι / κόλλα / σάλτσα / ουσία* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. αραιός. λεπτόρρευστος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. dickflüssig].

παχύς, -ιά (λόγ. -εία). -ύ [παχ-ύ κ. -ιού κ. (λόγ.) -έος (θηλ. -ιάς κ. λόγ. -είας) | -ιοί κ. (λόγ.) -είς (θηλ. -ιές κ. λόγ. -είες. ουδ. -ιά κ. λόγ. -έα), -ιών (κ. λόγ. -έων) (θηλ. -ιών κ. λόγ. -ειών)} **1.** αυτός που έχει μεγάλο πάχος ή όγκο: ~ *χαλί / τοίχος / κρούστα / στρώμα χιονιού / χείλη* ΣΥΝ. χοντρός ΑΝΤ. λεπτός **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει πολύ λίπος. μεγάλο βάρος: ~ *σώμα / πόδια / χέρια / πρόσωπο* || *περίοδος παχιών / παχειών* (όχι *παχέων*) *αγελάδων* (βλ. λ. *αγελάδα*) || *«τον Αύγουστο που είναι ~ οι μύγες»* (βλ. λ. *Αύγουστος*) ΣΥΝ. παχύσαρκος, παχύσωμος. (λόγ.) εύσαρκος. ευτραφής ΑΝΤ. αδύνατος. άπαχος. λιπόσαρκος **3.** (ειδικότ. για φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευθεί με πολύ λίπος. βούτυρο ή λάδι: ~ *σούπα* **4.** (ειδικότ. για κρέατα και άλλα τρόφιμα) αυτός που διαθέτει μεγάλη ποσότητα λίπους: ~ *μπριζόλα / τυρί* **5.** (ειδικότ.) ***παχύ*** (το) το λιπαρό μέρος τού κρέατος κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' αυτήν σάρκα ΣΥΝ. ξίγγι ΑΝΤ. ψαχνό **6.** (για υγρά) αυτός που διαθέτει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα. που βρίσκεται σε ημίρρευστη κατάσταση: ~ *σιρόπι / σάλτσα* ΣΥΝ. πηχτός, παχύρρευστος. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. λεπτόρρευστος, αραιός **7.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη πυκνότητα, δασύς: ~ *φύλλωμα / τρίχωμα / φρύδια / μουστάκι / πρασινάδα / χόρτο / ήσκιος / σύννεφα* ΑΝΤ. αραιός **8.** αυτός που περιέχει κάτι σε μεγάλη ποσότητα, που φαίνεται

γεμάτος από αυτό που περιέχει: ~ *κομπόδεμα / πορτοφόλι* **9.** (μτφ.) αυτός που έχει πομπώδη χαρακτήρα, που είναι εντυπωσιακός αλλά όχι ουσιαστικός, χωρίς σοβαρό περιεχόμενο: ~ *λόγια / κουβέντες / υποσχέσεις* ΣΥΝ. πομπώδης **10.** (για το έδαφος) εύφορος: ~ *γη* **11.** ΑΝΑΤ. ***παχύ έντερο*** το κατώτερο τμήμα τού εντέρου, που καταλήγει στον πρωκτό και αποτελείται από τρία τμήματα -το τυφλό, το κόλον και το ορθό (απευθυσμένο)-, η κύρια λειτουργία τού οποίου είναι να μετατρέπει τα υποπροϊόντα τής λειτουργίας τής πέψης σε κόπρανα και να τα αποβάλλει από τον οργανισμό. — **παχύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαχ-ύς* (με ανομοίωση) < *bhn̥ĝh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhenĝh- «παχύς, πυκνός», πβ. σανσκρ. bahú- «άφθονος, ευρύς». Παράγ. *πάχ-ος, παχ-ύνω, παχ-υλός* κ.ά.].

παχυσαρκία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπέρμετρη ανάπτυξη τού λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια ο μεγάλος όγκος και το υπερβολικό βάρος κάποιου.

παχύσαρκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που το σώμα του χαρακτηρίζεται από υπέρμετρη ανάπτυξη τού λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια από μεγάλο όγκο και υπερβολικό βάρος ΣΥΝ. παχύς, χοντρός, ευτραφής, παχύσωμος ΑΝΤ. λιπόσαρκος, λεπτός, αδύνατος.

παχύσωμος, -η, -ο [1862] αυτός που έχει παχύ σώμα, αυξημένο λίπος και βάρος ΣΥΝ. παχύσαρκος.

παχύτητα (η) → παχύς

παχύφυλλος, -η, -ο (για φυτά) αυτός που έχει παχιά (και μεγάλα) φύλλα: ~ *δέντρο.*

Παχώμιος (ο) {Παχωμίου} όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

πάψη (η) ‣ παύση

πάω (να/θα) ρ. → πηγαίνω

Π.Β. (ο) Πρόεδρος (τής) Βουλής.

Π.Β.Ε.Ε. (η) Πρόνοια Βορείων Επαρχιών Ελλάδος.

Π.Γ.Α.Π. (το) Πολεοδομικό Γραφείο Αθήνας-Προαστίων.

Π.Γ.Δ.Μ. (η) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (FYROM)· το κράτος των Σκοπίων.

Π.Γ.Π. (το) Πολιτικό Γραφείο Πρωθυπουργού.

Π.Δ. 1. (η) Παλαιά Διαθήκη **2.** (το) Προεδρικό Διάταγμα.

Π.Ε.Α.Ε.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης.

Π.Ε.Α.Κ. (η) Πανελλήνια Ένωση Αδιορίστων Καθηγητών.

Π.Ε.Α.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Αναπήρων Πολέμου.

Π.Ε.Α.Τ. (το) Πρακτορείο Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου.

Πεδεμόντιο (το) {Πεδεμοντίου} περιοχή τής ΒΔ. Ιταλίας στα σύνορα με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Pedemontium (> ιταλ. Piemonte) < pede- (< pes, pedis «πόδι») + -montium < mons, -ntis «όρος, βουνό», επειδή η περιοχή βρίσκεται στους πρόποδες των Άλπεων].

πέδη (η) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο μέσω τού οποίου επιτυγχάνεται η επιβράδυνση ή η ακινητοποίηση ή διατηρείται η ακινησία κινητού μηχανικού συγκροτήματος: ~ *τριβής* || *μαγνητική / υδραυλική* ~ ΣΥΝ. φρένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθοπαιδική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πέδικλο αλόγων», < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. *πεδίο, πόδι*). Ομόρρ. *πέδ-ιλο(ν),* αρχ. *πέδ-ον* (> *πεδίον*), *πεζός* (< **πεδ-jό-*), *πούς* (< **πόδ-ς*) κ.ά. Ως προς τη σημ. «εμπόδιο, ποδοπέδη», πβ. αρχ. *έμ-ποδών* (> *έμποδίζω*), λατ. pedica «πέδη, πέδικλο», im-ped-io «εμποδίζω, εμπλέκω»].

-πέδη β' συνθετικό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν το όργανο που εμποδίζει την κίνηση: *χειρο-πέδη, τροχο-πέδη, ποδο-πέδη.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πέδη* (βλ.λ.)].

πέδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επιβράδυνση ή το σταμάτημα τής κίνησης τροχού οχήματος, που επιτυγχάνεται με τη βοήθεια πέδης (φρένου) ΣΥΝ. φρενάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέδησις* < αρχ. *πεδῶ (-άω)* «πεδικλώνω, περιδένω» < *πέδη* (βλ.λ.)].

πεδιάδα (η) περιοχή τής επιφάνειας τής γης σχετικά επίπεδη, που βρίσκεται συχνότ. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο και έχει χαμηλή βλάστηση: *απέραντη / εύφορη / γόνιμη / πλούσια / καταπράσινη* ~ ΣΥΝ. κάμπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεδιάς, -άδος* < *πεδίον* (βλ.λ.)].

πέδικλο (το) {πέδικλ-ου | -ων} δεσμός που προσαρμόζεται στα πόδια των ζώων, για να μην απομακρύνονται από ορισμένη περιοχή ή για να συνηθίσουν σε συγκεκριμένο βηματισμό. Επίσης (λαϊκ.) **πε(ρ)δούκλι** (το) κ. **πε(ρ)δούκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέδικλον* < λατ. pediculus (υποκ. τού pes «πόδι») ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λατ. pedica «ποδοπέδη» και pedula (πληθ. ουδ. τού pedulis < pes)].

πεδικλώνω κ. **περδικλώνω** κ. **πεδουκλώνω** [μεσν.] κ. **περδουκλώνω** ρ. μετβ. {πεδίκλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω πέδικλο (σε κάποιον) **2.** (κυριολ. κ. μτφ.) βάζω τρικλοποδιά (σε κάποιον), τον κάνω να πέσει παρεμβάλλοντας το πόδι μου ή κάτι άλλο ανάμεσα στα πόδια του, καθώς προχωρεί ΣΥΝ. τρικλοποδιάζω, μπουρδουκλώνω. — **πεδίκλωμα** κ. **περδίκλωμα** κ. **πεδούκλωμα** κ. **περδούκλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πεδικλῶ* < *πέδικλον*. Ο τ. *περδικλώνω* οφείλεται σε συμφυρμό με το ρ. *μπερδεύω*, πβ. κ. *μπουρδουκλώνω*].

πέδιλο (το) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων} **1.** ελαφρύ (συνήθ. καλοκαιρινό) ανοιχτό υπόδημα, από δέρμα ή άλλο υλικό, που αφήνει τμήμα τού πέλματος, τού ταρσού ακάλυπτο **2.** ειδικής κατασκευής υπόδημα, που χρησιμοποιείται μόνο για συγκεκριμένη δραστηριότητα: ~ *τού πατινάζ* (παγοπέδιλο) || ~ *για κολύμπι / καταδύσεις* (βατραχοπέδιλο) ● **3.** ξύλινο ή μεταλλικό κομμάτι, που χρησιμεύει για την υποστήριξη αντικειμένου ή για την προφύλαξή του από τη φθορά: ~ *τής προσωμίδας κοντακίου* (το κομμάτι μετάλλου που επικαλύπτει την άκρη (προσωμίδα) τού κοντακίου των όπλων και ακουμπά στον ώμο) ● **4.** (ειδικότ.-σπάν.) θηλιά από σχοινί, με την οποία δένουν τα πόδια των αλόγων τη νύχτα και των αγελάδων κατά το άρμεγμα ● **5.** ΜΟΥΣ. (α) ποδοκίνητος μηχανισμός με διάφορες λειτουργίες: στο πιάνο ρυθμίζει την ένταση (φόρτε-πιάνο) τού ήχου, στην άρπα το πέρασμα από μία τονικότητα (κλίμακα) σε άλλη, στο εκκλησιαστικό όργανο θέτει σε λειτουργία τους αυλούς των βαθύτερων ηχητικών περιοχών, σε ορισμένα κρουστά (τύμπανα) χρησιμοποιείται για την κρούση τους ή για την αλλοίωση τού ήχου (β) ισοκράτημα, τόνος κρατημένος επίμονα, κυρίως στην τονική ή τη δεσπόζουσα, πάνω στον οποίο ηχούν ποικίλματα μελωδικά, αρμονικά, ή ρυθμικά ή επαναλαμβανόμενες συγχορδίες ΣΥΝ. ποδόπληκτρο, πεντάλ ● **6.** ΝΑΥΤ. ξύλινη βάση στο εσωτερικό ιστιοφόρου σκάφους, πάνω στην οποία στερεώνεται το κατάρτι τού σκάφους ● **7.** (στις οικοδομές) το πεπλατυσμένο κάτω άκρο κάθε μεγάλης, τσιμεντένιας κολόνας, που αποτελεί τμήμα των θεμελίων οικοδομής ΣΥΝ. πέλμα. — (υποκ.) **πεδιλάκι** (το). (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέδιλον* (ήδη μυκ. pe-di-ro) < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πεδίο, πόδι*) + παραγ. επίθημα *-ιλον* (πβ. *στρόβ-ιλος*)].

πεδιλοδρομία (η) {πεδιλοδρομιών} (λόγ.) παιχνίδι ή άθλημα κατά το οποίο ο αθλητής γλιστρά πάνω σε λεία επιφάνεια με τροχοπέδιλα ή σε επιφάνεια πάγου με παγοπέδιλα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. patinage (βλ. *πατινάζ*)].

πεδιλοποιείο (το) το εργοστάσιο κατασκευής πεδίλων.

πεδιλοποιία (η) [1855] η τέχνη και η βιοτεχνία κατασκευής πεδίλων (βλ.λ.) ΣΥΝ. σανδαλοποιία. — **πεδιλοποιός** (ο/η) [1870].

πεδιλώνω ρ. μετβ. [1858] {πεδίλω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) εφοδιάζω (κάτι) με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3) που χρησιμεύει ως υποστήριγμα: ~ *βλήμα / την προσωμίδα τού κοντακίου.* — **πεδίλωση** (η) [1858].

πεδιλωτός, -ή, -ό [1858] (για αντικείμενα) αυτός που έχει εφοδιαστεί με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3): ~ *βλήμα* ΣΥΝ. πεδιλωμένος.

πεδινός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με πεδιάδα: ~ *καλλιέργεια / κλίμα / πυροβολικό* ΑΝΤ. ορεινός **2.** (α) (ειδικότ. για τόπο) αυτός που έχει πεδιάδες, που αποτελείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του από πεδιάδες: ~ *χώρα / περιοχή / επαρχία* ΑΝΤ. ορεινός (β) **πεδινά** (τα) το σύνολο των περιοχών μιας χώρας ή περιφέρειας με χαμηλό υψόμετρο: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει για αύριο βροχές στα* ~ **3.** (ειδικότ. για έδαφος) αυτός που μοιάζει με πεδιάδα, επίπεδος: ~ *έκταση* ΣΥΝ. ομαλός ΑΝΤ. λοφώδης, ορεινός **4.** (ειδικότ. για πρόσ. και πράγματα) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί στην πεδιάδα: ~ *χωριό / πληθυσμός* ΣΥΝ. καμπήσιος ΑΝΤ. ορεινός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεδι-εινός* (πβ. κ. *όρ-εινός*) < *πεδίον*].

πεδίο (το) (λόγ.) **1.** περιοχή ή χώρος, όπου αναπτύσσεται ορισμένη δραστηριότητα: *στρατιωτικό* ~ || *η περιοχή μετατράπηκε σε ~ θρησκευτικών και εθνικιστικών συγκρούσεων·* ΦΡ. (α) ***πεδίο δοκιμών*** περιοχή στην οποία διεξάγονται δοκιμές οποιουδήποτε υλικού ή μέσου, κυρ. στρατιωτικού, για τον καθορισμό τής αντοχής του, τής διάρκειας ζωής του, για τον εντοπισμό των αδύνατων σημείων του (β) ΣΤΡΑΤ. ***πεδίο ασκήσεων*** καθορισμένη έκταση, στην οποία ασκούνται μονάδες στρατού, εκπαιδεύονται οδηγοί αρμάτων μάχης ή πυροβόλων κ.λπ. (γ) ***πεδίο βολής*** τοποθεσία που έχει διαμορφωθεί κατάλληλα, για να ασκούνται οι στρατιώτες στη σκοποβολή, στα νέα όπλα και σε θέματα τακτικής (δ) ***πεδίο μάχης*** (i) ο χώρος στον οποίο διεξάγεται μάχη (ii) (μτφ.) χώρος στον οποίο αναπτύσσονται συγκρούσεις, υπάρχουν ισχυρές αντιπαραθέσεις: *σε ~ μετατράπηκε χθες το συνέδριο τού κόμματος* **2.** ο χώρος που ορίζεται σε σχέση με αντιληπτική λειτουργία ή ορισμένο σημείο· ΦΡ. (α) ***οπτικό πεδίο*** η έκταση τού χώρου, μέσα στον οποίο περιλαμβάνονται όλα τα σημεία που γίνονται ορατά από το ανθρώπινο μάτι ή από οπτικό όργανο (διόπτρα, μικροσκόπιο κ.λπ.): *για λίγο το αυτοκίνητο χάθηκε από το ~ τους* || *φύγε από μπροστά, μου κλείνεις το* ~ (β) ***βάθος πεδίου*** βλ. λ. *βάθος* **3.** (κατ' επέκτ.) η νοητή περιοχή εντός των ορίων τής οποίας αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: *η πρόσφατη ανακάλυψη ανοίγει ένα καινούργιο ~ στην έρευνα κατά τού καρκίνου* || *το ~ των ενδιαφερόντων κάποιου* || *το ~ έρευνας ενός επιστήμονα* || *αφήνω ελεύθερο το ~ δράσης στους αντιπάλους μου* || *~ ανταγωνισμού / συνεργασίας επιχειρήσεων* || *γεωπολιτικό / στρατηγικό / διπλωματικό* ~ ΣΥΝ. σφαίρα, τομέας, χώρος **4.** ΦΥΣ. η περιοχή εντός τής οποίας μια δύναμη επηρεάζει ένα σώμα: *ακουστικό / δυναμικό / μαγνητικό / ηλεκτρομαγνητικό / ηλεκτρικό / ηλεκτροστατικό* ~ || ~ *βαρύτητας / ακτινοβολίας κεραίας* **5.** ΜΑΘ. ***πεδίο ορισμού*** (για τη συνάρτηση μεταξύ δύο μεταβλητών) το σύνολο των τιμών που παίρνει η ανεξάρτητη μεταβλητή χ, από την οποία εξαρτάται η άλλη μεταβλητή ψ **6.** ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα εγγραφής σε μια βάση δεδομένων, που περιέχει μία συγκεκριμένη πληροφορία· π.χ. σε μια βάση δεδομένων που περιέχει στοιχεία ατόμων, το όνομα τού κάθε ατόμου στην εγγραφή καταχωρίζεται στο πεδίο που λέγεται «NAME» **7.** ΓΛΩΣΣ. ***σημασιολογικό πεδίο*** διακριτό τμήμα τού λεξικού που ορίζεται από έναν όρο ή μια έννοια· περιλαμβάνει λέξεις που έχουν σχέση υπωνυμίας με τον όρο ή την έννοια, π.χ. το σημασιολογικό πεδίο τού όρου «κάθισμα» περιλαμβάνει τις λέξεις «καρέκλα», «πολυθρόνα», «σκαμπό», «μπερζέρα» κ.ά. **8.** (κυριολ.-σπάν.) περιοχή τής γήινης επιφάνειας με έδαφος σχετικώς επίπεδο και ομαλό, που βρίσκεται συνήθ. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο: *Θριάσιο* ~ || *στα Καταλαυνικά ~ το 451 μ.Χ. ο Αέτιος και ο Θεοδώριχος νίκησαν τον Αττίλα* ΣΥΝ. πεδιάδα· ΦΡ. ***Ηλύσια Πεδία*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεδίον* < *πέδον* «έδαφος, γη» < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (με τη

διευρυμένη σημ. τού τόπου στον οποίο πατάει το πόδι, δηλ. τού εδάφους), πβ. σανσκρ. padá- «βήμα. ίχνος». χεττ. pedan «τόπος, τοποθεσία», αρμ. het «ίχνος», αρχ. σκανδ. fet «βήμα». λατ. op-pid-um «μικρή πόλη» (κατ' αντιδιαστολή προς το urbs «μεγάλη πόλη, η Ρώμη») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πούς* (γεν. *ποδ-ός*), *πεζός* (< **πεδ-jó-*), *πέδ-η* κ.ά. Παράγ. *πεδι-άς (-άδα). πεδ-ινός* κ.ά. Αρκετές σημ. τής λ. *πεδίο*. που ανήκουν στο σύγχρονο επιστημ. λεξιλόγιο. αποτελούν μεταφρ. δάνεια. όπως η σημ. τής λ. στην πληροφορική (< αγγλ. field). Ομοίως αποτελούν μεταφρ. δάνεια και οι ακόλουθες φρ. και όροι. λ.χ. *πεδίο μάχης / βολής / δράσεως* (< γαλλ. champ de bataille / de tir / d'action). *οπτικό / μαγνητικό / σημασιολογικό πεδίο* (< γαλλ. champ visuel / magnétique / sémantique), *βάθος πεδίου* (< γαλλ. profondeur de champ), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο σε κάποιον* (< γαλλ. laisser le champ libre à quelqu'un) κ.ά.].

Π.Ε.Δ.Μ.Ε.Δ.Ε. (η) Πανελλήνια Ένωση Διπλωματούχων Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Π.Ε.Ε.Α. (η) **1.** Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης **2.** Πανελλήνια Ένωση Εφέδρων Αξιωματικών.

Π.Ε.Ε.Ε.Π.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Επαναπατρισθέντων Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων.

Π.Ε.Ε.Θ. (η) Πανελλήνια Ένωση Ελευθέρου Θεάτρου.

πεζάντε επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική και τεχνική ένδειξη: βαριά, με βάρος: *αυτές οι νότες παίζονται ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pesante «βαρύς» < ρ. pesare «ζυγίζω. βαραίνω» < λατ. pensare].

πεζεβέγκης κ. **μπεζεβέγκης** (ο) {πεζεβέγκηδες} (λαϊκ.) ο προαγωγός, ο μαστροπός· (υβριστ.) αισχρός άνθρωπος, αχρείος. ρουφιάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. pezevenk < αρμ. bozawag].

πεζεύω ρ. αμετβ. {πέζεψα} κατεβαίνω από υποζύγιο, ιδ. από άλογο: *δύο χωρικοί τον βοήθησαν να πεζέψει* ΣΥΝ. (λόγ.) αφιππεύω. ξεπεζεύω, ξεκαβαλικεύω. — **πέζεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ταξιδεύω πεζός. πεζοπορώ», < *πεζός*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

πεζή επίρρ. (λόγ.) με τα πόδια. περπατώντας: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας μετέβη ~ στο μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτου* ΣΥΝ. βαδίζοντας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεζῇ* < *πεζός*].

πεζικάριος (ο) {πεζικαρί-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) ο μόνιμος ή έφεδρος στρατιώτης ή αξιωματικός που υπηρετεί στο Πεζικό (βλ. λ. *πεζικός*).
[ΕΤΥΜ. < *πεζικό* + παραγ. επίθημα *-άριος*, πβ. κ. *λεγεων-άριος, σπαθάριος*].

πεζικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τους πεζούς στρατιώτες. τον Στρατό Ξηράς: *~ όπλα / δυνάμεις* **2.** ***Πεζικό*** (το) (α) το πολυαριθμότερο και βασικότερο μάχιμο τμήμα τού Στρατού Ξηράς. το οποίο δρα συνήθ. πεζό και με φορητό οπλισμό (β) (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των στρατιωτών που υπηρετούν σε αυτό το τμήμα τού Στρατού Ξηράς.

πεζο- κ. **πεζό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με τον πεζό λόγο: *πεζο-γραφία, πεζο-λογία* **2.** με τον πεζό (λ.χ. κατ' αντιδιαστολή προς τον οχούμενο ή τον έφιππο): *πεζο-πόρος. πεζό-δρομος, πεζο-δρόμιο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *πεζός* (βλ.λ.)].

πεζόβολος (ο) (λαϊκ.) αλιευτικό δίχτυ από καννάβι. λινάρι ή βαμβάκι. που έχει σχήμα κώνου και χρησιμεύει για ψάρεμα σε ρηχά νερά. Επίσης **πεζόβολο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πεζο-* (< αρχ. *πέζα*, δωρ. και αρκαδ. λ. για τη σημ. «πόδι», η οποία απαντά σε μτγν. συγγραφείς με τις σημ. «μπορντούρα ρούχου» και «στρογγυλό αλιευτικό δίχτυ») + *-βόλος* < *βάλλω*. Το αρχ. *πέζα* < **πέδ-jα* < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πεδίο. πόδι*)].

πεζογέφυρα (η) {πεζογεφυρών} στενή γέφυρα που έχει κατασκευαστεί για να διευκολύνει τη διάβαση πεζών από ένα σημείο σε άλλο.

πεζογράφημα (το) [1894] {πεζογραφήμ-ατος | -ατα. -άτων} ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό έργο γραμμένο σε πεζό λόγο (και όχι σε έμμετρο ή ποιητικό) ΑΝΤ. ποίημα.

πεζογραφία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συγγραφή λογοτεχνικού έργου σε πεζό λόγο: *φιλολογική ~* (αγγλ. non fiction) ‖ *λογοτεχνική ~* (αγγλ. fiction) **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο πεζός λόγος κατ' αντιδιαστολή προς τον έμμετρο, τον ποιητικό: *ο τομέας στον οποίο διακρίθηκε είναι η ~* ΣΥΝ. πρόζα. πεζολογία ΑΝΤ. ποίηση **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων: *νεοελληνική / αγγλική / γαλλική / σύγχρονη / νεότερη ~* **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων που ανήκουν σε συγκεκριμένο είδος: *αφηγηματική / ηθογραφική ~*. – **πεζογραφικός**, -ή, -ό [1857], **πεζογραφικώς** επίρρ. [1839].

λογοτεχνική πεζογραφία – φιλολογική πεζογραφία. Με τον χαρακτηρισμό **λογοτεχνική πεζογραφία** (αγγλ. fiction) δηλώνονται πεζογραφήματα (αγγλ. prose) που ανήκουν κυρίως στα είδη που είναι γνωστά ως *μυθιστόρημα* και *διήγημα* και τα συναφή (*μυθιστορηματική βιογραφία. ιστορικά διηγήματα* κ.λπ.). Για ό,τι η αγγλόφωνη βιβλιογραφία χαρακτηρίζει ως non-fiction, δηλαδή για τα *δοκίμια* και τις *μελέτες* που αναφέρονται με φιλολογικό τρόπο στην ερμηνεία, ανάλυση και σχολιασμό λογοτεχνικών έργων. προσιδιάζει ο χαρακτηρισμός **φιλολογική πεζογραφία**. Η *λογοτεχνική πεζογραφία* στηρίζεται στη *μυθοπλασία* (αυτή είναι η κατεξοχήν σημασία και τού αγγλοσαξονικού όρου fiction) και έχει ως χαρακτηριστικό την αφήγηση (αγγλ. narration). Η *λογοτεχνική πεζογραφία* ως πεζογραφία διαφέρει τόσο από την *ποίηση* όσο και από τα *θεατρικά έργα*. μολονότι και αυτά δεν στερούνται συχνά τού στοιχείου τής μυθοπλασίας ή και τής αφήγησης. Αντιθέτως. η *φιλολογική πεζογραφία* ως επιστημονική (ή και διαισθητική / εμπειρική) μελέτη συμπεριλαμβάνει την πραγμάτευση ποιητικών και θεατρικών έργων.

πεζογράφος (ο/η) [μτγν.] συγγραφέας πεζών λογοτεχνικών έργων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

πεζογραφώ ρ. [μτγν.] {πεζογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (α) γράφω πεζογράφημα (β) είμαι πεζογράφος • **2.** γράφω (λέξη) με πεζά γράμματα ΑΝΤ. κεφαλαιογραφώ.

πεζοδρόμηση (η) ▸ πεζοδρομώ

πεζοδρομία (η) [1851] {πεζοδρομιών} (σπάν.) περπάτημα ή τρέξιμο με τα πόδια, το να πορεύεται κάποιος πεζή (και όχι με όχημα ή υποζύγιο) ΣΥΝ. πεζοπορία.

πεζοδρόμιο (το) [1833] {πεζοδρομί-ου | -ων} **1.** το ελαφρώς υπερυψωμένο (συνήθ. πλακόστρωτο) δάπεδο. που κατασκευάζεται και στις δύο πλευρές δρόμου ή γέφυρας και χρησιμοποιείται για να περπατούν οι πεζοί: *περίμενε ν' ανάψει πράσινο, για να περάσει στο απέναντι ~* ‖ *για να τον αποφύγω, άλλαξα ~* ‖ *φαρδύ / στενό ~* **2.** (η έναρθρη γεν. ***τού πεζοδρομίου*** ως κακόσ. χαρακτηρισμός) τού υποκόσμου: *γυναίκα / γλώσσα / έκφραση ~* ‖ *στη δημόσια ζωή τείνουν να επικρατήσουν τα ήθη και οι πρακτικές ~* **3.** (λαϊκ.) η άσκηση πορνείας κυρ. στους δρόμους. σε δημόσιους χώρους και όχι σε προσωπικό χώρο ή σε οίκο ανοχής· ΦΡ. ***κάνω / βγαίνω / καταλήγω στο πεζοδρόμιο*** εκπορνεύομαι: *κάνει πεζοδρόμιο στη Συγγρού.* — **πεζοδρομιακός**, -ή, -ό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *πεζο-* + *-δρόμιο* < *δρόμος*. απόδ. τού γαλλ. trottoir. άσχετη με το μεσν. *πεζοδρόμιον* «αγώνας δρόμου πεζών»].

πεζοδρόμος (ο/η) [μεσν.] **1.** αυτός που βαδίζει ή τρέχει με τα πόδια ΣΥΝ. πεζοπόρος ΑΝΤ. εποχούμενος **2.** (σπάν.) αυτός που λαμβάνει μέρος σε αγώνα δρόμου, που συμμετέχει σε αυτόν ΣΥΝ. δρομέας.

πεζόδρομος (ο) {πεζοδρόμ-ου | -ων, -ους} ο δρόμος που προορίζεται αποκλειστικά για την κυκλοφορία των πεζών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pedestrian (zone)].

πεζοδρομώ ρ. μετβ. {πεζοδρομείς... | πεζοδρόμ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (δρόμο) σε πεζόδρομο (συνήθ. πλακοστρώνοντάς τον): *η δημοτική αρχή αποφάσισε να πεζοδρομήσει όλους τους δρόμους που οριοθετούν το εμπορικό τρίγωνο.* — ***πεζοδρόμηση*** (η).

πεζοκεφαλαία (τα) (για οικογένειες γραμμάτων που χρησιμοποιούνται στην τυπογραφία) πεζά και κεφαλαία γράμματα στο ίδιο κείμενο.

πεζολογία (η) [μτγν.] {πεζολογιών} **1.** ομιλία ή γραφή σε πεζό λόγο. όχι σε έμμετρο ή ποιητικό ΣΥΝ. πεζογραφία. πρόζα ΑΝΤ. ποίηση. στιχουργία **2.** (μτφ.-κακόσ.) η σύνθεση ποιημάτων και γενικότ. γραπτών κειμένων χωρίς γνήσια ποιητική πνοή. χωρίς έμπνευση. — **πεζολογικός**, -ή. -ό [1878]. **πεζολογικά** επίρρ.. **πεζολογώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

πεζολόγος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός/αυτή που γράφει ή μιλάει σε πεζό λόγο, ο/η συγγραφέας πεζογραφημάτων ΣΥΝ. πεζογράφος ΑΝΤ. ποιητής. στιχουργός **2.** (κακόσ.) ο μονότονος και πληκτικός ομιλητής ή συγγραφέας. αυτός που γράφει κοινοτοπίες ή ασημαντότητες.

πεζολογώ ρ. ▸ πεζολογία

πεζοναύτης (ο) [1886] {πεζοναυτών} ΣΤΡΑΤ. άνδρας των Ειδικών Δυνάμεων τού Στρατού Ξηράς. ειδικά εκπαιδευμένος για τη διεξαγωγή αποβατικών επιχειρήσεων σε συνεργασία με το Πολεμικό Ναυτικό και την Αεροπορία, καθώς επίσης και για την εξουδετέρωση παράκτιων προγεφυρωμάτων. — **πεζοναυτικός**, -ή. -ό.

πεζοπορία (η) [μτγν.] {πεζοποριών} πορεία με τα πόδια. το να διανύει κανείς μια απόσταση (συνήθ. μεγάλη) πεζός ΣΥΝ. περπάτημα. πεζοδρομία. οδοιπορία. — **πεζοπορικός**, -ή, -ό [1892], **πεζοπορικώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία*.

πεζοπόρος, -ος. -ο **1.** (λόγ.) αυτός που πορεύεται πεζός: *~ τμήματα τού στρατού* **2.** ***πεζοπόρος*** (ο/η) πρόσωπο που ταξιδεύει πεζός ΣΥΝ. οδοιπόρος. πεζοδρόμος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεζοπορῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *πεζο-* + *-πορῶ* < *πόρος* (πβ. κ. *βραδυ-πορῶ, όδοι-πορῶ*)].

πεζοπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεζοπορείς... | πεζοπόρησα} πηγαίνω με τα πόδια, πορεύομαι πεζός.

πεζός, -ή. -ό **1.** αυτός που πορεύεται με τα πόδια, που διασχίζει αποστάσεις περπατώντας: *κινούμαι ~* ‖ *έφθασε ~* ‖ (συχνά κ. ως ουσ.) *η αστυνομία επέτρεπε μόνο στους ~ να περάσουν* ‖ *διάβαση πεζών* **2.** (ειδικότ. για τμήμα στρατού) αυτός που ενεργεί μόνο στην ξηρά (και όχι στη θάλασσα ή στον αέρα): *~ στράτευμα / άγημα* ‖ (κ. ως ουσ.) *ο στρατός του περιελάμβανε χιλιάδες πεζούς και λίγους ιππείς* • **3.** (για τον γραπτό λόγο) αυτός που δεν είναι έμμετρος, ποιητικός: *~ κείμενο / απόσπασμα* ΣΥΝ. πεζογραφικός ΑΝΤ. έμμετρος. ποιητικός· ΦΡ. ***πεζός λόγος*** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζογραφημάτων γλώσσας. χώρας ή εποχής: *ο νεοελληνικός ~* ΣΥΝ. πεζογραφία, πρόζα ΑΝΤ. ποίηση. στιχουργία **4.** ***πεζό*** (το) το πεζογράφημα: *τα ~ τού Γ. Βιζυηνού είναι καλύτερα από τα ποιήματά του* ‖ *έγραψε ένα ~ και ένα ποίημα* • **5.** ***πεζό (στοιχείο)*** το μικρό στοιχείο. το μη κεφαλαίο γράμμα • **6.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μονοτονία και κοινοτοπίες. που δεν διαθέτει πρωτοτυπία ή γλαφυρότητα. που στερείται συγκινήσεων. ποιητικής εξάρσεως κ.λπ.: *~ γλώσσα / έκφραση / ύφος / πραγματικότητα / παρόν / ζωή / εποχή* ΣΥΝ. κοινός. κοινότοπος. μονότονος. τετριμμένος. πληκτικός, ανιαρός ΑΝΤ. πρωτότυπος, γλαφυρός. ποιητικός. συναρπαστικός **7.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συμβατικά πλαίσια. που στερείται εμπνεύσεως, ποιητικότητας: *Τι ~ που είσαι! Μόνο τον ύπνο και το φαγητό σκέφτεσαι!* ΣΥΝ. κοινότοπος, συνηθισμένος, μπανάλ ΑΝΤ. ρομαντικός. — **πεζά / πεζή** (βλ.λ.)

[αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεδ-jός < I.E. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. *πόδι. πεδίο*). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. επίθ. pád-ya- «ο σχετιζόμενος με το πόδι». Ομόρρ. *πέδ-η*, αρχ. *πέδ-ον* (> *πεδίον*), *πούς* (γεν. *ποδ-ός*), *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*) κ.ά. Η σημ. τού πεζού λόγου (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό) είναι ήδη αρχ. και αποτέλεσε το πρότυπο για τη λατ. φράση pedestris oratio].

πεζότητα (η) [1860] {χωρ. πληθ.} η απουσία πρωτοτυπίας, ενδιαφέροντος, συναισθήματος ή έμπνευσης, γενικώς στοιχείων που δίνουν σε κάτι/κάποιον ενδιαφέρον και γοητεία: *η ~ τής καθημερινότητας* || *η ~ του τον έκανε αφόρητα πληκτικό.*

πεζοτράγουδο (το) (λογοτ.) πρόζα με ρυθμό ή ποίημα γραμμένο σε μορφή πεζού.

πεζούλι (το) {πεζουλ-ιού | -ιών} **1.** μικρός χαμηλός τοίχος από πέτρα, ο οποίος χτίζεται ακριβώς δίπλα στον εξωτερικό τοίχο κτηρίου, ώστε να εφάπτεται σε αυτόν και χρησιμεύει λ.χ. για να κάθεται κανείς: *έκατσε στο ~ τής εκκλησίας, για να ξεκουραστεί* **2.** μικρός τοίχος, συνήθ. πρόχειρα χτισμένος, που συγκρατεί το χώμα σε κατωφερές έδαφος ΣΥΝ. ξερολιθιά **3.** η άκρη τού πεζοδρομίου. Επίσης **πεζούλα** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **πεζουλάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*)].

πεζούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το Πεζικό, οι πεζοί στρατιώτες ΑΝΤ. καβαλαρία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πεζός* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (πβ. *θολ-ούρα, χασούρα*)].

πεθαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πέθα-να, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για έμβια όντα) παύω να ζω, σταματούν οι βιολογικές και (για έμψυχα) πνευματικές λειτουργίες μου, παύω να υπάρχω ως ζωντανός οργανισμός: *ο ασθενής πέθανε το βράδυ από καρδιακή προσβολή* || *αυτό θα το θυμάται, ώσπου να πεθάνει* || *πέθανε από φυσικό θάνατο* || *~ από το κρύο / την πείνα / τη δίψα* || *τα δέντρα πεθαίνουν όρθια* || *τα ζώα πέθαναν από σπογγώδη εγκεφαλοπάθεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) αποβιώνω, ξεψυχώ, (για ζώα) ψοφώ ΑΝΤ. ζω, υπάρχω· ΦΡ. (α) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** για να δείξουμε ότι πρέπει κανείς να κάνει κάτι στο παρόν και όχι σε συγκεκριμένο μελλοντικό χρονικό σημείο, αφού το μέλλον είναι αβέβαιο: *εγώ τώρα το χρειάζομαι το δάνειο· μετά από τρεις μήνες ~!* || *Μέχρι αύριο ~! Τώρα πρέπει να συζητήσουμε το πρόβλημα!* (β) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** βλ. λ. *μέλλω* **2.** (α) (σε ενεστ.) βρίσκομαι στο τελευταίο μου στάδιο, φθίνω και σύντομα θα πάψω να υπάρχω: *«απόψε πεθαίνει ο φασισμός»* (σύνθημα) || *ένας κόσμος που πεθαίνει αργά-αργά* (β) (για πρόσ.) βρίσκομαι σε κακή βιολογική κατάσταση, ώστε αργά ή γρήγορα θα πάψω να ζω: *~ από ανίατη ασθένεια* || *πεθαίνει μόνος κι αβοήθητος* (γ) (μτφ.) παύω να υπάρχω: *πέθανε η αγάπη τους / το πάθος των πρώτων χρόνων* || *«το τζάμπα πέθανε»* (επιγραφή σε καταστήματα) || *όπως λέγεται, η ελπίδα πεθαίνει τελευταία* **3.** (+για) (α) δίνω τη ζωή μου (για συγκεκριμένο σκοπό), είμαι διατεθειμένος να θυσιαστώ (για κάτι): *η πατρίδα τιμά όσους πεθαίνουν για την ελευθερία* || *~ για τη δημοκρατία / την τιμή μου / την πίστη / τα πιστεύω μου* ΣΥΝ. θυσιάζομαι (β) (οικ.-εκφραστ.) λατρεύω (κάποιον/κάτι), μου αρέσει σε υπερβολικό βαθμό: *~ για τέτοια ανέκδοτα / βόλτα στη λιακάδα / ταξίδια / κρασί και καλή παρέα / ένα γλυκό / τηγανητές πατάτες / περιπέτειες!* ΣΥΝ. λαχταρώ, τρελαίνομαι, (οικ.) ψοφάω **4.** (+από) αισθάνομαι (κάτι) πολύ έντονα, ώστε να μη μου είναι πια ανεκτό ή να με εξαντλεί: *~ από πλήξη / ανία* || *πέθανα από τον φόβο μου* (φοβήθηκα υπερβολικά) || *έχω πεθάνει από την κούραση / την ορθοστασία / το τρέξιμο* || (μτφ.) *~ από επιθυμία / πόθο / έρωτα·* ΦΡ. ***πεθαίνω τής πείνας / τής δίψας*** αισθάνομαι πολύ έντονα πείνα ή δίψα **5.** (+σε + έναρθρο ουσιαστικό) κάνω σε υπερβολικό βαθμό, μέχρις εξαντλήσεως (αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό): *πέθανα στα γέλια / στην κούραση / στο τρέξιμο / στη δουλειά / στο πηγαινέλα* (στις μετακινήσεις) || *με πέθανε στις ερωτήσεις* (με ρωτούσε ακατάπαυστα) ♦ (μετβ.) **6.** προκαλώ τον θάνατο (κάποιου): *το παιδί το πέθαναν τα φάρμακα / τα ναρκωτικά* || *οι γιατροί τον πέθαναν τον άνθρωπο· θα ζούσε ακόμη, αν δεν είχε πέσει σε ατζαμήδες!* ΣΥΝ. σκοτώνω **7.** προκαλώ έμμεσα τον θάνατο (κάποιου): *τον πέθανε ο καημός τής κόρης του* || *εσύ θα με πεθάνεις με τα καμώματά σου!* **8.** (μτφ.) βασανίζω (κάποιον), τον υποβάλλω σε δοκιμασία, ώστε να υποφέρει: *το νέο αφεντικό τούς έχει πεθάνει στη δουλειά* || *την πέθανε με τη ζήλια του* ΣΥΝ. κατατυραννώ, (κατα)ταλαιπωρώ, παιδεύω, ξεθεώνω **9.** (ειδικότ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλο πόνο: *αυτό το δόντι με έχει πεθάνει δυο μέρες τώρα* || *όταν έχει υγρασία, με πεθαίνει το πόδι μου* **10.** (η μτχ. **πεθαμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀπεθαίνω* < αρχ. *ἀποθνήσκω* (βλ. λ. *θνήσκω, θνητός*), από τον αόρ. β' *ἀπέθανε* (γ' εν. πρόσ.) κατά τα ρ. σε *-αίνω*, πβ. κ. *ὑπάγω - ὑπῆγε - πηγαίνω*].

πεθαίνω: συνώνυμα. Η έννοια τού *θανάτου* καθορίζει βιολογικά και ψυχικά όλη τη ζωή τού ανθρώπου, γι' αυτό και είναι φυσικό η κατάσταση τής αποχώρησης από τη ζωή, τής μετάστασης από τη ζωή στον θάνατο, να δηλώνεται σε όλες τις γλώσσες με πλήθος λέξεων και φράσεων. Στην Ελληνική, η σημασία τού «πεθαίνω» δηλώνεται με ουδέτερο – περιφραστικό τρόπο, με διατύπωση λόγια, συναισθηματική - βιωματική, θεολογική / θρησκεύουσα, με φράσεις που δηλώνουν τον τρόπο με τον οποίο επέρχεται ο θάνατος καθώς και με σχολιασμένο – μειωτικό τρόπο. Ειδικότερα: (α) ουδέτερη – περιφραστική δήλωση: **φεύγω από τη ζωή / από τον κόσμο, αφήνω τον κόσμο / την τελευταία μου πνοή, χάνω τη ζωή μου, καταλήγω** (β) λόγια δήλωση: **αποβιώνω, εκπνέω, τερματίζω τον βίο, υποκύπτω στο μοιραίο, εκμετρώ τον βίο / το ζην, προσμετρώ το ζην, φεύγω / εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο, επέρχεται το μοιραίο / ο θάνατος** (γ) συναισθηματική - βιωματική διατύπωση: **σβήνω, ξεψυχώ, τελειώνω, χάνομαι, κλείνω τα μάτια, πάω καλειά μου, μας άφησε χρόνους, τον βρήκε ο χάρος / ο θάνατος, τον πήρε ο χάρος, βγήκε η ψυχή του, έφυγε για τον άλλο / τον κάτω κόσμο, σώθηκε το λάδι / το καντήλι του, σβήνει το καντήλι μου, σώθηκαν οι μέρες / τα καρβέλια του, κατέβηκε στον τάφο, τον έφαγε το μαύρο χώμα / σκοτάδι** (δ) θεολογική / θρησκεύουσα διατύπωση: **αναπαύομαι, κοιμήθηκε, τον πήρε ο Θεός, παρέδωσε το πνεύμα / την ψυχή του / την ύστατη πνοή, συγχωρήθηκε** / (λαϊκ.) **αχωρέθηκε, μεθίσταμαι (μετέστη) εις τας αιωνίους μονάς, εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος, εκδημώ εις Κύριον** (ε) τρόπος θανάτου: **μένω στον τόπο, πέφτω / μένω ξερός, μένω σέκος / αφήνω (κάποιον) σέκο, μένω στα χέρια (κάποιου), βρίσκω άδοξο τέλος, πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι** (στ) σχολιασμένη – μειωτική διατύπωση: **τα τίναξε, τίναξε τα πέταλα / τα κώλα, τα κακάρωσε, τα τέζαρε, πάει (κοροϊδίστικα / άδοξα), ψόφησε (σαν σκυλί), πήγε στα θυμαράκια / στα κυπαρίσσια.**
Αρκετές είναι οι φράσεις και τα ρήματα που δηλώνουν τα βαθιά γεράματα ή την κατάσταση τού ετοιμοθάνατου: (α) συναισθηματική – βιωματική δήλωση: **είναι στα τελευταία του, (όπου να 'ναι) τον περιμένουνε, χαροπαλεύει, ψυχομαχεί, αργοπεθαίνει** (β) λόγια δήλωση: **πνέω τα λοίσθια, ψυχορραγώ** (γ) σχολιασμένη - μειωτική διατύπωση: **τα 'φαγε τα ψωμιά του, είναι με το ένα πόδι στον τάφο, θα φάμε κόλλυβα, είναι τού θανατά.**

πεθαμενατζήδικος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που θυμίζει νεκρό, κηδεία ή είναι μουντός σαν πένθιμος: *βγάλε αυτά τα πεθαμενατζήδικα ρούχα και βάλε κάτι πιο φωτεινό, πιο ζωντανό!* **2. πεθαμενατζήδικο** (το) η νεκροφόρα ή το γραφείο κηδειών.

πεθαμενατζής (ο) {πεθαμενατζήδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο νεκροθάφτης.
[ΕΤΥΜ. < *πεθαμένος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *φορτηγ-ατζής*].

πεθαμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** νεκρός, αυτός που έχει πεθάνει, που έχει πάψει να ζει: *προσπάθησαν να τον σώσουν, αλλά δυστυχώς ήταν ήδη ~* ΑΝΤ. ζωντανός **2.** (ειδικότ. λαϊκ.) ***πεθαμένα*** (τα) τα μέλη τής οικογένειας ή τα συγγενικά πρόσωπα που έχουν πεθάνει· ΦΡ. ***να συγχωρεθούν τ' αποθαμένα / τα πεθαμένα σου*** να συγχωρηθούν οι νεκροί συγγενείς σου (ευχή προς κάποιον, όταν του ζητούμε κάποια χάρη· χρησιμοποιείται κυρ. από ζητιάνους, όταν ζητούν ελεημοσύνη) **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει πάψει να υφίσταται: *~ παρελθόν / όνειρα* ΑΝΤ. ζωντανός **4.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί (σωματικά ή ψυχικά), που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ: *είμαι ~ από την κούραση* ΣΥΝ. εξαντλημένος, αποκαμωμένος, κατάκοπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

πεθαμός κ. **αποθαμός** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (για έμψυχα) ο θάνατος, η παύση των λειτουργιών τής ζωής: *αρρώστησε ο τύραννος, αλλά πεθαμό δεν είχε* ΣΥΝ. θάνατος· ΦΡ. ***τού πεθαμού*** (i) για πρόσωπο που κοντεύει να πεθάνει: *είναι ~* ΣΥΝ. τού θανατά (ii) αυτός που είναι πολύ θλιμμένος ή κουρασμένος σε μεγάλο βαθμό: *τον βρήκαν ~ απ' τη λύπη του* **2.** (μτφ.) μεγάλος κόπος ή ταλαιπωρία σωματικός, ψυχικός βασανισμός: *αυτές οι εξετάσεις ήταν σωστός ~* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, μαρτύριο, εξάντληση, ξεθέωμα, σκοτωμός.

πεθερά (η) [μεσν.] (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) η μητέρα τού / τής συζύγου, δηλ. (για τη γυναίκα) η μητέρα τού γαμπρού και (για τον άνδρα) η μητέρα τής νύφης: *δεν με χωνεύει η ~ μου·* ΦΡ. (α) ***τα λέω στην πεθερά, για να τ' ακούει η νύφη*** μιλώ με υπαινικτικό τρόπο, ώστε αυτός με τον οποίο μιλώ να μεταβιβάσει τα λόγια μου στο πρόσωπο προς το οποίο πραγματικά απευθύνονται ή για να τα ακούσει αυτός στον οποίο πραγματικά αναφέρονται, χωρίς ξεκάθαρα να του τα δηλώσω (β) ***κακιά πεθερά*** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που γκρινιάζει και κάνει συνέχεια παρατηρήσεις (γ) ***(για) να σ' αγαπά η πεθερά σου*** λέγεται προς κάποιον που διαλέγει ή τυχαίνει να φάει τη γωνία τού ψωμιού (δ) ***σ' αγαπά η πεθερά σου*** ως αστεϊσμός σε κάποιον που φτάνει (κάπου) πριν αρχίσουν όλοι να τρώνε. — (υποκ.) **πεθερούλα** (η).

πεθερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πεθερό ή την πεθερά: *~ σπίτι* **2. πεθερικά** (τα) (α) ο πεθερός και η πεθερά μαζί και σπανιότ. οι στενοί συγγενείς τους (β) (συνεκδ.) το σπίτι και η οικογένεια τού πεθερού: *σήμερα θα πάω επίσκεψη στα ~ μου.*

πεθερός (ο) (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) ο πατέρας τού / τής συζύγου, δηλ. (για τη γυναίκα) ο πατέρας τού γαμπρού και (για τον άνδρα) ο πατέρας τής νύφης: *ο μέλλων ~ μου* || *συντηρείται από τον ~ του* || (παροιμ.) *«σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο ~».* — (υποκ.) **πεθερούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πενθερός* < θ. *πενθ-* < I.E. *bhendh- «δένω, συνδέω», πβ. σανσκρ. bándhu- «γονέας, συγγενής», γοτθ. bindan «δένω» (> γερμ. binden, αγγλ. bind) κ.ά. Ομόρρ. *φάτνη / πάθνη* (< *φάθ-νᾱ). Το ουσ. *πενθερός* δήλωνε αρχικώς τον εξ αγχιστείας συγγενή, κυρίως δε τον πατέρα τής συζύγου (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *ἑκυρός*, η οποία δήλωνε τον πατέρα τού συζύγου). Η λ. *πενθερός*, που αποτελεί αρχαϊκό όρο τής πατριαρχικής οικογένειας, αντικατέστησε το ουσ. *ἑκυρός*, δηλώνοντας τον πατέρα και των δύο συζύγων].

πεθυμιά (η) (λαϊκ.) η επιθυμία.

πεθυμώ ρ. ▸ επιθυμώ

πει κ. **πι** (το) {άκλ.} **1.** Π, π· το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***στο πει και φει*** πολύ γρήγορα, την ίδια στιγμή (από τη συμβολική έννοια που είχαν στον Μεσαίωνα τα γράμματα π και φ ως αρχικά των λέξεων *παλούκι* (ανασκολοπισμός) και *φούρκα* (αγχόνη), όπου οδηγούνταν με συνοπτικές διαδικασίες οι καταδικασμένοι για αξιόποινη πράξη) ΣΥΝ. αμέσως, στο άψε-σβήσε ΑΝΤ. καθυστερημένα (βλ. κ. λ. *αριθμός*) **2.** (προφορ.) όργανο σχήματος Π, στο οποίο στηρί-

ζονται πρόσωπα με κινητικές δυσκολίες κατά την κίνησή τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πῑ* < αρχ. *πεῖ* < σημιτ. pē «στόμα»].

πειθαναγκάζω ρ. μετβ. [1815] {πειθανάγκασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εξαναγκάζω (κάποιον) να πεισθεί (σε κάτι) χρησιμοποιώντας ψυχολογική βία ή απειλές.
[ΕΤΥΜ. < *πειθανάγκη* (βλ.λ.)].

πειθαναγκασμός (ο) [1871] ο εξαναγκασμός (κάποιου) να δεχθεί κάτι είτε με τη χρήση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω τής αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων.

πειθανάγκη (η) {χωρ. πληθ.} ο εξαναγκασμός σε συμφωνία ή συμμόρφωση, είτε με την άσκηση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω τής αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πειθ-* (< *πείθω*) + *ἀνάγκη*].

πειθαρχείο (το) [1887] **1.** ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό κρατητήριο, ο χώρος δηλ. τού στρατοπέδου στον οποίο κρατούνται κατά τη διάρκεια τής νύχτας και τού ελεύθερου χρόνου τής ημέρας ή επί ολόκληρο το εικοσιτετράωρο οι στρατιώτες που έχουν τιμωρηθεί με πειθαρχικές ποινές κράτησης ή φυλάκισης **2.** (ειδικότ.) το ειδικό, απομονωμένο κελλί φυλακής, στο οποίο μεταφέρονται για ορισμένο χρονικό διάστημα οι κρατούμενοι που έχουν παραβιάσει τον εσωτερικό κανονισμό τής φυλακής ΣΥΝ. απομόνωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (cellule) disciplinaire].

πειθάρχηση (η) → πειθαρχώ

πειθαρχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υποταγή στους ανωτέρους ή σε ορισμένες αρχές, η υπακοή στις διαταγές, στους νόμους, στους ισχύοντες κανόνες: *για να μειωθούν τα ατυχήματα, απαιτείται η ~ των οδηγών και η συμμόρφωσή τους προς τις υποδείξεις των τροχονόμων* || *στο στρατόπεδο η ζωή κυλά υπό συνθήκες αυστηρής ~* || *επικρατεί / επιβάλλεται / χαλαρώνει / διασαλεύεται η ~* || *σκληρή / σιδερένια / στοιχειώδης / κοινωνική / κομματική ~* ΣΥΝ. υπακοή, υποταγή, ευπείθεια ΑΝΤ. απειθαρχία, απείθεια· ΦΡ. (α) **στρατιωτική πειθαρχία** (i) η απόλυτη υποταγή κάθε κατώτερου στρατιώτη στις διαταγές κάθε ανωτέρου, όπως ορίζει ο στρατιωτικός κανονισμός· (κατ' επέκτ. μεταξύ ομοιοβάθμων) η υπακοή κάθε νεοτέρου στον αρχαιότερο (ii) (μτφ.) η αυστηρή υπακοή στις εντολές τού διευθυντή ή αρχηγού σε εργασιακό, πολιτικό ή άλλον χώρο: *στην εταιρεία έχουν επιβάλει ~* (β) **ενσυνείδητη / εσωτερική πειθαρχία** η υπακοή σε αρχές ή σε πρόσωπα που έχουν εξουσία με την ίδια τη θέληση τού αρχομένου (γ) **εξωτερική πειθαρχία** η υπακοή σε κανόνες και υποχρεώσεις, που επιβάλλεται με τον φόβο ή την απειλή τιμωρίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

πειθαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πειθαρχία: *~ παράπτωμα / δίωξη / επιτροπή / μέτρα / απόφαση / έλεγχος / κυρώσεις / ποινή* (αυτή που καθορίζεται από ειδικές διατάξεις και επιβάλλεται με καθορισμένη διαδικασία από πολυμελή συμβούλια, προϊστάμενες αρχές κ.λπ. σε δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίοι παρέβησαν τα επαγγελματικά τους καθήκοντα)· ΦΡ. (α) **πειθαρχικό (συμβούλιο)** το πολυμελές όργανο υπηρεσίας, σώματος, οργανισμού ή άλλου θεσμού, που έχει τη δικαιοδοσία να επιβάλλει ποινές για υπηρεσιακούς λόγους και συγκεκριμένα παραπτώματα: *οι τρεις «αντάρτες» τού κόμματος παραπέμπονται αύριο στο ~* (β) **Πειθαρχικό Δίκαιο** τμήμα τού Δημοσίου Δικαίου, το οποίο περιλαμβάνει κανόνες και διατάξεις που ρυθμίζουν τις υποχρεώσεις και τη συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων και τις κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως των υποχρεώσεων αυτών **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πρόθυμα υπακούει στους ανωτέρους του ή/και στις αρχές, που δεν παραβαίνει τις εντολές τους, που εκτελεί ευσυνείδητα τα καθήκοντά του: *~ στρατιώτης / υπάλληλος / εκτελεστής* ΣΥΝ. πειθαρχημένος, πειθήνιος, υπάκουος ΑΝΤ. απείθαρχος, απειθής, ανυπάκουος. — **πειθαρχικ-ά / -ώς** [1833] επίρρ.

πειθαρχώ ρ. αμετβ. {πειθαρχείς... | πειθάρχ-ησα, -ούμαι, -ημένος} **1.** (συνήθ. +σε) υπακούω στους ανωτέρους ή στις αρχές, ενεργώ σύμφωνα με τη θέληση και τις επιθυμίες τους, εκτελώ τις διαταγές και τις εντολές τους: *καθήκον τού πολίτη είναι να πειθαρχεί στους νόμους* || *οι πέντε βουλευτές αποφάσισαν να μην πειθαρχήσουν στη γραμμή τού κόμματος* || *~ στις αποφάσεις τού συνδικαλιστικού μου φορέα* ΑΝΤ. απειθαρχώ, απειθώ **2.** (γενικότ.) υπακούω σε κανόνες, συμμορφώνομαι προς τις υποδείξεις: *αν δεν πειθαρχήσουμε όλοι στη δεδομένη οικονομική πολιτική, η χώρα θα βουλιάξει.* — **πειθάρχηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πειθαρχῶ (-έω)* < *πείθαρχος* < *πειθ-* (< *πείθω*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

πειθήνιος, -α, -ο αυτός που πειθαρχεί απόλυτα, που εκτελεί τυφλά κάθε εντολή και διαταγή, χωρίς να προβάλλει αντιρρήσεις, διαφωνίες: *τον έχουν μετατρέψει σε ~ όργανό τους* ΣΥΝ. πειθαρχικός, υπάκουος ΑΝΤ. απείθαρχος, ανυπάκουος. — **πειθήνια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πειθ-* (< *πείθω*) + *-ήνιος* < *ἡνία* (βλ. λ. *ηνίο*)].

πειθώ (η) {πειθούς | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η δύναμη και η ικανότητα να πείθει κανείς τους άλλους: *διέθετε μεγάλη ~ και επέβαλλε πάντα την άποψή του* ΣΥΝ. πειστικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πειθ-* τού ρ. *πείθω* (βλ.λ.)].

πείθω ρ. μετβ. {έπεισα, πείσ-θηκα (καθημ. -τηκα), πεπεισμένος} **1.** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να αποδεχθεί τη γνώμη μου ή ό,τι του προτείνω (χρησιμοποιώντας λογικά επιχειρήματα): *αγωνιζόταν να πείσει το δικαστήριο για την αθωότητά του* || *η διαφήμιση δεν έπεισε το κοινό να αγοράσει το προϊόν* ΑΝΤ. αναγκάζω, εξαναγκάζω· ΦΡ. (α) (λόγ.) **ου με πείσεις καν με πείσης** (*οὐ με πείσεις κἄν με πείσης*) για ανθρώπους υπέρμετρα πείσμονες και ισχυρογνώμονες, που δεν μεταβάλλουν την άποψή τους, ακόμη και όταν καταλαβαίνουν ότι έχουν άδικο (β) **ανάγκα και θεοί πείθονται** βλ. λ. *ανάγκη* **2.** (η μτχ. **πεπεισμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, πιθανός, πλάθω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχαιότερος ο μέσ. ενεστ. *πείθομαι*) < θ. *πειθ-* < Ι.Ε. *bheidh- «πείθω, εμπιστεύομαι», πβ. λατ. fido, fidelis «πιστός» (> γαλλ. fidèle, ισπ. fiel), αλβ. bē «όρκος», αρχ. γερμ. beitten «εξαναγκάζω, ωθώ», γερμ. bitten «παρακαλώ», αγγλ. bid «διατάσσω» κ.ά. Ομόρρ. *πισ-τός, πίσ-τις (-η), πιθ-ανός, πε-ποίθ-ησις (-η), πεῖσ-μα* κ.ά.].

πείνα (η) {χωρ. πληθ. (εκτός ΦΡ. δ. στ)} **1.** το αίσθημα που προκαλείται σε ζωντανό οργανισμό από την έλλειψη τροφής: *τόσες ώρες δεν έχει φάει τίποτα· πώς να μην έχει τέτοια ~!* || *μεγάλη / τρομερή / σφοδρή / διαβολεμένη ~* || *τρώω για να ικανοποιήσω την ~ μου·* ΦΡ. (α) **ψοφάω / πεθαίνω τής πείνας** πεινώ πάρα πολύ (β) **δεν σε βλέπω από την πείνα** πεινώ τόσο πολύ, ώστε οι αισθήσεις μου δεν λειτουργούν· πεινώ πάρα πολύ (γ) **βρομούν τα χνότα μου από την πείνα** (i) είμαι πολύ πεινασμένος (ii) είμαι πολύ φτωχός (δ) **έχω μια πείνα / κάτι πείνες** πεινώ πάρα πολύ: *~ που τρώω κι εσένα ακόμη / που δεν λέγεται!* (ε) (παροιμ.) **η πείνα κάστρα καταλεί και χώρες παραδίνει** αυτοί που στερούνται των αναγκαίων προς το ζην χάνουν, εκτός από την υλική, και την ηθική δύναμη να αντισταθούν σε οτιδήποτε (στ) **τραβάω πείνα / πείνες** βρίσκομαι σε πολύ δυσχερή οικονομική κατάσταση (ζ) **πείνα και των γονέων** βλ. λ. *γονέας* (η) **απεργία πείνας** βλ. λ. *απεργία* **2.** η γενική και διαρκής έλλειψη τροφίμων και το σύνολο των δυσχερειών που αυτή προκαλεί: *στην Κατοχή πέθαναν χιλιάδες από την ~* || *κατοχική ~* || *κάθε χρόνο εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν από την ~ στον κόσμο* ΣΥΝ. λιμοκτονία, λιμός, σιτοδεία, ασιτία **3.** (η γεν. **πείνας** ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν επαρκεί ούτε για τα βασικά βιοτικά αγαθά: *μισθός / σύνταξη ~* **4.** (μτφ.) έντονο αίσθημα στέρησης και σφοδρή επιθυμία (για κάτι): *σεξουαλική ~* ΑΝΤ. κόρος, κορεσμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεῖνα* (ο τ. *πείνη* είναι αρχαιότ.), αβεβ. ετύμου, ίσως < **πέν-ja*, που εμφανίζει το θ. τού ρ. *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» (αργότερα «στερούμαι των αναγκαίων, είμαι πένης»)].

πεινάλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **πεινάλα** (η) πρόσωπο που πεινάει πάρα πολύ και συνεχώς.
[ΕΤΥΜ. < *πείνα* + μεγεθ. επίθημα *-άλας*].

πειναλέος, -α, -ο **1.** αυτός που πεινά πολύ και διαρκώς ΣΥΝ. πεινασμένος, (εκφραστ.) λιμασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ φτωχός και που πεινά, γιατί δεν έχει να φάει: *~ πλήθος* || *έθνος πειναλέων* ΣΥΝ. λιμασμένος ΑΝΤ. χορτάτος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεῖνα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

πεϊνιρλί (το) {πεϊνιρλ-ιού | -ιών} μακρόστενη πίτα που γεμίζεται στην επάνω επιφάνειά της με τυρί και άλλα υλικά (π.χ. αυγό, μπέικον κ.λπ.) και σερβίρεται ζεστή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. peynirli (poğaça) «(μπουγάτσα) με τυρί» < peynir «τυρί» < περσ. panir].

πεινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεινάς... | πείνασ-α, -μένος} **1.** αισθάνομαι πείνα, έχω ανάγκη τροφής, επιθυμώ να φάω: *~· δεν έχω φάει τίποτα από το πρωί* || *~ σαν λύκος!* (υπερβολικά)· ΦΡ. (παροιμ.) **των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν** βλ. λ. *φρόνιμος* **2.** λιμοκτονώ, πεθαίνω από έλλειψη τροφής: *οι λαοί τού Τρίτου Κόσμου πεινάνε* **3.** δεν έχω τα μέσα, για να εξοικονομήσω τα προς το ζην: *αν κλείσει το εργοστάσιο, θα πεινάσει πολύς κόσμος* ΣΥΝ. λιμοκτονώ **4.** ποθώ πολύ, αναζητώ κάτι· στη ΦΡ. **μακάριοι οι πεινώντες και διψώντες την δικαιοσύνην** (*μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 6) ευτυχισμένοι αυτοί που επιθυμούν διακαώς τη δικαιοσύνη (γιατί αυτοί θα ικανοποιηθούν) **5.** (η μτχ. **πεινασμένος, -η, -ο**) (α) αυτός που αισθάνεται πείνα ΣΥΝ. νηστικός, άφαγος, ατάιστος ΑΝΤ. χορτασμένος, χορτάτος (β) (μτφ.) πολύ φτωχός, αυτός που δεν έχει να φάει: *~ λαός·* ΦΡ. (παροιμ.) **ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται** ο καθένας επιθυμεί σφοδρά αυτό που στερείται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

πείρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γνώση που αποκτάται όχι θεωρητικά, αλλά στην πράξη κατά την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων που κατέχει (κάποιος) ή με την εξάσκηση: *έχω ~ σ' αυτά τα πράγματα* || *έχει ~ στην προετοιμασία υποψηφίων για το πανεπιστήμιο* || *προσωπική / κοινωνική / επαγγελματική / καθημερινή / διδακτική / μακρά / μακροχρόνια / λαϊκή / πλούσια / πολιτική / πολύτιμη ~* || *έχω / αποκτώ / αποκομίζω ~* || *έχω ~ τού πράγματος* (το ξέρω καλά) ΑΝΤ. απειρία· ΦΡ. (α) **εκ πείρας** διαθέτοντας σχετικές εμπειρίες: *μιλάω ~· δεν είναι θεωρίες αυτά που σου λέω!* (β) **έχω πικρή πείρα** (+γεν. / +από) έχω οδυνηρές ή δυσάρεστες εμπειρίες (από κάτι): *~ από τέτοιες δίαιτες: στην αρχή χάνεις πολλά κιλά και μετά τα ξαναπαίρνεις* || *~ τέτοιας αγενούς συμπεριφοράς* **2.** (μτφ.) η συσσωρευμένη γνώση που έχει κάποιος σε έναν ή διάφορους τομείς, το σύνολο των εμπειριών στη ζωή· ό,τι αποκομίζει κανείς συνολικά (ως γνώση για τον κόσμο, τους ανθρώπους, τη ζωή), ώστε να μπορεί να συμβουλεύει, να καθοδηγεί κ.λπ.: *~ ζωής / τού κόσμου* ΣΥΝ. γνώσεις, σοφία, (μτφ.) φώτα· ΦΡ. **μιλάει η πείρα!** για περιπτώσεις στις οποίες μας συμβουλεύει κάποιος που έχει εμπειρίες, που ξέρει: *να τον ακούς, όταν σε συμβουλεύει· εδώ ~!* **3.** ΦΙΛΟΣ. η αισθητηριακή αντανάκλαση τού εξωτερικού κόσμου στη συνείδηση, το σύνολο των στοιχείων που υποπίπτουν στην αντίληψή μας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας, παρώνυμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεῖρα*, αρχική σημ. «προσπάθεια, απόπειρα», < **πέρ-ja* < Ι.Ε. *per-, ρίζα ευρείας διαδόσεως με βασική σημ. «προχωρώ προς τα εμπρός, διεισδύω». Η σημ. αυτή αιτιολογεί τη σύνδεση με πολλές Ι.Ε. λ., πβ. λατ. periculum «δοκιμή, κίνδυνος», peritus «δοκιμασμένος, έμπειρος» (ex-per-tus «πεπειραμένος» > γαλλ. expert), αρμ. p'orj «δοκιμή», αρχ. γερμ. fāra «κίνδυνος», γερμ. Ge-fahr, αγγλ. fear «φόβος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πείρ-ας / πέρ-ας, πέρ-α, περ-ί, περ-όνη, παρ-ά, πρ-ός,*

πρ-ίν, πόρ-πη, πόρ-ος, πορ-θμός κ.ά. Παράγ. αρχ. *πειρά-ομαι* «προσπαθώ» (πβ. *άπο-πειρῶμαι*), *πειρα-τής, πειρ-άζω, πείρα-μα* κ.ά.].

> **πείρα – εμπειρία.** Συχνά η λ. *εμπειρία* χρησιμοποιείται εσφαλμένως αντί τού *πείρα*. Λέγεται λ.χ.: *Είναι καθηγήτρια των Γαλλικών με μεγάλη εμπειρία!* Κανονικά η **εμπειρία** δηλώνει μεμονωμένα βιώματα, κομμάτια αυτοτελή που έχει ζήσει ο καθένας (*Είχε πολλές εμπειρίες από τη θητεία του στον στρατό*), ενώ η **πείρα** είναι αποτέλεσμα πολλών ή τού συνόλου των εμπειριών που έχει ζήσει ο άνθρωπος. Η *πείρα* δηλ. είναι περιληπτική έννοια σε σχέση με τις μεμονωμένες εμπειρίες: *Έχοντας ζήσει πολλά στη ζωή του, έχοντας ταξιδέψει πολύ, απέκτησε μεγάλη πείρα, που τον βοήθησε να καταλαβαίνει καλύτερα τους άλλους και να ενεργεί σωστά.*

πείραγμα (το) {πειράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η ενόχληση (κάποιου) είτε από λόγια είτε από χειρονομίες: *πρέπει να ενοχλήθηκε, δεν άφησε όμως να φανεί κανένα ~ στη φωνή ή στο ύφος του* **2.** (ειδικότ.) λόγος ή χειρονομία που αποτελεί έκφραση ερωτικής επιθυμίας ή κρύβει ερωτικό υπονοούμενο: *ενοχλητικό / χυδαίο ~* **3.** καλοπροαίρετο αστείο, που λέγεται για να διασκεδάσουμε με τις αντιδράσεις κάποιου (βλ. λ. *πειράζω*): *ένα αθώο ~ ήταν, μην παρεξηγείσαι!* **4.** η τροποποίηση μηχανής για την καλύτερη απόδοσή της.

πειράζω ρ. μετβ. {πείρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** ενοχλώ (κάποιον) με λόγια ή έργα, ώστε να αισθάνεται δυσάρεστα, να στενοχωριέται ή να εκνευρίζεται: *τον πειράζουν οι φωνές των παιδιών* || *η αλαζονική συμπεριφορά του με πείραξε* || *δεν με πείραξαν τόσο τα λόγια του όσο ο τόνος τής φωνής του* || *εκείνο που με πειράζει περισσότερο είναι που θα μείνω μόνη μου* || *θα σε πειράζε, αν άνοιγα το παράθυρο;* **2.** (ειδικότ. τριτοπρόσ. **πειράζει**) είναι ενοχλητικό, προξενεί ενόχληση: *~ ν' αφήσω εδώ τα πράγματά μου;* || *~ να καπνίσω;* || *τι πειράζει κι αν φύγω;* ΦΡ. **δεν πειράζει** (για να καθησυχάσουμε κάποιον) δεν έγινε τίποτα κακό: *παιδί είναι, αν κάνει και καμιά αταξία, ~!* || *- Συγγνώμη, σας λέρωσα! –~!* **3.** (ειδικότ.) θίγω (κάποιον), προσβάλλω: *πολύ με πείραξε η συμπεριφορά του!* || *τον είδα πειραγμένο απ' τα λόγια σου* || *Εσύ γιατί πειράχτηκες; Αφού δεν εννοούσε εσένα!* ΣΥΝ. πληγώνω, πικάρω **4.** λέω κάποιο σχόλιο ερωτικού περιεχομένου προς κάποιον: *κάποιος πείραξε την κοπέλα του και έγινε καβγάς* || *όποτε περνούσε μπροστά από την οικοδομή, οι εργάτες την πείραζαν, άλλοτε με τολμηρές κουβέντες κι άλλοτε με χαρακτηριστικά σφυρίγματα* **5.** κάνω αστεία εις βάρος κάποιου, τον ειρωνεύομαι, τον κοροϊδεύω (συχνά χωρίς πρόθεση να τον προσβάλω, μόνο για να τον δω να θυμώνει): *Μην του δίνεις σημασία! Σε πειράζει, δεν το λέει στα σοβαρά* || *εγώ τον ~ κι εκείνος θυμώνει!* || *στην αρχή πείραζε ο ένας τον άλλον, αλλά γρήγορα ήρθαν στα χέρια* ΣΥΝ. αστειεύομαι, χωρατεύω, περιπαίζω **6.** αγγίζω (κάτι) ή μετακινώ (κάτι) από τη θέση του (προκαλώντας ενόχληση σε άλλον): *ποιος πείραξε τους δίσκους μου;* || *μην πειράξεις τίποτα, θέλω να τα βρω όπως τα άφησα!* || *μη με κοιτάς έτσι, εγώ δεν πείραξα τίποτα!* || *ποιος πείραξε το ράδιο κι έχασα τον σταθμό που άκουγα;* ΣΥΝ. σκαλίζω **7.** (ειδικότ.) αγγίζω (κάτι) επίμονα προκαλώντας ενόχληση, επιδεινώνοντας μια άσχημη κατάσταση: *μην πειράζεις τα σπυράκια σου, θα σου μείνουν σημάδια* **8.** (α) προξενώ βλάβη, κάνω κακό (σε κάποιον/κάτι): *τον πειράζει το ποτό* || *με πειράζει ο θόρυβος* || *μην τολμήσει κανείς να τον πειράξει, θα έχει να κάνει μαζί μου!* || *μη φοβάσαι, δεν θα σου πειράξουμε ούτε τρίχα* || *έφαγαν θαλασσινά και τους πείραξαν* (έπαθαν διάρροια) ΑΝΤ. ωφελώ (β) (για φυτά ή ζώα) επιφέρω βλάβη, κάνω κακό σε (κάτι): *τα λουλούδια τα πείραξε η νοτιά* || *τα κοπάδια τα πείραξε η ζέστη* ΑΝΤ. ωφελώ **9.** (ειδικότ. η μτχ. **πειραγμένος**, -η, -ο) (α) (για συσκευές, αντικείμενα κ.λπ.) που έχουν υποστεί παρέμβαση, προσθήκη, τροποποίηση, ώστε να αποδίδουν καλύτερα ή να ξεχωρίζουν: *το αυτοκίνητο είναι ~* (για να έχει αυξημένη ιπποδύναμη) || *το μπράτσο τού μπουζουκιού είναι ~* (για να ταιριάζει στο παίξιμο τού οργανοπαίκτη) (β) (για πρόσ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη ή που δίνει τέτοια εντύπωση: *είναι ~, δεν στέκει στα καλά του* **10.** (σπάν.) βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, τον υποβάλλω σε ηθική δοκιμασία ΣΥΝ. δοκιμάζω, σκανδαλίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δοκιμάζω, προσπαθώ», < *πείρα* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

Πειραιάς (ο) πόλη στις ακτές τού Σαρωνικού Κόλπου, το επίνειο τής Αθήνας και το μεγαλύτερο λιμάνι τής Ελλάδας. Επίσης (λόγ.) **Πειραιεύς** {Πειραιώς} κ. (λαϊκ.) **Περαίας**. — **Πειραιώτης** (ο), **Πειραιώτισσα** (η), **πειραιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **πειραϊκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πειραιεύς* < επίρρ. *πέρα(ν)* «απέναντι», ερμηνεία που απαντά για πρώτη φορά στον γεωγράφο Στράβωνα (1ος αι.), επειδή κατά τους προϊστορικούς χρόνους ο Πειραιάς ήταν νησί απέναντι από την Αθήνα, με την οποία φαίνεται ότι συνδεόταν μέσω μιας στενής λωρίδας γης].

πειρακτικός, -ή, -ό → πειραχτικός

πείραμα (το) {πειράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τεχνητή πρόκληση ή αναπαραγωγή διαφόρων φυσικών, φυσιολογικών ή ψυχικών φαινομένων σε συνθήκες εργαστηρίου με σκοπό τη μελέτη και εξακρίβωση τής φύσης τους, των νόμων που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους, καθώς επίσης και την ανεύρεση πιθανής πρακτικής εφαρμογής τους: *η επιστημονική έρευνα στη φυσική στηρίζεται στην παρατήρηση και το ~* || *κάνω / εκτελώ / διεξάγω ~* || *ο γιατρός κατηγορείται ότι διεξήγε πειράματα σε ανθρώπους* ΣΥΝ. πειραματισμός **2.** (γενικότ.) η δοκιμαστική προσπάθεια για την επίτευξη στόχου ή η εφαρμογή σχεδίου ή προγράμματος με στόχο να διαπιστωθεί στην πράξη η αξία του: *η μεταπολίτευση στη γειτονική χώρα αποτελεί στην ουσία σημαντικότατο ~ εκδημοκρατισμού* || *τα νέα μέτρα για την παιδεία αποτελούν ένα πρωτοποριακό ~* ΣΥΝ. απόπειρα, δοκιμή **3.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε δοκιμαστική προσπάθεια (συνήθ. χωρίς συστηματικότητα και οργάνωση): *δεν είναι ώρα για πειράματα· πρέπει να εργαστούμε με δοκιμασμένες μεθόδους* || *μην κάνεις πειράματα με τόσο επικίνδυνα θέματα* ΣΥΝ. πειραματισμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πειρῶ* / *-ῶμαι* (*-άο-*) «προσπαθώ, δοκιμάζω» < *πεῖρα* (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. experiment].

πειραματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1876] {πειραματίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** διεξάγω πειράματα, χρησιμοποιώ συστηματικά το επιστημονικό πείραμα, για να επαληθεύσω θεωρία ή για να καταλήξω σε συμπεράσματα, εφαρμόζω στην πράξη θεωρητικές γνώσεις για παρατήρηση ή άσκηση: *επιστήμονες πειραματίστηκαν επιτυχώς με το δηλητήριο τής κόμπρας για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών* **2.** κάνω δοκιμές, επιχειρώ να πράξω ή να επιτύχω (κάτι): *το υπουργείο πειραματίστηκε με την εφαρμογή τού νέου φορολογικού νομοσχεδίου και απέτυχε παταγωδώς* ΣΥΝ. δοκιμάζω, αποπειρώμαι **3.** κάνω δοκιμές (συνήθ. με τρόπο μη συστηματικό και ανοργάνωτο), προσπαθώ να επιτύχω (κάτι) δοκιμάζοντας διάφορες μεθόδους: *Μην πειραματίζεσαι συνέχεια! Διάλεξε κάτι και ακολούθησέ το!* || *αποτύχαμε, γιατί πειραματιζόμασταν ενώ το πρωτάθλημα ήταν σε εξέλιξη!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πειραματικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πείραμα ή που γίνεται με πείραμα: *~ εργαστήριο / απόδειξη / έρευνα / έλεγχος / κέντρο*· ΦΡ. (α) ***πειραματική επιστήμη*** επιστήμη που χρησιμοποιεί κυρ. το πείραμα, για να επαληθεύσει τις υποθέσεις ή να διατυπώσει τις θεωρίες της (λ.χ. τα μαθηματικά, η φυσική) (β) ***πειραματική ομάδα*** ομάδα ατόμων, η οποία υποβάλλεται σε πειράματα στο πλαίσιο επιστημονικής έρευνας υπό ελεγχόμενες συνθήκες, προκειμένου να ελεγχθεί η επίδραση ορισμένων παραγόντων στη συμπεριφορά των μελών της **2.** αυτός που έχει δοκιμαστικό, όχι ολοκληρωμένο ή επίσημο χαρακτήρα: *~ στάδιο / πεδίο / λειτουργία σταθμού / πρόγραμμα* ΣΥΝ. δοκιμαστικός ΑΝΤ. επίσημος **3.** (α) (στην τέχνη) αυτός που δεν ακολουθεί τα καθιερωμένα αισθητικά πρότυπα, που πρωτοπορεί, που πειραματίζεται σε καινούργια θέματα ή τεχνικές: *~ μουσική / κινηματογράφος / σκηνή* (στο θέατρο) (β) (στην εκπαίδευση) αυτός που ακολουθεί καινούργιες μεθόδους διδασκαλίας: *~ σχολείο*. — **πειραματικ-ά / -ώς** [1819] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimental].

πειραματισμός (ο) [1887] **1.** η συστηματική εκτέλεση πειραμάτων· (ειδικότ.) η παραγωγή υπό συνθήκες εργαστηρίου φαινομένων για τη μελέτη και εξακρίβωση τής φύσης τους, των νόμων που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους **2.** η δοκιμαστική προσπάθεια που επιχειρείται, χωρίς να είναι γνωστό τι είδους αποτελέσματα θα έχει: *ο χώρος τής παιδείας δεν αντέχει συνεχείς πειραματισμούς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimentation].

πειραματιστής (ο) [1840], **πειραματίστρια** (η) {πειραματιστριών} **1.** πρόσωπο που κάνει πειράματα, που πειραματίζεται ΣΥΝ. δοκιμαστής **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην εκτέλεση επιστημονικών πειραμάτων σε συγκεκριμένο τομέα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimentalist].

πειραματόζωο (το) το ζώο που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο επιστημονικών ερευνών για τη διεξαγωγή πειραμάτων (συχνά επώδυνων) στα διάφορα όργανα τού σώματός του: *τα ινδικά χοιρίδια, τα κουνέλια και οι πίθηκοι χρησιμοποιούνται συχνότατα ως πειραματόζωα* || (μτφ.) *κατά τη διάρκεια τού Ψυχρού Πολέμου χιλιάδες στρατιώτες έγιναν ~ για τη μελέτη τής επίδρασης τής πυρηνικής ενέργειας στον άνθρωπο*.

πειρασμός (ο) **1.** η διέγερση επιθυμίας για κάτι κακό, η παρόρμηση προς αμαρτία είτε από εσωτερική διάθεση είτε από εξωτερικό ερέθισμα: *αντιστέκομαι / ενδίδω στον ~* || *καταπολεμώ / νικώ τον ~* || *οι ~ τής σάρκας* || *«Ο τελευταίος ~»* (έργο τού Ν. Καζαντζάκη)· ΦΡ. ***βάζω / μπαίνω στον πειρασμό*** (+να) (*ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 41) κάνω κάποιον να αισθάνεται ή αισθάνομαι ο ίδιος τον πειρασμό να κάνω (κάτι): *όταν είδα τα μήλα κόκκινα και ωραία, μπήκα στον πειρασμό να κόψω δύο* **2.** (ειδικότ. στη θρησκευτική ζωή ως προσωποποιημένη δύναμη) αυτός που κατεξοχήν παρακινεί τον άνθρωπο στην αμαρτία, το πνεύμα τού κακού, ο Σατανάς: *μην αφήνεις τον ~ να σε κυβερνά!* **3.** (γενικότ.) η έντονη επιθυμία για κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν αντέχω στον πειρασμό να...*** δεν μπορώ να αντισταθώ στην επιθυμία να (κάνω κάτι): *δεν άντεξα στον πειρασμό να μη σ' το πω* || *~ βλέπω τόσα γλυκά και να μη δοκιμάσω ένα* ΣΥΝ. πρόκληση **4.** (συνεκδ.) (α) το αντικείμενο τής επιθυμίας, αυτό που ποθούμε και που συνήθ. αποτελεί υλική απόλαυση: *αυτό το γλυκό είναι ~* || *ένας τέτοιος ~ είναι ακατανίκητος* || *ο ~ τής σάρκας / τού χρήματος* (β) αυτός που του αρέσει να πειράζει, που ευχαριστείται να ενοχλεί, να ερεθίζει, ακόμη και να βασανίζει τους άλλους: *φύγε από 'δώ, βρε πειρασμέ, δεν σε αντέχω άλλο!* ΣΥΝ. πειραχτήρι (γ) (ειδικότ.) κάθε πρόσωπο που προκαλεί έντονο ερωτικό πόθο με την εμφάνιση, το ντύσιμο, τη συμπεριφορά του κ.λπ.: *με αυτό το φόρεμα ήταν σωστός ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ., «δοκιμή, προσπάθεια», < αρχ. *πειράζω* (βλ.λ.)].

πειρατεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε ληστεία, αρπαγή ή γενικότ. κάθε διαρπαγή ή βιαιοπραγία που εκδηλώνεται στον διεθνή θαλάσσιο χώρο από ενόπλους συνήθ. ληστές τής θάλασσας (πειρατές) και στρέφεται κατά τής ζωής και τής περιουσίας ναυτικών και ναυτιλλομένων ή έχει στόχο την κλοπή φορτίου πλοίου (πβ. λ. *κουρσάρος*) **2.** (κατ' επέκτ.) η κλοπή υλικού, σχεδίων, προγραμμάτων ή η παράνομη αντιγραφή και εμπορική τους εκμετάλλευση, η κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας: *~ τηλεοπτικού / ραδιοφωνικού / ηλεκτρονικού υλικού* || *~ σε βιντεοκασέτες / προγράμματα υπολογιστών* (λογισμικό).

— **πειρατεύω** ρ. [μτγν.].

πειρατής (ο), **πειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ληστής που δρα στη θάλασσα· μέλος τού πληρώματος σκάφους που ενεργεί πειρατεία εις βάρος εμπορικών και επιβατικών πλοίων (ανεξαρτήτως τής εθνικότητάς τους), χωρίς να καλύπτεται για τη δράση του από συγκεκριμένη χώρα ή πολιτεία, χωρίς δηλ. το σκάφος του να φέρει σημαία (κατ' αντιδιαστολή προς τον κουρσάρο, ο οποίος ενεργεί καταδρομές εντεταλμένος από συγκεκριμένη αρχή και εναντίον εχθρικής χώρας) (πβ. λ. *κουρσάρος*): *πειρατές αλωνίζουν και σήμερα στις θάλασσες τής ΝΑ. Ασίας* **2.** (μτφ.) ο ιδιοκτήτης παράνομου ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού (ραδιοπειρατής, τηλεπειρατής).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πειρῶ* / *-ῶμαι (-άω)* «προσπαθώ, δοκιμάζω» < *πεῖρα* (βλ.λ.)].

πειρατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πειρατεία ή τους πειρατές: ~ *επιδρομή* / *ενέργεια* / *μάστιγα* **2.** (μτφ.) αυτός που υπάρχει, κυκλοφορεί ή λειτουργεί κρυφά και παράνομα, χωρίς άδεια από τα αρμόδια όργανα τής πολιτείας: ~ *(ραδιοφωνικός) σταθμός* / *ταξί* / *κασέτα* ΣΥΝ. παράνομος, λαθραίος ΑΝΤ. νόμιμος **3.** (ειδικότ.) ***πειρατικό*** (το) το πλοίο των πειρατών: «*το ~ τού Κάπταιν Jimmy*» (Ν. Καββαδίας).

πειραχτήρι (το) {πειραχτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσωπο (συνήθ. παιδί ή νεαρός) που αρέσκεται να πειράζει ή να ενοχλεί τους άλλους, που θέλει να αστειεύεται μαζί τους ή να τους περιπαίζει με λόγια, πράξεις, χειρονομίες, συνήθ. χωρίς κακή πρόθεση ΣΥΝ. πειρασμός, καλαμπουρτζής, χωρατατζής.
[ΕΤΥΜ. < **πειρακτ-ήριος* < αρχ. *πειράζω*].

πειραχτικός, -ή, -ό κ. **πειρακτικός** αυτός που υπάρχει, λέγεται ή γίνεται, για να πειράξει, να ενοχλήσει ή και να προσβάλει: ~ *λόγος* / *βλέμμα* / *μούτρο* / *διάθεση*. — **πειραχτικ-ά / -ώς** [1884] επίρρ.

πείρος (ο) → πίρος

πεις, πει, πείτε ρ. ▸ λέω

πεισιθάνατος, -η, -ο αυτός που ωθεί προς τον θάνατο, την αυτοκτονία: ~ *φιλοσοφία* / *έργο* / *ποίηση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *θάνατος*].

Πεισίστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (600-527 π.Χ.), ο οποίος εγκαθίδρυσε τυραννίδα στην Αθήνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *στρατός*].

πείσμα (το) {πείσμ-ατος | -ατα, -άτων} η έντονη, διαρκής επιμονή (κάποιου) σε ορισμένη γνώμη ή ενέργεια: *οι δύο ομάδες διεκδίκησαν με ~ και φανατισμό τη νίκη* ‖ *μεγάλο* / *τυφλό* / *αδικαιολόγητο* ~ ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη, πεισμονή, (λαϊκ.) γινάτι ΑΝΤ. ενδοτικότητα, υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***το πείσμα βγάζει πρήσμα*** (πρήξιμο) η ισχυρογνωμοσύνη βλάπτει πάντοτε αυτόν που την έχει ΣΥΝ. το γινάτι βγάζει μάτι (βλ. λ. *γινάτι*) (β) ***από πείσμα*** εξαιτίας ισχυρογνωμοσύνης, από εγωιστική επιμονή σε (κάτι), από αντίδραση: *δεν μου μιλάει ~, αν και ξέρει ότι έχω δίκιο* (γ) ***το βάζω πείσμα να...*** αποφασίζω να κάνω κάτι οπωσδήποτε: *το 'βαλε πείσμα να με κάνει ν' αλλάξω κόμμα* (δ) ***κάνω πείσματα*** κάνω νάζια (βλ. λ. *νάζι*) (ε) ***σε πείσμα (κάποιου)*** για να δηλωθεί ότι κάποιος κάνει, πετυχαίνει κ.λπ. κάτι αντίθετα από τις επιθυμίες ή τις προβλέψεις των άλλων: ~ *όλων κατάφερε να γίνει η πρώτη γυναίκα αστροναύτης*. — (υποκ.) **πεισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεῖσμα*, αρχική σημ. «πειθώ – πεποίθηση», < αρχ. *πείθω*].

πεισματάρης (ο) {πεισματάρηδες}, **πεισματάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που μιλά ή ενεργεί με πείσμα: *οι γέροι γίνονται συνήθως πεισματάρηδες* ‖ *είναι ~ σαν μουλάρι* ΣΥΝ. (λόγ.) πείσμων, ισχυρογνώμων, (καθημ.) ξεροκέφαλος, αγύριστο κεφάλι ΑΝΤ. διαλλακτικός, συζητήσιμος, συγκαταβατικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πεῖσμα*, *-ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. *νοικ-άρης*, *διαβατ-άρης*, *μπροστ-άρης* κ.ά.].

πεισματάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πείσμα: ~ *φέρσιμο* / *έκφραση* / *σιωπή* / *άρνηση* / *μουλάρι* / *γατί* ΣΥΝ. (λόγ.) πεισματώδης. — **πεισματάρικα** επίρρ.

πεισματικός, -ή, -ό [μτγν.] πεισματάρικος (βλ.λ.). — **πεισματικά** επίρρ.

πεισματοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (σπάν.) η πεισματική εμμονή σε λόγο ή πράξη, το πείσμα ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη ΑΝΤ. ενδοτικότητα, διαλλακτικότητα.

πεισματώδης, -ης, -ες [1859] {πεισματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) πεισματάρικος (βλ.λ.). — **πεισματωδώς** επίρρ. [1809]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεισματώνω ρ. → πεισμώνω

πεισμονή (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη και εγωιστική επιμονή σε πράξη ή ενέργεια, το πείσμα ΣΥΝ. πεισματοσύνη, ισχυρογνωμοσύνη, εμμονή ΑΝΤ. ενδοτικότητα, διαλλακτικότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεῖσμα* + παραγ. επίθημα *-ονή*, πβ. *πλησμ-ονή*, *φλεγμ-ονή*].

πείσμωμα (το) ▸ πεισμώνω

πείσμων, -ων, -ον [1892] {πείσμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. πεισματάρης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με πείσμα ή από πείσμα, που φανερώνει ισχυρογνωμοσύνη: ~ *άρνηση* / *εμμονή* / *αγώνας* / *αντίσταση* / *σιγή*. Επίσης **πείσμονας** (ο/η). — **πεισμόνως** επίρρ. [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

πεισμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πείσμω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ το πείσμα (κάποιου), κάνω (κάποιον) να αντιδράσει εντόνως αρνητικά, διεγείρω την οργή, τον θυμό του: *πρόσεξε μην τον πεισμώσεις με αυτά που λες* ΣΥΝ. εκνευρίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω ♦ **2.** (αμετβ.) βάζω (κάτι) πείσμα, γίνομαι ισχυρογνώμων, επιμένω (σε κάτι) από αντίδραση: *πείσμωσε και δεν λέει να φάει τίποτε* ΣΥΝ. (εκφραστ.) μουλαρώνω ΑΝΤ. υποχωρώ, ενδίδω. Επίσης **πεισματώνω** [μεσν.]. — **πείσμωμα** κ. **πεισμάτωμα** (το).

πειστήριο (το) {πειστηρί-ου | -ων} **1.** αντικείμενο που συντελεί στη βεβαίωση τής τελέσεως ενός εγκλήματος ή στην απόδειξη τής ενοχής ή τής αθωότητας τού κατηγορουμένου: *τα ~ τού φρικτού εγκλήματος* ‖ *εύγλωττο* / *ατράνταχτο* / *επαρκές* / *αδιάσειστο* ~ ΣΥΝ. απόδειξη, αποδεικτικό στοιχείο, τεκμήριο **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αποδεικνύει ότι συνέβη ένα γεγονός, ότι τελέστηκε μια πράξη κ.λπ.: *το αρχαιότερο ~ τής παρουσίας τού ανθρώπου στη Γη βρέθηκε στην αφρικανική ήπειρο* ΣΥΝ. μαρτυρία.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *πειστήριος* < **πειθ-τήριος* < **πειθ-* (< *πείθω*, με συριστικοποίηση τού *-θ-*) + παραγ. επίθημα *-τήριος*, απόδ. τού γερμ. Beweisstück].

πειστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει τη δύναμη, την ικανότητα να πείθει, να διαμορφώνει τη γνώμη των άλλων: ~ *επιχείρημα* / *λόγος* / *εξήγηση* / *κριτική* / *τρόπος* / *αποτέλεσμα* / *απόδειξη* / *μαρτυρία* / *απάντηση*. — **πειστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

πειστικότητα (η) [1862] η ικανότητα (κάποιου) να πείθει, να είναι πειστικός: *η ~ των επιχειρημάτων* / *των λόγων του*.

Π.Ε.Κ. 1. (η) Πανελλήνια Ένωση Κινηματογραφιστών **2.** (το) Περιφερειακό Εκπαιδευτικό Κέντρο.

Π.Ε.Κ.Α. (η) Πολιτιστική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα.

Πεκίνο (το) η πρωτεύουσα τής Κίνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Pékin < κινεζ. Pei-ping «βόρεια ειρήνη», όπως ονομαζόταν η πρωτεύουσα κατά τα έτη 1368-1416 (πρώτη δυναστεία των Μινγκ) και κατά την περίοδο 1928-1949, όταν πρωτεύουσα ήταν η πόλη Nan-jing «νότια πρωτεύουσα». Όταν το Πεκίνο ανακηρύχθηκε ξανά πρωτεύουσα τής Κίνας το 1949, του δόθηκε η σημερινή ονομασία (που υπήρχε και παλαιότερα) Beijing «βόρεια πρωτεύουσα»].

πεκινουά (το) {άκλ.} μικρόσωμο κατοικίδιο σκυλί ράτσας (σαλονιού) με πλούσιο, μακρύ τρίχωμα, πλατύ κεφάλι, κρεμαστά αφτιά και σκουρόχρωμο ρύγχος· προέρχεται από την Κίνα (περιοχή Πεκίνου).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pékinois < Pékin «Πεκίνο»].

πεκορίνο (το) {άκλ.} είδος κίτρινου ιταλικού τυριού από πρόβειο γάλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pecorino, κατά λέξη «πρόβειος», < pecora «πρόβατο», από τον πληθ. τού λατ. pecus, -oris].

πεκούνια (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pecunia < λατ. pecunia «περιουσία, χρήματα» < pecus, -oris «ζώο, κτήνος»].

Π.Ε.Λ. (η) Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών.

πελαγήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το πέλαγος: ~ *ψάρι* / *αέρας* / *αύρα* ΣΥΝ. (λόγ.) πελάγιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

Πελαγία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ τής Τήνου* **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πελάγιος* (< *πέλαγος*)].

πελαγίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πελάγισα} (σπάν.) διαπλέω το πέλαγος, ταξιδεύω με πλοίο στο ανοιχτό πέλαγος ΣΥΝ. πελαγοδρομώ.

πελάγιος, -ία, -ο [αρχ.] (λόγ.) πελαγήσιος.

πελαγοδρόμημα (το) {πελαγοδρομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ναυσιπλοΐα σε πέλαγος **2.** (μτφ.) η πορεία χωρίς πλήρη έλεγχο τής κατεύθυνσης, όταν κανείς παραπαίει, βρίσκεται σε σύγχυση, απεραντολογεί.

πελαγοδρομία (η) [1877] {πελαγοδρομιών} **1.** η ναυσιπλοΐα στο πέλαγος, στην ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. θαλασσοπορία, ποντοπορία, πελαγοδρόμημα, πελαγοδρόμηση **2.** (μτφ.) η απώλεια τού ελέγχου λόγων και πράξεων, τής επαφής με την πραγματικότητα ΣΥΝ. απεραντολογία, σύγχυση.

πελαγοδρόμος, -ος, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που διαπλέει τα πελάγη, που ταξιδεύει στην ανοιχτή θάλασσα: ~ *πλοίο* ΣΥΝ. θαλασσοπόρος, ποντοπόρος.

πελαγοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πελαγοδρομείς... | πελαγοδρόμησα} **1.** (κυριολ.-σπάν.) διαπλέω το πέλαγος, ταξιδεύω στην ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. πελαγίζω **2.** (κυρ. μτφ.) (α) βρίσκομαι σε σύγχυση, χάνω τον ειρμό και τον έλεγχο των σκέψεων ή των πράξεών μου, διαταράσσεται η επαφή μου με την πραγματικότητα: *οι σημερινοί άνθρωποι πελαγοδρομούν μέσα στα προσωπικά τους προβλήματα* ΣΥΝ. παραπαίω, χάνομαι (β) (ειδικότ.) ξεφεύγω από το βασικό θέμα λόγου, κειμένου κ.λπ., κάνω μεγάλες παρεκβάσεις χωρίς ειρμό: *ο ομιλητής πελαγοδρομούσε σε λεπτομέρειες, χωρίς να θίξει καθόλου την ουσία* ΣΥΝ. απεραντολογώ, χάνομαι. — **πελαγοδρόμηση** (η).

πέλαγος (το) {πελάγ-ους | -η, -ών} **1.** θαλάσσια περιοχή με έκταση μικρότερη από τον ωκεανό και τη θάλασσα, που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα σε νησιά ή σε νησιά και τμήματα ξηράς και κατονομάζεται με βάση την παρακείμενη χώρα ή τη μυθολογική παράδοση τής περιοχής: *Κρητικό* / *Θρακικό* ~ ‖ *Αιγαίο* / *Ιόνιο* / *Ικάριο* ~ **2.** (γενικότ.) η ανοιχτή θάλασσα, αυτή που βρίσκεται μακριά από τις ακτές: *οι ψαρόβαρκες ανοίχτηκαν στο ~* ‖ *ο στόλος των πειρατών όργωνε τα ~ και λεηλατούσε τις ακτές* ‖ *αγναντεύω το ~* ‖ *γαλάζιο* / *σκούρο* / *βαθύ* / *φουρτουνιασμένο* / *ανταριασμένο* ~ **3.** (μτφ.) οτιδήποτε πολύ μεγάλο σε όγκο, σε μέγεθος, σε πλήθος, έκταση, ποσότητα: *πλέαμε όλοι μας σε πελάγη ευτυχίας*. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **πέλαγο** κ. (λαϊκότ.) **πέλαο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πελα-* + παραγ. επίθημα *-γος* (πβ. κ. *τένα-γος*). Το θ. *πελα-* ανάγεται σε I.E. **pelə-* «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. planus (> γαλλ. plain, ισπ. llano), palma «παλάμη» (> γαλλ. paume), αρχ. γερμ. folma, αγγλ. folm κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη* (βλ.λ.), *πλάγ-ιος*, *πλάξ (-κα)*, πιθ. κ. *πλάσσω*, *πλανῶ* κ.ά.].

πελάγρα (η) [1866] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματική νόσος με κύριο σύμπτωμα τα ερυθηματώδη εξανθήματα, η οποία οφείλεται σε αβιταμίνωση και συνοδεύεται από πεπτικές και νευρικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pellagra (νόθο σύνθ.) < pelle «δέρμα» (< λατ. pellis) + -agra (< ελλην. -άγρα, βλ. λ. ποδ-άγρα)].

πελαγώνω ρ. αμετβ. {πελάγω-σα, -μένος} (λαϊκ.) περιέρχομαι σε αμηχανία, βρίσκομαι σε σύγχυση εξαιτίας δυσχερειών, προβλημάτων κ.λπ., δεν ξέρω τι να κάνω: *έπεσε πολλή δουλειά και έχω πελαγώσει* || *πελαγώνεις με το παραμικρό* ΣΥΝ. σαστίζω, τα χάνω, δεν βρίσκω άκρη. — **πελάγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πελαγῶ (-όω)*, αρχική σημ. «πλημμυρίζω», < αρχ. *πέλαγος*].

πελάδα (η) (λαϊκ.) πρόχειρη καλύβα κτισμένη από άχυρα ή καλάμια πάνω σε πασσάλους, συνήθ. μέσα σε λιμνοθάλασσα: *οι ~ στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. pelada < ρ. pelar (ιταλ. pelare) «αποφλοιώνω, μαδώ, αποψιλώνω» < μτγν. λατ. pilare < λατ. pilus «τρίχωμα»].

πελάζω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) πλησιάζω, προσεγγίζω· κυρ. στη ΦΡ. ***όμοιος ομοίω αεί πελάζει*** (*ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*. Πλάτ. *Συμπόσιον* 195 b) (i) είναι σύνηθες στους ανθρώπους να συναναστρέφονται τους ομοίους τους· ο καθένας επιλέγει τη συναναστροφή ανθρώπων με τον οποίο έχει κοινά χαρακτηριστικά, κοινές ιδιότητες ΣΥΝ. όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα (ii) (μειωτ.) για ανθρώπους που εμπλέκονται σε κακές παρέες και που ενεργούν και οι ίδιοι άσχημα: *πάλι μπλεγμένος είναι με ύποπτα άτομα που κυνηγάει η αστυνομία για υποθέσεις ναρκωτικών· λέει πως δεν φταίει, αλλά ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αόρ. *πελά-σ(σ)αι* (απρφ.) < I.E. *pelə- «ωθώ, προσκρούω – ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. pello «ωθώ, πλήττω», pulsare «κρούω, κτυπώ» (> γαλλ. pousser «σπρώχνω, ωθώ», ισπ. pulsar), αρχ. ιρλ. eblaid «θα σπρώξει» (< *pi-plā-seti) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πέλας, πελά-της, πλησ-ίον, πλή-ν* κ.ά.].

πελαργόμορφα (τα) τάξη πτηνών, τα μέλη της οποίας είναι παρυδάτια, μεγαλόσωμα και μακρύλαιμα πτηνά, όπως οι πελαργοί, οι ερωδιοί, τα φλαμίγκο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. Ciconiforma (πληθ.)].

πελαργόνι (το) {πελαργον-ιού | -ιών} πολυετές ποώδες ή θαμνώδες φυτό, που ανήκει στο ίδιο γένος με τα γεράνια, έχει παχιά, σαρκώδη φύλλα και λευκά, ρόδινα ή μοβ άνθη, που διατάσσονται κατά ταξιανθίες. Επίσης **πελαργόνιο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pelargonium].

πελαργός (ο), **πελαργίνα** (η) **1.** παρυδάτιο αποδημητικό πτηνό, μεγαλόσωμο, με χαρακτηριστικά μακρύ και πλατύ, κόκκινου χρώματος ράμφος, ψηλά και δυνατά πόδια, λευκό φτέρωμα και μεγάλες, μαύρες φτερούγες, που συνηθίζει να αναπαύεται στηριζόμενο στο ένα μόνο πόδι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λέλεκας, λελέκι **2.** σε φρ. που σχετίζονται με την εγκυμοσύνη: *τα μωρά δεν τα φέρνει ο ~* (γιατί ορισμένοι γονείς εξηγούσαν την τεκνοποιία στα μικρά παιδιά με το αφελές «το μωρό το έφερε ο πελαργός») || *η επίσκεψη τού πελαργού* (δηλ. η εγκυμοσύνη) *τη χαροποίησε.* — **πελαργικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πελαϝ-αργός* < **πελαϝ-ός* «φαιός, μελανόχρωμος, μαύρος» (βλ. λ. *πελιδνός*) + *ἀργός* «λευκός» (βλ. λ. *ἄργιλ(λ)ος, Ἀργώ*). Ο συνδυασμός αυτών των σημασιών οφείλεται μάλλον στο μαυρόασπρο χρώμα των φτερών του].

πελασγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους Πελασγούς: *~ γλώσσα* **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατασκευάστηκε από τους Πελασγούς: *~ τείχος* (το αρχαιότατο τείχος της Ακροπόλεως των Αθηνών, γνωστό και ως «Εννεάπυλο»).

Πελασγοί (οι) (συνήθ. στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς) οι Προέλληνες (είτε στο σύνολό τους είτε κατά το μεγαλύτερο τμήμα τους) που κατοικούσαν στον ελλαδικό χώρο και στα μικρασιατικά παράλια (καθώς και στις ακτές της Ιλλυρίας, της Ιταλίας και γενικότ. της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου Θαλάσσης) πριν από την κάθοδο των ελληνικών φύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. ανθρωπωνύμιο. Η παλαιότ. αναγωγή σε τ. **Πελαγσ-κοί* με τη σημ. «κάτοικοι των πεδιάδων» (που θα συνδεόταν με τη λ. *πέλαγος*) είναι αμφίβολη].

Πελασγός (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχης των Πελασγών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Πελασγοί*].

πελατεία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των αγοραστών ή καταναλωτών των προϊόντων καταστήματος, επιχείρησης κ.λπ. ή των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: *το μαγαζί του ήταν γωνιακό και είχε μεγάλη ~* || *δικηγόρος με πολυάριθμη και εκλεκτή ~* || *πολυπληθής / καλή / πλούσια / αριστοκρατική / σταθερή / μόνιμη / φοιτητική / γερή* (πολυάριθμη) ~ **2.** (ειδικότ. κακόσ.) το σύνολο των προσώπων που υποστηρίζουν κάποιον ως ανταπόδοση των εξυπηρετήσεων που τους κάνει αθέμιτα· ΦΡ (μειωτ.) ***εκλογική πελατεία*** το σύνολο των ψηφοφόρων υποψηφίου ή κόμματος, κυρ. εκείνοι που προσφέρουν την ψήφο τους ως αντάλλαγμα για εξυπηρετήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. clientèle].

πελατειακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πελατεία ή τον πελάτη **2.** (ειδικότ. κακόσ.) αυτός που σχετίζεται με την αθέμιτη εξυπηρέτηση προσώπων με αντάλλαγμα την παροχή υποστήριξης από αυτούς: *~ σχέσεις* (οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και στους ψηφοφόρους τους, όταν ως αντάλλαγμα ή προϋπόθεση της ψήφου τίθεται η ικανοποίηση αιτημάτων για προσωπική εξυπηρέτηση των ψηφοφόρων) / *σύστημα / δίκτυο / πρακτική.*

πελάτης (ο) {πελατών}, **πελάτισσα** (η) {πελατισσών} **1.** αυτός που αγοράζει από συγκεκριμένο κατάστημα ή επιχείρηση ή που συχνάζει σε ορισμένο κέντρο διασκέδασης: *ο ~ έχει πάντα δίκιο* || *απαιτητικός / ανεπιθύμητος / περαστικός / μόνιμος / τακτικός / δύσκολος ~* || *άγρα πελατών* ΣΥΝ. αγοραστής, καταναλωτής· ΦΡ. (α) ***δεν σταυρώνω πελάτη*** δεν μπορώ να βρω πελάτη ή δεν έρχεται κανένας πελάτης (στο κατάστημά μου): *ενώ παλαιότερα το μαγαζί πήγαινε καλά, τώρα δεν σταυρώνει πελάτη* (β) ***κυνηγάω τους πελάτες με το ντουφέκι*** αναζητώ απεγνωσμένα πελάτες **2.** (ειδικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί επί πληρωμή τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: *~ ιατρού / δικηγόρου* • **3.** (οικ.-λαϊκ.) αυτός που θεωρείται εξασφαλισμένος από κάποιον (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αντιπάλου που ηττάται μονίμως από συγκεκριμένο αντίπαλο) **4.** (κακόσ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον ως αντάλλαγμα για την αθέμιτη εξυπηρέτηση που του κάνει, π.χ. αυτός που ανταλλάσσει την ψήφο του προς βουλευτή ή υποψήφιο με ρουσφέτι **5.** ΠΛΗΡΟΦ. ο θυγατρικός υπολογιστής ενός δικτύου υπολογιστών, στον οποίο εκτελούμε την εργασία μας, με μικρές υπολογιστικές και αποθηκευτικές δυνατότητες, σε σχέση με τον εξυπηρετητή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που πλησιάζει, που προσεγγίζει», < θ. *πελα-*, για το οποίο βλ. λ. *πελάζω*. Στην αρχαία Ελλάδα *πελάτης* ονομαζόταν κάθε μέλος της τάξεως των ελευθέρων αλλά φτωχών πολιτών, που υποχρεώνονταν να μισθώνουν την εργασία τους για να ζήσουν. Στην αρχαία Ρώμη cliens ονομαζόταν κάθε μέλος της τάξεως πολιτών με περιορισμένα δικαιώματα, που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε ισχυρό πρόσωπο (πατρίκιο), εξασφαλίζοντας τη νομική και οικονομική προστασία του. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. μεταφρ. δάνειο από λατ. cliens].

πελατολόγιο (το) {πελατολογί-ου | -ων} κατάλογος που περιλαμβάνει το σύνολο των πελατών μιας εταιρείας, επιχείρησης, καταστήματος κ.λπ.: *με την κατάλληλη προώθηση των προϊόντων μας θα επιτύχουμε μια αισθητή διεύρυνση τού ~ της εταιρείας* || *στο ~ της επιχείρησης περιλαμβάνονται 15.000 επαγγελματίες.*
[ΕΤΥΜ. < *πελάτης* + *-λόγιο* (βλ.λ.)].

πελεκάνος (ο) υδρόβιο, ψαροφάγο πτηνό, μεγαλόσωμο, με αδέξιο βάδισμα αλλά μεγάλη ικανότητα στην κολύμβηση, λευκό ή ρόδινο φτέρωμα, με χαρακτηριστικό μεγάλο, διασταλτό σάκο στο κάτω μέρος τού ράμφους του, μέσα στον οποίο αποθηκεύει τη λεία του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πελεκᾶνος* < λατ. pelecanus < αρχ. *πελεκάν, -ᾶνος*, από το θ. *πελεκ-* τού ουσ. *πέλεκυς* (βλ.λ.), λόγω τού ράμφους τού πτηνού, που κόβει σαν *πέλεκυς*].

πέλεκας (ο) (λαϊκ.-μεγεθ.) ο μεγάλος σε μέγεθος πέλεκυς, μεγάλο τσεκούρι ΣΥΝ. μπαλτάς, πελέκι.

πελέκημα (το) [μτγν.] {πελεκήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο ή η κατεργασία υλικού με τον πέλεκυ: *το ~ τού ξύλου* ΣΥΝ. πελέκηση **2.** (μτφ.) ο ανελέητος δαρμός ΣΥΝ. ξυλοκόπημα, ξυλοφόρτωμα.

πελέκηση (η) → πελεκώ

πελεκητής (ο) [μτγν.] ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κοπή και κατεργασία ξύλου ή άλλου υλικού με αιχμηρό όργανο.

πελεκητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πελεκηθεί, που τον έχουν κατεργαστεί με αιχμηρό όργανο: *~ κορμός* ΣΥΝ. πελεκημένος ΑΝΤ. απελέκητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λαξευθεί: *~ λίθος / μάρμαρο* ΣΥΝ. λαξεμένος.

πελέκι (το) → πέλεκυς

πελεκίζω ρ. → πελεκώ

πελεκισμός (ο) [μτγν.] ο αποκεφαλισμός ανθρώπου με πέλεκυ ΣΥΝ. καρατόμηση.

πελεκούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) κομμάτι πελεκημένου ξύλου, που έχει αποσπαστεί από μεγαλύτερο τμήμα ή από κορμό με πελέκημα: *μικρό / κοφτερό ~* ΣΥΝ. πελέκημα, σχίζα· ΦΡ. ***θα καεί το πελεκούδι*** για μεγάλη διασκέδαση με μουσική, χορό, γλέντι τρικούβερτο. Επίσης **πελεκούδα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *πελεκούδα* < **πελεκ-ίδα* < (αρχ. *πελεκῶ*)].

πέλεκυς (ο) {-υ κ. -έκεως | -έκεις, -έκεων} (λόγ.) **1.** κοπτικό αιχμηρό όργανο που αποτελείται από μετάλλινη, συνήθ. σφηνοειδούς σχήματος, κεφαλή με πλατιά λεπίδα ακονισμένη στο ένα ή και στα δύο της άκρα, προσαρμοσμένη στο άκρο ξύλινης ράβδου, που παλαιότερα το χρησιμοποιούσαν ως εργαλείο αλλά και ως όπλο: *διπλούς ~* (κυρ. στη μινωική Κρήτη) || *αμφίστομος ~* (που διαθέτει λεπίδα ακονισμένη και στα δύο άκρα) ΣΥΝ. τσεκούρι **2.** (μτφ.) η επαπειλούμενη ποινή ή οτιδήποτε λειτουργεί ως απειλή: *στις κεφαλές των ενόχων θα πέσει βαρύς ο ~ της δικαιοσύνης* || *ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών βρίσκονται υπό τον ~ της διπλής φορολογίας.* Επίσης (λαϊκ.) **πελέκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που ταυτίζεται με σανσκρ. paraśú-. Γίνεται γενικώς αποδεκτό ότι η λ. *πέλεκυς* (και η σανσκρ. αντίστοιχη) δεν έχει I.E. προέλευση λόγω της μορφολογικής δομής της. Ωστόσο, η απώτερη καταγωγή τού όρου παραμένει αβέβαιη, καθώς η υποτεθείσα σύνδεση με ακκαδ. pilakku «αδράχτι» έχει απορριφθεί λόγω σημασιολ. αποστάσεως. Βλ. κ. *πελεκάνος*].

πελεκώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πελεκάς... | πελέκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κόβω ή κατεργάζομαι σκληρό φυσικό υλικό, κυρ. ξύλο ή πέτρα, με τσεκούρι ή άλλο αιχμηρό εργαλείο **2.** (κατ' επέκτ.) κόβω (κάτι) σε κομμάτια: *πελέκησε τον κορμό για καυσόξυλα* ΣΥΝ. τεμαχίζω. Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) **πελεκίζω** [μτγν.]. — **πελέκηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πελεκῶ (-άω)* < *πέλεκυς* (βλ.λ.)].

πελερίνα (η) {πελερινών} φαρδύ, μονοκόμματο πανωφόρι με κουκούλα, για άνδρες και γυναίκες, χωρίς μανίκια, που ρίχνεται στους ώμους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pèlerine, αρχικώς «ένδυμα προσκυνητών», < pèlerin «αυτός που πραγματοποιεί προσκύνημα, ταξίδι προς ιερό τόπο ή περιοχή» < λατ. peregrinus «αλλοδαπός, ξένος»].

πελιδνός, -ή, -ό (λόγ.) (για το χρώμα τού δέρματος ανθρώπου) αυτός

που έχει χλομιάσει, που η όψη του δείχνει έντονα ωχρή, αρρωστημένη: ~ *χείλη* || *ο κατηγορούμενος προσήλθε στο δικαστήριο καταβεβλημένος και ~ από την αγωνία* ΣΥΝ. ωχρός, χλομός. — **πελιδνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πελι-δνός* / *πελι-τνός* < I.E. *pel- / *pol- «ωχρός, φαιός, γκρίζος», που συνδ. με σανσκρ. pálikni- «γκρίζος». Ομόρρ. *πολιός* (βλ.λ.), ίσως κ. *Πέλ-οψ*].

Πέλλα (η) {-ας κ. -ης} **1.** η σημαντικότερη πόλη τής αρχαίας Μακεδονίας, η νεότερη (μετά τις Αιγές) πρωτεύουσα των Μακεδόνων βασιλέων και γενέτειρα τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας **3.** ***νομός Πέλλας*** κ. ***Πέλλης*** νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα την Έδεσσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που ταυτίζεται με τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *πέλλα· λίθος*, με την έννοια τού βραχώδους εδάφους, όπου ήταν χτισμένη η πόλη. Ως προς την ετυμ. τού ουσ. *πέλλα*, υποστηρίζεται η αναγωγή του σε τ. **πέλ-σα* και σε I.E. *pels- «βράχος», πβ. σανσκρ. pāṣya-, πάστο parša, ιρλ. all, αρχ. γερμ. felis (> γερμ. Fels) κ.ά.].

πελλάγρα (η) → πελάγρα

πέλμα (το) {πέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάτω επιφάνεια τού ποδιού από τη φτέρνα ώς την άκρη των δαχτύλων, στην οποία στηρίζεται το πόδι και η οποία έρχεται σε επαφή με το έδαφος, τον πάτο τού παπουτσιού κ.λπ.: *περπάτησε ξυπόλυτος και λέρωσε τα ~ του* ΣΥΝ. πατούσα **2.** (κατ' επέκτ.) το κατώτερο τμήμα τού παπουτσιού, αυτό που έρχεται σε επαφή με το έδαφος ΣΥΝ. σόλα, κάττυμα **3.** (κατ' επέκτ.) αντίστοιχου σχήματος τεμάχιο δέρματος ή άλλου υλικού, που τίθεται στο εσωτερικό τού υποδήματος **4.** η κάτω επιφάνεια τού ποδιού ή τής οπλής των ζώων **5.** το τμήμα τής εξωτερικής επιφάνειας τροχού, το οποίο έρχεται σε επαφή με το έδαφος, το οδόστρωμα: *νέο λάστιχο με ειδικό ~ για γερό κράτημα* **6.** ΜΗΧΑΝ. (α) μεταλλικό εξάρτημα που μοιάζει με την κάτω επιφάνεια τού ποδιού ανθρώπου και χρησιμεύει στον χειρισμό μοχλού με το πόδι (β) κάθε μεταλλικό στέλεχος που χρησιμεύει ως βάση οργάνου, μηχανήματος κ.λπ.: ~ *σιδηροτροχιάς* / *τροχού* / *οδοστρωτήρα* (η παχιά σιδερένια στεφάνη τού τροχού τού οδοστρωτήρα, με την οποία ισοπεδώνεται το έδαφος) **7.** κατασκευή σε σχήμα κόλουρης πυραμίδας, που αποτελεί τη βάση κολόνας από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ) ΣΥΝ. πέδιλο. — **πελματικός, -ή, -ό** [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ. σε *-μα* (πβ. *δέρ-μα*, *ἕρ-μα*), που ανάγεται σε I.E. *pel- «περιτυλίγω, καλύπτω», πβ. λατ. pellis «δέρμα» (> γαλλ. peau, ισπ. piel), αρχ. γερμ. fel, γερμ. Fell, αγγλ. fell κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-τη*, πιθ. κ. *ἐρυσί-πελ-ας* (βλ.λ.) κ.ά.].

πελματόδερμα (το) {πελματοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικά κατεργασμένο, χοντρό δέρμα, που λαμβάνεται από μεγαλόσωμα βοοειδή, από το οποίο κατασκευάζονται σόλες υποδημάτων ΣΥΝ. σολόδερμα.

Πελοπίδας (ο) **1.** αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (410-364 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Πέλοψ, -οπος* (βλ. λ. *Πελοπόννησος*)].

Πελοποννησιακός Πόλεμος (ο) [μτγν.] ο μεγαλύτερος εμφύλιος πόλεμος τής αρχαίας Ελλάδας (431-404 π.Χ.) ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη, που είχε ως αποτέλεσμα το τέλος τής αθηναϊκής ηγεμονίας και την παρακμή τού πολιτειακού συστήματος τής κλασικής ελληνικής πόλης-κράτους.

Πελοπόννησος (η) {Πελοποννήσου} χερσόνησος και γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ν. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Αχαΐας, Ηλείας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας ΣΥΝ. Μοριάς (βλ.λ.). — **Πελοποννήσιος** (ο) [μτγν.], **Πελοποννήσια** κ. (λόγ.) **Πελοποννησία** (η), **πελοποννησιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Πέλοπος νῆσος*, που αποτυπώνει τη μυθολογική εκδοχή για την ονομασία τής χερσονήσου. Ο Όμηρος χρησιμοποιεί για την περιοχή την αόριστη ονομασία *Ἄργος* και *μέσον Ἄργος*. Από ετυμολογικής πλευράς το κύρ. όν. *Πέλοψ* θεωρείται συγγενές με τις λ. *πελιδνός* (βλ.λ.) και *πολιός*].

> **Πελοπόννησος – Αλόννησος – Επτάνησος – Δωδεκάνησος.** Το διπλό -ν- δικαιολογείται ετυμολογικώς στα **Πελοπόννησος** (< *Πέλοπος + νῆσος*, -νν- < -σν) και **Αλόννησος** (< *ἅλς, ἁλός + νῆσος*), αλλά τα **Επτάνησος** (< *Επτά + νήσος*) και **Δωδεκάνησος** (< *Δώδεκα + νήσος*) γράφονται κανονικά με ένα -ν-. Για το **Πέλοπος νήσος**, πβ. *Αλεξάνδρου πόλις* (> **Αλεξανδρούπολις**), *Κωνσταντίνου πόλις* (> **Κωνσταντινούπολις**) κ.ο.κ. Διπλό -ν- στο *Επτάννησος* ή το *Δωδεκάννησος* (όπως εγράφησαν παλαιότερα) θα δικαιολογείτο μόνο αναλογικώς προς το *Πελοπόννησος*, πράγμα που δεν είναι πειστικό.

πέλος (το) {πέλους | χωρ. πληθ.} το χνούδι ενός υφάσματος, χαλιού, μοκέτας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pelo < λατ. pilus «τρίχα»].

πελότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μαξιλαράκι που χρησιμοποιούν κυρ. οι μοδίστρες, για να μπήγουν πάνω του βελόνες ή καρφίτσες ΣΥΝ. βελονοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pelote < δημώδ. λατ. *pilotta, υποκ. τού λατ. pila «σφαίρα, μπάλα»].

πελούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έκταση εδάφους σε κήπο, αθλητικές εγκαταστάσεις ή άλλον χώρο, που καλύπτεται με χαμηλή και πυκνή χλόη ΣΥΝ. γκαζόν, χλοοτάπητας **2.** το τμήμα τής κερκίδας ιπποδρόμου, από το οποίο παρακολουθούν τους αγώνες οι θεατές με εισιτήριο β' θέσης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pelouse < λατ. pilosus < pilus «τρίχα»].

Πέλοψ (ο) {Πέλοπ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ταντάλου, σύζυγος τής Ιπποδάμειας, πατέρας τού Ατρέα και τού Θυέστη. Επίσης **Πέλοπας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *πελ-* (< *πελιός* «ωχρός, γκρίζος», ομόρρ. τού *πελιδνός*, βλ.λ.) + *-οψ* < θ. *ὀπ-* τού τ. *ὄπ-ωπ-α* (παρακ. τού *ὁρῶ*), για το οποίο βλ. λ. *όψ-η*, *οπ-ή*. Βλ. κ. *Πελοπόννησος*].

πελταστής (ο) (κατά την αρχαιότητα) στρατιώτης ελαφρά οπλισμένος με πέλτη και ακόντιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πελτάζω* < *πέλτη* (βλ.λ.)].

πελτές κ. **μπελτές** (ο) {πελτέδες} **1.** συμπυκνωμένος πολτός ντομάτας, που περιέχει αλάτι και άλλες συντηρητικές ουσίες, οι οποίες εμποδίζουν την αλλοίωσή του· χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί για φρέσκια ντομάτα ΣΥΝ. τοματοπολτός, ντοματοπελτές **2.** γλύκυσμα από χυμό φρούτων που έχει πήξει με ζάχαρη: *κυδώνι* ~ ΣΥΝ. μαρμελάδα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pelte < περσ. palude].

πέλτη (η) {πελτών} (στην αρχαιότητα) ελαφριά, μικρών διαστάσεων ασπίδα, σχήματος μισοφέγγαρου, συνήθ. πλεκτή από κλωνάρια ιτιάς, η οποία είχε κάλυψη από δέρμα γίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Καθόσον η *πέλτη* ως όπλο εισήχθη από τους Θράκες, δεν είναι απίθανο η λ. να έχει μη ελληνική καταγωγή. Ωστόσο, ο μορφολογικός σχηματισμός και η σημ. καθιστούν αποδεκτή την αναγωγή στο θ. τού ουσ. *πέλ-μα* (βλ.λ.) και τού λατ. pellis «δέρμα». Το μόρφημα *-τ-* (*πέλ-τ-η*) παραμένει δυσεξήγητο και η σύνδεση με σανσκρ. paṭa «κάλυμμα, σκέπασμα» δεν έχει τεκμηριωθεί].

πελώριος, -α, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος, τεράστιες διαστάσεις: ~ *βουνό* / *οικοδόμημα* / *δέντρο* / *κύμα* / *οθόνη* / *σώμα* || (μτφ.) ~ *έργο* / *λάθος* / *ψεύδος* / *θέμα* / *πρόβλημα* / *ερωτηματικό* ΣΥΝ. θεόρατος, τεράστιος, υπερμεγέθης, κολοσσιαίος, γιγάντειος ΑΝΤ. μικροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τερατώδης» (κυρ. για θεούς, ήρωες, όπλα ή και για θαλάσσια κύματα), < *πέλωρ* «υπερφυσικό τέρας» < *k^wer-ōr (με ανομοίωση τού πρώτου -r-). Η λ. *πέλωρ* αποτελεί αιολ. τ., ο οποίος στις άλλες διαλέκτους απαντά με αρχικό *τ-* (όπως στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *τελώριος· μέγας*, *πελώριος* και *τέλωρ· πελώριον, μακρόν, μέγα*). Αυτή η ανάλυση οδηγεί στην ετυμολογική συσχέτιση με το ουσ. *τέρας* (βλ.λ.)].

Π.Ε.Μ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ένωση Μηχανικών Εμπορικού Ναυτικού.

Πέμπτη (η) η πέμπτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή)· ΦΡ. ***Μεγάλη Πέμπτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, οπότε εορτάζεται ο Μυστικός Δείπνος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἡ πέμπτη* (ενν. *ἡμέρα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πέμπτος* (βλ.λ.). Στις λατινογενείς γλώσσες η χρησιμοποιούμενη λ. ανάγεται στη λατ. dies Jovis «ημέρα τού Διός» (από όπου γαλλ. jeudi, ισπ. jueves, ρουμ. joui), ενώ στις γερμανικές γλώσσες η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από τη Λατινική, καθώς ανάγεται σε αρχ. γερμ. thonarestag (από τη γερμ. θεότητα Thonar, θεός τού κεραυνού όπως ο Ζευς), από όπου γερμ. Donnerstag, αγγλ. Thursday, σουηδ. Torsdag κ.ά.].

πεμπτημόριο (το) {πεμπτημορί-ου | -ων} το ένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία έχει διαιρεθεί ένα σύνολο, το ένα πέμπτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεμπτημόριον* < *πέμπτος* + *μόριον* (πβ. *τεταρτη-μόριον*, *δεκατη-μόριον*)].

πέμπτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 5ος στην αραβική αρίθμηση, Ε' ή ε' στην ελληνική και V στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πέντε (5): ~ *ημέρα* / *εβδομάδα* / *μήνας* / *χρόνος* / *γενεά* / *τόμος*· ΦΡ. ***πέμπτη φάλαγγα*** βλ. λ. *φάλαγγα* **2. πέμπτος** (ο) (α) ο πέμπτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο πέμπτος μήνας τού έτους, ο Μάιος: *η 1/5 (πρώτη πέμπτου) είναι επίσημη αργία* **3. πέμπτη** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάζω* ~ (β) η πέμπτη ημέρα κάθε μήνα: *την 5/6 (πέμπτη Ιουνίου) τελείωσαν τα μαθήματα* (γ) **Πέμπτη** (η) βλ.λ. (δ) η πέμπτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *έμεινε στην* ~ (ε) ΜΟΥΣ. η πέμπτη κατά σειρά βαθμίδα των ευρωπαϊκών και των βυζαντινών μουσικών κλιμάκων· ΦΡ. ***διάστημα πέμπτης*** το διάστημα τής μουσικής κλίμακας ανάμεσα σε πέντε διαδοχικούς (μουσικούς) φθόγγους **4. πέμπτο** (το) καθένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *κληρονόμησε τα 2/5 (δύο πέμπτα) τής περιουσίας* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *penk^w-tos «πέμπτος», πβ. λατ. quintus (> ισπ. quinto), λιθ. peñktas, αρχ. σλαβ. pętŭ, γοτθ. fimfta, γερμ. fünfte, αγγλ. fifth κ.ά. Ομόρρ. *πέντε* (βλ.λ.)].

πεμπτουσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πιο σημαντικό συστατικό, το κατεξοχήν χαρακτηριστικό, το ουσιωδέστερο περιεχόμενο ύλης, όντος, ιδέας κ.λπ.: *η ~ τής διδασκαλίας του είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο* ΣΥΝ. απόσταγμα, ουσία.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ. *πέμπτη ουσία*, η οποία αναφερόταν στον αιθέρα, το πέμπτο στοιχείο τής φύσεως που προστέθηκε από τον Αριστοτέλη (τα υπόλοιπα τέσσερα: *γη*, *ὕδωρ*, *πῦρ*, *ἀήρ*). Το μεσν. λατ. quinta essentia (> γαλλ. και αγγλ. quintessence) είναι μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

πεμπτοφαλαγγίτης (ο) {πεμπτοφαλαγγιτών} **1.** αυτός που μετέχει στην πέμπτη φάλαγγα (βλ. λ. *φάλαγγα*), που δρα υπέρ τού εχθρού **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπονομεύει προσπάθεια, αγώνα, κίνημα. — **πεμπτοφαλαγγίτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. *πέμπτη φάλαγγα* (ισπ. quinta columna) πλάστηκε κατά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, ίσως από τα λόγια τού στρατηγού José Miaja Menad, που υπεράσπιζε τη Μαδρίτη, ο οποίος, όταν άκουσε ότι θα επετίθεντο τέσσερεις φάλαγγες εναντίον του, δήλωσε ότι φοβόταν την πέμπτη (δηλ. την προδοσία)].

πέμπω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής, που σήμαινε «στέλνω, αποστέλλω» και σώζεται σε αρκετά παράγωγα και σύνθετα τής σημερινής Ελληνικής (*πομπή*, *πομπός*, *αναπέμπω*, *παραπέμπω*, *εκπέμπω*, *παραπομπή*, *εκπομπή* κ.ά.), καθώς και στον λαϊκότ. αόρ. *έπεψα* «έστειλα»: *του 'πεψε*

ευχές για καλά στέφανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ίσως πρόκειται για νεωτερικό σχηματισμό τής Αρχ. Ελληνικής, αφού καμία τεκμηριωμένη σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες δεν υπάρχει. Η υπόθεση περί πελασγικού δανείου δεν έχει αποδειχθεί].

πένα¹ (η) {σπάν. πενών} **1.** (α) (παλαιότ.) όργανο γραφής από φτερό πτηνού, που το καλάμι του είχε αιχμηρή απόληξη και το χρησιμοποιούσαν για γραφή και σχεδίαση, βουτώντας το σε μελάνι ΣΥΝ. γραφίδα, κάλαμος (β) (ειδικότ.) όργανο γραφής ή σχεδίου με μεταλλική μύτη, που έχει το σχήμα τής τριγωνικής αιχμηρής απόληξης τού καλαμιού τού φτερού. βουτιέται επίσης σε μελάνι ή τροφοδοτείται με αμπούλα που τοποθετείται στο στέλεχός του: *βουτάω την ~ στο μελανοδοχείο / στη σινική μελάνη* || *~ καλλιγραφίας / σκίτσου* || *~ ακριβή / πολυτελείας*· ΦΡ. ***ακονίζω την πένα μου*** βλ. λ. *ακονίζω* **2.** (μτφ.) η συγγραφική ικανότητα, η δύναμη και η εγκυρότητα τής γραφής: *δημοσιογράφος με δυνατή ~* || *από την ~ του έχουν βγει αριστουργήματα* **3.** μικρό και λεπτό πλήκτρο από κόκκαλο. πλαστικό ή άλλο υλικό. το οποίο χρησιμοποιείται για την κρούση των χορδών μουσικών οργάνων, π.χ. τού μαντολίνου, τής κιθάρας, τού μπουζουκιού κ.λπ.· ΦΡ. ***στην πένα*** πολύ ωραία. τέλεια, χωρίς ψεγάδι: *ντυμένος ~* ΣΥΝ. άψογα ΑΝΤ άσχημα, απρόσεκτα. — (υποκ.) **πενάκι** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. penna < λατ. penna, αρχική σημ. «φτερό». (< *pet-s-nā). Βλ. λ. *πέτομαι*].

πένα² (η) {πενών} υποδιαίρεση τής αγγλικής λίρας, που αντιστοιχεί στο ένα εκατοστό τής αξίας της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. penny < αρχ. αγγλ. pen(n)ig < λατ. pannus «ύφασμα που χρησιμοποιήθηκε και ως συναλλακτικό μέσο». πβ. κ. γερμ. Pfennig].

πενάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή πένα **2.** ειδική λεπτή πένα που χρησιμοποιούν οι σκιτσογράφοι για τα σκίτσα τους.

πεναλτάκιας (ο) {πεναλτάκηδες} (ποδοσφαιρική αργκό) ο διαιτητής ποδοσφαιρικού αγώνα που καταλογίζει συχνά πέναλτι.
[ΕΤΥΜ. < *πέναλτι* + παραγ. επίθημα *-άκιας*. πβ. κ. *γυαλ-άκιας*].

πέναλτι (το) (παλαιότ. ορθ. *πέναλτυ*) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το πόλο, το χάντμπολ) **1.** η αυστηρότερη ποινή που καταλογίζει ο διαιτητής εις βάρος τής αμυνόμενης ομάδας, όταν παίκτης της ενεργήσει αντικανονικά μέσα σε καθορισμένο χώρο (π.χ. στο ποδόσφαιρο, εντός τής μεγάλης περιοχής): *το σημείο τού ~* (το σημείο απ' όπου εκτελείται αυτή η ποινή, π.χ. στο ποδόσφαιρο, η λευκή κουκκίδα όπου τοποθετείται η μπάλα για το σουτ) || *εκτελώ / χτυπάω ~* || *ο τερματοφύλακας απέκρουσε το ~* || *σφυρίζω / δίνω / καταλογίζω ~* **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος εκτέλεσης τής παραπάνω ποινής: *οι ποδοσφαιριστές έκαναν προπόνηση στα ~* **3. *πέναλτι*** (τα) (σε ποδοσφαιρικούς αγώνες που προκρίνεται η μία από τις δύο αντίπαλες ομάδες) το τελευταίο στάδιο αγώνα που ακολουθεί την παράταση (όταν αυτή λήξει ισόπαλη), στο οποίο κρίνεται ο νικητής, αφού εκτελέσουν οι παίκτες σουτ εναλλάξ με τον παραπάνω τρόπο (σημ. 1). οπότε κερδίζει η ομάδα που θα σημειώσει τα περισσότερα γκολ: *ο αγώνας στην κανονική του διάρκεια και στην παράταση έληξε ισόπαλος· έτσι, θα κριθεί στα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. penalty «ποινή. τιμωρία» < μεσν. λατ. poenalitas < poenalis < λατ. poena < αρχ. *ποινή*].

Π.Ε.Ν.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Ναυτών Εμπορικού Ναυτικού.

πενήντα (το) {άκλ.} **1.** σαράντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 50 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 50: *~ χρόνια / δραχμές* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) **πεντήκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πεντήκοντα* < *πεντ-* (< *πέντε*) + συνδετικό φωνήεν *-η-* (πβ. *ἑξ-ή-κοντα, ὀγδο-ή-κοντα*) + *-κοντα* (< Ι.Ε. *dkomt- «δεκάδα», με δυσεξήγητο το τελικό *-α*, βλ. κ. *τριά-κοντα*). Το *πεντήκοντα* συνδ. επίσης με τα συνώνυμα σανσκρ. pañcā-śát και αρμ. yi-sum (< *hingi-sun)].

πενηντα - κ. **πενηντά-** κ. **πενηντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πενηντά-χρονος, πενηντ-άρης* **2.** είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πενηντα-πλάσιος.*

πενηντάδραχμο (το) νόμισμα μεταλλικό ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα, που έχει αξία πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενηντάρικο. πενηντάρι.

πενηνταράκι (το) {χωρ. γεν.} (παλαιότ.) **1.** μεταλλικό κέρμα αξίας πενήντα λεπτών, το μισό τής δραχμής • **2.** μέτρο χωρητικότητας που ισούται με πενήντα δράμια υγρού: *τον κέρασα ένα ~ ρακί.*

πενηντάρης (ο) {πενηντάρηδες}. **πενηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ή περίπου πενήντα ΣΥΝ. πεντηκονταετής, πενηντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό πενήντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

πενηντάρι (το) {πενηνταρ-ιού | -ιών} **1.** το πενηντάδραχμο ΣΥΝ. πενηντάρικο **2.** μηχανάκι πενήντα κυβικών.

πενηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} πενήντα· στη ΦΡ. ***καμιά πενηνταριά*** περίπου πενήντα: *έφερε για το πάρτι ~ δίσκους* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

πενηνταρίζω ρ. αμετβ. {πενηντάρισα} κλείνω τα πενήντα χρόνια τής ηλικίας μου, γίνομαι πενήντα ετών.

πενηντάρικο (το) κέρμα ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα αξίας πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενηντάρι. πενηντάδραχμο (βλ. λ. *αριθμός*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

πένης (ο) {πέν-ητος. -ητα | -ητες, -ήτων} (λόγ.) αυτός που μόλις και μετά βίας εξασφαλίζει τα απαραίτητα για τη ζωή. ο φτωχός: *«κατήντησα σχεδόν ανέστιος και πένης»* (Κ. Π. Καβάφης) ΑΝΤ. πλούσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων» (βλ.λ.)].

πενθ- ➤ *πεντα-*

πενθήμερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **πενταήμερος 1.** αυτός που διαρκεί πέντε ημέρες, που περιλαμβάνει χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *~ προθεσμία / εκδρομή / απεργία / περιορισμός* **2. *πενθήμερο*** (το) {πενθημέρ-ου | -ων} (α) χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *οι εργασίες τής διασκέψεως θα διακοπούν επί ~* (β) (ειδικότ.) η εργάσιμη εβδομάδα των πέντε ημερών (δηλ. εκτός Σαββάτου και Κυριακής): *για τους υπαλλήλους τού δημοσίου τομέα ισχύει το ~* **3. *πενθήμερη*** κ. (λαϊκ.) ***πενταήμερη*** (η) εκδρομή διάρκειας πέντε ημερών που πραγματοποιούν οι μαθητές τής Γ' Λυκείου προς το τέλος τής σχολικής περιόδου. (Βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πενθ-* (< *πέντε*) + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

πενθημιμερής, -ής, -ές {πενθημιμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε μισά. δηλ. δυόμισι ολόκληρα μέρη **2.** ΜΕΤΡ. ***πενθημιμερής τομή*** η τομή τού δακτυλικού εξαμέτρου και τού ιαμβικού τριμέτρου. η οποία χωρίζει τον στίχο στο μέσο τού τρίτου μετρικού ποδός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πενθ-* (< *πέντε*) + *ἡμι-* (βλ.λ.) + *-μερής* (< *μέρος*)].

πενθηφορώ ρ. αμετβ. [1842] {πενθηφορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** (για γυναίκες) ντύνομαι στα μαύρα. για να πενθήσω τον θάνατο αγαπημένου προσώπου ΣΥΝ. μαυροφορώ **2.** (για άνδρες) φορώ πένθος, δηλ. μαύρη γραβάτα και μαύρη ταινία στον βραχίονα (ή και στο καπέλο).
[ΕΤΥΜ. < *πένθος* + *φορώ* (με συνδετικό φωνήεν *-η-*. πβ. *δαφνη-φορώ, λαμπαδη-φορώ, στεφανη-φορώ*)].

πένθιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πένθος ή φανερώνει πένθος: *~ ένδυμα / εμβατήριο / χρώμα / κρέπια / διακόσμηση / πέπλος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί βαθιά λύπη. μελαγχολία: *~ δειλινό / φωνή / σιωπή* ΣΥΝ. μελαγχολικός, θλιβερός, ζοφερός ΑΝΤ. χαρούμενος, εορταστικός, πανηγυρικός **3.** (μτφ.) αυτός που μαρτυρεί βαθύ πόνο και θλίψη. μελαγχολία: *~ ύφος / ατμόσφαιρα / έκφραση* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαρούμενος. ευφρόσυνος. — **πένθιμα** επίρρ.

πένθος (το) {πένθ-ους | -η. -ών} **1.** βαθιά θλίψη. μεγάλη ψυχική οδύνη λόγω δυστυχίας ή συμφοράς και κυρ. εξαιτίας τού θανάτου συγγενικού. προσφιλούς προσώπου: *η οικογένειά μας ευχαριστεί όλους όσοι συμμετείχαν στο ~ μας* || *βυθίζομαι / τυλίγομαι στο ~* || *εκδήλωση / ημέρα πένθους* || *βαρύ / επίσημο / δημόσιο / πανελλήνιο ~* ΑΝΤ. χαρά, γιορτή· ΦΡ. ***εθνικό πένθος*** περίοδος συνήθ. μιας. δύο ή τριών ημερών, που καθορίζεται επίσημα από την κυβέρνηση για όλη την επικράτεια λόγω τού θανάτου μεγάλης προσωπικότητας ή εξαιτίας θλιβερών συμβάντων πανεθνικής σημασίας: *οι σημαίες κυματίζουν μεσίστιες λόγω εθνικού πένθους* **2.** (συνεκδ.) τα εξωτερικά σημεία που δηλώνουν θλίψη για τον θάνατο προσφιλούς προσώπου, δηλ. τα μαύρα ρούχα, η μαύρη γραβάτα. η μαύρη ταινία στον βραχίονα ή/και στο καπέλο. παλαιότ. τα μαύρα κρέπια στο παράθυρο κ.λπ.: *Γιατί φοράς ~; Ποιον έχασες;* **3.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πενθεί κανείς τον θάνατο προσφιλούς προσώπου σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμα τής κοινωνίας (λ.χ. φορώντας πένθιμη ενδυμασία. απέχοντας από κοινωνικές εκδηλώσεις, γιορτές κ.λπ.): *τρίμηνο / εξάμηνο / ετήσιο ~* || *έναρξη / λήξη πένθους* || *δεν θα γιορτάσει φέτος λόγω πένθους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πενθ-*. τού οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *πάσχω* (< *πάθ-σκω. πβ. μέλλ. *πείσομαι* < *πένθ-σομαι). Για ενδεχόμενες περαιτέρω συνδέσεις βλ. λ. *πάσχω*].

πενθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πενθείς... | πένθησα} ♦ **1.** (μετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση πένθους. αισθάνομαι βαθιά θλίψη και οδύνη για τον θάνατο προσφιλούς προσώπου: *πενθήσαμε τους νεκρούς μας* || *συνεχίζει να πενθεί τον χαμό τής μητέρας της* ♦ (αμετβ.) **2.** (ειδικότ.) φέρω τα εξωτερικά σημάδια τού πένθους (λ.χ. μαύρα ρούχα, μαύρη γραβάτα, μαύρο περιβραχιόνιο κ.λπ.) σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό: *θα πενθήσει έναν χρόνο και μετά θα βγάλει τα μαύρα* ΣΥΝ. μαυροφορώ. (λόγ.) πενθηφορώ ΑΝΤ. ασπροφορώ. λευκοφορώ **3.** (κατ' επέκτ.) κατέχομαι από μεγάλη θλίψη, από βαθύ αίσθημα οδύνης: *όλη η ανθρωπότητα πενθεί για τη μεγάλη απώλεια* ΣΥΝ. θλίβομαι. λυπούμαι. πονώ ΑΝΤ. χαίρομαι. γιορτάζω.

πενιά (η) (λαϊκ.) **1.** το χτύπημα τής χορδής μουσικού οργάνου με πένα και ο ήχος που παράγεται: *έπαιξε δυο-τρεις ~ στο μπουζούκι* || *ρίχνω μια ~* **2.** (συνεκδ.) η μουσική που ακούγεται στα κέντρα λαϊκής διασκέδασης, όπου κυριαρχεί το μπουζούκι ως βασικό όργανο: *απόψε το βράδυ θα πάμε ν' ακούσουμε πενιές* || *παίξε μου μια γλυκιά ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πένα¹*].

πενία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η στέρηση των αναγκαίων. η ανεπάρκεια και των στοιχειωδέστερων πόρων για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης· η φτώχια: *η οικογένειά του ζούσε σε κατάσταση πενίας* || (μτφ.) *πνευματική / μουσική / καλλιτεχνική / γλωσσική ~* ΣΥΝ. ένδεια, ανέχεια. απορία ΑΝΤ. πλούτος, ευπορία. ευμάρεια, ευημερία· ΦΡ. (α) ***πενία τέχνας κατεργάζεται*** οι στερήσεις και οι δυσκολίες αναγκάζουν τον άνθρωπο να γίνει εφευρετικός. να επινοεί πρωτότυπες λύσεις και έξυπνα τεχνάσματα (β) ***πενίας ευεργέτημα*** η δικαστική απαλλαγή τού απόρου διαδίκου από την υποχρέωση προκαταβολής των δικαστικών εξόδων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πένομαι* «μοχθώ. κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων» (βλ.λ.)].

πενικιλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αντιβιοτικό φάρμακο που απομονώθηκε από προϊόντα, τα οποία παράγουν διάφορα είδη μυκήτων, και χρησιμοποιείται ευρύτατα εναντίον τής δράσης των παθογόνων μικροβίων και βακτηρίων, καθώς επίσης και ως αντισηπτικό (ανακαλύφθηκε το 1928 από τον Άγγλο βακτηριολόγο σερ Α. Φλέμινγκ).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. penicillin < νεολατ. penicillium «είδος μύκητα» < λατ. penicillum «γραφίδα, χρωστήρας», υποκ. τού penis «πέος - ουρά»].

πενιουάρ (το) {άκλ.} **1.** ελαφρό και φαρδύ γυναικείο ένδυμα για το σπίτι σε ποικίλο μήκος ΣΥΝ. ρόμπα **2.** μικρή μπέρτα από λεπτό ύφασμα, που ρίχνουν συνήθ. οι γυναίκες στους ώμους, όταν χτενίζονται στο κομμωτήριο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. peignoir < peigner «χτενίζω» < μτγν. λατ. pectinare < λατ. pecten, -inis «χτένα»].

πενιχρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** φτωχικός: ~ *γεύμα / τροφή / εμφάνιση* ΣΥΝ. ευτελής ΑΝΤ. πλούσιος, άφθονος, πολυτελής **2.** (κατ' επέκτ.) πάρα πολύ λίγος ή υπερβολικά μικρός, αυτός που δεν επαρκεί (για κάτι): ~ *αμοιβή / αποδοχές / εισόδημα / σύνταξη / μισθός / συγκομιδή / μέσα / πληροφορίες / προοπτικές / γνώσεις* ΣΥΝ. ισχνός, γλίσχρος ΑΝΤ. πολύς **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία ή ουσιαστικό περιεχόμενο, ο ανάξιος λόγου: ~ *αποτελέσματα / επιχειρήματα* ΣΥΝ. ασήμαντος, ανάξιος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — **πενιχρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **πενιχρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. επίθ. < ρ. *πένομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-χρος* (βλ.λ.), πβ. *μελι-χρός* (στο οποίο μάλλον οφείλεται η αναλογική επέκταση τού -ι-), *βδελυ-χρός*].

πέννα (η) → πένα[1]

πένομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) στερούμαι τα αναγκαία μέσα για άνετη διαβίωση, ζω σε οικονομική ένδεια: *άλλοι πένονται και άλλοι διαβιούν πολυτελώς* ΑΝΤ. ευημερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μοχθώ, κοπιάζω», αβεβ. ετύμου. Δεν είναι σαφώς διαπιστωμένο αν η αρχική σημ. τού ρ. περιελάμβανε την ενασχόληση με συγκεκριμένες εργασίες, λ.χ. ύφανση, άπλωμα, πλέξιμο κ.τ.ό. (δεν υπάρχει καμία σχετική αναφορά στα Ομηρικά Έπη). Αν παρακαμφθεί αυτή η δυσκολία και θεωρήσουμε ως αρχική τη γενική σημ. «απλώνω, τεντώνω», τότε το ρ. πιθ. συνδέεται με λιθ. pìnti «πλέκω», αρχ. σλαβ. pęti «τεντώνω», αρμ. hannum / henum «υφαίνω», γερμ. spinnen «γνέθω». Ήδη αρχ. αλλά μεθομηρική είναι η σημ. «οφείλω να εργαστώ σκληρά για τα προς το ζην», η οποία περιορίστηκε στη δήλωση τής σημ. «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων». Ομόρρ. *πέν-ης, πεν-ία, πενι-χρός, πόν-ος* (βλ.λ.), *πον-ῶ* κ.ά.].

πένσα (η) {πενσών} **1.** μεταλλική λαβίδα, που αποτελείται από δύο σκέλη σταυρωτά και συνδεδεμένα μεταξύ τους με πίρο ή βίδα, με την οποία μπορεί κανείς να πιάσει, να τραβήξει, να καμψει ή να κόψει αντικείμενο ΣΥΝ. τσιμπίδα, τανάλια ● **2.** είδος ραφής σε ορισμένα σημεία των ενδυμάτων, για να εφαρμόζουν καλύτερα στο σώμα: *χρειάζομαι ακόμη δύο ~ στη μέση, για να στενέψει λίγο το φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pince < παλ. γαλλ. pincier «σφίγγω, τσιμπώ, πιάνω» < δημώδ. λατ. *pinctiare, πιθ. < *punctiare < λατ. punctio, -ōnis «νύγμα, τσίμπημα, κέντημα»].

πεντα- κ. **πεντά-, πεντο-** κ. **πεντό, πεντ-** κ. **πέντ-, πενθ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πέντε (5): *πεντα-σύλλαβος, πεντα-ετής, πεντό-λιρο, πεντάκλωνος, πεντο-χίλιαρο, πέντ-αθλο, πενθ-ήμερο* **2.** είναι πέντε φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *πεντα-πλάσιος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *πεντα-κάθαρος, πεντα-νόστιμος, πεντάμορφος* (όμορφος).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *πέντε*. Ο τ. *πεντε-* (λ.χ. *πεντέ-μηνον, πεντε-δάκτυλος*) είναι ο αρχαιότερος, ο τ. *πεντα-* (λ.χ. *πεντά-στιχος, πεντά-φυλλον*) οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των συνθ. *δεκα-, τρια-* κ.τ.ό., ενώ ο τ. *πεντο-* παρουσιάζει συνδετικό φωνήεν *-ο-* (λ.χ. *πεντό-λιρο, πεντο-χίλιαρο*) και είναι νεότερος. Και οι τρεις τ. εμφανίζονται (με έκθλιψη) ως *πεντ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *πέντ-αθλον*). Στην ήδη μεσν. επιτατική σημ. ορισμένων συνθέτων με α' μέρος *πεντα-* (λ.χ. *πεντά-μορφος, πεντα-νόστιμος*) ίσως επέδρασε παρετυμολογικά ο τ. *παντα-*. Τέλος, ο τ. *πενθ-* χρησιμοποιείται πριν από δασυνόμενο φωνήεν (λ.χ. *πενθ-ήμερος, πενθ-ημιμερής*)].

πεντάβαθμος, -η, -ο → πεντα-, -βαθμος

πεντάγλωσσος, -η, -ο → πεντα-, -γλωσσος

πεντάγραμμο (το) {πενταγράμμ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. **1.** σύστημα πέντε οριζόντιων παράλληλων γραμμών με ίση απόσταση μεταξύ τους, στις γραμμές και στα διαστήματα τού οποίου γράφονται οι φθόγγοι τής ευρωπαϊκής (δυτικής) μουσικής (ενώ χρησιμοποιούνται και βοηθητικές γραμμές, πάνω και κάτω, για τους οξύτερους και τους βαθύτερους φθόγγους) **2.** (συνεκδ.) το τραγούδι ως τομέας επαγγελματικής ενασχόλησης: *αστέρι τού ~ || κάνω καριέρα / βγαίνω στο ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pentagramma < μτγν. *πεντάγραμμον* «πεντάλφα (των Πυθαγορείων)»].

πενταγωνικός, -ή, -ό → πεντα-, -γωνικός

πεντάγωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πέντε γωνίες: ~ *σχήμα / οικοδόμημα* **2.** ***πεντάγωνο*** (το) {πενταγών-ου | -ων} ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα (πολύγωνο), που αποτελείται από πέντε γωνίες και πέντε πλευρές: *κανονικό ~* (αυτό που έχει τις γωνίες και τις πλευρές ίσες μεταξύ τους) ΣΥΝ. πεντάπλευρο **3.** ***Πεντάγωνο*** (το) (α) μεγάλο δημόσιο κτήριο πενταγωνικού σχήματος στην Ουάσιγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών τής Αμερικής, στο οποίο στεγάζονται το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας και τα Γενικά Επιτελεία των Ενόπλων Δυνάμεων (Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας) (β) (κατ' επέκτ.) το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται το ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, τα Γενικά Επιτελεία τού Στρατού, τού Ναυτικού και τής Αεροπορίας και οι σχετικές υπηρεσίες εξυπηρέτησης τού κοινού: *ο πρωθυπουργός θα προεδρεύσει συσκέψεως στο ~* (γ) (συνεκδ.) τα πρόσωπα που διοικούν το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και τα Γενικά Επιτελεία, καθώς επίσης και το σύνολο των υπηρεσιών που αυτά περιλαμβάνουν: *από το ~ δεν δόθηκε καμία πληροφορία σχετικά με τον τόπο διεξαγωγής τής αεροναυτικής άσκησης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντάγωνος* < *πεντα-* + *-γωνος* < *γωνία*. Η σημ. 3 αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. Pentagon, εξαιτίας τού σχήματος που έχει το κτηριακό συγκρότημα τού Υπουργείου Άμυνας των Η.Π.Α.]

πεντάδα (η) **1.** σύνολο πέντε προσώπων με την ίδια ιδιότητα ή πέντε ομοειδών πραγμάτων: *έστειλε φρουρά μια ~ στρατιώτες || μια ~ αβγά / μήλα* **2.** (ειδικότ.) η σύνθεση ομάδας μπάσκετ σε συγκεκριμένο αγώνα ή τμήμα αγώνα: *η αρχική ~ τής ομάδας || γνωστή ~ || με ποια ~ θα κατέβει στο ντέρμπι η ομάδα;* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντάς, -άδος* < *πέντε*].

Πενταδάκτυλος (ο) {-ου κ. -ύλου} οροσειρά τής Κύπρου που διασχίζει το ΒΑ. τμήμα τού νησιού (με πέντε κύριες κορυφές σε σχήμα «ανοικτής παλάμης») καταλαμβάνοντας ολόκληρη σχεδόν την επαρχία τής Κερύνειας· αποτελεί σύμβολο αντίστασης και κατοχής από το 1974. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κύπρος, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*.

πενταδάκτυλος, -η, -ο → πεντα-, -δάκτυλος

πεντάδιπλος, -η, -ο → πεντα-, -διπλος

πεντάδραχμο [αρχ.] κ. **πεντόδραχμο** (το) {πενταδράχμ-ου | -ων} μεταλλικό νόμισμα (κέρμα) αξίας πέντε δραχμών, το τάλιρο (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντάδυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που περιλαμβάνει πέντε έμβρυα: ~ *κύηση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε μαζί με τέσσερα άλλα τέκνα στην ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ *αδελφοί* **3.** ***πεντάδυμα*** (τα) πέντε αδέλφια που γεννήθηκαν στην ίδια γέννα: *γέννησε ~*.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα* (< *πέντε*) + *-δυμος*, που αποσπάστηκε από το αρχ. *δίδυ-μος*, αναδιπλ. τ. τού *δύο* + παραγ. επίθημα *-μος*].

πενταεδρικός, -ή, -ό → πεντα-, -εδρικός

πεντάεδρος, -η, -ο → πεντα-, -εδρος

πενταετής, -ής, -ές → πεντα-, -ετής

πενταετία (η) → πεντα-, -ετία

πενταήμερος, -η, -ο → πενθήμερος

πενταθέσιος, -α, -ο → πεντα-, -θέσιος

πένταθλο (το) {πεντάθλου | χωρ. πληθ.} **1.** σύνθετο άθλημα τής κλασικής αρχαιότητας, το οποίο περιελάμβανε πέντε επιμέρους αγωνίσματα, τρία ελαφρά –άλμα, δρόμο και ακόντιο– και δύο βαρέα – δίσκο και πάλη **2.** σύγχρονο σύνθετο άθλημα, που διεξάγεται κυρ. από γυναίκες και περιλαμβάνει πέντε ατομικά αγωνίσματα: δρόμο εκατό μέτρων μετ' εμποδίων, σφαιροβολία, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος και δρόμο οκτακοσίων μέτρων (πβ. λ. *δέκαθλο*). — **πενταθλητής** (ο), **πενταθλήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πένταθλον* < *πέντ(ε)-* + *ἆθλον / ἄεθλον* «έπαθλο, αγώνισμα» (βλ. λ. *ἆθλος*)].

πεντάθυρος, -η, -ο → πεντα-, -θυρος

πεντακάθαρος, -η, -ο 1. τελείως καθαρός, αυτός που δεν έχει την παραμικρή βρομιά: ~ *πουκάμισο / χέρια / ξενοδοχείο / θάλασσα / δρόμος* ΣΥΝ. ολοκάθαρος, κατακάθαρος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν περιέχει αμφισημίες ή αοριστίες, εξαιρετικά σαφής: ~ *σκέψη / κατάσταση* ΣΥΝ. καθαρός, ξεκάθαρος, διαυγής ΑΝΤ. αόριστος, ασαφής **3.** αδιαμφισβήτητος: *πέτυχε μια ~ νίκη επί τού αντιπάλου*. — **πεντακάθαρα** επίρρ.

πεντάκις επίρρ. → πεντα-, -άκις

πεντάκιλος, -η, -ο → πεντα-, -κιλος

πεντάκλιτος, -η, -ο → πεντα-, -κλιτος

πεντάκλωνος, -η, -ο → πεντα-, -κλωνος

πεντακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή πεντακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρι **3.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών: *βγάζει μια ~ τον μήνα* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

πεντακοσάρι (το) {δύσχρ. πεντακοσαρ-ιού | -ιών} **1.** χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών ΣΥΝ. πεντακοσάρικο **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρα **3.** χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο*, βλ.λ.)].

πεντακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} πεντακόσια· στη ΦΡ. ***καμιά πεντακοσαριά*** περίπου πεντακόσιοι, -ιες, -ια: *θα 'ταν ~ διαδηλωτές* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

πεντακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών. Επίσης ***πεντακοσάρι*** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

πεντακόσια (το) {άκλ.} τετρακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 500 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντακόσιοι, -ιες, -ια {πεντακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 500: ~ *στρατιώτες / κιλά* **2.** ΙΣΤ. ***Βουλή των Πεντακοσίων*** κεντρικό πολιτειακό όργανο τής αθηναϊκής δημοκρατίας με νομοπαρασκευαστικά καθήκοντα, στο οποίο συμμετείχαν πενήντα βουλευτές από καθεμιά από τις δέκα φυλές των Αθηνών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεντα-* (< *πέντε*) + *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (βλ. λ. *έ-κατόν*), με τροπή τού *-α-* σε *-ο-* κατ' αναλογίαν προς άλλα αριθμητικά (πβ. *τριάκοντα, τρια-κοστός*) και με συριστικοποίηση τού *-τ-* προ τού *-ι-* (πβ. *φύ-σις* < *φύ-τις*)].

πεντακοσιοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 500ός στην αραβι-

κή αρίθμηση. Φ' ή φ' στην ελληνική και D στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πεντακόσια (500) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντακοσιομέδιμνος (ο) [αρχ.] {πεντακοσιομεδίμν-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής πρώτης κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των πεντακοσίων μεδίμνων (βλ. κ. λ. *τριακοσιομέδιμνος, διακοσιομέδιμνος, θήτης*).

πεντακοσιοστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 500 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντάλ (το) {άκλ.} **1.** εξάρτημα μηχανήματος ή οργάνου, που με το πάτημα τού ποδιού θέτει σε κίνηση ή λειτουργία άλλον μηχανισμό: *το ~ τού γκαζιού* (στο αυτοκίνητο) / *τής ραπτομηχανής* / *τού πιάνου* ΣΥΝ. πετάλι, πέδιλο, (λόγ.) ποδόπληκτρο **2.** ΜΟΥΣ. (α) το πληκτρολόγιο τού εκκλησιαστικού οργάνου, το οποίο παίζεται με τα πόδια (β) (συνεκδ.) ο ισοκράτης, το ισοκράτημα (λόγω τού ότι στη μουσική για εκκλησιαστικό όργανο ο ισοκράτης παιζόταν συνήθως από το πεντάλ).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pédale < ιταλ. pedale, από το ουδ. τού λατ. επιθ. pedalis < pes, pedis «πόδι»].

πεντάλεπτος, -η, -ο → πεντα-, -λεπτος

πεντάλιτρος, -η, -ο → πεντα-, -λιτρος

πεντάλφα (η) [μτγν.] γραφικό σχήμα που προκύπτει από τον συνδυασμό πέντε κεφαλαίων Α και χαρασσόταν από τους Πυθαγορείους με μία μονοκοντυλιά· αποτέλεσε ανά περιόδους το σύμβολο τής αιωνιότητας, τής ένωσης τού πνεύματος με την ύλη κ.ά., ενώ σήμερα είναι σύμβολο των ελευθεροτεκτόνων και γενικότ. μυστικό ή αποκρυφιστικό σύμβολο.

πενταμελής, -ής, -ές → πεντα-, -μελής

πενταμερής, -ής, -ές [μτγν.] {πενταμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αφορά σε πέντε μέρη, στον οποίο εμπλέκονται πέντε μέρη: *~ συνομιλία* / *διάσκεψη* / *διαπραγμάτευση* **2.** ΒΙΟΛ. (ως ουσ.) κάθε οργανισμός ή όργανο, όπως ο αστερίας, ορισμένα άνθη κ.λπ., όπου κάθε σύνολο αποτελείται από πέντε ή πολλαπλάσια τού πέντε ομοειδή στοιχεία (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — **πενταμερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεντάμετρος, -η, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε μετρικούς πόδες: *~ στίχος* **2.** ***πεντάμετρο*** (το) {πενταμέτρ-ου | -ων} ο πεντάμετρος στίχος.

πεντάμηνος, -η, -ο → πεντα-, -μηνος

πενταμηνία (η) → πεντα-, -μηνία

πενταμηνιαίος, -α, -ο → πεντα-, -μηνιαίος

πεντάμορφος, -η, -ο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος, αυτός που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: *~ κόρη* || *η ~ και το τέρας* (παραμύθι) ΣΥΝ. ωραιότατος, πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα-* (< *παντα-*, με παρετυμολ. προς το *πέντε*) + *όμορφος*].

πεντάνιο (το) [1884] {πεντανί-ου | -ων} ΧΗΜ. άχρωμος, υγρός, σε κανονικές συνθήκες, υδρογονάνθρακας (C_5H_{12}) με ευχάριστη οσμή, πτητικός και ιδιαίτερα εύφλεκτος, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pentane, επειδή περιέχει πέντε άτομα άνθρακα].

πεντανόστιμος, -η, -ο πάρα πολύ νόστιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα-* (< *παντα-*, με παρετυμολ. προς το *πέντε*) + *νόστιμος*].

πεντάξενος, -η, -ο (λογότ.-εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς ξένος.

πενταπέταλος, -η, -ο → πεντα-, -πέταλος

πενταπλασιάζω ρ. → πεντα-, -πλασιάζω

πενταπλάσιος, -α, -ο → πεντα-, -πλάσιος

πεντάπλευρος, -η, -ο → πεντα-, -πλευρος

πενταπλός, -ή, -ό → πεντα-, -πλός

πεντάπορτος, -η, -ο → πεντα-, -πορτος

πεντάπρακτος, -η, -ο → πεντα-, -πρακτος

πεντάπτωτος, -η, -ο → πεντα-, -πτωτος

πεντάπυλος, -η, -ο → πεντα-, -πυλος

πεντάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) νόμισμα πολύ μικρής αξίας, ίσο με το ένα εικοστό τής δραχμής (πέντε λεπτά): *νικέλινη* / *χάλκινη ~* ΣΥΝ. πεντάλεπτο **2.** (μτφ.) πολύ μικρό χρηματικό ποσό: *τόσα χρόνια δουλειά και δεν έχει στην άκρη μία ~ για ώρα ανάγκης* (πβ. λ. *δεκάρα*) ΑΝΤ. περιουσία, πλούτος· ΦΡ. (α) ***τής πεντάρας*** πάρα πολύ χαμηλής ποιότητας: *μυθιστόρημα* / *έργο ~* || *«Η όπερα ~» (Die Dreigroschenoper*, τίτλος θεατρικού έργου τού Μπ. Μπρεχτ) ΣΥΝ. ευτελής ΑΝΤ. ουσιαστικό, αξίας (β) (αρνητ.) ***πεντάρα τσακιστή*** ευτελέστατο χρηματικό ποσό, τίποτα: *στη διαθήκη του δεν τους άφησε ~* ΣΥΝ. δεκάρα τσακιστή, φράγκο (γ) (μτφ.) ***δεν δίνω πεντάρα (τσακιστή)*** αδιαφορώ παντελώς: *~ γι' αυτά που λέει ο κόσμος για μένα* ΣΥΝ. (καθημ.) σκασίλα μου ΑΝΤ. νοιάζομαι (δ) ***δεν αξίζει πεντάρα*** δεν έχει καμιά απολύτως αξία: *το εμπόρευμα ~* || *Τι κάθεσαι και ασχολείσαι μ' αυτόν: ~!* (ε) ***μιας πεντάρας*** μικρής αξίας ή δυσκολίας: *δεν μπορεί να κάνει ~ δουλειά* || *«~ νιάτα»* (τίτλος θεατρικού έργου τού Κ. Πρετεντέρη) **3.** (συνεκδ.-λαϊκ.) σύνολο πέντε ομοίων πραγμάτων: *η ομάδα έφαγε ~* (πέντε γκολ) || *του 'ριξε ~ ο διοικητής* (πέντε ημέρες τιμωρία) **4.** ***πεντάρες*** (οι) η ζαριά κατά την οποία και τα δύο ζάρια, όταν ακινητοποιηθούν, φέρουν στην πάνω επιφάνεια πέντε κουκκίδες (τον αριθμό πέντε): *κέρδισε την παρτίδα με τις ~ που έφερε στο τέλος* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **πενταράκι** (το) κ. **πενταρούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα, φτώχια*.

πεντάρης (ο) → πεντα-, -άρης

πεντάρι (το) {πενταρ-ιού | -ιών} **1.** (α) ο αριθμός πέντε και το ψηφίο που τον συμβολίζει: *ένα ~ ήταν σημειωμένο από τον καθηγητή στο τέλος τού γραπτού* (β) ο βαθμός 5, η βάση στη δεκάβαθμη κλίμακα βαθμολογίας: *πήρε ένα ~ στην τοπολογία και πέρασε το μάθημα* **2.** (συνεκδ.) το φύλλο τής τράπουλας που έχει στις τέσσερεις άκρες του τον αριθμό πέντε και στο μέσο του πέντε φορές το σύμβολο τού χρώματος στο οποίο ανήκει το συγκεκριμένο χαρτί: *~ καρό* / *σπαθί* / *κούπα* / *μπαστούνι* || *είχα πάνω μου δύο ~ και δεν ήξερα πώς να τα ξεφορτωθώ* **3.** (συνεκδ.) κατοικία ή επαγγελματική στέγη, που αποτελείται από πέντε δωμάτια: *ακριβό* / *σύγχρονο* / *επιπλωμένο* / *ανατολικό* / *υπό κατασκευή ~* **4.** (στο μπάσκετ) θέση καλαθοσφαιριστή (σέντερ) και (συνεκδ.) ο ίδιος ο καλαθοσφαιριστής που παίζει στη θέση αυτή: *η ομάδα, για να ισχυροποιηθεί, χρειάζεται ένα καλό ~* **5.** σύνολο πέντε σωστών προβλέψεων σε τυχερό παιχνίδι, π.χ. στο ΛΟΤΤΟ. — (υποκ.) **πενταράκι** (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < *πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

πεντάρικος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οικονομική αξία: *~ μαραφέτι* ΣΥΝ. φτηνός ΑΝΤ. πανάκριβος.

πενταροδεκάρες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το άθροισμα από νομίσματα αξίας πέντε και δέκα λεπτών τής δραχμής: *μια χούφτα πενταροδεκάρες* **2.** (μτφ.) ευτελέστατο ποσό: *άλλαξε δουλειά, γιατί του έδιναν ~* ΣΥΝ. ψίχουλα.

πεντάρφανος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τους γονείς του και δεν έχει κανέναν άλλον συγγενή ή προστάτη: *μεγάλωσε ~ μέσα στους δρόμους*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < *πέντ(ε)-* επιτατ. + *ορφανός* ή, κατ' άλλη άποψη, < **παντ-όρφανος* (< *πάντα* + *ορφανός*), με παρετυμολ. επίδρ. τού αριθμητ. *πέντε*].

πενταρχία (η) {πενταρχιών} **1.** ο τρόπος διοικήσεως κράτους ή οργανισμού, κατά τον οποίο η ανώτατη εξουσία μοιράζεται εξίσου ανάμεσα σε πέντε άτομα: *η ~ τής εξουσίας* / *των Μεγάλων Δυνάμεων* (η Ιερά Συμμαχία) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πενταρχία των Πατριαρχών*** ο εκκλησιαστικός θεσμός που προέβαλλε την πρωτοκαθεδρία των πέντε Πατριαρχών (Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων), στους οποίους εντασσόταν ο Πάπας τής Ρώμης μέχρι το σχίσμα των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης (1054).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεντ(ε)-* + *-αρχία* < *ἄρχω*].

πεντάς (η) → πεντάδα

πεντάσημος, -η, -ο (στη μετρική) αυτός που αποτελείται από πέντε πρώτους χρόνους: *~ μέτρο* ΣΥΝ. πεντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεντα-* (< *πέντε*) + *-σημος* < *σῆμα*].

πεντάστιχος, -η, -ο → πεντα-, -στιχος

πεντάστυλος, -η, -ο → πεντα-, -στυλος

πεντασύλλαβος, -η, -ο → πεντα-, -σύλλαβος

πεντατάξιος, -α, -ο → πεντα-, -τάξιος

πεντάτευχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε τεύχη: *~ τόμος* ● **2.** ***Πεντάτευχος*** (η) {Πεντατεύχου} το σύνολο των πέντε πρώτων βιβλίων τής Παλαιάς Διαθήκης *(Γένεσις, Έξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον)*, τα οποία θεωρούνται έργα τού ίδιου τού Μωυσή ΣΥΝ. (εβρ.) Τορά (η).

πεντάτομος, -η, -ο → πεντα-, -τομος

πεντατονικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. αυτός που χρησιμοποιεί πέντε φθόγγους μέσα στο διάστημα τής οκτάβας: *~ κλίμακα* / *μουσική* (σε χρήση ιδ. στη λαϊκή μουσική τής Άπω Ανατολής, π.χ. τής Κίνας, αλλά και τής Κ. Ευρώπης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pentatonique].

πεντάφυλλος, -η, -ο → πεντα-, -φυλλος

πενταφωνία (η) [1882] {πενταφωνιών} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση και το ίδιο το μουσικό έργο που έχει γραφτεί σε πέντε διαφορετικές μελωδικές γραμμές (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — **πεντάφωνος,** -η, -ο, **πενταφωνικός,** -ή, -ό, **πενταφωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. quintetto (βλ. κ. *κουιντέτο*)].

πεντάφωτος, -η, -ο → πεντα-, -φωτος

πεντάχορδος, -η, -ο → πεντα-, -χορδος

πεντάχρονα (τα) → πεντα-, -χρονα

πεντάχρονος, -η, -ο → πεντα-, -χρονος

πενταχρωμία (η) → πεντα-, -χρωμία

πεντάχρωμος, -η, -ο → πεντα-, -χρωμος

πεντάωρος, -η, -ο → πεντα-, -ωρος

πενταώροφος, -η, -ο → πεντα-, -ώροφος

πέντε (το) {άκλ.} **1.** τέσσερα συν ένα, ίσος με τον αριθμό των δαχτύλων ενός χεριού ή ενός ποδιού τού ανθρώπου, ο αριθμός 5 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 5: *~ στρατιώτες* / *μήλα* / *πέτρες* / *παιδιά* / *ώρες*· ΦΡ. (α) ***στους πέντε δρόμους*** σε κατάσταση απόλυτης εγκατάλειψης: *τον πέταξαν ~* (β) (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι (παρά δέκα και καρτέρει)*** για περιπτώσεις που πρέπει να προτιμηθεί μικρότερο αλλά βέβαιο κέρδος, από μεγαλύτερο αλλά μελλοντικό και αβέβαιο (γ) (οικ.) ***πάρε πέντε (να μη σ' τα χρωστάω) / να σου πέντε κι άλλα πέντε!*** για περιπτώσεις που κάποιος μουντζώνει κάποιον άλλον σε ένδειξη δυσφορίας ή αγανάκτησης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέντε* / (αιολ.) *πέμπε* < Ι.Ε. *penkʷe- «πέντε», πβ. σανσκρ. pañca, αρμ. hing, λατ. quinque (> γαλλ. cinq, ισπ. cinco, ιταλ. cinque), γοτθ. fimf, γερμ. fünf, αγγλ. five κ.ά. Είναι πιθ. το αρχικό θέμα. *πέντε* να συνδ. με λ. που σημαίνουν «γροθιά» (δηλ. τα πέντε δάχτυλα ενωμένα σφιχτά), πβ. αρχ. γερμ. fūst, αρχ. σλαβ. pęstĭ, για τα οποία βλ. λ. *πύξ, πυγμή*. Ομόρρ. *πέμπ-τος* (βλ.λ.)].

Πεντέλη (η) όρος στα ΒΑ. τού νομού Αττικής, διεθνώς γνωστό για τα χιονόλευκα μάρμαρά του *(πεντελικό μάρμαρο)*, από τα οποία έχει κατασκευαστεί το συγκρότημα τής Ακρόπολης. — **πεντελικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που απαντά κυρ. ως *Πεντελικὸν ὄρος*].

πεντηκονθήμερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τού οποίου η διάρκεια είναι

πενήντα ημέρες: ~ *ομηρεία* / *νηστεία* ΣΥΝ. (καθημ.) πενηνταήμερος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεντήκοντ(α)-* + *-ήμερος* < *ημέρα*].

πεντήκοντα (το) ▸ πενήντα

πεντηκοντα- κ. **πεντηκοντά-** κ. **πεντηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πεντηκοντα-ετής, πεντηκοντ-άκις* **2.** είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πεντηκοντα-πλάσιος*.

πεντηκοντάδα (η) η πενηντάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντηκοντάς, -άδος* < *πεντήκοντα* (βλ. κ. *πενήντα*)].

πεντηκοντάδραχμο (το) [αρχ.] (λόγ.) το πενηντάρικο.

πεντηκονταετηρίδα (η) ▸ πεντηκοντα-, -ετηρίδα

πεντηκονταετής, -ής, -ές ▸ πεντηκοντα-, -ετής

πεντηκονταετία (η) ▸ πεντηκοντα-, -ετία

πεντηκοντάκις επίρρ. ▸ πεντηκοντα-, -άκις

πεντηκοντούτης (ο) {πεντηκοντουτών}, **πεντηκοντούτις** (η) {πεντηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ΣΥΝ. πεντηκονταετής, πενηντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πεντηκοντο-έτης* (με συναίρεση) < *πεντήκοντα* + *-ετής* < *έτος*].

πεντηκοστάριο (το) {πεντηκοσταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή υμνολογία) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει τα υμνολόγια τής Πεντηκοστής (Κυριακής τού Πάσχα μέχρι την Κυριακή των Αγίων Πάντων).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πεντηκοστάριον* < μτγν. *Πεντηκοστή* (βλ.λ.)].

Πεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. (α) η χριστιανική εορτή η οποία εορτάζεται πενήντα ημέρες μετά το Πάσχα σε ανάμνηση τής επιφοίτησης τού Αγίου Πνεύματος σε 120 μαθητές τού Ιησού και τιμάται ως γενέθλια ημέρα τής Εκκλησίας (β) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά την έλευση τού Αγίου Πνεύματος με μορφή φλογών στις κεφαλές των Αποστόλων.

πεντηκοστημόριο (το) {πεντηκοστημορί-ου | -ων} η ποσότητα που αντιστοιχεί στο ένα πεντηκοστό από ένα σύνολο: *και το ~ αυτής τής ουσίας μπορεί να τινάξει στον αέρα ένα σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. < *πεντηκοστός* + *μόριο*].

πεντηκοστιανός (ο), **πεντηκοστιανή** (η) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός τής Εκκλησίας τής Πεντηκοστής, προτεσταντικής αίρεσης που εμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. στις Η.Π.Α. και πήρε το όνομά της από την εορτή τής Πεντηκοστής (βλ.λ.)· οι πιστοί της βαπτίζονται στο Άγιο Πνεύμα και με αυτό τον τρόπο αποκτούν το χάρισμα τής γλωσσολαλίας (βλ.λ.), τής προφητείας κ.λπ., διδάσκουν ότι ο Χριστός θα έλθει στη Γη για χιλιόχρονη βασιλεία, ότι η τιμή των ιερών εικόνων αποτελεί ειδωλολατρία κ.ά.

πεντηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 50ός στην αραβική αρίθμηση, Ν' ή ν' στην ελληνική και L στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πενήντα (50): *ο ~ ακροατής που θα μας τηλεφωνήσει κερδίζει μία ηλεκτρική συσκευή* || *~ επέτειος* **2. Πεντηκοστή** (η) βλ.λ. (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντικιούρ (το) {άκλ.} η αισθητική περιποίηση των ποδιών (ιδ. των δαχτύλων, νυχιών), η οποία γίνεται συνήθ. από επαγγελματίες σε ειδικούς χώρους (λ.χ. στούντιο αισθητικής, κομμωτήρια). — **πεντικιουρίστας** (ο), **πεντικιουρίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pédicure < pédi- (< λατ. pes, pedis «πόδι») + cure «φροντίδα» (< λατ. cura)].

πεντο- → πεντα-

πεντόβολα (τα) → πεντόβωλα

πεντοβολώ ρ. αμετβ. {πεντοβολάς... | πεντοβόλησα} (λογοτ.) αναδίδω πολύ ευχάριστη μυρωδιά: *πεντοβόλησαν οι κήποι με την άνοιξη* ΣΥΝ. ευωδιάζω, μοσχοβολώ. — **πεντοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πεντο-* επιτατ. (βλ. λ. *πεντα-*) + *-βολώ* < *βάλλω*].

πεντόβωλα (τα) (σχολ. ορθ. *πεντόβολα*) **1.** παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο οι παίκτες έχουν πέντε βώλους ή λιθαράκια ο καθένας, τα πετούν με συγκεκριμένους συνδυασμούς στον αέρα και προσπαθούν να τα ξαναπιάσουν με το ίδιο χέρι **2.** (συνεκδ.) οι βώλοι ή τα λιθαράκια με τα οποία παίζεται το παραπάνω παιχνίδι.
[ΕΤΥΜ. < *πεντο-* (< *πέντε*) + *-βωλα* < *βώλος*].

πεντόδραχμο (το) → πεντάδραχμο

πεντοζάλης (ο) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακός κρητικός χορός κατά τον οποίο οι χορευτές σχηματίζουν κύκλο.
[ΕΤΥΜ. < *πεντο-* (< *πέντε*) + *-ζάλης* < *ζάλο* «βήμα», πιθ. < αρχ. *σάλος* (βλ. λ. *σαλεύω*)].

πεντόλιρο (το) [1896] το νόμισμα αξίας πέντε λιρών: *σχισμένο* / *φρεσκοτυπωμένο* ~.

πέντολο (το) {άκλ.} το όργανο που αποτελείται από ένα σφαιρίδιο κρεμασμένο με νήμα από σταθερό, οριζόντιο στήριγμα, το οποίο έχει την ιδιότητα να ταλαντεύεται γύρω από το κέντρο βάρους τού συστήματος χωρίς να ακινητοποιείται ΣΥΝ. εκκρεμές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pendolo «εκκρεμές» < λατ. pendulus «κρεμαστός, αιωρούμενος» < ρ. pendo «κρέμομαι, αιωρούμαι»].

πεντόφραγκο (το) [1890] **1.** το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε φράγκων (λ.χ. Γαλλίας): *φρεσκοτυπωμένο* / *νικέλινο* ~ **2.** (παλαιότ.) το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. πεντάδραχμο, τάλιρο.

πεντοχίλιαρο (το) (παλαιότ.) χαρτονόμισμα αξίας πέντε χιλιάδων δραχμών.

πεολειξία (η) {πεολειξιών} η χρησιμοποίηση τού στόματος και τής γλώσσας για την ερωτική διέγερση και ικανοποίηση τού πέους ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) τσιμπούκι, πίπα.
[ΕΤΥΜ. < *πέος* + *-λειξία* < αρχ. *λείχω* «γλείφω» (βλ. λ. *γλείφω*), πβ. κ. *αιδοιο-λειξία*].

πέος (το) {πέ-ους | -η, -ών} το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. ανδρικό μόριο, (!-λαϊκ.) πούτσος, (!) καυλί, (!) ψωλή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *pesos «πέος», πβ. σανσκρ. pasas-, λατ. pēnis (< *pesni-s) κ.ά. (λ.-ταμπού που, παρότι αρχαιότατη, συνήθως αποφεύγεται από τους συγγραφείς). Βλ. κ. *πόσθη*].

πεπαιδευμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διαμορφωθεί πνευματικά μέσα από τη διαδικασία τής παιδείας: *η προσπάθεια των ~ να μορφώσουν το γένος* ΣΥΝ. μορφωμένος, (καθημ.) γραμματιζούμενος ΑΝΤ. απαίδευτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παιδεύω*].

πεπαλαιωμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι παλιός, που έχει πια παλιώσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παλαιώ (-όω)*].

πεπατημένη (η) ο καθιερωμένος και δοκιμασμένος τρόπος αντιμετώπισης ενός θέματος, αυτός που ακολουθείται από όλους (συνήθ. κακόσ.): *ακολουθεί την ~ και δεν του αρέσουν οι πρωτοτυπίες και το ρίσκο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πατώ*].

πεπειραμένος, -η, -ο (λόγ.) έμπειρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *πειρώμαι* «προσπαθώ, επιχειρώ» (ήδη αρχ. η σημ. «γνωρίζω εκ πείρας, κατέχω σαφή γνώση ενός πράγματος») < *πείρα*].

πεπεισμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πειστεί για κάτι: *είμαι ~ για την αθωότητά του*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πείθω*].

Π.Ε.Π.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Πλοιάρχων Εμπορικού Ναυτικού.

πεπερασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συγκεκριμένα όρια, που καθορίζεται μέσα σε πλαίσιο: ~ *διάστημα* / *χώρος* / *δυνατότητες* ΑΝΤ. άπειρος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *περαίνω*, ως μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fini].

πεπερόνι (το) {άκλ.} η κόκκινη γλυκιά πιπεριά: *πίτσα με ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. peperoni (πληθ.) < pepe < λατ. piper < αρχ. *πέπερι* (βλ. λ. *πιπέρι*)].

πεπιεσμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υψηλής πίεσης: ~ *αέρας* **2.** αυτός που έχει υποστεί υψηλή πίεση: ~ *χαρτόνι*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πιέζω*].

πεπλατυσμένος, -η, -ο (λόγ.) (σχήμα ή σώμα) που είναι λιγότερο κυρτό από το συνηθισμένο και πλησιάζει προς το επίπεδο: *ψάρι με ~ σώμα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πλατύνω*].

πέπλο (το) **1.** κομμάτι υφάσματος από λεπτό νήμα και με αραιή ύφανση, το οποίο χρησιμεύει για να καλύπτουν οι γυναίκες το πρόσωπο και το κεφάλι τους: *νυφικό* / *αραχνοΰφαντο* / *λεπτοδουλεμένο* / *μεταξωτό* / *ολόλευκο* / *τούλινο* / *επίσημο* / *πένθιμο* ~ ΣΥΝ. καλύπτρα, βέλο **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μας εμποδίζει να βλέπουμε καθαρά, να έχουμε καλή θέα ή αντίληψη των πραγμάτων: *το ~ τής νύχτας* / *τού σκοταδιού* || *το μαύρο ~* || *βαρύ ~ μυστηρίου σκεπάζει την υπόθεση* ΣΥΝ. κάλυμμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πέπλον* < αρχ. *πέπλος*, με αλλαγή γένους].

πέπλος (ο) αρχαίο γυναικείο ένδυμα με πτυχώσεις, που ήταν κατασκευασμένο από πολυτελές ύφασμα χωρίς μανίκια και στερεωνόταν είτε από τους ώμους είτε από τον έναν ώμο και τη ζώνη: *δωρικός* / *βαρύτιμος* / *κεντημένος* ~ || *ο ~ τής Αθηνάς* (το λεπτό και με αραιή ύφανση κομμάτι υφάσματος, που περιέφεραν κατά την πομπή των Παναθηναίων, για να καλύψουν τελικά με αυτό το άγαλμα τής Αθηνάς).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλ. τ. τού θ. *-πλ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *pel- «διπλώνω – πτυχή», που συνδ. με λατ. sim-pl-us «απλός», du-pl-us «διπλός» και απαντά επίσης στα επίθ. *ά-πλ-όος, δι-πλ-όος*, πιθ. και στο ρ. *πλέκω* (βλ.λ.). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με το ουσ. *κύ-κλ-ος*].

πεποιημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος, μη αυθεντικός ή προσποιητός **2.** (για λέξη) που μιμείται κάποιον ήχο.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ποιώ*].

πεποίθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η απόλυτη βεβαιότητα ότι αυτό που πιστεύει ή ισχυρίζεται κανείς ισχύει πραγματικά: *έχω ασφαλή ~ ότι θα τα καταφέρω* || *ακλόνητη* / *ατράνταχτη* / *βαθιά ριζωμένη* / *σταθερή ~* ΑΝΤ. αβεβαιότητα, αμφιβολία (β) η αίσθηση σταθερότητας και σιγουριάς που αποπνέει αυτός που είναι βέβαιος για ό,τι πιστεύει ή ισχυρίζεται: *η φωνή του ήταν γεμάτη ~* || *μιλά με απόλυτη ~* ΣΥΝ. αυτοπεποίθηση, σιγουριά ΑΝΤ. αστάθεια, αβεβαιότητα· ΦΡ. ***με την πεποίθηση ότι*** με τη βεβαιότητα ότι: *~ θα αποτελέσει μια χρήσιμη επένδυση, προχωρήσαμε στην αγορά των υπερσύγχρονων αυτών μηχανημάτων* || *μιλώ με την ~ ότι εκφράζω τη γνώμη όλων* **2. πεποιθήσεις** (οι) το σύνολο των αρχών στις οποίες καθένας πιστεύει με σταθερότητα: *δεν μπορώ να πράξω κάτι αντίθετο στις ~ μου* || *καταδικάστηκε όχι για κάτι που έκανε, αλλά για τις πολιτικές* / *θρησκευτικές του ~* ΣΥΝ. φρονήματα, απόψεις· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***είμαι τής πεποιθήσεως*** έχω την άποψη: *~ ότι δεν ενεργούμε σωστά* ΣΥΝ. πιστεύω, θεωρώ (β) ***εκ πεποιθήσεως*** συνειδητά, λόγω αρχών: *είναι ~ εργένης* ΑΝΤ. εκ των πραγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεποίθησις* < αρχ. *πέ-ποιθ-α*, παρακ. τού ρ. *πείθω*, ο οποίος εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ.].

πεπόνι (το) {πεπον-ιού | -ιών} καλοκαιρινός καρπός με κιτρινωπό ή κίτρινο χρώμα, στρογγυλό ή ελλειψοειδές σχήμα, σκληρή φλούδα και χυμώδη, νόστιμη και αρωματική σάρκα: *γινωμένο* / *μυρωδάτο* / *σάπιο ~* || *~ με προσούτο για ορεκτικό*· ΦΡ. (ειρων.) ***βαρύ πεπόνι*** για πρόσω-

πο που προσποιείται ότι δεν αγαπά τις συναναστροφές και δύσκολα μιλά σε άλλον. γενικότ. κλειστός και απλησίαστος: *Άσ' τον αυτόν! Είναι ~ και δεν μας καταδέχεται* ΣΥΝ. μουτρωμένος, απρόσιτος, (λαϊκ.) πολλά βαρύς. — (υποκ.) **πεπονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεπόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πέπων*, αρχική σημ. «ώριμος (για φρούτα)», < Ι.Ε. *pekʷ- «μαγειρεύω, ωριμάζω». πβ. σανσκρ. pakvá- «ώριμος». αρχ. περσ. pox «μαγειρευμένος, ώριμος». Ομόρρ. *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (< *pekʷ-jō), για το οποίο βλ. λ. *πέψη*].

πεπονιά (η) [μεσν.] φυτό των θερμών κλιμάτων, καρπός τού οποίου είναι το πεπόνι (βλ.λ.).

πεπονοειδής, -ής, -ές {πεπονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το ελλειπτικό σχήμα τού πεπονιού: *το ράγκμπι παίζεται με μία ~ μπάλα* ΣΥΝ. ελλειψοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεπονόσπορος (ο) ο σπόρος τής πεπονιάς: *σαπισμένος / φρέσκος ~*.

πεπονόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό περίβλημα τού πεπονιού· ΦΡ. (μτφ.-καθημ.) ***πατάω την πεπονόφλουδα*** (i) πέφτω σε παγίδα, δεν αντιλαμβάνομαι ότι κάποιοι «μου την έχουν στήσει»: *την πάτησε την πεπονόφλουδα που του πέταξαν και άρχισε να τους λέει τα πάντα για το ταμείο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πατάω τη μπανανόφλουδα, την πατάω, την παθαίνω, τσιμπώ το δόλωμα (ii) ερωτεύομαι σφοδρά.

πεπραγμένα (τα) **1.** ό,τι έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο: *κυκλοφόρησαν τα ~ τού συνεδρίου για τη γλώσσα* || *έκθεση πεπραγμένων* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται όσα έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πράττω*, απόδ. τού νεολατ. acta].

πεπρωμένο (το) **1.** αυτό που έχει ήδη αποφασιστεί να γίνει, που έχει προκαθοριστεί από ανώτερη δύναμη (τη μοίρα): *είναι το ~ αυτού τού λαού να αγωνίζεται συνέχεια* ΣΥΝ. γραφτό, γραμμένο, μοίρα, μοιραίο, ριζικό· ΦΡ. ***το πεπρωμένον φυγείν αδύνατον*** *(τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον)* δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει από τη μοίρα του **2.** (συνεκδ.) η ίδια η μοίρα, η δύναμη που υποτίθεται ότι προκαθορίζει τις τύχες των ανθρώπων: *υπάρχει ή όχι ~;* || *η δύναμη τού ~* **3. πεπρωμένα** (τα) ο προορισμός (που ιστορικά έχει ένα έθνος, μια φυλή κ.λπ.): *τα ~ τής φυλής μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. απρόσ. παρακ. *πέπρωται* «έχει καθοριστεί από τη μοίρα, είναι προδιαγεγραμμένο», τού αμάρτυρου ενεστ. **πόρω* «παρέχω, προσφέρω» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. β' *πορ-εῖν*), που ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *per-, όπως απαντά στις λ. *πείρω* «διαπερνώ, διασχίζω» (βλ. λ. *περ-όνη*), *πόρ-ος* (βλ.λ.), *πέρ-νη-μι* (βλ. λ. *πόρνη*), και συνδ. με σανσκρ. pūrdhi «δώρο», λατ. portio «φέρω, κομίζω»].

πέπρωται ρ. αμετβ. απρόσ. {παρατ. επέπρωτο} (αρχαιοπρ.) έχει καθοριστεί από τη μοίρα, πρόκειται να συμβεί (χωρίς τίποτα να μπορεί να το σταματήσει): *επέπρωτο να το ζήσουμε και αυτό* ΣΥΝ. είναι γραμμένο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πεπρωμένο*].

πεπτίδιο (το) {πεπτιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. ΒΙΟΛ. κάθε βιολογικής σημασίας χημική ένωση που περιέχει μικρό αριθμό αμινοξέων, και συνήθ. παίζει ρόλο ορμόνης, αλλά μπορεί να επιτελεί και άλλους βιοχημικούς ρόλους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peptide < pept- (βλ. λ. *πεπτόνη*) + παραγ. επίθημα -ide].

πεπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πέψη ή συντελεί σε αυτήν: *~ αδένες / νευρικό πλέγμα / σύστημα / σωλήνας / όργανα / διαταραχή / νόσος.* — **πεπτικότητα** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεπ-τός* (ρηματικό επίθ.) < *πέσσω* «μαγειρεύω – χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].

πεπτόνη (η) [1893] {πεπτονών} (στη βιοχημεία) το μείγμα των αμινοξέων και πολυπεπτιδίων, όπως προκύπτει από τη δράση ενζύμων σε πρωτεΐνες· παράγεται στο λεπτό έντερο κατά τη διάρκεια τής πέψης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Pepton < αρχ. *πεπτόν*, ουδ. τού ρηματ. επιθ. *πεπτός* < *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].

περ. συντομ.· περιοδικό.

πέρα επίρρ. **1.** (τοπ.) (α) από ένα σημείο και μετά: *~ από τη γέφυρα δεν υπήρχε άλλο κτίσμα* ΑΝΤ. πριν (β) απέναντι: *μένει ~ από εδώ* || *η ~ γειτονιά* (γ) μακριά: *κοίταζε αόριστα ~* || *~ από θάλασσες και στεριές*· ΦΡ. (α) ***πέρα-δώθε*** από τη μία ώς την άλλη πλευρά: *βάδιζε όλη την ώρα νευρικός ~* ΣΥΝ. πάνω-κάτω (β) ***πέρα για / ώς πέρα*** σε απόλυτο βαθμό: *τα έχει χαμένα πέρα ώς πέρα!* || *είναι πέρα για πέρα αληθινά όσα σου λέω* ΣΥΝ. εντελώς ΑΝΤ. καθόλου (γ) ***τα βγάζω πέρα*** αντεπεξέρχομαι σε δύσκολες καταστάσεις και ιδ. ως προς τα οικονομικά: *με έναν μισθό δύσκολα τα βγάζει πέρα μια οικογένεια* ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βολεύω (δ) ***πέρα βρέχει*** βλ. λ. *βρέχει* (ε) ***κάνω πέρα*** (i) παραμερίζω, κάνω στην άκρη: *κάνε πέρα να περάσω!* (ii) (μτφ.) μένω σε απόσταση, δεν αναμειγνύομαι: *εσένα δεν σου πέφτει λόγος, κάνε πέρα* (στ) ***κάνω (κάποιον / κάτι) πέρα*** (i) βάζω (κάποιον/κάτι) στην άκρη (ii) διώχνω ή απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κοντά μου: *μόλις έμαθε για τη διαγωγή του, τον έκανε πέρα* (ζ) (μτφ.) ***εδώ πέρα*** σε αυτή την περίπτωση, σε αυτό το σημείο τής συζήτησης ή στον χώρο και χρόνο που συζητούμε: *τι είναι αυτά που μου λες ~!* (η) (λαϊκ.-οικ.) ***ά(ι) 'σα πέρα!*** φύγε, απομακρύνσου· συχνά ως απόρριψη των λεγομένων ή τής συμπεριφοράς κάποιου ΣΥΝ. άντ' από δω, άντε χάσου **2.** (+ άρθρο ως προσδιορισμός) αυτός που βρίσκεται μακριά από εδώ: *πήγε στους ~ κάμπους* || *η ~ χώρα* **3.** (χρον.) (α) (+από) από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ από τις πέντε θα με βρίσκεις πάντα στο σπίτι* ΣΥΝ. μετά ΑΝΤ. πριν (β) (από + χρον. προσδ. + και πέρα): *από το 1997 και πέρα δεν θα ισχύουν οι φοροαπαλλαγές* **4.** από ένα ποσό και πάνω: *δεν μπορώ να διαθέσω ~ από δέκα χιλιάδες* ΣΥΝ. περισσότερο, πάνω ΑΝΤ. λιγότερο, κάτω **5.** (ως επιτατικό άλλων επιρρ., για να τονιστεί η απόσταση): *βλέπεις ίσα ~ εκείνο τον φάρο;* || *έλα εδώ ~ να μας πεις τα νέα σου* || *τι δουλειά είχες εσύ εκεί ~;* • **6.** (α) (+γεν. / +από) εκτός από: *~ τούτου, πρέπει να δούμε τις άλλες πτυχές τού προβλήματος* || *~ από αυτό, τι άλλο προτείνεις:* || *~ από αυτό δεν μπορώ να κάνω τίποτα* (β) (+από) έξω από, εκτός των ορίων: *αυτό που συνέβη είναι ~ από τη σφαίρα τής φαντασίας!* || *μου ζητάς πράγματα ~ από τις δυνατότητές μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς, επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρα* / *πέραν*. Ο τ. *πέρα* αποτελεί πιθ. την οργανική πτώση ενός ουσ. *πέρα*, τού οποίου ο τ. *πέραν* είναι η αιτιατική (πβ. Αισχύλ. *Ἀγαμέμν.* 190: *Χαλκίδος πέραν ἔχων* «καταλαμβάνοντας την πλευρά απέναντι από τη Χαλκίδα»). Οι τ. ανάγονται σε Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως, πβ. σανσκρ. parā «απέναντι, από την άλλη πλευρά» κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά, περ-ί, πέρ-ας, πόρ-ος, πρ-ό, πρ-ίν, πρ-ός, πόρ-πη* κ.ά.].

> **πέρα – πέραν.** Στην Αρχαία οι δύο λέξεις διέφεραν: το **πέρα** σήμαινε «από ένα σημείο και μετά», ενώ το **πέραν** σήμαινε «στην απέναντι πλευρά». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιήθηκε και με τη σημασία τού *πέρα* (= πέρα από...). Στη Νέα Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιείται συχνά αντί τού *πέρα*, θεωρούμενο δηλ. ως άλλος τύπος τού *πέρα*. σαν το -ν τού *πέραν* να ήταν ευφωνικό (πβ. *δεν – δε, μην – μη* κ.τ.ό.).

περαίνω ρ. μετβ. {επέρανα, πεπερασμένος} (λόγ.) φέρω εις πέρας, εκτελώ, ολοκληρώνω: *ο ομιλητής περαίνει τον λόγο του με ένα ρητό* ΑΝΤ. αρχίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. < **περαν-jω* < επίρρ. *πέρα(ν)* (βλ. λ. *πέρα*)].

περαιτέρω επίρρ. (λόγ.) **1.** από ένα σημείο και μετά: *δεν θα ήθελα να προχωρήσω ~, για να μη θίξω κανέναν* || *η ~ παραμονή σας εδώ θα προκαλούσε προβλήματα* ΣΥΝ. πιο πέρα **2. περαιτέρω** (τα) αυτά που αποτελούν αναγκαία, μεταγενέστερα στάδια μιας διαδικασίας: *αύριο θα δείτε τον δικηγόρο για τα ~*· ΦΡ. ***μη περαιτέρω*** (το) το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να συνεχιστεί μια κατάσταση: *όταν τα πράγματα έφθασαν πλέον στο ~, αποφάσισαν να χωρίσουν* ΣΥΝ. το απροχώρητο, μη παρέκει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *περαῖος* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*].

περαιώνω ρ. μετβ. {περαίω-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) ολοκληρώνω ένα έργο: *~ έναν ναό / ένα κτήριο* ΣΥΝ. τελειώνω, αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω. — **περαίωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περαιῶ (-όω)*, αρχική σημ. «μεταφέρω απέναντι» < *περαῖος* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*. Η σημ. «ολοκληρώνω τη μεταφορά, τη συναλλαγή» είναι μτγν.].

πέραμα (το) {περάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πέρασμα, η διάβαση και το σημείο από το οποίο αυτή γίνεται **2.** είδος βάρκας ή σχεδίας που χρησιμοποιείται για το πέρασμα από μία ακτή σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περῶ (-άω)* (βλ. λ. *περνώ*)].

περαματάρης (ο) {περαματάρηδες} (λαϊκ.) οδηγός βάρκας ή σχεδίας που χρησιμοποιείται για να περνά κανείς από μια ακτή ή όχθη σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. < *πέραμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

Πέραμος (η) {Περάμου} πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.

Πέραν (το) συνοικία τής Κωνσταντινουπόλεως Β. τού Κερατίου Κόλπου. Επίσης **Πέρα**.
[ΕΤΥΜ. Η συνοικία *Πέραν* ονομάστηκε έτσι (ήδη μεσν.) επειδή βρισκόταν «πέραν» τού κυρίως τμήματος τής πόλεως, από το οποίο τη χώριζε ο Κεράτιος Κόλπος].

πέραν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (συνήθ. +γεν.) **1.** αντίκρυ, απέναντι: *η ~ των Άλπεων Γαλατία* || *οι ~ τού Δουνάβεως επαρχίες* ΑΝΤ. εντεύθεν **2.** μακριά από, έξω από: *ήταν ~ πάσης υποψίας* (δεν τον υποψιαζόταν κανείς) || *~ πάσης αμφιβολίας* || *«~ τού καλού και τού κακού»* (*Jenseits von Gut und Böse*, έργο τού Φ. Νίτσε) **3.** εκτός από ή πιο πολύ από: *~ τούτου, δεν μπορεί να γίνει τίποτε άλλο* || *~ αυτού δεν έχω να πω τίποτε άλλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πέρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ., βλ. λ. *πέρα*].

πέρας (το) {πέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** το σημείο στο οποίο τελειώνει (κάτι): *στο ~ τής ομιλίας του υπήρξε δριμύς* || *τη γύρεψε στα ~ τής γης* || *συγκεντρώθηκαν άνθρωποι από τα ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. τέλος, τέρμα, άκρη ΑΝΤ. αρχή **2.** η ολοκλήρωση, η αποπεράτωση έργου: *με το ~ των εργασιών πληρώθηκαν αμέσως* ΑΝΤ. εγκαίνια, αρχή· ΦΡ. ***φέρω (κάτι) εις / σε πέρας*** ολοκληρώνω (κάτι): *έφερε εις / σε πέρας όλες τις εργασίες που του ανατέθηκαν* ΣΥΝ. αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττικός τ. τού επικού *πεῖραρ* / *πεῖραρ* < **πέρϜαρ* (με αντέκταση) < *per-wr̥-, που συνδ. με σανσκρ. párvan- «κόμβος, δεσμός» (άλλωστε το ουσ. *πεῖραρ* έχει και τη σημ. «τα άκρα τού σχοινιού, θηλιά») και ανάγεται στο Ι.Ε. *per-, για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α, παρ-ά* κ.ά.].

πέρασα ρ. ▸ περνώ

πέραση (η) το πέρασμα, η διάβαση· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω πέραση*** (i) σημειώνω (εμπορική) επιτυχία: *το ύφος του και η μουσική του δεν έχουν πέραση στις μέρες μας* || *αυτού τού είδους τα προϊόντα έχουν πέραση στις λαϊκές γειτονιές* || *το καλοκαίρι τα μπαράκια έχουν μεγάλη πέραση* (ii) έχω αυξημένο κύρος, ισχύω ή επηρεάζω: *τα κόλπα σου δεν έχουν πέραση σε μένα* || *ο λόγος του έχει πέραση* ΣΥΝ. περνάω, έχω ισχύ (iii) γίνομαι αποδεκτός, αρέσω (για την εξωτερική μου εμφάνιση): *παρά τα χρονάκια του, έχει ακόμα πέραση στις γυναίκες* ΣΥΝ. περνά η μπογιά μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρασις* < *περῶ* «περνώ, διασχίζω» < *πέρα* (βλ.λ.)].

περασιά (η) (λαϊκ.) **1.** το μέρος από όπου είναι δυνατή η διάβαση ή από όπου συνηθίζει να περνά κανείς: *δεν έχει ~ απ' αυτό το μέρος* ΣΥΝ. διάβαση, πόρος ΑΝΤ. αδιέξοδο, εμπόδιο • **2.** ΤΥΠΟΓΡ. η νοητή ευθυγράμμιση, καθέτως ή οριζοντίως, κειμένων ή/και εικόνων κατά τη σύνθεση των σελίδων ή το μοντάζ (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) η ευθυγράμμιση στη διάταξη αντικειμένων από ορισμένη πλευρά, η διάταξη ώστε να στοιχίζονται στην ίδια νοητή ευθεία (αριστερά, δεξιά, πάνω, κάτω): *τις γλάστρες θα τις βάλεις κατά μήκος τού διαδρόμου ~ αριστερά* || *οι κολόνες πάνε περασιά στην άκρη τής κεραμοσκεπής.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + *-ιά*, πβ. *καθισ-ιά, φορεσ-ιά*].

πέρασμα (το) {περάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σημείο από όπου μπορεί κανείς να διαβεί, να περάσει ή και να διασχίσει μια έκταση ή να υπερβεί ένα εμπόδιο: *άνοιξε ~ μέσα από την πυκνή βλάστηση* || *σε κάποιο σημείο τού ποταμού υπάρχει ~* || *στενό / απότομο / κρυφό / απαγορευμένο / σκοτεινό / επικίνδυνο ~* ΣΥΝ. πόρος, διάβαση **2.** (ειδικότ.) το μέρος από το οποίο συνηθίζει να περνά κανείς: *εδώ είναι καλό ~ για τους κυνηγούς* (από εδώ περνούν θηράματα) || *έπιασαν το τραπέζι απέναντι από το καλό ~· όλες οι όμορφες περνούσαν από εκεί* **3.** η διέλευση (κάποιου) από ένα σημείο: *στο ~ του βγήκαν όλοι και κοιτούσαν* || *στο ~ μου από τη γειτονιά σας εντυπωσιάστηκα από τα ψηλά κτήρια* || *δεν επιτρέπεται από 'δώ το ~ μεγάλων οχημάτων·* ΦΡ. ***σφήνω στο πέρασμά μου*** για τα αποτελέσματα των ενεργειών κάποιου: *οι επιδρομείς άφηναν στο πέρασμά τους καμένα χωριά και πλήθος νεκρών* || *ο τυφώνας δεν άφησε τίποτα όρθιο στο πέρασμά του* ΣΥΝ. αφήνω πίσω μου **4.** η μετάβαση από ένα σημείο σε ένα άλλο ή από μια κατάσταση σε άλλη: *το ~ τού αέρα μέσα από τις χαραμάδες* || *το ~ από την εφηβεία στην ωριμότητα* **5.** το να περνά κανείς (κάτι) μέσα από ένα υλικό: *το ~ τής κλωστής στη βελόνα* **6.** (για χρόνο) η πάροδος: *με το ~ τού χρόνου μαλάκωσε ο χαρακτήρας της* || *το ~ των αιώνων* ΣΥΝ. διάβα, παρέλευση • **7.** η κάλυψη επιφάνειας με συγκεκριμένο υλικό: *ένα μόνο ~ κάνει τα τζάμια αόρατα* || *το ταβάνι θέλει ακόμα ένα ~ με μπογιά* ΣΥΝ. χέρι • **8.** η σύντομη εμφάνιση ή πρόσκαιρη παρουσία: *είχε ένα σύντομο ~ σε μια ταινία* || *έκανε ένα ~ παλιότερα και από το θέατρο* **9.** ΜΟΥΣ. (α) τμήμα μελωδίας ή μουσικής σύνθεσης, ασχέτως τού μεταβατικού ή όχι χαρακτήρα του στο πλαίσιο τής μουσικής φόρμας (β) δεξιοτεχνική παρεμβολή σε ένα μουσικό κομμάτι, ιδίως οργανικό, συχνά γραμμένη σε μικρές νότες: *ο Σοπέν στα έργα του χρησιμοποιεί δεξιοτεχνικά ~* [(γαλλ. passage)]. — (υποκ.) **περασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + παραγ. επίθημα *-μα*].

περασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει παρέλθει (κυρ. για χρόνο / χρονικό σημείο): *την ~ Δευτέρα συνέβη το μοιραίο* ΣΥΝ. προηγούμενος ΑΝΤ. προσεχής, επόμενος **2.** αυτός που έχει ξεπεράσει συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *ήταν περασμένες δέκα, όταν χτύπησε το κουδούνι* || *έχει περασμένα τα σαράντα* **3.** αυτός που δεν είναι πλέον στην επικαιρότητα ή που δεν υπάρχει πια, που ανήκει πλέον στο παρελθόν: *«περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαις»* (Δ. Σολωμός) || *«περασμένες μου αγάπες»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεπερασμένος, παλιός ΑΝΤ. νέος, μοντέρνος, σύγχρονος **4.** ***περασμένα*** (τα) όλα τα γεγονότα, τα συμβάντα, τα πάθη, οι περιπέτειες κ.λπ. που έχουν περάσει: *μη σκέφτεσαι πια τα ~* ΣΥΝ. παρελθόν· ΦΡ. ***περασμένα ξεχασμένα*** λέγεται ως προτροπή για συμφιλίωση ή παρηγοριά, προκειμένου κάποιος να ξεχάσει προβλήματα τού παρελθόντος, καταστάσεις ή γεγονότα που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του ούτε υπολογίζει πια: *παλαιότερα είχαμε τσακωθεί αγρίως, αλλά τώρα, ~· κάναμε μια νέα αρχή* • **5.** (για επιφάνεια) αυτός που τον έχουν καλύψει με συγκεκριμένο υλικό: *το μπαούλο είναι ~ με βερνίκι* • **6.** (για σκοινί, λουρί κ.τ.ό.) αυτός που έχει τοποθετηθεί κάπου: *τα χαλινάρια ήταν ~ στο υποζύγιο* || *είχε μια τσάντα περασμένη στον ώμο* • **7.** αυτός που έχει καταχωριστεί: *τα έξοδα τής εταιρείας είναι περασμένα στην ανάλογη στήλη* || *οι διορθώσεις είναι περασμένες στον Η/Υ* || *οι σημειώσεις ήταν ~ με το χέρι πάνω στο βιβλίο* • **8.** αυτός που τον έχουν αλέσει με μηχάνημα: *φρούτα περασμένα στο μπλέντερ.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *περνώ*].

περαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περνά από κάπου, χωρίς να εγκαθίσταται, που διαβαίνει από (κάπου): *πλανόδιοι έμποροι ~ από τα μέρη μας* || *στηρίζεται σε περαστικούς και όχι μόνιμους πελάτες* || *ήμουν ~ από τη γειτονιά σας και χτύπησα να πω μια καλησπέρα* || (ως ουσ.) *κάποιοι ~ σταμάτησαν, για να βοηθήσουν το θύμα τού τροχαίου* • **2.** αυτός που διαρκεί λίγο, που έρχεται και φεύγει: *~ ιδιοτροπία / αδιαθεσία / κρίση / ευτυχία / αγάπες / εραστές / μπόρα* || *αυτά όλα είναι περαστικά* (περνούν εύκολα, ιδ. για ασθένειες) ΣΥΝ. εφήμερος, πρόσκαιρος ΑΝΤ. μόνιμος· ΦΡ. ***(εύχομαι) περαστικά (σε κάποιον)*** εύχομαι η αδιαθεσία, η ασθένεια ή κάποιο κακό να διαρκέσει λίγο, να περάσει σύντομα.
[ΕΤΥΜ. < *περαστός*].

περαστός, -ή, -ό **1.** (για πράγμα) που τοποθετείται ή προσαρμόζεται σε κάτι άλλο με το να περάσει ένα μέρος τού ενός μέσα στο άλλο (χωρίς συγκόλληση, κάρφωμα κ.λπ.): *~ παραθυρόφυλλα / αλουμινοκατασκευές* ΣΥΝ. κλειδωτός ΑΝΤ. καρφωτός, κολλητός • **2.** αυτός που τον έχουν στραγγίξει ή τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ή τρίφτη: *~ ντομάτα.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + παραγ. επίθημα *-τός*].

περατζάδα (η) (λαϊκ.) **1.** ο περίπατος κατά μήκος δρόμου, προβλήτας, παραλίας κ.λπ., η βόλτα: *πάνε να πιούνε καφέ στην πλατεία, να κουτσομπολέψουν, να κάνουν ~* **2.** το σύντομο πέρασμα από κάπου: *έκανε και μια ~ από τα εγκαίνια για να μην πούμε ότι δεν ήρθε* **3.** (συνεκδ.) το σημείο από όπου περνά πολύς κόσμος: *τον είδα χθες το βράδυ στην ~ μπροστά από το λιμάνι.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *περνώ*. Ίσως από **περάντζα* (< *πέρα* + παραγ. επίθημα *-άντζα*) + παραγ. επίθημα *-άδα*].

περατώνω ρ. μετβ. {περάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) οδηγώ σε τέλος και ολοκλήρωση: *ο ναός περατώθηκε με τη συνδρομή των πιστών* || *τα δημόσια έργα θα περατωθούν μέσα στην προσεχή τριμηνία* ΣΥΝ. αποπερατώνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας, τελειώνω ΑΝΤ. αρχίζω, ξεκινώ. — **περάτωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περατῶ (-όω)* (αρχ. *περατοῦμαι*) < αρχ. *πέρας, -τος*].

περβάζι κ. **πρεβάζι** (το) {περβαζ-ιού | -ιών} **1.** το κάτω οριζόντιο τμήμα τού πλαισίου ενός παραθύρου: *ακούμπησε τα χέρια της στο ~ τού παραθύρου* **2.** (σπάν.) το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου: *ξύλινο / μεταλλικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pervaz < περσ. parwaz «κράσπεδο ενδύματος»].

περβολάρης (ο) → περιβολάρης

περβόλι (το) → περιβόλι

περγαμέλαιο (το) |1890| {περγαμελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο τού περγαμόντου (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται πολύ στην αρωματοποιία (στην παρασκευή κολόνιας).

περγαμηνή (η) **1.** (α) η λεπτή, υπόλευκη μεμβράνη από καλά κατεργασμένο δέρμα προβάτου, κατσικιού ή μοσχαριού, η οποία χρησίμευε για να γράφουν πάνω της (πριν από την εμφάνιση τού χαρτιού): *φυσική / τεχνητή / καλοδιατηρημένη / αρχαία / παλίμψηστη / πολύτιμη ~* (β) τέτοιο υλικό με σύγχρονη επεξεργασία, που χρησιμοποιείται ως επένδυση εξωφύλλων στη βιβλιοδεσία ή ως επιφάνεια για καλλιτεχνικά έργα (ζωγραφική, γραφή κειμένων κ.ά.) **2.** (συνεκδ.) (α) το κείμενο που έχει καταγραφεί πάνω σε τέτοιο υλικό: *οι φιλολογικές διορθώσεις στηρίχθηκαν στην ~ και όχι στους παπύρους* (β) κάθε επίσημο ή πολυτελές έγγραφο, το περιεχόμενο τού οποίου είναι γραμμένο σε φυτική περγαμηνή (σε κοινό χαρτί με επίδραση θειικού οξέος χωρίς κόλλα): *πήρε την ~ με τον τίτλο σπουδών* || *παρέλαβε την ~ σε ειδική τελετή* • **3. *περγαμηνές*** (οι) η αξία κάποιου, που αποδεικνύεται από τα έργα του, τους τίτλους και τις διακρίσεις του: *ήρθε από το εξωτερικό με γερές ~, για να διεκδικήσει τη θέση τού καθηγητή* || *οι ~ σας στον πολιτικό στίβο μιλούν για την αξία σας* || *παίκτης με ~ στον διεθνή χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *περγαμηνός* (κυρ. στη φρ. *περγαμηνή τέχνη*), από το όνομα τής αρχ. πόλης *Περγάμου* (τής Μικράς Ασίας), όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε κατεργασμένο δέρμα αιγοπροβάτων ως μεμβράνη για γραφή].

περγαμηνοειδής, -ής, -ές |1839| {περγαμηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στην υφή με περγαμηνή: *~ περιτύλιγμα / χαρτί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

περγαμηνοποιία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τέχνη που έχει ως αντικείμενο την κατεργασία δερμάτων για την κατασκευή περγαμηνών.

περγαμόντο (το) **1.** το εσπεριδοειδές δένδρο και ο κίτρινος καρπός (σαν νεράντζι, βλ.λ.) που παράγει, ο οποίος χρησιμοποιείται συνήθ. στη ζαχαροπλαστική **2.** (συνεκδ.) το γλυκό κουταλιού που παρασκευάζεται από τη φλούδα τού παραπάνω καρπού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bergamotto < παλ. τουρκ. beg armudi «το αχλάδι τού άρχοντα», ονομασία είδους αχλαδιού, πιθ. υπό την επίδρ. τού αραβοτουρκ. τοπωνυμίου Bergama (< αρχ. *Πέργαμος*)].

Πέργαμος (η) {Περγάμου} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αφού η πόλη (κατά τη μυθολογία) ιδρύθηκε από τον *Πέργαμο*, γυιο τού Νεοπτολέμου. Το τοπωνύμιο συνδέεται με το αρχ. *πύργος* (βλ.λ.) μέσω τού Ι.Ε. *bhrgh- (πβ. γερμ. Berg «όρος»). Η τουρκ. ονομασία Bergama προέρχεται από την Ελληνική].

πέργκολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τμήμα ενός κήπου ή πάρκου ή γενικά ανοιχτού χώρου, που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε οι περιπατητές να βαδίζουν κάτω από μια κατασκευή, την οποία καλύπτουν αναρριχητικά φυτά που προσφέρουν πλούσια σκιά: *βρήκε ησυχία και δροσιά στην ~* ΣΥΝ. υπόστεγο **2.** σιδερένια, ξύλινη ή αλουμινένια κατασκευή από μακρόστενες ράβδους, που διασταυρώνονται σχηματίζοντας ρόμβους ή άλλα σχήματα, πάνω στην οποία αναρριχώνται φυτά ή στερεώνονται τέντες ή καλάμια, ενώ άλλοτε διαθέτει κεραμοσκεπή· τοποθετείται γύρω από στεγασμένο χώρο ή ως στέγαστρο για δροσιά και σκιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pergola < λατ. pergula «στεγασμένος χώρος, μονοπάτι», αγν. ετύμου].

περγουλιά κ. **περγολιά** (η) (λαϊκ.) το αναρριχώμενο κλήμα: *μια ~ γεμάτη καρπούς* ΣΥΝ. κληματαριά, κρεβατίνα. Επίσης **πέργολα** κ. **πέργουλα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πέργκολα*].

πέρδικα (η) {περδίκων} **1.** ορνιθοειδές πτηνό μετρίου μεγέθους με χοντρό και στρογγυλό σώμα, δυνατές φτερούγες, κοντή ουρά, χαρακτηριστικό κελάηδημα και καμαρωτό περπάτημα, το οποίο αποτελεί θήραμα κυνηγών **2.** (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα με όμορφο παράστημα και καμαρωτό περπάτημα: *«καλώς τηνα την ~ / που περπατεί λεβέντικα»* (λαϊκό δίστιχο) || *«σαν πάπια, χήνα περπατεί, σαν ~ γραμμένη»* (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) **περδικάκι** κ. **περδικούλι** κ. **περδικόπουλο** κ. **περδικοπούλι** (το) κ. **περδικούλα** (η) (βλ.λ.). **περδικήσιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρδιξ, -ικος* < θ. *περδ-* τού ρ. *πέρδομαι* (βλ.λ.), πιθ. λόγω τού θορύβου που προκαλούν τα φτερά τού πουλιού].

περδικήσιος, -ια, -ιο → πέρδικα

περδίκι (το) {περδικ-ιού | -ιών} η μικρή ή νεογέννητη πέρδικα ΣΥΝ. περδικάκι· ΦΡ. ***γίνομαι / είμαι περδίκι*** γίνομαι / είμαι καλά στην υγειά μου: *μόλις άκουσε τις φίλες της να έρχονται, έγινε αμέσως*

περδίκι! || *«σε έναν μήνα θα είσαι περδίκι», του είπε ο γιατρός.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *περδίκιον*. υποκ. τού αρχ. *πέρδιξ* (βλ. λ. *πέρδικα*)].

περδικλώνω ρ. ▸ πεδικλώνω

περδικομάνι (το) {χωρ. γεν.} πολλές πέρδικες μαζεμένες: *τέτοιο ~ δεν είχαν ξαναδεί οι κυνηγοί.* [ΕΤΥΜ. < *πέρδικα* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

περδικοπαγίδα (η) ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται, για να πιάνονται οι πέρδικες.

περδικοπάτημα (το) {περδικοπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτύπωμα από το πέλμα τής πέρδικας ΣΥΝ. χνάρι, ίχνος.

περδικοπούλι κ. **περδικόπουλο** (το) ▸ πέρδικα

περδικόστηθη (η) αυτή που περπατά με το στήθος στητό σαν τής πέρδικας: ~ *και γαϊτανοφρυδούσα* ΣΥΝ. καμαρωτή.

περδικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή ή νεογέννητη πέρδικα ΣΥΝ. περδικάκι, περδικόπουλο, περδικούλι, περδίκι· ΦΡ. ***το λέει η περδικούλα μου*** έχω την ψυχική δύναμη, το θάρρος ή/και την αντοχή να κάνω κάτι: *ας είναι ογδόντα χρόνων, το λέει η περδικούλα του στον χορό* ΣΥΝ. το λέει η καρδιά του, είναι παλληκάρι.

περδικούλι (το) → πέρδικα

πέρδομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) αφήνω πορδή (βλ.λ.) ΣΥΝ. πορδίζω, (οικ.) κλάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. < I.E. *perd- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. párdate, ρωσ. perdéti, λιθ. pérdžu, αρχ. γερμ. ferzan, αγγλ. fart κ.ά. Ομόρρ. *πέρδιξ (-ικα)*. Παράγ. *πορδή* (βλ. κ. *τσιλημπουρδίζω*). Παρόμοια σημ. εμφανίζει το εκφραστ. I.E. θ. *pezd- (> αρχ. *βδέω*), για το οποίο βλ. λ. *βδελυρός, βδελύσσομαι*].

περεστρόικα (η) (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) η ανασυγκρότηση σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, οι αλλαγές που προεξαγγέλθηκαν κυρ. από τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ από το 1985 και μετά· (γενικότ.) κάθε ριζική ανασυγκρότηση κυρ. ενός σοσιαλιστικού συστήματος ΣΥΝ. αναδιάρθρωση, αναδόμηση. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. perestroïka < πρόθ. pere «ανά» + stroïka «δόμηση, κατασκευή»].

περηφανεύομαι ρ. ▸ υπερηφανεύομαι

περηφάνια (η) → υπερηφάνεια

περήφανος, -η, -ο ▸ υπερήφανος

Περθ (το) πόλη τής Δ. Αυστραλίας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Perth, που οφείλει την ονομασία του στον Άγγλο υπουργό Αποικιών Sir George Murray (1772-1846), ο οποίος καταγόταν από το Πέρθσερ (Perthshire) τής Σκωτίας].

περί πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** (α) (+γεν.) αναφορά σε κάτι (=σχετικά με, για): *γίνεται λόγος ~ αλλαγών στην εξωτερική πολιτική τής χώρας* || *δεν πρόκειται ~ αυτού που νομίζεις* || *~ τίνος πρόκειται;* ΦΡ. (α) ***έχω (κάποιον) περί πολλού*** (*περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαί τινα*, Ηροδ. 1, 73) αναγνωρίζω μεγάλη αξία σε κάποιον, τον θεωρώ σημαντικό (β) ***περί ανέμων και υδάτων*** για διάφορα θέματα, χωρίς συνοχή μεταξύ τους: *μίλησαν για λίγο ~ και μετά άρχισαν να συζητούν για το επίμαχο θέμα* (γ) ***περί όνου σκιάς*** για ασήμαντα πράγματα: *εδώ ήρθαμε να μιλήσουμε για το πρόβλημά μας κι όχι ~* (δ) ***περί ορέξεως ουδείς λόγος / περί ορέξεως κολοκυθόπιτα*** δεν επιτρέπεται να κρίνει κανείς τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και τα γούστα των άλλων (ε) ***ο περί ου ο λόγος / η περί ης ο λόγος κ.λπ.*** αυτός / αυτή κ.λπ. για τον οποίο / την οποία κ.λπ. γίνεται λόγος: *η περί ης ο λόγος κυρία μάς έχει απασχολήσει πολλές φορές με την αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά της* (β) (+αιτ.) το θέμα με το οποίο ασχολείται κάποιος: *μελέτη / σύγγραμμα ~ την αστρονομία / ~ τα μαθηματικά* **2.** υπολογισμό κατά προσέγγιση (= περίπου) (+αριθμητ., +αιτ.): *~ τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας περίεργος θόρυβος* || *~ τα 10 εκ. δρχ. συγκεντρώθηκαν για τους σεισμοπαθείς* **3.** (+αιτ.) εγγύτητα μεταφορικά (= γύρω από, κοντά σε): *οι ~ τον πρόεδρο* (τα πρόσωπα τού περιβάλλοντός του). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *περί* / *πέρι* (ήδη μυκ., πβ. το σύνθ. pe-ri-ro-qo = *περίλοιποι*) < I.E. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (το τελικό *-ι* τού τ. *περ-ί* αποτελεί μάλλον μαρτυρία τοπικής πτώσεως), πβ. σανσκρ. pári, λατ. per (> ισπ. por), γοτθ. fair-, γερμ. ver-, αρχ. σλαβ. prě-, ρωσ. pere-, αλβ. për κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά, πέρ-α, πέρ-ας, πρ-ό, πρ-ίν, πόρ-ος* κ.ά.].

περι- κ. **περί-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω: *περι-λούω, περι-λαίμιο, περι-κυκλώνω, περί-βλεπτος* **2.** (α) με κυκλική κίνηση, με περιστροφή: *περι-στρέφομαι, περι-διαβάζω, περι-έλιγμα* (β) την κίνηση από μια αφετηρία προς ένα τέρμα: *περι-οδεία, περι-έρχομαι* **3.** επίταση τής σημ. τού β' συνθετικού: *περί-φημος, περι-ζήτητος* **4.** προσοχή, φροντίδα: *περι-θάλπω, περι-ποίηση* **5.** αδιαφορία, υποτιμητική αντιμετώπιση: *περι-φρονώ.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *περί* (βλ.λ.)].

περιάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιήγαγα (να/θα περιαγάγω, μτχ. περιαγαγών, -ούσα, -όν)} (αρχαιοπρ.) **1.** περιφέρω (κάποιον/κάτι): *τον περιήγε σαν πολύτιμο εύρημα από συγκέντρωση σε συγκέντρωση* **2.** (κακόσ.) οδηγώ (κάποιον) σε δυσάρεστη θέση ή κατάσταση: *τα μεγάλα οικονομικά ανοίγματα τον περιήγαγαν σε δεινή οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ. καταντώ.

περιαγωγή (η) (στην κινητή τηλεφωνία) η δυνατότητα χρήσης μιας σύνδεσης στο εξωτερικό μέσω ενός τοπικού δικτύου: *υπηρεσία περιαγωγής* || *η εταιρεία έχει ~ σε 60 χώρες.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιστροφή, περιφορά», < *περιάγω*. Η τεχνολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. roaming].

περιαδενίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή γύρω από έναν αδένα, στον συνδετικό ιστό που τον περιβάλλει. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periadenitis].

περιαδράχνω ρ. μετβ. {περιάδραξα} πιάνω (κάποιον) γερά και από παντού: *τον περιάδραξε και του 'ριξε ένα γερό χέρι ξύλο* || (μτφ.) *στο τελευταίο του άρθρο περιάδραξε όλους τους σύγχρονους ποιητές* ΣΥΝ. αρπάζω, βουτάω.

περιαιρετός, -ή, -ό αυτός που είναι πρόσθετος σε μια κατασκευή και γι' αυτό μπορεί να αποσπαστεί από αυτήν: ~ *κλίμακα* (η ανεμόσκαλα). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιαιρώ* «αφαιρώ κάτι που περιβάλλει, αποσπώ» < *περι-* + *αἱρῶ* (βλ. λ. *αφ-αιρώ*)].

περίακτος, -ος, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να περιστρέφεται γύρω από κεντρικό σημείο ή άξονα **2.** (α) ***περίακτος*** (η) {περιάκτ-ου | -ων, -ους} μηχάνημα για την αλλαγή σκηνικών στο αρχαίο θέατρο (β) ***περίακτο*** (το) {περιάκτ-ου | -ων} αρχαία πολεμική μηχανή για την εκτόξευση βλημάτων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιάγω*].

περιαλείφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιάλει-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) επιχρίω όλες τις επιφάνειες ενός σώματος, το αλείφω γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιχρίω.

Περίανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** τύραννος τής Κορίνθου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας, που συνέβαλε στην ακμή τής πόλης του **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *περι-* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

περιάνθιο (το) [1852] {περιανθί-ου | -ων} τα εξωτερικά μέρη τού άνθους, τα πέταλα και τα σέπαλα (η στεφάνη και ο κάλυκας). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perianthium].

περίαπτο(ν) (το) {περιάπτ-ου | -ων} (λόγ.) το αντικείμενο που θεωρείται ότι έχει τη μαγική ικανότητα να αποτρέπει ή και να απομακρύνει το κακό ΣΥΝ. (καθημ.) φυλαχτό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίαπτον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περίαπτος* < *περιάπτω* «κρεμώ γύρω από κάτι (ενν. γύρω από τον λαιμό)» < *περι-* + *ἅπτω* «συνδέω, συναρμόζω, κρεμώ» (βλ. λ. *άπτομαι*)].

περιαρθρικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται γύρω από την άρθρωση: ~ *ιστός / πόνος.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. periarticular (νόθο σύνθ.)].

περιαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης αντίδραση που δημιουργείται στους ιστούς γύρω από τις αρθρώσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périarthrite].

περιαρτηρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που εντοπίζεται στον έξω χιτώνα τής αρτηρίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périartérite].

περιαστικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται εντός ζώνης πλάτους 500 μέτρων από τα όρια σχεδίου πόλης ή οικισμού: ~ *περιοχές / ακίνητα.* — **περιαστικά** επίρρ.

περιαυγάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περιαύγασα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) εκπέμπω λάμψη προς όλες τις κατευθύνσεις: *η δόξα του περιαύγαζε σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. λάμπω, φέγγω ΑΝΤ. σκοτεινιάζω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ένδοξο: *οι επιτυχίες του περιαυγάζουν τη σταδιοδρομία του* ΣΥΝ. λαμπρύνω, δοξάζω ΑΝΤ. αμαυρώνω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

περιαύγαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (σπάν.) η λάμψη ή δόξα που σκορπίζει γύρω του κανείς • **2.** ΟΠΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο δημιουργείται η εντύπωση ότι μια επιφάνεια έχει μεγαλύτερο εμβαδόν από όσο πραγματικά έχει εξαιτίας τού ισχυρού φωτισμού που πέφτει πάνω της.

περιαυγής, -ής, -ές {περιαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. ολόφωτος, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-αυγής* < *αὐγή*].

περιαύλιο (το) [μεσν.] {περιαυλί-ου | -ων} η αυλή που έχει περίφραξη και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνήθ. εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περίβολος.

περιαυτολογώ ρ. αμετβ. {περιαυτολογείς... | περιαυτολόγησα} μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαυτολογήσω, αλλά μαγειρεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπαινούμαι, καυχώμαι, καυχησιολογώ, κομπάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαυτολόγος**, -ος, -ο [μεσν.], **περιαυτολογία** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιαυτολογῶ (-έω)* < *περι-* + *αὐτο-* + *-λογῶ* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαυχένιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται γύρω από τον αυχένα: ~ *χώρα / πόνος* **2.** ***περιαυχένιο*** (το) [μτγν.] {περιαυχενί-ου | -ων} (α) το περιλαίμιο που τοποθετείται γύρω από τον αυχένα τού ζώου ΣΥΝ. λαιμαριά (β) ΜΗΧΑΝ. κρίκος ή στεφάνη με έλικες στο εσωτερικό, ώστε να μπορεί να συνδέει μεταλλικά τεμάχια μεταξύ τους ΣΥΝ. κολάρο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-αυχένιος* < *αὐχήν, -ένος* (βλ.λ.)].

περιβάλλον (το) {περιβάλλ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** (α) οι φυσικές, τεχνητές ή/και κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει και αναπτύσσεται κανείς ή απλώς υπάρχει (κάτι): *φυσικό / κοινωνικό / εργασιακό ~* || *έχει χάσει την επαφή με το ~* || *δεν επικοινωνεί με το ~* (β) (γενικότ.) οτιδήποτε βρίσκεται γύρω από κάτι άλλο: *άλλαξε θέση στο βάζο· δεν ταιριάζει με το ~* ΣΥΝ. περίγυρος **2.** ΒΙΟΛ. ο χώρος μέσα στον οποίο αναπτύσσονται κύτταρα και οργανισμοί και από τον οποίο εξαρτώνται, αφού τους προσφέρει ενέργεια ή υλικά στοιχεία και δέχεται τα προϊόντα τους **3.** ΟΙΚΟΛ. ο χώρος, καθώς και όλοι οι παράγοντες που επιδρούν σε έναν οργανισμό και καθορίζουν την ανάπτυξη και την ύπαρξή του (σε αντίθεση με ό,τι σχετίζεται με τα γονίδια)· (κατ' επέκτ.) όλος ο φυσικός κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε: *μόλυνση / ρύπανση / καταστροφή / προστασία / Δίκαιο τού περιβάλλοντος* || *Υπουργείο Περιβάλλοντος* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο φυσικός χώρος, καθώς και όλες οι πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές παράμετροι που επιδρούν στη ζωή ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία: *το ~ επιδρά κα-*

θοριστικά στη διαμόρφωση τής προσωπικότητας τού ανθρώπου **5.** (ειδικότ.) οι άνθρωποι που ζουν γύρω από ένα άτομο επηρεάζοντάς το και διαμορφώνοντας έναν κύκλο μέσα στον οποίο κινείται: *δεν είχε την κατάλληλη ώθηση από το ~, ώστε να προχωρήσει σε σπουδές || άνθρωπος τού πρωθυπουργικού περιβάλλοντος || πληροφορίες από το στενό ~ τού προέδρου μιλούν για παραίτηση* ΣΥΝ. περίγυρος **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***γλωσσικό περιβάλλον*** τα εντός κειμένου γλωσσικά στοιχεία που περιβάλλουν (προηγούνται ή έπονται) μιας γλωσσικής πληροφορίας (λέξης, φράσης, πρότασης κ.τ.ό.) και καθορίζουν την κατανόηση και ερμηνεία της ΣΥΝ. περικείμενο, συμφραζόμενα (β) ***εξωγλωσσικό / καταστασιακό περιβάλλον*** τα πραγματικά στοιχεία (πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συνθήκες κ.λπ.) τα οποία συνδέονται με ένα κείμενο και βοηθούν στην κατανόησή του (πβ. κ. λ. *πραγματολογία*) **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ο συνδυασμός λογισμικού και υλικού που παρέχεται στον χρήστη ενός Η/Υ και οι δυνατότητες που απορρέουν από τον συνδυασμό αυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίγυρος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού τ. *περιβάλλων*, μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *περιβάλλω*. Ορισμένες σύγχρονες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. των αγγλ. background, environment, καθώς και τού γαλλ. milieu].

περιβαλλοντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον: ~ *ομάδα δράσης / επιστήμη* (οικολογία) */ εκπαίδευση / νομοθεσία / υποβάθμιση / μελέτη / συνθήκες*.

περιβαλλοντολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΛ. ο ειδικός επιστημονικός κλάδος που ερευνά το περιβάλλον στο οποίο ζει ο άνθρωπος, με σκοπό τη βελτίωση τής ζωής μέσα σε αυτό. — **περιβαλλοντολόγος** (ο/η). **περιβαλλοντολογικός,** -ή, -ό. **περιβαλλοντολογικά** επίρρ.

περιβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έβαλα, -βλήθηκα (λόγ. περιεβλήθην, -ης, -η,... μτχ. περιβληθείς, -είσα, -έν), -βεβλημένος} **1.** βάζω (κάτι) γύρω από κάτι άλλο: *περιέβαλε την πόλη με τείχη* ΣΥΝ. περικλείω **2.** είμαι τοποθετημένος γύρω από κάτι άλλο, ώστε να το κλείνω εντός μου: *μια σειρά δέντρων / ο μαντρότοιχος περιβάλλει την αυλή* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι στο περιβάλλον (κάποιου), υπάρχω στον χώρο όπου κινείται: *οι κίνδυνοι που περιβάλλουν τους νέους είναι μεγάλοι* ΣΥΝ. περικυκλώνω **4.** (με κάτι) δείχνω σε κάποιον (συνήθ. θετική) διάθεση, του συμπεριφέρομαι (με ορισμένο τρόπο): ~ *κάποιον με αγάπη / στοργή / εκτίμηση / σεβασμό / απόλυτη εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. αγκαλιάζω • **5.** (λόγ.-μεσοπαθ. ***περιβάλλομαι***) φορώ στολή ή γενικότ. ένδυμα· κυρ. μτφ.: *περιεβλήθη το ένδυμα τής εξουσίας και φέρεται αλαζονικά*· ΦΡ. ***περιβάλλομαι το μοναχικό σχήμα*** γίνομαι μοναχός ΣΥΝ. καλογερεύω, μονάζω.

περιβάλλων, -ουσα, -ον (λόγ.) αυτός που περιβάλλει (κάποιον/κάτι), που είναι γύρω τους: *ο ~ χώρος ενός κτηρίου*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *περιβάλλω*].

περίβλεπτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να δει από όπου και αν βρίσκεται: *τα νέα προϊόντα τοποθετούνται σε ~ σημείο* ΣΥΝ. περίοπτος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κερδίσει την εκτίμηση και την αποδοχή όλων: *κατέχει ~ κοινωνική θέση* ΣΥΝ. περίοπτος, εξέχων ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος. **περιβλέπτως** επίρρ. [μτγν.].

περίβλημα (το) {περιβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε καλύπτει ένα σώμα από κάθε του πλευρά: *δερμάτινο / πολυτελές / πρόχειρο / προστατευτικό / χάρτινο / λεπτό / άθραυστο / φυτικό / τεχνητό ~* ΣΥΝ. περικάλυμμα **2.** ΤΕΧΝΟΛ. είδος επένδυσης το οποίο τοποθετείται γύρω από τμήμα πηγής που παράγει θερμότητα: *μεταλλικό / ξύλινο ~ καπνοδόχου* ΣΥΝ. πουκάμισο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα* - *βάλλω*)].

περιβόητος, -η, -ο αυτός τού οποίου η φήμη έχει φθάσει παντού ΣΥΝ. ξακουστός, περιλάλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-βόητος* < *βοῶ*].

> **περιβόητος – διαβόητος.** Οι δύο λέξεις χρησιμοποιήθηκαν για πολύ χρόνο, για να δηλώσουν και οι δύο «κάποιον/κάτι που έχει μεγάλη φήμη, που είναι φημισμένος» με μια υφολογική διαφορά: το **διαβόητος** χρησιμοποιήθηκε με αρνητική χροιά (για κακό, τρόπον τινά, όνομα), ενώ το **περιβόητος** με καλή χροιά: *Συνελήφθη ο διαβόητος αρχηγός τής συμμορίας που εφοδίαζε με ναρκωτικά όλη τη χώρα. Ο δημοσιογράφος κατάφερε να συναντήσει και να πάρει συνέντευξη από τον περιβόητο ηγέτη των Κούρδων.* Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται συχνά και το *περιβόητος* με αρνητική χροιά και τείνει να σημαίνει ό,τι και το *διαβόητος: Πρόκειται για τον περιβόητο ληστή που απασχόλησε τη δικαιοσύνη και στο παρελθόν.* Κατόπιν αυτών είναι ασφαλέστερο επικοινωνιακά, για να μην παρανοηθεί κανείς, να χρησιμοποιεί για τη θετική σημασία επίθετα όπως το **περιώνυμος** ή **πασίγνωστος** ή **διάσημος** κ.τ.ό.: *Το περιώνυμο έργο τού Σαίξπηρ ανέβασε φοιτητικός θίασος στην «Ίριδα» – Ο πρωθυπουργός τής χώρας είναι πασίγνωστος για τα ευφυολογήματά του.*

περιβολάκι (το) → περιβόλι

περιβολάρης κ. (λαϊκ.) **περβολάρης** (ο) {περ(ι)βολάρηδες}, **περιβολάρισσα** κ. (λαϊκ.) **περβολάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καλλιεργεί περιβόλι ΣΥΝ. κηπουρός, μπαξεβάνης.

περ(ι)βολάρικος, -η, -ο αυτός που καλλιεργείται σε περιβόλια: ~ *χόρτα*. Επίσης **περ(ι)βολαρήσιος,** -α, -ο.

περιβολή (η) οτιδήποτε χρησιμοποιεί κανείς για να καλύψει το σώμα του· το ένδυμα: *μόνον με κόσμια ~ επιτρέπεται η είσοδος στη μονή || προκλητική / αξιοπρεπής / αχαρακτήριστη / μοντέρνα / κλασική / εθνική / επίσημη ~* ΣΥΝ. ενδυμασία, αμφίεση, ντύσιμο, στολή, φορεσιά· ΦΡ. ***εν αδαμιαία περιβολή / με αδαμιαία περιβολή*** βλ. λ. *αδαμιαίος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. *βολή* - *βάλλω*)].

περιβόλι κ. (λαϊκ.) **περβόλι** (το) {περιβολ-ιού | -ιών} **1.** η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μέσα στην οποία καλλιεργούνται λουλούδια, λαχανικά, χόρτα και οπωροφόρα δένδρα: *περιτοιχισμένο / ολάνθιστο / καταπράσινο / δροσερό / ηλιοφώτιστο / μυρωδάτο / ποτισμένο / εγκαταλελειμμένο / χορταριασμένο ~* ΣΥΝ. κήπος, μπαξές **2.** (ως χαρακτηρισμός) (α) άνθρωπος ευχάριστος: *Είναι σκέτο ~! Πάντα μας διασκεδάζει με τις ιστορίες του*· ΦΡ. (ειρων.) ***μου έκανε την καρδιά περιβόλι*** με στενοχώρησε πολύ: *περίμενα να μου πει κάτι ευχάριστο, αλλά ~* (β) (μειωτ.-ειρων.) πρόσωπο που λέει ανόητα ή αφελή πράγματα: *Είναι σκέτο ~! Όταν ανοίξει το στόμα του γίνεται μεγάλη πλάκα / δεν μπορείς να φανταστείς τι λέει.* – (υποκ.) **περ(ι)βολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιβόλιον*, υποκ. τού αρχ. *περίβολος*].

περίβολος (ο) {περιβόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** η δομική κατασκευή με την οποία περικλείεται ένας μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο ΣΥΝ. αυλόγυρος, μάντρα, μαντρότοιχος, φράκτης **2.** (συνεκδ.) ο μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο που ορίζεται από την παραπάνω κατασκευή: *τα παιδιά έπαιζαν στον ~ τού σχολείου || απλόχωρος / άδειος / φυτεμένος / καγκελόφραχτος / ιδιωτικός / καθαρός ~* ΣΥΝ. αυλή, περίγυρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω*].

περιβραχιόνιο (το) {περιβραχιονί-ου | -ων} η υφασμάτινη ταινία που τοποθετείται γύρω από το μπράτσο κάποιου, για να φανερώνει ιδιότητά του ή να τον διακρίνει από άλλους: *το μαύρο ~ τού πένθους || το ~ τού αρχηγού τής ποδοσφαιρικής ομάδας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιβραχιόνιον*, ουδ. τού επιθ. *περιβραχιόνιος* (μαρτυρείται ως μτγν.) < *περι-* + *-βραχιόνιος* < *βραχίων*].

περιβρέχω ρ. μετβ. [μεσν.] {περι-έβρεξα, -βράχηκα, -βρεγμένος} (λόγ.) (για θάλασσα) βρέχω από όλες τις πλευρές· συνήθ. μεσοπαθ.: *ένα νησί περιβρέχεται από αλμυρά ή γλυκά νερά*.

περίγειο (το) {περιγεί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. το πλησιέστερο προς τη Γη σημείο τής τροχιάς ουράνιου σώματος, που περιφέρεται γύρω από αυτή: *το ~ τής Σελήνης* ΑΝΤ. απόγειο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-γειος* < *γῆ*, πβ. *ὑπό-γειος*, *ὑπέρ-γειος*].

περιγέλαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τον περιγελούν ΣΥΝ. καταγέλαστος.

περιγελώ ρ. μετβ. [μτγν.] {περιγελάς... | περιγέλασ-α, -τηκα, -μένος} φέρομαι με ειρωνικό και χλευαστικό τρόπο ΣΥΝ. κοροϊδεύω, πειράζω, περιπαίζω, χλευάζω. **περιγέλασμα** (το), **περιγελαστής** (ο) [1796], **περιγελαστικός,** -ή, -ό. **περιγελαστικά** επίρρ.

περίγελως κ. **περίγελος** (ο) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} αυτός τον οποίο χλευάζουν ή κοροϊδεύουν όλοι: *με τα καμώματά του έγινε ο ~ τού χωριού* ΣΥΝ. γελοίος, φαιδρός, (λαϊκ.) σούργελο. Επίσης **περίγελο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιγελῶ*].

περιγεννητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη χρονική στιγμή τής γέννησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. perinatal (νόθο σύνθ.)].

περιγιάλι (το) {δύσχρ. περιγιαλ-ιού | -ιών} (λογοτ.) το τμήμα τής ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *απάνεμο / βραχώδες / αμμώδες / γραφικό / φιλόξενο / ήσυχο / ερημικό ~* ΣΥΝ. ακρογιάλι, ακροθαλασσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περιγιάλιν* < *παραγιάλιν* (με παρετυμολ. επίδρ. τής πρόθ. *περί*), ουδ. τού μτγν. επιθ. *παραιγιάλιος* < *παρ(α)-* + *-αιγιάλιος* < *αἰγιαλός*].

περίγλυφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο στολίζουν γλυπτές παραστάσεις: ~ *αέτωμα / ναός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιγλύφω* < *περι-* + *γλύφω* (βλ.λ.)].

περίγραμμα (το) [μτγν.] {περιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πραγματική ή νοητή γραμμή που καθορίζει οπτικά την εξωτερική μορφή ή τις διαστάσεις σώματος ή σχήματος: *μόλις άναψε ο προβολέας πίσω του, διαγράφηκε καθαρά το ~ τού σώματός του* **2.** (μτφ.) το γενικό πλαίσιο: *το ~ τής πολιτικής του έχει διαμορφωθεί από τους προκατόχους του || το ~ των απόψεων κάποιου* ΣΥΝ. πλαίσιο, γραμμή.

περιγραφή (η) **1.** η διαδικασία απόδοσης (με γραπτό ή προφορικό λόγο, κινήσεις, σχέδια) των χαρακτηριστικών προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., ώστε να μπορεί κάποιος να σχηματίσει μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη εικόνα γι' αυτά (χωρίς να τα έχει δει ο ίδιος): *την ~ τού αγώνα κάνει γνωστός αθλητικογράφος || η ~ δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα || αναλυτική / ανατριχιαστική / ακριβής / απλή / γραφική / ενθουσιώδης / γλαφυρή / σπαραχτική / εντυπωσιακή / ζωντανή / πιστή / ποιητική / λεπτομερής / ρεαλιστική / εξωπραγματική / ρομαντική / συνοπτική ~* ΣΥΝ. αναπαράσταση **2.** (ειδικότ.) αφήγηση, εξιστόρηση: *πού και πού διέκοπτε την ~ των γεγονότων και έπινε μια γουλιά* **3.** ΓΕΩΜ. η σχεδίαση σχήματος γύρω από κάποιο άλλο έτσι, ώστε το δεύτερο σχήμα να εφάπτεται σε αυτό που το περικλείει ΑΝΤ. εγγραφή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενικό περίγραμμα, σχήμα». < *περιγράφω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

περιγραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιγραφή: *οι μαθητές έγραψαν μια ~ έκθεση με θέμα την επίσκεψη σε μουσείο* • **2.** αυτός που διαθέτει την ικανότητα να περιγράφει: *χαρακτηριστικό τού Σ. Μυριβήλη είναι το έντονα ~ ύφος || ο ~ λόγος του ζωντανεύει εικόνες από το παρελθόν* ΣΥΝ. παραστατικός, εναργής, ζωντανός, εκφραστικός ΑΝΤ. πεζός, ουδέτερος, άτονος **3.** αυτός που δίνει προτεραιότητα στην ακριβή απόδοση τής μορφής / τής δομής, χωρίς να ερμηνεύει ή να ρυθμίζει: ~ *γλωσσολογία || η ~ μετεωρολογία περιγράφει τα ατμοσφαιρικά φαινόμενα, χωρίς να τα αναλύει* ΑΝΤ. ερμηνευτικός. – **περιγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. [1889], **περιγραφικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμπερασματικός (για συνδέσμους)». < αρχ. *περιγραφή*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. descriptif].

περιγράφω ρ. μετβ. {περι-έγραψα, -γράφ(τ)ηκα, -γεγραμμένος} **1.** αποδίδω (με λόγια, κινήσεις, σχέδια) τα χαρακτηριστικά προσώπου, αντικειμένου, καταστάσεως κ.λπ., ώστε να μπορέσει κάποιος να σχηματίσει ακριβή εικόνα γι' αυτό: ~ *ένα τοπίο / ποδοσφαιρικό αγώνα / τον κακοποιό στην αστυνομία / το καινούργιο μου σπίτι* || ~ *με ενάργεια / αποσπασματικά / πετυχημένα* ΣΥΝ. αναπαριστώ, παριστάνω, (απ)εικονίζω, σκιαγραφώ **2.** (ειδικότ.) αφηγούμαι, εξιστορώ: ~ *τι συνέβη στην εκδήλωση / πώς εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα* • **3.** ΓΕΩΜ. σχεδιάζω σχήμα έτσι, ώστε να περικλείει ένα άλλο· (κυρ. η λόγ. μτχ. ***περιγεγραμμένος***, -η, -ο): ο ~ *κύκλος ενός τριγώνου* ΑΝΤ. εγγράφω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύρω γραμμή γύρω από κάτι – ορίζω, προσδιορίζω», < *περι-* + *γράφω*].

περίγυρα επίρρ.· γύρω από όλες τις πλευρές: ~ *στο σπίτι δεν υπήρχε ψυχή* ΣΥΝ. ολόγυρα, τριγύρω.

περίγυρος (ο) **1.** (γενικά) ό,τι περιβάλλει κάτι άλλο **2.** (ειδικότ.) δομική κατασκευή που περιβάλλει ανοικτό χώρο ή κτίσμα: *ο ~ τού σχολείου / τής εκκλησίας* ΣΥΝ. περίβολος, αυλόγυρος, μάντρα **3.** (μτφ.) το υλικό ή/και ανθρώπινο πλαίσιο που καθορίζει τον χώρο μέσα στον οποίο κινείται ο άνθρωπος: *κοινωνικός / οικογενειακός / σχολικός / φυσικός* ~ ΣΥΝ. περιβάλλον. Επίσης (λαϊκ.) **περίγυρο** (το).

> **περίγυρος – περιβάλλον.** Η λ. **περίγυρος** με τη σημ. «περιβάλλον» είναι σχετικώς νέα. Πλάστηκε ως απόδοση στη δημοτική τού τύπου **περιβάλλον**, ο οποίος θεωρήθηκε λογιότερος και γι' αυτό, σε παλαιότερη οξεία φάση τού γλωσσικού ζητήματος, κρίθηκε προτιμότερο να αντικατασταθεί στη «γνήσια δημοτική» (πβ. και την αντιμετώπιση άλλων αναλόγων λέξεων, όπως το **φωνήεν**, το **καθήκον**, το **μέλλον**, το **παρόν**, το **παρελθόν** κ.ά.). Σε αυτό συνέβαλε και το ότι η λ. *περιβάλλον* χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν για τη δήλωση τού «φυσικού περιβάλλοντος», ενώ το *περίγυρος* δήλωσε κυρίως το «κοινωνικό περιβάλλον» *(κοινωνικός περίγυρος)*. Ωστόσο, η λ. **περίγυρος** (ο) και **περίγυρο** (το) είναι καθαρώς δημοτικές λέξεις, που χρησιμοποιήθηκαν (και χρησιμοποιούνται ακόμη) για να δηλώσουν «το περιτοίχισμα, τον περίβολο, το περίφραγμα» (αυλής, κτηρίου κ.ά.), ό,τι αλλιώς ονομάζουμε **μάντρα**. Από αυτή την άποψη είναι σκόπιμο να προτιμάμε τη λ. **περιβάλλον**, παράλληλα έστω προς τη μεταφορική δήλωση τού κοινωνικού περιβάλλοντος, από τη λ. **περίγυρος**.

περίδακρυς, -υς, -υ [μτγν.] {περιδάκρ-υος | -υες, -ύων} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος δάκρυα, που ετοιμάζεται να κλάψει ή έχει μόλις κλάψει ΣΥΝ. δακρυσμένος, βουρκωμένος, δακρύβρεχτος.

περιδεής, -ής, -ές {περιδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει καταληφθεί από μεγάλο φόβο ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άτρομος, άφοβος. — **περιδεώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-δεής* < *δέος*, πβ. *ψοφο-δεής*].

περίδεμα (το) [μεσν.] {περιδέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε υλικό που χρησιμοποιείται για να συγκρατηθούν μαζί αντικείμενα: *γερό / φθαρμένο / κομμένο / σκληρό / ατσαλένιο / υφασμάτινο* ~ ΣΥΝ. δέσιμο. Επίσης **περίδεσμος** (ο) [μτγν.].

περιδένω ρ. μετβ. {περι-έδεσα, -δέθηκα} **1.** συγκρατώ μαζί αντικείμενα χρησιμοποιώντας (απλή ή κολλητική) ταινία ή άλλο παρόμοιο υλικό, το οποίο περνώ γύρω τους σφίγγοντάς τα: ~ *τα βιβλία / τα δέματα / τους φακέλους* ΣΥΝ. περισφίγγω **2.** ΙΑΤΡ. συγκρατώ ζωτικό όργανο μέσω χειρουργικής επεμβάσεως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδέω* < *περι-* + *δέω* (βλ. λ. *δένω*)].

περιδέραιο (το) {περιδεραί-ου | -ων} κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό: *πολύτιμο / χρυσό / αρχαίο* ~ ΣΥΝ. κολιέ, (λαϊκ.) γιορντάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδέραιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιδέραιος* (μαρτυρείται ως μτγν.) < *περι-* + *-δέραιος* < *δέρη* «λαιμός, τράχηλος». Το αρχ. *δέρη* < **δέρϝα* συνδ. με σανσκρ. grīvā «λαιμός», ρωσ. griva «χαίτη», ενώ η σχέση του με το ρ. *βιβρώσκω* (βλ. λ. *βρώση*) παραμένει ανεπιβεβαίωτη].

περίδεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η χειρουργική εφαρμογή ράμματος γύρω από ένα αγγείο ή γύρω από ένα κοίλο όργανο: ~ *τραχήλου τής μήτρας σε καθ' έξιν αποβολές*.

περίδεσμος (ο) → περίδεμα

περίδετος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος γύρω-γύρω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιδέω* < *περι-* + *δέω* «δένω» (βλ. λ. *δένω*)].

περιδιαβάζω ρ. αμετβ. [1809] {περιδιάβασα} περπατώ κοιτάζοντας γύρω μου χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: *περιδιάβαζε στα σοκάκια τής παλιάς πόλης* || (μτφ.) ~ *στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων* ΣΥΝ. τριγυρνώ, σουλατσάρω, βολτάρω, σεργιανίζω. Επίσης **περιδιαβαίνω**. — **περιδιάβαση** (η) [1809] κ. **περιδιάβασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραδιαβάζω* (με την επίδρ. τής πρόθ. *περί*) < *παρα-* + *διαβάζω*].

περιδιαβάτης (ο) [1862] {περιδιαβατών} αυτός που περιδιαβάζει (βλ.λ.). Επίσης **περιδιαβαστής**.

περιδίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ροή ενός ρευστού, κατά την οποία οι γραμμές τής ροής σχηματίζουν καμπύλες ή κλειστούς βρόχους (λ.χ. οι ρουφήχτρες, οι δίνες στα ποτάμια, όταν υπάρχουν εμπόδια στο ρεύμα τους κ.λπ.).

περιδίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στροβιλίζεται σχηματίζοντας δίνη.

περιδινώ ρ. μετβ. {περιδινείς... | περιδίνησα} **1.** γυρίζω κάτι σε κυκλική τροχιά, ώστε να σχηματίσει δίνη: *το ορμητικό ρεύμα τού ποταμού περιδίνησε τα κλαδιά που είχαν πέσει στα νερά του από την καταιγίδα* ΣΥΝ. στροβιλίζω, περιστρέφω, στριφογυρίζω **2.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **περιδινούμαι**) στροβιλίζομαι, στρέφομαι συνεχώς γύρω από τον άξονά μου: *ορισμένοι δερβίσηδες φθάνουν σε έκσταση περιδινούμενοι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδινῶ (-έω)* < *περι-* + *-δινῶ* < *δίνη*].

περιδρομιάζω ρ. αμετβ. {περιδρόμιασα} (οικ.) τρώω υπερβολικά μεγάλη ποσότητα φαγητού: *στο γλέντι περιδρομιάσαμε* ΣΥΝ. παρατρώω, (οικ.) τρώω τον περίδρομο / τον αγλέορα / το καταπέτασμα. — **περιδρόμιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *περίδρομος*].

περίδρομος (ο) **1.** φλεγμονή τού δέρματος, που σχηματίζεται στην περιοχή γύρω από το νύχι ΣΥΝ. παρωνυχία, (λαϊκ.) τριγυρίστρα • **2.** ιδιαίτερα έντονος κωλικός πόνος στο στομάχι ΣΥΝ. κωλικόπονος· ΦΡ. (α) (ως κατάρα) ***περίδρομος να σε κόψει!*** να σε πιάσει πόνος στο στομάχι! (β) (οικ.) ***περίδρομος!*** σταμάτα να μιλάς ΣΥΝ. σκάσε, βούλλωσ' το! (γ) ***τρώω / κατεβάζω τον περίδρομο*** τρώω πάρα πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ΣΥΝ. περιδρομιάζω, (αργκό) ταρατσώνω (δ) ***φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο*** βλ. λ. *τρώω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. τ. τού επιθ. *περίδρομος* < *περι-* + *δρόμος*. Ως προς τη σημ. που σχετίζεται με το υπερβολικό φαγητό, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για μεταφορική επέκταση τής σημ. «σχοινί που συγκρατεί το δίχτυ»].

> **περίδρομος – αγλέο(υ)ρας – άμπακος – αβλέμονας.** Έχουν ενδιαφέρον οι φράσεις που πλάστηκαν στην Ελληνική για να δηλώσουν (μαζί με τα ρήματα *τρώγω – πίνω*) την υπερβολική κατανάλωση φαγητού ή ποτού. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των φράσεων είναι –όπως άλλωστε αναμένεται– η μεταφορική σημασιολογική τους προέλευση και η εκφραστικότητά τους. Η συχνότερη από αυτές, η λ. **περίδρομος** *(τρώει / πίνει τον περίδρομο)* φαίνεται ότι προήλθε μεταφορικά από το πρήξιμο, το φούσκωμα τού πληγωμένου δακτύλου, από τη λ. *περίδερμος*, παρεφθαρμένη και από παρετυμολογική σύνδεση με το (αρχ.) *περίδρομος* «το γύρω-γύρω, περιφέρεια, στεφάνη». Το «πρήξιμο» ως μεταφορική απεικόνιση τής πρησμένης από το φαγητό κοιλιάς έδωσε και τις φράσεις **την τύλωσε** «έφαγε πολύ, φούσκωσε η κοιλιά του», (*τύλος* = πρήξιμο) και **την έκανε ταράτσα**. Το αρχαίο ήδη όνομα τού φυτού *ελλέβορος*, παρεφθαρμένο σε **αγλέο(υ)ρας** (*ἐλλέβορος* > **ελλέβο(υ)ρας* > **αλλέβο(υ)ρας* > **αλλέο(υ)ρας* > *αγλέο(υ)ρας*), έδωσε τη σημ. τού «υπερβολικού φαγητού (ποτού)». Αυτό μπορεί να προήλθε από την υπερβολική συνήθως συμπεριφορά των ανθρώπων που έπιναν ελλέβορο, ανθρώπων που έπασχαν από παράνοια (πβ. σύγχρονες φράσεις «*τρώει / πίνει σαν τρελός*», δηλ. υπερβολικά, ανεξέλεγκτα). Ομοίως, το **άμπακος** από το ιταλ. abbaco (< λατ. abacus < ελλην. *ἄβαξ, -ακος*), δήλωσε την υπερβολική, τη σχολαστική ενασχόληση με υπολογισμούς σε άβακα και μεταφορικά την υπερβολική ενασχόληση και κατανάλωση φαγητού. Το ίδιο και η λ. **αβλέμονας**, η οποία είτε από το υπερβολικό βάθος, τα άπατα τού βυθού τής θάλασσας τα οποία δεν βλέπεις (*ἀ-βλέμμων* [< *βλέμμα*] *βυθός*) είτε από το ανεξέλεγκτο ποτό (αρχ. *ἀβλεμής – ἀβλεμέως* στη φρ. *ἀβλεμέως πίνειν*) δήλωσε μεταφορικά την υπερβολική κατανάλωση φαγητού / ποτού.

περιδρομόχορτο (το) το φυτό ασφόδελος.

περιείχα ρ. → περιέχω

περιέκτης (ο) {περιεκτών} καθετί (π.χ. κουτί, σωληνάριο, μπουκάλι κ.λπ.) που περιέχει κάτι ΣΥΝ. κοντέινερ.
[ΕΤΥΜ. < *περιέχω*, βάσει τού επιθ. *περιεκτικός*, πβ. κ. *εφεκτικός, καχεκτικός*].

περιεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιλαμβάνει αναλογικά μεγάλη ποσότητα από κάτι: *τροφή περιεκτική σε βιταμίνες* || *βιβλίο περιεκτικό πληροφοριών και γνώσεων* ΣΥΝ. γεμάτος, μεστός, πλήρης ΑΝΤ. άδειος, λειψός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό πληροφορητικότητας, που περιέχει πολλά ουσιώδη, χωρίς να περιττολογεί: ~ *λόγος / άρθρο / έκθεση* ΣΥΝ. μεστός, ουσιώδης **3.** ΓΛΩΣΣ. ***περιεκτικά*** (τα) ονόματα που δηλώνουν τόπο όπου υπάρχει πλήθος προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, π.χ. *ορνιθώνας, στρατώνας, αμπελώνας*. — **περιεκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιέχω*].

περιεκτικότητα (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η ποσότητα ενός στοιχείου που περιέχεται σε κάτι, η αναλογία του ως προς αυτό: *η ~ ποτού σε οινόπνευμα* || *υψηλή / χαμηλή ~ σε πρωτεΐνες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capacité].

περιέλιγμα (το) {περιελίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που τυλίγεται γύρω από κάτι **2.** (ειδικότ.) κάθε λεπτό κυλινδρικό επίμηκες σώμα που τυλίγεται γύρω από άλλο.
[ΕΤΥΜ. < *περιελίσσω*].

περιέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} η περιστροφή γύρω από κάτι: *η ~ τού κισσού*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιέλιξις* < αρχ. *περιελίσσω*].

περιελίσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-είλιξα, -ελίχθηκα} περιστρέφω κάτι γύρω από κάτι άλλο: ~ *σύρμα γύρω από κοντάρι*.

περιεπλάκην ρ. ▸ περιπλέκω

περιεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {περιεργάστηκα} παρατηρώ (κάτι) με ιδιαίτερη προσοχή και σε κάθε του λεπτομέρεια: ~ *ένα κόσμημα / τη διακόσμηση τού σπιτιού / μια ομάδα τουριστών* ΣΥΝ. εξετάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περίεργος*. Το ρ. δήλωσε στην Αρχ. τόσο τη σημ. «προβληματίζομαι υπερβολικά ή άσκοπα για κάτι, απασχολούμαι χωρίς νόημα» όσο και τη σημ. «επεξεργάζομαι λεπτομερώς»].

περιέργεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη επιθυμία (κάποιου) να μάθει τι είναι, πώς λειτουργεί ή εξελίσσεται (κάτι): *η ~ είναι η αρχή τής επιστημονικής έρευνας* || *τον κοίταξε όλο ~* || *έχω ~ να δω πώς θα κα-*

ταλήξει αυτή η ιστορία **2.** (ειδικότ.) η επιθυμία (κάποιου) να μαθαίνει για τις υποθέσεις των άλλων, το ενδιαφέρον για το τι κάνουν οι άλλοι, κυρ. στην ιδιωτική τους ζωή: *η ~ είναι ενοχλητική* || *δεν του είπαμε τι συνέβη και κοντεύει να σκάσει από την ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *περιεργία* < *περίεργος*].

περίεργος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ερευνητική διάθεση, που θέλει να μαθαίνει τι είναι και πώς γίνεται το καθετί: *ο μικρός ήταν ~ κι έμαθε γρήγορα τα κόλπα τής δουλειάς* || *είμαι ~ να δω πού θα καταλήξει αυτή η ιστορία* **2.** αυτός που θέλει να μαθαίνει τι συμβαίνει σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν: *από ανθρώπους ~, που χώνουν τη μύτη τους παντού, μην περιμένεις καλό* **3.** αυτός που είναι δύσκολο να ερμηνευθεί και να κατανοηθεί: *ο ένας μπαίνει, ο άλλος βγαίνει· ~ πράγματα συμβαίνουν σ' αυτό το σπίτι* || *οι επιστήμονες παρατήρησαν ~ αστρικά φαινόμενα* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, ανεξήγητος **4.** **περίεργο** (το) καθετί αξιοπρόσεκτο και δύσκολο να εξηγηθεί, παράξενο πράγμα: *Περίεργο! Πώς και δεν σε ειδοποίησε κανείς;* || *το ~ τής υποθέσεως είναι ότι κανείς από τους αδικουμένους δεν τα κατήγγειλε αυτά* ΣΥΝ. παράξενο **5.** αυτός που με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ή τη στάση του δίνει την εντύπωση προσώπου που διαφέρει από τους άλλους: *~ τύπος ο φίλος σου· δεν μου γεμίζει το μάτι* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, παράξενος, διαφορετικός ΑΝΤ. συνηθισμένος, κανονικός **6.** αυτός που αποκλίνει από το κανονικό: *~ γεύση έχει το τυρί· θα είναι χαλασμένο* ΣΥΝ. παράξενος. — **περίεργα / περιέργως** (βλ.λ.) [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που άσκοπα προβληματίζεται για κάτι». < *περι-* + *-εργος* < *έργον*].

περιέργως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) κατά παράδοξο τρόπο, που δεν εξηγείται εύκολα: *~, δεν έχει βγει ακόμη καμία επίσημη ανακοίνωση, παρά τον σάλο που έχει ξεσπάσει·* ΦΡ. **όλως περιέργως** κατά εντελώς ανεξήγητο, παράδοξο τρόπο: *αν και ευέξαπτος, ~ δεν αντέδρασε στις προκλήσεις τού συνομιλητή του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

περιέρχομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {περιήλθα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κινούμαι γύρω από κάτι, μέσα σε μια περιοχή ή ανάμεσα σε αντικείμενα ή ανθρώπους: *~ τις αρχαιότητες / πόλεις και χωριά / ξένους τόπους* ΣΥΝ. περιφέρομαι, γυρίζω ΑΝΤ. στέκομαι ♦ **2.** (αμετβ.) (α) καταλήγω από κάποιον σε κάποιον άλλον: *όλη του η περιουσία περιήλθε στο Δημόσιο* || *περιήλθε εις γνώσιν μου ότι...* (πληροφορήθηκα ότι...) || *περιήλθε στα χέρια μου φάκελος με αποκαλυπτικά στοιχεία* (β) οδηγούμαι σε ορισμένη κατάσταση: *~ σε απόγνωση / σε ένδεια / αδιέξοδο* ΣΥΝ. φθάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

περιεστάλην ρ. → περιστέλλω

περιέστειλα ρ. → περιστέλλω

περιεστραμμένος, -η, -ο → περιστρέφω

περιέταμα ρ. → περιτέμνω

περιεχόμενο (το) {περιεχομέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε περιέχεται μέσα σε κάτι: *το ~ τού δέματος / τού κουτιού / τού συρταριού* || *άδειασε το ~ τής τσέπης του στο τραπέζι* **2.** το θέμα στο οποίο αναφέρεται κάποιος/κάτι: *το ~ βιβλίου / ομιλίας / άρθρου / επιστολής / συνομιλιών* ΣΥΝ. (για ταινία, θεατρ. έργο, βιβλίο) υπόθεση **3.** (α) τα αξιόλογα στοιχεία που έχει κάποιος/κάτι: *είναι άνθρωπος με ~ και είναι ευχάριστο να συζητάς μαζί του* || *ένα βιβλίο φτωχό σε ~* (β) κάθε αξιόλογος στόχος, ο οποίος δίνει ενδιαφέρον νόημα και αξία σε κάτι: *δώστε ~ στη ζωή των παιδιών σας και δεν θα κινδυνεύσουν από τα ναρκωτικά* || *περιφέρεται ζώντας μια ζωή χωρίς κανένα ~* ΣΥΝ. νόημα **4.** (στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες) η πληροφορία, η σημασία λέξης, σήματος κ.ά. (κατ' αντιδιαστολή προς τη μορφή τους): *το ~ τού όρου «αγάπη» είναι ευρύ* || *συχνά, η κατάχρηση ορισμένων λέξεων τις καθιστά κενές περιεχομένου* || *στην προπαγάνδα χρησιμοποιούνται όροι οι οποίοι στερούνται περιεχομένου και ο καθένας τούς αντιλαμβάνεται όπως τον συμφέρει* || *το ~ μιας φράσης* || *το ~ ενός έργου τέχνης / ενός συμβόλου* ΑΝΤ. μορφή **5.** αυτό το οποίο περιλαμβάνει μια δραστηριότητα: *μου εξήγησε το ~ τής δουλειάς του* || *το εκπαιδευτικό ~ ενός προγράμματος* ΣΥΝ. αντικείμενο ● **6.** **περιεχόμενα** (τα) τα θέματα που περιλαμβάνει βιβλίο, περιοδικό ή σύγγραμμα και τα οποία δίδονται συνήθ. υπό μορφήν καταλόγου από τίτλους κεφαλαίων, υποκεφαλαίων και με παράθεση τού αριθμού τής σελίδας όπου μπορεί κανείς να τα αναζητήσει: *πίνακας περιεχομένων* || *ψάχνω στα ~ το κεφάλαιο που με ενδιαφέρει.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού τ. *περιεχόμενος*, μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *περιέχω*. Στη σημ. 6 η λ. αποδίδει το αγγλ. contents].

περιέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} περιλαμβάνω εντός μου ή στη σύνθεσή μου κάτι: *ο φάκελος περιέχει πολύτιμα έγγραφα* || *το ποτό αυτό περιέχει πολύ οινόπνευμα* || *το νομοσχέδιο περιέχει διατάξεις για τις φοροαπαλλαγές* || *το άρθρο περιέχει πλήθος ανακριβειών* ΣΥΝ. περικλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω.*

περίζηλος, -η, -ο [μεσν.] πολύ ζηλευτός, επίζηλος.

περιζήτητος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει μεγάλη ζήτηση, που τον θέλουν πολλοί: *είναι ~ στις κοινωνικές συγκεντρώσεις* || *~ γαμπρός / ρόλος σε ένα θεατρικό έργο / μουσειακό αντικείμενο / θέση σε μια υπηρεσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάρπαστος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. recherché].

περίζωμα (το) [μτγν.] {περιζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** φαρδύ κομμάτι από ύφασμα ή δέρμα, που καλύπτει την περιοχή από τη μέση ώς τα γόνατα: *σκισμένο / ματωμένο / βαρύ ~* ΣΥΝ. ποδιά, μπροστέλα ● **2.** κάθε λωρίδα (λ.χ. από ξύλο) σε κτήριο, που χρησιμεύει για διακόσμηση ή για ενίσχυση· (ειδικότ.) το σοβαντεπί (βλ.λ.) ● **3.** ΝΑΥΤ. ζώνη στην εξωτερική πλευρά και κατά μήκος τού πλοίου, κοντά στην ίσαλο γραμμή, η οποία προστατεύει το σκάφος από προσκρούσεις.

περιζώνω ρ. μετβ. {περι-έζωσα, -ζώθηκα κ. -ζώστηκα, -ζωμένος κ. -ζωσμένος} κλείνω ή σχηματίζω κλοιό από όλες τις πλευρές: *την αγροικία έχουν περιζώσει οι φλόγες* || *οι αστυνομικοί περιέζωσαν από παντού τη γιάφκα* ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιβάλλω. — **περίζωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιζώννυμι* < *περι-* + *ζώννυμι* (βλ. κ. *ζώνω*)].

περιήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επίσκεψη ενός χώρου για αναψυχή ή για έρευνα και μελέτη ΣΥΝ. τουρισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

περιηγητής (ο) [μτγν.], **περιηγήτρια** (η) [1886] {περιηγητριών} πρόσωπο που επισκέπτεται έναν τόπο για αναψυχή ή για να γνωρίσει και να μελετήσει τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: *ο αρχαιολογικός χώρος γέμισε περιηγητές* || *τα βιβλία των περιηγητών τού 19ου αι. δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στη χώρα μας* ΣΥΝ. τουρίστας. — **περιηγητικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

περιηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιηγείσαι... | περιηγήθηκα} ταξιδεύω σε έναν τόπο είτε για αναψυχή είτε για να γνωρίσω και να μελετήσω τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: *περιηγήθηκε την Ήπειρο και τη Μακεδονία και εξέδωσε βιβλίο με τις εντυπώσεις του* ΣΥΝ. γυρίζω, περιοδεύω, ταξιδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιηγοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «αναλαμβάνω να δείξω τον δρόμο (κυρ. σε ορειβασία)». < *περι-* + *ἡγοῦμαι*].

περιήλιο (το) [1825] {περιηλί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. το κοντινότερο προς τον Ήλιο σημείο τής τροχιάς ενός ουράνιου σώματος: *το ~ τής Γης / τής Αφροδίτης* ΑΝΤ. αφήλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perihelium].

περιθάλπω ρ. μετβ. {περιέθαλψα} **1.** προσφέρω προστασία και βοήθεια σε όποιον έχει ανάγκη: *~ ασθενή / κατατρεγμένο / πρόσφυγες* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι **2.** (ειδικότ.) παρέχω ιατρική βοήθεια σε οργανωμένη μονάδα και εκτός αυτής: *το νοσοκομείο περιέθαλψε τους τραυματίες* ΣΥΝ. φροντίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *θάλπω* (βλ.λ.)].

περίθαλψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -άλψεως | χωρ. πληθ.} η παροχή βοήθειας, φροντίδας, η περιποίηση κάποιου: *υγειονομική / ιατροφαρμακευτική ~·* ΦΡ. **κοινωνική περίθαλψη** ο τομέας τής κρατικής πολιτικής με αντικείμενο την ανακούφιση σε ιατροφαρμακευτικό, οικονομικό κ.λπ. επίπεδο των λιγότερο ευνοημένων πολιτών.

περίθλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. η απόκλιση κύματος από την αρχικά ευθύγραμμη πορεία του εξαιτίας τής πρόσπτωσής του σε κάποιο εμπόδιο ή σχισμή μικρών διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίθλασις* < *περιθλῶ* < *περι-* + *θλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *θλάση*)].

περιθωριακός, -ή, -ό (κακόσ.) **1.** αυτός που ζει ή ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: *~ ομάδες / άτομο / έντυπο* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ ζουν σε άθλιες συνθήκες ζωής* **2.** ασήμαντος, που δεν ανήκει στον πυρήνα των εξελίξεων: *αυτό το θέμα είναι ~· άλλα είναι τα κρίσιμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginal].

περιθώριο (το) {περιθωρί-ου | -ων} **1.** ο κενός χώρος γύρω από το τυπωμένο κείμενο ή τις εικόνες μιας σελίδας: *σημειώσεις στο ~ τής σελίδας* || *ρύθμιση περιθωρίου στις γραφομηχανές ή τους Η/Υ* ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη **2.** (κατ' επέκτ.) ακάλυπτο, επιπρόσθετο διάστημα μέσα στο οποίο υπάρχει άνεση ή ελευθερία κινήσεων: *φέρε το τραπέζι πιο κοντά, έχει ~·* (μτφ.) **3.** οι δυνατότητες για κάτι, πέρα από κάποιο οριακό σημείο: *υπάρχει ~ ακόμη κέρδους / χρόνου / κινήσεων / ελιγμών / βελτιώσεως των σχέσεών τους / ανάπτυξης* || *υπάρχουν πολλά ~ καλύτερης συνεργασίας και αποτελεσματικότερης διαχείρισης* || *πρέπει να βιαστούμε· τα χρονικά ~ στενεύουν!* || *τι ~ λάθους έχει αυτή η μέθοδος μέτρησης;* ΦΡ. **αφήνω (σε κάποιον) περιθώριο / περιθώρια (για κάτι)** δίνω (σε κάποιον) τη δυνατότητα (για κάτι): *η νέα δήλωση τού υπουργού δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνείας των αρχικών δηλώσεων* || *τα αποτελέσματα τής ιατρικής αυτής έρευνας αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για τους καρκινοπαθείς* || *ενήργησε αστραπιαία· δεν του άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* **4.** οτιδήποτε δεν βρίσκεται στο επίκεντρο, στο κύριο μέρος: *στο ~ τής διάσκεψης / των εργασιών τής Συνόδου Κορυφής* || *οδηγώ / βάζω κάποιον στο ~* (του αφαιρώ το δικαίωμα για δράση, τον βγάζω εκτός μάχης, τον παραμερίζω) ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη **5.** (α) ο εξωκοινωνικός χώρος στον οποίο ζουν, ηθελημένα ή όχι, άτομα που χαρακτηρίζονται από τάσεις φυγής, αποστασιοποίησης και μη συμμετοχής στα κοινωνικά δρώμενα εξαιτίας τής απόκλισης και σύγκρουσής τους με τα αποδεκτά πρότυπα τής κοινωνίας, λόγω ιδεολογικής διαφοροποίησης ή εξαιτίας τού χαμηλού οικονομικού και πνευματικού τους επιπέδου: *«η ανεργία μπορεί να οδηγήσει μια μερίδα τού πληθυσμού στο κοινωνικό ~»* (εφημ.) (β) (κακόσ.) ο χώρος στον οποίο ζουν και κινούνται οι απόκληροι τής κοινωνίας, καθώς και άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά ● **6.** ΟΙΚΟΝ. **εμπορικό περιθώριο** η διαφορά μεταξύ τής τιμής αγοράς και τής τιμής πώλησης στην αλυσίδα διανομής των αγαθών και υπηρεσιών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **περιθεώριον* < μτγν. *περιθεωρῶ* «παρατηρώ από όλες τις πλευρές» (< *περι-* + *θεωρῶ*) ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. *περιθέω* «περιτρέχω, περιβάλλω». Ορισμένες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. marge, λ.χ. *περιθώριο λάθους / κέρδους / κινήσεως* (< une marge d'erreur / du bénéfice / de manœuvre). *ζει στο περιθώριο* (< il vit en marge)].

περιθωριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** κοινωνικό φαινόμενο που απαντά σε πολλές κοινωνίες και κυρ. στη σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες, κατά το οποίο τμήματα τού πληθυσμού δεν καταφέρνουν να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που η κοινωνία παραχωρεί στα μέλη της **2.** (ειδικότ.) η εκούσια ή ακούσια ενσωμάτωση κάποιου στο κοινωνικό περιθώριο (βλ.λ., σημ. 5) **3.** η απώ-

λεια τής σημαντικής θέσης που έχει κάποιος και ο περιορισμός του σε ασήμαντο ρόλο: *η απομονωτική πολιτική οδήγησε αυτή τη χώρα στην ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginalisation].

περιθωριοποιώ ρ. μετβ. {περιθωριοποιείς... | περιθωριοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ κάποιον στο κοινωνικό περιθώριο, τον καθιστώ περιθωριακό: *φοβούνται ότι η αυστηρή οικονομική πολιτική θα περιθωριοποιήσει τα ασθενέστερα λαϊκά στρώματα* **2.** δεν επιτρέπω σε κάποιον να κινηθεί στο επίκεντρο τής δραστηριότητας, τον κάνω να χάσει τον σημαντικό ρόλο που είχε και να περιοριστεί σε ασήμαντο ρόλο: *οι άστοχες ενέργειες στην εξωτερική πολιτική είχαν ως αποτέλεσμα να περιθωριοποιηθεί η χώρα αυτή πολιτικά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginaliser].

περιίπταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιίπτ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. περιιπτάμενος, -η, -ο | παρατ. περιιπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) ίπταμαι γύρω από (κάτι).

περίκαλα επίρρ.· πολύ καλά: *καλά και ~!* ΣΥΝ. άριστα, εξαιρετικά ΑΝΤ. κακά, χάλια.

περικαλλής, -ής, -ές {περικαλλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει εξαιρετική ομορφιά: *~ νέος / ναός / αρχιτεκτόνημα / πρόσωπο / κόσμημα* ΣΥΝ. πανέμορφος ΑΝΤ. άσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-καλλής* < *κάλλος*].

περικαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) καλύπτω από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιβάλλω. — **περικάλυμμα** (το) [αρχ.] κ. **περικάλυψη** (η) [μτγν.].

περικάμπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκαμψα, -κάμφθηκα, -κεκαμμένος} λυγίζω (κάτι), ώστε να πάρει το σχήμα τής καμπύλης ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπυλώνω. — **περίκαμψη** (η) [μτγν.].

περικάρδιο (το) [αρχ.] {περικαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεμβράνη που περιβάλλει την καρδιά. — **περικαρδι(α)κός, -ή, -ό** [1836].

περικαρδίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. φλεγμονή που εντοπίζεται στο περικάρδιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. péricardite].

περικάρπιο (το) [αρχ.] {περικαρπί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού που περιβάλλει τον καρπό **2.** (συνεκδ.) το βαμβακερό περίβλημα που φορούν οι αθλητές στον καρπό τού χεριού τους • **3.** ΒΟΤ. το εξωτερικό περίβλημα τού καρπού ενός φυτού. — **περικαρπι(α)κός, -ή, -ό.**

περικαυλίδα (η) (λόγ.) το προφυλακτικό ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπότα.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-καυλίδα* < *καυλός*].

περίκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {περίκει-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | (παρατ.) περιεκ-είμην, -εισο, -ειτο, -είμεθα, -εισθε, -ειντο} (αρχαιοπρ.) βρίσκομαι τοποθετημένος γύρω από όλες τις πλευρές ενός στοιχείου ή πράγματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

περικείμενο (το) {περικειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον ενός κειμένου· ό,τι συνδέεται με ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. context].

περικεντρικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο: *~ δρόμος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pericentric].

περίκεντρο (το) {περικέντρ-ου | -ων} ΜΑΘ. **1.** το σημείο όπου τέμνονται οι μεσοκάθετοι των πλευρών ενός τριγώνου και είναι το κέντρο τού περιγεγραμμένου στο τρίγωνο κύκλου **2.** (α) το κέντρο τού κύκλου ή τής σφαίρας όπου είναι εγγεγραμμένο ένα πολύγωνο ή στερεό σχήμα (β) ***περίκεντρο πολυγώνου*** το κέντρο κύκλου ο οποίος είναι περιγεγραμμένος σε πολύγωνο (γ) ***περίκεντρο πολυέδρου*** το κέντρο σφαίρας που είναι περιγεγραμμένη σε πολύεδρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pericentrum].

περικεφαλαία (η) {περικεφαλαιών} **1.** είδος καλύμματος τής κεφαλής των στρατιωτών κατά την αρχαιότητα, που απαρτιζόταν από το κράνος και ένα λοφίο: *σπαρτιατική / αρχαία / βαριά / αστραφτερή / σιδερένια ~·* ΦΡ. ***βλάκας με περικεφαλαία*** για πρόσωπο αποδεδειγμένα χαζό, χωρίς μυαλό ή εξυπνάδα ΣΥΝ. πανηλίθιος ΑΝΤ. πανέξυπνος **2.** (παλαιότ.) μεγάλο κράνος σκαφάνδρου με στρογγυλές θυρίδες με το οποίο καταδυόταν ο δύτης (π.χ. σφουγγαράς) σε μεγάλο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *περικεφάλαιος* < *περι-* + *-κεφάλαιος* < κεφαλή].

περικλαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {περικλάδ-εψα, -εύτηκα} κλαδεύω γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές.

περικλεής, -ής, -ές {περικλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που γνωρίζει μεγάλη δόξα: *~ ήρωας / θάνατος* ΣΥΝ. ένδοξος, ξακουστός, ευκλεής ΑΝΤ. ακλεής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-κλεής* < *κλέος* «δόξα»].

περίκλειστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κλειστός από όλες τις πλευρές: *~ κτίσμα.* — **περίκλειστα** επίρρ.

περικλείω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκλεισα, περι-κλείστηκα, -κλεισμένος} **1.** κλείνω (κάτι) από όλες τις πλευρές: *την πόλη περικλείουν επτά λόφοι* || *ψηλοί τοίχοι περικλείουν τον κήπο* **2.** περιλαμβάνω: *οι στίχοι αυτοί περικλείουν όλο τον ρομαντισμό τού ποιητή.* — **περίκλειση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω, περιλαμβάνω.*

Περικλής (ο) {-η κ. -έους} **1.** σπουδαίος πολιτικός τής αρχαίας Αθήνας (490-429 π.Χ.), αρχηγός τής δημοκρατικής παράταξης, ο οποίος συνετέλεσε καθοριστικά στην ανάδειξη τής Αθήνας σε κυρίαρχη δύναμη τού ελληνικού χώρου και σε κέντρο πολιτισμού τόσο, ώστε ο αιώνας στον οποίο έδρασε να ονομαστεί «ο χρυσούς αιών τού Περικλέους» **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Περικλῆς* «ένδοξος, φημισμένος» < *περι-* + *-κλῆς* < *-κλέης* < *κλέος* «δόξα» (< **κλέϝος*). Βλ. κ. *κλέος*].

περικνημίδα (η) **1.** (λόγ.) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται απευθείας πάνω στο πόδι: *υφαντή / πλουμιστή / τσόχινη / βαριά ~* ΣΥΝ. κάλτσα **2.** ΑΘΛ. το προστατευτικό (συνήθ. πλαστικοποιημένο) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται μέσα από την κάλτσα, για να προστατεύει το πόδι από χτυπήματα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περικνημίς, -ίδος* < *περι-* + *-κνημίς* < *κνήμη*].

περικνήμιο (το) {περικνημί-ου | -ων} το κάλυμμα τής κνήμης που καλύπτει το πόδι από τον αστράγαλο ώς το γόνατο, συνήθ. πάνω από το παντελόνι, και αποτελεί μέρος στρατιωτικών ή κυνηγετικών στολών ΣΥΝ. γκέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περικνήμια (τά)* < *περι-* + *-κνήμια* < *κνήμη*].

περικόβω ρ. → περικόπτω

περικοκλάδα (η) **1.** κάθε φυτό με πολλά στελέχη, που έχει την τάση να απλώνεται και να καλύπτει μεγάλη έκταση αναρριχώμενο: *πυκνή / καταπράσινη / σκιερή / μαραμένη / ενοχλητική ~* **2.** (μτφ.) **περικοκλάδες** (οι) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πλεονασμούς, περίτεχνες βερμπαλιστικές διατυπώσεις: *άσε τις ~ και λέγε τι ζητάς* ΣΥΝ. σάλτσες, φιοριτούρες.
[ΕΤΥΜ. < *περιπλοκάδα* (βλ.λ.), με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *κλαδί*].

περίκομψος, -η, -ο [αρχ.] πολύ κομψός ή εξεζητημένα περίτεχνος: *~ χτένισμα / στολισμός / ύφος* ΣΥΝ. πολυστόλιστος. — **περίκομψα** επίρρ.

περικοπή (η) **1.** ο περιορισμός, η μείωση: *~ εισοδημάτων / παροχών / μισθών / συντάξεων / επιδομάτων / πιστώσεων / των δημοσίων δαπανών* || *περικοπές στον προϋπολογισμό* ΣΥΝ. ελάττωση, περιστολή **2.** (ειδικότ.) η αφαίρεση τμημάτων από ένα έργο επειδή κρίνονται επικίνδυνα (από ιδεολογικής, ηθικής κ.λπ. απόψεως) ή ενοχλητικά για κάποιους· συνήθ. διενεργείται εξαιτίας λογοκρισίας: *η ταινία προβλήθηκε ολόκληρη χωρίς περικοπές* || *νέα έκδοση τού βιβλίου χωρίς τις ~ τής λογοκρισίας* **3.** αυτοτελές, αυτόνομο απόσπασμα, χωρίο κειμένου (κυρ. τής Αγίας Γραφής) που αναγιγνώσκεται στις ακολουθίες τής θείας λατρείας ή επιλέγεται για διδακτικούς σκοπούς (στο κατηχητικό ή το σχολείο): *~ από τα Ευαγγέλια / τις επιστολές των Αποστόλων / τη Βίβλο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περικόπτω*].

περικόπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέκοψα, περικό-πηκα, -μμένος κ. (λόγ.) περικεκομμένος} **1.** κάνω περικοπές σε (κάτι), μειώνω: *η νέα κυβέρνηση περικόπτει τις δαπάνες για την υγεία* ΣΥΝ. ελαττώνω, περιορίζω ΑΝΤ αυξάνω **2.** αφαιρώ μέρος από ένα σύνολο, κυρ. από ολοκληρωμένο έργο: *περιέκοψαν τις επίμαχες σκηνές τού έργου.*

περικόχλιο (το) {περικοχλί-ου | -ων} (λόγ.) το μεταλλικό, κυρ. κυλινδρικό εξάρτημα, με το οποίο στερεώνεται στη θέση της η βίδα· το παξιμάδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περικόχλιον* < *περι-* + *-κόχλιον* < *κοχλίας*].

περικυκλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περικύκλω-σα, -θηκα, -μένος} κυκλώνω από παντού, παρατάσσω ή παρατάσσομαι κυκλικά γύρω από (κάποιον/κάτι) σχηματίζοντας κλοιό: *οι εχθροί περικύκλωσαν το στρατόπεδο* || *βρέθηκε περικυκλωμένος από πλήθος θαυμαστών του* ΣΥΝ. περικλείω. — **περικύκλωση** (η) [αρχ.].

περιλαβαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {περίλαβα} αρπάζω (κάποιον/κάτι) με επιθετικό τρόπο· επιτίθεμαι λεκτικά: *τον περίλαβε με τα χειρότερα λόγια, τον έκανε ρεζίλι* || *θα σε περιλάβει κι εσένα, σαν έρθει η σειρά σου* || (ως απειλή) *κάτσε καλά, μη σε περιλάβω!* (πβ. λ. *περιλαμβάνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

> **περιλαβαίνω – περιλαμβάνω.** Το **περι-λαβαίνω** σημαίνει κυρίως «πιάνω (κάποιον/κάτι), ασχολούμαι, έχω να κάνω με κάποιον» και σχηματίζει τον αόρ. με τον τ. **περί-λαβα**: *Αν σε περιλάβω στα χέρια μου... – Τους περιλαβαίνει τον έναν μετά τον άλλον και τους εξευτελίζει.* Το **περι-λαμβάνω** σημαίνει «περιέχω, περικλείω μέσα» και σχηματίζει κανονικά τον αόριστο ως **περι-έλαβα**: *Δεν τον περιέλαβαν στους εκλογικούς συνδυασμούς – Ο πίνακας των επιτυχόντων περιλαμβάνει 200 ονόματα.*

περιλαίμιο (το) [1856] {περιλαιμί-ου | -ων} **1.** (α) (γενικά) οτιδήποτε φοριέται ή τοποθετείται γύρω από τον λαιμό (περιβάλλοντάς τον) (β) (ειδικότ. σε στολές) ο γιακάς **2.** δερμάτινη ή μεταλλική λωρίδα ή αλυσίδα, που στερεώνεται γύρω από τον λαιμό ζώου και χρησιμοποιείται κυρ. για τον έλεγχο των κινήσεών του προσαρμοσμένο σε αλυσίδα ή την αναγνώρισή του: *το ~ τού σκύλου* ΣΥΝ. λουράκι, κολάρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. yaka «γιακάς»].

περιλάλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι γνωστός σε όλους, που συζητείται έντονα: *τα ~ πλούτη τού βασιλιά* || *~ ομορφιά* ΣΥΝ. ονομαστός, ξακουστός, περιβόητος, (λόγ.) περιώνυμος.

περιλαμβάνω ρ. μετβ. {περιέλ-αβα, (λόγ.) -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. περιληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** περικλείω, εμπεριέχω (κάτι): *η περιουσία του περιλαμβάνει πλήθος κινητών και ακινήτων* || *το κτήμα περιλαμβάνει τα δύο σπίτια και όλη την έκταση μέχρι τον δρόμο* **2.** διαθέτω ως μέλη ή μέρη, απαρτίζομαι από (συγκεκριμένα στοιχεία): *η οργάνωση αυτή περιλαμβάνει είκοσι τοπικές* || *ο σύλλογος περιελάμβανε τότε ελάχιστα μέλη* **3.** (ειδικότ. για κείμενα) έχω ως περιεχόμενο, ως αντικείμενο: *το βιβλίο περιλαμβάνει τα γεγονότα τής Κατοχής σε δέκα ενότητες* ΣΥΝ. περιέχω **4.** ενσωματώνω, εντάσσω (κάτι/κάποιον) σε ένα σύνολο ή στα ήδη υπάρχοντα: *η τιμή περιλαμβάνει και τα έξοδα διατροφής στο ξενοδοχείο* || *τον περιέλαβαν στη λίστα των υποψηφίων* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, συνυπολογίζω **5.** (η γεν. τής μεσοπαθ. μτχ. ενεστ. ***περιλαμβανομένου (-ης) / περιλαμβανομένων***) συνυπολογιζομένου: *όλοι, περιλαμβανομένων και των αντιπολιτευομένων, επικρότησαν τότε την απόφαση τού προέδρου* || *οι περισσότεροι, και εμού περιλαμβανομένου, ήταν εξοργισμένοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαβαίνω, λαμβάνω.*

> ***περιλαμβάνω – συμπεριλαμβάνω, περιέχω – εμπεριέχω, περικλείω – εμπερικλείω.*** Βασική σημασία όλων των ρημάτων αυτών είναι η δήλωση τού «περιεχομένου», τού ότι «κάτι τοποθετείται μέσα σε ορισμένα όρια». Η σημασία αυτή εκφράζεται είτε δυναμικά **(περιλαμβάνω, περικλείω)** είτε στατικά **(περιέχω)**. Κατ' επέκταση, δηλώνεται από τα ίδια ρήματα η σημασία τού «εντάσσω κάτι σε ένα σύνολο» **(εμπεριέχω, εμπερικλείω)** ή η σημ. τού «προσθέτω στα ήδη υπάρχοντα» **(συμπεριλαμβάνω)**. Οι λεπτές αυτές σημασιολογικές αποχρώσεις είναι καλό να τηρούνται στην προσεγμένη επικοινωνία, ώστε να μη φαίνονται ότι «όλα σημαίνουν το ίδιο» και μπορούν να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως.

περιλαμπής, -ής, -ές [μτγν.] {περιλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο περίλαμπρος. – **περιλαμπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

περίλαμπρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που λάμπει από κάθε πλευρά, εξαιρετικά λαμπερός ΣΥΝ. (λόγ.) περιλαμπής, (εκφραστ.) ολοφώτεινος, ολόλαμπρος ΑΝΤ. (λόγ.) αλαμπής **2.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη λαμπρότητα και ακτινοβολία: ~ *νίκη* / *επιτυχία*. – **περίλαμπρα** επίρρ.

περιληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ή μπορεί να περιλάβει πολλά, που με συντομία και λιτότητα αναφέρει πολλά: ~ *έκθεση των πεπραγμένων* || ~ *παρουσίαση των θέσεων τού κόμματος* ΣΥΝ. συνοπτικός ΑΝΤ. εκτενής, μακροσκελής **2.** (για γραπτό κείμενο) αυτός που έχει τη μορφή περίληψης: *κεφάλαιο σε ~ μορφή* ΣΥΝ. βραχυλογικός ΑΝΤ. αναλυτικός **3.** ΓΛΩΣΣ. ***περιληπτικό όνομα*** κοινό όνομα σε ενικό αριθμό, που δηλώνει πλήθος ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, τα οποία συγκροτούν ενιαίο σύνολο, λ.χ. οι λέξεις *λαός, αστυνομία, οικογένεια, εργατιά* κ.λπ. – **περιληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

περίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η σύντομη απόδοση τού περιεχομένου γραπτού ή προφορικού κειμένου: *του έκανε μια ~ τής ομιλίας τού προέδρου* || *στο τέλος κάθε κεφαλαίου ακολουθεί ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ρεζουμέ, (λόγ.) σύνοψη· ΦΡ. (λόγ.) ***εν περιλήψει*** με λίγα λόγια, με συντομία: *το θέμα ~ ετέθη ως εξής...* — (υποκ.) **περιληψούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίληψις*, αρχική σημ. «αντίληψη των γενικών αρχών, των βασικών σημείων», < *περιλαμβάνω* (πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*)].

περιλούζω ρ. μετβ. {περι-έλουσα, -λούστηκα} **1.** βρέχω από κάθε πλευρά **2.** (μτφ.) καθυβρίζω (κάποιον): *τον περιέλουσε με ακατονόμαστες φράσεις*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιλούω* < *περι-* + *λούω*].

περίλυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ λυπημένος: *την κοίταζε με ~ ύφος* ΣΥΝ. καταστενοχωρημένος, καταλυπημένος ΑΝΤ. περιχαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-λυπος* < *λύπη*].

περιμαζεύω ρ. μετβ. {περιμάζ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** μαζεύω πράγματα που έχουν σκορπίσει: ~ *τις σημειώσεις που σκόρπισε ο αέρας* || ~ *τα θρύψαλα τού σπασμένου βάζου* ΣΥΝ. περισυλλέγω ΑΝΤ. σκορπώ **2.** περιορίζω και ελέγχω (κάποιον/κάτι): *δεν μπορεί να περιμαζέψει τη σκέψη του* || ~ *τη γλώσσα μου* (προσέχω τι λέω, παύω να είμαι αυθάδης) || *περιμάζεψε τον γυιο σου, γιατί ενοχλεί τον κόσμο!* ΣΥΝ. συμμαζεύω **3.** προσφέρω περίθαλψη, φροντίδα: *βρήκε το κουτάβι στον δρόμο και το περιμάζεψε στο σπίτι της* || *το ίδρυμα περιμαζεύει αστέγους*. Επίσης (λαϊκ.) **περιμαζώνω** [μεσν.]. – **περιμάζεμα** κ. (λαϊκ.) **περιμάζωμα** (το).

περιμένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {περίμενα} ♦ (μετβ.) **1.** παραμένω στο ίδιο σημείο, ώσπου να έρθει (κάποιος/κάτι) ή μέχρι να συμβεί (κάτι προγραμματισμένο ή αναμενόμενο): ~ *το τρένο / το λεωφορείο / το τρόλεϊ* || ~ *ταξί στην πιάτσα* || *θα σε ~ στη γωνία* || *ποιον περιμένεις τόση ώρα;* || ~ *να περάσουν τα οχήματα τής παρέλασης* **2.** είμαι σε αναμονή για (κάτι μελλοντικό): ~ *τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || ~ *να δω τι θα γίνει μετά τις εκλογές* || ~ *πώς και πώς την επιστροφή τής κόρης του από το εξωτερικό* || (για κάτι που πρόκειται να συμβεί) *ποιος ξέρει τι τον περιμένει στην ξενιτειά* || *μας περιμένουν εκπλήξεις*· ΦΡ. (α) (για ετοιμοθάνατο) ***περιμένουμε (κάποιον)*** αναμένουμε ότι θα πεθάνει από ώρα σε ώρα: *τον περιμένουμε τον παππού, είναι στα τελευταία του* (β) (για γυναίκα) ***περιμένω παιδί*** είμαι έγκυος **3.** (μτφ.) είμαι διαθέσιμος ή σε ετοιμότητα να δεχθώ (κάποιον/κάτι): *έξω τον περίμενε ένα αυτοκίνητο, δώρο των γονιών του* || *αρχίζουν οι διακοπές· τα νησιά μάς περιμένουν* **4.** θεωρώ (κάτι) πιθανό, ενδεχόμενο να συμβεί: *έχει μάθει να περιμένει τα χειρότερα* || *δεν ήταν κάτι που μας ξάφνιασε, το περιμέναμε!* || *αυτά να τα περιμένεις από άξεστους ανθρώπους* || *το περίμενες αυτό από τέτοιον άνθρωπο;* || (προτρεπτικά) *τι περιμένεις και δεν τον διώχνεις;* ΦΡ. ***δεν το περίμενα*** για κάτι απροσδόκητο, απρόοπτο: ~ *να παρεξηγηθείς!* || ~ *να συμπεριφερθεί έτσι στον φίλο του!* **5.** (α) έχω προσδοκία ή ελπίδα για (κάτι): *οι νέοι περιμένουν έναν καλύτερο κόσμο* || ~ *ότι θα βελτιωθούν τα οικονομικά μου* || *τι περιμένεις απ' τη ζωή σου;* ΦΡ. ***τα περιμένω όλα από (κάποιον)*** (i) θεωρώ (κάποιον) ικανό για τα πάντα: *από αυτόν να τα περιμένεις όλα, είναι διάολος σκέτος!* (ii) έχω την προσδοκία να φροντίσει άλλος για τις δικές μου υποθέσεις, να τα κάνει όλα για μένα: *πρέπει να βοηθήσει κι αυτός στο σπίτι, δεν μπορεί να τα περιμένει όλα από τη γυναίκα του!* (β) (ειδικότ.) προσέχω πότε θα συμβεί (κάτι που ελπίζω) ή εύχομαι να συμβεί: *περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία, για να ανταποδώσει την προσβολή* || *περιμένει να κάνει ο αντίπαλος το μοιραίο λάθος* ♦ (αμετβ.) **6.** βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής: *δεν αντέχω να ~, χωρίς να κάνω τίποτα* || *μην περιμένεις πια, όλα τελείωσαν μεταξύ μας* **7.** κάνω υπομονή: *περίμενε και θα δεις· μη βιάζεσαι!* ΦΡ. ***στο περίμενε*** σε αναμονή διαρκείας: *τον έχει μια ζωή ~ με υποσχέσεις για διορισμό* **8.** αναβάλλομαι, καθυστερώ: *οι διακοπές σου μπορούν να περιμένουν· τώρα προέχουν άλλα* || *τα καυτά προβλήματα τής παιδείας δεν μπορούν να περιμένουν άλλο* ΣΥΝ. καθυστερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

> ***περιμένω – αναμένω – προσμένω.*** Το **περιμένω** - με παθητικό το **αναμένομαι** - σημαίνει γενικά «βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής για συνάντηση ή απάντηση σε κάτι που έχει ήδη κανονιστεί ή ζητηθεί». Το ***προσμένω*** (στη λογοτ. και την προφορ. γλώσσα) σημαίνει το ίδιο, με έντονο το στοιχείο τής επιθυμίας, τής λαχτάρας. Το **αναμένω** (λογιότ. και τής γραπτής γλώσσας) σημαίνει κυρ. «προβλέπω με αρκετή βεβαιότητα» (πιθανολογώ) ή «περιμένω με ενδιαφέρον» (προσβλέπω, προσδοκώ). Σε όλα, πάντως, υπόκειται η τοπική σημ. («βρίσκομαι κάπου για να...»). → *μένω*

περιμετρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίμετρο: ~ *διάταξη* / *ζώνη* / *δρόμος*. — **περιμετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perimetric].

περίμετρος (η) {περιμέτρ-ου | -ων, -ους} το περίγραμμα δισδιάστατου σχεδίου και το μήκος αυτού τού περιγράμματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίμετρος* (ενν. *γραμμή*), λ. που αρχικώς χρησιμοποιήθηκε μόνον ως επίθ., < *περι-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

περιμήτριο (το) {περιμητρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. πέταλο τού περιτοναίου που καλύπτει τη μήτρα. – **περιμητρικός,** -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perimetrium].

περιμητρίτιδα (η) [1879] {-ας κ. -ίτιδος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των ιστών που βρίσκονται γύρω από τη μήτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périmétrite].

περίνεο (το) {περινέου} ΑΝΑΤ. περιοχή μεταξύ των εξωτερικών γεννητικών οργάνων και τού πρωκτού, η οποία εκτείνεται εσωτερικά μέχρι τους μυς στη βάση τής πυέλου και στις γύρω δομές των οστών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίνεος* / *περίναιος (ὁ)* (αρχαιότ. ο τ. σε *-αιος*), ανατομικός όρ., < *περ(ι)-* + *-ιναιος* < ρ. *ἰνάω* / *-έω* «αδειάζω, εκκενώνω», οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή από την οποία το σώμα αποβάλλει τα περιττώματα. Το αρχ. *ἰνάω* / *-έω* ανάγεται σε τ. **ἰσνά-ω*, συνδ. με σανσκρ. iṣ-nā-ti, «ρίχνω, θέτω σε κίνηση», καθώς και με το ρ. *ἰαίνω* (βλ.λ.)].

περινεοτομή (η) ΙΑΤΡ. η διατομή τού περινέου για την πρόληψη ρήξης κατά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perineotomy].

περινεορραφή (η) ΙΑΤΡ. η συρραφή τού περινέου, τόσο σε περιπτώσεις τομής όσο και σε περιπτώσεις ρήξης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perineorrhaphy].

περινεύριο (το) {περινευρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. μεμβράνη τού συνδετικού ιστού, που συγκρατεί τις δέσμες των νευρικών ινών στο εσωτερικό τού νεύρου. — **περινευρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perineurium].

περινευρίτιδα (η) [1865] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού περινευρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perineuritis].

περίνους, -ους, -ουν [μτγν.] (κυρ. στον υπερθ. ***περινούστατος,*** *-η, -ο*) (αρχαιοπρ.) αυτός που διακρίνεται για τη συγκρότηση τής σκέψης και τη σύνεσή του: ~ *νομοθέτης* ΣΥΝ. μυαλωμένος, (λόγ.) νουνεχής, σώφρων, συνετός. — **περίνοια** (η) [αρχ.].

πέριξ πρόθ. κ. επίρρ. **1.** (ως πρόθ.) γύρω από (κάτι): ~ *τής πρωτεύουσης* / *τού τείχους* **2.** (ως επίρρ. με άρθ.) αυτός που βρίσκεται κοντά, γειτονικός: *η Ελλάδα και οι ~ βαλκανικές χώρες* **3. πέριξ** (τα) (α) η έκταση ή η περιοχή κοντά ή δίπλα σε ένα μέρος: *το εργοστάσιο και τα ~ αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα* || *«όταν συμβεί στα ~ φωτιές να καίνε»* (λαϊκ. τραγ.) (β) (ειδικότ.), η περιοχή γύρω από αστικό κέντρο: *πήγαν εκδρομή στα ~* || *έφυγαν από το κέντρο και τώρα μένουν στα ~* ΣΥΝ. περίχωρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πέρι-κ-ς* < *περί* (βλ.λ.) + ένθημα *-κ-* + επιρρ. κατάλ. *-ς* (πβ. *μέχρι-ς*)].

περιοδεία (η) [μτγν.] {περιοδειών} ταξίδι με προγραμματισμένες διαδοχικές στάσεις σε διαφορετικά μέρη για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού: ~ *θιάσου σε επαρχιακές πόλεις για παραστάσεις* || *προεκλογική ~ υποψηφίου* ΣΥΝ. τουρνέ.

περιοδεύω ρ. αμετβ. [μτχ. ενεστ. περιοδεύων, -ουσα, -ον | περιόδευσα] **1.** κάνω περιοδεία: *το μουσικό μας συγκρότημα θα περιοδεύσει όλο τον Αύγουστο*· ΦΡ. ***περιοδεύων θίασος*** (i) θίασος που κάνει περιοδεία (ii) (μτφ.-μειωτ.) σύνολο ανθρώπων που έχει χάσει τη σοβαρότητά του και το κύρος του: *οι βουλευτές τού κόμματος θυμίζουν περιοδεύοντα θίασο* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***περιοδεύον (σώμα)*** το Συμβούλιο Επιλογής Οπλιτών (Σ.Ε.Ο.), που περιοδεύει ανά τη χώρα για να ρυθμίζει τη στρατολογική κατάσταση των εφήβων· ΦΡ. ***περνάω περιοδεύον*** για τον έφηβο που περνάει από την εξέταση τού παραπάνω συμβουλίου, πριν τελειώσει το Λύκειο: *τα αγόρια τής τάξης θα περάσουν περιοδεύον αύριο*. — **περιόδευση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *ὁδεύω* < *ὁδός*].

περιοδικό (το) **1.** (α) περιοδική έκδοση συγκεκριμένης ή ποικίλης θεματολογίας, που περιλαμβάνει κυρ. κείμενα, όπως άρθρα, ρεπορτάζ, συνεντεύξεις κ.λπ. ψυχαγωγικού, ενημερωτικού ή επιστημονικού χαρακτήρα, συνήθ. με πλούσιο φωτογραφικό υλικό ή εικόνες: *δεκαπενθήμερο* / *εβδομαδιαίο* / *μηνιαίο* ~ || ~ *μόδας* / *κινηματογράφου* / *κόμικς* / *ποικίλης ύλης* || *φιλολογικό* / *πολιτικό* / *εφηβικό* / *νεανικό* / *οικονομικό* / *σοβαρό* / *έγκυρο* ~ (β) κάθε τεύχος αυτού τού εντύπου: *μου δίνεις για λίγο το ~ σου, να δω κάτι;* || ~ *τσέπης* (μικρού μεγέθους) || *ξεφυλλίζω το ~* **2.** (συνεκδ.) (α) η επιχείρηση που εκδίδει το έντυπο αυτό: *συνεργάτης* / *διευθυντής τού ~* || *το ~ δεν είναι κερδοφόρο και θα κλεί-*

σει (β) οι κτηριακές εγκαταστάσεις (συντάξεως και εκτυπώσεως) τής παραπάνω επιχείρησης: *όλο το βράδυ θα είναι στο ~. μέχρι να τελειώσει το μοντάζ* (γ) το προσωπικό που απασχολείται σε αυτή την επιχείρηση: *από σήμερα ανήκει κι αυτός στο ~* **3.** (στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση) εκπομπή συγκεκριμένης θεματολογίας: *το πολιτικό / οικονομικό / καλλιτεχνικό ~ τού νέου καναλιού* ΣΥΝ. μαγκαζίνο. — (υποκ.) **περιοδικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιοδικός* από φρ. όπως *περιοδικό (έντυπο)*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périodique (πβ. ισπ. periódico «εφημερίδα»)].

περιοδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκύπτει ή εμφανίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα: *~ φαινόμενα* || *ημερήσιος και ~ Τύπος* || *~ έκθεση επιτροπής / επιθεώρηση* **2.** ***περιοδικός δεκαδικός αριθμός*** αριθμός τού οποίου μια ομάδα δεκαδικών ψηφίων επαναλαμβάνεται συνεχώς και με την ίδια σειρά έπειτα από μια θέση, π.χ. ο αριθμός 64,321321321... ή 8,45313131... **3.** ΧΗΜ. ***περιοδικό σύστημα / περιοδικός πίνακας των στοιχείων*** πίνακας κατατάξεως των χημικών στοιχείων σε κάθετες και οριζόντιες στήλες, με βάση την κατά τακτά διαστήματα εμφάνιση ανάλογων ιδιοτήτων σε αυτά *(περιοδικός νόμος)*, όταν κατατάσσονται κατ' αύξοντα ατομικό αριθμό (βλ. ΠΙΝ. *περιοδικού συστήματος*)· εφευρέτης του ήταν ο Ρώσος Ντμίτρι Μεντελέγεφ. — **περιοδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

περιοδικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η κατά τακτά χρονικά διαστήματα επανεμφάνιση, η περιοδική επανάληψη (ενός φαινομένου): *η ~ τής αμπώτιδας και πλημμυρίδας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périodicité].

περιοδολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο χωρισμός, η υποδιαίρεση γνωστικού αντικειμένου σε επιμέρους χρονικές περιόδους που έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά, με σκοπό την ανάλυση και τη μελέτη του: *η ~ τής ιστορίας τής λογοτεχνίας / τής ιστορίας τής μόδας / τής εποχής τού σιδήρου.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. périodisation].

περιοδοντικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το περιοδόντιο: *~ απόστημα / μεμβράνη* (ο σαρκώδης ιστός μεταξύ δοντιού και φατνίου).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontic].

περιοδόντιο (το) {περιοδοντί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** το περιόστεο (βλ.λ.) τής οδοντικής ρίζας **2.** το σύστημα στηρίξεως τού δοντιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontium].

περιοδοντίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των περιοδοντικών ιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontitis].

περίοδος (η) {περιόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) ο χρονικός κύκλος που προσδιορίζεται από την επανεμφάνιση φαινομένου, την επανάληψη γεγονότος ή σειράς γεγονότων: *η ~ των Χριστουγέννων / των διακοπών / των βροχών / τού καλοκαιριού* || *σχολική / βουλευτική ~* (η τετραετής βουλευτική θητεία) (β) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *η προεκλογική / μετεγχειρητική / μεταπολιτευτική ~* || *~ οξύτητας / κρίσεως / λιτότητας / ακμής / χάριτος* (βλ. λ. *χάρη*) */ πειραματισμού / αιχμής / επωάσεως / ανάρρωσης / πυρετού* || *διερχόμεθα μία ~ ισχνών αγελάδων για την οικονομία μας* || *την ~ τής χούντας ήταν στο Παρίσι* || *από τη νέα ποδοσφαιρική ~ θα αγωνίζεται στον Άγιαξ* || *παρατεταμένη ~ ξηρασίας* || *η ~ των καλοκαιρινών αδειών* ΣΥΝ. φάση· ΦΡ. ***κατά περιόδους*** πότε-πότε, ενίοτε: *~ έγιναν προσπάθειες εκσυγχρονισμού, αλλά απέτυχαν* ΣΥΝ. από καιρό σε καιρό, κατά καιρούς **2.** ΦΥΣ. ο χρόνος που χρειάζεται ένα σώμα για την εκτέλεση μιας επαναλαμβανόμενης κίνησης: *~ εκκρεμούς* **3.** (για γυναίκα) η έμμηνη ρύση: *μου έρχεται / έχω ~* || *ο κύκλος τής ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. το τμήμα γραπτού λόγου που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο διαδοχικών τελειών· η περίοδος αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις, π.χ. *ο ταχυδρόμος δεν ήρθε, γιατί σήμερα είναι αργία και κανείς δεν εργάζεται* (εδώ έχουμε μία περίοδο που αποτελείται από τρεις προτάσεις, μία κύρια και δύο δευτερεύουσες)· στην πράξη, συχνά αντί τού όρου «περίοδος» χρησιμοποιείται ο όρος «πρόταση» **5.** ΜΟΥΣ. ενότητα μουσικών φράσεων που συνδέονται μεταξύ τους **6.** ΧΗΜ. κάθε οριζόντια σειρά τού περιοδικού πίνακα των στοιχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιόδευση (σε κυκλική διεύθυνση)», < *περι-* + *οδός*. Η λ. ήδη στην Αρχ. δήλωσε έναν κύκλο χρόνου, χρονικό διάστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από σταθερά γεγονότα που επαναλαμβάνονται (λ.χ. γιορτές, Ολυμπιακοί Αγώνες, θητεία σε δημόσια αξιώματα)].

περίοικος (ο) [αρχ.] {περιοίκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διαμένει δίπλα σε (κάποιον), ο γείτονας: *οι ~ διαμαρτυρήθηκαν για τη δυνατή μουσική κατά τις ώρες κοινής ησυχίας.*

περίοπτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι ορατός από κάθε πλευρά: *το νέο απόκτημα τού μουσείου τοποθετήθηκε σε ~ θέση* || *~ γλυπτό / άγαλμα* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κερδίσει την αποδοχή και την αναγνώριση όλων: *~ κοινωνική θέση* ΣΥΝ. περίβλεπτος, επιφανής. — **περίοπτα / περιόπτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *οπτός*, ρηματικό επίθ. τού ρ. *ορῶ*, πβ. *ὄπ-ωπ-α* (παρακ.). Βλ. κ. *οπτικός*].

περιορίζω ρ. μετβ. {περιόρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** συγκρατώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένα όρια: *προσπαθούν να περιορίσουν την έκταση τής πετρελαιοκηλίδας* ΣΥΝ. περικλείω ΑΝΤ. επεκτείνω, διευρύνω **2.** δεσμεύω (κάποιον) εντός ορισμένων ορίων, αφαιρώ (από κάποιον) τη δυνατότητα ελεύθερης κίνησης έξω από έναν χώρο: *περιόρισαν τους αιχμαλώτους σ' ένα μοναστήρι* || *τον περιόρισαν στο σπίτι μέχρι τη διαλεύκανση τής υπόθεσης* ΣΥΝ. κρατώ **3.** εμποδίζω την ελεύθερη δράση ή έκφραση: *~ τα δικαιώματα / τη δράση κάποιου* || *κάνε ό,τι θέλεις· δεν σε περιορίζει κανείς* || *ο αμυντικός παίκτης κατάφερε να περιορίσει τον αντίπαλό του* **4.** (α) μειώνω (κάτι), ώστε να βρίσκεται μέσα σε αποδεκτά όρια: *ο γιατρός τού είπε να περιορίσει το κάπνισμα* || *~ τα έξοδά μου / τις δημόσιες εμφανίσεις μου / τις αρνητικές επιπτώσεις* (από κάτι) || *~ δραστικά την κατανάλωση νερού* (β) (ειδικότ.) μειώνω (κάτι που ενοχλεί): *περιόρισε λιγάκι τα νεύρα / τη γλώσσα / τις εκφράσεις σου* ΣΥΝ. περιμαζεύω, συγκρατώ (γ) μειώνω (κάτι) παρεμποδίζοντάς το: *~ την όραση / τη θέα κάποιου* ΣΥΝ. δυσχεραίνω ΑΝΤ. διευκολύνω· (μεσοπαθ. ***περιορίζομαι***) **5.** κινούμαι μέσα σε συγκεκριμένα όρια, δεν ξεπερνάω τα όρια ενός χώρου: *η δράση του περιορίστηκε στην ορεινή Αχαΐα* || (μτφ.) *η συζήτηση περιορίστηκε στην ανταλλαγή ύβρεων* || *οι φιλοδοξίες του περιορίζονται εντός των ορίων τής εταιρείας μας* || *«τα περί νέου φορέα περιορίζονται για την ώρα σε επίπεδο συζήτησης και δεν αποτελούν επεξεργασμένη πρόταση»* (εφημ.) **6.** αρκούμαι σε κάτι ή φθάνω ώς ορισμένο σημείο: *ας περιοριστούμε στα δικά μας κι ας αφήσουμε τα ξένα* || *ποτέ δεν μπόρεσε να περιοριστεί στα λίγα* **7.** (η μτχ. **περιορισμένος,** -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σημαδεύω τα όρια, τα σύνορα», < *περι-* + *ορίζω*. Στους εκκλησ. συγγραφείς πρωτοαπαντά η σημερινή σημ. (λ.χ. Κλήμης: *ὀρέξεις αὐταρκείᾳ περιορίζονται*)].

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

1A — Ομάδα
1 — Ατομικός αριθμός
H — Σύμβολο
Υδρογόνο — Όνομα στοιχείου

1A	2A	3B	4B	5B	6B	7B	8B	8B	8B	1B	2B	3A	4A	5A	6A	7A	8A
1 H Υδρογόνο																	2 He Ήλιο
3 Li Λίθιο	4 Be Βηρύλλιο											5 B Βόριο	6 C Άνθρακας	7 N Άζωτο	8 O Οξυγόνο	9 F Φθόριο	10 Ne Νέον
11 Na Νάτριο	12 Mg Μαγνήσιο											13 Al Αλουμίνιο	14 *Si Πυρίτιο	15 P Φωσφόρος	16 S Θείο	17 Cl Χλώριο	18 Ar Αργό
19 K Κάλιο	20 Ca Ασβέστιο	21 Sc Σκάνδιο	22 Ti Τιτάν(ι)ο	23 V Βανάδιο	24 Cr Χρώμιο	25 Mn Μαγγάνιο	26 Fe Σίδηρος	27 Co Κοβάλτιο	28 Ni Νικέλιο	29 Cu Χαλκός	30 Zn Ψευδάργυρος	31 Ga Γάλλιο	32 *Ge Γερμάνιο	33 *As Αρσενικό	34 Se Σελήνιο	35 Br Βρώμιο	36 Kr Κρυπτό
37 Rb Ρουβίδιο	38 Sr Στρόντιο	39 Y Ύττριο	40 Zr Ζιρκόνιο	41 Nb Νιόβιο	42 Mo Μολυβδαίνιο	43 Tc Τεχνήτιο	44 Ru Ρουθήνιο	45 Rh Ρόδιο	46 Pd Παλλάδιο	47 Ag Άργυρος	48 Cd Κάδμιο	49 In Ίνδιο	50 Sn Κασσίτερος	51 *Sb Αντιμόνιο	52 *Te Τελλούριο	53 I Ιώδιο	54 Xe Ξένο
55 Cs Καίσιο	56 Ba Βάριο	57 La Λανθάνιο	20 Hf Άφνιο	73 Ta Ταντάλιο	74 W Βολφράμιο	75 Re Ρήνιο	76 Os Όσμιο	77 Ir Ιρίδιο	78 Pt Λευκόχρυσος	79 Au Χρυσός	80 Hg Υδράργυρος	81 Tl Θάλλιο	82 Pb Μόλυβδος	83 Bi Βισμούθιο	84 *Po Πολώνιο	85 At Αστάτο	86 Rn Ραδόνιο
87 Fr Φράγκιο	88 Ra Ράδιο	89 Ac Ακτίνιο	104 Unq	105 Unp	106 Unh	107 Uns	108 Uno	109 Une									
Σειρά των λανθανιδών				58 Ce Δημήτριο	59 Pr Πρασεοδύμιο	60 Nd Νεοδύμιο	61 Pm Προμήθιο	62 Sm Σαμάριο	63 Eu Ευρώπιο	64 Gd Γαδολίνιο	65 Tb Τέρβιο	66 Dy Δυσπρόσιο	67 Ho Όλμιο	68 Er Έρβιο	69 Tm Θούλιο	70 Yb Υττέρβιο	71 Lu Λουτήτιο
Σειρά των ακτινιδών				90 Th Θόριο	91 Pa Πρωτακτίνιο	92 U Ουράνιο	93 Np Ποσειδώνιο	94 Pu Πλουτώνιο	95 Am Αμερίκιο	96 Cm Κιούριο	97 Bk Μπερκέλιο	98 Cf Καλιφόρνιο	99 Es Αϊνστάινιο	100 Fm Φέρμιο	101 Md Μεντελέβιο	102 No Νομπέλιο	103 Lr Λωρένσιο

περιορίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να περιοριστεί ΑΝΤ. απεριόριστος.

περιορισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κλεισμένος μέσα σε κάποια όρια **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευρύτητας ή πληρότητας: ~ *αντίληψη / νοημοσύνη / καλλιέργεια / ευθύνη* || *το χιόνι και η ~ ορατότητα δυσκόλεψαν την ανάβαση* ΑΝΤ. ευρύς, υψηλός, ικανός **3.** (γενικότ.) λίγος, μικρός: *ο χρόνος είναι πάντα ~ για τέτοιες συζητήσεις* || *~ χώρος / προοπτικές επιτυχίας / γνώσεις / επιπτώσεις / ενδιαφέρον* ΑΝΤ. απεριόριστος **4.** (μτφ.) αυτός που τον έχουν υπό αυστηρό, ηθικό συνήθ., έλεγχο, που ελέγχουν τις δραστηριότητές του: *όταν ήταν μικρή, οι γονείς της την είχαν πολύ περιορισμένη.* — **περιορισμένα** επίρρ.

περιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η μείωση τής έκτασης, των διαστάσεων (φαινομένου ή δραστηριότητας): ~ *τής αισχροκέρδειας / τής προπαγάνδας / των δαπανών / τής σπατάλης / τού τσιγάρου* ΣΥΝ. μετριασμός, ελάττωση, περιστολή, περικοπή (β) η συγκράτηση εντός ορίων, ώστε να μην υπάρξει επέκταση: *ο ~ τής πυρκαγιάς ήταν έργο δύσκολο* **2.** η παρεμπόδιση τής ελεύθερης δράσης ή έκφρασης: ~ *τού δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση* || *~ τής πολιτικής δράσης κάποιου* **3.** (για πρόσ.) (α) ο εγκλεισμός, η στέρηση τής ελευθερίας (κάποιου): ~ *σε αναμορφωτήριο / σε ψυχιατρείο / σε μοναστήρι* (β) (συνεκδ.) η ποινή τού εγκλεισμού σε κρατητήριο / φυλακή κ.λπ.: *του επέβαλαν τριήμερο ~*· ΦΡ. ***κατ' οίκον περιορισμός*** η αναγκαστική παραμονή κάποιου στο σπίτι του κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου, τής εκτελεστικής εξουσίας, στρατιωτικής ή αστυνομικής αρχής: *του επιβλήθηκε ~* **4.** (α) η συγκράτηση από υπερβολές και καταχρήσεις, η παραμονή εντός συγκεκριμένων ορίων ευπρέπειας, ορθότητας κ.λπ.: *τα παιδιά χρειάζονται συχνά ~, για να μη γίνονται ανάγωγα* (β) (συνεκδ.-συνήθ. στον πληθ.) κανόνες ή μέτρα που θέτουν όρια (σε κάτι): *οι ηθικοί ~ τής κοινωνίας* || *υπάρχουν ορισμένοι ~ στην εφαρμογή αυτού τού κανόνα* || *μια ζωή χωρίς περιορισμούς* || *η κυβέρνηση θέτει περιορισμούς στην ιδιωτική πρωτοβουλία* || *επιβάλλω περιορισμούς στην εισαγωγή / κατανάλωση / διακίνηση προϊόντων.*

περιοριστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική ή ηλεκτρική διάταξη που περιορίζει τις τιμές φυσικού μεγέθους κατά τις μεταβολές του σε ασφαλή ή επιθυμητά επίπεδα: ~ *ταχύτητας / υπέρτασης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. limiteur].

περιοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιορίζει, που επιβάλλει περιορισμούς: *εφαρμόζονται ~ μέτρα / διατάξεις στην κυκλοφορία των οχημάτων* || *αφέθηκε ελεύθερος με ~ όρους, με τη σύμφωνη γνώμη ανακριτή και εισαγγελέα* || *~ νόμοι μετανάστευσης.* — **περιοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

περιόστεο (το) {περιοστέ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σκληρή μεμβράνη, που περιέχει αιμοφόρα αγγεία και νεύρα και η οποία καλύπτει όλο το οστό, εκτός από την άκρη του, που βρίσκεται μέσα σε άρθρωση. — **περιοστεϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *περιόστεος* < *περι-* + *-όστεος* < *ὀστοῦν*].

περιοστίτιδα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επώδυνη φλεγμονή τού περιοστέου, η οποία προκαλείται συνήθ. από χτύπημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périostite].

περιουσία (η) {περιουσιών} **1.** το σύνολο των υλικών αγαθών που έχει ένα πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και τα οποία μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα· τα υπάρχοντά του: *κινητή και ακίνητη ~* || *μοναδικός κληρονόμος τής πατρικής ~* || *στα χαρτιά χάνονται ολόκληρες περιουσίες* || *το δάσος αυτό αποτελεί εκκλησιαστική ~* || *κάνω ~* (γίνομαι πλούσιος) ΣΥΝ. βιος **2.** κάθε μεγάλο χρηματικό ποσό, τα πολλά λεφτά: *αυτό το φόρεμα κοστίζει μια ~* || *αυτό το σπίτι μού στοίχισε μια ~* **3.** (μτφ.) ό,τι αξιόλογο διαθέτει κανείς: *αυτή είναι η ~ μου: τα παιδιά και οι φίλοι μου* || *η πνευματική ~ μου*· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ περιουσίας*** από όσες γνώσεις διαθέτω, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια ή προετοιμασία, από αυτά που ξέρω ήδη: *για τέτοια θέματα δεν χρειάζεται να προετοιμάζεται καθόλου· μιλάει ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ό,τι περιβάλλει κάποιον, τα αποκτήματά του», < *περι-* + *οὐσία* (βλ.λ.) < ρ. *εἰμί*].

> **περιουσία: συνώνυμα.** Κύρια λέξη για τη δήλωση των υλικών αγαθών που έχει κάποιος είναι η λ. **περιουσία**. Η λ. είναι αρχαία και σήμανε αρχικά «αυτά που υπάρχουν γύρω από κάποιον», «αυτά που έχει κανείς γύρω του» καθώς και άλλες σημασίες (περίσσεια αγαθών κ.ά.). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με την ίδια σημασία κυρίως τη λ. *οὐσία*. Χρησιμοποιούσαν επίσης τη λ. *ὕπαρξη*, όπως και τη λ. **υπάρχοντα**. Η τελευταία αυτή λ. δηλώνει και σήμερα την περιουσία. Το απαρέμφατο τού *έχω* ως ουσιαστικό **το έχει** (< *ἔχειν*) δηλώνει επίσης την ίδια σημασία. Το ίδιο και η λ. **βιος** (το). Ενδιαφέρον έχει ότι στην αρχαία η λ. **βίος** (ο), από την οποία προήλθε η λ. *βιος* (το), σήμαινε κυρίως τη ζωή, το να ζει κανείς, ενώ την περιουσία δήλωνε η λ. *ζωή*, η οποία όμως δεν διατήρησε τη σημασία αυτή και στη Ν. Ελληνική (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίος*). Λέγοντας ότι κάποιος «έχει κτήματα» δηλώνουμε επίσης αντιστοίχως την ακίνητη και την κινητή περιουσία. Το ίδιο –την κινητή περιουσία - δηλώνουν και οι λ. **αγαθά** και **καλά** *(Ο Θεός τού χάρισε πολλά αγαθά να ζήσει άνετα αυτός και τα παιδιά του – Έχει όλα τα καλά τού κόσμου και εντούτοις παραπονιέται συνεχώς για λεφτά).* Αξιολογικά, για τη δήλωση μεγάλης περιουσίας, χρησιμοποιούνται οι λ. **θησαυρός** και **πλούτος / πλούτη** (τα), ενώ η περιουσία με έμφαση στη σημασία «αυτά με τα οποία ζει κανείς» δηλώνεται με τις λ. **εισοδήματα, πόροι, μέσα** (προς το ζην), **τρόπος**.

περιουσιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την περιουσία: *~ στοιχείο / δικαιώματα / διαφορές* || *η ~ κατάσταση κάποιου.* — **περιουσιακ-ά / -ώς** επίρρ.

περιούσιος, -α, -ο ιδιαίτερα αγαπητός, προσφιλής: *~ λαός τού Θεού* (οι Ισραηλίτες, κατά την Π.Δ.) ΣΥΝ. εκλεκτός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιουσία* (βλ.λ.), πβ. κ. *επι-ούσιος*].

περιοχή (η) **1.** (α) η εδαφική έκταση: *το σχολείο τής ~ είναι από τα καλύτερα* || *αγροτική / βιομηχανική ~* || *παραθαλάσσια / βραχώδης / δασώδης ~*· ΦΡ. ***γεωγραφική περιοχή*** έκταση ή μέρος μιας χώρας με ξεχωριστή μορφολογία εδάφους ή πληθυσμιακή κατανομή (β) ***Περιοχή Πληροφόρησης Πτήσεων*** (F.I.R., Flight Information Region) η ζώνη μέσα στην οποία ένα κράτος έχει επιφορτιστεί με τον έλεγχο και την ευθύνη τής κυκλοφορίας πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών **2.** (α) ο χώρος που περιβάλλει ένα σημείο, που αποτελεί την περιφέρεια ή την προέκτασή του: *η ~ τού αεροδρομίου θα αναβαθμιστεί* || *η ~ τής πρωτεύουσας / τού εργοστασίου / τού σταδίου* (β) (γενικότ.) ο γύρω χώρος: *δεν ακούστηκε τίποτα στην ~* || (συνεκδ.) *όλη η ~ είναι ήσυχη* (γ) (ειδικότ.) ο χώρος γύρω από ανατομικό όργανο: *η ~ των πνευμόνων / τής καρδιάς* || *κοιλιακή / ηπατική ~* ΣΥΝ. χώρα **3.** (μτφ.) ο τομέας δραστηριότητας, κυρ. επιστημονικής, καλλιτεχνικής, πνευματικής κ.λπ.: *η ~ τής πολιτικής / τής ηθικής / τής διαφήμισης* **4.** (μτφ.) η έκταση τής εξουσίας και των αρμοδιοτήτων προσώπου (φυσικού ή νομικού): *το ζήτημα δεν εμπίπτει στην ~ των καθηκόντων μου* || *~ εκτός τής δικαιοδοσίας κάποιου* ΣΥΝ. πεδίο, χώρος, σφαίρα **5.** (στο ποδόσφαιρο) διαγραμμισμένος χώρος τού γηπέδου μπροστά από τις δύο εστίες: *μικρή ~* (μπροστά από τη θέση τού τερματοφύλακα) || *μεγάλη ~* (εντός τής οποίας έχει δικαίωμα ο τερματοφύλακας να πιάνει τη μπάλα με τα χέρια). — **περιοχικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το τμήμα γης που περικλείεται από γνωστά ή δεδομένα όρια», < *περιέχω*].

περιπαθής, -ής, -ές {περιπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· περιπαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από έντονο πάθος, που εξωτερικεύει μεγάλη ένταση συναισθημάτων: ~ *φιλί / χορός / λόγος / ομιλία* ΣΥΝ. παθιασμένος, παθητικός ΑΝΤ. αδιάφορος. — **περιπαθώς** επίρρ. [μτγν.], **περιπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-παθής* < *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

περιπαίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {περιέπαιξα} **1.** γελώ εις βάρος κάποιου, πειράζοντάς τον με αστεία ή εκμεταλλευόμενος την αφέλειά του ΣΥΝ. κοροϊδεύω, περιγελώ **2.** εξαπατώ (κάποιον) εμπαίζοντάς τον: *ένας πολιτικός δεν μπορεί να περιπαίζει την κοινή γνώμη με τέτοια φτηνά κόλπα* ΣΥΝ. εμπαίζω, ξεγελώ. — **περίπαιγμα** (το).

περιπαικτικός, -ή, -ό [1897] κ. **περιπαιχτικός** αυτός που περιπαίζει, που προκαλεί το γέλιο εις βάρος (κάποιου): ~ *ύφος / διάθεση / χαμόγελο / βλέμμα / σχόλιο* || *ανασήκωσε τα φρύδια με ~ αυστηρότητα* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, περιγελαστικός. — **περιπαικτικ-ά / -ώς** [1837] επίρρ.

περιπατητής (ο) [μτγν.], **περιπατήτρια** (η) [1796] {περιπατητριών} πρόσωπο που κάνει βόλτα ή βγαίνει συχνά για περίπατο: *αμέριμνος ~.*

περιπατητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον περιπατητή ή τον περίπατο • **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία τού Αριστοτέλη: *~ φιλοσοφία / Σχολή* (β) ***περιπατητικοί*** (οι) οι μαθητές τού Λυκείου (βλ. λ. *λύκειο*, ΕΤΥΜ.) και γενικότ. οι οπαδοί τής φιλοσοφίας τού Αριστοτέλη: *ο Θεόφραστος, ο Αριστόξενος και ο Στράτων ανήκαν στους ~.* — **περιπατητικ-ά / -ώς** επίρρ.

περίπατος (ο) {περιπάτ-ου | -ων, -ους} **1.** το χωρίς βιασύνη περπάτημα (για εκτόνωση και αναψυχή): *πηγαίνω ~* || *παίρνω / βγάζω κάποιον (για) ~* || *τις Κυριακές κάνει έναν ~ μέχρι την παραλία* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι **2.** (γενικότ.) η συνήθ. σύντομη διαδρομή για αναψυχή: *~ με ποδήλατο / με αμάξι* **3.** (κατ' επέκτ.) φυσικός ή ειδικά διαμορφωμένος χώρος αναψυχής, που προσφέρεται για περπάτημα: *ο αγαπημένος μου ~ από την πάνω πλευρά τού δάσους*· ΦΡ. (εκφραστ.-σκωπτ.) ***(κάτι) πάει περίπατο*** για περιπτώσεις που κάτι χάνεται οριστικά ή καταστρέφεται: *πάνε περίπατο και τα λεφτά και τα σπίτια· τα έχασε όλα στα χαρτιά* || *έπαθε ατύχημα και πήγαν περίπατο τα ταξίδια και η ξεκούραση* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, που γίνεται με άνεση, με ευκολία: *το ντέρμπι εξελίχθηκε σε ~ τού Ολυμπιακού*· ΦΡ. (α) ***κάνω περίπατο*** πετυχαίνω (κάτι) με ευκολία, χωρίς να κοπιάσω: *ο Μουσσολίνι πίστευε ότι θα κάνει περίπατο στον πόλεμο με την Ελλάδα* (β) ***διά περιπάτου*** με μεγάλη ευκολία: *πίστευαν ότι η ομάδα τους θα πάρει ~ το πρωτάθλημα* • **5.** ***Περίπατος*** (ο) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Αθήνα ο Αριστοτέλης. — (υποκ.) **περιπατάκος** (ο) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπατῶ (-έω)* (υποχωρητ.), βλ. λ. *περπατώ*].

περιπατώ ρ. ▸ περπατώ

περιπεπλεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει περιπλακεί, μπλεγμένος, μπερδεμένος· ΦΡ. (ειρων.) ***περιπεπλεγμένες περιπλοκές*** για μεγάλο μπέρδεμα, σύγχυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *περιπλέκω*].

περιπέτεια (η) {περιπετειών} **1.** η απροσδόκητη τροπή των γεγονότων, ικανή να προκαλέσει ένταση συναισθημάτων, ταλαιπωρίες, αναστάτωση ή κινδύνους: *του αρέσουν οι ~, γι' αυτό αναλαμβάνει συχνά επικίνδυνες αποστολές* || *στους γέρους ναυτικούς αρέσει να διηγούνται τις ~ τους στη θάλασσα* || *πολεμικές ~* || *διάθεση για ~* **2.** (συνεκδ.) το αρνητικό γεγονός, η ταλαιπωρία ή η αρνητική εξέλιξη: *ας ευχηθούμε να μην έχουμε περιπέτειες με την πολιτική αστάθεια* || *περάσαμε μια μικρή ~ με την εγχείρηση τού Νίκου!* ΦΡ. ***βάζω (κάποιον) σε περιπέτειες*** βάζω (κάποιον) σε μπελάδες **3.** (συνήθ. στον πληθ.) τα βάσανα, οι ταλαιπωρίες: *οι ~ των προσφύγων* **4.** (μτφ.) δραστηριότητα ή σειρά γεγονότων, που χαρακτηρίζονται από απρόοπτα, αγωνία, δράση, κινδύνους: *η ζωή είναι μια μεγάλη ~!* || *η ~ τού διαστήματος*

(η εξερεύνησή του) **5.** (συνεκδ.) η εναλλαγή των καταστάσεων και τα απρόοπτα: *η ζωή χρειάζεται και λίγη ~. αλλιώς είναι πληκτική* **6.** (στην αρχ. τραγωδία) η ξαφνική μεταβολή τής κατάστασης τού ήρωα. από την ευτυχία στη δυστυχία κ.λπ. **7.** (στη λογοτ. ή στον κινηματογράφο) (α) (συνήθ. στον πληθ.) σειρά γεγονότων με παθήματα, έντονη δράση, αγωνία κ.λπ.: *οι ~ ενός περιηγητή* || *οι ~ τού Γκιούλιβερ* (β) (συνεκδ.) ταινία ή έργο με έντονο το στοιχείο τής δράσης, τής έντασης, τής αγωνίας κ.λπ.: *πρωταγωνιστεί σε μια ~ που θα σας κόψει την ανάσα!* || *~ κατασκοπίας* **8.** η σύντομη και συνήθ. επιφανειακή ερωτική σχέση: *πριν από τον γάμο είχε πολλές ~* || *~ τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. ιστορία, ιστοριούλα, φλέρτ, σχέση. — (υποκ.) **περιπετειούλα** (η) (συχνότ. στις σημ. 2, 5 και 8).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δυσμενής τροπή τής καταστάσεως», < *περιπετής* «αυτός που πέφτει πάνω σε κάτι και το καλύπτει – αυτός που περιπίπτει σε δυσμενή θέση» < *περι-* + *-πετής* < θ. *πετ-* τού ρ. *πίπτω* (βλ.λ.)].

περιπετειώδης, -ης, -ες [1897] {περιπετειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει ή προκαλεί πολλές περιπέτειες: *~ ιστορία / ταινία / ζωή / πλοκή / άφιξη* ΑΝΤ. ήσυχος, ήρεμος. — **περιπετειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aventureux].

περιπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπεσα} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση: *ο ασθενής περιέπεσε σε κώμα* ΣΥΝ. περιέρχομαι **2.** υποπίπτω: *ο μάρτυς περιέπεσε σε αντιφάσεις.*

περιπλακώ (να/θα) ρ. → περιπλέκω

περιπλάνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χωρίς σκοπιμότητα ελεύθερη μετακίνηση, περιδιάβαση: *η ~ στα σοκάκια τού νησιού* || (μτφ.) *~ τής σκέψης / τού νου* || *η ~ στις σελίδες ενός βιβλίου* **2.** η απομάκρυνση από τη σωστή ή επιδιωκόμενη πορεία: *η ~ του είχε ευτυχή κατάληξη. αφού εντοπίστηκε από αστυνομικούς και επέστρεψε σώος στο σπίτι* || *παρασύρθηκε σε άσκοπες ~, που του στοίχισαν χρόνο και χρήμα.* — **περιπλανητικός, -ή, -ό.** **περιπλανητικά** επίρρ.

περιπλανώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {περιπλανάσαι..., μτχ. περιπλανώμενος, -η, -ο | περιπλανή-θηκα, -μένος} **1.** περιφέρομαι χωρίς σκοπό και χωρίς υποχρεωτική κατεύθυνση ή πορεία: *περιπλανήθηκα στο δάσος / στα σοκάκια* || (μτφ.) *τα μάτια του περιπλανήθηκαν για λίγο στα πρώτα καθίσματα τού θεάτρου* **2.** γυρίζω από 'δώ κι από 'κεί, πηγαίνω σε διάφορες περιοχές (κυρ. στη μτχ. ενεστ. **περιπλανώμενος, -η, -ο**): *~ μουσικοί / τσιγγάνοι / τσίρκο* ΣΥΝ. τριγυρίζω· ΦΡ. **περιπλανώμενος Ιουδαίος** Ιουδαίος καταδικασμένος, σύμφωνα με λαϊκό μεσαιωνικό θρύλο, σε διαρκή περιπλάνηση μέχρι την ημέρα τής κρίσεως· (συνήθ. μτφ.) για άνθρωπο που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση χωρίς να ριζώνει, να εγκαθίσταται κάπου μόνιμα **3.** παρεκκλίνω από τη σωστή ή την αρχική μου πορεία: *δύο ώρες περιπλανήθηκε στο σκοτάδι, μέχρι να βρει τον δρόμο* || *βρήκε το παιδί να περιπλανιέται φοβισμένο στους δρόμους.* Επίσης (καθημ.) **περιπλανιέμαι.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιπλανῶμαι (-άο-)* < *περι-* + *πλανῶ /-ῶμαι* < *πλάνη*].

περιπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έπλεξα, -πλέχθηκα (λόγ. περιεπλάκην, -ης, -η...), -πλεγμένος (λόγ. -πεπλεγμένος)} **1.** πλέκω (κάτι) γύρω και ανάμεσα από (κάτι άλλο): *περιέπλεξε το σχοινί στον ιστό* ΣΥΝ. μπλέκω, μπερδεύω, εμπλέκω **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) περίπλοκο, περισσότερο σύνθετο και δύσκολο στην ανάλυση ή την επίλυσή του: *οι αντικρουόμενες καταθέσεις των μαρτύρων περιπλέκουν την υπόθεση* || *περιπλέκει τον λόγο του με σύνθετες συντάξεις και βερμπαλισμούς* || *~ το νόημα / την κατάσταση / ένα θέμα.*

περιπλέον επίρρ. (παλαιότ.) επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *περίπλεος / -ως* < *περι-* + *πλείων / πλέων* (βλ. λ. *πλέον*). κατ' αναλογίαν προς το *επιπλέον*].

περιπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπλευσα} πλέω περιφερειακά, γύρω από κάτι: *~ ακρωτήριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

περιπλοκάδα (η) η περικοκλάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιπλοκάς, -άδος* < αρχ. *περιπλέκω*].

περιπλοκή (η) (λόγ.) **1.** το μπέρδεμα, η παρεμβολή στοιχείων, ώστε να εμποδίζεται το τελικό αποτέλεσμα: *η ~ των διαπραγματεύσεων / τού ζητήματος* || *περαιτέρω περιπλοκές θα οδηγούσαν στην εγκατάλειψη τού σχεδίου* ΣΥΝ. μπλέξιμο **2.** (για ασθένεια) η επιπλοκή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπλέκω*].

περίπλοκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι πολύ σύνθετος, που αποτελείται από πολλά στοιχεία με σύνθετη δομή: *~ μηχανισμός / λειτουργία / σχέδιο* ΣΥΝ. πολύπλοκος ΑΝΤ. απλός **2.** (για ύφος) αυτός που είναι εξεζητημένα περίτεχνος και δυσνόητος: *~ στυλ / γράψιμο / έκφραση / διατύπωση* ΣΥΝ. στρυφνός ΑΝΤ. λιτός **3.** (μτφ.) αυτός που λόγω τής πολλαπλότητάς του προκαλεί δυσχέρειες, εμπόδια: *~ υπόθεση / εξήγηση / πρόβλημα / κατάσταση* ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, μπερδεμένος ΑΝΤ. εύκολος. **περίπλοκα** επίρρ., **περιπλοκότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιπλέκω*].

περίπλους (ο) {περίπλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η πλεύση, το ταξίδι με πλοίο παράλληλα προς τις ακτές, γύρω από νησί ή ήπειρο: *ο ~ τής Πελοποννήσου* **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα με γεωγραφικές πληροφορίες και περιγραφή των παραλίων: *~ τής Ινδικής Χερσονήσου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπλέω*].

περιπνευμονία (η) [αρχ.] (παλαιότ.) η πνευμονία (βλ.λ.). — **περιπνευμονικός, -ή, -ό** [αρχ.].

περιπόδιο (το) {περιπόδ-ίου | -ων} (αρχαιοπρ.) η κάλτσα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *περιπόδιος* < *περι-* + *-πόδιος* < *πούς, ποδός*].

περιπόθητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) εξαιρετικά επιθυμητός, έντονα ποθητός: *~ κόρη / πατρίδα* ΣΥΝ. πολυπόθητος, προσφιλέστατος.

περιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η φροντίδα που παρέχει κανείς σε (κάποιον/κάτι): *η ~ τού κήπου* || *ειδικά προϊόντα για την ~ των μαλλιών / τού δέρματος / τής επιδερμίδας / τού προσώπου / τού σώματος* || *ιατρική / επιστημονική / ολοκληρωμένη ~* ΣΥΝ. επιμέλεια **2.** (ειδικότ.) η επί πληρωμή (επαγγελματική) παροχή υπηρεσιών σε κάποιον (κυρ. ιατρικής ή αισθητικής φύσεως): *η ~ των ασθενών γίνεται από εξειδικευμένο νοσηλευτικό προσωπικό* || *την ~ προσώπου αναλαμβάνει αισθητικός* **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσκεψη σε κέντρο αισθητικής φροντίδας: *δώρο και μία ~ όποια μέρα και ώρα επιθυμείτε* **4.** το σύνολο των εκδηλώσεων φροντίδας και ενδιαφέροντος, η εκδήλωση αβροφροσύνης: *δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοιες ~* || *την πρώτη φορά που πήγαμε σπίτι της, μας τρέλανε στην ~!* || *από ~ άλλο τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιποίησις*, αρχική σημ. «διάσωση, εξασφάλιση», < *περιποιῶ (-έω)* (βλ. λ. *περιποιούμαι*). Η σημ. «φροντίδα, εξασφάλιση» είναι μτγν.].

περιποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που προσφέρει περιποίηση: *φιλόξενος και ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εξυπηρετικός. — **περιποιητικά** επίρρ., **περιποιητικότητα** (η) [1893].

περιποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιποιείσαι... | περιποιή-θηκα, -μένος} **1.** αναλαμβάνω την περιποίηση, φροντίζω επιμελώς και με προσοχή (κάποιον/κάτι): *περιποιείται πολύ τα μαλλιά / τα ρούχα της / τον κήπο / το σπίτι* || *~ τους αστέγους και τους αρρώστους* || *~ το τραύμα τού παιδιού* ΣΥΝ. φροντίζω ΑΝΤ. παραμελώ **2.** (ειδικότ.) προσφέρω επί πληρωμή υπηρεσίες (σε κάποιον): *προσέλαβε δύο υπηρέτες, για να την περιποιούνται* || *μας περιποιήθηκαν πολύ καλά στο ξενοδοχείο / στην ταβέρνα* **3.** (για επισκέπτη ή ξένο) προσφέρω ό,τι χρειάζεται κανείς για να περάσει ευχάριστα, ενεργώ με φιλόξενο τρόπο: *η μητέρα περιποιήθηκε τους φίλους μου* || *περιποιηθήκαμε τους ξένους όσο καλύτερα μπορούσαμε* ● **4.** (ειρων.) περιλαβαίνω (κάποιον), τον χτυπώ ή του επιτίθεμαι βίαια, τιμωρώντας τον: *του έστησε καρτέρι και τον περιποιήθηκε για τα καλά!* **5.** (η μτχ. **περιποιημένος, -η, -ο**) (α) (κυρ. για πρόσ.) αυτός που έχει προσεγμένη εμφάνιση: *~ κοπέλα* ΣΥΝ. κομψός, ευπρεπής, φροντισμένος ΑΝΤ. απεριποίητος (β) (για πράγμ.) αυτός που έχει γίνει με προσοχή και επιμονή στις λεπτομέρειες: *~ χτένισμα / βάψιμο / νύχι / ρούχο* ΣΥΝ. προσεγμένος, επιμελημένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιποιοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «κρατώ κάτι αποκλειστικά για τον εαυτό μου, κερδίζω, αποκτώ», μέση φωνή τού ρ. *περιποιῶ* «διασφαλίζω, διατηρώ» < *περι-* + *ποιῶ*. Η σημ. «εξασφαλίζω» ήδη αρχ.].

περιποιώ τιμή(ν) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αποδίδω τιμή σε κάποιον, τον τιμώ: *δεν σας περιποιούν τιμήν δηλώσεις τέτοιου ύφους.*

περιπολάρχης (ο) {περιπολαρχών} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός ή υπαξιωματικός επί κεφαλής περιπόλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περίπολος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

περιπολία (η) [αρχ.] {περιπολιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. η περιφορά μικρής ένοπλης ομάδας εντός στρατοπέδου για τον έλεγχο τής ασφάλειάς του ή σε ευρύτερη περιοχή για τη φύλαξή της: *βγαίνω / πηγαίνω / κάνω ~* (περιπολώ) **2.** (γενικότ.) η περιφορά σε μια περιοχή για συγκεκριμένο σκοπό: *το περιπολικό τής Αστυνομίας / το σκάφος τού Λιμενικού είχε βγεί ~* || *αστυνομικοί κάνουν ~ έξω από το σχολικό συγκρότημα μετά τις καταγγελίες για την εμφάνιση εμπόρων ναρκωτικών.*

περιπολικό (το) **1.** αστυνομικό αυτοκίνητο εξοπλισμένο με σειρήνα-φάρο που αναβοσβήνει και ασύρματο τηλέφωνο για συνεχή επικοινωνία με το κέντρο επιχειρήσεων τής Άμεσης Δράσης, κατάλληλο για περιπολίες και καταδιώξεις: *τους ληστές καταδίωξαν τα ~ τής Άμεσης Δράσης* ● **2.** μικρό ταχύπλοο σκάφος τού Λιμενικού Σώματος με ελαφρό οπλισμό, κυρ. για τη δίωξη τού λαθρεμπορίου και τής λαθραλιείας.
[ΕΤΥΜ. < *περίπολος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrol car / boat].

περίπολος (η) {περιπόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ολιγομελές στρατιωτικό απόσπασμα, που περιφέρεται σε καθορισμένο χώρο για την τήρηση τής τάξης, τον έλεγχο τής ασφάλειας στρατοπέδου ή τον εντοπισμό τού εχθρού σε καιρό πολέμου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών αυτού του αποσπάσματος: *μόλις πέρασε η ~* **3.** πολεμικό πλοίο που περιπολεί σε συγκεκριμένη ναυτική περιοχή. Επίσης (λαϊκ.) **περίπολο** (το). — **περιπολώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπέλομαι* «περιφέρομαι – περικυκλώνω» < *περι-* + *πέλομαι* (βλ. λ. *πόλος*)].

περίπου επίρρ. όχι ακριβώς, υπολογίζοντας κατά προσέγγιση: *~ έτσι έχουν τα πράγματα* || *θα ήταν ~ δέκα το βράδυ. ίσως δύο-τρία λεπτά πριν ή μετά* ΣΥΝ. πάνω-κάτω ΑΝΤ. ακριβώς, επακριβώς· ΦΡ. **στο περίπου** γενικά, χωρίς επακριβή υπολογισμό ή καθορισμό: *μπορείς να θυμηθείς ~ πόσα άτομα ήταν;* || *πες μου ~ τι σου είπε.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *περί που*].

> **περίπου: συνώνυμα.** (α) *Το ποτήρι είναι σχεδόν γεμάτο – Είναι σχεδόν 20 ετών* (β) *Είναι περίπου 20 ετών – Ήταν περίπου έτοιμοι να συμφωνήσουν.* Από τα παραδείγματα φαίνεται ότι το **σχεδόν** δηλώνει προσέγγιση σε έννοια χωρίς να υπερβαίνει τα όριά της (π.χ. γεμάτος · σχεδόν γεμάτος = όχι παραπάνω από γεμάτος), ενώ το **περίπου** δηλώνει κάτι που βρίσκεται είτε πριν είτε μετά τα όρια ορισμένης έννοιας, π.χ. *περίπου είκοσι ετών* (= περισσότερο ή λιγότερο από είκοσι ετών). Στην ίδια κατηγορία με το *σχεδόν* ανήκουν τα: **κοντά, μόλις, μόλις και μετά βίας**· στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα: **περίπου, κατά προσέγγισι(ν), πάνω-κάτω, λίγο ως πολύ, κατά το μάλλον ή ήττον.**

περιπτεράς (ο) {περιπτεράδες}, **περιπτερού** (η) {περιπτερούδες}

(καθημ.) ιδιοκτήτης περιπτέρου ΣΥΝ. (επίσ.) περιπτερούχος.

περίπτερο (το) {περιπτέρ-ου | -ων} **1.** ξύλινο κατασκεύασμα σε σχήμα μικρού κτίσματος, μέσα από το οποίο ο ιδιοκτήτης του πουλάει μικροαντικείμενα (τσιγάρα, εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.)· συνήθ. είναι εγκατεστημένο σε πεζοδρόμιο ή πλατεία: *οι εφημερίδες κρέμονται στο ~* **2.** μικρών διαστάσεων βοηθητικό κτίσμα σε κήπο ή στην ύπαιθρο, που χρησιμεύει ως καταφύγιο για ανάπαυση, αναψυχή ή προφύλαξη από ξαφνική αλλαγή τού καιρού: *ξεκουράζεται στο ~ της πισίνας* || *κυνηγετικό ~* **3.** κάθε κατασκευή, οικοδόμημα ή τμήμα οικοδομήματος για τη διαφημιστική και ενημερωτική παρουσίαση ή και πώληση εκθεμάτων: *στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης εντυπωσίασε το ~ τού Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.* || *έδωσαν ραντεβού στο ~ τού Ε.Ο.Τ.* · (υποκ.) **περιπτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επίθ. *περίπτερος*, αρχική σημ. «κτίσμα που περιβάλλεται από κιονοστοιχία». < *περι-* + *πτερος* < *πτερόν*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. kiosque].

περίπτερος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που εξωτερικά στηρίζεται σε κιονοστοιχίες και στις τέσσερεις πλευρές του: *ο Παρθενώνας είναι ~ ναός* ΣΥΝ. περίστυλος.

περιπτερούχος (ο/η) ο περιπτεράς ή η περιπτερού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *περίπτερο* + *-ούχος* < *έχω*].

> **περιπτερούχος ή περιπτεριούχος;** Από λέξεις που έχουν -ι- στο θέμα τους σχηματίζονται κανονικά παράγωγα σε **-ιούχος**: *πτυχίο* – **πτυχιούχος**, *σύνταξη (σύνταξις)* – **συνταξιούχος**, *εκατομμύριο* – **εκατομμυριούχος**, *πρατήριο* – **πρατηριούχος** κ.τ.ό. Από το θέμα όλων των άλλων λέξεων σχηματίζονται παράγωγα σε **-ούχος**: *βιταμίνη* **βιταμινούχος**, *οξυγόνο* – **οξυγονούχος**, *αξίωμα (αξιώματ-ος)* – **αξιωματούχος**, *τάλαντο* – **ταλαντούχος**, *άδεια* – **αδειούχος**, *άριστα* **αριστούχος** κ.τ.ό. Κατόπιν αυτών, από τη λ. *περίπτερο* παράγεται κανονικά το **περιπτερ-ούχος**, ενώ το **περιπτεριούχος** έχει σχηματιστεί προφανώς κατ' αναλογία προς άλλα (κανονικά) παράγωγα σε *-ιούχος* (*πτυχιούχος, πρατηριούχος* κ.λπ.).

περίπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) ο εναγκαλισμός: *θερμή / ερωτική ~* ΣΥΝ. αγκάλιασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίπτυξις* < αρχ. *περιπτύσσω* «αγκαλιάζω» < *περι-* + *πτύσσω* «διπλώνω» (βλ.λ.)].

περίπτυστος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που είναι άξιος πλήρους περιφρονήσεως: *~ δημοσίευμα* ΣΥΝ. κατάπτυστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιπτύω* < *περι-* + *πτύω*].

περίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το περιστατικό, ό,τι συμβαίνει ή συνέβη: *σπάνια ~ θάρρους* || *~ δικαστικής πλάνης / διαφωνίας / απάτης* || *μεμονωμένη / ακραία / ασυνήθιστη ~* ΣΥΝ. ενδεχόμενο· ΦΡ. (α) **σε περίπτωση** (+γεν. / +που) εφόσον προκύψει (κάτι): *~ ανάγκης ειδοποίησέ το 100* (β) **σε αντίθετη περίπτωση** διαφορετικά, κατά την αντίθετη εκδοχή: *αν μπορέσεις, πάρε τηλέφωνο· ~, τα λέμε αύριο* (γ) **σε καμιά περίπτωση** ποτέ, ό,τι και αν προκύψει: *~ δεν νομιμοποιείται η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. ουδέποτε (δ) **δεν υπάρχει περίπτωση** αποκλείεται: *~ να δώσει το υπουργείο άδεια σε τέτοια επιχείρηση* (ε) **εν πάση περιπτώσει / σε κάθε περίπτωση** (*ἐν πάσῃ περιπτώσει*) όπως και να έχει, ανεξαρτήτως των συνθηκών, των προϋποθέσεων: *~, εσύ έκανες το καθήκον σου και δεν χρειάζεται να ανησυχείς* || *~, πάρε και την ταυτότητά σου, μήπως χρειαστεί* (στ) **εν τοιαύτη περιπτώσει** (*ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει*) σε (μια) τέτοια περίπτωση: *μπορεί και να μην εξελιχθεί έτσι η υπόθεση· ~, πάντως, εμείς θα είμαστε έτοιμοι* (ζ) **στην καλύτερη περίπτωση / των περιπτώσεων** στην πιο αισιόδοξη εξέλιξη των πραγμάτων: *~ να πάρεις πίσω τα μισά απ' τα λεφτά που σου χρωστάει* (η) **κατά περίπτωση** ανάλογα με την περίπτωση: *ενεργεί κατά βούληση και ~* (θ) **(κάποιος είναι) ειδική περίπτωση** (i) για πρόσωπο που απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση: *θέλω να τον περιποιηθείς, γιατί είναι ~* (ii) πρόσωπο που η συμπεριφορά του είναι ιδιόρρυθμη: *μίλα του με το μαλακό, γιατί είναι ~* **2.** η πραγματική κατάσταση: *δεν είναι αυτή η ~ που νομίζεις, πρόκειται για άλλη παρόμοια* **3.** ο ασθενής ή ο πελάτης: *να 'χαμε δύο-τρεις ~ σαν κι αυτόν, θα ξεπουλούσαμε αμέσως* || *ως ψυχίατρος έχει εξετάσει διάφορες ~* **4.** (αργκό) (α) το περίεργο ή ασυνήθιστο άτομο: *μην του δίνεις σημασία· είναι ~!* || *ο Γιάννης είναι μοναδική ~* (β) το εξαίρετο δείγμα, το καλύτερο μέρος ή μέλος μιας ομάδας / κατηγορίας: *πρόκειται για ~ γιατρού και ανθρώπου.* — (υποκ.) **περιπτωσούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίπτωσις* (στη μτγν. σημ. «τυχαίο συμβάν») < *περιπίπτω* (βλ. κ. *πτώση*). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εν τοιαύτη περιπτώσει* (< γαλλ. en tel cas), *εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas), *σε καμία περίπτωση* (< γαλλ. en aucun cas), *σε περίπτωση* (+γεν.) (< γαλλ. en cas de...), *σε αντίθετη περίπτωση* (< γαλλ. dans le cas contraire)].

περιπτωσιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη περίπτωση ή (καταχρ.) με μία περίσταση: *πρόκειται για ~ εφαρμογή τού νόμου.* — **περιπτωσιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. casual].

περιπτωσιολογία κ. **περιπτωσεολογία** (η) [1891] {περιπτωσιολογιών} η ενασχόληση με μεμονωμένες περιπτώσεις ή επιμέρους λεπτομέρειες ενός ζητήματος. — **περιπτωσιολογικός, -ή, -ό, περιπτωσιολογικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, ειδησιολογία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. casuistique].

περιρραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέρρανα} ραίνω αυτούς που βρίσκονται γύρω μου: *ο ιερέας περιέρρανε τους πιστούς.*

περιρραντήριο (το) {περιρραντηρί-ου | -ων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. χρυσό ή αργυρό σκεύος ή συνήθ. λίθινη λεκάνη με βάση διαφόρων μορφών, το οποίο τοποθετούσαν στην είσοδο κάθε ιερού χώρου γεμάτο με αγιασμένο νερό, με το οποίο ραίνονταν οι πιστοί πριν εισέλθουν στον χώρο αυτόν **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η αγιαστούρα, το μικρό δοχείο με το οποίο οι ιερείς ραίνουν τους πιστούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιρραντήριον* < *περιρραίνω*].

περιρρέω ρ. μετβ. {παρατ. περιέρρεα} **1.** ρέω γύρω από (κάποιον), περιβρέχω **2.** (μτφ.) διαπερνώ, διαποτίζω: *«έτσι περιρρέει την ασφαλιστική αγορά η ανησυχία [...] ότι κάτι σαθρό υπάρχει στην ιδιωτική ασφάλιση»* (εφημ.) **3. περιρρέουσα ατμόσφαιρα** (α) το περιβάλλον, το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών κ.λπ. συνθηκών σε σχέση με το πώς επιδρούν στην εμφάνιση ενός φαινομένου (β) (γενικότ.) η ατμόσφαιρα που υπάρχει διάχυτη σε έναν χώρο, μεταξύ ατόμων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *ρέω*. Ο όρος *περιρρέουσα ατμόσφαιρα* χρησιμοποιήθηκε από τον Εμμ. Ροΐδη, για να αποδώσει το πνεύμα τού γαλλ. όρου milieu τού Hippolyte Taine].

περισκελίδα (η) ό,τι περιβάλλει τα σκέλη, κυρ. το παντελόνι: *ανδρική / γυναικεία ~ (παντελόνι)* || *στρατιωτική ~* || *εσωτερική ~* (σώβρακο) (βλ. λ. *σκελέα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περισκελίς, -ίδος* < *περι-* + *-σκελίς* < *σκέλος*].

περίσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} ο προσεκτικός και υπεύθυνος συνυπολογισμός κάθε δεδομένου και λεπτομέρειας, η προσεκτική σκέψη και συνεχής εξέταση: *επέδειξε μεγάλη ~ κατά την επιλογή των συνεργατών του* || *μιλάει χωρίς ~ και συχνά με αλαζονεία* || *μια τέτοια σημαντική απόφαση απαιτεί ~* ΑΝΤ. επιπολαιότητα, απερισκεψία.

περίσκιος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από σκιά ή που η σκιά του πέφτει ολόγυρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-σκιος* < *σκιά*].

περισκόπηση (η) → περισκοπώ

περισκόπιο (το) [1861] {περισκοπί-ου | -ων} όργανο για την κατόπτευση αντικειμένων, το οποίο αποτελείται από έναν σωλήνα με ειδική εσωτερική διάταξη πρισμάτων, κατόπτρων και φακών και χρησιμοποιείται κυρ. στα υποβρύχια, ώστε να μπορεί ο χειριστής να παρατηρεί έναν χώρο από το εσωτερικό, χωρίς να φαίνεται. — **περισκοπικός, -ή, -ό, περισκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périscope].

περισκοπώ ρ. μετβ. {περισκοπείς... | περισκόπησα} παρατηρώ εξεταστικά και με μεγάλη προσοχή κάθε σημείο ενός χώρου: *ο κυβερνήτης τού υποβρυχίου περισκοπεί την επιφάνεια τής θάλασσας* ΣΥΝ. κατοπτεύω, βολιδοσκοπώ, επιθεωρώ. — **περισκόπηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισκοπῶ (-έω)* < *περι-* + *σκοπῶ* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά» (βλ.λ.)].

περισπασμός (ο) **1.** η απόσπαση τής προσοχής σε δευτερεύοντα θέματα, η απομάκρυνση τής σκέψης από το βασικό, πρωτεύον ζήτημα: *κάθε ~ τού οδηγού κατά την οδήγηση μπορεί να αποβεί μοιραίος* ΑΝΤ. συγκέντρωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά την προσοχή από την κύρια ενασχόληση (κάποιου): *οι φωνές και οι ερωτήσεις του είναι ένας διαρκής ~, που δεν μου επιτρέπει να συγκεντρωθώ στη δουλειά μου* **3.** (ειδικότ.) οι μόνιμες φροντίδες ή στενοχώριες κάποιου: *οικογενειακοί / επαγγελματικοί ~* ΣΥΝ. έγνοια, σκοτούρα, φροντίδα, μέριμνα. Επίσης **περίσπαση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περισπῶ* (βλ.λ.)].

περισπέρμιο (το) [1861] {περισπερμί-ου | -ων} ΒΟΤ. ο λευκωματούχος, αποταμιευτικός ιστός γύρω από το σπέρμα πολλών καρπών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périsperme].

περισπούδαστος, -η, -ο **1.** αυτός που αξίζει ή επιτυγχάνεται με σοβαρή και εις βάθος μελέτη και ανάλυση: *~ δοκίμιο / σύγγραμμα / έρευνα / έργο / μελέτη* ΣΥΝ. εμβριθής **2.** (ειρων.) σοβαροφανής και δήθεν βαθυστόχαστος: *άλλη μία μετριότητα ενδεδυμένη το γνωστό ~ ύφος των ημιμαθών.* — **περισπούδαστα / περισπουδάστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περισπουδάζω* < *περι-* + *σπουδάζω*].

περισπώ ρ. μετβ. {περισπάς | περιέσπασα, περισπ-ώμαι, -άται..., -άστηκα, -ασμένος} **1.** δημιουργώ περισπασμό σε (κάποιον), τον αποσπώ από την κύρια ενασχόλησή του: *η δυνατή μουσική τον περισπά από το διάβασμά του* ΣΥΝ. αποσπώ • **2.** (μεσοπαθ. **περισπώμαι**) (α) (για λέξη, συλλαβή, φωνήεν) τονίζομαι με περισπωμένη: *μακρό προ βραχέος περισπάται* || *περισπώμενη συλλαβή* (β) **περισπώμενα (ρήματα)** τα συνηρημένα ρήματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισπῶ (-άω)* < *περι-* + *σπῶ* (βλ. λ. *σπάζω*)].

περισπωμένη (η) ένας από τους τρεις τόνους (῀) [οι άλλοι δύο: η οξεία (´) και η βαρεία (`)], η οποία στο μονοτονικό σύστημα έχει καταργηθεί ΣΥΝ. (παλαιότ.) οξυβαρεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός, τόνος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περισπωμένη* (ενν. *προσῳδία*), ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. *περισπώμενος* τού αρχ. *περισπῶ* (βλ.λ.)].

περίσσεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το πλεόνασμα, η ποσότητα που περισσεύει ΣΥΝ. περίσσευμα ΑΝΤ. έλλειψη **2.** η ύπαρξη μεγάλων ποσοτήτων από (κάτι), η αφθονία: *~ αγαθών / φαγητού* ΣΥΝ. πληθώρα.

περίσσευμα [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **περίσσεμα** (το) {περισσεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι περισσεύει, η ποσότητα που μένει ως υπόλοιπο: *~ στον οικογενειακό προϋπολογισμό* || *φάγαμε όλοι και μας έμεινε ~ και για το βράδυ* ΣΥΝ. πλεόνασμα ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα **2.** η αφθονία, το να υπάρχει (μια ιδιότητα) σε βαθμό παραπάνω από το συνηθισμένο: *~ θάρρους / καλοσύνης / καρδιάς / ψυχής / αγάπης* ΣΥΝ. περίσσεια· ΦΡ. (λόγ.) **εκ γαρ τού περισσεύματος τής καρδίας το στόμα λαλεί** (*ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ*, Κ.Δ. Ματθ. 12, 34. Λουκ. 6, 45) (i) το στόμα μιλάει από το περίσσευμα τής καρδιάς, με αποτέλεσμα να εκδηλώνει αυτό που πραγματικά αι-

σθάνεται ή σκέφτεται κανείς (ii) με αυθόρμητο, πηγαίο τρόπο.

περισσεύω ρ. αμετβ. {περίσσεψα} **1.** υπερβαίνω την κανονική, επιθυμητή ή προβλεπόμενη ποσότητα ή τον επιτρεπόμενο αριθμό: *όσα χρήματα περισσεύουν, τα αποταμιεύει* || *όσοι επιβάτες περισσεύουν να κατεβούν* ΣΥΝ. πλεονάζω ΑΝΤ. υπολείπομαι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. *κοφίνι* (β) ***δεν μου περισσεύουν*** (ενν. *τα λεφτά*) για να ξεκαθαρίσουμε ότι θεωρούμε ένα έξοδο περιττή πολυτέλεια (γ) ***φτάνει και περισσεύει*** αρκεί τόσο, δεν χρειάζεται περισσότερο, είναι υπεραρκετό **2.** μένω ως πλεόνασμα, περίσσευμα: *μας περίσσεψε λίγο κρέας από χθες* **3.** (μτφ.) υπάρχω σε αφθονία, σε μεγάλη συχνότητα: *περίσσεψε η υποκρισία στη χθεσινή συζήτηση* ΣΥΝ. αφθονώ ΑΝΤ. ελλείπω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περισσός*].

περίσσιος, -ια, -ιο 1. αυτός που υπάρχει παραπάνω από το κανονικό ή το σύνηθες, σε αφθονία: ~ *αγάπη / πλούτος / ομορφιά* ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος ΑΝΤ. λιγοστός **2.** αυτός που περισσεύει, που είναι περιττός: *πέταξε το ~ φαγητό* || *πες λίγα και σωστά και άσε τα ~ λόγια* ΣΥΝ. παραπανήσιος, περιττός. **— περίσσια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *περισσός*, πβ. κ. *ορθός – όρθιος*].

περισσός, -ή, -ό περίσσιος (βλ.λ.): ~ *πλούτη / ομορφιά* || *υπάρχει ~ μίσος* ΣΥΝ. άφθονος, υπεραρκετός, παραπανήσιος· ΦΡ. (λόγ.) ***(ως) εκ (τού) περισσού*** (*ἐκ περισσοῦ*, Πλάτ. *Πρωταγόρας* 338c) επιπλέον, χωρίς να είναι απαραίτητο, αναγκαίο: *υπήρξε ~ εργατικός παρά την τεράστια περιουσία του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *περιττός* (βλ.λ.)].

περισσότερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **περσότερος** πιο πολύς, μεγαλύτερος σε ποσότητα, ένταση, διάρκεια: *οι γυναίκες ήταν περισσότερες από τους άνδρες* || *αγόρασε περισσότερες από δέκα εφημερίδες* || *όποιος βρει τις ~ απαντήσεις κερδίζει* || *ρίξε ~ φως στη σκηνή* || *ο γιατρός τού συνέστησε ~ άθληση και λιγότερο τσιγάρο* ΑΝΤ. λιγότερος. **— περισσότερο** κ. (λαϊκ.) **περσότερο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *περισσός*].

περίσταλση (η) {-ης κ. -άλσεως | -άλσεις, -άλσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των ακούσιων μυϊκών, κυματοειδών κινήσεων συστολής και χαλάρωσης, που προκαλούνται με τη διαδοχική συστολή των κυκλικών μυών τού τοιχώματος τού εντέρου και περνούν κατά μήκος τού πεπτικού σωλήνα πιέζοντας την τροφή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peristalsis].

περισταλτικός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να περιστέλλει, να προκαλεί συρρίκνωση, περιορισμό των διαστάσεων ή των συνεπειών φαινομένου ή κατάστασης: ~ *μέτρα κατά τής φοροδιαφυγής* ΣΥΝ. περιοριστικός, κατασταλτικός **2.** αυτός που σχετίζεται με την περίσταλση: ~ *κύματα* (αντανακλαστικές συσπάσεις τού οισοφάγου, τού στομάχου και των εντέρων) || ~ *κινήσεις* (η περίσταλση). **— περισταλτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περίσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση που συνδέεται με δεδομένο γεγονός, που το προσδιορίζει ή το τροποποιεί: *τα κατά ~ καθήκοντα* (ΝΟΜ. αυτά που επιβάλλει η επικρατούσα κατάσταση) || *η ~ απαιτούσε μεγάλη σοβαρότητα* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οι επικρατούσες συνθήκες, η συνολική κατάσταση: *αν τον ευνοήσουν οι ~, θα εξελιχθεί σε μεγάλο πολιτικό* || *φάνηκε κατώτερος / αντάξιος των ~* (απέτυχε / μπόρεσε να αντεπεξέλθει σε ορισμένη κατάσταση)· ΦΡ. ***σίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*** βλ. λ. *αίρω* **3.** (συνεκδ.) κοινωνική εκδήλωση: *αγόρασε ένα επίσημο φόρεμα ειδικά για την ~* **4.** η κακή, μη ευνοϊκή συγκυρία: *μη ρωτάς πώς έφθασα ως εδώ, οι ~ φταίνε* **5.** η ευνοϊκή συγκυρία, η σωστή στιγμή, η ευκαιρία: *θέλω να επωφεληθώ τής περιστάσεως, για να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου* || *εκμεταλλεύτηκε την ~ και η τύχη τον αντάμειψε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς ολόγυρα, το να περιβάλλει κάτι», < *περιΐστημι* «περιβάλλω, περικυκλώνω» (< *περι-* + *ἵστημι*, βλ. λ. *ίσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το αντίστοιχο λατ. circumstantia < circum-sto «περικυκλώνω» (< circum- «περι-» + -sto «ίσταμαι»), που αποτελεί μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

περιστασιακός, -ή, -ό αυτός που προκύπτει κατά περίσταση, ανάλογα με τη στιγμή ή την κατάσταση: ~ *απασχόληση σε μια εργασία*. **— περιστασιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circonstanciel].

περιστατικό (το) **1.** το τυχαίο και απρόοπτο γεγονός: *διηγούμαι ένα ~* || *μου συνέβησαν μερικά περίεργα ~* ΣΥΝ. γεγονός, συμβάν **2.** κάθε δυσάρεστο και αναπάντεχο γεγονός: *το ~ τού θανάτου του βύθισε την οικογένεια στο πένθος* ΣΥΝ. ατύχημα **3.** (συνεκδ.) κάθε περίπτωση (ιδ. ατυχήματος) που έχει να αντιμετωπίσει κανείς (λ.χ. ένας ασθενής, τραυματίας κ.λπ. που πρέπει να περιθάλψει ένας γιατρός κ.τ.ό.): *δύσκολο / σοβαρό / βαρύ / ελαφρό ~*· ΦΡ. (α) ***έκτακτο περιστατικό*** η περίπτωση κάποιου, που λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ισχύουν (λ.χ. λόγω καύσωνα), αναζητεί νοσοκομειακή περίθαλψη: *είχαμε αρκετά ~ με αναπνευστικά προβλήματα λόγω νέφους* (β) ***επείγον περιστατικό*** βλ. λ. *επείγων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιστατικόν*, πβ. φρ. *τὰ περιστατικὰ πράγματα* «οι κρίσιμες περιστάσεις», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιστατικός* < αρχ. *περίστασις*].

περιστάχυο (το) {περισταχύ-ου | -ων} το εξωτερικό περίβλημα στάχυού.

περιστέλλω ρ. μετβ. {περιέστ-ειλα, -άλην, -ης, -η..., -αλμένος} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) **1.** περιορίζω την έκταση, την ποσότητα ή την ένταση: *πρέπει να περισταλούν τα έξοδα τού Δημοσίου* || *περιέστειλε την έκταση τής πολιτικής κρίσης* || *«επιχείρησαν να περιστείλουν το αναφαίρετο δικαίωμα των ιδιοκτητών να αξιοποιήσουν απεριόριστα την ιδιοκτησία τους»* (εφημ.) **2.** συγκρατώ, περιορίζω εντός ορίων: *«πολλές φορές περιστείλαμε τις θέσεις μας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *στέλλω* (βλ. κ. *στέλνω*)].

περιστερά (η) **1.** το θηλυκό περιστέρι· ΦΡ. ***αθώα περιστερά*** (ειρων.) πρόσωπο που παριστάνει τον αθώο και ανίδεο για κάτι το οποίο έχει κάνει: *μας κάνει την αθώα περιστερά, ενώ είναι γνωστό ότι έχει καταχλέψει τη μισή Αθήνα στα χαρτιά* **2.** ΘΡΗΣΚ. (α) το περιστέρι που έφερε στον Νώε το κλαδί ελιάς (και σύμβολο ειρήνης) μετά τον κατακλυσμό (β) η συμβολική παράσταση τού Αγίου Πνεύματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **πελιστερά* (με ανομοίωση τού *-λ-*, ίσως υπό την επίδρ. τού *περί*) < **πελισ-*, που ανάγεται στη λ. *πελιός* «μελανωπός, ωχρός» (βλ. λ. *πελιδνός*), + *-τερος* (που εμφανίζεται και στην περσ. λ. kabōtar «(μπλε) περιστερά»). Εντούτοις, η παρουσία θ. **πελισ-* για την οικογένεια λέξεων *πελιός, πελιδνός, πελειάς* κ.ά. θεωρείται αμφίβολη].

περιστέρα (η) [μεσν.] {περιστερών} **1.** το θηλυκό περιστέρι **2.** (χαϊδευτ.) η ωραία, αγαπημένη γυναίκα ή κόρη: ~ *μου!* || *να' τη η ~!*

περιστεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό περιστέρι ΣΥΝ. πιτσούνι **2.** (χαϊδευτ.) η τρυφερή, όμορφη και αθώα ύπαρξη: ~ *μου!*

περιστερήσιος, -ια, -ιο 1. αυτός που σχετίζεται με τα περιστέρια **2.** αυτός που προέρχεται από περιστέρι: ~ *αβγά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

περιστέρι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) {περιστερ-ιού | -ιών} πουλί με μικρό, παχουλό σώμα, μικρό, στρογγυλό κεφάλι και χαρακτηριστική φωνή· φωλιάζει κυρ. σε κτήρια ή σε κοιλώματα δέντρων ή βράχων, σε θάμνους κ.λπ., γνωστό και για τη μονογαμική ζωή του· ΦΡ. (α) ***ταχυδρομικό περιστέρι*** κάθε περιστέρι με μεγάλη αντοχή και ταχύτητα πτήσεως, που εκπαιδεύεται να επιστρέφει στο σημείο αφετηρίας του και χρησιμοποιείται π.χ. ως αγγελιαφόρος (β) ***περιστέρι τής ειρήνης*** (i) το σύμβολο τής ειρήνης (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε άνθρωπος καθιερώνεται για τη δράση του ως ειρηνιστής: *δολοφόνησαν τον Ούλοφ Πάλμε, το ~*. — (υποκ.) **περιστεράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περιστέριον*, υποκ. τού αρχ. *περιστερά* (βλ.λ.)].

περιστεριώνας (ο) → περιστερώνας

περιστερόμορφος, -η, -ο αυτός που μοιάζει με περιστέρι: ~ *πτηνό*.

περίστερος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι.

περιστεροτροφείο (το) [μτγν.] ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή περιστεριών.

περιστεροτροφία (η) [1891] η συστηματική εκτροφή περιστεριών. **— περιστεροτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **περιστεροτροφικός, -ή, -ό** [1891].

περιστερώνας [μτγν.] κ. **περιστεριώνας** (ο) ειδικά διαρρυθμισμένη ξύλινη ή χτιστή κατασκευή για εξημερωμένα περιστέρια.

περιστήθιο (το) {περιστηθί-ου | -ων} (λόγ.) ο γυναικείος στηθόδεσμος ΣΥΝ. σουτιέν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιστήθιον* (πρωτοαπαντά στην Π.Δ., δηλώνοντας έναν ζωστήρα τού στήθους που έφερε ο Ιουδαίος αρχιερέας, πβ. *Ἔξοδος* 28, 4) < *περι-* + *-στήθιον* < *στῆθος*].

περιστοιχίζω ρ. μετβ. {περιστοίχισ-α, -τηκα, -μένος} περικλείω (κάποιον) από κάθε πλευρά, δημιουργώντας κλοιό γύρω του: *κατέφθασε περιστοιχισμένος από δεκάδες θαυμαστές του* || *το σπίτι περιστοιχίζεται από ψηλά δέντρα* ΣΥΝ. περιβάλλω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *στοιχίζω* < *στοῖχος*].

περιστολή (η) **1.** η μείωση τής έκτασης, τής ποσότητας ή τής έντασης: ~ *των δαπανών / των προσλήψεων* ΣΥΝ. ελάττωση, περικοπή, περιορισμός **2.** η συγκράτηση, ο περιορισμός εντός συγκεκριμένων ορίων: *πρέπει να υπάρξει ~ τής σπατάλης σε όλα τα επίπεδα* || ~ *τής βίας / τής πορνείας / τής οξύτητας / των κλοπών* ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, καταστολή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περιστόμιο (το) [μτγν.] {περιστομί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ό,τι βρίσκεται γύρω από το στόμιο **2.** ΖΩΟΛ. η περιοχή γύρω από το στόμα ζώων **3.** ο δερμάτινος ιμάντας, το λουρί τού χαλινού, που περιβάλλει το κάτω τμήμα τής κεφαλής τού αλόγου.

περιστρεπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί να περιστραφεί, περιστρεφόμενος.
[ΕΤΥΜ. < *περιστρέφω*].

περιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έστρεψα, -στράφηκα (λόγ. περιεστράφην, -ης, -η...), -εστραμμένος} **1.** κάνω (κάτι) να στραφεί γύρω από άξονα, από σταθερό σημείο: *η Σελήνη περιστρέφεται γύρω από τη Γη* || *περιστρεφόμενες πόρτες* || ~ *έναν τροχό* ΣΥΝ. γυρίζω, στριφογυρίζω **2.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **περιστρέφομαι**) κινούμαι γύρω από ένα θέμα σε συζήτηση, επανέρχομαι σε αυτό διαρκώς: *η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής*.

περιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η κίνηση γύρω από (κάτι): ~ *τροχού / έλικα* **2. περιστροφές** (οι) οι περιττές αναφορές σε δευτερεύοντα ζητήματα ή η απομάκρυνση από το κυρίως θέμα: *απάντησε αμέσως και ξεκάθαρα, χωρίς ~* || *άσε τις ~ και μπες κατευθείαν στο θέμα* ΣΥΝ. απερίφραστα, ξεκάθαρα.

περιστροφικός, -ή, -ό [1861] αυτός που συνεπάγεται ή λειτουργεί με περιστροφή: ~ *κίνηση τής Γης* || ~ *πιεστήριο* (εκτυπωτική μηχανή) || ~ *διακόπτης*. **— περιστροφικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

περίστροφο (το) {περιστρόφ-ου | -ων} μικρό φορητό πυροβόλο όπλο, με κυλινδρική θήκη για σφαίρες, το οποίο πυροβολεί διαδοχικά, χωρίς να χρειάζεται νέα όπλιση.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *περίστροφος* (< *περιστρέφω*), που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού αγγλ. revolver].

περιστύλιο (το) [μτγν.] {περιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. κιονοστοιχία ή σύστημα κιονοστοιχιών που περιβάλλει ένα οικοδόμημα, σχηματίζο-

ντας στοά γύρω από αυτό: ~ *τού αρχαίου ναού* || *το ~ τής Βουλής* ΣΥΝ. περίστυλο.

περίστυλος, -η, -ο [αρχ.] ΑΡΧΙΤ. **1.** (αρχαίος ναός) που περιβάλλεται από κιονοστοιχία ΣΥΝ. περίπτερος **2. *περίστυλο*** (το) το περιστύλιο (βλ.λ.).

περίστωο (το) {περιστώ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ΑΡΧΙΤ. το περιστύλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίστῳον* / *περιστόιον* < *περι-* + *-στῳον* / *-στόιον* < *στωϊά* / *στοιά*, παράλλ. τ. τού ουσ. *στοά*].

περισυλλέγω ρ. μετβ. [μτγν.] {περισυν-έλεξα, -ελέγην, -ης, -η... (μτχ. περισυλλεγείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** μαζεύω από διάσπαρτα σημεία, συγκεντρώνω σκόρπια πράγματα: *περισυνέλεξε τα σκορπισμένα χειρόγραφα* **2.** (μτφ.) περιμαζεύω, θέτω (κάποιον) υπό την προστασία μου: *στο ίδρυμά της περισυνέλεξε κάθε ταλαιπωρημένο και άστεγο που χτύπησε την πόρτα της* || *ελικόπτερο περισυνέλεξε τους ναυαγούς τού μοιραίου σκάφους.*

περισυλλογή (η) [1863] **1.** η συγκέντρωση (από κάποιον) αντικειμένων που βρίσκονται διασκορπισμένα σε διάφορα σημεία: *η ~ των εγγράφων* / *των αποδεικτικών στοιχείων* || *συνεχίστηκε όλη νύχτα η ~ των πτωμάτων από το πολύνεκρο δυστύχημα* ΣΥΝ. περιμάζεμα· ΦΡ. ***όχημα περισυλλογής*** αυτοκίνητο που μαζεύει διάφορα πράγματα από όπου τα βρίσκει: ~ *απορριμμάτων* / *ναρκών* **2.** (μτφ.) η περίσκεψη, ο βαθύς συλλογισμός: *είναι η ώρα τής ~ και τής ευθύνης για όλους μας* || *έπεσε σε βαθιά ~!*

περισυνάγω ρ. μετβ. [μτγν.] {περισυν-ήγαγα (να/θα περισυναγάγω), -ήχθην, -ης, -η..., -ηγμένος} (λόγ.) **1.** περισυλλέγω, συγκεντρώνω διασκορπισμένα ή εγκαταλελειμμένα μέλη ενός συνόλου ΣΥΝ. συναθροίζω, περιμαζεύω **2.** συγκεντρώνω (κάποιον/κάτι) γύρω από ένα σημείο. — **περισυναγωγή** (η) [1882].

περισφίγγω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσφιξα, -σφίχτηκα, -εσφιγμένος} σφίγγω (κάτι) με περιστροφή ή μέσα σε κάτι άλλο· (συνήθ. μτφ.) σχηματίζω κλειστό κύκλο, κλοιό γύρω από κάποιον ή κάτι, κυρ. με απειλητικές, εχθρικές διαθέσεις: *τα εχθρικά στρατεύματα περιέσφιξαν ασφυκτικά την πόλη* ΣΥΝ. ζώνω. — **περίσφιγξη** (η) [μτγν.].

περισώζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσωσα, -σώθηκα, -σωσμένος} σώζω ανασύροντας ή περισυλλέγοντας (κάποιον/κάτι) ανάμεσα από ένα πλήθος πραγμάτων / προσώπων που κινδυνεύουν: *περιέσωσε από τη φωτιά τα βιβλία του* || *όσοι περισώθηκαν από τα ναυαγοσωστικά δεν πίστευαν στην τύχη τους* || «*μετά τη λήξη τού Εμφυλίου, προσπάθησε να περισώσει μαρτυρίες ζώντων πρωταγωνιστών*» (εφημ.) ΣΥΝ. διασώζω, σώζω. — **περίσωση** (η) [1896].

περιτάμω (να/θα) ρ. • περιτέμνω

περιτειχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιτείχισ-α, -τηκα, -μένος} περιβάλλω με τείχος, χτίζω (κάτι) ολόγυρα, κυρ. προστατευτικά ή για να το διαχωρίσω: ~ *την πόλη.* — **περιτείχιση** (η) [αρχ.] κ. **περιτειχισμός** (ο) [αρχ.].

περιτείχισμα (το) [αρχ.] {περιτειχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τείχος που περιβάλλει μια έκταση: *ενισχύω* / *κατασκευάζω το ~ τής πόλης* ΣΥΝ. οχύρωμα **2.** (συνεκδ.) η έκταση που περικλείεται μέσα σε αυτό το τείχος, που έχει περιτειχιστεί.

περιτέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έταμα (να/θα περιτάμω), -τμήθηκα, -τετμημένος} **1.** τέμνω (κάτι) ολόγυρα, το κόβω γύρω-γύρω **2.** κάνω περιτομή (βλ.λ.) (σε κάποιον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα.*

περίτεχνος, -η, -ο αυτός που έχει δημιουργηθεί, δουλευτεί με μαστοριά και μεράκι, που φανερώνει καλαισθησία και φαντασία: ~ *χτένισμα* / *σκάλισμα* / *σχέδιο* / *στίχος* / *λόγος* / *διατύπωση* ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, αριστοτεχνικός ΑΝΤ. άτεχνος, κακότεχνος. — **περίτεχνα / περιτέχνως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-τεχνος* < *τέχνη*, πβ. κ. *έν-τεχνος, ά-τεχνος*].

περίτμητος, -η, -ο [1889] αυτός που του έχει γίνει περιτομή.
[ΕΤΥΜ. < *περιτέμνω*].

περιτοιχίζω ρ. μετβ. [1895] {περιτοίχισ-α, -τηκα, -μένος} περιβάλλω (έναν χώρο) με τοίχο, συνήθ. χαμηλό: ~ *το κτήμα* / *τον κήπο μου* ΣΥΝ. περιφράσσω. — **περιτοίχιση** (η) [1896].

περιτοίχισμα (το) {περιτοιχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο τοίχος που έχει κτιστεί γύρω από έναν χώρο, που περιβάλλει μια έκταση ΣΥΝ. περίφραξη **2.** (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιτοιχιστεί.

περιτοιχισμός (ο) το κλείσιμο ενός χώρου γύρω-γύρω με τοίχο ΣΥΝ. περιτοίχιση.

περιτομή (η) **1.** (α) η αφαίρεση τής ακροποσθίας, τής πτυχής τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο (την άκρη) τού πέους (κυρ. ως θρησκευτική τελετή των Εβραίων και των Μουσουλμάνων) (β) ***γυναικεία περιτομή*** εθιμική διαδικασία σε χώρες τού Τρίτου Κόσμου (κυρ. Αφρικής), κατά την οποία αφαιρούνται τα έξω χείλη των γυναικείων γεννητικών οργάνων και η κλειτορίδα από τα μικρά κορίτσια **2.** ΙΑΤΡ. επέμβαση για τη θεραπεία τής φίμωσης στους άνδρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιτέμνω.* Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς στην Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. brit].

περιτόναιο (το) {περιτοναί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. η λεπτή και διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια τής κοιλιακής κοιλότητας και περιβάλλει τα σπλάχνα • **2.** ΝΑΥΤ. (α) η κουπαστή τού πλοίου (β) το κεντρικό ιστίο πλοίου. — **περιτοναϊκός,** -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιτόναιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιτόναιος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) «αυτός που είναι τεντωμένος γύρω από κάτι, που εκτείνεται γύρω του» < *περιτείνω* (< *περι-* + *τείνω*). Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. peritoneum, γαλλ. péritoine κ.ά.].

περιτονίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. οξεία, συνήθως, μικροβιακή φλεγμονή τού περιτοναίου ή χρονία από ειδική λοίμωξη: *φυματιώδης ~.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. péritonite].

περίτρανος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται φανερός κατά τον πλέον αδιαμφισβήτητο τρόπο: ~ *απόδειξη* / *νίκη* / *απάτη* / *ψέμα* ΣΥΝ. ολοφάνερος, καταφανής. — **περίτρανα** επίρρ.

περιτραχήλιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται γύρω από τον τράχηλο ή τον περιβάλλει **2. *περιτραχήλιο*** (το) {περιτραχηλίου | -ων} (α) το πετραχήλι (βλ.λ.) (β) το περιδέραιο (βλ.λ.).

περιτρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέτρεξα} **1.** (κυριολ.) ταξιδεύω ολόγυρα, πηγαίνω παντού, τριγυρνώ με ταχύτητα: *περιέτρεξε την ύπαιθρο, στο πλαίσιο τής προεκλογικής του εκστρατείας* **2.** (μτφ.) μεταβιβάζομαι από τον ένα στον άλλον, διαδίδομαι: *το μήνυμά του για συναδέλφωση και αλληλεγγύη περιέτρεξε την οικουμένη* **3.** κάνω κύκλο, περιστρέφομαι γύρω από (κάτι): *ο δρόμος περιτρέχει τον λόφο* / *τη λίμνη.*

περιτρίγυρα επίρρ. (καθημ.) ολόγυρα ΣΥΝ. γύρω-γύρω.

περιτριγυρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {περιτριγύρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για πλήθος πραγμάτων, προσώπων) περιβάλλω από κάθε πλευρά, κινούμαι ή βρίσκομαι γύρω από (κάποιον/κάτι): *βρέθηκε περιτριγυρισμένος από εκατοντάδες θαυμαστές του* || *είμαστε περιτριγυρισμένοι από εχθρούς* || *η λίμνη περιτριγυρίζεται από πυκνό δάσος* ΣΥΝ. (για πρόσ.) περικυκλώνω **2.** τριγυρίζω (κάποιον) επιδιώκοντας οφέλη ή για συγκεκριμένο σκοπό, βρίσκομαι συνεχώς δίπλα, γύρω του: *τον περιτριγυρίζουν πολλοί για τα λεφτά και τις διασυνδέσεις του, κάνοντάς του τον φίλο* || *την περιτριγυρίζουν αρκετοί έστω και για ένα ραντεβού.* — **περιτριγύρισμα** (το).

περίτρομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατατρομοκρατηθεί, που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. έντρομος, περιδεής. — **περιτρόμως** επίρρ. [μτγν.].

περιτροπή (η) η διαδοχή, η κατά σειρά εναλλαγή· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ περιτροπής*** (*ἐκ περιτροπῆς*, Διονυσ. Αλικαρν. 5, 2) με εναλλασσόμενη σειρά: *η ~ κυκλοφορία των αυτοκινήτων στον δακτύλιο τής Αθήνας* ΣΥΝ. εναλλαγή. — **περιτροπικός,** -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυκλική στροφή, αναποδογύρισμα». < *περιτρέπω* < *περι-* + *τρέπω*].

περιττεύω ρ. αμετβ. {περίττευσα} γίνομαι ή είμαι περιττός, άχρηστος: *τα είπες όλα με τη συμπεριφορά σου· τα λόγια περιττεύουν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αττ. τ. τού ρ. *περισσεύω* (βλ.λ.). Ο αττ. τ. διατήρησε στη Ν. Ελληνική την κακόσημη έννοια τού ρ. «πλεονάζω ως μη αναγκαίος», ενώ ο τ. *περισσεύω* διασώζει την εύσημη έννοια «πλεονάζω ως χρήσιμος» (φαινόμενο προφύλαξης)].

περιττοδάκτυλος, -η, -ο [μτγν.] (χορτοφάγο θηλαστικό) που έχει περιττό (και όχι άρτιο) αριθμό δαχτύλων κυρ. στα πίσω πόδια, όπως π.χ. ο ρινόκερος.

περιττολογία (η) [αρχ.] {περιττολογιών} η περιττή ομιλία, λόγος χωρίς χρησιμότητα ή ανάγκη. Επίσης **περιττολόγημα** (το).

περιττολόγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που λέει περιττολογίες.

περιττολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {περιττολογείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.] λέω περιττά πράγματα: *δεν ~, παραθέτω μόνο τα απαραίτητα!*

περιττός, -ή, -ό **1.** αυτός που περισσεύει, που είναι άχρηστος, επειδή ξεπερνά τα αναγκαία ή κανονικά όρια: *μην κάνεις ~ έξοδα* || *γιατί να κάνεις ~ κόπο, αφού υπάρχει η εύκολη λύση;* || *κάνε δίαιτα, για να χάσεις τα ~ κιλά* ΣΥΝ. επιπλέον ΑΝΤ. απαραίτητος· ΦΡ. ***είναι περιττό*** είναι ανώφελο, δεν έχει καμία χρησιμότητα: ~ *να μιλάμε, αφού δεν καταλαβαινόμαστε* **2.** ΜΑΘ. ***περιττός αριθμός*** ο φυσικός ακέραιος αριθμός που, όταν διαιρείται διά τού 2, αφήνει υπόλοιπο μονάδα, λ.χ. οι αριθμοί 5, 7 κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τους άρτιους (ζυγούς) αριθμούς ΣΥΝ. μονός ΑΝΤ. άρτιος. — **περιττ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **περιττότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισσός* / *-ττός* (αττ.), αρχική σημ. «αυτός που υπερβαίνει τα κανονικά όρια», < *πέριξ* (βλ.λ.). Το επίθ. απαντά μόνο μετά τον Όμηρο, στη δε Ν. Ελληνική οι παράλληλοι τ. *περισσός* και *περιττός* έχουν διαφοροποιηθεί σημασιολογικώς (βλ. λ. *περιττεύω*)].

περιττοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που στις πλάγιες πτώσεις τού ενικού και σε όλες τις πτώσεις τού πληθυντικού αριθμού έχει μία επιπλέον συλλαβή από όσες έχει η ονομαστική, λ.χ. *πατρίς, πατρίδος, πατρίδα* κ.λπ.

περίττωμα (το) {περιττώμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ουσία που δεν απορροφάται από τον οργανισμό κατά την πέψη και αποβάλλεται ως άχρηστη κατά την αφόδευση· κόπρανο ΣΥΝ. αποπάτημα, κόπρος. — **περιττωματικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίσσωμα* / *-ττωμα* < *περισσός* / *-ττός* + παραγ. επίθημα *-ωμα*].

περιτύλιγμα (το) [1880] {περιτυλίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τύλιγμα (πράγματος) γύρω-γύρω με κάτι άλλο: *το ~ των δώρων* || *ο υπάλληλος ήταν πολύ προσεκτικός στο ~* ΣΥΝ. περιτύλιξη, αμπαλάρισμα **2.** (συνεκδ.) το χαρτί ή άλλο υλικό, με το οποίο είναι περιτυλιγμένο κάτι: *φανταχτερό* / *χριστουγεννιάτικο ~.*

περιτυλίγω ρ. μετβ. {περιτύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές: *~ το δώρο με γυαλιστερό χαρτί* **2.** τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω σε (κάτι άλλο): *~ την αλυσίδα* / *την άγκυρα* || *~ την κλωστή γύρω από το δάκτυλό μου.* — **περιτύλιξη** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιτυλίσσω* < *περι-* + *τυλίσσω*].

περιυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιύβρισ-α, -θηκα} (λόγ.) **1.** βρίζω έντονα ΣΥΝ. καθυβρίζω **2.** συμπεριφέρομαι κατά προσβλητικό ή αγενή τρόπο, υποτιμώντας την αξία και το κύρος (προσώπου ή πράγματος): *~ τους θεσμούς.*

περιύβριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χυδαία εξύβριση **2.** (α) ***περιύβριση αρχής*** η δημόσια εξύβριση κρατικών, δημοτικών ή κοινοτικών αρχών και αρχηγών κομμάτων (β) ***περιύβριση συμβόλων*** βλ. λ. *σύμβολο* (γ) ***περιύβριση νεκρού*** βλ. λ. *νεκρός.*

περιφάνεια (η) ➝ περηφάνια

περιφανής, -ής, -ές {περιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· περιφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι φανερός σε όλους, που καταδεικνύεται πέρα από κάθε αμφισβήτηση στους πάντες: ~ *νίκη / επιτυχία* ΣΥΝ. καταφανής, ολοφάνερος. — **περιφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφαίνομαι* (ο ενεργ. τ. είναι μτγν.) < *περι-* + *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

περιφέρεια (η) {περιφερειών} **1.** η κλειστή καμπύλη γραμμή, που αποτελεί το όριο ενός κύκλου και όλα τα σημεία της απέχουν εξίσου από το κέντρο του **2.** η εξωτερική επιφάνεια ενός σχήματος, κυρ. κυλινδρικού, σφαιρικού ή ημισφαιρικού: *η ~ στήλης / κολόνας / δοκού* || *η ~ τής σφαίρας / τού τρούλου* **3.** η περιοχή που βρίσκεται γύρω από έναν χώρο, κυρ. στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου ή το σύνολο των περιοχών που βρίσκονται μακριά από την πρωτεύουσα, η ύπαιθρος: *αποκέντρωση σημαίνει ενίσχυση τής ~* || *τα εργοστάσια πρέπει να μεταφερθούν στην ~ τής πόλης* || *στην ~ τού αεροδρομίου ο συντελεστής δόμησης είναι χαμηλός* || *τα σχολεία τής ~ έχουν πολλές επιτυχίες στις εξετάσεις* **4.** η εδαφική έκταση που έχει οριοθετηθεί ως ξεχωριστή περιοχή για διοικητικούς λόγους: ~ *Διοικήσεως Πρωτευούσης* || *εκλογική / αστυνομική* ~ **5.** (μτφ.) οι χώρες τού Τρίτου Κόσμου (ως προς το επίκεντρο των οικονομικών εξελίξεων) • **6.** (περιληπτ. για το γυναικείο σώμα) η λεκάνη και οι γλουτοί: *έχει ιδανική αναλογία στήθους και περιφέρειας* || *θέλει να αδυνατίσει στην ~* **7.** (περιληπτ.-καθημ.) οι παχουλοί γλουτοί: *έχει ~ και δεν βρίσκει εύκολα φούστα* ΣΥΝ. παχάκια, ψωμάκια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφερής* < *περιφέρω*].

περιφερειακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιφέρεια, την περιοχή στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου: ~ *δρόμος / σχολείο*· ΦΡ. ΟΙΚΟΝ. ***περιφερειακή ανάπτυξη*** βλ. λ. *ανάπτυξη* **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο των εξελίξεων: *η χώρα αυτή μετατρέπεται σε ~ υπερδύναμη* || ~ *τηλεοπτικό κανάλι / πρωτάθλημα / διοίκηση / οργάνωση κόμματος / θέατρο* || ~ *συνεργασία στα Βαλκάνια* || ~ *χώρες / συμμαχία / ζώνες επιρροής* **3. περιφερειακός** (ο) ο δρόμος που δεν περνά μέσα από την πόλη, που έχει χαραχτεί στην περιφέρεια τού οδικού δικτύου μιας περιοχής: *οδικά έργα στον ~ τού Γαλατσίου* **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***περιφερειακή συσκευή / μονάδα*** κ. ***περιφερειακό*** (το) κάθε συσκευή που συνδέεται με την κεντρική μονάδα επεξεργασίας χωρίς να αποτελεί τμήμα της, π.χ. ο εκτυπωτής, η οθόνη κ.λπ. — **περιφερειακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *περιφερειακή ανάπτυξη* (< αγγλ. regional development), *περιφερειακός δρόμος* (< αγγλ. circular road), *περιφερειακή μονάδα* (< αγγλ. peripheral unit) κ.ά.].

περιφερειάρχης (ο/η) {(θηλ. περιφερειάρχου) | περιφερειαρχών} ο διοικητής περιφέρειας (διοικητικής): ~ *Αττικής*.

περιφερής, -ής, -ές {περιφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για επιφάνεια, γραμμή κ.λπ.) αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: ~ *κίνηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφέρω*].

περιφερικός, -ή, -ό [1841] αυτός που έχει καμπύλο, κυκλικό σχήμα: ~ *τροχιά* ΣΥΝ. περιφερής, κυκλικός, καμπύλος. — **περιφερικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périphérique].

περιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έφερα, -φέρθηκα} **1.** μεταφέρω (κάτι) γύρω-γύρω, κυρ. διαγράφοντας κυκλική τροχιά: ~ *τον Επιτάφιο / την ιερή εικόνα* ΣΥΝ. περιάγω **2.** (συνήθ. ειρων.) επιδεικνύω (κάτι) χωρίς ντροπή: *περιφέρει τη μιζέρια του από εκπομπή σε εκπομπή* || *περιέφερε άνετα το πάχος της στην παραλία, χωρίς να πτοείται από τα σχόλια*· ΦΡ. ***περιφέρω το βλέμμα*** παρατηρώ τριγύρω (χωρίς να δίνω ιδιαίτερη προσοχή, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό) **3.** (μεσοπαθ. ***περιφέρομαι***) (α) ολοκληρώνω κυκλική τροχιά: *η Σελήνη περιφέρεται γύρω από τη Γη* ΣΥΝ. περιστρέφομαι (β) τριγυρνώ άσκοπα εδώ και εκεί σε ένα μέρος: *εντόπισαν έναν ύποπτο να περιφέρεται μπροστά στην τράπεζα* || *στο γραφείο περιφέρεται συνεχώς αμίλητος και σκεπτικός* ΣΥΝ. περιπλανώμαι.

περίφημος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη: *τα ~ γαλλικά αρώματα / ελληνικά νησιά* || *εξελίχθηκε σε ~ γιατρό / επιστήμονα / καλλιτέχνη* || *η ~ Μόνα Λίζα τού Λεονάρντο ντα Βίντσι* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, διάσημος, πασίγνωστος, (λόγ.) περιώνυμος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος **2.** άξιος λόγου, θαυμασμού: *-Πώς σου φάνηκε το γεύμα; -Περίφημο!* || *είναι ένας ~ χαρακτήρας* || *τελικά, αποδείχθηκε ~ χορευτής* ΣΥΝ. θαυμάσιος, υπέροχος **3.** (ειρων.) αυτός που έχει βγάλει όνομα (έχει γίνει αρνητικά γνωστός): *αυτός είναι λοιπόν ο ~ γυναικοκατακτητής!* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος. - **περίφημα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-φημος* < *φήμη*].

περιφλεγής, -ής, -ές [αρχ.] {περιφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει παραδοθεί στις φλόγες, που καίγεται από παντού. — **περιφλεγώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

περίφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. περίτρομος, φοβισμένος, κατατρομαγμένος, (λόγ.) έμφοβος, περιδεής ΑΝΤ. άφοβος, άτρομος.

περιφορά (η) **1.** η κυκλική ή κυκλοειδής μετακίνηση (κάποιου) με επιστροφή στην αρχική του θέση: *η ~ τού Επιταφίου* || *η ~ τού δίσκου στην εκκλησία*· ΦΡ. (επίσ.) ***διά περιφοράς*** περνώντας από χέρι σε χέρι: *το έγγραφο να υπογραφεί ~* **2.** η κυκλική κίνηση γύρω από σταθερό άξονα: *η ~ των χεριών στη γυμναστική* **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η περιοδική κίνηση ουράνιου σώματος γύρω από άλλο, η ολοκλήρωση μιας περιφοράς: ~ *τής Γης γύρω από τον Ήλιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφέρω*].

περίφραγμα (το) [μτγν.] {περιφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο φράχτης που έχει τοποθετηθεί γύρω από μια έκταση: *ενισχυμένο / ξύλινο ~* **2.** (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιφραχθεί.

περιφράζω ρ. ➝ περιφράσσω

περίφρακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει περιφραχθεί, που έχει κλειστεί με φράχτη από όλες τις πλευρές.

περίφραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση περιφράγματος (σε έναν χώρο): *η ~ τού οικοπέδου ήταν παράνομη* ΣΥΝ. περιτοίχιση, φράξιμο **2.** το περίφραγμα (βλ.λ.).

περίφραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σχήμα λόγου, που χάριν παραστατικότητας και ζωντάνιας αποδίδει μία έννοια με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου» αντί «η Ιαπωνία» **2.** (γενικότ.) η απόδοση μιας έννοιας με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «είμαι γραμμένος» αντί τού «γράφτηκα».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίφρασις* < αρχ. *περιφράζομαι* «σκέπτομαι, αναλογίζομαι» (μτγν. *περιφράζω* «χρησιμοποιώ περιφράσεις») < *περι-* + *φράζω* / *-ομαι* «εκφράζω, λέγω» (βλ. λ. *φράση*)].

περιφράσσω κ. **περιφράζω** ρ. μετβ. {περι-έφραξα, -φράχτηκα, -φραγμένος} περιβάλλω μια έκταση με φράχτη, βάζω περίφραγμα: ~ *ένα οικόπεδο* ΣΥΝ. περιβάλλω, περιτοιχίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιφράσσω* / *-ττω* < *περι-* + *φράσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

περιφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίφραση, που έχει διατυπωθεί με περίφραση: *προτιμούσε την ~ διατύπωση, τον αναλυτικό λόγο* ΑΝΤ. μονολεκτικός, βραχυλογικός, λακωνικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***περιφραστικοί χρόνοι*** οι συντελικοί χρόνοι, για τον σχηματισμό των οποίων χρησιμοποιούνται τα βοηθητικά ρήματα, άκλιτοι τύποι ή παθητικές μετοχές, λ.χ. *έχω / είχα / θα έχω ενημερώσει, έχω / είχα / θα έχω ενημερωθεί, είμαι / ήμουν / θα είμαι ενημερωμένος* κ.λπ. — **περιφραστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

περιφρόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση μειωμένης σημασίας και αξίας (σε κάτι/κάποιον), η άρνηση αναγνωρίσεως και αποδοχής του: *η ~ προς τον κίνδυνο* || ~ *για τα λεφτά* ΣΥΝ. καταφρόνηση ΑΝΤ. εκτίμηση **2.** η αντιμετώπιση με αδιάφορο και υποτιμητικό τρόπο: *σε τέτοιου είδους σχόλια αξίζει μόνο ~* || *κοιτάζω / απορρίπτω με ~* || *γιώθω ~ για τέτοια άτομα* ΣΥΝ. καταφρόνια.

περιφρονητέος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που του αξίζει περιφρόνηση, που πρέπει να αντιμετωπιστεί με περιφρόνηση: ~ *σχόλιο / υπαινιγμός* || *τέτοια ποσά δεν είναι περιφρονητέα* ΣΥΝ. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. σεβαστός, αξιοσέβαστος.

περιφρονητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκφράζει περιφρόνηση: *ένα ~ βλέμμα / σχόλιο / γέλιο* ΣΥΝ. υποτιμητικός, καταφρονητικός. - **περιφρονητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

περίφροντις (ο/η) {περιφρόντ-ιδος | -ίδες, -ίδων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει αναλάβει πολλές φροντίδες, που έχει πολλές έγνοιες: ~ *οικογενειάρχης / πρωθυπουργός* ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. αδιάφορος.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *φροντίς, -ίδος*].

περιφρονώ ρ. μετβ. {περιφρονείς... | περιφρόν-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω μικρή αξία και σημασία (σε κάποιον/κάτι)· θεωρώ ανάξιο λόγου ή προσοχής: *περιφρονούσε τα χρήματα και τ' αξιώματα* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. εκτιμώ, αποδίδω αξία **2.** (ειδικότ.) αψηφώ (κάποιον/κάτι), δεν τον λογαριάζω: ~ *τον κίνδυνο / τον εχθρό / τις δημοσκοπήσεις*. — **περιφρονητής** (ο) [μεσν.], **περιφρονήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. *περιφρονῶ (-έω)* < *περι-* + *φρονῶ* (βλ.λ.)].

περιφρούρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εγκατάσταση φρουράς γύρω από (κάποιον/κάτι), η φρούρηση (προσώπου, πράγματος ή μιας συγκέντρωσης πολιτών) από πολλές πλευρές: *οι φοιτητές δημιούργησαν ομάδες περιφρούρησης τού χώρου τού Πολυτεχνείου για την περίοδο των εορταστικών εκδηλώσεων* **2.** (μτφ.) η διαφύλαξη, η μαχητική υπεράσπιση: ~ *τής προσωπικής του ζωής από τις αδιάκριτες επεμβάσεις τρίτων*.

περιφρουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {περιφρουρείς... | περιφρούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φρουρώ από κάθε πλευρά, τοποθετώ φρουρά ολόγυρα: *ειδική μονάδα περιφρουρεί το κτήριο νυχθημερόν* || *οι διαδηλωτές περιφρούρησαν οι ίδιοι την πορεία* ΣΥΝ. προφυλάσσω **2.** (μτφ.) προστατεύω από κάθε πλευρά, προφυλάσσω από παντού: *εμείς πρέπει να περιφρουρήσουμε την τήρηση των νόμων* || ~ *τα συμφέροντά μου / την ευτυχία τής οικογένειάς μου*.

περιχαράζω ρ. ➝ περιχαράσσω

περιχαρακώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιχαράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οριοθετώ μια έκταση κατασκευάζοντας χαράκωμα και γενικότ. οχυρώνω έναν χώρο, μια τοποθεσία: *ο εχθρός περιχαρακώθηκε στην πίσω πλευρά τού λόφου* **2.** (συνήθ. μτφ.) προφυλάσσω (κάτι) κατά τρόπο που εξασφαλίζει, διαφυλάσσει την ακεραιότητά του: *η ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών περιχαρακώνει την ουσιαστική σημασία τής δημοκρατίας* **3.** (μεσοπαθ. ***περιχαρακώνομαι***) (μτφ.) απομονώνομαι, κλείνομαι κάπου, αποφεύγω την επαφή με τους άλλους: *η αποτυχία του τον οδήγησε να περιχαρακωθεί σ' έναν κύκλο στενών φίλων*.

περιχαράκωση (η) [1879] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο περιορισμός ή η οριοθέτηση μιας έκτασης με χαράκωμα: *η ~ τής μονάδας πίσω από τον λόφο* **2.** (μτφ.) η προφύλαξη και η διασφάλιση τής ακεραιότητας (κάποιου), ώστε να μην κινδυνεύει, να μην απειλείται: *η ~ τής προσωπικής ζωής από τις επεμβάσεις τρίτων* ΣΥΝ. περιφρούρηση **3.** η εθελοντική απομόνωση (κάποιου) από τους υπολοίπους: *η ~ του στο στενό πλαίσιο τού οικογενειακού του κύκλου, τον έκανε αντικοινωνικό* ΣΥΝ. (οικ.) μάζεμα, κλείσιμο. Επίσης **περιχαράκωμα** (το) [μτγν.].

περιχαράσσω κ. (λαϊκ.) **περιχαράζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} χαράζω τα σύνορα, τα όρια γύρω από κάτι, π.χ. σκά-

βοντας τάφρο ΣΥΝ. χαράζω, περιορίζω. — **περιχάραξη** (η) [μτγν.].

περιχαρής, -ής, -ές {περιχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκδηλώνει ή κατέχεται από μεγάλη χαρά: *κατέφθασε ~ για τη νίκη τής ομάδας του* ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος ΑΝΤ. περίλυπος. Επίσης (λαϊκ.) **περίχαρος**, -η, -ο. — **περιχαρώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-χαρής* < *χαίρω*].

περιχειρίδα (η) [1861] ό,τι φοριέται, περνιέται ή εφαρμόζει γύρω από το χέρι. κυρ. τον βραχίονα ή τον καρπό (λ.χ. η μανσέτα).
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-χειρίδα* < *χειρ. χειρός*, απόδ. τού γαλλ. manchon].

περιχέω ρ. → περιχύνω

περιχόνδριο (το) [1836] {περιχονδρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ινώδης μεμβράνη που καλύπτει τους χόνδρους, επιτελώντας λειτουργία ανάλογη προς αυτήν τού περιοστέου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perichondrium].

περιχρίω ρ. μετβ. [μτγν.] {περιέχρισα} επιχρίω, καλύπτω μια επιφάνεια με αλοιφή.

περίχρυσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει χρυσή επικάλυψη ΣΥΝ. επιχρυσωμένος.

περιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχρύσω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με επίστρωση χρυσού ΣΥΝ. επιχρυσώνω. — **περιχρύσωση** (η) [1889].

περίχυμα (το) {περιχύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περίχυση επιφάνειας ή σώματος με υγρό ΣΥΝ. κατάβρεγμα, ράντισμα **2.** (συνεκδ.) το υγρό που περιχύνεται.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιχέω* < *περι-* + *χέω* (βλ. λ. *χύνω*)].

περιχύνω ρ. μετβ. [μεσν.] {περι-έχυσα κ. περίχυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χύνω υγρό σε (κάτι), καλύπτοντας κάθε σημείο ή διαποτίζοντάς το ολόκληρο: *~ το παγωτό με σιρόπι* ΣΥΝ. διαποτίζω, διαβρέχω **2.** καταβρέχω (κάποιον/κάτι): *τον περιέχυσε με σαμπάνια*. Επίσης (λόγ.) **περιχέω** [αρχ.]. — **περίχυση** (η) [μτγν.].

περιχυτός, -ή, -ό αυτός που έχει περιχυθεί. διαποτιστεί σε όλα του τα σημεία από μια ουσία.

περίχωρα (τα) [αρχ.] {περιχώρων} η εδαφική έκταση που βρίσκεται γύρω από μια πόλη, στην περιφέρειά της: *εντοπίστηκε στα ~ τής Αθήνας* ΣΥΝ. παρυφές.

περιχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. **1.** η ταυτόχρονη συνύπαρξη και διακεκριμένη ενύπαρξη στην Αγία Τριάδα των τριών προσώπων, τού Πατέρα, τού Υιού και τού Αγίου Πνεύματος **2.** η ένωση στον Χριστό (ασυγχύτως, ατρέπτως, αχωρίστως, αδιαιρέτως) τής θείας και τής ανθρώπινης φύσεως στην υπόσταση τού Λόγου τού Θεού, κατά τους όρους τής Γ' (431) και τής Δ' (451) Οικουμενικής Συνόδου. (Βλ. κ. λ. *αλληλοπεριχώρηση*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιχώρησις*, αρχική σημ. «περιστροφή», < *περιχωρῶ* < *περίχωρος* < *περι-* + *χῶρος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοαπαντά τον 4ο αι. μ.Χ. σε εκκλησ. συγγραφείς (λ.χ. *τῆς εἰς ἀλλήλας τῶν Χριστοῦ φύσεων περιχωρήσεως*, Μάξιμος Ομολ. *Πύρρων*, 91)].

περιώμιο (το) {περιωμί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) λεπτό και φαρδύ πανωφόρι χωρίς μανίκια που καλύπτει τους ώμους και την πλάτη ΣΥΝ. μπέρτα.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-ώμιο* < *ώμος*].

περιώνυμος, -η, -ο (λόγ.) γνωστός σε όλους, αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που το όνομά του το ξέρουν όλοι: *~ πολιτικός / στρατηγός* ΣΥΝ. ξακουστός, περίφημος, ονομαστός ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, περιβόητος, φημισμένος, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

περιωπή (η) {χωρ. πληθ.} η εξέχουσα (κοινωνική) θέση, το αναγνωρισμένο κύρος· (μόνο στη γεν. **περιωπής** ως χαρακτηρισμός) αναγνωρισμένης αξίας, μεγάλου κύρους, υψηλής κοινωνικής θέσης: *άνθρωπος / επιστήμονας ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + θ. *-ωπ-*, που απαντά και στον παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. λ. *όψη*)].

πέρκα (η) {περκών} εδώδιμο ψάρι με αγκαθωτά κόκκινα ή πορτοκαλιά πτερύγια, σώμα πεπιεσμένο στα πλευρά και χρώμα πράσινο με σκούρες, κάθετες ραβδώσεις.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πέρκη* < επίθ. **περκός* < I.E. *perk- «μελανόστικτος, με πολύχρωμες ραβδώσεις», πβ. σανσκρ. pŕsni- «μελανόστικτος» (πβ. αρχ. *περκ-νός*, ίδια σημ.), αρχ. γερμ. forhana «πέστροφα», σουηδ. färna, μέσ. ιρλ. erc «μελανόστικτος – σαύρα, αγελάδα», ουαλ. erch «μελανόστικτος» κ.ά.].

περκάλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) λεπτό βαμβακερό ύφασμα που χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή ασπρόρουχων, εσωρούχων κ.λπ.: *~ βενετσιάνικο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. percalle < ισπ. percale < περσ. pärgalä].

πέρκνα (η) {περκνών} (σπάν.) κηλίδα καστανού ή μαύρου χρώματος, που εμφανίζεται το καλοκαίρι στο πρόσωπο και γενικά στα ακάλυπτα μέλη τού σώματος ανθρώπων με πολύ ανοιχτόχρωμο και λεπτό δέρμα λόγω των ηλιακών ακτίνων ΣΥΝ. φακίδα. Επίσης **περκνάδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περκνός* «μελανόστικτος», για το οποίο βλ. λ. *πέρκα*].

πέρλα (η) {περλών} **1.** το μαργαριτάρι (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το τεχνητό μαργαριτάρι, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κομψοτεχνημάτων, ψεύτικων κοσμημάτων, ως διακοσμητικό φορεμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. perla < μεσν. λατ. pernula, υποκ. τού λατ. perna «χοιρομέρι – μαργαριτάρι κοχυλιού»].

περλέ (το) {άκλ.} **1.** το χρώμα τού μαργαριταριού (*πέρλας*) **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει λαμπερό χρώμα, που γυαλίζει: *~ κραγιόν / βερνίκι νυχιών* || *πούδρα ~* || *κόκκινο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. perlé].

περλίτης (ο) {περλιτών} (στη μεταλλουργία) συστατικό των χαλύβων και άλλων κραμάτων, το οποίο, όταν το παρατηρεί κανείς στο μικροσκόπιο, μοιάζει σαν να αποτελείται από μία σειρά μαργαριταριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perlite. Βλ. κ. *πέρλα*].

περμανάντ (η/το) {άκλ.} **1.** ειδική τεχνική τής κομμωτικής, η οποία περιλαμβάνει επάλειψη των μαλλιών με χημικές ουσίες, υποβολή σε θερμότητα κ.λπ., ώστε να γίνουν σγουρά και να παραμείνουν έτσι για μεγάλο χρονικό διάστημα (συνήθ. μερικούς μήνες): *κάνω ~* **2.** (συνεκδ.) η μορφή των μαλλιών που επιτυγχάνεται με την παραπάνω τεχνική: *τα μαλλιά της είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (ondulation) permanente «μόνιμος κυματισμός – κατσάρωμα μαλλιών μεγάλης διάρκειας» < λατ. permanens «διαρκής, μόνιμος» < permaneo «εμμένω, διαρκώ»].

per mare, per terra ιταλ. (προφέρεται *περ μάρε, περ τέρα*) ελλην. *κατά θάλασσα, κατά γην*· παντού: *τον έψαχνα ~ και τελικά μου τηλεφώνησε εκείνος*.

πέρμιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το Πέρμιο **2.** ***Πέρμιο*** (το) {Περμίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου, που άρχισε 280 και τελείωσε 250 εκατομμύρια χρόνια πριν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. permian < Perm, περιοχή τής Α. Ρωσίας].

περνοδιαβαίνω ρ. αμετβ. {περνοδιάβηκα} (λαϊκ.) περνώ από κάπου κατ' επανάληψη, συνηθίζω να περνώ από συγκεκριμένο σημείο: *όλο περνοδιάβαινε από τη γειτονιά της γυρεύοντας αφορμή να της μιλήσει* ΣΥΝ. συχνοπερνώ, συχνοδιαβαίνω. **περνοδιαβασιά** (η).

περντάχι (το) → μπερντάχι

περνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περνάς... | πέρ-ασα, -νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** πηγαίνω ή έρχομαι σε ένα μέρος συνεχίζοντας κατόπιν την πορεία μου: *κάθε πότε περνά το λεωφορείο / το πλοίο;* || *θα περάσει η Χριστίνα ν' αφήσει τα κλειδιά* || *δεν πέρασε ο ταχυδρόμος σήμερα* || *περνούσα απ' έξω και είπα να πω ένα γεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) διαβαίνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μου περνάει (κάτι) από το μυαλό / τον νου*** σκέφτομαι (κάτι): *μου πέρασε απ' το μυαλό ότι μπορεί να ήταν αναμιγμένη στο σκάνδαλο, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω* (β) ***μου περνάει η ιδέα / η σκέψη κ.λπ.*** συλλαμβάνω μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι (κυρ. ξαφνικά): *αργούσε να φανεί και μου πέρασε η ιδέα μήπως είχε πάθει κάτι* **2.** αναπτύσσομαι (προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *η γραμμή τού τρένου περνάει δίπλα από την εθνική οδό* **3.** (α) διέρχομαι, κινούμαι μέσα (από κάτι): *η κλωστή αυτή δεν περνάει στη βελόνα* || *ο αέρας / ο ήλιος περνά μέσα από τις χαραμάδες* || *οι διαρρήκτες έσκαψαν, πέρασαν τον τοίχο κι έφθασαν στο χρηματοκιβώτιο* || *με καλή ηχομόνωση δεν περνάει κανένας θόρυβος* || *ο δρόμος περνάει μέσ' απ' το χωριό* (β) (μτφ.) έχω (κάτι) ως απαραίτητο στάδιο προς την ολοκλήρωσή μου, εξαρτώμαι (από κάτι): *ο δρόμος για την προεδρία περνάει πρώτα από το συνέδριο τού κόμματος*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο έρωτας περνάει από το στομάχι*** η καλή μαγείρισσα κερδίζει ερωτικά έναν άνδρα ή κρατά κοντά της τον σύζυγό της (β) ***(κάτι) περνάει από το χέρι (κάποιου)*** το αν θα γίνει κάτι ή όχι εξαρτάται από κάποιον: *αν περνούσε από το χέρι μου, θα σε κρατούσα στη δουλειά, αλλά, βλέπεις, άλλος κάνει κουμάντο εδώ!* **4.** (+σε) (μτφ. σε περιφράσεις) ξεκινώ να (κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό): *~ στην επίθεση* (επιτίθεμαι) / *στην αντεπίθεση* (αντεπιτίθεμαι) / *στην άμυνα* (αμύνομαι) **5.** (α) προσέρχομαι (κάπου): *για την οριστική απάντηση περάστε αύριο* || *πέρασα από την αρμόδια υπηρεσία και υπέβαλα αίτηση* (β) κινούμαι (από έναν χώρο σε άλλον): *πέρνα μέσα, μη στέκεσαι στη βροχή* || *περάστε έξω, κύριε!* || *περάστε στην αίθουσα αναμονής* || (μτφ.) *ας περάσουμε τώρα στο θέμα που μας ενδιαφέρει*· ΦΡ. ***περνώ με κόκκινο*** παραβιάζω τον κόκκινο σηματοδότη: *πήρε κλήση, γιατί πέρασε με κόκκινο* (γ) μεταβαίνω σε άλλη κατάσταση, φάση, περίοδο κ.λπ.: *το Χρηματιστήριο έχει περάσει σε φάση ανάκαμψης* || *«η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει περάσει από χτες σε μια νέα ιστορική περίοδο»* (εφημ.) || *με την ηρωική αυτοθυσία τον πέρασε στην αθανασία* **6.** αποτελώ παρελθόν, παρέρχομαι: *πέρασαν και τα Χριστούγεννα* || *πάει, πέρασε ο πόνος* || *πέρασε η μόδα των μακριών μαλλιών* || *περίμενε να περάσει η αναταραχή, για να κάνει δηλώσεις*· ΦΡ. (α) ***μου περνάει (κάτι)*** παύει να με απασχολεί ή να με ενοχλεί (κάτι): *μου πέρασε ο πονοκέφαλος* || *την πείραξε αυτό που της είπες, αλλά θα της περάσει* (β) (ως απειλή) ***δεν θα περάσει έτσι αυτό!*** για κάτι το οποίο θεωρείται ότι θα έχει συνέπειες, ότι δεν θα τελειώσει και δεν θα ξεχαστεί χωρίς αντίδραση **7.** (μτφ. για τον χρόνο) προχωρώ στο μέλλον: *η ώρα περνούσε ήρεμα / ευχάριστα* || *περνούν οι μέρες / τα χρόνια* || *Πέρασε η ώρα. Πρέπει να φύγω*· ΦΡ. ***για να περνά η ώρα*** χωρίς σοβαρό σκοπό, για εκτόνωση ή ψυχαγωγία, ώστε να μην πλήττει κανείς: *είπαμε να δούμε λίγο τηλεόραση, για να περάσει η ώρα* **8.** (α) (+τροπικό επίρρ.) έχω συγκεκριμένη (ψυχική) διάθεση (ως αποτέλεσμα των όσων κάνω, τού τρόπου που ζω, των ασχολιών μου κ.λπ.): *ποτέ δεν ~ καλά μ' αυτή την παρέα* || *–Πώς πέρασες χθες; Πληκτικά, μείναμε σπίτι βλέποντας τηλεόραση* || *~ δύσκολα αυτό τον καιρό* || (ευχετ.) *καλά να περάσετε!* (β) (γενικότ.) ζω (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν περνούσε καλά με τον πρώτο της σύζυγο* || *πώς περνάνε οι πλούσιοι;* || *περνά ζωή και κότα* **9.** (+από) υποβάλλομαι σε (διαδικασία κρίσεως ή ελέγχου από θεσμοθετημένο όργανο): *η πρόταση του θα περάσει από το συμβούλιο* || *~ από εξετάσεις / υγειονομική επιτροπή / ανάκριση / πειθαρχικό / λογοκρισία / συνέντευξη / δίκη* || *οι ισολογισμοί δεν έχουν περάσει ακόμα από έλεγχο* **10.** έρχομαι αντιμέτωπος με (κάτι κυρ. δύσκολο ή επικίνδυνο): *για σκέψου από πού πέρασε αυτός ο άνθρωπος για να φθάσει εκεί!* || *~ από σαράντα κύματα* (από πλήθος δυσκολιών) **11.** (α) (ειδικότ. για πρόσ.) πετυχαίνω (σε διαδικασία επιλογής): *πέρασε στις εξετάσεις για το δίπλωμα οδήγησης* || *έδωσε ξανά εξετάσεις, αλλά δεν πέρασε* (β) (ειδικότ.) προκρίνομαι: *από κάθε όμιλο περνάνε στην ημιτελική φάση οι δύο πρώτες ομάδες* **12.** (+επίθ. ή επίρρ.) προκαλώ συγκεκριμένο αποτέλεσμα, συ-

γκεκριμένη εντύπωση: *με τέτοια εμφάνιση, πώς να περάσει απαρατήρητη;* || *μην αφήνεις τέτοιες ευκαιρίες να περνούν ανεκμετάλλευτες* || *η υπόθεση πέρασε στο ντούκου* **13.** (+για) θεωρούμαι ως (κάτι που δεν είμαι), μου αποδίδεται ιδιότητα ή αξία που δεν έχω: *περνά για ωραίος / έξυπνος / πολύ πλούσιος* **14.** (α) μεταβιβάζομαι: *μετά τον θάνατό του η περιουσία του πέρασε στο κράτος* || *τα έθιμά μας περνούν από πατέρα σε γυιο*· ΦΡ. ***(κάτι) περνάει στα χέρια (κάποιου)*** (i) για τη μεταβίβαση κυριότητας, την αλλαγή ιδιοκτήτη: *η εταιρεία πέρασε στα χέρια ξένου ομίλου εταιρειών* (ii) για τη μεταβίβαση αρμοδιότητας: *η υπόθεση από τον δήμο πέρασε στα χέρια τού υπουργού Μεταφορών* (β) αλλάζω καθεστώς: *μετά την πτώση τού Σάχη το Ιράν πέρασε στα χέρια των ισλαμιστών* **15.** εντάσσομαι (κάπου): *το άρθρο πέρασε στην πρώτη σελίδα* || *με τις αλλαγές που επήλθαν στην εταιρεία, πέρασα στο τμήμα δημοσίων σχέσεων* || *ο παίκτης πέρασε στον αγώνα ως αλλαγή* **16.** (μτφ.) καθιερώνομαι με συγκεκριμένη ιδιότητα: *πέρασε στην ιστορία ως ένας από τους μεγάλους μεταρρυθμιστές* **17.** λαμβάνω την έγκριση αρμοδίου (προσώπου ή συλλογικού οργάνου): *το νομοσχέδιο πέρασε* (δηλ. ψηφίστηκε) *από τη Βουλή* || *όσο εξαρτάται από μένα, αυτό δεν πρόκειται να περάσει* || *«η αμερικανική κυβέρνηση προσπάθησε να περάσει έναν γενικό νόμο σχετικά με το τι θεωρείται κόσμιο και τι όχι»* (εφημ.) **18.** (α) γίνομαι αποδεκτός ή επιβάλλομαι, επικρατώ: *οι συνδικαλιστές προειδοποιούν ότι τα νέα μέτρα τής κυβέρνησης δεν θα περάσουν* || *στην κοινή γνώμη έχει περάσει η εκδοχή που καλλιέργησαν τα Μ.Μ.Ε. για τον φόνο* || *δεν θα περάσει ο φασισμός* (β) ισχύω, έχω αντίκρισμα: *σ' αυτόν δεν περνάει μέσο*· ΦΡ. (α) ***περνάει η μπογιά μου*** βλ. λ. μπογιά (β) ***μου περνά / περνά το δικό μου*** πετυχαίνω αυτό που θέλω, γίνεται αυτό που επιδιώκω: *είναι κακομαθημένος κι έχει μάθει πάντα να περνάει το δικό του* (γ) ***αυτά δεν περνάνε εδώ / σε μένα κ.λπ.*** ως προειδοποίηση σε κάποιον ότι τα μέσα που χρησιμοποιεί συνήθως για να καταφέρνει τους άλλους να του ικανοποιούν τις επιθυμίες, σε εμάς δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα, δεν «πιάνουν»: *άσ' τα αυτά που ξέρεις· εδώ δεν περνάνε!* **19.** αναγνωρίζομαι επίσημα ως έγκυρος, ότι ισχύω, έχω αντίκρισμα: *είναι παλιό αυτό το νόμισμα, δεν περνάει πια* || *το εισιτήριο περνά μόνο στα λεωφορεία, δεν είναι για τα τρένα* **20.** (μτφ.) αλλάζω θέση (στο πλαίσιο οργανωμένου συστήματος ή βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας κ.λπ.): *μετά την ήττα του πέρασε στην έκτη θέση τής παγκόσμιας κατάταξης* || *η ταινία πέρασε στην κορυφή των εισπράξεων μετά από τρεις εβδομάδες προβολής*· ΦΡ. ***περνώ μπροστά*** προηγούμαι: *η φιλοξενούμενη ομάδα πέρασε μπροστά στο σκορ* **21.** διακινούμαι, εισάγομαι ή μεταφέρομαι (διά μέσου ορισμένου σημείου): *τα ναρκωτικά περνάνε στη χώρα μας από αφύλακτα συνοριακά σημεία* **22.** καλύπτω τα έξοδά μου, ανταποκρίνομαι στις ανάγκες μου: *~ δεν ~ με τα χρήματα που έχω* || *αν τα λεφτά που έχεις δεν σου φθάνουν να περάσεις, σου δανείζω όσα χρειάζεσαι* || *μόνο με τη σύνταξή του πώς να περάσει;* ♦ (μετβ.) **23.** φθάνω σε (ένα μέρος) και κατόπιν συνεχίζω την πορεία μου χωρίς να μείνω, διέρχομαι από (ένα σημείο): *θα περάσεις τη λεωφόρο και θα κάνεις δεξιά* || *πέρασαν κάμπους και βουνά, πριν αντικρίσουν τη θάλασσα* **24.** μεταφέρω (κάποιον/κάτι) από ένα μέρος σε άλλο ή πηγαίνω (κάποιον/κάτι) στον προορισμό του διά μέσου ενός σημείου: *πέρασε τη γριούλα στο απέναντι πεζοδρόμιο* || *πέρασαν τα καννόνια από το γεφύρι* || *Πώς θα περάσεις το τραπέζι από την πόρτα; Δεν χωράει* **25.** (α) (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να μπει από τη μία πλευρά ανοίγματος και να βγει από την άλλη: *πέρασέ μου την κλωστή στη βελόνα* || *~ το κορδόνι στα παπούτσια* || *~ το αλεύρι από το κόσκινο / το τυρί από τον τρίφτη* (β) (γενικότ.) διαποτίζω (επιφάνεια) και εμφανίζομαι από την άλλη της πλευρά: *η υγρασία πέρασε τον τοίχο* **26.** (α) αλείφω ή βάφω (κάτι): *~ το τραπέζι με λούστρο* || *~ τον τοίχο ένα χέρι ακόμα* (τον βάφω) || (κ. μεσοπαθ.) *η ξύλινη επιφάνεια πρώτα λειαίνεται, μετά ζωγραφίζεται και στο τέλος περνιέται με λούστρο* (β) καθαρίζω (επιφάνεια) σε όλη της την έκταση: *έχει περάσει όλο το σπίτι* (εν. το έχει καθαρίσει) *με σαπούνια και απορρυπαντικά* **27.** (γενικά) βάζω (κάτι κάπου), τοποθετώ (κάτι) κατάλληλα, ώστε να εφαρμόζει ή να στερεώνεται σε συγκεκριμένη θέση: *του πέρασε ένα ζακετάκι στους ώμους* || *~ τα χαλινάρια στο άλογο* || *~ τη θηλιά στον λαιμό κάποιου* || *~ τις κουρτίνες στα κουρτινόξυλα* || *της πέρασε το δαχτυλίδι στο δάχτυλο* || *του πέρασαν τις χειροπέδες στα χέρια* **28.** (μτφ.) (α) ζω (συγκεκριμένο χρονικό διάστημα) με συγκεκριμένο τρόπο: *πώς θα περάσεις το τριήμερο;* || *τα ~ καλά / ωραία / ήσυχα* || *τώρα περνά την εφηβεία / την κλιμακτήριο* (β) ζω, μένω, διαβιώ (σε συγκεκριμένο χώρο) για ένα χρονικό διάστημα: *τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε στην Πόλη* || *πέρασε δέκα χρόνια στην Τρίπολη* **29.** υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε μια διαδικασία ή κατάσταση (κυρ. δοκιμάζοντάς τον, ελέγχοντάς τον ή προκειμένου να τον ταλαιπωρήσω): *τους πέρασε από ανάκριση / συνέντευξη* || *πέρασε τους υπαιτίους από δίκη*· ΦΡ. (α) ***περνώ (κάποιον) από μαχαίρι / λεπίδι*** σφάζω, εξοντώνω (κάποιον): *όσους είχαν τουρκέψει τους πέρασαν από λεπίδι* (β) ***περνώ (κάποιον / κάτι) από (ψιλό) κόσκινο*** βλ. λ. κόσκινο (γ) ***περνώ (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** βλ. λ. γενεά **30.** αντιμετωπίζω (κάτι δυσάρεστο, δύσκολο ή επικίνδυνο): *πέρασε πολλά στη ζωή του* || *πέρασε πρόσφατα έναν χωρισμό* || *η γενιά τού '40 πέρασε πόλεμο και κατοχή* || *έχει περάσει την ανεμοβλογιά* **31.** αντιμετωπίζω με επιτυχία (διαδικασία επιλογής ή αξιολόγησης): *πέρασε τις εξετάσεις εύκολα* || *πέρασε το τεστ με είκοσι / πετυχαίνοντας υψηλές επιδόσεις* || *ποιοι πέρασαν στον τελικό:* (προκρίθηκαν) || *περνάς το μάθημα με αυτά που έγραψες;* **32.** (για εξεταστή) αξιολογώ θετικά (εξεταζόμενο ή υποψήφιο), κρίνω (κάποιον) άξιο (να προαχθεί, να προβιβαστεί κ.λπ.): *συνήθως περνάει τους περισσότερους φοιτητές, δεν κόβει πολλούς* || *τον πέρασε ο φιλόλογος στην έκθεση, αλλά τον έκοψε ο μαθηματικός* ΑΝΤ. απορρίπτω, (καθημ.) κόβω **33.** (α) (*~ κάποιον/κάτι για*) θεωρώ ότι (κάποιος/κάτι είναι κάτι που δεν είναι στην πραγματικότητα), αποδίδω σε (κάποιον/κάτι ιδιότητα ή αξία που δεν έχει): *όπως σε είδα από μακριά, σε πέρασα για τη Μαίρη* || *την περνάνε για σπουδαίο πρόσωπο έτσι όπως κινείται και μιλάει με υπεροπτικό ύφος* || *για ηλίθιο με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα;* || (κ. μεσοπαθ.) *περνιέται για πολύ έξυπνος, αλλά οι επιλογές του δείχνουν το αντίθετο* (β) νομίζω ότι (κάποιος/κάτι) είναι (κάτι), θεωρώ ως· κυρ. στη ΦΡ. ***τι το πέρασες (εδώ);*** τι φαντάστηκες ότι είναι (εδώ);: *~, σπίτι σου και συμπεριφέρεσαι έτσι; Εδώ είναι δημόσια υπηρεσία!* **34.** μεταβιβάζω: *πέρασε όλη του την περιουσία στη γυναίκα του* || *πέρασε τη μπάλα στον συμπαίκτη του* **35.** εντάσσω (κάποιον/κάτι) (κάπου): *ο αρχισυντάκτης πέρασε την είδηση στην πρώτη σελίδα* || *ο προπονητής πέρασε τον νεαρό παίκτη στο παιχνίδι* (λ.χ. ως αλλαγή) **36.** κάνω (κάτι) αντιληπτό ή αποδεκτό (προβάλλοντάς το κατάλληλα): *στους λόγους του προσπαθεί να περάσει στον λαό ρατσιστικά μηνύματα* || *η συμβολική αυτή ενέργεια πέρασε σε όλη την υφήλιο το μήνυμα ότι η δημοκρατία στη χώρα αυτή δεν λειτουργεί ομαλά* **37.** καταγράφω, καταχωρίζω (κάτι): *έχει περάσει στο ημερολόγιό του όλη σχεδόν την παιδική του ηλικία* || *σε ποια σελίδα περνούμε τα έξοδα κινήσεως;* || *είναι περασμένος στα μητρώα τού δήμου* || *~ τις απουσίες στο απουσιολόγιο / τα στοιχεία σε ηλεκτρονικό αρχείο* ΣΥΝ. σημειώνω **38.** διαβάζω (κάτι): *περνά τουλάχιστον μία φορά την ύλη και μετά αρχίζει επαναλήψεις* || *πέρασε ξανά τις σημειώσεις του πριν από τη συζήτηση* || *~ τη σελίδα βιαστικά / προσεκτικά* **39.** υπερέχω (κάποιου σε κάτι): *με περνούσε πάντα στη φυσική / στο τρέξιμο / στο ύψος / στην καλλιγραφία* ΣΥΝ. υπερτερώ ΑΝΤ. υστερώ **40.** υπερβαίνω: *με τη συμπεριφορά του περνάει κάθε όριο ευπρέπειας* || *έχεις περάσει πια τα όρια τής ανοχής μου* **41.** μεταφέρω (από ένα σημείο σε άλλο): *επιχείρησε να περάσει στη χώρα μας δέκα κιλά ηρωίνη* **42.** (!) γαμώ, πηδώ: *την έχουν περάσει πολλοί* **43.** (η μτχ. ***περασμένος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο, σπάζω, εργαστικός.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περνῶ* < αρχ. *περῶ (-άω)* (< *πέρα*, βλ.λ.), από τον αόρ. *ἐπέρασα*, κατά το σχήμα *ἐκέρασα – κερνῶ*, *ἐγέρασα – γερνῶ*, *ἐξέρασα – ξερνῶ* κ.ά.].

περόνη (η) {περονών} (λόγ.) **1.** λεπτό και αιχμηρό μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα καρφιού χωρίς κεφαλή, με το οποίο διατρυπά κανείς δύο ή περισσότερα αντικείμενα (λ.χ. κομμάτια υφάσματος) και τα συνδέει ή τα στερεώνει μαζί ΣΥΝ. καρφίτσα **2.** (στην αρχαιότητα) εξάρτημα τής γυναικείας αμφίεσης σε σχήμα καρφίτσας με σφαιρίδιο (ή κόσμημα) στη μία του άκρη, που το χρησιμοποιούσαν για τη συγκράτηση και διακόσμηση των ενδυμάτων και των μαλλιών ΣΥΝ. πόρπη • **3.** ΑΝΑΤ. μακρύ και λεπτό οστό που καταλαμβάνει το έξω πλάγιο τμήμα τής κνήμης • **4.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικό καρφί που συνδέει τμήματα μηχανών μεταξύ τους· ΦΡ. (ειδικότ.) ***ασφαλιστική περόνη / περόνη ασφαλείας*** μεταλλικό καρφί που εισέρχεται σε ειδική οπή στο άκρο εξαρτήματος (λ.χ. σε χειροβομβίδα) και χρησιμεύει για να το ασφαλίζει.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πείρω* «διατρυπώ, διαπερνώ» < **πέρ-jω* < Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (για το οποίο βλ. λ. *πέρα, περί*). Το ρ. *πείρω* συνδ. επίσης με το συνώνυμο αρχ. σλαβ. na-perjǫ «διατρυπώ», αλβ. sh-poroj, σανσκρ. pārṣati (αόρ.) κ.ά. Ομόρρ. *πόρ-πη* (βλ.λ.), *πόρ-ος*, *πορ-θμός* κ.ά.].

περονιάζω ρ. μετβ. {περόνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) καρφώνω (κάτι) πέρα για πέρα με το πιρούνι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. διατρυπώ **2.** (συνήθ. μτφ.) διαπερνώ: *το κρύο μάς περόνιαζε ώς το κόκκαλο* || *η νυχτερινή υγρασία μάς περονιάζει ώς το μεδούλι* ΣΥΝ. διατρυπώ. — **περόνιασμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < *περόνη*].

περονισμός (ο), πολιτικό κίνημα το οποίο δημιουργήθηκε στην Αργεντινή την περίοδο 1945-1946 προς υποστήριξη τής επιτυχημένης τελικά, προεδρικής υποψηφιότητας τού Χουάν Ντομίνγκο Περόν και τής κυβέρνησής του αργότερα. — **περονιστής** (ο), **περονίστρια** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. peronismo, από το όνομα τού Αργεντινού πολιτικού Juán Domingo Perón (1895-1974)].

περονόσπορος (ο) [1892] **1.** μύκητας ο οποίος ζει ως παράσιτο σε υπέργεια τμήματα καλλιεργούμενων φυτών (λ.χ. τού αμπελιού) **2.** (συνεκδ.) σοβαρή ασθένεια των φυτών που προκαλείται από τους παραπάνω μύκητες και έχει ως κύριο σύμπτωμά της την εμφάνιση κηλίδων από χνούδι ή μούχλα στην κατώτερη επιφάνεια των φύλλων και σπανιότ. στους βλαστούς, τα άνθη και τους καρπούς· ΦΡ. ***πέφτει περονόσπορος*** γίνεται μεγάλη ζημιά ή καταστροφή ή επικρατεί ερημιά: *ούτε ένας πελάτης δεν μπήκε από το πρωί· περονόσπορος έπεσε;*

[ΕΤΥΜ. < *περόνη* + *σπόρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. peronospora].

Περού (το) {άκλ.} (ισπ. República del Perú = Δημοκρατία τού Περού) κράτος τής Ν. Αμερικής στα παράλια τού Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Λίμα, επίσημες γλώσσες την Ισπανική και την Κετσούα και νόμισμα το νέο σολ. — **Περουβιανός** (ο), **Περουβιανή** (η), **περουβιανός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Perú, από το όνομα τού ποταμού Birú < piru / biru «νερό, ποταμός» (γλώσσα Γκουαρανί)].

περουζές (ο) {περουζέδες} (λαϊκ.) πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) κάλαϊς.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. peruze].

περούκα (η) {περουκών} πρόσθετη, τεχνητή κόμη που κατασκευάζεται από φυσικές ή τεχνητές τρίχες και καλύπτει μέρος ή το σύνολο του τριχωτού τής κεφαλής: *του έπεσαν τα μαλλιά και φορέσε ~* || *οι ηθοποιοί φορούσαν περούκες* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φενάκη. — (υποκ.) **περουκίνι** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. perrucca / parrucca, αρχική σημ. «χαίτη, μακριά κόμη».

< *pilŭcca < λατ. pilus «τρίχα. κόμη»].

Π.Ε.Ρ.Π.Α. (το) Πρόγραμμα Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος Αθήνας.

περπάτημα (το) [μεσν.] {περπατήμ-ατος | (σπάν.) -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να περπατά κανείς. η μετακίνηση με τα πόδια: *το ~ κάνει καλό στην υγεία* || *τα παπούτσια αυτά με δυσκολεύουν στο ~* ΣΥΝ. βάδισμα **2.** (συνεκδ.) η κάλυψη αποστάσεων με τα πόδια, το να μετακινείται κανείς πεζός (χωρίς μεταφορικό μέσο): *με γρήγορο ~ θα φθάσεις εκεί σε ένα τέταρτο* ΣΥΝ. πορεία, πεζοπορία **3.** (συνεκδ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο περπατά κανείς. το είδος τού βαδίσματός του: *γοργό / ελαφρό / λικνιστικό / σταθερό / λεβέντικο / υπερήφανο / βαρύ / νωχελικό ~* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα, βηματισμός, βάδισμα.

περπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει αποκτήσει πολλές και ποικίλες εμπειρίες. ώστε να γνωρίζει καλά τη ζωή. να έχει πείρα (ιδίως από διασκεδάσεις ή από ερωτικές σχέσεις): *είναι ~ γυναίκα και το δείχνει* ΣΥΝ. έμπειρος ΑΝΤ. άβγαλτος, άπειρος, απονήρευτος.

περπατησιά κ. (λαϊκότ.) **περπατηξιά** (η) (λαϊκ.) ο τρόπος με τον οποίο βαδίζει κανείς: *κουρασμένη / βαριά ~* ΣΥΝ. βάδισμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *περπάτησα* τού ρ. *περπατώ* και επίθημα *-ιά*. πβ. κ. *σπρωξ-ιά, απλωσ-ιά, καθισ-ιά* κ.ά.].

περπατητά επίρρ. **1.** με τα πόδια, όχι με μεταφορικό μέσο: *διέσχισε ~ τη χώρα* ΣΥΝ. περπατώντας, πεζή **2.** με κανονικό περπάτημα. με συνηθισμένο βηματισμό: *η απόσταση είναι μία ώρα ~* ΣΥΝ. βάδην.

περπατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η στράτα (βλ.λ.) για τα μωρά.
[ΕΤΥΜ. < *περπατώ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*].

περπατώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **περιπατώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περπατάς κ. (σπανιότ.) -είς... | περπάτ-ησα, -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κάνω βήματα, μετακινούμαι με τα πόδια, πηγαίνω πεζός σε συγκεκριμένο προορισμό: *~ νευρικά / γρήγορα / σβέλτα / αργά / αγέρωχα / ανάλαφρα / στις μύτες των ποδιών / με χάρη* || (παροιμ.) «*αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*» (οι τυχεροί προκόβουν στη ζωή, αυτοί έχουν μέλλον) ΣΥΝ. βαδίζω, βηματίζω **2.** (ειδικότ.) κάνω περίπατο. βαδίζω με άνεση για αναψυχή: *θέλεις να περπατήσουμε λίγο;* || *κάθε πρωί έχω τη συνήθεια να περπατάω* ΣΥΝ. περιφέρομαι **3.** (μτφ.-συνήθ. σε προτάσεις με άρνηση) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, σύμφωνα με τις προβλέψεις: *το σχέδιό μας δεν περπατάει· κάπου έχει σκαλώσει!* || *Η υπόθεσή σου δεν περπατάει. Μάλλον θα απορριφθεί η αίτησή σου* ♦ (μετβ.) **4.** διασχίζω (τόπο / απόσταση με τα πόδια): *αυτό τον δρόμο τον έχω περπατήσει πολλές φορές* || *μπορείς να περπατήσεις την απόσταση από εδώ μέχρι το χωριό σε περίπου μία ώρα* ΣΥΝ. διαβαίνω, βαδίζω. διανύω· ΦΡ. **το περπατάω** πηγαίνω με τα πόδια (κάπου): *πάμε να το περπατήσουμε, κοντά είμαστε!* || *δεν το περπατάμε καλύτερα, αντί να πάρουμε ταξί;* ● **5.** (ειδικότ.-οικ.) συνοδεύω (πρόσωπο) σε περίπατο ή συνήθ. στα νυχτερινά κέντρα διασκεδάσεως. τις λέσχες. τα κλαμπ κ.λπ.: *πότε θα σε περπατήσω στα μέρη μας;* **6.** (μεσοπαθ. **περπατιέμαι**) (καθημ. συνήθ. για δρόμο) (α) είμαι κατάλληλος για περπάτημα, για πεζοπορία: *το δρομάκι είναι χωματόδρομος. αλλά περπατιέται* (β) δεν έχω πολλή κίνηση (και μπορεί να κινηθεί κανείς άνετα με το αυτοκίνητο): *σήμερα περπατιέται η Κατεχάκη* **7.** (η μτχ. **περπατημένος**, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περπατώ* < αρχ. *περιπατώ (-έω)* (με συγκοπή) < *περι-* + *πατώ*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. marcher].

πέρπυρο (το) → υπέρπυρο

Π.Ε.Ρ.Ρ.Α.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Ραδιοτηλεγραφητών και Ραδιοηλεκτρονικών Αξιωματικών Εμπορικού Ναυτικού.

Περσέας (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δία και τής Δανάης. κόρης τού βασιλιά τού Άργους· γνωστά κατορθώματά του ήταν ο αποκεφαλισμός τής Μέδουσας και η σωτηρία τής Ανδρομέδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Περσεύς*. αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδεόταν από αρχαίους λεξικογράφους με το αρχ. *πέρθω* «καταστρέφω» (αόρ. *έπερσα*). Αρκετές πιθανότητες συγκεντρώνει η άποψη ότι το όνομα *Περσεύς* αποτελεί υποκοριστικό ενός συνθέτου **Περσίπολις*. ίσως παράλλ. τού *Περσέπολις* «αυτός που καταστρέφει μια πόλη» (από το ρ. *πέρθω*). ενώ η σύνδεση με αρχ. σλαβ. perq «χτυπώ» δεν τεκμηριώνεται επαρκώς. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η άποψη ότι το όνομα έχει προελληνική προέλευση].

περσέμολο (το) ο μαϊντανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. prezzemolo (με αντιμετάθεση) < λατ. petroselinum < μτγν. *πετροσέλινον* «σέλινο που φύεται σε πετρώδες έδαφος»].

Περσεφόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τής Δήμητρας και τού Δία και σύζυγος τού Πλούτωνα, θεά τού Κάτω Κόσμου, τής βλάστησης και τής μυστηριακής λατρείας τής φύσης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα, τού οποίου η αρχική μορφή είναι δύσκολο να εξακριβωθεί. Απαντούν οι τύποι: *Περσεφόνη. Φερσεφόνα, Φερσέφαττα. Πηρεφόνεια*. Αν αρχικός θεωρηθεί ο τ. *Φερσε-* (αμφίβολης σημ.), τότε η μορφή *Περσε-* οφείλεται σε ανομοίωση. ενώ ο τ. *Πηρε-* εξηγείται από τροποποιήσεις τού συμπλέγματος *-ρσ-* ακολουθούμενες από έκταση. Ωστόσο. έχει υποστηριχθεί επίσης ότι αρχικός είναι ο τ. *Περσε-*. από όπου ο τ. *Φερσε-*, που οφείλεται σε αφομοίωση προς το δασύ σύμφωνο τού β' συνθ. *(Φερσε-φόνη)*. Εξίσου δυσχερής παραμένει η ερμηνεία τού β' συνθ. *-φόνη / -φάττα* (< **φατ-jă*), ανάλυση που οδηγεί σε συσχετισμό με τη λ. *φόνος* (αλλά η Περσεφόνη δεν ήταν φόνισσα κατά τη μυθολογία). Σύμφωνα με άλλη άποψη. περισσότερο πιθανή. το α' συνθ. ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **φέρσος* (< *φέρω*) και το β' συνθ. στην Ι.Ε. ρίζα *gʷhen- «άφθονος» (βλ. λ. *φθηνός*). οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτή που προσφέρει αφθονία»].

πέρσι επίρρ. → πέρυσι

Περσία (η) **1.** αρχαία χώρα στις Α. ακτές τού Περσικού Κόλπου **2.** το Ιράν (βλ.λ.). — **Πέρσης** (ο) [αρχ.]. **Περσίδα** (η) [αρχ.], **περσικός**, -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **πέρσικος**, -η, -ο, **Περσικά** κ. (καθημ.) **Πέρσικα** (τα).

περσίδα (η) (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις λεπτές, οριζόντιες λωρίδες από ξύλο. μέταλλο ή πλαστικό. που αποτελούν το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου και οι οποίες μπορούν με ειδικό μηχανισμό να στρέφονται ταυτοχρόνως επιτρέποντας τον φωτισμό τού χώρου, την είσοδο αέρα κ.λπ: *ανοίγω / κλείνω / ανεβάζω / κατεβάζω τις ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. persienne, θηλ. τού Perse «Πέρσης», καθώς υπήρχε η άποψη ότι τέτοια παραθυρόφυλλα χρησιμοποιούσαν στην Περσία].

περσικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **πέρσικος, -η, -ο** **1.** αυτός που σχετίζεται με την Περσία (βλ.λ.) ή τους Πέρσες. αυτός που προέρχεται από την Περσία: *~ χαλί / λογοτεχνία* ΣΥΝ. ιρανικός **2.** (α) ***Περσικός (Κόλπος)*** κόλπος ανάμεσα στην Αραβική Χερσόνησο και το ΝΑ. Ιράν (β) ΙΣΤ. ***Περσικοί Πόλεμοι / Περσικά*** (τα) οι πόλεμοι που διεξήχθησαν κατά την αρχαιότητα (492-466 π.Χ.) μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών και κατέληξαν σε θριαμβευτική νίκη των Ελλήνων.

περσινός, -ή, -ό → περυσινός

περσόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το θεατρικό προσωπείο, η μάσκα τού ηθοποιού **2.** (μτφ.) η εικόνα που σκόπιμα καλλιεργεί και προβάλλει κανείς για τον εαυτό του στους άλλους: *καλύπτει τις αδυναμίες του πίσω από την ~ τού σκληρού ηγέτη* || «*έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό της, αλλά αυτό είναι μέρος τής ~ της*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. persona «πρόσωπο – προσωπείο»].

περσοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία βασιζόμενη κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία τού Mounier, η οποία κατεξοχήν προβάλλει την αξία τού ανθρώπινου προσώπου, τής ανθρώπινης οντότητας, που δεν υπόκειται σε αντικειμενική εξήγηση, αλλά είναι στραμμένη στην αυτο-δημιουργία και τη «συνειδησιακή αμοιβαιότητα». - **περσοναλιστής** (ο), **περσοναλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. personnalisme < personnel (< μτγν. λατ. personalis < λατ. persona «πρόσωπο»)].

persona non grata λατ. (προφέρεται *περσόνα νον γκράτα*) ελλην. *πρόσωπο ανεπιθύμητο*· αλλοδαπό φυσικό πρόσωπο. το οποίο είτε δεν γίνεται δεκτό σε μια χώρα είτε καλείται από την πολιτική εξουσία τής χώρας αυτής να εγκαταλείψει τη χώρα σε ορισμένη προθεσμία ως ανεπιθύμητο.

περσότερος, -η, -ο → περισσότερος

πέρυσι κ. **πέρσι** επίρρ.· κατά το προηγούμενο έτος, τη χρονιά που πέρασε: *δεν έχει βρέξει από ~* || *τα θέατρα φέτος πηγαίνουν καλύτερα από ~*· ΦΡ. (α) ***κάθε πέρσι και καλύτερα*** (ως σχόλιο) η κατάσταση επιδεινώνεται συνεχώς από χρονιά σε χρονιά: *-Πώς πάνε οι δουλειές; -~!* (β) (παροιμ.) ***πέρσι κάηκε, φέτος μύρισε / πέρσι ψόφησε, φέτος βρόμησε*** για καθυστερημένο σχολιασμό ή άκαιρη αντίδραση σε γεγονός που συνέβη πριν από πολύ καιρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρυσι / πέρυτι* (δωρ.) < Ι.Ε. *peruti- «πέρυσι», πβ. αρμ. heru, μέσ. γερμ. vert. αρχ. ιρλ. ónnurid κ.ά. Το επίρρ. είναι σύνθετο από το πρόθεμα *per-, δηλωτικό κατευθύνσεως (βλ. λ. *πέρ-α*), και από τη μηδενισμ. βαθμ. *wt- τής λ. *έτος* (< **Fέτ-ος*, βλ.λ.), το δε *-ι* προφανώς αποτελεί υπόλειμμα τοπικής πτώσεως].

περυσινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **περσινός** αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο έτος, με τη χρονιά που πέρασε: *~ κρασί / εκδήλωση / συγκομιδή*· ΦΡ. ***περσινά ξινά σταφύλια*** βλ. λ. *ξινός*.

περφεξιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** αντίληψη και στάση ζωής που συνίσταται στην επιδίωξη τού τέλειου αποτελέσματος σε κάθε πράξη ή δραστηριότητα ΣΥΝ. τελειοθηρία **2.** (ειδικότ.) ΘΕΟΛ. θρησκευτική αίρεση στην Αγγλία και την Αμερική τού 19ου αι.. η οποία πρέσβευε ότι οι πιστοί έχουν τη δυνατότητα να επιτύχουν την τελειότητα των αγίων στο πλαίσιο μιας κοινωνίας κοινοκτημοσύνης. — **περφεξιονιστής** (ο). **περφεξιονίστρια** (η). **περφεξιονιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perfectionnisme (< λατ. perfectus «τέλειος»)].

πεσέτα (η) {πεσετών} (παλαιότ.) η νομισματική μονάδα τής Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. peseta, υποκ. τού ουσ. peso, αρχική σημ. «βάρος», < λατ. pensum (< ρ. pendo «ζυγίζω, σταθμίζω»)].

πεσιμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η ψυχική διάθεση και η γενικότ. στάση ζωής, κατά την οποία ο άνθρωπος έχει την τάση να βλέπει τα πράγματα μόνο από την άσχημη όψη τους και προβλέπει για το μέλλον μόνο δυσάρεστες εξελίξεις ΣΥΝ. απαισιοδοξία ΑΝΤ. αισιοδοξία, οπτιμισμός **2.** (κατ' επέκτ.) η πίστη ότι το κακό και ο πόνος στον κόσμο κυριαρχούν επί τού καλού και τής ευτυχίας **3.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι κατά βάση κακή ή τείνει προς το κακό και ότι ο παρών κόσμος είναι ο χειρότερος από όλους τους κόσμους που μπορούν δυνητικά να υπάρξουν. — **πεσιμιστής** (ο). **πεσιμίστρια** (η). **πεσιμιστικός**, -ή, -ό. ***πεσιμιστικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pessimisme < λατ. pessimus «χείριστος», υπερθ. βαθμός τού επιθ. malus «κακός»].

πέσιμο (το) {πεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η απώλεια τής ισορροπίας και η πτώση στο έδαφος: *το ~ από τη σκάλα τού κόστισε δύο κατάγματα* || *το άλογο αφηνίασε ξαφνικά κι ο αναβάτης είχε πολύ άσχημο ~* **2.** (μτφ.-προφορ.) η καθοδική πορεία: *το ~ των τιμών των μετοχών* **3.** (για οικοδομήματα) η κατάρρευση. το γκρέμισμα: *το ~ τού σπιτιού / τού μνημείου από τους σεισμούς* ΑΝΤ. οικοδόμηση **4.** το να ρίχνεται (κάποιος/κάτι) με ορμή πάνω σε πράγμα, αντικείμενο: *το ~ του αυτοκινήτου πάνω στο δέντρο* ΣΥΝ. πρόσκρουση, σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέσιμον*, από τον μτγν. αόρ. *έπεσα* τού αρχ. ρ. *πίπτω* (βλ. λ. *πέφτω*). πβ. κ. *τρέξ-ιμο, γράψ-ιμο. κλείσ-ιμο*].

πεσκαδούρος (ο) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) γάντζος που χρησιμοποιείται για

την αγκίστρωση τής άγκυρας και τη στερέωσή της στη θέση της, όταν το πλοίο αναχωρεί από το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pescadore «ψαράς, αλιέας» (πβ. κ. *τροβαδούρος*) < pescare «ψαρεύω» (< λατ. piscor)].

πεσκαντρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ψάρι τού βυθού, με μεγάλο κεφάλι, πλατύ στόμα, αιχμηρά δόντια και σώμα χωρίς λέπια, καλυμμένο με αγκαθωτές αποφύσεις.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pescatrice (διαλεκτ. piscadriži) < λατ. piscatrix, -icis < piscis «ιχθύς, ψάρι»].

πεσκέσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** δώρο που αποτελείται κυρ. από φαγώσιμα είδη ή ποτά: *έφερα από τους συγγενείς σας ένα ~: δυο κιλά μπαρμπούνια και έναν αστακό* ΣΥΝ. δώρο, φίλεμα **2.** (κατ' επέκτ.) τυχαίο απόκτημα, οτιδήποτε καλό έρχεται ξαφνικά, χωρίς προσπάθεια ή ανταλλάγματα: *μαζί με την προαγωγή του ήρθε ~ και ο πρώτος λαχνός στο λαχείο* ΣΥΝ. λαχείο, κελεπούρι· ΦΡ. (α) ***του πηγαίνει / μου έρχεται (κάτι) πεσκέσι*** αποκτώ (κάτι καλό) ξαφνικά· (ειρων.) παθαίνω κάτι κακό χωρίς να το περιμένω: *του 'ρθε ~ από την εφορία να πληρώσει πρόσθετο φόρο* (β) ***τού διαβόλου πεσκέσι / για τον διάβολο πεσκέσι*** για άνθρωπο πονηρό, δόλιο και ανήθικο.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πεσκέσιον* < τουρκ. peşkeş < περσ. peš-kaš «δώρο»].

πεσμένος, -η, -ο → πέφτω

πεσσόμορφος, -η, -ο (για κατασκευές, κτίσματα) αυτός που έχει σχήμα πεσσού, που μοιάζει με πεσσό: *~ επιτύμβιες στήλες.*

πεσσός (ο) (λόγ.) **1.** καθεμιά από τις ξύλινες ή κοκκάλινες ωοειδείς ψηφίδες, με τις οποίες παιζόταν στην αρχαιότητα ένα παιχνίδι παρόμοιο με τη ντάμα (*πεσσεία*) **2.** (κατ' επέκτ.) καθεμιά από τις ψηφίδες, με τις οποίες παίζονται πάνω σε άβακα διάφορα παιχνίδια (λ.χ. το τάβλι) ΣΥΝ. πούλι, πιόνι **3.** ΑΡΧΙΤ. (α) τετράγωνος κίονας πάνω στον οποίο στηρίζονται οι αψίδες τού θόλου των χριστιανικών ναών (β) κολόνα που στηρίζει το προστώο τής εισόδου οχυρωμένων μονών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. ή ξένη λέξη. Οι υποθέσεις περί σημιτ. ετυμολογίας (λ.χ. αραμ. pīs(s)ā «πέτρα, τραπεζάκι»), όπως και οι συνδέσεις με σανσκρ. pāsah «ζάρι», pāsī «πέτρα» δεν τεκμηριώνονται ικανοποιητικά].

πέστο (η) {άκλ.} σάλτσα από κοπανισμένα υλικά (τριμμένη παρμεζάνα, βασιλικό, σκόρδο, κουκουνάρια), συντηρημένα σε λάδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pesto < ρ. pestare «ποδοπατώ — κοπανίζω, τρίβω» < μτγν. λατ. pistāre, θαμιστ. τού λατ. pinsere, ίδια σημ.].

πέστροφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι των ποταμών και λιμνών, που εκτρέφεται και σε ιχθυοτροφεία για το εύγευστο κρέας του· έχει καστανό ή ασημόγκριζο χρώμα με μαύρες κηλίδες κατά μήκος τής ράχης και μεγάλο στόμα με κοφτερά δόντια.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. pūstrŭva «παρδαλή, στικτή», με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *επιστρέφω*].

πέσω (να/θα) ρ. → πέφτω

πεσών (ο) {πεσ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων} (λόγ.-επίσ.) ο νεκρός τού πολέμου, αυτός που σκοτώθηκε στο πεδίο τής μάχης: *μνημείο των ~ || εψάλη επιμνημόσυνη δέηση για τους ~ τού αλβανικού μετώπου.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' *(έ-πεσ-ον)* τού αρχ. ρ. *πίπτω*].

πέταγμα (το) {πετάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κίνηση στον αέρα με τη χρησιμοποίηση φτερών ή μηχανικών μέσων: *το ~ των πουλιών || το γρήγορο ~ τού αεροπλάνου* ΣΥΝ. πτήση **2.** η κάλυψη απόστασης με αεροπλάνο, το αεροπορικό ταξίδι: *το ~ με την Ολυμπιακή για το Παρίσι* ΣΥΝ. πτήση • **3.** το να ρίχνει, να πετά κανείς (κάτι), η εκτόξευση (αντικειμένου): *το ~ τής πέτρας / τού δίσκου / τού ακοντίου* ΣΥΝ. ρίψη· ΦΡ. ***το πέταγμα τού χαρταετού*** η ώθηση τού χαρταετού προς τα πάνω, ώστε να κινείται στον αέρα, με τη βοήθεια τού ανέμου και τον κατάλληλο χειρισμό τού σπάγκου (καλούμπας) που συγκρατεί τον χαρταετό.

πεταγμένος, -η, -ο → πεταμένος

πετάγομαι ρ. αμετβ. {πετά-χτηκα, -(γ)μένος} **1.** σηκώνομαι από τη θέση μου ξαφνικά και απότομα: *μόλις άκουσε το νέο, πετάχτηκε επάνω σαν να τον δάγκωσε φίδι || ~ από τον ύπνο μου* (έχω ανήσυχο ύπνο) ΣΥΝ. τινάζομαι, αναπηδώ **2.** (γενικότ.) τινάζομαι με ορμή προς τα πάνω, εκτοξεύομαι με δύναμη: *το νερό τού σιντριβανιού πετάχτηκε ψηλά* ΣΥΝ. υψώνομαι **3.** (για πρόσ.) πηγαίνω (κάπου) γρήγορα και συνήθ. μόνο για λίγο: *πετάξου ώς το περίπτερο να μου πάρεις χαρτομάντηλα || θα πεταχτώ κάποια στιγμή να σε δω·* ΦΡ. ***πετάγομαι από το ένα θέμα στο άλλο*** αλλάζω συνεχώς θέμα, χωρίς να ολοκληρώσω κάποιο: *δεν γίνεται σοβαρή συζήτηση, όταν πεταγόμαστε από το ένα θέμα στο άλλο* **4.** (μτφ. για πρόσ.) επεμβαίνω άκαιρα σε συνομιλία τρίτων, παρεμβαίνω σε συζήτηση με θρασύτητα: *εσύ να μην πετάγεσαι όταν μιλούν οι μεγαλύτεροί σου || (!-λαϊκ.) πετιέται σαν πορδή!* ΣΥΝ. ανακατεύομαι **5.** (συνήθ. ο τ. ***πετιέμαι***) ρίχνομαι στα σκουπίδια: *ό,τι δεν χρησιμοποιείται θα πετιέται* **6.** (η μτχ. ***πεταμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. Επίσης ***πετιέμαι*** κ. (λαϊκ.-σπανιότ.) ***πετιούμαι.***
[ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού ρ. *πετώ*, από τον αόρ. *πέταξα*, κατά το σχήμα *φύλαξα — φυλάγομαι*].

πεταλάκι (το) → πέταλο

πεταλάς (ο) {πεταλάδες} (λαϊκ.) ο πεταλωτής.

πετάλι (το) {πεταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μοχλός που λειτουργεί με το πόδι και θέτει σε κίνηση μηχανή, ποδήλατο κ.λπ. ΣΥΝ. πεντάλ, ποδόπληκτρο· ΦΡ. ***κάνω πετάλι*** ωθώ με τα πόδια κυκλικά τους μοχλούς τού ποδηλάτου, για να αναπτύξει ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πεντάλ*].

πεταλιά (η) (καθημ.) καθεμιά από τις κυκλικές κινήσεις τού ποδιού, με τις οποίες ο ποδηλάτης ή άλλος χειριστής ποδοκίνητου μηχανήματος γυρίζει το πετάλι: *με γρήγορες ~ πλησίασε τον προπορευόμενο ποδηλάτη.*

πεταλίδα (η) θαλάσσιο γαστερόποδο με νόστιμη σάρκα και ανοιχτό κωνικό κέλυφος, που ζει κολλημένο στους βράχους τής παράκτιας ζώνης όλων των θαλασσών.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πατελίδα* (με την επίδρ. τής λ. *πέταλο*), υποκ. τού μτγν. *πάτελλα* «πιάτο» < λατ. patella «λεκάνη, πινάκιο», υποκ. τού patina < μτγν. *πατάνη* «επίπεδο πιάτο». Το ουσ. *πατάνη* παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με τη συνώνυμη λ. *λεκ-άνη*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με χεττ. pattar «είδος δοχείου όπου τοποθετούσαν τους σπόρους» (τοχ. και δοτ. paddani), αλλά δεν είναι σαφές αν η ελλην. λ. προέρχεται από τη χεττιτική ή αν και οι δύο λ. προέρχονται από κοινό Ι.Ε. όρο].

πετάλιο (το) [μτγν.] {πεταλί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (σπάν.) μικρό σε μέγεθος πέταλο (βλ.λ.) **2.** μικρός δίσκος από στιλπνό μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για διακόσμηση γυναικείων ενδυμάτων, πολύτιμων υφασμάτων, εργοχείρων κ.λπ. ΣΥΝ. πούλια **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε λεπτό μεταλλικό έλασμα.

Πεταλιοί (οι) νησί τού Ν. Ευβοϊκού Κόλπου μεταξύ τής Αττικής και τής Εύβοιας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πεταλιά (νήσος)* < αρχ. *πέταλον* (βλ.λ.)].

πέταλο (το) {πετάλ-ου | -ων} **1.** σιδερένιο καμπυλωτό έλασμα που προσαρμόζεται στην οπλή ζώου (κυρ. αλόγου, μουλαριού, βοδιού κ.λπ.), για να την προστατεύει από τη φθορά και να εξασφαλίζει σταθερότητα στο βάδισμα: *άκουγα τα ~ των αλόγων να χτυπούν ρυθμικά πάνω στο καλντερίμι·* ΦΡ. (α) ***μια στο καρφί και μια στο πέταλο*** βλ. λ. *καρφί* (β) (αργκό) ***γάτα με πέταλα*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πανέξυπνο, που καταλαβαίνει τα πάντα και δύσκολα ξεγελιέται **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μεταλλικό έλασμα σε σχήμα μισοφέγγαρου, ιδίως αυτό που έχει οπές και καρφώνεται μερικές φορές στις μύτες και στα τακούνια των παπουτσιών, για να τα προφυλάσσει από τη φθορά **3.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή χώρος που έχει το σχήμα τού προστατευτικού ελάσματος τής οπλής των ζώων: *φόρεσε ένα μικρό χρυσό ~ στον λαιμό, για να του φέρει, υποτίθεται, τύχη* **4.** (ειδικότ.) το τμήμα τού γηπέδου που περιλαμβάνει τις καμπύλες γωνίες των κερκίδων και τις εξέδρες πίσω από τα τέρματα των ομάδων: *έβγαλα εισιτήριο στο ~* **5.** ΒΙΟΛ. καθένα από τα τμήματα τού άνθους που αποτελούν τη στεφάνη και, στα φυτά που επικονιάζονται, έχουν έντονα χρώματα και άρωμα· ΦΡ. (αργκό) ***τινάζω τα πέταλα*** χάνω τη ζωή μου, πεθαίνω. — (υποκ.) **πεταλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέταλον* < δισύλλ. θ. *πετα-* τού ρ. *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*) + παράγ. επίθημα *-αλο(ν)*].

πεταλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πεταλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με πέταλο: *~ λουκέτο / στροφή* (δρόμου) ΣΥΝ. πεταλόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πεταλοποιείο (το) [1888] εργαστήριο κατασκευής πετάλων για τις οπλές ΣΥΝ. πεταλουργείο.

πεταλοποιός (ο) [μτγν.] πρόσωπο που κατασκευάζει πέταλα για οπλές υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλουργός.

πεταλόσχημος, -η, -ο [1889] πεταλοειδής (βλ.λ.): *~ λύρα.*

πεταλούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. έντομο) **1.** λεπιδόπτερο έντομο, με χαρακτηριστικά πλατιά, ευκίνητα, πολύχρωμα φτερά και κεραίες **2.** (μτφ.-ευφημ.) γυναίκα ελευθερίων ηθών που ασκεί πορνεία στον δρόμο ή στα νυχτερινά κέντρα διασκεδάσεως: *~ τής νύχτας* (πόρνη) • **3.** κολυμβητική τεχνική κατά την οποία το σώμα κινείται με συσπάσεις μέσα στο νερό και τα χέρια εκτελούν κυκλικές κινήσεις βγαίνοντας και έξω από το νερό και προς τα εμπρός • **4.** τεχνητό δόλωμα που αποτελείται από μεταλλικό έλασμα, το οποίο γυαλίζει μέσα στο νερό σαν καθρεφτάκι και προσελκύει τα ψάρια • **5.** μεταλλικό περικόχλιο που έχει το σχήμα πεταλούδας με ανοιγμένα τα φτερά της. — (υποκ.) **πεταλουδίτσα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *πετηλίς, -ίδος* «ακρίδα», «γλώσσα» τού Ησυχίου, αβεβ. ετύμου, ίσως ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια τού αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» ή τού *πέτομαι* «*πετώ*»].

πεταλουδίζω ρ. αμετβ. {πεταλούδισα} πετώ γοργά και χαριτωμένα σαν πεταλούδα ΣΥΝ. πεταρίζω. — **πεταλούδισμα** (το).

πεταλουργείο (το) [1847] το πεταλοποιείο.

πεταλουργός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει πέταλα για τις οπλές των αλόγων, των μουλαριών και των βοδιών ΣΥΝ. πεταλοποιός. — **πεταλουργία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πέταλον* + *-ουργός* < *έργον*].

πεταλώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {πετάλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ πέταλα (στα πέλματα των οπλών των υποζυγίων) ΣΥΝ. καλιγώνω ΑΝΤ. ξεπεταλώνω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***και ψύλλους / τον διάβολο πεταλώνω*** είμαι πανούργος, πανέξυπνος, μπορώ να καταφέρω τα πάντα. — **πετάλωση** (η) [μτγν.] κ. **πετάλωμα** (το).

πεταλωτήριο (το) [1833] {πεταλωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο ή ο τόπος όπου πεταλώνονται τα άλογα και τα άλλα υποζύγια.

πεταλωτής (ο) [1870] ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην προσαρμογή των πετάλων στις οπλές των αλόγων και των άλλων υποζυγίων ΣΥΝ. καλιγωτής, αλμπάνης.

πεταλωτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τον πεταλωτή ή το πετάλωμα: *~ εργαλεία.*

πέταμα (το) {πετάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πετάει, να απορρίπτει κανείς κάτι άχρηστο: *το λάστιχο αυτό θέλει ~* ΑΝΤ. φύλαξη· ΦΡ. (μτφ.) ***για πέταμα*** (i) (για πράγμ.) χωρίς καμιά αξία: *τα περισσότερα διηγήματα που έχει γράψει είναι ~* (ii) (για πρόσ.) χωρίς ικανότητες: *αυτός ο υπάλληλος είναι ~· όλο λάθη κάνει* **2.** η άσκοπη και αλόγιστη δαπάνη: *δεν έχω λεφτά για ~* ΣΥΝ. ξόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < *πέταγμα* (< ρ. *πετώ*), με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος. Ενώ το *πέταγμα* διατήρησε τη σημ. τής πτήσεως (λ.χ. *το πέταγμα των γλάρων*), το *πέταμα* περιορίστηκε στη σημ. «απόρριψη

άχρηστων πραγμάτων» (φαινόμενο προφύλαξης)].

πεταμένος, -η, -ο κ. **πεταγμένος** **1.** αυτός που έχει πεταχτεί, κυρ. διότι δεν χρησιμεύει σε τίποτα: *ρούχα τσαλακωμένα και ~ στη γωνιά* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει γίνει ή ξοδευτεί άσκοπα, που έχει σπαταληθεί: *~ κόποι / λεφτά* ΣΥΝ. μάταιος, άσκοπος, χαμένος, περιττός ΑΝΤ. σκόπιμος, επωφελής, ωφέλιμος.

πέταξα ρ. → πετώ

πεταρίζω ρ. αμετβ. {πετάρισα} **1.** (κυρ. για νεοσσούς) χτυπώ τα φτερά μου, πετώ με αστάθεια: *το μικρό πουλί πετάρισε φοβισμένα* ΣΥΝ. φτερουγίζω **2.** (μτφ.) κάνω γοργές, αβέβαιες ή ακόμα και ακούσιες κινήσεις, σκιρτώ: *τα ματόκλαδά της πετάρισαν στο φως* ΣΥΝ. τρέμω. — **πετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *πετώ* και *λαχταρώ – λαχταρίζω*].

πεταρούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το μικρό πουλί που δοκιμάζει να πετάξει ΣΥΝ. νεοσσός **2.** (μτφ.) το μικρό παιδί που αρχίζει να περπατάει ΣΥΝ. ξεπεταρούδι.
[ΕΤΥΜ. < *πεταρίζω* + υποκ. επίθημα *-ούδι*, πβ. *μαθητ-ούδι, αγγελ-ούδι, αρκ-ούδι*].

Πέτας (ο) κωμόπολη τής Ν. Ηπείρου στον νομό Άρτας, όπου το 1822 στρατιωτικό σώμα Ελλήνων και Φιλελλήνων ηττήθηκε από τους Τουρκαλβανούς στην προσπάθειά τους να βοηθήσουν τους Σουλιώτες.
[ΕΤΥΜ. Η κωμόπολη οφείλει το όνομά της στον ιερολοχίτη *Ιωάννη Πέτα* (1799-1828), ο οποίος πολέμησε στο Δραγατσάνι και αργότερα στο πλευρό τού Καραϊσκάκη στον Πειραιά].

πέτασος (ο) {πετάσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** πλατύγυρο ψάθινο ή δερμάτινο καπέλο, που προφυλάσσει το πρόσωπο από τον ήλιο ή τη βροχή **2.** (μτφ.) πλατύ φύλλο φυτού που μοιάζει στο σχήμα με πλατύγυρο καπέλο **3.** ΒΟΤ. το οπίσθιο και συνήθ. μεγαλύτερο πέταλο τής στεφάνης των ψυχανθών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δισύλλ. θ. *πετα-* τού αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. *πετώ*) + παραγ. επίθημα *-σος*].

πεταχτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που προεξέχει, που γίνεται εύκολα ορατός: *πρόσωπο με ~ αφτιά* • **2.** αυτός που γίνεται πολύ γρήγορα: *του έδωσε ένα ~ φιλί* || *μια ~ ματιά*· ΦΡ. ***στα πεταχτά*** στα γρήγορα, βιαστικά: *έριξε μια ματιά ~ στο γράμμα* || *μοίραζε τους μεζέδες ~ και μετά καθόταν* • **3.** αυτός που γίνεται με πέταγμα, ρίχνοντας, πετώντας κάτι: *το χρώμα στις ντουλάπες περνιέται πεταχτό, με πιστόλι βαφής και όχι με πινέλο* **4.** **πεταχτό** (το) το πρώτο στρώμα κονιάματος, με το οποίο περνιέται ένας τοίχος: *ο χτίστης έριχνε στον τοίχο ~* • **5.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ ζωηρός, γεμάτος ζωντάνια, που εκφράζεται με έντονες χειρονομίες και κινήσεις: *μια κοπέλα όμορφη και ~* ΣΥΝ. εύθυμος, πρόσχαρος, κεφάτος ΑΝΤ. άκεφος, βαρύθυμος, κατσούφης. — **πεταχτά** επίρρ.

πεταχτούλης, -α, -ι/-ικο {πεταχτούληδες} **1.** (χαϊδευτ.) αυτός που είναι χαριτωμένα ζωηρός και εύθυμος: *~ μωρό* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) που (επιδιώκει να) είναι χαριτωμένα προκλητικός, που εκδηλώνει ανάλαφρη ερωτική διάθεση: *μεγάλωσε κι έγινε νόστιμη και ~* ΣΥΝ. τσαχπίνης.

πετεινά (τα) [αρχ.] {μόνο στον πληθ.} τα πουλιά· στη ΦΡ. ***τα πετεινά τού ουρανού*** όλα τα ζώα που πετούν, τα πτηνά ΣΥΝ. πετούμενα.

πετεινάρι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** ο νεαρός ή μικρόσωμος πετεινός: *στην αυλή λάλησε ένα ~* || *μαθημένο ~* ΣΥΝ. κοκοράκι **2.** (μτφ.) νεαρός άνδρας με οξύθυμο, εριστικό και προκλητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. ευερέθιστος, εριστικός. — **πετειναράκι** (το).

πετεινός (ο) το αρσενικό τής κότας με το χαρακτηριστικό κόκκινο λειρί πάνω στο κεφάλι του, ο κόκορας (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) αλέκτωρ· ΦΡ. (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** βλ. λ. *γάιδαρος*. — (υποκ.) **πετεινάρι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., που εμφανίζει το θ. *πετ-* τού ρ. *πέτομαι* «πετώ» (βλ.λ.). Ανεξακρίβωτος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός τής λ. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *πετεινός* < **πετεσ-νός* (με απλοποίηση και αντέκταση) < **πέτος*, αμάρτυρο σιγμόληκτο ουδ., υπόθεση που δεν έχει επιβεβαιωθεί παρά την παρουσία των συνθ. σε *-πετής*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ουσ. *πετεινός* ανάγεται απευθείας στο ρ. *πέτομαι* με σχηματισμό κατ' αναλογίαν προς επίθ. όπως *φα-εινός, όρ-εινός* κ.ά.].

πετέχια (η) ΙΑΤΡ. αιμορραγική κηλίδα τού δέρματος ή βλεννογόνου, που εμφανίζεται χωρίς τραυματική αφορμή και θεωρείται χαρακτηριστική τής πορφύρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petecchia (οπτικό δάνειο) < δημώδ. λατ. *(im)-peticula, υποκ. τού impetix < λατ. impeto «προσβάλλω, επιτίθεμαι»].

πετιέμαι ρ. → πετώ, πετάγομαι

πετιμέζι κ. **πετμέζι** (το) {πετιμεζιού} (λαϊκ.) **1.** το γλυκό, παχύρρευστο υγρό που παράγεται από συμπύκνωση τού μούστου με βράσιμο για πολλή ώρα σε σιγανή φωτιά **2.** (μτφ.) καθετί που είναι πάρα πολύ γλυκό: *με τόση ζάχαρη που έριξες, τον έκανες τον καφέ ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pekmez (με ευφωνική διάσπαση τού συμπλέγματος), ίσως < περσ. bigmaz «κρασί»].

πετιμεζόχωμα (το) {πετιμεζοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} λευκό χώμα που περιέχει ανθρακικό νάτριο και χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή τού πετιμεζιού (βλ.λ.), εξουδετερώνοντας τα οξέα τού γλεύκους.

πετιφούρ κ. **πτιφούρ** κ. **πτι-φούρ** (το) {άκλ.} μικρό γεμιστό γλύκυσμα ή αλμυρό (σε μέγεθος μπουκιάς).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. petit-four < petit «μικρός» (< δημώδ. λατ. *pititus) + four (< παλ. γαλλ. forn < λατ. furnus «κλίβανος, φούρνος»)].

πέτο (το) καθένα από τα δύο μπροστινά αναδιπλωμένα τμήματα ανδρικού ή γυναικείου σακακιού, παλτού ή άλλου ενδύματος, που αποτελούν τη συνέχεια και το τελείωμα τού γιακά, κυρ. στο ύψος τού θώρακα: *τον έπιασε από το ~* || *περνούσε μια καρφίτσα / ένα λουλούδι πάντοτε στο δεξί ~* || *μεγάλο / φαρδύ / στενό / βελούδινο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petto < λατ. pectus «στήθος»].

πέτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρηστ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** ανεβαίνω ψηλά, πετώ: *το πουλί πέτεται* || (μτφ.) *η σκέψη / ο νους πέτεται* ΣΥΝ. φτερουγίζω **2.** (μτφ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, πιστεύω ότι είμαι σπουδαίος και το δείχνω: *«τη δύναμή του επέτετο, πολλά 'τον καυχησάρης»* (Ερωτόκριτος) ΣΥΝ. επαίρομαι, κομπάζω, καυχιέμαι ΑΝΤ. ταπεινοφρονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πετώ, πέφτω», < Ι.Ε. *pet- / peta- «πετώ, πέφτω», πβ. σανσκρ. patati, λατ. peto «κατευθύνομαι προς συγκεκριμένο τόπο, επιτίθεμαι», penna «φτερό» (< *pet-na), ουαλ. hedeg «πετώ» κ.ά. Ομόρρ. *πετ-εινός* (βλ.λ.), *πτη-νό(ν), πτῆ-σις (-η), πτε-ρό(ν), πί-πτ-ω, πτῶ-μα* κ.ά.].

πετονιά (η) λεπτό και ανθεκτικό νήμα, συνήθ. από νάιλον, που χρησιμεύει στην κατασκευή αλιευτικών εργαλείων (λ.χ. παραγαδιών), τυλίγεται και στερεώνεται σε φελλό και φέρει στο άκρο του αγκίστρι για την αλίευση μεγάλων ψαριών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *πετώ* + παραγ. επίθημα *-όνι* ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *αποτονιά* < **από-τονος* < *απο-* + *τόνος* «νήμα» (με επίδρ. τού ρ. *πετώ*)].

πετόσφαιρα (η) {πετοσφαιρών} ΑΘΛ. **1.** η μπάλα τού βόλεϊ **2.** (συνεκδ.) η πετοσφαίριση.

πετοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το βόλεϊ (βλ.λ.) **2.** ***παράκτια πετοσφαίριση*** το μπιτς-βόλεϊ (βλ. κ. λ. *παράκτιος*). — **πετοσφαιριστής** (ο), **πετοσφαιρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < *πετόσφαιρα* < *πετο-* (< *πετώ*) + *σφαίρα*, απόδ. τού αγγλ. volley (βλ. λ. *βόλεϊ*)].

πετούγια (η) → μπετούγια

πετούμενος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που πετά: *«ώρα καλή στην πρύμνη σου κι αγέρα στα πανιά σου κι ούτε πουλί ~ να μην βρεθεί μπροστά σου»* (ΦΡ. που λέγεται ευχετ. προς κάποιον που αναχωρεί) ΣΥΝ. ιπτάμενος ΑΝΤ. χερσαίος **2.** **πετούμενο** (το) το πτηνό: *ψηλά στον βράχο που φωλιάζουν τα ~* ΣΥΝ. πουλί.

πετούνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό, ιθαγενές τής Ν. Αμερικής, με μικρά φύλλα και άνθη με πλατιά πέταλα που διατάσσονται σε σχήμα χοάνης· καλλιεργείται ως καλλωπιστικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petunia < γαλλ. (απηρχ.) petun «καπνός» < πορτ. petum < petyn (γλ. Τούπι)].

πέτρα (η) {πετρών} **1.** σκληρή και συμπαγής μάζα ή θραύσμα βράχου με ποικίλα σχήματα, η οποία βρίσκεται στο έδαφος: *μικρή / στρογγυλή / επίπεδη / κοφτερή / γυαλιστερή / πλατιά ~* || *«άσπρη ~ ξέξασπρη κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη»* (γλωσσοδέτης) ΣΥΝ. (λόγ.) λίθος· ΦΡ. (α) ***ρίχνω (μσύρη) πέτρα πίσω μου*** φεύγω από κάπου οριστικά και αμετάκλητα με την προοπτική να μην ξαναγυρίσω ποτέ (β) ***παίρνω (κάποιον) με τις πέτρες*** διώχνω (κάποιον) με άσχημο και απότομο τρόπο (γ) ***στείβω την πέτρα*** είμαι πολύ γερός, έχω μεγάλη σωματική δύναμη: *είκοσι χρονών παλληκάρι, που στείβει την πέτρα* (δ) ***ρίχνω την πέτρα τού αναθέματος (σε κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *ανάθεμα* (ε) ***όποια πέτρα κι αν σηκώσεις, τον βρίσκεις / είναι από κάτω*** για πρόσωπο που αναμειγνύεται παντού, έχει πολλές δραστηριότητες, γνωριμίες και διασυνδέσεις σε όλους τους χώρους (στ) ***(δεν μένει) πέτρα πάνω στην πέτρα*** (*λίθος επί λίθον*, Κ.Δ. Ματθ. 24, 2) για ολοκληρωτική καταστροφή, όταν δεν μένει τίποτα όρθιο: *ο σεισμός ισοπέδωσε την πόλη, δεν έμεινε ~!* || *~ να μη μείνει!* (ζ) (εμφατ.) ***και οι πέτρες*** (στο τέλος προτάσεως) οι πάντες (χωρίς καμία εξαίρεση): *σ' αυτό το μέρος με ξέρουν ~* || *όταν εξιστορούσε τα βάσανά του, κλαίγανε ~* (η) ***πέτρα τού σκανδάλου*** (*λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου*, Κ.Δ. Ρωμ. 9, 33 κ. Α' Πέτρ. 2, 8) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε είναι η αιτία διαμάχης, προκαλεί έριδες ή είναι η αφορμή για να ξεσπάσει σκάνδαλο: *η νεαρή γραμματέας τού προέδρου, η ~, το οποίο απασχολεί την κοινή γνώμη, καταθέτει αύριο ενώπιον δικαστηρίου* (θ) (παροιμ.) ***πέτρα που κυλά, μαλλί / χόρτα / μούχλα δεν πιάνει*** όποιος είναι δραστήριος δεν κινδυνεύει να μείνει στάσιμος ή να στερηθεί τα αναγκαία **2.** (μτφ.) καθετί σκληρό, στερεό και συμπαγές: *μπαγιάτεψε το ψωμί, ~ έγινε!* || (μτφ.) *έχει καρδιά από ~* (είναι σκληρός, δείχνει ψυχρότητα κι αναλγησία) || *κάνω ~ την καρδιά* (γίνομαι σκληρός ή οπλίζομαι με μεγάλη υπομονή και καρτερία) || *τα ποντίκια του είναι ~* (έχει ιδιαίτερα γυμνασμένους μυς) **3.** (κατ' επέκτ.) μεγάλη σε όγκο και σκληρή μάζα ριζωμένη στο έδαφος, ο βράχος: *σκαρφαλώναμε στο βουνό και ματώναμε τα πόδια μας στις μυτερές ~* || *σε κάθε ~ έβαζαν φουρνέλο, για να ξεχερσώσουν το έδαφος* **4.** ΝΑΥΤ. βραχώδης όγκος που εξέχει από τη θάλασσα: *όταν έχει φουρτούνα, οι ~ γύρω απ' το ακρωτήριο γίνονται παγίδες θανάτου για τα διερχόμενα πλοία* ΣΥΝ. βράχος, βραχονησίδα, σκόπελος, ξέρα· ΦΡ. ***Συμπληγάδες (Πέτρες)*** (i) ΜΥΘΟΛ. οι δύο βράχοι που ανοιγόκλειναν καταστρέφοντας τα πλοία που περνούσαν ανάμεσά τους· γνωστοί από την Αργοναυτική Εκστρατεία (ii) (μτφ.) κάθε δύσκολη, επικίνδυνη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να διέλθει κανείς: *οι ~ τής διεθνούς διπλωματίας* • **5.** πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος (διαμάντι, αμέθυστος, ζαφείρι κ.λπ.), που τοποθετείται σε κοσμήματα, αντικείμενα μεγάλης αξίας κ.λπ.: *της έκανε δώρο ένα δαχτυλίδι με ~* ΣΥΝ. πετράδι • **6.** ΙΑΤΡ. (α) μικρό κομμάτι από σκληρό υλικό (συνήθ. από άλατα) που σχηματίζεται σε ορισμένα όργανα τού οργανισμού: *έχει ~ στα νεφρά / στη χολή* (β) η σκληρή κιτρινωπή ουσία που σχηματίζεται ανάμεσα στα δόντια: *ο οδοντίατρος θα μου κάνει καθαρισμό, για να βγάλει την ~* ΣΥΝ. τρυγία. — (υποκ.) **πετρούλα** (η) (σημ. 1, 5, 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεγάλος βράχος», αγν. ετύμου. Καμία από τις προταθείσες συνδέσεις, όπως με τα ρ. *πίπτω* και *πετάννυμι*, με το λατ. im-petigo «λειχήνας» ή με το λατ. taberna «σκηνή, καλύβα» (μέ-

σω αμάρτυρου *τέπρα > πέτρα, με αντιμετάθεση), δεν θεωρείται πιθ.].

πετράδι (το) {πετραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος πέτρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πετρούλα, λιθαράκι, χαλίκι, ψηφίδα **2.** (κατ' επέκτ.) πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων, κομψοτεχνημάτων κ.λπ. ως διακοσμητικό στοιχείο: *σπάνιο / μοναδικό / ανεκτίμητο ~.* — (υποκ.) **πετραδάκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετράδι(ν),* υποκ. τού αρχ. *πέτρα*].

πετραρχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Πετράρχη, περίφημο Ιταλό ουμανιστή, λόγιο και ποιητή τής Αναγέννησης: *~ έργο / σονέτο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού λογίου και ποιητή Francesco Petrarca (1304-1374), εξελληνισμένο σε *Πετράρχης*].

πετράς (ο) {πετράδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που εργάζεται σε λατομείο ΣΥΝ. λατόμος, λιθοτόμος, λιθοκόπος **2.** ο ειδικός τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. πετροκόπος, λιθοξόος.

πετραχήλι (το) {πετραχηλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενό και μακρύ άμφιο με χρυσοκέντητους σταυρούς, που κρεμά ο ιερέας από τον τράχηλο κατά τη διάρκεια των ιερών ακολουθιών ΣΥΝ. (λόγ.) επιτραχήλιο· ΦΡ. ***τάζω (σε κάποιον) λαγούς με πετραχήλια*** δίνω (σε κάποιον) ψεύτικες ή υπερβολικές υποσχέσεις, γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν ΣΥΝ. τάζω (σε κάποιον) τον ουρανό με τ' άστρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *περιτραχήλιον* (με απλολογία), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιτραχήλιος < περι- + τράχηλος*].

πετρελαιαγωγός (ο) σωληνωτός αγωγός μεγάλου μήκους, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά τού αργού πετρελαίου από τον τόπο αντλήσεώς του στα διυλιστήρια ή στις εγκαταστάσεις φορτώσεως σε δεξαμενόπλοια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil pipeline].

πετρελαιάς (ο) {πετρελαιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο ιδιοκτήτης πετρελαιοπηγών, αυτός που αντλεί από το υπέδαφος και εμπορεύεται το πετρέλαιο **2.** ο έμπορος πετρελαίου, πρόσωπο που προμηθεύεται (καθαρό) πετρέλαιο από τα διυλιστήρια και το διοχετεύει στην αγορά (σε σπίτια, βιομηχανίες κ.λπ.): *ήρθε ο ~ και μας γέμισε τη δεξαμενή τού καλοριφέρ.*

πετρελαϊκός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το πετρέλαιο: *~ πολιτική / τιμές / βιομηχανία / κρίση / κοιτάσματα.*

πετρέλαιο (το) {πετρελαί-ου | -ων} **1.** (α) σύνθετο μείγμα κυρ. υδρογονανθράκων, πολύ εύφλεκτο και με έντονη, χαρακτηριστική οσμή, που απαντά στο υπέδαφος σε υγρή μορφή με λιπαρή ή ελαιώδη υφή, προέρχεται από την αργή αποσύνθεση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καύσιμο για την κίνηση μηχανών, για θέρμανση, φωτισμό και ως πρώτη ύλη στη βιομηχανία πετροχημικών προϊόντων, αποτελώντας έτσι τη βάση τής παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής: *εξόρυξη / εισαγωγή / εξαγωγή / παραγωγή / ανεύρεση / ανάφλεξη πετρελαίου || διυλιστήριο / λάμπα / θερμάστρα / μηχανή / κοίτασμα / πηγή πετρελαίου || βρίσκω / βγάζω / αντλώ / πουλώ ~ || ~ θέρμανσης / κίνησης* ΣΥΝ. μαύρος χρυσός (β) ΧΗΜ. ***αργό πετρέλαιο*** το πετρέλαιο με τη μορφή που έχει όταν αντλείται, προτού δηλ. υποστεί απόσταξη, για να εξαχθούν τα διάφορα προϊόντα του (βενζίνη, κηροζίνη κ.ά.) (γ) ***ακάθαρτο πετρέλαιο*** η μορφή που παίρνει το πετρέλαιο μετά το στάδιο τής απόσταξης και πριν από τον καθαρισμό του, για να αφαιρεθούν οι άχρηστες ουσίες (δ) ***φωτιστικό πετρέλαιο*** η κηροζίνη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το απόθεμα πετρελαίου (που έχει στην κατοχή της μια χώρα): *τα ~ τής Σαουδικής Αραβίας / τού Τέξας || όλοι οι πόλεμοι γίνονται για το ~* ● ΦΡ. ***αλλάζω τα πετρέλαια (κάποιου)*** βλ. λ. *αλλάζω.*
[ΕΤΥΜ. < *πέτρα + έλαιο,* ελληνογενής ξέν. όρ., < μεσν. λατ. petroleum (νόθο σύνθ.)].

πετρελαιοειδές (το) {πετρελαιοειδ-ούς | -ή} (κυρ. στον πληθ.) καθένα από τα προϊόντα τής απόσταξης και γενικά τής επεξεργασίας τού αργού πετρελαίου, δηλ. το ντίζελ, τα ορυκτέλαια, η βενζίνη, τα υγραέρια (προπάνιο, βουτάνιο κ.ά.) κ.λπ.

πετρελαιοκηλίδα (η) μεγάλη μάζα πετρελαίου, η οποία επιπλέει στην επιφάνεια υδάτινου όγκου (λ.χ. θάλασσας) σχηματίζοντας κηλίδα (εκτάσεως έως και αρκετών χιλιομέτρων) και η οποία προκαλείται κυρ. από διαρροή πετρελαίου από πλοίο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil slick].

πετρελαιοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η κίνηση (μηχανημάτων, οχημάτων κ.λπ.) με πετρέλαιο (ως καύσιμη ύλη).

πετρελαιοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας, που αποτελείται από μηχανή εσωτερικής καύσεως, η οποία λειτουργεί με πετρέλαιο και επιτρέπει την αυτανάφλεξη τού καυσίμου μείγματος ΣΥΝ. κινητήρας ντίζελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. diesel motor].

πετρελαιοκίνητος, -η, -ο [1894] αυτός που κινείται με πετρέλαιο: *~ μηχανή / όχημα / πλοίο* (που κινείται με μηχανή ντίζελ).

πετρελαιομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο ΣΥΝ. ντίζελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. diesel engine].

πετρελαιοπαραγωγός, -ός, -ό [1890] (λόγ.) αυτός που παράγει πετρέλαιο: *~ χώρα / περιοχή || Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών* (συντομ. Ο.ΠΕ.Κ.). — **πετρελαιοπαραγωγικός,** -ή, -ό, **πετρελαιοπαραγωγή** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil-producing].

πετρελαιοπηγή (η) η πηγή από όπου αντλείται πετρέλαιο, ο χώρος από όπου εξορύσσεται το πετρέλαιο: *οι ~ τής Σαουδικής Αραβίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil-well].

πετρελαιόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} το μαύρο πυκνόρρευστο υλικό που απομένει στους λέβητες μετά την απόσταξη τού πετρελαίου.

πετρελαιοφόρος, -α/-ος, -ο [1889] **1.** αυτός που περιέχει πετρέλαιο, που είναι γεμάτος πετρέλαιο: *~ περιοχή / στρώμα (γης) / κοίτασμα* **2.** αυτός που μεταφέρει πετρέλαιο: *~ αγωγός / πλοίο* **3.** (ειδικότ.) ***πετρελαιοφόρο*** (το) πλοίο ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο για τη μεταφορά πετρελαίου ΣΥΝ. δεξαμενόπλοιο, τάνκερ, (λαϊκ.) γκαζάδικο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο.*
[ΕΤΥΜ. < *πετρέλαιο + -φόρος < φέρω,* μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pétrolifère].

πετρένιος, -ια, -ιο ▸ πέτρινος

πετριά (η) (λαϊκ.) **1.** το πέταγμα, η ρίψη πέτρας: *έφαγε μια ~ στο κεφάλι* **2.** (μτφ. συνήθ. κακόσ.) η έντονη επιθυμία να ασχοληθεί κάποιος με κάτι: *από νεαρής ηλικίας είχε την ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. λόξα, τρέλα, έμμονη ιδέα.

πέτρινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει φτειαχτεί, κατασκευαστεί από πέτρα: *~ τοίχος / σπίτι / κτίσμα / κολόνα / στύλος / πάτωμα / κάθισμα* ΣΥΝ. (λόγ.) λίθινος **2.** αυτός που αποτελείται από πέτρα ή είναι γεμάτος πέτρες: *~ όγκος* ΣΥΝ. πετρώδης, βραχώδης· ΦΡ. ***πέτρινα χρόνια*** πολύ δύσκολη περίοδος, γεμάτη δοκιμασίες, απογοητεύσεις κ.λπ. **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη σκληρότητα, που δεν λυγίζει, δεν κάμπτεται εύκολα: *~ καρδιά / πρόσωπο / αδιαφορία / σιωπή* ΣΥΝ. σκληρός, ψυχρός. Επίσης (σπάν.) **πετρένιος,** -ια, -ιο.

πετρίτης (ο) [μεσν.] {πετριτών} (λαϊκ.) γεράκι που παλαιότ. το γύμναζαν και το χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι: *«...στα έμπα μπήκε σαν αϊτός, στα ξέβγα σαν ~»* (ακριτικό τραγ.).

πετροβάμβακας (ο) {πετροβαμβάκων} θερμομονωτικό και ηχομονωτικό υλικό το οποίο δεν καίγεται, δεν προσβάλλεται από μικροοργανισμούς και δεν απορροφά υγρασία.

πετροβολώ ρ. μετβ. {πετροβολ-είς κ. -άς... | πετροβόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ρίχνω πέτρες εναντίον (προσώπου ή πράγματος), χτυπώ (κάποιον) πετώντας πέτρες: *το εξαγριωμένο πλήθος πετροβολούσε τα γραφεία τού κόμματος || «με το ποτάμι μάλωνε και το πετροβολούσε»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λιθοβολώ **2.** (κατ' επέκτ.) ρίχνω σε κάποιον κάθε είδους μικρά αντικείμενα σαν βροχή: *«να μάσω μοσχοκάρυδα να την πετροβολήσω»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (μτφ.) επιτίθεμαι εναντίον (κάποιου), λ.χ. με κατηγορίες, προσβολές: *όσο και να με πετροβολούν, εγώ δεν αλλάζω γνώμη ούτε κάνω πίσω·* ΦΡ. ***πετροβολούν το δέντρο που έχει καρπούς*** για άδικες επιθέσεις που γίνονται εναντίον προσώπου με αξία, το οποίο έχει και μπορεί να προσφέρει. — **πετροβόλημα** (το) κ. **πετροβολισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πετροβολῶ (-έω)* < αρχ. *πετροβόλος < πετρο- + -βόλος < βάλλω*].

πετρογαλή (η) [1889] μικρόσωμο καγκουρό που ζει στις βραχώδεις περιοχές τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogale].

πετρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. το σύνολο των διεργασιών, με τις οποίες σχηματίζονται τα πετρώματα, ιδίως τα εκρηξιγενή και τα μεταμορφωμένα. — **πετρογενετικός,** -ή, -ό, **πετρογενετικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. petrogenesis].

πετρογκάζ (το) {άκλ.} συσκευή μαγειρέματος που λειτουργεί με φιάλη γκαζιού.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *πετρο-* (< petro- < μεσν. λατ. petroleum) + *γκάζι* (βλ.λ.)].

πετρογονία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος τής πετρογραφίας, που εξετάζει τη γένεση και τον σχηματισμό των πετρωμάτων τής Γης.
[ΕΤΥΜ. < *πετρο + -γονία < γόνος,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogonie].

πετρογραφία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή των μακροσκοπικών και μικροσκοπικών χαρακτηριστικών των πετρωμάτων. — **πετρογραφικός,** -ή, -ό [1882].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrographie].

πετροδολάριο (το) {πετροδολαρί-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) τα χρηματικά ποσά σε δολάρια που εισρέουν στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, κυρ. τού Περσικού Κόλπου, από την πώληση τού πετρελαίου και που χρησιμοποιούνται κατόπιν από αυτές για καταθέσεις, επενδύσεις κ.λπ. στις χώρες τής Δύσης. Επίσης **πετροδόλαρο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. petrodollar < petro(leum) + dollar].

πετροκάραβο (το) ΝΑΥΤ. μικρό, βραχώδες νησί χωρίς όρμο ή αγκυροβόλιο· ξέρα με ψηλούς βράχους ΣΥΝ. βραχονησίδα, βραχονήσι.

πετροκάρβουνο (το) (λαϊκ.) ο ορυκτός άνθρακας, ο γαιάνθρακας ΣΥΝ. (λόγ.) λιθάνθρακας.

πετροκερασιά (η) (λαϊκ.) κερασιά των ορεινών κυρ. περιοχών, που καλλιεργείται για τους γλυκούς και τραγανούς καρπούς της, οι οποίοι ωριμάζουν από τα μέσα Μαΐου ώς τον Ιούλιο (ανάλογα με την περιοχή) και χρησιμοποιούνται συνήθως για γλυκό.

πετροκέρασο (το) ο καρπός τής πετροκερασιάς (βλ.λ.).

πετροκοπιό (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου εξορύσσεται ή/και κόβεται η πέτρα ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) νταμάρι, (λόγ.) λατομείο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετροκόπιον < πετροκόπος* (βλ.λ.)].

πετροκόπος (ο) (λαϊκ.) **1.** εργάτης λατομείου που κόβει πέτρες ΣΥΝ. λατόμος **2.** τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. λιθοξόος **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα για το σπάσιμο τής πέτρας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πετρο- + -κόπος < κόπτω*].

πετροκότσυφας (ο) (λαϊκ.) ωδικό πτηνό, κότσυφας που ζει σε βραχώδεις περιοχές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πετροκόσσυφος < πετρο- + κόσσυφος* (βλ. κ. *κότσυφας*)].

πετρόλ (το) {άκλ.} **1.** απόχρωση ανάμεσα στο μπλε, το γκρι και το

πράσινο (που προσιδιάζει στο χρώμα τού πετρελαίου) **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει την παραπάνω απόχρωση: ~ *πουκάμισο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (bleu) pétrole < μεσν. λατ. petroleum].

πετρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τη χημική σύσταση, τον ιστό και την υφή, την εμφάνιση και την κατανομή των πετρωμάτων, καθώς επίσης και την προέλευσή τους σε σχέση με τις φυσικοχημικές συνθήκες και τις γεωλογικές διεργασίες ΣΥΝ. πετρογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrologie].

πετρομπάρμπουνο (το) είδος μπαρμπουνιού που ζει σε πετρώδεις βυθούς.

πετροπέρδικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πτηνό πέρδικα η ελληνική, που ζει στα βουνά, σε πετρώδη μέρη.

πετροπόλεμος (ο) **1.** συμπλοκή μεταξύ αντιπάλων που εκτοξεύουν πέτρες: ο ~ *μεταξύ των οπαδών των δύο ομάδων είχε ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό αρκετών από αυτούς* **2.** παιδικό παιχνίδι μεταξύ ομάδων, καθεμιά από τις οποίες προσπαθεί να πετύχει τους αντιπάλους της με πέτρες **3.** (μτφ.) πόλεμος ή δολιοφθορά που διεξάγεται με αιφνίδιες επιθέσεις εναντίον των αντιπάλων: ~ *δηλώσεων* ΣΥΝ. κλεφτοπόλεμος.

Πέτρος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Απόστολο Πέτρο, τον ιδρυτή, κατά τους ρωμαιοκαθολικούς, τής Εκκλησίας τής Ρώμης **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων, πριγκίπων και βασιλέων: *ο Μεγάλος* ~ (τσάρος τής Ρωσίας) **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *πέτρος* «λίθος, πέτρα» < *πέτρα* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους. Στην Κ.Δ. το όνομα εμφανίζεται ως μετάφραση τού αραμ. Cepha «πέτρα, βράχος» στην εξελληνισμένη μορφή *Κηφᾶς* (πβ. Ιωάνν. 1, 42: *...σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάννου, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος*). Μέσω τού λατ. Petrus το όνομα διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Peter, γαλλ. Pierre, ισπ. Pedro, γερμ. Peter, ρωσ. Pyotr].

πετροσέλινο (το) {μτγν.} (λαϊκ.) ο μαϊντανός ΣΥΝ. μακεδονήσι.

πετρότοπος (ο) (λαϊκ.) πετρώδες μέρος, τόπος γεμάτος πέτρες: *όλη η περιοχή από εδώ μέχρι τη θάλασσα είναι* ~ ΣΥΝ. βραχότοπος, (πληθ.) κατσάβραχα. Επίσης **πετροτόπι** (το).

Πετρούλα (η) γυναικείο όνομα.

πετροφυής, -ής, -ές {πετροφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-για φυτά) αυτός που φύεται πάνω σε πέτρα ή βράχο ή προσκολλάται στον βράχο: ~ *λειχήνας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πέτρο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

πετροχελίδονο (το) (λαϊκ.) χελιδόνι (βλ.λ.) που ζει σε βραχώδεις περιοχές. Επίσης **πετροχελιδόνι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετροχελιδών, -όνος* < *πετρο-* + *χελιδών*].

πετροχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους παρασκευής χημικών προϊόντων με πρώτη ύλη το πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pétrochimie].

πετροχημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πετροχημεία: ~ *βιομηχανία* / *προϊόν* **2.** (ειδικότ.) ***πετροχημικά*** (τα) τα χημικά παράγωγα τού πετρελαίου, όλα τα προϊόντα που παράγονται με πρώτη ύλη το πετρέλαιο (πλαστικά, συνθετικό καουτσούκ κ.ά.) **3.** ***πετροχημικός*** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πετροχημεία.

πετρόχορτο (το) (λαϊκ.) κάθε χόρτο που φύεται πάνω σε πέτρες ή βράχους.

πετρόψαρο (το) (λαϊκ.) ψάρι που ζει στους βράχους τού βυθού, οι οποίοι είναι σκεπασμένοι με φύκια και άλλα θαλάσσια φυτά, όπως λ.χ. ο σπάρος, η πέρκα ΑΝΤ. αφρόψαρο.

πετρόψυχος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ψυχή σκληρή σαν πέτρα, που δεν συμπονεί, δεν αισθάνεται οίκτο: ~ *ηγεμόνας* ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, άσπλαχνος ΑΝΤ. πονόψυχος. — **πετροψυχιά** (η).

πετρώδης, -ης, -ες {αρχ.} {πετρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός που είναι γεμάτος πέτρες ή αποτελείται κυρ. από πέτρες, από βράχους: ~ *περιοχή* / *λόφος* / *νησί* ΣΥΝ. βραχώδης ΑΝΤ. χωματώδης **2.** (σπανιότ.) αυτός που μοιάζει με πέτρα, όμοιος με πέτρα στη μορφή και την υφή: ~ *ύλη* / *μείγμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-ης, -ης, -ες.*

πέτρωμα (το) {πετρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΕΩΛ. κάθε ορυκτό ή συσσωμάτωμα ορυκτών που απαντά στη φύση σε μεγάλη μάζα ή σημαντική ποσότητα και καταλαμβάνει τμήμα τού στερεού φλοιού τής Γης (λιθόσφαιρα): *εκρηξιγενές* ~ (που σχηματίστηκε από στερεοποίηση υλικού, το οποίο είχε λειώσει κατά τη διάρκεια εκρήξεως ηφαιστείου) || *ιζηματογενές* ~ (που αποτελείται από θραύσματα προϋπαρχόντων πετρωμάτων ή από υλικά καθιζήσεως σε διαλύματα) || *μεταμορφωμένο* ~ (από πετρώματα των δύο προηγουμένων κατηγοριών, τα οποία όμως υπέστησαν μεταβολές στην ορυκτολογική σύσταση, υφή και δομή τους υπό συγκεκριμένες συνθήκες) || *στερεό* / *πολύτιμο* / *ηφαιστειογενές* / *πυριγενές* ~ **2.** η μεταβολή υγρού σε στερεό, το πήξιμο: *το* ~ *τού σιροπιού* ΣΥΝ. πήξη, πάγωμα, στερεοποίηση ΑΝΤ. (λόγ.) τήξη, ρευστοποίηση, (καθημ.) νερούλιασμα, λειώσιμο **3.** (μτφ.) το να μείνει κανείς ακίνητος και άφωνος (σαν πέτρα) από μεγάλη έκπληξη ή φόβο ΣΥΝ. μαρμάρωμα, κοκκάλωμα, κέρωμα **4.** η μεταβολή (προσώπου, πράγματος κ.λπ.) σε πέτρα: *το* ~ *τού πριγκιπόπουλου από τον κακό μάγο* || *το* ~ *τού δάσους* ΣΥΝ. απολίθωση, μαρμάρωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχικές σημ. «πέτρινη μάζα – λιθοβολισμός», < *πετρῶ (-όω)* «απολιθώνω». Ο γεωλ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. roche].

πετρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αρχ.} {πέτρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε πέτρα, μεταμορφώνω (πρόσωπο / πράγμα) σε πέτρα: *η κακιά μάγισσα πέτρωσε το βασιλόπουλο* ΣΥΝ. απολιθώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (για υγρά) μεταβάλλομαι σε στερεό, χάνω τη ρευστότητά μου, γίνομαι συμπαγής: *το σιρόπι έμεινε πολύ ώρα στο ψυγείο και πέτρωσε* ΣΥΝ. στερεοποιούμαι, πήζω ΑΝΤ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι, λειώνω· (μτφ.) **3.** γίνομαι σκληρός σαν την πέτρα: *το τσιμέντο πέτρωσε* || *το παγωτό πέτρωσε στην κατάψυξη* **4.** παύω να αισθάνομαι συμπόνια, οίκτο: *η καρδιά του πέτρωσε* ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. μαλακώνω **5.** ακινητοποιούμαι, δεν μπορώ να αντιδράσω από τρόμο, έκπληξη, αμηχανία ή άλλο ισχυρό συναίσθημα: *μόλις αντίκρισα το πτώμα, πέτρωσα* || *με το που άκουσε τα νέα, πέτρωσε* ΣΥΝ. μαρμαρώνω, παγώνω, κοκκαλώνω, αποσβολώνομαι, κερώνω.

πετρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πέτρα ή αποτελείται από πέτρες, βράχους: ~ *καλντερίμι* / *πλαγιά* ΣΥΝ. πέτρινος, λίθινος.

πέτσα (η) {πετσών} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περίβλημα των οργάνων, των μυών και των ιστών τού σώματος στους ανθρώπους και στα περισσότερα ζώα: *η* ~ *πάνω από την πληγή* || *τρώω την* ~ *από το κρέας* / *το κοτόπουλο* || *βγάζω τις* ~ (το καμένο και ξεραμένο δέρμα από την ηλιοθεραπεία) ΣΥΝ. δέρμα, επιδερμίδα, πετσί· ΦΡ. (α) ***δεν έχω πέτσα*** δεν αισθάνομαι ντροπή, φέρομαι αναίσχυντα (β) ***μου σηκώνεται η πέτσα*** φρίττω, αισθάνομαι δυσάρεστη έκπληξη, ανατριχιάζω **2.** το λεπτό, σχετικά σκληρό και προστατευτικό στρώμα που σχηματίζεται πάνω στην επιφάνεια υλικού μετά από στερεοποίηση, βρασμό ή άλλη διαδικασία: *η* ~ *τού γάλακτος* / *τού γιαουρτιού* ΣΥΝ. κρούστα. — (υποκ.) **πετσούλα** (η), **πετσάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pezza «κομμάτι υφάσματος» < μεσν. λατ. pettia, κελτ. αρχής, πβ. ουαλ. peth «πράγμα»].

πετσέτα (η) {πετσετών} **1.** κομμάτι μαλακού, απορροφητικού υφάσματος, που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα των χεριών, τού προσώπου ή τού σώματος μετά το πλύσιμο ή για το στέγνωμα υγρών αντικειμένων: *μονόχρωμη* / *καθαρή* / *χνουδωτή* ~ || ~ *προσώπου* / *μπάνιου* / *ποδιών* / *χεριών* / *τής θάλασσας* **2.** κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται κατά το γεύμα για το σκούπισμα των χεριών και των χειλιών ή/και για την προφύλαξη των ενδυμάτων από τους λεκέδες ΣΥΝ. (λόγ.) χειρόμακτρο **3.** η χαρτοπετσέτα (βλ.λ.). — (υποκ.) **πετσετάκι** (το) κ. **πετσετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pezzetta, υποκ. τού pezza (βλ. λ. *πέτσα*)].

πετσετέ επίθ. {άκλ.} (για ύφασμα) αυτός που έχει υφή πετσέτας.

πετσετοθήκη (η) [1891] {πετσετοθηκών} **1.** η θήκη των πετσετών που χρησιμοποιούνται κατά το φαγητό **2.** μικρό έπιπλο ή σκεύος, στο οποίο κρέμονται οι πετσέτες για το σκούπισμα των χεριών, τού προσώπου ή τού σώματος μετά το πλύσιμο.

πετσετόπανο (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα και στέγνωμα, π.χ. των πιατικών ΣΥΝ. πετσέτα.

πετσί (το) {πετσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περίβλημα τού σώματος των ανθρώπων και των περισσότερων ζώων ΣΥΝ. δέρμα, πέτσα, τομάρι· ΦΡ. (α) ***είμαι / γίνομαι / μένω πετσί και κόκκαλο*** είμαι ή καταντώ πολύ αδύνατος (β) ***μπαίνω στο πετσί (κάποιου)*** κατανοώ το περιεχόμενο, μπαίνω στην ουσία (πράγματος): *ο ηθοποιός μπήκε στο πετσί τού ρόλου του* (γ) ***δεν χωράω στο πετσί μου*** είμαι διαρκώς ανήσυχος ή ανάστατος ή αναζητώ συνέχεια κάτι (δ) ***γνωρίζω / νιώθω (κάτι) στο πετσί μου*** έχω προσωπική και επώδυνη πείρα (γεγονότος ή κατάστασης): *τη δικτατορία τη γνώρισαν στο πετσί τους* **2.** κατεργασμένο δέρμα ζώου: *τσάντα* / *σακάκι από* ~ **3.** (μτφ.) κάθε πράγμα που έχει σκληρύνει σε μεγάλο βαθμό: *το κρέας παραψήθηκε και έγινε* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετσίν*, υποκ. τού ιταλ. pezzo «κομμάτι» < pezza (βλ. λ. *πέτσα*) ή < **πέσκιον*, υποκ. τού μτγν. *πέσκος* «δέρμα, φλούδα»].

πετσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {πέτσιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) σκληρό σαν το πετσί (βλ.λ.) ΑΝΤ. ξεπετσιάζω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκληρός σαν πετσί: *το κρέας πέτσιασε* **3.** πιάνω πέτσα, καλύπτεται η επιφάνειά μου από κρούστα: *το γάλα πέτσιασε.* **πέτσιασμα** (το) [μεσν.].

πετσικάρω ρ. αμετβ. {πετσικάρισα} (λαϊκ.) παίρνω κυρτό σχήμα, λυγίζω: *η πόρτα πετσικάρισε* ΣΥΝ. κυρτώνω. — **πετσικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. pizzicare «τσιμπώ, τσούζω» (με την επίδρ. τού ουσ. *πέτσα*) < pizzare (ίδια σημ.) < pizzo «αιχμή, κορυφή». λ. εκφραστ., αγν. ετύμου].

πέτσικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** πολύ λίγος, αυτός που δεν επαρκεί για κάτι: ~ *ύφασμα* (μικρότερο από όσο χρειάζεται) ΣΥΝ. λειψός ΑΝΤ. αρκετός, άφθονος **2.** (ειδικότ. για σκληρή επιφάνεια) αυτός που έχει κυρτώσει: ~ *πόρτα* ΣΥΝ. κυρτωμένος, λυγισμένος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

πέτσινος, -η, -ο **1.** φτειαγμένος από πετσί, αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: ~ *ζακέτα* / *σακάκι* / *τσάντα* / *βαλίτσα* ΣΥΝ. δερμάτινος **2. *πέτσινο*** (το) ανδρικό ή γυναικείο πανωφόρι, μακρύ ή κοντό.

πετσοκόβω ρ. μετβ. {πετσόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} (εκφραστ.) **1.** κόβω (κάτι) σε μικρά κομμάτια, κατατεμαχίζω ΣΥΝ. κατακομματιάζω **2.** (μτφ.) περικόπτω πολλά ή και σημαντικά σημεία (κειμένου, κινηματογραφικής ταινίας, ρεπορτάζ κ.λπ.): *η λογοκρισία πετσόκοψε την ταινία* || ~ *μισθούς* / *αποδοχές* **3.** (μτφ.) σκοτώνω με αγριότητα, με βάρβαρο τρόπο ΣΥΝ. κατασφάζω, κατακρεουργώ, μακελλεύω **4.** (μεσοπαθ. ***πετσοκόβομαι***) (συνήθ. κατά το ξύρισμα) κόβομαι σε πολλά σημεία. — **πετσόκομμα** (το).

πέτσωμα (το) {πετσώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η επένδυση ή επικάλυψη επιφάνειας με δέρμα: *το* ~ *των παπουτσιών* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε επικάλυψη επιφάνειας με οποιοδήποτε υλικό **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η εξωτερική επικάλυψη ξύλινου ή σιδερένιου πλοίου με επάλληλες σειρές σανίδων ή λαμαρινών αντιστοίχως **4.** (μτφ.) χρηματικό ποσόν που δίνεται ως αμοιβή για αμφίβολες, κρυφές ή και ύποπτες υπηρεσίες ΣΥΝ. λουφές.

πετσώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {πέτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επικαλύπτω (κάτι) εξωτερικώς ή επενδύω εσωτερικώς με δέρμα, ντύνω με πετσί: ~ *τα παπούτσια* ΣΥΝ. σολιάζω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***πετσώνω την κοιλιά μου*** τρώω πάρα πολύ, παραγεμίζω την κοιλιά μου με φαγητό ΣΥΝ. παρατρώγω **2.** (κατ' επέκτ.) επικαλύπτω επιφάνεια με οποιοδήποτε υλικό **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. επικαλύπτω την εξωτερική επιφάνεια πλοίου με σανίδες ή λαμαρίνες.

πετυχαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πέτυχ-α, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κατορθώνω, πραγματοποιώ (κάτι που επιθυμώ ή μου έχει ανατεθεί): *πετυχαίνει πάντα αυτό που θέλει, γιατί κάνει σωστές κινήσεις* || *η ομάδα πέτυχε συντριπτική νίκη* **2.** φτειάχνω (κάτι) όπως πρέπει να γίνει: *αυτή τη φορά το πέτυχα το γλυκό!* || *ο ζωγράφος σε έχει πετύχει στο πρόσωπο* ● **3.** ΑΘΛ. πραγματοποιώ συγκεκριμένη επίδοση ή σκοπό αθλήματος: ~ *γκολ / καλάθι / πόντο* ΣΥΝ. βάζω ● **4.** σημαδεύω με επιτυχία (κάποιον/κάτι), βρίσκω (τον στόχο): *η πέτρα τον πέτυχε στο μέτωπο* || ~ *τον στόχο από μακριά* || ~ *διάνα* (ευστοχώ απόλυτα) ΣΥΝ. ευστοχώ ΑΝΤ. αστοχώ, αποτυγχάνω· ΦΡ. **το πέτυχα** κατάλαβα (κάτι) σωστά, βρήκα τη σωστή απάντηση: *μπράβο, το πέτυχες, αυτό ήταν!* || *για φαντάσου, το πέτυχε με την πρώτη!* ● **5.** (α) μου τυχαίνει (κάποιος/κάτι), βρίσκω κατά τύχη: *πέτυχα μια καλή ευκαιρία στις εκπτώσεις!* || (για να δηλώσουμε δυσαρέσκεια ή ειρωνεία) *μωρέ γαμπρός / θέση να σου πετύχει!* (β) συναντώ τυχαία (κάποιον): *τον πέτυχα την ώρα που έφευγε και δεν μπόρεσα να του μιλήσω πολύ* ΣΥΝ. ανταμώνω ♦ (αμετβ.) **6.** έχω επιτυχή έκβαση, ολοκληρώνομαι με αίσιο τρόπο: *η εγχείρηση / η παράσταση πέτυχε* **7.** (για πρόσ.) έχω επιτυχή (επαγγελματική συνήθ.) εξέλιξη, αποκτώ κοινωνικό κύρος: *έχεις όλες τις προϋποθέσεις να πετύχεις στη ζωή σου* || *κατάφερε να πετύχει χωρίς τη βοήθεια κανενός* ΣΥΝ. προκόβω ΑΝΤ. αποτυγχάνω **8.** αντιμετωπίζω με επιτυχία (εξέταση, διαγωνισμό, κ.λπ.), περνώ επιτυχώς (δοκιμασία): *ο γιος του πέτυχε πρώτος στο Πολυτεχνείο!* ΣΥΝ. περνώ ΑΝΤ. απορρίπτομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το θ. τού αορ. β' *επέτυχ-ον* (το αρχικό *ε-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση) τού αρχ. *επιτυγχάνω* (βλ.λ.). Πβ. κ. *λαγχάνω – λαχαίνω, λαμβάνω - λαβαίνω* κ.ά.].

πετυχημένος, -η, -ο κ. **επιτυχημένος 1.** αυτός που έχει επιτύχει τον σκοπό του, που έχει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: ~ *βολή / χρώμα / φόρεμα* (που δημιούργησε την επιθυμητή εντύπωση ή που ταιριάζει σε αυτόν που το φορά) || *το μέρος που διάλεξε για το ραντεβού ήταν* ~ (κατάλληλο για την περίσταση) ΣΥΝ. εύστοχος **2.** αυτός που γίνεται, διεξάγεται ή ολοκληρώνεται με επιτυχία: ~ *εγχείρημα / λύση / παράσταση* || *η οικονομική του πολιτική υπήρξε* ~, *αφού οδήγησε σε μείωση τού πληθωρισμού και αύξηση των εξαγωγών* ΣΥΝ. επιτυχής, ευδόκιμος ΑΝΤ. ανεπιτυχής **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ευδοκίμησε ή κατόρθωσε ό,τι επεδίωκε: ~ *επιχειρηματίας / δικηγόρος / οικογενειάρχης* ΑΝΤ. αποτυχημένος. — **πετυχημένα** επίρρ.

πετώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πετάς... | πέτ-αξα, -ιέμαι κ. -άγομαι, -άχτηκα, -α(γ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πτηνά και έντομα) κινούμαι στον αέρα φτερουγίζοντας: *η πεταλούδα πετούσε από λουλούδι σε λουλούδι* || *ο αϊτός πετάει ψηλά* || *οι γλάροι πετάνε μες στα κατάρτια* || (μτφ.) *η σκέψη του πέταξε πίσω στην πατρίδα* ΣΥΝ. φτερουγίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πετώ στα σύννεφα*** (i) είμαι πολύ χαρούμενος: *κέρδισε το πρώτο βραβείο και πετά στα σύννεφα* (ii) δεν έχω επαφή με την πραγματικότητα, ζω στον κόσμο μου: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με αυτό τον άνθρωπο· πετά μονίμως στα σύννεφα* (β) ***πετώ απ' τη χαρά μου*** είμαι πολύ χαρούμενος (γ) ***πετούν τα μυαλά μου (στον αέρα)*** σκέφτομαι ή/και συμπεριφέρομαι με επιπολαιότητα, είμαι φαντασιόπληκτος (δ) ***πετά η καρδιά μου (για κάποιον / κάτι)*** λαχταρώ (κάτι) ολόψυχα: ~ *για σένα / να σε δω* (ε) ***–Πετάει ο γάιδαρος; –Πετάει!*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (για αεροσκάφη και κάθε συσκευή που κινείται στον αέρα) κινούμαι στον αέρα με μηχανικά μέσα (έλικες, πτερύγια, μηχανές κ.λπ.) ή χάρη στην ειδική μου κατασκευή: *το αερόστατο πετούσε πάνω από τον χώρο τής έκθεσης* || *με τι ταχύτητα πετάει ένα αεροπλάνο τύπου «Μινγκ»;* || *κοίτα πόσο ψηλά πετά ο χαρταετός!* **3.** (α) (για επιβάτες ιπτάμενων μεταφορικών μέσων ή μηχανών) ταξιδεύω: *αύριο πετάμε οικογενειακώς για Λονδίνο* || ~ *με την Ολυμπιακή* || ~ *με πτήση τσάρτερ / με τζάμπο* (β) (για πιλότους, αεροπόρους) εκτελώ πτήση, κυβερνώ αεροσκάφος: *ο πρώτος άνθρωπος που πέταξε πάνω από τον Ατλαντικό* **4.** (εκφραστ.) κινούμαι με ταχύτητα, περπατώ με πολύ γρήγορο βήμα: *δεν έτρεχε απλώς, πετούσε!* || «... *επετούσαν προς την οικίαν εκείνων*» (Α. Παπαδιαμάντης) || *μπήκε πρώτος στην τελική ευθεία πετώντας προς το τέρμα και τη νίκη* **5.** (κατ' επέκτ.) ξεφεύγω από (κάποιον που με καταδιώκει) ή εξαφανίζομαι από το μέρος στο οποίο βρισκόμουν, δραπετεύω: *οι κρατούμενοι πέταξαν χωρίς να τους πάρει κανείς χαμπάρι* **6.** (μτφ.) χάνομαι: *πάει, πέταξε η ευκαιρία!* ΦΡ. **πέταξε το πουλάκι** χάθηκε η ευκαιρία: *τότε που σου το έδινα μισοτιμής δεν το ήθελες· τώρα είναι αργά, πάει,* ~! **7.** (μτφ.) προχωρώ με επιτυχία, τα καταφέρνω με μεγάλη άνεση και ευκολία: *στη συνέντευξη πετούσε, αφού γνώριζε όλα τα θέματα* || *και στ' άλλα μαθήματα είναι καλός, αλλά στην ιστορία πετάει!* ΦΡ. (οικ.) **πετάει η ομάδα!** για ομάδα ή οποιοδήποτε σύνολο προσώπων που συνεργάζονται με επιτυχία, που έχουν υψηλή απόδοση επιτυγχάνοντας τους στόχους τους **8.** (οικ.) εξέχω έντονα (κατά τρόπο ανεπιθύμητο ή ακαλαίσθητο): *δεν στρώνουν καλά τα μαλλιά της, πετάει μια τούφα απ' τα πλάγια* || *δεν μπορώ να βλέπω αυτό το καρφί να πετάει έτσι στον τοίχο!* ♦ (μετβ.) **9.** ρίχνω (κάτι), εκτοξεύω σε απόσταση ή με δύναμη: *πετούσε πέτρες στη θάλασσα* || *πέταξε από πάνω του τα σκεπάσματα, γιατί ζεσταινόταν* || *πέταξε το όπλο του και το 'βαλε στα πόδια* || *το άλογο πέταξε κάτω τον αναβάτη του* || *πέταξε ένα κόκκαλο στον σκύλο·* ΦΡ. (α) (οικ.-μτφ.) ***πετάω (κάποιου) τα μάτια έξω*** (i) (!) κάνω έρωτα σε (κάποιον) με τρόπο βίαιο ή εξαντλώντας τον (ii) νικώ (κάποιον) συντρίβοντάς τον, ταπεινώνοντάς τον (β) ***πετάω τη σκούφια μου (για κάτι)*** για κάτι που μου αρέσει πάρα πολύ και είμαι πάντα πρόθυμος γι' αυτό: ~ *για καβγά / φασαρία / χορό / γλέντι* **10.** (ειδικότ.) εκπέμπω (κάτι): (μτφ.) *τα μάτια του πετούσαν σπίθες* **11.** (μτφ.) (α) απευθύνω (κάτι σε κάποιον): *του πέταξε ένα υπονοούμενο σκέτο φαρμάκι* (β) λέω (κάτι) κυρ. ξαφνικά: *πετάει κάτι ψέματα και δεν μπορώ να τα μπαλλώσω με τίποτα* || *τι ήταν πάλι αυτό που πέταξες χθες;* || *την πέταξες πάλι την κοτσάνα!* || *μου πέταξε μια κουβέντα τις προάλλες για μια περίεργη υπόθεση· τι λες να εννοούσε;* **12.** απαλλάσσομαι από (κάτι που θεωρώ άχρηστο, ανεπιθύμητο κ.λπ.): *δες τι θα κρατήσεις και τι θα πετάξεις* || ~ *τα σκουπίδια / το στυλό που τέλειωσε* || *τόνοι φρούτων θα πεταχτούν στις χωματερές* || *πέταξε πια τα μαύρα, ώς πότε θα πενθείς;* **13.** (μτφ. για πρόσ.) σπρώχνω ή διώχνω (κάποιον) μακριά ώς άχρηστο ή ανεπιθύμητο: *αν συνεχίσεις τη φασαρία, θα πω να σε πετάξουν έξω* || *τον πέταξε απ' το γραφείο του με τις κλοτσιές* || *τον εκμεταλλεύτηκε κι έπειτα τον πέταξε σαν στειμμένη λεμονόκουπα* || *πετάνε χίλιους υπαλλήλους στον δρόμο* || ~ *κάποιον στην άκρη / στο περιθώριο* || *πέταξαν τους εχθρούς στη θάλασσα* **14.** δίνω (κάτι σε κάποιον) κατά τρόπο που εκφράζει θυμό, που προσβάλλει την αξιοπρέπειά του: *τους πέταξε την παραίτηση στα μούτρα κι έφυγε* **15.** αφήνω ή βάζω (κάτι) κάπου με τρόπο που δημιουργεί άσχημη εντύπωση: *πετά τα πράγματά του δεξιά κι αριστερά / όπου βρει* || *Τι το πέταξες αυτό εδώ; Μάζεψέ το!* **16.** (οικ.) κάνω (κάτι) να εξέχει ή να φαίνεται (κυρ. κατά τρόπο έντονο, ακαλαίσθητο ή προκλητικό): *αυτό το φόρεμα πετάει το μισό στήθος έξω* || *η υγρασία πέταξε όλο τον σοβά στο μέρος αυτό* **17.** (κυρ. για χρήματα) σπαταλώ, ξοδεύω ασυλλόγιστα και άσκοπα: *πέταξε μία περιουσία στα χαρτιά* **18.** (καθημ.) μεταφέρω (κάποιον) στον προορισμό του με μεταφορικό μέσο: *πάρε ένα ταξί να σε πετάξει μέχρι την πλατεία* || *με πετάς μέχρι το γραφείο;* **19.** (για φυτά) βγάζω καινούργιους βλαστούς, εκβλαστάνω: *η τριανταφυλλιά πέταξε μπουμπούκια* || *η μηλιά πέταξε φύλλα·* ΦΡ. (μτφ.) ***πετάω μπόι*** ψηλώνω: *ο γιος σου πέταξε μπόι απότομα και δυσκολεύτηκα να τον αναγνωρίσω!* **20.** (η μτχ. **πεταμένος,** -η, -ο) βλ.λ. (Βλ. κ. λ. *πετάγομαι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετῶ*, υποχωρητ. από τους τ. *πετάσω / ἐπέτασα*, μέλλ. και αόρ. τού αρχ. *πετάννυμι*, κατά το σχήμα *χαλάσω – ἐχάλασα – χαλῶ*. Το αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» < I.E. *pet- / petə- «ανοίγω, εκτείνω» (δεν συνδέεται με το θ. τού ρ. *πέτομαι*, βλ.λ.), πβ. λατ. pateo «είμαι ανοικτός, φανερός», αρχ. γερμ. fadam «νήμα, κλωστή» (> γερμ. Faden), αρχ. ισλ. faðmr «νήμα, οργυιά» κ.ά. Ομόρρ. *πέταλο(ν)*. Παράγ. *(κατα)πέτα-σμα*. Το μεσν. *πετῶ*, παρότι ετυμολογικώς ανάγεται στο ρ. *πετάννυμι*, έλαβε τη σημ. τού ρ. *πέτομαι* (βλ.λ.)].

πευκάκι (το) → πεύκο

πεύκη (η) → πεύκο

πευκιάς (ο) → πευκώνας

πεύκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πεύκο: ~ *βελόνα / ρετσίνι / ξύλο* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει κατασκευασθεί από ξύλο πεύκου: ~ *τραπέζι / βαρέλι / έπιπλο.*

πεύκο (το) ρητινοφόρο δέντρο με παχύ, τραχύ και αυλακωμένο κορμό, βελονοειδή φύλλα (πευκοβελόνες) και επιμήκεις ή κυλινδρικούς κώνους (κουκουνάρια) ΣΥΝ. πευκόδεντρο. Επίσης **πεύκη** (η) [αρχ.]. — (υποκ.) **πευκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεύκη*, με αλλαγή γένους (κατά το *δέντρο*), < I.E. *peuk- «πεύκο» (αρχική σημ. «τρυπώ, μπήγω»), πβ. λιθ. pušis, αρχ. γερμ. fiuhta (> γερμ. Fichte), μέσ. ιρλ. ochtach, αρχ. πρωσ. peuse κ.ά. Ομόρρ. *πύξ, πυγμή* (βλ.λ.)].

πευκοβελόνα (η) {πευκοβελονών} το φύλλο τού πεύκου που έχει σχήμα και μορφή βελόνας.

πευκόδασος κ. **πευκοδάσος** (το) {πευκοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από πεύκα ΣΥΝ. πευκώνας, πευκιάς.

πευκόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το πεύκο ΣΥΝ. πεύκη, πεύκος.

πεύκος (ο) το συνήθ. ψηλό, ογκώδες ή μεγάλης ηλικίας πεύκο.

πευκόφυτος, -η, -ο (για τόπο) αυτός που είναι φυτεμένος με πεύκα: ~ *περιοχή / πλαγιά.*
[ΕΤΥΜ. < *πεύκο* + *-φυτος* < *φύω / -ομαι*].

πευκώνας (ο) [μτγν.] δάσος πεύκων, τόπος κατάφυτος από πεύκα ΣΥΝ. πευκόδασος. Επίσης (λαϊκ.) **πευκιάς** {πευκιάδες}.

Π.Ε.Υ.Φ.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Υπαλλήλων Φύλαξης Αρχαιοτήτων.

Π.Ε.Φ. (η) Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων.

πεφιλημένος, -η, -ο (λόγ.) (κυρ. για νεκρούς) προσφιλής, αγαπημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *φιλῶ* (βλ.λ.)].

Π.Ε.ΦΙ.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Φίλων των Πολυτέκνων.

πεφταστέρι {πεφταστερ-ιού | -ιών} κ. **πεφτάστρι** (το) (λαϊκ.) μετεωρόλιθος που αναφλέγεται κατά την προστριβή του στην ατμόσφαιρα τής Γης και φαίνεται σαν αστέρι που πέφτει, διάττων αστέρας. Επίσης **πεφτάστερο**.

Πέφτη (η) (λαϊκότ.) η Πέμπτη.

πέφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έπεσα, πεσμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι προς τα κάτω, από ψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: *κάτι πρέπει να έπεσε, γιατί ακούστηκε ένας θόρυβος* || *είδε ένα άστρο να πέφτει κι έκανε μια ευχή·* (για καιρικά φαινόμενα) *πέφτει βροχή / χιόνι* || *πέφτουν τής βροχής οι στάλες·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πέφτω από τα σύννεφα*** εκπλήσσομαι δυσάρεστα, απογοητεύομαι ξαφνικά (επειδή συνέβη κάτι που δεν περίμενα ούτε μπορούσα ποτέ να το φανταστώ): *όταν οι γείτονες έμαθαν ότι ο φιλήσυχος συνταξιούχος ήταν ο δράστης τού εγκλήματος, έπεσαν από τα σύννεφα* (β) ***πέσε πίτα να σε φάω*** για κάποιον που τα περιμένει όλα έτοιμα ή που περιμένει να του τα προ-

σφέρουν οι άλλοι: *«δεν είναι η λευτεριά ~· είναι κάστρο που το παίρνεις με το σπαθί σου»* (Ν. Καζαντζάκης) (γ) **έπεσε απ' την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος** βλ. λ. Ακρόπολη **2.** (ειδικότ.) καταλήγω σε χαμηλότερο σημείο (έχοντας αφεθεί ή ριχτεί από ψηλότερο): *μήπως είδες πού έπεσε το στυλό; || η ατομική βόμβα που έπεσε στη Χιροσίμα || οι σταγόνες έπεφταν πάνω στο τζάμι τού παραθύρου || από την έκπληξη, της έπεσε το ποτήρι από τα χέρια·* ΦΡ. (α) **δεν πέφτει καρφίτσα** υπάρχει μεγάλος συνωστισμός, δεν υπάρχει καθόλου χώρος ελεύθερος (β) (μτφ.) **πέφτει η ματιά μου (σε κάποιον / κάτι)** βλέπω ή παρατηρώ ξαφνικά ή τυχαία (κάποιον/κάτι): *έπεσε η ματιά του σε μια αγγελία που τον ενδιέφερε* (γ) **πέφτω στα μαλακά** παθαίνω μικρές ζημιές, υφίσταμαι μικρές τιμωρίες ή λίγες αρνητικές συνέπειες **3.** χάνω την ισορροπία μου και καταλήγω στο έδαφος: *παραπάτησε κι έπεσε || τα μωρά που μαθαίνουν να περπατούν πέφτουν συνεχώς || έπεσε κι έσπασε το πόδι του* **4.** παύω να είμαι όρθιος, να έχω όρθια στάση και γέρνω (μπροστά ή πίσω): *μόλις άρχισαν οι πυροβολισμοί, έπεσαν όλοι κάτω || θα πέσω κάτω από την κούραση || το κάθισμα πέφτει προς τα πίσω || έπεσε στα γόνατα και παρακαλούσε·* ΦΡ. **πέσε κάτω!** ρίξου στο έδαφος, ξάπλωσε κάτω: *~! Θα σε πετύχει καμιά αδέσποτη σφαίρα!* **5.** φεύγω από τη θέση μου, αποσπώμαι και φέρομαι με το βάρος μου προς τα κάτω: *το φθινόπωρο πέφτουν τα φύλλα των δέντρων || του πέφτουν τα μαλλιά, θα κάνει φαλάκρα·* ΦΡ. (μτφ.) **πέφτουν κεφάλια** (i) εκτελούνται πολλοί με αποκεφαλισμό (ii) (μτφ.) τιμωρούνται αυστηρά ή χάνουν τη θέση τους πολλοί: *προσέξτε καλά, γιατί, αν το μάθει ο διευθυντής, θα πέσουν κεφάλια* **6.** κρέμομαι, έχω συγκεκριμένο μάκρος: *τα μαλλιά της έπεφταν στους ώμους της* **7.** εφαρμόζω (στο σώμα ή σε αντικείμενο): *πώς σου πέφτει το παλτό; || τα μανίκια τού σακακιού μού πέφτουν κοντά·* ΦΡ. **(κάτι) μου πέφτει κουτί** βλ. λ. κουτί **8.** καταρρέω, γκρεμίζομαι: *μερικά σπίτια κινδύνεψαν να πέσουν στον τελευταίο σεισμό* || (παροιμ.) *«αν δεν παινέψεις το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει»·* ΦΡ. **να πέσει το ταβάνι / ο ουρανός να με πλακώσει** για να βεβαιώσουμε κάποιον για την ισχύ, την αλήθεια των λόγων μας: *αν λέω ψέματα, ~!* **9.** (καθημ. για όργανα τού σώματος) υφίσταμαι παθολογική μετατόπιση: *της έπεσε η μήτρα* **10.** (α) χαλαρώνω, χάνω το σφρίγος ή την ελαστικότητά μου, γίνομαι πλαδαρός: *έχει πεσμένο στήθος* (β) (για το πέος) χάνω τη στύση ΑΝΤ. σηκώνομαι **11.** περιέρχομαι (σε συγκεκριμένη, συνήθ. αρνητική κατάσταση): *~ σε δυσμένεια / στην αφάνεια / σε μελαγχολία / σε κώμα / σε νάρκη || ~ νεκρός / άρρωστος || ~ θύμα ληστείας·* ΦΡ. (α) **πέφτω στην παγίδα / στη φάκα / στο δόκανο / στα δίχτυα / νύχια / πλοκάμια (κάποιου)** παγιδεύομαι (από κάποιον) ή γίνομαι το θύμα απάτης ή πλεκτάνης που έχει στηθεί εναντίον μου: *οι ληστές έπεσαν στο δόκανο τής αστυνομίας || πολλοί νέοι πέφτουν στα δίχτυα εμπόρων ναρκωτικών || έπεσε στην παγίδα που του έστησαν σαν πρωτάρης!* (β) **πέφτω στο κενό** δεν καταλήγω πουθενά, αποτυγχάνω: *η προσπάθεια ανατροπής του έπεσε στο κενό* ΑΝΤ. επιτυγχάνω (γ) **πέφτω στα χέρια (κάποιου)** συλλαμβάνομαι ή παγιδεύομαι (από κάποιον) και γενικά περιέρχομαι στον έλεγχο, στην ιδιοκτησία, την κατοχή ή την απόλυτη εξουσία (κάποιου): *η πόλη έπεσε στα χέρια των Αράβων || τα μυστικά έγγραφα έπεσαν στα χέρια τού εχθρού* (δ) **πέφτω στο στόμα / στη γλώσσα (κάποιου)** γίνομαι αντικείμενο δυσμενούς και κακόβουλου σχολιασμού (από κάποιον): *πρόσεχε μην πέσεις στο στόμα του· δεν σε ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!* (ε) **πέφτω ξερός** βλ. λ. ξερός **12.** (~ σε κάτι) διαπράττω κάτι: *~ σε αντιφάσεις / σε λάθη* **13.** ξαπλώνω στο κρεβάτι για ύπνο, κοιμάμαι: *νύσταξα, πάω να πέσω || συνήθως ~ νωρίς, γιατί έχω πρωινό ξύπνημα·* ΦΡ. (μτφ.) **πέφτω στο κρεβάτι / στο στρώμα** αρρωσταίνω και μένω στο κρεβάτι **14.** φαίνομαι ή εστιάζομαι σε συγκεκριμένο σημείο: *ο ήσκιος των δέντρων έπεφτε στα παγκάκια τού κήπου || όλοι οι προβολείς και τα φλας έπεσαν πάνω του || η έμφαση στη χρήση τού ρήματος «συναναστρέφομαι» πέφτει στην έννοια των σχέσεων* **15.** (για πρόσ.) πεθαίνω (σε μάχη, συμπλοκή): *τιμούμε όσους έπεσαν το '40 υπερασπιζόμενοι τα σύνορά μας || ~ στο πεδίο τής τιμής / τής μάχης || έπεσε κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος* **16.** ανατρέπομαι χάνοντας τη θέση που κατέχω: *έπεσε η κυβέρνηση* **17.** υποβιβάζομαι: *η ομάδα φέτος έπεσε στη Β' κατηγορία·* ΦΡ. (α) **πέφτω στα μάτια (κάποιου)** χάνω την εκτίμηση και τον σεβασμό που είχε (κάποιος) για μένα: *μετά την αήθη στάση της έπεσε πολύ στα μάτια μου* (β) **πέφτω πολύ χαμηλά** ξεπέφτω ηθικά, ενεργώ ή συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που με εκθέτει: *το επίπεδο τού πολιτικού λόγου έχει πέσει πολύ χαμηλά || με αυτό που έκανες έπεσες πολύ χαμηλά* (γ) (μτφ.) **πέφτουν τα μούτρα μου** αισθάνομαι μεγάλη αμηχανία, νιώθω ντροπή, χάνω την υπερηφάνειά μου: *μετά από τέτοια γκάφα έχουν πέσει τα μούτρα μου* (δ) (μτφ.) **πέφτει η μύτη μου** χάνω την υπερηφάνεια ή την αλαζονεία μου: *Γιατί δεν κάνεις δουλειές τού σπιτιού; Φοβάσαι μη σου πέσει η μύτη;* **18.** κυριεύομαι ύστερα από επίθεση, πολιορκία κ.λπ.: *η Πόλη έπεσε το 1453* **19.** υποκύπτω σε ερωτική πολιορκία, ενδίδω: *τόσο καιρό τη γυρόφερνε, στο τέλος έπεσε* **20.** (για έμβρυο) αποβάλλομαι: *της έπεσε το παιδί στον τέταρτο μήνα* **21.** κατευθύνομαι με ορμή ή επιθετική διάθεση προς (κάποιον/κάτι): *το αυτοκίνητο έπεσε πάνω στον στύλο τής Δ.Ε.Η. || μια συμμορία ληστών έπεσε πάνω στο καραβάνι·* ΦΡ. (α) **πέφτω στη φωτιά (για κάποιον / κάτι)** είμαι έτοιμος να αντιμετωπίσω οποιονδήποτε κίνδυνο ή να θυσιαστώ (για κάποιον/κάτι): *για χάρη σου ~!* (β) **πέφτω στην αγκαλιά (κάποιου)** *(πρὸς ἀγκάλαις πίπτειν*, Ευριπ. *Ἴων* 962) (i) ρίχνομαι στην αγκαλιά (κάποιου) (ii) (κακόσ.-μτφ.) εξαναγκάζω (κάποιον) να γίνει υποχείριο τρίτου: *η δική μας ολιγωρία οδήγησε τη μικρή χώρα να πέσει στην αγκαλιά των αντιπάλων μας* (γ) (μτφ.) **πέφτω δίπλα (σε κάποιον)** προσκολλώμαι (σε κάποιον) για ιδιοτελείς σκοπούς: *οι αεριτζήδες πέφτουν δίπλα στους αφελείς και τους γδέρνουν* (δ) (μτφ.) **πέφτω από κοντά / δίπλα (σε κάποιον)** πλησιάζω φορτικά και με επιτηδειότητα (κάποιον), για να πετύχω κάτι, να αποσπάσω οφέλη: *όλο μου πέφτει από δίπλα για λεφτά, αλλά δεν σκοπεύω να του δώσω* (ε) (εκφραστ.) **πέφτουν βροχή** εναλλάσσονται με μεγάλη ταχύτητα, χωρίς σταματημό: *οι προτάσεις για να εμφανιστεί στην τηλεόραση ~ || οι πυροβολισμοί έπεφταν βροχή κατά τη συμπλοκή* (στ) **πέφτω πάνω (σε κάποιον / κάτι)** (i) προσκρούω τυχαία πάνω (σε κάποιον/κάτι): *έπεσε πάνω στο γραφείο, καθώς μπήκε βιαστικά* (ii) συναντώ (κάποιον/κάτι) απροσδόκητα ή τυχαίνω σε μια κατάσταση: *έπεσε πάνω σε διαδήλωση / καβγά || έπεσα πάνω σ' έναν παλιό μου φίλο από το δημοτικό* (iii) επιτίθεμαι (σε κάποιον): *θεωρήθηκε τόσο απάνθρωπη η στάση του, που όλος ο Τύπος έπεσε πάνω του* (iv) ορμώ πάνω (σε κάτι): *ο παίκτης έπεσε με δύναμη πάνω στη μπάλα και την κλότσησε μακριά* (v) κατεβαίνω καλύπτοντας (κάτι): *παρατηρούσε την ομίχλη που έπεφτε σιγά-σιγά πάνω στις κορυφές* (ζ) **πέφτουν (όλοι) να με φάνε (κάποιου)** στρέφονται (όλοι) εναντίον (κάποιου): *μια κουβέντα είπε και έπεσαν όλοι να τον φάνε* **22.** (ειδικότ.) αφοσιώνομαι (σε κάτι), επιδίδομαι με ζήλο (σε κάτι): *πλησιάζουν εξετάσεις κι έχει πέσει στο διάβασμα·* ΦΡ. (εμφατ.) **πέφτω με τα μούτρα σε κάτι** αφοσιώνομαι απολύτως σε κάτι: *έχει πέσει με τα μούτρα στο διάβασμα* **23.** (κακόσ.) εμπλέκομαι σε μια κατάσταση: *έπεσε από μικρός στις καταχρήσεις και στα ναρκωτικά* **24.** προκύπτω κατά αιφνίδιο τρόπο: *έπεσε επιδημία / θανατικό / συμφορά / κρύο / παγωνιά* ΣΥΝ. ενσκήπτω **25.** σε φρ. όπως **πέφτει η νύχτα, πέφτει το σκοτάδι** νυχτώνει, σκοτεινιάζει **26.** για κάτι που εξαπλώνεται ή επικρατεί κάπου: *όποτε θίγω αυτό το ζήτημα, πέφτει σιωπή στην παρέα || τρόμος έπεσε πάνω στην πόλη || έπεσε σιωπή / κατήφεια στους συνέδρους* **27.** (α) εξασθενώ, γίνομαι λιγότερο δυνατός ή έντονος: *το βράδυ ο αέρας πέφτει λίγο* (β) (για αξίες, μεγέθη κ.λπ.) χάνω την αξία μου, μειώνεται η τιμή μου: *το δολάριο θα πέσει κι άλλο || πέφτουν συνεχώς οι μετοχές τής εταιρείας || έχει πεσμένο αιματοκρίτη || θα πέσει ο πυρετός, μην ανησυχείς! || είναι πεσμένη η κίνηση τού μαγαζιού·* ΦΡ. (μτφ.) **πέφτει το ηθικό μου** χάνω το θάρρος μου, απελπίζομαι **28.** (α) περιέρχομαι στον έλεγχο, στην αρμοδιότητα (κάποιου): *ευτυχώς έπεσε σε καλό γιατρό* (β) έρχομαι αντιμέτωπος με (κάποιον/κάτι) ή μου τυχαίνει (κάτι): *ο γάμος είναι λαχείο, δεν ξέρεις σε τι άνθρωπο θα πέσεις || να δούμε σε ποιον όμιλο θα πέσουμε·* ΦΡ. **μου πέφτει το λαχείο / ο λαχνός / ο πρώτος αριθμός κ.λπ.** κερδίζω το λαχείο, τον λαχνό, τον πρώτο αριθμό κ.λπ. **29.** αναλογώ (σε κάποιον βάσει δεδομένων ή κατόπιν συμφωνίας): *όσο πιο πολλοί πάρουμε μέρος στη μοιρασιά, τόσο πιο λίγα πέφτουν στον καθένα μας·* ΦΡ. (α) **μου πέφτει πολύ / βαρύ (κάτι)** (κάτι) είναι ανώτερο από την αξία ή τις δυνάμεις μου, τις προσδοκίες μου: *το καθήκον που μου αναθέσατε μου πέφτει βαρύ* (β) **μου πέφτει λίγο** δεν μου αρκεί (κάποιος/κάτι): *της πέφτει λίγο αυτό το ποσό· θέλει περισσότερα* || (συνήθ. ειρων.) *λίγο σου πέφτει τέτοιο σπίτι και διαμαρτύρεσαι; || Λίγη του πέφτει τέτοια γυναίκα: Αυτός δεν πιάνει δεκάρα μπροστά της!* (γ) **δεν μου πέφτει λόγος** δεν δικαιούμαι να ομιλώ, δεν μπορώ να εκφέρω άποψη: *εμένα ~· αυτά είναι προσωπικά σας θέματα* **30.** (για γεγονότα, εορτές, επετείους κ.λπ.) προσδιορίζομαι χρονικώς, συμπίπτω με (συγκεκριμένη ημερομηνία): *φέτος η 28η Οκτωβρίου έπεφτε Τρίτη || πότε πέφτει το Πάσχα;* **31.** (για τόπους, περιοχές) προσδιορίζομαι τοπικά, βρίσκομαι: *κατά πού πέφτει το χωριό; || από 'κεί πέφτει η ανατολή* **32.** (για πρόσ.) χάνω την ευεξία μου: *φαίνεσαι πεσμένος, είσαι καλά; || έχει πέσει τελευταία με την αρρώστια της γυναίκας του* **33.** γίνομαι πιο αδύνατος, αδυνατίζω: *κάνε λίγο γυμναστική να πέσει η κοιλιά! || είναι δύσκολο να πέσουν τα κιλά από μια ηλικία και μετά* **34.** υπολογίζω στις ΦΡ. (α) **πέφτω μέσα** προβλέπω, υπολογίζω επιτυχώς: *~ στις προβλέψεις μου* (β) **πέφτω έξω** (i) κάνω λάθος στις κρίσεις, στις ενέργειες, στους υπολογισμούς μου: *δεν έχουν έτσι τα πράγματα, πέφτεις έξω!* ΣΥΝ. σφάλλω (ii) καταστρέφομαι οικονομικώς, χρεωκοπώ: *η επιχείρηση έπεσε έξω* ΣΥΝ. πτωχεύω, βαράω κανόνι **35.** σε φράσεις που δηλώνουν ξυλοδαρμό: **έπεσε πολύ ξύλο** *ανάμεσα στους αντίπαλους οπαδούς || κάτσε και διάβασε, γιατί* **θα πέσει σφαλιάρα!** || **πέφτει αγία ράβδος** (ξυλοφόρτωμα, χειροδικία για σωφρονισμό) ♦ (μετβ.) (αργκό) **36.** δίνω (κάτι) άμεσα και γρήγορα: *είδες πώς τα έπεσε τα χιλιάρικα! || πέσε τώρα* (τα λεφτά) *και τα βρίσκουμε!* ● ΦΡ. **την πέφτω (σε κάποιον)** (i) επιτίθεμαι: *του την έπεσαν για να του πάρουν τα λεφτά* (ii) (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κολλάω σε (κάποιον): *είναι ωραία κοπέλα και της την πέφτουν όλοι.* Επίσης (λόγ.) **πίπτω** [αρχ.]. — **πέσιμο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πίπτω*, με ανομοίωση τού -π- προ τού -τ- (πβ. *γραπτός – γραφτός*) και με την επίδρ. τού αορ. *έπεσα*. Το *πί-πτ-ω* εμφανίζει ενεστωτικό αναδιπλασιασμό τού θ. -πτ-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *pet- «πέφτω, πετώ», για το οποίο βλ. λ. *πέτομαι*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πέφτω από τα σύννεφα* (< γαλλ. tomber des nues), *πέφτω σε λάθος / σε δυσμένεια* (< γαλλ. tomber dans l'erreur / en disgrâce), *έπεσε στα χέρια μου* (< γαλλ. il m'est tombé entre les mains) κ.ά.].

πεφυσιωμένος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που εκδηλώνει μεγάλη έπαρση, που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, υπεροψία.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *φυσιῶ (-όω)* < αρχ. *φῦσα* «φυσερό, πνοή» (βλ. λ. *φυσώ*)].

πεφωτισμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει «φωτιστεί» πνευματικά, καλλιεργημένος και ανοιχτόμυαλος: *~ πνεύμα / νους* **2. πεφωτισμένος** (ο) οπαδός διαφόρων θρησκευτικών ομάδων στη Δύση, που έδρασαν σε πολλούς τόπους και εποχές, έχοντας την πεποίθηση ότι φωτίζονται απευθείας από τον Θεό, χωρίς τη μεσολάβηση των Μυστηρίων τής Εκκλησίας: *οι πεφωτισμένοι τής Βαβαρίας / τής Ισπανίας* **3. πεφωτισμένη δεσποτεία** βλ. λ. δεσποτεία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *φωτίζω*. Η σημ. 3 είναι μεταφρ.

δάνειο από γερμ. aufgeklärte (Despotie)].

πε-χά (το) (σύμβολο pH) {άκλ.} ΧΗΜ. ποσοτικός συντελεστής που καθορίζει την οξύτητα ή την αλκαλικότητα κάθε υδατικού ή άλλου υγρού διαλύματος, υπολογίζεται με ειδικές συσκευές και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη χημεία, τη βιολογία και σε άλλες επιστήμες: *κρέμα με ουδέτερο ~, που δεν βλάπτει το δέρμα.*
[ΕΤΥΜ. Διεθνής όρ. pH < γερμ. P(otenz) «δύναμη» + σύμβολο Η τού υδρογόνου (Hydrogen), οπότε η περίφραση έχει κυρίως τη σημ. «δυναμικό υδρογόνο»].

πέψη (η) {-ης κ. -έως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των κατεργασιών στις οποίες υποβάλλονται οι τροφές στο πεπτικό σύστημα, ώστε να μετατραπούν οι θρεπτικές ύλες που περιέχουν σε προϊόντα κατάλληλα για απορρόφηση από το έντερο ΣΥΝ. χώνεψη, χώνεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέψις* < *πέσσω* < *pekʷ-jω < I.E. *pekʷ- «μαγειρεύω, βράζω», πβ. σανσκρ. pácati, αλβ. pjek, λατ. coquo (> γαλλ. cuire), γερμ. kochen, αγγλ. cook κ.ά. Ομόρρ. *πεπ-τικός, πέπ-ων* (βλ. κ. *πεπόνι*) κ.ά.].

πεψίνη (η) [1876] {πεψινών} ΒΙΟΛ. ένζυμο που περιέχεται στο γαστρικό υγρό και συμβάλλει καθοριστικά στην πέψη των πρωτεϊνών των τροφών (λ.χ. τού κρέατος, των αβγών, των γαλακτοκομικών προϊόντων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pepsine < αρχ. *πέψις*].

ΠΖ (συντομ.) ➧ πεζικό

πήγα ρ. → πηγαίνω

πηγάδα (η) (λαϊκ.) βαθύ και πλατύ πηγάδι, από το οποίο η άντληση νερού γίνεται με αρδευτικό μηχάνημα.

πηγαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος (και βάθος) πηγάδι **2.** μικρή ομάδα προσώπων που συζητούν μεταξύ τους (συνήθ. όρθιοι) για ένα θέμα (χωριστά από το υπόλοιπο σύνολο στο οποίο ανήκουν): *οι συζητήσεις για τις επικείμενες εκλογές δίνουν και παίρνουν στα ~ τής πλατείας Ομονοίας* || *μετά την ομιλία τού πρωθυπουργού σχηματίσθηκαν τα συνηθισμένα ~ στους διαδρόμους τής Βουλής.*

πηγαδάς (ο) {πηγαδάδες} (λαϊκ.) ο εργάτης που ανοίγει πηγάδια.

πηγαδήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το πηγάδι ή που αντλείται από πηγάδι: *~ νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) φρεάτιος (πβ. λ. *πηγαίος, κρηναίος*).

πηγάδι (το) {πηγαδ-ιού | -ιών} **1.** τεχνητό όρυγμα με σημαντικό βάθος και κυλινδρικό άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για την άντληση νερού από το υπέδαφος (δηλ. από τον υδροφόρο ορίζοντα): *από την ξηρασία τα πηγάδια τού χωριού ξεράθηκαν* ΣΥΝ. (λόγ.) φρέαρ· ΦΡ. ***(εγώ) στο πηγάδι κατούρησα;*** ως έκφραση κάποιου που τον αποκλείουν από κάτι που δίνεται σε άλλους, που θεωρεί ότι γίνεται διάκριση εις βάρος του: *Όλοι οι άλλοι πήρανε δώρο· εγώ γιατί να μην πάρω: ~;* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε βαθύ όρυγμα που ανοίγεται στο έδαφος για οποιονδήποτε λόγο: *~ μεταλλείου / θεμελίων.* — (υποκ.) **πηγαδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πηγάδιον*, υποκ. τού αρχ. *πηγή*].

πηγαδόνερο (το) (λαϊκ.) το νερό τού πηγαδιού, αυτό που προέρχεται από πηγάδι.

πηγαδόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) στρογγυλό και επίπεδο κομμάτι από πέτρα, που χρησιμοποιείται για να σκεπάζει το στόμιο τού πηγαδιού.

πηγάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {(ε)πήγασα} **1.** (για ποταμούς) έχω τις πηγές μου σε ορισμένο σημείο: *ο θεσσαλικός Πηνειός πηγάζει από την Πίνδο* ΑΝΤ. εκβάλλω, χύνομαι **2.** (μτφ.) απορρέω, προέρχομαι: *σύμφωνα με το Σύνταγμα, όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό* || *τα ερωτήματα αυτά πηγάζουν από την αγωνία για το μέλλον* || *η ομορφιά και η γοητεία πηγάζουν και από την καλλιέργεια τής ψυχής και τού πνεύματος* ΣΥΝ. εκπορεύομαι, προκύπτω.

πηγαιμός (ο) (σχολ. ορθ. *πηγεμός*) (λαϊκ.-λογοτ.) το να πηγαίνει κανείς (κάπου), η πορεία προς συγκεκριμένο προορισμό: *«σαν βγεις στον ~ για την Ιθάκη...»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. (λόγ.) μετάβαση ΑΝΤ. ερχομός.
[ΕΤΥΜ. < *πηγαίνω*, κατ' αναλογίαν προς το *ερχομός*].

πηγαινέλα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το να πηγαινοέρχεται κανείς, η συχνή μετάβαση και επιστροφή: *να σου λείπουν τα πολλά ~ στη γειτονιά της* ΣΥΝ. σούρτα-φέρτα (τα).
[ΕΤΥΜ. < προστ. *πήγαινε* + *έλα*].

πηγαινοέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενεργ. πηγαινοφέρνω· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} πηγαίνω και έρχομαι συχνά, μεταβαίνω (κάπου) κατ' επανάληψη και επιστρέφω (από εκεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

πηγαινοφέρνω ρ. μετβ. {μέσ. πηγαινοέρχομαι· κυρ. στον ενεστ.} πηγαίνω (κάτι/κάποιον) (κάπου) και (το/τον) φέρνω: *~ τα παιδιά στο σχολείο.*

πηγαίνω κ. (καθημ.) **πάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηγαίνεις κ. πα-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | πήγα (να/θα πάω)} ♦ (αμετβ.) **1.** προχωρώ και φθάνω (κάπου με τα πόδια ή με όχημα), πορεύομαι προς ορισμένο προορισμό: *~ στη δουλειά με λεωφορείο* || *από πού πάνε για το κέντρο;* || *πάμε καλά για τη θάλασσα;* || *πώς πάει κανείς για τον Βόλο;* ΣΥΝ. (λόγ.) οδεύω· ΦΡ. (α) ***πήγαιν' έλα*** (το) βλ. λ. *πηγαινέλα* (β) (ως απειλή) ***πού θα μου πας;*** δεν θα μου ξεφύγεις, θα σε βρω: *Μου ξέφυγε, αλλά πού θα μου πάει; Δεν θα τον ξαναπετύχω; Τότε να δεις τι έχει να πάθει!* (γ) ***πήγαινε στο καλό / στην ευχή*** (i) (ευχετ.) ας έχεις καλή πορεία, ας είσαι καλά (ii) (ευφημ.) φύγε από εδώ, απάλλαξέ με από την παρουσία σου: *~, δεν μπορώ να σε βλέπω άλλο* (δ) (προφορ.) ***δεν πα' να...*** για να εκφράσουμε την αποδοκιμασία, την αποστροφή μας ή την απόρριψή μας προς (κάποιον/κάτι), που πλέον μας γίνεται αδιάφορος: *~ πνιγεί, αρκετά τραβήξαμε εξαιτίας του* || *~ κάνει ό,τι θέλει, αρκετά ασχολήθηκα μαζί της* **2.** (κατ' επέκτ.) φεύγω, εγκαταλείπω τον χώρο όπου βρίσκομαι: *είναι αργά πια, είναι ώρα να πηγαίνουμε!* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***από 'κεί / 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** σε περιπτώσεις που κάποιος δείχνει ότι δεν τον ενδιαφέρει, δεν τον απασχολεί κάτι που συνέβη: *δεν θα κάτσω να σκάσω, ~!* (β) ***πήγαινε από 'δώ*** / (λαϊκ.) ***α, πάγαινε από 'δώ*** φύγε, παράτα με **3.** φθάνω στο σημείο προορισμού μου: *πήγε το γράμμα;* || *πότε πήγε η ειδοποίηση στο υπουργείο;* ΦΡ. ***πάω φυλακή / πάω μέσα*** καταλήγω στη φυλακή, καταδικάζομαι σε φυλάκιση: *είχε πάει φυλακή για πολλά χρόνια* **4.** (για δρόμο) οδηγώ σε συγκεκριμένο σημείο, καταλήγω σε ορισμένο σημείο: *το μονοπάτι πηγαίνει μέχρι την κορυφή* || *πάρε τον δρόμο που πηγαίνει στην κεντρική πλατεία* **5.** (+σε) συχνάζω (κάπου), παρακολουθώ (κάτι) συστηματικά μεταβαίνοντας σε συγκεκριμένο μέρος: *πηγαίνει πολύ στο θέατρο* || *σε ποιο μπαρ πηγαίνετε;* || *πηγαίνεις στο γήπεδο;* **6.** φθάνω μέχρι ενός σημείου: *το νερό είχε πάει μέχρι τη μέση τού υπογείου* **7.** (καθημ.) εντάσσομαι σε συγκεκριμένο χώρο ή πλαίσιο καταλαμβάνοντας συγκεκριμένη θέση: *αν θες να γίνεις γιατρός, θα πας στη δεύτερη δέσμη* || *Πού θα πάει το τραπέζι; Στο σαλόνι ή στην κουζίνα;* **8.** βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση ή έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή κατάληξη: *~ καλά / άσχημα* || *πώς πάει η υγεία;* || *πάνε άσχημα οι δουλειές του* || *πώς πάει το σχολείο;* || *πού θα πάει αυτή η κατάσταση;* || *η προεκλογική εκστρατεία πήγε πολύ καλά!* ΦΡ. (α) ***πηγαίνω κατά δια(β)όλου*** έχω πολύ κακή εξέλιξη, οδηγούμαι από το κακό στο χειρότερο (β) ***όσο πάω και...*** εξελίσσομαι σταθερά προς μια κατεύθυνση με το πέρασμα τού χρόνου: *όσο πάει και γίνεται καλύτερος μαθητής* || *~ παχαίνω* || *όσο πάει και ξεχνάει· γέρασε, βλέπεις!* (γ) ***πώς (τα) πας / πώς περνάς;*** είσαι καλά, τι κάνεις; (δ) (εκφραστ.-για πρόσ.) ***μου πηγαίνει να / με πηγαίνει ζουμί*** φοβούμαι πάρα πολύ, τρομάζω: *μόλις πετάχτηκε μπροστά του το σκυλί μες στο σκοτάδι και στην ερημιά, του πήγε να!* (ε) ***και πάει λέγοντας*** βλ. λ. *λέγω* (στ) ***δεν πάει άλλο*** (κάτι) δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο: *πρέπει να τιμωρηθούν για να καταλάβουν ότι ~ αυτή η κατάσταση* **9.** (α) (+για) επιδιώκω (να κάνω ή να γίνω κάτι), έχω θέσει στόχο να γίνω ή να επιτύχω (κάτι): *πάει για υπουργός* || *~ για πρόεδρος* || *πας φιρί-φιρί για καβγά* || (παροιμ.) *«πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος»* (β) (ειδικότ.) ακολουθώ έναν επαγγελματικό, ηθικό κ.λπ. δρόμο, προτίθεμαι να γίνω (κάτι): *τα παράτησε όλα και πήγε δασκάλα στον Έβρο* **10.** (+να) (α) κοντεύω: *πάνω που πήγαινε να με πάρει ο ύπνος, με ξύπνησες!* || *η νύχτα τελείωσε, πάει να ξημερώσει* || *πήγα να πεθάνω από τον φόβο μου* || *μόλις το έμαθα, πήγα να σκάσω* || *πάω να τρελαθώ από την αγωνία!* (β) (συνήθ. σε αόρ.) είμαι έτοιμος, έχω την πρόθεση να (κάνω κάτι): *κάτι πήγε να πει, αλλά σιώπησε* **11.** (ειδικότ. για όργανα, μηχανές, συσκευές κ.λπ.) λειτουργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *–Το ρολόι σου πάει καλά; Πηγαίνει τρία λεπτά πίσω* **12.** (α) τελειώνω, ανήκω στο παρελθόν: *πάνε πια τα ωραία χρόνια!* || *πάνε αυτά που ήξερες, τελειώσανε!* ΣΥΝ. (λόγ.) παρέρχομαι, (καθημ.) περνώ (β) χάνομαι: *πήγε νέος αυτός* (πέθανε νέος) || *πάνε τα λεφτά, τα πήραν οι κλέφτες* || *πάει η τσάντα μου, δεν τη βρίσκω πουθενά* || *πάει το τρένο, το χάσαμε!* || *κρίμα να πάει τζάμπα τέτοιο ταλέντο!* || *όταν αποφάσισαν να επέμβουν οι αστυνομικοί, πάει, είχε πετάξει πια το πουλάκι* (είχε διαφύγει ο παράνομος) || *αν στην πρώτη αποτυχία αρχίζουν οι γκρίνιες και οι μουρμούρες, πάει, το 'χασε το πρωτάθλημα·* ΦΡ. (α) ***ας πάει και το παλιάμπελο*** ας χαθούν όλα, αδιαφορώ για το τι θα συμβεί, για τις επιπτώσεις: *προκειμένου να σπουδάσεις παιδί μου, ~, θα το πουλήσω το οικόπεδο!* (β) ***πάω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι)*** βλ. λ. *σκυλί* **13.** (+σε) καταναλώνομαι, ξοδεύομαι για (κάτι): *όλα τους τα λεφτά πηγαίνουν σε γλέντια και διασκεδάσεις!* || *πού πάνε τα χρήματα των κοινοτικών επιδοτήσεων;* ΣΥΝ. δαπανώμαι **14.** (καθημ.) έχω συγκεκριμένη αξία ή κόστος, ανέρχομαι σε συγκεκριμένη τιμή: *πόσο πάει αυτό το σακάκι;* || *πόσο πάει το μάρκο;* ΣΥΝ. αξίζω, στοιχίζω, κοστίζω· ΦΡ. (εκφραστ.-λαϊκ.) ***πόσο πάει το μαλλί;*** (για κάτι που είναι ή θεωρούμε ακριβό) πόσο κοστίζει; **15.** (τριτοπρόσ. ***πάει, πάνε***) (α) είναι ταιριαστό, αρμόζει: *αυτό το ύφος δεν σου πάει* (β) (για ρούχα και άλλα προσωπικά είδη) δίνει ωραία εμφάνιση, ταιριάζει με το σύνολο: *πάει καφέ παλτό με ροζ φούστα;* || *δεν σου πάνε τα κοντά μαλλιά / οι μίνι φούστες·* ΦΡ. ***πάω παντού / με όλα*** ταιριάζω με όλα, συνδυάζομαι με τα πάντα: *τα μαύρα παπούτσια πάνε με όλα τα ρούχα* **16.** (απρόσ. ***πάει / πηγαίνει***) αρμόζει, είναι σωστό: *πάει να καλέσεις τον έναν και να μην καλέσεις τον άλλον;* || *δεν πάει να μην του πάρεις ένα δώρο, αφού σε κάλεσε στη γιορτή του* **17.** χωρώ, αναλογώ: *–Πόσες φορές πάει το 2 στο 10; –5·* ΦΡ. ***και πολύ (μου) πηγαίνει*** είναι υπεραρκετό για μένα, ξεπερνά κατά πολύ τα όσα ανέμενα, προσδοκούσα ή αξίζω: *και πολύ τής πηγαίνει που της έδωσες τόσα λεφτά για τέτοια δουλειά!* (δεν άξιζε τόσο) **18.** (για τραγούδια, μουσική, στίχους) έχω ορισμένη δομή, σειρά, συγκεκριμένο περιεχόμενο και μορφή που αναγνωρίζονται: *άκου πώς πάει το τραγούδι* || *η μουσική πάει πιο γρήγορα* || *δεν πάει έτσι εδώ, κάτι άλλο λέει* ♦ (μετβ.) **19.** *(~ κάποιον)* οδηγώ (κάποιον) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, συνοδεύω (κάποιον): *κάθε πρωί τον πηγαίνει η μάννα του στο σχολείο* || *τον πήγαν στον γιατρό, αλλά δεν του βρήκε τίποτα* || *να σε πάω μέχρι τον σταθμό;* **20.** (ειδικότ. για τυχερά παιχνίδια ή στοιχήματα) στοιχηματίζω (συνήθ. χρηματικό ποσό): *πάω ένα χιλιάρικο στο πέντε σπαθί* ΣΥΝ. ποντάρω **21.** (αργκό) έχω καλή εντύπωση για (κάποιον), μου αρέσει: *πολύ τον πάω αυτό τον άνθρωπο* || *δεν τις πάω με τίποτα τις κοσμικές συγκεντρώσεις·* ΦΡ. ***πάω (κάποιον) με τα χίλια*** μου αρέσει (κάποιος) πάρα πολύ, τον συμπαθώ απεριόριστα **22.** οδηγώ (κάποιον) στις αρχές (αστυνομικές, δικαστικές κ.ά.): *~ (κάποιον) στην αστυνομία / στον εισαγγελέα / στα δικαστήρια* ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω, ενάγω ● ΦΡ. (α) ***το πάω (κάπου)*** αποσκοπώ σε (κάτι), επιδιώκω (κάτι): *Όλο γελάκια και υπονοούμενα είναι τον τελευταίο καιρό. Δεν μπορώ να καταλάβω πού το πάει* (β) ***(κάτι) πάει κάτω*** (i) καταπίνω (κάτι): *πιες το με τη μια, να πάει κάτω!* (ii) (αρνητ.) δεν μπορώ να φάω τίποτα: *δεν πάει τίποτα κάτω, έχω σκάσει από το πολύ φαγητό!* (γ) ***τι***

πάει / πά' να πει... τι σημαίνει...: ~ *δεν κατάλαβες; Σου το έχω εξηγήσει δέκα φορές!* || ~ *«αστικός μετασχηματισμός»;* (δ) ***πάω και...*** για να σχολιαστεί κάτι με αρνητικό τρόπο, να παρουσιαστεί ως άστοχη, λανθασμένη ή ανεπιθύμητη η επιλογή κάποιου: *όλο πάει και μπλέκει με αλλοπρόσαλλους ανθρώπους* || *πας και λες στον καθένα τα μυστικά σου!* || *πήγε κι αγόρασε δύο πίνακες, κι αυτοί της βγήκαν πλαστοί* || *τι πας κι ανακατεύεσαι, αφού κάθε φορά τσακώνεσαι:* (ε) (οικ.-μειωτ.) ***πάω στο κρεβάτι με (κάποιον)*** κάνω έρωτα με (κάποιον): *πάει στο κρεβάτι με τον πρώτο τυχόντα, δεν σέβεται τον εαυτό της.* Επίσης (λαϊκ.) **παγαίνω** κ. (λαϊκότ.) **πααίνω / πηαίνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον παρατ. *ύπ-ήγον* και τον μεσν. αόρ. *ύπ-ήγα* τού αρχ. *ύπάγω*, με εσφαλμένο μορφολογικό χωρισμό και σίγηση τού αρκτικού *ύ-* κατά το σχήμα *μανθάνω – έμαθον – μαθαίνω, τυγχάνω – έτυχον – τυχαίνω* κ.ά. Ο τ. *παγαίνω* < μεσν. *ύπαγαίνω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ύ-*), από τους παρελθοντικούς χρόνους τού αρχ. *ύπάγω* κατά το σχήμα *έτυχα – τυχαίνω, έπαθα – παθαίνω.* Ο τ. *πάω* < μεσν. *πάγω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < αρχ. *ύπάγω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ύ-*). Το αρχ. *ύπάγω* (βλ.λ.) είχε ήδη στη μεθομηρική γλώσσα (Ηρόδοτος, τραγικοί, Αριστοφάνης κ.ά.) την αμετβ. σημ. «φεύγω μακριά, υποχωρώ», καθώς και τη σημ. «προχωρώ, προελαύνω». Με τη σημερινή σημ. η λ. χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ.χ. *«ποῦ ὑπάγεις;»* Ιωάνν. 16, 5)].

πηγαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που ρέει, που αναβλύζει ή αντλείται από πηγή: ~ *ύδωρ* **2.** (συχνότ. μτφ.) αυτός που προκύπτει ή υπάρχει (σε κάποιον) κατ' απόλυτα φυσικό τρόπο, χωρίς πίεση, αυθόρμητα: ~ *ενθουσιασμός / έμπνευση / χιούμορ / καλοσύνη / ταλέντο / γέλιο / αίσθημα / κέφι* ΣΥΝ. γνήσιος, αβίαστος ΑΝΤ. βεβιασμένος, προσποιητός. — **πηγαιότητα** (η).

πήγανο (το) {πήγάν-ου | -ων} ο απήγανος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πήγανον*, αβεβ. ετύμου. Το φυτό είχε θεραπευτικές και αιμοστατικές ιδιότητες, αλλά η ακριβής λειτουργία του δεν έχει εξακριβωθεί. Ίσως αποτελεί δάνειο μεσογειακής προελ.].

Πήγασος (ο) {-ου κ. -άσου} **1.** ΜΥΘΟΛ. φτερωτό άλογο που βοήθησε τον Περσέα και τον Βελλεροφόντη στα κατορθώματά τους· συνδεδεμένο κυρ. με τον Απόλλωνα και τις Νύμφες, υπήρξε σύμβολο τής ποιητικής έμπνευσης και (στους ρωμαϊκούς χρόνους) τής αθανασίας ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής μεγάλος αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου.

[ΕΤΥΜ. αρχ., με παραγ. επίθημα *-ασος* (πβ. αρχ. *πέτ-ασος, κόμπ-ασος, Έλ-ασος, Δάμ-ασος*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ουσ. *πηγή* δεν είναι ισχυρή σημασιολογικώς, αλλά πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή στο επίθ. *πηγός* «ισχυρός» (< *πήγνυμι*), το οποίο δεν είχε τη σημ. «λευκός», όπως είχε υποτεθεί από εσφαλμ. ερμηνεία ομηρικού χωρίου. Η προελληνική αρχή τής λ. δεν μπορεί να αποκλεισθεί].

πηγεμός (ο) ➝ πηγαιμός

Πηγή (η) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Από την εορτή τής *Ζωοδόχου Πηγής* (βλ. λ. *ζωοδόχος*)].

πηγή (η) **1.** άνοιγμα στο έδαφος, φυσικό ή τεχνητό, από το οποίο αναβλύζει νερό ή άλλο υγρό, που προέρχεται από υπόγειες φυσικές δεξαμενές: ~ *ύδατος / πετρελαίου* || *παίρνω / αντλώ νερό από την* ~ ΣΥΝ. (για νερό-λαϊκ.) νερομάννα, κεφαλάρι· ΦΡ. (ειδικότ.) (α) ***θερμή πηγή*** βλ. λ. *θερμοπηγή* (β) ***μεταλλική πηγή*** η πηγή τής οποίας το νερό είναι πλούσιο σε διαλυμένες σε αυτό ανόργανες ουσίες και αέρια (γ) ***ιαματική πηγή*** η μεταλλική πηγή τής οποίας το νερό είναι κατάλληλο για τη θεραπεία ορισμένων ασθενειών (δ) (μτφ.) ***από την πηγή*** από το πρόσωπο ή τον χώρο όπου δημιουργείται, συντελείται (κάτι): *μαθαίνω μια πληροφορία* ~ **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το σημείο από το οποίο πηγάζει (ένας ποταμός): *οι ~ τού Αχελώου είναι στην Πίνδο* **3.** (μτφ.) ο τόπος ή ο χώρος από όπου προέρχεται πράγμα, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ., η αφετηρία: *στο μέλλον θα πρέπει να αναζητήσουμε άλλες ~ δανεισμού* || *βασική προϋπόθεση τής οικονομικής αναπτύξεως είναι η ορθολογική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών ~* || *το θέατρο είναι μια αστείρευτη ~ συγκινήσεων* **4.** (μτφ.) η αιτία, ο λόγος: *η φτώχια είναι ~ πολλών δεινών για τον άνθρωπο* **5.** (μτφ.) (α) το πρόσωπο που δίνει μια πληροφορία ή είδηση, που παρέχει τη γνώση (κάποιου πράγματος): *κυβερνητική / δημοσιογραφική / επίσημη / καλώς πληροφορημένη / έγκυρη / ανεξακρίβωτη* ~ (β) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε παρέχει άφθονα (κάτι), δίνει συνεχώς και ανεξάντλητα (κάτι): *στην ιδιωτική του ζωή υπήρξε αστείρευτη ~ κεφιού, ζωντάνιας και γέλιου* || *αυτός είναι μοναδική ~ ανεκδότων* ΣΥΝ. πακτωλός **6.** (ειδικότ.) κάθε στοιχείο ή μαρτυρία (πρωτότυπο κείμενο, αυθεντικό έγγραφο, σύγγραμμα, πρόσωπο κ.λπ.) μιας εποχής, από τη μελέτη τού οποίου συνάγονται άμεσα συμπεράσματα και επαληθεύονται γεγονότα: *προϋπόθεση κάθε ιστορικής ερευνητικής εργασίας είναι η εξαντλητική έρευνα των ~* || *οι Βυζαντινοί χρονογράφοι δεν αποτελούν πάντοτε αξιόπιστες ~ για την εποχή τους* **7.** ΦΥΣ. κάθε υλικό, μέσο ή σύστημα που παρέχει ενέργεια υπό οποιαδήποτε μορφή: *ηχητική / θερμική / φωτεινή / ραδιενεργός* ~ **8.** ΘΕΟΛ. ***Ζωοδόχος Πηγή*** βλ. λ. *ζωοδόχος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *πληγ-ή, ζω-ή, λήθ-η*. Αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ορισμένες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «πηγή» εκφράζουν επίσης την έννοια τού ψύχους (πβ. αρχ. σλαβ. studenici, λιθ. šaltinis), τότε η λ. *πηγή* ανάγεται πιθ. στο ρ. *πήγνυμι* (πβ. *πηγ-υλίς* «πάγος», *παγ-ετός, πάγ-ος*). Βλ. κ. *πήζω*].

πήγμα (το) {πήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) **1.** κάθε κατασκεύασμα που προήλθε από συναρμολόγηση πολλών κομματιών και αποτελεί τον σκελετό αντικειμένου: ~ *βαγονιού / αυτοκινήτου / σκηνής θεάτρου* ΣΥΝ. συναρμολόγημα **2.** (ειδικότ. για τροχοφόρα) το τμήμα τού οχήματος που βρίσκεται πάνω από τους τροχούς ΣΥΝ. αμάξωμα, σασί.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῆγμα* < *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πηγούνι (το) ➝ πιγούνι

πηδάλιο (το) {πηδαλί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. το κινητό όργανο με το οποίο δίνεται στο πλοίο η επιθυμητή διεύθυνση και επιτυγχάνονται οι απαραίτητοι ελιγμοί· το τιμόνι: *το σκάφος κινδύνεψε λόγω βλάβης τού* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) δοιάκι **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο τής περιστροφής τού αεροσκάφους γύρω από τους τρεις άξονές του: ~ *ύψους-βάθους / κλίσεως / διευθύνσεως* ΣΥΝ. τιμόνι **3.** τμήμα τού μηχανισμού ρολογιού, με τον οποίο μεγεθύνεται ή ελαττώνεται το μήκος σπειροειδούς ελατηρίου **4.** (μτφ.) ο διοικητικός έλεγχος, η διακυβέρνηση χώρας, οργανισμού κ.λπ.: *ο εξόριστος πολιτικός επιστρέφει, για να αναλάβει εκ νέου το ~ τού κράτους* ΣΥΝ. τιμόνι, ηνία (τα) ● **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πηδάλιο*** (το) συλλογή κανόνων και σχολιασμός σε λαϊκή γλώσσα, που συντάχθηκε στα τέλη τού 18ου αι. από τους αγιορείτες μοναχούς Νικόδημο και Αγάπιο και περιλαμβάνει τους κανόνες των Οικουμενικών και των Τοπικών Συνόδων, τους αποστολικούς κανόνες και τους κανόνες των Πατέρων τής Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιλότος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηδάλιον*, υποκ. τού **πηδ-αλ-ον* < *πηδόν* «το πλατύ μέρος τού κουπιού» + επίθημα *-αλ-ον* (πβ. *ρόπ-αλον, πέτ-αλον*). Το ουσ. *πηδ-όν* εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με λιθ. pėdà «πατούσα, πέλμα», αρχ. σλαβ. pěši «με τα πόδια», πβ. αρχ. *ποσί(ν)*].

πηδαλιούχος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που χειρίζεται το πηδάλιο (βλ.λ.) πλοίου, που κατευθύνει το σκάφος με τη βοήθεια τού πηδαλίου ΣΥΝ. τιμονιέρης, πιλότος. — **πηδαλιουχία** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηδαλιοῦχος* < *πηδάλιον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

πηδαλιουχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πηδαλιουχείς... | πηδαλιούχ-ησα, -ούμαι (μτχ. πηδαλιουχούμενος, -η, -ο), -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** χειρίζομαι το πηδάλιο, κυβερνώ πλοίο με το πηδάλιο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τιμονιάρω **2.** (η μτχ. ***πηδαλιουχούμενος, -η, -ο***) αυτός που φέρει πηδάλιο, που κυβερνάται ή μπορεί να κυβερνηθεί με πηδάλιο: ~ *όχημα.* — **πηδαλιούχηση** (η).

πήδημα (το) [αρχ.] {πηδήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αναπήδηση, η ύψωση τού σώματος με γρήγορη ώθηση προς τα πάνω, η εκτίναξή του πιο πάνω από το σημείο στο οποίο βρισκόταν: *μ' ένα ~ βρέθηκε από το μπαλκόνι στον δρόμο* ΣΥΝ. άλμα, (λαϊκ.) σάλτο· ΦΡ. (α) ***για ψύλλου πήδημα*** βλ. λ. *ψύλλος* (β) (παροιμ.) ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** βλ. λ. *ιδού* ● **2.** (!-λαϊκ.) η συνουσία (βλ. κ. λ. *πηδώ*) ● **3.** (ειδικότ.-αργκό) η (συνήθ. σκόπιμη) ταλαιπωρία ή κακομεταχείριση που υφίσταται κανείς: *από την πρώτη μέρα στο στρατόπεδο άρχισε το ~ για τους νεοσυλλέκτους.* Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) **πηδηματιά** κ. **πηδηξιά** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **πηδηματάκι** (το).

πηδηχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ικανότητα ή την τάση να πηδά: ~ *έντομο / ζώο* **2.** αυτός που γίνεται με πηδήματα: ~ *βήμα / βάδισμα / χορός.* — (υποκ.) **πηδηχτούλης, -α, -ι/-ικο, πηδηχτά** επίρρ.

πήδος (ο) (λαϊκ.) μεγάλο πήδημα, άλμα σε μεγάλη απόσταση: *έδωσε έναν ~ και γαντζώθηκε στο τελευταίο βαγόνι τού τρένου.*

[ΕΤΥΜ. < *πηδώ* (υποχωρητ.)].

πηδώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηδάς... | πήδ-ησα κ. -ηξα, -ιέμαι, -ήθηκα (καθημ. -ήχτηκα), -η(γ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (α) υψώνομαι πάνω από το έδαφος, δίνοντας ώθηση στο σώμα με λύγισμα των ποδιών και των χεριών, τινάζομαι προς τα πάνω, πραγματοποιώ επιτόπιο άλμα (β) μετακινούμαι στον χώρο από ένα σημείο σε άλλο με μία κίνηση (άλμα), καλύπτω την απόσταση εκτινάσσοντας το σώμα μου από το ένα σημείο στο άλλο, χωρίς να ακουμπήσω με τα πόδια στον ενδιάμεσο χώρο: *πηδούσε από βράχο σε βράχο, προσπαθώντας να γλυτώσει* (γ) τινάζομαι από υψηλότερο σημείο προς χαμηλότερο ή αντιστρόφως: *κατόρθωσε να πηδήξει από το παράθυρο τού φλεγόμενου σπιτιού στον δρόμο και να σωθεί* || *ο ιππότης πήδηξε πάνω στο άλογό του και απομακρύνθηκε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλτάρω, πετάγομαι· ΦΡ. (α) ***πηδώ από τη χαρά μου*** κάνω χαρούμενες κινήσεις, τινάζομαι όλος χαρά, χαίρομαι πάρα πολύ (β) (παροιμ.) ***μοναχός σου χόρευε και όσο θέλεις πήδα*** βλ. λ. *χορεύω* **2.** κινούμαι πάνω-κάτω ή πέρα-δώθε, πάλλομαι, δονούμαι: *όταν άκουσα την είδηση, η καρδιά μου πήδησε στο στήθος μου* ΣΥΝ. σκιρτώ **3.** (μτφ. + από κάτι σε κάτι) αλλάζω απότομα και χωρίς σοβαρή αιτία αντικείμενο λόγου, σκέψης, ενέργειας κ.λπ.: *δεν μπορούμε να κάνουμε διάλογο, αν πηδάμε συνεχώς από το ένα θέμα στο άλλο!* || *για κάμποσα χρόνια πηδούσε από ένα επάγγελμα στο άλλο και δεν στέριωνε πουθενά* ΣΥΝ. μεταπηδώ ● **4.** (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα, έχω σεξουαλική δραστηριότητα ♦ (μετβ.) **5.** περνώ με άλμα πάνω από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *πήδησε το χαντάκι και ξέφυγε* || *ο διαρρήκτης πήδησε τη μάντρα κι έφυγε τρέχοντας* **6.** (μτφ.) παραλείπω (κάτι) κατά την προφορική ή γραπτή έκθεση ζητήματος ή κατά τη μελέτη, την ανάγνωση, την αντιγραφή κ.λπ. κειμένου: *έτσι όπως τα είπες, πήδηξες το σημαντικότερο!* || *βιαζόταν να τελειώσει το διάβασμα και πηδούσε ολόκληρες παραγράφους!* ● **7.** (για επίπεδο / τάξη σε εκπαιδευτικό σύστημα) πηγαίνω σε μεγαλύτερη τάξη από την κανονική, εγγράφομαι σε κύκλο μαθημάτων που αντιστοιχεί σε υψηλότερο επίπεδο: *είχε εξαιρετική επίδοση την περασμένη χρονιά και φέτος πήδηξε τάξη· από την τρίτη πήγε στην πέμπτη* ● **8.** (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα σε (κάποια) ΣΥΝ. (!) γαμώ **9.** (μτφ.-αργκό) ταλαιπωρώ (κάποιον), τον υποβάλλω σε σωματική ή ψυχική δοκιμασία, τον εξουθενώνω: *μας έχει πηδήξει στο κουβάλημα από το πρωί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηδῶ (-άω)*, εκφραστ. ρ. που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με σανσκρ. pád-yate «πέφτω», ā-pad- «εισέρχομαι», αρχ. αγγλ. ge-fetan «πέφτω», αγγλ. fetch «πηγαίνω και φέρνω» κ.ά.].

πήζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπηξα, πηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω (κά-

τι) από υγρό σε στερεό, επιδρώ ώστε (μια ουσία) να χάσει τη ρευστότητά της και να στερεοποιηθεί: ~ *γιαούρτι / τυρί* (φτειάχνω γιαούρτι / τυρί από ρευστό γάλα με συγκεκριμένη διαδικασία) **2.** κουράζω, καταπονώ (κάποιον): *μας έχει πήξει στη δουλειά από το πρωί* ♦ (αμετβ.) **3.** μεταβάλλομαι από ρευστό σε στερεό ή πυκνόρρευστο: *έπηξε η κρέμα / η σάλτσα*· ΦΡ. (μτφ.) ***πήζει το μυαλό μου*** βλ. λ. *μυαλό* • **4.** (συνήθ. +σε / από) γεμίζω πάρα πολύ, είμαι υπερβολικά, ασφυκτικά γεμάτος από (κάτι): *κάθε Παρασκευή οι δρόμοι πήζουν από τα αυτοκίνητα των εκδρομέων* || *έπηξε το δωμάτιο στον καπνό, δεν ανοίγουμε κανένα παράθυρο:* || (αργκό) *έπηξε στο τάλιρο* (πλούτισε, έβγαλε πολλά χρήματα)· ΦΡ. ***πήζω στο κλάμα*** κλαίω υπερβολικά από τη στενοχώρια μου: *από τότε που χώρισαν έχει πήξει στο κλάμα* ΣΥΝ. πλαντάζω (στο κλάμα) • **5.** (+από) ασφυκτιώ, δεν μπορώ πλέον να ανεχθώ κάτι (επειδή το κάνω ή το ζω συνέχεια): *έπηξα απ' την πολλή δουλειά, δεν αντέχω άλλο!* || *έχω πήξει πια απ' τα ψέματά της!* ΣΥΝ. μπουχτίζω, (λόγ.) απαυδώ **6.** (η μτχ. ***πηγμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που έχει πήξει: ~ *γιαούρτι* (β) υπερβολικά απασχολημένος με κάτι, χωρίς ελεύθερο χρόνο: *μέχρι την Τετάρτη είμαι ~· θα τα πούμε άλλη μέρα.* — **πήξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα, -ίζω.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έπηξα* τού μτγν. *πήσσω*, κατά το σχήμα *έκραξα - κράζω, έσταξα - στάζω*. Το ρ. *πήσσω* αποτελεί μτγν. τ. τού αρχ. *πήγ-νυ-μι* (πβ. αόρ. *έπηξα* < **έ-πηκ-σα*, από όπου και το ρ. *πήσσω* < **πήκ-jω*) < Ι.Ε. θ. *pāg- / *pāk- «σταθεροποιώ, στερεώνω», πβ. λατ. pang-o «πήζω, στερεώνω», palus «πάσσαλος» (< *pak-slos), pax «ειρήνη» (> γαλλ. paix, ισπ. paz), αρχ. γερμ. fāhan «παγιδεύω, συλλαμβάνω» (< *fa-n-h-an), γερμ. fangen, ein-fach «απλός, εύκολος» κ.ά. Ομόρρ. *πάγ-ος, παγ-ίς (-ίδα), παγ-ετός, πάσσαλος* (< **πάκ-jαλος*), *πάχνη* (< *pāk-snā), *ναυ-πηγ-ός, ἄ-παξ* (βλ.λ.), πιθ. κ. *πηγ-ή* (βλ.λ.) κ.ά.].

πηκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πήξη (βλ.λ.) **2.** αυτός που προκαλεί ή υφίσταται πήξη: ~ *ουσία / ένωση* **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιφέρει πήξη με πάγωμα, με ψύξη: ~ *οξύ*. — **πηκτικότητα** (η) [1889].

πηκτός, -ή, -ό → πηχτός

πηλάλα κ. **πιλάλα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το γρήγορο τρέξιμο, η τρεχάλα **2.** (ως επίρρ.) τρέχοντας. Επίσης **πηλαλητό / πιλαλητό** κ. **πηλάλημα / πιλάλημα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < *πηλαλώ* (υποχωρητ.)].

πηλαλώ κ. **πιλαλώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πηλαλάς... | πηλάλησα} (λαϊκ.) τρέχω γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πηλαλώ*, αβεβ. ετύμου. Ίσως να πρόκειται για προϊόν συμφυρμού των **(ε)πηλ[ώ + απολ]αλώ* ο υποθετ. τύπος **επηλώ* δικαιολογείται από αόρ. *επήλασα* (τού *επελαύνω*) «ορμώ, τρέχω ορμητικά» κατά το σχήμα *γέλασα - γελώ, χάλασα - χαλώ* με διατήρηση τής αύξησης και στην οριστική. Το ήδη μτγν. ρ. *απολαλώ* «μιλώ απερίσκεπτα», σε νεότερους χρόνους (διαλεκτικά) σήμανε και «φωνάζω το ποίμνιο να έρθει, να τρέξει κοντά μου»].

πηλήκιο (το) [1870] {πηληκί-ου | -ων} καπέλο με γείσο, που αποτελεί τμήμα τής στολής των στρατιωτικών, των αστυνομικών και παλαιότ. των μαθητών ΣΥΝ. κασκέτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *πήληξ* «περικεφαλαία», αβεβ. ετύμου, ομηρικό ουσ. με επίθημα *-ηξ* (πβ. *θώρ-ηξ / -ᾶξ*), πιθ. δάνειο. Οι αρχαίοι συνέδεσαν τη λ. με το ρ. *πάλλω*, άποψη ελάχιστα πειστική. Στη σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. casquette].

πηλίκο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΑΘ. το αποτέλεσμα τής διαίρεσης: *το ~ τής διαίρεσης τού 10 με το 5 είναι το 2*· ΦΡ. ***μηδέν εις το πηλίκον*** βλ. λ. *μηδέν* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***νοητικό πηλίκο*** η σχέση ανάμεσα στη χρονολογική και τη νοητική ηλικία τού ατόμου, που δείχνει και τον βαθμό τής ευφυΐας του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηλίκον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής ερωτηματικής αντων. *πηλίκος* «πόσο μεγάλος, ποιας ηλικίας» < μόριο *π(ο)-* (για το οποίο βλ. λ. *πό-θεν, πό-τε*) + *ἡλίκος* (βλ. λ. *ἡλίκια*). Η λ. *πηλίκος* συνδ. επίσης με αρχ. σλαβ. kolikŭ «πόσος» και λατ. qualis «ποιος» κ.ά. Στη μαθ. σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. quotient (< λατ. quotiens «πηλίκος»)].

πήλινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό: ~ *σκεύος / αγγείο / δοχείο / λεκάνη* ΣΥΝ. κεραμικός· ΦΡ. (μτφ.) ***πήλινα πόδια*** η επιφανειακή και σαθρή στήριξη (που έχει κανείς), η οποία δεν εξασφαλίζει σταθερότητα ή πραγματική δύναμη: *ο γίγαντας με τα πήλινα πόδια* (για μεγάλες σε έκταση και πληθυσμό χώρες χωρίς πραγματική στρατιωτική και οικονομική ισχύ).

Πήλιο (το) {Πηλίου} όρος τής Θεσσαλίας στο Α. τμήμα τού νομού Μαγνησίας. — **Πηλιορείτης** (ο), **Πηλιορείτισσα** (η), **πηλιορείτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πήλιον*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πηλοβάτης (ο) βάτραχος που σκάβει την άμμο ή τη λάσπη με τα πίσω πόδια του και χώνεται σε αυτήν ΣΥΝ. πηλοβατίδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πηλός* + *-βάτης* < *βαίνω*].

πηλοβατίδα (η) ο πηλοβάτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηλοβατίς, -ίδος* < *πηλός* + *-βατίς* < *βαίνω*].

πηλοβατώ ρ. αμετβ. [1886] {πηλοβατείς...} (λόγ.-σπάν.) περπατώ μέσα σε λάσπες.

πηλοπλάστης (ο) [1890] {πηλοπλαστών}. **πηλοπλάστρια** (η) {πηλοπλαστριών} τεχνίτης που πλάθει τον πηλό για την κατασκευή αγγείων, σκευών κ.λπ. ΣΥΝ. αγγειοπλάστης, πηλουργός, κεραμέας.

πηλοπλαστικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον πηλοπλάστη: ~ *εργαλείο / τεχνική* ΣΥΝ. κεραμευτικός **2.** (ειδικότ.) ***πηλοπλαστική*** (η) [1865] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από πηλό ΣΥΝ. κεραμευτική / κεραμική, κεραμουργία, κεραμοπλαστική.

πηλός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα κυρ. αργιλικών χωμάτων, που ζυμώνεται με νερό μέχρι να γίνει ομοιογενής πυκνόρρευστος πολτός και χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, την κατασκευή τούβλων, κεραμιδιών, προπλασμάτων γλυπτικής κ.ά. αντικειμένων: *νωπός / πυρίμαχος* (που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες) / *εύπλαστος / ασβεστούχος* ~ ΣΥΝ. άργιλος, αργιλόχωμα **2.** χώμα ζυμωμένο με νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως κολλητική ουσία ή σπανιότ. ως κονίαμα ΣΥΝ. λάσπη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) Η λ. συνδ. με το λατ. palus «έλος, τέλμα, στάσιμα ύδατα» και με το ρ. palleo «ωχριώ, χλομιάζω», πβ. *πελ-ιός, πελ-ιδνός* (β) Η λ. συνδ. με το λατ. squalus «σκεπασμένος με πηλό, βρόμικος» και με αρχ. σλαβ. kalŭ «πηλός» (γ) Η λ. αποτελεί πελασγικό δάνειο και ανήκει στην ίδια κατηγορία με τα ουσ. *πλίνθος* και λιθ. balà «έλος», pélke «τέλμα» (δ) Η «γλώσσα» τού Ησυχίου *πάσκος· πηλός* έχει οδηγήσει και στην άποψη ότι *πηλός* < **πάσ-λός* χωρίς περαιτέρω συνδέσεις].

πηλοστρόφιο (το) {πηλοστροφί-ου | -ων} (λόγ.) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανάμειξη οικοδομικών υλικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηλοστρόφιον* < *πηλός* + *-στρόφιον* < *στρέφω*].

πηλοσωλήνας (ο) είδος σωλήνα που είναι κατασκευασμένος από πηλό και που χρησιμοποιείται σε αποχετεύσεις, σε υπονόμους κ.λπ.

πηλουργός (ο/η) (λόγ.) ο πηλοπλάστης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πηλός* + *-ουργός* < *έργον*].

πηλοφόρι (το) {πηλοφορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μεγάλη πλατιά σανίδα ή δοχείο όπου οι εργάτες τοποθετούσαν παλαιότερα τη λάσπη και τη μετέφεραν στους χτίστες· ΦΡ. ***δουλεύω πηλοφόρι*** κουβαλώ τη λάσπη στην οικοδομή **2.** μέσου μεγέθους σανίδα με χειρολαβή, πάνω στην οποία τοποθετείται η λάσπη που θα χρησιμοποιήσει ο χτίστης.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *πηλοφόρος* < αρχ. *πηλοφορώ (-έω)* (υποχωρητ.) < *πηλός* + *-φορώ* < *φέρω*].

πηλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πηλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με πηλό, που έχει τη μορφή πηλού: ~ *γη / υλικό / ουσία* **2.** (σπανιότ. για τόπους) γεμάτος από πηλό, αυτός που έχει πολλή λάσπη: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. βορβορώδης, λασπώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Πηνειός (ο) **1.** ποταμός τής Θεσσαλίας, που πηγάζει από τα βουνά τής Πίνδου (περιοχή Κατάρας), διαρρέει την κοιλάδα των Τεμπών και εκβάλλει στο Αιγαίο Πέλαγος Ν. τού Πλαταμώνα **2.** ποταμός τής Πελοποννήσου, που πηγάζει από το όρος Ερύμανθος και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Πηνελόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ικαρίου και τής Περίβοιας, σύζυγος τού Οδυσσέα και μητέρα τού Τηλεμάχου· ήδη από την αρχαιότητα αποτελεί το διαχρονικό σύμβολο τής συζυγικής πίστης και αφοσίωσης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πηνέλοψ, -οπος* «είδος πάπιας», αγν. ετύμου (το επίθημα *-οψ* απαντά συχνά σε ονόματα πουλιών, πβ. *ἀέρ-οψ, δρύ-οψ, μέρ-οψ*). Δεν είναι αναγκαίο να υποθέσουμε ότι το όνομα *Πηνελόπη* αναφερόταν αρχικώς σε θεότητα με μορφή πουλιού. Επίσης, δεν ευσταθεί η άποψη ότι το όνομα προέρχεται από τις λ. *πήνη* (βλ. λ. *πηνίο*) και *ὀλόπτω* «μαδώ, αφαιρώ»].

πηνίο (το) (λόγ.) **1.** μικρός κύλινδρος ή κώνος από χαρτόνι, ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, γύρω από τον οποίο τυλίγεται νήμα για ράψιμο, ύφανση, κέντημα κ.λπ. ΣΥΝ. (καθημ.) μασούρι, καρούλι, κουβαρίστρα **2.** ΦΥΣ. (στην ηλεκτρολογία) διάταξη που αποτελείται από συρμάτινο ή λεπτό σωληνωτό ηλεκτρικό αγωγό, μονωμένο ή όχι, ο οποίος τυλίγεται σπειροειδώς σε πολλές στρώσεις ελεύθερα στον αέρα ή γύρω από κυλινδρικό στήριγμα και σχηματίζει μαγνητικό πεδίο με φορά τον άξονα τής περιτυλίξεως· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις περισσότερες εφαρμογές τού ηλεκτρομαγνητισμού, λ.χ. στη δημιουργία συνθηκών συντονισμού σε κύκλωμα, την παραγωγή ισχυρών μαγνητικών πεδίων κ.ά.: ~ *διαρροής / προστασίας / σύζευξης / εστίασης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηνίον*, υποκ. τού *πήνη* «μίτος, μασούρι», αγν. ετύμου. Δεν ικανοποιεί η σύνδεση με λατ. pannus «πανί, ταινία» ούτε με αρχ. γερμ. fano «κομμάτι υφάσματος» (> γερμ. Fahne «σημαία»), που παρουσιάζει σημασιολογικά και μορφολογικά κενά. Στην ηλεκτρολογία η λ. αποδίδει το γαλλ. bobine (βλ. κ. *μπομπίνα*)].

πήξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το φαινόμενο τής μεταβάσεως σώματος από την υγρή στη στερεή κατάσταση: ~ *γάλακτος / νερού / μετάλλου / αίματος* ΣΥΝ. (καθημ.) πήξιμο, πάγωμα, στερεοποίηση ΑΝΤ. τήξη, ρευστοποίηση, λειώσιμο· ΦΡ. ***σημείο πήξεως*** η θερμοκρασία στην οποία επιτυγχάνεται η στερεοποίηση ΑΝΤ. σημείο τήξεως • **2.** (σπανιότ.) η συναρμογή πολλών τεμαχίων, συνήθ. ξύλινων, ώστε να απαρτίσουν ένα όλο, να σχηματίσουν ενιαίο αντικείμενο: ~ *σκηνής* ΣΥΝ. συναρμολόγηση, συνένωση, σύμπηξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῆξις* < *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πήξιμο (το) → πήζω

πηξιοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέθοδος για τον προσδιορισμό τού σημείου πήξεως των διαλυμάτων. — **πηξιοσκόπιο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πηξιο-* (< *πήξη*) + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», απόδ. τού αγγλ. cryoscopy].

πήρα ρ. → παίρνω

πηροδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής δυσμορφία δακτύλων (των ποδιών ή των χεριών), κατά την οποία αυτά είναι πολύ μικρά, στρεβλά ή κολοβά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perodactyly].

πηροδάκτυλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από πηροδακτυλία.
[ΕΤΥΜ. < *πηρός* «ανάπηρος» + *δάκτυλος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perodactylous].

πηρομελής, -ής, -ές {πηρομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζει πηρομελία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πηρός* «ανάπηρος» (αγν. ετύμου) + *-μελής* < *μέλος*].

πηρομελία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής απουσία ή ανωμαλία διαπλάσεως των άκρων, η οποία προκαλείται από εσφαλμένη διαίρεση τού εμβρύου κατά το στάδιο τής πρώιμης ενδομήτριας ζωής· η εμφάνιση τέτοιων κρουσμάτων πήρε τραγικές διαστάσεις στις αρχές τής δεκαετίας τού '60 λόγω τής χρήσεως θαλιδομίδης (βλ.λ.) από εγκύους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peromelia].

πηρούνι (το) → πιρούνι

πήτα (η) ▸ πίτα

πήχης (ο) {πήχ-εις, -εων} (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα καθενός από τα άνω άκρα, που εκτείνεται από τον αγκώνα μέχρι τον καρπό ΣΥΝ. αντιβράχιο ● **2.** μονάδα μετρήσεως μήκους που ποικίλλει κατά χώρες και εποχές: *αγγλικός / γαλλικός / αρχαίος ελληνικός* (0.4624 μ.) / *ρωμαϊκός* (0,4436 μ.) / *βασιλικός* (1μ.) ~ **3.** (α) μονάδα μήκους, που ισούται με 0,648 μ., χρησιμοποιείται κυρ. στο εμπόριο και υποδιαιρείται σε οκτώ (8) ρούπια: *πήρε τέσσερεις ~ ύφασμα, για να ράψει ένα φουστάνι* || *θύμωσε και κατέβασε τα μούτρα του έναν ~* (β) ***τεκτονικός πήχης*** για τη μέτρηση κυρ. οικοπέδων, ίσος με 0,75 μ. (γ) ***τετραγωνικός τεκτονικός πήχης*** μονάδα μετρήσεως επιφανείας ίσος με 0,5625 μ. **4.** (κατ' επέκτ.) σανίδα επιμήκης, λεπτή και πολύ μικρού πλάτους (συνήθ. δύο ως τρία εκατοστά). Επίσης (λόγ.) **πήχυς** (ο) {πήχεως} (σημ. 1-2) κ. (λαϊκ.) **πήχη** (η) [μεσν.] (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῆχυς* < I.E. *bhāghu- «πήχυς, το τμήμα τού χεριού ανάμεσα στον καρπό και τον αγκώνα», πβ. σανσκρ. bāhú-ḥ «βραχίονας», αρχ. σκανδ. bōgr «βραχίονας, ώμος», αρχ. γερμ. buog (< Bug «ωμοπλάτη») κ.ά.].

πηχτή (η) φαγητό που αποτελείται από τον πηγμένο ζωμό και κομματάκια από βρασμένο κεφάλι χοίρου ή πόδια, εντόσθια ζώων κ.λπ. ή από ψάρια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηκτή*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πηκτός*].

πηχτός, -ή, -ό κ. **πηκτός 1.** (για υγρά) αυτός που έχει πήξει, που έχει στερεοποιηθεί: ~ *αίμα / γάλα* **2.** (κατ' επέκτ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, παχύρρευστος: ~ *σάλτσα / σιρόπι* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. αραιός **3.** (μτφ.) πολύ πυκνός, αυτός τον οποίο δεν μπορεί να διαπεράσει κανείς (εύκολα): ~ *σκοτάδι / ομίχλη* ΣΥΝ. βαθύς, αδιαπέραστος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηκτός* < *πήγ-νυ-μι*, πβ. αόρ. *ἔπηξα* (< **ἔ-πηκ-σα*). Βλ. λ. *πήζω*].

πήχτρα (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) (συνήθ. ως επίρρ.) **1.** οτιδήποτε είναι πολύ πηχτό, συμπυκνωμένο ή παχύρρευστο: *η σούπα έγινε ~!* **2.** (κατ' επέκτ.) μέρος ασφυκτικά γεμάτο, όπου παρατηρείται μεγάλος συνωστισμός: *τα πεζοδρόμια ήταν ~ στον κόσμο* || *οι εθνικές οδοί είναι ~ από τα αυτοκίνητα των εκδρομέων*· ΦΡ. (μτφ.) ***σκοτάδι πήχτρα*** βαθύ σκοτάδι, χωρίς καθόλου φως, απόλυτη σκοτεινιά.
[ΕΤΥΜ. < *πήζω* (πβ. *πη-χτός*) + παραγ. επίθημα *-τρα*].

πηχυαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μήκος ή ύψος ενός πήχυ: ~ *ανάστημα / άγαλμα* **2.** (για τυπογραφικά στοιχεία) πολύ μεγάλος, αυτός που έχει μεγάλο μήκος και πλάτος: ~ *τίτλος εφημερίδας*.

πήχυς (ο) ▸ πήχης

Π.Θ. (το) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

πι (το) → πει

πια κ. (διαλεκτ.-σπάν.) **πλια** επίρρ. (καθημ.) **1.** περισσότερο, πλέον: *ο άνδρας της έχει ~ περάσει τα σαράντα* || *αυτή η εποχή ανήκει ~ στο παρελθόν* **2.** κιόλας, ήδη: *τον χωρισμό τους τον έχει ~ ξεπεράσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη*.
[ΕΤΥΜ. < *πλιά* < μεσν. *πλεά* < αρχ. *πλέα*, πληθ. τού *πλέον*].

πιανίσιμο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** (α) (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) πολύ σιγά και απαλά: *το θέμα εμφανίζεται στο αγγλικό κόρνο, ενώ τα έγχορδα παίζουν ~* (β) αντίστοιχη ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας (σημειώνεται ως pp) **2.** (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιανίσιμο: *τα δεύτερο μέρος τής συμφωνίας καταλήγει σε ένα ~ όλης τής ορχήστρας* ΑΝΤ. φορτίσιμο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pianissimo, υπερθ. βαθμ. τού piano (βλ. λ. *πιάνο*)].

πιανίστας (ο) {πιανιστών}, **πιανίστρια** (η) {πιανιστριών} **1.** ο καλλιτέχνης τού πιάνου, αυτός που ξέρει να παίζει πιάνο **2.** (ειδικότ.) ο επαγγελματίας καλλιτέχνης τού πιάνου, ο οποίος κερδίζει τα προς το ζην παίζοντας πιάνο (σε ρεσιτάλ, σε ηχογραφήσεις, σε κέντρα διασκεδάσεως κ.λπ.). Επίσης **πιανίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pianista < piano (βλ. κ. *πιάνο*)].

πιάνο[1] (το) **1.** το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο τής δυτικής μουσικής· ο ήχος παράγεται από σειρά ατσάλινων ή ορειχάλκινων χορδών, οι οποίες είναι στερεωμένες σε μεταλλική βάση σχήματος άρπας· η μεταλλική αυτή βάση τοποθετείται μέσα σε ξύλινο κιβώτιο (αντηχείο), το οποίο στερεώνεται είτε σε κατακόρυφη θέση *(όρθιο ~)*, είτε σε οριζόντια *(~ με ουρά)*· οι χορδές κρούονται με σύστημα σφυριών, ενώ ο ήχος σταματά με σύστημα πνιγέων (μαξιλαράκια)· ο πιανίστας χειρίζεται τον μηχανισμό αυτό, μέσω ενός πληκτρολογίου (κλαβιέ), με χαρακτηριστικές σειρές άσπρων και μαύρων πλήκτρων: *παίζω / μαθαίνω ~* || *τραγούδι με συνοδία πιάνου* || *ηλεκτρικό ~* (ο ήχος του ενισχύεται ηλεκτρονικά) || *ηλεκτρονικό ~* (ο ήχος του παράγεται ηλεκτρονικά) || *υδραυλικό ~* (η πιανόλα) **2.** (συνεκδ.) η μουσική που παίζεται με πιάνο: *ρεσιτάλ / κοντσέρτο / διαγωνισμός πιάνου.* — (υποκ.) **πιανάκι** (το), **πιανιστικός, -ή, -ό, πιανιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piano, που αποσπάστηκε από την παλαιότερη ονομασία του οργάνου piano forte < piano «σιγά» + forte «δυνατά». Η λ. piano ανάγεται στο λατ. planus «ομαλός, αργός» (> γαλλ. plain)].

πιάνο[2] επίρρ. **1.** (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) σιγά: *τα πνευστά παίζουν ~* **2.** ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως p, σημαίνει εκτέλεση με μικρή ένταση ήχου, σιγά **3.** (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιάνο, σιγά: *το ~ που ακολουθεί, μας οδηγεί στο δεύτερο θέμα τής ουβερτούρας* ΑΝΤ. φόρτε.
[ΕΤΥΜ. ιταλ. piano < λατ. planus «ομαλός, επίπεδος» (> γαλλ. plain)].

πιανόλα (η) ΜΟΥΣ. μηχανικό πιάνο, το οποίο παράγει ήχο με τη βοήθεια ειδικού μηχανισμού, ο οποίος θέτει σε λειτουργία τα πλήκτρα του ΣΥΝ. υδραυλικό πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pianola < piano. Ο όρος πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1901 ως εμπορική ονομασία].

πιάνο μπαρ (το) {άκλ.} κέντρο διασκέδασης με ήσυχη ατμόσφαιρα, στο οποίο προσφέρεται ποτό ή φαγητό με τη συνοδία πιάνου και γενικώς ελαφράς μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. piano bar].

πιάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπιασα | πιάσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω (κάτι) με το χέρι και το κρατώ, βαστώ (κάτι) στο χέρι, στην παλάμη μου: *πιάσε τη μπάλα τώρα που θα την πετάξω* || *πιάσε γερά το ποτήρι, μη σου πέσει* || *περπατούσαν πιασμένοι χέρι-χέρι*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πιάνω (κάποιον) στο στόμα μου*** μιλώ για (κάποιον) ή αναφέρω το όνομά του, ιδίως για να τον κακολογήσω ή να τον κουτσομπολέψω: *καλύτερα να μη σε πιάσει αυτή στο στόμα της· δεν σε ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!* || *την αδελφή μου να μην την πιάνεις στο στόμα σου!* (β) ***δεν τον πιάνει το μάτι μου*** δεν φαίνεται τόσο σημαντικός, όσο τελικώς αποδεικνύεται, δεν μου «γεμίζει το μάτι»: *δεν τον πιάνει το μάτι σου, κι όμως, όλα τα καταφέρνει!* (γ) ***πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα*** βλ. λ. *ταύρος* **2.** ακουμπώ (κάτι) ελαφρά με τα δάχτυλά μου, αγγίζω κάτι: *μην το πιάνεις, είναι λερωμένο* || *πιάσε το ύφασμα, να δεις τι ποιότητα είναι* ΣΥΝ. αγγίζω **3.** (ειδικότ.) αρπάζω (κάποιον/κάτι) ξαφνικά, κρατώ με δύναμη ή με τη βία: *τον έπιασε από το μπράτσο και τον έσυρε έξω* **4.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου, προκειμένου να το μεταχειριστώ, κάνω (κάτι) με τη βοήθεια πράγματος που κρατώ: *δεν πιάνει βιβλίο στα χέρια του* (δεν διαβάζει) || *έχει πιάσει ποτέ βελόνα να ράψει κανένα κουμπί;* (δεν έχει ράψει τίποτα)· ΦΡ. ***πιάνω χαρτί και μολύβι*** ετοιμάζομαι να γράψω: *πιάσε χαρτί και μολύβι να σου υπαγορεύσω ένα κείμενο* **5.** (κατ' επέκτ.) (α) συλλαμβάνω και κρατώ (κάποιον), ιδίως μετά από καταδίωξη, κυνηγητό ή ενέδρα, τον έχω δέσμιο, τον εμποδίζω να φύγει: *κυνήγησαν τους δραπέτες, αλλά δεν κατάφεραν να τους πιάσουν* || *η εφορία προσπαθεί να πιάσει τους φοροφυγάδες* (β) συλλαμβάνω (θήραμα): *οι κυνηγοί έπιασαν δυο αλεπούδες ζωντανές* || *ο ψαράς έπιασε πολλά ψάρια* || (κ. μεσοπαθ.) *ο ποντικός πιάστηκε στη φάκα* **6.** εντοπίζω (κάποιον) να κάνει (κάτι) κυρ. επιλήψιμο, συλλαμβάνω επ' αυτοφώρω: *τον έπιασαν να κλέβει το ταμείο* || *τον έπιασε η γυναίκα του να την απατά*· ΦΡ. ***πιάνω (κάποιον) στα πράσα*** βλ. λ. *πράσο* **7.** αντιλαμβάνομαι (κάποιον) ως ένοχο (για επιλήψιμη πράξη): *την έπιασα να με κοροϊδεύει μπρος στα μάτια μου* || *πιάστηκε από τα ίδια του τα λόγια, άλλα έλεγε τη μια μέρα, άλλα την άλλη* (δηλ. αποδείχτηκε ψεύτης) ΣΥΝ. αποδεικνύω ● **8.** καταλαμβάνω χώρο, ορισμένη θέση, έχοντας συγκεκριμένο σκοπό: *έπιασαν τα στενά για να μη μπορεί να ξεφύγει κανείς* || (μτφ.) *έχουν πιάσει τα καλύτερα πόστα στην επιχείρηση*· ΦΡ. (α) ***πιάνω θέση*** βρίσκω ελεύθερη θέση και την καταλαμβάνω: *πήγαν νωρίς στο γήπεδο, για να πιάσουν θέσεις* || *πιάσε εκείνη τη θέση που μόλις άδειασε!* (β) ***πιάνω τόπο*** (i) (κυριολ.) καταλαμβάνω χώρο: *αυτός ο μπουφές πιάνει πολύ τόπο!* (ii) (μτφ.) χρησιμοποιούμαι κατάλληλα, φέρνω αποτέλεσμα: *μακάρι τα λόγια σου να πιάσουν τόπο και να του αλλάξουν τα μυαλά!* **9.** μισθώνω ακίνητο για κατοικία, επαγγελματική στέγη κ.λπ. και γενικά χρησιμοποιώ (κάτι) καταβάλλοντας ενοίκιο: *έπιασαν καινούργιο διαμέρισμα* || *έπιασε το γωνιακό κατάστημα* ΣΥΝ. νοικιάζω **10.** καταλαμβάνω (κάποιον) κατά τρόπο, ώστε να γίνομαι αισθητός, εμφανής· παρουσιάζομαι σε (κάποιον) ως σύμπτωμα: *κάθε δειλινό με πιάνει μελαγχολία* || *όταν το σκέφτομαι με πιάνει το παράπονο / τρέλα / μανία / θυμός* || *Τους έπιασε όλους κοιλόπονος. Κάτι θα έφαγαν και τους πείραξε* || *την έπιασαν οι πόνοι* (άρχισαν οι ωδίνες τού τοκετού) ΣΥΝ. παθαίνω· ΦΡ. (α) ***με πιάνει ο πόνος (για κάτι)*** (i) (κυριολ.) αρχίζω να πονώ (ii) (μτφ.-ειρων.) ενδιαφέρομαι για (κάποιον), συμπονώ ή αρχίζω να συμπάσχω με (κάποιον): *Τώρα σ' έπιασε ο πόνος για κείνον; Τόσον καιρό που υπέφερε τι έκανες;* (β) ***με πιάνουν τα διαόλια / μπουρίνια μου*** εξοργίζομαι (γ) ***με πιάνει*** μου έρχεται ξαφνική επιθυμία: *δεν ξέρω τι με πιάνει ώρες-ώρες και παραφέρομαι* || *χειμωνιάτικα, με έπιασε να φάω φράουλες* **11.** (για μέλος τού σώματος) εμφανίζω δυσλειτουργία προκαλώντας σωματική ή ψυχική διαταραχή: *μ' έπιασε το κεφάλι μου* (έχω πονοκέφαλο) || *με πιάνει η καρδιά μου / η κοιλιά μου* || *θα με πιάσουν τα νεύρα μου* **12.** φθάνω σε σημείο, ηλικία κ.λπ.: *μόλις έπιασε τα εξήντα* || *το αυτοκίνητο πιάνει σε ευθεία άνετα τα 200 χιλιόμετρα την ώρα* ΣΥΝ. (μτφ.) μπαίνω, πατάω **13.** (για χώρους, δοχεία, σκεύη) έχω χωρητικότητα, μπορώ να περιλάβω (συγκεκριμένη ποσότητα): *το βαρέλι πιάνει δεν πιάνει τα τριακόσια κιλά* ΣΥΝ. χωράω, παίρνω **14.** (για εμπόρευμα, περιουσιακό στοιχείο) έχω συγκεκριμένη αξία, φτάνω σε αξία, κοστίζω: *το σπίτι αυτό πιάνει γύρω στα πενήντα εκατομμύρια* || *πόσο πιάνει αυτό το βραχιόλι;* **15.** εισπράττω, έχω τζίρο: *αυτό το κλαμπ πιάνει μέχρι και τρία εκατομμύρια την ημέρα* || *τα τελευταία χρόνια έπιασε πολλά λεφτά* ΣΥΝ. (καθημ.) μαζεύω· ΦΡ. (α) ***πιάνω την καλή*** έχω μεγάλη επιτυχία, κερδίζω (ξαφνικά) πολλά χρήματα: *μόλις πιάσουμε την καλή, θα σου αγοράσω ό,τι ποθείς* (β) ***τα πιάνω*** παίρνω χρήματα για ορισμένη εκδούλευση, δωροδοκούμαι: *όλοι τα πιάνουν για να σε εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ. τα παίρνω (γ) ***τα πιάνω τα λεφτά μου*** βγάζω όσα ξόδεψα, κάνω απόσβεση τού κεφαλαίου μου (δ) (ειρων.) ***(τώρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!*** ως σχόλιο για αποτυχημένη επιλογή: *Αυτόν πήραν για σύμβουλο στην εταιρεία: ~!* ● **16.** (για πλοία) φτάνω σε τόπο, αράζω: *το ξημέρωμα το καράβι έπιασε Κάβο-Μαλιά*

|| *σε δύο ώρες θα πιάσουμε πάλι λιμάνι* ΣΥΝ. δένω • **17.** (μτφ.) συναντώ ιδιαιτέρως (κάποιον), σταματώ ή διακόπτω (κάποιον) για να επικοινωνήσω μαζί του προσωπικώς: *θα τον πιάσω και θα του ζητήσω τον λόγο* || *έπιασαν τον βουλευτή τής περιφέρειάς τους και του ζήτησαν ρουσφέτι* || *πιάσ' τον και πες του δύο κουβέντες για το θέμα μας* **18.** (κατ' επέκτ.) επηρεάζω (κάποιον) με πλάγια μέσα, ώστε να ενεργήσει υπέρ μου, δωροδοκώ, εξαγοράζω: *έπιασε τα μέλη τής επιτροπής, για να εγκρίνουν το σχέδιό του* || (κ. μεσοπαθ.) *ο διαιτητής είχε πιαστεί από παράγοντες τής γηπεδούχου ομάδας* ΣΥΝ. (μτφ.) ψήνω, λαδώνω • **19.** (για τυχερά παιχνίδια) μαντεύω τον σωστό αριθμό ή τη σωστή απάντηση, κερδίζω: ~ *το ΛΟΤΤΟ / το ΠΡΟ-ΠΟ / τον πρώτο αριθμό τού λαχείου* **20.** φτάνω (κάποιον): *δεν τον πιάνει κανείς στα μαθηματικά, είναι ο καλύτερος·* ΦΡ. (α) ***ποιος με πιάνει τώρα!*** (για μεγάλη επιτυχία) είμαι ασυναγώνιστος, θα κατορθώσω πλέον πολλά: *τώρα που κέρδισε το λαχείο, ποιος τον πιάνει!* (β) ***δεν πιάνομαι*** ξεφεύγω επιδέξια, ξεγλιστρώ: *δεν πιάνεται αυτός ο παίκτης από κανέναν αντίπαλο* **21.** επιδρώ με συγκεκριμένο τρόπο σε (κάποιον/κάτι), δρω αποτελεσματικά, κατά τον επιθυμητό τρόπο: *το φάρμακο θα σε πιάσει γρήγορα και δεν θα πονάς* || *φάε κάτι να σε πιάσει* (να μην πεινάς) **22.** επενεργώ συνήθ. βλαπτικά ή με δυσάρεστα αποτελέσματα στις αισθήσεις ή στη λειτουργία οργάνου κ.λπ.: *τον πιάνει το κρασί* (ζαλίζεται ή μεθάει εύκολα) || *με πιάνει η θάλασσα* (ζαλίζομαι εύκολα στο πλοίο, παθαίνω ναυτία) || *τον πιάνει πολύ εύκολα ο ήλιος* (μαυρίζει εύκολα) || *να μη σε πιάσει κακό μάτι* (να μη σε ματιάσουν) **23.** ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να γίνει αυτό που εγώ επιθυμώ: *δεν είναι εύκολο να τον πιάσεις φίλο* || ~ *κάποιον γκόμενο·* ΦΡ. ***πιάνω (κάποιον) κορόιδο*** εξαπατώ (κάποιον): *τον πιάσανε κορόιδο και του πουλήσανε μεταχειρισμένο μηχάνημα για καινούργιο!* **24.** (για γυναίκα) συλλαμβάνω, μένω έγκυος, στη ΦΡ. ***πιάνω παιδί*** **25.** ξεκινώ δραστηριότητα, απασχόληση, καταπιάνομαι με (κάτι): *έπιασε δουλειά σε μεγάλη επιχείρηση* || ~ *εύκολα φιλίες* || *αν πιάσει την κουβέντα, δεν σταματά!* ΣΥΝ. (λόγ.) συνάπτω ΑΝΤ. σταματώ, τελειώνω **26.** (+και) ξεκινώ και κάνω (κάτι) με αποφασιστικότητα ή διάθεση: *έπιασε κι έβαψε όλο το σπίτι μόνος του* || *έπιασε κι έλυσε όλες τις ασκήσεις* **27.** ακολουθώ ορισμένη πορεία: *αν πιάσεις την εθνική, θα είσαι εδώ σε μισή ωρίτσα* || *πιάσε αυτό το δρομάκι και θα σε βγάλει ακριβώς στο πάνω μέρος τού χωριού* **28.** γεμίζω από (κάτι): *δεν λουζόταν κι έπιασε ψείρες* || *το σπίτι έπιασε κοριούς* || *η λεκάνη έπιασε πουρί* **29.** (οικ.) φέρνω: *να πιάσω λίγο τυράκι και λίγες ελίτσες μαζί με το κρασί;* || *για πιάσε δύο κιλά από κείνα τα μήλα* **30.** υπολογίζω ως ή περιλαμβάνω (κάτι) μαζί με (κάτι) άλλο: *τα επιδόματα θα τα βάλω χωριστά, δεν θα τα πιάσω στον μισθό σου* || *αυτή τη λύση θα την πιάσετε για σωστή;* || (κ. μεσοπαθ.) *τα δανεικά που σου 'δωσα δεν πιάνονται* ΣΥΝ. λογαριάζω, συνυπολογίζω, συμπεριλαμβάνω **31.** (οικ.) καταλαβαίνω, κατανοώ, αντιλαμβάνομαι: *δεν τα έπιασε τα υπονοούμενα που άφησες* || *το ξαναλές, γιατί δεν το 'πιασα καλά αυτό που είπες;* || *με πιάνεις τι σου λέω;* || *πού να τα πιάσεις αυτά εσύ, είναι ψιλά γράμματα για σένα!* ♦ (αμετβ.) **32.** (για φυσικά φαινόμενα) συμβαίνω, εκδηλώνομαι: *έπιασε βροχή* (βρέχει) / *αέρας* (φυσάει) / *κρύο* / *ζέστη* / *φουρτούνα* **33.** (για φαγητά) αρχίζω να καίγομαι, να κολλώ στην κατσαρόλα: *πρόσεξε μην πιάσει το κρέας!* **34.** κολλώ ή εφαρμόζω σε επιφάνεια, χωρίς να δημιουργώ εξογκώματα: *εδώ η μπογιά δεν έπιασε καλά* **35.** μαγκώνω, σκαλώνω ή ακινητοποιούμαι κάπου, κυρ. επειδή εμποδίζομαι από κάτι: *κάπου πρέπει να πιάνει το κλειδί και δεν γυρίζει στην κλειδαριά* || *το φερμουάρ έπιασε στο ύφασμα και δεν κλείνει* || *η άγκυρα δεν έπιασε καλά στον βυθό* (δεν ακινητοποιήθηκε) **36.** (κατ' επέκτ.) έχω επίδραση, πετυχαίνω τον σκοπό μου, φέρνω το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: *εδώ δεν πιάνουν τα παρακάλια* || *πιάνει η ευχή του* / *η κατάρα του* / *το κόλπο* || *θα πιάσουν τα μάγια;* || *έπιασε η συνταγή!* ΣΥΝ. πετυχαίνω ΑΝΤ. αποτυγχάνω **37.** (για φυτό ή σπόρο) βγάζω ρίζες και βλαστούς, βλαστάνω: *έχει γόνιμο χώμα και ό,τι φυτέψεις πιάνει·* (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***πιάνομαι***) **38.** κρατιέμαι από (κάποιον/κάτι), στηρίζομαι, βαστιέμαι: *τελευταία στιγμή πιάστηκε από τη βάρκα και σώθηκε* || *πιάσου από τις εσοχές και τις εξοχές τού βράχου, για να σκαρφαλώσεις* ΣΥΝ. γαντζώνομαι· ΦΡ. ***ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται*** αυτός που βρίσκεται σε απόγνωση καταφεύγει σε οποιοδήποτε μέσο σωτηρίας **39.** (~ *με κάποιον*) έρχομαι στα χέρια, συγκρούομαι με (κάποιον): *χώρισέ τους πριν πιαστούν για τα καλά* || *πιάστηκαν οι οπαδοί τής μιας ομάδας με τους οπαδούς τής άλλης και τα επεισόδια πήραν γρήγορα διαστάσεις* ΣΥΝ. μαλώνω, τσακώνομαι **40.** παραλύω (μερικώς ή ολικώς) ή μουδιάζω: *τόση ώρα κάθομαι, πιάστηκαν τα πόδια μου* || *έχω πιαστεί από τη γυμναστική* / *από το πολύ τρέξιμο και πονάω παντού* || *είναι πιασμένος όλος μου ο σβέρκος και η πλάτη από το κρύωμα* **41.** (α) αποκτώ οικονομική άνεση, πολλά χρήματα: *τώρα τελευταία είχε δύο καλές δουλειές και πιάστηκε για τα καλά* ΣΥΝ. πλουτίζω ΑΝΤ. φτωχαίνω (β) καταξιώνομαι, γίνομαι γνωστός, γνωρίζω επιτυχία: *αν δουλέψεις καλά και πιαστείς, ο ένας πελάτης θα σου φέρνει τον άλλον!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έπιασα* τού αρχ. *πιάζω*, κατά το σχήμα *έφθασα – φθάνω, έχασα – χάνω*. Το αρχ. *πιάζω* αποτελεί παράλλ. τ. (δωρ. και μτγν. αττ.) τού ρ. *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιάσιμο (το) {πιασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιάνει κανείς (κάτι), το κράτημα: *το ~ τής χειρολαβής / τού ποτηριού* **2.** (ειδικότ.) η σύλληψη: *το ~ τού δολοφόνου / τού πληγωμένου ζώου* **3.** (ειδικότ.-για πράγματα) το μέρος ή το σημείο από όπου πιάνει κανείς: *τα ~ τής στάμνας* ΣΥΝ. λαβή, χειρολαβή **4.** το να αγγίζει κανείς (κάτι) με τα δάχτυλά του: *η γαρδένια μαραίνεται και με το πιο απαλό ~* || *ρούχο τραχύ / απαλό στο ~* || *τα μαλλιά της ήταν μαλακά στο ~* ΣΥΝ. άγγιγμα, ακούμπημα· (μτφ.) **5.** (για φυτά) η ευδοκίμηση, η ανάπτυξη: *το ~ τής τριανταφυλλιάς είναι σχεδόν αδύνατο σε αμμώδες έδαφος* ΣΥΝ. ριζοβόλημα, εκβλάστηση, φύτρωμα **6.** (λαϊκ. για γυναίκες) η σύλληψη και η κύηση: *στην κατάστασή της το ~ παιδιού δεν είναι εύκολη υπόθεση* **7.** η εκμίσθωση ακινήτου για κατοικία, επαγγελματική στέγη κ.λπ.: *το ~ σπιτιού* ΣΥΝ. ενοικίαση **8.** το να ράβει ή να στερεώνει κανείς πρόχειρα ύφασμα, χαρτί ή άλλο υλικό: *το ~ τού πανιού / τού σχισμένου ρούχου* ΣΥΝ. ράψιμο, στερέωμα • **9.** (για φαγητά) το κάψιμο, το να κολλήσει (το φαγητό) στην κατσαρόλα **10.** (για αντικείμενα) (α) το να μαγγώσει, να πιαστεί (κάτι κάπου): *το ~ τής φούστας στον φράχτη* ΣΥΝ. μάγγωμα (β) η στήριξη ή στερέωση (πράγματος) από άλλο αντικείμενο ή πάνω σε άλλο αντικείμενο: *το ~ τής άγκυρας στον βυθό / των ελαστικών στον δρόμο* ΣΥΝ. κράτημα • **11.** η μερική ή ολική παράλυση, η δυσκαμψία μέλους ή ολόκληρου τού σώματος: *το ~ τού ποδιού / τού χεριού / τού λαιμού / τής μέσης* || *δεν μπορώ να κουνηθώ από το ~* ΣΥΝ. αγκύλωση, μούδιασμα **12.** (λαϊκ.) ***πιασίματα*** (τα) οι καμπύλες τού γυναικείου σώματος, κυρ. το στήθος και οι γλουτοί: *είναι γυναίκα με πολλά ~.* — (υποκ.) **πιασιματάκι** (το), **πιασιματάκια** (τα) (σημ. 12).

πιάσμα (το) {πιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η λαβή, το χερούλι.
[ΕΤΥΜ. < *πιάνω*, από το θ. τού αορ. *έπιασ-α* και το παραγ. επίθημα *-μα* (πβ. *άλεσ-μα*)].

πιάστρα[1] (η) {πιαστρών} κομμάτι χοντρού υφάσματος, το οποίο χρησιμοποιείται για να πιάνει χωρίς να καίγεται τα μαγειρικά σκεύη που έχουν θερμανθεί.
[ΕΤΥΜ. < *πιάνω*, από το θ. *πιασ-* τού αορ. *έπιασ-α* και το παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *χαλάσ-τρα, κρεμάσ-τρα*)].

πιάστρα[2] (η) {πιαστρών} νομισματική μονάδα που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τής αιγυπτιακής λίρας ΣΥΝ. γρόσι. Επίσης **πιάστρο** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piastra «λεπτό φύλλο μετάλλου» < μτγν. λατ. plastrum < λατ. emplastrum (βλ. κ. *έμπλαστρο*)].

πιαστράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό αντικείμενο που χρησιμεύει στο πιάσιμο άλλων πραγμάτων **2.** τσιμπιδάκι ή φουρκέτα για το πιάσιμο των μαλλιών.

πιάτα (τα) {μόνο πληθ.} τα κύμβαλα (βλ.λ.), ως τακτικά όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piatti, πληθ. τού piatto, βλ. λ. *πιάτο*].

πιατάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό πιάτο: *το ~ τού καφέ.*

πιατέλα (η) {πιατελών} μεγάλο, ρηχό πιάτο, στρογγυλού ή ελλειψοειδούς σχήματος, που χρησιμοποιείται στο σερβίρισμα των φαγητών στο τραπέζι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattella, υποκ. τού ουσ. piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιατέλο (το) μικρό πιάτο: ~ *τού γλυκού* ΣΥΝ. πιατάκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattello, υποκ. τού piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιατικό (το) (καθημ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το σύνολο των πιάτων κάθε είδους και μεγέθους, κυρ. ενός νοικοκυριού: *πλένω τα ~ μου* || *παίρνω τα ~ για το καινούργιο σπίτι* **2.** καθένα από τα σκεύη σερβιρίσματος (ενός νοικοκυριού), κάθε τμήμα σερβίτσιου: *πάρ' της ένα ~ για δώρο.*

πιατίνι (το) {πιατιν-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. το κύμβαλο (βλ.λ.): *ο ντράμερ χτύπησε τα πιατίνια με τη μπαγκέτα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattino (πληθ. piattini), υποκ. τού piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιάτο (το) **1.** οικιακό σκεύος από διάφορα υλικά, συνήθ. στρογγυλό με βαθύ ή ρηχό κοίλωμα και κυκλικό χείλος, στο οποίο τοποθετούνται και σερβίρονται φαγητά, φρούτα ή γλυκά: *τρώω από το ίδιο ~ με κάποιον* || ~ *πορσελάνινο / πήλινο / μεταλλικό / εμαγέ / γυάλινο / πυρίμαχο / πλαστικό / χάρτινο* (μιας χρήσεως) || ~ *βαθύ / ρηχό / τής σούπας / τού φρούτου* || *άσπρο / τετράγωνο / διακοσμητικό* ~ (ζωγραφισμένο ή σκαλισμένο, το οποίο συνήθ. κρεμιέται στον τοίχο ή στερεώνεται σε ειδική προθήκη)· ΦΡ. (α) ***στο πιάτο*** έτοιμα, χωρίς κόπο: *τα θέλει όλα ~, ο ίδιος δεν κάνει τίποτα!* (β) ***πλένω πιάτα*** εργάζομαι ως πλύντης στην κουζίνα εστιατορίου: *έφυγε μετανάστης στην Αμερική και στην αρχή έπλενε πιάτα για να ζήσει* || (σκωπτ.) *μην παραγγέλνεις τόσο ακριβά φαγητά, γιατί μας βλέπω να πλένουμε πιάτα στο τέλος* (επειδή δεν θα μπορούμε να πληρώσουμε τον λογαριασμό) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα φαγητού που σερβίρεται σε κάθε τέτοιο σκεύος: *έφαγε τρία ~ φακές* ΣΥΝ. μερίδα **3.** (συνεκδ.) κάθε ξεχωριστό φαγητό που σερβίρεται σε ένα τραπέζι: *το πρώτο / το δεύτερο / το κυρίως ~* || *πλήρες γεύμα με πέντε ~* **4.** το κάτοπτρο δορυφορικής λήψεως, η δορυφορική κεραία **5.** (εκφραστ.) επίπεδη έκταση γης (κυρ. όπως τη βλέπει κανείς από ψηλότερο τόπο): *από την Ακρόπολη φαινόταν ~ η Αθήνα* **6.** ***πιάτα*** (τα) βλ.λ. — (υποκ.) **πιατάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piatto < δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*].

πιατοθήκη (η) {πιατοθηκών} το έπιπλο ή το σκεύος στο οποίο τοποθετούνται όρθια τα πιάτα, κυρ. μετά το πλύσιμό τους, για να στεγνώσουν ή για τη φύλαξή τους.

πιάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-σπάν.) η πλατεία **2.** (συνεκδ.) τόπος συναλλαγών, η αγορά, το παζάρι: *κυκλοφορεί στην ~ και ξέρει τις τιμές·* ΦΡ. (α) ***βγάζω στην πιάτσα*** (i) (για εμπορεύματα) κυκλοφορώ στην αγορά, διαθέτω προς πώληση (ii) (για πρόσ.) οδηγώ στην πορνεία (β) ***κάνω πιάτσα*** εκδίδομαι, κάνω πεζοδρόμιο (γ) ***άνθρωπος τής πιάτσας*** (i) άτομο που γνωρίζει καλά πώς λειτουργεί η αγορά, με μεγάλη πείρα στο εμπόριο και στις δοσοληψίες (ii) (μειωτ.) πρόσωπο αμφίβολης ηθικής ποιότητας (δ) ***βγαίνω στην πιάτσα*** (i) κυκλοφορώ, αρχίζω να ασχολούμαι με τον κόσμο τής αγοράς και να μαθαίνω τη νοοτροπία τους, τις συνήθειές τους κ.λπ.: *έχει βγει από μικρός στην πιάτσα και ξέρει τα κόλπα* (ii) εκπορνεύομαι **3.** συγκεκριμένο σημείο (δρόμου ή πλατείας) στο οποίο σταθμεύουν ταξί, περιμένοντας ωσότου παραλάβουν πελάτη: *αν θες να βρεις ταξί, προχώρησε παρακάτω που έχει ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piazza < λατ. platea «φαρδύς δρόμος» < αρχ.

πλατεῖα, θηλ. τού επιθ. *πλατύς*].

πιατσέβολε επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη για παίξιμο με τρόπο άνετο, ευχάριστο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piacevole < υστερολατ. placibilis (< λατ. placēre «αρέσω»)].

πίβοτ (ο/η) {άκλ.} (στο μπάσκετ) **1.** θέση παίκτη στο κέντρο τής ρακέτας και συνεκδ. ο παίκτης που παίζει σε αυτή τη θέση **2.** η στροφή τού παίκτη περί τον άξονά του για να πετύχει καλάθι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. pivot «στρέφομαι περί τον άξονά μου» < γαλλ. pivot «στρόφιγγα», αγν. ετύμου].

πιγκουίνος (ο) πουλί τής Ανταρκτικής, το οποίο δεν μπορεί να πετάξει, αλλά κινείται όρθιο, έχει μικρές φτερούγες τις οποίες χρησιμοποιεί ως πτερύγια στο νερό, ογκώδες, μονοκόμματο σώμα, μικρό κεφάλι και κοντό λαιμό, άσπρη κοιλιά, λαιμό και πόδια, μαύρο κεφάλι και ράχη. — (υποκ.) **πιγκουινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pinguino < γαλλ. pinguin < αγγλ. penguin, πιθ. < ουαλ. pen gwyn «λευκό κεφάλι»].

πιγούνι (το) (παλαιότ. ορθ. *πηγούνι*) {πιγουν-ιού | -ιών} το κάτω τμήμα τού σαγονιού που προεξέχει. — (υποκ.) **πιγουνάκι** (το), (μεγεθ.) **πιγούνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιγούνιν* < *πουγούνιν* < μτγν. *πωγώνιον*, υποκ. τού αρχ. *πώγων* (βλ.λ.)].

πίδακας (ο) {πιδάκων} **1.** φυσική πηγή, το νερό τής οποίας εκτοξεύεται προς τα πάνω **2.** το σιντριβάνι (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) υγρό που πετάγεται με ορμή προς τα πάνω από ορισμένο σημείο, σχηματίζοντας λεπτή στήλη: ~ *πετρελαίου* || (μτφ.) ~ *αίματος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῖδαξ, -ακος*, αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα *-αξ* και ανήκει στην ίδια λεξιλογική οικογένεια με τα ρ. *πιδάω* και *πιδύω* (πβ. *δια-πιδύω*). Συνδ. πιθ. με τον αρχ. πληθ. *πίσεα* αμάρτυρου ουσ. **πῖσος* «υγρό λιβάδι» (< **πίδ-σ-ος*), αλλά δεν έχουν βεβαιωθεί περαιτέρω συνδέσεις. Δεν ικανοποιούν οι συσχετισμοί με αρχ. σκανδ. feitr «λίπος»].

πιδακίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναβλύζω.

πιεζογραφία (η) {πιεζογραφιών} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. τεχνική καταγραφής τής πίεσης με τη βοήθεια πιεζογράφου (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται κυρ. για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης και των μεταβολών της και για τη μελέτη τής μυϊκής συστολής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piézographie].

πιεζογράφος (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη για τη μέτρηση των εντάσεων πιέσεων ή δονήσεων με τη βοήθεια πιεζοηλεκτρικού πλακιδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piézographe].

πιεζοηλεκτρισμός (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η δημιουργία ηλεκτρικών φορτίων στην επιφάνεια κρυστάλλων λόγω τής μηχανικής παραμόρφωσής τους (λ.χ. όταν αυτή συμπιέζεται). — **πιεζοηλεκτρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezoelectricity].

πιεζομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. **1.** η μέτρηση των υψηλών κυρ. πιέσεων **2.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη συμπιεστότητα των υγρών. — **πιεζομετρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometry].

πιεζόμετρο (το) [1886] {πιεζομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο μετρήσεως τής συμπιεστότητας των υγρών **2.** όργανο καθορισμού τής πιεζομετρικής ή υδροστατικής στάθμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometer].

πιέζω ρ. μετβ. {πίεσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ωθώ, σπρώχνω (κάτι) ασκώντας δύναμη προς τα μέσα ή πάνω σε άλλο σταθερό αντικείμενο: ~ *το κουμπί τής τηλεόρασης* / *την πινέζα με το δάχτυλο στον τοίχο* || *πίεσες πολύ την κιμωλία στον πίνακα κι έσπασε* **2.** σφίγγω (συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο): *η ζώνη με πιέζει* || *η γραβάτα μού πιέζει τον λαιμό* **3.** (μτφ.) ασκώ πίεση σε (κάποιον), προσπαθώ με διάφορους τρόπους να τον κάνω να δεχτεί (κάτι): *οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πιέζουν για άρση τού βέτο* || *τον πιέζουν οι συνάδελφοί του να θέσει υποψηφιότητα*· ΦΡ. ***πιέζω τον εαυτό μου*** ασκώ πίεση στον εαυτό μου, εντείνω τις προσπάθειές μου, ενεργοποιώντας τις δυνάμεις μου, προκειμένου να επιτύχω έναν στόχο: ~ *να προσπαθήσω περισσότερο* || *πρέπει να πιέσω τον εαυτό μου πολύ για να διαβάσω, δεν έχω καμιά όρεξη για μελέτη* **4.** (μτφ.) εξωθώ (κάποιον) να πράξει (κάτι) παρά τη θέλησή του, εξαναγκάζω: *πιέστηκε από τους ανωτέρους του να υπογράψει* **5.** (μτφ.) προκαλώ θλίψη σε (κάποιον), τον στενοχωρώ ή τον φέρνω σε δύσκολη θέση: *τον πιέζει το άγχος* / *ο ρυθμός τής δουλειάς* || *πιέζεται από οικονομικά προβλήματα* || *είναι πολύ πιεσμένη λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων* **6.** (α) ΣΤΡΑΤ. παρενοχλώ ασφυκτικά την παράταξη (τού αντιπάλου) (β) ΑΘΛ. περιορίζω τις κινήσεις τού αντιπάλου, ώστε να τον αναγκάσω να κάνει λάθος, καλύπτοντας τους ελεύθερους χώρους και φυλάγοντας στενά τους παίκτες, ή επιχειρώ συνεχείς επιθέσεις: *οι παίκτες μας πίεζαν τους αντιπάλους σε όλο το γήπεδο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με παλαιότερη άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο, τού οποίου το α΄ τμήμα *πι-* είναι μορφή τής πρόθ. *ἐπί* (πβ. σανσκρ. pi-, λιθ. -pi, βλ. κ. *ἐπί*), ενώ το β΄ τμήμα είναι το ρ. *ἕζω* / *-ομαι* «καθίζω, κάθομαι» (βλ. λ. *ἕδ-ρα*), οπότε η σημ. τού ρ. θα ήταν «επικάθημαι, ωθώ κάτι χρησιμοποιώντας δύναμη ή βάρος, ασκώντας πίεση». Εν τοιαύτη περιπτώσει, η λ. θα συνδέεται με το σανσκρ. pīḍáyati «πιέζω, συντρίβω» (< *pi-zd-eyō). Ωστόσο, κατ' άλλη εκδοχή, το σανσκρ. pīḍáyati ανάγεται σε ρίζα *piẓd-, πράγμα που οδηγεί στην υπόθεση ότι το ρ. *πιέζω* αποτελεί μεταπλασμό τού **πίζω* υπό την επίδρ. τού ρ. *ἕζω*. Στην ίδια κατηγορία τοποθετείται από μερικούς και το λατ. pīnsō «καταστρέφω, κόβω»].

πιένες (οι) {χωρ. γεν.} η πώληση όλων των εισιτηρίων θεατρικής παραστάσεως λόγω τής πολύ μεγάλης προσέλευσης θεατών· κυρ. στις ΦΡ. ***έχω / σημειώνω / γνωρίζω (μεγάλες) πιένες*** θριαμβεύω, σημειώνω μεγάλη εισπρακτική επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piena, θηλ. τού pieno «γεμάτος, πλήρης» < λατ. plenus].

Π.Ι.Ε.Π. (το) Παγκόσμιο Ίδρυμα Εξυπηρετήσεως Πανεπιστημίων.

Πιερία (η) περιοχή και νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα την Κατερίνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Πίερες (οἱ)*, ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά το 1200 π.Χ. Από ορισμένους μελετητές το ανθρωπωνύμιο συνδ. με το αρχ. επίθ. *πιερός* / *πιαρός* «παχύς, πλούσιος» (πβ. το ουσ. *πῖαρ* «λίπος»), ιδ. αν ληφθεί υπ' όψιν η περίφραση *γῆ πίειρα* «πλούσια γη», πβ. αρχ. ιρλ. īriu «χώρα, γη» (< *pī-wer-yō)].

Πιέρια Όρη (τα) {Πιερίων Ορέων} όρος τής Μακεδονίας στον νομό Πιερίας.

πιερότος (ο) πρόσωπο τής παλαιάς ιταλικής κωμωδίας, που έπαιζε τον ρόλο τού υπηρέτη και φορούσε κοντό και πλατύ χιτώνα λευκού χρώματος, με πτυχωτό γιακά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. ιταλ. pierroto < γαλλ. pierrot, υποκ. τού ονόματος Pierre «Πέτρος»].

πίεση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η άσκηση δύναμης πάνω σε επιφάνεια: *ισχυρή* / *μέτρια* ~ || *η ~ που ασκείται στα τοιχώματα δοχείου από το υγρό που περιέχει* **2.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος τής δύναμης που ασκείται κάθετα σε μια επιφάνεια προς το εμβαδόν τής επιφάνειας αυτής: *ατμοσφαιρική* / *αεροστατική* / *υδροστατική* ~ **3.** (μτφ.) η ένταση ή η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, επειδή τον στενοχωρεί, τον πιέζει (κάτι): *νιώθω ~ λόγω των εντατικών ρυθμών εργασίας* || *αισθάνεται μεγάλη ~ λόγω των χρεών του* **4.** το σύνολο των ενεργειών που αποσκοπούν στο να πειστεί ή να εξαναγκαστεί κάποιος να κάνει (κάτι) ή να συμμορφωθεί (προς μία γραμμή): *οι ομογενείς άσκησαν ~ στον πρόεδρο των Η.Π.Α., για να πάρει θέση υπέρ τής χώρας μας* || *ασκώ ασφυκτική ~ σε κάποιον* || *η απόφαση ελήφθη κατόπιν πιέσεων*· ΦΡ. (α) ***ομάδα πίεσης*** σύνολο ανθρώπων με κοινές επιδιώξεις και συμφέροντα, που προσπαθούν να πείσουν ή να αναγκάσουν την πολιτική ηγεσία να υιοθετήσει σε συγκεκριμένα ζητήματα τις θέσεις τους, κυρ. αξιοποιώντας την πολιτική, οικονομική και κοινωνική τους θέση ή επιρροή ΣΥΝ. λόμπι (β) ***μοχλός πιέσεως*** βλ. λ. *μοχλός* **5.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) ***(αρτηριακή) πίεση*** η πίεση (σημ. 1) που ασκείται στο τοίχωμα των αρτηριών από το αίμα τής καρδιάς που κυκλοφορεί στο εσωτερικό τους και οφείλεται στις συστολές τής καρδιάς οι οποίες προωθούν το αίμα στις αρτηρίες και στην αντίσταση που αυτές παρουσιάζουν στη ροή τού αίματος: *παίρνω την ~ κάποιου* (τη μετρώ, λ.χ. με πιεσόμετρο) || *μεγάλη* / *μικρή* ~ (η μεγαλύτερη / μικρότερη τιμή στην κλίμακα μετρήσεώς της) || *έχω* ~ (β) ***φλεβική πίεση*** η πίεση που ασκείται στο τοίχωμα των φλεβών από το αίμα, το οποίο βρίσκεται στο εσωτερικό τους και η οποία είναι ανεξάρτητη από τις συστολές τής καρδιάς (γ) ***πίεση αίματος*** βλ. λ. *αίμα*· ΦΡ. (καθημ.) ***μου ανεβαίνει η πίεση*** (i) εντείνεται η λειτουργία τής καρδιάς λόγω ταραχής, έντασης κ.λπ., ανεβαίνουν οι σφυγμοί μου (πάνω από το φυσιολογικό) (ii) (μτφ.) εκνευρίζομαι (κ. ***κάποιος μου ανεβάζει την πίεση*** κάποιος με εκνευρίζει): *κάθε φορά που τον βλέπω να τεμπελιάζει, μου ανεβάζει την πίεση* **6.** ΑΘΛ. ο περιορισμός των κινήσεων τού αντιπάλου, ώστε να μη μπορεί να οργανώσει επίθεση, ή η συνεχής επιθετική δραστηριότητα, που τον αναγκάζει να αμύνεται: *ασφυκτική ~ ασκεί η Α.Ε.Κ. στον Π.Α.Ο. το τελευταίο δεκάλεπτο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίεσις* < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιεσόμετρο (το) {πιεσομέτρ-ου | -ων} **1.** συσκευή μετρήσεως τής πίεσης των αερίων και των υγρών, το μανόμετρο **2.** ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης, το οποίο αποτελείται από ελαστική περιχειρίδα, η οποία φουσκώνει και εφαρμόζει γύρω από τον βραχίονα και συνδέεται με συσκευή που καταγράφει την πίεση με βάση το ύψος στήλης υδραργύρου ή πίνακα ενδείξεων, δίνοντας δύο τιμές αρτηριακής πιέσεως: μία για τη συστολική και μία για τη διαστολική ΣΥΝ. σφυγμομανόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piessiomètre].

πιεστήριο (το) {πιεστηρί-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία ή τη βιοτεχνία για τη συμπίεση διαφόρων σωμάτων ή την εξαγωγή τού νερού και των υγρών από αυτά ΣΥΝ. πρέσα (β) ***υδραυλικό πιεστήριο*** τύπος μηχανής που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία πολύ υψηλών πιέσεων, προκειμένου να ελεγχθεί η ανθεκτικότητα μεταλλικών οργάνων ή μηχανών ή κατά την κατεργασία μετάλλων (γ) ***πιεστήριο συσκευασίας*** χειροκίνητη ή μηχανοκίνητη διάταξη που χρησιμοποιείται στη συσκευασία και τυποποίηση βιομηχανικών ή γεωργικών προϊόντων (δ) ***στιλβωτικό πιεστήριο*** μηχανική διάταξη με την οποία εξασκείται πίεση σε ύφασμα, για να λειανθεί η επιφάνειά του **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) μηχανικό σύστημα το οποίο χρησιμοποιείται για την εκτύπωση βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *παραδοσιακό* / *λινοτυπικό* ~ || ~ *όφσετ* (β) (συνεκδ.) η αντίστοιχη φάση εκτυπώσεως βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *το κείμενο πρέπει να είναι έτοιμο για το ~*· ΦΡ. ***επί τού πιεστηρίου*** (για κείμενα, πληροφορίες, ειδήσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται σε μια έκδοση, π.χ. εφημερίδα) ακριβώς στη φάση τής εκτύπωσης, ενώ έχει ήδη διαμορφωθεί η ύλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιεστήριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πιεστήριος* (< αρχ. *πιέζω*). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. presse, γερμ. Presse].

πιεστής (ο) [1889] ο τεχνίτης τυπογραφείου που χειρίζεται το τυπογραφικό πιεστήριο ΣΥΝ. τυπωτής, εκτυπωτής.

πιεστικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που ασκεί πίεση, που πιέζει: ~ *αίτημα* / *άμυνα στον αντίπαλο* / *παρέμβαση* **2.** αυτός που επειγει, που ζητεί άμεση αντιμετώπιση: *οι ~ ανάγκες τής αγοράς* **3.** αυτός που

λειτουργεί καταπιεστικά, επιβάλλοντας περιορισμούς και δεσμεύσεις: *η οικογένειά της ήταν ιδιαίτερα ~ σε θέματα σχετικά με τις εξόδους.* — **πιεστικ-ά / -ώς** επίρρ.. **πιεστικότητα** (η) [1896].

πιεστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να πιεστεί, να ελαττωθεί κατά τον όγκο, όταν του ασκηθεί πίεση ΣΥΝ. συμπιεστός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πίεστρο(ν) (το) {πίεστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** κάθε όργανο για την άσκηση πιέσεως και για σύσφιξη (λ.χ. το έμβολο μηχανών) **2.** ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την επίσχεση τής αιμορραγίας, την παρακώλυση τής κυκλοφορίας σε μέλος τού σώματος και την πίεση των νεύρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίεστρον* < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιετά (η) {άκλ.} η ζωγραφική ή γλυπτική σύνθεση που απεικονίζει την Παναγία να θρηνεί κρατώντας στα γόνατά της τον νεκρό Ιησού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pietà «οίκτος, συμπόνια» < λατ. pietas «ευσέβεια, θεοσεβής φόβος»].

πιέτα (η) {πιετών} τεχνητή πτυχή ενδύματος: *φούστα με πιέτες* ΣΥΝ. δίπλα, τσάκιση. — (υποκ.) **πιετούλα** κ. **πιετίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. pieta (ιταλ. pietta) < λατ. *plicta < μτχ. plicitus τού ρ. plico «διπλώνω, πτυχώνω»].

πιετισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. προτεσταντική, ανανεωτική θρησκευτική κίνηση που αναπτύχθηκε τον 17ο αι. στους κόλπους κυρ. τού λουθηρανισμού, αποσκοπώντας στην τόνωση τού θρησκευτικού συναισθήματος μέσω τής καθιέρωσης αυστηρών ηθικών κανόνων με την αντίληψη ότι η τελειοποίηση τού ανθρώπου επιτυγχάνεται κυρ. με εντατική ατομική προσπάθεια και με επενέργεια τού θείου λόγου και όχι με το βάπτισμα ή τη θεία χάρη· ανάλογα φαινόμενα αναπτύχθηκαν επίσης στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με την ανανεωτική κίνηση τής *νέας ευσέβειας* (λατ. devotio moderna) κατά τον 15ο αι. και στην Αγγλικανική Εκκλησία με το ευσεβιστικό κίνημα τού πουριτανισμού κατά τον 17ο αι. ΣΥΝ. ευσεβισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. piétisme < piété < λατ. pietas «ευσέβεια, θεοσεβής φόβος»].

Πίζα (η) πόλη τής Δ. Ιταλίας στον ποταμό Άρνο, γνωστή για τον κεκλιμένο πύργο της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Pisa, ετρουσκ. αρχής, αγν. ετύμου].

πιζάμα (η) → πιτζάμα

πιθαμή (η) → σπιθαμή

-πίθαμος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πιθαμών: *τρι-πίθαμος*.

πιθανοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία η ανθρώπινη γνώση έχει τη σημασία και την αξία μόνο τής πιθανότητας, εφόσον η απόλυτη αλήθεια δεν είναι δυνατόν ποτέ να γίνει γνωστή, ο άνθρωπος δεν μπορεί να φθάσει στην απόλυτη αλήθεια και, κατά συνέπεια, οφείλει να αρκείται στη διάκριση προτάσεων πιθανών σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό.
[ΕΤΥΜ. < *πιθανός* + *-κρατία* < *-κράτης* < *κρατώ*. απόδ. τού γαλλ. probabilisme].

πιθανολόγημα (το) [μτγν.] {πιθανολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} λόγος, γνώμη ή επιχείρημα που βασίζεται σε πιθανότητες.

πιθανολογία (η) [αρχ.] {πιθανολογιών} **1.** λόγος τού οποίου η ακρίβεια ή η αλήθεια βασίζεται σε πιθανότητες και όχι σε βεβαιότητα **2.** (συνεκδ.) υπόθεση, εικασία.

πιθανολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {πιθανολογείς... | πιθανολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** θεωρώ (κάτι) ενδεχόμενο, πιθανό ΣΥΝ. υποθέτω, (λόγ.) εικάζω, εικοτολογώ **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πιθανολογείται***) φέρεται, λέγεται ως πιθανό: *~ ότι θα έχουμε εκλογές το φθινόπωρο* ΣΥΝ. εικάζεται.

πιθανόν επίρρ. [αρχ.] (+να) ίσως, είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι) σύμφωνα με τα δεδομένα: *~ να άργησε λόγω τής κίνησης* || *είναι ~ να καθυστερήσει η πτήση λόγω τής κακοκαιρίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός*.

πιθανός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να γίνει ή να ισχύσει, αναμενόμενος σύμφωνα με τα δεδομένα: *είναι πολύ ~ μια τέτοια εκδοχή* || *αποτελεί ~ εξέλιξη* ΣΥΝ. ενδεχόμενος ΑΝΤ. απίθανος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πιθανοί κόσμοι*** όρος που χρησιμοποιείται ιδίως στη σημασιολογία, για να δηλώσει πιθανές χρήσεις λέξεων, φράσεων κ.λπ. σε μορφές τής πραγματικότητας διαφορετικές από τον κόσμο τής πραγματικότητας που ισχύει στο «εδώ και τώρα» τής εκφώνησης τού ομιλητή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, ενδεχόμενος, ίσως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πείθω*, + παραγ. επίθημα *-ανός*. πβ. *ικ-ανός, στεγ-ανός*. Η φρ. *πιθανοί κόσμοι* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. possible worlds].

> **πιθανόν – πιθανώς – είναι πιθανόν.** Το (αρχ. ήδη) επίθ. **πιθ-ανός** (< *πείθ-ω*) σημαίνει «πιθανότητα, κάτι που μπορεί να γίνει». Η δήλωση πιθανότητας με το επίθ. *πιθανός* και το επίρρ. *πιθανώς* γίνεται με τέσσερις τρόπους: (α) με τη φρ. **είναι πιθανόν να**: *Οι εκλογές είναι πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (β) με την ελλειπτική φρ. **πιθανόν να** (ενν. *είναι*): *Οι εκλογές πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (γ) με το επίρρ. **πιθανώς**: *Οι εκλογές θα διεξαχθούν πιθανώς τον Δεκέμβριο* (δ) καταχρηστική χρήση τού *πιθανώς* με *να*, **πιθανώς να**: *Οι εκλογές πιθανώς να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο.*
> Σημειωτέον ότι το *πιθ-ανός*, μολονότι παράγεται από το *πείθ-ω*, γράφεται με *-ι-*, διότι σχηματίζεται από τη μηδενισμένη βαθμίδα τού θέματος: **πειθ-** (κανονική / ισχυρή βαθμίδα): **πιθ-** (μηδενισμένη βαθμίδα)· πβ. **πιθ-τός* > *πιστός*· *λείπ-ω*: *ελ-λιπ-ής*, *λιπό-θυμος* (βλ. λ. *ελλιπής*).

πιθανότητα (η) {πιθανοτήτων} **1.** η δυνατότητα να συμβεί (κάτι), η αναμενόμενη εξέλιξη σύμφωνα με τα δεδομένα: *έχει πολλές ~ να πετύχει, εφόσον έχει προετοιμαστεί καλά και διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα* || *υπάρχει μόνο μία ~ να έρθει, αν αύριο δεν έχει δουλειά* || *μηδενικές / ανύπαρκτες ~*· ΦΡ. ***κατά πάσα(ν) πιθανότητα*** σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, όπως είναι πιθανό: *~ οδηγούμαστε σε εκλογές* || *~ θα το έχω έτοιμο αύριο, εκτός αν τύχει κάτι έκτακτο* **2.** (συνεκδ.) το πιθανό γεγονός, η πιθανή περίσταση ή περίπτωση: *η άρνησή του ήταν μία ~ που δεν είχαμε υπολογίσει* || *πού να φανταστεί κανείς μια τέτοια ~!* **3.** (στη στατιστική) (α) η σχετική δυνατότητα να συμβεί ένα γεγονός, όπως εκφράζεται από την αναλογία τού αριθμού όλων των πιθανών περιπτώσεων προς τον συνολικό αριθμό των περιπτώσεων στις οποίες αυτό το γεγονός συμβαίνει: *έχει μία στις δέκα ~ να πετύχει στον διαγωνισμό* || *όταν ρίχνεις ένα κέρμα κορώνα-γράμματα, έχεις μία στις δύο ~ να έρθει γράμματα* (β) η σχετική συχνότητα με την οποία εμφανίζεται ή είναι πιθανόν να εμφανιστεί ένα γεγονός **4.** ΜΑΘ. (α) το πηλίκο τού αριθμού των ευνοϊκών περιπτώσεων για ένα γεγονός ενός πειράματος τύχης προς τον αριθμό όλων των δυνατών περιπτώσεων αυτού τού πειράματος τύχης (β) ***θεωρία των πιθανοτήτων*** η θεωρία τής ανάλυσης, τής μελέτης, τής πιθανότητας και των πράξεων μεταξύ των συμβάντων ενός δειγματικού χώρου (γ) ***νόμος των πιθανοτήτων*** ο στατιστικός υπολογισμός των προϋποθέσεων εκδηλώσεως ενός φαινομένου, βάσει τού οποίου κάτι θεωρείται πιθανό ή απίθανο: *και με τον νόμο των πιθανοτήτων να το πάρεις, δεν γίνεται να αστοχείς συνέχεια· κάποια στιγμή θα πετύχεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως, πιθανός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιθανότης, -ητος*, αρχική σημ. «πειστικότητα», < *πιθανός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πιθανοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πιθανότητες: (στη στατιστική) *~ εξίσωση / συσχετισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. probabilistic].

πιθανώς επίρρ. [αρχ.] κατά πάσα πιθανότητα: *~ καθυστέρησε λόγω τής κίνησης* || *η εκλογή νέου προέδρου ~ θα οδηγήσει σε ανακατατάξεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός, ίσως*.

πιθαράς (ο) {πιθαράδες} (παλαιότ.) τεχνίτης που κατασκευάζει πιθάρια.

πιθάρι (το) {πιθαρ-ιού | -ιών} πήλινο αγγείο μεγάλων διαστάσεων με ευρύ στόμιο, παχιά τοιχώματα και συνήθ. μικρές λαβές, που χρησιμοποιείται για την εναποθήκευση ξηρών ή υγρών τροφών ΣΥΝ. πίθος, κιούπι. — (υποκ.) **πιθαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *πίθος* (βλ.λ.)].

πιθηκάνθρωπος (ο) [1891] {πιθηκανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ανθρωποειδές που είχε χαρακτηριστικά πιθήκου και θεωρείται ότι έζησε πριν από 500.000 χρόνια, χρησιμοποιούσε λίθινα εργαλεία και τη φωτιά **2.** (σκωπτ.) ο πολύ άσχημος άνθρωπος, ο ασχημομούρης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pithecanthropus].

πιθηκήσιος, -ια, -ο (σχολ. ορθ. *πιθηκίσιος*) αυτός που μοιάζει με ή ταιριάζει σε πίθηκο. — **πιθηκήσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πίθηκος* + παραγ. επίθημα *-ήσιος* (βλ.λ.)].

πιθηκίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πιθήκισα} (κακόσ.) μιμούμαι άκριτα τη συμπεριφορά, τα ήθη ή το ντύσιμο άλλων, κυρ. κατά τρόπο άκομψο και αφύσικο, χωρίς να έχω αφομοιώσει τα στοιχεία αυτά ΣΥΝ. μαϊμουδίζω. — **πιθηκισμός** (ο) [αρχ.].

πιθηκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {πιθηκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με πίθηκο ΣΥΝ. πιθηκόμορφος **2.** (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) ο άσχημος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πιθηκόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή πιθήκου ΣΥΝ. πιθηκοειδής.

πιθηκομούρης, -α, -ικο {πιθηκομούρηδες} αυτός που το πρόσωπό του θυμίζει πίθηκο, πάρα πολύ άσχημος.

πίθηκος (ο) {πιθήκ-ου | -ων, -ους} **1.** θηλαστικό που ζει στα δάση των θερμών περιοχών, με τρίχωμα που καλύπτει το σώμα (εκτός από το πρόσωπο), το εσωτερικό των ποδιών, των χεριών και τα οπίσθια, με στρογγυλό κεφάλι και συνήθ. προτεταμένες γνάθους, μακριά μυώδη ουρά, την οποία χρησιμοποιεί για να κρεμιέται από τα δέντρα· προσαρμόζεται εύκολα στο ανθρώπινο περιβάλλον και θεωρείται το κοντινότερο βιολογικά είδος προς τον άνθρωπο **2.** (μτφ.-σκωπτ.) άνθρωπος πολύ άσχημος στην όψη. — (υποκ.) **πιθηκάκι** (το). **πιθηκικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, που εμφανίζει παραγ. επίθημα *-άκος / -ηκος*, όπως και άλλα ονόματα ζώων. πβ. *μύρμηξ, -ηκος, ίέραξ, -άκος*. Η παλαιότερη υπόθ. κατά την οποία η λ. συνδ. με το λατ. foedus «άσχημος, δύσμορφος», δεν είναι πειστική, αφού το μοναδικό τής επιχείρημα είναι η χρήση τού μτγν. *καλλίας* (< αρχ. *κάλλος*) κατ' ευφημισμόν για τον πίθηκο. Ίσως πρόκειται για δάνειο].

πίθος (ο) (λόγ.) το πιθάρι· ΦΡ. (α) ΜΥΘΟΛ. ***πίθος των Δαναΐδων*** πιθάρι χωρίς πυθμένα, το οποίο οι Δαναΐδες είχαν καταδικαστεί να προσπαθούν να γεμίσουν κουβαλώντας συνέχεια νερό, χωρίς φυσικά αυτό να γεμίζει ποτέ (β) ***αντλώ εις πίθον Δαναΐδων*** (*άντλῶ εἰς πίθον Δαναΐδων*, Λουκιαν. *Τίμων* 18) για κάθε μάταιη προσπάθεια, η οποία αποκλείεται να τελεσφορήσει, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qe-to «δοχείο»), αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με τον μυκ. τ., η λ. θα πρέπει να αναχθεί σε θ. με αρχικό χειλοϋπερωικό φθόγγο και με εναλλαγή φωνηεντισμού -e / -i. Οι συνδέσεις με λ. εκτός τής Ελληνικής δεν έχουν τεκμηριωθεί (λ.χ. λατ. fidēlia «χύτρα» < *fides-lia, αρχ. ισλ. bida «δοχείο γάλακτος»), κυρ. επειδή η παρουσία τού μυκ. τ. δεν επιτρέπει την υιοθέτηση κοινού αρχικού θ. με ηχηρό δασύ (*bhidh-)].

πιθώνω ρ. → απιθώνω

πίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στα τραπουλόχαρτα) το μπαστούνι (βλ.λ.):

«*Ντάμα ~*» (θεατρικό έργο τού Α.Σ. Πούσκιν) **2.** (συνεκδ.) το πείσμα, ο θυμός που έχει κάποιος λόγω ενοχλήσεως: *δεν του μιλώ εδώ και μια βδομάδα από ~·* ΦΡ. ***έχω πίκα (κάποιον)*** τον έχω άχτι ΣΥΝ. φούρκα **3.** το σκωπτικό πείραγμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picca «αιχμή» < γαλλ. pique < ρ. piquer < δημώδ. λατ. *piccare «τρυπώ, κεντώ» < λατ. picus «δρυοκολάπτης»].

πικάντικος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που έχει έντονη γεύση (συνήθ. λόγω μπαχαρικών, καρυκευμάτων, αλλαντικών κ.λπ.): *~ σάλτσα / καναπεδάκια* **2.** χαριτωμένα προκλητικός, τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως υπερβολή): *~ ταινία / ανέκδοτο.* — **πικάντικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. piccante «αιχμηρός» < piccare < picca «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικάπ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή για την αναπαραγωγή ήχων εγγεγραμμένων σε δίσκο βινυλίου (βλ.λ.), η οποία αποτελείται από ένα επίπεδο (πλατό), πάνω στο οποίο περιστρέφεται με ηλεκτροκίνητο μηχανισμό ο δίσκος, και έναν βραχίονα που απολήγει σε κεφαλή με βελόνα στην άκρη (συνήθ. με κομμάτι διαμαντιού), η οποία ακολουθεί τις αυλακώσεις τού δίσκου καθώς περιστρέφεται.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pick-up «μαζεύω, σηκώνω κάτι από κάτω – αποτυπώνω»].

Πικαρδία (η) περιοχή τής Β. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Picardie < παλλ. γαλλ. pic (> σύγχρ. pique), με τη σημ. «αιχμή» (βλ. κ. *πίκα*)].

πικάρω ρ. μετβ. {πίκαρα κ. πικάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πειράζω, κάνω (κάποιον) να ενοχληθεί: *δεν το εννοούσε, το είπε για να σε πικάρει* **2.** προκαλώ πείσμα σε (κάποιον) ΣΥΝ. πεισμώνω. — **πικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piccare < picca «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικεδένιος, -α, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από πικέ: *~ κουβέρτα / κάλυμμα.* Επίσης **πικέ** {άκλ.}.

πικές (ο) {πικέδες} βαμβακερό ύφασμα με ανάγλυφα σχήματα ή σχέδια στην ύφανσή του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (tissu) piqué «(ύφασμα) φοδραρισμένο» < piquer «τρυπώ, φοδράρω» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικέτα (η) {πικετών} χάρτινη επιφάνεια (πλακάτ), πάνω στην οποία γράφονται συνθήματα και την οποία περιφέρουν διαδηλωτές σε πορείες (πικετοφορίες).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchetto (κατά τα θηλ.), βλ. κ. *πικέτο*].

πικέτο (το) **1.** χαρτοπαίγνιο που παίζεται με τριάντα δύο τραπουλόχαρτα (έχουν αφαιρεθεί τα χαρτιά από τα δυάρια μέχρι και τα εξάρια) **2.** η δεσμίδα από τα τριάντα δύο αυτά χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchetto «μικρός πάσσαλος · είδος χαρτοπαιγνίου» < γαλλ. piquet < ρ. piquer «τρυπώ» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικετοφορία (η) {πικετοφοριών} διαδήλωση μικρής ομάδας ατόμων, στην οποία καθένας κρατάει ένα πλακάτ (μια πικέτα) ή έχει πάνω του στερεωμένη πινακίδα με σύνθημα ή σύντομο κείμενο, με το οποίο ενημερώνει ή διαμαρτύρεται για συγκεκριμένο ζήτημα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *πικέτο* (βλ.λ.) + *-φορία* < *-φόρος* < *φέρω*].

πίκι (το) {πικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το κέρας (βλ.λ.) ΑΝΤ. κέρκος, ράντα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchi, πληθ. τού picco «κορυφή – κέρας» < λατ. pic(c)us].

πίκλα (η) **1.** νερό με ξίδι ή αλάτι που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση λαχανικών ή κρέατος **2.** (συνήθ. στον πληθ.) σαλάτα που περιέχει κομματάκια συντηρημένων λαχανικών και η οποία συνοδεύει κυρίως το κρύο φαγητό **3.** ***πίκλες*** (οι) πράσινες ελιές διατηρημένες στο παραπάνω υγρό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pickle < μέσ. αγγλ. pikkyl / pekille < μέσ. κάτω γερμ. pekel (> γερμ. Pökel «άλμη»), αγν. ετύμου].

πικνίκ (το) {άκλ.} πρόχειρο γεύμα στην εξοχή με φαγητά που έχουν φέρει έτοιμα από το σπίτι οι εκδρομείς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pique-nique, εκφραστ. σύνθετο αβεβ. ετύμου. Υποστηρίζεται ότι το α' συνθ. pique ανάγεται στο ρ. piquer «τρυπώ» με τη σημ. «κόβω με τα δόντια, τρώγω» (βλ. λ. *πίκα*), ενώ το β' συνθ. αποτελεί ομοιοκατάληκτη επέκταση με τη λ. nique «πράγμα άχρηστο, άνευ αξίας» (εκφραστ. λ.)].

πίκο- α' συνθετικό λέξεων (στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων), που υποδηλώνει πολλαπλασιασμό επί 10^{-12} τής μονάδας μπροστά από την οποία τοποθετείται.
[ΕΤΥΜ. < pico-, όρ. τού Διεθνούς Συστήματος Μονάδων (S.I.), που προέρχεται από το ιταλ. piccolo «μικρό» (βλ. κ. *πίκολο*)].

πίκολο (το) (ή **πίκολο φλάουτο**) {άκλ.} ΜΟΥΣ. παραλλαγή τού φλάουτου, μικρό φλάουτο, το οποίο ηχεί σε ψηλότερες ηχητικές περιοχές από το κοινό φλάουτο· έχει διαπεραστικό ήχο και συμμετέχει τακτικά στη συμφωνική ορχήστρα, κατά κανόνα ως το οξύτερο όργανό της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piccolo < εκφραστ. θ. *pīcc-, παράλλ. προς το poco «λίγος» < λατ. paucus].

Π.Ι.Κ.Π.Α. (το) Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως.

πίκρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πικρή γεύση: *η ~ τού καφέ* ΣΥΝ. πικρότητα ΑΝΤ. γλυκύτητα **2.** (μτφ.) το συναίσθημα μεγάλης στενοχώριας που προέρχεται από κάτι δυσάρεστο: *έμεινε με την ~ τής αποτυχίας || οι ~ και τα βάσανα τον γέρασαν* ΣΥΝ. λύπη, βάσανο, φαρμάκι ΑΝΤ. ευφροσύνη, χαρά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πικραίνω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *γλύκα - γλυκαίνω, τρέλα - τρελαίνω, ανάσα – ανασαίνω*].

πικραγγουριά (η) άγριο πολυετές ποώδες φυτό, που φυτρώνει συνήθ. σε άγονες περιοχές, τού οποίου οι ώριμοι, κρεμαστοί καρποί αποκόπτονται πολύ εύκολα, εκτινάσσοντας τα σπέρματα και τον πολύ πικρό και ερεθιστικό για τα μάτια χυμό τους.

πικράγγουρο (το) ο καρπός τής πικραγγουριάς.

πικράδα (η) {χωρ. πληθ.} η πικρή γεύση: *βάλε λίγη ζάχαρη, να σπάσει η ~* ΣΥΝ. πικρίλα, φαρμακίλα ΑΝΤ. γλυκάδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πίκρα* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *ζάλη – ζαλάδα*].

πικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πίκρα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) προκαλώ ή αφήνω πικρή γεύση: *η μελιτζάνα πικραίνει κάπως το φαγητό* ΣΥΝ. πικρίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ στενοχώρια, λύπη σε (κάποιον): *πίκρανε συγγενείς και φίλους με την αχαριστία του* || (μεσοπαθ.) *πικράθηκε από την άδικη στάση του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, δυσαρεστώ, λυπώ, φαρμακώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι πικρός: *μη βάλεις άλλη κουταλιά καφέ, γιατί θα πικράνει πολύ* **4.** (η μτχ. ***πικραμένος, -η, -ο***) βλ.λ.

πικραλίδα (η) πολυετές ποώδες, εδώδιμο φυτό με άκαμπτο, τριχωτό βλαστό και μπλε άνθη, το οποίο τρώγεται ως λαχανικό ή σαλάτα ΣΥΝ. πικρομάρουλο, πικρορράδικο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πικραλίς, -ίδος* < *πικρίς, -ίδος* + παραγ. επίθημα *-αλίδα*, πβ. κ. *καυκαλ-ίδα, πεταλ-ίδα*].

πικραμένος, -η, -ο αυτός που έχει πικραθεί, έχει στενοχωρηθεί πολύ (από κάποιον/κάτι): *ήταν ~ από την αχαριστία όσων βοήθησε || έφυγε από τη ζωή ~·* ΦΡ. ***θα γελάσει (κι) ο κάθε πικραμένος*** για κάτι τόσο αστείο ή γελοίο που θα προκαλέσει το γέλιο ακόμη και σε αυτόν που αισθάνεται πίκρα. — **πικραμένα** επίρρ.

πικραμυγδαλιά (η) η αμυγδαλιά τής οποίας οι καρποί έχουν πικρή γεύση.

πικραμύγδαλο (το) [μεσν.] {πικραμυγδάλ-ου | -ων} ο καρπός τής πικραμυγδαλιάς.

πικραμυγδαλόλαδο (το) αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα πικραμύγδαλα, μοιάζει με το αμυγδαλόλαδο και χρησιμοποιείται όπως και αυτό.

πικραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να κάνει κάτι πικρό ΑΝΤ. γλυκαντικός.

πικρία (η) [αρχ.] {πικριών} **1.** η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση, η στενοχώρια: *η ~ τής ήττας* ΣΥΝ. θλίψη **2.** η γεύση τού πικρού ΣΥΝ. πικρίλα.

πικρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πίκρισα} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω ή αποκτώ πικρή γεύση: *η ρίγανη / ο καφές / το πικραμύγδαλο πικρίζει* ΑΝΤ. γλυκίζω ♦ **2.** (μετβ.) δίνω ή αφήνω πικρή γεύση: *η μελιτζάνα πικρίζει κάπως το φαγητό.* — **πίκρισμα** (το).

πικρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η γεύση τού πικρού: *το χάπι άφηνε μια ~ στο στόμα* ΣΥΝ. πικράδα, φαρμακίλα ΑΝΤ. γλύκα.
[ΕΤΥΜ. < *πικρός* + *-ίλα* (βλ.λ.), πβ. *ξιν-ίλα, ψαρ-ίλα, μαυρ-ίλα*].

πίκρισμα (το) → πικρίζω

πικρο- κ. **πικρό-** κ. **πικρ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** έχει πικρή γεύση: *πικρ-αμύγδαλο, πικροδάφνη* **2.** προκαλεί πικρία, δημιουργεί στενοχώριες και καημούς: *πικρο-θάλασσα, πικρο-κυματούσα, πικρο-καρδίζω, πικρο-βάσανα* **3.** χαρακτηρίζεται από πίκρα, κρύβει ή εκδηλώνει θλίψη, στενοχώρια: *πικρό-καρδος, πικρό-γελο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πικρός* (βλ.λ.)].

πικροαίματος, -η, -ο άνθρωπος με στρυφνό, δύστροπο ή αντιπαθητικό χαρακτήρα.

πικροβάσανα (τα) {πικροβασάνων} τα βάσανα που προκαλούν μεγάλες πίκρες.

πικρόγελο (το) το πικραμένο γέλιο, που δεν δηλώνει χαρά αλλά θλίψη ΑΝΤ. γλυκόγελο.

πικρόγευστος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει πικρή γεύση.

πικρόγλυκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γλυκός και πικρός ταυτόχρονα **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ευχάριστος μαζί και δυσάρεστος.

πικρόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που λέει λόγια πικρά, τα οποία πληγώνουν τους άλλους ΣΥΝ. δηκτικός, φαρμακόγλωσσος ΑΝΤ. γλυκόγλωσσος.

πικροδάφνη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} αειθαλής θάμνος ή μικρό δέντρο των περιοχών τής Μεσογείου, με δηλητηριώδη γαλακτώδη χυμό και εντυπωσιακά ρόδινα (αλλά και λευκά, κόκκινα ή κιτρινωπά) άνθη, που φυτρώνουν σε δέσμες στην κορυφή των κλαδιών· καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα άνθη του και ανθοφορεί όλο το καλοκαίρι ΣΥΝ. ροδοδάφνη.

πικροθάλασσα (η) {πικροθαλασσών} η θάλασσα ως πρόξενος κακών και συμφορών (λ.χ. ναυαγίων), που προκαλούν βάσανα και πίκρες: «*θάλασσα ~ και πικροκυματούσα*» (δημοτ. τραγ.).

πικροκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πικροκάρδισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πικραίνω την καρδιά, στενοχωρώ (κάποιον): *μην τον πικροκαρδίζεις* ΣΥΝ. κακοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) πικραίνομαι, θλίβομαι: *μη μου πικροκαρδίζεις κι όλα θα πάνε καλά.*

πικρόκαρδος, -η, -ο **1.** αυτός που τρέφει κακά, φθονερά αισθήματα για τους άλλους ΣΥΝ. φθονερός **2.** αυτός που έχει πικραθεί, κακοκαρδιστεί.

πικροκυματούσα (η) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός τής θάλασσας, επειδή τα κύματά της φέρνουν πίκρες και στενοχώριες στους ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. < *πικρο-* + *-κυματούσα* < *κύμα*, πβ. *ξανθομαλλ-ούσα, γλυκολαλ-ούσα*].

πικρόλογα (τα) πικρά λόγια που πληγώνουν ΑΝΤ. γλυκόλογα.

πικρομάρουλο (το) η πικραλίδα (βλ.λ.).

πικροπηγή (η) [1888] μεταλλική πηγή από την οποία τρέχει νερό που πικρίζει, διότι περιέχει μαγνήσιο και θειικό νάτριο.

πικρορράδικο (το) η πικραλίδα (βλ.λ.).

πικρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τη γεύση τού καφέ χωρίς ζάχαρη: ~

ποτό / φάρμακο ΑΝΤ. γλυκός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί θλίψη, πίκρα: *η ~ αλήθεια* (που δεν είναι ευχάριστη) || *η ήττα είναι ~* || *έζησε ~ στιγμές* || *πικρά είν' τα ξένα* (η ξενιτειά) ΣΥΝ. λυπηρός **3.** (μτφ.) αυτός που φανερώνει πίκρα, λύπη ή στενοχώρια: *μ' ένα χαμόγελο ~* || *~ λόγια / δάκρυα / σχόλια* ΑΝΤ. γλυκός. — **πικρά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *pik-rós, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *peik- «σημειώνω, χαράζω – κεντώ, τέμνω, ερεθίζω», πβ. σανσκρ. pimśáti «κόβω, τέμνω», αρχ. σλαβ. pĭsati «γράφω», pĭstrŭ «πολύχρωμος, παρδαλός» κ.ά. Ομόρρ. *ποικ-ίλος* (βλ.λ.)].
πικρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) **1.** η πικρή γεύση: *η ~ τού καφέ* ΑΝΤ. γλύκα **2.** (μτφ.) η πικρία ΑΝΤ. γλυκύτητα.
πικρούτσικος, -η/-ια, -ο αυτός που πικρίζει κάπως, που έχει ελαφρώς πικρή γεύση ΑΝΤ. γλυκούτσικος.
πικρόχολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πρόθεση να υποτιμήσει, να ενοχλήσει ή να κατηγορήσει κάποιον: *~ σχόλιο / διαπίστωση / παρατήρηση* || *~ άνθρωπος, δεν ακούς καλό λόγο απ' το στόμα του για κανέναν!* — **πικρόχολα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πικρο-* + *χόλος* (βλ.λ.)].
πικτόγραμμα (το) {πικτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο ή απλοποιημένη εικονογραφική παράσταση, που απεικονίζει με συμβολικό τρόπο συγκεκριμένη σημασία, ώστε να μεταβιβάζει μήνυμα, όπως λ.χ. το ιδεόγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pictogram (νόθο σύνθ.) < picto- (< λατ. pictus «ποικίλος, στικτός», μτχ. τού ρ. pingo «ζωγραφίζω, γράφω») + -gram (< αρχ. *γράμμα*)].
πικτογραφία (η) {πικτογραφιών} η χρήση πικτογραμμάτων ως προστάδιο τής γραφής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pictography (νόθο σύνθ.) < picto- (βλ. κ. *πικτόγραμμα*) + -graphy < *-γραφία*].
πιλάλα (η) → πηλάλα
πιλαλώ ρ. → πηλαλώ
πίλαστρο (το) {πιλάστρ-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. τετράγωνος στύλος προσαρμοσμένος σε τοίχο ΣΥΝ. παραστάδα, πεσσός.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pilastro «παραστάδα, στήλη» < μεσν. λατ. palestrata (με επίδρ. τού pila «κολόνα») < μτγν. λατ. parastata / parastatēs < αρχ. *παραστάτης*].
πιλατεύω ρ. μετβ. {πιλάτεψα} (λαϊκ.-εκφραστ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω (κάποιον): *μία ώρα με πιλάτευε, μέχρι να μου πει τι ήθελε.* — **πιλάτεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. κύρ. όν. *Πιλᾶτος* (ο Ρωμαίος διοικητής τής Ιουδαίας που έδωσε την άδεια για τη σταύρωση τού Χριστού) < λατ. (Pontius) Pilatus (< επίθ. pilatus «οπλισμένος με ακόντιο» < pilum «ακόντιο»). Κατ' άλλη άποψη, *πιλατεύω* < *(α)πιλατ-εύω* < μτγν. *ἀπελάτης* (βλ.λ.)].
Πιλάτος (ο) → Πόντιος Πιλάτος
πιλάφι (το) {πιλαφ-ιού | -ιών} **1.** φαγητό από ρύζι βρασμένο με καρυκεύματα, το οποίο συνήθ. σερβίρεται ως συμπλήρωμα σε διάφορα πιάτα, λ.χ. με κρέας: *μύδια με ~* **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανούσιο, χαλαρό, χωρίς ενδιαφέρον: *το ματς ήταν ~.* — (υποκ.) **πιλαφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pilav < περσ. palāv / pilav, αρχικώς «φαγητό με κρέας ή ψάρι, καλυμμένο με βρασμένο ρύζι και γαρνιρισμένο με αβγά ή κρεμμύδια»].
πίλημα (το) {πιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χοντρό ύφασμα που αποτελείται από συμπιεσμένες τρίχες ζώων ΣΥΝ. κετσές **2.** (συνεκδ.) τεμάχιο τέτοιου υφάσματος, από το οποίο κατασκευάζονται καπέλα ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία ΣΥΝ. καστόρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πιλῶ (-όω)* < *πῖλος* (βλ.λ.)].
πίλινγκ (το) (συνήθ. ορθ. *πήλινγκ*) {άκλ.} η απολέπιση τής επιφάνειας τής επιδερμίδας με τη χρήση κατάλληλων καλλυντικών ή χημικών ουσιών *(χημικό ~)*, που επιτυγχάνουν την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων και την εξάλειψη αντιαισθητικών σημαδιών, κηλίδων ή ουλών τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. peeling < ρ. peel «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» < μέσ. αγγλ. pelen < μέσ. γαλλ. peler < λατ. pilare < pilus «τρίχα»].
πιλοποιείο (το) [1871] (λόγ.) το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο.
πιλοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή καπέλων **2.** το πιλοποιείο.
πιλοποιός (ο/η) (λόγ.) ο κατασκευαστής καπέλων ΣΥΝ. καπελάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πῖλος* (βλ.λ.) + *-ποιός* < *ποιῶ*].
πιλοπωλείον (το) [1887] (λόγ.) κατάστημα που πωλεί καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο. — **πιλοπώλης** (ο) [1894].
πίλος (ο) (λόγ.) καπέλο, κυρ. κατασκευασμένο από πίλημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῖλος*, αβεβ. ετύμου. Δεν είναι μορφολογικώς αποδεκτή η σύνδεση με αρχ. γερμ. filz (> γερμ. Filz «σκουφί»), αρχ. αγγλ. felt, οι οποίες συνδέονται μάλλον με αρχ. γερμ. falzen «εφαρμόζω, βάζω μέσα» και αρχ. ρωσ. pŭlstĭ «κάλυμμα» ως προερχόμενες από κοινό Ι.Ε. *pel-d-os. Επίσης δεν φαίνεται πιθανή η σύνδεση με λατ. pilleus «καπέλο» και pilus «τρίχα» (< Ι.Ε. *pil-s-). Επικρατεί κυρ. η άποψη ότι το λατ. pilus είναι αγν. ετύμου, ενώ τόσο το λατ. pilleus όσο και το αρχ. *πῖλος* αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια (ως τεχν. όροι), αγν. προελ.].
πιλοτάρω ρ. αμετβ. {πιλόταρα κ. πιλοτάρισα} **1.** οδηγώ πλοίο ή αεροσκάφος ΣΥΝ. πλοηγώ **2.** (μτφ.) κατευθύνω με κατάλληλους χειρισμούς: *~ ένα πρόγραμμα.* — **πιλοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pilotare < pilota (βλ. κ. *πιλότος*)].
πιλοτή (η) ισόγειος χώρος κτηρίου, συνήθ. πολυκατοικίας, στον οποίο υπάρχει η είσοδος και ο οποίος δεν έχει περιτοιχιστεί (ώστε να φαίνονται οι κολόνες τού κτηρίου) και χρησιμοποιείται συνήθ. ως χώρος στάθμευσης για τα αυτοκίνητα των ενοίκων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pilotis «πασσάλωση, θεμελίωση με πασσάλους» < pilot «είδος πασσάλου με σιδερένια αιχμή» < pile «στύλος» (< λατ. pila «στήλη, στύλος»)].

> **πιλοτή ή πυλωτή;** Η λέξη δεν συνδέεται ετυμολογικά με το **πύλη**, ώστε να δικαιολογείται η γραφή **πυλωτή**. Προέρχεται από το γαλλ. pilotis (< pile «στύλος, κολόνα» < λατ. pila), γι' αυτό και πρέπει να γράφεται **πιλοτή**.

πιλοτήριο (το) {πιλοτηρί-ου | -ων} ο ειδικά διαμορφωμένος και εξοπλισμένος χώρος αεροσκάφους (καμπίνα), από τον οποίο ο πιλότος κατευθύνει το αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. < *πιλότος* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. *χειριστ-τήριο, καθαριστήριο, πιεσ-τήριο* κ.ά.].
πιλοτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. το πλοιάριο τού πιλότου, πλοηγίδα (βλ.λ.). Επίσης **πιλοτίνα**.
[ΕΤΥΜ. < *πιλότος* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *ψησт-ιέρα, καφετ-ιέρα*].
πιλοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πιλότο ή τον πλοηγό **2.** (για σχέδια, προγράμματα κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζεται ή γίνεται δοκιμαστικά, προκειμένου από την πειραματική εφαρμογή ή εκτέλεσή του να συναχθούν τα συμπεράσματα για τις πιθανές τροποποιήσεις, βελτιώσεις αντίστοιχων σχεδίων, προγραμμάτων που θα υλοποιηθούν περαιτέρω στα πρότυπα αυτού: *~ πρόγραμμα διδασκαλίας των νέων βιβλίων σε επιλεγμένα σχολεία* || *~ επεισόδιο* (τηλεοπτικής σειράς). — **πιλοτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pilot (σε φρ. όπως pilot programme / project)].
πιλότος (ο/η) **1.** (α) ο οδηγός, χειριστής αεροσκάφους: *~ τής Ολυμπιακής / τής πολεμικής αεροπορίας* || *ικανός / έμπειρος ~* (β) ΤΕΧΝΟΛ. ***αυτόματος πιλότος*** βλ. λ. *αυτόματος* **2.** ΝΑΥΤ. ο πλοηγός (βλ.λ.) **3.** (σε φραστικές λέξεις ως χαρακτηρισμός με ενωτικό) για δοκιμαστικό πρόγραμμα, σχέδιο κ.λπ., που χρησιμοποιείται πειραματικά ως οδηγός, προκειμένου να συναχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για άλλα ανάλογα προγράμματα: *ένα οικιστικό πρόγραμμα-πιλότος* || *επεισόδιο-πιλότος* (πριν από το κανονικό γύρισμα τηλεοπτικής σειράς).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piloto < δημώδ. λατ. *pēdōta < μεσν. **πηδώτης* < αρχ. *πηδόν* «τιμόνι, πηδάλιο» (βλ. λ. *πηδάλιο*)].

> **πιλότος ή πηλώτος;** Αν η ετυμολογία τής λ. από ελλην. ***πηδώτης*** (το οποίο όμως δεν μαρτυρείται) ήταν ασφαλής και αν επηρέαζε αυστηρά η γραφή που υπαγορεύει η ετυμολογία, τότε η γραφή **πηλώτος** θα ήταν προτιμότερη: αρχ. ελλην. **πηδόν** «τιμόνι» (πβ. **πηδάλιο**) > μεσν. **πηδ-ώτης* «τιμονιέρης, οιακοστρόφος» > δημώδ. λατ. *pedota > νεότ. ιταλ. pilota (με ανομοιωτική τροπή τού d σε l και τού e σε i, πβ. μεσν. γαλλ. pilotte > γαλλ. pilote > αγγλ. pilot) > νεοελλ. *πηλώτος* (από το *πηδ-ώτης*). Ωστόσο, η «περιπετειώδης» ιστορία τής λέξης γεννά αμφιβολίες (το *πηδώτης* δεν μαρτυρείται ως λέξη)· έτσι είναι προτιμότερη η απλούστερη γραφή **πιλότος**.

πιλοφορώ ρ. αμετβ. {-είς... | πιλοφόρησα} (λόγ.) φορώ καπέλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιλοφορῶ (-έω)* < *πῖλος* (βλ.λ.) + *φορῶ*].
πίνα (η) {πινών} μεγαλόσωμο μαλάκιο, το οποίο απαντά στις θερμές και εύκρατες θάλασσες· έχει τριγωνικό και επίμηκες όστρακο, που καλύπτεται με σειρές μεγάλων λεπιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίνη / πίνα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ. προελ., ενώ αμφίβολη θεωρείται η σύνδεση με εβρ. penin «κοράλλι». Οι κώδικες παραδίδουν συχνά και τη γρ. *πίννα*].
πίνακας (ο) {πινάκων} **1.** επίπεδη και λεία επιφάνεια από ξύλο ή πλαστικό, πάνω στην οποία γράφει κανείς με κιμωλία ή μαρκαδόρο (σε σχολείο, αίθουσα συνεδριάσεων κ.λπ.): *γράφω στον ~* || *σβήνω τον ~* || *σηκώνω μαθητή στον ~* (λ.χ. για να τον εξετάσω προφορικά στο μάθημα)· ΦΡ. ***πίνακας ανακοινώσεων*** ειδική επιφάνεια από ξύλο ή φελλό, πάνω στην οποία επικολλώνται ή καρφιτσώνονται ανακοινώσεις **2.** κατάλογος που έχει αναγραφεί σε χαρτί ή ειδική επιφάνεια (ξύλινη, μεταλλική κ.λπ.), που περιλαμβάνει σειρά ονομάτων, πραγμάτων κ.λπ.: *~ εμπορευμάτων* ΣΥΝ. λίστα **3.** (ειδικότ.) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται με αλφαβητική σειρά στοιχεία που μπορεί να βρει κανείς σε βιβλίο, ο οποίος είναι τυπωμένος σε ξεχωριστή σελίδα τού βιβλίου· ευρετήριο: *~ περιεχομένων / ονομάτων και όρων / λέξεων* **4.** η συστηματική έκθεση στοιχείων σχετικών με ένα θέμα με τη μορφή σειράς στηλών με δεδομένα ή διαγραμμάτων και γραφημάτων: *οι μεταβολές στον πληθωρισμό φαίνονται στον ~ τής σελίδας 10* || *στατιστική μελέτη με πίνακες* **5.** ζωγραφική παράσταση πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (ξύλο, χαρτί, μουσαμά ή άλλο υλικό): *ένα σαλόνι γεμάτο πίνακες* || *αγοράζω / πουλώ / συλλέγω πίνακες* || *~ ζωγραφικής* || *κλασικός / μοντέρνος / διάσημος ~* || *πίνακες τού μεγάλου ζωγράφου εκτίθενται σε κεντρική γκαλερί των Αθηνών* **6.** ΗΛΕΚΤΡ. το σύνολο των εξαρτημάτων και οργάνων που προορίζονται για τον έλεγχο τής λειτουργίας ή τής κατάστασης των ηλεκτρικών κυκλωμάτων, καθώς και για τον χειρισμό τους: *~ διανομής* (στους σταθμούς ή υποσταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας) || *~ εισαγωγής* (στη θέση όπου καταλήγει η παροχή) || *γενικός ~* (που περιέχει τις ασφάλειες και τους διακόπτες, οι οποίοι ασφαλίζουν τα επιμέρους κυκλώματα εσωτερικής εγκατάστασης, καθώς και όλη την εγκατάσταση ως ενιαίο κύκλωμα) || *ενδεικτικός ~* (με φωτεινούς σηματοδότες, που επιτρέπουν τον οπτικό έλεγχο τής λειτουργίας ηλεκτρικού ή τηλεφωνικού κυκλώματος) • ΦΡ. ***(ζητώ) την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** βλ. λ. *ζητώ*. — (υποκ.) **πινακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίναξ, -ακος*, τεχν. όρ., που εμφανίζει επίθημα *-αξ*, πβ. *κάμ-αξ, κλίμ-αξ, σχίδ-αξ*. Η λ. συνδ. με σανσκρ. pināka- «μπαστούνι,

καλάμι», αρχ. σλαβ. pĭnĭ «κορμός δέντρου, κούτσουρο» (> σερβοκρ. pānj). μέσ. γερμ. vine «σωρός ξύλων» κ.ά. Σχετικά με τη σημασιολ. εξέλιξη «κομμάτι ξύλου, κούτσουρο» → «πίνακας», πβ. λατ. cōdex (caudex) «κούτσουρο, κλαδί – πίνακας, βιβλίο». Ήδη αρχ. είναι οι σημ. τής επιφάνειας γραφής ή ζωγραφικής, καθώς και των πλαισίων στα οποία εμφανίζονται χαρτογραφικές ή αστρονομικές πληροφορίες. Στη μτγν. γλώσσα συναντούμε επίσης τους πίνακες ανακοινώσεων και τους καταλόγους με ταξινομημένες πληροφορίες. Στον ηλεκτρισμό η λ. αποδίδει το γαλλ. tableau].

πίνακι → πίνακας

πινακίδα (η) **1.** επίπεδη επιφάνεια (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, πηλό κ.λπ.), πάνω στην οποία αναγράφονται διάφορα στοιχεία με κατατοπιστικό περιεχόμενο: *~ καταστήματος / επαγγελματική* (δικηγόρου, γιατρού, πολιτικού κ.λπ.) || *ζωγραφική / εγχάρακτη / πήλινη ~* ΣΥΝ. ταμπέλα, επιγραφή **2.** (ειδικότ.) ***πινακίδες*** (οι) οι ειδικές μεταλλικές πλάκες, στις οποίες αναγράφεται ο αριθμός κυκλοφορίας οχήματος και που τοποθετούνται μία στο μπροστινό και μία στο πίσω μέρος τού οχήματος: *~ οδικής κυκλοφορίας* || *η Τροχαία τού αφαίρεσε τις ~ κυκλοφορίας* || *κυκλοφορεί με κλεμμένες / ξένες ~* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. πλάκα πάνω στην οποία έχει χαραχθεί κείμενο ή σχέδιο: *μυκηναϊκές ~*. — (υποκ.) **πινακιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πινακίς, -ίδος* < αρχ. *πίναξ*].

πινακίδιο (το) [αρχ.] {πινακιδί-ου | -ων} **1.** καρτέλα στην οποία σημειώνουμε (κάτι) **2.** τριπλότυπο στο οποίο αναγράφονται οι εντολές αγοραπωλησίας χρεωγράφων από χρηματιστές.

πινάκιο (το) {πινακί-ου | -ων} **1.** μικρός πίνακας **2.** (λόγ.) επιτραπέζιο σκεύος, συνήθ. πήλινο, για το σερβίρισμα φαγητού· πιάτο· ΦΡ. ***αντί πινακίου φακής*** (*άντι πινακίου φακῆς*, βλ. ΕΤΥΜ.) με ευτελές αντάλλαγμα: *τους βρήκαν στην ανάγκη και αγόρασαν το οικόπεδό τους ~* **3.** ΝΟΜ. βιβλίο τού οποίου οι σελίδες έχουν αριθμηθεί και μονογραφηθεί από τον προϊστάμενο τού δικαστηρίου και στο οποίο εγγράφονται με αριθμητική σειρά οι διαφορές και οι υποθέσεις που πρόκειται να εκδικαστούν στο ακροατήριο σε καθεμία δικάσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πινάκιον*, υποκ. τού ουσ. *πίναξ*. Η φρ. *ἀντί πινακίου φακῆς* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Γένεσις*, 25), κατά την οποία ο Ησαύ, πρωτότοκος γυιος τού Ισαάκ, πούλησε τα πρωτοτόκια στον αδελφό του Ιακώβ για ένα πιάτο φακή].

πινάκλ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με τράπουλα των πενήντα δύο φύλλων από δύο, τρία ή και τέσσερα άτομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pinacle < μτγν. λατ. pinnaculum «πτερύγιο», υποκ. τού λατ. pinna «φτερό», παράλλ. τ. τού penna (βλ. λ. *πένα*[1])].

πινακογραφία (η) [μτγν.] {πινακογραφιών} ΤΥΠΟΓΡ. ο καθορισμός των προδιαγραφών και η εργασία στοιχειοθεσίας ή σύνθεσης ενός πίνακα (βλ.λ., σημ. 2 κ. 3).

πινακοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πινακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με πίνακα, που έχει επίπεδη επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πινακοθήκη (η) [μτγν.] {πινακοθηκών} **1.** κτήριο που λειτουργεί ως μόνιμο εκθετήριο ζωγραφικών πινάκων: *η Εθνική Πινακοθήκη* **2.** η συλλογή πινάκων ζωγραφικής **3.** (μτφ.) έργο (συνήθ. ηθογραφικό) στο οποίο παρουσιάζεται μια ποικιλία χαρακτήρων, όπου περιγράφονται διάφορα πρόσωπα: *η ~ των ηλιθίων* || *το βιβλίο είναι μια ~ των προσωπικοτήτων τής επανάστασης*.

πινακωτή (η) **1.** (στους φούρνους) επιμήκης ξύλινη σανίδα με χωρίσματα, μέσα στα οποία τοποθετούνται τα ζυμωμένα ψωμιά και αφήνονται ωσότου φουσκώσουν (να ανέβει η ζύμη τους), πριν μεταφερθούν στον φούρνο, για να ψηθούν **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που ψήνεται σε τέτοιο σκεύος **3.** (παλαιότ.) ομαδικό παιδικό παιχνίδι: «*~. ~ από το άλλο μου τ' αφτί. γιατί 'ναι η μάννα μου κουφή*» (παιδικό τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. επιθ. **πινακωτός* < αρχ. *πινάκιον* (βλ.λ.)].

πινάπ-γκερλ (το) {άκλ.} νεαρή, ελκυστική γυναίκα, όπως εμφανίζεται σε φωτογραφία ή αφίσα (συνήθ. μεγάλων διαστάσεων) σε προκλητική πόζα: *η γνωστή ηθοποιός ξεκίνησε την καριέρα της ποζάροντας ως ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. pin-up-girl < pin up «καρφιτσώνω, στερεώνω» + girl «κορίτσι»].

πινγκ-πόνγκ (το) {άκλ.} ελλην. *επιτραπέζια αντισφαίριση*· παιχνίδι αντισφαίρισης (τένις) που παίζεται πάνω σε επίπεδο τραπέζι που χωρίζεται σε δύο ίσες περιοχές με ένα δίχτυ απλωμένο κάθετα στη μέση του και σε όλο το πλάτος του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ping-pong, ηχομιμητική λ. από τον ήχο που προκαλεί η αναπήδηση τής μπάλας στο τραπέζι].

Πίνδαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (περ. 520-446 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε ωδές και επινίκιους ύμνους προς τιμήν των νικητών των πανελλήνιων αγώνων **2.** ανδρικό όνομα. — **πινδάρειος, -α, -ο** [αρχ.] κ. **πινδαρικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το τοπωνύμιο *Πίνδος* (βλ.λ.)].

Πίνδος (η) η μεγαλύτερη σε έκταση οροσειρά τής Ελλάδας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ. προς ΝΑ. μεταξύ τής Ηπείρου και τής Θεσσαλίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kʷi-n-d-os (αντί **Τίνδος*, με υπερίσχυση τού αιολ. τύπου), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷei-d- «λευκός, φωτεινός, λαμπρός», οπότε το όνομα θα δήλωνε τη λευκή οροσειρά. Στο ίδιο Ι.Ε. θ. ανάγονται και άλλοι τ., πβ. σανσκρ. śvind-ati «λάμπω, φεγγίζω», γοτθ. hweits «λευκός», αρχ. γερμ. (h)wiz, γερμ. weiß, αγγλ. white κ.ά.].

πινέζα (η) {πινεζών} **1.** μικρό λεπτό καρφί με πλατύ κεφάλι, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση, το καρφίτσωμα ελαφρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών, φωτογραφιών) πάνω σε ξύλινες επιφάνειες, στον τοίχο κ.λπ. **2.** (μτφ.-σκωπτ.) πολύ κοντός άνθρωπος. — (υποκ.) **πινεζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. punaise «κοριός» < δημώδ. λατ. *putinasius, από συμφυρμό τού ρ. *putīre (< λατ. putēre «σαπίζω, διαβρώνω») + λατ. nasus «μύτη»].

πινελάρω ρ. μετβ. {πινελάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάφω με πινέλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pennellare < pennello (βλ. λ. *πινέλο*)].

πινελιά (η) **1.** το ίχνος που αφήνει ένα πινέλο με χρώμα πάνω σε επιφάνεια· (συνεκδ.) **2.** η ποσότητα χρώματος που μπορεί να συγκρατήσει το πινέλο κάθε φορά που χρησιμοποιείται: *θέλει μια-δυο ~ μαύρο, για να πάρει πιο σκούρα απόχρωση το μείγμα τού χρώματος* **3.** κάθε κίνηση τού ζωγράφου με το πινέλο (κατά τη δημιουργία πίνακα): *τράβηξε μια γρήγορη ~* || *ζωγράφιζε με προσεκτικές / ακριβείς / λεπτές ~* || *τελείωσε το έργο με λίγες ~* **4.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδει ένας λογοτέχνης τις λεπτομέρειες σε περιγραφή: *σκιαγραφεί με λεπτές ~ την προσωπικότητα τού ήρωα*.

πινέλο (το) **1.** εργαλείο ζωγραφικής που αποτελείται από ένα στέλεχος, συνήθ. ξύλινο ή πλαστικό, με βουρτσάκι στην άκρη, όπου τοποθετείται το χρώμα **2.** (γενικότ.) κάθε λεπτή βούρτσα που χρησιμοποιείται για τη βαφή αντικειμένων ή για να απλώνουμε υλικό σε επιφάνεια: *απλώνετε το αβγό μ' ένα ~ πάνω στο ζυμωμένο τσουρέκι*· (ειδικότ.) **3.** πολύ μικρό βουρτσάκι, που χρησιμοποιείται για το ομοιόμορφο άπλωμα τού κραγιόν στα χείλη **4.** φουντωτή βούρτσα με ξύλινη ή μεταλλική λαβή, που χρησιμοποιεί κανείς για να απλώσει τον αφρό στο δέρμα, όταν ξυρίζεται. — (υποκ.) **πινελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pennello < λατ penicillus «γραφίδα, χρωστήρας», παράλλ. τ. τού penicullus, υποκ. τού penis «ουρά – πέος»].

πινοκύτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ενεργητική απορρόφηση υγρών τού περιβάλλοντος από το κύτταρο μέσα από αύλακες τής πλασματικής μεμβράνης ΣΥΝ. κυτταροποσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pinocytosis < pino- (< *πίνω*) + cytosis < cyt- (βλ. λ. *κυτο-*, *κυτταρο-*)].

πίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ήπια (να/θα πιω, προστ. πιες, πιείτε | (λαϊκ.) πιέτε), πιωμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρουφώ (υγρό) με το στόμα, ώστε να καταλήξει στο στομάχι: *~ γάλα / πορτοκαλάδα*· ΦΡ. (α) ***πίνω το αίμα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***πίνω το (πικρό) ποτήρι*** δοκιμάζω δυσάρεστο συναίσθημα λόγω αρνητικής καταστάσεως: *~ τής προδοσίας / τής αχαριστίας* || *θα το πιω κι αυτό το ποτήρι και ελπίζω να μην ξανασυμβεί κάτι τέτοιο* (γ) (σε επισκέπτη) ***τι θα πιείτε / θα πιείτε κάτι;*** τι ποτό να σας προσφέρω· (δ) ***τι πίνεις;*** ποιο είναι το αγαπημένο ή το συνηθισμένο ποτό σου· (ε) ***να πιεις (κάποιον) στο ποτήρι*** για άνθρωπο συνήθ. νεαρής ηλικίας με πολύ ωραίο, δροσερό πρόσωπο: *ένα κορίτσι σαν τα κρύα νερά· να το πιεις στο ποτήρι!* (στ) ***πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)*** δείχνω απεριόριστη εμπιστοσύνη και σεβασμό σε κάποιον (λόγω των ικανοτήτων, τού ήθους του κ.λπ.) (ζ) ***τα πίνω*** καταναλώνω οινοπνευματώδες ποτό, συνήθ. σε μεγάλη ποσότητα: *χτες τα πίναμε μαζί στην ταβέρνα* (η) ***πίνω το καταπέτασμα*** καταναλώνω τεράστιες ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών (θ) ***Γιάννης κερνά και Γιάννης πίνει*** βλ. λ. *κερνώ* (ι) ***ήπια το αμίλητο νερό*** σιωπώ, δεν λέω κουβέντα **2.** (μτφ.) συγκρατώ (υγρό) στο εσωτερικό μου, απορροφώ: *το χώμα ήπιε όλο το νερό* ΣΥΝ. ρουφώ, τραβώ **3.** (λαϊκ.) καταναλώνω ποσότητα χαπιών ή φαρμάκου· (ειδικότ.) καπνίζω (καπνό, τσιγάρο) ή παίρνω ναρκωτικά (κυρ. χασίς) ♦ (αμετβ.) **4.** καταναλώνω (οινοπνευματώδες ποτό): *βάλε να πιω* || *ούτε καπνίζει ούτε πίνει· κάνει υγιεινή ζωή* || *πίνει πολύ, αλλά αντέχει* || *~ σαν σφουγγάρι* (πολύ, υπερβολικά) **5.** (ειδικότ.) έχω εθιστεί στο αλκοόλ, είμαι πότης: *ήταν γνωστό το πάθος του· έπινε* **6.** κάνω πρόποση: *~ στην υγειά / εις υγείαν κάποιου* **7.** (μτφ.) (για οινοπνευματώδη ποτά) προκαλώ επιπλοκές στην υγεία· καταβάλλω, εξασθενίζω: *το ποτό να το πίνεις, όχι να σε πίνει* **8.** (για ύφασμα ή ρούχο) γίνομαι στενότερος, μικραίνουν οι διαστάσεις μου: *το παντελόνι ήπιε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. (οικ.) μαζεύω, μπαίνω **9.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πίνεται, πίνονται***) (α) (κυρ. για ποτό) είναι κατάλληλο ή ευχάριστο να το πιει κανείς: *αυτό το κρασί δεν πίνεται· έχει χαλάσει* (β) (ειδικότ. για νερό) είναι πόσιμο: *το νερό τής περιοχής δεν πίνεται· έχει πολλά άλατα* **10.** (η μτχ. ***πιωμένος, -η, -ο***) μεθυσμένος: *γύρισε στο σπίτι του αργά τη νύχτα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *pī- / pō(i)- «πίνω», πβ. σανσκρ. pāti, αρμ. əmpem, αλβ. pī, λατ. bibo (< *pibo), γαλλ. boire, ισπ. beber κ.ά. Ομόρρ. *πῶ-μα, πό-τος, πο-τήριο(ν), πό-σις (-η), πό-της, πό-σι-μος, ἄμ-πω-τις* (βλ.λ.) κ.ά. Η σημ. 3 οφείλεται σε απόδ. ανάλογων χρήσεων τού τουρκ. icmek «πίνω, ρουφώ (τον καπνό)»].

πίξελ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το μικρότερο στοιχείο (φωτοβολών κόκκος) εικόνας που μπορεί να εμφανιστεί.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pixel < pix (πληθ. τού pic, συντομ. τού picture «εικόνα») + el(ement) «στοιχείο»].

πιο επίρρ.· περισσότερο, πλέον (για τον σχηματισμό τού συγκριτικού βαθμού των επιθέτων και των επιρρημάτων): *ο Γιάννης είναι ~ γρήγορος / ωραίος από τον Κώστα* || *αν ερχόσουν ~ νωρίς απ' ό,τι συνήθως, θα τον προλάβαινες*· με ουσ.: *είναι ικανοί να τσακωθούν για το ποιος είναι ~ άνδρας από τον άλλον* (περισσότερο αρρενωπός, σκληρός κ.λπ.) || *είναι ο ~ επαγγελματίας από όσους καλλιτέχνες έχω γνωρίσει*. Επίσης (λαϊκ.) **πλιο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλιό* < *πλέο* (με συνίζηση) < αρχ. *πλέον*. Βλ. κ. *πια*].

πιόνι (το) {πιον-ιού | -ιών} **1.** (στο σκάκι) καθένα από τα μικρά τεμάχια που ονομάζονται «στρατιώτες»· (καταχρ.) κάθε τεμάχιο τού σκακιού: *τα ~, δηλ. οι στρατιώτες μπορούν να κινηθούν μόνο ένα τετράγωνο μπροστά* || *τοποθετώ τα ~ στη σκακιέρα* || *τρώω το ~ του αντιπάλου* (πβ. λ. *κομμάτι*, σημ. 5) **2.** (κατ' επέκτ.) καθένα από τα πούλια επιτραπέζιου παιχνιδιού (λ.χ. ντάμας) **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που κατευθύνεται ολοκληρωτικά από άλλους για την εξυπηρέτηση δικών τους σκοπών, άβουλο όργανο: *οι πολίτες δεν πρέπει να γίνονται πιό-*

νια στα παιχνίδια εξουσίας των πολιτικών κομμάτων ΣΥΝ. ενεργούμενο. – (υποκ.) **πιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pion «πεζικάριος, στρατιώτης» < μτγν. λατ. pedo, -ōnis (ίδια σημ.) < λατ. pes, pedis «πόδι»].

πιονιέρος (ο), **πιονιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται κοινωνικής ή πνευματικής κινήσεως, που ανοίγει νέους δρόμους σε έναν τομέα: *από τους ~ τής εξερεύνησης τού διαστήματος* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανέας, πρόσκοπος ΑΝΤ. ουραγός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pionnier < pion «πεζικάριος, στρατιώτης» (βλ. λ. *πιόνι*)].

πιόσιμο (το) {πιοσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η πόση, το να πίνει κανείς κάτι.
[ΕΤΥΜ. < *πόσιμο*, με την επίδρ. τής υποτ. αορίστου *πιω*].

πιότερο κ. **πλιότερο** επίρρ. (λαϊκ.) περισσότερο: *σ' αγαπώ ~ από ποτέ* ΣΥΝ. πιο πολύ.

πιότερος, -η, -ο κ. **πλιότερος** (λαϊκ.) περισσότερος, πιο πολύς.
[ΕΤΥΜ. < **πλεότερος* (με συνίζηση) < αρχ. *πλειότερος*, συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πλέως* (ιων. *πλέος*), για το οποίο βλ. λ. *πλέον*. Βλ. κ. *πιο*].

πιοτής (ο) {πιοτήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που πίνει πολύ, που μεθάει ΣΥΝ. μέθυσος, μπεκρής.

πιοτί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) το ποτό.
[ΕΤΥΜ. < *πιοτό* + *-ί*, κατά τα *φαΐ, κρασί*].

πιοτό (το) ▸ ποτό

πίπα (η) {πιπών} **1.** καπνοσύριγγα για να εισπνέει κανείς καπνό, που αποτελείται από μία υποδοχή σαν μικρό κύπελλο, η οποία γεμίζεται με καπνό και συνδέεται με σωληνωτό στέλεχος με επιστόμιο, από το οποίο εισπνέεται ο καπνός: *γεμίζω / καθαρίζω / ανάβω την ~* || *ξύλινη / σκαλιστή ~* ΣΥΝ. τσιμπούκι **2.** μικρό ξύλινο ή κοκκάλινο σωληνοειδές αντικείμενο καπνίσματος, στην άκρη τού οποίου τοποθετείται το τσιγάρο **3.** (!-λαϊκ.) η πεολειξία (βλ.λ.): *παίρνω / κάνω ~ (σε κάποιον)* ΣΥΝ. τσιμπούκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pipa < μεσν. λατ. pipa < λατ. pipāre «πιππίζω», ονοματοποιημένη λ.].

πιπεράτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει γεύση πιπεριού, γεύση καυστική: *πολύ ~ βγήκε το φαγητό* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και καυστικότητα ΣΥΝ. (λόγ.) δηκτικός, (καθημ.) πειρακτικός, (μτφ.) τσουχτερός (β) αυτός που είναι σκανδαλιστικά τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως να οδηγείται στα άκρα): *~ ανέκδοτα / σκηνές ταινίας* ΣΥΝ. πικάντικος.

πιπέρι (το) {πιπερ-ιού | -ιών} **1.** αναρριχώμενο φυτό με ποώδη κλαδιά και βλαστό αποξυλωμένο στη βάση του, φύλλα ωοειδή, παχιά, με μικρά λεπτά άνθη και πράσινους σφαιρικούς καρπούς, που όταν ωριμάζουν γίνονται κόκκινοι, μαύροι ή κιτρινωποί **2.** μπαχαρικό με καυτερή γεύση, συνήθ. τριμμένο σε μικρούς κόκκους, που παρασκευάζεται από τους αρωματικούς καρπούς τού παραπάνω φυτού: *άσπρο / μαύρο / κόκκινο / τριμμένο ~* || *βάζω ~ στο φαγητό* || *«πώς το τρίβουν το πιπέρι (τού διαβόλου οι καλογέροι)»* (δημοτ. τραγ. και ο αντίστοιχος αποκριάτικος τολμηρός χορός)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα*** όποιος διαθέτει κάτι σε αφθονία, το χρησιμοποιεί καταχρηστικά· για πρόσωπο που κάνει υπερβολές (β) ***θα σου βάλω πιπέρι στο στόμα / στη γλώσσα*** (ως απειλή, συνήθ. σε μικρό παιδί που μιλά με άσχημο τρόπο ή άπρεπα) θα σε τιμωρήσω (είτε βάζοντας στην πραγματικότητα πιπέρι στη γλώσσα είτε επιβάλλοντας άλλου είδους αυστηρή τιμωρία): *μη λες κακές κουβέντες, ~.* — (υποκ.) **πιπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιπέριν* < μτγν. *πίπερι* (με ανομοίωση) < αρχ. *πέπερι*, δάνειο αγν. προέλ., όπως και το αντίστοιχο σανσκρ. pippa-li, πιθ. μέσω τού εμπορίου. Το λατ. piper (> γερμ. Pfeffer) είναι παράλλ. ανεξάρτητο δάνειο].

πιπεριά (η) **1.** θαμνώδες φυτό, με απλά ανοιχτοπράσινα και σχετικώς μικρά φύλλα, λευκά άνθη και πολύσπερμο πράσινο ή κιτρινοπράσινο, σαρκώδη καρπό (που, σε ορισμένες ποικιλίες, γίνεται κόκκινος ή κίτρινος όταν ωριμάσει), με μακρύ κωνικό ώς σφαιρικό σχήμα **2.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού, που τρώγεται ωμός σε σαλάτες και μαγειρευτός και, όταν έχει καυτερή γεύση, χρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή (τριμμένος σε σκόνη) ως μπαχαρικό: *γεμιστή ~* || *κόκκινη ~.* — (υποκ.) **πιπερίτσα** (η).

πιπεριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετείται πιπέρι.
[ΕΤΥΜ. < *πιπέρι* + *-ιέρα*, πβ. *τσαγ-ιέρα, αλατ-ιέρα* κ.ά.].

πιπερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την καυστική γεύση τού πιπεριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεπερίζω* < αρχ. *πέπερι* (βλ. κ. *πιπέρι*)].

πιπερίνη (η) {πιπερινών} ΧΗΜ. αζωτούχος οργανική ένωση, που αποτελεί ένα από τα καυστικά συστατικά τού κοινού μαύρου ή λευκού πιπεριού και χρησιμοποιείται για τον αρωματισμό τού μπράντι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pipérine < λατ. piper (βλ. κ. *πιπέρι*)].

πιπεροδοχείο (το) [1871] (λόγ.) η πιπεριέρα (βλ.λ.).

πιπερόριζα (η) {πιπερορριζών} ποώδες φυτό, η ρίζα τού οποίου (γνωστή και ως τζίντζερ) έχει έντονα καυτερή γεύση και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την ποτοποιία.

πιπερώνω ρ. μετβ. {πιπέρω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο φαγητό πιπέρι. — **πιπέρωμα** (το).

πιπί (το) {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των νηπίων) **1.** το γεννητικό όργανο τού βρέφους **2.** (συνεκδ.-ευφημ.) η ούρηση: *πήγε για ~ του* || *κάνω ~* ΣΥΝ. τσίσα.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ. τής βρεφικής ηλικίας, πβ. γαλλ. pipi].

πίπιζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό όργανο (που μοιάζει με καραμούζα), το οποίο παράγει οξύ, διαπεραστικό ήχο, έχει έκταση μία οκτάβα και δύο φθόγγους, φέρει έξι οπές από τη μία πλευρά και μία από την άλλη και έχει διπλό γλωσσίδι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. pipëza].

πιπίζω ρ. → πιππίζω

πιπίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τεχνητή θηλή, ελαστική ή πλαστική, την οποία πιπιλίζουν τα βρέφη, για να έχουν την ψευδαίσθηση τού θηλασμού και να μην κλαίνε **2.** (συνεκδ.) το πιπίλισμα **3.** (κατ' επέκτ.) καθετί που χρησιμεύει για πιπίλισμα **4.** (μτφ. για επιχείρημα, άποψη κ.λπ.) αυτό που επαναλαμβάνει κανείς στερεότυπα, όταν αναφέρεται σε ένα πρόβλημα: *η «κρίση των αξιών» έχει καταντήσει ~ στο στόμα πολλών σχολιαστών τής επικαιρότητας* ΣΥΝ. καραμέλα.
[ΕΤΥΜ. < *πιπιλίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πιπιλίζω ρ. μετβ. {πιπίλισα} (οικ.) βυζαίνω με αργές κινήσεις των χειλιών· ΦΡ. (μτφ.) ***πιπιλίζω το μυαλό (κάποιου)*** (i) ζαλίζω (κάποιον) με τις φλυαρίες μου (ii) επαναλαμβάνω (κάτι) συνεχώς (σε κάποιον), για να τον κάνω να το πιστέψει. Επίσης **πιπιλώ** {-άς...}. — **πιπίλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pipilare < λατ. pipilare, ονοματοποιημένη λ. (βλ. κ. *πιππίζω*)].

πιπιλιστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πιπίλισμα. · **πιπιλιστά** επίρρ.

πιππίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (για μικρά πουλιά, νεοσσούς) βγάζω φωνή που μοιάζει με τον ήχο «πι, πι». — **πίππισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως και τα αντίστοιχα λατ. pipilo, pipio, γερμ. piepen «τιττυβίζω», καθώς και το σανσκρ. pippaka «είδος πουλιού»].

πιππίνι (το) {πιππιν-ιού | -ιών} **1.** ο νεοσσός τού περιστεριού ΣΥΝ. πιτσούνι **2.** (μτφ.) όμορφο κορίτσι ● **3.** ΜΟΥΣ. η γλωσσίδα πνευστών οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < *πιππίζω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νι*].

πίπτω ρ. → πέφτω

πιράνχας (το) {άκλ.} **1.** σαρκοβόρο ψάρι, άγριο και αδηφάγο, που αφθονεί κυρ. στους ποταμούς τής Βραζιλίας, ζει σε σμήνη, τρέφεται με ψάρια και άλλα θηλαστικά, ενώ είναι επικίνδυνο και για τον άνθρωπο· το σώμα του είναι πεπλατυσμένο στα πλευρά, καλύπτεται από λέπια ασημένια (στη ράχη και στις πλευρές) και κόκκινα (στην κοιλιά) **2.** (μτφ.) ο αδίστακτος και επικίνδυνος καιροσκόπος, που εκμεταλλεύεται ανθρώπους και καταστάσεις με άγρια και αδηφάγο διάθεση: *τα ~ τής τοκογλυφίας έχουν οδηγήσει πολλούς στην καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. < πορτ. piranha, λ. τής διαλέκτου Τούπι (ιθαγενών τής Βραζιλίας, < pira «ψάρι» + sainha «δόντι»)].

πιρέξ (το) → πυρέξ

πιρόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρύ μακρόστενο πλοιάριο, που στην πρωτόγονη μορφή του φτειάχνεται από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος, με μυτερή κυρτή πρύμνη και πλώρη, προωθείται με κουπιά και χρησιμοποιείται ακόμη σε ποικίλες παραλλαγές από πρωτόγονες φυλές τού Ειρηνικού και τού Ινδικού Ωκεανού (πβ. λ. *κανό, καγιάκ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pirogue < ισπ. piráguα, λ. των ιθαγενών τής Καραϊβικής].

πίρος (ο) **1.** είδος στρόφιγγας που τοποθετείται στο πάνω μέρος τού κρασοβάρελου· ΦΡ. ***κρασί από τον πίρο*** κρασί που παίρνεται από τον πίρο δοκιμαστικά (επειδή δεν έχει λαμπικάρει ακόμη το περιεχόμενο τού βαρελιού) ● **2.** το μπουλόνι (βλ.λ.), που χρησιμεύει ως άξονας τροχαλίας ή πολυσπάστου ή εξαρτήματος μηχανής. — (υποκ.) **πιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piro < λατ. epiurus < αρχ. *ἐπίουρος* «φρουρός – ξύλινο πώμα» < *ἐπι-* + *οὖρος* «φύλακας, φρουρός» (πβ. κ. *θυρωρός*)].

πιροσκί (το) {άκλ.} αφράτη πίτα από ψημένη ζύμη γεμισμένη με κιμά ή λουκάνικο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. pirožki, πληθ. τού pirožók, υποκ. τού piróg «κρεατόπιτα»].

πιρουέτα (η) {πιρουετών} (στον χορό, στις παγοδρομίες κ.λπ.) η επί τόπου πλήρης περιστροφή τού σώματος χορευτή ή χορεύτριας γύρω από τον άξονά του/της, καθώς ισορροπεί σταθερά στο ένα πόδι, ενώ με το άλλο πόδι, το κεφάλι και τα χέρια δίνει στο σώμα τη φορά τής κίνησης: *η ~ στο μπαλλέτο / στις παγοδρομίες* || *θεαματική / χορευτική / τριπλή ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pirouette, υποκ. τού δημώδ. λατ. *piro «βούλλωμα, πίρος» (βλ. λ. *πίρος*)].

πιρούνι (το) (παλαιότ. ορθ. *πηρούνι*) {πιρουν-ιού | -ιών} **1.** επιτραπέζιο σκεύος φαγητού που αποτελείται από λαβή, στέλεχος και τρεις ή τέσσερεις αιχμηρές άκρες, κατάλληλες να καρφώσουν τις στερεές τροφές: *ασημένιο / πλαστικό ~* || *~ με ξύλινη λαβή* ΦΡ. (σκωπτ.) ***γερό πιρούνι*** πρόσωπο που τρώει πολύ **2.** το μπροστινό μέρος τού σκελετού δικύκλου που καταλήγει σε δύο βραχίονες μέσα στους οποίους προσαρμόζεται ο τροχός: *το ποδήλατό μου έχει ~ με αμορτισέρ.* — (υποκ.) **πιρουνάκι** (το), (μεγεθ.) **πιρούνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιρούνι(ν)* < μτγν. *περόνιον*, υποκ. τού αρχ. *περόνη* (βλ.λ.)].

πιρουνιά (η) η ποσότητα τού φαγητού που μπορεί να συγκρατήσει το πιρούνι: *έφαγε δυο ~ και σταμάτησε.*

πιρουνιάζω ρ. μετβ. {πιρούνιασ-α, -τηκα, -μένος} καρφώνω, τρυπώ με πιρούνι. — **πιρούνιασμα** (το).

Π.Ι.Σ. (ο) Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος.

πισθάγκωνα επίρρ. με τους αγκώνες προς τα πίσω: *δένω ~ κάποιον* (με τους καρπούς ενωμένους πίσω από την πλάτη του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθάγκωνα* < *ὄπισθεν* + *ἀγκών(ας)*].

πισινά (τα) **1.** ο πισινός ΣΥΝ. οπίσθια, (οικ.) κώλος ● **2.** τα πίσω σκέλη των τετράποδων ζώων: *το άλογο σηκώθηκε στα ~ του.*

πισίνα (η) {πισίνων· ο τ. αυτός χρησιμοποιείται από τους ομιλητές για λόγους προφύλαξης αντί τού τ. πισινών} **1.** τεχνητή δεξαμενή νερού, που χρησιμοποιείται για κολύμβηση, κολυμβητικούς αγώνες ή αναψυχή (λ.χ. σε ξενοδοχεία, πολυτελείς κατοικίες): *στεγασμένη / ανοιχτή / υπαίθρια / ιδιωτική / θερμαινόμενη ~ || ~ ολυμπιακών διαστάσεων* (ορθογώνιου σχήματος με μήκος 50 μέτρων και ελάχιστο πλάτος 21 μέτρων, για αγώνες κολύμβησης και υδατοσφαίρισης) **2.** (συνεκδ.) το νερό που περιέχεται στην παραπάνω δεξαμενή: *πέφτω / βουτώ / κολυμπώ στην ~ || τα μάτια του ήταν ερεθισμένα από το χλώριο τής ~.* — (υποκ.) **πισινούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piscina «ιχθυοτροφείο» < λατ. piscīna (ίδια σημ.) < piscis «ψάρι»].

πισινός (ο) το οπίσθιο μέρος τής λεκάνης, οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινά, (οικ.) κώλος· ΦΡ. ***τα θέλει ο πισινός του*** για πρόσωπο που με τη συμπεριφορά του ευνοεί ή προκαλεί μια κατάσταση (οι συνέπειες τής οποίας δεν θα του είναι ευχάριστες). — (υποκ.) **πισινούλης** (ο).

πισινός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο πίσω μέρος: *~ πόρτα / θρανίο / πόδια ζώου* || (ως ουσ.) *η πισινή μου στις εξετάσεις αντέγραφε από μένα* ΣΥΝ. οπίσθιος ΑΝΤ. μπροστινός· ΦΡ. (α) ***κρατώ πισινή*** ενεργώ με επιφυλακτικότητα, επειδή δεν είμαι σίγουρος για την κατάληξη μιας υπόθεσης, δεν αποκαλύπτω ούτε χρησιμοποιώ όλα τα πλεονεκτήματα που διαθέτω (β) (παροιμ.) ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** βλ. λ. *μπροστινός* **2. *πισινός*** (ο) βλ.λ. **3. *πισινά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < **οπισ-ινός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ο-*) < αρχ. *ὀπίσω* (βλ. κ. *πίσω*)].

πίσσα (η) {πισσών} **1.** η σκούρα καφέ ώς μαύρη ρευστή ή παχύρρευστη μάζα, που παράγεται κατά την ξηρή απόσταξη οργανικών ουσιών, λ.χ. ξύλου (ξυλόπισσα), λιγνίτη (λιγνιτόπισσα) ή λιθάνθρακα (λιθανθρακόπισσα), η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην οδοποιία (ασφαλτόπισσα), αλλά και ως πρώτη ύλη σε πολλούς κλάδους τής χημικής βιομηχανίας **2.** (μτφ. ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ σκούρος, σκοτεινός· κατάμαυρος: *σκοτάδι ~. δεν φαινόταν τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *piq-yă < I.E. *pi-q- «πίσσα», πβ. λατ. pix, picis, ρωσ. pikulu κ.ά. Το αρχ. γερμ. peh (> γερμ. Pech «πίσσα») είναι δάνειο από τη Λατινική. Είναι πιθανή η σύνδεση τής λ. *πίσσα* με το αρχ. ουσ. *πίτυς* «είδος κωνοφόρου δέντρου» (βλ.λ.), το οποίο ανάγεται σε I.E. *pitu- «τροφή, ποτό»].

πισσάρω ρ. μετβ. {πισσάρισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (μια επιφάνεια) με πίσσα, συνήθ. για στεγανοποίηση: *~ τη λαμαρίνα τού αυτοκινήτου / την ταράτσα τού σπιτιού.* — **πισσάρισμα** (το).

πισσάσφαλτος (η) [μτγν.] {πισσασφάλτ-ου | -ων, -ους} η φυσική ή κατεργασμένη καθαρή άσφαλτος, η οποία προέρχεται από ορυκτό ή παράγεται από πετρέλαιο ΣΥΝ. ασφαλτόπισσα.

πισσοκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πισσόστρωση (βλ.λ.).

πισσόλιθος (ο) {πισσολίθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ηφαιστειακή ύαλος με χρώμα μαύρο, κόκκινο ή ανοιχτό πράσινο και θαμπή λάμψη· έχει την ιδιότητα, σε υψηλές θερμοκρασίες, να εκλύει αέρια με πολύ μεγαλύτερο όγκο από αυτόν που έχει ως ύαλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Pechstein].

πισσόστρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επικάλυψη τού οδοστρώματος με πίσσα ΣΥΝ. ασφαλτόστρωση **2.** η επάλειψη αντικειμένου με πίσσα.

πισσόχαρτο (το) {πισσοχάρτ-ου | -ων} παχύ φύλλο χαρτιού με επάλειψη από διάλυμα πίσσας, το οποίο είναι αδιάβροχο και χρησιμοποιείται για την προστατευτική συσκευασία αντικειμένων ευπαθών στην υγρασία, για την κάλυψη πρόχειρων κτισμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tar paper].

πισσώνω ρ. μετβ. {πίσσω-σα, -θηκα, -μένος} επαλείφω, επιστρώνω με πίσσα: *~ τον δρόμο* (ασφαλτοστρώνω) ΣΥΝ. κατραμώνω, ασφαλτώνω. — **πίσσωμα** (το) κ. **πίσσωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πισσῶ (-όω)* < αρχ. *πίσσα*].

πισσωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει επαλειφθεί με πίσσα.

πίστα (η) {πιστών} **1.** ο επίπεδος χώρος στο κέντρο σταδίου ή ιπποδρόμου, στον οποίο διεξάγονται γυμναστικές ασκήσεις και αθλητικοί αγώνες ΣΥΝ. στίβος, κονίστρα **2.** (στα κέντρα διασκεδάσεως) ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ελεύθερος χώρος (χωρίς τραπέζια), συνήθ. με επίστρωση παρκέ, στον οποίο μπορούν να χορέψουν οι πελάτες: *σηκώνομαι / χορεύω στην ~ || γέμισε η ~ || πρώτο τραπέζι ~* (το καλύτερο τραπέζι τού κέντρου μπροστά στην ~) **3.** μεγάλη επίπεδη έκταση, κατάλληλα διαμορφωμένη για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας (αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, μοτοποδηλάτων): *διεθνής ~* (στην οποία διεξάγονται διεθνείς αγώνες) **4.** ο ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ανοιχτός χώρος αεροδρομίου ή αεροπλανοφόρου (για την τροχοδρόμηση των αεροπλάνων κατά την απογείωση και την προσγείωσή τους) ή ελικοδρομίου (για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων): *τον ξένο επίσημο θα υποδεχθεί τιμητικό άγημα παρατεταγμένο στην ~ τού αεροδρομίου* **5.** το μέρος χιονισμένου βουνού, το οποίο είναι κατάλληλο και διατίθεται για χιονοδρομίες: *οι χιονοδρομικές ~ τού Παρνασσού || οι μεγάλες ~ δεν έχουν ανοίξει ακόμα* (δεν διατίθενται στο κοινό, συνήθ. λόγω χαμηλών χιονοπτώσεων). — (υποκ.) **πιστούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. piste < παλ. ιταλ. pista < μτγν. λατ. pistare «ποδοπατώ» < λατ. pi(n)sĕre «ποδοπατώ, κοπανίζω» (μτχ. pistum)].

πιστάκη (η) {πιστακών} η φιστικιά (βλ.λ.). Επίσης **πιστακιά**.
[ΕΤΥΜ. μτγν., ανατολ. δάνειο, αγν. προελ., όπως και το αντίστοιχο περσ. pista].

πιστάκιον (το) [μτγν.] {πιστακί-ου | -ων} το φιστίκι (βλ.λ.).

πιστευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να πιστέψει κανείς: *είναι δυνατόν να γίνουν πιστευτά τέτοια πράγματα;* ΑΝΤ. απίστευτος.

πιστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πίστ-εψα, -εύτηκα} ♦ (μετβ.) **1.** αναγνωρίζω (κάποιον) ως ειλικρινή, αποδέχομαι (κάποιον/κάτι) ως αληθινό: *Γιατί δεν με πιστεύεις; Την αλήθεια σου λέω || τον πιστεύω, γιατί είναι τίμιος άνθρωπος || δεν το πιστεύει ότι έγινε κάτι τέτοιο || ποιον να πιστέψεις, όταν ο καθένας παρουσιάζει και μία διαφορετική εκδοχή;* ΦΡ. ***να το δω και να μην το πιστέψω*** για πράγματα που θεωρούμε απίθανο να γίνουν, παρόλο που θα ευχόμαστε να συμβούν: *Ο Κώστας να διαβάσει από μόνος του τα μαθήματά του; ~!* (+σε) **2.** (α) έχω εμπιστοσύνη (σε κάποιον/κάτι), εμπιστεύομαι ως αξιόπιστο: *πώς να πιστέψω στις υποσχέσεις του, αφού ποτέ δεν τις τηρεί·* ΦΡ. ***δεν πιστεύω στ' αφτιά / στα μάτια μου*** για κάτι που θεωρούμε απίθανο, πρωτοφανές· δυσκολεύομαι να συνειδητοποιήσω αυτό που ακούω ή βλέπω: *τι μου λες, ~!* (β) εμπιστεύομαι (κάποιον/κάτι) με τη βεβαιότητα ότι θα τα καταφέρει: *~ σε σένα, ξέρω ότι δεν θα με διαψεύσεις || ο προπονητής τής ομάδας τόνισε ότι πιστεύει στους παίκτες του και στις δυνατότητές τους* **3.** δέχομαι ότι (κάποιος/κάτι) υπάρχει ή λειτουργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο ή διαθέτει συγκεκριμένες ιδιότητες: *~ στα ζώδια / στη μοίρα / στην τύχη || πιστεύεις στα φαντάσματα / στους εξωγήινους / στο μάτιασμα / στη γλωσσοφαγιά / στα όνειρα;* (ότι έχουν προφητική αξία) **4.** (ειδικότ.) έχω θρησκευτική πίστη σε (κάτι): *οι αρχαίοι πίστευαν στους θεούς τού Ολύμπου || σε ποιον θεό πιστεύεις; || δεν πιστεύει στον Θεό* (είναι άθεος) **5.** ασπάζομαι ως ιδεολογία, πρεσβεύω ή ακολουθώ (κάτι) ως προσωπικό σύστημα αρχών: *~ στον φιλελευθερισμό / στον σοσιαλισμό / στη δημοκρατία / στον διάλογο / στην ελευθερία τού πολίτη* ● **6.** (+ότι) έχω τη γνώμη, εκτιμώ: *~ ότι θα μας θυμηθεί || ~ ότι πρόκειται για σπουδαία διπλωματική επιτυχία* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ **7.** (+να) ελπίζω (έχοντας και κάποια επιφύλαξη): *~ να μην του είπες όσα συζητήσαμε! || ~ να κατάλαβε τι θέλουμε απ' αυτόν || ~ όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. εύχομαι· ΦΡ. (α) ***δεν πιστεύω να...*** για την έκφραση ανησυχίας μην τυχόν συμβεί κάτι: *~ μην του έδωσες το γράμμα μου! || ~ έχουμε πάλι μπλεξίματα* ΣΥΝ. δεν φαντάζομαι να... (β) ***θέλω να πιστεύω ότι...*** ελπίζω ότι: *~ δεν θα φανεί αδιάλλακτος* ♦ **8.** (αμετβ.) έχω πίστη στον Θεό, είμαι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας: *εσύ πιστεύεις;* ΦΡ. ***πίστευε και μη ερεύνα*** βλ. λ. *ερευνώ* ● **9. *πιστεύω*** (το) (α) το σύνολο των αρχών, των ιδεών και των αξιών στις οποίες έχει πίστη κάποιος: *δεν κάνει τίποτα που να μην είναι σύμφωνο με τα ~ του || δεν μ' ενδιαφέρουν τα ~ τού καθενός αλλά οι πράξεις του* (β) ΘΡΗΣΚ. το σύμβολο τής χριστιανικής πίστεως, που αρχίζει με τη λέξη «πιστεύω». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πίστις* (βλ.λ.)].

> **ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ**
> **(το «πιστεύω»)**
>
> *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.*
> *Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.*
> *Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.*
> *Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.*
> *Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.*
> *Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.*
> *Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.*
> *Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.*
> *Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.*
> *Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.*
> *Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.*
> *Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.*
> *Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.*

πίστη (η) {-ης κ. -εως, -εις, -εων} (+σε) **1.** η βεβαιότητα ότι κάτι που απορρέει από θεία αποκάλυψη ή ανθρώπινη αναζήτηση είναι αληθινό, υπάρχει ή ισχύει: *έδειξε ~ στα λόγια του || η ~ στην ύπαρξη θεού || η ~ σε ξωτικά / φαντάσματα* ΑΝΤ. αμφιβολία, δυσπιστία, αβεβαιότητα, απιστία **2.** (ειδικότ.) η αποδοχή τής ύπαρξης θεού και η προσήλωση σε αυτόν, το να δέχεται κανείς την ύπαρξη και την ουσία του, σύμφωνα με συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα: *σταθερή / φλογερή / βαθιά ~ || η ~ του είχε κλονιστεί* || (παροιμ.) *«η ~ και βουνά κινεί» || η ~ σου σε έσωσε* (*ἡ πίστις σου σέσωκέν σε*, Κ.Δ. Ματθ. 9, 22) **3.** το θρήσκευμα, η θρησκεία: *χριστιανική / μουσουλμανική ~*· ΦΡ. (α) ***αλλάζω την πίστη (κάποιου)*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***αλλάζω πίστη*** βλ. λ. *αλλάζω* (γ) ***σύμβολο τής πίστεως*** το «Πιστεύω» (βλ. λ. *πιστεύω*, ΠΙΝ.) (δ) (μτφ.) ***βγάζω την πίστη (κάποιου)*** ταλαιπωρώ, υποβάλλω (κάποιον) σε εξαντλητική εργασία: *αυτή η δουλειά μού 'βγαλε την πίστη* (ε) ***μα την πίστη μου!*** για να δηλώσουμε έκπληξη, απορία ή για να βεβαιώσουμε κάποιον για την αλήθεια ή την ισχύ όσων λέμε: *~, δεν περίμενα τέτοια συμπεριφορά! || ήταν ένα ψάρι θεόρατο, ~!* (στ) ***υπέρ πίστεως***

και πατρίδος (i) (ενν. *αγώνας*) για τη θρησκεία και την πατρίδα: *θυσιάστηκαν ~* (ii) *(κάτι πηγαίνει υπέρ πίστεως και πατρίδος)* (σκωπτ.-ειρων.) για κάτι που χάνεται, ξοδεύεται άδικα **4.** (α) η παραδοχή τής αξίας, τής σπουδαιότητας (ιδέας, αρχής, θεωρίας κ.λπ.) και η υποστήριξή τους: *η ~ στα ιδεώδη τής δημοκρατίας / στην ιδέα τού έθνους / στα δίκαια τού ανθρώπου / στην οικουμενικότητα τής τέχνης* (β) η αυστηρή προσήλωση: *ορκίστηκε ~ στο καθεστώς / στον βασιλιά / στο Σύνταγμα || παίρνω όρκο πίστεως·* ΦΡ. ***άρθρο πίστεως*** βλ. λ. *άρθρο* **5.** η εμπιστοσύνη σε (κάποιον/κάτι): *είχε ~ στις δυνατότητές του || δείχνω ~ στην αξία κάποιου / στις γνώσεις του || μη δίνεις πίστη στα λόγια του· δεν μπορείς να τον εμπιστευτείς·* ΦΡ. ***καλή τη πίστει*** *(καλῇ τῇ πίστει* = λατ. bona fide, πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.) με εμπιστοσύνη, με καλόπιστη διάθεση **6.** η αφοσίωση στον/στη σύζυγο και η αποφυγή τής μοιχείας: *συζυγική ~* ΑΝΤ. απιστία • **7.** ΟΙΚΟΝ. η πράξη με την οποία κάποιος δανείζει σε άλλον ένα ποσό, με τη συμφωνία ότι θα του το επιστρέψει σε ορισμένο χρόνο προσαυξημένο με τον τόκο που συμφωνήθηκε: *καταναλωτική ~* (για αγορές αγαθών) || *κτηματική ~* (για αγορά ακίνητης περιουσίας) || *βραχυπρόθεσμη* (που εξοφλείται σύντομα) / *μακροπρόθεσμη / μεσοπρόθεσμη ~* **8.** (περιληπτ.) το σύνολο των δανείων ή των πιστώσεων που δίνονται σε διάφορους τομείς, η δανειοδότηση από τράπεζες και κρατικούς συνήθ. φορείς: *αγροτική / ναυτική / βιομηχανική / ξενοδοχειακή ~* ΣΥΝ. πίστωση **9.** (ειδικότ.) η αξιοπιστία εμπόρου ΣΥΝ. (καθημ.) κρέντιτο· ΦΡ. ***καλή πίστη*** η εντιμότητα, ευθύτητα και ειλικρίνεια που απαιτείται να επιδεικνύει κάποιος (κυρ. στις συναλλαγές): *η ~ πρέπει να διέπει τις συναλλαγές || ενεργώ με ~ || άνθρωπος / αγοραστής καλής πίστεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίστις* < **πίθ-τις* (με συριστικοποίηση τού -θ- προ τού -τ-) < θ. **πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *πείθ-ω* /*-ομαι* (βλ.λ.). Η λ., σύμφωνα με την ετυμολογία και την αρχαία χρήση της, δεν δήλωνε την ευπιστία, την τυφλή προσήλωση, αλλά το αίσθημα τής βεβαιότητας που αποκτούσε κάποιος έχοντας πεισθεί από τις αποδείξεις. Γι' αυτό η λ. συχνά ελάμβανε και τη σημ. «εγγύηση, επιβεβαίωση»].

πιστικός [μτγν.] κ. **μπιστικός** (ο) (λαϊκ.) **1.** μισθωτός βοσκός **2.** (στον τ. *μπιστικός*) έμπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.

πιστοδοτώ ρ. μετβ. {πιστοδοτείς... | πιστοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} δίνω, παρέχω πίστωση ως φυσικό ή νομικό πρόσωπο. — **πιστοδότηση** (η), **πιστοδότης** (ο), **πιστοδοτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. faire crédit].

πιστόλα κ. **μπιστόλα** (η) {πιστολών} **1.** (μεγεθ.) το μεγάλο πιστόλι **2.** όπλο με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση τού 1821.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pistola < μέσ. γαλλ. pistole < μέσ. γερμ. pischulle / pitschole < τσεχ. pišťal «καλάμι, σύριγγα, πίπα» (πιθ. μεταφορικά για ένα είδος πυροβόλου όπλου τού 15ου αι.)].

πιστολαδόρος (ο) ελαιοχρωματιστής ή λουστραδόρος ειδικευμένος στη χρήση πιστολιού βαφής.
[ΕΤΥΜ. < *πιστόλι* / *-α* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

πιστολάκι κ. **μπιστολάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό πιστόλι: *πλαστικό ~* (ψεύτικο συνήθ. ως παιχνίδι) **2.** ηλεκτρική φορητή συσκευή (σε σχήμα που θυμίζει πιστόλι), η οποία εκπέμπει ζεστό αέρα και χρησιμοποιείται για το στέγνωμα και το χτένισμα των μαλλιών: *επαγγελματικό ~ || ~ με εξάρτημα για μαλλιά περμανάντ* ΣΥΝ. σεσουάρ **3.** (συνεκδ. στα κομμωτήρια) το χτένισμα των μαλλιών από τον κομμωτή / την κομμώτρια: *δεν θα τα κόψω σήμερα, θα κάνω μόνο ~* (θα μου τα χτενίσουν) || *είναι πολύ καλή στο ~* (για κομμώτρια που χτενίζει καλά).

πιστολάς (ο) {πιστολάδες} (λαϊκ.) αυτός που συνηθίζει να οπλοφορεί (συνήθ. επιδεικτικά), χρησιμοποιώντας την απειλή όπλου στην καθημερινή συναναστροφή του, για να πετύχει τους σκοπούς του: *οι ~ τής άγριας Δύσης.*

πιστολέρο (ο) {άκλ.} ο ικανός σκοπευτής που οπλοφορεί συνέχεια και χρησιμοποιεί με μεγάλη ταχύτητα και επιδεξιότητα το πιστόλι του.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pistolero < pistola (βλ. λ. *πιστόλα*)].

πιστολέτο (το) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** κρουστικό μηχάνημα, το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα ή ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για τη θραύση και τη διάτρηση σκληρών επιφανειών, κυρ. κατά τις εργασίες σε τεχνικά ή οικοδομικά έργα **2.** το πιστόλι βαφής (βλ. λ. *πιστόλι*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pistolet, υποκ. τού pistole (βλ. κ. *πιστόλα*)].

πιστολήπτης (ο) {πιστοληπτών}, **πιστολήπτρια** (η) {πιστοληπτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο είναι αποδέκτης τής πίστωσης που παρέχει ο πιστοδότης.

πιστοληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πιστολήπτη **2.** ***πιστοληπτική ικανότητα*** η φερεγγυότητα τού πιστολήπτη: *η τράπεζα εξέτασε την ~ του, για να του χορηγήσει δάνειο.* — **πιστοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

πιστόλι κ. **μπιστόλι** (το) {πιστολ-ιού | -ιών} **1.** μικρό φορητό μονόκαννο όπλο: *εξάσφαιρο / πλαστικό* (ψεύτικο) *~ || ~ σκοποβολής / φωτοβολίδων || κυβαλάω / φέρω ~ || ρίχνω με το ~* (πυροβολώ)· ΦΡ. (α) ***γρήγορο πιστόλι*** (i) πρόσωπο που οπλίζει και πυροβολεί πολύ γρήγορα (ii) (μτφ.-οικ.) πρόσωπο που τελειώνει πολύ γρήγορα μια δουλειά (β) (για άτομο που οπλοφορεί) ***τραβάω πιστόλι*** βγάζω το όπλο από τη θήκη του και σκοπεύω εναντίον κάποιου· (γενικότ.) απειλώ (κάποιον) με το όπλο: *έγινε παρεξήγηση και κάποιος μεθυσμένος τράβηξε πιστόλι* (γ) ***βάζω το πιστόλι στον κρόταφο κάποιου*** απειλώ ότι θα σκοτώσω κάποιον, δεν αφήνω κανένα περιθώριο επιλογής σε κάποιον: *«δεν ζητάω συγγνώμη, ακόμη και αν μου βάλετε το πιστόλι στον κρόταφο»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) το άσφαιρο όπλο τού αφέτη στις αθλητικές διοργανώσεις **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εργαλείο για τεχνικές εργασίες, π.χ. για ψεκασμό με χρώμα, κάρφωμα κ.λπ. — (υποκ.) **πιστολάκι** (βλ.λ.) κ. **μπιστολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πιστόλα* (βλ.λ.)].

πιστολιά κ. **μπιστολιά** (η) **1.** βολή με πιστόλι **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που συνοδεύει βολή με πιστόλι: *ακούστηκε μια ~.*

πιστολίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-περιληπτ.) πολλές και απανωτές πιστολιές, η ανταλλαγή πυροβολισμών: *πολύ ~ έχει αυτή η ταινία || έπεσε άγριο ~ στην καταδίωξη των ληστών.*
[ΕΤΥΜ. < *πιστόλι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *τουφεκ-ίδι, καννον-ίδι, μουσκ-ίδι*].

πιστολίζω ρ. μετβ. {πιστόλισ-α, -τηκα, -μένος} πυροβολώ (κάποιον) με πιστόλι. — **πιστολισμός** (ο).

πιστολοθήκη (η) {πιστολοθηκών} η θήκη, συνήθ. δερμάτινη, μέσα στην οποία φυλάσσεται πιστόλι και η οποία συνήθ. περνιέται στη ζώνη.

πίστομα επίρρ. → απίστομα

πιστόνι (το) {πιστον-ιού | -ιών} **1.** ΜΗΧΑΝ. έμβολο κινητήρα (αυτοκινήτου, αεροπλάνου κ.λπ.) **2.** ΜΟΥΣ. κινητό τμήμα των χάλκινων πνευστών οργάνων (π.χ. στο τρομπόνι), που βοηθεί τον εκτελεστή να επιμηκύνει τον σωλήνα τού οργάνου και τη φθογγική έκταση του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. piston < ιταλ. pistone < pista, αρχική σημ. «πατημασιά, πατημένος δρόμος» (βλ. λ. *πίστα*)].

πιστοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η βεβαίωση, η επικύρωση τής αλήθειας ή τής γνησιότητας ενός πράγματος: *~ ταυτότητας / υπογραφής || η ~ τής γνησιότητας εγγράφου από γραφολόγο.* — **πιστοποιητικός, -ή, -ό** [μτγν.].

πιστοποιητικό (το) [1833] επίσημο έγγραφο που βεβαιώνει ορισμένη κατάσταση ή γεγονός: *~ υγείας / γεννήσεως / γάμου || για τη δικαιολόγηση των απουσιών χρειάζεται ~ από τον γιατρό·* ΦΡ. ***πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων*** (κυρ. κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο) επίσημο έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνταν τα πολιτικά φρονήματα και η πολιτική τοποθέτηση κάποιου και το οποίο προσκόμιζε υποχρεωτικά κανείς για την πρόσληψή του στο Δημόσιο ή σε στρατιωτικές υπηρεσίες, ώστε να αποκλείονται από τις θέσεις αυτές οι πολίτες αριστερής ιδεολογικής τοποθέτησης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. certificat].

πιστοποιητικός, -ή, -ό → πιστοποίηση

πιστοποιώ ρ. μετβ. {πιστοποιείς... | πιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βεβαιώνω ότι (κάτι) είναι γνήσιο ή όχι, συνήθ. με επίσημο έγγραφο· εκδίδω ως δημόσια αρχή έγγραφο (πιστοποιητικό), με το οποίο βεβαιώνω την ύπαρξη πραγματικού γεγονότος ή ορισμένης κατάστασης ή την ακρίβεια δεδομένων στοιχείων (κυρ. ως εμπειρογνώμονας): *ο ιατροδικαστής πιστοποίησε τα αίτια θανάτου τού θύματος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιστοποιῶ (-έω)* < *πιστός* + *ποιῶ*].

πιστός, -ή, -ό (+σε) **1.** αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα, ευλαβής: *~ χριστιανός / μουσουλμάνος·* ΦΡ. ***όσοι πιστοί προσέλθετε*** *(ὅσοι πιστοὶ προσέλθετε*, από τη Θεία Λειτουργία) όσοι πιστεύετε πλησιάστε· (μτφ.) όσοι είστε οπαδοί, φίλοι, θιασώτες (κάποιου) ή σας αρέσει αυτό που προσφέρουμε, ελάτε (να συμμετάσχετε κ.λπ.): *ο κινηματογράφος μας έχει ειδικό αφιέρωμα στον Φελλίνι· ~!* **2. πιστός** (ο), **πιστή** (η) (συνήθ. στον πληθ.) (α) αυτός που πιστεύει σε ορισμένη θρησκεία: *οι ~ μαζεύτηκαν στην εκκλησία από νωρίς || οι ~ τού Ισλάμ* (β) (μτφ.-γενικότ.) ο οπαδός: *οι ~ τού κόμματος || οι ~ μιας ποδοσφαιρικής ομάδας* **3.** (για σύζυγο) αυτός που δεν μοιχεύει: *του έμεινε πιστή ώς το τέλος τής ζωής της* **4.** αυτός που παραμένει σταθερός και ακλόνητος σε (κάτι), που δεν μεταβάλλει άποψη, στάση κ.λπ., που δείχνει συνέπεια: *έμεινε ~ στις αξίες του ώς το τέλος τής ζωής του || μένω ~ στις αρχές μου / στα ιδεώδη / στις διακηρύξεις / στην παράταξή μου / στον λόγο / στην υπόσχεσή μου* ΣΥΝ. συνεπής, αμετακίνητος ΑΝΤ. ασυνεπής, ασταθής **5.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μεταβάλλει συνήθειες, προτιμήσεις, που τηρεί κάτι συστηματικά: *~ στα προϊόντα τής χώρας του || ~ στην έξοδο τού Σαββάτου* **6.** αυτός που είναι αφοσιωμένος σε (κάποιον): *~ σκυλί / φίλος* **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια (στην απόδοση πρωτοτύπου ή γεγονότος): *~ αντιγραφή / μετάφραση / απόδοση / περιγραφή || ο πίνακας αποτελεί ~ αναπαράσταση τής καθημερινής αγροτικής ζωής στον Μεσαίωνα* ΣΥΝ. ακριβής. — **πιστά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, έμπιστος, πιθανός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πιθ-τός* (με συριστικοποίηση τού -θ- προ τού -τ-, πβ. κ. *πίστις* < **πίθ-τις*) < θ. **πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *πείθ-ω* (βλ.λ.)].

πιστότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.) η αξιοπιστία κάποιου ως προς ιδιότητά του, ώστε να είναι άξιος εμπιστοσύνης **2.** η ακρίβεια τής απόδοσης (ενός πράγματος): *η ~ τής μετάφρασης / τής μεταφοράς θεατρικού έργου στον κινηματογράφο* **3.** (ειδικότ.) η ικανότητα οργάνου μετρήσεως να δίνει πάντα την ίδια τιμή σε κάθε μέτρηση τού αυτού μεγέθους, όσες φορές και αν αυτή επαναληφθεί **4.** η ικανότητα ραδιοφωνικού δέκτη ή ενισχυτή να αναπαράγει χωρίς παραμόρφωση τον ήχο· ΦΡ. ***υψηλή πιστότητα*** η ικανότητα ενός συστήματος αναπαραγωγής ήχου να αποδίδει χωρίς καμία αλλοίωση όλα τα χαρακτηριστικά τής μουσικής που μεταδίδει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιστότης, -ητος* < *πιστός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2-4 αποτελούν απόδ. τού αγγλ. fidelity].

πιστούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που λαμβάνει πίστωση.
[ΕΤΥΜ. < *πίστη* + *-ούχος* < *έχω*].

πιστοχρεώνω ρ. μετβ. [1897] {πιστοχρέω-σα, -θηκα, -μένος} εγγράφω στα λογιστικά βιβλία πιστώσεις και χρεώσεις: *~ λογαριασμό* (παρακολουθώ καταθέσεις και αναλήψεις, καταγράφοντας την κίνησή του) ΣΥΝ. χρεωπιστώνω. — **πιστοχρέωση** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. créditer et débiter].

πιστρόφια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η εορταστική συνεστίαση των νεονύμφων και των συγγενών τους την όγδοη μέρα τού γάμου, όταν κατά το έθιμο επιστρέφουν στην οικία των γονέων τής νύφης.
[ΕΤΥΜ. < *επιστρόφια (με σίγηση τού αρχικού ατόνου ε-) < επιστρέφω].

πιστώνω ρ. μετβ. {πίστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω πίστωση σε (κάποιον) **2.** καταγράφω σε λογιστικό βιβλίο χρηματικό ποσό που δίνεται ως πίστωση σε κάποιον.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιστῶ (-όω)*, αρχική σημ. «εγγυώμαι, παρέχω διαβεβαιώσεις», < *πιστός*. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. créditer].

πίστωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παροχή χρημάτων ως δανείου ή αγαθών (εμπορευμάτων) με απόδοση τού αντιτίμου τους στο μέλλον: *τραπεζικές / παραγωγικές / καταναλωτικές ~*· ΦΡ. ***επί πιστώσει*** με δυνατότητα πληρωμής στο μέλλον: *αγορές ~* ΑΝΤ. τοις μετρητοίς **2.** η εγγραφή στα λογιστικά βιβλία τού ποσού με το οποίο πιστώνεται κάποιος **3.** η άδεια που παρέχει η νομοθετική εξουσία στην εκτελεστική να δαπανήσει ορισμένο ποσό, που κρίνεται απαραίτητο για τη λειτουργία τού κράτους: *μειώνονται οι ~ για κοινωνικές δαπάνες*· ΦΡ. (μτφ.) ***πίστωση χρόνου*** η προθεσμία που δίνεται σε κάποιον, προκειμένου να ολοκληρώσει ένα έργο: *η καινούργια κυβέρνηση χρειάζεται ~, για να αποδείξει τι μπορεί να κάνει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίστωσις*, αρχική σημ. «διαβεβαίωση», < *πιστῶ (-όω)* < *πιστός*. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. crédit].

πιστωτής (ο) [μτγν.], **πιστώτρια** (η) [1889] {πιστωτριών} αυτός που πιστώνει, που δίνει χρήματα με πίστωση.

πιστωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την πίστωση: *~ ιδρύματα*· ΦΡ. ***πιστωτική κάρτα*** βλ. λ. κάρτα.

πίσω επίρρ. **1.** (α) (για στάση / θέση) σε χώρο που βρίσκεται στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή προς την οποία κινείται ή βλέπει κανείς: *το αυτοκίνητο που βρίσκεται ~ μας* || *ο επιβάτης στάθηκε ~ μας* || *κάθομαι ~ από κάποιον στο τρένο* ΑΝΤ. μπροστά, εμπρός (β) (για κίνηση) προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν στην οποία βλέπει ή προς την οποία κινείται κανείς: *έλα ~ με προσοχή* || *γυρίζω ~ απότομα* || *πάω ~ με την όπισθεν* (για οδηγό οχήματος)· ΦΡ. (α) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** βλ. λ. γκρεμός (β) (παροιμ.) ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** βλ. λ. αχλάδα **2.** (για κτήρια) στην αντίθετη πλευρά από αυτήν στην οποία βρίσκεται η είσοδος: *έχει χώρο για παρκάρισμα ~* || *η αυλή βρίσκεται ~* || (ως επίθ.) *η ~ πόρτα τού μαγαζιού* || *έφυγε από την ~ πόρτα*· ΦΡ. (α) ***(κάποιος) δεν πάει πίσω!*** (κάποιος) κάνει κάτι στον ίδιο βαθμό ή εξίσου καλά / άσχημα με κάποιον άλλον: *είναι ο Αντώνης έξυπνος, αλλά κι ο Αντρέας ~!* || *κατηγορείς τους άλλους για αδιαφορία, αλλά κι εσύ δεν πας πίσω!* (β) ***κάνω πίσω*** (i) υποχωρώ: *οι εχθροί έκαναν πίσω* (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω άποψη ή στάση μου, γίνομαι πιο διαλλακτικός: *μετά τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων το υπουργείο έκανε πίσω* ΣΥΝ. κάμπτομαι (iii) (για οδηγό οχήματος ή όχημα) κινούμαι με την όπισθεν: *κάνε λίγο πίσω με προσοχή!* || *η νταλίκα έκανε απότομα πίσω και χτύπησε το αυτοκίνητο που ακολουθούσε* (γ) ***παίρνω πίσω (κάτι)*** (μεσν. φρ.) (i) ξαναπαίρνω (κάτι που έχω δώσει ή πουλήσει), μου επιστρέφεται (κάτι): *αν δεν σας ικανοποιήσει η συσκευή που αγοράσατε, θα την πάρω πίσω* || *πήρε πίσω το ελαττωματικό εξάρτημα και το αντικατέστησε με καινούργιο* (ii) (μτφ.) ανακαλώ (κάτι): *ο υπουργός πήρε πίσω το νομοσχέδιο μετά τις καταγγελίες για χαριστικές ρυθμίσεις* || *πάρ' το πίσω αυτό που είπες, αλλιώς δεν θα σου ξαναμιλήσω!* (δ) ***μπρος-πίσω*** (i) για παλινδρομική κίνηση· κινούμαι μια φορά / ένα βήμα μπροστά και μια φορά / ένα βήμα πίσω: *η κούνια πάει ~* (ii) (στο μπάσκετ) λανθασμένος χειρισμός τής μπάλας, κατά τον οποίο ο παίκτης που έχει ήδη περάσει τη γραμμή τού κέντρου τού γηπέδου προς την άμυνα τού αντιπάλου, στέλνει τη μπάλα να περάσει τη γραμμή προς την πλευρά τής άμυνάς του: *κάνω ~* || *ο διαιτητής σφύριξε ~* **3.** (+από) στη μη ορατή πλευρά, σε αυτήν που κρύβει ένας όγκος (λ.χ. κτήριο, λόφος κ.λπ.): *το γήπεδο βρίσκεται ~ από τον ουρανοξύστη* || *το πάρκο είναι ~ από το ξενοδοχείο* || *~ από το βουνό περνάει ένα ποτάμι* **4.** στο σημείο από όπου ξεκίνησε ή έφυγε (κάποιος): *το λεωφορείο γυρίζει ~ σε μία ώρα* (στην αφετηρία) || *έστειλαν τους λαθρομετανάστες ~* (στη χώρα τους) || *οι ξενιτεμένοι ονειρεύονται να έρθουν μια μέρα ~* (στην πατρίδα τους) || *άφησε την πρωτεύουσα και πήγε ~* (στο χωριό του) **5.** (για εσωτερικό χώρο) στο βάθος, στο τέλος: *στο λεωφορείο κάθεται πάντα ~* || (ως επίθ.) *κάθισε στα ~ θρανία* **6.** στην πλάτη, στα νώτα τού σώματος: *η σφαίρα τον βρήκε ~*· ΦΡ. (α) (αργκό) ***τη φέρνω (σε κάποιον) από πίσω*** συμπεριφέρομαι ύπουλα, άνανδρα (σε κάποιον): *στην αρχή τού συμπεριφέρθηκαν καλά και στο τέλος τού την έφεραν από πίσω* (β) ***πίσω μου σ' έχω σατανά*** βλ. λ. σατανάς (γ) ***τρέχω πίσω από κάποιον*** ακολουθώ κάποιον όπου πηγαίνει· (συνήθ. μτφ.) πηγαίνω όπου πηγαίνει κάποιος (ζητώντας κάτι ή από ενδιαφέρον): *είναι ερωτευμένος μαζί της και τρέχει συνεχώς πίσω της σαν σκυλάκι* (υπάκουα, αφοσιωμένα) || *τρέχει από πίσω του και του ζητάει δανεικά* (δ) ***πηγαίνω / έρχομαι πίσω (από κάποιον)*** (μεσν. φρ.) ακολουθώ (κάποιον) (ε) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** βλ. λ. μαύρος (στ) ***πίσω από την πλάτη (κάποιου)*** βλ. λ. πλάτη **7.** (ειδικότ. για ρούχα) στην πλευρά που καλύπτει την πλάτη ή/και τα οπίσθια: *μια φούστα με σχίσιμο ~* || (ως επίθ.) *η ~ τσέπη* (κωλότσεπη) **8.** (για κάποιον που ακολουθεί σε σειρά) κατόπιν, μετά από: *τερμάτισε δεύτερος, ~ από το φαβορί*· ΦΡ. ***αφήνω (κάποιον) πίσω*** (i) ξεπερνώ (κάποιον), προηγούμαι: *πάτησε γκάζι και τον άφησε ένα χιλιόμετρο πίσω* (ii) αφήνω ως (πνευματική ή άλλη) κληρονομιά, καταλείπω: *άφησε πίσω του σπουδαίο έργο* (iii) πεθαίνω και αφήνω (συγγενείς) εν ζωή: *άφησε πίσω του γυναίκα και παιδιά* (iv) εγκαταλείπω: *«φεύγω κι αφήνω πίσω μου συντρίμμια»* (τραγ.) **9.** (μτφ.) σε κατώτερη κατάσταση από αυτή που θα έπρεπε, σε υστέρηση: *είμαστε ~ στη βιομηχανία σε σχέση με άλλες χώρες* || *αυτός ο μαθητής είναι ~ στα μαθηματικά*· ΦΡ. ***μένω πίσω*** (i) υστερώ: *στα μαθήματά του έμεινε πίσω* (ii) καθυστερώ, βραδύνω: *το λεωφορείο έχει μείνει πολύ πίσω και θ' αργήσει να φτάσει* (iii) απομένω σε έναν τόπο: *οι άντρες μετανάστευσαν, οι γυναίκες και τα παιδιά τους, όμως, έμειναν πίσω* **10.** για την επιστροφή ποσού ή άλλου αντικειμένου: *«τα λεφτά μας ~!»* (σύνθημα εξαπατημένων πελατών) || *ζητούν ~ τα κλεμμένα* || *δεν πήρε ~ δραχμή* || *του έδωσε ~ το βιβλίο του* **11.** (για χρόνο) στο παρελθόν: *μ' αυτές τις διηγήσεις με πήγε δέκα χρόνια ~*· ΦΡ. (μτφ. για ρολόι) ***πάω πίσω*** δείχνω ότι είναι νωρίτερα από ό,τι στην πραγματικότητα: *το ρολόι σου πάει πίσω μία ώρα· είναι δέκα και δείχνει εννέα* **12.** (μτφ.) σε προηγούμενη κατάσταση (συνήθ. για να δηλωθεί οπισθοδρόμηση, επιστροφή σε χειρότερη κατάσταση): *ύστερα από μια περίοδο ανάπτυξης, ~ πάλι η οικονομία* || *αυτές οι μέθοδοι μας γυρνούν ~ στον Εμφύλιο* **13.** (+από) στο παρασκήνιο: *ποιος βρίσκεται ~ από την απόπειρα δολοφονίας;* || *~ από το πραξικόπημα βρίσκονται ξένες δυνάμεις* **14.** (ως επιφών.) για να μην προχωρήσει κανείς ή για να οπισθοχωρήσει (ιδ. όταν μας απειλεί): *~ ρε! Μην προχωρείς!* || *~ και σ' έφαγα!* (μην προχωρείς, γιατί θα σε σκοτώσω) **15.** (+από) για να δηλωθεί η πραγματικότητα, η αληθινή πλευρά των πραγμάτων: *~ από τα χαμόγελα και τα ωραία λόγια υπήρχε φθόνος και αντιζηλία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀπίσω / ὀπίσσω* (< *ὀπί-τ-jω), παράλλ. τ. τού *ὄπισθεν* (βλ.λ.)].

πισωβελονιά (η) βελονιά στο κέντημα ή στο ράψιμο με κίνηση τής βελόνας προς τα δεξιά ΣΥΝ. πισωγάζι.

πισωγάζι (το) {πισωγαζ-ιού | -ιών} η πισωβελονιά (βλ.λ.).

πισωγλέντης (ο) {πισωγλέντηδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) ο ομοφυλόφιλος άνδρας.

πισωγύρισμα (το) {πισωγυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κίνηση προς τα πίσω, η οπισθοχώρηση **2.** (μτφ.) η επιστροφή σε παλαιότερες, ξεπερασμένες ή συντηρητικές μεθόδους: *πολλοί βουλευτές τού κυβερνώντος κόμματος μίλησαν για πισωγυρίσματα σε πρακτικές τού παρελθόντος, που υπονομεύουν την πορεία προς την πρόοδο.* — **πισωγυρίζω** ρ.

> **πισωγύρισμα - πισωγυρίζω.** Η λ. **πισωγύρισμα** και, λιγότερο, το **πισωγυρίζω** πέρασαν στο πολιτικό λεξιλόγιο κατά τα χρόνια τής μεταπολίτευσης και ιδ. στη δεκαετία τού '80, για να δηλώσουν ό,τι σήμαιναν οι λογιότερες λ. **οπισθοχώρηση**, **οπισθοδρόμηση** και **επιστροφή**. Για να αποφευχθεί το λογιότερο λεξικό πρόθημα **οπισθο-** ή το βιωματικά άχρωμο **επιστροφή**, πλάστηκε στη θέση τους η πιο εκφραστική και λαϊκή λέξη *πισωγύρισμα*. Ας σημειωθεί ότι στα *Απομνημονεύματα* τού στρατηγού Μακρυγιάννη χρησιμοποιείται το ρ. **πισωδρομώ** με τη σημασία «τρέπω εις φυγήν»: *Τότε μας πισωδρόμησαν πάλε και κόντεψαν να με πιάσουνε ζωντανόν.*

πισωδρομώ ρ. αμετβ. {πισωδρομείς... | πισωδρόμησα} στρέφομαι προς τα πίσω ΣΥΝ. οπισθοχωρώ, οπισθοδρομώ, πισωγυρίζω. — **πισωδρόμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγύρισμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθοδρομῶ* (βλ.λ.), με αντικατάσταση τού επιρρ. *ὄπισθεν* από το *πίσω* ως αποτέλεσμα εκδημοτικισμού].

πισωκάπουλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (για αναβάτη αλόγου ή μοτοσυκλέτας) στα καπούλια τού υποζυγίου ή στο πίσω κάθισμα μηχανής **2.** (μτφ.) με τα νώτα.

πισωκολλητό (το) (!) **1.** η στάση που παίρνει το ζευγάρι κατά τη διάρκεια τής σεξουαλικής πράξης, κατά την οποία η διείσδυση τού πέους στον κόλπο γίνεται από τα νώτα **2.** η πρωκτική συνουσία. — **πισωκολλητά** επίρρ.

πισώκωλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** με τα νώτα: *πάει ~ αντί να πηγαίνει κανονικά* **2.** από πίσω.

πισώπλατα επίρρ. **1.** στην πλάτη, στα νώτα: *η σφαίρα τον βρήκε ~* **2.** (μτφ.) δόλια, ύπουλα: *μας χτύπησαν ~* ΣΥΝ. άνανδρα.

πίτα (η) {πιτών} **1.** άζυμο αρτοσκεύασμα που παρασκευάζεται πρόχειρα, ψήνεται συνήθ. στο τηγάνι και έχει λεπτό, πεπλατυσμένο και στρογγυλό σχήμα: *σουβλάκι με ~* **2.** σύνθετο παρασκεύασμα (μαγειρικό ή ζαχαροπλαστικό) με ζυμωτά φύλλα, λ.χ. σφολιάτας, που ψήνεται στον φούρνο και η γέμιση τού οποίου αποτελείται από διάφορα μείγματα, κυρ. με κρέας ή χορταρικά (αν πρόκειται για φαγητό) ή με ζάχαρη και άλλα υλικά (όταν πρόκειται για γλυκό) (π.χ. τυρόπιτα, κρεατόπιτα, κοτόπιτα, σπανακόπιτα, μηλόπιτα) (βλ. κ. λ. *μπουρέκι*)· ΦΡ. (α) ***πέσε πίτα να σε φάω*** βλ. λ. πέφτω (β) ***από πίτα που δεν τρως, τι σε μέλει / νοιάζει κι αν καεί*** βλ. λ. νοιάζει (γ) ***και την πίτα ολόκληρη / σωστή και τον σκύλο χορτάτο*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έχει υπερβολικές απαιτήσεις, αρνούμενος να προβεί στις στοιχειώδεις υποχωρήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσει κάτι, που τα θέλει όλα δικά του (δ) (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) πίτα*** κατανικώ, συντρίβω (κάποιον) (ε) ***γίνομαι πίτα*** (i) ισοπεδώνομαι: *έπεσε πάνω του ολόκληρη νταλίκα και το αυτοκίνητο έγινε πίτα* (ii) μεθώ: *πήγε σε ένα μπαρ κι έγινε πίτα* **3.** γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. με αλεύρι, φρέσκο βούτυρο, ζάχαρη, γάλα και αβγά ζυμωμένα μαζί σε σφιχτή ζύμη, που ψήνεται στον φούρνο **4.** (ειδικότ.) η βασιλόπιτα: *το φλουρί τής ~* || *ο σύλλογός μας θα κόψει αύριο την ~ του* **5.** (συνεκδ.) η γιορτή που διοργανώνεται κυρ. από συλλόγους, σωματεία κ.λπ. για το κόψιμο τής βασιλόπιτας με συγκέντρωση των μελών, λ.χ. σε κέντρο **6.** (μτφ.) σύνολο από ομοειδή αντικείμενα ή από πρόσωπα με κοινή ιδιότητα, το οποίο αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος (οικονομικού, πολιτικού) και που μπορεί να διαιρεθεί σε μέρη (μερίδια): *«τα δύο κόμματα επιδιώκουν το καθένα για τον εαυτό του το μεγαλύτερο μερίδιο από την εκλογική ~»* (εφημ.) || *το μεγαλύτερο μέρος τής διαφημιστικής ~ πηγαίνει στην τηλεόραση* || *«τα πέντε εκατομμύρια τής Αθήνας και τού*

Πειραιά αποτελούν τη μεγάλη ~ για τα ιδιωτικά κανάλια κι εμείς στην επαρχία είμαστε τα τρίμματα που μένουν στο ταψί» (εφημ.) **7.** (καθημ.) στατιστικό γράφημα σε κυκλικό σχήμα, που αναπαριστά τη διαίρεση ενός συνόλου σε μερίδια. — (υποκ.) **πιτούλα** (η) (σημ. 1-4) κ. **πιτάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. pitta < λατ. picta < αρχ. *πηκτή*, θηλ. τού επιθ. *πηκτός* (βλ.λ.). Απίθανη η αναγωγή στον αττ. τ. *πίττα* τής λ. *πίσσα*. Ο όρος *πίτα* που χρησιμοποιείται στη στατιστική, είναι απόδ. τού αγγλ. pie chart].

πίτα ή πίττα ή πήτα; Η ορθογραφία μιας λέξης πηγάζει από την ετυμολογία της. Όταν η ετυμολόγηση μιας λέξης διαφορείται, τότε προτιμάται στην ορθογραφική παράστασή της η απλούστερη γραφή. Το νεοελλ. **πίτα** προέρχεται από το ιταλ. pitta, το οποίο ανάγεται στο λατ. picta, που με τη σειρά του προέρχεται πιθανότατα από το ελλην. **πηκτή**. Πρόκειται δηλ. για αντιδάνειο (λέξη ελληνική μέσω μιας ξένης γλώσσας). Αν η ετυμολογία αυτή ευσταθεί, τότε θα ήταν προτιμότερη η γραφή **πήτα** (πβ. *πηκτή*). Ωστόσο, η λέξη ετυμολογείται, κατ' άλλους, από το αρχ. **πίττα** (= πίσσα), οπότε θα έπρεπε να γράφεται ως **πίττα**. Η αμφιβολία περί την ετυμολογία τής λ. επιβάλλει την απλούστερη γραφή, εξού και συνήθ. γράφουμε **πίτα**.

πιτζάμα κ. **πιζάμα** (η) {πιτζαμών} ελαφρύ και άνετο ένδυμα ύπνου, που αποτελείται από δύο κομμάτια: το πάνω μέρος μοιάζει με σακάκι ή μπλούζα και το κάτω μέρος μοιάζει με παντελόνι: *βαμβακερή / μεταξωτή ~ || ανδρική / γυναικεία ~ || καλοκαιρινή / χειμωνιάτικη ~·* ΦΡ. ***πιτζάμα-πάρτι*** πάρτι στο οποίο οι καλεσμένοι είναι ντυμένοι όπως όταν πηγαίνουν για ύπνο, με τη ρούχα για τον ύπνο: *~ με μαξιλαροπόλεμο*. — (υποκ.) **πιτζαμούλα** (η) κ. **πιτζαμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pyjama < χίντι pājāma < περσ. pā «πόδι» + jāma «ένδυμα»].

πίτζιν (η) {άκλ.} ελλην. *παρεφθαρμένη γλώσσα·* ΓΛΩΣΣ. μορφή γλώσσας που δημιουργείται από την ανάμειξη δύο άλλων γλωσσών, συνήθως μιας με διεθνές κύρος και μιας ιθαγενούς, η οποία δεν χρησιμοποιείται ως μητρική από καμία από τις δύο γλωσσικές κοινότητες που έρχονται σε επαφή· χρησιμοποιείται κυρ. κατά τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ ανθρώπων που έχουν διαφορετικές μητρικές γλώσσες και μόνο για τη διευκόλυνση τής επικοινωνίας τους (πβ. λ. *κρεολός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pidgin (English), αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για παρεφθαρμένη κινεζ. προφορά τής λ. business].

πίτζιν ή παρεφθαρμένες γλώσσες. Έτσι λέγονται οι μορφές γλωσσικής επικοινωνίας που δημιουργούνται κατά τη συνάντηση μιας «ισχυρής» ξένης γλώσσας και μιας «αδύναμης» επιχώριας γλώσσας από τις ανάγκες για αδρομερή συνεννόηση σε θέματα εμπορικών συναλλαγών και για πρακτικές ανάγκες. Στην περίπτωση αυτή με επιλογή στοιχείων και από τις δύο γλώσσες και με υπεραπλουστευμένες δομές σχηματίζεται, τελικά, μια παρεφθαρμένη μορφή τής επιχώριας γλώσσας (π.χ. παρεφθαρμένα ινδιάνικα με έντονη ανάμειξη τής Αγγλικής υπήρξε η γλώσσα Σινούκ, που μιλήθηκε παλαιότερα στην Ουάσιγκτον και στο Όρεγκον). Οπωσδήποτε, οι *πίτζιν* γλωσσικές μορφές έχουν, συνήθως, προσωρινό και τεχνητό χαρακτήρα, καθώς και περιορισμένη έκταση χρήσεως. Αντιθέτως, οι **κρεολές ή μιγάδες γλώσσες** προέρχονται από την ανάδειξη μιας *πίτζιν / παρεφθαρμένης γλώσσας* σε επίσημη γλώσσα μιας περιοχής. Σε αυτή την περίπτωση η ανάμειξη είναι ακόμη μεγαλύτερη, όπως απαιτεί η χρήση τής γλώσσας σε όλες τις μορφές επικοινωνίας (εξού και γίνεται λόγος για *μιγάδα γλώσσα*), και φυσικά από τη στιγμή που μια κρεολή ή μιγάδα γλώσσα λειτουργεί ως επίσημη γλώσσα, υφίσταται και τις αλλαγές που συμβαίνουν στην εξέλιξη κάθε φυσικής γλώσσας.

πίτουρο (το) ο φλοιός που απομένει από την άλεση των δημητριακών, κυρ. τού σιταριού, και ο οποίος χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή (π.χ. για κότες)· ΦΡ. (α) ***τρώω πίτουρα*** είμαι υπερβολικά αφελής, χαζός: *το κατάλαβε, δεν τρώει και πίτουρα* (β) (παροιμ.) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρών' οι κότες*** βλ. λ. *ανακατεύω* (γ) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός*. Επίσης (λόγ.) **πίτυρον** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίτυρον* (κυρ. πληθ.), για το οποίο βλ. λ. *πιτυρίδα*].

πίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτή ζύμη ψωμιού, πάνω στην οποία απλώνονται διάφορα υλικά (π.χ. τυρί, ντομάτες, ζαμπόν, μπέικον, μανιτάρια κ.λπ.) και η οποία ψήνεται σε φούρνο: *~ ναπολιτάνα / μαργαρίτα* (τυρί-ντομάτα) / *ιταλική* (με λεπτή ζύμη) / *ψημένη σε χωριάτικο φούρνο / έτοιμη* (εμπορίου) / *ατομική / οικογενειακή* (μεγάλου μεγέθους). — (υποκ.) **πιτσούλα** (η) κ. **πιτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizza, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. ανάγεται σε μτγν. λατ. φρ. picea (placenta) «πισσοειδής πλακούντας, δηλ. αρτοσκεύασμα με υλικά σε ρευστή μορφή», όπου picea το ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. piceus < λατ. pix, picis «πίσσα». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται απλώς για διαλεκτ. παραλλαγή τού ιταλ. pitta (βλ. λ. *πίτα*)].

πιτσαδόρος (ο) ο υπάλληλος πιτσαρίας που ασχολείται με την παρασκευή τής πίτσας· (καταχρ.) ο υπάλληλος που κάνει εξωτερικές διανομές πίτσας σε πελάτες.
[ΕΤΥΜ. < *πίτσα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

πιτσαρία (η) {δύσχρ. πιτσαριών} κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται πίτσες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizzeria < pizza (βλ. κ. *πίτσα*)].

πίτσι-πίτσι (το) {άκλ.} (οικ.) κουβεντούλα ή κουτσομπολιό: *πιάνω / αρχίζω το ~*.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

πιτσικάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** τρόπος παιξίματος εγχόρδων οργάνων με νύξη των χορδών από τον εκτελεστή με τα δάχτυλα και όχι με το δοξάρι: *τα βιολιά παίζουν ~* ΑΝΤ. άρκο **2.** (συνεκδ. ως ουσ.) μουσικό μέρος στο οποίο τα έγχορδα παίζουν πιτσικάτο: *ένα ~ των εγχόρδων*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizzicato «τσιμπητό» < ρ. pizzicare «τσιμπώ, κεντώ» < pizzare (ίδια σημ.), εκφραστ. λ.].

πίτσικος, -η, -ο μικρός, ασήμαντος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. piç + παραγ. επίθημα *-ικος*].

πιτσιλάδα (η) → πιτσυλάδα

πιτσιλιά (η) → πιτσυλιά

πιτσιλίζω ρ. → πιτσυλίζω

πιτσιλιστός, -ή, -ό → πιτσυλιστός

πιτσιλώ ρ. → πιτσυλίζω

πιτσιρίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό κορίτσι ή νεαρή κοπέλα.

πιτσιρικαρία (η) (περιληπτ.) ομάδα από πιτσιρίκια.

πιτσιρίκι (το) {πιτσιρικ-ιού | -ιών} (οικ.) μικρό παιδί (και των δύο φύλων): *μεγάλωσε αλλά παίζει ακόμη με τα ~ || έφερε μαζί και τα ~ του* (τα παιδιά του). — (υποκ.) **πιτσιρικάκι** (το).

πιτσιρίκος (ο) το μικρό αγόρι. Επίσης (λαϊκ.) **πιτσιρικάς**.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. piccirillo «μικρό παιδί, μωρό», κατά τα ονόματα σε *-ικος*. Το ιταλ. piccirillo αποτελεί υποκ. τού συνωνύμου picciolo < picciolino (υποχωρητ.) < piccinino (με ανομοίωση) < μτγν. λατ. *pitzinuinus < pisinnus / pitinnus, λ. τής παιδικής γλώσσας].

πιτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** θηλυκό περιστέρι **2.** (α) (μτφ.-χαϊδευτ.) όμορφο ή παχουλό κορίτσι (β) μωρό κοριτσάκι.

πιτσούνι (το) {πιτσουν-ιού | -ιών} **1.** το μικρό περιστέρι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) (α) όμορφο μικρό παιδί (β) καθένας από δύο ερωτευμένους: *κοίτα τα ~ μου πώς κοιτιούνται στα μάτια!* — (υποκ.) **πιτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. piccione < λατ. pipio, -ōnis «περιστέρι», ηχομιμητική λ.].

πιτσυλάδα (η) (συνήθ. ορθ. *πιτσιλάδα*) σημάδι, στίγμα τής επιδερμίδας ΣΥΝ. φακίδα, πανάδα.

πιτσυλιά (η) (συνήθ. ορθ. *πιτσιλιά*) η κηλίδα, ο λεκές σε ακανόνιστα σχήματα πάνω σε επιφάνεια, που δημιουργείται από τη ρίψη υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) σε αυτή.

πιτσυλίζω ρ. μετβ. (συνήθ. ορθ. *πιτσιλίζω*) {πιτσύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πετώ ή αφήνω να πέσουν πάνω σε (κάποιον) σταγόνες νερού ή άλλου υγρού **2.** (συνεκδ.) δημιουργώ κηλίδες σε επιφάνεια ρίχνοντας σε αυτή μικρή ποσότητα υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) ΣΥΝ. λερώνω, λεκιάζω, κηλιδώνω ΑΝΤ. ξελεκιάζω. Επίσης **πιτσυλώ** {-άς...}. — **πιτσύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιτυλίζω* (με τσιτακισμό) < αρχ. *πίτυλος* «ρυθμική κίνηση των χεριών κατά την κωπηλασία, καθώς και το πλατάγισμα τού κουπιού στο νερό», αβεβ. ετύμου. Δεν έχει τεκμηριωθεί η σύνδεση με το ρ. *πίπτω* (μέσω θεμάτων *πιτ- / πετ-*) ούτε θεωρείται πιθ. η υπόθεση ότι πρόκειται για ηχομιμητική λ. από τον κρότο τού κουπιού στο νερό].

πιτσυλιστός, -ή, -ό κ. **πιτσυλωτός** (συνήθ. ορθ. *πιτσιλιστός, πιτσιλωτός*) **1.** αυτός που είναι κατάστικτος με κηλίδες, με πιτσυλιές: *~ δέρμα* **2.** αυτός που γίνεται με πιτσύλισμα: *~ επίχρισμα τοίχου*.

πιτσυλώ ρ. → πιτσυλίζω

πιτς-φιτίλι επίρρ.· αμέσως, γρήγορα· μόνο στη ΦΡ. ***στο πιτς-φιτίλι*** βλ. λ. *φιτίλι*.

πίττα (η) → πίτα

πιττάκιο (το) {πιττακί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα· (ειδικότ.) **2.** (στο Βυζάντιο) μικρός πίνακας που προοριζόταν για γραφή και χρησιμοποιούταν κυρ. στις υπηρεσίες τού παλατιού τής Κωνσταντινούπολης, στον οποίο οι πολίτες μπορούσαν να τοποθετούν τις αναφορές τους προς τον αυτοκράτορα για διάφορα θέματα **3.** ΝΟΜ. αρχιερατικό γράμμα με το οποίο γνωστοποιείται σε κληρικό ή εκκλησιαστικό αξιωματούχο προαγωγή, διάκριση ή τιμωρία του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιττάκιον*, αγν. ετύμου. Ορισμένες χρήσεις τού λατ. δανείου pittacium «λωρίδα δέρματος» θα μπορούσαν να συνδεθούν με το αρχ. *πίσυγγος* «υποδηματοποιός, σκυτοτόμος» (δάνειο, αγν. ετύμου), άποψη που εγείρει σημαντικά μορφολογικά ερωτήματα. Καμία ετυμολογική σχέση δεν φαίνεται να υπάρχει με το ουσ. *πίσσα* ούτε συνεισφέρει καθόλου στην ετυμολόγηση το λεσβ. ανθρωπωνύμιο *Πιττακός*. Η υπόθεση ότι πρόκειται για θρακικό δάνειο δεν γίνεται αποδεκτή].

Πιττακός (ο) *ο Μυτιληναίος·* αρχαίος Έλληνας πολιτικός (650-570 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. θρακ. προελ.].

πιτυρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από λεπτή απολέπιση και που εκδηλώνεται με την παραγωγή ξηρών ή λιπαρών λεπιών στο τριχωτό τού δέρματος τής κεφαλής (πιτυρίδα) και (συνήθ.) με κνησμό που οφείλεται σε μύκητα (από μύκητες προκαλείται επίσης η *ροδόχρους πιτυρίαση* και η *ποικιλόχρους πιτυρίαση*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιτυρίασις* < αρχ. *πίτυρον* (βλ. κ. *πιτυρίδα*)].

πιτυρίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση μικρών, λευκών κομματιών στο τριχωτό τής κεφαλής λόγω πιτυριάσεως: *σαμπουάν κατά της ~ || έχω ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιτυρίς (ἐλαία)* «είδος ελιάς, η οποία ομοίαζε στο χρώμα με φλοιό σιτηρών (πίτουρο)» < *πίτυρον* «πίτουρο» (κυρ. πληθ. *πίτυρα*), πιθ. < **πύτυρον* (με ανομοίωση), που συνδ. με λατ. putus «αγνός, καθαρός», σανσκρ. pávana- «λιχνιστήρι», αρχ. γερμ. fowen

«κοσκινίζω» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *πίτυλος* (βλ. κ. *πιτυλίζω*)].

πίτυρον (το) ▸ πίτουρο

πιτυρούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που περιέχει πίτουρο: ~ *αλεύρι*. [ΕΤΥΜ. < *πίτυρο* + *-ούχος* < *έχω*].

πίτυς (η) {πίτ-υος, -υν | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.) η κουκουναριά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *pi-tu-, οπότε συνδ. με λατ. pinus, αλβ. pishë (ίδια σημ.), για τα οποία προϋποτίθεται αναγωγή σε τ. *pit-s-nu-s. Δυσχερής η σύνδεση με τη λ. *πίσσα*].

πίφερο (το) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο, που μοιάζει με μικρό πλαγίαυλο και παίζεται με το ένα χέρι, ενώ με το άλλο ο μουσικός χτυπά τύμπανο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. piffero < μεσν. λατ. piffarus < μέσ. γερμ. pīfer «αυλητής» (> γερμ. pfeifer)].

πιω (να/θα) ρ. ▸ πίνω

πιώμα (το) {πιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε πίνει κανείς **2.** το ποτό. ιδ. το αλκοολούχο. [ΕΤΥΜ. Από την υποτ. αορ. *πιω* (τού ρ. *πίνω*) + *-μα*].

πιωμένος, -η, -ο → πίνω

Π.Κ. (ο) Πρόεδρος Κυβερνήσεως.

πλαγγόνα (η) (λόγ.) κέρινο ομοίωμα *ανθρώπου* με κάπως πεπλατυσμένο σώμα, κινητά χέρια και πόδια· κούκλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαγγών, -όνος* «κέρινη κούκλα», αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με το ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» (βλ. λ. *πλαγκτόν*), το οποίο ανάγεται σε αρχικό θ. **πλάγγ-jω*, αλλά η σημασιολ. συσχέτιση των δύο λ. φαίνεται σχεδόν αδύνατη].

πλάγι (το) ▸ πλάι

πλαγιά (η) καθεμιά από τις δύο πλευρές λόφου ή βουνού ΣΥΝ. (λόγ.) κλιτύς, (καθημ.) βουνοπλαγιά, ποδιά ΑΝΤ. ρίζωμα, πρόποδες, (λόγ.) υπώρεια. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαγία*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλάγιος*].

πλαγιάζω[1] ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πλάγιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ξαπλώνω στο κρεβάτι για ξεκούραση ή για ύπνο: *πήγε δώδεκα η ώρα, ακόμα να πλαγιάσεις;* • **2.** (μτφ.) συνουσιάζομαι: *έχει πλαγιάσει με πολλούς* • **3.** ΝΑΥΤ. πλέω όσο το δυνατόν πλησιέστερα σε σχέση με την ευθεία διεύθυνσης τού ανέμου ♦ **4.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) επικλινές, το κάνω πλάγιο, πλαγιαστό: ~ *τα γράμματα μου*. — **πλάγιασμα** (το).

πλαγιάζω[2] ρ. μετβ. {πλαγί-ασα, -άστηκα, -ασμένος} ΓΛΩΣΣ. εκφέρω σε πλάγιο λόγο: ~ *ευθεία ερώτηση* (τη μετατρέπω σε πλάγια ερώτηση). — **πλαγιασμός** (ο) [μτγν.].

πλαγιαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κλίση ΣΥΝ. γειρτός, λοξός ΑΝΤ. όρθιος **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι ξαπλωμένος. — **πλαγιαστά** επίρρ.

πλαγίαυλος (ο) {πλαγιαύλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο που έχει σχήμα αυλού ΣΥΝ. φλάουτο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλαγι(ο)-* + *αυλός*].

πλαγιο- κ. **πλαγιό-** κ. **πλαγί-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό έχει πλάγια κατεύθυνση, κλίση ή γίνεται, επιχειρείται από τα πλάγια: *πλαγιο-δρομώ, πλαγί-αυλος*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *πλάγιος* (βλ.λ.)].

πλαγιοβάδισμα (το) {πλαγιοβαδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αργός βηματισμός εκγυμνασμένου αλόγου, που εκτελείται σε τέσσερεις χρόνους. Επίσης **πλαγιοβάδιση** (η) [1891].

πλαγιοδέτης (ο) [1858] {πλαγιοδετών} ΝΑΥΤ. το χοντρό σχοινί που δένεται πάνω στην άγκυρα τού πλοίου ή στην αλυσίδα της. [ΕΤΥΜ. < *πλαγιο-* + *-δέτης* < *δένω*].

πλαγιοδετώ ρ. μετβ. [1897] {πλαγιοδετείς... | πλαγιοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω αγκυροβολημένο πλοίο με πλαγιοδέτη, ώστε να πάρει πλάγια κλίση. — **πλαγιοδέτηση** (η).

πλαγιοδιποδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοδιπόδισα} (για άλογο) κινούμαι με πλαγιοδιποδισμό (βλ.λ.).

πλαγιοδιποδισμός (ο) τεχνητός βηματισμός αλόγου, που εκτελείται σε δύο χρόνους, κατά τον οποίο το άλογο κάθε φορά μετακινεί προς τα εμπρός συγχρόνως ένα μπροστινό και ένα οπίσθιο πόδι τής ίδιας πλευράς· ο φυσικός βηματισμός τής καμήλας και τής καμηλοπάρδαλης.

πλαγιοδρομώ ρ. αμετβ. [1889] {πλαγιοδρομείς... | πλαγιοδρόμησα} ΝΑΥΤ. (για ιστιοφόρο) δέχομαι τον άνεμο στην πλευρά ΑΝΤ. εναντιοδρομώ. — **πλαγιοδρομία** (η) [1887].

πλαγιοκοπώ ρ. μετβ. {πλαγιοκοπείς... | πλαγιοκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιτίθεμαι από τα πλάγια, προσβάλλω (στόχο) κινούμενος από τα πλάγια: *άτακτες ομάδες ανταρτών πλαγιοκόπησαν τη φάλαγγα*. **πλαγιοκόπημα** (το) κ. **πλαγιοκόπηση** (η). [ΕΤΥΜ. < *πλαγιο-* + επιτατ. *-κοπώ* < *κόπτω*, πβ. *σφυρο-κοπώ, πλευροκοπώ, γρονθο-κοπώ* κ.ά.].

πλαγιομετωπικός, -ή, -ό (σύγκρουση) κατά την οποία το μπροστινό τμήμα οχήματος συγκρούεται με το πλάγιο μέρος άλλου οχήματος. — **πλαγιομετωπικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλαγιοποδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοπόδισα} (για άλογα) βαδίζω με πλαγιοποδισμό (βλ.λ.).

πλαγιοποδισμός (ο) [1891] (για άλογα) ο πλαγιοδιποδισμός (βλ.λ.).

πλάγιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που έχει κλίση, που δεν έχει παράλληλη θέση ή διεύθυνση σε σχέση με (κάτι/κάποιον) ΣΥΝ. κεκλιμένος, λοξός, στραβός ΑΝΤ. ίσιος, κάθετος: *φέρω μια ~ γραμμή* || ~ *γράμματα / ματιά* (με την άκρη τού ματιού) ΣΥΝ. (κυρ. για τα γράμματα) πλαγιαστός **2.** ΤΥΠΟΓΡ. ***πλάγια / κυρτά στοιχεία*** τα πλαγιαστά τυπογραφικά στοιχεία οποιασδήποτε οικογένειας γραμμάτων, πεζά (βλ.λ.) ή κεφαλαία **3.** αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, δίπλα σε (κάποιον/κάτι), κατ' αντιδιαστολή προς τον μπροστινό και τον κεντρικό: *από τις ~ θέσεις δεν βλέπεις καλά τη σκηνή* || ~ *επιθετικός παίκτης* (αυτός που κινείται στα πλάγια τού γηπέδου) || *οι ~ προβολείς τού θεάτρου* ΣΥΝ. πλαϊνός, παράπλευρος, διπλανός **4.** ΑΘΛ. ***πλάγιο (άουτ)*** (στο ποδόσφαιρο) (i) η έξοδος τής μπάλας από τις δύο παράλληλες κατά μήκος τού γηπέδου γραμμές, μέσα στις οποίες και μόνο επιτρέπεται να παίζεται το παιχνίδι (ii) η επαναφορά τής μπάλας στο γήπεδο με τα δύο χέρια από παίκτη αντίπαλο τής ομάδας που έβγαλε τη μπάλα εκτός γηπέδου **5.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται έμμεσα ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***πλάγιος λόγος*** η μορφή λόγου κατά την οποία μεταφέρονται τα λόγια άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές (προσώπου, χρόνου, τόπου κ.λπ.) και όχι αυτούσια (όπως στον ευθύ λόγο, βλ. λ. *ευθύς*). π.χ. ο ευθύς λόγος *Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα: «Θα φύγω για το εξωτερικό αύριο»*, μεταφέρεται στον πλάγιο λόγο ως *«Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα ότι θα έφευγε για το εξωτερικό την επόμενη μέρα»* ΑΝΤ. ευθύς λόγος (β) ***πλάγια ερώτηση*** μεταφορά ερώτησης άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές και όχι αυτούσια (όπως στην ευθεία ερώτηση, βλ. λ. *ευθύς*)· π.χ. η ευθεία ερώτηση *Με ρώτησε: «Θέλετε να έρθετε μαζί μας;»* μεταφέρεται ως *«Με ρώτησε αν θέλουμε να πάμε μαζί τους»* (γ) ***πλάγια πτώση*** η γενική, η αιτιατική (και η δοτική για τα αρχαία) πτώση, κατ' αντιδιαστολή προς την ονομαστική και την κλητική (ορθές ή ευθείες πτώσεις) **7.** ΜΟΥΣ. ***πλάγιος ήχος*** (στη βυζαντινή μουσική) καθένας από τους τέσσερεις τελευταίους ήχους-τρόπους στη σειρά τής οκταηχίας: *ήχος πλάγιος τού πρώτου / τού δευτέρου* **8.** (μτφ.) αυτός που δεν ακολουθεί τη νόμιμη, την αποδεκτή οδό, που δεν εντάσσεται στα νόμιμα, στα αποδεκτά πλαίσια: *ακολουθεί ~ μέσα, για να πετύχει τους σκοπούς του* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. νόμιμος, ξεκάθαρος, τίμιος **9.** ***πλάγια*** (τα) βλ. λ. *πλάι* • **10.** ***πλάγιοι συγγενείς*** οι εξ αγχιστείας συγγενείς ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενείς. — **πλάγια / πλαγίως** [αρχ.] επίρρ., **πλαγιότητα** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *plə-g-jo-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *pelə- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. plaga «τοποθεσία, χώρα – απλωμένο κυνηγετικό δίχτυ», αρχ. γερμ. flah «επίπεδος, πεδινός» (> γερμ. flach), νορβ. flak «πέλμα» κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη, πέλαγος, πλάξ (-κα)* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τον επίπεδο, αυτόν που δεν είναι κάθετος (αντιτιθέμενη έτσι στα επίθ. *άντιος* και *ορθός*) και κατ' επέκτ. τον λοξό, αυτόν που παρουσιάζει κλίση (κυρ. στο στρατιωτικό λεξιλόγιο)].

πλαγιότιτλος (ο) [1894] {πλαγιοτίτλ-ου | -ων, -ους} ο συμπληρωματικός τίτλος άρθρου, κειμένου ή τμήματος τού κειμένου, που τίθεται δίπλα από αυτό (στο περιθώριο τής σελίδας): *βάζω πλαγιοτίτλους σε όλες τις παραγράφους τού κειμένου*.

πλαγιοτροπισμός (ο) ΒΟΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο φυτό ή φυτικό όργανο, παρότι φωτίζεται από παντού και με την ίδια ένταση, αναπτύσσεται μόνο κατά πλάγια διεύθυνση υπό την επίδραση τής βαρύτητας (πβ. λ. *τροπισμός*). Επίσης **πλαγιοτροπία** (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plagiotropism].

πλαγιοτροχασμός (ο) η μετακίνηση τού αλόγου όπως στην πλαγιοβάδιση, όχι όμως με βαδισμό αλλά με τροχασμό (βλ.λ.).

πλαγιοφύλακας (ο) [μτγν.] {πλαγιοφυλάκων} στρατιώτης που μετέχει σε πλαγιοφυλακή, που κατά τη διάρκεια μάχης φυλάσσει τις πλευρές τής παράταξης.

πλαγιοφυλακή (η) [1887] η στρατιωτική μονάδα ή το απόσπασμα που προστατεύει τα πλευρά κινούμενης φάλαγγας από εχθρική επίθεση (πβ. λ. *οπισθοφυλακή*).

πλαγιοφυλακώ ρ. αμετβ. {πλαγιοφυλακείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι μέλος πλαγιοφυλακής. Επίσης **πλαγιοφυλάσσω**. — **πλαγιοφύλαξη** (η).

πλαγκτόν (το) {πλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που εμφανίζονται στο νερό (θαλασσών, λιμνών, ποταμών) και επιπλέουν σε αυτό παρασυρόμενα από τα ρεύματα τού νερού και στα οποία περιλαμβάνονται κυρ. μικροσκοπικά φύκια και πρωτόζωα. — **πλαγκτονικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. plankton < αρχ. *πλαγκτόν*, ουδ. τού επιθ. *πλαγκτός* «περιπλανώμενος, άστατος» < ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» < **πλάγγ-jω*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *plāg- «χτυπώ, πλήττω» (με εκφραστ. έρρινο ένθημα), πβ. λατ. plango «χτυπώ, πλήττω (το στήθος μου από απόγνωση)» (> γαλλ. plaindre «θρηνώ, παραπονούμαι», ισπ. plañir), playa «πληγή» (> ισπ. llaya), αρχ. γερμ. fluoh «κατάρα» (> γερμ. Fluch) κ.ά. Ομόρρ. *πλήττω* (< *plāk-jō), *πλαγγ-ών(-όνα), πληγ-ή, πλῆγ-μα*, πιθ. κ. *Συμ-πλη-γάδες* (βλ.λ.)].

πλαδαρεύω ρ. αμετβ. {πλαδάρεψα} γίνομαι πλαδαρός: *«η πάλαι ποτέ καλλονή χαλάρωσε και πλαδάρεψε»* (εφημ.).

πλαδαρός, -ή, -ό **1.** (για τα σαρκώδη μέλη τού σώματος) αυτός που είναι χαλαρός, που έχει αγύμναστους μυς: ~ *μπράτσο / κοιλιά* ΑΝΤ. σφιχτός, δεμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αγύμναστο ή χαλαρό σώμα: *με την καθιστική δουλειά έχει γίνει πολύ* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που τα μέλη του δεν έχουν ισχυρή σύνδεση, που στερείται ισχυρής συνοχής: *στο τέλος ο λόγος του γίνεται ~, με επαναλήψεις και ανούσιες περιγραφές* || ~ *ύφος*. — **πλαδαρά** επίρρ., **πλαδαρότητα** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. με παραγ. επίθημα *-αρός* (πβ. *ρυπ-αρός, μαδαρός, κλαδ-αρός*), αβεβ. ετύμου. Δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν επακριβώς οι αντιστοιχίες με Ι.Ε. λ., αν και φαίνεται πιθ. η σύνδεση με λιθ. peldu, peldéti «κολυμπώ» ή ακόμη και με λιθ. pilù «ποτίζω, χύνω», αρμ. helum (< *pel-nu-mi). Σε αυτή την περίπτωση, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση τού *πλαδαρός* με τη λεξιλογική οικογένεια τού ρ. *πίμπλημι* «γεμίζω» (βλ. λ. *πλήθος*)].

πλαζ (η) {άκλ.} ομαλή, αμμώδης παραλία (φυσικά ή τεχνητά διαμορ-

φωμένη) για μπάνιο και αναψυχή, συνήθ. αξιοποιημένη τουριστικά: ~ *τού Ε.Ο.Τ.* / *ξενοδοχείου* || *ιδιωτική* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. plage < ιταλ. piaggia «χώρα, πλευρά, παραλία» < μεσν. λατ. plagia (πβ. φρ. in plagia montis «στην πλαγιά τού βουνού») < αρχ. *πλαγία*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλάγιος*].

πλάθω κ. (λόγ.) **πλάσσω** ρ. μετβ. {έπλασα, πλάσ-τηκα (λογ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) και του δίνω μορφή: *ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο / τον κόσμο* || (μτφ.) *οι λαοί πλάθουν μύθους για την προέλευσή τους* || *ο ποιητής έπλασε τις μορφές των ηρώων του με μοναδικό τρόπο* **2.** (κυρ.) μαλάσσω εύπλαστη ύλη (π.χ. ζύμη, πηλό κ.λπ.) δίνοντάς της σχήμα: ~ *κουλλουράκια* || ~ *αγγεία* **3.** (μτφ.) διαμορφώνω με ορισμένο τρόπο (χαρακτήρα, ήθος, σκέψη κ.λπ.): *ο συγγραφέας πλάθει το υλικό του με μαεστρία* || *η προσωπικότητά του πλάστηκε μέσα στις αντιξοότητες τής ζωής* **4.** (η μτχ. **πλασμένος**, -η, -ο) (+για) δημιουργημένος για, προορισμένος από τη φύση του για (κάτι): ~ *για νίκες / δράση / έρωτα* || *«όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος»* (Δ. Σολωμός) **5.** (μτφ.) κατασκευάζω (με τη φαντασία μου), επινοώ (κάτι) ανύπαρκτο στην πραγματικότητα: *κατηγόρησε μερίδα τού Τύπου ότι πλάθει κακόβουλα σενάρια εις βάρος του* || *μέσα στην απελπισία του έπλαθε όνειρα για ένα καλύτερο αύριο.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έ-πλασ-α* τού αρχ. *πλάσσω*, κατά το σχήμα *έγνεσα* — *γνέθω*, *έκλωσα* — *κλώθω*. Το αρχ. *πλάσσω* / -ττω < **πλαθ-jω*, αβεβ. ετύμου, με αρχική σημ. «απλώνω λεπτή σκόνη, επαλείφω», από όπου η λ. προσέλαβε σημαντικές χρήσεις αναφορικά με τη δημιουργία τού κόσμου, τη μυθοπλασία, την εφευρετικότητα. Είναι πιθ. η αναγωγή τού ρ. στο Ι.Ε. θ. *pelə- «ευρύς, επίπεδος» (βλ. λ. *παλά-μη*, *πέλα-γος*). Το σανσκρ. dehmi «επιχρίω, επαλείφω» και το λατ. fingo «κατασκευάζω, πλάθω, επινοώ» εμφανίζουν παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη].

> **πλάθω – πλάσσω / πλάττω.** Το ρήμα στην αρχική του μορφή (αρχαία και λόγια) ήταν **πλάσσω / πλάττω** (στην πράξη επικράτησε στη Ν. Ελληνική ο ιωνικός τ. *πλάσσω* αντί τού καθαρώς αττικού *πλάττω*): *αναπλάσσω*, *διαπλάσσω*, *μεταπλάσσω* (όλα αρχαία). Σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε στην ομιλουμένη τ. **πλάθω** (αντί τού *πλάσσω* / *πλάττω*) από τα *έπλασα* / *πλάσω* κατά το πρότυπο: *κλώσω* / *έκλωσα* - **κλώθω**, *νιώσω* / *ένιωσα* - **νιώθω**, *πείσω* / *έπεισα* – **πείθω** κ.τ.ό. Έτσι, στο απλό ρήμα επικρατεί ο τ. με -θ- (*πλάθω*). Τα σύνθετα όμως διατηρούν, κατά κανόνα, τον αρχικό τύπο: *αναπλάσσω* – *διαπλάσσω* – *μεταπλάσσω* (τα *αναπλάθω*, *διαπλάθω* και *μεταπλάθω* χρησιμοποιούνται στον καθημερινό λόγο, γιατί στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών συνδέονται περισσότερο με το απλό ρήμα *πλάθω*).

πλάι (το) {χωρ. γεν. | πλάγια κ. πλαϊνά, πλαϊνών} **1.** η πλαϊνή πλευρά: *το ~ τού σπιτιού / τού πλοίου* || *το πεζοδρόμιο βρίσκεται στο ~ τού δρόμου* || *είναι κλειδωμένη η εξώπορτα· έλα από το ~!* **2.** (ειδικότ.) το πλευρό τού ανθρώπου· ΦΡ. (α) ***στο πλάι*** στην πλαϊνή πλευρά: *η πόρτα βγαίνει ~ τού κήπου* || *η μπάλα τον βρήκε ~* || *άλλος κοιμάται ~, άλλος μπρούμυτα, άλλος ανάσκελα* (β) ***με το πλάι*** γυρνώντας από τη μία πλευρά, στρίβοντας και προτάσσοντας το ένα πλευρό: *το κιβώτιο δεν χωράει να περάσει ίσια, βάλ' το ~* ΣΥΝ. πλάγια ΑΝΤ. κατά μέτωπο (γ) (μτφ.) ***στέκομαι στο πλάι (κάποιου)*** προσφέρω την υποστήριξή μου σε (κάποιον): *ό,τι κι αν τύχει, θα σταθούν στο πλάι του* || *στάθηκε πάντα στο πλάι του πιστός σύντροφος* ΣΥΝ. συμπαρίσταμαι (δ) ***πλάι-πλάι*** δίπλα-δίπλα: *το ζευγάρι στάθηκε ~ στην εκκλησία* || *τα πατρικά τους σπίτια στο χωριό είναι ~* **3.** ***πλάγια*** (τα) οι πλευρές: *έχτισαν στα ~ τού βουνού* (στις πλαγιές) **4.** (ως επίρρ.) πλαγίως, από την πλαϊνή ή τη διπλανή πλευρά: *στρίψε ~* || *πήγαινε ~* (δίπλα) *στον γείτονα, να σου δώσει το τρυπάνι του.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλάγι(ν)* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -γ-) < αρχ. *πλάγιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πλάγιος* (βλ.λ.)].

πλαϊνός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, στο πλάι (κάποιου): *το ~ σπίτι* || *η ~ θέση είναι πιασμένη* || *~ ραφή* ΣΥΝ. διπλανός, παράπλευρος **2.** (ως ουσ.) αυτός που είναι εγκατεστημένος ή κάθεται δίπλα σε (κάποιον): *ο ~ μου στο θρανίο είναι στενός φίλος μου* || *βάζει δυνατά τη μουσική και ενοχλεί τους ~* (ενν. τους γείτονες) ΣΥΝ. διπλανός.

πλαίσιο (το) {πλαισί-ου | -ων} **1.** το περιθώριο, κυρ. τετράπλευρου σχήματος, που περιβάλλει ένα αντικείμενο ή κατασκεύασμα ίδιου σχήματος και μικρότερων διαστάσεων: *το ~ τού παραθύρου* (κούφωμα) || *το ~ τής πόρτας* (κάσα) **2.** (α) (σε βιβλία, τετράδια κ.λπ.) το περιθώριο που μένει κενό (λ.χ. γύρω από το κείμενο): *το ~ τής σελίδας* (β) τετράπλευρο κενό σχήμα, στο οποίο μπορεί να γράψει κανείς: *γράφω στο ~ τού εξωφύλλου το όνομά μου* **3.** (α) ο σκελετός (από διάφορα υλικά, κυρ. ξύλο, μέταλλο κ.λπ.) που περιβάλλει ένα αντικείμενο στερεώνοντας, προφυλάσσοντας ή διακοσμώντας το: *~ για το κέντημα* || *οι βαλίτσες έχουν συνήθως ένα ενισχυτικό ~, για ν' αντέχουν στα χτυπήματα κατά τη μεταφορά* ΣΥΝ. τελάρο (β) (ειδικότ.) ο σκελετός (αυτοκινήτου), το σασί (βλ.λ.): *αριθμός πλαισίου τού αυτοκινήτου* **4.** (ειδικότ.) το διακοσμητικό περιθώριο ή περίβλημα φωτογραφίας ή πίνακα: *σκαλιστό / περίτεχνο / λιτό / ασημένιο ~* ΣΥΝ. κορνίζα, κάδρο **5.** (μτφ.) τα όρια (χρονικά, νομικά, ιδεολογικά, ηθικά κ.λπ.) εντός των οποίων συμβαίνει ή μπορεί να συμβεί (κάτι): *~ δράσεως* || *όλα συζητούνται στο ~ ενός ειλικρινούς και ανοιχτού διαλόγου* || *πέτυχε το καλύτερο δυνατό μέσα στο ~ τού εφικτού* || *νόμιμα / λογικά / επιθυμητά / κατεστημένα / παραδοσιακά / δημοκρατικά / περιορισμένα ~* ΣΥΝ. όρια· ΦΡ. (α) ***στο πλαίσιο*** (+γεν.) κατά τη διάρκεια ή εντός των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων ή μέσα στα όρια ενός θεσμού: *η συνάντηση των δύο πρωθυπουργών στο ~ τής διαβαλκανικής συνδιάσκεψης* || *~ τής Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχονται πολλές δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων των χωρών-μελών* (β) ***νόμος-πλαίσιο*** βλ. λ. *νόμος* **6.** (ειδικότ.) τα δεδομένα εποχής, καθεστώτος, κοινωνίας κ.λπ., μέσα στα οποία έγινε ή γίνεται (κάτι): *μέσα στο ~ τής σύγχρονης ζωής υπάρχουν και οι εξηγήσεις για τα προβλήματά της.* — (υποκ.) **πλαισιάκι** (το) (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαίσιον*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με τις λ. *πλατύς*, *πλάτος* ούτε με λιθ. plaitýtis «καυχώμαι, μεγαλαυχώ», plintù «απλώνομαι, εκτείνομαι»].

> **στο πλαίσιο ή στα πλαίσια;** Η φράση αποτελεί νεολογισμό τής Ελληνικής, που προήλθε πιθανότατα από το γαλλ. **dans le cadre de(s)** και ενισχύθηκε από το αγγλ. **within the frame of** (που πιθανόν να προέρχεται και αυτό από τη Γαλλική). Και στις δύο γλώσσες η φράση απαντά σε ενικό, πράγμα που είναι λογικό, όταν χρησιμοποιεί κανείς τη λ. **πλαίσιο** (γαλλ. cadre, πβ. *κάδρο*, αγγλ. frame). Από αυτή την άποψη φαίνεται προτιμότερη η χρήση τής φράσης σε ενικό: *Η απόφαση ελήφθη στο πλαίσιο τής αγροτικής πολιτικής που ακολουθεί η κυβέρνηση.* Ωστόσο, από την αντίστοιχη και καθαρώς ελληνική φράση **μέσα στα όρια** ή **εντός των ορίων** (*Η απόφαση ελήφθη εντός των ορίων τής αγροτικής πολιτικής που χάραξε η κυβέρνηση*) χρησιμοποιήθηκε η φράση αναλογικά σε πληθυντικό: *Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε στα πλαίσια των οικονομικών δυνατοτήτων που επιτρέπει ο προϋπολογισμός τού Ιδρύματος.* Σήμερα στη χρήση τείνει να καθιερωθεί μάλλον η φράση ***στα πλαίσια***· και οι δύο φράσεις μπορούν να εναλλαχθούν με την αντίστοιχη ελληνική φράση *«Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε **εντός των ορίων** των οικονομικών...»* ή –για να αποφύγουμε τις αλλεπάλληλες γενικές– μπορούμε να πούμε: *«...να κινηθούμε **μέσα στα όρια** των οικονομικών...»* ή και απλώς *«...να κινηθούμε **εντός** των οικονομικών δυνατοτήτων...»*.

πλαισιώνω ρ. μετβ. {πλαισίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ πλαίσιο γύρω από (κάτι) ΣΥΝ. περιβάλλω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι γύρω από (κάποιον), σχηματίζω ή αποτελώ το περιβάλλον του: *τον δρόμο πλαισιώνουν λεύκες και από τις δύο πλευρές* || *ανάλαφρες μπούκλες πλαισίωναν το ωραίο πρόσωπο* **3.** (κυρ. για πρόσ.) εργάζομαι ή αναπτύσσω δράση κοντά σε κάποιον ως συνεργάτης ή βοηθός του: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλαισιώνει ένας εξίσου λαμπρός θίασος* || *είχε την τύχη να πλαισιώνεται από ένα λαμπρό επιτελείο συνεργατών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλαισιῶ* (-όω) < αρχ. *πλαίσιον* (βλ.λ.). Στη μτφ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. encadrer].

πλαισίωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση πλαισίου γύρω από (κάτι): *η ~ τού πίνακα με ακριβή / ξυλόγλυπτη κορνίζα* ΣΥΝ. περιβολή, (για πίνακες) κορνιζάρισμα **2.** η τοποθέτηση πράγματος ή συνόλου πραγμάτων γύρω από (κάτι), ώστε να αποτελεί (να αποτελούν) το πλαίσιό του, το περιβάλλον του: *η ~ τού Ολυμπιακού Σταδίου από πλήθος σύγχρονων αθλητικών εγκαταστάσεων* || (μτφ.) *η ~ τού μεγάλου σταρ από νέους ταλαντούχους ηθοποιούς.* Επίσης **πλαισίωμα** (το).

Πλάκα (η) συνοικία τής Αθήνας ΒΑ. τής Ακρόπολης, η οποία μαζί με τη συνοικία τού Ψυρρή αποτέλεσε τον αρχικό πολεοδομικό πυρήνα τής σύγχρονης Αθήνας. — **Πλακιώτης** (ο), **Πλακιώτισσα** (η), **πλακιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η παλαιότ. ετυμ. από αρβανίτικο pljake «γριά – παλιά», οπότε *pljak Αθήνα* θα σήμαινε «γριά - παλιά Αθήνα», δεν ευσταθεί. Η λ. *Πλάκα* παράγεται από το αρχ. *πλάξ*, -*κός* και αποτελεί συνήθη ονομασία πολλών τοποθεσιών στην Ελλάδα].

πλάκα (η) {πλακών} **1.** επίπεδο στερεό σώμα από οποιοδήποτε σκληρό υλικό, κυρ. πέτρα ή μέταλλο, με μικρό πάχος: *ο Μωυσής έλαβε τις δέκα εντολές σε δύο ~* || *επιτύμβια ~* **2.** (ειδικότ.) λεπτό κομμάτι πέτρας ή τσιμέντου κομμένο συνήθ. τετράγωνο, που χρησιμοποιείται για την ομοιόμορφη επίστρωση επιφανειών (κυρ. δαπέδων, δρόμων κ.λπ.) και τού οποίου το πάχος είναι λιγότερο από πέντε εκατοστά: *οι ~ τού πεζοδρομίου* || *αυλή με μαρμάρινες ~* **3.** πινακίδα, συνήθ. μικρών διαστάσεων, η οποία εντοιχίζεται ή αναρτάται τιμητικά, ενημερωτικά ή διακοσμητικά: *η μπρουντζινη ~ στην είσοδο έγραφε ότι το ιατρείο είναι στον τρίτο όροφο* || *αναμνηστική ~* || *~ με τα ονόματα των πεσόντων* **4.** οτιδήποτε έχει πεπλατυσμένο σχήμα: *μία ~ σαπούνι / σοκολάτα* || *η ~ τού ρολογιού* (το καντράν) || *πλάκες χρυσού*· ΦΡ. ***(τα 'χω) πλάκα τα γαλόνια*** (i) (για αξιωματικούς, στρατιωτικούς) έχω μεγάλα διακριτικά σήματα στη στολή, κατέχω υψηλή θέση, μεγάλο βαθμό (ii) (σκωπτ.) έχω διακριθεί σε έναν τομέα, θεωρούμαι εξαιρετικά ικανός σε κάτι **5.** (α) η επίπεδη θερμαινόμενη επιφάνεια στις κουζίνες ή τις ψησταριές (λ.χ. στα εστιατόρια), όπου μαγειρεύει ή ψήνει κανείς (β) καθεμιά από τις δύο θερμαινόμενες επιφάνειες τής τοστιέρας: *αντικολλητικές ~* **6.** η ταφόπλακα ΣΥΝ. ταφόπετρα **7.** (παλαιότ.) μικρό και λεπτό φύλλο σχιστολίθου, στο οποίο έγραφαν οι μαθητές ΣΥΝ. αβάκιο **8.** ο δίσκος τού γραμμοφώνου **9.** (καθημ.) η ιατρική ακτινογραφία: *βγάζω ~* || *τι έδειξε η ~;* **10.** (στις οικοδομές) το δάπεδο κάθε ορόφου, που αποτελείται από άμμο, τσιμέντο, χαλίκι χυμένα μέσα σε καλούπια: *καταβρέχω την ~, για να μη σκάσει*· ΦΡ. ***ρίχνω πλάκα*** χύνω το τσιμέντο σε ειδικά καλούπια, για να κατασκευάσω τα δάπεδα, κυρ. σε πολυώροφα κτίσματα **11.** κάθε πλατιά έκταση (γης), η επιφάνεια τής οποίας έχει ομαλή διαμόρφωση (π.χ. χωρίς υψώματα, χαράδρες κ.λπ.) **12.** ΓΕΩΛ. καθένα από τα συμπαγή κομμάτια τού γήινου φλοιού, η μετακίνηση των οποίων θεωρείται ότι ευθύνεται για φαινόμενα όπως η απομάκρυνση των ηπείρων και η πρόκληση σεισμών: *αφρικανική / ευρωασιατική / λιθοσφαιρική ~* **13.** (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) καθετί που εμφανίζεται επίπεδο, ίσιο, χω-

ρίς καμπύλες: *στήθος / κοιλιά* ~ • **14.** περιπαικτικό αστείο εις βάρος κάποιου και γενικότ. η διασκέδαση με πειράγματα και αστεία: *τέτοια ~ δεν είχε ξαναγίνει* || *το κλίμα δεν σηκώνει την ~· πρέπει να είσαι σοβαρός!* || *αυτό δεν είναι ~, είναι κακοήθεια* || *μεγάλη / χοντρή* ~· ΦΡ. (α) ***κάνω πλάκα (σε κάποιον)*** (i) διασκεδάζω κοροϊδεύοντας, πειράζοντας (κάποιον), γελώντας εις βάρος (κάποιου): *του κάνανε πολλές πλάκες στις διακοπές* (ii) αστειεύομαι με κάποιον, του λέω για αστείο κάτι που δεν ισχύει: *τώρα πλάκα μού κάνεις ή σοβαρολογείς;* (β) ***για πλάκα*** για αστείο, για να διασκεδάσουμε και να γελάσουμε, όχι στα σοβαρά: *στο σχολείο δεν πας για την πλάκα σου* || *~ το είπε, δεν το εννοούσε!* (γ) ***το ρίχνω στην πλάκα*** αρχίζω να αστειεύομαι με κάτι, να διασκεδάζω θεωρώντας το αστείο, γελοίο: *αντί να θυμώσουν, το έριξαν στην πλάκα* (δ) ***σπάω πλάκα*** διασκεδάζω (συνήθ. με κάποιον που προκαλεί το γέλιο ή εις βάρος κάποιου): *σπάσαμε πολλή πλάκα με τα καμώματά του* (ε) ***πλάκα (στην) πλάκα*** (i) κάνοντας το ένα αστείο μετά το άλλο: *~, στο τέλος τον θύμωσαν!* (ii) χωρίς να το περιμένει κανείς· για κάτι που, ενώ στην αρχή θεωρείται απίθανο και το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, στη συνέχεια πραγματοποιείται: *~, μας την έφερε εκείνος στο τέλος!* ΣΥΝ. αστεία-αστεία (στ) ***έχω πλάκα*** είμαι αστείος: *αυτό το έργο έχει πλάκα* || *πολλή πλάκα έχεις, το ξέρεις;* (ζ) ***πλάκα έχει / θα 'χει να...*** για πιθανή αλλά ανεπιβεβαίωτη ανεπιθύμητη κατάσταση ή εξέλιξη: *πλάκα θα 'χει να μας άκουσε την ώρα που συζητούσαμε γι' αυτόν* || *έχει πλάκα να μας κοροϊδεψε κι εμείς να τον πιστέψαμε!* (η) ***τής πλάκας*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *μη δίνεις σημασία· αυτά που γράφει είναι ~!* (θ) ***παθαίνω πλάκα / παθαίνω την πλάκα μου*** (οικ.) (i) εντυπωσιάζομαι, μένω άναυδος: *μόλις είδα το σπίτι τους έπαθα πλάκα· άλλο να στα λέω και άλλο να τα βλέπεις!* (ii) *(~ με κάποιον)* ερωτεύομαι κάποιον: *έχει πάθει την πλάκα του μαζί της* • **15.** ***οδοντική πλάκα*** η μαλακή κολλώδης υπόλευκη μεμβράνη, που σχηματίζεται στην επιφάνεια των δοντιών και απαρτίζεται κυρ. από βακτηρίδια και άλλες ύλες **16.** ΙΑΤΡ. ***ακλήρυνση κατά πλάκας*** βλ. λ. *σκλήρυνση* **17.** ΗΛΕΚΤΡ. ***πλάκα συσσωρευτή / μπαταρίας*** ηλεκτρόδιο επαναφορτιζόμενης μπαταρίας **18.** ΤΥΠΟΓΡ. σελίδα ή σελίδες στοιχειοθετημένες από μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία και κατάλληλα τοποθετημένες μέσα σε πλαίσιο (φόρμα) για εκτύπωση σε παραδοσιακό τυπογραφικό πιεστήριο· επίσης, φύλλο αλουμινίου (τσίγκος), επάνω στο οποίο έχει αποτυπωθεί το προς εκτύπωση υλικό για όφσετ ή βαθυτυπία **19.** ***φωτογραφική πλάκα*** η γυάλινη επίπεδη επιφάνεια που καλύπτεται από ειδική φωτοευαίσθητη χημική ουσία, στην οποία αποτυπώνεται το αρνητικό τού φωτογραφιζόμενου αντικειμένου. — (υποκ.) **πλακούλα** (σημ. 1-3) κ. ***πλακίτσα*** (η) (σημ. 14).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάξ, -κός* < *pla-k-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λιθ. plākanas «επίπεδος», αρχ. σκανδ. flog «πέλαγος», αρχ. γερμ. fluoh, πιθ. κ. λατ. pla-n-cus «πλατύπους» (με έρρινο ένθημα) κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη, πέλα-γος, πλάγ-ιος* κ.ά. Η σημ. «αστείο, ευτράπελο» ανάγεται στο γαλλ. blague (που παρετυμολογήθηκε προς το *πλάκα* λόγω ομοηχίας), το οποίο προέρχεται από ολλ. balg «φάκελος, σάκος». Στη Γαλλική οι σημ. «άδειος σάκος» και «ευτράπελο» συνδέονται μεταξύ τους, πβ. γαλλ. fou «τρελός, ανόητος» < λατ. follis «σάκος ή μπαλόνι γεμάτο αέρα»].

πλακάζ (το) {άκλ.} η επένδυση τής επιφάνειας ενός υλικού (συνήθ. ξύλου ή μετάλλου) με φύλλα ή πλάκες υλικού ακριβότερης ποιότητας: *έκανε τα κουφώματα ~ με ξύλο καρυδιάς.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placage < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακάκι (το) {πλακακ-ιού | -ιών} **1.** μικρή τετράγωνη, παραλληλόγραμμη ή εξαγωνική πλάκα από ανθεκτικό υλικό, μονόχρωμη ή πολύχρωμη, με ή χωρίς διακοσμητικά σχέδια, που χρησιμοποιείται για την επένδυση τοίχων, την επίστρωση δαπέδων: *τα ~ τού μπάνιου / τής κουζίνας* || *θα βάλω πλακάκια στους τοίχους* ΣΥΝ. πλακίδιο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***τα κάνω πλακάκια (με κάποιον)*** ταιριάζω τα συμφέροντά μου με τα συμφέροντα άλλου, κυρ. κατά παράνομο ή ανήθικο τρόπο, ώστε να καλυπτόμαστε και οι δύο: *οι εκπρόσωποι των εργαζομένων τα έκαναν πλακάκια με τ' αφεντικά* || *τα 'χουν κάνει πλακάκια και ο ένας καλύπτει τον άλλον* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τα βρίσκω, τα συμφωνώ ΑΝΤ. (λαϊκ.) τα σπάω, τα χαλάω **2.** ΙΑΤΡ. μικρή επιφάνεια από γυαλί που φέρει υλικό βιοψίας για κυτταρολογική εξέταση.

πλακάς (ο) {πλακάδες} **1.** ο τεχνίτης που τοποθετεί τα πλακάκια στους τοίχους ή στα δάπεδα **2.** ο έμπορος που πουλάει πλακάκια.

πλακάτ (το) {άκλ.} πρόχειρη επιγραφή ή πινακίδα που αναρτάται σε δημόσιο χώρο ή μεταφέρεται από διαδηλωτή (κυρ. κατά τη διάρκεια πικετοφορίας) και στην οποία αναγράφονται συνθήματα ή άλλα μηνύματα, κυρ. διεκδικητικού ή προπαγανδιστικού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Plakat < γαλλ. placard «αφίσα» < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακατζής (ο) {πλακατζήδες}, **πλακατζού** (η) {πλακατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει συχνά πλάκες, που του αρέσουν τα αστεία ή οι φάρσες. — **πλακατζήδικος**, -η, -ο.

πλακάτο (το) ΤΥΠΟΓΡ. χρώμα που βγαίνει στην εκτύπωση σε ενιαία απόχρωση, χωρίς διακυμάνσεις και στον ίδιο τόνο· αλλιώς *φόντο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. placcato < ρ. placcare < γαλλ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ή έχει συμπιεστεί, ώστε να αποκτήσει μεγαλύτερο πλάτος και μικρότερο πάχος: *~ πέτρα* **2.** ***πλακέ*** (το) μέταλλο που έχει επενδυθεί με λεπτό επίστρωμα από χρυσάφι ή ασήμι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plaqué, μτχ. τ. τού ρ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέτα (η) {πλακετών} **1.** πλάκα μικρών διαστάσεων: *στον συγγραφέα επιδόθηκε τιμητική ~ για την προσφορά του στα γράμματα* ΣΥΝ. πλακίδιο, πλακάκι • **2.** σύντομη συλλογή ποιημάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plaquette, υποκ. τού ουσ. plaque < ρ. plaquer (υποχωρητ.), βλ. κ. *πλακάζ*].

πλακί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με ντομάτα, κρεμμύδι κ.ά. που μαγειρεύεται κυρ. σε ταψί ή ρηχή χύτρα: *ψάρι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλακίον*, υποκ. τού *πλάξ* (βλ.λ.). Η λ. αναφερόταν αρχικά κυρ. στο σκεύος όπου προετοίμαζαν και έψηναν το φαγητό, αργότερα δε (μεσν.) και στο ίδιο το φαγητό].

πλακίδιο (το) [1883] {πλακιδί-ου | -ων} πλάκα μικρού σχήματος ΣΥΝ. πλακάκι, πλακέτα.

πλακοειδής, -ής, -ές [1839] {πλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πλάκας ΣΥΝ. πλακέ. — **πλακοειδώς** επίρρ. [1839].

πλακομούνι (το) {πλακομουν-ιού | -ιών} (!) η σεξουαλική πράξη μεταξύ δύο γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός, τριβαδισμός.
[ΕΤΥΜ. < *πλακώνω + μουνί*].

πλακοπαγίδα (η) παγίδα για μικρά πουλιά, που αποτελείται κυρ. από μία μεγάλη πλάκα.

πλακόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα που έχει ψηθεί πάνω σε πλάκα.

πλακόστρωμα (το) {πλακοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η πλακόστρωση (βλ.λ.).

πλακοστρώνω ρ. μετβ. {πλακόστρω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω τοίχο ή δάπεδο με πλάκες ή πλακάκια: *πλακοστρωμένη αυλή* || *δεν έχουν πλακοστρώσει ακόμα τα πεζοδρόμια.*

πλακόστρωση (η) [1865] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με πλάκες ή πλακάκια: *η ~ τού πεζοδρομίου από τα συνεργεία τού δήμου* ΣΥΝ. πλακόστρωμα **2.** (συνεκδ.) ο χώρος που έχει στρωθεί με πλάκες: *μαρμάρινη ~.*

πλακόστρωτος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που έχει πλακοστρωθεί: *~ αυλή* **2.** ***πλακόστρωτο*** (το) επιφάνεια, κυρ. δαπέδου ή δρόμου, στρωμένη με πλάκες: *ανηφόριζε το γραφικό ~ τού χωριού.*

πλακούντας (ο) το όργανο με το οποίο στα περισσότερα θηλαστικά το έμβρυο συνδέεται με τη μήτρα, λαμβάνει την τροφή του και αποβάλλει τις άχρηστες ουσίες που παράγει με τον μεταβολισμό του· σχηματίζεται από την ένωση τής βλεννογόνου μεμβράνης τής μήτρας με τις μεμβράνες τού εμβρύου και αποβάλλεται μετά τον τοκετό ΣΥΝ. ύστερο· ΦΡ. ***αποκόλληση πλακούντα*** βλ. λ. *αποκόλληση.* — (υποκ.) **πλακούντιο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλακοῦς, -οῦντος*, αρχική σημ. «γλύκυσμα», < **πλακόεις* (με συναίρεση τής γεν. ενικού **πλακό-εντος* > *πλακοῦντος*) < *πλάξ, -κός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πλακουντώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πλακουντώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει ως προς το σχήμα με πλακούντα. Επίσης **πλακουντοειδής**, -ής, -ές.

πλακουτσωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υποστεί πλάτυνση λόγω συμπίεσης: *~ κουλλούρα* ΣΥΝ. πεπλατυσμένος **2.** αυτός που έχει κάπως πλατύ σχήμα: *~ μύτη / κεφάλι / πέτρα* ΣΥΝ. πλακωτός, πλακώδης. Επίσης **πλακουτσός**. — **πλακουτσωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πλακουτσώνω* < *πλακουτσός* < *πλάκα*].

πλακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πλακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ΣΥΝ. πλακοειδής, πλακέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πλάκωμα (το) {πλακώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) η κάλυψη (κάποιου πράγματος) από (κάτι) (β) η άσκηση πίεσης σε ένα σώμα από βάρος που πέφτει πάνω του ΣΥΝ. πίεση **2.** (συνήθ. μτφ.) έντονο αίσθημα δυσφορίας (κυρ. στο στήθος ή στο στομάχι), καταθλιπτική πίεση: *αυτό το ερημονήσι σού δημιουργεί ένα ~ με τη μονοτονία του!* || *ψυχικό ~* (ψυχοπλάκωμα) || *νιώθει τέτοιο ~, που δεν μπορεί ν' αναπνεύσει* • **3.** (εκφραστ.) η σύγκρουση ή συμπλοκή σε καβγά: *άγριο ~ για ένα τρακάρισμα* • **4.** (!) η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία.

πλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** συντρίβω (κάτι) με το βάρος μου πέφτοντας πάνω του: *η δοκός υποχώρησε και πλάκωσε δύο εργάτες·* ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν παινέψεις το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει*** η παραγνώριση δικών μας προσώπων ή πραγμάτων πλήττει πρώτιστα εμάς: *να πούμε κάτι και για την επιτυχία τής εκπομπής μας, γιατί ~* **2.** ασκώ πίεση σε (κάτι) με το βάρος σώματος που τοποθετώ πάνω του: *πλάκωσε την ψάθα με μια πέτρα, γιατί φυσάει* **3.** καλύπτω (κάποιον/κάτι) από κάθε πλευρά: *μαύρο σκοτάδι πλάκωνε τα βουνά* || *πλάκωσε το παιδί με το σώμα της, για να το κρύψει* **4.** (εκφραστ.-καθημ.) καταναλώνω (κάτι) υπερβολικά: *κάθισαν στην ταβέρνα και πλάκωσαν τα κρέατα, τις σαλάτες, τα κρασιά* **5.** (μτφ.) (α) προκαλώ πλάκωμα σε (κάποιον), του προξενώ δυσφορία: *ένιωθε να τον πλακώνει κάτι στο στήθος και να μη μπορεί ν' αναπνεύσει* ΣΥΝ. βαραίνω (β) προκαλώ έντονα αρνητική φόρτιση, πίεση ή κατάθλιψη σε (κάποιον): *τα κλειστά παράθυρα του πλάκωναν την ψυχή* ΣΥΝ. καταπιέζω, φορτίζω **6.** (!-λαϊκ.) (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή, συνουσιάζομαι ΣΥΝ. (!) γαμώ **7.** ξυλοκοπώ (κάποιον): *τον πλάκωσε στις μπουνιές* || *πάψε να με προκαλείς, γιατί θα σε πλακώσω!* || *~ κάποιον στο ξύλο* (τον ξυλοκοπώ) ♦ **8.** (αμετβ.) (α) προκύπτω κατά απρόβλεπτο τρόπο (ως ανεπιθύμητος ή παρά τη θέληση κάποιου) ή (για ομάδα ανθρώπων) εμφανίζομαι ξαφνικά ή μαζικά: *πάνω που είχαμε ξαπλώσει, πλάκωσε το σόι!* || *φύγε με το καλό, πριν πλακώσει η αστυνομία* || *πλάκωσαν οι τουρίστες και γέμισε η παραλία κόσμο!* (β) (για καιρικά φαινόμενα) φτάνω με ιδιαίτερη ένταση: *πλάκωσαν νωρίς φέτος οι ζέστες!* || *πλάκωσε ο χειμώνας* || *πλάκωσαν τα χιόνια* || *«μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ενσκήπτω, επέρχομαι· (μεσοπαθ. ***πλακώνομαι***) (μτφ.) **9.** κάνω (κάτι) με τρόπο υπερβολικό: *πλακω-*

θήκαμε στο φαγητό / στα αντηλιακά / στο διάβασμα / στα αστεία **10.** συμπλέκομαι, έρχομαι στα χέρια (με κάποιον): *άρχισαν να μαλώνουν και στο τέλος πλακώθηκαν* || *πλακώθηκαν* (στο ξύλο) *οι οπαδοί των δύο ομάδων.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πλακῶ (-όω)*, αρχική σημ. «επιστρώνω με μαρμάρινες πλάκες», < αρχ. *πλάξ, -κός*].

πλάκωση (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (μτφ.) το πλάκωμα, το έντονο αίσθημα δυσφορίας και βάρους: ~ *στο στήθος / στο στομάχι / στην καρδιά.*

πλακωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα: ~ *μύτη / πέτρα* ΣΥΝ. πλακουτσωτός, (λόγ.) πλακοειδής, πεπλατυσμένος **2.** (για επιφάνειες, κυρ. δάπεδα) πλακόστρωτος (βλ.λ.) **3. πλακωτό** (το) παιχνίδι στο τάβλι. — **πλακωτά** επίρρ.

πλαναισθησία (η) [1891] {πλαναισθησιών} η δημιουργία εσφαλμένων αισθημάτων λόγω φυσιολογικών ή παθολογικών αιτίων ΣΥΝ. ψευδαισθησία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hallucination].

πλανάρω ρ. ➝ πλανίζω

πλάνεμα (το) {πλανέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παραπλάνηση (κάποιου) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *το ~ τού λαού με μεγάλα λόγια* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, εξαπάτηση **2.** ο ερωτικός εντυπωσιασμός κάποιου, ώστε να χάσει το μυαλό του, να παρασυρθεί εντελώς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πλανεύω* (βλ.λ.)].

πλανεμπορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το επάγγελμα τού πλανόδιου πωλητή ή το πλανόδιο εμπόριο.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνης + εμπορία*].

πλανερός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλάνη: ~ *υπόθεση / σύμπτωση / λόγια* ΣΥΝ. απατηλός, παραπλανητικός. — **πλανερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *φλογ-ερός, παγ-ερός, φθον-ερός*].

πλανεύω ρ. μετβ. {πλάν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** παρασύρω (κάποιον) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *πλάνεψε τον λαό με ωραία λόγια και υποσχέσεις* || *τον πλάνεψαν οι κολακείες* ΣΥΝ. παραπλανώ, ξεγελώ **2.** (κατ' επέκτ.) προκαλώ εσφαλμένη εντύπωση για (κάτι), προξενώ ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις: *αν δεν με πλανεύουν τα μάτια μου, αυτός είναι ο Τάκης* **3.** (ειδικότ.) εντυπωσιάζω (κάποιον) ερωτικά και τον κάνω ό,τι θέλω, του παίρνω τα μυαλά: *πλανεύει γέρους και νιους η πονηρή ματιά σου* || *τα χείλη και τα χάδια της τον πλάνεψαν.* — **πλανευτής** (ο), **πλανεύτρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πλανῶ* (βλ.λ.)].

πλάνη[1] (η) {πλανών} **1.** (α) εκτίμηση ή άποψη που έχει στηριχθεί σε εσφαλμένα δεδομένα, η λανθασμένη αντίληψη: *είναι μία πλατιά διαδεδομένη ~. εντελώς αστήρικτη επιστημονικώς·* ΦΡ. ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** (*καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης*, Κ.Δ. Ματθ. 27, 64) το να ξανακάνει κανείς λάθος ή το να επαναλάβει προηγούμενο σφάλμα του, είναι περισσότερο μειωτικό ή έχει χειρότερες συνέπειες από τη διάπραξη ενός λάθους για πρώτη φορά: *στιγμάτισε τους ατυχείς χειρισμούς και πρότεινε αλλαγή τακτικής τονίζοντας ότι ~!* (β) η εσφαλμένη γνώση ή η ασυνείδητη άγνοια τής πραγματικότητας: *πραγματική / νομική / δικαστική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συνθηκών που ευνοούν λανθασμένες κρίσεις, η παραπλανητική κατάσταση: *η ~ τής νιότης / τού έρωτα* || *καθώς βρισκόταν σε τέτοια ~. δεν μπορούσε να δει την πραγματικότητα* || *βγάζω κάποιον από την ~ του* (του αποκαλύπτω την πραγματικότητα, του δείχνω το λάθος του) **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ξεγελά, παραπλανά, οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα και επιλογές: *η ~ τού κόσμου* || *όλες οι συμβουλές και τα καλοπιάσματά του αποδείχθηκαν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (βλ.λ.)].

πλάνη[2] (η) {πλανών} **1.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση τού ξύλου ή τού ασβεστοκονιάματος τοίχων ΣΥΝ. (λαϊκ.) τριβίδι **2.** εργαλειομηχανή για την κοπή και την κατεργασία επίπεδων μεταλλικών επιφανειών: *μηχανουργική ~* ΣΥΝ. ροκάνι.
[ΕΤΥΜ. < λατ. plana, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. planus, -a -um «ομαλός, επίπεδος»].

πλάνης (ο/η) {πλάν-ητος | -ήτων} (αρχαιοπρ.) αυτός που μετακινείται διαρκώς, που δεν σταθεροποιείται η θέση, η κατάσταση ή η διαμονή του ΣΥΝ. περιπλανώμενος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (βλ.λ.)].

πλανητάριο (το) {πλανηταρί-ου | -ων} **1.** ειδική εγκατάσταση που με τη χρήση ικανού αριθμού κινούμενων προβολέων έχει τη δυνατότητα να αναπαριστά σε ειδικό ημισφαιρικό θόλο την ουράνια σφαίρα (με τις αλλαγές της κατά εποχές, τις κινήσεις των σωμάτων, ορισμένα αστρονομικά φαινόμενα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η αίθουσα ή το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω εγκατάσταση: *τα παιδιά επισκέφτηκαν το ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. planetarium].

πλανητάρχης (ο) {χωρ. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως ηγέτης τής μόνης υπερδύναμης στον πλανήτη (μετά την κατάρρευση τής Σοβιετικής Ένωσης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. planet man].

πλανήτης (ο) {πλανητών} ΑΣΤΡΟΝ. **1.** κάθε ετερόφωτο ουράνιο σώμα που διαγράφει τροχιά γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα· στο ηλιακό μας σύστημα περιλαμβάνονται εννέα κύριοι πλανήτες (κατά σειρά αυξανόμενης απόστασης από τον Ήλιο): ο Ερμής, η Αφροδίτη, η Γη, ο Άρης, ο Δίας, ο Κρόνος, ο Ουρανός, ο Ποσειδώνας, ο Πλούτωνας **2.** (κατ' επέκτ.) ουράνιο σώμα που περιφέρεται γύρω από άλλους, εκτός τού Ηλίου, αστέρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάνης* (βλ.λ.)].

πλανητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους πλανήτες: ~ *σύστημα* (σύνολο πλανητών που περιστρέφονται γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα).

πλανητοειδής, -ής, -ές {πλανητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που είναι όμοιος με πλανήτη **2. *πλανητοειδείς*** (οι) πολύ μικρά σώματα τού ηλιακού μας συστήματος, που περιφέρονται γύρω από τον Ήλιο, κυρ. ανάμεσα στις τροχιές τού Άρη και τού Δία ΣΥΝ. αστεροειδείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. planétoïde].

πλανητολογία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. κλάδος τής αστρονομίας που έχει ως αντικείμενο τη συγκριτική φυσική μελέτη των πλανητών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. planétologie].

πλανίδι (το) {πλανιδ-ιού | -ιών} (καθημ.) λεπτό κομμάτι τής επιφάνειας ξύλου, που αποκόπτεται από το κυρίως σώμα κατά τη λείανσή του με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίδι.

πλανιέμαι ρ. ➝ πλανώ

πλανίζω ρ. μετβ. {πλάνισ-α, -τηκα, -μένος} λειαίνω ξύλινη επιφάνεια με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίζω. Επίσης **πλανάρω**. — **πλάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πλάνη*[2] (βλ.λ.)].

πλάνο (το) **1.** (α) το σχέδιο που περιλαμβάνει όλα τα στάδια, σύμφωνα με τα οποία πρέπει να προχωρήσει και να ολοκληρωθεί συγκεκριμένη διαδικασία: ~ *δράσης / ανάπτυξης / μάχης* || *έμεινε συνεπής στο αρχικό ~. παραδίδοντας το έργο εντός των προθεσμιών* || *πενταετές ~* ΣΥΝ. πρόγραμμα, σχεδιασμός (β) το πρόχειρο σχέδιο ενός κειμένου: *πριν γράψεις την έκθεση, κάνε ένα ~* **2.** το σχέδιο που αναπαριστά σε κλίμακα μία άποψη κατασκευής ή μηχανής: *του παρέδωσε τα ~ τού εργοστασίου* || *του έδειξε ένα μπροστινό ~ τού κτηρίου* || *εντυπωσιακό / πρώτο / λεπτομερές / συνολικό ~* **3.** (ειδικότ.) η κάτοψη (κυρ. κτηρίου): *το ~ τού πρώτου ορόφου ήταν το ίδιο με τού ισογείου* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα ● **4.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η λήψη: *αργό / γρήγορο ~* || *μακρινό / κοντινό ~ στο πρόσωπο* (γκρο πλαν)· ΦΡ. ***(σε) πρώτο πλάνο*** (i) χωρίς τη παρεμβολή άλλης εικόνας ή αντικειμένου: *η σταρ ήθελε να βγαίνει ~ σε όλες τις σκηνές!* (ii) (μτφ.) στο επίκεντρο τής προσοχής: *~ και πάλι σε όλα τα δελτία οι δηλώσεις τού πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plan < λατ. planus «επίπεδος, ομαλός». Η φρ. *(σε) πρώτο πλάνο* αποδίδει τη γαλλ. au premier plan].

πλανόβιος, -α, -ο [1893] αυτός που περνά τη ζωή του περιπλανώμενος ΣΥΝ. πλάνης.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνος* (βλ.λ.) + *βίος*].

πλανόδιος, -α, -ο αυτός που δεν στεγάζεται μόνιμα κάπου, που μετακινείται, περιφέρεται· συνήθ. για επαγγελματία χωρίς μόνιμη επαγγελματική στέγη (λ.χ. κατάστημα), που γυρίζει στις γειτονιές έχοντας το εμπόρευμά του σε όχημα: ~ *μικροπωλητής / έμπορος* || ~ *εμπόριο* || ~ *μουσικός / ζωγράφος* ΣΥΝ. περιπλανώμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλάνος* (βλ.λ.) + *-όδιος* < *ὁδός*].

πλάνος, -α, -ο **1.** αυτός που ασκεί έντονη και κυρ. παραπλανητική έλξη, που μπορεί να παρασύρει ή να ξεγελάσει με τη γοητεία του: ~ *ομορφιά / βλέμμα / μάτια* || ~ *υπόσχεση / λόγια* **2.** (για πρόσ.) αυτός που εκμεταλλεύεται τη γοητεία του, για να παρασύρει, να εξαπατήσει ή να εντυπωσιάσει· ο γόης: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. πλανευτής **3.** αυτός που οδηγεί ή στηρίζεται σε πλάνη: ~ *στοχασμοί / επιθυμίες / πόθοι* ● **4.** (σπάν.) **πλάνος** (ο) περιπλανώμενος: *«παράξενα που με κοιτούν τον πλάνο οι ασάλευτες κυρίες των επαρχιών»* (Γ. Αθάνας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (υποχωρητ.), βλ.λ. Ήδη στην Αρχ. απαντά ουσιαστικοποιημένο το αρσ. *πλάνος (ὁ)* με τη σημ. «περιπλανώμενος»].

πλάνταγμα (το) {πλαντάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στενοχώρια που δεν αντέχεται, που εξαντλεί τις ψυχικές δυνάμεις (κάποιου) **2.** κάθε ασυγκράτητο, έντονο ξέσπασμα. Επίσης **πλανταγμός** (ο).

πλαντάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάντα-ξα, -γμένος} (εκφραστ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ αβάσταχτη στενοχώρια σε (κάποιον): *τους έχει πλαντάξει με τα καμώματά του* ♦ (αμετβ.) **2.** δοκιμάζω αβάσταχτη στενοχώρια, αισθάνομαι ανυπόφορη δυστυχία για κάποιον λόγο: *πλάνταξε απ' το κακό του / απ' τον θυμό του / από έρωτα* ΣΥΝ. σκάω (από το κακό μου) **3.** ασφυκτιώ, δεν μπορώ να πάρω αέρα, πνίγομαι: ~ *στο κλάμα* (δεν παίρνω ανάσα από τους λυγμούς) || (ως κατάρα) *να σκάσεις και να πλαντάξεις!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλαντάσσω* (πβ. *τινάζω – τινάσσω, τάζω – τάσσω*) < *πλατάσσω* «χτυπώ μεταξύ τους δύο επίπεδα σώματα» < αρχ. *πλατύς*].

πλανώ ρ. μετβ. {πλανάς... | πλάν-εσα κ. -εψα, -ώμαι, -άσαι... (καθημ. *πλανιέμαι*), -ήθηκα, -εμένος κ. -ημένος} **1.** παρασύρω με ψεύτικα, ανακριβή στοιχεία, παραπλανώ ΣΥΝ. εξαπατώ, ξεγελώ, πλανεύω **2.** ασκώ έντονη ερωτική έλξη ή γοητεία σε (κάποιον) ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω· (μεσοπαθ. **πλανώμαι** κ. (καθημ.) **πλανιέμαι**) **3.** τριγυρνώ σε διάφορα μέρη, περιφέρομαι εδώ κι εκεί: *πλανήθηκε χρόνια στην ξενιτειά, μέχρι να ριζώσει εδώ* || *πλανήθηκε στο δάσος / στην πόλη* ΣΥΝ. περιπλανώμαι, περιφέρομαι **4.** (μτφ.) διαμορφώνω εσφαλμένη γνώμη ή εκτίμηση, κάνω λάθος: *πλανάται οικτρά όποιος νομίζει πως θα υποχωρήσουμε* ΣΥΝ. γελιέμαι· ΦΡ. (α) ***το πλανάσθαι ανθρώπινον*** βλ. λ. *ανθρώπινος* (β) ***πλανώμαι πλάνην οικτράν*** βρίσκομαι σε μεγάλη πλάνη **5.** (μτφ.) (α) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) κυκλοφορώ, διαδίδομαι ως φήμη: *πλανώνται πολλά για το παρελθόν του, αλλά ο ίδιος δεν λέει τίποτα* || *αφήνει να πλανάται το ενδεχόμενο τής παραίτησής του* || *όσο πλανάται αυτή η φήμη χωρίς διάψευση, οι αντιδράσεις θα γίνονται εντονότερες* (β) γίνομαι αισθητός, υπάρχω ως απειλή: *ο κίνδυνος πιθανής σύρραξης πλανάται πάνω απ' τη χώρα* ||

η τελευταία του απειλή πλανάται ακόμα στη σκέψη όλων ΣΥΝ. αιωρούμαι • **6.** ΕΚΚΛΗΣ. αποδέχομαι μια ψευδή διδασκαλία ή πίστη, παρασύρομαι και ακολουθώ άλλη πίστη: *οι πλανημένοι ξαναγύρισαν στην ορθή πίστη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, παρασύρω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλανῶμαι (-άο-)* (το ενεργ. *πλανῶ* είναι μτγν.), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος» και, ως εκ τούτου, με τις λ. *πέλα-γος, παλά-μη, πλά-ξ* δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση. Από την άλλη πλευρά, ούτε η σύνδεση με τα ρ. *πλήσσω* και *πλάζω* (βλ. λ. *πλαγκτόν*) ή με το λατ. planus «ομαλός, επίπεδος» φαίνεται επαρκής από μορφολογικής και σημασιολογικής πλευράς. Έχει προταθεί η συσχέτιση με αρχ. ισλ. flana «περιπλανώμαι εδώ κι εκεί», ενώ εξίσου εύθραυστη θεωρείται η αναγωγή στο λατ. pālor «πλανώμαι, περιφέρομαι»].

πλασάρισμα (το) {πλασαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για εμπόρευμα) η προώθηση: *για να πουλήσει ένα περιοδικό, χρειάζεται έξυπνο ~ στην αγορά* **2.** (γενικότ.) η προώθηση (κάποιου πράγματος) με δημιουργία κατάλληλης εικόνας: *το ~ του σ' όλα τα κανάλια ως νέου ταλέντου συμπίπτει με την κυκλοφορία τού πρώτου του δίσκου* **3.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) το τεχνικό χτύπημα ή σπρώξιμο τής μπάλας προς το αντίπαλο τέρμα (στο ποδόσφαιρο) ή την αντίπαλη πλευρά (στο βόλεϊ) (β) η τοποθέτηση (παίκτη) στην κατάλληλη θέση: *το ~ τού επιθετικού μπροστά στο τέρμα.*

πλασαριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πλασέ (βλ.λ.): ~ *σουτ.* **πλασαριστά** επίρρ.

πλασάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάσαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) **1.** (για εμπορεύματα) βρίσκω πελάτες, διακινώ ή εξασφαλίζω τη διάθεση προϊόντος· προωθώ: *το βιβλίο ήταν καλό, αλλά δεν το πλάσαραν καλά στην αγορά* || *του πλάσαρε σκάρτο πράγμα* || *πλάσαρε ναρκωτικά σε μαθητές γυμνασίου!* **2.** (γενικότ.) προωθώ (κάτι/κάποιον) κατά τον ευνοϊκότερο, τον πλέον επωφελή τρόπο: *τα νεανικά περιοδικά τον πλασάρουν ως το νέο είδωλο τής νεολαίας* || *κατάφερε να πλασαριστεί ανάμεσα στους επικρατέστερους υποψηφίους* || *ξέρει να πλασάρει αυτό που κάνει ως κάτι σημαντικό* **3.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) κάνω πλασέ (βλ.λ.) από σημείο πολύ κοντά στο τέρμα ή στο δίχτυ: *πλάσαρε τον τερματοφύλακα από κοντά σημειώνοντας γκολ* || (κ. αμετβ.) *η μπαλιά ήταν δυνατή και ο παίκτης δεν πρόλαβε να πλασάρει* || *πλάσαρε τη μπάλα πάνω απ' το μπλοκ κερδίζοντας πόντο* (β) (μεσοπαθ. **πλασάρομαι**) τοποθετούμαι σε κατάλληλη θέση στο γήπεδο: *είχε πλασαριστεί έγκαιρα για το γκολ.* Επίσης **πλασαρίζω**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. αντιδαν. placer «τοποθετώ, θέτω» < place «τοποθεσία, χώρος» < λατ. platēa < αρχ. *πλατεῖα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλατύς*].

πλασέ (το) {άκλ.} **1.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) τεχνικό, όχι δυνατό χτύπημα τής μπάλας με το εσωτερικό τού ποδιού ή των χεριών, συνήθ. από κοντινή απόσταση (για γκολ ή πόντο): *με ένα ωραίο ~ έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* • **2.** (στον ιππόδρομο) στοίχημα που κερδίζει, αν το άλογο στο οποίο έχει ποντάρει κάποιος τερματίσει μεταξύ των δύο ή τριών πρώτων. — (υποκ.) **πλασεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placé, μτχ. τ. τού ρ. placer «τοποθετώ, θέτω», βλ. κ. *πλασάρω*].

πλασέμπο (το) {άκλ.} **1.** φάρμακο το οποίο χορηγείται σε ασθενή με σκοπό περισσότερο την ψυχολογική του στήριξη και ανακούφιση παρά τη θεραπεία τής αρρώστιας του **2.** αδρανής ουσία προς την οποία δοκιμάζεται συγκριτικά η χρησιμότητα μιας άλλης (π.χ. φαρμάκου) σε ελεγχόμενες συνθήκες εργαστηρίου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. placebo, αρχική σημ. «εσπερινή νεκρώσιμη λειτουργία (των Καθολικών)» < λατ. placebo (μέλλ. τού placeo «είμαι αρεστός, προκαλώ ευχαρίστηση»), που ήταν η αρχική λέξη τού πρώτου αντιφώνου τής λειτουργίας].

πλάση (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το πλάσιμο, το να πλάθει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. σχηματισμός, διαμόρφωση, πλάσιμο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των δημιουργημάτων τού Θεού: *όλη η ~ αναγεννάται την άνοιξη* ΣΥΝ. κτίση, σύμπαν, κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάσις* < *πλάσσω*, βλ. κ. *πλάθω*].

-πλασία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ανάπτυξη μέρους τού σώματος με ορισμένο τρόπο: *νεο-πλασία, δυσ-πλασία* **2.** γενικότ. ανάπτυξη μέρους τού σώματος: *οστεο-πλασία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ελληνογενές νεολατ. -plasia (λ.χ. γαλλ. dys-plasie, néo-plasie) < αρχ. *πλάσις* (βλ.λ.)].

-πλάσια / -ίως λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *του ανταπέδωσε διπλάσια.*

-πλασιάζω λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *διπλασίασαν τον μισθό του.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-πλασιάζω*, μτγν. *τρι-πλασιάζω*), που προέρχεται από επίθετα με επίθημα *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

-πλασιασμός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *τριπλασιασμός των κερδών.*

πλασιέ (ο/η) {άκλ.} εμπορικός αντιπρόσωπος που αναλαμβάνει ο ίδιος με προμήθεια τη διάθεση προϊόντος σε εμπόρους ή ιδιώτες, μετά από επιτόπια επίδειξη τού προϊόντος σε αυτούς: ~ *βιβλίων / καλλυντικών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placier < placer «τοποθετώ, θέτω» (βλ. λ. *πλασάρω*)].

πλάσιμο (το) {πλασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πλάθει κανείς (κάτι): *το ~ τού ανθρώπου από χώμα* **2.** (ειδικότ.) το ζύμωμα και η διαμόρφωση υλικού στην τελική του μορφή: *το ~ τού ψωμιού / τού τσουρεκιού* **3.** (μτφ.) η διαμόρφωση (χαρακτήρα, ήθους, σκέψης κ.λπ.) μέσα από ορισμένη διαδικασία: *το ~ ενός παιδιού από τους γονείς και τους δασκάλους του* ΣΥΝ. διάπλαση.
[ΕΤΥΜ. < θ. *πλασ-* (τού αορ. *έ-πλασ-α*, ρ. *πλάθω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. *γράψ-ιμο, ψήσ-ιμο*].

-πλάσιος, -α, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν πόσες φορές είναι κάποιος/κάτι μεγαλύτερος ή περισσότερος από κάποιον άλλον: *διέθεσε τριπλάσια κεφάλαια για επενδύσεις* || *για τόσο πολλά άτομα πρέπει να ετοιμάσεις τετραπλάσιο καφέ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-πλός, αριθμός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα αριθμητ. επιθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δι-πλάσιος, τρι-πλάσιος*), που ανάγεται σε τ. *-πλάτ-ιος* (με συριστικοποίηση τού -τ- προ τού -ι-, πβ. δωρ. *δι-πλάτ-ιος*) < *-πλάτος < *-p l-tos, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω, πτυχώνω», πβ. λατ. sim-plus «απλός», du-plus «διπλός», μέσ. ιρλ. diabul «διπλός» (< *dwei-plo-), αρχ. σκανδ. falda «πτυχή, δίπλα» (γερμ. Falte, ίδια σημ.) κ.ά. Ομόρρ. *ά-πλοῦς* (βλ.λ.)].

πλάσμα (το) {πλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το δημιούργημα (κάποιου), ό,τι έχει πλάσει κανείς: *όλοι οι άνθρωποι είναι πλάσματα τού Θεού* **2.** (μτφ.) το φανταστικό δημιούργημα, επινόημα: *όλες αυτές οι ιστορίες που διηγείται είναι πλάσματα τής φαντασίας του* **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε άνθρωπος, λ.χ. σε φράσεις όπως: *ηλίθιο / ανόητο / περίεργο / μυστήριο ~* (β) άνθρωπος ή ζώο εξαιρετικής ομορφιάς και χάρης: *αυτά τα καθαρόαιμα είναι μοναδικά ~!* || *Τι ~ είναι αυτό! Τι σώμα, τι πρόσωπο!* || *θεσπέσιο ~* • **4.** ΙΑΤΡ. το υγρό τού αίματος ή τής λέμφου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τα κυτταρικά συστατικά του, μέσα στα οποία αιωρούνται τα αιμοσφαίρια και τα αιμοπετάλια **5.** (α) ΦΥΣ. αέριο υψηλού ιοντισμού που αποτελείται από σχεδόν ίσο αριθμό ηλεκτρονίων και φορτισμένων θετικά ιόντων· είναι εξαιρετικά διαδεδομένο στο σύμπαν και χρησιμοποιείται σε τεχνολογικές εφαρμογές (β) ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. ***οθόνη πλάσματος*** τύπος επίπεδης οθόνης που περιέχει νέον ανάμεσα σε οριζόντια και κάθετα ηλεκτρόδια και παρουσιάζει πολύ σταθερή εικόνα. — (υποκ.) **πλασματάκι** (το) (σημ. 1-3)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω*, βλ. κ. *πλάθω*. Ο όρ. τής Φυσικής ανάγεται στο νεολατ. αντιδάν. plasma].

πλασματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα, φανταστικός, υποθετικός ή ψεύτικος: *τα στοιχεία που δόθηκαν είναι ~, δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ. πλαστός ΑΝΤ. πραγματικός, υπαρκτός. — **πλασματικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλασμ(ατ)οκύτταρο (το) {πλασμ(ατ)οκυττάρ-ου | -ων} καθένα από τα κύτταρα που εκκρίνουν αντισώματα, εντοπίζονται στο αίμα και στον συνδετικό ιστό και είναι πολύ σημαντικά για την ανοσία τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. plasmocyte < plasmo- (< *πλάσμα*) + cyte (< *κύτος*). Για τη σύγχυση των όρων *κύτταρο* και *κύτος* στους ελληνογενείς ξέν. όρους, βλ. λ. *κυτταρο-*].

πλασμόλυση (η) [1891] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ΒΟΤ. η αποκόλληση κυτταροπλάσματος από τα κυτταρικά τοιχώματα λόγω τής απώλειας νερού εξαιτίας τού φαινομένου τής ώσμωσης. Επίσης **πλασμολυσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plasmolyse].

πλασμώδιο (το) [1892] {πλασμωδί-ου | -ων} **1.** κύτταρο που απαρτίζεται από πολλούς πυρήνες **2.** το μικρόβιο που ευθύνεται για την εκδήλωση τής ελονοσίας στον άνθρωπο. **πλασμωδιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *πλάσμα* + *-ώδιο* < *-ώδης* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. plasmodium].

πλάσσω ρ. → πλάθω

πλαστάρι (το) {πλασταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψωμί ψημένο δύο φορές, γαλέτα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάθω* (πβ. *πλάστ-ης*) + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. *λιθ-άρι, βλαστ-άρι* κ.ά.].

πλασταριά (η) (λαϊκ.) πλατιά σανίδα για το πλάσιμο τού ζυμαριού ή για τον σχηματισμό του σε φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάστης* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *ζυγ-αριά, κληματαριά*].

πλαστελίνη (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1, πλαστελινών στη σημ. 2} **1.** υλικό εξαιρετικά εύπλαστο, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία προπλασμάτων **2.** (ειδικότ.) η παραπάνω ύλη σε διάφορες αποχρώσεις για παιδικές κατασκευές (πλάσιμο ομοιωμάτων ή σχημάτων): *παίζει με τις ~* || *έφτειαξε ένα ανθρωπάκι από ~.*
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ελληνογενής ονομασία, < αγγλ. plastiline < ρ. *πλάσσω* (πβ. *πλαστ-ικός*)].

πλαστεπώνυμος, -η, -ο αυτός που φέρει πλαστό επώνυμο ή επωνυμία: ~ *επιστολή.*

πλαστήρι (το) {πλαστηρ-ιού | -ιών} ο πλάστης (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλαστήριον* < αρχ. *πλάσσω* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ον)*, πβ. *χειρισ-τήρι(ον), σκαλισ-τήρι(ον)*].

πλάστης (ο) {πλαστών}, **πλάστρια** (η) {πλαστριών} (σημ. 1) **1.** αυτός που πλάθει (κάτι), που δίνει μορφή σε (κάτι) πλάθοντάς το: ~ *κέρινων ομοιωμάτων / πήλινων αγγείων* **2. Πλάστης** (ο) ο δημιουργός τού κόσμου, ο Θεός: *δόξαζε τον ~ για τ' αγαθά που του 'δωσε* ΣΥΝ. Δημιουργός, Πλαστουργός • **3.** κυλινδρική, επιμήκης, συνήθ. ξύλινη ράβδος για το άνοιγμα φύλλου ή το στρώσιμο τής ζύμης ΣΥΝ. πλαστήρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω* (βλ.λ.)].

πλάστιγγα (η) {πλαστίγγων} **1.** μεγάλη ζυγαριά κατάλληλη για τη μέτρηση μεγάλων βαρών **2.** (μτφ.) σε περιπτώσεις συναγωνισμού, διεκδίκησης από υποψηφίους θέσης, αξιώματος, τίτλου κ.λπ. κυρ. στη ΦΡ. ***η πλάστιγγα γέρνει / κλίνει υπέρ (κάποιου)*** (κάποιος/κάτι) αρχίζει να ξεχωρίζει, να κερδίζει έδαφος έναντι των υπολοίπων: *η πλάστιγγα φαίνεται να γέρνει υπέρ τού παλαιότερου υποψηφίου στο συνέ-*

δριο για την εκλογή προέδρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάστιγξ, -ιγγος*, εκφραστ. όρ. με επίθημα *-ιγγ-* (πβ. *φόρμ-ιγξ, στρόφ-ιγξ*), αβεβ. ετύμου. Η σημ. «πλατύς δίσκος ζυγαριάς» οδηγεί στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος». Ωστόσο, ο ακριβής σχηματισμός παραμένει αμφίβολος: η αναγωγή σε τ. **πλαστός* δεν αιτιολογεί την παρουσία τού *-στ-*, ενώ η σύνδεση με το ρ. *πλάσσω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Αν υποθέσουμε ότι **πλαστός < *πλατ-τος*, θα μπορούσαμε να το συσχετίσουμε ίσως με τη λ. *πλάτη* (βλ.λ.)].

πλαστικό (το) **1.** πολυμερές συνθετικό υλικό που αναμειγνυόμενο με ουσίες μικρού μοριακού βάρους μορφοποιείται εύκολα· μπορεί να έχει διάφορες ιδιότητες ανάλογα με τη δομή και τη σύστασή του: *το ~ έχει αντικαταστήσει τα φυσικά υλικά σε πλήθος κατασκευών* **2.** (ειδικότ.) σκληρό αδιάβροχο κάλυμμα δαπέδων με ειδική σύνθεση και χρωστικές ουσίες για τη δημιουργία των επιθυμητών χρωμάτων και σχεδίων: *ντύνω με ~ το γραφείο* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πλαστικών αντικειμένων καθημερινής χρήσεως: *το ~ έχει πνίξει την πόλη μας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plastique].

πλαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΧΗΜ. η εισαγωγή πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία, με συνέπεια τον διαχωρισμό των μορίων της και την ελάττωση των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων, ώστε να είναι πιο εύκαμπτη, πιο ευλύγιστη **2.** (στην αστροναυτική) η μετατροπή τού στερεού καυσίμου ενός πυραύλου σε πλαστική μάζα με την εισαγωγή πλαστικοποιητή (λ.χ. νιτρογλυκερίνης), που καίγεται μαζί με το καύσιμο **3.** (καθημ.) η επένδυση επιφάνειας με πλαστικό για την ενίσχυση τής ανθεκτικότητάς της και την προφύλαξή της από φθορά. — **πλαστικοποιητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticisation].

πλαστικοποιητής (ο) ουσία που προστίθεται σε ένα υλικό μειώνοντας τη δυσκαμψία του, κάνοντάς το πιο εύπλαστο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticiser].

πλαστικοποιώ ρ. μετβ. {πλαστικοποιείς... | πλαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία (πολυμερές), αυξάνοντας την πλαστικότητά της **2.** επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτή επένδυση πλαστικού, την επιστρώνω με λεπτό πλαστικό στρώμα, φύλλο ή βερνίκι: *~ το εξώφυλλο / το χαρτί || οι πλαστικοποιημένες καρτέλες με τα ονόματα των συνέδρων.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticise].

πλαστικός, -ή, -ό 1. (για ύλες) αυτός που διαμορφώνεται ή επιτυγχάνει τη διαμόρφωση ενός πράγματος με πλάσιμο, που μπορεί να πλάθει ή να πλάθεται: *~ ύλες* (τα πλαστικά)· ΦΡ. (α) ***πλαστική παραμόρφωση*** βλ. λ. *παραμόρφωση* (β) ***πλαστική (εγχείρηση)*** η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στη συντήρηση, ανάπλαση, επιδιόρθωση ή αντικατάσταση των δύσμορφων, τραυματισμένων ή χαμένων μελών τού σώματος ή για βελτίωση τής εμφανίσεως: *κάνω ~ στο πρόσωπο / στη μύτη / στο στήθος* (γ) ***πλαστικός χειρουργός*** γιατρός ειδικευμένος στις παραπάνω επεμβάσεις (δ) ***πλαστική (χειρουργική)*** κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με τις παραπάνω επεμβάσεις (ε) ***πλαστική επανορθωτική*** κλάδος τής πλαστικής χειρουργικής που αποβλέπει στην αποκατάσταση φθοράς ή βλάβης που προκαλείται κυρ. από ατυχήματα **2.** ***πλαστική*** (η) κάθε τέχνη, κυρ. η γλυπτική, ως τέχνη τής δημιουργίας (με το σκάλισμα) τρισδιάστατων σχημάτων και μορφών **3.** (στην τέχνη) αυτός που αποδίδει το τρισδιάστατο των μορφών, κυρ. τις αναλογίες, τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: *η βυζαντινή αγιογραφία δεν εμμένει στην ~ αναπαράσταση των σωμάτων*· ΦΡ. (α) ***πλαστικές τέχνες*** κάθε τέχνη (π.χ. γλυπτική) που αποδίδει τις μορφές τρισδιάστατες ή σαν τρισδιάστατες (β) ***πλαστικές εικόνες*** οι ζωντανές αναπαραστάσεις πινάκων ή γλυπτών από άνθρωπο ΣΥΝ. ταμπλό βιβάν ● **4.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλαστικό: *~ είδη / παιχνίδια / φυτά* (διακοσμητικές απομιμήσεις φυτών) */ ρούχα* (από συνθετικές ίνες) *|| ~ κάθισμα / ποτήρι / τσάντα / ζώνη / σακούλα / σημαία / δάπεδο*· ΦΡ. (α) ***πλαστική εκρηκτική ύλη*** μείγμα από εκρηκτική ύλη και κατάλληλο πλαστικοποιητή, το οποίο πλάθεται και στο χέρι και χρησιμεύει ως εκρηκτική γόμωση όπλου ή γεν. ως εκρηκτική ύλη (β) ***πλαστικά χρώματα*** εύχρηστα χρώματα, κυρ. για την επικάλυψη μεγάλων επιφανειών, που στεγνώνουν εύκολα και έχουν μεγάλη ευκαμψία, αντοχή και σκληρότητα (γ) ***πλαστικό χρήμα*** βλ. λ. *χρήμα* **5.** **πλαστικό** (το) βλ.λ. — **πλαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλαστός* (< *πλάσσω*). Η λ. αναφερόταν αρχικώς στις τέχνες που περιελάμβαναν πλάσιμο πηλού ή κεριού, ακόμη δε και στη γλυπτική. Στις σύγχρονες σημ. έχουν συμβάλει ανάλογες χρήσεις των ελληνογενών γαλλ. plastique, αγγλ. plastic].

πλαστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα σώματος να παραμορφώνεται μόνιμα υπό την επίδραση εξωτερικών δυνάμεων χωρίς να θραύεται **2.** η ιδιότητα εικαστικού έργου να αποδίδει με ρεαλισμό και ενδεχομένως με μεγάλη έμφαση τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: *η ~ των αγαλμάτων τής Αναγέννησης* **3.** η ιδιότητα πράγματος (κτηρίου, τοπίου, εικόνας κ.λπ.) να μην είναι μονοκόμματο, να δίνει την εντύπωση ότι έχει ευλυγισία, ποικιλία και εναλλαγή μορφών: *το ελληνικό τοπίο με τις βουνοκορφές και τις κοιλάδες του έχει ~ || η εναλλαγή τού λευκού των πλίνθων με το κόκκινο τού κεραμικού διακόσμου στη βυζαντινή τοιχοδομία δίνει στο οικοδόμημα ~.*

πλαστογράφημα (το) [μεσν.] {πλαστογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} έγγραφο που έχει πλαστογραφηθεί.

πλαστογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πλαστογραφία: *η ~ επισήμου εγγράφου διώκεται ποινικά* ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση **2.** (μτφ.) η σκόπιμη διαστρέβλωση των αληθινών δεδομένων, η αλλοίωση των πραγματικών στοιχείων: *~ τής ιστορίας για λόγους πολιτικής προπαγάνδας* ΣΥΝ. αλλοίωση.

πλαστογραφία (η) [μτγν.] {πλαστογραφιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος καταρτίζει πλαστό έγγραφο ή νοθεύει έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλον σχετικά με γεγονός που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες: *διώκεται για ~* ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση. — **πλαστογράφος** (ο/η) [μτγν.], **πλαστογραφικός**, -ή, -ό [1896], **πλαστογραφικά** επίρρ.

πλαστογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πλαστογραφείς... | πλαστογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απομιμούμαι δόλια και με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια τον γραφικό χαρακτήρα (κάποιου) ή τα διακριτικά επίσημα σύμβολα εγγράφου ή τίτλου (προκειμένου να εξαπατήσω πρόσωπο ή αρχή): *~ την υπογραφή / το χειρόγραφο / τα γράμματα / την αφιέρωση / τις σημειώσεις κάποιου* **2.** (γενικότ.) συντάσσω πλαστό έγγραφο ή τίτλο ή νοθεύω γνήσιο για λόγους προσωπικού συμφέροντος: *πλαστογραφημένο χαρτονόμισμα || είχε πλαστογραφήσει τα αρχεία / τους λογαριασμούς / τα πρακτικά τής συνεδρίασης* ΣΥΝ. παραποιώ, παραχαράσσω **3.** (μτφ.) αλλοιώνω τα πραγματικά δεδομένα, παρουσιάζω διαστρεβλωμένη εκδοχή ως γνήσια: *επιχειρούν συστηματικά να πλαστογραφήσουν την ελληνική ιστορία για λόγους προπαγάνδας* ΣΥΝ. διαστρεβλώνω, χαλκεύω.

πλαστοπροσωπία (η) [1885] {πλαστοπροσωπιών} η δόλια παρουσίαση προσώπου με τα στοιχεία άλλου, το να υποδύεται κανείς ότι είναι κάποιος άλλος (με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή για λόγους προσωπικού συμφέροντος): *του ασκήθηκε μήνυση για ~.* — **πλαστοπροσωπώ** ρ. {-είς...}.

πλαστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει γίνει κατ' απομίμηση ενός άλλου και χρησιμοποιείται δολίως αντί τού πραγματικού: *~ έγγραφο / χαρτονόμισμα / πιστοποιητικό || ~ υπογραφή / διαθήκη* ΣΥΝ. ψεύτικος, (λόγ.) κίβδηλος, νόθος, παραποιημένος ΑΝΤ. γνήσιος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται γνησιότητας και αυθορμητισμού: *~ ευγένεια / καλοσύνη* ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, ανειλικρινής ΑΝΤ. απροσποίητος, πηγαίος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα αλλά επινοείται για λόγους σκοπιμότητας: *~ ιστορία / επιχείρημα / γεγονός || όλη αυτή η φημολογία δεν είναι παρά ~ κατασκεύασμα των αντιπάλων μας* ΣΥΝ. κατασκευασμένος. — **πλαστά** επίρρ., **πλαστότητα** (η) [1838].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω* (βλ. λ. *πλάθω*)].

πλαστούργημα (το) [μτγν.] {πλαστουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει δημιουργηθεί, έχει πλαστεί ΣΥΝ. δημιούργημα, πλάσμα **2.** ΘΕΟΛ. ο άνθρωπος ως δημιούργημα τού Πλάστη, τού Θεού ● **3.** οτιδήποτε δεν ανταποκρίνεται σε αληθινά δεδομένα, έχει εξωπραγματικό ή φανταστικό χαρακτήρα ΣΥΝ. μύθευμα.

πλαστουργός (ο) **1.** (με κεφ., κυρ. ως προσωνυμία τού Θεού) ο δημιουργός, ο πλάστης **2.** (κακόσ.-μτφ.) αυτός που κατασκευάζει ανυπόστατες ιστορίες, ψέματα **3.** (ως επίθ.) αυτός που μπορεί να δημιουργεί, που διαθέτει δημιουργικότητα: *~ νους / δύναμη* ΣΥΝ. δημιουργικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «γλύπτης», < θ. *πλαστ-* (< πλάσσω) + *-ουργός < έργον*].

πλαστουργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πλαστουργείς... | πλαστούργησα} δημιουργώ, πλάθω (κάτι), του δίνω σχήμα, μορφή.

παταγή (η) [αρχ.] ο χαρακτηριστικός ήχος που παράγεται από την πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών.

πλαταγίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλατάγισα} ♦ **1.** (αμετβ.) βγάζω τον χαρακτηριστικό ήχο που παράγεται από τη (συνήθ. επαναλαμβανόμενη) πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών: *τα κύματα πλατάγιζαν στην προβλήτα || οι σημαίες πλαταγίζουν στον αέρα || πλαταγίζουν οι τέντες / τα πανιά* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να βγάλει τον παραπάνω ήχο: *πλατάγισε τη γλώσσα στο στόμα του || ~ τις παλάμες.* — **πλατάγισμα** (το) κ. **πλαταγισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλαταγῶ (-έω)* (όπως μαρτυρείται στο ομηρικό σύνθετο *συμ-πλατάγησεν*), αρχική σημ. «χειροκροτώ», κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *διευκρινῶ – διευκρινίζω, ἐξασθενῶ - ἐξασθενίζω*). Το ρ. προέρχεται από συμφυρμό τού ρ. *παταγῶ* (βλ. λ. *πάταγος*) με λ. όπως *πλήττω, πληγή* κ.τ.ό.].

Πλαταιές (οι) αρχαία πόλη τής Βοιωτίας, κοντά στην οποία ο ενωμένος ελληνικός στρατός νίκησε τον περσικό το 479 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πλαταιαί*, πληθ. τού *Πλάταια* < επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Ως προς τον ακριβή σχηματισμό τού τοπωνυμίου, θεωρείται ότι συνδ. με σανσκρ. pṛthivī «γη, πλατιά επιφάνεια», ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, πρόκειται για αφομοιωμένο τ. τού επιθ. *πλατεία* (θηλ. τού *πλατύς*)].

πλαταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάτυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο πλατύ: *θα κάνουν κι άλλη λωρίδα, για να πλατύνουν τον δρόμο* ΣΥΝ. φαρδαίνω ΑΝΤ. στενεύω **2.** (μτφ.) προσδίδω μεγαλύτερη ευρύτητα σε (κάτι): *τα ταξίδια πλαταίνουν τους ορίζοντες τού ανθρώπου* ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι πιο πλατύς: *στο σημείο αυτό πλαταίνει ο ποταμός* ΣΥΝ. ανοίγω **4.** (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερη ευρύτητα: *με το διάβασμα πλαταίνει ο νους τού ανθρώπου* ΣΥΝ. διευρύνομαι ΑΝΤ. περιορίζομαι. Επίσης (λόγ.) **πλατύνω** [αρχ.] (βλ.λ.). — **πλάτυνση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλατύνω* (βλ.λ.) κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω*].

πλατάνι (το) {πλαταν-ιού | -ιών} ο πλάτανος (βλ.λ.).

πλατανιάς (ο) τόπος με πλατάνους.

πλάτανος (ο) {πλατάν-ου | -ων, -ους} μεγάλο φυλλοβόλο δέντρο με χοντρό κορμό, μεγάλο ύψος (μέχρι και 30 μέτρων), πλατιά σε μέγεθος παλάμης φύλλα και αγκαθωτούς καρπούς, που απαντά στις όχθες ποταμών, σε ρεματιές και χαράδρες και είναι γνωστό για τη σκιά που προσφέρει ΣΥΝ. πλατάνι· ΦΡ. ***χαιρέτα μου τον πλάτανο*** για να δείξουμε ότι κάτι αργεί υπερβολικά να γίνει ή ότι δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάτανος (ή)*. αβεβ. ετύμου. Η αρχαιότερη (ομηρική) μορφή τής λ. είναι ο τ. *πλατάνιστος (ή)*, τού οποίου το επίθημα *-στος* εμφανίζεται μόνο στο ουσ. *ἄκαστος* «σφένδαμνος» και στο τοπων. *Ὀγχηστός*, ενώ ο δευτερογενής σχηματισμός *πλάτανος* εμφανίζει το συχνό επίθημα *-ανος* (πβ. *βοτ-άνη*, *ῥάφ-ανος*). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δέντρο τής Ασίας ή τής ΝΑ. Ευρώπης (από όπου εισήχθη το όνομά του) και συνδέθηκε παρετυμολογικά με το επίθ. *πλατύς*, προσδιορίζοντας το δέντρο που έχει πλατύ φύλλωμα ή φλοιό].

πλατανότοπος (ο) τόπος με πολλούς πλατάνους ΣΥΝ. πλατανιάς.

πλατανόφυλλο (το) το φύλλο τού πλατάνου.

πλατάρα (η) η φαρδιά, ανοιχτή (συνήθ. γυμνασμένη) πλάτη.

πλαταράς (ο) {πλαταράδες} (λαϊκ.) άνδρας με πλατιά, γερή, γυμνασμένη πλάτη.

πλατάρια (τα) {πλαταριών} (λαϊκ.) τα εντόσθια των πουλερικών καθώς και οι φτερούγες, ο λαιμός και το κεφάλι τους μαγειρεμένα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάτη* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

πλατεία (η) {πλατειών} **1.** ο ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος που σχηματίζεται στο σημείο όπου τέμνονται δύο ή περισσότεροι δρόμοι, ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορεί ο κόσμος να κάθεται, να κάνει περίπατο ή να παίζουν τα παιδιά: *έργα για τη διαμόρφωση τής ~ τού χωριού* || *ζει σε μια πόλη με μεγάλες ~, με δέντρα και χώρους άθλησης* **2.** (κατ' επέκτ.) η περιοχή και οι δρόμοι γύρω από τον χώρο αυτόν: *το Δημαρχείο είναι στην ~* || *το λεωφορείο περνάει απ' την ~;* **3.** (σε θέατρα, κινηματογράφους κ.λπ.) ο μεγάλος χώρος μπροστά από τη σκηνή ή την οθόνη, στον οποίο τοποθετούνται οι θέσεις των θεατών (κατ' αντιδιαστολή προς τον εξώστη που είναι υπερυψωμένος): *έκλεισε τρεις θέσεις στην ~ για την απογευματινή παράσταση* **4.** (συνεκδ.) οι θεατές που παρακολουθούν από τις θέσεις αυτές: *ολόκληρη η ~ ξέσπασε σε γέλια!* — (υποκ.) **πλατειούλα** κ. **πλατεΐτσα** (η) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *πλατεῖα (ὁδός)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ορισμένες χρήσεις τού γαλλ. αντιδάν. place].

πλατειάζω ρ. αμετβ. {πλατείασα} (λόγ.) χρησιμοποιώ περισσότερες λέξεις ή φράσεις από ό,τι είναι απαραίτητο ή κάνω μεγάλες παρεκβάσεις ΣΥΝ. πολυλογώ, περιττολογώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μιλώ με δωρική προφορά (δηλ. με πολλά μακρά *-ᾱ-*), < *πλατύς* (θηλ. *πλατεῖα*)].

πλατειασμός (ο) {μτγν.} **1.** η χρήση περιττών λέξεων ή φράσεων στον λόγο: *ο καλός ομιλητής αποφεύγει τους ~ στον λόγο του* **2.** (συνεκδ.) κάθε περιττή φράση ή λέξη που συνιστά παρέκβαση: *ο ~ σε αυτό το σημείο δυσχεραίνει το νόημα* || *στις εκθέσεις του έχει πολλούς ~*.

πλατειαστικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει πλατειασμούς, που πλατειάζει: *~ λόγος / έκφραση / διατύπωση* ΑΝΤ. πυκνός. — **πλατειαστικά / -ώς** επίρρ.

πλάτεμα (το) {πλατέμ-ατος | -ατα, άτων} (λαϊκ.) το να πλαταίνει (κάτι) ΣΥΝ. πλάτυνση, διεύρυνση ΑΝΤ. στένεμα.

πλάτη (η) {πλατών} **1.** το πίσω μέρος τού ανθρώπινου σώματος από τον λαιμό (σβέρκο) ώς το τέλος τής σπονδυλικής στήλης: *του έδωσε ένα φιλικό χτύπημα στην ~* || *οι ραχιαίοι είναι οι μύες τής ~* || *αυτό το φόρεμα αφήνει τη μισή ~ έξω!* ΣΥΝ. νώτα, ράχη· ΦΡ. (α) ***γυρίζω την πλάτη*** (i) (κυριολ.) στρέφω τα νώτα μου σε κάποιον, έτσι που να μην τον βλέπω από μπροστά: *γύρισε την πλάτη και κοιμήθηκε* (ii) (μτφ.) *(~ σε κάποιον)* απαξιώ να ασχοληθώ με (κάποιον) ή να τον βοηθήσω, περιφρονώ: *αυτοί, που τόσο τους είχε βοηθήσει, του γύρισαν την πλάτη, όταν χρειάστηκε τη βοήθειά τους* (β) ***πίσω από την πλάτη (κάποιου)*** κρυφά από (κάποιον) και χωρίς αυτός να είναι παρών, ερήμην του: *τον κουτσομπολεύουν ~ του!* || *(από) μπροστά τού κάνει τον φίλο και ~ τον διαβάλλει* (γ) ***κάνω πλάτες (σε κάποιον)*** προσφέρω (σε κάποιον) την απαραίτητη υποστήριξη, τον καλύπτω, του παρέχω άλλοθι, κυρ. για απαγορευμένη ή επιλήψιμη πράξη: *όταν έβγαινε ραντεβού μαζί του, εγώ της έκανα πλάτες* (δ) ***έχω (γερές) πλάτες*** γνωρίζω πρόσωπα ικανά να με υποστηρίξουν, έχω μέσον: *έχει πλάτες και τα κάνει αυτά!* || *αν δεν έχεις πλάτες, δεν σε προσλαμβάνουν* (ε) ***έχω στην πλάτη μου (κάτι / κάποιον)*** έχω επιφορτισθεί με την ευθύνη για (κάποιον/κάτι), έχω αναλάβει το βάρος τής ευθύνης του: *έχει ολόκληρη οικογένεια στην πλάτη του* (στ) ***πλάτη με πλάτη*** για ανθρώπους που κάθονται έτσι, ώστε κοιτάζοντας ο καθένας μπροστά του να βλέπουν προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση: *ήμαστε ~ στο λεωφορείο, γι' αυτό δεν σε είδα* **2.** η ράχη ζώου: *η ~ τού ταύρου / τής γάτας* **3.** (ειδικότ.) το μέρος τού σώματος των σφαγίων που αντιστοιχεί στην ωμοπλάτη, η σπάλα: *αγόρασε κρέας από την ~* || *ζαμπόν από ~* **4.** (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *πρέπει να φαρδύνει την ~, γιατί τραβάει στις ραφές* **5.** (γενικότ.) το πίσω μέρος κάθε αντικειμένου, που χρησιμεύει για τη στήριξη, την ενίσχυση του κ.λπ.: *η ~ τής καρέκλας / τού καναπέ* ΣΥΝ. ράχη **6.** το τμήμα βιβλίου που καλύπτει («ντύνει») το δέσιμο των σελίδων του ΣΥΝ. ράχη. — (υποκ.) **πλατούλα** κ. **πλατίτσα** (η), (μεγεθ.) **πλατάρα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλατεῖα*, θηλ. τού επιθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με Ι.Ε. συνώνυμες, οι οποίες παρουσιάζουν ποικίλα επιθήματα, λ.χ. χεττ. paltana- «ωμοπλάτη», αρχ. σλαβ. plešte, ιρλ. leithe (< *pleiyā-)].

πλατίνα (η) [1823] {χωρ. πληθ.} **1.** ο λευκόχρυσος (βλ.λ.) • **2.** ΜΗΧΑΝ. μεταλλικός διακόπτης στη μηχανή αυτοκινήτου για την αύξηση τής τάσης τού ηλεκτρικού ρεύματος, τού οποίου οι επαφές παλαιότ. κατασκευάζονταν από λευκόχρυσο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπ. platina, υποκ. τού plata «άργυρος, ασήμι» < δημώδ. λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*].

πλατινέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για μαλλιά) αυτός που έχει έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα ΣΥΝ. πλατινένιος **2.** ***πλατινέ*** (το) έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα μαλλιών, συνήθ. βαμμένων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. platiné, βλ. κ. *πλατίνα*].

πλατινένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλατίνα: *~ δακτυλίδι*· ΦΡ. ***πλατινένιος δίσκος*** τιμητικός δίσκος (μουσικής / τραγουδιών), ο οποίος απονέμεται από την εταιρεία που τον κυκλοφόρησε στους συντελεστές τού δίσκου, εφόσον πετύχει κυκλοφορία μεγαλύτερη από 50.000 αντίτυπα **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα: *~ μαλλιά* ΣΥΝ. πλατινέ.

πλατό (το) {άκλ.} **1.** κάθε πλατιά επίπεδη επιφάνεια **2.** (ειδικότ.) μεγάλος χώρος για το γύρισμα εσωτερικών σκηνών σε κινηματογραφικό στούντιο **3.** (συνεκδ.) τα παρασκήνια, κυρ. τα κινηματογραφικά, και γενικότ. ο καλλιτεχνικός κόσμος: *νέα από τα ~ τού Χόλλυγουντ* **4.** το περιστρεφόμενο, επίπεδο και κυκλικό εξάρτημα τού πικάπ και (παλαιότ.) τού φωνογράφου, πάνω στο οποίο τοποθετείται ο δίσκος **5.** (συνεκδ.) το μουσικό πρόγραμμα και οι μουσικές εκπομπές σε ραδιοφωνικούς σταθμούς: *το τελευταίο του τραγούδι ακούγεται συνέχεια σε όλα τα ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. plateau < plat < δημώδ. λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*].

πλατόνι (το) {πλατον-ιού | -ιών} κερασφόρο ελάφι, τα κέρατα τού οποίου έχουν πολλές διακλαδώσεις.
[ΕΤΥΜ. < *πλατύς* + παραγ. επίθημα *-όνι*, πβ. *γλαρ-όνι*, *ψαρ-όνι*, *χαρτόνι*].

πλάτος (το) {πλάτ-ους | -η, -ών} **1.** η δεύτερη μεγαλύτερη διάσταση τρισδιάστατου σώματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος και το ύψος του: *το ~ τού τοίχου / τού δωματίου / τού κιβωτίου* ΣΥΝ. φάρδος, εύρος **2.** η πιο μικρή διάσταση δισδιάστατου σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος του: *το ~ τού δρόμου / τής σελίδας / τού γηπέδου* **3.** κάθε επίπεδη επιφάνεια και γενικότ. η ευρεία, πλατιά έκταση: *τα ~ τής θάλασσας*· ΦΡ. (α) ***γεωγραφικό πλάτος*** βλ. λ. *γεωγραφικός* (β) ***σε όλα τα μήκη και πλάτη τής Γης*** παντού στον κόσμο, σε κάθε γωνιά τής Γης: *ταξίδεψε ~* || *η ειρήνη είναι ευχή των ανθρώπων ~* **4.** (μτφ.) η ευρύτητα: *~ γνώσεων / απόψεων / ενδιαφερόντων* **5.** ΦΙΛΟΣ. το σύνολο των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται μία έννοια· ΦΡ. ***κατά πλάτος*** (*κατὰ πλάτος*, Αριστοτ. *Μετεωρ.* 341b, 34) στο σύνολο των επιμέρους πτυχών ενός θέματος, σε όλες τις πιθανές εκφάνσεις ή εκδοχές του, από κάθε πλευρά, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το «εις βάθος» (βλ. λ. *βάθος*): *η ~ ανάπτυξη τού θέματος υπήρξε διεξοδική* || *~ διερεύνηση ενός ζητήματος* • **6.** η μέγιστη απόσταση εκκρεμούς σώματος από τη θέση ισορροπίας του κατά την ταλάντωσή του: *~ ταλαντώσεως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλατύς* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα σανσκρ. prāthas- «πλάτος», αβεστ. fraθah-, ίσως και με ιρλ. leth «πλευρά»].

πλατς (το) {άκλ.} (καθημ.) ο ήχος που κάνει κάτι, όταν πέφτει στο νερό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

πλάτσα-πλούτσα (τα) {άκλ.} (καθημ.) οι άγαρμπες κινήσεις μέσα στο νερό, κυρ. στα ρηχά: *έπεσε στη θάλασσα κι άρχισε τα ~*. Επίσης **πλατς-πλουτς** κ. **πλιτς-πλατς**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητικές λ., πβ. *μπαμ-μπουμ*].

πλατσουρίζω ρ. αμετβ. {πλατσούρισα} κινούμαι ή πέφτω με αστείο ή άγαρμπο τρόπο μέσα στα νερά, κυρ. στα ρηχά τής θάλασσας: *το παιδί διασκέδαζε πλατσουρίζοντας στην άκρη τού γιαλού.* — **πλατσούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. (< *πλατς*), πβ. *ναν-ουρίζω*].

πλάττω ρ. ▸ πλάθω

πλατυ- κ. **πλατύ-** α' συνθετικό που αποδίδει (σε κάτι) την ιδιότητα τού πλάτους, τής ευρύτητας: *πλατυ-κέφαλος, πλατυ-μέτωπος, πλατύ-στερνος, πλατυ-ποδία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.)].

πλατύγυρος, -η, -ο (κυρ. για καπέλα) αυτός που έχει πλατύ γύρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. broad-brimmed].

πλατυκέρατος, -η, -ο (για ζώα) αυτός που έχει πλατιά, χοντρά κέρατα: *~ ελάφι*.

πλατυκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανώμαλος σχηματισμός τού κρανίου, κατά τον οποίο το οπίσθιο μέρος του εμφανίζεται αφύσικα πεπλατυσμένο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platycéphalie].

πλατυκέφαλος, -η, -ο {μτγν.} **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πλατυκεφαλία **2.** αυτός που έχει ανοιχτό, πλατύ μέτωπο, φαρδύ κούτελο ΣΥΝ. πλατυκούτελος.

πλατυκούτελος, -η, -ο (λαϊκ.) πλατυκέφαλος (βλ.λ., σημ. 2).

πλατυμέτωπος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.

πλατύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πλάτυνα, πεπλατυσμένος} (λόγ.) πλαταίνω (βλ.λ.). — **πλάτυνση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

πλατυπόδαρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πλατύ πέλμα, ανοιχτή πατούσα **2.** αυτός που εμφανίζει πλατυποδία.
[ΕΤΥΜ. < *πλατυ-* + *ποδάρι*, πβ. μτγν. *πλατύπους, -οδος*].

πλατύποδας (ο) {πλατυπόδων} πρόσωπο που πάσχει από πλατυποδία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλατύπους, -οδος* < *πλατυ-* + *πούς, ποδός*].

πλατυποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία τού ποδιού, συνήθ. κληρονομική, κατά την οποία το πέλμα δεν σχηματίζει καμάρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. flatfoot].

πλατύς, -ιά (λόγ. -εία), **-ύ** {πλατ-ιού | -ιοί κ. (λόγ.) -είς (ουδ. -ιά), -ιών (θηλ. λόγ. -ειών)· πλατύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει χαρακτηριστικά μεγάλο πλάτος: *~ μέτωπο / πεζοδρόμιο* ΣΥΝ. φαρδύς, ευρύς ΑΝΤ. στενός· ΦΡ. ***φαρδύς-πλατύς*** βλ. λ. *φαρδύς* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα, που περιλαμβάνει πολλά επιμέρους στοι-

χεία: *η λέξη πρέπει να νοηθεί εδώ με την ~ της έννοια* || *~ αποδοχή* ΣΥΝ. εκτεταμένος, ευρύς. **πλατιά / πλατέως** [μτγν.] επίρρ.. **πλατύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *pḷtú-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleta- «πλατύς, ευρύς». πβ. σανσκρ. prthú- «πλατύς», αρμ. lain (< *plɔto-no-), ουαλ. lledu «ευρύνω, πλατύνω» κ.ά. Ομόρρ. *πλάτ-ος, πλατα-μών(ας), πλάτ-η, πλάτ-ανος, Πλάτ-ων* (βλ.λ.) κ.ά.].

πλατύσκαλο (το) **1.** σκαλοπάτι πλατύτερο από τα υπόλοιπα, που σχηματίζεται στο σημείο όπου στρίβει η σκάλα **2.** ο πλατύς χώρος στο τέλος μιας σκάλας, κυρ. σε κάθε όροφο οικοδομήματος.

πλάτυσμα (το) {πλατύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει υποστεί πλάτυνση **2.** (στα φυτά) το έλασμα των φύλλων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πλατύνω*].

πλατύστερνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φαρδύ, ανοιχτό στέρνο ΣΥΝ. ευρύστερνος ΑΝΤ. στενοθώρακος.

πλατύστομος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ. για αγγεία) αυτός που έχει πλατύ στόμιο: *~ πιθάρι / βάζο*.

πλατύσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ανοιχτή σωματική διάπλαση, πλατύ κορμό.

Πλατυτέρα (η) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η εικόνα τής Παναγίας που εικονογραφείται στο εσωτερικό τής κόγχης τού Αγίου Βήματος των ναών, η οποία συνήθ. την παριστά δεομένη ή βρεφοκρατούσα, σε θρόνο, τονίζοντας τον ρόλο τής Θεοτόκου στην ενανθρώπηση τού Χριστού ως «Πλατυτέρας των Ουρανών», αφού δέχθηκε στους κόλπους τον «αχώρητον» στο κοσμικό σύμπαν.

πλατύφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (για φυτά και άνθη) αυτός που τα φύλλα ή τα πέταλά του έχουν πλατύ σχήμα: *~ δέντρο / λουλούδι* || *~ βασιλικός* ΑΝΤ. στενόφυλλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.

πλατύχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πλατύ, ανοιχτό χώρο: *~ αίθουσα / κτήριο / δωμάτιο / δρόμος* ΑΝΤ. στενόχωρος.

πλατφόρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάθε οριζόντια επιφάνεια ή επίπεδη κατασκευή υψωμένη πάνω από το μέσο επίπεδο τού γύρω χώρου **2.** (ειδικότ.) κάθε υπερυψωμένο δάπεδο ή άλλη οριζόντια επιφάνεια, που χρησιμοποιείται ως εξέδρα ή σκηνή **3.** ο υπερυψωμένος χώρος μεταξύ ή κατά μήκος των γραμμών σιδηροδρομικού σταθμού, από τον οποίο γίνεται η επιβίβαση στα βαγόνια ΣΥΝ. αποβάθρα **4.** ο ανοιχτός χώρος στο τέλος βαγονιού επιβατικής αμαξοστοιχίας για τη διευκόλυνση τής εισόδου των επιβατών, βαγόνι με διάδρομο προς το επόμενο βαγόνι **5.** ανοιχτό ρυμουλκούμενο όχημα (ή βαγόνι) για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων και βαριών μηχανημάτων • **6.** ΠΟΛΙΤ. οι κοινές θέσεις και αρχές που υπερασπίζεται ένα άτομο και κυρ. μια ομάδα ατόμων, π.χ. ένα πολιτικό κόμμα· (ειδικότ.) το κοινό σημείο, η κοινή βάση για την επίτευξη συμφωνίας: *βρήκαμε την ~, για να συνεργαστούμε στις εκλογές* • **7. πλατφόρμες** (οι) παπούτσια με ενιαία χοντρή σόλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plate-forme < plat(e) «πλατύς, επίπεδος» (< δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*) + forme «μορφή» (< λατ. forma)].

πλάτωμα (το) {πλατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο πλατύς, ανοιχτός χώρος: *εκεί πιο κάτω ο δρόμος έχει ένα ~* ΣΥΝ. πλατωσιά.
[ΕΤΥΜ. < *πλάτος* + παραγ. επίθημα -ωμα, πβ. *ύψ-ωμα, ίσι-ωμα*].

Πλάτων (ο) {Πλάτων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (428/427-348/347 π.Χ.), που διατύπωσε την έννοια τής τριμερούς ψυχής, τη θεωρία των Ιδεών και τής γνώσεως ως αναμνήσεως, μαθητής τού Σωκράτη, ιδρυτής τής Ακαδημίας και δάσκαλος τού Αριστοτέλη· το σημαντικότατο και πλούσιο φιλοσοφικό έργο του (κυρ. οι διάλογοί του) ανήκει στις βάσεις τού δυτικού πολιτισμού **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Πλάτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει φαρδιές πλάτες»· χρησιμοποιήθηκε ως παρωνύμιο τού γνωστού φιλοσόφου, επειδή είχε αυτό το σωματικό χαρακτηριστικό. Το όνομα ανάγεται στο επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.)].

πλατωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πλάτωνα ή τη φιλοσοφία και το έργο του: *~ διάλογοι / θεωρία / σκέψη* **2. πλατωνικός** (ο) αυτός που αποδέχεται ή επηρεάζεται από το φιλοσοφικό σύστημα τού Πλάτωνος **3.** (μτφ.) αυτός που εντάσσεται στη σφαίρα τού νοητού ή τού ιδεατού • ΦΡ. ***πλατωνικός έρωτας*** η σχέση στην οποία υπόκειται ερωτικό συναίσθημα και η οποία δεν ολοκληρώνεται σεξουαλικά. — **πλατωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πλατωνισμός (ο) [1809] **1.** το φιλοσοφικό σύστημα τού Πλάτωνος και (γενικότ.) το σύνολο των διατυπωμένων ιδεών του· ΦΡ. ***πλατωνισμός τού πνεύματος*** η περιοριστική για την ελεύθερη έρευνα εμφατική προσήλωση σε μια ιδέα ΣΥΝ. δογματισμός **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια που στερείται πρακτικού αποτελέσματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platonisme].

πλατωνιστής (ο) [1871] διανοητής ή φιλόσοφος που έχει δεχθεί την επίδραση των μεταφυσικών, ηθικών και πολιτειακών θεωριών τού Πλάτωνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platoniste].

πλατωσιά (η) το πλάτωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πλάτωση* (< αρχ. *πλατοῦμαι (-όο-)* «γίνομαι επίπεδος» < *πλάτος*), κατά τα θηλ. σε -ιά, πβ. *φυλλωσ-ιά, αρματωσ-ιά, απλωσ-ιά*].

πλαφόν (το) {άκλ.} ελλην. *οροφή*· το ανώτατο καθορισμένο όριο, η υπέρβαση τού οποίου απαγορεύεται: *η επιτροπή καθόρισε ~ στις τιμές των προϊόντων / των επιτοκίων / των πιστωτικών καρτών*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plafond «οροφή» < plat fond < plat «επίπεδος» (< δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*) + fond «βάθος» (< λατ. fundus «βυθός»)].

πλαφονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φωτιστικό στερεωμένο στην οροφή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plafonnier < plafond «οροφή» (βλ. κ. *πλαφόν*)].

πλέγμα (το) {πλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο, που είναι πλεγμένο: *συρμάτινο ~ για τον φράχτη* || *δικτυωτό ηλεκτροφόρο ~* || *λεπτό ~ για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δίχτυ, (για μαλλιά) φιλέ **2.** ΑΝΑΤ. δίκτυο διαπλεκόμενων νεύρων (*βραχιόνιο ~, ηλιακό ~*) ή αγγείων **3.** (μτφ.) σύνολο στοιχείων που συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοεπηρεάζονται: *~ δυσχερειών / παραγόντων / σχέσεων / συμφερόντων / εξουσίας* || *ένα ~ από κανάλια, γέφυρες και στενά σοκάκια* ΣΥΝ. δίκτυο **4.** ΟΙΚΟΛ. ***τροφικό πλέγμα*** η πολυδιάστατη σχέση μεταξύ των οργανισμών που ανήκουν σε ένα οικοσύστημα, κατά την οποία ορισμένα είδη αποτελούν την τροφή άλλων ειδών (πβ. *τροφική αλυσίδα*, λ. *αλυσίδα*, κ. *τροφική πυραμίδα*, λ. *πυραμίδα*) **5.** ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα, κόμπλεξ: *~ ανωτερότητας*. — **πλεγματικός, -ή, -ό** [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέκω* (βλ.λ.). Η σημ. τού δικτύου νεύρων και αγγείων αποτελεί απόδ. τού γαλλ. plexus].

πλέθρο (το) **1.** αρχαία μονάδα μήκους ίση με 100 πόδες, το 1/6 τού σταδίου (29,57 σημερινά μέτρα) **2.** μονάδα μετρήσεως τού εμβαδού επιφανειών ίση με 874,38 τετραγωνικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλέθρον*, λ. που παρουσιάζει επίθημα -θρον (πβ. *βέρεθρον*), αβεβ. ετύμου. Η πιθανότερη εκδοχή είναι η αναγωγή στο αρχ. ρ. *πέλομαι* «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. λ. *πόλος*), με τη σημ. τής διαδρομής που διανύουν οι περιστρεφόμενοι τροχοί μιας άμαξας. Δεν είναι ικανοποιητική η σύνδεση με το ρ. *πίμπλημι* «γεμίζω». Ο ομηρικός τ. *πέλεθρον* είναι ο αρχαιότερος, ενώ ο τ. *πλέθρον* οφείλεται σε συγκοπή τού -ε-].

πλειάδα (η) **1.** σύνολο από πολλούς ανθρώπους με συγκεκριμένη (θετική) ιδιότητα: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλαισιώνει (μια) ~ εκλεκτών ηθοποιών* ΣΥΝ. πλήθος **2.** (α) ΜΥΘΟΛ. ***Πλειάδες*** (οι) οι εφτά κόρες τού γίγαντα Άτλαντα, που μεταμορφώθηκαν σε περιστέρια ή αστέρια από τον Δία και θεωρούνταν δημιουργοί τού τραγουδιού και των νυχτερινών γιορτών (β) ΑΣΤΡΟΝ. ο ομώνυμος αστερισμός **3.** ομάδα επτά Αλεξανδρινών ποιητών (3ος αι. π.Χ.), που περιελάμβανε τους Λυκόφρονα τον Χαλκιδέα, Αλέξανδρο τον Αιτωλό, Φιλίσκο τον Κερκυραίο, Όμηρο τον Βυζάντιο, Σωσίθεο τον Αλεξανδρέα, Σωσιφάνη τον Συρακόσιο και Διονυσιάδη τον εκ Ταρσού **4.** ομάδα Γάλλων ποιητών οι οποίοι επί βασιλείας Ερρίκου Β' επεχείρησαν να ανανεώσουν τη γαλλική ποίηση εισάγοντας νέες μορφές (σονέτο) και να αποκαθάρουν τη γαλλική γλώσσα από την κενή ρητορεία· οι διασημότεροι από αυτούς είναι ο Ρονσάρ και ο Ντυ Μπελλαί. Επίσης (λόγ.) **Πλειάς** {Πλειάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πλειάς, -άδος* (ο πληθ. *Πλειάδες* είναι ομηρικός), αβεβ. ετύμου, σχηματισμός με επίθημα -αδ- (πβ. *Υάδες*, ονομασία αστερισμού). Έχει προταθεί η σύνδεση με περσ. λ. για τον ίδιο αστερισμό, λ.χ. περσ. parvīn (πληθ.), πάστο pērūne (πληθ.), αβεστ. paoiryaēinyas (πληθ.), αλλά όλοι οι ανωτέρω τ. φαίνεται να έχουν σχηματιστεί κατ' αναλογίαν προς το αβεστ. paoirya- «ο πρώτος». Ίσως στην Ελληνική η λ. *Πλειάδες* να συνδ. με το ρ. *πλέω*, αφού η ανατολή και η δύση αυτού τού αστερισμού έχει ιδιαίτερο νόημα για τους ναυτικούς. Οι συνδέσεις με τα επίθ. *πολύς, πλείων* ή με τις λ. *πάλη*, λατ. pulvis «σκόνη» και σανσκρ. palava- «τσόφλι, άχυρο» θεωρούνται εξαιρετικά αμφίβολες. Ο γραμματικός Ηφαιστίων απέδωσε τον χαρακτηρισμό *Πλειάδες* σε επτά Αλεξανδρινούς τραγικούς ποιητές, ενώ το 1553 συνεστήθη ένας όμιλος επτά Γάλλων αναγεννησιακών ποιητών, που έλαβε την ονομασία La Pléiade, με σκοπό τον εμπλουτισμό τής γαλλικής λογοτεχνίας και γλώσσας από τους κλασικούς. Σε αυτό τον όμιλο οφείλεται και η σημερινή σημ. τής λ.].

πλέιμέικερ κ. **πλέι-μέικερ** (ο) {άκλ.} παίκτης (συνήθ. στο μπάσκετ) ο οποίος οργανώνει το παιχνίδι τής ομάδας του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. play-maker].

πλεϊμπάκ κ. **πλεϊ-μπάκ** (το) {άκλ.} **1.** η αναπαραγωγή ήχων, εικόνων κ.λπ. από δίσκο ή ταινία εγγραφής **2.** η συσκευή ή το πλήκτρο (λ.χ. σε ένα πικάπ) με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή αυτή: *πάτα το ~ να ξανακούσεις το τραγούδι* || *δεν τραγουδάει ο ίδιος· έχουν βάλει ~* (μαγνητοφωνημένο τραγούδι, ενώ ο τραγουδιστής απλώς ανοιγοκλείνει το στόμα του) || (κ. ως επίρρ.) *τραγουδάει ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. playback].

πλεϊμπόι κ. **πλέι-μπόι** (ο) {άκλ.} άνδρας με πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που επιδιώκει μια ζωή άνεσης και πολυτελούς διασκέδασης χωρίς υποχρεώσεις ή δεσμεύσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. playboy].

πλειο- κ. **πλειό-** κ. **πλειονο-** κ. **πλεον-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** το περισσότερο συγκριτικά: *πλειο-δοτώ* **2.** το μεγαλύτερο μέρος από ένα σύνολο, το μεγαλύτερο ποσοστό: *πλειονο-ψηφία, πλεον-εξία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πλειοψηφία*), που προέρχεται από το αρχ. *πλείων* (βλ. λ. *πλέον*)].

πλειοδοσία (η) [1871] {πλειοδοσιών} η προσφορά υψηλότερης τιμής σε δημοπρασία ή πλειστηριασμό ΑΝΤ. μειοδοσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία*.

πλειοδότης (ο) [1833] {πλειοδοτών}, **πλειοδότρια** (η) [1871] {πλειοδοτριών} αυτός που πλειοδοτεί (βλ.λ.) ΑΝΤ. μειοδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία*.
[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *δότης*].

πλειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την πλειοδοσία (βλ.λ.): *~ διαγωνισμός* ΑΝΤ. μειοδοτικός.

πλειοδοτώ ρ. αμετβ. [1871] {πλειοδοτείς... | πλειοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (σε πλειστηριασμό ή δημοπρασία) προσφέρω υψηλότερη τιμή, υποβάλλω καλύτερη πρόταση ΑΝΤ. μειοδοτώ **2.** (μτφ.-συχνά κακόσ.) εκδηλώνω (κάτι) σε μεγαλύτερο βαθμό (από τους άλ-

λους): *τα κόμματα τής αντιπολίτευσης πλειοδοτούν σε λαϊκίστικα συνθήματα* || *έσπευσε ο αρχηγός τους να πλειοδοτήσει σε εμπρηστικές δηλώσεις και ύβρεις* ΣΥΝ. υπερθεματίζω ΑΝΤ. υστερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία.*

[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-δοτώ* < *δότης*].

Πλειόκαινο (το) [1867] {Πλειοκαίνου} ΓΕΩΛ. **1.** υποδιαίρεση τής Τριτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 7 περίπου εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε 4,5 περίπου εκατομμύρια χρόνια **2.** το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — **πλειοκαινικός,** -ή, -ό [1867].

[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-καινο* < *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pliocene].

πλειονότητα (η) {πλειονοτήτων} το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου: *η ~ των ερωτηθέντων απάντησε θετικά* || *η ~ των μαθητών κάνει φροντιστήριο* || *στην ~ τους οι Έλληνες είναι φιλόξενοι άνθρωποι* ΑΝΤ. μειονότητα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλειονότης, -ητος* < αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*].

πλειονοψηφία (η) ➤ πλειοψηφία

> **πλειονοψηφία – πλειοψηφία, μειονοψηφία – μειοψηφία.** Η λ. **πλειονοψηφία** είναι ήδη αρχαία, καίτοι με διαφορετική σημασία. Ο τύπος **πλειοψηφία** είναι νεότερος. Νεότερη είναι και η λ. **μειονοψηφία** (1829) καθώς και ο τ. **μειοψηφία** (1874). Ορθότεροι (από πλευράς σχηματισμού) είναι οι τύποι *πλειονο-ψηφία* και *μειονο-ψηφία*, αφού τα σύνθετα σχηματίζονται κανονικά με το θέμα τού α' συνθετικού (που βρίσκεται στη γενική): *πλείων*, γεν. ***πλείον**-ος*, σύνθετο **πλειον-ο-ψηφία** και *μείων*, γεν. ***μείον**-ος*, σύνθετο **μειον-ο-ψηφία** (και ρήματα **πλειονοψηφώ, μειονοψηφώ**). Ο Στέφ. Κουμανούδης στη *Συναγωγή νέων λέξεων...* (λ. *πλειοψηφία*) παρατηρεί: «*Ἐν τοῖς Λεξ. τῆς παλαιᾶς κεῖται ἡ* **πλειονοψηφία**, *ἥτις καὶ αὐτὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1829 (ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ διαδικασίᾳ) καὶ παρὰ Φιλ.[ίππῳ] Ἰω.[άννου] 1849, καὶ ἄλλοις καὶ ἐν τῇ ἐφημεριδογραφίᾳ εἶναι ἐν χρήσει πολλῇ*». Η βραχύτερη μορφή (και γι' αυτό πιο εύκολη στη χρήση) των τ. *πλειοψηφία* και *μειοψηφία* τούς έχει, στην πράξη, εξασφαλίσει ευρύτερη έκταση χρήσεως. Τα **πλειοδότης** *(πλειοδοσία, πλειοδοτώ)* και **μειοδότης** *(μειοδοσία, μειοδοτώ)* καθώς και τα **πλεονεκτώ** *(πλεονέκτης, πλεονεξία)* και **μειονεκτώ** *(μειονεξία)* είναι διαφορετικής παραγωγής: **πλείον / μείον** + *δίδω (δότης)*, **πλέον / μείον** + *έχω*.

πλειονοψηφώ ρ. ➤ πλειοψηφώ

πλέι οφ (τα) {άκλ.} ΑΘΛ. (σε διάφορα ομαδικά αθλήματα) σύνολο αγώνων που δίνουν μεταξύ τους οι ομάδες με βάση τη βαθμολογική θέση που έχουν καταλάβει στην κανονική περίοδο τού πρωταθλήματος, προκειμένου να γίνει η τελική κατάταξη.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. play off].

πλειοψηφία κ. (ορθότ.) **πλειονοψηφία** (η) [μτγν.] {πλειοψηφιών} **1.** το μεγαλύτερο τμήμα, ο μεγαλύτερος αριθμός των μελών ενός συνόλου (ψήφων ή ψηφοφόρων): *εξελέγη πρόεδρος με την υποστήριξη τής ~* || *μεγάλη / άνετη / σίγουρη / συντριπτική / μικρή / επισφαλής / οριακή ~* ΣΥΝ. μειοψηφία· ΦΡ. (α) ***απόλυτη πλειοψηφία*** βλ. λ. *απόλυτος* (β) ***σχετική πλειοψηφία*** ο αριθμός (ψήφων, εδρών) υποψηφίου ή κόμματος, που ξεπερνά τον αριθμό των αντιπάλων του χωριστά, χωρίς να φτάνει τις μισές συν μία (γ) ***οριακή πλειοψηφία*** η απόλυτη πλειοψηφία που αποκτάται για ελάχιστες ψήφους παραπάνω ή με ποσοστό που μόλις υπερβαίνει (σε δεκαδικά ψηφία) το 50% (λ.χ. 50.04% έναντι 49.06% τού αντιπάλου) (δ) ***έχω την πλειοψηφία*** επηρεάζω, ελέγχω το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου, υποστηρίζομαι από τα περισσότερα μέλη του (ε) ***κατά πλειοψηφία*** (i) ανάλογα με το ποιος συγκεντρώνει τις περισσότερες ψήφους, τι επιθυμούν οι περισσότεροι: *στη δημοκρατία οι αποφάσεις λαμβάνονται ~* (ii) στο μεγαλύτερο μέρος: *στο σχολείο φοιτούν ~ παιδιά μεταναστών* ΣΥΝ. κυρίως **2.** ο αριθμός των ψήφων ή των ψηφοφόρων που αποτελούν τη διαφορά ανάμεσα στον πρώτο και στον δεύτερο: *η απόφαση ελήφθη με ~ τριών μόλις ψήφων* **3.** (συνεκδ.) η κοινωνική, πολιτική κ.λπ. ομάδα ή το κόμμα που συγκεντρώνει την πλειονότητα των μελών ενός συνόλου, τής Βουλής κ.λπ. (σε ψηφοφορία) ή των ψήφων: *η ~ συχνά κατοχυρώνει τα προνόμιά της εις βάρος των διαφόρων μειονοτήτων*· ΦΡ. ***σιωπηρή πλειοψηφία*** (i) σύνολο μελών μιας κοινωνίας, οι οποίοι μπορεί να μη λαμβάνονται υπ' όψιν εξαιτίας τής μετριοπάθειάς τους, αποτελούν όμως τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών που θα έπρεπε να ακουστεί (ii) σύνολο ανθρώπων, των οποίων οι απόψεις παραμένουν αδήλωτες, αν και αποτελούν την πλειοψηφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλειονοψηφία* < *πλειονο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-ψηφία* < *ψῆφος*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *απόλυτη / σχετική / οριακή / σιωπηρή πλειοψηφία* (< αγγλ. absolute / relative / marginal / silent majority)].

πλειοψηφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελεί πλειοψηφία: *~ ρεύμα* **2.** ΠΟΛΙΤ. ***πλειοψηφικό (σύστημα)*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο σε κάθε εκλογική περιφέρεια εκλέγονται μόνο οι υποψήφιοι τού συνδυασμού που πλειοψηφεί (πβ. *απλή, ενισχυμένη αναλογική, λ. αναλογικός*). — **πλειοψηφικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλειοψηφώ κ. (ορθότ.) **πλειονοψηφώ** ρ. αμετβ. [1874] {πλειοψηφείς... | πλειοψήφησα} διαθέτω ή κατακτώ την πλειοψηφία: *εξελέγη πρόεδρος πλειοψηφώντας έναντι τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. μειοψηφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*

πλειστάκις επίρρ. (λόγ.) πάρα πολύ συχνά, πολλές φορές: *εξεδήλωσε ~ τη δυσαρέσκειά του κατά τον πλέον εμφατικό τρόπο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-άκις*].

πλειστηριάζω ρ. μετβ. {πλειστηρίασ-α, -τηκα, -μένος} πουλώ κάτι σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. δημοπρατώ, εκπλειστηριάζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλειστήρης* «πολλαπλός – μακράς διαρκείας» < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. *φρεν-ήρης, ποδ-ήρης*].

πλειστηρίαση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο πλειστηριασμός.

πλειστηρίασμα (το) {πλειστηριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τίμημα πράγματος που πλειστηριάσθηκε.

πλειστηριασμός (ο) [μτγν.] ανοιχτή, δημόσια διαδικασία πώλησης, στην οποία η τελική τιμή καθορίζεται μέσω μιας σειράς διαδοχικών και αυξανόμενων προσφορών από τους ενδιαφερομένους και το πωλούμενο αντικείμενο ή περιουσιακό στοιχείο (κινητό ή ακίνητο) κατοχυρώνεται στον πλειοδότη, δηλ. στον ενδιαφερόμενο που προσφέρε τελικά τα περισσότερα χρήματα: *βγάζω στον ~ έναν πίνακα* || *η τιμή εκκινήσεως τού καναπέ στον ~ καθορίστηκε στις 200.000* (πβ. λ. *δημοπρασία*) ΣΥΝ. πλειστηρίαση.

Πλειστόκαινο (το) {Πλειστοκαίνου} ΓΕΩΛ. **1.** η δεύτερη από τις δύο υποδιαιρέσεις τής Τεταρτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 1,7 εκατομμύρια χρόνια και συνεχίστηκε μέχρι πριν από 10.000 χρόνια **2.** το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — **πλειστοκαινικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleistocene].

πλείστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** πάρα πολύς (ως προς την ποσότητα, το πλήθος): *~ συμπολίτες μας υφίστανται τα δεινά τής ανεργίας* || *~ λόγοι μάς αναγκάζουν να ακυρώσουμε τελικώς τη συμφωνία μας* ΑΝΤ. ελάχιστος· ΦΡ. (α) ***ως επί το πλείστον*** (*ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον*, Θουκ. 4, 14) στο μεγαλύτερο ποσοστό, σε πολύ μεγάλο βαθμό, κατά κύριο λόγο: *οι ερωτικές του σχέσεις υπήρξαν ~ εφήμερες και επιφανειακές* || *τους νέους ~ απασχολεί το επαγγελματικό τους μέλλον* (β) ***κατά το πλείστον*** (*κατὰ τὸ πλεῖστον*, Πολύβιος 11, 4, 7) κατά το πιο μεγάλο μέρος, στο μεγαλύτερο τμήμα: *οι κάτοικοι τού νησιού είναι ~ ναυτικοί* **2.** (στον πληθ.) οι πιο πολλοί: *οι ~ των γνωστών του τυγχάνουν γιατροί*· ΦΡ. ***πλείστοι όσοι / πλείστα όσα*** (*ὅσας πλείστας*, Ηροδ. 6, 4) πολλοί και διάφοροι ή πολλά και διάφορα: *πλείστοι όσοι εκδηλώνουν κατά καιρούς ενδιαφέρον για την τουριστική αξιοποίηση τής περιοχής μας* || *~ παράδοξα συμβαίνουν στην κοινωνία μας.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλεῖστος* < **πλή-ιστος* (με βράχυνση τού φωνήεντος -η- προ ημιφώνου και συμφώνου, κατά τον νόμο τού Osthoff) < *plē-isto- (όπου το -is- αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού συγκριτικού επιθήματος *-jes / *-jos και συνοδεύεται από το υπερθ. επίθημα -t(h)o-), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β' συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. *πλή-ρης, πολ-ύς, πλῆ-θος* κ.ά. Το επιθ. *πλεῖστος* συνδ. με τα συνώνυμα αβεστ. fraēšta- και αρχ. σκανδ. fleistr].

πλεκτάνη (η) {δύσχρ. πλεκτανών} **1.** (κυριολ.) ΝΑΥΤ. χοντρό πλέγμα σχοινιού σε σχήμα κορδονιού, που τοποθετείται γύρω από τον άξονα τού έλικα, εμποδίζοντας την είσοδο των νερών στο σκάφος ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλαμάστρα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε σχεδιάζεται με πρόθεση να παραπλανήσει, να εξαπατήσει, να παγιδεύσει: *στήνω / ετοιμάζω / αποκαλύπτω μια ~* || *θύμα σκοτεινής ~* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σπείρα, καθετί περιτυλιγμένο», < *πλέκω* (πβ. *πλεκ-τός*) + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. *βοτ-άνη, σκαπ-άνη, χοάνη*). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

πλεκτήριο [1891] κ. (καθημ.) **πλεχτήριο** (το) {πλεκτηρί-ου | -ων} χώρος εξοπλισμένος με πλεκτικές μηχανές, κυρ. εργαστήριο ή τμήμα βιομηχανικής μονάδας, για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων.

πλέκτης [μεσν.] {πλεκτών} κ. (καθημ.) **πλέχτης** (ο), **πλέκτρια** [μτγν.] {πλεκτριών} κ. (καθημ.) **πλέχτρια** (η) τεχνίτης σε πλεκτήριο ή ειδικευμένος στον χειρισμό πλεκτικών μηχανών. Επίσης (καθημ.) **πλέχτρα** (η) {πλεχτρών}. — **πλεκτικός,** -ή, -ό [αρχ.] κ. **πλεχτικός**.

πλεκτοβιομηχανία (η) βιομηχανία κατασκευής πλεκτών ενδυμάτων.

πλεκτομηχανή (η) μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων.

πλεκτός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **πλεχτός 1.** αυτός που έχει πλεχτεί, που έχει φτειαχτεί με πλέξιμο: *~ καλάθι / ψάθα / ύφασμα / ζακέτα* **2. πλεκτό** (το) (α) ένδυμα που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: *φορούσε ένα χοντρό ~ για το κρύο* || *τα ~ πλένονται στο χέρι* (β) το εργόχειρο που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο **3.** ΜΕΤΡ. ***πλεκτή ομοιοκαταληξία*** μορφή ομοιοκαταληξίας, κατά την οποία οι στίχοι ομοιοκαταληκτούν ανά δύο, δηλ. ο πρώτος με τον τρίτο, ο δεύτερος με τον τέταρτο κ.λπ. — **πλεκτ-ά / -ώς** επίρρ.

πλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλεξα, πλέ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κατασκευάζω (κάτι) στρίβοντας μακριά και λεπτά υλικά (λ.χ. κλωστές, σχοινιά, τρίχες, κλαδιά), ώστε να περνά το ένα γύρω ή πάνω από το άλλο ή μέσα στο άλλο, όπως στο δίχτυ: *~ ένα καλάθι / ρούχο / ζευγάρι γάντια / μια κουβέρτα / στεφάνι με λουλούδια* || *~ τα μαλλιά μου κοτσίδες*· ΦΡ. ***πλέκω τα δάχτυλα / χέρια*** περνώ τα δάχτυλα τού ενός χεριού ανάμεσα στα δάχτυλα τού άλλου ενώνοντας τα χέρια: *έπλεξε τα χέρια με χαριτωμένη αμηχανία*· (μτφ.) **2.** τυλίγω (κάτι) γύρω από (κάτι άλλο): *το μωρό έπλεξε τα χεράκια του γύρω από το λαιμό τού πατέρα του* **3.** συνδυάζω επιμέρους στοιχεία συνθέτοντας (κάτι): *~ μια ιστορία* ΣΥΝ. σχεδιάζω, συνθέτω, πλάθω· ΦΡ. ***πλέκω το εγκώμιο (κάποιου)*** λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον): *ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο τού υπουργού του* ♦ **4.** (αμετβ.) ασχολού-

μαι με το πλέξιμο, κατασκευάζω (κάτι) πλεκτό: *από μικρή την έμαθαν να πλέκει και να κεντάει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plek-. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω, πτυχώνω», πβ. σανσκρ. praśna- «πλέγμα», αρχ. σλαβ. pletǫ «πλέκω», αρχ. γερμ. flehtan (> γερμ. flechten «πλέκω»), αγγλ. flax «λινάρι», λατ. *plecο (όπως μαρτυρείται στα σύνθετα im-plicāre «εμπλέκω, συνδέω», ex-plicāre «εξηγώ», sim-plex «απλός» κ.ά.). Παράγ. *πλέγμα, πλοκ-ή, πλεκτ-άνη, πλόκ-αμος* κ.ά. Ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιούνται μεταφορικώς οι εκφράσεις *πλέκω ρήματα, λόγους, ύμνους, ῳδάς*].

πλεμάτι (το) {πλεματ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** καθετί που έχει πλεχτεί, που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: *το ~ της αράχνης* ΣΥΝ. πλέγμα, δίχτυ **2.** (ειδικότ.) (α) κάθε δικτυωτός σάκος (β) δίχτυ για ψάρεμα ΣΥΝ. απόχη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλεγμάτιον* (με σίγηση τού -γ-, πβ. κ. *πράμα – πράγμα*), υποκ. τού ουσ. *πλέγμα*].

πλεμόνι (το) {πλεμον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πνευμόνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πνευμόνιον* (με ανομοίωση τού -ν- και σίγηση τού διαρκούς [ν] προ τού *-μ-*), υποκ. τού αρχ. *πνεύμων, -ονος* (βλ.λ.)].

πλέμπα (η) {πλεμπών} (μειωτ.) τα κατώτερα στρώματα τής κοινωνίας, ο πολύς λαός, ο όχλος: *αυτός είναι αριστοκράτης· τι δουλειά έχει με την ~!* ΣΥΝ. συρφετός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. plebe < λατ. plebs «πλήθος, όχλος»].

πλεμπάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) η πλέμπα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. plebagia < λατ. plebeja, θηλ. τού επιθ. plebejus «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < plebs, -is «όχλος, πλήθος»].

πλένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλυνα, πλύ-θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω (κάτι) βυθίζοντάς το σε νερό ή υγρό διάλυμα (σαπουνάδα), τρίβοντάς το μέσα σε αυτό (με τα χέρια ή με βούρτσα) ή βρέχοντάς το με αυτό: *~ τα ρούχα / τα πιάτα / τα πατώματα / τους τοίχους || ~ τα χέρια / τα μαλλιά / το πρόσωπο / τα δόντια μου || ~ κάτι με απορρυπαντικό / με σαπούνι / με σφουγγάρι / με λάστιχο || η βροχή έπλυνε τους δρόμους·* ΦΡ. (α) ***να πλένεις το στόμα σου όταν μιλάς / πριν μιλήσεις για (κάποιον/κάτι)*** για αναφορά σε πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις μεγάλης σπουδαιότητας και άξια μεγάλου σεβασμού: *όταν μιλάς για τη μάννα μου, να πλένεις το στόμα σου με σαπούνι!* (β) ***τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* ♦ **2.** (αμετβ.) καθαρίζω τα ρούχα: *πλένει και σιδερώνει από το πρωί* (μεσοπαθ. **πλένομαι**) **3.** καθαρίζομαι, κάνω μπάνιο: *την ώρα που τηλεφώνησες πλενόμουν·* (ειδικότ.) καθαρίζω το πρόσωπό μου, νίβομαι: *μόλις ξύπνησα και δεν έχω πλυθεί ακόμη* **4.** (τριτοπρόσ.-συνήθ. για ρούχα) για τη θερμοκρασία στην οποία πρέπει να πλυθεί ένα ρούχο: *αυτό το πουκάμισο πλένεται στο πλυντήριο στους 40° || αυτό το ρούχο δεν πλένεται σε ζεστό νερό || τα μάλλινα πλένονται με κρύο νερό και στο χέρι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πλύνω* (από τον αόρ. *ἔπλυνα*, κατά το σχήμα *ἔμεινα – μένω*) < *πλύ-ν-jω (με ενεστωτικό έρρινο ένθημα) < *plu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. pupluve (μέσ. παρακ. τού ρ. plávate «κολυμπώ, πλέω»), αρμ. lua-na-m «πλένω», λατ. pluere «βρέχω» (> γαλλ. pleuvoir, ισπ. llover), αρχ. γερμ. flewen «πλένω», γερμ. fliessen «ρέω, τρέχω», αγγλ. flow κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω, πλοῦς (< πλό-ος), πλο-ῖο(ν), πλοῦ-τος* κ.ά.].

πλεξάνα (η) {πλεξανών} (καθημ.) πλεξίδα κυρ. ξερών κρεμμυδιών ή σκόρδων.
[ΕΤΥΜ. < *πλέξη* + παραγ. επίθημα *-άνα*, πβ. *δαγκ-άνα, φαγ-άνα*].

πλέξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει πλεχτεί ή πλέκεται (κάτι): *απλή / πολύπλοκη / διπλή / ελαστική / ενισχυμένη / παραδοσιακή ~ || ~ λαστιχωτή στους μηρούς* **2.** η ίδια η ύφανση, η υφή ενός υφάσματος, το προϊόν τού πλεξίματος: *λεία / απαλή / χοντρή / ζεστή / ανάγλυφη / κοτλέ / ζέρσεϊ / μεταξένια ~.*

πλέξιγκλας (το) {άκλ.} ελαφρύ και διαφανές πλαστικό υλικό που μοιάζει με γυαλί, με εξαιρετική αντοχή στις καιρικές μεταβολές και στις πιέσεις· χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή τής καλύπτρας τού πιλότου καθώς και παραθύρων, παρμπρίζ αεροσκαφών, σκαφών και οχημάτων, για πινακίδες ή και έπιπλα. Επίσης **πλεξιγκλάς**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. plexiglas (εμπορική ονομασία) < plexi- (< λατ. plexus «πλεκτός», μτχ. τού ρ. plecio «πλέκω») + glass «γυαλί»].

πλεξίδα (η) → πλεξούδα

πλέξιμο (το) {πλεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατασκευή πράγματος με στρίψιμο μακριών και λεπτών υλικών, ώστε το ένα να περνιέται γύρω, μέσα ή πάνω από το άλλο και να ενώνονται: *το ~ τού καλαθιού / τού πουλόβερ / τής κοτσίδας* **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατασκευής υφάσματος κατά την οποία σχηματίζει κανείς θηλιές με συνεχές νήμα και το περνάει ανάμεσα από αυτές με ειδικές βελόνες ή βελονάκι ή με πλεκτική μηχανή: *τα κορίτσια έμαθαν από μικρά ~ και κέντημα.*

πλεξούδα κ. **πλεξίδα** (η) [μεσν.] **1.** η κοτσίδα, μαλλιά πλεγμένα μεταξύ τους κατά μήκος με διάφορους τρόπους **2.** η μορφή με την οποία πωλούνται τα σκόρδα ή τα κρεμμύδια (που θυμίζει κοτσίδα πλεγμένη): *αγόρασε δύο πλεξούδες σκόρδα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πλεξούδι* < *πλέξη* + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

πλέον επίρρ. (λόγ.) **1.** για τον περιφραστικό σχηματισμό τού συγκριτικού βαθμού: *ο ~ σημαντικός / διαβασμένος / αναγνωρισμένος συγγραφέας·* ΦΡ. (α) ***πλέον τού δέοντος*** περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο ή απαιτούμενο: *εργάζεται ~ || η απόδοσή του υπήρξε ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ. υπέρ το δέον (β) ***πλέον ή βέβαιον*** περισσότερο και από βέβαιο ΣΥΝ. πέραν πάσης αμφιβολίας **2.** (α) πια, ήδη: *ό,τι έγινε τότε ανήκει ~ στο παρελθόν || είναι ~ αργά, αποκλείεται να προλάβεις* (β) μελλοντικά, από εδώ και πέρα: *υποσχέθηκε να είναι ~ πιο προσεκτικός στις επιλογές του* (γ) (με αριθμητ.) παραπάνω: *στη δημοσκόπηση μετείχαν ~ των δέκα χιλιάδων νέων από 15 έως 25 ετών || εψήφισαν ~ των διακοσίων* ΣΥΝ. περισσότερο (βλ. κ. λ. *επιπλέον*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλέον / πλεῖον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων / πλέων* < *πλήj-ων (με βράχυνση κατά το *πλεῖστος*, βλ.λ.) < *plē-is-on- (που χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πολύς*), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β' συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. *πλῆ-θος, πλή-ρης, πολ-ύς* κ.ά. Το επίθ. *πλείων* συνδ. με αβεστ. frāyah «πολύς, περισσότερος», σανσκρ. prāyaḥ (επίρρ.)].

πλεονάζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πλεονάζων, -ουσα, -ον | πλεόνασα} **1.** περισσεύω, είμαι περιττός: *οι προσλήψεις έγιναν χωρίς προγραμματισμό, με αποτέλεσμα να πλεονάζουν τουλάχιστον χίλιοι υπάλληλοι* **2.** βρίσκομαι σε μεγαλύτερη ποσότητα από το αναμενόμενο ή το κανονικό: *στον λόγο του πλεονάζουν τα συνθήματα, ενώ απουσιάζουν αισθητά οι ουσιαστικές προτάσεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέον* (βλ.λ.)].

πλεόνασμα (το) [μτγν.] {πλεονάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι μένει επιπλέον, η περιττή ποσότητα: *οι αλόγιστες προσλήψεις δημιούργησαν ~ προσωπικού || ~ αποθήκης / ταμείου / προϋπολογισμού / εμπορικού ισοζυγίου* ΣΥΝ. περίσσευμα ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα **2.** (ειδικότ.) (α) το μέρος, κυρ. αγροτικής παραγωγής, που δεν απορροφήθηκε από την αγορά: *~ ρυζιού / καφέ / εσπεριδοειδών* (β) ΟΙΚΟΝ. η ποσότητα παραγόμενου αγαθού που μένει αδιάθετη.

πλεονασμός (ο) [αρχ.] **1.** η ύπαρξη πλεονάσματος **2.** ΓΛΩΣΣ. η χρήση περιττών λέξεων ή άλλων γλωσσικών στοιχείων στον λόγο, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να επαναλαμβάνεται η ίδια σημασία, π.χ. (ως λογοτεχνικό μέσο) *«του 'στελνε ο Αλήπασας χαρτί κι ένα κομμάτι γράμμα»,* (για έμφαση στον προφορικό λόγο) *«μην ξανάρθεις πάλι εδώ!»,* (ως γλωσσικό σφάλμα) *ξαναεπαναλαμβάνω, από ανέκαθεν.*

πλεοναστικός, -ή, -ό 1. αυτός που συνιστά πλεονασμό ή που σχετίζεται με αυτόν: *~ έκφραση / διατύπωση* ΑΝΤ. ελλειπτικός **2.** αυτός που εμφανίζει ή προκύπτει ως περίσσευμα, πλεόνασμα: *~ ισοζύγιο / προϋπολογισμός* ΑΝΤ. ελλειμματικός. — **πλεοναστικ-ά / -ώς** επίρρ., **πλεοναστικότητα** (η).

πλεονέκτημα (το) [αρχ.] {πλεονεκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το θετικό χαρακτηριστικό πράγματος, καθετί που ευνοεί μια επιθυμητή εξέλιξη: *η φοίτηση σε ένα καλό σχολείο παρέχει πολλά ~ || είναι μεγάλο ~ οι διασυνδέσεις του με πολιτικούς || εκμεταλλεύεται όλα τα ~ τής θέσης του, για να ανέλθει κοινωνικά* ΣΥΝ. ατού ΑΝΤ. μειονέκτημα **2.** ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος, κέρδος: *τι ~ θα έχει, αν κάνει μία τέτοια παραχώρηση; || η λύση αυτή έχει πολλά ~ || είναι μεγάλο ~ γι' αυτόν που μπορεί και αγοράζει με έκπτωση* ΣΥΝ. ωφέλεια **3.** η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας: *οι τελευταίες εξελίξεις τού δίνουν σαφές ~ έναντι τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. προβάδισμα ● **4.** (στο τένις) ο πρώτος πόντος που κερδίζεται μετά από ισοπαλία ● ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο για διαιτητές) ***αφήνω (το) πλεονέκτημα*** δεν καταλογίζω φάουλ υπέρ μιας ομάδας, όταν μπορεί να συνεχίσει την επιθετική της προσπάθεια, που τη φέρνει σε ευνοϊκή θέση: *αν ο διαιτητής άφηνε το πλεονέκτημα, θα είχε μπει γκολ.* — (υποκ.) **πλεονεκτηματάκι** (το).

πλεονέκτης (ο) {πλεονεκτών}, **πλεονέκτρια** (η) {πλεονεκτριών} αυτός που επιζητεί διαρκώς να αποκτά και να κατέχει όσο το δυνατόν πιο πολλά, που δεν αρκείται σε όσα έχει: *η εύκολη επιτυχία τον έκανε ~ και άπληστο || να χαίρεσαι με ό,τι έχεις και μη γίνεσαι ~* ΣΥΝ. άπληστος, αχόρταγος ΑΝΤ. ολιγαρκής. Επίσης (λαϊκ.) **πλεονέχτρα** (η) {δύσχρ. πλεονεχτρών}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέον* + *-έκτης* < *ἔχω*, πβ. κ. μτγν. *καχ-έκτης*].

πλεονεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που παρέχει πλεονεκτήματα, που υπερέχει έναντι άλλου: *βρίσκεται σε ~ θέση σε σχέση με τους συνυποψηφίους του || επέλεξε την πιο ~ λύση* ΣΥΝ. ευνοϊκός ΑΝΤ. μειονεκτικός. — **πλεονεκτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

πλεονεκτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να ευνοείται (κάποιος), να διαθέτει πλεονέκτημα, να πλεονεκτεί ΣΥΝ. υπεροχή ΑΝΤ. μειονεκτικότητα.

πλεονεκτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πλεονεκτείς...· συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.} διαθέτω την υπεροχή έναντι (κάποιου), βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση: *η γηπεδούχος ομάδα πλεονεκτεί λόγω έδρας || ~ αριθμητικά / οικονομικά / στρατιωτικά* ΣΥΝ. υπερέχω ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*

πλεονεξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τάση να μην αρκείται κανείς σε ό,τι και αν αποκτά, αλλά να επιδιώκει διαρκώς περισσότερα (από όσα κατέχει, αξίζει, δικαιούται ή έχει πραγματικά ανάγκη): *η ~ του δεν τον αφήνει να χαρεί αυτά που έχει* ΣΥΝ. απληστία ΑΝΤ. ολιγάρκεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, πλειονοψηφία.*

πλεούμενο (το) καθετί πλωτή κατασκευή, σκάφος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλεούμενον* < αρχ. *πλέω* + *-ούμενον* (τής μτχ. τού μεσοπαθ. ενεστ. συνηρημένων ρ.), πβ. *μελλ-ούμενος, χαρ-ούμενος*].

πλεούσα (η) {πλεουσών} ΝΑΥΤ. το μέρος τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, τα ύφαλα μέρη του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γάστρα, βρεχάμενα ΑΝΤ. έξαλα (τα).
[ΕΤΥΜ. < *πλέω* + *-ουσα* (θηλ. μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρ.), πβ. *ελε-ούσα, πατ-ούσα*].

πλερέζα (η) {σπάν. πλερεζών} πολύ λεπτό μαύρο ύφασμα, με το οποίο οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι ή το πρόσωπό τους σε ένδειξη μεγάλου πένθους· ΦΡ. ***βάζω / φοράω πλερέζες*** στενοχωριέμαι πολύ, παίρνω κάτι πολύ βαριά: *δεν θα φορέσουμε και πλερέζες, επειδή χάσαμε στο ποδόσφαιρο!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pleureuse < pleurer «κλαίω» < λατ. plorare].

πλέρια επίρρ. (λαϊκ.) πλήρως: *«όσο γνωρίζεις πιο καλά, τόσο αγαπάς πιο πλέρια»* (Κ. Παλαμάς).

πλέριος, -α, -ο (λαϊκ.) ολοκληρωμένος, αυτός που δεν έχει ψεγάδι ή

έλλειψη, πλήρης: ~ *δημοκρατική αντίληψη* || *σε ~ δημοτική* ΣΥΝ. πλήρης, τέλειος.
[ΕΤΥΜ. < *πλήρης* (βλ.λ.). κατά τα επίθ. *ακέριος, στέριος*].

πλερωμή (η) ➤ πληρωμή

πλερώνω ρ. → πληρώνω

πλέυ μπόυ (το) ➤ πλεϊμπόι

πλευρά (η) **1.** καθεμιά από τις εξωτερικές επιφάνειες ενός αντικειμένου· (ειδικότ.) κάθε επίπεδη επιφάνεια στερεού: *το έπιπλο ήταν χτυπημένο σε μία ~* || *~ κύβου / κουτιού* **2.** κάθε γραμμή που οριοθετεί, περιγράφει ένα γεωμετρικό σχήμα: *οι δύο κάθετες ~ μιας ορθής γωνίας* || *οι ίσες ~ ενός τετραγώνου* **3.** καθεμιά από τις δύο πλατιές επιφάνειες ενός λεπτού, επίπεδου αντικειμένου: *η έξω ~ τής πόρτας* || *οι δύο ~ ενός νομίσματος / φύλλου / χαρτιού / υφάσματος* **4.** καθεμιά από τις πλαϊνές επιφάνειες ενός αντικειμένου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το μπροστινό, πίσω, κάτω ή πάνω μέρος του **5.** καθένα από τα δύο πλαϊνά μέρη ή τμήματα ενός πράγματος: *η δεξιά / αριστερή ~ τού δρόμου* **6.** καθένα από τα δύο πλάγια μέρη τού κορμού τού ανθρώπινου σώματος: *δέχτηκε σφαίρα στη δεξιά ~* ΣΥΝ. πλευρό **7.** (ειδικότ.) καθένα από τα οστά με το χαρακτηριστικό μακρύ, κοίλο και τοξοειδές σχήμα που σχηματίζουν το θωρακικό κύτος: *υπέστη κάταγμα στην τρίτη δεξιά ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παϊδι **8.** το αντίστοιχο μέρος τού σώματος ζώων ή σφαγίων, που χρησιμοποιείται για φαγητό **9.** κάθε περιοχή, κατεύθυνση ή θέση που προσδιορίζεται ως προς έναν κεντρικό άξονα, χώρο ή σημείο: *η βόρεια ~ τής πόλης* || *το κάστρο βρίσκεται στην πάνω ~ τού νησιού* || *αυτή η ~ τής τάξης έχει πολύ ήλιο το πρωί* || *ο κόσμος άρχισε να συρρέει απ' όλες τις ~* || *περικυκλωμένοι από κάθε ~* || *φυσούσε απ' την ~ τής θάλασσας* **10.** (συνεκδ.) οι άνθρωποι που βρίσκονται παραταγμένοι ή τοποθετημένοι (κυρ. με συγκεκριμένο τρόπο) σε κάθε τέτοια περιοχή, κατεύθυνση ή θέση: *η δεξιά ~ τής στρατιωτικής παράταξης δεν έδειξε μαχητικότητα* || *αυτή η ~ των μαθητών παρήλασε χωρίς συντονισμό* **11.** ο χώρος σε πολύ κοντινή απόσταση γύρω από κάποιον: *στη δεξιά του ~ στεκόταν ένας αλλοδαπός* **12.** (κ. στον πληθ.) οι παρυφές: *οι ~ τού βουνού* **13.** καθεμιά από δύο ή περισσότερες ανταγωνιζόμενες ομάδες, παρατάξεις κ.λπ.: *ποια ~ κέρδισε;* || *και οι δύο ~ έχουν δίκιο* || *καμιά ~ δεν υποχώρησε* || *όλες οι ~ επέδειξαν πνεύμα συνεργασίας* || *ας ακουστεί και η άλλη ~* (λατ. audiatur altera pars) **14.** (μτφ.) η άποψη, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζεται ή εκδηλώνεται ένα φαινόμενο ή πρόβλημα: *από οικονομικής ~ συμφέρει αυτή η αγορά* || *εξετάστηκαν προσεκτικά όλες οι ~ τού προβλήματος* || *μία άγνωστη ~ τού χαρακτήρα του / τού έργου του* || *ο αισιόδοξος βλέπει πάντα τη θετική ~ των πραγμάτων*· ΦΡ. ***από την άλλη πλευρά*** βλ. λ. *άλλος* **15.** (μτφ.) η θέση (κάποιου), η στάση που τηρεί εκφράζοντας (κάποιον), παίρνοντας το μέρος του ή βάσει μιας αρχής, κυρ. αντιπαρατιθέμενος (με κάποιον άλλον): *είμαι πάντα με την ~ των αδυνάτων* || *απ' τη δική μου ~ αρνούμαι να συμφωνήσω με τέτοιες ενέργειες* || *απ' την ~ της έχει δίκιο* || *από πλευράς μου δεν υπάρχει αντίρρηση* **16.** η οικογένεια από την οποία κατάγεται ο γονέας (κάποιου): *έχει πολλά ξαδέλφια από την ~ τής μητέρας του* || *απ' την ~ τού πατέρα του είναι όλοι ξανθοί.* — (υποκ.) **πλευρούλα** κ. **πλευρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στο μυκ. τοπων. pe-re-u-ro-na-de: *Πλευρώναδε*), λ. σχηματισμένη όπως και το ουσ. *νευρά* (οπότε *πλε-υρ-ά*), πιθ. < **πλεϜ-ρά*, που ανάγεται σε **πλε-Ϝαρ*, το οποίο εμφανίζει μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. στην α' συλλαβή και συνεσταλμ. στη β' συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «ευρύς, επίπεδος» (για το οποίο βλ. λ. *παλά-μη, πέλα-γος*)].

πλευρεκτομή (η) {πλευρεκτομιών} ΙΑΤΡ. η τμηματική ή συνολική αφαίρεση πλευράς ή πλευρών σε χειρουργική επέμβαση. Επίσης **πλευρεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleurectomy].

πλευρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλεύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) αράζω με τη μία πλευρά στην προκυμαία ή δένω δίπλα σε άλλο πλοίο: *το καράβι μόλις πλεύρισε· σε λίγο θα αρχίσει η εκφόρτωση των εμπορευμάτων* ♦ (μετβ.) **2.** (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) πλησιάζω στην πλευρά πλοίου: *οι πειρατές τούς πλεύρισαν και κατέλαβαν το πλοίο με έφοδο* ΣΥΝ. πέφτω δίπλα **3.** (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) χωρίς να εκτίθεμαι άμεσα ή να φανερώνω ξεκάθαρα τις επιδιώξεις και τα κίνητρά μου, κυρ. με ύποπτο ή ανορθόδοξο τρόπο: *τον πλεύρισε ένας στον δρόμο για λαθραία ρολόγια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) διπλαρώνω. — **πλεύριση** (η).

πλευρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πλευρά ή το πλευρό: *~ τόξο* **2.** αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται από τα πλάγια ή κατευθύνεται στην πλευρά (κάποιου): *~ χτύπημα / επίθεση / κίνηση.* — **πλευρικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

πλεύρισμα (το) {πλευρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) η προσέγγιση από τα πλάγια ή με μία πλευρά: *το ~ τού πλοίου στην προκυμαία* **2.** (μτφ.) η προσέγγιση (κάποιου) με ιδιοτελείς επιδιώξεις και ανορθόδοξες μεθόδους, χωρίς να αποκαλύπτονται αμέσως οι πραγματικές προθέσεις τού άλλου: *το ~ μικρών παιδιών από επιτηδείους για ναρκωτικά* ΣΥΝ. διπλάρωμα, πλησίασμα, πλεύριση.

πλευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού λεπτού περιβλήματος των πνευμόνων (υπεζωκότος) με ή χωρίς εκροή υγρού στην πλευρική κοιλότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από ξηρό βήχα και πόνο στην πλευρά που έχει προσβληθεί: *υγρά / ξηρά / οξεία / χρονία / μονόπλευρη / δεξιά / δίπλευρη / πυώδης / φυματιώδης / κακοήθης / μεταστατική ~.* Επίσης (λαϊκ.) **πλευρίτης** (ο). — **πλευριτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευρῖτις (νόσος)* < *πλευρά*].

πλευριτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλευρίτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να αρρωστήσει από πλευρίτιδα ή γενικότ. να κρυολογήσει σοβαρά: *κλείσε το ανοιχτό παράθυρο, γιατί θα μας πλευριτώσει* ♦ **2.** (αμετβ.) αρρωσταίνω από πλευρίτιδα ή αποκτώ πολύ δυνατό κρύωμα: *θα πλευριτώσει το παιδί· τόση ώρα είναι μέσα στα ρεύματα!* — **πλευρίτωμα** (το).

πλευρό (το) **1.** το πλάγιο μέρος κάθε πράγματος, η πλευρά: *δεχτήκαμε επίθεση στο αριστερό ~ τής παράταξης* **2.** (ειδικότ.) η πλευρά τού ανθρώπινου σώματος: *είχε χτυπήσει στο ~* || *ανασηκώθηκε στο δεξί ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπάντα· ΦΡ. (α) ***μ' αυτό / απ' αυτό το πλευρό να κοιμάσαι!*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος θεωρεί δεδομένες και σίγουρες ορισμένες εξελίξεις, έχοντας στηριχθεί σε λανθασμένα ή ανύπαρκτα στοιχεία, έχοντας διαμορφώσει λανθασμένη εκτίμηση, κρίση ή εφησυχάζοντας: *Έχεις την εντύπωση πως θα σε βοηθήσουν, αν πάθεις τίποτα; ~!* (β) ***στο πλευρό (κάποιου)*** (i) ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) (κυρ. σε ένδειξη ή πιστοποίηση στενής σχέσης): *ό,τι και να γίνει, σε θέλω ~ μου απόψε!* || *τα τελευταία χρόνια ήταν ~ του σε κάθε δημόσια εμφάνισή του* (ii) (μτφ.) σε συμπαράσταση, σε βοήθεια (κάποιου): *οι φίλοι του στάθηκαν πάντα ~ του ακόμα και στις πιο δύσκολες στιγμές* || *για ό,τι θελήσεις, εμείς θα είμαστε ~ σου* (γ) ***αλλάζω πλευρό*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** καθένα από τα τοξοειδή θωρακικά οστά ανθρώπου ή ζώου: *έσπασε δύο ~ στο ατύχημα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παϊδι. — (υποκ.) **πλευράκι** (το) (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευρόν*, παράλλ. τ. τού ουσ. *πλευρά* (βλ.λ.), πβ. κ. *νεῦρον – νευρά*].

πλευροκόπημα (το) {πλευροκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} η επίθεση με πυρά στην πλευρά εχθρικής παράταξης ή θέσης ΣΥΝ. πλευροκόπηση.

πλευροκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πλευροκόπημα. — **πλευροκοπικός**, -ή, -ό, **πλευροκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλευροκοπώ ρ. μετβ. {πλευροκοπείς... | πλευροκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ εχθρικό στρατιωτικό σχηματισμό ή οχυρωματική θέση επιτιθέμενος από τα πλάγια: *τους πλευροκόπησαν στα στενά, προτιμώντας τον κλεφτοπόλεμο από την κατά μέτωπο σύγκρουση!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευροκοπῶ (-έω)* < *πλευρά* + *-κοπῶ* < *κόπτω*].

-πλευρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πλευρών: *πεντάπλευρο κουτί* || *τετράπλευρο σχήμα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τετράπλευρο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-πλευρον*, μτγν. *τρί-πλευρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *πλευρά*].

πλευροτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση διανοίξεως τού υπεζωκότος, για να αφαιρεθούν τα πυώδη εκκρίματα που έχουν συγκεντρωθεί. Επίσης **πλευροτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pleurotomie].

πλευρωδυνία (η) [1879] ΙΑΤΡ. πόνος που εντοπίζεται στην επιφάνεια τού θώρακα και στα μεσοπλεύρια διαστήματα λόγω οργανικών παθήσεων ή νευραλγιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < *πλευρά* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleuro-dy-nia].

πλεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} ο πλους και η πορεία σκάφους, καθώς και η απόσταση που καλύπτει· ΦΡ. ***γραμμή πλεύσεως*** βλ. λ. *γραμμή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλεῦσις* < αρχ. *πλέω* (πβ. αόρ. *ἔπλευσα*)].

πλεύσιμος, -η, -ο [μεσν.] πλωτός, αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: *~ ύδατα / στενά* ΣΥΝ. πλευστός.

πλευστός, -ή, -ό **1.** πλωτός (βλ.λ.) **2.** ***πλευστόν*** (το) (α) η ικανότητα ενός σκάφους να πλέει με ασφάλεια ΣΥΝ. πλευστότητα (β) οργανισμός που πλέει υποβρυχίως, λ.χ. οι μέδουσες.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού *πλέω* (πβ. αόρ. *ἔπλευσα*)].

πλευστότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΑΥΤ. ο βαθμός ασφαλούς πλεύσεως, που εξασφαλίζεται από την κατασκευή ενός πλοίου ΣΥΝ. πλευστόν, πλοϊμότητα **2.** το συνολικό βάρος που υποβαστάζει αεροπλάνο ή αερόπλοιο ως προς την ανυψωτική του δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. navigability].

πλεύσω (να/θα) ρ. → πλέω

πλέχτης (ο) ➤ πλέκτης

πλεχτικός, -ή, -ό → πλεκτικός

πλεχτός, -ή, -ό → πλεκτός

πλέχτρια κ. (καθημ.) **πλέχτρα** (η) ➤ πλέκτης

πλέω ρ. αμετβ. {έπλευσα} **1.** (για σκάφη, πλοία κ.λπ.) κινούμαι στην επιφάνεια υδάτινου όγκου, ελέγχοντας την πορεία και την ταχύτητά μου, ταξιδεύω σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό: *το πλοίο έπλευσε για Πειραιά κατά μήκος των παραλίων* **2.** (για ανθρώπους) ταξιδεύω με πλοίο (για συγκεκριμένο προορισμό): *πλέουμε προς Πάρο* **3.** διατηρούμαι στην επιφάνεια τού νερού ή άλλου υγρού χωρίς να βυθίζομαι: *τα νούφαρα έπλεαν στη λίμνη* || *μικρά κομμάτια φελλού έπλεαν στο κρασί* ΣΥΝ. επιπλέω **4.** (μτφ.) (+μέσα / σε κάτι) (α) φαίνομαι δυσανάλογα μικρός μέσα σε κάτι, που μου πέφτει υπερβολικά πολύ ή μεγάλο: *αδυνάτισε τόσο, που πλέει μέσα στο σακάκι του* || *η σαλάτα πλέει στο λάδι* || *το φαγητό πλέει στη σάλτσα* ΣΥΝ. (μτφ.) κολυμπώ (β) διαθέτω (κάτι) σε αφθονία: *δεν ξέρει τι έχει, πλέει στο χρήμα* (γ) είμαι ολόκληρος βρεγμένος από (κάτι): *το πρόσωπό του έπλεε στον ιδρώτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πλέϜ-ω* < Ι.Ε. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. plávate (ίδια σημ.), λατ. pluit «βρέχει», pluvia «βροχή» (> γαλλ. pluie, ισπ. lluvia), αρχ. γερμ. fluot (> γερμ. Flut «πλημμύρα»), αγγλ. flood κ.ά. Ομόρρ. *πλύ-νω* (βλ.λ.), *πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν)*, *πλοῦ-τος*, *πλω-τός* κ.ά.].

πλέω – πλους: σύνθετα. Από το ρ. **πλέω** σχηματίστηκε στην Αρχαία το **πλους** (< **πλό-ος*, με συναίρεση). Η πλούσια ναυτική ζωή των Ελλήνων δημιούργησε σειρά συνθέτων των *πλέω* και *πλους* με ποικιλία σημασιών ανάλογα με τη φορά, τον τρόπο και τον σκοπό τού πλου. **Σύνθετα**: *πλέω – πλους*, **κατα-πλέω – κατά-πλους** (άφιξη), **απο-πλέω – από-πλους** (αναχώρηση), **εισ-πλέω – είσ-πλους** (εί-

σοδος), **εκ-πλέω – έκ-πλους** (έξοδος). **δι-εκ-πλέω – δι-έκ-πλους** (έξοδος διά μέσου...), **δια-πλέω – διά-πλους** (τού Ατλαντικού Ωκεανού, η διάσχιση, πλεύση διά μέσου), **παρα-πλέω – παρά-πλους** (πλεύση δίπλα, παράλληλα με...), **περι-πλέω – περί-πλους** (γύρω από...), **ανα-πλέω – ανά-πλους** (ειδική δήλωση πλεύσεως αντίθετα προς το ρεύμα τού ποταμού, προς τα πίσω). Επίσης **επι-πλέω, υπο-πλέω, συμ-πλέω, υπερ-πλέω, προσ-πλέω**.

πληβείος (ο), **πληβεία** (η) {πληβειών} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) κάθε μέλος τής κατώτερης κοινωνικής τάξης, κατ' αντιδιαστολή προς τους ευγενείς πατρικίους **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε άνθρωπος με ταπεινή καταγωγή: *δεν καταδέχεται να μιλά με πληβείους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληβεῖος* < λατ. plebejus «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < plebs, -is «όχλος, πλήθος»].

πληγείς, -είσα, -έν ➝ πλήττω

πληγή (η) **1.** το τραύμα που προκαλείται στο σώμα (κάποιου): ~ *στο γόνατο / από πέσιμο / από μαχαίρι / σφαίρα* || *ο γιατρός καθάρισε και έδεσε τις ~ τού τραυματία* || *βαθιά / ανοιχτή / επιπόλαιη ~* **2.** διάσπαση τού δερματικού ιστού ή ρήξη βλεννογόνου μεμβράνης (συχνά με σχηματισμό πύου) λόγω μολύνσεως, ασθένειας κ.λπ. ΣΥΝ. έλκος· ΦΡ. (α) **ξύνω / αναξέω / ανοίγω (παλιές) πληγές** βλ. λ. *ανοίγω* (β) (παροιμ.) **αν δεν ξεσαμαρώσεις τον γάιδαρο, δεν βλέπεις τις πληγές του** σε περιπτώσεις που τα βάσανα κάποιου περνούν απαρατήρητα, όταν αυτός δεν διαμαρτύρεται ή δεν κάνει παράπονα, ο πόνος του μένει συχνά άγνωστος, κρυφός **3.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε πλήττει (κάποιον), προξενεί μια νοσηρή ή επώδυνη κατάσταση: *η ~ των ναρκωτικών / τής ανεργίας / τής παραοικονομίας* || *αυτός ο άνθρωπος είναι ~ για τον κλάδο μας!* ΦΡ. ***οι δέκα πληγές τού Φαραώ / τής Αιγύπτου*** (i) (στην Π.Δ.) οι δέκα συμφορές με τις οποίες ο Θεός τιμώρησε τους Αιγυπτίους, εξαναγκάζοντας τον Φαραώ να απελευθερώσει τους Εβραίους (ii) (μτφ.) οι συνεχόμενες, διαδοχικές συμφορές **4.** (μτφ.) η τραυματική, επώδυνη εμπειρία: *οι ~ τού εμφυλίου πολέμου* || *ο τελευταίος χωρισμός άφησε πολλές ~ και στους δυο τους·* ΦΡ. (α) ***ανοιχτή πληγή*** η οδυνηρή, τραυματική εμπειρία που δεν έχει ξεπεραστεί, που εξακολουθεί να προκαλεί πόνο: *~ τού έγινε αυτή η ιστορία· δεν μπορεί με τίποτα να την ξεπεράσει* (β) ***κρυφή πληγή*** η οδυνηρή εμπειρία που δεν μοιράζεται, δεν ανακοινώνει κάποιος, κρατώντας την κρυφή: *κάποια ~ τον σιγοτρώει, μα δεν μιλά σ' άνθρωπο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plā-gā, θ. που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω / -ττω* (< *plā-q-jō). Βλ. λ. *πλήττω*].

πληγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήγιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ πληγή σε (κάποιον/κάτι): *τα καινούργια παπούτσια τον πλήγιασαν λίγο στη φτέρνα* || *τον πλήγιασαν τα τριαντάφυλλα με τα αγκάθια τους* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **2.** σχηματίζω, αποκτώ πληγή: *πλήγιασαν τα πόδια του απ' το πολύ περπάτημα* || *θα πληγιάσουν τα χέρια σου απ' τη δουλειά χωρίς γάντια!* **3.** μεταβάλλομαι σε πληγή: *πλήγιασε το σπυρί από το ξύσιμο.* — **πλήγιασμα** (το).

πλήγμα (το) {πλήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ισχυρό, βίαιο χτύπημα: *καταφέρω / φέρω ~ εναντίον κάποιου* || *~ στο κρανίο με κλομπ* **2.** (μτφ.) γεγονός με ισχυρό αρνητικό αντίκτυπο, καταστροφικές ή επώδυνες συνέπειες: *η αποχώρησή του ήταν ισχυρό ~ για την αξιοπιστία τής παράταξης* || *το σκάνδαλο αυτό ήταν καταλυτικό ~ για τη δημοτικότητά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆγμα* < θ. *pla-g-ma, που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω / -ττω* (< *plā-q-jō). Βλ. κ. *πλήττω*].

πληγώνω ρ. μετβ. {πλήγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προξενώ πληγή, προκαλώ τραυματισμό (σε κάποιον): *τον χτύπησε με δύναμη και του πλήγωσε το σαγόνι* || *οι πληγωμένοι μεταφέρθηκαν επειγόντως στο νοσοκομείο* ΣΥΝ. τραυματίζω, λαβώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχικό πόνο σε (κάποιον): *την πλήγωσαν οι άδικες κατηγορίες και τα κουτσομπολιά τού κόσμου* || (κ. η μτχ. **πληγωμένος**, -η, -ο) *αισθανόταν πληγωμένος από την αδιαφορία των συναδρώπων του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, πικραίνω **3.** θίγω, προσβάλλω: *~ τα αισθήματα / την υπόληψη / την υπερηφάνεια κάποιου.* — **πλήγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πληγῶ (-όω)* < αρχ. *πληγή*].

πληθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήθυν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) αυξάνω (κάτι) σε αριθμό: *οι πολλαπλοί καθρέπτες πληθαίνουν τους αντικατοπτρισμούς των ειδώλων* ΑΝΤ. λιγοστεύω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι περισσότερος ή μεγαλύτερος: *τελευταία έχουν πληθύνει τα κρούσματα βίας στα γήπεδα* ΣΥΝ. αυξάνω ΑΝΤ. λιγοστεύω· ΦΡ. ***αυξάνεσθε και πληθύνεσθε*** βλ. λ. *αυξάνω.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **πληθύνω** [αρχ.]. – **πλήθυνση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *ἐ-πλήθ-υνα* τού αρχ. *πληθύνω* (< *πλῆθος*), κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαίνω, πλατύνω – πλαταίνω*].

πληθάριθμος (ο) {πληθαρίθμ-ου | -ων, -ους} ΜΑΘ. **1.** (για πεπερασμένα σύνολα) ο αριθμός των στοιχείων που απαρτίζουν ένα σύνολο ΣΥΝ. πληθικός αριθμός, απόλυτος αριθμός **2.** (για μη πεπερασμένα σύνολα) η ισχύς· αλλιώς *υπερπεπερασμένος αριθμός.*

πλήθεμα (το) {πληθέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το να αυξάνει (κάτι) σε μέγεθος ή ποσότητα ΣΥΝ. αύξηση.

πληθικός αριθμός (ο) ο πληθάριθμος (βλ.λ.).

πληθοπαραγωγή (η) ΟΙΚΟΝ. η μαζική παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων ή η παραγωγή τους σε μεγάλες ποσότητες.

πλήθος (το) {πλήθ-ους | -η, -ών} **1.** μεγάλο σύνολο προσώπων, ζώων, πραγμάτων, γεγονότων κ.λπ.: *~ βιβλίων / αυτοκινήτων / προβλημάτων / κρουσμάτων / παραγόντων / τάσεων* || *~ συνεργατών / εχθρών* **2.** ο μεγάλος αριθμός: *λόγω τού ~ των αιτήσεων δόθηκε παράταση για την υποβολή τους* **3.** (κ. στον πληθ.) πολλοί άνθρωποι συγκεντρωμένοι: *το ~ ξεχύθηκε στους δρόμους, να υποδεχτεί τους νικητές* || *ως χαρισματικός ηγέτης ήξερε πώς να γοητεύει τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθώρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆθος* < θ. *πλη-* < Ι.Ε. *plē- «πληρώ, γεμίζω» (που μαρτυρείται και στο ρ. *πί-μ-πλη-μι* «γεμίζω»), πβ. σανσκρ. prāṇa «πλήρης, γεμάτος», λατ. plenus (> γαλλ. plein, ισπ. lleno), αρμ. li (< *plē-jo-s), αλβ. plot, αρχ. γερμ. fol (> γερμ. voll), αγγλ. full κ.ά. Ομόρρ. *πλείων / πλέων* (< **πλήj-ων*), *πλή-ρης, πληθ-ώρα, πλησ-μονή* (βλ.λ.) κ.ά.].

πληθυντικός (αριθμός) (ο) ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγορία με ιδιαίτερες καταλήξεις στην κλίση ονομάτων και ρημάτων, που χρησιμοποιείται στον λόγο για αναφορά σε περισσότερα τού ενός πρόσωπα, ζώα ή πράγματα: *η λέξη «βία» δεν έχει ~* || *η λέξη «χώρα» στη γενική πληθυντικού τονίζεται στη λήγουσα («χωρών»)* || *το ρήμα «ρίχνω» στον ~ κλίνεται ως εξής: ρίχνουμε, ρίχνετε, ρίχνουν(ε)·* προκειμένου για ρήματα το α' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει περισσότερα τού ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το α' πρόσωπο, π.χ. *δένουμε* (= δένω + δένεις / δένω + δένει / δένω + δένετε / δένω + δένουν)· το β' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει επίσης περισσότερα τού ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το β' και δεν συμπεριλαμβάνεται το α', π.χ. *δένετε* (= δένεις + δένεις / δένεις + δένει / δένεις + δένετε / δένεις + δένουν) (β) (συνεκδ.) κάθε τύπος λέξεως που ανήκει στην παραπάνω μορφολογική κατηγορία: *ο ~ τού «πόλη» είναι «πόλεις»·* ΦΡ. (α) ***πληθυντικός (ευγενείας)*** το β' πρόσωπο πληθυντικού σε αντωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που απευθύνεται κανείς σε πρόσωπο προς το οποίο θέλει να δείξει σεβασμό ή όταν απευθύνεται σε άγνωστο πρόσωπο ή προς κάποιον με τον οποίο δεν υπάρχει οικειότητα, π.χ. *τι κάνετε;* (αντί *τι κάνεις;*), *πώς είστε;* (αντί *πώς είσαι;*) (β) ***πληθυντικός μεγαλοπρεπείας*** το α' πρόσωπο πληθυντικού σε αντωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται από πρόσωπα τα οποία κατέχουν πολύ υψηλό αξίωμα (π.χ. παλαιότ. από βασιλείς), προκειμένου να αναφερθούν στον εαυτό τους (γ) ***πληθυντικός μετριοφροσύνης*** το α' πρόσωπο πληθυντικού που χρησιμοποιεί ο ομιλητής στη θέση τού α' ενικού, για να δείξει σαν συλλογική μια ατομική ενέργεια, θέση, πράξη κ.λπ.: *στο βιβλίο αυτό προτείνουμε* (αντί *προτείνω*) *την εξής λύση* (δ) ***πληθυντικός συμμετοχής / οικειότητας*** το α' πρόσωπο πληθυντικού αντί για το β' ενικό πρόσωπο, που χρησιμοποιεί ο ομιλητής και που τον φέρει να συμμετέχει στην κατάσταση, ενέργεια κ.λπ. τού συνομιλητή: *τι γινόμαστε* (αντί *τι γίνεσαι;*) || *περάσαμε* (αντί *πέρασες*) *τις εξετάσεις;* (ε) ***αποκλειστικός πληθυντικός*** ο πληθυντικός *εμείς* που αποκλείει το β' πρόσωπο (εγώ και αυτός ή εμείς και αυτοί) (στ) ***εγκλειστικός πληθυντικός*** ο πληθυντικός *εμείς* που περιλαμβάνει και το β' πρόσωπο (εγώ και εσύ ή εμείς και εσείς) (ζ) ***μιλώ στον πληθυντικό*** μιλώ χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας ΣΥΝ. (σκωπτ.) με το «σεις» και με το «σας» ΑΝΤ. μιλώ στον ενικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληθυντικός (ἀριθμός)* < αρχ. *πληθύνω*].

πληθύνω ρ. ➝ πληθαίνω

πληθύς (η) {πληθύος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων ή αφθονία πραγμάτων: *η ~ των αγαθών τούς έκανε εντύπωση* || *ο πληθυντικός αποτελεί δήλωση τής ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆθος*, πιθ. με την επίδρ. τού ρ. *πληθύνω*].

πληθυσμικός, -ή, -ό κ. **πληθυσμιακός** αυτός που σχετίζεται με τον πληθυσμό: *~ ανάπτυξη / έκρηξη* (η κατακόρυφη αύξηση τού πληθυσμού, η δημογραφική έκρηξη) / *έλεγχος* (ο έλεγχος τής μεταβολής τού πληθυσμού· πβ. λ. *μαλθουσιανισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εποχή.*

πληθυσμικός ή πληθυσμιακός; Το σωστό είναι **πληθυσμ-ικός**, αφού είναι παράγωγο τής λ. **πληθυσμός** (πβ. *σεισμός – σεισμικός, κόσμος – κοσμικός, θεσμός – θεσμικός, πόλεμος – πολεμικός* κ.ά.). Παράγωγα σε **-ιακός** σχηματίζονται, κατά προφύλαξιν, από πρωτόθετα ονόματα με -ι- μπροστά από την κατάληξη -ος / -ο: *ήλι-ος > ηλιακός, προνόμι-ο > προνομι-ακός.* Για τον ίδιο λόγο πρέπει να προτιμώνται το **ερασμ-ικός** (*ερασμική προφορά, από το Έρασμος*) αντί τού **ερασμ-ιακός**· επίσης, το **εποχ-ικός** (< *εποχ-ή*) αντί τού **εποχ-ιακός** κ.ά. ➝ *εποχή*

πληθυσμογράφημα (το) {πληθυσμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα των μεταβολών τού όγκου τμήματος τού σώματος σε συνάρτηση με τις μεταβολές τής αιματώσεως που δίνει ο πληθυσμογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmogram].

πληθυσμογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καταγραφή των διακυμάνσεων τού όγκου τμήματος τού σώματος με τη βοήθεια τού πληθυσμογράφου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmography].

πληθυσμογράφος (ο) ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο, το οποίο καταγράφει τις διακυμάνσεις τού όγκου τμήματος τού σώματος, που προκαλούνται από τις μεταβολές τής αιματώσεώς του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmograph].

πληθυσμός (ο) **1.** ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων που κατοικούν σε ορισμένο τόπο: *αγροτικός / αστικός / ημιαστικός ~* || *πυκνότητα / αύξηση / μείωση τού πληθυσμού·* ΦΡ. (α) ***ενεργός πληθυσμός*** το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται (β) ***κίνηση πληθυσμού*** οι αυξομειώσεις τού πληθυσμού, που οφείλονται στις γεννήσεις, στους θανάτους, στις αποδημίες και τις μεταναστεύσεις (γ) ***ανταλλαγή πληθυσμών*** βλ. λ. *ανταλλαγή* **2.** ΒΙΟΛ. ο αριθμός των ζώων ή των φυτών ορισμένου είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας που υπάρχουν σε μια περιοχή.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πολλαπλασιασμός», < αρχ. *πληθύνω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. population < λατ. populus «λαός, πλήθος»].

πληθώρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλος αριθμός, πλήθος: *~ αγαθών /*

επιχειρημάτων ΣΥΝ. αφθονία, υπερεπάρκεια ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη • **2.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τού όγκου τού αίματος πάνω από τα φυσιολογικά όρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆθος* + παραγ. επίθημα *-ώρα* (πβ. *θαλπ-ωρή*), που ανάγεται στο επίθημα *-ωλός* (βλ.λ.) με ανομοίωση τού *-λ-*].

> **πληθώρα – πλήθος.** Η λ. **πληθώρα** σημαίνει ήδη από την Αρχαία (η λ. είναι ομηρική) «το μεγάλο πλήθος» με συνδηλώσεις πλησμονής, υπερβολικού πλήθους (πβ. το εκφραστικό νεοελλ. «χαμός»): *Πληθώρα κόσμου γέμισε ασφυκτικά την αίθουσα - Στο κείμενό του βρίσκει κανείς πληθώρα λαθών.* Έναντι τής επιτατικής έννοιας τού πληθώρα, η λ. **πλήθος** αποτελεί την κανονική δήλωση: *Πλήθος φοιτητών συνωθείται μπροστά από την αίθουσα τού εστιατορίου.* Ας σημειωθεί ότι με τη λ. **πληθώρα** δεν χρησιμοποιείται αόριστο άρθρο (δεν θα πούμε «*μια πληθώρα κόσμου...*»), αντίθετα προς τη χρήση τής λ. **πλήθος**: *Ένα μεγάλο πλήθος παιδιών τού Τρίτου Κόσμου ζει σε κατάσταση πείνας.* Επίσης μετά τις φράσεις *πλήθος / πληθώρα* (φοιτητών, ανθρώπων, πραγμάτων κ.λπ.) το ρήμα που ακολουθεί χρησιμοποιείται κανονικά σε **ενικό** (γραμματική συμφωνία) ή και σε **πληθυντικό** (νοηματική συμφωνία): *Πλήθος φοιτητών παρακολούθησε την εκδήλωση – Πλήθος φοιτητών παρακολούθησαν την εκδήλωση.*

πληθωρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** πλούσιος σε όγκο, μεγάλος σε διαστάσεις: *το στήθος της ήταν ~* (και ευφημ.) παχύς: *ένας ~ κύριος* || *μια ~ γυναίκα* **2.** (για ιδιότητα) που υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό: *το ~ ταλέντο ενός ηθοποιού* **3.** αυτός που τείνει να καλύψει τον χώρο, που δείχνει ότι επιβάλλεται στον χώρο: *η ~ παρουσία του γεμίζει τη σκηνή τού θεάτρου* **4.** αυτός που κινείται και εκφράζεται με πολλούς και διάφορους τρόπους, που τον χαρακτηρίζει η ποικιλία των ενδιαφερόντων και των ενασχολήσεων: *ένας ~ τύπος* || *ένας πολύπλευρος, ~ καλλιτέχνης* || *~ έκφραση* **5.** αυτός που εξωτερικεύει με τρόπο ζωηρό ή και υπερβολικό τα συναισθήματά του: *~ χαρακτήρας* • **6.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πληθώρα (βλ.λ., σημ. 2). — **πληθωρικότητα** (η).

πληθωρισμός (ο) **1.** ΟΙΚΟΝ. η αύξηση τού γενικού επιπέδου τιμών, η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός με τον οποίο αυξάνει η προσφορά χρήματος είναι ταχύτερος από τον ρυθμό αυξήσεως τής παραγωγής, πράγμα που οδηγεί σε σημαντική μείωση τής πραγματικής αγοραστικής αξίας τού χρήματος (πβ. λ. *τιμάριθμος*)· ΦΡ. (α) ***καλπάζων πληθωρισμός*** η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός τής ανόδου των τιμών συνεχώς εντείνεται και επιταχύνεται ΣΥΝ. υπερπληθωρισμός (β) ***λανθάνων / κρυφός / συγκεκαλυμμένος πληθωρισμός*** η κατάσταση στην οποία οι τιμές συγκρατούνται με άμεσα κυβερνητικά μέσα (γ) ***εισαγόμενος πληθωρισμός*** ο πληθωρισμός που εισάγεται σε μια χώρα με τα προϊόντα που εισάγει, λόγω τού αυξανόμενου κόστους παραγωγής τους **2.** (καταχρ.) η πληθώρα, η αφθονία (αγαθών, ειδών, πραγμάτων): *~ πτυχιούχων.*
[ΕΤΥΜ. < *πληθώρα*, απόδ. τού αγγλ. inflation (< λατ. in-flatio «φούσκωμα – διόγκωση»)].

πληθωριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πληθωρισμό: *~ νόμισμα* (που κυκλοφορεί για να καλύψει τη ζήτηση χρήματος λόγω τής γενικής ανόδου τιμών) / *τάσεις.* — **πληθωριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

πληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί πλήξη, ανία: *~ άτομο / ατμόσφαιρα / παράσταση* ΣΥΝ. ανιαρός, βαρετός, κουραστικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων, ευχάριστος. — **πληκτικά** επίρρ., **πληκτικότητα** (η).

-πληκτος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι έχει πληγεί (από κάτι): *σεισμό-πληκτος, κεραυνό-πληκτος* **2.** ότι κάποιος είναι προσκολλημένος σε κάτι/κάποιον ή διακατέχεται από κάτι: *προγονό-πληκτος, φαντασιό-πληκτος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θαλασσόπληκτος*, μτγν. *θεό-πληκτος, δαιμονιό-πληκτος*), που προέρχεται από το ρ. *πλήττω*].

πλήκτρο (το) **1.** καθένα από τα κουμπιά γραφομηχανής, αριθμομηχανής ή ηλεκτρονικού υπολογιστή, που αντιστοιχεί σε ορισμένο ψηφίο ή σύμβολο (το οποίο και γράφει ή αναπαριστά σε οθόνη) ή σε ορισμένη λειτουργία, την οποία επιτελεί αφού πατηθεί **2.** ΜΟΥΣ. (α) καθένα από τα μακρόστενα, συνήθ. από ελεφαντόδοντο, κομμάτια σε μουσικό όργανο (π.χ. στο πιάνο), τα οποία, αφού πατηθούν, θέτουν σε παλμική κίνηση αντίστοιχες χορδές, παράγοντας μουσικές νότες (β) (λόγ.) καθένα από τα ξύλινα μακρόστενα ραβδιά, με τα οποία κρούει κανείς κρουστό όργανο (λ.χ. τύμπανο) ΣΥΝ. μπαγκέτα (γ) το μεταλλικό όργανο με το οποίο χτυπάει κανείς την καμπάνα, για να ηχήσει ΣΥΝ. γλωσσίδι **3.** το ρόπτρο (βλ.λ.) • **4.** ΖΩΟΛ. το μεγάλο οστέινο νύχι στο πίσω δάχτυλο πουλιού, π.χ. τού πετεινού, το οποίο και χρησιμοποιείται ως όπλο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆκτρον* < *πλήσσω / -ττω* (< **πλήκ-jω*) + παραγ. επίθημα *-τρον*. Βλ. λ. *πλήττω*].

πληκτρολόγιο (το) {πληκτρολογί-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. η σειρά των πλήκτρων μουσικού οργάνου **2.** (α) το σύνολο των πλήκτρων που είναι ενσωματωμένα στη συσκευή γραφομηχανής ή αριθμομηχανής (β) περιφερειακή συσκευή με πλήκτρα, που εισάγει δεδομένα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή (γ) σειρά πλήκτρων στη μπροστινή επιφάνεια κινητού τηλεφώνου: *κλείδωμα πληκτρολογίου* (ειδική λειτουργία που αποτρέπει το πάτημα των πλήκτρων κατά λάθος) **3.** ΤΥΠΟΓΡ. σειρά πλήκτρων για τη στοιχειοθεσία κειμένων των συστημάτων λινοτυπίας, μονοτυπίας και φωτοστοιχειοθεσίας ΣΥΝ. κλαβιέ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. keyboard, γαλλ. clavier].

πληκτρολογώ ρ. μετβ. {πληκτρολογείς... | πληκτρολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω (κάτι) στο πληκτρολόγιο, κυρ. ηλεκτρονικού υπολογιστή. — **πληκτρολόγηση** (η).

πληκτροφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που έχει πλήκτρα **2.** ΜΟΥΣ. ***πληκτροφόρα όργανα*** τα μουσικά όργανα στα οποία η παραγωγή τού ήχου γίνεται με την πίεση των δακτύλων πάνω σε πλήκτρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆκτρον* + *-φόρος* < *φέρω*].

πλήμη (η) {χωρ. πληθ.} η φάση τής παλίρροιας κατά την οποία τα νερά φτάνουν στο μεγαλύτερο ύψος τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλήμη* / αρχ. *πλήσμη* < θ. *πλη-* τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω, πληρώ» (βλ. λ. *πλημύρα, πλημοχόη*)].

πλημμελειοδικείο (το) [1833] το δικαστήριο στο οποίο δικάζονται πλημμελήματα (βλ.λ.). — **πλημμελειοδίκης** (ο/η) [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

πλημμέλημα (το) {πλημμελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε αδίκημα που επισύρει ποινή φυλακίσεως από 10 ημέρες έως 5 χρόνια ή ποινή χρηματική ή, προκειμένου για εφήβους, περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα **2.** (γενικά) το παράπτωμα ή το λάθος που διαπράττει κανείς και το οποίο δεν θεωρείται ιδιαίτερα σοβαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλημμελής* (βλ.λ.)].

πλημμελής, -ής, -ές {πλημμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πλημμελέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν έχει γίνει όπως πρέπει, που παρουσιάζει ελλείψεις, παραλείψεις ή ελαττώματα: *~ εκτέλεση καθήκοντος* ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. άρτιος, πλήρης, άψογος. — **πλημμελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παράτονος, παράφωνος» (ως όρος τής μουσικής). < *πλημ-* (< *πλήν*, με αφομοίωση) + *-μελής* < *μέλος* «ωδή, άσμα» (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἐμ-μελής*). Η σημ. «ελλιπής, ελαττωματικός» είναι ήδη αρχ.].

πλημμύρα (η) ▸ πλημύρα

πλημμυρίδα (η) ▸ πλημυρίδα

πλημμυρίζω ρ. ▸ πλημυρίζω

πλήμνη (η) {πλημνών} (λόγ.) **1.** η κεφαλή τού τροχού στο κέντρο του, στην οποία στερεώνονται οι ακτίνες και μέσα από την οποία διέρχεται ο άξονας • **2.** ΝΑΥΤ. ο δακτύλιος που προσαρμόζεται στο τμήμα τροχαλίας, την οποία προστατεύει από τη φθορά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., πιθ. < θ. *πλη-* (τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», βλ. κ. *πλῆθος*) + επίθημα *-μν-*, πβ. *βέλε-μν-ον, κρήδε-μν-ον* κ.ά. Ο Ησύχιος ερμηνεύει τη σημ. τού όρου «*ἀπὸ τοῦ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος*», με την έννοια ότι πρόκειται για το συμπαγές τμήμα τού τροχού, το οποίο συνδέεται με τον άξονα].

πλημοχόη (η) {πλημοχοών} ΑΡΧΑΙΟΛ. αρχαίο αγγείο με πλατύ και κυρτό περίγραμμα, που φέρει κάλυμμα και στηρίζεται σε φαρδύ πόδι με δισκοειδή βάση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλήμη* (βλ.λ.) + *-χόη* < *χέω*].

πλημύρα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμύρα*) {πλημυρών} **1.** η υπερχείλιση λίμνης ή ποταμού και η έξοδος των υδάτων σε χερσαία περιοχή **2.** (συνεκδ.) η ραγδαία βροχή που καλύπτει με νερό μια έκταση **3.** (μτφ.) η (ανεπιθύμητη) κάλυψη μιας επιφάνειας, ενός χώρου με νερό: *έσπασε ο σωλήνας τού νερού κι έγινε ~ στην κουζίνα* **4.** (μτφ.) η πληθώρα πραγμάτων: *η ~ των ξένων όρων που κατακλύζουν τη γλώσσα τής πληροφορικής* || *~ σκανδαλοθηρικών εντύπων* ΣΥΝ. πλησμονή, υπεραφθονία ΑΝΤ. έλλειψη, σπανιότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλήμυρα* / *πλημύρα*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πλημυρίς* (βλ.λ.). Η ετυμολογία τής λ. δεν δικαιολογεί γρ. με *-μμ-*, που μολονότι μαρτυρείται στην Αρχαία, είναι προϊόν παρετυμολογίας].

πλημυρίδα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμυρίδα*) **1.** η φάση τής παλίρροιας που χαρακτηρίζεται από την ανύψωση τής στάθμης τής θάλασσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουσκονεριά ΑΝΤ. άμπωτη, (λαϊκ.) φυρονεριά **2.** (μτφ.) η πλημύρα, το πολύ μεγάλο πλήθος: *η ~ βαρβαρικών φύλων που επέδραμαν στη Δ. Ευρώπη τον Μεσαίωνα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλημυρίς, -ίδος* < **πλημυρός* < *πλήμη* (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. λ. *πλήμη*. Η λ. εμφανίζεται στα περισσότερα χειρόγραφα με δύο *-μμ-* (*πλημμυρίς*) λόγω παρετυμολ. συνδέσεως με τις λ. *πλήν* και *μύρομαι* «χύνω δάκρυα» (πβ. *πλημ-μελής* < *πλήν* + *μέλος*). Ο σχηματισμός είναι παρόμοιος με τού επιθ. *ἁλμυρός* (βλ.λ.)].

πλημυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] (σχολ. ορθ. *πλημμυρίζω*) {πλημύρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για ποταμό ή λίμνη) ανεβαίνει η στάθμη μου: *ο ποταμός πλημύρισε και η γύρω περιοχή μετατράπηκε σε βούρκο* **2.** (για χώρους) κατακλύζομαι, γεμίζω νερό: *πλημύρισαν πολλά υπόγεια από τη νεροποντή* **3.** (μτφ. για επιφάνεια ή χώρο) καλύπτομαι από (κάτι): *το πρόσωπό της πλημύρισε (από) δάκρυα* || *πλημύρισε η πλατεία από κόσμο* ♦ (μετβ.) **4.** γεμίζω (κάτι) με νερό ή (μτφ.) με κάθε είδους προϊόντα: *σκοπεύουν να πλημυρίσουν την αγορά με φτηνά προϊόντα από τη ΝΑ. Ασία* || *~ την αυλή με νερά* (ορθότ. κατακλύζω **5.** (μτφ.) γεμίζω (κάποιον) με (κάτι): *τον πλημύρισαν συναισθήματα χαράς και αγάπης* || *ένα κύμα ενθουσιασμού πλημύρισε τις καρδιές τους.* — **πλημύρισμα** (το).

πλημυροπαθής, -ής, -ές (σχολ. ορθ. *πλημμυροπαθής*) {πλημυροπαθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει πληγεί από πλημύρες: (κ. ως ουσ.) *οικονομική ενίσχυση στους ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πλημύρα* + *-παθής* < *πάσχω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*].

πλην πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** εξαίρεση: *προσήλθαν όλοι ~ ενός* || *~ Λακεδαιμονίων* (για κάποιους που εσκεμμένα απουσιάζουν από κάποιο μεγάλο έργο, από μια κοινή προσπάθεια κ.λπ.)· ΦΡ. (α) ***πλην (τού) ότι*** εκτός (από το) ότι...: *του ανέφερε τα πάντα ~ είχε κάνει μια μικρή παρατυπία* (β) **πλην όμως** αλλά, ωστόσο, όμως: *δεν συμφωνώ μαζί σου, ~ είμαι υποχρεωμένος να σε βοηθήσω* **2.** ΜΑΘ. το σύμβολο τής αφαιρέσεως και πρόσημο των αρνητικών αριθμών (–): *ένα ~ ένα ίσον μηδέν* ΣΥΝ. μείον **3. πλην** (τα) τα μειονεκτήματα: *αυτή η υπόθεση έχει και μερικά ~, τα οποία πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν*

πριν προχωρήσουμε || *η απόφαση που πήρες έχει τα συν και τα ~ της* ΣΥΝ. κατά ΑΝΤ. συν, υπέρ. (Βλ. λ. *πρόθεση*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. αμάρτυρου ουσ., < *plā, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου I.E. θ. *pelə- / *plā- (για το οποίο βλ. λ. *πελάζω, πλησίον*). Η πρόθ. *πλὴν* είχε αρχικώς τη σημ. «πλησίον, κοντά σε», αργότερα δε προσέλαβε τη σημ. «εκτός από, χωρίς». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται και στην πρόθ. *παρά*].

πλήξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται από την έλλειψη ενδιαφέροντος, τη μονοτονία, όταν δεν έχει κανείς κάτι αξιόλογο να κάνει: *στη διάλεξη πέθανα από την ~* || *δεν αντέχω την ~ των κοσμικών συγκεντρώσεων* ΣΥΝ. ανία, (οικ.) βαργεστημάρα, βαρεμάρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλῆξις* < αρχ. *πλήσσω* / *-ττω* (βλ.λ.), όπου σχολιάζεται η σημερινή σημ. τής λ.].

πληρεξούσιος, -α, -ο [1833] **1.** (α) αυτός που ενεργεί ως νόμιμος (εξουσιοδοτημένος) αντιπρόσωπος (κάποιου) (β) ***δικαστικός πληρεξούσιος*** ο δικηγόρος ο οποίος έχει νομίμως εξουσιοδοτηθεί από τον διάδικο/πελάτη του, να τον εκπροσωπήσει στο δικαστήριο και να ενεργήσει στο όνομά του (τού πελάτη) όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις **2. πληρεξούσιο** (το) {πληρεξουσ-ίου | -ίων} το έγγραφο με το οποίο παρέχεται η δυνατότητα για αντιπροσώπευση κάποιου σε δικαιοπραξία.
[ΕΤΥΜ. < *πλήρης* + *-εξούσιος* < *εξουσία*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. plénipotentiaire].

πληρεξουσιότητα (η) [1782] {χωρ. πληθ.} δικαιοπραξία τού αντιπροσωπευομένου η οποία παρέχει στον αντιπρόσωπο την εξουσία να τον αντιπροσωπεύει.

πλήρης, -ης, -ες {πλήρ-ους | -εις (ουδ. -η)· πληρέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (για δοχεία ή χώρους) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι), που δεν χωράει άλλο: *η φιάλη είναι ~* || *το ντεπόζιτο είναι ~· δεν χωράει άλλη βενζίνη* || *το μαγαζί απόψε είναι ~, δεν υπάρχει τραπέζι άδειο* || (+γεν.) *ένα κείμενο πλήρες λαθών* || *ένα δοχείο πλήρες γάλακτος* ΣΥΝ. κατάμεστος ΑΝΤ. άδειος **2.** (μτφ.) (+γεν.) αυτός που χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένη ιδιότητα ή συναίσθημα: *ψυχή πλήρης ευσεβείας και αρετής·* ΦΡ. (μτφ.) ***πλήρης ημερών*** (*καὶ ἐτελεύτησεν Ἰώβ... πλήρης ἡμερῶν*, Π.Δ. *Ἰώβ* 42, 17) σε πολύ προχωρημένη ηλικία, υπέργηρος: *απεβίωσε ~* **3.** (α) αυτός που δεν του λείπει τίποτα, που περιλαμβάνει όλα όσα πρέπει: *~ εργασία / αναφορά* || *ορχήστρα πλήρης* (με όλα τα όργανα / μουσικούς) || *~ τροφή* (που περιέχει όλα τα θρεπτικά συστατικά) ΑΝΤ. ελλιπής (β) ΟΙΚΟΝ. ***πλήρης απασχόληση*** η εργασία με πλήρες ωράριο (οκτάωρο· κατ' αντιδιαστολή προς τη *μειωμένη* ή *μερική απασχόληση*, πβ. λ. *παρτ-τάιμ*) **4.** (ειδικότ.) αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί τίποτε: *~ μισθός / αποδοχές* ΣΥΝ. ολόκληρος ΑΝΤ. μειωμένος **5.** αυτός που γίνεται σε απόλυτο βαθμό, ολοκληρωτικός: *~ επιτυχία / αποτυχία / καταστροφή / ήττα* || *αισθάνομαι πλήρη ικανοποίηση* **6.** αυτός που αναφέρεται σε όλη την έκταση, σε όλα τα στάδια: *~ ανάπτυξη ενός θέματος* || *σε ~ κλίμακα*. — **πλήρως** επίρρ. [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, κάθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πλῆ-ρος* < θ. **πλη-* < I.E. *plā- «πληρώ, γεμίζω», πβ. λατ. plērus «πολύς» (συνήθ. πληθ. pleri-que), αρμ. li-r «αφθονία» (< *plē-ri), γοτθ. fulls «γεμάτος, πλήρης», αρχ. γερμ. fol (> γερμ. voll), αγγλ. full κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πίμ-πλη-μι, πλῆ-θος, πλη-θύς, πλη-σμ-ονή, πλη-μ-ύρα* (βλ.λ.) κ.ά.].

πληρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι πλήρες, γεμάτο ● **2.** η απουσία παραλείψεων, ελλείψεων, λαθών κ.λπ.: *η ~ μιας επιστημονικής μελέτης* **3.** η αίσθηση κάποιου ότι οι ανάγκες του, κυρ. οι συναισθηματικές, είναι καλυμμένες: *η ~ που δίνει μια ολοκληρωμένη σχέση*.

πληροφόρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή και η πρόσληψη πληροφοριών (γύρω από πράξεις, ιδέες κ.λπ.): *η καθημερινή / έγκυρη / τακτική / συνεχής ~* || *υπεύθυνος για την ~ των δημοσιογράφων* || (καταχρ.) *έχω επαρκή / ολοκληρωμένη / πλήρη / ελλιπή / εσφαλμένη ~* || *οι δημοσιογράφοι πρέπει να παρέχουν αντικειμενική ~ στο κοινό* ΣΥΝ. ενημέρωση.

> **πληροφόρηση – πληροφορίες. Πληροφόρηση** είναι η πράξη, η ενέργεια τού να παρέχει ή να παίρνει κανείς πληροφορίες, να ενημερώνει ή να ενημερώνεται για ένα θέμα: *Θα υπάρχει καθημερινή πληροφόρηση των δημοσιογράφων για τις εξελίξεις*. **Πληροφορίες** είναι το προϊόν τής πληροφόρησης, τα γνωστικά στοιχεία που δίνει ή παίρνει κανείς. Δεν είναι ορθή η χρήση τής λ. **πληροφόρηση** με τη σημ. «πληροφορίες» (*Έχετε πληροφόρηση γι' αυτό το θέμα* αντί *Έχετε πληροφορίες γι' αυτό το θέμα*).

πληροφορητής (ο) [1840], **πληροφορήτρια** (η) {πληροφορητριών} πρόσωπο που δίνει πληροφορίες (γλωσσικές κυρ. ή ειδικού ενδιαφέροντος) στον ερευνητή ενός θέματος: *γλωσσικός ~* (πβ. λ. *πληροφοριοδότης*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. informant].

> **πληροφορητής – πληροφοριοδότης.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική χρήση. Σημαίνουν μεν και οι δύο «αυτόν που δίνει πληροφορίες», αλλά ο μεν **πληροφορητής** (αποδίδει το ξέν. informant) είναι αυτός που παρέχει πληροφορίες (γλωσσικές ιδ. ή άλλες) σε επιστήμονα που ερευνά ένα θέμα (π.χ. τη διάλεκτο ή τη γλώσσα ενός τόπου), ενώ **πληροφοριοδότης** είναι αυτός που επ' ανταλλάγματι (συνήθ. χρήματα, κάλυψη ή προστασία κ.λπ.) δίνει πληροφορίες σε αστυνομικούς ή στρατιωτικούς κ.λπ. για την εγκληματική ή παράνομη συνήθ. δράση ύποπτων ατόμων: *Ο γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις στην έρευνά του για το ιδίωμα τής Ικαρίας χρησιμοποίησε πολλούς ντόπιους πληροφορητές, αλλά Η αστυνομία συνέλαβε τον καταζητούμενο εγκληματία από τις πληροφορίες που συνέλεξε από διαφόρους πληροφοριοδότες της*.

πληροφορητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. (ως κειμενική λειτουργία) η ιδιότητα κειμένου να έχει μηνύματα πρωτότυπα, ενδιαφέροντα ή και αποκαλυπτικά για τον αποδέκτη τους: *χαμηλή ~ έχει ένα κείμενο με νοήματα αυτονόητα ή τετριμμένα*. — **πληροφορητικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. informativity].

πληροφορία (η) {πληροφοριών} **1.** κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον για κάποιον, που θα ήθελε κάποιος να το γνωρίζει· ειδικότ. οτιδήποτε ασυνήθιστο, μη κοινότοπο ή προσδοκώμενο λέγεται σε κάποιον: *Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών* || *θα ήθελα μια ~ παρακαλώ* || *πληροφορίες καταλόγου Αττικής* (υπηρεσία τού Ο.Τ.Ε. που δίνει πληροφορίες για τηλέφωνα που είναι καταχωρισμένα στον τηλεφωνικό κατάλογο Αττικής)· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***συλλογή πληροφοριών*** η συγκέντρωση πληροφοριών που σχετίζονται με τη στρατιωτική κατάσταση τού εχθρού **2. πληροφορίες** (οι) κ. ***γραφείο πληροφοριών*** η υπηρεσία στην οποία μπορεί να απευθύνεται ο πολίτης, για να μάθει πράγματα που αφορούν σε υπόθεσή του: *απευθυνθείτε στις πληροφορίες / στο γραφείο πληροφοριών* **3.** (γενικότ.) κάθε στοιχείο που μεταδίδεται από μία πηγή (μέσο ενημέρωσης κ.λπ.) σε δέκτη, κάθε ενημερωτικό στοιχείο: *τα σύγχρονα δίκτυα υπολογιστών αποτελούν ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών* || *κάθε είδους ~* || *έχω ασφαλείς ~ για επενδύσεις ομολόγων* || *χρήσιμη / πρόσφατη / ασαφής / αποκλειστική ~* || *η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται συχνά ως «κοινωνία των πληροφοριών»* ΣΥΝ. είδηση, νέο **4.** το περιεχόμενο των σημάτων που διαβιβάζονται μέσω των διαφόρων μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης (τηλεφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.) ● **5.** ΒΙΟΛ. κάθε στοιχείο που αντιγράφεται από τον γενετικό κώδικα τού D.N.A. (βλ.λ.) και μεταφράζεται από το R.N.A. — **πληροφοριακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαβεβαίωση, πεποίθηση», < *πληροφορῶ* (βλ.λ.). Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «πλήρης επιβεβαίωση, πειστικότητα» (πβ. *Α' Θεσσ.* 1, 5: *τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ [ἐν] πληροφορίᾳ πολλῇ*). Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. information, renseignement].

πληροφοριακά επίρρ. με σκοπό την πληροφόρηση: *αυτό σου το λέω εντελώς ~*. Επίσης **πληροφοριακώς**.

πληροφορική (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με την επεξεργασία ψηφιακών δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, δηλαδή την αποθήκευση, ταξινόμηση, ανάκληση και μετάδοση δεδομένων και την αξιοποίησή τους σε ποικίλες εφαρμογές ή για την παροχή πληροφοριών· η επιστήμη των ηλεκτρονικών υπολογιστών: *η ~ εισβάλλει σε κάθε τομέα τής ζωής μας* || *διανύουμε τον αιώνα τής ~* || *τα θαύματα τής ~* || *σπουδάζω ~* || *ειδικεύομαι στην ~·* ΦΡ. ***λεωφόροι τής πληροφορικής*** το σύνολο των δικτύων που συνδέουν μεταξύ τους διάφορα κέντρα (κόμβους) πληροφορικής και στα οποία διακινείται μεγάλη ποσότητα πληροφοριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. informatics].

> **πληροφορική ή πληροφοριακή; κυκλοφορικός ή κυκλοφοριακός;** Το ρήμα **πληροφορώ** δίνει παράγωγο **πληροφορητικός** και όχι **πληροφορικός**, όπως δείχνουν τα *ερευνώ – ερευν-ητικός, συγκινώ – συγκιν-ητικός, τιμώ – τιμ-ητικός, συμπαθώ – συμπαθ-ητικός, υποχωρώ – υποχωρ-ητικός, ορμώ – ορμ-ητικός, κολλώ – κολλ-ητικός* κ.τ.ό. Ομοίως και το ρ. **κυκλοφορώ** θα δώσει παράγωγο **κυκλοφορητικός** και όχι **κυκλοφορικός**. Επίσης τα κανονικά παράγωγα **πληροφορία** (< *πληροφορώ*) και **κυκλοφορία** (< *κυκλοφορώ*) δίνουν αντιστοίχως τα επίθετα **πληροφοριακός** (όχι *πληροφορικός*) και **κυκλοφοριακός** (όχι *κυκλοφορικός*), όπως δείχνουν τα: *ενορία – ενοριακός, αιτία – αιτιακός, πρωτοπορία – πρωτοποριακός, συγκυρία – συγκυριακός, αρτηρία – αρτηριακός, παραλία – παραλιακός, εφορία – εφοριακός, επαρχία – επαρχιακός, οικία – οικιακός, κοιλία – κοιλιακός, συνοικία – συνοικιακός, μανία – μανιακός, αποικία – αποικιακός, συντεχνία – συντεχνιακός* κ.τ.ό. Επίθετα σε **-ικός** δίνουν, προκειμένου για το ρ. φέρω, τα παράγωγα σε **-φορά** (*αναφορά – αναφορικός, προφορά – προφορικός, μεταφορά – μεταφορικός, διαφορά – διαφορικός*) και σε **-φορος** (*μισθοφόρος – μισθοφορικός, φωσφόρος – φωσφορικός, δορυφόρος – δορυφορικός, ανηφόρος – ανηφορικός, κατήφορος – κατηφορικός*). Άρα το σωστό αντί τού *πληροφορική* θα ήταν είτε **πληροφορητική** (από το *πληροφορώ*) είτε **πληροφοριακή** (από το *πληροφορία*). Ομοίως, το σωστό από το *κυκλοφορία* είναι το **κυκλοφοριακός** ή από το *κυκλοφορώ* το **κυκλοφορητικός**. Το **κυκλοφορικός**, στη συνείδηση των ομιλητών, διαχωρίζει την κυκλοφορία τού αίματος από κάθε άλλη κυκλοφορία (οχημάτων κ.λπ.), αλλά δεν δικαιολογείται ως σχηματισμός.

πληροφορικός (ο) πρόσωπο ειδικευμένο στην πληροφορική (βλ.λ.).

πληροφορικάριος (ο) (προφορ.) ο πληροφορικός (βλ.λ.).

πληροφοριοδότης (ο) {πληροφοριοδοτών}, **πληροφοριοδότρια** (η) {πληροφοριοδοτριών} **1.** αυτός που δίνει χρήσιμες πληροφορίες (πβ. κ. λ. *πληροφορητής*) **2.** (ειδικότ.) ο έμμισθος πράκτορας που συγκεντρώνει πληροφορίες για λογαριασμό κρατικής μυστικής υπηρεσίας **3.** (κακόσ.) το πρόσωπο που δίνει πληροφορίες στην αστυνομία και στις κρατικές υπηρεσίες πληροφοριών για τα φρονήματα και τη δράση των πολιτών ΣΥΝ. χαφιές, καταδότης, ρουφιάνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

πληροφορητής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. informateur].

πληροφορώ ρ. μετβ. {πληροφορείς... | πληροφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω (απευθείας) ή μεταδίδω (έμμεσα) σε κάποιον πληροφορίες (με τα μέσα πληροφόρησης, διακίνησης πληροφοριών): *οι πολίτες πληροφορούνται τις εξελίξεις από τα Μ.Μ.Ε.* || ~ *το κοινό με συνέπεια και υπευθυνότητα* ΣΥΝ. ενημερώνω **2.** ανακοινώνω σε (κάποιον) ένα νέο, μια είδηση: *μόλις πληροφορηθήκαμε τον θάνατό του και είμαστε ανάστατοι* || *σας* ~ *ότι υπέβαλα ήδη τα χαρτιά μου* || *σας πληροφορούμε ότι ασκήθηκε αγωγή κατά τής εταιρείας* ΣΥΝ. καθιστώ ενήμερο (κάποιον), γνωστοποιώ **3.** (η μτχ. ***πληροφορημένος***, -η, -ο) αυτός που έχει ενημερωθεί για (κάτι) ή που είναι γενικά ενημερωμένος: *δεν είστε σωστά πληροφορημένος· η αλήθεια είναι διαφορετική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληροφορώ (-έω)*, < *πλήρης* + *-φορώ* < *-φόρος* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. renseigner. Στη Μτγν. Ελλην. το ρήμα είχε τη σημ. «επιτελώ / εκτελώ στο πλήρες, φέρω εις πέρας», πβ. Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 4, 5: *(...) τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον* (= «φέρε σε πέρας, εκτέλεσε πλήρως»)].

πληρώ ρ. μετβ. {πληροίς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** εκπληρώνω (συγκεκριμένους όρους, προϋποθέσεις), ανταποκρίνομαι σε (κάτι): ~ *τους όρους τού συμβολαίου* || ~ *τις προϋποθέσεις για την ανάληψη τής αποστολής* **2.** καλύπτω (κενό σε θέσεις εργασίας, σε ιεραρχία κ.λπ.): *για να πληρωθούν οι κενές θέσεις, θα γίνουν προσλήψεις προσωπικού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πληρῶ (-όω)* < *πλήρης* (βλ.λ.)].

> **πληρώ, -οίς, -οί... – δικαιούμαι, -ούσαι, -ούται...** Στη σύγχρονη γλώσσα, στον γραπτό κυρ. λόγο και σε πιο λόγιο ύφος, χρησιμοποιούνται ορισμένοι τύποι των παλαιών συνηρημένων ρημάτων σε **-ώ** (από **-όω**): *πληρώ, πληροίς, πληροί, πληρούμε, πληρούτε, πληρούν* – *δικαιούμαι, δικαιούσαι, δικαιούται, δικαιούμεθα, δικαιούσθε, δικαιούνται.* Παραδείγματα: *Δεν μπορεί να πάρει δάνειο, διότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις τού νόμου – Δικαιούται να υποβάλει υποψηφιότητα, αφού διαθέτει όλα τα απαιτούμενα προσόντα.* Στην ενεργητική φωνή τέτοια ρήματα είναι το **πληρώ** (γιατί το **πληρώνω** έχει αποκτήσει άλλη σημασία), σπανιότερα το **εκπληρώ** (*Εκπληροί τις υποσχέσεις του*) και τα **αξιώ** (*Αξιοί να τους προστατεύσουν από τις άδικες επιθέσεις*) και **απαξιώ** (*Απαξιοί να απαντήσει*). Στη μεσοπαθητική φωνή τέτοια ρήματα ή ρήματα που σχηματίζουν ορισμένους τύπους τους κατ' αυτό τον τρόπο (ιδ. στο γ' ενικό και γ' πληθ.) είναι τα: **υποχρεούμαι, συμποσούμαι, καρπούμαι** και **επι-καρπούμαι, ισούμαι** και **εξισούμαι, πυκνούμαι** και μεμονωμένοι τύποι όπως **υπερυψούται, ευοδούται, ογκούται, διογκούται, λυτρούται, κενούται, οξιδούται, αφιερούται, εγκολπούται, επιδεινούται** κ.ά.

πλήρωμα (το) {πληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προσωπικό εμπορικού ή πολεμικού πλοίου, αεροσκάφους, διαστημοπλοίου, αγωνιστικού αυτοκινήτου, άρματος μάχης κ.λπ.: *μόλις εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πετρελαίου, το* ~ *εγκατέλειψε το σκάφος* || *τα* ~ *των αρμάτων μάχης* || *το* ~ *τού αεροσκάφους ήταν ευγενικό και εξυπηρετικό* ● **2.** το σύνολο των πιστών τού χριστιανισμού, τα μέλη τής Εκκλησίας, κλήρος και λαός: *το χριστεπώνυμο* ~ ● ΦΡ. **πλήρωμα τού χρόνου** (*ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου*, Κ.Δ. *Γαλ.* 4, 4) (i) η κατάλληλη στιγμή να εκπληρωθεί το σχέδιο τού Θεού για τη σωτηρία τού ανθρώπου (ii) (καθημ.) η στιγμή που αναμένεται να συμβεί κάτι προκαθορισμένο: *έφτασε το* ~, *αύριο διεξάγονται οι κρίσιμες εκλογές* ● **3.** (καταχρ.-σπάν.) η πληρωμή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πληρῶ (-όω)*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

πληρωμένος, -η, -ο (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει πληρωθεί, για να κάνει κάτι ή γίνεται επ' αμοιβή: ~ *δολοφόνος* / *έρωτας* **2.** αυτός που έχει δωροδοκηθεί: *ο διαιτητής ήταν* ~· *ευνοούσε φανερά τη μία ομάδα* ΣΥΝ. πουλημένος· ΦΡ. (μτφ.) ***πληρωμένη απάντηση*** η αποστομωτική απάντηση.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *πληρωμένη απάντηση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réponse payée].

πληρωμή {μεσν.} κ. (λαϊκ.) **πλερωμή** (η) **1.** η αμοιβή που δίνεται ή λαμβάνεται ως αντάλλαγμα για εργασία, παροχή υπηρεσιών, εξυπηρέτηση κ.λπ.: ~ *σε χρήμα* / *σε είδος* / *με επιταγές* || *δουλεύει δίχως* ~· ΦΡ. (α) ***αντί πληρωμής*** για κάτι που δίνεται ως αντάλλαγμα αντί για αμοιβή: ~ *τής χάρισε ένα δαχτυλίδι* (β) ***επί πληρωμή*** (*ἐπὶ πληρωμῇ*) με πληρωμή, με αμοιβή: *συνεργάστηκε στην έκδοση* ~ **2.** (α) η καταβολή ποσού: *ημέρα πληρωμών* || *σταματώ τις* ~ || ~ *κατά την παράδοση* (δέματος / πράγματος) (β) ***διαταγή πληρωμής*** βλ. λ. *διαταγή* (γ) ***παύση πληρωμών*** η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένας έμπορος όταν εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του **3.** η ανταμοιβή, η ανταπόδοση για κάτι καλό ή κακό: *ο άνθρωπος που ευεργετεί τους άλλους από αγάπη, δεν ζητάει* ~.

πληρώνω κ. (λαϊκ.) **πλερώνω** ρ. μετβ. {πλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταβάλλω χρήματα (για αγορά, μισθοδοσία ή απόσβεση χρέους): ~ *τους υπαλλήλους* || ~ *με κάρτα πιστωτική* / *τοις μετρητοίς* / *με δόσεις* || ~ *τα χρέη μου προς το Δημόσιο* || ~ *με τόκο* || *εγώ* ~, *εγώ αποφασίζω* || *ποιος πληρώνει τον λογαριασμό;* || *πληρώνομαι κάθε δεκαπέντε μέρες* ΑΝΤ. εισπράττω **2.** (μτφ.) ανταποδίδω: *ο Θεός να σ' το πληρώσει το καλό που μου έκαμες* || *όλα εδώ πληρώνονται* (κάθε άνθρωπος τιμωρείται κατά τη διάρκεια τού βίου του για τις αδικίες και τις αμαρτίες του)· ΦΡ. (α) ***πληρώνω με το ίδιο νόμισμα*** βλ. λ. *νόμισμα* (β) ***δεν πληρώνεται*** για κάτι που λόγω τής ανωτερότητάς του δεν ανταποδίδεται: *το καλό που μου 'κανες* ~ *με τίποτε* ΣΥΝ. ξεπληρώνω **3.** (μτφ.) χρεώνομαι το κόστος ή υφίσταμαι τις συνέπειες πράξεων (δικών μου ή άλλων): *πλήρωσε την επιπολαιότητά του ακριβά: έμεινε έναν χρόνο στο νοσοκομείο* || «*εγώ* ~ *τα μάτια π' αγαπώ*» (λαϊκ. τραγ.) || *πλήρωσε την περιέργειά του με τη ζωή του* (σκοτώθηκε) || *ποιος πληρώνει τον βαρκάρη;* (ποιος χρεώνεται το κόστος;)· ΦΡ. (α) ***πληρώνω τα σπασμένα*** βλ. λ. *σπάζω* (β) ***πληρώνω τη νύφη / το μάρμαρο*** υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη άλλων: *αυτός κατέστρεψε το μηχάνημα, αλλά τη νύφη την πληρώσαμε όλοι!* || *έχουν γίνει ένα σωρό παρατυπίες· να δούμε στο τέλος ποιος θα πληρώσει το μάρμαρο!* (γ) ***θα μου το πληρώσεις!*** θα σε εκδικηθώ: *αυτό που μου έκανες, μια μέρα* ~! (δ) ***πληρώνω αμαρτίες*** βλ. λ. *αμαρτία* **4.** (μτφ.) εξαγοράζω (κάποιον) με χρήματα: *τον πλήρωσαν, για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* || *ο διαιτητής ήταν πληρωμένος* ΣΥΝ. δωροδοκώ **5.** (η μτχ. ***πληρωμένος***, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πληρῶ (-όω)* (βλ.λ., η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < *πλήρης*. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θα μου το πληρώσεις!* (< γαλλ. tu me le paieras!), *πληρώνω τα σπασμένα* (< γαλλ. payer les pots cassés), *το πληρώνω ακριβά* (< γαλλ. le payer cher) κ.ά.].

πλήρως επίρρ. [μτγν.] {πληρέστ-ερα, -ατα} **1.** κατά τρόπο πλήρη, χωρίς ελλείψεις, χωρίς κενά: *ανταποκρίθηκε* ~ *στις υποχρεώσεις του* || *η απάντησή του μας ικανοποίησε* ~ || *ένα σκάφος* ~ *εξοπλισμένο* ΣΥΝ. εντελώς, απολύτως ● **2.** ολοκληρωτικά, ολότελα, σε όλη την έκταση: *η πόλη καταστράφηκε* ~ ΣΥΝ. ολοσχερώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς, επιτατικός.*

πλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το γέμισμα, το να γίνεται (κάτι) πλήρες (από κάτι): *το στόμιο πλήρωσης τού ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου* **2.** (μτφ.) η κάλυψη (κενού, έλλειψης): *η* ~ *τού συναισθηματικού κενού* / *των αναγκών κάποιου.*

πληρωτέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να πληρωθεί: *επιταγές πληρωτέες μέχρι τέλους τού μηνός* || *στα παλαιότερα ελληνικά χαρτονομίσματα αναγραφόταν «πληρωτέαι επί τη εμφανίσει» ή «πληρωτέες με την εμφάνιση»* (προκειμένου για τις δραχμές που αντιστοιχούσαν στην αναγραφόμενη αξία).

πληρωτής (ο) [αρχ.], **πληρώτρια** (η) {πληρωτριών} **1.** αυτός που πληρώνει για αγορά ή απόσβεση χρέους **2.** (για γραμμάτια και συναλλαγματικές) αυτός που έχει την υποχρέωση εξοφλήσεώς τους· ΦΡ. ***εγγυητής και πληρωτής*** ο εγγυητής πληρώνει από δικά του χρήματα για τον οφειλέτη.

πλησιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλησίασ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** φέρνω (κάτι) κοντά σε (κάτι άλλο): ~ *την καρέκλα στο παράθυρο* ΑΝΤ. απομακρύνω **2.** φθάνω ή πηγαίνω σε (κάποιον/κάτι), προσεγγίζω: *Μη με πλησιάζεις! Μείνε μακριά!* || *η εκφωνήτρια πλησίασε το μικρόφωνο* || *ο Έλληνας δρομέας πλησίασε τον προπορευόμενο αθλητή* || *σε αυτό το διαγώνισμα πλησίασε το άριστα* || ~ *τα εξήντα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιμώνω, ζυγώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι **3.** (αρνητ.) αποφεύγω, κρατώ απόσταση από (κάτι/κάποιον): *δεν πλησιάζω γλυκό εδώ και μήνες· κάνω δίαιτα* || *είναι τόσο μονόχνοτος άνθρωπος, ώστε δεν τον πλησιάζει κανείς* **4.** (για πρόσ.) (α) προσεγγίζω με δόλιο σκοπό, προσπαθώ να κερδίσω την εύνοια (κάποιου), συνήθ. με δωροδοκία: *με πλησίασαν κάποιοι και μου ζήτησαν να ευνοήσω φίλο τους στον διαγωνισμό έναντι αδράς αμοιβής* (β) προσεγγίζω ερωτικά: *προσπαθεί από καιρό να την πλησιάσει και να της εξομολογηθεί τον έρωτά του, αλλά δεν τα καταφέρνει* ♦ (αμετβ.) **5.** πηγαίνω ή έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *πλησίασε προς την πόρτα* / *προς το παράθυρο* || *έλα, πλησίασε να σε δω!* || *η αστυνομία έχει αποκλείσει την περιοχή και δεν επιτρέπει σε κανέναν να πλησιάσει* || *όπου να 'ναι πλησιάζουμε* (φτάνουμε) ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω **6.** προσεγγίζω χρονικά, κοντεύω (να): *ο άρρωστος πλησιάζει στο τέλος του* || *πλησιάζουν μεσάνυχτα* || *πλησιάζει το Πάσχα σε λίγες μέρες* ΣΥΝ. κοντεύω **7.** (για χρώματα ή μορφές) μοιάζω, είμαι παραπλήσιος: *πλησιάζει στο γαλάζιο, αλλά δεν είναι γαλάζιο* ΣΥΝ. προσομοιάζω. — **πλησίασμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησίος* (βλ. λ. *πλησίον*)].

πλησιέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πιο κοντά, κοντινότερος, γειτονικότερος: *σε περίπτωση που ανακαλύψετε κάτι σχετικό με την υπόθεση, αποταθείτε στο* ~ *αστυνομικό τμήμα* **2.** (για συγγένεια ή σχέση) ο κοντινότερος, ο στενότερος (συγγενικώς ή φιλικώς): *ο* ~ *συγγενής* / *φίλος κάποιου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., συγκρ. βαθμός τού αρχ. επιθ. *πλησίος* (βλ. λ. *πλησίον*)].

πλησίον επίρρ. {πλησιέστ-ερα, -ατα} **1.** (αρχαιοπρ.) (+γεν.) κοντά, σε μικρή απόσταση: ~ *τού καταστήματος* / *τού αστυνομικού τμήματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιμά ΑΝΤ. μακριά **2. πλησίον** (ο) ο συνάνθρωπος: *αγάπα τον* ~ *σου όπως τον εαυτό σου* (Π.Δ. *Λευιτικόν* 19, 18: *ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *πλησίος* < *πλᾱτ-ίος* (δωρ.) < θ. *plā-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την α' συλλαβή και εκτεταμ. τη β') τού Ι.Ε. *pelə- «ωθώ, προσκρούω – ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. pello «ωθώ, πλήττω» (< *pel-no), pulsus «κρούση» (> γαλλ. pouls, ισπ. pulso), πιθ. αρχ. γερμ. falzan «προσαρμόζω, τοποθετώ» (> γερμ. falzen) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πέλ-ας, πελ-άζω* (βλ.λ.), *πελά-της, πλή-ν* κ.ά.].

πλησιόχωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί σε γειτονική χώρα ΣΥΝ. γειτονικός, όμορος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησίος* + *χῶρος*].

πλησίστιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** (για πλοία) αυτός που ταξιδεύει με φουσκωμένα τα πανιά **2.** (μτφ.) αυτός που κατευθύνεται ολοταχώς (κάπου): *ερχόταν* ~ *κατά πάνω μας* || *πλέει* ~ *προς τη νίκη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησ(ι)-* (< θ. πλησ- τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», πβ. αόρ. *ἔ-πλησ-α*, βλ. λ. *πλήρης*) + *-ίστιος* < *ἱστίον* (βλ.λ.)].

πλησμονή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μεγάλη ποσότητα από (κάτι): ~ *αγαθών* / *τροφών* ΣΥΝ. αφθονία, πληθώρα ΑΝΤ. σπανιότητα, έλλειψη ● **2.** το αίσθημα πληρότητας, κορεσμού: *νιώθει πάντα ψυχική* ~ *ύστερα*

από το διάβασμα ενός καλού βιβλίου ΣΥΝ. χορτασμός ΑΝΤ. στέρηση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πλησ-* (τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω». πβ. αόρ. *ἔ-πλησ-α*, βλ. κ. *πλήρης*) + παραγ. επίθημα *-μονή*. πβ. κ. *φλεγ-μονή*].

πλήττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπληξα, επλήγην, -ης. -η... (μτχ. πληγείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** (λόγ.) καταφέρω πλήγμα, χτύπημα εναντίον (κάποιου): *συμμαχικά πυροβόλα έπληξαν εχθρικούς στόχους* ΣΥΝ. χτυπώ **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχική ή υλική βλάβη, ζημιώνω (κάποιον): *τα οικονομικά μέτρα τής κυβέρνησης πλήττουν τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους* ΣΥΝ. βλάπτω **3.** (η μτχ. **πληγείς**, *-είσα*, *-έν*) αυτός που έχει υποστεί πλήγμα: *οι πληγείσες από τις πλημύρες περιοχές* ‖ *οι πληγέντες από τους σεισμούς* ♦ **4.** (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία, δεν βρίσκω ενδιαφέρον σε τίποτα: *~ αφόρητα σ' αυτό το μέρος* ‖ *αυτή η μουσική σε κάνει να πλήττεις* ΣΥΝ. βαριέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βαριέμαι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλήσσω* / *-ττω* < *plā-q-jō < I.E. *plā-k- «χτυπώ» πβ. αρχ. σλαβ. plačo «χτυπώ το στήθος από οδύνη», λατ. plāga «πληγή, χτύπημα» (> ισπ. llaga), γοτθ. fai-flocun «εκόπτοντο», γερμ. Fluch «κατάρα», αγγλ. fling «εκσφενδονίζω, ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *πληγ-ή, πλῆγ-μα, πλῆξ-ις, πλῆκ-τρο(ν)* κ.ά. Το θ. *plā-k- αποτελεί ίσως παρεκτεταμένη μορφή τής μεγάλης λεξιλογικής οικογένειας τού I.E. *pela- «ευρύς, επίπεδος – απλώνω», με την έννοια «χτυπώ κάτι, ώστε να πλατυνθεί». Η σημ. 4 (αμετβ.) αποτελεί αποδ. τού γαλλ. s'ennuyer].

πλιάτσικο (το) (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε αρπάζει κανείς (κυρ. συμμορία ή άτακτος στρατός) μετά από επιδρομή: *μοιράζονται το ~* ΣΥΝ. λεία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί κανείς να αρπάξει, να επωφεληθεί και να κερδίσει με παράνομο τρόπο: *μυρίστηκαν ~ κι όρμησαν όλοι οι κερδοσκόποι στα έργα τού Δημοσίου* **3.** η αρπαγή, η λεηλασία: *άρχισαν από νωρίς το ~* ‖ *έπεσαν όλοι στο ~ μετά την παράδοση των πολιορκουμένων* ΣΥΝ. λαφυραγωγία. [ΕΤΥΜ. < αλβ. plaçkë < σλαβ. pljatška].

πλιατσικολογώ ρ. αμετβ. {πλιατσικολογείς... | πλιατσικολόγησα} αρπάζω ό,τι βρίσκω, κάνω πλιάτσικο, λεηλατώ ΣΥΝ. λαφυραγωγώ. — **πλιατσικολόγημα** (το), **πλιατσικολόγος** (ο).

πλιγούρι κ. **μπλιγούρι** (το) {πλιγουριού | χωρ. πληθ.} **1.** χοντραλεσμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι **2.** (συνεκδ.) κάθε φαγητό (κυρ. σούπα) που έχει ως βάση χοντραλεσμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι **3.** (μτφ.) άνοστο φαγητό που μοιάζει με χυλό. [ΕΤΥΜ. < *μπλουγούρι* / *πλουγούρι* (με ανομοίωση) < τουρκ. bulgur].

πλίθα κ. **πλίθρα** (η) (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης **πλιθιά**.

πλιθάρι (το) {πλιθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *πλίνθος* (βλ.λ.)].

πλιθί (το) {πλιθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.).

πλίθινος, -η, -ο κ. (λόγ.) **πλίνθινος** [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους.

πλίθος (ο) ➝ πλίνθος

πλινθοδομή (η) **1.** το οικοδόμημα που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η δόμηση, το κτίσιμο με πλίνθους. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. brickwork].

πλινθόκτισμα (το) {πλινθοκτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κτίσμα κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθόκτιστος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους (βλ.λ.).

πλινθοπερίκλειστος, -η, -ο (στη βυζαντινή τοιχοποιία) αυτός που περιβάλλεται από τείχος κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθοποιείο (το) [1893] ο χώρος (εργαστήριο, βιοτεχνία ή βιομηχανία) στον οποίο κατασκευάζονται πλίνθοι (βλ.λ.).

πλινθοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η διαμόρφωση μεταλλουργικών ή άλλων προϊόντων σε πλίνθους.

πλινθοποιός (ο) ο κατασκευαστής πλίνθων (βλ.λ.). — **πλινθοποιία** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλίνθος* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

πλίνθος (η) κ. **πλίθος** (ο) (λόγ.) **1.** μικρό ορθογώνιο τούβλο κατασκευασμένο από αργιλώδες χώμα, που ο πηλός του συμπιέζεται σε καλούπια και ψήνεται σε κατάλληλα καμίνια ΣΥΝ. οπτόπλινθος **2.** τούβλο που κατασκευάζεται από μείγμα ασβεστολιθικού και αμμώδους υλικού και μετά από ειδική επεξεργασία (λ.χ. ζύμωση με άχυρο ή άλλο ινώδες υλικό) συμπιέζεται σε ορθογώνια καλούπια ΣΥΝ. πλίθρα, ωμόπλινθος· ΦΡ. ***λίθοι και πλίνθοι και κέραμοι στάκτως ερριμμένα*** βλ. λ. *λίθος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλίνθος (ή)*. τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ή προελλην. λ. (πβ. κ. *κέραμος*)].

πλιο επίρρ. ➝ πιο

πλιότερο επίρρ. ➝ πιότερο

πλιότερος, -η, -ο ➝ πιότερος

πλισάρω ρ. μετβ. {πλισάρισα} κάνω πλισέ (βλ.λ.) σε (ύφασμα). — **πλισάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plisser, βλ. κ. *πλισέ*].

πλισές (ο) {πλισέδες} **1.** οι συμμετρικές και συνεχόμενες υφάνσεις υφάσματος ΣΥΝ. πιέτα **2.** (συνεκδ.) το ύφασμα που έχει τέτοιες πτυχώσεις: *φούστα ~*. Επίσης **πλισέ** (το) κ. ως άκλ. επίθ.: *ένα ~ φόρεμα*. — (υποκ.) **πλισεδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. plissé «πτυχωμένος» < ρ. plisser «διπλώνω» < pli «δίπλα, πτυχή» < plier < λατ. plicare «διπλώνω»].

πλιτς-πλάτς (το) ➝ πλάτσα-πλούτσα

πλοήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χρησιμοποίηση πλοηγού (βλ.λ.) από τα πλοία για την ασφαλέστερη είσοδο/έξοδο από λιμάνια ή τη διέλευση από επικίνδυνα σημεία (περάσματα, διώρυγες)· άλλοτε υποχρεωτικά και άλλοτε με την καταβολή πλοηγικών δικαιωμάτων ♦ **2.** η διαδικασία τής αναζήτησης και ανάκτησης ιστοσελίδων από τον παγκόσμιο ιστό (Διαδίκτυο), χρησιμοποιώντας τα ειδικά προγράμματα των φυλλομετρητών. Επίσης **πλοηγεσία** κ. **πλοηγία** (σημ. 1).

πλοηγίδα (η) [1858] βοηθητικό σκάφος για την εξυπηρέτηση φορτηγών ή επιβατηγών πλοίων, με το οποίο μετακινείται από και προς το πλοίο ο πλοηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. πιλοτίνα.

πλοηγικός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πλοήγηση ή τον πλοηγό **2.** (α) ***πλοηγικά δικαιώματα*** η χρηματική αποζημίωση που πληρώνουν τα πλοία, όταν χρησιμοποιούν πλοηγό (β) ***πλοηγική υπηρεσία*** η δημόσια υπηρεσία που διοικεί το σώμα των πλοηγών και εποπτεύει τις πλοηγήσεις (γ) ***πλοηγικός σταθμός*** μονάδα τής πλοηγικής υπηρεσίας που διαθέτει πλοηγούς και πλοηγίδες (βλ.λ.) για την εκτέλεση πλοηγήσεων σε ορισμένη περιοχή τής αρμοδιότητάς τους.

πλοηγός (ο) [1858] πρόσωπο με ειδικές γνώσεις για τη θάλασσα (δίπλωμα πλοιάρχου, θαλάσσια υπηρεσία) και για συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, που προσλαμβάνεται για την εκτέλεση πλοηγήσεων από τις αρμόδιες πλοηγικές υπηρεσίες: *~ ανοικτής θαλάσσης* / *διωρύγων* / *λιμένων* / *ποταμών* ΣΥΝ. πιλότος. [ΕΤΥΜ. < *πλο-* (< αρχ. *πλοῦς* / *πλόος*) + *-ηγός* < *άγω*, κατά το *στρατ-ηγός, οδ-ηγός, αρχ-ηγός* κ.ά.].

πλοηγώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλοηγείς... | πλοήγησα} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) κοντά στις ακτές, σε λιμάνι ή μέσα από θαλάσσια περάσματα, εκτελώ πλοήγηση ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι πλοηγός: *~ στα κανάλια αρκετά χρόνια*.

-πλοΐα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** την πορεία σε υδάτινη επιφάνεια ή στον αέρα: *θαλασσοπλοΐα, ποταμο-πλοΐα, αερο-πλοΐα* **2.** πλεύση με ορισμένη δύναμη ή μέσο: *ατμο-πλοΐα, ιστιο-πλοΐα*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ταχυπλοΐα*, λόγ. *ναυσι-πλοΐα*), που προέρχεται από το αρχ. *πλοῦς*].

πλοιάριο (το) {πλοιαρί-ου | -ων} **1.** κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας κάτω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*[2]): *~ αγώνων* / *ιστιοπλοΐας* / *αλιευτικό* **2.** (γενικότ.) κάθε μικρό πλοίο ΣΥΝ. καραβάκι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοιάριον*, υποκ. τού ουσ. *πλοῖον* (βλ.λ.)].

πλοιαρχία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η διοίκηση τού πλοίου: *ανέλαβε την ~ τού «Αριστοτέλης» στη Γιοκοχάμα*.

πλοίαρχος (ο) [1836] {πλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** το πρόσωπο που διοικεί το πλοίο, ασκεί εξουσία σε όσους επιβαίνουν σε αυτό και είναι υπεύθυνο για την τάξη, την υγεία, την ασφάλεια (προσώπων και φορτίου) και την καλή εκτέλεση τού πλου ΣΥΝ. κυβερνήτης, καπετάνιος **2.** ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού και τού Εμπορικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*. [ΕΤΥΜ. < *πλοίο* + *-αρχος* < *άρχω*].

πλοιαρχώ ρ. αμετβ. [1857] {πλοιαρχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. είμαι πλοίαρχος, κυβερνώ πλοίο στο Πολεμικό ή το Εμπορικό Ναυτικό ή στο Λιμενικό Σώμα.

πλοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πλου· ΦΡ. ***πλοϊκοί φανοί*** τα φώτα που πρέπει να έχει αναμμένα ένα πλοίο κατά τη διάρκεια τής νυκτερινής του πορείας. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πλοῦς* / *πλόος* (βλ.λ.)].

πλόιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι ευνοϊκός για τον πλου **2.** (για ποτάμι) πλωτός. — **πλοϊμότητα** (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλόϊμος* / *πλώϊμος* < *πλοῦς* / *πλόος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-ω-* (*πλώιμος*) οφείλεται σε επίδρ. τού ρ. *πλώω* (βλ. λ. *πλωτός*)].

πλοίο (το) **1.** (επίσ.) κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας άνω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*[2]) με αυτοδύναμη κίνηση **2.** (γενικότ.) κάθε σκάφος προορισμένο να μετακινείται στο νερό, που χρησιμοποιείται για ποικίλους σκοπούς (μεταφορά προσώπων ή φορτίων, για αναψυχή, ρυμούλκηση, επιστημονική έρευνα κ.ά.): *ακτοπλοϊκό* / *αλιευτικό* / *εκπαιδευτικό* / *εμπορικό* / *επιβατηγό* / *πολεμικό* / *καταδρομικό* / *μεταγωγικό* / *ναυαγοσωστικό* / *πετρελαιοφόρο* / *φορτηγό ~* ‖ *το ~ τής γραμμής* ΣΥΝ. καράβι· ΦΡ. (μτφ.) ***πλοίο τής ερήμου*** η καμήλα. — (υποκ.) **πλοιαράκι** κ. (λόγ.) **πλοιάριο** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῖον* < **πλόϝ-ιον* < *πλέω* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να προσδιορίσει το εμπορικό πλοίο ή το πλοίο που εκτελούσε μεταφορές, π.χ. *φορτηγικὰ πλοῖα, πλοῖον ἁλιευτικὸν* (Ξενοφών), *ἱππαγωγὰ πλοῖα* (Ηρόδοτος). Στη φρ. *πλοῖα μακρά* η λ. αναφερόταν στα πολεμικά πλοία και βαθμηδόν αντικατέστησε το αρχαιότερο (ομηρικό) ουσ. *ναῦς*, το οποίο κατεξοχήν δήλωνε τα πολεμικά πλοία].

πλοίο: συνώνυμα. Η γενική λ., που δηλώνει κάθε μεγάλο σκάφος το οποίο διαπλέει τη θάλασσα για εμπορικούς ή πολεμικούς σκοπούς, είναι η λ. **πλοίο**. *Πλοία* είναι τόσο τα **εμπορικά** όσο και τα **πολεμικά** (στην αρχαιότητα το *πλοίο* ήταν για εμπορικά ταξίδια, ενώ το **ναυς** για πολεμικές συγκρούσεις, **ναυμαχίες**). Το **καράβι** (από *καράβιον* < αρχ. **κάραβος**) είναι η λ. που χρησιμοποιήθηκε στη λογοτεχνία, στη γλώσσα των ναυτικών και των νησιωτών και η λ. που χρησιμοποιείται ευρύτερα και σήμερα στην καθημερινή γλώσσα και στον προφορικό λόγο. Από τις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. χρησιμοποιείται ευρέως και η λ. **βαπόρι** (< ιταλ. vapore < λατ. vapor «ατμός»), η οποία στη λόγια γραφομένη γλώσσα αποδόθηκε με τη λ. **ατμόπλοιο** (αρχικά και **ατμόπλευστον** και **ατμόπλουν**!). Μένοντας στα εμπορικά πλοία, πρέπει να αναφέρουμε το παλαιό **ιστιοφόρο** («πλοίο με πανιά») και το (άχρηστο μετά τη συγκοινωνία με αεροπλάνο) **υπερωκεάνειο** (< αγγλ. transoceanic), που εκτελούσε μακρινά υπερατλαντικά ταξίδια. Η Ελλάδα είναι γνωστή για τον μεγάλο στόλο της σε **φορτηγά** και **επιβατηγά** ή **επιβατικά** πλοία, που ανήκουν σε Έλληνες εφοπλιστές. Πολλά από αυτά είναι **πετρελαιοφόρα** (οι ναυτικοί τα λένε και **γκαζάδικα**). Στις μέρες μας και στον τόπο μας, εκτός από τα **ακτοπλοϊκά**

πλοία, είναι πολύ γνωστά και τα **πορθμεία**. γνωστά (για μεγαλύτερες αποστάσεις) και ως **οχηματαγωγά** (< αγγλ. ferry-boat), πλοία που μεταφέρουν ανθρώπους και οχήματα παντός είδους (επιβατηγά. λεωφορεία. φορτηγά. ψυγεία κ.λπ.). Η λ. που συχνά χρησιμοποιείται για κάθε είδους πλοίο. αλλά και για τα μικρά ή μεγάλα ιδιωτικά πλοία και πλοιάρια, είναι η λ. **σκάφος**.

πλοιοκτησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιοκτησία πλοίου **2.** (α) ο ιδιοκτήτης ή οι ιδιοκτήτες πλοίου ή πλοίων (β) (περιληπτ.) το σύνολο των πλοιοκτητών (πβ. λ. *εργοδοσία*).

πλοιοκτήτης (ο) |1887| {πλοιοκτητών}, **πλοιοκτήτρια** (η) {πλοιοκτητριών} ο ιδιοκτήτης πλοίου, που έχει και την εκμετάλλευσή του: (κ. ως επίθ.) *η ~ εταιρεία.*
[ΕΤΥΜ. < *πλοίο* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-αο-)* «κατέχω. είμαι ιδιοκτήτης», πβ. *ιδιο-κτήτης*].

πλοιοκτήτης – εφοπλιστής. Στην κοινή αντίληψη οι λέξεις ταυτίζονται. Ωστόσο, η σημασία τους και η έννοιά τους (στο Ιδιωτικό Ναυτικό Δίκαιο) διαφέρει: **πλοιοκτήτης** είναι ο ιδιοκτήτης τού πλοίου (αγγλ. shipowner). ενώ **εφοπλιστής** είναι ο εκμεταλλευόμενος επιχειρηματικά το πλοίο, χωρίς να είναι πάντοτε και ο ιδιοκτήτης τού πλοίου *(πλοιοκτήτης)*. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι (ιδ. Έλληνες) πλοιοκτήτες είναι και εφοπλιστές, έχει οδηγήσει στην αντίληψη ότι οι λέξεις ταυτίζονται σημασιολογικά.

πλοκάμι (το) {πλοκαμ-ιού | -ιών} **1.** καθένας από τους βραχίονες (πόδια) τού χταποδιού **2.** (μτφ.-κακόσ.) **πλοκάμια** (τα) το δίκτυο ενός μηχανισμού που ελέγχει τα πάντα και μπορεί να παγιδεύσει οποιονδήποτε: *έπεσε στα ~ τής μαφίας* || *η διεθνής τρομοκρατία έχει απλώσει τα ~ της παντού* • **3.** καθένα από τα νήματα τού παραγαδιού.
[ΕΤΥΜ. < *πλοκάμιον*, υποκ. τού αρχ. *πλόκαμος* (βλ.λ.)].

πλόκαμος (ο) {πλοκάμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** το πλοκάμι **2.** η πλεξούδα μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πλοκ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *πλέκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αμος*, πβ. *οὐλ-αμός, ποτ-αμός*].

πλοκή (η) **1.** (σε λογοτεχνικό, κινηματογραφικό κ.λπ. έργο) ο τρόπος που επιλέγει ο δημιουργός να δομήσει μια σειρά γεγονότων που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να προκύψει μια ενδιαφέρουσα ιστορία: *η ~ τού έργου ήταν τόσο σύνθετη, ώστε δεν καταλάβαινα τι γινόταν στη σκηνή!* || *χαλαρή / συναρπαστική ~* **2.** (συνεκδ.) η ιδιότητα έργου (λογοτεχνικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) να έχει υπόθεση, στην οποία τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους επιτυχημένα και με τρόπο που επιτείνει το ενδιαφέρον: *τα αστυνομικά έργα πρέπει να έχουν ~* || *έργο με ~* **3.** (μτφ.) το πλέξιμο. ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται μεταξύ τους διάφορα στοιχεία: *«ένα μεγάλο μωσαϊκό, μια ~ λέξεων και θαυμάσιων εικόνων...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέκω* (βλ.λ.)].

πλονζόν (το) {άκλ.} **1.** βουτιά **2.** (ειδικότ.) η εκτίναξη τού σώματος (συνήθ. επάνω ή εμπρός): *με ένα εκπληκτικό ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε το φάουλ* ΣΥΝ. βουτιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plongeon «βουτιά (στο νερό), άλμα» < ρ. plonger «βουτώ» < δημώδ. λατ. plumbicare < μτγν. λατ. plumbio «είδος κολυμβητικού πτηνού, που εφορμά με ταχύτητα στο νερό (σαν μολύβι) για αναζήτηση ψαριών» < λατ. plumbum «μόλυβδος»].

-πλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα αριθμητικών επιθέτων που σημαίνει ότι (κάποιος/κάτι) αποτελείται από τόσα μέρη όσα δηλώνει το α΄ συνθετικό: *δι-πλός, τρι-πλός, τετρα-πλός* κ.λπ. Επίσης (λόγ.) **-πλούς,** -ή, -ούν (πβ. *άλμα εις τριπλούν*).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα αριθμητικών επιθέτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (π.χ. *ἁ-πλοῦς. δι-πλοῦς, τρι-πλοῦς* κ.τ.ό.). που ανάγεται σε *-pl-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω, πτυχώνω», πβ. λατ. simplus «απλός», μέσ. ιρλ. diabul «διπλός» (< *dwei-plo-). αρχ. σκανδ. falda «πτυχή, δίπλα», γερμ. Falte κ.ά. Ομόρρ. *-πλάσιος* (βλ.λ.). Ο μτγν. τ. *-πλός, -ή, -όν* οφείλεται στην επίδρ. των δευτερόκλιτων επιθέτων, με τα οποία συνέπιπταν στη γενική πτώση (πβ. *καλοῦ – καλός, διπλοῦ διπλός*)].

πολλαπλασιαστικά – αναλογικά αριθμητικά: -πλός / -πλούς – -πλάσιος. Οι δύο κατηγορίες των αριθμητικών διαφέρουν μεταξύ τους. Τα αριθμητικά σε **-πλός** *(διπλός, τριπλός, δεκαπλός... πολλαπλός)*, που προήλθαν από τα λόγια αριθμητικά σε **-πλούς** *(διπλούς, τριπλούς, δεκαπλούς..., πολλαπλούς)*, έχουν πολλαπλασιαστική σημασία, δηλώνουν δηλ. από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *διπλή βάρδια, άλμα εις τριπλούν, διπλό ουίσκι, τριπλή γκάφα, πολλαπλές επιθέσεις* κ.τ.ό. Τα αριθμητικά σε **-πλάσιος** *(διπλάσιος, τριπλάσιος, πενταπλάσιος, εκατονταπλάσιος* κ.λπ.) δηλώνουν πόσες φορές κάτι είναι μεγαλύτερο σε σχέση με ένα άλλο (αναλογικά αριθμητικά): *Το νέο σπίτι τους είναι διπλάσιο από το παλιό – Ο μισθός που παίρνει στη νέα του δουλειά είναι σχεδόν τριπλάσιος από ό,τι στην προηγούμενη.*

πλότερ (το) {άκλ.} σειρά οργάνων, με τα οποία είναι δυνατόν να χαραχθούν πάνω σε μια επιφάνεια με γραφικά ή φωτογραφικά μέσα χαρτογραφικές λεπτομέρειες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. plotter < ρ. plot «σχεδιάζω»].

πλουμί (το) {πλουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι (κεντητό ή ζωγραφιστό), το πλουμίδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλουμίον*, υποκ. τού λατ. pluma «χνούδι, πούπουλο»].

πλουμίδι (το) {πλουμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κεντητό ή ζωγραφικό διακοσμητικό στοιχείο: *είχε γεμίσει κεντητά ~ το σαλόνι* ΣΥΝ. στολίδι, κόσμημα, ποίκιλμα.
[ΕΤΥΜ. < *πλουμί* (βλ.λ.) + *-ίδι*, πβ. κ. *στολ-ίδι*].

πλουμίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {πλούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) διακοσμώ με πλουμίδια ΣΥΝ. στολίζω. — **πλούμισμα** (το) [μεσν.].

πλουμιστός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** διακοσμημένος με πλουμίδια ΣΥΝ. στολισμένος **2.** πολύχρωμος: *~ φτερά.*

πλουραλισμός (ο) **1.** η αρχή κατά την οποία άνθρωποι διαφορετικών φυλών, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων κ.λπ. μπορούν να συμβιώνουν αρμονικά σε μια κοινωνία, διατηρώντας τα ιδιαίτερα γνωρίσματά τους **2.** (ειδικότ.) η δυνατότητα να εκφράζονται όλες οι απόψεις ελεύθερα σχετικά με ένα ζήτημα: *~ στα Μ.Μ.Ε.* || *ο ~ που υπάρχει σε ένα κόμμα με πολλές τάσεις* ΣΥΝ. πολυφωνία **3.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία αντιτιθέμενη στον μονισμό και τον δυϊσμό, η οποία κατανοεί και ερμηνεύει τον κόσμο με αναγωγή σε πολλαπλές και ανεξάρτητες οντότητες και αρχές ΣΥΝ. πολυαρχία ΑΝΤ. μονισμός (πβ. λ. *μονισμός, δυαρχία*). — **πλουραλιστής** (ο), **πλουραλίστρια** (η), **πλουραλιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pluralisme < λατ. pluralis «πληθυντικός» < plus, pluris «πολύς, περισσότερος»].

πλους (ο) {πλου | πλόες} (λόγ.) **1.** η πλεύση, η πορεία τού πλοίου: *κατά τον πλουν παρουσιάστηκαν μηχανικά προβλήματα* ΣΥΝ. θαλασσοπορία, ρότα· ΦΡ. (λόγ.) **εν πλω** *(ἐν πλῷ)* κατά τον πλου, ενώ το σκάφος πλέει **2.** (συνεκδ.) το ταξίδι με πλοίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῦς / πλόος* < **πλόϜ-ος* < *πλέω* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. plavá- «σχεδία, αυτό που επιπλέει», ρωσ. plov «πλοίο, κανό» κ.ά.].

-πλούς, -ή, -ούν → -πλός

πλουσιοκόριτσο (το) πλούσιο κορίτσι (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωχοκόριτσο.

πλουσιόπαιδο (το) πλούσιο παιδί (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωχόπαιδο.

πλουσιοπάροχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που παρέχει κάτι σε αφθονία, γενναιόδωρος: *έλαβε ~ ανταλλάγματα για τη συγκατάθεσή του* || *~ γεύμα / δώρα* ΣΥΝ. (λόγ.) δαψιλής ΑΝΤ. πενιχρός, φτωχικός. — **πλουσιοπάροχα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω.*

πλούσιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που διαθέτει μεγάλη περιουσία (κινητή και ακίνητη, χρήμα, οικόπεδα κ.λπ.): *προέρχεται από ~ οικογένεια* || *~ εταιρεία / φίλοι / υποψήφιος γαμπρός* || *είναι ~ σαν τον Κροίσο* || *~ χώρες / κράτη* (οι βιομηχανικά και τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες, σε αντίθεση με τις φτωχές, αναπτυσσόμενες χώρες)· ΦΡ. ***κάνω πλούσιο γάμο*** (i) παντρεύομαι πλούσιο άτομο (ii) παντρεύομαι με πολυτέλειες (ακριβά ρούχα, πολυτελή δεξίωση μετά τον γάμο κ.λπ.) ΣΥΝ. εύπορος, ευκατάστατος ΑΝΤ. φτωχός, άπορος **2.** ***πλούσιος*** (ο), ***πλούσια*** (η) πρόσωπο που διαθέτει μεγάλη περιουσία, πολλά υλικά αγαθά: *πλούσιοι και φτωχοί* || *πώς περνούν οι ~*· ΦΡ. ***πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν*** (από εκκλησιαστικό τροπάριο) ως σχόλιο για την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων **3.** (+σε) αυτός που εμπεριέχει σε μεγάλο αριθμό / βαθμό ή ποικιλία ορισμένα στοιχεία: *τροφή ~ σε πρωτεΐνες* || *σαμπουάν ~ σε ιχνοστοιχεία* || *άνθρωπος ~ σε χαρίσματα / αρετές* || *εποχή ~ σε λογοτεχνικά έργα* || *~ γλώσσα* (σε λεξιλόγιο και εκφραστικά μέσα) / *βιβλιοθήκη* (σε βιβλία) / *λεξιλόγιο* || *~ συγκομιδή* (σε προϊόντα) / *γη* (εύφορη) / *βλάστηση* (σε φυτά, δέντρα κ.λπ.) || *έδαφος ~ σε μεταλλεύματα* || *~ βιβλιογραφία* (πολλά κατατοπιστικά επιστημονικά βιβλία και βοηθήματα) || *~ μαλλιά / γένια* (πυκνά και πολλά) ΣΥΝ. άφθονος, δαψιλής ΑΝΤ. ανεπαρκής, λίγος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποσότητα, αφθονία: *~ γεύμα* ΑΝΤ. ανεπαρκής· ΦΡ. ***πλούσια τα ελέη (κάποιου)*** (i) για γενναιοδωρία ή αφθονία πραγμάτων: *δόξα τω Θεώ, βγάλαμε πολύ λάδι φέτος· πλούσια τα ελέη σου, Κύριε!* (ii) (μτφ.) για πρόσωπο (κυρ. γυναίκα) με πολλά σωματικά χαρίσματα: *όλοι τη θαυμάζουν· βλέπεις, είναι πλούσια τα ελέη της!* **5.** (για πράγματα) αυτός που κοστίζει ακριβά ή/και που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: *πρόσοψη με ~ διάκοσμο* || *διαγωνισμός με ~ δώρα* || *κάνω ~ ζωή* (ζω μέσα στην πολυτέλεια, ζω μέσα σε μεγάλες υλικές ανέσεις) **6.** για μεγάλο χρηματικό ποσό: *~ συνδρομή / αμοιβή* **7.** (για ερεθίσματα οπτικά, γευστικά κ.λπ.) αυτός που δίνει αίσθηση πληρότητας: *σοκολάτα με ~ γεύση* (που «γεμίζει» το στόμα) || *κρασί με ~ άρωμα* || *~ ήχος* (που «γεμίζει» το αφτί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλούσιος* < *πλούτ-ιος* (με συριστικοποίηση τού *-τ-*, πβ. *δημότ-ιος → δημόσ-ιος*) < *πλοῦτος* (βλ.λ.)].

πλουσιόσπιτο (το) **1.** σπίτι στο οποίο διαμένουν πλούσιοι άνθρωποι **2.** σπίτι που διακρίνεται από πολυτέλεια **3.** (μτφ.) πλούσια οικογένεια.

πλουταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλούτυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) πλούσιο ΣΥΝ. πλουτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος ΑΝΤ. φτωχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

Πλούταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (45-120 μ.Χ.), γνωστός κυρ. για τα βιογραφικά του έργα *(Βίοι Παράλληλοι)* **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *πλοῦτος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

πλουτίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πλούτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος, αποκτώ πολλά υλικά αγαθά, δημιουργώ περιουσία: *πλούτισε στο εξωτερικό* || *~ γρήγορα / απ' τη μια μέρα στην άλλη* || *πολλοί πλούτισαν πατώντας επί πτωμάτων / εις βάρος άλλων / με κομπίνες / παράνομα* || *με την άνοδο τού τουρισμού στα νησιά πολλοί ξενοδόχοι και μεγαλοεργολάβοι πλούτισαν* || *άνθρωπος τίμιος δεν πλουτίζει εύκολα* ΣΥΝ. θησαυρίζω ΑΝΤ. φτωχαίνω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) αυξάνω, διευρύνω με πρόσθετα και νέα στοιχεία: *πλούτισε τη συλλογή του με νέα και σπάνια εκθέματα* || *με τα ταξίδια πλουτίζει κανείς τις γνώσεις του* ΣΥΝ. εμπλουτίζω.

πλουτισμός (ο) [μεσν.] **1.** η απόκτηση πλούτου: *αθέμιτος / αδικαιολόγητος / γρήγορος / εύκολος* ~ **2.** η επαύξηση με την προσθήκη νέων στοιχείων: *ο ~ τού μουσείου με νέα εκθέματα* ΣΥΝ. εμπλουτισμός. Επίσης **πλούτισμα** (το).

πλουτοκράτης (ο) [1887] {πλουτοκρατών}, **πλουτοκράτισσα** (η) {πλουτοκρατισσών} (κακόσ.) πρόσωπο που έχει δύναμη και επηρεάζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plutocrat].

πλουτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συγκέντρωση τής πολιτικής δύναμης στα χέρια των πλουσίων **2.** (περιληπτ.) η τάξη των πλουσίων, που επικρατεί και καθορίζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο της. — **πλουτοκρατικός**, -ή, -ό [1886]. **πλουτοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλοῦτος* + *-κρατία* < *κρατῶ*].

πλουτοπαραγωγικός, -ή, -ό [1895] αυτός που παράγει πλούτο: ~ *πηγές / πόροι* ΣΥΝ. πλουτοφόρος.

πλούτος (ο) {πλούτη κ. λαϊκ. πλούτια (τα), χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σύνολο των υλικών αντικειμένων (χρημάτων, κινητών και ακινήτων αγαθών, οικονομικών πόρων) που έχουν οικονομική αξία, συνιστούν δηλ. οικονομικά αγαθά: *ο ~ μιας χώρας / τού προηγμένου Βορρά* || *«Ο ~ των εθνών»* (*The Wealth of Nations*, τίτλος έργου τού Ά. Σμιθ) || *η δίκαιη κατανομή τού ~*· ΦΡ. (α) **εθνικός πλούτος** το σύνολο όλων των οικονομικών αγαθών μιας χώρας, ενός έθνους (β) **ορυκτός πλούτος** τα εκμεταλλεύσιμα ορυκτά μιας χώρας **2.** το πλήθος, η αφθονία των αγαθών· (κ. στον πληθ.) το σύνολο τής κινητής και ακίνητης περιουσίας που κατέχει κανείς: *τα αμύθητα πλούτη ενός ηγεμόνα* || *ζεις μες στον ~* **3.** (μτφ.) ό,τι πολυτιμότερο έχει κανείς (συνήθ. στον πληθ.): *όλα μου τα ~ είναι η οικογένειά μου* || *«όλα μας τα ~ η αγάπη ετούτη»* (τραγ.) **4.** η κατάσταση τού πλουσίου, αυτού που κατέχει πολλά αγαθά, η μεγάλη οικονομική άνεση: *ο ~ τής Βασιλεύουσας προκαλούσε τον θαυμασμό των βαρβάρων* || *ο ~ χαρακτήριζε κάθε εκδήλωσή τους* ΣΥΝ. ευμάρεια ΑΝΤ. ανέχεια, φτώχεια, ένδεια **5.** (κατ' επέκτ.) η αφθονία σε ποσότητα ή και ποικιλία: *ο (λεξιλογικός) ~ τής ελληνικής γλώσσας* || *~ γνώσεων / εμπειριών* ΣΥΝ. πληθώρα ΑΝΤ. έλλειψη, απουσία **6.** η μεγάλη ποικιλία: *~ χρωμάτων / γεύσεων / φυσικών ήχων* || *συναισθηματικός / ψυχικός ~* (με πολλά αξιόλογα στοιχεία, προτερήματα) || *πνευματικός ~* (πλήθος και ποικιλία ιδεών και σκέψεων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία, φτώχεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῦτος* < **πλόϝ-τος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πλέω* (< **πλέϝ-ω*), με την έννοια των υλικών αγαθών που «έρρεαν» άφθονα. Βλ. λ. *πλέω*].

πλούτος (το) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των ηθικών και πνευματικών αγαθών, τα εσωτερικά χαρίσματα: *«δώρο δεν έχουνε για σε και για το μέσα ~»* (Δ. Σολωμός).

πλουτοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που αποφέρει πλούτο ΣΥΝ. πλουτοπαραγωγικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλοῦτος* + *-φόρος* < *φέρω*].

Πλούτων (ο) {Πλούτων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. άλλη ονομασία (ευφημ.) τού θεού Άδη: *η αρπαγή τής Περσεφόνης από τον ~* • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο ένατος και πιο απομακρυσμένος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος. Επίσης **Πλούτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πλοῦτος* (βλ.λ.)].

πλουτώνιο (το) {πλουτωνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Pu), το οποίο χρησιμοποιείται ως καύσιμο στους πυρηνικούς σταθμούς για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την κατασκευή πυρηνικών όπλων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πλουτώνιον*, ονομασία σπηλαίων που οι αρχαίοι θεωρούσαν εισόδους στον Κάτω Κόσμο και χαρακτηρίζονταν από αποπνικτικές αναθυμιάσεις, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *Πλουτώνιος* < αρχ. *Πλούτων*. Ο χημ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. plutonium].

πλουτώνιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πλούτωνα • **2.** (α) αυτός που συντελείται στα έγκατα τής Γης ΣΥΝ. ενδογήινος (β) ***πλουτώνιες εκρήξεις*** οι ηφαιστειακές εκρήξεις (γ) ***πλουτώνια πετρώματα*** πυριγενή πετρώματα που σχηματίζονται από την κρυστάλλωση τού μάγματος (βλ.λ.) σε μεγάλα βάθη κάτω από την επιφάνεια τής Γης • **3.** αυτός που αναφέρεται στον πλουτωνισμό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

πλουτωνισμός (ο) παλαιότερη θεωρία σύμφωνα με την οποία ο σχηματισμός ορισμένων πετρωμάτων συνιστά αποτέλεσμα τής θερμότητας και των διεργασιών τήξεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plutonisme].

πλοχμός (ο) (λόγ.) ΑΡΧΑΙΟΛ. μοτίβο που συναντάται στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική και ζωγραφική και έχει τη μορφή πλεξίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πλοκ-σμός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *πλέκ-ω* (βλ.λ.)].

πλύθηκα ρ. ‣ πλένω

πλύμα (το) {πλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νερό που μένει μετά το πλύσιμο ΣΥΝ. απόνερα **2.** (μτφ.) άνοστο και νερόβραστο φαγητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλύνω*].

πλυμένος, -η, -ο → πλένω

πλυντήριο (το) {πλυντηρί-ου | -ων} **1.** ηλεκτρική συσκευή για την αυτόματη πλύση ρούχων ή πιάτων: *~ ρούχων / πιάτων*· ΦΡ. (μτφ.) ***πλυντήριο βρόμικου χρήματος*** επιχείρηση, ίδρυμα ή τράπεζα που χρησιμοποιείται ως προκάλυμμα, προκειμένου να νομιμοποιηθούν χρήματα που αποκτήθηκαν παράνομα· (συνεκδ.) **2.** η ποσότητα ρούχων ή πιάτων που χωράει ένα πλυντήριο: *έχω να βάλω δύο ~* **3.** κατάστημα με ηλεκτρικές συσκευές αυτόματης πλύσεως, τις οποίες μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει έναντι ορισμένου αντιτίμου: *πάω τα ρούχα μου σ' ένα ~ δύο δρόμους πιο κάτω* **4.** χώρος εξοπλισμένος με ειδικές εγκαταστάσεις για το πλύσιμο αυτοκινήτων, μεταλλευμάτων κ.λπ. — (υποκ.) **πλυντηριάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πλυντήριος* < *πλύνω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σημαν-τήριος*].

πλύντης (ο) [μτγν.] {πλυντών}, **πλύντρια** (η) [μτγν.] {δύσχρ. πλυντριών} πρόσωπο που πλένει (ρούχα, πιάτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (για πιάτα) λαντζέρης.

πλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμεύει στο πλύσιμο.

πλύνω (να/θα) ρ. ‣ πλένω

πλύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (γενικά) το καθάρισμα με νερό **2.** (ειδικότ.) το καθάρισμα ρούχων με σαπούνι ή απορρυπαντικό, η μπουγάδα: *βάζετε μόνο τη μισή ποσότητα απορρυπαντικού σε κάθε ~*· ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) ***πλύση εγκεφάλου*** βλ. λ. *εγκέφαλος* • **3.** (α) (για πληγές) η απολύμανση με αντισηπτικό (β) ΙΑΤΡ. ***πλύση στομάχου*** η απαλλαγή τού στομάχου από δηλητηριώδεις ουσίες με τη βοήθεια υγρών που προκαλούν εμετό **4.** ΧΗΜ. ο καθαρισμός μεταλλευμάτων, υφαντικών υλών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλύσις* < *πλύνω*].

πλύσιμο (το) [μτγν.] {πλυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} η διαδικασία καθαρισμού, το να πλένει κανείς (κάτι): *το ~ των πιάτων / των ρούχων / τού αυτοκινήτου* || *το τραπεζομάντηλο θέλει ~* (καθάρισμα) || *ρούχα που δεν μπαίνουν στο ~* || *τοποθετεί τα ρούχα που είναι για ~ στο καλάθι* ΣΥΝ. πλύση, καθάρισμα.

πλυσταρειό (το) (παλαιότ.) ο χώρος τού σπιτιού (συνήθ. στην ταράτσα ή στο υπόγειο), όπου γινόταν το πλύσιμο των ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < **πλυστρ-αρειό* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-ρ-*) < *πλύστρα* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. *αλητ-αρειό*].

πλυστικά (τα) (παλαιότ.) η αμοιβή για το πλύσιμο ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < **πλύστης* (< αρχ. *πλύνω*) + *-ικός*].

πλύστρα (η) {πλυστρών} **1.** η γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με το πλύσιμο ξένων ρούχων || (μτφ.-κακόσ.) *έγινε και κυρία τώρα, η ~!* • **2.** (παλαιότ.) πέτρινη πλάκα ή σανίδα που προσαρμοζόταν στην άκρη τής σκάφης και χρησιμοποιόταν για το τρίψιμο των ρούχων κατά το πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *πλύση* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *απλώσ-τρα, σκοτώσ-τρα*].

πλώρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μπροστινό τμήμα τού πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) πρώρα ΑΝΤ. πρύμνη· ΦΡ. (α) ***από την πρύμνη ως την πλώρη*** (κ. *πρύμα-πλώρα*) από τη μια άκρη ως την άλλη (β) ***βάζω πλώρη*** βλ. λ. *βάζω*. Επίσης (λαϊκ.) **πλώρα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *πρώρα*].

πλωρίζω ρ. αμετβ. {πλώρισα} (λαϊκ.) βάζω πλώρη, κατευθύνομαι προς κάποιο μέρος ταξιδεύοντας.

πλωριός, -ιά, -ιό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στην πλώρη: *~ κατάρτι* ΣΥΝ. (λόγ.) πρωραίος ΑΝΤ. πρυμνήσιος, (λόγ.) πρυμναίος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωραῖος* (με αφομοίωση τού *-ρ-* και συνίζηση) < *πρῷρα*].

πλωτάρχης (ο) {κλητ. πλωτάρχα | πλωταρχών} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κυβερνήτης πλοίου», < *πλωτός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

πλωτήρας (ο) **1.** ΝΑΥΤ. ελαφρό σώμα που επιπλέει στο νερό ή βοηθεί άλλο σώμα να επιπλεύσει • **2.** λεμβοειδής κατασκευή που χρησιμεύει στη συγκράτηση των υδροπλάνων και των πτερύγων τους πάνω στην επιφάνεια τής θάλασσας • **3.** ωκεανογραφική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής κίνησης των ρευμάτων • **4.** ΤΕΧΝΟΛ. κοίλος μεταλλικός ή πλαστικός κύλινδρος, που ρυθμίζει τη ροή τού νερού ή άλλου υγρού σε αποθήκες νερού ή δεξαμενές άλλων υγρών με δυνατότητα διακοπής τής παροχής για αποφυγή υπερχείλισης ΣΥΝ. φλοτέρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλωτήρ*, *-ῆρος* «ναύτης» < θ. *πλω-* τού ρ. *πλώω* (βλ. λ. *πλωτός*) + παραγ. επίθημα *-τήρ* (πβ. *κρα-τήρ, βα-τήρ*). Μερικές νεοελλ. τεχνολογικές σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. flotteur (βλ. λ. *φλοτέρ*)].

πλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πλου: *~ προβλήματα* **2. *πλωτική*** (η) η ικανότητα, η επιδεξιότητα στην πλεύση.

Πλωτίνος (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (205-270 μ.Χ.), ο θεμελιωτής τής νεοπλατωνικής φιλοσοφίας **2.** όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πλωτῖνος* < ουμβρ. Plotus (λατ. Plautus > μτγν. *Πλαῦτος*) < επίθ. plotus «πλατύπους» + παραγ. επίθημα -inus].

πλωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: *~ ποταμός* **2.** αυτός που επιπλέει στην επιφάνεια τού νερού: *~ μέσα*· ΦΡ. ***πλωτή γέφυρα*** γέφυρα που κατασκευάζεται σε ποταμούς, κυρ. σε καιρό πολέμου, και αποτελείται από κοίλα στεγανά σώματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *πλώω* «πλέω» (ιων.) < **πλώ(ϝ)ω* < θ. plō(u)-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleu- «πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. plavati (ίδια σημ.), λατ. pluvia «βροχή» (> γαλλ. pluie, ισπ. lluvia, ιταλ. pioggia) κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω* (βλ.λ.), *πλύ-νω, πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν), πλοῦ-τος* κ.ά.].

Π.Μ.Σ. (ο) Πανελλήνιος Μουσικός Σύλλογος.

Π.Ν. (το) Πολεμικό Ναυτικό.

πνεύμα (το) {πνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το εσωτερικό και άυλο μέρος τής ανθρώπινης ύπαρξης, που περιλαμβάνει τις σκέψεις, τις ιδέες, που αντιλαμβάνεται και παράγει κρίσεις: *θαυμάσιο / οξύ / μεστό / δημιουργικό ~* || *ελεύθερο ~, απαλλαγμένο από προλήψεις και δεισιδαιμονίες* || *μεγάλο / επιχειρηματικό / εφευρετικό / ανήσυχο ~* ΣΥΝ. σκέψη, μυαλό, νόηση, αντίληψη· ΦΡ. ***μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι*** βλ. λ. *πτωχός* **2.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος ως προς το πώς σκέφτεται ή συμπεριφέρεται: *ο συγγραφέας που παρουσιάζουμε υπήρξε ένα φιλελεύθερο ~ σε σκοτεινούς καιρούς* || *ο στοχαστής αυτός είναι ένα μεγάλο, σπάνιο ~ τής εποχής μας*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.-ειρων.) ***τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται*** σε περίπτωση ταυτίσεως απόψεων μεταξύ προσώπων που δεν γνωρίζουν προηγουμένως ο ένας τις θέσεις, τις ιδέες τού άλλου: *έκανα κι εγώ την ίδια σκέψη με σένα· είδες, ~!* (β)

ανήσυχο πνεύμα βλ. λ. *ανήσυχος* (γ) ***πνεύμα αντιλογίας*** βλ. λ. *αντιλογία* **3.** πρόσωπο που ασχολείται με τον στοχασμό. τα γράμματα, τον πολιτισμό. την έρευνα και τη γνώση: *ένα σημαντικό ~ που άφησε εποχή υπήρξε ο...* **4.** (α) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προσώπου. έργου. κινήματος κ.λπ.: *το ~ τού υπαρξισμού είχε εμποτίσει τα γραπτά πολλών συγγραφέων εκείνης τής περιόδου* || *το ~ αυτού τού φιλοσόφου ανιχνεύεται στις θεωρίες αρκετών νεότερων δημιουργών* || *το ~ τού ρομαντισμού αντανακλάται στους στίχους του*· ΦΡ. ***αθλητικό πνεύμα*** βλ. λ. *αθλητικός* (β) το σύνολο των αντιλήψεων. των ιδεών και των τάσεων: *το ~ τής εποχής / των καιρών μας* || *αποδίδω πιστά το ~ μιας εποχής στα σκηνικά και τα κοστούμια* || *η πρωτοβουλία αυτή συντάσσεται στο ~ τής διμερούς συνεργασίας* || *το ~ που βασιλεύει στον κυβερνοχώρο* || *οι αλλαγές που θα γίνουν θα είναι στο ίδιο ~ με τις προηγούμενες*· ΦΡ. (α) ***το πνεύμα των προγόνων*** η πνευματική παράδοση. ό,τι έχει κληροδοτηθεί από την πολιτισμική παραγωγή των προγόνων (β) ***μπαίνω στο πνεύμα*** (+γεν.) αντιλαμβάνομαι τι ισχύει (σε δεδομένο χώρο) και προσαρμόζομαι: *μπήκε γρήγορα στο πνεύμα τής ομάδας / τού αγωνίσματος* || *δεν έχει μπει ακόμα στο πνεύμα τής δουλειάς* ΣΥΝ. εγκλιματίζομαι **5.** κάθε στοιχείο που χαρακτηρίζει τον τρόπο συμπεριφοράς. δράσης (κάποιου) ή το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός χώρου. το κλίμα που επικρατεί: *~ αυτοθυσίας / συνεργασίας / ανταγωνισμού / ομοψυχίας* || *ομαδικό / δημοκρατικό / ανεκτικό / φιλικό ~* **6.** (α) η ψυχική. συναισθηματική και ηθική κατάσταση τού ανθρώπου κατ' αντιδιαστολή προς την αντίστοιχη σωματική ΣΥΝ. ψυχή· ΦΡ. ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ* (β) ***πνεύματα*** (τα) η ψυχική κατάσταση: *με την παρέμβασή του προσπάθησε να ηρεμήσει τα ~* || *εξάπτω / οξύνω / ανάβω τα ~* • **7.** το βαθύτερο νόημα. το περιεχόμενο. κατ' αντιδιαστολή προς τη μορφή, τον τύπο: *το ~ τού νόμου / τού κειμένου* ΣΥΝ. ουσία ΑΝΤ. γράμμα. τύπος • **8.** ευφυολόγημα που λέγεται συνήθ. άκαιρα και ειρωνικά: *από ~ άλλο τίποτα· από πράξεις όμως τίποτα!* κυρ. στις ΦΡ. ***κάνω / πουλάω πνεύμα*** λέω έξυπνα ή αστεία λόγια σε καταστάσεις που απαιτούν σοβαρότητα και περίσκεψη. λέω εξυπνάδες. ειρωνεύομαι: *μην πουλάς ~. η υπόθεση είναι πολύ σοβαρή* || *αυτός υποφέρει κι ο άλλος κάνει ~* • **9.** η ζωή, η ύπαρξη: *παρέδωσε το ~ (του)* (πέθανε) **10.** (α) κάθε άυλη ύπαρξη. που δεν γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις (κατά τη λαϊκή φαντασία, δαίμονες. φαντάσματα κ.λπ.): *κακό / πονηρό / ακάθαρτο ~* || *καλό / αγαθό ~* (άγγελος) || *«το ~ τού κακού»* (ο Διάβολος) || *ο Θεός είναι ~* (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγιο Πνεύμα*** το τρίτο πρόσωπο τής ομοούσιας και αδιαίρετης Αγίας Τριάδας **11.** (ειδικότ.) (α) ένα νεκρό πρόσωπο για το οποίο πιστεύεται ότι υπάρχει με διαφορετική. άυλη υπόσταση και εμφανίζεται με διάφορους τρόπους, συχνά προκαλώντας θορύβους. τρομάζοντας τους ανθρώπους: *θορυβοποιό ~* ΣΥΝ. στοιχειό, φάντασμα (β) το μέρος τού ανθρώπου που πιστεύεται ότι επιβιώνει μετά τον θάνατο και για το οποίο υπάρχει η λαϊκή πίστη ότι μπορεί κανείς να το καλέσει να δηλώσει την παρουσία του (λ.χ. με τον πνευματισμό): *μαζεύονται σ' ένα περίεργο σπίτι και καλούν τα ~* || *τους «μίλησε» το ~ ενός προγόνου τους* • **12.** ΓΛΩΣΣ. σημείο γραφής, η ψιλή (') και η δασεία (ʽ). που σημειώνεται (στο πολυτονικό σύστημα) πάνω από το αρχικό φωνήεν των λέξεων: *ἀέρας, ὑγεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνεῦμα* < *πνέω* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. τής λ. ήταν «πνοή. άνεμος». αλλά στο βιβλικό λεξιλόγιο χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τόσο το Άγιο Πνεύμα όσο και κακά πνεύματα. Έτσι. συνδέθηκε με το αντίστοιχο εβρ. rûah «φύσημα. πνοή», το οποίο οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν ως *πνεῦμα*. Αργότερα η λ. δήλωσε επίσης τις διανοητικές ικανότητες ενός ατόμου. που του επιτρέπουν να κινείται στον κόσμο των ιδεών. την εσωτερική του υπόσταση. βούληση και σκέψη. Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* αποδίδει τη γαλλ. les grands esprits se rencontrent].

πνεύματα: δασεία – ψιλή. Στο σύστημα των φθόγγων τής Αρχαίας Ελληνικής συμπεριλαμβανόταν και ο δασύς φθόγγος. είτε ως αυτοτελής φθόγγος στην αρχή τής λέξης μπροστά από ορισμένα φωνήεντα είτε ως συνοδευτικό στοιχείο ορισμένων συμφώνων, των λεγόμενων **δασέων**. Ο δασύς φθόγγος συνίσταται στην εκβολή ενός ποσού αέρος. μιας άχνας. που προηγείται τής εκφώνησης ενός φωνήεντος και δηλώνεται συνήθ. στη φωνητική γραφή με το |h| (πβ. την προφορά των αρχαίων ελληνικών λέξεων **ἑλληνικός** /hellēnikós/, **ἥρωες** /hérōes/. **ὑπόθεσις** /hüpóthesis/. **ὁρίζων** /horízdōn/. **ὑστερία** /hüstería/ κ.ά.. που διασώζουν τη δασύτητά τους στην προφορά και τη γραφή τους ως ξένων λέξεων σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες· πβ. αγγλ. hellenic. hero. hypothesis. horizon. hysteria). Προκειμένου για τα δασέα σύμφωνα τής Αρχαίας. πάλι μια άχνα συνοδεύει την εκφώνηση των συμφώνων p. t. k, που προφέρονται ως p^h (φ). t^h (θ), k^h (χ): **φιλοσοφία** /philosophía/ (πβ. αγγλ. philosophy), **φωτο-** /photo-/ (πβ. αγγλ. photo-). **φράσις** /phrásis/ (πβ. αγγλ. phrase). **φυσικός** /phüsikós/ (πβ. αγγλ. physical). **θέατρον** /t^héatron / (πβ. αγγλ. theatre). **θέμα** /t^héma/ (πβ. αγγλ. theme), **θεωρία** /t^heōría/ (πβ. αγγλ. theory), **χαρακτήρ** /k^haraktḗr/ (πβ. αγγλ. character). **χάος** /k^háos/ (πβ. αγγλ. chaos), **Χριστός** /k^hristós/ (πβ. αγγλ. Christ), **χρονικός** /k^hronikós/ (πβ. αγγλ. chronicle) κ.ά. Στην Αρχαία Ελληνική το δασύ πνεύμα και τα δασέα σύμφωνα προφέρονταν αρχικά σε όλες τις διαλέκτους. Στην ιωνική διάλεκτο. το δασύ πνεύμα (και ορισμένα δασέα σύμφωνα) έπαψε νωρίς να προφέρεται, σε αντίθεση με την αττική διάλεκτο (*«Ἀττικοὶ δασυντικοί, Ἴωνες ψιλωτικοί»* έλεγαν οι Αρχαίοι γραμματικοί). Στην αττική διάλεκτο το δασύ πνεύμα αρχίζει να σιγάται ήδη από τον 3ο αι. π.Χ., η σίγησή του. πάντως, ολοκληρώνεται μόλις τον 3ο αι. μ.Χ.. τότε που και τα δασέα σύμφωνα αποδασύνονται και γίνονται διαρκή σύμφωνα (p^h > f, t^h > θ. k^h > χ). Για τη δήλωση τού δασέος πνεύματος στη γραφή χρησιμοποιήθηκε το γράμμα Η. Στην ιωνική διάλεκτο, όπου νωρίς σιγήθηκε το δασύ πνεύμα, το Η που περίσσευε χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί το μακρό ε (μέχρι τότε **ε** και **η** δηλώνονταν από κοινού με το γράμμα Ε. ενώ το Η δήλωνε τη δασεία: ΗΕΛΛΕΝΙΚΟΣ = *ἑλληνικός*). πράγμα που γενικεύτηκε μετά το 400 π.Χ. (ευκλείδειο αλφάβητο). Από το 200 π.Χ. με τον γραμματικό Αριστοφάνη τον Βυζάντιο αρχίζει να δηλώνεται και πάλι στη γραφή το δασύ πνεύμα (spiritus asper) και μάλιστα. κατά σχολαστική υπερβολή. και το ψιλό πνεύμα (spiritus lenis), δηλ. η έλλειψη δασείας στο φωνήεν με το οποίο αρχίζει μια λέξη! Η χρήση των πνευμάτων βαίνει παράλληλα με τη χρήση των τόνων, με την οποία από τότε συνδέεται. χωρίς αυτά τα δύο να ταυτίζονται. Τον 9ο αι. μ.Χ. μαζί με τη γενίκευση τής μικρογράμματης γραφής γενικεύεται και η χρήση των πνευμάτων και των τόνων στη γραφή. που μέχρι τότε ήταν επιλεκτική (εχρησιμοποιείτο ιδ. σε λογοτεχνικά ποιητικά κείμενα).
Για την παράσταση τής δασείας χρησιμοποιήθηκε –αρχικά στη Μεγάλη Ελλάδα– το αριστερό κομμάτι τού Η (Ͱ. ᴸ. ʽ), ενώ για την ψιλή το δεξιό κομμάτι τού Η (⊣, ⅃, ʼ): *ἑλληνικός – ἀγών*. Η γνώση των δασυνομένων λέξεων (βλ.λ.) διευκολύνει και σήμερα στην κατανόηση τής εμφάνισης δασέων σε σύνθετες λέξεις. που έχουν ως β' συνθετικό δασυνόμενη λέξη: **πενθήμερο, νυχθημερόν, εφήμερος (εφημερίδα, εφημερεύω, εφημέριος)**. όπου το *-θ-* ή το *-φ-* ερμηνεύονται όταν γνωρίζει κανείς ότι το *ημέρα* δασύνεται **(ἡμέρα)**.
› *δασύνω (δασυνόμενες λέξεις)*

πνευματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πνεύμα (βλ.λ.): *~ ικανότητα / ελευθερία / διαύγεια / αρετές / ολοκλήρωση / ανάταση / καλλιέργεια / καθοδήγηση / οκνηρία / ισορροπία / υγεία / σύγχυση* || *ισχυρίζεται ότι στην εποχή μας υπάρχει ~ ερημιά* ΣΥΝ. (δια)νοητικός· ΦΡ. (α) ***πνευματική δημιουργία / παραγωγή*** το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα (β) ***πνευματική εργασία*** η σκέψη. η διανόηση. κατ' αντιδιαστολή προς τη χειρωνακτική εργασία (γ) ***πνευματική ιδιοκτησία*** το νομικό δικαίωμα συγγραφέα, εφευρέτη κ.λπ. να αναγνωρίζεται ως ιδιοκτήτης των έργων του και να παίρνει ποσοστά από την εμπορική τους εκμετάλλευση κ.λπ. (δ) ***πνευματικά δικαιώματα*** η αμοιβή. κυρ. σε ποσοστά. που εισπράττει κανείς από την εμπορική εκμετάλλευση από τρίτους έργων για τα οποία αναγνωρίζεται ως δημιουργός: *τα ~ των καλλιτεχνών / των στιχουργών* (ε) ***πνευματική κατάρτιση*** η μόρφωση. η πνευματική καλλιέργεια (στ) ***πνευματική τροφή*** (i) η γνώση. η μάθηση. καθετί που συμβάλλει στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση των πνευματικών ιδιοτήτων (λ.χ. τής αντίληψης, τής κρίσης κ.λπ.) (ii) (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει γνώση, συμβάλλει στη μόρφωση κ.λπ.: *τα βιβλία αποτελούν ~* (ζ) ***πνευματικός ορίζοντας*** η έκταση τής αντιλήψεως και των γνώσεων (κάποιου): *η εκμάθηση ξένων γλωσσών διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες τού ανθρώπου* (η) ***πνευματική κληρονομιά / παράδοση*** το σύνολο των μνημείων λόγου και τέχνης. των παραδόσεων. των ηθών και των εθίμων που έχουν κληροδοτήσει οι πρόγονοι ενός λαού ως πολιτισμική παρακαταθήκη και συγκροτούν σε σημαντικό βαθμό την εθνική του φυσιογνωμία: *εμείς οι Έλληνες έχουμε πλούσια ~* (θ) ***πνευματικός πατέρας / πνευματική μητέρα*** (i) πρόσωπο που έχει επηρεάσει σημαντικά τη διαμόρφωση τής προσωπικής ιδεολογίας. τη συγκρότηση τού ψυχοδιανοητικού κόσμου κάποιου, τη στάση του σε διάφορα ζητήματα (υπαρξιακά, επιστημονικά. κοινωνικά, πολιτικά κ.λπ.): *ο φιλόσοφος αυτός υπήρξε πνευματικός του πατέρας* || *η Εκκλησία είναι η πνευματική μητέρα των πιστών* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιον ΣΥΝ. νοννός / νοννά (iii) (στο αρσ.) ο εξομολόγος (ι) ***πνευματική συγγένεια*** βλ. λ. *συγγένεια* (ια) ***πνευματικό τέκνο*** (i) ο διάδοχος κάποιου. από τον οποίο έχει επηρεαστεί αποφασιστικά ως προς τις απόψεις τις οποίες και ακολουθεί (όχι κατ' ανάγκην πιστά): *ο Άντλερ είναι ~ τού Φρόυντ* (ii) το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιος (ως προς τον νοννό του) ΣΥΝ. βαφτισιμιός, βαφτιστήρι (ιβ) ***πνευματική ηγεσία*** το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων. των διανοουμένων: *η ~ ενός τόπου* || *Τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται. Τι κάνει η σύγχρονη ~;* ΣΥΝ. διανόηση. ιντελιγκέντσια (ιγ) ***πνευματικός ηγέτης*** (i) ο πνευματικός άνθρωπος. ο διανοούμενος (ii) ο θρησκευτικός ηγέτης: *ο Δαλάι Λάμα είναι ο ~ τού Θιβέτ* (ιδ) ***πνευματικός άνθρωπος*** ο άνθρωπος που ασχολείται με τα πνευματικά ζητήματα τής εποχής του και τα μελετά υπό διάφορες οπτικές γωνίες· ο άνθρωπος των γραμμάτων, τής τέχνης και τής επιστήμης (ιε) ***πνευματικό ίδρυμα / φυτώριο*** κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα. κυρ. το σχολείο (ιστ) ***πνευματικό κέντρο*** βλ. λ. *κέντρο* **2.** αυτός που βρίσκεται έξω από τον αισθητό κόσμο. άυλος: *~ όντα* (ουράνιες δυνάμεις, άγγελοι) ΣΥΝ. ασώματος ΑΝΤ. υλικός. ενσώματος • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πνευματικός*** (ο) ο εξομολόγος ιερέας: *εμπιστεύεται στον ~ της όλες της τις ανησυχίες* • **4.** αυτός που σχετίζεται με την πνοή, την κίνηση αέρα: *η ύδραυλις ήταν ένας ~ τύπος μουσικού οργάνου.* - **πνευματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πνευματικότητα (η) [1820] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη σε κάποιον ή σε κάτι στοιχείων που σχετίζονται με το πνεύμα και που δηλώνουν βαθύ πνευματικό περιεχόμενο: *η εμφάνιση και οι τρόποι του απέπνεαν μια ~* || *μορφές αγίων γεμάτες ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualité].

πνευματισμός (ο) [1866] παραψυχολογική θεωρία και πρακτική, σύμφωνα με την οποία οι ψυχές των νεκρών επικοινωνούν με τους ζωντανούς μέσω φυσικών προσώπων (μέντιουμ) ή φαινομένων («οιωνοί»). -- ***πνευματιστής*** (ο) [1851]. ***πνευματίστρια*** (η), ***πνευματιστικός***, -ή, -ό [1865], **πνευματιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualisme / spiritisme, άσχετο με

το μεσν. *πνευματισμός* «η χρήση των πνευμάτων (ψιλής και δασείας) ως τονικών σημείων»].

πνευματοθεραπεία (η) {πνευματοθεραπειών} ΙΑΤΡ. είδος αερυθεραπείας (βλ.λ.) που εφαρμόζεται με εισπνοές αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumatotherapy].

πνευματοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η βαθύτερη ουσία των όντων είναι το πνεύμα και η ύλη αποτελεί την αισθητή έκφρασή της ΣΥΝ. σπιριτουαλισμός ΑΝΤ. υλισμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. spiritualisme].

πνευματοκτόνος, -ος/-α, -ο [1872] αυτός που καταπιέζει, δεσμεύει την ελεύθερη πνευματική έκφραση, που υποδουλώνει το πνεύμα: *ο ~ νόμος για τα λογοτεχνικά σωματεία.*
[ΕΤΥΜ. < *πνεύμα, -ατος* + *-κτόνος*, < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. geisttötend].

πνευματολατρία (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση λατρευτικού σεβασμού σε άυλα όντα, ευεργετικά ή καταστροφικά πνεύματα. — **πνευματολάτρης** (ο) [1860].

πνευματολογία (η) [1785] {χωρ. γεν. πληθ.} η μελέτη τού μεσολαβητικού ρόλου των άυλων πνευμάτων στην επικοινωνία μεταξύ Θεού και ανθρώπων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumatologie].

πνευματώδης, -ης, -ες {πνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και χιούμορ, που κάνει εύστοχα και διατυπωμένα με έξυπνο τρόπο σχόλια: *~ άνθρωπος / αστείο* ΣΥΝ. σπιρτόζος, εύστροφος, ευφυής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται σαν φύσημα, πνοή», < *πνεῦμα, -ατος* + *-ώδης* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. spirituel].

πνευμάτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από τη συγκέντρωση αέρα ή αερίων στις φυσικές κοιλότητες, στα όργανα ή στους ιστούς τού σώματος.

πνευμοθώρακας (ο) [1879] {πνευμοθωράκων} ΙΑΤΡ. **1.** παθολογική κατάσταση κατά την οποία εισέρχεται αέρας στην κοιλότητα τού υπεζωκότα, προκαλώντας συμπίεση τού πνεύμονα και έντονη δύσπνοια **2.** (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος εισαγωγής αέρα στην κοιλότητα τού υπεζωκότος (τεχνητός πνευμοθώρακας) για θεραπεία τής φυματίωσης (έχει καταργηθεί).
[ΕΤΥΜ. < *πνευμο-* (< *πνεύμα*, στη σημ. «αέρας», μορφολ. σχηματισμός αντίθετος στους κανόνες τής Ελληνικής, που θα απαιτούσε *πνευματο-*) + *θώρακας*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pneumothorax].

πνεύμονας (ο) {πνευμόνων} **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο όργανα τής θωρακικής κοιλότητας των σπονδυλοζώων, με τα οποία αναπνέουν: *λοίμωξη / φυματίωση / καρκίνος των ~* **2.** (μτφ.) πηγή καθαρού αέρα, χώρος αναψυχής και επαφής με τη φύση: *το πάρκο αποτελεί ~ πρασίνου* ‖ *ένας ~ υγείας τής Αθήνας καταστράφηκε από την πυρκαγιά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνεύμων / πλεύμων* (ο τ. *πλεύμων* είναι αρχαιότ., ενώ ο τ. *πνεύμων* οφείλεται στην επίδρ. των λ. *πνέω, πνεῦμα*) < *pleu-mon- < Ι.Ε. *pleu- «πλέω, ρέω, κολυμπώ» (επειδή οι πνεύμονες φαίνονται σαν να πλέουν σε νερό). πβ. σανσκρ. klo-mán- «δεξιός πνεύμονας» (με ανομοίωση p-m > k-m), λατ. pulmo «πνεύμονας» (< *plu-mon), γαλλ. poumon, αρχ. σλαβ. plušta (> σερβοκρ. pljuća «ήπαρ») κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω* (βλ.λ.), *πλύ-νω, πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν), πλοῦ-τος, πλω-τός* κ.ά.].

πνευμονεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση πνεύμονα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumonectomy].

πνευμόνι (το) {πνευμον-ιού | -ιών} ο πνεύμονας (βλ.λ.)· ειδικότερα ο πνεύμονας των ζώων που πωλούνται στα κρεοπωλεία: *έχει γερά ~* (έχει αντοχή). Επίσης (λαϊκ.) **πλεμόνι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πνευμόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πνεύμων* (βλ.λ.)].

πνευμονία (η) [μτγν.] {πνευμονιών} ΙΑΤΡ. η οξεία φλεγμονή των πνευμόνων, που οφείλεται σε μικρόβια ή ιούς και εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, δύσπνοια, βήχα.

πνευμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πνεύμονες: *~ αρτηρία / ιστός / φλέβες* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***πνευμονικό οίδημα*** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία υγρού μέσα στις κυψελίδες τού πνεύμονα ως αποτέλεσμα συνήθ. καρδιακής ανεπάρκειας (β) ***πνευμονική εμβολή*** η αιφνίδια εμφύτευση θρόμβου αίματος ή λίπους σε κλάδο τής πνευμονικής αρτηρίας, που εκδηλώνεται με οξύ πόνο, έντονη δύσπνοια και πτώση τής αρτηριακής πίεσης.

πνευμονιόκοκκος κ. **πνευμονόκοκκος** (ο) [1894] {πνευμονιοκόκκ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. παθογόνο βακτήριο που προκαλεί κυρ. πνευμονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumocoque].

πνευμονογράφημα (το) {πνευμονογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση που δείχνει τις διακυμάνσεις τής αναπνοής.

πνευμονογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λήψη πνευμονογραφήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumographie].

πνευμονογράφος (ο) [1895] ΙΑΤΡ. η ιατρική συσκευή με την οποία καταγράφονται οι αναπνευστικές κινήσεις και αναπαριστάνονται γραφικά οι διακυμάνσεις τής αναπνοής. — **πνευμονογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumographe].

πνευμονόκοκκος (ο) → πνευμονιόκοκκος

πνευμονοκονίαση κ. **πνευμοκονίαση** (η) [1879] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, την οποία προκαλεί η παρατεταμένη εισπνοή διαφόρων τύπων σκόνης, κυρ. σε επαγγελματικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumoconiosis].

πνευμονολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την έρευνα, τη διάγνωση και τη θεραπεία των παθήσεων των πνευμόνων και των βρόγχων. — **πνευμονολόγος** (ο/η), **πνευμονολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumologie].

πνευμονοπάθεια (η) {πνευμονοπαθειών} κάθε πάθηση των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumopathie].

πνευμονοπλευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. πνευμονία μαζί με πλευρίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. pleuropneumonia].

πνευμονορραγία (η) {πνευμονορραγιών} ΙΑΤΡ. **1.** η αιμορραγία από τους πνεύμονες ΣΥΝ. αιμόπτυση • **2.** η αιμορραγία μέσα στις κυψελίδες των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. < *πνεύμονας* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < αρχ. *ῥήγ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumorrhagie].

πνευστιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πνευστιάς...· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) αναπνέω με δυσκολία ΣΥΝ. ασθμαίνω, λαχανιάζω, (λαϊκ.) κοντανασαίνω. — **πνευστίασις** (η) [1880].

πνευστός, -ή, -ό αυτός που παράγεται ή λειτουργεί με φύσημα· ΦΡ. ***πνευστά (όργανα)*** τα μουσικά όργανα, στα οποία ο ήχος παράγεται από εκπνεόμενο αέρα (λ.χ. το κλαρίνο, η φλογέρα, η γκάιντα, το σαξόφωνο κ.λπ.): *μπάντα πνευστών* (λαϊκή ορχήστρα με πνευστά όργανα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πνέω*. Το επίθ. σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς τα αρχ. *ἄ-πνευστος, ἀνα-πνευστος* (πβ. κ. μτγν. *θεό-πνευστος*), αν και θα αναμέναμε τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. (πβ. παρακ. *πέ-πνυ-μαι*). Το *-σ-* τού επιθ. *πνευ-σ-τός* ίσως οφείλεται σε επίδρ. τού μτγν. ουσ. *πνεῦσις* (πβ. αρχ. σύνθ. *ἀνά-πνευσις*)].

πνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπνευσα} (λόγ.) (για άνεμο) φυσώ: *αύριο θα πνεύσουν ισχυροί άνεμοι στο Ν. Αιγαίο*· ΦΡ. (α) ***πνέει άνεμος*** (+γεν. μιας έννοιας) επικρατεί πνεύμα / κλίμα αυτού που δηλώνει η έννοια: *~ ελευθερίας / αλλαγής / αισιοδοξίας* (β) (λόγ.) ***πνέω τα λοίσθια*** βλ. λ. *λοίσθιος* (γ) ***πνέω (τα) μένεα*** βλ. λ. *μένος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πνέ(F)ω* < Ι.Ε. *pneu- «ανασαίνω, ασθμαίνω» (εκφραστ. ονοματοποιημένη ρίζα), πβ. αρχ. σκανδ. fnýsa «βαριανασαίνω», αρχ. αγγλ. fnēosan «φταρνίζομαι», μέσ. γερμ. pfnusen «φυσώ (τη μύτη), φταρνίζομαι» κ.ά. Παράγ. *πνεῦ-μα, πνο-ή*, αρχ. *πνο-ιά* (πβ. *ἀπό-πνοια*), *πνευ-σ-τός* κ.ά. Το ρ. *πνέω* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ., λ.χ. *ἀνα-πνέω, ἀπο-πνέω, εἰσ-πνέω, ἐκ-πνέω, ἐμ-πνέω* κ.ά.].

πνιγηρός, -ή, -ό κ. **πνιγερός** αυτός που δυσκολεύει την αναπνοή, αποπνικτικός: *~ ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. ασφυκτικός. — **πνιγηρότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πνίγω* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. *αἰχμ-ηρός, λυπ-ηρός, πον-ηρός*].

πνιγμονή (η) ΙΑΤΡ. ασφυξία που προκαλείται από απόφραξη των αναπνευστικών οδών εξαιτίας στραγγαλισμού ή άλλης αιτίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *πνιγ-* (< *πνίγω*) + παραγ. επίθημα *-μονή* (< *-μων*), πβ. *φλέγ-ω – φλεγ-μονή*].

πνιγμός (ο) → πνίξιμο

πνίγος (το) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η αδυναμία ή η δυσκολία να αναπνεύσει κανείς, κυρ. λόγω καύσωνα ΣΥΝ. ασφυξία, δύσπνοια, (λαϊκ.) κόμπος, αγκούσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνῖγος* < *πνίγω*].

πνίγω ρ. μετβ. {έπνιξα, πνίγ-ηκα (προφορ. -χτηκα), πνιγμένος} **1.** προκαλώ τον θάνατο (κάποιου), κάνοντάς τον να μη μπορεί να αναπνεύσει (να πάθει ασφυξία) είτε βυθίζοντάς τον και κρατώντας τον μέσα σε νερό ή άλλο υγρό είτε χρησιμοποιώντας δηλητηριώδη αέρια ή άλλο μέσο: *τον έπνιξε μ' ένα μαξιλάρι / μ' ένα σχοινί* **2.** προκαλώ τον πνιγμό (κάποιου) στη θάλασσα (συνήθ. πληρώματος ή/και επιβατών) από αμέλεια ή σκοπιμότητα: *αυτοί τους έπνιξαν· τους έβαλαν να ταξιδέψουν σ' ένα σαπιοκάραβο, ξέροντας ότι θα βουλιάξει, για να εισπράξουν την ασφάλεια!* **3.** προκαλώ δύσπνοια: *μας έπνιξε το νέφος* ‖ *μας πνίγουν τα καυσαέρια των αυτοκινήτων* ‖ (μτφ.) *μας πνίξανε οι πολυκατοικίες* **4.** στραγγαλίζω: *έσφιξε τα χέρια του γύρω από τον λαιμό της και την έπνιξε* **5.** (μτφ.) στενοχωρώ πολύ: *με πνίγει το παράπονο / η αγανάκτηση* **6.** (μτφ.) εμποδίζω να εκδηλωθεί (κάτι): *~ το χασμουρητό / το γέλιο / τον θυμό / τις παρορμήσεις / τα αισθήματά μου* **7.** (κατ' επέκτ.) καταστέλλω: *~ μια εξέγερση στο αίμα* ΣΥΝ. καταπνίγω **8.** (για αγριόχορτα) φυτρώνω γύρω από φυτά, εμποδίζοντάς τα να αναπτυχθούν και οδηγώντας τα στον μαρασμό: *τα αγριόχορτα έπνιξαν τα γεράνια* **9.** (α) γεμίζω από (κάτι που μου προκαλεί σοβαρό πρόβλημα): *με πνίγουν τα χρέη* (β) (+σε) γεμίζω κάποιον με (πλήθος από κάτι): *η θεία της την έπνιξε στα φιλιά*· (μεσοπαθ. **πνίγομαι**) **10.** πεθαίνω λόγω βίαιης απόφραξης των αναπνευστικών οδών: *πνίγηκε στη θάλασσα* ‖ *πνίγηκε, ενώ κολυμπούσε στα βαθιά*· ΦΡ. (α) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** δυσκολεύομαι πολύ σε μια εύκολη περίπτωση: *η άσκηση είναι απλή· μην πνίγεσαι σε μια κουταλιά νερό!* (β) ***πνίγομαι στα ρηχά*** τα χάνω χωρίς λόγο, με την παραμικρή αιτία (γ) (υβριστ.) ***ά πνίξου!*** για να δείξουμε την αγανάκτηση ή την αποδοκιμασία μας προς κάποιον: *~, αρκετά σε ανέχτηκα!* (δ) ***να πάει να πνιγεί!*** για να εκφράσουμε αδιαφορία για κάποιον: *δεν ξέρω τι θα κάνει· ~!* (ε) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** βλ. λ. *μέλλω* **11.** με πιάνει βήχας, όταν εισέρχεται αντικανονικά από τις αναπνευστικές οδούς φαγητό ή υγρό: *μην πίνεις τόσο γρήγορα, γιατί θα πνιγείς* **12.** (μτφ.) αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να αναπνεύσω, ασφυκτιώ: *πνίγηκα εδώ μέσα από τη σκόνη* **13.** (μτφ.) καταστέλλομαι, καταπνίγομαι: *το κίνημα πνίγηκε στο αίμα* **14.** (+σε) είμαι γεμάτος από κάτι που μου προκαλεί σοβαρά προβλήματα: *~ στα*

χρέη / στα προβλήματα || *θα πνιγούμε στα σκουπίδια* **15.** (+σε) είμαι πολύ απασχολημένος (με κάτι), δεν έχω καθόλου ελεύθερο χρόνο: *~ στη δουλειά / στο διάβασμα* **16.** (η μτχ. **πνιγμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει πεθάνει από πνιγμό: *βρέθηκε ~·* ΦΡ. (παροιμ.) **ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται** βλ. λ. *πιάνω* (β) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι): *περιοχή / χωριό / πλαγιά ~ στο πράσινο* || *είναι ~ στα χρέη / στο άγχος* (γ) αυτός που είναι πολύ απασχολημένος με κάτι, ώστε δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο: *είμαι ~ αυτή την περίοδο, δεν μπορώ να σε συναντήσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. ρ., αγν. ετύμου. Το συμφωνικό σύμπλεγμα *πν-* ίσως σχετίζεται με το ρ. *πνέω*. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι στο ρ. *πνίγω* επέδρασαν οι λ. *φρύγω* «ψήνω, φρυγανίζομαι» και *κνίψ* «σκνίπα», αφού βρίσκονται σε μεγάλη σημασιολογική και μορφολογική απόσταση].

πνικτίδιο (το) {πνικτιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. καθένα από τα στοιχεία τής πέμπτης ομάδας τού περιοδικού συστήματος (ομάδα τού αζώτου), που περιλαμβάνει τα στοιχεία άζωτο, φωσφόρο, αρσενικό, αντιμόνιο και βισμούθιο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

πνικτικός, -ή, -ό [μτγν.] πνιγηρός (βλ.λ.).

πνίξιμο (το) {πνιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο βίαιος θάνατος που επέρχεται από ολική διακοπή τής αναπνοής (ασφυξία) μέσα σε υγρό (συνήθ. νερό): *~ σε πηγάδι / θάλασσα·* ΦΡ. **θέλεις πνίξιμο** ως απειλή προς κάποιον που έκανε κάτι ανόητο, απαράδεκτο ή ανεπίτρεπτο (πβ. *θέλεις σκότωμα, θέλεις κρέμασμα*) **2.** η δυσκολία (κάποιου) να αναπνεύσει (λ.χ. εξαιτίας τού καπνού των τσιγάρων, αναθυμιάσεων κ.ά.): *νιώθω ένα ~ μέσα σ' αυτή την αίθουσα* ΣΥΝ. ασφυξία **3.** ο στραγγαλισμός. Επίσης **πνιγμός** (ο) [αρχ.].

πνίχτης (ο) {πνιχτών} το πρόσωπο που πνίγει (κάποιον).

πνιχτός, -ή, -ό [μτγν.] (για οποιονδήποτε ήχο) αυτός που μόλις ακούγεται (πάνω που πάει να εκδηλωθεί, διακόπτεται και ακούγεται ελάχιστα ή με διακοπές): *~ κραυγή / γέλιο* ΣΥΝ. συγκρατημένος. — **πνιχτά** επίρρ.

Π.Ν.Ο. (η) Πανελλήνια Ναυτική Ομοσπονδία.

πνοή (η) **1.** το ρεύμα, η κίνηση τού αέρα: *μια ~ βουνήσιου / παγωμένου αέρα* **2.** η αναπνοή, η ανάσα: *μέχρι την τελευταία του ~* (μέχρι να πεθάνει) || *άφησε την τελευταία του ~ στο νοσοκομείο* (πέθανε)· (μτφ.) **3.** η ώθηση, η ενίσχυση, η συμβολή (προσώπου, θεσμού κ.λπ.) στην πρόοδο: *δίνω ~ σε κάποιον* (τον αναζωογονώ, τον κάνω να ξανανιώσει) || *δίνω νέα ~ στην παιδεία / στον πολιτισμό* || *«η σωστή άσκηση τής εξωτερικής πολιτικής είναι ~ ζωής για τη χώρα»* (εφημ.) **4.** η ζωντάνια: *έχει μέσα του ~ αυτός ο άνθρωπος* **5.** η έμπνευση: *ποιητική ~* ΣΥΝ. επίνοια, οίστρος **6.** η διάρκεια: *έργο μακράς ~* (έργο μακρόπνοο, διαχρονικό).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πνέω* (βλ.λ.). Η φρ. *μακράς πνοής* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. de longue haleine].

Πνομ Πεν (η) η πρωτεύουσα τής Καμπότζης.
[ΕΤΥΜ. < καμποτζ. Phnom Penh «βουνό τής αφθονίας»].

Πνύκα (η) μικρός πετρώδης λόφος τής Αθήνας κοντά στην Ακρόπολη, όπου γίνονταν οι συνελεύσεις τού αθηναϊκού δήμου κατά την αρχαιότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πνύξ* (γεν. *Πυκνός*), αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Η σύνδεση με το επίθ. *πυκνός*, που μαρτυρείται ήδη στους αρχαίους, οφείλεται σε παρετυμολογία].

πόα (η) {ποών} **1.** χαμηλό φυτό τού οποίου ο κορμός δεν είναι ξυλώδης, οι βλαστοί είναι μαλακοί και πράσινοι και πεθαίνουν κάθε χρόνο **2.** (γενικότ.) πρασινάδα, χλόη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποίϜα* (πβ. δωρ. *ποία*), που συνδ. με λιθ. pieva «λιβάδι». Οι συνδέσεις με τις λ. *πῖαρ* «λίπος», *ποιμήν* και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ποινά· ποία. Λάκωνες* δεν πείθουν].

ποάνθρακας (ο) [1882] {ποανθράκων} ΓΕΩΛ. άλλη ονομασία τής τύρφης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turf (βλ. λ. *τύρφη*)].

πογκρόμ (το) {άκλ.} **1.** αντισημιτική κίνηση στην τσαρική Ρωσία (τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) η επίθεση όχλου, η οποία με την ανοχή ή την έγκριση των αρχών στρέφεται εναντίον εθνικής, θρησκευτικής ή φυλετικής μειονότητας: *το ~ που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι κατά των Ελλήνων τής Κωνσταντινούπολης το 1955* (β) οργανωμένη δίωξη κατά αντιφρονούντων: *«~ τού Σαντάμ κατά των αντιπάλων του»* (εφημ.) ΣΥΝ. διωγμός.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. pogrom «καταστροφή, ερήμωση» < ρ. pogromit < πρόθεμα po- + gromit «ερημώνω» (< grom «κεραυνός»)].

ποδάγρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια νόσος των ποδιών, που προσβάλλει κυρ. τις αρθρώσεις και οφείλεται σε αύξηση τού ουρικού οξέος στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παγίδα για τα πόδια», < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + *ἄγρα* «κυνήγι, σύλληψη» (βλ.λ.). Η σημερινή ιατρ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

ποδάρα (η) ▸ πόδι

ποδαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πόδι **2.** ***ποδαράκια*** (τα) κομμένα, γδαρμένα και καθαρισμένα πόδια προβάτων και γιδιών ή γουρουνιών, που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή τού πατσά (βλ. λ. *πατσάς*) ή για σούπα.

ποδάρας κ. **ποδαράς** (ο) {ποδαράδες} αυτός που έχει πολύ μεγάλα πόδια.

ποδαράτος, -η, -ο αυτός που μετακινείται πεζός: *ανεβήκαμε ποδαράτοι στην Πάνω Χώρα·* ΦΡ. (καθημ.) **το πήραμε / το κόψαμε (στο) ποδαράτο** πήραμε τον δρόμο με τα πόδια, διανύσαμε την απόσταση πεζή. — **ποδαράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ποδάρι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. *τρεχ-άτος*].

ποδάρι (το) {ποδαρ-ιού | -ιών} (προφορ.-οικ.) το πόδι: *μάζεψε τα ~ σου από τη μέση!* || *είχε απλώσει τα ~ του πάνω στον καναπέ·* ΦΡ. **δουλειά τού ποδαριού** (i) η πρόχειρη εκτέλεση εργασίας, χωρίς υπευθυνότητα και επιμέλεια: *αυτή είναι ~, δεν αξίζει τα λεφτά που έδωσες!* (ii) η περιστασιακή εργασία, συνήθ. μικροδουλειές: *κάνω τώρα στην αρχή καμιά ~, μέχρι να βρω κάτι καλύτερο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποδάριον*, υποκ. τού ουσ. *πούς (ποδός)*].

ποδαρικό (το) {χωρ. πληθ.} ΛΑΟΓΡ. η καλή ή κακή τύχη που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, μπορεί να φέρει στο σπίτι το άτομο που θα πατήσει πρώτο σε αυτό την πρωτοχρονιά, την πρώτη τού μήνα ή σε άλλες χρονικά σημαντικές στιγμές: *κάνω ~ σε κάποιον.*

ποδαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή των ποδιών, όταν είναι άπλυτα ή όταν βγάζει κανείς τα παπούτσια του: *μυρίζει ~* || *στον κλειστό θάλαμο μας πνίγει η ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ποδάρι* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. *ξιν-ίλα, σαπίλα*].

ποδαρόδρομος (ο) {χωρ. πληθ.} το να διανύει κανείς μια απόσταση με τα πόδια: *σήμερα δεν έχουμε αυτοκίνητο· μας περιμένει λοιπόν ~* || *πεθάναμε στον ~ μέχρι να φτάσουμε στην κορυφή τού υψώματος* ΣΥΝ. πεζοπορία.

Π.Ο.Δ.Γ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Δημοκρατικών Γυναικών.

ποδένω ρ. μετβ. {πόδε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φορώ σε κάποιον τα παπούτσια του: *~ τον μικρό πριν τον πάμε περίπατο* **2.** αγοράζω παπούτσια για κάποιον: *δεν είχε λεφτά να ποδέσει τα παιδιά του!* ΣΥΝ. παπουτσώνω. — **πόδεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὑποδέω* «φοράω παπούτσια, αφού τα δέσω» (βλ. λ. *ὑπόδημα*) < *ὑπο-* + *δέω* «δένω»].

ποδεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) τα παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. < *ποδένω* (βλ.λ.), πβ. κ. *δένω – δεσιά*].

ποδηγετώ ρ. μετβ. {ποδηγετείς... | ποδηγέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κατευθύνω (κάποιον) προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλω· τον ελέγχω (πνευματικά, ηθικά κ.λπ.), τον καθοδηγώ: *ο λαός συχνά ποδηγετείται από δημαγωγούς* || *σύγχρονοι σωτήρες και μεσσίες προσπαθούν να ποδηγετήσουν τις αφελείς και ανασφαλείς μάζες* ΣΥΝ. χειραγωγώ. — **ποδηγέτης** (ο) [μτγν.], **ποδηγέτηση** (η) [1894] κ. **ποδηγεσία** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποδηγετῶ (-έω)* < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + *-ηγετῶ* < *ἡγέτης*].

ποδηλασία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η μετακίνηση με ποδήλατο **2.** ΑΘΛ. το άθλημα στο οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται σε αγώνα ταχύτητας οδηγώντας ποδήλατο.

ποδηλατάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με το ποδήλατο.
[ΕΤΥΜ. < *ποδήλατο* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

ποδηλατάδικο (το) μαγαζί για ενοικίαση, επισκευή ή πώληση ποδηλάτων. — **ποδηλατάς** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ποδήλατο* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (βλ.λ.)].

ποδηλάτης (ο) [1888] {ποδηλατών}. **ποδηλάτισσα** (η) {ποδηλατισσών} πρόσωπο που οδηγεί ποδήλατο.

ποδηλατικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με το ποδήλατο: *~ αγώνας / γύρος τής Ελλάδας.*

ποδηλατιστής (ο) [1889]. **ποδηλατίστρια** (η) {ποδηλατιστριών} ο αθλητής τής ποδηλασίας. — **ποδηλατιστικός**, -ή, -ό [1895].

ποδήλατο (το) [1845] {ποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο και μερικές φορές τρίτροχο όχημα, που κινείται καθώς ο αναβάτης περιστρέφει με τη μυϊκή δύναμη των ποδιών του τα πεντάλια, που κινούν μια αλυσίδα, η οποία μεταδίδει την κίνηση στους τροχούς: *αγωνιστικό / γυναικείο / παιδικό / πτυσσόμενο ~* || *~ για την πόλη / για ψώνια* || *κάνω ~·* ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή (κάποιου) ποδήλατο*** τον ταλαιπωρώ, του κάνω τη ζωή δύσκολη, δεν τον αφήνω να ησυχάσει (β) ***θαλάσσιο ποδήλατο*** μικρή πλαστική πλωτή κατασκευή που κινείται με πεντάλια, όπως το κανονικό ποδήλατο, στην επιφάνεια τού νερού (γ) ***ποδήλατο γυμναστικής / στατικό ή σταθερό ποδήλατο*** όργανο γυμναστικής με πεντάλια αλλά χωρίς ρόδες, που γυμνάζει κυρ. τους μυς των ποδιών με την ίδια κίνηση που κάνει και ο αναβάτης τού παραπάνω οχήματος. — (υποκ.) **ποδηλατάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *ποδ(ο)-* (< αρχ. *πούς, ποδός*) + *-ήλατο* < *ἐλατός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ποδηλατοδρομία (η) [1887] {ποδηλατοδρομιών} ο αθλητικός αγώνας ταχύτητας που διεξάγεται με αγωνιστικά ποδήλατα.

ποδηλατοδρόμιο (το) [1889] {ποδηλατοδρομί-ου | -ων} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος (πίστα) για ποδηλατοδρομίες **2.** (συνεκδ.) το κτήριο και οι εγκαταστάσεις όπου διεξάγονται ποδηλατοδρομίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vélodrome (νόθο σύνθ.)].

ποδηλατοδρόμος (ο) [1895] αυτός που μετέχει σε αγώνες ποδηλατοδρομίας.

ποδηλατόδρομος (ο) {ποδηλατοδρόμ-ου | -ων, -ους} δρόμος ειδικά κατασκευασμένος για την κυκλοφορία ποδηλάτων.

ποδηλατώ ρ. αμετβ. [1889] {ποδηλατείς... | ποδηλάτησα} **1.** μετακινούμαι με ποδήλατο **2.** ασχολούμαι με το άθλημα τής ποδηλασίας.

ποδήρης, -ης, -ες {ποδήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ. για ενδύματα) αυτός που φθάνει μέχρι την άκρη των ποδιών: *~ χιτώνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. *φρεν-ήρης, κλιν-ήρης*].

πόδι (το) {ποδ-ιού | -ιών} **1.** καθένα από τα δύο κάτω άκρα τού ανθρώπου, που πατά στο έδαφος και στηρίζει το σώμα: *έσπασε το ~ του* || *μου πονούν τα ~·* ΦΡ. (α) ***δίνω πόδι*** (παθ. ***παίρνω πόδι***) (i) διώχνω, απολύω: *του έδωσαν πόδι από τη δουλειά* || *οι υπάλληλοι που δεν αποδίδουν, γρήγορα θα πάρουν πόδι από την επιχείρηση* (ii) παίρνω δυσμενή μετάθεση: *με την αλλαγή τής κυβέρνησης πολλοί θα πάρουν πόδι από τα πόστα τους* (β) ***πατώ πόδι*** βλ. λ. *πατώ* (γ) ***πέφτω στα πόδια (κάποιου)*** παρακαλώ, ικετεύω (κάποιον): *έπεσε στα πόδια του,*

για να μην απολύσει το παιδί της (δ) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι είμαστε πολύ κουρασμένοι, εξαντλημένοι ή ανήμποροι για κάτι. π.χ. ***δεν με κρατούν / βαστούν (πια) τα πόδια μου*** δεν αντέχω πια, ***δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου*** είμαι εξαντλημένος, πολύ κουρασμένος, σέρνομαι (ε) ***σηκώνω στο πόδι*** αναστατώνω, ξεσηκώνω: *σήκωσε όλη τη γειτονιά στο πόδι* (στ) ***είμαι / βρίσκομαι στο πόδι*** είμαι συνεχώς σε έντονη κινητικότητα, δράση, βρίσκομαι σε μεγάλη αναστάτωση: ~ *όλη μέρα / από το πρωί* (εργάζομαι συνεχώς, δεν ξεκουράζομαι καθόλου) (ζ) ***λειώνω στα / τα πόδια μου*** εξαντλούμαι, κουράζομαι υπερβολικά (η) ***στο πόδι*** πρόχειρα, βιαστικά, αφρόντιστα: *γράφω / τρώω* ~ (θ) ***αφήνω (κάποιον) στο πόδι μου*** αφήνω (κάποιον) ως αντικαταστάτη μου σε μια θέση: *έφυγε στο εξωτερικό και άφησε τον γιο του στο πόδι του* (ι) ***μένω στο πόδι (κάποιου)*** αντικαθιστώ (κάποιον) (ια) ***με χέρια και με πόδια*** με κάθε μέσο, με κάθε τρόπο: *προσπάθησε να τον κρατήσει* ~ ΣΥΝ. με νύχια και με δόντια (ιβ) ***με τα πόδια*** περπατώντας, βαδίζοντας: *γύρισα στο σπίτι* ~ (ιγ) ***βάζω τα δύο πόδια (κάποιου) σ' ένα παπούτσι*** (επιτιμητικά) βλ. λ. *βάζω* (ιδ) ***θα σου κόψω τα πόδια*** βλ. λ. *κόβω* (ιε) ***με το ένα πόδι στον τάφο / στον λάκκο*** (ως χαρακτηρισμός) για πολύ ηλικιωμένο ή για ετοιμοθάνατο (ιστ) ***πάρε τα πόδια σου!*** κουνήσου!, μην κάθεσαι, μην αργοπορείς!: ~, *δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο* (ιζ) ***το βάζω στα πόδια / βάζω τα πόδια στον ώμο / στην πλάτη*** τρέπομαι σε φυγή: *οι κλέφτες, μόλις είδαν την αστυνομία, το έβαλαν στα πόδια* (ιη) ***μου κόβονται τα πόδια*** (i) αισθάνομαι να με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου (ii) φοβάμαι υπερβολικά, απογοητεύομαι: *μόλις άκουσε τα άσχημα νέα, της κόπηκαν τα πόδια* (ιθ) (παροιμ.) ***όποιος δεν έχει μυαλό, έχει πόδια*** όποιος βιάζεται, είναι επιπόλαιος ή δεν προγραμματίζει τις ενέργειές του αναγκάζεται εκ των υστέρων να υποβληθεί σε ταλαιπωρία· για ανθρώπους μη προνοητικούς (κ) (παροιμ.) ***μέχρι να σηκώσει το ένα πόδι, βρομάει το άλλο*** για πρόσωπο βραδυκίνητο και τεμπέλικο (κα) ***βάζω πόδι (κάπου)*** εισέρχομαι ή εισβάλλω κάπου ή αποκτώ την κατοχή εδάφους, θέσης, αξιώματος: *οι εχθροί έβαλαν πόδι στην παραμεθόρια επαρχία* || *μετά την κομματική ηγεσία θέλει να βάλει πόδι και στην κυβέρνηση* (κβ) ***πατάω το πόδι μου (κάπου)*** βλ. λ. *πατώ* (κγ) ***μες στα πόδια (κάποιου)*** σε θέση που εμποδίζει, που προκαλεί ενόχληση (σε κάποιον): *μάζεψε τις σακούλες να μην είναι ~ μου* || *όλη μέρα είναι ~ ο φίλος σου· δεν μας αφήνει να δουλέψουμε* (κδ) ***δοκιμάζω το πόδι / το χέρι μου*** βλ. λ. *δοκιμάζω* **2.** (ειδικότ.) το τμήμα των κάτω άκρων τού ανθρώπου μετά τον αστράγαλο: *μεγάλο / μικρό* ~ **3.** (για ζώα) καθένα από τα τέσσερα άκρα, με τα οποία στηρίζονται στο έδαφος και περπατούν: *το ~ τής κατσίκας / τού αλόγου* **4.** (για έπιπλα) το τμήμα επίπλου που εξέχει από το κυρίως μέρος του, ακουμπά στο πάτωμα και το στηρίζει, το στήριγμα επίπλου: ~ *καρέκλας / πιάνου* ● **5.** καθένα από τα μακρόστενα τμήματα ξηράς μιας χερσονήσου, που εισέρχονται στη θάλασσα: *τα τρία ~ τής Χαλκιδικής* || *πήγα διακοπές στο πρώτο ~ τής Χαλκιδικής* ● **6.** (ή *αγγλικός πους*) μονάδα μήκους των αγγλοσαξονικών χωρών, ίση με το 1/3 τής γιάρδας (περίπου 30 εκατοστά) που υποδιαιρείται σε 12 ίντσες. Επίσης (λόγ.) **πους** (ο) [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) **ποδαράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ποδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόδιον*, υποκ. τού ουσ. *πούς* (βλ.λ.)].

ποδιά (η) **1.** κομμάτι υφάσματος που δένεται στη μέση και περιβάλλει το μπροστινό μέρος των ρούχων (που το φοράει κανείς για προστασία όταν κάνει τεχνικές εργασίες ή δουλειές τού σπιτιού): *η μητέρα φόρεσε την ~ της, για να πλύνει τα πιάτα* || *η ~ τής νοικοκυράς* || *ο τσαγκάρης φορούσε μια λερωμένη ~* ΦΡ. (α) ***φιλώ κατουρημένες ποδιές*** βλ. λ. *κατουρώ* (β) ***πίσω από την ποδιά / το φουστάνι τής μάννας της/του*** για άτομο που δεν έχει ανεξαρτητοποιηθεί και ωριμάσει ψυχικά ή πνευματικά: *είναι συνεχώς ~* || *τρέχει ακόμη ~* **2.** (συνεκδ.) το μπροστινό μέρος γυναικείου ενδύματος, το οποίο φέρει στις τοπικές ενδυμασίες κεντητά σχέδια **3.** (ειδικότ.) ολόσωμη ρόμπα, στολή που φοριέται πάνω από τα ρούχα σε ώρες εργασίας: *ιατρική / μαθητική ~* (μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότερα οι μαθητές και οι μαθήτριες) **4.** (μτφ.) η πλαγιά και οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. κατωφέρεια, κλιτύς, υπώρεια ● **5.** (συνεκδ.) κατώφλι πόρτας ή παραθύρου ● **6.** ΝΑΥΤ. το τριγωνικό τμήμα ιστίου, που κυρτώνεται προς την πλώρη **7.** το μπροστινό προστατευτικό τμήμα δίτροχου οχήματος, που καλύπτει και προστατεύει τα πόδια. — (υποκ.) **ποδίτσα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδέα* (με συνίζηση) < αρχ. *ποδεῖον* «ταινία τυλιγμένη γύρω από τα σφυρά και τους αστραγάλους» (< *πούς, ποδός*)].

ποδίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πόδισ-α, -τηκα, -μένος} ΝΑΥΤ. ♦ (αμετβ.) **1.** στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. επιδίδω ΑΝΤ. ορτσάρω, (λόγ.) προσάγομαι **2.** (κατ' επέκτ.) σταματώ την πλεύση ή αράζω σε απάνεμο όρμο ♦ **3.** (μετβ.) αναγκάζω πλοίο να σταματήσει την πλεύση και να αράξει σε απάνεμο μέρος. — **πόδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πόδι*, άσχετο από το αρχ. *ποδίζω* «δένω τα πόδια (αλόγου)»].

ποδικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πόδι: ~ *καμπύλη / καμάρα / μυς*.

ποδίσκος (ο) ΒΟΤ. ο μίσχος από τον οποίο κρέμεται άνθος ή καρπός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *πούς, ποδός*].

πόδισμα (το) → ποδίζω

Π.Ο.Δ.Ν. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Δημοκρατικών Νέων.

ποδο- κ. **ποδό-** κ. **ποδ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το πόδι: *ποδο-κίνητος, ποδο-πατώ, ποδό-φρενο, ποδ-άγρα, ποδήλατο* κ.ά. (πβ. λ. *χειρο-*).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πούς, ποδός*].

ποδοβόλεϊ (το) {άκλ.} βόλεϊ το οποίο παίζεται με τα πόδια αντί για τα χέρια.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *ποδο-* (< *πόδι*) + *βόλεϊ* (βλ.λ.)].

ποδοβολή (η) [1888] (λαϊκ.) το ποδοβολητό.

ποδοβολητό (το) ο θόρυβος που προκαλείται από το βάδισμα ή τρέξιμο ανθρώπων ή ζώων, κυρ. αλόγων. Επίσης **ποδοβόλημα**.

ποδοβολώ ρ. αμετβ. {ποδοβολείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για πλήθος ανθρώπων ή ζώων) προκαλώ θόρυβο, βοή με το βάδισμα ή το τρέξιμο.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-βολώ* < *-βόλος* (< *βάλλω*), πβ. *λιθο-βολώ, πυρο-βολώ*].

ποδόγυρος (ο) **1.** ο γύρος, το κάτω άκρο των γυναικείων φορεμάτων **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο φύλο· ΦΡ. ***κυνηγώ τον ποδόγυρο / τρέχω πίσω από τον ποδόγυρο*** για άνδρα που του αρέσουν πολύ οι γυναίκες, για γυναικοκατακτητή.

ποδοδέτης (ο) [1887] {ποδοδετών} ΝΑΥΤ. μικρή κολόνα στην οποία δένεται το πόδι τού πανιού ή άλλα σχοινιά.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *δέτης* < *δένω*].

ποδοκίνητος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί με την κίνηση των ποδιών: ~ *μηχανή / τροχός / τόρνος* ΑΝΤ. χειροκίνητος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vélocipède].

ποδοκνημικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το πόδι και την κνήμη.

ποδοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η περιποίηση των νυχιών των ποδιών· το πεντικιούρ.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-κομία* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pédi-cure].

ποδοκροτώ ρ. αμετβ. {ποδοκροτείς... | ποδοκρότησα} χτυπώ ρυθμικά τα πόδια στο δάπεδο, για να εκδηλώσω την αποδοκιμασία μου για κάτι. — **ποδοκρότημα** (το) [1819] κ. **ποδοκρουσία** (η).

ποδοκυλώ ρ. μετβ. {ποδοκυλάς... | ποδοκύλησα} **1.** κυλώ (κάποιον/κάτι) με τα πόδια ΣΥΝ. σέρνω, κλοτσώ **2.** (μτφ.) μειώνω ηθικά, εξευτελίζω: *ποδοκύλησε το όνομα τής οικογένειάς του.* — **ποδοκύλημα** κ. **ποδοκύλισμα** (το).

ποδόλουτρο (το) [1867] το λουτρό των ποδιών για λόγους θεραπευτικούς ή καθαριότητας.

ποδόμακτρο(ν) (το) {ποδομάκτρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** η πετσέτα για το σκούπισμα των ποδιών **2.** το μικρό χαλάκι για το σκούπισμα των παπουτσιών στην είσοδο του σπιτιού ΣΥΝ. πατάκι, χαλάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποδόμακτρον* < *ποδο-* + *μάκτρον* (βλ.λ.)].

ποδοπατώ ρ. μετβ. {ποδοπατ-άς κ. -είς... | ποδοπάτ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** πατώ με τα πόδια μου (κάτι) με τρόπο βίαιο: *το έξαλλο πλήθος ποδοπατούσε τα εμβλήματα και τα ιερά σύμβολα* **2.** (μτφ.) εξευτελίζω, προκαλώ ηθική μείωση: ~ *την τιμή / την αξιοπρέπεια κάποιου.* — **ποδοπάτηση** (η) [1886] κ. **ποδοπάτημα** (το) [1896].

ποδοπέδη (η) {ποδοπεδών} (λόγ.) το ποδόφρενο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδο-* + *πέδη* (βλ.λ.)].

ποδόπληκτρο (το) {ποδοπλήκτρ-ου | -ων} **1.** το πέδιλο τού πιάνου ΣΥΝ. πεντάλ ● **2.** το πετάλι οχήματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pédale (βλ. κ. *πεντάλ*)].

-ποδος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ποδιών: *τρίποδο σκαμνί* || *τετράποδα ζώα*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αρχ. *πούς, ποδός* και αποτελεί μτγν. τ. των συνθέτων σε *-πους* (λ.χ. αρχ. *τετρά-πους* > μτγν. *τετρά-ποδος*)].

ποδόσταμα κ. **ποδόστημα** (το) {ποδοστάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. κομμάτι από ξύλο ή χάλυβα, που αποτελεί την κατακόρυφη συνέχιση της καρίνας του πλοίου στην πρύμνη του, το «κοράκι τής πρύμνης». Επίσης **ποδόσταμο**.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-στημα* < αρχ. *ἵ-στη-μι* «στήνω»].

ποδοσφαιράκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επιτραπέζιο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης, κινώντας ξύλινα ή πλαστικά ομοιώματα ποδοσφαιριστών, επιδιώκει να ωθήσει το μπαλάκι στο τέρμα τού αντιπάλου του **2.** ***ποδοσφαιράκια*** (τα) λέσχη στην οποία πληρώνει κανείς ανάλογα με το παιχνίδι ή με την ώρα, για να παίξει ποδοσφαιράκι (σημ. 1) ή άλλο επιτραπέζιο ή ηλεκτρονικό παιχνίδι: *χαλάει όλα του τα λεφτά στα ~*.

ποδοσφαιρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ποδόσφαιρο: ~ *αγώνας / συνάντηση / αναμέτρηση / ομάδα / σύλλογος / πρωτάθλημα / γήπεδο / ομοσπονδία* **2.** (μειωτ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα γηπέδου κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα (με βίαιες και απρεπείς εκδηλώσεις, έξαρση των παθών, φανατισμό κ.λπ.).

ποδοσφαιριστής (ο) [1896], **ποδοσφαιρίστρια** (η) {ποδοσφαιριστριών} παίκτης / παίκτρια ποδοσφαίρου.

ποδόσφαιρο (το) [1895] {ποδοσφαίρου | χωρ. πληθ.} ομαδικό αθλητικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο αντίπαλες ομάδες 11 παικτών, οι οποίοι, με διαδοχικές εναλλαγές τής μπάλας με τα πόδια ή με το κεφάλι και χωρίς να χρησιμοποιούν τα χέρια τους, προσπαθούν να επιτύχουν γκολ (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) μπάλα.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-σφαιρο* < *σφαίρα*, αποδ. τού αγγλ. football].

ποδοσφαιροποιώ ρ. μετβ. {ποδοσφαιροποιείς... | ποδοσφαιροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (μειωτ.) προσδίδω (σε μια κατάσταση) τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα που έχει ένα γήπεδο κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα: *μερικοί πολιτικοί ποδοσφαιροποιούν την πολιτική ζωή τής χώρας* (περιορίζουν το ενδιαφέρον στο ποιο κόμμα θα υπερισχύσει ή καλλιεργούν κλίμα φανατισμού μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων). — **ποδοσφαιροποίηση** (η).

ποδοσφαιρόφιλος, -η, -ο αυτός στον οποίο αρέσει το ποδόσφαιρο.

ποδόφρενο (το) {ποδοφρέν-ου | -ων} φρένο που λειτουργεί με το πόδι· (ειδικότ.) το φρένο τού αυτοκινήτου ΣΥΝ. ποδοπέδη (πβ. λ. *χειρόφρενο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. foot-brake].

Π.Ο.Ε. **1.** (ο) Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου **2.** (η) Πολιτικών και

Οικονομικών Επιστημών (ενν. Σχολή).
Π.Ο.Ε.Β. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών Βιβλιοπωλών.
Π.Ο.Ε.ΔΗ.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων στα Δημόσια Νοσοκομεία.
ποετάστρος (ο) (μειωτ.) κακότεχνος και ατάλαντος στιχουργός, ποιητής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. poetastro, υποκ. τού poeta (< λατ. poeta < αρχ. *ποιητής*)].
πόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φροντισμένη ή επιτηδευμένη στάση τού σώματος που παίρνει κανείς μπροστά στον φωτογραφικό φακό ή μπροστά σε ζωγράφο ή γλύπτη, για να χρησιμοποιηθεί ως μοντέλο για το έργο του: *παίρνω ~* **2.** η φωτογραφία: *τραβήξαμε και μερικές πόζες μπροστά στα Προπύλαια* **3.** (οικ.) στάση προσποιητής σοβαρότητας ή επιτηδευμένα ακατάδεκτου ύφους: *μετά τον καβγά μας μου κρατούσε ~ για πολύ καιρό.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. posa < λατ. pausa < μτγν. *παῦσις*].
ποζάρω ρ. αμετβ. {πόζαρα κ. ποζάρισα} **1.** παίρνω κατάλληλη στάση με το σώμα μου, για να φωτογραφηθώ ή για να χρησιμοποιηθώ ως μοντέλο από καλλιτέχνη: *~ για το πορτρέτο μου / για έναν ζωγράφο* || *ποζάρισε γυμνή για ανδρικό περιοδικό* **2.** (γενικότ.) παίρνω επιτηδευμένα προσποιητή στάση, για να προκαλέσω εντύπωση: *ποζάρει, λες και είναι μεγάλος και τρανός.* — **ποζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posare < posa, βλ. κ. *πόζα*].
ποζάτος, -η, -ο αυτός που έχει επιτηδευμένη στάση και ύφος, προσπαθώντας να προκαλέσει εντύπωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posato < posare, βλ. κ. *ποζάρω*].
ποζιτιβισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. ο θετικισμός (βλ.λ.). — **ποζιτιβιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. positivisme < positif «θετικός» < μτγν. λατ. positivus (< λατ. positio «θέση»)].
ποζιτρόνιο (το) {ποζιτρονί-ου | -ων} ΧΗΜ. το αντισωματίδιο τού ηλεκτρονίου, στοιχειώδες σωματίδιο αντιύλης θετικά φορτισμένο και με πολλές ιδιότητες αντίστοιχες προς αυτές τού ηλεκτρονίου, με το οποίο όταν έρθει σε επαφή αντιδρά, με αποτέλεσμα να εξαϋλωθούν και τα δύο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. positron, από συμφυρμό τού όρου posi(tive) (elec)tron «θετικό ηλεκτρόνιο»].
Π.Ο.Θ.Α. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Θεάματος-Ακροάματος.
ποθεινός, -ή, -ό (λογοτ.) ποθητός (βλ.λ.): *«ποθεινή πατρίς, χαίρε»* (Αδ. Κοραής).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποθῶ (-έω)*, κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. σε *-εινός* (πβ. *ἀλγ-εινός, φωτ-εινός*)].
πόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από πού, από ποιο μέρος· συνήθ. στη ΦΡ. ***πόθεν έσχες*** (το) (i) φορολογική διάταξη που προβλέπει την ακριβή δήλωση τού τρόπου με τον οποίο έχουν αποκτηθεί τα χρήματα για αγορές κινητής ή ακίνητης περιουσίας: *θα ελεγχθεί το ~ των πολιτικών* (ii) (γενικότ.) σε περιπτώσεις που ζητούμε να πληροφορηθούμε από πού κατέχει κάποιος κάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ερωτημ. θ. *πο-* (βλ. λ. *ποιος*) + *-θεν* (βλ.λ.)].
ποθερός, -ή, -ό (λογοτ.) ποθητός (βλ.λ.).
Ποθητή (η) γυναικείο όνομα.
ποθητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο σφοδρής επιθυμίας: *~ γυναίκα / ταίρι / στιγμή* ΣΥΝ. επιθυμητός, ποθημένος, ποθεινός.
ποθοπλαντάζω ρ. αμετβ. {ποθοπλάντα-ξα, -γμένος} (εκφραστ.) **1.** (λαϊκ.) κλαίω και οδύρομαι από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, αναστατώνομαι σωματικά και ψυχικά από έξαψη του ερωτικού πάθους: *ποθοπλαντάζει η κόρη για τον νιο που δεν τη θέλει* **2.** (συνήθ. η μτχ. ***ποθοπλανταγμένος, -η, -ο***) αυτός που διακατέχεται από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, που έχει ξεχειλίσει από έρωτα. — **ποθοπλάνταγμα** (το).
ποθοπλάνταχτος, -η, -ο (λογοτ.) ποθοπλανταγμένος (βλ. λ. *ποθοπλαντάζω*): *«κι η βάρκα η ποθοπλάνταχτη πάει στων νερών τα βάθη με τού έρωτα τα πάθη»* (Β. Ρώτας).
πόθος (ο) **1.** ζωηρή επιθυμία, λαχτάρα: *~ για ζωή / εξουσία / πλούτη* || *σαρκικός / σφοδρός / διακαής / μύχιος / ανομολόγητος ~* || (ειρων.) *ευσεβείς ~* (βλ. λ. *ευσεβής*) ΣΥΝ. δίψα **2.** (ειδικότ.) η έντονη ερωτική επιθυμία, η έξαψη τού ερωτικού πάθους: *ματιά γεμάτη ~* || *σβήνω τον ~ μου* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο ζωηρής επιθυμίας, λαχτάρας: *ο ~ μου ήταν να κάνω ένα μακρινό ταξίδι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φόθ-ος* (με προληπτ. ανομοίωση) < **gʷʰodh-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **gʷʰedh-* «παρακαλώ, ποθώ, λαχταρώ» (όπως μαρτυρείται στον αόρ. *θέσσασθαι* «ικετεύω» < **θεθ-σάσ-θαι*), πβ. αρχ. ιρλ. guidiu «ποθώ», λιθ. gedáu-ju «θέλω, απαιτώ», αρχ. σλαβ. žěždo «ποθώ, διψώ», πολ. żądza «ευχή – λαιμαργία, πλεονεξία» κ.ά.].
ποθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ποθείς... | πόθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αισθάνομαι πόθο για (κάτι), επιζητώ με όλη τη δύναμη τής ψυχής μου: *είχε ό,τι μπορούσε να ποθήσει μια γυναίκα στη ζωή της* || *~ λίγη στοργή / να δω την πατρίδα μου λεύτερη* ΣΥΝ. λαχταρώ **2.** ***το ποθούμενο(ν)*** το αντικείμενο έντονης επιθυμίας· ΦΡ. ***κατά το ποθούμενο*** κατά τον επιθυμητό τρόπο: *τα πράγματα εξελίχθηκαν ~* **3.** (ειδικότ.) επιθυμώ ερωτικά: *~ κάποιον / κάποια.*
-ποιείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν τον χώρο όπου κατασκευάζεται ή/και το κατάστημα όπου πωλείται κάτι: *επιπλο-ποιείο, οπλο-ποιείο, αρτο-ποιείο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἡνιο-ποιεῖον*), που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ*. Πβ. κ. *-ποιία, -ποιός*].
ποίημα (το) {ποιήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λογοτεχνική σύνθεση σε στίχους (σπανιότ. σε συνεχές κείμενο) με ρυθμό, με ιδιαίτερα προσεγμένη και επεξεργασμένη γλωσσική έκφραση που αποτελείται από επιλογές (φωνητικές, γραμματικές, συντακτικές, λεξιλογικές) μέσα από τη συμβατική γλώσσα ή και από αποκλίσεις, νεολογισμούς στο επίπεδο τής λέξης ή, κυρίως, στο επίπεδο τής φράσης (*«στέγνωσε η αγάπη στις τρύπιες ψυχές μας»*) και με έντονη χρήση τής βιωματικής / συναισθηματικής πλευράς τής γλώσσας (κατ' αντίθεση προς την αυστηρώς λογική πλευρά της): *επικό / λυρικό / ερωτικό ~* || *ο «Λάμπρος» είναι ~ τού Δ. Σολωμού* || *η πρώτη στροφή τού ~* || *συμφωνικό ~* (βλ.λ.) || *γράφω / μαθαίνω απέξω / απαγγέλλω ένα ~* ΑΝΤ. πεζό· (μτφ.) **2.** (εκφραστ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *είναι (ένα) ~!* ΣΥΝ. θαύμα, αριστούργημα **3.** (ειρων.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς μηχανικά, ενδεχομένως επειδή του το έχουν επιβάλει ή επειδή πρέπει να το πει: *έμαθε καλά το ~ του!* || *λέω το ~ μου·* ΦΡ. (ως επίρρ.) ***λέω (κάτι) (σαν) ποίημα*** λέω (κάτι) μηχανικά ή/και με μεγάλη ταχύτητα: *ο μαθητής είπε το πρώτο κεφάλαιο τής ιστορίας (σαν) ποίημα.* — (υποκ.) **ποιηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκεύασμα», < *ποιῶ* (βλ.λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].
ποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής δημιουργίας ποιημάτων· η παραγωγή ποιητικού λόγου (κατ' αντιδιαστολή προς τον πεζό λόγο)· η τέχνη και η τεχνική τής δημιουργίας τού κόσμου τού ποιητικού κειμένου, κάθε μορφή έντεχνου λόγου που διαθέτει το στοιχείο τής ποιητικότητας, μιας διαφορετικής σύλληψης και έκφρασης τής πραγματικότητας: *διαβάζω / γράφω ~* ΑΝΤ. πεζογραφία· (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των ποιητικών έργων, τής ποιητικής παραγωγής (ενός καλλιτέχνη, μιας εποχής, ενός κινήματος): *η ~ τού 20ού αιώνα / τού Κάλβου* || *ρομαντική / συμβολιστική / υπερρεαλιστική / επική / λυρική / δραματική / ελεγειακή / μοντέρνα ~* || *η ομοιοκαταληξία και το μέτρο είναι χαρακτηριστικά τής παραδοσιακής ~* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) οτιδήποτε φέρει αρετές που συχνά αποδίδονται στην ποίηση (σημ. 1), όπως η αρμονία, η ομορφιά, η φαντασία: *το σχέδιο τού πλοίου είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποίησις* < *ποιῶ (-έω)*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «κατασκευή, δημιουργία» (αντιδιαστέλλεται προς τη λ. *πρᾶξις*), καθώς και η σημ. που σχετίζεται με την καλλιτεχνική δημιουργία].
-ποίηση β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν την πραγματοποίηση ή ολοκλήρωση διαδικασίας: *τελειο-ποίηση, βιομηχανο-ποίηση, ανεξαρτητο-ποίηση, πολτο-ποίηση, περιθωριο-ποίηση, αποστρατιωτικο-ποίηση, αμερικανο-ποίηση.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-ποιῶ* και είτε έχει κληρονομηθεί από την Αρχαία (λ.χ. *ἐκ-ποίησις < ἐκ-ποιῶ, παρα-ποίησις < παρα-ποιῶ*) είτε οφείλεται σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. stabilisation «σταθεροποίηση»)].
ποιητάκος (ο) (μειωτ.) ο άσημος ποιητής.
ποιητάρης (ο) {ποιητάρηδες} (λαϊκ.) **1.** ο ποιητής **2.** λαϊκός δημιουργός που διακρίνεται για την ικανότητά του να συνθέτει στίχους πάνω σε επίκαιρα θέματα, τους οποίους και απαγγέλλει τραγουδιστά μπροστά σε κοινό κατά τη διάρκεια εορτών κ.λπ. έναντι αμοιβής.
[ΕΤΥΜ. < *ποιητής* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. *λυρ-άρης*].
ποιητής (ο), **ποιήτρια** (η) [μτγν.] {ποιητριών} **1.** πρόσωπο που γράφει ποιήματα: *ο Δ. Σολωμός και ο Κ. Καβάφης είναι από τους μεγαλύτερους Νεοέλληνες ~* || *οι τραγικοί ~ τής αρχαιότητας* || *λυρικός / επικός / μελικός / εθνικός ~* ΑΝΤ. πεζογράφος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που έχει χαρακτηριστικά τα οποία συχνά αποδίδονται σε ποιητές, όπως ο ρομαντισμός, η ευαισθησία, η ικανότητα να χρησιμοποιεί τον λόγο με τρόπο που συγκινεί • **3.** (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει δημιουργήσει το σύμπαν, ο πλάστης: *ο ~ ουρανού και γης* ΣΥΝ. δημιουργός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκευαστής, δημιουργός», < *ποιῶ* (βλ.λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].
ποιητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποίηση ή τον ποιητή: *~ λόγος / έργο / συλλογή / γλώσσα / έκφραση / σύλληψη / έμπνευση / οίστρος·* ΦΡ. ***ποιητική αδεία*** βλ. λ. *άδεια* **2.** αυτός που ξεφεύγει από την πεζή πραγματικότητα, από την καθημερινότητα: *~ σκέψεις / διάθεση* || (κ. ειρων.) *όλα αυτά περί παγκόσμιας συναδέλφωσης και αγάπης ακούγονται πολύ ~, πρέπει όμως να είμαστε ρεαλιστές* ΣΥΝ. ρομαντικός· ΦΡ. ***ποιητικός κινηματογράφος*** η κινηματογραφική τέχνη που χρησιμοποιεί στοιχεία φαντασίας και λυρισμού, εικόνες και σκηνές που αποκλίνουν από την πραγματικότητα: *ο ~ τού Αντρέι Ταρκόφσκι* **3. ποιητική** (η) (α) (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η μελέτη τής φύσης και των νόμων που διέπουν την ποίηση και, γενικότ., την παραγωγή λογοτεχνικού έργου (β) το προσωπικό ύφος, η ιδιαίτερη τεχνική ενός ποιητή για τη σύνθεση τού ποιητικού του έργου • **4.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιητικό αίτιο*** βλ. λ. *αίτιο(ν).* — **ποιητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ποιητικότητα** (η) [1877].
-ποιητικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο από αυτά είναι ικανό να παράγει αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρο-ποιητικός, οινο-ποιητικός, παγο-ποιητικός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-ποιῶ, -ποίηση* και είτε έχει κληρονομηθεί (λ.χ. αρχ. *τεκνο-ποιητικός, προσ-ποιητικός*) είτε ανάγεται σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. uréo-poiétique)].
-ποίητος, -η, -ο λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει γίνει με το μέσο, τον τρόπο ή το όργανο που δηλώνεται από το α' συνθετικό: *χειρο-ποίητος, μηχανο-ποίητος, ηχο-ποίητος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρ. σε *-ποιῶ* με το επίθημα *-τος* των ρηματικών επιθέτων (λ.χ. αρχ. *προσ-ποίητος*)].
-ποιία λεξικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** την παραγωγή ή παρασκευή (από βιομηχανία, βιοτεχνία κ.λπ.) ορισμένου προϊόντος: *αρτο-ποιία, οινο-ποιία* **2.** την ίδια τη βιοτεχνική ή βιομηχανική μονάδα που παράγει ένα προϊόν: *σαπωνο-ποιία, ζυθο-ποιία* **3.**

το σύνολο γνώσεων και τεχνικής που είναι απαραίτητες για την παραγωγή ή κατασκευή αυτού που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγαλματο-ποιία, γεφυρο-ποιία, δραματο-ποιία* **4.** (γενικότ.) τη δημιουργία: *μυθο-ποιία, επο-ποιία, στιχο-ποιία, τεκνο-ποιία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-ποιός* / *-ποιώ* (λ.χ. μτγν. *όπλο-ποιία, ονοματο-ποιία,* αρχ. *τεκνο-ποιία*)].

ποίκιλα ρ. ▸ ποικίλλω

ποικιλία (η) {ποικιλιών} **1.** η έλλειψη ομοιομορφίας ανάμεσα στα επιμέρους στοιχεία συνόλου, η οποία παρέχει τη δυνατότητα διαφόρων επιλογών: ~ *χρωμάτων* / *μεγεθών* / *τιμών* || *ζωή* / *δουλειά χωρίς* ~ || *στη διατροφή του πρέπει να έχει κανείς* ~ || *χάριν ποικιλίας* (για αλλαγή, για την αποφυγή τής μονοτονίας) ΣΥΝ. ανομοιομορφία **2.** (για ζώα κ. για φυτά) καθεμία από τις διαφορετικές κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται ένα είδος: *τα σαββατιανά είναι μια ~ σταφυλιού* || ~ *μήλων* / *αιγοπροβάτων* / *καπνού* ΣΥΝ. παραλλαγή ● **3.** πιάτο, συνήθ. κρύο, που σερβίρεται σε ταβέρνες, ουζερί κ.λπ. ως συνοδευτικό αλκοολούχου ποτού και περιέχει διάφορους μεζέδες: ~ *τυριών* / *αλλαντικών* || *πιάσε τρία ούζα και μια ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποικίλ-jω* < *ποικίλος* (βλ.λ.)].

ποικίλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αόρ. ποίκιλ-α, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) στολίζω (με επιπλέον στολίδια ή καλολογικά στοιχεία): ~ *τον λόγο μου* / *το ύφος μου* ΣΥΝ. στολίζω, διανθίζω, διακοσμώ ♦ **2.** (αμετβ.) παρουσιάζω ποικιλία, δεν είμαι ομοιόμορφος: *οι τιμές ποικίλλουν ανάλογα με την εποχή* || *οι γνώμες ποικίλλουν σ' αυτό το θέμα* || *ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά των ανθρώπων ποικίλλουν από τόπο σε τόπο* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, κυμαίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής, μετοχή, ποικίλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποικίλος* (βλ.λ.)].

ποίκιλμα (το) [αρχ.] {ποικίλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως στολίδι, ως διακοσμητικό στοιχείο ΣΥΝ. κόσμημα, πλουμίδι **2.** ΜΟΥΣ. (α) οι νότες που παρεμβάλλονται σε ένα μουσικό έργο για να το στολίσουν, να εμπλουτίσουν τον ήχο και να επιδείξουν τη δεξιοτεχνία τού εκτελεστή ΣΥΝ. φιοριτούρα (β) (ειδικότ.) στην αρμονία τής μουσικής, ο ξένος φθόγγος που απομακρύνεται από έναν φθόγγο συγχορδίας κατά ένα διάστημα δευτέρας και επιστρέφει σε αυτόν.

ποικιλόγραμμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζει ποικίλες, διαφόρων ειδών γραμμές.

ποικιλόθερμος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για τα κατώτερα ζώα) αυτός τού οποίου η εσωτερική θερμοκρασία μεταβάλλεται ανάλογα με τις μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος: *τα ερπετά ανήκουν στα ~ ζώα* ΣΥΝ. ετερόθερμος ΑΝΤ. ομοιόθερμος. — **ποικιλοθερμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poikilotherm].

ποικιλόμορφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ή μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που έχει φαινοτύπους με παραλλαγές, οι οποίες οφείλονται σε μεταβολή του γονοτύπου στα σωματικά κύτταρα κατά την ανάπτυξη. — **ποικιλόμορφα / ποικιλομόρφως** επίρρ., **ποικιλομορφία** (η) [μτγν.].

ποικίλος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά είδη, τύπους ή μορφές: *υπάρχουν ~ γνώμες γι' αυτό το θέμα* || *ακούστηκαν ~ σχόλια για την εμφάνισή του* ΣΥΝ. πολυειδής, πολύμορφος ● **2.** (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία χρωμάτων ή άλλων διακοσμητικών στοιχείων ΣΥΝ. πλουμιστός, πεποικιλμένος. — **ποικίλως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο po-ki-ro-qo = *Ποικίλοψ*) < **ποίκ-ος* + παραγ. επίθημα *-ίλος* (πβ. *όργ-ίλος, ναυτ-ίλος*). Το αμάρτυρο **ποίκ-ος* ανάγεται σε θ. *poik-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *peik- «χαράσσω, στίζω – κεντώ, ερεθίζω», πβ. σανσκρ. péśa- «χρώμα», λατ. pingere «ζωγραφίζω», (> γαλλ. peindre, ισπ. pintar, ιταλ. pingere), αρχ. σλαβ. pisati «γράφω», αρχ. γερμ. fēh «ποικίλος» κ.ά. Ομόρρ. *πικ-ρός* (βλ.λ.). Παράγ. *ποικιλ-ία, ποικίλ-λω, ποίκιλ-μα* κ.ά.].

> **ποικίλος – ποικίλλω: ορθογραφία.** Το θέμα και των δύο λέξεων είναι **ποικίλ-**. Από αυτό, με την κατάληξη -ος (και κανονικώς με ένα -λ-) σχηματίζεται το επίθ. **ποικίλ-ος** και το παράγωγο **ποικιλ-ία.** Αντιθέτως, το ρήμα σχηματίζεται με το επίθημα *-jω-* και, κατόπιν αφομοιώσεως τού *-j-* προς το *-λ-*, γράφεται με δύο *-λ-*: **ποικίλ-jω* > **ποικίλλω**· πβ. και **θαλ-ερός**, αλλά **θάλλω** (< **θάλ-jω*).

ποικιλόσχημος, -η, -ο [1819] αυτός που εμφανίζεται ή λαμβάνει ποικίλα σχήματα ή μορφές ΑΝΤ. ομοιόσχημος. — **ποικιλοσχήμως** επίρρ.

ποικιλότητα (η) [1728] {ποικιλοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού ποικίλου **2.** ΒΙΟΛ. η ύπαρξη παραλλαγών στον πληθυσμό ενός είδους.

ποικιλότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκδηλώνεται ή υπάρχει με ποικίλους τρόπους. — **ποικιλοτρόπως** επίρρ. [μεσν.].

ποικιλόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά χρώματα ΣΥΝ. παρδαλός, πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος, ομοιόχρωμος. — **ποικιλοχρωμία** (η).

ποίκιλση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίλσεως | -ίλσεις, -ίλσεων} (λόγ.) η διακόσμηση, συνήθ. υφάσματος, με διαφόρων ειδών κεντητά στολίδια, ποικίλματα ΣΥΝ. πλούμισμα.

ποικιλτής (ο) [αρχ.] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων με ποικίλματα.

ποικιλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποικιλτή ή την τέχνη του, τη διακόσμηση με ποικίλματα **2. ποικιλτική** (η) η τέχνη τής διακόσμησης υφασμάτων με ποικίλματα ΣΥΝ. κεντητική.

ποικιλώνυμος, -η, -ο [1888] αυτός που παρουσιάζεται με πολλά διαφορετικά ονόματα και κατ' επέκτ. με πολλές διαφορετικές μορφές: ~ *οργανώσεις* / *ηγεσίες* (κρατικές, κομματικές, παρακρατικές κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. < *ποικίλος* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

ποιμαίνω ρ. μετβ. {ποίμαν-α, -θηκα} **1.** (λόγ.) (για βοσκό) οδηγώ (κοπάδι) στη βοσκή, βόσκω (κοπάδι) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. καθοδηγώ (τους πιστούς), τους φέρνω στον δρόμο τής αρετής, τής προσευχής και τής πίστης· φροντίζω τις πνευματικές τους ανάγκες με διδασκαλία και συμβουλές. — **ποίμανση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποι-μάν-jω* < *ποι-μήν* (βλ.λ.), τού οποίου το επίθημα *-μήν* εμφανίζεται στη συνεσταλμ. βαθμ. *-μαν-*].

ποιμαντική (η) ΕΚΚΛΗΣ. κλάδος τής θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τα καθήκοντα των κληρικών και τα σχετικά με την καθοδήγηση των πιστών.

ποιμαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ποιμένα, τον βοσκό ΣΥΝ. βουκολικός, ποιμενικός **2.** αυτός που ανήκει, που σχετίζεται με θρησκευτικό ηγέτη και την αποστολή του: ~ *έργο* / *ράβδος* ΣΥΝ. ποιμαντορικός **3. ποιμαντική** (η) (βλ.λ.).

ποιμαντορία (η) {χωρ. πληθ.} η καθοδήγηση των πιστών από τον πνευματικό ή θρησκευτικό τους ηγέτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ποιμάν-τωρ* < αρχ. *ποιμαίνω* + παραγ. επίθημα *-τωρ*, πβ. *κτή-τωρ, διδάκ-τωρ, ῥή-τωρ*].

ποιμαντορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με εκκλησιαστικό ηγέτη και την αποστολή του: ~ *καθήκοντα* / *έργο* / *εγκύκλιος* / *ράβδος* (ράβδος από ξύλο ή μέταλλο με λαβή σε σχήμα Ψ και τη μορφή δύο φιδιών με έναν σταυρό στη μέση, την οποία κρατούν αρχιερείς και ηγούμενοι μονών κατά τις ιερές ακολουθίες ως σύμβολο τής εξουσίας τους).

ποιμενάρχης (ο) {ποιμεναρχών} ΕΚΚΛΗΣ. ο ιεράρχης που αποτελεί τον πνευματικό οδηγό τού εκκλησιαστικού του ποιμνίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποιμήν, -ένος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ποιμεναρχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το έργο και το αξίωμα τού ποιμενάρχη **2.** το χρονικό διάστημα τής θητείας ποιμενάρχη.

ποιμεναρχώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ποιμεναρχείς...} εκτελώ τα καθοδηγητικά χρέη ποιμενάρχη, είμαι ποιμενάρχης.

ποιμένας (ο) **1.** (αρχαιοπρ.) ο βοσκός προβάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσομπάνης, (μ)πιστικός **2.** (μτφ.) ο θρησκευτικός ηγέτης ως καθοδηγητής και σύμβουλος τού ποιμνίου του **3.** ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τού Ιησού Χριστού και κατ' επέκτ. κάθε ιερέα που κηρύσσει τον λόγο και το έργο τού Ιησού: *ο καλός ποιμήν* (ο Χριστός ως βοσκός τού ποιμνίου του σύμφωνα με παλαιοχριστιανική συμβολική παράσταση). Επίσης (αρχαιοπρ.) **ποιμήν** {ποιμένος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιμήν, -ένος* (ήδη μυκ. po-me), που εμφανίζει επίθημα *-μήν* (πβ. κ. *λι-μήν*). Το θ. *ποι-* (με βράχυνση) < Ι.Ε. *pō(i)- «βόσκω ζώα, ποιμαίνω – προστατεύω, προφυλάσσω», πβ. σανσκρ. pāyú- «ποίμνιο», γοτθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fotar (> γερμ. Futter «φόδρα») κ.ά. Ομόρρ. *πῶ-μα* (βλ.λ.). Παράγ. *ποιμαίνω* (< **ποι-μάν-jω*), *ποί-μν-η, ποί-μν-ιο(ν)* κ.ά.].

ποιμενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποιμένα, τον βοσκό, με τη ζωή και τις συνήθειές του: ~ *ποίηση* / *ειδύλλιο* / *ζωή* ΣΥΝ. βουκολικός **2.** ΖΩΟΛ. **ποιμενικός (σκύλος)** μεγαλόσωμος σκύλος ράτσας με παχύ τρίχωμα και μυτερά αφτιά και μουσούδι, που χρησιμοποιείται από την αστυνομία και τον στρατό **3.** ΜΟΥΣ. **ποιμενικό** (το) μουσική σύνθεση που αναφέρεται στη βουκολική ζωή.

ποιμήν (ο) ▸ ποιμένας

ποίμνη (η) {ποιμνών} το ποίμνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποι-* (βλ. λ. *ποιμένας*) + *-μν-* μηδενισμ. βαθμ. τού επιθήματος *-μην*].

ποίμνιο (το) {ποιμνί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) πλήθος ζώων, κυρ. αιγοπροβάτων ΣΥΝ. κοπάδι **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των πιστών χριστιανικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποίμνιον*, υποκ. τού ουσ. *ποίμνη* (βλ.λ.)].

ποιμνιοβοσκή (η) [1833] (λόγ.) **1.** η βοσκή ποιμνίων, κοπαδιών **2.** τόπος κατάλληλος για βοσκή κοπαδιών ΣΥΝ. βοσκοτόπι.

ποιμνιοστάσιο (το) [1851] {ποιμνιοστασί-ου | -ων} (λόγ.) περίφρακτος χώρος, όπου φυλάσσονται και εκτρέφονται τα ποίμνια ΣΥΝ. στάνη, μαντρί, μάντρα.
[ΕΤΥΜ. < *ποίμνιο* + *-στάσιο* < *-στάτης* (< αρχ. *ἵ-στη-μι*)].

ποινή (η) **1.** κάθε είδους τιμωρία που επιβάλλεται για κολάσιμη πράξη: *παιδαγωγική* ~ (από τον δάσκαλο στον μαθητή ή από τον γονέα στο παιδί) || *πειθαρχική* ~ (σε υπαλλήλους, στρατιωτικούς κ.ά.) **2.** ΝΟΜ. η τιμωρία που επιβάλλεται (σε κάποιον) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως και έγκειται στη στέρηση τής προσωπικής του ελευθερίας ή στην καταβολή χρημάτων: *βαριά* / *ελαφρά* / *χρηματική* / *σωματική* / *πειθαρχική* / *θανατική* / *παραδειγματική* / *εξαγοράσιμη* / *μη εξαγοράσιμη* / *εξατομικευμένη* ~ || *η εσχάτη των* ~ (η θανατική καταδίκη) || ~ *καθείρξεως* / *φυλακίσεως* / *κρατήσεως* || *επιβάλλω* / *θεσπίζω* / *υπόκειμαι σε* / *συνεπάγομαι* / *εκτίω* ~· ΦΡ. **επί ποινή** (*ἐπὶ ποινῇ*) (+γεν.) για παράβαση που αντιστοιχεί σε ορισμένη ποινή: *απαγορεύεται ~ θανάτου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τιμή αίματος, εκδίκηση (για διαπραχθέν έγκλημα)», < *kʷoi-nā, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷei- «τιμωρώ, καταβάλλω το τίμημα», πβ. αβεστ. kaenā «εκδίκηση», μέσ. ιρλ. cin «χρέος, αμάρτημα», αρχ. σλαβ. cěna «τιμή» κ.ά. Ομόρρ. *τί-νω* «πληρώνω, αποδίδω» (πβ. *ἀπο-τίνω*). Το λατ. poena (> γαλλ. peine, ισπ. pena) είναι δάνειο από την Ελληνική].

ποινικολόγος (ο/η) [1863] **1.** νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ποινικό Δίκαιο και στην εγκληματολογία **2.** δικηγόρος που αναλαμβάνει συνήθ. ποινικές υποθέσεις. — **ποινικολογία** (η) [1891].

ποινικοποιώ ρ. μετβ. {ποινικοποιείς...} ποινικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθη-

κα, -ημένος} καθιστώ αξιόποινη μια μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς: ~ *τη χρήση ναρκωτικών* || (μτφ.) *με την παραπομπή στελεχών τής κυβέρνησης στο Ειδικό Δικαστήριο ποινικοποιήθηκε η δημόσια ζωή τής χώρας* ΑΝΤ. αποποινικοποιώ. - **ποινικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. criminaliser].

ποινικός, -ή, -ό [1833] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την ποινή, που έχει σχέση με την επιβαλλόμενη (συνήθ. από δικαστήρια) σε περίπτωση τιμωρίας ποινή: ~ *σύστημα / πρακτική / μηχανισμός / κυρώσεις / θέματα* **2.** (α) ***ποινικό μητρώο*** βλ. λ. *μητρώο* (β) ***ποινική ρήτρα*** βλ. λ. *ρήτρα* **3.** (α) αυτός που υπόκειται σε ποινή ή επιφέρει ποινή: ~ *αδίκημα / υπόθεση* (β) ***ποινική ευθύνη*** η υποχρέωση που έχει παραβάτης ποινικής νομικής διατάξεως να υποβληθεί σε ανάκριση και δίκη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου (γ) ***ποινική δίωξη*** η δίωξη που ασκείται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ή τον δημόσιο κατήγορο αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν εγκλήσεως για κάθε αξιόποινη παράβαση ΣΥΝ. ποινική αγωγή **4.** αυτός που ορίζει και προκαθορίζει το είδος και το μέγεθος τής επιβαλλόμενης στον ένοχο ποινής **5.** (α) ***Ποινικός Νόμος / Κώδικας*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ορίζουν τις αξιόποινες πράξεις και τις αντίστοιχες προς αυτές ποινές (β) ***ποινική δικονομία*** το σύνολο των κανόνων σύμφωνα με τους οποίους διεξάγεται η ποινική διαδικασία και εκτελείται η ποινή (γ) ***Ποινικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την εξουσία τής πολιτείας στον καθορισμό και στην τιμωρία των αξιόποινων πράξεων: *κοινό* ~ (τού οποίου οι διατάξεις εφαρμόζονται και περιλαμβάνουν όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες που υπάγονται στην ποινική εξουσία τής πολιτείας) || *ιδιαίτερο* ~ (που αφορά σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων ανάλογα με την ιδιότητα που κατέχουν και τις ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες βρίσκονται, όπως λ.χ. στον Στρατό, στην Εκκλησία κ.ο.κ.) (δ) ***τού κοινού Ποινικού Δικαίου*** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που βρίσκεται συχνά κατηγορούμενο στο δικαστήριο για παραβάσεις που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα, κατ' αντιδιαστολή προς τις παραβάσεις τού Ειδικού Ποινικού Δικαίου. — **ποινικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ., **ποινικότητα** (η).

ποινολόγιο (το) [1887] {ποινολογί-ου | -ων} βιβλίο που τηρείται από κάθε μονάδα των Ενόπλων Δυνάμεων, από σχολεία, πλοία ή οργανισμό ο οποίος απαιτεί πειθαρχία από τα μέλη του, για την καταχώριση των παραπτωμάτων και των ποινών που επιβάλλονται.

ποϊνσέτια (η) καλλωπιστικό φυτό για κήπους και εσωτερικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. poinsettia, από το όν. τού Αμερικανού πρέσβεως J.R. Poinsett (1799-1851), ο οποίος ανακάλυψε το φυτό στο Μεξικό όπου υπηρετούσε].

πόιντερ (το) {άκλ.} μεγαλόσωμος κυνηγετικός σκύλος ράτσας με κοντό τρίχωμα, συνήθ. λευκού χρώματος, με μαύρες ή ερυθροκάστανες κηλίδες και μυτερή ουρά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pointer < point «υποδεικνύω (την παρουσία και την ακριβή θέση θηράματος)»].

πόιντ σύστεμ (το) {άκλ.} σύστημα επιβολής κυρώσεων κατά των οδηγών τροχοφόρων, σύμφωνα με το οποίο ο οδηγός χρεώνεται ορισμένους πόντους για κάθε παράβαση ανάλογα με τη σοβαρότητά της και, όταν υπερβεί ορισμένο όριο, του αφαιρείται η άδεια οδηγήσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. point system].

ποιόν (το) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.) η ποιότητα (βλ.λ.) **2.** (για πρόσ.) το ηθικό ανάστημα, η εσωτερική αξία που καθορίζει το ήθος, τον χαρακτήρα (κάποιου): *άτομο με ύποπτο* ~ || *υπάρχουν ερωτηματικά γύρω από το ~ του* || *από τη συμπεριφορά του καταλαβαίνεις και το ~ του* • **3.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιόν ενεργείας*** ο χαρακτήρας τής ενέργειας που περιγράφει ένας ρηματικός τύπος, κατά πόσον δηλ. αυτή είναι (προκειμένου για την Ελληνική) διαρκής, επαναλαμβανόμενη («ατελής») ή συνοπτική, στιγμιαία («τέλεια») ή και συντελεσμένη ή μη συντελεσμένη: *το ~ τού «έριχνα» είναι συνεχές (ή ατελές), ενώ τού «έριξα» στιγμιαίο (ή τέλειο)* || *το ~ τού «έχω ρίξει» είναι συντελεσμένο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τού αοριστολογικού *ποιός, -ά, -όν* < ερωτημ. αντων. *ποῖος -α -ον* (βλ. λ. *ποιος*). Ο γλωσσ. όρ. *ποιόν ενεργείας* αποδίδει τον γερμ. Aktionsart].

> **ποιόν ενεργείας.** Τα ρήματα τής Ελληνικής δηλώνουν δύο βασικές σημασίες (πληροφορίες), τον **χρόνο** και το **ποιόν ενεργείας**. Το *τρέχει* δηλώνει ότι η ενέργεια (το τρέξιμο) γίνεται στον παρόντα χρόνο, το *έτρεξε* σε παρελθόντα χρόνο και το *θα τρέξει* σε μέλλοντα χρόνο. Ωστόσο, η διαφορά ανάμεσα στο *έτρεχε* και το *έτρεξε* ή στο *θα τρέχει* και *θα τρέξει* δεν είναι διαφορά χρόνου αλλά διαφορά **ποιού ενεργείας**: τα *έτρεχε* και *θα τρέχει* δηλώνουν επανάληψη ή διάρκεια τής πράξης, ενώ τα *έτρεξε* και *θα τρέξει* δηλώνουν τον συνοπτικό χαρακτήρα τής πράξης, την έλλειψη επανάληψης ή διάρκειας. Ορισμένων μάλιστα εγκλίσεων η διαφορά, τής υποτακτικής *(να τρέχω – να τρέξω)* και τής προστακτικής *(τρέχε – τρέξε)*, είναι αποκλειστικά διαφορά ποιού ενεργείας και δεν έχει καμία σχέση με τη δήλωση τού χρόνου, έστω και αν (εσφαλμένα) μιλάμε για υποτακτική αορίστου ή προστακτική αορίστου! Πολλές φορές η δήλωση τού ποιού ενεργείας συνδέεται με την ίδια την υφή τής σημασίας τού ρήματος· υπάρχει εγγενώς στη λέξη, πέρα από τις γραμματικές διαφοροποιήσεις (παρατατικού – αορίστου, μέλλοντα διαρκείας – μέλλοντα στιγμιαίου). Έτσι λ.χ. το *τρέχω* εγγενώς, από τη φύση δηλ. τής σημασίας του, δηλώνει μια πράξη που έχει ανάπτυξη, διάρκεια· το ίδιο και το *ψάχνω*, ενώ το *βρίσκω* ή το *χάνω* έχουν εγγενώς στιγμιαίο, συνοπτικό χαρακτήρα ως προς τη σημασία που δηλώνουν. Άρα υπάρχει και διάκριση ανάμεσα σε λεξικό ποιόν ενεργείας *(τρέχω, ψάχνω, βρίσκω, χάνω)* και γραμματικό ποιόν ενεργείας *(έτρεχα – έτρεξα, να τρέχω – να τρέξω, τρέχε – τρέξε, θα τρέχω – θα τρέξω)*.
> Ως προς την ορολογία οι όροι **ποιόν ενεργείας** (γερμ. Aktionsart) και **τρόπος** είναι γενικότεροι όροι, που δηλώνουν τόσο το λεξικό όσο και το γραμματικό ποιόν ενεργείας, ενώ τελευταία χρησιμοποιούνται και οι όροι **άποψη** (aspect) και **όψη** (view), για να δηλώσουν κυρ. το γραμματικό ποιόν ενεργείας.

ποιος, -α, -ο αντων. {γεν. ποιου κ. ποιανού | ποιων κ. ποιανών} **1.** (χωρ. ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, όπου ζητείται να δηλωθεί η ταυτότητα ενός προσώπου: ~ *είναι;* || *με ποιον ήταν;* || *ποιον είδες;* || (στο τηλέφωνο) ~ *τον ζητεί, παρακαλώ;* || *ποιανού είναι αυτό το σημειωματάριο;* **2.** (προσδιορίζοντας ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις για αναφορά σε ένα ή περισσότερα μέλη προσδιορισμένου συνόλου: *σε ~ συμπέρασμα οδηγούμαστε από τις παραπάνω διαπιστώσεις;* || *~ βιβλία προτιμάς να διαβάζεις;* || *σε ~ ταξίδι σου γνωριστήκατε;* ΣΥΝ. (ουδ.) τι **3.** σε ερωτηματικές / επιφωνηματικές φράσεις, που δηλώνουν απορία, άγνοια, έκπληξη ή ευχή χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο· ΦΡ. (α) ***ποιος να μου το 'λεγε / ποιος το περίμενε / το φανταζόταν!*** για την έκφραση έκπληξης, για να τονιστεί ότι κάτι ήταν απρόσμενο (β) ***ποιος με (σε, τον...) πιάνει*** για κάποιον που έχει ξεπεράσει πολύ σημαντικό εμπόδιο, που απέκτησε τη δυνατότητα να προοδεύσει: *ποιος τον πιάνει τώρα που κέρδισε το λαχείο!* (γ) ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** βλ. λ. *φως* (δ) ***ποιος ξέρει;*** για να δηλωθεί άγνοια: *-Λες να μην έρθει; -~* (δεν ξέρω) (βλ. κ. λ. *τις*[1]) (ε) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** βλ. λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποῖος* (με συνίζηση) < ερωτημ. θ. *πο-* (για το οποίο βλ. λ. *πό-σος*) + επίθημα *-οιος*, που εμφανίζεται και στις αντων. *οἷος, τοῖος* (βλ. λ. *τοι-οῦτος*)].

-ποιός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αυτόν που πράττει ή προκαλεί ό,τι δηλώνει το θέμα: *κακοποιός, αγαθο-ποιός, θαυματο-ποιός, γελωτο-ποιός* **2.** τον κατασκευαστή: *αρτο-ποιός, επιπλο-ποιός, ωρολογο-ποιός, φαρμακο-ποιός* **3.** αυτόν που επιφέρει αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό: *ειρηνο-ποιός*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ* (βλ.λ.)].

ποιότητα (η) {ποιοτήτων} **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος, ό,τι το χαρακτηρίζει και το διαφοροποιεί από τα όμοιά του: *η ~ τού ήχου είναι καλή / κακή / εξαιρετική* || *υλικά άριστης / εκλεκτής ~* || *σημασία δεν έχει η ποσότητα, αλλά η ~* || *η ~ τού έργου του* (μπορεί το έργο του να είναι μικρό, είναι όμως σημαντικό) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των θετικών ιδιοτήτων: *αν θέλεις μηχανήματα ποιότητας, θα πρέπει να πληρώσεις πολλά!* || *~ ζωής* || (καταχρ. κ. για πρόσ.) *άλλης ~ άνθρωπος ο Χάρης!* (ο Χάρης είναι αξιόλογος άνθρωπος) || *κινηματογραφική ταινία ποιότητας* **3.** εμπόρευμα που διαφοροποιείται βάσει των ιδιοτήτων του από τα ομοειδή του: *το κατάστημά μας δεν έχει τέτοια ~* || *πρώτη ~* **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στον Αριστοτέλη) μία από τις δέκα κατηγορίες που εκφράζει τον τρόπο ύπαρξης ενός όντος (β) (στον Καντ) μία από τις κατηγορίες τής νόησης (γ) ***ποιότητες δεύτερες*** (για ορισμένους νεότερους φιλοσόφους) τα χρώματα, οι οσμές, οι ήχοι, που παράγονται από τις «πρώτες ποιότητες» (ή «ουσίες»), την έκταση, το σχήμα, τη μάζα· αλλιώς *ουσίες δεύτερες* (δ) (στη Λογική) ο χαρακτήρας προτάσεως συλλογισμού ως καταφατικής ή αρνητικής **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η χροιά, ο ιδιαίτερος χρωματισμός ενός φθόγγου, π.χ. τού γερμ. ü (β) (για τη φωνή) το ύψος, η ένταση, η χροιά της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιότης, -ητος* < αοριστολ. *ποιός* (βλ. λ. *ποιόν*)].

ποιοτικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποιότητα, τα χαρακτηριστικά πράγματος που το διακρίνουν από τα όμοιά του: ~ *ανάλυση / αναβάθμιση / έλεγχος προϊόντος / διαφορά* || *η ~ υπεροχή ενός αυτοκινήτου έναντι άλλων* **2.** (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται για την καλή του ποιότητα: ~ *μουσική / τραγούδι* (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς την εμπορική μουσική, το εμπορικό τραγούδι, πβ. *ποιοτικός κινηματογράφος – εμπορικός κινηματογράφος*) **3.** ***ποιοτικό άλμα*** η αλλαγή σε είδος (ποιότητα) σε μια διαδικασία εξέλιξης, όταν σημειώνεται μια απότομη μεταβολή προς κάτι πολύ καλύτερο. — **ποιοτικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

ποίσος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη ΦΡ. ***ο ποίσος (και) ο δείξος*** πρόσωπο για το οποίο δεν θέλουμε να κάνουμε περαιτέρω (συνήθ. αρνητική) αναφορά.
[ΕΤΥΜ. < *(θα) ποίσω* < *ποιήσω*, μέλλοντας τού αρχ. ρ. *ποιῶ*].

ποιώ ρ. μετβ. {ποιείς... | (ε)ποί-ησα, ποι-ούμαι, -ήθηκα, πεποιημένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** δημιουργώ· ΦΡ. (α) ***πάντα εν σοφία εποίησας*** (*πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 24) όλα τα δημιούργησες (Κύριε) με σοφία (β) ***ποιώ / ποιούμαι την νήσσαν*** βλ. λ. *νήσσα* **2. εποίει** (σε υπογραφές καλλιτεχνικών έργων κυρ. γλυπτών): *Αρόσης ~* (το γλυπτό αυτό είναι έργο τού Λ. Δρόση).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιῶ* < *ποιFέω* < **ποι-Fό-ς* (πβ. *-ποιός*) < *kʷoi-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷei- «συγκεντρώνω, τακτοποιώ, στοιβάζω», πβ. σανσκρ. cinōti (ίδια σημ.), αρχ. σλαβ. činŭ «τάξη», činiti «τακτοποιώ, τοποθετώ στη σειρά» κ.ά. Παράγ. *ποιη-τής, ποίη-μα, ποίη-σις (-η), ποιη-τός* κ.ά.].

-ποιώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «κάνω (κάποιον/κάτι) να είναι ή να φαίνεται αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό»: *γελοιο-ποιώ, αξιο-ποιώ, μεγαλο-ποιώ, δραματο-ποιώ, τραγικο-ποιώ, χρησιμο-ποιώ*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ (-έω)*].

πόκα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι με χαρτιά που μοιάζει με το πόκερ, με τη μόνη διαφορά ότι δίνεται μόνο το πρώτο φύλλο κλειστό και τα υπόλοιπα ανοιχτά.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poker, βλ. λ. *πόκερ*].
ποκάρι (το) {ποκαρ-ιού | -ιών} το μαλλί που προέρχεται από το κούρεμα προβάτου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποκάριον*, υποκ. τού αρχ. *πόκος* (βλ.λ.)].
πόκερ (το) {άκλ.} παιχνίδι με χαρτιά που παίζεται συνήθ. από 4 παίκτες με 32 φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poker, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μέσ. κάτω γερμ. poken «παίζω – κομπάζω» ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, συνδ. με γερμ. Poch «χτύπημα»].
πόκος (ο) ακατέργαστο μαλλί προβάτου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέκω* «κουρεύω, χτενίζω» < Ι.Ε. *pek- «μαδώ, κουρεύω (κυρ. για μαλλί ζώων)», πβ. λατ. pecto «χτενίζω», pecten «χτένα» (> γαλλ. peigne, ισπ. peine), αρμ. asr «μαλλί προβάτου», αλβ. pilë «εργαλείο κουρέματος», ολλ. vacht «μαλλί, κούρεμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κτείς, -ενός* «χτένα» (βλ. λ. *χτένα*)].
ΠΟΛ.ΑΝ. (η) Πολιτική Άνοιξη· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1993 από τον Αντώνη Σαμαρά.
πολαρόιντ (η/το) {άκλ.} φωτογραφική μηχανή που παράγει απευθείας τη φωτογραφία, χωρίς αρνητική πλάκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Polaroid (εμπορική ονομασία) < ρ. polar(ise) «πολώνω, προσδίδω ηλεκτρομαγνητική πόλωση», + παραγ. επίθημα -oid (< αρχ. *-οειδής* < συνδ. φωνήεν *-ο-* + *-ειδής* < *είδος*). Τη φερώνυμη φωτογραφική μηχανή εφεύρε το 1948 ο Αμερικανός επιχειρηματίας E. Land (1909-91)].
πολέμαρχος (ο) {πολεμάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που έχει τη γενική εποπτεία και ευθύνη τού στρατεύματος σε περίοδο πολέμου: *γενναίος / μεγάλος* ~ **2.** ο γενναίος πολεμιστής **3.** (στην αρχ. Αθήνα) ένας από τους εννέα άρχοντες με ετήσια θητεία και πολεμικές αρμοδιότητες **4.** (επί Τουρκοκρατίας) ο ανώτερος οπλαρχηγός με την απόλυτη εξουσία και ευθύνη των αποφάσεων και ενεργειών: *ο Λ. Τζαβέλας υπήρξε ~ τού Σουλίου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόλεμος* + *-αρχος* < *άρχω*].
πολεμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον πόλεμο: ~ *επιχειρήσεις / δύναμη / ναυτικό / αεροπορία / στόλος / πλοία / σάλπισμα / κραυγή / ανταποκριτής / χορός / αποζημιώσεις* (βλ.λ.) / *περίοδος / αναμέτρηση / βιομηχανία / μηχανή* (β) **πολεμικές τέχνες** τεχνικές αυτοάμυνας και εξουδετέρωσης τού αντιπάλου, που προέρχονται από την Άπω Ανατολή (τάε-κβο-ντο, τζούντο κ.λπ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλικά αισθήματα για τον πόλεμο ή που προοιωνίζεται πόλεμο: ~ *προετοιμασίες / ατμόσφαιρα / διάθεση / πυρετός / οργασμός* ΣΥΝ. φιλοπόλεμος **3. πολεμική** (η) (α) η τέχνη τού πολέμου, η επιστήμη ή τεχνική τού σχεδιασμού και τής διεξαγωγής πολεμικών αναμετρήσεων με τις μικρότερες κατά το δυνατόν απώλειες (β) οξεία λεκτική επίθεση: *η αντιπολίτευση συνεχίζει με αμείωτο σθένος την ~ της εναντίον τής κυβέρνησης* **4. πολεμικό** (το) το πλοίο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων: *στόλος με δέκα ~.* — **πολεμικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμιακός.*
πολεμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} αυξημένη διάθεση για πόλεμο και επίλυση διαφορών με χρήση βίαιων μέσων.
πολέμιος (ο) [αρχ.] {πολεμί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικά απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση, που μάχεται με πάθος (κάποιον/κάτι), ο αντίπαλος: *οι ~ τού καθεστώτος / τής τεχνολογίας / τού αναλφαβητισμού* ΣΥΝ. εχθρός, αντίπαλος.
πολεμιστήριος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον πόλεμο ή με όσους εμπλέκονται σε αυτόν: ~ *σάλπισμα / ιαχή / σάλπιγγες* ΣΥΝ. πολεμικός.
πολεμιστής (ο), **πολεμίστρια** (η) [αρχ.] {πολεμιστριών} πρόσωπο που συμμετέχει σε πόλεμο, που πολεμά: *γενναίος / ατρόμητος / ανίκητος* ~ (πβ. λ. *στρατιώτης*) ΣΥΝ. μαχητής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολεμίζω* < *πόλεμος*].
πολεμίστρα (η) [μεσν.] {δύσχρ. πολεμιστρών} άνοιγμα σε τείχος οχυρού, από όπου ο πολεμιστής μπορεί προστατευμένος να βάλλει εναντίον των αντιπάλων του.
πολεμο- κ. **πολεμό-** α΄ συνθετικό λέξεων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει ως προς τον πόλεμο τη σχέση που προσδιορίζεται από το β΄ συνθετικό: *πολεμο-χαρής, πολεμο-κάπηλος.*
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόλεμος*].
πολεμοκάπηλος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ή/και καπηλεύεται την πολεμική ατμόσφαιρα για προσωπικό όφελος: ~ *κραυγές* || ~ *δημοσιογράφοι εκμεταλλεύθηκαν την εθνική κρίση, για να πουλήσουν πατριωτισμό.* — **πολεμοκαπηλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. warmonger].
πολεμοπαθής, -ής, -ές {πολεμοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ζημιώνεται υλικά από έναν πόλεμο, χωρίς να έχει συμμετάσχει ενεργά σε αυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πόλεμος* + *-παθής* < θ. παθ- τού ρ. *πάσχω*, πβ. παθ. αόρ. β΄ *έ-παθ-ον*].
πόλεμος (ο) {πολέμ-ου | -ων, -ους} **1.** η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός τού ίδιου κράτους: *επιθετικός / αμυντικός / κατακτητικός / εθνικοαπελευθερωτικός / θρησκευτικός / ιερός* (βλ.λ.) / *παγκόσμιος / τοπικός / εμφύλιος / κατά ξηρά / κατά θάλασσα / από αέρος / αστραπιαίος* (με ταχύτητα και συνδυασμένη δράση αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας) / *χημικός* (με χημικά όπλα) / *βιολογικός* (με βιολογικά όπλα) / *ατομικός / πυρηνικός / ολοκληρωτικός* (για την ολοκληρωτική εξόντωση τού αντιπάλου) ~ || *μια χώρα βρίσκεται σε ~ με άλλη χώρα* || *ανάπηρος πολέμου* || *τα ορφανά τού ~* || *κηρύσσεται / γίνεται / διεξάγεται / ξεσπά ~* || *~ μέχρις εσχάτων / χαρακωμάτων* || *χάνω / κερδίζω τον ~* || *ο ~ τής Ανεξαρτησίας / τού Οπίου* (στην Κίνα τον 19ο αι.) / *των Έξι Ημερών* (Ισραηλινοαραβικός το 1967) || *ο Τρωικός / Πελοποννησιακός / Εκατονταετής* ~ ΑΝΤ. ειρήνη· ΦΡ. (α) **αιτία πολέμου** βλ. λ. *αιτία* (β) **ακήρυκτος πόλεμος** βλ. λ. *ακήρυκτος* (γ) **έγκλημα πολέμου** κάθε πράξη που αντιβαίνει προς το Δίκαιο τού Πολέμου (ειδικότ.) κάθε παραβίαση των κανόνων μεταχειρίσεως των αιχμαλώτων πολέμου, καθώς και οι δολοφονίες, κακοποιήσεις, εκτοπίσεις ή διώξεις (πολιτικές, φυλετικές, θρησκευτικές) τού άμαχου πληθυσμού είτε κατά την έναρξη είτε κατά τη διάρκεια τού πολέμου: *καταδικάζομαι για / διαπράττω* ~ (δ) **εγκληματίας πολέμου** πρόσωπο που έχει διαπράξει εγκλήματα πολέμου: *ο Κλάους Μπάρμπι καταδικάστηκε από γαλλικό δικαστήριο το 1987 ως* ~ (ε) **Ψυχρός Πόλεμος** βλ. λ. *ψυχρός* (στ) **το θέατρο τού πολέμου** το σύνολο τής γεωγραφικής έκτασης όπου διεξάγεται ο πόλεμος (ζ) **πόλεμος πάντων πατήρ** (Ηράκλειτος, απόσπασμα 53) για να δηλωθεί ότι κάθε εξέλιξη οφείλεται στη σύγκρουση, στον αγώνα για την επικράτηση (η) **αόρατος πόλεμος** ο αγώνας κατά τής αμαρτίας στην προσπάθεια τού ανθρώπου για θέωση **2.** η ιδιαίτερη μορφή αγώνα εναντίον τού εχθρού, ο οποίος διεξάγεται κάποτε και παράλληλα προς την ένοπλη σύγκρουση: *ψυχολογικός ~* || *~ φθοράς*· ΦΡ. **πόλεμος νεύρων** βλ. λ. *νεύρο*· (μτφ.) **3.** ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: *«ο ~ των αεροπορικών εταιρειών θεωρείται αιτία ατυχημάτων»* (εφημ.) || *ο ~ των πολιτισμών στο Διαδίκτυο* || *~ τιμών* (εμπορικός ανταγωνισμός με όπλο τις διακυμάνσεις των τιμών των προϊόντων) **4.** ο έντονος αγώνας (εναντίον κάποιου): *ο Τύπος εξαπέλυσε ~ εναντίον τής κυβέρνησης* || *ο ~ κατά τής τρομοκρατίας / κατά τού αναλφαβητισμού και τής αμάθειας / κατά των ναρκωτικών* || *διεξάγει ~ εναντίον των οργανωμένων συμφερόντων* **5.** η συνεχής ανταλλαγή (λεκτικών σχημάτων) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες ομάδες στο πλαίσιο οξείας αντιπαράθεσης: *~ θέσεων / λέξεων / ανακοινώσεων / δημοσιευμάτων / διαψεύσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμιακός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλεμος / πτόλεμος* (επικ. τ., πβ. ανθρωπωνύμια *Νεοπτόλεμος, Πτολεμαίος*, μυκ. po-to-re-ma-ta = *Πτολεμάτας*) < ρ. *πελεμίζω*, αρχική σημ. «πάλλω (το δόρυ) – αγωνίζομαι, κοπιάζω». Ερμηνευτικά προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των *π- / πτ-* στην αρχή τής λ. (πβ. κ. *πόλις / πτόλις*). Ως προς την ετυμ., το ρ. *πελεμίζω* ανάγεται πιθ. σε ουδ. **πέλεμα* και συνδ. με αρχ. γερμ. felm «φόβος», γοτθ. us-fil-ma «τρομαγμένος», αρχ. σκανδ. felms-fullr «τρομακτικός, φοβερός», πιθ. κ. αρμ. alm-uk «ταραχή». Η άποψη αυτή οδηγεί σε σύνδεση με την ευρεία λεξιλογική οικογένεια των λ. *πάλλω, παλμός, πλησίον, πέλας* (βλ.λ.)].
-πόλεμος β΄ συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** σύγκρουση που γίνεται με ορισμένο τρόπο: *ανταρτο-πόλεμος, κλεφτο-πόλεμος, πετρο-πόλεμος* **2.** πόλεμο σε παιγνιώδη μορφή με συγκεκριμένο όργανο: *χαρτο-πόλεμος, μαξιλαρο-πόλεμος, χιονο-πόλεμος.*
πολεμοφόδια (τα) [1889] {πολεμοφοδίων} τα εφόδια τού πολέμου, το σύνολο τού υλικού εξοπλισμού, που χρησιμοποιείται σε ένοπλη σύρραξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. < *πολεμεφόδια* (με προληπτική αφομοίωση) < *πόλεμος* + *εφόδια*].
πολεμοχαρής, -ής, -ές {πολεμοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαίρεται με τις πολεμικές συγκρούσεις, που του αρέσει ο πόλεμος ΣΥΝ. φιλοπόλεμος ΑΝΤ. ειρηνόφιλος. Επίσης (λογοτ.) **πολεμόχαρος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πόλεμος* + *-χαρής* < *χαίρω* (παθ. αόρ. β΄ *έ-χάρ-ην*)].
πολεμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πολεμάς... | πολέμ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** διεξάγω πόλεμο, ένοπλο αγώνα: *οι Έλληνες πολέμησαν για την ελευθερία τους* **2.** (μτφ.) κάνω σκληρό αγώνα, καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: *το πλοίο πολεμούσε με τα κύματα ώρες ολόκληρες* ΣΥΝ. μάχομαι, αγωνίζομαι ♦ (μετβ.) **3.** εκδηλώνω έντονη αντίθεση (προς κάποιον/κάτι): *~ το νομοσχέδιο / την κυβέρνηση / τις προλήψεις / την αδικία / τη φτώχια / την πείνα / την άγνοια / το κακό / τον φασισμό* ΣΥΝ. αντιμάχομαι, αγωνίζομαι εναντίον **4.** (+να) προσπαθώ έντονα: *πολεμάει να φανεί νέα, αλλά οι ρυτίδες δεν κρύβονται!* ΣΥΝ. μοχθώ, πασχίζω.
πολεοδομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σύνθετος επιστημονικός και τεχνικός κλάδος, που αποβλέπει στη σχεδίαση και την αρμονική οργάνωση στον χώρο μικρότερων ή μεγαλύτερων τμημάτων πόλης ή οικισμού, για τη διατήρηση υψηλής αισθητικής και την εξασφάλιση ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης **2.** το σύνολο των τεχνικών, διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αρμονική και ανθρώπινη οργάνωση των οικισμών **3.** (συνεκδ.) κρατική υπηρεσία, αρμόδια για τα παραπάνω ζητήματα: ~ *Σύρου / Αθηνών.*
πολεοδομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πολεοδομία και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αρμονική ανάπτυξη των οικισμών: ~ *συγκρότημα / προγραμματισμός / μέτρα / σχεδιασμός / σχέδιο* (βλ.λ.) / *ανασυγκρότηση / υπηρεσία.* — **πολεοδομικ-ά / -ώς** επίρρ.
πολεοδόμος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πολεοδομία. — **πολεοδόμηση** (η), **πολεοδομώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < θ. *πολε-* (< αρχ. *πόλις, -εως*) + συνδ. φωνήεν *-ο-* + *-δό-μος* < *δέμω* (βλ. κ. *δομή*)].
πόλη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (επίσ.) ο οικισμός με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από το χωριό και την κωμόπολη (βλ.λ.) **2.** (γενικά) το σύνολο μεγάλου αριθμού οικημάτων, κτηρίων με πληθυσμό σαφώς μεγαλύτερο από αυτόν τού χωριού, ο οποίος αναπτύσσει ποικίλες εμπορικές, βιομηχανικές, διοικητικές κ.λπ. δραστηριότητες: *πυκνοκατοικημένη / αραιοκατοικημένη / πολυάνθρωπη / επαρχιακή* ~ || *το κέντρο τής* ~ ΣΥΝ. πολιτεία· ΦΡ. (α) **σχέδιο πόλεως** βλ. λ. *σχέδιο* (β) **από την πόλη έρχομαι (και στην κορφή κανέλα)** βλ. λ. *κανέλα* (γ) **ανοχύρωτη πόλη** βλ. λ. *ανοχύρωτος* (δ) **αιώνια πόλη** (ιταλ. la città eterna) η Ρώμη (ε) **πόλη τού φωτός**

(γαλλ. la ville lumière) το Παρίσι· (συνεκδ.) **3.** οι συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν σε αστικό κέντρο: *προτιμώ την ~ από το χωριό* || *η ~ έχει αρχίσει να γίνεται εφιαλτική για τους κατοίκους της* **4.** το σύνολο των κατοίκων μιας πόλης (σημ. 1), οι πολίτες: *όλη η ~ τρομοκρατήθηκε από το χτύπημα τού Εγκέλαδου* **5.** το κέντρο τής πόλης (σημ. 1) κατ' αντιδιαστολή προς τα προάστια, τα περίχωρα: *πάω / κατεβαίνω στην ~ για ψώνια* • **6. Πόλη** (η) η Κωνσταντινούπολη: *τα μνημεία τής Πόλης* • **7.** ΙΣΤ. ***πόλη-κράτος*** κοινωνικοπολιτική δομή στην αρχαία Ελλάδα, όπου κάθε πόλη, με το άστυ και τη χώρα της, λειτουργούσε ως αυτόνομη κρατική οντότητα με ιδιαίτερη κοινωνική, οικονομική, στρατιωτική και διοικητική οργάνωση. Επίσης (λόγ.) **πόλις** {πόλεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλις* / *πτόλις* (πβ. μυκ. ανθρωπων. po-to-ri-jo = *Πτολίων*), αρχική σημ. «φρούριο, κάστρο», < θ. *πολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *pel- «πύργος, φρούριο», πβ. σανσκρ. pūr «φρούριο, πόλη», λετ. pile «πύργος, κάστρο» κ.ά. Παράγ. *πολί-της, πολι-τεία, πολιτ-ισμός, πολιτ-εύομαι* κ.ά. Η λ. *πόλις* δήλωνε εξαρχής την οχυρή ακρόπολη, όπου βρίσκονταν οι ιεροί χώροι των κατοίκων, καθώς και την κοινωνική συγκρότησή της ως αποτέλεσμα τής δράσης των πολιτών].

ΣΧΟΛΙΟ Από οικιστικής πλευράς, σε σχέση με τον αριθμό των κατοίκων και, λιγότερο, με το είδος τής επαγγελματικής απασχόλησης, διακρίνονται οι εξής κατηγορίες οικιστικών συνόλων: **οικισμός**: η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή· μικρή περιοχή με μικρό αριθμό κατοικιών· **συνοικισμός**: μεγαλύτερο από τον οικισμό οικιστικό σύνολο, προερχόμενο από περισσότερους οικισμούς· **χωριό**: πολύ μεγαλύτερο οικιστικό σύνολο, απαρτιζόμενο κυρ. από κατοίκους που ασχολούνται με τη γεωργία· **κωμόπολη**: οικιστικό σύνολο, μεγαλύτερο από το χωριό και μικρότερο από την πόλη· μικρότερη πόλη, συνδεόμενη περισσότερο με αγροτικό πληθυσμό· **πόλη**: το μεγαλύτερο από όλα τα άλλα οικιστικά σύνολα, αποτελούμενο από κατοίκους που δεν είναι αγρότες.
Μεταξύ των πόλεων η «τα πρωτα φέρουσα», η πρώτη από όλες τις πόλεις μιας χώρας, όπου εδρεύει η Διοίκηση (κυβέρνηση, υπουργεία, Βουλή κ.τ.ό.) ονομάζεται **πρωτεύουσα** (ενν. πόλη), με **συμπρωτεύουσα** τη δεύτερη μεγαλύτερη σε σπουδαιότητα (ιστορία, δράση, πολιτισμό, οικονομική δύναμη κ.λπ.) πόλη. Η πιο λαμπρή και ένδοξη πόλη, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για μια χώρα, λέγεται και **άστυ**. Έτσι η Αθήνα υπήρξε το «κλεινόν άστυ» τής Ελλάδος. Μικρότερη πόλη με έντονα τα αστικά χαρακτηριστικά είναι η **πολίχνη**, ενώ αν υπερισχύουν τα αγροτικά χαρακτηριστικά της είναι *κωμόπολη*. Μια μεγαλύτερη, συγκριτικά με τις γειτονικές, πόλη χαρακτηρίζεται συχνά ως **μεγαλόπολη** (λέγεται και **μεγαλούπολη**). Ως κατεξοχήν πόλη, **Πόλη** με κεφαλαίο Π, είναι η **Κωνσταντινούπολη**. Ο *συνοικισμός* διαφέρει από τη **συνοικία**, η οποία είναι μία από τις επιμέρους περιοχές στο κέντρο μιας πόλης (πβ. *Παγκράτι, Κολωνός, Κυψέλη, Εξάρχεια, Κολωνάκι* κ.λπ., που είναι γνωστές συνοικίες των Αθηνών). *Συνοικισμός* είναι μια πιο απομακρυσμένη από το κέντρο τής πόλης περιοχή, που συχνά στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει ως προσφυγικός συνοικισμός (πβ. λ.χ. *Κοκκινιά, Περιστέρι, Αιγάλεω* στην Αθήνα) ή ως ειδικής ομάδας κατοίκων συνοίκηση (π.χ. *συνοικισμός Παπάγου*: συνοικισμός αξιωματικών). Μικρότερης εκτάσεως *χωριό* είναι το **χωριουδάκι**, ενώ κάθε μεγαλύτερο χωριό χαρακτηρίζεται ως **κεφαλοχώρι**, που σε μερικές περιοχές (ιδ. σε νησιά) αποτελεί τη **χώρα**, το χωριό ή την περιοχή που χρησιμεύει ως έδρα.

πολικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πόλους τής γήινης σφαίρας: *~ παγετώνες / περιοχές / ζώνη / μέρα / νύχτα / θερμοκρασία* || *~ φως / σέλας* (διαλείπον οπτικό φαινόμενο, που εμφανίζεται σε περιοχές με μεγάλα γεωγραφικά πλάτη) **2.** (α) ***πολικός αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* (β) ***πολική αρκούδα*** η λευκή αρκούδα που ζει στις αρκτικές περιοχές (γ) ***πολικός κύκλος*** ο αρκτικός κύκλος (βλ. λ. *αρκτικός*) **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το εξαιρετικά ψυχρό κλίμα, το οποίο επικρατεί στους γήινους πόλους: *~ κλίμα / ψύχος* • **4.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τους πόλους μαγνήτη ή ηλεκτρικής στήλης και τα πλησίον τους αναπτυσσόμενα φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polaire].

πολικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. **1.** ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που παράγει διαφορετικά φυσικά αποτελέσματα στα διαφορετικά σημεία σώματος ή συστήματος, όπως ένας μαγνήτης ή μια ηλεκτρική στήλη, επιτρέποντας τη διάκριση των δύο πόλων **2.** η ιδιότητα μαγνήτη, ηλεκτρομαγνήτη ή μαγνητισμένου σώματος να προσανατολίζεται σύμφωνα με καθορισμένη διεύθυνση στο εσωτερικό μαγνητικού πεδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarité].

πολιοεγκεφαλίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση χαρακτηριζόμενη από φλεγμονώδη προσβολή τής φαιάς ουσίας τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. < *πολιο-* (< *πολιός* «φαιός, υπόλευκος», βλ.λ.) + *εγκεφαλίτιδα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polioencephalitis].

πολιομυελίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ιογενής ασθένεια των κινητικών κέντρων τού νωτιαίου μυελού, που μπορεί να καταλήξει στις σοβαρότερες περιπτώσεις σε μυϊκή ατροφία και σκελετική δυσμορφία. — **πολιομυελιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *πολιο-* (< *πολιός* «φαιός, υπόλευκος», βλ.λ.) + *μυελίτιδα* (< *μυελός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poliomyelitis].

πολιορκητής (ο) [μτγν.] αυτός που πολιορκεί πόλη ή φρούριο.

πολιορκητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχέση με πολιορκία ή χρησιμεύει στη διεξαγωγή της: *~ μηχανές* (μηχανικές διατάξεις, όπως οι κριοί, οι καταπέλτες, οι λιθοβόλοι, που χρησιμοποιήθηκαν κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα για την πολιορκία και την κατάληψη φρουρίων).

πολιορκία (η) [αρχ.] {πολιορκιών} **1.** ο αποκλεισμός οχυρωμένης θέσεως από πολεμικές δυνάμεις που την περιστοιχίζουν, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να κάμψουν την αντίσταση των υπερασπιστών της και να την κατακτήσουν: *στενή ~* || *λύω / σπάω την ~* || *η ~ τού Μεσολογγίου* **2.** (μτφ.) συνωστισμός πλήθους υπό συνθήκες ασφυκτικής πίεσης γύρω από συγκεκριμένο σημείο: *~ τής πρωθυπουργικής κατοικίας από τα δημοσιογραφικά συνεργεία* || *~ των λίγων αρτοπωλείων που δεν συμμετείχαν στην απεργία* **3.** (μτφ.) φορτική ενόχληση: *ερωτική ~* • **4.** ΝΟΜ. ***κατάσταση πολιορκίας*** κήρυξη καθεστώτος έκτακτου ανάγκης με προσωρινή αναστολή ορισμένων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τού πολίτη και λήψη ειδικών μέτρων ασφαλείας, που εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εξαιρετικού κινδύνου για μια χώρα.

πολιορκώ ρ. μετβ. {πολιορκείς... | πολιόρκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσπαθώ να κυριεύσω (οχυρωμένη θέση) με πολιορκία: *οι Αχαιοί πολιορκούσαν δέκα χρόνια την Τροία* **2.** (μτφ.) περιτριγυρίζω (κάποιον/κάτι) με τρόπο επίμονο (συχνά και ενοχλητικό), για να επιτύχω τον σκοπό μου: *~ μια γυναίκα* (για να την κατακτήσω ερωτικά) || *οι πειρασμοί που πολιορκούν τους νέους είναι πολλοί* || *πολλές φορές πολιορκήθηκε η εστία τής Α.Ε.Κ. κατά τη διάρκεια τού αγώνα* (οι επιθετικοί τής αντίπαλης ομάδας απείλησαν με επίτευξη τέρματος την εστία τής Α.Ε.Κ.) **3.** (μτφ.) συνωστίζομαι φορτικά γύρω από (κάποιον/κάτι): *οι εργαζόμενοι πολιορκούν το Υπουργείο Εργασίας* || *οι δημοσιογράφοι πολιορκούν με ερωτήσεις τον πρωθυπουργό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολιορκῶ (-έω)* < **πολί-ορκος* < *πολι-* (< *πόλις*, βλ.λ.), + *-ορκος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ουσ. *ἕρκος* «φραγμός, εμπόδιο», βλ. λ. *ἕρκος (ὀδόντων)*].

πολιός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ψαρόλευκα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπων. po-ri-wo = *Πολίων*) < **πολι-Fός* < θ. *πολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *pel- «ωχρός, φαιός», πβ. σανσκρ. pálikni- «γκρίζος», αρμ. ali-k' (πληθ.) «άσπρα μαλλιά – αφρισμένα κύματα», περσ. pūr «γκρίζος», πιθ. κ. λατ. palleo «γίνομαι ωχρός, χλομιάζω». Ομόρρ. *πελι-δνός* (βλ.λ.), *πελ-αργός* (βλ.λ.), ίσως κ. *πηλ-ός* (βλ.λ.)].

πολιούχος (ο/η) προστάτης άγιος ή προστάτιδα αγία (πόλεως ή χωριού) προς τιμήν τού οποίου ή τής οποίας γίνονται πανηγυρικές εκδηλώσεις την ημέρα τής γιορτής του/της: *~ τής Πάτρας είναι ο Άγιος Ανδρέας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολιοῦχος* < *πολι-* (< *πόλις*) + *-οῦχος* < *ἔχω*].

πόλις (η) → πόλη

πόλισμα (το) {πολίσμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή πόλη, πολίχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολίζω* «ιδρύω πόλη» < *πόλις*].

πόλισμαν κ. **πόλιτσμαν** (ο) {άκλ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο αστυνομικός, ο αστυφύλακας. Επίσης **πολισμάνος** κ. **πολιτσμάνος**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. policeman].

πολισμός (ο) η ίδρυση μιας πόλης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πολίζω* < *πόλις*].

πολίστας (ο), **πολίστρια** (η) {πολιστριών} αθλητής τού πόλο (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. υδατοσφαιριστής.
[ΕΤΥΜ. < *πόλο* + *-ίστας* (βλ.λ.)].

πολιτάρχης (ο) {πολιταρχών} ΙΣΤ. **1.** (την εποχή τού Καποδίστρια) αξίωμα αντίστοιχο προς αυτό τού διευθυντή τής αστυνομίας **2.** δημογέροντας στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολίτης* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

πολιτεία (η) {πολιτειών} **1.** το κράτος (ως υπέρτατη θεσμική οντότητα και ως οργανωμένη και αντιπροσωπευτική έκφραση των πολιτών της): *η ελληνική ~* || *η Βουλή τον εξέλεξε στο ύπατο αξίωμα τής ~* || *τα όργανα / οι θεσμοί / η βούληση τής ~* || *το Σύνταγμα αποτελεί τον θεμελιώδη νόμο τής ~* **2.** (ειδικότ.) η κυβέρνηση: *η ~ τίμησε τους ανθρώπους των γραμμάτων* || *η ~ λαμβάνει μέτρα για την προστασία των καταναλωτών από την αισχροκέρδεια* || *η ~ μεριμνά για τους απόρους* **3.** (στην αρχαιότητα) ο τύπος πολιτεύματος: *δημοκρατική ~* || *~ των ολίγων* • **4.** αυτόνομη διοικητική μονάδα με κρατική υπόσταση, που αποτελεί μαζί με άλλες ομόσπονδο κράτος: *οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής* • **5.** χώρα, τόπος: *ταξίδεψε σε μακρινές ~* **6.** (συνήθ. λογοτ.) η πόλη: *πολιτείες και χωριά* || *μεγάλες και πολύβουες ~* || *ταξίδι στις ~ τού Νότου* • **7.** ο τρόπος συμπεριφοράς και δράσης: *η ~ του κατά την Κατοχή είναι άκρως αμφιλεγόμενη* (πιστεύεται ότι η δράση του στην Κατοχή ήταν προδοτική)· ΦΡ. (κ. ειρων.) ***βίος και πολιτεία*** βλ. λ. *βίος*. — (υποκ.) **πολιτειούλα** (η) (σημ. 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολιτεύω / -ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. 4 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. state].

πολιτειακός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πολίτευμα και γενικότ. με τον τρόπο ασκήσεως των εξουσιών από την πολιτεία: *~ κρίση / καθεστώς / παράγοντας / αξίωμα / θεσμός* **2. πολιτειακό** (το) (ενν. *ζήτημα*) το ζήτημα σχετικά με το τι είδους πολίτευμα πρέπει να έχει μια χώρα (προκειμένου για την Ελλάδα, βασιλευομένη ή αβασίλευτη δημοκρατία): *το ~ λύθηκε οριστικά με το δημοψήφισμα τού 1974.*

πολιτειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} διοικητικό σύστημα κατά το οποίο η Εκκλησία είναι υποταγμένη στην πολιτεία, στο κράτος, και δεν υφίσταται ως αυθύπαρκτη οντότητα ΣΥΝ. λαϊκό κράτος. — **πολιτειοκρατικός, -ή, -ό.**

πολιτειολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την έρευνα για τη φύση τής πολιτείας, τον τρόπο τής εξέλιξης και τής διοικητικής της οργάνωσης. — **πολιτειολόγος** (ο/η) [1888].

πολίτευμα (το) {πολιτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύστημα κανόνων

δικαίου στο οποίο ορίζεται ο ανώτατος φορέας τής κρατικής εξουσίας ή κυρίαρχος (η «η πηγή των εξουσιών») και τα βασικά στοιχεία σχηματισμού, οργανικής συγκρότησης και λειτουργίας των εξουσιών τού κράτους, όπως αντιπροσωπευτική δημοκρατία, μοναρχία, ολιγαρχία κ.λπ. ΣΥΝ. πολιτικό σύστημα, πολιτικό καθεστώς, σύστημα διακυβέρνησης, μορφή κράτους **2.** ***μορφή πολιτεύματος*** το σύστημα κανόνων δικαίου που καθορίζουν τον ανώτατο φορέα εξουσίας (ή «πηγή των εξουσιών») και τις οργανωτικές βάσεις (ή αρχές) τού πολιτεύματος, όπως κοινοβουλευτική δημοκρατία, προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, βασιλευόμενη δημοκρατία, συνταγματική μοναρχία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολιτεύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

πολιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {πολιτεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** έχω ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, θέτοντας υποψηφιότητα για την εκλογή μου σε δημόσιο αξίωμα: *~ στη Β' Αθηνών* **2.** (γενικά) συμπεριφέρομαι κατά ορισμένο τρόπο, προβαίνω σε συγκεκριμένες ενέργειες: *δεν πολιτεύθηκε καλά στο θέμα των παιδιών του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μεσοπαθ. τ. τού ρ. *πολιτεύω* «είμαι (ελεύθερος) πολίτης» < *πολίτης*. Η σημ. «ασχολούμαι με την πολιτική» είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. «συμπεριφέρομαι» πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 1. 27: *...ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε*)].

πολιτευόμενος, -η, -ο αυτός που πολιτεύεται σε συγκεκριμένη κομματική παράταξη ή ως ανεξάρτητος και έχει θέσει υποψηφιότητα για βουλευτικό αξίωμα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πολιτεύομαι* (βλ.λ.)].

πολιτευτής (ο) [μτγν.] το πρόσωπο που έχει ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, επιδιώκοντας την εκλογή του στο βουλευτικό αξίωμα.

Πολίτης (ο) {Πολιτών}, **Πολίτισσα** (η) {Πολιτισσών} (καθημ.) ο Κωνσταντινουπολίτης. — **πολίτικος, -η, -ο** (βλ.λ.).

πολίτης (ο) {πολιτών}, **πολίτις** (η) {πολίτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** κάθε ιθαγενές ή πολιτογραφημένο μέλος κράτους, που δικαιούται όλα τα προνόμια και έχει όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συγκεκριμένη ιθαγένεια: *είναι Έλληνας / Αμερικανός / Βρετανός ~* || *~ τού κόσμου* ΣΥΝ. υπήκοος **2.** κάθε μέλος πολιτείας με τα δικαιώματα τού εκλέγειν και τού εκλέγεσθαι: *νομοταγής ~* || *αγωγή τού ~* (μάθημα που διδάσκεται στα σχολεία για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών)· ΦΡ. (α) ***κοινωνία των πολιτών*** η κοινωνία στην οποία ένα σύνολο από θεσμούς, ομάδες και οργανώσεις συμβάλλουν στη μείωση τού αυταρχισμού (κρατικού, οικονομικού, κοινωνικού, πολιτισμικού) και στην ενίσχυση τής αυτονομίας όλων των μελών της (π.χ. αυτό συμβαίνει με τον θεσμό τού *συνηγόρου τού πολίτη*) (β) ***συνήγορος τού πολίτη*** βλ. λ. *συνήγορος* (γ) ***πολίτης δεύτερης (β' – βήτα) κατηγορίας*** πολίτης τού οποίου τα δικαιώματα δεν γίνονται σεβαστά ή αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση από τους κρατικούς λειτουργούς ● **3.** ο ιδιώτης, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που υπηρετούν στον στρατό: *καλός ~!* (ως ευχή σε στρατιώτη που πρόκειται να απολυθεί) || *ομάδες πολιτών και στρατιωτών βοηθούν στην κατάσβεση τής φωτιάς* ● ΦΡ. **ακαδημαϊκός πολίτης** βλ. λ. *ακαδημαϊκός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόλις* (βλ.λ.)].

πολιτικά (τα) **1.** (καθημ.) ό,τι έχει σχέση με την πολιτική (κυρ. με τα κόμματα): *ασχολούμαι με τα ~* || *καβγάς για τα ~* ● **2.** η μη στρατιωτική ενδυμασία: *οι στρατιώτες υποχρεούνταν να κυκλοφορούν με στολή εξόδου και όχι με ~.*

πολιτικάντης (ο) {κ. πολιτικάντηδες} (μειωτ.) ο πολιτικός που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα για να αναδειχθεί (π.χ. δημαγωγία, δημόσιες σχέσεις, ρουσφέτια κ.λπ.). — **πολιτικαντισμός** (ο), **πολιτικάντικος, -η, -ο, πολιτικάντικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. politicante < γαλλ. politiquant, μτχ. τ. τού ρ. politiquer (απηρχ.) < politique (< αρχ. *πολιτικός*)].

πολιτική (η) **1.** το σύνολο των θεμάτων που έχουν σχέση με τα κοινά, τη ζωή ενός κοινωνικού συνόλου, το σύνολο των πρακτικών διακυβέρνησης ενός κράτους και των σχέσεων μεταξύ κρατών: *ασχολούμαι (ενεργά) με την ~* || *(δεν) μ' ενδιαφέρει η ~* || *εσωτερική / εξωτερική / οικονομική / δημοσιονομική / συναλλαγματική / αγροτική / φορολογική / νομισματική / αμυντική / κοινωνική ~* **2.** (α) ο τρόπος δράσης στο πλαίσιο τού πολιτικού συστήματος: *συντηρητική / φιλελεύθερη / αριστερή / ριζοσπαστική / λαϊκίστικη / δημαγωγική / προοδευτική / ριψοκίνδυνη / ήπια / σκληρή ~* || *η ~ τής κυβέρνησης / τής αντιπολίτευσης / ενός κόμματος / μιας εφημερίδας* || *υιοθετώ / ακολουθώ / ασκώ ορισμένη ~* || (κ. στον πληθ.) *οι ~ των κομμάτων / τής κυβέρνησης* (β) (ειδικότ.) ο τρόπος άσκησης τής κρατικής εξουσίας: *δημοσιονομική / αντιπληθωριστική / φιλολαϊκή / αντεργατική / αυταρχική / αναχρονιστική / επαμφοτερίζουσα / φοροεισπρακτική / μονεταριστική ~* || *η ~ τού δήμου / τού Ελ. Βενιζέλου / τής κυβέρνησης* || *~ λιτότητας / παροχών / φορολόγησης των ακινήτων* **3.** ο τρόπος με τον οποίο ένα κράτος συμπεριφέρεται στις σχέσεις του με άλλα κράτη: *η ~ τής Ελλάδας στη βαλκανική κρίση* || *~ αντιπολέμου* || *επεκτατική / ιμπεριαλιστική ~* ● **4.** ο τρόπος δράσεως (οργανισμού): *η ~ τής εταιρείας είναι επιθετική* || *~ τής επιχείρησης αποτελεί η συνεργασία με μόνιμους συνεργάτες* ● **5.** οι επιτήδειοι χειρισμοί (με πλάγια μέσα, διπλωματικότητα κ.λπ.) για την επίτευξη επιθυμητού στόχου: *με λίγη ~ θα καταφέρω ν' αλλάξω τη γνώμη τού πατέρα μου* || *Άσε την ~! Δεν πιάνουν αυτά σε μένα!*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. *πολιτικός*, το οποίο αρχικώς αποτελούσε μέρος διαφόρων συνεκφορών, λ.χ. *πολιτική τέχνη / ἐπιστήμη / ἐπιμέλεια*. Ήδη τον 3ο αι. μ.Χ. η λ. απέκτησε τη σημ. «εταίρα, παλλακίδα» (βλ. λ. *πολιτικιά*)].

πολιτικές: πληθυντικός αφηρημένων ουσιαστικών. Τα τελευταία χρόνια ορισμένες λέξεις, που δηλώνουν αφηρημένες έννοιες (**πολιτική, λογική** κ.ά.) και που από τη σημασία τους δεν χρησιμοποιούνται σε πληθυντικό, έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στον πολιτικό, δημοσιογραφικό κ.λπ. λόγο κατά πληθυντικό: *Οι **πολιτικές** που εφαρμόζουν τα συντηρητικά κόμματα, έχουν αλλάξει τελευταία – Δεν μπορούμε να παρακολουθήσουμε ούτε να αποδεχθούμε τέτοιες **λογικές** – Δεν υιοθετούμε τις **πρακτικές** των κομμάτων τής αντιπολίτευσης – Αυτή η νοοτροπία έχει οδηγήσει σε **συμπεριφορές** άγνωστες μέχρι σήμερα.* Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ενικός αριθμός είναι ο συνήθης τρόπος έκφρασης: *Η **πολιτική** που εφαρμόζουν... – ... ούτε να αποδεχθούμε τέτοια **λογική** - Δεν υιοθετούμε την **πρακτική**... – ... έχει οδηγήσει σε **συμπεριφορά** άγνωστη...* Η έννοια τού πλήθους προκειμένου για αφηρημένες έννοιες μπορεί να εκφραστεί, όταν χρειάζεται, με διάφορους τρόπους: *Οι μορφές πολιτικής... – τους τρόπους πρακτικής – τους τρόπους λογικής... – τις μορφές συμπεριφοράς...* Ωστόσο, η δυναμική αξιοποίηση τής γλώσσας επιτρέπει και τέτοιες χρήσεις, όταν μια αφηρημένη έννοια (η **λογική** λ.χ.) θεωρείται σε περισσότερες συγκεκριμένες μορφές εφαρμογής της.
Ας σημειωθεί ότι **πολιτικές** στα βυζαντινά χρόνια ήταν οι «κοινές γυναίκες», οι εκδιδόμενες για χρήματα.

πολιτικιά (η) (διαλεκτ.) η πόρνη. Επίσης **πολιτική**.

πολιτικο- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την πολιτική: *πολιτικο-λογία, πολιτικο-μανής, πολιτικο-ποιώ.*

πολιτικοθρησκευτικός, -ή, -ό [1878] πολιτικός και θρησκευτικός ταυτόχρονα, αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τη θρησκεία: *~ έριδες.*

πολιτικοκοινωνικός, -ή, -ό [1825] πολιτικός και κοινωνικός ταυτόχρονα: *~ σύστημα.*

πολιτικολογία (η) [1888] {πολιτικολογιών} (μειωτ.) η συνεχής συζήτηση για πολιτικά θέματα: *δεν μου αρέσει η παρέα τους, όταν αρχίζουν την ~.* — **πολιτικολόγος** (ο/η) [1851].

πολιτικολογώ ρ. αμετβ. [1862] {πολιτικολογείς... | πολιτικολόγησα} μιλώ διαρκώς για την πολιτική.

πολιτικομανής, -ής, -ές [1889] {πολιτικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την πολιτική, που ασχολείται συνεχώς με την πολιτική. — **πολιτικομανία** (η) [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πολιτικός* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

πολιτικοοικονομικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και την οικονομία: *το ~ καθεστώς μιας χώρας.*

πολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης και η ενεργός συμμετοχή στη δημόσια ζωή, στα πολιτικά πράγματα: *η ~ τής νεολαίας δεν συνεπάγεται και την κομματικοποίησή της* **2.** η απόδοση πολιτικού χαρακτήρα και διαστάσεων σε γεγονός, το οποίο δεν έχει κατ' ανάγκην πολιτικό περιεχόμενο: *η ~ τής θρησκευτικής διαμάχης* || *«η ~ τού γάμου τού γιου τού τέως βασιλιά αύξησε τις κομματικές αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό τής χώρας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικοποιώ.*

πολιτικοποιώ ρ. μετβ. {πολιτικοποιείς... | πολιτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω πολιτικό χαρακτήρα (σε κάτι): *~ τη συζήτηση* **2.** (μεσοπαθ. ***πολιτικοποιούμαι***) αποκτώ πολιτικά ενδιαφέροντα ή αναπτύσσω πολιτική δράση: *πολιτικοποιήθηκα στα φοιτητικά μου χρόνια* || *είναι πολιτικοποιημένο άτομο.*

πολιτικοποιώ – κομματικοποιώ. Τα **πολιτικοποιώ** και **πολιτικοποιούμαι, πολιτικοποίηση, πολιτικοποιημένος** σημαίνουν γενικότερα την ενασχόληση με την πολιτική, την ανάπτυξη πολιτικών ενδιαφερόντων, την πολιτική δραστηριοποίηση και προσλαμβάνονται από τον ακροατή / αναγνώστη με θετικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα **κομματικοποιώ** και **κομματικοποιούμαι, κομματικοποίηση, κομματικοποιημένος** χρησιμοποιούνται με αρνητική χροιά, δηλώνοντας αυτόν που δρα σύμφωνα με κομματικές εντολές ή κατά τις κομματικές πεποιθήσεις του, αυτόν που είναι, τρόπον τινά, άμεσα εξαρτημένος από συγκεκριμένο κόμμα και ενεργεί ως κομματικό όργανο και όχι ως ελεύθερο, πολιτικά σκεπτόμενο άτομο. Το **πολιτικοποιώ** και τα ομόρριζά του είναι εύσημα, το **κομματικοποιώ** και τα ομόρριζά του είναι κακόσημα: *Το να είναι κανείς πολιτικοποιημένος είναι υποχρέωση τού πολίτη και ιδίως των νέων ανθρώπων· το να είναι κομματικοποιημένος βλάπτει, στον βαθμό που οδηγεί σε άκριτες εξαρτήσεις.*

πολιτικός (ο/η) [αρχ.] το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική και ειδικότ. ο βουλευτής, ο εκπρόσωπος τού λαού σε οποιαδήποτε πολιτική θέση: *ο Ελευθέριος Βενιζέλος θεωρείται ο μεγαλύτερος ~ τής νεότερης Ελλάδας* || *τα μέσα ενημέρωσης συχνά αποδίδουν την ευθύνη για όλα τα δεινά τής κοινωνίας στους ~.*

πολιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον πολίτη: *~ δικαιώματα / ελευθερίες* (τα βασικά δικαιώματα, ελευθερίες που παρέχονται στον πολίτη από τους νόμους τού κράτους)· ΦΡ. (α) ***πολιτική άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (β) ΝΟΜ. ***πολιτική αγωγή*** η αγωγή από τον ίδιο τον παθόντα εναντίον τού κατηγορουμένου σε ποινικό δικαστήριο για την αξίωση αποζημιώσεως, χρηματικής ή ηθικής ικανοποίησης και αποκατάστασης από την ψυχική οδύνη που προκάλεσε το διαπραχθέν έγκλημα (γ) ΝΟΜ. ***πολιτική δικονομία*** το σύνολο των κανόνων που καθορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις όσων συμμετέχουν σε δίκη και γενικότ. το πώς διεξάγεται η δίκη (δ) ***πολιτική ορθότητα*** κίνημα τής δεκαετίας τού '90, στις Η.Π.Α., που αρχικώς αποσκοπούσε στην εξάλει-

ψη κοινωνικών προκαταλήψεων και στοιχείων που δήλωναν μειωτική διάθεση απέναντι σε μεμονωμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες (ξένους, μαύρους, γυναίκες, ομοφυλόφιλους κ.ά.), στη χρήση γλώσσας «πολιτικής ευπρέπειας» και στην αντικατάστασή τους με εκφράσεις ουδέτερες [μη «στιγματισμένες κοινωνικά», π.χ. αντί τού μειωτ. *νέγρος* (niger) το ουδέτερο σημασιολογικά *έγχρωμος* (coloured) κ.ά.]· το κίνημα αυτό σύντομα κατέληξε σε ακρότητες και σήμερα κατηγορείται για αδιαλλαξία, φανατισμό, ακόμη και γλωσσικό φασισμό (βλ. κ. λ. *σεξισμός*) **2.** (α) αυτός που δεν υπάγεται στη στρατιωτική εξουσία: *το ~ προσωπικό / οι ~ υπάλληλοι τού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης* (οι υπάλληλοι που δεν ανήκουν στο στράτευμα) || *~ αεροπορία* || *~ δικαστήριο* (κατ' αντιδιαστολή προς το στρατοδικείο)· ΦΡ. ***πολιτική επιστράτευση*** η επιστράτευση προσωπικού (μη στρατιωτικού) και η επίταξη των μέσων μεταφοράς για τη διευκόλυνση τής γενικής επιστράτευσης (β) αυτός που δεν υπάγεται στην Εκκλησία, στην εκκλησιαστική εξουσία· ΦΡ. ***πολιτικός γάμος*** ο γάμος που δεν τελείται με θρησκευτική τελετή, αλλά από δημόσιο λειτουργό (λ.χ. δήμαρχο) • **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με την πολιτική: *~ σύστημα / κόμμα / αντίπαλος / στίβος / απόψεις / ευθύνη / εξουσία / συνέπειες / προσκήνιο / συντάκτης / επιρροή / λόγος / κρίση / σάτιρα / ταγός / σύμβουλος / ρεπορτάζ / σκέψη / αγώνας / λύση / παιχνίδι / επιδιώξεις / δίλημμα / αστάθεια / εφημερίδα / βούληση / κόσμος / δυνάμεις / μήνυμα / γίνεσθαι / πρωτοβουλία / ομαλότητα / εξελίξεις* || *~ ζωή* (ο δημόσιος βίος) || *σύσσωμη η ~ ηγεσία τής χώρας καταδίκασε την τρομοκρατική ενέργεια* || *~ διαθήκη* || *οι ~ αρχηγοί* (οι αρχηγοί των κομμάτων) || *~ παρατηρητές επισημαίνουν τον κίνδυνο πραξικοπήματος* (β) ***πολιτικός μεσσιανισμός*** η πίστη στη δυνατότητα ολοσχερούς και σωτήριου πολιτικού μετασχηματισμού μέσα από τη μοναδική, χαρισματική ηγεσία ενός πολιτικού «μεσσία» ή λαϊκού «σωτήρα» (γ) ***πολιτικός σχεδιασμός*** οποιαδήποτε προγραμματική προσπάθεια πολιτικού κόμματος ή κυβέρνησης να θέσει στόχους και να προγραμματίσει δράση στο πλαίσιο συγκεκριμένης στρατηγικής (δ) ***πολιτική επανάσταση*** μια επανάσταση που αλλάζει άρδην την πολιτική κατάσταση, με νόμιμα ή με παράνομα μέσα (ε) ***πολιτική εσωστρέφεια*** η ενασχόληση των μελών και οπαδών ενός κόμματος ή μιας παράταξης με θέματα που ενδιαφέρουν μόνο τα ίδια και η άρνηση να προσαρμοστούν στο ευρύτερο περιβάλλον (στ) ***πολιτικές ελευθερίες*** οι ελευθερίες που σχετίζονται με τα δικαιώματα τού εκλέγειν και εκλέγεσθαι, τα κατεξοχήν πολιτικά δικαιώματα (ζ) ***πολιτικός κρατούμενος / πρόσφυγας*** το πρόσωπο που κρατείται στη φυλακή ή που είναι πρόσφυγας για πολιτικούς λόγους (επειδή αντιτίθεται στο πολιτικό σύστημα τής χώρας του) (η) ***πολιτικές επιστήμες*** (*πολιτική ἐπιστήμη*, Πλάτ. *Πολιτεία* 259c) η συστηματική και μεθοδική σπουδή των φαινομένων που έχουν σχέση με την πολιτική (θ) ***πολιτική οικονομία*** (i) σύνολο πρακτικών κανόνων σχετικά με τη συσσώρευση πλούτου από μια χώρα (ii) η κοινωνική επιστήμη που μελετά τις σχέσεις των οικονομικών φαινομένων (που αφορούν στην παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση τού πλούτου, των υλικών αγαθών) με τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα (βλ. κ. *οικονομική επιστήμη*, λ. *οικονομικός*) (ι) ***πολιτική γεωγραφία*** η γεωγραφία που μελετά την πολιτική οργάνωση των κρατών (ια) ***πολιτικός χάρτης*** (i) ο χάρτης που απεικονίζει τα κυριότερα πολιτικά χαρακτηριστικά (πόλεις, χωριά, σύνορα κ.λπ.) τής χαρτογραφούμενης περιοχής, κατ' αντιδιαστολή προς τον γεωφυσικό χάρτη (ii) το σύστημα των κομμάτων και γενικότ. των δυνάμεων που συνυπάρχουν στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας: *νέο κόμμα προστέθηκε στον ~ τής χώρας* (ιβ) ***πολιτική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* (ιγ) ***πολιτικό άσυλο*** βλ. λ. *άσυλο* (ιδ) ***πολιτικό γραφείο*** (i) το ιδιαίτερο γραφείο πολιτικού ή πολιτευομένου (ii) ανώτερο εκτελεστικό όργανο (κυρ. αριστερών) πολιτικών κομμάτων (ιε) ***πολιτική γραμματεία*** εκτελεστικό όργανο κόμματος (ιστ) ***πολιτικό κόστος*** βλ. λ. *κόστος* **4. πολιτικά** (τα) βλ.λ. **5. πολιτική** (η) βλ.λ. **6. πολιτικός** (ο/η) βλ.λ. • **7.** (στον υπερθετικό βαθμό) αυτός που συμπεριφέρεται σαν πολιτικός, με δεξιότητα και ευελιξία: *πολιτικότατος χειρισμός* || *πολιτικότατη κίνηση* • **8.** ΦΙΛΟΛ. ***πολιτικός στίχος*** ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος • **9.** ***πολιτικός μηχανικός*** ο επιστήμονας που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή κτηρίων, δημοσίων έργων, όπως γεφυρών, φραγμάτων κ.λπ. — **πολιτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, κακόσημος, επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολίτης* (βλ.λ.). Ορισμένοι όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πολιτική ορθότητα* (< αγγλ. political correctness), *πολιτικός γάμος* (< γαλλ. mariage civil), *πολιτικός μηχανικός* (< αγγλ. civil engineer) κ.ά.].

πολιτικό λεξιλόγιο. Το *αδιαπραγμάτευτος* σε φράσεις όπως *«η Μακεδονία είναι αδιαπραγμάτευτη», «η Κύπρος είναι αδιαπραγμάτευτη»* κ.τ.ό., ανήκει σε μια σειρά στερητικών συνθέτων, που έχουν περάσει στο πολιτικό λεξιλόγιο. Τέτοιο είναι το **ανένδοτος** (αγώνας) της 10ετίας τού '60 (έμβλημα τού Γ. Παπανδρέου) και σύνθετα όπως **αδιαπραγμάτευτος, αταλάντευτος, ανυποχώρητος, αμετακίνητος** κ.ά. τής 10ετίας τού '80. Δεν πρόκειται δε για νεόπλαστες λέξεις, αλλά για αρχαίας *(ανένδοτος, αταλάντευτος)* ή λόγιας *(αδιαπραγμάτευτος, ανυποχώρητος, αμετακίνητος)* προελεύσεως λέξεις, που ενεργοποιήθηκαν στον πολιτικό λόγο.

πολίτικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με την Κωνσταντινούπολη (Πόλη): *~ κουζίνα / μεζέδες / εκκλησιές* || *χαλβάς* ~ ΣΥΝ. κωνσταντινουπολίτικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

πολιτικοστρατιωτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τον στρατό, πολιτικός και στρατιωτικός συγχρόνως: *το ~ κατεστημένο* || *~ συμφέροντα*.

πολιτισμένα επίρρ.· με καλούς τρόπους, που μαρτυρούν πνευματική και ψυχική καλλιέργεια, με ηπιότητα, χωρίς βίαιες αντιδράσεις: *μιλώ / συμπεριφέρομαι* ~ || *ας λύσουμε τη διαφορά μας ~!*

πολιτισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ανεπτυγμένο πολιτισμό: *~ χώρες* ΑΝΤ. βάρβαρος, απολίτιστος **2.** αυτός που τηρεί όσα επιτάσσει ο κυρίαρχος πολιτισμός, που δεν είναι άξεστος, αγροίκος: *οι ~ άνθρωποι φροντίζουν την ατομική τους καθαριότητα* **3.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εκλεπτυσμένη συμπεριφορά, που δεν αντιδρά βίαια: *ας λύσουμε τη διαφορά μας σαν ~ άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. civilisé].

πολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ.λ.): *ο θεσμός τής προίκας είναι ~ στοιχείο τής πατριαρχικής κοινωνίας* || *~ ανάπτυξη / πρόοδος / αξίες / κληρονομιά / διαφορές / ταυτότητα / ιδιαιτερότητες / ρίζες*. — **πολιτισμικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτιστικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cultural].

πολιτισμολογία (η) η συστηματική μελέτη των πολιτισμών. — **πολιτισμολόγος** (ο/η), **πολιτισμολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. culturology (νόθο σύνθ.)].

πολιτισμός (ο) [1804] **1.** το σύνολο των υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων κοινωνικού συνόλου: *ανακαλύφθηκαν απομεινάρια ενός πρωτόγονου ~* **2.** το σύνολο των υλικών και πνευματικών προϊόντων τής δράσης ενός συνόλου ανθρώπων (κοινωνικού, εθνικού, θρησκευτικού κ.λπ.) σε ορισμένη ή μη εποχή και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του όπως εκφράζεται μέσα από αυτά: *η εμμονή στην ανεξαρτησία τού ατόμου είναι στοιχείο τού δυτικού ~* || *η ανάπτυξη τού Δικαίου ήταν η ρωμαϊκή συμβολή στον παγκόσμιο ~* || *έθνος με ~ αιώνων* || *βυζαντινός / λαϊκός / κυρίαρχος ~* ΣΥΝ. κουλτούρα· ΦΡ. ***σύγκρουση των πολιτισμών*** [1993] όρος που αναφέρεται στο περιεχόμενο τής θεωρίας τού Σάμουελ Χάντινγκτον για την παγκόσμια πολιτική μετά το τέλος τού Ψυχρού Πολέμου· σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα κύρια αίτια των συγκρούσεων δεν θα είναι πλέον ιδεολογικά ή οικονομικά αλλά πολιτισμικά **3.** (συνεκδ.) σύνολο ανθρώπων οι οποίοι νοούνται ως φορείς συγκεκριμένου πολιτισμού (σημ. 2): *έρχομαι σε επαφή με ξένους / άγνωστους ~* || *ένα έθιμο που επιβιώνει ακόμη σε αγροτικούς ~* **4.** ο βαθμός στον οποίο είναι ανεπτυγμένες οι πνευματικές και υλικές συνθήκες ζωής κοινωνικού συνόλου: *προηγμένος ~* **5.** (ειδικότ.) το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης κυρ. των υλικών και των πνευματικών συνθηκών ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: *χώρα με ~* || *έφεραν τον ~ στους αγρίους! στους υπανάπτυκτους λαούς* **6.** ο σύγχρονος τρόπος ζωής ως χώρος στον οποίο κυριαρχούν οι δυνατότητες και οι ανέσεις τής σύγχρονης εποχής· (ειδικότ.) η σύγχρονη πόλη: *ζούμε μέσα στον ~· πώς είναι δυνατόν να πιστεύουμε ακόμη σε δεισιδαιμονίες;* || (κ. ειρων.) *περάσαμε δύο εβδομάδες στην εξοχή, αλλά τώρα επιστροφή στον ~!* • **7.** τα εκλεπτυσμένα ήθη και η πνευματική ανάπτυξη στη συμπεριφορά, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, στην αισθητική έκφραση, στον τρόπο ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: *ο αλληλοσεβασμός των πολιτών είναι ένδειξη (υψηλού) ~* **8.** το σύνολο των πνευματικών δραστηριοτήτων (διανόηση, Καλές Τέχνες κ.λπ.) ενός κοινωνικού συνόλου ή μιας χώρας: *πρέπει να αυξηθεί η οικονομική ενίσχυση τού κράτους στον ~* || *Υπουργείο Πολιτισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δημόσια διοίκηση». < αρχ. *πολίτης* (κατά τα ρ. σε *-ίζω*). Στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. περιέγραφε επίσης την ευγένεια και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου τής πόλης (βλ. κ. *αστείο*). Η σημερινή σημ. είναι αποδ. τού γαλλ. civilisation. Με τη νεότ. σημ. η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδαμ. Κοραή].

πολιτιστικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ.λ.): *~ έκφραση / στοιχείο / εκφάνσεις / επίπεδο / ανάπτυξη / κληρονομιά / πλουραλισμός*· ΦΡ. ***πολιτιστικός ιμπεριαλισμός*** η τάση ηγεμονικής επέκτασης μιας χώρας με την επιβολή σε άλλες χώρες τής γλώσσας της ή/και των συνηθειών, των προτιμήσεών της **2.** αυτός που προάγει την πνευματική ανάπτυξη: *~ δραστηριότητες / ενίσχυση / κέντρο / σύλλογος / εκδηλώσεις / δημιουργία / αναβάθμιση / δρώμενα / αγαθά / φορέας*· ΦΡ. (α) ***πολιτιστικές ανταλλαγές*** βλ. λ. *ανταλλαγή* (β) ***πολιτιστική πρωτεύουσα*** βλ. λ. *πρωτεύουσα*. — **πολιτιστικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

πολιτιστικός – πολιτισμικός. Στη σύγχρονη γλωσσική επικοινωνία παρουσιάζεται συχνά η ανάγκη να γίνει διαφοροποίηση (α) ανάμεσα στον *τεχνικό πολιτισμό* και την *πνευματική καλλιέργεια*, αντίθεση που δηλώνεται σε άλλες γλώσσες από το ζεύγος civilisation και culture, λ.χ. τής Αγγλικής, και (β) αναφορά στη λεπτή διαφορά που χωρίζει τον πολιτισμό ως πνευματικό μέγεθος, ως εθνική ιδιοπροσωπία, ως αφηρημένη έννοια, από τον πολιτισμό ως σύνολο εκφάνσεων και δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στο να ικανοποιήσουν πνευματικές ή καλλιτεχνικές αναζητήσεις, να αναπτύξουν ανάλογα ενδιαφέροντα, να προσφέρουν πολιτισμό ως πράξη. Για να επιτευχθεί αυτή η διαφοροποίηση, υπάρχει η τάση να γίνεται διάκριση ανάμεσα στα επίθετα **πολιτιστικός** και **πολιτισμικός**. Το *πολιτιστικός* χρησιμοποιείται περισσότερο για τον πολιτισμό ως σύνολο δραστηριοτήτων, καθώς και για τη δήλωση τού τεχνικού πολιτισμού, ενώ το *πολιτισμικός* τείνει να δηλώσει περισσότερο την αφηρημένη πλευρά τού πολιτισμού, καθώς και τον πολιτισμό ως πνευματική καλλιέργεια. Έτσι γίνεται λόγος για τα *πολιτισμικά γνωρίσματα ενός έθνους* και για την *πολιτιστική του δράση*· για την *πολιτισμική αξία ορισμένων παραδόσεων* και για το *πολιτιστικό δυναμικό ενός λαού*· για το *πολιτιστικό επίπεδο διαφόρων εκδηλώσεων* και για την *πολιτιστική αποτελεσματικότητα που μπορούν να έχουν*. Γενικά θα μπορούσε, με γλωσσολογι-

κούς όρους, να λεχθεί ότι ο χαρακτηρισμός *πολιτισμικός* είναι περισσότερο στατικός, ενώ ο χαρακτηρισμός *πολιτιστικός* είναι περισσότερο δυναμικός.

πολιτογράφηση (η) [1782] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγραφή (αλλοδαπού) στα μητρώα των πολιτών κράτους, η παροχή ιθαγένειας.

πολιτογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολιτογραφείς... | πολιτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω υπηκοότητα, εγγράφω (αλλοδαπό) στα μητρώα πολιτών ενός κράτους: *μετά από τόσα χρόνια στην Ελλάδα πολιτογραφήθηκε Έλληνας* **2.** (μεσοπαθ. ***πολιτογραφούμαι***) (για λέξεις ή όρους) γίνομαι αποδεκτός σε συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα: *τα τελευταία χρόνια πολλές αγγλικές λέξεις πολιτογραφήθηκαν στη γλώσσα μας.*

πολιτολογία (η) {πολιτολογιών} η πολιτική επιστήμη. — **πολιτολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. politologie].

πολιτοφύλακας (ο) [αρχ.] {πολιτοφυλάκων} μέλος τής πολιτοφυλακής.

πολιτοφυλακή (η) [1835] {χωρ. πληθ.} ένοπλο σώμα που συγκροτείται από πολίτες για τη διατήρηση τής τάξης, κυρ. σε καταστάσεις ανάγκης ΣΥΝ. εθνοφυλακή.

πόλιτσμαν (ο) → πόλισμαν

πολιτσμάνος (ο) → πόλισμαν

πολίχνη (η) {πολιχνών} (λόγ.) η μικρή πόλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *πόλις*].

πόλκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εθνικός χορός τής Βοημίας, που χορεύεται από ζευγάρια κυκλικά, σε έντονο ρυθμό· διαδόθηκε γρήγορα στην έντεχνη μουσική τής Ευρώπης κατά τη διάρκεια τού 19ου αι. • **2.** γυναικείο ένδυμα που κουμπώνει στο στήθος και σκεπάζει το πάνω μέρος τής φούστας **3.** (ως επίρρ.) ***μαλλιά πόλκα*** κόμμωση κατά την οποία τα μαλλιά φθάνουν μέχρι τον λαιμό με οριζόντιο κόψιμο.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. půlka «μισό (βήμα)» < půl «μισός» ή, κατ' άλλη άποψη, < πολ. polka, θηλ. τού polak «Πολωνός»].

πολλά επίρρ. (διαλεκτ.) πολύ: ~ *βαρύς και όχι* (πικρός καφές).

πολλά επίθ. → πολύς

πολλάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολλές φορές, επανειλημμένως ΑΝΤ. σπανίως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πολλα-* (< *πολύς*, βλ.λ.), + επιρρ. επίθημα *-κις*. Το επίρρ. *πολλάκις* συνδ. με σανσκρ. purū-cid «συχνά», με αντιστοιχία των επιθημάτων *-κι(ς)* / σανσκρ. -cid].

πολλαπλασιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {πολλαπλασίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αυξάνω (κάτι) κατά μέγεθος, ποσότητα ή αριθμό, το κάνω μεγαλύτερο ή περισσότερο: *πολλαπλασίασε την περιουσία του μέσα σε πέντε χρόνια* || *με τις νέες μεθόδους πολλαπλασιάζονται οι τρόποι αντιμετωπίσεως τού καρκίνου* **2.** (ειδικότ.) εντείνω, επαυξάνω: ~ *τις προσπάθειές μου* / *τις επισκέψεις μου* ΑΝΤ. ελαττώνω, περιορίζω **3.** ΜΑΘ. κάνω πολλαπλασιασμό (με συγκεκριμένους αριθμούς ή αλγεβρικές παραστάσεις): ~ *το 5 με* / *επί το 3* (5 x 3) **4.** (μεσοπαθ. ***πολλαπλασιάζομαι***) αναπαράγομαι: *τα κουνέλια πολλαπλασιάζονται ταχύτατα* || *τα προσβεβλημένα από καρκίνο κύτταρα πολλαπλασιάζονται γρήγορα.*

πολλαπλασιασμός (ο) [μτγν.] **1.** η αύξηση κατά ποσότητα, μέγεθος, αριθμό ή ένταση: ~ *των κρουσμάτων κερδοσκοπίας* / *των πυρηνικών όπλων* ΣΥΝ. πλήθυνση ΑΝΤ. ελάττωση, μείωση **2.** η διαιώνιση τού είδους, η αναπαραγωγή: ~ *των θηλαστικών* **3.** ΜΑΘ. μία από τις δύο βασικές πράξεις μεταξύ των στοιχείων ενός συνόλου στο οποίο έχουμε ορίσει και πράξεις (δηλ. έχει τη δομή άλγεβρας) (β) μία από τις τέσσερεις πράξεις τής αριθμητικής, κατά την οποία ένας αριθμός «επαναλαμβάνεται» τόσες φορές όσο ο αριθμός με τον οποίο πολλαπλασιάζεται: *ο ~ τού 5 με* / *επί το 3 δίνει γινόμενο 15 (5 x 3 = 15)* || *ο ~ τού 20 με* / *επί το 0,4 δίνει γινόμενο 8 (20 x 0,4 = 8).*

πολλαπλασιαστέος, -α, -ο [1843] **1.** αυτός που πρέπει να πολλαπλασιαστεί **2.** ΜΑΘ. ***πολλαπλασιαστέος*** (ο) ο αριθμός που πολλαπλασιάζεται επί άλλον αριθμό: *στο 3 x 5 ~ είναι ο 3.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiplicande].

πολλαπλασιαστής (ο) [1766] **1.** αυτός που πολλαπλασιάζει (κάτι) (ως προς το μέγεθος ή την ποσότητα): ~ *δύναμης*· ΤΕΧΝΟΛ. **2.** επαγωγικό πηνίο που αποτελεί μέρος τού συστήματος αναφλέξεως βενζινοκινητήρα, όταν αυτή γίνεται με τη βοήθεια μπαταρίας **3.** μηχανισμός με τον οποίον μεταδίδεται η κίνηση περιστρεφόμενου άξονα σε άλλον, έτσι ώστε ο δεύτερος να περιστρέφεται ταχύτερα από τον πρώτο: ~ *ταχύτητας* **4.** ΜΑΘ. ο ένας από τους δύο παράγοντες γινομένου, που δηλώνει κατά πόσες φορές πολλαπλασιάζεται ο πολλαπλασιαστέος: *στο 3 x 5 ~ είναι ο 5* **5.** ΟΙΚΟΝ. αριθμός που δείχνει πόσες φορές μεγαλύτερο είναι το αποτέλεσμα τής επένδυσης στο εθνικό εισόδημα από την ίδια την επένδυση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiplicateur].

πολλαπλασιαστικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που χρησιμεύει ή είναι κατάλληλος στο να πολλαπλασιάζει (κάτι) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πολλαπλασιαστικό αριθμητικό*** αριθμητικό που δηλώνει από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *τριπλός, τετραπλός, δεκαπλός.* — **πολλαπλασιαστικά** επίρρ.

πολλαπλάσιος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι κατά πολλές φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος από άλλον: *στις εκλογές τού 1981 το ΠΑ.ΣΟ.Κ. πήρε ~ ποσοστό εκείνου που είχε λάβει το 1974* **2.** ***πολλαπλάσιο*** (το) {πολλαπλασί-ου | -ων} (α) ΜΑΘ. ο αριθμός που προκύπτει με πολλαπλασιασμό από άλλον: *το 16 είναι ~ τού 8*· ΦΡ. (α) ***στο πολλαπλάσιο*** πολλές φορές περισσότερο: *οι κόποι μου ανταμείφθηκαν ~* (β) ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** (Ε.Κ.Π.) βλ. λ. *ελάχιστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολλα-* (< *πολύς*, βλ.λ.) + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

πολλαπλός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται, σχηματίζεται ή προκύπτει από πολλά επιμέρους τμήματα: ~ *ηχώ* / *μεταβίβαση* / *καλλιέργεια* / *βοήθεια* || *κάρτα ~ διαδρομών* (π.χ. με λεωφορείο)· ΦΡ. ***(τεστ / ερωτήσεις) πολλαπλών επιλογών*** τύπος γραπτής δοκιμασίας, κατά την οποία ο εξεταζόμενος πρέπει να διαλέξει τη σωστή από μια σειρά προσφερομένων απαντήσεων. — **πολλαπλ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-πλός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαπλοῦς* < *πολλα-* (< *πολύς*) + *-πλοῦς* (βλ. λ. *-πλός*). Η φρ. *τεστ* / *ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multiple choice test / questions].

πολλαπλότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} (συνήθ. + γεν.) το να υπάρχει ποικιλία ή μεγάλος αριθμός (από κάτι): ~ *επιλογών* / *ενεργειών* / *επιδιώξεων* || *η ~ των χρωμάτων τού πίνακα.*

πολλαχόθεν επίρρ. (λόγ.) από πολλά μέρη: *ο άνθρωπος πρέπει ~ να συλλέγει τα χρήσιμα γι' αυτόν στοιχεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-ό-θεν* (πβ. *ἀλλ-αχ-όθεν, ὀλιγ-αχ-όθεν*)].

πολλαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολλά μέρη ή σημεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαχοῦ* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-οῦ*, πβ. κ. *ἀλλ-αχ-οῦ, ἑκαστ-αχ-οῦ*].

πολλαχώς επίρρ. (λόγ.) με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους: *η λέξη αυτή ερμηνεύεται ~* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαχῶς* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-ῶς* (πβ. *παντ-αχ-ῶς*)].

πολλή επίθ. → πολύς

πολλοί επίθ. → πολύς

πολλοστημόριο (το) {πολλοστημορί-ου | -ων} το ελάχιστο, το μικρότατο κομμάτι ενός όλου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πολλοστημόριος* < *πολλοστός* + *-μόριος* < *μόριον*, πβ. κ. *δεκατη-μόριον, τεταρτη-μόριον*].

πολλοστός, -ή, -ό αυτός που έχει συμβεί πολλές φορές ώς τώρα· κυρ. στη ΦΡ. ***για πολλοστή φορά***: *«για ~ φορά το τελευταίο διάστημα, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος διέψευσε ότι επίκειται ανασχηματισμός»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολλο-* (< *πολύς*) + παραγ. επίθημα *-στός*, κατ' αναλογίαν προς τα τακτικά αριθμητ. *εἰκο-στός, τριακο-στός* κ.ά.].

πολλώ μάλλον → μάλλον

πόλο (το) {άκλ.} **1.** αθλητικό παιχνίδι που παίζεται από δύο ομάδες με τέσσερεις έφιππους παίκτες η καθεμία, οι οποίοι προσπαθούν με μακριές ράβδους να στείλουν μια ξύλινη μπάλα στην εστία τής αντίπαλης ομάδας **2.** το γουότερ-πόλο, η υδατοσφαίριση (βλ.λ.) • **3.** βαμβακερή μπλούζα με γιακά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. polo, λ. τής γλώσσας Μπάλτι (θιβετιανή διάλεκτος τού Κασμίρ), που έχει τη σημ. «μπάλα»].

πόλος (ο) **1.** καθένα από τα δύο άκρα τού νοητού άξονα, γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ή οποιουδήποτε άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται κάθε άλλο σφαιρικό σώμα: (με κεφ.) *Βόρειος* / *Νότιος ~* (δηλ. το βόρειο ή το νότιο άκρο, στο οποίο ο νοητός άξονας τής Γης τέμνει την επιφάνειά της) **2.** καθεμία από τις δύο περιοχές ηλεκτρικής μπαταρίας, στήλης, γεννήτριας ή μαγνήτη, που παρουσιάζουν αντίθετο ηλεκτρικό ή μαγνητικό φορτίο: *θετικός* / *αρνητικός ~* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε εμφανίζεται εκ διαμέτρου αντίθετο με κάτι άλλο • ΦΡ. (μτφ.) ***πόλος έλξεως*** σημείο στο οποίο συγκεντρώνεται το ενδιαφέρον, η προσοχή: *τα νησιά τού Αιγαίου αποτελούν πόλο έλξεως για εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *πέλω* / *-ομαι* «κινούμαι, περιστρέφομαι - υπάρχω» < Ι.Ε. *kʷel- «γυρίζω, στρέφω, κινούμαι», πβ. σανσκρ. cárati «κινούμαι, περιπλανώμαι», λατ. colo «καλλιεργώ, επιμελούμαι», agri-cola «γεωργός», cultura «καλλιέργεια», collum «λαιμός», αλβ. sjell «περιστρέφω», γοτθ. hals «λαιμός», γερμ. Hals, αρχ. αγγλ. hweol «τροχός» (> αγγλ. wheel) κ.ά. Ομόρρ. *κύ-κλ-ος* (βλ.λ.), *κύλ-ινδρος, κυλ-ίω, πάλ-ι(ν)*, ίσως κ. *τέλ-ος* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ. σε αρχαιότατα ουσ., για να προσδιορίσει κυρ. υπηρέτες, ιερείς, φρουρούς, οι οποίοι ασχολούνταν με τα καθήκοντά τους (πβ. *ἀμφί-πολος, περί-πολος*). Βλ. κ. *πυρ-πολῶ, βου-κόλος*. Η φρ. *πόλος έλξεως* αποδίδει τη γαλλ. pôle d'attraction].

πολτοειδής, -ής, -ές {πολτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή πολτού ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολτοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολτοποιείς... | πολτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω σε πολτό: ~ *έντυπο υλικό.* — **πολτοποίηση** (η) [1894].

πολτός (ο) ουσία ή μάζα μαλακή και παχύρρευστη, χυλός· ΦΡ. ***βασιλικός πολτός*** βλ. λ. *βασιλικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλτος*, σχηματισμός κατά τα *χόρ-τος, φόρ-τος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. *πάλη* «αλεύρι ψιλό» και με λατ. pollen (ίδια σημ.), pulvis «σκόνη». Το λατ. puls, -tis «πολτός» είναι δάνειο από την Ελληνική, πιθ. μέσω τής ετρουσκικής].

πολτώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πολτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο πολτοειδής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολύ επίρρ. **1.** (ως ποσοτικό) σε μεγάλο βαθμό: *μου αρέσει* / *τον θαυμάζω* / *την αγαπώ* / *διασκεδάζω* / *κοιμάμαι ~*· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***πολύ που...*** (με αρνητική σημ.) καθόλου δεν: *-Ήρθε ο Θανάσης; -~ ήρθε!* || *~ τηλεφώνησε* / *ενδιαφέρεται* / *σκοτίζομαι!* (β) ***λίγο-πολύ*** κατά προσέγγιση, περίπου: *είπαν ~ τα ίδια πράγματα* (γ) ***δεν το έχω σε πολύ*** βλ. λ. *πολύς* (δ) ***το πολύ / το πολύ-πολύ*** βλ. λ. *πολύς* (ε) ***ούτε λίγο ούτε πολύ*** για να δηλωθεί ενόχληση ή έκπληξη για το μέγεθος αυτού που θα ειπωθεί: *μας ζήτησε ~ ένα ολόκληρο εκατομμύριο για μιας εβδομάδας δουλειά!* || *~ πρέπει να πουλήσω ό,τι έχω και δεν έχω, για να βρω τα λεφτά που απαιτούνται για την εγχείρηση* **2.** (+ επίθ. ή επίρρ. θετικού βαθμού) εξαίρει ή τονίζει τις ιδιότητες προσώπου.

πράγματος ή κατάστασης: *είναι ~ έξυπνος / καλός / άσχημος* || *ήρθε ~ γρήγορα* || *μιλάει ~ σιγά / αργά / καθαρά* **3.** (+ επίθ. ή επίρρ. συγκριτικού βαθμού) επιτείνει τη σημασία τής σύγκρισης· σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό: *είναι ~ καλύτερος / πιο έξυπνος / πιο υπάκουος* || *ο δρόμος είναι ~ πιο σύντομος από εδώ* **4.** σε περίφραση για τον σχηματισμό τού απόλυτου υπερθετικού βαθμού επιθέτων, μετοχών και επιρρημάτων: *~ σοφός / νωρίς / ενοχλημένος* **5.** για μεγάλο χρονικό διάστημα: *περιμένω ~* || *δεν θα μείνω ~* || *πόσο ~ μίλησε μαζί σου;* Επίσης (διαλεκτ.) **πολλά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκετά, υπερβολικά*.
[ΕΤΥΜ. Επιρρ. χρήση (ήδη αρχ.) τού ουδ. *πολύ* τού αρχ. επιθ. *πολύς* (βλ.λ.)].

πολύ επίθ. ➝ πολύς

πολυ- κ. **πολύ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** μεγάλη ποσότητα, ένταση ή έκταση: *πολυ-άνθρωπος, πολύ-μορφος, πολυ-άσχολος, πολύ-σημος* **2.** επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *πολυ-μιλώ, πολυ-διαβάζω, πολυ-τραβάω, πολυ-δυστυχισμένος* **3.** (ειδικότ. για τον σχηματισμό ρημάτων που χρησιμοποιούνται με άρνηση) μετριασμό αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό τού ρήματος: *δεν πολυ-κατάλαβα* || *δεν πολυ-ασχολούμαι μ' αυτά* **4.** μεγάλη συχνότητα: *πολυ-τραγουδισμένος, πολυ-διαβασμένος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πολύς* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. polyester) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. multi-national «πολυεθνικός»)].

πολυαγάπητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τον αγαπούν πολύ, πολύ αγαπητός ΣΥΝ. πολυφίλητος.

πολυαγαπώ ρ. μετβ. {πολυαγαπάς... | πολυαγάπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αγαπώ πάρα πολύ ΣΥΝ. λατρεύω, υπεραγαπώ **2.** (κυρ. η μτχ. ***πολυαγαπημένος***, *-η, -ο*) αυτός που τον αγαπούν πάρα πολύ: *η ~ μου μητέρα / κόρη* ΣΥΝ. πολυαγάπητος.

πολυάγκιστρο (το) [αρχ.] αλιευτικό όργανο με πολλά αγκίστρια για ψάρεμα με πετονιά ή καθετή.

πολυαδενία (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των λεμφαδένων σε πολλά σημεία τού σώματος. Επίσης **πολυαδενίτιδα**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyadenitis].

πολυαιθυλένιο (το) {πολυαιθυλενίου} ΧΗΜ. πολυμερές παράγωγο τού αιθυλενίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyethylene].

πολυαίμακτος, -η, -ο αυτός κατά τον οποίο έτρεξε πολύ αίμα, ο αιματηρός: *~ σύγκρουση των αντιπάλων* ΑΝΤ. αναίμακτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολύ-* + *-αίμακτος* (πβ. *αίμα* · *αιμάσσω* < **αιμάκ-jω*), κατ' επίδρ. τού αρχ. *αναίμακτος*].

πολυαίματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ αίμα ΑΝΤ. ολιγοαίματος.

πολυαιμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη μεγάλης ποσότητας αίματος, η υπερσυγκέντρωση αίματος σε έναν οργανισμό. — **πολυαίμος, -η, -ο** [αρχ.].

πολυαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρολογική διαταραχή τής αισθητικότητας, κατά την οποία μόνο ένα ερέθισμα προκαλεί πολλαπλά αισθήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyaesthesia].

πολυακόρεστος, -η, -ο ΧΗΜ. ***πολυακόρεστα (λίπη)*** τα λίπη που προέρχονται από τροφές και είναι πλούσια σε διπλούς και τριπλούς χημικούς δεσμούς, περιλαμβάνονται δε σε αυτά τα περισσότερα φυτικά και όλα τα θαλάσσια έλαια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polyunsaturated (νόθο σύνθ.)].

πολυανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη σε μια χώρα περισσότερων ανδρών σε σύγκριση με τις γυναίκες ΑΝΤ. λειψανδρία • **2.** ΕΘΝΟΛ. θεσμός κατά τον οποίο επιτρέπεται σε ορισμένες κοινωνίες μία γυναίκα να έχει συγχρόνως περισσότερους από έναν νόμιμους συζύγους ΑΝΤ. πολυγυνία **3.** (στα θηλυκά ζώα) η συνήθεια ή η πρακτική να ζευγαρώνουν ταυτόχρονα ή διαδοχικά με δύο ή περισσότερα αρσενικά • **4.** ΒΟΤ. η ύπαρξη μεγάλου αριθμού στημόνων στο άνθος ενός φυτού. — **πολυανδρικός, -ή, -ό**.

πολύανδρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (αρχαιοπρ. για τόπο) αυτός που κατοικείται από πολλούς ανθρώπους ΣΥΝ. πολυάνθρωπος • **2.** (λόγ. για γυναίκες) αυτή που έχει πολλούς συζύγους ή εραστές ταυτοχρόνως • **3.** ΒΟΤ. (φυτό) που έχει πολλούς στήμονες.

πολύανθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει πολλά άνθη **2.** αυτός που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση. Επίσης **πολυανθής, -ής, -ές** [αρχ.].

πολυανθρωπία (η) [αρχ.] μεγάλο πλήθος ανθρώπων, συνωστισμός ανθρώπων σε μια περιοχή ΑΝΤ. ολιγανθρωπία.

πολυάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κατοικείται ή αποτελείται από πολλούς ανθρώπους: *~ ομάδα / συγκέντρωση / πόλεις* ΣΥΝ. πολυπληθής.

πολυαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση που προσβάλλει συγχρόνως ή διαδοχικά πολλές αρθρώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyarthritis].

πολυάριθμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε μεγάλο αριθμό: *~ παραδείγματα* ΑΝΤ. ολιγάριθμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευάριθμος*.

πολυαρχία (η) {σπάν. πολυαρχιών} **1.** καθεστώς στο οποίο η εξουσία ασκείται από πολλά άτομα ΑΝΤ. μοναρχία, ολιγαρχία **2.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία, κατά την οποία ο κόσμος αποτελείται από πολλά αυτοτελή στοιχεία ΣΥΝ. πλουραλισμός. — **πολυαρχικός, -ή, -ό** [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-αρχία* < *άρχω*].

πολυάσχολος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλές ασχολίες, που κάνει ταυτόχρονα πολλά και διάφορα πράγματα ΑΝΤ. αργόσχολος.

πολυβασανισμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα και ταλαιπωρίες: *~ ζωή* ΣΥΝ. πολύπαθος.

Πολύβιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός (200-120 π.Χ.), το έργο τού οποίου αποτελεί σημαντική πηγή για τη ρωμαϊκή ιστορία **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «αυτός που ζει πολλά χρόνια, που μακροημερεύει» < *πολυ-* + *βίος*].

πολυβιταμίνες (οι) {πολυβιταμινών} φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές βιταμίνες για ενίσχυση τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multivitamins].

πολυβιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει πολλές και διάφορες βιταμίνες: *~ ρόφημα / συμπλήρωμα διατροφής / εκχύλισμα φρούτων / σκεύασμα*.
[ΕΤΥΜ. < *πολυβιταμίνες* + *-ούχος* (< *έχω*)].

πολύβλαστος, -η, -ο [1889] **1.** (φυτό) που έχει πολλούς βλαστούς **2.** (τόπος) που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση.

πολυβολαρχία (η) {πολυβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. ενισχυμένη δύναμη πυροβολικού, που αποτελείται συνήθ. από τέσσερεις διμοιρίες πολυβόλων.
[ΕΤΥΜ. < *πολυβόλο* + *-αρχία* < *άρχω*].

πολυβολείο (το) όρυγμα ή οχυρή κατασκευή για την εγκατάσταση ενός ή περισσοτέρων πολυβόλων.

πολυβολητής (ο) στρατιώτης ειδικευμένος στον χειρισμό πολυβόλου.

πολυβολισμός (ο) **1.** η ριπή πολυβόλου **2.** (μτφ.) διαδοχικά καταιγιστικά χτυπήματα.

πολυβόλο (το) **1.** φορητό αυτόματο όπλο που εκτελεί πολλές διαδοχικές βολές: *περιστρεφόμενο ~* **2.** (μτφ.) για κάποιον που μιλά ακατάσχετα, με πολύ γρήγορους ρυθμούς: *~ πάει η γλώσσα της / το στόμα της!* — **πολυβολώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *πολυβόλος* < *πολυ-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

πολύβουλος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές βουλές, σκέψεις, γνώμες και ιδέες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-βουλος* < *βουλή*].

πολύβουος, -η, -ο κ. **πολύβοος** αυτός που εκπέμπει μεγάλο θόρυβο, βοή: *~ δρόμος / πόλη*.

πολυβραβευμένος, -η, -ο αυτός που έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία: *~ ταινία / συγγραφέας*.

πολυγαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο γάμος με περισσότερα από ένα άτομα στο ίδιο χρονικό διάστημα, ο θεσμός τής πολυγυνίας για τον άνδρα και τής πολυανδρίας για τη γυναίκα ΑΝΤ. μονογαμία **2.** η διατήρηση σχέσεων ενός άνδρα με περισσότερες από μία γυναίκες κατά το ίδιο χρονικό διάστημα ΑΝΤ. μονογαμία.

πολυγαμικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πολυγαμία **2.** αυτός που υποστηρίζει τις αρχές τής πολυγαμίας **3.** αυτός που επιθυμεί να έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που δεν αρκείται σε μία μόνο σχέση.

πολύγαμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ταυτόχρονα πολλές συζύγους ή ερωτικές συντρόφους **2.** αυτός που έχει παντρευτεί πολλές φορές.

πολυγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. θεωρία που δέχεται την ύπαρξη περισσότερων τού ενός αρχικών τύπων, από

***πολυ-** α' συνθετικό (συνήθ. + δεν / μην)*

πολυ-ακούω ρ.	**πολυ-δυσκολεύω** ρ.	**πολυ-κουράζω** ρ.	**πολυ-σκέφτομαι** ρ.	**πολύ-φωτος** ρ.
πολυ-αλευρώνω ρ.	**πολυ-ενδιαφέρομαι** ρ.	**πολυ-κρατώ** ρ.	**πολυ-σκοτίζω** ρ.	**πολυ-χαζεύω** ρ.
πολυ-ανακατεύομαι ρ.	**πολυ-έρχομαι** ρ.	**πολυ-κρυώνω** ρ.	**πολυ-στένακτος**, -η, -ο	**πολυ-χαϊδεύω** ρ.
πολυ-αντέχω ρ.	**πολυ-ζεσταίνω** ρ.	**πολυ-κυκλοφορώ** ρ.	**πολυ-στολίζω** ρ.	**πολυ-χαλάω** ρ.
πολυ-αργώ ρ.	**πολυ-ησυχάζω** ρ.	**πολυ-μαλώνω** ρ.	**πολυ-στόχαστος**, -η, -ο	**πολυ-χορεύω** ρ.
πολυ-βγαίνω ρ.	**πολυ-θαυμάζω** ρ.	**πολυ-μιλώ** ρ.	**πολυ-συμπαθώ** ρ.	**πολυ-χορταίνω** ρ.
πολυ-βλέπω ρ.	**πολυ-θέλω** ρ.	**πολυ-μοιάζω** ρ.	**πολυ-συχνάζω** ρ.	**πολυ-χρήματος**, -η, -ο
πολυ-βράζω ρ.	**πολυ-θρηνώ** ρ.	**πολυ-νοιάζομαι** ρ.	**πολυ-σφίγγω** ρ.	**πολυ-χρησιμοποιώ** ρ.
πολυ-βρομίζω ρ.	**πολυ-ϊκανοποιώ** ρ.	**πολυ-νυστάζω** ρ.	**πολυ-ταιριάζω** ρ.	**πολύ-χρηστος**, -η, -ο
πολυ-γελώ ρ.	**πολυ-ϊσιώνω** ρ.	**πολυ-παίζω** ρ.	**πολυ-ταξιδεύω** ρ.	**πολυ-χρονίζω** ρ.
πολυ-γκρινιάζω ρ.	**πολυ-κάθομαι** ρ.	**πολυ-παινεύω** ρ.	**πολυ-τεντώνω** ρ.	**πολυ-χωνεύω** ρ.
πολυ-γλεντώ ρ.	**πολυ-κάνω** ρ.	**πολυ-πεινάω** ρ.	**πολυ-τηγανίζω** ρ.	
πολυ-γράφω ρ.	**πολυ-καπνίζω** ρ.	**πολυ-πιέζω** ρ.	**πολυ-τρίβω** ρ.	
πολυ-δακρύζω ρ.	**πολυ-κλαδεύω** ρ.	**πολυ-πικραίνω** ρ.	**πολυ-τρομάζω** ρ.	
πολυ-διαβάζω ρ.	**πολυ-κλαίω** ρ.	**πολυ-πιστεύω** ρ.	**πολυ-τρώω** ρ.	
πολυ-διασκεδάζω ρ.	**πολυ-κοιμάμαι** ρ.	**πολυ-πλένω** ρ.	**πολυ-τσαλακώνω** ρ.	
πολυ-δίνω ρ.	**πολυ-κολλώ** ρ.	**πολυ-προσέχω** ρ.	**πολυ-φορτώνω** ρ.	
πολυ-δουλεύω ρ.	**πολυ-κουνώ** ρ.	**πολυ-σαλεύω** ρ.	**πολυ-φωνάζω** ρ.	

τους οποίους προέρχονται οι διάφορες ανθρώπινες φυλές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polygenesis].

πολυγλωσσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη, η χρήση ή η γνώση πολλών γλωσσών **2.** η έκφραση πολλών, συνήθ. αλληλοσυγκρουόμενων, απόψεων συγχρόνως ή διαδοχικά από ένα άτομο ή τα μέλη μιας ομάδας: *η ~ των μελών τής κυβέρνησης / στελεχών τής αντιπολίτευσης.*

πολύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γνωρίζει πολλές γλώσσες **2.** αυτός που έχει γραφτεί σε πολλές γλώσσες ή αποδίδει μια λέξη σε πολλές γλώσσες: *~ επιγραφή / λεξικό.* **πολυγλωσσικός, -ή, -ό.**

πολύγνωμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλές διαφορετικές γνώμες για ένα θέμα **2.** αυτός που αλλάζει εύκολα γνώμη, που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία απόφαση ΣΥΝ. αναποφάσιστος.

πολύγνωρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γνωρίζει πολλά ΣΥΝ. πολύξερος, πολυμαθής.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-γνωρος* < *γνωρίζω* (υποχωρητ.). πβ. *πρωτόγνωρος*].

πολυγνωσία (η) [1890] η κατοχή πολλών γνώσεων.

Πολύγνωτος (ο) {-ου κ. -ώτου} αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος ζωγράφισε την «Ποικίλη Στοά» στην Αγορά των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πολυ-* + *-γνωτος* < θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω* (βλ. κ. *γνωστός*)].

πολυγονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η δημιουργία πολλών απογόνων λόγω αυξημένης γονιμότητας ΣΥΝ. πολυτοκία.

πολύγονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννά πολλά (τέκνα), πολύ καρπερός ΣΥΝ. πολύτοκος.

πολύγραμμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από πολλές γραμμές.

πολυγράφος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πλούσιο συγγραφικό έργο· συνήθ. στον υπερθ. ***πολυγραφότατος***, *-η, -ο: ~ συγγραφέας.* — **πολυγραφία** (η) [μτγν.].

πολύγραφος (ο) {πολυγράφ-ου | -ων, -ους} συσκευή παραγωγής αντιγράφων, που λειτουργεί με τη χρήση ειδικής μεμβράνης, πάνω στην οποία γράφεται το προς αναπαραγωγή κείμενο είτε με το χέρι είτε με γραφομηχανή· σήμερα έχει αντικατασταθεί από τα φωτοαντιγραφικά μηχανήματα. Επίσης **πολυγράφος**. — **πολυγραφικός, -ή, -ό** [1892], **πολυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Polygraph].

> **πολυγράφος – πολύγραφος.** Το **πολυγράφος** είναι ρηματικό σύνθετο με ενεργητική σημασία: *πολυγράφος* = αυτός που γράφει πολύ / πολλά. Ανάλογη σημασία (ενεργητική) έχουν και σύνθετα όπως: *ταχυγράφος* = αυτός που γράφει ταχέως, με ταχυγραφική μέθοδο· *στενογράφος* = αυτός που γράφει με τη στενογραφική μέθοδο· *πεζογράφος, βιογράφος, αγιογράφος* (γράφω = ζωγραφίζω), *ορθογράφος, αρθρογράφος, γελοιογράφος, σεναριογράφος, δημοσιογράφος, λεξικογράφος, πρακτικογράφος, επιστολογράφος, δακτυλογράφος, χρονογράφος, σκηνογράφος, υμνογράφος, τοπογράφος, τυπογράφος, σκιτσογράφος, δραματογράφος, χαρτογράφος, φωτογράφος, γεωγράφος, λαογράφος* κ.ά. Το **πολύγραφος** είναι ρηματικό σύνθετο με οιονεί «παθητική» σημασία (πβ. *χειρόγραφος*), που δηλώνει το μηχάνημα «με το οποίο γράφονται πολλά (αντίτυπα / αντίγραφα)». Πβ. και *τηλέγραφος* αλλά *καρδιογράφος, σεισμογράφος, παλαιογράφος* κ.ά. Κατά το *τηλέγραφος* και *πολύγραφος* τονίστηκαν και *φωνόγραφος, κινηματόγραφος* αντί *φωνογράφος, κινηματογράφος*.

πολυγραφώ ρ. αμετβ. {πολυγραφείς... | πολυγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αναπαράγω ένα γραπτό στον πολύγραφο: *πολυγραφημένες σημειώσεις.* — **πολυγράφηση** (η).

πολυγυνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** θεσμός που επιτρέπει σε έναν άνδρα να έχει συγχρόνως περισσότερες από μία συζύγους ΑΝΤ. πολυανδρία **2.** (γενικότ.) το να έχει ένας άνδρας σχέση με περισσότερες από μία γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. polygyny < μτγν. *πολυγύνης* < *πολυ-* + *-γύνης* < *γυνή*].

πολυγυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυρίσει, ταξιδέψει σε πολλά μέρη, σε πολλούς τόπους.

Πολύγυρος (ο) {-ου κ. -ύρου} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Χαλκιδικής. — **Πολυγυριώτης** (ο), **Πολυγυριώτισσα** (η), **πολυγυριώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, πιθ. (άποψη Λ. Τσοπανάκη) < *πολύ(γ)ιρος* (με παρετυμολ. προς το *γύρος*), < **πολύερος* (με τροπή *α* > *ε* λόγω τού υγρού) < μτγν. *Πολύαρος*, όνομα κτηματία τής περιοχής κατά τον 2ο ή 1ο αι. π.Χ. (< *πολύ-* + *αράομαι* < *ἀρά* «ευχή – κατάρα»)].

πολυγωνικός, -ή, -ό [1812] αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυγώνου: *~ σχήμα / γραμμή / τραπέζι.*

πολύγωνο (το) [αρχ.] {πολυγών-ου | -ων} ΓΕΩΜ. το επίπεδο ευθύγραμμο σχήμα, που έχει περισσότερες από τέσσερεις πλευρές με τις αντίστοιχες γωνίες τους: *κανονικό ~* (αυτό που έχει όλες τις πλευρές ίσες και τις γωνίες του ίσες).

πολύγωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλές γωνίες: *~ σχήματα* **2.** ***πολύγωνο*** (το) βλ.λ.

πολυδαίδαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη μορφή λαβυρίνθου, που είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος στην κατασκευή του: *~ αίθουσα / οικοδόμημα* ΣΥΝ. δαιδαλώδης **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά πολύπλοκος και δύσκολα καταλήγει σε αποτέλεσμα: *~ διαδικασία / επιχειρηματολογία / υπόθεση* ΣΥΝ. περίπλοκος, αδιέξοδος, πολυσύνθετος.

πολύδακρυς (ο/η) [αρχ.] {πολυδάκρ-υος | -ύων} (αρχαιοπρ.) πολυδάκρυτος (βλ.λ.).

πολυδάκρυτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνοδεύεται από πολλά δάκρυα, για τον οποίο αξίζει να χυθούν πολλά δάκρυα: *~ ζωή* ‖ *ο ~ φίλος μας* (για νεκρό) ΣΥΝ. πολύκλαυ(σ)τος.

πολυδακτυλία (η) [1889] ΑΝΑΤ. ανωμαλία κατά την οποία τα άνω ή κάτω άκρα έχουν περισσότερα από πέντε δάκτυλα. — **πολυδάκτυλος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydactylie].

πολυδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί ή που έγινε/γίνεται με μεγάλες δαπάνες: *~ κρουαζιέρα / ζωή / επιχείρηση / γούστα / συνήθειες / έρευνες* ΣΥΝ. πολυέξοδος, ακριβός ΑΝΤ. ολιγοδάπανος.

πολύδενδρος, -η, -ο [αρχ.] (τόπος) που έχει πολλά δέντρα, είναι γεμάτος από δέντρα.

Πολυδεύκης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γυιος τού Δία και τής Λήδας, δίδυμος αδελφός τού Κάστορα (βλ. κ. λ. *Κάστωρ, Διόσκουροι, δίδυμος*) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η σημ. και η ετυμ. τού β' συνθ. *-δεύκης*, το οποίο μαρτυρείται και στο ομηρικό επίθ. *ἀ-δευκής* (ως συνοδευτικό των ουσ. *ὄλεθρος, πότμος, φῆμις, ἄτη, αἶσα*). Φαίνεται ότι η πιθανότερη σημ. τού επιθ. *ἀδευκής* είναι «αφρόντιστος, απροσδόκητος», πράγμα που θα καθιστούσε λογική τη σύνδεση με τις «γλώσσες» *δεύκω· βλέπω* (*Etymologicum Magnum*) και *δεύκει· φροντίζει* (Ησύχιος). Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με το ομηρικό επίρρ. *ἐνδυκέως* «επιμελώς, με φροντίδα», η οποία θα προϋπέθετε για το *ἀδευκής* τη σημ. «αμελής, ανοικοκύρευτος»].

πολυδιαβασμένος, -η, -ο 1. (παθητ.) αυτός που έχει διαβαστεί ή διαβάζεται από πολλούς: *~ βιβλίο* **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει διαβάσει πολλά, μορφωμένος: *άνθρωπος ~* ΣΥΝ. καλλιεργημένος.

πολυδιάσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διάσπαση ενός συνόλου σε πολλά μέρη: *ενδεχόμενη ήττα στις εκλογές θα οδηγήσει στην ~ τής παράταξης* ΣΥΝ. κατακερματισμός. — **πολυδιασπώ** ρ. {-άς...}.

πολυδιάστατος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές διαστάσεις· (συνήθ. μτφ.) που διεξάγεται προς πολλές κατευθύνσεις, ο πολύπλευρος, αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από μονομέρεια: *~ εξωτερική πολιτική* ΑΝΤ. μονοδιάστατος. — **πολυδιάστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multi-dimensional].

πολυδιαφημισμένος, -η, -ο αυτός που έχει διαφημιστεί ή διαφημίζεται πολλές φορές: *~ προϊόν / παράσταση.*

πολυδιήγητος, -η, -ο [1782] (ιστορία, γεγονός, πρόσωπο κ.λπ.) που η διήγησή του είναι πολύ διαδεδομένη.

πολυδιψία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εμφανίζεται αυξημένη επιθυμία για λήψη υγρών, συνήθ. σε ασθενείς που πάσχουν από (σακχαρώδη) διαβήτη ή ορισμένες παθήσεις των ουροδόχων οδών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydipsie].

πολυδόξαστος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ δοξασμένος: *~ μάχη* ΣΥΝ. ένδοξος. Επίσης **πολύδοξος** [μτγν.].

πολυδουλεμένος, -η, -ο αυτός που έχει δουλευτεί με κάθε λεπτομέρεια, που τον έχουν επεξεργαστεί πολύ καλά: *~ έργο / πίνακας / κόσμημα.*

πολύδροσος, -η, -ο [μτγν.] γεμάτος δροσιά: *~ πηγή.*

πολυδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μεγάλες δυνάμεις ή δυνατότητες: *~ εκπαιδευτικός οργανισμός* **2.** ***πολυδύναμο αστυνομικό τμήμα*** το αστυνομικό τμήμα που περιλαμβάνει στα όρια τής δικαιοδοσίας του πολλούς δήμους ● **3.** ΦΑΡΜ. (εμβόλιο ή ορός) που έχει παρασκευαστεί από περισσότερα τού ενός στελέχη τού ίδιου βακτηρίου ή ιού, όπως είναι το αντιγριπικό εμβόλιο. — **πολυδυναμία** (η).

Πολύδωρος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Πολύδωρας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., < *πολυ-* + *δῶρον*].

πολύδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γενναιόδωρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-δωρος* (< *δῶρον*). πβ. *μεγαλό-δωρος*].

πολυεδρικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυέδρου: *~ κρύσταλλος / επιφάνεια* **2.** (εκλογική περιφέρεια) που έχει περισσότερες από μία βουλευτικές έδρες. — **πολυεδρικότητα** (η).

πολύεδρος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πολλές έδρες: *~ σχήμα* **2.** ***πολύεδρο*** (το) {πολυέδρ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που περικλείεται από επίπεδα πολύγωνα, τα οποία ονομάζονται έδρες: *κανονικό ~* (τού οποίου οι έδρες είναι κανονικά πολύγωνα και οι στερεές γωνίες ίσες) **3.** (λόγ.) αυτός που έχει πολλά καθίσματα: *~ αίθουσα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyèdre].

πολυεθνικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από πολλά έθνη, στον οποίο περιλαμβάνονται πολλές εθνότητες: *~ κράτος* **2.** αυτός που αφορά σε πολλά έθνη ή που γίνεται με τη συμμετοχή εκπροσώπων από πολλά έθνη: *~ διάσκεψη / εκστρατευτικό σώμα* ‖ *~ κολοσσός / συμφέροντα* **3. *πολυεθνική*** (η) (ενν. *επιχείρηση, εταιρεία*) οικονομική μονάδα μεγάλων δυνατοτήτων, που δραστηριοποιείται σε παγκόσμια κλίμακα με υποκαταστήματα, παραρτήματα και θυγατρικές εταιρείες, οι οποίες ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές τής μητρικής επιχείρησης, π.χ. μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες, βιομηχανίες ειδών που καταναλώνονται παγκοσμίως κ.λπ. — **πολυεθνικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multinational].

πολυειδής, -ής, -ές {πολυειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζεται σε πολλά είδη, με πολλές διαφορετικές μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος, ποικίλος. — **πολυειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ειδής* < *εἶδος*].

πολυεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει περιουσία πολλών εκατομμυρίων δραχμών, δολαρίων κ.ά.

[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *εκατομμύριο* + *-ούχος* (< *έχω*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multimillionaire].

πολυέλαιος (ο) {πολυελαί-ου | -ων, -ους} το μεγάλων διαστάσεων κρεμαστό πολύφωτο, το οποίο αναρτάται στην οροφή σαλονιών, αιθουσών δημόσιων ή ιδιωτικών χώρων ή σε εκκλησίες: *μπρούντζινος / σκαλιστός / αναμμένος ~*· ΦΡ. (ειρων.) ***σιγά τον πολυέλαιο*** για κάτι/κάποιον για το/τον οποίο δεν αξίζει να γίνεται λόγος: *Κι αν δεν έρθει τι έγινε; ~!* ΣΥΝ. σιγά!, σιγά τα λάχανα!

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-έλαιος* < *ἐλαία, ἔλαιον*].

πολυέλεος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ως προσωνυμία τού Θεού) γεμάτος έλεος, εξαιρετικά φιλεύσπλαγχνος ΣΥΝ. οικτίρμων, πονετικός ΑΝΤ. ανελέητος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πολυέλεος*** (ο) το τμήμα τού όρθρου κατά το οποίο διαβάζεται ο 135ος ψαλμός, στον οποίο κάθε εδάφιο τελειώνει με τη λέξη *έλεος*.

πολυέξοδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαιτεί ή για τον οποίο γίνονται πολλά έξοδα: *~ εκδηλώσεις / έρευνες / διαμονή / εγχείρηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος **2.** (για πρόσ.) αυτός που ξοδεύει πολλά: *~ οικογένεια / νοικοκυριό* ΣΥΝ. σπάταλος.

πολυεπίπεδος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από πολλά επίπεδα: *~ αίθουσα δεξιώσεων* || (μτφ.) *~ κριτική / ανάλυση*. — **πολυεπίπεδα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multilevel ή multilevelled].

πολυεργαλείο (το) εργαλείο με πολλά εξαρτήματα για ποικίλες εργασίες.

πολυεστέρας (ο) υφάνσιμο υλικό, δομική μονάδα τού οποίου είναι μία πολυεστερική ένωση. Επίσης **πολυέστερ** (το) {άκλ.} (βλ. λ. *πολυεστέρες*).

πολυεστέρες (οι) ΧΗΜ. πολυμερείς ενώσεις, των οποίων οι μακρομοριακές αλυσίδες έχουν σχηματιστεί με τη δημιουργία εστερικών ομάδων (βλ. λ. *εστέρες*) και χρησιμοποιούνται για την παραγωγή καλλυντικών, στιλβωτικών υλικών, για την κατασκευή πλαστικών, στην ηλεκτροτεχνία, τη βιομηχανία υφασμάτων κ.α.: *κορεσμένοι / ακόρεστοι / αρωματικοί ~*. — **πολυεστερικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. polyester (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *εστέρας*].

πολυετής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (φυτό) που ζει περισσότερο από έναν χρόνο, κατ' αντιδιαστολή προς το μονοετές **2.** αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: *~ σπουδές / υπηρεσία / θεραπεία / πείρα* (που αποκτήθηκε μετά από πολλά χρόνια) ΣΥΝ. πολύχρονος, μακροχρόνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολυετία (η) [μτγν.] {πολυετιών} μακροχρόνια περίοδος, διάστημα πολλών ετών: *επίδομα πολυετίας*.

πολύευκτος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ευχόμαστε πάρα πολύ να συμβεί: *η ~ επιτυχία*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ευκτος* < *εὔχομαι*].

πολυεύσπλαγχνος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που δείχνει μεγάλη ευσπλαγχνία ΑΝΤ. άσπλαχνος. — **πολυευσπλαγχνία** (η) [μτγν.].

πολυζηλεμένος, -η, -ο αυτός τον οποίο ζηλεύουν πολύ ή και πολλοί: *~ θέση* ΣΥΝ. αξιοζήλευτος. Επίσης **πολυζήλευτος** [1890].

πολύζηλος, -η, -ο αυτός που δείχνει πολύ μεγάλο ζήλο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *ζῆλος*].

πολυζήτητος, -η, -ο [μεσν.] περιζήτητος (βλ.λ.).

πολύζυγο (το) {πολυζύγ-ου | -ων} όργανο τής ενόργανης γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από δύο κατακόρυφες παραστάδες ύψους τριών μέτρων, που συνδέονται με είκοσι οριζόντιους ζυγούς (ράβδους) και το οποίο χρησιμοποιείται για την άσκηση των κοιλιακών μυών και για υπερεκτάσεις τού σώματος (πβ. λ. *μονόζυγο*).

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *πολύζυγος* < *πολυ-* + *ζυγός*].

Πολυζώης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ζώης**.

[ΕΤΥΜ. Συγκεκομ. τ. τού μεσν. επιθ. *πολυζώητος*, που αποτελούσε ευχή να ζήσει κάποιος πολλά χρόνια].

πολυζώητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ζήσει ή ζει πολλά χρόνια ΑΝΤ. λιγόζωος. — **πολυζωία** (η) [1766].

πολυήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ημερών: *~ ταξίδι* ΑΝΤ. ολιγοήμερος.

πολύηχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παράγει ποικιλία ήχων.

πολυθέαμα (το) [1885] {πολυθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπερθέαμα (βλ.λ.).

πολυθεΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η πίστη σε πολλούς θεούς, η λατρεία πολλών θεών ΑΝΤ. μονοθεΐα, μονοθεϊσμός. Επίσης **πολυθεϊσμός** (ο) [1888].

πολυθεϊκός, -ή, -ό [1854] αυτός που περιλαμβάνει πολλούς θεούς: *~ θρησκεία*.

πολυθεϊστής (ο) [1871], **πολυθεΐστρια** (η) {πολυθεϊστριών} ο οπαδός τού πολυθεϊσμού ΑΝΤ. μονοθεϊστής. — **πολυθεϊστικός, -ή, -ό** [1863].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polythéiste].

πολυθέλγητρος, -η, -ο [1872] (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πολλά θέλγητρα, που ασκεί μεγάλη γοητεία: *~ κόρη*.

πολυθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή περισσότερων τής μιας έμμισθων θέσεων στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα από το ίδιο άτομο: *για την καταπολέμηση τής ανεργίας συνιστάται και ο περιορισμός τής ~*.

πολυθέσιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει πολλές θέσεις: *~ γκαράζ / όχημα* **2.** (για σχολείο) αυτό που έχει πολλές θέσεις διδασκόντων: *~ δημοτικό σχολείο*.

[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-θέσιος* < *θέση*, πβ. κ. *μονο-θέσιος, δι-θέσιος*].

πολυθεσίτης (ο) {πολυθεσιτών}, **πολυθεσίτισσα** (η) {πολυθεσιτισσών} ο υπάλληλος που κατέχει περισσότερες τής μιας έμμισθες θέσεις στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα.

πολυθόρυβος, -η, -ο [1836] αυτός που έχει ή προκαλεί πολύ θόρυβο: *~ μηχανή / δρόμος* ΣΥΝ. πολύβουος ΑΝΤ. ήσυχος.

πολυθρήνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει θρηνηθεί ή αξίζει να θρηνηθεί από πολλούς ή πολύ ΣΥΝ. πολυδάκρυτος, πολύκλαυ(σ)τος.

πολυθρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναπαυτικό κάθισμα με στηρίγματα για την πλάτη (και συχνά και για τα χέρια), το οποίο προορίζεται για ένα άτομο (σε αντίθεση με τον καναπέ): *κάθομαι / βουλιάζω στην ~* || *βαθιά / κλασική / μοντέρνα ~* || *κουνιστή / περιστρεφόμενη ~* || *~ γραφείου / σαλονιού / καθιστικού* || *αναπηρική ~* (το αναπηρικό καροτσάκι) || *πολυθρόνα-κρεβάτι* (που μπορεί να ανοίξει και να χρησιμοποιηθεί ως κρεβάτι). — (υποκ.) **πολυθρονίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. poltrona < poltro «κρεβάτι» < λατ. *pulliter < pullus «πώλος, πουλάρι», μέσω τής σημ. «κάθισμα, σαμάρι». Στην Ελληνική η λ. συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις λ. *πολύς* και *θρόνος*, πράγμα που εξηγεί και τη γραφή της].

πολυθρύλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί πολλοί θρύλοι: *~ ήρωας* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, περιλάλητος, θρυλικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

πολυϊατρείο (το) ιατρείο στο οποίο υπάρχουν γιατροί πολλών ειδικοτήτων, ώστε να μπορούν να εξυπηρετηθούν ασθενείς με διάφορες ασθένειες και προβλήματα υγείας: *τα ~ τού Ι.Κ.Α.*

πολυΐστωρ (ο/η) {πολυΐστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** πρόσωπο που έχει πολλές γνώσεις **2.** (συγγραφέας) που γράφει για ποικίλα θέματα, που ασχολείται με διάφορα είδη τού λόγου: *~ δοκιμιογράφος*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *ἵστωρ*, για το οποίο βλ. λ. *ιστορία*].

πολυκαιρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πάροδος μεγάλου χρονικού διαστήματος (κυρ. ως αιτία φθοράς): *χαρτιά κιτρινισμένα από την ~*.

πολυκαιρίζω ρ. αμετβ. {πολυκαίρισ-α, -μένος} **1.** διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα (και υφίσταμαι τις ανάλογες συνέπειες): *έχει πολυκαιρίσει αυτή η διαμάχη* **2.** (συνήθ. η μτχ. ***πολυκαιρισμένος, -η, -ο***) αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό, που δεν είναι καινούργιος ή φρέσκος: *~ τρόφιμα* || *~ αιτήματα*.

πολυκαιρινός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μένει σε αχρηστία επί μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει παλιώσει ΣΥΝ. απηρχαιωμένος. Επίσης (λαϊκ.) **πολυκαιρίτικος, -η, -ο**.

πολυκαλλιέργεια (η) {πολυκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. γεωργικό σύστημα ταυτόχρονης καλλιέργειας περισσοτέρων τού ενός ειδών παραγωγής σε μια έκταση γης.

πολυκάναλος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για συσκευή) αυτός που έχει πολλά κανάλια: *~ ραδιοενισχυτής / ψηφιακός αποκωδικοποιητής*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multichannel].

Πολυκανδριώτης (ο), **Πολυκανδριώτισσα** (η) (λαϊκ.) αυτός που κατοικεί στη Φολέγανδρο ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Φολεγάνδριος. — **πολυκανδριώτικος, -η, -ο**.

πολυκάντηλο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. πολύφωτο αποτελούμενο από πολλά καντήλια, το οποίο χρησιμοποιείται στις εκκλησίες.

Πολύκαρπος (ο) [αρχ.] **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Όσιος ~* **2.** ανδρικό όνομα.

πολύκαρπος, -η, -ο [αρχ.] (για τόπους κ. μτφ. για πρόσ.) αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, εξαιρετικά γόνιμος ΣΥΝ. καρπερός ΑΝΤ. άκαρπος, άγονος. — **πολυκαρπία** (η) [αρχ.].

πολυκαταλαβαίνω ρ. μετβ. {πολυκατάλαβα} (με άρνηση) καταλαβαίνω σε ικανοποιητικό βαθμό: *δεν πολυκατάλαβε το έργο / τι είπε* || *δεν ~ από αυτά, μη με μπλέκεις*.

πολυκατάστημα (το) {πολυκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο κατάστημα, που αποτελείται από επιμέρους τμήματα, στα οποία πωλούνται ποικίλα είδη, λ.χ. ένδυσης, οικιακού εξοπλισμού, ηλεκτρονικών κ.λπ. (πβ. λ. *σούπερ μάρκετ*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multistore].

πολυκάτεχος, -η, -ο (λαϊκ.-ειρων.) αυτός που κατέχει πολλές γνώσεις, πολυμαθής.

πολυκατοικία (η) {πολυκατοικιών} **1.** πολυώροφο οικοδόμημα (με περισσότερους από δύο ορόφους) που διαχωρίζεται σε αυτοτελή διαμερίσματα: *ανέγερση πολυκατοικίας* || *πενταώροφη ~* || *ο θυρωρός / ο διαχειριστής / τα κοινόχρηστα τής ~* || *μένουμε στην ίδια ~ σε διαφορετικούς ορόφους* **2.** (συνεκδ.) οι ένοικοι τού παραπάνω οικοδομήματος: *με τις φωνές του σήκωσε όλη την ~ στο πόδι*.

πολυκέλαδος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (πουλί) που κελαηδά πολύ **2.** (ειρων. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πολύ ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *κέλαδος* «θόρυβος, ήχος» (βλ. κ. *κελαηδώ*)].

πολυκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: *~ επιχείρηση* ΣΥΝ. κερδοφόρος. — **πολυκερδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολυκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλά κεφάλια: *~ τέρας* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλούς αρχηγούς: *~ κόμμα / ηγεσία*.

πολυκινηματογράφος (ο) σύμπλεγμα πολλών κινηματογραφικών αιθουσών.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. multiplex].

πολυκλαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαχωρίζεται σε πολλούς επιμέρους κλάδους, τομείς **2.** ***πολυκλαδικό (λύκειο)*** το λύκειο που παρέχει στον μαθητή τη δυνατότητα να επιλέγει μέσα από διάφορους κλάδους μαθημάτων αυτά που θα τον οδηγήσουν σε στοιχειώδη τεχνική / επαγγελματική κατάρτιση (όπως *το τεχνικό λύκειο*, βλ. λ. *τεχνικός*) ή θα προετοιμάσουν την εισαγωγή του σε Ανώτερες ή Ανώτατες Σχολές (όπως *το γενικό λύκειο*, βλ. λ. *γενικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπαίδευση*.

πολύκλαδος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

πολύκλαυτος, -η, -ο κ. **πολύκλαυστος** [αρχ.] (λόγ.) (για νεκρό) αυτός που έχει θρηνηθεί πολύ ή από πολλούς ΣΥΝ. πολυθρήνητος, πο-

λυδάκρυτος.

Πολύκλειτος (ο) {-ου κ. -είτου} ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες ανδριαντοποιούς (5ος αι. π.Χ.): *κανόνας τού ~* (σύγγραμμα τού καλλιτέχνη όπου όριζε τις σωστές αναλογίες τού ανθρώπινου σώματος· επίσης το άγαλμα «Δορυφόρος», το οποίο ακολουθεί τις αναλογίες αυτές).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *κλειτός* «ένδοξος, ονομαστός» < **κλεϝ-ετ-ός* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -ϝ- και συναίρεση) < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

πολυκλινική (η) [1845] νοσηλευτικό ίδρυμα (κλινική) όπου μπορούν να νοσηλευθούν ασθενείς διαφορετικών παθήσεων, στο οποίο παρέχεται ιατρική φροντίδα από γιατρούς όλων των ειδικοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyclinique].

πολύκλωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λαϊκ.) πολύκλαδος (βλ.λ.) • **2.** (καλώδιο) που αποτελείται από πολλά σύρματα.

πολυκοιτάζω ρ. μετβ. {πολυκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κοιτάζω (κάτι/κάποιον) συχνά: *αυτός μπροστά σαν να σε πολυκοιτάζει* **2.** αποδίδω σημασία σε (κάτι), το κοιτάζω προσεκτικά: *δεν πολυκοιτάζει τους τύπους, είναι απλός σ' αυτά* || *το πήρα βιαστικά, χωρίς να το πολυκοιτάξω.*

πολυκομματικός, -ή, -ό αυτός στον οποίο υπάρχουν ή συμμετέχουν πολλά κόμματα: *~ κυβέρνηση / σύστημα* ΑΝΤ. μονοκομματικός.

πολυκομματισμός (ο) [1896] η ύπαρξη και λειτουργία πολλών κομμάτων: *ο ~ αποτελεί θεμέλιο λίθο τής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας* ΑΝΤ. μονοκομματισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. multipartisme].

πολυκοσμία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ο συνωστισμός που δημιουργείται από τη συγκέντρωση πολλών ανθρώπων στον ίδιο χώρο: *αποφεύγω την ~* || *αυτές τις μέρες υπάρχει ~ στα μαγαζιά λόγω των εκπτώσεων* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή.

πολυκοτυλήδονος, -η, -ο ΒΟΤ. αυτός που έχει περισσότερες από δύο κοτυληδόνες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycotelydon].

πολυκουζινάκι (το) {χωρ. γεν.} σύνθετη οικιακή συσκευή που αποτελείται από δύο ηλεκτρικές εστίες, νεροχύτη και μικρό ψυγείο.

Πολυκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** τύραννος τής Σάμου (6ος αι. π.Χ.), γνωστός για τα έργα του στο νησί (λιμενικές εγκαταστάσεις, υδραγωγείο, ανάκτορο, ναός τής Ήρας) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *πολυκρατής* «πανίσχυρος, πολύ δυνατός» < *πολυ-* + *-κρατής* < *κρατώ*].

πολύκροτος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ.) αυτός που έχει προκαλέσει αίσθηση στην κοινή γνώμη, που έχει συζητηθεί πολύ: *~ δίκη / υπόθεση / σίριαλ* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος.

πολυκύμαντος, -η, -ο **1.** (θάλασσα) που έχει πολλά κύματα ΑΝΤ. ακύμαντος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: *~ βίος / ιστορία* ΣΥΝ. ταραχώδης, περιπετειώδης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πολυ-* + *-κύμαντος* < *κυμαίνω* (< αρχ. *κῦμα*)].

πολυκυστικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλές κύστεις: *~ ωοθήκες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycystic].

πολυκύτταρος, -η, -ο [1891] ΒΙΟΛ. αυτός που αποτελείται από πολλά κύτταρα: *~ φυτά / οργανισμοί* ΑΝΤ. μονοκύτταρος. Επίσης **πολυκυτταρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. multicellulaire].

πολύκωπος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κουπιά: *~ λέμβος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-κωπος* < *κώπη* «κουπί» (βλ. κ. *κουπί*)].

πολυλειτουργικός, -ή, -ό αυτός που επιτελεί πολλές λειτουργίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multifunctional].

πολυλογάς (ο) {πολυλογάδες}, **πολυλογού** (η) {πολυλογούδες} **1.** πρόσωπο που λέει πολλά λόγια περιττά ή ασήμαντα, που φλυαρεί ΣΥΝ. φλύαρος, φαφλατάς, γλωσσάς ΑΝΤ. λιγομίλητος, λιγόλογος **2.** (ως ουσ.) φλύαρος άνθρωπος: *δεν μπορώ τους ~.* — **πολυλογάδικος,** -η, -ο.

πολυλογία (η) [αρχ.] {δύσχρ. πολυλογιών} **1.** το να μιλάει κανείς πολύ, χωρίς να λέει κάτι ουσιαστικό: *δεν μπορώ την ~ του· αν αρχίσει, δεν σταματά με τίποτα* ΣΥΝ. φλυαρία ΑΝΤ. ολιγολογία **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ό,τι λέει κανείς φλυαρώντας: *αυτά είναι πολυλογίες!* — **πολύλογος,** -η, -ο [αρχ.].

πολυλογώ ρ. αμετβ. {-είς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φλυαρώ, μιλώ ακατάπαυστα· ΦΡ. ***(για) να μη σ' τα πολυλογώ*** για να μη φλυαρώ, για να μπω κατευθείαν στο θέμα: *~, έψαξα παντού, ρώτησα, αλλά αυτός είχε εξαφανιστεί.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πολυλογῶ (-έω)* < *πολυ-* + *-λογῶ* (< *λόγος*)].

πολυμαθής, -ής, -ές {πολυμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυμαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει μάθει πολλά, που κατέχει πολλές γνώσεις (πβ. λ. *αμαθής, ημιμαθής*). — **πολυμάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-μαθής* < *μανθάνω*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*].

πολυμαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσπλασία που συνίσταται στην ύπαρξη ή εμφάνιση συμπληρωματικών μαστών στο στήθος και σπανιότ. στην πλάγια κοιλιακή ή βουβωνική χώρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymastie].

πολυμελής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη: *~ δικαστήριο / οικογένεια / επιτροπή / αντιπροσωπία / κυβερνητικό σχήμα* ΑΝΤ. ολιγομελής. — **πολυμέλεια** (η) [1887].

πολυμερής, -ής, -ές {πολυμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από πολλά μέρη ή έχει πολλές διαφορετικές πλευρές: *~ ανάλυση / ερμηνεία* ΣΥΝ. πολυσύνθετος, πολύπλευρος, πολυσχιδής ΑΝΤ. μονομερής **2.** αυτός που διεξάγεται ανάμεσα σε πολλά μέρη: *~ συμφωνία / ανταλλαγές* (πβ. λ. *μονομερής, διμερής*) **3.** αυτός που δεν μένει προσκολλημένος σε ένα, αλλά επεκτείνεται σε πολλά σημεία: *~ ενδιαφέρον / μόρφωση* • **4.** ΧΗΜ. αυτός που έχει προκύψει από πολυμερισμό: *~ ένωση / υλικό.* — **πολυμέρεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-μερής* < *μέρος*].

πολυμερίζω ρ. μετβ. {πολυμέρισ-α, -τηκα, -μένος} ΧΗΜ. παράγω (κάτι) με πολυμερισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymériser].

πολυμέριμνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλές μέριμνες, πολλές φροντίδες.

πολυμερισμός (ο) [1895] **1.** ΧΗΜ. σειρά χημικών αντιδράσεων κατά τις οποίες σχηματίζονται χημικές ενώσεις με μεγάλο πλήθος ατόμων και μεγάλο μοριακό βάρος από τη συνένωση μεγάλου αριθμού απλούστερων όμοιων ή παρόμοιων μορίων **2.** (στην πολιτική) η συλλογική εκτέλεση συλλογικά ειλημμένων διεθνών αποφάσεων από ομάδες κυβερνήσεων ή κρατών (κατά κανόνα, υπό την αιγίδα τού Ο.Η.Ε.) ΑΝΤ. μονομερισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymérisation. Στην πολιτική σημ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multilateralism (αντώνυμο τού bilateralism)].

πολυμέσα (τα) ΤΕΧΝΟΛ. ο συνδυασμός οπτικών και ακουστικών μέσων, κυρ. μέσω Η/Υ, για εκπαιδευτικούς, διαφημιστικούς, ψυχαγωγικούς ή άλλους σκοπούς. - **πολυμεσικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multimedia].

πολυμεταγγιζόμενος, -η, -ο αυτός που υποβάλλεται σε αλλεπάλληλες, περιοδικά επαναλαμβανόμενες μεταγγίσεις αίματος εξαιτίας παθήσεως (λ.χ. αιμοφιλίας, μεσογειακής αναιμίας): *~ άτομα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polytransfused (νόθο σύνθ.)].

πολυμεταλλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα κατά το οποίο κυκλοφορούν νομίσματα από διάφορα μέταλλα (χρυσά, αργυρά, χάλκινα κ.λπ.) ΑΝΤ. μονομεταλλισμός.

πολυμετοχικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από πολλούς μετόχους: *~ εταιρεία.*

πολύμετρο (το) {πολυμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περιλαμβάνει συνδυασμό οργάνων (αμπερόμετρο, βολτόμετρο και ωμόμετρο) με ευρεία χρήση σε διάφορες ηλεκτρικές μετρήσεις (τάσης, έντασης, αντίστασης κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymeter].

πολυμέτωπος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται ή διεξάγεται σε πολλά μέτωπα: *~ εκστρατεία* || *η κυβέρνηση δέχεται ~ επίθεση από συνδικάτα, εφημερίδες και εσωκομματικούς αντιπάλους.*

πολυμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση έμμηνης ρύσης ανά διαστήματα μικρότερα των 24 ημερών.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *μηνο-* (< *μήνας*) + *-ρροια* (< *ρέω*, με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymenorrhoea].

πολύμηνος, -η, -ο [1841] αυτός που έχει διάρκεια πολλών μηνών: *~ ταξίδι / θεραπεία.*

πολυμηχάνημα (το) μηχάνημα κατάλληλο για πολλές εργασίες.

πολυμήχανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται, επινοεί συνεχώς τεχνάσματα, για να αντεπεξέρχεται στις δυσκολίες: *ο ~ Οδυσσέας* ΣΥΝ. εφευρετικός, δαιμόνιος, ευφυής, επινοητικός.

πολυμιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πολυμιλάς... | πολυμίλησα} μιλάω πολύ, συνήθ. λέγοντας πράγματα που δεν θα έπρεπε να μαθευτούν ή για να φανεί ότι τα γνωρίζω: *μην ~, γιατί θα βρεις τον μπελά σου.*

Πολύμνια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής θεατρικής τέχνης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πολυ-* + *-ύμνια* < *ὕμνος*].

πολυμορφία (η) [μτγν.] {πολυμορφιών} **1.** το να είναι κανείς πολύμορφος, το να παρουσιάζει ποικιλία στη μορφή του: *γλωσσική ~* || *η ~ των ακτών / των αντιδράσεων κάποιου* ΑΝΤ. ομοιομορφία **2.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) ο πολυμορφισμός (βλ.λ.).

πολυμορφικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ. (για οργανισμούς) αυτός που εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά στη δομή ή λειτουργία του λόγω γενετικών διαφορών ή διαφορετικών συνθηκών ανάπτυξης: *«οι άνθρωποι είναι ~, γι' αυτό είναι αδύνατο να βρεθεί ένα φάρμακο κατάλληλο για όλους»* (εφημ.) **2.** (στη βιομηχανία) (α) προϊόν που το χαρακτηρίζει η δυνατότητα να λαμβάνει πολλές λειτουργικές μορφές και να εξυπηρετεί πολλαπλές ανάγκες: *~ γραφείο / καναπές με μοντέρνο ντιζάιν που «μεταμορφώνεται» με λίγες κινήσεις* (β) **πολυμορφικό** (το) επιβατικό όχημα που παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλής αξιοποίησης τού εσωτερικού χώρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymorphic].

πολυμορφισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. γενετική παραλλαγή που δημιουργεί διαφορετικά χαρακτηριστικά στα άτομα τής ίδιας πληθυσμικής ομάδας ή τού ίδιου είδους, λ.χ. στους ανθρώπους τις διαφορετικές ομάδες αίματος, στις ανεμώνες το διαφορετικό χρώμα των λουλουδιών κ.λπ. ΣΥΝ. πολυμορφία **2.** ΧΗΜ. η εμφάνιση χημικής ένωσης σε περισσότερες από μία διαφορετικές κρυσταλλικές μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymorphisme].

πολυμορφοπύρηνο (το) {πολυμορφοπυρήνων} ΒΙΟΛ. (λευκό αιμοσφαίριο) που φαίνεται να έχει πολλούς πυρήνες με διαφορές στη μορφή και στο μέγεθος, ενώ πρόκειται για έναν πυρήνα με πολλούς λοβούς, οι οποίοι συνδέονται με λεπτότατους μίσχους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polymorphonuclear (νόθο σύνθ.)].

πολύμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ή παρουσιάζει διάφορες μορφές ΣΥΝ. ποικιλόμορφος ΑΝΤ. ομοιόμορφος. — **πολύμορφα / πολυμόρφως** [μτγν.] επίρρ.

πολύμοχθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί πολύ μόχθο ή γίνεται

εφικτός μετά από πολύ μόχθο: ~ *προσπάθεια* / *έργο* / *επάγγελμα* ΣΥΝ. επίπονος, κοπιαστικός, επίμοχθος.

πολύμπριζο (το) → πολύπριζο

Πολυνείκης (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος τού Οιδίποδα και τής Ιοκάστης, αδελφός τού Ετεοκλή, τής Αντιγόνης και τής Ισμήνης· σε μονομαχία για τον θρόνο τής Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν και η Αντιγόνη, παραβαίνοντας τη διαταγή που απαγόρευε την ταφή τού Πολυνείκη ως προδότη, έθαψε τον αδελφό της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-νείκης* < *νεῖκος* «φιλονικία – μάχη»].

πολύνεκρος, -η, -ο αυτός που έχει ως συνέπεια πολλούς νεκρούς: ~ *δυστύχημα* / *ναυάγιο* / *επιθέσεις*.

πολυνευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. παθολογική αλλοίωση τού περιφερειακού νευρικού συστήματος. — **πολυνευριτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyneuritis].

πολύνευρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλά νεύρα ή νευρώσεις: ~ *φύλλο*.

Πολυνησία (η) [1819] **1.** σύνολο νησιών και νησιωτικών συστάδων τού Κλ. Ειρηνικού Ωκεανού, που καταλαμβάνει μια τεράστια τριγωνική έκταση, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι ορίζεται από τα νησιά τής Ν. Ζηλανδίας, τα νησιά τού Πάσχα και τής Χαβάης **2.** ***Γαλλική Πολυνησία*** (γαλλ. Polynésie Française) γαλλική υπερπόντια κτήση στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, στην οποία ανήκει το νησί τής Ταϊτής με πρωτεύουσα την Παπεέτε. — **Πολυνήσιος** (ο) [1890], **Πολυνήσια** (η), **πολυνησιακός, -ή, -ό** [1898].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. τοπωνύμιο, < αγγλ. Polynesia].

πολυνίκης (ο) [μτγν.] {πολυνικών} (σπάν.) πρόσωπο που έχει νικήσει πολλές φορές: (ως επίθ.) ~ *προπονητής* (που έχει οδηγήσει την ομάδα του πολλές φορές σε νίκη).

πολυνομία (η) [1833] {πολυνομιών} η έλλειψη κωδικοποιημένης νομοθεσίας με την ύπαρξη πολλών, συχνά αντικρουόμενων νόμων για το ίδιο θέμα.

πολυνομοσχέδιο (το) {πολυνομοσχεδί-ου | -ων} χαρακτηρισμός νομοσχεδίου το οποίο είτε περιέχει διατάξεις που επιφέρουν αλλαγές σε πολλούς τομείς τής έννομης τάξης είτε για την ψήφιση του απαιτείται η υπογραφή περισσοτέρων τού ενός υπουργών είτε ρυθμίζει μεν ένα μόνο αντικείμενο, αλλά οι αλλαγές που επιφέρει είναι δραστικές και πολύ σημαντικές: *«~ για τη Δικαιοσύνη καταθέτει το υπουργείο αμέσως μετά τις γιορτές: τι αλλάζει στα ναρκωτικά, τις εξώσεις και τα δικαστήρια»* (εφημ.) || *«με το ~ τού υπουργείου Εθνικής Άμυνας ρυθμίζονται θέματα των αξιωματικών, τού πολιτικού προσωπικού και των αποστράτων, το θέμα τής Εθνικής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας καθώς και ο τρόπος νέων προσλήψεων στο υπουργείο»* (εφημ.).

πολυξάκουστος, -η, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλη φήμη, πολύ ξακουστός ΣΥΝ. περίφημος, ονομαστός, φημισμένος. Επίσης **πολυξακουσμένος**.

Πολυξένη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η μικρότερη κόρη τού Πριάμου και τής Εκάβης **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πολύξενος* «αυτός που προσκαλεί πολλούς ξένους, που είναι φιλόξενος» < *πολυ-* + *ξένος*].

πολύξερος, -η, -ο [μεσν.] (συνήθ. ειρων.) αυτός που ξέρει πολλά: *μας κάνει τον* ~ ΣΥΝ. έξυπνος.

πολυξοδιάζω ρ. αμετβ. (διαλεκτ.) ξοδεύω πολλά, κάνω σπατάλες.

πολυομβρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) οι άφθονες και συνεχείς βροχοπτώσεις ΑΝΤ. ανομβρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολύομβρος* < *πολυ-* + *ὄμβρος* «βροχή» (βλ.λ.)].

πολυόμματος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά μάτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-όμματος* < *ὄμμα* «μάτι, βλέμμα» (βλ.λ.)].

πολύοσμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει πολλές και διαφορετικές οσμές. — **πολυοσμία** (η) [μτγν.].

πολυουρεθάνη (η) πλαστική ύλη που χρησιμοποιείται κυρ. ως στεγανωτικό και μονωτικό υλικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. polyurethane < poly- (< ελλην. *πολυ-*) + ur- (< αρχ. *οὖρον, -α*) + -ethane, παραγ. τού ethyl (βλ. λ. *αιθύλιο*)].

πολυουρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού όγκου των ούρων που αποβάλλονται από τον οργανισμό μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο σε 2 λίτρα και η οποία είναι από τα πρώτα συμπτώματα τού σακχαρώδους διαβήτη. — **πολυουρικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyuria].

πολυπαθαίνω ρ. μετβ. {πολύπαθα} παθαίνω (κάτι) κατ' επανάληψη.

πολυπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ποικιλία ψυχικών και σωματικών παθών, στα οποία υπόκειται κάποιος.

πολύπαθος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα, που έχει πάθει πολλά ΣΥΝ. πολυβασανισμένος. Επίσης (λόγ.) **πολυπαθής, -ής, -ές** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολυπαθής* < *πολυ-* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

πολυπαιγμένος, -η, -ο (για θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο) αυτός που έχει παιχθεί πολλές φορές: ~ *σίριαλ* / *ταινία* / *ντοκιμαντέρ*.

πολυπάω ρ. → πολυπηγαίνω

πολύπειρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει μεγάλη πείρα: ~ *πολιτικός* / *προπονητής* ΑΝΤ. άπειρος. — **πολυπειρία** (η) [αρχ.].

πολυπέταλος, -η, -ο [1809] (άνθος) που έχει πολλά ελεύθερα πέταλα στη στεφάνη (πβ. λ. *μονοπέταλος*).

πολυπηγαίνω κ. **πολυπάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. (με άρνηση) ♦ **1.** (αμετβ.) (α) πηγαίνω συχνά κάπου: *δεν ~ σινεμά* (β) ταιριάζω αρκετά: *αυτό το παντελόνι δεν πολυπηγαίνει με το σακάκι σου* ♦ **2.** (μετβ.) συμπαθώ, εκτιμώ (κάποιον) (κυρ. στον τ. **πολυπάω**): *αυτό τον τύπο δεν τον ~*.

πολυπλάνητος, -η, -ο αυτός που έχει περιπλανηθεί πολύ ή σε πολλά μέρη.

πολύπλευρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλές πλευρές: ~ *σχήμα* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που εμφανίζει διαφορετικές όψεις ή δεξιότητες: ~ *ταλέντο* / *ιδιοφυΐα* / *υπόθεση* ΑΝΤ. μονόπλευρος (β) αυτός που γίνεται από πολλές πλευρές: ~ *μελέτη* / *αντίδραση*. — **πολύπλευρα** / **πολυπλεύρως** επίρρ.

πολυπληθής, -ής, -ές [μτγν.] {πολυπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυπληθέστ-ερος, -ατος} αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ *συγκέντρωση* / *εξόρμηση* ΣΥΝ. πολυάριθμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολυπλοειδής, -ής, -ές ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει περισσότερα χρωμοσώματα, συνήθως πολλαπλάσια, από κάθε ζεύγος (πβ. λ. *διπλοειδής, απλοειδής*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyploid (κατά το diploid)].

πολυπλόκαμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλά πλοκάμια **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ποικίλες και ύποπτες διασυνδέσεις και επεκτείνεται σε πολλά, διαφορετικά σημεία: *η ~ επέκταση τής μαφίας ανά την υφήλιο*.

πολύπλοκος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά σύνθετος και έχει πολλά, διαφορετικά στοιχεία ή παραμέτρους, με αποτέλεσμα να μη γίνεται εύκολα κατανοητός, να μπερδεύει: ~ *μηχανισμός λειτουργίας* / *υπόθεση* / *θεωρία* / *θέμα* / *πρόβλημα* ΣΥΝ. περίπλοκος, μπερδεμένος, συγκεχυμένος ΑΝΤ. απλός. — **πολύπλοκα** επίρρ., **πολυπλοκότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-πλοκος* < *πλέκω* (πβ. κ. *πλοκή*)].

πολύποδας (ο) {πολυπόδων} **1.** ΖΩΟΛ. (α) κάθε θαλάσσιο ασπόνδυλο με κυλινδρική μορφή (όπως η θαλάσσια ανεμώνη), που φέρει αγκαθωτούς πλοκάμους γύρω από το στόμα και έχει συνήθ. την ανάποδη πλευρά του προσκολλημένη σε επιφάνεια (β) το χταπόδι ● **2.** ΙΑΤΡ. μαλακό σαρκώδες ή ινώδες μόρφωμα που αναπτύσσεται πάνω σε βλεννώδη επιφάνεια, όπως η μύτη, η μήτρα, το έντερο ή ο λάρυγγας και αποτελεί είτε καλοήθη όγκο είτε υπερτροφία τού βλεννογόνου. Επίσης (λόγ.) **πολύπους** [αρχ.] {πολύποδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολύπους* < *πολυ-* + *πούς, ποδός* (βλ. κ. *πόδι*)].

πολύποδος, -η, -ο αυτός που έχει πολλά πόδια.

πολυπόθητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο μεγάλου πόθου ή τού πόθου πολλών: ~ *μέρα* / *στιγμή* ΣΥΝ. περιπόθητος.

πολυποίκιλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που εμφανίζει εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία: ~ *προβλήματα* / *ενδιαφέροντα* / *γνώσεις* / *καθήκοντα*. — **πολυποίκιλα** επίρρ.

πολυποίκιλτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πλούσια διακόσμηση, που είναι ωραία στολισμένος: ~ *κόσμημα*.

πολυπολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη διαφόρων και διακρινόμενων μεταξύ τους πολιτισμών: ~ *κράτη* / *κοινωνίες*. — **πολυπολιτισμικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multicultural].

πολύπορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχει πολλά περάσματα, πολλές διαβάσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

πολυποσία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ποσία* < *πόσις* (βλ.λ.)].

πολύπους (ο) → πολύποδας

πολυπραγμονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πολυπραγμονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) **1.** ασχολούμαι με πολλά πράγματα (χωρίς να είμαι ο πλέον κατάλληλος για όλα) **2.** ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις από περιέργεια. — **πολυπραγμοσύνη** (η) [αρχ.].

πολυπράγμων, -ων, -ον {πολυπράγμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει πολλές ασχολίες, χωρίς να μπορεί να αντεπεξέλθει σε όλες με επιτυχία ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. απράγμων **2.** αυτός που ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν ΣΥΝ. ανακατωσούρης. Επίσης (καθημ.) **πολυπράγμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, απράγμων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *πράγμων* < *πρᾶγμα*].

πολύπραγος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που ασχολείται ή έχει ασχοληθεί με πολλά ΣΥΝ. πολυπράγμων ΑΝΤ. άπραγος **2.** αυτός που μηχανεύεται πολλά ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμήχανος.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-πραγος* < θ. *πραγ-* τού ρ. *πράττω* (πβ. αρχ. *πρᾶγμα*). Βλ. κ. *άπραγος*].

πολύπριζο κ. (προφορ.) **πολύμπριζο** (το) εξάρτημα με ή χωρίς καλώδιο που συνδέεται με πρίζα και που επιτρέπει την παροχή ρεύματος σε δύο ή περισσότερες συσκευές ταυτόχρονα.

πολυπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συγκεντρώνει ή αποτελείται από πολλά πρόσωπα, πολλούς ανθρώπους: *σε ύστερες φάσεις τής βυζαντινής εικονογραφίας οι παραστάσεις είναι πιο ~* || ~ *ομάδα* / *επιτροπή* ΑΝΤ. ολιγοπρόσωπος **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλά διαφορετικά πρόσωπα, που αλλάζει πρόσωπα και συμπεριφορά ΑΝΤ. υποκριτής. — **πολυπροσώπως** επίρρ. [μτγν.], **πολυπροσωπία** (η).

πολύπτυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλές πτυχές: ~ *χιτώνας* **2.** (μτφ. για θέματα, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές όψεις, πολλές πλευρές: ~ *υπόθεση* ● **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***πολύπτυχο(ν)*** (το) {πολυπτύχ-ου | -ων} (στη βυζαντινή αγιογραφία) περισσότερες από τρεις πινακίδες ενωμένες, οι οποίες έχουν στις όψεις τους ζωγραφισμένες εικόνες τού Χριστού, τής Παναγίας, αγίων κ.λπ. ● **4.** έντυπο που οι σελίδες του είναι ενωμένες οριζόντια και διπλώνουν για να έχει μικρό σχήμα **5.** ΦΙΛΟΛ. ***πολύπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) σύνολο τεσσάρων έως δέκα συνενωμένων πινακίδων (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *δίπτυχο, τρίπτυχο*). ☛

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.

πολύπτωτος, -η, -ο **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει ή συντάσσεται με πολλές πτώσεις: ~ *σύστημα* / *ρήματα* ΑΝΤ. μονόπτωτος **2.** ΦΙΛΟΛ. **πολύπτωτο(ν)** (το) ρητορικό σχήμα κατά το οποίο μία λέξη επαναλαμβάνεται σε μία περίοδο σε πολλές πτώσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτωτος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-πτωτος* < *πίπτω* (πβ. κ. *πτῶ-σις*, βλ.λ.)].

πολυπύρηνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει πολλούς πυρήνες, κουκούτσια: ~ *καρπός* **2.** ΒΙΟΛ.-ΦΥΣ. αυτός που έχει περισσότερους από έναν πυρήνες: ~ *κύτταρο* ΑΝΤ. μονοπύρηνος.

πολύρριζος, -η, -ο [μτγν.] (φυτό) που έχει πολλές ρίζες.

πολύς, πολλή, πολύ {τού πολ-ύ (λόγ. πολλού) | πολλ-οί (ουδ. -ά)· (λόγ. υπερθ.) πλείστος} **1.** αυτός που υπάρχει σε μεγάλη ποσότητα: *έβαλες ~ αλάτι στο φαγητό* ‖ *βγάζει ~ χρήμα από την καινούργια του δουλειά* ‖ *~ ζάχαρη* / *γάλα* / *κρασί* ‖ *~ χώρος μένει ανεκμετάλλευτος* ‖ *πάει ~ καιρός από τότε* ‖ *μαζεύτηκε ~ κόσμος* ΑΝΤ. λίγος· ΦΡ. **ουκ εν τω πολλώ το ευ** βλ. λ. *ουκ* **2.** αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση: ~ *κακό για το τίποτα* (αγγλ. *Much ado about nothing*, έργο τού Σαίξπηρ) ‖ (παροιμ.) *«η ~ δουλειά τρώει τον αφέντη»* ‖ *χρειάζεται ~ προσπάθεια ακόμη* ‖ *θα έχει φουρτούνα σήμερα· έχει ~ αέρα* ‖ *έχει ~ ζέστη* / *παγωνιά* / *θάλασσα* ‖ *κάνει ~ φασαρία* / *ησυχία* ‖ *~ φως* / *πόνος* / *γέλιο* / *θάρρος* ΣΥΝ. μεγάλος, έντονος, ισχυρός ΑΝΤ. λίγος **3.** (για χρόνο) μεγάλο διάστημα, μακρά διάρκεια: *έμεινε ~ χρόνο μακριά μας* ‖ *περιμένω ~ ώρα* **4.** (στον πληθ. **πολλοί, -ές, -ά**) αυτοί που υπάρχουν σε μεγάλο αριθμό: *έχω ~ γνωστούς, αλλά λίγοι είναι φίλοι* ‖ *πήρε κακό βαθμό, γιατί έκανε ~ λάθη* ‖ *~ φορές* (συχνά) ‖ *~ άνθρωποι* / *αυτοκίνητα* / *ευκαιρίες* / *δυνατότητες* / *προβλήματα* ΑΝΤ. λίγοι· ΦΡ. (α) **πολλές φορές** συχνά: ~ *οι νέοι αψηφούν τους κινδύνους και ενεργούν παρορμητικά* (β) (λόγ.) **εν πολλοίς** (*ἐν πολλοῖς*) όσον αφορά σε πολλά πράγματα, κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό: *αυτά που ανακοίνωσε ο υπουργός ~ δίνουν ελπίδες για ριζικές αλλαγές* **5.** (ο τ. **πολλά**) πράγματα σε μεγάλο αριθμό· η ειδικότερη σημασία του καθορίζεται από τα συμφραζόμενα: *έκανες ~ για μένα και δεν το ξεχνώ* (με βοήθησες πολύ) ‖ *ζητάω ~;* ‖ *το μυαλό του κατεβάζει ~* (έχει πολλές ιδέες) ‖ *ξέρω ~* ‖ *~ και διάφορα* (ποικίλα και διαφορετικά πράγματα)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα** βλ. λ. *λίγος* (β) (με άρνηση) **πολλά-πολλά** η οικειότητα και οι συχνές επαφές: *δεν θέλω ~ με τους γείτονες!* ‖ *δεν έχω ~ μαζί του* (γ) **τα πολλά-πολλά** το μεγαλύτερο μέρος: *πλύνε το τώρα με νερό, να φύγουν ~, και μετά θα το καθαρίσουμε καλύτερα!* (δ) **σαν πολλά (δεν) μας τα λες!** ως έκφραση αγανάκτησης για όσα λέει κάποιος: *Σαν πολλά δεν μας τα λες: Για μάζεψε λίγο τη γλώσσα σου!* **6. πολλοί** (οι) (α) οι περισσότεροι άνθρωποι, η πλειοψηφία: *τα κανάλια κανονίζουν το πρόγραμμά τους ανάλογα με το τι θέλουν ~* (β) ο λαός, το πλήθος: *πεινάνε ~, για να περνούν καλά οι λίγοι* **7. ο πολύς** (+ κύριο όνομα) για πολύ σημαντικό και γνωστό πρόσωπο (δηλώνει αποδοχή τής σπουδαιότητας τού προσώπου από πλευράς ομιλητή): *«γράφει ο ~ Γεώργιος Χατζιδάκις στα Ακαδημεικά Αναγνώσματα...»* ‖ *ο φιλόσοφος τής γλώσσας, ο ~ Βίτγκενσταϊν* ● ΦΡ. (α) **το πολύ / το πολύ-πολύ** (i) στη χειρότερη περίπτωση (για συνέπειες χωρίς ιδιαίτερη σημασία): ~ *να μην ξανατραγουδήσει* / *να χάσει το σπίτι του* (ii) το αργότερο, το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα: *θα λείψω ~ μία μέρα* (iii) το ανώτατο δυνατό όριο: ~ *να έχει πατήσει τα πενήντα* (β) **δεν το έχω σε πολύ** (+να) είμαι ικανός (όσο και αν δεν το περιμένει κανείς): *τους προειδοποίησα να μη με πιέζουν, γιατί ~ να τους παρατήσω και να φύγω* ΣΥΝ. δεν το έχω σε τίποτε. — **πολύ** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *polw-s, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pela- / *plā- «πληρώ, γεμίζω», πβ. σανσκρ. purú- «πολύς», αρχ. γερμ. filu (> γερμ. viel), λατ. plus (> ιταλ. più) κ.ά. Ομόρρ. *πλῆ-θος, πλή-ρης, πλείων* / *πλέων* (< **πλήj-ων*), *πληθ-ύς, πλησμ-ονή* κ.ά. Η εναλλαγή των αρχ. θ. *πολυ-* / *πολλο-* / *πολλα-*, και ειδικά η παρουσία τού διπλού *-λλ-*, παραμένει δυσερμήνευτη· ίσως οφείλεται σε συλλαβική ανομοίωση από αμάρτυρους τ. **πολυ-λο-* / *λα* (πβ. κ. *μεγάλο-* / *λα*), οι οποίοι εμφανίζουν συλλαβική παρέκταση].

πολυσακχαρίτης (ο) {πολυσακχαριτών} ΧΗΜ. πολυμερές σάκχαρο, όπως το άμυλο ή η κυτταρίνη, που αποτελείται από πολλά μόρια απλών σακχάρων και κατά τον μεταβολισμό διασπάται σε απλά σάκχαρα, τα οποία καίγονται για να προμηθεύσουν τον οργανισμό με ενέργεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polysaccharide].

πολύσαρκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς, εξαιρετικά ευτραφής ΣΥΝ. παχύσαρκος ΑΝΤ. λιπόσαρκος. — **πολυσαρκία** (η) [αρχ.].

πολυσέλιδος, -η, -ο [1803] αυτός που αποτελείται από πολλές σελίδες: ~ *επιστολή* / *βιβλίο* / *έκδοση* / *περιγραφή* / *αναφορά* / *κατάθεση* ΑΝΤ. (ο)λιγοσέλιδος.

πολυσέπαλος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. (άνθος) που έχει πολλά σέπαλα ΑΝΤ. μονοσέπαλος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polysepalous].

πολυσήμαντος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να ερμηνευθεί με ποικίλους τρόπους ΣΥΝ. πολύσημος ΑΝΤ. μονοσήμαντος **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρυσήμαντος: ~ *ενέργεια* / *ομιλία* ΑΝΤ. ασήμαντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*].

πολυσημία (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη πολλών σημασιών σε μια λέξη ή φράση ΑΝΤ. μονοσημία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polysémie].

πολύσημος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να εκληφθεί με διαφορετικούς τρόπους: ~ *διατύπωση* / *λέξη* (βλ. κ. λ. *αμφίσημος*) ΣΥΝ. πολυσήμαντος ΑΝΤ. μονόσημος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-σημος* < *σῆμα*].

πολυσθενής, -ής, -ές {πολυσθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. αυτός που έχει σθένος μεγαλύτερο από 1. — **πολυσθένεια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σθεναρός». < *πολυ-* + *-σθενής* < *σθένος*. Ο χημ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. polyvalent].

πολύσπαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έλκεται ή σύρεται με πολλά σχοινιά **2. πολύσπαστο** (το) {πολυσπάστ-ου | -ων} ΜΗΧΑΝ. σύμπλεγμα τροχαλιών χρησιμοποιούμενο για την ανύψωση ή την έλξη μεγάλων βαρών.

πολυσπερμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η είσοδος πολλών σπερματοζωαρίων στο ωάριο κατά τη γονιμοποίηση.

πολύσπερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που περιλαμβάνει πολλά σπέρματα.

πολύσπορος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλούς σπόρους **2. πολύσπορο** (το) μαύρο ψωμί, στη ζύμη τού οποίου προστίθενται και σπόροι από διάφορα δημητριακά ή άλλα φυτά.

πολυσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} στοιχείο εκλογικού συστήματος, κατά το οποίο ο ψηφοφόρος εκδηλώνει την προτίμησή του σε περισσότερους τού ενός υποψηφίους στο ίδιο ψηφοδέλτιο, θέτοντας σταυρό δίπλα στο όνομά τους· κατ' αντιδιαστολή προς τη μονοσταυρία.

πολύστηλος, -η, -ο **1.** (σε έντυπο και κείμενο) αυτό που καταλαμβάνει πολλές στήλες: ~ *άρθρο* ΑΝΤ. μονόστηλος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, πάρα πολύ εκτενής: ~ *αναφορά* ΣΥΝ. μακροσκελής, εκτεταμένος.

πολύστικτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά στίγματα ΣΥΝ. κατάστικτος.

πολύστιχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλούς στίχους: ~ *ποίημα* ΑΝΤ. (ο)λιγόστιχος, μονόστιχος.

πολύστροφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για μηχανές) αυτός που παίρνει πολλές στροφές: ~ *κινητήρας* ● **2.** (ποίημα) που απαρτίζεται από πολλές στροφές ● **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου το μυαλό παίρνει στροφές, κατεβάζει ιδέες και τεχνάσματα ΣΥΝ. επινοητικός, έξυπνος, ευφυής.

πολύστυλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς στύλους: ~ *οικοδόμημα* / *ναός*.

πολυσυζητώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυσυζήτη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συζητώ για πολύ χρόνο ή/και σε βάθος (για κάποιον/κάτι) **2.** (κυρ. η μτχ. **πολυσυζητημένος**, -η, -ο) αυτός που έχει συζητηθεί πολύ: ~ *θέμα* / *βιβλίο* / *ταινία* / *πρόσωπο* / *συνέντευξη* ΣΥΝ. πολύκροτος.

πολυσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλές συλλαβές: ~ *λέξη* ΑΝΤ. μονοσύλλαβος, ολιγοσύλλαβος.

πολυσυλλεκτικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα: ~ *κόμμα* (δηλ. κομματικός σχηματισμός με μέλη και οπαδούς διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης και ιδεολογίας) / *κίνημα* ‖ ~ *τάσεις*. — **πολυσυλλεκτικότητα** (η).

πολυσύνδετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει συνδεθεί με πολλούς τρόπους **2.** ΦΙΛΟΛ. **πολυσύνδετο** (το) σχήμα λόγου κατά το οποίο δύο ή περισσότερες προτάσεις ή όροι προτάσεως που επιτελούν την ίδια συντακτική λειτουργία, συνδέονται μεταξύ τους με συμπλεκτικούς ή διαζευκτικούς συνδέσμους.

πολυσύνθετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαρτίζεται από πολλά στοιχεία, που δεν είναι απλός στη σύνθεσή του: ~ *πρόβλημα* / *υπόθεση* / *φρασεολογία* ΑΝΤ. απλός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τομέα, αλλά έχει πολλά χαρίσματα και δυνατότητες: ~ *προσωπικότητα* / *ταλέντο* ΣΥΝ. πολυτάλαντος **3.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που σχηματίζεται με περισσότερα από δύο συνθετικά, π.χ. *παρα-κατα-θήκη*.

πολυσύχναστος, -η, -ο [1844] τόπος στον οποίο συχνάζει πλήθος ανθρώπων: ~ *δρόμος* / *πλατεία* / *κέντρο* / *παραλία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fréquenté].

πολυσχιδής, -ής, -ές {πολυσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που έχει διαιρεθεί σε πολλά μέρη, που έχει πολλές διακλαδώσεις **2.** (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε πολλά πεδία, που καλύπτει πολλούς τομείς: ~ *δράση* / *δραστηριότητα* / *καθήκοντα* ΣΥΝ. πολύπλευρος. — **πολυσχιδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

πολυτάλαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει πολλά χαρίσματα, πολλά ταλέντα ΣΥΝ. προικισμένος.

πολυταξιδεμένος, -η, -ο αυτός που έχει κάνει πολλά ταξίδια, που έχει γνωρίσει ξένους τόπους και ξένους πολιτισμούς κ.λπ.

πολυτάραχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζει μεγάλη ταραχή και αναστάτωση: ~ *συγκέντρωση* / *εποχή* **2.** (θάλασσα) που είναι τρικυμιώδης **3.** (μτφ.) αυτός που περνά / έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: ~ *βίος* / *ζωή* / *σχέση* ΣΥΝ. περιπετειώδης.

πολύτεκνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλά παιδιά: ~ *οικογένεια* **2. πολύτεκνος** (ο) {πολυτέκν-ου | -ων, -ους} γονέας που έχει περισσότερα από τρία παιδιά, τέκνα: *επίδομα* / *σύλλογος πολυτέκνων*. — **πολυτεκνία** (η) [αρχ.].

πολυτέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | (σπάν.) πολυτελειών} **1.** η κατάσταση πλούτου και άνεσης, που χαρακτηρίζεται από τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών και τη χρήση αντικειμένων που υπερβαίνουν τις συνήθεις ανάγκες τού ανθρώπου: *ζω μέσα στην ~* ‖ *συνθήκες πολυτέλειας* ΣΥΝ. χλιδή, λούσο **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει ευχαρίστηση και απαιτεί έξοδα, χωρίς να είναι βασικό αγαθό: *ο μισθός μου δεν μου επιτρέπει τέτοιες ~* ‖ *είναι ~ για μας να φάμε έξω*· ΦΡ. **έχω την πολυτέλεια να...** έχω τη δυνατότητα (συνήθ. για κάτι που άλλοι δεν έχουν ή για κάτι που μου λείπει): *ευτυχώς εμείς, σε αντίθεση με τους γονείς μας, έχουμε την πολυτέλεια να μπορούμε να βγαίνουμε και να διασκεδάζουμε συχνά* ‖ *δεν ~ να χάνω τον χρόνο μου σε τηλεοπτικές ανοησίες!* **3.** το αγαθό που δεν είναι προσιτό (επειδή βρίσκεται σε έλλειψη ή πωλείται σε υπερβολικά υψηλή τιμή):

το βούτυρο / το κρέας άρχισε να είναι ~ **4.** (η γεν. **πολυτελείας** ως χαρακτηρισμός) (α) για οτιδήποτε αποτελεί αγαθό που βρίσκεται πέρα από τα στοιχειώδη. τα απαραίτητα: *είδη ~ είναι τα καλλυντικά, τα κοσμήματα, τα χαλιά κ.ά.*· ΦΡ. **φόρος πολυτελείας** ο φόρος που επιβάλλεται στα είδη πολυτελείας, αφού η αγορά τους θεωρείται ένδειξη υψηλού εισοδήματος και επομένως μεγάλης φοροδοτικής ικανότητας (β) σε ΦΡ. όπως **(ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ.) πολυτελείας** ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ., το οποίο έχει καταταχθεί πιο πάνω και από την Α' κατηγορία και η τιμή του είναι ανάλογα υψηλή ΣΥΝ. λουξ (πβ. λ. *υπερπολυτέλεια*) (γ) **ψωμί πολυτελείας** το αφράτο λευκό ψωμί.

πολυτελής, -ής, -ές {πολυτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυτελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που απαιτεί τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών, προσφέροντας μεγαλύτερη ευχαρίστηση. άνεση: ~ *γούστα / ζωή / κέντρα* ΣΥΝ. πολυέξοδος. δαπανηρός **2.** αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικό πλούτο (ως προς την εμφάνιση, τον εξοπλισμό του κ.λπ.), υπερβαίνοντας κατά πολύ την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών: ~ *διαμέρισμα / κατοικία / μέγαρο / εμφάνιση / αυτοκίνητο / σκάφος* ΣΥΝ. λουσάτος. — **πολυτελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακριβός» (ως αντώνυμο τού *ευ-τελής*). < *πολυ-* + *-τελής* < *τέλος*].

πολυτεντώνω ρ. μετβ. {πολυτέντω-σα, -θηκα, -μένος} τεντώνω πάρα πολύ ή περισσότερο από όσο πρέπει ή είναι επιτρεπτό: *μην πολυτεντώνεις το σκοινί, γιατί θα σπάσει* ΣΥΝ. παρατεντώνω.

πολυτεχνείο (το) [1849] **1.** το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα όπου διδάσκονται εφαρμοσμένες θετικές επιστήμες (π.χ. ηλεκτρολογία, πληροφορική, μηχανολογία, αρχιτεκτονική κ.ά.) και καλές τέχνες· (με κεφ.) *Εθνικό Μετσόβιο* ~ (συντομ. Ε.Μ.Π.)· ΦΡ. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) **τού Πολυτεχνείου** απόφοιτος τού αντίστοιχου εκπαιδευτικού ιδρύματος (και όχι άλλων κατώτερων ή συναφών σχολών): *μηχανολόγος* ~ **2.** (συνεκδ.) η φοιτητική εξέγερση που έλαβε χώρα τον Νοέμβριο τού 1973 κατά τής δικτατορίας με επίκεντρο το κτήριο στο οποίο στεγάζονταν οι σχολές τού παραπάνω ιδρύματος στην Αθήνα: *τιμούμε τους αγωνιστές τού* ~· ΦΡ. **γενιά τού Πολυτεχνείου** το σύνολο των ανθρώπων που μετείχαν στην εξέγερση αυτή και (κατ' επέκτ.) η γενιά η οποία ανδρώθηκε κατά τα χρόνια τής δικτατορίας και τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια: *ανήκει στους εκπροσώπους τής γενιάς τού Πολυτεχνείου.* — **πολυτεχνικός**, -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. < *πολυτεχνική (σχολή)*, με επίθημα *-είο* κατά το *σχολείο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. (école) polytechnique].

πολυτεχνειούπολη κ. (ορθότ.) **πολυτεχνειόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} συγκρότημα κτηρίων και εγκαταστάσεων, στο οποίο στεγάζονται οι σχολές τού πολυτεχνείου, οι σχετικές υπηρεσίες (γραμματείες, σπουδαστήρια κ.λπ.) και οι φοιτητικές εστίες: ~ *Ζωγράφου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη.*

πολυτεχνίτης (ο) {πολυτεχνιτών}, **πολυτεχνίτισσα** (η) {δύσχρ. πολυτεχνιτισσών} αυτός που γνωρίζει και τα βγάζει πέρα σε πολλές τέχνες, επαγγέλματα· συνήθ. στη ΦΡ. **πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης** για κάποιον που καταπιάνεται με πολλά πράγματα, αλλά αποτυγχάνει σχεδόν παντού. Επίσης **πολυτεχνίτρα** (η).

πολύτεχνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που καταπιάνεται με πολλές τέχνες, ο πολυτεχνίτης. — **πολυτεχνία** (η) [αρχ.].

Πολυτίμη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *πολύτιμος*].

πολυτίμητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός στον οποίο αποδίδονται ή έχουν αποδοθεί μεγάλες τιμές **2.** (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία, πολύτιμος: ~ *αγαθό.*

πολύτιμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολύ μεγάλη αξία: ~ *λίθοι / μέταλλα / έγγραφα / νομίσματα / είδη* || (κ. για πρόσ.) *η οικογένεια είναι ό,τι πιο πολύτιμο έχει κανείς στον κόσμο* || ~ *φίλος / συμπαραστάτης* ΣΥΝ. ανεκτίμητος, βαρύτιμος (για αντικείμενα) **2.** αυτός που ωφελεί πολύ: ~ *βοήθεια / συμβουλή / εμπειρία / συνεισφορά* || *ψηφίστηκε ως ο πολυτιμότερος παίκτης τού αγώνα* ΣΥΝ. ωφέλιμος, ευεργετικός. — **πολυτιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-τιμος* < *τιμή*].

πολύτοκος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (γυναίκα) που έχει γεννήσει πολλά παιδιά **2.** (κ. για θηλυκό ζώο) αυτή που γεννά πολλές φορές ή πολλά μικρά: ~ *κουνέλα* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά γόνιμος, που αποφέρει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. εύφορος, καρπερός. Επίσης (ορθότ.) **πολυτόκος**, -ος, -ο. — **πολυτοκία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολυτόκος* < *πολυ-* + *-τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ. *τόκος*)].

πολύτομος, -η, -ο [1887] (έκδοση) που απαρτίζεται από πολλούς τόμους: ~ *εγκυκλοπαίδεια* ΑΝΤ. επίτομος, μονότομος.

πολυτονικός, -ή, -ό (σύστημα γραφής) στο οποίο χρησιμοποιούνται περισσότεροι τού ενός τόνοι· κυρ. στη ΦΡ. **πολυτονικό (σύστημα)** το σύστημα γραφής τής ελληνικής γλώσσας στο οποίο γράφεται και η περισπωμένη (ενδεχομένως και η βαρεία), καθώς και τα πνεύματα: *ακολουθώ / εφαρμόζω το* ~ || *γράφω σε* ~ ΑΝΤ. μονοτονικό (σύστημα)· (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω σύστημα γραφής: ~ *γραμματοσειρές* ΑΝΤ. μονοτονικός.

πολυτονικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η ταυτόχρονη εμφάνιση δύο ή περισσότερων διαφορετικών τονικοτήτων σε ένα έργο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytonalité].

πολυτραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} τραβώ υπερβολικά: (συνήθ. μτφ.) *μην το πολυτραβάς το σκοινί, γιατί θα είναι εις βάρος σου* ΣΥΝ. παρατραβώ.

πολυτραυματίας (ο/η) {πολυτραυματιών} πρόσωπο που έχει υποστεί πολλά τραύματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytraumatisé].

πολυτρίχι (το) {χωρ. γεν.} φυτό με φύλλα πολύ λεπτά και μακριά, που μοιάζουν με τρίχες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πολυτρίχιον*, υποκ. τού επιθ. *πολύτριχος*].

πολύτριχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αυξημένη τριχοφυΐα ΣΥΝ. δασύτριχος. — **πολυτριχία** (η).

πολύτροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται πολλούς τρόπους, τεχνάσματα, για να αντιμετωπίσει δυσκολίες: (ως προσωνυμία τού Οδυσσέα στα ομηρικά έπη) «*τον άντρα τον ~ πες μου, θεά*» (μετάφραση Ζ. Σίδερη).

πολυτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική λήψη τροφής ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

πολυτυπία (η) [1859] {πολυτυπιών} η ύπαρξη πολλών τύπων (π.χ. μιας λέξης στη γλωσσολογία ή ενός είδους στη βιολογία).

πολύυδρος, -η, -ο αυτός που έχει νερό σε μεγάλες ποσότητες, άφθονο ΑΝΤ. ξερικός, άνυδρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-υδρος* < *ύδωρ* (βλ. κ. *υδρία*)].

πολυύμνητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει υμνηθεί πολύ: ~ *κατόρθωμα / ήρωας* ΣΥΝ. ονομαστός, ξακουστός.

πολυφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού πολυφάγου **2.** η κατανάλωση υπερβολικά μεγάλης ποσότητας τροφής.

πολυφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής χωρίς να τις χρειάζεται ΣΥΝ. αδηφάγος. — **πολυφαγάς** (ο) κ. **πολυφαγού** (η).

πολυφαρμακία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατανάλωση πολλών, συνήθ. όχι απαραίτητων, φαρμάκων ● **2.** η ύπαρξη στην αγορά πολλών φαρμάκων για την ίδια ασθένεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polypharmacie].

πολυφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που παρουσιάζει διαφορά στις φάσεις του: ~ *ρεύμα* (βλ. κ. λ. *τριφασικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphasic].

πολύφερνος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός γυναικών) αυτή που έχει μεγάλη προίκα και είναι περιζήτητη νύφη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-φερνος* < *φερνή* «προίκα». Το αρχ. *φερνή* < *bher-nā (< I.E. *bher- «φέρω») συνδ. με αρμ. beṙn «φορτίο», λιθ. bérnas «αγόρι», αλβ. barrë «φορτίο» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στις υποχρεωτικές προσφορές θρησκευτικού χαρακτήρα σε τελετές και γάμους, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε από τη λ. *προίξ* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρά-φερνα* (τα)].

πολύφημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη ΣΥΝ. περίφημος, διαβόητος. Επίσης **πολυφημισμένος**. — **πολυφημία** (η) [μτγν.].

πολυφίλητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) πολύ αγαπητός: ~ *τέκνο.*

πολυφυής, -ής, -ές {πολυφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει πολλαπλή φύση, πολλά διαφορετικά είδη ΣΥΝ. πολυειδής, πολυποίκιλος, πολύμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-φυής* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πολυφυλετικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει πολλές φυλές: *οι Η.Π.Α. είναι ~ κράτος.* — **πολυφυλετισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphyletic].

πολύφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για φυτά) που έχει πολλά φύλλα: ~ *δέντρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*

πολυφωνία (η) [μτγν.] {πολυφωνιών} **1.** ΜΟΥΣ. η τέχνη τής οργάνωσης τής μουσικής σε έναν αριθμό ανεξάρτητων μεταξύ τους και ως επί το πλείστον ισότιμων φωνών (μελωδικών γραμμών ή μερών), οι οποίες εκτελούνται από μουσικά όργανα ή ανθρώπινες φωνές, προκειμένου να ακουστούν ταυτόχρονα, κατά απολύτως ελεγχόμενο τρόπο· αναφέρεται ειδικότερα στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική από τον 13ο ώς τον 17ο αι. και η ανάπτυξή της συνδέεται με την ειδική τεχνική τής αντίστιξης (βλ.λ.)· αντιπαρατίθεται προς τη *μονοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση εξαντλείται σε μια κυρίως μουσική γραμμή και προς την *ομοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση περιλαμβάνει μια μουσική γραμμή και τη συνοδία της: *η ~ τής Αναγέννησης* || *η μουσική αυτή αντιπροσωπεύει μια πρώιμη μορφή* ~ **2.** (συνεκδ.) μουσική σύνθεση ή μέρος μουσικής σύνθεσης με πολυφωνική γραφή: *η ~ τής χορωδίας / τής ορχήστρας* ΣΥΝ. αντίστιξη ● **3.** (μτφ.) η ύπαρξη και έκφραση πολλών διαφορετικών απόψεων: *πρέπει να υπάρχει ~ στα Μ.Μ.Ε.* ΣΥΝ. πλουραλισμός ΑΝΤ. μονοφωνία. — **πολυφωνικός**, -ή, -ό [1891].

πολύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βγάζει πολλές διαφορετικές φωνές, ήχους.

πολύφωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλά φώτα **2. πολύφωτο** (το) φωτιστικό που αποτελείται από πολλούς λαμπτήρες και συνήθ. κρεμιέται από το ταβάνι.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *πολύφωτος*].

πολύχορδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (μουσικό όργανο) που έχει πολλές χορδές ΑΝΤ. μονόχορδος **2.** (μουσικό κομμάτι) που έχει γραφτεί, για να εκτελείται από όργανα με πολλές χορδές.

πολυχρησία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή και για μεγάλο χρονικό διάστημα χρήση ή και η χρήση από πολλούς: *οι καναπέδες έχουν φθαρεί από την ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *χρησία* < *χρήση*].

πολυχρονεμένος, -η, -ο (λαϊκ.) (ως ευχετ. προσωνυμία ισχυρού προσώπου από τους υποτελείς του) αυτός για τον οποίο εύχονται να ζήσει πολλά χρόνια: *ο ~ μας πασάς / σουλτάνος.*

πολυχρονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πολυχρόν-ισα, -ισμένος κ. -εμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εύχομαι σε (κάποιον) να ζήσει πολλά χρόνια: *η Παναγία να σε πολυχρονίζει για το καλό που έκανες* ♦ **2.** (αμετβ.) διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πολυχρόνισε η υπόθεση αυτή στα δικαστήρια και λύση δεν βρέθηκε ακόμα.*

Πολυχρόνιος (ο) {Πολυχρονίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Πολυχρόνης**.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πολυχρόνιος* «αυτός που διαρκεί πολύ, που ζει πολλά χρόνια» (< *πολυ-* + *-χρόνιος* < *χρόνος*)].

πολυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί, υφίσταται για μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *ασθένεια* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. **πολυχρόνιο(ν)** (το) {πολυχρονίου} δέηση που ψάλλεται στις εκκλησίες για τη μακροημέρευση εκκλησιαστικών ή πολιτικών αρχόντων.

πολυχρονισμός (ο) (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. η απαγγελία τού πολυχρονίου. Επίσης **πολυχρόνισμα** (το).

πολύχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: ~ *απουσία* / *πόλεμος* / *περιπέτεια* / *διδασκαλία* **2.** (ευχετ.) σε κάποιον που γιορτάζει τα γενέθλιά του ή την ονομαστική του γιορτή, για να ζήσει πολλά χρόνια: ~! *Να τα εκατοστήσεις!*

πολύχρυσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ χρυσάφι, που είναι γεμάτος χρυσάφι: *οι ~ Μυκήνες* (χαρακτηρισμός των Μυκηνών, γνωστός από τον Όμηρο).

πολυχρωμία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** τυπογραφική ή λιθογραφική μέθοδος για την εκτύπωση εικόνων με συνδυασμό πολλών χρωμάτων (πβ. λ. *διχρωμία*, *τετραχρωμία*) **2.** η συνύπαρξη στο ίδιο αντικείμενο πολλών χρωμάτων ταυτόχρονα ΑΝΤ. μονοχρωμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromie].

πολυχρωμισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ιδιότητα των χρωμογόνων μικροβίων να σχηματίζουν χρωστικές ουσίες διαφόρων χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromisme].

πολύχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ποικιλία χρωμάτων: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. (μειωτ.) παρδαλός ΑΝΤ. μονόχρωμος.

πολύχυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς χυμούς ΣΥΝ. ζουμερός, χυμώδης.

πολυψήφιος, -α, -ο [1879] (για αριθμούς) αυτός που αποτελείται από πολλά ψηφία.

πολύψηφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πολλές ψηφίδες.

πολυώδυνος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μεγάλο πόνο: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. επώδυνος, οδυνηρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-ώδυνος* (με έκταση τού αρχικού *ὀ-* εν συνθέσει) < *ὀδύνη*].

πολυώνυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει πολλά ονόματα **2. πολυώνυμο** (το) {πολυωνύμ-ου | -ων} η αλγεβρική παράσταση που αποτελεί το αλγεβρικό άθροισμα μονωνύμων. — **πολυωνυμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*, *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού *ὀ-* εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Η σημ. 2 είναι απόδ. τού γαλλ. polynôme].

πολυωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οφθαλμική πάθηση που οφείλεται σε βλάβη τού κερατοειδούς ή τού κρυσταλλοειδούς φακού, κατά την οποία το μάτι αντιλαμβάνεται πολλαπλές εμφανίσεις (είδωλα) τού ιδίου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-ωπία* < θ. *ωπ-* (πβ. αρχ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α* τού ρ. *ὁρῶ*, βλ. λ. *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyopia].

πολύωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ωρών: ~ *ταξίδι* / *αναμονή*.

πολυώροφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς ορόφους: ~ *πολυκατοικία* ΑΝΤ. μονώροφος.

πολφεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση τού πολφού (βλ.λ.) ΣΥΝ. απονεύρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pulpectomy (νόθο σύνθ.)].

πολφίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού πολφού, που εκδηλώνεται με έντονους πόνους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pulpitis].

πολφός (ο) ΑΝΑΤ. μαλακή και ιδιαίτερα ευαίσθητη ουσία, λόγω των νεύρων που περιέχει, που υπάρχει στην κοιλότητα τού δοντιού, συνδέοντας το εσωτερικό με την επιφάνειά του. — **πολφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με εκφραστ. αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πλεφίς· σησαμίς* παραμένει αβέβαιη, ενώ άγνωστη είναι η ετυμ. τού αντίστοιχου λατ. pulpa «σάρκα»].

πολωνέζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** εθνικός χορός των Πολωνών με μέτριο ρυθμό και μέτρο 3/4: *οι φημισμένες ~ τού Σοπέν* **2.** (συνεκδ.) η μουσική τού παραπάνω χορού. Επίσης **πολωνέζ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. polonaise, θηλ. τού επιθ. polonais «πολωνικός»].

Πολωνία (η) (πολ. Rzeczpospolita Polska = Δημοκρατία τής Πολωνίας) κράτος τής Α. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βαρσοβία, επίσημη γλώσσα την Πολωνική και νόμισμα το ζλότι. — **Πολωνός** κ. (καθημ.) **Πολωνέζος** (ο), **Πολωνή** κ. (καθημ.) **Πολωνέζα** (η), **πολωνικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **πολωνέζικος**, -η, -ο, **Πολωνικά** κ. (καθημ.) **Πολωνέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Polonia < πολ. Polska, από το επωνύμιο Pole < pole «πεδιάδα, κοιλάδα», λόγω τού ότι οι Πολωνοί ήταν κυρ. κάτοικοι πεδιάδων].

πολώνιο (το) {πολωνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Po) που συνοδεύει συχνά το ράδιο και προκύπτει κατά τη διεργασία τής διάσπασης τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. polonium < μεσν. λατ. Polonia «Πολωνία», επειδή η χημικός Marie Curie, η οποία το ανακάλυψε, ήταν πολωνικής καταγωγής].

πολώνω ρ. μετβ. [1883] {πόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΦΥΣ. δημιουργώ πόλωση **2.** (μτφ.) (σε αντιπαραθέσεις ατόμων, ομάδων κ.λπ.) δημιουργώ δύο πόλους με αντίθετες και συγκρουόμενες απόψεις: *αυτά τα διλήμματα έχουν σκοπό να πολώσουν τους ψηφοφόρους συσπειρώνοντάς τους γύρω από τα δύο μεγάλα κόμματα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariser].

πόλωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΦΥΣ. (α) η δημιουργία διαφοράς δυναμικού μεταξύ δύο αγωγών (β) (για το φως) η εξασθένιση τής έντασης τού φωτός μετά από ανάκλαση ή διάθλαση υπό ορισμένες συνθήκες: ~ *τού φωτός* **2.** (μτφ.) η δημιουργία δύο πόλων με αντίθετο πολιτικοϊδεολογικό περιεχόμενο, γύρω από τους οποίους συσπειρώνονται άτομα με όχι απόλυτα ταυτόσημες ιδέες και απόψεις: *η ~ τής πολιτικής ζωής οδηγεί στη συρρίκνωση των μικρότερων κομματικών σχηματισμών.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarisation].

πολωτής (ο) ΦΥΣ. ειδική συσκευή η οποία προκαλεί πόλωση τού φωτός· όμοια συσκευή χρησιμοποιείται για να διαπιστωθεί αν το φως είναι πολωμένο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariseur].

πολωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί πόλωση: ~ *φίλτρο* / *μικροσκόπιο* || (κ. μτφ.) ~ *ενέργειες* / *αποφάσεις* / *ομιλίες των αρχηγών των δύο μεγάλων κομμάτων.*

πομάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αρωματική αλοιφή με ιδιαίτερα λιπαρή σύνθεση, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pomada (ιταλ. pomata), αρχική σημ. «χυμός μήλου, μηλίτης» < pomo «μήλο» < λατ. pomum].

Πομάκος (ο), **Πομάκα** (η) αυτός που ανήκει σε βουλγαρόφωνη μουσουλμανική μειονότητα τής Δ. Θράκης. — **πομακικός**, -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) **πομάκικος**, -η, -ο, **Πομακικά** κ. (καθημ.) **Πομάκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Pomaken, πιθ. βουλγ. προέλ.].

> **πομακική γλώσσα.** Έτσι ονομάζεται η γλώσσα που μιλούν οι Έλληνες Πομάκοι τής Θράκης. Πρόκειται για σλαβική γλώσσα, διάλεκτο τής Βουλγαρικής, η οποία δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την Τουρκική, την οποία διδάσκονται στο σχολείο οι Πομάκοι ως μουσουλμάνοι! Ήδη άρχισαν και εμφανίζονται οι πρώτες περιγραφές τής πομακικής γλώσσας από ιθαγενείς ομιλητές Έλληνες Πομάκους τής Θράκης (έχουν συνταχθεί γραμματική και λεξικό). Ας σημειωθεί ότι πρόκειται για προφορικά μόνο παραδεδομένη γλώσσα, που πρώτη φορά στην Ελλάδα επιχειρείται η καταγραφή και περιγραφή της με κατάλληλη προσαρμογή τού ελληνικού αλφαβήτου.

Πομερανία (η) περιοχή τής Β. Ευρώπης στη Βόρεια Θάλασσα, ένα τμήμα τής οποίας ανήκει στη Γερμανία και η υπόλοιπη στην Πολωνία. — **Πομερανός** (ο), **Πομερανή** (η), **πομερανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Pomerania < πολ. pomorze «παραθαλάσσιος» < po «δίπλα, κοντά» + morze «θάλασσα»].

πόμολο (το) χερούλι πόρτας, παραθύρου ή επίπλου: *το ~ τής ντουλάπας* / *τού κομοδίνου* || *έβαλε ασημένια ~ στις πόρτες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pomolo, αρχική σημ. «το χερούλι τής σέλας (που αρχικώς είχε τη μορφή μήλου)», < μτγν. λατ. pomulum, υποκ. τού λατ. pomum «μήλο»].

πομόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος αντλίας κυρ. για άντληση.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

πόμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αντλία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pompa < γαλλ. pompe < ολλ. pompe, ονοματοπ. λ.].

πομπεύω ρ. μετβ. {πόμπ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) διασύρω δημόσια κάποιον ΣΥΝ. διαπομπεύω, εξευτελίζω, ρεζιλεύω. — **πόμπευση** (η) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πόμπεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πομπή*].

πομπή (η) **1.** παρέλαση πολλών ατόμων ή οχημάτων σε γιορτή, τελετή ή άλλη εκδήλωση: *πίσω από το πρωθυπουργικό αυτοκίνητο σχηματίστηκε ~ αυτοκινήτων μήκους ενός χιλιομέτρου* || ~ *αυτοκινητιστών* || *η ~ που συνοδεύει τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία* (σε κηδεία) || *γαμήλια* / *πένθιμη* ~· ΦΡ. **εν πομπή / εν πομπή και παρατάξει** βλ. λ. *παράταξη* • **2.** (λαϊκ.) η αισχρή πράξη, οτιδήποτε ντροπιάζει (κάποιον), σπιλώνει τη φήμη του: *όλοι μιλάνε για τις ~ της.* — **πομπικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέμπω* (βλ.λ.)].

> **πομπή: συνώνυμα.** Η σημ. «διασύρω κάποιον εκθέτοντάς τον σε δημόσια αποδοκιμασία» συνδέεται με τη σημασιολογική εξέλιξη που είχε η (βασική) λ. **πομπή** ιδ. στο Βυζάντιο. Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους τής Αρχαίας η λ. *πομπή* σήμαινε «τα χοντρά και χυδαία πειράγματα» που συνηθίζονταν στις εορταστικές πορείες (πομπές) κατά τις διονυσιακές τελετές. Στο Βυζάντιο, όμως, η *πομπή* (αποκαλουμένη *«άτιμος πομπή»* ή *«κακή πομπή»*) αποτέλεσε τμήμα τής διαδικασίας ατιμωτικής ποινής (κλοπής, μοιχείας, εμπρησμού, βιασμού κ.ά.), που προέβλεπε έκθεση τού διαπράξαντος το αδίκημα σε δημόσια αποδοκιμασία. Έτσι καθιερώθηκε η **διαπόμπευση**, κατά την οποία ο τιμωρημένος περιεφέρετο ανά τις οδούς με κουρεμένο το κεφάλι και με το πρόσωπο αλειμμένο με καπνιά, που λεγόταν **μούντζα**· από τον τρόπο που χρησιμοποιόταν η ανοιχτή παλάμη για να αλείψει με καπνιά το πρόσωπο τού τιμωρουμένου προέκυψε η *μούντζα* ως υβριστική χειρονομία, καθώς και το ρ. **μουντζώνω**. Δύο ρήματα, το αρχαίο **προπηλακίζω** και το σύγχρονο **λασπολογώ**, εξελίχθηκαν στη σημ. «βρίζω, αποδοκιμάζω έντονα, ατιμώνω» το α' και στη σημ. τού «βρίζω, κακολογώ, συκοφαντώ» το β'. Σημειωτέον ότι το *προπηλακίζω* προέρχεται από το *πηλός* «πηλός, λάσπη» και η αρχική σημασία του ήταν «κυλίεμαι στη λάσπη, στον βούρκο», προτού περάσει στο «πετάω λάσπη, βρίζω». Ομοίως το *λασπολογώ* από το *λάσπη* σημαίνει αρχικά «πετάω λάσπη σε κάποιον με τα λόγια μου, βρίζω», φθάνοντας στη σημ. τού «συκοφαντώ». Οι κατά την πομπή λεγόμενες

ύβρεις κατέληξαν στις **πομπές** «ντροπές, αίσχη», σημασία με την οποία χρησιμοποιείται η λ. σήμερα.

Πομπηία (η) πόλη τής ΝΔ. Ιταλίας στους πρόποδες τού Βεζούβιου· η αρχαία πόλη καταστράφηκε από έκρηξη τού ηφαιστείου το 79 μ.Χ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Pompeii < pompe «πέντε» (λ. τής οσκικής διαλέκτου), που οφείλεται στα πέντε διαμερίσματα, στα οποία ήταν χωρισμένη η πόλη].

πομποδέκτης (ο) {πομποδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή τηλεπικοινωνίας που συνδυάζει τις λειτουργίες τού πομπού και τού δέκτη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transceiver, από συμφυρμό των transmitter «πομπός» και receiver «δέκτης»].

πομπός (ο) **1.** ΦΥΣ. διάταξη που λειτουργεί με ηλεκτρικό ρεύμα και εκπέμπει τα κωδικοποιημένα σε ηλεκτρομαγνητικά κύματα σήματα (οπτικά, ακουστικά κ.ά.) που λαμβάνει σε μεγάλες κατευθύνσεις χωρίς τη μεσολάβηση καλωδίων: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός / ραδιοτηλεγραφικός ~ || ~ βραχέων / μεσαίων κυμάτων* **2.** (γενικότ.) αυτός που στέλνει μήνυμα στο πλαίσιο επικοινωνιακής διαδικασίας: *σε μια συζήτηση ~ είναι αυτός που μιλάει και δέκτης αυτός που ακούει.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέμπω*. Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. émetteur].

πομπώδης, -ης, -ες {πομπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική μεγαλοπρέπεια, από εκζήτηση, αποσκοπώντας στον εντυπωσιασμό: *~ λόγος / ύφος / λέξεις* ΣΥΝ. στομφώδης, επιδεικτικός. — **πομπωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. < *πομπή* + παραγ. επίθημα *-ώδης*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pompeux].

πομφόλυγας (ο) {πομφολύγων} (λόγ.) **1.** η φουσκάλα *(στο δέρμα)* **2.** η φυσαλλίδα **3.** (μτφ.) λόγος κενός περιεχομένου, ανόητη φλυαρία ΣΥΝ. αερολογία, φλυαρία, μπούρδα, φληνάφημα. Επίσης **πομφόλυγα** (η). — **πομφολυγώδης,** -ης, -ες [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πομφόλυξ, -υγος* < *πομφός* (βλ.λ.) + εκφραστ. ένθημα *-λ-* + επίθημα *-υγ-ς*, πιθ. υπό την επίδρ. των *φλύζω, φλύκταινα*].

πομφός (ο) ΙΑΤΡ. κάθε είδους φουσκάλα στο δέρμα, η οποία δεν οφείλεται σε σοβαρά παθολογικά αίτια. — **πομφώδης,** -ης, -ες [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που εμφανίζεται στη λ. *πέμφ-ιξ, -ιγος* «φύσημα, πνοή, φυσαλλίδα», εκφραστ. όρ. με ηχομιμητική προέλευση. Η λ. συνδ. με λιθ. pampti «φουσκώνω, αφρίζω», αρμ. p'amp'ušt «φλύκταινα, φυσαλλίδα», πιθ. κ. σανσκρ. bimba-ḥ «σφαίρα» κ.ά. Πιθανή θεωρείται επίσης η σύνδεση με το μορφολογικό σχήμα *βέμβιξ - βόμβος* (βλ.λ.)].

πονάκι (το) ➧ πόνος

πονεμένος, -η, -ο **1.** (μέλος τού σώματος) που πονά: *του κάνει μασάζ στο ~ πόδι* **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει υποφέρει στη ζωή, που έχει δοκιμάσει πίκρες: *είναι ~ άνθρωπος· η γυναίκα του τον εγκατέλειψε και λίγο μετά έχασε και το ένα του παιδί* (β) αυτός που φανερώνει θλίψη: *~ ματιά / τραγούδι·* ΦΡ. ***πονεμένη ιστορία*** (i) ιστορία που προκαλεί θλίψη (ii) (συνεκδ.-σκωπτ.) οτιδήποτε δυσάρεστο, προβληματικό: *τα εσωκομματικά τους είναι μια ~ || το πού θα βρούμε τα λεφτά είναι μια άλλη ~.* — **πονεμένα** επίρρ. (σημ. 2β).

πόνεσα ρ. → πονώ

πόνεση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η φιλεύσπλαγχνη διάθεση, η συμπάθεια (προς κάποιον που υποφέρει).

πονεσιάρης, -α, -ικο {πονεσιάρηδες} (εκφραστ.) ο πονετικός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < θ. *πονεσ-* (τού ρ. *πονώ*, αόρ. *πόνεσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης, καυχησ-ιάρης*].

πονετικός, -ή, -ό [μεσν.] (καθημ.) αυτός που αισθάνεται και δείχνει συμπάθεια για τα βάσανα των άλλων, που τους συμπονά ΣΥΝ. φιλεύσπλαγχνος, οικτίρμων. — **πονετικά** επίρρ.

πονζέ (το) {άκλ.} ελαφρό μεταξωτό ύφασμα μπεζ ή καφετιάς απόχρωσης. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pongée < αγγλ. pongee < κινεζ. bēnzī «αργαλειός τού σπιτιού» (κυριολ. «ο προσωπικός αργαλειός κάποιου»)].

πόνημα (το) {πονήμ-ατος | -ατα, -άτων} το συγγραφικό έργο, κυρ. αυτό που έχει τον χαρακτήρα μελέτης. — (υποκ.) **πονημάτιο** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εργασία», < *πονῶ* «κοπιάζω, μοχθώ» (βλ.λ.). Η σημ. «βιβλίο» είναι ήδη μτγν.].

πονηράδα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η πονηριά: *ένα βλέμμα γεμάτο ~* **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πονηρή πράξη: *έκανε την ~ του και τώρα μας παριστάνει τον αθώο.*

πονηρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πονήρ-εψα, -εύτηκα} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) πονηρό **2.** κάνω (κάποιον) να σκεφτεί πονηρά, να μπει σε υποψίες: *με πονήρεψε η αμηχανία του·* (μεσοπαθ. ***πονηρεύομαι***) **3.** αρχίζω να σκέφτομαι πονηρά, μπαίνω σε υποψίες: *πίστευε ότι η γυναίκα του ήταν πιστή, όταν όμως άρχισε να βγαίνει μόνη της και να γυρίζει αργά, εκείνος πονηρεύτηκε* **4.** υποψιάζομαι: *όταν την είδε αναστατωμένη, πονηρεύτηκε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά || καλά το πονηρεύτηκα!* ♦ **5.** (αμετβ.) γίνομαι πονηρός: *όταν ξεκίνησα αυτή τη δουλειά, με πιάνανε όλοι κορόιδο, με τον καιρό όμως πονήρεψα κι εγώ.* — **πονήρεμα** (το).

πονηριά (η) [μεσν.] **1.** η ικανότητα (κάποιου) να επιτυγχάνει τον στόχο του με τεχνάσματα, συχνά όχι τίμια, που περιέχουν δόλο, εξαπάτηση, παραπλάνηση κ.τ.ό.: *με λίγη ~ θα μπορέσουμε να τον ξεγελάσουμε* ΑΝΤ. αθωότητα, αγαθότητα **2.** η ικανότητα κάποιου να μην πέφτει θύμα εξαπάτησης ΑΝΤ. αφέλεια, ευήθεια **3.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη φανερώνει πονηριά (σημ. 1): *με τις ~ του τους έπιανε όλους κορόιδα || νίκησες, αλλά με ~* (όχι τίμια) ΣΥΝ. τέχνασμα, μπαγα(μ)ποντιά. Επίσης (λόγ.) **πονηρία** [αρχ.].

πονηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η πονηριά: *όποιος είναι ~ κερδίζει αυτό που θέλει χωρίς πολύ κόπο || ο Οδυσσέας ήταν ~, ενώ ο Αίας ήταν γενναίος και ευθύς || βρήκα έναν ~ τρόπο* (που περιέχει τέχνασμα) *να φτάνω στην κορυφή χωρίς πολύ σκαρφάλωμα || ~ σχέδιο·* ΦΡ. ***οι ημέρες είναι πονηρές / οι καιροί είναι πονηροί*** (Κ.Δ. *Εφεσ.* 5, 16 *αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι*) για να τονιστεί ότι η εποχή στην οποία ζει κάποιος είναι δύσκολη, επικίνδυνη, γι' αυτό πρέπει κανείς να προσέχει ιδιαίτερα **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει την ικανότητα να εξαπατά με πλάγια μέσα, δόλο κ.λπ.: *είναι πολύ ~· κατάφερε να του πουλήσει ένα φθηνό δαχτυλίδι πανάκριβα ||* (κ. χαϊδευτ.) *είσαι ένας ~ εσύ! ||* (χαϊδευτ.) *~ θηλυκό / διαβολάκος / αλεπού* (βλ. λ. *αλεπού*) ΑΝΤ. αγνός, αθώος, αγαθός **3.** αυτός που αντιλαμβάνεται την πονηριά των άλλων, που δεν ξεγελιέται εύκολα: *σ' αυτή τη δουλειά πρέπει να είσαι ~, για να μη σε πιάσουν κορόιδο || Είναι τόσο αθώος! Δεν κάνει ~ σκέψεις* ΣΥΝ. καχύποπτος, φιλύποπτος ΑΝΤ. απονήρευτος **4.** αυτός που δείχνει πονηριά, συνήθ. με χαριτωμένο τρόπο (κυρ. αυτός που δείχνει άνθρωπο ο οποίος κρύβει κάτι): *~ χαμόγελο / βλέμμα / μουτράκι* ● **5.** κακός στην εσωτερική του φύση (κυρ. σχετικός με τον Διάβολο): *~ πνεύματα* ● **6.** (καθημ.) αυτός που αναφέρεται στον έρωτα με άσεμνο τρόπο: *την πλησίασε με ~ σκοπούς || Δεν κάνουν τίποτε πονηρό! Απλώς συναντιούνται και τα λένε || ~ ανέκδοτο* ΣΥΝ. άσεμνος. — (υποκ.) **πονηρούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **πονηρούτσικος,** -η/-ια, -ικο. **πονηρά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κοπιώδης, επίπονος», < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημασιολ. εξέλιξη τού επιθ. *πονηρός* «κοπιώδης» ➧ «πανούργος, δόλιος» εμφανίζεται και στις λ. *μόχθος - μοχθηρός, ἆθλος - ἄθλιος* κ.ά.].

πονήρω (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η πονηρή γυναίκα.

πόνι (το) (συνήθ. ορθ. *πόνυ*) {άκλ.} μικρόσωμο άλογο ράτσας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. pony < powney < παλ. γαλλ. *poulenet*, υποκ. τού pulain «πουλάρι» < μεσν. λατ. pullanus < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»].

πονο- κ. **πονό-** α' συνθετικό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει την ύπαρξη πόνου: *πονό-λαιμος, πονο-κέφαλος, πονό-δοντος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *πόνος*].

πονόδοντος (ο) ο πόνος στο δόντι ΣΥΝ. οδονταλγία.

> **πονόδοντος – (ο)δοντόπονος: διπλόμορφα σύνθετα.** Ορισμένα σύνθετα τής Ελληνικής εμφανίζουν δύο τύπους ή μορφές (διπλότυπα ή διπλόμορφα σύνθετα) με αντεστραμμένη τη θέση τού α' και β' συνθετικού: **πονό-δοντος** και **οδοντό-πονος**. Τα περισσότερα από τα σύνθετα αυτά εκλαμβάνονται στο αίσθημα των ομιλητών ως παρατακτικά σύνθετα, χωρίς να παίζει ρόλο αυτή ή εκείνη η σειρά των συνθετικών: *πόνος + δόντι > πονόδοντος – δόντι (οδοντ- θ. τού οδούς, οδόντος) + πόνος > (ο)δοντόπονος.* Παρόμοια σύνθετα είναι: *πονο-κέφαλος – κεφαλό-πονος, πονό-κοιλος – κοιλό-πονος, πονό-λαιμος – λαιμό-πονος, πονό-ματος – ματό-πονος, καρδιοχτύπι – χτυπο-κάρδι, μακρό-στενος – στενό-μακρος, Απρίλο-μάης – Μαγι-άπριλο, χιονό-νερο - νερό-χιονο, λαδό-ξιδο – ξιδό-λαδο, γιδοκλέφτης – κλεφτο-γιδάς, παστο-κύδωνο – κυδωνό-παστο* κ.ά., καθώς και σύνθετα συνδυασμών χρωμάτων: *ασπρό-μαυρος – μαυρόασπρος, πρασινο-κίτρινος – κιτρινο-πράσινος, γαλανό-λευκος – λευκο-γάλανος, γαλαζο-πράσινος – πρασινο-γάλαζος* κ.λπ.

πονόκαρδος, -η, -ο αυτός που δείχνει φιλεύσπλαγχνα αισθήματα στους άλλους ΣΥΝ. πονετικός, σπλαχνικός, πονόψυχος.

πονοκεφαλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πονοκεφάλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (εκφραστ.) αισθάνομαι ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πονοκέφαλο): *~ κάθε φορά που σκέφτομαι τη δουλειά που με περιμένει* ΣΥΝ. με πιάνει ζάλη, με πιάνει πονοκέφαλος ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πονοκέφαλο): *μ' έχει πονοκεφαλιάσει αυτή η ιστορία* (επειδή είναι δυσάρεστα πολύπλοκη). — **πονοκεφάλιασμα** (το).

πονοκέφαλος (ο) {πονοκεφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο πόνος στο κεφάλι: *ο καπνός / το αλκοόλ / το άγχος μού φέρνει ~* ΣΥΝ. κεφαλόπονος, κεφαλαλγία **2.** (συνεκδ.-μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί σύγχυση, πολλά προβλήματα, δεν αφήνει κάποιον σε ησυχία: *η φοροδιαφυγή έχει εξελιχθεί σε ~ για το Υπουργείο Οικονομικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόκοιλος (ο) ο πόνος στην κοιλιά ΣΥΝ. κοιλόπονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόλαιμος (ο) ο πόνος στο λαιμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόματος (ο) ο πόνος στο μάτι ΣΥΝ. οφθαλμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πόνος (ο) **1.** το δυσάρεστο σωματικό αίσθημα που προκαλείται από τραύμα ή οργανική ανωμαλία: *ο ~ απ' το χτύπημα / το έγκαυμα || όταν παθαίνεις σκωληκοειδίτιδα, σε πιάνει ~ στην κοιλιά || έχω / νιώθω ~ στην πλάτη || έντονος / οξύς / διαπεραστικός / βαθύς / ήπιος / επίμονος ~ || προκαλεί / φέρνει ~ στο στομάχι / στα νεφρά || θεραπεύει / μαλακώνει / αμβλύνει / καταπραΰνει τον ~ ||* (συχνά στον πληθ.) *όταν γερνάς, αρχίζουν οι ~ στις αρθρώσεις || βογγάω / ουρλιάζω απ' τους ~ || σφοδροί / ανυπόφοροι ~* **2.** (ειδικότ. στον πληθ.) οι πόνοι τής γέννας, οι ωδίνες τού τοκετού: *την έπιασαν οι ~* ΣΥΝ. άλγος· (μτφ.-εκφραστ.) **3.** η μεγάλη, βασανιστική στενοχώρια: *ο ~ του αποχωρισμού || οι φίλοι υπάρχουν, για να σου παραστέκονται στον ~ σου || απαλύνω τον ~ του με παρηγορητικά λόγια || αγιάτρευτος / βαθύς / αβάσταχτος ~* ΣΥΝ. καημός, πίκρα· ΦΡ. (α) ***καθένας με τον πόνο του*** για περιπτώσεις στις οποίες καθένας μιλά γι' αυτό που απασχολεί τον ίδιο, καθένας ασχολείται με τις δικές του στενοχώριες (β) (παροιμ.) ***ξένος πόνος όνειρο*** η στενοχώρια, τα βάσανα τού άλλου ξεχνιούνται γρήγορα (γ) ***παίζω με τον πόνο κάποιου*** βλ. λ. *παίζω* (δ) ***πνίγω τον πόνο μου*** συγκρατούμαι σε δύσκολες για μένα περιστάσεις, δεν εκφράζω αυτό που με βασανίζει (συχνά +σε): *πνίγει τον πόνο του στο κρασί* (ε) ***παίρνω (κάτι) επί πόνου*** δίνω μεγάλη σημασία σε (κά-

τι) (στ) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** βλ. λ. *εμπρός* (ζ) ***έχω τον πόνο μου, έχω κι εσένα!*** για κάποιον που μας γίνεται βάρος, ενώ μας απασχολούν τα δικά μας προβλήματα **4.** (+για) η συμπόνια, το να συμπάσχει κανείς (με κάποιον): *ο ~ τής μάννας για το παιδί της* **5.** (ειρων.) το (υποκριτικό) ενδιαφέρον: *τόσον καιρό ήταν άρρωστος· τώρα σ' έπιασε ο ~ να πας να τον δεις:* (αν πραγματικά ενδιαφερόσουν γι' αυτόν, θα είχες πάει να τον δεις νωρίτερα). — (υποκ.) **πονάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκληρή εργασία, μόχθος». ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

-πονος β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** την ύπαρξη πόνου σε συγκεκριμένο σημείο τού σώματος: *κοιλό-πονος, στομαχό-πονος* **2.** την αιτία πόνου: *ρευματό-πονος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόνος* και εμφανίζει τόσο τη σημ. «σωματικό άλγος» (λ.χ. αρχ. *ἐπί-πονος*) όσο και τη σημ. «μόχθος, κόπος» (λ.χ. μτγν. *φυγό-πονος*)].

πονόψυχος, -η, -ο αυτός που έχει φιλεύσπλαγχνα αισθήματα, που δείχνει συμπόνια στους άλλους. — **πονοψυχιά** (η).

πόντα (η) {δύσχρ. ποντών} μυτερό εργαλείο από χάλυβα με το οποίο κάνουμε σημάδια (ονταρισιές) κατά μήκος μιας γραμμής πριν από το λιμάρισμα ή την κοπή· χρησιμοποιείται στις μεταλλικές κατασκευές, την επιπλοποιία, τη γλυπτική κ.α.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ponta «βελόνα, κεντρί», βλ. κ. *ποντάρω*].

ποντιαδόρος (ο) (σε τυχερά παιχνίδια) αυτός που ποντάρει.
[ΕΤΥΜ. < *ποντάρω* + *-δόρος* (βλ.λ.). πβ. *παρκα-δόρος, τζογα-δόρος*].

ποντάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πόνταρ-α κ. -ισα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) στοιχηματίζω (συγκεκριμένο ποσό) σε κάτι (νούμερο, άλογο, τραπουλόχαρτο, παλαιστή κ.λπ.): *~ 10.000 δρχ. στο 5 κόκκινο* ♦ (αμετβ.) (+σε) **2.** στοιχηματίζω σε κάτι: *ποντάρισα στο 5 κόκκινο και έχασα* **3.** υπολογίζω, βασίζομαι: *~ πολύ σε σένα· κοίτα να μη με απογοητεύσεις!* || *ο υποψήφιος βουλευτής ποντάρει στην υποστήριξη που του παρέχει μεγάλη μερίδα τού Τύπου.* — **πoντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pontare «στηρίζω, ακουμπώ (ενν. χρήματα για συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια)» < ponta, διαλεκτ. τ. τού punta «αιχμή, άκρη, κορυφή» < λατ. punctum «στίγμα, στιγμή»].

Ποντγκόριτσα (η) η πρωτεύουσα τού Μαυροβουνίου.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Podgorica «κάτω από το βουνό» (< pod «κάτω από» + gora «βουνό»). Παλαιότερα ονομαζόταν Titograd «πόλη τού (στρατάρχη και ηγέτη τής Γιουγκοσλαβίας) Τίτο»].

ποντιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πόντο ή με τους Ποντίους: *~ ελληνισμός / διάλεκτος / φορεσιά / λύρα* **2. *Ποντιακά*** (τα) η ποντιακή διάλεκτος (νεοελληνική διάλεκτος με ιστορία αιώνων και αρκετούς αρχαϊσμούς, λ.χ. προφορά τού *-η-* ως /e/, διατήρηση τού απαρεμφάτου, η οποία ομιλείτο στις περιοχές τού Εύξεινου Πόντου, Τραπεζούντα, κ.ά. ώς το 1923).

ποντίζω ρ. μετβ. {πόντισ-α, -τηκα, -μένος} ρίχνω, βυθίζω στη θάλασσα. — **πόντισμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόντος* (βλ.λ.)].

πόντικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο ποντίκι.
[ΕΤΥΜ. < *ποντικός* + μεγεθ. επίθημα *-ας*, πβ. *μερμήγκι - μέρμηγκας, τζιτζίκι - τζίτζικας*].

ποντίκι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. τρωκτικό) {ποντικιού | -ιών} **1.** μικρό τρωκτικό με οξύ ρύγχος, μακριά μουστάκια, μικρά αφτιά και μακριά, άτριχη ουρά, το οποίο ζει κυρ. στους αγρούς: *το ~ πιάστηκε στη φάκα* || *τα λευκά ~ χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα* || *το ~ τσυρίζει* || *το παιχνίδι τής γάτας με το ~* (βλ. λ. *παιχνίδι*) ΣΥΝ. ποντικός, (αρχαιοπρ.) μυς (πβ. λ. *αρουραίος*)· ΦΡ. (α) ***το ποντίκι που βρυχάται*** για κάποιον που εκτοξεύει απειλές μη έχοντας συναίσθηση τής αδυναμίας του (β) ***θα πνιγούμε σαν τα ποντίκια*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κίνδυνος να πνιγούν κάποιοι παγιδευμένοι (π.χ. μέσα σε σκάφος που βυθίζεται) (γ) (παροιμ.) ***όταν λείπει ο γάτος / η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** βλ. λ. *γάτα* ● **2.** ο δικέφαλος μυς τού χεριού, κυρ. στο μπράτσο: *σηκώνει βάρη, για να κάνει ποντίκια* || *για κάνε ~!* (σφίξε τον μυ τού μπράτσου σου, ώστε να φουσκώσει) ● **3.** (στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές) περιφερειακή συσκευή που συνδέεται με υπολογιστή και, όταν μετακινείται πάνω σε επίπεδη επιφάνεια, προκαλεί ανάλογη μετατόπιση ενός βέλους (δρομέα) στην οθόνη για την επικοινωνία χρήστη - Η/Υ. — (υποκ.) **ποντικάκι** (το), (μεγεθ.) **ποντίκαρος** κ. **πόντικας** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ποντικός* (βλ.λ.). Στους Η/Υ η λ. αποδίδει το αγγλ. mouse].

ποντικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ποντίκι.

ποντικοκούραδο (το) (λαϊκ.) το περίττωμα τού ποντικιού.

ποντικοκτόνος, -ος, -ο αυτός που εξοντώνει ποντίκια: *~ φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ. < *ποντικός* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

ποντικομαμμή (η) (υβριστ.) **1.** ο άνθρωπος που κινείται δόλια, ενεργεί υπογείως και με πανουργία **2.** (για πρόσωπο) κακοφτειαγμένος και μικρόσωμος.

ποντικοπαγίδα (η) η παγίδα με την οποία συλλαμβάνονται τα ποντίκια ΣΥΝ. φάκα.

ποντικός (ο) το ποντίκι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ποντικὸς (μῦς)* «είδος νυφίτσας» (οπότε < *Πόντος*, με αναφορά στον Εύξεινο Πόντο) ή «θαλάσσιος μυς (των πλοίων)» (οπότε < *πόντος* «θάλασσα»). Αντίστοιχο σχηματισμό εμφανίζει και η φρ. *ἀρουραῖος (μῦς)* «μυς των αγρών», με παράλειψη τού ουσ. *μῦς*].

ποντικότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα τής φωλιάς ποντικού.

ποντικοφάγωμα (το) {ποντικοφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} η δαγκωματιά ποντικού.

ποντικοφαγωμένος, -η, -ο γεμάτος δαγκωματιές ποντικών.

ποντικοφάρμακο (το) {ποντικοφαρμάκων} το δηλητήριο για την εξόντωση ποντικών ΣΥΝ. μυοκτόνο.

ποντικοφωλιά (η) η φωλιά ποντικού.

Πόντιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους}, **Πόντια** (η) ο Έλληνας που κατάγεται από τον Πόντο (βλ.λ.): *οι παλιννοστούντες ~ από την πρώην Σοβιετική Ένωση* || *οι διωγμοί και οι σφαγές των ~ από τους Τούρκους στις αρχές τού 20ού αιώνα (γενοκτονία των Ποντίων)* || *τα έθιμα / οι χοροί / η μουσική / η διάλεκτος των ~* || *ανέκδοτα με Ποντίους* (από τέτοια σκωπτικά ανέκδοτα χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά η λ. *Πόντιος* για να δηλώσει τον ευκολόπιστο, ανυποψίαστο, απονήρευτο άνθρωπο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο προερχόμενος από τη θάλασσα», < *πόντος* (βλ.λ.)].

Πόντιος Πιλάτος (ο) **1.** ο Ρωμαίος επίτροπος τής Ιουδαίας, που πήρε την τελική απόφαση για την καταδίκη τού Ιησού Χριστού σε θάνατο **2.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο το οποίο μεταθέτει την ευθύνη τής ανάληψης μιας απόφασης σε άλλους (βλ. κ. *νίπτω τας χείρας μου*, λ. *νίπτω*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Pontius Pilatus, που καταγόταν από την οικογένεια των Pontii, το δε επώνυμο Pilatus ανάγεται στο ουσ. pilum «δόρυ, ακόντιο». Έφερε το αξίωμα τού επιτρόπου τής Ιουδαίας (λατ. procurator Judaeae) μεταξύ των ετών 26-36 μ.Χ.].

πόντιουμ (το) {άκλ.} το βάθρο τού διευθυντή ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. podium, αρχική σημ. «το θεωρείο τού Ρωμαίου αυτοκράτορα στο αμφιθέατρο τού αγωνιστικού χώρου», < θ. pod-, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. ped-, ουσ. pes, pedis «πόδι»].

πόντιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το ρίξιμο, το βύθισμα στη θάλασσα.

ποντίφικας (ο) {ποντιφίκων} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) ο αρχιερέας **2.** ΘΡΗΣΚ. (ως ιερατικός τίτλος) ο Πάπας. — **ποντιφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποντίφεξ, -ικος* < λατ. pontifex, -icis «ιεροφάντης, αρχιερέας (στη Ρώμη)» < pons, -tis «γέφυρα» + -fex < facio «κάνω», με αναφορά στον ποταμό Τίβερη, όπου ήταν χτισμένη η Ρώμη. Παραμένει αβέβαιη η αρχική λειτουργική σημ. τού όρου pontifex].

ποντοπλοΐα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το ταξίδι πλοίου στην ανοιχτή θάλασσα. ΣΥΝ. ποντοπορία.
[ΕΤΥΜ. < *πόντος* + *-πλοΐα* < *πλους*].

ποντοπόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** αυτός που διασχίζει την ανοιχτή θάλασσα: *~ πλοίο.* — **ποντοπορία** (η) [μτγν.], **ποντοπορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *πόντος* + *-πόρος* < *πόρος* (βλ.λ.)].

Πόντος (ο) περιοχή τής ΒΑ. Μικράς Ασίας που βρέχεται από τον Εύξεινο Πόντο, με διαρκή Ελληνική παρουσία από την αρχαιότητα μέχρι το 1922· σπουδαιότερα κέντρα του είναι: Αμισός, Σαμψούντα, Σελινούντα, Σινώπη, Τραπεζούντα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Εύξεινος, πόντος*[1]].

πόντος[1] (ο) η ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. πέλαγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, μυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θαλάσσιο πέρασμα, δρόμος» (από όπου επεκτάθηκε στη γενική σημ. «θάλασσα», εφόσον οι Έλληνες ως ναυτικός λαός χρησιμοποιούσαν συνεχώς τους θαλάσσιους δρόμους ως διέξοδο και ως πέρασμα, πβ. *Ἑλλήσ-ποντος*). Η λ. ανάγεται σε *pont-(h)ā, ετεροιωμ βαθμ. τού I.E. *pent- «πηγαίνω, περπατώ, πατώ», πβ. σανσκρ. pánthāḥ «δρόμος, μονοπάτι», αρμ. hun «δρόμος, διάβαση» (< *pont-), λατ. pons, pont-is «γέφυρα» (> γαλλ. pont, ισπ. puente), αρχ. γερμ. pfad «μονοπάτι», γερμ. Pfad, αγγλ. path κ.ά. Για την υποτεθείσα σύνδεση με τις λ. *πάτος, πατώ*, αν θεωρηθεί ότι εμφανίζουν μηδενισμ. βαθμ. *pn̥t-h-, βλ. λ. *πάτος*. Βλ. κ. *Εύξεινος (Πόντος)*].

πόντος[2] (ο) **1.** (καθημ.) το εκατοστόμετρο: *πρέπει να κοντύνω το παντελόνι πέντε ~* **2.** (γενικότ.) η μονάδα σε διάφορα είδη κλιμάκων **3.** ο βαθμός σε παιχνίδια: *όσο πιο δύσκολη είναι η ερώτηση, τόσο πιο πολλούς ~ κερδίζεις, αν απαντήσεις σωστά* **4.** ΑΘΛ. ο βαθμός που αντιστοιχεί σε επιτυχία, ανάλογα με το άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, σκοποβολή κ.ά.): *πέτυχε τριάντα ~ στον αγώνα* || *ο παίκτης τέλειωσε τον αγώνα χωρίς να πετύχει ~* ● **5.** η θηλιά πλέξης: *μου έφυγε ένας ~ απ' το καλσόν* ● ΦΡ. ***ρίχνω πόντους*** αφήνω υπαινιγμούς, υπονοούμενα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. ponto «αιχμή, άκρη, μύτη» < λατ. punctum].

ποντς (το) {άκλ.} ποτό που φτειάχνεται από χυμό φρούτων, ζάχαρη, νερό κ.λπ. με την προσθήκη συνήθ. αλκοολούχου ποτού: *ένα μπολ με ποντς-ρούμι.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. punch, πιθ. < χίντι pãc «πέντε» (σανσκρ. pañca), επειδή αποτελείται κυρ. από πέντε συστατικά].

πόντσο (το) {άκλ.} μεξικάνικο ένδυμα τετράγωνο ή στρογγυλό, συνήθ. με έντονα χρώματα, χωρίς μανίκια, με άνοιγμα στη μέση για το κεφάλι, που φοριέται ως επανωφόρι.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. (Μεξικού) poncho < γλ. Αραουκ. ponlho «μάλλινο ύφασμα»].

πόνυ (το) ▸ πόνι

πονώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πον-άς κ. (σπάν.) -είς... | πόνε-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αισθάνομαι πόνο: *–Πού πονάς; –~ στο στομάχι / στην πλάτη* || *~ ολόκληρος* || *πονάει το χέρι μου / το στομάχι μου / η πλάτη μου* || *αν σε χτυπήσω δυνατά, θα πονέσεις·* (εκφραστ.) ΦΡ. (α) ***πού σε πονεί και πού σε σφάζει / κόφτει*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξυλοκοπήθηκε άγρια: *όταν έμαθε ο πατέρας του τι είχε κάνει, τον άρπαξε και ~!* (τον ξυλοκόπησε) (β) ***εκεί που πονάει (κάποιον)*** εκεί όπου είναι (κάποιος) πιο ευάλωτος, στο αδύνατο σημείο του: *ο δημοσιογράφος εστίασε τις ερωτήσεις προς τον υπουργό εκεί που τον πονούσε, δηλ. στην ανάμειξή του στην υπόθεση παράνομων χρηματοδοτήσεων* **2.** υποφέρω ψυχικά, αισθάνομαι μεγάλη, βασανι-

στική στενοχώρια: *πόνεσα πολύ, όταν έμαθα τον θάνατό του* || ~, *όταν σκέφτομαι ότι στο πατρικό μου σπίτι ζει τώρα άλλος* || ~ *για τα νιάτα μου, που πήγαν χαμένα* **3.** (+για) αισθάνομαι συμπόνια, βαθιά συμπάθεια: *κανείς δεν πόνεσε για μένα· μόνος μου τα πέρασα όλα* ♦ (μετβ.) **4.** προκαλώ πόνο σε (κάποιον): *σε πονάει (η ένεση);* || *Μη μου σφίγγεις το χέρι τόσο δυνατά! Με πονάς!* **5.** σε ΦΡ. τού τύπου **με / μου πονά (κάτι)** (για μέλος ή όργανο τού σώματος) αισθάνομαι πόνο (σε συγκεκριμένο μέρος ή όργανο τού σώματός μου): *με πονούν τα πόδια μου, όταν περπατάω για πολλή ώρα* || *με πονά το κεφάλι μου / η κοιλιά μου / η καρδιά μου·* (μτφ.-εκφραστ.) **6.** προκαλώ σε (κάποιον) μεγάλη στενοχώρια, τον κάνω να υποφέρει ψυχικά: *η αχαριστία του με πόνεσε βαθιά* || *με πονάει να βλέπω τη γυναίκα που αγάπησα με άλλον* **7.** αισθάνομαι συμπόνια, συμπάσχω με (κάποιον) **8.** (α) αισθάνομαι στοργή (για κάποιον): *όσο σκληρός κι αν είναι με τους γονείς του, κατά βάθος τούς πονάει* ΣΥΝ. νοιάζομαι (β) αισθάνομαι αγάπη (για κάτι), έχω συναισθηματική σχέση (με κάτι): *το ~ το χωριό μου· τόσα χρόνια έζησα εκεί!* **9.** (η μτχ. **πονεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πονῶ (-έω)*, αρχική σημ. «μοχθώ, κοπιάζω», < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ποπ επίθ. {άκλ.} μοντέρνος και εμπορικός· κυρ. για είδη τέχνης που προορίζονται για το ευρύ κοινό ως καταναλωτικό είδος: ~ *τραγουδιστής* || *η επιτυχία ενός τραγουδιού ~ δεν κρατά συνήθως περισσότερο από έναν χρόνο* || *μουσική ~* (βλ. λ. *ποπ, η*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop, από σύντμηση τού επιθ. popular «λαϊκός, δημοφιλής»].

ποπ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η μοντέρνα εμπορική μουσική που προορίζεται για το ευρύ νεανικό κυρ. κοινό και χαρακτηρίζεται από απλές μελωδίες σε συνδυασμό με έντονο ρυθμό (βλ. κ. λ. *ποπ*, επίθ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop (music), από σύντμηση τής φρ. popular music «λαϊκή / δημοφιλής μουσική»].

ποπάρτ κ. **ποπ-άρτ** (η) {άκλ.} καλλιτεχνικό ρεύμα που άνθισε στη δεκαετία τού '60 και αξιοποιεί αντικείμενα από την καθημερινή ζωή, στοιχεία συνδεδεμένα με τη μαζική κουλτούρα, τον καταναλωτισμό (π.χ. οι συνθέσεις τού Άντυ Γουόρχολ με μπουκάλια τής Κόκα-Κόλα ή με αφίσες τής Μέριλυν Μονρόε).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop art, από σύντμηση τής φρ. popular art «λαϊκή τέχνη». Συχνά δηλώνεται με τα αρχικά P & A].

ποπκόρν κ. **ποπ-κόρν** (το) {άκλ.} ψημένοι σπόροι καλαμποκιού, που τρώγονται ως σνακ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. popcorn, συγκεκομμένη μορφή τής φρ. popped corn «καβουρντισμένο καλαμπόκι» (< pop «σκάζω με κρότο» + corn «καλαμπόκι»)].

ποπλίνα (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα με στιλπνότητα ανάλογη με τού μεταξωτού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. popeline, από το όνομα τής πόλης Poperingue τού Βελγίου, όπου κατασκευαζόταν αυτό το ύφασμα].

πο-πό κ. **ποπό** (συνήθ. ορθ. *πωπώ*) επιφών. **1.** για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού: ~! *τι ωραίο φόρεμα / τι μεγάλο σαλόνι!* || ~ *μια βουτιά!* **2.** για την έκφραση δυσανασχέτησης, απόρριψης, αηδίας: ~ *τι άσχημα που μυρίζει!* || ~! *Τι λόγια είναι αυτά: Πού νομίζει ότι είναι;* **3.** για την έκφραση στενοχώριας, θλίψης: ~, *τι έπαθε ο καημένος!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. επιφών. *πόποι!* (ονοματοπ.)].

ποπολάρος (ο) (διαλεκτ.-παλαιότ.) άνθρωπος των λαϊκών τάξεων στα Επτάνησα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. popolare «λαϊκός» < λατ. popularis < populus «λαός, έθνος»].

πόπολο (το) (διαλεκτ.) ο λαός, το πλήθος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. popolo < λατ. populus «λαός, έθνος»].

ποπός (ο) (ευφημ.) τα οπίσθια, ο πισινός ΣΥΝ. (!) κώλος.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. (τής παιδικής γλώσσας) με εκφραστ. αναδιπλασιασμό].

ποπουλισμός (ο) (πολιτική αργκό) ο λαϊκισμός. — **ποπουλιστής** (ο), **ποπουλίστρια** (η), **ποπουλίστικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. populisme].

Π.Ο.Π.Σ. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτικών Συνταξιούχων.

πορδή (η) (οικ.) η συνήθ. ηχηρή και δύσοσμη έξοδος αερίων τού εντέρου από το απευθυσμένο: *αμολάω / αφήνω μια ~* ΣΥΝ. κλανιά· ΦΡ. (οικ.) (α) ***πετάγομαι σαν την πορδή*** παρεμβαίνω σε συζήτηση, χωρίς να μου το ζητήσει κανείς, άκαιρα (β) (παροιμ.) ***με πορδές δεν βάφονται αβγά*** βλ. λ. *βάφω*. — (υποκ.) **πορδούλα** κ. **πορδίτσα** (η), (μεγεθ.) **πόρδος** (ο), **πορδιάρης**, -α, -ικο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέρδομαι* (βλ.λ.)].

πορδίζω ρ. αμετβ. {πόρδισα} πέρδομαι, αφήνω πορδές ΣΥΝ. κλάνω.

πορεία (η) {πορειών} **1.** η κάλυψη (συνήθ. μεγάλης) απόστασης με τα πόδια: *για ν' αποφύγουμε τρεις ώρες ~, ζητήσαμε απ' τον Λιαμαντή να μας πάει με το αυτοκίνητό του* ΣΥΝ. οδοιπορία **2.** η κίνηση (συνήθ. προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *ανακόπτω την ~ των εχθρικών στρατευμάτων* || *ακολουθώ ~ προς τα εμπρός* || *παρεκκλίνω τής ~* || *η ~ τού αυτοκινήτου* || (μτφ.) ~ *προς τη νίκη / προς τον λαό* (πολιτική εξόρμηση με σκοπό την αποκατάσταση τής επαφής με τον λαό)· ΦΡ. (α) ***τόξο πορείας*** καθένα από τα φώτα οχήματος, τα οποία αναβοσβήνουν για να δείξουν προς τα πού πρόκειται να στρίψει το όχημα ΣΥΝ. φλας (β) ΣΤΡΑΤ. ***φύλλο πορείας*** η διαταγή προς στρατιωτικό *(ατομικό ~)* ή προς στρατιωτικό τμήμα *(ομαδικό ~)* να μετακινηθεί (γ) ***αλλάζω πορεία*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** ΝΑΥΤ. η κατεύθυνση που ακολουθεί ένα πλοίο· είναι η γωνία μεταξύ τού διαμήκους άξονα τού πλοίου και τού αληθούς βορρά *(αληθής ~)* ή τού μαγνητικού βορρά *(μαγνητική ~)* ή τού βορρά πυξίδας *(~ πυξίδας)*: *ο καπετάνιος χαράζει / καθορίζει την ~ τού πλοίου* || ~ *προς βορράν* || *αλλαγή πορείας* ΣΥΝ. πλεύση, ρότα· ΦΡ. ***χαράζω πορεία*** (i) (για πλοίαρχο) καθορίζω την πορεία τού πλοίου στον χάρτη (ii) (μτφ.) καθορίζω πώς θα ενεργήσω σε συγκεκριμένη περίπτωση • **4.** πλήθος διαδηλωτών σε κίνηση, η διαδήλωση: *η κεφαλή / η ουρά / ο κύριος όγκος τής ~* || *η ~ ξεκίνησε από το Πολυτεχνείο και κατευθύνεται προς την αμερικανική πρεσβεία* || *διοργανώνω / κάνω ~* || ~ *διαμαρτυρίας / ειρήνης* • **5.** (μτφ.) η εξέλιξη, ο τρόπος κατά τον οποίο εξελίσσεται (κάτι): *Μην εκβιάζεις καταστάσεις! Άσε τα πράγματα να τραβήξουν την ~ τους* || *η φυσική ~ των πραγμάτων* || *η ~ τής ασθένειας / τής ανάκρισης / τής οικονομίας / των διαπραγματεύσεων / ενός θεσμού* || *ακολουθώ ανοδική / καθοδική ~*· ΦΡ. ***στην πορεία*** στην εξέλιξη των πραγμάτων: ~ *ανέκυψαν / εμφανίστηκαν δυσκολίες που δεν είχαμε προβλέψει* || *το τι πραγματικά θέλει θα φανεί ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, πρωτοπορία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορεύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πορεύομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {πορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} ♦ (αμετβ.) **1.** βαδίζω, προχωρώ, πραγματοποιώ πορεία • **2.** περνώ τη ζωή μου: *πώς θα πορευτείς σ' αυτή τη ζωή χωρίς να 'χεις εφόδια, χωρίς να 'χεις μάθει έστω μια τέχνη;* **3.** εξοικονομώ (απαραίτητα πράγματα για τη ζωή), τα βγάζω πέρα: *μπορεί να μη βγάζω πολλά λεφτά, αλλά ~ με όσα έχω* ♦ **4.** (μετβ.) παίρνω (συγκεκριμένο δρόμο): (συνήθ. μτφ.) *τον δρόμο που διάλεξες θα τον πορευθείς μόνος σου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορεύω / -ομαι* < *πόρος* (βλ.λ.)].

πόρεψη (η) (λαϊκ.) η εξοικονόμηση των απαραιτήτων για τη ζωή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόρευσις* < *πορεύω / -ομαι*].

πορθητής (ο) το πρόσωπο που εκπόρθησε πόλη ή χώρα: *Μωάμεθ Β' ο ~* (ο Οθωμανός σουλτάνος που κυρίευσε την Κωνσταντινούπολη). — **πόρθηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορθῶ (-έω)*].

πορθμέας (ο) {πορθμείς} το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να μεταφέρει με το πλεούμενό του ανθρώπους στην άλλη ακτή ή όχθη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορθμεύς* < *πορθμός* (βλ.λ.)].

πορθμείο (το) [αρχ.] **1.** ο τόπος από τον οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. πέρασμα **2.** (συνεκδ.) το πλεούμενο με το οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. φεριμπότ **3.** ***πορθμεία*** (τα) η αμοιβή τού πορθμέα. — **πορθμειακός**, -ή, -ό.

πορθμός (ο) η στενή λωρίδα θάλασσας, που χωρίζει δύο στεριές και ενώνει δύο θάλασσες: *ο ~ τού Ευρίπου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πορ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, βλ. λ. *πέρ-α, περ-ί*) + παραγ. επίθημα *-θμός* (πβ. *σταθμός, βα-θμός*)].

> **πορθμός – ισθμός – διώρυγα – κανάλι – στενό.** Κάθε πολύ στενό χερσαίο πέρασμα (λωρίδα γης), που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες, λέγεται **ισθμός** (< αρχ. **εἶμι** «έρχομαι, εισέρχομαι»). Αντιθέτως, κάθε πολύ στενό θαλάσσιο πέρασμα (λωρίδα θάλασσα) που ενώνει δύο θάλασσες και χωρίζει δύο στεριές λέγεται **πορθμός** (< **πορ-** [πβ. *πόρος*] < αρχ. **περάω** «περνώ»). *Πορθμός* είναι το στενό θαλάσσιο πέρασμα τού Ευρίπου, που χωρίζει την Εύβοια από τη Στερεά. *Ισθμός* ήταν παλαιότερα η στενή λωρίδα γης στην Κόρινθο, που συνέδεε την Πελοπόννησο με την υπόλοιπη Ελλάδα. Ο Ισθμός τού Παναμά συνέδεε τη Βόρεια με τη Νότια Αμερική και ο Ισθμός τού Σουέζ συνέδεε παλαιότερα την Αφρική με την Ασία. Για λόγους διακινήσεως των αγαθών (παλαιότερα και ανθρώπων) με πλοία, σπουδαίοι για τη θέση τους ισθμοί διανοίχθηκαν τεχνητά και έγιναν **διώρυγες**, τεχνητοί πορθμοί δηλ., διά των οποίων διέρχονται φορτηγά ιδίως πλοία. Έτσι ο Ισθμός τής Κορίνθου έγινε διώρυγα, όπως διώρυγες έγιναν ο Ισθμός τού Σουέζ και ο Ισθμός τού Παναμά. Για τη διώρυγα χρησιμοποιήθηκε και η λ. **κανάλι** από μτγν. **κανάλιον**, που ανάγεται σε λατ. canalis (από όπου και αγγλ. canal και channel κ.ά.). Η λ. **στενό** (και **στενά**) χρησιμοποιείται για θαλάσσια περάσματα ευρύτερα των πορθμών και στενότερα των (μικρών) θαλασσών.

πορθώ ρ. μετβ. εκπορθώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορθῶ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τού αρχ. *πέρθω* «καταστρέφω, ερειπώνω - εκπορθώ», που είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *bheredh- «κόβω, αποκόπτω» και συνδ. με σανσκρ. bardhakaḥ «αποκομμένος», αρχ. γερμ. bret «σανίδα» (> γερμ. Brett, πιθ. με αρχική σημ. «κομμένο κομμάτι ξύλου»), αρχ. ισλ. bard «άκρη, όριο», αρχ. αγγλ. bord (> αγγλ. bord) κ.ά.].

πορίζω ρ. μετβ. **1.** βοηθώ (κάποιον) να αποκτήσει (κάτι): *του ~ τα μέσα, για να ζήσει* **2.** (μεσοπαθ. **πορίζομαι**) αποκτώ, αποκομίζω: ~ *τα μέσα για να ζήσω*. — **πορισμός** (ο) [μτγν.], **ποριστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρέχω (υλικά αγαθά), προμηθεύω», < *πόρος* (βλ.λ.). Η σημ. «αποδεικνύω συστηματικά» είναι μτγν. (από όπου το μτγν. *πόρισμα*)].

πόρισμα (το) {πορίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύνολο των συμπερασμάτων σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα: *σύμφωνα με το ~ τού ιατροδικαστή, ο θάνατός του προήλθε από φυσικά αίτια* || *επιστημονικό / ιατρικό / ανακριτικό ~* || *το ~ των ερευνών* || *τα ~ τής επιστημονικής ημερίδας* **2.** ΜΑΘ. η πρόταση τής οποίας η αλήθεια είναι άμεσα φανερή από ένα ή περισσότερα προηγούμενα θεωρήματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πορίζω* (βλ.λ.)].

πορνεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να διαθέτει κανείς το σώμα του σε άλλους για ερωτική ικανοποίηση έναντι αμοιβής: *προάγω / οδηγώ κάποιον στην πορνεία* || *ανδρική / παιδική ~* || *η ~ θεωρείται το αρχαιότερο επάγγελμα τού κόσμου* **2.** (συνεκδ.) η ιδιότητα και η εργασία

τής πόρνης **3.** ΕΚΚΛΗΣ. κάθε σεξουαλική σχέση εκτός γάμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορνεύω* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τής επί πληρωμή συμμετοχής σε σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ αργότερα επεκτάθηκε, για να δηλώσει γενικά την εξωγαμιαία σεξουαλική επαφή. Στα κείμενα τής Π.Δ. (*Ωσηέ* 4, 11 κ.ά.), η λ. χρησιμοποιείται και μεταφορικώς με τη σημ. «ειδωλολατρία», δηλ. επαφή και απόδοση λατρευτικής τιμής σε ψεύτικους θεούς. Η σημ. «ειδωλολατρία, αποστασία, ψεύτικη θρησκεία» απαντά επίσης στην Κ.Δ. (πβ. *Αποκάλ.* 14, 8: *ἔπεσεν ἔπεσεν Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἣ ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικεν πάντα τὰ ἔθνη*)].

πορνείο (το) [μτγν.] χώρος στον οποίο εκδίδονται πόρνες ΣΥΝ. μπορντέλο, (λαϊκ.) μπουρδέλο, (ευφημ.) οίκος ανοχής, σπίτι.

πορνεύω ρ. αμετβ. {πόρνευσα} διαπράττω πορνεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόρνη* (βλ.λ.)].

πόρνη (η) {πορνών} **1.** (α) η γυναίκα που ικανοποιεί σεξουαλικές επιθυμίες άλλων έναντι αμοιβής ΣΥΝ. ιερόδουλος, (!) πουτάνα, (μειωτ.) παλιογυναίκα, (ευφημ.) παστρικιά (β) ***εκμετάλλευση πόρνης*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί άνδρας που συντηρείται ολικά ή μερικά από πόρνη και από την εκμετάλλευση των ανήθικων κερδών της **2.** (υβριστ.) για ανέντιμη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτή που έχει πουληθεί για σκλάβα», < *por-nā, από το *πέρ-νη-μι* «πουλώ» (με ανώμαλο φωνηεντισμό *-ε-*, ίσως κατ' αναλογίαν προς τον αόρ. *περ-άσαι*, και επίθημα -nā-, πβ. *φερ-νή* «προίκα»). Η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, (για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α, -περ-ί*) και συνδ. με αρχ. ιρλ. renim «πουλώ» (< *pr̥-no-). λιθ. perkù «αγοράζω». Ομόρρ. *πρα-τήριο(ν), -πρά-της*, αρχ. *πι-πρά-σκω* κ.ά. Βλ. κ. *παλλακίδα*].

πορνίδιο (το) [αρχ.] {πορνιδί-ου | -ων} **1.** η μικρή πόρνη ΣΥΝ. (!) πουτανίτσα **2.** (υβριστ.) για άσεμνο κορίτσι ή γενικότ. για ανέντιμη γυναίκα.

πορνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται ή ταιριάζει σε πόρνη **2.** αυτός που προσβάλλει τα χρηστά ήθη, αδιάντροπος, άσεμνος.

πορνό επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει πορνογραφικό περιεχόμενο, σκηνές ή εικόνες που απεικονίζουν γεννητικά όργανα, σεξουαλικές πράξεις κ.λπ. και αποσκοπούν στο να διεγείρουν ερωτικά τον θεατή ή τον αναγνώστη: *ταινία / περιοδικό / φωτογραφία / βιβλίο* ~ **2. πορνό** (το) η πορνογραφική ταινία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. porno, με απόσπαση τού α' συνθ. στη λ. pornographie (βλ. κ. *πορνογραφία*)].

πορνο- κ. **πορνό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται: **1.** με την πορνεία: *πορνο-βοσκός, πορνό-γερος* **2.** με την πορνογραφία: *πορνο-ταινία, πορνο-περιοδικό*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πόρνος / -η* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. pornographie)].

πορνοβοσκός (ο) [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) ο προαγωγός.

πορνόγερος (ο) (ως χαρακτηρισμός) ηλικιωμένος άνδρας με εκδηλώσεις ερωτισμού ανάρμοστες για την ηλικία του.

πορνογράφημα (το) [1896] {πορνογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο με πορνογραφικό χαρακτήρα.

πορνογραφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή πορνογραφικών έργων **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των πορνογραφικών έργων. — **πορνογράφος** (ο/η), **πορνογραφώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pornographie < pornographe < μτγν. *πορνογράφος* «αυτός που γράφει για τις πόρνες»].

πορνογραφικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αποσκοπεί στην ερωτική διέγερση με την ακριβή απεικόνιση ή περιγραφή σεξουαλικών πράξεων ή την επίδειξη γυμνών σωμάτων σε προκλητικές στάσεις: *η παραγωγή και διάθεση ~ υλικού απαγορεύεται σε πολλές χώρες*. — **πορνογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pornographique].

πορνοπεριοδικό (το) περιοδικό με κείμενα ή/και εικόνες πορνογραφικού περιεχομένου.

πόρνος (ο) **1.** ο άνδρας που προσφέρει ερωτικές υπηρεσίες έναντι αμοιβής ΣΥΝ. ζιγκολό **2.** (α) ο άνδρας που συχνάζει σε οίκους ανοχής ΣΥΝ. (!) πουτανιάρης (β) (γενικότ.) άνδρας ανήθικος, ακόλαστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παθητικός ομοφυλόφιλος», < *πόρνη* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

πορνοστάρ (ο/η) {άκλ.} διάσημος πρωταγωνιστής ή πρωταγωνίστρια ταινιών πορνό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pornostar].

πορνοταινία (η) {πορνοταινιών} ταινία με πορνογραφικό περιεχόμενο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσόντα.

Πόρος (ο) **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου, σε μικρή απόσταση από τις Α. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ποριώτης** (ο), **Ποριώτισσα** (η), **ποριώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για τη μτγν. *Καλαύρεια / Καλαυρία*, που μετονομάστηκε σε *Πόρο* προφανώς λόγω τού ρόλου της στη συγκοινωνία μεταξύ Αττικής και Πελοποννήσου].

πόρος (ο) **1.** καθένα από τα μικρά ανοίγματα σε στερεό σώμα: *η ελαφρόπετρα είναι γεμάτη πόρους* **2.** ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα μικρά ανοίγματα στο δέρμα: *μέσα από τους ~ πραγματοποιείται η άδηλος αναπνοή* (β) καθένας από τους μικρούς σωληνοειδείς σχηματισμούς, μέσα από τους οποίους διέρχονται ουσίες ή άλλα ανατομικά στοιχεία: *δακρυϊκός / ακουστικός* ~ ● **3. πόροι** (οι) (α) οι πηγές από τις οποίες αντλούνται τα απαραίτητα έσοδα: *οι φυσικοί ~ εξαντλούνται || το έργο αυτό θα χρηματοδοτηθεί από εθνικούς και κοινοτικούς ~* (β) οι πηγές εισοδήματος: *δεν έχω δικούς μου ~· με συντηρούν οι γονείς μου || φανεροί και άδηλοι ~* (γ) κάθε πηγή από όπου αντλούνται χρήσιμα στοιχεία: *γλωσσικοί ~* **4.** (σπάν.) ο τόπος μέσω τού οποίου περνά κανείς στην απέναντι πλευρά ΣΥΝ. πέρασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ευρέως διαδεδομένου Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, που εδώ έχει την εξειδικευμένη σημ. «περνώ, μεταφέρω», όπως απαντά στο αρχ. *πείρω* «διαπερνώ, διακομίζω» (βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη*). Παράγ. *πορ-εύω, πορ-εία, πορ-ίζω, πορ-θμός* κ.ά. Η λ. *πόρος* είχε αρχικώς τη σημ. «πέρασμα, διάβαση», από όπου επεκτάθηκε στη δήλωση των χρηματικών εσόδων, δηλ. τού τρόπου με τον οποίο περνά κανείς τη ζωή του και των μέσων διαβιώσεως που χρησιμοποιεί. Η λ. χρησιμοποιείται ευρέως ως β' συνθ., κυρ. με τη σημ. «ταξιδιώτης» (πβ. *οδοιπόρος, ποντο-πόρος*), αλλά και με αναφορά στα χρηματικά έσοδα (πβ. *ά-πορος, εύ-πορος*)].

ποροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διαπιστώσεως τής ταυτότητας δακτυλικών αποτυπωμάτων με τη μελέτη των πόρων των ιδρωτοποιών αδένων. — **ποροσκοπικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *πόρος* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poroscopy].

πόρπη (η) {πορπών} **1.** (λόγ.) το συνήθ. μεταλλικό εξάρτημα ή κόσμημα, που συνδέει τα δύο άκρα ζώνης, ιμάντα ή ενδύματος ΣΥΝ. αγκράφα· ΑΡΧΑΙΟΛ. **2.** κόσμημα διαδεδομένο στους αρχαίους Έλληνες, με το οποίο συγκρατούσαν το ένδυμα στον δεξιό ή και στους δύο ώμους ή στο στήθος ή στον ζωστήρα **3.** καρφίτσα για μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πόρ-πρ-ā* (με προληπτική ανομοίωση τού *-ρ-*) < θ. *-pr- (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *per- τού ρ. *πείρω* «διαπερνώ, διασχίζω, διατρυπώ» (< **πέρ-jω*, βλ. λ. *πέρ-α, περ-ί*). Η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. na-perjǫ «τρυπώ», αλβ. sh-po-roj, γοτθ. farjan «ταξιδεύω, πλέω», αρχ. γερμ. faran (> γερμ. fahren) κ.ά. Ομόρρ. *περόνη, πορ-θμός, πόρ-ος, πε-πρω-μένο(ν), πορ-εύω* κ.ά.].

πόρρω απέχει (αρχαιοπρ.) βρίσκεται μακριά· διαφέρει πολύ: *οι θέσεις τους πόρρω απέχουν απ' τις δικές μας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττ. τ. τού επιρρ. *πόρσω* < *πρόσω*, με μετάθεση τής συλλ. που περιέχει υγρό σύμφωνο (δηλ. ημίφωνο), αφού οι σημ. των επιρρ. *πόρσω* και *πρόσω* ταυτίζονται. Λιγότερο πειστική η απευθείας σύνδεση με λατ. porrō (< *porsō). Βλ. λ. *πρόσω*].

πόρρωθεν επίρρ. (λόγ.) από μακριά: *παρακολουθούσε τις εξελίξεις* ~ ΣΥΝ. μακρόθεν ΑΝΤ. εγγύθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόρρω* + *-θεν* (πβ. *εκατέρω-θεν, πρόσω-θεν*)].

πορσελάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λευκό, στιλπνό, συμπαγές υλικό, που χρησιμοποιείται στην κεραμική για την κατασκευή εκλεκτών αντικειμένων: *κινέζικη ~ || σερβίτσιο / βάζο από* ~ **2.** (συνεκδ.) αντικείμενο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό. — **πορσελάνινος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. porcellana, αρχική σημ. «κοχύλι με σχήμα μικρού γουρουνιού», < λατ. porcella «γουρουνάκι», υποκ. τού porcus].

πόρτα (η) {πορτών} **1.** (α) κατασκευή (συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική) που προσαρμόζεται στην είσοδο κτηρίου, δωματίου ή ακάλυπτου περιφραγμένου χώρου, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: *χτυπώ την ~ || του έκλεισε την ~ κατάμουτρα || ανοίγω την ~ διάπλατα || αυτή η ~ βγάζει στον κήπο || η ~ τής κουζίνας / τής κρεβατοκάμαρας / τής αυλής || δίφυλλη / συρτή / περιστρεφόμενη ~ || το έσκασε από την πίσω* ~ ΣΥΝ. θύρα (βλ. κ. λ. *εξώπορτα*) (β) (συνεκδ.) το άνοιγμα μέσα από το οποίο μπαίνει κανείς σε κτήριο, δωμάτιο ή ακάλυπτο περίφρακτο χώρο: *κάθομαι στην ~ και προσέχω ποιος μπαίνει και ποιος βγαίνει || θα σε πάω / συνοδεύσω μέχρι την* ~ ΣΥΝ. είσοδος / έξοδος· ΦΡ. (α) ***(από) πόρτα (σε) πόρτα*** από σπίτι σε σπίτι· για κάποιον που επισκέπτεται διαδοχικά το ένα σπίτι μετά το άλλο, προκειμένου να μαζέψει χρήματα, να διαφημίσει ή να προπαγανδίσει κάτι κ.λπ.: *ο προεκλογικός αγώνας αυτού του υποψηφίου έγινε ~ || προώθηση ενός προϊόντος* ~ (β) ***τής διπλανής πόρτας*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους απλούς, συνηθισμένους, σαν αυτούς που βλέπει κανείς καθημερινά: *ο δολοφόνος δεν ήταν κάποιος σκληρός και αδίστακτος άνθρωπος· ήταν ένας άνθρωπος* ~ (γ) (παροιμ.) ***στού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** βλ. λ. *βροντώ* (δ) ***δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)*** ζητώ από (κάποιον) να φύγει, τον διώχνω: *μετά τον καβγά, του έδειξα την πόρτα* **2.** (μτφ.) η πρόσβαση, η δυνατότητα επαφής με κάποιον· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *χάρη στις γνωριμίες μου, του έχω ανοίξει πολλές* ~ **3.** (γενικότ.) η κατασκευή που προσαρμόζεται στην είσοδο οχήματος, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: *η ~ τού αυτοκινήτου / τού αεροπλάνου* **4.** (αργκό) το φέις κοντρόλ (βλ.λ.): *δουλεύει ~ σε νυχτερινό κέντρο*· ΦΡ. ***τρώω πόρτα*** (κυρ. στον αόρ.) δεν μου επιτρέπουν την είσοδο σε κέντρο διασκέδασης στο οποίο γίνεται έλεγχος εισόδου (φέις κοντρόλ): *αν πάμε στο κλαμπ με τέτοια εμφάνιση, θα φάμε πόρτα!* ● **5.** (στο τάβλι) (α) το να είναι δύο ή περισσότερα πούλια τού ίδιου χρώματος στην ίδια θέση, ώστε να μη μπορεί ο αντίπαλος να βάλει δικό του πούλι στη θέση αυτή (β) **πόρτες** (οι) παιχνίδι στο τάβλι κατά το οποίο ο παίκτης μπορεί να βγάλει από το παιχνίδι πούλι τού αντιπάλου του, ο οποίος στη συνέχεια πρέπει να το επαναφέρει από την αφετηρία, προκειμένου να ξαναμπεί στο παιχνίδι. — (υποκ.) **πορτάκι** (το) κ. **πορτούλα** κ. **πορτίτσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. porta].

πορτατίφ (το) {άκλ.} η φορητή ηλεκτρική λάμπα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. φρ. (lampe) portative «φορητή λάμπα», θηλ. τού επιθ. portatif «φορητός» < porter «φέρω» (< λατ. portare)].

πορτιέρης (ο) {πορτιέρηδες}, **πορτιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) θυρωρός **2.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να στέκεται στην είσοδο νυχτερινών κέντρων και να ελέγχει ποιος μπαίνει μέσα (βλ. κ. λ. *φέις κοντρόλ*).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portiere < μτγν. λατ. portarius < λατ. porta].

πορτιέρο (ο) {άκλ.} (συνήθ. στην αθλητικογραφία) ο τερματοφύλακας στο ποδόσφαιρο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. portero «θυρωρός - τερματοφύλακας» με επίδρ. τού ιταλ. portiere].

πορτκλέ κ. **πορτ-κλέ** (το) {άκλ.} το μπρελόκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-clés < porte- (< ρ. porter «φέρω» < λατ. portare) + clé «κλειδί» < λατ. clavis].

πορτμαντό κ. **πορτ-μαντό** (το) {άκλ.} το έπιπλο που χρησιμοποιείται ως κρεμάστρα για πανωφόρια ΣΥΝ. καλόγηρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-manteau < porte- (< ρ. porter «φέρω» < λατ. portare) + manteau (βλ. λ. *μαντό*)].

πορτμονέ κ. **πορτ-μονέ** (το) {άκλ.} το πορτοφόλι για κέρματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-monnaie < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + monnaie «νόμισμα» (< λατ. moneta)].

πορτμπαγκάζ κ. **πορτ-μπαγκάζ** (το) {άκλ.} χώρος ενσωματωμένος στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την τοποθέτηση και μεταφορά αποσκευών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-bagages < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bagages «αποσκευές» (βλ. κ. *μπαγκάζ(ια)*)].

πορτμπεμπέ κ. **πορτ-μπεμπέ** (το) {άκλ.} φορητό καλάθι ειδικά διαμορφωμένο για τη μεταφορά βρέφους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-bebé < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bebé «μωρό, βρέφος» (ονοματοπ. λ.)].

πορτό (το) {άκλ.} λευκό ή κόκκινο γλυκό κρασί που προέρχεται από μια αυστηρά καθορισμένη από τον νόμο αμπελουργική ζώνη τής Β. Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλης *Πόρτο* (βλ.λ.), όπου παλαιώνεται και εμφιαλώνεται το κρασί].

Πόρτο (το) {άκλ.} πόλη και σημαντικό λιμάνι τής ΒΔ. Πορτογαλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Porto (ορθή προφορά: *Πόρτου*) < ο porto «το λιμάνι». Η πόλη έφερε τη λατ. ονομασία Portus Cale «θερμός λιμένας» (βλ. κ. *Πορτογαλία*)].

πόρτο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. porto < λατ. portus].

Πορτογαλία (η) (πορτ. República Portuguesa = Δημοκρατία τής Πορτογαλίας) κράτος τής ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Λισαβόνα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ευρώ. — **Πορτογάλος** κ. (καθημ.) **Πορτογαλέζος** (ο), **Πορτογαλίδα** κ. (καθημ.) **Πορτογαλέζα** (η), **πορτογαλικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **πορτογαλέζικος**, -η, -ο, **Πορτογαλικά** κ. (καθημ.) **Πορτογαλέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού πορτ. Portugal, το οποίο ανάγεται στο μεσν. λατ. portus cale «θερμό λιμάνι», ονομασία που απέδιδαν οι Ρωμαίοι στο λιμάνι Porto, επειδή τα θερμά ρεύματα τού Ατλαντικού δεν επέτρεπαν τη συγκέντρωση πάγου σε αυτό. Με την ίδια λ. αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι ολόκληρη την περιοχή τής σημερινής Πορτογαλίας (το μετέπειτα βασίλειο τής Λουζιτανίας), η οποία αναγνωρίστηκε ως κράτος το 1297].

πορτοκαλάδα (η) χυμός πορτοκαλιού, που πίνεται ως αναψυκτικό: *~ με / χωρίς ανθρακικό.*
[ΕΤΥΜ. < *πορτοκάλι* + παραγ. επίθημα *-άδα* (βλ.λ.)].

πορτοκαλεώνας (ο) [1887] έκταση κατάφυτη από πορτοκαλιές.
[ΕΤΥΜ. < *πορτοκαλέα* + παραγ. επίθημα επίθημα *-ών(ας)*, πβ. *ελαία - ελαιώνας*].

πορτοκαλής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα τού πορτοκαλιού **2.** (συνεκδ.) ***πορτοκαλί*** (το) το ίδιο το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα τού πορτοκαλιού. Επίσης **πορτοκαλόχρωμος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

πορτοκάλι (το) {πορτοκαλ-ιού | -ιών} **1.** ο εδώδιμος στρογγυλού σχήματος καρπός τής πορτοκαλιάς, που, όταν είναι ώριμος, έχει παχιά, αρωματική φλούδα με χρώμα μεταξύ κίτρινου και κόκκινου και σάρκα χυμώδη, γλυκόξινη και πλούσια σε βιταμίνη C **2.** (συνεκδ.) ο χυμός τού παραπάνω καρπού· κυρ. σε φράσεις όπως *βότκα ~*. — (υποκ.) **πορτοκαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portogallo, από τη φρ. arancio di Portogallo «είδος πορτοκαλιού τής Πορτογαλίας», επειδή από εκεί είχε εισαχθεί αυτό το αρχικώς αμερικανικό φρούτο].

πορτοκαλιά (η) το οπωροφόρο δέντρο τής οικογένειας των εσπεριδοειδών που παράγει πορτοκάλια· ΦΡ. ***είναι / υπάρχουν κι αλλού πορτοκαλιές που κάνουν πορτοκάλια*** ως αμφισβήτηση τής αποκλειστικότητας ή μοναδικότητας κάποιου: *αν δεν σε θέλει αυτός, μη στενοχωριέσαι· ~!*

πορτοκαλόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πορτοκαλί χρώμα.

πορτολάνος (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** ναυτικός χάρτης με στοιχεία για τις ακτές και τα λιμάνια ΣΥΝ. λιμενοδείκτης **2.** έντυπος οδηγός που περιγράφει τις ακτές και τα λιμάνια με λεπτομέρειες (φάρους, φανάρια, εμπόδια ναυσιπλοΐας, λιμενικά έργα κ.λπ.)· μπορεί και να μην περιλαμβάνει χάρτες ΣΥΝ. λιμενοδείκτης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portolano < μεσν. λατ. portolānus (liber) «(βιβλίο) τού λιμανιού» < λατ. portus «λιμάνι», κατ' αναλογίαν προς το μτγν. λατ. hortulānus (< λατ. hortulus, υποκ. τού hortus «κήπος»)].

πορτοπαράθυρα (τα) {χωρ. γεν.} (περιληπτ.) **1.** πόρτες και παράθυρα **2.** τα εξωτερικά κουφώματα οικοδομής.

Πόρτο Ρίκο (το) → Πουέρτο Ρίκο

-πορτος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό θυρών ή διεξόδων: *τρίπορτο / πεντάπορτο αυτοκίνητο* || (κ. ως ουσ.) *το έχω δίπορτο* (βλ.λ.) ΣΥΝ. -θυρος.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από τη λ. *πόρτα*].

Πορτουγέζος (ο), **Πορτουγέζα** (η) (λαϊκ.-παλαιότ.) ο Πορτογάλος. — **πορτουγέζικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Portuguese (< Portugal)].

πορτοφολάς (ο) {πορτοφολάδες} ο κλέφτης πορτοφολιών.

πορτοφόλι (το) {πορτοφολ-ιού | -ιών} **1.** φορητή θήκη, συνήθ. από ύφασμα, δέρμα ή πλαστικό, κατασκευασμένο έτσι, ώστε να διπλώνει ή να κλείνει και να χωρά σε τσέπη· μέσα σε αυτό βάζει κανείς χρήματα ή χρήσιμα έγγραφα (ταυτότητα, άδεια οδήγησης) **2.** (μτφ.) το πόσο πλούσιος είναι κανείς: έχω *γεμάτο / παχύ / άδειο ~* || *πωλούνται ακίνητα για όλα τα ~.* — (υποκ.) **πορτοφολάκι** (το), (μεγεθ.) **πορτοφολάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. portafogli (πληθ.) < porta- (< portare «φέρω» < λατ. portāre) + fogli < foglio «φύλλο χαρτιού, χαρτονόμισμα» (< λατ. folium «φύλλο»), πβ. κ. γαλλ. porte-feuille].

πορτόφυλλο (το) το φύλλο πόρτας.

πορτρετίστας (ο) (παλαιότ. ορθ. *πορτραιτίστας*) {χωρ. πληθ.} ο ζωγράφος πορτρέτων
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. portraitiste < portrait (βλ. κ. *πορτρέτο*)].

πορτρέτο (το) (παλαιότ. ορθ. *πορτραίτο*) **1.** η προσωπογραφία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως παρουσίαση προσώπου ή πράγματος, σκιαγράφηση των βασικών του χαρακτηριστικών: *στο απόσπασμα ο Θουκυδίδης δίνει ένα σύντομο ~ τού Περικλή* || *ένα τηλεοπτικό ~ τού μεγάλου λογοτέχνη* ΣΥΝ. προφίλ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. portrait < παλ. γαλλ. portraire «σχεδιάζω, ιχνογραφώ» < λατ. pertrahere «σύρω, έλκω, τραβώ» (με την εξειδικευμένη μεταβατική σημ. «τραβώ γραμμές, γράφω, σχεδιάζω») < per- «δια-» + traho «τραβώ, έλκω»].

πορφύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μαλάκιο με επίμηκες ή παχύ όστρακο και αδένα που εκκρίνει βαθυκόκκινη ουσία **2.** (συνεκδ.) η παραπάνω βαθυκόκκινη ουσία που χρησιμοποιόταν στην αρχαιότητα ως χρωστική για τη βαφή ενδυμάτων **3.** ΙΣΤ. (α) πορφυρό επίσημο ένδυμα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων (β) ***Πορφύρα*** (η) επίσημο δωμάτιο των βυζαντινών ανακτόρων, στο οποίο γεννούσε η αυτοκράτειρα (βλ. κ. λ. *πορφυρογέννητος*) (γ) (συνεκδ.) το αξίωμα, η εξουσία τού αυτοκράτορα • **4.** ΙΑΤΡ. σύνδρομο που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση αιμορραγιών των τριχοειδών αγγείων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βασική σημ. «βαθυκόκκινη χρωστική ουσία από τον αδένα οστρακοφόρων μαλακίων», πιθ. δάνειο (ως τεχν. όρ.) από την Εγγύς Ανατολή, αλλά χωρίς να έχει προσδιοριστεί η γλώσσα προελεύσεως. Φαίνεται πως αρχικά η λ. δήλωνε ένα συγκεκριμένο είδος οστρακοφόρων μαλακίων, από όπου επεκτάθηκε και στη σημ. τής χρωστικής ουσίας που αυτά εξέκριναν].

πόρφυρας (ο) ο καρχαρίας: *«παραμονεύοντας τον ~, το μαύρο ψάρι»* (Κ. Μύρης).
[ΕΤΥΜ. πιθ. < *πόρφυρος* (με αναβιβασμό τόνου) < *πορφυρός*].

πορφυρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα τής πορφύρας, πορφυρός, βαθυκόκκινος.

πορφυρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω ή αποκτώ το χρώμα τής πορφύρας, πορφυρή απόχρωση.

Πορφύριος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *πορφύρα*].

πορφυρίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγενές πέτρωμα, στο οποίο μεγάλοι κρύσταλλοι ορυκτών βρίσκονται μέσα σε ομοιόμορφη μάζα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή μωσαϊκών δαπέδων, κιόνων, λουτήρων, ταφικών μνημείων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. porphyrite].

πορφυρογέννητος, -η, -ο ΙΣΤ. (ως τίτλος τής βυζαντινής αυτοκρατορικής οικογένειας) αυτός που γεννήθηκε στην Πορφύρα (βλ.λ., σημ. 3β), δηλαδή γεννήθηκε όσο ο πατέρας του ήταν αυτοκράτορας: (με κεφ.) *Κωνσταντίνος Ζ' ο ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πορφύρα* + *-γέννητος* < *γεννώ*, τίτλος που αποδιδόταν σε βασιλόπαιδες τού Βυζαντίου, οι οποίοι είχαν γεννηθεί στην αίθουσα τής Πορφύρας τού παλατιού].

πορφυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα τής πορφύρας **2.** (συνεκδ.) ***πορφυρό*** (το) το ίδιο το βαθυκόκκινο χρώμα τής πορφύρας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πορφυροῦς* (κατά τα επίθ. σε *-ός*, πβ. *χρυσοῦς - χρυσός*), αττ. τ. τού *πορφύρεος* (πβ. *χρύσεος - χρυσοῦς*, με την επίδρ. των πλαγίων πτώσεων στον τονισμό, λ.χ. *τοῦ χρυσέου - χρυσοῦ > χρυσοῦς*) < *πορφύρα* (βλ.λ.)].

πορφυρόχρους, -ους, -ουν (λόγ.) αυτός που έχει πορφυρό χρώμα: *~ χιτώνας*. Επίσης **πορφυρόχρωμος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορφύρα* + *χρόος / χροῦς* «χρώμα» (πβ. *ροδό-χρους*)].

πορώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πορώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει πόρους: *~ υλικό*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Π.Ο.Σ. (ο) Πανελλήνιος Οδοντιατρικός Σύλλογος.

ποσάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πόσες φορές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόσος* + επιρρ. επίθημα *-άκις* (βλ.λ.), πβ. κ. *πολλάκις*].

ποσαπλάσιος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) πόσο μεγαλύτερος, πόσο περισσότερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόσος* + *-πλάσιος*, κατά το *πολλαπλάσιος* και τα αριθμητ. σε *-πλάσιος* (πβ. *πεντα-πλάσιος, εκατοντα-πλάσιος*)].

ποσέ επίθ. {άκλ.} (αβγά μάτια) που μαγειρεύονται σε βραστό νερό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poché, μτχ. τού ρ. pocher < poche «τσέπη, σάκος» (< φρανκ. pokka)· πβ. την αντίστοιχη γαλλ. φρ. pocher des œufs «βράζω αβγά δίχως το τσόφλι τους»].

Ποσειδώνας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύ-

μπου, ο θεός τής θάλασσας και τού υγρού στοιχείου, αδελφός τού Δία και τού Πλούτωνα **2.** ο όγδοος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Ποσειδών** {Ποσειδώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ποσειδῶν* / *Ποτοιδᾶν* (αιολ.) / *Ποσοιδᾶν* (δωρ.) / *Ποτειδάων* (κρητ., βοιωτ.) κ.ά., θεωνύμιο αβεβ. ετύμου, το οποίο μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή: Po-se-da-o. Από το σύνολο των διαλεκτ. τύπων αρχικός φαίνεται ο τ. *Ποτειδάων* (< **Ποτει-δᾶσ-ων*), από όπου προήλθε ο τ. *Ποσειδῶν* με συναίρεση και συριστικοποίηση τού -τ-. Ως προς την ετυμ., η κυριαρχούσα άποψη θεωρεί το όνομα σύνθ. εκ συναρπαγής από την κλητ. προσφώνηση **πότει Δᾶς* «σύζυγε, κύριε τής γης», όπου το **πότει* αποτελεί αμάρτυρη κλητ. τού *πόσις* «σύζυγος, κύριος» (βλ. λ. *δεσπότης*), το δε *δᾶς* αρχαϊκό όνομα τής γης σε γενική πτώση (βλ. λ. *Δήμητρα*). Άλλες, ελάχιστα πειστικές, εκδοχές που έχουν κατά καιρούς προταθεί, περιλαμβάνουν την αναγωγή στους τ. *ποταμός* + *οἶδμα* «φουσκωμένο κύμα», *πόντος* + *δαῆναι* «γνωρίζω, μαθαίνω», τη σύνδεση με σανσκρ. dānu «σταγόνα, δροσιά», καθώς και την υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

ποσειδώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θεό Ποσειδώνα **2.** ***Ποσειδώνια*** (τα) παγκόσμια ναυτιλιακή έκθεση που γίνεται κάθε δύο χρόνια στον Πειραιά **3.** ΧΗΜ. ***ποσειδώνιο*** (το) {ποσειδωνίου | χωρ. πληθ.} τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Np) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νεπτούνιο.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τού χημ. στοιχείου αποτελεί μεταφρ. δάνειο από νεολατ. neptunium (< λατ. Neptunus «Ποσειδών»)].

πόση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να πίνει κανείς: *η βρώση και η ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόσις* < θ. *πο-* (με δυσεξήγητο φωνηεντισμό) τού ρ. *πίνω* (βλ.λ.)].

πόσθη (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. το δέρμα που περιβάλλει το πέος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποσ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *pes-, όπως μαρτυρείται στη λ. *πέος*, βλ.λ.) + εκφραστ. επίθημα *-θη*].

ποσθίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής πόσθης (κυρ. τής ακροποσθίας) από μικρόβια ή μύκητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posthite].

πόσιμος, -η, -ο **1.** (νερό) κατάλληλο για πόση **2.** (φάρμακο) που μπορεί να το πιει κανείς (πβ. λ. *ενέσιμος*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πόσις*].

ποσό (το) **1.** η ποσότητα: *ποσά αντιστρόφως / ευθέως ανάλογα* (βλ.λ.) || *συγκρίσεις μπορούν να γίνουν μόνο ανάμεσα σε ομοειδή ~* **2.** χρηματική ποσότητα: *τα έξοδα ανέρχονται στο ~ των 30.000.000 δρχ.* || *μεγάλο / σεβαστό / ευτελές / συμβολικό / υπέρογκο ~*. Επίσης **ποσόν**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποσόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής αόρ. αντων. *ποσός*, η οποία παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την ερωτηματική αντων. *πόσος*, με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα. Η σημ. «ποσότητα» ήδη αρχ. Βλ. λ. *πόσος*].

πόσο επίρρ. **1.** σε ποια ποσότητα, σε ποιο μέγεθος, σε ποιον βαθμό, σε πόσο χρόνο· ερωτηματικό επίρρημα, σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, με το οποίο ρωτά κανείς για την ποσότητα, το μέγεθος, τον βαθμό, τη διάρκεια: *—~ δούλεψες σήμερα; —Πάρα πολύ* || *— ~ γλυκό τον θέλεις τον καφέ σου; —Όχι πολύ· μέτριο* || *—~ μακριά είναι το σπίτι σου; —Δύο χιλιόμετρα* || *δεν ξέρω ~ θα μείνω ακόμη· πάντως όχι πιο πολύ από 5-6 μέρες* || *κανείς δεν μου είχε πει ~ επικίνδυνο ήταν* **2.** (ως επιφών.) πάρα πολύ: *~ όμορφα ήταν τα χρόνια τής νιότης μου!* || *Θεέ μου, ~ μετάνιωσα γι' αυτό!* ΦΡ. ***πόσο έχουμε σήμερα;*** βλ. λ. *πόσος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόσον*, ουδ. τής ερωτηματικής αντων. *πόσος*].

ποσοδείκτης (ο) {ποσοδεικτών} ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη, κυρ. τα αριθμητικά και ορισμένα επιρρήματα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ποσοτικός προσδιορισμός, π.χ. *δύο μήλα, λίγο νερό*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. quantifier].

ποσολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φαρμακευτικής που έχει ως αντικείμενο τον καθορισμό των ποσοτήτων στις οποίες πρέπει να χορηγούνται τα φάρμακα στους ασθενείς (πβ. λ. *δοσολογία*). — **ποσολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posologie].

πόσος, -η, -ο αντων. **1.** (α) ερωτηματική αντωνυμία με την οποία ρωτά κανείς για το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση, τη χρονική διάρκεια, την αξία: *—~ ζάχαρη θέλεις στον καφέ σου; -Δύο κουταλιές* || *—~ ώρα δούλεψες σήμερα; —Έξι ώρες* || *~ θόρυβο μπορεί ν' αντέξει ένας άνθρωπος;* || *δεν θυμάμαι ~ λάδι αγόρασα* || *ξέχασα ~ γάλα μού είπες να πάρω* || *~ είναι η απόσταση τής Γης από τη Σελήνη;* (ορθότ. *ποια είναι η απόσταση*) (β) (στον πληθ. ***πόσοι, -ες, -α***) ποιος σε αριθμό· για να ρωτήσει κανείς για τον αριθμό στον οποίο ανέρχεται κάτι: *~ φορές τον χρόνο πηγαίνεις στο θέατρο;* || *~ ετών είσαι;* || *~ είναι τα δάχτυλα των χεριών;* ΦΡ. (α) (ως ουσ.) ***πόσα*** πόσα χρήματα: *~ θέλεις γι' αυτή τη δουλειά;* (β) ***πόσο έχουμε / πόσες τού μηνός έχουμε (σήμερα);*** ποια είναι η (σημερινή) ημερομηνία; (γ) ***στις πόσες (τού μηνός)*** σε ποια ημερομηνία, σε ποια ημέρα (αριθμητικά) τού μήνα: *~ έχουμε Πάσχα; —Στις 24* **2.** (ως επιφών.) (α) πάρα πολύς: *~ ομορφιά!* || *~ πόνο ένιωσα, όταν χωρίσαμε!* (β) (στον πληθ. ***πόσοι, -ες, -α***) πάρα πολλοί: *~ φορές δεν του είπα να προσέχει!* (του **είπα** πάρα πολλές φορές να προσέχει).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k^wo- (βλ. λ. *τίς*). Ο τ. *πόσος* (< Ι.Ε. *k^woti) συνδ. με σανσκρ. káti, λατ. quot «πόσοι» κ.ά. Ομόρρ. *πο-ῖος* (> *ποιος*), *πό-τε, πό-θεν, πό-τερος, πῶς, ποῦ, τίς* κ.ά.].

ποσοστιαίος, -α, -ο αυτός που εκφράζεται σε ποσοστά: *στις εκλογές το κόμμα ανέβηκε δύο ~ μονάδες· από το 18% πήγε στο 20%*.

ποσοστό (το) [1897] **1.** μέρος ποσότητας, από σύνολο εκφρασμένο σε εκαστοστά ή χιλιοστά: *το ~ των υποψηφίων που έγραψε κάτω από τη βάση έφθασε το 70%* || *στην τελευταία δημοσκόπηση ένα ~ (τής τάξεως τού) 30% δήλωσε ικανοποιημένο από την κυβέρνηση* || *~ επί τοις εκατό (%) / επί τοις χιλίοις (‰)* || *το κόμμα μας στις εκλογές αύξησε τα ~ του* || *το ~ τής επιτυχίας των μαθητών στις εξετάσεις* || *το ~ συμμετοχής στις εκλογές* **2.** ***ποσοστά*** (τα) το μέρος των συνολικών κερδών που αναλογεί σε κάποιον: *για κάθε καινούργιο πελάτη που θα μας φέρνεις, θα παίρνεις τα ~ σου* || *δουλεύω με ~* (όχι με μισθό) **3.** (γενικότ.) το μέρος από σύνολο: *μόνο ένα ~ εργαζομένων συμμετείχε στην απεργία* || *ένα μεγάλο ~ των ανέργων είναι νέοι* || *σε μεγάλο ~ αυτά που λέει αληθεύουν*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αμάρτυρου επιθ. **ποσοστός* < *πόσος* + παραγ. επίθημα *-στός*, πβ. *πολλο-στός, εκατο-στός*].

ποσόστωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο ποσοτικός περιορισμός των εισαγωγών και των εξαγωγών για τη ρύθμιση τής προσφοράς: *«το ζήτημα των λεγομένων ~, δηλ. το μερίδιο τής ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής παραγωγής στο συνολικό πρόγραμμα των καναλιών, απασχολεί τους υπευθύνους...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. quota].

ποσότητα (η) {ποσοτήτων} **1.** η μάζα ενός πράγματος με βάση το μέγεθος στο οποίο ανέρχεται: (κ. στον πληθ.) *μεγάλες ~ ναρκωτικών διακινούνται κάθε χρόνο από την Ασία στην Ευρώπη* || *μια μικρή ~ αρσενικού αρκεί για να σκοτώσει έναν άνθρωπο* || *άγνωστη / αμελητέα / σημαντική ~* || *μια ~ πετρελαίου* (χωρίς να ορίζεται πόσο μεγάλη είναι) **2.** η μετρήσιμη πλευρά ενός πράγματος, ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι πολύ ή λίγο: *στη βιομηχανική παραγωγή αυτό που μετρά περισσότερο είναι η ~ και όχι η ποιότητα των προϊόντων* ● **3.** ΓΛΩΣΣ.-ΜΕΤΡ. (για την Αρχαία Ελληνική) η ιδιότητα συλλαβής να είναι μακρά ή βραχεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποσότης, -ητος* < *πόσος* (βλ.λ.)].

ποσοτικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποσότητα: *~ άνοδος / δεδομένα* || (ΓΛΩΣΣ.) *~ επίρρημα / προσδιορισμός* **2.** ***ποσοτική ανάλυση*** προσδιορισμός τής ποσοστιαίας αναλογίας συστατικών σε ένα δείγμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. quantitatif].

Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Ελληνικής Ραδιοφωνίας – Τηλεόρασης.

πόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ομάδα εργατών που εργάζεται αλλάζοντας βάρδια με άλλη / άλλες, κυρ. στις φορτοεκφορτώσεις πλοίων· ΦΡ. (καθημ.) ***βάζω πόστα*** επιπλήττω, μαλώνω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posta «θέση», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. posto «τοποθετημένος, διορισμένος» < λατ. positus (< ponere «τοποθετώ»)].

ποστάλι (το) {χωρ. γεν.} ΝΑΥΤ. το πλοίο που κινείται σε μόνιμη γραμμή, κυρ. ταχυδρομικό ή επιβατικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. postale < posta, στην παλαιότ. σημ. «μεταφορά καθημένων επιβατών», βλ. κ. *πόστα*].

πόστερ (το) {άκλ.} **1.** η αφίσα, κυρ. αυτή που προορίζεται να διακοσμεί τοίχους δωματίου: *στο δωμάτιο τού παιδιού υπάρχουν ~ διαφόρων αθλητών και ηθοποιών* **2.** (ελλην. *αναρτημένη ανακοίνωση*) έντυπη ανακοίνωση σε επιστημονικό συνέδριο η οποία αναρτάται σε πινακίδα και διαβάζεται επί τόπου από τους ενδιαφερόμενους· ο συντάκτης της παρίσταται υποχρεωτικά για επίλυση αποριών και συζήτηση· αντιδιαστέλλεται στην προφορική ανακοίνωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poster < post «τοποθετώ, ανακοινώνω» < γαλλ. poste «θέση, τόπος», βλ. κ. *πόστα*].

ποστίς (το) {άκλ.} τούφα φυσικών ή τεχνητών μαλλιών που προσαρμόζεται στην κόμη για την αύξηση τού όγκου της.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. postiche < ιταλ. posticcio «τεχνητός, πρόσθετος» < μτγν. λατ. posticius].

πόστο (το) (καθημ.) **1.** η θέση στην οποία εργάζεται (κάποιος): *το ~ μου είναι στις πωλήσεις* || *άφησα κάποιον στο ~ μου για όση ώρα θα λείψω* || *αλλάζω ~* **2.** η καίριας σημασίας θέση (σε οργανισμό, επιχείρηση κ.λπ.), η θέση από την οποία ασκεί κανείς έλεγχο: *έχει πιάσει όλα τα ~* (ελέγχει όλα τα ~).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posto < λατ. positus «τοποθετημένος» < ponere «τοποθετώ, θέτω»].

ποστρεστάντ κ. **ποστ-ρεστάντ** (το) {άκλ.} **1.** διεύθυνση ταχυδρομικού γραφείου, όπου και κρατείται η αλληλογραφία, μέχρι να τη ζητήσει ο παραλήπτης: *δεν έδωσε διεύθυνση σπιτιού, έδωσε ~* **2.** (ως επιθ.) (επιστολή) που αποστέλλεται στη διεύθυνση τού ταχυδρομείου: *στέλνω γράμμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poste-restante < poste «ταχυδρομείο» (βλ. λ. *πόστα*) + restante < rester «παραμένω, αναπαύομαι» (< λατ. restāre)].

ποσώς επίρρ. (εκφραστ.) καθόλου· κυρ. στη ΦΡ. ***ποσώς μ' ενδιαφέρει*** καθόλου δεν με ενδιαφέρει (κάτι).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποσῶς* < αρχ. *ποσός*, με σχηματισμό κατά την ερωτηματική αντων. *πόσος* (βλ.λ.) και καταβιβασμό τού τόνου].

Π.Ο.Τ.Α. (το) Προσωπικό Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

ποταμηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (ρέοντας) σαν ποταμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ποταμός* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. *βαθμ-ηδόν*)].

ποταμήσιος, -ια, -ιο αυτός που ζει σε ποταμό, που προέρχεται από ποταμό: *~ ψάρι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

ποτάμι (το) {ποταμ-ιού | -ιών} **1.** ο ποταμός· κυρ. για όχι πολύ μεγάλους ποταμούς· ΦΡ. (α) ***σιγανό ποτάμι / ποταμάκι*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που εκδηλώνεται σε χαμηλούς τόνους, που δεν εκδηλώνει τα πάθη του ή τις σκέψεις του και γι' αυτό είναι πιο απρόβλεπτος, πιο επικίνδυνος από κάποιον εκδηλωτικό, εξωστρεφή· κυρ. στην παροιμ. ***τα σιγανά ποτάμια / ποταμάκια να φοβάσαι!*** (β) ***με πήρε το ποτάμι*** καταστράφηκα· (μτφ.) **2.** μεγάλη ποσότητα υγρού: *«~ μέσα μου πικρό το αίμα τής πληγής σου»* (τραγ.) **3.** (ως επίρρ.) σαν ποτάμι (σημ. 1): *~ έτρεχαν τα δάκρυά της / έτρεχε ο ιδρώτας*. — (υποκ.) **ποταμάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποτάμιον*, υποκ. τού αρχ. *ποταμός* (βλ.λ.)].

ποταμιά (η) (λαϊκ.) η περιοχή γύρω από ποτάμι.

ποτάμιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με ποταμό: ~ *θεότητες τής μυθολογίας*.

ποταμόκολπος (ο) ο κόλπος στις εκβολές ποταμού.

ποταμολίμνη (η) {ποταμολιμνών} η λίμνη που σχηματίζεται σε σημείο τού ποταμού, όπου διευρύνεται η κοίτη του.

ποταμοπλοΐα (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η πλεύση σε ποταμό.
[ΕΤΥΜ. < *ποταμός* + *-πλοΐα* < *πλους* (βλ.λ.)].

ποταμόπλοιο (το) [1887] πλοίο κατασκευασμένο έτσι, ώστε να πλέει σε ποταμό.

ποταμός (ο) **1.** μεγάλη ποσότητα νερού με φυσική συνεχή ροή σε μια κοίτη με καθορισμένες όχθες, με σχετικά μεγάλο μήκος, που ξεκινά από φυσική πηγή και καταλήγει σε λίμνη ή θάλασσα: *οι πηγές / οι εκβολές / οι όχθες / η κοίτη τού ~* ‖ *ανεβαίνω / κατεβαίνω τον ~* ‖ *πλωτός ~* ‖ *ο ~ Νείλος* ή *ο Νείλος ~* ‖ *ο Βόλγας είναι ο μεγαλύτερος σε μήκος ~ τής Ευρώπης* ΣΥΝ. ποτάμι· ΦΡ. ***άνω ποταμών*** βλ. λ. *άνω* **2. ποταμοί** (οι) (μτφ.) μεγάλες ποσότητες υγρού: *χύθηκαν ποταμοί αίματος* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***μυθιστόρημα-ποταμός*** το εξαιρετικά εκτενές μυθιστόρημα: *«μια γαλλογερμανική συμπαραγωγή βασισμένη στο μυθιστόρημα-ποταμό τού Προυστ "Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο"»* (εφημ.). — (υποκ.) **ποταμίσκος** (ο) [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποτ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *πετ-*, όπως μαρτυρείται στον αόρ. β' *ἔ-πετ-ον (-σον)* τού ρ. *πίπτω* (βλ. λ. *πέφτω, πέτομαι*). Η λ. *ποταμός* εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-αμος*, πβ. *ούλ-αμός, θάλ-αμος, πλόκ-αμος*. Η πιθανότερη σημασιολ. αναφορά τής λ. είναι μάλλον στο νερό που χύνεται ορμητικά από ψηλά. Δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς η σύνδεση με το ρ. *πετάννυμι* «απλώνω, εκτείνω», αν ο ποταμός θεωρηθεί ως υδάτινη μάζα που απλώνεται και διαχέεται, όπως και με αρχ. σαξ. fathmos «εναγκαλισμός», γερμ. Faden «νήμα, οργυιά» κ.ά. Ο όρ. *μυθιστόρημα-ποταμός* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. roman-fleuve].

ποταμόψαρο (το) το ψάρι που ζει σε ποταμούς.

ποταπαγόρευση (η) ▸ ποτοαπαγόρευση

ποταπός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική μικρότητα: ~ *άνθρωπος / συμπεριφορά* ΣΥΝ. μικρός, ταπεινός, ιταμός, ουτιδανός, χυδαίος. — **ποταπ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ποδαπός* «από ποιον τόπο, τι είδους», με την επίδρ. των ομορρ. *πότε, πότερος* και μειωτική σημασιολ. εξέλιξη, ώστε να δηλώνει ασήμαντη ή αναξιόλογη ποσότητα. Το αρχ. *ποδαπός* εμφανίζει ερωτηματικό ριζικό θ. *πο-* < *kʷo- (βλ. λ. *πόσος, πότε*), πράγμα που οδηγεί σε τ. *kʷod-n̥kʷo- με την προσθήκη τού -d- κατά το *ἀλλοδαπός* (βλ.λ.)].

ποταπότητα (η) [1825] {ποταποτήτων} **1.** η ιδιότητα τού ποταπού ΣΥΝ. μικρότητα, ταπεινότητα, ιταμότητα, χυδαιότητα **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε ποταπή πράξη.

ποτάσα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** χημική ένωση (ανθρακικό κάλιο) σε στερεά μορφή, που στη φύση απαντά στη στάχτη καμένων ξύλων και χρησιμοποιείται στην παρασκευή γυαλιού και σαπουνιού **2. *καυστική ποτάσα*** χημική ένωση (υδροξείδιο τού καλίου) σε στερεά μορφή, που διαλυόμενη σε νερό σχηματίζει καυστικό διάλυμα, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή σαπουνιού και απορρυπαντικών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. potassa < γερμ. Pottasche < Pott «δοχείο, γλάστρα» (< γαλλ. pot < μτγν. λατ. pottus, κελτ. αρχής) + Asche «τέφρα, στάχτη» (< αρχ. γερμ. asca)].

ποτάσιο (το) [1840] {ποτασίου} το κάλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. potassium, βλ. λ. *ποτάσα*].

ποτέ κ. (λαϊκ.) **ποτές** επίρρ. **1.** (αρνητ.) σε καμία χρονική στιγμή, σε καμιά περίπτωση: ~ *δεν είδαμε χιόνι στα μέρη μας* ‖ ~ *(να) μη λες ψέματα!* ‖ (εμφατ.) *δεν θέλω να τον ξαναδώ ~ πια / στη ζωή μου* ‖ (εμφατ.) *-Είσαι διατεθειμένος να συνεργαστείς: -~!* (ποτέ δεν πρόκειται να συνεργαστώ) ΑΝΤ. πάντα· ΦΡ. ***ποτέ των ποτών*** (εμφατικότερο τού *ποτέ*, σημ. 1) για κάτι που αποκλείεται να συμβεί ή να κάνουμε **2.** (+ μου, σου...) για έμφαση στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η άρνηση: *ποτέ μου δεν καταδέχτηκα να ζητήσω βοήθεια*· ΦΡ. ***ποτέ σου!*** (ενν. *να μη σώσεις*) ως απάντηση σε κάποιον που αρνείται, για να δείξει κανείς με έντονο τρόπο την αδιαφορία του προς την άρνηση αυτή: *-Τελικά θα έρθεις μαζί μας; -Όχι! -~!* (ας μην έρθεις! σκασίλα μου!) **3.** (α) (αοριστολογικό) κάποια στιγμή, κάποτε: *αν τύχει ~ να τον δεις, πες του χαιρετίσματα!* (β) σε οποιαδήποτε στιγμή μέχρι τώρα: *είναι καλύτερος από ~* ‖ *το πιο αστείο ανέκδοτο που άκουσα ~* ‖ (+μου, σου...) (εμφατ.): *άκουσες ποτέ σου καλύτερη μουσική;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., που παρουσιάζει όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ερωτηματικό *πότε* (βλ.λ.) με καταβιβασμό τού τόνου].

πότε επίρρ.· σε ποιον χρόνο, σε ποια περίσταση· ερωτηματικό επίρρ., με το οποίο ρωτά κανείς για τον χρόνο ή την περίσταση στην οποία γίνεται κάτι: ~ *έχουμε φέτος Πάσχα;* ‖ *κανείς δεν ξέρει ~ θα γυρίσει* ‖ *από ~ είστε παντρεμένοι;* ‖ *για ~ το θέλεις;* ‖ (κ. με άρθρο) *το ~ θα γίνει η συνάντηση θα το μάθουμε σύντομα*· ΦΡ. (α) ***πότε... πότε*** για κάτι που συμβαίνει κάθε φορά και με άλλον τρόπο: *πότε μου λες ότι τον αγαπάς, πότε ότι δεν θες να τον ξαναδείς· αποφάσισε επιτέλους!* ΣΥΝ. μία... μία (β) ***πότε-πότε*** μερικές φορές, κάπου-κάπου: ~ *καταλαβαίνει το λάθος του και ζητά συγγνώμη* (συνήθως δεν το κάνει). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *kʷo- (βλ. λ. *τίς*). Το β' σύνθ. είναι το Ι.Ε. επίθημα *-te, το οποίο εμφανίζεται και στις λ. *ὅ-τε, τό-τε* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με λατ. quando «πότε» (> γαλλ. quand, ισπ. cuándo) κ.ά. Ομόρρ. *πό-σος, πο-ῖος* (> *ποιος*), *πό-θεν, πό-τερος, ποῦ, πῶς, τίς* κ.ά.].

ποτενσιόμετρο (το) {ποτενσιομέτρ-ου | -ων} ΗΛΕΚΤΡ. **1.** εξάρτημα που δημιουργεί στους ακροδέκτες τής εξόδου του διαφορετικές τιμές τάσης **2.** εξάρτημα τού ραδιοφώνου, με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. potensiomètre (νόθο σύνθ.) < potensio- (< λατ. potentia «δύναμη, ενέργεια») + mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

ποτήρι (το) {ποτηρ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό συνήθ. δοχείο από το οποίο πίνουμε απευθείας ένα υγρό: *γυάλινο / πλαστικό / κρυστάλλινο / κολονάτο ~* ‖ *~ τού κρασιού / τής μπίρας* ‖ *τα χείλη τού ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ξεχείλισε το ποτήρι*** βλ. λ. *ξεχειλίζω* (β) ***(π.χ. ένα κορίτσι) να το πιεις στο ποτήρι*** (π.χ. ένα κορίτσι) πολύ ωραίο, ποθητό (γ) ***γερό ποτήρι*** αυτός που πίνει πολύ, που αντέχει στο πολύ ποτό (δ) ***αδειάζω το ποτήρι*** πίνω όλο το περιεχόμενο τού ποτηριού: *άδειαζε τα ποτήρια το ένα πίσω απ' τ' άλλο* (ε) ***παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο*** (*παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο*. Κ.Δ. Ματθ. 26, 39) ας παρέλθει από μένα αυτό το ποτήρι (λόγια τού Χριστού προς τον Πατέρα Του εν όψει τής σταυρώσεώς Του)· για περιπτώσεις στις οποίες εύχεται κανείς να αποφύγει μια δοκιμασία, να μην υποστεί ένα μαρτύριο (στ) ***Άγιον Ποτήριον*** το ιερό δισκοπότηρο **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε ένα ποτήρι ή το ποτό που περιέχει: *μου φέρνεις ένα ~ νερό / κρασί:* ‖ *πάμε να πιούμε τα ποτηράκια μας!* (ενν. το κρασάκι μας). — (υποκ.) **ποτηράκι** (το), (μεγεθ.) **ποτήρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ποτήριον*, υποκ. τού αρσ. *ποτήρ, -ῆρος* < θ. *πο-* (τού ρ. *πίνω*, βλ. λ. *πόση*) + παραγ. επίθημα *-τηρ*].

ποτηριά (η) η ποσότητα που χωράει σε ένα ποτήρι.

ποτηροθήκη (η) [μτγν.] {ποτηροθηκών} θήκη για την τοποθέτηση ποτηριών.

ποτηρόπανο (το) πετσέτα για το καθάρισμα ή το στέγνωμα των ποτηριών.

πότης (ο) {σπάν. ποτών}, **πότρια** (η) {δύσχρ. ποτριών} πρόσωπο που συνηθίζει να πίνει μεγάλες ποσότητες αλκοόλ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-* (με δυσεξήγητη φωνηεντική εναλλαγή *pō- / *pī-) τού ρ. *πίνω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-της*].

-πότης β' συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνει αυτόν που πίνει, συνήθ. συστηματικά, κάποιο ποτό: *ουζο-πότης, οινο-πότης*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰνο-πότης*, μτγν. *αἱμο-πότης*), που προέρχεται από το ουσ. *πότης*].

ποτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πότισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρέχω την απαιτούμενη ποσότητα νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: ~ *τα δέντρα / τις γαρυφαλλιές* ‖ (συνεκδ.) ~ *τις γλάστρες / τον κήπο / το περιβόλι* **2.** (λαϊκ.) δίνω νερό (σε ζώα): ~ *τα άλογα* **3.** (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) να πιει: *Τι ανάγκη τον έχω; Ούτε με ταΐζει ούτε με ποτίζει!* ‖ *«σε πότισα ροδόσταμο, με πότισες φαρμάκι»* (τραγ.) **4.** η παρέχω ύποπτη (συνήθ. ναρκωτική) ουσία σε κάποιον: *τι τον ποτίσανε στο πάρτι κι έγινε έτσι;* **5.** (μτφ.) επηρεάζω κάποιον υπερβολικά: *τον πότισε μίσος για τον πατέρα του* ♦ **6.** (αμετβ.) απορροφώ υγρασία: *ο τοίχος έχει ποτίσει από τη βροχή* ΣΥΝ. εμποτίζομαι, διαβρέχομαι. — **πότισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πότος* (βλ.λ.)].

πότισμα (το) [μτγν.] {ποτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παροχή νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: *το ~ τού δέντρου / τής γλάστρας / τού χωραφιού* ‖ *αυτό το φυτό θέλει συχνό ~*· ΦΡ. ***αυτόματο σύστημα ποτίσματος*** σύστημα αποτελούμενο από χρονοδιακόπτη, ειδικά τοποθετημένα λάστιχα, βρύσες κ.ά., που χρησιμεύει για την άρδευση μεγάλων εκτάσεων, κήπων κ.λπ. με σκοπό τη διευκόλυνση των ιδιοκτητών τους ή, συνηθέστερα, την παροχή νερού στα φυτά κατά την απουσία τους **2.** (λαϊκ.) η παροχή νερού (σε ζώα): *το ~ τού αλόγου / τού παπαγάλου*.

ποτιστήρι (το) {ποτιστηρ-ιού | -ιών} το δοχείο που χρησιμοποιείται για το πότισμα φυτών. — (υποκ.) **ποτιστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποτιστήριον* < *ποτίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. *θυσιασ-τήριον, πατη-τήριον*].

ποτιστής (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που ποτίζει **2.** το αρδευτικό αυλάκι.

ποτιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το πότισμα, κατάλληλος για το πότισμα: ~ *εργαλείο*· ΦΡ. ***ποτιστική βροχή*** η σιγανή και μακράς διαρκείας βροχή που απορροφάται από το έδαφος σε βάθος **2.** (για λαχανικά, οπωροφόρα δέντρα) αυτός που χρειάζεται πότισμα, για να αναπτυχθεί ΑΝΤ. ξερικός **3.** (για καλλιεργήσιμη γη) αυτός που αρδεύεται: ~ *χωράφι*.

ποτίστρα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} ο χώρος που προορίζεται για να πίνουν νερό τα ζώα.

ποτό κ. (λαϊκ.) **πιοτό** (το) **1.** οτιδήποτε πίνεται για ευχαρίστηση: *αεριούχο / αναψυκτικό ~*· ΦΡ. ***ορεκτικό ποτό*** το απεριτίφ (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το οινοπνευματώδες ποτό (σημ. 1): *πάμε να σε κεράσω ένα ~* **3.** (συνεκδ.) η κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών (σημ. 1): *το ~ θα σε καταστρέψει* ‖ *το' ριξε στο ~*. Επίσης (λαϊκότ.) **πιοτί**. — (υποκ.) **ποτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού ρηματικού επιθ. *ποτός* < θ. *πο-* τού ρ. *πίνω* (βλ. κ. *πό-της*) + *-τός*. Ο μεσν. τ. *πιοτό* < αρχ. *ποτόν* με την επίδρ. τής υποτ. αορ. *πιω* τού ρ. *πίνω*].

ποτοαπαγόρευση κ. **ποταπαγόρευση** (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η απαγόρευση τής παραγωγής, πώλησης και κατανάλωσης οινοπνευματωδών ποτών· κυρ. αυτή που εφαρμόστηκε στις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 1919-30.

ποτοποιείο (το) [1889] ο χώρος, εργαστήριο ή εργοστάσιο, παρασκευής ποτών.

ποτοποιία (η) [1849] {δύσχρ. ποτοποιιών} **1.** η επιχείρηση παρασκευής ποτών **2.** ο κλάδος τής οικονομίας τής παραγωγής ποτών: *βιομη-*

χανία ποτοποιίας. — **ποτοποιός** (ο/η) [1888].

ποτοπωλείο (το) [1845] κατάστημα πώλησης ποτών ΣΥΝ. κάβα.

ποτπουρί κ. **ποτ-πουρί** (το) {άκλ.} **1.** η εκτέλεση αποσπασμάτων από διάφορες μουσικές συνθέσεις ή τραγούδια σε συνεχές και ενιαίο σύνολο **2.** (μτφ.) το συνονθύλευμα από πολλά και διάφορα πράγματα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pot-pourri «σάπιο, χαλασμένο δοχείο», απόδ. τού ισπ. olla podrida (ίδια σημ.) < olla «δοχείο» (< λατ. ōlla / aula «χύτρα») + podrida (< λατ. putridus «σάπιος» < puter, -tris)].

Π.Ο.Υ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας.

πού επίρρ. **1.** (ως εισαγωγή ερωτήσεων για τόπο) σε ποιο μέρος, σε ποιον τόπο: - *~ μένεις;* -*Στον Πειραιά* || *δεν ξέρω ~ είναι· το έχασα!* || *~ πηγαίνεις;* || *από ~ έρχεσαι;* || *προς τα ~ πήγε;* || *για ~ το 'βαλες;* (πού πας;)· ΦΡ. (α) **πού (σε / τον...) είδα, πού (σε / τον...) ξέρω** δεν (σε / τον...) ξέρω καθόλου: *όσο με χρειαζόταν ήταν όλο ευγένειες κι ενδιαφέρον για μένα· τώρα που δεν με έχει ανάγκη, πού σε είδα πού σε ξέρω!* (β) **πού ακούστηκε** είναι ανήκουστο, απαράδεκτο: *~ ν' αφήνεις μια σίγουρη δουλειά, για να πας να γίνεις τραγουδίστρια;* (γ) **πού τον χάνεις πού τον βρίσκεις** (εμφατ.) για κάποιον που συχνάζει τακτικά, που βρίσκεται συνέχεια (κάπου): *~, στα μπιλιάρδα!* (δ) **πού να σου τα λέω** ως εισαγωγή σε κάτι συνταρακτικό που πρόκειται να ειπωθεί: *~! Ο Ηλίας και η Ντίνα χώρισαν!* (ε) **πού να ήσουν να...** κρίμα που δεν ήσουν (κάπου)· για να ελκύσουμε το ενδιαφέρον τού ακροατή για κάτι που συνέβη και στο οποίο δεν ήταν παρών: *~ να τον έβλεπες πώς χόρευε και πώς τραγουδούσε!* (στ) **πού (πήγες και) τον βρήκες αυτόν;** για να δείξουμε ότι μια επιλογή ήταν λανθασμένη: *Πού τον βρήκες αυτόν και τον έφερες στη δουλειά; Αυτός θα το διαλύσει το μαγαζί!* || *Πού πάει και τους βρίσκει τέτοιους φίλους αυτό το κορίτσι, δεν μπορώ να το καταλάβω!* (ζ) **πού (πάει και) τα βρίσκει** για να δείξουμε τον θαυμασμό ή την απορία μας για την επινοητικότητα κάποιου: *Πού τα βρίσκει τόσο ωραία ανέκδοτα;* || *Πού πάει και τις βρίσκει αυτές τις δικαιολογίες; Με έχει αφήσει άναυδο!* **2.** πώς (α) για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης: *~ το σκέφτηκες πάλι αυτό;* ΦΡ. **από πού κι ώς πού** (για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης) (i) για ποιον λόγο: *~ έχει από σένα τέτοιες απαιτήσεις; Ούτε άντρας σου είναι, ούτε πατέρας σου, ούτε τίποτα!* (ii) με ποιον τρόπο, πώς είναι δυνατόν να: *~ σκέφτηκες ότι θα σε βοηθήσει; Αυτός δεν δίνει ούτε τού αγγέλου του νερό!* (β) (+να) για να δηλωθεί ότι κάτι είναι αδύνατον: *~ να το φανταστώ;* (ήταν αδύνατον να το φανταστώ) || *~ να το βρω το παγωτό τέτοια ώρα;* **3.** για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, ισχυρή άρνηση σε κάτι που ειπώθηκε· σε ΦΡ. όπως: *~ τον είδες τον καλό άνθρωπο; Ένας απαίσιος υποκριτής είναι!* **4.** σε ερωτήσεις των οποίων η απάντηση ισοδυναμεί με το «πουθενά» (ρητορικές ερωτήσεις): *~ μυαλό για δουλειά;* (δεν είναι συγκεντρωμένος στη δουλειά του) || *περιμέναμε βοήθεια, αλλά ~ βοήθεια;* (πουθενά· δεν δόθηκε βοήθεια) **5.** (+να) σε ερωτήσεις που δεν επιδέχονται απάντηση και δηλώνουν ότι αυτό για το οποίο ρωτά ο ομιλητής δεν πρόκειται να γίνει ή ότι δεν επιθυμεί να γίνει: *~ να φύγει τώρα αυτός, έτσι που βολεύτηκε εδώ;* (δεν πρόκειται να φύγει) || *πού να τρέχω βραδιάτικα να σου βρω παγωτό;* (δεν επιθυμώ να ψάξω να σου βρω παγωτό τέτοια ώρα) **6.** σε ΦΡ. που δηλώνουν χρόνο, π.χ. (α) **πού και πού** καμιά φορά, πότε-πότε: *δούλευε απ' το πρωί μέχρι το βράδυ, μόνο ~ σταματούσε για ένα τσιγάρο* (β) **αραιά και πού** σπανίως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποῦ* / *κοῦ* (ιων.) < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k^wo- (βλ. λ. *τίς*) με την επιρρ. κατάλ. *-ού*, πβ. *ὁμ-οῦ*, *ἀλλαχ-οῦ*. Ομόρρ. *πόθεν*, *πό-τε*, *πο-ῖος* (> *ποιος*), *πῶς*, *πό-τερος*, *πό-σος* κ.ά.].

που αντων. {άκλ.} (εισάγει αναφορικές προτάσεις) **1.** (αντί τής αντων. *οποίος, -α, -ο*): *ο άνθρωπος ~ με χαιρέτησε, ήταν ο γείτονάς μου* (ο οποίος) || *μου θυμίζει τη ζωή ~ ζούσα στο χωριό* (την οποία) || *κάνε και μια επίσκεψη στη θεία σου, ~ σ' αγαπάει!* (η οποία) || (στον προφορ. λόγο) *μια τραγουδίστρια ~ η φωνή της μαγεύει τους πάντες* (τής οποίας)· ΦΡ. (α) **εμένα που με βλέπεις** (εμφατ. αντί τού *εγώ*): *~, γέννησα κι ανάθρεψα τρεις γυιους και πέντε κόρες!* (β) **πράγμα που** βλ. λ. *πράγμα* **2.** (αντί τού επιρρήματος *όπου*): *στην πόλη ~ μεγάλωσα* || *θα σε στείλω από 'κεί ~ 'ρθες* (αντί *εκεί από όπου ήρθες*) || *σε περίπτωση ~ συμβεί αυτό* || *σε στιγμές ~ θέλω να ηρεμήσω* (βλ. κ. σημ. 5) **3.** (αντί τού επιρρήματος *όπως*): *έτσι ~ ήρθαν τα πράγματα*· ΦΡ. **που λέει ο λόγος** βλ. λ. *λόγος* **4.** (στον προφορικό λόγο, αντί εμπρόθετων προσδιορισμών που εισάγουν αναφορική πρόταση): *«τα μοναστήρια ~ έπαιρνα ψωμί»* (από τα οποία· δημοτ. τραγ.) || *«εσύ 'σαι η αιτία ~ υποφέρω»* (για την οποία· τραγ.) || *θυμάσαι τον Λάμπη ~ ήμαστε γείτονες;* (με τον οποίο)· (ως σύνδ.) **5.** (εισάγει χρονική-αναφορική πρόταση, αναφερόμενο σε χρονικό προσδιορισμό που προηγείται): (α) όταν, κατά τον οποίο: *τον χρόνο ~ έλειπα στην Αγγλία, συνέβησαν όλα* || *τότε ~ ήμαστε νέοι* (β) αφότου, από τότε που: *έχω δέκα χρόνια ~ δουλεύω εδώ*· ΦΡ. (α) **τη στιγμή που** βλ. λ. *στιγμή* (β) **με το που** ακριβώς όταν, ακριβώς τη στιγμή κατά την οποία: *~ με είδε, έτρεξε να με χαιρετίσει* (γ) **ό,τι (που)** βλ. λ. *ό,τι* (δ) **όσο που να** μέχρι να, ώσπου να (ε) **κάθε (φορά) που** όποτε, όσες φορές: *~ σε βλέπω, ανοίγει η καρδιά μου* (στ) **εκεί που** βλ. λ. *εκεί* (ζ) **μόλις / ίσα που** για να δείξουμε ότι κάποιος έχει πολύ λίγο χρόνο για να προλάβει κάτι: *~ προλαβαίνεις το τρένο* (αν βιαστείς, προλαβαίνεις) || *~ με πρόλαβες· λίγο ακόμη και θα έφευγα* (με πρόλαβες την τελευταία στιγμή) **6.** (εισάγει αναφορικές-συμπερασματικές προτάσεις) ώστε: *δεν είναι τέτοιος ~ να μπορεί να το κάνει* || *τόσο βαρύ, ~ κανείς δεν μπορεί να το σηκώσει* **7.** (καθημ.-εισάγει ειδικές προτάσεις) ότι, πως: *είδες ~ τα κατάφερα;* || *πρόσεξες ~ δεν τον χαιρέτησε;* **8.** (εισάγει αιτιολογικές προτάσεις) επειδή, γιατί: *λυπάμαι ~ σε ξύπνησα* || *συγγνώμη ~ δεν τηλεφώνησα*· ΦΡ. **σαν (π.χ. έξυπνος άνθρωπος) που είσαι** επειδή είσαι (π.χ. έξυπνος άνθρωπος): *~, θα καταλάβεις αμέσως την αλήθεια* **9.** (εισάγει αναφορικές-εναντιωματικές προτάσεις): *και ~ τα είπες, ποιος, νομίζεις, σε άκουσε;* **10.** (+να, εισάγει αναφορικές-παραχωρητικές προτάσεις) ακόμη κι αν: *δεν του το ξαναδίνω, ~ να με παρακαλάει* **11.** (αντί τού *να*, μετά από ρήματα που σημαίνουν αίσθηση): *σε είδα ~ χτύπησες τον μικρό σου αδελφό* || *ακούω τον λαό ~ πανηγυρίζει* **12.** με το να: *καλά έκανες ~ του φέρθηκες σκληρά* ● **13.** (ως ευχετικό μόριο): *ευτυχώς βρέθηκε αυτός ο καλός άνθρωπος, ~ ο Θεός να του το ανταποδώσει, και με βοήθησε!* || (σε κατάρες) *~ να μη σώσω να ξημερωθώ, αν λέω ψέματα!* || (υβριστ.) *~ να πάρει ο διάολος!* ΦΡ. **που να μην** (+παρατ. / υπερσυντέλικο) για τη δήλωση δυσφορίας, μετάνοιας για κάτι που έχει ήδη συμβεί: *εγώ τον περιμάζεψα στο σπίτι μου, που να μην τον είχα συναντήσει ποτέ μπροστά μου!* ● **14.** (μετά από επίθ. ή επίρρ. σε εκφράσεις θαυμασμού): *τι ωραία ~ τραγουδάει!* || (κ. κακόσ.) *βρε, κακό ~ μας βρήκε!* ● **15.** (ανάμεσα σε ρήματα που επαναλαμβάνονται): *είσαι ~ είσαι αφηρημένος, δεν σημειώνεις τουλάχιστον τι θέλεις, πριν πας για ψώνια:* (αφού είσαι αφηρημένος, πρέπει τουλάχιστον να σημειώνεις) ● ΦΡ. **που λες** ως παρενθετική φράση σε αφήγηση: *ανοίγω, ~, την πόρτα και τι να δω:*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όπου* (με σίγηση τού αρχικού ατόνου *ό-*) < αρχ. *ὅπου* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου].

πουά (το) {άκλ.} **1.** μικρός κύκλος, βούλλα πάνω σε ύφασμα: *πουκάμισο / φούστα με ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει μικρούς κύκλους, βούλλες: *~ γραβάτα / πουκάμισο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pois < λατ. pisum].

πουαντιγισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική τεχνική τής απόδοσης των χρωμάτων και τού φωτός με χρωματικά στίγματα στην επιφάνεια τού πίνακα ΣΥΝ. στικτογραφία. — **πουαντιγιστής** (ο), **πουαντιγίστρια** (η), **πουαντιγιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pointillisme < pointiller «διαστίζω, στιγμογραφώ» < pointe «αιχμή, στίγμα» (< λατ. punctum)].

πουγκί κ. (παλαιότ.) **πουγγί** (το) {πουγκ-ιού | -ιών} **1.** μικρός σάκος που χρησιμοποιόταν παλαιότερα για την αποθήκευση, μεταφορά χρημάτων αντί πορτοφολιού ΣΥΝ. βαλλάντιο **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό απόθεμα ΣΥΝ. βαλλάντιο. — (υποκ.) **πουγκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουγγίον*, υποκ. τού ουσ. *πούγγα* < λατ. *punga, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. pung «βαλλάντιο, πορτοφόλι», pocca «σάκος, πορτοφόλι», αγγλ. pocket «τσέπη» κ.ά.].

πούδρα κ. (παλαιότ.) **πούντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σκόνη που απλώνεται στο δέρμα τού προσώπου αλλά και τού σώματος ως καλλυντικό, ως μακιγιάζ κ.λπ. — (υποκ.) **πουδρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poudre < λατ. pulvis, -ĕris «κόνις»].

πουδράρω ρ. μετβ. {πουδράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω με πούδρα: *~ το πρόσωπό μου* **2.** (μεσοπαθ. **πουδράρομαι**) καλύπτω το πρόσωπό μου με πούδρα. — **πουδράρισμα** (το).

πουδριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} θήκη για πούδρα.
[ΕΤΥΜ. < *πούδρα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *καπελ-ιέρα*].

Π.Ο.Υ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Υπαλλήλων Εμπορικού Ναυτικού.

Πουέρτο Ρίκο κ. **Πόρτο Ρίκο** (το) {άκλ.} (ισπ. Estado Libre Asociado de Puerto Rico, αγγλ. Commonwealth of Puerto Rico = Κοινοπολιτεία τού Πουέρτο Ρίκο) νησί τής Καραϊβικής Θάλασσας, με καθεστώς αυτονομίας και ειδική σχέση με τις Η.Π.Α. (ανήκει στην αμερικανική κοινοπολιτεία), με πρωτεύουσα το Σαν Χουάν. — **Πορτορικανός** κ. (καθημ.) **Πορτορικάνος** (ο), **Πορτορικανή** κ. (καθημ.) **Πορτορικάνα** (η), **πορτορικανικός**, -ή, -ό κ. **πορτορικάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Puerto Rico «πλούσιο λιμάνι», ονομασία που δόθηκε αρχικώς στην ακτή τού νησιού το 1493 από τον Χριστόφορο Κολόμβο].

πούθε επίρρ. (λαϊκ.) **1.** από πού: *από ~ κατεβαίνει;* **2.** για πού: *για ~ κίνησες;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόθεν* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού ερωτηματικού *ποῦ*].

πουθενά επίρρ. **1.** (σε προτάσεις με άρνηση) σε κανένα μέρος, σε κανέναν τόπο: *όσο κι αν έψαξα, δεν το βρήκα ~* || *δεν έχει να πας ~· θα μείνεις εδώ!* **2.** (αοριστολογικό) σε κάποιο μέρος, σε κάποιον τόπο, κάπου: *έχεις ~ να μείνεις γι' αυτή τη νύχτα;*
[ΕΤΥΜ. < *πούθε* (βλ.λ.) + δεικτικό επίθημα *-νά* (πβ. *εδω-νά*, *εκει-νά*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο τ. **πουθένα* (με καταβιβασμό τού τόνου κατά τα δεικτικά), ο οποίος προέρχεται από το αρχ. εγκλιτικό επίρρ. *πόθεν* «από κάποιον τόπο, από άλλο μέρος», με την επίδρ. τού ερωτηματικού *πού* και την επιρρ. κατάλ. *-α*].

πουκαμίσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φαρδύ και μακρύ πουκάμισο που φοριέται έξω από το παντελόνι ή τη φούστα **2.** (παλαιότ.) μακρύ νυχτικό.

πουκαμισάς (ο) {πουκαμισάδες}, **πουκαμισού** (η) {πουκαμισούδες} ο κατασκευαστής ή και ο έμπορος πουκαμίσων. — **πουκαμισάδικο** (το).

πουκαμισιά (η) (λαϊκ.) ως έκφραση θαυμασμού για πουκάμισο (πβ. *παντελονιά*, *παλτουδιά*, *φραπεδιά* κ.ά.).

πουκάμισο (το) {-ου κ. -ίσου | -ων κ. -ίσων} **1.** το ένδυμα που φοριέται στο πάνω μέρος τού σώματος και κουμπώνει από πάνω ώς κάτω στο μπροστινό μέρος: *λινό / μεταξωτό / βαμβακερό / μακρυμάνικο / κοντομάνικο ~* || *ο γιακάς τού ~* || *«κάτω από τ' ανοιχτό ~, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι τού ήλιου»* (Οδ. Ελύτης)· ΦΡ. **αλλάζω (π.χ. τις γυναίκες) σαν τα πουκάμισα** βλ. λ. *αλλάζω* ● **2.** (μτφ.) το δέρμα τού φιδιού, που αποβάλλεται την άνοιξη, αφού ξεραθεί. Επίσης (λόγ.) **υποκάμισο**. — (υποκ.) **πουκαμισάκι** (το) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουκάμισον* < *ποκάμισον* (με τροπή [o]-[u]) < **υποκάμισον* (όπως μαρτυρείται στο υποκ. *ὑποκαμίσιον*), νόθο σύνθ. < *ὑπο-* + *-κάμισον* < μτγν. λατ. camisia «πουκάμισο» < πρωτογερμ. *hamiþja- (πβ. αρχ. γερμ. hemidi > γερμ. Hemd) μέσω τής Κελτικής, πβ. αρχ. ιρλ.

caimmse «πουκάμισο»].

πουλάδα κ. **πουλακίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή κότα **2.** (στρατιωτική αργκό) το διακριτικό των αλεξιπτωτιστών που έχει σχήμα πτηνού.
[ΕΤΥΜ. < *πουλί* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *αγελ-άδα*].

πουλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πουλί (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***πουλάκι μου*** ως προσφώνηση τρυφερότητας, στοργής (β) ***α, το πουλάκι μου!*** ειρων. όταν ανακαλύπτουμε κάτι επιλήψιμο για κάποιον: *~! Ώστε εσύ το είχες αρπάξει το βιβλίο μου!* (γ) ***τα μάτια μου κάνουν / βλέπω πουλάκια*** βλέπω πράγματα που δεν υπάρχουν, κυρ. από ζάλη, πόνο κ.λπ. (δ) ***πέταξε το πουλάκι*** χάθηκε η ευκαιρία (ε) ***κοιμάμαι σαν πουλάκι*** κοιμάμαι ελαφρά, έχω ευχάριστο ύπνο (στ) ***τρία πουλάκια κάθονται...*** (φρ. που απαντά σε διάφορα δημοτ. τραγ.) (προφορ.) συνήθ. για να δηλωθεί ότι κάτι που λέγεται είναι άσχετο με το θέμα τής συζήτησης ή εντελώς ασυνάρτητο ή μας αφήνει αδιάφορους **2.** (οικ.) (α) το πέος, κυρ. μικρού αγωριού (βλ. κ. λ. *πουλί*) (β) (σπανιότ.) τα γεννητικά όργανα κοριτσιού.

πουλάρι (το) {πουλαρ-ιού | -ιών} το νεαρό άλογο, μουλάρι ή γαϊδούρι. — (υποκ.) **πουλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πωλάριον*, υποκ. τού ουσ. *πῶλος* (βλ.λ.)].

πουλέν (το) (παλαιότ. ορθ. *πουλαίν*) {άκλ.} **1.** (στον ιππόδρομο) άλογο στο οποίο ποντάρει κάποιος ελπίζοντας ότι θα κερδίσει **2.** (μτφ.) νεαρό πρόσωπο στην αρχή τής καριέρας του, π.χ. εκκολαπτόμενος ηθοποιός, στο οποίο βασίζει τις ελπίδες του κάποιος και το προστατεύει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poulain «πουλάρι - προστατευόμενος»].

πουλερικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) κάθε πουλί το οποίο εκτρέφεται για τα αβγά ή το κρέας του (π.χ. κότες, πάπιες, χήνες).
[ΕΤΥΜ. < *πουλί* + παραγ. επίθημα *-ερικό*, πβ. *σιδερικό*].

πουλεύω ρ. αμετβ. {πούλεψα} (!-λαϊκ.) φεύγω κακήν κακώς· κυρ. στη ΦΡ. ***την πούλεψα*** για την αρνητική εξέλιξη μιας κατάστασης ΣΥΝ. την πάτησα, την έβαψα.
[ΕΤΥΜ. < *πούλος* (υβριστ.) + *-εύω*].

πούλημα (το) {πουλήματος | χωρ. πληθ.} **1.** το να πουλά κανείς κάτι: *αυτό είναι οικογενειακό κειμήλιο, δεν είναι για ~* **2.** (μτφ.) η προδοσία έναντι ανταλλάγματος: *τέτοιο ~ από τον άνθρωπο που ευεργέτησα δεν το περίμενα!*

πουλί (το) {πουλ-ιού | -ιών} **1.** κάθε δίποδο ζώο που έχει φτερά και ράμφος, γεννά αβγά και συνήθ. μπορεί να πετά: *τα ~ τιττυβίζουν / κελαηδούν / τραγουδούν* || *αρπακτικό ~* ΣΥΝ. πτηνό· ΦΡ. (α) ***πιάνω πουλιά στον αέρα*** είμαι πολύ εύστροφος (κυρ. βρίσκω γρήγορα τη λύση σε αίνιγμα ή μπαίνω γρήγορα στο νόημα) (β) ***το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται*** βλ. λ. *μύτη* (γ) ***και τού πουλιού το γάλα*** κάθε αγαθό, ακόμη και το πιο δυσεύρετο: *αν παντρευτείς πλούσιο, θα έχεις ~* (δ) ***πουλί μου*** πουλάκι μου (βλ. λ. *πουλάκι*) (ε) ***άπιαστο πουλί*** βλ. λ. *άπιαστος* **2.** ο νεοσσός κότας **3.** (στον οδηγισμό) ***Πουλί*** (το) (α) μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας από 7 έως 11 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός*) (β) ***σοφό Πουλί*** ο αρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (γ) ***γοργό Πουλί*** ο υπαρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (δ) ***γαλάζιο Πουλί*** ο βοηθός (τρίτος στην ιεραρχία) Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό ● **4.** (ευφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος. — (υποκ.) **πουλάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **πούλος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουλλί(ν)* < μτγν. *πουλλίον*, υποκ. τού *ποῦλλος* < λατ. pullus «νεοσσός», που συνδ. πιθ. με αρχ. *πῶλος* (βλ.λ.)].

πούλι (το) {χωρ. γεν.} κάθε μικρός, συνήθ. πλαστικός, δίσκος, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδια (π.χ. στο τάβλι, στη ντάμα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pul < μτγν. *φόλλις* «είδος μικρού νομίσματος» < λατ. follis «σάκος αέρα, φυσητήρας - πορτοφόλι»].

πούλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μικρός μεταλλικός δίσκος που χρησιμοποιείται ως στολίδι, συνήθ. σε γυναικεία φορέματα ή κεντήματα ΣΥΝ. πετάλιο ● **2.** ***Πούλια*** (η) ο αστερισμός των Πλειάδων: *«η ~ κι ο Αυγερινός και ο Αποσπερίτης...»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *πλειάδα* (βλ.λ.), με αποβολή τής συλλαβής *-δα* (ή απευθείας από το αρχ. *πλειάς*, με αποβολή τού *-ς*) και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-* (πβ. *γουρούνι – γρῶνος / γρώνη*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. ανάγεται σε ρουμ. pul'a. Οι εναλλαγές αυτές οφείλονται στην παρετυμολογική σύνδεση με τα ουσ. *πουλιά, πούλα* «κλώσσα» λόγω τής διάταξης των επτά αστέρων που αποτελούν την Πλειάδα].

Πούλιτζερ (το) {άκλ.} βραβείο που απονέμεται από το 1917 και κάθε χρόνο από ειδική επιτροπή τού Πανεπιστημίου τής Κολούμπια των Η.Π.Α. σε άτομα που διακρίθηκαν στον χώρο των Μ.Μ.Ε. και τής λογοτεχνίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pulitzer, από το όν. τού Αμερικανού εκδότη J. Pulitzer (1847-1911), ο οποίος θέσπισε με τη διαθήκη του το φερώνυμο βραβείο].

πούλμαν (το) {άκλ.} λεωφορείο με αναπαυτικά καθίσματα και άλλες ανέσεις, το οποίο προορίζεται να μεταφέρει επιβάτες σε μεγάλες αποστάσεις και χρησιμοποιείται κυρ. σε εκδρομές και περιηγήσεις. — (υποκ.) **πουλμανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pullman (car), από το όνομα του Αμερικανού εφευρέτη και μηχανικού George M. Pullman (1831-1897)].

πουλμαντζής κ. **πουλμανατζής** (ο) {πουλμαντζήδες} (λαϊκ.) ο οδηγός πούλμαν.
[ΕΤΥΜ. < *πούλμαν* + *-τζής*, πβ. *λεωφορειατζής*].

πουλμονάρια (η) ποώδες φυτό με γαλάζια ή μοβ άνθη.

-πουλο **1.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το παιδί τού προσώπου που δηλώνει το θέμα: *ελληνό-πουλο, αρχοντό-πουλο, βασιλό-πουλο* **2.** για να προσδώσει στο πρόσωπο που δηλώνει το θέμα το χαρακτηριστικό τής μικρής ηλικίας: *χωριατό-πουλο* (μικρός χωριάτης), *ραφτό-πουλο* (μικρός ράφτης) **3.** παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το μικρό, το νεογνό τού ζώου που δηλώνει το θέμα: *αετό-πουλο, λυκόπουλο, μελισσό-πουλο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *ποῦλ(λ)ος* (< λατ. pullus «νεοσσός») και χρησιμοποιήθηκε αρχικώς σε νεοσσούς πουλιών και μικρά ζώα (λ.χ. *ἀετό-πουλον, ἀλεπό-πουλον*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε ως υποκοριστικό επίθημα σε πρόσωπα και πράγματα (λ.χ. *αρχοντό-πουλο, σπιτό-πουλο*)].

πουλόβερ (το) {άκλ.} πλεκτό ένδυμα, συνήθ. με μανίκια, για το πάνω μέρος τού σώματος, το οποίο φορά κανείς περνώντας το από το κεφάλι. — (υποκ.) **πουλοβεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pullover < pull over «τραβώ προς τα επάνω»].

πούλος (ο) (λαϊκ.) **1.** (μεγεθ.) το πουλί, το πτηνό **2.** (ευφημ.) το πέος· ΦΡ. (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ***παίρνω τον πούλο*** για δυσμενή εξέλιξη την οποία υφίσταται κάποιος: *νόμιζε ότι θα τη σκαπουλάρει, αλλά στο τέλος πήρε τον πούλο!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ποῦλ(λ)ος*, βλ. κ. *πουλί*].

πούλπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολτός φρούτων που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φρουτοχυμών και μαρμελάδας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pulpe < λατ. pulpa].

πουλ-πουλ (το) {άκλ.} φρ. που την χρησιμοποιούμε για να καλέσουμε κοντά μας κότες και να τις ταΐσουμε.

Πουλχερία (η) **1.** αυτοκράτειρα τού Βυζαντίου (450-453)· έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα προβλήματα τής Εκκλησίας και ανακηρύχθηκε αγία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Pulcheria < επίθ. pulcher «όμορφος, ωραίος»].

πουλώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **πωλώ** [αρχ.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πουλάς... κ. (λόγ.) πωλείς... | πούλ-ησα (λόγ. πώλησα), -ιέμαι (λόγ. -ούμαι, -είται...), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβιβάζω την κυριότητα (αντικειμένου) έναντι χρημάτων: *αναγκάστηκε να πουλήσει τα κοσμήματά της για ένα κομμάτι ψωμί* || *του πούλησα το σπίτι μου (για) 10.000.000 δρχ.* || *~ κάτι σε πλειστηριασμό* || (κ. για πρόσ.) *τον πούλησε σκλάβο* || (μτφ.) *αυτός είναι ικανός να πουλήσει και τη μάννα του, δεν έχει καθόλου ηθικές αναστολές* ΑΝΤ. αγοράζω· ΦΡ. (α) ***σε πουλά και σ' αγοράζει*** είναι εξαιρετικά επιτήδειος, πονηρός και καταφερτζής (β) (μτφ.) ***πουλάω ακριβά το τομάρι μου*** αναγκάζω κάποιον να υποστεί μεγάλες απώλειες ή ζημιές προκειμένου να με καταβάλει, να με νικήσει: *θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας· θα μείνουμε και θα πολεμήσουμε ώς το τέλος!* **2.** διαθέτω προς πώληση, έχω για πούλημα: *~ το παλιό μου αμάξι· ενδιαφέρεται κανείς;* || *το ~ όσο-όσο, γιατί έχω μεγάλη ανάγκη* || *δεν τον ~ αυτό τον πίνακα / δεν πωλείται αυτός ο πίνακας· ήταν το πρώτο μου έργο και θέλω να τον κρατήσω* **3.** (για εμπόρευμα, κυρ. έντυπο) αγοράζομαι (σε συγκεκριμένο αριθμό κομματιών): *το βιβλίο του πούλησε 5.000 αντίτυπα* **4.** (μτφ., συνήθ. για κάτι που δεν αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης) παραδίδω έναντι ανταλλάγματος: *ο Φάουστ πούλησε την ψυχή του στον Διάβολο* || *πούλησε τις ιδέες του για μια θέση στην κυβέρνηση* **5.** (κακόσ.) καταδίδω, προσφέρω σε εχθρό έναντι ανταλλάγματος: *πούλησε κρατικά μυστικά στους εχθρούς* || *πούλησε την πατρίδα του* (την πρόδωσε) **6.** (α) εγκαταλείπω, προδίδω: *τον νόμιζα φίλο, αλλά στη δύσκολη ώρα με πούλησε* (β) αθετώ υπόσχεση, εξαπατώ: *μας είπε ότι θα έλθει, αλλά μας πούλησε* **7.** (οικ.) λέω (κάτι ψευδές)· κυρ. σε ΦΡ. όπως: (α) ***σε ποιον / πού τα πουλάς αυτά;*** νομίζεις ότι θα σε πιστέψω; (β) ***αυτά πήγαινε να τα πουλήσεις σε άλλον / αλλού*** βρες άλλον να εξαπατήσεις, να κοροϊδέψεις (γ) ***πουλάω παραμύθι / φούμαρα*** λέω μεγάλα ψέματα: *μας πούλησε παραμύθι ότι είχε κάνει μεγάλη καριέρα στην Αμερική* || *πουλάει φούμαρα σε όλους, μήπως και ξεγελάσει κανέναν αφελή* (δ) ***πουλάω φύκια για μεταξωτές κορδέλες*** βλ. λ. *φύκι* **8.** (οικ.) κάνω επίδειξη (ιδιότητας που στην πραγματικότητα δεν έχω)· κυρ. σε ΦΡ. όπως *πουλώ νταηλίκι / αγριάδα / μαγκιά* ♦ (αμετβ.) **9.** πουλώ (σημ. 1) (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν ~ με πίστωση* || *~ μόνο χονδρικώς / λιανικώς* **10.** (α) (για εμπόρευμα) έχω ζήτηση, αγοράζομαι: *αυτό το σαπούνι δεν πουλάει* || *δεν πούλησε παρά τη διαφήμιση που του έγινε* (β) (μτφ.-οικ.) βρίσκω απήχηση: *δεν πουλάνε οι καλλιτεχνικές ταινίες· ο κόσμος θέλει σεξ και βία* || *δεν πουλάει πια αυτή η ιστορία* (δεν είναι πειστική) **11.** (ειδικότ. μτφ. μεσοπαθ. ***πουλιέμαι***) εξαγοράζομαι: *αυτός πουλιέται σ' όλους· φτάνει να του δώσεις λεφτά και σου κάνει ό,τι ζητήσεις!* || (η μτχ. ***πουλημένος***, *-η, -ο*) *ο διαιτητής ήταν ~· τον είχε πληρώσει ο πρόεδρος τής γηπεδούχου ομάδας* **12.** (λόγ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πωλείται, πωλούνται***) διατίθεμαι προς πώληση: *το διαμέρισμα / η επιχείρηση πωλείται* || *«εντός πωλούνται πάσης φύσεως υλικά»* (τραγ.) **13.** (ο λόγ. τ. ***πωλείται*** ως ουσ.) επιγραφή (συνήθ. έντυπη) που ενημερώνει ότι κάτι διατίθεται προς πώληση: *στην είσοδο τού κτηρίου υπήρχε ένα «~» για γραφείο τού τρίτου ορόφου*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουλῶ* < αρχ. *πωλῶ (-έω)* < θ. *pōl-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «πουλώ με σκοπό το κέρδος», πβ. σανσκρ. paṇate «διαπραγματεύομαι, αγοράζω» (< *pḷ-n-āti), λιθ. pelnas «κέρδος», αρχ. σλαβ. plěnŭ «λάφυρο», αρχ. γερμ. fāli «αγοραστός, προς πώληση» κ.ά. Το ρ. *πωλῶ* αντετίθετο στο αρχ. *ὠνοῦμαι* «αγοράζω», ενώ διακρινόταν από το ρ. *πέρνημι* «πουλώ, εμπορεύομαι» (βλ. λ. *πόρνη*) και από τον αόρ. *ἀποδιδόσθαι*, τύποι οι οποίοι προσδιόριζαν την πράξη τής πωλήσεως, όταν πραγματοποιείται].

πούμα (το) {άκλ.} σαρκοφάγο αιλουροειδές τής Αμερικής με ανοιχτόχρωμη καστανή γούνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. puma < ισπ. puma, λ. τής γλώσσας Quechua, φυλής ιθαγενών τής Ν. Αμερικής].

πούμε, πουν(ε) (να/θα) ρ. → λέω

πουνέντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο δυτικός άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ζέφυρος. Επίσης **πουνέντης**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ponente «δυτικός» < μεσν. λατ. ponens (τού ρ. ponere «τοποθετώ»), από τη φρ. ponens (solis) «δύση τού ηλίου»].

πουνεντογάρμπης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λιβοζέφυρος.

πουνεντομαΐστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρωνοζέφυρος.

πούντα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) το κρυολόγημα στους πνεύμονες: *άρπαξα μια ~!* • **2.** (λαϊκ.) το ακρωτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. punta «άκρη, αιχμή» < μτγν. λατ. puncta, από τον μτχ. τ. punctus, -a, -um τού λατ. ρ. pungere «κεντώ, τρυπώ»].

πουντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πούντιασ-α, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) παθαίνω κρυολόγημα ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να πάθει κρυολόγημα: *θα με πουντιάσεις, που έχεις όλα τα παράθυρα ανοιχτά!* — **πούντιασμα** (το).

πούντρα (η) → πούδρα

πούπετα επίρρ. (λαϊκ.) πουθενά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πούπετε* (κατά το συνώνυμο *πουθενά*) < *ποῦ ποτε* (με προληπτική αφομοίωση τού -ο-)].

πουπουισμός (ο) [1981] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική χρήση στον λόγο αναφορικών προτάσεων που εισάγονται με το *που*.
[ΕΤΥΜ. < *που* (με επανάληψη για έμφαση) + παραγ. επίθημα *-ισμός*, κατά τα *βαρβαρισμός, σολοικισμός*].

πουπουλένιος, -ια, -ιο 1. κατασκευασμένος από πούπουλα: *~ στρώμα* **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ελαφρός και μαλακός.

πούπουλο (το) **1.** το μαλακό, χνουδωτό φτερό πουλιού, που φυτρώνει κάτω από το σκληρό φτέρωμα· ΦΡ. ***στα πούπουλα*** μέσα στις ανέσεις και τις περιποιήσεις: *από τότε που την παντρεύτηκε, την έχει ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μαλακό και ελαφρό: *αυτό το πάπλωμα είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. pupola / ιταλ. puppole «μπούφος» (με μαλακά φτερά), ονοματοπ. λ.].

Πουργκατόριο (το) (στους ρωμαιοκαθολικούς) το καθαρτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. purgatorio < μεσν. λατ. purgatorium «καθαρτήριο» < λατ. purgatus «καθαρός, καθαρθείς» < ρ. purgo «καθαρίζω, εξαγνίζω» (< purus «καθαρός, αγνός, άσπιλος»)].

πουρές (ο) {πουρέδες} φαγητό από πολτοποιημένες πατάτες, όσπρια ή χόρτα, συχνά ως γαρνιτούρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. purée < παλ. γαλλ. purer «πολτοποιώ, στείβω και στραγγίζω (κυρ. λαχανικά)» < λατ. purāre «καθαρίζω, εξαγνίζω» (γρήγορα αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο purgāre) < purus «καθαρός, αγνός, άσπιλος»].

πουρί (το) {πουριού | χωρ. πληθ.} **1.** το ασβεστούχο υπόλειμμα που επικάθηται σε δοχείο μετά τον βρασμό ή σε σωλήνες: *η λεκάνη έχει πιάσει ~* **2.** το υπόλειμμα τροφών που στερεοποιείται στα δόντια και αφαιρείται με καθαρισμό. — **πουριάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πωρίον*, υποκ. τού αρχ. *πῶρος* «είδος μαρμάρου, οικοδομικής πέτρας» (βλ. λ. *πωρώνω*)].

πουριτανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΡΗΣΚ. η θρησκευτική κίνηση των πουριτανών **2.** η υπερβολική και συνήθ. υποκριτική αυστηρότητα στα ήθη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. puritanism. Βλ. κ. *πουριτανός*].

πουριτανός (ο), **πουριτανή** (η) **1.** ΘΡΗΣΚ. το μέλος θρησκευτικής προτεσταντικής κίνησης τού 16ου και 17ου αι., που προέβαλλε το αίτημα τής εκκαθάρισης τής Εκκλησίας τής Αγγλίας από στοιχεία τού ρωμαιοκαθολικισμού (π.χ. τον θεσμό των επισκόπων) και υιοθετούσε μεγάλη αυστηρότητα στα ήθη **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με υπερβολικά αυστηρές, συνήθ. υποκριτικά, αρχές. — **πουριτανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. puritan < μτγν. λατ. puritas «αγνότητα, καθαρότητα» (< λατ. purus)].

πουρμπουάρ κ. **μπουρμπουάρ** (το) {άκλ.} το φιλοδώρημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pourboire < φρ. pour boire «για να πιεις»].

πουρνάρι κ. **πρινάρι** (το) {πουρναρ-ιού | -ιών} θάμνος με πυκνά κλαδιά και άφθονα σκληρά, στιλπνά αγκαθωτά φύλλα· το ξύλο του είναι σκληρό και ανθεκτικό και χρησιμοποιείται για προσάναμμα και για την κατασκευή ξυλανθράκων. — (υποκ.) **πουρναράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιρνάριον*, με τροπή τού /i/ σε /u/, < *πρινάριον* (με αντιμετάθεση), υποκ. τού αρχ. *πρῖνος* (βλ.λ.)].

πουρνό (το) (λαϊκ.) το πρωί· ΦΡ. (ως επίρρ.) ***πουρνό-πουρνό*** νωρίς το πρωί, πρωί-πρωί.
[ΕΤΥΜ. < **πωρνόν* (με κώφωση) < **πρωνόν* (με αντιμετάθεση) < μτγν. *πρωινόν* (με έκκρουση τού -ι-), ουδ. τού επιθ. *πρωινός* (βλ.λ.)].

πουρό (το) ▸ πουρός

πούρο (το) **1.** μεγάλο και χοντρό τσιγάρο, που κατασκευάζεται από τυλιγμένα φύλλα εκλεκτού καπνού: *~ Αβάνας* **2.** (συνεκδ.) γλύκυσμα σε σχήμα λεπτού πούρου με γέμιση σοκολάτας. — (υποκ.) **πουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. puro (ενν. tabacco) «καθαρός (καπνός)» < λατ. purus «καθαρός, αγνός», λόγω τού ότι το πούρο αποτελείται από καθαρά φύλλα εκλεκτού καπνού].

πουρός, -ή, -ό (μειωτ.) **1.** (αργκό) πολύ γέρος και ανήμπορος **2.** (αργκό) ***πουρό*** (το) ο γέρος ΣΥΝ. ραμολιμέντο, ραμολί, χούφταλο.
[ΕΤΥΜ. < τσιγγ. puro «γέρος»].

πούρος, -α, -ο (λαϊκ.) γνήσιος, αμιγής, ανόθευτος: *~ χρυσάφι* || (κ. εκφραστ. στον πολιτικό λόγο) *~ μαρξιστής.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. puro < λατ. purus «καθαρός, αγνός»].

πους (ο) {ποδ-ός, -α | -ες, -ών} **1.** (αρχαιοπρ.) το πόδι· ΦΡ. (α) ***επί ποδός*** (ως χαρακτηρισμός) έτοιμος για ανάληψη δράσης: *η αστυνομία βρίσκεται ~ λόγω τής επίσκεψης τού Αμερικανού προέδρου* (β) ΣΤΡΑΤ. ***παρά πόδα*** δίπλα στο πόδι (ενν. να στηριχθεί το όπλο με το κοντάκι να ακουμπά στο έδαφος)· ως εντολή στις ασκήσεις ακριβείας (πβ. *επ' ώμου, παρουσιάστε*) (γ) ***κατά πόδας*** βλ. λ. *κατά πόδας* • **2.** ΜΕΤΡ. ***(μετρικός) πους*** το σύνολο συλλαβών που αποτελούν μία μετρική μονάδα (βλ. κ. λ. *μετρικός*) • **3.** μονάδα μήκους (ο αγγλικός πους). (βλ. λ. *πόδι*, σημ. 6). Επίσης **πόδας** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πούς, ποδός* < θ. *pod-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι». πβ. σανσκρ. pad- (γεν. pad-áḥ), λατ. pēs, pĕd-is (> γαλλ. pied, ισπ. pie), αρχ. γερμ. fuoz (> γερμ. Fuß), αγγλ. foot, ρωσ. pód «έδαφος» κ.ά. Ομόρρ. *πεδ-ίο(ν), πεζός* (< **πεδ-jό-*), *πέδ-η, ἐμποδ-ίζω, πηδ-ῶ, πηδάλ-ιο(ν), πέδ-ιλο(ν)* κ.ά.].

πουσάπς κ. **πους-άπς** (τα) {άκλ.} οι κάμψεις (βλ. λ. *κάμψη*) ως γυμναστική άσκηση: *κάνω 50 ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. push-up «σπρώχνω επάνω»].

πούσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ομίχλη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pus. Η ποικιλία των τύπων (pus, bus, pusa, püse) έχει οδηγήσει στη σύνδεση με το ελλην. *πίσσα*].

πουσταρειό (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) (περιληπτ.) το σύνολο των ομοφυλόφιλων ανδρών ή συρφετός από άνδρες ομοφυλόφιλους.
[ΕΤΥΜ. < *πούστης* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *πουταν-αρειό, αλητ-αρειό*].

πουστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πούστεψα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ομοφυλόφιλος ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) ομοφυλόφιλο.

πούστης (ο) {πούστηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ο άνδρας ομοφυλόφιλος **2.** (υβριστ.) για ανέντιμο άνθρωπο, συχνά και με ποσοτικό επίρρ.: *είναι πολύ ~· μου φέρθηκε σκάρτα!* **3.** (ως έκφραση θαυμασμού): *βρε τον ~, πώς τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει). Επίσης (λαϊκότ.) (!) **πούστρα** (η). — (υποκ.) (!) **πουστάκος** (ο) κ. **πουσταρέλι** (το), (μεγεθ.) (!) **πουσταράς** κ. **πούσταρος** (ο) κ. **πουστάρα** (η), (!) **πούστικ-ος,** -η/-ια, -ο, (!) **πούστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. puşt < περσ. pušt «παιδί που χρησιμοποιείται για διεστραμμένους σκοπούς, αντικείμενο παιδεραστίας»].

πουστιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη και συμπεριφορά εις βάρος κάποιου: *μου έκανε μια μεγάλη ~* ΣΥΝ. (!) μπινιά.

πουστόγερος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** γέρος ομοφυλόφιλος **2.** υβριστ. για γέρο.

πουστοφέρνω ρ. αμετβ. (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) συμπεριφέρομαι ή κινούμαι και μιλώ σαν πούστης.

πουτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η πόρνη· ΦΡ. (α) ***(γίνεται) τής πουτάνας (το κάγκελο)*** για μεγάλη αναστάτωση, αταξία: *μέθυσαν δυο-τρεις πελάτες κι έγινε στο μαγαζί ~* (β) ***παλιά πουτάνα*** (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα παμπόνηρη και με πολλές εμπειρίες, που δεν την ξεγελάς εύκολα· κατ' επέκτ. και ως χαρακτηρισμός για άντρα **2.** (υβριστ.) για ανήθικη γυναίκα **3.** (γενικότ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) (!) **πουτανίτσα** (η) κ. **πουτανάκι** (το), (μεγεθ.) (!) **πουτανάρα** κ. **καραπουτάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. puttana < putta < παλ. γαλλ. pute < λατ. puter «διεφθαρμένος, σάπιος, βδελυρός»].

πουταναρειό (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (περιληπτ.) οι πόρνες γενικά ή συρφετός από πόρνες **2.** ο οίκος ανοχής **3.** (εμφατ.) μεγάλη πόρνη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πουτάνα* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*].

πουτανιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η ιδιότητα τού να είναι μια γυναίκα ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη **2.** (συνεκδ.) πράξη ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη.

πουτανιάρης, -α, -ικο {πουτανιάρηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που συχνάζει στα πορνεία **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει άστατη και έντονη ερωτική ζωή.
[ΕΤΥΜ. < *πουτάνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *βρομ-ιάρης*].

πουτανίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) φέρομαι σαν πουτάνα.

πουτανίστικος, -η/-ια, -ο (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που ταιριάζει σε πουτάνα **2.** ανέντιμος, πονηρός, υποκριτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

πουτίγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα με μαλακή και κρεμώδη υφή, που παρασκευάζεται κυρ. από αλεύρι, αβγά, ζάχαρη, σταφίδες κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pouding < αγγλ. pudding < μέσ. αγγλ. poding «είδος λουκάνικου», που συνδ. με παλ. γαλλ. puduc και με κάτω γερμ. puddewurst «μαύρη πουτίγκα (χοιρινό λουκάνικο με αίμα)»].

πούτσα (η) → πούτσος

πουτσαράς (ο) {πουτσαράδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ο άνδρας που έχει μεγάλο πέος **2.** ο ρωμαλέος άνδρας ή αυτός που κάνει επίδειξη ανδρισμού.
[ΕΤΥΜ. < *πούτσος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς* (πβ. *κοιλ-αράς*)].

πούτσος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) το πέος, το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (!) ψωλή, καυλί, (ευφημ.) μαραφέτι, μαρκούτσι, πουλί, τέτοια, ξερή, μαλαπέρδα, κοκόνα. Επίσης **πούτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < σλαβ. butsa «εξόγκωμα, προεξοχή» ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. *πόσθη* (βλ.λ.). Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση με τουρκ. puc «η σχισμή των γλουτών»].

πουφ (το) {άκλ.} κάθισμα που αποτελείται από μεγάλο, πολύ μαλακό μαξιλάρι, συνήθ. με δερμάτινο ή πλαστικό κάλυμμα, το οποίο τοπο-

θετείται στο δάπεδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pouf, ηχομιμητική λ., πιθ. από τον ήχο που ακούγεται όταν κάθεται κανείς σε αυτό].

πουφ επιφών.: εκφράζει αηδία, που προέρχεται από δυσάρεστη μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

πουφίνος (ο) ΖΩΟΛ. πουλί τού ωκεανού με μακρύ και λεπτό ράμφος και φτέρωμα μαύρο στο πάνω μέρος και λευκό ή πιο ανοιχτόχρωμο στο κάτω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pouffin < αγγλ. puffin < μέσ. αγγλ. pophyn, αγν. ετύμου].

ποώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ποώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΒΟΤ. (φυτό) που έχει κοντό, μαλακό και όχι ξυλώδη βλαστό, που έχει τη μορφή πόας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Π.Π.Σ.Π. (η) Προοδευτική Πανεπιστημιακή Συνδικαλιστική Παράταξη.

Πράγα (η) η πρωτεύουσα τής Τσεχίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Praga (οπτικό δάνειο) < τσεχ. Praha, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρωσ. porog «κατώφλι» ή με τσεχ. pražiti «καμένο δάσος»].

πράγμα κ. (λαϊκ.) **πράμα** (το) {πράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) οτιδήποτε άψυχο με υλική υπόσταση, αυτό: *θα πάρεις μαζί σου μόνο τα ~ που είναι απολύτως απαραίτητα* || *έχει μεράκι στη δουλειά του και φτιάχνει ωραία ~* || (καθημ.) *το μαχαίρι είναι ένα ~, που το χρησιμοποιούμε για να κόβουμε (άλλα ~)* ΣΥΝ. (λόγ.) αντικείμενο (β) (μειωτ.) αντικείμενο άχρηστο, κακόγουστο, παλιό κ.λπ.: *έδωσες 20.000 δρχ. γι' αυτό το ~;* (δεν άξιζε τα λεφτά του) || (μτφ.) *γυναίκα το λες αυτό το ~;* **2.** οτιδήποτε υπαρκτό και συνήθ. άψυχο, είτε αυτό είτε αφηρημένη έννοια, το οποίο δεν καθορίζεται σαφώς στον λόγο: *αναζητώ την ουσία των ~* || (αναπληρώνοντας το αντικείμενο ρήματος) *είδα πράγματα, που δεν έχει δει ανθρώπου μάτι* || (αναπληρώνοντας το ουσιαστικό που προσδιορίζεται από επίθετο, αντωνυμία κ.λπ.) *ένα ~ θα σου πω:...* || *το πρώτο ~ που θέλω να τονίσω είναι...* || *δεν υπάρχει τέτοιο ~* || (καθημ.) *ωραίο ~ η φιλία!* || (καθημ.) *κακό ~ ο εγωισμός!* || *άλλο ~* (είναι) *η ευγένεια και άλλο η δουλοπρέπεια* || *είναι μεγάλο ~ να κάνεις τη δουλειά που σου αρέσει!* || *είσαι για μεγάλα ~!* (για σπουδαίες πράξεις, για τα ξεχωριστά)· ΦΡ. (α) ***τι πράγμα*** (εμφατικότερα αντί τού *τι*): *~ μου ζήτησες που να μη σου το κάνω;* || *~;* (λέγεται από κάποιον που δεν άκουσε τι του είπαν ή ως έκφραση έκπληξης γι' αυτό που άκουσε) (β) ***τι πράγματα είναι αυτά;*** για να εκφραστεί αποδοκιμασία σε συμπεριφορά, σε ενέργεια κάποιου (γ) (λαϊκ.) ***ντροπής πράγματα!*** βλ. λ. *ντροπή* (δ) ***κάθε πράγμα στον καιρό του*** βλ. λ. *καιρός* (ε) (ειρων.) ***σπουδαίο πράγμα!*** βλ. λ. *σπουδαίος* (στ) ***δεν λέει (και) πολλά πράγματα*** δεν έχει ιδιαίτερη αξία: *Τι γνώμη έχεις γι' αυτό τον γιατρό: —!* || *δοκίμασα αυτό το καινούργιο ουίσκι· ~!* (ζ) ***πολύ πράγμα*** για οτιδήποτε εμφανίζεται σε μεγάλη ποσότητα, σε αφθονία (η) ***όνομα και πράγμα*** βλ. λ. *όνομα* (θ) ***λέω τα πράγματα με τ' όνομά τους*** βλ. λ. *όνομα* (ι) ***το πράγμα μιλάει μόνο του*** βλ. λ. *μιλώ* (ια) ***δεν είναι και μικρό πράγμα / μικρό πράγμα το 'χεις...*** για κάτι σπουδαίο ή με σημαντικές επιπτώσεις: *δεν είναι και μικρό πράγμα για έναν τόσο νέο άνθρωπο να έχει κάνει τόσα πράγματα στη ζωή του!* || *μικρό πράγμα το 'χεις να έχεις δικό σου σπίτι και να μην πληρώνεις ενοίκιο!* **3.** (οικ.) το εμπόρευμα: *πρώτο πράμα!* || *έχω πράμα που σαλεύει!* (τα ψάρια μου είναι φρεσκότατα) || *έχω φρέσκο ~* **4.** ΝΟΜ. ενσώματο αντικείμενο, οτιδήποτε μπορεί να κατέχεται από τον άνθρωπο, συμπεριλαμβανομένων και των φυσικών δυνάμεων, οι οποίες υπόκεινται σε ανθρώπινη εκμετάλλευση **5.** (αργκό) τα ναρκωτικά, κυρ. κατά τη διακίνησή τους • **6.** τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *προσπαθώ να βλέπω το ~ σφαιρικά*· ΦΡ. (α) ***το πράγμα αλλάζει / αλλάζει το πράγμα*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά*** ας βάλουμε μια σειρά στην εξέταση των όσων θα απαριθμήσουμε **7.** το γεγονός: *συμβαίνουν περίεργα ~*· ΦΡ. ***πράγμα που / το οποίο*** για την εισαγωγή αναφορικής πρότασης, η οποία αναφέρεται στο συνολικό περιεχόμενο τής προηγούμενης πρότασης και όχι σε συγκεκριμένη λέξη της: *περιμέναμε ότι ο εχθρός θα υποχωρούσε, ~ τελικώς δεν συνέβη*· ***πράγματα*** (τα) **8.** (+γεν. προσ.) τα προσωπικά αντικείμενα ή οι αποσκευές (κάποιου): *μάζεψε τα ~ σου και δρόμο!* || *δεν θέλω να πειράζουν τα ~ μου* || *θα φέρω τα ~ σου μέσα!* **9.** (α) η γενική κατάσταση: *έτσι έχουν τα ~!* || *θα φτειάξουν τα ~!* || *τα ~ πάνε απ' το κακό στο χειρότερο* || *άσε τα ~ να πάρουν τον δρόμο τους* (να ακολουθήσουν τη φυσική τους πορεία) || *τα ~ δεν έρχονται ποτέ όπως τα θέλουμε / τα περιμένουμε* || *δύσκολα τα ~!* (β) η πραγματικότητα, τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *δεν τα ξέρεις καλά τα ~!* ΦΡ. (α) ***είμαι μέσα στα / έξω από τα πράγματα*** είμαι ενημερωμένος / εκτός κλίματος, ανενημέρωτος (β) ***εκ των πραγμάτων*** από τα ίδια τα πράγματα, επειδή έτσι έχει διαμορφωθεί η κατάσταση: *«το ειρηνευτικό σχέδιο θα ανατραπεί ~»* (εφημ.) **10.** (ειδικότ.) η πολιτική κατάσταση: *θ' αλλάξουν τα ~* (θα αλλάξει το καθεστώς, η πολιτική ηγεσία) || *πώς τα βλέπεις τα ~ στην Ελλάδα;* ΦΡ. (α) ***στα πράγματα*** στην εξουσία, σε θέση από την οποία ασκείται έλεγχος: *όταν έρθουμε εμείς ~, όλα αυτά θ' αλλάξουν* (β) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** βλ. λ. *θέση* **11.** (μόνο στον τ. ***πράμα***, ευφημ.) το αιδοίο ή το πέος **12.** ***παιδί πράμα*** σε φρ. όπως ***παιδί πράμα, κορίτσι πράμα***, για να δοθεί έμφαση στην ηλικία, στην ιδιότητα: *πώς το αφήνουν, παιδί πράμα, να κάνει τόσο σκληρές δουλειές;* || *κορίτσι πράμα, επιτρέπεται να λες τέτοιες παλιοκουβέντες;* — (υποκ.) **πρα(γ)ματάκι** κ. **πρα(γ)ματούδι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶγμα* < θ. *πραγ-* τού ρ. *πράττω* (πβ. παρακ. *πέ-πραγ-α*). Ο μεσν. τ. *πρᾶμα* με απλοποίηση τού συμπλέγματος *γμ* σε *μ*].

πραγματεία (η) {πραγματειών} η πρωτότυπη εκτενής επιστημονική εργασία, έρευνα σε ένα θέμα, το οποίο αναλύεται διεξοδικώς με διάκριση των επιμέρους ζητημάτων, λογική απόδειξη των θέσεων που αναπτύσσονται, έκθεση αιτίων και αποτελεσμάτων και συστηματική διατύπωση: *συνέταξε ~ επί τού ζητήματος* (πβ. λ. *διατριβή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πραγματεύομαι* (βλ.λ.)].

πραγματεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {πραγματεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} διεξέρχομαι (θέμα) αναλυτικά, το εξετάζω εις βάθος και σε όλες τις πιθανές πτυχές και εφαρμογές του: *η έρευνα πραγματεύεται το επίκαιρο θέμα τής παράνομης μετανάστευσης* || *στη σημερινή εκπομπή του πραγματεύεται το θέμα τής εφηβικής βίας* || *~ ένα θέμα λεπτομερώς / διεξοδικώς / εμβριθώς* ΣΥΝ. αναλύω, μελετώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαπραγματεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρᾶγμα*].

πραγμάτευση (η) [1859] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναλυτική έρευνα και ανάπτυξη ενός θέματος: *η ~ τού θέματος υπήρξε ενδιαφέρουσα και αποκαλυπτική* (πβ. λ. *διαπραγμάτευση*).

πράγματι επίρρ. [1887] (για την επιβεβαίωση πρότασης) κατά τρόπο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *είναι ~ τόσο καλός όσο λένε:* || *- Αυτός δεν είναι ο Πέτρος: - ~!* (αυτός είναι) ΣΥΝ. πραγματικά, όντως, αλήθεια, αληθινά, (λόγ.) τωόντι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. Δοτικοφανές επίρρ. από την αρχ. δοτ. *πράγματι* τού ουσ. *πρᾶγμα* ως απόδ. τής γαλλ. φρ. de fait].

πραγματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που υπάρχει ή υπήρξε στην πραγματικότητα (και όχι στη φαντασία ή στα λόγια), που ανταποκρίνεται στην αλήθεια: *αυτή είναι η ~ ιστορία / αιτία / χρονολογία* || *ο ~ μισθός είναι πολύ μικρότερος με τις κρατήσεις* || *αυτός είναι μόνο για βιτρίνα, άλλος είναι το ~ αφεντικό* ΣΥΝ. αληθινός ΑΝΤ. ψεύτικος, φανταστικός, εξωπραγματικός (β) αυτός που είναι όντως αυτό που φαίνεται, αυτό που νομίζει κανείς: *~ διαμάντι / χρυσός / μετάξι* ΣΥΝ. γνήσιος, αληθινός, ατόφυος ΑΝΤ. φαινομενικός, (για υλικά) τεχνητός (γ) αυτός που συγκεντρώνει τις ιδιότητες που προσιδιάζουν στη φύση του, αυτός που είναι όπως πρέπει ή αναμένει κανείς να είναι: *για ~ μαύρισμα!* (διαφήμιση) || *ένας ~ άνδρας* || *τώρα αρχίζει το ~ μαρτύριο!* **2.** ουσιαστικός, σοβαρός, όχι επιπόλαιος: *μετά τις επιπόλαιες περιπετειούλες είναι καιρός να κάνεις μια ~ σχέση* (έναν σοβαρό δεσμό) **3.** ΜΑΘ. ***πραγματικός αριθμός*** καθένας από τους θετικούς και αρνητικούς αριθμούς (ρητούς και άρρητους), συμπεριλαμβανομένου και τού μηδενός. — **πραγματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πραγματικότητα (η) [1787] {πραγματικοτήτων} **1.** το σύνολο των υπαρκτών δεδομένων, η υπάρχουσα κατάσταση: *η αποχώρησή του διαμορφώνει μια νέα ~ για την εταιρεία* || *η ~ είναι χειρότερη απ' ό,τι περιμέναμε* || *κοινωνική / πολιτική / οικονομική ~* || *η αντικειμενική ~* || *οι στόχοι που έθεσε ο υπουργός δεν έχουν σχέση με την ελληνική ~*· ΦΡ. (α) ***(κάτι) γίνεται πραγματικότητα*** (κάτι) πραγματοποιείται: *οι στόχοι του είναι πολύ ρομαντικοί· δεν θα γίνουν ποτέ πραγματικότητα* (β) ***εκτός πραγματικότητας*** πέρα από τα ρεαλιστικά και αντικειμενικά πλαίσια: *είσαι ~* || *οι προτάσεις σου είναι ~* (γ) ***στην πραγματικότητα*** σύμφωνα με αυτό που όντως συμβαίνει: *λένε πολλά, αλλά κανείς δεν έμαθε τι έγινε ~!* || *καλά τα βιβλία και η θεωρία, αλλά ~ τα γεγονότα είναι αλλιώς* **2.** ΦΙΛΟΣ. το σύνολο όσων υπάρχουν αντικειμενικά, ανεξαρτήτως τού τρόπου με τον οποίο τα προσλαμβάνει ο άνθρωπος (ως γνωστικό υποκείμενο), κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το φανταστικό, το νοούμενο ή το παριστάμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réalité].

πραγματισμός (ο) [1859] **1.** φιλοσοφικό δόγμα που θέτει ως κύριο κριτήριο για την αξιολόγηση των ιδεών (καθώς και των τρόπων ή των σχεδίων δράσεως) την αποτελεσματικότητα και τη χρησιμότητά τους, αναγνωρίζει ως αληθές οτιδήποτε τείνει προς την προαγωγή των όρων τής ζωής και έχει καθαρά εμπειριοκρατικό και ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα **2.** η πραγματοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réalisme].

πραγματιστής (ο) [1849], **πραγματίστρια** (η) {πραγματιστριών} **1.** πρόσωπο που ασπάζεται το φιλοσοφικό δόγμα τού πραγματισμού **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που σκέφτεται και ενεργεί πρακτικά, αποδεχόμενος μόνο την πραγματικότητα ΣΥΝ. ρεαλιστής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réaliste].

πραγματιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον πραγματισμό: *~ αντίληψη*.

πραγματογνώμονας (ο/η) [1833] {(θηλ. πραγματογνώμονος) | πραγματογνωμόνων} **1.** πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση ή πείρα σε ένα θέμα ή τομέα, από το οποίο ζητείται γνωμάτευση για ζητήματα που εμπίπτουν στην ειδικότητά του: *έκθεση πραγματογνωμόνων για την πορεία τής οικονομίας* **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. τρίτο πρόσωπο που κατέχει ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και το οποίο διορίζεται από το δικαστήριο προκειμένου να το βοηθήσει στην εκτίμηση τού πραγματικού και αποδεικτικού υλικού εισφέροντας τις ειδικές αυτές γνώσεις. Επίσης (λόγ.) **πραγματογνώμων** {πραγματογνώμονος}.
[ΕΤΥΜ. < *πράγμα* + *-γνώμονας* < ρ. *γιγνώσκω* (βλ. λ. *γνώμονας*), απόδ. τού γαλλ. expert].

πραγματογνωμοσύνη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** το πόρισμα που προκύπτει από τη διερεύνηση θέματος από ειδικευμένο επιστήμονα, πραγματογνώμονα: *η ~ τού ιατρικού κλιμακίου που τον εξέτασε υπήρξε ενθαρρυντική* ΣΥΝ. γνωμοδότηση **2.** (συνεκδ.) η επίσημη αναφορά ή το έγγραφο, στο οποίο διατυπώνεται το πόρισμα των πραγματογνωμόνων.

πραγματογνωσία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση των πραγμάτων (κυρ. επιστημονική). — **πραγματογνωστικός**, -ή, -ό [1888].

πραγματοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία που δέχεται ότι ο κόσμος υφίσταται κατά συγκεκριμένο και αντικειμενικό τρόπο, ανεξαρτήτως τού τρόπου με τον οποίο τον προσλαμβάνει κανείς· κυρ.

κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (ονοματοκρατία) ΣΥΝ. ρεαλισμός. — **πραγματοκρατικός**, -ή, -ό. **πραγματοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pragmatism].

πραγματολογία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** ο πραγματισμός ή η πραγματοκρατία (βλ.λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους με τους οποίους το περιβάλλον, ιδίως το εξωγλωσσικό, δηλ. τα πρόσωπα, ο χώρος, ο χρόνος, οι συνθήκες επικοινωνίας, οι προϋποθέσεις κ.λπ. επιδρούν στην ερμηνεία / κατανόηση των λεγομένων (βλ. κ. *εξωγλωσσικό περιβάλλον*, λ. *περιβάλλον*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pragmatics].

πραγματολογικός, -ή, -ό [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πραγματολογία **2.** αυτός που βασίζεται ή περιορίζεται στα πράγματα, στα γεγονότα: ~ *εξέταση* || ~ *ανάλυση ενός κειμένου* (κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματική, συντακτική) || ~ *προσέγγιση ενός ζητήματος*. — **πραγματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

πραγματοποίηση (η) [1836] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εφαρμογή στην πράξη, η υλοποίηση, το να γίνει κάτι πραγματικότητα: *η ~ σχεδίου / ονείρου / επιθυμίας* ΣΥΝ. εκπλήρωση **2.** η εκτέλεση: *~ πτήσεων / απεργίας / αγοράς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réalisation].

πραγματοποιήσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί: *απέρριψε τα σχέδια ως μη ~* ΣΥΝ. εφικτός, δυνατός ΑΝΤ. απραγματοποίητος.

πραγματοποιώ ρ. μετβ. [1833] {πραγματοποιείς... | πραγματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εφαρμόζω στην πράξη, υλοποιώ, κάνω πραγματικότητα: *με επίμονη και σκληρή δουλειά κατάφερε να πραγματοποιήσει όλα της τα όνειρα / τις φιλοδοξίες / τα σχέδια* || *~ μια υπόσχεση / απειλή* ΣΥΝ. πραγματώνω, εκπληρώνω **2.** (α) αντί τού «κάνω»: *σωματεία ομογενών πραγματοποίησαν πορεία διαμαρτυρίας προς την τουρκική πρεσβεία* (β) (για έργο) επιτελώ: *οι περιφερειακοί σύλλογοι πραγματοποιούν σημαντικό πολιτιστικό έργο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réaliser].

> **πραγματοποιώ – πραγματώνω.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν εν μέρει στη σημασία τους. Το **πραγματοποιώ** σημαίνει κυρίως «κάνω πραγματικότητα, εκπληρώνω, φέρω εις πέρας» (*Με τις συντονισμένες ενέργειες των υπευθύνων πραγματοποιήθηκαν όλοι οι στόχοι που ετέθησαν για φέτος – Εύχομαι να πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου και να πετύχεις αυτό για το οποίο αγωνίζεσαι).* Κατ' επέκταση σημαίνει και «εκτελώ, επιτελώ». προσφέρεται δε να χρησιμοποιείται με αυτή τη σημασία αντί τού πολυχρησιμοποιουμένου **κάνω** (*Οι υπάλληλοι των εμπορικών καταστημάτων πραγματοποίησαν συγκέντρωση διαμαρτυρίας στο κέντρο τής πόλης – Στην ακριτική αυτή πόλη πραγματοποιούνται σημαντικά έργα οδοποιίας με χρηματοδότηση από κονδύλια τής Ε.Ο.Κ. – Αύριο θα πραγματοποιηθεί η συνάντηση των δύο αρχηγών στο Μέγαρο Μαξίμου).* Το **πραγματώνω** συμπίπτει με το *πραγματοποιώ* στην α' (κύρια) σημασία του («εκπληρώνω, φέρω εις πέρας»), αλλά δεν χρησιμοποιείται με τη β' σημασία. Δεν λέμε *«Η Γ. Συνέλευση θα πραγματωθεί την Τετάρτη 4 Απριλίου»*! ούτε *«Οι υπάλληλοι πραγμάτωσαν συγκέντρωση...»*!

πραγματώνω ρ. μετβ. [1880] {πραγμάτω-σα, -θηκα, -μένος} πραγματοποιώ (βλ.λ., σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πραγματοποιώ*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réaliser].

πραγμάτωση (η) [1867] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πραγματοποίηση, η εφαρμογή στην πράξη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réalisation].

πραγμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μετατροπή αφηρημένης έννοιας ή και προσώπων σε αντικείμενο, πράγμα **2.** (στον μαρξισμό) η μετατροπή των ανθρώπινων σχέσεων σε σχέσεις μεταξύ αντικειμένων (πβ. λ. *αλλοτρίωση*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réification].

πραίτορας (ο) {πραιτόρων} ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αιρετός αξιωματούχος με στρατιωτικές και κυρ. δικαστικές αρμοδιότητες **2.** (στο Βυζάντιο) ο ανώτερος διοικητικά δικαστής (προϊστάμενος) μιας επαρχίας (θέματος). Επίσης (λόγ.) **πραίτωρ** {πραίτορος}. - **πραιτορικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραίτωρ, -ορος* < λατ. praetor «ηγεμόνας, άρχοντας»].

πραιτωριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πραίτωρα: *~ αξίωμα / τίτλος / θέση*· **πραιτωριανός** (ο) **2.** (α) ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) στρατιώτης τής αυτοκρατορικής φρουράς, μέλος επίλεκτου σώματος στην προσωπική υπηρεσία τού αυτοκράτορα (β) ΙΣΤ. μέλος μισθοφορικού τμήματος τού ρωμαϊκού, αυτοκρατορικού στρατού (γ) (κατ' επέκτ.) στρατιωτικός, μέλος μισθοφορικού τάγματος στην υπηρεσία δικτάτορα **3.** (μτφ.-σκωπτ.) πρόσωπο που ανήκει στο στενό περιβάλλον ηγέτη και τον στηρίζει (για ιδιοτελείς σκοπούς, με αθέμιτα, αναξιοπρεπή μέσα κ.λπ.): *οι ~ τού δικτάτορα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραιτωριανός* (κυρ. πληθ.) < λατ. praetorianus < praetor].

πραιτώριο (το) {πραιτωρίου} ΙΣΤ. (στην αρχ. Ρώμη) **1.** το κτήριο στο οποίο εγκαθίστατο μόνιμα ο διοικητής ΣΥΝ. διοικητήριο **2.** το δικαστήριο στο οποίο χρέη προέδρου εκτελούσε ο πραίτωρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραιτώριον* < λατ. praetorium < praetor].

πρακτέον (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που πρέπει να πράξει κανείς: *ας αφήσουμε τις θεωρητικές συζητήσεις κι ας έλθουμε στο ~* ΦΡ. (α) ***επί τού πρακτέου*** σχετικά με το τι πρέπει να πράξει κανείς: *περιμένω τις προτάσεις σας ~* (β) ***περί τού πρακτέου*** σχετικά με το τι πρέπει να γίνει: *συζητήσεις επί συζητήσεων ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. ρηματικού επιθ. *πρακτέος* «αυτός που πρέπει να επιτελεστεί, να γίνει» < *πράττω*].

πρακτική [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πραχτική** (η) **1.** η έμπρακτη δοκιμή ή αξιοποίηση θεωρητικών σχημάτων, η εφαρμογή γνώσεων, απόψεων ή (επιστημονικών) συμπερασμάτων ΣΥΝ. πράξη ΑΝΤ. θεωρία **2.** ο τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι και η αντίστοιχη πορεία δράσεως: *η ~ που ακολουθείται σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ο διάλογος* || *οι μέθοδοί του δεν διαφέρουν από τη συνήθη ~* || *κλασική / πρωτοποριακή / εκσυγχρονιστική / γνωστή ~* **3.** (ειδικότ.) η συστηματική άσκηση σε επάγγελμα (π.χ. τού γιατρού, τού δικηγόρου) ή η δοκιμαστικού και προπαρασκευαστικού χαρακτήρα ενασχόληση με αυτό: *κάνω την ~ μου* ΣΥΝ. άσκηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.

πρακτικισμός (ο) [1891] φιλοσοφική αντίληψη που προκρίνει κατ' απόλυτο τρόπο την πρακτική αντιμετώπιση των πραγμάτων, την εφαρμογή τής πείρας στην υλοποίηση των διαφόρων στόχων έναντι τής θεωρητικής έρευνας.

πρακτικό (το) **1.** η συνήθ. σύντομη γραπτή έκθεση ή τμήμα αρχείου, που αποτελεί την επίσημη μαρτυρία γεγονότων ή πράξεων: *~ διορισμού / εξετάσεων* **2.** ***πρακτικά*** (τα) η επίσημη έγγραφη έκθεση των λεχθέντων κατά τη διάρκεια συνεδριάσεως από τους μετέχοντες σε αυτήν, η οποία συντάσσεται από εξουσιοδοτημένο ή αρμόδιο παριστάμενο πρόσωπο: *κρατώ τα ~* (συντάσσω αυτή την έκθεση) || *τα ~ τής Βουλής / δίκης / γενικής συνέλευσης* || *να γραφεί στα ~!* || *~ συνόδων* (τοπικών ή οικουμενικών).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. acta (πληθ.), κυριολ. σημ. «πράξεις»].

πρακτικογράφος (ο/η) [1884] πρόσωπο που κρατά τα πρακτικά σε συνεδρίαση συλλογικού οργάνου, συζήτηση σώματος κ.λπ.: *~ τής Βουλής / τής συνέλευσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

πρακτικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **πραχτικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρακτική ή την πράξη (και όχι τη θεωρία): *~ αριθμητική* || *~ εφαρμογή κανόνων* || *~ δυσκολίες / προβλήματα* || *έχει μεγάλη ~ εμπειρία* || *δεν υπήρξαν ~ αποτελέσματα από την έρευνα αυτή* ΣΥΝ. εμπειρικός ΑΝΤ. θεωρητικός **2.** (α) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, να εφαρμοστεί εύκολα, που διευκολύνει τον χρήστη: *~ οδηγίες / οδηγός αγοράς* || *~ μέγεθος / σχήμα / συσκευασία / σύστημα* (β) αυτός που είναι έτσι σχεδιασμένος, κατασκευασμένος, ώστε να είναι χρήσιμος (παρά εντυπωσιακός): *~ ρούχο / ντύσιμο / δώρο* **3.** αυτός που επικεντρώνεται ή στοχεύει κυρ. στην αποτελεσματικότητα, τη χρησιμότητα τής πράξης ή διαδικασίας: *~ σκέψη / νοοτροπία* || *~ αντιμετώπιση / προσέγγιση ενός ζητήματος / πολιτική* || *~ νους / άνθρωπος* **4.** (α) ΘΕΟΛ. ***πρακτική θεολογία*** κλάδος που περιλαμβάνει την κατηχητική, την ομιλητική, τη λειτουργική, την ποιμαντική, την εξομολογητική, το Κανονικό και Εκκλησιαστικό Δίκαιο (β) ΦΙΛΟΣ. ***πρακτική φιλοσοφία*** η φιλοσοφία που έχει ως θέμα την ανθρώπινη πράξη και ως σκοπό όχι αποκλειστικώς τη γνώση αλλά την αγαθή, ηθική ενέργεια (το ορθώς πράττειν) **5.** αυτός που σχετίζεται με τις θετικές επιστήμες, που θέτει αυτές ως κύριο αντικείμενο μελέτης: *~ κατεύθυνση σπουδών* || *~ λύκειο* (παλαιότ., κατ' αντιδιαστολή προς το κλασικό λύκειο, για υποψηφίους θετικών σχολών) **6.** (α) (για πρόσ.) αυτός που η επαγγελματική του ικανότητα στηρίζεται σε εμπειρικές γνώσεις, στην πείρα του και όχι σε θεωρητικές γνώσεις, επιστημονική κατάρτιση: (παλαιότ.) *~ γιατρός* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που έχει σπουδάσει ιατρική) (β) αυτός που βασίζεται στην εμπειρία (και όχι στη θεωρία): *~ εκπαίδευση.* — **πρακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **πραχτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρακτός* (ρηματικό επίθ.) < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + παραγ. επίθημα *-τός*].

πρακτικότητα [1867] κ. (λαϊκ.) **πραχτικότητα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι πρακτικό, χρήσιμο και αποτελεσματικό: *το ρούχο αυτό δεν έχει καμία ~, πού μπορείς να το φορέσεις;* **2.** η ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίζει με πρακτικό τρόπο τις καταστάσεις, να δίνει λύσεις: *είναι καλός στη θεωρία αλλά στερείται πρακτικότητας, ούτε το πιο μικρό πρόβλημα δεν μπορεί ν' αντιμετωπίσει!*

πράκτορας κ. (λαϊκ.) **πράχτορας** (ο/η) {(θηλ. πράκτορος) | πρακτόρων} ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση πρακτορείας (βλ. λ. *πρακτορεία* σημ. 2) ο οποίος αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων τού αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευομένου) και στο πλαίσιο τής οποίας διενεργεί κάθε απαραίτητη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό τού πρακτορευομένου: *ναυτιλιακός / καλλιτεχνικός / εμπορικός / ταξιδιωτικός* (για την οργάνωση ταξιδιών) / *τουριστικός ~* ΣΥΝ. ατζέντης· ΦΡ. (α) ***μυστικός πράκτορας*** μέλος των μυστικών υπηρεσιών ή οργάνωσης με ανάλογο χαρακτήρα, που αναλαμβάνει μυστικές αποστολές: *~ τής Κ.Υ.Π. / τής C.I.A.* || *διπλός ~* (που εργάζεται συγχρόνως για δύο χώρες) ΣΥΝ. κατάσκοπος (β) ***διπλωματικός πράκτορας*** γενικός πρόξενος με διπλωματικά καθήκοντα (γ) ***προξενικός πράκτορας*** κατώτερος προξενικός υπάλληλος σε μικρή πόλη (δ) ***πράκτορας εφημερίδων*** πρόσωπο υπεύθυνο για τη διακίνηση των εφημερίδων σε μια περιοχή. Επίσης (λόγ.) **πράκτωρ** (ο/η) {πράκτορος}, **πρακτόρισσα** (η). — **πρακτορικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **πραχτορικός** κ. (ειρων.-μειωτ.) **πρακτόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράκτωρ, -ορος*, αρχική σημ. «δικαστικός κλητήρας – φοροσυλλέκτης», < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + παραγ. επίθημα *-τωρ*. Η σύγχρονη σημ. αποδίδει το γαλλ. agent].

πρακτορεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το έργο και η υπηρεσία τού πράκτορα **2.** ΝΟΜ. *(σύμβαση πρακτορείας)* σύμβαση βάσει τής οποίας ο ένας συμβαλλόμενος (πράκτορας) αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων τού αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευομένου) και στο πλαίσιο τής οποίας διενεργεί κάθε απα-

ραίτητη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό τού πρακτορευομένου.

πρακτορείο (το) [1871] **1.** το επαγγελματικό γραφείο τού πράκτορα. επιχείρηση που αναλαμβάνει την προώθηση, την εκτέλεση υποθέσεων που αφορούν σε άλλους: ~ *εφημερίδων* (ο οργανισμός που αναλαμβάνει τη διανομή εφημερίδων και περιοδικών σε περίπτερα και καταστήματα τής πόλης) || ~ *ειδήσεων* (δημοσιογραφικός οργανισμός που τροφοδοτεί με ειδήσεις τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) || ~ *ταξιδίων / τουρισμού / μοντέλων μόδας* **2.** (μτφ.) για κυβερνήσεις, κόμματα, ομάδες κ.λπ. που εξυπηρετούν ξένα συμφέροντα: *πολλοί ευρωπαϊκοί οργανισμοί και κόμματα έχουν κατηγορηθεί ως ~ τής C.I.A.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρακτόρειον*, αρχική σημ. «το αξίωμα και το γραφείο τού φοροσυλλέκτη», < *πρακτορεύω* < αρχ. *πράκτωρ*. Η σύγχρονη σημ. αποδίδει το γαλλ. agence].

πρακτόρευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η άσκηση πρακτορείας **2.** η δι' αντιπροσώπου (πράκτορα ή πρακτορείου) διεκπεραίωση των υποθέσεων προσώπου ή εταιρείας **3.** ΝΑΥΤ. εντολή πλοιοκτήτριας εταιρείας προς τον πράκτορά της, προκειμένου να την αντιπροσωπεύσει στις αναγκαίες διατυπώσεις με τις λιμενικές και τελωνειακές αρχές, καταβάλλοντας τα απαιτούμενα τέλη και δικαιώματα για το πλοίο, να μεριμνήσει για την κανονική είσοδο και έξοδο από το λιμάνι και την αγκυροβολία τού πλοίου, για την εκτέλεση των εργασιών και επισκευών σε αυτό και να φροντίσει για την παραλαβή, αποθήκευση και διαφύλαξη τού φορτίου, αλλά και τον εφοδιασμό τού πλοίου με καύσιμα, τρόφιμα κ.ά.

πρακτορεύω ρ. αμετβ. {πρακτόρευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ασκώ πρακτορεία, αντιπροσωπεύω επί πληρωμή τα συμφέροντα άλλων **2.** (ειδικότ.) (α) αναλαμβάνω τη διακίνηση ή την προώθηση προϊόντος επί πληρωμή (β) αναλαμβάνω την προβολή καλλιτέχνη, συνάπτω επαγγελματικές συμφωνίες για λογαριασμό του ΣΥΝ. μανατζάρω **3.** δρω ως κατάσκοπος, εργάζομαι για λογαριασμό μυστικής υπηρεσίας. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «είμαι φοροσυλλέκτης», < αρχ. *πράκτωρ*].

-πρακτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει τον αριθμό των πράξεων ενός θεατρικού έργου: *μονόπρακτο έργο / τρίπρακτη κωμωδία.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πράξη* και εμφανίζεται σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Einakter «μονόπρακτο», Dreiakter «τρίπρακτο»)].

πραλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από καβουρντισμένο αμύγδαλο ή φουντούκι και ζάχαρη, που συχνά αλέθεται σε σκόνη και χρησιμοποιείται ως μυρωδικό ή χρησιμοποιείται ως κρέμα: *κρουασάν με γέμιση πραλίνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. praline, από το όνομα τού Γάλλου δούκα Plessis-Praslin, τού οποίου ο μάγειρος επινόησε αυτό το γλύκυσμα].

πράμα (το) ▸ πράγμα

πραμάτεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εμπόρευμα πραματευτή, τα πράγματα που έχει για πούλημα: *πλούσια ~* || *ο γυρολόγος διαλαλούσε την ~ του·* ΦΡ. (παροιμ.) ***η πραμάτεια θέλει μάτια*** στις αγοραπωλησίες χρειάζεται προσοχή, για να μην εξαπατηθεί ή ζημιωθεί ο αγοραστής. [ΕΤΥΜ. < *πραγματεία*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος, αναβιβασμό τού τόνου και συνίζηση].

πραματευτής (ο) {-ές κ. -άδες} πλανόδιος έμπορος, αυτός που πουλάει την πραμάτεια του γυρνώντας στις γειτονιές ή περιφερόμενος σε διάφορες περιοχές ΣΥΝ. γυρολόγος, πλανόδιος· ΦΡ. (παροιμ.) ***(βάζει) και η μυλωνού τον άντρα της με τους πραματευτάδες*** βλ. λ. *μυλωνάς.* — **πραματευτάδικο** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πραγματευτής* «εμπορικός αντιπρόσωπος, πράκτορας» < *πραγματεύομαι*].

πραματούδι (το) ▸ πράγμα

πρανής, -ής, -ές {πραν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που γέρνει μπροστά ΣΥΝ. κατωφερής, κατηφορικός ΑΝΤ. ανοδικός **2. πρανές** (το) **/ πρανή** (τα) η πλαγιά: *το ~ λόφου / όρους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πρηνής*].

Πραξαπόστολος (ο) {Πραξαποστόλου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, το οποίο περιλαμβάνει περικοπές από τις Πράξεις και τις Επιστολές των Αποστόλων, ανάγνωση των οποίων γίνεται στην κυριακάτικη Θεία Λειτουργία και σε γιορτές τού εκκλησιαστικού έτους· αλλιώς *Απόστολος* (ο) κ. *Βιβλίον Αποστολικόν* (το).

πράξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** οτιδήποτε κάνει κάποιος: *κάνω μια καλή / κακή ~* || *η ~ τού φόνου / βίας* || *οι συνέπειες / τα κίνητρα μιας ~* || *εγκληματική / χριστιανική / γενναία / τρομοκρατική / χυδαία ~* || *ο καθένας κρίνεται από τις ~ του* ΣΥΝ. ενέργεια, κάμωμα· ΦΡ. ***(ερωτική / σεξουαλική) πράξη*** η ερωτική επαφή, η συνουσία **2.** η πρακτική υλοποίηση, η εφαρμογή, η άσκηση: *όταν το σχέδιο αποσυμφόρησης τής πρωτεύουσας γίνει ~, τότε οι Αθηναίοι θα απαλλαγούν από το νέφος* || (περνούμε) *από τη θεωρία στην ~·* ΦΡ. (α) ***στην πράξη*** στην πρακτική εφαρμογή, στην πραγματικότητα: *στα λόγια όλα καλά, ~ δεν γίνεται τίποτα* || *~ ελάχιστοι είναι διατεθειμένοι να κάνουν θυσίες* || *απέδειξε την αξία του και ~* (β) ***κάνω (κάτι) πράξη*** πραγματοποιώ, εφαρμόζω (κάτι): *έκανε πράξη τις απειλές του / τις επιδιώξεις της* ΣΥΝ. υλοποιώ **3.** κάθε συναλλαγή εμπορικής ή χρηματιστηριακής φύσεως, κάθε είδους αγοραπωλησία: ~ *επί προθεσμία* (με συμφωνία για παράδοση εμπορευμάτων σε χρόνο μεταγενέστερο από την ημέρα υπογραφής τής συμφωνίας) ΣΥΝ. δοσοληψία **4.** επίσημη ενέργεια, απόφαση νομοθετικού, εκτελεστικού-διοικητικού ή δικαστικού ανώτατου οργάνου: *κοινή ~ των υπουργών Δημοσίας Τάξεως και Δικαιοσύνης* || *~ διορισμού / ακυρώσεως μιας απόφασης από το Συμβούλιο Επικρατείας* || *κανονιστικές ~* || *πατριαρχική και συνοδική ~* || *~ νομοθετικού περιεχομένου* **5. Πράξη** (η) πολιτική απόφαση, συμφωνία σε διεθνές επίπεδο, στο πλαίσιο διεθνούς σώματος: *η τελική ~ τού Ελσίνκι για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη* || *η Γενική ~ περί διανομής τής Αφρικής το 1889 στη Συνδιάσκεψη τού Βερολίνου* **6.** καταχώριση σε ειδικό βιβλίο (από αρμόδιο πρόσωπο ή υπηρεσία): *ληξιαρχική ~* (για γάμους, γεννήσεις, θανάτους, που εγγράφονται στα ληξιαρχικά βιβλία δήμου ή κοινότητας) || *ταμειακή ~* (κίνηση μετρητών που εγγράφεται στα λογιστικά βιβλία οικονομικής μονάδας) || *λογιστική ~* (εγγραφή αγοραπωλησίας στα λογιστικά βιβλία επιχείρησης) **7.** ΘΡΗΣΚ. ***Πράξεις (των Αποστόλων)*** βιβλίο τής Κ.Δ., στο οποίο εξιστορείται η δράση κυρ. των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου • **8.** καθεμιά από τις αυτοτελείς σκηνικά ενότητες θεατρικού έργου, όπερας κ.λπ.: *έργο με τρεις ~* || *τα φώτα ανάβουν στο τέλος κάθε πράξης·* ΦΡ. (μτφ.) ***τελευταία πράξη (τού δράματος)*** το τραγικό τέλος μιας υπόθεσης, ιστορίας: *η ρίψη των δύο ατομικών βομβών ήταν η ~ στον πιο απάνθρωπο πόλεμο που γνώρισε η ανθρωπότητα* **9.** ***(αριθμητική) πράξη*** καθεμιά από τις τέσσερις μαθηματικές διαδικασίες για την παραγωγή ενός αριθμού από άλλους αριθμούς, δηλ. η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός και η διαίρεση. — (υποκ.) **πραξούλα** (η) (σημ. 9). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶξις* < *πράττω*. Η σημ. «συναλλαγή» είναι ήδη αρχ., όπως και η σημ. «σεξουαλική επαφή». Ως θεατρικός και πολιτικός όρος η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acte].

πραξικόπημα (το) [1871] {πραξικοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αιφνίδια και δυναμική πολιτική ενέργεια, που στοχεύει στην παράνομη ανατροπή κυβέρνησης ή πολιτεύματος (συνήθ. με χρήση στρατιωτικών μέσων για την εγκαθίδρυση αντιλαϊκών και απολυταρχικών καθεστώτων): *το ~ των συνταγματαρχών* || *απόπειρα / εξουδετέρωση πραξικοπήματος* || *εκδηλώθηκε στρατιωτικό ~* **2.** (γενικότ.) κάθε αυθαίρετη κίνηση που έχει τη μορφή τού δόλιου αιφνιδιασμού με σκοπό την επιβολή των θέσεων κάποιου: *με ~ επιχειρούν να ελέγξουν την ηγεσία των συνδικαλιστών* || *συνταγματικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραξικοπῶ (-έω)* «κυριεύω με ξαφνική έφοδο ή προδοσία» < *πρᾶξις* + *-κοπῶ* (< αρχ. *κόπτω*). Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. coup d'état].

πραξικοπηματίας (ο) [1886] {πραξικοπηματιών} το πρόσωπο που οργανώνει ένα πραξικόπημα, που ηγείται πραξικοπήματος ή μετέχει σε αυτό: *οι ~ τής 21ης Απριλίου.*

πραξικοπηματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με πραξικόπημα ή/και με πραξικοπηματίες **2.** αυτός που έχει χαρακτήρα πραξικοπήματος, που χαρακτηρίζεται από αυθαιρεσία και εμπεριέχει το στοιχείο τού αιφνιδιασμού: *~ μεθοδεύσεις / επέμβαση* || *με ~ τρόπο επιχείρησαν να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο τής εταιρείας.* — **πραξικοπηματικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

Πραξιτέλης (ο) {-η κ. -ους} **1.** αρχαίος Αθηναίος ανδριαντοποιός (μέσον τού 4ου αι. π.Χ.): *ο Ερμής τού Πραξιτέλους* **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πραξι-* (< *πράττω*, πβ. κ. *πρᾶξις*) + *-τέλης* < *τέλος*, πβ. κ. *Ἀριστο-τέλης*].

πράος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα στις εκδηλώσεις του, από εσωτερική ηρεμία και ευγένεια: *~ χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. ήπιος, ήρεμος, μαλακός, γλυκός, (λόγ.) μειλίχιος ΑΝΤ. άγριος, νευρικός. — **πράως** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶος / πραΰς* (επικ.), αγν. ετύμου. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με γοτθ. frijōn «ευχαριστιέμαι, αγαπώ, χαίρομαι» ούτε με σανσκρ. á-präyu- «αδιάκοπος, προσεκτικός». Η λ. *πρᾶος* περιελάμβανε κυρ. τη σημ. «ήπιος, όχι βίαιος» και επομένως δεν συνέπιπτε σημασιολογικώς με το επίθ. *ἥμερος* «πολιτισμένος, τιθασευμένος»].

πραότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ηπιότητα στις εκδηλώσεις, η απουσία βίαιων αντιδράσεων: *η ~ τού χαρακτήρα* || *μητρική ~* ΣΥΝ. (εκφραστ.) γλυκύτητα.

πρασεοδύμιο (το) {πρασεοδυμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pr), μαλακό και αργυρόχροο, συγγενές προς το λανθάνιο· ονομάστηκε έτσι από το πράσινο χρώμα των αλάτων του (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ). Επίσης **πρασι(ν)οδύμιο**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. praseodymium < praseo didymium (< *πράσιος* «πράσινος» < *πράσον*) + (di)dymium < αρχ. *δίδυμος*].

πρασιά (η) **1.** τμήμα καλλιεργημένης κηπευτικής ή αγροτικής έκτασης, στο οποίο έχουν φυτευτεί λουλούδια ή λαχανικά: *μια ~ τουλίπες / βιολέτες / τριαντάφυλλα* || *~ με σέλινο / κρεμμύδια* ΣΥΝ. βραγιά, παρτέρι **2.** το διαχωριστικό φυτεμένο τμήμα ανάμεσα στα παρτέρια κήπου **3.** ο χώρος πρασίνου ανάμεσα ή μπροστά σε οικοδομήματα, που αφήνεται ακάλυπτος (και δεν πλακοστρώνεται) κυρ. για διακοσμητικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πράσον* (βλ.λ.)].

πρασίνα (η) (λαϊκ.) πράσινη σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα.*

πρασινάδα (η) **1.** το γρασσίδι, η χλόη **2.** το φύλλωμα δέντρων και ποωδών φυτών, καθώς και τα ανθισμένα ή γεμάτα φύλλα κομμένα κλαδιά τους: *θέλει λίγη ~ ο κήπος, για να ομορφύνει η είσοδος τού σπιτιού* || *στόλιζε το σαλόνι με δύο-τρία κλαδιά πρασινάδας, να πάρει λίγο χρώμα* **3.** το πράσινο χρώμα, η πράσινη απόχρωση (λ.χ. σε φθαρμένα ή παλιά αντικείμενα): *η ~ τής οξείδωσης τού χαλκού / τής μούχλας* ΣΥΝ. πρασινίλα.

πρασινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {πρασίνισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω πράσινο χρώμα (σε κάτι) ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι πράσινος: *την άνοιξη η φύση πρασινίζει* **3.** (εκφραστ.) αποκτώ χλομή όψη, όψη αρρώστου· ΦΡ. ***πρασινίζω από το κακό μου*** αισθάνομαι μεγάλη ταραχή, εκνευρίζομαι, γίνομαι έξω φρενών (με κάτι ή κάποιον) **4.** (για τοποθεσίες, εκτάσεις, πόλεις κ.λπ.) αποκτώ περισσότερους χώρους πρασίνου: *να πρασινίσουν οι πόλεις μας, τα πάρκα, τα μπαλκόνια και τα πεζοδρόμιά μας.* — **πρασίνισμα** (το).

πρασινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έντονη πράσινη απόχρωση **2.** (ειδικότ.) η ελαφριά πράσινη απόχρωση κυρ. από φθορά ή, σε παλιά αντικείμενα, από τον καιρό: *οι τοίχοι άρχισαν να βγάζουν ~ από την υγρασία* ΣΥΝ. πρασινάδα **3.** ο λεκές πράσινου χρώματος: *έχεις μια ~ στο μανίκι.*
[ΕΤΥΜ. < *πράσινος* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κοκκιν-ίλα, καπν-ίλα*].

πράσινο (το) {-ου κ. -ίνου} **1.** το χρώμα τού νωπού χόρτου: *ανοιχτό ~ || το ~ των ματιών της || ~ κυπαρισσί / λαχανί / πετρόλ* **2.** (περιληπτ.) τα φυτά, τα δέντρα (σε συγκεκριμένη έκταση): *αυτός ο κήπος δεν έχει καθόλου ~, είναι ξερός! || η Αθήνα δεν έχει πολύ ~! || χρειαζόμαστε χώρους πρασίνου* **3.** το χρώμα τής ένδειξης τού φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που επιτρέπει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς ΣΥΝ. Γρηγόρης ΑΝΤ. κόκκινο, Σταμάτης. — (υποκ.) **πρασινάκι** (το) (σημ. 1).

Πράσινο Ακρωτήριο (το) (πορτ. República de Cabo Verde = Δημοκρατία τού Πράσινου Ακρωτηρίου) νησιωτικό κράτος στον Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές τής ΒΔ. Αφρικής, με πρωτεύουσα την Πράια, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το εσκούδο Πράσινου Ακρωτηρίου.
[ΕΤΥΜ. Τα νησιά ονομάστηκαν έτσι τον 15ο αι. από τους Πορτογάλους εξερευνητές, επειδή τους εντυπωσίασαν τα πολλά φοινικόδεντρα, που έδιναν πράσινο χρώμα στην όψη τους].

πρασινογάλαζος, -η, -ο αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και γαλάζιου: *~ νερά / θάλασσες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πρασινογουστέρα (η) {πρασινογουστερών} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα.*

πρασινοκίτρινος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και κίτρινου: *~ στάχυα / χωράφια / σταφύλια* **2.** αυτός που έχει και πράσινο και κίτρινο χρώμα: *~ παπαγαλάκι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

Πράσινοι (οι) [μεσν.] {Πρασίν-ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. η μία από τις δύο ισχυρές ομάδες (φατρίες), από τους δήμους που μετείχαν στους αγώνες τού βυζαντινού ιπποδρόμου με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις ως εκφραστές τής λαϊκής θέλησης, κατ' αντιδιαστολή προς τους Βένετους **2.** ΠΟΛΙΤ. προσωνυμία μελών τού κινήματος των οικολόγων και τού αντιπροσωπευτικού τους κόμματος.

πράσινος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα των φύλλων των δέντρων, τού νωπού χόρτου: *τα αυτοκίνητα ξεκινούν, όταν ανάβει το ~ φως στο φανάρι || ~ μάτια / μήλο / πιπεριά / φασόλια / σαλάτα* (με χόρτα ή λαχανικά) *|| ~ λεωφορεία·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πράσινα άλογα*** βλ. λ. *άλογο* (β) (εκφραστ.) ***πράσινος από ζήλια / θυμό / το κακό του*** για κάποιον που βιώνει έντονα αρνητικά συναισθήματα χωρίς να μπορεί να τα ελέγξει, να τα κρύψει: *όταν το έμαθε, έγινε πράσινος από τη ζήλια του* (γ) (μτφ.) ***(δίνω / ανάβω) το πράσινο φως (σε κάποιον)*** (δίνω σε κάποιον) τη συγκατάθεση, την άδεια να προχωρήσει στην εκτέλεση πράξης, σχεδίου: *μου έδωσε το πράσινο φως να προχωρήσω || ο υπουργός πήρε το πράσινο φως για να ανακοινώσει παροχές* (δ) ***πράσινη γραμμή*** η γραμμή που από τα τέλη τού 1963 χωρίζει την πρωτεύουσα τής Κύπρου Λευκωσία στα δύο (χαραγμένη επί χάρτου με πράσινο μολύβι από τον τότε διοικητή των βρετανικών βάσεων τής Κύπρου) (ε) ***πράσινη κάρτα*** βλ. λ. *κάρτα* **2.** (για καρπούς, φρούτα) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα: *~ ντομάτα / αμύγδαλο* **3.** κατάφυτος, αυτός που έχει πολλά φυτά, δέντρα ή δάση: *~ λόφοι / χωράφια / πεδιάδες / κήποι·* ΦΡ. (α) ***πράσινη ζώνη*** η δενδροφυτευμένη περιοχή κυρ. στην περιφέρεια πόλεως και σύμφωνα με το πολεοδομικό σχέδιο (β) ***πράσινη επανάσταση*** η εισαγωγή στην αγροτική παραγωγή (στη δεκαετία τού 1960) νέων, βελτιωμένων ποικιλιών ρυζιού, σιταριού και καλαμποκιού, που παρήχθησαν με γενετική βελτίωση σε διεθνή ερευνητικά κέντρα και αύξησαν την παραγωγή των βασικών προϊόντων διατροφής, λύνοντας κατά τον τρόπο αυτόν το επισιτιστικό πρόβλημα στην Ασία και τη Λατινική Αμερική **4.** αυτός που έχει οικολογικό περιεχόμενο ή προσανατολισμό: *~ πολιτική / κίνημα* **5. *πράσινο*** (το) βλ.λ. — (υποκ.) **πρασινούλης, -α, -ικο** κ. **πρασινούτσικος, -η/-ια, -ο.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πράσον* (βλ.λ.). Ορισμένοι όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. *πράσινη γραμμή / ζώνη / επανάσταση* (< green line / belt / revolution), *δίνω το πράσινο φως* (< give somebody the green light) κ.ά.].

πρασινοσκούφης (ο) {πρασινοσκούφηδες} (στη στρατιωτική αργκό) **1.** καταδρομέας, λοκατζής **2. *πρασινοσκούφηδες*** (οι) οι Λόχοι Ορεινών Καταδρομών (Λ.Ο.Κ.).

πρασινοφρουρός (ο) (μειωτ., κυρ. παλαιότ.) οργανωμένο στέλεχος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. με δηλωμένη την κομματική του ιδιότητα, που φαινόταν να ενεργεί λ.χ. στον εργασιακό του χώρο ως φορέας και εκφραστής τής γραμμής τού κόμματός του, συνήθ. κατά τρόπο καταχρηστικό ή πιεστικό.
[ΕΤΥΜ. Η λ. σχηματίστηκε στις αρχές τής δεκαετίας τού 1980 κατ' αναλογίαν προς το *ερυθροφρουρός* (γαλλ. Garde Rouge, αγγλ. Red Guard), που περιέγραφε τα μέλη στρατιωτικής οργάνωσης νέων στη μαοϊκή Κίνα την περίοδο τής Πολιτιστικής Επανάστασης (1965-71), τα οποία είχαν ως αποστολή τη διασφάλισή της].

πρασινωπός, -ή, -ό [1794] αυτός που έχει ελαφρό πράσινο χρώμα ή απόχρωση προς το πράσινο: *~ μάτια* ΣΥΝ. πρασινούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *πράσινος* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

πράσο (το) διετές ποώδες λαχανικό συγγενές προς το κρεμμύδι, που χρησιμοποιείται νωπό ή βρασμένο στη μαγειρική· ΦΡ. (μτφ. καθημ.) ***πιάνω / τσακώνω (κάποιον) στα πράσα*** πιάνω (κάποιον) ακριβώς τη στιγμή που κάνει κάτι ανεπίτρεπτο: *τον έπιασαν στα πράσα να κλέβει || τον έπιασε στα πράσα στο κρεβάτι με τη γυναίκα τού γείτονα* ΣΥΝ. τσακώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράσον*, αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με το αντίστοιχο λατ. ουσ. porrum, πιθ. < Ι.Ε. *pr̥som-].

πρασόπιτα (η) {δύσχρ. πρασοπιτών} πίτα με γέμιση από πράσα.

πρασόρυζο (το) φαγητό που παρασκευάζεται από πράσα και ρύζι.

πρασουλίδα (η) άγριο πράσο μικρού σχήματος ΣΥΝ. σκορδόπρασο.
[ΕΤΥΜ. < *πράσο* + υποκ. επίθημα *-ουλα* + *-ίδα*].

πρασόφυλλο (το) το φύλλο τού πράσου.

πρατήριο (το) {πρατηρί-ου | -ων} **1.** εμπορικό κατάστημα λειανικής πωλήσεως, στο οποίο διατίθενται προϊόντα συγκεκριμένου τύπου: (κυρ.) *~ βενζίνης* (βλ. λ. *βενζίνη*) / *άρτου* **2.** εμπορικό κατάστημα, από το οποίο εξυπηρετούνται αποκλειστικά ή κατά προνομιακό τρόπο τα μέλη συγκεκριμένου συνεταιρισμού, οικογένειες στρατιωτικών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρατήριον* < *πρατήρ* «πωλητής» < θ. *πρᾱ-* τού ρ. *πι-πράσκομαι* «πουλώ» (αρχαιότ. ο παρακ. *πέ-πρα-μαι*), το οποίο εμφανίζει συνεσταλμ. βαθμ. *pr̥- τού Ι.Ε. *per- (όπως απαντά στο συνώνυμο *πέρ-νη-μι*, βλ. λ. *πόρνη*)].

πρατηριούχος (ο/η) ο ιδιοκτήτης πρατηρίου: *~ βενζίνης.*
[ΕΤΥΜ. < *πρατήριο* + *-ούχος* < *έχω*].

πρατιγάρω ρ. {πρατίγαρα κ. πρατιγάρισα} (παλαιότ. για πλοία, επιβάτες) έρχομαι σε επαφή με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν άδειας που εκδίδεται από τις υγειονομικές αρχές της ΣΥΝ. ελευθεροκοινωνώ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pratigar, βλ. κ. *πράτιγο*].

πράτιγο (το) (παλαιότ. για πλοία, επιβάτες) **1.** η ελεύθερη επικοινωνία με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν σχετικής άδειας, που εκδίδεται από τις υγειονομικές υπηρεσίες της ΣΥΝ. ελευθεροκοινωνία **2.** (συνεκδ.) το σχετικό έγγραφο ελευθεροκοινωνίας: *παίρνω ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. pratigo < μτγν. λατ. practicus < αρχ. *πρακτικός*].

πράττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπραξα, πράχθηκα, πεπραγμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι, συγκεκριμένη πράξη): *έπραξε το σωστό / το καθήκον του / τα δέοντα* ΣΥΝ. εκτελώ· ΦΡ. (λόγ.) ***πράττω τα δημόσια*** (πβ. *οἱ τὰ κοινὰ πράττοντες*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1324b) ασχολούμαι με τη διαχείριση των κοινών: *οι πράττοντες τα δημόσια οφείλουν να λογοδοτούν για τις επιλογές τους* ♦ **2.** (αμετβ.) ενεργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *~ κατά συνείδηση / καλώς || ορθώς έπραξες που αρνήθηκες το παράλογο αίτημά τους* **3. *πεπραγμένα*** (τα) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράσσω* / *-ττω* < **πρά-κ-jω* < ρ. **πρα-* (παρεκτεταμένη με *-κ-*) < *pr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ποικίλες σημασίες, συνδ. κυρ. με το ρ. *πέρ-νη-μι* «πουλώ» (βλ. λ. *πόρ-νη*). Το ρ. *πράττω* έχει την αρχική βασική σημ. «επιτυγχάνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας», διαφοροποιούμενο έτσι από το ρ. *ποιῶ* «προκαλώ, παράγω» και από το ρ. *δρῶ*, το οποίο δεν αναφερόταν στο αποτέλεσμα τής προσπάθειας. Ομόρρ. *πέρ-α, πόρ-ος, πόρ-νη, πρα-τήριο(ν), πρό-ς* κ.ά. Παράγ. *πρᾶξ-ις, πρᾶγ-μα, πρακτ-ικός, πράκτωρ* κ.ά.].

πράυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ΰνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** εκτόνωση τής έντασης: *η ~ τής σκληρότητας / τού πόνου* ΣΥΝ. κατευνασμός ΑΝΤ. διέγερση **2.** (μτφ. για εκνευρισμό, οργή, θυμό κ.λπ.) ο περιορισμός τής οξύτητας, η επικράτηση ηρεμίας, νηφαλιότητας: *η ~ τής εντάσεως / των νεύρων* ΣΥΝ. ημέρωμα, μαλάκωμα ΑΝΤ. εξαγρίωση.

πραϋντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να δράσει κατευναστικά: *~ συμβουλή / παρέμβαση* ΣΥΝ. κατευναστικός **2.** αυτός που μπορεί να προσφέρει ανακούφιση από τον πόνο: *~ φάρμακο* ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραϋντικός. — **πραϋντικ-ά / -ώς** επίρρ.

πραΰνω ρ. μετβ. {πράυν-α, -θηκα} (λόγ.-σπάν.) καταπραΰνω (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαλακώνω, γαληνεύω, ημερώνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. εξάπτω, ερεθίζω, εξαγριώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πραΰς*, επικ. τ. τού επιθ. *πρᾶος* (βλ.λ.)].

πρεβάζι (το) → περβάζι

πρεβαντόριο κ. **πρεβεντόριο** (το) {πρεβαντορί-ου | -ων} (παλαιότ.) θεραπευτικό ίδρυμα, στο οποίο εφαρμόζεται προληπτική αγωγή σε άτομα κυρ. νεαρής ηλικίας, τα οποία υπάρχει κίνδυνος να έχουν προσβληθεί από φυματίωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. préventorium < επίθ. préventif «προληπτικός» (κατά το sanatorium) < μτγν. λατ. *praeventivus < λατ. prae-ventus, μτχ. τ. τού ρ. praevenio «προέρχομαι, προλαμβάνω» < prae- «προ-» + venio «έρχομαι»].

Πρέβεζα (η) {-ας κ. -έζης} πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Πρέβεζας* κ. *Πρεβέζης*). — **Πρεβεζάνος** (ο), **Πρεβεζάνα** (η), **πρεβεζάνικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αλβ. prevese «πέρασμα», λόγω τής θέσεως τής πόλης μεταξύ Ηπείρου και Αιτωλοακαρνανίας, καθώς βρίσκεται στο βόρειο άκρο τού στενού που ενώνει το Ιόνιο Πέλαγος με τον Αμβρακικό Κόλπο].

πρέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ποσότητα ουσίας σε μορφή σκόνης, που μπορεί να κρατηθεί ανάμεσα σε ένα δάχτυλο και τον αντίχειρα, γενικότ. η μικρή ποσότητα: *μία ~ ζάχαρη / αλάτι* **2.** η δόση ναρκωτικής ουσίας: *παίρνω ~* **3.** (συνεκδ.-αργκό) η λήψη ναρκωτικών ουσιών: *τον σκότωσε η ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. presa < ρ. prendere «παίρνω» < λατ. prehendo / prendo (συγκεκομμ.) «λαμβάνω, συλλαμβάνω»].

πρεζάκιας (ο) {πρεζάκηδες} (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει συστηματική χρήση ναρκωτικών ουσιών, ο εξαρτημένος από τα ναρκωτικά ΣΥΝ. ναρκομανής, χρήστης. Επίσης **πρεζόνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πρέζα* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *χαπ-άκιας, γυαλ-άκιας*].

πρέκι (το) {πρεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) οριζόντια δοκός που τοποθετείται στο πάνω μέρος παραθύρου ή πόρτας, για να στηρίξει τον τοίχο πά-

νω από το άνοιγμα αυτό· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***αλλάζω (σε κάποιον) τα πρέκια*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πριέκιον* (με έκκρουση τού -ι-), πιθ. < αρχ. *πρίω* (με τη σημ. «σφίγγω, συνδέω»). Βλ. κ. *πριόνι*].

πρελούδιο κ. **πρελούντιο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** (α) σχετικά σύντομη σύνθεση, κυρίως τής οργανικής μουσικής, με ελεύθερη ή και αυτοσχεδιαστική μορφή, η οποία παίζεται ως εισαγωγή άλλης μουσικής: *~ και φούγκα* (β) αυτόνομη μουσική μορφή, σύντομη και ελεύθερη στη διάρθρωσή της: *τα 24 ~ τού Σοπέν* **2.** (ειδικότ.) η εισαγωγή τής όπερας ή μιας πράξης όπερας, ιδ. όταν είναι συντομότερη στη διάρκειά της: *το ~ τού Τριστάνου || μετά από ένα σύντομο ~ τής ορχήστρας, η αυλαία σηκώνεται και ξεκινάει η 5η πράξη τής όπερας* ΣΥΝ. εισαγωγή, ουβερτούρα **3.** (μτφ.) κάθε πράξη, γεγονός, σχόλιο κ.λπ., που λειτουργεί προκαταρκτικά ως προμήνυμα για κάτι άλλο σημαντικό: *το θλιβερό ~ τού πολέμου / τής κρίσης / τού διχασμού* ΣΥΝ. προοίμιο, προανάκρουσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. preludio < μτγν. λατ. praeludium (μεταφρ. δάνειο από το αρχ. *προ-οίμιον*, βλ.λ.) < λατ. praelūdĕre «προετοιμάζομαι, προγυμνάζομαι» < prae- «προ-» + lūdĕre «παίζω, ορχούμαι» < ludus «παιγνίδι, αγώνας (δραματικός, σκηνικός κ.τ.ό.)»].

πρεμιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πρώτη από μία σειρά παραστάσεων (λ.χ. θεατρικού έργου, όπερας, καλλιτεχνικού προγράμματος), προβολών (λ.χ. κινηματογραφικού έργου) ή δημοσίων εκτελέσεων μουσικών συνθέσεων: *θεατρική / κινηματογραφική ~ || στην επίσημη ~ τής όπερας παρευρέθησαν πολλοί γνωστοί κοσμικοί και καλλιτέχνες* **2.** (κατ' επέκτ.) η πρώτη από σειρά δραστηριοτήτων, η έναρξη: *~ σήμερα τού νέου ραδιοφωνικού σταθμού || η ~ τού πρωταθλήματος μπάσκετ* (η πρώτη αγωνιστική ημέρα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. première, θηλ. τού επιθ. premier < λατ. primarius «πρωτεύων, έξοχος» < primus «πρώτος»].

πρέμνο (το) (λόγ.) **1.** το κάτω μέρος τού κορμού δέντρου που απομένει μετά την κοπή· κούτσουρο **2.** το ίδιο το φυτό και κυρ. το αμπέλι: *ο καλλιεργητής είχε μεγάλη απόδοση ανά πρέμνο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρέμνον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. crann «δέντρο» ή με λατ. quernus «δρύινος». Βλ. κ. *πρύμνη*].

πρεμούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η έντονη πίεση και βιασύνη (να κάνει κάποιος κάτι): *η ~ να τα προλάβουν όλα πριν από την επίδειξη* ΣΥΝ. φούρια **2.** (κακόσ.) ο ζήλος, η έντονη εκδήλωση ενδιαφέροντος: *τώρα που ήρθε στο φως η άθλια κατάσταση τού ιδρύματος, τους έπιασε όλους η ~ για τις συνθήκες λειτουργίας του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. premura < ρ. premere «πιέζω, πατώ» (κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο pressura «καταπίεση») < λατ. premere «πιέζω, πατώ»].

πρέπει ρ. {έπρεπε} (απρόσ. +να) **1.** (α) υπάρχει υποχρέωση, ηθικό χρέος: *δεν ~ να λέμε ψέματα || ~ να βοηθούμε τους συνανθρώπους μας που έχουν ανάγκη* (β) είναι επιβεβλημένο, υποχρεωτικό: *~ να επισκέπτεται τον γιατρό του κάθε μήνα || ~ να φας, για ν' αντέξεις || ~ να του πεις συγχαρητήρια! || ~ να σε δω αύριο οπωσδήποτε || έπρεπε να πάει· δεν είχε άλλη επιλογή || θα έπρεπε να είχε επέμβει νωρίτερα || δεν ~ να του κάνεις όλα τα χατίρια· θα τον κακομάθεις!* **2.** (+να, με επιρρηματική λειτουργία για να εκφραστεί ότι κάτι είναι σχεδόν βέβαιο) κατά πάσα πιθανότητα, μάλλον: *παίρνω τηλέφωνο και δεν απαντά κανείς· ~ να λείπουν || μα θα ~ να αστειεύεσαι! || ~ να φοβήθηκε τόση ώρα μόνος του || ώς τότε θα ~ να έχεις τελειώσει με τις σπουδές σου, έτσι δεν είναι; || δεν ~ να έχει φτάσει τα 50· πιστεύω ότι είναι νεότερος ||* (ως ελλειπτ. απάντηση): *-Είναι καλύτερα τώρα; -~* (μάλλον)· ΦΡ. (α) ***(θα) έπρεπε να*** (i) θα ήταν καλό ή χρήσιμο, θα άξιζε: *~ ήσουν εδώ || ~ εκμεταλλευτείς τότε την ευκαιρία* (ii) (για έκφραση υπόθεσης τού μη πραγματικού, που όμως θα ευχόταν ο ομιλητής να είχε συμβεί): *~ ήταν εδώ ο πατέρας σου· θα σου 'λεγα εγώ αν θα τολμούσες να του μιλήσεις!* (β) ***όπως πρέπει*** όπως θεωρείται σωστό, όπως αρμόζει: *μίλησε ~* (γ) ***ό,τι πρέπει*** ακριβώς ό,τι χρειάζεται: *σε τέτοιες περιπτώσεις μια καλή κουβέντα είναι ακριβώς ~! || ένα μπανάκι είναι ~ για να δροσιστείς* ● **3.** (~ σε κάποιον / +γεν. προσ. αντων.) ταιριάζει, είναι κατάλληλο, αξίζει (σε κάποιον): *τους ~ ξεχωρη τιμή για την προσφορά τους || δεν σου ~ τέτοιος άντρας· άξιζες καλύτερη τύχη* **4.** (η μτχ. ***πρέπων***, *-ουσα, -ον*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Γ' ενικό πρόσ. (με απρόσωπη χρήση) τού αρχ. *πρέπω* «ξεχωρίζω, διακρίνομαι» < *pr-ep-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ep-) τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, κυρ. όπως εμφανίζεται στο αρχ. *πείρω* «διαπερνώ, διατρυπώ» (< *per-jo), για το οποίο βλ. λ. *περ-όνη*. Το ρ. *πρέπω* συνδ. επίσης με αρμ. erewin «είμαι ορατός, εμφανίζομαι», αρχ. ιρλ. richt «μορφή», αρχ. γερμ. furben «καθαρίζω, βουρτσίζω» (αρχικώς «στρέφω την προσοχή μου»). Η απρόσωπη χρήση τού ρ. είναι ήδη αρχ. και μαρτυρείται κυρ. με τη σημ. «αρμόζει, ταιριάζει, είναι κατάλληλο» (π.χ. Ηροδ. 8, 68: *ἀπήλλαξαν οὕτω ὡς κεῖνους ἔπρεπε*...)].

πρέπει: *συνώνυμα.* Στην επικοινωνία του ο άνθρωπος χρειάζεται συχνά να δηλώσει ό,τι ονομάζεται «δεοντική δέσμευση» τού ομιλητή, δηλ. τη στάση του ως προς την υποχρέωση να γίνει κάτι, υποχρέωση εσωτερική (ηθική υποχρέωση) ή εξωτερική (εκ των πραγμάτων υποχρέωση). Η διαφορά στη σημασία ανάμεσα στις δύο μορφές υποχρέωσης είναι ότι στην περίπτωση τής εσωτερικής υποχρέωσης πρόκειται για μια εσωτερική, ηθική περισσότερο δέσμευση, για ένα «χρέος» που αφήνει περιθώρια επιλογής και που, με αυτή την έννοια, δεν οδηγεί σε αναπόφευκτη ενέργεια. Αντίθετα, η εξωτερική, από τα πράγματα επιβαλλόμενη, δέσμευση δεν επιτρέπει επιλογές και υποχρεώνει αναπόφευκτα τον ομιλητή να ανταποκριθεί σε αυτήν. Η κατεξοχήν δήλωση τής εσωτερικής δέσμευσης δηλώνεται στα Ελληνικά με το **πρέπει** (και τα συνώνυμά του *αρμόζει, χρειάζεται, είναι σωστό, είναι χρέος, είναι δίκαιο*), ενώ η εξωτερική δέσμευση με το **είμαι υποχρεωμένος** (και τα συνώνυμά του *είναι ανάγκη, επιβάλλεται, απαιτείται*). Ωστόσο, το **πρέπει** μπορεί να δηλώνει και την εξωτερική υποχρέωση *(Πρέπει να πληρώσεις την Εφορία μέχρι αύριο)*, ενώ λιγότερο προσεκτικοί ομιλητές εναλλάσσουν τις δύο ομάδες ρημάτων σε όλες σχεδόν τις χρήσεις. Παραδείγματα: (α) εσωτερικής υποχρέωσης: *Ο πολίτης πρέπει να θυσιάζεται για την πατρίδα του – Δεν αρμόζει σε υπεύθυνους ανθρώπους να ενεργούν τόσο απερίσκεπτα – Είναι σωστό να συμμετέχουν όλοι σε τέτοιες εκδηλώσεις – Δεν είναι δίκαιο να υποφέρει τόσο μετά από όσα έχει προσφέρει – Τέτοιες καταστάσεις χρειάζεται να τις αντιμετωπίζεις με κατανόηση – Είναι χρέος τού αξιωματικού να μην εγκαταλείπει στη μάχη τους στρατιώτες του* (β) εξωτερικής υποχρέωσης: *Απαιτείται να αγωνιστείς σκληρά για να πετύχεις τέτοιους στόχους – Είσαι υποχρεωμένος να υποβάλεις δήλωση στην Εφορία, αφού ασκείς ελεύθερο επάγγελμα - Είναι ανάγκη να πάρεις το πτυχίο σου μέσα σ' αυτό τον χρόνο – Στον στρατό δεν κρίνεις τι είναι σωστό ή όχι· εκτελείς τις διαταγές των ανωτέρων σου – Τέτοια σκληρή στάση επιβάλλεται από τα πράγματα.* ‣ *ανάγκη*

-πρεπής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει χαρακτηριστικά που ταιριάζουν σε κάποιον ή σε ορισμένη ιδιότητα: *ανδρο-πρεπής, θηλυ-πρεπής, δουλο-πρεπής, ελληνο-πρεπής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-πρεπής, θηλυ-πρεπής*), που προέρχεται από το ρ. *πρέπω* (βλ. κ. *πρέπει*)].

πρέπον → πρέπων

πρεπούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που επιβάλλεται ή ενδείκνυται για ορισμένη περίπτωση: *δόθηκε η ~ προσοχή και στις δύο πλευρές || δεν υπήρξε ο ~ σεβασμός στη μνήμη των πεσόντων* ΣΥΝ. πρέπων, δέων **2. πρεπούμενα** (τα) (α) το σωστό, το επιβεβλημένο κατά το δίκαιο: *πράττω τα ~!* (β) ό,τι κατά τα κρατούντα ή δικαιωματικώς ανήκει ή αρμόζει σε κάποιον: *στον έρανο έδινε πάντα τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πρέπω* + παραγ. επίθημα *-ούμενος* (κατά τις μτχ. των συνηρημένων), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος*].

πρέπων, -ουσα, -ον {πρέπ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με όσα επιβάλλονται, με αυτό που ενδείκνυται: *το θέμα θα αντιμετωπιστεί με την ~ σοβαρότητα || του μίλησε με τον πρέποντα σεβασμό || τηρήθηκε η ~ τάξη* ΣΥΝ. δέων, προσήκων **2. πρέπον** (το) το σωστό, αυτό που επιβάλλουν οι νόμοι (γραπτοί και άγραφοι), που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, συνθήκες ή σύμφωνα με δεδομένο τυπικό: *όσο κι αν διαφωνείς μαζί του, θα τον αντιμετωπίζεις με σεβασμό· αυτό είναι το ~ ||* (συχνά στον πληθ.) *θα τηρηθούν τα ~* ΣΥΝ. δέον, αρμόζον. **πρεπόντως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρέπω*, βλ. κ. *πρέπει*].

πρέσα (η) {δύσχρ. πρεσών} **1.** καθεμιά από διάφορες συσκευές ή μηχανές για την άσκηση πίεσης, το μαρκάρισμα, τη σύνθλιψη αντικειμένων και προϊόντων ή το σιδέρωμα ρούχων κ.λπ. ΣΥΝ. πιεστήριο **2.** (μτφ.) η πίεση: *είμαι συνέχεια στην ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pressa < pressare (υποχωρητ.) < λατ. pressāre «πιέζω», επιτατ. τ. τού ρ. premo «πιέζω, πατώ» (μτχ. pressus-a-um)].

πρεσαδόρος (ο) ο χειριστής οποιασδήποτε πρέσας (σιδερωτηρίου, ξυλουργείου, μηχανουργείου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *πρέσα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

πρεσάρισμα (το) {πρεσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η άσκηση πίεσης (σε σώμα) με πρέσα (ώστε να συμπιεστεί) **2.** (μτφ.) η μεγάλη ψυχολογική πίεση: *έχει μεγάλο ~ με τη δουλειά αυτή την εποχή* **3.** ΑΘΛ. η πίεση που ασκεί μια ομάδα στην αντίπαλη στην επίθεση ή την άμυνα: *ασφυκτικό ~ σε όλο το γήπεδο.*

πρεσαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζεται στην πρέσα, συμπιεσμένος: *~ καπλαμάς / ξύλο / μέταλλο.* — **πρεσαριστά** επίρρ.

πρεσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρεσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω (κάτι) στην πρέσα, στο πιεστήριο, το συμπιέζω: *~ το μέταλλο / το ξύλο* ΣΥΝ. πιέζω· (μτφ.) **2.** πιέζω ψυχολογικά: *πολλοί γονείς πρεσάρουν τα παιδιά τους πριν από τις εξετάσεις || είναι πολύ πρεσαρισμένος με τη δουλειά του* **3.** ΑΘΛ. ασκώ πίεση στους αντιπάλους, δεν αφήνω (στον αντίπαλο) περιθώρια να κινηθεί: (μετβ.) *οι παίκτες πρεσάρουν τους αντιπάλους τους σε όλο το γήπεδο ||* (αμετβ.) *η Μίλαν πρεσάρει από την αρχή του αγώνα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pressare. βλ. λ. *πρέσα*].

πρεσβεία (η) {πρεσβειών} **1.** η επίσημη ανώτατη διπλωματική αντιπροσωπία κράτους, κυρ. σε ξένη πρωτεύουσα: *υπάλληλος τής ιταλικής ~ στην Αθήνα || η εκδήλωση γίνεται με την επιχορήγηση και τη στήριξη τής γαλλικής ~* (συνεκδ.) **2.** το σώμα των προσώπων στους οποίους έχει ανατεθεί διπλωματική αποστολή **3.** το οίκημα στο οποίο στεγάζονται οι υπηρεσίες τής παραπάνω επίσημης αντιπροσωπίας: *εξονυχιστικός έλεγχος τής περιοχής γύρω από την ~ για πιθανή τοποθέτηση εκρηκτικών* **4.** αποστολή αντιπροσώπων ενός συνόλου (χώρας, κράτους, ομάδας κ.λπ.) για διαπραγμάτευση προς όφελος ή εξ ονόματος τού συνόλου αυτού: *στέλνω / δέχομαι ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η γεροντική ηλικία, το γήρας». < *πρεσβεύω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Αριστοφ., Πλάτων)].

πρεσβεία (τα) η προνομιακή μεταχείριση και απόδοση τιμών στη γεροντική ηλικία ή σε πρόσωπα ιεραρχικώς ανώτερα λόγω τής μακρόχρονης προϋπηρεσίας τους σε ορισμένο τομέα: *~ χειροτονίας* (για κληρικούς χειροτονημένους πριν από άλλους ομοιοβάθμους τους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρεσβεῖον* < *πρεσβεύω* (βλ.λ.)].

πρέσβειρα (η) {πρεσβειρών} **1.** (α) η σύζυγος πρεσβευτή (β) ***πρέσβειρα καλής θελήσεως*** πρόσωπο που διορίζεται από κράτος ή οργανισμό σε συγκεκριμένη άμισθη θέση και αποστέλλεται ως εκπρόσωπος μιας πλευράς σε άλλη για τη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων ή για ανθρωπιστική βοήθεια: ~ *τής UNICEF* ‖ *η πριγκίπισσα Νταϊάνα υπήρξε πρέσβειρα καλής θελήσεως τής Μ. Βρετανίας* **2.** (μτφ.) γυναίκα που θεωρείται ότι εκπροσωπεί ή εκφράζει κάτι επάξια: ~ *τής ομορφιάς* ‖ *η γνωστή ηθοποιός αποτελεί ~ τής χώρας μας στο εξωτερικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρέσβης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *πρέσβυς* (βλ.λ.), πβ. κ. *γενέτ-ειρα, αὐτοκράτειρα*].

πρεσβευτής (ο/η) [αρχ.] {κλητ. πρεσβευτά}, (λαϊκ.) **πρεσβευτίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο επίσημα διορισμένος διπλωματικός εκπρόσωπος κράτους σε άλλη χώρα (για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, μεταφορά μηνυμάτων κ.λπ.), ο οποίος στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας μπορεί να κατέχει τον βαθμό τού πληρεξούσιου υπουργού Α' ή τού πληρεξούσιου υπουργού Β' (βλ. κ. λ. *διπλωμάτης*, ΙΙΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρέσβης.*

πρεσβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον πρεσβευτή ή την πρεσβεία: ~ *διάβημα / διάσκεψη / συνάντηση / κατοικία* ‖ ~ *βαθμοί (Πληρεξούσιος Υπουργός Β' Τάξεως, Πληρεξούσιος Υπουργός Α' Τάξεως, Πρέσβης).* — **πρεσβευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πρεσβεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρέσβευσα} ♦ **1.** (μετβ.) έχω (κάτι) ως προσωπική αντίληψη, πίστη, φρονώ (κάτι): *προσωπικώς ~ ότι μια μέση λύση θα ήταν η καταλληλότερη* ΣΥΝ. πιστεύω ♦ (αμετβ.) **2.** (αρχαιοπρ.) εκτελώ χρέη πρεσβευτή **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για την Παναγία και τους αγίους) μεσολαβώ (υπέρ των ανθρώπων) προς τον Θεό ΣΥΝ. μεσιτεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «είμαι ηλικιωμένος - υπηρετώ ως πρέσβυς», < *πρέσβυς* (βλ.λ.). Η σημ. «πιστεύω, ομολογώ» είναι μτγν.].

πρέσβης (ο/η) {-η κ. -εως (θηλ. -εως) | -εις, -εων} **1.** διπλωμάτης που κατέχει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας· ΦΡ. (α) ***πρέσβης επί τιμή*** (συντομ. *πρέσβης ε.τ.*) πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει απονεμηθεί τιμητικά ο βαθμός τού πρέσβη (β) ***πρέσβης εκ προσωπικοτήτων*** πρέσβης που δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία (βλ. λ. *διπλωμάτης*, ΙΙΙΝ.) **2.** ως προσφώνηση κάθε διπλωμάτη που κατέχει έναν από τους τρεις πρεσβευτικούς βαθμούς. Επίσης (λόγ.) **πρέσβυς** {πρέσβεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρύτανης.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρέσβυς*, αρχαϊκό σύνθ., < επίρρ. *πρές* «μπροστά, πριν» (βλ. λ. *προς*) + *-βυς* < *-gʷu-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷā- «πηγαίνω» (βλ. λ. *βαίνω*). Η λ. συνδ., ως προς το β' συνθ., με σανσκρ. puro-gavá «αρχηγός», βεδ. vanar-gú- «αυτός που πηγαίνει στο δάσος», ίσως και με λιθ. žmogùs «άνθρωπος» (κυριολ. «αυτός που περπατά πάνω στη γη»). Η λ. *πρέσβυς* σήμαινε απλώς «ηλικιωμένος άνδρας», αλλά γρήγορα χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «σπουδαίο πρόσωπο, πρεσβευτής», αφού σε τέτοια αξιώματα τοποθετούνταν σχεδόν πάντοτε έμπειροι ηλικιωμένοι άνδρες].

πρέσβης – πρέσβυς – πρεσβευτής – πρέσβειρα – πρεσβύτης – πρεσβεία (η / τα). Η αρχαία λ. **πρέσβυς** σήμαινε κυρίως τον «σεβάσμιο γέροντα» και, δευτερευόντως, «τον πρεσβευτή, τον επίσημο εκπρόσωπο ή απεσταλμένο». Με την αντίληψη για τις ηλικίες των ανθρώπων και την κοινωνική οργάνωση που επικρατούσε στον αρχαίο κόσμο, ο *πρέσβυς* και ο **πρεσβύτης** από τη σημ. «γέρων» πέρασαν στη σημ. «σεβάσμιος γέρων» και «σεβαστός». Το ίδιο και η αρχαία λ. **πρέσβειρα**, που ήταν το θηλ. τού *πρέσβυς* και σήμαινε μόνο «τη σεβάσμια γερόντισσα» (γιατί γυναίκες πρέσβεις εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν). Η κύρια λ. που χρησιμοποιήθηκε στην Αρχαία Ελληνική για «τον επίσημο απεσταλμένο και εκπρόσωπο», ήταν η λ. **πρεσβευτής** με πληθυντικό τον τ. **πρέσβεις** («ανώμαλος πληθυντικός»), που σιγά-σιγά έδινε τη θέση του στον (ομαλό) πληθυντικό **πρεσβευταί**. Ομοίως η λ. **πρεσβεία** σήμαινε τόσο τη «γεροντική ηλικία» όσο και «τον σεβασμό προς τους γέροντες», που δηλώθηκε επίσης με το ουδ. **τα πρεσβεία**, τα προνόμια (σε σεβασμό, εκτίμηση και προβάδισμα) των γερόντων. Η λ. *πρεσβεία* σήμανε επίσης και την «επίσημη αποστολή / αντιπροσωπία». Σε νεότερους χρόνους, μέσα από τη λόγια γλώσσα, το *πρέσβυς (πρέσβεως, πρέσβυν – πρέσβεις, πρέσβεων, πρέσβεις)* ήταν η κύρια λέξη που χρησιμοποιήθηκε για τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας, με κλητική τον τ. **πρέσβυ** (*«κύριε πρέσβυ»* προσφωνούνται συχνά οι πρεσβευτές, όπως έχει επικρατήσει εθιμικά). Σήμερα χρησιμοποιούνται παράλληλα δύο κλιτικά σύνολα: (α) **ο πρέσβης** (που γράφεται και με **-η-**, γιατί κλίνεται όπως τα ουσιαστικά σε **-ης**: *ο ναύτης, τού ναύτη, τον ναύτη*) *– τού πρέσβη – τον πρέσβη*, με πληθυντικό *οι πρέσβεις – των πρέσβεων – τους πρέσβεις*. Ας σημειωθεί ότι σχηματίζει παραλλήλως σε τυπικότερες μορφές επικοινωνίας και γενική **πρέσβεως** (β) ο **πρεσβευτής** *(τού πρεσβευτή – τον πρεσβευτή, οι πρεσβευτές - των πρεσβευτών - τους πρεσβευτές)*. Το θηλ. εξακολουθεί να σχηματίζεται με τον τ. **πρέσβειρα** σε τυπικές / επίσημες μορφές επικοινωνίας, ενώ ο τ. **πρεσβευτίνα** (που αρχικά σήμαινε επίσης μόνο τη σύζυγο τού πρεσβευτή) χρησιμοποιείται σε άτυπες μορφές χρήσης αντί τού *πρέσβειρα*.

πρεσβυγενής, -ής, -ές {πρεσβυγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για πρόσ.) ο πρωτότοκος, ο μεγαλύτερος σε ηλικία **2.** (γενικότ.) ο αρχαιότερος: *τα τέσσερα ~ πατριαρχεία (Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων).*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρεσβυ-* (< *πρέσβυς*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

πρεσβυτέρα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η σύζυγος τού ιερέα ΣΥΝ. παπαδιά.

πρεσβυτεριανισμός (ο) [1889] **1.** κλάδος τής προτεσταντικής Μεταρρύθμισης με ρίζες στον καλβινισμό, που προέκυψε ως αμφισβήτηση τής Αγγλικανικής Εκκλησίας (μέσα 16ου αι.) και διαδόθηκε κυρ. στις Κάτω Χώρες και τις βρετανικές αποικίες (Β. Αμερική, Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία κ.λπ.) **2.** το εκκλησιαστικό σύστημα τού Καλβίνου, που παραχωρούσε τη διοίκηση τής Εκκλησίας στο πρεσβυτέριο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyterianism].

πρεσβυτεριανός (ο) [1809], **πρεσβυτεριανή** (η) το μέλος προτεσταντικής Εκκλησίας βασισμένης στα κηρύγματα τού Καλβίνου με ιδιαίτερα αυστηρή ηθική, η οποία αναγνωρίζει ως ανώτατο εκκλησιαστικό αξίωμα αυτό του πρεσβυτέρου και όχι τού επισκόπου (βλ. κ. λ. *πρεσβυτεριανισμός*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyterian].

πρεσβυτέριο (το) [μτγν.] {πρεσβυτερί-ου | -ων} **1.** (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) το οίκημα στο οποίο διαμένει ο ιερέας • **2.** το ιερατικό συνέδριο των Ιουδαίων στην Ιερουσαλήμ και (συνεκδ.) ο τόπος, το οίκημα στο οποίο συνεδρίαζαν • **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πρεσβυτέρων ΣΥΝ. ιερατείο.

πρεσβύτερος, -η (λογιότ. -έρα), **-ο** (λόγ.) **1.** μεγαλύτερης ηλικίας, γεροντότερος: *είναι ~ και του οφείλεις σεβασμό* ‖ *ο Πάπας είναι ο επίσκοπος τής πρεσβυτέρας Ρώμης* (βλ. λ. *Ρώμη*) • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. **πρεσβύτερος** (ο) {πρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} (στην Ορθόδοξη Εκκλησία) ο κληρικός που κατέχει τον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, επίσκοπος· βλ. κ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ) • **3.** ο ιερέας στους ρωμαιοκαθολικούς και τους προτεστάντες.

[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκριτ. βαθμός τού *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*). Αρχικώς η λ. δήλωνε αυτόν που είναι μεγαλύτερος σε ηλικία και, κατά συνέπεια, σημαντικότερος, σπουδαιότερος. Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση στους πρώτους αιώνες μ.Χ., οπότε αναφερόταν στα μέλη τού ιουδαϊκού ιερατείου (Sanhedrin), αλλά και σε ώριμους άνδρες των πρώτων χριστιανικών Εκκλησιών, οι οποίοι αποκαλούνταν εναλλακτικώς και *ἐπίσκοποι* (βλ.λ.). Αργότερα, οι λ. *πρεσβύτερος* και *ἐπίσκοπος* διαχωρίστηκαν ως προς τη χρήση τους και κατέληξαν να προσδιορίζουν διαφορετικούς βαθμούς ιεροσύνης].

πρεσβύτης (ο) {πρεσβυτών} (λόγ.) ο ηλικιωμένος άνδρας ΣΥΝ. γέροντας. — **πρεσβυτικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) με επίθημα *-της*, πβ. κ. *πολί-της*].

πρεσβύωπας (ο/η) {πρεσβυώπων} πρόσωπο που πάσχει από πρεσβυωπία ΑΝΤ. μύωπας. Επίσης (λόγ.) **πρεσβύωψ** [1805] {πρεσβύωπος}.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyope].

πρεσβυωπία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ακριβούς εστιάσεως τού ματιού σε αντικείμενα κοντινής απόστασης, η οποία συνήθ. έρχεται με την προχωρημένη ηλικία: *γυαλιά πρεσβυωπίας* ΑΝΤ. μυωπία. — **πρεσβυωπικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) + *-ωπία* < αρχ. *-ωψ* < θ. *-ωπ-*, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. *ὀπ-* (πβ. αρχ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*, βλ. λ. *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyopia].

πρες κόνφερανς (η) {άκλ.} η συνέντευξη Τύπου (βλ. λ. *συνέντευξη*).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. press conference < press «Τύπος» + conference «διάσκεψη, συνεδρία»].

Πρέσπα (η) {Πρεσπών} καθεμία από τις δύο ομώνυμες λίμνες· (α) ***Μεγάλη Πρέσπα*** η μεγαλύτερη λίμνη τής Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα τής Ελλάδας, τής Αλβανίας και τού κράτους των Σκοπίων (β) ***Μικρή Πρέσπα*** λίμνη που βρίσκεται Ν. τής Μεγάλης Πρέσπας μεταξύ τής Ελλάδας και της Αλβανίας.

[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Prěspa < παλαιότ. σλαβ. sbpǫ «συγκεντρώνω, γεμίζω»].

πρεσπαπιέ κ. **πρες-παπιέ** (το) {άκλ.} το μικρό, βαρύ αντικείμενο που τοποθετείται πάνω σε χαρτιά, για να μην τα παίρνει ο αέρας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. presse-papiers].

πρες-ρουμ (το) {άκλ.} ελλην. *αίθουσα Τύπου*· αίθουσα κατάλληλα διαμορφωμένη για την ενημέρωση των εκπροσώπων τού Τύπου (από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο, τον εκπρόσωπο οργανισμού, συλλόγου κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. press room].

πρεστίζ (το) {άκλ.} το γόητρο, το κύρος: *πρόσωπο / θέση / επάγγελμα με υψηλό ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prestige < λατ. praestigium «γοητεία, απάτη, δόλος»].

πρεστίσιμο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού πρέστο· η ταχύτερη εν χρήσει ένδειξη τέμπο τής δυτικής μουσικής: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρεστίσιμο: *η ορχήστρα κλείνει την συμφωνία με ένα ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prestissimo, υπερθ. βαθμ. τού επιθ. presto, βλ. κ. *πρέστο*].

πρέστο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού αλέγκρο: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρέστο: *το τρίτο μέρος τής σονάτας είναι ένα ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. presto «γρήγορα» < μτγν. λατ. praestus «έτοιμος» < λατ. praesto «προέχω, υπερέχω»].

πρεταπορτέ κ. **πρετ-α-πορτέ** επίθ. {άκλ.} (ρούχο) μαζικής παραγωγής και ανώτερης ποιότητας, τη μορφή τού οποίου έχει συλλάβει ένας σχεδιαστής μόδας (κατ' αντιδιαστολή προς τα ρούχα κατά παραγγελία).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prêt à porter «έτοιμο να φορεθεί», απόδ. τού αγγλ. ready-to-wear].

πρέφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** τυχερό παιχνίδι που παίζεται με 32 τραπουλόχαρτα από τρεις παίκτες **2.** (συνεκδ.) η δεσμίδα των τριάντα δύο τραπουλόχαρτων· ΦΡ. (λαϊκ.) ***παίρνω πρέφα*** παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι: *μέχρι να πάρει πρέφα τι γινόταν, οι κλέφτες είχαν φύγει* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, χαμπαριάζω, μυρίζομαι, παίρνω μυρωδιά. — **πρεφαδόρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμένος τ. τού γαλλ. préférence «προτίμηση» (< ρ. préférer «προτιμώ»)].

πρήζω ρ. μετβ. {έπρηξα, πρήσ-τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) προκαλώ οίδημα, αύξηση τού όγκου (κυρ. σε μέλος ανθρώπινου σώματος): *τα κουνούπια τού έπρηξαν το πρόσωπο με τα τσιμπήματά τους* ΣΥΝ. διογκώνω, φουσκώνω **2.** (οικ.-μτφ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία (κάποιον): *με έπρηξαν μέχρι να μου δώσουν τη βεβαίωση* ΣΥΝ. σκάω, βασανίζω· ΦΡ. (α) ***πρήζω το συκώτι (κάποιου)*** γίνομαι πολύ ενοχλητικός (σε κάποιον), του σπάω τα νεύρα: *του 'χε πρήξει το συκώτι με τις παραξενιές της* (β) (!-λαϊκ.) ***πρήζω τ' αρχίδια (κάποιου) / τα πρήζω (σε κάποιον)*** γίνομαι πολύ ενοχλητικός (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: *μας τα 'πρηξε πια με τις ανόητες απορίες του!* **3.** (μεσοπαθ. **πρήζομαι**) (α) εμφανίζω πρήξιμο, οίδημα: *τον τσίμπησε κουνούπι και πρήστηκε* || *πρήστηκε το πρόσωπο του λόγω αλλεργίας* || *πρήστηκε το πόδι του στο σημείο που χτύπησε* (β) (για μέρος τού σώματος) φουσκώνω λόγω πάχους: *πρήστηκε το πρόσωπό του από το πάχος* (γ) φουσκώνει η κοιλιά μου (από το πολύ φαγητό): *παράφαγα κι έχω πρηστεί·* ΦΡ. ***να πρηστείς και να σκάσεις!*** ως κατάρα σε κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έπρησα* τού αρχ. *πρήθω* «διογκώνω, φουσκώνω». Το αρχ. *πρήθω* εμφανίζει θ. *πρη-* τού ρ. *πίμ-πρη-μι* «φυσώ, βάζω φωτιά, καίω» (για το οποίο βλ. λ. *εμ-πρη-σμός*)].

πρηνηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) μπρούμυτα, έχοντας το πρόσωπο προς το έδαφος: *θέση / στάση ~* (θέση στρατιώτη που πυροβολεί πεσμένος στο έδαφος) ΑΝΤ. υπτίως, ανάσκελα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. *βαθμηδόν*)].

πρηνής, -ής, -ές {πρην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) (για τη στάση τού ανθρώπινου σώματος) αυτός που βρίσκεται μπρούμυτα, που έχει το πρόσωπο προς το έδαφος: *πέφτω / πυροβολώ ~* || (στη γυμναστική) *~ θέση* (με τα σκέλη και τον κορμό τεντωμένα και σε ευθυγράμμιση κοιτώντας προς το έδαφος) ΑΝΤ. ύπτιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρāνής / πρηνής* «με το πρόσωπο προς τα κάτω» < **προ-ηνής* < *προ-* + *-ηνής* < **ήνος* / **ᾶνος* «πρόσωπο» (όπως μαρτυρείται στα σύνθ. *ἀπ-ηνής, προσ-ηνής*), λ. που συνδ. με σανσκρ. ānana- «πρόσωπο, στόμα» (< *ānas- «πρόσωπο»)].

πρηνισμός (ο) η στροφή τού αντιβραχίου, ώστε ο αντίχειρας να κοιτά προς τα μέσα και η παλάμη προς τα κάτω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.)].

πρηνιστής (ο) [1836] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μυς τού αντιβραχίου, που επιτρέπουν την κίνηση τού πρηνισμού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.)].

πρήξιμο (το) {πρηξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οίδημα σε μέλος τού ανθρώπινου σώματος: *~ από τσίμπημα κουνουπιού / από διάστρεμμα* ΣΥΝ. (λόγ.) διόγκωση **2.** (ειδικότ.) το φούσκωμα τού σώματος λόγω κορεσμού (από κατανάλωση φαγητών ή ποτών): *έχω ~ στο στομάχι, γιατί παράφαγα* **3.** (οικ.-μτφ.) η μεγάλη ταλαιπωρία ή αγανάκτηση: *τι ~ ήταν αυτό μέχρι να μου εγκρίνουν την άδεια!* — (υποκ.) **πρηξιματάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έ-πρηξ-α* τού ρ. *πρήζω* και το επίθημα *-ιμο* (πβ. *βάψ-ιμο, ψάξ-ιμο, διώξ-ιμο*)].

Πρίαμος (ο) {-ου κ. -άμου} ο βασιλιάς τής Τροίας κατά τον Τρωικό Πόλεμο, ο πατέρας τού Έκτορα και τού Πάρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πρίαμος / Πέρ(ρ)αμος* (αιολ.) (ήδη μυκ. pi-ri-ja-me-ja), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (ίσως λυδ. προέλ.), όπως επιμαρτυρείται από λ. με το ίδιο επίθημα (πβ. *βάλσ-αμον, Πέργ-αμος*)].

πριάπειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πρίαπο, φαλλικό θεό τής γονιμότητας **2.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται σεμνότητας, εμφανώς ασελγής ΣΥΝ. αισχρός, άσεμνος. Επίσης **πριαπικός, -ή, -ό**.

πριαπισμός (ο) ΙΑΤΡ. η συνεχής και επώδυνη στύση τού πέους, συνήθ. χωρίς σεξουαλική επιθυμία, που συνιστά σύμπτωμα ασθένειας ή διαταραχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πριαπίζω* < *Πρίαπος*, ονομασία φαλλικού θεού τής γονιμότητας, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την παρουσία πόλεως με το όνομα *Πρίαπος* στην περιοχή τής Προποντίδας].

Πρίαπος (ο) {-ου κ. -άπου} ΜΥΘΟΛ. ιθυφαλλικός θεός τής γονιμότητας, γυιος τού Διονύσου και τής Αφροδίτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. *πριαπισμός*].

πρίγκιπας (ο) {πριγκίπων}, **πριγκίπισσα** (η) [μεσν.] {πριγκιπισσών} **1.** γόνος βασιλιά ή μέλος βασιλικής οικογένειας **2.** ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ευγενής ή ισόβιος ανώτατος ή ανώτερος αξιωματούχος στις παραδουνάβιες ηγεμονίες: *οι ~ Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης* **3.** ανώτατος άρχοντας ανεξάρτητου ή υποτελούς κράτους ή κρατιδίου: *ο ~ τού Μονακό* **4.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει λεπτούς τρόπους και ανώτερη συμπεριφορά ΣΥΝ. άρχοντας. Επίσης (λαϊκ.-εκφραστ.) **πριγκιπέσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρίγκιψ, -ιπος* < λατ. princeps, -cipis «άρχοντας, ηγεμόνας» < primus «πρώτος» + -ceps < capio «λαμβάνω». Η γρ. με *-η- (πρίγκηπας)* δεν έχει ετυμολ. βάση].

πριγκιπάτο (το) ανεξάρτητο ή υποτελές κράτος ή κρατίδιο, τού οποίου ο ανώτατος άρχοντας φέρει τον τίτλο τού πρίγκιπα: *το ~ τού Λιχτενστάιν / τού Μονακό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πριγκιπᾶτον* < λατ. principatum «αρχή, ηγεμονία», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. principatus < princeps (βλ. λ. *πρίγκιπας*)].

πριγκιπικός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με πρίγκιπα: *~ αξίωμα / τίτλος / συνοδία* **2.** (μτφ.) αυτός που ταιριάζει σε πρίγκιπα, που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια, τον πλούτο που ταιριάζει σε άρχοντα: *~ γεύμα* ΣΥΝ. πλουσιοπάροχος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, μίζερος. — **πριγκιπικ-ά / -ώς** επίρρ.

Πριγκιπονήσια (τα) συστάδα νησιών τής Προποντίδας κοντά στην Κωνσταντινούπολη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Πριγκιπόννησοι*, επειδή τα νησιά αυτά ήταν τόπος εξορίας επιφανών προσώπων (έκπτωτων βασιλέων, ευγενών κ.ά.). Η τουρκ. ονομασία Kizil Adalar σημαίνει «Ερυθρές Νήσοι»].

πριγκιπόπουλο (το), **πριγκιποπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το παιδί πρίγκιπα ή πριγκίπισσας **2.** πρίγκιπας / πριγκίπισσα νεαρής ηλικίας· ΦΡ. ***το πριγκιπόπουλο τού παραμυθιού*** βλ. λ. *παραμύθι* **3.** (μτφ.) παιδί που μεγαλώνει στην πολυτέλεια και στην άνεση: *σαν ~ το μεγάλωσαν, τίποτα δεν του έλειψε!* ΣΥΝ. αρχοντόπαιδο, πλουσιόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < *πρίγκιπας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

πρίζα κ. (προφορ.) **μπρίζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σημείο (εγκατάσταση) ενός συστήματος καλωδιώσεως, από το οποίο μπορεί να γίνει λήψη ρεύματος για την τροφοδότηση ηλεκτρικών συσκευών: *βάζω το ραδιόφωνο στην ~* || *βγάζω από την ~* (συνδέω / αποσυνδέω από το ηλεκτρικό κύκλωμα) || *~ για την τηλεόραση / το τηλέφωνο* ΣΥΝ. ρευματοδότης· ΦΡ. ***είμαι στην πρίζα*** είμαι συνεχώς σε εγρήγορση, σε κατάσταση έντασης. — (υποκ.) **πριζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prise «λήψη», ουσιαστικοπ. μτχ. τ. τού ρ. prendre «λαμβάνω, παίρνω» (< λατ. prehendĕre / prendere)].

πριζοδιακόπτης (ο) {πριζοδιακοπτών} ο διακόπτης με τον οποίο ανάβουμε και σβήνουμε το φως.

πριμ (το) {άκλ.} **1.** η έκτακτη, πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται σε κάποιον ως επιβράβευση για την απόδοση του: *στους παίκτες δόθηκε ~ 100 εκατομμυρίων για την κατάκτηση τού τίτλου* || *οι εργαζόμενοι πήραν ~ παραγωγικότητας* ΣΥΝ. δώρο, μπόνους **2.** (στο χρηματιστήριο για χρεώγραφα και μετοχές) το τίμημα που διαμορφώνεται σε επίπεδα υψηλότερα των αρχικών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prime < λατ. praemium «βραβείο, έπαθλο» < *praeemium < prae- «προ-» + -emium < emere «αγοράζω»].

πριμαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πρωταγωνίστρια μουσικού θεάτρου, η τραγουδίστρια που έχει πρώτο ρόλο **2.** σοπράνο αναγνωρισμένης αξίας και με μεγάλη φήμη **3.** (σκωπτ.-μειωτ.) η ματαιόδοξη και ιδιότροπη γυναίκα, που απαιτεί προνομιακή μεταχείριση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prima donna «πρώτη κυρία»].

πριμάτος (ο) ΘΡΗΣΚ. ανώτατος λειτουργός τής Αγγλικανικής ή τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας· αρχιεπίσκοπος σημαντικής αρχιεπισκοπής (με μεγάλη ιστορία ή έκταση).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. primatus < λατ. primas, -ātis «ο καταγόμενος από τις πιο αρχοντικές οικογένειες» (< primus)].

prima facie λατ. (προφέρεται *πρίμα φάκιε*) ελλην. *εκ πρώτης όψεως·* για γνώμες ή απόψεις που προκύπτουν από την πρώτη εντύπωση, τις πρώτες ενδείξεις.

πριμιτιβισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** κάθε θεωρία ή τεχνοτροπία που υιοθετεί την επάνοδο σε καλλιτεχνικές μορφές ή αξίες πρωτόγονων ή πρώιμων πολιτισμών, αξιολογώντας τες ως ανώτερες ή υψηλότερης αισθητικής από τις αντίστοιχες τού σύγχρονου πολιτισμού **2.** το σύνολο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ή το στυλ τής πρωτόγονης τέχνης ΣΥΝ. ναΐφ. — **πριμιτιβιστής** (ο) **πριμιτιβίστρια** (η), **πριμιτιβιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. primitivisme < primitif (βλ. λ. *πριμιτίφ*)].

πριμιτίφ επίθ. {άκλ.} **1.** (για αυτοδίδακτο καλλιτέχνη) αυτός που έχει απλοϊκή τεχνική, η οποία θυμίζει την τέχνη των παιδιών ή των πρωτογόνων ΣΥΝ. ναΐφ **2.** χαρακτηρισμός των ζωγράφων τού τέλους τού Μεσαίωνα, κυρ. Ιταλών (Ντούτσο, Τσιμαμπουέ, Τζότο κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. primitif < μτγν. λατ. primitivus, αρχική σημ. «πρωτότοκος», αργότερα «πρωτόγονος» (< λατ. primus «πρώτος»)].

πριμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η οικονομική ενίσχυση (κάποιου) με πριμ: *η ~ των εξαγωγών καπνών* **2.** (γενικότ.) η οικονομική ενίσχυση κάποιου, το πρόσθετο κέρδος **3.** (μτφ.) η ενίσχυση, η ευνοϊκή αντιμετώπιση: *η ~ των καλών μαθητών με μεγάλους βαθμούς ακόμη και σε μαθήματα όπου έχουν μέτρια απόδοση*.

πριμοδοτώ ρ. μετβ. {πριμοδοτείς... | πριμοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ενισχύω οικονομικά (κάποιον/κάτι) επιχορηγώντας μια παραγωγική του δραστηριότητα, λ.χ. καλύπτοντας μέρος τού κόστους παραγωγής προϊόντος ή αποδεσμεύοντάς το από φορολογικές επιβαρύνσεις (φόρους): *η κυβέρνηση πριμοδοτεί τις εξαγωγές καπνών / την παραγωγή αγροτικών προϊόντων* ΣΥΝ. επιχορηγώ **2.** (γενικότ.) ενισχύω (π.χ. προσφέροντας πρόσθετο κέρδος): *θα πριμοδοτηθούν οι μισθωτοί που θα έχουν καλύτερη απόδοση* || (μτφ.) *«η καταστaλτική αντιμετώπιση, όχι μόνο δεν περιορίζει την κατανάλωση ναρκωτικών, αλλά, αντιθέτως, την προωθεί και την προμοδοτεί»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) ευνοώ κάποιον με συγκεκριμένο τρόπο: *οι υπάλληλοι που έχουν καλές σχέσεις με τον διευθυντή πριμοδοτούνται με θετικές*

γι' αυτούς εκθέσεις.
[ΕΤΥΜ. < πριμ + συνδετικό φωνήεν -ο- + -δοτώ < δότης].

πρίμος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που είναι πρώτος ή γίνεται για πρώτη φορά· ΦΡ. **πρίμα βίστα** (i) (για εκτέλεση μουσικού κομματιού) με την πρώτη ανάγνωση τής παρτιτούρας, χωρίς προετοιμασία: *με την πείρα που έχει έβγαλε ολόκληρο το κομμάτι ~* (ii) (γενικότ.) με την πρώτη ματιά (β) αυτός που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο: *~ μπαλλαρίνα* (η πρώτη χορεύτρια μπαλλέτου) **2. πρίμο** (το) (σε χορωδία, διωδία) η υψηλότερη, η πρώτη φωνή: *τραγουδούσε πάντα ~* **3. πρίμα** (τα) (α) (σε ραδιόφωνο, στερεοφωνικά συγκροτήματα κ.λπ.) το σύστημα με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση τού αναπαραγόμενου ήχου στις υψηλές συχνότητες, καθώς και (συνεκδ.) ο αντίστοιχος διακόπτης: *ρυθμίζω τα ~* ΑΝΤ. μπάσα (β) οι υψηλότεροι φθόγγοι μιας μελωδίας που συμβάλλουν στην επίτευξη τής αρμονίας: *δεν ακούγονται καλά τα ~* ΑΝΤ. μπάσα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρίμος* < λατ. primus «πρώτος»].

πρίμουλα (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με άνθη σε διάφορα χρώματα, που φυτρώνει σε σκιερές περιοχές βουνών.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. primula < μεσν. λατ. primula (veris) «πρωτοφυές τής άνοιξης» < primula, θηλ. τού λατ. primulus «πρώτος, αρχικός»].

primum vivere, deinde philosophari λατ. (προφέρεται *πρίμουμ βίβερε, ντέιντε φιλοζοφάρι*)· ελλην. *πρώτα να ζεις, μετά να φιλοσοφείς*· πρώτα εξασφαλίζει κανείς την επιβίωση και μετά φιλοσοφεί.

primus inter pares λατ. (προφέρεται *πρίμους ίν-τερ πάρες*)· ελλην. *πρώτος μεταξύ ίσων* (βλ. λ. *ίσος*).

πριν[1] πρόθ. (+από) δηλώνει: **1.** το προτερόχρονο (κάτι προηγείται χρονικά σε σχέση με κάτι άλλο): *τα σκέφτηκε όλα ~ από την τελική απόφαση* || *θα τα πούμε ~ από τις εξετάσεις* || (κ. προφορ. +αιτ.) *~ το τέλος* || *~ το καλοκαίρι* || *~ τις εκλογές* ΑΝΤ. μετά· ΦΡ. **πριν την ώρα του / πριν τής ώρας του** (i) νωρίτερα από τον αναμενόμενο χρόνο: *μεγάλωσε ~ της και έγινε σωστή γυναίκα* (ii) για τον θάνατο κάποιου που δεν έχει ακόμα γεράσει: *έφυγε / πέθανε ~ του* **2.** τόπο (κάτι/κάποιος προηγείται στον χώρο σε σχέση με κάτι/κάποιον άλλο): *θα κατεβώ λίγο ~ από τη διασταύρωση* || (κ. προφορ. +αιτ.) *~ την πλατεία θα δεις το μαγαζί του* ΑΝΤ. μετά. (Βλ. λ. *πρόθεση*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρί-ν* (πβ. *νῦ-ν, πάλι-ν*), που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *pr- τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, και έχει ως ομόρρ. τα *πρό, πρός, πέρα, παρά, περί* κ.ά. Η πρόθ. *πρίν* συνδ. με λατ. pri- (πβ. primus «πρώτος» < *pris-mos), αλβ. pa «πριν» (< *pari-), αρχ. πρωσ. prei «προς, παρά» κ.ά.].

> **πριν... ή πριν από... – μετά... ή μετά από;** Είναι προτιμότερο να αποφεύγουμε χρήσεις όπως *πριν τον πόλεμο* ή *πριν τη στάση τού λεωφορείου*, χρησιμοποιώντας το **πριν από** αντί τού απλού **πριν**: *πριν από τον πόλεμο – πριν από τη στάση*. Στις περιπτώσεις αυτές το χρονικό και δευτερευόντως τοπικό επίρρημα **πριν** (*Έφυγε πολλά χρόνια πριν – Λίγα βήματα πριν ήταν το σπίτι*) χρησιμοποιείται και ως πρόθεση. Όπως συμβαίνει δε με όλα τα συναφή επιρρήματα (*πάνω, κάτω, μπροστά,·πίσω, ύστερα, έπειτα* κ.ά.), το επίρρημα συνοδεύεται από την πρόθεση **από**: *πριν από το μάθημα*, όπως *ύστερα από το μάθημα· πριν από το μαγαζί*, όπως *μπροστά από / πίσω από το μαγαζί* και όπως *πάνω από το σπίτι, κάτω από το τραπέζι* κ.τ.ό. Ο Αχιλλεύς Τζάρτζανος (*Νεοελληνική Σύνταξις*, τ. Β', σ. 235) παρατηρεί: «*Σύμφωνα μὲ τὴ γνήσια δημοτικὴ σύνταξι, γιανὰ ἐκφράζωμε τὴν ἔννοια τοῦ* **πρωτίτερα** *μὲ τὸ μόριο* **πρίν**, *πρέπει, ἂν μὲν γιὰ ἀφετηρία ἔχωμε κάτι ποὺ σημαίνει τόπο ἢ κάτι ποὺ σημαίνει* **ἕνα σταθερὸ** *χρονικὸ σημεῖο (Πάσχα, Χριστούγεννα, ἄνοιξις, καλοκαίρι, Σεπτέμβριος – αὐγή, μεσημέρι, μεσάνυκτα κ.τ.τ.), νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ* **πρὶν ἀπό**: *Κάθεται ἑκατὸ βήματα* **πρὶν ἀπ' τὸ σπίτι** *μας. Θὰ γίνει ὁ γάμος τους* **πρὶν ἀπ' τὸ Πάσχα**. *Σηκώθηκε κι ἔφυγε* **πρὶν ἀπ' τὰ μεσάνυχτα**». Αλλιώς έχουν τα πράγματα με το **μετά**, που κύρια και αρχική ήταν η λειτουργία του ως πρόθεσης: *Ήλθαν μετά το μάθημα – Μετά το φαγητό βγήκαν στον κήπο*. Επειδή η πρόθεση *μετά* χρησιμοποιήθηκε και ως επίρρημα (*Ήλθαν δύο ώρες μετά – Μετά έφυγαν για το εξωτερικό*), όπως τα συναφή επιρρήματα που αναφέραμε πιο πάνω, ελέχθη και **μετά από** αντί τού απλού **μετά**, που θα ήταν προτιμότερο: *Μετά από το μάθημα πήγαν στον κινηματογράφο* (αντί: *Μετά το μάθημα...*). Η μόνη περίπτωση κατά την οποία χρειάζεται το **μετά από** είναι με ουσιαστικά χωρίς προσδιορισμό (άρθρο, επίθετο, αριθμητικό) και με προσωπικές αντωνυμίες: *Μετά από συζήτηση που διήρκεσε τρεις ώρες, συμφώνησαν να υπογράψουν κοινή δήλωση – Μετά από σένα θα συναντήσουμε και άλλους*. Στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν αντίστοιχα επιρρήματα: *Ύστερα από συζήτηση... – Έπειτα από σένα...*

πριν[2] σύνδ. (συχνά +να) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει πράξη, η οποία συμβαίνει αφότου γίνει η πράξη που δηλώνει η κύρια: *θέλω να σου μιλήσω ~ (να) φύγεις!* ΑΝΤ. αφού, αφότου· ΦΡ. (παροιμ.) **των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν** βλ. λ. *φρόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πριν*[1]].

πριν[3] επίρρ. **1.** σε προηγούμενο χρόνο, νωρίτερα: *Τι μου είπες ~; Δεν θυμάμαι!* || *τι είδες ~ και τρόμαξες;* ΣΥΝ. πρωτύτερα, προηγουμένως ΑΝΤ. μετά, αργότερα **2.** παλαιότερα, κατά το παρελθόν: *θυμάμαι ότι ~ οι άνθρωποι ήταν πολύ πιο αγνοί* ΣΥΝ. άλλοτε ΑΝΤ. μετέπειτα **3. πριν** (το) το παρελθόν: *το ~ φαντάζει πάντα πιο ρομαντικό* **4.** (με τοπική σημασία) πιο μπροστά: *έπρεπε να είχαμε στρίψει έναν δρόμο ~*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πριν*[1]].

πρινά**ρι** (το) {πριναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουρνάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρινάριον*, υποκ. τού αρχ. *πρῖνος* (βλ.λ.)].

πριναρόδεντρο (το) το πουρνάρι.

πρινένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο πουρναριού. Επίσης **πριναρήσιος**.

πρίνος (ο) (λόγ.) το πουρνάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῖνος (ἡ)*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Δεν θεωρείται πιθανή η σύνδεση με σλαβ. brinz «είδος δέντρου» ως παράλλ. δάνειο ούτε η υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

πριόνι (το) {πριον-ιού | -ιών} **1.** εργαλείο ή συσκευή που αποτελείται κατά κύριο λόγο από μία λεπτή μεταλλική οδοντωτή λεπίδα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κοπή σκληρών αντικειμένων, υλικών με συνεχή και παλινδρομική κίνηση: *ηλεκτρικό / μηχανοκίνητο ~* **2.** (συνεκδ.) το πριονιστήριο (βλ.λ.). — (υποκ.) **πριονάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πριόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πρίων (ὁ)* < ρ. *πρίω* «πριονίζω, κόβω» < **πρίσ-ω* / **πρίσ-jω*, αβεβ. ετύμου, ίσως < 0. *pri-, που οδηγεί στην ευρέως διαδεδομένη Ι.Ε. ρίζα *per- (πβ. αρχ. *πείρω* «διαπερνώ, τρυπώ», βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη* κ.ά.), αλλά η παρουσία τού -ī- παραμένει δυσεξήγητη. Λιγότερο πιθ. είναι η σύνδεση με αλβ. prish «καταστρέφω, σπάζω». Ομόρρ. *πρίσ-μα*].

πριονίδι (το) {πριονιδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οι πολύ λεπτές φλούδες ξύλου που αποκόπτονται κατά το πριόνισμά του, τα αποξέσματά του.
[ΕΤΥΜ. < *πριόνι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *ροκαν-ίδι, πιστολ-ίδι*].

πριονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πριόνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κόβω με πριόνι: *~ τα κλαδιά / το δέντρο*· ΦΡ. **πριονίζω την καρέκλα (την πολυθρόνα, τη θέση κ.λπ.) (κάποιου)** υπονομεύω κάποιον, για να χάσει τη θέση που έχει: *δυσαρεστημένα στελέχη τού κόμματός του τον πριονίζουν την καρέκλα διαδίδοντας φήμες που τον εκθέτουν* ΣΥΝ. υποσκάπτω ♦ **2.** (αμετβ.) χρησιμοποιώ το πριόνι, για να κόψω κάτι: *μαθαίνω να ~ σωστά*.

πριόνισμα (το) {πριονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο με πριόνι: *το ~ τού ξύλου* **2.** (μτφ.-σπάν.) η υπονόμευση: *το ~ τής θέσης / τής καρέκλας του*. Επίσης **πριόνιση** (η).

πριονιστήριο (το) [1862] {πριονιστηρί-ου | -ων} μηχανή ή εργαστήριο εξοπλισμένο με μηχανές για το μηχανικό πριόνισμα κορμών δέντρων, για την κατασκευή καδρονιών, σανίδων κ.λπ.

πριονιστής (ο) [1889] εργάτης εξειδικευμένος στο πριόνισμα ξύλων, στον χειρισμό μηχανικών πριονιών: *~ τού ναυπηγείου*.

πριονιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κοπεί με πριόνι **2.** αυτός που έχει οδοντωτό σχήμα με εγκοπές και προεξοχές που σχηματίζουν δόντια, όπως τού πριονιού ΣΥΝ. πριονωτός. — **πριονιστά** επίρρ.

πριονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πριονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι οδοντωτός, όπως το πριόνι ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονωτός. — **πριονοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πριονοκορδέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ηλεκτρική (ή εσωτερικής καύσεως) μηχανή για την κοπή ξύλων με κύριο εξάρτημα μία χαλύβδινη, οδοντωτή ταινία, η οποία περιστρέφεται σαν ιμάντας· το μηχανικό πριόνι ΣΥΝ. πριονοταινία **2.** το παραπάνω εξάρτημα τής μηχανής, η πριονωτή κορδέλα.

πριονόμυλος (ο) το πριονιστήριο (βλ.λ.).

πριονοταινία (η) {πριονοταινιών} η πριονοκορδέλα (βλ.λ.).

πριονωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει χαρακτηριστικές εσοχές και εξοχές σχηματίζοντας εγκοπές (δόντια σαν αυτά τού πριονιού): *~ μαχαίρι* ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονιστός. — **πριονωτά** επίρρ.

πρίσμα (το) {πρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** διαφανές στερεό σώμα με συνήθ. τριγωνική βάση, που προκαλεί τη διάθλαση φωτεινής ακτίνας σε φάσμα ή την ανάκλασή της **2.** ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που οι δύο βάσεις (έδρες) του είναι παράλληλες και πολύγωνες και οι πλευρές του παραλληλόγραμμα **3.** (μτφ.) η οπτική γωνία υπό την οποία βλέπει, κρίνει, αξιολογεί κανείς (κάτι/κάποιον): *υπό το ~ των νέων εξελίξεων θα επανεξεταστεί η στάση τής χώρας μας στη βοσνιακή κρίση* ΣΥΝ. οπτική, άποψη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῖσμα*, αρχική σημ. «πριονίδι – τραύμα από πριόνισμα», < *πρίω* «πριονίζω, κόβω», για το οποίο βλ. λ. *πριόνι*. Η σημ. τού γεωμετρικού πρίσματος μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.), ενώ η μτφ. χρήση οφείλεται σε απόδ. τού γαλλ. prisme].

πρισματικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που προκύπτει μέσω πρίσματος: *~ ανάλυση φωτός / φάσμα / χρώματα / αντανάκλαση* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από πρίσματα: *~ διόπτρα / γυαλιά / φακοί* **3.** αυτός που έχει το σχήμα πρίσματος: *~ κατασκευή* ΣΥΝ. πρισματοειδής. — **πρισματικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

πρισματοειδής, -ής, -ές [1766] {πρισματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει πρισματικό σχήμα ΣΥΝ. πρισματικός **2. πρισματοειδές** (το) πολύεδρο με παράλληλες βάσεις και πλευρές, που έχουν σχήμα τραπεζίου, παραλληλογράμμου ή τριγώνου. — **πρισματοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Πρίστινα (η) η πρωτεύουσα τού Κοσσυφοπεδίου.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Priština, από τον ομώνυμο ποταμό τής περιοχής, αγν. ετύμου].

πριτς επιφών. (οικ.-εκφραστ.) **1.** (ως κοροϊδευτική ή και υποτιμητική προς τον άλλον απάντηση, όταν μας ζητάει κάτι) σιγά, τι λες καλέ: *–Θα μου δώσεις λίγο παγωτό; –~!* || *~ που θα' ρθω, έχω κι άλλα πράγματα να κάνω*· ΦΡ. **κάνω πριτς (σε κάποιον)** (οικ., ως εκφραστική δήλωση άρνησης) αρνούμαι κάτι (σε κάποιον) ανασηκώνοντας τον αγκώνα και χτυπώντας τον, συνήθ. ελαφρά, με την παλάμη τού άλλου χεριού συνοδεύοντάς τη χειρονομία με τη λέξη «πριτς»: *Μου λέει: «θα πας να μου κόψεις τα εισιτήρια;», και του κάνω κι εγώ «πριτς»!* **2.** (στη γλώσσα των νηπίων) η πορδή.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

πριτσιναδόρος (ο) εργαλείο με το οποίο καρφώνονται πριτσίνια.

[ΕΤΥΜ. < *πριτσίνι* + *-αδόρος* (βλ.λ.)].

πριτσίνι (το) {πριτσιν-ιού | -ιών} είδος καρφιού που χρησιμοποιείται στη συναρμογή μεταλλικών ελασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perçin < περσ. parčīn].

πριτσινώνω ρ. μετβ. {πριτσίνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνδέω μεταλλικά ελάσματα με πριτσίνια. — **πριτσίνωμα** (το).

πριχού επίρρ. (διαλεκτ.-λογοτ.) προτού, πριν: «~ *καλοστεριώσεις, κιόλας σε γύρεψα*» (Αργ. Εφταλιώτης).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πριχοῦ*, αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) από συμφυρμό τού *πρίν* και τού λατ. prius (παράλλ. τ. τού prior, -ōris «πρότερος, προγενέστερος»), μέσω μεταβολών *πριοῦ* > *πριγοῦ* (ευφωνικό -γ-) > *πριχοῦ* (αηχοποίηση) (β) από το αρχ. *πρίν ἤ* > **πρί(ν) γ' ἤ* (ευφωνικό -γ-), > *πριγοῦ* (κατά το *προτοῦ*) > *πριχοῦ* (αηχοποίηση) (γ) < αρχ. *πρίν* + χρον. *οὗ* (πβ. *ἕως οὗ, μέχρις οὗ*) μέσω τ. **πρι(γ)χοῦ* < **πριν-χοῦ*, κατά τα *ἀλλα-χοῦ, παντα-χοῦ, πολλα-χοῦ* κ.τ.ό.].

προ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** το προτερόχρονο (πριν από, νωρίτερα από): *οι εργασίες τής κοινοβουλευτικής ομάδας διεκόπησαν έναν μήνα ~ των εκλογών* || *υπεβλήθη σε ιατρικές εξετάσεις ~ ενός έτους*· ΦΡ. (α) ***προ Χριστού*** (συντομ. π.Χ.) πριν από τη γέννηση τού Χριστού, για την ιστορική χρονολόγηση: *η μάχη τού Μαραθώνα έγινε το 490 π.Χ.* (β) ***προ πολλού*** (*πρὸ πολλοῦ*, Ηροδ. 7. 130) εδώ και πολύ καιρό: *έχει αλλάξει σπίτι ~ και δεν μπορώ να βρω τη νέα του διεύθυνση* (γ) ***προ ολίγου*** (*πρὸ ὀλίγου*, Πλουτ. *Πομπήιος* 73) πριν από λίγο χρονικό διάστημα: *ήταν εδώ ~, είχε όμως δουλειά και έφυγε* (δ) ***προ αμνημονεύτων χρόνων*** πριν από μεγάλο χρονικό διάστημα: *αυτό έχει γίνει ~, εσύ τώρα το 'μαθες;* (ε) ***προ ημερησίας διατάξεως*** πριν από το καθορισμένο πρόγραμμα: *αποφασίστηκε να γίνει στη Βουλή συζήτηση ~* (στ) ***προ καιρού*** πριν από κάποιο χρονικό διάστημα: *συναντηθήκαμε τυχαία ~* (ζ) ***προ ημερών*** πριν από κάποιες μέρες **2.** τόπο: κάποιος/κάτι βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: *ο Αννίβας έφτασε ~ των πυλών τής Ρώμης* || *εχθροί ~ των τειχών* || *ο Χ. ~ τού Ψ. πρόλαβε και έδιωξε τη μπάλα*· ΦΡ. (α) ***έχω προ οφθαλμών*** έχω μπροστά στα μάτια μου ή έχω υπ' όψιν μου: *έχω ~ τις δηλώσεις σας για τα εθνικά θέματα* (β) ***προ τετελεσμένου (γεγονότος) / προ τετελεσμένων (γεγονότων)*** μπροστά σε οριστικό γεγονός: *όταν μας ενημέρωσε για τις πράξεις του, μας έφερε ~* **3.** (γενικότ.) εν όψει γεγονότος / καταστάσεως: *~ τού διαφαινομένου σκανδάλου υποχώρησε* || *~ τής σθεναράς αντιστάσεως αναγκάστηκε να υποχωρήσει* ● ΦΡ. (α) ***προ παντός*** βλ. λ. *προπαντός* (β) ***προ πάντων*** βλ. λ. *προπάντων*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *pro- «μπροστά από, πριν από» (μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, βλ. λ. *παρά, περί, πέρα* κ.ά.), πβ. σανσκρ. prá, λατ. pro, αρχ. γερμ. fir- (> γερμ. ver-), λιθ. pra, αρχ. σλαβ. pro- κ.ά. Ομόρρ. *πρό-ς, πρόσ-θεν, προ-τοῦ, πρό-τερος, πρῶ-τος* κ.ά.].

προ- κ. **πρό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (στον χώρο) την έννοια τού «μπροστά»: *πρό-ποδας, προ-πύλαια, προ-χωρώ* **2.** (στον χρόνο) από πριν, εκ των προτέρων: *προ-εξοφλώ, προ-ειδοποιώ, προ-ετοιμάζω, προαισθάνομαι, προ-βλέπω, πρό-ωρος* **3.** (α) προτεραιότητα στην τάξη, στη σειρά: *προ-πάππος, προ-πορεύομαι, πρό-δρομος* (β) γρηγορότερη εκτέλεση, ολοκλήρωση πράξης: *προ-φταίνω, προ-λαβαίνω, προ-κάνω* (γ) πρώτο στάδιο διαδικασίας, αρχικό μέρος συνόλου: *πρό-λογος, προ-οίμιο* (δ) πρωτοκαθεδρία, ιεραρχική ανωτερότητα: *προ-ϊστάμενος* (ε) (επιτατ.) με εντονότερο τρόπο, αδιαμφισβήτητα, ευλόγως: *προ-φανής, πρό-δηλος* (στ) εκλογή ή επιλογή: *προ-κρίνω, προ-αίρεση*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *πρό* (βλ.λ.) και δεν υφίσταται έκθλιψη κατά τη σύνθεση].

προαγάγω (να/θα) ρ. → πρoάγω

προαγγελία (η) [μτγν.] {προαγγελιών} η εκ των προτέρων αναγγελία γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: *~ γάμου / θυέλλης / καταιγίδας* ΣΥΝ. προαναγγελία, προειδοποίηση, προμήνυμα.

προαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προήγγειλα, προαγγέλθηκα, προηγγελμένος} (λόγ.) προαναγγέλλω (βλ.λ.): *η διοίκηση προαγγέλει την ίδρυση νέων παραρτημάτων τής τράπεζας.* — **προάγγελμα** (το) [μτγν.].

προάγγελος (ο/η) [μτγν.] {προαγγέλ-ου | -ων, -ους} αυτός που προαγγέλλει ή μέσω τού οποίου προαγγέλλεται (κάτι): *το χελιδόνι είναι ~ τής άνοιξης* || *το επεισόδιο αυτό είναι ~ μιας ευρύτερης σύγκρουσης μεταξύ των δύο κρατών.*

προαγγελτήριος, -α, -ο προαγγελτικός (βλ.λ.).

προαγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός μέσω τού οποίου προαγγέλλεται κάτι ΣΥΝ. προαγγελτήριος. — **προαγγελτικ-ά / -ώς** επίρρ.

προαγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγίασ-α, -τηκα κ. -θηκα, -μένος κ. προηγιασμένος} (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. αγιάζω εκ των προτέρων (κάτι)· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ***προηγιασμένος***, *-η, -ο* (βλ.λ.).

προαγορά (η) [1897] η εκ των προτέρων καταβολή χρημάτων και αγορά εμπορεύματος, προϊόντος, που θα παραδοθεί ή θα χρησιμοποιηθεί από τον αγοραστή σε καθορισμένο (συμφωνημένο) χρόνο: *~ εισιτηρίων* ΣΥΝ. κράτηση ΑΝΤ. προπώληση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préachat].

προαγοράζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγόρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταβάλλω εκ των προτέρων τα χρήματα για την αγορά (προϊόντος ή εμπορεύματος), που θα μου παραδοθεί ή θα χρησιμοποιήσω σε συμφωνημένο χρόνο: *~ τα εισιτήρια για μια συναυλία* ΣΥΝ. κρατώ ΑΝΤ. προπωλώ.

προάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προή-γαγα (να/θα προαγάγω, μτχ. προαχθείς, -είσα, -έν), -χθην, -ης, -η..., -γμένος} (λόγ.) **1.** ωθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη και στην πρόοδο, ενισχύω την ανάπτυξη ή την εμπέδωσή του: *τέτοιες εμπρηστικές δηλώσεις δεν προάγουν το κλίμα φιλίας και συνεργασίας των δύο χωρών* ΣΥΝ. ενισχύω, βελτιώνω, βοηθώ, αναπτύσσω ΑΝΤ. υπονομεύω **2.** (α) (για αξιωματούχο) εγκρίνω τη μετάβαση σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα: *προήχθη σε συνταγματάρχη / σε διευθυντή τής εταιρείας* (β) (για μαθητή) προβιβάζω: *πέρασε τα μαθήματα και κατάφερε να προαχθεί στην τρίτη λυκείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

προαγωγή (η) [μτγν.] **1.** η ώθηση στην εξέλιξη, στην πρόοδο: *~ των διμερών σχέσεων / τού κλίματος εμπιστοσύνης / των τεχνών / των εθνικών συμφερόντων* ΣΥΝ. αναβάθμιση ΑΝΤ. υποβάθμιση **2.** (για πρόσ.) (α) η άνοδος σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα (τάξη, κατηγορία κ.λπ.): *παίρνω ~* || *η ~ του σε στρατηγό / σε διευθυντή* (β) ***προαγωγές*** (οι) τα αποτελέσματα των κρίσεων από ειδικό σώμα / επιτροπή αξιολόγησης για την άνοδο ή τη στασιμότητα σε ιεραρχία: *ανακοινώθηκαν οι ~ υπαλλήλων για το νέο έτος* (γ) (για μαθητή, σπουδαστή) ο προβιβασμός στην επόμενη τάξη.

προαγωγικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που συμβάλλει στην πρόοδο κάποιου πράγματος: *ενέργειες προαγωγικές τής φιλίας των δύο λαών* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη μετάβαση σε άλλη ιεραρχική ή εκπαιδευτική βαθμίδα: *~ κρίσεις αξιωματικών* || *~ εξετάσεις μαθητών.* — **προαγωγικ-ά / -ώς** επίρρ.

προαγωγός (ο/η) (λόγ.) το πρόσωπο που εξωθεί κάποιον στην πορνεία ΣΥΝ. (!) νταβατζής, μαστροπός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προάγω*].

προαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** (α) η πρόθεση για κάτι: *ενήργησε με αγαθή ~* ΣΥΝ. επιθυμία, διάθεση, πρόθεση· ΦΡ. ***κατά προαίρεση*** (*κατὰ προαίρεσιν*, Αριστοτ. *Μετὰ τὰ Φυσικὰ* 1015a) χωρίς εξωτερικό καταναγκασμό ή καθοδήγηση, σύμφωνα με την ελεύθερη βούληση (κάποιου) (β) ΝΟΜ. ***σύμφωνο προαιρέσεως*** συμφωνία βάσει τής οποίας ο ένας συμβαλλόμενος αναλαμβάνει υποχρέωση, εφόσον αποφασίσει στο μέλλον την κατάρτιση μίας συμβάσεως, να προτιμήσει τον αντισυμβαλλόμενό του υπό τον όρο ότι δεν θα υπάρξει ευνοϊκότερη προσφορά από τρίτο πρόσωπο ΣΥΝ. σύμφωνο προτιμήσεως **2.** ΦΙΛΟΣ. ο γενικός, εσωτερικός προσανατολισμός τού ατόμου, με βάση τον οποίο αποφασίζει εκάστοτε περί τού πρακτέου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαίρεσις* < *προαιροῦμαι* (βλ.λ.)].

προαιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκύπτει ή εξαρτάται από την ελεύθερη βούληση ή επιλογή κάποιου, που δεν είναι υποχρεωτικός: *η συμμετοχή στη δημοσκόπηση είναι ~* || *η ψηφοφορία στις φοιτητικές εκλογές είναι ~* ΣΥΝ. εκούσιος, θεληματικός, εθελοντικός ΑΝΤ. υποχρεωτικός. — **προαιρετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προαιρούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {προαιρείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την προαίρεση, τη βούληση ή την επιθυμία· στις ΦΡ. (α) (σε εράνους) ***ό,τι προαιρείσθε*** ό,τι θέλετε, ό,τι έχετε ευχαρίστηση (β) ***όπως προαιρείσθε*** όπως επιθυμείτε, όπως προτιμάτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαιροῦμαι (-έο-)*, μέσ. ενεστ. τού *προαιρῶ* «προλαβαίνω, σκοτώνω πρώτος» < *προ-* + *αἱρῶ (-έω)* «αρπάζω, συλλαμβάνω, κυριεύω» (ενώ το μέσο *αἱροῦμαι* «εκλέγω / -ομαι, προτιμώ»). Η σημ. «προτιμώ» ήδη αρχ.].

προαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προαισθάνθηκα} διαισθάνομαι (κάτι που επίκειται), προτού εκδηλωθεί ή γίνει αντιληπτό: *~ κίνδυνο / συμφορά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

προαίσθημα (το) [1835] {προαισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι διαισθάνεται κανείς ότι πρόκειται να συμβεί, αυτό που προαισθάνεται ότι επίκειται: *έχω ένα καλό / κακό ~* ΣΥΝ. προαίσθηση **2.** ΙΑΤΡ. (περιληπτ.) το σύνολο των συμπτωμάτων που προϊδεάζουν για την προσβολή από νόσο.

προαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προαισθάνεται κανείς (κάτι που θα συμβεί), το να έχει προαίσθημα (για κάτι): *είχα (μια) ~ ότι είχε γυρίσει πίσω και πράγματι, όταν έφθασα στο σπίτι, τον βρήκα εκεί.*

προαιώνιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (κυρ. για τον Θεό) αυτός που υπάρχει πριν από τον καταμετρημένο χρόνο, πριν από τους αιώνες **2.** (μτφ.) αυτός που χρονολογείται, που θεωρείται ότι υφίσταται με συγκεκριμένη ιδιότητα από πολύν καιρό: *οι ~ εχθροί μας* || *το ~ μίσος μεταξύ των δύο εθνών.* — **προαιώνια / προαιωνίως** [μεσν.] επίρρ.

προακτέος, -α, -ο αυτός που είναι άξιος να προαχθεί: *πίνακας ~ μαθημάτων.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ουδ. *προακτέον*, τ. ρηματικού επιθ. τού αρχ. *προάγω*].

προαλείφομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προ-αλείφθηκα, -ηλειμμένος} (λόγ.) προετοιμάζομαι για ένα έργο, κάνω τις προπαρασκευαστικές κινήσεις για την ανάληψη αποστολής, ρόλου, αξιώματος κ.ά.: *οι φήμες τον θέλουν να προαλείφεται για διάδοχος τού προέδρου* || *~ για την αρχηγία τού κόμματος* ΣΥΝ. προπαρασκευάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αλείφομαι (με λάδι) πριν εισέλθω στην παλαίστρα», < *προ-* + *ἀλείφω / -ομαι*].

προάλλες [1889] οι προηγούμενες ημέρες· στη ΦΡ. ***τις προάλλες*** (επιρρ. φρ.) προ ημερών, πριν από μερικές μέρες (προκειμένου να μην καθοριστεί πόσες): *τον είδα ~ στον δρόμο.*
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *ἄλλες* (ενν. *ημέρες*), απόδ. των γαλλ. l'autre jour, ces jours derniers].

προαναγγέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {προανήγγειλα, προαναγγέλθηκα (λόγ. μτχ. προαναγγελθείς, -είσα, -έν), προανηγγελμένος} ειδοποιώ εκ των προτέρων για (κάτι), αναγγέλλω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *είχε προαναγγείλει την αποχώρησή του εδώ και τρεις μήνες* || *«Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου»* (μυθιστόρημα τού Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες) || *οι συγγραφείς προαναγγέλλουν την έκδοση και δεύτερου βιβλίου για το επίμαχο θέμα* ΣΥΝ. προαγγέλλω, προ-

μηνύω, προειδοποιώ.

προαναγγελία (η) [1891] {προαναγγελιών} η εκ των προτέρων ειδοποίηση ή γνωστοποίηση (γεγονότος που πρόκειται να συμβεί): *η ~ τής αποχώρησής του θεωρήθηκε πολύ πρώιμη* || *επίσημη ~ για την ίδρυση νέου κόμματος* ΣΥΝ. προαγγελία.

προανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προανέκρινα, προανακρίθηκα} διεξάγω προανάκριση (κάποιου).

προανάκριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΟΜ. η προκαταρκτική ανάκριση για την πιστοποίηση αξιόποινης πράξης, κατ' αντιδιαστολή προς την τακτική ανάκριση: *διετάχθη ~ κατόπιν εντολής τού εισαγγελέα* || *διεξάγω ~.*

προανακριτικός, -ή, -ό [1880] αυτός που σχετίζεται με την προανάκριση: *~ διαδικασία / εξέταση.*

προανάκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** το προανάκρουσμα (βλ.λ.) **2.** στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), η προήγηση (βλ.λ.).

προανάκρουσμα (το) [1851] {προανακρούσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΟΥΣ. σύντομο, εισαγωγικό μουσικό κομμάτι, που προηγείται εκτενέστερης σύνθεσης: *~ στους «Ψαλμούς τού Δαβίδ», τού Ανδρέα Νεζερίτη* ΣΥΝ. πρελούδιο, προοίμιο **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια που προϊδεάζει ή προειδοποιεί για επόμενη σημαντικότερη ή πιο σοβαρή: *εκτιμά πως αυτές οι επιμέρους συγκρούσεις δεν είναι παρά το ~ μιας γενικευμένης σύρραξης* ΣΥΝ. πρόάγγελος, πρελούδιο, προοίμιο. — **προανακρούω** ρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προανακρούω / -ομαι* «εισάγω σε μουσικό έργο (για πρελούδιο)» < *προ- + ανα- + κρούω / -ομαι*].

προαναφέρω ρ. μετβ. [μτγν.] {προανέφερα, προαναφέρθηκα (μτχ. προαναφερθείς, -είσα, -έν)} αναφέρω (κάτι) πριν από κάτι άλλο: *όπως έχω ήδη προαναφέρει. τα προβλήματα θα αυξηθούν* || *το συμπέρασμα που προκύπτει από τα προαναφερθέντα...* ΣΥΝ. προλέγω. — **προαναφορά** (η) [μτγν.].

προανάφλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΤΕΧΝΟΛ. (κυρ. για μηχανές αυτοκινήτων) ανάφλεξη στο μπουζί (αναφλεκτήρα) κυλίνδρου μηχανής εσωτερικής καύσεως, προτού το καύσιμο συμπιεστεί στον μέγιστο βαθμό (νεκρό σημείο).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-ignition].

προάνθρωπος (ο) [1893] {προανθρώπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. (κατά τη θεωρία τής εξέλιξης) κάθε ζώο που υπήρξε πρόγονος τού ανθρώπου και ήταν ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ ανθρωποειδών και ανθρώπου ΣΥΝ. πιθηκάνθρωπος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proanthropus].

προαπαγορεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαγόρευ-σα, -θηκα, -μένος} απαγορεύω (κάτι) εκ των προτέρων: *προαπαγόρευσαν την είσοδο στο κοινό για την αποφυγή επεισοδίων* || *προαπαγόρευσαν τη δημοσίευση τής προκήρυξης των τρομοκρατικών οργανώσεων.* — **προαπαγόρευση** (η).

προαπαιτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαιτείς... | προαπαίτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ από πριν. αξιώνω εκ των προτέρων· ΦΡ. ***προαπαιτούμενα μαθήματα*** (στο πανεπιστήμιο) τα μαθήματα που πρέπει να έχει περάσει ο υποψήφιος υποχρεωτικά, προκειμένου να εξεταστεί σε άλλα μαθήματα.

προαπαλλάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπήλλα-ξα, προαπαλλά-χθηκα (καθημ. -χτηκα, -γμένος} (λόγ.) απαλλάσσω εκ των προτέρων (κάποιον).

προαπάντημα (το) [μτγν.] {προαπαντήμ-ατος | -ατα, -άτων} η προϋπάντηση (βλ.λ.).

προαπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προαπαντάς... | προαπάντ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απαντώ (σε κάτι) προτού ερωτηθώ γι' αυτό: *η τοποθέτησή του υπήρξε πλήρης και ουσιαστικά όλες οι μετέπειτα ερωτήσεις είχαν προαπαντηθεί* • **2.** προϋπαντώ.

προαποβιώνω ρ. αμετβ. {προαπεβίωσα} αποβιώνω πριν από κάποιον άλλον.

προαποβίωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο θάνατος προσώπου που προηγείται τού θανάτου άλλου προσώπου: *λόγω τής ~ τού πατέρα του κληρονόμησε αυτός όλη την περιουσία τού παππού του.*

προαπόδειξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΝΟΜ. η προσκομιδή αποδεικτικών μέσων πριν από την έναρξη τής αποδεικτικής διαδικασίας.

προαποστέλλω [αρχ.] κ. (καθημ.) **προαποστέλνω** ρ. μετβ. {προαπέστ-ειλα, -άλην. -ης, -η..., -αλμένος} αποστέλλω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο σημείο πριν μεταβώ ο ίδιος εκεί ή πριν από άλλο γεγονός: *προαπέστειλαν με φαξ τα συμβόλαια, ώστε να μη χρονοτριβούν κατά την εκεί παραμονή τους.*

προαποστολή (η) [1893] **1.** η εκ των προτέρων αποστολή (προσώπου ή πράγματος) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προαποστέλλεται.

προαποφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προαποφάνθηκα (λόγ. προαπεφάνθην. -ης, -η...)} (λόγ.) αποφαίνομαι για ένα ζήτημα εκ των προτέρων, προτού το μελετήσω ή προτού αποφανθεί το αρμόδιο πρόσωπο ή όργανο: *τα τηλεοπτικά κανάλια έχουν προαποφανθεί για την ενοχή των κατηγορουμένων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αποθετικός.*

προαποφασίζω ρ. μετβ. [1766] {προαποφάσισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποφασίζω εκ των προτέρων: *είχαν προαποφασίσει σε ποιον θα ανέθεταν το έργο· η συζήτηση έγινε απλώς για τους τύπους.*

προάριστο(ν) (το) [1846] {προαρίστ-ου | -ων} (στον στρατό) σύντομο γεύμα που δίνεται λίγες ώρες μετά το πρωινό και πριν από το γεύμα.

[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *ἄριστον* «μεσημεριανό γεύμα» < **αἰέρι-δ-τον* < **αἰε-ρι-* (> **ἆρι / ἦρι* «νωρίς το πρωί», πβ. γοτθ. air, αρχ. σκανδ. ār) + *-(ε)δ-* (ρ. *ἔδομαι*, βλ. λ. *ἔδεσμα*) + *-τον*].

προάσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άσκηση για προθέρμανση, για ζέσταμα, η προκαταρκτική εκγύμναση. — **προασκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

προασπίζω ρ. μετβ. {προάσπισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα)} (λόγ.) υπερασπίζω: *~ τα σύνορα / την ειρήνη / την ελευθερία / τα δίκαια ενός λαού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ἀσπίζω* (< *ἀσπίς*). πβ. κ. *ὑπερ-ασπίζω*].

προάσπιση (η) [1786] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η μαχητική υπεράσπιση: *η ~ των εθνικών μας συμφερόντων.*

προασπιστής (ο) [μτγν.], **προασπίστρια** (η) [1897] {προασπιστριών} (λόγ.) ο μαχητικός υπερασπιστής συνήθ. υψηλού ιδανικού: *~ τής παγκόσμιας ειρήνης / τής ελευθερίας των λαών / τής εθνικής ανεξαρτησίας.*

προάστιο (το) (εσφαλμ. ορθ. *προάστειο*) {προαστί-ου | -ων} οικισμός ή περιοχή που βρίσκεται στην περιφέρεια μιας πόλης, μακριά από το κέντρο της: *το Παλαιό Φάληρο είναι παραθαλάσσιο ~ τής Αθήνας* || *λαϊκά ~·* ΦΡ. ***βόρεια προάστια*** τα βόρεια προάστια τής Αθήνας, περιοχές με υψηλό βιοτικό επίπεδο των κατοίκων τους, πολυτελείς κατοικίες κ.λπ.: *«μεγάλη πέραση έχουν αυτά τα προϊόντα όχι μόνο στα σχολεία των ~ αλλά και όλης τής χώρας»* (εφημ.). — **προαστιακός, -ή, -ό** [1882]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προάστειον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *προάστειος* < *προ-* + *-άστειος* < *ἄστυ*].

προαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση αστικού πληθυσμού να εγκαταλείπει το κέντρο τής πόλης και να εγκαθίσταται σε προάστια.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνεια από αγγλ. suburbanisation].

προασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ασφαλίζω από πριν.

προασφάλιση (η) [1834] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η εκ των προτέρων ασφάλιση (πράγματος): *~ εμπορεύματος.*

προαύλιο (το) {προαυλί-ου | -ων} ο ανοιχτός και συνήθ. περιφραγμένος χώρος μπροστά ή γύρω από οικοδόμημα, η αυλή του: *το ~ τού σχολείου / τής εκκλησίας.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαύλιον* < *προ-* + *-αύλιον* < *αὐλή*].

προαφαιρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαφαιρείς... | προαφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} αφαιρώ εκ των προτέρων: *από τον μισθό έχουν προαφαιρεθεί οι κρατήσεις για το ασφαλιστικό ταμείο.* — **προαφαίρεση** (η) [1888].

προάχθηκα ρ. → προάγω

πρόβα (η) {δύσχρ. προβών} **1.** η δοκιμή ρούχων που έχει ράψει ή μεταποιήσει κάποιος: *κάνω ~ στη μοδίστρα* || *~ στο κουστούμι / στο νυφικό* **2.** η παρασκευαστική εκτέλεση (μουσικού, θεατρικού έργου κ.λπ.) πριν από τη δημόσια και επίσημη παρουσίαση στο κοινό: *άρχισαν από τώρα τις ~ για την παράσταση που θα ανεβάσουν τού χρόνου* || *τελευταία ~* || *~ με κουστούμια* || *~ για την παρέλαση* || *κάνει ~ στον λόγο που θα εκφωνήσει·* ΦΡ. ***πρόβα τζενεράλε*** (i) η τελευταία δοκιμή ενός έργου στο σύνολό του και με όλους τους συντελεστές πριν από την πρώτη επίσημη παρουσίασή του (την πρεμιέρα) (ii) (γενικότ.) η γενική δοκιμή πριν από την επίσημη διεξαγωγή επιχειρήσεως: *«οι νατοϊκές δυνάμεις πληθαίνουν τις ~ για μια συνολική επίθεση εναντίον των Σερβοβοσνίων»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. prova < ρ. provare «δοκιμάζω, επιχειρώ» < λατ. probāre (< επίθ. probus «χρήσιμος, δόκιμος, καλός»)].

προβαδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προβάδισα} (σπάν.) προχωρώ μπροστά από κάποιον άλλον ή κάποιους άλλους, προπορεύομαι. κυρ. τιμητικά, στις επίσημες τελετές, πομπές κ.λπ. ΣΥΝ. προηγούμαι. — **προβάδιση** (η) [1879].

προβάδισμα (το) {προβαδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να προηγείται κανείς, να προχωρεί πιο μπροστά ΣΥΝ. προβάδιση **2.** (συνήθ. μτφ.) η υπεροχή έναντι των υπολοίπων, το να κατέχει κανείς την πρώτη θέση, να είναι πρωτοπόρος: *το κόμμα του διατηρεί το ~ σε όλες τις σφυγμομετρήσεις* || *η εξαιρετική παιδεία και η προϋπηρεσία του τού δίνουν άνετα το ~ έναντι των συνυποψηφίων* || *έχω ελαφρό / σταθερό ~* || *στους άμεσους στόχους τής κυβέρνησης ~ έχει η βελτίωση τής οικονομίας* **3.** το τιμής ένεκεν δικαίωμα κάποιου να προπορεύεται σε επίσημες τελετές: *το ~ δίνεται πάντα στους αναπήρους πολέμου.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. précédence].

προβαίνω ρ. αμετβ. {προέβην. -ης, -η...} (λόγ.) **1.** προχωρώ **2.** (σε περιφράσεις, +σε) προχωρώ στην εκτέλεση (συγκεκριμένης πράξης, διαδικασίας): *~ στην ίδρυση κόμματος* (ιδρύω κόμμα) || *η αστυνομία θα προβεί σε συλλήψεις υπόπτων* || *~ σε διαμαρτυρίες / καταγγελίες* (καταγγέλλω) / *διαβήματα / αποκαλύψεις* (αποκαλύπτω) / *ομολογίες* (ομολογώ) / *δηλώσεις / σχολιασμό γεγονότος / ενέργειες / κινήσεις* ΣΥΝ. ενεργώ, αναλαμβάνω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βαδίζω μπροστά, προχωρώ». < *προ-* + *βαίνω.* Η μτφ. χρήση και οι περιφράσεις με την πρόθ. *εἰς* (> *σε*) είναι ήδη αρχ.: *προβήσομαι ἐς τὸ πρόσω τοῦ λόγου* (Ηροδ. 1. 5)].

προβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόβαλα κ. προέβαλα. προβλήθηκα, προβεβλημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ. τείνω (κάτι) προς τα εμπρός: *πρόβαλε από το παράθυρο το κεφάλι της, για να δει ποιος ήταν* **2.** εμφανίζω (κάτι) σε οθόνη ή κατάλληλη επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: *ο κινηματογράφος αυτός προβάλλει έργα ποιότητας* || *προβάλλει διαφάνειες κατά το μάθημα* || *η τηλεόραση θα προβάλει τη σειρά σε είκοσι συνέχειες* || (μεσοπαθ.) *προβάλλονται σκηνές / στιγμιότυπα στην οθόνη* ΣΥΝ. παίζω, δείχνω. παρουσιάζω **3.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σε αντιπαράθεση προς άλλα: *~ βέτο / ενστάσεις / αντιρρήσεις / άλλοθι / ισχυρισμό / επιχείρημα / αντίσταση / δικαιολογία / διεκδικήσεις* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, αντιτάσσω **4.** (μτφ.) (α) παρουσιάζω εμφατικά, τονίζω: *προσπαθεί να προβάλει τα θετικά σημεία τής δουλειάς του* || *προβάλλει τη λέξη με πλάγια γράμματα* (β) (κατ' επέκτ.) επιδεικνύω. διαφημίζω: *η Ελλάδα προβάλλει κυρίως τα*

αγροτικά της προϊόντα (γ) (κακόσ.) επιδεικνύω αυτάρεσκα και εγωιστικά: *προβάλλει μόνο τον εαυτό του* || *του αρέσει να προβάλλει τις αρετές του* ♦ **5.** (αμετβ.) εμφανίζομαι, φανερώνομαι: *πρόβαλε αθόρυβα μέσα στο σκοτάδι* || *πρόβαλε στο παράθυρο, να σου πω δυο λόγια* || *μια νέα ηγετική φυσιογνωμία προβάλλει στο πολιτικό στερέωμα τού τόπου* || *πρόβαλε ο ήλιος* (ανέτειλε) **6.** (μεσοπαθ. ***προβάλλομαι***) (α) εμφανίζομαι σε οθόνη ή επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: *σε ποιες αίθουσες προβάλλεται η ταινία;* (β) (κακόσ.) επιδεικνύομαι, κάνω επίδειξη τού εαυτού μου: *του αρέσει να προβάλλεται· δεν τον διακρίνει η παραμικρή σεμνότητα!* **7.** (η μτχ. ***προβεβλημένος***, *-η, -ο*) ευρύτερα γνωστός λόγω τής θέσεως, τής προσωπικότητας, τής αξίας του κ.λπ.: ~ *πολιτικό στέλεχος / επιστήμονας / καλλιτέχνης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω εμπρός», < *προ-* + *βάλλω*. Ήδη αρχ. είναι οι σημ. «παρουσιάζω, θέτω προς συζήτηση» και «εκθέτω, εμφανίζω (ενώπιον όλων)». Στη σημ. «εμφανίζω σε οθόνη» η λ. αποδίδει το αγγλ. project].

προβάρω ρ. μετβ. {πρόβαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) κάνω πρόβα (σε κάτι), το δοκιμάζω (κυρ. φορώντας το): ~ *ένα φουστάνι*. — **προβάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. provare, βλ. κ. *πρόβα*].

προβατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πρόβατο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αρνάκι· ΦΡ. ***μετράω προβατάκια*** μετράω φανταστικά προβατάκια προσπαθώντας έτσι να με πάρει ο ύπνος: *–Δεν μπορώ να κοιμηθώ. –Μέτρα προβατάκια!* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι αφελής, αθώος, άκακος: ~ *τού Θεού είναι ο κακομοίρης, δεν πειράζει άνθρωπο!* ● **3.** (μτφ.) ***προβατάκια*** (τα) οι αφροί των κυμάτων τής θάλασσας.

προβατάρης (ο) {προβατάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που βόσκει πρόβατα ΣΥΝ. βοσκός, τσομπάνος.
[ΕΤΥΜ. < *πρόβατο* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *γελαδ-άρης*].

προβατέμπορος (ο) [μεσν.] {προβατεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο ζωέμπορος που κάνει αγοραπωλησίες προβάτων.

προβατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *προβατίσιος*) (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, αυτός που παράγεται ή προέρχεται από πρόβατο: ~ *γάλα / κρέας / τυρί* ΣΥΝ. πρόβειος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

προβατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσοσμία των προβάτων, καθώς και των φρέσκων, μη επεξεργασμένων πρόβειων γαλακτοκομικών προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. < *πρόβατο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. *τραγ-ίλα*].

προβατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό πρόβατο ΣΥΝ. αμνάδα.

πρόβατο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {προβάτ-ου | -ων} **1.** φυτοφάγο θηλαστικό ζώο, ύψους περίπου ενός μέτρου, με πυκνό μαλλί, το οποίο βόσκει σε κοπάδι και εκτρέφεται για το μαλλί, το κρέας και το γάλα του: *βόσκω τα* ~· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***απολωλός πρόβατο*** βλ. λ. *απολωλώς* (β) ***σαν πρόβατο στη σφαγή / ως πρόβατον επί σφαγήν*** βλ. λ. *σφαγή* (γ) ***βάλανε τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα*** βλ. λ. *λύκος* **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ο ήπιος και καλοπροαίρετος άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή κακία (β) ο άνθρωπος που δεν έχει δική του βούληση, χωρίς προσωπικότητα: *«αφηνόμουν να με κανονίζει το πρόγραμμα τού ορφανοτροφείου· ~ ανάμεσα στ' άλλα ~»* (Έ. Αλεξίου) || *μερικοί πολιτικοί θέλουν τους πολίτες πρόβατα, ώστε να τους χειραγωγούν εύκολα*· ΦΡ. (α) ***σαν τα πρόβατα*** για ομάδα ανθρώπων χωρίς βούληση, που ακολουθούν τυφλά: *πηγαίναμε όλοι ~ πίσω απ' τον ξεναγό* (β) ***μαύρο πρόβατο*** βλ. λ. *μαύρος*. — (υποκ.) **προβατάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόβατον* (κυρ. πληθ. *πρόβατα*), ρηματικό επίθ. τού *προβαίνω* «προχωρώ, βαδίζω», με τη γενική έννοια ότι *πρόβατα* αποκαλούνται «αυτά που βαδίζουν, που κινούνται», κατ' αντιδιαστολή προς την ακίνητη περιουσία που μπορεί να κατείχε κάποιος (πβ. την ομηρική φρ. *κειμήλιά τε πρόβασίν τε* «ακίνητα και κινητά πλούτη»). Παρόμοια χρήση εμφανίζει το αρχ. σκανδ. ganganda «κινητή περιουσία, κοπάδια» (ενώ liggjanda fe «ακίνητη περιουσία, θησαυρός»), ίσως και το χεττ. iyant «πρόβατο», μτχ. τού ija- «πηγαίνω». Η λ. *πρόβατα* αναφερόταν αρχικώς σε κάθε είδους κοπάδια ζώων, αλλά πολύ σύντομα αντικατέστησε την αρχαιότατη λ. *ὄϊς* στη σημερινή σημ. «πρόβατο»].

προβατοκάμηλος (η) [1812] {προβατοκαμήλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το λάμα (βλ.λ.).

προβατοκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή προβάτων, κυρ. για λόγους αναπαραγωγής ΣΥΝ. προβατοτροφία. — **προβατοκόμος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβατοκόμος* < *πρόβατον* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

προβατοτροφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προβατοκομία (βλ.λ.). — **προβατοτρόφος** (ο) [μτγν.].

προβεβηκώς, -υία, -ός (αρχαιοπρ.) προχωρημένος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***προβεβηκυία ηλικία*** η μεγάλη, γεροντική ηλικία (β) ***προβεβηκ-ώς / -υία τη ηλικία*** (*προβεβηκὼς τῇ ἡλικίᾳ*, Λυσίας 24, 16) ο ηλικιωμένος / η ηλικιωμένη.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *προβαίνω*].

προβεβλημένος, -η, -ο αυτός που έχει προβληθεί ιδιαίτερα και είναι ευρύτερα γνωστός: ~ *πολιτικός / καλλιτέχνης / στέλεχος κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *προβάλλω*].

πρόβειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, που προέρχεται ή παράγεται από το πρόβατο: ~ *γάλα / γιαούρτι* ΣΥΝ. προβατήσιος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μετρική βράχυνση τού αρχ. *προβάτ-ειος* (< *πρό-βατον*), πιθ. από αμάρτυρο αθέματο τ. **πρόβα* (αντί *πρόβατα*)].

προβέντζα (η) (λαϊκ.) η ξαφνική, βίαιη ενίσχυση τής έντασης τού ανέμου και η ταυτόχρονη αλλαγή του από νότιο σε βόρειο.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. ιταλ. provenza (< τοπων. Provenza), άνεμος που φυσά από την περιοχή τής Προβηγκίας].

Προβηγκία (η) ιστορική περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας, που βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. — **Προβηγκιανός** (ο), **Προβηγκιανή** (η), **προβηγκιανός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. provincia «επαρχία» (> γαλλ. Provence), που ονομάστηκε έτσι επειδή ήταν η πρώτη ρωμαϊκή επαρχία, η οποία ιδρύθηκε πέραν των Άλπεων. Αρχικώς ονομαζόταν Gallia Transalpina «πέραν των Άλπεων Γαλατία (Γαλλία)»].

προβιά (η) **1.** το φυσικό ή κατεργασμένο δέρμα προβάτου **2.** (κατ' επέκτ.) το δέρμα ζώου: ~ *λιονταριού* ΣΥΝ. τομάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προβέα* (με συνίζηση *προβ-ιά*), από αθέματο τ. **πρόβα* (αντί τού αρχ. *πρόβατα*). Βλ. κ. *πρόβειος*].

προβιβάζω ρ. μετβ. {προβίβασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προωθώ σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση· κυρ. (για μαθητές) προάγω στην επόμενη τάξη: *τελικά δεν προβιβάστηκε· έμεινε στην ίδια τάξη!* ΣΥΝ. προάγω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — **προβιβαστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *βιβάζω* «προχωρώ, βαδίζω – κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. *βάζω*)].

προβιβάσιμος, -η, -ο [1860] αυτός που μπορεί (κρίνεται ικανός) να προβιβαστεί· κυρ. στη ΦΡ. ***προβιβάσιμος βαθμός*** ο βαθμός που δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να προβιβαστούν, να προαχθούν στην επόμενη τάξη: *το «δέκα» είναι ~ για τους μαθητές τού γυμνασίου και τού λυκείου*.

προβιβασμός (ο) [μτγν.] η προώθηση (κάποιου) σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση· κυρ. (για μαθητή) η προαγωγή στην επόμενη τάξη: *ο ~ του στη θέση τού προϊσταμένου* ΑΝΤ. υποβιβασμός, (για μαθητή) στασιμότητα. Επίσης **προβίβαση** (η) [μτγν.].

προβιβαστέος, -α, -ο [1851] αυτός που είναι άξιος να προβιβαστεί ΣΥΝ. προακτέος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *προβιβασ-* (τού ρ. *προβιβάζω*) + παραγ. επίθημα *-τέος* ρηματ. επιθέτων, που δηλώνει υποχρεωτική πορεία ή πράξη].

προβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εποχή που προηγείται τής βιομηχανοποίησης: ~ *κοινωνία* || *παραγωγικές διαδικασίες* ~ *τύπου* ΑΝΤ. μεταβιομηχανικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preindustrial].

προβιταμίνη (η) {προβιταμινών} ΒΙΟΛ. ουσία που η δομή της είναι παρόμοια με αυτή τής βιταμίνης, λαμβάνεται από τον άνθρωπο με την τροφή του και μέσα στον οργανισμό μετατρέπεται στην αντίστοιχη βιταμίνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. provitamin (νόθο σύνθ.)].

προβλεπτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να προβλέπει: ~ *σχεδιασμός / σκέψη / κίνηση* ΣΥΝ. προνοητικός, διορατικός. — **προβλεπτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

προβλεπτικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να προβλέπει, να υπολογίζει σωστά και εγκαίρως τις εξελίξεις.

προβλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {προέβλεψα κ. πρόβλεψα κ. προείδα, προβλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** εκτιμώ ή διαισθάνομαι κάτι το οποίο πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: *η αστυνομία δεν προβλέπει επεισόδια στη διαδήλωση* || ~ *βελτίωση τού πολιτικού κλίματος μέχρι τις εκλογές* ΣΥΝ. εκτιμώ, αναμένω **2.** μαντεύω (κάτι που θα γίνει στο μέλλον): *η χαρτορίχτρα τού πρόβλεψε πολλά κέρδη / επιτυχίες / μεγάλο έρωτα* || *ο υπερτυχερός που προέβλεψε σωστά τα αποτελέσματα και των δεκατριών αγώνων* ΣΥΝ. προμαντεύω **3.** (ειδικότ.) κάνω πρόγνωση: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει επιδείνωση τού καιρού από αύριο σε όλη τη χώρα* **4.** καθορίζω ή επιτρέπω με βάση διατάξεις, κανονισμούς κ.λπ.: *τι προβλέπει το Σύνταγμα για τέτοιες περιπτώσεις;* || *το συμβόλαιό του δεν προβλέπει αποζημίωση* || *η συμφωνία προβλέπει κυρώσεις σε περίπτωση αθέτησης των συμφωνημένων* || (μτχ.) *οι προβλεπόμενες ρήτρες από το συμβόλαιο* **5.** περιλαμβάνω (κάτι) σε σχεδιασμό: *δεν είχαν προβλέψει έξοδο κινδύνου για περίπτωση πυρκαγιάς* || *προέβλεψαν και δέκα θέσεις παραπάνω σε περίπτωση που χρειαζόταν* **6.** καθορίζω, προσδιορίζω με υπολογισμό και αξιοποίηση των υπαρκτών δεδομένων: *το κόστος τού έργου έχει προβλεφθεί στα δέκα δις* || *προβλεπόμενη διάρκεια ζωής* || *προβλεπόμενο κέρδος* **7.** (τριτοπρόσ. μεσοπαθ. ***προβλέπεται, προβλέπονται***) περιλαμβάνεται στον κανονισμό, σε όσα επιτρέπονται: *δεν προβλέπεται χορήγηση αδείας για τέτοιους λόγους* || *προβλέπονται αυστηρές κυρώσεις σε περίπτωση μη τήρησης τής συμφωνίας* || *τι προβλέπεται γι' απόψε;* (τι έχει το πρόγραμμα γι' απόψε;) ♦ (αμετβ.) **8.** λαμβάνω (προληπτικά) τα μέτρα μου για κάτι: *έξυπνος είναι, αλλά δεν προβλέπει ποτέ για το μέλλον* || *έχετε προβλέψει για πιθανό σεισμό;* ΣΥΝ. προνοώ **9.** μαντεύω: *για να κερδίσεις, πρέπει να προβλέψεις σωστά*.

πρόβλεψη (η) [1769] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η εκ των προτέρων εκτίμηση για κάτι που πρόκειται να συμβεί ή υπολογίζεται να συμβεί: *δεν ήθελε να κάνει καμία ~ για τον αυριανό αγώνα* || ~ *τού καιρού* || *διακινδυνεύω μια ~* **2.** η έγκαιρη φροντίδα, η πρόνοια για μελλοντικά δεδομένα: *δεν είχε γίνει ~ για την περίπτωση πλημμύρας* || *τα κτήρια σχεδιάστηκαν χωρίς αντισεισμική ~* **3.** ΟΙΚΟΝ. (α) το αντιστάθμισμα ποσού, το οποίο θα καταβληθεί από τον αποδέκτη συναλλαγματικής (β) η παρακράτηση ποσού από το καθαρό κέρδος για την κάλυψη ζημιών, τα έξοδα συντηρήσεως ή επεκτάσεως εγκαταστάσεων κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόγνωση*.

προβλέψιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να προβλεφθεί, να υπολογιστεί εκ των προτέρων: *η αντίδρασή του δεν ήταν ~* || ~ *άνθρωπος* (με αντιδράσεις και συμπεριφορά σταθερή) ΑΝΤ. απρόβλεπτος. — **προβλεψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prévisible].

προβλήθηκα ρ. ▸ προβάλλω

πρόβλημα (το) {προβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε ζήτημα που τί-

θεται προς επίλυση ή καθετί που προκαλεί δυσκολία ή μας απασχολεί λόγω τού δυσάρεστου ή πιεστικού του χαρακτήρα: *το ~ τού νέφους / τού πληθωρισμού / τής ανεργίας / των λαθρομεταναστών || το κυκλοφοριακό ~ || έχει πολλά ~ με την υγεία του || έχω ~ στην όραση / στην ακοή / στην κίνηση των άκρων || καρδιακό / πεπτικό / ψυχολογικό / αντιληπτικό / σεξουαλικό / ορμονικό ~ || εμφανισιακό / οικονομικό / κοινωνικό / δυσεπίλυτο / οξύ ~ || προκαλώ / δημιουργώ / αντιμετωπίζω / λύνω ένα ~ || θέτω σε κάποιον ένα ~ || θέλουμε καινούργιο σπίτι· το ~ είναι πού θα βρούμε τα λεφτά || δεν καταλαβαίνω· πού είναι το ~; || αυτό δεν είναι ~* (δεν προξενεί δυσκολίες) || *αυτό είναι δικό σου ~!* (και όχι δικό μου) || *όποιος κερδίσει το λαχείο θα λύσει το ~ τής ζωής του* (όλα τα οικονομικά του προβλήματα)· ΦΡ. (καθημ.) (α) ***κανένα πρόβλημα!*** δεν έχω αντίρρηση: *θα προτιμούσα να έρθεις Τρίτη, αλλά αν θέλεις να έρθεις Δευτέρα, ~!* (β) ***πρόβλημά σου!*** αυτό πρέπει να απασχολήσει εσένα και όχι εμένα **2.** (ειδικότ.) ζήτημα με το οποίο δίνονται συγκεκριμένα δεδομένα (γνωστά) και ζητούνται άλλα, για την εύρεση των οποίων απαιτείται μία σειρά μαθηματικών ή άλλων επιστημονικών πράξεων: *γεωμετρικό / φιλοσοφικό / δύσκολο / εύκολο ~ || ~ απλής μεθόδου των τριών / εξισώσεων || όλοι οι μαθητές έλυσαν το ~ με ευκολία || θα σου βάλω ένα ~: αν έχεις 5 μήλα και σου πάρω τα 3, πόσα θα σου μείνουν;* **3.** οτιδήποτε προκαλεί ερωτηματικά ή αμφιβολίες: *το χωρίο αυτό αποτελεί ένα από τα μεγάλα ~ για τους φιλολόγους* ΣΥΝ. (εκφραστ.) αίνιγμα, γρίφος **4.** (καθημ.) η δυσκολία στο να αποδεχθεί κανείς κάτι: *έχω ~ με την Τετάρτη· μήπως γίνεται να το κάνουμε Τρίτη; || –Τι ~ έχεις με το αμάξι του; –Δεν μ' αρέσει το χρώμα του·* ΦΡ. (οικ.-συνήθ. με επιθετική διάθεση) ***έχεις πρόβλημα;*** υπάρχει κάτι που δεν σου αρέσει: **5. *προβλήματα*** (τα) οι δυσκολίες στις σχέσεις (με κάποιον): *έχω ~ με τους γείτονες· ενοχλούνται που βάζω τη μουσική δυνατά.* — (υποκ.) **προβληματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει ριχτεί μπροστά, εμπόδιο», < *προβάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα – βάλλω*). Ήδη στους αρχ. συγγραφείς συναντούμε τη σημ. «γεωμετρικό ζήτημα (προς επίλυση)», στον δε Αριστοτέλη η λ. αναφέρεται στο θεωρητικό ερώτημα σχετικά με το αν μια δήλωση είναι αληθής ή ψευδής. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. λατ. problēma, αγγλ. problem, γαλλ. problème, γερμ. Problem κ.ά.].

προβληματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προβλημάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ προβληματισμό (σε κάποιον), του προκαλώ ερωτηματικά, αβεβαιότητα ή δυσχέρεια: *με προβληματίζει η στάση κάποιου / τα αποτελέσματα / τα σχόλια των άλλων / η συμπεριφορά ενός γνωστού* ΣΥΝ. απασχολώ, ανησυχώ **2.** (μεσοπαθ. ***προβληματίζομαι***) καταπιάνομαι εις βάθος με ένα θέμα, ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι) επιζητώντας τρόπους προσέγγισης ή αντιμετώπισής του: *δεν έχει προβληματιστεί ποτέ για τη ζωή / για το μέλλον του / σχετικά με φιλοσοφικά ζητήματα || προβληματίστηκε έντονα πριν καταλήξει σ' αυτή την απόφαση* **3.** (η μτχ. ***προβληματισμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που τον απασχολεί έντονα κάτι: *τον είδα αρκετά προβληματισμένο χθες· συνέβη τίποτα;* (β) αυτός που θέτει ή διαπιστώνει προβλήματα και επιζητεί τρόπους επίλυσής τους: *είναι ~ άνθρωπος || βιβλίο για ~ αναγνώστες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβληματικός.*

προβληματική (η) **1.** ο προβληματισμός για συγκεκριμένο θέμα, με διαχωρισμό και σύνδεση των επιμέρους ζητημάτων, που εμφανίζουν λογική αλληλουχία: *η επιχειρηματολογία του ήρθε ως απάντηση στην ~ που εξέθεσε ο προηγούμενος ομιλητής* **2.** το σύνολο των προβλημάτων με τα οποία συνδέεται κάτι: *η ~ ενός σκηνοθέτη / ενός έργου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβληματισμός.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Problematik < αρχ. *προβληματικός*].

προβληματικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί ή παρουσιάζει πρόβλημα ή που η αντιμετώπισή του συνιστά πρόβλημα: *~ διατύπωση / κατάσταση / συμπεριφορά / διαδικασία || ~ άνθρωπος!* ΦΡ. (α) ***προβληματικό παιδί*** παιδί με κινητικά ή/και διανοητικά προβλήματα (β) ***προβληματική επιχείρηση*** κάθε επιχείρηση, κυρ. εθνικού ενδιαφέροντος, η οποία αδυνατεί να ανταποκριθεί κυρ. στις οικονομικές της υποχρεώσεις και η περαιτέρω λειτουργία της είναι αμφίβολη: *εξυγίανση / ιδιωτικοποίηση των προβληματικών επιχειρήσεων.* — **προβληματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

προβληματικός – προβληματισμένος. Οι δύο λέξεις συγχέονται συχνά στη χρήση τους, παρά την εντελώς διαφορετική σημασία τους. Συγκεκριμένα, το **προβληματικός** δηλώνει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν προβλήματα, τα οποία ενοχλούν ή ανησυχούν τον ομιλητή· πρόκειται δηλ. για λέξη που χρησιμοποιείται με αρνητική έννοια («κακόσημα»): *Στη δουλειά του, στο σπίτι του, στις παρέες του αρπάζεται με το παραμικρό και φέρνει τους άλλους σε δύσκολη θέση· είναι πραγματικά ένα προβληματικό άτομο – Αγόρασε μια επιχείρηση που αποδείχθηκε προβληματική, γι' αυτό και οι πρώην ιδιοκτήτες της έσπευσαν να την πουλήσουν όσο-όσο.* Αντίθετα, θετική (εύσημη) είναι η έννοια με την οποία χρησιμοποιείται η λ. **προβληματισμένος**· δηλώνει το πρόσωπο που προβληματίζεται για κάτι το οποίο σχετίζεται με ένα θέμα δύσκολο ή ανησυχητικό και προσπαθεί να βρει λύση, να αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα: *Όλοι φάνηκαν πολύ προβληματισμένοι με τις εξελίξεις που υπήρξαν στο Χρηματιστήριο – Γενικά, είναι ένας προβληματισμένος συγγραφέας που παρακολουθεί και εκφράζει τις ανησυχίες τής εποχής του* (τελείως διαφορετικό νόημα θα είχε η διατύπωση: *Είναι ένας προβληματικός συγγραφέας!* θα αποτελούσε έναν πολύ αρνητικό χαρακτηρισμό).

προβληματικότητα (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η αυξημένη εμφάνιση προβλημάτων (σε κάποιον/κάτι), ώστε να καθίσταται προβληματικός/-ό: *η ~ τού χαρακτήρα του || η ~ τού συστήματος διορισμών αποδεικνύεται από το πλήθος των αδιορίστων που περιμένουν διορισμό.*

προβληματισμένος, -η, -ο → προβληματίζω

προβληματισμός (ο) **1.** η πρόκληση και έκφραση ερωτημάτων και ανησυχιών: *Είναι τόσο απλό! Προς τι όλος αυτός ο ~; || ο επιστημονικός ~ του γεννήθηκε από την παρατήρηση των φυσικών φαινομένων* **2.** (κατ' επέκτ.) η κατάσταση τού ανθρώπου που προβληματίζεται, η ύπαρξη ερωτημάτων, ανησυχιών κυρ. πνευματικού και κοινωνικού χαρακτήρα **3.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε ζήτημα προβληματίζει (κάποιον): *εκφράζω / μοιράζομαι με κάποιον τους ~ μου || συμμερίζομαι τους ~ κάποιου.*

προβληματισμός – προβληματική. Από το **προβληματίζομαι** (για κάτι) χρησιμοποιείται πολύ τελευταία η λ. **προβληματισμός**. Και οι δύο λέξεις είναι νέες. Το *προβληματισμός* χρησιμοποιείται για την πράξη τού *προβληματίζομαι* τόσο στον ενικό (*Ο προβληματισμός τής κυβερνήσεως για ορισμένα ζητήματα τής εξωτερικής μας πολιτικής είναι κατά πόσον θα πρέπει να δεχθεί ξένες μεσολαβητικές προσπάθειες*) όσο και στον πληθυντικό (*Οι προβληματισμοί του για την οικονομία εκφράζονται συχνά στα κείμενα που δημοσιεύει στον Τύπο*). Νέα (από το γερμ. Problematik, που ανάγεται στο ελλην. *προβληματικός*) είναι και η λ. **προβληματική**, που χρησιμοποιείται με τη σημ. τού *προβληματισμός*: *Η προβληματική που εξέθεσε στη Βουλή, έδειξε ότι έχει συλλάβει την κρισιμότητα τής κατάστασης.*

προβλήτα (η) κατασκευή σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό με τη μορφή τεχνητής προεκβολής τής ξηράς, η οποία χρησιμοποιείται για το πλεύρισμα των πλοίων, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, την αποβίβαση και επιβίβαση επιβατών κ.λπ.: *τσιμεντένια ~ || πλωτή ~* (πλωτή κατασκευή / πλατφόρμα που αγκυροβολείται μακριά από την ακτή, κυρ. για να διευκολύνει τη φόρτωση πετρελαιοειδών) ΣΥΝ. λιμενοβραχίονας, μόλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προβλής, -ῆτος* < *προβάλλω*, μέσω θ. *βλη-* (πβ. αόρ. *ἐ-βλή-θην* τού ρ. *βάλλω*)].

προβοδίζω ρ. μετβ. {προβόδισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνοδεύω (κάποιον που αναχωρεί) για λίγο, τον βγάζω ώς την πόρτα ΣΥΝ. ξεπροβοδίζω, ξεβγάζω, κατευοδώνω. Επίσης **προβοδώνω**. — **προβόδισμα** κ. **προβόδωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προβοδῶ*, πιθ. < **προ-ευοδῶ* (πβ. μτγν. *κατευοδῶ*) < *προ-* + *εὐ-* + *-οδῶ* (< *ὁδός*). Λιγότερο πιθ. η άποψη ότι το ρ. ανάγεται στο μεσν. *πρόβοδος* «οδηγός» < λατ. providus < ρ. provideo «προβλέπω, προνοώ»].

προβοκάρω ρ. μετβ. {προβόκαρ-α κ. -ισα} υποκινώ (μέλη οργάνωσης, συμμετέχοντες σε πολιτική εκδήλωση κ.λπ.) σε ενέργειες οι οποίες θα έχουν άσχημο αντίκτυπο, ώστε να τους εκθέσω (προς όφελος αντιπάλων τους, τής αστυνομίας κ.λπ.). — **προβοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. provocare < λατ. provocāre «προκαλώ» < pro- «προ-» + voco «καλώ, ονομάζω» (< vox «φωνή»)].

προβοκάτορας (ο) {προβοκατόρων}, **προβοκατόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διεισδύει δολίως σε οργάνωση, διαδήλωση, πολιτική εκδήλωση κ.λπ. και δρα υπονομευτικά, στοχεύοντας να προκαλέσει αναταραχές ή να παρασύρει κάποιους σε ενέργειες που θα τους εκθέσουν (προς όφελος των αντιπάλων τους, τής αστυνομίας κ.λπ.). — **προβοκατόρικος**, -η, -ο, **προβοκατόρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβοκάτωρ, -ορος*, αρχική σημ. «ξιφομάχος», < λατ. provocātor < provoco «προκαλώ» (βλ. κ. *προβοκάρω*)].

προβοκάτσια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δράση ή ενέργεια που έχει σκοπό να παρασύρει άτομο ή ομάδα σε παράνομες ή ανάρμοστες πράξεις, ώστε να εκτεθούν και να ωφεληθούν οι αντίπαλοί τους, η αστυνομία κ.λπ.: *οι διοργανωτές τής διαδήλωσης απέδωσαν τις καταστροφές καταστημάτων σε ~, που αποσκοπούσε στο να στρέψει την κοινή γνώμη εναντίον τους.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. provokatsija < λατ. provocatio «πρόκληση» < provocāre «προκαλώ» (βλ. κ. *προβοκάρω*)].

προβολέας (ο) {προβολ-είς, -έων} **1.** (α) ισχυρή φωτιστική συσκευή, που συγκεντρώνει και εκπέμπει τη φωτεινή ροή σε σταθερή κατεύθυνση, επιτυγχάνοντας έτσι υψηλή ένταση τοπικού φωτισμού· χρησιμοποιείται για τη φωτοδότηση μεγάλων χώρων, κτηρίων κ.λπ., την αναζήτηση μακρινών στόχων τη νύχτα ή ως φωτιστική πηγή σε φωτογραφικά εργαστήρια: *ο ~ έπεσε πάνω στην πρωταγωνίστρια || ~ γηπέδου / θεάτρου / αυτοκινήτου || ~ διάχυτου φωτισμού* (αυτός που χρησιμοποιείται για τον φωτισμό χώρων, λ.χ. πλατειών, αεροδρομίων) || *~ ομίχλης / αεράμυνας* || (μτφ.) *κατάφερε να στρέψει ξανά τους ~ τής δημοσιότητας πάνω του* (β) το σποτ (βλ.λ., σημ. 2) (γ) συσκευή που προβάλλει σε τοίχο ή ειδική επιφάνεια μεγεθυσμένες εικόνες από άλλη πηγή (π.χ. από Η/Υ, τηλεόραση, βίντεο, ντιβιντί) ΣΥΝ. (προφορ.) προτζέκτορας **2.** (α) ΚΙΝΗΜ. η ειδική συσκευή, με την οποία πραγματοποιείται η προβολή κινηματογραφικής ταινίας (β) εποπτικό όργανο για την προβολή διαφανειών (σλάιντς) σε τοίχους, επιφάνειες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβολεύς*, αρχική σημ. «παραγωγός - γεννήτορας», < αρχ. *προβάλλω* (πβ. κ. *βολή – βάλλω*). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. projecteur / αγγλ. projector].

προβολή (η) **1.** η παρουσίαση φωτεινών εικόνων: *~ διαφανειών·* ΦΡ. ***μηχανή προβολής*** (i) κάθε μηχανή που προβάλλει εικόνες σε οθόνη (ii) (ειδικότ.) η κινηματογραφική μηχανή που προβάλλει την ταινία **2.** (ειδικότ.) η παρουσίαση κινηματογραφικής ταινίας (σε οθόνη): *στο πλαίσιο τού φεστιβάλ θα γίνει ~ 20 κλασικών ταινιών τού ευρωπαϊκού κινηματογράφου || είδα την ταινία σε νυχτερινή ~·* ΦΡ. ***κινημα-***

τογράφος α' / β' προβολής ο κινηματογράφος που παρουσιάζει καινούργιες ταινίες (α' προβολής) ή αυτές που έχουν ήδη προβληθεί (β' προβολής) • **3.** η έντονη παρουσίαση (προσώπου ή πράγματος), με στόχο να γίνει ευρύτερα γνωστό, να διαφημιστεί: *σκοπός τής διεθνούς έκθεσης είναι η ~ των ελληνικών επιχειρήσεων* || *οι πολιτικοί επιδιώκουν την ~ τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης* || *έγινε μεγάλη ~ στο νέο προϊόν* || *κατηγορήθηκε από συναδέλφους της ότι επιδιώκει την προσωπική της ~ και μόνο* • **4.** η προώθηση συγκεκριμένου εμπορεύματος σε κατάστημα, λ.χ. με την τοποθέτησή του σε περίοπτη θέση, την επίδειξή του στους πελάτες από υπαλλήλους: *~ ενός καινούργιου αρώματος / τού νέου μακιγιάζ μιας εταιρείας* ΣΥΝ. προώθηση • **5.** ΨΥΧΟΛ. ένας από τους σημαντικότερους μηχανισμούς άμυνας τού εγώ, κατά τον οποίο το υποκείμενο αποδίδει σε άλλο πρόσωπο ή πράγμα ιδιότητες, επιθυμίες, συναισθήματα κ.λπ. που αρνείται να αναγνωρίσει στον εαυτό του ή τα οποία δεν μπορεί να υποφέρει • **6.** (λόγ.) η προέκταση: *η μεγάλη ~ τής στεριάς προς τη θάλασσα και οι σκόπελοι κάνουν την πλεύση επικίνδυνη* ΣΥΝ. προεξοχή, προεκβολή ΑΝΤ. εσοχή **7.** (α) ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετακίνηση τού ενός ποδιού προς τα εμπρός και λοξά με ταυτόχρονη κάμψη τού γονάτου, ενώ το άλλο πόδι παραμένει τεντωμένο (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) το τέντωμα τού ποδιού από παίκτη, με στόχο να διώξει τη μπάλα από τα πόδια αντιπάλου ΣΥΝ. τάκλιν **8.** ΓΕΩΜ. η απεικόνιση ενός συνόλου σημείων (σε ευθεία, επίπεδο ή επιφάνεια) με τη βοήθεια ενός κέντρου ή μιας ευθείας ή ενός επιπέδου: *~ ευθείας* (σε επίπεδο) / *τετραγώνου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίψη», < *προβάλλω* (πβ. κ. *βολή – βάλλω*). Εύχρηστες είναι στην Αρχ. οι σημ. «πρόταση – ψήφισμα» και «αμυντικό όπλο που κρατιέται μπροστά από το σώμα». Στη σημ. «παρουσίαση φωτεινών εικόνων» η λ. αποδίδει το γαλλ. projection].

προβολή – προπαγάνδα – διαφήμιση. Η λ. **προβολή** έχει γενική σημασία και θετικό περιεχόμενο: *Η προβολή των αξιών στις οποίες πιστεύει ένας λαός είναι έργο τής παιδείας.* Αρνητική χροιά έχει η σημασία τής λ. **προπαγάνδα**· δηλώνει την προβολή πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών κυρίως αρχών και διδαγμάτων με κάθε τρόπο, συχνά παραπειστικό, αποπροσανατολιστικό, επικοινωνιακά ανέντιμο, αφού μπορεί να περιέχει ελλιπείς, παραποιημένες ή εσφαλμένες πληροφορίες, που δεν βοηθούν να διαμορφώσει κανείς ορθολογική, τεκμηριωμένη και αντικειμενική γνώμη. Ας σημειωθεί ότι η *προπαγάνδα* ξεκίνησε ως επίσημη ενημερωτική κίνηση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (το 1559) προς διάδοση τής πίστης (Congregatio de *propaganda* fide = Επιτροπή προς διάδοση τής πίστης), πέρασε στην οργανωμένη διάδοση κοινωνικοπολιτικών και ιδεολογικών αντιλήψεων από τις χώρες τού πρώην ανατολικού συνασπισμού, λιγότερο και στον δυτικό, λεγόμενο, κόσμο, για να φθάσει στο κορύφωμά της με την οργανωμένη προπαγάνδα τού γερμανικού ναζισμού από τον Γκαίμπελς. Η μεταπολεμική, όλο και περισσότερο καταναλωτικά προσανατολισμένη, κοινωνία, με προεξάρχουσα χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προέβαλε και επέβαλε τη **διαφήμιση**, την προβολή καταναλωτικών κυρίως προϊόντων με κύριο στόχο το εμπορικό κέρδος. Η νεοελληνική λ. *διαφήμιση* πλάστηκε το 1887, για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. και **ρεκλάμα**), το οποίο προέρχεται από το ρ. réclamer «αναφωνώ» (< λατ. reclamo), ενώ η Αγγλική χρησιμοποιεί το advertisement από αντίστοιχη μεσαιωνική γαλλ. λέξη (avertissement), που ανάγεται στο λατ. ad-verto «στρέφω την προσοχή προς κάτι».

προβολικός, -ή, -ό [1805] **1.** ΓΕΩΜ. αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 8): *~ ευθεία / επίπεδο / απεικόνιση / γεωμετρία* **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ***προβολική εκτύπωση*** μέθοδος αντιγραφής φωτογραφικών εικόνων, με την οποία παράγονται αντίγραφα διαφορετικών διαστάσεων • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον προβολέα (βλ.λ.): *~ φάρος* (φάρος που χρησιμοποιεί ηλεκτρικό προβολέα) **4.** ΨΥΧΟΛ. (α) αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 5): *~ ταύτιση* (β) ***προβολικό τεστ*** ψυχολογική δοκιμασία που αποτελείται από αόριστα, ασαφή ερεθίσματα, τα οποία το άτομο καλείται να περιγράψει και να ερμηνεύσει.

πρόβολος (ο) {προβόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. πλάγιος ιστός που προεξέχει από την πλώρη ιστιοφόρου πλοίου και χρησιμεύει για να στερεώνει τα εμπρόσθια βοηθητικά ιστία ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαστούνι **2.** ΑΡΧΙΤ. (α) λιθόκτιστη ή τσιμεντένια προεξοχή με σχήμα τριγωνικό, σφηνοειδές ή ελλειπτικό, που κατασκευάζεται στη βάση των βάθρων γέφυρας, για να ενισχύσει το κτίσμα (β) προέκταση οριζόντιου δομικού στοιχείου κατά το ένα άκρο του πέρα από το σημείο στήριξής του **3.** (α) κατασκευή που προεξέχει από μόλο, προβλήτα κ.λπ. και έχει διεύθυνση κάθετη ή λίγο λοξή προς την πλησιέστερη παραλία· χρησιμεύει για να προστατεύει την παραλία από τη διαβρωτική ενέργεια των κυμάτων (β) χαμηλό ανάχωμα, εγκάρσιο προς την όχθη χειμάρρου ή ποταμού, που την προστατεύει από τη διάβρωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προβάλλω* (πβ. κ. *βόλος – βάλλω*)].

προβοσκίδα (η) **1.** σαρκώδης προεκβολή στο πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής διαφόρων ζώων (λ.χ. τού ελέφαντα) ή εντόμων (λ.χ. τού κουνουπιού), που σχηματίζεται συνήθ. ως επιμήκυνση τής μύτης και τού επάνω χείλους ή των στοματικών οργάνων και χρησιμεύει κυρ. για την εύρεση και τη λήψη τής τροφής **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η μεγάλη μύτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προβοσκίς, -ίδος* < *προ-* + *βοσκίς* (< *βόσκω*)].

προβοσκιδοειδής, -ής, -ές [1890] {προβοσκιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΖΩΟΛ. ζώο που ανήκει στην τάξη χερσόβιων θηλαστικών με προβοσκίδα, στην οποία περιλαμβάνονται μόνο τα διάφορα είδη ελεφάντων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

προβοσκιδοφόρος, -α, -ο [1861] ΖΩΟΛ. αυτός που φέρει προβοσκίδα: *~ ζώα / έντομα.*
[ΕΤΥΜ. < *προβοσκίδα* + *-φόρος* < *φέρω*].

προβούλευμα (το) {προβουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ. (παλαιότ.) πράξη τού εισαγγελέα πρωτοδικών, με την οποία έγκληση ή μήνυση απορρίπτεται ως αβάσιμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προβουλεύω* «προσχεδιάζω, προαποφασίζω» < *προ-* + *βουλεύω / -ομαι* < *βουλή* (βλ.λ.)].

προβώ (να/θα) ρ. → προβαίνω

προγαμιαίος, -α, -ο {μτγν.} αυτός που υπάρχει, γίνεται ή δίνεται πριν από τον γάμο: *~ σχέσεις / συμβόλαιο / δωρεά* (περιουσιακό στοιχείο τού άνδρα ή τρίτου προσώπου, που δωριζόταν στη γυναίκα πριν από τον γάμο ως ανταπόδοση τής προίκας).

προγάστριο (το) {προγαστρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το υπογάστριο (βλ.λ.)· (ειδικότ.) το προκοίλι: *«μια πολύ συμπαθητική μερίς ανθρώπων τής ευπόρου τάξεως, που δεν μεταβάλλουν τους παράδες τους εις προγάστρια και λιπαρά προγούλια...»* (Στρ. Μυριβήλης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προγάστριον* < *προ-* + *-γάστριον* < *γαστήρ* «κοιλιά» (βλ. κ. *γαστέρα*)].

προγάστωρ (ο/η) {προγάστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.-σκωπτ.) αυτός που έχει προτεταμένη την κοιλιά, ο χοντρός: *«ο ~ πρώην υπουργός Εξωτερικών τής Ιταλίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *-γάστωρ* < *γαστήρ* «κοιλιά» (βλ. κ. *γαστέρα*)].

προγενέστερος, -η (λόγ. -έρα), -ο **1.** αυτός που προηγήθηκε, που υπήρξε, συνέβη ή έγινε πριν από (κάποιον ή κάτι) άλλο: *σε ~ έργα του δεν ασχολήθηκε με τέτοια θέματα* || *~ εποχή / συμβάν* || *πρόκειται για υπόθεση ~ τού διορισμού του* ΣΥΝ. προηγούμενος, παλαιότερος ΑΝΤ. μεταγενέστερος **2.** ***προγενέστεροι*** (οι) οι άνθρωποι που έζησαν σε προηγούμενες εποχές ΣΥΝ. παλιοί ΑΝΤ. μεταγενέστεροι. — **προγενέστερα / προγενεστέρως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *προγενής* «προγεννηθείς» < *προ-* + *-γενής* < *γένος*].

προγεννητικός, -ή, -ό αυτός που συμβαίνει ή διενεργείται πριν από ενδεχόμενη κύηση και τοκετό: *~ έλεγχος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prénatal].

προγεστερόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη τού γυναικείου γεννητικού συστήματος, που παράγεται από τις ωοθήκες, τον πλακούντα και τα επινεφρίδια και είναι υπεύθυνη για την απελευθέρωση τού ωαρίου κατά την ωορρηξία (όπως και τα οιστρογόνα), για την προετοιμασία τού τοιχώματος τής μήτρας, ώστε το ενδομήτριο να μπορεί να δεχθεί το ωάριο και για την αναστολή των μυϊκών συσπάσεων τής μήτρας (ώστε το τοίχωμά της να μην απορρίψει το ωάριο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. progesterone (νόθο σύνθ.), από συμφυρμό τού progestin και τού επιθήματος -sterone. Ο όρος progestin < pro- (< *προ-*) + gest(ation) «κύηση» (< λατ. gestatio < ρ. gestāre «φέρω, βαστάζω», επιτατ. τ. τού ρ. gerĕre «φέρω, βαστάζω», μτχ. gestus), ενώ το επίθημα -sterone < sterole, αποσπάστηκε από το ελληνογενές σύνθ. cholesterol (βλ. λ. *χοληστερόλη*)].

πρόγευμα (το) {μεσν.} {προγεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρωινό φαγητό, το μικρό γεύμα που τρώγεται το πρωί: *το ξενοδοχείο σερβίρει ~ μέχρι τις 10.00* || *θα παρατεθεί ~ εργασίας* || *στην τιμή τού δωματίου περιλαμβάνεται και ~* ΣΥΝ. πρωινό, κολατσιό.

προγευματίζω ρ. αμετβ. {αρχ.} {προγευμάτισα} τρώγω ελαφρά, παίρνω το πρωινό μου.

προγεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {αρχ.} {προγεύθηκα} παίρνω μια πρώτη γεύση από (κάτι), αποκτώ την πρώτη εμπειρία από (κάτι): *με τα τριμηνιαία διαγωνίσματα οι υποψήφιοι προγεύονται τη διαδικασία των προαγωγικών εξετάσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

πρόγευση (η) [1873] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η πρώτη εμπειρία από κάτι, οτιδήποτε προϊδεάζει: *η εντυπωσιακή προεκλογική συγκέντρωση μας έδωσε μια ~ τής νίκης* || *παίρνω μια ~ αυτού που πρόκειται ν' ακολουθήσει.*

προγεφύρωμα (το) [1887] {προγεφυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΣΤΡΑΤ. χώρος τακτικού ή και στρατηγικού πλεονεκτήματος σε εχθρική τοποθεσία που καταλαμβάνεται ή πρόκειται να καταληφθεί και παρέχει τον αναγκαίο χώρο ελιγμών για τις επιχειρήσεις που είναι σχεδιασμένες να διεξαχθούν εκεί: *οι αντάρτες έστησαν ~ στο δυτικότερο άκρο τής χώρας* || (μτφ.) *«οι μειονότητες λειτουργούν συχνά ως προγεφυρώματα εθνικιστικών επιδιώξεων αλυτρωτικού χαρακτήρα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Brückenkopf].

προγεωλογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάπυρη κατάσταση: *~ αιώνας* (ο κοσμικός αιώνας).

προγηρία (η) ΙΑΤΡ. ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γεροντίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. progeria].

προγιαγιά (η) {προγιαγιάδες} η μητέρα τής γιαγιάς ή τού παππού (βλ. κ. λ. *προπάππος*).

προγιγνώσκω ρ. μετβ. {αρχ.} {κυρ. οι αόρ. προέγνωσα, προεγνώσθην, -ησ, -η...} πρόβλεψα: *χάρις στην οξυδέρκειά του προέγνωσε εγκαίρως τους κινδύνους.*

πρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με κραυγές και θορύβους, ο ομαδικός χλευασμός: *έπεσε ~!* ΣΥΝ. πρόγκηγμα, γιουχάισμα ΑΝΤ. επευφημία, ζητωκραυγή.
[ΕΤΥΜ. Αβέβ. ετύμου, ίσως < σλαβ. bruca «προσβλητική αποπομπή», με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *πρόκα*].

προγκάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προγκάς... | πρόγκηξα} (οικ.) ♦ (μετβ.) **1.** διώχνω (κυρ. ζώο) απότομα, με φωνές και θόρυβο **2.** (μτφ. για πρόσ.) εκφράζω την αποδοκιμασία μου (προς κάποιον) με κραυγές και θο-

ρύβους, χλευάζω: *δεν τόλμησε να το προτείνει, γιατί ήξερε ότι θα τον προγκήξουν* ΣΥΝ. γιουχάρω ΑΝΤ. επευφημώ, ζητωκραυγάζω ♦ **3.** (αμετβ.) (λαϊκ. για ζώο) εκδηλώνω ερεθισμό, τινάζομαι ξαφνικά. Επίσης **προγκάρω** κ. **προγκίζω**. — **πρόγκη(γ)μα** κ. **προγκάρισμα** κ. **πρόγκισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πρόγκα*].

προγναθισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} διάπλαση τού προσώπου, τέτοια ώστε τα οστά τής γνάθου να προβάλλουν προς τα εμπρός σαν ρύγχος. Επίσης **προγναθία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prognathisme].

πρόγναθος, -ος, -ο [1887] **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. αυτός που παρουσιάζει προγναθισμό (βλ.λ.) **2.** ΖΩΟΛ. (έντομο) που έχει τα στοματικά όργανα στο πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής ή που το κεφάλι του βρίσκεται σε οριζόντια θέση, με τις γνάθους να διευρύνονται προς τα εμπρός. — **προγναθικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. prognathe].

πρόγνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πρόβλεψη για κάτι που θα συμβεί βάσει υπολογισμών, με αξιοποίηση των δεδομένων: *η ~ τού (αυριανού) καιρού από την Ε.Μ.Υ.* || *έγκαιρη / ακριβής ~ σεισμού* **2.** ΙΑΤΡ. ο εκ των προτέρων υπολογισμός εκ μέρους τού γιατρού για την εξέλιξη, την κατάληξη και τα επακόλουθα μιας ασθένειας, που βασίζεται περισσότερο στην ιατρική του πείρα ή σε στατιστικά κριτήρια παρά σε αντικειμενικά κριτήρια: *η ιατρική ~ επαληθεύτηκε από την εξέλιξη τής υγείας του.*

> **πρόγνωση – πρόβλεψη.** Συχνά οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως ταυτόσημες. Ωστόσο, το **πρόγνωση** είναι στατική έννοια και αποτελεί το αποτέλεσμα τής **πρόβλεψης**, που έχει δυναμική σημασία. Οι μετεωρολόγοι έχουν τη δυνατότητα *πρόβλεψης* των καιρικών συνθηκών, πράγμα που δεν έχουν οι ναυτικοί, οι αγρότες, οι ταξιδιώτες κ.λπ. Οι δεύτεροι παρακολουθούν την *πρόγνωση* τού καιρού, στην οποία οδηγεί η επιστημονική σπουδή διαφόρων μετρήσεων των καιρικών συνθηκών (ταχύτητας τής κίνησης των νεφών κ.λπ.), δηλ. η *πρόβλεψη*.

προγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με την πρόγνωση: *~ δύναμη / ικανότητα* ΣΥΝ. προβλεπτικός **2.** ***προγνωστικά*** (τα) η πρόβλεψη βάσει ορισμένων δεδομένων· (συνήθ. ειδικότ.) η πρόβλεψη τού αποτελέσματος αθλητικών αγώνων: *-Ποια είναι τα ~ σου για το αυριανό ντέρμπι; - Ισοπαλία!* || αισιόδοξα / ευνοϊκά ~.

προγόμφιος (ο) {προγομφί-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο δόντια που φύονται σε κάθε πλευρά τής άνω και κάτω γνάθου (οκτώ συνολικά), μεταξύ των κυνοδόντων και των γομφίων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *γομφίος* (ενν. *όδούς*) < *γόμφος* «σφήνα, συνδετικό ξύλο ή μέταλλο» (βλ.λ.)].

προγόνι (το) {προγον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το παιδί τού ενός εκ των δύο συζύγων από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο (βλ. κ. λ. *προγονός*).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πρόγονος*].

προγονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται από τους προγόνους: *~ δόξα / κτήση / έθιμο / κληρονομιά* ΣΥΝ. πατροπαράδοτος.

προγονισμός (ο) ο αταβισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. atavisme].

προγονοκάπηλος (ο/η) πρόσωπο που καπηλεύεται τους προγόνους. — **προγονοκαπηλία** (η).

προγονολατρία (η) [1891] {προγονολατριών} **1.** η λατρεία των προγόνων, η απόδοση θρησκευτικών τιμών στους προγόνους **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο υπερβολικός θαυμασμός και η έπαρση για τη δόξα των προγόνων ΣΥΝ. προγονοπληξία. — **προγονολάτρης** (ο), **προγονολατρικός**, -ή, -ό, **προγονολατρικά** επίρρ.

προγονοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η υπερβολική προσκόλληση και έπαρση για τη δόξα των προγόνων, με ανάλογη υποτίμηση τού παρόντος: *οι οπαδοί τής καθαρεύουσας κατηγορούνταν για ~* ΣΥΝ. προγονολατρία. — **προγονόπληκτος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *πρόγονος* + *-πληξία* < *πλήττω*, πβ. κ. *φαντασιο-πληξία*].

προγονός (ο), **προγονή** (η) (λαϊκ.) το παιδί τού ενός από τους δύο συζύγους από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο ΣΥΝ. προγόνι.
[ΕΤΥΜ. < *πρόγονος*, με καταβιβασμό τού τόνου].

πρόγονος (ο/η) {προγόν-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο από το οποίο κατάγεται κανείς, κυρ. ο συγγενής τού μακρινού παρελθόντος (παππούς, προπάππος κ.λπ.): *καυχάται ότι ένας από τους σημαντικότερους ήρωες τής Επανάστασης τού '21 είναι ~ του* ΣΥΝ. προπάτορας ΑΝΤ. απόγονος **2.** (εκφραστ.) ***πρόγονοι*** (οι) οι ομοεθνείς (κάποιου) σε παλαιότερη εποχή: *πρέπει να μιμηθούμε τους ένδοξους ~ μας* ΣΥΝ. προπάτορες, προγενέστεροι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

προγούλι (το) {προγουλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις δίπλες που σχηματίζονται στο δέρμα τού λαιμού, κάτω από το πιγούνι, λόγω συσσωρευμένου πάχους: *με τα χρόνια πάχυνε και κρέμασε προγούλια!*
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-γούλι* < *γούλα* «οισοφάγος» (βλ.λ.)].

πρόγραμμα (το) {προγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ο σχεδιασμός σειράς ενεργειών, το σύνολο των επιμέρους πράξεων και λεπτομερειών που κατατείνουν σε ενιαίο σκοπό: *~ χρηματοδότησης / απεξάρτησης από το αλκοόλ / οικονομικής εξυγίανσης / σύγκλισης / ιδιωτικοποιήσεων / επιχορηγήσεων / υποτροφιών / εξειδίκευσης / ερευνών* || *επεξεργασία / κατάρτιση / εκπόνηση προγράμματος* || *το πιλοτικό ~ εφαρμόζεται ήδη σε πολλά ακριτικά σχολεία* ΣΥΝ. πλάνο· ΦΡ. ***με / χωρίς πρόγραμμα*** με / χωρίς προγραμματισμό, με / χωρίς προκαθορισμένη μέθοδο: *είναι πολύ συγκροτημένος άνθρωπος και δουλεύει πάντα με πρόγραμμα* || *απόψε θα τραγουδήσουμε χωρίς πρόγραμμα* ΑΝΤ. όπως να 'ναι, τυχαία, πρόχειρα, απρογραμμάτιστα (β) το σύνολο των στόχων πολιτικού κόμματος, πολιτικού φορέα, τους οποίους δεσμεύεται να εφαρμόσει εφόσον εκλεγεί στην κυβέρνηση: *η κυβέρνηση είναι πιστή στην εφαρμογή τού ~ της* || *το ~ τού κόμματος περιλαμβάνει ουσιαστικές προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό τού κράτους* (γ) (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο είναι καταγεγραμμένοι οι παραπάνω πολιτικοί στόχοι **2.** η λεπτομερής καταγραφή και περιγραφή πράξεων και ενεργειών με τη σειρά που πρόκειται να εκτελεστούν σε καθορισμένο χρονικό διάστημα: *δεν ανακοινώθηκε ακόμη το ~ των μαθημάτων / των εξετάσεων / των σπουδών* || *στο ~ των χειμερινών εκδηλώσεων τού συλλόγου μας περιλαμβάνονται και εκδρομές για σκι* || *καταρτίζω / καταστρώνω / παραβιάζω / τηρώ (το) ~*· ΦΡ. (στο σχολείο) (α) ***αναλυτικό πρόγραμμα*** θεσμικό κείμενο που περιλαμβάνει τη διδακτέα ύλη, τη μέθοδο και τους σκοπούς διδασκαλίας κάθε μαθήματος για κάθε τάξη (β) ***ωρολόγιο πρόγραμμα*** η καταγεγραμμένη σειρά ενεργειών συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας, κυρ. σχολικών μαθημάτων, με την αντίστοιχη ώρα κατά την οποία αρχίζει και τελειώνει καθεμιά τους **3.** το σύνολο των δραστηριοτήτων και ενεργειών που έχει σχεδιάσει ή πρέπει να εκτελέσει κάποιος εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος: *το μηνιαίο μου ~ είναι πολύ φορτωμένο* || *Τι λέει / έχει το ~ σου γι' απόψε; Έχεις χρόνο να βγούμε;* || *σκοπεύαμε να πάμε θέατρο απόψε, αλλά η ξαφνική αδιαθεσία τού παιδιού μάς έβγαλε (έξω) από το ~ μας*· ΦΡ. ***εκτός προγράμματος*** για κάτι που δεν προβλεπόταν από τον αρχικό σχεδιασμό: *αυτή η επίσκεψη τού προέδρου ήταν ~* **4.** (α) το σύνολο των παραστάσεων που πρόκειται να ανεβάσει συγκεκριμένο θέατρο ή γενικότ. το σύνολο των εκδηλώσεων που πρόκειται να πραγματοποιήσει συγκεκριμένος φορέας σε ορισμένη περίοδο: *το ~ τού Φεστιβάλ Αθηνών* (β) (συνεκδ.) το ειδικό έντυπο στο οποίο περιλαμβάνονται τα παραπάνω ή στο οποίο είναι καταγεγραμμένα τα μέρη συγκεκριμένου θεάματος (θεατρικής παράστασης, όπερας κ.λπ.), καθώς και ορισμένες πληροφορίες για τους συντελεστές του (γ) το σύνολο των τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών εκπομπών που πρόκειται να προβληθούν ή να μεταδοθούν σε ορισμένη ημέρα ή περίοδο: *στις κυριακάτικες εφημερίδες δημοσιεύεται το ~ τής εβδομάδας* ● **5.** ο σκοπός, η επιδίωξη: *έχει ~ να πάρει αυτός τη θέση τού διευθυντή* || *αν δεν το βάλεις ~, πτυχίο δεν πρόκειται να πάρεις φέτος!* ● **6.** ΠΛΗΡΟΦ. ομάδα εντολών που εκτελούνται από έναν υπολογιστή, προκειμένου να επιτελέσει συγκεκριμένες λειτουργίες **7.** ΜΗΧΑΝ. η εκτέλεση σειράς εργασιών από εργαλειομηχανή με τρόπο αυτόματο, δηλ. χωρίς τη μεσολάβηση τού χειριστή της.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ημερήσιο προσχέδιο θεμάτων τής Εκκλησίας τού Δήμου», < *προγράφω* «γράφω εκ των προτέρων» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. programme, γερμ. Programm, ιταλ. programma κ.ά.].

προγραμματίζω ρ. μετβ. [1880] {προγραμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω εκ των προτέρων και σχεδιάζω (μελλοντική ενέργεια): *έχω προγραμματίσει να λείψω για λίγες μέρες* || *το σωματείο έχει προγραμματίσει δίωρη στάση εργασίας για την επόμενη Δευτέρα* || *~ ταξίδι* || (μτχ.) *η προγραμματισμένη επίσκεψη τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ. σχεδιάζω, βάζω στο πρόγραμμα **2.** κάνω (κάτι) στο πλαίσιο προγράμματος, με τρόπο οργανωμένο, συγκροτημένο: *είναι καιρός να προγραμματίσει το διάβασμά του, αν θέλει να πετύχει στις εξετάσεις* || (κ. η μτχ. ***προγραμματισμένος**, -η, -ο*) *είναι πολύ προγραμματισμένος άνθρωπος· δεν αφήνει τίποτε στην τύχη!* ΣΥΝ. οργανώνω, καταστρώνω **3.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. συντάσσω προγράμματα για Η/Υ: *προγραμμάτιζε υπολογιστές από τα 16* (β) ΤΕΧΝΟΛ. ρυθμίζω τηλεόραση, στερεοφωνικό, αποθηκεύω στη μνήμη τους τις συχνότητες των διαφόρων καναλιών / σταθμών (γ) (για βίντεο) ρυθμίζω (για να γράψει συγκεκριμένη εκπομπή από την τηλεόραση): *έχω προγραμματίσει το βίντεο να γράψει τον αγώνα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmer].

προγραμματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που αναφέρεται ή περιλαμβάνεται σε πρόγραμμα: *οι ~ δηλώσεις τής κυβέρνησης* (αυτές που γίνονται από τον πρόεδρο τής κυβέρνησης κατά την πρώτη συνεδρίαση τής Βουλής μετά την ανάληψη των καθηκόντων του) || *~ λόγος / εξαγγελία / θέση / αρχές / σύγκλιση κομμάτων* (στο επίπεδο των πολιτικών τους προγραμμάτων) / *σύμβαση / συμφωνία / στόχος* ● **2.** ΜΟΥΣ. ***προγραμματική μουσική*** μουσική γραμμένη πάνω σε ένα εξωμουσικό «πρόγραμμα», φιλολογικής ή άλλης υφής, δηλαδή μουσική η οποία επιχειρεί να αποδώσει με δικά της μέσα καταστάσεις, ιδέες, εικόνες κ.λπ.· αποτέλεσε αισθητική ιδεώδες τού 19ου αι., αντιτιθέμενο προς την απόλυτη μουσική (βλ.λ.) (από τα γνωστότερα έργα τού είδους είναι η «Φανταστική» συμφωνία τού Μπερλιόζ, τα συμφωνικά ποιήματα τού Λιστ και τού Ρίχαρντ Στράους). — **προγραμματικά / -ώς** επίρρ.

προγραμματισμός (ο) [1880] **1.** η κατάρτιση προγράμματος, ο προκαθορισμός ή/και ο λεπτομερειακός σχεδιασμός ενεργειών που πρόκειται να γίνουν στο μέλλον: *απαιτείται σοβαρός και μακρόπνοος ~ των χειρισμών και των μέτρων που πρέπει να ληφθούν για ένα τόσο σημαντικό πρόβλημα* ΣΥΝ. σχεδιασμός· ΦΡ. ***οικογενειακός προγραμματισμός*** βλ. λ. *οικογενειακός* **2.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. η διαδικασία εκπόνησης προγραμμάτων Η/Υ (β) ***γλώσσα προγραμματισμού*** βλ. λ. *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmation].

προγραμματιστής (ο), **προγραμματίστρια** (η) {προγραμματιστριών} ο επιστήμονας που έχει σπουδάσει πληροφορική και ειδικότ. προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. programmer].

προγραφή (η) **1.** (στην αρχαία Ρώμη) η καταδίκη σε θάνατο πολιτικών αντιπάλων χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση, αλλά με μόνη την ανάρτηση τού καταλόγου με τα ονόματά τους στην αγορά **2.** (εκφραστ., συνήθ. στον πληθ.) η δίωξη ή η καταδίκη και εξόντωση πολιτικών αντιπάλων: *αφού κέρδισαν τις εκλογές, άρχισαν τις ~ εις βάρος υπαλλήλων που είχαν διοριστεί από την προηγούμενη κυβέρνηση.* **προγράφω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προγράφω* < *προ-* + *γράφω*. Τόσο το ρ. *προγράφω* όσο και το παράγ. *προγραφή* σήμαιναν αρχικώς «γράφω, σημειώνω εκ των προτέρων, προαναγγέλλω δημοσίως μια είδηση». Η σημ. «γνωστοποιώ καταδίκη (συνήθ. πολιτικού αντιπάλου)» αποτελεί απόδ. τού λατ. proscribere και είναι μτγν.].

προγυμνάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προγύμνασ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** γυμνάζω, ασκώ (κάποιον) προκαταρκτικώς ΣΥΝ. προασκώ **2.** (γενικότ.) προετοιμάζω (κάποιον) για την επίτευξη στόχου· κυρ. παραδίδω ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητή ή υποψήφιο, ώστε να τον προετοιμάσω για εξετάσεις: *τον προγυμνάζει στα μαθηματικά* ΣΥΝ. προπαρασκευάζω. — **προγύμναση** (η) [1851] κ. **προγύμνασμα** (το) [αρχ.].

προγυμναστήριο (το) [1888] {προγυμναστηρί-ου | -ων} **1.** ο ειδικός χώρος στον οποίο προγυμνάζεται κανείς **2.** ΝΑΥΤ. το πλοίο στο οποίο διαμένουν και προγυμνάζονται οι νεοσύλλεκτοι ναύτες.

προγυμναστής (ο) [μτγν.], **προγυμνάστρια** (η) {προγυμναστριών} **1.** το πρόσωπο που έχει ως έργο του να προγυμνάζει **2.** (ειδικότ.) ο εκπαιδευτικός που προετοιμάζει μαθητές για τις εξετάσεις, παραδίδοντάς τους ιδιαίτερα μαθήματα κατ' οίκον.

πρόδειπνο (το) [μτγν.] {προδείπν-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) ελαφρό γεύμα που λαμβάνεται λίγο πριν από το δείπνο, κατά τις απογευματινές ώρες ΣΥΝ. απογευματινό.

προδετώ ρ. αμετβ. {προδετείς... | προδέτησα} ΝΑΥΤ. (για οχηματαγωγό πλοίο) δένω με την πλώρη (για φορτοεκφόρτωση, αποβίβαση-επιβίβαση κ.λπ.) ΑΝΤ. πρυμνοδετώ. — **προδέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προ* + *-δετώ* < *δετός*].

πρόδηλος, -η, -ο (λόγ.) πολύ φανερός, αυτός που διακρίνεται με την πρώτη ματιά, που γίνεται αμέσως αντιληπτός: *~ κίνδυνος / συμφέρον / αποτέλεσμα / ανησυχία / ανάγκη* || «*ωστόσο, από την ~ αυτή αλήθεια πολλοί υπεκφεύγουν για λόγους ιδεαλισμού ή δόγματος*» (εφημ.) ΣΥΝ. ολοφάνερος, προφανής, πασίδηλος, καταδηλος ΑΝΤ. άδηλος, αφανέρωτος, ανομολόγητος, κρυφός. — **προδήλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *δήλος* «φανερός, προφανής» (βλ.λ.)].

προδημοσίευση (η) [1887] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό αποσπάσματος κειμένου που πρόκειται να εκδοθεί: *η εφημερίδα φιλοξενεί σήμερα μια ~ αποσπάσματος τού βιβλίου που θα κυκλοφορήσει τον άλλο μήνα.* — **προδημοσιεύω** ρ. [1858].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prepublication].

προδιαγραφή (η) [1890] **1.** ***προδιαγραφές*** (οι) η λεπτομερειακή περιγραφή τεχνικού έργου: *ψυγεία κατασκευασμένα με γερμανικές ~* || *τεχνικό έργο υψηλών ~* **2.** (σπάν.) ο προσχεδιασμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prescription].

προδιαγράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προδιέγραψα, προδιαγρά-φτηκα κ. -φηκα (κ. λόγ. προδιεγράφην, -ην, -η...), προδιαγεγραμμένος} **1.** διαγράφω επακριβώς εκ των προτέρων, καταστρώνω το σχέδιο ή καθορίζω την πορεία (μελλοντικού έργου, ενέργειας): *καθόρισαν σειρά συναντήσεων, για να προδιαγράψουν την τακτική που θα ακολουθήσουν στη συνέχεια* ΣΥΝ. προκαθορίζω, προσχεδιάζω **2.** (η μτχ. ***προδιαγεγραμμένος, -η, -ο***) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ κανόνες και αρχές λειτουργίας* || *η τύχη / η πορεία του ήταν ~* **3.** αφήνω να διαφανεί (κάτι που θα εκδηλωθεί στο μέλλον): *οι συγκρούσεις μεταξύ στελεχών τού κόμματος προδιαγράφουν ένα επεισοδιακό συνέδριο / σημαντικές εξελίξεις* **4.** (μεσοπαθ. ***προδιαγράφομαι*** + κατηγορούμενο) γίνομαι αντιληπτός εκ των προτέρων, διαφαίνομαι: *η τύχη του προδιαγράφεται κακή* || *η νίκη προδιαγράφεται περιφανής.*

προδιάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διάθεση που έχει κανείς εκ των προτέρων (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *αν ξεκινάς με αρνητική ~ (απέναντι στη δουλειά σου), είναι φυσικό να τα παρατήσεις γρήγορα* || *εχθρική ~* **2.** (συνεκδ.) η έμφυτη κλίση: *από μικρός είχε ~ για την περιπέτεια* || *καλλιτεχνική / μουσική ~* ΣΥΝ. ροπή, τάση **3.** ΙΑΤΡ. φυσική ή επίκτητη κατάσταση τού οργανισμού, που τον καθιστά επιρρεπή στην εμφάνιση ορισμένων ασθενειών ή νοσηρών ψυχικών καταστάσεων: *αλλεργική / φυσική / κληρονομική ~* || *εγκληματική ~.*

προδιαθέτω ρ. μετβ. [1766] {προδιέθεσα, προδιατέ-θηκα, -θειμένος} **1.** προετοιμάζω (κάποιον), ώστε να δεχθεί (κάτι) με ορισμένη ψυχική διάθεση, τον προϊδεάζω: *οι δηλώσεις του των τελευταίων ημερών μάς είχαν προδιαθέσει ευμενώς απέναντί του* || *ένα καθαρό γραπτό προδιαθέτει θετικά τον βαθμολογητή* ΣΥΝ. προκαταλαμβάνω **2.** (η μτχ. ***προδιατεθειμένος, -η, -ο***) αυτός που έχει συγκεκριμένη διάθεση (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *μετά από όσα είχα ακούσει ήμουν αρνητικά / δυσμενώς / ευνοϊκά ~ απέναντί του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προδιατίθημι* (ίδια σημ.) < *προ-* + *δια-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

προδίδω κ. (λαϊκ.) **προδίνω** ρ. μετβ. {πρόδωσα, προδό-θηκα, -μένος} **1.** (α) αθετώ (ηθική υποχρέωση που μου έχει επιβληθεί ή έχω αναλάβει): *δεν πρόκειται να προδώσω ποτέ τις ιδέες μου* || *~ τα ιδανικά / τις αρχές / τον όρκο μου* ΣΥΝ. (εκφραστ.) (ξε)πουλώ, παραβαίνω ΑΝΤ. τηρώ, φυλάττω (β) αθετώ την ηθική μου δέσμευση απέναντι σε (κάποιον/κάτι), ενεργώ αντίθετα προς τις προσδοκίες (κάποιου): *πρόδωσε την αγάπη μας / τη φιλία μας / τα αισθήματά μου / την εμπιστοσύνη μου / τα όνειρά μας* || *εγώ σ' αγάπησα κι εσύ με πρόδωσες* ΣΥΝ. πουλάω **2.** βλάπτω (κάποιον/κάτι) με δόλο, ευνοώντας τον εχθρό του: *~ την πατρίδα μου* ΣΥΝ. (εκφραστ.) (ξε)πουλώ **3.** παραδίδω (κάποιον) δολίως σε εχθρούς του, γενικότ. σε όσους θέλουν να τον βλάψουν ή αποκαλύπτω τα μυστικά του σε αυτούς: *σε σένα έχω εμπιστοσύνη, ξέρω ότι δεν θα με προδώσεις* || *δεν αποκάλυψαν σε κανέναν την ταυτότητά τους, γιατί φοβούνταν μην τους προδώσουν* ΣΥΝ. πουλώ, καταδίδω, μαρτυρώ **4.** (α) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό): *ορκίσου ότι δεν θα προδώσεις το μυστικό μας!* || *ήταν έτοιμος να προδώσει στις αρχές τα μέλη τής οργάνωσης* (β) αποκαλύπτω (κάποιον που κρύβει την ταυτότητα του): *είχε μεταμφιεστεί, αλλά τον πρόδωσε η φωνή του* **5.** αφήνω να φανεί (κάτι που θα έπρεπε να μείνει κρυφό): *με τον τρόπο που φέρεσαι, προδίδεις την ενοχή σου* || *οι επιθετικές τους δηλώσεις προδίδουν την αγωνία τους* ΣΥΝ. μαρτυρώ ΑΝΤ. κρύβω, συγκαλύπτω **6.** (γενικότ.) αφήνω (κάτι) να διαφανεί, καθιστώ (κάτι) φανερό: *η συμπεριφορά του προδίδει άνθρωπο με κακή ανατροφή* || *τα άρθρα και οι ομιλίες του προδίδουν βαθιά γνώση τού θέματος* ΣΥΝ. υποδηλώνω, μαρτυρώ· (μτφ.) **7.** δεν φθάνω στο ύψος (συγκεκριμένου πράγματος): *η μετάφραση πάντα προδίδει το πρωτότυπο* **8.** δεν μπορώ να βοηθήσω, δεν επαρκώ: *δεν μπορώ να ανακαλέσω τα γεγονότα, με προδίδει η μνήμη μου* || *τον πρόδωσε η καρδιά του* (πέθανε από καρδιά).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προδίδωμι*, αρχική σημ. «δίνω εκ των προτέρων, προπληρώνω», < *προ-* + *δίδωμι* (βλ. λ. *δίνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προδικάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προδίκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), προδεδικασμένος} **1.** κρίνω (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων, εκφέρω γνώμη (για ζήτημα τού οποίου η έκβαση δεν είναι ακόμη γνωστή): *κανείς δεν μπορεί από τώρα να προδικάσει την έκβαση τής διάσκεψης* ΣΥΝ. προεξοφλώ **2.** (συνήθ. μτφ.) καθορίζω εκ των προτέρων: *~ το τέλος / το αποτέλεσμα / τη στάση / την καταστροφή / τον θρίαμβο / το μέλλον κάποιου.*

προδικασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. το στάδιο τής πολιτικής δίκης το οποίο διαρκεί από την υποβολή τής αιτήσεως δικαστικής προστασίας έως την εκδίκασή της. — **προδικαστικός, -ή, -ό** [1833].

προδικτατορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε χρονικό διάστημα προγενέστερο τής επιβολής μιας δικτατορίας **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στη χρονική περίοδο πριν από τη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967: *~ κυβερνήσεις / κόμματα / πολιτικό σκηνικό / αγώνες.* — **προδικτατορικά** επίρρ.

προδίνω ρ. → προδίδω

προδιόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** σχήμα λόγου, κατά το οποίο προτάσσεται μια φράση, για να προδιαθέσει τον ακροατή σχετικά με κάτι δυσάρεστο ή απροσδόκητο που θα ακολουθήσει, ώστε να προλάβει τυχόν αποδοκιμασία ή ανεπιθύμητη αντίδραση από μέρους του, π.χ. *θα σου πω κάτι, αλλά μη με παρεξηγήσεις...* || *μη σου κακοφανεί αυτό που θα σου πω...* **2.** διόρθωση εκ των προτέρων. — **προδιορθώνω** ρ. [μτγν.].

προδομένος, -η, -ο → προδίδω

πρόδομος (ο) {προδόμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΡΧΙΤ. **1.** (στην αρχαιότητα) ο πρώτος χώρος κτηρίου, αυτός που βρίσκεται πριν από τους χώρους των δωματίων ΣΥΝ. προθάλαμος ΑΝΤ. οπισθόδομος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το πρώτο τμήμα τού ορθόδοξου χριστιανικού ναού, ο χώρος που βρίσκεται πριν από τον κυρίως ναό ΣΥΝ. πρόναος, νάρθηκας • **3.** ΑΝΑΤ. ο χώρος που βρίσκεται μπροστά από κοιλότητα τού σώματος: *~ τού κόλπου / τού λάρυγγα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *δόμος* «οίκος, δωμάτιο» (βλ.λ.)].

προδόρπιο(ν) (το) {προδορπί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ορεκτικό που τρώγεται πριν από το κυρίως δείπνο (πβ. *προ-άριστον*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *προδόρπια* < *προ-* + *-δόρπιον* < *δόρπον* «απογευματινό φαγητό» (βλ. λ. *επιδόρπιο*)].

προδοσία (η) [αρχ.] {προδοσιών} **1.** η αθέτηση (εκ μέρους κάποιου) των ηθικών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, κυρ. προκειμένου να εξυπηρετήσει ιδιοτελείς σκοπούς, για λόγους προσωπικού συμφέροντος (όπως λ.χ. η εγκατάλειψη φίλου σε δύσκολη στιγμή) ΣΥΝ. (εκφραστ.) ξεπούλημα **2.** η δόλια πρόκληση βλάβης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. ευνοώντας τον εχθρό του ή αποκαλύπτοντας μυστικό του: *μας έπιασαν με ~· κάποιος μαρτύρησε την κρυψώνα στους διώκτες μας* **3.** (ειδικότ.) η βλάβη τής πατρίδας ή των συμφερόντων της, λ.χ. με μυστική συνεργασία με τους εχθρούς, με παράδοση σε αυτούς τμήματος στρατού, οχυρής θέσεως κ.λπ., με εγκατάλειψη θέσεως σε ώρα μάχης: *διαπράττω ~* **4.** ΝΟΜ. ***εσχάτη προδοσία*** (α) κάθε πράξη που συνιστά προσβολή τού πολιτεύματος (βλάβη, διακινδύνευση ή διαταράξή του), καθώς και κάθε πράξη που στρέφεται κατά τής ζωής φορέων πολιτειακών λειτουργημάτων (β) κάθε ενέργεια που στρέφεται κατά τής ασφάλειας τής πατρίδας και τής εθνικής ακεραιότητας: *η ~ σε καιρό πολέμου επισύρει την ποινή τού θανάτου* || *έγκλημα εσχάτης προδοσίας.*

προδότης (ο) {προδοτών}, **προδότρια** (η) [1859] {προδοτριών} αυτός που έχει διαπράξει προδοσία: *κανένα έλεος για τους ~!* || *~ τής πατρίδας / τής ιδεολογίας του.* Επίσης (λαϊκ.) **προδότρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προδίδωμι* < *προ-* + *δίδωμι* (βλ. λ. *δίνω*), πβ. κ. *δότης* – *δίδωμι*].

προδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα προδοσίας, που ανήκει σε προδότη: *~ συμφωνία με τον εχθρό* || *~ ενέργεια / στάση / τακτική / συμπεριφορά.* — **προδοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προδρομικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον πρόδρομο, τον πρωτοπόρο: *~ σκέψη* **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο: *~ ποιήματα.*

Πρόδρομος (ο) {-ου κ. -όμου} **1.** προσωνυμία τού Ιωάννη τού Βα-

πτιστή (επειδή προηγήθηκε τού Χριστού και προετοίμασε τον λαό για τη διδασκαλία και το έργο του) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. προσωνύμιο < αρχ. επίθ. *πρόδρομος* < *προ-* + *δρόμος*].

πρόδρομος (ο) [αρχ.] {προδρόμ-ου | -ων, -ους} (+γεν.) **1.** οτιδήποτε (σε διαδικασία εξελίξεως ή σε διαδοχή γεγονότων) αποτελεί το προηγούμενο στάδιο από ανάλογο σημαντικότερο και προαναγγέλλει την παρουσία του: *τα Ορλοφικά ήταν ~ τής Επανάστασης τού '21* || *το κλειδοκύμβαλο υπήρξε ~ τού πιάνου* ΣΥΝ. προάγγελος **2.** (για πρόσ.) αυτός που με τη ζωή και τη δράση του προετοιμάζει το έργο άλλου προσώπου: *οι Πυθαγόρειοι υπήρξαν ~ τής νεότερης αστρονομίας* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανέας, προάγγελος.

πρόδρομος, -η, -ο 1. αυτός που προηγείται σε μια διεργασία προαναγγέλλοντας κάτι που θα ακολουθήσει: *τα ~ φαινόμενα ενός σεισμού* || *~ ανακοίνωση (έρευνας)* (προτού αποτελέσει κανονική ανακοίνωση) **2.** αυτός που οδηγεί σε κάτι άλλο: *~ ουσίες* || *~ στάδιο.*

προδυναστειακός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με περίοδο τής αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας πριν από τις φαραωνικές δυναστείες: *~ περίοδος / τάφος.* Επίσης **προδυναστικός.**

πρόδωσα ρ. → προδίδω

προέβαλα ρ. → προβάλλω

προέβην ρ. → προβαίνω

προέβλεψα ρ. → προβλέπω

προεγγραφή (η) η εκ των προτέρων εγγραφή (κάποιου) σε κατάλογο, ώστε να εξασφαλιστεί η μετέπειτα εγγραφή (του) σε τελικό, οριστικό κατάλογο: *λόγω τής αναμενόμενης αυξημένης ζήτησης για τη νέα συλλεκτική σειρά, γίνονται προεγγραφές για τους υποψήφιους αγοραστές των περιορισμένων κομματιών κατά σειρά δηλώσεως* || *προεγγραφές για αγορά μετοχών.* — **προεγγράφω** ρ. [μτγν.].

προέγκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} προκαταρκτική έγκριση (αιτήματος, δανείου κ.λπ.), που ακολουθείται από την τελική, εφόσον πληρούνται όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις: *δέκα ημέρες μετά την υποβολή των δικαιολογητικών δίνεται η ~ και εντός δύο εβδομάδων εκδίδεται η άδεια.* — **προεγκρίνω** ρ. [1892].

προέγνωσα ρ. → προγιγνώσκω

προεγχειρητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που προηγείται χειρουργικής επεμβάσεως, που γίνεται πριν από εγχείρηση: *~ αγωγή / έλεγχος* (έλεγχος των κινδύνων τής νόσου και διερεύνηση τού κατά πόσον η εγχείρηση θα είναι προς όφελος τού ασθενούς) / *εξετάσεις / στάδιο.* — **προεγχειρητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préopératoire].

προεδρείο (το) **1.** το σύνολο των προσώπων που διευθύνουν τις εργασίες συνέλευσης ή συνεδρίασης ή γενικότ. που προΐστανται σώματος, οργανισμού κ.λπ.: *θα εκλεγεί αύριο το νέο ~ τής Βουλής* || *το ~ τού Τεχνικού Επιμελητηρίου / τού σωματείου / τού συλλόγου στο δημοτικό συμβούλιο* **2.** (συνεκδ.) η σειρά των θέσεων, ο χώρος όπου κάθονται κατά τις συνεδριάσεις τα πρόσωπα αυτά: *η συνέλευση θα έπρεπε να έχει αρχίσει, αλλά το ~ είναι άδειο.*

προεδρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προήδρευσα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι πρόεδρος, κατέχω την προεδρία ή την πρωτοκαθεδρία, ασκώ καθήκοντα προέδρου: *στην αυριανή συνεδρίαση θα προεδρεύσει ο πρόεδρος τού Αρείου Πάγου* || *λόγω ασθένειας τού δημάρχου, θα προεδρεύσει ο αντιδήμαρχος στο δημοτικό συμβούλιο* **2.** ΠΟΛΙΤ. ***προεδρευομένη δημοκρατία*** βλ. λ. *δημοκρατία* ♦ **3.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι πρόεδρος σε (κάτι): *ο πρωθυπουργός προήδρευσε χθες μακράς συσκέψεως με τους οικονομικούς υπουργούς του* || *οι προεδρεύοντες τής συνεδριάσεως.*

προεδρία (η) [αρχ.] {προεδριών} **1.** η ιδιότητα και το αξίωμα τού προέδρου: *οι δύο παλαίμαχοι πολιτικοί εμφανίζονται ως οι κυριότεροι υποψήφιοι για την ~* **2.** η άσκηση καθηκόντων προέδρου: *το πειθαρχικό συμβούλιο θα συνεδριάσει υπό την ~ τού κ. Βλάχου·* (συνεκδ.) **3.** η θητεία τού προέδρου, η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί τα καθήκοντά του: *επί προεδρίας του συνέβησαν όλα αυτά* **4.** το μέγαρο όπου διαμένει ο πρόεδρος και στεγάζονται οι σχετικές υπηρεσίες • **5.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***Προεδρία τής Δημοκρατίας*** (i) το αξίωμα τού προέδρου τής Δημοκρατίας, το ανώτατο αξίωμα στην ελληνική πολιτεία (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των υπηρεσιών που εκπροσωπούν τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας: *από την ~ εκδόθηκε η ακόλουθη ανακοίνωση...* (β) ***Υπουργείο Προεδρίας τής Κυβερνήσεως*** το υπουργείο που έχει ως κύρια αποστολή τον συντονισμό των δημοσίων υπηρεσιών για την καλύτερη διεξαγωγή τού έργου τής κυβέρνησης.

προεδρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρόεδρο: *~ μέγαρο / θητεία / θώκος / καθήκον / εκλογές / αξίωμα / φρουρά* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προέρχεται από τον πρόεδρο: *~ δήλωση / διάγγελμα / διάταγμα* (πράξη που εκδίδεται από τον αρχηγό τού κράτους κατόπιν εισηγήσεως και με τη σύμπραξη τής κυβέρνησης και που έχει νομική ισχύ) **3.** ΠΟΛΙΤ. ***προεδρική δημοκρατία*** βλ. λ. *δημοκρατία* **4.** ***προεδρικός*** (ο), ***προεδρική*** (η) ο οπαδός τού προέδρου: *στο εσωτερικό τού κόμματος υπάρχουν αντιδράσεις από τους λεγομένους «προεδρικούς» εναντίον των εκσυγχρονιστών.*

προεδριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) το αξίωμα τού προέδρου: *όλοι το θέλουν το ~!* ΣΥΝ. προεδρία (βλ. κ. λ. *-ιλίκι, -λίκι*).
[ΕΤΥΜ. < *πρόεδρος* + *-ιλίκι* (< τουρκ. -lık), πβ. κ. *αρχηγ-ιλίκι, υπουργιλίκι* κ.ά.].

προεδρίνα (η) [1879] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σύζυγος τού προέδρου.

πρόεδρος (ο/η) {προέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που προΐσταται, που διευθύνει τις συνεδριάσεις οργανωμένης ομάδας προσώπων, αποτελώντας ενδεχομένως τον κυριότερο φορέα εξουσίας μέσα σε αυτήν: *~ τής Βουλής / δικαστηρίου / συμβουλίου / συνεδρίου / επιτροπής* || *βγαίνω / εκλέγομαι / διορίζομαι ~* || *ασκώ καθήκοντα προέδρου* **2.** το πρόσωπο που έχει την ανώτατη ιεραρχικά θέση σε οργανωμένη ομάδα, συγκροτημένο σώμα: *ο ~ τής επιτροπής / των μετόχων / τής εταιρείας / τού συνδικάτου / τού οργανισμού / τής Ακαδημίας / τού συνεταιρισμού* || *γενικός / προσωρινός / επίτιμος ~·* (ειδικότ.) **3.** ο αρχηγός εκτελεστικής ή νομοθετικής εξουσίας και κατ' επέκτ. αυτός που προΐσταται πολιτικής ομάδας, κινήσεως κ.λπ. (βλ. κ. λ. *προεδρεύω, προεδρικός*): *ο ~ τής κυβερνήσεως / τού υπουργικού συμβουλίου* (ο πρωθυπουργός) || *~ πρωτοδικών / εφετών / τού Αρείου Πάγου* || *~ κόμματος / κινήματος* **4.** ο ανώτατος άρχων κράτους με δημοκρατικό πολίτευμα: *ο ~ τής Ελληνικής / Ιταλικής Δημοκρατίας* || *ο ~ των Η.Π.Α.* **5.** ο αρχηγός κοινότητας, ο επί κεφαλής κοινοτικού συμβουλίου: *ο ~ τού χωριού* ΣΥΝ. κοινοτάρχης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται στην πρώτη θέση», < *προ-* + *-εδρος* < *έδρα*].

προειδοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πράξη με την οποία προειδοποιεί κανείς, η ειδοποίηση από πριν για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *τον εγκατέλειψε ξαφνικά, χωρίς ~* || *αυτό το σήμα είναι ~ για κίνδυνο* || *παρά τις συνεχείς ~, δεν απέφυγε τελικά το λάθος* || *η απόλυσή του ήταν μια ~ για τους υπόλοιπους* **2.** (συνεκδ.) το μέσο (έγγραφο, τηλεφώνημα κ.λπ.) με το οποίο προειδοποιεί ή προειδοποιείται κανείς: *η τράπεζα μου έστειλε γραπτή ~ να πληρώσω τη δόση για την πιστωτική κάρτα.*

προειδοποιητής (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που προειδοποιεί (για κάτι): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 φέρουν σύστημα που περιλαμβάνει ~ λέιζερ και ~ επερχόμενου βλήματος.*

προειδοποιητικός, -ή, -ό [1832] αυτός που ενέχει προειδοποίηση, που έχει τον χαρακτήρα προειδοποιήσεως: *~ ανακοίνωση / σύσταση / απεργία* (βλ.λ.) ΣΥΝ. προαγγελτικός. — **προειδοποιητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

προειδοποιώ ρ. μετβ. [1815] {προειδοποιείς... | προειδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ειδοποιώ (κάποιον για κάτι) εκ των προτέρων, ώστε να είναι προετοιμασμένος: *η Δ.Ε.Η. προειδοποίησε τους κατοίκους ότι το μεσημέρι θα γίνει διακοπή ρεύματος* || *~ εγκαίρως* **2.** (ειδικότ.) ειδοποιώ (κάποιον) εκ των προτέρων (για κίνδυνο, για κάτι δυσάρεστο που μπορεί να του συμβεί): *σε ~ να μην περιμένεις πολλά απ' αυτόν* || *εγώ πάντως σε προειδοποίησα (για τις συνέπειες)* || *το Υπουργείο Υγείας προειδοποιεί: το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* || (και απειλητικά) *Σε ~! Μείνε μακριά απ' το παιδί μου!* (αλλιώς θα το μετανιώσεις).

προεικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προείκασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) εικάζω εκ των προτέρων, συμπεραίνω από πριν: *~ τις εξελίξεις / τη νίκη* ΣΥΝ. προβλέπω, προμαντεύω, προλέγω. — **προεικασία** (η) [1868].

προεικονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προεικόνισ-α, -τηκα, -μένος} παρουσιάζω με εικόνες, σύμβολα κ.λπ. (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων: *πρόσωπα, γεγονότα και περιστατικά τής Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζουν το πρόσωπο, τη ζωή και τη δράση τού Χριστού.* — **προεικόνιση** (η).

προείπα ρ. → προλέγω

προειρημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει λεχθεί προηγουμένως ή (κυρ. προκειμένου για ενιαίο κείμενο, λόγο) έχει προαναφερθεί **2.** ***προειρημένα*** (τα) τα προλεχθέντα, όσα έχουν προαναφερθεί: *κατά τα ~, προκύπτει το συμπέρασμα ότι όλοι συμφωνούν με την πρόταση* (βλ. κ. λ. *προλέγω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (χρησιμοποιήθηκε ως παρακ. τού *λέγω*) < *προ-* + *ειρημένος* (βλ.λ.)].

προεισαγωγή (η) [μτγν.] το μέρος (κειμένου, λόγου, βιβλίου, κ.λπ.) που προηγείται τής εισαγωγής.

προεισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα προεισαγωγής: *~ ομιλία / σημείωμα* ΣΥΝ. προοιμιακός ΑΝΤ. επιλογικός. — **προεισαγωγικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

προείσπραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η εκ των προτέρων είσπραξη (χρηματικού ποσού), προτού γίνει απαιτητό: *~ ενοικίου* (πβ. λ. *προκαταβολή, προπληρωμή*).

προεισπράττω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεισέπραξα, προεισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} εισπράττω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων, δηλ. προτού γίνει απαιτητό: *έχει προεισπράξει δύο μισθούς* (πριν ξεκινήσει την εργασία του) (πβ. λ. *προκαταβάλλω, προπληρώνω*).

προεισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεισέφερα} καταβάλλω εκ των προτέρων την εισφορά μου (για κάτι) (πβ. λ. *προκαταβάλλω*).

προεισφορά (η) [αρχ.] η εκ των προτέρων καταβολή τής εισφοράς (κάποιου).

προεκβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προεξέβαλα, προεκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να προβάλλει προς τα εμπρός, το εκτείνω πέρα από ορισμένο σημείο ΣΥΝ. προεκτείνω ♦ **2.** (αμετβ.) εκτείνομαι προς τα εμπρός, εξέχω πέρα από ορισμένη θέση ΣΥΝ. προεξέχω, προεκτείνομαι.

προεκβολή (η) [1894] (λόγ.-σπάν.) **1.** το άπλωμα, η έκταση πράγματος προς τα εμπρός: *η ~ τής ξηράς στη θάλασσα ονομάζεται «ακρωτήριο»* ΣΥΝ. προέκταση, προβολή **2.** (συνεκδ.) το τμήμα που προεκβάλλει, που εκτείνεται προς τα εμπρός: *η ~ τής στέγης / τής προβλήτας* ΣΥΝ. προεξοχή **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετάθεση τού δεξιού ή τού αριστερού ποδιού κατευθείαν προς τα εμπρός, σε ορισμένη απόσταση, χωρίς κάμψη τού γονάτου.

προεκλαμψία (η) {προεκλαμψιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση σταδιακής και αφύσικης αυξήσεως τής πίεσης τής εγκύου, που συνοδεύεται από οίδημα και μπορεί να οδηγήσει σε εκλαμψία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pre-eclampsia].

προεκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξέλεξα, προεκλέ-χθηκα (λόγ. προεξελέγην, -ης, -η..., μτχ. προεκλεγείς, -είσα, -έν), -γμένος} εκλέγω εκ των προτέρων: *~ τους υποψηφίους.*

προεκλογικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική πε-

ρίοδο πριν από τις εκλογές, κυρ. από την επίσημη αναγγελία τους ώς την ημέρα τής ψηφοφορίας: ~ *περίοδος / αγώνας / εκστρατεία / τακτική / φυλλάδιο / δέσμευση / δαπάνες / σύνθημα / υποσχέσεις / ομιλία / ατμόσφαιρα / συγκέντρωση* ΑΝΤ. μετεκλογικός. — **προεκλογικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pré-électoral].

προεκπαίδευση (η) [1831] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η προπαρασκευαστική κατάρτιση (κάποιου) σε έναν τομέα πριν από την κύρια εκπαίδευσή του.

προέκταμα (το) {προεκτάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. η προέκταση, ό,τι προστίθεται επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. < *προεκτείνω*].

προέκταση (η) [1886] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η έκταση προς τα εμπρός, η αύξηση κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: *η ~ τού σιδηροδρομικού / οδικού δικτύου* || *χρειάζεται ~ τού σχεδίου πόλεως, για να περιληφθούν και οι παραλιακές περιοχές* ΣΥΝ. επέκταση ΑΝΤ. σύντμηση, βράχυνση **2.** (συνεκδ.) το τμήμα, ο χώρος που εκτείνεται προς τα εμπρός: *η ~ τής βεράντας* **3.** η (νοητή) γραμμή ή η επιφάνεια κατά την οποία επεκτείνεται (κάτι): *η βάρκα έπεσε στα βράχια που βρίσκονται στην ~ τού λιμενοβραχίονα·* (μτφ.) **4.** η συνέχεια (σκέψης ή συλλογισμού): *αυτά που θα πω αποτελούν ~ τού συλλογισμού / όσων είπε ο προηγούμενος ομιλητής* **5.** **προεκτάσεις** (οι) (α) ό,τι προκύπτει ως νοητή συνέχεια, ως επιπλέον παράμετρος: *το σκάνδαλο στον χώρο τού ποδοσφαίρου είχε και πολιτικές ~* (λ.χ. εκτός από αθλητικό ήταν και πολιτικό σκάνδαλο) (β) οι συνέπειες: *ας αναλογιστούμε τις οικονομικές / ποινικές ~ αυτού τού εγχειρήματος* **6.** ΠΛΗΡΟΦ. (αγγλ. extension) σύνολο χαρακτήρων που προστίθενται σε ένα όνομα αρχείου με σκοπό να διευκρινισθεί η σημασία τού ονόματος ή να δηλωθεί ότι το αρχείο ανήκει σε ορισμένη κατηγορία, π.χ. .com, .txt κ.λπ.· αλλιώς *επέκταση* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prolongement].

προεκτείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προ-εξέτεινα, -εξετάθην, -ης, -η..., προεκτεταμένος} **1.** εκτείνω προς τα εμπρός, αυξάνω κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: *θα προεκτείνουν τον δρόμο, ώστε να φθάνει μέχρι την είσοδο των νέων εγκαταστάσεων* ΣΥΝ. επεκτείνω **2.** (μτφ.-καταχρ.) προσδίδω ευρύτερες διαστάσεις (σε κάτι): *θα προεκτείνουν τη συνεργασία τους και σε άλλους τομείς / την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και σε άλλες χώρες* ΣΥΝ. εκτείνω, διευρύνω **3.** (μτφ.) συνεχίζω ακολουθώντας τον ειρμό τής σκέψης (κάποιου): *προεκτείνοντας τον συλλογισμό τού προηγούμενου ομιλητή, καταλήγω στο εξής συμπέρασμα...*

προέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) η γρήγορη κίνηση στρατού προς τα εμπρός με άνετη εξουδετέρωση τής (όποιας) αντίστασης τού αντιπάλου: *κάνω ~* || (μτφ.) *συνεχίζεται η ~ των ομάδων μας στα ευρωπαϊκά κύπελλα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προέλασις* < *προελαύνω* (πβ. κ. *ἐπέλασις* – *ἐπελαύνω*)].

προελαύνω ρ. αμετβ. {προήλασα} (λόγ. για στρατό) προχωρώ γρήγορα προς τα εμπρός χωρίς αποτελεσματική αντίσταση εκ μέρους τού εχθρού, υπερισχύοντας κατά κράτος: *τα στρατεύματά μας προελαύνουν ακάθεκτα στο εχθρικό έδαφος* || (μτφ.) *ο επιθετικός παίκτης βρέθηκε να προελαύνει ανενόχλητος προς την αντίπαλη εστία* ΑΝΤ. οπισθοχωρώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προχωρώ έφιππος», < *προ-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

προέλεγχος (ο) {προελέγχ-ου | -ων, -ους} ο προκαταρκτικός έλεγχος, αυτός που διεξάγεται πριν από τον κανονικό. — **προελέγχω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-check].

προέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το σημείο αφετηρίας (τοπικό ή χρονικό), ο χώρος από τον οποίο ξεκινά ή προέρχεται κάτι: *προϊόν εγχώριας / ξενικής / ευρωπαϊκής / αμερικανικής / αγνώστου προελεύσεως* || *πολλές απόψεις υποστηρίζουν την αρχαία ~ αυτού τού εθίμου* || *η πτήση για Αθήνα με ~ από Μόναχο σταματά και στη Θεσσαλονίκη·* ΦΡ. ***ονομασία (ανωτέρας) προελεύσεως*** (για κρασί) βλ. λ. *ονομασία* **2.** (για πρόσ.) η καταγωγή: *αριστοκρατική ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προέλευσις*, αρχική σημ. «έξοδος», < *προ-* + *ἔλευσις* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

Προέλληνες (οι) [1866] {Προελλήνων} τα προϊστορικά φύλα που κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν από τους Έλληνες: *οι Πελασγοί, οι Κάρες και οι Λέλεγες ανήκουν στους ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorgriechen].

προελληνικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τους Προέλληνες: ~ *φύλα / λέξεις / προέλευση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. vorgriechisch].

προέμβασμα (το) {προεμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αποστολή χρηματικού ποσού με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή προκαταβολικώς, η προαποστολή χρημάτων **2.** (συνεκδ.) το προκαταβολικό έμβασμα, το χρηματικό ποσό που αποστέλλεται εκ των προτέρων με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή: *δεν έχω λάβει ακόμη το ~ που μου έστειλες.* — **προεμβάζω** ρ.

προεμμηνορροϊκός, -ή, -ό αυτός που εμφανίζεται ή εκδηλώνεται πριν από την έμμηνο ρύση: ~ *σύνδρομο / ένταση* (το σύνολο των συναισθηματικών και σωματικών αλλαγών που μπορούν να επηρεάσουν τη γυναίκα λίγες ημέρες πριν από την έμμηνο ρύση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. premenstrual].

προεμπειρικός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από κάθε εμπειρία, που δεν σχετίζεται με την εμπειρία (β) (στον Καντ) τα a priori δεδομένα τής αντιληπτικής και τής νοητικής ικανότητας.

προενεργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προενεργείς... | προενήργησα} (λόγ.-σπάν.) ενεργώ εκ των προτέρων, κάνω κάτι προκαταβολικώς. — **προενέργεια** (η).

προενίσχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η αρχική ενίσχυση τής τάσης ενός ηλεκτρικού σήματος.

προενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τμήμα τού ενισχυτή που ενισχύει την τάση ηλεκτρικού σήματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preamplifier].

προενταξιακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής ένταξης (συνήθ. σε πολιτικό, οικονομικό κ.λπ. οργανισμό): *τα υποψήφια κράτη-μέλη τής Ευρωπαϊκής Ένωσης περνούν από μια ~ διαδικασία* || ~ *καθεστώς / σχέση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-accessional].

προένταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. διαδικασία ή τεχνική κατά την οποία ένα στερεό υλικό υποβάλλεται σε τεχνητή καταπόνηση, ώστε να καταστεί ανθεκτικό και ασφαλές για μελλοντικές χρήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *προεντείνω*, πβ. κ. *ένταση – εντείνω*].

προεντατήρας (ο) μηχανισμός που σφίγγει τις ζώνες ασφαλείας στο αυτοκίνητο ανάλογα με τη θέση τού σώματος και την κίνηση τού οχήματος.
[ΕΤΥΜ. < *προεντείνω*, μέσω ρηματ. επιθέτου **προ-εντατός*].

προεντείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεν-έτεινα, -τάθηκα, -τεταμένος} ΤΕΧΝΟΛ. υποβάλλω (υλικό) σε προένταση.

προεξαγγελία (η) {προεξαγγελιών} η εκ των προτέρων εξαγγελία (κάποιου πράγματος): *η ~ νέων αυξήσεων στους φόρους.*

προεξαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξήγγειλα, προεξαγγέλθηκα} εξαγγέλλω εκ των προτέρων: *η κυβέρνηση προεξήγγειλε νέα μέτρα.*

προεξαγγελτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προεξαγγέλλει κάτι: ~ *σημάδι* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προεξαγγελτική παράθεση*** σύμπλεγμα από ουσιαστικό και επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *ωραία αίσθηση*) ή επιφωνηματική φράση (λ.χ. *τι ευτυχία!*) ή απλό ουδέτερο επίθετο με άρθρο (λ.χ. *το χειρότερο, το πιο εντυπωσιακό*), που προηγείται προτάσεως και χρησιμεύει για να χαρακτηρίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενό της, π.χ. *Περίεργο πράγμα! Πώς και ξύπνησες εσύ νωρίς;* || *οι κάτοικοι καλοδέχτηκαν τους πρόσφυγες και, το σπουδαιότερο, τους βοήθησαν και περιέθαλψαν τους τραυματίες.* — **προεξαγγελτικά** επίρρ.

προεξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξή-γαγα (να/θα προεξαγάγω), -χθην, -ης, -η...} εξάγω (προϊόντα) πριν από τον καθορισμένο ή τον συνήθη χρόνο: ~ *εμπόρευμα.* — **προεξαγωγή** (η) [1889].

προεξάρχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. προεξήρχα} (λόγ.) κατέχω τον πρώτο ρόλο, βρίσκομαι επί κεφαλής: *θα τελεσθεί συλλείτουργο προεξάρχοντος τού Αρχιεπισκόπου* || (συνήθ. η μτχ. ***προεξάρχων, -ουσα, -ον***): *ο προεξάρχων τού χορού στο αρχαίο δράμα* || *οι προεξάρχοντες των εκδηλώσεων* ΣΥΝ. προηγούμαι, πρωτοστατώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ἐξάρχω* «αρχίζω, ξεκινώ» < *ἐξ-* + *ἄρχω*].

προεξετάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεξήτασ-α, προεξετάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} εξετάζω (κάτι) εκ των προτέρων, πριν από την κανονική εξέτασή του.

προεξέχω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. προεξείχα} εξέχω προς τα εμπρός, προβάλλω πέρα από ορισμένο σημείο: *έβλεπε στο μακρινό περίγραμμα τού βουνού να προεξέχει εντυπωσιακός ο μεγάλος μεσαιωνικός πύργος* || *η άκρη τής στέγης προεξείχε σχηματίζοντας υπόστεγο* || *στη βορειοδυτική πλευρά τού κτηρίου προεξέχει ένας ημικυκλικός πύργος* ΣΥΝ. εξέχω.

προεξόφληση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξόφληση (χρέους, οικονομικής υποχρέωσης) πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας: *τόκος προεξόφλησης* || *τράπεζα προεξοφλήσεως* || *χρηματαγορά προεξοφλήσεως λογαριασμών.*

προεξοφλήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να προεξοφληθεί, που συγκεντρώνει τα αναγκαία στοιχεία (λ.χ. τη φερεγγυότητα τής υπογραφής, άλλες εγγυήσεις), για να προεξοφληθεί: ~ *γραμμάτιο / συναλλαγματική.*

προεξοφλητής (ο) [1886], **προεξοφλήτρια** (η) {προεξοφλητριών} ΟΙΚΟΝ. αυτός που προεξοφλεί, που καταβάλλει το αντίτιμο απαιτήσεως πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας και με συμφέροντες προς αυτόν όρους (δηλ. με κέρδος).

προεξοφλητικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας: ~ *απόδειξη / τόκος.* — **προεξοφλητικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

προεξοφλώ ρ. μετβ. [1856] {προεξοφλείς... | προεξόφλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξοφλώ (χρέος) πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας ΣΥΝ. προπληρώνω **2.** (ειδικότ.) καταβάλλω (την αξία μεταβιβάσιμων τίτλων) πριν από τη λήξη τής προθεσμίας τους: ~ *γραμμάτιο / συναλλαγματική* ΣΥΝ. προπληρώνω **3.** (μτφ.) θεωρώ εκ των προτέρων (κάτι) βέβαιο: *πολιτικοί κύκλοι προεξοφλούν την πτώση τής κυβέρνησης* || *ορισμένοι βιάστηκαν να προεξοφλήσουν την αποτυχία τής διάσκεψης* ΣΥΝ. προδικάζω, προβλέπω, προλέγω.

προεξοχή (η) [1866] οτιδήποτε προεξέχει από ένα σώμα σε σχέση με την υπόλοιπη επιφάνειά του ή με τα παρακείμενα: *πιάστηκε από μια ~ τού βράχου και απέφυγε το πέσιμο* ΣΥΝ. εξοχή ΑΝΤ. εσοχή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. proéminence].

προεόρτιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που προηγείται εορτής, που γίνεται, εκδηλώνεται πριν από εορτή: ~ *λειτουργία* ΑΝΤ. μεθεόρτιος **2.** ***προεόρτια*** (τα) (α) η προηγούμενη ημέρα μεγάλης εορτής και οι πανηγυρικές εκδηλώσεις που περιλαμβάνει: *τα ~ τού Δεκαπενταύγουστου* ΣΥΝ. παραμονή, παραμονές ΑΝΤ. μεθεόρτια (β) (μτφ.-ειρων.) οτιδήποτε προηγείται άλλου πράγματος, προαναγγέλλοντάς το: *αισθάνομαι τα ~ τής γρίπης.*

προεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται μιας επανάστασης: ~ *περίοδος / διεργασίες / ζυμώσεις / καθεστώς.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prérévolutionnaire].

προεπιλογή (η) **1.** η φάση τής πρώτης επιλογής, η οποία προηγείται τής τελικής επιλογής: *θα γίνει ~ των υποψηφίων που θα συμμετάσχουν στον τελικό διαγωνισμό* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η προκαταρκτική ρύθμιση που επιτρέπει σε μηχανή να επιλέγει αυτομάτως (προγράμματα, ταχύτητα κ.λπ.). - **προεπιλέγω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présélection].

προεργασία (η) [μτγν.] {προεργασιών} η προκαταρκτική εργασία, κάθε ενέργεια ή προσπάθεια που γίνεται πριν από το κυρίως έργο και έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα: *θα προχωρήσουμε στην κατάρτιση τού νομοσχεδίου, μόλις η επιτροπή ολοκληρώσει τη σχετική ~* ΣΥΝ. προετοιμασία, προπαρασκευή. - **προεργάζομαι** ρ. [αρχ.].

προέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προήλθα} (+από) **1.** έχω την αρχή, την αφετηρία μου, ανάγω την προέλευσή μου (σε κάποιον/κάτι): *η πληροφορία προέρχεται από έγκυρες δημοσιογραφικές πηγές* || *το απόσπασμα προέρχεται από το ποίημα τού Δ. Σολωμού «Ο Κρητικός»* || *η λέξη «τεμπέλης» προέρχεται από το τουρκικό «tembel»* **2.** συμβαίνω ως συνέπεια (συγκεκριμένου αιτίου): *η φωτιά προήλθε από αναμμένο τσιγάρο* **3.** (για πρόσ.) έρχομαι (από κάπου): *πρόσφυγες προερχόμενοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προέστην ρ. → προΐσταμαι

προεστός (ο) **1.** ΙΣΤ. (κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας) επαρχιακός άρχοντας ελληνικής κοινότητας, ο οποίος εκλεγόταν από τους δημογέροντες ΣΥΝ. πρόκριτος, κοτζάμπασης, δημογέροντας, προύχοντας **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσηγορικό) ο επίσκοπος, πρωθιερέας ή ο ηγούμενος μοναστικής αδελφότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προεστώς, -ῶτος* (κατά τα αρσ. σε *-ός*, πβ. κ. *δράκων – δράκος, παθών – παθός* κ.ά.), μτχ. παρακ. τού ρ. *προΐσταμαι*].

προετοιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προετοίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ετοιμάζω (κάτι) εκ των προτέρων, εργάζομαι γι' αυτό προκαταβολικώς: *ο υπεύθυνος τού ξενοδοχείου προετοίμασε την υποδοχή με κάθε λεπτομέρεια* ΣΥΝ. ετοιμάζω **2.** φροντίζω (κάποιον), ώστε να είναι έτοιμος τη στιγμή που πρέπει: *πλήρωνει καθηγητή, που προετοιμάζει τον γιο του για τις εξετάσεις* **3.** διαμορφώνω τη γνώμη ή τη διάθεση (κάποιου) εκ των προτέρων: *τον προετοίμασα ψυχολογικά για το δυσάρεστο νέο* || *η πρώτη εντύπωση τού νησιού προετοιμάζει ευνοϊκά τον επισκέπτη για τη διαμονή του* ΣΥΝ. προϊδεάζω, προδιαθέτω.

προετοιμασία (η) [μτγν.] {προετοιμασιών} η εκ των προτέρων ετοιμασία (για κάτι): *η ~ των αθλητών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *εντατική / ανεπαρκής / ειδική / ψυχολογική ~* || *η ~ τού εδάφους για τη σπορά* || *αρχίζω / ολοκληρώνω την ~.*

προέτεινα ρ. → προτείνω

προέτρεψα ρ. → προτρέπω

προευκλείδειος, -α, -ο [1876] αυτός που σχετίζεται με περίοδο πριν από τον αρχαίο Αθηναίο άρχοντα Ευκλείδη (βλ. λ. *ευκλείδειος*): *~ αλφάβητο.*

προεφηβικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής εφηβείας: *~ ηλικία.*

προέχει, προέχουν ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχει πρωταρχική σημασία, βρίσκεται πάνω από όλα ή είναι επείγον: *για την ώρα προέχουν άλλα θέματα· αυτό άσ' το γι' αργότερα!* || *σ' έναν αγώνα δεν ~ η νίκη, αλλά το ευ αγωνίζεσθαι* ΣΥΝ. πρωτεύει, προηγείται.

πρόζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό): *ο εσωτερικός μονόλογος είναι μία από τις κυριότερες τεχνικές τής σύγχρονης ~* ΣΥΝ. πεζογραφία (β) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικό): *θέατρο πρόζας* (κατ' αντιδιαστολή προς το μουσικό θέατρο) **2.** (συνεκδ.) η συγγραφή σε πεζό λόγο, καθώς και το ύφος τού πεζού λόγου: *τα τελευταία χρόνια εγκατέλειψε την ποίηση και ασχολήθηκε με την ~* **3.** (συνεκδ.) το έργο που έχει γραφεί σε πεζό λόγο (κατ' αντιδιαστολή προς το ποίημα): *η ~ του είναι καλύτερη από τα ποιήματά του* ΣΥΝ. πεζογράφημα, πεζό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prosa < λατ. prosa (oratio) «πεζός (λόγος)», θηλ. τού επιθ. *prosus < prorsus (με ανομοιωτική αποβολή τού -r-), συγκεκομμένος τ. τού proversus «στραμμένος προς τα εμπρός», μτχ. τού ρ. *proverto < pro- «προ-» + verto «στρέφω»].

προζύμι (το) {προζυμ-ιού | -ιών} **1.** ζυμάρι που περιλαμβάνει ζυμομύκητες και όξινο φύραμα αλεύρου και όταν αναμειγνύεται σε μεγάλη μάζα αλεύρου και νερού προκαλεί ζύμωση και σχηματίζει την πρώτη ύλη τού ψωμιού: *πιάνω ~* || *μαλακό ~* (πβ. λ. *μαγιά*) **2.** (μτφ.) η αρχή (εξελίξεως, δραστηριότητας).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προζύμιον* < *προ-* + *-ζύμιον* < *ζύμη*].

προήγαγα ρ. → προάγω

προήγγειλα ρ. → προαγγέλλω

προήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το προβάδισμα **2.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ. *ξένος*), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία αρχικά συνακούεται, αλλά σε εκείνη που ακολουθεί.

προηγιασμένος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. **1. *προηγιασμένα*** (τα) τα Τίμια Δώρα τής Θείας Ευχαριστίας (ο άρτος και ο οίνος, σώμα και αίμα Χριστού) που καθαγιάστηκαν σε Θεία Λειτουργία από την προηγούμενη Κυριακή (ή Σάββατο) **2. *προηγιασμένη λειτουργία / λειτουργία των προηγιασμένων*** η Θεία Λειτουργία που τελείται κάθε Τετάρτη και Παρασκευή τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, καθώς και τη Μεγάλη Δευτέρα, Τρίτη και Τετάρτη.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *προαγιάζω*].

προηγμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθάσει σε ανώτερο επίπεδο (συνήθ. οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης): *~ χώρα / τεχνολογία / κοινωνία* ΣΥΝ. εξελιγμένος ΑΝΤ. υπανάπτυκτος, καθυστερημένος (βλ. κ. λ. *προάγω*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *προάγω*, απόδ. τού αγγλ. advanced].

προηγούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προηγείσαι... | προηγήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι πρώτος, πηγαίνω πρώτος (δηλ. πριν από άλλον ή άλλους): *αναγκάστηκε αυτός να προηγηθεί, γιατί εμείς δεν ξέραμε τον δρόμο* || *Περάστε πρώτος! Προηγείστε!* || *προηγούνται οι κυρίες* (ως ευγενική παραχώρηση τής θέσης ή τής σειράς κάποιου σε κυρία) ΣΥΝ. προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ **2.** (κατ' επέκτ.) (α) έχω το προβάδισμα: *«ο Ουίλιαμ Χέιγκ προηγείται στην κούρσα τής διαδοχής τού Τζων Μέιτζορ στην ηγεσία των συντηρητικών»* (εφημ.) (β) έχω προτεραιότητα, προέχω: *στις προτεραιότητες τής εξωτερικής μας πολιτικής προηγείται πάντα η επίλυση τού Κυπριακού* ΑΝΤ. έπομαι ● **3.** (σε χρονική ακολουθία) βρίσκομαι ή γίνομαι πριν από κάτι ή κάποιον άλλον: *τής τελικής απόφασης προηγήθηκαν έντονες παρασκηνιακές διαβουλεύσεις* || *θα προηγηθεί χαιρετισμός τού υπουργού και θα ακολουθήσουν οι εισηγήσεις* ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι **4.** ΑΘΛ. (α) πετυχαίνω πρώτος τέρμα: *η γηπεδούχος προηγήθηκε μόλις στο πρώτο λεπτό* ΣΥΝ. ανοίγω το σκορ (β) έχω προβάδισμα έναντι τού αντιπάλου μου κατά τη διάρκεια τού αγώνα: *οι φιλοξενούμενοι προηγούνταν ήδη με 2-0* || *ποιος προηγείται στο σκορ;* ♦ (μετβ.) (λόγ. +γεν.) **5.** πηγαίνω πρώτος, προπορεύομαι και δείχνω τον δρόμο: *τού υπουργικού αυτοκινήτου προηγούνταν μοτοσυκλέτες τής Τροχαίας* ΣΥΝ. προπορεύομαι **6.** (κατ' επέκτ.) είμαι πρώτος αξιολογικώς ή σε κατάταξη: *προηγούμαστε ακόμη αρκετά των ανταγωνιστών μας στις εξαγωγές* || *ο Άγιαξ προηγείται των αντιπάλων του στη βαθμολογία τού πρωταθλήματος* ΑΝΤ. έπομαι ● **7.** είμαι πρώτος χρονικώς, γίνομαι πριν από (άλλον / άλλους): *ποιος θα σταματήσει τους διορισμούς που προηγούνται κάθε εκλογικής αναμετρήσεως;* || *θυμάμαι ακόμη καλά τους μήνες που προηγήθηκαν τού πολέμου* ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι **8.** (ειδικότ. η μτχ. ***προηγούμενος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προηγούμενο (το) {προηγουμέν-ου | -ων} **1.** πράξη ή γεγονός τού παρελθόντος ανάλογο προς τωρινό, που μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα, πρότυπο: *είναι δύσκολο ν' αποφασίσεις, γιατί δεν υπάρχει (το) ~ ανάλογων περιπτώσεων* ΦΡ. (α) ***καλό / κακό προηγούμενο*** γεγονός ή πράξη, που μπορεί να λειτουργήσει ως θετικό / αρνητικό παράδειγμα στο μέλλον: *τέτοιες υποχωρήσεις στα εθνικά ζητήματα δημιουργούν κακό προηγούμενο* (β) ***χωρίς προηγούμενο / άνευ προηγουμένου*** για κάτι που δεν έχει ξανασυμβεί σε ανάλογο βαθμό ή έκταση: *η ταινία είχε μια ~ επιτυχία* || (ειδικότ. μόνο κακόσ.) *η συμπεριφορά του ήταν ~* (δεν έχω ξαναδεί τόσο άσχημη συμπεριφορά) **2. *προηγούμενα*** (τα) τα προαναφερθέντα ή τα γεγονότα τού παρελθόντος, τα δεδομένα από τα οποία κανείς μπορεί να συναγάγει συμπεράσματα: *αν δεν ξέρεις τα ~, δεν μπορείς να εξηγήσεις τη συμπεριφορά του* || *από τα ~ προκύπτει...* ΦΡ. ***έχω προηγούμενα (με κάποιον)*** έχω διαφορές ή παλιά έχθρα (με κάποιον): *Γιατί να τον αντιπαθώ; Δεν έχω προηγούμενα μαζί του ούτε τίποτα να μοιράσω.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προηγοῦμαι*. Μεταφρ. δάνεια είναι οι φρ. *άνευ προηγουμένου* (< γαλλ. sans précédent), *κακό προηγούμενο* (< γαλλ. un mauvais antécédent)].

προηγούμενος, -η (λόγ. -ένη), **-ο** **1.** αυτός που προπορεύεται, που βρίσκεται πιο μπροστά (από κάποιον/κάτι) ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος ● **2.** αυτός που υπήρξε ή έγινε πριν από άλλον / άλλους, που προηγείται χρονικώς: *ο ~ δάσκαλος ήταν καλύτερος* || *εντελώς ξαφνικά εγκατέλειψε την ~ στάση του* ΣΥΝ. πρότερος ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος **3. *προηγούμενη*** (η) η ημέρα που προηγείται άλλης: *κάθε χρόνο το πανηγύρι αρχίζει από την ~* ΑΝΤ. επομένη **4. *προηγούμενο*** (το) βλ.λ. ● **5. *προηγούμενος*** (ο) / ***προηγούμενη*** (η) αυτός / αυτή που έχει διατελέσει ηγούμενος / ηγουμένη σε μονή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *προηγοῦμαι*].

προηγουμένως επίρρ. [μτγν.] σε προηγούμενο χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

ΣΧΟΛΙΟ Τελευταία χρησιμοποιείται συχνά το επίρρ. **προηγούμενα** αντί τού **προηγουμένως** (και, λιγότερο, το επίρρ. **επόμενα** αντί τού **επομένως**). Ο τύπος αυτός τής λέξης ξεκίνησε από τον πολιτικό λόγο και από την αντίληψη ότι όλα τα επιρρήματα στη δημοτική λήγουν σε **-α**, η δε χρήση του ενισχύθηκε από την αναλογική επίδραση που ασκούν τα πολλά επιρρήματα σε *-α* (*γρήγορα, έξυπνα, σταθερά, τυχαία, όμορφα, ωραία, καλλιτεχνικά, γενικά* κ.τ.ό.). Ωστόσο, υπάρχουν και επιρρήματα σε **-ως** είτε ως παράλληλοι τύποι με επιρρήματα σε **-α** (*βεβαίως – βέβαια, δικαιολογημένως – δικαιολογημένα, νομίμως – νόμιμα* κ.ά.) είτε ως διαφορετικής σημασίας σε σχέση με επιρρήματα σε **-α** (*απλώς – απλά, εκτάκτως – έκτακτα, ιδιαιτέρως – ιδιαίτερα* κ.ά.) είτε ως μοναδικοί τύποι (τα επιρρ. από επίθετα σε *-ής / -ης, -υς* και *-ων*, π.χ. *επωφελής – επωφελώς, αγενής – αγενώς, δυσμενής – δυσμενώς, συνήθης – συνήθως, στοιχειώδης – στοιχειωδώς, ταχύς – ταχέως, ευθύς – ευθέως, οξύς – οξέως, ευρύς – ευρέως, εμφανής – εμφανώς, κτηνώδης – κτηνωδώς, σώφρων – σωφρόνως, αιδήμων – αιδημόνως* κ.ά.). Ειδικότερα για τα επιρρήματα από επιθετικοποιημένες μετοχές ενεστώτα (*προηγούμαι – προηγούμενος –* **προηγουμένως**, *έπομαι – επόμενος –* **επομένως**, *ομολογούμαι – ομολογούμενος –* **ομολογουμένως**) έχει διατηρηθεί ευρύτερα η χρήση των τύπων σε *-ως* (*προηγουμένως, επομένως, ομολογουμένως*), γιατί η χρήση των τύπων σε *-α* προϋποθέτει και μετακίνηση τού τόνου, ήτοι γενικότερη αλλαγή (*προηγούμενα, επόμενα, ομολογούμενα*). Φράσεις τού τύπου *«όπως είπα προηγούμενα – Διεξάγεται διάλογος μεταξύ των ενδιαφερομένων· επόμενα, δεν πρέπει να βιαστούμε – ενδεχόμενα να φύγει για έξω»*, προσκρούουν στο αίσθημα των περισσοτέρων

ομιλητών, που προτιμούν ακόμη τη χρήση των τύπων σε **-ως**. Τα επιρρήματα **ιδίως, ορισμένως, συγχρόνως, εκθύμως, προδήλως, εξωδίκως** χρησιμοποιούνται πάντοτε με την κατάληξη -ως.

προήλασα ρ. → προελαύνω

προημιτελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον ημιτελικό (βλ.λ.): *η ~ φάση τού κυπέλλου* || *~ αγώνας / συνάντηση* **2.** ***προημιτελικοί*** (οι) κ. ***προημιτελικά*** (τα) οι αγώνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην ημιτελική φάση διοργάνωσης.

προήχθην ρ. → προάγω

προθάλαμος (ο) [1815] {προθαλάμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ο χώρος τού κτηρίου που βρίσκεται πριν από τα κυρίως δωμάτια, τις αίθουσες, τα γραφεία κ.λπ. και χρησιμεύει για την υποδοχή των επισκεπτών ή ως αίθουσα αναμονής: *στον ~ τού ιατρείου περίμεναν πολλοί ασθενείς για εξέταση* ΣΥΝ. χολ **2.** (μτφ.) το στάδιο που προηγείται και προετοιμάζει άλλο: *το χασίς θεωρείται ο ~ άλλων ναρκωτικών, όπως η ηρωίνη* || *έφθασε στον ~ τής τρέλας* ΣΥΝ. πρόθυρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préchambre].

πρόθεμα (το) {προθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) το φωνήεν (προκειμένου για τη Νέα Ελληνική συνήθως το *α*), που τίθεται στην αρχή λέξεων οι οποίες αρχίζουν από σύμφωνο, χωρίς να επιφέρει αλλαγές στη σημασία τους, π.χ. *α-μάχη, α-βδέλλα* κ.ά. (β) το πρόθημα (βλ.λ.) • **2.** κωδικός αριθμός που τίθεται μπροστά από τηλεφωνικό αριθμό και δηλώνει την περιοχή στην οποία ανήκει ο αριθμός που καλεί κάποιος, π.χ. το 01 είναι το ~ τής Αθήνας, το 031 τής Θεσσαλονίκης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθεματικός, -ή, -ό [1880] ΓΛΩΣΣ. αυτός που λειτουργεί ως πρόθεμα: *~ φωνήεν.*

προθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** (α) θερμαίνω προκαταβολικώς (κάτι), κυρ. νερό για την τροφοδότηση μηχανής (β) (για φούρνο) ανάβω για να ζεσταθεί σε ορισμένη θερμοκρασία πριν τοποθετήσω φαγητό ή γλυκό για ψήσιμο: *βάζετε το κέικ για ψήσιμο, αφού προθερμάνετε τον φούρνο στους 170 βαθμούς* **2.** (συνήθ. μτφ.) προετοιμάζω (κάποιον) για να συμμετάσχει σε προπόνηση, αγώνα: *~ τους αθλητές* **3.** (μεσοπαθ. ***προθερμαίνομαι***) (κυρ. για αθλητές, χορευτές) εκτελώ ελαφρές ασκήσεις για το ζέσταμα των μυών, κάνω προθέρμανση: *ο τελικός θ' αρχίσει σε λίγο και οι δρομείς άρχισαν να προθερμαίνονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζεσταίνομαι.

προθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η προκαταρκτική θέρμανση συσκευής ή οργάνου, για να λειτουργήσει καλύτερα: *η μηχανή χρειάζεται ~* || *πριν ψήσεις το γλυκό, ο φούρνος θέλει ~* **2.** (α) ΑΘΛ. το σύνολο των ελαφρών ασκήσεων και κινήσεων που προσομοιάζουν σε ορισμένο αγώνισμα ή άθλημα, τις οποίες εκτελεί ο αθλητής πριν από προπόνηση ή αγώνα για το ζέσταμα των μυών και την καλύτερη λειτουργία τους: *κάνω ~ πριν από τον αγώνα* || *οι παίκτες βγαίνουν στο γήπεδο για ~* ΣΥΝ. (μτφ.) ζέσταμα (β) ελαφρές ασκήσεις και κινήσεις που εκτελεί χορευτής πριν από την παράσταση.

προθερμαντήρας (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή η οποία αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος, κυρ. υγρού, αμέσως πριν από τη χρησιμοποίησή του: *~ νερού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preheater].

πρόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ό,τι έχει κατά νου να πράξει κανείς, ο σκοπός: *δεν έχω την ~* || *δεν είναι στις ~ μου να αναλάβω οποιαδήποτε πρωτοβουλία* || *με κακές / ειρηνικές / αγαθές / εχθρικές ~* || (λόγ.) *είμαι ενήμερος των ~ του* ΣΥΝ. προαίρεση, διάθεση, στόχος· ΦΡ. (α) ***εκ προθέσεως / από πρόθεση*** σκόπιμα, συνειδητά, έχοντας επίγνωση τού τι κάνω: *δολοφονία εκ προθέσεως* ΣΥΝ. επίτηδες ΑΝΤ. αυθόρμητα, τυχαία (β) ***σοβαρές προθέσεις*** (το να αποσκοπεί κανείς στον γάμο): *έχω ~* || *κύριος με ~* • **2.** ΓΛΩΣΣ. άκλιτο στοιχείο τού λόγου που χρησιμοποιείται πάντοτε μαζί με άλλες λέξεις (κυρίως ονόματα) για τη δήλωση επιρρηματικής σχέσης (π.χ. τόπου, χρόνου, ποσού, αιτίας, αναφοράς, μέσου, οργάνου κ.λπ.: *από τον κήπο, για πάντα, από παλιά, με το χέρι*)· ΦΡ. (παλαιότ.) ***καταχρηστική πρόθεση*** η πρόθεση που δεν απαντά σε σύνθεση, π.χ. *άνευ, μέχρι, χωρίς, ώς* κ.ά. • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η τελετή τής προετοιμασίας των Τιμίων Δώρων για τη Θεία Ευχαριστία (β) (συνεκδ.) η μικρή κόγχη ή η μικρή ξύλινη ή μαρμάρινη τράπεζα που βρίσκεται μέσα στο ιερό, πάνω στην οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (γ) η τοποθέτηση τού άρτου τής μεταλήψεως πάνω στην Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. προσκομιδή • **4.** ΙΑΤΡ. (α) η μερική ή ολική αντικατάσταση μέλους ή οργάνου τού σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί, με τεχνητό υποκατάστατο (β) (συνεκδ.) το τεχνητό υποκατάστατο μέλους ή οργάνου τού σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί (πβ. λ. *πρόσθεση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, κομίζω, συνείδηση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόθεσις*, αρχική σημ. «δημόσια έκθεση – δήλωση», < *προτίθημι* (βλ. λ. *προτίθεμαι*). Η σημ. «σκοπός, προαίρεση» είναι ήδη αρχ., ενώ οι γλωσσ. και εκκλησ. χρήσεις είναι μτγν.].

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Τα άκλιτα στοιχεία τής γλώσσας που «προ-τίθενται» (εξού *προθέσεις*), δηλ. που τίθενται μπροστά από άλλες λέξεις, κυρ. ονοματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές), για να δηλώσουν πλήθος επιρρηματικών σχέσεων (χρόνο, τρόπο, αιτία κ.λπ.), ονομάστηκαν **προθέσεις**. Χρησιμοποιούνται επίσης, λιγότερο συχνά, μπροστά από επιρρήματα (*για πάντα, από παντού, από αύριο* κ.λπ.). Ευρύτατη υπήρξε στην Ελληνική η χρήση των προθέσεων ως πρώτων συνθετικών με ρήματα («προρρηματικά»), π.χ. *προ-βάλλω, ανα-βάλλω, κατα-βάλλω, δια-βάλλω, υπερ-βάλλω, επι-βάλλω, εκ-βάλλω, απο-βάλλω, περι-βάλλω, προσ-βάλλω, εμ(< εν)-βάλλω, συμ(< συν)-βάλλω, μετα-βάλλω*. Επίσης, χρησιμοποιούνται στη σύνθεση και με άλλα μέρη τού λόγου, π.χ. *προ-θάλαμος, κατα-κραυγή, δια-κρατικός, υπερ-κινητικότητα* κ.ά. Τέλος, προθέσεις χρησιμοποιούνται και μετά από ορισμένα επιρρήματα, αποτελώντας με αυτά ένα είδος περιφραστικών προθέσεων: *Το παιδί κρύφτηκε* ***πίσω από*** *το δέντρο* (πβ. κ. *κοντά σε, μακριά από* κ.ά.).

1. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΥ ΛΟΓΟΥ

(+αιτιατική)
με, σε, για, προς, ώς (< *έως*) *(ώς το πρωί)*
από, ανά *(ανά δύο)*, **κατά** *(κατά μάννα, κατά κύρη)*, **παρά, μετά, χωρίς, μέχρι, δίχως, έως**
ίσαμε *(ίσαμε την κορυφή)*
(σύνθετες «προθετικές» εκφράσεις)
αντί για *(αντί για μένα θα πας εσύ)*, **μετά από, πριν από, ανάμεσα σε, χάρις / χάρη σε** *(Χάρις / χάρη στο θάρρος του σωθήκαμε)*, **πάνω από, κάτω από, πίσω από, γύρω από, μπροστά σε** κ.ά.
(+γενική)
υπέρ *(υπέρ τού Ολυμπιακού)*, **κατά** *(κατά τού αντιπάλου)*
(+ονομαστική)
από *(από δήμαρχος κλητήρας)*

2. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΛΟΓΙΟΤΕΡΟΥ ΥΦΟΥΣ

(+αιτιατική)
επί *(επί τρεις μήνες)*, **περί** *(περί τους είκοσι άνδρες)*
(+γενική)
από *(από αέρος, από απόψεως)*
διά *(διά τής διπλωματικής οδού)*, **περί** *(περί τού θέματος)*, **επί** *(επί Καποδίστρια, επί Μεταξά)*, **αντί** *(αντί αμοιβής)*, **προ** *(προ ημερών)*, **άνευ** *(άνευ επιχειρημάτων)*, **ένεκα** *(ένεκα ανυπέρβλητων δυσκολιών)*, **ενώπιον** *(ενώπιον όλων)*, **μεταξύ** *(μεταξύ φίλων, μεταξύ αντιπάλων)*, **χάριν** *(χάριν τής πατρίδος)*, **πλην** *(πλην εμού)*, **υπό** *(υπό των εχθρών)*, **μετά** *(μετά συζύγων)*.

3. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΣΕ ΠΑΓΙΩΜΕΝΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

(+αιτιατική)
εις *(εις βάρος, εις υγείαν, εις ανώτερα, εις άτοπον, εις επήκοον, εις το επανιδείν, εις μάτην, εις χρέωσιν / εις πίστωσιν)*
επί *(επ' άπειρον, επί μακρόν, επ' αόριστον, επί το έργον)*
κατά *(κατά κόρον, καθ' ολοκληρίαν)*
παρά *(παρά πόδα, παρά φύσιν, παρά πάσαν προσδοκίαν)*
υπέρ *(υπέρ το δέον)*
υπό *(υπό την αρχηγία, υπό την επίβλεψη, υπό τον όρο, υπ' αριθμόν, υπό μορφήν, υπό συζήτηση, υπό το μηδέν, υπ' ατμόν)*
(+γενική)
άνευ *(άνευ προηγουμένου, άνευ λόγου και αιτίας)*
από *(από καταβολής κόσμου, από πάσης απόψεως, από μηχανής θεός, από φυλακής πρωίας)*
διά *(διά πυρός και σιδήρου, άπαξ (και) διά παντός, διά μαγείας)*

εκ / εξ *(εκ δεξιών, εκ προθέσεως, εκ τού σύνεγγυς, εκ τού συστάδην, εξ όψεως, εξ ημισείας, εξ ολοκλήρου, εξ ορισμού, εξ απαλών ονύχων, εξ αδιαιρέτου, εξ αμελείας, εξ αποστάσεως)*
επί *(επί τόπου, επί ποδός (πολέμου), επί τάπητος, επί κεφαλής, επ' ώμου, επί ξύλου κρεμάμενος, επί πόνου)*
μετά *(μετά χαράς, μετά βίας, μετά πολλών βασάνων)*
περί *(περί ανέμων και υδάτων, περί ορέξεως, περί όνου σκιάς, περί πολλού)*
προς *(προς Θεού, πάππου προς πάππου)*
υπέρ *(υπέρ βωμών και εστιών, υπέρ πίστεως και πατρίδος)*
(+δοτική)
εν *(εν αγνοία [ἐν ἀγνοίᾳ], εν στολή [ἐν στολῇ], εν καιρώ [ἐν καιρῷ], εν συντομία [ἐν συντομίᾳ], εν συνόλω [ἐν συνόλῳ], εν περιλήψει, εν χρήσει, εν ανάγκη [ἐν ἀνάγκῃ], εν γνώσει, εν σχέσει, εν πρώτοις, εν τω μεταξύ [ἐν τῷ μεταξύ], εν τούτοις)*
επί *(επί τη βάσει, επί τη ευκαιρία [ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ], επί αποδείξει, επί τιμή [ἐπὶ τιμῇ], επ' αυτοφώρω (ἐπ' αὐτοφώρῳ), επί ίσοις όροις, επί λέξει, επ' ονόματι, επί παραδείγματι)*
παρά *(παρά τω πρωθυπουργώ [παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ], παρ' Αρείω Πάγω [παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ])*
συν *(συν Θεώ [σὺν Θεῷ], συν γυναιξί και τέκνοις, συν τω χρόνω [σὺν τῷ χρόνῳ], συν Αθηνά και χείρα κίνει [σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει]).*

προθεσμία (η) {προθεσμιών} το προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός τού οποίου πρέπει να εκτελεστεί πράξη, να τακτοποιηθεί υποχρέωση κ.λπ.: *λήγει αύριο η ~ υποβολής αιτήσεων για τη συμμετοχή στον διαγωνισμό* || *παρατείνονται κατά δέκα ημέρες οι ~ για την υποβολή φορολογικών δηλώσεων* || *στη θέση αυτή είναι όλοι υπό ~* (δηλ. σε δοκιμαστικό στάδιο, όχι μόνιμοι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διωρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *προθέσμιος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *προ-* + *-θέσμιος* < *θεσμός*].

προθεσμιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με προθεσμία **2.** (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με αγορά ή πώληση (εμπορευμάτων, μετοχών, συναλλάγματος) σε τιμή που συμφωνείται στο παρόν με παράδοση σε μελλοντική ημερομηνία: *~ διακανονισμός / πώληση / πίστωση / συνάλλαγμα / σύμβαση / συμβόλαιο* ΑΝΤ. σποτ.

προθετικός, -ή, -ό 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 2) ως μέρος τού λόγου· ειδικότ. αυτός που περιλαμβάνει πρόθεση: *~ φράση / σύνολο* (βλ.λ.) • ΙΑΤΡ. **2.** αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 4), δηλ. την αντικατάσταση από ειδικό μηχάνημα μέλους ή οργάνου τού σώματος: *~ μέλος* **3. προθετική** (η) κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με την τεχνητή αναπλήρωση μελών ή οργάνων τού σώματος: *οδοντική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόθεσις*. Η ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντιδάν. prothétique].

προθετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. βασική λειτουργία κάθε κειμένου, που δηλώνει τις προθέσεις τού δημιουργού (ομιλητή, συγγραφέα), δηλ. τον σκοπό για τον οποίο γράφεται ή εκφωνείται ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intentionality].

προθήκη (η) [μτγν.] {προθηκών} (λόγ.) **1.** ο υαλόφρακτος χώρος στην πρόσοψη ή στο εσωτερικό καταστήματος, στον οποίο εκτίθενται τα προς πώλησιν εμπορεύματα ή δείγματα αυτών: *το καινούργιο του μυθιστόρημα εκτίθεται στις ~ όλων των βιβλιοπωλείων* ΣΥΝ. βιτρίνα **2.** (ειδικότ.) ειδικό έπιπλο με γυάλινο σκέπασμα, που χρησιμεύει για να τοποθετούνται και να εκτίθενται μέσα σε αυτό πολύτιμα αντικείμενα, που χρειάζονται προφύλαξη: *οι ~ τού μουσείου*.

πρόθημα (το) [1898] {προθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα που τοποθετείται πριν από τη ρίζα τής λέξεως, λ.χ. *ξε-φεύγω, περιγράφω, ευ-νόητος, δυσ-νόητος* κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς το ένθημα και το επίθημα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα*.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *θημα* < αρχ. *τίθημι*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με πρόθημα: *το «ξε-» είναι ~ στοιχείο.*

προθρομβίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. γλυκοπρωτεΐνη τού πλάσματος τού αίματος, που συντίθεται στο συκώτι με τη βοήθεια τής βιταμίνης Κ και αποτελεί τον βασικότερο ρυθμιστή τής πηκτικότητας τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-θρομβίνη* < *θρόμβος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothrombin].

προθυμία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **προθυμιά** (η) {χωρ. πληθ.} η διάθεση (κάποιου) να πράξει (κάτι), να ενεργοποιηθεί για την επίτευξη αποτελέσματος, καθώς και η αντίστοιχη συμπεριφορά που εκδηλώνει: *έδειξε μεγάλη ~ να με εξυπηρετήσει* || *κάνει με ~ ό,τι του ζητήσεις* || *χωρίς ~* ΣΥΝ. όρεξη, ζήλος, κέφι ΑΝΤ. απροθυμία.

προθυμοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εκδήλωση προθυμίας, ζήλου και καλής διάθεσης: *η ~ του να βοηθήσει ήταν συγκινητική.*

προθυμοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {προθυμοποιείσαι... | προθυμοποιή-θηκα, -μένος} δείχνω προθυμία, εκδηλώνω ζήλο: *τον παρακάλεσα, αλλά δεν προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει* ΣΥΝ. φιλοτιμούμαι, προσφέρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρόθυμος, -η, -ο αυτός που δείχνει προθυμία, που διαπνέεται από ζήλο και καλή διάθεση: *ο υπουργός φάνηκε ~ να ικανοποιήσει τα κυριότερα αιτήματα των απεργών* || *είμαι ~ να σας παράσχω κάθε βοήθεια* ΑΝΤ. απρόθυμος, ανόρεκτος· ΦΡ. ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ*. — **πρόθυμα / προθύμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *θυμός* (βλ.λ.)].

πρόθυρο (το) [αρχ.] {προθύρ-ου | -ων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο χώρος μπροστά από τη θύρα αρχαίας κατοικίας ή ναού **2.** (μτφ.) **πρόθυρα** (τα) το στάδιο ακριβώς πριν από μια κατάσταση δυσάρεστη και ανεπιθύμητη, που εντούτοις εμφανίζεται ανησυχητικά πιθανή: *η επιχείρησή του βρίσκεται στα ~ χρεωκοπίας* || *«Γυναίκες στα ~ νευρικής κρίσης»* (τίτλος ταινίας) || *βρισκόμαστε στα ~ πολέμου / τής κατάρρευσης.*

προθώρακας (ο) [1873] {προθωράκων} **1.** ΖΩΟΛ. το πρόσθιο τμήμα τού θώρακα των εντόμων, στο οποίο αρθρώνεται (μπροστά) το κεφάλι και (πίσω) ο μεσοθώρακας **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΣΤΡΑΤ. σταθερός μεταλλικός δακτύλιος που προστατεύει τον θάλαμο χειρισμού πυροβόλου, το οποίο είναι κλεισμένο σε θόλο. — **προθωρακικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothorax].

προιάρι (το) {προιαρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) βάρκα χωρίς καρίνα για ψάρεμα στα ρηχά νερά λιμνοθάλασσας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοιάριον* (με προληπτ. αφομοίωση τού -λ-), υποκ. τού ουσ. *πλοῖον*].

προϊδεάζω ρ. μετβ. [1856] {προϊδέασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διαμορφώνω (σε κάποιον) κατάλληλη διάθεση (ή δίνει μια εντύπωση, εικόνα) γι' αυτό που θα ακολουθήσει: *δεν βρέθηκε κανείς να με προϊδεάσει για τις συνθήκες που επικρατούσαν· όταν τις είδα, έπαθα σοκ* ΣΥΝ. προετοιμάζω.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-ιδεάζω* < *ιδέα*].

προϊδεασμός (ο) η διαμόρφωση (σε κάποιον) μιας πρώτης, γενικής ή αόριστης ιδέας για κάτι που έπεται. Επίσης **προϊδέαση** (η).

προίκα (η) {προικών} το σύνολο των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων που δίνονταν από την οικογένεια τής νύφης ή και από την ίδια τη νύφη στον γαμπρό: *δίνω / παίρνω ~* || *φτειάχνω την ~ μου* ΣΥΝ. προικιό, προικιά (τα). Επίσης **προιξ** [αρχ.] {προικός}. — (υποκ.) **προικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προίξ, -κός* < *προ-* + θ. *ίκ-* < *sik-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seik- «απλώνω το χέρι, τείνω την παλάμη» (για το οποίο βλ. λ. *ίκ-έτης, ἀφ-ικ-νοῦμαι*). Η λ. συνδ. με λιθ. sickiu, siekti «απλώνω το χέρι, την παλάμη»].

προικιάτικος, -η, -ο ▸ προικώος

προικίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προίκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω προίκα (σε κάποιον): *το ίδρυμα προικίζει άπορα κορίτσια* ΣΥΝ. προικοδοτώ **2.** (μτφ.) δίνω (σε κάποιον) χάρισμα, έμφυτη ικανότητα: *η φύση τον προίκισε με πλούσια φαντασία* || *προικισμένος με μουσικό ταλέντο / ποιητική ευαισθησία / δύναμη* ΣΥΝ. χαρίζω, δωρίζω **3.** (η μτχ. **προικισμένος**, *-η, -ο*) αυτός που διαθέτει χάρισμα, που έχει ταλέντο: *για να επιτύχει ένα νέο ρεύμα, πρέπει να εκπροσωπείται από ~ καλλιτέχνες* ΣΥΝ. ταλαντούχος ΑΝΤ. ατάλαντος. — **προίκιση** (η) [1859] κ. **προίκισμα** (το).

προικιό (το) (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε περιλαμβάνεται στην προίκα: *πήρε ~ δύο σπίτια κι ένα οικόπεδο* ΣΥΝ. προίκα **2. προικιά** (τα) το σύνολο των κινητών ειδών (λ.χ. είδη ρουχισμού, έπιπλα, σκεύη) που αποτελούν την προίκα: *«κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα ~ σου»* (νανούρισμα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προικίον*, υποκ. τού αρχ. *προίξ, -κός* (βλ.λ.)].

προίκιση (η) ▸ προικίζω

προίκισμα (το) ▸ προικίζω

προικοδότηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παροχή προίκας: *~ απόρων κορασίδων* || (μτφ.) *η ~ ενός νέου ιδρύματος με ακριβό τεχνολογικό εξοπλισμό* ΣΥΝ. προίκιση, προίκισμα. Επίσης **προικοδοσία** [1840]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

προικοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {προικοδοτείς... | προικοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω προίκα σε (κάποιον) ΣΥΝ. προικίζω. — **προικοδότης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

προικοθήρας (ο) [1875] {προικοθηρών} ο άνδρας που επιδιώκει να πάρει με τον γάμο του μεγάλη προίκα. — **προικοθηρία** (η) [1888], **προικοθηρώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *προίκα* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. *χρυσο-θήρας*].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα σε **-θήρας**, αρχαία ή λόγια, στη γενική τού πληθυντικού τονίζονται κανονικά στη λήγουσα (πβ. *ταμίας – ταμιών*). Στα ονόματα αυτά η κατάληξη -ας είναι αρχική (παλαιά «πρωτόκλιτα» ονόματα) και όχι υστερογενής, όπως στα *στατήρας* (< *στατήρ*), *κρατήρ-ας* (< *κρατήρ*).

προικολήπτης (ο) [1894] {προικοληπτών} ο άνδρας που λαμβάνει, που δέχεται (από τη γυναίκα του) προίκα ΑΝΤ. προικοδότης.

προικοσύμφωνο (το) [μεσν.] {προικοσυμφών-ου | -ων} (παλαιότ.) το συμβόλαιο το οποίο συνάπτεται ανάμεσα στον γαμπρό και στους γονείς ή τους κηδεμόνες τής νύφης ή και την ίδια τη νύφη και περιλαμβάνει κατάλογο όλων των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν την προίκα.

προικώος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την προίκα ή που

προέρχεται από προίκα: ~ *ακίνητο / διαμέρισμα / περιουσία* ΑΝΤ. εξώπροικος· ΦΡ. ***προικώο (συμβόλαιο)*** το προικοσύμφωνο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **προικιάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προικῷος* < αρχ. *προίξ*, -κός + επίθημα -*ῷος*, πβ. *πατρῷος, μητρ-ῷος*].

προιξ (η) ➔ προίκα

προϊόν (το) {προϊόντ-ος | -α, -ων} **1.** το αποτέλεσμα τής παραγωγικής διαδικασίας, ό,τι παράγει με την εργασία του ο άνθρωπος, λ.χ. επεξεργαζόμενος ή εκμεταλλευόμενος πρώτες ύλες, καλλιεργώντας φυτά, συλλέγοντας καρπούς: *τα κυριότερα γεωργικά ~ τής Ελλάδας είναι τα δημητριακά, το βαμβάκι, οι ελιές, τα καπνά κ.ά.* || *αυτό το ~ δεν έχει μεγάλη ζήτηση* || *βιομηχανικά / οπωροκηπευτικά / ευπαθή / εγχώρια / εισαγόμενα ~* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν*** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος (β) ***καθαρό εγχώριο προϊόν*** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος μείον τις αποσβέσεις των κεφαλαίων που καταναλώθηκαν στη διάρκεια αυτής τής παραγωγής (γ) ***Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν*** το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. α) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό (δ) ***καθαρό εθνικό προϊόν*** το καθαρό εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. β) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό· (γενικότ.) **3.** ο καρπός, το αποτέλεσμα συγκεκριμένης ενέργειας, προσπάθειας κ.λπ.: *οι παρατηρήσεις του είναι ~ ψύχραιμης και αντικειμενικής κρίσης* || *~ τής φαντασίας (κάποιου)* || *η εγκληματικότητα θεωρείται ~ διαφόρων παραγόντων, λ.χ. τής ανεργίας και τής φτώχειας.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *προϊών* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. produit].

προΐσταμαι ρ. μετβ. [αρχ.] {προΐστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. προϊστάμενος, -μένη, -μενο, παρατ. προϊστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) (+γεν.) **1.** είμαι επί κεφαλής, έχω τη διεύθυνση, ασκώ τη διοίκηση (σε κάτι): *ο νομάρχης προΐσταται των προσπαθειών παροχής βοήθειας στους σεισμοπλήκτους* || *~ των ανασκαφών / τού οργανισμού* ΣΥΝ. διευθύνω, διοικώ, ηγούμαι **2.** (η μτχ. ***προϊστάμενος***, *-μένη, -μενο*) βλ.λ.

προϊστάμενος, -μένη, -μενο αυτός που είναι επί κεφαλής υπηρεσίας, που προΐσταται έργου: *απευθύνθηκε στην προϊσταμένη αρχή* || *~ κλιμάκιο* || (συνήθ. ως ουσ.) *~ τμήματος / εισαγγελίας* || *έκανε αναφορά στον ~* || *η προϊσταμένη τού νοσηλευτικού προσωπικού* ΑΝΤ. υφιστάμενος.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. αρσ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προΐσταμαι*].

προΐστιο (το) [1858] {προϊστί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το τριγωνικό αναδρομικό ιστίο που υψώνεται μπροστά από το κύριο πανί ανάμεσα σε δύο κατάρτια ιστιοφόρου πλοίου.

προϊστορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** η περίοδος τής ζωής τού ανθρωπίνου γένους πριν από την εποχή για την οποία υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, πριν από τους ιστορικούς χρόνους **2.** (συνεκδ.) ο επιστημονικός κλάδος τής ιστορίας που μελετά την περίοδο αυτή **3.** το σύνολο των γεγονότων, των καταστάσεων που προηγήθηκαν (από κάτι): *η διένεξη αυτή έχει μεγάλη ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistoire].

προϊστορικός, -ή, -ό [1845] **1.** αυτός που προηγείται των ιστορικών χρόνων: *~ εποχή / χρόνοι / περίοδος* **2.** αυτός που σχετίζεται με την προϊστορία: *~ ζώο / οικισμός* **3.** (ειδικότ. για επιστήμη) αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη τής περιόδου πριν από τους ιστορικούς χρόνους: *~ αρχαιολογία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistorique].

προϊών, -ούσα, -όν {προϊ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται: ΙΑΤΡ. *~ άνοια / γενική παράλυση*· ΦΡ. ***προϊόντος τού χρόνου*** (*προϊόντος τοῦ χρόνου*, Ηροδ. 3, 96) με τον καιρό, με την πάροδο τού χρόνου **2.** αυτός τού οποίου ο ρυθμός αυξάνεται προοδευτικά· αυτός που παρουσιάζεται ή συμβαίνει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό: *καθορισμός συντελεστών σε προϊούσα κλίμακα* || *~ εξέλιξη / ανάπτυξη / πρόοδος* **3. προϊόν** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρόειμι* «προχωρώ» (βλ. λ. *ἰόν*). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. progressif].

πρόκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινο ή μεταλλικό καρφί συνήθ. μικρού μεγέθους. — (υποκ.) **προκίτσα** κ. **προκούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brocca «βλαστός, σουβλί, καλάμι» < λατ. broccus «οδοντωτός», πιθ. κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brocc «ασβός»].

προκαθήμενος (ο) {προκαθημέν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο πρόεδρος τοπικής εκκλησιαστικής συνόδου **2.** (στην Ορθόδοξη Εκκλησία) ο ανώτερος κληρικός που κατέχει με οποιονδήποτε τίτλο (πατριάρχου, αρχιεπισκόπου, μητροπολίτου) την πρώτη θέση στη διοικητική ιεραρχία: *ο ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* (ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος) || *ο ~ τής Ορθοδοξίας* (ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προκάθημαι*].

προκάθισμα (το) [1891] {προκαθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κάλυμμα (πλαστικό ή χάρτινο) μιας χρήσεως, που τοποθετείται πάνω στη στεφάνη τής λεκάνης τής τουαλέτας πριν καθίσει κανείς: *~ υγείας / για υγιεινή προστασία.*

προκαθορίζω ρ. μετβ. [1844] {προκαθόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το προσδιορίζω από πριν: *ενεργούν βάσει προκαθορισμένου σχεδίου* || *~ ώρα / ημερομηνία / τροχιά / αποτέλεσμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prédéterminer].

προκαθορισμός (ο) [1891] ο εκ των προτέρων καθορισμός (μελλοντικών εξελίξεων).

προκάλυμμα (το) [αρχ.] {προκαλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε χρησιμεύει για να προκαλύψει, να προφυλάξει (κάτι) καλύπτοντας το ΣΥΝ. προπέτασμα, παραπέτασμα, παραβάν **2.** ΣΤΡΑΤ. κάθε προεξοχή τού εδάφους, θάμνος, βράχος κ.λπ., που καλύπτει τον μαχητή, ώστε να μην εντοπίζεται από τον εχθρό **3.** (μτφ.) η πλαστή δικαιολογία που προβάλλεται για να επιτύχει (κάποιος κάτι) αποκρύπτοντας πραγματικές αιτίες, σκοπούς, καταστάσεις κ.λπ.: *χρησιμοποίησε τον κλονισμό τής υγείας του ως ~, για να αποφύγει τη στράτευση* ΣΥΝ. πρόσχημα, πρόφαση. **προκαλυπτικός**, -ή, -ό.

προκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** καλύπτω (κάτι) από μπροστά ΑΝΤ. αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω **2.** ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω, υπερασπίζω (κάτι) με προκάλυψη (βλ.λ.).

προκάλυψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (λόγ.) **1.** η κάλυψη από μπροστά **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) το σύνολο των έμψυχων και άψυχων μέσων που χρησιμοποιούνται για την απόκρουση επιδρομής τού εχθρού σε ορισμένο σημείο, καθώς επίσης και η προκαλυπτόμενη περιοχή ΣΥΝ. οχύρωση (β) η εγκατάσταση στρατιωτικών τμημάτων μπροστά από το κυρίως στράτευμα κατά τη διάρκεια εκστρατείας με στόχο τον έλεγχο των κινήσεων τού εχθρού και την πρώτη απόκρουση πιθανής επίθεσης (γ) η φύλαξη μεθοριακής γραμμής κράτους σε καιρό ειρήνης από στρατιωτικό απόσπασμα, καθώς και η ίδια η φυλασσόμενη περιοχή.

προκαλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προκαλείς... | προκάλ-εσα, -ούμαι, προκλήθηκα (λόγ. μτχ. προκληθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** καλώ (σε αναμέτρηση): *~ κάποιον σε μονομαχία / σε μάχη* || *μην τον προκαλείς, είναι δυνατότερός σου!* **2.** (+να) παροτρύνω (κάποιον) (να κάνει κάτι που θεωρώ αδύνατο): *σε ~ να αποδείξεις αυτό που ισχυρίζεσαι* **3.** γίνομαι αιτία (για κάτι): *ο θάνατός του προκάλεσε παγκόσμια συγκίνηση* || *η δράση τους προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις* || *μου προκαλεί κατάπληξη ο κυνισμός του* || *οι ισχυρισμοί του προκαλούν βάναυσα τη νοημοσύνη τού κοινού* || *η μεγάλη πυρκαγιά προκλήθηκε από αναμμένο τσιγάρο* || *~ θλίψη / δυσφορία / θυμηδία / προβλήματα / ατυχήματα / καρκίνο / σύγκρουση / διαμαρτυρίες / σχόλια / θαυμασμό / οίκτο / συμπάθεια / προβληματισμό / αίσθηση / αγανάκτηση / επεισόδιο / τριγμούς* ΣΥΝ. προξενώ, επιφέρω **4.** κάνω (κάποιον) να οργιστεί, να αντιδράσει επιθετικά: *μου αρέσει να τον ~· είναι πολύ αστείος, όταν νευριάζει!* **5.** εξάπτω, προξενώ ερωτική επιθυμία (σε κάποιον): *της αρέσει να προκαλεί τους άνδρες* || *τον προκαλούσε με νάζια* ΣΥΝ. ερεθίζω, διεγείρω ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι αιτία οργισμένων αντιδράσεων, γίνομαι προκλητικός: *αποφεύγω διατυπώσεις που προκαλούν!* || *ενώ προσπαθούσαμε να συμβιβάσουμε τα πράγματα, εκείνος εξακολουθούσε να προκαλεί* **7.** διεγείρω την ερωτική επιθυμία των άλλων: *το ντεκολτέ της προκαλεί* || *της αρέσει να προκαλεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ*.

προκάμβριος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου πριν από 4,6 δισεκατομμύρια έτη ώς την έναρξη τού καμβρίου **2.** ***Προκάμβριο*** (το) {Προκαμβρίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια (βλ. κ. λ. *κάμβριο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Precambrian. Βλ. κ. *κάμβριος*].

προκάνω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {πρόκα-να κ. -μα} προλαβαίνω: *κάνε πιο γρήγορα, γιατί δεν θα προκάνεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκάμνω*, αρχική σημ. «καταπονούμαι, κοπιάζω (εκ των προτέρων)», < *προ-* + *κάμνω* (βλ. κ. *κάνω*)].

προκάρδιο (το) [μτγν.] {προκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού θωρακικού τοιχώματος που βρίσκεται μπροστά στην καρδιά.

προκάρδιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού στήθους μπροστά από την καρδιά: *~ πόνος* (χαρακτηριστικός ισχαιμίας τού μυοκαρδίου).

προκάτ επίθ. {άκλ.} **1.** προκατασκευασμένος (βλ. λ. *προκατασκευάζω*): *~ σπίτι* **2.** (μτφ. για πράξεις, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί, έχει σκηνοθετηθεί εκ των προτέρων: *η αντιπαράθεση στα όργανα τού κόμματος ήταν ~, για να εξαναγκαστεί ο εν λόγω υπουργός σε παραίτηση* ΣΥΝ. προμελετημένος, προσχεδιασμένος, σκηνοθετημένος ΑΝΤ. αυθόρμητος.
[ΕΤΥΜ. Από σύντμηση τής λ. *προκατασκευή* ή *προκατασκευασμένος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prefab, συντετμημένος τ. τού prefabricated].

προκαταβάλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {προκατέβαλα, προκατα-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) καταβάλλω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων: *μου ζήτησε να ~ τρία ενοίκια* ΣΥΝ. προπληρώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τοποθετώ από πριν – ορίζω εκ των προτέρων αρχές ή κριτήρια». < *προ-* + *καταβάλλω*. Η σύγχρονη σημ. ακολούθησε την ανάλογη εξέλιξη τού ρ. *καταβάλλω*].

προκαταβολή (η) [μτγν.] **1.** η καταβολή χρηματικού ποσού εκ των προτέρων: *για την αγορά τού οικοπέδου απαιτείται ~ τής πρώτης δόσης* ΣΥΝ. προπληρωμή **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που προκαταβάλλεται, το οποίο αποτελεί συνήθ. τμήμα τού όλου συμφωνημένου ποσού και δίνεται ως εγγύηση: *όλες οι ηλεκτρικές συσκευές με μικρή ~ και πολλές άτοκες δόσεις* || *ο ιδιοκτήτης ζητούσε ~ δύο νοίκια* || *δίνω / εισπράττω ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπροστάντζα.

προκαταβολικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που καταβάλλεται εκ των προτέρων, που προπληρώνεται: *~ εγγύηση / εξόφληση / αποζημίωση* **2.** αυτός που συμβαίνει, που γίνεται εκ των προτέρων: *~ δήλωση / ασφάλιση.* — **προκαταβολικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

προκατακλυσμιαίος, -α, -ο [1863] **1.** αυτός που αναφέρεται στους χρόνους πριν από τον κατακλυσμό (συνήθ. τον βιβλικό) **2.** (κατ' επέκτ.) πάρα πολύ παλαιός, πανάρχαιος.

προκαταλαμβάνω ρ. μετβ. {προκατέλαβα, προκαταλήφθηκα, προκατειλημμένος} **1.** (σπάν.-κυριολ.) καταλαμβάνω (κάτι) εκ των προτέρων, το κυριεύω πριν από άλλους: *η διμοιρία προήλασε και προκατέλαβε το ύψωμα* ● **2.** διαμορφώνω την άποψη (κάποιου) εκ των προτέρων (για πρόσωπο, πράγμα, ζήτημα κ.λπ.), τον κάνω να σχημα-

τίσει άποψη για θέμα προτού το μελετήσει επακριβώς: *δεν θέλω να με προκαταλάβεις· προτιμώ να σχηματίσω προσωπική άποψη για το θέμα* ΣΥΝ. προδιαθέτω, προϊδεάζω **3.** (η μτχ. ***προκατειλημμένος***, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυριεύω πρώτα», < *προ-* + *καταλαμβάνω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Αισχίνης 2, 108: *τὰ Φιλίππου ὦτα προκαταλαβεῖν*)].

προκατάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} (κακόσ.) **1.** η γνώμη που διαμορφώνεται εκ των προτέρων, χωρίς επισταμένη μελέτη και εξέταση των πραγμάτων, οπότε είναι συνήθ. εσφαλμένη και μεροληπτική: *εξετάζω / κρίνω μια υπόθεση με ~* **2.** (ειδικότ.) η δυσμενής προδιάθεση απέναντι σε πρόσωπο ή ομάδα, που βασίζεται σε αυθαίρετες γενικεύσεις και στερεότυπες πεποιθήσεις: *φυλετικές / εθνικιστικές / θρησκευτικές / κοινωνικές ~* || *έχει ~ εναντίον των μαύρων / των Εβραίων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκατάληψις* < *προκαταλαμβάνω*, πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*].

προκαταρκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από το κυρίως έργο: *~ ενέργεια / συζήτηση / συμφωνία / σχέδιο / έρευνα / εργασία / επαφή / στάδιο / μέτρα / φάση* ΣΥΝ. προεισαγωγικός, προοιμιακός ΑΝΤ. τελικός, οριστικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται για προπαρασκευή, χρήσιμος ή κατάλληλος για προετοιμασία: *~ δήλωση / άσκηση / αγώνας* || *~ τάξη Αγγλικών* ΣΥΝ. προπαρασκευαστικός **3.** ***προκαταρκτικά*** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που προηγούνται και εισάγουν σε κάτι που ακολουθεί: *πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στα ~ τής διάσκεψης* || *τα ~ τής γιορτής* (β) η εισαγωγή ομιλίας ή το εισαγωγικό κεφάλαιο συγγράμματος: *άσε τα ~ και μπες στο θέμα!* **4.** ΝΟΜ. ***προκαταρκτική εξέταση*** συνοπτική ανακριτική διαδικασία που κινείται από τον εισαγγελέα, εφόσον αυτός επιθυμεί να ελέγξει την ουσιαστική βασιμότητα πληροφορίας για έγκλημα και ακολούθως να ασκήσει ποινική δίωξη. — **προκαταρκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκατάρχω / -ομαι* «αρχίζω πρώτος», πβ. κ. *ἀρκτικός – ἄρχω*].

> **προκαταρκτικός ή προκαταρτικός;** Τα παράγωγα τού αρχ. ρ. **άρχομαι** σχηματίζονται με -κ-, που προέρχεται από το -χ- τού θέματος μπροστά από -τ- ή -σ-: αρχ. *άρχ-ομαι* – **αρκ-τικός** («αρκτικοί χρόνοι» τού ρήματος = ενεστώτας – μέλλοντας – παρακείμενος)· αρχ. *προκατ-άρχ-ομαι* – **προκαταρκ-τικός**· αρχ. *εν-άρχ-ομαι* και *εν-άρχ-ω* – **εναρκ-τικός** (πβ. *έναρξη*)· *υπ-άρχω* – **υπαρκ-τικός**· **αντ-αρκτικός** (και *Ανταρκτική*) ο Νότιος Πόλος, ο αντίθετος προς τον αρκτικό, τον Βόρειο Πόλο.

προκαταρτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατήρτισ-α, προκαταρτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταρτίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το ετοιμάζω από πριν ΣΥΝ. προετοιμάζω, προπαρασκευάζω, προεργάζομαι. — **προκατάρτιση** (η) κ. **προκαταρτισμός** (ο) [1888].

προκατασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (κυρ. για οικοδομικό στοιχείο) κατασκευάζω εκ των προτέρων και μακριά από τον χώρο τής ανέγερσης: *~ οικοδομή* **2.** (η μτχ. ***προκατασκευασμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που αποτελείται από τμήματα που έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων, έχουν μεταφερθεί και κατόπιν συναρμολογηθεί χωριστά: *~ σπίτι / συγκρότημα* ΣΥΝ. προκάτ (β) (μτφ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων για συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. εις βάρος κάποιου): *η σύγκρουση στην Κεντρική Επιτροπή τού Κόμματος ήταν ~, για να τον εξωθήσουν σε παραίτηση*.

προκατασκευή (η) [μτγν.] οικοδομική τεχνική που συνίσταται στην ανέγερση κτηρίων ή γεφυρών με τη χρησιμοποίηση στοιχείων-μελών, τα οποία έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων σε άλλον χώρο και, εν συνεχεία, μεταφέρονται στον χώρο ανέγερσης και συναρμολογούνται βάσει προκαθορισμένου σχεδίου. — **προκατασκευαστικός**, -ή, -ό [μτγν.].

προκατειλημμένος, -η, -ο επηρεασμένος εκ των προτέρων (συνήθ. αρνητικά): *κατά την έρευνα, η νεολαία είναι ~ κατά των πολιτικών, καθώς έχει την εντύπωση ότι είναι όλοι ψεύτες και κλέφτες* || *δεν μπορείς να κρίνεις αντικειμενικά, γιατί είσαι ~* (πβ. λ. *προκαταλαμβάνω*). — **προκατειλημμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *προκαταλαμβάνω* (βλ.λ.)].

προκατήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.-σπάν.) η προκαταρκτική κατήχηση, η εισαγωγική διδασκαλία. — **προκατηχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

προκάτοχος (ο/η) {προκατόχ-ου | -ων, -ους} (+γεν.) ο προηγούμενος κάτοχος, κυρ. αξιώματος (πριν από άλλον): *ο νέος υπουργός δεσμεύτηκε ότι θα ακολουθήσει την πολιτική τού ~ του*.

προκείμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά, περί τού οποίου γίνεται λόγος, έρευνα κ.λπ.: *~ θέμα / περίπτωση / υπόθεση*· ΦΡ. (α) ***προκειμένου για*** (πβ. *περὶ σωτηρίας προκειμένου*, Αριστοφ. Ἐκκλησιάζουσαι 401) όταν γίνεται λόγος για, όσον αφορά σε: *~ την υποψηφιότητά του, κανείς δεν σχολίασε το παραμικρό* || *~ ανθρώπους τού δικού του ήθους, κάθε έπαινος είναι λίγος* (β) ***προκειμένου να*** (ως σύνδ.) (i) επειδή ή εφόσον πρόκειται να συμβεί κάτι: *~ τα χάσω όλα, αποφάσισα να συμβιβαστώ* || *~ πάω φυλακή, καλύτερα να πληρώσω* (ii) για να, με σκοπό να: *θα έκανε το παν, ~ βελτιώσει τη θέση του* **2.** (ειδικότ.) **προκείμενο** (το) (*τὸ προκείμενον*, Πλάτ. *Γοργίας* 457d) το θέμα που βρίσκεται υπό συζήτηση, που ενδιαφέρει, για το οποίο γίνεται λόγος: *ας έλθουμε στο ~* || *τόση ώρα μιλάει και δεν έχει φθάσει στο ~*· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***επί τού προκειμένου*** ως προς το θέμα που μας απασχολεί: *~ δεν έχω να προβάλω καμία ένσταση* (β) ***εν προκειμένω*** στο θέμα που συζητούμε, στην περίπτωση για την οποία γίνεται λόγος και υπάρχει ενδιαφέρον: *«ο Τύπος και τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο. ~ αποφεύγοντας εμπρηστικά δημοσιεύματα»* (εφημ.) **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) **προκειμένη** (η) καθεμία από τις δύο προτάσεις τού συλλογισμού, από τις οποίες συνάγεται το συμπέρασμα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. ρ. *πρόκειμαι* (που χρησιμοποιείται ως παρακ. τού ρ. *προτίθημι*) < *προ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.). Στο ουδ. *προκείμενον*, το οποίο απαντά πολλές φορές στα αρχ. φιλοσοφικά κείμενα, έχει παραλειφθεί το ουσ. *θέμα / ζήτημα*].

πρόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {επρόκειτο· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** (+περί / για) γίνεται λόγος, υπάρχει ή τίθεται ζήτημα: *περί τίνος ακριβώς πρόκειται;* || *πρόκειται για την ευτυχία σου* || *αν εγνώριζα ότι περί αυτού επρόκειτο, θα μπορούσα να αποταθώ σε κάποιον ειδικό* || *πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου* **2.** (+να) μέλλει να συμβεί (κάτι), σκοπεύει ή είναι στο πρόγραμμα να (γίνει κάτι): *~ να τον δω αύριο* || *μην ανησυχείς, δεν ~ να βρέξει* || *η Βουλή ~ να συνέλθει αύριο για τη συζήτηση τού επίμαχου νομοσχεδίου* || *επρόκειτο να τον δει, αλλά αρρώστησε*.
[ΕΤΥΜ. Γ' εν. πρόσ. τού αρχ. *πρόκειμαι* < *προ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

προκεχωρημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που βρίσκεται πολύ κοντά στην περιοχή όπου διεξάγονται πολεμικές επιχειρήσεις ή που είναι απομακρυσμένος από τις βάσεις τού στρατεύματος: *~ δύναμη / βάση / κέντρο επικοινωνιών*· ΦΡ. ***προκεχωρημένο φυλάκιο*** φυλάκιο απομακρυσμένο από τη βάση τού στρατεύματος ή κοντά στο θέατρο των επιχειρήσεων: *η Πύλος, που καταλήφθηκε από τους Αθηναίους το 425 π.Χ., αποτέλεσε για την Αθήνα ένα διαρκές προκεχωρημένο ~ μέσα στο εχθρικό στρατόπεδο τής Πελοποννήσου* **2.** λόγ. αντί τού *προχωρημένος*: *ενθάδη τις ~ ώρες τής νύχτας σε παραλιακό μπαρ* || *~ ηλικίας πολιτικός*.
[ΕΤΥΜ. Λόγιος σχηματισμός τής μτχ. *προχωρημένος* (αντί τού ορθού αρχ. *προκεχωρηκώς* < *προχωρῶ*), απόδ. τού γαλλ. avancé].

προκήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η δημόσια γνωστοποίηση **2.** (ειδικότ.) η επίσημη αναγγελία (για μελλοντική ενέργεια κρατικού ή άλλου φορέα): *η Δ.Ε.Η. αποφάσισε την ~ διαγωνισμού για την κάλυψη 100 οργανικών θέσεων στην επαρχία* || *~ εκλογών / δημοπρασίας / βραβείων / υποτροφιών* **3.** (συνεκδ.) η δημοσίευση στον Τύπο επίσημης αναγγελίας ή το έντυπο στο οποίο αυτή περιλαμβάνεται **4.** έντυπη ανακοίνωση πολιτικής, συνδικαλιστικής ή άλλης οργάνωσης, που περιέχει συνθήματα ή βραχυλογικά τις θέσεις της: *πετάω προκηρύξεις στον δρόμο* || *επαναστατικές ~*.

προκηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ] {προκήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} αναγγέλλω επίσημα και δημόσια (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *το υπουργείο θα προκηρύξει διεθνή μειοδοτικό διαγωνισμό για την ανάληψη τού έργου* || *~ εκλογές / δημοπρασία / υποτροφία* ΣΥΝ. προαναγγέλλω.

προκλασικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με εποχή προγενέστερη από αυτή που θεωρείται κλασική: *~ τέχνη / χρόνοι* **2.** ΜΟΥΣ. ***προκλασική μουσική*** η μουσική τής μεταβατικής περιόδου ανάμεσα στο μπαρόκ και στον κλασικισμό (1720-1760 περίπου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. préclassique].

πρόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η προκλητική πράξη, η ενέργεια που προξενεί αναστάτωση, αντίδραση ή αγανάκτηση: *είναι ~ να ζουν οι ηγέτες σε τέτοια πολυτέλεια, όταν ο λαός πεινάει* **2.** (ειδικότ.) κάθε στρατιωτική ενέργεια που αποσκοπεί στο να κάνει τον αντίπαλο να αντιδράσει επιθετικά: *οι δύο πλευρές συμφώνησαν να αποφύγουν τις ~ κατά τη διάρκεια τής αεροναυτικής άσκησης* **3.** η διέγερση τού ερωτικού ενδιαφέροντος: *ένα χαμόγελο γεμάτο ~* **4.** (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή συμπεριφορά που επιφέρει ερωτική διέγερση: *το ντύσιμό της ήταν πραγματική ~* **5.** η παραγωγή (συγκεκριμένου αποτελέσματος): *ποιος ευθύνεται για την ~ επεισοδίων;* || *δεν αποφεύχθηκε η ~ υλικών ζημιών από μερίδα οργισμένων φιλάθλων* **6.** η πρόσκληση σε αναμέτρηση: *~ σε μάχη / σε μονομαχία* || *δέχομαι την ~* **7.** οτιδήποτε θέτει σε δοκιμασία λόγω τής δυσκολίας του τις ικανότητες, την αντοχή, τη δύναμη (κάποιου), διεγείροντας συχνά το ενδιαφέρον: *η ~ τού 2004 / τής Ενωμένης Ευρώπης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόκλησις* < *προκαλῶ*, πβ. κ. *κλῆσις – καλῶ*].

προκλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί, που προξενεί έντονη αντίδραση ή αγανάκτηση: *~ ενέργεια / συμπεριφορά / επιχείρημα / απόφαση / δήλωση / διαιτησία* || *~ άνθρωπος / χαρακτήρας* **2.** αυτός που διεγείρει το ερωτικό ενδιαφέρον: *~ ντύσιμο / ματιά* ΣΥΝ. ερεθιστικός, διεγερτικός, σαγηνευτικός. — **προκλητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ.

προκλητικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα πράγματος να προκαλεί: *η έντονη ~ των δηλώσεών του ενόχλησε τους συντηρητικότερους ψηφοφόρους του* **2.** (ειδικότ.) η ιδιότητα συμπεριφοράς να προκαλεί ερωτικά: *η ~ των κινήσεων / τού ντυσίματος*.

προκλινής, -ής, -ές {προκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που γέρνει, που κλίνει προς τα εμπρός: *~ στέγη* ΣΥΝ. επικλινής ΑΝΤ. ευθύς, ίσος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκλίνω* < *προ-* + *κλίνω*].

προκλινικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με στάδιο κατά το οποίο τα κλινικά σημεία τής νόσου δεν έχουν εκδηλωθεί: *~ φάση* || *~ μαθήματα* (τα μαθήματα που διδάσκονται πριν από την έναρξη τής διδασκαλίας κλινικών μαθημάτων και πριν από την επαφή με αρρώστους, δηλ. η ανατομική, η βιοχημεία, η φυσιολογία κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. preclinical].

προκλιτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τίθεται μπροστά από άλλες λέξεις και τής οποίας ο τόνος στην προφορά μεταφέρεται στην επόμενη (π.χ. *τον βλέπω*), σε αντίθεση με τα *εγκλιτικά* (των οποίων ο τόνος

μεταφέρεται στην προηγούμενη λέξη, π.χ. *βλέποντάς τον*· *προκλιτικές λέξεις* είναι τα άρθρα σε όλους τους τύπους, οι μονοσύλλαβες προθέσεις και σύνδεσμοι, οι μονοσύλλαβοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών κ.ά. (βλ. κ. λ. *εγκλιτικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proclitica (πληθ.)].

προκόβω ρ. αμετβ. {πρόκο-ψα, -μμένος} (λαϊκ.) **1.** σημειώνω πρόοδους, επιτυγχάνω (σε τομέα δράσεως, λ.χ. οικονομικό, κοινωνικό): *πήγε στην ξενιτειά και πρόκοψε* ΣΥΝ. προοδεύω, ευδοκιμώ ΑΝΤ. μένω πίσω, οπισθοδρομώ **2.** (ειρων.) καταστρέφομαι: *τις συμβουλές του ακούγαμε τόσον καιρό και προκόψαμε!* (οι συμβουλές του ήταν καταστροφικές) **3.** (η μτχ. ***προκομμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που εργάζεται με ζήλο και φιλοτιμία ΣΥΝ. εργατικός, άξιος, φιλόπονος ΑΝΤ. ανεπρόκοπος (β) (ειρων.) άχρηστος, ανεπρόκοπος: *μεσημέριασε κι ακόμα να ξυπνήσει ο ~ μας*. Επίσης (λαϊκ.) **προκόφτω**. — **πρόκομμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προκόπτω* «προοδεύω, προχωρώ» < *προ-* + *κόπτω*].

προκοίλης (ο) {προκοίληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη κοιλιά ΣΥΝ. κοιλαράς, (αρχαιοπρ.) προγάστωρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προκοίλιος* < *προ-* + *-κοίλιος* < *κοιλία*].

προκοίλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το κατώτερο τμήμα τής κοιλιάς, το υπογάστριο ΣΥΝ. (λόγ.) προγάστριο **2.** η προτεταμένη κοιλιά, η προεξοχή που σχηματίζεται στην κοιλιακή χώρα από τη συσσώρευση λίπους ΣΥΝ. κοιλιά, (λαϊκ.) μπάκα.

προκολομβιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αμερική και τον πολιτισμό της πριν από την άφιξη τού Χριστόφορου Κολόμβου και των Ευρωπαίων: *~ τέχνη / πολιτισμοί*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. precolumbian].

πρόκομμα (το) → προκόβω

προκομμένος, -η, -ο → προκόβω

προκοπή (η) **1.** η πορεία, η εξέλιξη προς το καλύτερο: *μόνο με τη δουλειά θα κάνεις ~ || είδε μεγάλη ~, γιατί είναι άξιος και καλός || χαΐρι και ~ να μη δεις!* (να πάνε χαμένοι οι κόποι σου, να μην προοδεύσεις ποτέ) ΣΥΝ. πρόοδος **2.** (η γεν. ***τής προκοπής*** ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον αξιόλογο ή ωραίο: *θα φορέσεις επιτέλους κάνα ρούχο ~; || το έργο που είδαμε δεν ήταν ~ || γνώρισα επιτέλους κι έναν άνθρωπο ~* **3.** (ειρων.) η πορεία προς το χειρότερο και η δυσάρεστη κατάληξη, η κακή έκβαση: *κοίτα τώρα ποια είναι η ~ σου!* ΣΥΝ. κατάντια, κατάντημα **4.** η φιλοπονία ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλεργία ΑΝΤ. τεμπελιά, ραθυμία· ΦΡ. (παροιμ.) ***η προκοπή νικάει τη φτώχια*** ο εργατικός και φιλόπονος ξεφεύγει από τη φτώχια **5.** (συνεκδ.) το κέρδος που προκύπτει από την εργατικότητα: *τόσα χρόνια δούλεψε σαν το σκυλί και ~ καμία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκόπτω*].

Προκόπιος (ο) {Προκοπίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** Βυζαντινός ιστορικός (6ος αι.), τα έργα τού οποίου αποτελούν άμεση πηγή για την εποχή τού Ιουστινιανού **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Προκόπης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *προκόπτω* (βλ.λ.)].

προκοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προϋπολογισμός τού κόστους κατασκευής ενός έργου κατά το στάδιο τής εκπόνησης τού προσχεδίου.

πρόκριμα (το) {προκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε είναι ενδεικτικό ή και καθοριστικό αυτού που πρόκειται να συμβεί: *η επιτυχία τού κόμματος στις δημοτικές εκλογές αποτελεί ~ για τη νικηφόρο πορεία του προς την εξουσία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκρίνω*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «προκατάληψη, εκ των προτέρων κρίση» (*Α΄ Τιμόθ.* 5, 21: *ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος*)].

προκριματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προκαταρκτική και όχι την τελική κρίση για κάτι: *~ διαγωνισμός / επιλογή / εκλογή / γύρος || ~ επιτροπή* ΣΥΝ. προκαταρκτικός ΑΝΤ. τελικός **2.** αυτός που αποσκοπεί στην ανάδειξη αυτών που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση (αγωνίσματος, διοργάνωσης), συνήθ. ημιτελική ή τελική: *~ αγώνες / όμιλοι / φάση / γύρος* **3.** (α) ***προκριματικοί*** (οι) κ. ***προκριματικά*** (τα) η φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης) κατά την οποία αναδεικνύονται αυτοί που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση, συνήθ. ημιτελική ή τελική (β) ΑΘΛ. ***προκριματικός*** *(ο)* αγώνας στον οποίο διαγωνίζονται αθλητές ή ομάδες για την πρόκριση στην κυρίως φάση διοργάνωσης, συνήθ. ημιτελική ή τελική.

προκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέκρινα, προκρί-θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.) προτιμώ, επιλέγω: *η δική τους πλευρά προκρίνει τη λύση διμερών διαβουλεύσεων αντί μιας διεθνούς διάσκεψης* **2.** (μεσοπαθ. ***προκρίνομαι***) (σε διαγωνισμό, διοργάνωση κ.λπ.) επιτυγχάνω σε προκριματικό γύρο, ώστε να μπορώ να λάβω μέρος στην επόμενη φάση: *~ στα ημιτελικά / στους οχτώ τής διοργάνωσης / στον επόμενο γύρο || από τους διαγωνιζόμενους, οι δέκα πρώτοι προκρίνονται στην τελική φάση τού τηλεπαιχνιδιού*.

πρόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η επιλογή, η προτίμηση (ενός πράγματος έναντι κάποιου άλλου): *~ μιας άποψης / αντίληψης / πρότασης* **2.** η επιτυχία σε προκριματικούς αγώνες που δίνει δικαίωμα συμμετοχής στην επόμενη φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης): *διεκδικώ / χάνω / κερδίζω / παίρνω την ~ || με δύο γκολ στα τελευταία λεπτά εξασφάλισαν την ~ τους στην επόμενη φάση τού Κυπέλλου* **3.** ΟΙΚΟΝ. ***πρόκριση συναλλαγής*** το αρμπιτράζ (βλ.λ.).

πρόκριτος (ο) {προκρίτ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. ο προεστός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προεκλεγμένος (βάσει προκαταρκτικού καταλόγου υποψηφίων)», < *προκρίνω*].

προκρούστειος, -α, -ο [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Προκρούστη **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τρόπο σκέψεως ή και πρακτική, η οποία ερμηνεύει αυθαίρετα την πραγματικότητα, προκειμένου να την κάνει να συμφωνεί με θεωρία ή ιδέα που λειτουργεί ως δόγμα για τον ίδιο: *~ μέθοδος / τακτική / λύση*· ΦΡ. ***προκρούστεια κλίνη*** (i) η κλίνη όπου ξάπλωνε ο Προκρούστης τα θύματά του (βλ. λ. *Προκρούστης*) (ii) (μτφ.) καθετί με βάση το οποίο προσαρμόζει κανείς τα πράγματα στα μέτρα του παραποιώντας τα: *τα βάζει όλα στην ~ τής θεωρίας του*.

Προκρούστης (ο) ΜΥΘΟΛ. ληστής που ξάπλωνε τα θύματά του σε ένα κρεβάτι και τα ακρωτηρίαζε, όταν τα πόδια τους εξείχαν από αυτό, ή τέντωνε τα πόδια τους μέχρι να φθάσουν το μήκος τού κρεβατιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *προκρούω* «τεντώνω βίαια, χτυπώ» < *προ-* + *κρούω*].

πρόκτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση αντικειμένου ή δικαιώματος πριν από άλλους.

προκυμαία (η) {δύσχρ. προκυμαιών} ο ειδικά διαμορφωμένος, κυρ. ασφαλτοστρωμένος ή πλακοστρωμένος επίπεδος χώρος στην άκρη τής ακτής φυσικού λιμανιού ή προβλήτας, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποβίβαση-επιβίβαση επιβατών από πλοία, σκάφη, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, για περίπατο κ.ά.: *το Σάββατο ήταν συνήθεια να κάνουν βόλτα στην ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *προκυμία* (πβ. *τρι-κυμία*) + παραγ. επίθημα *-αῖος* / *-αία*. Το *προκυμία* «κυματοθραύστης» < *προ-* + *-κυμία* < *κῦμα*].

προκύπτω ρ. αμετβ. {προέκυψα} (+από) **1.** παράγομαι από κάτι ως αποτέλεσμά του: *από τους πολέμους προκύπτουν πάντοτε δεινά || τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι εις βάρος της || προκύπτουν πολλά ερωτήματα από την κατάθεσή του || στη συζήτηση προέκυψαν μεγάλες διαφωνίες / σοβαρά ζητήματα*· ΦΡ. ***ό,τι ήθελε προκύψει*** ό,τι θέλει ας γίνει, ας συμβεί ό,τι μπορεί να συμβεί: *εγώ θα το τολμήσω και ~* ΣΥΝ. αναφύομαι, ανακύπτω **2.** (τριτοπρόσ. ***προκύπτει, προκύπτουν***) συνάγεται: *από το συμπέρασμα / από τα λεγόμενά της ~ ότι...* ΣΥΝ. απορρέει ● **3.** (κυριολ.-σπάν.) σκύβω προς τα μπρος: *«από τον οφιοειδή άμβωνα προκύπτει μορφή γενειοφόρου δεσπότη με τη μεγαλοπρεπή του μίτρα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα εμπρός», < *προ-* + *κύπτω* «σκύβω» (βλ. λ. *ἐγ-κύπτω, σκύβω*). Η σημερινή μεταφορική σημ. «απορρέω (ως αποτέλεσμα)» είναι μτγν.].

προκυστικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με σχηματισμό ή ιστό που βρίσκεται μπροστά από την ουροδόχο κύστη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prevesical].

πρόκυψη (η) {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (στη γυμναστική) η κάμψη τού κορμού προς τα εμπρός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόκυψις* < αρχ. *προκύπτω*].

πρόκωπος (ο) {προκώπ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. ο πλησιέστερος στην πλώρη κωπηλάτης ΑΝΤ. επίκωπος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-κωπος* < *-κώπη*].

προλαβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόλαβα} ♦ (μετβ.) **1.** φθάνω (κάπου, σε κάποιον ή κάτι) εγκαίρως και/ή πριν από κάποιον άλλον: *προλαβαίνουμε τη διάλεξη· έχουμε ακόμη λίγη ώρα || εγώ πρόλαβα πρώτος τη θέση, τη δικαιούμαι* **2.** (α) καταφέρνω να φθάσω σε (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή πριν απομακρυνθεί: *~ το τρένο / το λεωφορείο || έφυγαν πριν από δύο λεπτά· αν τρέξεις, θα τους προλάβεις || Μόλις που προλαβαίνεις! Το καράβι ξεκινά σε δέκα λεπτά* (β) βρίσκω (κάποιον/κάτι) στην κατάσταση που θέλω: *ελπίζω να προλάβω τα μαγαζιά (ανοιχτά)* (γ) (για πρόσ. ή πράγμα) γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πριν χαθεί ή παρέλθει: *πρόλαβε τον πατέρα της στα τελευταία του || η γενιά του δεν είχε προλάβει την πείνα και τη δυστυχία τής Κατοχής* (δ) αξιοποιώ εγκαίρως: *~ την ευκαιρία* ● **3.** αποτρέπω (κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο) με την έγκαιρη επέμβασή μου: *~ επίθεση / συνωμοσία / κίνδυνο / ατύχημα / παρεξήγηση / γκάφα || την τελευταία στιγμή πρόλαβε το τρακάρισμα* ● **4.** (α) βρίσκω τον χρόνο (να κάνω κάτι): *~ να σου πω δύο λόγια || απ' την πολλή δουλειά δεν προλαβαίνει ούτε να κοιμηθεί* (β) (με άρνηση *δεν*) για κάτι που γίνεται σε μεγάλο βαθμό: *έχει τόση ζήτηση αυτό το προϊόν, που δεν ~ να πουλάω || το μωρό τρώει πάρα πολύ· δεν ~ να το ταΐζω!* **5.** γνωστοποιώ βιαστικά σε (κάποιον/κάτι): *του πρόλαβε το μυστικό* ♦ (αμετβ.) **6.** φθάνω εγκαίρως: *ευτυχώς, πρόλαβα· η παράσταση δεν έχει αρχίσει ακόμη* **7.** κάνω (κάτι) εγκαίρως: *όποιος πρόλαβε, πρόλαβε· τα ρούχα που είχαμε σε προσφορά πουλήθηκαν όλα*· ΦΡ. ***όποιος πρόλαβε, τον Κύριον είδε*** για περιπτώσεις μεγάλης σύγχυσης, όπου ο καθένας ενεργεί για τον εαυτό του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προλαμβάνω* (ίδια σημ.) < *προ-* + *λαμβάνω*].

προλαλήσας, -ασα, -αν {προλαλήσ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) αυτός που μίλησε προηγουμένως σε δημόσια ομιλία (π.χ. σε συνεδρίαση): *διαφωνώ με τον ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού μτγν. *προλαλῶ (-έω)* < *προ-* + *λαλῶ*].

προλαμβάνω ρ. μετβ. {πρόλαβα} φροντίζω από πριν, ώστε να μη συμβεί κάτι αρνητικό, ενεργώ προληπτικά: *με τακτικό έλεγχο των δοντιών προλαμβάνουμε την εμφάνιση τερηδόνας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαμβάνω εκ των προτέρων, προτιμώ, συμπεραίνω», < *προ-* + *λαμβάνω*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προλεγόμενα (τα) {προλεγομένων} (σε βιβλίο) ο πρόλογος, η εισαγωγή, οι προκαταρκτικές παρατηρήσεις: *ο Κοραής έγραψε ~ στους «Βίους» τού Πλουτάρχου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. prolegomena < αρχ. *προλέγω* (στη μτχ. μέσου ενεστ.)].

προλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προείπα, προελέχθην, -ης, -η...} **1.** (λόγ.-σπάν.) αναφέρω προηγουμένως: *όπως προείπα, χρειάζονται δραστικά μέτρα* **2.** λέω (κάτι που θα συμβεί) εκ των προτέρων ΣΥΝ. προβλέπω, προμαντεύω.

προλειαίνω ρ. μετβ. {προλειά-να, -νθηκα, -σμένος} λειαίνω από πριν·

κυρ. στη ΦΡ. **προλειαίνω το έδαφος** δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες: *οι συνεχείς εμφανίσεις του στην τηλεόραση προλειαίνουν το έδαφος για την κάθοδό του στις επόμενες εκλογές.* — **προλείανση** (η) [1879].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *λειαίνω* < *λεῖος*].

προλεταριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον προλετάριο ή το προλεταριάτο: ~ *επανάσταση / αλληλεγγύη.*

προλεταριάτο (το) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) η κοινωνική τάξη των προλεταρίων ΣΥΝ. εργατιά, εργατική τάξη ΑΝΤ. κεφάλαιο, πλουτοκρατία· ΦΡ. (α) ***δικτατορία τού προλεταριάτου*** βλ. λ. *δικτατορία* (β) ***λούμπεν προλεταριάτο*** οι εξαθλιωμένοι προλετάριοι (χωρίς ταξική συνείδηση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prolétariat < prolétaire, βλ. κ. *προλετάριος*].

προλεταριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένταξη στο προλεταριάτο, ο μετασχηματισμός (κοινωνικού στρώματος ή κοινωνίας) σε προλεταριάτο. — **προλεταριοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prolétarisation].

προλετάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} (κατά τη μαρξιστική φιλοσοφία) αυτός που σε μια καπιταλιστική κοινωνία ανήκει στην τάξη των μισθωτών εργατών και δεν κατέχει ή δεν ελέγχει τα μέσα παραγωγής: *«προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε»* (φράση με την οποία κλείνει το *Κομουνιστικό Μανιφέστο* των Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. proletario < λατ. proletarius < proles «γόνος, απόγονος, τέκνο». Ως proletarius χαρακτηριζόταν στην αρχ. Ρώμη ο πολίτης που δεν ανήκε σε καμιά αναγνωρισμένη τάξη και υπηρετούσε την πολιτεία μόνο μέσω των απογόνων του, τους οποίους προσέφερε στην πατρίδα ως στρατιώτες].

> **προλετάριοι – παρίες – λούμπεν.** Ξένης προελεύσεως λέξεις στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες, που ανάγονται σε ταξικές διακρίσεις ορισμένων κοινωνιών (τής ρωμαϊκής το **προλετάριοι**, τής ινδικής το **παρίες**, τής γερμανικής το **λούμπεν**). **Προλετάριοι** ήσαν στην ταξική διάρθρωση τής αρχαίας Ρώμης οι ανήκοντες στην κατώτερη οικονομική τάξη, αυτήν που δεν υπέκειτο σε φορολογία ελλείψει εισοδημάτων και που «εισέφερε» στην πολιτεία μόνο τους «απογόνους» της (proles «απόγονοι»), οι οποίοι υπηρετούσαν την πατρίδα ως στρατιώτες. Τον όρο χρησιμοποίησε ο μαρξισμός, για να δηλώσει την πιο φτωχή τάξη, αυτούς που αποζούν από μόνο το εισόδημα τής χειρωνακτικής εργασίας τους χωρίς μερίδιο στην ιδιοκτησία. Το σύνολο των προλεταρίων αποκλήθηκε **προλεταριάτο** (από το γαλλ. prolétariat, 1832). Ακόμη φτωχότεροι, σχεδόν εξαθλιωμένοι και εμφανισιακά «κουρελήδες» είναι όσοι, από τον μαρξισμό πάλι, χαρακτηρίστηκαν ως **λούμπεν προλεταριάτο**, το «προλεταριάτο των ρακένδυτων», που η εξαθλίωση δεν του επιτρέπει να έχει και ταξική συνείδηση. Το **λούμπεν** (ορθή προφορά λούμ-πεν / lum-pen και όχι λού-μπεν / luben!) προέρχεται από το γερμ. lumpen «κουρέλια» και πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κ. Μαρξ το 1850 στο γερμανικό σύνθετο Lumpenproletariat. Από τη χρήση αυτή το *λούμπεν* επεκτάθηκε σε άλλες γλώσσες και στην Ελληνική, ώστε να δηλώνει κάθε ομάδα ή άτομο που ζει μέσα στην εξαθλίωση, τη μιζέρια και, συχνά, στην αναξιοπρέπεια και την εγκληματικότητα. Ταξική είναι και η προέλευση τού **παρίας / παρίες**. Δηλώνει ομάδα ή άτομα απομονωμένα κοινωνικά, απόβλητα και περιφρονημένα, γενικότερα δε άτομα «κατώτερα» στην εκτίμηση ενός κοινωνικού συνόλου. Η λέξη δήλωσε πρώιμα ό,τι σήμερα ονομάζουμε «κοινωνικώς αποκλεισμένα άτομα», αφού στην αυστηρώς ταξική διάρθρωση των Ινδών paraiyar (πληθ. τού paraiyan τής ταμιλικής γλώσσας των Ινδιών) ήσαν τα μέλη τής κατώτατης τάξης των Ινδών τής Ν. Ινδίας. Η λ. *παρίας* (γαλλ. paria 1655, αγγλ. pariah 1605-15) σήμαινε κυριολεκτικά «τον τυμπανιστή, αυτόν που χτυπούσε το ταμπούρλο», έργο που ανήκε παραδοσιακά στα καθήκοντα των μελών αυτής τής κοινωνικής τάξης.

προληπτικός, -ή, -ό [μτγν.] • **1.** αυτός που συντελεί στο να προληφθεί (κάτι, συνήθως δυσάρεστο): ~ *εξέταση / αγωγή / λογοκρισία / μέτρα / ιατρική / έλεγχος / εμβόλιο* || *η απαγόρευση επιβλήθηκε για ~ λόγους* • **2.** αυτός που πιστεύει σε προλήψεις ΣΥΝ. δεισιδαίμων • **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***προληπτικό κατηγορούμενο*** το κατηγορούμενο που δηλώνει εκ των προτέρων (προλαμβάνοντάς το, τρόπον τινά) το αποτέλεσμα μιας πράξης, π.χ. *σπουδάζει γιατρός* (για να γίνει γιατρός) (β) ***προληπτική αφομοίωση*** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιούμενος φθόγγος προηγείται εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικά, π.χ. *αφαλός* < **ο***μφαλός.* — **προληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

πρόληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η αποτροπή, η λήψη μέτρων για την παρεμπόδιση (τής εκδήλωσης δυσάρεστου φαινομένου): ~ *τής βίας / τής εγκληματικότητας / των τροχαίων ατυχημάτων* || *η ιατρική δεν αποσκοπεί μόνο στη θεραπεία, αλλά και στην ~ των ασθενειών* **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το υποκείμενο μιας δευτερεύουσας πρότασης τίθεται μερικές φορές προληπτικά ως αντικείμενο τής κύριας, η οποία και προηγείται (ιδ. όταν το ρήμα τής κύριας πρότασης είναι αισθητικό ή γνωστικό), π.χ. *μην κοιτάς τον κόσμο τι κάνει* (αντί *μην κοιτάς τι κάνει ο κόσμος*)· αλλιώς *σχήμα προλήψεως* (το) • **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αντίληψη που δεν βασίζεται στη λογική, αποδίδει στα πράγματα υπερφυσικές ιδιότητες και αποδέχεται ότι υπάρχουν πράγματα που φέρνουν τύχη ή ατυχία (π.χ. ότι ο αριθμός 13 φέρνει ατυχία): *μια συνηθισμένη ~ είναι ότι, αν δεις μαύρη γάτα, θα σου συμβεί κάτι κακό* || *οι διαφωτιστές προσπάθησαν να βγάλουν τους ανθρώπους από τα δεσμά των ~ και να απελευθερώσουν τον νου τους* (πβ. λ. *δεισιδαιμονία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόληψις* < αρχ. *προλαμβάνω*, πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*].

προλιμένας (ο) [1883] ΝΑΥΤ. **1.** τμήμα ενός μεγάλου λιμανιού που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο και χρησιμεύει ως αγκυροβόλιο ΣΥΝ. ράδα **2.** (παλαιότ.) όρμος που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο μεγάλου λιμένα και στον οποίο προσαράζουν συνήθ. βοηθητικά σκάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-port].

πρόλοβος (ο) [αρχ.] {προλόβ-ου | -ων, -ους} γαστρικός θύλακος των πτηνών, στον οποίο αποθηκεύεται προσωρινά η τροφή, πριν περάσει στο στομάχι.

προλογίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προλόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γράφω τον πρόλογο σε (βιβλίο): *ο συγγραφέας προλογίζει την ελληνική μετάφραση τού έργου του* **2.** μιλώ προεισαγωγικά (σε ομιλία): *τη διάλεξη προλόγισε ο πρόεδρος τής Ακαδημίας Αθηνών.* — **προλόγισμα** (το).

προλογικός, -ή, -ό αυτός που έχει τον χαρακτήρα προλόγου: ~ *σημείωμα.*

πρόλογος (ο) {προλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** το εισαγωγικό μέρος κειμένου ή ομιλίας: *οι σχολικές εκθέσεις χωρίζονται χονδρικά σε ~, κύριο θέμα και επίλογο* || *κατατοπιστικός / εκτενής / σύντομος ~* **2.** το εισαγωγικό τμήμα βιβλίου, που τοποθετείται πριν από την εισαγωγή (εφόσον υπάρχει) και συχνά δεν είναι γραμμένο από τον συγγραφέα τού βιβλίου: *στην έκδοση τού Θεάτρου Τέχνης που ήταν αφιερωμένη στον Κ. Κουν, τον ~ έγραψε ο Γ. Τσαρούχης* || *~ τού συγγραφέα για την ελληνική μετάφραση τού έργου του* ΑΝΤ. επίλογος **3.** ΦΙΛΟΛ. το εισαγωγικό μέρος αρχαίου δράματος, που βρίσκεται πριν από το πρώτο χορικό άσμα και προετοιμάζει την κυρίως δράση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προλέγω*. Η λ. διαδόθηκε μέσω τού λατ. prologus σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. prologue, γερμ. Prolog, ισπ. prólogo κ.ά.].

προλύτης (ο) {προλυτών} (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών μέχρι το 1911) ο απόφοιτος με βαθμό πτυχίου «σχεδόν καλώς».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. πληθ. *προλύται*, όπως αποκαλούνταν επί Ιουστινιανού οι σπουδαστές τής νομικής που είχαν συμπληρώσει το προτελευταίο (δηλ. το πέμπτο) έτος των σπουδών τους (κατ' αντιδιαστολή προς τον χαρακτηρισμό *λύται* όσων είχαν ήδη αποφοιτήσει), < *προ-* + *λύται* < *λύω*].

προμακέτα (η) {προμακετών} πρόχειρη και συνήθ. έγχρωμη μακέτα, που χρησιμεύει ως προσχέδιο τής οριστικής.

προμαγειρεμένος, -η, -ο κ. **προμαγειρευμένος** (για συσκευασμένα φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευτεί πριν από την αγορά του, ώστε να μη χρειάζεται για την κατανάλωσή του παρά μόνο ζέσταμα ή λίγο ψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. précuit].

προμάμμη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η προγιαγιά.

προμαντεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προμάντ-ευσα (καθημ. -εψα), -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} μαντεύω εκ των προτέρων (κάτι που πρόκειται να συμβεί) ΣΥΝ. προλέγω, προφητεύω. — **προμάντευμα** (το) [μτγν.].

πρόμαχος (ο) {προμάχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που μάχεται ανάμεσα στους πρώτους πολεμιστές, στην πρώτη γραμμή **2.** (μτφ.) ο υπερασπιστής, ο υπέρμαχος, ο προστάτης: ~ *τής ελευθερίας* ΑΝΤ. αντίμαχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

προμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προμαχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** πολεμώ στην πρώτη γραμμή **2.** (μτφ.) υπερασπίζω (κάποιον/κάτι) πολεμώντας.

προμαχώνας (ο) τμήμα οχυρού ή φρουρίου, από το οποίο μάχεται κανείς ΣΥΝ. προπύργιο, έπαλξη, ταμπούρι, προκάλυμμα. — **προμαχωνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προμαχών, -ῶνος*, συγκεκομμένος τ. τού αρχ. *προμαχεών* < *πρόμαχος*].

προμελέτη (η) [1814] {προμελετών} **1.** η προκαταρκτική μελέτη, το προσχέδιο τής οριστικής μελέτης: ~ *δημοσίου έργου* **2.** ο προσχεδιασμός κακουργηματικής πράξης· ΦΡ. ***εκ προμελέτης*** (για κακούργημα) με εσκεμμένο προσχεδιασμό: *φόνος ~* (πβ. *εκ προθέσεως, εξ αμελείας*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. préméditation].

προμελετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προμελετάς... | προμελέτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** μελετώ (κάτι) εκ των προτέρων, ασκούμαι (σε κάτι) από πριν **2.** ΝΟΜ. προσχεδιάζω (την τέλεση αξιόποινης πράξης)· κυρ. η μτχ.: *η αιματηρή επίθεση ήταν προμελετημένη.*

προμέρισμα (το) {προμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. προκαταβολή που δίνεται στους μετόχους ανώνυμης εταιρείας έναντι τού οριστικού μερίσματος που θα λάβουν από τα προβλεπόμενα κέρδη τής τρέχουσας χρήσεως.

προμεσημβρία (η) [1897] {προμεσημβριών} (λόγ.) το διάστημα τής ημέρας πριν από το μεσημέρι.

προμεσημβρινός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τής ημέρας πριν από το μεσημέρι ΑΝΤ. μεταμεσημβρινός.

προμέτοχο (το) {προμετόχ-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ομολογιακός τίτλος τού Δημοσίου, στον κάτοχο τού οποίου προσφέρεται η δυνατότητα να το ανταλλάξει σε μεταγενέστερο χρόνο είτε με μετοχές συγκεκριμένης εταιρείας τού Δημοσίου (που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον) είτε οποιασδήποτε εταιρείας τού Δημοσίου που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον.

προμετωπίδα (η) **1.** η σελίδα βιβλίου στην οποία αναγράφεται ο πλήρης τίτλος του **2.** ο χώρος περιοδικού ή εφημερίδας, στον οποίο αναγράφεται ο τίτλος **3.** η εικόνα που τοποθετείται απέναντι από τον εσωτερικό τίτλο ενός βιβλίου: *στο μυθιστόρημα «Βάρδια» τού Ν.*

Καββαδία υπάρχει ~ τού Γ. Τσαρούχη. — **προμετωπίδιος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προμετωπίς*, *-ίδος* < *προμέτωπος* < *προ-* + *-μέτωπος* < *μέτωπον*].

Προμηθέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γιος τού Τιτάνα Ιαπετού· έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς, την έδωσε στους ανθρώπους και γι' αυτό τιμωρήθηκε αλυσοδεμένος στον Καύκασο, μέχρι να τον σώσει ο Ηρακλής **2.** (μετωνυμ.) αυτός που σκέπτεται πριν ενεργήσει, ο προνοητικός ΑΝΤ. Επιμηθέας. — **προμηθεϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Προμηθεύς* < επιθ. *προμηθής* «προνοητικός, προβλεπτικός» < *προ-* + *-μηθής* < **μῆθος* (πβ. κ. *Διο-μήδης* - *μῆδος*), το οποίο ανάγεται πιθ. σε μακρόφωνη ρίζα **mādh-* τού Ι.Ε. **mendh-* (για το οποίο βλ. λ. *μανθ-άνω*) και οφείλεται ίσως στο μακρόφωνο ουσ. *μῆτις* «σύνεση, φρόνηση»].

προμήθεια (η) {προμηθειών} **1.** ο εφοδιασμός: ~ *όπλων* / *τροφίμων* ΣΥΝ. παροχή, πορισμός, αγορά **2.** (συνεκδ. στον πληθ.) (α) ό,τι έχει προμηθευτεί κανείς, τα αποθέματα αναγκαίων αγαθών: *εξαντλήθηκαν οι ~* (β) ***κρατικές προμήθειες*** οι αγορές αναλώσιμων προϊόντων, που πραγματοποιεί το Δημόσιο για την κάλυψη των αναγκών των υπηρεσιών του **3.** η αμοιβή που εισπράττει ο μεσολαβητής σε αγοραπωλησία ΣΥΝ. μεσιτικά, μίζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προμηθής* (βλ. λ. *Προμηθέας*)].

προμηθευτής (ο) [μεσν.], **προμηθεύτρια** (η) [1766] {προμηθευτριών} **1.** το πρόσωπο που εφοδιάζει (κάποιον) με τα αναγκαία αγαθά **2.** (ειδικότ.) ο επαγγελματίας που προμηθεύει διάφορα είδη σε υπηρεσίες, ιδρύματα, πλοία κ.λπ.

προμηθευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προμήθεια ή τον προμηθευτή **2.** αυτός που αναλαμβάνει προμήθειες διαφόρων αγαθών: ~ *γραφείο* / *συνεταιρισμός* **3.** ***προμηθευτικά*** (τα) η αμοιβή τού προμηθευτή ΣΥΝ. προμήθεια.

προμηθεύω ρ. μετβ. {προμήθευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** παρέχω σε (κάποιον κάτι που χρειάζεται), τον εφοδιάζω (με κάτι): *οι μεγάλες δυνάμεις προμηθεύουν όπλα σε εμπόλεμους λαούς* ‖ *τον ~ με το απαραίτητο υλικό* ‖ ~ *τους αντάρτες με πολεμοφόδια* **2.** (μεσοπαθ. ***προμηθεύομαι***) εφοδιάζομαι με (κάτι που έχω ανάγκη ή θα το χρειαστώ στο μέλλον): *προμηθευτήκαμε τρόφιμα για όλη την εβδομάδα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προμηθής* «προνοητικός, προβλεπτικός» (βλ. κ. λ. *Προμηθέας*)].

προμήθιο κ. (ορθότ.) **προμήθειο** (το) {προμηθείου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pm) που απαντά κυρ. στα προϊόντα των πυρηνικών αντιδραστήρων και σπανιότατα στη φύση (βλ. λ. *περιοδικός*, πιν.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. promethium. Το στοιχείο ονομάστηκε έτσι επειδή προκύπτει από τη σχάση τού ουρανίου στον πυρηνικό αντιδραστήρα (θυμίζοντας τον μυθικό Προμηθέα, που έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς)].

προμήκης, -ης, πρόμηκες {προμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκτείνεται σε μήκος ΣΥΝ. επιμήκης, μακρουλός **2.** ΑΝΑΤ. ***προμήκης μυελός*** τμήμα τού εγκεφαλικού στελέχους, που αποτελεί συνέχεια τού άνω άκρου τού νωτιαίου μυελού και περιλαμβάνει φαιά ουσία και νευρικές ίνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-μήκης* < *μῆκος*].

προμήνυμα (το) [μτγν.] {προμηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} σημάδι, ένδειξη, η οποία προειδοποιεί για κάτι που επίκειται: ~ *κακοκαιρίας* / *πολέμου* ΣΥΝ. προάγγελμα.

προμηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προμήνυ-σα, -θηκα} **1.** (λαϊκ.) προαναγγέλλω: *τα χελιδόνια προμηνύουν την άνοιξη* **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***προμηνύεται, προμηνύονται***) προβλέπεται να συμβεί (συνήθ. κάτι δυσάρεστο): ~ *θύελλα αντιδράσεων* ‖ *προμηνύεται καταιγίδα στο συνέδριο τού κόμματος* ‖ *το μέλλον προμηνύεται ζοφερό* ΣΥΝ. επαπειλείται. Επίσης (λαϊκ.) **προμηνώ** κ. **προμηνάω** {-άς...}.

προμινωικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους πριν από τη μινωική περίοδο χρόνους τής Κρήτης: ~ *πολιτισμός.*

προμίσθωμα (το) {προμισθώμ-ατος | -ατα, -άτων} το ποσό που εισπράττει ο εκμισθωτής από τον ενοικιαστή πριν από την υπογραφή τού μισθωτηρίου συμβολαίου.

προμισθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} μισθώνω (κάτι) εκ των προτέρων.

προμνημονεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {προμνημόνευ-σα, -θηκα} αναφέρω (κάτι) σε προηγούμενο σημείο (έργου, συγγράμματος, ομιλίας κ.λπ.): *τα στοιχεία που προμνημόνευσα είναι σημαντικά για την περαιτέρω κατανόηση τού έργου.*

πρόμοχθος (ο) {προμόχθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το προεξέχον μέρος τού αετώματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόμοχθοι* (πληθ.) < *προ-* + *μόχθος*].

πρόναος (ο) [αρχ.] {προνά-ου | -ων, -ους} ο νάρθηκας των χριστιανικών ναών.

προνευστάζω ρ. αμετβ. [1897] (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) σκαμπανεβάζω λόγω τρικυμίας ΑΝΤ. διατοίχηση, μποτζάρω.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *νευστάζω* «νεύω, κάνω νόημα - κουνώ πάνω-κάτω» (< *νευστός* < *νεύω*, βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. tanguer].

προνευστασμός (ο) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) το σκαμπανέβασμα λόγω τρικυμίας ΑΝΤ. διατοιχισμός, μπότζι.

προνεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} **1.** γέρνω προς τα εμπρός **2.** (α) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) κουνιέμαι προς την πλώρη (β) προνευστάζω (βλ.λ.). — **πρόνευση** (η).

προνεφρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με σχηματισμό, ιστό ή όργανο που βρίσκεται μπροστά από τον νεφρό· κάθε αίτιο ανουρίας που οφείλεται σε βλάβη η οποία έχει συμβεί πριν από τον νεφρό, π.χ. στέρηση υγρών, πτώση τής αρτηριακής πίεσης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pronephric].

προνήπια (τα) {προνηπίων} **1.** η βαθμίδα τής προσχολικής εκπαίδευσης, η οποία απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας τριών έως τεσσεράμισι ετών και προηγείται εκείνης των νηπίων **2.** ***προνήπιο*** (το) το παιδί που κατατάσσεται στην παραπάνω εκπαιδευτική βαθμίδα.

προνοητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προνοεί, που φροντίζει εγκαίρως: *ένας ~ άνθρωπος βάζει πάντα λίγα χρήματα στην άκρη για ώρα ανάγκης.* — **προνοητικά** επίρρ., **προνοητικότητα** (η) [1882].

πρόνοια (η) {-ας κ. -οίας | -ών} **1.** η εκ των προτέρων φροντίδα, που αποσκοπεί στην κάλυψη αναγκών ή/και την αντιμετώπιση κινδύνων: *είχε την ~ να εξασφαλίσει οικονομικά τα παιδιά του* ‖ *λαμβάνω ~ τους σεισμοπαθείς* / *τους πολυτέκνους* ‖ *κοινωνική ~* ΣΥΝ. μέριμνα ΑΝΤ. απρονοησία, απροβλεψία· ΦΡ. (α) ***Θεία Πρόνοια*** (κατά τη χριστιανική διδασκαλία) η θεϊκή ενέργεια που κατευθύνει τον άνθρωπο και τον κόσμο σύμφωνα με συγκεκριμένο σωτηριολογικό σχέδιο (β) ***κράτος πρόνοιας*** το κράτος που διαθέτει θεσμούς κοινωνικής μέριμνας για τους οικονομικά ασθενέστερους, τους ηλικιωμένους, τους αναπήρους, τα παιδιά και τις μητέρες **2.** ΙΣΤ. (στο βυζαντινό κράτος) έκταση γης που παραχωρούσε ο αυτοκράτορας σε στρατιωτικούς ως ανταπόδοση των υπηρεσιών τους **3.** (στην Κύπρο, κυρ. στον πληθ.) πρόβλεψη (Συντάγματος, νόμου κ.λπ.): *οι ~ τού σχεδίου Ανάν.* — **προνοιακός**, -ή, -ό [1862].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόνους* / *-νοος* < *προ-* + *νοῦς*. Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από το αγγλ. provision].

προνομία (η) {προνομιών} **1.** το δικαίωμα που ασκείται κατ' εξαίρεση τής κοινής νομοθεσίας: *η απονομή χάριτος σε καταδίκους αποτελεί ~ τού προέδρου τής Δημοκρατίας* **2.** ***προνομίες*** (οι) τα νομικά πλεονεκτήματα ορισμένων ξένων υπηκόων στη χώρα μας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-νομία* < *νόμος*].

προνομιακός, -ή, -ό [1845] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα προνομίου: *απολαύει ~ μεταχειρίσεως* ‖ ~ *θέση* / *τιμή αντί τής κανονικής* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***προνομιακό δασμολόγιο*** το καθεστώς μειωμένων εισαγωγικών δασμών, που καθιερώνει ένα κράτος για όλα ή για μερικά προϊόντα άλλου κράτους. — **προνομιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός.*

προνόμιο (το) {προνομί-ου | -ων} **1.** το δικαίωμα που παρέχεται ευεργετικά σε (κάποιον/κάτι), κατά παράβαση αυτού που ισχύει γενικώς: *πριν από τη Γαλλική Επανάσταση το κυνήγι ήταν αποκλειστικό ~ των αριστοκρατών* ‖ *λόγω τής στενής σχέσης του με τον πρόεδρο έχει το ~ να χρησιμοποιεί το γραφείο του* **2.** ΝΑΥΤ. ***ναυτικά προνόμια*** απαιτήσεις που ικανοποιούνται κατά προτεραιότητα από τις άλλες απαιτήσεις στην κατάσχεση τού πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προνόμιον* < *προ-* + *-νόμιον* < *νόμος*].

προνομιούχος, -ος/-α, -ο [1833] **1.** αυτός που έχει ή προσφέρει κάποιο προνόμιο: ~ *οικογένεια* / *υπάλληλος* ‖ ~ *μετοχή* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***προνομιούχος δανειστής*** ο δανειστής που προηγείται άλλων δανειστών στην ικανοποίηση των απαιτήσεών εκ μέρους τού οφειλέτη **3.** ***μη προνομιούχος*** (ο/η) οποιοσδήποτε δεν ανήκει στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, δεν είναι πλούσιος **4.** αυτός που βρίσκεται σε ευνοϊκότερη θέση ή έχει περισσότερα πλεονεκτήματα από άλλους: ~ *οικόπεδο* / *περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. < *προνόμιο* + *-ούχος* < *έχω*, απόδ. τού γαλλ. privilégié].

προνουντσιαμέντο (το) **1.** (κυρ. στην Ισπανία και στις χώρες τής Λατινικής Αμερικής) στρατιωτικό διάγγελμα που αναγγέλλει την ανατροπή υφιστάμενου πολιτικού καθεστώτος **2.** (συνεκδ.) ανατρεπτική στάση εναντίον πολιτικού καθεστώτος.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pronunciamiento «διακήρυξη, διάγγελμα» (με ιταλ. προφορά) < λατ. pronuntio «διακηρύττω, αναγγέλλω» < pro- «προ-» + nuntio < nuntius «αγγελιαφόρος»].

προνοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προνοείς... | προνόησα} φροντίζω εκ των προτέρων (για κάποιον/κάτι): *οι γονείς προνοούν για το μέλλον των παιδιών τους* ‖ *έχω προνοήσει ώστε το έργο να παραδοθεί εμπροθέσμως.*

προνύμφη (η) {προνυμφών} ΒΙΟΛ. ενδιάμεση μορφή μεταξύ εμβρύου και τέλειου ατόμου, που απαντά κατά την ανάπτυξη εντόμων, αμφιβίων ή ψαριών: *η κάμπια είναι η ~ τής πεταλούδας.*

προξενείο (το) [1833] **1.** το κτήριο στο οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη η προξενική αρχή **2.** (συνεκδ.) η προξενική αρχή, ο πρόξενος: *υπάρχουν καταγγελίες για τον ρόλο τού ~ στην παράνομη έκδοση διαβατηρίων σε αλλοδαπές.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. consulat].

προξενεύω ρ. μετβ. {προξένε-ψα, -μένος} μεσολαβώ για τη δημιουργία συνοικεσίου, κάνω προξενιό: *του προξένευαν μιαν όμορφη κοπέλα* ‖ (μτφ.) *«μου προξένεψαν να πάω για δουλειά σε μια μπουάτ»* (εφημ.). — **προξενητής** (ο) [μτγν.], **προξενήτρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προξενώ*, με την επίδρ. τού ρ. *παντρεύω*· πβ. το μτγν. *προξενητής* «πράκτορας, μεσολαβητής»].

προξενικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον πρόξενο ή το προξενείο: ~ *υπάλληλος*· ΦΡ. (α) ***προξενική αρχή*** η εξουσία τού προξένου (β) ***προξενική σύμβαση*** η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ δύο κρατών και με την οποία καθορίζονται ο αριθμός, οι προξενικές περιφέρειες και οι κατηγορίες των προξενείων που υπάρχουν ή θα ιδρυθούν, καθώς και η έκταση τής δικαιοδοσίας τους.

προξενιό (το) (καθημ.) η μεσολάβηση προσώπου για τη σύναψη γάμου: *παντρεύτηκε με ~* ‖ (κ. στον πληθ.) *ποιος έκανε τα ~;* ‖ (μτφ.) *«τα ~ για την υπογραφή συμφωνίας δεν είχαν αίσιο τέλος»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνοικέσιο. Επίσης **προξενιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προξενεύω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πρόξενος[1] (ο) {προξέν-ου | -ων, -ους} διπλωματικός αντιπρόσωπος κράτους σε ξένη χώρα, που έχει ως αποστολή την εξυπηρέτηση των

εμπορικών, ναυτικών κ.ά. συμφερόντων τής χώρας αποστολής του, καθώς και την εξέταση ζητημάτων που απασχολούν τους εκεί υπηκόους της (π.χ. απώλεια διαβατηρίου, έκδοση βίζας κ.λπ.): *γενικός / επίτιμος ~* (βλ. κ. λ. *διπλωμάτης*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επίσημος ξένος, πρεσβευτής», < *προ-* + *ξένος*].

πρόξενος² (ο) αυτός που προξενεί κάτι, ο αίτιος: *~ καταστροφών* ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προξενῶ* (υποχωρητ.)].

προξενώ ρ. μετβ. {προξενείς... | προξέν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} προκαλώ, επιφέρω, γίνομαι αίτιος (για κάτι κακό): *η ξαφνική νεροποντή προξένησε ζημιές σε ισόγεια καταστήματα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προξενῶ (-έω)* «εκτελώ χρέη προξένου – επιφέρω, προκαλώ» < *πρόξενος¹* (βλ.λ.)].

προοδευτικός, -ή, -ό [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρόοδο ΣΥΝ. ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός, αντιδραστικός **2.** αυτός που αγαπά την πρόοδο και γι' αυτό ευνοεί ή αξιοποιεί τις νέες ιδέες και έχει ευνοϊκή στάση απέναντι στις αλλαγές: *~ αντίληψη / άνθρωπος* ΣΥΝ. φιλοπρόοδος ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** ΠΟΛΙΤ. (στη φρασεολογία κομμάτων τού αριστερού και κεντρώου χώρου) αυτός που δεν ανήκει στη Δεξιά: *δημοκρατικές και ~ δυνάμεις || ~ πολιτικός / κόμμα* ● **4.** αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται σταδιακά: *η ~ αύξηση τού πληθωρισμού || η ~ μείωση των γεννήσεων || η ~ επιδείνωση τής υγείας του* ΣΥΝ. βαθμιαίος, σταδιακός. — **προοδευτικ-ά / -ώς** [1867] επίρρ., **προοδευτικότητα** (η) [1867].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressif].

προοδευτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η τάση να υποστηρίζει κανείς προοδευτικές ιδέες, λύσεις ή προοδευτικά κόμματα ΑΝΤ. συντηρητισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressisme].

προοδεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προόδευ-σα, -μένος} αναπτύσσομαι προς το καλύτερο, κάνω προόδους: *οι δάσκαλοι χαίρονται, όταν προοδεύουν οι μαθητές τους* ΣΥΝ. προκόβω, βελτιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

πρόοδος (η) {προόδ-ου | -ων, -ους} **1.** το πέρασμα από μια κατάσταση σε άλλη, η πορεία από ένα στάδιο σε άλλο, η εξέλιξη, ο μετασχηματισμός: *η ~ τής υγείας ασθενούς || η ~ των εργασιών συνεδρίου / τής Βουλής·* ΦΡ. ***καλή πρόοδο!*** ευχετ. σε μαθητή ή φοιτητή για καλή εξέλιξη, να πάει καλά στα μαθήματά του **2.** (ειδικότ.) η πορεία από χαμηλότερο σε υψηλότερο (ποσοτικά και ποιοτικά) στάδιο, η εξέλιξη προς κάτι θετικό και ανώτερο: *η ~ τής ανθρωπότητας / τού ανθρωπίνου γένους / των κοινωνιών / τής επιστήμης / τής ιατρικής / τής βιολογίας / τής τεχνολογίας / τής βιομηχανίας* ΣΥΝ. ανάπτυξη ΑΝΤ. καθυστέρηση, οπισθοδρόμηση, παρακμή **3.** (για πρόσ.) η βελτίωση τής απόδοσης σε συγκεκριμένο τομέα: *τα τελευταία χρόνια σημείωσε θεαματική / αλματώδη / συνεχή / σταθερή ~ στην εργασία / στα μαθήματά του / στις κοινωνικές του σχέσεις* **4.** (α) ΠΟΛΙΤ. πολιτικός στόχος ή όραμα που συνίσταται στην επίτευξη τής κοινωνικής δικαιοσύνης, τής οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης, καθώς και τού ουσιαστικού πολιτικού ρόλου τού ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων και όχι μόνο μιας προνομιούχου μερίδας τής κοινωνίας: *ευαγγελιζόμαστε την ~ και την ευημερία τού λαού || υπάρχουν ακόμη άνθρωποι που εργάζονται και αγωνίζονται συνειδητά για την ~ τού συνόλου || είναι δήμαρχος / βουλευτής που πιστεύει στην ~ || ισχυρά οικονομικά συμφέροντα αρνούνται την ~, γιατί δεν τα εξυπηρετεί || Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής ~* (όνομα κόμματος, βλ. λ. *συνασπισμός*) ΑΝΤ. συντήρηση (β) η πνευματική και πολιτική τάση προς το νέο, αυτό που ξεπερνά το παρελθόν και που έρχεται σε ρήξη με κατεστημένες αξίες και μεθόδους: *σ' αυτές τις εκλογές η ~ αντιμάχεται τη συντήρηση* ΑΝΤ. συντήρηση **5.** (σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι.) η εξέταση σε τμήμα τής εξεταστέας ύλης, που προηγείται χρονικά τής κύριας εξαμηνιαίας εξέτασης: *δίνω πρόοδους* ● **6.** ΜΑΘ. (α) ***αριθμητική πρόοδος*** ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πρόσθεση τού ίδιου πάντοτε αριθμού, λ.χ. η σειρά 1, 3, 5, 7... (προστίθεται δηλαδή ο αριθμός 2) (β) ***γεωμετρική πρόοδος*** ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πολλαπλασιασμό επί τον ίδιο πάντοτε αριθμό· η ακολουθία αριθμών, ο λόγος των οποίων ανά ζεύγη είναι πάντα σταθερός, π.χ. 3, 9, 27, 81 κ.λπ. (ο λόγος είναι πάντα το 3) (γ) ***αρμονική πρόοδος*** η ακολουθία αριθμών των οποίων οι αντίστροφοι αποτελούν αριθμητική πρόοδο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάδισμα μπροστά (αλλά επί τής οδού)», < *προ-* + *ὁδός*. πβ. *ἄν-οδος, μέθ-οδος, σύν-οδος*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν., ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *αριθμητική / γεωμετρική πρόοδος* (< γαλλ. progression arithmétique / géométrique)].

προοικονομία (η) [μτγν.] {προοικονομιών} ΦΙΛΟΛ. η προετοιμασία τού αναγνώστη ή θεατή για γεγονότα που πρόκειται να ακολουθήσουν (πβ. λ. *οικονομία*).

προοικονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προοικονομείς... | προοικονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προετοιμάζω τον αναγνώστη ή θεατή για (γεγονός που πρόκειται να ακολουθήσει): *η αναφορά στην αρρώστια τής ηρωίδας προοικονομεί το δραματικό φινάλε.* — **προοικονόμηση** (η) [1834].

προοιμιάζομαι ρ. μετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) κάνω εισαγωγή (σε κάτι), προλογίζω (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προοίμιον*].

προοιμιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το προοίμιο ΣΥΝ. εισαγωγικός, προλογικός ● **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***προοιμιακός*** (ο) ο ψαλμός που διαβάζεται κατά την έναρξη τής ακολουθίας τού εσπερινού.

προοίμιο (το) {προοιμί-ου | -ων} **1.** η εισαγωγή σε κείμενο ή λόγο: *~ ρητορικού λόγου / αφήγησης* ΣΥΝ. πρόλογος ΑΝΤ. επίλογος· ΦΡ. ***εκ προοιμίου*** εξαρχής, εισαγωγικά **2.** ΜΟΥΣ. η εισαγωγική σύνθεση μουσικού έργου ΣΥΝ. προανάκρουσμα, πρελούδιο **3.** (μτφ.) το προμήνυμα, το προάγγελμα: *οι εχθροπραξίες υπήρξαν το ~ των μεγάλων καταστροφών που επακολούθησαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προοίμιον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸ οἴμης* (*οἴμη* «άσμα, τραγούδι») ή *πρὸ οἴμου* (*οἶμος* «δρόμος, οδός»). Η παρουσία αρχ. φρ. όπως *οἶμος ἀοιδῆς, ἐπέων οἶμον, λύρης οἴμους*, έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ουσ. *οἴμη* αποτελεί μετονομαστικό παράγωγο τού *οἶμος*, πράγμα που άλλοι αποδίδουν σε παρετυμολογία. Αν οι δύο λ. δεν συνδέονται ετυμολογικώς, τότε το μεν *οἴμη* συνδ. πιθ. με αρχ. σκανδ. seiðr «μαγεία, γοητεία», σανσκρ. sāman- «άσμα» και χεττ. išhamāi- «τραγουδώ» (οπότε *οἴμη* < *soi-mā), το δε *οἶμος* πιθ. < *oi-smo, που συνδ. με λιθ. eismė «κίνηση», ή < *Ϝοῖ-μος, που ανάγεται στη ρίζα *wei- τού ρ. *ἵεμαι* (βλ. λ. *αφήνω*). Βλ. κ. *παροιμία*].

προοιωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [1865] {προοιωνίστηκα} δίνω το ερέθισμα, τη βάση, για να προβλεφθεί (κυρ. κάτι δυσάρεστο): *οι εθνικιστικές εξάρσεις στα Βαλκάνια προοιωνίζονται συμφορές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *οιωνίζομαι* < *οιωνός*].

> **προοιωνίζομαι ή προοιωνίζω;** Από το ουσ. **οιωνός** «μεγάλο πτηνό, μαντικό πτηνό» πλάστηκε στην Αρχαία το ρ. **οιωνίζομαι** με τη σημασία «παρατηρώ το πέταγμα των πτηνών (αετού, γερακιού και άλλων μεγάλων πουλιών), για να μαντέψω τι πρόκειται να συμβεί» και, κατ' επέκταση, «προφητεύω, προλέγω, μαντεύω». Με την επίδραση ρημάτων όπως **προ**-*λέγω*, **προ**-*φητεύω*, **προ**-*μαντεύω*, **προ**-*βλέπω*, **προ**-*μηνύω* κ.λπ. σχηματίστηκε (το 1865) και τύπος **προοιωνίζομαι** που χρησιμοποιήθηκε αντί τού απλού *οιωνίζομαι*. Τελευταία, ακούγεται –κατά τα ενεργητικά ρήματα *προλέγω, προφητεύω*, και ιδ. το **προμηνύω**– και τ. **προοιωνίζω** (*Οι ενέργειες τής κυβερνήσεως προιωνίζουν μεγάλη αναταραχή στον κλάδο των εκπαιδευτικών*)· ο τύπος αυτός είναι καλύτερο να αποφεύγεται και να προτιμάται το *προοιωνίζομαι*.
> Το **οιωνός** ήταν «μέση λέξη», σήμαινε δηλ. τόσο τον **καλό** όσο και τον **κακό** οιωνό, το καλό αλλά και το κακό σημάδι. Τα επίθ. **ευοίωνος** και **δυσοίωνος** είναι νεότερα· δεν υπάρχουν στην Αρχαία. Το περίφημο δε ομηρικό (*Ιλ.* Μ 243) «**εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης**» δείχνει την αμφισβήτηση στις μαντείες και στις προφητείες και την πρόταξη των ενεργειών και των αγώνων τού ίδιου τού ανθρώπου («ο καλύτερος οιωνός, η ασφαλέστερη αναζήτηση για το τι μέλλει να συμβεί είναι ο αγώνας τού ίδιου τού ανθρώπου για την υπεράσπιση τής πατρίδας»).

προοπτική (η) [1857] **1.** η τεχνική τής αναπαράστασης των τρισδιάστατων αντικειμένων στον χώρο, όπως αυτά φαίνονται σε συνάρτηση με την απόσταση και τη θέση τού παρατηρητή **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση, η καλλιτεχνική αναπαράσταση τού όγκου τρισδιάστατου αντικειμένου σε επίπεδη επιφάνεια, ώστε να δίνει την εντύπωση τού βάθους: *η κλασική ~ θεμελιώθηκε στην Ιταλία τής Αναγέννησης* **3.** η άποψη που παρουσιάζει π.χ. ένα τοπίο, όταν ιδωθεί από απόσταση ● **4.** η δυνατότητα για συγκεκριμένη εξέλιξη στο μέλλον: (κ. στον πληθ.) *η αδιάλλακτη στάση του δεν αφήνει προοπτικές για συμφιλίωση* **5.** (ειδικότ.) ***προοπτικές*** (οι) οι δυνατότητες για πρόοδο, για επιτυχία: *αυτό το επάγγελμα δεν έχει προοπτικές || θέση με προοπτικές* (για ανέλιξη).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *προοπτικός* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perspective].

προοπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την προοπτική: *~ βάθος* **2.** αυτός που απεικονίζεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής: *~ σχέδιο·* ΦΡ. ***προοπτική προβολή*** η προβολή σημείων πάνω σε ένα επίπεδο, η οποία γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής. — **προοπτικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ὀπτικός* (βλ.λ.)].

προορατικός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει ΣΥΝ. προβλεπτικός, προνοητικός, διορατικός ΑΝΤ. απερίσκεπτος. — **προορατικά** επίρρ., **προορατικότητα** (η) [1874].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προορῶ* «προβλέπω» < *προ-* + *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

προορίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων: *προόριζαν τη θέση για προσφιλές τους πρόσωπο || αυτό το δωμάτιο το ~ για καθιστικό* ΣΥΝ. προκαθορίζω, προδιαγράφω **2.** προαποφασίζω για το επαγγελματικό μέλλον (κάποιου): *οι γονείς του τον προόριζαν για γιατρό || τον ~ για καθηγητή πανεπιστημίου* **3.** (η μτχ. ***προορισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που από τη φύση ή τη μοίρα του έχει προκαθοριστεί για κάτι: *ήταν ~ να πεθάνει νέος || είναι ~ για επιστήμονας || είμαστε ~ ο ένας για τον άλλον* (ώστε να ζήσουμε μαζί).

προορισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο σκοπός τής ύπαρξης: *ο ~ τής οικογένειας είναι να προετοιμάζει ανθρώπους ικανούς να ζήσουν στην κοινωνία || ο ~ τού σχολείου / τού ανθρώπου || υψηλός ~ || εκπληρώνω τον ~ μου* **2.** η κατεύθυνση προς ορισμένο τόπο: *αλλάζω ~* **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο επιθυμεί κάποιος να φθάσει: *οι ταξιδιώτες με ~ τη Νάξο να ετοιμάζονται για την αποβίβασή τους || μετά από πολλές δυσκολίες έφθασαν στον ~ τους* ● **4.** ΘΡΗΣΚ. ***απόλυτος προορισμός*** (νεολατ. predestinatio absoluta) προτεσταντική διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός έχει προορίσει ορισμένους ανθρώπους για σωτηρία, ενώ άλλους για αιώνια τιμωρία.

προπαγάνδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η με κάθε μέσο συστηματική προσπάθεια μονόπλευρου επηρεασμού τής κοινής γνώμης προς ορισμένη κατεύθυνση: *κάνω ~ υπέρ / εναντίον κάποιου || Μην*

πιστεύετε τίποτε απ' όλα αυτά! Είναι ~ || κρατική ~ || ο Γκαίμπελς ήταν υπουργός Προπαγάνδας στη ναζιστική Γερμανία || όργανο / μηχανισμός προπαγάνδας **2.** (σπανιότ.) η προσπάθεια διαδόσεως των ιδεών ατόμου ή κοινωνικής ομάδας με σκοπό την επικράτησή τους: *κομματική / ιδεολογική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβολή.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. propaganda < λατ. propago «μοσχεύω – εκτείνω, αυξάνω» < pro- «προ-» + -pago < ρ. pangère «μπήγω, φυτεύω». Η λ. εμφανίστηκε στην ονομασία Congregatio de propaganda fide (Σύνοδος προς διάδοση τής πίστεως), που αποτελούσε συνοδικό όργανο τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, το οποίο συνεστήθη το 1559 από τον πάπα Κλήμεντα Η΄, προκειμένου να διαδώσει την πολιτική τού ενωτισμού (Ουνία). Αναδιοργανώθηκε το 1622 από τον πάπα Γρηγόριο ΙΕ΄].

προπαγανδίζω ρ. μετβ. [1896] {προπαγάνδισ-α, -τηκα, -μένος} προσπαθώ να προβάλω με συστηματικό τρόπο (άποψη, πρόσωπο, πολιτική κ.λπ.), επηρεάζοντας την κοινή γνώμη υπέρ του: *στα ολοκληρωτικά καθεστώτα τα μέσα ενημέρωσης προπαγανδίζουν την πολιτική των κρατούντων || ~ μια θεωρία / μια αντίληψη.* — **προπαγάνδιση** (η) κ. **προπαγανδισμός** (ο), **προπαγανδιστής** (ο) [1896], **προπαγανδίστρια** (η).

προπαγανδιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην προπαγάνδα: *~ φυλλάδιο / προκήρυξη / τέχνη / εκστρατεία / ενέργεια.* — **προπαγανδιστικά** επίρρ.

προπαιδεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προκαταρκτική μόρφωση, το σύνολο τής βασικής παιδείας, που προηγείται εξειδικευμένης συνήθ. γνώσεως: *δεν διέθετε την απαραίτητη ~ για καλλιτεχνικές σπουδές* ΑΝΤ. μετεκπαίδευση.

προπαίδεια (η) {χωρ. πληθ.} (α) ο πίνακας που περιέχει όλα τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ώς το 10 (β) (συνεκδ.) τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ώς το 10 από τους μεταξύ τους πολλαπλασιασμούς σε συγκεκριμένη σειρά (1 x 2 = 2, 1 x 3 = 3... 2 x 2 = 4, 2 x 3 = 6...), τα οποία συνήθ. μαθαίνουν απέξω οι μαθητές τού δημοτικού: *ξέρω / μαθαίνω / λέω την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπαιδεία* (με αναβιβασμό τού τόνου, πβ. κ. *εγκυκλοπαίδεια*)].

προπαιδεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} παρέχω προκαταρκτική μόρφωση σε (κάποιον), προετοιμάζω (κάποιον) για ανώτερες σπουδές ΣΥΝ. προεκπαιδεύω ΑΝΤ. μετεκπαιδεύω, επιμορφώνω. — **προπαίδευση** (η) [μτγν.], **προπαιδευτικός, -ή, -ό** [1834].

προπάνιο (το) {προπανίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται υγροποιημένος ως καύσιμο σε γκαζιέρες. — **προπανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. propane, συγκεκομμένος τ. τού (acide) propion(ique) «προπανικό οξύ». Το επίθ. propionique (νόθο σύνθ.) < pro- (< λατ. pro- «προ») + -pionique < αρχ. *πίων* «παχύς, λιπαρός» (< *πῖαρ* «ζωικό λίπος»)].

προπανόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο υγρό με οσμή οινοπνεύματος, εύφλεκτο και ευδιάλυτο στο νερό, στο οινόπνευμα και στον αιθέρα· ανήκει στην οικογένεια των αλκοολών και χρησιμοποιείται ως διαλύτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. propanole < propane (βλ. κ. *προπάνιο*)].

προπαντός επίρρ.· περισσότερο από καθετί άλλο: *~ πρέπει να μείνουμε ψύχραιμοι* (βλ. κ. λ. *προπάντων*).

προπάντων επίρρ.· πάνω απ' όλα: *προσπάθησε ~ να είσαι ειλικρινής μαζί τους* (βλ. κ. λ. *προπαντός*).

προπάππος (ο) {προπάππ-ου | -ων, -ους} ο πατέρας τού παππού ή τής γιαγιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόπαππος* < *προ-* + *πάππος*].

προπαραλήγουσα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η τρίτη από το τέλος συλλαβή μιας λέξης, π.χ. *άν-θρωπος, πό-λεμος, δέ-χομαι.*

προπαραμονή (η) [1888] η μέρα που προηγείται τής παραμονής γιορτής ή επετείου.

προπαρασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαρασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ετοιμάζω (κάτι) από πριν, προετοιμάζω **2.** (ειδικότ.) δίνω σε (κάποιον) την απαραίτητη προκαταρκτική εκπαίδευση: *τα φροντιστήρια προπαρασκευάζουν τους μαθητές για τις Γενικές Εξετάσεις* ΣΥΝ. προετοιμάζω, προγυμνάζω. — **προπαρασκευή** (η) [αρχ.], **προπαρασκευαστής** (ο) [1805].

προπαρασκευαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην προπαρασκευή: *~ μαθήματα / εκπαίδευση / πρόγραμμα* **2.** ΝΟΜ. ***προπαρασκευαστικές ενέργειες*** οι ενέργειες που αποσκοπούν στην προπαρασκευή ενός εγκλήματος (π.χ. αγορά όπλου). — **προπαρασκευαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

προπαροξύνεται, προπαροξύνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μτγν.] (για λέξη) τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπαροξύτονος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπατζήδικο κ. **προποτζήδικο** (το) (καθημ.) το κατάστημα που δέχεται συμπληρωμένα δελτία για τους διαγωνισμούς τού ΠΡΟ-ΠΟ (αλλά και για τα άλλα τυχερά παιχνίδια, π.χ. ΛΟΤΤΟ, Τζόκερ, ΠΡΟΤΟ κ.λπ.) ΣΥΝ. πρακτορείο ΠΡΟ-ΠΟ.

προπατζής κ. **προποτζής** (ο) {προπατζήδες} (καθημ.) ο ιδιοκτήτης πρακτορείου ΠΡΟ-ΠΟ.
[ΕΤΥΜ. < *ΠΡΟ-ΠΟ* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. *λοκ-ατζής* (< Λ.Ο.Κ.), *παγωτ-ατζής*].

προπάτορας (ο) {προπατόρων} **1.** ο γενάρχης ΑΝΤ. προμήτωρ **2. προπάτορες** (οι) (α) οι πατριάρχες τής Π.Δ. Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ (β) (γενικά) οι πρόγονοι ΑΝΤ. απόγονοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπάτωρ, -ορος* «πρόγονος, ιδρυτής οικογένειας, γενάρχης» < *προ-* + *-πάτωρ* < *πατήρ*].

προπατορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προπάτορες **2.** ΘΡΗΣΚ. ***προπατορικό αμάρτημα*** το αμάρτημα τής παρακοής που, κατά την Π.Δ., διέπραξαν οι πρωτόπλαστοι απέναντι στον Θεό και το οποίο στάθηκε η αιτία για διακοπή τής κοινωνίας με τον Θεό και την αποπομπή τους από τον Παράδεισο.

προπέλα (η) {προπελών} ο έλικας πλοίου που του δίνει ώθηση προς τα εμπρός (προώθηση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. propeller < ρ. propel < λατ. propellere «προωθώ, ελαύνω» < pro- «προ-» + pellere «ωθώ, κρούω»].

προπεμπτήριος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που προπέμπει ΣΥΝ. συνοδευτικός, προπεμπτικός **2.** ΝΟΜ. ***προπεμπτήριο*** (το) {προπεμπτηρί-ου | -ων} (α) βούλευμα που εκδίδεται κατόπιν αιτήσεως προς το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, με το οποίο μπορεί να διαταχθεί η προσωρινή αποφυλάκιση προφυλακισμένου με καταβολή εγγυήσεως (β) πράξη τού δικαστηρίου για προσωρινή απαλλαγή πτωχεύσαντος από προσωποκράτηση.

προπέμπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέπεμψα} (λόγ.) **1.** ξεπροβοδίζω, συνοδεύω (κάποιον που φεύγει): *μέλη τής κυβέρνησης προέπεμψαν τον ξένο επίσημο στο αεροδρόμιο* **2.** συνοδεύω (νεκρό κατά την εκφορά του). — **προπομπή** (η) [αρχ.], **προπεμπτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

προπερασμένος, -η, -ο αυτός που τοποθετείται χρονικά πριν από τον προηγούμενο: *την ~ μέρα / εβδομάδα.*

προπερισπώμενος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που παίρνει περισπωμένη στην παραλήγουσα (πβ. λ. *περισπώμενος*).

πρόπερσι κ. **προπέρυσι** επίρρ. [αρχ.]· κατά το έτος που προηγείται τού περασμένου.

προπέρσινος, -η, -ο κ. **προπερυσινός, -ή, -ό** [μτγν.] αυτός που έγινε ή υπήρξε πριν από δύο χρόνια.

προπέτασμα (το) {προπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά-σπάν.) ό,τι καλύπτει τη θέα των προσώπων ή των αντικειμένων που βρίσκονται πίσω από αυτό ΣΥΝ. σκέπασμα, προκάλυμμα, παραβάν **2.** ΣΤΡΑΤ. φυσικό ή τεχνητό οχύρωμα που προστατεύει στρατιωτικό σχηματισμό από τα πυρά τού εχθρού· ΦΡ. ***προπέτασμα καπνού*** βλ. λ. *καπνός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προπετάννυμι* < *προ-* + *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. *πετώ*)].

προπέτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανάγωγη ή προκλητική συμπεριφορά ΣΥΝ. αυθάδεια, θράσος, προκλητικότητα **2.** η απερίσκεπτη βιασύνη.

προπετής, -ής, -ές {προπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με τρόπο ανάγωγο ή προκλητικό ΣΥΝ. αυθάδης, θρασύς, προκλητικός ΑΝΤ. σεμνός, συνεσταλμένος **2.** αυτός που ενεργεί με απερίσκεπτη βιασύνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που γέρνει προς τα εμπρός», < *προ-* + *-πετής* < θ. *πετ-* τού ρ. *πίπτω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

πρόπηγμα (το) {προπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κατασκεύασμα που βρίσκεται μπροστά από χώρο και είναι κατάλληλο για τη διακόσμηση ή την προφύλαξη εξωτερικής πλευράς οικοδομήματος **2.** διαχωριστικός φραγμός ΣΥΝ. κιγκλίδωμα, περίφραγμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προπήγνυμι* < *προ-* + *πήγνυμι* «μπήγω, στερεώνω» (βλ. λ. *πήζω*)].

προπηλακίζω ρ. μετβ. {προπηλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκστομίζω ύβρεις εναντίον κάποιου σε δημόσια εμφάνισή του (προϋποθέτει την ταυτόχρονη παρουσία στον ίδιο χώρο αυτού που προπηλακίζει και αυτού που προπηλακίζεται). — **προπηλακισμός** (ο) [αρχ.] κ. **προπηλάκιση** (η) [αρχ.], **προπηλακιστής** (ο) [μτγν.], **προπηλακιστικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επαλείφω με λάσπη», < *προ-* + *πηλός* + *-ακίζω* (πβ. κ. *φενακίζω*). Η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ. Οι αρχαίοι λεξικογράφοι είχαν επινοήσει τις αμάρτυρες λ. *πηλαξ, πηλακίζω*, προκειμένου να εξηγηθεί το ρ. *προπηλακίζω*].

προπίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προήπια} πίνω στην υγεία κάποιου σηκώνοντας το ποτήρι, κάνω πρόποση.

προπλάθω ρ. μετβ. [μεσν.] {προέπλασα, προπλάσ-τηκα, -μένος} **1.** πλάθω (κάτι) από πριν, κάνω το πρόπλασμά του **2.** (στη βυζαντινή αγιογραφία) επιχρίω με το βασικό χρώμα το μέρος που θα ζωγραφίσω ΣΥΝ. ασταρώνω.

πρόπλασμα (το) [μτγν.] {προπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πήλινο ή γύψινο ομοίωμα αγάλματος **2.** ΑΡΧΙΤ. το υπόδειγμα αρχιτεκτονικού ή καλλιτεχνικού έργου ή μηχανήματος σε μικρογραφία ΣΥΝ. μακέτα **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το έργο που πλάθεται από πηλό, κερί, γύψο ή άλλες ύλες με σκοπό την αναπαραγωγή του σε λαξευτή ή χυτή μορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*

προπλασμός (ο) [μεσν.] (στους βυζαντινούς αγιογράφους) το φόντο ζωγραφικού πίνακα ΣΥΝ. αστάρι.

προπλάστης (ο) {προπλαστών} αυτός που κατασκευάζει προπλάσματα.

προπληρωμή (η) **1.** η προκαταβολή τής αξίας πράγματος πριν από την παραλαβή του ή μισθού πριν από την παροχή τής αντίστοιχης υπηρεσίας ΣΥΝ. μπροστάντζα ΑΝΤ. προείσπραξη **2.** ΟΙΚΟΝ. το αναγκαίο ποσό που προκαταβάλλεται από το δημόσιο ταμείο σε περιπτώσεις επειγουσών δημοσίων δαπανών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paiement d'avance].

προπληρώνω ρ. μετβ. {προπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω από πριν: *~ κάποιον, πριν αρχίσει εργασία || τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένης ομιλίας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. payer d'avance].

προπληρωτέος, -α, -ο [1824] αυτός που πρέπει να προπληρωθεί.

ΠΡΟ-ΠΟ (το) (προφέρεται *προπό*) (Προγνωστικά Ποδοσφαίρου) τυχερό παιχνίδι οργανωμένο από το κράτος, κατά το οποίο οι παίκτες

κερδίζουν χρήματα προβλέποντας τα αποτελέσματα ποδοσφαιρικών αγώνων: *παίζω ~ || δελτίο ~ || οι στήλες τού ~ || κέρδισα 100.000 δρχ. στο ~ || πιάνω δεκατριάρι στο ~.*
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής φρ. *Προ(γνωστικά) Πο(δοσφαίρου)*, που εμφανίστηκαν επίσημα στην Ελλάδα το 1959].

πρόποδες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} το χαμηλότερο μέρος βουνού ή λόφου, που βρίσκεται κοντά στη βάση του και ενώνει τις πλαγιές με το έδαφος ΣΥΝ. ριζοβούνι, ριζά (τα).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού αρχ. *πρόπους, -οδος* «ο προπορευόμενος, αυτός που προχωρεί μπροστά» < *προ-* + *πους, ποδός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

προπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που προηγείται τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: *~ σπίτι / αυτοκίνητο / φωτογραφία* ΑΝΤ. μεταπολεμικός. — **προπολεμικά** επίρρ.

προπομπή (η) → προπέμπω

προπομπός (ο) **1.** αυτός που προπέμπει πρόσωπο που αποχωρεί **2.** αυτός που προπορεύεται άλλων **3.** (μτφ.) αυτός που προετοιμάζει το έδαφος για κάτι που πρόκειται να ακολουθήσει **4.** ΣΤΡΑΤ. το προπορευόμενο κλιμάκιο εμπροσθοφυλακής ΣΥΝ. προφυλακή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προπέμπω* «συνοδεύω»].

προπόνηση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπονείται κανείς· γενικότ. η συστηματική άσκηση αθλητή, ώστε να είναι σε φόρμα: *στις 8.00 έχω ~ στο μπάσκετ || σκληρή / εντατική ~.* — **προπονητικός,** -ή, -ό.

προπονητήριο (το) {προπονητηρί-ου | -ων} ο χώρος όπου γίνεται προπόνηση.

προπονητής (ο) [1896], **προπονήτρια** (η) {προπονητριών} πρόσωπο που προπονεί (βλ. κ. λ. *κόουτς*).

προπονητική (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους προπονήσεως των αθλητών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Trainingslehre].

Προποντίδα (η) η εσωτερική θάλασσα που χωρίζει την ασιατική από την ευρωπαϊκή Τουρκία. Επίσης (λόγ.) **Προποντίς** {Προποντίδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Προποντίς* < *προ-* + *-ποντίς* < *πόντος*, επειδή οδηγεί στον (Εύξεινο) *Πόντο*. Η τουρκ. ονομασία Marmara Denizi «Θάλασσα τού Μαρμαρά» οφείλεται σε ορισμένα νησιά τής Προποντίδας, τα οποία αποτελούσαν -από την αρχαιότητα ήδη- τόπο εξορύξεως μαρμάρων και είναι επιπλέον σχηματισμένα από γρανίτη και σχιστόλιθο].

προπονώ ρ. μετβ. {προπονείς... | προπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ασκώ, προετοιμάζω μεθοδικά (αθλητή ή αθλητική ομάδα), προκειμένου να παρουσιάσουν τη μέγιστη δυνατή απόδοση σε αγώνες: *~ ποδοσφαιρική ομάδα / κολυμβητή / δρομέα* || (κ. μεσοπαθ.) *προπονούμαι σκληρά / εντατικά || ~ στο σκάκι* ΣΥΝ. προγυμνάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπονῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εργάζομαι, καταπονούμαι, μοχθώ εκ των προτέρων», < *προ-* + *πονῶ* < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημ. «καταπονώ άλλον εκ των προτέρων, τον εξαντλώ από πριν» είναι μτγν.].

προπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προπορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} βαδίζω μπροστά από άλλους ΣΥΝ. προηγούμαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

πρόποση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} ο χαιρετιστήριος λόγος που απευθύνει κανείς εις υγείαν ή προς τιμήν κάποιου, σηκώνοντας ταυτόχρονα το ποτήρι του και πίνοντας λίγο ποτό: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας έκανε ~ προς τιμήν τού ξένου ομολόγου του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόποσις* < *προπίνω* < *προ-* + *πίνω*. Βλ. κ. *πόσις*].

προποτζήδικο (το) → προπατζήδικο

προποτζής (ο) → προπατζής

προπρύτανης (ο) [1837] {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} (παλαιότ.) ο προηγούμενος πρύτανης, ο πρύτανης τής προηγούμενης περιόδου.

πρόπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** (λόγ.) το μάζεμα προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η κάμψη των χεριών εμπρός από το στήθος έτσι, ώστε οι παλάμες, οι βραχίονες και τα αντιβράχια να βρίσκονται στο ίδιο οριζόντιο επίπεδο.
[ΕΤΥΜ. < *προπτύσσω* < *προ-* + *πτύσσω* «ζαρώνω, διπλώνω, πτυχώνω» (βλ. λ. *πτυχή*)].

προπτύσσω ρ. μετβ. {προέπτυξα} (λόγ.) **1.** μαζεύω προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ πρόπτυξη (βλ.λ.).

προπτυχιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις σπουδές που γίνονται πριν από τη λήψη τού βασικού πτυχίου: *~ πρόγραμμα / κύκλος σπουδών / φοιτητής* || (ως ουσ.) *διδάσκει στους ~* ΑΝΤ. μεταπτυχιακός **2.** ***προπτυχιακά*** (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς για την απόκτηση τού βασικού πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: *τα ~ στη διοίκηση επιχειρήσεων* ΑΝΤ. μεταπτυχιακά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. undergraduate].

πρόπτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πτώση προς τα εμπρός ή προς τα κάτω **2.** η μετατόπιση ή πτώση οργάνου ή τμήματος οργάνου τού σώματος από τη φυσιολογική του θέση εξαιτίας τής χαλάρωσης των στηρικτικών του μέσων.

προπύλαια (τα) {προπυλαίων} ΑΡΧΙΤ. η μνημειωδώς διαμορφωμένη είσοδος κτηριακών συνόλων: (με κεφ.) *τα ~ τού Πανεπιστημίου / τής Ακροπόλεως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. πληθ. τού επιθ. *προπύλαιος* < *προ-* + *-πύλαιος* < *πύλη*].

πρόπυλο (το) {προπύλ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο στεγασμένος χώρος που αποτελεί εξωτερική συνέχεια τής εισόδου σε οικοδόμημα ή μνημειώδη διαμόρφωση εισόδου σε περιορισμένο χώρο και έχει συνήθως προσόψεις με κίονες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόπυλον* < *προ-* + *-πυλον* < *πύλη*].

προπύργιο (το) [μτγν.] {προπυργί-ου | -ων} **1.** προκεχωρημένο οχύρωμα ΣΥΝ. προτείχισμα, προκάλυμμα, προμαχώνας **2.** (μτφ.) φορέας ή μέσο αποτελεσματικής προστασίας αξιών, θεσμών και αρχών: *«η Χάβρη, ιστορικό κόκκινο ~ και τώρα βατερλώ τού Κομουνιστικού Κόμματος»* (εφημ.).

προπώληση (η) [1844] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπωλείται (κάτι): *~ εισιτηρίων για μια συναυλία / διαμερισμάτων.*

προπωλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προπωλείς... | προπώλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πωλώ (κάτι) προτού τελειώσει η κατασκευή του ή αρχίσει να διατίθεται: *εισιτήρια προπωλούνται στα ταμεία τού θεάτρου || προπωλούνται διαμερίσματα.*

προρρηθείς, -είσα, -έν {προρρηθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -εισών)} (λόγ.) αυτός που αναφέρθηκε προηγουμένως ΣΥΝ. προμνημονευθείς, προειρημένος, προαναφερθείς.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. τού αρχ. *προερῶ*, που χρησιμοποιείται ως μέλλ. τού *προλέγω*. Βλ. λ. *ρήση, ρήμα*].

προρρηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται πριν από το ρήμα **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προρρηματικά*** (τα) οι κύριες προθέσεις, όταν είναι πρώτα συνθετικά ρημάτων· οι προθέσεις αυτές διατηρούν, παρά τη σύνθεση, την αρχική τους σημασία, τροποποιούν τη σημασία των ρημάτων των οποίων αποτελούν α' συνθετικό ή δηλώνουν το ποιόν τής πράξης (μονιμότητα, έναρξη, λήξη, διεύθυνση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preverbal].

πρόρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πρόβλεψη τού μέλλοντος ΣΥΝ. προφητεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόρρησις* < *προ-* + *ῥῆσις* (βλ.λ.)].

προς πρόθ.· δηλώνει: **1.** κατεύθυνση: *πήρε τον δρόμο ~ το βουνό* || (+τα +τοπικό επίρρ.): *πορεία ~ τα δυτικά || έλα ~ τα πάνω / κάτω* **2.** τη θέση (προσώπου ή πράγματος) σε σχέση με κατεύθυνση: *αυτό το χωριό βρίσκεται ~ τα ανατολικά τής Ξάνθης* **3.** σε τι ή ποιον απευθύνεται (κάποιος/κάτι): *αίτηση / αναφορά ~ τον διευθυντή / τον προϊστάμενο || θα μιλήσουμε σαν άνδρας ~ άνδρα* **4.** αναφορά σε (κάποιον/κάτι): *ήταν στοργικός ~ τα παιδιά του || εχθρική στάση ~ καθετί νέο* **5.** χρονική προσέγγιση: *θα σε δω ~ το απόγευμα || ~ τα τέλη τού εικοστού αιώνα·* ΦΡ. (α) ***προς το παρόν*** (*πρὸς τὸ παρόν*, Θουκ. 3, 40) μέχρι τώρα (β) ***προς στιγμήν*** μέχρι αυτή τη στιγμή **6.** σκοπό: *~ τι ο θόρυβος και ο κοπετός; || ό,τι γίνεται είναι ~ όφελός σου || αυτά βάλ' τα καλά στο μυαλό σου - γνώσιν και συμμόρφωσιν || αυτός ο άνθρωπος αποτελεί παράδειγμα ~ αποφυγήν·* ΦΡ. (α) ***προς τιμήν (κάποιου)*** (i) για να τιμηθεί κάποιος: *εκδήλωση ~ τού υπουργού* (ii) για ενέργεια που τιμά αυτόν που την έκανε: *εκείνος, προς τιμήν του, αρνήθηκε να με κατηγορήσει άδικα, αν και αντίπαλός μου* (β) ***η σιωπή μου προς απάντησή σου*** βλ. λ. *σιωπή* (γ) ***πάω προς νερού μου*** πηγαίνω να ουρήσω **7.** σύγκριση, αναλογία: *η στρατιωτική βοήθεια των Η.Π.Α. σε Ελλάδα και Τουρκία παρέχεται σε αναλογία 7 ~ 10* **8.** αντίτιμο: *αγόρασα πορτοκάλια ~ 100 δρχ. το κιλό* **9.** χωρισμό και διανομή: *ψάξαμε τα σπίτια ένα ~ ένα, αλλά δεν τον βρήκαμε πουθενά || βήμα ~ βήμα επιτυγχάνεται η βελτίωση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων || μετάφραση λέξη ~ λέξη* • ΦΡ. (+γεν.) (α) ***πάππου προς πάππου*** βλ. λ. *πάππος* (β) ***προς Θεού*** βλ. λ. *Θεός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρός / προτί* (επικ.), πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τ. **πρετί* (από όπου ο τ. *πρές*, που απαντά στη λ. *πρέσβυς*, βλ.λ.), το οποίο συνδ. με σανσκρ. práti «προς», αρχ. σλαβ. protivŭ (επίθ.) «ενάντιος» (> πολ. przeciw «εναντίον»), ενώ η σύνδεση με το λατ. pretium «τιμή, αξία» δεν γίνεται αποδεκτή. Η πρόθ. *πρός* ανήκει στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. μορίου *per- (δηλωτικού κατευθύνσεως) και συνδ. με τις προθ. *πρό, περί, παρά* κ.ά. Ο τ. *πρός* προέρχεται από το επικ. *προτ(ί)* με συριστικοποίηση τού *-τ-* είτε προ τού *-ι* είτε ως τελικού φθόγγου].

προσ- α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *προσ-αυξάνω* **2.** κατεύθυνση προς αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: *προσ-θαλάσσωση, προσ-γειώνω, προσ-σελήνωση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *πρός* (βλ.λ.)].

προσαγάγω (να/θα) ρ. → προσάγω

προσαγορεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαγόρευ-σα, -θηκα} **1.** προσφωνώ **2.** (συνεκδ.) αποκαλώ (κάποιον) με τον τίτλο που φέρει ή που του απονέμεται. — **προσαγόρευση** (η) [μτγν.].

προσάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-ήγαγα (να/θα προσαγάγω), -ήχθην, -ης, -η... (να/θα προσαχθώ)} **1.** ΝΟΜ. οδηγώ (κάποιον) ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή: *~ κάποιον σε δίκη || ο δολοφόνος θα προσαχθεί αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή* • **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. προσεγγίζω τα πέλματα των ποδιών με τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και τα άκρα τους να είναι τεντωμένα • **3.** ΝΑΥΤ. (λόγ. στον τ. ***προσάγομαι***) στρέφω το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρω ΑΝΤ. επιδίδω, ποδίζω.

προσαγωγή (η) [αρχ.] **1.** ΝΟΜ. το να οδηγείται κάποιος ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή· ΦΡ. ***βίαιη προσαγωγή*** η καταναγκαστική προσαγωγή κάποιου, ως μέτρο που επιβάλλεται σε νομίμως κλητευμένο μάρτυρα, που δεν εμφανίστηκε ενώπιον τού δικαστηρίου • **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η προσέγγιση των πελμάτων των ποδιών κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και τα άκρα τους να είναι τεντωμένα προς τα εμπρός • **3.** ΝΑΥΤ. η στροφή τού πλοίου προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρισμα ΑΝΤ. επίδοση, πόδισμα **4.** ΦΥΣΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. κίνηση με την οποία κάποιο μέλος ή τμήμα μέλους πλησιάζει προς το σώμα.

προσαγωγός, -ός, -ό(ν) **1.** αυτός που πλησιάζει (κάτι) προς (κάτι άλλο) **2.** ΑΝΑΤ. (α) αυτός που φέρει κάτι προς κάτι άλλο: *~ αγγεία* (που μεταφέρουν αίμα σε ένα όργανο) || *~ νεύρα* (που μεταφέρουν τα νευρικά ερεθίσματα) (β) ***προσαγωγός (μυς)*** (i) καθένας από τους μυς που φέρνουν με τη συστολή τους ένα τμήμα τού σώματος προς το μέσο επίπεδο ή προς τον άξονα ενός άκρου (ii) (ειδικότ.) καθένας από

τους τρεις ισχυρούς μυς κατά μήκος τού μηριαίου οστού, που βοηθούν στην προσαγωγή τού μηρού, στην περιστροφή και στην κάμψη του.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ελκυστικός, πειστικός», < *προσάγω*, πβ. κ. *αγωγός – άγω*. Η ανατομική σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. adducteur].

προσαμμώνω ρ. μετβ. [1889] {προσάμμωσα} (λόγ.) καλύπτω (κάτι) με άμμο.

προσάμμωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η συγκέντρωση και συσσώρευση άμμου σε λιμάνι, σε παραλία, στον βυθό ή στην όχθη ποταμού ή λίμνης.

προσανάβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η βαθμιαία αύξηση **2.** (για νερά) η υπερχείλιση, η πλημμύρα.

προσάναμμα (το) {προσανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} η εύφλεκτη ύλη που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς: *χρησιμοποιώ ένα κομμάτι χαρτί για ~* ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσανάπτω* < *προσ-* + *ανάπτω*].

προσανατολίζω ρ. μετβ. [1843] {προσανατόλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (+προς / σε) **1.** (γενικά) στρέφω (κάποιον/κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *~ την κεραία στη σωστή κατεύθυνση·* (μτφ.) **2.** στρέφω (κάποιον) προς συγκεκριμένες επιλογές: *οι τάσεις στην αγορά εργασίας τον προσανατόλισαν προς τις σπουδές πληροφορικής* **3.** κατατοπίζω: *τον προσανατόλισαν στα νέα καθήκοντά του·* (μεσοπαθ. ***προσανατολίζομαι***) **4.** στρέφομαι προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (κυρ. η μτχ.): *το σπίτι είναι προσανατολισμένο προς τα δυτικά* **5.** (α) συνειδητοποιώ πού βρίσκομαι (σε ποιο σημείο τής πόλης, τής περιοχής κ.λπ.): *ο χάρτης με βοήθησε να προσανατολιστώ* (β) βρίσκω την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσω (γ) έχω την ικανότητα να μη χάνω τον προσανατολισμό μου **6.** (μτφ.) κλίνω, στρέφομαι προς συγκεκριμένες επιλογές: *η κυβέρνηση προσανατολίζεται στη λήψη εκτάκτων μέτρων για την προστασία τής περιοχής από την πυρκαγιά* || (μτχ.) *αυτό το φεστιβάλ είναι προσανατολισμένο στην εικαστική δημιουργία και τη μοντέρνα τέχνη* || *μια εταιρεία προσανατολισμένη στο εξαγωγικό εμπόριο.*
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ανατολή* + *-ίζω*, απόδ. τού γαλλ. (s')orienter < orient «ανατολή» < λατ. oriens (sol) «ανατέλλων ήλιος»].

προσανατολισμός (ο) [1854] **1.** η θέση ή η τοποθέτηση σε σχέση με τα σημεία τού ορίζοντα: *βρίσκω / χάνω τον ~ μου* || *ο ~ τού σπιτιού / τής κεραίας* **2.** (μτφ.) η κατεύθυνση των ενεργειών και των επιδιώξεων, η τάση: *ο πολιτικός ~ κόμματος / κυβέρνησης* || *φιλελεύθερος / σοσιαλιστικός ~ τής οικονομίας* || *πρέπει να αλλάξουν οι ~ τής εξωτερικής μας πολιτικής* || *ο ιδεολογικός ~ τού περιοδικού είναι φανερός από το πρώτο κιόλας τεύχος* || *οι σύγχρονοι νέοι αναζητούν νέους ~* || *πολλοί μαθητές διαφωνούν με τους ~ τού σημερινού σχολείου* **3.** (α) η ενημέρωση, ο κατατοπισμός, η κατάρτιση: *ο ~ σπουδαστή / ερευνητή στην επιστημονική βιβλιογραφία* (β) ***επαγγελματικός προσανατολισμός*** (i) κλάδος τής εφαρμοσμένης ψυχολογίας, που παρέχει στο άτομο επιστημονική βοήθεια, ώστε να επιλέξει το επάγγελμα που ταιριάζει στις ικανότητες, τις κλίσεις και στην προσωπικότητά του (ii) *(σχολικός ~)* το σχολικό μάθημα που έχει προορισμό να βοηθήσει τον μαθητή στις μελλοντικές του επιλογές ως προς τις σπουδές ή την επαγγελματική του σταδιοδρομία λαμβάνοντας υπ' όψιν την προσωπικότητά του και τις εργασιακές εξελίξεις (συντομ. Σ.Ε.Π.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. orientation].

προσάνεμος, -η, -ο → προσήνεμος

προσάπτω ρ. μετβ. {προσ-ήψα, -ήφθην, -ης, -η...} αποδίδω, καταλογίζω (κάτι) εις βάρος κάποιου: *~ μομφή / κατηγορία σε κάποιον* || *το πόρισμα προσάπτει ευθύνες στον δήμο για το ατύχημα* || *του προσάπτεται απρονοησία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *άπτω / -ομαι* (βλ.λ.)].

προσαράζω ρ. αμετβ. {προσάραξα} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) προσκρούω σε βράχια ή καθίζω σε ρηχά νερά: *το πλοίο προσάραξε στα αβαθή τής Πύλου.* — **προσάραξη** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσαράσσω* «ρίχνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο» < *προσ-* + *αράσσω* (βλ. λ. *αράζω*)].

προσαρμογή (η) **1.** (λόγ.-σπάν.) η συναρμογή, το συνταίριασμα αντικειμένων: *~ καλωδίου στην πρίζα* **2.** (μτφ.) το να προσαρμόζεται (κάποιος/κάτι) (κάπου): *η ~ των υιοθετημένων παιδιών στη νέα τους οικογένεια* || *~ στο σχολείο / στη ζέστη / στο κρύο / στις νέες συνθήκες* || *βίαιη / ομαλή ~* **3.** ΒΙΟΛ. (α) η διαδικασία εναρμονίσεως ζωντανού οργανισμού προς το περιβάλλον του με σκοπό την επιβίωσή του ως αποτέλεσμα τής φυσικής επιλογής (β) κάθε μορφολογική και λειτουργική δομή ως αποτέλεσμα τής διαδικασίας αυτής ● **4.** ΦΥΣΙΟΛ. ***προσαρμογή οφθαλμού*** η προσαρμογή τού ματιού στην όραση από διαφορετικές αποστάσεις και υπό διαφορετικές συνθήκες φωτισμού ΣΥΝ. προσαρμοστία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσαρμόζω*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. adaptation].

προσαρμόζω ρ. μετβ. {προσάρμοσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) συναρμόζω, συνταιριάζω (ένα αντικείμενο) με (άλλο) **2.** (μτφ.) τροποποιώ, μεταβάλλω (κάτι), ώστε να εναρμονιστεί (με ορισμένη κατάσταση): *ο ομιλητής είχε προσαρμόσει τον λόγο του στο μορφωτικό επίπεδο τού ακροατηρίου του* || *έχουμε προσαρμόσει τους σκοπούς μας στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα* || *προσάρμοσαν την παραγωγή τους στις απαιτήσεις τής ελληνικής αγοράς* **3.** (μεσοπαθ. ***προσαρμόζομαι***) αλλάζω κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να ταιριάζω, να είμαι εναρμονισμένος με τις αντίστοιχες συνθήκες: *με κάθε κλιματική μεταβολή επιβιώνουν μόνο οι ζωντανοί οργανισμοί που καταφέρνουν να προσαρμοστούν* || *δεν είναι εύκολο να προσαρμοστεί κανείς στους γρήγορους ρυθμούς τής σύγχρονης εποχής* || *σύμφωνα με τους κανόνες τής αγοράς, οι τιμές προσαρμόζονται στη ζήτηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμόζω ταιριαστά», < *προσ-* + *αρμόζω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

προσαρμόσιμος, -η, -ο αυτός που προσαρμόζεται εύκολα, χωρίς δυσκολίες: *~ μαθητής / στρατιώτης* ΑΝΤ. απροσάρμοστος.

προσαρμοστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ικανότητα τού ματιού να προσαρμόζεται κάθε φορά με την απόσταση και τις συνθήκες φωτισμού ενός αντικειμένου, ώστε να το βλέπει ευκρινώς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accomodation (d'œil)].

προσαρμοστικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε κάτι ΣΥΝ. ευπροσάρμοστος ΑΝΤ. απροσάρμοστος **2.** ΑΝΑΤ. ***προσαρμοστικός φακός*** ο κρυσταλλοειδής φακός που παρέχει την ικανότητα προσαρμογής στο μάτι.

προσαρμοστικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να είναι κανείς προσαρμοστικός **2.** ΟΙΚΟΝ. ο βαθμός μεταβλητότητας οικονομικού μεγέθους **3.** ΒΙΟΛ. η ικανότητα ενός οργανισμού, πληθυσμού, είδους να προσαρμόζεται στις συνθήκες τού περιβάλλοντος (βλ. κ. λ. *προσαρμογή*).

προσάρτημα (το) [μτγν.] {προσαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε προσαρτάται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. εξάρτημα.

προσάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μονομερής ενέργεια κράτους να ενσωματώσει και να υπαγάγει στην εδαφική του κυριαρχία εδάφη που τελούσαν υπό καθεστώς ανεξαρτησίας ή κυριαρχίας άλλου κράτους: *η ~ τής Αυστρίας στη Γερμανία το 1938* (Anschluß) **2.** (γενικότ.) η υπαγωγή εδαφών ή ολόκληρης χώρας στην κυριαρχία άλλου κράτους: *η ~ τής Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

προσαρτώ ρ. μετβ. {προσαρτάς... | προσάρτ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ.) συνάπτω, συνδέω (κάτι) με κάτι άλλο **2.** (για κράτος) πραγματοποιώ προσάρτηση (ξένων εδαφών): *η Γερμανία προσάρτησε την Αυστρία το 1938.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσαρτώ* < *προσ-* + *αρτώ (-άω)* «συνδέω, κρεμώ, εξαρτώ» < θ. *άρ-* (βλ. λ. *άρ-τηρ-ία*), πβ. κ. *άν-αρτώ, έξ-αρτώ*].

προσαυξάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαύξη-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) ακόμη περισσότερο: *~ αμοιβές / αποδοχές / μισθούς* ΣΥΝ. επαυξάνω ΑΝΤ. μειώνω, λιγοστεύω. — **προσαύξηση** (η) [μτγν.], **προσαυξητικός,** -ή, -ό [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

προσαχθώ (να/θα) ρ. ▸ προσάγω

προσβάλλω ρ. μετβ. {πρόσ-βαλα (λόγ. προσέβαλα), -βλήθηκα, -βεβλημένος} **1.** θίγω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), μιλώντας με άσχημα λόγια: *με προσέβαλε μπροστά σε όλους με ταπεινωτικά λόγια* **2.** συμπεριφέρομαι ανάρμοστα απέναντι σε (κάτι σεβάσμιο και ιερό): *~ τη μνήμη τού νεκρού / το περί δικαίου αίσθημα / τη δημόσια αιδώ / τα χρηστά ήθη* **3.** αμφισβητώ επισήμως την εγκυρότητα, την ορθότητα κ.λπ., επιδιώκω την ανατροπή: *«η ελληνική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να προσβάλει τη σχετική απόφαση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο»* (εφημ.) || *προσέβαλαν τον διαγωνισμό στα ελληνικά δικαστήρια* || *~ την επιχειρηματολογία τού αντιπάλου με αντεπιχειρήματα* **4.** ΣΤΡΑΤ. επιτίθεμαι εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρικές δυνάμεις προσβάλλουν τα οχυρά μας* **5.** ΙΑΤΡ. προξενώ βλάβη: *η νόσος / ο ιός προσβάλλει κυρίως το νευρικό σύστημα τού ανθρώπου* ΣΥΝ. βλάπτω **6.** αμφισβητώ την εγκυρότητα ή τη νομιμότητα: *~ διαθήκη* **7.** ΧΗΜ. προκαλώ χημική αντίδραση: *τα οξέα προσβάλλουν τα μέταλλα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιτίθεμαι – χτυπώ», < *προσ-* + *βάλλω*].

πρόσβαρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει βάρος περισσότερο από το κανονικό ΣΥΝ. παραπανήσιος ΑΝΤ. λιποβαρής, λειψός, (λαϊκ.) ξίκικος **2.** ***πρόσβαρο*** (το) μικρό αντικείμενο ή ποσό που χρησιμοποιείται για τη συμπλήρωση τού ελλείποντος βάρους ενός πράγματος που ζυγίζεται.

πρόσβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (κυριολ.) η προσέγγιση, το πλησίασμα ενός τόπου **2.** η δίοδος προσεγγίσεως: *αποκλείω τις ~ τού εχθρού προς κατοικημένες περιοχές* || *εξασφάλισε ελεύθερη ~ στην εμπόλεμη ζώνη* **3.** (α) η δυνατότητα προσεγγίσεως, επαφής ή εισόδου σε χώρο: *χάρη στις γνωριμίες του έχει ~ στην ξένη πρεσβεία* || *μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών διευκολύνθηκε η ~ σε ξένες βιβλιοθήκες* || *έχω ~ στο Διαδίκτυο / σε τράπεζα δεδομένων* || *με το νέο εκπαιδευτικό σύστημα διευκολύνεται η ~ στην τριτοβάθμια εκπαίδευση* (β) ΠΛΗΡΟΦ. ***κωδικός πρόσβασης*** βλ. λ. κωδικός **4.** (συνεκδ.) ***προσβάσεις*** (οι) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που διευκολύνουν κάποιον να έρθει σε επαφή με άλλα πρόσωπα ή έναν χώρο: *έχει προσβάσεις στο υπουργείο και παίρνει πληροφορίες από πρώτο χέρι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσβασις* < *προσβαίνω* < *προσ-* + *βαίνω*, πβ. κ. *βάσις – βαίνω*].

προσβάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός στον οποίο μπορεί να έχει κανείς πρόσβαση: *~ περιοχή / πηγή πληροφοριών.* — **προσβασιμότητα** (η).

προσβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέβλεψα} (+σε) προσδοκώ: *προσέβλεπε στην πτώση τού εκλογικού μέτρου, για να εκλεγεί βουλευτής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιμένω*.

προσβλητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσβάλλει, που θίγει: *~ λόγια / εκφράσεις.* — **προσβλητικά** επίρρ., **προσβλητικότητα** (η).

προσβολή (η) **1.** η υβριστική, η ανάρμοστη συμπεριφορά ή πράξη απέναντι σε (κάτι/κάποιον): *η ~ τής τιμής / τής αξιοπρέπειας κάποιου / των χρηστών ηθών / τής δημοσίας αιδούς* || *όσα λέτε συνιστούν ~ για τη δημοκρατία·* ΦΡ. ***καταπίνω την προσβολή*** δεν διαμαρτύρομαι, ανέχομαι την προσβολή **2.** (α) η βλάβη οργάνου τού ανθρώπινου σώματος από παθολογική αιτία: *~ τού ήπατος* || *η ~ τού οργανισμού από ιό* (β) η αιφνίδια, βραχύχρονη και επώδυνη εμφάνιση ή επανεμφάνιση κάποιας ασθένειας: *υπέστη καρδιακή / εγκεφαλική ~* ΣΥΝ. κρίση **3.** ΣΤΡΑΤ. η επίθεση εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρική ~ τού ελληνικού εδάφους / εναέριου χώρου* || *~ οχυρών / θέσεων / στόχων* **4.** ΝΟΜ. η αμφισβήτηση τής εγκυρότητας ή τής νομιμότητας: ~

διαθήκης / συμβολαίου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμογή, ταίριασμα – επίθεση». < *προσβάλλω*, πβ. κ. *βολή* - *βάλλω*].

πρόσγαλο (το) ποσότητα γάλακτος που προστίθεται στο τυρόγαλο για την παρασκευή μυζήθρας.

προσγειάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΑΥΤ. η προσέγγιση αρματαγωγού, αποβατικού ή άλλου ειδικού πλοίου σε αμμώδη ακτή.

προσγειώνω ρ. μετβ. {προσγείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για πτητικές μηχανές) οδηγώ (πτητική μηχανή) στη γη: *~ αεροπλάνο / ελικόπτερο* ΑΝΤ. απογειώνω (πβ. λ. *προσσεληνώνω, προσεδαφίζω*) **2.** (μτφ.) επαναφέρω (κάποιον) στην πραγματικότητα: *επέστρεψε ενθουσιασμένος από το εξωτερικό, αλλά τη μια οι απεργίες, την άλλη οι διαδηλώσεις τον προσγείωσαν ανώμαλα στην ελληνική πραγματικότητα* ΑΝΤ. απογειώνω **3.** (μεσοπαθ. ***προσγειώνομαι***) (α) φθάνω στο έδαφος, στη γη: *σε λίγα λεπτά προσγειωνόμαστε· παρακαλούμε, δέστε τις ζώνες ασφαλείας || το αεροπλάνο προσγειώθηκε με καθυστέρηση λόγω προβλήματος στον διάδρομο προσγειώσεως* ΑΝΤ. απογειώνομαι (β) (μτφ.) αντιμετωπίζω ρεαλιστικά τα πράγματα: *η ζωή τον έκανε να προσγειωθεί γρήγορα και να μην τρέφει αυταπάτες* **4.** (η μτχ. ***προσγειωμένος****, -η, -ο*) (μτφ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στην πραγματικότητα, ο ρεαλιστής: *πρόκειται για ~ άτομο, που ξέρει καλά τις παγίδες τής ζωής.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόσγειος* «κοντά στη γη (για τη σελήνη)», κατά τα ρ. σε *-ώνω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atterrir].

προσγείωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να προσγειώνεται πτητική μηχανή στο έδαφος: *κατά την απογείωση και την ~ τού αεροπλάνου απαγορεύεται το κάπνισμα || ανώμαλη / αναγκαστική ~ || διάδρομος προσγειώσεως* **2.** (μτφ.) η επαναφορά κάποιου που δεν σκεφτόταν ρεαλιστικά στην πραγματικότητα: *απότομη ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atterrisage].

προσγεγραμμένη (η) το *ι* που τίθεται δίπλα σε φωνήεν (αντί να υπογράφεται, πβ. λ. *υπογράφω, υπογεγραμμένη*), λ.χ. ΕΝ ΤΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι.

προσγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέγραψα, προσγεγραμμένος} **1.** (κατά τη γραφή) προσθέτω το γράμμα ιώτα δίπλα σε φωνήεν (αντί να το υπογράψω, να το σημειώσω από κάτω, βλ. κ. λ. *υπογεγραμμένη*), λ.χ. ΕΝ ΤΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι **2.** (η μτχ. ***προσγεγραμμένη***) βλ.λ. **3.** (μτφ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι): *προσγράφουν τη σαφήνεια στη διατύπωση ως αρετή τού έργου του.*

προσδένω ρ. μετβ. {προσέδεσα, -θηκα, -μένος (λόγ. προσδεδεμένος)} **1.** δένω (κάτι) πάνω σε κάτι άλλο· (μεσοπαθ. ***προσδένομαι***) **2.** (στο αεροπλάνο) δένομαι με τη ζώνη τού καθίσματος **3.** (μτφ.) αποκτώ στενή σύνδεση με κάποιον: *«η Γερμανία επιθυμεί να βοηθήσει την Τουρκία να ενσωματωθεί και να προσδεθεί στην κοινότητα των δημοκρατιών τής Δ. Ευρώπης»* (εφημ.) **4.** (κακόσ.) αποκτώ στενή σχέση και εξάρτηση (από κάποιον): *μέχρι το 1947 η Ελλάδα ήταν προσδεδεμένη στο άρμα τής Μ. Βρετανίας.* — **πρόσδεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσδέω* < *προσ-* + *δέω* «δένω» (βλ. κ. *δένω*)].

προσδετήρας (ο) ΝΑΥΤ. το συρματόσχοινο πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < *προσδένω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *συν-δετήρας*].

προσδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έδωσα, -δόθηκα} παρέχω σε (κάτι) ένα επιπρόσθετο χαρακτηριστικό: *το φόρεμα τής προσέδιδε λάμψη και χάρη || η αναφορά σε σπουδαίους στοχαστές προσέδιδε κύρος / βαρύτητα στα λόγια του || «η αντιπολίτευση επιχείρησε να προσδώσει στη σημερινή εκλογή χαρακτήρα δημοψηφίσματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. προσθέτω ΑΝΤ. προσδέχομαι, προσαποκτώ. Επίσης (καθημ.) **προσδίνω**. — **πρόσδοση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

προσδιορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσδιόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ορίζω επακριβώς (κάτι): *~ την έννοια / την αξία / την τιμή / τη χρησιμότητα ενός πράγματος || ~ το ύψος τού πληθωρισμού / το ποσοστό τής ανεργίας* ΣΥΝ. καθορίζω **2.** ΓΛΩΣΣ. (για όρο τής πρότασης) αποδίδω χαρακτηρισμό (σε άλλον όρο τής πρότασης): *το επίθετο προσδιορίζει το ουσιαστικό.* — **προσδιοριστικός**, -ή, -ό [μεσν.].

προσδιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο ακριβής καθορισμός: *ο ~ τής τιμής των καυσίμων* **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος τής πρότασης, που προσδιορίζει άλλους όρους της: *~ ονοματικός* (π.χ. *όμορφο κορίτσι*) / *επιρρηματικός* (π.χ. *ήρθε γρήγορα*) / *ομοιόπτωτος* (π.χ. *τού καλού ανθρώπου*) / *ετερόπτωτος* (π.χ. *ποτήρι τού νερού*) / *εμπρόθετος* (π.χ. *βελόνα για κέντημα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός.*

προσδοκία (η) [αρχ.] {προσδοκιών} **1.** η αναμονή επιθυμητής εξέλιξης: *η ~ ενός καλύτερου κόσμου* ΣΥΝ. ελπίδα, απαντοχή· ΦΡ. (λόγ.) ***παρά (πάσαν) προσδοκία*** βλ. λ. *παρά* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε επιθυμεί κανείς, η επιθυμία: *διαψεύσθηκαν οι ~ μας || ανταποκρίνομαι στις ~ κάποιου || φαίνομαι / αποδεικνύομαι αντάξιος / κατώτερος των ~ κάποιου.*

προσδόκιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο αναμένει κανείς, προσδοκώμενος: *~ όριο επιβίωσης.*

προσδοκώ ρ. μετβ. {προσδοκάς... | προσδοκώμαι, -άται...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} περιμένω να συμβεί (κάτι επιθυμητό) ΣΥΝ. ελπίζω, καρτερώ ΑΝΤ. απελπίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιμένω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσδοκῶ (-άω)* < *προσ-* + *δοκῶ* (βλ. λ. *δοκούν*)].

προσεγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσέγγισ-α, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** πηγαίνω κοντά σε (κάποιον/κάτι), πλησιάζω: *τα εχθρικά στρατεύματα προσεγγίζουν την πόλη || ~ διαφόρους φορείς ζητώντας ενίσχυση || προσπαθώ από καιρό να τον προσεγγίσω, αλλά δεν τα καταφέρνω || η άποψή του προσεγγίζει την αλήθεια || έχουμε προσεγγίσει τον στόχο μας || ~ το τέλειο / το ιδεώδες* ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω **2.** προσπαθώ να κατανοήσω: *~ ζήτημα / θέμα / πρόβλημα* ΣΥΝ. εξετάζω, μελετώ ♦ (αμετβ.) **3.** έρχομαι κοντά, τείνω να ταυτιστώ: *οι απόψεις μας προσεγγίζουν* **4.** (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι: *σε λίγο το «Γεώργιος Εξπρές» προσεγγίζει στον Πειραιά* **5.** (για χρόνο) επίκειμαι: *προσεγγίζουν οι γιορτές / οι εξετάσεις* ΣΥΝ. κοντεύω. — **προσεγγίσιμος**, -η, -ο, **προσεγγιστικός**, -ή, -ό [1840], **προσεγγιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προσ-* + *ἐγγίζω* < *ἐγγύς*].

προσέγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το πλησίασμα, η επαφή: *η ~ μεταξύ των ανθρώπων || η πολιτική και οικονομική ~ δύο χωρών || ο διαμεσολαβητής έχει αναλάβει την ~ των δύο εμπολέμων κοινοτήτων || η συνάντησή τους θεωρήθηκε πρώτη ~ για μετέπειτα συνεργασία* **2.** (για πλοίο) η είσοδος στο λιμάνι **3.** η πραγμάτευση, η αντιμετώπιση: *~ θέματος / ζητήματος || επιχειρεί μια σημειολογική ~ τού έργου || πρόκειται για μια συνολική ~ τού προβλήματος* **4.** η ομοιότητα, η αναλογία μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων • ΦΡ. ***κατά προσέγγιση*** περίπου, όχι με απόλυτη ακρίβεια: *υπολογίζω την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου ~, επειδή δεν έχω τα ακριβή στοιχεία των εταιρειών.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσέγγισις* «πλησίασμα» < μτγν. *προσεγγίζω*. Στη σημ. «περίπου» η λ. αποδίδει το γαλλ. approximation].

προσεγμένος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με προσοχή και φροντίδα: *~ έκδοση / δουλειά / ύφος / γλώσσα* ΣΥΝ. επιμελημένος, φροντισμένος ΑΝΤ. πρόχειρος. — **προσεγμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού *προσέχω*].

προσέγχυμα (το) {προσεγχύματος | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ινώδης ιστός, στον οποίο οι υφές διατάσσονται η μία παράλληλα στην άλλη, είναι χαλαρά συνυφασμένες και αναγνωρίζονται εύκολα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσεγχέω* < *προσ-* + *ἐγχέω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosenchyma].

προσεδαφίζω ρ. μετβ. {προσεδάφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (διαστημικό σκάφος) στο έδαφος· συνήθ. το μεσοπαθ.: *το διαστημικό όχημα προσεδαφίστηκε στη Σελήνη* (πβ. λ. *προσγειώνω*). — **προσεδάφιση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω ή στηρίζω κάτι στο έδαφος», < *προσ-* + *-εδαφίζω* < *ἔδαφος*. Η σύγχρονη σημ. κατά το *προσγειώνω*].

πρόσεδρος, -ος, -ο(ν) αυτός που κάθεται δίπλα, ο παρακαθήμενος· στη ΦΡ. ***πρόσεδρος (υπουργός)*** (ως βαθμός) ανώτατος διπλωματικός υπάλληλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-εδρος* < *ἕδρα*].

προσέθεσα ρ. → προσθέτω

προσεισμός (ο) ΓΕΩΛ. σεισμική δόνηση που προηγείται τού κυρίως σεισμού· η εστία του ταυτίζεται ή βρίσκεται κοντά στην εστία τού κυρίως σεισμού ΑΝΤ. μετασεισμός. — **προσεισμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. foreshock].

προσεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **προσεχτικός** **1.** αυτός που ενεργεί με προσοχή, που δείχνει προσοχή: *~ υπάλληλος / μαθητής / οδηγός || ο καταναλωτής θα πρέπει να είναι πολύ ~ στις επιλογές του* ΑΝΤ. απρόσεκτος **2.** αυτός που γίνεται με προσοχή: *~ έρευνα / μελέτη / εργασία / βλέμμα || πλησίαζε με ~ κινήσεις* ΣΥΝ. εμπεριστατωμένος, ακριβής **3.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση: *~ συμπεριφορά / ενέργειες* ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός. — **προσεκτικά** κ. (καθημ.) **προσεχτικά** επίρρ.

προσέλαβα ρ. → προσλαμβάνω

προσέλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο ερχομός: *η ~ τού κοινού στις παραστάσεις τού θεάτρου μας υπήρξε εντυπωσιακή.*

προσελήφθην ρ. → προσλαμβάνω

προσέλθω (να/θα) ρ. → προσέρχομαι

προσελκύω ρ. μετβ. {προσέλκυσ-α (λόγ. προσείλκυσα), -τηκα (λόγ. -θηκα), προσειλκυσμένος} **1.** έλκω προς την πλευρά μου, φέρνω προς το μέρος μου: *η επιχείρηση απέβλεπε στο να προσελκύσει περισσότερα κεφάλαια / περισσότερους επενδυτές από το εξωτερικό || προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναποφάσιστους ψηφοφόρους* **2.** παρακινώ (κάποιον) να έρθει προς το μέρος μου: *πολλά κυκλαδίτικα νησιά προσελκύουν κάθε χρόνο τουρίστες* ΣΥΝ. σαγηνεύω **3.** γοητεύω: *προσελκύει τις γυναίκες με το σαγηνευτικό του χαμόγελο.* — **προσέλκυση** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ελκύω* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. at-tirer].

προσεπικαλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προσεπικαλείς... | προσεπικαλούμαι} ΝΟΜ. προβαίνω στην προσεπίκληση τρίτου προσώπου.

προσεπίκληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η δικαστική πράξη στην οποία προβαίνει κάποιος από τους διαδίκους εκκρεμούς δίκης και με την οποία γνωστοποιεί τη δίκη σε τρίτο πρόσωπο και συγχρόνως το καλεί να συμμετάσχει σε αυτήν ως κύριος διάδικος.

προσεπικυρώνω ρ. μετβ. [1766] {προσεπικύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιβεβαιώνω επιπροσθέτως ΣΥΝ. πιστοποιώ **2.** επικυρώνω (σε κάποιον/κάτι) επιπροσθέτως: *οι έδρες που μένουν αδιάθετες προσεπικυρώνονται στο κόμμα που πλειοψήφισε.* — **προσεπικύρωση** (η) [1888].

προσεπιμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσεπιμετρ-είς κ. -άς... | προσεπιμέτρ-ησα, -είται κ. -άται..., -ήθηκα, -ημένος} μετρώ επιπλέον, συνυπολογίζω· ιδ. στη ΦΡ. ΝΟΜ. ***προσεπιμετρώ ποινή*** προσθέτω σε μία ποινή και μέρος άλλης. — **προσεπιμέτρηση** (η).

προσέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προσήλθα} (επίσ.) έρχομαι, εμφανίζομαι, κυρ. προς εκπλήρωση υποχρεώσεως: *~ στο δικαστήριο / στις εξετάσεις || οι ψηφοφόροι προσήλθαν στις κάλπες* ΑΝΤ. απέρχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προσεταιρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {προσεταιρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} κάνω (κάποιον) να διατίθεται ευνοϊκά απέναντί μου, παίρνω με το μέρος μου (κάποιον). — **προσεταιρισμός** (ο) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *εταιρίζω* / *-ομαι* < *εταῖρος*].

προσετέθην ρ. ‣ προστίθεμαι

προσέτι επίρρ. (λόγ.) επιπλέον, ακόμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ἔτι* (βλ.λ.)].

προσευχή (η) [μτγν.] ΘΡΗΣΚ. **1.** κάθε πράξη επικοινωνίας τού ανθρώπου με ιερό πρόσωπο, τον Θεό ή τους θεούς, την υπερβατική πραγματικότητα ή τις υπερφυσικές δυνάμεις: *νοερή / μεγαλόφωνη / ομαδική / προσωπική ~ || κάνω την ~ μου || αναπέμπω ~ προς τον Θεό* ΣΥΝ. δέηση, παράκληση· ΦΡ. ***νοερά προσευχή*** η ακατάπαυστη, χωρίς διαλείμματα (εξού και «αδιάλειπτος») προσευχή των μοναχών, για να μην αφαιρούνται ή οδηγούνται σε αμαρτωλές σκέψεις **2.** το θρησκευτικό κείμενο μέσω τού οποίου επικοινωνεί και διαλέγεται κανείς με τον Θεό: *Κυριακή ~* (βλ. λ. *κυριακός*) || *το «Πάτερ Ημών» είναι η γνωστότερη ~.* — (υποκ.) **προσευχούλα** (η).

προσευχητάριο (το) [1856] {προσευχηταρί-ου | -ων} βιβλίο που περιέχει προσευχητικά κείμενα.
[ΕΤΥΜ. < **προσευχητός* (< αρχ. *προσεύχομαι*) + παραγ. επίθημα *-άριο(ν)*, πβ. κ. *ειλητ-άριο*].

προσεύχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {προσευχήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) απευθύνομαι προς τον Θεό με προσευχή: *γονάτισε μπροστά στην εικόνα τού Χριστού και προσευχήθηκε με ευλάβεια* ♦ **2.** (μετβ.) ζητώ από τον Θεό, παρακαλώ τον Θεό: *~ να είστε όλοι καλά / να σας πάνε όλα κατ' ευχήν / να γυρίσεις γρήγορα από την ξενιτειά* ΣΥΝ. δέομαι, ικετεύω, παρακαλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *εὔχομαι*].

προσέφυγα ρ. ‣ προσφεύγω

προσεχής, -ής, -ές {προσεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αμέσως επόμενος: *~ μήνας / εβδομάδα || στις ~ ημέρες* **2.** αυτός που πρόκειται να ακολουθήσει, που επίκειται: *~ εκδόσεις / εξελίξεις / συνομιλίες / εκδηλώσεις* **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***προσεχές γένος*** (σε μια λογική κλίμακα) η αμέσως ευρύτερη, γενικότερη έννοια σε σχέση με μια άλλη ειδικότερη η οποία περιλαμβάνεται στην ευρύτερη. π.χ. στη λογική κλίμακα *ουσία, σώμα, έμψυχο, ζώο, λογικό, άνθρωπος, Σωκράτης*, η έννοια *λογικό* είναι το προσεχές γένος τής έννοιας *άνθρωπος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πλησίον – συνδεδεμένος», < *προσέχω*].

προσεχτικός, -ή, -ό → προσεκτικός

προσέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πρόσε-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι προσεκτικός, δείχνω προσοχή: *~ στο μάθημα / στην οδήγηση / στη δουλειά μου / στις συναναστροφές μου / στις επιλογές μου·* ΦΡ. ***ας πρόσεχες!*** εσύ φταις για ό,τι έπαθες: *~! Πόσες φορές σου είχα πει να μην εμπιστεύεσαι τον οποιονδήποτε;* **2.** (προστ. ***πρόσεχε***) (α) προειδοποιητικά για άμεσο κίνδυνο: *~! Το δέντρο πέφτει! || ~! Είναι επικίνδυνο αυτό που κάνεις!* (β) απειλητικά: *~, γιατί αν σε ξαναπιάσω να μου λες ψέματα, θα το πληρώσεις ακριβά!* ♦ (μετβ.) **3.** φροντίζω, ελέγχω προσεκτικά: *~ τα ρούχα / το αυτοκίνητο / την υγεία μου / το βάρος μου || ~ την ποιότητα / το μέγεθος / το χρώμα τού ρούχου || ~ τα λόγια μου / τους τρόπους μου* ΣΥΝ. επιμελούμαι **4.** (α) επιβλέπω (κάποιον) ελέγχοντας τη συμπεριφορά του: *ο επιτηρητής πρόσεχε τους μαθητές, για να μην αντιγράφουν* (β) περιποιούμαι (κάποιον), ενδιαφέρομαι έμπρακτα γι' αυτόν: *~ τα παιδιά / την οικογένεια / τους συνεργάτες / τους ψηφοφόρους μου* ΣΥΝ. φροντίζω **5.** αποδίδω αξία ή σημασία (σε κάποιον/κάτι): *κανείς δεν θα είχε προσέξει αυτό το βιβλίο, αν δεν το είχαν προβάλει οι κριτικοί || ποιος τον είχε προσέξει στην Ελλάδα, πριν διακριθεί έξω;* **6.** παρατηρώ, διακρίνω (κάτι), υποπίπτει (κάτι) στην αντίληψή μου: *δεν πρόσεξα τίποτε αξιοπερίεργο / ασυνήθιστο || δεν είχα προσέξει τι είπε / ότι έφυγε / ότι ήταν κάποιος εκεί || πάντα προσέχει τις λεπτομέρειες!* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι **7.** επιβλέπω, έχω τον νου μου (σε κάποιον/κάτι): *πρόσεξε το παιδί, μην κάνει αταξίες* **8.** είμαι επιφυλακτικός (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *Πρόσεξέ τον! Δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη || Να τα προσέχεις αυτά τα δήθεν θαυματουργά φάρμακα!* **9.** (η μτχ. ***προσεγμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, έχω*.

προσεχώς επίρρ. [μτγν.] **1.** (λόγ.) σε σύντομο χρονικό διάστημα, στις επόμενες ημέρες: *η απόφαση θα εκδοθεί ~!* **2.** ***προσεχώς*** (τα) (α) οι επόμενες ταινίες που θα προβληθούν σε κινηματογράφο: *αυτή η ταινία είναι στα ~* (β) (συνεκδ.) η διαφημιστική προβολή αποσπασμάτων, σκηνών από τις επόμενες ταινίες που θα δείξει ένας κινηματογράφος, πριν από την προβολή τής ταινίας τής ημέρας ή στο διάλειμμά της: *δεν άρχισε ακόμα η ταινία· τώρα δείχνει τα ~.*

προσήγαγα ρ. → προσάγω

προσηγορία (η) {προσηγοριών} (λόγ.) η επωνυμία ή ο χαρακτηρισμός με τον οποίο προσαγορεύεται κανείς ΣΥΝ. ονομασία, προσωνυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσήγορος* < *προσ-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορεύω*, πβ. κ. *συν-ήγορος, κατ-ήγορος*].

προσηγορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την προσηγορία: *~ ονομασία* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προσηγορικό (όνομα)*** κάθε ουσιαστικό που δηλώνει σύνολο ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων ή αφηρημένες ή/και μοναδικές έννοιες (λ.χ. άνθρωπος, σκύλος, σπίτι, νερό, ήλιος, ζωή, λύπη), κατ' αντιδιαστολή προς τα κύρια ονόματα ΣΥΝ. κοινό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσήγορος*, βλ. κ. *προσηγορία*].

προσήκει ρ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) είναι πρέπον, αρμόζει: *~ ξεχωριστή τιμή στους αγωνιστές τής ελευθερίας || ξεχωριστός έπαινος ~ στον εξαίρετο δικαστή* ΣΥΝ. πρέπει, ταιριάζει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσήκω*, αρχική σημ. «έχω έλθει, είμαι παρών», < *προσ-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα», για το οποίο βλ. λ. *ἀν-ήκω*. Η σημ. «αρμόζω, ταιριάζω» είναι ήδη αρχ., κυρ. στο απρόσ. *προσήκει*].

προσηκόντως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει, όπως ταιριάζει ή είναι σωστό: *~ ενδεδυμένος || ομίλησε ~ προς την περίσταση* ΣΥΝ. πρεπόντως.

προσήκων, -ουσα, -ον [αρχ.] {προσήκ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει (σε κάποιον/κάτι): *τον υποδέχθηκαν με την προσήκουσα τιμή || ο ~ σεβασμός προς τους ηλικιωμένους* ΣΥΝ. πρέπων, αρμόζων **2.** ***προσήκον*** (το) το χρέος, αυτό που επιβάλλεται να γίνει ΣΥΝ. καθήκον.

προσηκώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προσηκώθηκα} (παλαιότ.) σηκώνομαι από τη θέση μου ως ένδειξη σεβασμού προς κάποιον. — **προσήκωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

προσήλθα ρ. ‣ προσέρχομαι

προσηλιάζω ρ. μετβ. {προσηλίασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω ή αφήνω (κάτι) στον ήλιο, λιάζω. — **προσηλιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσηλιάζομαι* < αρχ. *προσήλιος* < *προσ-* + *ἥλιος*].

προσηλιακός, -ή, -ό αυτός που εκτίθεται στον ήλιο, που δέχεται άπλετο φως από τον ήλιο: *~ αυλή / δωμάτιο* ΣΥΝ. ευήλιος, προσήλιος ΑΝΤ. ανήλιαγος.

προσηλίαση (η) [1886] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΑΣΤΡΟΝ. η στροφή προς την κατεύθυνση τού Ηλίου.

προσήλιος, -α, -ο [αρχ.] (για τόπο ή οίκημα) αυτός που λιάζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα, που τον βλέπει πολύ ο ήλιος: *~ δωμάτιο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. προσηλιακός.

προσηλυτίζω ρ. μετβ. [1855] {προσηλύτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω προσηλυτισμό (βλ.λ.): *προσηλυτίστηκε στον καθολικισμό* **2.** (γενικότ.) πείθω (κάποιον) κυρ. με προπαγανδιστική τακτική, να προσχωρήσει στις δικές μου ιδέες και αρχές (φιλοσοφικές, πολιτικές κ.λπ.) ΣΥΝ. προσεταιρίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *προσήλυτος* (βλ.λ.)].

προσηλυτίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να προσηλυτιστεί, που μπορεί να τον επηρεάσει ή να τον προσεταιριστεί κανείς.

προσηλυτισμός (ο) [1837] **1.** η προσπάθεια κάποιου να μεταβάλει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ή το θρήσκευμα άλλων με αθέμιτα μέσα (π.χ. με βία, απειλή, εκμετάλλευση τής ανάγκης, τής κουφότητας ή τής απειρίας κάποιου, με κατάχρηση εξουσίας σε περίπτωση ειδικής σχέσης εξουσίας ή μέριμνας, όπως σε περιπτώσεις επιτροπείας, γονικής μέριμνας, δασκάλου προς μαθητή κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) η προπαγανδιστική προσπάθεια επηρεασμού των αντιλήψεων (πολιτικών, ιδεολογικών, φιλοσοφικών κ.λπ.) κάποιου και προσεταιρισμού του ως ομοϊδεάτη ή οπαδού. Επίσης **προσηλύτιση** (η) [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proselytism].

προσηλυτιστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που σχετίζεται με τον προσηλυτισμό: *~ κήρυγμα / δράση / βιβλίο.* — **προσηλυτιστικά** επίρρ.

προσήλυτος, -η, -ο αυτός που έχει προσηλυτιστεί σε άλλο δόγμα, άλλη πίστη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει φθάσει σε ένα μέρος, ξένος, πάροικος», < *προσ-* + *-ήλυτος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ἐλυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *ἐλευ-*, για το οποίο βλ. λ. *ἔλευ-σις*. Πβ. κ. *ἦλθ-ον*. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε επίσης τον εθνικό (δηλ. τον μη Ιουδαίο) που έχει μεταστραφεί στον ιουδαϊσμό (λ.χ. *Πράξ.* 2, 11: *Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι*)].

προσηλώνω ρ. μετβ. {προσήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επικεντρώνω σταθερά (κυρ. το βλέμμα, την προσοχή): *είχε προσηλώσει το βλέμμα του πάνω της ||* (κυρ. μεσοπαθ.) *όλα τα μάτια είχαν προσηλωθεί στον ακροβάτη* **2.** (μεσοπαθ. ***προσηλώνομαι***) απορροφώμαι εντελώς (από κάτι), στρέφω όλη την προσοχή μου (σε κάτι/κάποιον): *προσηλώθηκε στην ανατροφή των παιδιών της / στην παράδοση / στην επιστήμη του / στον στόχο του || προσηλωμένος στο καθήκον* ΣΥΝ. αφιερώνομαι, αφοσιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος, ξηλώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσηλῶ (-όω)*, αρχική σημ. «στερεώνω κάτι καρφώνοντάς το», < *προσ-* + *-ηλῶ* < *ἧλος* «καρφί» (βλ.λ.)].

προσήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η σταθερή κατεύθυνση σε συγκεκριμένο σημείο (χωρίς αποκλίσεις, αποσπάσεις): *η ~ τού βλέμματος* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωτική αφοσίωση, απορρόφηση: *η ~ στο καθήκον / στην τήρηση τού νόμου / στις αρχές τού κόμματος / σε έναν στόχο || μεγάλη / διαρκής / συγκλονιστική / θαυμαστή / μοναδική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλώνω, ήλος*.

προσημαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσήμαν-α, -θηκα} αποκαλύπτω (τα μελλούμενα) με σημάδια: *~ το μέλλον* ΣΥΝ. προμηνύω. — **προσήμανση** (η).

προσημειώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσημείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγράφω (κάτι) εκ των προτέρων· τοποθετώ σημάδι από πριν (σε κάτι): *οι αστυνομικοί είχαν προσημειώσει τα χαρτονομίσματα και, αφού ο εκβιαστής τα παρέλαβε από το θύμα, συνελήφθη με τα προσημειωμένα χρήματα στην κατοχή του* **2.** ΝΟΜ. εγγράφω στα οικεία βιβλία προσημείωση (υποθήκης) **3.** επισημαίνω, αναφέρω (κάτι) από πριν: *«~ πάντως, προς ενημέρωση των ήδη ενδιαφερομένων, ότι τις απόψεις αυτές τις έχει ήδη ομολογήσει δημόσια σε δύο τουλάχιστον μελετήματά του...»* (εφημ.).

προσημείωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εκ των προτέρων σημείωση, αναγραφή στοιχείου: *~ χαρτονομισμάτων* **2.** ΝΟΜ. ***προσημείωση υποθήκης*** προσωρινή υποθήκη η οποία μπορεί να τραπεί σε οριστική αναδρομικά από την ημέρα εγγραφής της, εφόσον επιδικαστεί στον δανειστή η ασφαλιζόμενη απαίτηση με τελεσίδικη δικαστική απόφαση· η εγγραφή τής προσωρινής αυτής υποθήκης μπορεί να διατυπωθεί και ως ασφαλιστικό μέτρο.

πρόσημο (το) {πρόσημ-ου | -ων} ΜΑΘ. το σύμβολο που τίθεται μπροστά από έναν αριθμό, δηλώνοντας αν είναι αρνητικός (–) ή θετικός (+): *ο αριθμός –3 έχει αρνητικό ~, ενώ ο αριθμός +3 θετικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-σημο* < *σήμα*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vor-zeichen].

προσήνεια (η) ‣ προσηνής

προσήνεμος, -η, -ο (κυρ. για τόπο, οικοδόμημα κ.λπ.) αυτός που είναι στραμμένος προς τα εκεί από όπου φυσά ο άνεμος: ~ *πλευρά τού πλοίου* / *τού οικοδομήματος* ΑΝΤ. υπήνεμος, απάνεμος. — **προσήνεμα / προσηνέμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-ήνεμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄνεμος*].

προσηνής, -ής, -ές {προσην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποπνέει ευγένεια και γλυκύτητα, που χαρακτηρίζεται από μειλιχιότητα, ευγενική και φιλική συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπροσήγορος ΑΝΤ. απρόσιτος, απροσπέλαστος. — **προσηνώς** επίρρ. [μτγν.]. **προσήνεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ηνής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **ἄνος* «πρόσωπο», αν συνδ. με σανσκρ. *ānas- «πρόσωπο» (> ānana- «στόμα, πρόσωπο»). Βλ. κ. *ἀπ-ηνής, πρ-ηνής*].

προσήχθην ρ. ▸ προσάγω

προσθαλασσώνω ρ. μετβ. {προσθαλάσσω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (πτητική μηχανή) στο επίπεδο τής θάλασσας, για να το ακινητοποιήσω (πβ. λ. *προσγειώνω*). — **προσθαλάσσωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. amerrir, με σχηματισμό κατά το *προσγειώνω*].

προσθαφαιρώ ρ. μετβ. {προσθαφαιρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} λογαριάζω προσθέτοντας και αφαιρώντας ποσά από ένα σύνολο. — **προσθαφαίρεση** (η) [μτγν.], **προσθαφαιρετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσθαφαιρῶ (-έω),* από συμφυρμό των λ. *πρόσθετος* και *ἀφαιρῶ*].

πρόσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** μπροστά από κάτι ή στο μπροστινό του μέρος **2.** πριν από κάτι, νωρίτερα, προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., αντί τού αναμενομένου *πρόθεν* (< *προ-* + *-θεν*, βλ.λ.), το οποίο μαρτυρείται σε μεσν. κείμενα. Η παρουσία τού -σ- οφείλεται σε αναλογία προς επιρρ. όπως *ὄπισθεν, ἔντοσθεν, ἔκτοσθεν* κ.ά.].

πρόσθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΜΑΘ. η μία από τις τέσσερεις αριθμητικές πράξεις που ορίζουμε σε ένα σύνολο (αριθμών) με την οποία σε ένα ζεύγος στοιχείων (αριθμών) βρίσκουμε το άθροισμά τους, π.χ. 2 + 2 = 4 ΑΝΤ. αφαίρεση ● **2.** ΙΑΤΡ. κάθε τεχνητό υποκατάστατο για ένα μέρος τού σώματος, π.χ. μηχανικό χέρι ή πόδι, τεχνητή οδοντοστοιχία, εμφύτευση δοντιού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσθεσις* < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, πβ. κ. *θέσις* - *τίθημι*].

προσθετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να προστεθεί, να συνυπολογιστεί ΑΝΤ. αφαιρετέος **2.** ΜΑΘ. ***προσθετέος*** (ο) καθένας από τους αριθμούς που αθροίζονται σε μία πρόσθεση, που προστίθενται.

προσθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί στην πρόσθεση επιμέρους τμημάτων, που είναι κατάλληλος για πρόσθεση: ~ *μηχανή* (που υπολογίζει προσθέσεις) ‖ ~ *εργασία* (πρόσθεση τεχνητού δοντιού ή οδοντοστοιχίας) **2.** ***προσθετική (επέμβαση)*** κάθε επέμβαση ή διαδικασία εμφυτεύσεως ή προσθήκης μερών: ~ *μαλλιών* / *στήθους*. — **προσθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **προσθετικότητα** (η).

πρόσθετος, -η, -ο **1.** αυτός που προστίθεται στα ήδη υπάρχοντα, ο επιπλέον: ~ *εργασία* / *αμοιβή* / *επιβάρυνση* / *τέλη* ‖ *η Τροχαία έλαβε ~ μέτρα για την έξοδο των Αθηναίων* ‖ *αντιμετωπίζω ~ δυσκολίες* ΣΥΝ. (καθημ.) συμπληρωματικός, (λόγ.) επιπρόσθετος **2.** αυτός που έχει προστεθεί για να αντικαταστήσει μέλος που έχει αφαιρεθεί ή που λείπει· αυτός που προσαρμόζεται κάπου με επέμβαση, τεχνητά: ~ *δόντια* / *γέφυρα* / *μαλλιά* ΣΥΝ. τεχνητός, φυτευτός **3.** (περιληπτ.) ***πρόσθετα (τροφίμων)*** χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα για τη βελτίωση *(βελτιωτικά πρόσθετα)* και ενίσχυση των φυσικών τους ιδιοτήτων και οι οποίες δηλώνονται συχνά με τον κωδικό «Ε» και έναν αριθμό στη συσκευασία των τροφίμων (λ.χ. Ε 101, Ε 385 κ.λπ.) (πβ. λ. *Ε*, κωδικός «έψιλον»): *φυσικές τροφές χωρίς πρόσθετα* ΣΥΝ. χημικά. — **πρόσθετα / προσθέτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

προσθέτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόσθεσα (λόγ. προσέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. προστίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. προσετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθαι, -εντο, αόρ. προστέθηκα (λόγ. προσετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. προστεθειμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) μέρος ενός συνόλου ενώνοντάς το με άλλο μέρος ή με το σύνολο αυτό: *δύο νέα τάγματα προστέθηκαν από χθες στις δυνάμεις τού εχθρού* ‖ *δέκα νεκροί προστέθηκαν στα θύματα τής εξόδου των Αθηναίων για το τριήμερο* ‖ *οι τόκοι προστίθενται στις καταθέσεις* **2.** αθροίζω, κάνω την πρόσθεση (δύο ή περισσοτέρων αριθμών): *πρόσθεσε το 8 στο 20* ΑΝΤ. αφαιρώ **3.** βάζω (κάτι) παραπάνω: ~ *κι άλλο αλάτι στο φαγητό* ‖ ~ *μελάνι στις φωτοτυπίες* / *χρώμα στην εικόνα* **4.** κάνω (κάτι) περισσότερο, μεγαλύτερο ή εντονότερο: *τα τακούνια τής προσθέτουν ύψος* **5.** (ειδικότ.) επεκτείνω (κάτι) ενώνοντάς το με άλλο ή άλλα συναφή μέρη ή στοιχεία: ~ *στρέμματα στο οικόπεδο* / *νέα εδάφη σε μια χώρα* / *ένα δωμάτιο στον επάνω όροφο* ΣΥΝ. (για κράτη) προσαρτώ, επεκτείνω **6.** λέγω συμπληρωματικά, επιπροσθέτως: *κλείνοντας θα ήθελα ακόμα να προσθέσω ότι...* ‖ *μήπως έχετε να προσθέσετε τίποτα;* ΣΥΝ. συμπληρώνω **7.** συνυπολογίζω, λαμβάνω υπ' όψιν επιπροσθέτως: *να προσθέσω ότι χάσαμε ήδη ώρα στο αεροδρόμιο· συνεπώς πρέπει να επιταχύνουμε* ♦ **8.** (αμετβ.) εκτελώ την πράξη τής πρόσθεσης: *ξέρεις να προσθέτεις;* ‖ *προσθέτει με τα δάχτυλα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

προσθήκη (η) {προσθηκών} **1.** η τοποθέτηση επιπλέον στοιχείου σε κάτι: *η ~ εξαρτημάτων* / *βάρους* / *λέξεων σε κείμενο* ΣΥΝ. πρόσθεση, συμπλήρωση, επαύξηση, εμπλουτισμός **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προστίθεται σε ένα σύνολο: *αυτές οι ~ αλλοιώνουν τον αρχικό χαρακτήρα τού κειμένου* ΣΥΝ. συμπλήρωμα **3.** (ειδικότ.) η επέκταση κτηρίου: *θα χρειαστούν μερικές ~ στον ξενώνα, προκειμένου να χωρέσει περισσότερους*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι*, πβ. κ. *θήκη* - *τίθημι*].

πρόσθημα (το) {προσθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. (σε συναλλαγματικές, γραμμάτια, επιταγές και άλλους τίτλους) το φύλλο που προστίθεται, όταν το αρχικό δεν επαρκεί για τις οπισθογραφήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσθημα* / *-θεμα* < *προστίθημι*, βλ. κ. *θέμα*].

προσθιοπίσθιος, -α, -ο [1839] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται από μπροστά μέχρι πίσω ή κατευθύνεται προς τα πίσω ξεκινώντας από μπροστά: ~ *κίνηση*.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *πρόσθιος* και *οπίσθιος*].

πρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά, ο εμπρόσθιος: ~ *όψη* / *είσοδος* ‖ *τα ~ άκρα των ζώων* ΣΥΝ. μπροστινός ΑΝΤ. οπίσθιος **2.** ΑΘΛ. ***πρόσθιο*** (το) {προσθίου | χωρ. πληθ.} κολυμβητική τεχνική κατά την οποία τα χέρια τεντώνονται μπροστά και αφού σχηματίσουν κύκλο επανέρχονται στις πλευρές τού σώματος, ενώ συγχρόνως τα γόνατα μαζεύονται προς το στήθος και τεντώνονται προς τα πίσω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόσθεν* (βλ.λ.)].

προσθίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνητική μεταβολή, κατά την οποία ένας φθόγγος αρθρώνεται σε πιο πρόσθιο σημείο: *η ~ τού αρχαίου «υ» (ου) σε «ü» και η ~ τού «ü» σε «ι» οδήγησε στον ιωτακισμό τού «υ»*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. frontalisation].

προσιδιάζω ρ. αμετβ. [1831] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (+σε) ταιριάζω ως χαρακτηριστική ιδιότητα (σε κάποιον/κάτι), συνιστώ γνώρισμά του: *τέτοιο υβρεολόγιο δεν προσιδιάζει σε έναν κύριο τής τάξεώς σας* ΣΥΝ. αρμόζω, χαρακτηρίζω.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ιδιάζω* < *ἴδιος*].

προσιτός, -ή, -ό **1.** (κυρ. για τοποθεσίες) αυτός που προσεγγίζεται εύκολα, που μπορεί να τον πλησιάσει κάποιος άνετα: ~ *ακτή* / *κορυφή* / *πλαγιά* ΣΥΝ. προσπελάσιμος ΑΝΤ. απρόσιτος **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν κρατά αποστάσεις, που μπορεί να τον συναναστραφεί κανείς εύκολα: *παρά τη δόξα και τα πλούτη μένει ~ και απλός στις συναναστροφές του* ΣΥΝ. καταδεκτικός (β) αυτός που μπορεί να αποκτηθεί με ευκολία: *στις εκπτώσεις μόνο τα ρούχα γίνονται ~* ‖ ~ *οικόπεδο* / *σπίτι* / *αυτοκίνητο* (γ) (για τιμές) φθηνός: ~ *τιμές* / *μετοχές* / *δίδακτρα* (δ) (για κείμενα) κατανοητός, απλός: *ο λόγος του δεν είναι ~ στο ευρύ κοινό* ‖ *δυστυχώς, τόσο εξειδικευμένα βιβλία δεν είναι ~ στον μέσο αγοραστή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εισιτήριο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. ρηματικό επίθ. τού αρχ. *πρόσειμι* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *προσ-* + *εἶμι* «θα πάω». Ο τ. σε *-ιτός* εμφανίζει τη μηδενισμ. βαθμ. *-ι-* τού θ. *εἰ-* < Ι.Ε. *ei- «πηγαίνω», πβ. σανσκρ. ēmi, λατ. eo (< *ei-ō), λιθ. eimi, αρχ. σλαβ. iti (απρφ.) κ.ά. Ομόρρ. *ἴτ-αμός* (βλ.λ.), *εἰσ-ι-τήριο(ν), ἰσ-θμός* (βλ.λ.) κ.ά.].

πρόσκαιρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μικρή χρονική διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *δόξα* / *ευτυχία* ΣΥΝ. προσωρινός, παροδικός, εφήμερος ΑΝΤ. μόνιμος, διαρκής **2.** ΝΟΜ. ***πρόσκαιρη κάθειρξη*** η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας με εγκλεισμό σε φυλακή διάρκειας πέντε ώς είκοσι ετών. Επίσης (λαϊκ.) **προσκαιρινός,** -ή, -ό (σημ. 1). — **πρόσκαιρα / προσκαίρως** [μτγν.] επίρρ.

προσκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκαλείς... | προσ-κάλεσα, -καλούμαι, -κλήθηκα (λόγ. -εκλήθην, -ης, -η..., μτχ. -κληθείς, -είσα, -έν), -κεκλημένος} **1.** καλώ (κάποιον) να έρθει σε μένα ή να μεταβεί κάπου, για να παρευρεθεί σε εκδήλωση που διοργανώνω ή να μετάσχει σε αυτή: *τον προσκάλεσαν ως ομιλητή στην ημερίδα* ‖ ~ *κάποιον σε δείπνο* / *σε γιορτή* / *σε συνεστίαση* / *στο σπίτι μου* ‖ *προσκλήθηκε ως επισκέπτης καθηγητής* **2.** (η μτχ. **προσκεκλημένος,** -η, -ο κ. **προσκαλεσμένος**) το πρόσωπο που παρευρίσκεται κάπου ως καλεσμένος: *ο επίσημος ~*. — **προσκάλεσμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

πρόσκειμαι ρ. αμετβ. {πρόσκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. προσκείμενος, -η, -ο· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) **1.** διάκειμαι ευμενώς (προς κάποιον/κάτι), κυρ. υποστηρίζω πολιτικά: *οι εφημερίδες που πρόσκεινται στην κυβέρνηση* ‖ *λειτούργησε αξιοκρατικά, χωρίς να εξετάσει πού πρόσκειται ο καθένας* **2.** (η μτχ. **προσκείμενος,** -η, -ο) (α) αυτός που κείται δίπλα σε κάποιον ή κάτι, που βρίσκεται τοποθετημένος πλησίον του: ~ *γωνίες* (με ίδια κορυφή και κοινή πλευρά, εκατέρωθεν τής οποίας βρίσκονται) ΣΥΝ. διπλανός, γειτονικός (β) (μτφ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον/κάτι, που διάκειται ευμενώς απέναντί του: ~ *σε ένα κόμμα* / *στον πρόεδρο* / *σε μια παράταξη* ‖ *οι φιλικώς ~ δημοσιογράφοι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

προσκεκλημένος, -η, -ο → προσκαλώ

προσκέφαλο (το) {προσκεφάλ-ου | -ων} **1.** το μαξιλάρι για τη στήριξη τού κεφαλιού: *έγειρε στο ~ κι αποκοιμήθηκε* ‖ ~ *μπρος-πίσω στα καθίσματα τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. μαξιλάρι **2.** οτιδήποτε έχει ανάλογη χρήση με αυτή τού μαξιλαριού (για κοιμισμένο, αναπαυόμενο ή και νεκρό)· ΦΡ. ***στο προσκεφάλι (κάποιου)*** για τη συνεχή και άγρυπνη φροντίδα κάποιου, ιδ. κατά τη διάρκεια τής αρρώστιας του: *αγρυπνώ* / *ξαγρυπνώ* ~. Επίσης **προσκεφάλι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκεφάλαιον* < *προσ-* + *-κέφαλον* < *κεφαλή*].

προσκήνιο (το) {προσκηνί-ου | -ων} **1.** (στα αρχαία θέατρα) το μπροστινό τμήμα τής σκηνής ΣΥΝ. λογείον **2.** (στο σύγχρονο θέατρο) το τμήμα τής σκηνής μπροστά από την αυλαία ή ανάμεσα στην αυλαία και την ορχήστρα ΣΥΝ. ράμπα· ΦΡ. (μτφ.) ***στο προσκήνιο*** στην επικαιρότητα: *βρίσκομαι* / *παραμένω* / *περνώ* / *φέρνω* / *εμφανίζομαι* ~ ‖ *αυτή η υπόθεση είναι ~ εδώ και έναν μήνα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκήνιον* < *προ-* + *-σκήνιον* < *σκηνή*].

προσκλήθηκα ρ. ▸ προσκαλώ

πρόσκληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το κάλεσμα (κάποιου) να παραστεί, να συμμετάσχει (κάπου) ή να προβεί

σε ενέργεια: *με την ~ τόσων επισήμων ο γάμος τους έγινε κοσμικό γεγονός* || *χρειάζεσαι ιδιαίτερη ~ για να έρθεις;* (επιτιμητικά σε κάποιον που δεν παίρνει την πρωτοβουλία να έρθει) || *οι ηγέτες τής αντιπολίτευσης απηύθυναν ~ σε όλους τους δυσαρεστημένους πολίτες να συμμετάσχουν στο συλλαλητήριο* (β) η επίσημη (συνήθ. διά τού Τύπου) κλήση για ορισμένο σκοπό: ~ *υποβολής προσφορών / προτάσεων* || *δημοσιεύεται ~ εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τη μίσθωση από τον Ο.Α.Ε.Δ. ακινήτου* || ~ *έκτακτης γενικής συνέλευσης των μετόχων ανώνυμης εταιρείας* **2.** (συνεκδ.) η τυπωμένη κάρτα ή επιστολή, με την οποία προσκαλείται κάποιος (σε εκδήλωση): *τυπώνω / ταχυδρομώ τις ~* || *δεν έλαβα ακόμα την ~* ΣΥΝ. προσκλητήριο **3.** (ειδικότ.) το ειδικό εισιτήριο με το οποίο εξασφαλίζεται η δωρεάν είσοδος σε παράσταση: *οι κριτικοί θεάτρου λαμβάνουν προσκλήσεις για όλες τις πρεμιέρες* **4.** ΣΤΡΑΤ. η εγκύκλιος τού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, με την οποία καλούνται οι άρρενες πολίτες να υπηρετήσουν τη θητεία τους: ~ *ηλικιών* (για πολίτες ορισμένης ηλικίας) **5.** κλήση προς φυσικό ή νομικό πρόσωπο να τηρήσει τις υποχρεώσεις του, η οποία επιδίδεται από δικαστικό επιμελητή.

> **πρόσκληση: συνώνυμα.** Το **πρόσκληση** δηλώνει μια τυπικότερη μορφή τής ενέργειας με την οποία καλείται κανείς να παραστεί ή να συμμετάσχει κάπου (σε κοινωνική εκδήλωση, σε τυπική διαδικασία, σε ενέργειες ή πράξεις): *πρόσκληση σε γεύμα, γάμο, βάφτιση, γιορτή* κ.λπ. – *σε γενική συνέλευση, συμβούλιο, σύσκεψη* κ.λπ. – *σε διαδήλωση, διαμαρτυρία, συγκέντρωση, συλλαλητήριο* κ.τ.ό. Εφόσον η πρόσκληση έχει φιλικό ή άτυπο χαρακτήρα, χαρακτηρίζεται ως **κάλεσμα**. Η ίδια λέξη χρησιμοποιήθηκε στη δεκαετία τού '70, για να αντικαταστήσει στη «δημοτική» την τυπικότερη λ. *πρόσκληση*, που θεωρήθηκε καθαρευουσιάνικη λ. τού κατεστημένου: *κάλεσμα σε γενική συνέλευση* (φοιτητικές ανακοινώσεις). Η λ. **κλήση** έχει τεχνικό και τυπικό χαρακτήρα: *κλήση τηλεφωνική, κλήση τής Τροχαίας, κλήση τού 100, τής Αμέσου Δράσεως, τής πυροσβεστικής* κ.λπ. και *κλήση από την εφορία, κλήση από το αστυνομικό τμήμα, από το δικαστήριο* (δικαστική κλήση) κ.ά. Η κλήση στο δικαστήριο διαδίκων και μαρτύρων με δικαστικό έγγραφο που επιδίδεται από δικαστικό υπάλληλο (δικαστικό κλητήρα ή δικαστικό επιμελητή), λέγεται και **κλήτευση**. Η λ. *κλήση* έχει γενικότερο χαρακτήρα, ενώ η λ. *κλήτευση* αποτελεί περισσότερο τεχνικό δικανικό όρο.

προσκλητήριο (το) [1856] {προσκλητηρί-ου | -ων} **1.** το έντυπο τής πρόσκλησης, που αναφέρει τον τόπο και τον χρόνο τής εκδήλωσης στην οποία προσκαλείται κανείς: *τα ~ τού γάμου* ΣΥΝ. πρόσκληση **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση σε παράταξη των στρατιωτών μιας μονάδας και ο έλεγχος τής παρουσίας τους με ανάγνωση ονομαστικού καταλόγου: *ποιος έλειπε από το ~;* (β) το σάλπισμα που καλεί τους στρατιώτες σε παράταξη **3.** (μτφ.) (α) η επιβεβλημένη παρουσία των μελών ενός συνόλου σε κοινή εκδήλωση ή προσπάθεια, κυρ. στο πλαίσιο προγράμματος κοινής δράσης: ~ *αγώνα και δράσης!* || *δεν έλειψε από κανένα ~ τής παράταξης* (β) ο έλεγχος τής παρουσίας κάποιου σε έναν χώρο: *κάθε πρωί έχουμε ~ από τον ίδιο τον διευθυντή*· ΦΡ. ***προσκλητήριο νεκρών*** η ανάγνωση καταλόγου με ονόματα νεκρών, κυρ. πεσόντων σε πόλεμο, στο πλαίσιο τιμητικής εκδήλωσης.

προσκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η έμμονη αφοσίωση, η αμετακίνητη προσήλωση σε (κάποιον/κάτι): ~ *στην τήρηση τού καθήκοντος / στις αξίες / στις αρχές του* **2.** η εμμονή κάποιου να μην απομακρύνεται από την επιρροή, τη φροντίδα ή τη συντροφιά άλλου: *η ~ στη μητέρα δεν είναι φυσιολογική για έναν έφηβο* **3.** (η γεν. ***τής προσκολλήσεως*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που προσκολλάται φορτικά σε ξένες παρέες ή εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τρίτους: *είναι τύπος τής ~*.

προσκολλώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκολλάσαι... | προσκολλήθηκα, -μένος} **1.** κολλώ πάνω (σε κάτι), προσαρμόζομαι μένοντας σταθερός πάνω σε αυτό: *τα μύδια προσκολλώνται πάνω σε βράχια* ΣΥΝ. κολλώ **2.** (μτφ.) (α) μένω σταθερά και αποκλειστικά προσηλωμένος σε ένα πρόσωπο, επιδιώκοντας τη διαρκή συναναστροφή, επαφή μαζί του κατά τρόπο έντονο ή ενοχλητικό: *μετά τον θάνατο τού συζύγου της προσκολλήθηκε στα παιδιά της και δεν τα αφήνει να ζήσουν τη ζωή τους* (β) είμαι ολοκληρωτικά αφοσιωμένος σε (κάποιον/κάτι): *είναι προσκολλημένος στην εργασία του / στο καθήκον / στις αρχές του / στην κομματική ηγεσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

προσκομιδή (η) (επίσ.-σπάν.) **1.** η προσφορά **2.** (συνεκδ.) ό,τι προσκομίζεται κυρ. ως προσφορά ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μεταφορά των Τιμίων Δώρων από την Πρόθεση στην Αγία Τράπεζα (β) η ακολουθία κατά την οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων ΣΥΝ. πρόθεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσκομίζω*].

προσκομίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκόμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (επίσ.) φέρνω ή παραδίδω (κάτι) (σε υπηρεσία): *οι υποψήφιοι για την προκηρυχθείσα θέση πρέπει να προσκομίσουν τα δικαιολογητικά τους* || *πρέπει να προσκομίσεις και τη ληξιαρχική πράξη γάμου* **2.** παρουσιάζω: *δεν είχε επαρκείς αποδείξεις να προσκομίσει στον έλεγχο τής εφορίας* ΣΥΝ. παρουσιάζω, εμφανίζω ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) διενεργώ την προσκομιδή των Τιμίων Δώρων.

προσκόμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παράδοση ή παρουσίαση εγγράφου σε αρμόδια υπηρεσία: *χωρίς την ~ των απαραίτητων δικαιολογητικών, δεν μπορείς να εγγραφείς στη σχολή* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η προσκομιδή των Τιμίων Δώρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.

πρόσκομμα (το) {προσκόμμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λειτουργεί ανασταλτικά, εμποδίζοντας προσπάθεια, διαδικασία: *με διαρκείς ενστάσεις η αντιπολίτευση παρεμβάλλει συνεχώς προσκόμματα στην πορεία τού κυβερνητικού έργου* ΣΥΝ. εμπόδιο, κώλυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσκόπτω*].

προσκοπικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρόσκοπο ή τον προσκοπισμό: ~ *στολή / τραγούδι / οργάνωση / ιδεώδες / έμβλημα* **2.** ***προσκοπικά*** (τα) τα ρούχα, η στολή τού πρόσκοπου: *φορώ τα ~*.

προσκοπισμός (ο) διεθνής κίνηση και οργάνωση, που θέτει ως σκοπό την ηθική και σωματική αγωγή παιδιών και εφήβων κατά τα πρότυπα ευγενούς και ανιδιοτελούς συμπεριφοράς με ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων, κυρ. σχετικών με τη ζωή σε κατασκήνωση, στη φύση και την προσφορά υπηρεσίας στο κοινωνικό σύνολο.

πρόσκοπος (ο) {πρόσκόπ-ου | -ων, -ους}, **προσκοπίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή έφηβος που έχει ενταχθεί στον προκοπισμό (πβ. λ. *λυκόπουλο*). — (υποκ.) **προσκοπάκι** (το) κ. **προσκοπάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επιθ., αρχική σημ. «προβλεπτικός, διορατικός», < *προ-* + *σκοπός*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «σκοπός, φρουρός – μέλος τής εμπροσθοφυλακής». Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. scout, αρχική σημ. «ανιχνευτής»].

προσκόπτω ρ. αμετβ. {προσέκοψα} (λόγ.) (+σε) **1.** σκοντάφτω (πάνω σε κάτι) **2.** (κυρ. μτφ.) προσκρούω (σε εμπόδιο που αναστέλλει την πορεία ή την προσπάθειά μου): *οι προσπάθειες ειρήνευσης προσκόπτουν στην ανυποχώρητη στάση και των δύο κυβερνήσεων* || *η εξυγίανση τού Δημοσίου προσκόπτει στο καθεστώς αλόγιστων, ρουσφετολογικών προσλήψεων* ΣΥΝ. προσκρούω, (καθημ.) κολλώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

πρόσκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} (λόγ.) **1.** η σύγκρουση (κινούμενου σώματος) με κάτι: *η ~ τού πλοίου σε ύφαλο* ΣΥΝ. (καθημ.) χτύπημα **2.** (μτφ.) η αντίθεση σε δεδομένο, που έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση (ενέργειας, προσπάθειας κ.λπ.): *η ~ τού μεταρρυθμιστικού έργου σε παγιωμένες αντιλήψεις*.

προσκρουστήρας (ο) **1.** κάθε εξάρτημα οχήματος, που εξέχει και εμποδίζει την περαιτέρω κίνηση αντικειμένου, με το οποίο προσκρούει, σταματώντας το: ~ *σιδηροδρομικού οχήματος* (για να σταματά τα βαγόνια) **2.** σίδερο που σταματά την κίνηση των θυροφύλλων, για να μη χτυπούν στους τοίχους.
[ΕΤΥΜ. < *προσκρούω* (πβ. αόρ. *προσέ-κρουσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. *σιγασ-τήρας, εκχιονισ-τήρας*].

προσκρούω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προσέκρουσα} (+σε) **1.** (λόγ.) συγκρούομαι με (κάτι) καθώς κινούμαι, πέφτω πάνω σε (κάτι): *το πλοίο προσέκρουσε σε ύφαλο* || ~ *σε φυσικό εμπόδιο* || *αυτοκίνητο προσέκρουσε στον τοίχο* ΣΥΝ. πέφτω, χτυπώ· (μτφ.) **2.** εμποδίζομαι (από κάτι), έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι) κατά τη διάρκεια προσπάθειας: *η εφαρμογή των νέων μεθόδων προσκρούει στην έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού* || *ο εκσυγχρονισμός προσκρούει στην αντίδραση ποικίλων συμφερόντων* **3.** έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι), το παραβιάζω: *οι ενέργειές του προσκρούουν στους εσωκομματικούς κανόνες* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντίκειμαι.

πρόσκτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση επιπλέον πραγμάτων, η αύξηση όσων ήδη κατέχει κανείς.

προσκτώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκτάται... | προσκτήθηκα κ. (λόγ.) προσεκτήθην, -ης, -η... (μτχ. προσκτηθείς, -είσα, -έν)} αποκτώ ή κερδίζω (κάτι) επιπλέον: ~ *αγαθά / χρήματα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσκτῶμαι (-άο-)* «κερδίζω, αποκτώ επιπλέον» < *προσ-* + *κτῶμαι*, πβ. κ. *κτῆσις – κτῶμαι*].

προσκύνημα (το) [μτγν.] {προσκυνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (καθημ.) το να προσκυνά κανείς (κάτι/κάποιον): *ευλαβικό / βαθύ ~* || *το ~ μπροστά στις εικόνες τής εκκλησίας* ΣΥΝ. προσκύνηση· ΦΡ. ***λαϊκό προσκύνημα*** η τιμητική και κυρ. εν πομπή προσκύνηση τής σορού επιφανούς νεκρού ή ιερού αντικειμένου (εικόνας, λειψάνου κ.λπ.): *η σορός τής μεγάλης καλλιτέχνιδος θα εκτεθεί σε ~ στο παρεκκλήσι τής Μητρόπολης* **2.** το ταξίδι πιστού σε ιερό τόπο λατρείας· (κατ' επέκτ.) το ταξίδι κάποιου σε τόπο, στον οποίο αποδίδει μεγάλη σημασία: *πήγα για ~ στα Ιεροσόλυμα / στη Μέκκα* || *τόπος προσκυνήματος* || ~ *στο Άουσβιτς / στο Παρίσι των φοιτητικών του χρόνων* **3.** ο ιερός τόπος στον οποίο μεταβαίνουν οι πιστοί κατά παράδοση για απόδοση θρησκευτικής τιμής και γενικότ. κάθε τόπος, η μετάβαση στον οποίο αποτελεί για έναν άνθρωπο χρέος τιμής, σεβασμού και αξίας **4.** (ειδικότ.) ο ναός, το ιερό: *το ιερό ~ τής μονής* ● **5.** (μτφ.) η αποδοχή τής υποτέλειας σε κάποιον, η έμπρακτη παραδοχή τής κυριαρχίας του και τού ηγετικού του ρόλου: *δεν ταιριάζει στους γενναίους το ~ στον τύραννο* || *το ~ των καλλιτεχνών στην εμπορικότητα και στις δημόσιες σχέσεις* ΣΥΝ. υποταγή. — (υποκ.) **προσκυνηματάκι** (το).

προσκυνηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το προσκύνημα: ~ *τουρισμός* (λ.χ. στο Άγιον Όρος).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pilgrimage σε φρ. όπως pilgrimage turism].

προσκυνημένος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που έχει αποδεχθεί την υποτέλειά του, που έχει υποταχθεί αναγνωρίζοντας κάποιον ως κυρίαρχό του ΣΥΝ. υποταγμένος ΑΝΤ. απροσκύνητος.

προσκύνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το γονάτισμα ή η υπόκλιση (κάποιου) μπροστά σε εικόνα, λείψανο αγίου, σεβαστό πρόσωπο κ.λπ. ή και ο ασπασμός του: *η ~ τού Επιταφίου* || *η ~ των Μάγων* (στον νεογέννητο Ιησού) ΣΥΝ. προσκύνημα **2.** (μτφ.) η έμπρακτη απόδοση τιμής (σε κάποιον/κάτι) **3.** (κακόσ.) η αποδοχή υποτέλειας (σε κάποιον/κάτι): *η ~ τού χρήματος* ΣΥΝ. προσκύνημα.

προσκυνητάρι (το) {προσκυνητάρ-ιού | -ιών} **1.** βιβλίο με περιγραφές τόπων προσκυνήματος **2.** (στους ορθόδοξους ναούς) εκκλησιαστικό έπιπλο σαν αναλόγιο κοντά στην είσοδο ή μπροστά στο τέμπλο, πάνω στο οποίο εκτίθεται προς προσκύνηση το Ευαγγέλιο ή η εικόνα τού αγίου που γιορτάζει ή στον οποίο είναι αφιερωμένος ο

ναός **3.** (στους ρωμαιοκαθολικούς ναούς) έδρανο με ειδικό υποστήριγμα για τα γόνατα και τα χέρια, στο οποίο γονατίζουν οι πιστοί την ώρα τής προσευχής **4.** ο τόπος στον οποίο προσέρχεται κανείς, για να προσκυνήσει και να προσευχηθεί ΣΥΝ. προσκυνητήριο **5.** μικρό κτίσμα, συχνά σε σχήμα ναού στο πλάι τού δρόμου, μέσα στο οποίο τοποθετείται εικόνα αγίου ΣΥΝ. εικονοστάσι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσκυνητάριον* < μτγν. *προσκυνητής* + παραγ. επίθημα *-άριον* (< λατ. -arium)].

προσκυνητήριο (το) [μτγν.] {προσκυνητηρί-ου | -ων} (λόγ.) ο τόπος προσκυνήσεως, προσευχής.

προσκυνητής (ο) [μτγν.], **προσκυνήτρια** (η) [1894] {προσκυνητριών} **1.** ο πιστός που μεταβαίνει σε ιερό, λατρευτικό τόπο για προσκύνημα: *~ στα Ιεροσόλυμα / στο Άγιον Όρος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που λατρεύει κάτι, που αποδίδει σε αυτό λατρευτική αξία: *~ τού ήλιου / τής ομορφιάς* ΣΥΝ. λάτρης. Επίσης (λαϊκ.) **προσκυνήτρα** (η).

προσκυνοχάρτι (το) {χωρ. γεν.} ΙΣΤ. (επί Τουρκοκρατίας) η επίσημη βεβαίωση που δινόταν σε όποιον δήλωνε υποτέλεια στον κυρίαρχο.

προσκυνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσκυν-είς κ. -άς... | προσκύνησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σε ιερούς τόπους, μπροστά σε ιερά σύμβολα, εικόνες κ.λπ.) γονατίζω ή σκύβω ή και ασπάζομαι σε ένδειξη ευλάβειας και σεβασμού: *~ τον Επιτάφιο / την εικόνα τού αγίου* || *προσκύνησε τη χάρη Του* **2.** υποκλίνομαι (μπροστά σε κάποιον) σε ένδειξη σεβασμού προς το πρόσωπο ή την ιδιότητά του: *~ τον βασιλιά / τον σουλτάνο* **3.** (εκφραστ.) χαιρετώ με σεβασμό, αποδίδω τιμές (σε κάποιον/κάτι): *στο πρόσωπό της προσκυνούμε την ανώνυμη μάννα* || *~ τη σημαία* **4.** (μτφ.) υποτάσσομαι (σε κάποιον/κάτι): *η αδούλωτη ψυχή του δεν προσκύνησε ποτέ κανέναν κατακτητή* ♦ (αμετβ.) **5.** παραδέχομαι (κάποιον ή κάτι) ως κυρίαρχο, δηλώνω υποτέλεια: *«το Σούλι κι αν προσκύνησε κι αν τούρκεψεν η Κιάφα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. υποτάσσομαι, (μτφ.) σκύβω το κεφάλι **6.** κάνω προσκύνημα: *πήγε στο Άγιον Όρος, να προσκυνήσει* **7.** (λαϊκ.) (ως χαιρετισμός που δηλώνει σεβασμό): *~, αφέντη μου!* **8.** (μτφ.) γέρνει το κεφάλι μου από τη νύστα **9.** (η μτχ. ***προσκυνημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσκυνῶ (-έω)*, αρχική σημ. «χαιρετώ δηλώνοντας υποταγή με φίλημα (στα χέρια ή στα πόδια)». < *προσ-* + *κυνῶ* «φιλώ». Όσον αφορά στο ρ. *κυνῶ (-έω)*, αρχαϊκός φαίνεται ο αόρ. *ἔκυσ(σ)α* και πιθ. η άποψη ότι προέρχεται από έρρινο ενεστ. **κυ-ν-εσ-μι*. Το θ. **κυ-* ανάγεται σε Ι.Ε. **ku(s)-* «φιλί», πβ. χεττ. kuwaš-zi «φιλώ», αρχ. γερμ. kus «φιλί» (> γερμ. Kuß), αγγλ. kiss, πιθ. κ. σανσκρ. cūṣati «ρουφώ»].

προσκυρώνω ρ. μετβ. {προσκύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βεβαιώνω, επικυρώνω **2.** ΝΟΜ. (για αρμόδια αρχή) αποδίδω σε (κάποιον) την κυριότητα πράγματος που ανήκε σε άλλον.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκυρῶ (-όω)* < *προσ-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

προσκύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. **1.** η αναγκαστική απόδοση με πράξη τής αρμόδιας αρχής σε κάποιον τής κυριότητας πράγματος που ανήκε σε άλλον **2.** (σε περιπτώσεις αναγκαστικής απαλλοτριώσεως) η προσάρτηση μη οικοδομήσιμου οικοπέδου σε γειτονικό ακίνητο.

προσκυρωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την προσκύρωση: *~ πράξη.*

προσλαλιά (η) [μτγν.] σύντομη προσφώνηση, ο σύντομος λόγος που απευθύνεται σε κάποιον ως χαιρετισμός.

προσλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έλαβα, -λήφθηκα (λόγ. προσελήφθην, -ης, -η..., μτχ. προσληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** εντάσσω (κάποιον) στο προσωπικό μου, αναθέτω επί πληρωμή (σε κάποιον) την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *προσέλαβε μια γυναίκα, για να προσέχει τα παιδιά* || *~ έκτακτο προσωπικό* || *η εταιρεία θα προσλάβει δέκα δακτυλογράφους* **2.** λαμβάνω (νέα μορφή) ή αποκτώ (πρόσθετες ιδιότητες): *η υπόθεση προσλαμβάνει πλέον διαστάσεις σκανδάλου* || *η εκδήλωση προσέλαβε χαρακτήρα φιέστας* ● **3.** ΨΥΧΟΛ. ***προσλαμβάνουσες (παραστάσεις)*** παραστάσεις καταγεγραμμένες στη συνείδηση κάποιου, βάσει των οποίων γίνεται η περαιτέρω πρόσληψη ανάλογων παραστάσεων: (κυρ. ως ουσ.) *δεν έχει τις σχετικές ~* **4.** αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο: *«τη φράση αυτή μπορεί να την προσλάβει κανείς ως μια άτυχη και αστόχαστη ρητορική κίνηση»* (εφημ.) **5.** (λόγ.) δέχομαι ή αποδέχομαι κάποιον/κάτι (σε ένδειξη αγάπης ή φιλανθρωπίας): (κυρ. για τον Θεό) *ο Θεός προσέλαβε τον άνθρωπο από αγάπη* ΣΥΝ. εκλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

πρόσληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η ένταξη κάποιου στο προσωπικό εταιρείας, οργανισμού· η επί πληρωμή απασχόλησή του για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *θα παγώσουν τις ~ λόγω των ελλειμμάτων* || *παράνομη / αξιοκρατική ~* || *προσλήψεις αεροσυνοδών / υπαλλήλων* ● **2.** ΨΥΧΟΛ. η διαδικασία αποκτήσεως και εγγραφής νέων παραστάσεων στη συνείδηση κάποιου με βάση κυρ. τις ήδη υπάρχουσες σε αυτόν: *η χρήση εποπτικών μέσων βοηθεί στην ~ νέων γνώσεων* **3.** (στη θεωρία τής λογοτεχνίας, στη γλωσσολογία, στην επικοινωνία κ.α.) η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής κατανόησης τού περιεχομένου ενός κειμένου από τον αναγνώστη / ακροατή ΑΝΤ. παραγωγή ΣΥΝ. ερμηνεία ● **4.** (λόγ.) η λήψη: *η ~ τροφής από τον ανθρώπινο οργανισμό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσληψις* < *προσλαμβάνω* (πβ. κ. *λῆψις* – *λαμβάνω*)].

προσλιμενίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προσλιμενίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι και ρίχνω άγκυρα ΣΥΝ. προσορμίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προσ-* + *λιμενίζομαι* < *λιμήν, -ένος*].

προσμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμαρτυρείς... | προσμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (σπάν.) **1.** καταθέτω επιπλέον (μαρτυρία) **2.** βεβαιώνω (κάτι) με επιπλέον μαρτυρία ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επιμαρτυρώ **3.** προβαίνω στην επίσημη επικύρωση (πράγματος). — **προσμαρτυρία** (η) [μτγν.].

προσμειδιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσμειδιάς... | προσμειδίασα} (λόγ.-σπάν.) **1.** χαμογελώ (σε κάποιον), εκφράζοντας τη συμπάθειά μου προς αυτόν: *η κόρη στη γλυπτή παράσταση φαίνεται να προσμειδιά* **2.** (μτφ.) επιδοκιμάζω.

πρόσμειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η συνθετική ένωση· ανάμειξη επιμέρους στοιχείων ή ουσιών: *~ ορυκτού με ξένη ύλη* **2.** (συνεκδ.) η πρόσθετη ουσία που έχει αναμιχθεί σε ένα μη καθαρό (ανομοιογενές) χημικώς σώμα, κυρ. ορυκτό ή μετάλλευμα: *αφαιρούνται με ειδική επεξεργασία οι ξένες ~.* — **προσμειγνύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσμειξις* < *προσμείγνυμι* < *προσ-* + *μ(ε)ίγνυμι*, πβ. κ. *μεῖξις* – *μ(ε)ίγνυμι*].

προσμένω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.) περιμένω (επιθυμητό γεγονός, αγαπητό πρόσωπο): *προσμένει την ώρα που θα σφίξει τον γυιο της στην αγκαλιά της* ΣΥΝ. προσδοκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, περιμένω.*

προσμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμετρ-άς κ. -είς... | προσμέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπροσθέτως: *στα συντάξιμα χρόνια προσμετρούνται και τα χρόνια τής στρατιωτικής θητείας* || *στα κέρδη θα προσμετρηθούν και οι τόκοι των καταθέσεων* ΣΥΝ. συνυπολογίζω, συναριθμώ, προσυπολογίζω· ΦΡ. ***προσμετρώ το ζην*** βλ. λ. *ζην.* — **προσμέτρηση** (η) [1895].

πρόσμιξη (η) ▸ πρόσμειξη

προσμονή (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η αναμονή (επιθυμητής εξέλιξης ή αγαπητού προσώπου): *η ~ τής νίκης / λύτρωσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*
[ΕΤΥΜ. < *προσμένω*, πβ. κ. *μονή* – *μένω*].

προσνήωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επάνοδος αεροπλάνου ή ελικοπτέρου τού Πολεμικού Ναυτικού στην ειδική πίστα αεροπλανοφόρου ή ελικοπτεροφόρου ΑΝΤ. απονήωση (πβ. λ. *προσγείωση*).
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-νήωση* < αρχ. *ναῦς, νεώς / νηός*, κατά το *προσγείωση*].

προσόδιον (το) {προσοδί-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) άσμα που ψαλλόταν κατά την άφιξη τής πομπής στον τόπο λατρείας τού τιμώμενου θεού με συνοδεία αυλού και ρυθμική κίνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσόδιον*, ουδ. τού επιθ. *προσόδιος* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < *προσ-* + *-όδιος* < *ὁδός*].

πρόσοδος (η) [αρχ.] {προσόδ-ου | -ων, -ους} **1.** το έσοδο που εξασφαλίζει κανείς από την εκμετάλλευση τής κινητής ή ακίνητης περιουσίας του: *έχει πολλές ~ από τα κτήματα και τα διαμερίσματά του* ΣΥΝ. πόρος, έσοδο **2.** (κατ' επέκτ.) το εισόδημα κάποιου είτε από εργασία είτε από την εκμετάλλευση περιουσιακών του στοιχείων: *οι δημόσιες ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

προσοδοφόρος, -ος/-α, -ο [1833] αυτός που αποφέρει κέρδη, που εξασφαλίζει προσόδους: *~ απασχόληση / εργασία / κτήμα* ΣΥΝ. επικερδής, λυσιτελής. — **προσοδοφόρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πρόσοδος* + *-φόρος* < *φέρω*].

προσοικειώνω ρ. μετβ. {προσοικεί-ωσα, -ώνομαι (λόγ. -ούμαι), -ώθηκα, -ωμένος} εξοικειώνω (κάποιον) με (κάτι), ώστε να του είναι οικείο: *προσοικειούμαι προς τη νέα κατάσταση.* — **προσοικείωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσοικειῶ* < *προσ-* + *οἰκειῶ (-όω)* < *οἰκεῖος*].

προσολωμικός, -ή, -ό **1.** (κάθε Επτανήσιος ποιητής) που έζησε και δημιούργησε πριν από τον Δ. Σολωμό, από τα μέσα τού 18ου ώς τις αρχές τού 19ου αι., κατά την πρώιμη περίοδο τής Επτανησιακής Σχολής (λ.χ. ο Σ. Ξανθόπουλος, ο Α. Μαρτελάος, ο Α. Σιγούρος κ.ά.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους ποιητές τής παραπάνω περιόδου: *~ ποίηση / επιδράσεις.*

προσομοιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {προσομοίασα} ♦ **1.** (αμετβ.) είμαι όμοιος (με κάποιον/κάτι), εμφανίζω κοινά γνωρίσματα: *το ύφος του δεν προσομοιάζει σε κανέναν γνωστό καλλιτέχνη* ΣΥΝ. παραλλάσσω ♦ **2.** (μετβ.) μοιάζω με (κάποιον/κάτι): *προσομοιάζει τού πατέρα του.*

προσόμοιο (το) {προσομοί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα τροπάρια που εμφανίζουν μεγάλη ομοιότητα μεταξύ τους ως προς τον ρυθμό και το μέλος και ψάλλονται στη μελωδία και στο μέτρο τού τροπαρίου που προτάσσεται (το οποίο ονομάζεται *αυτόμελο*, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *προσόμοιος* < *προσ-* + *ὅμοιος*].

προσομοίωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναπαράσταση τής συμπεριφοράς ή των χαρακτηριστικών διεργασίας (λ.χ. βιολογικής, βιομηχανικής, οικονομικής) μέσω ενός μοντέλου, κυρ. υπολογιστή, τού οποίου οι παράμετροι και οι μεταβλητές αποτελούν είδωλα των αντίστοιχων μεγεθών τής διεργασίας που μελετάται. — **προσομοιώνω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulation].

προσομοιωτής (ο) μηχάνημα που επιτυγχάνει την προσομοίωση περιβαλλοντικών και άλλων συνθηκών για πειραματικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς: *~ πτήσεως.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulator].

προσόν (το) {προσόντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε αποτελεί ξεχωριστή ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), κάθε στοιχείο που ενισχύει την αξία του: *ο ήπιος και σεμνός χαρακτήρας είναι σημαντικό ~* || *το μεγάλο ~ αυτού τού διαμερίσματος είναι η εκπληκτική του θέα* || (σκωπτ.) *επιδεικνύει τα ~ της* (τα κάλλη της) ΣΥΝ. πλεονέκτημα, προτέρημα ΑΝΤ. μειονέκτημα, (καθημ.) ψεγάδι **2.** (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα απαιτούμενα (εφόδια) για την ανάθεση καθήκοντος σε κάποιον, για την πρόσληψή του: *για τη θέση αυτή απαιτούνται πολλά ~* || *απαραίτητα ~ είναι η γνώση Αγγλικών και η προϋπηρεσία* || *έχει τα τυπικά ~ που απαιτούνται για τη θέση αυτή.*

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *προσών*. *-οῦσα*. *-όν* τού αρχ. *πρόσειμι* «προστίθεμαι - είμαι παρών» < *προσ-* + *εἰμί*. Η σημ. «ικανότητα, αρετή» ήδη αρχ.].

προσονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} δίνω σε (κάποιον) όνομα ή πρόσθετη ονομασία ΣΥΝ. επονομάζω, ονοματίζω. — **προσονομασία** (η) [μτγν.].

προσοντούχος, -ος, -ο (σπάν.) αυτός που διαθέτει τα τυπικά προσόντα, έχει τα εφόδια για κάτι: *καθηγητής ~*.
[ΕΤΥΜ. < *προσόν*, *-όντος* + *-ούχος* < *ἔχω*].

προσορμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσόρμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) στο λιμάνι, για να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. προσλιμενίζω, αράζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για πλοίο) μπαίνω στο λιμάνι, αγκυροβολώ. — **προσόρμιση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ὁρμίζω* < *ὅρμος*].

προσούτο (το) {άκλ.} λεπτή φέτα από εκλεκτό χοιρομέρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prosciutto < παλαιότ. presciutto < pre- (< λατ. prae-) + -sciutto < λατ. exsuctus, ρ. exsugere «αποχυμώνω, εκμυζώ» < ex- + sugere «ρουφώ, θηλάζω»].

προσοφθάλμιος, -α, -ο [1861] ΑΝΑΤ. αυτός που είναι κοντά στον οφθαλμό, αυτός που τίθεται πάνω ή μπροστά στον οφθαλμό: *~ φακός / σύστημα*.

προσοχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επίταση τής παρατηρητικότητας (κάποιου) ως προς κάτι, η κατάσταση εγρήγορσης όλων των πνευματικών δυνάμεων και αισθήσεων: *εφιστώ την ~ κάποιου σε κάτι* || *αποσπώ / τραβώ / προσελκύω / αξίζω την ~ κάποιου* || *δεν έδωσε καμία ~ στις υποδείξεις τους* || *ζητώ την ~ τού ακροατηρίου* **2.** ΨΥΧΟΛ. η σταθερή (χωρίς αποσπάσεις) επικέντρωση και προσήλωση τής συνείδησης σε νοητό ή αισθητό αντικείμενο **3.** η συστηματική φροντίδα: *οι δίσκοι μουσικής θέλουν ~, γιατί είναι ευαίσθητοι* ΣΥΝ. επιμέλεια **4.** η εκ των προτέρων μέριμνα, επαγρύπνηση για επίφοβη, ανεπιθύμητη εξέλιξη: *σ' αυτή τη στροφή χρειάζεται ~, γιατί είναι επικίνδυνη* ΣΥΝ. πρόνοια, προφύλαξη, επαγρύπνηση **5.** ***προσοχή!*** (α) (αντί τής προστ. *πρόσεχε!*) ως σύσταση σε κάποιον να προσέχει: *~! Ο εχθρός παραμονεύει!* || *~ στη διατροφή σου!* || (σε επιγραφές) *~! Έργα στον δρόμο!* (β) (αντί τής προστ. *πρόσεχε + πρόσεξε*) ως προειδοποίηση σε κάποιον για άμεσο κίνδυνο: *~! Το δέντρο πέφτει!* (γ) ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για στάση προσοχής ΑΝΤ. ανάπαυση! ΦΡ. (α) ***στάση προσοχής*** ακίνητη θέση τού σώματος σε όρθια στάση με χέρια κάτω, παράλληλα προς το σώμα και πόδια κλεισμένα (β) ***στέκομαι προσοχή*** (i) στέκομαι όρθιος, ακίνητος, με τεντωμένο σώμα και κολλημένα χέρια και πόδια: *στην έπαρση τής σημαίας και στον εθνικό ύμνο όλοι στέκονται προσοχή* (ii) εκδηλώνω σεβασμό ή υποταγή σε (κάποιον/κάτι): *μπροστά στη γυναίκα του στέκεται προσοχή!* ΣΥΝ. στέκομαι κλαρίνο, στέκομαι σούζα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσέχω*].

πρόσοψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η πρόσθια όψη οικοδομήματος: *η ~ βλέπει στον κεντρικό δρόμο τής πόλης* **2.** (λαϊκ.-ειρων.) το πρόσωπο και γενικά η εμφάνιση (κάποιου): *σιγά την ~!* ΣΥΝ. μούτρα, φάτσα, μάπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσοψις* < *προσ-* + *ὄψις*].

προσόψι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρή πετσέτα για το σκούπισμα τού προσώπου. Επίσης (λόγ.) **προσόψιο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσόψιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *προσόψιος* < *πρόσοψις*].

προσπάθεια (η) {προσπαθειών} **1.** η καταβολή σωματικής ή πνευματικής δύναμης προς επίτευξη σκοπού: *μεγάλη / συστηματική / συλλογική / συνεχής / συντονισμένη ~* || *οι ~ των σωστικών συνεργείων συνεχίζονται / στέφθηκαν από επιτυχία* || *κάνω / καταβάλλω ~ για κάτι* || *στηρίζω την ~ κάποιου* || *χρειάστηκαν προσπάθειες ετών για την υλοποίηση τού στόχου* **2.** η απόπειρα, η δοκιμή για την επίτευξη στόχου: *έκαναν δύο συνεχόμενες ~ να αποδράσουν* || *μία ~ παραπάνω δεν βλάπτει!* || *αρκεί η ~!* || *σήκωσε το βάρος στην τρίτη ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσήλωση με πάθος σε κάτι, αφοσιωμένη επιθυμία», < *προσπαθής* < *προσ-* + *-παθής* < *πάθος*].

προσπαθώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προσπαθείς... | προσπάθησα} ♦ **1.** (αμετβ.) καταβάλλω σωματικές, πνευματικές δυνάμεις προς την επίτευξη στόχου: *~ πάντα για το καλύτερο* || *μάταια / άδικα προσπαθείς!* (βλ. κ. λ. *αγωνίζομαι, παιδεύομαι, πολεμώ*) ♦ **2.** (μετβ.) δοκιμάζω (να πετύχω κάτι), αποπειρώμαι: *προσπάθησε τρεις φορές να τον δει, αλλά ήταν συνεχώς απασχολημένος* || *~ να καταρρίψω το παγκόσμιο ρεκόρ* ΣΥΝ. δοκιμάζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσπαθῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ερωτεύομαι με πάθος», < *προσ-* + *-παθῶ* (< *πάθος*). Η σημερινή σημ. μεσν.].

προσπέκτους (το) {άκλ.} **1.** φυλλάδιο στο οποίο περιγράφονται οι κυριότερες ιδιότητες, ο μηχανισμός και ο τρόπος λειτουργίας ενός προϊόντος **2.** διαφημιστικό έντυπο που περιέχει χρήσιμες πληροφορίες για ένα προϊόν και προσφέρεται για την προσέλκυση πιθανών αγοραστών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. prospectus < λατ. prospectus «όψη, θέα» < prospicere «παρατηρώ (από πριν)»].

προσπελάζω ρ. μετβ. {προσπέλασα} (λόγ.) πλησιάζω, έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν στα σωστικά συνεργεία να προσπελάσουν το σημείο τού ατυχήματος* || (μτφ.) *επιχειρεί να προσπελάσει ορισμένες σκοτεινές πτυχές τού έργου* ΣΥΝ. προσεγγίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *πέλας* «πλησίον» (βλ.λ.)].

προσπέλαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το πλησίασμα, η προσέγγιση: *η ~ ενός ορεινού οικισμού* || (μτφ.) *η ~ τού νοήματος ενός ποιήματος*.

προσπελάσιμος, -η, -ο **1.** (τόπος ή πρόσωπο) τον οποίο μπορεί να πλησιάσει κανείς ΑΝΤ. απροσπέλαστος **2.** (μτφ.) ό,τι μπορεί κανείς να κατανοήσει: *κείμενο ~*.

προσπέραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (κυρ. για όχημα) η κίνηση με την οποία (κάποιος) φθάνει (κάποιον/κάτι που προπορεύεται) και περνάει μπροστά του: *οδηγούσε βιαστικά κάνοντας συνεχείς ~*. Επίσης **προσπέρασμα** (το).

προσπερνώ ρ. μετβ. {προσπερνάς... | προσπέρασα} **1.** φθάνω (κάποιον/κάτι) στον δρόμο καθώς κινούμαι και τον ξεπερνώ προχωρώντας μπροστά: *απαγορεύεται να προσπεράσεις από τα δεξιά κινούμενο όχημα* || *μας προσπέρασε με ιλιγγιώδη ταχύτητα* **2.** (μτφ.) αποφεύγω να επιμείνω (σε κάτι), εντοπίζοντας την προσοχή μου σε ό,τι ακολουθεί: *προσπέρασε το αγενές σχόλιο τού δημοσιογράφου* || *~ τις σελίδες που δεν μ' ενδιαφέρουν* **3.** αφήνω πίσω μου: *σύμφωνα με τον χάρτη, πρέπει να έχουμε ήδη προσπεράσει το ξενοδοχείο*. — **προσπέρασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *περνώ*, απόδ. τού γαλλ. surpasser].

προσπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {πρόσπεσα} πέφτω ικετευτικά στα πόδια κάποιου.

προσπίπτω ρ. αμετβ. {προσέπεσα} (λόγ.) πέφτω πάνω σε κάτι καθώς κινούμαι: *οι ακτίνες του ήλιου προσπίπτουν στην επιφάνεια τού νερού και διαθλώνται*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πίπτω* «πέφτω» (βλ. κ. *πέφτω*)].

προσποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συμπεριφορά αυτού που προσποιείται: *~ ενδιαφέροντος / ενθουσιασμού* ΣΥΝ. υπόκριση **2.** ο έντονα επιτηδευμένος και αφύσικος τρόπος συμπεριφοράς: *τον ενοχλούσε η ~ στους τρόπους της* ΣΥΝ. επιτήδευση ΑΝΤ. φυσικότητα **3.** ΑΘΛ. η κίνηση παίκτη που στοχεύει στην παραπλάνηση τού αντιπάλου σχετικά με τις πραγματικές του προθέσεις: *~ και καλάθι!*

προσποιητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δεν προκύπτει αυθόρμητα και ειλικρινά αλλά με προσποίηση: *~ ενδιαφέρον / άνεση / χαρά / χαμόγελο* ΣΥΝ. ψεύτικος, υποκριτικός, επιτηδευμένος, φτειαχτός ΑΝΤ. απροσποίητος, φυσικός. Επίσης **προσποιητικός** [αρχ.]. — **προσποιητά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

προσποιούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {προσποιείσαι... | προσποιήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) παρουσιάζω εικόνα τού εαυτού μου διαφορετική από την πραγματική, προβάλλω ψεύτικες προθέσεις και επιθυμίες αποκρύπτοντας τις πραγματικές: *~ τον θυμωμένο / τον πλούσιο / τον άρρωστο / τον θρήσκο / τον καλλιτέχνη* (κάνω ότι είμαι θυμωμένος / πλούσιος / άρρωστος κ.λπ.) || *~ ότι ενδιαφέρομαι για τα προβλήματά τους* || *~ άγνοια* ♦ **2.** (αμετβ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο ψεύτικο, εμφανίζομαι σκόπιμα διαφορετικός από ό,τι είμαι: *δεν ενδιαφέρεται στ' αλήθεια· προσποιείται!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσποιοῦμαι* «οικειοποιούμαι, αποκτώ για τον εαυτό μου» (και ενεργ. *προσποιῶ* «προσθέτω, προσκολλώ κάτι σε κάτι άλλο») < *προσ-* + *ποιῶ* + *-οῦμαι*. Μέσω τής σημ. «αποκτώ κάτι που δεν μου ανήκει (σαν να ήταν δικό μου)» το ρ. δήλωνε ήδη στην αρχαιότητα και την έννοια τής επιτήδευσης, τής υποκρισίας].

προσπορίζω ρ. μετβ. {προσπόρισα} (λόγ.) **1.** προμηθεύω: *~ αγαθά / οφέλη σε κάποιον* **2.** (μεσοπαθ. ***προσπορίζομαι***) προμηθεύομαι, αποκτώ: *~ τα αναγκαία*. — **προσπορισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πορίζω* < *πόρος*].

πρόσπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣ. **1.** η πρόσκρουση κινούμενου σώματος σε κάτι άλλο, κυρ. η πρόσκρουση ακτίνας φωτός, ηλεκτρονίων κ.λπ. σε μια επιφάνεια ή η κατεύθυνση αυτής τής πρόσκρουσης **2.** ***γωνία προσπτώσεως*** (i) η γωνία που σχηματίζει μια ακτίνα λ.χ. φωτός με την κάθετο σε μια επιφάνεια, στο σημείο όπου η ακτίνα προσκρούει στην επιφάνεια αυτή (ii) (στα αεροπλάνα) η γωνία που σχηματίζεται από τη χορδή μιας αεροτομής τής πτέρυγας ή τής ουράς και τον άξονα τής ατράκτου.

πρόσρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (αρχαιοπρ.) η προσαγόρευση, η προσφώνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσρησις* < *προσ-* + *ῥῆσις*].

προσρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η διείσδυση ξένων μορίων ή ιόντων στην επιφάνεια στερεού, πορώδους ή κονιοποιημένου σώματος, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό επίστρωσης στην επιφάνεια αυτή. — **προσροφώ** ρ. {-άς κ. -είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-ρόφηση* < αρχ. *ῥοφῶ* (βλ. κ. *ρουφώ*), απόδ. τού αγγλ. adsorption].

προσσελήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσεδάφιση (διαστημικού οχήματος) στην επιφάνεια τής Σελήνης: *ομαλή ~*. — **προσσεληνώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *σελήνη* + *-ωση*, κατά το *προσγείωση*].

προσσχηματισμός (ο) [1891] ΓΛΩΣΣ. (α) (παλαιότ.) ο μορφολογικός μεταπλασμός ορισμένων τύπων των ονομάτων, που θεωρήθηκε ως εμφατική δήλωση, λ.χ. *ονείρατα* (αντί *όνειρα*) (β) το στοιχείο που επαυξάνει επίρρημα ή αντωνυμία καθιστώντας τη δείξη περισσότερο έντονη, λ.χ. *εδώ - εδωδά, τούτος - τούτος εδώ*.

προσταγή (η) [μτγν.] **1.** η επιτακτική διαταγή: *δίνω ~* || *στις ~ σας!* (στις διαταγές σας!) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. επιταγή, πρόσταγμα, κέλευσμα.

πρόσταγμα (το) [αρχ.] {προστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. προσταγή, κέλευσμα· ΦΡ. ***έχω το (γενικό) πρόσταγμα*** (i) ΣΤΡΑΤ. έχω τη γενική επίβλεψη (διοίκηση) στρατευμάτων σε τελετή, κυρ. παρέλαση (ii) (μτφ.) έχω το πάνω χέρι, είμαι αυτός που διοικεί και ελέγχει: *αυτός έχει το γενικό πρόσταγμα εδώ μέσα!*

προστάδιο (το) [μτγν.] {προσταδί-ου | -ων} το στάδιο που προηγείται τής ολοκλήρωσης (διαδικασίας, σχεδίου, ενέργειας κ.λπ.).

προστάζω ρ. μετβ. {πρόσταξα κ. προσέταξα, προσταγμένος} διατάζω

κυρ. ως αρμόδιος ή ανώτερος με έντονο, επιτακτικό τρόπο: *ο βασιλιάς τούς πρόσταξε να φύγουν.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστάσσω* < *προσ-* + *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. κ. *τάζω* - *τάσσω*].

προστακτική (η) ΓΛΩΣΣ. η έγκλιση τού ρήματος, με την οποία ο ομιλητής δηλώνει προσταγή, προτροπή ή παράκληση· η κατ' εξοχήν έγκλιση τής τροπικότητας (βλ.λ.): *πήγαινε σπίτι αμέσως* || *δος μου, σε παρακαλώ. το μολύβι σου* || *μίλα μας και μη μας αγαπάς* || *η ~ ενεστώτα τού «ντύνω» είναι «ντύνε» και η ~ αορίστου «ντύσε».*

προστακτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εκφράζει ή αποτελεί προσταγή: *~ τόνος / ύφος / χειρονομία* ΣΥΝ. επιτακτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προστακτική*** (η) βλ. λ. — **προστακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο χαρακτηριστικές λειτουργίες τής ανθρώπινης επικοινωνίας είναι το να λεχθεί σε κάποιον να κάνει κάτι είτε ως εντολή (εργασίας, υπηρεσιακή κ.λπ.) είτε ως διαταγή (σε σχέση εξουσίας) είτε ως αίτημα (διευθέτηση, εξυπηρέτηση) είτε ως παράκληση (φιλική, ευγενική) είτε ως προτροπή (από ενδιαφέρον ή συμφέρον) κ.λπ. Όλες αυτές οι επικοινωνιακές ανάγκες εξυπηρετούνται γλωσσικά από ορισμένους τύπους τού ρήματος με ιδιαίτερα μορφολογικά (γραμματικά) χαρακτηριστικά, που αποτελούν τη λεγόμενη **προστακτική έγκλιση** τού ρήματος: *γράφ-ε - γράφ-ετε, γράψ-ε - γράψ-(ε)τε, να ντύνεσαι - ντύν-εστε, ντύσ-ου - ντυθ-είτε.* Στην Ελληνική και σε πολλές άλλες γλώσσες η δήλωση των γλωσσικών λειτουργιών τής προστακτικής είναι **γραμματικοποιημένη**, εκφράζεται δηλ. με συγκεκριμένες καταλήξεις σε συνδυασμό με συγκεκριμένα θέματα (για να διακρίνεται η διαφορά ποιού ενεργείας): **γράφε** *πάντοτε / κάθε μέρα / συχνά*· **γράψε** *αύριο / τώρα / μια φορά / μια και καλή.* Επίσης, η τάση στη νεότερη Ελληνική είναι αντί των μονολεκτικών τύπων τής προστακτικής να χρησιμοποιούνται περιφραστικοί τύποι με τον δείκτη **να**: *να γράφεις (= γράφε) - να γράφετε (= γράφετε), να γράψεις (= γράψε) - να γράψετε (= γράψτε)* κ.λπ. Για ορισμένους μάλιστα ομιλητές η χρήση των τύπων με το **να** θεωρείται πιο έντονη (εμφατική) δήλωση τής προστακτικής. Όταν η εντολή, το αίτημα, η παράκληση κ.λπ. απευθύνεται ή αναφέρεται όχι στον φυσικό αποδέκτη, τον ακροατή (δηλ. το β' πρόσωπο), αλλά σε τρίτο πρόσωπο ή στον ίδιο τον εαυτό τού ομιλητή, τότε η «προστακτική λειτουργία» παίρνει τον χαρακτήρα παραχώρησης, συναίνεσης, έμμεσης προτροπής κ.λπ. και δηλώνεται περιφραστικά είτε με τον δείκτη **ας** είτε με τον δείκτη **να**: *ας φεύγω νωρίς - ας φεύγει νωρίς, ας φύγω νωρίς - ας φύγει νωρίς, να εργάζομαι εδώ - να εργάζεται εδώ, να εργαστώ εδώ - να εργαστεί εδώ.*
Δύο τύποι προστακτικής χρειάζεται να σχολιασθούν ορθογραφικά: τύποι όπως **τηλεφωνήσ(ε)τε** (πβ. *γράψ(ε)τε*) και τύποι όπως **ντυθείτε**. Δεν είναι σωστό να γράψουμε **τηλεφωνείστε** αντί **τηλεφωνήστε**, αφού είναι φανερό ότι πρόκειται για συγκεκομμένο τύπο τού *τηλεφωνήσετε - τηλεφωνήστε.* Ο τ. *ντυθείτε* γράφτηκε παλαιότερα με *-η-* **(ντυθήτε)**, γιατί θεωρήθηκε ότι συνεχίζει τον τ. τής αρχαίας παθητικής προστακτικής (πβ. *λύ-θη-τι, λυ-θή-τω, λύ-θη-τε, λυ-θέ-ντων*). Στη νεότερη γραμματική, το **-είτε** *(ντυθ-είτε)* θεωρείται κατάληξη β' πληθυντικού προσώπου τής προστακτικής (πβ. *γράφ-ετε, αγαπ-άτε, θεωρ-είτε*) και γράφεται πλέον με *-ει-* (πβ. κ. υποτακτική *να ντυθ-είτε, να θεωρηθ-είτε*).

προστασία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) η παρεχόμενη φροντίδα σε (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από υπαρκτούς ή διαφόρους πιθανούς κινδύνους: *~ από το κρύο / τον ήλιο* || *είχε πάντα δύο σωματοφύλακες μαζί του για ~* || *θέτω κάποιον υπό την ~ μου* || *~ τού περιβάλλοντος / τού καταναλωτή / των μειονοτήτων* || *συστήματα προστασίας* (συστήματα ασφαλείας) || *έχω / θέτω κάποιον υπό την προστασία μου* ΣΥΝ. προφύλαξη (β) αυτό που παρέχει προστασία: *η καλύτερη ~ κατά τού έιτζ είναι η πρόληψη* **2.** (γενικά) η στάση που δηλώνει σεβασμό και διάθεση περιφρούρησης: *~ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. προάσπιση **3.** η ενίσχυση επιφανείας με κυρ. μεταλλική επικάλυψη για την προφύλαξή της από φθοροποιούς παράγοντες (λ.χ. διάβρωση, τριβή κ.λπ.): *μεταλλική / μη μεταλλική ~* **4.** (κακόσ.) (α) η ευθύνη για την ασφάλεια ιδιωτικής επιχείρησης (κυρ. καταστημάτων, νυχτερινών κέντρων κ.τ.ό.), που αναλαμβάνεται από ανθρώπους τού υποκόσμου (συνήθ. με εκβιαστικό εξαναγκασμό τού ιδιοκτήτη υπό την απειλή προκλήσεως φθορών, καταστροφών κ.λπ.) έναντι καθορισμένου οικονομικού ανταλλάγματος: *απείλησαν τον ιδιοκτήτη τού μπαρ ότι αν δεν τούς δίνει συγκεκριμένο ποσό κάθε μήνα για ~, θα τού καταστρέψουν το μαγαζί* || *πουλάει ~ σε μεγάλα νυχτερινά κέντρα* (β) η (συχνά διά τής βίας) ανάληψη τής ευθύνης για την ασφάλεια προσώπου (πόρνης, επαίτη κ.λπ.) από κάποιον ο οποίος εισπράττει από το πρόσωπο / τον «προστατευόμενο» ποσοστό ή αμοιβή ή που το εξωθεί ο ίδιος στην πορνεία ή την επαιτεία για οικονομικό όφελος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς μπροστά από κάτι», < *προστάτης* (βλ.λ.)].

προστατεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η εγχειρητική (μερική ή ολική σε περιπτώσεις καρκίνου) αφαίρεση τού προστάτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prostatectomie].

προστατευόμενος, -η (κ. -ένη), -ο **1.** (α) αυτός που είναι υπό την προστασία (κάποιου) (β) ΝΟΜ. ***προστατευόμενο μέλος*** έμμεσα ασφαλισμένο μέλος τής οικογένειας εργαζομένου, το οποίο δικαιούται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή/και σύνταξη **2.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που έχει την υποστήριξη κάποιου (συνήθ. ισχυρού) και διατηρεί κάποια προνόμια, ακόμα και χωρίς να τα δικαιούται: (κ. ως ουσ.) *είναι ο ~ τού καθηγητή και κάνει ό,τι θέλει μέσα στην τάξη* **3.** (ειδικότ. στην οικολογία) είδος τής πανίδας ή τής χλωρίδας που προστατεύεται με διάφορα μέτρα από εξαφάνιση ή καταστροφή: *τα δελφίνια, οι θαλάσσιες χελώνες, οι αρκούδες κ.ά. ζώα είναι ~ είδη* || *οι εθνικοί δρυμοί έχουν ανακηρυχθεί ~ περιοχές.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *προστατεύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. protégé].

προστατευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παρέχει προστασία: *~ πλέγμα / σύστημα / κάλυμμα / επίστρωση / θωράκιση / τείχος* **2.** ΒΟΤ. ***προστατευτικός ιστός*** ο ιστός που εξασφαλίζει τη φυσική προστασία τού φυτού από τις καιρικές μεταβολές **3.** αυτός που εκφράζει την τάση (κάποιου) να προστατεύει: *~ τόνος / ύφος* || *οι γονείς του είναι υπερβολικά προστατευτικοί* **4.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον προστατευτισμό (βλ.λ.): *~ πολιτική / παρέμβαση / δασμοί.* — **προστατευτικά** επίρρ.

προστατευτικότητα (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να παρέχει προστασία, η προστατευτική συμπεριφορά: *η υπερβολική ~ των γονιών του τον εμπόδισε να αναπτύξει ανεξάρτητη προσωπικότητα.*

προστατευτισμός (ο) η εμπορική πολιτική πρακτική που επιδιώκει την προστασία τής εγχώριας παραγωγής από τον εξωτερικό ανταγωνισμό με την επιβολή περιορισμών ή δασμών στις εισαγωγές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. protectionism].

προστατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προστάτευ-σα (κ. λαϊκ. προστάτεψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (α) φροντίζω (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από κίνδυνο ή από κάτι δυσάρεστο: *έτρεξαν κάτω απ' το υπόστεγο, για να προστατευθούν από τη βροχή* || *~ τους αδικημένους* ΣΥΝ. προφυλάσσω (β) ***προστατευόμενο μέλος (οικογενείας)*** βλ. λ. *προστατευόμενος* **2.** εξασφαλίζω την ισχύ και τον σεβασμό: *~ την πολυφωνία στην ενημέρωση* ΣΥΝ. προασπίζω, βοηθώ **3.** ενισχύω υλικά και ηθικά: *ένας πλούσιος επιχειρηματίας που προστατεύει τις τέχνες και τα γράμματα* **4.** (κακόσ.) έχω αναλάβει επί πληρωμή και συχνά εξαναγκαστικά την προστασία κάποιου (νυχτερινού κέντρου, πόρνης, επαίτη κ.λπ.): *«τα παιδιά επαιτούν όλη μέρα και παραδίδουν τις εισπράξεις σ' αυτούς που τα "προστατεύουν"»* (εφημ.).

προστάτης (ο) {προστατών}, **προστάτρια** (η) [μτγν.] {προστατριών} **1.** αυτός που προφυλάσσει (κάποιον/κάτι) από πιθανούς κινδύνους: *ο στρατός είναι ο ~ τής εθνικής ασφάλειας* || *ο ~ τής οικογένειας* (ο άνδρας –πατέρας ή γυιος– που θεωρείται κατά τον νόμο ότι προστατεύει την οικογένειά του) || *ο ~ των συμφερόντων / τής υγείας κάποιου* || *ο άγιος των ναυτικών είναι ο Άγιος Νικόλαος* **2.** αυτός που αναλαμβάνει την υποστήριξη, που υπερασπίζεται (κάποιον/κάτι): *γνωστός ~ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / τής ανεξιθρησκίας / τού περιβάλλοντος / τού νόμου / των αδυνάτων* **3.** αυτός που παρέχει υποστήριξη, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πρόοδο, την επιτυχία (κάποιου): *αναγνώρισε το ταλέντο του και έγινε ο ~ του, χρηματοδοτώντας τις σπουδές του* || *~ των τεχνών* **4.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) ο αντιπρόσωπος μετοίκου ή απελευθέρου ενώπιον τού δικαστηρίου **5.** (κακόσ.) (α) πρόσωπο που αναλαμβάνει (συχνά εξαναγκαστικά) την προστασία (πόρνης, επαίτη, νυχτερινού κέντρου κ.λπ.) έναντι ποσοστού ή αμοιβής (β) (ειδικότ.) ο προαγωγός πόρνης ΣΥΝ. (αργκό) νταβατζής **6.** ***προστάτης*** (ο) (α) ΑΝΑΤ. [1876] αδένας τού ανδρικού γεννητικού συστήματος σε σχήμα κάστανου, που περιβάλλει την ουρήθρα στη βάση τής κύστης και εκκρίνει ένα αλκαλικό υγρό, το οποίο συναποτελεί μέρος τού σπέρματος: *εγχείρηση προστάτη / καρκίνος / υπερτροφία τού ~* (β) (συνεκδ.) η προστατίτιδα: *έχω ~.* Επίσης (λόγ.) **προστάτιδα** [αρχ.] {προστατίδων} κ. **προστάτισσα** (η) {προστατισσών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στέκεται μπροστά από κάτι ή κάποιον, αρχηγός, ηγέτης», < *προΐσταμαι*, όπου *-στάτης* < θ. *στᾰ-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. που αναφέρεται στον ανδρικό γεννητικό αδένα, αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. prostate].

προστατικός, -ή, -ό [1894] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον αδένα τού προστάτη: *~ υγρό* **2.** ΙΑΤΡ. ***προστατικός*** (ο) άνδρας που έχει προσβληθεί από νόσο τού προστάτη.

προστατίτιδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού αδένα τού προστάτη ΣΥΝ. προστάτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prostatite].

προστατοκήλη (η) ΙΑΤΡ. κήλη τού προστάτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prostatocele].

προστατόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική εκροή προστατικού βλεννώδους υγρού από την ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < *προστάτης* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prostatorrhoea].

προστέγασμα (το) [μτγν.] {προστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τμήμα τής οροφής που προεξέχει προφυλάσσοντας από τα νερά τής βροχής.

πρόστεγο (το) [1897] {προστέγ-ου | -ων} **1.** ΝΑΥΤ. κατασκευή στο ανώτατο κατάστρωμα σκάφους και κοντά στην πλώρη· χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εφοδίων, μηχανημάτων κ.λπ. ή για την προφύλαξη των ναυτικών από τη βροχή ΣΥΝ. (λαϊκ.) καμπούνι **2.** εξωτερικό προσάρτημα κτηρίου, που σκεπάζει τον χώρο μπροστά στην είσοδο και γενικότ. κάθε προεξοχή τού κτηρίου, που προστατεύει από τη βροχή, τον ήλιο κ.λπ. ΣΥΝ. μαρκίζα.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-στεγο* < *στέγη*].

προστέθηκα ρ. → προσθέτω

προστεθειμένος, -η, -ο → προσθέτω

προστερνίδιο (το) {προστερνιδί-ου | -ων} **1.** (στην αρχαιότητα) τεχνητό στήθος που φορούσαν οι ηθοποιοί στον θώρακά τους, για να φαίνονται πιο επιβλητικοί, μεγαλόσωμοι **2.** διακοσμητικό κυρ. κά-

λυμμα ή άλλο στολίδι, που κρεμιέται στο στέρνο αλόγου **3.** το λουρί που δένεται γύρω από το στήθος υποζυγίου, σταθεροποιώντας το σαμάρι ή τη σέλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστερνίδιον*, υποκ. τού επιθ. *πρόστερνος* < *προ-* + *-στερνος* < *στέρνον* (βλ.λ.)].

πρόστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η ανάθεση από ένα πρόσωπο (προστήσαντα) σε κάποιον άλλο (προστηθέντα) ορισμένης υπηρεσίας που αποβλέπει στη διεκπεραίωση των υποθέσεων και γενικότερα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τού πρώτου.
[ΕΤΥΜ. Νεόπλαστος όρ. που ανάγεται στο αρχ. *προΐστημι* «τοποθετώ μπροστά μου – ορίζω (κάποιον) αρχηγό ή εκπρόσωπό μου», με βάση το νέο αοριστικό θ. *στησ-*].

προστίθεμαι ρ. → προσθέτω

προστιθέμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προστίθεται **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***προστιθέμενη αξία*** η αξία που προστίθεται σε προϊόν σε κάθε στάδιο τής παραγωγής του (β) ***φόρος προστιθέμενης αξίας*** βλ. λ. *φόρος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *προστίθημι* «προσθέτω». Ο *φόρος προστιθέμενης αξίας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Value Added Tax (VAT)].

προστιμάρω ρ. μετβ. {προστιμάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω πρόστιμο (σε κάποιον). — **προστιμάρισμα** (το).

πρόστιμο (το) {προστίμ-ου | -ων} **1.** η χρηματική ποινή που επιβάλλεται για την παράβαση κανονισμού, για πταίσμα: *βάζω / επιβάλλω ~ σε κάποιον* || *ο ελεγκτής τού έβαλε ~, γιατί δεν είχε εισιτήριο* || *πλήρωσα ~ για παράνομο παρκάρισμα* **2.** (ειδικότ.) η χρηματική ποινή που επιβάλλεται σε υπάλληλο για πειθαρχικό παράπτωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόστιμον* < *προσ-* + *-τιμον* < *τιμή*].

προστόμαχος (ο) [1892] {προστομάχου} ΑΝΑΤ. διεύρυνση τού πεπτικού σωλήνα μπροστά από το στομάχι.

προστομιαίο (το) ΑΡΧΙΤ. (α) (στην αρχαιότητα) το περιχείλωμα πηγαδιού από ενιαίο λίθο (β) το τοξοειδές τμήμα θολωτής αρχιτεκτονικής κατασκευής, το οποίο δημιουργείται λ.χ. με οπλισμένο σκυρόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προστομιαῖον* < αρχ. *προστόμιον* < *προ-* + *στόμιον* (βλ.λ.)].

προστομίδα (η) ΜΟΥΣ. το εξάρτημα των πνευστών οργάνων που ο εκτελεστής ακουμπά στα χείλη του, το επιστόμιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προστομίς, -ίδος* < *προ-* + *-στομίς* < *στόμα*].

προστρέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προσέτρεξα κ. πρόστρεξα} (λόγ.) **1.** (μτφ.) σπεύδω προς (κάποιον/κάτι), ώστε να βοηθήσω ή να βοηθηθώ: *~ στις εκκλήσεις κάποιου* || *αυτό το ίδρυμα προστρέχει σε βοήθεια όλων εκείνων που κατηγορούνται άδικα* || *~ στους φίλους για συμπαράσταση* || *μπορούσαν να προστρέξουν στην πλούσια σχετική βιβλιογραφία* (να ανατρέξουν) **2.** (μτφ.) οδηγούμαι ή βρίσκω διέξοδο (σε κάτι/κάποιον) αναζητώντας μια λύση: *~ στα φιλανθρωπικά αισθήματα κάποιου, για να με ενισχύσει* || *~ σε κάθε μέσο* (δοκιμάζω, επιχειρώ τα πάντα) ΣΥΝ. καταφεύγω, προσφεύγω.

προστριβή (η) [1871] **1.** (λόγ.-σπάν.) η πρόστριψη (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) η έντονη αντιπαράθεση, η σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων μερών: *η συνεργασία τους υπήρξε ομαλή, χωρίς να έρθουν ποτέ σε ~* || *διαρκείς / πολιτικές / προσωπικές ~* ΣΥΝ. διένεξη, φιλονικία, σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. friction].

πρόστριψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} (λόγ.) η τριβή δύο αντικειμένων, δύο σωμάτων μεταξύ τους: *η ~ γυαλιού σε μαλλί προκαλεί την ηλέκτρισή του* ΣΥΝ. προστριβή. — **προστρίβω** ρ. [αρχ.].

πρόστυλος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για κτήρια) αυτός που έχει στην πρόσοψή του στύλους, κίονες: *~ ναός*.

πρόστυμμα (το) {προστύμμ-ατος | -ατα, -άτων} ουσία που προσκολλάται στις ίνες υφάσματος, σταθεροποιώντας το χρώμα του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προστύφω* «προσυμπυκνώνω, προκατεργάζομαι ύφασμα για βαφή» < *προ-* + αρχ. *στύφω* «συμπυκνώνω, καθιστώ κάτι συμπαγές – κατεργάζομαι ύφασμα για βαφή» (βλ.λ.)].

πρόστυπος, -η, -ο [μτγν.] (για ανάγλυφη παράσταση) αυτός που εξέχει ελάχιστα από την επιφάνεια πάνω στην οποία έχει δημιουργηθεί ΑΝΤ. έκτυπος.

προστυχάνθρωπος (ο) (οικ.) πρόστυχος άνθρωπος.

προστυχάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) ο πρόστυχος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < *πρόστυχος* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (βλ.λ.), πβ. κ. *μαστοράντζα*].

προστυχεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προστύχεψα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι/κάποιον) πρόστυχο, χυδαίο ΣΥΝ. εκχυδαΐζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι πρόστυχος, χυδαίος: *η εκπομπή του έχει πολύ προστυχέψει τώρα τελευταία*. Επίσης **προστυχαίνω**. — **προστύχεμα** (το).

προστυχιά (η) **1.** η ιδιότητα τού πρόστυχου: *η ~ του ξεπερνά κάθε όριο* ΣΥΝ. χυδαιότητα, ποταπότητα **2.** (συνεκδ.) πράξη ή λόγος που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα: *δεν θα κάτσω ν' ακούω προστυχιές!* || *ήταν μεγάλη ~ να φερθεί έτσι στον ευεργέτη του!* **3.** (ειδικότ.) ***προστυχιές*** (οι) τα βρομόλογα, χυδαία υπονοούμενα ΣΥΝ. προστυχόλογα.

προστυχοδουλειά (η) (εκφραστ.) **1.** εργασία ή πράξη ηθικά επιλήψιμη ΣΥΝ. βρομοδουλειά, προστυχιά **2.** πρόστυχη, φτηνιάρικη δουλειά.

προστυχόκοσμος (ο) (περιληπτ.) ο χυδαίος, πρόστυχος κόσμος.

προστυχόλογα (τα) λόγια με πρόστυχο, χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ. βρομόλογα, προστυχιές.

προστυχόμουτρο (το) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση ή ως χαρακτηρισμός πρόστυχου ανθρώπου.

προστυχόπραμα (το) {προστυχοπράματος | χωρ. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ευτελούς χαρακτήρα ή για πράγμα κακής ποιότητας.

πρόστυχος, -η, -ο **1.** (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα, προκλητικότητα και ανηθικότητα: *~ συμπεριφορά / γέλιο / υπονοούμενο* || *πολύ πρόστυχο εκ μέρους της να σε συκοφαντήσει* ΣΥΝ. χυδαίος, τιποτένιος, ποταπός, χαμερπής, βρόμικος **2.** ***πρόστυχη*** (η) η ανήθικη γυναίκα, κυρ. η πόρνη. — **πρόστυχα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού αρχ. επιθ. *προστυχής* «αυτός που ασχολείται με κάτι – τυχαίος» (κατά τα επίθ. σε *-ος*, πβ. κ. *ἀμφιρρεπής* - *ἀμφίρροπος*) < *προσ-* + *-τυχής* < *τύχη*. Από τη σημ. «τυχαίος» η λ. μετέπεσε στη σημ. «επιπόλαιος, απρόσεκτος, χυδαίος» (πβ. κ. *χυδαῖος* – επίρρ. *χύδην* «τυχαία, ανακατωτά»)].

προστυχόφατσα (η) (λαϊκ.) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση προσώπου ή υβριστ. για πρόστυχο άνθρωπο.

προστυχών (ο) {προστυχόντ-ος, -α | -ες, -ων}, **προστυχούσα** (η) {προστυχουσών} (αρχαιοπρ.) ο πρώτος που τυχαία συναντά κανείς: *το θύμα ζήτησε βοήθεια από προστυχόντες οδηγούς*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *προστυγχάνω* < *προσ-* + *τυγχάνω*].

προστώο (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. προστέγασμα στηριζόμενο σε κίονες, που οικοδομείται μπροστά από τη στοά τής κυρίως πύλης οικοδομήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστῷον* < *προ-* + *-στῷον* < *στοά* / *στοιά* (αττ.), βλ.λ.].

προσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} συγκέντρωση ατόμων σε συγκεκριμένο χώρο και σε προσυμφωνημένη ώρα, προκειμένου ως ομάδα να βαδίσουν προς τον χώρο τής κύριας συγκέντρωσης.

προσυλλογισμός (ο) [αρχ.] αλληλουχία συλλογισμών, στην οποία κάθε φορά ως αντικείμενο προβληματισμού τίθεται το αμέσως προηγούμενο συμπέρασμα, στο οποίο έχει καταλήξει κανείς. — **προσυλλογιστικός,** -ή, -ό [1861]. **προσυλλογίζομαι** ρ. [αρχ.].

προσυμβατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής κατάρτισης τής σύμβασης: *~ στάδιο* (το στάδιο των διαπραγματεύσεων).

προσύμφωνο (το) {προσυμφών-ου | -ων} ΝΟΜ. προπαρασκευαστική σύμβαση με την οποία τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνάψουν στο μέλλον την οριστική σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accord préliminaire].

προσυμφωνώ ρ. μετβ. {-είς... | προσυμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συμφωνώ (για κάτι) από πριν: *είχαν προσυμφωνήσει τον τρόπο αντιμετώπισης τού θέματος* **2.** (η μτχ. ***προσυμφωνημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει συμφωνηθεί ή καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ επιτόκιο* || *το αποτέλεσμα τής διαδικασίας ήταν ~* || *όλα ήταν ~*.

προσυνεδριακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται ενός συνεδρίου: *~ περίοδος / ενέργειες / διαδικασίες* || *έχουν συσταθεί ~ όργανα για την καλύτερη οργάνωση τού συνεδρίου*.

προσυνέδριο (το) {προσυνεδρί-ου | -ων} συνέδριο που γίνεται για την προετοιμασία τού κυρίως συνεδρίου.

προσυνεννοημένος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει συμφωνηθεί από πριν, τού οποίου η έκβαση καθορίζεται από πριν: *το αποτέλεσμα τού αγώνα φαίνεται πως ήταν ~* ΣΥΝ. φτειαχτός, σικέ. — **προσυνεννοημένα** επίρρ.

προσυνεννόηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ των προτέρων συνεννόηση: *δεν υπήρξε καμιά ~ πριν από την υπογραφή τής συμφωνίας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préarrangement].

προσυπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπέγραψα, προσυπογράφ(θ)ηκα (λόγ. προσυπεγράφην, -ης, -η...), προσυπογεγραμμένος} **1.** υπογράφω από κοινού με άλλον ή άλλους: *~ μια διακήρυξη* || (μεσοπαθ.) *η απόφαση πρέπει να προσυπογραφεί από όλα τα μέλη τού συμβουλίου* **2.** (μτφ.) δίνω την έγκρισή μου σε (κάτι), αποδέχομαι: *δεν ~ τέτοιου είδους αυθαίρετες ενέργειες* ΣΥΝ. εγκρίνω. — **προσυπογραφή** (η) [1816].

προσυπολογίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} υπολογίζω επιπλέον, επιπροσθέτως: *στα έξοδα τού ταξιδιού θα πρέπει να προσυπολογιστούν και τα έξοδα διανυκτέρευσης* ΣΥΝ. συνυπολογίζω. — **προσυπολογισμός** (ο) κ. **προσυπολόγιση** (η).

προσυστολή (η) ΒΙΟΛ. ο χρόνος πριν από τη συστολή των κοιλιών τής καρδιάς, που συμπίπτει με το τέλος τής διαστολής τους. — **προσυστολικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presystole].

προσφάγι κ. **προσφάι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ό,τι τρώει κανείς με ψωμί ως συμπλήρωμά του: *είχε κι ελιές / τυρί για ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσφάγιον* < *προσ-* + *-φάγιον* < θ. *φαγ-* τού αρχ. απρφ. *φαγεῖν* (βλ. λ. *φαγητό*)].

πρόσφατος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μόλις δημιουργηθεί ή συμβεί: *~ εξελίξεις στον χώρο τής ιατρικής* || *κατά την ~ επίσκεψή μου στην Κύπρο* || *~ γεγονός / πλήγμα / είδηση* ΑΝΤ. παλιός **2.** αυτός που αναφέρεται στο κοντινό παρελθόν: *~ ανάμνηση*. — **πρόσφατα / προσφάτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που φονεύθηκε πριν από λίγο», < *προσ-* + ρηματικό επίθ. **φατός* < *g[w]hn-to-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g[w]hen- «χτυπώ, σκοτώνω» (εξού και αρχ. *θείνω*, ίδια σημ., < *g[w]henjō), πβ. σανσκρ. hánati «χτυπώ, σκοτώνω», αρχ. σλαβ. žingo «κόβω», αρμ. jnjem «εξολοθρεύω, εξοντώνω», λατ. (de-)fen-do «υπερασπίζω, αμύνομαι» κ.ά. Ομόρρ. *φόν-ος* (βλ.λ.). Το επίθ. *πρόσφατος* αναφερόταν αρχικώς σε ανθρώπους ή ζώα που είχαν μόλις σκοτωθεί, ενώ χρησιμοποιήθηκε ως τεχνικός όρ. με τη σημ. «φρέσκος» σχετικά με κρέατα, φρούτα, υγρά, ψάρια κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προσφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {πρόσφερ-α (λόγ. προσέφερα), -θηκα (λόγ. μτχ. προσφερθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** δίνω (σε κάποιον) με φιλική διάθεση ή από ευγένεια: *στις γυναίκες προσφέρουν συνήθως λου-*

λούδια || *~ ανιδιοτελή βοήθεια* || *η οργάνωση αυτή προσφέρει στέγη και τροφή σε απόρους* **2.** (ειδικότ.) δίνω ως κέρασμα: *να σου ~ κάτι να πιεις / ένα σοκολατάκι;* || *τι να σου ~;* || *τα ποτά τα προσφέρει το κατάστημα* ΣΥΝ. κερνώ **3.** (μτφ.) δίνω (κάτι εξαιρετικά σημαντικό, κυρ. κάτι που έχει αξία για το σύνολο): *προσέφερε πολλά στην παιδεία / στη δικαιοσύνη / στην επιστήμη με το έργο του* || *πρόσφερε την αμέριστη υποστήριξή του στους αγώνες μας* **4.** κάνω δωρεά: *προσέφερε το αρχείο του στο ίδρυμά μας* **5.** δίνω (κάτι) ως πιστός: *~ θυσία* **6.** (γενικότ.) παρέχω, εξασφαλίζω: *η λύση αυτή προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα* || *δεν προσφέρει τις απαραίτητες εγγυήσεις* **7.** διαθέτω προς πώληση ή ανταλλαγή: *το κατάστημα προσφέρει μεγάλη ποικιλία ηλεκτρικών συσκευών* || *προσφέρει καλή ποιότητα σε φθηνές τιμές* ΣΥΝ. πουλώ **8.** προτείνω (χρηματικό ποσό) ή παρέχω (αντάλλαγμα) για την εξασφάλιση πράγματος ή δικαιώματος: *προσφέρεται αμοιβή σε όποιον βρει το χαμένο σκυλάκι* || *ο πλειστηριασμός ξεκινά με 50.000 δρχ. ποιος προσφέρει περισσότερα;* **9.** παρέχω (κάτι ως επαγγελματίας): *σας προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας σε χαμηλές τιμές* || *το κατάστημά μας προσφέρει υψηλή εξυπηρέτηση στους εκλεκτούς πελάτες μας*· (μεσοπαθ. **προσφέρομαι**) **10.** εκδηλώνω την πρόθεση να ενεργήσω για συγκεκριμένο σκοπό: *προσφέρθηκε ευγενώς να βοηθήσει όπως μπορούσε* || *~ να εξυπηρετήσω / να συνεισφέρω / να μεσολαβήσω* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι **11.** ενδείκνυμαι, είμαι αρμόδιος, κατάλληλος ή ταιριαστός: *ο χώρος δεν προσφέρεται για τέτοιες συζητήσεις* || *η εποχή προσφέρεται για μπάνια* || *το βιβλίο αυτό κατεξοχήν προσφέρεται για τηλεοπτικό σενάριο* ΣΥΝ. ταιριάζω, κάνω.

προσφεύγω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσέφυγα} (+σε) **1.** στρέφομαι, απευθύνομαι (σε κάποιον/κάτι) αναζητώντας διέξοδο ή προσωπική κάλυψη μέσω αυτού: *~ στη χρήση βίας, για να γλυτώσω / στην εύκολη λύση / σε κάθε μέσο, προκειμένου να πετύχω τους στόχους μου* ΣΥΝ. καταφεύγω **2.** ΝΟΜ. ασκώ προσφυγή: *θα προσφύγει στον Άρειο Πάγο / στη δικαιοσύνη*.

προσφιλής, -ής, -ές {προσφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προσφιλέστ-ερος, -ατος} πολύ αγαπητός, αρεστός: *η ~ του ασχολία είναι το διάβασμα* || *τα ~ μου πρόσωπα!* || *προτίμησε να αποχωρήσει, κατά την ~ του τακτική* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος. — **προσφιλώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-φιλής* < *φιλῶ*].

προσφορά (η) **1.** το να προσφέρει κανείς (κάτι): *η ~ ενός τόσο ακριβού δώρου προκάλεσε μεγάλη εντύπωση* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει κανείς: *η ~ του στον έρανό μας ήταν εκατό χιλιάδες* || *η ανακαίνιση του κτηρίου είναι δική του ~*· ΦΡ. ***πάσα προσφορά δεκτή*** για να δηλώσουμε ότι και το ελάχιστο που προσφέρει κανείς αρκεί, ικανοποιεί αυτόν που το δέχεται: *στην κατάσταση που έχω βρεθεί ~!* **3.** (ειδικότ.) η ευεργετική συνεισφορά (κάποιου), κυρ. σε συνολική προσπάθεια ή υπέρ τού συνόλου: *~ στην επιστήμη / στην ανθρωπότητα* || *ο ίδιος δεν ωφελήθηκε, η πράξη του ήταν καθαρά μια ~ στο κοινωνικό σύνολο* **4.** η τιμή που προσφέρεται για την αγορά ή πώληση εμπορεύματος ή την παροχή υπηρεσίας: *η ανάθεση τού έργου δόθηκε στην εταιρεία με τη χαμηλότερη ~* || *αν του έκανε μια καλή ~ για το σπίτι, θα του το έδινε* **5.** η μειωμένη τιμή πωλήσεως, κυρ. λόγω εκπτώσεως, καθώς και το εμπόρευμα που πωλείται σε αυτή την τιμή: *εβδομάδα προσφορών στα καταστήματα* || *έχουν προσφορές στα υφάσματα επιπλώσεως* **6.** η παροχή μισθωτής εργασίας ή εμπορευμάτων προς πώληση: *νόμος τής ~ και τής ζήτησης* (βλ. λ. *ζήτηση*) **7.** ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσφορο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφέρω*].

πρόσφορο (το) ΕΚΚΛΗΣ. ο μικρός άρτος που προσφέρουν οι πιστοί για την τέλεση τής Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. λειτουργιά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πρόσφορος*, με σημ. ήδη μαρτυρούμενη στους εκκλησ. συγγραφείς, λ.χ. Σεραπ. *Εὐχολόγιον* 13, 19: *εὐλόγησον τοὺς προσενεγκόντας τὰ πρόσφορα*].

πρόσφορος, -η, -ο αυτός που προσφέρεται για κάτι, κατάλληλος: *οι συνθήκες δεν είναι πρόσφορες για τέτοιου είδους καλλιέργειες* ΣΥΝ. αρμόζων ΑΝΤ. απρόσφορος· ΦΡ. (μτφ.) ***πρόσφορο έδαφος*** οι ευνοϊκές περιστάσεις, το κατάλληλο κλίμα: *δεν υπήρχε ~* || *βρήκε το έδαφος πρόσφορο για ριζικές αλλαγές.* — **προσφόρως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφέρω*. Η φρ. *πρόσφορο έδαφος* είναι απόδ. τού γαλλ. terrain favorable].

προσφυγάκι (το) [1897] {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας πρόσφυγας ή το παιδί πρόσφυγα ΣΥΝ. προσφυγόπουλο.

πρόσφυγας (ο/η) {(θηλ. γεν. πρόσφυγος) | προσφύγων} το πρόσωπο που εξαναγκάζεται σε φυγή από τον μόνιμο τόπο εγκατάστασής του ή την πατρίδα του, κυρ. για να αποφύγει διωγμούς από την επίσημη εξουσία: *οι ~ τής Μικρασιατικής Καταστροφής / τής Κύπρου / τού Πόντου* || *πολιτικός ~* || *κύμα / συνοικισμός / στρατόπεδο προσφύγων*· ΦΡ. ***οικονομικός πρόσφυγας*** βλ. λ. *οικονομικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόσφυξ, -υγος* < αρχ. *προσφεύγω*, πβ. κ. *φυγάς – φεύγω*].

προσφυγή (η) **1.** (σε περιπτώσεις ανάγκης) η αναζήτηση διεξόδου, βοήθειας ή προσωπικής κάλυψης (από κάποιον/κάτι) με τη χρήση συγκεκριμένων μέσων: *απέρριψε κάθε σκέψη για ~ στη βία / σε πρόωρες εκλογές* ΣΥΝ. καταφυγή **2.** ΝΟΜ. το ένδικο βοήθημα με το οποίο ζητείται η παροχή δικαστικής προστασίας από τα διοικητικά δικαστήρια (Διοικητικό Πρωτοδικείο) αναφορικά με μια διοικητική έννομη σχέση: *η ~ στον Άρειο Πάγο / στο Συμβούλιο Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε. / στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσφεύγω*, πβ. κ. *φυγή – φεύγω*].

προσφυγιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο πρόσφυγας, η ιδιότητα τού πρόσφυγα: *η πίκρα τής ~* || *οι Έλληνες τής Ιωνίας κατά χιλιάδες πήραν τον δρόμο τής ~ μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσφύγων.

προσφυγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πρόσφυγα ή πρόσφυγες: *~ κατοικίες / δάνεια / τραγούδια* || *~ αποκατάσταση* **2.** **προσφυγικά** (τα) συνοικισμός ή συγκρότημα κατοικιών, όπου διαμένουν πρόσφυγες.

προσφυγοκάπηλος (ο) {προσφυγοκαπήλ-ου | -ων, -ους} αυτός που συστηματικά εκμεταλλεύεται τους πρόσφυγες, που καπηλεύεται τη συμπάθεια προς τους πρόσφυγες.

προσφυγοπατέρας (ο) (ειρων.) αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως προστάτης τής προσφυγιάς.

προσφυγόπουλο (το), **προσφυγοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσφυγας μικρής ηλικίας ΣΥΝ. προσφυγάκι **2.** παιδί πρόσφυγα.
[ΕΤΥΜ. < *πρόσφυγας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

προσφύγω (να/θα) ρ. ▸ προσφεύγω

προσφυής, -ής, -ές {προσφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προσφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που από τη φύση του είναι κατάλληλος για κάτι: *~ χειρισμός τού ζητήματος / απάντηση* ΣΥΝ. πρόσφορος, αρμόδιος, ενδεδειγμένος. — **προσφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στενά προσκολλημένος, προσαρμοσμένος», < *προσφύω* «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι, αναπτύσσομαι» < *προς-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.), πβ. κ. *εὐ-φυής*. Η σημ. «αρμόζων, ταιριαστός» είναι μτγν.].

πρόσφυμα (το) {προσφύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. το μόρφημα (συλλαβή ή φθόγγος) που προστίθεται στη θεματική ρίζα για την κλίση ή την παραγωγή λέξεως, όπως λ.χ. τα προθήματα *(**ξε**-πλένω)*, τα επιθήματα *(πατερ-**ούλης**)* ή τα ενθήματα *(αναλα-**μ**-βάνω): κλιτικό / παραγωγικό / υποκοριστικό ~* (βλ. κ. *παράθημα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφύω / -ομαι* «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι» < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.). Ως γλωσσ. όρ. η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. affixe].

> **πρόσφυμα: πρόθημα, ένθημα, επίθημα.** Ως **πρόσφυμα** χαρακτηρίζεται στην παραδοσιακή μορφολογική ανάλυση τής γλώσσας κάθε στοιχείο που προστίθεται στη ρίζα μιας λέξης. Ανάλογα με τη θέση σε σχέση με τη ρίζα τής λέξης, χαρακτηρίζεται ειδικότ. ως: **πρόθημα** όταν προηγείται τής ρίζας, π.χ. ***ανα**-λαμβάνω*· **ένθημα** όταν τίθεται εντός τής ρίζας, π.χ. *αναλα-**μ**-βάνω* (-μ- < -ν-) και **επίθημα** όταν τίθεται μετά τη ρίζα, π.χ. *αναλαμβ-**όν**-ω*.

προσφύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εφάπτομαι απόλυτα (σε κάτι άλλο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (συνήθ. στον μέσο τ.) < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πρόσφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ένωση ανομοιογενών ουσιών ή σωμάτων με συγκόλληση ΣΥΝ. συνένωση, προσκόλληση, συγκόλληση **2.** η ικανότητα οχήματος να έχει σταθερή πορεία στην οδήγηση, χωρίς παρεκκλίσεις: *ελαστικά με ευρεία επιφάνεια προσφύσεως* ΣΥΝ. κράτημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσφυσις* < *προσφύω / -ομαι* «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι» < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πρόσφωλο (το) το αβγό (φυσικό ή τεχνητό) που τοποθετείται στη φωλιά τής κότας, ώστε να την προσελκύσει για ωοτοκία. Επίσης **προσφώλι**.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-φωλο* < *φωλιά*].

προσφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η προσαγόρευση, το να απευθύνεται κανείς σε κάποιον αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο του: *κλητική ~* **2.** μικρής διάρκειας λόγος με τον οποίο χαιρετίζει κανείς κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης.

προσφωνώ ρ. μετβ. {προσφωνείς... | προσφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απευθύνομαι σε (κάποιον) αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο που φέρει: *οι αρχιεπίσκοποι προσφωνούνται «μακαριότατοι»* ΣΥΝ. προσαγορεύω **2.** χαιρετίζω με σύντομο λόγο κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσφωνῶ (-έω)* < *προσ-* + *-φωνῶ* < *φωνή*].

πρόσχαρος, -η, -ο αυτός που είναι χαρούμενος και εγκάρδιος: *άνθρωπος ~ και καταδεκτικός* ΣΥΝ. γελαστός, ευάρεστος. — **πρόσχαρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσχαίρω* < *προσ-* + *χαίρω / -ομαι*].

προσχεδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προσχεδίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σχεδιάζω (κάτι) προκαταρκτικά ή δοκιμαστικά πριν από το τελειωτικό, το κανονικό σχέδιο: *είχε προσχεδιάσει τις επιμέρους φιγούρες, αλλά δεν ολοκλήρωσε τον πίνακα* **2.** (μτφ.) προετοιμάζω ή υπολογίζω εκ των προτέρων: *το έγκλημα ήταν προσχεδιασμένο!* || *είχε προσχεδιάσει από μήνες τις κινήσεις του* ΣΥΝ. προμελετώ.

προσχεδίασμα (το) [1766] {προσχεδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο εκ των προτέρων σχεδιασμός (κυρ. δοκιμαστικά ή πρόχειρα πριν από τον τελικό σχεδιασμό ενός πράγματος) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσχεδιάζει κανείς ΣΥΝ. προσχέδιο. Επίσης **προσχεδίαση** (η) κ. **προσχεδιασμός** (ο).

προσχέδιο (το) [1803] {προσχεδί-ου | -ων} το προκαταρκτικό ή δοκιμαστικό σχέδιο: *το ~ ενός ζωγραφικού πίνακα* ΣΥΝ. προσχεδίασμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-project].

πρόσχημα (το) {προσχήμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι προβάλλεται ή διατυπώνεται ως δικαιολογία: *η αδιαθεσία του ήταν το ~ για να μην παρευρεθεί στη συγκέντρωση* || *το καθεστώς χρησιμοποιεί την καταστολή τής πορνογραφίας ως ~ για να επιβάλει λογοκρισία*· ΦΡ. (α) ***τηρώ / κρατώ / σώζω τα προσχήματα*** προσπαθώ ώστε η συμπεριφορά ή οι δικαιολογίες μου να κινούνται μέσα στα συμβατικά πλαίσια, να παρουσιάζονται τουλάχιστον αληθοφανείς, να μην είναι δηλ. προφανές ότι ψεύδομαι (β) ***αφήνω τα προσχήματα*** εκδηλώνομαι απρο-

κάλυπτα, μιλώ και ενεργώ ανοικτά, πέρα από τους τύπους: *ας αφήσουμε πια τα προσχήματα και ας πούμε την αλήθεια όπως έχει* ΣΥΝ. αφήνω τις τυπικότητες, ανοίγομαι (γ) **υπό το πρόσχημα** (+γεν.) (λόγ.) με πρόσχημα κάτι: *~ τής ενημέρωσης ορισμένα Μ.Μ.Ε. παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή των πολιτών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κάλυμμα, εξωτερικό ένδυμα, μανδύας», < *προέχω* (βλ. κ. *σχῆμα*) < *προ-* + *ἔχω*. Η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

πρόσχημα: συνώνυμα. Αντίθετα προς το **δικαιολογία**, που μπορεί να αναφέρεται σε αληθινή ή ψευδή αιτιολόγηση ενός συμβάντος (γεγονότος, πράξεως, κατάστασης κ.λπ.), μολονότι τις περισσότερες φορές χρησιμοποιείται για ψευδή αιτιολόγηση, δηλ. ως κακόσημη λέξη, οι λέξεις **πρόσχημα, πρόφαση** και **πάτημα** αναφέρονται πάντοτε σε αιτιολόγηση που ο ομιλητής θεωρεί εξαρχής αναληθή: *Δεν προσήλθαν στη συνάντηση, με το πρόσχημα ότι δεν είχαν ειδοποιηθεί εγκαίρως – Αρνήθηκε να υπογράψει, με την πρόφαση ότι ήθελε να συμβουλευθεί πρώτα τον δικηγόρο του – Βρήκε πάτημα πως ήταν αργά, για να μην έλθει μαζί μας στο θέατρο.* Σε όλες αυτές τις χρήσεις θα μπορούσε ο ομιλητής τής Ελληνικής να χρησιμοποιήσει τη λ. **δικαιολογία**, την οποία όμως θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει και με αληθή δικαιολόγηση σε παραδείγματα όπως: *Η δικαιολογία που ανέφερε στην επιτροπή ήταν απολύτως πειστική και όλοι συμφώνησαν ότι δικαιούται τη νόμιμη αποζημίωση – Η δικαιολογία της τότε ήταν σοβαρή και τεκμηριωμένη και κανείς δεν τόλμησε να την αμφισβητήσει.*
Η προσπάθεια τού ομιλητή προκειμένου οι αναληθείς δικαιολογίες να είναι αληθοφανείς, τον οδηγούν στο «να τηρεί τα προσχήματα». Έτσι η φρ. **τηρώ / κρατώ / σώζω τα προσχήματα** σημαίνει ότι προσπαθώ οι δικαιολογίες μου να παρουσιάζονται τουλάχιστον αληθοφανείς, να μην είναι προφανές ότι ψεύδομαι. Αντίθετα, όταν προσπαθεί κανείς να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, όταν δικαιολογείται κατά τρόπο μη πειστικό για κάτι κακό που έχει διαπράξει, τότε χρησιμοποιείται η φράση τής Π.Δ. **προφάσεις εν αμαρτίαις**: *Είπε πως δεν μπορούσε να μην υπογράψει τη δήλωση, γιατί τον εκβίαζαν· προφάσεις εν αμαρτίαις δηλαδή· αν ήθελε, θα το απέφευγε.* Ας σημειωθεί ότι η φράση αυτή βρίσκεται στους *Ψαλμούς* τής Π.Δ. (*Ψαλμ.* 140, 4) και πλήρης έχει ως εξής: *Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀνομίαν.*

προσχηματικός, -ή, -ό αυτός που αποτελεί πρόσχημα ή αξιοποιείται ως τέτοιο: *~ ευγένεια / διάλογος / επιχείρημα* || *η ταινία έχει ~ σενάριο και βασίζεται στην άφθονη βία.* — **προσχηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

προσχηματισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο εκ των προτέρων σχηματισμός **2.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) θεωρία για τη γένεση των όντων, κατά την οποία το νέο άτομο δεν δημιουργείται, αλλά προϋπάρχει ήδη στην πλήρη μορφή του συρρικνωμένο, σε σμίκρυνση ΑΝΤ. επιγένεση **3.** ΓΛΩΣΣ. ο προσσχηματισμός (βλ.λ.). — **προσχηματίζω** ρ. [μτγν.].

προσχολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα χρόνια τής παιδικής ηλικίας πριν από την είσοδο τού παιδιού στην υποχρεωτική εκπαίδευση (στο σχολείο): *~ αγωγή / εκπαίδευση* || *παιχνίδι για παιδιά ~ ηλικίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préscolaire].

πρόσχωμα (το) {προσχώμ-ατος | -ατα, -άτων} το χώμα που σωρεύεται από προσχώσεις, καθώς και η έκταση που καλύπτεται από αυτό· σχηματίζεται κυρ. σε ακτή από την ιλύ ποταμού ΣΥΝ. πρόσχωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσχῶ (-όω)* < *προσχώννυμι* «επιχωματώνω, συσσωρεύω ιλύ» < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χῶμα*)].

προσχωματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πρόσχωμα: *~ έργα* **2.** αυτός που σχηματίζεται με προσχώματα: *~ έκταση / έδαφος* || *δάσος σε ~ αναβαθμίδες.* Επίσης **προσχωτικός**.

προσχώνω ρ. μετβ. {πρόσχω-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για ποταμούς) σωρεύω (κάπου) γαιώδη υλικά, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται νέες εκτάσεις γης ή να επεκτείνονται οι υπάρχουσες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσχῶ (-όω)* < *προσχώννυμι* < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χώνω*)].

προσχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένταξη σε ένα σύνολο με αποδοχή των αρχών ή των θέσεών του: *η ~ του στο αντίπαλο κόμμα προκάλεσε οξύτατες αντιδράσεις.*

προσχωρώ ρ. αμετβ. {προσχωρείς... | προσχώρησα κ. (λόγ.) προσεχώρησα} (+σε) εντάσσομαι σε ένα σύνολο αποδεχόμενος τις αρχές και τις θέσεις του: *~ σε ένα κόμμα / μια παράταξη / μια συμμαχία·* ΦΡ. ***προσχωρώ (στην άποψη / στις θέσεις κάποιου)*** αποδέχομαι (την άποψη, τις θέσεις του κ.λπ.) ΣΥΝ. υιοθετώ, ασπάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσχωρῶ (-έω)* < *προσ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*. Εκτεταμένη είναι η χρήση τού ρ. με δοτική ή/και προθέσεις στην αρχ. γλώσσα (με τη σημερινή βασική σημ.). λ.χ. Ηροδ. 8, 60: *οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπηΐας γνώμας*].

πρόσχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόθεση γαιωδών υλικών από τα νερά ποταμού, τους παγετώνες ή τον αέρα, που οδηγεί στον σχηματισμό νέων εκτάσεων γης ή στην επέκταση αυτών που υπάρχουν ήδη **2.** ΝΟΜ. τμήμα γης που αποσπάσθηκε βιαίως από τη φορά των υδάτων ποταμού και ενώθηκε με άλλο τμήμα τής ίδιας ή τής άλλης όχθης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσχωσις* < *προσχώννυμι* (βλ. κ. *προσχώνω*)].

προσχωσιγενής, -ής, -ές {προσχωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίστηκε από προσχώσεις: *~ εδάφη* ΣΥΝ. προσχωματικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσχωσις* + *-γενής* (< *γίγνομαι*)].

προσχωτικός, -ή, -ό → προσχωματικός

πρόσω επίρρ. ΝΑΥΤ. προς τα εμπρός· κυρ. στη ΦΡ. ***πρόσω ολοταχώς*** (ως παράγγελμα τού κυβερνήτη προς τον μηχανικό) γρήγορα οι μηχανές, για πρόσθια κίνηση με τη μέγιστη ταχύτητα ΑΝΤ. οπίσω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσ(σ)ω / πόρσω / πόρρω* (αττ.) < **πρό-τyō* (πβ. κ. *ὀπίσω*) < πρόθ. *πρό* (βλ.λ.) + επίθημα -tyō].

προσωδία (η) {προσωδιών} **1.** ο μουσικός τονισμός σε διάφορες γλώσσες (π.χ. στην Αρχαία Ελληνική) με βάση τη μακρότητα ή βραχύτητα των συλλαβών **2.** τα γλωσσικά φαινόμενα (ένταση, ύψος φωνής, χρόνος) που συνοδεύουν τον προφορικό λόγο ΣΥΝ. επιτονισμός **3.** ΜΕΤΡ. η αξιοποίηση τής μακρότητας ή βραχύτητας των συλλαβών για την παραγωγή ποιητικών μέτρων (π.χ. στην Αρχαία Ελληνική) **4.** ΜΟΥΣ. οι κανόνες που καθορίζουν την εκφορά μεμονωμένων φθόγγων και την άρθρωση κατά τη σύνδεσή τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσῳδία* < *προσ-* + *-ῳδία* < *ᾠδή*].

προσωδιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προσωδία **2.** ***προσωδιακό μέτρο*** μέτρο που βασίζεται στη διάρκεια εκφωνήσεως των συλλαβών (διαδοχή μακρών και βραχειών), κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τα τονικά μέτρα, που βασίζονται στη θέση τού τόνου των συλλαβών. — **προσωδιακ-ά / -ώς** επίρρ.

προσωκρατικός, -ή, -ό 1. (για φιλοσόφους, φιλοσοφικές ιδέες και συστήματα) αυτός που προηγήθηκε χρονικώς τού Σωκράτη, που εμφανίστηκε ή άκμασε πριν από αυτόν **2.** ***προσωκρατικοί*** (οι) οι Έλληνες φιλόσοφοι πριν από τον Σωκράτη (π.χ. ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Αναξιμένης, ο Ξενοφάνης, ο Παρμενίδης, ο Αναξαγόρας, ο Εμπεδοκλής, ο Ηράκλειτος κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorsokratiker (νόθο σύνθ.)].

προσωμίδα (η) [1876] η κάτω κοίλη τομή τού κοντακίου τουφεκιού ή οπλοπολυβόλου, η οποία στηρίζεται στο πρόσθιο μέρος τού ώμου τού σκοπευτή.

προσωνυμία (η) {προσωνυμιών} η επιπλέον ονομασία που αποδίδεται σε κάποιον, η επωνυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-ωνυμία* (κατά τα *ἐπ-ωνυμία, συν-ωνυμία, μετωνυμία*) < *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

προσωπαλγία (η) [1839] {προσωπαλγιών} ΙΑΤΡ. νευραλγία τού τριδύμου λόγω ψύξεως ή εκφύσεως δοντιού. — **προσωπαλγικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

προσωπάρχης (ο) [1897] {κλητ. προσωπάρχα | προσωπαρχών} (λόγ.) αυτός που προΐσταται τού προσωπικού υπηρεσίας (δημόσιας ή ιδιωτικής), ο διευθυντής τού προσωπικού: *ο ~ τού Λευκού Οίκου / τού Υπουργείου Εξωτερικών.*
[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-άρχης* < *ἄρχω*, απόδ. τού γαλλ. chef du personnel].

προσωπείο (το) [μτγν.] **1.** (στην αρχαιότητα) ομοίωμα ανθρώπινου προσώπου, που χρησιμοποιούσαν κυρ. στο θέατρο ως εξάρτημα για τις μεταμφιέσεις των ηθοποιών και στην ταφή νεκρού ως ανάθημα ή για την κάλυψη τού προσώπου του· η μάσκα ΣΥΝ. προσωπίδα **2.** (μτφ.) η ψεύτικη, σκόπιμα πλαστή εικόνα που προβάλλει κανείς προς τα έξω, η προσποιητή έκφραση: *είναι ποικίλες οι προθέσεις και τα σκοτεινά συμφέροντα που καλύπτονται πίσω από το ~ ενός αγνού πατριωτισμού·* ΦΡ. ***πέφτει το προσωπείο (κάποιου)*** (μτγν. φρ. *ἀπέθεντο τὰ προσωπεῖα*) αποκαλύπτεται η πραγματική ταυτότητα, οι αληθινές προθέσεις ή τα κίνητρα κάποιου: *ήρθε η ώρα τής αλήθειας, η ώρα να πέσουν τα προσωπεία!* **3.** ΙΑΤΡ. η χαρακτηριστική όψη και έκφραση τού προσώπου σε ορισμένες παθολογικές καταστάσεις, λ.χ. *λεόντειο ~* (σε περίπτωση λέπρας), *ιπποκράτειο ~* (σε περίπτωση αφυδατώσεως) κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμο.*

προσωπίδα (η) **1.** κατασκεύασμα που απομιμείται τα βασικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τού προσώπου, γενικότ. τής μορφής ανθρώπου ή ζώου· το προσωπείο ΣΥΝ. μάσκα **2.** οποιαδήποτε μάσκα προσώπου ή κάλυμμα κεφαλιού: *~ ξιφομάχου / δύτη / οξυγονοκολλητή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσωπίς, -ίδος* < αρχ. *πρόσωπον*].

προσωπιδοφορία (η) [1884] {προσωπιδοφοριών} (λόγ.) η κάλυψη τού προσώπου με προσωπίδα, για μεταμφίεση.

προσωπιδοφόρος, -ος, -ο [1871] (λόγ.) μασκοφόρος, αυτός που έχει καλύψει το πρόσωπό του με προσωπίδα ΣΥΝ. μασκαρεμένος.
[ΕΤΥΜ. < *προσωπίδα* + *-φόρος* < *φέρω*].

προσωπικό (το) (περιληπτ.) το σύνολο των εργαζομένων σε επιχείρηση ή υπηρεσία, το ανθρώπινο δυναμικό της: *το ~ τής εταιρείας ανέρχεται στους δύο χιλιάδες* || *διοίκηση προσωπικού* || *διδακτικό ~ ενός πανεπιστημίου* || *γραφείο ευρέσεως προσωπικού* || *επιλογή προσωπικού·* ΦΡ. ***προσωπικό ασφαλείας*** το σύνολο των εργαζομένων σε μια επιχείρηση (κυρ. Δ.Ε.Κ.Ο.), το οποίο ακόμα και σε περιπτώσεις απεργίας εξακολουθεί να εργάζεται για λόγους ασφαλείας.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *προσωπικός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnel].

προσωπικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο άτομο, με πρόσωπο ως ξεχωριστή οντότητα: *οι άνδρες τής ~ ασφάλειας τού προέδρου* || *~ άποψη / ύφος / αλληλογραφία / τραπεζικός λογαριασμός / επιδιώξεις / στιγμές / αναζητήσεις / επιλογές* || *παραιτήθηκε για ~ λόγους* || *τα ~ του συμφέροντα·* ΦΡ. (α) ***προσωπικά είδη*** τα αντικείμενα που κατέχει κανείς, κυρ. για στενά ατομική χρήση, στα οποία περιλαμβάνονται είδη ρουχισμού, είδη ατομικής καθαριότητας κ.λπ. (β) ***προσωπική κράτηση*** η προσωποκράτηση (βλ.λ.) (γ) ΝΟΜ. ***προσωπική αγωγή*** η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η κατοχύρωση ή άσκηση ατομικού δικαιώματος (δ) ***προσωπικά δεδομένα*** ή

δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα (τα) το σύνολο των πληροφοριών που αναφέρονται σε κάποιον ως πρόσωπο (π.χ. όνομα, επάγγελμα, ηλικία, καταγωγή, θρησκεία κ.λπ.) **2.** αυτός που απευθύνεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο: ~ *παράκληση* / *πρόσκληση* / *σύσταση* **3.** αυτός που πραγματοποιείται ή διεξάγεται με την παρουσία τού ίδιου τού προσώπου και χωρίς την παρουσία τρίτων: ~ *συνέντευξη* **4.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει συγκεκριμένο γραμματικό πρόσωπο: ~ *ρήμα* (κατ' αντιδιαστολή προς τα απρόσωπα) || ~ *αντωνυμία* (που δηλώνει το πρώτο πρόσωπο, που ομιλεί *[εγώ / εμείς]*, το δεύτερο πρόσωπο, προς το οποίο απευθύνεται ο λόγος *[εσύ / εσείς]* ή το τρίτο πρόσωπο, για το οποίο γίνεται λόγος *[αυτός / αυτοί]*) ΑΝΤ. απρόσωπος **5.** ***προσωπικά*** (τα) (α) οι προσωπικές σχέσεις κάποιου, η ιδιωτική ζωή: *δεν συζητώ με τους άλλους τα ~ μου!* || *δεν μπλέκει ποτέ τα ~ με τα επαγγελματικά της* (β) τα προβλήματα στις προσωπικές σχέσεις: *δεν έχουν ~· η διαφορά τους είναι καθαρά ιδεολογική* • **6.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το πρόσωπο (ανθρώπου ή ζώου): ~ *νεύρο* / *φλέβα* / *αρτηρία* || *πάρεση (παράλυση) προσωπικού νεύρου* (από ιούς, ψύξη ή εγκεφαλικό επεισόδιο με πτώση τής γωνίας τού στόματος, αδυναμία σύγκλεισης τού βλεφάρου κ.λπ.). — **προσωπικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προσωπικότητα (η) [1848] {προσωπικοτήτων} **1.** το σύνολο των φυσικών, πνευματικών, ψυχικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών ενός προσώπου· το σύνολο των επιμέρους στοιχείων που εξατομικεύουν και χαρακτηρίζουν ένα πρόσωπο: *στόχος τού παιδαγωγικού μας συστήματος είναι η ελεύθερη ανάπτυξη τής ~ τού παιδιού* || *διαμορφώνω / συγκροτώ μια ~* || *άνθρωπος με δυνατή / ανεξάρτητη / διπλή / διχασμένη* (βλ. λ. *διχάζω*) ~ **2.** τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, που το καθιστούν ξεχωριστό, δυναμικό, ανεξάρτητο: *είναι άνθρωπος χωρίς ~· τον κάνουν ό,τι θέλουν οι άλλοι* ΣΥΝ. οντότητα **3.** η ιδιότητα τού να είναι κάτι ξεχωριστό, να έχει χαρακτηριστικά γνωρίσματα που το ξεχωρίζουν από τα όμοιά του: *η προσεγμένη διακόσμηση τονίζει την ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. χαρακτήρας **4.** ο άνθρωπος, το πρόσωπο (κυρ. με χαρακτηρισμό): *είναι πολυδιάστατη / ενδιαφέρουσα / σκοτεινή ~* **5.** διάσημο ή προβεβλημένο πρόσωπο: *υπήρξε μία από τις μεγαλύτερες ~ στον χώρο τής ιατρικής* || *στην εκδήλωση συμμετέχουν πολλές ~ από τον χώρο τής τέχνης / τής πολιτικής / τού θεάματος* ΣΥΝ. όνομα, φυσιογνωμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnalité].

πρόσωπο (το) {προσώπ-ου | -ων} **1.** το μπροστινό μέρος τού κεφαλιού τού ανθρώπου (και σπάν. των ζώων) από το μέτωπο ώς το πιγούνι: *στρογγυλό / ωοειδές (οβάλ) / αρμονικό / χαριτωμένο / άσχημο / νεα-*

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Στη γλωσσική επικοινωνία τού ανθρώπου η αναφορά σε πρόσωπα είναι άμεση και συνεχής ανάγκη. Τα πρόσωπα τής επικοινωνίας είναι: ο ομιλητής (α' πρόσωπο), ο ακροατής / αναγνώστης (β' πρόσωπο) και τα πρόσωπα στα οποία αναφέρονται ο ομιλητής και ο ακροατής (γ' πρόσωπο). Τα πρόσωπα τής επικοινωνίας μπορεί να είναι ένα (ενικός) ή περισσότερα τού ενός (πληθυντικός). Επίσης, ανάλογα με τη λειτουργία τους στην επικοινωνία, μπορεί να λειτουργούν ως υποκείμενα ή ως αντικείμενα και αντιστοίχως να εμφανίζονται σε ονομαστική (το υποκείμενο) ή αιτιατική / γενική πτώση (το αντικείμενο). Επειδή στην Ελληνική το υποκείμενο δηλώνεται από τις καταλήξεις τού ρήματος (*γράφ-ω* = εγώ, *γράφ-εις* = εσύ, *γράφ-ει* = αυτός / αυτή / αυτό), η προσωπική αντωνυμία τού υποκειμένου, δηλ. η ονομαστική πτώση των προσωπικών αντωνυμιών, χρησιμοποιείται μόνο για έμφαση ή αντιδιαστολή (*Εσύ το ζήτησες:* έμφαση· *Εγώ διατάζω εδώ, όχι εσύ:* αντιδιαστολή). Στις υπόλοιπες πτώσεις (γενική – αιτιατική ενικού και πληθυντικού) οι επικοινωνιακές ανάγκες καλύπτονται κάθε φορά από δύο τύπους: έναν **«ασθενή»** (ή συνήθη ή κανονικό), που χρησιμοποιείται στον συνήθη λόγο (και είναι ο συντομότερος τύπος), και έναν **«ισχυρό»** (ή δυνατό ή εμφατικό), που χρησιμοποιείται λιγότερο, όταν θέλουμε να τονίσουμε ιδιαιτέρως ή να αντιδιαστείλουμε το πρόσωπο (ή το πράγμα, αν πρόκειται για το γ' πρόσωπο) τού αντικειμένου. Παραδείγματα: *Μου έδωσε το βιβλίο* (ασθενής τύπος: *μου*), αλλά *Εμένα έδωσε το βιβλίο* (ισχυρός τύπος: *εμένα*)· *Είπε ότι σας συνάντησε έξω από το σπίτι* (ασθενής τύπος: *σας*), αλλά *Εσάς συνάντησε χθες· εμάς αποφεύγει να μας συναντήσει* (ισχυροί τύποι: *εσάς, εμάς*). Οι ασθενείς τύποι τής προσωπικής αντωνυμίας (*μου, με, του, τον, τους* κ.λπ.), επειδή συνδέονται πολύ στενά με το ρήμα και συναποτελούν οιονεί τονική ενότητα (εγκλίνοντας, δηλ. αποβάλλοντας τον τόνο τους), ονομάζονται και **εγκλιτικά**.
Στον πίνακα που παρατίθεται, δίδονται χωριστά και οι προσωπικές αντωνυμίες (α' και β' προσώπου) τής Αρχαίας Ελληνικής, μια που οι τύποι τους ακούγονται συχνά στη γλώσσα τής Εκκλησίας, απαντούν κανονικά στη λόγια γλωσσική παράδοση και σώζονται σε παγιωμένες εκφράσεις τής σημερινής γλώσσας (πβ. πάτερ *ἡμῶν, εἰρήνη ὑμῖν, τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιμπραμένων ὑμεῖς ᾄδετε* κ.λπ.).
Οι ασθενείς προσωπικές αντωνυμίες *(μου, σου, του, της, με, σε, τον, την, το, μας, σας, τους, τις, τα)* ως μονοσύλλαβοι τύποι κανονικά δεν τονίζονται: ***Μας** έδωσε αρκετά χρήματα – Δεν **του** τηλεφώνησε ακόμη.* Τονίζονται μόνον όταν χρειάζεται να αντιδιασταλούν προς την αντίστοιχη κτητική αντωνυμία: *Ο διευθυντής **μάς** εξήγησε το πρόβλημα* (= σε μας· ενώ *Ο διευθυντής **μας** εξήγησε...* = ο δικός μας διευθυντής).

α' πρόσωπο (ομιλητής)

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εγώ**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**μου**	**εμένα**
αιτιατική	**με**	**εμένα**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εμείς**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**μας**	**εμάς**
αιτιατική	**μας**	**εμάς**

β' πρόσωπο (ακροατής)

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εσύ**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**σου**	**εσένα**
αιτιατική	**σε**	**εσένα**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εσείς**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**σας**	**εσάς**
αιτιατική	**σας**	**εσάς**

γ' πρόσωπο (πρόσωπο αναφοράς)

ΕΝΙΚΟΣ	(αρσενικό)	
ονομαστική	**αυτός**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**του**	**αυτουνού**
αιτιατική	**τον**	**αυτόν**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτοί**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τους**	**αυτούς**
ΕΝΙΚΟΣ	(θηλυκό)	
ονομαστική	**αυτή**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**της**	**αυτηνής**
αιτιατική	**την**	**αυτήν**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτές**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τις / τες**	**αυτές**
ΕΝΙΚΟΣ	(ουδέτερο)	
ονομαστική	**αυτό**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**του**	**αυτουνού**
αιτιατική	**το**	**αυτό**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτά**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τα**	**αυτά**

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ / ΑΡΧΑΪΖΟΥΣΑ – ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**ἐγώ**	**σύ**
γενική	**ἐμοῦ / μου**	**σοῦ / σου**
δοτική	**ἐμοί / μοι**	**σοί / σοι**
αιτιατική	**ἐμέ / με**	**σέ / σε**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**ἡμεῖς**	**ὑμεῖς**
γενική	**ἡμῶν**	**ὑμῶν**
δοτική	**ἡμῖν**	**ὑμῖν**
αιτιατική	**ἡμᾶς**	**ὑμᾶς**

νικό ~ ΣΥΝ. (καθημ.) μούτρο, (οικ.) φάτσα, μούρη, μάππα· ΦΡ. (α) ***με τον ιδρώτα τού προσώπου μου*** (*ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 19) με προσωπικό μόχθο, κούραση: *αυτό το σπίτι το αγόρασα ~ || ό,τι πέτυχα το κατάφερα ~!* (β) ***δεν έχω πρόσωπο να βγω στον κόσμο*** αποφεύγω τον κόσμο από ντροπή (γ) ***με τι πρόσωπο να αντικρίσω (κάποιον / κάτι)*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή ή έντονες ενοχές: *~ αυτούς τους ανθρώπους, που τόσα περίμεναν από μένα και τους απογοήτευσα!* (δ) ***στο πρόσωπο (κάποιου) βλέπω...*** αποδίδω (σε κάποιον) συγκεκριμένο ρόλο, ιδιότητα, τον αναγνωρίζω ως κάτι: *στο δικό του πρόσωπο έβλεπαν όλοι τον νέο ηγέτη!* (ε) ***(χάνομαι / εξαφανίζομαι) από το πρόσωπο τής γης / από προσώπου γης*** (Π.Δ., λ.χ. *Βασιλ. Α'* 13, 34: *εἰς ἀφανισμὸν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς*) εξαφανίζομαι από παντού (στ) ***κατά πρόσωπο*** (*κατὰ πρόσωπον*, Θουκ. 1, 106) απευθείας προς κάποιον: *κοιτάζω κάποιον ~ || του εκτόξευσε απειλές ~* (ζ) ***πρόσωπο με πρόσωπο*** (i) ο ένας απέναντι στον άλλον, αντικριστά: *άνοιξε την πόρτα και βρέθηκαν ~ || κάθισαν ~* ΣΥΝ. τετ-α-τετ (λαϊκ.) φάτσα με φάτσα (ii) για περιπτώσεις στενής, προσωπικής επαφής ή ευθείας αντιπαράθεσης: *συνομιλίες / επαφές των δύο ηγετών ~ || κόντρα των δύο υποψηφίων ~ στην τηλεόραση* ΣΥΝ. ενώπιος ενωπίω (η) ***δεν βλέπω Θεού πρόσωπο*** δεν έχω προκοπή ή προοπτική βελτίωσης, όλα μού έρχονται ανάποδα, δεν βλέπω άσπρη μέρα: *τόσα χρόνια σκληρή δουλειά και δεν είδα Θεού πρόσωπο* (θ) ***το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο τα πρόσωπο*** βλ. λ. *νίβω* **2.** (συνεκδ.) η επιδερμίδα, το δέρμα που καλύπτει αυτό το τμήμα τού κεφαλιού: *πούδρα / γαλάκτωμα / μασάζ / καθαρισμός προσώπου* **3.** (συνεκδ.) η έκφραση ή το ύφος, όπως αποτυπώνεται στο βλέμμα ή σε μορφασμό: *τι ~ είναι αυτό, σου συνέβη τίποτα; || χαρούμενο / αγριεμένο / ήρεμο / ήπιο / φιλικό ~* **4.** η πρόσοψη, το μπροστινό μέρος ενός πράγματος, το μέρος που είναι πιο σημαντικό ή που το βλέπει κανείς συχνότερα: *το ~ τού ξενοδοχείου / τού σπιτιού είναι προς τη θάλασσα || ~ οικοπέδου* (πλευρά οικοπέδου που δεν συνορεύει με άλλο ιδιωτικό οικόπεδο) **5.** ο άνθρωπος, το κάθε άτομο ως ξεχωριστή οντότητα: *πόσα ~ αγνοούνται από το ατύχημα;* ΦΡ. (α) ***πρόσωπα και πράγματα*** οτιδήποτε ανήκει σε συγκεκριμένο χώρο, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρώπων: *χρόνια μέσα στην πολιτική, γνωρίζει καλά ~* (β) ***ανεπιθύμητο πρόσωπο*** βλ. λ. *ανεπιθύμητος* (γ) ***το πρόσωπο τής ημέρας*** άνθρωπος που γίνεται το αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζητήσεων και απασχολεί τον Τύπο για ορισμένο διάστημα: *χάρη στη διεθνή διάκριση που πέτυχε, έγινε ~* **6.** ΦΙΛΟΣ. τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τής ανθρώπινης φύσης, όπως φανερώνονται σε κάθε ατομική ύπαρξη **7.** το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τον χαρακτήρα κάποιου (προσώπου ή πράγματος), το σύνολο των βασικών του χαρακτηριστικών: *τώρα έχει την ευκαιρία να δείξει το πραγματικό του ~ και σε όσους τον είχαν παρεξηγήσει || η εταιρεία κατάφερε να δημιουργήσει ένα καλό και πειστικό ~ για το κοινό || το κοινωνικό ~ τής κυβερνητικής πολιτικής·* ΦΡ. (α) ***αλλάζω πρόσωπο*** συμπεριφέρομαι διαφορετικά, αλλάζω στάση (β) ***με ανθρώπινο πρόσωπο*** βλ. λ. *ανθρώπινος* **8.** ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται ένα φαινόμενο: *ο χειμώνας έδειξε φέτος το σκληρό του ~* **9.** (ειδικότ.) ο ήρωας λογοτεχνικού, κυρ. δραματικού έργου: *στον «Οιδίποδα Τύραννο» τα ~ τού δράματος είναι ο Οιδίπους, ο Τειρεσίας, η Ιοκάστη...* **10.** (οικ.) το άτομο που ενδιαφέρει κάποιον ερωτικά: *ήταν κι ο Σπύρος εδώ με το ~!* **11.** ΝΟΜ. κάθε άνθρωπος ή άλλη οντότητα, όπως εταιρεία, συνεταιρισμός ή σωματείο, που έχει ικανότητα δικαίου (να είναι δηλ. φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων): *φυσικό / νομικό ~* **12.** ΘΕΟΛ. (στην Ορθοδοξία) ο άνθρωπος στην ατομική του υπόσταση και στην κοινωνική του φύση, ως σύστημα σχέσεων, στην αγαπητική του διάσταση - κατά το πρότυπο τής κοινωνίας των προσώπων τής Αγίας Τριάδας και κατ' αντιδιαστολή προς την ατομικιστική ηθική τού «ατόμου»: *ως πρόσωπα διαφέρουν οι άνθρωποι μεταξύ τους, επειδή είναι ξεχωριστά υποκείμενα που διαθέτουν από κοινού την ίδια φύση σύμφωνα με έναν ιδιαίτερο τρόπο το καθένα* • **13.** ΓΛΩΣΣ. γραμματικός τύπος ρήματος ή αντωνυμίας, με τον οποίο δηλώνεται ο ομιλητής (*πρώτο ~*, π.χ. *γράφ-ω*), αυτός προς τον οποίο απευθύνεται ο ομιλητής (*δεύτερο ~*, π.χ. *γράφ-εις*) ή αυτός/αυτό για τον οποίο γίνεται λόγος (*τρίτο ~*, π.χ. *γράφ-ει*). — (υποκ.) **προσωπάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσωπον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸς ὦπα* «μπροστά στα μάτια» (οπότε η λ. θα σήμαινε «το μέρος τού κεφαλιού που βρίσκεται μπροστά, στην πλευρά των ματιών»), όπου *ὦπα*, αιτ. τού **ὤψ*, *ὠπός* «όψη, οφθαλμός» (βλ. κ. *-ωπός, όψη*). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με αρχ. αγγλ. and-wlita, αρχ. γερμ. ant-lizzi (> γερμ. Antlitz «πρόσωπο, όψη»), σανσκρ. prātika- «πρόσωπο» κ.ά. Η σημ. «άνθρωπος, άτομο» είναι μτγν. και ξεκίνησε από την αρχ. σημ. «χαρακτήρας (δραματικός)» που αποδιδόταν στους προσωπιδοφόρους ηθοποιούς. Επίσης μτγν. είναι και η γλωσσ. σημ.].

προσωπογραφία (η) [1681] {προσωπογραφιών} **1.** η ζωγραφική απόδοση φυσιογνωμίας· γενικότ. κάθε καλλιτεχνική απεικόνιση προσώπου (με σχέδιο, φωτογραφία κ.λπ.) ΣΥΝ. πορτρέτο **2.** (κατ' επέκτ.) η λεπτομερής απόδοση τής ψυχοσύνθεσης, τής ιδιοσυγκρασίας, ιδιοσυστασίας ενός ατόμου, η ψυχογραφία του ΣΥΝ. πορτρέτο. — **προσωπογραφικός, -ή, -ό** [1864], **προσωπογραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosopography].

προσωπογράφος (ο/η) [1866] ζωγράφος ειδικευμένος στη δημιουργία προσωπογραφιών ΣΥΝ. πορτρετίστας.

προσωπογραφώ ρ. μετβ. [1871] {προσωπογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ζωγραφίζω την προσωπογραφία, κάνω το πορτρέτο (κάποιου) **2.** αποδίδω την ψυχογραφία (κάποιου), περιγράφω τον χαρακτήρα, την ψυχοσύνθεσή του ΣΥΝ. ψυχογραφώ.

προσωποκράτηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης το οποίο συνίσταται στη σύλληψη τού οφειλέτη και τον εγκλεισμό του στη φυλακή προκειμένου να αναγκαστεί με τον έμμεσο αυτό τρόπο να εκπληρώσει την υποχρέωση που έχει έναντι τού δανειστή. — **προσωποκρατώ** ρ. [1866] {-είς...}.

προσωποκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση προσώπων (ατόμων) στο πλαίσιο ενός συνόλου, το καθεστώς που δίνει έμφαση στην προσωπική ανάδειξη και προσφορά και όχι στις αξίες και στον συλλογικά οργανωμένο τρόπο λειτουργίας ενός συνόλου.

προσωπολάτρης (ο) [1894] {προσωπολατρών} αυτός που έχει αφοσιωθεί πλήρως, που τρέφει λατρεία προς ένα πρόσωπο.

προσωπολατρία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η λατρεία που απευθύνεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο, κυρ. πολιτικό: *η ~ προς τον ηγέτη χαρακτήριζε το κόμμα αυτό επί δύο δεκαετίες.* — **προσωπολατρικός, -ή, -ό** [1891].

προσωποληπτώ ρ. αμετβ. {προσωποληπτείς... | προσωπολήπτησα} δείχνω μεροληπτική εύνοια προς συγκεκριμένο πρόσωπο ΣΥΝ. μεροληπτώ, χαρίζομαι. — **προσωποληψία** (η) [μτγν.], **προσωπολήπτης** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσωποληπτῶ (-έω)* < *προσωπολήπτης* < *πρόσωπον* + *λήπτης* (βλ.λ.)].

προσωπομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ανθρωπομετρίας, που ασχολείται επιστημονικά με τη μέτρηση των διαστάσεων τού ανθρώπινου προσώπου. Επίσης **προσωπομετρική**. — **προσωπομετρικός, -ή, -ό**.

προσωποπαγής, -ής, -ές [1899] {προσωποπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται αδιάσπαστα με κάποιο πρόσωπο: *~ κόμματα* (που στηρίζονται στο προσωπικό κύρος και στην προσωπικότητα τού αρχηγού τους και όχι τόσο στις συλλογικές διαδικασίες) / *καθεστώς* **2.** ΝΟΜ. ***προσωποπαγές δικαίωμα*** το δικαίωμα το οποίο ανήκει σε ένα συγκεκριμένο δικαιούχο και το οποίο συνήθ. δεν μπορεί να μεταβιβαστεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-παγής* < θ. *παγ-* τού αρχ. *πήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*) κατά το *συμ-παγής*].

προσωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, με το οποίο αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε άψυχα αντικείμενα ή αφηρημένες έννοιες, π.χ. *«ο Όλυμπος και ο Κίσαβος, τα δυο βουνά μαλώνουν»* (δημοτ. τραγ.) **2.** η ενσάρκωση ιδιότητας ή αφηρημένης έννοιας σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *αυτός ο άνθρωπος ήταν η ~ τής αρετής / τής καλοσύνης / τού θάρρους.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnification].

προσωποποιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσωποποιείς... | προσωποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρουσιάζω (άψυχο αντικείμενο, αφηρημένη έννοια ή ιδιότητα) ως πρόσωπο: *στον στίχο αυτόν ο ποιητής προσωποποιεί τη φύση, παρουσιάζοντάς την ως στοργική μητέρα των πάντων* **2.** (η μτχ. ***προσωποποιημένος**, -η, -ο*) σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελεί την ενσάρκωση μιας αφηρημένης έννοιας: *η γυναίκα αυτή είναι η καλοσύνη προσωποποιημένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.

-πρόσωπος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που **1.** έχει ή παρουσιάζει συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή όψεων: *διπρόσωπος άνθρωπος* **2.** αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό προσώπων: *πολυπρόσωπη αποστολή*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-πρόσωπος*, μτγν. *δι-πρόσωπος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *πρόσωπον*].

προσώρας επίρρ. **1.** προς το παρόν, για την ώρα: *«αφήνοντας ~ στην άκρη την ποσότητα, ας μιλήσουμε για την ποιότητα»* (εφημ.) **2.** για λίγο χρόνο, προσωρινά.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μεσν. φρ. *πρὸς ὥραν*].

προσωρινός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που διαρκεί ή ισχύει για περιορισμένο χρονικό διάστημα: *~ απασχόληση / κατοικία / κυβέρνηση / λύση / βελτίωση || άδεια ~ λειτουργίας καταστήματος* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, παροδικός ΑΝΤ. μόνιμος **2.** ΝΟΜ. (α) ***προσωρινά μέτρα*** είδος ασφαλιστικών μέτρων με προσωρινή ισχύ (β) ***προσωρινή κράτηση*** η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας (κάποιου), η οποία επιβάλλεται από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο, και διαρκεί μέχρι τη δίκη. — **προσωριν-ά / -ώς** [1824] επίρρ., **προσωρινότητα** (η) [1832].
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *προσώρας*].

πρόταγμα (το) {προτάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (για ιδέες, γεγονότα κ.λπ.) αυτό που προτάσσεται, που βρίσκεται ή τίθεται σε πρώτη ή καίρια θέση: *«κατά τη γνώμη του, ο ιστορικός ρόλος τού μεταμοντερνισμού εξαντλείται στην αποδόμηση των ~ τού μοντερνισμού»* (εφημ.) || *«οι απόψεις αυτές επαναφέρουν στο προσκήνιο το ~ τής καθολικής χειραφέτησης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτάσσω*].

προτάθηκα ρ. ▸ προτείνω

προτακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που τάσσεται πρώτος σε μια σειρά πραγμάτων **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προτακτικό φωνήεν*** (για διφθόγγους) το φωνήεν που προηγείται: *στη λέξη νεράιδα το προτακτικό φωνήεν τής διφθόγγου αι είναι το α* ΑΝΤ. υποτακτικό φωνήεν.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτάσσω* (πβ. κ. *τακτικός* - *τάσσω*)].

πρόταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) το να προτάσσεται κάτι: *~ τού εθνικού συμφέροντος έναντι τού προσωπικού ή συντεχνιακού*.

πρόταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) το να προτείνει κανείς (κάτι): *μετά την ~ τού υπουργού για μεταρρυθμίσεις, αναπτύχθηκε ένας γόνιμος διάλογος || ~ συνεργασίας* (β) (συνεκδ.) αυτό που προτείνει κανείς: *τα κόμματα κατέθεσαν τις δικές τους ~ για την*

παιδεία || *κάνω / διατυπώνω / υποβάλλω / δέχομαι / απορρίπτω* ~ || *ενδιαφέρουσα / εναλλακτική* ~ (γ) (ειδικότ.) επεξεργασμένο σχέδιο ή ολοκληρωμένη άποψη γύρω από ένα θέμα: *το κόμμα σας δεν έχει ~ για τα πολιτιστικά πράγματα·* ΦΡ. **πρόταση (γάμου)** το να ζητήσει κανείς από κάποια (σπανιότ. κάποια από κάποιον) να τον παντρευτεί: *της έκανε* ~ **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) **πρόταση νόμου** το νομοσχέδιο που υποβάλλεται από αριθμό βουλευτών και όχι από την κυβέρνηση (β) **πρόταση μομφής** βλ. λ. *μομφή* (γ) **πρόταση εμπιστοσύνης** η πρόταση τής κυβέρνησης προς τη Βουλή, με την οποία ζητεί την επιστοσύνη της, εμφανιζόμενη ενώπιόν της (δ) **πρόταση οργάνου** η πράξη πρωτοβουλίας οργάνου με θετική γνώμη που απευθύνεται σε άλλο όργανο για την έκδοση από το τελευταίο κρατικής πράξης· η πρόταση δεσμεύει το αρμόδιο για την έκδοση τής πράξης όργανο να εκδώσει την πράξη με το προτεινόμενο περιεχόμενο ή να μην την εκδώσει, όχι όμως και να εκδώσει πράξη με τροποποιημένο περιεχόμενο **3.** ΜΑΘ. οτιδήποτε προτείνεται για λύση ή διερεύνηση **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) τμήμα τού λόγου που αποτελείται από ένα ονοματικό μέρος (σε ρόλο υποκειμένου) και ένα ρηματικό μέρος (σε ρόλο κατηγορήματος)· π.χ. *Ο γιατρός έφυγε – Ο Γιάννης είναι μηχανικός* (ειδικότ.) το τμήμα λόγου που έχει ως συντακτικό πυρήνα ένα ρήμα: *κύρια / δευτερεύουσα / εξαρτημένη / αναφορική / συμπερασματική / αιτιολογική / συμπληρωματική / τελική* ~ || ~ *κρίσεως / επιθυμίας* || *αποφατική* ~ (β) (καταχρ.) το τμήμα γραπτού κειμένου που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικές τελείες· ορθότ. *περίοδος* (βλ.λ.) **5.** η περιεκτική διατύπωση κρίσεως, που μπορεί, μετά από συστηματική έρευνα, από φιλοσοφικό συλλογισμό, να αποδειχθεί ορθή ή εσφαλμένη· ΦΡ. **αναλυτική πρόταση** βλ. λ. *αναλυτικός* **6.** ΝΟΜ. έγγραφο υπόμνημα που περιέχει τους ισχυρισμούς και τις αιτήσεις τού διαδίκου, που υποβάλλεται κατά την επ' ακροατηρίω εκδίκαση των πολιτικών υποθέσεων ● **7.** (λόγ.) ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντωμα προς τα εμπρός: ~ *των χειρών.* — (υποκ.) **προτασούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός, ερωτηματικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρότασις* < *προτείνω* (πβ. κ. *τάσις – τείνω*). Η σημ. τού συλλογισμού που τίθεται προς έγκριση είναι ήδη αρχ., ενώ οι γραμματικοί τής ελληνιστικής εποχής αποκαλούσαν *πρόταση* το υποθετικό μέρος τού υποθετικού λόγου (που ακολουθείται από την *απόδοση*). Στη σημερινή σημ. (τής παραδοσιακής γραμματικής) συνέβαλε η λατ. λ. propositio].

προτασιακός -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που αναφέρεται στην πρόταση **2.** **προτασιακό επίρρημα** επίρρημα το οποίο χρησιμοποιείται στη θέση ενός σχολίου, που θα μπορούσε να δηλωθεί με ολόκληρη πρόταση· π.χ. *βεβαίως, φυσικά, προφανώς, λογικά* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*).

προτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {προ-έταξα, -τάχθηκα, -τεταγμένος} (λόγ.) **1.** θέτω μπροστά, αντιτάσσω: *προέταξαν τα στήθη τους στον εχθρό* (+γεν.) **2.** τοποθετώ (κάτι) πριν από (κάτι άλλο): *συνήθως το επίθετο προτάσσεται τού ουσιαστικού* (π.χ. λέμε *μια μαύρη γάτα* και όχι *μια γάτα μαύρη*) ΑΝΤ. επιτάσσω **3.** (μτφ.) δίνω προτεραιότητα (σε κάτι εν σχέσει με κάτι άλλο): ~ *το κοινό τού ατομικού συμφέροντος.*

προτείνω ρ. μετβ. (λόγ.) {πρότ-εινα (προέτεινα στη σημ. 2), -άθηκα (λόγ. μτχ. προταθείς, -είσα, -έν), προτεταμένος (μόνο στη σημ. 2)} **1.** (α) διατυπώνω (άποψη που προορίζεται να κριθεί ως προς το αν θα γίνει ή όχι δεκτή), υποβάλλω (γνώμη) στην κρίση (κάποιου): ~ *στο κόμμα αλλαγή τής πολιτικής του* || *του πρότεινα να συνεργαστούμε* || ~ *λύση / συμβιβασμό* || *της πρότεινε γάμο* (β) υποδεικνύω (κάποιον) για ορισμένο σκοπό: *θα τον ~ για παράσημο / για προαγωγή* ΣΥΝ. εισηγούμαι ● **2.** (λόγ.) τεντώνω προς τα εμπρός: ~ *το χέρι / το ξίφος* || *με προτεταμένα τα στήθη* ΣΥΝ. προτάσσω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προβάλλω, τείνω προς τα εμπρός», < *προ-* + *τείνω*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προτειχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προτείχισ-α, -τηκα, -μένος} χτίζω προτείχιο: ~ *πόλη.* — **προτείχιση** (η).

προτείχιο (το) {προτειχί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό τείχος που χτίζεται μπροστά από το κύριο τείχος. Επίσης **προτείχισμα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-τείχιο* < *τείχος*].

προτεκτοράτο (το) **1.** το καθεστώς που εδραιώνεται με συμφωνία μεταξύ κρατών, από τα οποία το ένα ελέγχει ως προστάτιδα δύναμη το άλλο, στού οποίου τις εσωτερικές υποθέσεις αναμειγνύεται αποφασιστικά **2.** το κράτος που τελεί υπό τον έννομο έλεγχο προστάτιδας δύναμης, έχοντας απολέσει την εθνική του αυτοδιάθεση (πβ. λ. *αποικία*) **3.** (γενικότ.) το κράτος που έχει ουσιαστικά χάσει την εθνική του αυτοδιάθεση και βρίσκεται υπό τον έλεγχο άλλου ισχυρότερου: *η Ιταλία κατηγορήθηκε ότι επιχειρούσε να μετατρέψει την Αλβανία σε ~ της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. protectorat < protecteur «προστάτης» < λατ. protectus «προστατευτικός, καλυμμένος», μτχ. τού ρ. protego «στεγάζω, καλύπτω, προστατεύω» (< pro- «προ-» + tego «στεγάζω, σκεπάζω»)].

προτελευταίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται ή βρίσκεται πριν από τον τελευταίο ή πριν από το τέλος ενός πράγματος: ~ *ημέρα τού μήνα* || *η ~ συνεδρίαση τής παρούσας Βουλής.*

προτεραία (η) (λόγ.) η προηγούμενη μέρα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *προτεραίος* < *πρότερος* (θηλ. *προτέρα* + παραγ. επίθημα *-ιος*, λ.χ. *ἀρχή / -ᾶ- ἀρχαῖος*)· πβ. αρχ. φρ. *τῇ προτεραίᾳ ἡμέρᾳ*].

προτεραιότητα (η) [1850] {προτεραιοτήτων} **1.** το να προηγείται (κάποιος/κάτι) σε χρόνο ή σε σειρά: *στους διορισμούς τηρείται σειρά προτεραιότητας* || *δίνω απόλυτη ~ σε κάτι* ΣΥΝ. ιεραρχία· ΦΡ. **αριθμός προτεραιότητας** βλ. λ. *αριθμός* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αξιολογείται ως επείγον, ως πιο σημαντικό σε σχέση με άλλα: *η αλλαγή τού εκλογικού νόμου δεν ανήκει στις άμεσες ~ τής κυβέρνησης* **3.** το δικαίωμα να προηγείται (κάποιος/κάτι)· (ειδικότ.) το δικαίωμα οχήματος να διασχίσει ή να στρίψει σε δρόμο πριν από άλλο όχημα: *σε μια διασταύρωση ~ έχει αυτός που έρχεται από δεξιά* || *εγκαταλείπω δρόμο προτεραιότητας* (στον οποίο όποιος κινείται έχει ~) || *σέβομαι την ~ τού άλλου οχήματος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προτεραῖος* (βλ. λ. *προτεραία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. priorité].

προτερανδρία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορισμένα ερμαφρόδιτα είδη (ταινίες, βατράχους), κατά το οποίο ο οργανισμός λειτουργεί πρώτα ως αρσενικός και κατόπιν ως θηλυκός ΣΥΝ. πρωτανδρία ΑΝΤ. πρωτογυνία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proterandry].

προτέρημα (το) {προτερήμ-ατος | -ατα, -άτων} το θετικό χαρακτηριστικό προσώπου: *το μεγαλύτερό του ~ είναι η ειλικρίνειά του / η τιμιότητά του* ΣΥΝ. προσόν, αρετή ΑΝΤ. ελάττωμα, μειονέκτημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτερῶ (-έω)* «προηγούμαι, υπερέχω» < *πρότερος* (βλ.λ.)].

πρότερος, -η (λογιότ. προτέρα), -ο (λόγ.) αυτός που προηγείται: *σε ~ χρόνο* || *επάνοδος στην προτέρα κατάσταση* || *το ελαφρυντικό τού προτέρου εντίμου βίου* ΣΥΝ. πρωτύτερος ΑΝΤ. ύστερος, επόμενος· ΦΡ. **εκ των προτέρων** από πριν: *σας είχα ενημερώσει ~* ΣΥΝ. α πριόρι ΑΝΤ. εκ των υστέρων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + παραγ. επίθημα *-τερος*, που δηλώνει τον συγκρ. βαθμό. Η λ. συνδ. με το επίθ. *πρῶτος* (βλ.λ.), καθώς και με αρχ. περσ. fratara- «πρώτος από τους δύο, αυτός που προηγείται», σανσκρ. pratarám «ο μελλοντικός, ο παρακάτω». Η φρ. *εκ των προτέρων* αποδίδει το γαλλ. d'avance].

προτερόχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που προηγείται χρονικά κάποιου άλλου ΑΝΤ. μεταγενέστερος **2.** **προτερόχρονο** (το) το χρονικό διάστημα που ακολουθείται από κάποιο άλλο: *το επίρρημα «προηγουμένως» δηλώνει το ~, ενώ το «κατόπιν» δηλώνει το υστερόχρονο.*

προτεστάντης (ο) [1840] {προτεσταντών}. **προτεστάντισσα** (η) {προτεσταντισσών} πρόσωπο που πιστεύει στον προτεσταντισμό ΣΥΝ. διαμαρτυρόμενος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Protestant < μεσν. λατ. protestans, -antis, μτχ. τού λατ. protestor «διαμαρτύρομαι, διακηρύττω δημόσια» < pro- «προ-» + testor (< testis «μάρτυς»)].

προτεσταντισμός (ο) [1853] ΘΡΗΣΚ. χριστιανικό δόγμα που διαμορφώθηκε κατά τη Μεταρρύθμιση στη Δυτική Εκκλησία τον 16ο αι. υπό την ηγεσία τού Λουθήρου, τού Καλβίνου, τού Ζβιγγλίου κ.ά. και διακρίνεται σε δύο τάσεις (λουθηρανοί, μεταρρυθμισμένοι)· αποτελεί έναν από τους τρεις μεγάλους κλάδους τού χριστιανισμού (ορθοδοξία, ρωμαιοκαθολικισμός, προτεσταντισμός) με αξιόλογες θρησκευτικές κοινότητες στις χώρες τής Δ. Ευρώπης, τής Β. Αμερικής, τής Αφρικής και τής Αυστραλίας, ενώ στη διδασκαλία του παραδέχεται ως αποκλειστική αυθεντία την Αγία Γραφή σε ζητήματα πίστεως και εκκλησιαστικής οργάνωσης, αμφισβητεί την αξία τής Ιεράς Παράδοσης και έχει καταργήσει τα μυστήρια, με εξαίρεση το Βάπτισμα και τη Θεία Ευχαριστία. — **προτεσταντικός,** -ή, -ό, **προτεσταντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. protestantisme].

προτεταμένος, -η, -ο ▸ προτείνω

πρότζεκτ (το) {άκλ.} ερευνητικό πρόγραμμα, πρόγραμμα για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. project < γαλλ. pourje(c)t με λόγ. επίδρ. τού λατ. projectus) < δημώδ. λατ. projectare < λατ. projicere «ρίχνω - προτείνω, προβάλλω»].

προτζέκτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο προβολέας (βλ.λ., σημ. 2γ).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. projector].

προτηγανίζω ρ. μετβ. {προτηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} τηγανίζω κάτι εκ των προτέρων και το καταψύχω, ώστε να χρειάζεται πολύ λίγο τηγάνισμα πριν καταναλωθεί· συνήθ. η μτχ. **προτηγανισμένος,** *-η, -ο: προτηγανισμένες πατάτες / τυροπιτάκια.*

προτίθεμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προτίθε-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο στον ενεστ.} (+να) έχω την πρόθεση, τον σκοπό: *δεν ~ να σε ακολουθήσω* ΣΥΝ. σκοπεύω, σχεδιάζω, λογαριάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προτίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το να προτιμά κανείς (κάτι/κάποιον): *η εκπομπή αυτή έχει κερδίσει την ~ μεγάλης μερίδας τού κοινού* || *αυτό το εκλογικό σενάριο συγκεντρώνει τις ~ των περισσοτέρων πολιτικών δυνάμεων·* ΦΡ. **κατά προτίμηση** για να δηλωθεί αυτό που είναι προτιμότερο (χωρίς να αποκλείεται και κάτι άλλο): *ζητείται υπάλληλος που να γνωρίζει δύο ξένες γλώσσες, ~ Αγγλικά και Γαλλικά* (β) ΠΟΛΙΤ. **σταυρός προτιμήσεως** βλ. λ. *σταυρός* (γ) ΝΟΜ. **σύμφωνο προτιμήσεως** το σύμφωνο προαιρέσεως (βλ. λ. *προαίρεση*) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προτιμάται από κάποιον: *πολιτικές / ενδυματολογικές ~* ΣΥΝ. γούστο.

προτιμητέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να προτιμηθεί: *υπό τις παρούσες συνθήκες προβάλλεται ως ~ η λύση τού δημοψηφίσματος.*

προτιμολόγιο (το) {προτιμολογί-ου | -ων} το προσωρινό τιμολόγιο που εκδίδεται από τον πωλητή πριν από την πραγματοποίηση αγοραπωλησίας.

προτιμολογώ ρ. αμετβ. {προτιμολογείς... | προτιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω προσωρινή τιμή (σε εμπόρευμα), πριν από την ολοκλήρωση τής εμπορικής πράξης. — **προτιμολόγηση** (η).

προτιμότερος, -η, -ο (κυρ. σε απρόσ. εκφράσεις) αυτός που αξίζει να προτιμηθεί έναντι άλλου: *είναι ~ να φύγω* ΣΥΝ. καλύτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πρότιμος* «αυτός που χαίρει περισσότερης τιμής» < *προ-* + *-τιμος* < *τιμή*].

προτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προτιμάς... | προτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} **1.** θεωρώ (κάτι/κάποιον) καλύτερο ή με περισσότερα πλεονεκτή-

ματα (από κάτι/κάποιον άλλον), μου αρέσει περισσότερο ή επιθυμώ περισσότερο: *Εσύ ποιο προτιμάς; Το κόκκινο ή το μπλε;* || ~ *ένα αυτοκίνητο μικρό και οικονομικό από ένα μεγάλο και ακριβό* **2.** διαλέγω (κάτι/κάποιον) θεωρώντας το/τον καλύτερο (από κάτι/κάποιον άλλον): *ανάμεσα στα δύο κακά προτίμησε το μικρότερο* || *προτίμησε τον θάνατο από την ατίμωση.*

πρότινος επίρρ. στη ΦΡ. ***μέχρι / έως πρότινος*** μέχρι / έως πριν από λίγο (καιρό): ~ *δεν είχαν παρατηρηθεί κρούσματα αισχροκέρδειας* || ~ *επικρατούσε κλίμα ανασφάλειας· τώρα όλα άλλαξαν.*
[ΕΤΥΜ. Από τη φρ. *πρό τινος (καιροῦ / χρόνου)*].

προτομή (η) γλυπτική αναπαράσταση τού άνω μέρους τού ανθρώπινου σώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαλμα, ανδριάντας, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτέμνω* (< *προ-* + *τέμνω*), πβ. κ. *τομή – τέμνω*].

προτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (για φθόγγο) αυτός που βρίσκεται πριν από τονιζόμενη συλλαβή ή πριν από το τονισμένο στον επιτονισμό γλωσσικό τεμάχιο: ~ *φωνήεν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οξίδιο.*

πρότονος (ο) {προτόν-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. το σχοινί που δένεται στην πλώρη πλοίου για την αντιστήριξη των ιστών του ΣΥΝ. (λαϊκ.) στράλι ΑΝΤ. παράτονος, παταράτσο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (μόνο πληθ. *πρότονοι*) < *προ-* + *τόνος* (βλ.λ.) < *τείνω*].

προτού σύνδ. (συνήθ. +υποτ. με ή χωρίς το *να*) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει το προτερόχρονο, ότι αυτό στο οποίο αναφέρεται η κύρια πρόταση θα συμβεί χρονικά πριν από αυτό στο οποίο αναφέρεται η χρονική πρόταση: ~ *φύγεις, θέλω να σου μιλήσω* || ~ *να το καταλάβω καλά-καλά, είχε εξαφανιστεί* ΣΥΝ. πριν (να) ΑΝΤ. αφού, αφότου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προτοῦ*, σύνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. *πρὸ τοῦ* + απρφ. (λ.χ. *πρὸ τοῦ φαγεῖν*), η οποία στη μτγν. γλώσσα άρχισε να συντάσσεται με απλή υποτακτική αορίστου (λ.χ. *πρὸ τοῦ φάγω*), όπως συμβαίνει και στη Ν. Ελληνική].

προτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προτρέπει, που παρακινεί: ~ *ρήματα* (π.χ. προτρέπω, παρακινώ, διατάζω, συμβουλεύω κ.λπ.) || ~ *λόγος* ΣΥΝ. παρακελευσματικός ΑΝΤ. αποτρεπτικός. — **προτρεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέτρεψα} ωθώ, συμβουλεύω (κάποιον) (να πράξει κάτι): *τον προέτρεπε να ακολουθήσει το λαμπρό παράδειγμα τού αδελφού του* ΣΥΝ. παρακινώ, παροτρύνω ΑΝΤ. αποτρέπω.

προτρέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προέτρεξα} ♦ **1.** (αμετβ.) βιάζομαι να βγάλω συμπεράσματα: *Μην προτρέχεις! Περίμενε να δεις πρώτα πώς θα εξελιχθούν τελικά τα πράγματα* ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (σπάν.) είμαι πιο βιαστικός (από κάτι άλλο)· κυρ. μτφ. στη ΦΡ. *να μην προτρέχει η γλώσσα τής σκέψης.*

προτροπάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ γρήγορα: *έφυγε* ~ ΣΥΝ. δρομαίως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτροπή* + επιρρ. επίθημα *-άδην* (πβ. *συστ-άδην, τροχ-άδην*)].

προτροπή (η) **1.** το να προτρέπει κανείς: *υπέγραψε τη συμφωνία κατόπιν προτροπής των συμβούλων του* ΣΥΝ. παρακίνηση, παρώθηση **2.** (κυρ. στον πληθ.) ο προτρεπτικός λόγος, οτιδήποτε λέγεται για να προτρέψει (κάποιον): *παρά τις ~ μου, αποφάσισε να μη σπουδάσει ιατρική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτρέπω*, πβ. κ. *τροπή – τρέπω*].

προτσές (το) {άκλ.} ΠΟΛΙΤ. (στην αριστερή φρασεολογία) η εξελικτική διαδικασία, η διαδρομή τής ιστορίας: *το ~ τού σοσιαλιστικού μετασχηματισμού τής κοινωνίας* || *το διαλεκτικό ~ τής ιστορίας.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Prozess < λατ. processus, μτχ. τού ρ. procedo «προχωρώ, προβαίνω» (< pro- «προ-» + cedo «βαδίζω, πορεύομαι»)].

πρότυπο (το) [μτγν.] {προτύπ-ου | -ων} **1.** η προκατασκευασμένη μορφή αντικειμένου, που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα για την αναπαραγωγή άλλων, ομοίων προς αυτό ΑΝΤ. αντίγραφο **2.** (μτφ.) πρόσωπο, κατάσταση ή θεσμός που είναι άξια μιμήσεως για τα θετικά τους χαρακτηριστικά: *τα ~ που προβάλλει η κοινωνία στους νέους* || *παραδοσιακά / σύγχρονα / καταναλωτικά / υγιή / αρνητικά ~* || *προβάλλω / επιβάλλω / ακολουθώ ~* || *παίρνω / έχω / χρησιμοποιώ κάποιον ως ~ στην εργασία μου / στη ζωή μου* ΣΥΝ. παράδειγμα, υπόδειγμα **3.** (α) το πρόσωπο στο οποίο επιδιώκει κανείς να μοιάσει, τού οποίου το παράδειγμα θέλει να ακολουθήσει: *τα ~ των σημερινών νέων* (π.χ. δημοφιλείς καλλιτέχνες, αθλητές κ.λπ.) || *ο δάσκαλος πρέπει να είναι ~ για τους μαθητές του* || *τον έχω για ~ στη ζωή μου* || *ακολουθώ ένα ~* ΣΥΝ. ίνδαλμα (β) οτιδήποτε λειτουργεί ως αντικείμενο μιμήσεως (γ) οτιδήποτε βάσει τού οποίου γίνεται κάτι άλλο: *η μελέτη του ήταν το ~ για τη δική μου διατριβή* || *αρχιτεκτονικό ~ τού ναού τού Αγίου Μάρκου στη Βενετία θεωρείται ο ναός των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη* || *η σχολή μας ακολουθεί το γερμανικό ~ σπουδών* ΣΥΝ. υπόδειγμα **4.** (+γεν.) το αντιπροσωπευτικό παράδειγμα συγκεκριμένης αρετής, συγκεκριμένου θετικού γνωρίσματος: *~ ομορφιάς / αρετής / γενναίου στρατιώτη* || (ειρων.) *η κρατική τηλεόραση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ~ αντικειμενικότητας!* ΣΥΝ. υπόδειγμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα, παρώνυμο.*

πρότυπο – πρωτότυπο. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και χρήση. Το **πρότυπο** σημαίνει κάτι που χρησιμεύει ως υπόδειγμα προς δημιουργία άλλων (που αποτελούν **αντίγραφά** του) ή, μεταφορικά, ιδανικό παράδειγμα προς μίμηση. Και στη μία και στην άλλη χρήση θα μπορούσε η λ. **πρότυπο** να αποδώσει άριστα τη λ. **μοντέλο** (< ιταλ. modello). Επίσης, το *πρότυπο* αποτελεί (στην παλαιογραφία) το αρχικό κείμενο, από το οποίο βγαίνει (δι' αντιγραφής) νέο χειρόγραφο κείμενο, το **αντίγραφο**. Το **πρωτότυπο**, αντιθέτως, σημαίνει το πρώτο, το αρχικό (πρωτόγραφο) κείμενο, από το οποίο παρήχθησαν περισσότερα άλλα ως αντίγραφά του *(Το πρωτότυπο χειρόγραφο αυτού τού ποιήματος τού Σολωμού σώθηκε στα κατάλοιπα τού Πολυλά)*· σημαίνει επίσης το αρχαίο κείμενο σε σχέση με τη μετάφρασή του *(Στο Πανεπιστήμιο διδάσκονται τον Όμηρο από το πρωτότυπο, όχι από μετάφραση)*. Γενικότερα, σημαίνει κάθε γνήσιο έργο σε σχέση με τα αντίγραφά του *(Ανακαλύφθηκε σε ιδιωτική συλλογή το πρωτότυπο ενός έργου τού Γκρέκο, που μέχρι σήμερα ήταν γνωστό από δύο αντίγραφά του)*. Είναι ενδιαφέρον ότι η λ. **πρωτότυπος** ως επίθετο σημαίνει τον νέο, τον καινοτόμο, τον δημιουργικό, αυτόν που δεν είναι προϊόν μίμησης, αλλά γίνεται προϊόν μίμησης από άλλους.

προτυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή σε πρότυπο, η προβολή ενός πράγματος ως προτύπου: *η ~ τού ευδαιμονισμού από την τηλεόραση* **2.** ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή, διανομή και καθιέρωση προτύπων αγαθών **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο προσδιορισμός των προδιαγραφών, οι οποίες πρέπει να τηρούνται κατά την παραγωγή προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardisation].

πρότυπος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί ως υπόδειγμα: ~ *αθλητικό κέντρο / σχολείο* (στο οποίο χρησιμοποιούνται πειραματικά νέες μέθοδοι και μέσα διδασκαλίας και στο οποίο διενεργούνται υποδειγματικές διδασκαλίες) / *κατοικία / οικισμός* ΣΥΝ. υποδειγματικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προεικονιστικός», < *προ-* + *τύπος*].

προτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προεικόνιση: ~ *αληθειών / αξιών* **2.** ΘΕΟΛ. (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, γεγονός και περιστατικό τής Π.Δ. που προεικονίζει κυρ. το κύριο πρόσωπο τής Κ.Δ., δηλ. τον Ιησού Χριστό, και ειδικότ. την ενανθρώπηση, τη ζωή, τα Πάθη και την Ανάστασή του: *ο Αδάμ αποτελεί ~ τού Χριστού* (τού νέου Αδάμ) ΣΥΝ. τύπος. — **προτυπώνω** ρ. [μτγν.].

Προύθος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη, συμβάλλει στον Δούναβη και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ τής Ρουμανίας και τής Μολδαβίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου, πβ. αγγλ. Pruth, ρουμ. Prutul, αγν. ετύμου].

προϋπαντώ ρ. μετβ. {προϋπαντάς... | προϋπάντησα} σπεύδω να συναντήσω (κάποιον που έρχεται): *«ο Μάιος μας έφθασε, εμπρός βήμα ταχύ / να τον προϋπαντήσουμε, παιδιά, στην εξοχή»* (Α. Βλάχος) ΣΥΝ. υποδέχομαι, καλωσορίζω. — **προϋπάντηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προϋπαντῶ (-άω)* < *προ-* + *ὑπαντῶ* «πηγαίνω να συναντήσω» < *ὑπ(ο)-* + *-αντῶ* (για το οποίο βλ. λ. *απαντώ*)].

προϋπάρχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προϋπήρξα} ♦ **1.** (αμετβ.) υπάρχω από πριν, εκ των προτέρων ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) υπάρχω πριν από (κάποιον/κάτι άλλο): *το σύμπαν προϋπήρχε τού ανθρώπου.* — **προϋπαρξη** (η) [μτγν.].

προϋπηρεσία (η) {προϋπηρεσιών} η υπηρεσία κατά το παρελθόν σε εργασιακό χώρο: *θα συνυπολογιστούν τα χρόνια προϋπηρεσίας του για τη σύνταξη* || *έχω μακρά ~ στη θέση αυτή / στον οργανισμό.*

προϋπηρετώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προϋπηρετείς... | προϋπηρέτησα} εργάζομαι κατά το παρελθόν ή πριν από άλλον σε συγκεκριμένη επαγγελματική θέση.

προϋπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προϋπ-έγραψα, προϋπο-γράφτηκα (λόγ. προϋπ-εγράφην, -ης, -η...), -γεγραμμένος} υπογράφω προκαταρκτικά, εκ των προτέρων: ~ *συμφωνία.* — **προϋπογραφή** (η) [μτγν.].

προϋπόθεση (η) [1818] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} οτιδήποτε είναι απολύτως αναγκαίο, πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει, προκειμένου να συμβεί κάτι άλλο: *το ταλέντο είναι (απαραίτητη) ~, για να γίνει κάποιος μεγάλος μουσικός* || *πληρώ τις ~ τού νόμου* || *βασική / θεμελιώδης / αναγκαία ~* ΣΥΝ. όρος· ΦΡ. ***υπό / με την προϋπόθεση ότι...*** εφόσον, μόνον αν: *θα δεχθώ να αναλάβω αυτή τη θέση ~ θα διαλέξω εγώ τους συνεργάτες μου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présupposition. Ομοίως η φρ. *υπό την προϋπόθεση ότι* (< γαλλ. sous la condition que)].

προϋποθέτω ρ. μετβ. {προϋπέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. προϋποτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. προϋποτιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} **1.** θεωρώ (κάτι) εκ των προτέρων δεδομένο ΣΥΝ. προεικάζω **2.** εξαρτώμαι (από κάτι): *η επιτυχία στις εξετάσεις προϋποθέτει προσεκτικό και εντατικό διάβασμα* ΣΥΝ. απαιτώ, χρειάζομαι **3.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***προϋποτίθεται***) ισχύει ως προϋπόθεση: ~ *η συγκατάθεση όλων των μερών για την επίτευξη συμφωνίας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προϋποτίθημι* < *προ-* + *ὑπο-* + *τίθημι* «θέτω» (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

προϋπολογίζω ρ. μετβ. [1871] {προϋπολόγισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} υπολογίζω (κάτι) από πριν, κάνω προϋπολογισμό σε (κάτι): ~ *έξοδα / δαπάνες.* — **προϋπολογιστικός, -ή, -ό.**

προϋπολογισμός (ο) [1833] ο εκ των προτέρων υπολογισμός των εσόδων και των εξόδων για ορισμένη χρονική περίοδο: ~ *επιχείρησης / ιδρύματος / δήμου / κοινότητας / οικογένειας* || *ισοσκελισμένος / ελλειμματικός ~* || *το έλλειμμα / πλεόνασμα τού ~* || *έργο προϋπολογισμού δύο δισεκατομμυρίων δραχμών*· ΦΡ. ***(κρατικός) προϋπολογισμός*** ο νόμος που προβλέπει τα έσοδα και τις δαπάνες που θα πραγματοποιηθούν στο επόμενο δημοσιονομικό έτος: *η κυβέρνηση κατέθεσε / καταρτίζει τον ~* || *σφιχτός ~* || *~ λιτότητας / οικονομικής σταθεροποίησης* || *έγκριση / ψήφιση / σύνταξη / παράταση ισχύος τού ~.*

προϋπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {προ-ϋποσχέθηκα, -ϋπεσχημένος} υπόσχομαι (κάτι) από πριν. — **προϋπόσχεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προϋπισχνοῦμαι (-έο-)* < *προ-* + *ὑπισχνοῦμαι* (βλ. λ. *υπόσχομαι*)].

προϋποτίθεμαι ρ. ▸ προϋποθέτω

Προύσα (η) πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας κοντά στην Προποντίδα με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922. — **Προυσιώτης** κ. **Προυσαλιώτης** (ο). **Προυσιώτισσα** κ. **Προυσαλιώτισσα** (η), **προυσιώτικος** κ. **προυσαλιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Προῦσα*, που οφείλει το όνομά της στον βασιλιά τής Βιθυνίας *Προυσία Α'* (236-180 π.Χ.), ο οποίος την ίδρυσε. Η τουρκ. ονομασία Bursa ανάγεται στην ελληνική].

προϋφίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {προϋφίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. προϋφιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υφίσταμαι εκ των προτέρων ή πριν (από κάποιον/κάτι άλλο) ΣΥΝ. προϋπάρχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προϋποθέτω», < *προ-* + *ὑφίσταμαι*].

προύχοντας (ο) {προυχόντων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ο κοτζάμπασης, ο πρόκριτος **2.** ο προνομιούχος, ο πλούσιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., *συνηρημένος* τ. τού *προέχων*, μτχ. τού ρ. *προέχω*].

προφανής, -ής, -ές {προφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που φαίνεται καθαρά, που τον καταλαβαίνει κανείς εύκολα: *απολύθηκε για ~ λόγους* || *είναι προφανές ότι δεν λέει την αλήθεια* ΣΥΝ. εμφανής, φανερός, οφθαλμοφανής, πρόδηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

προφαντός, -ή, -ό (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρώιμα, νωρίς ΣΥΝ. πρώιμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

προφανώς επίρρ. [μτγν.] **1.** κατά προφανή τρόπο, χωρίς αμφιβολία: *η δουλειά αυτή είναι ~ καλύτερη από την άλλη* **2.** όπως φαίνεται· για την έκφραση μιας υπόθεσης που είναι αρκετά βάσιμη: *δεν ήρθε ακόμη· ~, θα του έτυχε κάτι στον δρόμο* (διότι κανονικά δεν αργεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

πρόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η πλασματική αιτία που προβάλλεται για να δικαιολογηθεί κάτι ή να συγκαλυφθεί το πραγματικό κίνητρο μιας πράξης: *βρήκε μια ~, για να αρνηθεί την πρόσκληση* || *όλα αυτά είναι προφάσεις· απλώς δεν θέλει να σου πει ευθέως ότι πλέον δεν τον ενδιαφέρεις* ΣΥΝ. πρόσχημα· ΦΡ. **προφάσεις εν αμαρτίαις** (*προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 140, 4) για περιπτώσεις κατά τις οποίες προβάλλει κανείς διάφορες δικαιολογίες για ατοπήματά του, που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν: *αυτά που λες είναι ~· η αλήθεια είναι πως πήρες μικρό βαθμό, γιατί δεν είχες μελετήσει!* **2.** ΒΙΟΛ. η αρχική φάση τής μίτωσης (βλ.λ.), κατά την οποία τα ήδη διπλασιασμένα χρωμοσώματα εξατομικεύονται, τυλίγονται σπειροειδώς και συμπυκνώνονται· λήγει με τη διάλυση τής πυρηνικής μεμβράνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, πρόσχημα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόφασις*, αρχική σημ. «εμφανές αίτιο, κίνητρο (χωρίς αναφορά στον βαθμό αλήθειας ή ψεύδους)», < *προφαίνω* «φέρω στο φως, εμφανίζω» (< *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι*, βλ.λ.) Στη σημ. «πρόσχημα, πλαστή δικαιολογία» η λ. έχει δεχθεί την επίδρ. τού ρ. *φημί*. Ο βιολ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. prophase. Βλ. κ. *φάση*].

προφασίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προφασίστηκα} προβάλλω (κάτι) ως ψευδή δικαιολογία: *~ αρρώστια / αδιαθεσία* || *~ ότι είμαι αδιάθετος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, απόφαση*.

προφέρω ρ. μετβ. {πρόφερ-α, -θηκα} **1.** κάνω να ακουστεί (ήχος) με τη βοήθεια των φωνητηρίων οργάνων (χείλη, γλώσσα, φωνητικές χορδές κ.λπ.), παράγω, εκφέρω (φθόγγους): *δεν μπορούσε να προφέρει αυτή την ξένη λέξη* || *πρόφερε λανθασμένα ορισμένα σύμφωνα* || *οι αρχαίοι πρόφεραν το η ως μακρό ε* || *~ καθαρά* ΣΥΝ. αρθρώνω **2.** (σπάν.) εκφράζω με τον λόγο: *δεν μπόρεσε να προφέρει λέξη!* ΣΥΝ. αρθρώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρουσιάζω, διαγγέλλω», < *προ-* + *φέρω*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προφέσορας (ο) {προφεσόρων} (ειρων.) ο καθηγητής, ο δάσκαλος: *είναι ~ στο τάβλι·* ΦΡ. ***κάνω (σε κάποιον) τον προφέσορα*** φέρομαι (σε κάποιον) σαν δάσκαλός του, σαν να του κάνω μάθημα· (γενικότ.) παριστάνω τον μορφωμένο. Επίσης **προφεσόρος**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Professor < λατ. professor «δάσκαλος, καθηγητής» < professus, μτχ. τού ρ. profiteor «επαγγέλλομαι, διδάσκω»].

προφεστιβαλικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται πριν από το φεστιβάλ: *~ εκδηλώσεις / συναντήσεις*.

προφητάναξ (ο) {προφητάνακτ-ος, -α | -άκτων} ΕΚΚΛΗΣ. ο προφήτης και βασιλιάς· προσωνυμία τού Δαβίδ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *προφήτης* + *ἄναξ* (βλ.λ.)].

προφητεία (η) [μτγν.] {προφητειών} **1.** η πρόβλεψη όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον, η οποία προέρχεται από θεία έμπνευση, από υπερφυσική επέμβαση: *έχει το χάρισμα τής ~* || *κάνω ~* **2.** (γενικότ.) η πρόβλεψη όσων πρόκειται να συμβούν και η ίδια η πρόβλεψη: *τι λέει αυτή η προφητεία;* || *οι ~ τού Νοστράδαμου / τού Κοσμά τού Αιτωλού* || *οι ~ του επαληθεύτηκαν* ΣΥΝ. πρόρρηση, χρησμός.

προφητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προφήτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί) εμπνεόμενος από το θείο, γενικότ. κατά υπερφυσικό τρόπο: *ο Ησαΐας προφήτευσε την έλευση τού Μεσσία* **2.** (γενικότ.) προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *~ συμφορές* ΣΥΝ. προμαντεύω, προλέγω.

προφήτης (ο) {προφητών}, **προφήτις** (η) {προφήτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** πρόσωπο που προαναγγέλλει με θεία έμπνευση όσα πρόκειται να συμβούν: *~ δεινών·* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μετά Χριστόν προφήτης*** αυτός που διατείνεται ότι είχε προβλέψει κάτι, ότι ήξερε για κάτι, όταν είναι πλέον σε όλους γνωστό: *δεν θέλω να παραστήσω τον μετά Χριστόν προφήτη, αλλά είχα προβλέψει από πολλά χρόνια τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης* (β) ***οι νόμοι και οι προφήτες*** βλ. λ. *νόμος* (γ) (παροιμ.) ***ουδείς προφήτης στον τόπο του / εν τη εαυτού πατρίδι*** (*οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ*, Κ.Δ. Λουκ. 4, 24) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ικανοί και αξιόλογοι άνθρωποι αναγνωρίζονται από τους ξένους και όχι από τους συμπατριώτες τους **2.** ΘΡΗΣΚ. το θεόπνευστο πρόσωπο που γνωστοποιεί στους ανθρώπους το θέλημα τού Θεού: *οι ~ τής Παλαιάς Διαθήκης* **3.** (στον ισλαμισμό) ***Προφήτης*** (ο) ο Μωάμεθ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-φήτης* < *φημί* «λέγω» (για το οποίο βλ. λ. *φήμη*), όχι από το ρ. *πρόφημι* «προφητεύω, προλέγω», που μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. Το ουσ. *προφήτης* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα στη μετάφραση τής Π.Δ. ως απόδ. τού εβρ. αντίστοιχου όρου nābi'].

προφητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με προφητεία ή με προφήτη **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***προφητικά αναγνώσματα*** αποσπάσματα από τα προφητικά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης, που διαβάζονται σε ιερές ακολουθίες **3.** (ειδικότ.) αυτός που (αποδεικνύεται ότι) προβλέπει τα όσα πρόκειται να συμβούν: *τα λόγια του αποδείχθηκαν ~*. — **προφητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προφθάνω ρ. → προφταίνω

προφίλ (το) {άκλ.} **1.** η πλάγια όψη προσώπου ΑΝΤ. ανφάς **2.** (μτφ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, η ξεχωριστή φυσιογνωμία, κυρ. όπως αφήνεται να φανεί: *το ~ κόμματος / τής νέας κατάστασης* || *στις τελευταίες του εμφανίσεις έχει υιοθετήσει το ~ τού μοντέρνου πολιτικού* || *κάθε χρόνο παρουσιάζονται στην αγορά προϊόντα με βελτιωμένο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. profil < ιταλ. profilo < profilare «σχεδιάζω το περίγραμμα, την πλάγια όψη ενός πράγματος» < pro- (< λατ. pro- «προ-») + -filare < filo «νήμα, κλωστή, ίχνος» (< λατ. filum)].

προφιλάρισμα (το) {προφιλαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαμόρφωση σόκορου ή επιφάνειας με επιθυμητό διακοσμητικό σχέδιο.

προφιτερόλ (το) {άκλ.} γλύκυσμα που φτειάχνεται από μικρά σου (βλ.λ.) γεμισμένα με κρέμα βανίλιας και με επικάλυψη σοκολάτας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. profiterole, υποκορ. τού profit, που τον 16ο αι. είχε επίσης τη σημ. «ζύμη ψημένη στη στάχτη» (δηλ. σε σβησμένη φωτιά)].

προφορά (η) **1.** ο τρόπος αρθρώσεως φθόγγων, λέξεων ή φράσεων: *καθαρή / καλή ~* || *η ~ τού «γ» είναι δύσκολη για πολλούς ξένους* **2.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αρθρώνει κανείς μια γλώσσα: *από την ~ του κατάλαβα ότι είναι ξένος / από χωριό* || *απαγγέλλει Όμηρο με ερασμική ~* || *μιλώ με άσχημη / βαριά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, εκ, πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προφέρω*. πβ. κ. *φορά – φέρω*].

προφορά τής ελληνικής γλώσσας. Μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (300 π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.) η προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής διέφερε σε πολλά σημεία από τη βυζαντινή-νεοελληνική προφορά, η οποία, παρά το όνομά της, δεν είναι καθόλου καινούργια· αριθμεί ζωή τουλάχιστον 2.000 χρόνων, αναγόμενη χονδρικά στους χρόνους τού Χριστού. Η παλαιότερη προφορά τής Ελληνικής, η αρχαία (που είναι γνωστή ως **ητακιστική** ή και ως **ερασμική** προφορά), διαφέρει από τη σημερινή προφορά (γνωστή ως **βυζαντινή** ή **νεοελληνική** ή **ιωτακιστική** ή και ως **ροϊχλίνεια** [Reuchlin] προφορά) στα εξής κυρ. σημεία: (α) διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων (**η** = ē [ε μακρό], **ε** = e [ε βραχύ], **ω** = ō [ο μακρό], **ο** = o [ο βραχύ], **ᾱ** [α μακρό], **ᾰ** [α βραχύ], **ῑ** [ι μακρό], **ῐ** [ι βραχύ], **ῡ** [ü μακρό], **ῠ** [ü βραχύ]), (β) προφορά διφθόγγων (**αι** = ai, **οι** = oi, **ει** = ei και ẹ̄ [ε μακρό κλειστό], **ου** = ou και ọ̄ [ο μακρό κλειστό], **αυ** = au, **ευ** = eu, **υι** = üi), (γ) προφορά δασέος φθόγγου (δασείας) ως h και προφορά δασέων συμφώνων ως δασέων (**φ** = ph, **θ** = th, **χ** = kh), (δ) προφορά των **β, δ, γ** ως ηχηρών κλειστών συμφώνων (β = b, δ = d, γ = g), (ε) προφορά τού **ζ** ως zd ή dz, (στ) προφορά διπλών συμφώνων ως παρατεταμένων συμφώνων κ.ά.
Σε όλη τη βυζαντινή περίοδο (στην πραγματικότητα από των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής και σε μερικές περιπτώσεις και διαλέκτους τής Αρχαίας ήδη από των κλασικών χρόνων) η προφορά τής Ελληνικής (με εξαίρεση τα **υ** και **οι**, που μέχρι τον 10ο αι. προφέρονταν ως ü, χονδρικά όπως στο γαλλ. une) ήταν όμοια με τη σημερινή. Αυτό δε ίσχυε όχι μόνο για το Βυζάντιο αλλά και για τις χώρες τής Δύσης, όπου μετέφεραν τη βυζαντινή προφορά οι λόγιοι που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση τού Βυζαντίου. Έως το 1558 στη Δύση προέφεραν τα Αρχαία Ελληνικά, όπως εμείς σήμερα. Το 1558 δύο Άγγλοι καθηγητές τού Πανεπιστημίου τού Καίμπριτζ, ο John Cheke και ο Thomas Smith, εισήγαγαν για πρώτη φορά τη λεγόμενη **ερασμική προφορά**, η οποία στηριζόταν στο έργο τού μεγάλου Ολλανδού ελληνιστή Desiderius Erasmus (1466/9-1536) *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus* (*Διάλογος περί τής ορθής προφοράς τής λατινικής και τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, 1528). Ωστόσο, ο ίδιος ο Έρασμος ποτέ δεν πρότεινε να γίνει πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών του παρατηρήσεων και, βεβαίως, θα ήταν αδιανόητο για τους Έλληνες, που χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στη διαχρονική της εξέλιξη, να προφέρουν αλλιώς την αρχαία και αλλιώς τη βυζαντινή-νεοελληνική φάση τής ίδιας γλώσσας, τής Ελληνικής. Αυτό το έκαναν οι ξένοι, γιατί τους βοηθούσε πρακτικά να γράφουν σωστά τις λέξεις (όταν προφέρεις einai, γράφεις και σωστά τη λ. *εἶναι*, πράγμα που δεν θα συνέβαινε με τους ξένους τόσο εύκολα, αν πρόφεραν όπως εμείς íne). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Έρασμος πολλά από αυτά που δίδαξε για την προφορά τής Αρχαίας τα έμαθε από μεγάλους Έλληνες φιλολόγους τής Δύσης, ιδίως τον Ιανό Λάσκαρι και τον Μάρκο Μουσούρο, αφού έζησε κοντά τους

στην Ακαδημία τού Άλδου Μανούτιου στη Βενετία. Δύο μεγάλοι ξένοι ελληνιστές, ο D.-C. Hesseling και ο H. Pernot, γράφουν: «Δεν υποστηρίζουμε τίποτε παράδοξο, αν αποδώσουμε στους ίδιους τους Έλληνες την ταυτότητα τής θεωρίας, στην οποία έχει δοθεί το όνομα "ερασμική θεωρία". Ποιος υπήρξε ο ρόλος τού Έρασμου; Η ιδέα ήλθε από την Ελλάδα [...]. Στον Έρασμο οφείλεται ότι την υποστήριξε δημόσια, αφού της έδωσε συστηματική μορφή. προσθέτοντας πολυάριθμες προσωπικές και ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις» («Erasme et les origines de la prononciation erasmienne», *Revue des Études Grecques* 23, 1919, σ. 301). Σε διδασκαλίες προ τού Έράσμου για την πραγματική κατάσταση τής αρχαίας ελληνικής προφοράς (Antonio de Lebrixa, Girolamo Aleandro κ.ά.) φαίνεται ότι αντέτεινε την ανάγκη διατηρήσεως τής βυζαντινής προφοράς ο μεγάλος Γερμανός ελληνιστής J. Reuchlin (1445-1522), εξού και ο χαρακτηρισμός τής νεοελληνικής προφοράς ως **ροϊχλίνειας**.

προφορικά (τα) οι προφορικές εξετάσεις ΑΝΤ. γραπτά.

προφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκφράζεται με την ομιλία, από το στόμα (και όχι γραπτώς): ~ *λόγος / οδηγία / δήλωση / άδεια / επικοινωνία·* ΦΡ. ***προφορική παράδοση*** η παράδοση που μεταδόθηκε από στόμα σε στόμα (π.χ. θρύλοι, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια) **2.** ***προφορικά*** (τα) βλ.λ. — **προφορικ-ά / -ώς** επίρρ., **προφορικότητα** (η) [1846]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

προφταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόφτασα} ♦ (μετβ.) **1.** (+να) (α) (σε παρελθοντικό χρόνο) καταφέρνω (να κάνω κάτι) εγκαίρως: *πρόφτασε την τελευταία στιγμή να σβήσει τη φωτιά / να επωφεληθεί μιας ευκαιρίας* ΣΥΝ. προλαβαίνω (β) (σε ενεστ.) έχω στη διάθεσή μου τον χρόνο που χρειάζεται για κάτι: *δεν βιάζομαι, ~ να πάω για ψώνια / να πληρώσω τον λογαριασμό τής Δ.Ε.Η.* || *ίσα / μόλις που ~ το ταχυδρομείο ανοιχτό* ΣΥΝ. προλαβαίνω **2.** καταφέρνω να φθάσω (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή απομακρυνθεί πολύ: *τον πρόφτασα στη γωνία τού δρόμου* || *τρέχω μήπως τον προφτάσω* || *πρόφτασε το λεωφορείο / το τρένο, την τελευταία στιγμή* **3.** (σε παρελθοντικό χρόνο) είμαι σύγχρονος κάποιου, ζω και γνωρίζω κάποιον ή μια κατάσταση που τώρα δεν υπάρχει: *εσύ είσαι μικρός, δεν θα πρόφτασες το τραμ στην Αθήνα* || *τότε ήταν διευθυντής ο Αντωνίου, τον είχες προφτάσει;* **4.** (με άρνηση *δεν* και πρόταση με το *να*) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη συχνότητα ή μεγάλο βαθμό: *δεν ~ να παραγγέλνω αυτό το προϊόν· τόση ζήτηση έχει!* ● **5.** ανακοινώνω ή αποκαλύπτω (κάτι) εσπευσμένως (σε κάποιον): *του πρόφτασε τα νέα* ♦ **6.** (αμετβ.) ενεργώ, ώστε να αποτραπεί κάτι κακό (κίνδυνος ή συμφορά): *πρόφτασε, Παναγιά μου, μη γίνει κανένα κακό!*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *(ε)πρόφτασα* τού ρ. *προφτάνω* (< αρχ. *προφθάνω*), κατά τα ρ. σε *-αίνω* (που είχαν αόρ. σε *-ασα*), πβ. *χορταίνω – χόρτασα*].

προφυλάω ρ. → προφυλάσσω

προφύλαγμα (το) [μτγν.] {προφυλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μέσο προφύλαξης (προφυλακή, φρούριο κ.λπ.) **2.** η προφύλαξη.

προφυλακή (η) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. (σε αμυντικές επιχειρήσεις) προπορευόμενο στρατιωτικό τμήμα, που προειδοποιεί το υπόλοιπο στράτευμα, το οποίο σταθμεύει, για τυχόν εκδήλωση στρατιωτικής δραστηριότητας τού εχθρού.

προφυλακίζω ρ. μετβ. [1833] {προφυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} φυλακίζω (ύποπτο) με ένταλμα τού ανακριτή και σύμφωνη γνώμη τού εισαγγελέα ή με βούλευμα δικαστικού συμβουλίου, μέχρι να διεξαχθεί η δίκη του. — **προφυλάκιση** (η) [1833].

προφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που αποφασίζεται αρμοδίως ότι πρέπει να προφυλακιστεί: *εκρίθη ~ από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα.*

προφυλακτήρας (ο) [1891] **1.** εξάρτημα που προφυλάσσει κάτι: ~ *σκανδάλης* **2.** (ειδικότ.) το εξάρτημα αυτοκινήτου που προστατεύει το αμάξωμα από προσκρούσεις.

προφυλακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποσκοπεί στην προφύλαξη: ~ *μέτρα* ΣΥΝ. προληπτικός ● **2.** ***προφυλακτικό*** (το) το ελαστικό περίβλημα με το οποίο καλύπτεται το ανδρικό πέος κατά τη σεξουαλική πράξη για προφύλαξη από σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα και αποφυγή σύλληψης ΣΥΝ. (!) καπότα. — **προφυλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προφυλάσσω*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. préservatif (masculin)].

προφύλαξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η προστασία (από κάτι επικίνδυνο ή δυσάρεστο): ~ *από τη ζέστη / το κρύο / το έιτζ* || *παίρνω μέτρα προφύλαξης* **2.** το μέσο προστασίας από κάτι: *παίρνω τις αναγκαίες ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. η αποφυγή κυρ. κακοφωνίας ή σύγχυσης, που προέρχεται από την αλλεπαλληλία όμοιων ή παρεμφερών φθόγγων ή από τη φωνητική σύμπτωση διαφορετικών τύπων, π.χ. η δημιουργία τού τύπου *ήμασταν* αντί τού *ήμαστε*, επειδή αυτός συμπίπτει φωνητικά με το *είμαστε* τού ενεστώτα, ή στην Αρχαία ο τύπος *πείθω* αντί τού **φείθω* (αλλεπαλληλία δασέων φθόγγων).

προφυλάσσω [αρχ.] ρ. μετβ. {προφύλα-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (+από) **1.** προστατεύω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο ή κακό: *να προφυλάξουμε τη νεολαία μας από τα ναρκωτικά* **2.** (μεσοπαθ. ***προφυλάσσομαι***) φροντίζω τον εαυτό μου, προκειμένου να αποφύγω (κάτι): ~ *από ασθένεια / ίωση.*

πρόφυλλα (τα) {προφύλλων} ΒΟΤ. τα πράσινα φύλλα γύρω από το περιάνθιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. prophylla].

προφυματικός, -ή, -ό 1. (για καταστάσεις) αυτός που σχετίζεται με το στάδιο πριν από τη φυματίωση **2.** (για πρόσ.) αυτός που κινδυνεύει να προσβληθεί από φυματίωση, αυτός που βρίσκεται ένα βήμα πριν από τη φυματίωση.

πρόχειρα επίρρ.· χωρίς προετοιμασία, χωρίς προηγούμενη μελέτη: *έτσι ~ δεν μπορώ να βγάλω συμπέρασμα· χρειάζομαι στοιχεία* ΣΥΝ. βιαστικά, (εκφραστ.) στο γόνατο, στο πόδι.

προχειρίζω ρ. μετβ. {προχείρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ΕΚΚΛΗΣ. χειροτονώ: ~ *κάποιον επίσκοπο / ιερέα.* — **προχείριση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθιστώ κάποιον πρόχειρο, δηλ. έτοιμο για χρήση, χειρισμό». < *πρόχειρος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προχειρογραμμένος, -η, -ο αυτός που έχει γραφτεί χωρίς φροντίδα και επιμέλεια: ~ *κείμενο / σημείωση.*

προχειρογράφος (ο/η) [1852] **1.** πρόσωπο που γράφει με προχειρότητα, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα για τον γραφικό του χαρακτήρα και τη μορφή των κειμένων του: *είναι ~· οι εκθέσεις του είναι γεμάτες μουντζούρες και είναι πολύ δύσκολο να καταλάβεις τα γράμματά του* **2.** (κατ' επέκτ.) συγγραφέας που δεν δείχνει επιμέλεια για την ποιότητα τού λόγου και το περιεχόμενο των κειμένων του. — **προχειρογραφία** (η).

προχειροδουλειά (η) (κακόσ.) η δουλειά ή οτιδήποτε έχει γίνει πρόχειρα.

προχειρολόγημα (το) {προχειρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λέγεται πρόχειρα, χωρίς να έχει προηγηθεί ουσιαστική μελέτη του ΣΥΝ. προχειρολογία.

προχειρολογία (η) {προχειρολογιών} **1.** το να μιλά κανείς πρόχειρα και αβασάνιστα **2.** το προχειρολόγημα.

προχειρολόγος (ο/η) το πρόσωπο που προχειρολογεί.

προχειρολογώ ρ. αμετβ. {προχειρολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ για κάτι πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία ή ουσιαστική μελέτη.

πρόχειρος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται χωρίς προετοιμασία, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: ~ *δουλειά / διάβασμα / ομιλία / σχέδιο / υπολογισμός / φαγητό* ΑΝΤ. φροντισμένος, μελετημένος **2.** αυτός που μπορεί να γίνει, να ετοιμαστεί ή να χρησιμοποιηθεί εύκολα: ~ *ρούχα* (αυτά που φορούμε μέσα στο σπίτι ή στη δουλειά, σε αντιδιαστολή προς τα καλά μας) || ~ *δικαιολογία / γεύμα·* ΦΡ. (α) ***έχω (κάτι) πρόχειρο*** έχω (κάτι) κοντά μου, ώστε να μπορώ να το χρησιμοποιήσω εύκολα: *δώσε μου τη σκάλα αν την έχεις πρόχειρη* (β) ***εκ τού προχείρου*** (*έκ προχείρου*, Γαλην. 1, 241) αφρόντιστα, επιπόλαια, όχι μελετημένα **3.** ***πρόχειρο*** (το) το τετράδιο ή το τμήμα γραπτού, στο οποίο γράφονται πρόχειρες σημειώσεις: *γράφω / σημειώνω στο ~* || *αντιγράφω από το ~ στο καλό* ΑΝΤ. καλό, καθαρό ● ΦΡ. ***πρόχειρο διαγώνισμα*** διαγώνισμα που γράφεται μέσα στα όρια μιας διδακτικής ώρας και αποτελεί βασική δοκιμασία για την αξιολόγηση των μαθητών τής μέσης εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στα χέρια κάποιου, προσιτός», < *προ-* + *-χειρος* < *χείρ, χειρός* «χέρι». Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προχειρότητα (η) [μτγν.] {προχειροτήτων} **1.** η ιδιότητα τού πρόχειρου, η απουσία προετοιμασίας και επαρκούς φροντίδας: *τη δουλειά του χαρακτηρίζει η ~* || *η δουλειά τού μηχανικού απαιτεί υπευθυνότητα και προσοχή· η ~ μπορεί να αποδειχθεί καταστροφική* ΑΝΤ. σχολαστικότητα **2.** (συνεκδ.) ***προχειρότητες*** (οι) οτιδήποτε πρόχειρο, οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από προχειρότητα (σημ. 1): *αυτά είναι προχειρότητες· ξαναφτειάξε τα με περισσότερη επιμέλεια.*

προχθές [μτγν.] κ. **προχτές** κ. (λαϊκ.) **προψές** επίρρ.· την προηγούμενη μέρα, την ημέρα πριν από τη χθεσινή ΑΝΤ. μεθαύριο. — **προχθεσινός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **προχτεσινός** κ. (λαϊκ.) **προψεσινός**.

προχόλ (το) {άκλ.} ο χώρος πριν από το χολ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (νόθο σύνθ.) από γερμ. Vorhalle].

πρόχους (η) {δύσχρ. ονομ. πληθ. πρόχοι} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με μία λαβή, μεγάλη κοιλιά, ψηλό λαιμό και στόμιο που σχηματίζει προεξοχή για την έκχυση υγρών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόχους* / *-χοος* (ήδη μυκ. po-ro-ko-wo) < *προ-* + *χοος* < *χέω* «χύνω», βλ. λ. *χύνω*].

προχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η προκαταρκτική χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων σε εισαγωγείς ή εξαγωγείς που έχουν υπογράψει συμφωνίες για παραγγελίες.

προχριστιανικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ιστορική περίοδο που προηγείται τής γέννησης τού Χριστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. vorchristlich].

προχρονολογώ ρ. μετβ. [1833] {προχρονολογείς... | προχρονολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω (σε έγγραφο) χρονολογία προγενέστερη από την πραγματική: *προχρονολογημένη επιταγή* ΑΝΤ. μεταχρονολογώ. — **προχρονολόγηση** (η) [1833].

πρόχωμα (το) {προχώμ-ατος | -ατα, -άτων} οχυρωματικό έργο που κατασκευάζεται με συσσώρευση χώματος και προεξέχει από το έδαφος, ώστε να προστατεύονται πίσω του οι μαχητές από τα εχθρικά πυρά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προχωννύω* < *προ-* + *χωννύω* «χώνω, μπήγω» (βλ. λ. *χώνω*)].

προχωρητικός, -ή, -ό 1. αυτός που κινείται προς τα εμπρός: ~ *εξελικτική διαδικασία* ΑΝΤ. οπισθοχωρητικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προχωρητική αφομοίωση*** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιούμενος φθόγγος «χωρεί» προς την κατεύθυνση τής λήγουσας, έπεται δηλ. εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικώς (π.χ. *μέγαθος* > *μέγεθος*) ΑΝΤ. προληπτική / οπισθοχωρητική αφομοίωση. — **προχωρητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressif, άσχετο από μτγν. *προχωρητικός* «προφορικός»].

προχωρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προχωρ-είς κ. -άς... | προχώρησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι στον χώρο προς τα εμπρός, βαδίζω, πηγαίνω: ~ *μερικά βήματα / μακριά / στον δρόμο / αργά / πάνω-κάτω / κατά μήκος τού ποταμού / γρήγορα / προσεκτικά / ψηλαφητά*

/ *σταθερά* / *με δυσκολία* / *σιγά-σιγά* / *σπρώχνοντας* || *προχώρα, μη στέκεσαι!* **2.** (μτφ. για χρόνο) κυλώ, διαβαίνω, περνώ: *είχε προχωρήσει το βράδυ* / *η νύχτα* || *σε προχωρημένη ώρα* (πολύ αργά) || *άνθρωπος προχωρημένης ηλικίας* (ηλικιωμένος) **3.** (μτφ.) συνεχίζω: *ας προχωρήσουμε στο επόμενο θέμα* || *να μην προχωρήσουμε σε λεπτομέρειες* **4.** (α) (μτφ.) εξελίσσομαι, συνεχίζομαι: *το πρόγραμμα των αποκρατικοποιήσεων προχωρεί ικανοποιητικά* || *τα έργα τού μετρό προχωρούν σταθερά* (β) σημειώνω πρόοδο, βαδίζω μπροστά, προκόβω: ~ *στα Αγγλικά* / *στις σπουδές* / *στη ζωή* || *βοηθώ έναν μαθητή να προχωρήσει* **5.** απλώνομαι, επεκτείνομαι, παίρνω διαστάσεις: *η φωτιά* / *η επιδημία προχώρησε* || *το κακό προχώρησε πολύ* • **6.** προβαίνω σε συγκεκριμένη ενέργεια: ~ *σε διαπραγματεύσεις* / *σε διάλογο* / *σε μεταρρυθμίσεις* / *στη λήψη μέτρων* / *σε εμπάργκο* / *σε πόλεμο* ♦ (μετβ.) **7.** συνεχίζω (κάτι): *προχώρησε τις σπουδές του στην Αγγλία* || *η πολεοδομία τού έδωσε άδεια να προχωρήσει το έργο* **8.** (η μτχ. **προχωρημένος**, -η, -ο) (α) για πρόσωπο που έχει εξελιχθεί πολύ, που έχει κάνει σημαντική πρόοδο: *οι μαθητές αυτού τού τμήματος είναι πολύ* ~ (β) για πρόσωπο πολύ μοντέρνο, πρωτοποριακό: *πολύ* ~ *απόψεις για τον γάμο.* — **προχώρημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προχωρώ (-έω)* < *προ-* + *-χωρώ* < *χώρος* (βλ.λ.)].

προψές επίρρ. → προχθές

προψεσινός, -ή, -ό → προχθές

προώθηση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να προωθεί κανείς (κάτι/κάποιον): *η* ~ *ενός νέου πολιτικού στην ηγεσία τού κόμματος* || *η* ~ *των συμφερόντων τής επιχείρησης* / *των σχέσεων δύο χωρών* / *πολιτικών στόχων* **2.** (ειδικότ.) η ιδιαίτερη προβολή προϊόντος σε κατάστημα (κυρ. σούπερ μάρκετ). π.χ. με την τοποθέτησή του σε ειδική προθήκη, την παρουσίασή του από πωλήτριες κ.λπ. για διαφημιστικούς λόγους ΣΥΝ. προβολή **3.** (α) λειτουργία ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με την οποία ένα εισερχόμενο μήνυμα μπορεί να αποσταλεί (να προωθηθεί) αυτούσιο και σε άλλους αποδέκτες (β) ***προώθηση κλήσεων*** λειτουργία σε κινητό τηλέφωνο με την οποία οι κλήσεις προς ορισμένο κινητό αποστέλλονται (προωθούνται) σε άλλον τηλεφωνικό αριθμό τής επιλογής τού χρήστη του (ή στον τηλεφωνητή τού κινητού). — **προωθητικός,** -ή, -ό, **προωθητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. promotion. Στη σημ. 3β αποδίδεται το αγγλ. forward].

προωθητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ουσία που βελτιώνει την απόδοση τού καταλύτη αυτοκινήτου, προωθώντας τη χημική αντίδραση με την οποία τα καυσαέρια μετατρέπονται σε λιγότερο επικίνδυνα αέρια **2.** μηχανή ή μηχανισμός με τον οποίο προωθείται κάτι: *προωθητής γαιών* (η μπουλντόζα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. impeller].

προωθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προωθείς... | προώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ.) ωθώ προς τα εμπρός, κάνω κάτι να προχωρήσει μπροστά **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον) να ανέλθει: *ο διευθυντής προωθεί δύο γνωστούς του σε ανώτερες διοικητικές θέσεις* **3.** (α) συντελώ στην εξέλιξη (υπόθεσης): *η κυβέρνηση προωθεί την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *ένα θέμα* / *ρυθμίσεις* / *αλλαγές* / *κερδοφόρες συμβάσεις* / *ένα σχέδιο* (β) (γενικότ.) κάνω (κάτι) να βρει θετική απήχηση: ~ *προϊόντα στη διεθνή αγορά* || *προωθεί στο παρασκήνιο μια συμβιβαστική λύση* / *την υποψηφιότητά του* ΣΥΝ. προβάλλω· (μεσοπαθ. ***προωθούμαι***) **4.** ΣΤΡΑΤ. καταλαμβάνω συνεχώς θέσεις προς την κατεύθυνση τού εχθρού ΣΥΝ. προελαύνω **5.** (για πρόσ.) υποστηρίζομαι από κάποιους, ώστε να καταλάβω ανώτερη θέση **6.** (για υποθέσεις) ωθούμαι προς ευνοϊκή κατάληξη: *προωθείται λύση κοινής αποδοχής για το Κυπριακό* || *προωθείται αλλαγή τού φορολογικού καθεστώτος* **7.** (ειδικότ. η μτχ. **προωθημένος,** -η, -ο) (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πρωτοποριακό πνεύμα, που αποκλίνει αισθητά από ό,τι ισχύει στην εποχή του: ~ *άποψη* / *αντιλήψεις* / *ντύσιμο* / *μουσική σύνθεση* ΣΥΝ. προχωρημένος • ΦΡ. ***η κλήση σας προωθείται*** στερεότυπο ηχητικό μήνυμα το οποίο ακούει κάποιος που καλεί σε (κινητό κυρ.) τηλέφωνο στο οποίο οι κλήσεις προωθούνται σε άλλον αριθμό ή απαντά τηλεφωνητής.

προώλης, -ης, -ες (αρχαιοπρ.) ο εκ των προτέρων και ολοκληρωτικά κατεστραμμένος (ανήθικος, αδιάντροπος). μόνο στη ΦΡ. ***εξώλης και προώλης*** βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. < *προ-* + *-ώλης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄλλυμι*, «καταστρέφω, διαφθείρω». πβ. κ. *ἐξ-ώλης*. Για το ρ. *ὄλλυμι*, βλ. λ. *απώλεια*].

πρόωρος, -η, -ο αυτός που γίνεται πριν από την κανονική του ώρα: ~ *θάνατος* / *τοκετός* / *απόφαση* / *εκλογές* / *συνταξιοδότηση* || *είναι πρόωρο να ειπωθεί οτιδήποτε* ΑΝΤ. καθυστερημένος. — **πρόωρα** / **προώρως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *-ωρος* < *ὥρα*].

πρόωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η ώθηση με μηχανικά μέσα προς τα εμπρός: ~ *αεροσκαφών* / *πλοίου* / *ελίκων* || *στρόβιλοι προώσεως πλοίου* ΣΥΝ. προώθηση • **2.** ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση συνεχούς επιταχύνσεως τού βήματος προς τα εμπρός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόωσις* < *προωθῶ* < *προ-* + *ὠθῶ*].

προωστήρας (ο) [1858] ΤΕΧΝΟΛ. το μηχανικό μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η ώθηση προς τα εμπρός. κυρ. των πλοίων (π.χ. οι έλικες σε αεροσκάφη, ο πύραυλος σε βλήματα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *προωθώ* (πβ. *πρό-ωσ-η*) + παραγ. επίθημα *-τήρας* (πβ. *σιγαστήρας*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. propulseur].

προωστικός, -ή, -ό [μτγν.] κατάλληλος για πρόωση ή αυτός που προκαλεί πρόωση: ~ *δύναμη* / *όργανο*. Επίσης **προωστήριος,** -α, -ο.

πρύμα επίρρ. **1.** με ευνοϊκό, ούριο άνεμο **2.** (μτφ.) καλά, κατ' ευχήν, σύμφωνα με τις προσδοκίες (κάποιου)· σε ΦΡ. όπως: *εύχομαι να σου 'ρθουν όλα* ~ || *οι δουλειές μου πάνε* ~.

πρυμάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. (συνήθ. στον πληθ.) το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη πλοίου στην προκυμαία ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσχοινο.
[ΕΤΥΜ. < *πρύμη* + παραγ. επίθημα *-άτσα* (< ιταλ. azza)].

πρύμη (η) → πρύμνη

πρυμίζω ρ. αμετβ. {πρύμισα} **1.** στρέφω την πρύμνη τού πλοίου στον άνεμο **2.** πλέω με ευνοϊκό άνεμο. — **πρύμισμα** (το).

πρυμιός, -ιά, -ιό → πρυμνήσιος

πρύμνη κ. **πρύμη** κ. **πρύμνα** (η) {πρυμ(ν)ών} ΝΑΥΤ. **1.** το πίσω μέρος τού πλοίου ΑΝΤ. πλώρη, πρώρα· ΦΡ. ***ανακρούω πρύμναν*** βλ. λ. ανακρούω **2.** (συνεκδ.) το οπίσθιο τμήμα καταστρώματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρύμνα* / *-μνη*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πρυμνός* «άκρος, έσχατος» (με αναβιβασμό τόνου), που απαντά αρχικώς στην ομηρική φρ. *πρυμνὴ ναῦς*. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής πρόθ. *πρό* με δυσερμήνευτη τροπή τού *-ο-* σε *-υ-* (για την οποία βλ. λ. *δια-πρύ-σιος*) και επίθημα *-mno-, το οποίο απαντά και στο σανσκρ. ni-mná- «βαθύς». Η εκδοχή αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι η πρόθ. *πρό* δηλώνει αυτό που βρίσκεται μπροστά, που προβάλλει και προέχει· έτσι αντιτίθεται στη βασική σημ. «άκρος, έσχατος, τελευταίος» τού επιθ. *πρυμνός*. Δεν θεωρείται πιθ. η αναγωγή σε συμφυρμό των λ. *πύμνη* (< αρχ. *πύματος* «έσχατος») και *πρῷρα*, καθώς και οι συνδέσεις με τις λ. *πρέμνον* «βάση κορμού δέντρου» ή με αρχ. σλαβ. krŭma «πρύμνη»].

πρυμνήσιος, -ια, -ιο [αρχ.] κ. **πρυμήσιος** ΝΑΥΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρύμνη: ~ *ιστίο* / *κατάρτι* **2. πρυμ(ν)ήσια** (τα) τα σχοινιά με τα οποία προσδένεται το πλοίο στην ακτή ΣΥΝ. πρυμάτσες, παλαμάρια, καραβόσκοινα, τόνοι. Επίσης (λαϊκ.) **πρυμ(ν)ιός,** -ιά, -ιό κ. (λόγ.) **πρυμναίος,** -α, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

πρυμνοδέτης (ο) {πρυμνοδετών} ΝΑΥΤ. το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη τού πλοίου στην ακτή.

πρυμνόδετος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (πλοίο) που είναι δεμένο στην ακτή από την πρύμνη.

πρυμνοδετώ ρ. μετβ. {πρυμνοδετείς... | πρυμνοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω (πλοίο) από την πρύμνη.

πρύμος, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που πνέει προς ευνοϊκή κατεύθυνση ΣΥΝ. ούριος, ευνοϊκός. — **πρύμα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *πρύμα* < αρχ. *πρύμνα* / *-η* (βλ.λ.)].

πρυτανεία (η) [αρχ.] {πρυτανειών} **1.** το αξίωμα τού πρύτανη πανεπιστημίου ή ανώτατης σχολής· (συνεκδ.) **2.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εκτελεί κάποιος πρυτανικά καθήκοντα **3.** το σύνολο των υπηρεσιών που εποπτεύει ο πρύτανης **4.** ο χώρος στον οποίο στεγάζονται οι πρυτανικές υπηρεσίες.

πρυτανείο (το) [αρχ.] ΙΣΤ. το δημόσιο ίδρυμα τής αρχαίας Αθήνας, στο οποίο συνέρχονταν οι πρυτάνεις.

πρυτανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρυτάνευσα} **1.** είμαι πρύτανης, ασκώ τα καθήκοντα τού πρύτανη **2.** (μτφ.) επικρατώ: *εύχομαι να πρυτανεύσει η λογική και να τερματιστεί ο πόλεμος* ΣΥΝ. κυριαρχώ.

πρύτανης (ο/η) {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} **1.** αιρετός προϊστάμενος ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος με χρονικά καθορισμένη θητεία: ~ *πανεπιστημίου* / *πολυτεχνείου* || *η σύνοδος των* ~ **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένας από τους πενήντα βουλευτές τής φυλής που προήδρευε στη Βουλή για ορισμένο χρονικό διάστημα (το 1/10 τού έτους) **3.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός σεβαστού, ηλικιωμένου προσώπου με αξιομνημόνευτη προσφορά στον τομέα του δράση: *ο* ~ *των Ελλήνων δημοσιογράφων.* — **πρυτανικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρύτανις*, αβεβ. ετύμου. Η λ. θα μπορούσε να ενταχθεί στην ομάδα των πολιτικών όρων που δηλώνουν θέσεις εξουσίας και οι οποίες θεωρούνται μικρασιατικά δάνεια (πβ. *βασιλεύς*, *ἄναξ*, *τύραννος*), άποψη που ενισχύεται από τη σύνδεση με τους ετρουσκ. τίτλους ανωτέρων αξιωματούχων purθ, purθne, puruθn, eprθni, καθώς και με το λυδ. ανθρωπωνύμιο *brunds (< brdunlis, πατρωνυμικό). Δεν ευσταθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής πρόθ. *πρό* με δυσερμήνευτη τροπή τού *-ο-* σε *-υ-* (για την οποία βλ. λ. *δια-πρύ-σιος*, *πρύ-μνη*)].

> **πρύτανης – πρυτάνεις: ουσιαστικά με πληθ. -εις.** Μερικά ουσιαστικά σε **-ης**, μεταπλασμένα από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ουσιαστικά σε **-ις**, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε **-εις, -εων, -εις**: **ο πρύτανης** / *τού πρύτανη* / *τον πρύτανη* – **οι πρυτάνεις** / *των πρυτάνεων* / *τους πρυτάνεις*. Όμοια σχηματίζονται τα **μάντης – μάντεις, λάτρης – λάτρεις, πρέσβης – πρέσβεις** (το **πρέσβης** προέρχεται από το **πρέσβυς**). Μερικοί σχηματίζουν κατά τον ίδιο τρόπο και τα **όφης – όφεις** και **όρχης – όρχεις**. Τα τελευταία αυτά κρατούν επίσης τον αρχικό τους τύπο **ο όφις**, **τού όφεως**, τον **όφι(ν)** και **ο όρχις**, **τού όρχεως**, τον **όρχι(ν)**, χρησιμοποιούμενα στη θεολογία (και ζωολογία) το πρώτο, στην ιατρική το δεύτερο. Επίσης, σε λογιότερες χρήσεις τής γλώσσας ή σε πιο επίσημες και τυπικές μορφές ακούγονται και οι τύποι **τού πρυτάνεως**, **τού πρέσβεως**, λιγότερο **τού μάντεως**.

πρώην επίθ. {άκλ.} **1.** ως προσδιορισμός παρελθοντικής ιδιότητας ή κατάστασης: ~ *πρωθυπουργός* / *πρόεδρος* / *σύζυγος* || *η* ~ *Σοβιετική Ένωση* || *αθλητής τής* ~ *Α. Γερμανίας* ΑΝΤ. νυν **2.** ***ο/η πρώην μου*** ο πρώην εραστής / η πρώην ερωμένη μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τέως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. θηλ. αμάρτυρου επιθ. (πβ. *ἀκμήν*, *ἄντην*, *πλήν*), που προέρχεται από επίρρ. **πρώ*, με εκτεταμ. το φωνήεν τής προθ. *πρό* (βλ.λ.), και συνδ. με σανσκρ. prā-tár- «νωρίς» (πβ. *πρό-τερος*), λατ. prō «προ». αρχ. γερμ. fruo «πρωί» (> γερμ. früh «νωρίς») κ.ά. Ομόρρ. *πρω-ί*, *πρω-ία*, *πρώ-ιμος* κ.ά.].

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (η)

(F.Y.R.O.M.) το κράτος των Σκοπίων (βλ. λ. *Σκόπια*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Former Yugoslavic Republic of Macedonia (F.Y.R.O.M.)].

πρωθ- → πρωτο-

πρωθιεράρχης (ο) [1896] {πρωθιεραρχών} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που κατέχει την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των ιεραρχών ΣΥΝ. προκαθήμενος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ιεράρχης*].

πρωθιεραρχία (η) {χωρ. πληθ.} το αξίωμα τού πρωθιεράρχη.

πρωθιερέας (ο) {-α κ. -έως | -είς. -έων}. **πρωθιέρεια** (η) [1894] {πρωθιερειών} (στη σημ. 2) (λόγ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των ιερέων ΣΥΝ. πρωτοπρεσβύτερος, πρωτοπαππάς **2.** ο πρώτος μεταξύ των ιερέων αρχαίου ναού: *η πρωθιέρεια τού ναού τής θεάς Δήμητρας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωθιερεύς* < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ἱερεύς*].

πρωθυπουργεύω ρ. αμετβ. [1889] {πρωθυπούργευσα} εκτελώ χρέη πρωθυπουργού, αντικαθιστώ τον πρωθυπουργό.

πρωθυπουργία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού πρωθυπουργού: *ανέλαβε την ~ και σχημάτισε κυβέρνηση* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διατελεί κανείς πρωθυπουργός: *κατά την ~ κάποιου* || *επί πρωθυπουργίας κάποιου.*

πρωθυπουργός (ο/η) [1839] **1.** (α) ο πρόεδρος τής κυβερνήσεως και τού υπουργικού συμβουλίου (β) ***ώρα τού πρωθυπουργού*** μέσο οργανωμένης άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου τής κυβέρνησης από τη Βουλή, σύμφωνα με το οποίο, εφόσον προβλέπεται από τον κανονισμό τής Βουλής, ο πρωθυπουργός είναι υποχρεωμένος να εμφανίζεται στη Βουλή σε τακτά χρονικά διαστήματα (ορισμένη ημέρα και ώρα) και να δίνει απαντήσεις σε ερωτήσεις που του έχουν υποβληθεί (συνήθ. από τους προέδρους ή τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων) για βασικά ζητήματα τής κυβερνητικής πολιτικής **2.** (α) ***υπηρεσιακός / -ή πρωθυπουργός*** ο πρωθυπουργός υπηρεσιακής κυβέρνησης (βλ. λ. *υπηρεσιακός*) (β) ***υπουργός παρά τω πρωθυπουργώ*** *(παρά τῷ πρωθυπουργῷ)* υπουργός που κατέχει θεσμοθετημένη θέση και από την οποία υποβοηθεί το έργο τού πρωθυπουργού ως άμεσος συνεργάτης του. — **πρωθυπουργικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *υπουργός*. απόδ. τού αγγλ. Prime Minister].

πρωθύστερος, -η, -ο **1.** αυτός που προτάσσεται, ενώ θα έπρεπε να έπεται **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πρωθύστερο*** (το) το σχήμα λόγου κατά το οποίο προτάσσεται στη σειρά τού λόγου εκείνο που χρονολογικά ή λογικά έπεται, π.χ. *«χτενίστηκε, ελούστηκε και στο σεργιάνι βγήκε»* (αντί *ελούστηκε, χτενίστηκε...*). — **πρωθύστερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ὕστερος*].

πρωί (το) {πρωιν-ού | -ά, -ών} **1.** το χρονικό διάστημα γύρω από την ανατολή τού ηλίου **2.** το τμήμα τής ημέρας από την ανατολή τού ηλίου μέχρι τις 12.00 το μεσημέρι ή γενικότ. μέχρι το μεσημέρι· ΦΡ. (α) ***από το πρωί ώς το βράδυ*** όλη την ημέρα: *διαβάζει ~* (β) ***από το βράδυ ώς το πρωί*** όλη τη νύχτα (γ) (παροιμ.) ***η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται*** βλ. λ. *ημέρα* (δ) (ως επίρρ.) ***πρωί-πρωί*** τα χαράματα, νωρίς το πρωί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίρρ. *πρωΐ*, τοπική πτώση αμάρτυρου **πρώ* (βλ. λ. *πρώην*), που παρουσιάζει εκτεταμ. φωνήεν τής προθ. *πρό*].

πρωία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πρωί: *διασκέδαζαν μέχρι πρωίας*· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μια ωραία πρωία*** μια μέρα· συνήθ. ως εισαγωγή σε δυσάρεστο γεγονός: *αγοράζεις, ξοδεύεις, γλεντάς, μέχρι που ~ θα καταλάβεις ότι δεν σου έχει μείνει δεκάρα* (β) ***από πρωίας μέχρις εσπέρας / μέχρι νυκτός*** από το πρωί μέχρι το βράδυ: *εργάζεται από πρωίας μέχρι νυκτός* (γ) ***από φυλακής πρωίας*** από τα χαράματα, από πολύ νωρίς το πρωί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωΐα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πρώιος / πρῷος* < *πρωΐ* (βλ.λ.)].

πρωιμάδι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) καρπός ή λαχανικό που ωριμάζει πρώιμα ΣΥΝ. πρωιμιά.
[ΕΤΥΜ. < *πρώιμος* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *ασπρ-άδι*].

πρωιμιά (η) (λαϊκ.) **1.** το να είναι κάτι πρώιμο **2.** ***πρωιμιές*** (οι) οι πρώιμοι καρποί.

πρώιμος, -η, -ο **1.** (για καρπούς, λουλούδια κ.λπ.) αυτός που παράγεται πριν από την κανονική του εποχή: *~ φρούτα* ΣΥΝ. πρόωρος ΑΝΤ. όψιμος **2.** (για δέντρα και φυτά) αυτός που καρποφορεί πριν από τη συνηθισμένη εποχή: *~ αχλαδιά / αμυγδαλιά* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκδηλώνεται πριν από την εποχή ή τη στιγμή που αναμενόταν: *είναι λίγο πρώιμο ακόμη να μιλούμε για βελτίωση τής υγείας του* ΑΝΤ. όψιμος, πάρωρος. — **πρώιμα** επίρρ., **πρωιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρώιμος* < *πρωΐ* (βλ.λ.)].

πρωινάδικο (το) (λαϊκ.) καθημερινή τηλεοπτική εκπομπή ποικίλης ύλης που καλύπτει μεγάλο μέρος τού πρωινού προγράμματος τηλεοπτικού σταθμού.
[ΕΤΥΜ. < *πρωιν(ός)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *τυροπιτ-άδικο*].

πρωινιάτικα επίρρ.· κατά τη διάρκεια τού πρωινού· για κάτι που συμβαίνει αντίθετα προς το αναμενόμενο ή το φυσιολογικό: *τι έπαθες ~ κι άρχισες να φωνάζεις;*

πρωινό (το) **1.** το πρωί **2.** το φαγητό που τρώει κανείς το πρωί: *σερβίρω / παίρνω ~* ΣΥΝ. πρόγευμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.*

πρωινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πρωί ή αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται το πρωί: *~ ξύπνημα / εγερτήριο / γυμναστική / καφές / εφημερίδες* || (λόγ.) *από τής έκτης πρωινής* (από τις 6.00 π.μ.) || *επέστρεψε τις πρώτες ~ ώρες* ΑΝΤ. βραδινός, εσπερινός· ΦΡ. (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο για πρόσ.) ***(πρωινός)-πρωινός*** αυτός που εμφανίζεται κάπου νωρίς το πρωί: *πώς έτσι πρωινός-πρωινός σήμερα;* **2.** ***πρωινό*** (το) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **πρωινιάτικος**, -η, -ο.

πρωκτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρωκτό: *~ σωλήνας* **2.** αυτός που γίνεται από τον πρωκτό: *~ συνουσία.*

πρωκτίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή τού πρωκτού και τού ορθού, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε ομοφυλόφιλους άνδρες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. proctite].

πρωκτός (ο) ΑΝΑΤ. το τελικό τμήμα και το στόμιο τού πεπτικού σωλήνα στον άνθρωπο και στα ζώα, από το οποίο γίνεται η απέκκριση των κοπράνων ΣΥΝ. πισινός, (!) κώλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τής καθημερινής γλώσσας, που ανάγεται σε Ι.Ε. **prōkt- / *prəkt-* και συνδ. με το αντίστοιχο αρμ. erastan-k' (πληθ.)].

πρωκτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού πρωκτού με ειδικό όργανο, το πρωκτοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proctoscopy].

πρωκτοσκόπιο (το) {πρωκτοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για την ενδοσκοπική εξέταση τού πρωκτού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proctoscope].

πρώρα (η) η πλώρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῷρα* < **πρώ-αιρα* (με συναίρεση) < **πρώ-F-αρ-ja* (με υγρό ένθημα -r- και επίθημα -ja) < *πρών, -ῶνος* «προεξέχον τμήμα γης, ακρωτήριο» < **πρώ-F-ων* (< **pṛ*, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που εμφανίζεται στην πρόθ. *πρό*, βλ.λ.). Η λ. *πρῷρα* συνδ. με σανσκρ. pūr-va «πρώτος, προηγούμενος», τοχ. pärwe, αρχ. σλαβ. prŭvŭ κ.ά.].

πρωραίος, -α, -ο [1887] αυτός που βρίσκεται στην πρώρα: *~ ιστός.* Επίσης (λαϊκ.) **πλωριός**, -ά, -ό.

Πρωσία (η) ΙΣΤ. γερμανικό βασίλειο με πρωτεύουσα το Βερολίνο, το οποίο υπήρξε η ηγέτιδα δύναμη κατά τη συνένωση τής Γερμανίας το 1871. — **Πρώσος** (ο), **Πρωσίδα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Prusse (γερμ. Preussen) < μεσν. λατ. Borussia, από το όνομα Borussi ή Prussi ενός βαλτικού φύλου που κατοικούσε στην Α. Πρωσία].

πρωσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Πρώσους ή και την Πρωσία: *~ στρατεύματα* **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***πρωσική γλώσσα*** δυτική βαλτική γλώσσα που έπαψε να ομιλείται ήδη από τον 17ο αι. (β) ΧΗΜ. ***πρωσικό οξύ*** το υδροκυάνιο.

πρώτα επίρρ. **1.** κατ' αρχάς, εν πρώτοις: *~ να ρωτάς κι ύστερα να μιλάς* ΑΝΤ. έπειτα, ύστερα **2.** κατά το παρελθόν, παλαιότερα: *~ δεν ακούγαμε ούτε για φόνους ούτε για ληστείες* || *ο κόσμος δεν είναι σαν και ~* ΣΥΝ. πριν, άλλοτε· ΦΡ. (επιτατ.) ***πρώτα-πρώτα / πρώτα απ' όλα*** (i) (για να δηλωθεί αυτό που θεωρείται σημαντικότερο) πρώτιστα, πριν απ' όλα: *~ θα ασχοληθούμε με το μέλλον των παιδιών μας* ΣΥΝ. προπαντός, πρώτα-πρώτα (ii) για να ξεκινήσω από αυτό (πριν πω οτιδήποτε άλλο): *~ δεν σε αφορά η προσωπική μου ζωή και δεύτερον δεν είναι αλήθεια ότι μάλωσα με τη γυναίκα μου!*

Πρωταγόρας (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής (480-410 π.Χ.), γνωστός και από τον φερώνυμο διάλογο τού Πλάτωνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πρωτ(ο)-* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ.λ.)].

πρωταγωνιστής (ο) [αρχ.], **πρωταγωνίστρια** (η) [1889] {πρωταγωνιστριών} **1.** ο ηθοποιός που υποδύεται τον κύριο ή πρωτεύοντα ρόλο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου **2.** (μτφ.) αυτός που πρωτοστατεί σε μια υπόθεση ή που βρίσκεται στο προσκήνιο: *υπήρξε ~ τής προσπάθειας για δημιουργία επαρχιακών βιβλιοθηκών* || *οι ~ τής επανάστασης* || *οι ~ τής ελληνικής πολιτικής ζωής* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, θιασώτης ΑΝΤ. κομπάρσος.

πρωταγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πρωταγωνιστή: *παίζω / διαδραματίζω ~ ρόλο.*

πρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρωταγωνιστείς... | πρωταγωνίστησα} (+σε) **1.** είμαι πρωταγωνιστής (σε συγκεκριμένο έργο): *στην ταινία τού Θ. Αγγελόπουλου «Το βλέμμα τού Οδυσσέα» πρωταγωνιστεί ο Χάρβεϊ Καϊτέλ* || *~ σε ένα έργο / σε ένα φιλμ* **2.** (μτφ.) διαδραματίζω σημαντικό ρόλο σε υπόθεση: *πρωταγωνίστησε στις ειρηνευτικές συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών.*

πρωτάθλημα (το) {πρωταθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΘΛ. σειρά αθλητικών αγώνων με σκοπό την ανάδειξη πρωταθλητή ή πρωταθλήτριας ομάδας: *~ ποδοσφαίρου / μπάσκετ* || *πανευρωπαϊκό ~ στίβου* **2.** η νίκη στους παραπάνω αγώνες: *κατακτώ / κερδίζω / χάνω / διεκδικώ το ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. championship].

πρωταθλητής (ο) [1839], **πρωταθλήτρια** (η) [1896] {πρωταθλητριών} **1.** ΑΘΛ. αυτός που έρχεται πρώτος στο πρωτάθλημα συγκεκριμένου αγωνίσματος: *ο αθλητής αυτός αναδείχθηκε παγκόσμιος ~ στον ακοντισμό / στην άρση βαρών* || *η παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* || *η ομάδα αυτή είναι η ~ στο ποδόσφαιρο / η ~ Ευρώπης στο μπάσκετ* **2.** (μτφ.-ειρων.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε μια δραστηριότητα: *~ τής κομπίνας / τής κοπάνας / των παραβάσεων / στον ύπνο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρωτοαθλητής* < *πρωτο-* + *ἀθλητής*].

πρωταθλητισμός (ο) η ενασχόληση με τον αθλητισμό που έχει υψηλούς στόχους, που στοχεύει σε υψηλές επιδόσεις και όχι στην προσωπική αναψυχή.

πρωταίτιος, -α, -ο αυτός που υπήρξε κύριος υπαίτιος ενός γεγονότος: *η δίκη των ~ τού πραξικοπήματος τού 1967.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτ(ο)-* + *αἴτιος*].

πρωτάκι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ο μαθητής τής Α' τάξης τού δημοτικού: *η Μίνα, ένα ~ με ξανθά κοτσιδάκια...*
[ΕΤΥΜ. < *πρώτη* (ενν. *τάξη*) + υποκ. επίθημα *-ακι*].

πρωτάκουστος, -η, -ο [1851] **1.** αυτός που ακούγεται για πρώτη φορά **2.** (συχνότ.) ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, ο εκπληκτικός· συνήθ. κακός: *αυτό είναι ~!* || *~ ξετσιπωσιά / αναίδεια.*

πρωτακτίνιο (το) {πρωτακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pa), γκριζόλευκου χρώματος, που απαντά σε όλα τα ορυκτά τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protactinium].
πρωτανδρία (η) ΒΙΟΛ. η προτερανδρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. protandrie].
Πρωταπριλιά (η) η πρώτη μέρα τού Απριλίου, κατά την οποία υπάρχει το έθιμο να λέγονται ψέματα εν είδει αστεϊσμού.
πρωταπριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωταπριλιά: ~ *ψέμα* / *φάρσα*.
[ΕΤΥΜ. Το πρωταπριλιάτικο ψέμα (πβ. γαλλ. poisson d'avril) φαίνεται πως έχει την αφετηρία του στον Γάλλο βασιλιά Κάρολο Θ' (Charles IX), ο οποίος το 1564 επανέφερε την αρχή τού έτους στην 1η Ιανουαρίου (αντί τής 1ης Απριλίου), με αποτέλεσμα να στέλνονται ψεύτικα δώρα και ευχές σε όσους δυσκολεύονταν να δεχθούν τη νέα ρύθμιση. Το έθιμο συνδέθηκε επίσης με τις παμπάλαιες προλήψεις περί εξαπατήσεως των πονηρών πνευμάτων στην αρχή τού έτους μέσω τέτοιων τεχνασμάτων].
πρώτα-πρώτα επίρρ. → πρώτα
πρωτάρης (ο) {πρωτάρηδες}, **πρωτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κάνει ή δοκιμάζει να κάνει κάτι για πρώτη φορά: *είναι ~ στη δουλειά* ΣΥΝ. πρωτόπειρος, αρχάριος ΑΝΤ. έμπειρος, πεπειραμένος· ΦΡ. ***η τύχη τού πρωτάρη*** αυτός που ασχολείται για πρώτη φορά με κάτι έχει την εύνοια τής τύχης· λέγεται κυρ. για αυτόν που παίζει πρώτη φορά τυχερά παιχνίδια και κερδίζει **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που δεν έχει ερωτική πείρα ΣΥΝ. παρθένος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-άρης* (< λατ. -arius)].
πρωτάρικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με πρωτάρη: ~ *αμηχανία / αδεξιότητα* **2.** αυτός που γεννήθηκε από θηλυκό ζώο, το οποίο γεννά για πρώτη φορά: ~ *αρνί*.
πρωταρχίζω ρ. μετβ. {πρωτάρχισα} **1.** αρχίζω (να κάνω κάτι) για πρώτη φορά: *πρωτάρχισε να γράφει ποιήματα στα δεκάξι του χρόνια* ΣΥΝ. πρωτοξεκινώ **2.** αρχίζω (κάτι) πρώτος: ~ *τον χορό / το τραγούδι* ‖ *αυτός πρωτάρχισε τον καβγά*. Επίσης **πρωταρχινίζω**. — **πρωτάρχισμα** κ. **πρωταρχίνιαμα** (το).
πρωταρχικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που προηγήθηκε όλων των άλλων: *ο ~ πυρήνας* • **2.** κύριος, βασικός: ~ *όρος / ανάγκη / αιτία / σημασία / έννοια / στόχος* ΣΥΝ. θεμελιώδης, ουσιαστικός, πρώτιστος ΑΝΤ. επουσιώδης, δευτερεύων. — **πρωταρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρώτη αρχή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. primordial].
πρωτάτο (το) ΕΚΚΛΗΣ. η έδρα τής Ιερής Επιστασίας τού Αγίου Όρους (εκτελεστικό σώμα με τέσσερα μέλη).
[ΕΤΥΜ. < *πρώτος* + *-άτο*, πβ. *προτεκτορ-άτο, δουκ-άτο*].
Πρωτέας (ο) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα προικισμένη με την ικανότητα να αλλάζει μορφές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πρωτεύς*, αβεβ. ετύμου. Δεν έχει εξακριβωθεί αν το κύρ. όν. ως θαλάσσια θεότητα ταυτίζεται με το ουσ. *πρωτεύς* «πρώτιστος, πρωταρχικός» (< *πρωτεύω*, υποχωρητ.) ή αν πρόκειται για αιγυπτ. δάνειο].
πρωτεϊκός, -ή, -ό αυτός που αλλάζει συχνά μορφές: ~ *μορφές* ‖ *η γλώσσα είναι ~* ‖ *το πρόσωπο τής νεολαίας τα τελευταία χρόνια είναι ~ ως αποτέλεσμα των ταχύτατων αλλαγών στους χώρους τής διασκέδασης, τού αθλητισμού αλλά και τής κοινωνίας* ΣΥΝ. ευμετάβολος, ασταθής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γαλλ. protéique (< αρχ. *Πρωτεύς*), επειδή αυτή η θαλάσσια θεότητα είχε την ικανότητα να μεταμορφώνεται όταν βρισκόταν σε δύσκολη θέση].
πρωτεΐνη (η) [1840] {πρωτεϊνών} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) η πολύπλοκη χημική οργανική ουσία που προέρχεται από την ένωση αμινοξέων, αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο κάθε ζωντανού κυττάρου και στον άνθρωπο χορηγείται μέσω τής κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών: *το κρέας, τα όσπρια, το ψάρι είναι τροφές πλούσιες σε πρωτεΐνες*. — **πρωτεϊνικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. protéine < μτγν. *πρώτειος* (< αρχ. *πρῶτος*)].
πρωτεϊνοθεραπεία (η) {πρωτεϊνοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παρεντερική χορήγηση πρωτεϊνών, ξένων για τον ανθρώπινο οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteinotherapy].
πρωτεϊνόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των αντιδράσεων αποικοδόμησης των πολυσύνθετων πρωτεϊνικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteolysis < prote- (< protein, βλ. λ. *πρωτεΐνη*) + -lysis (< αρχ. *λύσις*)].
πρωτεϊνούχος, -ος, -ο [1897] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: ~ *ουσίες*.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτεΐνη* + *-ούχος* < *έχω*].
πρωτείο (το) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η κυρίαρχη θέση, το να είναι κανείς πρώτος: *«το έλλειμμα ποσότητας* [...] *μόνο με πρωτεία ποιότητας μπορεί να εξισορροπηθεί»* (εφημ.) ‖ *κατέχω τα ~* ΣΥΝ. πρωτοκαθεδρία, υπεροχή, σκήπτρα **2.** ΘΡΗΣΚ. ***παπικό πρωτείο*** η υπέρτατη αυθεντία τού Πάπα σε ολόκληρη την Εκκλησία, σύμφωνα με δόγμα που αναπτύχθηκε στη Ρώμη από τον 5ο αι. μ.Χ. και υπήρξε το βασικό σημείο τριβής ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία.
πρωτεργάτης (ο) [μεσν.] {πρωτεργατών}, **πρωτεργάτρια** (η) [1897] {πρωτεργατριών} πρόσωπο που έπαιξε σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση έργου ή σκοπού: ~ *τής συνωμοσίας / τής προόδου* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής.
πρωτευαγγέλιο (το) [1766] {πρωτευαγγελί-ου | -ων} ΘΡΗΣΚ. η πρώτη θεϊκή προφητεία για τον ερχομό τού Μεσσία στον κόσμο, η οποία δόθηκε στους πρωτοπλάστους μετά την παρακοή και την πτώση (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15).
πρωτεύοντα (τα) {πρωτευόντων} ΒΙΟΛ. τάξη των θηλαστικών των θερμών κυρ. περιοχών, που περιλαμβάνει τον άνθρωπο, τους πιθήκους και τα συγγενή τους είδη και που χαρακτηρίζεται από μορφολογική ομοιογένεια και έντονη διαφοροποίηση στον τρόπο συμπεριφοράς.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. ενεστ. τής μτχ. *πρωτεύων* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. primates].
πρωτευόντως επίρρ. (λόγ.) **1.** κατ' αρχήν: ~, *θα ήθελα να συμφωνήσω μαζί σας* **2.** (συνεκδ.) πρώτα απ' όλα, κυρίως: *θα έπρεπε να ασχοληθούμε ~ μ' αυτή την πτυχή τού ζητήματος* ΣΥΝ. πρώτιστα, προεχόντως, πρώτα-πρώτα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. premièrement].
πρωτεύουσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ούσης | -ουσών} **1.** η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένη η κυβέρνηση ενός κράτους: ~ *τής Ελλάδας είναι η Αθήνα* **2.** (α) η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένες οι αρχές διοικητικής περιφέρειας: *η ~ τής Λέσβου είναι η Μυτιλήνη* ‖ *η ~ νομού* (β) ***πολιτιστική πρωτεύουσα*** τίτλος που αποδίδεται ανά έτος, σύμφωνα με θεσμό τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ιστορική πόλη τής Ευρώπης, πράγμα που την καθιστά κέντρο διεξαγωγής πολιτιστικών εκδηλώσεων πανευρωπαϊκής σημασίας καθ' όλη τη διάρκεια αυτού τού έτους: *το 1997 η Θεσσαλονίκη ήταν ~ τής Ευρώπης* **3.** (μτφ.) πόλη στην οποία αναπτύσσεται κατεξοχήν μια δραστηριότητα, γεγονός που την καθιστά κέντρο μεγάλης ακτινοβολίας: *Νέα Υόρκη, η ~ τής σύγχρονης τέχνης* ΣΥΝ. Μέκκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω* (< *πρῶτος*). Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. (ville) capitale].
πρωτευουσιάνος (ο) [1887], **πρωτευουσιάνα** (η) (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που κατοικεί στην πρωτεύουσα ή προέρχεται από την πρωτεύουσα ΑΝΤ. επαρχιώτης. — **πρωτευουσιάνικος, -η, -ο** [1895].
[ΕΤΥΜ. < *πρωτεύουσα* + παραγ. επίθημα *-ιάνος*, πβ. *ζητ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος*].
πρωτεύω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πρωτεύων, -ουσα, -ον | πρώτευσα} **1.** κατακτώ την πρώτη θέση: *πρώτευσε στις εξετάσεις / σε αγώνα δρόμου / στην τάξη της* ΣΥΝ. αριστεύω, διακρίνομαι, επικρατώ, διαπρέπω **2.** (η μτχ. ***πρωτεύων, -ουσα, -ον***) βλ.λ. **3.** (τριτοπρόσ. ***πρωτεύει***) έχει προτεραιότητα, είναι πρώτο σε σημεία: ~ *η ασφάλεια τής χώρας* ΣΥΝ. προέχει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρῶτος*].
πρωτεύων, -ουσα, -ον {πρωτεύ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι πρώτος, κύριος, βασικός: *πρόκειται για ζήτημα πρωτευούσης σημασίας / πρωτεύον ζήτημα*· ΦΡ. ***πρωτεύοντα μαθήματα*** σχολικά μαθήματα με κύρια παιδευτική σημασία, όπως τα Ελληνικά, τα μαθηματικά κ.ά. ΑΝΤ. δευτερεύων **2.** ΒΙΟΛ. ***πρωτεύοντα*** (τα) βλ.λ. ΑΝΤ. δευτερεύοντα **3.** ***πρωτεύουσα*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. principal].
πρωτιά (η) **1.** η κατάκτηση τής πρώτης θέσης: *τα κορίτσια είχαν τις περισσότερες ~ στις Γενικές Εξετάσεις* ‖ *διεκδικούν με πάθος την ~ στην κολύμβηση* **2.** το δικαίωμα (κάποιου) να κάνει (κάτι) πρώτος· ΦΡ. ***έχω πρωτιά*** (για χαρτοπαίκτες) παίρνω πρώτος από όλους τα τραπουλόχαρτα κατά το μοίρασμα και παίζω πρώτος.
[ΕΤΥΜ. < *πρώτος*].

πρωτιά ή πρωτειά; Από το αρχ. **πρωτεῖος**, *-εία, -εῖο* θα μπορούσε (από το θηλ.) να σχηματιστεί ουσ. *πρωτεία (η)* και να θεωρηθεί ότι αυτό υπέστη αργότερα συνίζηση και έδωσε τ. **πρωτειά** (πβ. Λεξικό Ν. Ανδριώτη). Ωστόσο, είναι προτιμότερο –και απλούστερο ως ερμηνεία– να δεχθούμε ότι από το επίθ. **πρώτος** σχηματίστηκε απευθείας ουσ. σε **-ιά**, ήτοι **πρώτ-ος** → **πρωτ-ιά** κατά το σχήμα *απλόχωρος – απλοχωριά, άκεφος – ακεφιά, αμόρφωτος – αμορφωσιά, γύφτος – γυφτιά, απόκοτος – αποκοτιά* κ.λπ.· πβ. και *αχόρταγος – αχορτασιά, αστόχαστος – αστοχασιά, ξέτσιπος – ξετσιπωσιά, κακόγουστος – κακογουστιά, (βλάχος) βλαχιά, (λεβέντης) λεβεντιά* κ.λπ.

πρωτινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με παλαιότερη εποχή ΣΥΝ. αλλοτινός **2.** ***πρωτινοί*** (οι) οι παλαιότεροι, οι άνθρωποι προηγούμενων εποχών· ΦΡ. (παροιμ.) ***των πρωτινών τα λόγια, Θεού λόγια*** οι κρίσεις των παλαιών είναι σοφές.
πρώτιστος, -η, -ο ο πιο σημαντικός, ο πιο σπουδαίος: ~ *καθήκον / ευθύνη / ανάγκη / μέλημα* ΣΥΝ. πρωταρχικός, ύψιστος, μέγιστος. — **πρώτιστα** επίρρ. [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) **πρωτίστως**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρώτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *πρῶτος*].
πρωτο- κ. **πρωτό-** κ. **πρωτ- / πρωθ-** (μπροστά από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι είναι ο πρώτος που εμφανίζεται, που δημιουργείται: *πρωτό-πλαστος, πρωτό-λειο* **2.** ότι κάποιος ενεργεί ή δέχεται ενέργεια πρώτος: *πρωτο-παίζω, πρωτο-παίρνω* **3.** ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται πρώτος σε σειρά, ιεραρχία: *πρωτο-νοτάριος, πρωτο-καπετάνιος, πρωθ-υπουργός* **4.** (στη διάκριση ιστορικών περιόδων) την πρώτη φάση μιας ιστορικής περιόδου: *πρωτο-αττικός, πρωτο-κυκλαδικός, πρωτο-χριστιανικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επίθ. *πρῶτος* και απαντά ως *πρωτο-* προ συμφώνου (λ.χ. *πρωτο-λογία, πρωτό-τοκος*) ή και προ φωνήεντος σε ρήματα (λ.χ. *πρωτο-εμφανίζομαι*), ως *πρωτ-* προ φωνήεντος συνήθ. ονομάτων (λ.χ. *πρωτ-ευαγγέλιο, πρωτ-αρχικός*) και ως *πρωθ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. *πρωθ-ιερεύς, πρωθ-υπουργός*)].
πρωτοβάθμιος, -α, -ο [1833] **1.** (επίσ.) αυτός που βρίσκεται στην πρώτη (και κατώτερη) ιεραρχική βαθμίδα ενός θεσμού: ~ *εκπαίδευση* (το δημοτικό) / *συνδικαλιστική οργάνωση* **2.** ΝΟΜ. ***πρωτοβάθμιο δι-***

καστήριο το δικαστήριο στο οποίο εκδικάζεται για πρώτη φορά μια υπόθεση **3.** αυτός που αξιολογείται ως πρώτου βαθμού: *«οι ~ ανάγκες των φτωχών χωρών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. de premier degré].

πρωτόβαλτος, -η, -ο αυτός που έχει τοποθετηθεί ή φορεθεί για πρώτη φορά: *~ κοστούμι / σακάκι.*

πρωτόβγαλτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται κάπου για πρώτη φορά: *~ ηθοποιός* **2.** πρωτόπειρος, πρωτάρης ΣΥΝ. άβγαλτος, άπειρος **3.** (για προϊόντα ή καρπούς) αυτός που παράγεται για πρώτη φορά.

πρωτοβλάστη (η) {πρωτοβλαστών} ΒΙΟΛ. το πρωτόπλασμα και ο πυρήνας τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protoblast].

πρωτοβουλία (η) [1871] {πρωτοβουλιών} **1.** το να προτείνει, να επιχειρεί και να οργανώνει κανείς πρώτος (κάτι), χωρίς να περιμένει εντολή ή υπόδειξη: *έχω / αναλαμβάνω / παίρνω την ~ || οι κάτοικοι τού χωριού προστατεύουν τη φύση εξ ιδίας ~ || σε αυτόν ανήκει η ~ για τη συγκρότηση τοπικού αθλητικού ομίλου || ~ νομοθετική / οργανωτική / πολιτική*· ΦΡ. (α) ***έχω την πρωτοβουλία των κινήσεων*** διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη μιας υπόθεσης: *σε αυτό το θέμα την πρωτοβουλία των κινήσεων έχουν οι γονείς* (β) ***αφήνω (σε κάποιον) την πρωτοβουλία*** αφήνω (σε κάποιον) περιθώρια κινήσεων, αυτενέργειας: *ένας αυταρχικός ηγέτης δεν αφήνει την πρωτοβουλία σε άλλα στελέχη* (γ) ***ιδιωτική πρωτοβουλία*** η πρωτοβουλία που προέρχεται από ιδιώτες, σε αντιδιαστολή προς αυτήν που προέρχεται από το κράτος: *το νοσοκομείο / το σχολείο / το ίδρυμα έγινε με ~ || η καπιταλιστική οικονομία βασίζεται στην ~* **2.** αρετή προσώπου που είναι διατεθειμένο να παίρνει τις απαραίτητες αποφάσεις, να τολμά, να ενεργεί χωρίς να περιμένει υποδείξεις: *είναι δουλειά που θέλει άνθρωπο με ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-βουλία* < *βουλή*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *παίρνω / αφήνω την πρωτοβουλία* (< γαλλ. prendre / laisser l'initiative), *ιδιωτική πρωτοβουλία* (< γαλλ. initiative privée), *πρωτοβουλία των κινήσεων* (< γαλλ. l'initiative des mouvements)].

πρωτοβρόχι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) πρώτη βροχή τού φθινοπώρου: *ήρθαν τα ~.*

πρωτοβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής ιστορίας από τη βασιλεία τού Ιουστινιανού (527-565) μέχρι και την εικονομαχία (730-843).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. proto-byzantinisch].

πρωτόγαλα (το) [μτγν.] {πρωτογάλακτος | χωρ. πληθ.} το πρώτο γάλα που βγαίνει από τους μαστούς μετά τη γέννα ΣΥΝ. (λόγ.) πύαρ.

πρωτογένεια (η) [μτγν.] {πρωτογενειών} **1.** το να έχει κανείς γεννηθεί πρώτος ΣΥΝ. πρωτοτοκία • **2.** ΝΟΜ. η προτίμηση τού πρώτου υιού κατά τη διαδοχή των δικαίων τής οικογένειας.

πρωτογενής, -ής, -ές {πρωτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που βρίσκεται στην πρώτη φάση εξελικτικής διαδικασίας: *~ εργασία / έρευνα* ΑΝΤ. υστερογενής **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***πρωτογενή αγαθά*** το έδαφος, η εργασία και το αποταμιευτικό κεφάλαιο (β) ***πρωτογενής παραγωγή*** το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες παράγονται τα αγροτικά, κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα, οι πρώτες ύλες, εξορύσσονται τα ορυκτά, καθώς και τα προϊόντα όλων αυτών (βλ. κ. λ. *παραγωγή*) • **3.** ο πρωτότοκος • **4.** ΓΕΩΛ. (πέτρωμα ή ορυκτό) που διατηρεί την αρχική του σύσταση και δεν έχει υποστεί καμία αλλοίωση μετά τον σχηματισμό του. — **πρωτογενώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πρωτογεννημένος (είτε για τέκνα είτε για σοδειά)», < *πρωτο-* + *-γενής* < *γένος*].

πρωτόγεννα (η) {χωρ. πληθ.} ο πρώτος τοκετός.

πρωτογέννητος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει γεννηθεί πρώτος ΑΝΤ. υστερότοκος.

πρωτόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) (γυναίκα ή θηλυκό ζώο) που γεννά για πρώτη φορά.

πρωτογεννώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτογεννάς... | πρωτογέννησα} (για ανθρώπους και ζώα) γεννώ για πρώτη φορά.

πρωτογεωμετρικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη φάση τής γεωμετρικής τέχνης (1100-900 π.Χ.): *~ αγγεία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogeometric].

πρωτογλώσσα (η) {πρωτογλωσσών} ΓΛΩΣΣ. η αρχική (υποθετική συνήθως) γλώσσα από την οποία θεωρείται ότι προέκυψαν εξελικτικά άλλες: *η ινδοευρωπαϊκή ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. protolanguage (νόθο σύνθ.)].

πρωτόγνωρος, -η, -ο αυτός τον οποίο γνωρίζει, βιώνει κανείς για πρώτη φορά: *κοντά στους ανθρώπους αυτούς δοκίμαζε ένα ~ αίσθημα ασφάλειας / τρυφερότητας || ~ εμπειρία.*
[ΕΤΥΜ. < *πρωτογνωρίζω* (υποχωρητ.)].

πρωτογονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού πρωτόγονου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. primitivisme].

πρωτόγονος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζει ένα πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης: *οι ~ άνθρωποι έφτειαχναν εργαλεία από πέτρες και οστά ζώων || ~ λαοί / φυλές / κοινωνίες || ~ θρησκείες / Δίκαιο / τέχνη / εργαλεία || ~ θηλαστικά / μορφές ζωής* (που θεωρείται ότι έχουν εξελιχθεί πολύ λίγο σε σχέση με τους βιολογικούς τους προγόνους) **2.** αυτός που δεν έχει επηρεαστεί από τον πολιτισμό: *του αρέσει ο ~ τρόπος ζωής· ονειρεύεται να ζήσει μια μέρα απομονωμένος σε ένα ερημονήσι* **3.** (μειωτ.) αυτός που παρουσιάζει καθυστέρηση αναφορικά με τη σχετική εξέλιξη: *~ τεχνολογία / άνθρωπος / πρακτικές / αντιλήψεις / συνθήκες / ένστικτα.* — **πρωτόγονα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

πρωτόγραμμα (το) {πρωτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} το μεγάλων διαστάσεων αρχικό γράμμα κειμένου.

πρωτόγραφο (το) [μεσν.] {πρωτογράφ-ου | -ων} το πρωτότυπο εγγράφου ΑΝΤ. αντίγραφο, κόπια.

πρωτογυνία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορισμένα ερμαφρόδιτα είδη όπως οι γυμνοσάλιαγκες, τα εχινόδερμα κ.ά., κατά το οποίο ο οργανισμός περνά πρώτα από ένα θηλυκό και κατόπιν σε ένα αρσενικό στάδιο ΑΝΤ. προτερανδρία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogyny].

πρωτοδικείο (το) [1833] **1.** ΝΟΜ. το πρωτοβάθμιο πολιτικό ή διοικητικό δικαστήριο, το οποίο εκδικάζει σε πρώτο βαθμό όλες τις αστικές υποθέσεις που δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των ειρηνοδικείων.

πρωτο- *α' συνθετικό* (συνήθ. στον αόριστο)

πρωτ-αρχινίζω ρ.
πρωτο-αγάπησα ρ.
πρωτ(ο)-άγγιξα ρ.
πρωτ(ο)-αγωνίστηκα ρ.
πρωτο-αισθάνθηκα ρ.
πρωτ(ο)-άκουσα ρ.
πρωτο-ανακάλυψα ρ.
πρωτο-ανέχτηκα ρ.
πρωτο-ανήγγειλα ρ.
πρωτ(ο)-άνοιξα ρ.
πρωτο-αντέδρασα ρ.
πρωτ(ο)-αντίκρισα ρ.
πρωτο-αντιμετώπισα ρ.
πρωτο-άντλησα ρ.
πρωτο-απάντησα ρ.
πρωτο-απήγγειλα ρ.
πρωτο-αποκάλυψα ρ.
πρωτο-αποφάσισα ρ.
πρωτο-αρθρογράφησα ρ.
πρωτ(ο)-άρπαξα ρ.
πρωτο-αρραβωνιάστηκα ρ.
πρωτ(ο)-αρρώστησα ρ.
πρωτ(ο)-άρχισα ρ.
πρωτο-άσκησα ρ.
πρωτο-ασχολήθηκα ρ.
πρωτό-βαλα ρ.
πρωτό-βαψα ρ.
πρωτό-βγαλα ρ.
πρωτο-βγήκα ρ.
πρωτό-βηξα ρ.
πρωτο-βούτηξα ρ.
πρωτό-βρεξα ρ.
πρωτο-βρήκα ρ.
πρωτο-βύζαξα ρ.
πρωτο-γέλασα ρ.
πρωτο-γέμισα ρ.
πρωτό-γινα ρ.
πρωτο-γίνηκα ρ.
πρωτο-γιόρτασα ρ.
πρωτο-γλέντησα ρ.
πρωτο-γλίστρησα ρ.
πρωτο-γνώρισα ρ.
πρωτό-γραψα ρ.
πρωτο-γυμνάστηκα ρ.
πρωτο-δανείστηκα ρ.
πρωτό-δειξα ρ.
πρωτό-δειρα ρ.
πρωτο-δέχτηκα ρ.
πρωτο-δήλωσα ρ.
πρωτο-δημιούργησα ρ.
πρωτο-δημοσίευσα ρ.
πρωτο-δημοσιογράφησα ρ.
πρωτο-διάβασα ρ.
πρωτο-διάβηκα ρ.
πρωτο-δίδαξα ρ.
πρωτο-δικηγόρησα ρ.
πρωτο-διόρισα ρ.
πρωτο-δίψασα ρ.
πρωτο-δοκίμασα ρ.
πρωτο-δούλεψα ρ.
πρωτο-δραπέτευσα ρ.
πρωτο-δρόσισε ρ.
πρωτό-δωσα ρ.
πρωτο-έγραψα ρ.
πρωτο-εγχειρίστηκα ρ.
πρωτο-είδα ρ.
πρωτο-έκαψα ρ.
πρωτο-εκλέχτηκα ρ.
πρωτο-εμφάνισα ρ.
πρωτο-επιτέθηκα ρ.
πρωτο-ερωτεύτηκα ρ.
πρωτο-έστειλα ρ.
πρωτό-ζησα ρ.
πρωτο-ζήτησα ρ.
πρωτο-ζύμωσα ρ.
πρωτο-ζωγράφισα ρ.
πρωτο-ήλθα ρ.
πρωτο-ήπια ρ.
πρωτο-ήχησα ρ.
πρωτο-ηχογράφησα ρ.
πρωτο-θαύμασα ρ.
πρωτο-θυμάμαι ρ.
πρωτο-θυμήθηκα ρ.
πρωτο-θύμισα ρ.
πρωτο-θύμωσα ρ.
πρωτο-ίδρυσα ρ.
πρωτο-καβάλησα ρ.
πρωτο-καθιέρωσα ρ.
πρωτο-καλλιέργησα ρ.
πρωτο-κάπνισα ρ.
πρωτο-καταδικάστηκα ρ.
πρωτο-κατήγγειλα ρ.
πρωτο-κατοίκησα ρ.
πρωτο-κελάηδησα ρ.
πρωτο-κήρυξα ρ.
πρωτο-κλάδεψα ρ.
πρωτο-κλαψα ρ.
πρωτο-κοιμήθηκα ρ.
πρωτο-κοίταξα ρ.
πρωτο-κολύμπησα ρ.
πρωτο-κουβέντιασα ρ.
πρωτο-κράτησα ρ.
πρωτο-κρύωσα ρ.
πρωτο-κυβέρνησα ρ.
πρωτο-κυριάρχησα ρ.
πρωτο-λειτούργησα ρ.
πρωτο-μαγείρεψα ρ.
πρωτο-μάγεψα ρ.
πρωτο-μάλωσα ρ.
πρωτο-μέθυσα ρ.
πρωτο-μελέτησα ρ.
πρωτο-μπήκα ρ.
πρωτο-νήστεψα ρ.
πρωτό-νιωσα ρ.
πρωτο-νοίκιασα ρ.
πρωτο-νοστάλγησα ρ.
πρωτό-ντυσα ρ.
πρωτο-ξεκίνησα ρ.
πρωτο-ξενιτεύτηκα ρ.
πρωτο-ξενύχτησα ρ.
πρωτο-ξόδεψα ρ.
πρωτο-ξύπνησα ρ.
πρωτ(ο)-οδήγησα ρ.
πρωτ(ο)-ονόμασα ρ.
πρωτ(ο)-οργάνωσα ρ.
πρωτ(ο)-όργωσα ρ.
πρωτό-παιξα ρ.
πρωτο-παντρεύτηκα ρ.
πρωτο-παραφέρθηκα ρ.
πρωτο-παρουσίασα ρ.
πρωτο-πάτησα ρ.
πρωτο-πέρασα ρ.
πρωτο-περπάτησα ρ.
πρωτό-πεσα ρ.
πρωτο-πέταξα ρ.
πρωτο-πήγα ρ.
πρωτο-πήρα ρ.
πρωτό-πιασα ρ.
πρωτο-πίστεψα ρ.
πρωτο-πλήρωσα ρ.
πρωτο-πολέμησα ρ.
πρωτο-πόνεσα ρ.
πρωτο-πούλησα ρ.
πρωτο-ρίζωσα ρ.
πρωτο-ρώτησα ρ.
πρωτο-σήκωσα ρ.
πρωτο-σκέφθηκα ρ.
πρωτο-σκίρτησα ρ.
πρωτό-σπειρα ρ.
πρωτο-σπούδασα ρ.
πρωτο-στάθηκα ρ.
πρωτο-στόλισα ρ.
πρωτο-συλλάβισα ρ.
πρωτο-συλλογίστηκα ρ.
πρωτο-συνάντησα ρ.
πρωτο-συνεδρίασα ρ.
πρωτο-σχεδίασα ρ.
πρωτο-ταξίδεψα ρ.
πρωτο-τόλμησα ρ.
πρωτο-τραγούδησα ρ.
πρωτο-τραυματίστηκα ρ.
πρωτο-τύπωσα ρ.
πρωτο-ύμνησα ρ.
πρωτο-υπηρέτησα ρ.
πρωτο-υποπτεύτηκα ρ.
πρωτο-υποψιάστηκα ρ.
πρωτό-φαγα ρ.
πρωτο-φανέρωσα ρ.
πρωτο-φάνηκα ρ.
πρωτό-φερα ρ.
πρωτο-φίλησα ρ.
πρωτο-φοβήθηκα ρ.
πρωτο-φοίτησα ρ.
πρωτο-φόρεσα ρ.
πρωτό-φτειαξα ρ.
πρωτο-φύτεψα ρ.
πρωτο-φώναξα ρ.
πρωτο-χαιρέτησα ρ.
πρωτο-χάλασα ρ.
πρωτο-χάρηκα ρ.
πρωτο-χειρίστηκα ρ.
πρωτο-χειρουργήθηκα ρ.
πρωτο-χήρεψα ρ.
πρωτο-χιόνισε ρ.
πρωτο-χόρεψα ρ.
πρωτο-χρειάστηκα ρ.
πρωτο-χρησιμοποίησα ρ.
πρωτό-ψαλα ρ.
πρωτο-ψάρεψα ρ.
πρωτο-ψέλλισα ρ.
πρωτό-ψησα ρ.
πρωτο-ψήφισα ρ.
πρωτο-ψιθύρισα ρ.
πρωτο-ψώνισα ρ.

καθώς και τα πλημμελήματα από τις ποινικές υποθέσεις: *πολυμελές / μονομελές* ~ **2.** το οίκημα στο οποίο στεγάζονται όλες οι υπηρεσίες τού παραπάνω δικαστηρίου και στο οποίο διεξάγονται οι δίκες που υπάγονται στην αρμοδιότητά του (βλ. λ. *δικαστήριο*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tribunal de première instance].

πρωτοδίκης (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. πρωτοδίκου) | πρωτοδικών} ο δικαστής πρωτοδικείου.

πρωτόδικος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ. **1.** αυτός που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού πρωτοδικείου: ~ *υπόθεση* **2.** αυτός που προέρχεται από το πρωτοδικείο: *ο κατηγορούμενος άσκησε όλα τα ένδικα μέσα κατά τής ~ απόφασης, που τον καταδίκαζε σε φυλάκιση.* — **πρωτοδίκως** επίρρ. [1856].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. en première instance].

πρωτοδιόριστος, -η, -ο αυτός που διορίζεται για πρώτη φορά σε υπηρεσία τού Δημοσίου: ~ *υπάλληλος.*

πρωτοείσακτος, -η, -ο αυτός που έχει εισαχθεί για πρώτη φορά: ~ *θεσμός.*

πρωτοελλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής ελληνικής προϊστορίας, που ακολούθησε αμέσως μετά τη νεολιθική εποχή και εκτείνεται χρονικά από το 3000 ώς το 2000/1900 π.Χ.: ~ *περίοδος.*

πρωτοεμφανιζόμενος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά: ~ *καλλιτέχνης / ηθοποιός.*

πρωτοετής, -ής, -ές {πρωτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο πρώτο έτος σπουδών: ~ *φοιτητής τής Ιατρικής* || (ως ουσ.) *οι εγγραφές των πρωτοετών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πρωτόζωο (το) [1845] {πρωτοζώ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος ή ακύτταρος μικροοργανισμός, που απαντά κυρ. σε υδροτόπους, καθώς και όπου υπάρχει υγρασία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. protozoa].

πρωτόθετος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (όρος τής παραδοσιακής γραμματικής) για γλωσσικό στοιχείο από το οποίο παράγονται άλλα: ~ *ρήματα / ονόματα* ΑΝΤ. παράγωγος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *-θετός* < *τίθημι* (βλ. κ. *θετός*)].

πρωτόθρονος (ο) [αρχ.] {πρωτοθρόν-ου | -ων, -ους} ο κάτοχος τού πρώτου τη τάξει επισκοπικού θρόνου.

πρωτοθυμούμαι ρ. μετβ. αποθ. {πρωτοθυμάσαι... | πρωτοθυμήθηκα} θυμούμαι (κάτι) πρώτο μεταξύ άλλων: *Τι να πρωτοθυμηθώ; Την καλοσύνη του, την ευγένειά του, τη γενναιοδωρία του;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

πρωτοκαθεδρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. η τιμητική πρόταξη των διαφόρων τάξεων τού κλήρου (β) το δικαίωμα κατάληψης τής τιμητικής θέσης σε τελετή από ανώτατο αξιωματούχο **2.** (μτφ.) η κατοχή κυρίαρχης ή πρωτεύουσας θέσης σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.· (κατ' επέκτ.) το δικαίωμα κατοχής αυτής τής θέσης: *επιζητεί την ~ και γι' αυτό εργάζεται σκληρά* || *«ο πρωθυπουργός άφησε την ~ στον υπουργό του»* (εφημ.) **3.** η επιδίωξη τής προβολής (κάποιου) σε επίσημη ή ιδιωτική συγκέντρωση: *σε κάθε συνάντηση τής εταιρείας ήθελε να έχει την ~ και να ασχολούνται όλοι μαζί του* **4.** (κατ' επέκτ.) (α) η πρωτεύουσα σημασία που αποδίδεται (σε κάποιον/κάτι): *η ~ τού εύκολου κέρδους στη σύγχρονη ζωή ευθύνεται για την έξαρση τής διαφθοράς* || *η ~ τής οικονομίας στην οργάνωση τού κράτους* (β) τα πρωτεία, η πρώτη θέση: *οι δύο επιτυχημένοι τραγουδιστές συναγωνίζονται με τους καινούργιους δίσκους τους για την ~ στις πωλήσεις.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-καθεδρία* < *καθέδρα*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. αναφερόμενη στους Φαρισαίους (πβ. Ματθ. 23, 6· Λουκ. 11, 43)].

πρωτοκαπετάνιος (ο) **1.** ΝΑΥΤ. ο πρώτος πλοίαρχος • **2.** πρώτος μεταξύ οπλαρχηγών.

πρωτοκλασάτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που κατέχει εξέχουσα θέση: ~ *στέλεχος πολιτικού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *κλάση* + παραγ. επίθημα *-άτος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. de première classe].

πρωτοκλέφτης (ο) {πρωτοκλεφτών} (στην Τουρκοκρατία) αρχηγός των κλεφτών.

πρωτόκλητος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τού Αποστόλου Ανδρέα, επειδή πρώτος αυτός κλήθηκε από τον Χριστό να τον ακολουθήσει.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-κλητος* < *καλῶ*].

πρωτόκλιτος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό) που κλίνεται κατά την πρώτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *ο ταμίας, ο δικαστής, η χώρα, η νίκη* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-κλιτος* < *κλίνω*].

πρωτοκόλληση (η) → πρωτοκολλώ

πρωτοκολλητής (ο) [1897], **πρωτοκολλήτρια** (η) {πρωτοκολλητριών} ο δημόσιος υπάλληλος που είναι υπεύθυνος για την τήρηση τού βιβλίου πρωτοκόλλου (βλ.λ.).

πρωτόκολλο (το) {πρωτοκόλλ-ου | -ων} **1.** το επίσημο έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται νομικώς πράξη που έγινε: ~ *παράδοσης και παραλαβής* (γραπτή έκθεση που συντάσσεται εις διπλούν από τον υπάλληλο που αποχωρεί από υπηρεσία και από εκείνον που τον διαδέχεται, στην οποία καταγράφονται όλα τα παραδιδόμενα είδη) **2.** το βιβλίο που τηρούν οι δημόσιες υπηρεσίες και τα νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, στο οποίο καταχωρίζονται κατ' αύξοντα αριθμό και ημερομηνία όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα έγγραφα με συνοπτική περίληψη τού περιεχομένου τους· ΦΡ. ***αριθμός πρωτοκόλλου*** (συντομ. Α.Π.) ο αριθμός με τον οποίο κάθε έγγραφο καταχωρίζεται στο παραπάνω βιβλίο **3.** (συνεκδ.) ο τομέας δημόσιας υπηρεσίας, οι υπάλληλοι τού οποίου είναι επιφορτισμένοι με την τήρηση τού παραπάνω βιβλίου: *εργάζεται στο ~* • **4.** ΠΟΛΙΤ. διεθνής συμφωνία που συμπληρώνει κύρια σύμβαση: *«το Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο τής Συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης Τουρκίας – Ευρωπαϊκής Ένωσης»* (εφημ.) **5.** το σύνολο των κανόνων τού Διεθνούς Δικαίου που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ κράτους και των διαπιστευμένων σε αυτό διπλωματικών αντιπροσώπων, καθώς και τις σχέσεις των τελευταίων **6.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των κανόνων εθιμοτυπίας που ισχύουν μεταξύ των εκπροσώπων κρατών ή μεταξύ των επισήμων και μη προσώπων ενός κράτους: *τηρώ / παραβιάζω το ~* || *η διαδικασία που ορίζει το ~* **7.** (μτφ.) η εμμονή στους τύπους, οι τυπικότητες στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων: *μεταξύ μας δεν χρειάζεται ~* **8.** ΠΛΗΡΟΦ. σειρά κανόνων που χρησιμοποιούν οι υπολογιστές για να επικοινωνούν μεταξύ τους σε ένα δίκτυο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωτόκολλον* < *πρωτο-* + *-κολλον* < *κόλλα*. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς το πρώτο «κόλλημα» ενός κυλινδρικού παπύρου (δηλ. το πρώτο φύλλο με το οποίο περιτυλίσσεται), όπου αναγραφόταν η επίσημη σφραγίδα και η ημερομηνία κατασκευής του. Το λατ. protocollum (στο οποίο οφείλεται η σημερινή σημ. τής λ.) είναι δάνειο από την Ελληνική].

πρωτοκολλώ ρ. μετβ. [1871] {πρωτοκολλάς... | πρωτοκόλλ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω (εισερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο) στο πρωτόκολλο (βλ.λ.). — **πρωτοκόλληση** (η).

πρωτοκυκλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΙΣΤ. **1.** ***πρωτοκυκλαδική περίοδος*** η πρώτη φάση τού κυκλαδικού πολιτισμού, η πρώιμη περίοδος τής εποχής τού χαλκού από το 3200 ώς το 2000 π.Χ. (περίπου) **2.** αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την πρωτοκυκλαδική περίοδο: ~ *ευρήματα / τέχνη.*

πρωτολάτης (ο) {πρωτολατών} αυτός που ηγείται, που έχει αναλάβει την πρωτοβουλία ή την αρχηγία για κάτι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρωτελάτης* (με την επίδρ. των συνθέτων τού *πρῶτος*) < *πρωτ(ο)-* + *-(ε)λάτης* < *ἐλαύνω*].

πρωτόλειο (το) {πρωτολεί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το πρώτο έργο ενός δημιουργού: *«όσοι νέοι ένιωθαν την ανάγκη να εκφραστούν, να δημιουργήσουν, έστελναν στον Ξενόπουλο τα ~ τους...»* (εφημ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το πνευματικό, κυρ. ποιητικό, δημιούργημα που στερείται ωριμότητας σε σχέση με τα μεταγενέστερα έργα τού ίδιου δημιουργού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωτόλειον* (κυρ. πληθ. *πρωτόλεια* «πρωτοκάρπια») < *πρωτο-* + *-λειον* < *λεία* (βλ.λ.) ή, σύμφωνα με λιγότερο πιθ. εκδοχή, < αρχ. *προ-τέλεια* (ενν. *ἱερά*) «θυσίες που προσφέρονταν πριν από κάθε γιορτή» < *προ-* + *-τέλεια* < *τέλος*, με την επίδρ. τού επιθ. *πρῶτος*].

πρωτόλειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί το πρώτο έργο ή έχει τα χαρακτηριστικά ενός πρώτου, συνεπώς μη τελειοποιημένου, έργου: *διατύπωσε τις θέσεις του σε ~ μορφή.*

πρωτολέω ρ. μετβ. {πρωτολέ-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | πρωτοείπα κ. πρωτόπα} **1.** λέω για πρώτη φορά: *σε σένα το πρωτολέω· δεν το ξέρει άλλος* || *όταν το πρωτοείπε, μας ξάφνιασε, αλλά μετά συνηθίσαμε στην ιδέα* **2.** λέω πρώτος εγώ: *αυτός το πρωτοείπε· οι υπόλοιποι απλώς το επανέλαβαν.*

πρωτολογία (η) [αρχ.] {πρωτολογιών} η πρώτη από μια σειρά ομιλιών ενός προσώπου, οι οποίες προβλέπονται στο πλαίσιο μιας συνεδρίασης: *η ~ τού υπουργού στο Κοινοβούλιο.*

πρωτόλουβος, -η, -ο (λαϊκότ.) (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρώτος ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. όψιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-λουβος* < *λουβί* (< *λοβός*)].

Πρωτομαγιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη μέρα τού Μαΐου, που εορτάζεται ως ανοιξιάτικη γιορτή **2.** ***εργατική Πρωτομαγιά*** η πρώτη ημέρα τού Μαΐου, που εορτάζεται ως ημέρα των εργαζομένων. — **πρωτομαγιάτικος,** -η, -ο, **πρωτομαγιάτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *Μάιος* (πβ. λαϊκ. γεν. *Μαγ-ιού*) + *-ιά*, πβ. κ. *Πρωταπριλ-ιά*].

πρωτομαθαίνω ρ. μετβ. {πρωτόμαθ-α, -εύτηκα, -ημένος} **1.** μαθαίνω (κάτι) για πρώτη φορά **2.** μαθαίνω (κάτι) πρώτος εγώ.

πρωτομάθητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τώρα μαθαίνει κάτι, που δεν έχει μεγάλη πείρα σε αυτό ΣΥΝ. (συχνότ.) αρχάριος, άπειρος ΑΝΤ. μαθημένος, πολύξερος.

πρωτομάρτυρας (ο) {πρωτομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που πρώτος υπέστη μαρτυρικό θάνατο· προσωνύμιο τού Αγ. Στεφάνου **2.** (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός που συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των σπουδαιοτέρων μαρτύρων τής χριστιανικής πίστεως ΣΥΝ. μεγαλομάρτυς **3.** (κατ' επέκτ.) ο πρώτος μάρτυρας εθνικού, ιδεολογικού κ.λπ. αγώνα: *οι ~ τής λευτεριάς.* Επίσης (λόγ.) **πρωτομάρτυς** (ο/η) [μτγν.] {πρωτομάρτυρος}.

πρωτομάστορας (ο) [μεσν.] {πρωτομαστόρων} **1.** ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ. αρχιμάστορας, αρχιτεχνίτης **2.** (παλαιότ.) ο εμπειρικός αρχιτέκτονας, που επαναλάμβανε εργολαβικώς την εκτέλεση οικοδομικού έργου: *η γυναίκα τού ~ στο θρυλικό γεφύρι τής Άρτας.* Επίσης (λαϊκότ.) **πρωτομάστορης.**

πρωτομηνιά (η) η πρώτη ημέρα τού μήνα ΣΥΝ. αρχιμηνιά.

πρωτομιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πρωτομιλάς... | πρωτομίλησα} **1.** μιλώ πρώτος, πριν από άλλον/άλλους ή για πρώτη φορά **2.** (για μωρά) μιλώ για πρώτη φορά.

πρωτομινωικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την παλαιότερη περίοδο τού μινωικού πολιτισμού (3200 π.Χ.-2100 π.Χ.): ~ *αγγείο / τάφος / τέχνη* ΑΝΤ. υστερομινωικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. early Minoan].

πρώτον επίρρ. (λόγ.) (σε απαρίθμηση) κατά πρώτο λόγο, πρώτα-πρώτα· για να αναφερθεί το πρώτο από σειρά στοιχείων: *τρία πράγματα έχω να σου πω: ~.... δεύτερον..., τρίτον...*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίρρ. *πρῶτον*, ουδ. τού επιθ. *πρῶτος* (βλ.λ.)].

πρωτόνιο (το) {πρωτονί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** καθένα από τα στοιχειώδη σωματίδια που φέρουν θετικό ηλεκτρικό φορτίο και μαζί με τα νε-

τρόνια συναποτελούν τους πυρήνες των ατόμων (πβ. λ. *ηλεκτρόνιο*) **2.** ο πυρήνας τού ατόμου τού κυριότερου ισοτόπου τού υδρογόνου, ο οποίος συνίσταται απλώς από ένα πρωτόνιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αγγλ. proton < αρχ. *πρῶτον*, ουδ. τού επιθ. *πρῶτος* (βλ.λ.)].

πρωτονοτάριος (ο) {πρωτονοταρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο πρώτος μεταξύ των νοταρίων (βλ.λ.) **2.** (ως τιμητικός τίτλος) εξέχον μέλος τής Εκκλησίας, υπεύθυνος τής γραμματείας τού Πατριαρχείου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *νοτάριος* (βλ.λ.)].

πρωτοξάδελφος κ. **πρωτοξάδερφος** (ο) {πρωτοξαδέλφ-ου | -ων, -ους}, **πρωτοξαδέλφη** κ. **πρωτοξαδέρφη** (η) {πρωτοξαδελφών} ο πρώτος εξάδελφος ή η πρώτη εξαδέλφη.

πρωτοπαθής, -ής, -ές [μεσν.] {πρωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται αυτοτελώς, που αποτελεί την πρώτη παθολογική εκδήλωση νόσου και δεν είναι συνέχεια ή αποτέλεσμα άλλου: ~ *ασθένεια / νόσημα / σύμπτωμα / ανωμαλία / αμηνόρροια* ΑΝΤ. δευτεροπαθής. — **πρωτοπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πρωτοπαλλήκαρο (το) **1.** ο πρώτος μετά τον αρχηγό σε ένοπλη ομάδα (π.χ. των κλεφτών επί Τουρκοκρατίας, ανταρτών, συμμορίας κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πρόσωπο με εξέχοντα ρόλο σε κίνημα, ομάδα κ.λπ.: *ένα από τα ~ τής συμμορίας || υπήρξε ~ τού προέδρου.*

πρωτόπαππας (ο) {πρωτοπαππάδες} (λαϊκ.) ο πρώτος στην ιεραρχία ανάμεσα στους ιερείς ΣΥΝ. πρωτοπρεσβύτερος, πρωθιερέας. Επίσης **πρωτοπαππάς** [μεσν.].

πρωτόπειρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που για πρώτη φορά επιχειρεί να κάνει (κάτι), που δεν έχει μεγάλη πείρα: *είναι ~ στην οδήγηση* ΣΥΝ. πρωτάρης ΑΝΤ. έμπειρος, εξασκημένος.

πρωτόπλασμα (το) [1881] {πρωτοπλάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η βασική ουσία τού ζωντανού κυττάρου, η οποία αποτελείται κατά 90% περίπου από νερό **2.** ΒΟΤ. η βασική ουσία τού πρωτοπλάστη (βλ.λ.) των κυττάρων. — **πρωτοπλασματικός**, -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Protoplasma].

πρωτοπλάστης (ο) [1833] {πρωτοπλαστών} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. βακτηριακό ή φυτικό κύτταρο που δεν διαθέτει περικυτταρικό σκληρό τοίχωμα ή χυμοτόπιο (περιλαμβάνει ωστόσο πυρήνα, κυτταρόπλασμα, κυτταρικές μεμβράνες και οργανίδια).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Protoplast].

πρωτόπλαστοι (οι) {πρωτοπλάστ-ων, -ους} ΘΡΗΣΚ. ο Αδάμ και η Εύα, το ζευγάρι των πρώτων ανθρώπων που πλάστηκαν από τον Θεό σύμφωνα με την Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-πλαστος* < *πλάσσω* (βλ.λ.)].

πρωτοπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να προπορεύεται κανείς, να βρίσκεται ή να πηγαίνει μπροστά από τους άλλους ΣΥΝ. προβάδισμα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που προπορεύονται, η εμπροσθοφυλακή ΑΝΤ. οπισθοφυλακή **3.** (συνήθ. μτφ.) (α) το σύνολο των ατόμων που προηγούνται τής εποχής τους, που διακρίνονται για την προοδευτικότητά τους και είναι επί κεφαλής καινοτόμου πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής ή άλλης κίνησης: *ο κύκλος αυτός αποτελεί την ~ τής διανόησης / τής επιστήμης || βρίσκομαι / ανήκω στην ~* ΣΥΝ. αβανγκάρντ (β) (συνεκδ.) οτιδήποτε ανήκει στο πιο προωθημένο και προοδευτικό τμήμα τού κοινωνικού και πνευματικού γίγνεσθαι: *το έργο / οι ιδέες του αποτελούν ~* ΑΝΤ. οπισθοδρόμηση, συντήρηση (γ) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το καλλιτεχνικό κίνημα τής αβανγκάρντ: *η σοβιετική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, πληροφορική.*

πρωτοποριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πρωτοπορία, χαρακτηριστικός τής πρωτοπορίας: ~ *αντίληψη / έργο / μέθοδος / κίνημα / τέχνη* ΣΥΝ. προοδευτικός, νεωτεριστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός. **πρωτοποριακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. avant-garde].

πρωτοπόρος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** αυτός που προηγείται: *η ~ ομάδα τού πρωταθλήματος* ΑΝΤ. ουραγός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που ηγείται ή μετέχει σε προοδευτική πολιτική, πνευματική, καλλιτεχνική κ.λπ. κίνηση, που εισάγει καινοτομίες ή πρωτοστατεί στη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων: *~ πολιτικός μεταρρυθμιστής || καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το ~ θέατρο* ΣΥΝ. καινοτόμος, προοδευτικός, ρηξικέλευθος, ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ανακαλύπτει καινούργια στοιχεία, δεδομένα κ.λπ., που χαράσσει νέους δρόμους στην έρευνα: *~ τής ιατρικής / τής βιολογίας / τής φυσικής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

πρωτοπορώ ρ. αμετβ. [1888] {πρωτοπορ-είς... | πρωτοπόρησα} **1.** προπορεύομαι, βρίσκομαι ή πηγαίνω μπροστά από τους άλλους **2.** (συνήθ. μτφ.) προηγούμαι τής εποχής μου, διακρίνομαι για την προοδευτική και καινοτόμο πολιτική, κοινωνική, πνευματική, καλλιτεχνική ή άλλη δράση μου (συχνά αποτελώντας πρότυπο για τους μεταγενεστέρους): *με κάθε νέα ιδέα που εφαρμόζει, αποδεικνύει ότι πρωτοπορεί ανοίγοντας νέους δρόμους στον τομέα του.*

πρωτοπρεσβύτερος (ο) [μτγν.] {πρωτοπρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των ιερέων· τίτλος και τιμητική διάκριση που δίνεται από τον επίσκοπο μόνο σε έγγαμους ιερείς, οι οποίοι διακρίνονται για τη μόρφωση, την ομιλητική ικανότητα, το ήθος τους κ.λπ. ΣΥΝ. πρωθιερέας, (λαϊκ.) πρωτόπαππας.

πρώτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 1ος στην αραβική αρίθμηση, Α' ή α' στην ελληνική και Ι στη λατινική) **1.** αυτός που προηγείται όλων των άλλων, που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ένα (1): *το όνομά του είναι ~ στον κατάλογο || ήμουν ~ στην ουρά και εξυπηρετήθηκα αμέσως* ΑΝΤ. τελευταίος· ΦΡ. (α) ***πρώτη γραμμή*** βλ. λ. *γραμμή* (β) (κατ' επέκτ.) ***έγκαυμα πρώτου βαθμού*** βλ. λ. *βαθμός* (γ) (κατ' επέκτ.) ***συγγενής πρώτου βαθμού*** πολύ στενός συγγενής· (ειδικότ.) ο πατέρας, η μητέρα και το παιδί κάποιου (δ) ***πρώτος εξάδελφος / πρώτη εξαδέλφη*** το παιδί (γιος ή κόρη αντίστοιχα) τού αδελφού ή τής αδελφής τού πατέρα ή τής μητέρας κάποιου (ε) ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ. *αναμάρτητος* (στ) ***από πρώτο χέρι*** (πβ. *δεύτερο χέρι*, λ. *δεύτερος*) (i) για κάτι που αγοράζεται αμεταχείριστο (ii) για κάτι που μαθαίνει κανείς απευθείας από την πηγή των γεγονότων: *έχω πληροφορίες ~· μου τα είπε άνθρωπος από το πολύ στενό του περιβάλλον* **2.** ο παλαιότερος, αυτός που προηγείται χρονολογικά, αυτός που γίνεται πριν από άλλον/άλλους: *ο ~ μου γάμος || τα ~ νιάτα || συνήθως είναι άδικες και βιαστικές οι ~ κρίσεις·* ΦΡ. (α) ***πρώτα βήματα*** η αρχή τής σταδιοδρομίας: *στα ~ του τον βοήθησε ο αδελφός του || κάνει τα ~ του ως πολιτικός* (β) ***με την πρώτη / με το πρώτο*** ευθύς αμέσως, με την πρώτη προσπάθεια: *πέρασε στο πανεπιστήμιο ~ || ~ τα κατάφερα* (γ) (λόγ.) ***εν πρώτοις / κατά πρώτον*** (*ἐν πρώτοις*, Ηροδ. 8. 69) πριν από οτιδήποτε άλλο (δ) (λόγ.) ***ο πρώτος διδάξας*** αυτός που έδωσε πρώτος το παράδειγμα, που ξεκίνησε κάτι πριν από οποιονδήποτε άλλον: *το κυβερνών κόμμα κατηγορεί την αντιπολίτευση ότι υποκινεί τις απεργίες, αλλά ξεχνά ότι ήταν ~* (όταν ήταν στην αντιπολίτευση, έκαναν και εκείνοι το ίδιο) **3.** αυτός τον οποίο συναντά κανείς πριν από άλλον/άλλους στον χώρο: *το σπίτι μου είναι στον ~ δρόμο αριστερά* **4.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, ο σπουδαιότερος: *~ μέλημα τής Αστυνομίας είναι η ασφάλεια των πολιτών || ~ σου δουλειά μετά το ταξίδι θα είναι να με ενημερώσεις* **5.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη αξία, που αξιολογείται ως ο καλύτερος: *ξενοδοχείο ~ κατηγορίας || είναι ~ μαθητής στην τάξη·* ΦΡ. (α) ***πρώτος και καλύτερος*** (i) αυτός που έχει ξεπεράσει όλους τους άλλους, που είναι ο καλύτερος από όλους (ii) για κάποιον που παρουσιάζεται οπουδήποτε, ενώ είναι ανεπιθύμητος (iii) για κάποιον που πρωτοστατεί σε κάτι αρνητικό: *ήλθε ~ || όλοι, και ~ εσύ, υποστηρίξατε τις ενέργειές του* (β) ***πρώτης (τάξεως)*** δηλώνει ότι κάτι είναι εξαιρετικής ποιότητας: *κρασί / ποτό / φαγητό ~* (γ) ***πρώτη θέση*** η ακριβότερη και ανετότερη θέση σε μεταφορικό μέσο: *η ~ στο πλοίο είναι πολύ άνετη || ταξιδεύει πάντα ~ || σαλόνι και τραπεζαρία για τους επιβάτες πρώτης και δεύτερης θέσεως* (δ) ***πρώτο μπόι*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ ψηλός: *ο γυιος σου είναι ~* **6.** (οικ.) πολύ καλός: *έχω ένα κρασί ~ πράμα || πολύ ~ το φόρεμά σου·* ΦΡ. (οικ.) ***και ο πρώτος*** ως έκφραση θαυμασμού για κάποιον: *μπράβο μεγάλε, είσαι ~!* **7.** (σε βαθμούς ιεραρχίας) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω στη σχετική ιεραρχία: *~ μηχανικός || το ~ βιολί τής ορχήστρας* (ο κορυφαίος τής ομάδας τών βιολιστών)· ΦΡ. (α) ***πρώτη κυρία*** η σύζυγος ηγέτη χώρας (β) (λόγ.) ***οι τα πρώτα φέροντες*** αυτοί που έχουν τις ανώτατες ιεραρχικά θέσεις **8.** αυτός που πρόκειται να γίνει πολύ σύντομα, ο προσεχής: *σε ~ ευκαιρία θα τακτοποιήσω την υπόθεσή σου* ΣΥΝ. μελλοντικός **9.** αυτός που πρέπει να ικανοποιηθεί αμέσως: *δεν είναι αυτός ο ~ στόχος || θα δοθεί χρηματικό βοήθημα στους σεισμοπλήκτους, για να καλύψουν τις ~ ανάγκες τους* ΣΥΝ. απαραίτητος, αναγκαίος, επείγων· ΦΡ. (α) ***είδος πρώτης ανάγκης*** το στοιχειώδες, το απολύτως απαραίτητο για την καθημερινή ζωή: *ακρίβυναν πάλι τα τρόφιμα και τα άλλα είδη πρώτης ανάγκης* (β) ***πρώτες βοήθειες*** βλ. λ. *βοήθεια* **10.** (α) ο πολύ βασικός, ο στοιχειώδης: *έμαθε τα ~ του γράμματα στη γενέτειρά του·* ΦΡ. ***πρώτη ύλη*** βλ. λ. *ύλη* (β) ΜΟΥΣ. ***πρώτη φωνή*** η βασική φωνή, η οξύτερη στην ερμηνεία τραγουδιού **11.** αυτός που γίνεται χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή φροντίδα, ο πρόχειρος: *με μια ~ ματιά μου φαίνονται ίδια || μια ~ εκτίμηση για το κόστος τού έργου είναι ότι θα απαιτηθεί ένα δισεκατομμύριο δραχμές·* ΦΡ. (α) ***ο πρώτος τυχών*** όποιος τύχει, χωρίς να έχει επιλεγεί με προσοχή: *δεν μπορείς να παντρευτείς τον πρώτο τυχόντα!* (β) ***εκ πρώτης όψεως*** βλ. λ. *όψη* **12.** ΜΑΘ. ***πρώτος αριθμός*** (*πρῶτοι ἀριθμοί*, Ευκλείδης *Ὅρισμοί* 11, 12) κάθε φυσικός αριθμός διάφορος τού 1 (και τού 0, αν ανήκει στους φυσικούς) που δεν έχει άλλον θετικό διαιρέτη εκτός από τον εαυτό του και τη μονάδα: *~ είναι οι αριθμοί 2, 3, 5, 7 κ.ά.* **13.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***πρώτο πρόσωπο*** το πρόσωπο που χρησιμοποιεί ο ομιλητής όταν αναφέρεται στον εαυτό του· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις α' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-ω, έτρεχ-α)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες *(εγώ, εμείς)*, όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή *(εγώ το λέω - εμείς κουραστήκαμε κι εσείς απολαμβάνετε τα αγαθά των κόπων μας)* (β) ***πρώτη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ας (ταμίας)*, *-ης (ναύτης)* και *-α (χώρα)*, *-η (τιμή)* σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματικής (πβ. κ. *δεύτερη κλίση, τρίτη κλίση*) **14. πρώτος** (ο) (α) ο πρώτος (σημ. 2) ύπνος: *με σήκωσε πάνω που έπαιρνα τον ~* (β) ΝΑΥΤ. ο πρώτος (σημ. 7) καπετάνιος τού πλοίου: *φώναξέ μου τον ~, γιατί έχω να του πω κάτι* (γ) ο πρώτος (σημ. 3) όροφος (πολυκατοικίας): *μένω στον ~ || οι ένοικοι του ~* (δ) ο πρώτος μήνας τού έτους, ο Ιανουάριος: *θα παντρευτούν στις 10/1 (δέκα πρώτου)* **15. πρώτη** (η) (α) η πρώτη (σημ. 3) παράσταση θεατρικού έργου ή η πρώτη εκτέλεση μουσικού κομματιού: *η καινούργια όπερα θα παρουσιαστεί στη Νέα Υόρκη σε παγκόσμια ~* ΣΥΝ. πρεμιέρα (β) η ταχύτητα με την οποία ξεκινά όχημα: *βάζω (την) ~* (γ) η πρώτη ημέρα κάθε μήνα: *την 1/1 (πρώτη πρώτου) αρχίζει το έτος || θα πληρώνεστε κάθε ~ τού μηνός* (δ) η πρώτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *ο γυιος μου πηγαίνει στην ~* **16. πρώτο** (το) (α) το πρωτόνιο (βλ.λ.) (β) το ένα εξηκοστό τής ώρας, τα εξήντα δεύτερα, το λεπτό (βλ.λ.): *η ώρα είναι έξι και δέκα ~.* — **πρώτα** (βλ.λ.) κ. **πρώτον** (βλ.λ.) επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά* κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῶτος / πρᾶτος* (δωρ.), αρχικώς «αυτός που προηγείται, προπορεύεται», < *pṛ-tos (με μακρό ημίφωνο -ṛ-), τού οποίου η *pṛ- αποτελεί μετάπτωτ. βαθμ. τής ρίζας που απαντά στην πρόθ. *πρό* (βλ.λ.), ενώ το επίθημα *-τος* (πβ. *τρί-τος, τέταρ-τος*) είναι χαρακτηριστικό τού υπερθ. βαθμού. Το επίθ. *πρῶτος* συνδ. με σανσκρ. pūr-va-, λιθ. pir-mas, αρχ. σλαβ. prŭ-vŭ κ.ά. Ομόρρ. *πρό-τερος, πρω-ΐ, πρῴ-ην*

κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *είδος πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. objet de première nécessité), *ο πρώτος τυχών* (< γαλλ. le premier venu), *σε πρώτο πλάνο* (< γαλλ. au premier plan), *ο πρώτος γύρος* (< γαλλ. le premier tour), *πρώτη κυρία* (< αγγλ. first lady), *πρώτη γραμμή* (< αγγλ. front line), *από πρώτο χέρι* (< αγγλ. first-hand), *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. de première classe) κ.ά.].

πρώτος – πρωτύτερος – πρώτιστος. Το επίθ. **πρώτος** ως τακτικό αριθμητικό επίθετο (*ένα – πρώτος, δύο – δεύτερος, τρία – τρίτος* κ.λπ.) ανήκει κατεξοχήν στα «ταξινομικά επίθετα», εκείνα δηλ. που κανονικά δεν επιδέχονται διαβάθμιση τής σημασίας τους με τη μορφή παραθετικών (πβ. επίθ. όπως *γυάλινος, κίτρινος, απόλυτος* κ.ά.). Εντούτοις, με τη χρονική σημ. τού *πρώτος* σχηματίστηκε συγκριτικός τ. **πρωτύτερος** (κατά τα παραθετικά των επιθ. σε -υς: *βαθύς – βαθύτερος* και *πρώτος – πρωτύτερος*, όπως και *καλός – καλύτερος*) με επίρρ. **πρωτύτερα**. Επίσης, με χρονική και εμφατική μαζί σημ. σχηματίστηκε και τύπος υπερθετικού **πρώτιστος** (κατά τα υπερθετικά σε *-ιστος, μέγιστος, άριστος, κάλλιστος, τάχιστος, αίσχιστος* κ.ά.), από όπου και το επίρρ. **πρώτιστα**. Ας σημειωθεί ότι κατά τα πολλά επιρρήματα σε *-ίστως*, κανονικά από επίθ. σε *-ιστος* (*ευχάριστος - ευχαρίστως, καλόπιστος – καλοπίστως, αόριστος – αορίστως* κ.τ.ό.), σχηματίστηκε και επιρρηματικός τ. σε *-ίστως*, ο τ. **πρωτίστως** αντί τού κανονικού *πρώτιστα*.

πρωτοσέλιδος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τυπωθεί στην πρώτη σελίδα εφημερίδας: *~ τίτλος / άρθρο* **2. πρωτοσέλιδο** (το) η πρώτη σελίδα εφημερίδας, κυρ. ο τίτλος / οι τίτλοι που εμφανίζονται σε αυτήν.

πρωτοσπαθάριος (ο) [μεσν.] {πρωτοσπαθαρί-ου | -ων, -ους} ιστ. (στο Βυζάντιο) ο επί κεφαλής τού σώματος των σπαθαρίων, οι οποίοι αποτελούσαν την ανακτορική φρουρά και εκτελούσαν εμπιστευτικές αποστολές τού αυτοκράτορα.

πρωτοστάτης (ο) {πρωτοστατών} αυτός που διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, που τίθεται επί κεφαλής σε κάτι: *οι ~ τής απεργίας* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, πρωταγωνιστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἐπ-ανα-στάτης, προ-στάτης*].

πρωτοστατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοστατείς... | πρωτοστάτησα} είμαι πρωτεργάτης, διαδραματίζω πρωταγωνιστικό ρόλο (σε προσπάθεια, κίνηση κ.λπ.): *πρωτοστάτησε στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση / στις κινητοποιήσεις των αγροτών.*

πρωτοσύγκελλος (ο) {πρωτοσυγκέλλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των συγκέλλων (βλ.λ.), ο οποίος διευθύνει το γραφείο τού μητροπολίτη και τον αναπληρώνει στα διοικητικά του καθήκοντα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *σύγκελλος* «τίτλος τού γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρικών» < *συγ-* (< *συν*) + *-κελλος* < *κέλλα* (< λατ. cella «θάλαμος, δωμάτιο»)].

πρωτοσύστατος, -η, -ο νεοσύστατος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*].

πρωτοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει για πρώτη φορά: *καράβι ~.*

πρωτοτοκία (η) [μτγν.] {πρωτοτοκιών} **1.** ο πρώτος τοκετός, η πρώτη γέννα **2.** το να έχει γεννηθεί κανείς πρώτος ανάμεσα στα αδέλφια του, να είναι πρωτότοκος.

πρωτοτόκια (τα) [μτγν.] {πρωτοτοκίων} τα δικαιώματα τού πρωτότοκου τέκνου.

πρωτοτόκος, -ος, -ο (λόγ.) (γυναίκα ή θηλυκό θηλαστικό ζώο) που γέννησε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτόγεννος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

πρωτότοκος, -η, -ο (για τέκνα) αυτός που γεννήθηκε πρώτος, ο μεγαλύτερος ανάμεσα στα αδέλφια του: *~ γυιος / κόρη / παιδί* ΑΝΤ. υστερότοκος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

πρωτοτυπία (η) [μεσν.] {πρωτοτυπιών} **1.** η ιδιότητα τού πρωτότυπου, η απόκλιση από το παλαιό και το τετριμμένο: *τα έργα του χαρακτηρίζονται από ~ μορφής και χρωμάτων* ΑΝΤ. κοινοτοπία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε πρωτότυπο: *πολύ καλή δουλειά με πολλές σκηνοθετικές ~ || προσπαθούμε να μην επαναλαμβάνουμε τα καθιερωμένα, γι' αυτό κάθε ~ είναι ευπρόσδεκτη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία.*

πρωτοτυπικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***πρωτοτυπική θεωρία*** η θεωρία των πρωτοτύπων ή στερεοτύπων· ξεκινά από τη θέση ότι για κάθε λέξη, ιδ. για τις λέξεις που αναφέρονται σε φυσικά είδη, υπάρχουν αντικείμενα ή όντα που αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα τής τάξης στην οποία αναφέρονται, δηλ. το πρωτότυπο, η συνήθης, στερεότυπη εικόνα που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, όταν αναφέρεται σε κάποιον/κάτι.

πρωτότυπος, -η, -ο **1.** αυτός που λέγεται, γράφεται, γίνεται κ.λπ. για πρώτη φορά, που αποκλίνει από το παλαιό και το τετριμμένο, που αποτελεί νεωτερισμό: *ο σκηνοθέτης των «Τρωάδων» είχε μια ~ ιδέα: έβαλε το έργο να εξελίσσεται στη μεταπολεμική Γερμανία || ~ σενάριο / μελέτη / άποψη* ΑΝΤ. κοινότοπος, συνηθισμένος, τετριμμένος **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που τα λόγια ή τα έργα του έχουν ιδιαίτερο και πρωτοποριακό χαρακτήρα, που δεν επαναλαμβάνει προηγούμενα πρότυπα: *~ συγγραφέας / δημιουργός* **3.** (ειδικότ.) αυτός που έγινε πρώτος, που αποτέλεσε τη βάση ή το πρότυπο για άλλους: *στην ανασκαφή βρέθηκαν και ~ όργανα* (όχι αντίγραφα) **4. *πρωτότυπο*** (το) {πρωτοτύπ-ου | -ων} το πρώτο που έγινε, βάσει του οποίου παράγονται άλλα όμοια ή ανάλογα: *δεν μπορεί να υπάρξει απόλυτη συμφωνία ανάμεσα στο ~ και στη μετάφραση || διαβάζει Πλάτωνα / Σαίξπηρ από το ~ || στο σαλόνι του κρέμασε ένα αντίγραφο τού πίνακα· το ~ το έχει φυλάξει αλλού || ~ εγγράφου || το ~ τού αυτοκινήτου / τού αεροσκάφους βρίσκεται υπό δοκιμή.* — **πρωτότυπα / πρωτοτύπως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρχικός, πρωτόθετος (με γραμμ. σημ.)», < *πρωτο-* + *-τυπος* < *τύπος* (βλ.λ.). Η σημ. «αυθεντικός, πρωταρχικός» είναι ήδη μτγν., ενώ στη σημ. «πρωτοποριακός, νεωτερικός» η λ. αποδίδει το γαλλ. original].

πρωτοτυπώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοτυπείς... | πρωτοτύπησα} κάνω πρωτότυπες πράξεις, εκδηλώνομαι με πρωτοτυπία (βλ.λ.): *στη διδασκαλία του δεν ακολουθεί την πεπατημένη, πάντα πρωτοτυπεί* ΣΥΝ. νεωτερίζω, καινοτομώ.

πρωτοΰπνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το χρονικό διάστημα στην αρχή τού ύπνου.

πρωτοφανέρωτος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που συμβαίνει, που εμφανίζεται για πρώτη φορά: *~ μεγαλείο / δοκιμασία* ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής ΑΝΤ. συχνός, συνήθης.

πρωτοφανής, -ής, -ές {πρωτοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει, εκδηλώνεται για πρώτη φορά, που δεν έχει αντίστοιχο προηγούμενο: *οι χιονοπτώσεις τέτοια εποχή είναι ~ φαινόμενο || ~ επεισόδιο / γεγονός / κακοκαιρία / επιτυχία / υπόθεση / κοσμοσυρροή / θέαμα* ΣΥΝ. πρωτόφαντος, πρωτόγνωρος ΑΝΤ. συνηθισμένος **2.** (ειδικότ.-κακόσ.) αυτός που προκαλεί κατάπληξη, ο ασυνήθιστα δυσάρεστος: *κακοποίησε το θύμα με ~ αγριότητα || Διαμαρτύρομαι! Αυτό είναι ~! || ~ θρασύτητα / αχαριστία / επιπολαιότητα / προχειρότητα* ΣΥΝ. ανήκουστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-φανής* < *φαίνω / -ομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

πρωτόφαντος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ο πρωτοφανής (βλ.λ., σημ. 1) **2.** (για καρπούς και λαχανικά) αυτός που παράγεται νωρίς ή για πρώτη φορά, που ωριμάζει πριν από τους άλλους: *~ σταφύλια* ΣΥΝ. πρώιμος, πρωτόλουβος ΑΝΤ. όψιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *φαντος* < αρχ. *φαίνω / -ομαι*, πβ. κ. *ἀ-φαντος*].

πρωτοφόρετος, -η, -ο [1894] (για είδη ένδυσης και υπόδησης) αυτός που φοριέται για πρώτη φορά: *~ ρούχο / παπούτσι* ΑΝΤ. παλιός.

πρωτοχριστιανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανούς ή τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

πρωτοχρονιά (η) **1.** η πρώτη ημέρα τού έτους, δηλ. η πρώτη τού μηνός Ιανουαρίου: *παραμονή / ανήμερα πρωτοχρονιάς* ΣΥΝ. (σπανιότ.) αρχιχρονιά **2.** (συνεκδ.) η εορτή που γίνεται κατά την παραπάνω ημέρα: *φέτος θα κάνουμε ~ στο σπίτι τού αδελφού μου.*

πρωτοχρονιάτικα επίρρ. (λαϊκ.) την ημέρα τής πρωτοχρονιάς, κυρ. παρά το ότι είναι πρωτοχρονιά: *τι ήταν αυτό που πάθαμε ~!*

πρωτοχρονιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωτοχρονιά: *~ δώρο / έθιμο / μπουναμάς || το ~ διάγγελμα τού πρωθυπουργού.*

πρωτοψάλτης (ο) [μεσν.] {πρωτοψαλτών} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος από τους ψάλτες εκκλησίας, ο επί κεφαλής τού χορού των ψαλτών.

πρωτυτερινός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έγινε πρωτύτερα, πιο πριν ΣΥΝ. προηγούμενος, προγενέστερος ΑΝΤ. επόμενος, κατοπινός.

πρωτύτερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή συμβαίνει πριν από άλλον / άλλους ΣΥΝ. προγενέστερος, προηγούμενος ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος, κατοπινός. — **πρωτύτερα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρώτος* + συγκρ. επίθημα *-ύτερος*, πβ. *καλ-ύτερος, μεγαλ-ύτερος*].

Π.Σ. (το) Πυροσβεστικό Σώμα.

P.S.A. (το) (Prostate-Specific Antigen) ΙΑΤΡ. προστατικό ειδικό αντιγόνο· αντιγόνο που αναζητείται στο αίμα και αποτελεί σημαντικό δείκτη για ανάπτυξη νεοπλασίας στον προστάτη.

Π.Σ.Α.Α.Θ.Α.Ξ. (ο) ΝΑΥΤ. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αξιωματικών Ασυρμάτου Θαλάσσης, Αέρος, Ξηράς.

Π.Σ.Α.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών.

Π.Σ.Α.Π.Θ. (το) Πειραματικό Σχολείο Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Π.Σ.Α.Τ. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αθλητικού Τύπου.

Π.Σ.Ε. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων.

Π.Σ.Ε.Α. (η) Πολιτική Σχεδίαση Έκτακτης Ανάγκης.

Π.Σ.Ε.Π.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ελλήνων Προπονητών Ποδοσφαίρου.

Π.Σ.Κ. (η) Πανσπουδαστική Συνδικαλιστική Κίνηση.

Π.Σ.Ο. (η) Παγκόσμια Συνδικαλιστική Οργάνωση.

πταίσμα (το) {πταίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε ασήμαντο σφάλμα: *αυτό που έκανε δεν είναι κάτι σοβαρό· είναι ~ μπροστά σε αυτά που κάνουν άλλοι.* — (υποκ.) **πταισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πταῖσμα* < *πταίω* (βλ. λ. *φταίω*)].

πταίσμα – πλημμέλημα – κακούργημα. Πρόκειται για κλιμάκωση των εγκλημάτων ανάλογα με το πώς αξιολογούνται οι αξιόποινες πράξεις από τα δικαστήρια με βάση την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία. **Πταίσμα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο· **πλημμέλημα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με φυλάκιση, χρηματική ποινή ή περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα· **κακούργημα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κάθειρξη. *Πταίσματα* είναι λ.χ. ορισμένες τροχαίες παραβάσεις (παράνομη στάθμευση), *πλημμελήματα* σοβαρότερα αδικήματα (εξύβριση, ορισμένες μορφές κλοπής κ.ά.), ενώ η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και άλλες σοβαρότερες αξιόποινες πράξεις θεωρούνται *κακουργήματα*. Εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πταίσματα, δικάζονται από το **πταισματοδικείο**, εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πλημμελήματα, από το **πλημμελειοδικείο** (< *πλημμέλεια* «πλημμέλημα»), ενώ τα κακουργήματα δικάζονται από το **μικτό ορκωτό δικαστήριο**, που στην καθημερινή γλώσσα αποκαλείται συχνά και

κακουργ(ι)οδικείο (**κακουργοδικείο** < **κακούργος**, **κακουργιοδικείο** < **κακουργία** «κακούργημα»), μολονότι από τη νομοθεσία δεν προβλέπεται δικαστήριο με τέτοια ονομασία.

πταισματοδικείο (το) [1833] **1.** ΝΟΜ. πρωτοβάθμιο, μονομελές ποινικό δικαστήριο, που είναι αρμόδιο για την εκδίκαση πταισματικών παραβάσεων: *το ~ τον καταδίκασε σε ποινή εικοσαήμερης κράτησης* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω δικαστήριο και οι σχετικές υπηρεσίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα*.

πταισματοδίκης (ο/η) [1833] {(θηλ. πταισματοδίκου) | πταισματοδικών} ΝΟΜ. ο/η δικαστής πταισματοδικείου (βλ.λ.), ο αρμόδιος για την εκδίκαση των πταισμάτων.

πταίστης (ο) {πταιστών} ο φταίχτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πταίω* (βλ. λ. *φταίω*)].

πταίω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) φταίω· στη ΦΡ. ***τις πταίει;*** βλ. λ. *τις*[1].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *φταίω*].

πταρμός (ο) (αρχαιοπρ.) το φτάρνισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πταίρω* / *πτάρνυμι* (βλ. λ. *φταρνίζομαι*)].

πταρνίζομαι ρ. → φταρνίζομαι

πτελέα (η) → φτελιά

πτέραρχος (ο) {πτεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής Πολεμικής Αεροπορίας, αντίστοιχο με τον στρατηγό στον Στρατό Ξηράς και τον ναύαρχο στο Ναυτικό (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πτέρ(υγα)* «βασική μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας» + *-αρχος* < *άρχω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wing commander].

πτέρνα (η) ▸ φτέρνα

πτερνιστήρας (ο) (λόγ.) το σπιρούνι. Επίσης (λαϊκ.) ***φτερνιστήρι*** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πτερνιστήρ* / μτγν. *πτερνιστής* < μτγν. *πτερνίζω* < αρχ. *πτέρνα*].

πτεροδάκτυλος (ο) [1867] {πτεροδακτύλ-ου | -ων, -ους} προϊστορικό ιπτάμενο ερπετό με σχετικά μικρό μέγεθος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Pterodactylus].

πτερόεις, -εσσα, -εν ▸ έπεα πτερόεντα

πτερόρροια (η) ΖΩΟΛ. εξαφάνιση, συνήθ. προσωρινή, τού πτερώματος των πτηνών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πτερόν* + *-ρροία* < *ρέω*, πβ. κ. *δακρύ-ρροια, σιελόρροια*].

πτερόσαυρος (ο) [1867] {πτεροσαύρ-ου | -ων, -ους} κάθε ιπτάμενο ερπετό τού μεσοζωικού αιώνα, που ανήκει σε τάξη από την οποία πιστεύεται ότι προήλθαν τα πτηνά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pterosaur].

πτεροσχιδής, -ής, -ές [1852] {πτεροσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. αυτός που φέρει παράλληλες εντομές από τη μία και από την άλλη πλευρά: *~ φύλλο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πτερό* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

πτεροφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η έκφυση φτερών, ο σχηματισμός φτερώματος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πτερόν* + *-φυΐα* < *φύω* / *-ομαι*].

πτέρυγα (η) {πτερύγων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η φτερούγα **2.** οτιδήποτε μοιάζει με τη φτερούγα πουλιού κατά το σχήμα και τη λειτουργία· κυρ. καθεμιά από τις οριζόντιες επιφάνειες αεροπλάνου, στις οποίες ασκούνται οι αεροδυναμικές δυνάμεις που επιτρέπουν τη διατήρησή του στον αέρα: *αεροδυναμική σχεδίαση στις ~ και την άτρακτο τού αεροσκάφους* **3.** ΑΝΑΤ. κάθε πτερυγοειδής σχηματισμός τού ανθρώπινου σκελετού: *οι ~ τού σφηνοειδούς οστού τού κρανίου* || *οι ~ τού κεντρικού λοβίου τής παρεγκεφαλίδας* ● **4.** (α) καθένα από τα πλάγια τμήματα οικοδομικού συγκροτήματος, το οποίο συνδέεται με τον κύριο κορμό, με το κεντρικό τμήμα τού συγκροτήματος από τη μία μόνο πλευρά, σχηματίζοντας με αυτό γωνία και συνήθ. έχει ορισμένη λειτουργική αυτονομία, λ.χ. στεγάζει ξεχωριστές υπηρεσίες ή διατίθεται για ειδική χρήση: *το ζεύγος των επισήμων θα φιλοξενηθεί στην ανατολική ~* || *ανέγερση συμπληρωματικής ~ τού νοσοκομείου* || *οι τέσσερεις ~ τής δικαστικής φυλακής* (β) (κατ' επέκτ.) κάθε τμήμα οικοδομικού συγκροτήματος με ξεχωριστή, ειδικευμένη λειτουργία: *η αιματολογική ~ τού Ευαγγελισμού είναι στον έβδομο όροφο* ● **5.** (α) το καθορισμένο τμήμα τού Κοινοβουλίου, στο οποίο κάθονται οι βουλευτές συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *αριστερή / δεξιά / κυβερνητική ~* || *η ~ τής αντιπολίτευσης* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των βουλευτών συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *προβλέπεται ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί από όλες τις ~ τής Βουλής* **6.** (κατ' επέκτ.) η ομάδα μελών ευρύτερου πολιτικού σχήματος, η οποία εκφράζει συγκεκριμένη τάση: *η μετριοπαθής / ριζοσπαστική / ακραία ~ τού κόμματος* || *η κεντρώα ~ των σοσιαλιστών* **7.** ΣΤΡΑΤ. (α) καθένα από τα δύο πλευρικά τμήματα παρατεταγμένης στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης, σε αντιδιαστολή προς το κέντρο τής παράταξης: *ο στρατηγός επιθεωρεί τη δεξιά ~* (β) βασική μονάδα τής τακτικής Πολεμικής Αεροπορίας: *~ μάχης / εκπαίδευσης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτέρυξ, -υγος* < *πτερόν* (βλ. λ. *φτερό*) + επίθημα *-υξ* (πβ. κ. *κόκκ-υξ, ὄρτ-υξ*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. patan-g-a «πετώντας», αβεστ. fraptərəjāt- «πτηνό», αρχ. γερμ. fed(e)rah «φτερό» (> γερμ. Feder) κ.ά. Η λ. δήλωσε βαθμηδόν ό,τι έμοιαζε με πτέρυγα, καθώς και γενικά τις πλευρικές διατάξεις κατ' αντιδιαστολή προς το κέντρο. Η πολιτ. σημ. αποδίδει το αγγλ. wing].

πτερυγίζω ρ. ▸ φτερουγίζω

πτερύγιο (το) {πτερυγί-ου | -ων} (υποκ.) **1.** μεμβρανώδες όργανο κολύμβησης ψαριών, υδρόβιων θηλαστικών και κεφαλόποδων μαλακίων: *το ~ τού καρχαρία* || *ραχιαίο / θωρακικό / κοιλιακό / ουραίο ~* **2.** (στα αεροσκάφη) (α) ***πτερύγιο καμπυλότητας*** αρθρωτή μακρόστενη επιφάνεια προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος τής πτέρυγας αεροπλάνου, η κλίση τής οποίας ρυθμίζεται αυτόματα, διευκολύνοντας τους χειρισμούς τής προσγείωσης (β) ***πτερύγιο κλίσεως*** επιφάνεια ανάλογη προς την παραπάνω, που είναι προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος τής πτέρυγας αεροπλάνου και με τον χειρισμό τής οποίας ρυθμίζεται η άνοδος ή η κάθοδος τού αεροσκάφους **3.** ΙΑΤΡ. (α) μεμβρανώδης πτυχή τριγωνικού σχήματος, η οποία, αν επεκταθεί πάνω από την κόρη, εμποδίζει την όραση· προκαλείται από έκθεση σε δυνατό ηλιακό φως, στον αέρα και στη σκόνη και αφαιρείται χειρουργικά· ΑΝΑΤ. (β) ***πτερύγιο τού αφτιού*** ο πτερυγοειδής σχηματισμός που βρίσκεται στην είσοδο τού ακουστικού πόρου και αποτελεί το εξωτερικό τμήμα τού αφτιού (γ) ***πτερύγιο τής μύτης*** το κάτω κυρτό και κινητό τμήμα καθενός από τα δύο πλάγια τοιχώματα τής μύτης **4.** ΝΑΥΤ. το ύφαλο τμήμα τού πηδαλίου σκάφους **5.** ΣΤΡΑΤ. μικρή προεξοχή στο οπίσθιο τμήμα τής επιφάνειας οβίδας, που βοηθεί το βλήμα να διατηρείται στην τροχιά του **6.** (λόγ.-σπάν.) η μικρή φτερούγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερύγιον*, υποκ. τού ουσ. *πτέρυξ, -υγος* (βλ.λ.)].

πτερυγισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή τού καρδιακού ρυθμού με τη μορφή ρυθμικής ταχυκαρδίας στους κόλπους ή στις κοιλίες τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. flutter].

πτερυγοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πτερυγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει φτερούγα στο σχήμα ή/και στη λειτουργία: *~ σχηματισμός / νεύρο*.

πτερύγωμα (το) [μτγν.] {πτερυγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πτέρωμα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. περίστυλο ελληνικού ναού.

πτέρωμα (το) {πτερώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΖΩΟΛ. τα φτερά και τα πούπουλα πτηνού, το φτέρωμά του: *πουλί με πλούσιο / πολύχρωμο ~* ΣΥΝ. πτερύγωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτερῶ* < *πτερόν* (βλ. λ. *φτερό*)].

πτερωτός, -ή, -ό → φτερωτός

πτηνό (το) (επίσ.) ΖΩΟΛ. το πουλί: *αποδημητικό / υδρόβιο / ημερόβιο / νυκτόβιο / αρπακτικό / ωδικό / παραδείσιο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτηνόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πτηνός* «ιπτάμενος, φτερωτός» < θ. *πτη-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός*].

πτηνομορφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική διάπλαση τού πρόσθιου τμήματος τού κεφαλιού, κατά την οποία η κατατομή τού προσώπου μοιάζει με κεφαλή πτηνού.

πτηνοπώλης (ο) [1887] {πτηνοπωλών} (λόγ.) ο έμπορος πουλιών. — **πτηνοπωλείο** (το).

πτηνοτροφείο (το) [1895] το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται επιστημονική και μεθοδική αναπαραγωγή και εκτροφή πτηνών.

πτηνοτροφία (η) [1853] {χωρ. πληθ.} η συστηματική αναπαραγωγή και εκτροφή πτηνών· ΦΡ. ***αθλητική πτηνοτροφία*** η εκτροφή άγριων πτηνών σε αιχμαλωσία για την εξασφάλιση αποθέματος θηραμάτων, τη διαιώνιση ειδών που βρίσκονται σε κίνδυνο, την επίδειξη ή για εκπαιδευτικούς λόγους. — **πτηνοτροφικός**, -ή, -ό [1896].

πτηνοτρόφος (ο/η) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την πτηνοτροφία (βλ.λ.).

πτήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (λόγ.) το να πετά ένα πτηνό: *κατά την ~ του ο αετός μπορεί να αναπτύξει πολύ μεγάλη ταχύτητα* ΣΥΝ. πέταγμα **2.** η διαδρομή που εκτελεί αεροσκάφος από την απογείωση ώς την προσγείωσή του: *~ αεροπλάνου / ελικοπτέρου / ανεμοπλάνου* || *αναγνωριστική / δοκιμαστική / βραδινή / ασφαλής / ομαλή ~* **3.** (ειδικότ.) η προγραμματισμένη από αεροπορική εταιρεία διαδρομή αεροσκάφους, η οποία εκτελείται σε συγκεκριμένο χρόνο προς συγκεκριμένο προορισμό κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *έρχεται με την ~ αριθμός 407* || *η ~ είχε καθυστέρηση 30' / ματαιώθηκε λόγω κακοκαιρίας* || *~ εσωτερικού / εξωτερικού* || *κάθε πότε έχει η Ολυμπιακή ~ για Χανιά;* || *η επόμενη ~ είναι αύριο*· ΦΡ. ***πτήση τσάρτερ*** βλ. λ. *τσάρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῆσις* < θ. *πτη-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός*].

πτητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πτήση: *~ μηχάνημα / συσκευή / δοκιμές / ικανότητα / επίδομα αεροπόρου / ώρα / χρόνος* **2.** ΖΩΟΛ. ***πτητική μεμβράνη*** (α) το τμήμα τού δέρματος στην επιφάνεια τής φτερούγας, που συγκρατεί τα λεπτά φτερά, ώστε να μη συστρέφονται κατά το πέταγμα τού πτηνού (β) η δερμάτινη πτυχή που συνδέει σε ορισμένα είδη ζώων τον λαιμό με τα μπροστινά πόδια και αυτά με τα πίσω πόδια και την ουρά, ώστε να διευκολύνει την πτήση (λ.χ. στις νυχτερίδες) ή την αερολίσθηση (λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους) ● **3.** ΧΗΜ. (για στερεά ή υγρά) αυτός που εξαερώνεται γρήγορα: *το οινόπνευμα είναι ~ υγρό*. — **πτητικότητα** (η) [1840] (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτῆ-σις* (βλ.λ.). Ο χημ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volatil].

πτίλο (το) (λόγ.-σπάν.) το πούπουλο. — **πτιλώδης**, -ης, -ες [1860].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτίλον* < θ. *πτ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού *πετ-* / *πετα-* (βλ. λ. *πέτ-ομαι*), + επίθημα *-ιλον*. Δεν ευσταθεί η ετυμολόγηση από το λατ. pilus «τρίχα, μαλλιά»].

πτίλωμα (το) [1894] {πτιλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τα πούπουλα που αποτελούν το φτέρωμα τού πτηνού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτιλῶ (-όω)* (πβ. κ. *ἀξιῶ – ἀξίωμα*) < αρχ. *πτίλον* (βλ.λ.)].

πτιλωτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει πτίλωμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πουπουλένιος. Επίσης **πτιλώδης**, -ης, -ες [1860].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτίλον* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-ωτός* (πβ. κ. *πτερόν – πτερωτός*)].

πτισάνη (η) {πτισανών} (λόγ.) υδατικό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει μικρή ποσότητα δραστικών συστατικών: *στις ~ περιλαμβάνονται και τα αφεψήματα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτισσ-άνη (με απλοποίηση) < πτίσσω «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (με θ. πτ- αντί τού αναμενομένου π-, πβ. *πόλεμος, πόλις*) < I.E. *peis- / *pis- «αλέθω, λειανίζω, συντρίβω», πβ. σανσκρ. pinā-şti «συντρίβω» (μτχ. piş-tá-), λατ. pin-sō «τρίβω, λειανίζω», pis-tor «μυλωνάς, αρτοποιός», piso «γουδί», μέσ. κάτω γερμ. vīsel, μέσ. άνω γερμ. fisel «πέος» κ.ά.].

πτιφούρ κ. **πτι-φούρ** (το) ▸ πετιφούρ

Πτολεμαΐδα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για τις θερμοηλεκτρικές μονάδες τής Δ.Ε.Η. — **Πτολεμαΐτης** (ο) [μεσν.], **Πτολεμαΐτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πτολεμαΐς (-ΐδος)*, από το όνομα τού *Πτολεμαίου Α' Λάγου* (367/6-283/2 π.Χ.), στρατηγού τού Μ. Αλεξάνδρου και, αργότερα, ηγεμόνα τής Αιγύπτου. Βλ. κ. *Πτολεμαίος*].

πτολεμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τη δυναστεία των Πτολεμαίων τής Αιγύπτου: ~ *χρόνοι* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον αστρονόμο Κλαύδιο Πτολεμαίο και τη γεωκεντρική κοσμολογική του θεωρία: *το ~ σύστημα ήταν αυτό που δεχόταν η μεσαιωνική Ευρώπη, για να το ανατρέψει ο Κοπέρνικος με την ηλιοκεντρική του θεωρία.*

Πτολεμαίος (ο) **1.** όνομα Μακεδόνων βασιλέων τής Αιγύπτου κατά την ελληνιστική περίοδο, οι οποίοι ανήκαν στη δυναστεία των Λαγιδών, με πρώτο τον στρατηγό τού Αλεξάνδρου Πτολεμαίο Α' τον Λάγου: ~ *Β' ο Φιλάδελφος / Γ' ο Ευεργέτης* **2.** *Κλαύδιος Πτολεμαίος*· Αλεξανδρινός αστρονόμος, μαθηματικός και γεωγράφος (2ος αι. μ.Χ.), ο οποίος στο έργο του, γνωστό ως *Αλμαγέστη*, αναπτύσσει μια γεωκεντρική κοσμολογική θεωρία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πτολεμαίος* < αρχ. *πόλεμος* (βλ.λ.) / *πτόλεμος*].

πτοώ ρ. μετβ. {πτοείς... | πτό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** προκαλώ φόβο (σε κάποιον), τον κάνω να διστάσει, να δείξει δειλία: *ούτε οι ύβρεις ούτε οι απειλές τούς πτόησαν* ΣΥΝ. τρομάζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (μεσοπαθ. ***πτοούμαι***) καταλαμβάνομαι από δειλία, χάνω το ηθικό μου· συνήθ. αρνητ.: *δεν ~ || ούτε στιγμή δεν πτοήθηκαν* ΣΥΝ. δειλιάζω. — **πτόηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτοώ (-έω)*, μεταρρηματικό παράγωγο τού ρ. *πτήσσω* «φοβίζω, πτοώ - συστέλλομαι, ζαρώνω» (βλ. λ. *πτωχός*), με ετεροίωση τού θ., όπως αυτό εμφανίζεται στους αρχαϊκούς τ. *κατα-πτή-την* (δυϊκ.), *πε-πτη-ώς* (μτχ. παρακ.). Δεν φαίνεται αναγκαία η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. *πτω-έω].

πτύελο (το) {πτυέλ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) το έκκριμα τού βλεννογόνου των πνευμόνων και των αεροφόρων οδών με διάφορες προσμείξεις (λ.χ. υπολείμματα τροφής, σκόνης, καπνού, παθογόνα μικρόβια κ.λπ.), που αποβάλλεται διά τού στόματος ΣΥΝ. φλέμα, απόχρεμμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτύελον* < *πτύω* «φτύνω» + παραγ. επίθημα *-ελον* (πβ. κ. *μυ-ελός, μυ-αλόν*)].

πτυελοδοχείο (το) [1888] (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό δοχείο που τοποθετείται σε νοσοκομεία, θαλάμους ασθενών, πολυσύχναστα μέρη, για να φτύνουν μέσα σε αυτό.

πτύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το να διπλώνει κανείς κάτι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτύξις* < *πτύσσω* (βλ.λ.)].

πτυοσκάπανο (το) φορητό εργαλείο που αποτελεί συνδυασμό φτυαριού και σκαπάνης.
[ΕΤΥΜ. < *πτύον* (βλ. λ. *φτυάρι*) + *-σκάπανο* < *σκαπάνη*].

πτυσμός (ο) (αρχαιοπρ.) το φτύσιμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτύω* (βλ. λ. *φτύνω*)].

πτυσσόμενος, -η, -ο 1. αυτός που διπλώνεται ή συμπτύσσεται, ώστε ο όγκος ή η έκταση του να περιορίζεται: ~ *πόρτες* (αρθρωτές πόρτες από μικρά επιμέρους τμήματα, οι οποίες μπορούν να συμπτύσσονται ή να αναπτύσσονται –όπως το ακορντεόν– και χρησιμοποιούνται και ως τεχνητά χωρίσματα σε κατοικίες, γραφεία κ.λπ.) **2.** (ειδικότ. για έπιπλο) αυτός που μπορεί να διπλώνεται για να καταλαμβάνει μικρότερο χώρο, να μεταφέρεται ή να αποθηκεύεται ευκολότερα ή να κλείνεται μέσα σε άλλο έπιπλο, λ.χ. *πτυσσόμενη πολυθρόνα, πτυσσόμενος καναπές, πτυσσόμενο κρεβάτι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πτύσσω* «διπλώνω» (βλ.λ.). Στη σύγχρονη χρήση αποδίδει το αγγλ. folding].

πτύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {πτυσσόμενος} (λόγ.) **1.** διπλώνω, μαζεύω: ~ *τα ιστία* **2.** (η μτχ. ***πτυσσόμενος, -η, -ο***) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πτύχ-jω* < *πτύχες* (θηλ. πληθ.), βλ. κ. *πτυχή*].

πτυχή (η) **1.** καθεμιά από τις αναδιπλώσεις που σχηματίζονται σε επιφάνεια, κυρ. υφάσματος, η οποία έχει διπλωθεί ή ζαρώσει: *οι ~ τής κουρτίνας / τού φορέματος* ΣΥΝ. πτύχωση, δίπλα, ζάρα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε κυματοειδής ή αυλακοειδής σχηματισμός, οτιδήποτε μοιάζει με δίπλα υφάσματος: *οι ~ τού εδάφους* **3.** ΓΕΩΛ. κυματοειδής σχηματισμός τού εδάφους, που παρατηρείται σε ιζηματογενή και μεταμορφωμένα πετρώματα και αποτελείται από σύμπλεγμα στρωμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης **4.** ΑΝΑΤ. κάθε αναδίπλωση τής επιφάνειας τού δέρματος ή τού εγκεφάλου: *επιγάστρια ~* ΣΥΝ. ρυτίδα **5.** (μτφ.) η ιδιαίτερη πλευρά θεωρήσεως ενός ζητήματος, η ιδιαίτερη άποψη ενός θέματος: *πρέπει να λαμβάνει κανείς υπ' όψιν του όλες τις ~ τού θέματος που εξετάζει || μια νέα ~ τής υπόθεσης || αποκάλυψε άγνωστες ~ τής ζωής διάσημων ανδρών και γυναικών* ΣΥΝ. άποψη, πλευρά, όψη, διάσταση, παράμετρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (κυρ. πληθ. *πτυχαί*), μεταπλ. τ. (με καταβιβασμό τού τόνου) τού αρχαϊκού πληθ. *πτύχ-ες* (από ουσ. **πτύξ*, τού οποίου μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις). Η λ. είναι αγν. ετύμου, η δε προταθείσα σύνδεση με σανσκρ. pyukşņa- δεν ευσταθεί].

> **πτυχή: ομόρριζα.** Από ένα αρχαίο θέμα **πτυχ-**, που σήμαινε «διπλώνω», έχουν παραχθεί στην Ελληνική (Αρχαία και Νέα) μια σειρά λέξεων με αυτή τη βασική σημασία: **πτυχ-ή** (*τού υφάσματος* και **πτυχές** *τού θέματος*, οι διάφορες πλευρές ενός θέματος, που δεν είναι πάντοτε εμφανείς)· **δί-πτυχο, τρί-πτυχο, πολύ-πτυχο**, κάθε αντικείμενο (πάπυρος, χαρτί κ.λπ.) διπλωμένο στα δύο, στα τρία, σε πολλές πτυχές· **πτυχ-ίο** (< αρχ. *πτύχ-ιον*) με παράγωγα **πτυχ-ιακός, πτυχι-ούχος**· **πτύχ-ωση** (*πτυχώσεις τού ενδύματος*)· ρ. **πτύσσω** (< **πτυχ-jω*), που εμφανίζεται στα σύνθετα **ανα-πτύσσω**, κυριολ. σημασία «ξεδιπλώνω, ανοίγω, εκτείνω», με παράγωγα *ανάπτυξη, αναπτυξιακός, ανάπτυγμα, ανεπτυγμένος* (μτχ.), *υπανάπτυκτος*· **συμ-πτύσσω** «μαζεύω, θέτω μαζί» (αντίθ. τού *αναπτύσσω*), *σύμπτυξη, συνεπτυγμένος* (μτχ.), *σύμπτυγμα*· **περι-πτύσσω** «αγκαλιάζω», κυρ. στο ουσ. **περιπτύξεις**.

πτυχιακός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με το πτυχίο ή ειδικότ. με την απόκτηση πτυχίου: ~ *εξετάσεις / εργασία / σπουδές* || (κ. ως ουσ.) *ετοιμάζω την πτυχιακή μου* (ενν. *εργασία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.

πτυχίο (το) πιστοποιητικό σπουδών ή/και επαγγελματικής κατάρτισης, που χορηγείται από ανώτερη ή ανώτατη σχολή σε όποιον ολοκλήρωσε με επιτυχία τη φοίτησή του: *έχω / παίρνω ~ || ~ Νομικής || ζητούνται μηχανικοί, κάτοχοι πτυχίου Ε.Μ.Π.* ΣΥΝ. δίπλωμα· ΦΡ. ***επί πτυχίω*** (*έπι πτυχίῳ*) για φοιτητή ή φοιτήτρια που έχει ολοκληρώσει τα χρόνια τής κανονικής φοίτησης, αλλά χρειάζεται να επιτύχει στην εξέταση ορισμένων μαθημάτων, για να αποφοιτήσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτύχιον* (με καταβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *πτυχή* (βλ.λ.). Για τη σημασιολ. πορεία βλ. το συνώνυμο *δίπλωμα*].

πτυχιούχος (ο/η) [1865] κάτοχος πτυχίου: *το υπουργείο θα προκηρύξει διαγωνισμό για την πρόσληψη πτυχιούχων οικονομικών επιστημών* ΣΥΝ. διπλωματούχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφοιτος, πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < *πτυχίο* + *-ούχος* < *έχω*].

-πτυχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτυχών ή μερών: *μας έδωσαν ένα τρίπτυχο ενημερωτικό φυλλάδιο || δίπτυχο αφιέρωμα στον ποιητή.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-πτυχος, τρί-πτυχος*), που προέρχεται από το ουσ. *πτυχή*].

πτυχώνω ρ. μετβ. [1880] {πτύχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σχηματίζω πτυχές (σε κάτι): *κοιτάζει ρεμβάζοντας τη θάλασσα, που ο άνεμος την πτυχώνει* ΣΥΝ. ζαρώνω **2.** (μεσοπαθ. ***πτυχώνομαι***) σχηματίζονται πτυχές επάνω μου, παύω να είμαι τεντωμένος: *το φόρεμα πτυχώνεται κάτω από το στήθος* ΣΥΝ. ζαρώνω. — **πτύχωμα** (το).

πτύχωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο σχηματισμός πτυχών **2.** (συνεκδ.) η πτυχή, η αναδίπλωση επιφάνειας: *οι ~ τού φορέματος / τής κουρτίνας* ΣΥΝ. δίπλα, ζάρα, ζαρωματιά **3.** ΓΕΩΛ. η τεκτονική διεργασία κατά την οποία τα διάφορα γεωλογικά στρώματα σχηματίζουν πτυχές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. plissement].

πτυχωσιγενής, -ής, -ές {πτυχωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από πτυχώσεις τού στερεού φλοιού τής Γης: *~ οροσειρά / έδαφος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πτύχωση* + *-γενής* < *γένος*].

πτυχωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει πτυχές, ο γεμάτος πτυχές: *~ φούστα / χιτώνας* ΣΥΝ. (για υφάσματα) πλισέ ΑΝΤ. απτύχωτος.

πτύω ρ. → φτύνω

πτώμα (το) {πτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νεκρό σώμα, κυρ. ανθρώπου: *για να πιστοποιηθεί ο φόνος, πρέπει να βρεθεί το ~* ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, λείψανο· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***πατώ επί πτωμάτων*** ενεργώ αδίστακτα βλάπτοντας άλλους, προκειμένου να πετύχω, να εξασφαλίσω αυτά που θέλω: *πάτησε επί πτωμάτων, για να αναρριχηθεί στην κορυφή τής εξουσίας* (β) ***θα περάσεις πάνω από το πτώμα μου...*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος εκφράζει την αποφασιστικότητά του να αντισταθεί μέχρις εσχάτων στις (συν. αρπακτικές ή προσβλητικές) διαθέσεις κάποιου **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) πολύ κουρασμένος, εξαντλημένος σωματικά: *είμαι ~ από την κούραση* ΣΥΝ. κατάκοπος (β) νωθρός, οκνηρός, που δεν έχει μέσα του ψυχή: *περιμένεις απ' αυτό το ~ να σε βοηθήσει στη μετακόμιση;* — (υποκ.) **πτωματάκι** (το) (σημ. 2). **πτωματικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῶμα* < θ. *πτω-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) τού I.E. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πί-πτ-ω*].

πτωμαΐνη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. δύσοσμη αμινική ουσία που παράγεται με ενζυμική αποσύνθεση των πρωτεϊνών στα πτώματα: (μτφ.) *«τα Μ.Μ.Ε. μύρισαν ~ και ήλπισαν σε άφθονο αίμα και βία για το απαιτητικό σαρκοβόρο κοινό τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ptomaïne].

πτώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κίνηση από ψηλό σημείο σε χαμηλό, η καθοδική πορεία: *η ~ αεροπλάνου / τού ακροβάτη από το σκοινί στο προστατευτικό δίχτυ / τού καταδύτη από τον βατήρα στο νερό || η ~ κάποιου από τη μάντρα / τη σκάλα / το μπαλκόνι* ΣΥΝ. πέσιμο· ΦΡ. ***ελεύθερη πτώση*** (i) ΦΥΣ. η κίνηση που πραγματοποιεί ένα σώμα όταν αφήνεται να κινηθεί με την επίδραση μόνο τού βάρους του (ii) η ρίψη αλεξιπτωτιστή από αεροσκάφος στο κενό και η πορεία του με αλεξίπτωτο μέχρι το έδαφος: *είναι έμπειρος αλεξιπτωτιστής, έχει κάνει πάρα πολλές ~* (iii) (μτφ.) η δραστική, ραγδαία μείωση: *οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο ακολουθούν πορεία ελεύθερης πτώσης* **2.** η απότομη απώλεια τής ισορροπίας, το να βρεθεί κανείς απότομα από την όρθια στάση στο έδαφος: *κατά την ~ του στο πεζοδρόμιο, χτύπησε το κεφάλι του σ' ένα παγκάκι || από την ~ του*

έσπασε το πόδι του ΣΥΝ. πέσιμο ΑΝΤ. σήκωμα, έγερση **3.** ΑΘΛ. (α) (στην πάλη και την πυγμαχία) το να πέφτει κανείς στο έδαφος ηττημένος, το να εγκαταλείπει οριστικά μια προσπάθεια: *η πτώση τού παλαιστή στο κανναβάτσο·* ΦΡ. ***μέχρι τελικής πτώσεως*** βλ. λ. *τελικός* (β) (στην ενόργανη γυμναστική ή στο καλλιτεχνικό πατινάζ) η απώλεια τής ισορροπίας τού αθλητή, που τον αναγκάζει να πέσει στο έδαφος, συντελεστής ιδιαίτερα επιβαρυντικός στην τελική του βαθμολογία **4.** (ειδικά για σπίτια, κτήρια) το γκρέμισμα, η κατάρρευση: *ο σεισμός προκάλεσε ~ οικιών και δημοσίων κτηρίων* || *η ~ τού τείχους τού Βερολίνου* **5.** (κατ' επέκτ.) η ελάττωση, η μείωση ή εξασθένηση, η καθοδική πορεία σε μια κλίμακα: *προβλέπεται ότι αύριο η θερμοκρασία θα σημειώσει απότομη ~* || *~ τής βιομηχανικής παραγωγής* || *η ~ των χρηματιστηρίων προκαλεί τεράστια απώλεια κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο* || *η δραματική ~ τού γενικού δείκτη τιμών κατά 20%* || *~ των πωλήσεων* || *η ~ τού πυρετού* ΣΥΝ. ύφεση, υποχώρηση, κάμψη ΑΝΤ. άνοδος· ΦΡ. ***κάθετη πτώση*** (αντί τού ορθού ***κατακόρυφη πτώση***) για πολύ μεγάλη και απότομη μείωση: *~ τής θερμοκρασίας* **6.** (ειδικότ.) η ελάττωση τής τιμής ή/και τής αξίας, η υποτίμηση: *η λίρα / το δολάριο υπέστη ~* || *μεγάλη ~ των τιμών των μετοχών στο χρηματιστήριο* || *η ~ των επιτοκίων·* (μτφ.) **7.** (για πόλεις, οχυρωμένες θέσεις) η κατάληψη κατόπιν πολιορκίας ή μάχης: *η ~ τής Κωνσταντινούπολης* ΣΥΝ. άλωση **8.** (κατ' επέκτ.) η έκπτωση από αξίωμα, από θέση ισχύος, από την εξουσία: *η ~ τού Ναπολέοντος / των Αψβούργων / των Ρομανόφ* || *η άνοδος και η ~ τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* || *αναρχία και βία ακολούθησαν την ~ τού καθεστώτος* **9.** η δυσμενής μεταβολή, ειδικότ. η παρακμή: *~ τού ηθικού των στρατιωτών* || *η ~ ενός ειδώλου τής μουσικής* ● **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) καθένας από τους μορφολογικούς τύπους των ονοματικών μερών τού λόγου (ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών), που δηλώνει τον συντακτικό ρόλο των λέξεων αυτών μέσα στην πρόταση: *η Αρχαία Ελληνική έχει πέντε ~: ονομαστική, γενική, δοτική, αιτιατική, κλητική, ενώ η Νέα Ελληνική τέσσερεις (εξέλιπε η δοτική)* (β) (ειδικότ.) γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων τής Ελληνικής (μαζί με τις υποκατηγορίες τού αριθμού και τού γένους) ● **11.** ΙΑΤΡ. κάθε μετατόπιση οργάνου ή σπλάχνου προς τα κάτω λόγω χαλαρώσεως των συνδέσμων και των μυώνων που το συγκρατούν ή εξαιτίας τής αραίωσης τού λιπώδους ιστού που το περιβάλλει: *~ νεφρού / στομάχου / μήτρας* **12.** ΜΟΥΣ. η μελωδική διαδοχή φθόγγων ή συγχορδιών, που σηματοδοτεί το τέλος μουσικής φράσης, τμήματος ή ολόκληρης μουσικής σύνθεσης ● **13.** ΗΛΕΚΤΡ. ***πτώση τάσεως*** η διαφορά δυναμικού που παρατηρείται στα άκρα αγωγού, ο οποίος διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῶσις* < θ. *πτω-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petə- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός, πί-πτ-ω*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη), ενώ ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. ptôse, ο δε μουσ. όρ. αποδίδει το ιταλ. cadenza (βλ. κ. *καντέντσα*)].

πτωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (μτφ.) αυτός που πέφτει ή που έχει τάση προς τα κάτω: *η ~ πορεία των μετοχών / τού δολαρίου* || *~ τάσεις τού πληθωρισμού* ● **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τις πτώσεις των ονομάτων: *~ τύπος / λέξη / κατάληξη* (β) **πτωτικά** (τα) τα ονοματικά μέρη τού λόγου, αυτά που παρουσιάζουν πτώσεις (άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, μετοχή) **3.** ΡΗΤΟΡ. ***πτωτικό σχήμα*** το ρητορικό σχήμα κατά το οποίο δύο ή περισσότερες πτώσεις τού ίδιου ονόματος ακολουθούν η μία την άλλη. — **πτωτικά** επίρρ. (σημ. 1).

-πτωτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτώσεων: *δίπτωτα / τρίπτωτα ουσιαστικά*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *δί-πτωτος, τρί-πτωτος*), που προέρχεται από το αρχ. *πτῶσις*].

πτωχαίνω ρ. → φτωχαίνω

πτωχαλαζόνας (ο) [μτγν.] ο πτωχός που είναι ταυτοχρόνως και αλαζόνας ΣΥΝ. ψωροπερήφανος. — **πτωχαλαζονεία** (η) [αρχ.].

πτωχεία (η) → φτώχια

πτώχευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κάθε έμπορος ο οποίος εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του, τελεί δηλαδή σε κατάσταση παύσης πληρωμών: *η εταιρεία μας κήρυξε ~ και όλο το προσωπικό έμεινε χωρίς δουλειά* || *οι δουλειές του δεν πάνε καλά, βρίσκεται στα πρόθυρα τής ~* ΣΥΝ. χρεωκοπία, φαλίρισμα, κραχ, (οικ.) φαλιμέντο.

πτωχευτικός, -ή, -ό [1892] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την πτώχευση: *~ διαδικασία* **2.** ***Πτωχευτικό Δίκαιο*** ο κλάδος τού Εμπορικού Δίκαιου, ο οποίος περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την πτώχευση (βλ.λ.).

πτωχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πτώχευσα} (για φυσικά ή νομικά πρόσ.) κηρύσσω πτώχευση (βλ.λ.), περιέρχομαι σε κατάσταση αδυναμίας να εξοφλήσω τους δανειστές μου, να εκπληρώσω τις οικονομικές μου υποχρεώσεις: *εκατοντάδες επιχειρήσεις μικρομεσαίων πτώχευσαν τον τελευταίο χρόνο* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, φαλιρίζω, (εκφραστ.) βουλιάζω, πέφτω έξω, βαράω κανννόνι· ΦΡ. ***δυστυχώς επτωχεύσαμεν*** (i) φρ. με την οποία λέγεται ότι ο Χαρίλαος Τρικούπης ανήγγειλε στο Κοινοβούλιο την πτώχευση τού ελληνικού κράτους (ii) φρ. με την οποία ανακοινώνει κανείς χρεωκοπία ή αδυναμία να ανταποκριθεί στα έξοδά του.

πτωχικός, -ή, -ό → φτωχικός

πτωχοκομείο [1833] κ. (λαϊκ.) **φτωχοκομείο** (το) φιλανθρωπικό κατάστημα στο οποίο περιθάλπονται άπορα άτομα, ανίκανα να εργαστούν, κυρ. ηλικιωμένα.
[ΕΤΥΜ. < *πτωχός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *κομ-ίζω, κόμμωσις*)].

πτωχοπροδρομικός, -ή, -ό [1829] ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό λόγιο και ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο (12ος αι.): *~ ποιήματα*.

πτωχοπροδρομισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η επίδραση των πρωχοπροδρομικών ποιημάτων στη λογοτεχνία **2.** η αναξιοπρεπής διεκτραγώδηση τής υλικής ανέχειας κάποιου με σκοπό την επαιτεία.

πτωχός, -ή, -ό (λόγ.) φτωχός· κυρ. στη ΦΡ. ***πτωχός τω πνεύματι*** (*μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 3) για ταπεινούς και ευδίδακτους ανθρώπους· (συνήθ. κατά παρερμηνεία) για άτομα μειωμένης ευφυΐας και αντιλήψεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *φτωχός*].

Π.Υ. (η) Πυροσβεστική Υπηρεσία.

πυαιμία (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. γενική λοίμωξη τού αίματος, που οφείλεται στην παρουσία σε αυτό μεγάλου αριθμού πυογόνων μικροοργανισμών (λ.χ. στρεπτόκοκκοι, σταφυλόκοκκοι κ.ά.) (πβ. λ. *σηψαιμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyhémie].

πύαρ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το πρωτόγαλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πῦαρ* (δεν απαντά σε γεν. ή δοτ.), που συνδ. με το αρχ. *πυός (ὁ)* «πρωτόγαλα» και με το αρχ. *πύον* (βλ.λ.) μέσω των σημασιών «πήζω, υφίσταμαι ζύμωση, ξινίζω». Συγγενείς είναι και οι τ. σανσκρ. śara «ξινόγαλα», śaras- «κρούστα τού γάλακτος», λατ. caries «σήψη» κ.ά.].

πυγή (η) (αρχαιοπρ.) ο πρωκτός και οι γλουτοί, τα οπίσθια, ο πισινός. — **πυγαίος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, η οποία δεν απαντά στην επική και τραγική ποίηση λόγω τής σημασίας της. Η ετυμ. είναι αβέβαιη, καθώς δεν έχει επιβεβαιωθεί η σύνδεση με τη μτγν. «γλώσσα» *πύννος* «πρωκτός», όπως και η αναγωγή σε Ι.Ε. *peu- / *pu- «φουσκώνω». Εξίσου αμφίβολη η ανάλυση σε θ. *pu-g-, που θα συνέδεε τη λ. *πυγή* με αρχ. ισλ. fjūk «χιονοθύελλα», λετ. pũga «σφοδρός άνεμος» κ.ά.].

πυγμαίος, -α, -ο **1.** άνθρωπος με πολύ μικρό ύψος ΣΥΝ. μικρόσωμος, κοντορεβιθούλης ΑΝΤ. γίγαντας **2.** ***Πυγμαίος*** (ο), ***Πυγμαία*** (η) κάθε μέλος φυλής, τα ενήλικα άτομα τής οποίας δεν ξεπερνούν σε ύψος το 1,5 μέτρο: *φυλές Πυγμαίων συναντά κανείς στην Ασία και την τροπική Αφρική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαῖοι*, φυλή νάνων, οι οποίοι κατοικούσαν στην περιοχή τού Άνω Νείλου τής Αιγύπτου, < *πυγμή* «γροθιά – μονάδα μετρήσεως μήκους ίση με 34 εκατοστά» (βλ.λ.)].

πυγμαλίων (ο) {πυγμαλί-ωνος, -ωνα | -ώνων} (μετωνυμ.) άνθρωπος που προσπαθεί να αλλάξει ριζικά κάποιον άλλον προς το καλύτερο, αναλαμβάνοντας την εκπαίδευση και την ευρύτερη καλλιέργειά του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαλίων*, όν. μυθικού βασιλιά τής Κύπρου, ο οποίος ερωτεύτηκε ένα γυναικείο άγαλμα που είχε κατασκευάσει ο ίδιος, το οποίο ζωντάνεψε με επέμβαση τής Αφροδίτης και έγινε η Γαλάτεια. Η σημερινή σημασία προέρχεται από το ομώνυμο θεατρικό έργο τού Μπέρναρ Σω (B. Shaw), το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο με τον τίτλο *My Fair Lady* «Ωραία μου Κυρία»].

πυγμαχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (αρχαίο και σύγχρονο) αγώνισμα πάλης μεταξύ δύο αθλητών, οι οποίοι προσπαθούν να καταβάλουν ο ένας τον άλλον με γροθιές· στη σύγχρονη εκδοχή του, οι αθλητές φορούν ειδικά βαριά και παραγεμισμένα γάντια (που καλύπτουν μαζί τα τέσσερα δάκτυλα και χωριστά τον αντίχειρα) και αγωνίζονται στο ρινγκ (βλ.λ.) για τρεις ώς δεκαπέντε τρίλεπτους γύρους με ενδιάμεσες μονόλεπτες διακοπές ΣΥΝ. μποξ. — **πυγμαχικός,** -ή, -ό.

πυγμάχος (ο/η) αθλητής τής πυγμαχίας, πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε αγώνες πυγμαχίας ΣΥΝ. μποξέρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *πύξ* (< *πύγ-ς, βλ.λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].

πυγμαχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πυγμαχείς... | πυγμάχησα} μετέχω σε αγώνα πυγμαχίας.

πυγμή (η) **1.** (λόγ.-σπάν.) η παλάμη τού χεριού με τα δάχτυλα κλειστά, σφιγμένα προς τα μέσα ΣΥΝ. γροθιά, μπουνιά **2.** (συνήθ. μτφ.) η δυναμική συμπεριφορά, η αποφασιστική στάση: *στην περίπτωση αυτή πρέπει να δείξετε ~* || *ο Βίσμαρκ κυβερνούσε με σιδερένια ~* || *άνθρωπος με ~* || *«πρόκειται για μια ενέργεια πυγμής, που θέλει να υπογραμμίσει την ισχυρή προσωπικότητα τού ανδρός»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πυγ-* (επίρρ. *πύξ* < *πύγ-ς, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μή*, πβ. *δράττω – δραχ-μή, ἄγω – ἀκ-μή*].

πυγολαμπίδα (η) κολεόπτερο έντομο που στο κάτω μέρος τής κοιλιάς του φέρει ειδικά όργανα, τα οποία εκκρίνουν μια ουσία, που (όταν οξειδώνεται) παράγει φως ΣΥΝ. (λαϊκ.) κωλοφωτιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυγολαμπίς, -ίδος* < *πυγο-* (< *πυγή* «οπίσθια», βλ.λ.) + *-λαμπίς* < *λάμπω*].

Π.Υ.Δ.Ε. (η) Περιφερειακή Υπηρεσία Δημοσίων Έργων.

πυελικός, -ή, -ό → πύελος

πυελίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής πυέλου τού νεφρού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélite].

πυελογραφία (η) {πυελογραφιών} ΙΑΤΡ. διαδικασία λήψεως (σε τακτά χρονικά διαστήματα) ακτινογραφικών εικόνων τού ουροποιητικού συστήματος μετά τη διοχέτευση ενδοφλεβίως ειδικού ιωδιούχου διαλύματος στους νεφρούς, τους ουρητήρες και στην κύστη· χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς και αποκαλύπτει ανωμαλίες σε οποιοδήποτε σημείο τού ουροποιητικού συστήματος (λ.χ. όγκους, πέτρες στους νεφρούς).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelography].

πυελοκυστίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη φλεγμονή τής νεφρικής πυέλου και τής ουροδόχου κύστης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelocystitis].

πυελονεφρίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των νεφρών,

η οποία συνήθ. προκύπτει ως επιπλοκή τού σακχαρώδους διαβήτη και, αν δεν θεραπευθεί, ενδέχεται να προκαλέσει βλάβη στους νεφρούς ή και νεφρική ανεπάρκεια· θεραπεύεται με αντιβίωση, χορήγηση παυσιπόνων και λήψη υγρών ή με νοσοκομειακή περίθαλψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélonéphrite].

πυελοπεριτονίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού περιτοναίου τής λεκάνης, η οποία προκαλείται από φλεγμονή των έσω γεννητικών οργάνων τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélopéritonite].

πύελος (η) {πυέλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. **1.** η οστέινη δομή σε σχήμα λεκάνης στη βάση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελείται από τα δύο *ανώνυμα οστά*, το *ιερό οστό* και τον *κόκκυγα* και η οποία είναι πιο ρηχή και πλατιά στις γυναίκες, για να διευκολύνεται η κυοφορία και ο τοκετός: *ανδρική* / *γυναικεία* ~ ΣΥΝ. λεκάνη **2.** πλατύ τμήμα τού νεφρού από το οποίο αρχίζει ο ουρητήρας. — **πυελικός**, -ή, -ό [1865].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πύελος* < **πλύ-ελος* (με ανομοιωτική αποβολή τού πρώτου -*λ*-) < θ. *πλυ-* (τού ρ. *πλύ-νω*, πβ. *πλύ-σις*, *πλυ-τός*) + επίθημα -*ελο*- (πβ. *μυ-ελός*, *πτύ-ελον*).

πυελοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. ακτινοσκοπική εξέταση τής νεφρικής πυέλου και τού ουρητήρα, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < *πύελος* + -*σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά - εξετάζω». ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyéloscopie].

πυελοτομία (η) ΙΑΤΡ. **1.** η τομή τής πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση **2.** η διάνοιξη τής νεφρικής πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση, συνήθ. για αφαίρεση λίθου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelotomy].

Πυθαγόρας (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και μαθηματικός από τη Σάμο (6ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται (βλ. λ. *Πυθία*), + -*αγόρας* < *ἀγορά* (με τη σημ. «αγόρευση, διάλεξη»)].

πυθαγόρειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πυθαγόρα ή/και τη σχολή του: ~ *διδασκαλία* / *φιλοσοφία* **2.** ΜΑΘ. (α) ***πυθαγόρειο θεώρημα*** το μαθηματικό θεώρημα, κατά το οποίο το τετράγωνο τής υποτείνουσας ισούται με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο κάθετων πλευρών ενός ορθογωνίου τριγώνου (β) ***πυθαγόρειος πίνακας*** πίνακας πολλαπλασιασμού που αποδίδεται στον Πυθαγόρα και δίνει τα γινόμενα των δέκα πρώτων ακεραίων αριθμών, όταν πολλαπλασιαστούν με το 1, το 2, το 3 κ.λπ. ώς το 10 (βλ. κ. λ. *προπαίδεια*) **3.** ***πυθαγόρειοι*** (οι) {πυθαγορεί-ων, -ους} οι οπαδοί τής φιλοσοφίας τού Πυθαγόρα ή/και οι μαθητές τής σχολής του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*, -*ιος*.

Πυθία (η) {Πυθιών} **1.** ιέρεια τού Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών, μέσω τής οποίας ο θεός έδινε τους χρησμούς του· ΦΡ. (ειρων.-σκωπτ.) ***κάνω την Πυθία*** μιλώ με λόγια μπερδεμένα, δεν δίνω ξεκάθαρη απάντηση ● **2.** ομαδικό παιχνίδι που συνηθίζεται σε νεανικές, εφηβικές παρέες, κατά το οποίο οι παίκτες (από δύο κάθε φορά) είναι υποχρεωμένοι να εκτελούν ό,τι υποδεικνύει ο παίκτης που έχει αναλάβει τον ρόλο τής Πυθίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυθία* (ενν. *ἱέρεια*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *Πύθιος* < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας της. Το τοπωνύμιο *Πυθώ* είναι αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι το συνέδεαν με το ρ. *πύθομαι* «σαπίζω» (βλ. λ. *πύον*), επειδή εκεί αποσυντέθηκε ο *Πύθων*, το τερατόμορφο ερπετό που φόνευσε ο Απόλλων. Παρετυμολογική είναι η σύνδεση με το ρ. *πυνθάνομαι* «πληροφορούμαι» (εξαιτίας τού ρόλου που έπαιζε το δελφικό μαντείο) λόγω τής μακρότητας τού τ. *Πυθώ*, εν αντιθέσει προς τους τ. τού *πῠνθάνομαι* (απρφ. αορ. β' *πῠθ-έσθαι*)].

Πύθια (τα) {Πυθίων} μεγάλη θρησκευτική γιορτή των αρχαίων Ελλήνων, η δεύτερη σε σημασία μετά τα Ολύμπια, που ετελείτο κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν τού θεού Απόλλωνα στους Δελφούς και περιελάμβανε αθλητικούς, μουσικούς και ποιητικούς Αγώνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πύθια* (ενν. *ἱερά*) < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας όπου διεξάγονταν οι Πυθικοί αγώνες. Βλ. κ. *Πυθία*].

πυθικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Πύθιο Απόλλωνα, την Πυθία ή τα Πύθια: ~ *Αγώνες* (οι αθλητικοί, μουσικοί και ποιητικοί αγώνες που διεξάγονταν στο πλαίσιο των Πυθίων) ΣΥΝ. πύθιος.

πυθιονίκης (ο) {πυθιονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Πύθια, στους Πυθικούς Αγώνες, στον οποίο απονεμόταν ως βραβείο ένα δάφνινο στεφάνι από το ιερό δέντρο τού θεού Απόλλωνα (στην κοιλάδα των Τεμπών).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Πύθια* (βλ.λ.) + -*νίκης* < *νίκη*].

πύθιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] (στην αρχαιότητα) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Πυθώ, την περιοχή γύρω από τους Δελφούς ΣΥΝ. δελφικός **2.** (ως προσωνυμία) ***Πύθιος*** (ο) ο Απόλλων, όπως λατρευόταν στους Δελφούς **3.** (ειδικότ.) ***Πύθιοι*** (οι) οι κάτοικοι των Δελφών **4.** ***Πύθια*** (τα) βλ.λ. **5.** ***Πυθία*** (η) βλ.λ.

πυθμένας (ο) (λόγ.) **1.** η κατώτατη εσωτερική επιφάνεια κάθε κοίλου αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.: ~ *δοχείου* / *βαρελιού* ΣΥΝ. πάτος, βάση **2.** ο βυθός θάλασσας, λίμνης, ποταμού κ.λπ.: *στον ~ τού λιμανιού τής Αλεξάνδρειας εντοπίστηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα* ΣΥΝ. πάτος. — **πυθμενικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυθμήν*, -*ένος* (με επίθημα -*μην*, πβ. *λι-μήν*, *ποι-μήν*) < *bhudh- (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *bhudh- «έδαφος, πάτωμα», πβ. σανσκρ. budhná-ḥ, λατ. fund-us «έδαφος, πυθμένας» (> γαλλ. fond, ισπ. hondo), αρχ. γερμ. bodam «έδαφος» (> γερμ. Boden), αρχ. αγγλ. botm (> αγγλ. bottom) κ.ά.].

πύθωνας (ο) {πυθώνων} **1.** μεγαλόσωμο φίδι που ζει στις εύκρατες και τροπικές περιοχές τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Αυστραλίας, είναι νυκτόβιο, αργοκίνητο, χωρίς δηλητήριο, φθάνει σε μήκος τα οκτώ μέτρα και θανατώνει τη λεία του με περίσφιξη ● **2.** ΜΥΘΟΛ. ***Πύθωνας*** (ο) τερατόμορφο φίδι, τέκνο τής Γαίας, που κατοικούσε στην περιοχή των Δελφών, έως ότου το εξολόθρευσε ο Απόλλων, ο οποίος και θέσπισε τη λατρεία του στην περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πύθων*, ονομασία τού τερατόμορφου ερπετού που φονεύθηκε από τον Απόλλωνα, παράλλ. τ. τού τοπωνυμίου *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας της (βλ. λ. *Πυθία*)].

πυκνά επίρρ. → πυκνός

πυκνογραμμένος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος πυκνά, χωρίς μεγάλα διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις συλλαβές και τις λέξεις: ~ *κείμενο* / *σελίδες* ΑΝΤ. αραιογραμμένος.

πυκνοκατοικημένος, -η, -ο (για περιοχές) πυκνά κατοικημένος, αυτός που διαθέτει δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκτασή του: ~ *περιοχή* ΑΝΤ. αραιοκατοικημένος.

πυκνοκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εγκατάσταση μεγάλου πληθυσμού σε μικρή αναλογικά έκταση: *«ο δείκτης πυκνοκατοίκησης έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια λόγω τής μείωσης τού μεγέθους των νοικοκυριών»* (εφημ.).

πυκνοκατοικούμαι ρ. αμετβ. {πυκνοκατοικείσαι... | πυκνοκατοικήθηκα, -μένος} **1.** (για περιοχές) έχω πολλούς κατοίκους, διαθέτω δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκταση μου: *η Αθήνα πυκνοκατοικείται* **2.** (η μτχ. ***πυκνοκατοικημένος***, -*η*, -*ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πυκνοληψία (η) {πυκνοληψιών} ΙΑΤΡ. μορφή επιληψίας (βλ.λ.) με πολλές κρίσεις την ημέρα, κατά τις οποίες ο ασθενής, χωρίς να παρουσιάζει απώλεια συνειδήσεως, δεν μπορεί να κινηθεί, να μιλήσει ή να σκεφθεί.
[ΕΤΥΜ. < *πυκνο-* + -*ληψία* < *λήψη*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pycnolepsie].

πυκνόμαλλος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει πυκνά μαλλιά ή (για ζώα) πυκνό τρίχωμα.

πυκνόμετρο (το) [1833] {πυκνομέτρ-ου | -ων} **1.** ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής πυκνότητας και τού ειδικού βάρους υγρού ΣΥΝ. (λαϊκ.) γράδο **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ***οπτικό πυκνόμετρο*** συσκευή που μετρά την πυκνότητα φωτογραφικής πλάκας ή φιλμ, καταγράφοντας φωτομετρικά τη διαφάνειά της. — **πυκνομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. densimètre (νόθο σύνθ.)].

πυκνόρρευστος, -η, -ο [1882] (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, που ρέει με δυσκολία: ~ *μέλι* / *σιρόπι* ΣΥΝ. παχύρρευστος, πηχτός ΑΝΤ. αραιός. — **πυκνόρρευστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πυκνο-* + *ρευστός* (< *ρέω*)].

πυκνός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει πολλή ύλη σε μικρό όγκο, που τα συστατικά του βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλο: *η ζακέτα αυτή έχει πολύ ~ πλέξη* ΑΝΤ. αραιός **2.** (για σύνολο ομοειδών στοιχείων) αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη, τα οποία βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο, αυτός που έχει συμπτυχθεί: *ο στρατός περνούσε σε ~ παράταξη* || *έδωσε τη διάλεξή του ενώπιον ~ ακροατηρίου* || ~ *μουστάκι* / *γένι* / *φρύδι* / *βλέφαρο* (από πολλές τρίχες σε μικρή απόσταση μεταξύ τους) ΑΝΤ. αραιός **3.** (στον πληθ.) για πράγματα που βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλον: ~ *μαλλιά* (πλούσια) || ~ *σύννεφα καπνού* **4.** (ειδικότ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, ο παχύρρευστος: ~ *μέλι* / *σιρόπι* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος, πηχτός ΑΝΤ. αραιός **5.** αυτός που δεν αφήνει μεγάλο ενδιάμεσο χώρο: ~ *φύλλωμα* / *δάσος* / *λόχμη* / *βλάστηση* **6.** (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.λπ.) αυτός που εκδηλώνεται με ένταση, που πέφτει σε μεγάλη ποσότητα: *πέφτει ~ χιόνι* **7.** αυτός που εμφανίζεται ή επαναλαμβάνεται με πολύ μεγάλη συχνότητα και κατά μικρά χρονικά διαστήματα: *αντηλλάγησαν ~ πυρά μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών* || ~ *δρομολόγια αστικών συγκοινωνιών* || ~ *επικοινωνία* / *αλληλογραφία* / *συναντήσεις* / *επαφές* / *επισκέψεις* **8.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει ενδιάμεσα κενά κατά την εξέλιξή του: *ταινία με συναρπαστική πλοκή και ~ δράση* ΣΥΝ. σφιχτοδεμένος **9.** αυτός που δεν επιτρέπει να φανεί τίποτε μέσα από αυτόν: ~ *σκοτάδι* / *ομίχλη* / *νέφος* || (μτφ.) ~ *πέπλος μυστηρίου εξακολουθεί να καλύπτει την υπόθεση* ΣΥΝ. αδιαπέραστος **10.** (μτφ. για τον λόγο) αυτός που εκφράζει πολλά νοήματα με λίγες λέξεις: ~ *διατύπωση* ΣΥΝ. περιεκτικός. — **πυκν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυκνός* / *πυκινός* (ποιητ.). Δεν είναι σαφές ποιος από τους δύο τύπους είναι αρχαιότ.· έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το *πυκνός* προέρχεται από το *πυκινός* με συγκοπή, αλλά, κατά διαφορετική εκδοχή, ο τ. *πυκινός* προέρχεται υποχωρητικώς από το σύνθ. *πυκι-μήδης* «ευφυής». Η ετυμ. παραμένει αβέβαιη. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *ἄμ-πυξ* «διάδημα» (**ἀνά-πυξ*) και με αβεστ. pusā (< Ι.Ε. *puk- «συμπιέζω, συμπυκνώνω, περικλείω»), πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σημ. «σταθερά, στερεά» τού ομορρίζου επιρρ. *πύκα*].

πυκνότητα (η) [αρχ.] {πυκνοτήτων} **1.** το να είναι κάτι πυκνό, να έχει δηλ. τα μέρη ή τα συστατικά του συμπυκνωμένα, συγκεντρωμένα σε ελάχιστο χώρο: ~ *ύλης* / *γάλακτος* / *υγρού* ΑΝΤ. αραιότητα **2.** το να επαναλαμβάνεται κάτι συχνά: ~ *επισκέψεων* / *εμφανίσεων* ΣΥΝ. συχνότητα ΑΝΤ. αραιότητα, σπανιότητα **3.** (μτφ. για νόημα, λόγο, έκφραση κ.λπ.) το να λέγονται πολλά ή/και σημαντικά με λίγες λέξεις: *το σύγγραμμά του παρουσιάζει εξαιρετική ~ εννοιών* ΣΥΝ. περιεκτικότητα **4.** ΦΥΣ. το πηλίκο τής μάζας στερεού, υγρού ή αερίου σώματος διά τού όγκου του ● **5.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) ***πυκνότητα φορτίου*** ο λόγος τού ηλεκτρικού φορτίου που περιέχεται σε ορισμένο όγκο, προς τον όγκο αυτόν (β) ***πυκνότητα ρεύματος*** το πηλίκο τής εντάσεως τού

ρεύματος που διαρρέει αγωγό, διά τη διατομή τού αγωγού αυτού (γ) ***πυκνότητα ηλεκτρικού / μαγνητικού πεδίου*** ο αριθμός των δυναμικών γραμμών που διέρχονται ανά μονάδα επιφανείας μιας εγκάρσιας τομής τού ηλεκτρικού ή τού μαγνητικού πεδίου **6.** ο λόγος τού αριθμού ατόμων προς συγκεκριμένη έκταση: *η ~ πληθυσμού μιας πόλης* || *η μέση ~ κατοίκησης αντιστοιχεί σε 26 τ.μ. επιφανείας ανά άτομο.*

πυκνοτυπωμένος, -η, -ο [1896] (για κείμενο, βιβλίο κ.λπ.) αυτός που είναι τυπωμένος πυκνά, με μικρά διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις λέξεις ή στους στίχους.

πυκνοϋφασμένος, -η, -ο (ύφασμα) που έχει πυκνή ύφανση.

πυκνόφυλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πυκνά φύλλα, που διαθέτει πλούσιο φύλλωμα: ~ *δέντρο / θάμνος.*

πυκνοφυτεύω ρ. μετβ. {πυκνοφύτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** φυτεύω σε πυκνή διάταξη **2.** (η μτχ. ***πυκνοφυτεμένος**, -η, -ο*) αυτός που έχει πυκνά φυτεμένη βλάστηση: ~ *κήπος.* — **πυκνόφυτος**, -η, -ο [1886].

πυκνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύκνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πυκνό: ~ *την ύφανση / την πλέξη* ΑΝΤ. αραιώνω· (ειδικότ.) **2.** αυξάνω τον αριθμό (από κάτι) στον ίδιο χώρο ή χρόνο: *ο πρωθυπουργός θα πυκνώσει τις περιοδείες του στην επαρχία* || ~ *τα δρομολόγια / τη συγκοινωνία* || *τις επισκέψεις / τις επαφές / τις εμφανίσεις μου στην τηλεόραση* ΑΝΤ. αραιώνω **3.** μειώνω την απόσταση μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων, τα φέρνω πολύ κοντά το ένα στο άλλο: ~ *τις γραμμές τού στρατού* ΑΝΤ. αραιώνω **4.** αυξάνω τα μέλη (συνόλου): ~ *τις τάξεις τού κόμματος / τής οργάνωσης* ΑΝΤ. αραιώνω **5.** ξαναγράφω κείμενο με λίγα λόγια, χρησιμοποιώντας βασικές λέξεις και φράσεις του ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι πυκνός, αδιαπέραστος: *στον ουρανό τα σύννεφα άρχισαν να πυκνώνουν* || *το σκοτάδι πύκνωσε γύρω μας* || *όσο νύχτωνε, τόσο η ομίχλη πύκνωνε και η ατμόσφαιρα γινόταν πιο αποπνικτική* ΑΝΤ. αραιώνω· (ειδικότ.) **7.** (για υγρά) γίνομαι παχύρρευστος, ρέω με δυσκολία: *πύκνωσε το διάλυμα / το σιρόπι* ΣΥΝ. συμπυκνώνομαι ΑΝΤ. αραιώνω **8.** γίνομαι συχνότερος, αυξάνει ο αριθμός μου: *τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα έχουν πυκνώσει από το πρωί* || *όσο προχωρούσε η τελετή, τόσο πύκνωνε ο κόσμος* ΑΝΤ. αραιώνω **9.** (για πρόσ. ή πράγματα) έρχομαι πολύ κοντά, μπαίνω σε πυκνή σειρά: *οι σειρές των στρατιωτών πύκνωναν ή αραίωναν ανάλογα με τα παραγγέλματα* ΑΝΤ. αραιώνω **10.** ΣΤΡΑΤ. ***πυκνώσατε!*** παράγγελμα για σύμπτυξη, για τοποθέτηση σε πυκνή τάξη ΑΝΤ. αραιώσατε! — **πύκνωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυκνῶ (-όω)* < *πυκνός* (βλ.λ.)].

πύκνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι πυκνό: ~ *διαλύματος* ΣΥΝ. πύκνωμα ΑΝΤ. αραίωση, αραίωμα **2.** (ειδικότ.) η αύξηση τής συχνότητας: ~ *των συγκρούσεων / των επισκέψεων / των δρομολογίων* **3.** η αντιγραφή κειμένου με λίγα λόγια: ~ *κειμένου* **4.** ΣΤΡΑΤ. η τοποθέτηση τού στρατεύματος σε πυκνή τάξη **5.** ΒΙΟΛ. ο κυτταρικός εκφυλισμός κατά τον οποίο υπάρχει συμπύκνωση τού περιεχομένου τού πυρήνα. — **πυκνωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

πυκνωτής (ο) [1870] ΗΛΕΚΤΡ. όργανο που αποτελείται από δύο αγωγούς ή οπλισμούς, διαχωρισμένους μεταξύ τους με μονωτικό υλικό και χρησιμεύει για τη συσσώρευση και εναποθήκευση ηλεκτρικών φορτίων: *κεραμεικοί / ηλεκτρολυτικοί ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. condensateur].

Πυλάδης (ο) ΜΥΘΟΛ. εξάδελφος και φίλος τού Ορέστη, σύζυγος τής Ηλέκτρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *πυλ-* (< *πύλη*) + παραγ. επίθημα *-άδης* (πβ. κ. *Δημ-άδης*)].

πυλαίος, -α, -ον [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την πύλη ΣΥΝ. θυραίος ● **2.** (α) ΑΝΑΤ. ***πυλαία φλέβα*** το μεγάλο αιμοφόρο αγγείο (φλέβα) που φέρει το αίμα από το στομάχι, το έντερο, τον σπλήνα, τη χοληδόχο κύστη και το πάγκρεας στο ήπαρ (β) ΙΑΤΡ. (σχηματισμός ή παθολογική κατάσταση) που συνδέεται με την πυλαία φλέβα: ~ *κυκλοφορία / υπέρταση* (αυξημένη πίεση αίματος στη φλέβα αυτή ως αποτέλεσμα κίρρωσης τού ήπατος).

πύλη (η) {πυλών} **1.** μεγάλη σε μέγεθος πόρτα στην είσοδο περιτειχισμένης πόλης, ανακτόρου, φρουρίου, στρατοπέδου, ναού ή άλλου οικοδομήματος: *η κεντρική ~ τού νοσοκομείου κλείνει για τους επισκέπτες μετά τις 8.00 μ.μ.* || *η ~ τού κάστρου* **2.** ο χώρος από τον οποίο εισέρχεται κανείς σε κτήριο ή περιοχή: *η ~ τού υπουργείου / τής πανεπιστημιόπολης* ΣΥΝ. είσοδος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ανοίγω τις πύλες μου*** γίνομαι ανοικτός για το κοινό ή αρχίζω τον κύκλο των εργασιών μου: *σήμερα ανοίγει τις πύλες της η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || *η Βουλή θα ανοίξει τις πύλες των θερινών τμημάτων της* (β) ***(βρίσκομαι) προ των πυλών*** (λατ. ante portas) (είμαι) πολύ κοντά, πλησιάζω: *ο εχθρός βρίσκεται προ των πυλών* (γ) ***πύλες τού Άδη / τού Παραδείσου / τής Κόλασης*** (*πύλαι Ἀΐδαο*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 646) η είσοδος στον Άδη / τον Παράδεισο / στην Κόλαση **3.** ΑΝΑΤ. το τμήμα οργάνου που αποτελεί το σημείο εισόδου των αγγείων και των νεύρων στο όργανο αυτό: *ηπατικές / νεφρικές ~* || *πύλες πνεύμονος / σπλήνα* ● **4.** ***ωραία πύλη*** (i) ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία θύρα τού τέμπλου στο εσωτερικό των ναών, από την οποία εισέρχονται στο Ιερό Βήμα μόνο ιερείς (ii) ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) η μεσαία από τις τρεις θύρες, με τις οποίες ο νάρθηκας τής Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως επικοινωνούσε με τον κυρίως ναό· τη χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, για να εισέλθει στον ναό **5.** ΙΣΤ. ***(Υψηλή) Πύλη*** (i) το ανάκτορο τού σουλτάνου (ii) (συνεκδ.) η κυβέρνηση τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., αγν. ετύμου (εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *θύρα*), πιθ. δάνειο, όπως και άλλοι όροι τού οικοδομικού λεξιλογίου (πβ. κ. *μέγαρον*)].

Πύλος (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας. — **Πύλιος** (ο), **Πύλια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (ήδη μυκ. pu-ro) < *πύλη* (βλ.λ.)].

-πυλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό πυλών: *δί-πυλος, εκατοντά-πυλη.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-πυλος, ἑπτά-πυλος*), που προέρχεται από το ουσ. *πύλη*].

πυλώνας (ο) [αρχ.] **1.** μεγάλη εξωτερική θύρα, που αποτελεί την κύρια είσοδο μεγάρου, ανακτόρου, ναού, μονής κ.λπ. ΣΥΝ. πύλη ● **2.** υποστύλωμα που κατασκευάζεται από χαλύβδινα ελάσματα, τα οποία σχηματίζουν πλαίσια και χρησιμεύει για την υποστήριξη των καλωδίων υψηλής τάσεως ΣΥΝ. πύργος μεταφοράς **3.** (μτφ.) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: *ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* || «*στον 21ο αιώνα το ασφαλιστικό σύστημα θα οικοδομηθεί στη συμφωνία τριών πυλώνων: δημόσια ή ιδιωτική ασφάλιση, γιατροί, πολίτης*» (εφημ.) ΣΥΝ. άξονας.

πυλωρισμός (ο) ΙΑΤΡ. οδυνηρή σύσπαση τού πυλωρού (βλ.λ.), που προκαλείται από έλκη τού βλεννογόνου τού στομάχου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pylorisme].

πυλωρός (ο) ΑΝΑΤ. το κωνοειδές στόμιο που βρίσκεται στο κατώτατο, τελικό τμήμα τού στομάχου και στην αρχή τού λεπτού εντέρου, το οποίο εμποδίζει αφενός την παλινδρόμηση τού περιεχομένου τού εντέρου προς τον στόμαχο, όταν συστέλλεται το λεπτό έντερο, και αφετέρου την είσοδο στο έντερο μεγάλων κομματιών τροφής ή άπεπτου υλικού. — **πυλωρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρουρός πύλης». < *πύλη* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ». Η ιατρ. σημ. είναι μτγν. (Γαληνός)].

πυλωτή (η) → πιλοτή

πυξάρι (το) → πύξος

πυξίδα (η) **1.** (α) όργανο προσανατολισμού που αποτελείται από κουτί κατασκευασμένο από μη μαγνητικό υλικό, στο κέντρο τού οποίου είναι στερεωμένη μαγνητική βελόνα, η οποία πάντα δείχνει τη διεύθυνση τού βορρά (β) ΝΑΥΤ. ***γυροσκοπική πυξίδα*** η πυξίδα που με τη βοήθεια γυροσκοπίου δείχνει τον αληθή βορρά **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμεύει ως μέσο προσανατολισμού: *η ζωή και η δράση του έγινε ~ τής ελεύθερης σκέψης* || *το κόμμα πορεύεται χωρίς ~* ● **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό κουτί ποικίλων σχημάτων με κάλυμμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την τοποθέτηση και φύλαξη μέσα σε αυτό διαφόρων αντικειμένων (λ.χ. κοσμημάτων, μικρών εργαλείων).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυξίς, -ίδος* < αρχ. *πύξος* (βλ.λ.), επειδή η πυξίδα κατασκευαζόταν από ξύλο πύξου].

πυξιδοθήκη (η) [1858] {πυξιδοθηκών} ΝΑΥΤ. κυλινδρικό κιβώτιο, στερεωμένο στο κατάστρωμα τού πλοίου, μέσα στο οποίο τοποθετείται η μαγνητική πυξίδα.

πυξ-λάξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με γροθιές και κλοτσιές: *τον πέταξε έξω από το γραφείο του ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυγ-ς (με επιρρ. κατάλ. *-ς*, βλ. κ. *λάξ*), το οποίο θεωρείται αρχαϊκό ριζικό ουσ. (όπως αποκαλύπτεται και από τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πύξ· πυγμή, γρόνθος*, όπου η λ. *πύξ* αντιμετωπίζεται ως όνομα) < θ. *pug-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *peug- «κεντώ, μπήγω, χτυπώ», πβ. λατ. pu-n-go «κεντώ, τρυπώ», pugnus «γροθιά, πυγμή» (> γαλλ. poing, ισπ. puño) κ.ά. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, στην ίδια λεξιλογική ομάδα ανήκει και το ουσ. *πεύκη* (βλ. λ. *πεύκο*). Παράγ. *πυγ-μή, πυγμ-αίος, πύκ-της, πυγ-μάχος*].

πύξος (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. αειθαλές δασικό φυτό σε μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου με δερματώδη φύλλα και πολύ μικρά κιτρινωπά άνθη, το οποίο φύεται σε ορεινές περιοχές και αξιοποιείται για το ξύλο του, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην ξυλογραφία **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού παραπάνω φυτού, που είναι σκληρό και συμπαγές αλλά κατεργάσιμο ΣΥΝ. αγιόξυλο. Επίσης **πυξός** (ο) κ. (λαϊκ.) **πυξάρι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pu-ko-so), πιθ. δάνειο μικρασιατ. προελεύσεως. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *bheu-k- / *bhu-k-, από όπου και αρμ. boys «φυτό» (βλ. λ. *φύω / -ομαι*). Το λατ. buxus «πύξος» αποτελεί πιθ. δάνειο από την ίδια πηγή (εξού και τα γαλλ. buis, γερμ. Büchse, αγγλ. box)].

πύο (το) → πύον

πυογόνος, -ος, -ο [1888] ΙΑΤΡ. (για μικροοργανισμούς) αυτός που παράγει πύον (βλ.λ.), που προκαλεί την ανάπτυξη πύου: ~ *σταφυλόκοκκος.* Επίσης **πυογενής**, -ής, -ές [1887].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyogène].

πυοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή τού δέρματος, που συνοδεύεται από σχηματισμό πύου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyodermia].

πυοκτανίνη (η) [1890] {πυοκτανινών} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό και βακτηριοκτόνο παρασκεύασμα, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως κολλύριο κατά οφθαλμολογικών παθήσεων, σε διαλύματα για γαργάρες ή για δερματολογική εφαρμογή.
[ΕΤΥΜ. < *πύον* + *-κτανίνη* < θ. *κταν-* τού αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (πβ. αόρ. β' *ἔ-κταν-ον*, βλ. κ. *-κτονία*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyoctanine].

πύον κ. (λαϊκ.) **πύο** (το) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το ωχρό υποκίτρινο ή ανοικτό πρασινωπό παχύρρευστο υγρό από νεκρωμένους ιστούς, ορό τού αίματος, νεκρά λευκά αιμοσφαίρια και υγρά, το οποίο παρουσιάζεται στο σημείο όπου εντοπίζεται βακτηριακή λοίμωξη, καθώς ο οργανισμός προσπαθεί να αμυνθεί εναντίον των παθογόνων μικροβίων, τα οποία καταπολεμεί κυρ. με τα λευκά αιμοσφαίρια: *σπυρί με ~* || *η πληγή έχει / βγάζει / μαζεύει ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πύθω / -ομαι* «σαπίζω, αποσυντίθεμαι» < θ. *πυ-* (με επίθημα *-θω*, πβ. *βρί-θω, πλή-θω*) < Ι.Ε. *pu- «σαπίζω, βρομώ» (πιθ. από επιφώνημα αηδίας *pu «πουφ», ηχομιμητικής προέλ.), πβ. σανσκρ. pūya- «πύον», αρμ. hu, λατ. pūs (> γαλλ. pus), αρχ. ισλ. fūki «βρομε-

ρός» αρχ. σκανδ. fūinn «σάπιος» κ.ά.].

πυοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός πύου. — **πυοποιός**, -ός, -όν [μτγν.], **πυοποιώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

πυόρροια (η) [μτγν.] {πυορροιών} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου σε μεγάλη ποσότητα: *φατνιακή ~.* — **πυορροϊκός**, -ή, -ό [1873].

πυορροώ ρ. αμετβ. {πυορροείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΙΑΤΡ. εκρέω πύον: *«μήπως ήλθε επιτέλους ο καιρός να αποφασίσει ο διοικητής τής Ε.Τ.Β.Α. να κλείσει την πυορροούσα οικονομική πληγή;»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυορρῶ (-έω)* < *πύον* + *-ρροῶ* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* λόγω συνθέσεως) < *ῥοῦς* (< *ῥέω*)].

πυοσφαίριο (το) [1895] {πυοσφαιρί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. εκφυλισμένο λευκό αιμοσφαίριο. ένα από τα κύρια συστατικά τού πύου (βλ.λ.).

πυουρία (η) {πυουριών} ΙΑΤΡ. η παρουσία λευκών αιμοσφαιρίων στα ούρα, η οποία συνήθ. οφείλεται σε ουρολοίμωξη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyuria].

πυρ (το) {πυρ-ός | -ά, -ών} **1.** (αρχαιοπρ.) η φωτιά· ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) πυρ και μανία*** εξοργίζω (κάποιον): *η συμπεριφορά του τον έκανε πυρ και μανία || μόλις άκουσε την είδηση, έγινε πυρ και μανία* (β) ***βάπτισμα τού πυρός*** βλ. λ. *βάπτισμα* (γ) ***(γίνομαι) παρανάλωμα τού πυρός*** βλ. λ. *παρανάλωμα* (δ) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** βλ. λ. *γυνή* (ε) ***διά πυρός και σιδήρου*** (i) *(περνώ κάτι ~)* πυρπολώντας και κατασφάζοντας: *πέρασαν την κατακτημένη χώρα ~* (ii) μέσα από κινδύνους και ταλαιπωρίες: *πέρασε ~ μέχρι να φθάσει εδώ || χρειάστηκε να περάσει ~, ωσότου αποδείξει ότι είχε δίκιο* (στ) ***εις το πυρ το εξώτερον*** (*εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον*, πιθ. από συμφυρμό των φράσεων *εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*, Κ.Δ. Ματθ. 25, 41, και *εις τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον*, Κ.Δ. Ματθ. 8, 12) στην κόλαση (ζ) ***αιώνιο πυρ*** βλ. λ. *αιώνιος* (η) ***άσβεστο πυρ*** το πυρ. η φωτιά τής κολάσεως **2.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ***υγρόν / ελληνικόν πυρ*** (*ὑγρὸν πῦρ*, Θεοφάνης Ομολογ. *Χρονογραφία* 331) εμπρηστικό μείγμα χημικών ουσιών, ικανό να καίγεται ακόμη και μέσα στο νερό, που χρησιμοποιήθηκε από το βυζαντινό ναυτικό κυρ. εναντίον των Αράβων **3.** ΣΤΡΑΤ. βολή / βολές πυροβόλου όπλου: *οι εχθροί εξαπέλυσαν καταιγισμό πυρός || σήμερα κηρύχθηκε κατάπαυση τού ~ σε όλα τα μέτωπα || δύναμη πυρός* (η ισχύς σε όπλα) ΣΥΝ. πυροβολισμός / πυροβολισμοί. (λαϊκ.-οικ.) σμπάρος· ΦΡ. (α) ***(ανοίξατε / άρξατε) πυρ!*** (ως παράγγελμα για τη βολή πυροβόλου όπλου) πυροβολήστε! (β) ***ανοίγω πυρ*** αρχίζω να πυροβολώ, να βάλλω εναντίον (κάποιου) (γ) ***παύσατε πυρ!*** (ως παράγγελμα για τον τερματισμό των βολών) σταματήστε να πυροβολείτε! (δ) ***γραμμή πυρός*** η πρώτη γραμμή τής μάχης **4.** ***πυρά*** (τα) (α) βολές πυροβόλων όπλων: *~ όλμων || αντιαεροπορικά ~ || η περίπολος δέχθηκε καταιγιστικά ~ από λαθρεμπόρους || βρέθηκε μέσα σε διασταυρούμενα ~ || από την ανταλλαγή πυρών τραυματίστηκαν τρεις διερχόμενοι πολίτες || ανταποδίδω τα ~* (β) (μτφ.) σφοδρή λεκτική επίθεση με τη διατύπωση κατηγοριών: *ο υπουργός δέχθηκε τα συντονισμένα ~ τής αντιπολιτεύσης*· ΦΡ. ***(βρίσκομαι) μεταξύ δύο πυρών*** (i) ανάμεσα σε δύο εχθρούς, που βάλλουν από αντίθετες κατευθύνσεις (ii) (μτφ.) ανάμεσα σε δύο αντιπάλους ή παρατάξεις που αντιμάχονται μεταξύ τους ή δρουν εναντίον μου χωριστά και με διαφορετικό τρόπο: *στην πρωινή συνεδρίαση βρέθηκα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῦρ* (ήδη μυκ. σύνθ. pu-ka-wo = *πυρκαϝοί*) < I.E. *p(e)wō r- / *pūr- «πυρ, φωτιά», πβ. αρμ. hur (< *pur-). αρχ. γερμ. fuir (> γερμ. Feuer. αγγλ. fire) κ.ά. Παράγ. *πυρ-ά*. *πυρ-σός*, *πυρ-ετός*, *πυρ-ίτης*, *πυρκαϊά* κ.ά. Το ουσ. χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στη σύνθεση και απαντά ως *πυρ-* (λ.χ. *πυρ-πολῶ*, *πυρ-φόρος*), ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού. λ.χ. *πυρί-καυστος*, *πυρί-φλεκτος*) και, κυρίως. ως *πυρο-* (με συνδετικό φωνήεν *-ο-*, λ.χ. *πυρο-βολῶ*, *πυρο-μαντεία*). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια (κατεξοχήν δε τα στρατ. παραγγέλματα). λ.χ. *πυρ!* (< γαλλ. feu!), *ανοίξατε / παύσατε πυρ!* (< γαλλ. ouvriez / cessez le feu!), *μεταξύ δύο πυρών* (< γαλλ. entre deux feux). *παρανάλωμα τού πυρός* (< γαλλ. la proie des flammes). *διά πυρός και σιδήρου* (< γερμ. mit Feuer und Schwert), *δύναμη πυρός* (< αγγλ. fire power) κ.ά.].

πυρά (η) {χωρ. πληθ.} σωρός ξύλων ή άλλων καύσιμων υλικών που καίγονται, κυρ. ως μέσο καταστροφής ή θανάτωσης (λ.χ. κατά τον Μεσαίωνα): *κατά τον Μεσαίωνα οι αιρετικοί καταδικάζονταν στον διά τής ~ θάνατο || το δικτατορικό καθεστώς παρέδιδε στην ~ τα βιβλία των αντιφρονούντων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πῦρ* (βλ.λ.)].

πύρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θερμότητα που εκπέμπεται από τη φωτιά, η ακτινοβολία θερμότητας από εστία πυρός: *η ~ τού φούρνου* **2.** η έντονη αίσθηση θερμότητας, έξαψης ΣΥΝ. ξάναμμα, φούντωμα **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η φλόγωση πληγής ή πάσχοντος μέλους τού σώματος. Επίσης **πυράδα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πυρῶ (-όω)* (υποχωρητ.) < *πῦρ*, πβ. κ. *κάψα* — *καψώνω*].

πυραγός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *-αγός* < *άγω*. πβ. κ. *σμην-αγός*].

πυράκανθος (ο) {πυρακάνθ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. αειθαλής αγκαθωτός θάμνος με οδοντωτά φύλλα, άνθη λευκά ή ροζ, που φύονται μεμονωμένα ή κατά ταξιανθίες, και μικρούς, σφαιρικούς καρπούς με πορτοκαλί ή κόκκινο χρώμα, ο οποίος καλλιεργείται ως καλλωπιστικός. Επίσης **πυράκανθα** (η) [μτγν.].

πυρακτώνω ρ. μετβ. {πυράκτω-σα. -θηκα. -μένος} θερμαίνω (κάτι) ώσπου να γίνει διάπυρο: *πυρακτωμένο μέταλλο / κάρβουνο* ΣΥΝ. πυρώνω. κορώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυρακτῶ (-όω)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πυρακτῶ (-έω)*, πιθ. < *πυράζω* «πυρακτώνω», όπως μαρτυρείται στο *Μέγα Ετυμολογικόν* (< *πῦρ*). με εκφραστ. επίθημα *-ακτῶ*. πβ. *ὑλ-ακτῶ*. *ἀλυκτῶ*. Δεν φαίνεται πιθ. η άποψη ότι το ρ. παράγεται από αμάρτυρο **πύρ-ακτος* ή **πυρ-άκτης* (< *πῦρ* + *-άκτης* < *ἄγω*) με τη σημ. «αυτός που οδηγεί στη φωτιά», αφού προσκρούει σε μορφολογικές και σημασιολογικές δυσχέρειες].

πυράκτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η θέρμανση υλικού, κυρ. μετάλλου, ωσότου αυτό γίνει διάπυρο: *λυχνίες πυρακτώσεως* (που φωτίζουν όταν τα δύστηκτα μέταλλα στο εσωτερικό τους πυρακτώνονται εκπέμποντας λευκό φως).

πυραμίδα (η) **1.** ΓΕΩΜ. γεωμετρικό στερεό που αποτελείται από ένα επίπεδο πολύγωνο (τη βάση) και από τρίγωνα (παράπλευρες έδρες), που έχουν βάσεις τις πλευρές τού πολυγώνου και κοινή κορυφή: *κόλουρος ~* (τής οποίας οι παράπλευρες έδρες τέμνονται από ένα επίπεδο σε οποιοδήποτε σημείο πριν από την κοινή κορυφή τους) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μνημειακό λίθινο οικοδόμημα με τετράγωνη βάση και τέσσερεις επικλινείς τριγωνικές πλευρές, που συναντώνται σε κοινή κορυφή ή έχουν περικοπεί ελαφρώς, έτσι ώστε να σχηματίζουν μικρή εξέδρα στην κορυφή: *στην αρχαία Αίγυπτο οι ~ ήταν ταφικά μνημεία των Φαραώ || οι ~ των Μάγιας || η ~ τού Χέοπος* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε κατασκεύασμα, αντικείμενο ή σωρός αντικειμένων που έχει πλατιά βάση και απολήγει σε κορυφή: *στις βιτρίνες των πολυκαταστημάτων οι κονσέρβες σχημάτιζουν πυραμίδες* **4.** (μτφ.) κάθε αξιολογική σειρά ή ιεραρχία, που κλιμακώνεται από ένα κατώτατο, βασικό επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει την πλειονότητα των μελών αυτής τής κατάταξης, προς ένα ανώτατο σημείο, το οποίο προσεγγίζουν ολίγοι: *ήταν αποφασισμένος να ανέλθει πάση θυσία στην κορυφή τής κοινωνικής ~* **5.** ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμός τού ανθρώπινου σώματος, που μοιάζει με πυραμίδα (σημ. 1): *οι ~ τού προμήκους μυελού στον εγκέφαλο* ● **6.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***πυραμίδα τού πληθυσμού*** γραφική παράσταση που απεικονίζει τη δομή τού πληθυσμού σε συγκεκριμένη στιγμή, δηλ. την κατανομή του κατά ηλικία και φύλο ● **7.** ΟΙΚΟΛ. ***τροφική πυραμίδα*** η γραφική παράσταση που περιγράφει τις σχέσεις ποσοτικής αναλογίας στο εσωτερικό τροφικής αλυσίδας, κατά την οποία τα θύματα είναι πάντα πολλαπλάσια από τους θηρευτές (π.χ. τα φυτά πολλαπλάσια από τα χορτοφάγα ζώα και τα χορτοφάγα από τα σαρκοφάγα) (πβ. *τροφική αλυσίδα*. λ. *αλυσίδα*, *τροφικό πλέγμα*. λ. *πλέγμα*). — **πυραμιδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυραμίς (-ίδος)*, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι πρόκειται για μτφ. χρήση τού ουσ. *πυραμίς* «είδος γλυκύσματος» (< *πυρός* «σιτάρι», βλ. λ. *πυρήνας*) λόγω σχήματος, αφού δεν παραδίδονται λεπτομέρειες για την υποτιθέμενη σχέση τους. Εξίσου μη πειστική εμφανίζεται και η εκδοχή τού δανείου από την αιγυπτ. λ. pr-m-us «ύψος». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *πυραμίδα πληθυσμού* (< αγγλ. population pyramid), *τροφική πυραμίδα* (< γαλλ. pyramide alimentaire)].

πυραμιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυραμιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πυραμίδας: *~ κτίσμα / αντικείμενο ||* (μτφ.) *~ δομή τής εξουσίας* || ΑΝΑΤ. *~ οστό / μυς* ΣΥΝ. πυραμιδωτός. — **πυραμιδοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πυραμιδωτός, -ή, -ό [1890] πυραμιδοειδής. — **πυραμιδωτά** επίρρ.

πυρανάφλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΜΗΧΑΝ. η αυτόματη και απρογραμμάτιστη ανάφλεξη τού καύσιμου υλικού στον κύλινδρο μηχανής εσωτερικής καύσεως, η οποία προκαλείται από την επαφή τού καυσίμου με υπέρθερμες μεταλλικές επιφάνειες, με συνέπεια την ταχύτατη αύξηση τής πίεσης και τού θορύβου καύσεως, αυξημένες απώλειες ψύξεως και χαμηλή απόδοση τής μηχανής.

πυρανίχνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έρευνα για τον εντοπισμό φωτιάς με σκοπό την κατάσβεσή της: *σύστημα αυτόματης ~* (μηχανικό σύστημα σε εσωτερικούς χώρους, όπως γραφεία, ξενοδοχεία κ.λπ., που εντοπίζει φωτιά και θέτει αυτομάτως σε λειτουργία καταβρεχτήρες για την κατάσβεσή της).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire detection].

πυραντοχή (η) η αντοχή υλικού σε υψηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire resistance].

πύραρχος (ο) {πυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *-αρχος* < *άρχω*].

πυρασφάλεια (η) [1894] {πυρασφαλειών} **1.** η ασφάλεια για τα ατυχήματα που προκαλούνται από φωτιά **2.** (συνεκδ.) η εταιρεία που ασχολείται με τις ασφάλειες σε περιπτώσεις ατυχημάτων από φωτιά. — **πυρασφαλιστικός**, -ή, -ό [1833].

πυραυλάκατος (η) {πυραυλακάτ-ου | -ων, -ους} πολεμικό σκάφος σχετικά μικρό και ευκίνητο, που μπορεί να εκτοξεύει πυραύλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος.*
[ΕΤΥΜ. < *πύραυλος* + *άκατος*].

πυραυλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πυραύλους ή εκτοξεύει πυραύλους: *~ όπλο / επίθεση / ταχύτητα / βάση / συστήματα || ~ εκτόξευση / δοκιμές* **2.** ***πυραυλική*** (η) η επιστημονική μελέτη τής κατασκευής και εκτόξευσης πυραύλων: *Ειδικό Αμυντικό Κέντρο Πυραυλικής και Αεροναυτικής.*

πυραυλοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τη βοήθεια πυραύλων: *~ διαστημικό όχημα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rocket-propelled].

πύραυλος (ο) [1858] {πυραύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. προωθητικός κινητήρας ή και ολόκληρο όχημα, που λειτουργεί με αντίδραση προκαλούμενη από εκτόξευση μέρους τής ίδιας του τής μάζας αντίθετα προς τη φορά τής κίνησής του και αναπτύσσει πολύ μεγάλη ταχύτητα· χρησιμοποιείται για την κίνηση των διαστημοπλοίων: *το διαστημικό λεωφορείο δεν απογειώθηκε, γιατί παρουσίασαν βλάβη οι προωθητικοί ~* **2.** (συνεκδ.) το διαστημικό όχημα που κινείται με τη βοήθεια πυραύλου: *εκτόξευση πυραύλου στη Σελήνη* **3.** ΣΤΡΑΤ. βλήμα που

διαθέτει δικό του σύστημα προώσεως, εκτοξεύεται από τη βάση του, έχει την ικανότητα να αναπτύσσει τεράστιες ταχύτητες και να πλήττει στόχους σε μεγάλη απόσταση: *αντιαεροπορικός / πυρηνικός / διηπειρωτικός* ~ (ικανός να πλήξει στόχο σε άλλη ήπειρο) || *κατευθυνόμενος* ~ (αυτός που διαθέτει αυτόνομο σύστημα αυτοκατεύθυνσης για ολόκληρη ή για τμήμα τής τροχιάς του) || *βαλλιστικός* ~ (αυτός που, μετά την εξάντληση των καυσίμων του, χάνει την προωθητική του δύναμη και μεταβάλλεται σε βλήμα ελεύθερης πτήσεως) || ~ *εδάφους-εδάφους / εδάφους-αέρος / θαλάσσης-αέρος* || ~ *μεγάλου / μικρού βεληνεκούς* **4.** πυροτέχνημα που εκσφενδονίζεται ψηλά και εκρήγνυται στον αέρα ΣΥΝ. ρουκέτα· ΦΡ. (μτφ.) **γίνομαι πύραυλος** (i) φεύγω με μεγάλη ταχύτητα (ii) θυμώνω πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνομαι μπαρούτι • **5.** παγωτό συσκευασμένο μέσα σε λεπτό, τραγανό μπισκότο σε σχήμα κώνου, όπως διατίθεται τυποποιημένο στο εμπόριο σε διάφορες γεύσεις. — (υποκ.) **πυραυλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*.
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *αυλός*. απόδ. τού γαλλ. fusée (< fuseau «αδράχτι – κώνος», λόγω τού σχήματος. < λατ. fusus)].

πυραυλοφόρος, -ος, -ο ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει πυραύλους: ~ *σκάφος τού Πολεμικού Ναυτικού.*
[ΕΤΥΜ. < *πύραυλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

πύραυνος (ο) {πυραύν-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεταλλικό ή πήλινο φορητό αγγείο, ανοιχτό στο πάνω μέρος, μέσα στο οποίο μεταφέρεται ή ανάβεται μικρή φωτιά για θέρμανση ή παρασκευή φαγητού. Επίσης **πύραυνο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πῦρ* + *-αυνος* < *αὔω* «ανάβω φωτιά» (βλ. λ. *ἔναυσμα*)].

πυργί (το) {πυργ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργίσκος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυργίον*. υποκ. τού αρχ. *πύργος* (βλ.λ.)].

πυργίσκος (ο) **1.** ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργί **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) μικρό διαμέρισμα σε σχήμα πύργου στα πολεμικά πλοία και αεροπλάνα, το οποίο περιλαμβάνει και προστατεύει τα μικρά πυροβόλα και τα όργανα διευθύνσεως τής βολής (β) θωρακισμένο διαμέρισμα σε υψηλή θέση μέσα σε υποβρύχιο, στο οποίο παραμένουν αυτοί που κατευθύνουν τις βολές την ώρα τής μάχης (γ) περιστροφικό θωρακισμένο διαμέρισμα μικρών διαστάσεων, όπου βρίσκονται τα πυροβόλα άρματος μάχης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πύργος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. *ἀστερ-ίσκος, ὀβελίσκος*. Ως στρατ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. turret].

πυργοδεσπότης (ο) [1825] {πυργοδεσποτών}, **πυργοδέσποινα** (η) [1887] **1.** (στον Μεσαίωνα) κύριος τού πύργου, ο φεουδάρχης **2.** (κατ' επέκτ.) ιδιοκτήτης πύργου ή επιβλητικής, πολυτελούς κατοικίας.

πυργοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυργοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Πύργος (ο) πόλη τής Δ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Ηλείας. — **Πυργιώτης** (ο), **Πυργιώτισσα** (η), **πυργιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Σύμφωνα με την παράδοση, η ονομασία οφείλεται σε πύργο που έκτισε τον 16ο αι. ο Ιωάννης Τσερνοτάς ή Τσερνοτάμπεης, ο οποίος ήταν κάτοχος τιμαρίων στη ΒΔ. Πελοπόννησο].

πύργος (ο) **1.** υψηλό και οχυρό οικοδόμημα με περισσότερους τού ενός ορόφους και περιορισμένο πλάτος, που χρησίμευε παλαιότ. για την ενίσχυση τής άμυνας των τειχών πόλεως, την προάσπιση φρουρίου και την ασφάλεια των μαχητών που παρέμεναν στο εσωτερικό του· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σαν χάρτινος πύργος*** (i) για κτήριο που καταρρέει πολύ εύκολα: *η πολυκατοικία κατέρρευσε στον σεισμό* ~ (ii) για οτιδήποτε αποδεικνύεται αβάσιμο, εξαιρετικά ασταθές, ενώ εκ πρώτης όψεως φαινόταν δυνατό και ακλόνητο: *οι ελπίδες / τα επιχειρήματά της κατέρρευσαν* ~ (β) (μτφ.) ***γυάλινος πύργος*** ο χώρος στον οποίο απομονώνεται εκούσια κάποιος από το περιβάλλον, τον κοινωνικό του περίγυρο, αδιαφορώντας για ό,τι συμβαίνει γύρω του, μένοντας αμέτοχος στις εξελίξεις: *«ο στοχαστής που βγαίνει από τον ~ του [...] με σκοπό να κάνει τη φιλοσοφία δημόσια, να τη [...] μοιραστεί με τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων»* (εφημ.) (γ) ***ο πύργος τής Βαβέλ*** (i) (Π.Δ.) το υψηλό οικοδόμημα που άρχισαν να κατασκευάζουν οι άνθρωποι από αλαζονεία, για να φθάσουν στον ουρανό (βλ. λ. *Βαβέλ*) (ii) (μτφ.) κατάσταση χάους και αδυναμίας ανθρώπων να έλθουν σε συνεννόηση (δ) ***Λευκός Πύργος*** βλ. λ. *λευκός* **2.** (στον Μεσαίωνα) η οχυρωμένη κατοικία τού φεουδάρχη **3.** (κατ' επέκτ.) το πολύ υψηλό, μνημειακού χαρακτήρα οικοδόμημα, τού οποίου η κορυφή υπερέχει σημαντικά όλων των γύρω κτισμάτων και είναι ορατή από μεγάλη απόσταση: *ο ~ τού Αιφελ / τής Πίζας* **4.** το πολυώροφο κτίσμα μοντέρνου αρχιτεκτονικού ρυθμού, που στεγάζει συνήθ. γραφεία, καταστήματα, υπηρεσίες κ.λπ.: *ο ~ των Αθηνών / τού Ο.Τ.Ε.*· ΦΡ. **πύργος ελέγχου** ψηλό οικοδόμημα σε αεροδρόμιο, που στεγάζει την υπηρεσία η οποία ελέγχει την εναέρια κυκλοφορία στον χώρο τού αεροδρομίου, καθώς και τα σχετικά όργανα **5.** το πολυτελές συνήθ. εξοχικό μέγαρο, το οποίο θυμίζει στην αρχιτεκτονική του οχυρωμένο αρχοντικό φεουδάρχη τού Μεσαίωνα (σημ. 2) **6.** (στο σκάκι) το κομμάτι που έχει το σχήμα πύργου (σημ. 1) και μπορεί να κινείται οριζόντια και κάθετα (όχι διαγώνια) πάνω στη σκακιέρα **7.** ΣΤΡΑΤ. τμήμα άρματος μάχης: *το σκάφος και ο ~ άρματος* || *Τεχνίτης Πύργου Ερπυστριοφόρου Οχήματος* **8.** ΤΕΧΝΟΛ. η βάση στηρίξεως των καλωδίων υψηλής τάσεως ΣΥΝ. πυλώνας **9.** συναρμολογούμενη σιδερένια σκαλωσιά. — (υποκ.) **πυργάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο από γερμ. τεχνοδομικούς όρους (λ.χ. γοτθ. baurgs «πόλη, πύργος», αρχ. γερμ. burg > γερμ. Burg), μέσω τής μακεδονικής διαλέκτου. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. *πύργος* ανάγεται σε *bhrgho-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhergh- «ύψος, ψηλά», και συνδ. με το τοπωνύμιο *Πέργαμος* (βλ.λ.), καθώς και με το γερμ. Berg «βουνό». εκδοχή που θα δικαιολογούσε τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *φύρκος· τεῖχος* και *φ<ο>ῦρκορ· ὀχύρωμα*. Προεκτείνοντας την εκδοχή αυτή, ένας ερευνητής υπέθεσε ότι ο Ι.Ε. τ. αποτελεί μικρασιατικό δάνειο, πβ. χεττ. parku- «ψηλός», parkeššar «ύψος». Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η λ. αποτελεί προελλην. δάνειο. Μεταφρ. δάνειο αποτελούν ορισμένες φρ., λ.χ. *πύργος ελέγχου* (< αγγλ. control tower), *σαν χάρτινος πύργος* (< αγγλ. like a house of cards), *γυάλινος πύργος* (< γαλλ. la tour d'ivoire)].

πυργόσπιτο (το) (παλαιότ.) οικοδόμημα που είχε τη μορφή πύργου: *τα ~ τής Μάνης.*

πυργώνω ρ. μετβ. {πύργω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περιβάλλω (χώρο) με πύργους **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ψηλό σαν πύργο: *«ένα βουνό με δάφνες αν υψώσουμε απ' το Πήλιο ώς την Όσσα κι αν το πυργώσουμε ώς τον έβδομο ουρανό...»* (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ. ανυψώνω, επισωρεύω. — **πύργωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυργῶ (-όω)* < *πύργος* (βλ.λ.)].

πυργωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα / οικοδόμημα* ΣΥΝ. πυργοειδής **2.** (για οχυρωματικό έργο) αυτός που διαθέτει πύργο ή πύργους.

πυρείο (το) (λόγ.) σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρεῖον* «ξύλο που ανάβει φωτιά μέσω τριβής» < *πῦρ* + παραγ. επίθημα *-εῖον* (πβ. *μνημ-εῖον*)].

πυρέξ (το) {άκλ.} **1.** το χοντρό, ανθεκτικό, ημιδιαφανές ή διαφανές γυαλί, το οποίο δεν σπάει τόσο στις υψηλές θερμοκρασίες όσο και στις απότομες αλλαγές θερμοκρασίας (λ.χ. από το ψύχος στη φωτιά) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό (λ.χ. οι δοκιμαστικοί σωλήνες των χημικών εργαστηρίων) **3.** (ειδικότ.) μαγειρικό σκεύος από το παραπάνω υλικό, που χρησιμοποιείται για το ψήσιμο τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < Pyrex, εμπορική επωνυμία, < αγγλ. pyrex < pie «πίτα» + -r- + -ex (με παρετυμολ. επίδρ. τού αρχ. *πῦρ*)].

πυρέσσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) έχω πυρετό, πάσχω από πυρετό ΑΝΤ. είμαι απύρετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρέτ-jω < *πυρετός* (βλ.λ.)].

πυρετικός, -ή, -ό ➝ πυρετός

πυρέτιο (το) [αρχ.] {πυρετί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) ο χαμηλός ή μικρής διάρκειας πυρετός ΣΥΝ. δέκατα.

πυρετογόνος, -ος, -ο [1879] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που προκαλεί πυρετό: ~ *ουσία* **2.** ***πυρετογόνο*** (το) ουσία πρωτεϊνικής ή πολυσακχαρικής σύνθεσης, που προέρχεται είτε από βακτήρια ή ιούς είτε από κύτταρα που καταστρέφονται και προκαλεί άνοδο τής θερμοκρασίας τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. pyrétogène].

πυρετοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόκληση πυρετού με τεχνητά μέσα για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyretotherapy].

πυρετολογία (η) [1786] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τα διάφορα είδη πυρετών, τα αίτια που τους προκαλούν και τις μεθόδους αντιμετωπίσεώς τους. — **πυρετολόγος** (ο/η), **πυρετολογικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrétologie].

πυρετός (ο) **1.** η παθολογική αύξηση τής θερμοκρασίας τού σώματος πάνω από το φυσιολογικό, η οποία αποτελεί σύμπτωμα ασθένειας και συνοδεύεται συχνά από γενική κακοδιαθεσία και άλλα φαινόμενα, λ.χ. πονοκέφαλο, ρίγη κ.λπ.: *ανεβαίνει / πέφτει ο ~ || καίγομαι / ψήνομαι στον ~ || τριταίος / τεταρταίος ~* (αυτός που εμφανίζεται κάθε τρίτη / τέταρτη ημέρα) **2.** ΙΑΤΡ. (ειδικότ.) ***πυρετοί*** (οι) οι παθολογικές αυξήσεις τής θερμοκρασίας τού σώματος ως σύμπτωμα τής ελονοσίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελώδεις πυρετοί, θέρμες **3.** (ονομασία διαφόρων ασθενειών που προσβάλλουν τα ζώα): *καταρρακτικός ~ των προβάτων || ανθρακικός / αφθώδης / γαλακτώδης ~ || κίτρινος / τυφοειδής / μελιταίος ~* **4.** (μτφ.) η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη ή/και ζωηρή ενεργητικότητα, κατάσταση έξαψης: *ο ~ τού χρυσού || ο ~ των εκλογών || ο ~ για το αυριανό ντέρμπι όλο και ανεβαίνει* ΣΥΝ. έξαψη. —(υποκ.) **πυρετούλης** (ο) κ. (λόγ.) **πυρέτιο** (το) [αρχ.] (βλ.λ.), **πυρετικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φωτιά, καύμα», < *πῦρ* + παραγ. επίθημα *-ετός*, πβ. *παγ-ετός, ὀχ-ετός, συρφ-ετός*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Ιπποκράτης)].

πυρετώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυρετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πυρετό (βλ.λ.) ή που προκαλεί πυρετό: ~ *ρίγος / νόσος* ΣΥΝ. πυρετικός **2.** αυτός που υπόκειται σε πυρετό: ~ *κύστη* **3.** αυτός που μοιάζει με φλεγμονή (βλ.λ.) ή που προκαλείται από φλεγμονή: ~ *έλκος* ΣΥΝ. φλεγμονώδης **4.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με μεγάλο ζήλο, ενεργητικότητα ή βιασύνη ή που εκδηλώνεται με ασυνήθιστη ένταση: ~ *προετοιμασία / δραστηριότητα / διαβουλεύσεις / προπαρασκευή / προσπάθειες* ΣΥΝ. ζωηρός, έντονος. — **πυρετωδώς** επίρρ. [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρήνα (η) {χωρ. πληθ.} καύσιμη ύλη σε μορφή κόκκων, που προέρχεται από τη σύνθλιψη των πυρήνων των ελαιοκάρπων μετά την αφαίρεση τού λαδιού.

Πυρηναία (τα) οροσειρά τής ΝΔ. Ευρώπης, φυσικό όριο μεταξύ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας. — **πυρηναϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Pyrénées. Σύμφωνα με την επικρατέστερη μυθολογική παράδοση, τα όρη έλαβαν την ονομασία τους από την *Πυρήνη*, θυγατέρα τού βασιλιά τής Θράκης Βέβρυκος και ερωμένη τού Ηρακλή, η οποία ετάφη εκεί. Εντελώς τυχαία θεωρείται η ομοιότητα με την κελτ. λ. ber / per «κορυφή». Κατά τους μεσν. χρόνους, οι λαοί συνήθιζαν να χρησιμοποιούν τα ονόματα των επιμέρους βουνών και κοιλάδων που ήταν κοντά στον τόπο κατοικίας τους· δεν φαίνεται να είχε επικρατήσει συγκεκριμένη ονομασία για όλη την

οροσειρά].

πυρήνας (ο) **1.** ΒΟΤ. το σκληρό, ξυλώδες σπέρμα στο εσωτερικό σαρκωδών καρπών: *ο ~ τού ελαιοκάρπου* ΣΥΝ. κουκούτσι **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί το κεντρικό στοιχείο σε κάτι: *οι σχολές αυτές αποτελούν τον ~ τού νέου πανεπιστημίου* || *οι ζηλοτυπίες μεταξύ των συζύγων αποτελούν τον ~ τής κωμωδίας* || *ο ~ τού ερωτήματος* ΣΥΝ. κέντρο, βάση **3.** ομάδα προσώπων που αποτελούν τους δημιουργούς και πρωταγωνιστές κίνησης, οργάνωσης κ.λπ.: *ο ~ τής συμμορίας / τής συνωμοσίας* **4.** (μτφ.) ομάδα προσώπων με κοινούς ιδεολογικοπολιτικούς στόχους, που δρουν στο εσωτερικό ευρύτερου χώρου: *τοποθετήθηκε γραμματέας τής οργάνωσης με την εντολή να συγκροτήσει κομματικούς ~*· ΦΡ. ***σκληρός πυρήνας*** βλ. λ. *σκληρός* ● **5.** ΒΙΟΛ. σφαιρικό, ελλειψοειδές ή άλλου σχήματος σωμάτιο στο εσωτερικό όλων των κυττάρων - εκτός από τα βακτήρια και τα κυανοφύκη– που διαχωρίζεται από το κυτταρόπλασμα με διπλή μεμβράνη και τού οποίου η λειτουργία είναι η ρύθμιση και ο έλεγχος των δραστηριοτήτων τού κυττάρου, μέσω τού συνόλου σχεδόν των γενετικών πληροφοριών που περιέχει **6.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κεντρικό τμήμα τού ατόμου, που αποτελείται από τα πρωτόνια και τα νετρόνια, φέρει θετικό ηλεκτρικό φορτίο και γύρω του κινούνται τα ηλεκτρόνια **7.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) το κέντρο αστέρα ή πλανήτη: *ο ~ τού Ηλίου* (β) η κεντρική περιοχή γαλαξία **8.** ΓΕΩΛ. το κεντρικό, διάπυρο τμήμα στο εσωτερικό τής Γης, που βρίσκεται κάτω από τον μανδύα και εκτείνεται σε βάθος 2.900 χιλιομέτρων μέχρι το κέντρο τού πλανήτη· αποτελείται από τον εξωτερικό πυρήνα, που μπορεί να είναι υγρός, και τον εσωτερικό, που έχει πάχος 1.300 χιλιόμετρα και μπορεί να είναι στερεός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρήν, -ῆνος*, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *πυρός* «σιτάρι» < I.E. *pū-ro- «κόκκος, κουκούτσι – σιτηρά», πβ. λιθ. pūrai «σιτηρά (τού χειμώνα)», αρχ. σλαβ. pyro «κεχρί», αρχ. αγγλ. fyrs «άγρωστις» (> αγγλ. furze) κ.ά. Ομόρρ. δωρ. *σπυρός* (βλ. λ. *σπυρί*). Οι σύγχρονοι επιστημ. όρ. αποδίδουν το γαλλ. nucléus].

πυρηνέλαιο (το) [1891] {πυρηνελαί-ου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το λάδι που εξάγεται από τα κουκούτσια (πυρήνες) τής ελιάς με εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες· χρησιμοποιείται στη διατροφή και τη σαπωνοποιία ΣΥΝ. πυρηνόλαδο.

πυρηνικός, -ή, -ό 1. ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού ατόμου και τις ιδιότητές του: *~ σύντηξη / σχάση / ακτινοβολία / αντίδραση* ΣΥΝ. ατομικός (β) ***πυρηνική ενέργεια*** η ενέργεια που απελευθερώνεται σε μεγάλες ποσότητες κατά τη διάρκεια πυρηνικών αντιδράσεων (βλ. λ. *αντίδραση*) ή μεταπτώσεων των ατομικών πυρήνων από ορισμένη ενεργειακή στάθμη σε άλλη χαμηλότερη (γ) ***πυρηνικό όπλο*** όπλο με τεράστια εκρηκτική και καταστροφική δύναμη, που λειτουργεί είτε με σχάση είτε με σύντηξη ατομικών πυρήνων (δ) ***πυρηνική κεφαλή*** (i) η κεφαλή ενός πυρηνικού πυραύλου (ii) (συνεκδ.) ο πυρηνικός πύραυλος: *μια χώρα που διαθέτει πλήθος πυρηνικών κεφαλών* (ε) ***πυρηνικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με πυρηνικά όπλα (στ) ***πυρηνικός χειμώνας*** η κατάσταση ψύχους, σκότους και ερήμωσης, που έπεται ενός πυρηνικού πολέμου (ζ) ***πυρηνικός αντιδραστήρας*** τεχνολογικό κατασκεύασμα για την αξιοποίηση τής πυρηνικής ενέργειας, εντός τού οποίου λαμβάνει χώρα συνεχής αλλά ελεγχόμενη πυρηνική σχάση ή σύντηξη και απελευθερώνεται ποσότητα πυρηνικής ενέργειας: *~ σχάσεως / σύντηξης* (η) ***πυρηνική φυσική*** κλάδος τής φυσικής, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τού πυρήνα του ατόμου ως φυσικού συστήματος, καθώς και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται με αυτόν **2.** αυτός που σχετίζεται με τη χρήση τής πυρηνικής ενέργειας: *~ οπλοστάσιο / απόβλητα / δοκιμή / τεχνολογία / εξοπλισμός / εργοστάσιο / ατύχημα* **3.** αυτός που κατέχει πυρηνικά όπλα: *~ υποβρύχιο / αεροπλανοφόρο / δύναμη* (κράτος με πυρηνικό οπλοστάσιο) ● **4.** (ειδικότ.) ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού κυττάρου: *~ μεμβράνη* **5. *πυρηνική ιατρική*** ο κλάδος που ασχολείται (i) με τη διάγνωση (μέσω τής σπινθηρογραφικής απεικόνισης οργάνων και τής αναζήτησης διαγνωστικών δεικτών στα βιολογικά υγρά) (ii) με τη θεραπευτική χορήγηση των κατάλληλων κατά περίπτωση ραδιενεργών ισοτόπων σε διάφορες παθήσεις ● **6.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα (βλ.λ.) σώματος, αντικειμένου, οργάνωσης (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***πυρηνική οικογένεια*** τύπος οικογενειακής οργάνωσης που χαρακτηρίζει τις βιομηχανικές κοινωνίες και περιλαμβάνει τον σύζυγο, τη σύζυγο και τα ανήλικα και άγαμα τέκνα (κατ' αντιδιαστολή προς τη διευρυμένη οικογένεια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nuclear].

πυρηνίσκος (ο) ΒΙΟΛ. σφαιρικός σχηματισμός τού πυρήνα των κυττάρων πλούσιος σε R.N.A. (βλ.λ.), ο οποίος εξαφανίζεται κατά τη μίτωση και επανεμφανίζεται στους θυγατρικούς πυρήνες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από λατ. nucleolus].

πυρηνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυρηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (επιστημ.) ο όμοιος με πυρήνα καρπού: (ΑΝΑΤ.) *~ απόφυση* (η απόφυση τού δεύτερου αυχενικού σπονδύλου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρηνοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με πυρηνική ενέργεια: *~ υποβρύχιο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nuclear-powered].

πυρηνόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάλυση τού πυρήνα των κυττάρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrenolysis].

πυρίαμα (το) {πυριάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. θερμό επίθεμα (όπως φιάλη με ζεστό νερό, κατάπλασμα κ.λπ.) που τοποθετείται για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυριῶ (-άω)* < *πυρία* «ατμόλουτρο» (< *πῦρ*)].

πυριγενής, -ής, -ές κ. **πυρογενής** [μτγν.] {πυριγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που γεννιέται ή σχηματίζεται μέσα στη φωτιά ή από τη φωτιά **2.** αυτός που υπέστη κατεργασία, που σφυρηλατήθηκε με τη χρήση φωτιάς: *~ εργαλείο / όργανο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-γενής* < *γένος*].

πυρίκαυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κάηκε από τη φωτιά, που αποτεφρώθηκε: *~ σκεύος* ΣΥΝ. αποτεφρωμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-καυστος* < *καίω*].

πυρίμαχος, -η, -ο αυτός που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες, που δεν καταστρέφεται εύκολα από τη φωτιά: *~ σκεύος / υλικά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-μαχος* < *μάχομαι*].

πύρινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που καίει, που βγάζει φωτιά ή αποτελείται από φωτιά: *οι ~ γλώσσες έγλειφαν τους τοίχους τού φλεγόμενου κτηρίου* || *~ λαίλαπα* (πυρκαγιά) || *το ~ μέτωπο τής πυρκαγιάς* || (μτφ.) «*οι κάτοικοι τής περιοχής προσπαθούσαν να σταματήσουν τον ~ δράκο και να σώσουν τις περιουσίες τους*» ΣΥΝ. διάπυρος, πυρωμένος **2.** (μτφ.) ο γεμάτος πάθος και ένταση, κυρ. επιθετική: *~ λόγοι εκφωνούνται στη Βουλή κατά τής φορολογικής μεταρρύθμισης* || *~ μάτια / κήρυγμα / άρθρο* ΣΥΝ. ένθερμος, φλογερός, λάβρος.

πυρίτης (ο) [μτγν.] {πυριτών} ΓΕΩΛ. πέτρωμα που έχει την ιδιότητα να παράγει φωτιά με την τριβή σε άλλο αντικείμενο (βλ. κ. λ. *πυρόλιθος*) ΣΥΝ. στουρνάρι.

πυρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) εκρηκτική ύλη που αποτελείται από μείγμα νίτρου, θείου και ξυλάνθρακα και αναδίδει μαύρο καπνό όταν εκρήγνυται ΣΥΝ. μπαρούτι.
[ΕΤΥΜ. < θηλ. τού μτγν. *πυρίτης (ό)* «είδος τσακμακόπετρας που ανάβει φωτιά» ως απόδ. τού γαλλ. poudre «μπαρούτι»].

πυριτιδαποθήκη (η) [1847] {πυριτιδαποθηκών} (λόγ.) **1.** αποθήκη πυρίτιδας (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών **3.** (μτφ.) η γεωγραφική περιοχή που αποτελεί λανθάνουσα εστία πολέμου λόγω συσσωρευμένων εντάσεων και αντιθέσεων: *η ~ τής Ευρώπης* (χαρακτηρισμός για τα Βαλκάνια).

πυριτιδοποιείο (το) [1847] (λόγ.) το εργοστάσιο παραγωγής πυρίτιδας (βλ.λ.) και άλλων εκρηκτικών και πολεμικών υλών ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαρουτάδικο.

πυριτιδοποιία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τέχνη ή η βιομηχανία παρασκευής πυρίτιδας και πυρομαχικών. — **πυριτιδοποιός** (ο) [1847].

πυρίτιο (το) [1873] {πυριτίου} ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Si), που απαντά σε μεγάλο ποσοστό στα πετρώματα τού στερεού φλοιού τής Γης υπό μορφήν οξυγονούχων ενώσεων· χρησιμοποιείται στη μικροηλεκτρονική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). —**πυριτικός, -ή, -ό** [1819].
[ΕΤΥΜ. < *πυρίτης (λίθος)* < *πυρ*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. silicon (< λατ. silex «χαλίκι, πυρίτης»)].

πυριτιούχος, -ος, -ο [1873] αυτός που περιέχει πυρίτιο.
[ΕΤΥΜ. < *πυρίτιο* + *-ούχος* < *έχω*].

πυριτοδόκη (η) {πυριτοδοκών} ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) δοχείο ή κιβώτιο για τη φύλαξη τής πυρίτιδας, που χρησιμοποιήθηκε για τα πυροβόλα των πολεμικών πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < *πυρίτ(ιδα)* + *-δόκη* < *δέχομαι* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. caisse à poudre].

πυριτοκάμινος (η) {πυριτοκαμίν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η ειδική κάμινος, μέσα στην οποία γίνεται η φρύξη τού σιδηροπυρίτη κατά τη βιομηχανική παρασκευή τού θειικού οξέος.

πυριτόλιθος (ο) [1873] {πυριτολίθ-ου | -ων, -ους} ο πυρόλιθος.

πυριφλεγής, -ής, -ές {πυριφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που καίγεται αναδίδοντας φλόγες **2.** (μτφ.) πολύ θερμός και έντονος: *~ έρως* ΣΥΝ. ένθερμος, διακαής, σφοδρός, φλογερός. Επίσης **πυρίφλεκτος, -η, -ο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-φλεγής* < *φλέγω*].

πυρκαγιά κ. (λόγ.) **πυρκαϊά** (η) [αρχ.] μεγάλης έκτασης φωτιά η οποία καταστρέφει κτήρια, δάσος κ.λπ.: *~ ξέσπασε σε παλιό εργοστάσιο και το κατέστρεψε ολοσχερώς* || *~ μεγάλης έκτασης μαίνεται σε πευκόφυτο δάσος τής Αττικής* || *καταπολέμηση / κατάσβεση τής ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρκαϊά* (πβ. μυκ. pu-ka-wo = *Πυρκαεύς*) < *πῦρ* + θ. *κα-* (< *καίω*, πβ. παθ. αόρ. β' *έ-κά-ην*) + *-ιά*].

ΠΥΡ.ΚΑΛ. (το / προφορ. η) Πυριτιδοποιείο-Καλυκοποιείο.

πυρο- / πυρό κ. **πυρι- / πυρί-** κ. **πυρ- / πύρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με τη φωτιά: *πυρ-ασφάλεια, πυρ-φόρος, πυρί-καυστος, πυρό-σβεση* **2.** με την ανάφλεξη: *πυρο-δοτώ, πυρο-τέχνημα, πύρ-αυλος* **3.** με τα πυρά, τη βολή: *πυρο-βολισμός* **4.** με το κόκκινο χρώμα τής φωτιάς: *πυρ-άκανθος, πυρό-ξανθος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυρο-ειδής*, μτγν. *πυρο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *πῦρ* (βλ.λ.) και απαντά επίσης ως *πυρ-* προ φωνήεντος και συμφώνου (λ.χ. αρχ. *πυρ-άγρα, πυρ-φόρος*), καθώς και ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού, λ.χ. αρχ. *πυρί-καυστος, πυρι-φλεγής*)].

πυροβασία (η) {χωρ. πληθ.} το βάδισμα ξυπόλυτου πάνω σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγεται (π.χ. στα αναστενάρια).

πυροβάτης (ο) {πυροβατών}, **πυροβάτισσα** (η) {πυροβατισσών} πρόσωπο που εκτελεί πυροβασία (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *αναστενάρης*).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-βάτης* < *βαίνω*, πβ. κ. *δια-βάτης, επι-βάτης, ανα-βάτης*].

πυροβολαρχία (η) [1833] {πυροβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα τού πυροβολικού, που διαθέτει έξι πυροβόλα και διοικείται από λοχαγό.
[ΕΤΥΜ. < *πυροβόλο* + *-αρχία* < *άρχω*, απόδ. τού γαλλ. batterie].

πυροβολείο (το) [1858] ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο που διαθέτει προστασία από τα εχθρικά πυρά, στο οποίο στεγάζονται και από το οποίο βάλλουν τα πυροβόλα.

πυροβόληση (η) ➝ πυροβολώ

πυροβολητής (ο) [1847] ΣΤΡΑΤ. ο χειριστής πυροβόλου ΣΥΝ. (λαϊκ.)

καννονιέρης.

πυροβολικός, -ή, -ό [1822] ΣΤΡΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το πυροβόλο **2.** ***πυροβολική*** (η) κλάδος τής πολεμικής επιστήμης και τέχνης, που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα διάφορα είδη πυροβόλων **3.** ***Πυροβολικό*** (το) (συντομ. ΠΒ) (α) μάχιμο Όπλο τού Στρατού Ξηράς, που πολεμά με πυροβόλα και κύριο καθήκον του είναι να παρέχει πυρά υποστήριξης στο Πεζικό και στα Τεθωρακισμένα, προσβάλλοντας στόχους επιφανείας· ΦΡ. ***βαρύ πυροβολικό*** βλ. λ. *βαρύς* (β) ΝΑΥΤ. το σύνολο των πυροβόλων πολεμικού πλοίου, καθώς και το προσωπικό που τα χειρίζεται.

πυροβολισμός (ο) [1825] **1.** η εκπυρσοκρότηση πυροβόλου όπλου (πιστολιού ή τουφεκιού): *πέφτουν (σποραδικοί)* ~ ΣΥΝ. βολή, τουφεκιά, πιστολιά **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται κατά την εκπυρσοκρότηση πυροβόλου όπλου (κυρ. φορητού): *ο ~ ακούστηκε από εκεί* ΣΥΝ. τουφεκιά, πιστολιά.

πυροβόλο (το) **1.** κάθε όπλο που λειτουργεί με εκρηκτική ύλη, εκτοξεύοντας σε μεγάλη απόσταση βλήματα, τα οποία προωθούνται και επιταχύνονται μέσα στον σωλήνα ή στην κάννη από τα αέρια καύσεως **2.** μεγάλο, μη φορητό εκηβόλο όπλο, που εκτοξεύει βαρέα βλήματα, συνήθ. στηριζόμενο σε κιλλίβαντα ΣΥΝ. κανόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. canon].

πυροβόλος, -ος, -ο αυτός που εκτοξεύει βλήματα με την προωθητική δύναμη αερίων καύσεως: ~ *όπλα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., για φλεγόμενα βέλη, < *πυρο-* (< *πῦρ*) + *-βόλος* < *βάλλω*, πβ. *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος*].

πυροβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1854] {πυροβολείς... | πυροβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) βάλλω με πυροβόλο όπλο, ρίχνω πυροβολισμό: *έβγαλε το πιστόλι του και πυροβόλησε στον αέρα / στα τυφλά* ♦ (μετβ.) **2.** κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς (κάποιον/κάτι): *τον πυροβόλησαν σχεδόν εξ επαφής* || *πυροβόλησε τον στόχο με κλειστά μάτια* ΣΥΝ. ρίχνω **3.** (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου: *«μην πυροβολείτε τον υπουργό», είπε ο πρωθυπουργός. «την ευθύνη αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου εγώ»*· ΦΡ. ***μην πυροβολείτε τον πιανίστα!*** μην κατηγορείτε κάποιον (ο οποίος δεν φταίει σε τίποτα, δεν έχει καμία ανάμειξη σε μια υπόθεση).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-βολώ* (< *βάλλω*), άσχετο με το μτγν. *πυροβολῶ* «σπέρνω σιτάρι» < *πυρο-* (< *πυρός* «σίτος», βλ. λ. *πυρήνας*)].

πυρογενής, -ής, -ές → πυριγενής

πυρογραφία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος διακοσμήσεως στερεών επιφανειών, λ.χ. ξύλου, δέρματος, οστού, χαρτονιού κ.λπ., που συνίσταται στη χάραξη σχεδίων με πυρακτωμένη μεταλλική ακίδα **2.** (συνεκδ.) το έργο που δημιουργήθηκε με την παραπάνω μέθοδο. — **πυρογραφικός,** -ή, -ό, **πυρογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pyrogravure (νόθο σύνθ.)].

πυρογράφος (ο) το ειδικό εργαλείο με το οποίο γίνεται η πυρογραφία (βλ.λ.).

πυροδιάσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ. η πυρόλυση (βλ.λ.).

πυροδότης (ο) [1895] {πυροδοτών} **1.** ΝΑΥΤ. ναύτης πολεμικού πλοίου, που έχει ως έργο να μεταφέρει τα πυρομαχικά από τις αποθήκες τού πλοίου στα πυροβόλα **2.** (παλαιότ.) ράβδος με φιτίλι στο ένα της άκρο, με την οποία μεταδιδόταν η φωτιά στο έκκαυμα των παλαιών πυροβόλων.

πυροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να πυροδοτεί κανείς κάτι: *η ~ τού δυναμίτη* || (μτφ.) *η ~ βίαιων εκδηλώσεων από τις εμπρηστικές δηλώσεις πολιτικών παραγόντων* **2.** η έναρξη τής χημικής αντίδρασης μέσα στον θάλαμο καύσεως πυραύλου, η οποία θα παραγάγει τα θερμά αέρια που απαιτούνται για την πρόωσή του. — **πυροδοτικός,** -ή, -ό.

πυροδοτώ ρ. μετβ. [1852] {πυροδοτείς... | πυροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταδίδω φωτιά (σε εκρηκτική ύλη) **2.** (γενικότ.) προκαλώ έκρηξη (σε εκρηκτικό μηχανισμό): *οι τρομοκράτες πυροδότησαν τη βόμβα με τηλεχειρισμό* **3.** (μτφ.) προκαλώ την έντονη εκδήλωση, γίνομαι αιτία να προκληθεί κάτι: *η προκλητική αυτή ενέργεια θα πυροδοτήσει ανεξέλεγκτες αντιδράσεις* || *η παραίτηση πυροδότησε σημαντικές εξελίξεις* || *τις φήμες πυροδότησε μια συνέντευξή του* || *«υπάρχουν τρόποι να δοθεί στις γυναίκες η θέση που τους αξίζει στα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να είναι αναγκαίο να πυροδοτήσουμε έναν πόλεμο των φύλων...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-δοτώ* < *δότης*].

πυροηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο τής ανάπτυξης αντίθετων ηλεκτρικών φορτίων σε διάφορα τμήματα υπερθερμασμένου κρυστάλλου. — **πυροηλεκτρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyroelectricity].

πυροκροτητής (ο) μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης, τοποθετημένη σε ειδική μεταλλική θήκη, που η έκρηξή της προκαλεί την ανάφλεξη πυρίτιδας ή άλλης εκρηκτικής ή προωθητικής ύλης ΣΥΝ. εμπύρευμα. — **πυροκροτικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-κροτητής* < *κροτώ*, απόδ. τού αγγλ. detonator].

πυρολάτρης (ο) [1845] {πυρολατρών}, **πυρολάτρισσα** (η) {πυρολατρισσών} **1.** πρόσωπο που αποδίδει θεϊκή ή μυστηριακή δύναμη στη φωτιά, καθιστώντας την αντικείμενο λατρείας **2.** οπαδός τού ζωροαστρισμού.

πυρολατρία (η) [1845] {πυρολατριών} **1.** η λατρεία τής φωτιάς ως θεϊκής ή μυστηριακής δύναμης **2.** ο ζωροαστρισμός (βλ.λ.). — **πυρολατρικός,** -ή, -ό [1892].

πυρόλιθος (ο) [1847] {πυρολίθ-ου | -ων, -ους} σκληρή πέτρα, μία από τις μορφές τού πυριτίου, που παράγει σπινθήρα με την τριβή ΣΥΝ. πυριτόλιθος, στουρναρόπετρα, τσακμακόπετρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pierre à feu].

πυρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση πολύπλοκων μορίων οργανικών ενώσεων σε απλούστερα με την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας· χρησιμοποιείται ως μέθοδος διυλίσεως τού πετρελαίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrolysis].

πυρομανής, -ής, -ές {πυρομαν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που πάσχει από πυρομανία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἐ-μάνην*)].

πυρομανία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ψυχαναγκαστική παρόρμηση που παρωθεί κάποιον να ανάβει φωτιές, να προκαλεί πυρκαγιές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyromanie].

πυρομαντεία (η) [μτγν.] {πυρομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση τής φωτιάς, που αξιοποιεί ως σημάδια καμένα αντικείμενα, σφάγια κ.λπ. ΣΥΝ. εμπυροσκοπία.

πυρομάντης (ο) [μτγν.] {πυρομάντ-εις, -εων}, **πυρομάντισσα** (η) {πυρομαντισσών} πρόσωπο που προβλέπει, προφητεύει τα μελλούμενα με πυρομαντεία.

πυρομαχικά (τα) [1870] (περιληπτ.) τα βλήματα, οι εκρηκτικές ύλες ή συσκευές κ.λπ., το πολεμικό υλικό: *αποθήκη πυρομαχικών* || *τους τελείωσαν τα ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. munitions].

πυρομεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία ή τεχνική επεξεργασίας των μεταλλευμάτων με τη θερμότητα, εξαγωγή των μετάλλων από αυτά ή με την τήξη ή την πύρωσή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrometallurgy].

πυρομετρία (η) {πυρομετριών} η επιστημονική μέτρηση υψηλών θερμοκρασιών. — **πυρομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrométrie].

πυρόμετρο (το) [1766] {πυρομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση πολύ υψηλών θερμοκρασιών, το οποίο χρησιμοποιεί ως βάση μετρήσεως την ακτινοβολία που εκπέμπεται από ένα σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyromètre].

πυρονόμος (ο) αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ, πυρός*) + *-νόμος*, κατά τα *αστυ-νόμος, τροχονόμος, στρατο-νόμος*].

πυροπαθής, -ής, -ές {πυροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πληγεί από πυρκαγιά, που έχει υποστεί καταστροφή ή ζημιά από φωτιά ΣΥΝ. πυρόπληκτος.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-παθ-ον*), κατά το *πλημυρο-παθής*].

πυρόπληκτος, -η, -ο πυροπαθής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-πληκτος* < *πλήττω*, κατά το *σεισμό-πληκτος*].

πυροπροστασία (η) {πυροπροστασιών} το οργανωμένο σύστημα προστασίας (κτηρίου, δάσους κ.λπ.) από πυρκαγιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire protection].

πυροπυξίδα (η) [1856] πυρομετρικό όργανο για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας των κλιβάνων.

πυρόσβεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η κατάσβεση πυρκαγιάς: *στην ~ μετέχουν στρατιώτες και εθελοντές*.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *σβέση* (βλ.λ.)].

πυροσβεστήρας (ο) [1833] το φορητό ή κινητό, συνήθ. κόκκινο, κυλινδρικό δοχείο, που τοποθετείται προληπτικά σε κτήρια, μεταφορικά μέσα κ.λπ. για την άμεση κατάσβεση πυρκαγιών μικρής εκτάσεως με την εκτόξευση ειδικών χημικών ουσιών, οι οποίες μπορούν λ.χ. να ψύχουν τα υλικά ή τα αντικείμενα που καίγονται ή να σβήνουν τις φλόγες στερώντας τους το οξυγόνο.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-σβεστήρας* < αρχ. *σβέννυμι* (βλ. *σβήνω*), απόδ. τού γαλλ. extincteur de feu].

πυροσβέστης (ο) [1855] {πυροσβεστών}, **πυροσβέστρια** (η) [1899] {πυροσβεστριών} (σημ. 1) **1.** μέλος τού Πυροσβεστικού Σώματος, επιφορτισμένο με το έργο τής κατάσβεσης πυρκαγιών **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε επεμβαίνει σε καταστάσεις εντάσεως και συγκρούσεων, κατευνάζοντας τα πνεύματα.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-σβέστης* (< αρχ. *σβέννυμι*, βλ. κ. *σβήνω*)].

πυροσβεστικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάσβεση πυρκαγιών ή με τους πυροσβέστες: *~ αντλία / κρουνός / αεροπλάνο / μέσα / δυνάμεις / προσωπικό* **2.** (α) ***πυροσβεστικό (όχημα)*** μηχανοκίνητο, συνήθ. βυτιοφόρο, όχημα πυρόσβεσης, ειδικά εξοπλισμένο με αντλία και εύκαμπτους σωλήνες μεγάλης παροχής και μήκους (ώς και 300 μέτρων) για την εκτόξευση νερού ή χημικών διαλυμάτων με υψηλή πίεση, εφοδιασμένο με ειδική σκάλα ταχείας ανάπτυξης για την επέμβαση σε ψηλά κτήρια (β) ***Πυροσβεστική (Υπηρεσία) / Πυροσβεστικό Σώμα*** ειδική υπηρεσία αμέσου δράσεως για την κατάσβεση πυρκαγιών, τον απεγκλωβισμό ατόμων ή την αντιμετώπιση πλημμυρών με προσωπικό ειδικά εκπαιδευμένο και με ανάλογο εξοπλισμό: *το τηλέφωνο τής ~ είναι 199* **3.** (μτφ.) αυτός που επιχειρεί να μειώσει τις εντάσεις, να ηρεμήσει τα πνεύματα: *οι ~ επεμβάσεις τού προέδρου δεν κατάφεραν να συμφιλιώσουν τις αντίπαλες παρατάξεις μέσα στο κόμμα* || *~ μέτρα / αποφάσεις* || *τέτοιες κρίσεις δεν αντιμετωπίζονται με ~ ενέργειες* ΣΥΝ. κατευναστικός. — **πυροσβεστικ-ά / -ώς** επίρρ.

πυροστάτης (ο) {πυροστατών} η πυροστιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πυριστάτης* < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵστημι* (βλ. λ. *ἵ-στα-μαι*), πβ. κ. *θερμο-στάτης*].

πυροστιά (η) **1.** μεταλλικός τρίποδας με τριγωνικό ή κυκλικό πλαίσιο για την τοποθέτηση χύτρας ή άλλου σκεύους πάνω από τη φωτιά

ΣΥΝ. πυροστάτης **2.** (συνεκδ.) κάμινος πάνω από την οποία υπάρχει εγκατεστημένη πυροστιά (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πυροστία* < μτγν. *πυρεστία* «τζάκι, θερμάστρα» (με την επίδρ. των συνθέτων από *πυρο-*) < *πῦρ* + *ἑστία*. Σύμφωνα με λιγότερο πιθ. εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό των λ. *πυροστάτης* (μεσν. / μτγν.) και *παρεστία* (αρχ.)].

πυρόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ο πυρήνας τής Γης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrosphère].

πυροσωλήνας (ο) [1847] πυροτεχνική συσκευή που πυροδοτεί εκρηκτικό βλήμα: ~ *ωρολογιακός / ηλεκτρικός* || *αντιαεροπορικός / αντιβαλλιστικός ~ προσεγγίσεως*.

πυροτέχνημα (το) [1840] {πυροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κατασκεύασμα από εύφλεκτες ή εκρηκτικές ύλες, που εκτοξεύεται ψηλά στον ουρανό και σκορπίζεται (καθώς εκρήγνυται) σε πολύχρωμα, φωτεινά, φαντασμαγορικά σχήματα, συχνά με δυνατούς ήχους, συριγμούς και κρότους σε εορτασμούς, εκδηλώσεις, τελετές κ.λπ. ΣΥΝ. βεγγαλικό, βαρελότο, φωτοβολίδα **2.** (συνεκδ.) ***πυροτεχνήματα*** (τα) οι φαντασμαγορικές εκρήξεις των παραπάνω κατασκευασμάτων: *στο τέλος τού καρναβαλιού θα ανάψουν / ρίξουν πυροτεχνήματα* ΣΥΝ. βεγγαλικά **3.** (μτφ.) η ενέργεια που αποσκοπεί στην πρόκληση εντυπωσιασμού χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα: *η υπόσχεση για μείωση τής στρατιωτικής θητείας αποδείχθηκε προεκλογικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. firework].

πυροτέχνης (ο) [1772] {πυροτεχνών} **1.** ο τεχνίτης που κατασκευάζει πυροτεχνήματα **2.** ΣΤΡΑΤ. ο πυροτεχνουργός (βλ.λ.). Επίσης **πυροτεχνίτης**.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, πβ. *βιο-τέχνης, καλλι-τέχνης*].

πυροτεχνικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τής κατασκευής πυροτεχνημάτων **2.** ***πυροτεχνική*** (η) η πυροτεχνουργία (βλ.λ.).

πυροτεχνουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού πυροτεχνουργού **2.** ΣΤΡΑΤ. κλάδος τής κατασκευαστικής τεχνολογίας, που ασχολείται με την παρασκευή, τη χρήση, τη συντήρηση και τον έλεγχο των εκρηκτικών υλών ΣΥΝ. πυροτεχνική.

πυροτεχνουργός (ο) [1888] **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στην παραγωγή, χρήση και συντήρηση πυροτεχνημάτων ή στην παρασκευή εκρηκτικών (στη γόμωση βλημάτων) ΣΥΝ. πυροτέχνης, πυροτεχνίτης **2.** ΣΤΡΑΤ. τεχνικός ειδικευμένος στον εντοπισμό, την εξουδετέρωση και απογόμωση εκρηκτικών μηχανισμών, πυρομαχικών: *ο ~ κατάφερε να εξουδετερώσει την ωρολογιακή βόμβα πέντε λεπτά πριν από την έκρηξή της*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrotechnicien].

πυρότουβλο (το) πυρίμαχη πλίνθος, τούβλο από πυρίμαχο υλικό, από μη μεταλλικά ορυκτά (άργιλο, βοξίτη κ.λπ.), που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, την υαλουργία και την οικοδομική (κατασκευή τζακιών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. firebrick].

πυροφάνι (το) {πυροφαν-ιού | -ιών} **1.** η πρόσθετη και εξέχουσα σχάρα στην πλώρη αλιευτικού, πάνω στην οποία τοποθετείται ειδική λάμπα, ώστε το φως να προσελκύει ψάρια κατά το νυχτερινό ψάρεμα **2.** (συνεκδ.) το νυχτερινό ψάρεμα με τον παραπάνω τρόπο: *πάω για ~* **3.** (αργκό) ΣΤΡΑΤ. (ως καψώνι) η τοποθέτηση αναμμένου χαρτιού ανάμεσα στα δάχτυλα τού ποδιού στρατιώτη που κοιμάται.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-φάνι* (< μτγν. *φανίον*, υποκ. τού αρχ. *φανός*)].

πυροφοβία (η) {πυροφοβιών} ΨΥΧΟΛ. ο παθολογικός φόβος για τη φωτιά, τις πυρκαγιές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrophobia].

πυρπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταστροφή με εμπρησμό: *η ~ τής τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη*.

πυρπολητής (ο) [μτγν.] **1.** το πρόσωπο που πυρπολεί **2.** ΙΣΤ. ο μπουρλοτιέρης, ο κυβερνήτης ή ναύτης πυρπολικού.

πυρπολικό (το) μικρό ευέλικτο πλοίο, γεμάτο εύφλεκτες και εκρηκτικές ύλες, το οποίο προσκολλάται σε εχθρικό σκάφος, ώστε με την ανάφλεξη των εκρηκτικών υλών να το καταστρέψει ΣΥΝ. μπουρλότο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. brûlot (βλ. κ. *μπουρλότο*)].

πυρπολικός, -ή, -ό [1825] αυτός που σχετίζεται με την πυρπόληση, που προκαλεί εμπρησμό ΣΥΝ. εμπρηστικός.

πυρπολώ ρ. μετβ. {πυρπολείς... | πυρπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταστρέφω (κάτι) βάζοντάς του φωτιά, προκαλώ την ανάφλεξη και καύση του: *οι Τούρκοι πυρπόλησαν τη Σμύρνη το 1922* ΣΥΝ. κατακαίω **2.** (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα: *ο Ρήγας πυρπολούσε τις καρδιές των Ελλήνων με τα ποιήματά του*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρπολῶ* «ανάβω και διατηρώ τη φωτιά (γυρίζοντας τα ξύλα)» < *πῦρ* + *πολῶ (-έω)* «γυρίζω, (περι)στρέφω», ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πέλω / -ομαι* «κινούμαι, περιστρέφομαι» (βλ. λ. *πόλος*), πβ. κ. *ἀνα-πολῶ, περι-πολῶ*].

πύρρειος, -ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Πύρρο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πύρρειος νίκη*** η νίκη που επιτυγχάνεται με βαρύτατες απώλειες τού νικητή, ώστε να μην έχει ουσιαστικό αντίκρισμα: *η κατάκτηση τής Κρήτης ήταν για τους Γερμανούς μια ~, αφού καθυστέρησε καθοριστικά την επίθεσή τους στη Σοβιετική Ένωση*, πβ. κ. *καδμεία νίκη* λ. *καδμείος*.

πυρρίχη (η) {πυρριχών} ο πυρρίχιος χορός (βλ. λ. *πυρρίχιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πυρρίχιος*].

πυρρίχιος (ο) {πυρριχί-ου | -ων, -ους} **1.** πολεμικός χορός προερχόμενος κυρ. από τις αρχαίες δωρικές πόλεις, οι κινήσεις τού οποίου συνιστούν χορευτική απόδοση των επιθετικών ή αμυντικών ενεργειών ενόπλων μαχητών κατά τη διάρκεια τής μάχης **2.** ΜΕΤΡ. (ενν. *πους*) μέτρο που βασίζεται σε πόδα αποτελούμενο από δύο βραχείες συλλαβές (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πυρρίχη* (ενν. *ὄρχησις*) < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + επίθημα *-ιχος* (πβ. κ. *μειλίχη* - *μειλίχιος*)].

πυρρόξανθος, -η, -ο αυτός που έχει κοκκινόξανθο χρώμα: ~ *μαλλιά / γένια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πυρρός* (βλ.λ.) + *ξανθός*].

πυρρός, -ά, -όν (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς, ξανθοκόκκινος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμια Pu-wo, Pu-wa, Pu-wi-no), που συνδ. με τις λ. *πῦρ* και *πυρσός* (δωρ.). Σύμφωνα με την πιο ασφαλή ερμηνεία, οι τ. *πυρρός* και *πυρσός* προέρχονται από το ουσ. *πῦρ*, αλλά παράγονται από διαφορετικά επιθήματα: *πυρρός* < **πυρ-Fός* (όπως επιμαρτυρούν οι τ. τής Μυκηναϊκής) < *πῦρ* + επίθημα *-Fός* (πβ. *πολιός* < **πολι-Fός*), ενώ *πυρσός* < *πῦρ* + επίθημα *-σός*. Η υιοθέτηση κοινού αρχικού τ. **πυρσ-Fός* δεν προσφέρει ικανοποιητικές απαντήσεις].

Πύρρος (ο) **1.** βασιλιάς τής Ηπείρου (318-272 π.Χ.), γνωστός για τις μεγάλες νίκες του επί των Ρωμαίων, στις οποίες όμως είχε βαρύτατες απώλειες **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου].

πυρρότριχος, -η, -ο [μτγν.] κοκκινομάλλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

πυρρόχρους, -ους, -ουν {πυρρόχρ-οος, -ου | -οες, -όων} αυτός που έχει το ξανθοκόκκινο χρώμα τής φωτιάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + *-χρους* < *χρώς, χροός* (βλ. λ. *χρῶ-μα*)].

πυρρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πυρρό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + *-χρωμος* < *χρῶμα*].

Πύρρων (ο) {Πύρρων-ος, -α} αρχαίος Έλληνας σκεπτικός φιλόσοφος (360-270 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.)].

πυρρώνειος, -α, -ο [μτγν.] ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικό φιλόσοφο Πύρρωνα: ~ *σκέψη*. Επίσης **πυρρωνικός**, -ή, -ό.

πυρρωνισμός (ο) [1828] η σκεπτική γνωσιολογική θεωρία τού Πύρρωνα, που αρνείται κάθε αντικειμενική γνώση, αλήθεια και επιστήμη. — **πυρρωνιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrrhonisme].

πυρσός (ο) φωτιστικό μέσο, το οποίο συνήθ. κρατιέται στο χέρι ή στερεώνεται στον τοίχο· αποτελείται από ένα κομμάτι ρητινώδους ξύλου περιτυλιγμένο με λινάρι (διαποτισμένο με εύφλεκτη ουσία), που ανάβει στην πάνω του άκρη ΣΥΝ. δάδα, δαυλός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (δωρ. τ.) < *πῦρ* + επίθημα *-σός*. Βλ. κ. *πυρρός*].

πυρφόρος, -ος, -ο **1.** (α) αυτός που έχει, που φέρει φωτιά: *«Προμηθεύς ~»* (τραγωδία τού Αισχύλου) (β) αυτός που μεταδίδει φωτιά, που προκαλεί φωτιά: ~ *βέλη* **2.** (για ουσίες, κράματα κ.λπ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να αναφλέγεται χωρίς θέρμανση, τριβή ή κρούση, που παράγει σπινθήρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πῦρ* + *-φόρος* < *φέρω*].

πυρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει πυρακτωθεί, ο διάπυρος ΣΥΝ. πύρινος **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη τής φωτιάς: ~ *ανταύγειες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταδίδω έντονη θερμότητα ή αυξάνω κατά πολύ τη θερμοκρασία (σε κάτι), φέρνοντάς το κοντά λ.χ. στη φωτιά ή σε φλόγα: *ο ήλιος πύρωνε τα μάρμαρα το απομεσήμερο* ΣΥΝ. θερμαίνω, καίω **2.** (μτφ.) προσδίδω (σε κάτι) το κοκκινωπό χρώμα τής φωτιάς: *το ηλιοβασίλεμα πύρωνε τον ορίζοντα* **3.** πυρακτώνω: *ο σιδηρουργός πυρώνει το σίδερο* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πράγματα) πυρακτώνομαι: *πύρωσε το μαγκάλι / το μάτι τής κουζίνας* || *πύρωσαν τα κάρβουνα* **5.** γίνομαι πολύ πιο ζεστός, αποκτώ πολύ υψηλότερη θερμοκρασία: *άσε τον φούρνο να πυρώσει λίγο και μετά βάζεις το ταψί*. — **πύρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρῶ (-όω)* < *πῦρ*].

πύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πυράκτωση: ~ *μεταλλεύματος με / χωρίς χημική αντίδραση* **2.** ΙΑΤΡ. το αίσθημα που έχει κανείς ότι κάτι τον καίει εσωτερικά: ~ *στομάχου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καήλα, καούρα.

πυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πύρωση, που προκαλεί πύρωση, αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος ή πυρακτώνει ΣΥΝ. καυστικός **2.** ***πυρωτικό*** (το) αυτό που ανεβάζει την εσωτερική θερμοκρασία αυτού που το καταναλώνει.

Π.Υ.Σ. (τα) Πρακτικά Υπουργικού Συμβουλίου.

Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

πυτζάμα (η) → πιτζάμα

πυτιά (η) πηκτικό ένζυμο που εμφανίζεται στο γαστρικό υγρό μοσχαριού και χρησιμοποιείται στην πήξη τού γάλακτος για την παραγωγή τυριού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυτία* < *πυετία* < **πυ-ετός* < *πυός* «πρωτόγαλα» (βλ. λ. *πύον*) + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. *πάγ-ος* – *παγ-ετός*). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από αμάρτυρη γενική **πύ-ατος* τού

μτγν. πῦαρ (παράλλ. τ. τού αρχ. πυός)].
πυτιάζω ρ. μετβ. {πυτίασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο γάλα πυτιά, για να πήξει και να γίνει τυρί.
πυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που έχει τη χαρακτηριστική όψη ή σύσταση τού πύου, που περιέχει πύον: ~ *έκκριμα / υγρό* **2.** αυτός που παράγει πύον, που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από την παραγωγή, έκκριση πύου: ~ *φλεγμονή / νεφρίτιδα / μόλυνση / αμυγδαλές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
πύωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή ή ο σχηματισμός πύου ΣΥΝ. πυόρροια, διαπύηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
πφένιγ (το) {άκλ.} υποδιαίρεση τής νομισματικής μονάδας τής Γερμανίας, που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τής αξίας τού μάρκου.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Pfennig < αρχ. γερμ. phendi(n)g, πιθ. < λατ. pondus «σταθμός, βάρος, αξία» (φρ. pondus auri «ποσότητα χρυσού», pondus argenti denarii «αργυρό νόμισμα αξίας μιας δραχμής)].
Π.Φ.Σ. (ο) Πανελλήνιος Φαρμακευτικός Σύλλογος.
'πώ κ. **πω** (να/θα) ρ. → λέγω
πώγων (ο) {πώγων-ος, -α | -ες, πωγώνων} (αρχαιοπρ.) **1.** το γένι **2.** (συνεκδ.) το πιγούνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι συνδέσεις με το ρ. *πήγ-νυ-μι* (μέσω ετεροιώσεως), καθώς και με Ι.Ε. *peu- / *pū- / *pō[u]- «φουσκώνω», στερούνται τεκμηριώσεως].
πωγωνοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** γενειοφόρος **2.** ΖΩΟΛ. ***πωγωνοφόρα*** (τα) θαλάσσιοι, ασπόνδυλοι οργανισμοί που χαρακτηρίζονται από κεραίες στο μπροστινό άκρο τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πώγων, -ωνος* + *-φόρος* < *φέρω*].
-πωλείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν το κατάστημα όπου πωλείται (κάτι): *βιβλιο-πωλείο, κοσμηματο-πωλείο, ανθο-πωλείο, κρεο-πωλείο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *παντοπωλεῖον*, μτγν. *βιβλιο-πωλεῖον*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-πώλης* (< *πωλῶ*)].
πωλείται ρ. → πουλώ
-πώλης λεξικό επίθημα λέξεων που σημαίνουν τον επαγγελματία έμπορο, αυτόν που πωλεί κάτι: *παντο-πώλης, κρεο-πώλης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *πωλῶ* (βλ.λ.)].
πώληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η διάθεση αγαθού έναντι χρηματικού ποσού ή άλλου τιμήματος· ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (πωλητής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα τού πράγματος ή τού δικαιώματος που αποτελεί το αντικείμενο τής πώλησης και να παραδώσει το πράγμα ή να εκχωρήσει το δικαίωμα και ο άλλος συμβαλλόμενος (αγοραστής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να πληρώσει το συμφωνηθέν τίμημα: ~ *με δόσεις πληρωμής* || ~ *με πίστωση / με προμήθεια* || ~ *λειανική* (σε καταναλωτές και σε μικρές ποσότητες) / *χονδρική* (σε μεγάλες ποσότητες και με πολύ χαμηλότερες τιμές, σε εμπόρους) / *προϊόντα προς* ~ || (κ. στον πληθ.) *οι* ~ *τής εταιρείας έπεσαν κατά 20%* || *τμήμα πωλήσεων* || *εργάζομαι στις* ~ (στο τμήμα πωλήσεων) || *μυστικές / παράνομες* ~ *όπλων* ΣΥΝ. πούλημα ΑΝΤ. αγορά.
πωλητήριο (το) [αρχ.] {πωλητηρί-ου | -ων} **1.** το έγγραφο (συμβόλαιο) που πιστοποιεί πώληση: *οι όροι τού* ~ **2.** ειδική σημείωση ή αγγελία για την πώληση ακινήτου ή άλλου αντικειμένου (λ.χ. αυτοκινήτου) με πληροφορίες για τον υποψήφιο αγοραστή, η οποία συνήθ. τοιχοκολλάται ή τοποθετείται πάνω στο προς πώληση ακίνητο ή αντικείμενο: *ρωτούσε τον θυρωρό για το* ~ *στην είσοδο* (πβ. λ. *ενοικιαστήριο*) **3.** ο τόπος όπου γίνεται πώληση: *«στον πρώτο όροφο θα δημιουργηθεί* ~ *εκδόσεων και αντιγράφων»* (εφημ.).
πωλητήριος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με την πώληση.
[ΕΤΥΜ. < *πωλῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *πωλητήριο*].
πωλητής [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πουλητής** (ο), **πωλήτρια** (η) [μτγν.] {πωλητριών} **1.** πρόσωπο που πωλεί (κάτι): *ο* ~ *τού διαμερίσματος ζητούσε μεγαλύτερη τιμή* ΑΝΤ. αγοραστής **2.** υπάλληλος εμπορικού καταστήματος που εξυπηρετεί τους πελάτες, δείχνοντάς τους τα προϊόντα και δίνοντάς τους σχετικές πληροφορίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
πώλος (ο) (αρχαιοπρ.) το πουλάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶλος* (ήδη μυκ. po-ro) < *pō[u]-los, που συνδ. με αρχ. γερμ. folo (> γερμ. Fohlen), αλβ. pelë «φοράδα», αρμ. ul «κατσικάκι». Η συνύπαρξη των τ. αυτών θα μπορούσε να οδηγήσει σε Ι.Ε. *pew- / *pow- «μικρός, λίγος», από όπου και αρχ. *παῖς* (βλ. λ. *παιδί*), λατ. puer «γυιος, αγώρι» κ.ά. Πάντως η μακρότητα τού τ. *πῶ-λος* παραμένει δυσερμήνευτη, αν και μαρτυρείται στο αλβ. pelë (< *pōln-)].
πωλώ ρ. → πουλώ
πώμα (το) {πώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σκέπασμα δοχείου, που εφαρμόζει στο στόμιό του ΣΥΝ. (καθημ.) βούλλωμα, τάπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶμα* < *pō-mn̥ < Ι.Ε. *pō(i)- «βοσκώ ζώα – προστατεύω», πβ. σανσκρ. pātra- «δοχείο» (< *pō-tro-m), γοτθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fōtar (> γερμ. Futter «φόδρα»), σανσκρ. pāti «προστατεύω, φρουρώ» κ.ά. Ομόρρ. *ποι-μήν* (βλ.λ.)].
πωματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {πωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) σκεπάζω (δοχείο) με το πώμα του, το βουλλώνω: ~ *τις μπουκάλες τού κρασιού* ΣΥΝ. (καθημ.) ταπώνω ΑΝΤ. εκπωματίζω.
πωματισμός (ο) (λόγ.) **1.** η τοποθέτηση πώματος σε δοχείο: ~ *φιαλών* ΣΥΝ. (καθημ.) τάπωμα, βούλλωμα ΑΝΤ. εκπωματισμός **2.** ΙΑΤΡ. η κάλυψη φυσικής ή τραυματικής κοιλότητας με βαμβάκι ή γάζα, κυρ. για την προστασία της από μολύνσεις, το σταμάτημα αιμορραγίας. Επίσης **πωμάτισμα** (το) (σημ. 1).
πωπώ! επιφών. → ποπό
πώρινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από πωρόλιθο: ~ *άγαλμα.*

πωρόλιθος (ο) {πωρολίθ-ου | -ων, -ους} πορώδες, ιζηματογενές και εύθραυστο πέτρωμα, που προέρχεται κυρ. από γλυκά νερά, πλούσια σε ανθρακικό ασβέστιο και χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό.
πώρος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** ο πωρόλιθος (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) κάθε πορώδης πέτρα **3.** η πέτρα των δοντιών ΣΥΝ. τρυγία **4.** η οστέινη και χόνδρινη ουσία που αποκαθιστά τη συνοχή τού οστού (ύστερα από κάκωση), αναπτυσσόμενη ανάμεσα στα άκρα τού κατάγματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶρος*, όρ. τής τεχνοδομίας, αγν. ετύμου. Χωρίς επαρκή τεκμηρίωση θεωρείται η σύνδεση με ακκαδ. pūlu (;), αν και η πιθανότητα δανείου δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί].
πωρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πωρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με πωρόλιθο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
πωρώνω ρ. μετβ. {πώρω-σα, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** φανατίζω στο έπακρο: *τους πωρώνει με πύρινους λόγους και συνθήματα* || (συνήθ. η μτχ.) *πωρωμένος οπαδός κόμματος / ομάδας* **2.** (αργκό) προκαλώ τρελό ενθουσιασμό (σε κάποιον), τον εκστασιάζω· συχνά το μεσοπαθ.: *πωρώνομαι μ' αυτή τη μουσική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πωρῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σκληρύνω, αναισθητοποιώ» (για νεκρωμένη σάρκα ή για πέτρες), < *πῶρος* (βλ.λ.). Στην Κ.Δ. συναντούμε για πρώτη φορά τη σημερινή σημ. «καθιστώ κάποιον ηθικώς αναίσθητο ή αδιάφορο» (πβ. Μάρκ. 6, 52: *ἀλλ' ἦν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη· Β' Κορινθ.* 3, 14: *ἀλλὰ ἐπωρώθη τὰ νοήματα* (= νοοτροπία, τρόπος σκέψης) *αὐτῶν*)].
πώρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο φανατισμός, η ολοκληρωτική αφοσίωση: *η* ~ *των οπαδών με την ομάδα τους* || *έχει* ~ *με την πολιτική* **2.** (συνεκδ.-αργκό) ό,τι αποτελεί το αντικείμενο τού φανατισμού ή προκαλεί άκρατο ενθουσιασμό: *αυτή η μουσική είναι σκέτη* ~! **3.** η ηθική αναισθησία, η έλλειψη κάθε ηθικού ενδοιασμού: *έχει τέτοια* ~, *που θα έκανε τα πάντα για να πετύχει!*
πώς επίρρ. **1.** (για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει ή γίνεται κάτι) με ποιον τρόπο, μέσο: ~ *λειτουργεί;* || ~ *γνωριστήκατε;* || - ~ *πηγαίνεις στη δουλειά; -Με αυτοκίνητο* || ~ *αντέδρασε όταν το έμαθε;* || (κ. σε πλάγιο λόγο) *δεν ξέρω* ~ *το έμαθε* || *ψάχνω το* ~ *και το γιατί αυτής τής υπόθεσης*· ΦΡ. ***πώς σε λένε / φωνάζουν;*** ποιο είναι το όνομά σου; • **2.** για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος ή κατάστασης, σχετικά με την εξέλιξη ενός πράγματος: -~ *είναι ο προϊστάμενός σου; -Αυστηρός, αλλά δίκαιος* || *Θυμάσαι* ~ *ήταν αυτός που σε χτύπησε; -Ψηλός, μελαχρινός...* || -~ *είναι ο άρρωστος; -Καλύτερα* || ~ *νιώθεις;* || - ~ *τελείωσε ο αγώνας; -2-0 υπέρ τής Βραζιλίας* || (οικ.) ~ *πάνε τα κέφια;* ΦΡ. (α) (οικ.) ***πώς πάει;*** (i) (συνήθ. μετά από χαιρετισμό ως ερώτηση σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεσή του) (ii) (ως ερώτηση για την πορεία πράγματος ή διαδικασίας) (β) ***πώς είστε;*** (ευγενικός τρόπος ερωτήσεως σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεσή του) (γ) ***πώς πάνε / είναι τα πράγματα;*** (ως ερώτηση για την κατάσταση τού προσώπου προς το οποίο απευθύνεται κανείς ή σε σχέση με κάτι που τον αφορά): -~ *στην Ελλάδα; -Όπως τα άφησες* **3.** για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τη στάση, την εντύπωση, την άποψη ή την εικόνα που έχει κάποιος για κάτι: -~ *σου φαίνεται ο άντρας της; -Καλός* || -~ *τον βλέπεις τον νέο πρωθυπουργό; -Δεν έχω άποψη* || ~ *σχολιάζετε...;* || *φοβάμαι να του το πω, γιατί δεν ξέρω* ~ *θα το πάρει* || ~ *φαντάζεσαι τον ιδανικό φίλο;* || ~ *το εννοείς αυτό;* (τι ακριβώς έχεις στον νου σου, όταν το λες αυτό;) || ~ *το καλαβαίνεις αυτό;* (τι ακριβώς καταλαβαίνεις από αυτό;) • **4.** για τη διατύπωση ερωτήσεων που εκφράζουν έντονη απορία ή έκπληξη: ~ *δεν έχει τρελαθεί ακόμη με τόσα που του έτυχαν;* **5.** (με επιτιμητική διάθεση): ~ *μιλάς έτσι στον πατέρα σου;* (είναι ανεπίτρεπτο να του μιλάς έτσι)· ΦΡ. ***πώς μπόρεσες (να...)*** για να εκφραστεί έκπληξη και αποδοκιμασία για κάτι που έκανε κάποιος: ~ *να κάνεις τέτοια ατιμία;* **6.** (συνήθ. +και) για ποιον λόγο (για ερωτήσεις που εκφράζουν συγχρόνως και έκπληξη): ~ *και δεν ασχολήθηκες με τη μουσική, αφού σου αρέσει τόσο;* || ~ *και μας θυμήθηκες;* || ~ *δεν το σκέφτηκα νωρίτερα;* ΦΡ. (α) ***πώς (κι) έτσι;*** (με απορία) για ποιον λόγο: *-Φέτος δεν θα πάμε διακοπές. -~;* (β) ***πώς το 'παθε;*** πώς συνέβη κάτι τέτοιο: για πράγματα μη αναμενόμενα: ~ *ο Γιάννης και ξύπνησε τόσο νωρίς; Συνέβη κάτι;* || (ειρων.) ~ *σήμερα και ήρθε διαβασμένος στο σχολείο;* (συνήθως έρχεται αδιάβαστος) **7.** για να εκφραστεί ότι κάτι είναι εξαιρετικά δύσκολο ή αδύνατο: ~ *είναι δυνατόν;* (είναι αδύνατον) || ~ *να κοιμηθείς με τέτοια φασαρία;* (είναι αδύνατον να κοιμηθείς...) • **8.** ***πώς; / πώς είπατε;*** (ως ερώτηση από κάποιον που δεν άκουσε, που ζητεί να του επαναλάβουν αυτό που του είπαν): ~, *είπατε τίποτα;* **9.** για την έκφραση έντονης απορίας ή θαυμασμού: ~ *αλλάζει ο άνθρωπος!* || ~ *περνούν τα χρόνια!* **10.** (ειδικότ.) (α) πόσο πολύ: ~ *ήθελα αυτό το ξίδι!* ΦΡ. ***πώς και πώς / και τι*** (i) για περιπτώσεις αναμονής με λαχτάρα: ~ *κάνουν, για να δουν τα εγγονάκια τους!* || ~ *περιμένω το καλοκαίρι, να ξεκουραστώ* (ii) για περιπτώσεις ανυπομονησίας, για την πραγματοποίηση επιθυμίας, επιδίωξης σκοπού με κάθε μέσον: ~ *έκανε γι' αυτά τα εισιτήρια!* (τα ήθελε πάρα πολύ) (iii) για περιπτώσεις στοργικής φροντίδας, έκδηλης αγάπης: ~ *την έχει τη γυναίκα του! Χαλί γίνεται να τον πατήσει!* (β) για την έκφραση θαυμασμού ή αυταρέσκειας: (οικ.) ~ *τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει!) || ~ *είσαι έτσι!* (τι έπαθες ή γιατί φαίνεσαι τόσο άσχημα;) **11.** ευτυχώς που: ~ *δεν έσπασες κανένα πόδι από εκεί που έπεσες!* **12.** (ως επιβεβαιωτική απάντηση) βεβαίως, σίγουρα: *-Είσαι ευχαριστημένη τώρα; -~! δεν έχω παράπονο!* || (+άρνηση) ~ *δεν θέλω!* (βεβαίως θέλω) || ~ *όχι!* (βεβαίως, ούτε συζήτηση)· ΦΡ. (οικ.) ***αμ πώς!*** τι νόμιζες; μπορούσε να γίνει αλλιώς; ~· *όχι, θα μου γλυτώνες!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶς / κῶς* (ιων.), < θ. πο-, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. *πό-τε, τίς*), + επιρρ. επίθημα *-ῶς*].

πως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κάποιον τρόπο, κάπως· στις ΦΡ. (α) **ούτω πως** κάπως έτσι (β) **άλλως πως** βλ. λ. *άλλως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πως* / *κως* (ιων.), εγκλιτικό μόριο. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. *πό-τε*, *τίς*) + επιρρ. επίθημα *-ως*].

πως σύνδ. (καθημ.) ότι· για την εισαγωγή ειδικών προτάσεων: *έμαθα ~ έφυγες* || *φημολογείται ~ πάμε για εκλογές*· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **κατά πως** σύμφωνα με (ό,τι). όπως: *~ τα λες. έχεις δίκιο* || *~ άκουσα, θα έχουμε εξελίξεις!* || *~ το πάει, θα τη χάσει τη δουλειά του* (β) **όχι πως** (i) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει αυτό που μπορεί να νομίσει κανείς, ειδικότ. ότι η αιτία δεν είναι αυτή που μπορεί να νομίσει κανείς: *~ αμφιβάλλω για τις ικανότητές σου. απλώς για τυπικούς λόγους πρέπει να σε εξετάσω* || (συχνά ειρων.) *~ είναι ερωτευμένος* (είναι φανερό ότι είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. όχι ότι (ii) στο πλαίσιο σχήματος αντίθεσης στον λόγο, για να δείξουμε ότι κάτι ισχύει και σε άλλες περιπτώσεις, έστω και σε μικρότερο βαθμό: *«στην αίθουσα συνεδριάσεων τής Βουλής δεν βρίσκονταν περισσότεροι από δέκα βουλευτές· ~ νωρίτερα ήταν περισσότεροι»* (εφημ.) || *Αυτός ήταν κάθαρμα. ~ οι άλλοι ήταν τίποτα καλόπαιδα, αλλά αυτός τους ξεπερνούσε όλους σε απανθρωπιά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶς* (ερωτηματ.), με εξέλιξη τής τροπικής σημ. σε ειδική. με αποτέλεσμα τη χρήση τού επιρρήματος ως συνδέσμου].

Ρ

Ρ, ρ: ρω, το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το *ρω* στην αρχή τής λέξης προφερόταν ως δασύ, συνοδευόταν δηλ. από την εκφώνηση μιας άχνας, που δηλωνόταν και στη γραφή (πβ. *ῥῆμα*, που γραφόταν ως ΗΡΕΜΑ [Η = δασύ πνεύμα] στο προευκλείδειο αλφάβητο). Η δήλωση τής δασείας στο αρκτικό *ρ* χρησιμοποιείται και σήμερα στη γραφή των αρχαίων κειμένων και σε όλη τη λόγια παράδοση (π.χ. *ῥοή*, *ῥώμη*, *ῥαίνω*). Στους βυζαντινούς χρόνους μάλιστα και μέχρι τον 19ο αιώνα ακόμη (στο Λεξικό τού Σκαρλάτου Βυζαντίου λ.χ.). στο μέσον τής λέξης δηλώνονταν δύο πνεύματα, δηλ. τα δύο είδη προφοράς τού διπλού *ρω*: π.χ. *ἐξέῤῥάγη*, *ἀναντίῤῥητος*. Στις συλλαβογραφικές γραφές η αντιμετώπιση τού Ρ υπήρξε διαφορετική. Στη Γραμμική (γραφή) Β (1450-1200 π.Χ.) το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το Ρ, δηλώνει και τα δύο υγρά (r και l): π.χ. a-ri-to-mo = *ἀριθμός*. αλλά re-u-ko = *λευκός*. Στο κυπριακό συλλαβάριο υπάρχουν διαφορετικά συλλαβογράμματα για τα δύο υγρά σύμφωνα. Οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία τού γράμματος *ρω* στο βορειοσημιτικό rōš ή reš (που σήμαινε «κεφάλι»). Ήδη σε αλφάβητα τής περιόδου 520-480 π.Χ. το γράμμα *ρω* προσέλαβε τη μορφή R, η οποία κυριάρχησε στο χαλκιδικό αλφάβητο (τής Εύβοιας) και εκείθεν στο λατινικό αλφάβητο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Ρ, ρ ρω κ. ρο· το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ρω*, *αριθμός*).

Ρα (ο) {άκλ.} (κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία) ο θεός Ήλιος, δημιουργός των θεών, των ανθρώπων και τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥᾶ* < αιγυπτ. Ra / Re «ήλιος»].

ραβαΐσι (το) {ραβαΐσ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο και με πολλούς ανθρώπους γλέντι ΣΥΝ. ξεφάντωμα **2.** (συνεκδ.) η φασαρία από το γλέντι.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. τουρκ. προελεύσεως].

ραβανί κ. (σπανιότ.) **ρεβανί** (το) {άκλ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, αβγά, ζάχαρη και βούτυρο, ψήνεται στον φούρνο και περιχύνεται με σιρόπι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. revani].

ραβασάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** σύντομη και κρυφή επιστολή ή σημείωμα με ερωτικό περιεχόμενο **2.** (γενικότ.-ειρων.) οτιδήποτε γραπτό (έγγραφο, επιστολή, σημείωμα κ.λπ.), το οποίο στέλνει κάποιος σε κάποιον: *το ~ τής εφορίας* || *οι υπάλληλοι αντάλασσαν ραβασάκια, όταν δεν τους έβλεπε ο διευθυντής*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *ραβάσιν* «ξύλο για μέτρημα, για υπολογισμό» < σλαβ. ravaš].

ραββί (ο) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (ως τιμητική προσφώνηση) **1.** (στον ιουδαϊσμό) ο ραββίνος (βλ.λ.) **2.** (στην Κ.Δ., ιδ. στους Ευαγγελιστές Μάρκο, Ματθαίο και Ιωάννη) ο Ιησούς Χριστός, όπως τον αποκαλούν οι μαθητές του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαββί* < εβρ. rabbi «δάσκαλέ μου!» < rabb «δάσκαλος»].

ραββίνος (ο) θρησκευτικός λειτουργός των Εβραίων, που εκτελεί τελετουργικά και διδακτικά (κατηχητικά) καθήκοντα ως πνευματικός ηγέτης· ΦΡ. ***μέγας ραββίνος*** ο επί κεφαλής των ραββίνων μιας περιοχής. — **ραββινικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. rabbino < rabbi, με φωνητ. επίδραση τού μτγν. *ραββί* (βλ.λ.)].

ραβδί (το) {ραβδ-ιού | -ιών} **1.** μακρύ και λεπτό κομμάτι ξύλου ΣΥΝ. βέργα, (λόγ.) ράβδος· ΦΡ. ***μαγικό ραβδί*** (i) ραβδί που κρατούσαν μάγισσες, νεράιδες κ.λπ. και το οποίο είχε μαγικές ιδιότητες: *τον άγγιξε με το ~ και τον μεταμόρφωσε σε βάτραχο* (ii) (μτφ.) καθετί το οποίο προκαλεί μια ανεξήγητη μεταβολή σε κάποιον ή κάτι: *«ποιο ~ τους ακούμπησε και ξαφνικά, εκεί που δήλωναν αποφασισμένοι να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους, διαπίστωσαν ότι βρίσκονται ενώπιον εκλογών και ομονόησαν;»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) το μπαστούνι ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία, ράβδος. — (υποκ.) **ραβδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαβδίον*, υποκ. τού ουσ. *ῥάβδος* (βλ.λ.)].

ραβδιά (η) το χτύπημα με ραβδί: *του 'ριξε μία γερή ~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ῥαβδέα* (με συνίζηση) < αρχ. *ῥάβδος* (βλ.λ.)].

ραβδίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ράβδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χτυπώ με ραβδί ΣΥΝ. ξυλοκοπώ **2.** (ειδικότ.) χτυπώ ή τινάζω (τα κλαδιά τού δέντρου) με ραβδί, για να ρίξω κάτω τους καρπούς του: *~ τις ελιές / τις καρυδιές / τις αμυγδαλιές*.

ραβδίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα τού αμφιβληστροειδούς χιτώνα τού ματιού που είναι απαραίτητα για να βλέπει κανείς σε αμυδρό φως χωρίς να ξεχωρίζει τα χρώματα, αλλά μόνο τη φωτεινότητα και το σχήμα των αντικειμένων (βλ. κ. λ. *κωνίο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rod].

ράβδισμα (το) [μεσν.] {ραβδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με ραβδί ή παρεμφερές όργανο (ρόπαλο, βέργα) ως τιμωρία **2.** το χτύπημα ή τίναγμα των κλαδιών δέντρου με ραβδί, για να πέσουν οι καρποί του: *το ~ των ελιών*.

ραβδισμός (ο) [μτγν.] το ράβδισμα (βλ.λ., σημ. 1).

ραβδιστήρα (η) το ειδικό μακρύ ραβδί που χρησιμοποιείται για το χτύπημα των δέντρων κατά τη συγκομιδή των καρπών τους, κατά το ράβδισμα. Επίσης **ραβδιστήρι** (το).

ραβδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ραβδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ραβδί **2.** αυτός που έχει γραμμωτό σχέδιο. — **ραβδοειδώς** επίρρ. [1799]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

ραβδοκώδικας (ο) {ραβδοκωδίκων} ειδικός κώδικας αναγνώρισης αντικειμένων (λ.χ. βιβλίων, εμπορευμάτων κ.λπ.) βασισμένος στο πάχος διαδοχικών ραβδώσεων.

ραβδομαχία (η) [μτγν.] {ραβδομαχιών} η άσκηση στη μάχη σώμα με σώμα με τη χρήση ραβδιών ως όπλων (πβ. λ. *σπαθασκία*, *ξιφασκία*). — **ραβδομαχώ** ρ. [1887] {-είς...}, **ραβδομάχος** (ο/η).

ραβδομύωμα (το) {ραβδομυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος στους γραμμωτούς μυς, ο οποίος συνήθ. εμφανίζεται στην καρδιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhabdomyoma].

ράβδος (η) (λόγ.) **1.** μακρύ και λεπτό κυλινδρικό κομμάτι ξύλου, κυρ. (παλαιότ.) για στήριξη κατά το περπάτημα· ΦΡ. ***ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*** για συλλογισμούς με αδύναμη λογική συνοχή, για συμπεράσματα που δεν είναι σαφές πώς προκύπτουν: *ισχυρίζεται ότι η τζαζ συμβάλλει στην αύξηση τής εγκληματικότητας· ~!* **2.** (συνεκδ.) ο ραβδισμός, το ξυλοκόπημα· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος*** (*ὅπου οὐ πίπτει λόγος, πίπτει ῥάβδος*) για περιπτώσεις που κάποιος δεν πείθεται με τα λόγια και πρέπει να συμμορφωθεί με τη βία (παραφθορά τής φρ.: *ὃν οὐ τύπτει λόγος οὐδὲ ῥάβδος* = όποιον δεν χτυπά ο λόγος δεν τον χτυπά και το ξύλο, πβ. Αποστολίου παροιμ. 12. 77) (β) (σκωπτ.) ***αγία ράβδος*** το ξυλοκόπημα, ο ραβδισμός (ως μέσο σωφρονισμού): *δεν είναι φρόνιμος, θα πέσει ~* **3.** (ειδικότ.) το μπαστούνι, η μαγκούρα **4.** στέλεχος ραβδοειδούς σχήματος ως σύμβολο εξουσίας, επίσημου αξιώματος, τίτλου, ιδιότητας: *ποιμαντική ~* (σύμβολο αρχιερατικής εξουσίας) || *στρατάρχική ~* (διακριτική τού στρατάρχη) || *ρυθμική ~* (μπαγκέτα μαέστρου) || *μαγική ~* (ταχυδακτυλουργού) **5.** οτιδήποτε έχει ραβδοειδές σχήμα: *αστυνομική ~* (το κλομπ) || *~ χρυσού / σιδήρου* || *σιδηροδρομικές ~* (οι ράγες) **6.** ***ράβδος ζεύξεως*** το εξάρτημα τού αυτοκινήτου που συνδέει τους δύο βραχίονες των διευθυντηρίων τροχών, η μεγάλη μπάρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάβδος* < *wrb-dos (με επίθημα *-δος*, πβ. *κλά-δος*) < θ. *wrb-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer-b- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. σλαβ. *vrūba (> ρωσ. verba «λυγαριά»), λατ. verbera (πληθ.) «χτύπημα, μαστίγιο», ίσως και γοτθ. wairpan «ρίχνω, πετώ», αρχ. γερμ. werfan (> γερμ. werfen) κ.ά. Ομόρρ. *ραπ-ίζω* (βλ.λ.)].

ραβδοσκοπία (η) {ραβδοσκοπιών} ο εντοπισμός υπόγειων πηγών, υδάτων, μετάλλων ή ακόμα θαμμένων θησαυρών κ.λπ. από άτομα που ισχυρίζονται ότι έχουν υψηλή ραδιαισθησία με τη βοηθητική χρήση ράβδου ή εκκρεμούς. — **ραβδοσκοπικός**, -ή, -ό, **ραβδοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραβδοσκόπος (ο/η) πρόσωπο που ασκεί ραβδοσκοπία. — **ραβδοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *ράβδος* + *-σκόπος* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

ραβδούχος (ο) ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) αυτός που επισήμως κατείχε αξίωμα, εξουσία, φέροντας και την αντίστοιχη διακριτική ράβδο, όπως λ.χ. οι δικαστές, οι διαιτητές ή κριτές αγώνων κ.λπ. **2.** (στην αρχαία Αθήνα) αξιωματούχος ο οποίος έφερε ράβδο ως διακριτικό τού αξιώματός του, ήταν υπεύθυνος για την τήρηση τής τάξεως σε δημόσιες εκδηλώσεις (γιορτές, αθλητικούς αγώνες κ.λπ.) **3.** (στην αρχαία Ρώμη) ο υπηρέτης που προπορευόταν τού άρχοντα, κρατώντας δέσμη ράβδων και πέλεκυ ΣΥΝ. ραβδοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαβδοῦχος* < *ῥάβδος* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

ραβδοφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που κρατά ράβδο κυρ. ως διακριτικό αξιώματος ή τίτλου **2.** ***ραβδοφόρος*** (ο) ο ραβδούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ῥάβδος* + *-φόρος* < *φέρω*].

ράβδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** στενή, επιμήκης εξοχή ή εσοχή στην επιφάνεια στερεάς ύλης ή κατασκευής: *κατακόρυφες ~ ενός κίονα* ΣΥΝ. αυλάκωση **2.** στενή λωρίδα συγκεκριμένου χρώματος πάνω σε επιφάνεια διαφορετικού χρώματος: *οι ~ τής ζέβρας* ΣΥΝ. γραμμή, γράμμωση. — **ρα-**

βδώνω ρ. [1896].

ραβδωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που στην επιφάνειά του φέρει ραβδώσεις: ~ *μύες* ΣΥΝ. γραμμωτός **2.** (ειδικότ. για κίονες, κατασκευές κ.λπ.) αυτός που έχει αυλακώσεις: ~ *κίονας* / *κολόνα* ΣΥΝ. αυλακωτός. — **ραβδωτά** επίρρ.

Ραβέννα (η) πόλη τής ΒΑ. Ιταλίας κοντά στην Αδριατική Θάλασσα, ονομαστή για τα ψηφιδωτά της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ῥάβεννα* / *Ῥαούεννα* (στον γεωγράφο Στράβωνα) < λατ. Ravenna, ετρουσκ. αρχής, αγν. ετύμου].

ραβέρσα (η) {δύσχρ. ραβερσών} η κίνηση μπασκετμπολίστα κατά την οποία γυρίζει με πλάτη στο καλάθι υψώνοντας το χέρι και στέλνοντας τη μπάλα προς αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. reverse, βλ. λ. *ραβερσέ*].

ραβερσέ (το) {άκλ.} **1.** βολή (σουτ) με κίνηση ραβέρσας (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που γίνεται με τον τρόπο τής ραβέρσας: *σουτ* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reversé, μτχ. τού ρ. reverser «επιστρέφω»].

ραβί (ο) ➝ ραββί

ραβιέρα (η {ραβιερών} μικρό οικιακό οβάλ σκεύος, συνήθ. από πορσελάνη, όπου σερβίρεται τυρί κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. raviera < γαλλ. ravier «μικρό πιάτο, στο οποίο σερβίρονται λαχανικά και ορεκτικά» < παλ. γαλλ. rave < λατ. raphanus < αρχ. *ῥάφανος* (βλ. λ. *ραπάνι*)].

ραβιόλι (το) {ραβιολ-ιού | -ιών} **1.** τετράγωνο ζυμαρικό γεμισμένο με κιμά και καρυκεύματα **2.** ***ραβιόλια*** (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ravioli, πληθ. τού raviolo «μικρό λάχανο, γογγύλι», υποκ. τού rava < λατ. rapa / rapum «γογγύλι, ραπάνι»].

ράβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έραψα, ρά-φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ενώνω ή στερεώνω (κάτι με κάτι άλλο) με βελονιές: ~ *τις εξωτερικές τσέπες σ' ένα πουκάμισο* / *το κουμπί στο μανίκι* **2.** φτειάχνω ή επιδιορθώνω (ρούχο, κάλυμμα κ.λπ.), ενώνοντας ή στερεώνοντας τα επιμέρους κομμάτια τού υφάσματος με βελονιές: ~ *τις κάλτσες που τρύπησαν·* ΦΡ. (α) ***ράβε, ξήλωνε, (δουλειά να μη σου λείπει)*** (i) για ανούσιες, τετριμμένες εργασίες, που ωστόσο απασχολούν κάποιον (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φτειάχνει κάτι, κάποιος άλλος το χαλάει και αυτό συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο: «*ο ένας υπουργός κατάργησε τις γενικές εξετάσεις, ο επόμενος λέει ότι θα τις επαναφέρει·* ~» (εφημ.) (β) ***κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* (γ) (οικ.) ***ράψ' το / ράφ' το*** μη μιλάς, βούλλωσέ το, κλείστ' το! (δ) ***κόβω και ράβω*** κάνω ό,τι θέλω: *στην εταιρεία αυτή κόβει και ράβει* **3.** κλείνω (τραύμα) με ράμματα **4.** αναθέτω (σε ράφτη ή μοδίστρα) το ράψιμο (ρούχου ή άλλου ενδύματος): *όλες τις τουαλέτες της τις ράβει σε ξένους οίκους μόδας!* || *σε ποιον το έραψες αυτό το σακάκι;* **5.** (~ *κάποιον*) αναλαμβάνω το ράψιμο των ρούχων (κάποιου): *λένε ότι τη ράβει μεγάλος μόδιστρος* **6.** (μεσοπαθ. ***ράβομαι***) είμαι πελάτης (σε συγκεκριμένο ράφτη ή μοδίστρα): *χρόνια τώρα* ~ *σ' αυτή τη μοδίστρα και δεν την αλλάζω!* ♦ **7.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το ράψιμο: *παλιά τα προσόντα μιας γυναίκας ήταν απλώς να ξέρει να ράβει και να μαγειρεύει·* ΦΡ. ***κόβει και ράβει η γλώσσα μου*** φλυαρώ ασταμάτητα. Επίσης (λόγ.) **ράπτω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάπτω* (ήδη μυκ. ra-pte-re = *ῥαπτῆρες*), αγν. ετύμου. Η απουσία αρχικού w- από τους μυκ. τ. δεν επιτρέπει τη σύνδεση με λιθ. verpiù «γνέθω», λετ. ŕirpet «γνέθω με αδράχτι», που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *werp- «γυρίζω, στρέφω, τυλίγω» (μέσω τού συνεσταλμ. *wr̥p). Το νεοελλ. *ράβω* βασίζεται στον αρχ. αόρ. *ἔρραψα* κατά το σχήμα *σκάπτω* *ἔσκαψα* – *σκάβω, κόπτω* – *ἔκοψα* – *κόβω* κ.ά.].

ράγα[1] (η) {ραγών} καθεμία από τις δύο ατσάλινες ράβδους, πάνω στις οποίες κινείται ο σιδηρόδρομος ή το τραμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rail < αγγλ. rail (πβ. railway «σιδηρόδρομος») < παλ. γαλλ. raille, παράλλ. τ. τού reille < λατ. regula «κανόνας, μέτρο»].

ράγα[2] (η) ➝ ρώγα

ραγάδα (η) **1.** η μικρή σχισμή, η επιφανειακή ρωγμή: ~ *στον βράχο* / *σε τοίχο* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε γραμμοειδής ρήξη τής επιδερμίδας συνήθ. γύρω από φυσικά στόμια, τις θηλές των μαστών κ.λπ.: *μετά την τελευταία της εγκυμοσύνη έκανε ραγάδες στην κοιλιά.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγάς, -άδος* < θ. *ῥάγ-* τού αρχ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*). Βλ. κ. *ρήγμα*].

ραγδαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που εκδηλώνεται ή εμφανίζεται με μεγάλη ορμή και σε μεγάλες ποσότητες: ~ *βροχή* / *χιονόπτωση* ΣΥΝ. σφοδρός **2.** (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται με μεγάλη ταχύτητα: ~ *πτώση των αξιών* / *αύξηση των τιμών* / *αλλαγές* / *ρυθμοί* / *εξελίξεις.* — **ραγδαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαγδαῖος* < επίρρ. *ῥάγδην* «βιαίως, σφοδρά» + παραγ. επίθημα *-αῖος* (πβ. *ἀρχαῖος, μοιραῖος*). Το επίρρ. *ῥάγδην* (που μαρτυρείται ως μτγν.) ανάγεται σε θ. *ῥαγ-* τού ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*) και επιρρηματικό επίθημα *-δην* (πβ. *φύρ-δην, ἄρ-δην*). Βλ. κ. *ρήγμα*].

ραγή (η) ΙΑΤΡ. ελαφρά, επιφανειακή ρωγμή οστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαγή* < θ. *ῥαγ-* τού ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*). Βλ. λ. *ρήγμα*].

ραγιάδικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ραγιά ή τον ραγιαδισμό **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υποτέλεια, δουλικότητα ΣΥΝ. δουλοπρεπής. — **ραγιάδικα** επίρρ.

ραγιαδισμός (ο) [1890] η δουλική στάση, που φανερώνει ραγιά (βλ.λ.) ΣΥΝ. δουλικότητα, υποτέλεια.

ραγιάς (ο) {ραγιάδες} **1.** (κατά την Τουρκοκρατία) ο χριστιανός υπήκοος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δουλοπρεπή στάση απέναντι σε κάποιον: *μας θέλουν όλους* ~, *για να μας κάνουν ό,τι θέλουν!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. raya / reaya].

ραγίζω κ. **ραϊζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρά(γ)ισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ ρωγμή στην επιφάνεια (κυρ. εύθραυστου αντικειμένου), χωρίς να το σπάζω: *η πέτρα ράγισε το τζάμι τού παραθύρου·* ΦΡ. ***ραγίζω την καρδιά (κάποιου)*** (μτφ.) προκαλώ μεγάλη θλίψη (σε κάποιον): *τα πικρά λόγια του μου ράγισαν την καρδιά* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (κυρ. για εύθραυστα αντικείμενα) παθαίνω ρωγμή, επιφανειακό ρήγμα, χωρίς να σπάω: *ο καθρέφτης* / *το ποτήρι ράγισε* || *ραγισμένο βάζο* || *ράγισε το κόκκαλο τού χεριού και το έβαλαν στον γύψο* **3.** (μτφ.) υφίσταμαι πλήγμα, χάνω τη σταθερότητά μου: *μετά το σκάνδαλο το άτεγκτο προσωπείο τού αδιάφθορου ηγέτη άρχισε να ραγίζει* || *ράγισε το μέτωπο τής συμμαχίας·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ραγίζει η καρδιά μου*** θλίβομαι βαθύτατα: *ράγισε η καρδιά όλης τής Ελλάδας με το δράμα τού μικρού παιδιού* (β) ***ραγίζει το γυαλί*** (i) κλονίζεται η υγεία (κάποιου): *άμα ραγίσει το γυαλί, τι να τα κάνεις και τα λεφτά και τη δόξα;* (ii) για κάτι που δέχεται ανεπανόρθωτο πλήγμα: *όταν ραγίσει το γυαλί σε μια φιλία, δύσκολα ξανακολλά!* — **ράγισμα** κ. **ράισμα** (το), (υποκ.) **ραγισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐρράγησα* < γ' πληθ. *ἐρράγησαν*, παθ. αόρ. β' τού αρχ. *ῥήγνυμι* (βλ. κ. *ρήγμα*), κατά τα ρ. σε *-ίζω*, λ.χ. *σήπομαι* – *ἐσάπησαν* – *σαπίζω*].

ραγισματιά κ. (καθημ.) **ραϊσματιά** (η) η μικρή ρωγμή επιφάνειας ΣΥΝ. ράγισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ράγισμα, -ατος* + *-ιά*, πβ. κ. *σταλαγματ-ιά*].

ραγκλάν (το) → ρεγκλάν

ράγκμπι (το) {άκλ.} ομαδικό παιχνίδι που παίζεται από δύο δεκαπενταμελείς ομάδες και διαφέρει από το ποδόσφαιρο στο ότι οι παίκτες επιτρέπεται να πιάνουν, να μπλοκάρουν και να μεταφέρουν τη μπάλα με τα χέρια, ενώ σκοπός είναι να μπει η μπάλα στο αντίπαλο τέρμα ή να περάσει πάνω από το οριζόντιο δοκάρι του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rugby, από την ομώνυμη πόλη τής Αγγλίας, στο κολέγιο τής οποίας επινοήθηκε (το 1823) το άθλημα αυτό].

ραγκού κ. **ραγού** (το) {άκλ.} κρέας με λαχανικά μαγειρεμένο με πολλά καρυκεύματα και σάλτσα (βλ. κ. λ. *εντράδα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ragoût < ρ. *ragoûter «ανοίγω την όρεξη» (χαρακτηρίζει αρνητικά τα φαγητά με υπερβολική δόση καρυκευμάτων· απαντά μόνον ο μτχ. τ. ragoûtant) < goût «γούστο, γεύση»].

ραγκτάιμ (το) {άκλ.} μουσικό ύφος πρόδρομο τής τζάζ κατά τα τέλη τού 19ου και τις αρχές τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ragtime, από συμφυρμό των rag(ged) «τραχύς, ακατανόητος, χωρίς συνοχή» + time «χρόνος»].

ραγοειδής, -ής, -ές {ραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (επιστημ.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα του με ρώγα: ~ *υμένας* (τού ματιού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγοειδής* < αρχ. *ῥάξ* / *ῥώξ* (βλ. λ. *ρώγα*) + παραγ. επίθημα *-ειδής*].

ραγολογώ ρ. αμετβ. {ραγολογείς... | ραγολόγησα} μαζεύω ρώγες ή τα τελευταία τσαμπιά που έχουν μείνει σε ένα κλήμα. — **ραγολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγολογῶ (-έω)* < *ῥαγολόγος* < *ῥάξ* / *ῥώξ* (βλ. λ. *ρώγα*) + *λόγος*].

ραγού (το) ➝ ραγκού

ράδα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ανοιχτό και ευρύχωρο αγκυροβόλιο, ανοιχτός προλιμένας: «*το "Μαντώ" ήταν τώρα στη* ~, *έξω απ' το λιμάνι τής Μπόνας*» (Η. Βενέζης).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. rada < γαλλ. rade < αρχ. αγγλ. rad «ταξίδι» (> αγγλ. road «δρόμος, οδός»)].

Ραδάμανθυς (ο) {Ραδαμάνθυος} ΜΥΘΟΛ. Κρητικός ήρωας, γυιος τού Δία και τής Ευρώπης, γνωστός για τη σωφροσύνη και τη δίκαιη κρίση του· ένας από τους τρεις κριτές-δικαστές των ψυχών στον Άδη (μαζί με τον Μίνωα και τον Αιακό). Επίσης **Ραδάμανθης**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥαδάμανθυς*, πιθ. προελλην. δάνειο, όπως μαρτυρείται από το συμφωνικό σύμπλεγμα *-νθ-*. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το μτγν. *ῥάδαμνος* «μικρό κλαδί, μικρός βλαστός»].

ραδιαισθησία (η) {ραδιαισθησιών} η υποτιθέμενη ευαισθησία σε ορισμένα είδη ακτινοβολίας, καθώς και η αντίστοιχη ικανότητα κάποιου να εντοπίζει πρόσωπα, πράγματα κ.λπ.· στην αξιοποίησή της βασίζεται και η ραβδοσκοπία (βλ.λ.). — **ραδιαισθαντικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiesthésie (νόθο σύνθ.)].

ραδιενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εκπέμπουν τη σωματιδιακή ή ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που προκύπτει από την αυθόρμητη διάσπαση των πυρήνων των ατόμων τους και τη δημιουργία νέων πυρήνων· συνεκδ. το αντίστοιχο φαινόμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioactivity (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιενεργός, -ός (καθημ. -ή), -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να εκπέμπει ραδιενέργεια, που περιέχει στοιχεία με αυτή την ιδιότητα: ~ *ορυκτό* / *πηγή* / *υλικά* || *το ράδιο είναι* ~ *στοιχείο* **2.** (α) ***ραδιενεργό νέφος*** βλ. λ. *νέφος* (β) ***ραδιενεργός άνθρακας*** άνθρακας (C) 14, βλ. λ. *άνθρακας* (γ) ***ραδιενεργά κατάλοιπα*** ραδιενεργές ουσίες που εκλύονται μετά από πυρηνική έκρηξη, μεταφέρονται με τους ανέμους και επικάθηνται προκαλώντας ρύπανση (δ) ***ραδιενεργός ακτινοβολία*** η τριών διαφορετικών μορφών ακτινοβολία, την οποία εκπέμπουν τα ραδιενεργά στοιχεία που βρίσκονται στη φύση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioactive (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδίκι (το) {ραδικ-ιού | -ιών} εδώδιμο φυτό, είδη τού οποίου είναι το αντίδι, η πικραλίδα ή άγριο ραδίκι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. radicchio < δημώδ. λατ. *rādiculum, παράλλ. τ.

τού λατ. rādicula, υποκ. τού rādix. -icis «ρίζα»].
ραδικοβλάσταρο (το) το τρυφερό βλαστάρι καλλιεργημένου ραδικιού.
ραδικόζουμο (το) το ζουμί, ο ζωμός από βρασμένα ραδίκια.
ραδινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (κυρ. για μέλη τού σώματος) αυτός που έχει λεπτότητα και ευλυγισία, λεπτοκαμωμένος και κομψός: *οι υψηλές, ~ και γεμάτες αξιοπρέπεια μορφές είναι χαρακτηριστικό τής ζωγραφικής τής εποχής των Παλαιολόγων* || ~ *φιγούρα* **2.** αυτός που η κατασκευή του είναι επιμήκης και λεπτή: ~ *κίονας.* -- **ραδινότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαδινός* / *βραδινός* (αιολ.). αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥαδές· τὸ ἀμφοτέρως ἐγκεκλιμένον* και με το ομηρικό επίθ. *περι-ρρηδής* «ολισθηρός, γλιστερός». πράγμα που οδηγεί στην υιοθέτηση ρίζας **Fραδ-*. Ωστόσο, οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με τ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών (λ.χ. γοτθ. wraton «πορεύομαι». λιθ. randù «βρίσκω», σανσκρ. ávradanta «χαλαρώνω κάτι») παραμένουν εξ ολοκλήρου υποθετικές].
ράδιο[1] (το) το ραδιόφωνο· ΦΡ. (καθημ.-οικ.) ***ράδιο-αρβύλα*** βλ. λ. *αρβύλα.* (υποκ.) **ραδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. radio, που αποσπάστηκε από σύνθετα όπως radiotelephony. radiophony].
ράδιο[2] (το) {ραδίου | χωρ. πληθ.} εξαιρετικά ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ra) αργυρόλευκου χρώματος, που απαντά στον πισσουρανίτη (ορυκτό τού ουρανίου) ως προϊόν ραδιενεργού διασπάσεως τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radium < λατ. radius «ακτίνα»].
ραδιο- κ. **ραδιό-** κ. **ραδι-** α' συνθετικό κυρ. επιστημονικών όρων, που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι ραδιενεργό ισότοπο τού ραδίου και γενικότ. σχετίζεται με το στοιχείο ράδιο: *ραδιο-ϊσότοπο, ραδιο-λογία* **2.** προκύπτει από τη χρήση ακτίνων Χ ή βασίζεται, αναφέρεται σε αυτές: *ραδιο-θεραπεία, ραδιο-γράφημα* **3.** σχετίζεται με τις ακτίνες που εκπέμπονται από τη διάσπαση ατομικών πυρήνων: *ραδι-ενέργεια, ραδιο-πάθεια* **4.** βασίζει τη λειτουργία του στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα. σχετίζεται με αυτά: *ραδιο-επικοινωνία, ραδιο-κύματα, ραδιοδέσμη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτίνα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την ονομασία τού χημικού στοιχείου *ράδιο* (βλ.λ.) και από ξέν. όρ. με α' συνθ. το λατ. radius «ακτίνα»].
ραδι(ο)αστρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη των ουρανίων σωμάτων με βάση την εκπεμπόμενη ενέργειά τους στα ραδιοφωνικά μήκη κύματος. — **ραδι(ο)αστρονομικός**, -ή. -ό, **ραδι(ο)αστρονομικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioastronomy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + astronomy (βλ. κ. *αστρονομία*)].
ραδιοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής βιολογίας που εξετάζει την επίδραση που ασκούν στους ζωντανούς οργανισμούς οι ραδιενεργές ακτινοβολίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiobiology (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + biology (βλ. λ. *βιολογία*)].
ραδιοβολίδα (η) αυτόματη συσκευή που μεταφέρεται με αερόστατο, με σκοπό τη μεταβίβαση δεδομένων από μετεωρολογικές μετρήσεις μέσω ειδικού ραδιοπομπού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiosonde (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].
ραδιοβόλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η καταγραφή, εξέταση των μετεωρολογικών, ατμοσφαιρικών δεδομένων με ραδιοβολίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiosondage (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].
ραδιογενετική (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονική κατεύθυνση τής βιολογίας, που εξετάζει τις επιπτώσεις τής ραδιενεργού ακτινοβολίας στα γεννητικά κύτταρα, γενικότ. την επίδρασή της στην κληρονομικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiogenetics (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + genetics (βλ. κ. *γενετική*)].
ραδιογράφημα (το) {ραδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** φωτογραφική παράσταση που αποτυπώνεται με την επίδραση ακτίνων Χ ή πυρηνικής ακτινοβολίας **2.** μήνυμα που μεταδίδεται μέσω τής ραδιοτηλεγραφίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά των (νόθων συνθ.) αγγλ. radiogram (στη σημ. «ραδιοτηλεγράφημα») και radiograph (στη σημ. «ακτινογραφική εικόνα»)].
ραδιογραφία (η) [1897] {ραδιογραφιών} **1.** μέθοδος δοκιμής υλικών. που βασίζεται στον διαφορετικό βαθμό απορροφήσεως των ακτίνων Χ από τα συστατικά ενός σώματος ΣΥΝ. ραδιογράφηση **2.** η ραδιοτηλεγραφία (βλ.λ.). Επίσης **ραδιοακτινογραφία** κ. **ραδιογράφηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiographie (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -graphic < *γράφω*].
ραδιογραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιογραφία ΣΥΝ. ακτινογραφικός **2.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοτηλεγραφία ΣΥΝ. ραδιοτηλεγραφικός.
ραδιογωνιομετρία (η) {ραδιογωνιομετριών} ο υπολογισμός και εντοπισμός τής θέσης, τού προσανατολισμού ραδιοφωνικού πομπού με τη χρήση ραδιογωνιομέτρου. — **ραδιογωνιομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiogoniométrie (νόθο σύνθ.)].
ραδιογωνιόμετρο (το) {ραδιογωνιομέτρ-ου | -ων} ραδιοηλεκτρική διάταξη με ειδική κατευθυνόμενη κεραία και δέκτη ραδιοκυμάτων για τον προσδιορισμό τής διεύθυνσης από την οποία εκπέμπονται ραδιοκύματα, κυρ. από την οποία γίνεται ραδιοφωνική εκπομπή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiogoniomètre (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + gonio- (< *γωνία*) + -mètre (< *μέτρον*)].
ραδιοδέκτης (ο) {ραδιοδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. δέκτης σημάτων και μηνυμάτων που στέλνονται με ηλεκτρομαγνητικά κύματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio receiver].
ραδιοδέσμη (η) {ραδιοδεσμών} δέσμη ραδιοκυμάτων με χρήση στις επικοινωνίες, κυρ. στην υπεραστική και διεθνή τηλεφωνία.
ραδιοενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συνδυασμός ραδιοφώνου και ενισχυτή.
ραδιοεντοπιστής (ο) το ραντάρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radar (βλ. κ. *ραντάρ*)].
ραδιοεπικοινωνία (η) {ραδιοεπικοινωνιών} η μεταβίβαση μηνυμάτων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, λ.χ. με τη ραδιοτηλεφωνία ή τη ραδιοτηλεγραφία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiocommunication (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].
ραδιοερασιτέχνης (ο) {ραδιοερασιτεχνών} πρόσωπο που ασχολείται ερασιτεχνικά με τη λειτουργία ραδιοφωνικού σταθμού, συνήθ. μικρής εμβέλειας εκπομπής: *σύλλογος ραδιοερασιτεχνών* || *παράνομος* ~ (ραδιοπειρατής) || *άδεια ραδιοερασιτέχνη.*
ραδιοευαισθησία (η) {ραδιοευαισθησιών} η ευαισθησία ή η αδυναμία αντιδράσεως συγκεκριμένων ιστών ή οργανισμών σε διάφορες μορφές ακτινοβολίας, λ.χ. στις ακτίνες Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiosensitivity (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].
ραδιοζεύξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} ΤΕΧΝΟΛ. η σύνδεση δύο τόπων μέσω ραδιοφωνικών κυμάτων για τη μετάδοση σήματος (ήχου, εικόνας, δεδομένων).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio-link].
ραδιοηλεκτρικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοηλεκτρολογία ή τον ραδιοηλεκτρισμό: ~ *κύματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioelectric (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + electric (βλ. κ. *ηλεκτρικός*)].
ραδιοηλεκτρισμός (ο) επιστημονικός κλάδος τού ηλεκτρισμού, που ασχολείται με τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και τις εφαρμογές τους κυρ. στη ραδιοτηλεγραφία ή την τηλεφωνία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioelectricity (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + electricity (βλ. κ. *ηλεκτρισμός*)].
ραδιοηλεκτρολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ηλεκτρολογίας που μελετά τα εναλλασσόμενα ρεύματα υψηλής συχνότητας, τις ιδιότητες και τις εφαρμογές τους. καθώς και η τεχνική που επιτρέπει τη διαβίβαση ήχων ή εικόνων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. — **ραδιοηλεκτρολόγος** (ο).
ραδιοηλεκτροτεχνία (η) {ραδιοηλεκτροτεχνιών} η τεχνική των ραδιοηλεκτρικών εγκαταστάσεων. — **ραδιοηλεκτροτεχνίτης** (ο).
ραδιοθάλαμος (ο) {ραδιοθαλάμ-ου | -ων, -ους} ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα για τη μετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών ή για ηχογραφήσεις: *η συνέντευξη θα μεταδίδεται απευθείας από τον ~ τού σταθμού μας* ΣΥΝ. στούντιο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. studio. Βλ. κ. *στούντιο*].
ραδιοθεραπεία (η) {ραδιοθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που στηρίζεται στη χρήση τής ακτινοβολίας τού ραδίου και τεχνητών ραδιενεργών ισοτόπων. κυρ. για τη θεραπεία όγκων, διαφόρων ειδών καρκίνου ΣΥΝ. ακτινοθεραπεία. — **ραδιοθεραπευτικός**, -ή, -ό, **ραδιοθεραπευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotherapy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + therapy < *θεραπεία*].
ραδιοϊσότοπο (το) {ραδιοϊσοτόπ-ου | -ων} το ραδιενεργό ισότοπο συγκεκριμένου στοιχείου, που απαντά στη φύση ή παράγεται τεχνητά και χρησιμοποιείται σε φυσικές και βιολογικές έρευνες στη θεραπευτική, τη βιομηχανία, τη λήψη ραδιογραφιών (βλ.λ.), σε ελέγχους μεταλλικών κατασκευών, καθώς και στη γεωργική έρευνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioisotope (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + isotope (βλ. κ. *ισότοπο*)].
ραδιοκασετόφωνο (το) {-ώνου | -ων} συσκευή που λειτουργεί ως ραδιοφωνικός δέκτης και μαγνητόφωνο συγχρόνως ΣΥΝ. ραδιομαγνητόφωνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radio-tape recorder].
ραδιοκύματα (τα) {ραδιοκυμάτων} ηλεκτρομαγνητικά κύματα με μήκος από ένα χιλιοστό ώς 30.000 μέτρα ή με συχνότητα από 10 κιλοχέρτς (kHz) μέχρι 45 γιγαχέρτς (GHz), που χρησιμοποιούνται στη ραδιοφωνία. την τηλεόραση. τη ραδιοτηλεγραφία, τη ραδιοτηλεφωνία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiowave].
ραδιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής φυσικής, ο οποίος ερευνά τις ιδιότητες και εφαρμογές τού ραδίου και γενικότ. των ραδιενεργών σωμάτων • **2.** κλάδος τής ιατρικής που μελετά τις ακτίνες Χ και άλλες ακτινοβολίες, καθώς και πιθανές τεχνικές αποτυπώσεως για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — **ραδιολόγος** (ο/η), **ραδιολογικός**, -ή, -ό, **ραδιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiologie (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -logie < *-λογία* (< *λέγω*)].
ραδιόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση χημικής ένωσης ως αποτέλεσμα τής χρήσης ιοντίζουσας ακτινοβολίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiolysis (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -lysis < αρχ. *λύσις*].
ραδιομαγνητόφωνο (το) {ραδιομαγνητοφών-ου | -ων} το ραδιοκασετόφωνο (βλ.λ.).
ραδιομετεωρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής μετεωρολογίας που χρησιμοποιεί ραδιοηλεκτρικά μέσα για την ανάλυση και πρόγνωση τού καιρού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiométéorologie < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + météorologie (βλ. κ. *μετεωρολογία*)].

ραδιομόλυβδος (ο) {ραδιομολύβδου} χημικό στοιχείο ισότοπο τού μολύβδου, που προκύπτει ως τελική μεταστοιχείωση τού ραδίου.

ραδιοναυτιλία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ναυτιλίας που αξιοποιεί τα ραδιοτεχνικά μέσα για τον εντοπισμό πλοίων και αεροσκαφών. γενικότ. η χρήση ραδιοτεχνικών μέσων στη ναυτιλία και την αεροναυτιλία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radionavigation].

ραδιοπάθεια (η) {ραδιοπαθειών} κάθε πάθηση που οφείλεται σε έκθεση σε ραδιενεργό ακτινοβολία.
[ΕΤΥΜ. < *ραδιο-* + *-πάθεια* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

ραδιοπειρατεία (η) {ραδιοπειρατειών} η κατοχή και λειτουργία ραδιοφωνικού πομπού χωρίς επίσημη, νόμιμη έγκριση από αρμόδια κρατική αρχή.

ραδιοπειρατής (ο), **ραδιοπειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιδιοκτήτης ή χειριστής παράνομου ραδιοφωνικού πομπού. — **ραδιοπειρατικός**, -ή, -ό.

ραδιοπηγή (η) κάθε αντικείμενο τού σύμπαντος που εκπέμπει ραδιοκύματα με μεγάλη συχνότητα, καθώς και η αντίστοιχη περιοχή από την οποία εκπέμπονται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio source].

ραδιοπικάπ (το) {άκλ.} συσκευή με ραδιόφωνο και πικάπ.

ραδιοπομπός (ο) πομπός για επικοινωνία από απόσταση, που χρησιμοποιείται στη ραδιοεπικοινωνία ΣΥΝ. ασύρματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio transmitter].

ραδιοπυξίδα (η) ραδιογωνιόμετρο που λειτουργεί αυτόματα και χρησιμοποιείται σε πλοία και αεροσκάφη για τον υπολογισμό τής σωστής πορείας τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio compass].

ραδιοσκηνοθεσία (η) {ραδιοσκηνοθεσιών} η σκηνοθεσία θεατρικού έργου που μεταδίδεται από το ραδιόφωνο. — **ραδιοσκηνοθέτης** (ο), **ραδιοσκηνοθετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio direction].

ραδιοσκοπία (η) {ραδιοσκοπιών} η ακτινοσκόπηση (βλ.λ.). Επίσης **ραδιοσκόπηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioscopy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -scopy (< *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»)].

ραδιοσκοπικός, -ή, -ό ο ακτινοσκοπικός (βλ.λ.). — **ραδιοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioscopic (νόθο σύνθ.)].

ραδιοσταθμός (ο) **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος κλειστός χώρος και το κτήριο που έχει ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό, ο οποίος επιτρέπει (με ειδική κεραία εκπομπής) τη μετάδοση ή αναμετάδοση ραδιοκυμάτων (ραδιοφωνικών εκπομπών): ~ *μικρής ισχύος* || *πειρατικός / ιδιωτικός / κρατικός / εμπορικός* ~ || ~ *κοινής ωφελείας* **2.** ο ραδιοφάρος (βλ.λ.) **3.** ο ραδιοτηλεγραφικός σταθμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio station].

ραδιοστοιχείο (το) ΧΗΜ. κάθε ραδιενεργό στοιχείο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioelement].

ραδιοσυχνότητα (η) **1.** η συχνότητα των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων μεταδόσεως ραδιοφωνικού μηνύματος ή εκπομπής **2.** κάθε συχνότητα μέσα στην εμβέλεια ραδιοφωνικής μετάδοσης 15.000 έως 10^{11} χερτς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio frequency].

ραδιοταξί (το) {άκλ.} ταξί εφοδιασμένο με σύστημα ασύρματης επικοινωνίας, μέσω τού οποίου συνδέεται με άλλα ταξί, καθώς και με τηλεφωνικό κέντρο, ώστε να δέχεται (τηλεφωνικώς) κλήσεις για μεταφορές επιβατών (κούρσες).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radio-taxi].

ραδιοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ραδιοηλεκτροτεχνίας που έχει ως αντικείμενο τις εφαρμογές και τα μέσα παραγωγής εναλλασσομένων ρευμάτων υψηλής συχνότητας, τις πιθανές χρήσεις και τις ιδιομορφίες τής διάδοσής τους. — **ραδιοτεχνίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiotechnique (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + technique (βλ. κ. *τεχνική*)].

ραδιοτηλεγράφημα (το) {ραδιοτηλεγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα που μεταδίδεται μέσω τής ραδιοτηλεγραφίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegram (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telegram (βλ. κ. *τηλεγράφημα*)].

ραδιοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η ασύρματη τηλεγραφία, η χρήση ραδιοτηλεγράφου για τη μετάδοση μηνυμάτων. — **ραδιοτηλεγραφικός**, -ή, -ό, **ραδιοτηλεγραφικ-ά / -ώς** επίρρ., **ραδιοτηλεγραφώ** ρ. {-είς...}, **ραδιοτηλεγραφητής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegraphy (νόθο σύνθ.)].

ραδιοτηλέγραφος (ο) {-ου κ. -άφου | -άφων, -άφους} ο τηλέγραφος στον οποίο τα μηνύματα ή τα σήματα μεταδίδονται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων περισσότερο παρά μέσα από σύρματα ή καλώδια· ο ασύρματος τηλέγραφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegraph (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telegraph (βλ. κ. *τηλέγραφος*)].

ραδιοτηλεοπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση: ~ *μέσα / σταθμός / οργανισμός / κάλυψη*. — **ραδιοτηλεοπτικά** επίρρ.

ραδιοτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ραδιοφωνία και η τηλεόραση από κοινού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiotelevision (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *τηλεόραση*].

ραδιοτηλεσκόπιο (το) {ραδιοτηλεσκοπί-ου | -ων} αστρονομικό όργανο που αποτελείται από μία κεραία παραβολικού ή διπολικού σχήματος και ειδικό δέκτη για την ανίχνευση ραδιοκυμάτων που εκπέμπονται από πλανήτες και άλλες πηγές στο διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelescope (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telescope (βλ. κ. *τηλεσκόπιο*)].

ραδιοτηλεφωνία (η) {ραδιοτηλεφωνιών} η τηλεφωνική επικοινωνία με ραδιοτηλέφωνα, η ασύρματη τηλεφωνία. — **ραδιοτηλεφωνικός**, -ή, -ό, **ραδιοτηλεφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelephony (νόθο σύνθ.)].

ραδιοτηλέφωνο (το) {ραδιοτηλεφών-ου | -ων} τηλέφωνο στο οποίο η μεταβίβαση τού ήχου ή τής ομιλίας γίνεται με ραδιοκύματα, όχι μέσω καλωδίων ή συρμάτων, το ασύρματο τηλέφωνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelephone (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telephone (βλ. κ. *τηλέφωνο*)].

ραδιουργία (η) [αρχ.] {ραδιουργιών} η δόλια και μυστική δράση εις βάρος κάποιου, η σχεδιασμένη προσπάθεια που έχει στόχο να βλάψει κάποιον: *κρατικοί αξιωματούχοι προσπάθησαν με ραδιουργίες να ανατρέψουν τον νόμιμο πρόεδρο τής χώρας* ΣΥΝ. μηχανορραφία, πλεκτάνη, σκευωρία, δολοπλοκία, ίντριγκα. — **ραδιουργικός**, -ή, -ό, **ραδιουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραδιούργος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συνηθίζει τις ραδιουργίες, που οργανώνει σκευωρίες εις βάρος άλλων: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. δολοπλόκος, μηχανορράφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥᾳδιουργός* (με αναβιβασμό τού τόνου κατά τα *κακοῦργος, πανοῦργος*), αρχική σημ. «αυτός που κάνει κάτι με ευκολία, απερισκεψία και επιπολαιότητα». < *ῥᾴδιος* «εύκολος - επιπόλαιος» (< επίρρ. *ῥᾶ* «εύκολα, άνετα» + επίθημα -ιδιος, πβ. *αἰφνης - αἰφνίδιος*) + *-ουργός* < *ἔργον*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. Για το αρχ. επίρρ. *ῥᾶ* βλ. λ. *ράθυμος, ραστώνη*].

ραδιουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ραδιουργείς... | ραδιούργησα} κάνω ραδιουργίες, ενεργώ με δόλιο και συνωμοτικό τρόπο, επιδιώκοντας το κακό (κάποιου): *ακόμα και όταν κέρδισε την προεδρία, δεν σταμάτησε να ραδιουργεί εναντίον τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. μηχανορραφώ.

ραδιοφάρος (ο) ακίνητος ραδιοπομπός που στέλνει χαρακτηριστικά διακριτικά σήματα ως ταξιδιωτική βοήθεια σε πλοία και αεροσκάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophare (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + phare «φάρος» (βλ. κ. *φάρος*)].

ραδιοφωνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μετάδοση ομιλιών, μουσικής κ.λπ. μέσω τού ραδιοφώνου στο ευρύ κοινό: *πρόγραμμα τής* ~ **2.** η τεχνική υποστήριξη, καθώς και η οργάνωση τής παραγωγής ραδιοφωνικών εκπομπών, η υπηρεσία ή επιχείρηση που αναλαμβάνει αυτή την παραγωγή: *ελεύθερη* ~ (μη κρατική) || *δημοτική / ιδιωτική / κρατική* ~ || *οι εργαζόμενοι στη* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophonie (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phonie < *φωνή*].

ραδιοφωνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοφωνία: ~ *παραγωγή / χρόνος / δίκτυο / διαφήμιση*· ΦΡ. **ραδιοφωνικός σταθμός** (i) ο ραδιοθάλαμος (βλ.λ.) ή το κτήριο από το οποίο γίνονται εκπομπές για το ραδιόφωνο, μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (ii) ο φορέας που παράγει ραδιοφωνικές εκπομπές: *όλοι οι* ~ *μεταδίδουν σήμερα αφιερώματα για την εξέγερση τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. δίαυλος, κανάλι (iii) (συνεκδ.) η συγκεκριμένη συχνότητα ή δέσμη συχνοτήτων που χρησιμοποιείται για την εκπομπή προγράμματος από ραδιοφωνικό δίαυλο: *αυτός ο* ~ *δεν ακούγεται καλά· έχει παράσιτα* || *πέφτει ο ένας* ~ *πάνω στον άλλον!* (βλ. κ. λ. *ραδιοσταθμός*) **2.** αυτός που εκπέμπεται από το ραδιόφωνο: ~ *πρόγραμμα / εκπομπή*. — **ραδιοφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophonique].

ραδιόφωνο (το) {ραδιοφών-ου | -ων} **1.** σύστημα τηλεπικοινωνίας που χρησιμοποιεί ηλεκτρομαγνητικά κύματα συγκεκριμένης εμβέλειας και συχνότητας για τη μετάδοση ακουστικών μηνυμάτων (ομιλιών, μουσικής κ.λπ.) σε μεγάλες αποστάσεις χωρίς τη χρήση καλωδίων: *πομπός / συσκευή ραδιοφώνου* (συνεκδ.) **2.** η συσκευή για τη λήψη ή αναμετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών: ~ *με μπαταρίες / με αποσπώμενα ηχεία* || *ανοίγω* (θέτω σε λειτουργία) / *κλείνω το* ~ || *ακούω* ~ **3.** ραδιοφωνικός σταθμός ή σύνολο ραδιοφωνικών σταθμών: *έχω εκπομπή στο* ~ || *μιλώ / βγαίνω στο* ~ || *το είπαν στο* ~ || *το* ~ *δίνει συνεχώς πληροφορίες για την κίνηση* **4.** η ραδιοφωνική εκπομπή, ό,τι μεταδίδεται από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς: *ακροατής τού* ~ **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των ραδιοφωνικών σταθμών που εκπέμπουν σε μια χώρα: *αυξήθηκε το διαφημιστικό κέρδος τού* ~ || *το* ~ *θεωρείται πιο πολυφωνικό και αξιόπιστο μέσο ενημέρωσης από την τηλεόραση*. — (υποκ.) **ραδιοφωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλαιότ. αγγλ. radiophone (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phone (< *φωνή*)].

ραδιοχημεία (η) κλάδος τής πυρηνικής χημείας που έχει ως αντικείμενό του τα ραδιενεργά στοιχεία, καθώς και τα φαινόμενα που συνοδεύουν τις διαδικασίες τής ραδιενεργού διασπάσεως και των πυρηνικών αντιδράσεων. — **ραδιοχημικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiochemistry (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + chemistry (βλ. κ. *χημεία*)].

ραδιοχρονολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύνολο τεχνικών για τον υπολογισμό τής ηλικίας υλικού (ορυκτών, λειψάνων κ.λπ.) βάσει τού ρυθμού διασπάσεως τού ραδιενεργού ισοτόπου τού άνθρακα 14· αλλιώς *μέθοδος τού άνθρακα 14*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radiometric dating (νόθο σύνθ.)].

ραδόνιο (το) {ραδονίου} αδρανές, ραδιενεργό, αέριο χημικό στοιχείο (σύμβολο Rn), που παράγεται κατά τη διάσπαση τού ραδίου (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Radon < radium (βλ. λ. *ράδιο*)].

ραζακί (το) ▸ ροζακί

ραθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η νωθρότητα και η απροθυμία

για εργασία ΣΥΝ. τεμπελιά, οκνηρία ΑΝΤ. ζήλος.

ράθυμος, -η, -ο κ. **αράθυμος** (σημ. 2) (λόγ.) **1.** αυτός που αποφεύγει την εργασία, που χαρακτηρίζεται από απροθυμία και νωθρότητα στις αντιδράσεις του ΣΥΝ. νωθρός, οκνηρός, νωχελής ΑΝΤ. ζωηρός, δραστήριος • **2.** ευέξαπτος, αυτός που οργίζεται εύκολα. — **ράθυμα** επίρρ., **ραθυμώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάθυμος* < επίρρ. *ῥᾶ* «εύκολα» + *θυμός* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που ενεργεί ανέμελα και χωρίς φροντίδα, «ελαφρά τη καρδία». Το αρχ. επίρρ. *ῥᾶ* / *ῥῆα* (ομηρ.) / *βρᾶ* (αιολ.) ανάγεται σε τ. **Fρᾶα* < **Fρᾶσ-α* ή **Fρᾶj-α* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού ημιφώνου) και είναι αβεβ. ετύμου. Αμφίβολη θεωρείται η υπόθεση ότι το επίρρ. σήμαινε αρχικώς «ελαφρά» (πβ. λατ. levis «ελαφρός» > levāre «ελαφρύνω, σηκώνω»), καθώς και η προταθείσα σύνδεση με λιθ. viršùs «το ανώτερο, το υψηλότερο» και με σανσκρ. vársman- «ύψος, ύψωμα». Παράγ. *ῥαστ-ώνη*, *ῥᾴδιος* (βλ. κ. *ραδιούργος*) κ.ά.].

ραιβοποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κλίση τού ποδιού προς τα μέσα, ώστε μόνο το έξω πλάγιο μέρος τού πέλματος να ακουμπά στο έδαφος κατά το περπάτημα ή την ορθοστασία (πβ. *ραιβοσκελία*). — **ραιβόπους**, -ους, -ουν [1833].

[ΕΤΥΜ. < *ραιβός* + *-ποδία* < αρχ. *πούς* «πόδι»].

ραιβός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ραιβοποδία.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαιβός* < Ι.Ε. *wrai-gʷ-o-, που συνδ. με γοτθ. wraiqs «σκολιός», σουηδ. vrēk «ισχυρογνώμων», αρχ. φριζ. wrāk «κυρτός» κ.ά., ενώ πρέπει να συνδεθεί επίσης με το αρχ. επίθ. *ῥοικός* «κεκαμμένος, κυρτός». Το επίθ. *ραιβός* ανήκει στη σημασιολογική κατηγορία των λ. που δηλώνουν σωματικά ή ψυχικά ελαττώματα, λ.χ. *σκαιός*, *λαιός*, *κολοβός* κ.ά.].

ραιβοσκελής, -ής, -ές {ραιβοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από ραιβοσκελία ΣΥΝ. (λαϊκ.) στραβοπόδης, στραβοκάννης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-ης*, *-ης*, *-ες*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαιβοσκελής* < *ῥαιβός* + *-σκελής* < *σκέλος*].

ραιβοσκελία (η) {ραιβοσκελιών} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση των κάτω άκρων, κατά την οποία τα άκρα κυρτώνονται προς τα έξω με τα γόνατα να απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από το κανονικό.

ραΐζω ρ. → ραγίζω

ραίντγκεν (το) ▸ ρέντγκεν

ραίνω ρ. μετβ. {έρρανα, ρα/θα ράνω} **1.** ραντίζω με υγρό, κυρ. αρωματικό: *~ με αγιασμό* / *με ροδόνερο* ΣΥΝ. περιβρέχω **2.** σκορπίζω (πάνω από κάποιον/κάτι): *έρραναν με ροδοπέταλα τους νεονύμφους*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαίνω* < **ῥάν-jω* (με επένθεση), αβεβ. ετύμου. Η μορφή τού θ. **ῥαν-* θα επέτρεπε την υπόθεση συνεσταλμ. βαθμίδας τού Ι.Ε. *sren- ή *wren- (ίδια σημ.), αλλά οι συνδέσεις με τα θεωρούμενα ως ομόρρ., λ.χ. αρχ. γερμ. reinco «επιβήτορας», νορβ. vrina «κραυγάζω, χρεμετίζω», δεν ευσταθούν σημασιολογικώς. Η εκδοχή κατά την οποία το ρ. *ῥαίνω* συνδ. με σλαβ. λ. που σημαίνουν «πέφτω, χύνω, αναδίδω», πβ. ρωσ. ronitì «ραντίζω, αφήνω να πέσει», πολ. ronić, τσεχ. roniti, δεν αιτιολογεί τη δασύτητα τού ελλην. ρήματος, που προϋποθέτει ημίφωνο s- ή F-. Παράγ. *ῥαν-ίς* (*-ίδα*), *ῥαντ-ίζω*].

ραιτορομανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με κάποια από τις ραιτορομανικές γλώσσες **2.** ***ραιτορομανικές γλώσσες*** η υποομάδα των ρομανικών γλωσσών που ομιλούνται στην Α. Ελβετία και σε μικρό τμήμα τής Β. Ιταλίας (λ.χ. η Ρομανσική, η Εγκαδινική, η Λαδινική κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. rätoromanisch < rätto- (< λατ. Rhaetus, βασιλιάς των Ετρούσκων που έδωσε το όνομά του στη ρωμαϊκή επαρχία Rhaetia) + romanisch (< λατ. romanicus, βλ. κ. *ρομανικός*)].

ράιχ (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***Τρίτο Ράιχ*** η ναζιστική Γερμανία.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Reich «αυτοκρατορία, κράτος» < αρχ. γερμ. rihhi].

ρακάδικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα όπου πωλείται ρακή.

ρακένδυτος, -η, -ο (λόγ.) ο ντυμένος με κουρέλια, με παλιά και φθαρμένα ρούχα ΣΥΝ. κουρελής, κουρελιάρης.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥακένδυτος* < *ῥάκος* + *-ένδυτος* < *ἐνδύω*].

ρακέτα (η) {ρακετών} ΑΘΛ. **1.** το ελαφρύ όργανο που αποτελείται από δικτυωτό, ανθεκτικό, κυρ. νάιλον πλέγμα, τεντωμένο μέσα σε ωοειδές πλαίσιο από ξύλο, πλαστικό ή αλουμίνιο, με ειδική λαβή· χρησιμεύει στο να χτυπούν τη μπάλα οι παίκτες τού τένις, τού πινγκ-πονγκ κ.λπ. **2.** ξύλινο, ελαφρύ και μικρό όργανο σε σχήμα κουπιού με κοντή λαβή, που χρησιμοποιείται στην επιτραπέζια αντισφαίριση (πινγκ-πονγκ) για το χτύπημα τής μπάλας **3.** ***ρακέτες*** (οι) παιχνίδι που παίζεται με ρακέτες (σημ. 2) και μπαλάκι από δύο ή περισσότερους παίκτες • **4.** ο ειδικά περιγεγραμμένος χώρος κάτω από το καλάθι στο γήπεδο τού μπάσκετ: *οι βολές των φάουλ εκτελούνται από την κορυφή τής ~*. — (υποκ.) **ρακετούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. racchetta < μέσ. γαλλ. raquette «παλάμη χεριού» < δημώδ. αραβ. rāhet < αραβ. rāhah «παλάμη χεριού»].

ρακή (η) διάφανο δυνατό οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται κυρ. στην Κρήτη με απόσταξη ΣΥΝ. τσικουδιά. Επίσης **ρακί** (το).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. raki < αραβ. ʿaraq, είδος χυμού τής Μέσης Ανατολής, φτειαγμένου από σπόρους σιτηρών και ρυζιού· αρχική σημ. «γλυκό χυμός»].

ρακλέτ (το) {άκλ.} λιπαρό τυρί που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας, στραγγισμένο με συμπίεση και θέρμανση, που διατίθεται στο εμπόριο με τη μορφή πεπλατυσμένου κυλίνδρου.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raclette < racler «ξέω, λειαίνω» < δημώδ. λατ. *rasiculāre < *rasicāre, παράγ. τού λατ. ρ. radere «ξέω, λειαίνω» (μτχ. rasus)].

ρακοκάζανο (το) (λαϊκ.) καζάνι για την απόσταξη στεμφύλων και την παρασκευή ρακής.

ρακοπότηρο (το) **1.** μικρό ποτήρι για τη ρακή **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα ρακής ή άλλου ποτού, που αντιστοιχεί σε τέτοιο ποτήρι.

ρακοπότης (ο) {ρακοποτών} αυτός που πίνει συχνά και σε μεγάλες ποσότητες ρακή.

ρακόρ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μικρό βιδωτό κομμάτι σωλήνα, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση μεταλλικών σωλήνων ή ράβδων **2.** (στον κινηματογράφο) η ομαλή σύνδεση ενός πλάνου με το επόμενό του.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raccord «σύνδεση, σύζευξη» < ρ. raccorder «συνδέω, συνάπτω» < re- + accorder].

ράκος (το) {ράκ-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το παλιό και φθαρμένο κομμάτι υφάσματος, το κουρέλι **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάπτωση: *όταν έμαθε τον θάνατό της, έγινε ~* (κατέρρευσε) ‖ *γύρισε πίσω ~ απ' την κούραση!* ΦΡ. (λόγ.) ***ράκη φράσεων*** ακατάληπτα, σκόρπια λόγια, φράσεις χωρίς σύνδεση.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάκος*, αβεβ. ετύμου. Οι «γλώσσες» τού Ησυχίου *βράκαλον· ῥόπαλον* και *βράκετον· δρέπανον, κλαδευτήριον* αποδεικνύουν την ύπαρξη αρχικού *F-* (**Fρακ-*) και συνεσταλμ. βαθμ. *wr̥k- τού Ι.Ε. *wresk- (< *wrek-sk-). Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η λ. συνδ. με σανσκρ. vr̥ścáti «σχίζω, κατακόβω», αρχ. σλαβ. vraska «ρυτίδα, ρωγμή» (< *worsq-ā). άποψη που παραμένει υποθετική].

ρακοσυλλέκτης (ο) [1829] {ρακοσυλλεκτών}, **ρακοσυλλέκτρια** (η) [1895] {ρακοσυλλεκτριών} πρόσωπο που μαζεύει κουρέλια και τα πουλά κυρ. για βιοποριστικούς λόγους.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ragpicker].

ρακούν (το) {άκλ.} παμφάγο θηλαστικό με ρωμαλέο σώμα (μήκους μικρότερου τού ενός μέτρου), κοντά πόδια και φουντωτή, ραβδωτή ουρά, πυκνό (μαύρο ή μολυβί) τρίχωμα, καφέ αποχρώσεις και χαρακτηριστικά σκούρο χρώμα στην περιοχή των ματιών· ζει σε δάση κοντά στο νερό, είναι νυκτόβιο και θηρεύεται κυρ. για τη γούνα του.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. raccoon < παλαιότ. αμερ. raugroughcun < Αλγκονκική aroughcun (ινδιάν. γλώσσα τής Β. Αμερικής)].

ραλεντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τού τέμπο) κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ριταρντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rallentando «επιβράδυνση» < ρ. rallentare «επιβραδύνω» < ra- (< λατ. re- + ad-) + lento «αργός, βραδύς»].

ράλι (το) {άκλ.} αγώνας ταχύτητας για αγωνιστικά αυτοκίνητα, που διεξάγεται σε δημόσιους δρόμους ή ειδικές πίστες: *το ~ «Ακρόπολις»* ΦΡ. ***ράλι-αντίκα*** βλ. λ. *αντίκα*.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rally(e) «συγκέντρωση (αγωνιστικών αυτοκινήτων)» < ρ. rally «συγκεντρώνω, συναθροίζω» < γαλλ. rallier < r(e)- εμφατ. + allier «συνδέω, συνάπτω» < λατ. alligāre «προσδένω, συνδέω» < ad- «προσ-» + ligāre «δένω»].

ραλίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αυτοκινητιστής που συμμετέχει σε ράλι.

[ΕΤΥΜ. < *ράλι* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. *κιθαρ-ίστας*].

Ραλού (η) (συνήθ. ορθ. *Ραλλού*) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μεσν. *Ράλ* / *Ράλ(λ)ης* < *Ραούλ* < γαλλ. Raoul < παλ. γερμ. Rad(w)ulf, για το οποίο βλ. λ. *Ροδόλφος*].

R.A.M. (η) ΠΛΗΡΟΦ. η μνήμη σε υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την προσωρινή αποθήκευση πληροφοριών, τις οποίες μπορεί να μεταβάλει (με τις κατάλληλες εντολές) ο χρήστης (βλ. λ. *μνήμη*).

[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Random Access Memory «μνήμη τυχαίας προσπέλασης»].

ραμαζάνι (το) {ραμαζανιού} (στον ισλαμισμό) **1.** ο ένατος μήνας τού έτους, κατά τον οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, παραδόθηκε το Κοράνιο (βλ.λ.) στους ανθρώπους **2.** οι υποχρεωτικοί κανόνες συμπεριφοράς που τηρούνται τον μήνα αυτόν και στους οποίους περιλαμβάνονται η νηστεία, η εγκράτεια και η υπακοή στις θεϊκές εντολές.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ramazān < αραβ. ramaḍān].

ραμί (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερεις παίκτες με 52 χαρτιά και έναν τζόκερ.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rami < αμερ. rummy «είδος χαρτοπαιγνίου», αγν. ετύμου].

ράμμα (το) {ράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. (α) νηματοειδές υλικό που χρησιμοποιείται στη χειρουργική, κυρ. για το κλείσιμο τραύματος, συγκρατώντας δύο ιστικές επιφάνειες, ώσπου να συνενωθούν (β) (συνεκδ.) το κλείσιμο τραύματος με τον παραπάνω τρόπο: *έσκισε το χέρι και του έκαναν τρία ~* ‖ *κόβω* / *βγάζω τα ράμματα* ΦΡ. (μτφ.) ***έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)*** βλ. λ. *γούνα* **2.** (λόγ.) κλωστή, κυρ. από ίνες ή νήματα που έχουν στριφτεί μεταξύ τους, κατάλληλη για ράψιμο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάμμα* < *ῥάπτω* (βλ.λ.)].

ράμνος (ο) κάθε μικρός θάμνος ή δέντρο, που απαντά στις εύκρατες περιοχές τού Β. Ημισφαιρίου· έχει πριονωτά φύλλα και σκουρόχρωμους σφαιρικούς καρπούς.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥάμνος* (ἡ), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ῥάβνος* (κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *θάμ-νος*), που συνδ. με τη λ. *ῥάβδος* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ῥάμνος* ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

ραμολί (το) {άκλ.} (μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γεροντική άνοια. Επίσης **ραμολής** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ramolli < ra- προθεμ. + λατ. mollire «μαλακώνω, απαλύνω» (< mollis «εύκαμπτος, μαλακός»)].

ραμολιμέντο (το) **1.** η γεροντική άνοια: *παθαίνω ~* ΣΥΝ. μαλάκυνση, ραμολίρισμα **2.** (συνεκδ.-μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γεροντική άνοια ΣΥΝ. ραμολί, ξεκούτης, γεροξούρας.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rammollimento < rammollire «μαλακώνω, απαλύνω», βλ. κ. *ραμολί*].

ραμολίρω ρ. αμετβ. {ραμολίρισα} παθαίνω ραμολιμέντο. — **ραμολίρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ramollire, βλ. κ. *ραμολί*].

ράμπα (η) {ραμπών} **1.** η κεκλιμένη επιφάνεια που συνδέει δύο επίπεδα διαφορετικού ύψους: *~ σιδηροδρομικού σταθμού* / *επιβιβάσεως*

/ *φορτοεκφόρτωσης* **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα δύο κεκλιμένα επίπεδα συνεργείου αυτοκινήτων, που οδηγούν το όχημα σε υπερυψωμένη σχάρα για τον έλεγχο και την επισκευή σημείων κάτω από το δάπεδο τού οχήματος **3.** σειρά φώτων στο μπροστινό μέρος τής σκηνής τού θεάτρου: «*Τα φώτα τής ~*» (τίτλος ταινίας τού Τσάρλυ Τσάπλιν). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. rampe < ρ. ramper «έρπω, ξαπλώνω μπρούμυτα» < φρανκον. *(h)rampōn, που συνδ. με αρχ. γερμ. rimpfan «κάμπτω, λυγίζω»].

ράμπο (ο) {άκλ.} **1.** ένοπλος άνδρας με βίαιη συμπεριφορά: *νεαρός ~ με περίστροφο σκόρπισε τον τρόμο, όταν άρχισε να ρίχνει σε όποιον έβρισκε μπροστά του* || «*ανεγκέφαλος ~ επιτέθηκε με χειροβομβίδες εναντίον μεθοριακής περιπόλου προκαλώντας οξύ διπλωματικό επεισόδιο*» (εφημ.) **2.** (μτφ.) ειδικός ελεγκτής τού Δημοσίου που ερευνά για οικονομικές ατασθαλίες: «*τους ~ τού Υπουργείου Οικονομικών και τους δικούς του επιθεωρητές επιστρατεύει το Υπουργείο Εσωτερικών, για να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα διαφθοράς σε ορισμένους δήμους*» (εφημ.) ΣΥΝ. κομάντο **3.** (για αθλητή σε ομαδικά αθλήματα) παίκτης που επιτίθεται δυναμικά και ριψοκίνδυνα, συχνά μόνος εναντίον πολλών αντιπάλων.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. Rambo, όνομα σωματώδους και βίαιου κινηματογραφικού ήρωα σειράς ομώνυμων πολεμικών ταινιών (από το 1982 κ.εξ.), τον οποίο υποδύθηκε ο Συλβέστερ Σταλλόνε].

ραμπόσκαλα (η) ράμπα σε μορφή σκάλας.

ραμποτέ (το) {άκλ.} **1.** πλαναρισμένο ξύλο σε σανίδες που θηλυκώνουν η μία στην άλλη: *έφτειαξε τον τοίχο με ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες (ξύλου ή από άλλο υλικό) που θηλυκώνουν μεταξύ τους: *~ επένδυση σπιτιού*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raboté, μτχ. τού ρ. raboter «πλανάρω, λειαίνω» < rabotte (διαλεκτ.) < μέσ. ολλ. robbe].

ραμφί (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το μικρό ράμφος.

ραμφίζω ρ. μετβ. [1894] {ράμφισα} (για πουλιά) **1.** χτυπώ με το ράμφος: *το θηλυκό ράμφιζε το αρσενικό, διώχνοντάς το απ' τη φωλιά* **2.** πιάνω ή τσιμπώ με το ράμφος μου: *τα σπουργίτια ράμφιζαν τις ρώγες των τσαμπιών.* — **ράμφισμα** (το) [1892].

ραμφοειδής, -ής, -ές {ραμφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ράμφος. — **ραμφοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ράμφος (το) {ράμφ-ους | -η, -ών} **1.** το κεράτινο όργανο πουλιών, που αποτελεί συνέχεια των οστών των σιαγόνων τους, η μύτη των πουλιών: *τα αρπακτικά πτηνά έχουν ~ γυριστό προς τα κάτω* **2.** (κατ' επέκτ.) το σκληρό, κεράτινο προεξέχον τμήμα τού στόματος ορισμένων ζώων (π.χ. τής χελώνας) **3.** οτιδήποτε έχει ραμφοειδές σχήμα: *το ~ τού φαγκότου* || *πνευστά όργανα με ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ράμφος*, εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ρέμφος· τὸ στόμα ἢ ῥίς* και ίσως με το επίθ. *ραιβός* (βλ.λ.). Δεν αποκλείεται η λ. να παρουσιάζει έρρινο ένθημα (πβ. *κά-μ-πτω, γνώ-μ-πτω, κρά-μ-βος*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το ρ. *ρέμβ-ομαι* «περιστρέφομαι, γυρίζω» (βλ. λ. *ρόμβος*) και, ως εκ τούτου, με μέσ. γερμ. wrimpen «μυκτηρίζω», wramp-achtich «κυρτός, κεκαμμένος»].

ρανίδα (η) (λόγ.) μικρή ποσότητα υγρού υπό μορφή σταγόνας· ΦΡ. ***μέχρι τελευταίας ρανίδος (τού αίματος)*** μέχρι θανάτου: *θα πολεμήσουν για την ελευθερία ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρανίς, -ίδος* < *ραίνω* (βλ.λ.). Η φρ. *μέχρι τελευταίας ρανίδος (τού αίματος)* αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à la dernière goutte de sang].

ραντ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως τής ποσότητας ραδιενέργειας που απορροφάται ως ακτινοβολία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rad, ακρωνύμιο τού όρου Radiation Absorbed Dose «δόση απορροφηθείσας ακτινοβολίας»].

ράντα[1] (η) {ραντών} ΝΑΥΤ. **1.** η κεραία τού καταρτιού τής πρύμνης ΣΥΝ. κέρκος ΑΝΤ. κέρας, πίκι **2.** το πανί τού καταρτιού τής πρύμνης.
[ΕΤΥΜ. < βεν. randa «κοφτό πανί πλοίου» < γοτθ. randa].

ράντα[2] (η) {ραντών} η τιράντα. — (υποκ.) **ραντάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τιράντα* (βλ.λ.), με εσφαλμ. χωρισμό, επειδή το *τι-* θεωρήθηκε στην ομιλία ως άρθρο (*τη ράντα*)].

ράντα[3] (η) {ραντών} **1.** σύνολο σταθερών και καθορισμένων χρηματικών ποσών που καταβάλλονται σε ίσα και τακτά χρονικά διαστήματα: *πρόσκαιρη ~* (με περιορισμένο αριθμό καταβολών) || *~ ακέραια* (ετήσιας περιόδου) / *μεταβλητή* (με όρους που αλλάζουν) / *προκαταβλητέα* (με προκαταβολή των ποσών στην αρχή περιόδου) **2.** εισόδημα που εισπράττει κανείς σταθερά, κυρ. από χρεώγραφα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rente < δημώδ. λατ. *rendita, θηλ. μτχ. τού *rendere < λατ. reddere «αποδίδω, επιστρέφω (κάτι)» (με την επίδρ. τού ρ. prendere «παίρνω»)].

ραντάρ (το) {άκλ.} ελλην. *ραδιοεντοπιστής*· συσκευή ή σύστημα για τον καθορισμό τής παρουσίας και τής θέσης κινούμενου ή ακίνητου αντικειμένου, για την ανίχνευση του μέσω τού υπολογισμού τής διεύθυνσης και τής ταχύτητας επιστροφής ραδιοκυμάτων, που ανακλώνται ή επανεκπέμπονται από το αντικείμενο αυτό.
[ΕΤΥΜ. < αγγ. radar, ακρωνύμιο τού αγγλ. Ra(dio) D(etecting) A(nd) R(anging)].

ραντεβού (το) {άκλ.} **1.** συμφωνία για συνάντηση, η δέσμευση για επικοινωνία, επαφή: *δίνω* (καθορίζω συνάντηση) / *κανονίζω* / *κλείνω ~* (δεσμεύομαι για συνάντηση με κάποιον) || *έχω ~ με τον γιατρό* / *με τον κομμωτή* || *ούτε ~ να 'χαμε* (ήρθαμε τυχαία στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα) **2.** (συνεκδ.) η συνάντηση που έχει καθοριστεί για συγκεκριμένη ώρα σε συγκεκριμένο μέρος: *είναι πάντα συνεπής στα ~ της* || *αργώ στα ~* || *επαγγελματικό* / *ερωτικό* / *μυστικό* / *φιλικό ~* || *τώρα τελευταία βγαίνουν συνέχεια ~* || *~ τον Σεπτέμβρη* (θα ξαναβρεθούμε τον Σεπτέμβρη· συνηθισμένη επιγραφή στις χειμερινές κινηματογραφικές αίθουσες κατά τη θερινή περίοδο)· ΦΡ. ***(κάποιος) είναι Εγγλέζος στα ραντεβού του*** (κάποιος) είναι πολύ συνεπής, ακριβής στην προκαθορισμένη ώρα συνάντησης **3.** (ειδικότ.) η προσυμφωνημένη συνάντηση με ερωτικό σκοπό: *η αμηχανία που είχα στο πρώτο μου ~* || *~ στα τυφλά* (μεταξύ προσώπων που δεν έχουν συναντηθεί).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rendez-vous].

ραντεβουδάκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) το ερωτικό ραντεβού.

ράντζο (το) → ράντσο

ραντιέρης (ο) {ραντιέρηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο δανειστής που αποκομίζει μεγάλα κέρδη από τους τόκους που απαιτεί (πβ. *τοκογλύφος*): «*οι διαβόητοι ~ πλουτίζουν εισπράττοντας χωρίς κόπο αφορολόγητα τοκομερίδια*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *ράντα*[3] + παραγ. επίθημα *-ιέρης*].

ραντίζω ρ. μετβ. {ράντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περιβρέχω με σταγόνες νερού ή άλλου υγρού: *τον ράντισε ο παππάς με αγιασμό* ΣΥΝ. ραίνω **2.** ψεκάζω με νερό ή (για δέντρα και φυτά) με φυτοφάρμακο, χημικό διάλυμα: *~ τα τριαντάφυλλα* / *τις πορτοκαλιές*. - **ράντισμα** (το) [μτγν.] κ. (λόγ.) **ραντισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ραντίζω* < αρχ. *ραντός*, ρηματικό επίθ. τού *ραίνω* (βλ.λ.)].

ραντιστήρι (το) {ραντιστηρ-ιού | -ιών} δοχείο για πότισμα ή ράντισμα φυτών με λεπτό σωλήνα, στην άκρη τού οποίου υπάρχει διάτρητο πώμα για ομοιόμορφο ράντισμα ΣΥΝ. ποτιστήρι. Επίσης (σπάν.) **ραντιστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ραντιστήριον* < *ραντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. *καθαρισ-τήριον, βασανισ-τήριον* κ.ά.)].

ράντσο κ. **ράντζο**[1] (το) πτυσσόμενο, πρόχειρο ξύλινο ή μεταλλικό κρεβάτι κυρ. για έκτακτες περιπτώσεις, το οποίο αποτελείται από έναν σκελετό-πλαίσιο, στον οποίο στερεώνεται χοντρό, ανθεκτικό πανί (καραβόπανο) ή πλαστικό: *σε ορισμένα νοσοκομεία βάζουν τους ασθενείς σε ράντζα, όταν δεν έχουν αρκετά κρεβάτια στους θαλάμους* || *το καλοκαίρι κοιμάται σ' ένα ~ στη βεράντα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rancio < γαλλ. ranche, αρχική σημ. «ξύλινη βάση άξονα κάρου», γερμ. αρχής].

ράντσο κ. **ράντζο**[2] (το) (κυρ. στη Β. Αμερική) το μεγάλης έκτασης αγρόκτημα, που περιλαμβάνει και διάφορα κτίσματα (αγροικίες, στάβλους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. rancho «μικρή φάρμα» < παλαιότ. ισπ. rancharse «ενοικιάζω, εγκαθίσταμαι» (στρατ. όρ.) < γαλλ. (se) ranger «τακτοποιούμαι, εγκαθίσταμαι» < rang «σειρά, κατάταξη» < φρανκον. *(h)ring «δαχτυλίδι – κύκλος»].

ράνω ρ. χωρίς συγκεκριμένη σημασία· χρησιμοποιείται στη ΦΡ. ***κάνω-ράνω*** επιτατικά και μειωτικά: *Τι στο καλό κάνεις-ράνεις τόση ώρα; Θα τελειώσεις ποτέ;* || *όποτε τον δεις στο μαγαζί, κάνει-ράνει και τίποτε δεν φτειάνει*.
[ΕΤΥΜ. Από το ρ. *ραίνω*, λόγω ομοηχίας τής υποτ. αορ. *ράνω* με το ρ. *κάνω*].

ράουλο (το) μεταλλικός δίσκος με κυκλική εγκοπή στην περιφέρειά του, ώστε να μην ξεφεύγει το περιελισσόμενο σχοινί ή συρματόσχοινο· τοποθετείται στα παλάγκα, στους μακαράδες ή σε σταθερούς οδηγούς συρματόσχοινων ή κάβων στα πλοία, καθώς και σε αλουμινένιες συρόμενες πόρτες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouleau (εσφαλμ. προφορά) < μτγν. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ραπ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λαϊκή δημοφιλής μουσική, όπου ένας μονόλογος απαγγέλλεται γρήγορα και ρυθμικά με ορχηστρική συνοδεία ή πάνω σε ένα ήδη ηχογραφημένο ορχηστρικό κομμάτι· ξεκίνησε από μαύρους εφήβους στους δρόμους τής Νέας Υόρκης στη δεκαετία τού '70 και διαδόθηκε γρήγορα, φθάνοντας στην Ευρώπη στα μέσα τής δεκαετίας τού '80. - **ράπερ** (ο/η) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rap, πιθ. ηχομιμητ. λ.· η λ. χρησιμοποιήθηκε στην αμερικανική αργκό, ιδ. των μαύρων, δηλώνοντας έναν ιδιαίτερο τύπο ομιλίας, που χαρακτηριζόταν από λεκτική επίδειξη και επαναλήψεις φράσεων].

ραπάνι κ. **ρεπάνι** (το) {ραπαν-ιού | -ιών} φυτό με τραγανή και εδώδιμη ρίζα, η οποία συνήθ. τρώγεται ωμή ως σαλατικό. — (υποκ.) **ραπανάκι** κ. **ρεπανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ραπάνιον* / *ραφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *ράφανος* / *ρέφανος*, που παρουσιάζει επίθημα *-ανο-*, όπως και οι ονομασίες άλλων λαχανικών, πβ. *πύ-ανος, λάχ-ανον, πήγ-ανον* κ.ά. Παράλληλοι τ., εμφανίζοντας το ίδιο θ. *ραφ-* / *ραπ-*, είναι οι μτγν. λ. *ράφ-υς* / *ράπ-υς* «γογγύλι», οι οποίοι ανάγονται πιθ. σε Ι.Ε. *rāp- (πβ. λατ. rāpum «γογγύλι» > γαλλ. rave, αρχ. γερμ. ruoba > γερμ. Rübe) ή *rēp- (πβ. λιθ. rópė «γογγύλι», αρχ. σλαβ. rěpa, αλβ. repë). Δυσεξήγητη παραμένει η εναλλαγή *ραπ-* / *ραφ-*, η οποία έχει εγείρει υποθέσεις περί δανείου].

ραπίζω ρ. μετβ. {ράπισα} (λόγ.) χτυπώ (κάποιον) στο μάγουλο με την παλάμη, χαστουκίζω ΣΥΝ. μπατσίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραπίζω* «χτυπώ με ραβδί – χαστουκίζω», αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη πως το ρ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ραπίς· ράβδος*, η οποία απαντά στον Όμηρο ως τμήμα τού συνθέτου *χρυσό-ρραπις* «με χρυσό ραβδί» και αργότερα στο σύνθετο *εὔρραπις (Ἑρμῆς)* «με ωραίο ραβδί», αν και η λ. *ραπίς* θα μπορούσε να αναχθεί σε ριζικό όνομα **ράψ* ή **ραπ-ή*. Σύμφωνα με την ίδια εκδοχή, η λ. *ραπίς* συνδ. πιθ. με τη λ. *ράβδος* (βλ.λ.) μέσω τού μτγν. συνθέτου *ραβδο-φόρος* < **ραπιδο-φόρος* (με συγκοπή και ηχηροποίηση). Τέλος, έχουν προταθεί συνδέσεις με τις λ. *ρέπω* και *ρόπαλον*].

ράπισμα (το) [μτγν.] {ραπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το χτύπημα στο μάγουλο· χαστούκι: *δέχομαι ~* ΣΥΝ. κόλαφος, (λαϊκ.) μπάτσος, σκαμπίλι **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το ηθικό πλήγμα που δέχεται κανείς:

ηχηρό ~ γι' αυτή τη χώρα αποτελεί η τελευταία έκθεση για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ΣΥΝ. κόλαφος. — (υποκ.) **ραπισματάκι** (το).

ραπιτογράφος κ. **ραπιντογράφος** κ. **ραπιδογράφος** (ο) είδος στυλογράφου με αποθήκη (αμπούλα) σινικής μελάνης στο στέλεχός του, στην άκρη τού οποίου προσαρμόζονται ποικίλου πάχους σωληνοειδείς μύτες· χρησιμοποιείται κυρ. για τεχνικά σχέδια και σκίτσα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rapidographe < rapido- (< λατ. rapidus «γρήγορος, ταχύς») + graphe (< *γράφω*) (νόθο σύνθ.)].

ραπόρτο (το) (λαϊκ.) η αναφορά των γεγονότων, έκθεση τού τι συνέβη: *καθημερινά του δίνει ~ για ό,τι γίνεται στη δουλειά!* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. rapporto < λατ. reportāre «επανακομίζω, ξαναφέρνω» < re- «ανα-» + portāre «φέρω, κομίζω»].

ραπτεργάτης (ο) {ραπτεργατών}, **ραπτεργάτρια** (η) {ραπτεργατριών} (λόγ.) εργάτης απασχολούμενος σε εργοστάσιο κατασκευής ενδυμάτων ή σε ραφείο.

ράπτης {ραπτών} κ. **ράφτης** [μεσν.] (ο) {ραφτάδες}, **ράπτρια** (η) [μεσν.] {ραπτριών} πρόσωπο που ράβει ενδύματα. Επίσης **ράφτρα** (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ράπτης* < αρχ. *ράπτω* (βλ. κ. *ράβω*)].

ραπτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **ραφτικός 1.** αυτός που σχετίζεται με ράφτη: *~ εργαλεία* || *~ οίκος* (οίκος μόδας) **2. *ραπτική*** (η) το επάγγελμα και η τέχνη τής κατασκευής ενδυμάτων: *ασχολείται με τη ~·* ΦΡ. ***υψηλή ραπτική*** (i) το σύνολο των ενδυμάτων που δεν προορίζονται για μαζική παραγωγή (ii) (συνεκδ.) οι σχεδιαστές μόδας **3. *ραπτικά*** κ. ***ραφτικά*** (τα) η πληρωμή τού ράφτη.

ραπτομηχανή (η) [1888] χειροκίνητη, ποδοκίνητη ή ηλεκτρική μηχανή, που περνά βελονιές με μεγάλη ταχύτητα και σε ίσες αποστάσεις, ράβοντας ένα ύφασμα κυρ. για οικιακή χρήση, για το ράψιμο ρούχων ή για βιομηχανική χρήση, για το ράψιμο δερμάτινων ειδών, τη συρραφή των σελίδων βιβλίου κ.λπ.

ραπτός, -ή, -ό κ. **ραφτός** αυτός που είναι ραμμένος, που ενώνεται με ραφή. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραπτός* < *ράπτω*].

ράπτω ρ. → ράβω

ρασιοναλισμός (ο) ο ορθολογισμός, η συνολική φιλοσοφική κατεύθυνση που αποδέχεται ως μοναδική ουσία τής πραγματικότητας, ως γνώμονα και αφετηρία γνώσεως, τη λογική σκέψη. — **ρασιοναλιστικός, -ή, -ό, ρασιοναλιστικ-ά / -ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rationalisme < rational «λογικός, έλλογος» < λατ. rationalis < ratio «λόγος, λογική, λογισμός» (< ρ. reor «νομίζω, θεωρώ», μτχ. ratus)].

ρασιοναλιστής (ο), **ρασιοναλίστρια** (η) {ρασιοναλιστριών} ο οπαδός τού ορθολογισμού. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rationaliste].

ράσο (το) **1.** το μακρύ, φαρδύ μαύρο ρούχο των κληρικών και των μοναχών· ΦΡ. (α) ***φοράω (τα) ράσα*** γίνομαι κληρικός ή μοναχός (β) ***αλλού ο παπάς και αλλού τα ράσα του*** βλ. λ. *αλλού* (γ) (παροιμ.) ***τα ράσα δεν κάνουν τον παπά*** η πραγματική αξία όποιου κατέχει ένα αξίωμα ή μια ιδιότητα δεν έγκειται και δεν εξαντλείται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, αλλά στις πραγματικές του ικανότητες και δυνάμεις, στην ποιότητά του ως ανθρώπου **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) ο κλήρος, το σύνολο των ιερέων, των κληρικών και μοναχών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ράσον* < λατ. rasum «είδος ενδύματος από τραχύ ύφασμα χωρίς χνούδι», μτχ. τ. τού ρ. radere «ξύνω, ξυρίζω»].

ρασοφόρος (ο) [1823] πρόσωπο που φορά ράσα· ο παπάς.

ράσπα (η) οδοντωτή λίμα, κατάλληλη για την επεξεργασία μαλακών υλικών, κυρ. τού ξύλου. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. raspa < παλ. γαλλ. rasper «ξύνω, γδέρνω» (> γαλλ. râper) < αρχ. γερμ. raspōn (ίδια σημ.)].

ράστα (ο/η) {άκλ.} **1.** (προφορ.) ο οπαδός τού ρασταφαρισμού ΣΥΝ. ρασταφαριανός **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τους ρασταφαριανούς και τα χαρακτηριστικά τους: *μαλλιά ~.*

ρασταφαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θρησκευτικό, πολιτικό και πολιτιστικό κίνημα των μαύρων τής Τζαμάικας και των αγγλόφωνων Αντιλλών· εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία τού 1920 και οι οπαδοί του πιστεύουν στην ανωτερότητα τής μαύρης φυλής και στον επαναπατρισμό τους στην Αφρική· η ρέγκε (βλ.λ.) αποτελεί τη μουσική τους έκφραση και η εξωτερική τους εμφάνιση χαρακτηρίζεται από αχτένιστες μακριές μπούκλες και γενειάδα. — **ρασταφαριανός** (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Rastafarism < αμχαρ. όν. Ras Tafari «αρχηγός Tafari», όνομα που έφερε ο Αιθίοπας αυτοκράτορας Χαϊλέ Σελασιέ πριν από τη στέψη του (1930), ισχυριζόμενος ότι ήταν ο μεσσίας τής μαύρης φυλής].

ράστερ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** βασικό εκτυπωτικό πλέγμα κουκκίδων (βλ.λ.) για την απόδοση τονικών εικόνων· άθροισμα από πολλές παράπλευρες κουκκίδες με ισαπέχοντα κέντρα, ίσων ή διαφόρων μεγεθών, που δημιουργούν οπτική εντύπωση συνεχούς ή αυξομειούμενου γκρίζου και επιτυγχάνουν κατά την εκτύπωσή τους διαφόρους τόνους των φωτογραφιών **2.** βιομηχανοποιημένο φύλλο χαρτιού ή διαφανής επιφάνεια, με τυπωμένα έτοιμα (αυτοκόλλητα) συμπαγή αθροίσματα κουκκίδων, το οποίο χρησιμοποιούν σχεδιαστές και γραφίστες **3.** ειδικές γυάλινες πλάκες φιλμ ή αυτοκόλλητες ταινίες με τυπωμένα σχέδια τέτοιων πλεγμάτων. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Raster < λατ. rastrum «σκαπτικό εργαλείο, δικέλλα», παράγ. τού ρ. radere «λειαίνω, γδέρνω» (μτχ. rasus)].

ραστώνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η τάση αδράνειας και παθητικής αποδοχής των πραγμάτων, η έλλειψη ενεργού ενδιαφέροντος: *τέτοια προβλήματα αντιμετωπίζονται με αγώνες και όχι με τη ~ που χαρακτηρίζει την επαναπαυμένη κοινωνία μας* || *καλοκαιρινή ~* ΣΥΝ. νωθρότητα, ραθυμία, νωχέλεια **2.** η ηπιότητα των αντιδράσεων, η απουσία εξάρσεων ή δυναμισμού: *αυτό τον καιρό παρατηρείται ένα κλίμα ραστώνης στην αντιπολίτευση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραστώνη* < *ρᾷστος* (υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ράδιος* «εύκολος, άνετος») + επίθημα *-ώνη*. Το επίθ. *ρᾷστος* / *ρήιστος* ανάγεται στο επίρρ. *ρᾶ* «εύκολα, άνετα» (για το οποίο βλ. λ. *ράθυμος*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*].

ράτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (οικ.) η γενιά, η φυλή: *έξυπνη ~ ο Έλληνας!* || *από ποια ~ κρατάει;* ΣΥΝ. γένος· ΦΡ. ***ούνα φάτσα ούνα ράτσα*** βλ. λ. *φάτσα* **2.** (ειδικότ.) ομογενής ομάδα ζώων στο πλαίσιο ενός είδους, η οποία αναπτύσσεται και συντηρείται με επιλεκτική αναπαραγωγή από τους ανθρώπους: *τι ~ είναι το σκυλί σας;* || *τα πεκινουά είναι ~ σαλονιού* **3.** (η γεν. ***ράτσας*** ως χαρακτηρισμός) για ζώο που ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα (σημ. 2): *είναι σκύλος ~* ΑΝΤ. (οικ.) κοπρίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. razza, πιθ. < αραβ. ra's «προέλευση, αρχή». *Δεν* ευσταθεί η συνήθης αναγωγή στο λατ. ratio «διάταξη, σειρά, τάξη», αφού η παραγωγή απευθείας από την ονομαστική είναι μη κανονική].

ρατσισμός (ο) η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα τής ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα τής ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.λπ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες: *φυλετικός / κοινωνικός ~* || *φαινόμενα ρατσισμού εναντίον ξένων μεταναστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. razzismo. Βλ. κ. *ράτσα*].

ρατσιστής (ο), **ρατσίστρια** (η) {ρατσιστριών} οπαδός τού ρατσισμού.

ρατσιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρατσισμό, που εκφράζει ή εφαρμόζει στην πράξη μια πρακτική διακρίσεων και αποκλεισμού ατόμων ή ομάδων που κρίνονται ως κατώτερης αξίας: *~ πολιτική / ιδέες / τάσεις / θέσεις / οργάνωση / καθεστώς / συνθήματα.* — **ρατσιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραφ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την απόχρωση τού μπλε χρώματος των στολών τής Αεροπορίας: *~ πουκάμισο / ζακέτα* ΣΥΝ. γαλάζιος **2. *ραφ*** (το) η ίδια η μπλε απόχρωση των στολών τής Αεροπορίας. [ΕΤΥΜ. Από το αγγλ. αρκτικόλεξο R.A.F. < Royal Air Force «Βασιλική Αεροπορία»].

Ραφαέλα (η) γυναικείο όνομα.

Ραφαήλ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ένας από τους επτά αγγέλους που αναφέρουν τις προσευχές των αγίων προς τον Θεό **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Rafa'el «ο Θεός έχει θεραπεύσει»].

ραφανίδα κ. **ραπανίδα** (η) ζιζάνιο, φυτό συγγενές προς το ραπάνι. Επίσης **ράφανος** (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφανίς, -ίδος*, βλ. λ. *ραπάνι*].

ραφείο (το) [μεσν.] εργαστήριο κατασκευής κυρ. ανδρικών ενδυμάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) ραφτάδικο.

ραφή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο κάτι: *τα καλά ρούχα διακρίνονται από τη στρωτή ~ τους* ΣΥΝ. ράψιμο **2.** το σύνολο των σημείων, η γραμμή στην οποία συνενώνονται, ράβονται μαζί ξεχωριστά κομμάτια υφάσματος, δέρματος ή άλλου υλικού: *ξηλώθηκε η ~ στο στρίφωμα* || *η ~ τού παπουτσιού* || *αυτή η τσάντα δεν έχει γερές ~* **3.** ΙΑΤΡ. η συνένωση δύο επιφανειών ιστών, το κλείσιμο (δερματικού) τραύματος με ράμματα **4. *ραφές*** (οι) η οδοντωτή γραμμή συνένωσης των οστών τού κρανίου ή τού μετώπου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφή* < *ράπτω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράφ-ην*)].

ράφι (το) {ραφ-ιού | -ιών} λεπτή σανίδα, συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική, που στερεώνεται οριζόντια σε τοίχο ή πλαίσιο, για να τοποθετηθούν πάνω της διάφορα αντικείμενα: *~ με βιβλία* || *έβαλε μερικά ~ στην αποθήκη για τα εργαλεία του·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μένω στο ράφι*** (για γυναίκα) δεν καταφέρνω να παντρευτώ, μένω ανύπαντρη (β) ***κρατώ / βάζω στο ράφι*** αναβάλλω: *η γραφειοκρατία έχει κρατήσει πολλά κρίσιμα νομοσχέδια στο ράφι.* — (υποκ.) **ραφάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. raf].

ραφίδα (η) ΒΙΟΛ. βελονοειδής κρύσταλλος, που απαντά σε δεσμίδες στα φυτικά κύτταρα. Επίσης (λόγ.) **ραφίς** {ραφίδος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφίς, -ίδος* < *ραφή*].

ραφι(δο)γραφία (η) σύστημα γραφής με αναγνωριστικούς ανάγλυφους χαρακτήρες για ανάγνωση και από τυφλούς. — **ραφι(δο)γραφικός, -ή, -ό.**

ραφι(δο)γράφος (ο) μηχάνημα με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή των ανάγλυφων χαρακτήρων, που χρησιμοποιούνται στο αλφάβητο των τυφλών.

ραφιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} έπιπλο που αποτελείται από πολλά ράφια. [ΕΤΥΜ. < *ράφ(ι)* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *συρταρ-ιέρα, κουνουπιέρα*].

ραφινάρω ρ. μετβ. {ραφινάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ουσίες) απομακρύνω τις κάθε είδους επιβλαβείς προσμείξεις, ενισχύω την καθαρότητα, την ομοιογένεια (πράγματος): *~ το λάδι* ΣΥΝ. φιλτράρω, διυλίζω **2.** (μτφ. η μτχ. ***ραφιναρισμένος, -η, -ο***) (α) αυτός που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *~ λάδι / τροφές* (β) εκλεπτυσμένος, περίτεχνος, αυτός που έχει κομψότητα και στυλ: *~ τρόποι / συμπεριφορά / ομιλία.* — **ραφινάριασμα** (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. raffinare (γαλλ. raffiner) < re- + affināre «εκλεπτύνω, καθαρίζω» (< ad- + fino «καθαρός, αγνός» < λατ. finis «όριο, τέλος»)].

ραφινάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ραφιναριστεί: *~ λάδι* ΣΥΝ. φιλτραρισμένος, ραφιναρισμένος, διυλισμένος, ραφινέ **2.** (μτφ.) ο εκλε-

πτυσμένος ΣΥΝ. φίνος, ραφινέ. — **ραφινάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. raffinato < raffinare (βλ. κ. *ραφινάρω*)].

ραφινέ επίθ. {άκλ.} **1.** ραφιναρισμένος, αυτός που έχει φιλτραριστεί: *λάδι* ~ ΣΥΝ. διυλισμένος **2.** (μτφ.-συχνά ειρων.) επεξεργασμένος, καλλιεργημένος, υψηλής στάθμης: ~ *απατεώνας / καταχραστής / ψεύτης* ΣΥΝ. φίνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raffiné < raffiner (βλ. κ. *ραφινάρω*)].

ραφίς (η) ▸ ραφίδα

ραφτάδικο (το) (καθημ.) το ραφείο (βλ.λ.).

ράφτης (ο) ▸ ράπτης

ραφτικά (τα) → ραπτικός

ραφτικός, -ή, -ό ▸ ραπτικός

ράφτινγκ (το) {άκλ.} άθλημα ή ψυχαγωγική δραστηριότητα, κατά την οποία πραγματοποιείται κατάβαση ενός λιγότερο ή περισσότερο ορμητικού ποταμού με ειδικά διαμορφωμένο, μονοθέσιο ή διθέσιο, σκάφος ή και βάρκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rafting < raft «είδος ξύλινης σχεδίας, που χρησιμοποιείται ως σκάφος ή πλατφόρμα» < μέσ. αγγλ. rafte < αρχ. σκανδ. raptr].

ραφτόπουλο (το) **1.** ο νεαρός ράφτης που μαθητεύει κοντά σε έμπειρο ράφτη **2.** ο νεαρός γυιος τού ράφτη.
[ΕΤΥΜ. < *ράφτης* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

ραφτός, -ή, -ό → ραπτός

ραχατεύω ρ. αμετβ. {ραχάτεψα} (λαϊκ.) περνώ την ώρα μου ξεκούραστα, ακαματεύω ΣΥΝ. τεμπελιάζω. — **ραχάτεμα** (το).

ραχάτι (το) {ραχατιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η οκνηρή διάθεση ή κίνηση: *το 'ριξε στο ~ και δεν νοιάζεται για τίποτε* ΣΥΝ. τεμπελιά, χουζούρεμα, χουζούρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahat].

ραχατλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τον ραχατλή, που του ταιριάζει ή τον χαρακτηρίζει: ~ *ζωή / συνήθεια / νοοτροπία / δουλειά* ΣΥΝ. τεμπέλικος. — **ραχατλήδικα** επίρρ.

ραχατλής (ο) (λαϊκ.), **ραχατλού** (η) {ραχατλούδες} πρόσωπο που τεμπελιάζει, που του αρέσει και συνηθίζει το χουζούρι ΣΥΝ. τεμπέλης, χουζούρης.
[ΕΤΥΜ. < *ραχάτι* + παραγ. επίθημα *-λής* (< τουρκ. -lı)].

ραχατλίκι κ. **ραχατιλίκι** (το) {ραχατλικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χαρακτηριστική νωθρότητα τού ραχατλή, ο τρόπος και ο ρυθμός ζωής του ΣΥΝ. τεμπελιά, χουζούρι, ραχάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahatlık].

ραχάτ-λουκούμ (το) {άκλ.} σκληρό λουκούμι ειδικής παρασκευής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahat lokum < αραβ. rahat alhulqum].

ράχη (η) {ραχών} **1.** το πίσω μέρος τού ανθρώπινου σώματος από τον λαιμό ώς το τέλος τής σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. πλάτη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***με τρώει η ράχη μου*** είμαι προκλητικός στη συμπεριφορά μου και προκαλώ βίαιες αντιδράσεις εναντίον μου, πάω γυρεύοντας (β) ***έχω (κάποιον) στη ράχη μου*** έχω αναλάβει τη συντήρηση (κάποιου), μου έχει γίνει φόρτωμα, βάρος: *δουλεύει σκληρά, γιατί έχει ολόκληρη οικογένεια στη ράχη του* (γ) ***έχω (κάποια) χρόνια στη ράχη μου*** έχω (συγκεκριμένη) ηλικία: *πενήντα χρόνια έχει ήδη στη ράχη του και ούτε σκέψη για σπίτι και παιδιά!* (βλ. λ. *πλάτη*) **2.** (α) το μέρος τού σώματος των ζώων που αντιστοιχεί στην ανθρώπινη πλάτη: *η ~ τού αλόγου / τής καμήλας* || *έβαλε το σαμάρι στη ~ τού γαϊδάρου* (β) (για τα ψάρια) το πάνω τμήμα τού σώματος πίσω από το κεφάλι και πάνω από την κοιλιά **3.** (για πτηνά) ο άξονας ενός φτερού: *η ~ τής φτερούγας* **4.** τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *το πουκάμισο είναι στενό στη ~ του* **5.** η σπονδυλική στήλη, η ραχοκοκκαλιά: *πονάω / χτύπησα στη ~* **6.** το πίσω τμήμα ενός μέλους τού ανθρώπινου σώματος: *η ~ τής παλάμης* **7.** η πλευρά ενός αντικειμένου που χρησιμοποιείται ή φαίνεται λιγότερο, το τμήμα του που βρίσκεται πιο μακριά ή αντίθετα από το μπροστινό ή το κύριο μέρος του, την πρόσοψη ή την κόψη του: *η ~ τού μαχαιριού / ενός φακέλου* **8.** η συνήθ. κυρτή επιφάνεια που σχηματίζει ή καλύπτει το πίσω τμήμα οποιουδήποτε αντικειμένου ή κατασκευής: *η ~ τού βιβλίου* (το τμήμα τού βιβλίου που βλέπει κανείς, όταν είναι τοποθετημένο σε βιβλιοθήκη) **9.** το πίσω μέρος ενός αντικειμένου, που χρησιμεύει για τη στήριξή του, την προστασία του κ.λπ.: *η ~ τού καναπέ / τής καρέκλας* **10.** η κορυφογραμμή **11.** η ραχιά (βλ.λ.): *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ~ περπατώντας η Δόξα μονάχη...»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ράχις, -εως* < Ι.Ε. *wragh-i- «αγκάθι, αιχμή», πβ. λιθ. ražỹs «καλαμώνας», rãžas «ξερό βλαστάρι, καλάμι», ίσως και μέσ. ιρλ. fracc «βελόνα». Η λ. *ράχις* προσδιόριζε τόσο τη σπονδυλική στήλη όσο και την κυρτή επιφάνεια λόφου ή βουνού, η δε συσχέτιση της με τη σημ. «αγκάθι, αιχμή» απαντά και σε συνώνυμες λ. άλλων γλωσσών, λ.χ. λατ. spina «αγκάθι - σπονδυλική στήλη», γαλλ. épine dorsale «σπονδυλική στήλη» (< épine «αγκάθι»)].

Ραχήλ (η) {άκλ.} **1.** Π.Δ. μία από τις συζύγους τού Ιακώβ, μητέρα τού Ιωσήφ και τού Βενιαμίν, αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Rāḥēl «προβατίνα»].

ραχιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η πλαγιά, η ανηφορική πλευρά όρους, λόφου ή βουνού: *χτίζουν εκκλησιά σ' εκείνη τη ~!* ΣΥΝ. ράχη.

ραχιαίος, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ράχη, την πλάτη: ~ *σπόνδυλος* **2. ραχιαίοι** (οι) (α) οι μύες τής πλάτης: *έχει γυμνασμένους* ~ (β) ασκήσεις εκγύμνασης των μυών τής πλάτης: *έκανε είκοσι* ~.

ραχιαλγία (η) {ραχιαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην ευρύτερη περιοχή τής σπονδυλικής στήλης. — **ραχιαλγικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *ράχη* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rachialgie].

ραχίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε παιδιά λόγω ανεπαρκούς ασβεστίου οστών και χόνδρων, κυρ. από αβιταμίνωση ΣΥΝ. ραχιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. rachitis].

ραχιτικός, -ή, -ό [1839] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραχίτιδα, που προκαλείται από ραχίτιδα: ~ *παραμόρφωση* **2. ραχιτικός** (ο), **ραχιτική** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ραχίτιδα.

ραχιτισμός (ο) [1844] η ραχίτιδα (βλ.λ.).

ραχοκοκκαλιά (η) **1.** η σπονδυλική στήλη (βλ. λ. *σπονδυλικός*) **2.** (μτφ.) ο κεντρικός άξονας στον οποίο στηρίζεται μια δομή, μια σύνθετη δημιουργία: *η αρχή τής ισονομίας αποτελεί τη ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. backbone].

ραχοκόκκαλο (το) **1.** καθένα από τα οστά, τους σπονδύλους τής σπονδυλικής στήλης **2.** (περιληπτ.) η σπονδυλική στήλη ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, ράχη.

ραχούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή ράχη, μικρού ύψους βουνό ή χαμηλό ύψωμα: *«έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι, βουνά, ραχούλες»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. βουναλάκι.

ράψιμο (το) {ραψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ένωση δύο κομματιών υφάσματος με κλωστή, γενικότ. η ένωση πραγμάτων με κλωστή: *πουκάμισο με άψογο ~ και εφαρμογή!* || *το ~ ενός κουμπιού / ενός φορέματος* **2.** (συνεκδ.) η πληρωμή, η αμοιβή τού ράφτη ή τής μοδίστρας: *πόσο στοίχισε το ~ τού νυφικού;* ΣΥΝ. ραφτικά **3.** το κλείσιμο τραύματος με ράμματα: *το ~ τής πληγής.* — (υποκ.) **ραψιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ράψιμον* < θ. *ραψ-* τού αρχ. *ῥάπτω* (πβ. αρχ. αόρ. *ἔρραψ-α*)].

ραψωδία (η) [αρχ.] {ραψωδιών} **1.** καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίζεται ένα επικό ποίημα αποτελώντας ξεχωριστή θεματική ενότητα και ειδικότ. καθεμία από τις είκοσι τέσσερεις ενότητες τής *Ιλιάδας* και τής *Οδύσσειας* **2.** ΜΟΥΣ. συμφωνικό κομμάτι ελεύθερου χαρακτήρα βασισμένο κυρίως σε λαϊκά μουσικά θέματα μιας περιοχής: *οι «Ουγγρικές ~» τού Λιστ* || *η «Γαλάζια ~» τού Τζώρτζ Γκέρσουιν.* — **ραψωδικός, -ή, -ό** [αρχ.].

ραψωδός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) αυτός που δημοσίως απήγγελλε επικά ποιήματα, κυρ. τού Ομήρου και τού Ησιόδου (πβ. λ. *αοιδός*) **2.** (σήμερα) ο μουσικοσυνθέτης ραψωδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαψῳδός*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ῥάψαι ἀοιδήν* (δηλ. *ᾠδήν*, βλ. λ. *ᾠδή*), η οποία αναφερόταν στην εν σειρά σύνθεση, συρραφή και απαγγελία των επικών μερών, κατ' αντιδιαστολή προς τα διαιρούμενα σε στροφές λυρικά ποιήματα (πβ. το χωρίο τού Πινδάρου για τους επικούς ποιητές Όμηρο και Ησίοδο: *«ἐν νεαροῖς ὕμνοις ῥάψαντες ἀοιδήν»* και *«Ὁμηρίδαι ῥαπτῶν ἐπέων ἀοιδοί»*). Η λ. απέκτησε βαθμηδόν τη γενικευμένη σημ. τού συνθέτη ποιημάτων, ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, χρησιμοποιήθηκε και ως υποβιβαστικό προσωνύμιο των κατωτέρων επιγόνων τής επικής ποιήσεως].

ρε[1] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο δεύτερος κατά σειράν μουσικός φθόγγος τής σύγχρονης κλίμακας τού ντο τής δυτικής ευρωπαϊκής μουσικής: ~ *ματζόρε / μινόρε.*
[ΕΤΥΜ. < διεθν. re (< λατ. resonare «αντηχώ»), για το οποίο βλ. λ. *νότα*].

ρε[2] επιφών. (εκφραστ.-οικ.) **1.** ως προσφώνηση προσώπων, με τα οποία υπάρχει οικειότητα: *τι λες, ~ φίλε, έγινε τέτοιος σαματάς;* || (παρακλητικά) *έλα, ~, μη μου χαλάς το χατίρι!* **2.** με μειωτική διάθεση, όποτε θεωρείται έκφραση αγένειας: *ξέρεις ποιος είμαι εγώ, ~;* || *ποιος είσαι εσύ, ~, που θα μου πεις τι θα κάνω;* || *φύγε από 'δώ, ~!* **3.** για τη δήλωση έκπληξης ή απορίας: *άντε, ~!* || *κοίτα, ~! ~ τι πάθαμε!* || *~, τι τραβάμε μ' αυτούς που μπλέξαμε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. βρε.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *βρε*].

Ρέα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας, σύζυγος τού Κρόνου και μητέρα τού Δία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥέα*, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες εικασίες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. rai- «βασίλειο», λατ. rēs «πράγμα» ή Ι.Ε. *srī- «γυναίκα», όπως επίσης και με το αρχ. *ῥέω*].

ρεάλι κ. **ριάλι** (το) {ρεαλ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) **1.** παλαιό ασημένιο νόμισμα τής Ισπανίας και τής υπό ισπανική κυριαρχία Αμερικής, που η χρηματική του αξία αντιστοιχούσε στο ένα όγδοο τού πέσο **2.** (διάλεκτ.) **ρεάλια** (τα) τα λεφτά, η χρηματική περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. real «βασιλικός» < λατ. regālis (< rex, regis «βασιλιάς»)].

ρεάλια (τα) {ρεαλίων} τα πραγματολογικά στοιχεία ενός αρχαίου κειμένου, κατ' αντιδιαστολή προς τα γλωσσικά του στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. realia, πληθ. ουδ. τού επιθ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis].

ρεαλισμός (ο) **1.** το ενδιαφέρον ή η μέριμνα για το πραγματικό, κατ' αντιδιαστολή προς το αφηρημένο, το υποθετικό κ.λπ.· η αντιμετώπιση ή παρουσίαση των πραγμάτων όπως πραγματικά είναι: *ο ~ του δεν τον άφηνε ποτέ να παρασυρθεί σε ονειροπολήσεις και ανέφικτα σχέδια* || *η εξωτερική πολιτική τής χώρας χαρακτηρίζεται από ~* **2.** ΚΑΛΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση μορφών ή σκηνών τής ζωής όπως πραγματικά είναι ή όπως μπορούν να βιωθούν καθημερινά ΑΝΤ. ιδεαλισμός, ρομαντισμός **3.** (στη λογοτεχνία) η θεωρία ή τεχνοτροπία κατά την οποία οι οικείες πλευρές τής ζωής αναπαρίστανται με έναν ξεκάθαρα ευθύ ή απλό τρόπο· ΦΡ. ***σοσιαλιστικός ρεαλισμός*** η επίσημα αποδεκτή καλλιτεχνική ή λογοτεχνική τεχνοτροπία τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που στηριζόταν φιλοσοφικά και μεθοδολογικά στη λενινιστική θεωρία τής αντανάκλασης και στόχευε στην αισθητική διαπαιδαγώγηση των μαζών μέσω των ιδεών τού σοσιαλισμού (με πρωτεργάτη τον Μαξίμ Γκόργκυ) **4.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία κατά την οποία τα αντικείμενα τής αντίληψης ή τής γνώσης που αποκτάται μέσω των αισθήσεων, υπάρχουν ανεξάρτητα από την αντιληπτική διαδικασία ή πράξη.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réalisme < μτγν. λατ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis].

ρεαλιστής (ο), **ρεαλίστρια** (η) {ρεαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού ρεαλισμού είτε ως φιλοσοφικού είτε ως αισθητικού, καλλιτεχνικού ρεύματος ΑΝΤ. ρομαντικός, ιδεαλιστής **2.** πρόσωπο που βασίζει τη σκέψη και τη συμπεριφορά του στα πραγματικά μόνο δεδομένα: *στη ζωή του έχει μάθει να είναι ~ και να μην τρέφει αυταπάτες* ΑΝΤ. ονειροπόλος, φαντασιόπληκτος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réaliste. Βλ. κ. *ρεαλισμός*].

ρεαλιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ρεαλισμό στην τέχνη: *~ απεικόνιση / εικόνα / τεχνοτροπία* **2.** αυτός που βασίζεται στην πραγματικότητα, όχι σε υποθέσεις, ιδέες ή σε συναισθηματισμούς: *~ προσέγγιση ενός προβλήματος* || *~ πολιτική / ανάλυση* ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, ρομαντικός. — **ρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **ρεαλιστικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réalistique. Βλ. κ. *ρεαλισμός*].

ρεαλπολιτίκ (η) {άκλ.} ο πολιτικός ρεαλισμός, πολιτική πρακτική που καθορίζεται με βάση τα πραγματικά δεδομένα, τα γεγονότα, τα οποία και εξετάζει ως κατεξοχήν σημαντικά στοιχεία.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Realpolitik (νόθο σύνθ.) < real «πραγματικός» (βλ. λ. *ρεαλισμός*) + Politik < αρχ. *πολιτικός*. Ο όρ. εισήχθη το 1963 από τον τότε Γερμανό καγκελάριο Κ. Adenauer μετά το άνοιγμα που επιχείρησε προς τις ανατολικές χώρες].

ρέβα (η) {ρεβών} το γογγύλι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rave (παλαιότ. γαλλ. reve) < λατ. rapa / rapum (βλ. λ. *ραπάνι*)].

ρεβανί (το) ➔ ραβανί

ρεβάνς (η) {άκλ.} **1.** η εκδικητική ανταπόδοση κακού: *σκεφτόταν την ώρα και τη στιγμή που θα έπαιρνε τη ~ από τους αντιπάλους του* ΣΥΝ. αντεκδίκηση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται για λόγους αντεκδίκησης: *αυτή είναι η ~ του. ο δημόσιος διασυρμός τους!* ΣΥΝ. αντίποινα ● **3.** ΑΘΛ. ο επαναληπτικός αγώνας μεταξύ δύο ομάδων, που κρίνει την πρόκριση στο πλαίσιο μιας διοργάνωσης: *ετοιμάζονται με σκληρές προπονήσεις για τη ~ στην έδρα τους.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. revanche < παλ. γαλλ. revancher (υποχωρητ.) < re- «ανα-» + vencher < λατ. vindicāre «ανταποδίδω, τιμωρώ, εκδικούμαι» (< vindex «τιμωρός, εκδικητής»)].

ρεβανσισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η πολιτική ενός κράτους, που αποσκοπεί στην επανάκτηση περιοχών του που έχουν χαθεί ή προσαρτηθεί σε άλλα κράτη, κυρ. μετά από πολεμική ήττα (β) (γενικότ.) κάθε πολιτική που στηρίζεται σε πνεύμα αντεκδίκησης: *η αντιπολίτευση κατηγορεί την κυβέρνηση για ~ στο θέμα των απολυμένων συμβασιούχων* **2.** η αντίστοιχη πολιτική ενός κόμματος που έχασε την εξουσία και ζητεί να την ανακτήσει και να «τιμωρήσει» τους πολιτικούς του αντιπάλους **3.** (γενικότ.) η τάση για εκδίκηση, η μνησικακία. **ρεβανσιστικός, -ή, -ό, ρεβανσιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. revanchisme < revanche (βλ. κ. *ρεβάνς*)].

ρεβανσιστής (ο), **ρεβανσίστρια** (η) {ρεβανσιστριών} πρόσωπο που επιδιώκει την ανταπόδοση κακού που έχει υποστεί, που ενεργεί αντεκδικητικά.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. revanchiste < revanche (βλ. κ. *ρεβάνς*)].

ρεβεγιόν (το) {άκλ.} η γιορτή το βράδυ τής παραμονής των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς: *θα κάνουν ~ σε ένα φιλικό σπίτι* || *ντύσιμο / συνταγές για το ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réveillon < réveiller «ξυπνώ» (συνεπώς «μένω ξύπνιος, για να διασκεδάσω») < re- + veiller «αγρυπνώ» < λατ. vigilāre (< vigil «άγρυπνος, ο ευρισκόμενος σε εγρήγορση»)].

Ρεβέκκα (η) **1.** Π.Δ. σύζυγος τού Ισαάκ, μητέρα τού Ησαύ και τού Ιακώβ και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Ribhqāh, πιθ. συνδ. με ρίζα που σημαίνει «τρέφω, παχαίνω»].

ρεβένι (το) {ρεβεν-ιού | -ιών} υψηλής ποιότητας ποικιλία καπνού, που ευδοκιμεί κυρ. σε πλαγιές και σε μεγάλα υψόμετρα.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρεβέρ (το) {άκλ.} **1.** το γύρισμα, το δίπλωμα προς τα έξω τής άκρης τού υφάσματος σε μανίκι ή σε μπατζάκι παντελονιού: *διπλό / πρόχειρο ~* ● **2.** (στο τένις) μπαλιά που αποκρούεται από τα αριστερά με το δεξί χέρι ή από τα δεξιά με το αριστερό: *εντυπωσιακό / ξαφνικό ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. revers «ανάποδη, αντίστροφη όψη ή πλευρά» < λατ. reversus, μτχ. τ. τού ρ. revertor «αναστρέφω, επιστρέφω»].

ρεβερέντζα κ. **ρεβεράντζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μεγάλη υπόκλιση εθιμοτυπικού χαρακτήρα κυρ. ως ένδειξη σεβασμού: *του άρχισαν τις ~!*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. reverenza < λατ. reverentia «σεβασμός, αιδώς» < reverens, μτχ. τ. τού ρ. revereor «αιδούμαι, σέβομαι» < re- + vereor (ίδια σημ.)].

ρεβιζιονισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** κάθε παρέκκλιση από τη μαρξιστική θεωρία ή πρακτική, κυρ. η τάση που προκρίνει τη μεταρρύθμιση έναντι τής επαναστατικής αλλαγής ΣΥΝ. αναθεωρητισμός **2.** (γενικά) κάθε αναθεωρητική τάση ή κίνηση, η υπεράσπιση τής αναθεώρησης κυρ. μιας έγκυρης ή γενικώς αποδεκτής αντίληψης, θεωρίας ή πρακτικής (πβ. λ. *ρεφορμισμός*). — **ρεβιζιονιστής** (ο), **ρεβιζιονίστρια** (η), **ρεβιζιονιστικός, -ή, -ό, ρεβιζιονιστικ-ά / -ώς.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. révisionnisme < révision < μτγν. λατ. revisio «αναθεώρηση» < λατ. revisere «επανεξετάζω, αναθεωρώ», παράλλ. τού revidēre (< re- «ανα-» + vidēre «βλέπω»)].

ρεβιθάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα από αλεσμένα ή πολτοποιημένα ρεβίθια με λάδι και κρεμμύδι.

ρεβίθι κ. (λαϊκ.) **ροβίθι** (το) (παλαιότ. ορθ. *ρεβύθι*) {ρεβιθ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής ρεβιθιάς **2.** ***ρεβίθια*** (τα) οι καρποί ως φαγητό: *σούπα ~* || *~ στον φούρνο.* — (υποκ.) **ρεβιθάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐρεβίνθιον* (με σίγηση τού ατόνου αρκτικού ἐ- και φωνητ. εξέλιξη -νθ- > -θθ- > -θ-), υποκ. τού αρχ. *ἐρέβινθος* (βλ.λ.)].

ρεβιθιά κ. (λαϊκ.) **ροβιθιά** (η) μονοετές ποώδες φυτό τού οποίου οι εδώδιμοι στρογγυλοί σπόροι, που περιέχονται στους καρπούς του, τρώγονται βραστοί ή ξηροί (στραγάλια) ή καταναλώνονται, αφού αλεστούν, ως αλεύρι ή υποκατάστατο τού καφέ. Επίσης (επίσ.) **ερέβινθος** (βλ.λ.).

ρεβόλβερ (το) {άκλ.} ελλην. *περίστροφο*· όπλο χειρός εφοδιασμένο με περιστρεφόμενο κύλινδρο με ειδικές θήκες για την τοποθέτηση των φυσιγγίων, που μπορεί να πυροβολεί συνεχώς, χωρίς να χρειάζεται ανατροφοδότηση έπειτα από κάθε βολή.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. revolver (οπτικό δάνειο) < revolve «περιστρέφω» (< λατ. revolvere < re- + volvere «κυλώ, στρέφω»)].

ρεβύθι (το) → ρεβίθι

ρέβω κ. (εσφαλμ.) **ρεύω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έρεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** φθείρομαι από την εγκατάλειψη: *τόσα χρόνια εγκαταλελειμμένο έρεψε το σπίτι* **2.** (μτφ.) χάνω τη ζωντάνια μου, τη φυσική μου δύναμη, εξαντλούμαι: *έρεψε απ' τη στενοχώρια!* || *έρεψα στο περπάτημα όλη μέρα* ΣΥΝ. καταβάλλομαι, (μτφ.) πεθαίνω, μου βγαίνει η πίστη ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) εξαντλώ (κάποιον) εντελώς, αφαιρώ από (κάποιον) κάθε δύναμη, ζωντάνια ή διάθεση για δράση ή αντίδραση: *την έχει ρέψει η δίαιτα!* ΣΥΝ. εξαντλώ.

[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. σχηματισμός από τον αόρ. *ἔρρεψα*, νεότ. τ. τού αρχ. αορ. *ἔρρευσα* (τού ρ. *ῥέω*, βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔκλεψα – κλέβω, ἔσκυψα – σκύβω, ἔθαψα – θάβω*].

ρεγάλο (το) (λαϊκ.) οτιδήποτε χαρίζεται ή αποκτάται ως δώρο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. regalo < λατ. regalis «βασιλικός» (< rex, regis «βασιλιάς»)].

ρέγγε (η) ➔ ρέγκε

Ρεγγίνα (η) (ορθότ. *Ρεγκίνα*) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < λατ. regina «βασίλισσα»].

ρεγιόν (το) {άκλ.} **1.** ανακυκλωμένο ημισυνθετικό λεπτό νήμα υφάνσεως από κυτταρίνη· (παλαιότ.) το τεχνητό μετάξι **2.** (συνεκδ.) ύφασμα ή κλωστή από αυτό το νήμα.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rayonne < αγγλ. rayon < γαλλ. rayon «ακτίνα φωτός» < παλαιότ. rai «ακτίνα» < λατ. radius].

ρέγκα κ. (εσφαλμ.) **ρέγγα** (η) {ρεγκών} **1.** ψάρι τού πελάγους, με σώμα πεπλατυσμένο στα πλευρά, μικρό κεφάλι, ασημένιο χρώμα, που ζει σε κοπάδια και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του· ΦΡ. (εκφραστ.-μτφ.) ***(κάποιος) είναι να τον κλαίνε κι οι ρέγκες*** (κάποιος) έχει υποστεί τέτοιο κακό, ώστε είναι άξιος να τον λυπούνται ακόμη και οι πιο ασήμαντοι, οι πιο μικροί: *με τόσα προβλήματα που έχω, είναι να με κλαίνε κι οι ρέγκες!* **2.** (συνεκδ.) το κρέας αυτού τού ψαριού: *παστή / καπνιστή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ΕΤΥΜ. < βεν. renga (πβ. γαλλ. hareng, αγγλ. herring), γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hāring].

ρεγκάτα (η) {ρεγκατών} λεμβοδρομία ή ιστιοδρομία, καθώς και σειρά λεμβοδρομιών / ιστιοδρομιών.

[ΕΤΥΜ. < βεν. regata / ιταλ. regatta < regatar «ξαναπιάνω, συλλαμβάνω» < δημώδ. λατ. *recaptāre < re- «ανα-» + captāre «κυνηγώ, θηρεύω», επιτατ. τ. τού λατ. ρ. capere «λαμβάνω»].

ρέγκε (η) {άκλ.} λαϊκή αμερικανική μουσική τής Καραϊβικής με χαρακτηριστικά της τους περίπλοκους ρυθμούς στις μελωδίες και τη χρήση ενός σύντομου επαναλαμβανόμενου σκοπού από το μπάσο.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reggae, πιθ. < rege-rege «καβγάς, διαμάχη» (στη γλώσσα των ιθαγενών τής Τζαμάικας) ή από διαφορετική προφορά τού reggay στο τραγούδι «Do the Reggay» (1968) τού Fr. Hibbert, ο οποίος και εισήγαγε τη λέξη].

ρεγκλάν κ. **ραγκλάν** (το) {άκλ.} **1.** σχέδιο μανικιού, που ξεκινά από τον λαιμό με ραφές μπροστά και πίσω από τον ώμο **2.** (κατ' επέκτ.) ρούχο που έχει τέτοιου είδους μανίκια.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raglan < αγγλ. raglan, από το όνομα τού Βρετανού στρατάρχη και λόρδου F.J. Raglan (1788-1855)].

ρεγκόμορφο (το) ΖΩΟΛ. κάθε ψάρι που ανήκει στην τάξη στην οποία ανήκουν οι ρέγκες, οι σαρδέλες, οι γαύροι κ.λπ.

ρέγομαι ρ. ➔ ορέγομαι

ρέγουλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τάξη, η κατάλληλη μέθοδος για τη λειτουργία και τη σωστή οργάνωση ενός πράγματος: *κουράστηκε πολύ, μέχρι να φέρει το γραφείο σε μια ~* **2.** το μέτρο, η αποφυγή υπερβολής: *κρατάω (τη) ~ στο ποτό και το φαγητό* || *όλα θέλουν ~!*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. regula «κανόνας, μέτρο» (< ρ. regere «διευθύνω, ορίζω»)].

ρεγουλάρω ρ. μετβ. {ρεγουλάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ρυθμίζω (κάτι), ώστε να λειτουργεί σωστά ή να μην προκαλεί προβλήματα: *~ τις βίδες / την πίεση στα λάστιχα* || *~ τη μηχανή τού αυτοκινήτου / ένα σύστημα* || *πρέπει να ρεγουλάρω λίγο τα έξοδά μου, για να μην ξεμείνω από λεφτά* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω, κανονίζω. — **ρεγουλάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. regolare «κανονίζω, ρυθμίζω» < regola (βλ. κ. *ρέγουλα*)].

ρεγχάζω ρ. αμετβ. {ρέγχασα} (αρχαιοπρ.) ροχαλίζω.

[ΕΤΥΜ. < *ρέγχω* (βλ.λ.) + επίθημα *-άζω*].

ρεγχασμός (ο) (αρχαιοπρ.) το ροχάλισμα.

ρέγχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) ροχαλίζω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέγκω / ῥέγχω*, εκφραστ. ονοματοποιημένοι όροι, πιθ. < I.E. *srenk- «ροχαλίζω», πβ. αρχ. ιρλ. srennim, μεσν. ιρλ. srēimm «ροχάλισμα». Θεωρείται επίσης πιθ. η σύνδεση με το ουσ. *ῥύγχος* (βλ.λ.)].

ρεζεντά (η) {ρεζεντάδες} **1.** ετήσιο αυτοφυές καλλωπιστικό φυτό με τη μορφή θάμνου, οδοντωτά ή πτερωτά φύλλα και άνθη σε ταξιανθίες με πρασινοκίτρινο χρώμα και χαρακτηριστικό λεπτό άρωμα

2. (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réséda < λατ. reseda, προστ. τού ρ. resedāre «θεραπεύω, ανακουφίζω» (με αναφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες τού φυτού)].

ρεζέρβα (η) {δύσχρ. ρεζερβών} **1.** οτιδήποτε κρατά κανείς ως ανταλλακτικό για εφεδρική χρήση ή ως απόθεμα: *έχει πάντα μαζί του ένα κλειδί ~. για να μην κλειστεί έξω* ΣΥΝ. εφεδρεία **2.** (ειδικότ.) (α) το εφεδρικό λάστιχο αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας (β) (συνήθ. σε πληθ.) ο αναπληρωματικός παίκτης ομάδας: *λόγω τραυματισμών, η ομάδα έπαιξε με τις ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. riserva < riservare «φυλάσσω, διατηρώ» < λατ. reservāre < re- + servāre «σώζω, φυλάσσω»].

ρεζερβέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει δεσμευθεί, «κρατηθεί» εκ των προτέρων στο όνομα κάποιου, ώστε να χρησιμοποιηθεί από αυτόν σε συγκεκριμένο χρόνο: *το τραπέζι είναι ~* ΣΥΝ. αγκαζαρισμένος, κλεισμένος, κρατημένος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réservé < ρ. réserver < λατ. reservāre «διαφυλάττω, αποταμιεύω» (βλ. κ. *ρεζέρβα*)].

ρεζερβοθήκη (η) {ρεζερβοθηκών} η θήκη τής ρεζέρβας οχήματος: *μεταλλική ~ αυτοκινήτου.*

ρεζερβουάρ (το) {άκλ.} ντεπόζιτο αυτοκινήτου για βενζίνη ή πετρέλαιο: *γέμισε το ~ για το ταξίδι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réservoir < ρ. réserver < λατ. reservāre «διαφυλάττω, αποταμιεύω» (βλ. κ. *ρεζέρβα*)].

ρεζές (ο) {ρεζέδες} ο μεντεσές πόρτας, παραθύρου ΣΥΝ. κλάπα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. reze].

ρεζιλεύω ρ. μετβ. {ρεζίλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** προκαλώ ντροπή, φέρνω (κάποιον) σε δύσκολη και άβολη θέση: *μας ρεζίλεψε με την απαράδεκτη συμπεριφορά του μπροστά στους καλεσμένους μας* ΣΥΝ. ντροπιάζω **2.** προβαίνω σε δημόσιο εξευτελισμό (κάποιου), επιτίθεμαι (σε κάποιον) εκθέτοντάς τον, καθιστώντας τον εντελώς ανυπόληπτο: *τον ρεζίλεψε δημοσιεύοντας λεπτομέρειες τής ιδιωτικής του ζωής στις εφημερίδες || μια ομάδα διαδηλωτών δεν επιτρέπεται να ρεζιλεύει με τις ενέργειές της θεσμούς και νόμους* ΣΥΝ. διασύρω, γελοιοποιώ. — **ρεζίλεμα** (το).

ρεζίλης (ο) {ρεζίληδες}, **ρεζίλισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ρεζιλευτεί, που έχει εξευτελιστεί ΣΥΝ. ξευτίλας. Επίσης (λαϊκότ.) **ρεζίλας** (ο), **ρεζίλω** (η).

ρεζίλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** η απώλεια κάθε αξιοπρέπειας, η γελοιοποίηση, ο εξευτελισμός: *κάνω κάποιον ~ || γίνομαι ~* ΦΡ. ***ρεζίλι των σκυλιών*** βλ. λ. *σκυλί* **2. *ρεζίλια*** (τα) τα ρεζιλίκια, οι πομπές (κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rezil].

ρεζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} οτιδήποτε οδηγεί στον εξευτελισμό, στη γελοιοποίηση (κάποιου): *μετά το ~ του έκανε χρόνια να ξαναφανεί στα μέρη μας || δεν ντρέπεσαι, τι ρεζιλίκια είναι αυτά! || ρεζιλίκια πράματα* (ντροπής πράματα) ΣΥΝ. ξευτίλα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rezillik].

ρεζουμέ (το) {άκλ.} **1.** η συνοπτική αναφορά των κεντρικών σημείων μιας έκθεσης, αφήγησης κ.λπ., γενικά ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη **2.** (συνεκδ.) το τελικό σημείο, το βασικό νόημα ή συμπέρασμα ενός κειμένου, μιας υπόθεσης: *με μία λέξη· ποιο είναι το ~ απ' όλα αυτά;* ΣΥΝ. συμπέρασμα, νόημα, (μτφ.) ζουμί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. résumé < ρ. résumer «συνοψίζω» < λατ. resumere «επαναλαμβάνω» < re- «ανα-» + sumere «λαμβάνω, παίρνω»].

ρέζους (ο) {άκλ.} (εύχρ. κ. ως ***παράγοντας ρέζους***) αντιγόνο που παρουσιάζεται στην επιφάνεια των ερυθρών αιμοσφαιρίων, στην κυτταρική τους μεμβράνη, προσδιορίζοντας ως «ρέζους θετικά» αυτά που έχουν κληρονομήσει αυτό το αντιγόνο και ως «ρέζους αρνητικά» (σε πολύ μικρότερο ποσοστό τού ανθρώπινου πληθυσμού) αυτά στα οποία απουσιάζει.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. Rhesus (στη φρ. RH factor), που ονομάστηκε έτσι από το ομώνυμο είδος πιθήκου (rhesus monkey), στο οποίο εντοπίστηκε για πρώτη φορά αυτός ο παράγοντας. Η ονομασία Rhesus (λατ.) αποτελεί αντιδάν. από το αρχ. ανθρωπωνύμιο *Ῥῆσος*, όνομα βασιλιά των Θρακών, ο οποίος συμμάχησε με τους Τρώες. Το όν. *Ῥῆσος* είναι αγν. ετύμου].

Ρέθυμνο (το) {Ρεθύμνου} πόλη τής Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ρεθύμνης).* — **Ρεθυμνιώτης** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτης** κ. (λόγ.) **Ρεθύμνιος** (ο), **Ρεθυμνιώτισσα** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ρεθύμνια** κ. **Ρεθυμνία** (η), **ρεθυμ(ν)ιώτικος**, -η, -ο κ. **ρεθεμ(ν)ιώτικος** κ. (λόγ.) **ρεθυμνιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ρίθυμνα*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως φαίνεται από το επίθημα *-υμν-*].

ρει ρ. ▸ ρέω

ρέιβ (η/το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η έντονη και με σταθερό ρυθμό μουσική που ακούγεται στα ρέιβ-πάρτι: (κ. ως επίθ.) *~ μουσική.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rave «παραληρώ» < μέσ. αγγλ. rave, πιθ. < μέσ. γαλλ. resver «περιπλανώμαι – παραληρώ»].

ρεϊβάδικο (το) (λαϊκ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται ρέιβ μουσική.

ρέιβερ (ο/η) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμμετέχει σε ρέιβ-πάρτι. Επίσης (αργκό) **ρεϊβάς** {ρεϊβάδες}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. raver].

ρέιβ-πάρτι (το) {άκλ.} ολονύκτιο πάρτι που διοργανώνεται, συνήθως κρυφά, από νεαρά άτομα σε μεγάλους χώρους (συνήθ. εγκαταλελειμμένα κτήρια, αποθήκες κ.ά.) και περιλαμβάνει έντονο χορό, ελαφρά ποτά, δημιουργία οικείας ατμόσφαιρας, ενώ για πολλούς αποτελεί και πρόσφορο χώρο διακίνησης παραισθησιογόνων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rave-party].

ρείθρο (το) (λόγ.) **1.** το ρυάκι, μικρό ρεύμα νερού **2.** το μικρό αυλάκι κατά μήκος τού πεζοδρομίου στην άκρη τού οδοστρώματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥεῖθρον* / *ῥέεθρον* < θ. *ῥε-* (τού ρ. *ῥέω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εθρον* (πβ. *κλεῖθρον*)].

ρείκι (το) {ρεικ-ιού | -ιών} φρυγανώδης θάμνος με μικρά μωβ άνθη. Επίσης **ρεικιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐρείκιον* (με αποκοπή τού αρχικού ατόνου *ἐ-*), υποκ. τού αρχ. *ἐρείκη* (βλ.λ.)].

ρεκάζω ρ. αμετβ. {ρέκασα κ. ρέκαξα} (λόγ.) **1.** κραυγάζω άγρια, σκούζω ΣΥΝ. κράζω **2.** κλαίω ή θρηνώ με δυνατή φωνή. — **ρέκασμα** (το) κ. **ρεκασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *ρεγχάζω* (βλ.λ.)].

ρέκβιεμ (το) {άκλ.} (λατ. requiem «ανάπαυσιν») **1.** ΜΟΥΣ. (α) λατινική λειτουργία των νεκρών, που ξεκινάει με τον στίχο requiem aeternam dona eis Domine «αιώνια ανάπαυση δος αυτοίς Κύριε»· το κείμενό της μελοποιήθηκε από μείζονες συνθέτες τού 18ου αι. (Μότσαρτ κ.ά.), τού 19ου αι. (Μπερλιόζ, Βέρντι, Φωρέ κ.ά.) και τού 20ού αι. (Μπρίτεν κ.ά.) (β) κάθε έργο, ιδίως μουσικό ή ποιητικό, αφιερωμένο στον θάνατο προσώπου και, συνεκδ., ενός κόσμου ή μιας κατάστασης: *το τελευταίο μέρος τής «Παθητικής» συμφωνίας είναι, στην ουσία, ένα ~ τού ίδιου τού Τσαϊκόφσκι* **2.** (μτφ.) η τελειωτική πράξη, ο (συνήθ. αρνητικός) επίλογος μιας προσπάθειας, ενέργειας: *η καταδίκη του υπήρξε το ~ μιας φιλόδοξης πολιτικής καριέρας.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. requiem, αιτ. ενικού τού ουσ. requies, -ētis «ανάπαυση» (< re- «ανα-» + quies «ησυχία, ανάπαυση»), όπως απαντά στη φρ. τής νεκρώσιμης ακολουθίας Requiem aeternam dona eis Domine «Αιωνία ανάπαυση δώσε τους, Κύριε»].

ρεκλάμα (η) {δύσχρ. ρεκλαμών} **1.** η διαφήμιση: *έκαναν μεγάλη ~ σε εφημερίδες και ραδιόφωνα για το νέο τους προϊόν* **2.** (συνεκδ.) η διαφημιστική επιγραφή ή αφίσα: *έβαλαν φωτεινή ~ έξω απ' το μαγαζί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réclame < ρ. réclamer «απαιτώ αντηχώ» < λατ. reclamāre < re- «ανα-» + clamāre «κραυγάζω, βοώ»].

ρεκλαμάρω ρ. μετβ. {ρεκλάμαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** διαφημίζω: *~ ένα προϊόν στο ραδιόφωνο* **2.** παρουσιάζω (κάτι) επιδεικτικώς, για να κάνω εντύπωση. — **ρεκλαμάρισμα** (το).

ρεκλαματζής (ο) {ρεκλαματζήδες}, **ρεκλαματζού** (η) {ρεκλαματζούδες} (λαϊκ.) αυτός που ξέρει να προβάλλει τον εαυτό του, που ξέρει να προωθείται, να επιδεικνύεται. Επίσης **ρεκλαμαδόρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ρεκλάμα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (< τουρκ. -ci)].

ρεκόρ (το) {άκλ.} **1.** επίσημα καταγεγραμμένη αθλητική επίδοση (αθλητή ή ομάδας), που ξεπερνά τις προηγούμενες ανάλογες επιδόσεις: *παγκόσμιο / πανελλήνιο ~ || ~ κλειστού στίβου / Ολυμπιακών Αγώνων / στο άλμα εις ύψος || καταρρίπτω / συντρίβω / σπάω ένα ~* (ξεπερνώ κάθε προηγούμενη επίδοση) *|| πετυχαίνω / κάνω ~* (πετυχαίνω υψηλότερη επίδοση) *|| κατέχω το ~* (έχω πετύχει την πιο υψηλή επίδοση σε κάτι) **2.** (γενικότ.) η υψηλότερη δυνατή ή υπαρκτή επίδοση, η κατάρριψη, το ξεπέρασμα κάθε προηγούμενης επίδοσης, μεγέθους, τιμής κ.λπ.: *το νέο του βιβλίο έκανε ~ πωλήσεων || όλη η παράσταση οργανώθηκε και στήθηκε σε χρόνο ~!* **3.** (γενικά) η επίδοση σε έναν τομέα: *το ~ του είναι ικανοποιητικό, αν λάβουμε υπ' όψιν τους τραυματισμούς που πέρασε || «αρνητικό ~ με σημαντική μείωση πληθυσμού καταγράφουν η Ύδρα, οι Οθωνοί κ.ά.»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. record < αγγλ. record «εγγραφή» < παλ. γαλλ. recorder < λατ. recordāri «θυμούμαι, αναλογίζομαι» (< re- «ανα-» + cor, cordis «καρδιά, ψυχή, θυμός (αρχ. σημ.)»)].

ρέκορντμαν (ο), **ρεκορντγούμαν** (η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει κάνει ρεκόρ σε άθλημα ή διαγωνισμό: *παγκόσμιος ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. recordman, που σχηματίστηκε σαν να επρόκειτο για σύνθετο τής Αγγλικής, από τις λ. record (βλ. κ. *ρεκόρ*) και man].

ρέκτης (ο) {ρεκτών} (λόγ.) ο δημιουργικά δραστήριος, ενεργητικός: *δεν είναι απλώς εργατικός· είναι ~· αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, αναπτύσσει δραστηριότητα, δημιουργεί συνεχώς || ~, μεταρρυθμιστής και καινοτόμος τής πολιτικής ζωής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥέκτης* (παράλλ. τού αρχ. *ῥεκτήρ*) < αρχ. *ῥέζω* «πράττω, ενεργώ» < *wrg-jō, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *werg- (βλ. λ. *έργο*), με διαφορετική αντιπροσώπευση τού -r- (αντί τού αναμενομένου **Fράζω*), πιθ. υπό την επίδρ. τού συνωνύμου *ἔρδω* λόγω των αορ. *ῥέξα* (επικός αόρ. τού *ῥέζω*) και *ἔρξα* (τού ρ. *ἔρδω*), οι οποίοι δεν απείχαν πολύ φωνητικώς. Το ρ. *ῥέζω* συνδ. επίσης με αβεστ. vərəzyeiti «πράττω, κάνω», αρχ. σαξ. wirkian κ.ά. Ομόρρ. *ἔργ-ο(ν), ὄργ-ανο(ν), ὄργ-ια* (πληθ.) κ.ά.].

ρεκτιφιέ (το) {άκλ.} **1.** η διόρθωση, η αποκατάσταση τής σωστής λειτουργίας, τής αρχικής κατάστασης μηχανής **2.** (ειδικότ. για αυτοκίνητα) η αποκατάσταση κυλίνδρου που έχει φθαρεί, με λείανση των τοιχωμάτων του, ώστε να απομακρυνθούν τα φθαρμένα τμήματά του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rectifier «επιδιορθώνω» < δημώδ. λατ. rectificāre «ισιώνω, διορθώνω» < λατ. rectus «ορθός, ευθύς» + -ficare < ρ. facere «κάνω, ενεργώ»].

ρέκτο (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. η εμπρόσθια όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. (folio) recto «σε φύλλο με την κανονική (ευθεία) όψη», αφαιρετ. πτώση τού λατ. επιθ. rectus «ευθύς, ορθός», προς το οποίο αντιδιαστέλλεται η φρ. folio verso «σε φύλλο με την αντίστροφη (πίσω) όψη»].

ρελάνς (η) {άκλ.} **1.** (σε χαρτοπαίγνιο) η μεγάλη αύξηση τού χρηματικού ποσού που ποντάρει (κάποιος), συνήθ. ο διπλασιασμός τού ποσού που έχει ποντάρει ο αντίπαλος: *κάνω ~* **2.** (μτφ.) το να επανέρχεται κανείς σε κάτι με δυναμικότερο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. relance «νέα ώθηση» < ρ. relancer «ξαναρίχνω, ξαναθέτω σε κίνηση» < re- «ανα-, ξανα-» + lancer «ρίχνω» < μτγν. λατ. lanceāre «λογχίζω» (< λατ. lancea «λόγχη»)].

ρελαντί (το) {άκλ.} **1.** η λειτουργία τού κινητήρα τού αυτοκινήτου, που είναι σε στάση, στις 700 με 800 στροφές· κάτω από αυτό το όριο λέγεται *χαμηλό* ~ και πάνω από τις 1.000 στροφές *υψηλό* ~ (γενικότ.) η λειτουργία μιας μηχανής στην πιο χαμηλή ταχύτητα: *βάζω τη μηχανή στο* ~ **2.** (στον κινηματογράφο) η αργή λήψη, η αργή κίνηση τής κάμερας **3.** (μτφ.) ο αργός και χαλαρός ρυθμός με τον οποίο γίνεται (κάτι): *δεν πολυσκοτίζεται· τα κάνει όλα στο* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ralenti, μτχ. τ. τού ρ. ralentir «επιβραδύνω» < παλ. γαλλ. alentir (υπό την επίδρ. των τ. με αρχικό πρόθεμα re-) < lent «αργός, βραδύς» (< λατ. lentus)].

ρελατιβισμός (ο) ο σχετικισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. relativisme < relatif «σχετικός, συνδεδεμένος» < μτγν. λατ. relātivus < λατ. relātus, μτχ. τού ρ. refero «αναφέρω, επαναφέρω»].

ρελέ (το) {άκλ.} ο ηλεκτρονόμος (βλ.λ.). Επίσης **ρελές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. relais < relayer «εναλλάσσω»» < re- + laier «αφήνω»].

ρέλι (το) {ρελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** λεπτό, μακρόστενο, συνήθ. λοξό, κομμάτι υφάσματος ή δέρματος, που ράβεται πάνω σε άλλο ως τελείωμα ή διακοσμητικό: *λαιμόκοψη με φαρδύ* ~ • **2.** ΝΑΥΤ. ***ρέλια*** (τα) η κουπαστή (σε μεγάλα πλοία), το προστατευτικό κιγκλίδωμα (σε σκάφη μικρότερων διαστάσεων): *«έσκυψε, πέρασε το κεφάλι του στα ~ κι άρχισε να ξερνάει»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. reglio «ανεμόσκαλα – βέργα» < λατ. regula «ραβδί, μπαστούνι»].

ρελιάζω ρ. μετβ. {ρέλιασα} ράβω ρέλι σε ύφασμα ή δέρμα. — **ρέλιασμα** (το).

ρεμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μονάδα μετρήσεως που ισούται προς την ποσότητα τής δόσης ακτινοβολίας που απορροφήθηκε (σε μονάδες ραντ), η οποία προκαλεί τα ίδια βιολογικά αποτελέσματα, όπως π.χ. η ακτινοβολία Χ ίση με ένα ραντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. R(öntgen) E(quivalent) M(an)].

ρεμ (ύπνος) (ο) η φάση τού ύπνου κατά την οποία ο άνθρωπος ονειρεύεται, οπότε παρατηρείται ταχεία κίνηση τού ματιού πίσω από τα κλειστά βλέφαρα.
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. όρου Rapid Eye Movement «ταχεία κίνηση των ματιών»].

ρέμα (το) {ρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** βαθιά κοιλότητα ή άνοιγμα τής γης, κυρ. η ανώμαλη κοίτη μικρού χειμάρρου: *μπαζώνουν τα ~ και χτίζουν* || *κάτω στο ~ το βαθύ*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με πήρε το ρέμα*** έχασα τα πάντα, παρασύρθηκα σε καταστροφή (β) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** για περιπτώσεις στις οποίες οι δύο μοναδικές επιλογές κάποιου οδηγούν σε εξίσου δυσάρεστα αποτελέσματα ή είναι εξίσου επικίνδυνες **2.** ο χείμαρρος (βλ.λ.). — (υποκ.) **ρεματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ῥεῦμα* (βλ.λ.), με προληπτ. αφομοίωση τού φθόγγου -v- /révma/ προς το έρρινο που ακολουθεί και, εν συνεχεία, απλοποίηση].

ρεμάλι (το) {ρεμαλ-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς ηθική, συχνά με σχέσεις με τον υπόκοσμο· χαμένο κορμί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. remil «γεωμαντεία, απάτη» < αραβ. rimâl, πληθ. τού raml «άμμος»].

ρεματιά (η) βαθύ άνοιγμα τής γης, κοίτη ρέματος ΣΥΝ. χαράδρα, ρέμα.
[ΕΤΥΜ. < *ρέμα, -ατος* + *-ιά* (πβ. *ερημ-ιά, ποταμ-ιά*)].

ρεμβάζω ρ. αμετβ. {ρέμβασα} αφήνω τη σκέψη και τη φαντασία μου ελεύθερη, κάνω σκέψεις με ονειροπόλο και ήρεμη διάθεση: *του άρεσε να ρεμβάζει κοιτώντας το ανοιχτό πέλαγος* ΣΥΝ. ονειροπολώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥέμβομαι* «περιφέρομαι άσκοπα, περιπλανώμαι» (το ενεργ. *ῥέμβω* είναι σπάνιο), εκφραστ. λ., αβεβ. ετύμου· έχει προταθεί η αναγωγή σε αρχικό θ. *wremb- με τη σημ. «περικλείω σε κύκλο» άρα και «γυρίζω άσκοπα (γύρω-γύρω)». Παρουσιάζει έρρινο ένθημα (-m) και αντιμετάθεση τού Ι.Ε. *wer-b- (> *wreb) «στρέφω, γυρίζω» και «λυγίζω, κάμπτω» (βλ. λ. *ῥάβδος*), οπότε η λ. θα συνδ. με μεσν. γερμ. wrimpen «ρυτιδώνω, ζαρώνω – μυκτηρίζω», ολλ. wrimpen «στρέφω (τα μάτια)» και ίσως με τα ομόρρ. *ῥάβδος, ῥάμφος, ῥάμνος* κ.ά.].

ρεμβασμός (ο) [μτγν.] η ονειροπόλος διάθεση: *παραδόθηκε στους ~ του κοιτώντας από το κατάστρωμα το ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ. ονειροπόληση, ρέμβη.

ρεμβαστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που φανερώνει διάθεση ονειροπόλησης: *~ βλέμμα / ύφος*. Επίσης (λόγ.) **ρεμβώδης, -ης, -ες** [μτγν.]. — **ρεμβαστικά** κ. (λόγ.) **ρεμβωδώς** [μτγν.] επίρρ.

ρέμβη (η) {χωρ. πληθ.} ο ρεμβασμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέμβη*, υποχωρητ. σχηματισμός τού ρ. *ῥέμβω / -ομαι* (βλ. λ. *ρεμβάζω*), που όμως μαρτυρείται ως μτγν.].

ρεμεντζάρω κ. **ρεμιντζάρω** ρ. μετβ. {ρεμεντζάρισα} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) προσδένω το πλοίο, πρυμνοδετώ, ορμίζω. — **ρεμεντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimaneggiare «διορθώνω, αποκαθιστώ» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + maneggiare «χειρίζομαι», αρχική σημ. «κυβερνώ», < μεσν. λατ. manizzare (< λατ. manus «χέρι»)].

ρεμέντζο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ορμητήριο πλοίων, σημείο πρόσδεσης.
[ΕΤΥΜ. < *ρεμεντζάρω* (υποχωρητ.)].

ρεμιζάρω ρ. αμετβ. {ρεμιζάρισα} (λαϊκ.) παρκάρω σε γκαράζ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. remiser < ουσ. remise < ρ. remettre «επανατοποθετώ – αποστέλλω» < λατ. remittere «αφήνω, αποστέλλω»].

ρεμούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η βίαιη αρπαγή, κλοπή ξένων περιουσιακών στοιχείων: *στην εταιρεία γινόταν μεγάλη ~ απ' τους υπαλλήλους!* **2.** (ειδικότ.) η υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος κυρ. από κρατικό λειτουργό: *κατήγγειλε τη διοίκηση τού οργανισμού για ρεμούλες και κομπίνες*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. rimula «ρήγμα»].

ρεμούλκα (η) → ρυμούλκα

ρεμπέκ (το) {άκλ.} έγχορδο, μουσικό όργανο αραβικής προέλευσης που μοιάζει με τη λύρα, έχει τρεις χορδές και παίζεται με δοξάρι. Επίσης **ρεμπέκα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rebec < παλαιότ. γαλλ. rebebe < αραβ. rabāb «είδος βιολιού» (πιθ. υπό την επίδρ. τού γαλλ. bec «ράμφος»)].

ρεμπελεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ρεμπέλεψα} **1.** τεμπελιάζω: *διακοπές είναι, μπορούμε να ρεμπελέψουμε λίγο!* **2.** περιφέρομαι χωρίς σκοπό, τριγυρνώ πέρα-δώθε με αλήτικη διάθεση: *από μικρά έμαθαν να ρεμπελεύουν στις αλάνες και στα καφενεία* ΣΥΝ. αλητεύω, σουρτουκεύω. — **ρεμπέλεμα** (το).

ρεμπελιό (το) {ρεμπελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η επανάσταση, η εξέγερση εναντίον εξουσίας ή αρχής: *το ~ των ποπολάρων τής Ζακύνθου το 1628* || *το ~ τής Σμύρνης* (από τους γενίτσαρους το 1797) ΣΥΝ. ανταρσία • **2.** η απραξία, η αποφυγή κάθε κόπου και εργασίας, η αργόσχολη ζωή: *ωραίο το ~, αλλά κάπως πρέπει να βγάλεις το ψωμί σου!* ΣΥΝ. τεμπελιά, ραχατλίκι ΣΥΝ. ρεμπέλεμα.

ρέμπελος, -η, -ο **1.** ο επαναστάτης· (ειδικότ. για στρατιώτες) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε τακτικό στρατό ΣΥΝ. αντάρτης, αντάρτικος • **2.** αυτός που περιφέρεται αργόσχολα ΣΥΝ. ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος· ΦΡ. ***ρέμπελο ασκέρι*** (i) άτακτο πλήθος κυρ. εξεγερμένο, ο όχλος (ii) (μτφ.) οι αργόσχολοι χασομέρηδες ΣΥΝ. ακαμάτηδες, τεμπέληδες, ρεμπέτ ασκέρι, ρεμπεσκέδες **3.** αυτός που δεν ακολουθεί τα καθωσπρέπει, τυποποιημένα ή συντηρητικά πρότυπα: *~ ζωή* ΣΥΝ. άτακτος, ακατάστατος, ασυμμάζευτος. — **ρέμπελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. rebelo «αντάρτης, άτακτος (πολεμιστής)» < λατ. rebellis «επαναστάτης, αποστάτης» < re- «ανα-» + -bellis < bellum «πόλεμος». Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικά, προκειμένου να δηλωθεί επίσης η έννοια τού τεμπέλη, τού ανέμελου και τού αργόσχολου].

ρεμπεσκές (ο) {ρεμπεσκέδες} (μειωτ.) πρόσωπο χωρίς διάθεση για εργασία, αργόσχολος ή αλήτης ΣΥΝ. (καθημ.) ρέμπελος, τεμπέλης, αχαΐρευτος, ανεπρόκοπος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρεμπετάδικο (το) μουσικό κέντρο στο οποίο παίζονται ρεμπέτικα τραγούδια από κομπανίες.

ρεμπέτ ασκέρι (το) → ασκέρι

ρεμπετεύω ρ. αμετβ. {ρεμπέτεψα} ζω σαν ρεμπέτης, με γλέντια και καταχρήσεις.

ρεμπέτης (ο) {ρεμπετών}, **ρεμπέτισσα** (η) {ρεμπετισσών} **1.** (παλαιότ.-κακόσ.) (α) πρόσωπο που ακολουθούσε περιθωριακό τρόπο ζωής, απείθαρχη και αντισυμβατική συμπεριφορά και που συχνά σχετιζόταν με τον υπόκοσμο συμμετέχοντας σε παράνομες δραστηριότητες (πβ. λ. *μάγκας, κουτσαβάκης, μόρτης, νταής*) (β) πρόσωπο που ζούσε ανέμελα με γλέντια και καταχρήσεις: *«για σένα εγώ αλήτεψα και έγινα ~, μπερμπάντης και ξενύχτης και σερέτης»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. αλήτης, ρεμπεσκές **2.** συνθέτης ή/και εκτελεστής (τραγουδιστής, οργανοπαίκτης) ρεμπέτικων τραγουδιών **3.** (σήμερα καταχρ.) ερμηνευτής ρεμπέτικων τραγουδιών σε ρεμπετάδικο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. ribat < αραβ. ribāṭ «στρατώνας – ομάδα ατάκτων στρατιωτών που έκλεβαν και λεηλατούσαν» (πβ. κ. *μάγκας*). Με αυτή τη λ. χαρακτηρίζονταν οι συνθέτες των ρεμπέτικων τραγουδιών, επειδή θεωρούνταν στην εποχή τους αλήτες, μάγκες].

ρεμπέτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ρεμπέτες ή με τη μουσική και τα τραγούδια τους: *~ τραγούδι / ζωή / κομπανία* **2.** ***ρεμπέτικο*** (το) κ. ***ρεμπέτικα*** (ενν. *τραγούδια*) (τα) το ελληνικό αστικό λαϊκό τραγούδι των αρχών τού αιώνα, που εξέφρασε την αντίληψη ζωής και τις εμπειρίες τού περιθωρίου, των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, κυρ. στα εμπορικά και βιομηχανικά κέντρα (λ.χ. Πειραιά, Σύρο, Θεσσαλονίκη, Σμύρνη). γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη δεκαετία του '30 και σταδιακά εμπορευματοποιήθηκε επιβιώνοντας μέχρι και τη δεκαετία τού '50· είχε ποικίλη θεματολογία (τραγούδια τής φυλακής, τού τεκέ, επαγγελματικά, ερωτικά κ.λπ.) και παιζόταν με λαϊκά, έγχορδα κυρ. όργανα: *μελετητής / λάτρης / ερμηνευτής τού ~* || *ένας δίσκος με ρεμπέτικα τής Κατοχής* || *προπολεμικά / απαγορευμένα ~*.

ρεμπούμπλικα (η) → ρεπούμπλικα

ρεν (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πιόνι «βασίλισσα»· συνήθ. ως απειλή αυτού του πιονιού: *του έκανε ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reine «βασίλισσα» < λατ. regina].

ρενάρ (η) {άκλ.} **1.** γούνα από δέρμα αλεπούς **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε ένδυμα, κυρ. παλτό κατασκευασμένο από αυτό το δέρμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. renard, ονομασία τής αλεπούς στο μεσαιωνικό έμμετρο μυθιστόρημα *Le roman de Renart* (12ος-14ος αι.), στο οποίο η λ. αποτελεί κύρ. όν. και προέρχεται από το φραγκον. Reginhart (< αρχ. γερμ. *ragin «συμβουλή» + hart «σκληρός»). Λόγω τής σύνδεσης τού κυρίου αυτού ονόματος με το ζώο, η παλαιότ. γαλλ. λ. goupil «αλεπού» βαθμηδόν εγκαταλείφθηκε].

Ρένος (ο) → Ειρηναίος
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμ. τύπος τού μεσν. *Ρενάτος* < λατ. Renatus «αναγεννημένος» (< ρ. re-nascor «αναγεννώμαι»), παρότι εκλαμβάνεται ως συγκεκομμ. τ. τού ον. *Εἰρηναῖος*. Ομοίου ετύμου και το θηλ. *Ρένα / Ρενάτα* (< λατ. Renata), παρότι εκλαμβάνεται ως υποκορ. τού ον. *Ειρήνη*].

ρέντα (η) (κυρ. στα χαρτιά) η εύνοια τής τύχης: *χθες είχε ~ και τίναξε τη μπάνκα στον αέρα, τους τα πήρε όλα!* ΑΝΤ. ατυχία, (λαϊκ.) γκίνια, γκαντεμιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rente, βασική σημ. «ετήσιο εισόδημα», < ρ. rendre «αποδίδω» < δημώδ. λατ. rendere, παράλλ. τ. τού λατ. reddere «αποδίδω, ανταποδίδω» (< re- + dāre «δίνω»)].

ρέντγκεν (το) {άκλ.} μονάδα δόσεως ακτινοβολίας, που ισούται με την ποσότητα ιοντίζουσας ακτινοβολίας η οποία απαιτείται για να

παραχθεί μία ηλεκτροστατική μονάδα φορτίου ανά κυβικό εκατοστό ξηρού αέρα μετρημένου σε πρότυπες συνθήκες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < διεθν. röntgen / roentgen, από το όνομα τού Γερμανού φυσικού Wilhelm C. Röntgen (1845-1923), ο οποίος τιμήθηκε το 1901 με το βραβείο Νομπέλ για την ανακάλυψη των ακτίνων X].

ρεντίκολο (το) αυτός που έχει γελοιοποιηθεί, που έχει γίνει ρεζίλι: *κατάντησε ~ στην πόλη με τα καμώματά του || κάνω κάποιον ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ridicolo < λατ. ridiculum «γελοίο, αστείο», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. ridiculus «γελοίος, αστείος» (< *ridi-tlo-s < ρ. ridere «γελώ» + επίθημα -tlo-)].

ρεντινγκότα κ. **ρεντιγκότα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ανδρικό επίσημο σακάκι, σταυρωτό, στενό στη μέση και μακρύ, που φοριόταν ως πανωφόρι ΣΥΝ. βελάδα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. redingote < αγγλ. riding-coat «κοστούμι ιππασίας»].

ρέο (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλο στρατιωτικό φορτηγό: ~ *τού στρατού χρησιμοποιήθηκαν στην πρόσφατη απεργία των λεωφορείων για την εξυπηρέτηση τού κοινού.*

ρεο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι εμφανίζει ή χαρακτηρίζεται από ροή: *ρεο-τροπισμός, ρεο-στάτης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ρέω* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. rheology, rheostat κ.ά.].

ρεοβάση (η) → ρευματοβάση

ρεοστάτης κ. **ροοστάτης** (ο) {ρεοστατών} συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος σε ένα κύκλωμα. — **ρεοστατικός, -ή, -ό** κ. **ροοστατικός**.
[ΕΤΥΜ. < *ρεο-* + *-στάτης* (< *ί-στα-μαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheostat].

ρεοτροπισμός (ο) κινητική αντίδραση των υδρόβιων όντων που εξαρτάται από τη διεύθυνση τού ρεύματος μέσα στο οποίο κινούνται, οπότε και διακρίνεται σε *θετικό ρεοτροπισμό* (όταν ακολουθούν την κατεύθυνση τού ρεύματος) και σε *αρνητικό ρεοτροπισμό* (όταν κινούνται αντίθετα προς το ρεύμα). — **ρεοτροπικός, -ή, -ό, ρεοτροπικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhéotropisme].

ρεπανάκι (το) → ραπανάκι

ρεπάνι (το) → ραπάνι

ρεπατζού (η) {ρεπατζούδες} (αργκό) γυναίκα ελευθερίων ηθών που αντικαθιστά εργαζομένη σε οίκο ανοχής, όταν η τελευταία έχει ρεπό.
[ΕΤΥΜ. < *ρεπό* (λαϊκ. πληθ. *ρεπά*) + παραγ. επίθημα -τζού, θηλ. τού -τζής (βλ.λ.)].

ρεπερτόριο (το) {ρεπερτορί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των έργων (θεατρικών ή μουσικών) που έχει προγραμματίσει να παρουσιάσει για ορισμένη χρονική περίοδο ένα καλλιτεχνικό σχήμα (θεατρική ομάδα, ορχήστρα κ.λπ.) ή ένας καλλιτέχνης: *το ~ τού Εθνικού Θεάτρου για την επόμενη χρονιά·* ΦΡ. ***θέατρο ρεπερτορίου*** σύστημα παρουσίασης θεατρικών έργων, κατά το οποίο ένας θίασος ερμηνεύει διάφορα έργα σε τακτά χρονικά διαστήματα ή με εναλλασσόμενη συχνότητα κατά τη διάρκεια θεατρικής περιόδου **2.** το σύνολο των έργων ενός καλλιτεχνικού είδους, η συνολική καλλιτεχνική παραγωγή στο είδος αυτό σε μία χώρα ή εποχή, σύμφωνα με συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ρεύμα ή τεχνοτροπία: *διεθνές / ελληνικό / ευρωπαϊκό / μοντέρνο / κλασικό ~* **3.** το σύνολο των μουσικών έργων, κομματιών ή θεατρικών ρόλων που μπορεί να ερμηνεύσει ή έχει ήδη ερμηνεύσει ένας καλλιτέχνης: *είναι από τους ηθοποιούς που διαθέτουν πλούσιο / ανεξάντλητο ~ || ένας σολίστας τής δικής του κλάσης πρέπει να ανανεώνει διαρκώς το ~ του* **4.** το σύνολο των έργων μιας τέχνης, ιδίως τής μουσικής ή τού θεάτρου, τα οποία, λόγω τής ιδιαίτερης αξίας ή σημασίας τους, αποτελούν τακτικό μέρος τού ρεπερτορίου των καλλιτεχνών ή των καλλιτεχνικών σχημάτων: *κομμάτι ρεπερτορίου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. repertorio < μτγν. λατ. repertorium «ευρετήριο» < λατ. reperīre «ανευρίσκω (έπειτα από αναζήτηση)» (μτχ. repertus -um) < re- «ανα-» + parere «γεννώ, παράγω»].

ρεπλίκα (η) {δύσχρ. ρεπλικών} **1.** αντίγραφο έργου τέχνης, το οποίο έχει φιλοτεχνήσει ή τού οποίου έχει επιβλέψει τη δημιουργία ο ίδιος ο δημιουργός τού πρωτότυπου έργου **2.** κάθε πιστή αναπαραγωγή ή ακριβές αντίγραφο ΣΥΝ. κόπια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. replica «επανάληψη - αντίγραφο (έργου τέχνης)» < replicare «επαναλαμβάνω» < λατ. replicāre «ανακάμπτω, ανακλώ, αναδιπλώνω» (> γαλλ. répliquer) < re- «ανα-» + plicāre «διπλώνω»].

ρεπό (το) {άκλ.} σύντομη άδεια που παραχωρείται περιοδικά σε εργαζομένους για ξεκούραση: *κάθε Πέμπτη δίνει ~ στην οικιακή βοηθό.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. repos < ρ. reposer «αναπαύω, ησυχάζω» < μτγν. λατ. repausāre < re- + pausāre (< λατ. pausa < αρχ. *παῦσις*)].

ρεπορτάζ (το) {άκλ.} **1.** η δημοσιογραφική έρευνα σχετικά με ένα θέμα και η παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν (σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση): *κάνω ~ για τις παράνομες υιοθεσίες || οι κίνδυνοι / τα προβλήματα / οι δυσκολίες ενός ~ || τηλεοπτικό / ραδιοφωνικό ~ || κοινωνικό / πολιτικό / αστυνομικό / αθλητικό ~ || ελεύθερο ~* (για ποικίλα θέματα) **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής δημοσιογραφικής εργασίας, που αξιοποιεί την παραπάνω τεχνική, κυρ. όπως διαμορφώνεται τελικά ως δημοσιογραφικό κείμενο: *μακρύ / μεγάλο / σύντομο / ενδιαφέρον / αποκαλυπτικό / επικίνδυνο ~* (για τη σύνταξη τού οποίου και τη συγκέντρωση των αντίστοιχων στοιχείων ο δημοσιογράφος εκτέθηκε σε κίνδυνο) **3.** μέρος τού ειδησεογραφικού προγράμματος ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, η παραγωγή τού οποίου γίνεται έξω από το στούντιο, στον φυσικό χώρο, όπου υπάρχουν στοιχεία για συγκεκριμένο θέμα τής επικαιρότητας: *~ στους δρόμους / στον τόπο ενός δυστυχήματος / μιας τραγωδίας || ζωντανό ~ || ηλεκτρονικό ~* (με φορητή τηλεοπτική κάμερα σε μαγνητοσκόπηση ή σε απευθείας μετάδοση) **4.** η δουλειά, το έργο τού ρεπόρτερ: *δουλεύει στο αστυνομικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεολογία, ρεπόρτερ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reportage < αγγλ. report «αναφέρω» (βλ. κ. *ρεπόρτερ*)].

ρεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} δημοσιογράφος ειδικευμένος στο ρεπορτάζ: *πολιτικός / αστυνομικός / οικονομικός / αθλητικός ~ || ελεύθερος ~* (ο ρεπόρτερ που ασχολείται με ποικίλα θέματα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reporter < report «αναφέρω, εκθέτω» < γαλλ. reporter «επαναφέρω» < λατ. reportāre «επαναφέρω, επανάγω» (< re- «ανα-» + portāre «φέρω, κομίζω»)].

ρεπόρτερ – ρεπορτάζ. Ξένες λέξεις που έχει δανειστεί η Ελληνική αντιστοίχως από την Αγγλική **(reporter)** και τη Γαλλική **(reportage)**. Για την ελληνική απόδοση τού **ρεπόρτερ** χρησιμοποιούνται οι λ. **δημοσιογράφος, ειδησιογράφος, ειδησιολόγος** και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφικός) **ανταποκριτής**. Αντιστοίχως για το **ρεπορτάζ** χρησιμοποιούνται οι λ. **ειδησιογραφία, ειδησιολογία** και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφική) **ανταπόκριση**. Στην πραγματικότητα ο *ρεπόρτερ* είναι ο δημοσιογράφος ο οποίος βρίσκεται όχι στο γραφείο, αλλά στον χώρο όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα που η δημοσιοποίησή τους αποτελεί νέα πληροφορία, δηλ. είδηση. Με τις σημερινές εξελίξεις ο *ειδησιολόγος (ρεπόρτερ)* περιγράφει ζωντανά («live»!) ή μαγνητοσκοπημένα (στην τηλεόραση) και μαγνητοφωνημένα (στο ραδιόφωνο) τις πληροφορίες που συγκεντρώνει «κατά χώραν» (in loco) για τα συμβαίνοντα. Οι γραπτές ειδήσεις που συντάσσονται από πληροφορίες τις οποίες συγκέντρωσε ο δημοσιογράφος επί τόπου ή (αν πρόκειται για γενικότερο θέμα) από συναντήσεις και συνομιλίες με πρόσωπα συνδεόμενα με τις πληροφορίες ή γνωρίζοντα γι' αυτές, συνιστούν *ειδησιογραφία (ρεπορτάζ)* με συντάκτη τον *ειδησιογράφο* (ρεπόρτερ). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις αρχές τού 20ού αι. χρησιμοποιήθηκε για τον *ρεπόρτερ* η λ. **νεολόγος** (αυτός που μιλάει για τα νέα, τις ειδήσεις) και για το *ρεπορτάζ* η λ. **νεολογία**. Εφημερίδα, μάλιστα, τής Κωνσταντινουπόλεως, η οποία από το 1897 εκδιδόταν και στην Αθήνα, έφερε τον τίτλο ***Νεολόγος***. Παρατηρείται και εδώ ότι θα πρέπει να αποφεύγονται σχηματισμοί αγγλικού πληθυντικού **ρεπόρτερς**(!), γιατί τέτοιες δάνειες λέξεις που λήγουν σε σύμφωνα τα οποία δεν υπάρχουν στο σύστημα τής Ελληνικής, δεν σχηματίζουν πληθυντικό. Το ίδιο ισχύει και για λέξεις όπως **κομπιούτερ**, πληθ. οι **κομπιούτερ**, όχι *κομπιούτερς*, **γκάνγκστερ**, όχι οι *γκάνγκστερς·* ομοίως, πρέπει να αποφεύγονται πληθ. *τσάρτερς, τάνκερς* κ.τ.ό.

ρέπος (το) {άκλ.} ελλην. *συμφωνία επαναγοράς* ΟΙΚΟΝ. συμφωνία για την πώληση χρεωγράφου, κρατικού ή άλλου, στην οποία ο πωλητής (συνήθ. τράπεζα) αναλαμβάνει να το επαναγοράσει με ορισμένη τιμή και σε τακτό χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < Από τους αρχικούς φθόγγους τής αγγλ. φρ. (rep)urchase agreements «συμφωνίες επαναγοράς» και το καταλ. τέρμα -os τού αγγλ. πληθυντικού].

ρεπούμπλικα κ. **ρεμπούμπλικα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μαλακό ημίψηλο καπέλο από καστόρι ή πανί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. repubblica «δημοκρατία». Η σημ. «μαλακό ημίψηλο καπέλο» ίσως οφείλεται στη συνήθεια ορισμένων να πετούν ψηλά τέτοια καπέλα φωνάζοντας συνθήματα· πβ. κ. *τραγιάσκα*].

ρεπουμπλικανικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με τον ρεπουμπλικάνο ή τον ρεπουμπλικανισμό: *~ κόμμα / πολιτική || ~ αρχές.* — **ρεπουμπλικανικά** επίρρ.

ρεπουμπλικανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} γενικότερη δημοκρατική πολιτική θεωρία και πρακτική, που αντιτίθεται στη μοναρχία, υπερασπίζεται ένα αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης και πρεσβεύει τις αξίες τής ισότητας και τής ελευθερίας (κυρ. με περιορισμό τής κρατικής παρέμβασης στην οικονομία)· (ειδικότ.) η πολιτική και οι αρχές τού αμερικανικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. republicanism < republican (βλ. κ. *ρεπουμπλικάνος*)].

ρεπουμπλικάνος (ο) [1883] **1.** αυτός που αποδέχεται τις αρχές τού ρεπουμπλικανισμού **2.** ***ρεπουμπλικάνοι*** (οι) (α) τα μέλη και κυρ. οι πολιτικοί εκπρόσωποι ενός από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα των Η.Π.Α. με συντηρητικό προσανατολισμό σε σχέση με τους δημοκρατικούς (βλ.λ.) (β) κάθε πολιτικό κόμμα που αποδέχεται τις αρχές τού ρεπουμπλικανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. republican < γαλλ. républicain, αρχική σημ. «ο μη βασιλόφρων», < république «δημοκρατία» (< λατ. res publica «δημόσια πράγματα»)].

ρεπουσέ (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μέθοδος διακοσμήσεως μεταλλικών επιφανειών ή αντικειμένων, κατά την οποία το σχέδιο προβάλλει ανάγλυφο με σφυρηλάτηση από την πίσω πλευρά ή από το εσωτερικό τού έργου, ενώ η επεξεργασία των λεπτομερειών γίνεται με σκάλισμα ή χάραξη τής εξωτερικής του πλευράς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. repoussé < ρ. repousser «ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αντιστέκομαι» < re- + pousser «σπρώχνω, ωθώ» < παλ. γαλλ. poulser < λατ. pulsāre «κρούω, ωθώ»].

ρεπρίζ (το) {άκλ.} η ανταπόκριση τού αυτοκινήτου στην εντολή τού οδηγού για επιτάχυνση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reprise «επανάληψη, εξακολούθηση» < ρ. reprendre «ξαναπαίρνω, συνεχίζω, εξακολουθώ» (< λατ. reprehendere / reprendere «καταλαμβάνω, κατέχω» < re- «ανα-» + prehendere / prendere «λαμβάνω, παίρνω»)].

ρεπροντιξιόν (η) {άκλ.} **1.** η πιστή, ακριβής αναπαραγωγή ή αντιγραφή ενός (κυρ. ζωγραφικού) έργου **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αντίγραφο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reproduction «αναπαραγωγή» < reproduire «αναπαράγω» < re- «ανα-» + produire «παράγω» (< λατ. producere < pro- + ducere «άγω, οδηγώ»)].

ρέπω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. έρρεπα} **1.** παρουσιάζω κλίση προς μία πλευρά ή κατεύθυνση ΣΥΝ. γέρνω **2.** (μτφ.) έχω την τάση, την έφεση προς κάτι, η φύση και οι συνήθειες επιλογές μου έχουν συγκεκριμένη, κυρ. αρνητική, κατεύθυνση: ~ *προς την ακολασία* / *τις ηδονές* / *τις καταχρήσεις* / *τη μελαγχολία* / *την κατάθλιψη* ‖ *η πολιτική του ρέπει όλο και πιο καθαρά προς τον φασισμό* ΣΥΝ. τείνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρέπω*, πιθ. < *wrep-, οπότε η λ. θα συνδ. με τις λ. *ράβδος*, *ραπίζω* (βλ.λ.), ενώ δεν θα πρέπει να ενταχθεί και το ρ. *ράπτω* στην ίδια ετυμολ. οικογένεια. Το ρ. *ρέπω* θα πρέπει να αναχθεί στο ευρύ Ι.Ε. θ. *wer- «στρέφω, κάμπτω». Παράγ. *ροπ-ή*, *ρόπ-αλο(ν)*, *ισο-ρροπία* κ.ά.].

ρεσάλτο (το) **1.** ΝΑΥΤ. έφοδος σε πλοίο για την κατάληψή του: *οι πειρατές με ~ κατέλαβαν το πλοίο* **2.** (μτφ.) κάθε ριψοκίνδυνη προσπάθεια, τόλμημα που επιχειρείται υπό αντίξοες συνθήκες: *θα το κάνω το ~ κι ας τα χάσω όλα* ΣΥΝ. γιουρούσι, έφοδος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. risalto < ρ. risaltare «ξαναπηδώ – προβάλλω, ξεχωρίζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + saltare «πηδώ» (βλ. κ. *σαλτάρω*)].

ρεσεψιόν (η) {άκλ.} **1.** ο χώρος υποδοχής και εξυπηρέτησης των πελατών σε ξενοδοχεία, επιβατικά πλοία κ.λπ., διαμορφωμένος συνήθ. ως γραφείο με πάσο, πίσω από το οποίο στέκονται οι υπάλληλοι παρέχοντας πληροφορίες, κάνοντας κρατήσεις δωματίων, κλείνοντας καμπίνες κ.λπ. **2.** η αντίστοιχη υπηρεσία υποδοχής και εξυπηρέτησης πελατών ξενοδοχείου, πλοίου κ.λπ.: *ζήτησε να τον συνδέσουν με τη ~* (εννο. στο τηλέφωνο) ‖ *δουλεύει στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réception «λήψη, υποδοχή» < λατ. receptio < recepio «δέχομαι, υποδέχομαι», θαμιστικό τού recipio (< re- «ανα-» + -cipio < capio «λαμβάνω»)].

ρεσεψιονίστ (ο/η) {άκλ.} υπάλληλος που εργάζεται στη ρεσεψιόν ξενοδοχείου, πλοίου κ.λπ., εξυπηρετώντας τους πελάτες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réceptioniste (βλ. λ. *ρεσεψιόν*)].

ρεσιτάλ (το) **1.** η εκτέλεση μουσικών έργων από σολίστα μπροστά σε κοινό: ~ *πιάνου* / *βιολιού* / *σαξοφώνου* ‖ ~ *κλασικού τραγουδιού* ΦΡ. ***δίνω ρεσιτάλ*** (i) εκτελώ έργο ως σολίστας: ~ *πιάνου* (ii) (μτφ.) αποδίδω εξαιρετικά: *έδωσε ρεσιτάλ ερμηνείας σ' αυτό το έργο* ‖ (κακόσ.) *έδωσε ρεσιτάλ πάλι στη συνέλευση· το τι βλακείες είπε, δεν λέγεται!* **2.** (μτφ.) η εξαιρετική, αριστοτεχνική και υποδειγματική απόδοση σε έναν τομέα: ~ *ερμηνείας* / *υποκριτικής* ‖ ~ *διπλωματίας* ‖ (ειρων.) ~ *ασυναρτησιών* ‖ ~ *υποκρισίας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. récital < αγγλ. recital < ρ. recite «απαγγέλλω από μνήμης, αφηγούμαι (ενώπιον ακροατηρίου)» < μέσ. αγγλ. reciten «δηλώνω επίσημα» < λατ. recitāre «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re- «ανα-» + citāre «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

ρέστα (τα) {χωρ. γεν.} **1.** το χρηματικό ποσό που επιστρέφεται, όταν το ποσό που έχει καταβληθεί για πληρωμή είναι μεγαλύτερο από το οφειλόμενο: *έχεις να δώσεις ~ από χιλιάρικο;* ‖ *άφησε τα ~ στον σερβιτόρο ως φιλοδώρημα* **2.** τα χρήματα που απομένουν, που υπολείπονται σε κάποιον· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τα ρέστα μου*** (στη χαρτοπαιξία) όταν ο παίκτης ποντάρει όσα χρήματα του έχουν απομείνει (β) (οικ.-εκφραστ.) ***δίνω ρέστα*** (i) εντυπωσιάζω: *έδωσε ρέστα χθες στη συνέντευξη· τους αποστόμωσε όλους!* (ii) παραδέχομαι πλήρως: *είναι καταπληκτική, μπροστά της ~!* (γ) ***(από 'κεί που χρωστάω) ζητώ και τα ρέστα*** έχω απαιτήσεις, ενώ θα έπρεπε να λογοδοτώ· βγαίνω από πάνω: *δεν φτάνει που με έστησε μία ώρα, μου ζήτησε και τα ρέστα, γιατί δεν την περιμένα κι άλλο!* (δ) (οικ.) ***και τα ρέστα*** και τα λοιπά: *δεν τα μπορώ αυτά τα τυπικά, τις χαιρετούρες ~!* ΣΥΝ. και τα συναφή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού επιθ. *ρέστος* (βλ.λ.)].

ρεστάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρέσταρα κ. ρεστάρισα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** σταματώ (κάτι), οδηγώ στο τέλος της μια διαδικασία, μια ενέργεια **2.** οδηγώ (κάποιον) στη χρεωκοπία: *«με ρεστάρισες, στραπατσάρισες τη ζωή μου»* (λαϊκ. τραγ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (μτφ.) μένω ταπί, ρέστος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. restare «μένω, σταματώ» < λατ. restāre «υπολείπομαι (δηλ. μένω ως υπόλοιπο)» < re- «ανα-» + stāre «στέκω, μένω (σταθερός)»].

ρεστοράν (το) (παλαιότ. ορθ. *ρεστωράν*) {άκλ.} εστιατόριο, συνήθ. πολυτελές: *φάγαμε σ' ένα πανάκριβο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. restaurant, αρχική σημ. «δυναμωτικό, αναζωογονητικό (συνήθ. ποτό)», < restaurer «αποκαθιστώ, επισκευάζω» < λατ. restaurare, παράλλ. τ. τού in-staurare «ανακαινίζω»].

ρέστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μένει ακόμη ως υπόλοιπο από κάτι, που έχει περισσέψει: *έχει μείνει καθόλου ζάχαρη ~;* ΣΥΝ. υπόλοιπος· ΦΡ. ***μένω ρέστος (από κάτι)*** (i) ξεμένω (από κάτι), μου τελειώνει: *μια μέρα έμεινε ρέστος από τσιγάρα και πήγε να τρελαθεί!* (ii) μένω ξεκρέμαστος, χωρίς κάλυψη και κυρ. χωρίς λεφτά: *ξαφνικά έφυγαν κι έμεινα ρέστος, χωρίς δεκάρα τσακιστή σε μια άγνωστη πόλη.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. resto «υπόλοιπος» < restare «μένω, σταματώ» (βλ. κ. *ρεστάρω*)].

ρετάλι (το) {ρεταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (α) το τελευταίο κομμάτι από τόπι υφάσματος, που πωλείται πολύ φθηνότερα από την κανονική τιμή (β) (γενικότ.) υπόλειμμα διαφόρων υλικών, π.χ. ξύλου, πλακών κ.λπ. **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο κατάκοπο, εξαντλημένο: *μετά από τόσες ώρες δουλειάς νιώθω ~* **3.** (μτφ.-αργκό) άνθρωπος χωρίς αξία, το κατακάθι: *μ' εκνευρίζουν κάτι ρετάλια που το παίζουνε σπουδαίοι* ‖ *τον έκανε ~ με δύο κουβέντες που του είπε!* (τον ξευτίλισε) ΣΥΝ. τιποτένιος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritaglio «απόκομμα, υπόλειμμα» < ρ. ritagliare «ξανακόβω, περικόπτω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + tagliare «κόβω, χαράζω» (πβ. γαλλ. tailler) < μτγν. λατ. taliāre (< λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα, πάσσαλος»)].

ρετάρω ρ. αμετβ. {ρετάρισα} **1.** (για κινητήρα αυτοκινήτου) δεν λειτουργώ κανονικά **2.** (κατ' επέκτ.) δεν λειτουργώ καλά. «χάνω»: *ο παππούς άρχισε να ρετάρει* ‖ *το μυαλό του ρετάρει.* — **ρετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retard «καθυστέρηση» (κατά τα ρ. σε -ω) < retarder «καθυστερώ, αργώ» < λατ. retardāre].

ρετιρέ (το) {άκλ.} **1.** ο τελευταίος και μικρότερος όροφος κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας, με μεγάλη βεράντα, η πρόσοψη τού οποίου είναι πιο πίσω από την πρόσοψη τού υπόλοιπου κτηρίου: *έχουν τριάρι στο ~* **2.** κάθε διαμέρισμα στον όροφο αυτόν: *είχε όνειρο ν' αποκτήσει ένα ~* **3.** (μτφ.) η κορυφή (σε κλίμακα αξιολόγησης, ιεραρχία, βαθμολογία κ.λπ.): *«η συγκατοίκηση των δύο ανδρών στο ~ τού πολιτεύματος* (πρωθυπουργία – προεδρία)» (εφημ.) ‖ *«τρεις ομάδες συγκατοικούν στο ~ τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retiré «απομονωμένος αποσυρθείς», μτχ. τ. τού ρ. retirer «απομονώνω, ξεκουράζω αποσύρομαι» (πβ. αγγλ. retire) < re- + tirer «τραβώ, σύρω», αβεβ. ετύμου, πιθ. γερμ. αρχής, πβ. γοτθ. tairan, αρχ. γερμ. zeran].

ρετούς (το) {άκλ.} το ρετουσάρισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retouche (βλ. λ. *ρετουσάρω*)].

ρετουσάρισμα (το) {ρετουσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επεξεργασία μιας φωτογραφίας μετά την εμφάνισή της για την αισθητική της βελτίωση ΣΥΝ. ρετούς **2.** η επεξεργασία εικόνας, έργου κ.λπ., κυρ. καλλιτεχνικού χαρακτήρα, με μικροαλλαγές ή βελτιώσεις τής εμφάνισής του, τής τελικής του παρουσίασης: *το άρθρο θέλει ακόμα ένα ~ σε δυο-τρία σημεία* ‖ ~ *στο μακιγιάζ* / *σ' έναν πίνακα* / *στο μοντάζ* **3.** (μτφ.) κάθε ενέργεια για τη βελτίωση τής εμφάνισης: *«πολλοί κάνουν ~ στο πολιτικό τους προφίλ εν όψει εκλογών»* (εφημ.).

ρετουσάρω ρ. μετβ. {ρετουσάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω το ρετουσάρισμα μιας φωτογραφίας: *το αμερικανικό περιοδικό αποδείχθηκε ότι είχε ρετουσάρει τη φωτογραφία τής νεαρής μητέρας, για να την προσαρμόσει στα αισθητικά πρότυπα τής αμερικανικής κοινωνίας* **2.** επιφέρω μικροαλλαγές ή βελτιώσεις σε κάτι τελειοποιώντας την τελική του εικόνα: ~ *έναν πίνακα* / *ένα λογοτεχνικό κείμενο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retoucher «τροποποιώ, επιδιορθώνω» < re- «ξανα-» + toucher «αγγίζω» < δημώδ. λατ. *toccāre «κρούω, χτυπώ ελαφρά, αγγίζω», ηχοποιημένη λ.].

ρετρό επίθ. {άκλ.} ελλην. *ξεπερασμένος, νοσταλγικός* **1.** αυτός που σχετίζεται με το στυλ περασμένων, παρωχημένων περιόδων, κυρ. στην τέχνη ή τη μόδα: ~ *ρούχα* / *χτένισμα* ‖ ~ *τραγούδια* **2.** ***ρετρό*** (το) (α) παλιό στυλ: *φέτος είναι στη μόδα το ~* (β) η επιστροφή σε περασμένο στυλ, τεχνοτροπία, τάση κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rétro, αποσπασμένο α' συνθ. τής λ. rétrospectif «αναδρομικός» < rétro- (< λατ. retro «όπισθεν») + -spectif < λατ. spectāre «θεωρώ, βλέπω», θαμιστικό τού specere (ίδια σημ.)].

ρετροϊός (ο) ΒΙΟΛ. κάθε ιός που περιέχει ως γενετικό υλικό R.N.A. και προκαλεί καρκίνους στα ζώα, τη νόσο τού έιτζ και άλλες ιώσεις· επιζεί και έξω από τα κύτταρα τού ξενιστή, αλλά πολλαπλασιάζεται μόνο ενσωματωμένος στο γονιδίωμα (βλ.λ.) τού ξενιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (ως προς το β' συνθ.) από αγγλ. retrovirus].

ρετσέτα (η) {ρετσετών} (λαϊκ.) **1.** η συνταγή (συνήθ. γιατρού για φάρμακα) **2.** (μτφ.) κάθε υπόδειξη για το πώς γίνεται κάτι: *ξεπερασμένες ~ για την αντιμετώπιση πολιτικών κρίσεων.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. receta < λατ. recepta, θηλ. τής μτχ. receptus τού ρ. recipio «αναλαμβάνω, δέχομαι» (< re- «ανα-» + -cipio < capio «λαμβάνω»)].

ρετσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελληνικό λευκό κρασί, στο οποίο κατά την έναρξη τής ζύμωσής του προστίθεται ρετσίνι πεύκων για τη χαρακτηριστική γεύση του και (παλαιότερα) ως ένα είδος συντηρητικού: *«ρετσίνα μου αγνή, αγάπη μου παλιά, κεχριμπαρένια»* (καντάδα) ΣΥΝ. ρετσινάτο, ρητινίτης οίνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. resina, παράλλ. δάνειο τής Λατινικής από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως και το ελλην. *ρητίνη* (βλ.λ.), ή απευθείας από το ελλην. *ρητίνη*].

ρετσινάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία (συνήθ. έχει διαποτιστεί) με ρετσίνι, που σχετίζεται με το ρετσίνι: ~ *χρώμα* (κεχριμπαρένιο) ΑΝΤ. αρετσίνωτος **2.** ***ρετσινάτο (κρασί)*** η ρετσίνα (βλ.λ.): *«φέρτε, φέρτε ρετσινάτο έχει ακόμα το κελλάρι»* (Αθ. Χριστόπουλος).

ρετσίνι (το) {ρετσιν-ιού | -ιών} **1.** κιτρινωπή ώς κεχριμπαρένια, ημιδιαφανής, παχύρρευστη και κολλώδης οργανική ουσία, που εκκρίνεται από τον κορμό των πεύκων **2.** η ίδια ουσία μετά από ειδική επεξεργασία, κυρ. για την κατασκευή βερνικιών και λούστρων και για την επάλειψη των τόξων των εγχόρδων μουσικών οργάνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ρητίνη (ή)*, με αλλαγή γένους και τσιτακισμό].

ρετσινιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) δερμάτινο έμπλαστρο με επάλειψη ρητίνης, που ξεκολλούσε πολύ δύσκολα **2.** λεκές από ρετσίνι **3.** (συνήθ. μτφ.) προσβλητική κατηγορία που αποδίδεται σε κάποιον και από την οποία δεν απαλλάσσεται εύκολα: *του έμεινε* / *του κόλλησε για πάντα η ~ τού καταχραστή.*

ρετσινόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος πολύ δυνατής κόλλας που περιέχει στη σύνθεσή της ρετσίνι.

ρετσινόλαδο (το) αιθέριο έλαιο που χρησιμοποιείται ως καθαρτικό φάρμακο και στη σαπωνοποιία· ΦΡ. ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** για πράγματα που δεν έχουν καμία σχέση το ένα με το άλλο, που δεν συνδέονται με κανέναν τρόπο.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *ριτσινόλαδο* (με την επίδρ. τού ουσ. *ρετσίνα*) <

ριτσινο- (μτγν. λατ. ricinus «είδος φυτού», αγν. ετύμου) + *λάδι*].

ρετσιτατίβο (το) {άκλ.} **1.** τρόπος μουσικής εκφοράς, ο οποίος χρησιμοποιείται στην όπερα και στο ορατόριο, απαγγελία τού λόγου μεταξύ ομιλίας και τραγουδιού: *τα λόγια αυτά απαγγέλλονται* ~ **2.** απόσπασμα ή μουσικό κομμάτι, που η μελωδία ή ο ρυθμός του ακολουθούν τη διακύμανση τού προφορικού λόγου: *μετά από ένα ~ με μεγάλη δραματική ένταση, ακολουθεί η άρια τού τενόρου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. recitativo «απαγγελτικός» < ρ. recitare «απαγγέλλω, διερμηνεύω» < λατ. recitāre «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re- «ανα-» + citāre «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

Ρέυκιαβικ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Ισλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < ισλ. Reykjavik «κόλπος καπνού, ατμού» < reykja «αναδίδω αναθυμιάσεις, καπνούς» + vik «κόλπος». Η ονομασία περιγράφει κατάλληλα την περιοχή, η οποία χαρακτηρίζεται από τον ατμό που αναδίδουν οι φυσικές θερμοπηγές της].

ρεύμα (το) {ρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε ροή υγρής, ρευστής ή αέριας μάζας: ~ *λάβας* || *υδάτινο* ~ **2.** το ρέμα, κάθε αυλάκωση τού εδάφους μέσα στην οποία ρέει νερό: *βαθύ / φαρδύ* ~ (βλ.λ.) **3.** η ροή τού υγρού όγκου μέσα σε αυτό το φυσικό ή τεχνητό αυλάκωμα τού εδάφους: *όσο πλησίαζε προς τη θάλασσα, το ~ δυνάμωνε* || *κωπηλατούσαν κόντρα στο* ~· ΦΡ. ***θαλάσσιο ρεύμα*** κάθε κίνηση θαλάσσιας μάζας λόγω τής περιστροφής τής Γης, των ανέμων και τής διαφοράς πυκνότητας των διαφόρων θαλάσσιων στρωμάτων: *σ' αυτό το σημείο υπάρχουν ισχυρά ~, που προκαλούν προβλήματα στη ναυσιπλοΐα μικρών σκαφών* **4.** μετακίνηση ατμοσφαιρικών μαζών λόγω διαφορών στη θερμοκρασία και την ατμοσφαιρική πίεση κατά περιοχές: *το κύμα καύσωνα οφείλεται στις κινήσεις ρευμάτων από την Αφρική* **5.** κάθε κίνηση ή φύσημα αέρα, λ.χ. σε στεγασμένο χώρο από άνοιγμα, πόρτα: *μην κάθεσαι στο ~, γιατί θα κρυώσεις!* || *κλείσε το παράθυρο, γιατί κάνει* ~ **6.** (α) η κίνηση, η ροή ηλεκτρικού φορτίου, η ένταση τού οποίου μετριέται σε αμπέρ: *πώς θα λειτουργήσει η συσκευή χωρίς τροφοδοσία ρεύματος;* (β) ***εναλλασσόμενο ρεύμα*** ρεύμα με φορά και ένταση διαφοροποιούμενες περιοδικά (γ) ***ρεύμα μονοφασικό*** ρεύμα από μία ηλεκτρεγερτική δύναμη (δ) ***πολυφασικό ρεύμα*** ρεύμα από ένα σύνολο ηλεκτρεγερτικών δυνάμεων τής ίδιας συχνότητας (ε) ***συνεχές ρεύμα*** ρεύμα με σταθερή φορά και ένταση **7.** η παροχή ηλεκτρικού (ρεύματος) μέσω κεντρικού δικτύου: *μόλις μετακόμισαν και δεν έχουν ακόμα* ~ || *διακοπή ρεύματος* || *αν δεν πληρώνεις τη Δ.Ε.Η., θα σου κόψουν το* ~ ΣΥΝ. ηλεκτρικό **8.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός για τη συνδρομή κάθε καταναλωτή στη Δ.Ε.Η.: *τον περασμένο μήνα το ~ τούς ήρθε είκοσι χιλιάδες!* || *πλήρωσες το ~;* **9.** (μτφ.) κινούμενο πλήθος, ροή κόσμου προς μία κατεύθυνση: *το κύριο ~ των διαδηλωτών κατευθυνόταν προς την πρεσβεία* **10.** (μτφ.) η γενική τάση που διαμορφώνεται στο πλαίσιο ενός συνόλου προς μία κατεύθυνση (θεωρητική, αισθητική, πολιτική κ.λπ.): *το αντιπολιτευτικό ~ εμφανίζεται ενισχυμένο* || *~ συμπάθειας προς κάποιον* || *αυτός ο νέος πολιτικός έχει μεγάλο ~* (τον ακολουθούν πολλοί, αποκτά την εύνοια τού κόσμου) || *υπάρχουν δύο ρεύματα μεταξύ των υποστηρικτών τής θεωρίας* || *όποιος πηγαίνει κόντρα στο ~, έχει πολιτικό κόστος* (όποιος αντιτίθεται στην κυρίαρχη τάση) **11.** (μτφ.) το σύνολο των ιδεών ή αντιλήψεων (φιλοσοφικών, καλλιτεχνικών, πολιτικών, επιστημονικών κ.λπ.) που σε δεδομένη εποχή γίνονται αποδεκτές από σημαντικό σύνολο ανθρώπων: *παρακολουθεί όλα τα νέα ~ στον χώρο τής τέχνης* || *τα σύγχρονα φιλοσοφικά ~* || *το καλλιτεχνικό ~ τής ποπ-αρτ* || *στο εσωτερικό τού κόμματος έχει αναπτυχθεί ένα επικίνδυνο ακροδεξιό ~.* - - (υποκ.) **ρευματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥεῦμα* < *ῥέω* (βλ.λ.). Στη σημ. τού ηλεκτρικού ρεύματος η λ. αποδίδει το γαλλ. courant].

ρευματαλγία (η) [1847] {ρευματαλγιών} πόνος που εμφανίζεται ως σύμπτωμα ρευματισμού.
[ΕΤΥΜ. < *ρεύμα* + *-αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatalgia].

ρευματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ρευματισμούς: ~ *πόνος* **2.** ***ρευματικός*** (ο), ***ρευματική*** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ρευματισμούς **3.** ***ρευματικά*** (τα) οι ρευματισμοί: *έχει τα ~ του!* **4.** ΙΑΤΡ. ***ρευματικός πυρετός*** οξεία περιπλοκή που ακολουθεί σε περιπτώσεις συγκεκριμένων μολύνσεων από στρεπτόκοκκο, η οποία προσβάλλει συνήθ. παιδιά και χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση κυρ. πυρετού, αρθρίτιδας και καρδιακών βλαβών.

ρευματισμός (ο) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) **1.** καθεμιά από διάφορες παθήσεις που χαρακτηρίζονται από πόνους και ακαμψία, κυρ. στις αρθρώσεις ή στους μυς **2.** ο ρευματικός πυρετός (βλ. λ. *ρευματικός*).

ρευματοβάση (η) ▸ ρεοβάση

ρευματοδότης (ο) {ρευματοδοτών} η πρίζα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prise (βλ. λ. *πρίζα*)].

ρευματοειδής, -ής, -ές [1890] {ρευματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} για πάθηση, πόνο κ.λπ. που μοιάζει να οφείλεται σε ρευματισμούς: ~ *πόνοι* || ~ *αρθρίτιδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhumatoïde].

ρευματολήπτης (ο) {ρευματοληπτών} το εξάρτημα στο οποίο καταλήγει το καλώδιο για τη λήψη ηλεκτρικού ρεύματος από πρίζα· το φις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fiche (βλ. λ. *φις*)].

ρευματολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος τής παθολογίας, που ασχολείται με τη μελέτη και τη θεραπεία ρευματικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatology].

ρευματολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρευματολογία ή τον ρευματολόγο: ~ *διάγνωση / εξέταση / θεραπεία.* - - **ρευματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρευματολόγος (ο/η) γιατρός παθολόγος ειδικευμένος στη ρευματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatologist].

ρευματοφόρος, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρεύμα ή διά μέσου τού οποίου μεταβιβάζεται ρεύμα: ~ *καλώδια.*
[ΕΤΥΜ. < *ρεύμα* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρευματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ρευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (πόνος) που μοιάζει με ρευματικό πόνο (χωρίς να είναι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ρεύτηκα} εκβάλλω με ηχηρό τρόπο στομαχικά αέρια από το στόμα: *χτύπησε το μωρό στην πλάτη, για να ρευτεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐρεύγομαι* (από τον παθ. αόρ. *ἐρεύχθην* > *ἐρεύθην*, όπου το *ἐ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση), εκφραστ. λ. με τη σημ. «εμώ, ρεύομαι, φτύνω», < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *reug- (ίδια σημ.), πβ. λατ. ē-rūg-ō (< ex- + ructo «εμώ, ρεύομαι»), λιθ. raugiù, αρχ. αγγλ. rocettan, αρμ. orcam (< *o-ruc-am) κ.ά.].

ρεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η εκροή σωματικών υγρών· (ειδικότ.) η ονείρωξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥεῦσις* < αρχ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

ρευστοποίηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή στερεού σώματος σε ρευστό, υγρό ή και αέριο, η υγροποίηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η μετατροπή επενδύσεων, τίτλων ή άλλων περιουσιακών στοιχείων, κινητών και ακινήτων, σε ρευστό χρήμα: *«τα ξένα αμοιβαία κεφάλαια προχώρησαν σε μαζικές ~ των χαρτοφυλακίων τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ο οικον. όρος αποτελεί μεταφρ. δάνειο (από γαλλ. liquidation), όπως και ο χημ. όρος (από γαλλ. fluidisation)].

ρευστοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ρευστοποιηθεί: ~ *περιουσιακά στοιχεία / μετοχές / ομόλογα.*

ρευστοποιώ ρ. μετβ. [1855] {ρευστοποιείς... | ρευστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω στερεό σώμα σε ρευστό, υγρό ή και αέριο **2.** μετατρέπω σε ρευστό χρήμα κινητά ή ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (τίτλους, αξίες, χρεώγραφα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liquider].

ρευστός, -ή, -ό 1. (για ύλες, σώματα κ.λπ.) αυτός τού οποίου τα μόρια κινούνται ελεύθερα μεταξύ τους, χωρίς να σκορπίζονται (όπως τα μόρια των αερίων)· αυτός που ρέει, κατ' αντιδιαστολή προς τον αέριο ή τον στερεό **2.** ***ρευστό*** (το) (α) κάθε ουσία, λ.χ. ένα αέριο ή ένα υγρό, που μπορεί να ρέει και να αλλάζει διαρκώς το σχήμα της, όταν επενεργεί σε αυτήν μια δύναμη (β) (μτφ.-μόνο στον εν.) τα μετρητά, τα χρήματα που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει αμέσως, να καταβάλει σε πληρωμές, συναλλαγές: *υπάρχει έλλειψη ρευστού στην εταιρεία* || *έχει ξεμείνει από* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακόμη σταθερή μορφή, που χαρακτηρίζεται από αστάθεια: *τα σχέδια μας για το καλοκαίρι είναι ακόμα ρευστά* || *η ~ πολιτική κατάσταση εμποδίζει τις μεγάλες επενδύσεις* ΣΥΝ. ασταθής, ευμετάβλητος, μεταβλητός ΑΝΤ. σταθερός, αμετάβλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥευστός*, ρηματικό επίθ. τού *ῥέω* (βλ.λ.), με δυσερμήνευτο -σ- (πβ. κ. πνευ-σ-τός)].

ρευστότητα (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ρευστού, η ιδιότητα μιας ουσίας να ρέει, παίρνοντας το σχήμα τού δοχείου που κάθε φορά την περιέχει: *η ~ των υγρών* **2.** η ικανότητα ουσίας να ρέει, ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο ρέει ένα υγρό ή ρευστό: *το κρασί έχει μεγαλύτερη ~ από τον μούστο* **3.** η διαθεσιμότητα ρευστού χρήματος επιχείρησης, είτε αμέσως με διαθέσιμα στο ταμείο είτε εμμέσως με άμεσα ρευστοποιήσιμα περιουσιακά στοιχεία, π.χ. ομόλογα: *υπάρχει πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά* || *στις τράπεζες η χρηματική ~ εξαρτάται από την ικανότητα για άμεση ικανοποίηση των αναλήψεων μετρητών* **4.** (μτφ.) η αστάθεια, η έλλειψη εγγυήσεων ή συνθηκών ικανών να εξασφαλίσουν τη διατήρηση ή τη μονιμότητα μιας κατάστασης: *η πολιτική ~ των τελευταίων ετών έχει επιδεινώσει την οικονομική κατάσταση τής χώρας* ΣΥΝ. αστάθεια, μεταβλητότητα ΑΝΤ. σταθερότητα, μονιμότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. Ο όρος τής φυσικής αποτελεί μεταφρ. δάνειο (από γαλλ. fluidité), όπως και ο οικον. όρος (από γαλλ. liquidité)].

ρεύω ρ. → ρέβω

ρεφάρω ρ. αμετβ. {ρεφάρισα} (λαϊκ.) **1.** (στα χαρτιά) ξανακερδίζω όσα έχασα σε προηγούμενους γύρους ή παιχνίδια: *ας παίξουμε ακόμα έναν γύρο, να ρεφάρουμε* **2.** (μτφ.) επανακτώ το χαμένο έδαφος, επανέρχομαι στην αρχική μου θέση: *ήταν στημένη η ερώτηση, για να ρεφάρει στις εντυπώσεις.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (se) refaire «επανέρχομαι, αποκαθίσταμαι στην προηγούμενη οικον. κατάσταση» (όρος χαρτοπαιγνίου) < refaire «ξανακάνω, ξαναφτειάχνω» < re- «ξανά-» + faire «κάνω, φτειάχνω»].

ρεφενέ ως επίρρ.· συνεισφέροντας σε κοινό έξοδο (συνήθ. κατά το ποσό που αναλογεί στον καθένα): *κάναμε το πάρτι ~* || *θα πληρώσουμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. refene].

ρεφενές (ο) {ρεφενέδες} η συνεισφορά σε κοινό έξοδο κατά το ποσό που αναλογεί στον καθένα: *θα μαζέψουμε το ποσό με ~* || *πόσο είναι ο ~;*

ρεφερέντουμ (το) {άκλ.} το δημοψήφισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. referendum (ενν. ad populum), με τη σημ. «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (στον λαό)», ουδ. τού γερουνδιακού referendus < ρ. refero «επαναφέρω» < re- «ανα-» + fero «φέρω»].

ρέφερι (ο) {άκλ.} ο διαιτητής αθλητικού αγώνα. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) **ρέφερης**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. referee].

ρεφλέξ επίθ. {άκλ.} **1.** αντανακλαστικός: ~ *κίνηση* **2.** ***ρεφλέξ*** (τα) τα

αντανακλαστικά: *δυνατά ~ || γρήγορα ~ στην οδήγηση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reflex < λατ. reflexus, μτχ. τού ρ. reflectere «επιστρέφω, ανακλώ» (< re- «ανα-» + flectere «κάμπτω, λυγίζω»)].

ρεφλεξολογία (η) {χωρ. πληθ.} τεχνική (με βάση τα αντανακλαστικά) ανακούφισης από την ένταση ή και θεραπείας με μασάζ στα πόδια και μερικές φορές και στα χέρια. — **ρεφλεξολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. reflexology (νόθο σύνθ.) < reflex «αντανακλαστικό» + -logy].

ρεφορμισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** (στο σοσιαλιστικό κίνημα τού τέλους τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι.) το πολιτικό ρεύμα που εγκατέλειψε τον στόχο τής επαναστατικής ανατροπής τού καπιταλιστικού συστήματος και πρέσβευε την υιοθέτηση, μέσω νόμιμων διαδικασιών, μεταρρυθμίσεων για τον εκσυγχρονισμό του, χωρίς την παραβίαση ή ανατροπή του **2.** (συνήθ. μειωτ. από τους εκφραστές τής επίσημης θέσης τού κόμματος) η τάση (που εκδηλώνεται στο εσωτερικό κομμάτων με αυστηρό, κυρ. μαρξιστικό, θεωρητικό υπόβαθρο) αμβλύνσεως τής κριτικής κατά τού καπιταλισμού και προσανατολισμού στη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. — **ρεφορμιστής** (ο), **ρεφορμίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réformisme < γαλλ. réformer «μεταρρυθμίζω, τροποποιώ» < λατ. reformāre «αναμορφώνω, μεταμορφώνω» < re- «ανα-» + formāre «διαμορφώνω, σχηματίζω» (< forma «μορφή, σχήμα»)].

ρεφορμιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρεφορμισμό: ~ *τάσεις / αντιλήψεις / προσπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réformistique].

ρεφρέν (το) {άκλ.} ελλην. *επωδός* **1.** (α) το τμήμα τού μουσικού κομματιού, τραγουδιού ή ποιήματος που *επαναλαμβάνεται συχνά* κατά την εκτέλεση ή την ανάγνωσή του· στην τυπική απλή φόρμα τού τραγουδιού, το ρεφρέν αντιπαρατίθεται στο κουπλέ (βλ.λ.) (το ρεφρέν τραγουδιέται, σε κάθε επάνοδό του, με τους ίδιους στίχους, ενώ στο κουπλέ οι στίχοι εναλλάσσονται) (β) θέμα που επανέρχεται στην έκταση τής φόρμας τού ρόντο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς σταθερά και με πανομοιότυπο τρόπο: *αυτή η φράση ήταν το μόνιμο ~ τής ομιλίας του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. refrain < αρχ. γαλλ. refraindre «ανασπάζω, ξανατεμαχίζω» (με την έννοια ότι το *ρεφρέν* αποτελούσε επαναλαμβανόμενο μοτίβο, το οποίο διέκοπτε τη σειρά, την πορεία τού τραγουδιού) < λατ. refringere «εκκόπτω, ανασπώ, θραύω» < re- «ανα-» + -fringere (< frangere «θραύω, σπάζω»)].

ρέψιμο (το) [μεσν.] {ρεψίμ-ατος | -ατα, -άτων} η ηχηρή εκβολή στομαχικών αερίων από το στόμα: *έχω ~* (ρεύομαι) || *το ~ μπροστά σε άλλους θεωρείται αγένεια.* — (υποκ.) **ρεψιματάκι** (το).

ρέω ρ. αμετβ. {έρρευσα} **1.** κινούμαι προς μία κατεύθυνση σχηματίζοντας ρεύμα: *ο ποταμός ρέει προς τη θάλασσα* ΣΥΝ. κυλώ, (μτφ.) τρέχω **2.** βρίσκομαι σε κυκλοφορία: *το αίμα ρέει στις φλέβες·* ΦΡ. ***πάντα ρει*** (*πάντα ῥεῖ*, Ηράκλειτος) όλα μεταβάλλονται, υπόκεινται σε διαρκή κίνηση, αλλαγή **3.** υπάρχω και διατίθεμαι σε μεγάλες ποσότητες: *ο καμπανίτης έρρεε όλο το βράδυ στα ποτήρια των συνδαιτυμόνων || δεν τον ενδιαφέρουν τα έξοδα· βλέπεις, ρέει το χρήμα* (έχει πολλά λεφτά, ξοδεύει πολλά) **4.** αναβλύζω άφθονα, όπως λ.χ. ένα υγρό που βρίσκεται υπό πίεση ή εκκρίνεται από το σώμα: *τα δάκρυα έρρεαν ποτάμι! || το αίμα έρρεε από την πληγή* ΣΥΝ. ξεχύνομαι **5.** (μτφ. για τον λόγο) εκφράζομαι ή διατυπώνομαι με άνεση και ταχύτητα, χωρίς δυσχέρεια ή διακοπή: *ο λόγος του ρέει ζωντανός και διαυγής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, -ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέω* < **ῥέϜω* < I.E. *srew- «ρέω, κυλώ», πβ. σανσκρ. srávati, srava- «ρους», αγγλ. stream, γερμ. Strom κ.ά. Παράγ. *ῥο-ή, ῥοῦς / ῥό-ος, ῥύ-αξ* (βλ. λ. *ρυάκι*), *ῥεῖθρον / ῥέ-εθρον, ῥεῦ-μα, ῥευ-σ-τός, ῥύσις (-η)* κ.ά. Η ρίζα *srew- αποτελεί παρέκταση τού I.E. *ser- (βλ. λ. *ἐρπω*)].

ρήγα (η) → ρίγα

ρηγάς (ο) {ρηγάδες}, **ρήγισσα** (η) {ρηγισσών} μέλος τής νεολαίας «Ρήγας Φεραίος» τού Κ.Κ.Ε. εσωτερικού.

Ρήγας (ο) [μεσν.] ανδρικό όνομα.

ρήγας (ο) {ρηγάδες}, **ρήγισσα** (η) [μεσν.] {ρηγισσών} (λογοτ.) **1.** βασιλιάς, ο ανώτατος άρχοντας μιας χώρας: *ο ~ τής Ανατολής || «νάνι τού ~ το παιδί, τού βασιλιά το εγγόνι»* (νανούρισμα) **2.** ένα από τα χαρτιά τής τράπουλας με την εικόνα βασιλιά τυπωμένη πάνω του: ~ *σπαθί / κούπα* ΣΥΝ. παππάς. Επίσης **ρήγαινα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥήξ, -γός* < λατ. rex, regis «βασιλιάς» (< regĕre «ευθύνω, ορίζω»). Ο τίτλος αυτός αναφερόταν κυρ. στους βασιλείς τής Δύσης (των Φράγκων), ενώ ο τίτλος *βασιλεύς* περιοριζόταν στους Ρωμαίους αυτοκράτορες και στον βασιλιά τής Περσίας].

ρηγάτο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το βασίλειο ή η βασιλεία τού ρήγα, η βασιλική του εξουσία και η χώρα που κυβερνά.

Ρήγιο (το) {-ου κ. -ίου} πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας απέναντι από τη Σικελία· υπήρξε αρχαία ελληνική αποικία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥήγιον* (μνημονεύεται στον Ηρόδοτο). Κατά αρχ. παράδοση, οφείλει την ονομασία του στο ρήγμα που προκάλεσε ένας σεισμός, με αποτέλεσμα να χωριστεί η Σικελία από την Ιταλία μέσω του πορθμού τής Μεσσήνης. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, ανάγεται σε θ. *ῥᾱγ- / ῥηγ-*, για το οποίο βλ. λ. *ῥῆγμα*].

ρήγμα (το) {ρήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε διακοπή τής συνέχειας μιας επιφάνειας, το ράγισμα: ~ *στον βράχο / στον πάγο τής λίμνης / σ' έναν τοίχο* ΣΥΝ. ρωγμή **2.** (ειδικότ.) ρήξη των πετρωμάτων τού γήινου φλοιού λόγω των πάσης φύσεως δυνάμεων που ασκούνται σε αυτόν: *από τον σεισμό δημιουργήθηκε ένα μεγάλο ~ κατά μήκος τού δρόμου σε βάθος δύο μέτρων* **3.** (μτφ.) (α) η διάσπαση τής ενότητας ενός συνόλου: *η έντονη αντίδραση μιας ομάδας βουλευτών για τους χειρισμούς τού προέδρου προκάλεσε ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* (β) το κενό που διαπιστώνεται κάπου: *«το ηθικό και ιστορικό ~ στα χρόνια τού Μεσοπολέμου και τής κυριαρχίας τού φασισμού»* (εφημ.) ΣΥΝ. διάσπαση, διχασμός, ρήξη. — **ρηγματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆγμα* < *ῥήγ-νυ-μι* (με πρόσφυμα *-νυ-*, πβ. κ. *δείκ-νυ-μι*) < **Ϝρηγ-* < I.E. *wrēg- / *wrōg- «σπάζω, κομματιάζω, τέμνω», πβ. λιθ. rėžiu «σπάζω, κόβω», αρχ. σλαβ. rězati «κόβω», αρχ. ρωσ. rězu, ενώ η σύνδεση με αρμ. ergicanem «σπάζω, κόβω» δεν επιβεβαιώνεται μορφολογικώς. Ομόρρ. *ῥώξ (-γα), ῥαγδ-αῖος* (βλ.λ.), *ῥαγ-άς (-άδα)* κ.ά. Παράγ. *ῥῆξις (-η), ἄρ-ρηκ-τος* κ.ά. Από τον παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (υστερογενώς πιθ. κατά τον αόρ. *ἐ-πάγ-ην* τού ρ. *πήγ-νυ-μι*) προέρχεται το επίθημα *-ρραγής / -ρραγία* πολλών συνθέτων (λ.χ. *αίμο-ρραγία, ρινορραγία*)].

ρηγματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ρηγματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που ως προς τη φυσική του διαμόρφωση μοιάζει με ρήγμα: ~ *τρήματα* **2.** αυτός που έχει πολλά ρήγματα στην επιφάνειά του: ~ *επιφάνεια / έκταση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρηγμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύση τής συνέχειας τής μάζας που οφείλεται σε εσωγενείς παράγοντες (συστολή ξηράνσεως, πλαστική συστολή) ή σε εξωτερικά φορτία· η δημιουργία ρήγματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fracture].

ρηγνύω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) διασπώ βίαια τη συνοχή σώματος, θραύω σε κομμάτια: ~ *τα δεσμά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήγνυμι / ῥηγνύω*, βλ. λ. *ρήγμα*].

ρηγόπουλο (το), **ρηγοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το παιδί τού βασιλιά, το βασιλόπουλο.
[ΕΤΥΜ. < *ρήγας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

ρηγώνω ρ. → ριγώνω

ρήμα (το) {ρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) κλιτό (σε πολλές γλώσσες) μέρος τού λόγου που αποτελεί το κύριο συστατικό τού κατηγορήματος και δηλώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί, παθαίνει ή βρίσκεται σε μία κατάσταση· συχνά διαφοροποιείται μορφολογικά, π.χ. κατά τον χρόνο, το ποιόν ενεργείας, τη φωνή, τη διάθεση ή τη συμφωνία του με το υποκείμενο ή το αντικείμενό του (β) ***αλληλοπαθές ρήμα*** βλ. λ. *αλληλοπαθής* (γ) ***απρόσωπο ρήμα*** βλ. λ. *απρόσωπος* (δ) ***τριτοπρόσωπο ρήμα*** βλ. λ. *τριτοπρόσωπος* (ε) ***ανώμαλο ρήμα*** κάθε ρήμα τού οποίου οι μορφολογικοί τύποι δεν σχηματίζονται σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες κλίσεως των ρημάτων σε ένα γλωσσικό σύστημα (π.χ. τα ρήματα «τρώω», «βλέπω», «λέω» κ.ά. τής Ελληνικής) (στ) ***συμπλήρωμα τού ρήματος*** το αντικείμενο τού ρήματος (ζ) ***βοηθητικό ρήμα*** ρήμα το οποίο βοηθεί στον σχηματισμό ορισμένων τύπων τού ρήματος· «βοηθητικά» χαρακτηρίζονται τα ρήματα *έχω* και *είμαι*: *με το ~ «έχω» σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι τού ρήματος (έχω / είχα / θα έχω ντύσει)* (η) ***απολεξικοποιημένο ρήμα*** βλ.λ. (θ) ***αποθετικό ρήμα*** βλ. λ. *αποθετικός* (ι) ***εργαστικό ρήμα*** βλ. λ. *εργαστικός* (ια) ***μεταβατικό ρήμα*** βλ. λ. *μεταβατικός* (ιβ) ***αμετάβατο ρήμα*** βλ. λ. *αμετάβατος* **2.** (σπάν.) λόγος, κάτι που έχει ειπωθεί: *«~ το σκοτεινόν»* (Οδ. Ελύτης). — (υποκ.) **ρηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αυτοπαθής, εργαστικός, μετοχή, υποχωρητικός, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆμα* < **Ϝρῆ-μα*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Ϝερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. vratá- «ρητό», ρωσ. vru «ψεύδομαι»,

ΡΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ: «ΑΝΩΜΑΛΑ ΡΗΜΑΤΑ»

Ο πίνακας περιλαμβάνει ρήματα που σχηματίζονται σε έναν ή σε περισσότερους χρόνους τής ενεργητικής ή/και τής μεσοπαθητικής φωνής με διαφορετικό τρόπο από ό,τι τα συνήθη αντίστοιχα ρήματα («κανονικά» ή «ομαλά»).

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ / ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ / ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΗ ΜΕΤΟΧΗ
αγγέλλω (αν-, απ-, εξ-, κατ-, προ- κ.ά.)	άγγειλα / (λόγ.) ήγγειλα	να/θα αγγείλω	αγγέλθηκα / (λόγ.) ηγγέλθην (μτχ. αγγελθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα αγγελθώ	αγγελμένος
άγω (αν-, διεξ-, εισ-, εν-, εξ-, παρ-, προ-, προσ-, υπ- κ.ά.)	ήγαγα	» αγάγω	άχθηκα / (λόγ.) (διεξ-)ήχθην (μτχ. αχθ-είς, -είσα, -έν)	» αχθώ	(συν-)αγμένος / (λόγ.) (προ-)ηγμένος
αιρώ (αφ-, δι-, εξ-, καθ-, συν- κ.ά.)	(αφ-)αίρεσα / (λόγ.) (δι-)ήρεσα	» (εξ-)αιρέσω	(αφ-)αιρέθηκα (λόγ. μτχ. εξ αιρεθ-είς, -είσα, -έν)	» (καθ-)αιρεθώ	(δι-)αιρεμένος / (λόγ.) (συν-)ηρημένος

αίρω (επ-, καθ-)	(καθ-)ήρα	να/θα	(καθ-)άρω	(καθ-)άρθηκα	να/θα	(καθ-)αρθώ	(καθ-)αρμένος / (λόγ.) (επ-)ηρμένος
αμαρταίνω / αμαρτάνω	αμάρτησα	»	αμαρτήσω	—		—	—
ανακλώ (αντ-)	ανάκλασα	»	ανακλάσω	ανακλάστηκα	»	ανακλαστώ	ανακλασμένος
ανασταίνω	ανάστησα / ανέστησα	»	αναστήσω	αναστήθηκα	»	αναστηθώ	αναστημένος
ανατέλλω	ανέτειλα	»	ανατείλω	—			—
ανεβαίνω	—			ανέβηκα	»	ανέβω / ανεβώ	ανεβασμένος
ανθίσταμαι	—		—	αντιστάθηκα / (λόγ.) αντέστην	»	αντισταθώ / (λόγ.) αντιστώ	—
ανίσταμαι	—		—	(λόγ.) ανέστην (στη φρ. «Χριστός ανέστη»)		—	(λόγ.) ανεστημένος
αντέχω	άντεξα	»	αντέξω	-		—	—
απελαύνω	απέλασα / (λόγ.) απήλασα	»	απελάσω	απελάθηκα / (λόγ.) απελάθην (μτχ. απελαθ-είς, -είσα, -έν)	»	απελαθώ	
απέχω	απείχα / (λόγ.) απέσχον	»	απόσχω	—		-	-
αποθαρρύνω	αποθάρρυνα	»	αποθαρρύνω	αποθαρρύνθηκα	»	αποθαρρυνθώ	αποθαρρημένος
αποσβένω / αποσβεννύω	απόσβεσα	»	αποσβέσω	αποσβέστηκα	»	αποσβεστώ	αποσβεσμένος
αποσταίνω (ξ-)	απόστασα	»	αποστάσω	—		—	αποσταμένος
αρέσω	άρεσα	»	αρέσω	—		—	—
αρκώ (δι-)	άρκεσα / ήρκεσα	»	αρκέσω	αρκέστηκα (λόγ. μτχ. αρκεσθ-είς, -είσα, -έν)	»	αρκεστώ	—
αρταίνω	άρτυσα	»	αρτύσω	αρτύθηκα	»	αρτυθώ	αρτυμένος
αυξάνω (επ-)	αύξησα	»	αυξήσω	αυξήθηκα (λόγ. μτχ. αυξηθ-είς, -είσα, -έν)	»	αυξηθώ	αυξημένος
αφήνω	άφησα	»	αφήσω	αφέθηκα (λόγ. μτχ. αφεθ-είς, -είσα, -έν)	»	αφεθώ	αφημένος
βάζω	έβαλα	»	βάλω	βάλθηκα	»	βαλθώ	βαλμένος
βαίνω (προ-, επι-, παρα-, εκ-, συμ- κ.ά.)	—		—	(απέβην)	»	(προβώ)	-
βάλλω (αμφι-, ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ-, εμ-, επι-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, συμ-, υπερ-, υπο- κ.ά.)	έβαλα	»	βάλω	βλήθηκα / (λόγ.) (υπ-)εβλήθην (μτχ. βληθ-είς, -είσα, -έν)	»	βληθώ	(ανα-)βλημένος / (λόγ.) (επι-)βεβλημένος
βαρύνω (επι-) / **βαραίνω**	βάρυνα	»	βαρύνω	(επι-)βαρύνθηκα	»	(επι-)βαρυνθώ	(επι-)βαρημένος / (λόγ.) (επι-) βεβαρημένος
βαρώ	βάρεσα	»	βαρέσω	—		--	βαρεμένος
βαστώ	βάσταξα / βάστηξα	»	βαστάξω / -ήξω	βαστήχτηκα		βαστηχτώ	—
βγάζω	έβγαλα	»	βγάλω	βγάλθηκα	»	βγαλθώ	βγαλμένος
βγαίνω	—		—	βγήκα	»	βγω	βγαλμένος
βλασταίνω / βλαστάνω	βλάστησα	»	βλαστήσω	—			βλαστημένος
βλέπω	είδα	»	δω	ειδώθηκα	»	ιδωθώ	ιδωμένος
-βλέπω (απο-, επι-, παρα-, προ-, υπο- κ.ά.)	(προ-)έβλεψα	»	(προ-)βλέψω	(προ-)βλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθ-είς, -είσα, -έν)	»	(προ-)βλεφθώ	
βογγώ	βόγγηξα	»	βογγήξω			—	—
βόσκω	βόσκησα	»	βοσκήσω	βοσκήθηκα	»	βοσκηθώ	βοσκημένος
(βούλομαι)				βουλήθηκα	»	βουληθώ	—
βρέχω	έβρεξα	»	βρέξω	βράχηκα / βρέχτηκα	»	βραχώ / βρεχτώ	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα	»	βρω	βρέθηκα / (λόγ.) ευρέθην (μτχ. ευρεθ-είς, -είσα, -έν)	»	βρεθώ	—
βυζαίνω	βύζαξα	»	βυζάξω	βυζάχτηκα	»	βυζαχτώ	βυζαγμένος
γδέρνω	έγδαρα	»	γδάρω	γδάρθηκα	»	γδαρθώ	γδαρμένος
γελώ	γέλασα	»	γελάσω	γελάστηκα	»	γελαστώ	γελασμένος
γερνώ	γέρασα	»	γεράσω	-		—	γερασμένος
γέρνω	έγειρα	»	γείρω	-		—	γερμένος
γίνομαι	—			έγινα / γίνηκα	»	γίνω / γενώ	γινωμένος
γυρνώ	γύρισα	»	γυρίσω	(γυρίστηκα)	»	(γυριστώ)	γυρισμένος
δεικνύω (ανα-, απο-, επι-, κατα-, υπο- κ.ά.)	έδειξα	»	δείξω	δείχτηκα / δείχθηκα	»	δειχτώ / δειχθώ	(ανα-)δειγμένος / (λόγ.) (απο-)δεδειγμένος
δέρνω	έδειρα	»	δείρω	δάρθηκα	»	δαρθώ	δαρμένος
διαβαίνω	—		—	διάβηκα / (λόγ.) διέβην	»	διαβώ	—
διαβλέπω	διείδα / διέβλεψα	»	διίδω / διαβλέψω	διαβλέφθηκα	»	διαβλεφθώ	—
διαθλώ	διέθλασα	»	διαθλάσω	διαθλάστηκα	»	διαθλαστώ	διαθλασμένος
διαμαρτύρομαι	—		—	διαμαρτυρήθηκα (λόγ. μτχ. διαμαρτυρηθ-είς, -είσα, -έν)	»	διαμαρτυρηθώ	διαμαρτυρημένος
διαρκώ	διάρκεσα / (λόγ.) διήρκεσα	»	διαρκέσω	—		—	—
διαρρηγνύω	διέρρηξα	»	διαρρήξω	διαρρήχθηκα (-τηκα)	»	διαρρηχθώ (-τώ)	διαρρηγμένος

διδάσκω	δίδαξα	να/θα	διδάξω	διδάχτηκα / διδάχθηκα (μτχ. διδαχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα	διδαχτώ / διδαχθώ	διδαγμένος
δίδω (απο-, δια-, εκ-, εν-, επι-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, ανα-)	έδωσα	»	δώσω	δόθηκα (λόγ. μτχ. δοθ-είς, -είσα, -έν)	»	δοθώ	(παρα-)δομένος / (λόγ.) (δια-)δεδομένος
δίνω	έδωσα	»	δώσω	δόθηκα	»	δοθώ	δοσμένος
διψώ	δίψασα	»	διψάσω	—		—	διψασμένος
δρω (αντι-, επι-)	έδρασα	»	δράσω	—		—	—
εγείρω (αν-, δι-, εξ- κ.ά.)	έγειρα / (λόγ.) ήγειρα	»	εγείρω	εγέρθηκα / (λόγ.) (αν-)ηγέρθην (μτχ. ανεγερθ-είς, -είσα, -έν)	»	εγερθώ	(εξ-)εγερμένος
εγκαθιστώ / εγκατασταίνω	εγκατέστησα	»	εγκαταστήσω	εγκαταστάθηκα (λόγ. μτχ. εγκατασταθ-είς, -είσα, -έν)	»	εγκατασταθώ	εγκαταστημένος / (λόγ.) εγκατεστημένος
εκπλήσσω	εξέπληξα	»	εκπλήξω	εξεπλάγην (λόγ. μτχ. εκπλαγ-είς, -είσα, -έν)	»	εκπλαγώ	—
(εκρηγνύω)	—		—	εξερράγην (μτχ. εκραγ-είς, -είσα, -έν)	»	εκραγώ	—
εκτί(ν)ω	εξέτισα	»	εκτίσω	—			—
ελαύνω (απ-, παρ-, προ- κ.ά.)	(απ-)έλασα / (λόγ.) (παρ-)ήλασα		(απ-)ελάσω	(απ-)ελάθηκα / (λόγ.) (απ-)ηλάθην (λόγ. μτχ. απ-ελαθ-είς, -είσα, -έν)		(απ-)ελαθώ	—
εξανίσταμαι			—	εξανέστην	»	εξαναστώ	
επαινώ	επαίνεσα / (λόγ.) επήνεσα	»	επαινέσω	επαινέθηκα (λόγ. μτχ. επαινεθ-είς, -είσα, -έν)	»	επαινεθώ	
έρχομαι (επ-, εξ-, αν-, δι-, απ-, κατ-, προσ-, παρ-, αντεπεξ- κ.ά.)	ήρθα/ήλθα (λόγ. μτχ. επ-ελθ-ών, -ούσα, -όν)	»	έρθω/έλθω			-	—
εύχομαι (απ-, προσ-)	—	»	—	ευχήθηκα	»	ευχηθώ	—
εφευρίσκω	εφεύρα / (λόγ.) εφηύρα	»	εφεύρω	εφευρέθηκα	»	εφευρεθώ	εφευρεμένος / (λόγ.) εφευρημένος
έχω (εν-, εξ-, κατ-, περι-, προ-, συν- κ.ά.)	είχα	»	έχω	—		—	—
ζουλάω / -ώ	ζούληξα	»	ζουλήξω	ζουλήχτηκα	»	ζουληχτώ	ζουληγμένος
θαρρώ (ανα-)	θάρρεψα / (αναθάρρησα)	»	θαρρέψω / (αναθαρρήσω)	—		—	
θέλω	θέλησα / ήθελα	»	θελήσω	—		—	(λόγ.) ηθελημένος
θέτω (προσ-, ανα-, εκ-, δια-, απο-, παρα-, κατα-, συν- κ.ά.)	έθεσα	»	θέσω	τέθηκα / (λογιότ.) ετέθην (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν)	»	τεθώ	(προσ-)θεμένος / (λόγ.) (δια-)τεθειμένος
-ίσταμαι (καθ-, παρ-, εν-, εξ-, προ-, υφ-, μεθ- κ.ά.)	—		—	(κατ-)έστην	»	(κατα-)στώ	—
καθιστώ (αντι-, απο-, εγ-, υπο- κ.ά.)	κατέστησα	»	καταστήσω	(αντι-)καταστάθηκα	»	(απο-)κατασταθώ	(λόγ.) κατεστημένος
κάθομαι	κάθισα / (προφορ.) έκατσα	»	καθίσω / (προφορ.) κάτσω	-		—	καθισμένος
καίω	έκαψα	»	κάψω	κάηκα	»	καώ	καμένος
καλώ	κάλεσα	»	καλέσω	καλέστηκα κλήθηκα / εκλήθην (λόγ. μτχ. κληθ-είς, -είσα, -έν)	»	καλεστώ / κληθώ	καλεσμένος
-καλώ (ανα-, απο-, εγ-, προσ-, συγ- κ.ά.)	(απο-)κάλεσα	»	(προσ-)καλέσω	(ανα-)κλήθηκα / (λόγ.) (απ-)εκλήθην (μτχ. απο-κληθ-είς, -είσα, -έν)	»	(συγ-)κληθώ	(λόγ.) (προσ-)κεκλημένος / (καθημ.) προσκαλεσμένος
κάνω (απο-)	έκανα / έκαμα / (από-καμα)	»	κάνω / κάμω	—		—	καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα	»	καταλάβω	—		—	
καταπλήσσω	κατέπληξα	»	καταπλήξω	(λόγ.) κατεπλάγην	»	καταπλαγώ	
κατάσχω	κατέσχεσα / (λόγ.) κατέσχον	»	κατασχέσω	κατασχέθηκα (λόγ. μτχ. κατασχεθ-είς, -είσα, -έν)	»	κατασχεθώ	(σπάν. λόγ.) κατ-εσχημένος
καταφρονώ	καταφρόνεσα	»	καταφρονέσω	—		—	καταφρονεμένος
κερδίζω	κέρδισα	»	κερδίσω	κερδήθηκα	»	κερδηθώ	κερδισμένος
κερνώ	κέρασα	»	κεράσω	κεράστηκα	»	κεραστώ	κερασμένος
κλαίω	*έκλαψα*	»	*κλάψω*	*κλάφτηκα*	»	*κλαφτώ*	*κλαμένος*
κλέβω	έκλεψα	»	κλέψω	κλάπηκα / κλέφτηκα / (λόγ.) εκλάπην (λόγ. μτχ. κλαπ-είς, -είσα, -έν)	»	κλαπώ / κλεφτώ	κλεμμένος
(κορεννύω)	κόρεσα	»	κορέσω	κορέστηκα / (λόγ.) εκορέσθην	»	κορεστώ	(κε)κορεσμένος
κρεμώ	κρέμασα	»	κρεμάσω	κρεμάστηκα	»	κρεμαστώ	κρεμασμένος
λαμβάνω (ανα-,	έλαβα	»	λάβω	λήφθηκα /	»	ληφθώ	(αν)ειλημμένος

απο-, δια-, εκ-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, προσ-, συλ- κ.ά.) **/ λαβαίνω**			(λόγ.) (συν-)ελήφθην (λόγ. μτχ. ληφθ-είς, -είσα, -έν)		
λαχαίνω	έλαχα	να/θα λάχω	—	-	—
λέγω (προ-, αντι-) **/ λέω**	είπα	» πω (λόγ. προείπω)	ειπώθηκα / λέχθηκα / (λόγ.) ελέχθην (μτχ. λεχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα ειπωθώ / λεχθώ	ειπωμένος
-λέγω (δια-, επι-, εκ-, κατα-, συλ- κ.ά.)	(διά-)λεξα / (λόγ.) (επ-)έλεξα	» (επι-)λέξω	(δια-)λέχτηκα / (λόγ.) (εξ-)ελέγην (μτχ. εκ-λεγ-είς, -είσα, -έν)	» (συλ-)λεχθώ / (επι-)λεγώ	(επι-)λεγμένος
λεπτύνω / λεπταίνω	λέπτυνα	» λεπτύνω	λεπτύνθηκα	» λεπτυνθώ	(εκ)λεπτυσμένος
λυσσώ	λύσσαξα	» λυσσάξω	—	-	λυσσασμένος
μαθαίνω	έμαθα	» μάθω	μαθεύτηκα	» μαθευτώ	μαθημένος
μανθάνω (εκ-, απο-)	(λόγ.) εξέμαθα	» (εκ)μάθω	εκμαθήθηκα	» εκμαθηθώ	—
μεθάω / -ώ	μέθυσα	» μεθύσω		—	μεθυσμένος
μειγνύω (ανα-)	έμειξα	» μείξω	μίχθηκα / (λόγ.) (αν-)εμίχθην	» μιχθώ	μιγμένος / (λόγ.) (ανα-)μεμιγμένος
μένω	έμεινα	» μείνω	—	-	—
μετέχω	μετείχα / (λόγ.) μετέσχον	» μετάσχω	—	-	—
μηνώ	μήνυσα	» μηνύσω	μηνύθηκα	» μηνυθώ	μηνυμένος
μπαίνω	—	—	μπήκα	» μπω	μπασμένος
μπορώ	μπόρεσα	» μπορέσω	—	» (μπορεθεί)	—
νέμω (απο-, δια-, κατα-)	ένειμα	» νείμω	(δια-)νεμήθηκα	» (κατα-)νεμηθώ	κατανεμημένος
ντρέπομαι	—	—	ντράπηκα	» ντραπώ	—
ξέρω	(παρατ. ήξερα) έμαθα	» μάθω	—	-	μαθημένος
ξεχνώ	ξέχασα	» ξεχάσω	ξεχάστηκα	» ξεχαστώ	ξεχασμένος
παθαίνω	έπαθα	» πάθω	—	—	(σπάν.) παθημένος
παίρνω	πήρα	» πάρω	πάρθηκα	» παρθώ	παρμένος
πάλλω	έπαλα	» πάλω	-	—	—
παραγγέλλω / παραγγέλνω	παράγγειλα / (λόγ.) παρήγγειλα	» παραγγείλω	παραγγέλθηκα	» παραγγελθώ	παρηγγελμένος
παρέχω	παρείχα / (λόγ.) παρέσχον	» παράσχω	παρασχέθηκα / (λόγ.) παρεσχέθην (μτχ παρασχεθ-είς, -είσα, -έν)	» παρασχεθώ	—
παριστώ / παριστάνω / παρασταίνω (ανα-)	παρέστησα	» παραστήσω	παραστάθηκα	» παρασταθώ	(σπάν.) παραστημένος
πεινώ	πείνασα	» πεινάσω	—	-	πεινασμένος
περνώ	πέρασα	» περάσω	περάστηκα	» περαστώ	περασμένος
πετυχαίνω	πέτυχα	» πετύχω	—	—	πετυχημένος
πετώ	πέταξα	» πετάξω	πετάχτηκα	» πεταχτώ	πετα(γ)μένος
πέφτω	έπεσα	» πέσω	—	—	πεσμένος
πηγαίνω / πάω	πήγα	» πάω	-	—	-
πίνω	ήπια	» πιω	πιώθηκα	» πιωθώ	πιωμένος
πλανώ (απο-, παρα-)	(απο-)πλάνησα	» (απο-)πλανήσω	πλανήθηκα	» πλανηθώ	(πε)πλανημένος
πλέκω (δια-, εμ-, περι-, συμ- κ.ά.)	(εν-)έπλεξα	» (συμ-)πλέξω	(δια-)πλέχτηκα / (λόγ.) (εν-)επλάκην	» πλεχτώ / (λόγ.) (συμ-)πλακώ	πλεγμένος / (λόγ.) (περι-)πεπλεγμένος
πλένω (απο-, ξε-)	έπλυνα	» πλύνω	πλύθηκα	» πλυθώ	πλυμένος
πλέω (απο-, δια-, εισ-, εκ-, επι-, κατα- κ.ά.)	έπλευσα	» πλεύσω	—	—	—
πλήττω (επι-)	έπληξα	» πλήξω	(λόγ.) επλήγην (μτχ. πληγ-είς, -είσα, -έν)	» πληχθώ / πληγώ	πληγμένος
πνέω (ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ-, εμ- κ.ά.)	έπνευσα	» πνεύσω	εμπνεύσθηκα (-τηκα)	» εμπνευσθώ (-τώ)	εμπνευσμένος
ποικίλλω	ποίκιλα	» ποικίλω	—	—	(λόγ.) (πε)ποικιλμένος
πονώ	πόνεσα	» πονέσω	—	—	πονεμένος
ρέω (δια-, κατα-, συρ- κ.ά.)	(κατ-)έρρευσα	» (διαρ-)ρεύσω	—	—	—
ρουφώ	ρούφηξα	» ρουφήξω	ρουφήχτηκα	» ρουφηχτώ	ρουφηγμένος
σέβομαι	—	—	σεβάστηκα	» σεβαστώ	—
σχολάω / σχολνώ	σχόλασα	» σχολάσω	--	—	σχολασμένος
-σπώ (απο-, δια-), **σπάω**	έσπασα	» σπάσω	σπάστηκα	» σπαστώ	σπασμένος
σπείρω / σπέρνω (δια-, εν-, εγκατα- κ.ά.)	έσπειρα	» σπείρω	σπάρθηκα / (λόγ.) (εγκατ-)εσπάρην	» σπαρθώ / (λόγ.) (εγκατα-)σπαρώ	σπαρμένος / (λόγ.) (εγκατ-)εσπαρμένος
στέκομαι / στέκω	—	—	στάθηκα	» σταθώ	—
στέλλω / στέλνω (ανα-, απο-, δια-, περι-, συ-, υπο- κ.ά.)	έστειλα	» στείλω	στάλθηκα / (λόγ.) (κατ-)εστάλην	» σταλθώ / (λόγ.) (απο-)σταλώ	σταλμένος / (λόγ.) (απ-)εσταλμένος
στενοχωρώ	στενοχώρεσα / στενοχώρησα	» στενοχωρέσω / στενοχωρήσω	στενοχωρέθηκα / στενοχωρήθηκα	» στενοχωρεθώ / στενοχωρηθώ	στενοχωρεμένος / στενοχωρημένος

στραμπουλώ	στραμπούληξα	να/θα	στραμπουλήξω	στραμπουλήχτηκα	να/θα	στραμπουληχθώ	στραμπουληγμένος
στρέφω (ανα-, απο-, αντι-, δια-, επι-, κατα-, μετα-, συ- κ.ά.)	έστρεψα	»	στρέψω	στράφηκα / (λόγ.) εστράφην	»	στραφώ	στραμμένος / (λόγ.) (δι-)εστραμμένος
συγχωρώ	συ(γ)χώρεσα / συγχώρησα	»	συ(γ)χωρέσω / συγχωρήσω	συ(γ)χωρέθηκα / συγχωρήθηκα	»	συ(γ)χωρεθώ / συγχωρηθώ	συ(γ)χωρεμένος / συγχωρημένος
συμβαίνει (επι-)	–		–	συνέβη	»	συμβώ	–
συμπαρίσταμαι / συμπαραστέκομαι	—		—	συμπαραστάθηκα	»	συμπαρασταθώ	—
συνιστώ / συστήνω	συνέστησα / σύστησα	»	συστήσω	συστάθηκα / συστήθηκα (λόγ.) συνεστήθην (μτχ. συσταθ-είς, -είσα, -έν)	»	συσταθώ / συστηθώ	συστημένος
συντρέχω	συνέτρεξα / συνέδραμα	»	συντρέξω / συνδράμω	–		—	—
σύρω / σέρνω (ανα-, απο-, δια-, επι-, παρα-)	έσυρα	»	σύρω	σύρθηκα / (λόγ.) (παρ-)εσύρθην (μτχ. (δια-)συρθ-είς, -είσα, -έν)	»	συρθώ	συρμένος
σφάλλω / σφάλλομαι	έσφαλα	»	σφάλω	—		—	(λόγ.) εσφαλμένος
σωπαίνω	σώπασα	»	σωπάσω	—		—	—
τείνω (αντι-, εκ-, εν-, κατα-, παρα-, προ-, συν-)	έτεινα	»	τείνω	τάθηκα (λόγ. μτχ. (προ-)ταθ-είς, -είσα, -έν)	»	(παρα-)ταθώ	(λόγ.) (προ-)τεταμένος
τελώ (απο-, δια-, εκ-, επι-, συν- κ.λπ.)	τέλεσα	»	τελέσω	τελέστηκα	»	τελεστώ	τελεσμένος / (λόγ.) τετελεσμένος
τέμνω (ανα-, δια-, κατα-, περι-, συν-)	έταμα / έτμησα	»	(ανα-)τάμω / (κατα-)τμήσω	τμήθηκα / ετάμην	»	τμηθώ / ταμώ	(κατα-)τμημένος (λόγ.) (συν-)τετμημένος
τίθεμαι (ανα-, παρα-, εκ-, επι-, δια-, προσ-) απο-, κατα-, υπο-, συν-)			—	τέθηκα / (λόγ.) ετέθην (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν)	»	τεθώ	τεθειμένος
τραβώ	τράβηξα	»	τραβήξω	τραβήχτηκα	»	τραβηχτώ	τραβηγμένος
τρέπω (ανα-, απο-, εκ-, επι-, μετα-, προ-)	έτρεψα	»	τρέψω	τράπηκα / (λόγ.) (απ-)ετράπην (μτχ. (ανα-)τραπ-είς, -είσα, -έν)	»	τραπώ	(λόγ.) (επι)τετραμμένος
τρέφω (ανα-, δια-, εκ-)	έθρεψα	»	θρέψω	τράφηκα / (αναθράφηκα) / (ανα-)θρέφτηκα	»	τραφώ / (αναθραφώ)	θρεμμένος
τρώω / τρώγω	έφαγα	»	φάω	φαγώθηκα	»	φαγωθώ	φαγωμένος
τυχαίνω / τυγχάνω (απο-, επι-)	(επ-)έτυχα	»	(επι-)τύχω	(επι-)τεύχθηκα (λόγ. μτχ. επιτευχθ-είς, -είσα, -έν)	»	(επι-)τευχθώ	(επι)τυχημένος
υπόσχομαι			—	υποσχέθηκα	»	υποσχεθώ	υποσχεμένος / (λόγ.) υπεσχημένος
φαίνομαι (ανα-, δια-, εμ-, κατα- κ.ά.)	—		—	φάνηκα / (λόγ.) εφάνην	»	φανώ	(κακο)φανισμένος
φεύγω (απο-, δια-, κατα-, προσ- κ.ά.)	έφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν)	»	φύγω	αποφεύχθηκα	»	αποφευχθώ	-
φθείρω (δια-)	έφθειρα	»	φθείρω	φθάρθηκα / (λόγ.) (δι-)εφθάρην	»	φθαρώ	φθαρμένος / (λόγ.) (δι-)εφθαρμένος
φορώ	φόρεσα	»	φορέσω	φορέθηκα	»	φορεθώ	φορεμένος
φταίω	έφταιξα	»	φταίξω	—		—	—
φυλώ	φύλαξα	»	φυλάξω	φυλάχτηκα	»	φυλαχτώ	φυλαγμένος
χαίρομαι / χαίρω	—		—	χάρηκα / (λόγ.) εχάρην	»	χαρώ	—
χέω (δια-, εγ-, συγ- κ.ά.)	(συν-)έχυσα	»	(δια-)χύσω	(δια-)χύθηκα	»	(δια-)χυθώ	(λόγ.) (συγ-)κεχυμένος
χορταίνω	χόρτασα	»	χορτάσω	(χορτάστηκα)		–	χορτασμένος
χωρώ	χώρεσα	»	χωρέσω	—		-	—
ψάλλω / ψέλνω	έψαλα	»	ψάλω	ψάλθηκα / (λόγ.) εψάλην	»	ψαλθώ / (λόγ.) ψαλώ	ψαλμένος

λατ. verbum «λέξη, λόγος» (< *ver-dho-). γαλλ. verbe. ισπ. verbo. αρχ. γερμ. wort (> γερμ. Wort. αγγλ. word) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εἴρω* «λέγω, δηλώνω» (από τον αρχ. μέλλ. *ἐρῶ* < *Ϝερέ-ω). *ῥη-τός, ῥή-τωρ, ῥῆ-σις (-η), ῥή-τρα* (βλ.λ.) κ.ά.].

ρήμαγμα (το) {ρημάγμ-ατος | -ατα, -άτων} η εγκατάλειψη ή το ερείπωμα (σπιτιού, χώρου, περιοχής): *το ~ τής υπαίθρου λόγω τής μετανάστευσης* || *το ~ τού παλιού αρχοντικού.*

ρημάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως επίθ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν αγανάκτηση, δυσφορία ή αντίδραση: *«Ποιος φταίει για την κατάντια τους; Μα, φυσικά, η ~ η κοινωνία!»* (εφημ.) || *πού την έχεις βάλει τη ~ την εφημερίδα και δεν τη βρίσκω;* || (για κάτι που έχει ήδη αναφερθεί) *πού ήταν η ~ και την έψαχνα τόση ώρα;*

ρημάδι (το) {ρημαδ-ιού | -ιών} **1.** το κτήριο που έχει εγκαταλειφθεί και ερειπωθεί. το χάλασμα: *γύρισαν και βρήκαν το σπίτι ~* ΣΥΝ. ερείπιο **2.** (μτφ.) άνθρωπος που εγκαταλείπεται ή απομένει μόνος: *έμεινε ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός αποδοκιμασίας, δυσαρέσκειας, εκνευρισμού κ.λπ.) οτιδήποτε εκνευριστικό, άχρηστο: *αυτό το ~ (το ραδιόφωνο) μας έχει τρελάνει!* || *κλείσ' το το ~ (σου), επιτέλους!* (βούλλωσ' το!, μη μιλάς άλλο!) || *πώς περνούν τα ~ τα χρόνια!* || *πάρ' το το ~ σου* (το πόδι σου) *από μπροστά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ἐ)ρημάδιν* < **ἐρημάδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἐρημάς, -άδος* < αρχ. *ἔρημος*].

ρημαδιό (το) {ρημαδιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το ρημάδι (βλ.λ.)· σε φρ. που δηλώνουν καταστροφή, διάλυση: *τα έκανε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ρημάδι* (βλ.λ.)].

ρημάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρήμα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ την πλήρη καταστροφή ή ερήμωση κτηρίου, τόπου, τον αφανισμό πληθυσμού κ.λπ.: *ο σεισμός ήταν το τελευταίο χτύπημα που ρήμαξε την περιοχή* ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω **2.** (μτφ.) προκαλώ την ολοκληρωτική εξασθένηση και εξουθένωση (κάποιου): *η συνεχιζόμενη λιτότητα έχει ρημάξει την αγορά* || *τον έχει ρημάξει στο ξύλο* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, ψοφώ ♦ (αμετβ.) **3.** καταρρέω από φθορά και ερήμωση, ερειπώνομαι: *ρήμαξε το χωριό από τη μετανάστευση* || *άφησαν*

την επαρχία να ρημάξει! ΣΥΝ. ερημώνω **4.** καταβάλλομαι, εξαντλώ όλα τα αποθέματα ενεργητικότητας και δύναμης που διαθέτω: *ρίμαξε από τη φτώχια και τη στενοχώρια* ΣΥΝ. ρέβω, φθείρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐρημάζω* < αρχ. *ἔρημος*].

ρηματικός, -ή, -ό **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το ρήμα: ~ *τύπος / σύνολο* (βλ.λ.) **2.** αυτός που παράγεται από ρήμα: ~ *επίθετο* **3.** (ως διπλωματικός όρος) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται προφορικώς και όχι γραπτώς: *«η πρεσβεία μας στην Άγκυρα επιδίδει ~ διακοίνωση στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών»* (εφημ.) ΑΝΤ. γραπτός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥηματικός* < αρχ. *ῥῆμα*. Η φρ. *ρηματική διακοίνωση* αποδίδει την αγγλ. verbal note].

ρημοκκλήσι (το) ➤ ερημοκκλήσι

Ρηνανία (η) **1.** περιοχή τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στα σύνορα με το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο και την Ολλανδία **2.** ***Ρηνανία-Παλατινάτο*** κρατίδιο τής ομοσπονδιακής Γερμανίας. — **Ρηνανός** (ο). **Ρηνανή** (η). **ρηνανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Rhénanie (< λατ. Rhenus «Ρήνος»). Το φερώνυμο γερμ. κρατίδιο (γερμ. Rheinland-Pfalz) οφείλει την ονομασία του στα κάστρα τής περιοχής τού Ρήνου, όπου κατά καιρούς διέμενε ο Γερμανός αυτοκράτορας. Το κυριότερο από τα κάστρα αυτά ονομαζόταν Pfalzgraf «παλάτι τού κόμητα»].

ρήνιο (το) {ρηνίου} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Re) αργυρόλευκου χρώματος, σκληρό και ιδιαιτέρως δύστηκτο· παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή και έχει αξιοσημείωτες μηχανικές και ηλεκτρικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. rhenium < λατ. Rhenus «Ρήνος»].

Ρήνος (ο) ποταμός τής Δ. Ευρώπης, που πηγάζει από τις ελβετικές Άλπεις, διαρρέει τη Γερμανία και την Ολλανδία και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rhenus, κελτ. αρχής (όπως και η αρχ. γερμ. ονομασία Rīn), < κελτ. rēnos «ρεύμα» (πβ. ιρλ. rian «θάλασσα»)].

ρήξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η θραύση σε κομμάτια ΣΥΝ. σπάσιμο, διάσπαση **2.** ΙΑΤΡ. το τραύμα, η λύση τής συνέχειας ιστού: ~ *συνδέσμου / αιμοφόρου αγγείου / ήπατος / σπληνός* **3.** (μτφ.) (α) η διατάραξη των σχέσεων, τού κλίματος ενότητας και ομόνοιας, ο διαχωρισμός σε αντιπαρατιθέμενες ομάδες ή τάσεις: *επήλθε ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* ‖ *έρχομαι σε ~ με κάποιον* (συγκρούομαι μαζί του, διακόπτω τις σχέσεις ή τους δεσμούς μου) ‖ *διαφώνησαν και οδηγήθηκαν σε ~* ‖ ~ *με το παρελθόν* ΣΥΝ. διάσπαση (β) η ριζική αλλαγή σε σχέση με κάτι που προϋπάρχει: *η πολιτική αυτή επέφερε ~ με το κακό παρελθόν τού κοινοβουλευτισμού* ‖ *«η ιδέα αυτή αποτέλεσε σημαντική ~ για τον τρόπο παρουσίασης τού καρναβαλιού και σημείο τομής για τη μετέπειτα πορεία του»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆξις / Fρῆξις* < *ῥήγ-νυμι* (βλ. λ. *ρήγμα*)].

ρηξιγενής, -ής, -ές [1894] {ρηξιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. (για πετρώματα) αυτός που διαμορφώνεται μετά από ρήξη τού γήινου φλοιού: ~ *κοιλάδες* (χάσματα που οφείλονται σε σεισμούς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ρηξι-* (< *ρήξη*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

ρηξικέλευθος, -η, -ο (λόγ.-μτφ.) αυτός που έρχεται σε ρήξη με τα υπάρχοντα και ισχύοντα, που τολμά το νέο και πρωτοποριακό: ~ *λύση / πρόταση / πολιτική* ΣΥΝ. νεωτεριστικός, καινοτόμος, ριζοσπαστικός, (για πρόσ.) νεωτεριστής, ριζοσπάστης. — **ρηξικέλευθα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥηξικέλευθος* < *ῥηξι-* (< *ῥῆξις*, βλ.λ.) + *κέλευθος* «οδός, δρόμος, ταξίδι» (< *κελεύω* «διατάσσω» ή με συμφυρμό από *κελεύ-ω + ἐλευθ-*, πβ. *ἐλεύσομαι, ἔλευσις*)].

ρήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** εύστοχα και επιγραμματικά διατυπωμένη κρίση γνωστής προσωπικότητας (πνευματικής, επιστημονικής, πολιτικής κ.λπ.), που την επικαλούνται οι ομιλητές για να προσδώσουν κύρος, αξιοπιστία και γλαφυρότητα στον λόγο τους: *ρήσεις σοφών ανθρώπων* ΣΥΝ. ρητό, απόφθεγμα **2.** (γενικότ.) σύντομη φράση που έχει ειπωθεί ή γραφτεί και έχει γίνει ευρύτερα γνωστή: *είναι γνωστή η ευαγγελική ~ «μη κρίνετε, ίνα μη κριθήτε»* ‖ *«"γελάει καλά όποιος γελάει τελευταίος" αναφέρει η λαϊκή ~»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆσις / Fρῆσις* < θ. *Fρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Fερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. λ. *ρήμα*].

ρήσος (ο) πίθηκος που απαντά κυρ. στην Ασία και ειδικότ. στην Ινδία, έχει χαρακτηριστικά σακουλιασμένα μάγουλα και συνήθ. κοντή ουρά και χρησιμοποιείται ευρέως ως πειραματόζωο σε εργαστηριακές, φαρμακευτικές και βιολογικές έρευνες.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Rhesus «είδος πιθήκου», βλ. λ. *ρέζους*].

ρητινέλαιο (το) {ρητινελαί-ου | -ων} **1.** έλαιο που παράγεται κατά την ξηρή απόσταξη ρητίνης **2.** το ρετσινόλαδο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. resin oil].

ρητίνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η συλλογή ρετσινιού. — **ρητινεύω** ρ.

ρητίνη (η) {ρητινών} **1.** η φυσική, παχύρρευστη κολλώδης ουσία που εκκρίνεται από τον φλοιό κυρ. κωνοφόρου δέντρου στα σημεία όπου αυτό έχει τραυματιστεί (φυσικά ή τεχνητά)· το ρετσίνι **2.** κάθε ανάλογη, μη πτητική, παχύρρευστη χημική ένωση που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία για βιομηχανική χρήση, λ.χ. στην κατασκευή βερνικιών, πλαστικών υλών, βαφών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητίνη*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (παραλλήλως προς το λατ. rēsīna). Βλ. κ. *ρετσίνι*].

ρητινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρητίνη, που περιέχει στη σύνθεσή του ρητίνη ή περιέχεται σε αυτή (λ.χ. ως μείγμα ή οξύ).

ρητινίτης (ο) [μτγν.] {ρητινιτών} **1.** αυτός που περιέχει ρητίνη· συνήθ. στη ΦΡ. ***ρητινίτης οίνος*** η ρετσίνα (βλ.λ.) • **2.** ο πισσόλιθος (βλ.λ.).

ρητινόλασπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολτώδης ουσία που κατακάθεται στα βαρέλια, τα οποία χρησιμοποιούνται για την παρασκευή και αποθήκευση τής ρετσίνας.

ρητινόπισσα (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.} η πίσσα που απομένει ως κατακάθι κατά την απόσταξη τής τερεβινθίνης (τής ρητίνης τού πεύκου).

ρητινοσυλλέκτης (ο) [1892] {ρητινοσυλλεκτών} ειδικευμένος εργάτης που συλλέγει τη ρητίνη από τα κωνοφόρα δέντρα.

ρητινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ρητίνη.
[ΕΤΥΜ. < *ρητίνη + -ούχος < έχω*].

ρητινοφόρος, -ος/-α, -ο [1873] (κυρ. για δέντρα) αυτός που περιέχει ρητίνη ή εκκρίνει ρητίνη: ~ *δέντρα* ‖ ~ *φυτικό κύτταρο*.
[ΕΤΥΜ. < *ρητίνη + -φόρος < φέρω*].

ρητινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ρητινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει στη σύσταση ή την υφή του με τη ρητίνη **2.** αυτός που περιέχει ρητίνη στη σύστασή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ρητινώνω ρ. μετβ. {ρητίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω επιφάνεια ή σώμα με επίστρωση ρητίνης **2.** προσθέτω ρητίνη σε ένα μείγμα ή δίνω σε κάτι (κυρ. υγρό) το άρωμα τής ρητίνης **3.** (ειδικότ.) βάζω ρητίνη σε κρασί (για την παρασκευή ρετσίνας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητινῶ (-όω)* < *ῥητίνη* (βλ.λ.)].

ρητίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσθήκη ρητίνης σε υγρό μείγμα, κυρ. σε κρασί **2.** (για ρητινοφόρα δέντρα) η έκκριση ρητίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. resinosis. Βλ. κ. *ρητίνη*].

ρητό (το) η έκφραση μιας γενικής αλήθειας ή αρχής κυρ. αποφθεγματικού ή αξιωματικού χαρακτήρα: *όπως λέει και το αρχαίο ~: «μέτρον άριστον»* ΣΥΝ. γνωμικό, απόφθεγμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥητόν*, αρχική σημ. «ακριβές παράθεμα κειμένου (κυρ. νομικού)», ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ῥητός* (βλ.λ.)].

ρητό: *συνώνυμα.* Η γενική σημασία για καθετί που λέγεται είτε από γνωστά πρόσωπα είτε από άγνωστα είτε από τον λαό, είναι η λ. **ρητό**. Καθετί που παραθέτουμε στον λόγο μας, για να στηρίξουμε, να ποικίλουμε ή να ομορφύνουμε τα λεγόμενά μας, χαρακτηρίζεται ευρύτερα ως *ρητό*. Υπάρχουν στη γλωσσική επικοινωνία (όχι στη λαογραφική τους ταξινόμηση) δύο είδη ρητών: αυτό που έχει λεχθεί από γνωστό πρόσωπο (το οποίο μπορεί και να μνημονεύεται μαζί με το ρητό), το **απόφθεγμα** ή **ρήση**, και αυτό που λέγεται ανωνύμως από τον λαό, που αποτελεί κοινή παραδοχή, έστω και αν ξεκίνησε από συγκεκριμένο πρόσωπο, η **παροιμία** και το **γνωμικό**. Οι *παροιμίες* και τα *γνωμικά* παρεμβάλλονται στην ομιλία μας, αποτελώντας μέρος τού λεξιλογίου τής γλώσσας και, κατά κανόνα, αναγνωρίζονται από όλους ή από τους περισσότερους συνομιλητές. Τα *αποφθέγματα* χρησιμοποιούνται σε πιο απαιτητικό λόγο με αναφορά συνήθ. σε αυτούς που τα διατύπωσαν, αναφορά η οποία στον γραπτό λόγο μπορεί να εμφανίζεται και με τη μορφή **παραθέματος**. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ειδών των ρητών είναι ότι αποτελούν «βραχέα κείμενα», σύντομες ρήσεις που χρησιμεύουν ως κείμενα αναφοράς στον λόγο με χαρακτηριστικό την επιγραμματικότητα. Ειδικότερα, το **απόφθεγμα** (< *αποφθέγγομαι* «αποφαίνομαι, διατυπώνω γνώμη») είναι σύντομη ρήση με διδακτικό χαρακτήρα και αξιωματική ισχύ, απορρέουσα από το κύρος τού λέγοντος. Συχνά τα αποφθέγματα δηλώνουν τρόπους συμπεριφοράς με ηθικές προεκτάσεις και αφοριστικό ύφος. Αποτελούν αξιωματικές αποφάνσεις με έντονη επιγραμματικότητα (πβ. αγγλ. maxim, γαλλ. maxime από μεσν. λατ. maxima (prepositio) «μέγιστη (πρόταση)» σε συλλογισμό, αξίωμα). Στο άλλο άκρο βρίσκεται η **παροιμία** (αγγλ. proverb). Η *παροιμία*, όπως το δημοτικό τραγούδι, είναι λαϊκό δημιούργημα και με τον λαό συνδέεται συχνά στον λόγο από τους ομιλητές («ο λαός λέει μια παροιμία...»). Η παροιμία, με τρόπους όπως η μεταφορά, η εξεικόνιση ή η αλληγορία και με σκωπτική, συχνά, διάθεση, δηλώνει μιαν αλήθεια βγαλμένη μέσα από την εμπειρία ή τον κοινό νου τού λαού και γι' αυτό ισχυρή και ευρύτερα αποδεκτή. Ανάμεσα στην *παροιμία* και στο *απόφθεγμα* βρίσκεται το **γνωμικό** ή η **παροιμιώδης φράση**. Μοιάζει με το απόφθεγμα, γιατί μπορεί να έχει ξεκινήσει από επώνυμη πηγή (πρόσωπο), αλλά έχει και αυτό, όπως η παροιμία, ευρύτερη λαϊκή αποδοχή και διδακτικό χαρακτήρα συμβουλών λαϊκής σοφίας, ιδ. για τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Γνωμικό και παροιμία βρίσκονται σε πολύ στενή σχέση. Παραδείγματα ρητών· **παροιμία**: *Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει* – *Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα* – *Καπoιανού χαρίζανε γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*· **γνωμικό / παροιμιώδης φράση**: *Μάθε τέχνη κι άσ' την* – *Μάζευε κι ας είν' και ρώγες*· **απόφθεγμα / ρήση**: *Ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος* (Θουκυδίδης) – *Γνῶθι σαυτόν* (Χίλων) – *Η πόλις θα σ' ακολουθεί* (Κ. Καβάφης) – *(Μήγαρις έχω άλλο στον νου μου) πάρεξ ελευθερία και γλώσσα* (Δ. Σολωμός).

ρήτορας (ο) {ρητόρων} **1.** αυτός που δημοσίως και προφορικά αναπτύσσει τα επιχειρήματά του, με σκοπό να πείσει για τις θέσεις του: *ο σεβασμός προς τον ~ απαιτεί να μην τον διακόπτεις κατά την αγόρευσή του* **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να χειρίζεται με άνεση, ακρίβεια και εκφραστικότητα τον λόγο, που έχει το χάρισμα τής ευφράδειας: *έχει διεισδυτική και συστηματική σκέψη, αλλά δεν είναι γεννημένος ~!* **3.** (στην αρχαιότητα) όποιος συστηματικά αγόρευε

στην Εκκλησία τού Δήμου: *ο Δημοσθένης, ο μεγάλος ~ τής αρχαιότητας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήτωρ, -ορος* < **Ϝρή-τωρ* < θ. **Ϝρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Ϝερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. λ. *ῥῆμα*].
ρητορεία (η) [αρχ.] {ρητορειών} **1.** ο λόγος τού ρήτορα, η δημηγορία **2.** η ικανότητα, το χάρισμα τού ρήτορα ΣΥΝ. ευφράδεια, ευγλωττία **3.** η ρητορική τέχνη ΣΥΝ. ρητορική **4.** ΦΙΛΟΛ. το είδος τού πεζού λόγου που αναπτύχθηκε από τους αρχαίους Έλληνες μετά τον φιλοσοφικό και τον ιστορικό λόγο και περιλαμβάνει λόγους συμβουλευτικούς, δικανικούς, επιδεικτικούς και πανηγυρικούς **5.** (συνήθ. στον πληθ.) η χωρίς νόημα, ανούσια πολυλογία: *άρχισε πάλι τις ~!* ΣΥΝ. φλυαρία.
ρητορεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ρητόρευσα} **1.** ασκώ τη ρητορική τέχνη, αγορεύω δημοσίως, εκθέτω τις απόψεις μου επιχειρηματολογώντας: *~ σε δικαστήριο / στη Βουλή* ΣΥΝ. αγορεύω, δημηγορώ **2.** (κακόσ.) μιλώ με πομπώδη τρόπο, προσπαθώντας να εντυπωσιάσω: *άρχισε πάλι να ρητορεύει και ποιος τον αντέχει!*
ρητορική (η) [αρχ.] **1.** (α) η τέχνη τής αποτελεσματικής χρήσης τής γλώσσας στον γραπτό ή προφορικό λόγο με τη χρησιμοποίηση τεχνικών επικοινωνίας και πειθούς, καθώς και κατάλληλων σχημάτων τού λόγου, ώστε να εξασφαλιστεί η αποδοχή των θέσεων τού ομιλητή / συγγραφέα / αρθρογράφου από τον ακροατή / αναγνώστη: *σπουδάζω / διδάσκω ~* (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιεί κάποιος για να πείσει, να επηρεάσει κ.λπ.: *«τα λόγια αυτά απηχούν την τρέχουσα ~ μεγάλης μερίδας των σύγχρονων οικολογικών κινήσεων»* (εφημ.) || *η ~ τού εθνικισμού / τού ρατσισμού·* ΦΡ. ***εκκλησιαστική ρητορική*** μάθημα τής πρακτικής θεολογίας, κατά το οποίο διδάσκονται οι αρχές, οι κανόνες και οι τεχνικές που θα πρέπει να τηρούνται κατά το κήρυγμα **2.** (συνεκδ.) κάθε βιβλίο ή πραγματεία για τη ρητορική τέχνη: *η «Ρητορική» τού Αριστοτέλη.*
ρητορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ρήτορα ή τη ρητορεία: *~ τέχνη / λόγος / τεχνική / ικανότητα / σχήμα* (βλ.λ.) / *τέχνασμα / στρατηγική·* ΦΡ. (α) ***ρητορική ερώτηση*** ερώτηση που διατυπώνεται απλώς ως σχήμα λόγου και όχι για να απαντηθεί, καθώς η απάντησή της είτε είναι αυτονόητη είτε εντελώς περιττή, λ.χ. «τι είναι πιο όμορφο από τον έρωτα;» (ενν. η απάντηση «τίποτε») ή «υπάρχει κανείς που αμφιβάλλει για τα στοιχεία αυτά;» (ενν. η απάντηση «όχι»)· η ρητορική ερώτηση ισοδυναμεί με (καταφατική ή αρνητική) απόφανση (β) ***ρητορικά άνθη*** βλ. λ. *άνθος* **2. ρητορική** (η) βλ.λ. **3.** (στον προφορικό λόγο) αυτός που διατυπώνεται κατά συγκεκριμένο τρόπο για εντυπωσιασμό ή επίδειξη τού ομιλούντος: *~ μεγαλοστομίες / εξαγγελίες / εφέ / κόλπα* ΣΥΝ. πομπώδης, στομφώδης, επιδεικτικός. — **ρητορικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
ρητορικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ρήτορα, η ευγλωττία κατά την ανάπτυξη θέσεων, η άνεση στον λόγο, το λέγειν ΣΥΝ. ευφράδεια **2.** το έντονα επιδεικτικό και ανούσιο εξεζητημένο ύφος λόγου: *κουραστική / κενή ~* ΣΥΝ. ρητορισμός.
ρητορίσκος (ο) (μειωτ.) ρήτορας που δεν ομιλεί ουσιαστικά και τεκμηριωμένα, αλλά καταφεύγει σε φτηνές, πρόχειρες και κοινότοπες πολυλογίες και ρητορισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥητορίσκος*, υποκ. τού αρχ. *ῥήτωρ, -ορος*].
ρητορισμός (ο) **1.** το ανούσια και έντονα επιδεικτικό ύφος λόγου: *διέκρινε κανείς στην ομιλία του έναν αφύσικο και κουραστικό ~* ΣΥΝ. ρητορικότητα **2. *ρητορισμοί*** (οι) οι επιτηδευμένες εκφράσεις και τα πολύπλοκα λεκτικά σχήματα: *μας κούρασε με τους ~ του* ΣΥΝ. βερμπαλισμοί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhetorism].
ρητός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει διατυπωθεί γλωσσικά, που έχει λεχθεί: *υπάρχουν ρητές και λανθάνουσες σκέψεις τού Πλάτωνος γι' αυτό το θέμα* ΣΥΝ. εκπεφρασμένος **2.** αυτός που έχει διατυπωθεί σαφώς, που δεν αφήνει περιθώρια παρανοήσεων για το περιεχόμενό του: *πήρε ~ εντολές / διαταγές για το τι έπρεπε να κάνει* || *παρά τη ~ απαγόρευση τού γιατρού, συνέχισε το κάπνισμα* || *η διάψευση τού υπουργού υπήρξε ~ και κατηγορηματική* (απόλυτη στη διατύπωση και δεσμευτική στο περιεχόμενό της) || *το ναυλοσύμφωνο περιέχει ~ όρους αποκλεισμού επικίνδυνου φορτίου* ΣΥΝ. κατηγορηματικός, απόλυτος ΑΝΤ. ασαφής **3.** αυτός που επιτρέπεται ή μπορεί να ειπωθεί (κατ' αντιδιαστολή προς το *άρρητος*) **4. ρητό** (το) βλ.λ. • **5.** ΜΑΘ. ***ρητός αριθμός*** αριθμός που γράφεται σε μορφή κλάσματος με όρους ακέραιους αριθμούς, λ.χ. -3/+5, +2/-7· οι τέσσερεις πράξεις μεταξύ ρητών δίνουν πάντοτε ρητό αριθμό ΑΝΤ. άρρητος. **ρητ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητός* < **Ϝρη-τός* < θ. **Ϝρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Ϝερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. κ. *ρήμα*. Στη φρ. *ρητός αριθμός* αποδίδεται ο γαλλ. όρ. nombre rationnel].
ρήτρα (η) {ρητρών} **1.** (α) επιμέρους όρος ή άρθρο σε συμβόλαιο, συμφωνία, διαθήκη ή άλλο επίσημο έγγραφο, σύμβαση: *~ γενική* (προκαθορισμένη) / *ειδική* (πρόσθετη ρύθμιση) || *~ ασφαλιστήρια* (με ανάληψη εκ μέρους τού παραγγελιοδόχου τής ευθύνης για τη μη τήρηση τής υποχρέωσής του) (β) ***ρήτρα τιμαρίθμου / χρυσού / (ξένου νομίσματος) κ.λπ.*** υπολογισμός τής αντιστοιχίας τού εθνικού νομίσματος προς τον τιμάριθμο / τον χρυσό / ορισμένο ξένο νόμισμα (π.χ. ρήτρα δολαρίου) κ.λπ. κατά την εξόφληση συμβατικής οφειλής: *έντοκα γραμμάτια με ~ δολαρίου* (γ) ***ρήτρα συναλλάγματος*** βλ. λ. *συνάλλαγμα* **2.** ΝΟΜ. (α) (σε διεθνείς συνθήκες) ***ρήτρα των πραγμάτων παραμενόντων ως έχουν*** (λατ. rebus sic stantibus) όρος για την ισχύ συμφωνίας εφόσον τα πράγματα παραμένουν όπως ήταν όταν υπογράφηκε η συμφωνία· κυρ. ως όρος για λύση διεθνούς συμφωνίας ή για την αποχώρηση από αυτήν συμβαλλομένου σε περίπτωση ριζικής και απρόβλεπτης αλλαγής των συνθηκών που οδήγησαν στη σύναψή της (β) (στις διεθνείς συναλλαγές) ***ρήτρα τού μάλλον ευνοουμένου κράτους*** όρος που καθορίζει την παροχή ή την επέκταση όλων ή μέρους των πλεονεκτημάτων μιας χώρας σε τρίτη χώρα και όχι στη χώρα στην οποία είχαν χορηγηθεί ή επρόκειτο να χορηγηθούν στο μέλλον (γ) ***ποινική ρήτρα*** η υπόσχεση τού οφειλέτη προς τον δανειστή ότι, εάν δεν εκπληρώσει ή δεν εκπληρώσει προσηκόντως την κύρια παροχή, θα του καταβάλει άλλη παροχή ως ποινή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήτρα* / *Ϝράτρᾱ*, αρχική σημ. «προφορική συμφωνία», < θ. *Ϝρη-* / *Ϝρᾱ-* (μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Ϝερε-* < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ», βλ. λ. *ρήμα*) + επίθημα *-τρα*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού μτγν. λατ. clausula. Μεταφρ. δάνεια είναι οι όροι *ρήτρα τού μάλλον ευνοουμένου κράτους* (< αγγλ. the most favoured nation clause), *ρήτρα τιμαρίθμου / δολαρίου* (< αγγλ. escalator / dollar clause)].
ρηχαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι ρηχός ή πιο ρηχός από όσο είμαι ΑΝΤ. βαθαίνω.
ρηχία (η) {χωρ. πληθ.} η τελευταία φάση τής αμπώτιδος, όταν η στάθμη τού νερού βρίσκεται στο χαμηλότερό της σημείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαχία* / *ῥηχίη* (ήδη στον Ηρόδοτο με τη σημερινή σημ.) < *ῥηχός* / *ῥᾶχός* (βλ.λ.)].
ρηχός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό βάθος: *~ θάλασσα / νερά / πιάτο* ΣΥΝ. αβαθής, ανάβαθος ΑΝΤ. βαθύς **2.** αυτός που δεν προχωρεί βαθιά, που είναι κοντά στην επιφάνεια: *~ ρίζες* **3. ρηχά** (τα) το μέρος τής θάλασσας κυρ. κοντά στην ακτή, όπου το βάθος είναι μικρό: *κολυμπάει μόνο στα ~* **4.** (μτφ.) αυτός που δεν εμβαθύνει, στερείται ουσίας: *~ ανάλυση* || *~ σκέψη / νοήματα* || *~ άνθρωπος χωρίς αναζητήσεις και αρχές!* ΣΥΝ. επιπόλαιος, επιφανειακός, (για πρόσ.) ελαφρός, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος, διεισδυτικός. — **ρηχότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥηχός* / *ῥᾶχός* «ακανθώδης θάμνος ή φράχτης, κλαδί» < *wrāgh-os, για το οποίο βλ. λ. *ράχη*].
ριάλιτι σόου (το) ελληνι. *θέαμα καθημερινότητας / ιστορίες από τη ζωή·* τηλεοπτική εκπομπή στην οποία καλούνται να εκθέσουν τα προσωπικά τους προβλήματα καθημερινοί άνθρωποι και στην οποία συμμετέχουν σύμβουλοι γάμου, ψυχολόγοι, νομικοί κ.ά., καθώς και απλοί άνθρωποι ως κοινό· οι εκπομπές αυτές κατηγορούνται συχνά για εξευτελισμό τής ανθρώπινης προσωπικότητας και εκμετάλλευση τού ανθρώπινου πόνου για λόγους θεαματικότητας, ενώ από άλλους θεωρούνται ως ένα δημόσιο βήμα που δίνει την ευκαιρία να έρθουν στο προσκήνιο διάφορα προβλήματα και να ευαισθητοποιηθούν η κοινή γνώμη και οι αρμόδιοι φορείς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reality show].
Ριβιέρα (η) τουριστική περιοχή τής Δ. Ιταλίας στις ακτές τού Κόλπου τής Γένοβας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Riviera «ακτή» < δημώδ. λατ. *riparia < λατ. ripa].
ριβόζη (η) {ριβοζών} σακχαρίτης με πέντε άτομα άνθρακα, που αποτελεί βασικό συστατικό τού R.N.A.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ribose < Ribonsäure < Ribon- (< Arabinose «ουσία τού αραβικού κόμμεως») + Säure «οξύ»].
ριβονουκλεϊκό κ. **ριβοζονουκλεϊκό οξύ** (το) το R.N.A. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic < ribo- (< ribose, βλ. κ. *ριβόζη*) + nucleic (βλ. λ. *νουκλεϊκός*)].
Ρίγα (η) πρωτεύουσα τής Λεττονίας.
[ΕΤΥΜ. < λετ. Riga, πιθ. < αρχ. λετ. rīnga «καμπή, καμπύλη» ή < λιθ. rīdzina «ρεύμα», απόψεις που εξηγούνται από το γεγονός ότι η πόλη είναι χτισμένη στις εκβολές τού ποταμού Δυτικού Ντβίνα (Dvina)].
ρίγα (η) {ριγών} **1.** η γραμμή που έχει χαραχθεί με χάρακα **2.** (συνήθ. για υφάσματα, ρούχα κ.λπ.) καθεμιά από τις κατακόρυφες ή οριζόντιες ευθείες γραμμές στο σχέδιο ρούχου: *το πουκάμισο είχε λεπτές γαλάζιες ~* || *γραβάτα με χοντρή ~.* — (υποκ.) **ριγούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. riga < αρχ. γερμ. rīga «γραμμή» (πβ. αρχ. αγγλ. rēw > αγγλ. row)].
ριγανάτος, -η, -ο **1.** (για φαγητά, συνταγές) αυτός που έχει πολλή ρίγανη: *~ κουνέλι / πατάτες* **2. ριγανάτο** (το) ψητό κρέας μαγειρεμένο με πολλή ρίγανη.
ρίγανη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνώδες αρωματικό φυτό, χαρακτηριστικό τής ελληνικής χλωρίδας, που καλλιεργείται για τα φύλλα (και τα άνθη) του, τα οποία αποξηραμμένα και τριμμένα αποτελούν τυπικό καρύκευμα τής ελληνικής (και γενικότ. τής μεσογειακής) κουζίνας λόγω τής έντονης γεύσης και τού αρώματός τους· ευρύτατη είναι και η χρήση του στη φαρμακευτική, κυρ. για τη σπασμολυτική δράση τού ελαίου που παράγεται από το φυτό αυτό (οριγανέλαιο) **2.** τα επεξεργασμένα σε εργοστάσιο ή με φυσικό τρόπο αποξηραμμένα, τριμμένα και κοσκινισμένα αρωματικά φύλλα και άνθη αυτού τού φυτού, όπως χρησιμοποιούνται για καρύκευμα: *η πίτσα έχει πολλή ~* || *βάλε κι άλλη ~ στο ψητό* || *πατατάκια με ~·* ΦΡ. ***κολοκύθια με (τη) ρίγανη*** (ως σχόλιο) για ανούσια λόγια, σαχλαμάρες. — (υποκ.) **ριγανούλα** κ. **ριγανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρίγανος (ἡ), ὀρίγανον (τό)* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού άτονου ὀ- και αλλαγή γένους].
ριγανόλαδο (το) το οριγανέλαιο (βλ.λ.).
ριγέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για υφάσματα, σχέδια) αυτός που έχει ρίγες: *~ γραβάτα* ΣΥΝ. ριγωτός **2.** το σχέδιο που αποτελείται από παράλληλες συνεχόμενες ρίγες: *το σακάκι είναι σε λεπτό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rayé «ριγωτός, ακτινωτός» (με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *ρίγα*) < ρ. rayer < rayon «ακτίνα» (< λατ. radius)].
ριγηλός, -ή, -ό (λογοτ.) αυτός που τρεμουλιάζει, που ριγεί από το κρύο ΣΥΝ. τρεμουλιάρης. — **ριγηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιγηλός* < *ῥῖγος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *σφριγ-ηλός*].

ριγκ (το) → ρινγκ

ρίγος (το) {ρίγ-ους | -η, -ών} δυνατό τρέμουλο που διαπερνά το σώμα σαν ανατρίχιασμα λόγω μεγάλου ή ξαφνικού ψύχους, ως σύμπτωμα πριν από την εμφάνιση πυρετού (λ.χ. στην πνευμονία, τη γρίπη) ή λόγω μεγάλης ψυχοσωματικής έντασης, συγκλονιστικού αισθήματος ή υψηλής συγκινήσεως: *με πιάνει ~ και μόνο που θυμάμαι το φρικτό εκείνο θέαμα* || *ρίγη επιθυμίας / ηδονής / συγκινήσεως* ΣΥΝ. τρεμούλα, ανατρίχιασμα, σύγκρυο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῖγος* < I.E. *srīg-os (ίδια σημ.), πβ. λατ. frigus «ρίγος, ψύχος» (> ισπ. frío), frigēre «κρυώνω, παγώνω», frigidus «παγωμένος, ψυχρός» (> γαλλ. froid). Βλ. κ. *ριγώ*].

ριγώ ρ. αμετβ. {ριγείς... | ρίγησα} **1.** έχω ρίγη (λόγω ψύχους, πυρετού ή από μεγάλη και δυνατή συγκίνηση): ~ *από χαρά / επιθυμία / ηδονή* || *ριγούσε και μόνο στο άκουσμά της* ΣΥΝ. αναρριγώ, τρεμουλιάζω, ανατριχιάζω **2.** (μτφ.) τρέμω ολόκληρος: *τα φύλλα ριγούσαν στο φύσημα τού αέρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιγῶ (-έω)* < *ῥῖγος* (βλ.λ.). Συχνότερα απαντά στα αρχ. κείμενα ο τ. *ῥιγῶ (-ώω / -όω)*. πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *ἱδρῶ (-ώω / -όω)*].

ριγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίγω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τραβώ ρίγες (κυρ. παράλληλες) με χάρακα πάνω σε μια επιφάνεια: ~ *μια σελίδα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για χάρακα) είμαι ίσιος, ώστε να βοηθώ στη χάραξη ίσιων γραμμών: *έχει φθαρεί η άκρη τού χάρακα και δεν ριγώνει καλά.* — **ρίγωμα** (το) (σημ. 1).

ριγωτός, -ή, -ό αυτός που έχει ρίγες, που το σχέδιό του αποτελούν παράλληλες, συνεχείς ρίγες ΣΥΝ. ριγέ, γραμμωτός, χαρακωμένος.

ριζά (τα) οι πρόποδες, η περιφέρεια ενός βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι.
[ΕΤΥΜ. < *ρίζα*, με καταβιβασμό τού τόνου κατά τα επιρρ. σε *-ά*, λ.χ. *κοντ-ά, ψηλ-ά, χαμηλ-ά*].

ρίζα (η) {ριζών} **1.** το τμήμα τού σώματος ενός φυτού, που αναπτύσσεται και διακλαδίζεται κατά κύριο λόγο υπογείως και προς τα κάτω μέσα στο έδαφος, στηρίζοντας το φυτό και απορροφώντας από το έδαφος τα απαραίτητα θρεπτικά συστατικά και το νερό, με τα οποία τροφοδοτεί τα υπέργεια τμήματά του: *πασσαλώδης / θυσανώδης ~* **2.** κάθε υπόγειο τμήμα ενός φυτού, όπως λ.χ. το ρίζωμα **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολό του, κυρ. ως ξεχωριστή μονάδα σε καλλιέργειες ή χωράφια: *ο πατέρας του τού άφησε εκατό ~ ελιές στο χωριό* **4.** (μτφ.) το κατώτερο τμήμα οποιασδήποτε κατασκευής, το θεμέλιο ή η βάση στηρίξεως: *η ~ τού τοίχου / κολόνας* **5.** (ειδικότ.) οι πρόποδες υψώματος, λόφου, βουνού κ.λπ.: *το χωριό ήταν χτισμένο στη ~ τού μεγάλου βουνού* ΣΥΝ. ριζά (τα) **6.** το τμήμα οργάνου, μέρος τού σώματος που είναι σφηνωμένο (λ.χ. σε ιστό) και συγκρατεί το όργανο, αποτελώντας τη βάση του, το σημείο από το οποίο ξεκινά ή αναπτύσσεται: *η ~ τού δοντιού / τής γλώσσας / τού νυχιού / ενός νεύρου* || *σαμπουάν δυναμωτικό για τις ~ των μαλλιών* **7.** το γένος, το πρόσωπο ή η οικογένεια στην οποία ανάγεται η καταγωγή ενός συνόλου ατόμων, απογόνων: *έχει ρίζες και στην Ιταλία και στην Αυστρία* || *από πού είναι η ~ σου;* ΣΥΝ. αίμα, καταγωγή, γενεαλογική γραμμή, γενεαλογικό δέντρο, γενιά, φύτρα **8. *ρίζες*** (οι) (μτφ.) (α) οι γενεαλογικές, πολιτισμικές και ιστορικές καταβολές κάποιου, ό,τι συνδέει έναν άνθρωπο με το παρελθόν του: *αν αποκόψουμε από τις ~ μας, θα χάσουμε την εθνική μας ταυτότητα* || *επιστροφή στις ~* || *οι ~ τού ελληνισμού στη Μ. Ασία και στον Πόντο* (β) οι προσωπικές, στενές σχέσεις που συνδέουν κάποιον με έναν τόπο, τρόπο ζωής κ.λπ., καθιστώντας ένα μέρος πατρίδα του: *αν και παιδί Ελλήνων μεταναστών, αισθάνεται τις ~ της στον Καναδά, όπου γεννήθηκε, έζησε και έκανε οικογένεια* **9.** (μτφ.) η γενεσιουργός αιτία, η αφορμή ή αφετηρία για την εκδήλωση ή διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός γεγονότος: *η ~ τού κακού* || *το πρόβλημα πρέπει να χτυπηθεί στη ~* του • **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) το τμήμα λέξεως που δηλώνει τη βασική (ριζική) σημασία της, π.χ. το στοιχείο *λαβ-* στο *λα-μ-β-άν-ω*· η ρίζα περιβάλλεται από σχηματιστικά στοιχεία ή προσφύματα (βλ.λ.), με τα οποία συναποτελεί το θέμα τής λέξης *(λαμβάν-)* κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη *(-ω)* (β) ο υποθετικός αρχικός τύπος στον οποίο ανάγεται με επανασύνθεση μια λέξη, λ.χ. η I.E. *es- (> **ἐσ-μι* > *εἰμί*· πβ. αρχ. ινδ. as-mi) • **11.** ΜΑΘ. ο αριθμός ο οποίος, πολλαπλασιαζόμενος με τον εαυτό του μία φορά *(τετραγωνική ~)*, δύο φορές *(κυβική ~)* κ.λπ., δίνει τον αριθμό τού οποίου ζητούμε τη ρίζα: *το 2 είναι η τετραγωνική ~ τού 4, το 3 είναι η κυβική ~ τού 27, το 5 είναι η τέταρτη ~ τού 625* • **12.** ΧΗΜ. ***ελεύθερες ρίζες*** συμπλέγματα ατόμων στα οποία υπάρχει τουλάχιστον ένα ελεύθερο, ασύζευκτο ηλεκτρόνιο. — (υποκ.) **ριζούλα** κ. **ριζίτσα** (η), **ριζάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίζα / βρίζα* (αιολ.) (ήδη μυκ. wi-ri-za) < **Fρίδ-ja* (ο φωνηεντισμός είναι δυσερμήνευτος· ίσως το *-ι-* να αντιπροσωπεύει εναλλακτική μορφή συνεσταλμ. βαθμ. *wr̥d-), που ανάγεται σε I.E. *wrād- «ρίζα, κλαδί», πβ. λατ. rādix «ρίζα» (> γαλλ. racine, ισπ. raíz), αρχ. γερμ. wurz (> γερμ. Wurzel), αρχ. αγγλ. rōt (> αγγλ. root), αλβ. rranzë κ.ά. Αμφίβολη η σχέση με τις λ. *ῥάδαμνος, ῥάδιξ*. Ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το γερμ. Wurzel].

ριζάγρα (η) {δύσχρ. ριζαγρών} ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο για την εξαγωγή των ριζών των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζάγρα* < *ῥίζα* + *ἄγρα* (βλ.λ.)].

ριζίδιο (το) {ριζιδί-ου | -ων} **1.** μικρή ρίζα, αυτή που είναι πολύ λεπτή **2.** λεπτή ρίζα νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *ρίζα*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radicle (< λατ. radicula, υποκ. τού radix «ρίζα»)].

ριζικάρης, -α, -ικο {ριζικάρηδες} (λαϊκ.) καλορίζικος, αυτός που έχει καλή τύχη, ριζικό ΣΥΝ. καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζικος, κακότυχος.
[ΕΤΥΜ. < *ριζικό* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

ριζικάρι (το) {ριζικαρ-ιού | -ιών} ΛΑΟΓΡ. κάθε αντικείμενο που ρίχνουν στο αμίλητο νερό, το οποίο χρησιμοποιείται για μαντεία στον εορτασμό τού κλήδονα.

ριζικό (το) (λαϊκ.) ό,τι θεωρείται πως έχει προδιαγραφεί από τη μοίρα για κάποιον, η προσωπική του μοίρα: *«ασήμωσε να σου πω το ~ σου» είπε η τσιγγάνα* || *ήταν το ~ του να μη ζήσει πολύ!* || *«φταίει το στραβό το ~ μας / φταίει ο Θεός που μας μισεί»* (Κ. Βάρναλης) ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ριζικόν*, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η αρχική σημ. τής λ., περιπλέκει τα πράγματα. Δεν αποκλείεται η λ. να αποτελεί απλώς ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ῥιζικός* (< αρχ. *ῥίζα*), αν θεωρήσουμε ότι η λ. σήμαινε εξαρχής «μοίρα, πεπρωμένο». Εντούτοις, αν δεχθούμε ως αρχική τη σημ. «περιουσία που κερδίζεται από τυχοδιώκτη», τότε ίσως η λ. ανάγεται σε αραβ. rizq «φόρος για την παραμονή των Αράβων στρατιωτών στην Αίγυπτο»].

ριζικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ρίζα (φυτού): ~ *τριχίδιο / πίεση* (με την οποία ωθείται προς το ξύλωμα τού φυτού το νερό μέσω των αγγείων) **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη ρίζα (τρίχας, δοντιού, νεύρου κ.ά.): ~ *αποτρίχωση* **3.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στα θεμέλια ή στην ουσία: *χρειάζονται ~ αλλαγές για την εξυγίανση τού δημόσιου τομέα* || ~ *θεραπεία / αναδιάρθρωση* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ βάθρων **4.** πλήρης, ο εξ ολοκλήρου: ~ *διαφωνία* || *θα κάνει ~ ανακαίνιση στο σπίτι αρχίζοντας από το μηδέν* ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — **ριζικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζικός* < αρχ. *ῥίζα* (βλ.λ.). Οι σημ. 3, 4 αποδίδουν το γαλλ. radical].

ριζιμιός, -ά, -ό (διαλέκτ.) αυτός που έχει ριζώσει βαθιά σε μία θέση, που έχει δυνατές και μεγάλες ρίζες: ~ *κυπαρίσσι* || *«σε ψηλό βουνό, σε ~ χαράκι, κάθεται αϊτός»* (ριζίτικο τραγ.) || *«(το ποτάμι) φέρνει λιθάρια ~, δέντρα ξεριζωμένα»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *ριζιμιός* < μεσν. *ριζιμαῖος* < αρχ. *ῥίζα* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος* (πβ. *ἐπιστολ-ιμαῖος*)].

ριζίτης (ο) {ριζιτών}, **ριζίτισσα** (η) {ριζιτισσών} (κυρ. στην Κρήτη) πρόσωπο που ζει στη ρίζα, στους πρόποδες τού βουνού, κυρ. των Λευκών Ορέων.

ριζίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή μιας νευρικής ρίζας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiculitis].

ριζίτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τις ρίζες, τις καταβολές ή την καταγωγή κάποιου, την παράδοση **2. *ριζίτικο*** (το) επιτραπέζιο δημοτικό τραγούδι, που κατάγεται από περιοχή τής Δ. Κρήτης, τραγουδιέται χωρίς μουσική από άνδρες και με ηρωικό κατά κύριο λόγο περιεχόμενο: *«ο Λιγενής ψυχομαχεί» είναι ένα περίφημο ~.*

ριζοβόλημα (το) {ριζοβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} η ριζοβόληση, το φύτρωμα, η ανάπτυξη ριζών.

ριζοβολώ ρ. αμετβ. {ριζοβολάς... | ριζοβόλησα} (λαϊκότ.) **1.** βγάζω, αναπτύσσω ρίζες: *ριζοβόλησαν οι σπόροι* || *τα δέντρα ριζοβόλησαν* ΣΥΝ. ριζώνω **2.** (μτφ.-λογοτ.) εδραιώνομαι, σταθεροποιούμαι, αποκτώ ερείσματα: *ριζοβόλησε η ιδέα τού ξεσηκωμού!* ΣΥΝ. στεριώνω. — **ριζοβόληση** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζοβολῶ (-έω)* < *ῥίζα* + *-βολῶ* < *βάλλω*].

ριζοβούνι (το) {ριζοβουν-ιού | -ιών} τα ριζά, οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ρίζα.

ριζόβραχο (το) **1.** ο βράχος που ξεπροβάλλει μέσα από τη θάλασσα ΣΥΝ. σκόπελος **2.** η βάση ενός βράχου, τα ριζά βουνού. Επίσης **ριζοβράχι** (το).

ριζοειδής, -ής, -ές {ριζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ως προς το σχήμα ή την ανάπτυξή του μοιάζει με ρίζα: ~ *έκφυση.* — **ριζοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ῥίζα* + *-ειδής* (< *εἶδος*). Η λ. ως όρος τής βοτανικής αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. rhizoid].

ριζολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ριζολογάς... | ριζολόγησα} (λαϊκότ.) **1.** μαζεύω χόρτα τραβώντας τα από το χώμα μαζί με τις ρίζες τους, κυρ. για τις φαρμακευτικές τους ιδιότητες **2.** (γενικότ.) ξεχορταριάζω, βγάζω τα χόρτα, κυρ. τα αγριόχορτα από έκταση ή καλλιέργεια. — **ριζολόγημα** (το).

ριζόμορφος, -η, -ο [1873] (κυρ. για τα υπόγεια τμήματα φυτών) αυτός που έχει σχήμα ρίζας ΣΥΝ. ριζοειδής.

ριζονευρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευραλγία που προκαλείται από τον ερεθισμό τής ρίζας νωτιαίου νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiculoneuritis (νόθο σύνθ.)].

Ρίζος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από το μεσν. επώνυμο *Ρίζος* (< *ρίζα*) προέκυψε το ανδρικό κύρ. όνομα].

ριζοσπάστης (ο) [1824] {ριζοσπαστών}, **ριζοσπάστρια** (η) [1896] {ριζοσπαστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει ή προωθεί ριζικές πολιτικές ή κοινωνικές αλλαγές· ο επαναστάτης και καινοτόμος: ~ *πολιτικός / στοχαστής.*
[ΕΤΥΜ. < *ρίζα* + *-σπάστης* < *σπάζω*, απόδ. τού αγγλ. radical].

ριζοσπαστικοποιώ ρ. μετβ. {ριζοσπαστικοποιείς... | ριζοσπαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) ριζοσπαστικό χαρακτήρα. — **ριζοσπαστικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radicalise].

ριζοσπαστικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ριζοσπαστισμό ή τον ριζοσπάστη: ~ *φιλελευθερισμός / οικολογία / Τύπος* || ~ *θέσεις / αντιλήψεις / προτάσεις / προσέγγιση* ΣΥΝ. επαναστατικός, πρωτοποριακός, νεωτεριστικός, (λόγ.) ρηξικέλευθος, καινοτόμος ΑΝΤ. συντηρητικός. — **ριζοσπαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **ριζοσπαστικότητα** (η) [1886].

ριζοσπαστισμός (ο) [1877] **1.** η υποστήριξη ή εφαρμογή δραστικών, ριζικών πολιτικών, οικονομικών ή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, κυρ.

μέσω τής δυναμικής ρήξης με τα κατεστημένα σχήματα, με στόχο την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων **2.** κάθε ισχυρή, μαχητική πνευματική στάση, που κυρ. προωθεί ή βασίζεται σε επαναστατική ανατροπή των δεδομένων **3.** το σύνολο των θέσεων τις οποίες διατυπώνουν τα ριζοσπαστικά κόμματα **4.** (στις Η.Π.Α.) κάθε εξτρεμιστική στάση, αντίληψη ή πρακτική ανεξαρτήτως πολιτικής κατευθύνσεως: *αριστερός / δεξιός ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radicalism].

ριζότο (το) → ρυζότο

ριζοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη, έκφυση ριζών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ριζοφυής* < *ρίζα* + *-φυής* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

ριζοχώρι (το) {ριζοχωρ-ιού | -ιών} χωριό που έχει κτιστεί στη ρίζα βουνού, στους πρόποδές του.

ρίζωμα (το) [αρχ.] {ριζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανάπτυξη ριζών: *το ~ τού δέντρου* ΣΥΝ. ριζοβόλημα, ριζοβόληση **2.** το σύνολο των ριζών ενός φυτού **3.** υπόγειος ριζοειδής βλαστός συχνά οριζόντιας διάταξης και ανάπτυξης, που συνήθ. δημιουργεί ρίζες από την κάτω του πλευρά και βγάζει βλαστάρια από την πάνω επιφάνειά του.

ριζωματικός, -ή, -ό (για φυτά) **1.** αυτός που έχει ρίζωμα **2.** αυτός που αναπτύσσεται, πολλαπλασιάζεται με ρίζωμα. — **ριζωματικ-ά / -ώς** επίρρ.

ριζώνω ρ. αμετβ. {ρίζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω ρίζες, ριζοβολώ **2.** (μτφ.) αποκτώ στέρεες βάσεις, εδραιώνομαι: *έχει ριζώσει στις καρδιές τους η πίστη στη νίκη* || *πολεμούσε όλες τις προλήψεις που χρόνια τώρα είχαν ριζώσει στους ανθρώπους τού χωριού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στερεώνομαι ΑΝΤ. ξεριζώνομαι **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) μένω κάπου μόνιμα ή για πολύ καιρό, χωρίς να φεύγω ή να μετακινούμαι: *θα ριζώσει στην καρέκλα απ' το πολύ διάβασμα!* ΣΥΝ. κολλώ (β) αποκτώ ισχυρούς συναισθηματικούς, κοινωνικούς, επαγγελματικούς κ.λπ. δεσμούς με έναν τόπο: *είκοσι χρόνια μετανάστης στη Γερμανία, τελικά ρίζωσε εκεί!* ΣΥΝ. στεριώνω ΑΝΤ. ξεριζώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιζῶ (-όω)* < *ῥίζα*].

Ρ.Ι.Κ. (το) Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου.

ρικέτσια (η) {ρικετσιών} ΒΙΟΛ. μικροοργανισμός ενδιάμεσος ως προς το μέγεθος μεταξύ βακτηριδίων και ιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rickettsia, από το όνομα τού Αμερικανού παθολόγου H.T. Ricketts (1871-1910)].

ρικετσίωση (η) ΙΑΤΡ. καθεμία από τις νόσους που οφείλονται στις ρικέτσιες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. rickettsiosis].

ρικνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει ζαρώσει, που είναι γεμάτος ρυτίδες: *~ πρόσωπο / δέρμα* || *~ χαμόγελο* ΣΥΝ. ζαρωμένος, σταφιδιασμένος, σουφρωμένος, σκευρωμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥικνός* < **Fρικ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wreik- «κάμπτω, περιτυλίγω», πβ. λιθ. rišù «κάμπτω», ráišas «παράλυτος, κουτσός», μέσ. αγγλ. wrāh «τρελός, πεισματάρης», αγγλ. wriggle «συστρέφομαι, στριφογυρίζω», ολλ. wrikken «γυρίζω εδώ κι εκεί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ῥοικ-ός* «στρεβλός, καμπύλος»].

ρικνώνω ρ. μετβ. {ρίκνω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.-λόγ.) περιορίζω την έκταση ή την ελαστικότητα (ενός πράγματος), ώστε να συρρικνώνεται, να έχει πτυχώσεις, ζάρες ΣΥΝ. συμμαζεύω. — **ρίκνωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥικνοῦμαι (-όο-)* < *ῥικνός* (βλ.λ.)].

ριλάξ (το) {άκλ.} **1.** ξεκούραση, χαλάρωση: *χρειάζομαι λίγο ~ για να πάρω δυνάμεις να συνεχίσω* || (οικ. ως προτροπή) *~, φίλε μου, μην αγχώνεσαι!* ● **2.** είδος καθίσματος για μωρά. — (υποκ.) **ριλαξάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. relax < μέσ. αγγλ. relaxen «αραιώνω» < λατ. relaxare «αραιώνω, χαλαρώνω - κάνω κάτι ευρύχωρο, άνετο» < re- + laxare < laxus «χαλαρός»].

ριλαξάρω ρ. αμετβ. {ριλαξάρισα} (οικ.) ηρεμώ, ξεκουράζομαι, χαλαρώνω: *κάνε μου λίγο μασάζ να ~* || *θα φύγω για ένα τριήμερο να ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ριλάξ* + παραγ. επίθημα *-άρω* (βλ.λ.)].

ρίμα (η) {δύσχρ. ριμών} **1.** η ηχητική σύμπτωση λέξεων ή στίχων στροφής ή ποιήματος σε ένα μέρος τους, κυρ. στην κατάληξή τους· η ομοιοκαταληξία: *κάνω ~* (ομοιοκαταληκτώ) **2.** κάθε ποίημα ή στροφή που έχει τέτοια ηχητική αντιστοιχία στις καταλήξεις των στίχων του, κυρ. πρόχειρο, πειρακτικό ή επαινετικό δίστιχο **3.** ***ρίμες*** κ. (λαϊκότ.) ***ριμάδες*** (οι) ομοιοκατάληκτα λαϊκά δίστιχα τραγούδια ΣΥΝ. λειανοτράγουδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rima < φρανκον. *rīman «θέτω σε σειρά, τακτοποιώ» < αρχ. γερμ. rim «σειρά, γραμμή». Η λ. παρετυμολογήθηκε κατά τον Μεσαίωνα προς το αρχ. ουσ. *ῥυθμός*, πράγμα που εξηγεί την ορθογραφία τού αγγλ. rhyme].

ριμάδα (η) ▸ ριμάτα

ριμαδόρος (ο) **1.** αυτός που επινοεί ρίμες, που συνθέτει με αυτοσχεδιασμό ομοιοκατάληκτα δίστιχα, για να πειράξει ή να επαινέσει **2.** (ειρων.) ο στιχογράφος, ο ποιητής ο οποίος στερείται γνήσιου, δημιουργικού ταλέντου.
[ΕΤΥΜ. < βεν. rimador < rima (βλ. λ. *ρίμα*) + -dor (βλ. λ. *-δόρος*)].

ριμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίμαρ-α κ. -ισα} ♦ **1.** (μετβ.) συνθέτω ρίμες, ομοιοκατάληκτα στιχάκια: *ρίμαρε κάτι στα πρόχειρα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για στίχους) κάνω ομοιοκαταληξία: *δεν ριμάρουν οι στίχοι* ΣΥΝ. ομοιοκαταληκτώ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimare < rima (βλ. λ. *ρίμα*)].

ριμάτα κ. **ριμάδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ποίημα με δίστιχα που ομοιοκαταληκτούν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimata < rimare (βλ. κ. *ριμάρω*)].

ριμέικ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. η νεότερη εκδοχή παλαιότερης ταινίας από καλλιτεχνικής πλευράς (λ.χ. η ίδια υπόθεση με άλλους ηθοποιούς και διαφορετικό σκηνοθέτη ή με άλλον τρόπο προσέγγισης τής αρχικής ιστορίας κ.λπ.): *η ταινία «Άρωμα γυναίκας» με τον Αλ Πατσίνο αποτελεί ~ τής παλαιότερης ομώνυμης ταινίας με τον Βιττόριο Γκάσμαν.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. remake «ξαναφτειάχνω»].

ρίμελ (το) {άκλ.} καλλυντικό σε υγρή μορφή για το βάψιμο τής γραμμής των ριζών των βλεφαρίδων με πινελάκι.
[ΕΤΥΜ. < Rimmel, εμπορική επωνυμία τού προϊόντος].

ριμπάουντ (το) {άκλ.} (κυρ. στο μπάσκετ) η απόκτηση τής μπάλας από επιτιθέμενο ή αμυνόμενο παίκτη μετά από άστοχο σουτ: *παίρνω / κερδίζω ~* || *αμυντικό / επιθετικό / εύκολο / δύσκολο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rebound «αναπηδώ» < γαλλ. rebondir < re- (< λατ. re- «ανα-») + bondir «πηδώ, τινάζομαι» < δημώδ. λατ. *bombitire, παράλλ. τ. τού bombitāre «θορυβώ, βουίζω» (< λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*)].

ρίνα (η) {ρινών} ψάρι τής θάλασσας, με σκληρό και τραχύ δέρμα, πεπλατυσμένο σώμα και πλατιά εκτεταμένα θωρακικά πτερύγια, που έχει τα βράγχια στο κάτω μέρος τού σώματός του· αλλιώς *άγγελος τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥῖνα* < αρχ. *ῥίνη*, λ. με δύο βασικές σημ.: (α) λίμα, λειαντικό εργαλείο (β) το ψάρι «άγγελος τής θάλασσας». Όσον αφορά στη σύνδεση των δύο σημ., έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. προσδιόριζε αρχικώς ένα ψάρι με τραχύ δέρμα, από όπου προέκυψε αργότερα η σημ. τού λειαντικού εργαλείου· ωστόσο το αρχ. *ῥινός (ἡ)*, προς το οποίο συνδ. ετυμολογικά η λ., δεν αναφέρεται ποτέ στα λέπια των ψαριών, παρά μόνο στο δέρμα ανθρώπων και βοοειδών. Έτσι, ίσως ισχύει το αντίστροφο, δηλ. η αρχική σημ. «λίμα» έδωσε την αφορμή για τη μετέπειτα χρήση τής λ. ως ονομασίας ψαριού με τραχύ δέρμα. Για το μορφολογικό μέρος τής ετυμολογίας βλ. λ. *ρίνη*].

ρινγκ (το) {άκλ.} **1.** τετράγωνη εξέδρα που περικλείεται από σκοινιά, στην οποία γίνονται αγώνες πυγμαχίας ή επαγγελματικής ελεύθερης πάλης (κατς) (βλ. κ. λ. *κανναβάτσο*)· ΦΡ. ***ανεβαίνω στο ρινγκ*** (i) μετέχω σε πυγμαχικό αγώνα (ii) αρχίζω πυγμαχική καριέρα, γίνομαι πυγμάχος **2.** (μτφ.) κάθε τόπος ή χώρος εντονότατου ανταγωνισμού, σκληρής και βίαιης αντιπαράθεσης: *το ~ τής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ring «κρίκος, δακτύλιος, δαχτυλίδι» (επομένως και η παλαίστρα που έχει τέτοιο σχήμα) < αρχ. αγγλ. hring].

ρίνη (η) {ρινών} η λίμα (βλ.λ.). Επίσης **ρινίο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίνη* «λίμα, λειαντικό εργαλείο - το ψάρι "άγγελος τής θάλασσας"». Η λ. συνδ. με το αρχ. ουσ. *ῥινός (ἡ)* «δέρμα, τρίχωμα (ανθρώπων και βοοειδών)» (ήδη μυκ. wi-ri-no), πράγμα που οδηγεί σε θ. **Fρῑ-νο-*, πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wr-ei- (παρέκταση τού Ι.Ε. θ. *wer- «σχίζω, χαράσσω»), πβ. αρχ. αγγλ. wrītan «χαράσσω, γράφω, ιχνογραφώ» (> αγγλ. write «γράφω»), μεσν. κάτω γερμ. wrīten «χαράσσω, γράφω», γερμ. reiben κ.ά. Για τη σύνδεση των δύο σημ. τής λ. *ρίνη*, βλ. λ. *ρίνα*].

ρίνημα (το) → ρίνισμα

ρινίδι (το) {ρινιδ-ιού | -ιών} το ρίνισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ρίνη* + παραγ. επίθημα *-ίδι* (πβ. *πριόνι - πριονίδι, πιστόλι - πιστολίδι*)].

ρινίζω ρ. μετβ. {ρίνισ-α, -μένος} τρίβω (κάτι, μια επιφάνεια) με ρίνη ΣΥΝ. λιμάρω. — **ρίνιση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥινίζω* < αρχ. *ῥίνη* (βλ.λ.)].

ρινικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη μύτη: *~ διάφραγμα / κατάρρους / οστό / κοιλότητα / σύμφωνο.*

ρίνισμα (το) {ρινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} πολύ μικρό κομμάτι ενός υλικού, κυρ. ξύλου ή μετάλλου, που αποσπάται κατά το λιμάρισμά του: (συνήθ. στον πληθ.) *τα ~ τού ξύλου* ΣΥΝ. πριονίδι. Επίσης **ρίνημα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥίνισμα* < *ῥινίζω* < αρχ. *ῥίνη* (βλ.λ.)].

ρινισμός (ο) [1830] διαταραχή τού λόγου, κατά την οποία ο πάσχων αντικαθιστά τους φθόγγους β, λ, π με τους έρρινους μ, ν, μπ κατά την άρθρωση τής ομιλίας του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinisme].

ρινίτιδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μύτης ή τής βλεννογόνου μεμβράνης της: *πυώδης / αλλεργική ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinitis].

ρινο- κ. **ρινό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τη μύτη (*ρινο-λαρυγγικός, ρινο-ρραγία* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *ῥίς, ῥινός* «μύτη» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. rhino-ceros, rhino-scope].

ρινόκερος κ. **ρινόκερως** (ο) {ρινοκέρων} μεγαλόσωμο θηλαστικό με παχύ και σκληρό δέρμα, με ένα ή δύο όρθια κέρατα στο ρύγχος του, που ζει κυρ. σε τροπικές χώρες στις περιοχές τής Αφρικής και τής Ν. και ΝΑ. Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥινόκερως* < *ῥινο-* + *-κερως* < *κέρας*, πβ. *αἰγό-κερως, μονό-κερως*].

ρινολαλία κ. **ρινολαλιά** (η) φωνητική διαταραχή που έχει ως αποτέλεσμα την έρρινη προφορά τού λόγου, την παραγωγή έντονα έρρινων φθόγγων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinolalia].

ρινολαρυγγικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τη μύτη και τον λάρυγγα.

ρινολογία (η) [1897] ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που εξετάζει την ανατομία τής μύτης, καθώς και τις ρινικές παθήσεις (σε επίπεδο πρόληψης και θεραπείας). — **ρινολόγος** (ο/η), **ρινολογικός, -ή, -ό, ρινολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinologie].

ρινόμακτρο(ν) (το) {ρινομάκτρ-ου | -ων} (παλαιότ.-λόγ.) μαντήλι για τον καθαρισμό τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *μάκτρο* (βλ.λ.)].

ρινοπλαστική (η) [1839] ΙΑΤΡ. εγχείρηση για την αποκατάσταση τής μύτης, λ.χ. σε περιπτώσεις τραυματισμών (επανορθωτική) ή για την τροποποίηση τού σχήματός της (διορθωτική).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoplastique].

ρινορραγία (η) [1889] {ρινορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία των αγγείων τής μύτης ΣΥΝ. επίσταξη.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *-ρραγία* < θ. *-ραγ-* τού αρχ. *ῥήγνυμι* (παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhagia].

ρινόρροια (η) [1888] {ρινορροιών} ΙΑΤΡ. εκροή εγκεφαλονωτιαίου υγρού από τα ρουθούνια λόγω τραυματικών αιτίων (κάταγμα στη βάση τού κρανίου).
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ* λόγω συνθέσεως) < *ῥέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhoea].

ρινοσκόπηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. εξέταση των ρινικών διόδων με το ρινοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscopie].

ρινοσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρινοσκόπηση, που χρησιμοποιείται ή χρησιμεύει σε αυτήν. — **ρινοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρινοσκόπιο (το) {ρινοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο για την εξέταση των κοιλοτήτων τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscope].

ρινότμητος, -η, -ο αυτός που του έχουν κόψει τη μύτη.

ρινοτομία (η) [μεσν.] {ρινοτομιών} **1.** το κόψιμο τής μύτης (παλαιότ. ως τιμωρία) **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή στη μύτη. — **ρινοτομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

ρινοφάρυγγας (ο) {ρινοφαρύγγων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού φάρυγγα που βρίσκεται πίσω από τις ρινικές θαλάμες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharynx].

ρινοφαρυγγικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μύτη και τον φάρυγγα.

ρινοφαρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μύτης και τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharyngitis].

ρινοφωνία (η) [1852] {ρινοφωνιών} **1.** ΙΑΤΡ. διαταραχή τής προφορικής ομιλίας, κατά την οποία ο ασθενής μιλάει με τη μύτη ΣΥΝ. ρινισμός **2.** (συνεκδ.) η έρρινη ομιλία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinophonia].

ρινόφωνος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που μιλάει έρρινα, με τη μύτη **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ρινοφωνία. — **ρινοφωνικός,** -ή, -ό, **ρινοφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρινοψία (η) {ρινοψιών} ΙΑΤΡ. στραβισμός, κατά τον οποίο τα μάτια στρέφονται, ώστε να βλέπουν τη μύτη.
[ΕΤΥΜ. < *ριν(ο)-* + *-οψία* < *όψη*].

ριντό (το) {άκλ.} **1.** η αυλαία τού θεάτρου **2.** (γενικότ.) κουρτίνα, παραπέτασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rideau «παραπέτασμα, κουρτίνα» < rider «πτυχώνω, ζαρώνω» < αρχ. γερμ. riden «συστρέφω, στρίβω»].

ριξιά (η) **1.** το ρίξιμο, η βολή **2.** (ειδικότ.) η ποσότητα τής γόμωσης πυροβόλου όπλου • **3.** η ζαριά: *τους τα πήρε όλα με μια ~* • **4.** (λαϊκ.) η εκσπερμάτιση: (για μικρόσωμους ανθρώπους) *αυτός είναι μισή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *ριξ-* τού ρ. *ρίχνω* (βλ.λ.), πβ. αόρ. *έ-ριξ-α*, + *-ιά* (πβ. *περπατησ-ιά, πατησ-ιά, καυχησ-ιά*)].

ρίξιμο (το) {ριξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ρίχνει κανείς (κάτι): *~ πέτρας / ακοντίου* **2.** το γκρέμισμα, η κατεδάφιση: *~ τοίχου* • **3.** (μτφ. σε συναλλαγές) η εξαπάτηση: *δεν άντεξε το ~ στη μοιρασιά* ΣΥΝ. κοροϊδία • **4.** η έκτρωση: *το ~ τού παιδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *ριξ-* (βλ. λ. *ριξιά*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. *κάψ-ιμο, βρέξ-ιμο*].

Ρίο (το) **1.** ακρωτήριο τής ΒΔ. Πελοποννήσου μεταξύ Πάτρας και Αιγίου, που συνδέεται με την απέναντι ακτή τής Στερεάς Ελλάδας (Αντίρριο) με πορθμείο: *η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου* **2.** κοινότητα στην παραπάνω περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Ρίον ('Αχαϊκόν)* < ουσ. *ῥίον* «κορυφή όρους – ακρωτήριο», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί αποδεκτή η ταύτιση τής λ. με το μυκ. ri-jo «ακρωτήριο», η απουσία αρχικού δίγαμμα αποκλείει οποιαδήποτε συσχέτιση με τ. που εμφανίζουν αρχικό *wr- (λ.χ. αρχ. σαξ. wrisil «γίγαντας», αρχ. γερμ. riso (< *wrisan-), γερμ. Riese κ.ά.). Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή σε τ. *sri-jo- και, ως εκ τούτου, η σύνδεση με χεττ. šer «ψηλά», šarā «προς τα πάνω» (< Ι.Ε. *ser- / *sr- «ψηλός – αιχμή»)].

Ρίο ντε Ζανέιρο (Τζανέιρο) κ. **Ρίο Ιανέιρο** (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τής Βραζιλίας, πασίγνωστο για το καρναβάλι του.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Rio de Janeiro «Ποταμός τού Ιανουαρίου» (προφ. *Ρίου ντε Ζανέιρου*), ονομ. που δόθηκε εσφαλμ. από μέλη τής αποστολής τού εξερευνητή Amerigo Vespucci στις 1/1/1502, τα οποία νόμισαν πως ο όρμος Γκουαναμπάρα σχηματιζόταν από τις εκβολές ποταμού].

ριπαίος, -α, -ο [1894] (λόγ.) (για άνεμο) ξαφνικός, σφοδρός και μικρής διάρκειας.
[ΕΤΥΜ. < *ριπή*].

ριπή (η) **1.** ΣΤΡΑΤ. (α) η βολή πολλών σφαιρών ταυτοχρόνως από ένα όπλο, που πραγματοποιείται πατώντας σταθερά (συνεχώς) τη σκανδάλη: *οι ~ τού πολυβόλου «γάζωσαν» τους άνδρες τής περιπόλου·* ΦΡ. (α) ***κατά ριπάς*** με ριπές: *βολή κατά βολή* (μία σφαίρα σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης) *και βολή ~* || (μτφ.) *«διάφοροι σχολιαστές στα Μ.Μ.Ε. άρχισαν να πυροβολούν κατά ριπάς κατά των εκπαιδευτικών και τής Ο.Λ.Μ.Ε.»* (εφημ.) (β) (μτφ.) **εν ριπή οφθαλμού** (*ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*. Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 15, 52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή, ακαριαία: *εξαφανίστηκε ~* (β) η ταυτόχρονη βολή ομάδας όπλων: *~ πυροβόλων* • **2.** το ξαφνικό και δυνατό φύσημα τού ανέμου, η απότομη αύξηση τής ταχύτητάς του (πάνω από τεσσεράμισι μέτρα ανά δευτερόλεπτο), που δεν διαρκεί περισσότερο από είκοσι δευτερόλεπτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ρίχνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιπή* < *ῥίπτω* (βλ.λ.)].

ριπίδι (το) {ριπιδ-ιού | -ιών} **1.** βεντάλια από ψαθί, ύφασμα, χαρτί ή φτερά πουλιών για δροσισμό τού προσώπου: *«παίρνοντας ένα χαρτινο ~ από το τραπέζι, άρχισε να φυσά τού Αντώνη»* (Π. Δέλτα) **2.** (παλαιότ.) λειτουργικό σκεύος που το χρησιμοποιούσαν κατά τη Θεία Λειτουργία για να διώχνουν τα έντομα τα οποία τυχόν επικάθονταν στα ιερά σκεύη (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω, -ρρ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιπίδιον*, υποκ. τού αρχ. *ῥιπίς, -ίδος* < *ῥιπίζω* < *ῥιπή*].

ριπιδοειδής, -ής, -ές [1880] {ριπιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα βεντάλιας. Επίσης **ριπιδωτός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ριπίζω ρ. μετβ. {ρίπισα} (λόγ.) προκαλώ ριπή (αέρα), αερίζω. — **ρίπιση** (η) [μτγν.] κ. **ρίπισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιπίζω* < *ῥιπή* (βλ.λ.)].

ριπλέι (το) {άκλ.} ελλην. *επανάληψη·* η επαναπροβολή στιγμιότυπου στην τηλεόραση, στην ίδια ταχύτητα ή συνηθέστ. σε αργή κίνηση, ώστε να διακρίνει κανείς (κάτι) καλύτερα ή να ξαναδεί μια σκηνή: *ο σκηνοθέτης μάς έδειξε την επίμαχη φάση τού ματς σε πολλά ~* || *στο ~ φάνηκε καθαρά το πρόσωπο τού ληστή·* ΦΡ. (αργκό) ***κάνω ένα ριπλέι*** επαναλαμβάνω: *για κάνε ένα ριπλέι σ' αυτό που είπες, γιατί δεν το 'πιασα με την πρώτη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. replay].

ριπολίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελαιόχρωμα καλής ποιότητας και μεγάλης στιλπνότητας που στεγνώνει γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ripolin (νόθο σύνθ.) < Riep (όνομα Ολλανδού εφευρέτη) + -olin < -ol (< huile «λάδι»)].

ρίπος (ο) (λόγ.) **1.** η ψάθα, η καλαμωτή • **2.** ΝΑΥΤ. πλέγμα από φθαρμένα σχοινιά, που χρησιμεύει στην περιτύλιξη των χοντρών καραβόσχοινων για την προστασία τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίπος*, παράλλ. τού ουσ. *ῥίψ, ῥιπός* «ψάθα, πλέγμα λυγαριάς», τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. προέλλην. δάνειο. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το ρ. *ῥίπτω* (βλ.λ.) μέσω θ. *wrip- (αρχική σημ. «στρέφω, γυρίζω») και με γοτθ. wairþan «ρίχνω», γερμ. werfen, λιθ. viȓbas «βλαστός, βέργα»].

ρίπτω ρ. μετβ. {έρριψα, ερρίφθην, -ης, -η... (μτχ. ριφθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. ερριμμένος} (λόγ.) ρίχνω (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ο κύβος ερρίφθη*** βλ. λ. *κύβος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω, μετοχή, ρίχνω, -ρρ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίπτω*, βλ. λ. *ρίχνω*].

ρις (η) [αρχ.] {ριν-ός, -α | -ες, -ών} (λόγ.) η μύτη (βλ.λ.)· μόνο σε σύνθετα και παράγωγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίς, ῥινός*, αγν. ετύμου. Η λ. παρουσιάζεται απομονωμένη από τις συνώνυμες λ. των άλλων Ι.Ε. γλωσσών, λ.χ. λατ nārēs, nāsus (> γαλλ. nez, ισπ. naso), γερμ. Nase, αγγλ. nose κ.ά. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. srōn «μύτη», άποψη που παραμένει ανεπιβεβαίωτη. Βλ. λ. *ρινο-*].

ρισκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίσκαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εκθέτω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: *~ χρήματα / τη ζωή μου* || *δεν το ~ να πάρω μια τέτοια απόφαση* ♦ **2.** (αμετβ.) μπαίνω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: *είναι συντηρητικός παίκτης, δεν ρισκάρει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rischiare < rischio (βλ. κ. *ρίσκο*)].

ρίσκο (το) **1.** ο κίνδυνος, η διακινδύνευση: *υπήρχε μεγάλο ~ σε αυτό το επιχειρηματικό άνοιγμα* || *άνθρωπος τού ~* || *πήρε όλο το ~ πάνω του* (ανέλαβε την ευθύνη τού τολμήματος) **2.** (συνεκδ.) η παρακινδυνευμένη ενέργεια: *ήταν ~ αυτή η επένδυση.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. risco / rischio, αρχική σημ. «κίνδυνοι σε θαλάσσιο ταξίδι ή σε στρατιωτική επιχείρηση», αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. ιταλ. risico < μεσν. λατ. risicum, ίσως < μεσν. *ριζικόν* (βλ.λ.)].

ριταρντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, που δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. ραλεντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritardando < λατ. retardandum, γερούνδιο τού ρ. retardare «βραδύνω, καθυστερώ» < re- «ανα-» + tardare < tardus «βραδύς, νωθρός»].

ριτενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη, δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τέμπο) ΣΥΝ. ραλεντάντο, ριταρντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο, στριντζέντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritenuto < ρ. ritenere «κρατώ, συγκρατώ» < λατ. retinēre «κατέχω, διαφυλάττω, συγκρατώ» < re- «ανα-» + tenēre «έχω, κατέχω, κρατώ»].

ριτουαλισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. η τάση αποκατάστασης τού ρωμαιοκαθολικού λειτουργικού τυπικού στην Αγγλικανική Εκκλησία τού 19ου αι. **2.** (γενικότ.) η υπερβολική σημασία στην τήρηση των τύπων (εις βάρος τής ουσίας) ΣΥΝ. τυπολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ritualism < ritual «τελετουργικός, τυπικός» < λατ. ritualis < ritus «θρησκευτική τελετή, τυπικό»].

ριτσερκάρε (το) {άκλ.} μορφή τής πολυφωνικής μουσικής, πρόδρομος τής φούγκας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ricercare «ερευνώ, εξετάζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + cercare < μτγν. λατ. circare «κάνω κύκλο, επιστρέφω» (< λατ. circus «κύκλος, γύρος»)].

ρίφι (το) {ριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μικρό κατσίκι ΣΥΝ. κατσικάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρίφι(ν)* < μτγν. *ἐρίφιον* (βλ.λ.)].

ριφιφί (το) {άκλ.} μέθοδος διάρρηξης που συνίσταται όχι στην απευθείας παραβίαση τής κύριας εισόδου ενός χώρου (καταστήματος, τράπεζας κ.λπ.), αλλά στην πλάγια εισβολή σε αυτόν μέσω ανοίγματος που γίνεται από διπλανό κτήριο σε έναν από τους τοίχους του: *οι κλέφτες λήστεψαν την τράπεζα με τη μέθοδο τού ~.*

[ΕΤΥΜ. Από την ομώνυμη ταινία τού J. Dassin (1954), όπου παρουσιάζεται ληστεία κοσμημάτων με αυτή τη μέθοδο. Η ίδια η γαλλ. λ. rififi (αργκό) σημαίνει «σύγκρουση, καβγάς» και ανάγεται στο ουσ. rif «όπλο, φωτιά»].

Ριχάρδος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. ονόματος Richard < αρχ. γερμ. rîc «δύναμη, ισχύς» + hart «σκληρός, γενναίος». Το όνομα έχει διαδοθεί ευρύτατα στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Richard, γαλλ. Richard, πολ. Ryszard κ.ά.].

ρίχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έριξα, ρίχτηκα, ριγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να πέσει από ψηλότερο σε χαμηλότερο σημείο: *τα δέντρα ρίχνουν τα φύλλα τους το φθινόπωρο* || ~ *κάποιον στη θάλασσα* || ~ *κάτω ένα δέντρο / τον αντίπαλο στο έδαφος / το εχθρικό αεροπλάνο με πύραυλο* (καταρρίπτω) (β) σε φρ. αντί των απρόσωπων ρ. *βρέχει, χιονίζει*: *ρίχνει βροχή, ρίχνει χιόνι, ρίχνει καρεκλοπόδαρα* (= πολλή βροχή) **2.** γκρεμίζω: *έριξε έναν τοίχο, για να μεγαλώσει το σαλόνι* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει την κυρίαρχη θέση που έχει: *με την αποστασία του έριξε την κυβέρνηση* || *ο Π.Α.Ο.Κ. νίκησε τον Π.Α.Ο. και τον έριξε από την κορυφή τής βαθμολογίας* **4.** (α) μειώνω: ~ *τις τιμές / τη θερμοκρασία* || ~ *τις βάσεις για εισαγωγή στα Α.Ε.Ι.* (β) υποβιβάζω: ~ *το επίπεδο τής συζήτησης* **5.** (α) πετώ (κάτι) στον αέρα και σε απόσταση από εμένα με μια δυνατή κίνηση τού χεριού μου: ~ *πέτρα / δίσκο / ακόντιο* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτοξεύω (β) πετώ κάτι μέσα σε κάτι άλλο: ~ *τα σκουπίδια στον κάδο* || ~ *μπάζα σε ένα ρέμα* **6.** πυροβολώ: ~ *σφαίρες / βλήματα / ρουκέτες / όλμους / οβίδες / τουφεκιές* || *φοβήθηκε μήπως οι ληστές τού ρίξουν* **7.** χύνω ολόγυρα, διασκορπίζω (κάτι), ραίνω με (κάτι): *έριχναν ρύζι και κουφέτα στους νεονύμφους* **8.** πείθω με πονηρό τρόπο ή ξεγελώ: ~ *κάποιον με υποσχέσεις* || *λέγε-λέγε την έριξε στο τέλος και του έδωσε τα λεφτά* **9.** (~ *κάποιον σε κάτι*) αδικώ (κάποιον σε κάτι για να ωφεληθώ εγώ), δεν αντιμετωπίζω ισότιμα: *τον έριξαν στη μοιρασιά* || *αισθάνεται ριγμένος· λέει ότι του δίνουν πάντα τα λιγότερα* **10.** (ειδικότ. για φλερτ) καταφέρνω, κάνω (κάποιον) να υποκύψει στις προτάσεις μου, στις επιθυμίες μου: *την έριξε με τα γλυκόλογα* || *ρίχνει τις γυναίκες στο άψε-σβήσε* **11.** αφήνω ή εξωθώ (κάποιον) να καταλήξει (κάπου) (συνήθ. σε κακή κατάσταση): *με τις ιδιωτικοποιήσεις ρίχνουν τους εργαζομένους στην ανεργία* || *η ανέχεια τους έριξε στα χέρια των τοκογλύφων* || *η απογοήτευση τον έριξε στο ποτό* || (για ασθένεια) *η γρίπη τον έριξε στο κρεβάτι* **12.** χτυπώ με συγκεκριμένο τρόπο: ~ *σφαλιάρα / κλοτσιά / χαστούκι / γροθιά*· ΦΡ. ***ρίχνω ξύλο*** δέρνω, ξυλοκοπώ **13.** (για ποινή) επιβάλλω: *ο διοικητής τού έριξε δέκα μέρες φυλακή* **14.** αποδίδω (κάτι) σε (κάποιον): *ο προπονητής έριξε την ευθύνη τής ήττας στους παίκτες* || *έριξαν στον διαχειριστή το φταίξιμο* ΣΥΝ. επιρρίπτω **15.** βάζω (συγκεκριμένο ψηφοδέλτιο) στην κάλπη: ~ *λευκό / άκυρο / ψήφο υπέρ ενός κόμματος* || *τι έριξες;* (τι ψήφισες;) **16.** τοποθετώ: *τι λέτε, ρίχνουμε στον φούρνο κανένα αρνάκι με πατάτες;* **17.** εισηγούμαι, προτείνω, σε φρ. όπως ***ρίχνω το σύνθημα, ρίχνω μια πρόταση / ιδέα στο τραπέζι*** (για συζήτηση) **18.** (για προϊόντα) παρουσιάζω και προωθώ: ~ *καινούργια μοντέλα υπολογιστών στην αγορά* ΣΥΝ. κυκλοφορώ **19.** σε φρ. που δηλώνουν υπεροχή σε ηλικία, ύψος κ.λπ., όπως: *του ρίχνω δέκα χρόνια, σου ρίχνω είκοσι πόντους* (στο ύψος) || *εσύ μη μιλάς· σου ρίχνω μερικά χρονάκια και κάτι παραπάνω ξέρω από σένα!* ♦ (αμετβ.) **20.** ***ρίχνω πυροβολισμούς στον αέρα*** πυροβολώ για εκφοβισμό: *οι ληστές έριξαν δύο πιστολιές στον αέρα και εξαφανίστηκαν* **21.** (τριτοπρόσ. ***ρίχνει***) βρέχει: *από το πρωί ρίχνει συνεχώς·* (μεσοπαθ. ***ρίχνομαι***) **22.** (μτφ.) ορμώ, επιτίθεμαι: *του ρίχτηκαν ληστές* || *ρίχτηκαν στη μάχη* || *ρίχτηκαν στον καβγά·* ΦΡ. (α) ***ρίχνομαι στα πόδια (κάποιου)*** εκλιπαρώ, ικετεύω (κάποιον) (β) ***ρίχνομαι στην αγκαλιά / στον λαιμό (κάποιου)*** πέφτω με πάθος στην αγκαλιά, στον λαιμό (κάποιου) (γ) ***ρίχνομαι στη φωτιά για κάποιον*** θυσιάζομαι για (κάποιον) **23.** (μτφ.) (α) πλησιάζω ερωτικά: *ένας νεαρός στο μπαρ τής ρίχτηκε* (β) κάνω ερωτικές χειρονομίες, παρενοχλώ σεξουαλικά: *της ρίχτηκε μόλις έμειναν μόνοι* || *ρίχνεται σ' όποια γυναίκα συναντήσει* **24.** ασχολούμαι με πάθος, αφοσιώνομαι με ζήλο, δίνομαι σε (κάτι): *ρίχτηκε στις διασκεδάσεις·* ΦΡ. ***ρίχνομαι με τα μούτρα σε (κάτι)*** καταπιάνομαι με ζήλο ή με μεγάλη όρεξη σε (κάτι): ~ *στη δουλειά / στο φαΐ* ● ΦΡ. (α) ***ρίχνω το παιδί*** κάνω έκτρωση: *δεν ήθελε να κρατήσει το παιδί και πήγε και το 'ριξε* (β) ***ρίχνω ένα βλέμμα (σε κάποιον)*** κοιτάζω (κάποιον) με ορισμένη διάθεση (επιθετική, ερωτική, τρυφερή κ.λπ.): *της έριξε ένα βλέμμα όλο τρυφερότητα* || *του έριξε ένα αυστηρό βλέμμα* (γ) ***ρίχνω μια ματιά (κάπου)*** κοιτάζω (κάπου) πρόχειρα: *έριξε μια ματιά στην εφημερίδα και μετά έπεσε για ύπνο* || *ρίξε μια ματιά στον κήπο, γιατί μου φαίνεται ότι άκουσα έναν θόρυβο* (δ) ***ρίχνω ρίζες*** (i) (για φυτό) ριζώνω (ii) μένω πολύ ώρα κάπου ή εγκαθίσταμαι κάπου (ε) ***το ρίχνω (σε κάτι)*** αρχίζω να (κάνω κάτι), επιδίδομαι ή αφοσιώνομαι σε (κάτι): ~ *στο διάβασμα / στο ποτό / στη ντόλτσε βίτα / στα χαρτιά* || ~ *στο αστείο / στο καλαμπούρι / στην πλάκα* (στ) ***το ρίχνω έξω*** αρχίζω τις διασκεδάσεις: *μην κάθεσαι όλη μέρα κλεισμένη στο σπίτι· ρίξ' το λίγο έξω!* || *το ρίχνει έξω συχνά, αλλά πάντοτε συνοδευόμενος από τη σύζυγό του* (ζ) ***ρίχνω (κάτι) πάνω μου*** φορώ ένα ρούχο, συνήθ. για προστασία (από κρύο, υγρασία, ήλιο κ.λπ.): *ρίξε μια ζακέτα πάνω σου, θα κρυώσεις!* (η) ***ρίχνω μπόι / ανάστημα*** ψηλώνω: *μέσα σ' ένα καλοκαίρι έριξε μπόι και με πέρασε στο ύψος* (θ) ***ρίχνω φως (σε κάτι)*** (i) (κυριολ.) φωτίζω (κάτι) (ii) κάνω (κάτι) ξεκάθαρο, ερμηνεύω, φέρνοντας στην επιφάνεια στοιχεία: *η εισαγγελική έρευνα ρίχνει νέο φως στην υπόθεση τού ναυαγίου* (ι) ***ρίχνω πολλά λεφτά*** επενδύω μεγάλα ποσά (κάπου): *έχει ρίξει πολλά λεφτά σ' αυτή την επιχείρηση* (ια) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** βλ. λ. *μαύρος* (ιβ) ***ρίχνω άδεια, να πιάσω γεμάτα*** δοκιμάζω να αποσπάσω ένα μυστικό με έμμεσο τρόπο (ιγ) ***το ρίχνω στην τρελή / στην παλαβή*** κάνω τον ανήξερο: *μόλις τον ρώτησα πότε θα με πληρώσει, το 'ριξε στην τρελή* (ιδ) ***ρίχνω το δηλητήριό μου / το φαρμάκι μου*** λέω κακίες (ιε) ***ρίχνω (κάποιον) στα σίδερα*** φυλακίζω (κάποιον) (ιστ) ***ρίχνω το βάρος μου σε (κάτι)*** αποδίδω σπουδαιότητα σε (κάτι), επικεντρώνω την προσοχή μου σε αυτό: *«δεν υπήρχε καμία προοπτική γι' αυτά τα παιδιά αν συνέχιζαν τον αθλητισμό, έτσι προτίμησαν να ρίξουν όλο τους το βάρος στο σχολείο»* (εφημ.) (ιζ) ***ρίχνω τα χαρτιά*** βλ. λ. *χαρτί* (ιη) ***ρίχνω τον εγωισμό μου*** υποχωρώ, κάνω εγώ το πρώτο βήμα (συνήθ. σε διένεξη): *έριξε τον εγωισμό του και πήγε και της μίλησε αυτός πρώτος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, διώχνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρίφνω < *ρίφτω < αρχ. ῥίπτω. Το -χ- οφείλεται, κατά μία άποψη, σε ανομοίωση και απόσπαση από το σύνθ. ἀπο-ρρίφνω < ἀπο-ρρίφτω < ἀπο-ρρίπτω ή, κατ' άλλη εκδοχή, σε συμφυρμό των αορ. ἔρριψα και ἔρρηξα (τού ρ. ῥήγνυμι). Το αρχ. ῥίπτω < *Fρίπ-jω ανάγεται πιθ. σε θ. *wrī-p-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wrei-p- «στρέφω, γυρίζω» και συνδ. με αρχ. γερμ. rîban (> γερμ. reiben «τρίβω»). Παράγ. ῥιπ-ή, ῥῖψ-ις (-η), ριξ-ιά κ.ά.].

> **ρίχνω - ρίπτω.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, αντίθετα προς το απλό ρήμα που μεταπλάστηκε (*ρίπτω* > **ρίχνω**, όπως και *διώκω* > **διώχνω**, *λύω* > **λύνω**, *δίδω* > **δίνω** κ.λπ.) τα σύνθετα ρήματα διατήρησαν την αρχική μορφή, π.χ. **επιρ-ρίπτω** (πβ. *επι-διώκω, επι-λύω, επι-δίδω* κ.λπ.). Σύνθετα τού **ρίπτω**: **απορ-ρίπτω** (*απόρριψη, απορριπτικός, απορριπτέος*), **καταρ-ρίπτω** (*κατάρριψη, καταρριπτικός*), **επιρ-ρίπτω** (*επίρριψη*), ενώ από το **ρίχνω** πλάστηκε το σύνθετο **απορίχνω** (για εγκύους), διαφορετικό σε σημασία από το **απορρίπτω**. Άλλα σύνθετα τού *ρίπτω*: **ριψο-κίνδυνος, ρίψ-ασπις**. Παράγωγα τού *ρίπτω*: **ριπή** (*εν ριπή οφθαλμού*), **ριπίδι** «βεντάλια», **αναρριπίζω** (τα πάθη) «αναμοχλεύω». **ρίψη**, με μτχ. **ερριμμένος**· από το *ρίχνω* παράγονται τα **ρίξιμο, ριξιά**, με μτχ. **ριγμένος** «αδικημένος».
> Η μετοχή **ερριμμένος** χρησιμοποιείται στην παροιμιώδη ρήση τού Σωκράτη (στα *Απομνημονεύματα* τού Ξενοφώντος ΙΙΙ, 1.7) **«λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐρριμμένα»**, που ο μεν Σωκράτης τη χρησιμοποιεί για να χαρακτηρίσει τον "άτακτο στρατό", αλλά σήμερα δηλώνει τη σύγχυση, την αταξία, την ανακατωσούρα.

ριχτάρι (το) {ριχταρ-ιού | -ιών} ακριβό (συνήθ.) και περίτεχνο ύφασμα που στρώνεται ως διακοσμητικό σε καναπέδες, κρεβάτια κ.λπ.: *μπορείτε με ένα ~ ν' αλλάξετε την εικόνα τού σαλονιού σας.*
[ΕΤΥΜ. < *ριχτός* + παραγ. επίθημα -άρι].

ρίχτερ (το) {άκλ.} καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας Ρίχτερ· ΦΡ. ***κλίμακα Ρίχτερ*** κλίμακα για τη μέτρηση τού μεγέθους των σεισμών: *σεισμική δόνηση πέντε βαθμών τής κλίμακας Ρίχτερ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Richter, από το όνομα τού Αμερικανού σεισμολόγου Charles F. Richter (1900-1985), ο οποίος σε συνεργασία με τον καθηγητή B. Gutenberg επινόησε τη φερώνυμη κλίμακα].

ρίχτι (το) {ριχτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κάθετο τμήμα τού σκαλοπατιού, σε αντίθεση με το οριζόντιο (πάτημα).

ριχτός, -ή, -ό 1. (για ρούχα) (α) ριγμένος στους ώμους: ~ *ζακέτα* ΣΥΝ. ανάρριχτος (β) αυτός που δεν είναι εφαρμοστός: *βάλε κάτι ριχτό, να είσαι άνετα* ● **2.** (για επιφάνειες) επικλινής, γειρτός.

ρίψασπις (ο) {ριψάσπ-ιδος | -ίδων} (αρχαιοπρ.) **1.** (κατά την αρχαιότητα) ο πολεμιστής που έριχνε κάτω την ασπίδα του, εγκατέλειπε τη μάχη και τρεπόταν σε φυγή ΣΥΝ. φυγοπόλεμος, λιποτάκτης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εγκαταλείπει λόγω δειλίας κάθε αγωνιστική προσπάθεια ΣΥΝ. φυγόμαχος, δειλός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίψασπις, -ιδος* < *ῥιψ-* (< *ῥίπτω*) + *ἀσπίς, -ίδος*].

ρίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ενέργεια με την οποία αφήνει ή ωθεί κανείς κάτι να κινηθεί από ύψος προς χαμηλότερο σημείο: *η ~ βομβών από βομβαρδιστικό αεροπλάνο* || *οι ~ νερού από πυροσβεστικό αεροσκάφος* || ~ *αλεξιπτωτιστών* || ~ *εφοδίων / τροφίμων με αλεξίπτωτο* **2.** η βολή, η εκσφενδόνιση: ~ *σφαιρών / βλημάτων / πετρών* **3.** ΑΘΛ. ***ρίψεις*** (οι) τα αγωνίσματα τού δίσκου, τού ακοντισμού, τής σφαίρας και τής σφύρας **4.** αποθέτω κάτι άχρηστο κάπου: *απαγορεύεται η ~ των μπάζων / σκουπιδιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῖψις* < *ῥίπτω* (βλ.λ.)].

ριψοκινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ριψοκινδύνευσα} ♦ **1.** (αμετβ.) εκτίθεμαι σε κίνδυνο (επιχειρώντας κάτι τολμηρό): *ριψοκινδύνευσε για να τη σώσει* ΑΝΤ. προφυλάσσομαι, ασφαλίζομαι ♦ (μετβ.) **2.** εκθέτω τον εαυτό μου σε κίνδυνο, βάζω σε κίνδυνο (κάτι δικό μου): ~ *τη ζωή / την υγεία / την περιουσία / την υπόληψη / τη θέση μου* ΣΥΝ. ρισκάρω ΑΝΤ. εξασφαλίζομαι, κατοχυρώνω **3.** (μτφ.) αποπειρώμαι, αποτολμώ (κάτι): *θα ριψοκινδυνεύσω μια πρόβλεψη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιψοκινδυνῶ (-έω)* (με επίδρ. τού *κινδυνεύω*) < *ῥιψοκίνδυνος* (βλ.λ.)].

ριψοκίνδυνος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που ριψοκινδυνεύει: ~ *αστυνόμος / δημοσιογράφος / οδηγός* ΣΥΝ. παράτολμος ΑΝΤ. συνετός, επιφυλακτικός **2.** (για πράξεις) αυτός που εμπερικλείει κινδύνους: ~ *αποστολή / επιχείρηση / οδήγηση / ανάβαση / κατάβαση / εγχείρημα* ΣΥΝ. παρακινδυνευμένος ΑΝΤ. ασφαλής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιψοκίνδυνος* < *ῥιψ-* (< *ῥίπτω*, αόρ. *ἔρ-ριψ-α*) + συνδ. φωνήεν -ο- + *κίνδυνος*].

RNA (το) ▸ Αρ-Εν-Έι

ρο (το) ▸ ρω

Ροβέρτος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Robert / ισπ.-ιταλ. Roberto < αρχ. γερμ. Hrodebert «λαμπρή φήμη» < hrōd «φήμη» + beraht «λαμπρός»].

ρόβι (το) {ροβ-ιού | -ιών} φυτό που μοιάζει με το μπιζέλι και καλλιεργείται για τους καρπούς του, αλλά και ως ζωοτροφή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όρόβιον* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος), υποκ. τού *όροβος*, λ. που συνδ. με το ουσ. *ἐρέβινθος* (βλ.λ.) και με λατ. ervum «ρόβι». Φαίνεται πως και οι τρεις λ. αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια από άγνωστη γλώσσα τής Α. Μεσογείου].

ροβίθι (το) ‣ ρεβίθι

ροβιθιά (η) → ρεβιθιά

ροβινσώνας (ο) (ως προσηγορικό) πρόσωπο που ναυάγησε σε ερημικό νησί ή σε παραθαλάσσια ερημική τοποθεσία και ζει μακριά από τον κόσμο και τον πολιτισμό χάρη στην επινοητικότητά του και στις τεχνικές γνώσεις του: *«ένας σύγχρονος ~, που εγκατέλειψε μαζί με την οικογένειά του τον πολιτισμό, για να ζήσει στη ζούγκλα τής Κ. Αμερικής, φτειάχνοντας τη δική του ουτοπία»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. Robinson Crusoe (Ροβινσών Κρούσος), ήρωα τού ομώνυμου μυθιστορήματος (1719-1722) τού Daniel Defoe].

ροβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ροβολάς... | ροβόλησα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κατεβαίνω γρήγορα από ύψωμα (λόφο, βουνό) σε πεδιάδα: *«λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα»* (δημοτ. τραγ.) ♦ **2.** (μετβ.) (λογοτ.) ωθώ (κάποιον) να κατεβεί με ορμή προς τα κάτω, να κατηφορίσει: *τόσες ψυχές ροβόλησε στον Άδη...* ‖ *«ροβόλα τα, τα γίδια και τα πρόβατα»* (δημοτ. τραγ.). — **ροβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **ρεβο-βολῶ* (με απλολογία και προληπτ. αφομοίωση τού -ε) < *ρέβω* «καταρρέω» (βλ.λ.) + *-βολῶ* (< *βάλλω*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *ροβολεύω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώ*) < ιταλ. rubellare / γαλλ. rebeller «επαναστατώ» (< λατ. rebellāre < rebellis «επαναστάτης, αποστάτης» < re- «ανα-») + -bellis < bellum «πόλεμος»). Τέλος, κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε ιταλ. rivolāre «ξαναπετώ, γυρίζω, επιστρέφω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + volāre «πετώ»].

ρόγα (η) {ρογών} (λαϊκ. για υπηρέτες, αγρότες ή κτηνοτρόφους) ο μισθός, η αμοιβή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρογεύω* (υποχωρητ.) < λατ. erogāre «αποδίδω χρηματική αμοιβή, δαπανώ» < e- πρόθεμ. + rogāre «αιτώ, ερωτώ, προτείνω»].

Ρογήρος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ρογῆρος* < μέσ. γερμ. Roger «διάσημη λόγχη» < αρχ. γερμ. hrōd «φήμη» + gēr «λόγχη, δόρυ»].

ρόγχος (ο) **1.** η θορυβώδης αναπνοή ανθρώπου που κοιμάται, που ροχαλίζει ΣΥΝ. ροχάλισμα, ροχαλητό· ΦΡ. ***επιθανάτιος ρόγχος*** η θορυβώδης και δύσκολη αναπνοή ατόμου που πεθαίνει ● **2.** ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) οι παθολογικοί ήχοι που παράγονται κατά την ακρόαση των πνευμόνων σε ασθενείς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρογχός* «λαχάνιασμα» < αρχ. *ρέγχω* / *ρέγκω* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρέγχω*)].

ρόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο τροχός: *~ αυτοκινήτου / λεωφορείου* ‖ *μπροστινές / πισινές ~* ‖ *καρέκλα με ρόδες* (γραφείου) ‖ *αναπηρικό καροτσάκι με ρόδες*· ΦΡ. ***ρόδα είναι και γυρίζει*** η ζωή χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταβολές, τίποτε δεν είναι μόνιμο σε αυτό τον κόσμο **2.** ΝΑΥΤ. το τμήμα τού τιμονιού που είναι κυκλικό και το χειρίζεται ο πιλότος **3.** (συνεκδ.-λαϊκ.) το ιδιωτικό αυτοκίνητο ή το μηχανάκι: *έχει ~ και κυκλοφορεί*. — (υποκ.) **ροδίτσα** κ. **ροδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. roda < λατ. rota «τροχός»].

ρόδακας (ο) {ροδάκων} **1.** το γλυπτό κόσμημα που έχει σχήμα μικρού ρόδου ● **2.** (στη γοτθική αρχιτεκτονική) κυκλικό άνοιγμα, στην πρόσοψη ναού, πάνω από τον πυλώνα, διακοσμημένο με υαλογραφήματα που αφήνουν να διεισδύει στα υψηλότερα τμήματα τού εσωτερικού χώρου ένα απαλό φως ● **3.** ΒΟΤ. η ακτινωτή διάταξη των φύλλων ορισμένων φυτών στην επιφάνεια τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. < *ρόδο* + παραγ. επίθημα *-αξ* / *-ακας*, πβ. *θώρ-ακας*].

ροδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή ρόδα: *έπιπλο για την τηλεόραση με ροδάκια*.

ροδακινιά (η) ‣ ρωδακινιά

ροδάκινο (το) ‣ ρωδάκινο

ροδαλός, -ή, -ό αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: *~ μάγουλα / επιδερμίδα* ΣΥΝ. τριανταφυλλένιος. — **ροδαλότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ροδαλός* < αρχ. *ρόδον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλός*, πβ. *όμ-αλός, άπ-αλός*].

ροδάμνι κ. **ροδάμι** (το) {ροδαμν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΒΟΤ. ο βλαστός, το κλωνάρι: *«να μπουμπουκιάσει το κλαρί, ν' ανοίξει το ~»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *ρόδαμνος* / *ράδαμνος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *όρόδαμνος* / αιολ. *Fρόδαμνος*. Οι τ. αυτοί ανάγονται πιθ. σε ρ. *wrəd-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wrād- «ρίζα», πβ. λατ. rādix (> γαλλ. racine, ισπ. raiz), αρχ. γερμ. wurz (> γερμ. Wurzel), αλβ. rrānzë κ.ά. Ομόρρ. *ρίζα* (< **Fρίδ-jα*)].

ροδάμυλο (το) {ροδαμύλ-ου | -ων} ΒΟΤ. αμυλοειδής ουσία που εμπεριέχεται στα κύτταρα των φύλλων των φυτών.

Ροδάνθη (η) γυναικείο όνομα.

ροδάνθη (η) {ροδανθών} ΙΑΤΡ. εξάνθημα τού δέρματος, που χαρακτηρίζεται από ροδόχροες κηλίδες και οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες: *συφιλιδική ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρόδον* + *-άνθη* < *ἄνθος*].

ροδάνι (το) {ροδαν-ιού | -ιών} εργαλείο με το οποίο μαζεύεται το νήμα τής ανέμης σε μασούρια· ΦΡ. (μτφ.) ***η γλώσσα (κάποιου) πάει ροδάνι*** βλ. λ. *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ροδάνη* «νήμα, υφάδι, στριμμένη κλωστή» (με αλλαγή γένους, πβ. *καλάμι*) < *ροδανός* / *ραδαλός* / *ραδινός* (οι κώδικες δεν παρέχουν την ίδια γραφή). Βλ. λ. *ραδινός*].

ροδανίζω ρ. μετβ. {μτγν.} (λαϊκ.) τυλίγω το νήμα τής ανέμης σε μασούρια ΣΥΝ. μασουρίζω. — **ροδάνισμα** (το).

Ροδανός (ο) ποταμός τής Ν. Γαλλίας που εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rhodanus (> γαλλ. Rhône), αβεβ. ετύμου, ίσως προ Ι.Ε. *rod- «ρέω»].

ροδάτος, -η, -ο [μεσν.] ρόδινος (βλ.λ.).

ροδαυγή (η) {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η ανατολή τού ηλίου, που συνοδεύεται και χαρακτηρίζεται από εκπομπή απαλού ρόδινου φωτός.

ροδέλα (η) {δύσχρ. ροδελών} **1.** μικρός μεταλλικός δακτύλιος, που τοποθετείται μαζί με τη βίδα που θέλουμε να σφίξουμε ΣΥΝ. παράκυκλος **2.** (σπάν.) καθετί που μοιάζει εξωτερικά με ροδέλα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. rodela, υποκ. τού roda (βλ. κ. *ρόδα*)].

ροδέλαιο (το) [μτγν.] {ροδελαί-ου | -ων} εύοσμο, άχρωμο ή υποκίτρινο αιθέριο έλαιο, που λαμβάνεται με απόσταξη από τα φρέσκα πέταλα τής τριανταφυλλιάς και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την ποτοποιία κ.α.

Ροδεσία (η) (παλαιότ.) η Ζιμπάμπουε (βλ.λ.).

ροδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ροδιού **2. ροδί** (το) το ίδιο το χρώμα τού ροδιού.

ρόδι κ. (λαϊκ.) **ρόιδι** [μεσν.] κ. **ρόιδο** (το) {ροδ-ιού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής ροδιάς που έχει το μέγεθος μεγάλου πορτοκαλιού, περίπου σφαιρικό σχήμα, φλούδα λεία, κιτρινοκαστανωπό έως κόκκινο χρωματισμό και πολύσπερμο καρπό: *την Πρωτοχρονιά σπάμε ένα ~ για γούρι*· ΦΡ. (α) ***τα κάνω ρόιδο*** οδηγώ τα πράγματα σε άσχημο σημείο, τα θαλασσώνω, τα κάνω μούσκεμα: *τον τελευταίο καιρό μού τα 'χεις κάνει ρόιδο* (β) ***σπάει το ρόδι*** παύει η ατυχία: *τους τελευταίους μήνες όλο ατυχίες έχω· ελπίζω με την καινούργια δουλειά που ξεκινώ να σπάσει το ρόδι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροΐδιν* (με αναβιβασμό τού τόνου και έκκρουση) < μτγν. *ροΐδιον*, υποκ. τού αρχ. *ρόα* / *ροιά*, πιθ. < **ροF-ιά*, που εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ρέω* (βλ.λ.) λόγω τού άφθονου χυμού που περιέχει το φρούτο ή λόγω των καθαρτικών ιδιοτήτων του. Η εκδοχή αυτή θα απέκλειε τη σύνδεση με το μυκ. ro-i-ko, αφού δεν εμφανίζει το επανασυντεθειμένο δίγαμμα *(-F-)*].

ροδιά κ. **ροϊδιά** (η) μικρό δέντρο που ευδοκιμεί ιδιαίτερα σε βαθιά και πηλώδη εδάφη και καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το ρόδι. — (υποκ.) **ροδίτσα** (η).

ροδιακός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με το νησί τής Ρόδου: *~ πέλαγος / διάλεκτος* ΣΥΝ. ροδίτικος.

ροδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ρόδισ-α, -μένος} **1.** παίρνω ροδοκόκκινο χρώμα, ψήνομαι: *ρόδισε το ψωμί / το ψητό* ΣΥΝ. ροδοκοκκινίζω **2.** (τριτοπρόσ.) ***ροδίζει*** ανατέλλει ο ήλιος, χαράζει, ξημερώνει. — **ρόδισμα** (το).

ρόδινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από ρόδα (τριαντάφυλλα): *~ στεφάνι* **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: *~ ανταύγειες / μάγουλα* ΣΥΝ. ροδοκόκκινος, τριανταφυλλής **3. ρόδινο** (το) το ίδιο το χρώμα τού ρόδου ΣΥΝ. τριανταφυλλί, ροζ **4.** (μτφ.) ευοίωνος, αίσιος: *~ μέλλον / προοπτικές* ‖ *η κατάσταση δεν είναι ~* (δεν εμπνέει αισιοδοξία) ‖ *δεν είναι όλα ρόδινα στη ζωή* (δεν είναι όλα εύκολα στη ζωή, υπάρχουν δυσκολίες και απογοητεύσεις εκτός από επιτυχίες και χαρές).

ρόδιο (το) {ροδίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Rh), που δεν οξειδώνεται ούτε θαμπώνει από τον ατμοσφαιρικό αέρα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων για προφύλαξή τους (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. rhodium (< αρχ. *ρόδον*)· ονομάστηκε έτσι από το χρώμα των ενώσεων που σχηματίζει].

Ρόδιος, -ία, -ο ‣ Ρόδος

ρόδισμα (το) ‣ ροδίζω

ροδίτης (ο) [μτγν.] {ροδιτών} **1.** κρασί που περιέχει εκχύλισμα ρόδων ή έχει το άρωμα ροδοπετάλων ● **2.** γλυκό σταφύλι με ρόδινο χρώμα.

ροδίτικος, -η, -ο → Ρόδος

ροδίτσα (η) ‣ ρόδα

ρόδο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς, το τριαντάφυλλο: *η Κοιλάδα των Ρόδων στη Βουλγαρία* ‖ *μάγουλα στο χρώμα τού ρόδου*· ΦΡ. (α) ***ρόδο αμάραντο*** βλ. λ. *αμάραντος* (β) (παροιμ.) ***απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι*** βλ. λ. *αγκάθι* (γ) (παροιμ.) ***δεν υπάρχει ρόδο χωρίς αγκάθι*** τίποτε δεν είναι τέλειο και εντελώς ακίνδυνο, ακόμη και το πιο καλό και όμορφο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόδον* / *βρόδον* < **Fρόδ-ον* (ήδη μυκ. wo-do-we = *ρόδο-εν*, wo-di-jo = *ρόδιος*) < *wr̥do-, πιθ. δάνειο < αρχ. περσ. *wr̥da- (> αρμ. vard «ρόδο», αραβ. ward, αραμ. wardā κ.ά.). Ανεξακρίβωτη παραμένει η ακριβής σχέση τής λ. με το συνώνυμο λατ. rosa, αν και πιθανότερη θεωρείται η εκδοχή τού περσικού δανείου (< *wr̥da-) μέσω τής ετρουσκικής γλώσσας. Δεν υπάρχει τεκμηριωμένη σύνδεση με το αραβ. warada «ανθίζω», waruda «κοκκινίζω» ή με λατ. rubus «βάτος»].

ροδοδάκτυλος, -η, -ο [αρχ.] (λογοτ.) αυτός που έχει ρόδινα δάχτυλα: *«σαν ήρθε η ~ νυχτοθρεμμένη αυγούλα»* (Ζ. Σίδερης από τη σχολική μετάφραση τού Ομήρου).

ροδοδάφνη (η) [μτγν.] {ροδοδαφνών} η πικροδάφνη (βλ.λ.).

ροδόδεντρο (το) [μτγν.] αειθαλής θάμνος ή δέντρο με κόκκινα, μοβ, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό, τού οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται στην ξυλογραφία λόγω τής σκληρότητάς του.

ροδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ροδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ρόδο στο χρώμα ή το άρωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ροδοζάχαρη (η) {χωρ. πληθ.} γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από ροδοπέταλα βρασμένα σε διάλυμα ζάχαρης ΣΥΝ. τριαντάφυλλο γλυκό.

ροδοζύμωτος, -η, -ο αυτός που μοιάζει να είναι ζυμωμένος με ρόδα, ο ροδόχρωμος. Επίσης **ροδοζυμωμένος**.

ροδόκηπος (ο) [1835] κήπος γεμάτος τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδώνας, ροδότοπος.

ροδοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {ροδοκοκκίνισ-α, -μένος} (κυριολ. κ. μτφ.)

γίνομαι ροδοκόκκινος. αποκτώ ροδοκόκκινο χρώμα: *ροδοκοκκίνισε η πίτα! το κρέας.* — **ροδοκοκκίνισμα** (το).

ροδοκόκκινος, -η, -ο αυτός που είναι ελαφρώς κόκκινος: ~ *χρώμα / ανταύγεια* || ~ *μάγουλα.*

Ροδόλφος (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Rodolfo / γαλλ. Rodolphe < γερμ. Rudolf < αρχ. γερμ. Hrodulf < hrōd «φήμη» + wulf «λύκος»].

ροδομάγουλος, -η, -ο αυτός που έχει μάγουλα στο χρώμα τού ρόδου, ελαφρώς κόκκινα.

ροδόμελι (το) [μτγν.] {ροδομελ-ιού | -ιών} φαρμακευτικό διάλυμα μελιού και αρώματος από ρόδα.

ροδόμηλο (το) [μτγν.] **1.** μήλο με ρόδινο χρώμα **2.** γλύκυσμα από κυδώνι και ροδοπέταλα.

ροδομύριστος, -η, -ο αυτός που μυρίζει σαν τριαντάφυλλο.

ροδόνερο (το) το ροδόσταμο (βλ.λ.).

ροδόξιδο (το) ξίδι που είναι αρωματισμένο με ροδοπέταλα.

ροδόξυλο (το) ξύλο με ελαφρώς κόκκινη απόχρωση, που λαμβάνεται από διάφορα τροπικά δέντρα τής Βραζιλίας, τής Ονδούρας, τής Τζαμάικας, τής Αφρικής και τής Ινδίας.

ροδοπεριχυμένος, -η, -ο ραντισμένος με ροδόνερο ή σκεπασμένος με ροδοπέταλα. Επίσης **ροδοπερίχυτος**.

ροδοπέταλο (το) [1889] {ροδοπετάλων} το πέταλο τού ρόδου ΣΥΝ. ροδόφυλλο· ΦΡ. ***δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα*** δρόμος εύκολος και ευχάριστος· για καταστάσεις άνετες και ωραίες: *η ζωή δεν είναι ~.*

ροδόπεπλος, -η, -ο [μτγν.] (λογοτ.) αυτός που έχει πέπλο με ρόδινο χρώμα.

Ροδόπη (η) **1.** οροσειρά τής ΒΔ. Θράκης στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα **2.** ***νομός Ροδόπης*** νομός τής Κ. Θράκης με πρωτεύουσα την Κομοτηνή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥοδόπη*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η οροσειρά έλαβε το όνομά της από τη *Ῥοδόπη*, σύζυγο τού Αίμου, η οποία μεταμορφώθηκε σε βουνό, επειδή καυχήθηκε πως ήταν ομορφότερη από τη θεά Ήρα. Από ετυμολογικής πλευράς φαίνεται ότι το όνομα αποτελεί σύνθετο των λ. *ῥόδον* και *-όπη* < θ. *οπ-* (βλ. λ. *ὄψη*), με τη σημ. «ροδόμορφη, ροδοπρόσωπη»].

Ρόδος (η) **1.** το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων· ΦΡ. ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** βλ. λ. *ιδού* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και τού νομού Δωδεκανήσου. — **Ροδίτης** [μτγν.] κ. (λόγ.) **Ρόδιος** [αρχ.] (ο), **Ροδίτισσα** κ. (λόγ.) **Ρόδια** κ. **Ροδία** (η), **ροδίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **ροδιακός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥόδος*, αβεβ. ετύμου. Είναι πιθ. η απλή αναγωγή στο ουσ. *ῥόδον*, εφόσον οι αρχαίοι κάτοικοι τού νησιού υιοθέτησαν το ρόδο ως έμβλημα τού θεού τού Ηλίου. Επιπλέον έχει αξιολογηθεί ως αρκετά πιθανή η μνεία τής Ρόδου στην Π.Δ. (*Γένεσις* 10, 4), όπου οι Εβδομήκοντα απέδωσαν με τη λ. *Ῥόδιοι* το εβρ. όν. Dodanim / Rodanim ενός εγγονού τού Ιάφεθ].

ροδόσταμο κ. **ροδόσταμα** κ. **ροδόσταγμα** (το) **1.** αρωματικό απόσταγμα από ροδοπέταλα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και την αρωματοποιία: *«σε πότισα ~, με πότισες φαρμάκι»* (τραγ.) **2.** διάλυμα ροδελαίου σε νερό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροδόσταμα(ν)* < μτγν. *ῥοδόσταγμα* (με προληπτ. αφομοίωση τού *-γ-* και απλοποίηση των ομοίων συμφώνων) < *ῥόδον* + *στάγμα* < *στάζω*].

ροδοστέφανος, -η, -ο [1894] ροδοστεφανωμένος (βλ.λ.).

ροδοστεφανωμένος, -η, -ο [1823] στεφανωμένος με ρόδα: ~ *Αφροδίτη*. Επίσης **ροδοστεφάνωτος** [1823].

ροδοστεφής, -ής, -ές [μτγν.] {ροδοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) ροδοστεφανωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ροδοστόλιστος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι στολισμένος με ρόδα.

ροδότοπος (ο) τόπος κατάφυτος από τριανταφυλλιές ΣΥΝ. ροδώνας.

ροδούλα (η) ➧ ρόδα

ροδόφυλλο (το) [μεσν.] {ροδοφύλλ-ου | -ων} το ροδοπέταλο.

ροδοχαράζω ρ. [1895] {ροδοχάραξα} ανατέλλω με ρόδινο χρωματισμό: ~ *η μέρα.* — **ροδοχάραμα** (το).

ροδόχροια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ρόδινη χροιά.

ροδόχρους, -ους, -ουν {ροδόχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ρόδινο χρώμα ΣΥΝ. ροδόχρωμος, ρόδινος, τριανταφυλλής **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***ροδόχρους ακμή*** δερματοπάθεια με χαρακτηριστικού χρώματος αλλοιώσεις ακμής (β) ***ροδόχρους πιτυρίαση*** δερματοπάθεια που οφείλεται σε μύκητες· οι βλάβες έχουν ρόδινο χρώμα και οδηγούν σε απολέπιση τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥοδόχρους* < *ῥόδον* + *-χρους* / *-χροος* < αρχ. *χρώς, χρωτός* «δέρμα» (βλ. λ. *χροιά, χρώμα*)].

ροδόχρωμος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει ρόδινο, τριανταφυλλί χρώμα.

ροδώνας (ο) τόπος κατάφυτος με τριανταφυλλιές ΣΥΝ. ροδότοπος, ροδόκηπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥοδών*, *-ῶνος* < αρχ. *ῥόδον*].

ροδωνιά (η) [αρχ.] **1.** η τριανταφυλλιά **2.** ο ροδώνας, ο ροδότοπος.

ροζ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου, ρόδινος: ~ *πουκάμισο / γραβάτα / φούστα* **2.** αυτός που έχει ερωτικό περιεχόμενο: ~ *σκάνδαλα στην πολιτική σκηνή* || *το περιοδικό αυτό δημοσιεύει ~ ιστορίες σε συνέχειες*· ΦΡ. ***ροζ τηλέφωνα*** βλ. λ. *τηλέφωνο* **3. ροζ** (το) το χρώμα τού ρόδου· χρώμα που προκύπτει από την ανάμειξη κόκκινου και άσπρου ΣΥΝ. ρόδινο, τριανταφυλλί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. επίθ. rose < rose «ρόδο» < λατ. rosa].

Ρόζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. κύρ. όν., που προέρχεται από το λατ. rosa «ρόδο»].

ροζακί κ. **ραζακί** (το) {ροζακ-ιού | -ιών} ποικιλία σταφυλιού.
[ΕΤΥΜ. Ο τ. *ραζακί* < τουρκ. razaki, ενώ ο τ. *ροζακί* προέρχεται από τον πληθ. *ροζακιά* < λατ. rosacea, τού επιθ. rosaceus «ρόδινος» (< rosa «ρόδα»). Θεωρείται πιθανό η τουρκ. λ. razaki να είναι επίσης λατινογενής].

ροζάριο (το) {ροζαρί-ου | -ων} **1.** σειρά προσευχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** (συνεκδ.) το κομποσκοίνι που χρησιμοποιείται για να μετράει κανείς τον αριθμό των προσευχών αυτών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosario < λατ. rosarium «ροδώνας, γιρλάντα με ρόδα» < rosa «ρόδο»].

ροζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει ροζ χρώμα: ~ *κρασί.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rosé < rose «ροζ»].

ροζέτα (η) {ροζετών} **1.** έμβλημα σε παράσημο, που έχει σχήμα ρόδου: *μια ~ στο πέτο* **2.** (α) ανάγλυφο κόσμημα με σχήμα ρόδου (β) στρογγυλό διακοσμητικό στοιχείο συνήθ. σε σχήμα λουλουδιού **3.** δαχτυλίδι διακοσμημένο με λεπτούς πολύτιμους λίθους και σχήμα τριαντάφυλλου ● **4.** διαμάντι πολυεδρικό στο επάνω του μέρος και επίπεδο στο κάτω ● **5.** γύψινη ή ξύλινη διακοσμητική κορνίζα, που καλύπτει τη βάση φωτιστικού στο ταβάνι ή τοποθετείται στο μέσον του για διακοσμητικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosetta, υποκ. τού rosa «ρόδο» (< λατ. rosa)].

ροζιάζω ρ. αμετβ. {ρόζιασ-α, -μένος} βγάζω, αποκτώ ρόζους: *από την πολλή γεωργική δουλειά ρόζιασαν τα χέρια του.* — **ρόζιασμα** (το).

ροζιάρης, -α, -ικο {ροζιάρηδες} γεμάτος ρόζους: ~ *ξύλο / χέρι.* Επίσης **ροζιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ρόζος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *κοκκαλ-ιάρης, κλαψ-ιάρης, ψειρ-ιάρης*].

ρόζιασμα (το) ➧ ροζιάζω

ροζμπίφ κ. **ροσμπίφ** (το) {άκλ.} μοσχαρήσιο κοκκινιστό κρέας με καρυκεύματα: ~ *με μακαρόνια.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rosbif < αγγλ. roast-beef «ψητό βοδινό»].

ρόζος (ο) **1.** ΒΟΤ. ο οφθαλμός, το εξόγκωμα στον κορμό δέντρου ή στη βάση κλαδιού· (ειδικότ. σε ξύλινη σανίδα) εξόγκωμα που δυσχεραίνει την επεξεργασία τού ξύλου και υποβαθμίζει την ποιότητά του **2.** μικρή προεξοχή τού δέρματος στις παλάμες των χεριών ή στα πέλματα των ποδιών, που έχει σκληρυνθεί· κάλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄζος* (βλ.λ.), με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *ῥίζα*].

ροή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (για υγρά) η συνεχής κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση και η ποσότητα τού υγρού που ρέει στην επιφάνεια υδάτινου ρεύματος: ~ *νερού / ποταμού / θάλασσας / λαδιού / αίματος* ΣΥΝ. ρεύμα, ρεύση, τρέξιμο **2.** ΦΥΣ. η συνεχής κίνηση ρευστού (υγρού ή αερίου) προς ορισμένη κατεύθυνση **3.** η κίνηση ρευστού, καθώς αυτό εγκαταλείπει βαθμιαία το δοχείο μέσα στο οποίο ήταν περιορισμένο: *μειώθηκε η ~ τού πετρελαίου* **4.** (γενικότ.) η ακολουθία, μια σειρά στοιχείων, στην οποία υπάρχει διαρκής κίνηση τού ενός πίσω ή μετά το άλλο ή εναλλαγή τους: ~ *κυκλοφορίας αυτοκινήτων* || ~ *ειδήσεων / πληροφοριών / εικόνων / γεγονότων / επιβατών* **5.** (για την ομιλία) η συνεχής διαδοχή των λόγων: *διαταράσσω / διακόπτω τη ~ τού λόγου κάποιου* ΣΥΝ. συνέχεια **6.** (μτφ.) η πορεία, η εξέλιξη, η συνέχεια: *περισσότερες πληροφορίες για το θέμα θα έχουμε κατά τη ~ τού δελτίου ειδήσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοή* < *ῥέω* (βλ.λ.)].

ροΐ (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} ελαιοδοχείο με μακρύ λεπτό στόμιο, από όπου ρίχνει κανείς λάδι στο φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρογίον* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) υποκ. τού αρχ. *ῥοή*].

ρόιδι (το) ➧ ρόδι

ροϊδιά (η) → ροδιά

ρόιδο (το) → ρόδι

ροίζος (ο) ΙΑΤΡ. ο κραδασμός που προκαλείται από τον στροβιλισμό τού αίματος μέσα από στενωμένη καρδιακή βαλβίδα (στένωση μιτροειδούς) και γίνεται αντιληπτός κατά την ψηλάφηση και την ακρόαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοῖζος* < **ῥοῖβ-jος* < *roigʷ-jos, εκφραστ. ονοματοποιημένη λ., χωρίς αντιστοιχίες σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτήν, η λ. συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *ῥοῖβδος* «σφύριγμα, οξύς ήχος, θόρυβος», που εμφανίζει το επίθημα *-δος* πολλών ονοματοποιημένων όρων, λ.χ. *ἄρα-δος, κέλα-δος, ὅμα-δος*. Αν, ωστόσο, δεχθούμε ανάλυση **ῥοῖσ-δος*, τότε ο μορφολογικός σχηματισμός πρέπει να έχει ακολουθήσει παρόμοια πορεία με τη λ. *φλοῖσβος* (βλ.λ.). Η λ. *ῥοῖζος* δήλωνε κυρ. τον θόρυβο των κυμάτων τής θάλασσας και το σφύριγμα τού ανέμου].

ροϊχλίνειος, -α, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται στον Γερμανό ελληνιστή J. Reuchlin· συνήθ. στη ΦΡ. ***ροϊχλίνεια προφορά*** η προφορά τής Νέας Ελληνικής (βυζαντινής και νεότερης)· συνήθ. αντιδιαστέλλεται στην ερασμική προφορά ΣΥΝ. νεοελληνική, ιωτακιστική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού ανθρωπιστή και φιλολόγου J. Reuchlin (1455-1522), ο οποίος δημοσίευσε μια ελληνική γραμματική και διάφορα φυλλάδια, όπου υποστήριζε τη νεοελληνική (ιωτακιστική) προφορά όλων των φάσεων τής γλώσσας].

ροκ (το/η) {άκλ.} **1.** μουσικό κίνημα που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. κατά τη δεκαετία τού 1950 με κύριο χαρακτηριστικό την έντονη δυνατή μουσική με επαναλαμβανόμενους ρυθμούς και την αντισυμβατικότητα: *σκληρό ή χαρντ ~* (με διατήρηση τού ρυθμικού στοιχείου και υπερτονισμό τής ηλεκτρικής κιθάρας με σόλο και παραμορφώσεις) || *χέβι μέταλ ~* || *πανκ ~* || *κλασικό ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω μουσικό είδος: ~ *συγκρότημα / μουσική / στυλ*· ΦΡ. ***ροκ όπερα*** δράμα συνδυασμένο με ροκ μουσική· ως όρος πλάστηκε για να δείξει την τάση τής ροκ μουσικής να αποσπαστεί από τον πιο

ευτελή συσχετισμό με την ποπ και από την εμπορευματοποίηση τού ροκ-εν-ρολ, πβ. λ. *μιούζικαλ*.
[ΕΤΥΜ. Από την αγγλ. φρ. rock and roll / rock 'n' roll, η οποία περιλαμβάνει τα ρ. rock «κουνώ, σείω, ταλαντεύομαι» και roll «κυλώ, περιστρέφω». Η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1951 στις Η.Π.Α. από έναν ντισκ-τζόκεϊ, προερχόμενη από το τραγούδι «My baby rocks me with a steady roll». Η λ. rock (όπως και η λ. jazz, βλ. λ. *τζαζ*), στην αργκό, είχε επίσης την σημασία της σεξουαλικής πράξης].

ρόκα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) υφαντουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτής, ξύλινης ράβδου, στην άκρη τής οποίας τύλιγαν το νήμα μαλλιού ή βαμβακιού που προόριζαν για γνέσιμο οι γυναίκες ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) ηλακάτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. rocca < γοτθ. rukka].

ρόκα² (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτοφυές φυτό τού οποίου οι βλαστοί χρησιμοποιούνται ως σαλατικό· επίσης καλλιεργείται και ως κτηνοτροφικό φυτό **2.** ο κώνος τού καλαμποκιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ruca (που παρετυμολογήθηκε στην Ελληνική προς το *ρόκα*) < λατ. erūca (brassica) «ερούκα η κράμβη»].

ροκάκιας (ο) {χωρ. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ η ροκ μουσική και ασχολείται με αυτή συστηματικά (αγοράζει δίσκους, βιβλία κ.λπ.) ΣΥΝ. ροκάς.
[ΕΤΥΜ. < *ροκ* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας*].

ροκαμπίλι (η) {άκλ.} **1.** ροκ μουσική των λευκών, που έχει τις ρίζες της στον αμερικανικό Νότο στα μέσα τής δεκαετίας τού '50 **2.** (συνεκδ. στο αρσ. για πρόσ.) αυτός που ακούει συστηματικά την παραπάνω μουσική, ντύνεται και χτενίζεται αναλόγως. Επίσης (οικ.) **ροκαμπιλάς** (ο) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. rockabilly < rock (βλ. λ. *ροκ*) + (hill) billy «βουνήσιος, από τα βουνά τού αμερ. Νότου (κυρ. τα Απαλλάχια όρη)», όπου Billy χαϊδευτ. κύρ. όν.].

ροκάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κρόταλο (ξύλινο, μεταλλικό ή πλαστικό) που παράγει ξερό και δυνατό ήχο και λειτουργεί σαν μύλος, με την περιστροφή οδοντωτού τροχού γύρω από τη λαβή του • **2.** το ροκάνι (βλ.λ.).

ροκάνι (το) {ροκαν-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση ξύλινων επιφανειών ΣΥΝ. πλάνη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥυκάνη*, τού οποίου το επίθημα *-άνη* χαρακτηρίζει λ. που δηλώνουν εργαλεία, λ.χ. *δρεπ-άνη, σκαπ-άνη*. Η λ. ανάγεται πιθ. σε θ. *ruk-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *reuk- «μαδώ, γδέρνω» (αν και απουσιάζει το αναμενόμενο προθεμ. φωνήεν, βλ. λ. *ορυχείον*) και, ως εκ τούτου, συνδ. με λατ. runcāre «σκαλίζω» (πβ. κ. ιρλ. rucht «χοίρος»). Η σύνδ. με σανσκρ. srúc «μακριά κουτάλα για τις θυσίες» δεν φαίνεται πιθανή].

ροκανίδι (το) {ροκανιδ-ιού | -ιών} το υπόλειμμα από το ξύσιμο ξύλινων επιφανειών ή την κοπή ξύλων ΣΥΝ. πλανίδι.
[ΕΤΥΜ. < *ροκάνι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, λ.χ. *βρισ-ίδι, στρωσ-ίδι*].

ροκανίζω ρ. μετβ. {ροκάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξομαλύνω την επιφάνεια ενός ξύλου με ροκάνι ΣΥΝ. πλανίζω **2.** (μτφ.-εκφραστ.) μασώ (κάτι) σκληρό: *~ παξιμάδι* || *ο σκύλος ροκάνιζε ένα κόκκαλο* **3.** (μτφ.) (α) καταξοδεύω, κατατρώγω: *ροκάνισε όλη την περιουσία τού πατέρα του*· ΦΡ. ***ροκανίζω τον χρόνο*** καθυστερώ σκοπίμως για το συμφέρον μου (β) υπονομεύω κάποιον φθείροντάς τον λίγο-λίγο: *του ροκανίζουν τη θέση διαδίδοντας ανά καιρούς διάφορα εις βάρος του.* — **ροκάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουκανίζω* < μτγν. *ῥυκανίζω* < *ῥυκάνη* (βλ. κ. *ροκάνι*)].

ροκάς (ο) {ροκάδες} (καθημ.) αυτός που αγαπά πολύ το ροκ (μουσική και χορό) και μιμείται το ντύσιμο και τους τρόπους των δημοφιλών τραγουδιστών τής ροκ. Επίσης **ρόκερ** {άκλ.}.

ροκέ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η μετακίνηση κατά δύο τετράγωνα τού βασιλιά προς τα αριστερά *(μεγάλο ~)* ή προς τα δεξιά *(μικρό ~)* και η ταυτόχρονη (σε μία κίνηση) τοποθέτηση τού πύργου δίπλα του και προς το κέντρο· γίνεται με σκοπό να μεταφερθεί ο βασιλιάς σε ασφαλέστερη θέση κατά το άνοιγμα τής παρτίδας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roquer < παλ. γαλλ. roc «πύργος» < δημώδ. λατ. rocca «βράχος»].

ροκενρόλ κ. **ροκ-εν-ρόλ** (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. ρυθμική μουσική που πρωτοεμφανίστηκε ως είδος στις Η.Π.Α. στις αρχές τής δεκαετίας τού 1950 και εξαπλώθηκε αργότερα στη νεολαία τής Ευρώπης και ολόκληρου τού κόσμου· προήλθε από την ανάμειξη τής λαϊκής μουσικής των μαύρων (το ρυθμ εν μπλουζ) και τής μουσικής των λευκών (κυρ. την κάντρι γουέστερν) **2.** (συνεκδ.) ο λικνιστικός χορός που χορεύεται με αυτή τη μουσική και έχει μέτρο 4/4.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ροκ*].

ρόκερ (ο) → ροκάς

ροκιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) (συνηθ. στον πληθ.) ροκ μουσικό κομμάτι ή παίξιμο ροκ μουσικής κυρ. με κιθάρα: *ακούω ροκιές στο ραδιόφωνο.*

ροκοκό (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** (α) αισθητικό ρεύμα στην ευρωπαϊκή τέχνη τού 18ου αι. (προέκταση τού μπαρόκ), που επικράτησε στη Γαλλία την εποχή τής Αντιβασιλείας στους τομείς κυρ. τής αρχιτεκτονικής, τής γλυπτικής και τής διακοσμητικής (επίπλων και άλλων αντικειμένων)· χαρακτηρίζεται για την κομψότητά του, τις καμπύλες, τα απαλά χρώματα και γενικότ. τη διακόσμηση επιφανειών με κομψά στολίδια (β) (ως επίθ.) έργο τέχνης που ακολουθεί την τεχνοτροπία τού ροκοκό: *~ διακόσμηση* **2.** λογοτεχνικό ρεύμα τής ίδιας εποχής, που περιλαμβάνει έργα ελαφρά, εύθυμα, χαριτωμένα με εκφραστική χάρη και κομψότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rococo, λ. τής αργκό, που χρησιμοποιούσαν αρχικώς οι ιδιοκτήτες καλλιτεχνικών εργαστηρίων (ατελιέ), για να περιγράψουν τη συγκεκριμένη τεχνοτροπία. Η λ. ανάγεται (με ανώμαλο σχηματισμό) στο γαλλ. rocaille «χαλίκια, ψηφίδες» (τα οποία χρησιμοποιούνται στον ρυθμό ροκοκό) < παλ. γαλλ. roc «βράχος» < δημώδ. λατ. rocca].

ροκφόρ (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί, με έντονη και αλμυρή γεύση, πλούσια και κρεμώδη υφή, τού οποίου το εσωτερικό χαρακτηρίζεται από κηλίδες μούχλας κυανού χρώματος (μύκητες τού γένους πενικίλιο)· παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα και ωριμάζει σε υπόγειους χώρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί. κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. τοπων. Roquefort-sur-Soulzon τής επαρχίας Aveyron (στη Ν. Γαλλία), όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού].

ρολάρω ρ. αμετβ. {ρολάρισα} **1.** (για αυτοκίνητο) κινούμαι μόνο με την ορμή που έχω, χωρίς την ισχύ τού κινητήρα **2.** (στους Η/Υ) κινώ το κείμενο προς τα πάνω ή προς τα κάτω (στην οθόνη τού υπολογιστή). — **ρολάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rollare < γαλλ. rouler < δημώδ. λατ. *rotulare < rotula, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ρολεΐ (το) {άκλ.} μικρός πλαστικός κύλινδρος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να τυλίγουν τα μαλλιά τους, ώστε να σταθεροποιείται το χτένισμά τους: *είναι ακόμη με τα ~ στο κεφάλι* || *δεν έβγαλε ακόμη τα ~* (πβ. λ. *μπικουτί*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. roller / rolley < roll «κυλώ, τυλίγω»].

ρολίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ηθοποιός ο οποίος είναι πάρα πολύ καλός όταν υποδύεται συγκεκριμένους ρόλους.
[ΕΤΥΜ. < *ρόλος* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *ραλ-ίστας*].

ρολό (το) **1.** το κυλινδρικό σχήμα: *κάνω κάτι ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε τυλίγεται αποκτώντας κυλινδρικό σχήμα: *χαρτί υγείας ~* || *~ παπύρου* **3.** φαγητό κυλινδρικού σχήματος με γέμιση κρέατος ή κιμά, που σερβίρεται σε στρογγυλές φέτες: *έβγαλε το ~ από τον φούρνο*· ΦΡ. ***κοτόπουλο ρολό*** κρέας (ψαχνό) κοτόπουλου, στενόμακρου κυλινδρικού σχήματος, με γέμιση από ζαμπόν, τυρί, αβγά κ.ά. **4.** εξωτερικό φύλλο πόρτας ή παραθύρου, που με τη βοήθεια μεταλλικού ελάσματος ή ξύλινων πήχεων τυλίγεται σε κύλινδρο: *σηκώνω / κατεβάζω τα ~* ΣΥΝ. περιελισσόμενο εξώφυλλο· ΦΡ. (μτφ.) ***κατεβάζω τα ρολά*** (i) (για επιχείρηση, εταιρεία ή οργανισμό) διακόπτω τις εργασίες μου, κλείνω, χρεωκοπώ: *εξαιτίας τής μεγάλης οικονομικής κρίσης, πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατέβασαν τα ρολά* (ii) (για πρόσ.) χαμηλώνω το βλέμμα λόγω στενοχώριας, αποκτώ μελαγχολική έκφραση: *τι συμβαίνει και κατέβασες τα ρολά;* (iii) (στην ποδοσφαιρική αργκό για τερματοφύλακα) δεν επιτρέπω με την απόδοσή μου να πετύχει γκολ ο αντίπαλος: *απόψε ο τερματοφύλακας έχει κατεβάσει τα ρολά· δεν μπαίνει γκολ με τίποτα!* **5.** μικρός κύλινδρος με μαλακή επιφάνεια από νήματα, που περιστρέφεται γύρω από άξονα και διαθέτει λαβή, με την οποία τον χειρίζονται κυρ. οι ελαιοχρωματιστές για το βάψιμο μεγάλων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouleau «κύλινδρος» < rouler «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. κ. *ρουλέτα*)].

ρολογάδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα ή εργαστήριο κατασκευής ρολογιών ΣΥΝ. (λόγ.) ωρολογοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *ρολόι, -γιού* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

ρολογάκι (το) → ρολόι

ρολογάς (ο) {ρολογάδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή επιδιορθωτής ρολογιών ΣΥΝ. ωρολογοποιός.

ρολογιά (η) **1.** η πασιφλόρα (βλ.λ.) • **2.** (λαϊκ.-οικ.) το ρολόι.

ρολόι (το) {ρολογ-ιού | -ιών} **1.** (α) (γενικά) κάθε συσκευή μετρήσεως τού χρόνου (β) ***ηλιακό ρολόι*** βλ. λ. *ηλιακός* (γ) ΒΙΟΛ. ***βιολογικό ρολόι*** ο εσωτερικός μηχανισμός (ζώου, φυτού, ανθρώπου), με τον οποίο ρυθμίζεται η κανονικότητα των βιολογικών ρυθμών (λ.χ. ο ρυθμός τής άνθησης, ο γεννητικός κύκλος, πότε νυστάζει, κοιμάται και ξυπνά κανείς κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) (α) όργανο μετρήσεως τού χρόνου, που, στην κλασική του μορφή, έχει στρογγυλή ή τετράγωνη επιφάνεια, πάνω στην οποία υπάρχουν χαραγμένοι αριθμοί από το 1 ώς το 12 ή δώδεκα σημεία (συνήθ. γραμμές) που αντιστοιχούν στους αριθμούς αυτούς και δύο ή τρεις περιστρεφόμενοι δείκτες διαφορετικού μήκους (ένας για τις ώρες, ένας για τα λεπτά και ένας για τα δευτερόλεπτα), από τη θέση των οποίων προσδιορίζουμε την ώρα: *το ~ τής πλατείας / τού τοίχου* || *ηλεκτρονικό* (με ψηφιακές ενδείξεις) / *επιτραπέζιο ~* || *το ~ πάει μπροστά / πίσω* (β) το μικρό ρολόι που φορούμε στο χέρι με λουράκι ή αλυσίδα ή που έχουμε στην τσέπη: *~ χειρός* || *το ~ δείχνει / λέει οκτώ* (η ώρα είναι οκτώ) || *φοράω ~* || *ρυθμίζω / κουρδίζω το ~ μου* || *καλοκουρδισμένο ~* || *χρυσό / ασημένιο ~* || *~ με μπρασελέ / ακριβείας* || *το ~ χάνει λεπτά / δευτερόλεπτα* || *κοίταξε το ~ του και κατάλαβε πως άργησε*· ΦΡ. ***η δουλειά πάει ρολόι / όλα δουλεύουν ρολόι*** όλα προχωρούν καλά, η δουλειά γίνεται σωστά, άψογα: *στο γραφείο ~* **3.** (συνεκδ.) ψηλό κτήριο στο οποίο βρίσκεται τοποθετημένο μηχανικό ρολόι: *το ~ των Ιωαννίνων* **4.** συσκευή που δείχνει την κατανάλωση (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού κ.λπ.): *το ~ τής Δ.Ε.Η. / τής Ε.ΥΔ.Α.Π.* ΣΥΝ. μετρητής • **5.** η πασιφλόρα (βλ.λ.). — (υποκ.) **ρολογάκι** (το), (μεγεθ.) **ρολογάρα** (η) (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡρολόγιον* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού άτονου *ω-* και του ενδοφωνηεντικού *-γ-* (πβ. *κατώγειον - κατώι, προσφάγιον - προσφάι* κ.τ.ό.)].

ρόλος (ο) **1.** πρόσωπο θεατρικού έργου, το οποίο υποδύεται ο ηθοποιός: *πρωταγωνιστικός / πρώτος / δεύτερος ~* || *~ κομπάρσου* || *παίζω / υποδύομαι / ξέρω καλά τον ~* || *δίνω / διανέμω τους ~* || *η μεγάλη ηθοποιός ήταν πλασμένη για κλασικούς ~* || *ενσάρκωνε καταπληκτικά τον ~ τού μεγαλοαστού* || *διάλεγε πάντοτε στο θέατρο ποιοτικούς ~* || *είχε μπει (μέσα) στο πετσί / στην ουσία τού ~* || *εξασκούνταν επίμονα, για να μάθουν άψογα τους ~ τους*· ΦΡ. ***παιχνίδι υπόδυσης ρόλων*** παιχνίδι όπου οι παίκτες παίζουν τον ρόλο φανταστικών χαρακτήρων σε φανταστικό περιβάλλον / σκηνικό (ως τεχνική τής ψυχιατρι-

κής ή ως εκπαιδευτική τεχνική, λ.χ. στην εκμάθηση ξένων γλωσσών) **2.** (μτφ.) η ιδιαίτερη συμβολή στην πραγματοποίηση ενός έργου ή τη διαμόρφωση μιας κατάστασης: *ο ~ τού σχολείου στη σύγχρονη κοινωνία / τής Ελλάδας στα Βαλκάνια* || *η χώρα μας διαδραμάτισε αποφασιστικό ~ στην απελευθέρωση των ομήρων* || *αναγνωρίζεται ο εκσυγχρονιστικός ~ τού νέου κόμματος στην πολιτική μας ζωή* || *καθοριστικός / ρυθμιστικός / συντονιστικός / εκτελεστικός / ηγετικός / εποπτικός / αρνητικός / ύποπτος / πρωταγωνιστικός / κυρίαρχος ~·* ΦΡ. ***(κάποιος / κάτι) παίζει ρόλο*** (κάποιος / κάτι) έχει σημασία: *δεν αρκεί μόνο να έχεις διαβάσει καλά στις εξετάσεις, παίζει ρόλο και η ψυχολογία τής στιγμής* • **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κοινωνική συμπεριφορά που αναμένεται από πρόσωπο το οποίο κατέχει συγκεκριμένη κοινωνική θέση σε σχέση με τον κάτοχο άλλης θέσης (λ.χ. ο ρόλος τού πατέρα ή τής μητέρας στην οικογένεια, τού ηγέτη στην πολιτική, οι ρόλοι των δασκάλων και των μαθητών στο σχολείο κ.λπ.): *το παιδί αρχίζει να μαθαίνει το παιχνίδι των ~ στην οικογένεια* || *παραδοσιακοί ~* (βλ. λ. *παραδοσιακός*) || *γνωρίζω / αντιστρέφω τους ~·* ΦΡ. ***σύγκρουση ρόλων*** για πρόσωπο που πρέπει να εκτελέσει ταυτόχρονα δύο ή περισσότερους ρόλους με ασυμβίβαστες μεταξύ τους απαιτήσεις (λ.χ. ενός αστυνομικού που πρέπει να συλλάβει τον γυιο του ή μιας γυναίκας εργαζόμενης και ταυτόχρονα μητέρας, συζύγου, νοικοκυράς κ.λπ.) ή για πρόσωπο που αντιλαμβάνεται διαφορετικά το περιεχόμενο τού ρόλου του από αυτούς που κατέχουν παρεμφερείς ρόλους. — (υποκ.) **ρολάκι** (το) κ. **ρολάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rôle, αρχική σημ. «τυλιγμένο χειρόγραφο, κατάλογος» και αργότερα «κείμενο σεναρίου, το οποίο έπρεπε να μάθει ο ηθοποιός», < λατ. rotulus «κύλινδρος, μικρός τροχός», υποκ. τού rota «τροχός». Η φρ. *παιχνίδι υπόδυσης ρόλων* αποδίδει το αγγλ. role-playing game, ενώ η φρ. *(δεν) παίζει ρόλο* αποδίδει το γαλλ. (ne pas) jouer (auc)un rôle].

Ρομ (ο) (διεθνής όρος) {άκλ.} ο Τσιγγάνος. Επίσης **Ρόμα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνοι.*

[ΕΤΥΜ. < διεθν. Rom < τσιγγαν. rom «σύζυγος, νυμφευμένος άνδρας» < σανσκρ. ḍombaḥ «κατώτερος μουσικός»].

ROM (η) ΠΛΗΡΟΦ. η μνήμη ενός Η/Υ που περιέχει δεδομένα ή προγράμματα (συνήθως) τού κατασκευαστή, τα οποία είναι μονίμως αποθηκευμένα και συνήθ. δεν μπορούν να μεταβληθούν: *ένα κύκλωμα ~.*

[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. Read Only Memory «Μνήμη μόνο αναγνώσιμη»].

ρομανικός, -ή, -ό [1813] κ. (παλαιότ. ορθ. *ρωμανικός*) **1.** αυτός που σχετίζεται με λαό που η γλώσσα του προέρχεται από τη Λατινική· νεολατινικός ΣΥΝ. λατινογενής **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***ρομανικές γλώσσες*** οι γλώσσες που προέρχονται από τη δημώδη Λατινική (λ.χ. η Γαλλική, η Ιταλική, η Ισπανική, η Πορτογαλική, η Ρουμανική, η Προβηγκιανή, η Καταλανική και η Ραιτορομανική) ΣΥΝ. νεολατινικές / λατινογενείς γλώσσες (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***ρομανική τέχνη*** η τέχνη που αναπτύχθηκε στη Δ. Ευρώπη από τον 10ο ώς τον 12ο αι. και ακολούθησε τα πρότυπα τής αρχαίας ρωμαϊκής τέχνης, αξιοποιώντας παράλληλα ορισμένες βυζαντινές και ανατολικές επιδράσεις.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. roman < παλ. γαλλ. romans «λαϊκή γλώσσα (σε αντίθεση με την κλασική Λατινική)» και «κείμενο γραμμένο σε αυτή τη γλώσσα» < δημώδ. λατ. *romanice (επίρρ.) «κατά τον τρόπο των Ρωμαίων» < λατ. Romanicus < Roma «Ρώμη». Η λ. μαρτυρείται και με τη γρ. *ρωμανικός* (με την επίδρ. τού *Ρώμη*)].

ρομανιστής (ο), **ρομανίστρια** (η) {ρομανιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με τις ρομανικές γλώσσες.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Romanista < λατ. Romanus «Ρωμαίος» < Roma «Ρώμη»].

ρομάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. ενόργανη μουσική σύνθεση με συναισθηματικό, λυρικό χαρακτήρα **2.** (μτφ.) η ονειροπόληση, ο ρεμβασμός: *πάνω στη γλυκιά ~ άρχισαν τα τραγουδάκια* || *πήγαν ~ στην παραλία.* Επίσης **ρομαντζάδα**.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. romanza (βλ. κ. *ρομάντζο*)].

ρομαντζάρω ρ. αμετβ. {ρομαντζάρισα} ρεμβάζω, απολαμβάνω τη φύση, το τοπίο ή αναπολώ: *τα βράδια ρομαντζάρει στον κήπο τού εξοχικού του.*

ρομάντζο κ. **ρομάντσο** (το) (στη λογοτεχνία) **1.** (α) αφήγημα με ερωτική υπόθεση: *ιπποτικά ~* (β) (μειωτ.) χαμηλού επιπέδου ερωτικό αφήγημα: *βιβλία τσέπης με φθηνά ~* || *λαϊκό ~* ΣΥΝ. μυθιστόρημα, μυθιστορία **2.** ερωτική ιστορία: *το ~ τους κράτησε λίγο.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. romanzo < δημώδ. λατ. *romanice (βλ. λ. *ρομανικός*)].

ρομαντικός, -ή, -ό [1829] **1.** αυτός που σχετίζεται με το καλλιτεχνικό ρεύμα τού ρομαντισμού: *~ συγγραφέας / σχολή / ρεύμα / τεχνοτροπία / ποίηση* || (ως ουσ.) *οι ρομαντικοί τού 19ου αι.* **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συναισθηματισμό, τρυφερά αισθήματα: *~ έρωτας / χειρονομία / λόγια* **3.** αυτός που περιέχει στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τον ρομαντισμό, λ.χ. λυρισμό, στοιχεία τής φύσης, έρωτα, ποιητική διάθεση κ.ά.: *~ ταινία / περιβάλλον* || *δημιουργώ ~ ατμόσφαιρα* (λ.χ. με αναμμένα κεριά, λουλούδια, απαλή μουσική, χαμηλό φωτισμό κ.λπ.) ΑΝΤ. πεζός **4.** αυτός στον οποίο αρέσει η ονειροπόληση και ο ρεμβασμός, η νοσταλγία: *ένας αθεράπευτα ~ νέος* ΣΥΝ. ονειροπόλος, ονειροπαρμένος **5.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, που βλέπει τα πράγματα συναισθηματικά ή εξιδανικευμένα: *μήπως είμαι πολύ ~, όταν μιλάω σήμερα για επιστροφή στις ηθικές αξίες;* ΣΥΝ. ουτοπιστής, ιδεαλιστής ΑΝΤ. ρεαλιστής, προσγειωμένος. — **ρομαντικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ., **ρομαντικότητα** (η) [1868].

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. romantique < παλαιότ. γαλλ. romant «ρομάντζο, μεσαιωνικό μυθιστόρημα» < romans (για το οποίο βλ. λ. *ρομανικός*)].

ρομαντισμός (ο) [1829] **1.** κίνημα λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό που αναπτύχθηκε στο πρώτο μισό τού 19ου αι. ως αντίδραση στον νεοκλασικισμό και τον ορθολογισμό των προηγούμενων αιώνων και έδωσε έμφαση στον ρόλο τού συναισθήματος, τής φαντασίας, τού αυθορμητισμού, τού συγκινησιακού και τού εξωτικού/ονειρικού στοιχείου, με ιδιαίτερη προτίμηση σε θέματα όπως η φύση, η περιπέτεια, η ελευθερία, ο ηρωισμός, ο έρωτας κ.ά., στο τοπικό και λαϊκό στοιχείο κ.α. **2.** ο ρομαντικός χαρακτήρας, το ρομαντικό πνεύμα: *ο ~ τής εφηβείας / των φοιτητικών χρόνων.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. romantisme (βλ. λ. *ρομαντικός*)].

ρομβία (η) {ρομβιών} παλαιότερο λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που περιείχε έναν κύλινδρο, ο οποίος περιστρεφόταν, αποδίδοντας μουσικά κομμάτια και στηριζόταν σε ρόδες (πβ. λ. *λατέρνα*).

[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. ανάγνωση (στην Ελλην.) τής φίρμας τού ιταλικού εργοστασίου POMBIA (ορθή προφορά: *Πόμπια*), το οποίο κατασκεύαζε λατέρνες].

ρομβικός, -ή, -ό → ρόμβος

ρομβοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ρομβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ρόμβου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρόμβος (ο) **1.** ΓΕΩΜ. το μη ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, που έχει τις τέσσερεις πλευρές του ίσες • **2.** ΖΩΟΛ. το ψάρι καλκάνι • **3.** (λόγ.) η σβούρα • **4.** ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις τριάντα δύο διαιρέσεις τού ανεμολογίου τής πυξίδας. — **ρομβικός, -ή, -ό** [1886].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόμβος*, το οποίο εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ρεμβ-*, όπως απαντά στο μτγν. *ρέμβομαι* «περιφέρομαι άσκοπα, περιπλανώμαι» (βλ. λ. *ρεμβάζω*). Η λ. *ρόμβος* αναφερόταν αρχικά σε ένα ξύλινο κυκλοτερές σώμα, που περιστρέφεται γύρω από μια χορδή, ενώ η σημ. τού παραλληλογράμμου με τις ίσες πλευρές και τις άνισες γωνίες είναι μτγν.].

ρομβωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει χωριστεί σε ρομβοειδή σχήματα.

ρόμπα (η) {δύσχρ. ρομπών} **1.** πρόχειρο εξωτερικό φόρεμα, που φορούν συνήθ. γυναίκες στο σπίτι • **2.** (αργκό-υβριστ.) για πρόσωπο που έχει γίνει ρεζίλι, στη ΦΡ. ***γίνομαι ρόμπα***. — (υποκ.) **ρομπίτσα** κ. **ρομπούλα** (η) κ. **ρομπάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. roba < παλ. γαλλ. robe, αρχική σημ. «πολυτελές ένδυμα, που ο εχθρός αρπάζει ως λάφυρο», < φρανκον. rauba «λεία, λάφυρο» (πβ. γερμ. rauben «αρπάζω, ληστεύω»)].

ρομπ-ντε-σάμπρ (η) {άκλ.} μακριά ρόμπα, συνήθ. καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. robe de chambre «ρόμπα δωματίου»].

ρομπόλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) ποικιλία σταφυλιού από την Κεφαλ(λ)ονιά **2.** (συνεκδ.) το κρασί που παράγεται από το σταφύλι αυτό.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρομπότ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη προγραμματιζόμενη ή/και τηλεχειριζόμενη συσκευή, που υποκαθιστά τον άνθρωπο σε βιομηχανικές, επιστημονικές και διάφορες άλλες εργασίες (κατασκευές, επικίνδυνες έρευνες τής αστυνομίας, υπολογισμούς, κοπιαστικές δουλειές κ.ά.) και η οποία έχει άλλοτε τη μορφή ανθρώπου και άλλοτε το σχήμα βραχίονα (κυρ. για τις τυποποιημένες εργασίες σε εργοστάσια): *η συναρμολόγηση των κομματιών των αυτοκινήτων γίνεται από ~* || *δουλεύει σαν ~* (χωρίς να κουράζεται, χωρίς να σταματά, με τρόπο απόλυτα πειθαρχημένο και προγραμματισμένο) **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που σκέπτεται και δρα μηχανικά ή χωρίς δική του βούληση, που υπακούει στις εντολές άλλου: *στο βιβλίο του περιγράφει μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι έχουν μετατραπεί σε ~.* — (υποκ.) **ρομποτάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < τσεχ. robot (< robota «εργασία, έργο»), λ. που σχηματίστηκε από τον Τσέχο συγγραφέα Josef Čapek και χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον αδελφό του Karel Čapek (1890-1938) στο μυθιστόρημα *R.U.R.* (1920): *Rossum's Universal Robots*].

ρομποτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ρομπότ (βλ.λ.): *~ έλεγχος / συσκευή* **2.** **ρομποτική** (η) κλάδος τής κυβερνητικής (βλ.λ.) που ασχολείται με τη χρήση και τον έλεγχο των ρομπότ, κυρ. στη βιομηχανία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. robotics].

ρομφαία (η) {ρομφαιών} **1.** μεγάλο και πλατύ δίκοπο σπαθί: *γυμνή ~* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η πύρινη σπάθα που φέρουν οι άγγελοι.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρομφαία*, λ. που παρουσιάζει επίθημα *-αία* (πβ. *αὐλ-αία, θυρ-αία, κορυφ-αία*), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο αγν. προελεύσεως. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο τ. **ρομφή* «καμπύλη, αγκίστρι» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥομφεῖς· ἱμάντες οἷς ῥάπτεται τὰ ὑποδήματα*. ίσως και με το ουσ. *ῥάμφος*].

ρομφαιοφόρος, -ος, -ο οπλισμένος με ρομφαία.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρομφαία* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρονιά (η) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) οι στάλες τής βροχής που πέφτουν από τη στέγη σπιτιού **2.** το δάκρυ: *«τα μάτια του έτρεχαν ρονιές»* (Δ. Σολωμός).

[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των λ. *ροή* και *σταλιά*, με την επίδρ. τού ρ. *ραίνω*].

ροντάρω ρ. μετβ. {ροντάρισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω σε κίνηση καινούργιο αυτοκίνητο ή καινούργια μηχανή, με τρόπο ώστε να λειτουργήσουν σταδιακά και ομαλά όλα τα τμήματά τους. — **ροντάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rodare < γαλλ. roder < λατ. rodere «τρώγω, περιτρώγω». Κατά τον 19ο αι. η ιταλ. λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «λιμάρω (ένα κομμάτι μετάλλου)», καθώς και «πρωτοχρησιμοποιώ μια μηχανή»].

ροντέο (το) {άκλ.} δημόσια επίδειξη ικανότητας στην ίππευση άγριων αλόγων και ταύρων ή στη σύλληψη βοοειδών ή αλόγων με το πέταγμα σχοινιού με θηλιά (λάσο) μέσα σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, που περικλείεται από εξέδρες για το κοινό, ή στην τιθάσευση αγέλης.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. rodeo < ρ. rodear «περικυκλώνω» < λατ. rotare < rota «τροχός»].

ροντό (το) {άκλ.} (στη γαλλική ποίηση) ποίημα με στερεότυπη δομή, δύο ομοιοκαταληξίες και επαναλαμβανόμενους στίχους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rondeau, αρχική σημ. «μικρός κύκλος», < παλ. γαλλ. rondel, υποκ. τού rond «κύκλος» < reond < δημώδ. λατ. *retundus < λατ. rotundus «τροχοειδής, κυκλοτερής, στρογγυλός» < rota «τροχός»].

ρόντο (το) {άκλ.} φόρμα ως επί το πλείστον τής οργανικής μουσικής, στην οποία ένα θέμα (επωδός, ρεφρέν) επανέρχεται συνεχώς, ενώ ανάμεσα στις επανόδους παρεντίθεται μουσικό υλικό που ολοένα ανανεώνεται (τυπική φόρμα για το τελευταίο μέρος τού κλασικού κοντσέρτου, ή τής κλασικής σονάτας): *το τελευταίο μέρος τού κοντσέρτου είναι γραμμένο σε φόρμα ~ || είναι ένα ~* (βλ. κ. λ. *ροντό*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rondo < γαλλ. rondeau (βλ. λ. *ροντό*)].

ροογράφος (ο) ΗΛΕΚΤΡ. όργανο αυτόματης καταγραφής των μεταβολών εντάσεως τού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *ροο-* (< *ρέω*) + *-γράφος* < *γράφω*].

ροόμετρο (ο) {ροομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μετρητής τής ροής ρευστού ή αερίου που κινείται σε αγωγό.
[ΕΤΥΜ. < *ροο-* (< *ρέω*) + *μέτρο*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. flow metre].

ροοστάτης (ο) → ρεοστάτης

ρόουντ μούβι (η/το) ΚΙΝΗΜΑΤ. ελλην. *ταινία δρόμου*· κινηματογραφική ταινία όπου ο κεντρικός χαρακτήρας περιπλανάται ή ταξιδεύει είτε διαφεύγοντας από κάτι είτε στο πλαίσιο προσωπικών αναζητήσεων (υπαρξιακών ανησυχιών).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. road-movie].

ροπαλιά (η) χτύπημα με ρόπαλο (βλ.λ.).

ρόπαλο (το) {ροπάλ-ου | -ων} ξύλινο, χοντρό και συνήθ. κυλινδρικό ραβδί, λεπτότερο στη λαβή: *τους επιτέθηκαν με ~ και πέτρες || το ~ τού Ηρακλή*· ΦΡ. ***διά ροπάλου*** με χτυπήματα, με βίαιο τρόπο: *επέβαλε την τάξη ~ || απαγορεύεται αυστηρώς και ~ το κάπνισμα στους χώρους εργασίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόπαλον* < θ. *ῥοπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ῥέπω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλον*, πβ. *πέτ-αλον, στρόφ-αλον*].

ροπαλοφόρος, -ος, -ο {μεσν.} αυτός που φέρει ρόπαλο, οπλισμένος με ρόπαλο: *~ κακοποιοί*.

ροπή (η) **1.** ΦΥΣ. διανυσματικό φυσικό μέγεθος το οποίο αποτελεί το αίτιο τής στροφικής κίνησης των σωμάτων· το μέτρο του ισούται με το γινόμενο τού μέτρου τής δύναμης επί την απόσταση τού φορέα τής δύναμης από τον άξονα περιστροφής: *~ δυνάμεως / ζεύγους δυνάμεων || μαγνητική / ηλεκτρική ~* **2.** (μτφ.) η τάση, η προτίμηση για ορισμένα πράγματα ή για συγκεκριμένη συμπεριφορά: *έχει ~ προς την κλεψιά / προς το ψέμα* (πβ. λ. *κλίση, πάθος, ρέπω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοπή*, αρχική σημ. «η κλίση τής πλάστιγγας λόγω άνισων βαρών», < *ῥέπω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

ρόπτρο (το) (λόγ.) μεταλλικό αντικείμενο διαφόρων σχημάτων, που βρίσκεται στην εξώπορτα σπιτιών αντί για κουδούνι και το οποίο κρούουν οι επισκέπτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόπτρον* < θ. *ῥοπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ῥέπω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. *κλεῖσ-τρον, πλῆκ-τρον*].

ροσμαρί (το) {ροσμαρ-ιού | -ιών} το δενδρολίβανο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. rosmarin < μεσν. λατ. ros marinus «θαλασσινή δροσιά, φυτό τής μεσογειακής θάλασσας»].

ροσμπίφ (το) → ροζμπίφ

ροσόλι (το) {χωρ. γεν.} λικέρ αρωματισμένο με απόσταγμα τριαντάφυλλου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosolio, πιθ. < μεσν. λατ. ros solis «δροσιά τού ηλίου, σκιά»].

ρόστο (το) {άκλ.} κοκκινιστό κρέας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. arrosto < ρ. arrostire «ψήνω, φρυγανίζω» < ar- προθεματ. + -rostire < αρχ. γερμ. rōstjan (> γερμ. rösten, αγγλ. roast)].

ρότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΝΑΥΤ. η πορεία, το δρομολόγιο τού πλοίου **2.** (μτφ.) ο προσανατολισμός: *αλλάζω ~* • **3.** ΜΟΥΣ. μεσαιωνικό έγχορδο όργανο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rotta < δημώδ. λατ. rupta (via) «διανοιγμένος δρόμος (κυρ. μέσα από δάσος)» < λατ. ruptus, μτχ. τού ρ. rumpere «διασπώ, διασχίζω, διαρρηγνύω». Από την ίδια λατ. φρ. προέρχεται και η συνώνυμη γαλλ. λ. route].

ροταριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διεθνή λέσχη των Ρόταρι, η οποία αποσκοπεί στην κοινωνική και φιλανθρωπική προσφορά, καθώς και στη φιλία των λαών: *~ όμιλος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Rotarian < Rotary Club, από το επίθ. rotary «περιστροφικός, εναλλασσόμενος» (< μεσν. λατ. rotarius < λατ. rota «τροχός»), επειδή στον αρχικό σχεδιασμό τής λέσχης περιλαμβάνονταν οι εκ περιτροπής (in rotation) συνεδριάσεις στα γραφεία καθενός μέλους].

ροτόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΑΡΧΙΤ. τύπος ρωμαϊκού κτηρίου με κυκλική κάτοψη και θόλο· (γενικότ.) κτήριο με τέτοιο σχήμα: *η ~ τού Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη* **2.** (συνεκδ.) στρογγυλό τραπέζι ή τραπεζομάντηλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rotonda < λατ. rotundus «τροχοειδής, κυκλικός» < rota «τροχός»].

ρότορας (ο) {ροτόρων} ΤΕΧΝΟΛ. το περιστρεφόμενο πηνίο ηλεκτρικού κινητήρα, γεννήτριας ή η περιστρεφόμενη πλάκα πυκνωτή· αλλιώς *δρομέας, οπλισμός, στροφείο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. rotor, συγκεκομμ. τ. τού rotator «στροφέας» < λατ. rotator < rota «τροχός»].

ρουά (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πιόνι «βασιλιάς»· συνήθ. ως απειλή αυτού τού πιονιού: *του έκανε ~ || ~ ματ!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roi «βασιλιάς» < παλ. γαλλ. rei < λατ. rex].

Ρουάντα (η) (γαλλ. République Rwandaise, κινυαρουάντα Repubulika y'u Rwanda = Δημοκρατία τής Ρουάντας) κράτος τής ΚΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Κιγκάλι, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Κινυαρουάντα και νόμισμα το φράγκο Ρουάντας. — **Ρουαντέζος** (ο), **Ρουαντέζα** (η), **ρουαντέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ρουαντ. Rwanda, αγν. ετύμου].

ρουβίδιο (το) {1892} {ρουβιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Rb), που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. rubidium < λατ. rubidus «πορφυρός, κόκκινος» (< rubere «κοκκινίζω, ερυθριώ»). Το χημικό στοιχείο ονομάστηκε έτσι λόγω των δύο ερυθρών γραμμών στην ορατή περιοχή τού φάσματός του].

Ρουβίκων (ο) {Ρουβίκων-ος, -α} ΙΣΤ. ποταμός στη ΒΑ. Ιταλία, που αποτελούσε το σύνορο μεταξύ τής Εντεύθεν των Άλπεων Γαλατίας και τής Ιταλίας, γνωστός από την απόφαση τού Ιουλίου Καίσαρα να τον διαβεί κηρύσσοντας τον πόλεμο στη Σύγκλητο και στον Πομπήιο το 49 π.Χ., λέγοντας τη φράση «ο κύβος ερρίφθη»· ΦΡ. ***η διάβαση τού Ρουβίκωνος / διέβη τον Ρουβίκωνα*** για αποφασιστική ενέργεια σε κρίσιμη στιγμή. Επίσης **Ρουβίκωνας**.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rubico, -ōnis < rubicundus «κατακόκκινος», εξαιτίας τού χρώματος που έχει η λάσπη τού ποταμού].

ρούβλι (το) {ρουβλ-ιού | -ιών} η ρωσική νομισματική μονάδα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. rubl' < παλαιότ. ρωσ. rubli, αρχική σημ. «κούτσουρο, απομεινάρι» < rubiti «κόβω, πελεκώ»].

ρούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) δρόμος, οδός: *μες στις φαρδιές τις ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (πβ. μτγν. *ρούα*) < λατ. ruga «πτυχή, ρυτίδα»].

ρουζ (το) {άκλ.} καλλυντική πούδρα που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να δώσουν ροδαλό χρώμα στα μάγουλά τους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouge < λατ. rubeus «ερυθρός»].

Ρουθ (η) {άκλ.} **1.** Μωαβίτισσα πρόγονος τού Δαβίδ, τής οποίας η ζωή εξιστορείται στο ομώνυμο βιβλίο τής Π.Δ. και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Re'ut, πιθ. σημ. «φίλος»].

ρουθήνιο (το) {ρουθηνί-ου | -ων} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ru), το οποίο χρησιμοποιείται σε κράματα, για να τους προσδίδει σκληρότητα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. ruthenium < μεσν. λατ. Ruthenia, περιοχή τής Α. Ουκρανίας, όπου ανακαλύφθηκε το χημικό στοιχείο].

ρουθούνι (το) {ρουθουν-ιού | -ιών} καθένα από τα δύο μικρά ανοίγματα στο κάτω μέρος τής μύτης, από όπου εισέρχεται ο αέρας κατά την εισπνοή· ΦΡ. (α) ***μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι (κάποιου)*** βλ. λ. *μύτη* (β) ***έχει γερά / καλό ρουθούνι*** έχει καλή όσφρηση (γ) ***δεν έμεινε ρουθούνι*** σκοτώθηκαν, χάθηκαν όλοι: *βομβάρδισαν το χωριό ανελέητα και ~* (δ) ***δεν άνοιξε ρουθούνι*** βλ. λ. *ανοίγω*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **ρώθων** (ο) {μτγν.} {ρώθωνος}. — (υποκ.) **ρουθουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουθούνιν* < **ρωθώνιον*, υποκ. τού μτγν. *ῥώθων* (κυρ. πληθ. *ῥώθωνες*), λ. που παρουσιάζει επίθημα *-ων*, χαρακτηριστικό των ουσ. που δηλώνουν μέρη τού σώματος (πβ. *πώγ-ων, σιαγ-ών, βραχί-ων* κ.ά.). Ως προς την ετυμολογία, δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη άποψη· ίσως συνδ. με το αρχ. *ῥόθος* «θόρυβος, βουή» (πιθ. από το φύσημα τής μύτης), το οποίο ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. τής ρ. *sr-edh- (βλ. λ. *ρέω*)].

ρουθουνίζω ρ. αμετβ. {ρουθούνισα} αναπνέω από τα ρουθούνια, κάνοντας θόρυβο. Επίσης (αρχαιοπρ.) **ρωθωνίζω**. — **ρουθούνισμα** (το).

ρουκέτα (η) {ρουκετών} **1.** μικρό βλήμα που προωθείται με πυραυλικό σύστημα **2.** πυροτέχνημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rocchetta, υποκ. τού rocca «ρόκα, αδράχτι» (βλ. λ. *ρόκα*) λόγω τού σχήματός του πυραύλου].

ρουκετοβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που ρίχνει ρουκέτες **2.** ***ρουκετοβόλο*** (το) οπλικό σύστημα που εκτοξεύει ρουκέτες.
[ΕΤΥΜ. < *ρουκέτα* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ρουλεμάν (το) {άκλ.} ελλην. *κυλισιοτριβέας*· ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό εξάρτημα που αποτελείται από δύο ομόκεντρους μεταλλικούς δακτυλίους (κυλίνδρους· έναν εξωτερικό, έναν εσωτερικό), οι οποίοι έχουν ανάμεσά τους κυλιόμενα μέρη (λ.χ. ατσάλινες μπίλιες, βελόνες κ.ά.)· παρεμβάλλεται συχνά ανάμεσα σε ένα περιστρεφόμενο αντικείμενο και τον άξονά του (λ.χ. ανάμεσα σε μια ρόδα και τον άξονά της) για τη στήριξη τού άξονα και την ελάττωση των τριβών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roulement < ρ. rouler «περιστρέφω, κυλώ» < rouelle < δημώδ. λατ. rotella, υποκ. του λατ. rota «τροχός»].

ρουλέτα (η) {ρουλετών} **1.** συσκευή σε καζίνο αποτελούμενη από δίσκο με 37 ή 38 αριθμημένα χωρίσματα σε χρώμα μαύρο και κόκκινο εναλλάξ, ο οποίος περιστρέφεται και στον οποίο ρίχνεται και κυλά με αντίθετη φορά μια μπίλια **2.** (συνεκδ.) το τυχερό παιχνίδι (συνήθ. σε καζίνο) στο οποίο κάθε παίκτης στοιχηματίζει σε έναν ή περισσότερους αριθμούς ή και σε χρώμα τής παραπάνω συσκευής και κερδίζει, αν η μπίλια σταματήσει σε αριθμό ή/και χρώμα, στα οποία έχει στοιχηματίσει· ΦΡ. ***ρωσική ρουλέτα*** (i) επικίνδυνο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης έχει στραμμένη στον κρόταφό του κάννη εξάσφαιρου περιστρόφου, στις θαλάμες τού οποίου έχει τοποθετηθεί ένα μόνο φυσίγγιο και πιέζει τη σκανδάλη, χωρίς να ξέρει αν το περίστρο-

φο θα εκπυρσοκροτήσει (ii) (μτφ.) κάθε διαδικασία η οποία ενέχει το στοιχείο τού απρόβλεπτου και στην οποία τα μέρη καλούνται διαδοχικά να συμμετάσχουν, μέχρι να αναδειχθεί ο νικητής: (στο ποδόσφαιρο) *αν δεν υπάρξει νικητής στην παράταση, η ομάδα που θα προκριθεί, θα βγει από τη ~ των πέναλτι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roulette < rouler «κυλώ, περιστρέφω» < rouelle < δημώδ. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

Ρουμ (ο) {άκλ.} (κατά τους Άραβες και Τούρκους) ο Ρωμιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Rum (βλ. λ. *Ρωμιός*)].

ρουμάνι (το) {ρουμαν-ιού | -ιών} αδιάβατη έκταση με δέντρα και θάμνους ΣΥΝ. δάσος, λόγγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. orman < or «δάσος» + -man].

Ρουμανία (η) [1890] (ρουμ. România) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Βουκουρέστι, επίσημη γλώσσα τη Ρουμανική και νόμισμα το λέι. — **Ρουμάνος** (ο), **Ρουμάνα** (η), **ρουμανικός**, -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) **ρουμάνικος**, -η, -ο, **Ρουμανικά** κ. (καθημ.) **Ρουμάνικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Roumanie < ρουμ. România < λατ. Romani «Ρωμαίοι», λόγω των ρωμαϊκών στρατευμάτων τού αυτοκράτορα Τραϊανού, ο οποίος κατέκτησε την περιοχή τής Δακίας στις αρχές τού 2ου αι. μ.Χ.].

ρουμανίζω ρ. αμετβ. ΙΣΤ. **1.** υιοθετώ τις ρουμανικές απόψεις σε ένα θέμα· (ειδικότ.) ακολουθώ τη ρουμανική προπαγάνδα ως προς την εθνική προέλευση των Βλάχων των Βαλκανίων (βλ. κ. λ. *Βλάχος*, ΣΧΟΛΙΟ) **2.** ***ρουμανίζοντες*** (οι) αυτοί που ακολουθούσαν στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. τη ρουμανική προπαγάνδα για την εθνική καταγωγή των Βλάχων των Βαλκανίων και προσπαθούσαν να προκαλέσουν εθνικό μειονοτικό ζήτημα ή/και να δημιουργήσουν αυτόνομο βλαχικό κράτος στις περιοχές όπου κατοικούσαν Βλάχοι.

Ρούμελη (η) **1.** η Στερεά Ελλάδα (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ. (α) η χώρα των Ρουμ (δηλ. των Ρωμιών) κατά τους Άραβες και τους Τούρκους (πριν από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης το 1453), δηλ. το Βυζάντιο· (ειδικότ.) η Μ. Ασία (β) (μετά το 1453) οι ευρωπαϊκές τουρκικές επαρχίες τής Ν. Βαλκανικής Χερσονήσου (χωρίς τα νησιά τού Αιγαίου Πελάγους) (βλ. κ. λ. *Ρωμυλία*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Rumeli «χώρα των Ρωμιών», αρχικώς «η ευρωπαϊκή Τουρκία» (Α. Θράκη), < Rum < αραβ. Rumi < μεσν. *Ρωμιός* (βλ.λ.)].

Ρουμελιώτης (ο) {Ρουμελιωτών} αυτός που κατοικεί στη Ρούμελη ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Στερεοελλαδίτης. — **Ρουμελιώτισσα** (η), **ρουμελιώτικος**, -η, -ο, **Ρουμελιώτικα** (τα).

ρούμι (το) {χωρ. γεν.} δυνατό οινοπνευματώδες ποτό, που παράγεται με απόσταξη από προϊόντα ζαχαροκάλαμου (μελάσα).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rum < αγγλ. rum, συγκεκομμένος τ. τού παλαιότ. rumbullion / rumbustion, αγν. ετύμου].

ρούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουβανέζικος χορός, που έγινε γνωστός στις αρχές τού 20ού αιώνα, στον οποίο οι χορευτές κρατούν ακίνητο τον κορμό τους και εκτελούν βήματα με ανεπαίσθητο λίκνισμα των γοφών τους.
[ΕΤΥΜ. < αμερ.-ισπ. rumba / rhumba, αγν. ετύμου].

ρουμπαγιάτ (το) {άκλ.} (λογοτ.) τετράστιχο περσικό ποίημα.
[ΕΤΥΜ. < περσ. rubaiyat < αραβ. ruba'iyah < ryba'iy «τετραμερής σύνθεση»].

ρουμπινές (ο) {ρουμπινέδες} ελλην. *στρόφιγγα*· η κάννουλα τής βρύσης, που επιτρέπει το άνοιγμα, το κλείσιμο και τη ρύθμιση τής ροής τού υγρού σε μια βρύση. Επίσης **ρουμπινέτο** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. robinet, υποκ. τού Robin, προσωνύμιο που χρησιμοποιούσαν για τα πρόβατα, παραλλαγή τού κυρ. ον. Robert. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο γεγονός ότι αρχικά οι στρόφιγγες είχαν το σχήμα κεφαλής προβάτου].

Ρουμπίνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *ρουμπίνι*].

ρουμπινής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρουμπινιού **2.** ***ρουμπινί*** (το) το χρώμα τού ρουμπινιού.

ρουμπίνι (το) {ρουμπιν-ιού | -ιών} πολύτιμος λίθος κόκκινου χρώματος, ορυκτό οξίδιο τού αργιλίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rubin, παράλλ. τ. τού rubis < μεσν. λατ. rubinus < λατ. rubeus < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρούμπος (ο) **1.** ΝΑΥΤ. το ανεμολόγιο ● **2.** βαθμολογική μονάδα σε διάφορα ατομικά ή ομαδικά παιδικά παιχνίδια: *πόσους ~ έκανες;*
[ΕΤΥΜ. < *ρουμπώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

ρουμπρίκα (η) {δύσχρ. ρουμπρικών} **1.** (α) τίτλος που υποδηλώνει το περιεχόμενο δημοσιογραφικού άρθρου σε εφημερίδα ή περιοδικό (β) τακτικό άρθρο (στήλη) σε έντυπο σχετικά με καθορισμένο θέμα: *οι πολιτικές και κοινοτικές ρουμπρίκες* ● **2.** έγχρωμο διακοσμητικό σχέδιο στην αρχή ή στα ενδιάμεσα των κεφαλαίων βιβλίων ή εντύπων ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργική οδηγία στο περιθώριο εκκλησιαστικού βιβλίου, γραμμένη με κόκκινο μελάνι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rubrique, αρχική σημ. «κόκκινη ώχρα, επικεφαλίδα βιβλίου γραμμένη με κόκκινο μελάνι», < λατ. rubrica «κοκκινόχωμα – επιγραφή νόμου με κόκκινα γράμματα» < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρουμπώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ρούμπωσα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω πολλούς ρούμπους, κερδίζω σε παιδικό παιχνίδι ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) νικώ ή αποστομώνω (κάποιον): *μ' αυτό που του είπε τον ρούμπωσε.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρομβώνω «μαγεύω ρίχνοντας ρόμβους» (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού -β- έπειτα από έρρινο σύμφωνο και τροπή ο → ου) < μτγν. *ρομβῶ (-όω)* < αρχ. *ρόμβος* (βλ.λ.). Η λ. *ρόμβος* προσδιόριζε αρχικά ένα ξύλινο κυκλοτερές σώμα, που περιστρεφόταν γύρω από μια χορδή και εχρησιμοποιείτο κατά την τέλεση αρχαίων μυστηρίων].

ρουνικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τους ρούνους (βλ.λ.): ~ *γραφή*.

ρούνοι (οι) σημεία γραφής των αρχαίων βορειογερμανικών φύλων, που προήλθαν από μετασχηματισμό τού ελληνικού και τού λατινικού αλφαβήτου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Rune(n) < νορβ. rune (σουηδ. runa) < αρχ. νορβ. rūnar «μυστική γραφή», που συνδ. με γοτθ. rūna «μυστήριο»].

ρουπάκι (το) {ρουπακ-ιού | -ιών} βαλανιδιά που καλλιεργείται για διακοσμητικούς λόγους και για το ξύλο της· αλλιώς *ρουπακοβαλανιδιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρωπάκιον* (με κώφωση), υποκ. τού *ρῶπαξ, -ακος (ὁ)*, παράλλ. τ. τού μτγν. *ρωπάς, -άδος (ἡ)* < *ρώψ*, «γλώσσα» τού Ησυχίου με ερμήνευμα *βοτάνη ἁπαλή*, η οποία απαντά με τον πληθ. *ρῶπες* ήδη στον Όμηρο. Σχετικά με την ετυμολογική της προέλευση, δεν φαίνεται πιθ. η σύνδεση με τις λ. *ραπίζω, ράβδος, ράμνος*, αφού προϋποθέτει σπάνια φωνηεντική μεταβολή. Ίσως πρόκειται για προελλην. όρο].

ρουπακιά (η) τόπος, δάσος γεμάτο ρουπάκια.

ρούπι (το) { χωρ. γεν.} παλαιά μονάδα μήκους, ισοδύναμη με 0,0825 μέτρα, υποδιαίρεση τού εμπορικού πήχη (το 1/8)· ΦΡ. ***δεν κάνω / δεν το κουνάω ρούπι*** δεν μετακινούμαι καθόλου από τη θέση μου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rub].

ρουπία (η) {ρουπιών} νομισματική μονάδα τής Ινδίας, τού Πακιστάν, τής Ινδονησίας και άλλων χωρών τής Ασίας, που ισοδυναμεί με το 1/15 τής αγγλικής στερλίνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rupee < χίντι rūpaiyā «ασημένιο νόμισμα»].

ρους (ο) {τού ρου, τον ρου | χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση τού νερού, η ροή, το ρεύμα: *ο ~ τού ποταμού* **2.** (μτφ.) η πορεία, η φορά, η κατεύθυνση: *ο ~ της Ιστορίας* || *αλλαγή τού ~ τής οικονομικής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόος* < θ. **ρoF*-, ετεροιωμ. βαθμ. τού *ρέω* (βλ.λ.)].

Ρούσα (η) (συνήθ. ορθ. *Ρούσσα*) γυναικείο όνομα.

ρούσικος, -η, -ο → ρωσικός

Ρούσος (ο) (συνήθ. ορθ. *Ρούσσος*) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *ρούσος* (βλ.λ.)].

ρούσος, -α, -ο (λαϊκότ.) ξανθοκόκκινος, κοκκινωπός ή γενικά ξανθός: *«ρούσες γαλανομάτες»* || *«να 'ρχονται να προσκυνάνε, ρούσες και μελαχρινές»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρούσ(σ)ιος* < λατ. russus «πυρρόχρωμος, ξανθός»].

ρουστίκ (το) {άκλ.} ελλην. *χωριάτικος*· αγροτικό ή χωριάτικο διακοσμητικό στυλ: (κ. ως επίθ.) *έπιπλα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rustique < λατ. rusticus «αγρότης, χωριάτης» < rūs, rūris «αγρός»].

ρουσφέτι (το) {ρουσφετ-ιού | -ιών} **1.** (ειδικότ.) χαριστική παροχή εκ μέρους υπουργών ή βουλευτών σε κομματικούς οπαδούς, φίλους ή γνωστούς: *τα κόμματα κρατούν με το ~ τους πολίτες σε πολιτική ομηρία* **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε χαριστική πράξη, εκδούλευση: *κάνω σε κάποιον ~* || *συνεχώς ζητάει διάφορα ~*. — (υποκ.) **ρουσφετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rüşvet].

ρουσφετολογία (η) [1892] η πρακτική τής εξυπηρέτησης εκ μέρους πολιτικών των κομματικών οπαδών, φίλων ή γνωστών με χαριστικές πράξεις, εκδουλεύσεις· (περιληπτ.) τα ρουσφέτια που γίνονται από πολιτικούς.

ρουσφετολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρουσφετολογία ή τον ρουσφετολόγο: ~ *προσλήψεις στο Δημόσιο.*

ρουσφετολόγος (ο) [1816] αυτός που κάνει ή επιδιώκει ρουσφέτια.

ρουσφετολογώ ρ. αμετβ. [1895] {ρουσφετολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κάνω ή επιδιώκω ρουσφέτια.

ρουτίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συνήθης και μηχανικός τρόπος ενέργειας, η στερεότυπη επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: *η τηλεοπτική ψυχαγωγία έγινε πλέον ~* **2.** (η γεν. ***ρουτίνας*** ως χαρακτηρισμός για πράξεις, δραστηριότητες) αυτός που τον έχει συνηθίσει κανείς, που δεν αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο: *μια ιατρική εξέταση ~* || *αυτή η δίκη θα είναι για σένα υπόθεση ~* || *για έναν τόσο έμπειρο γιατρό σαν εσένα, αυτή η επέμβαση είναι επέμβαση ~* || *δουλειά ~* **3.** (συνεκδ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας στον χώρο τής ατομικής και κοινωνικής ζωής: *η καθημερινή ~* || *πέφτω στη ~* ΣΥΝ. πεζότητα, πλήξη, ανία· ΦΡ. ***σπάω τη ρουτίνα*** ξεφεύγω από την πλήξη, δίνω ενδιαφέρον (σε κάτι) **4.** ΠΛΗΡΟΦ. απλό τμήμα προγράμματος Η/Υ, που μπορεί να κληθεί και να χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα σε ένα πρόγραμμα: *με αυτή τη ~ μπορούμε να αποθηκεύουμε μία φωτογραφία σε δυο διαφορετικούς ψηφιακούς τύπους.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. routine < route «δρόμος» (βλ. λ. *ρότα*)].

ρουτινιάρικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: ~ *ζωή / εργασία* ΣΥΝ. πληκτικός, ανιαρός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. routinier < routine (βλ. λ. *ρουτίνα*)].

ρούφηγμα (το) {ρουφήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το να ρουφάει κανείς μια ποσότητα υγρού: *μ' ένα ~ άδειασε όλο το ποτήρι!* ΣΥΝ. ρόφηση.

ρουφηξιά (η) **1.** το ρούφηγμα· ΦΡ. ***με μια ρουφηξιά*** μονορούφι, διαμιάς **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που μπορεί να ρουφήξει κανείς σε μια κατάποση ΣΥΝ. γουλιά **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα καπνού που ρουφά ο καπνιστής κάθε φορά. Επίσης **ρουφηγματιά**.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ρουφηξ*- τού αορ. *ρούφηξα* (ρ. *ρουφώ*) + -*ιά*, πβ. *αλλαξ-ιά*].

ρουφητός, -ή, -ό ρουφηχτός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ροφητός* < αρχ. *ροφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ρουφηχτός, -ή, -ό αυτός που δίνεται, πίνεται ή τρώγεται με ρούφηγμα: ~ *αβγό / φιλί.* — **ρουφηχτά** επίρρ.

ρουφήχτρα (η) {δύσχρ. ρουφηχτρών} **1.** (λαϊκ.) η δίνη (βλ.λ.) και γενικότ. η περιστροφική κίνηση νερού θάλασσας, ποταμού ή λίμνης κατά τον ρου του ή πίσω από κινούμενο πλοίο ΣΥΝ. δίνη, ρούφουλας **2.** (μτφ.-οικ.) ο πότης, αυτός που πίνει (κρασί και άλλα αλκοολούχα ποτά) σε μεγάλες ποσότητες: *είναι μεγάλη ~ ο κυρ-Γιάννης· πίνει*

τρία μπουκάλια στην καθισιά του.
[ΕΤΥΜ. < *ρουφηχτός* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *καύ-τρα, τσούχ-τρα*].

ρουφιανεύω ρ. μετβ. {ρουφιάνεψα} συκοφαντώ (κάποιον), δολοπλοκώ εναντίον (κάποιου).

ρουφιανιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συμπεριφορά τού ρουφιάνου· η κατάδοση (προσώπου, στοιχείων, μυστικών κ.λπ.): *μην κάνεις καμιά ~! || είναι πρώτος στη ~.*

ρουφιάνος (ο), **ρουφιάνα** (η) **1.** προαγωγός, μαστροπός **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συκοφαντεί, που διαβάλλει (κάποιον) ΣΥΝ. δολοπλόκος, ραδιούργος **3.** πρόσωπο που προδίδει τα μυστικά (κάποιου) ΣΥΝ. προδότης, σπιούνος, χαφιές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ruffiano, αβεβ. ετύμου, ίσως < roffia «βρομιά, μόλυνση» (< αρχ. γερμ. hruf)].

ρούφουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ρουφήχτρα • **2.** ο ανεμοστρόβιλος ΣΥΝ. ανεμορούφουλας.
[ΕΤΥΜ. < *ρουφώ* + μεγεθ. επίθημα *-ουλας*, πβ. κ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ουλας*].

ρουφώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ρουφάς... | ρούφ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} **1.** τραβώ με το στόμα μια ποσότητα υγρού με χαρακτηριστική κίνηση των χειλιών και τής γλώσσας, ώστε να σχηματίζεται στρογγυλό άνοιγμα στο στόμα, και εισπνέοντας: *το μωρό ρουφούσε το γάλα από το μπιμπερό || ~ τον καφέ / τον χυμό* **2.** παίρνω μια γουλιά με ηχηρό (και ενοχλητικό) τρόπο: *μη ρουφάς τη σούπα / τον καφέ σου* **3.** (μτφ.) εισπνέω βαθιά: *~ καθαρό αέρα / αρωματικό καπνό* **4.** απορροφώ: *το χώμα ρουφούσε γρήγορα το νερό* **5.** τραβώ προς τα μέσα: *~ τα μάγουλά μου || ρούφηξε την κοιλιά του, για να φαίνεται πιο αδύνατος* **6.** λαμβάνω τροφή ή υγρό με λαιμαργία: *ρούφηξε τον χυμό στο πει και φει!* **7.** (μτφ.) αφομοιώνω ό,τι ακούω, βλέπω ή διαβάζω: *ρουφούσε τα λόγια τού δασκάλου του || ~ τη γνώση* **8.** (μτφ.) προκαλώ σωματική ή οικονομική εξάντληση· η μτχ. **ρουφηγμένος**, *-η, -ο* εξαντλημένος, εξασθενημένος: *~ μάγουλα* ΦΡ. (μτφ.) ***ρουφώ το αίμα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* **9.** (αργκό) δέχομαι (γκολ): *το ρούφηξε ο τερματοφύλακας* ΣΥΝ. τρώω **10.** (για τον ναργιλέ) πίνω γουλιές με το μαρκούτσι: *ρουφούσε τον ναργιλέ κι έπαιζε το κομπολόι.* Επίσης (λόγ.) **ροφώ** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουφώ* (με κώφωση) < αρχ. *ῥοφῶ (-έω)* < *srobh-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sr-ebh- «ρουφώ», πβ. αρμ. arbi «ήπια» (< *srbh-), λιθ. surbiù «ρουφώ, πίνω με μικρές γουλιές», λατ. sorbēre (> ισπ. sorber), αλβ. gjerp (< *serbhō) κ.ά. Παράγ. *ῥόφ-ημα*].

ρουχαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ρούχο: *τα ~ τού μωρού* **2.** (μειωτ.) το φτωχικό ρούχο.

ρουχισμός (ο) το σύνολο των ενδυμάτων κάποιου, ο ιματισμός: *είδη ρουχισμού.*

ρούχο (το) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ένδυμα, οτιδήποτε φοράει κανείς: *μαζεύουν τρόφιμα και ρούχα για τους φτωχούς || ~ ανδρικά / γυναικεία / παιδικά || βιομηχανία / βιοτεχνία / κατάστημα ρούχων || μια αλλαξιά ρούχα || φορώ / αλλάζω ρούχα || ~ επίσημα / κυριακάτικα / τής δουλειάς || πού έβαλες τα ~ μου; || τους έκλεψαν τα ~ από τα αποδυτήρια || φοράει πάντα ακριβά ~ || βάζω τα ~ στο πλυντήριο || έδωσα τα ~ στο καθαριστήριο·* ΦΡ. (α) μτφ. ***έχω τα ρούχα μου*** (για γυναίκα) έχω περίοδο (β) ***αχίζω τα ρούχα μου*** βλ. λ. *σχίζω·* πβ. *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου,* λ. *διαρρηγνύω* (γ) ***τρώγομαι με τα ρούχα μου*** γκρινιάζω με κάθε αφορμή (δ) (παροιμ.) ***άλλαξε ο Μανολιός κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*** βλ. λ. *αλλάζω* (ε) (παροιμ.) ***όποιος φυλάει τα ρούχα του, έχει τα μισά / φύλαγε τα ρούχα σου, για να 'χεις τα μισά*** πρόσεχε και παίρνε τις αναγκαίες προφυλάξεις, ώστε να μην χάσεις τα πάντα σε περίπτωση κινδύνου ή καταστροφής (στ) ***βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα του*** βλ. λ. *βγάζω* (ζ) ***βγαίνω (έξω) από τα ρούχα μου*** βλ. λ. *βγαίνω* **2.** (ειδικότ.) τα απαραίτητα ή κατάλληλα για μια περίσταση, για μια εποχή τού έτους ή γενικότ. για το ντύσιμό μας ενδύματα: *δεν έχω ~ να βάλω για τον γάμο! || δεν έχω ~. πρέπει να αγοράσω τώρα στις εκπτώσεις || πρέπει να πάρω κανένα ~ για τον χειμώνα / το καλοκαίρι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροῦχον* < σλαβ. ruho].

ρόφημα (το) {ροφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό υγρό (λ.χ. γάλα, σοκολάτα, αφέψημα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόφημα* < *ῥοφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) το ρούφηγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόφησις* < *ῥοφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ροφός (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ψάρι) μεγαλόσωμο εύγευστο ψάρι, που απαντά στον Ατλαντικό, στη Μεσόγειο και στις ελληνικές θάλασσες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρφος / ὀρφώς / ὀρφῶς* (με αντιμετάθεση), εκ των οποίων αρχαιότεροι είναι οι τ. *ὀρφώς / -ῶς* (γεν. *-ῶ,* αττικόκλιτο), οι οποίοι εμφανίζουν τον κλιτικό τύπο τού ουσ. *λαγώς.* Ως προς την ετυμολογία, πιθ. θεωρείται η σύνδεση με το ουσ. *ὄρφνη* «σκοτάδι, σκοτεινότητα» (βλ. λ. *ορφανός*) λόγω τού σκούρου χρώματός του].

ροφώ ρ. ▸ ρουφώ

ροχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) μείγμα σάλιου και βλέννας από τους βρόγχους, το οποίο φτύνει κανείς με αγενή και ηχηρό τρόπο ΣΥΝ. (λόγ.) φλέγμα, απόχρεμμα, πτύελο. Επίσης **ρόχαλο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *ρόχαλο* < *ροχαλίζω* (βλ.λ.)].

ροχαλητό (το) **1.** το να ροχαλίζει κανείς **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν ροχαλίζει κανείς ΣΥΝ. ροχάλισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ροχαλ(ίζω)* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. *κυνηγ-ητό*].

ροχαλίζω ρ. αμετβ. {ροχάλισα} (για κοιμώμενο) αναπνέω θορυβωδώς. - - **ροχάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥογχαλίζω*, εκφραστ. λ., < θ. *ῥογχ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ῥέγχω* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρεγχάζω*)].

ρόχθος (ο) ο θορυβώδης ήχος των κυμάτων τής θάλασσας ή καταρράκτη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥόχθος* < αρχ. *ῥοχθῶ (-έω)* «θορυβώ (για κύματα)» (υποχωρητ.), εκφραστ. λ., αγν. ετύμου, η οποία εμφανίζει παρόμοιο επίθημα με το αρχ. *ὀρεχθῶ (-έω)* «μουγγρίζω»].

ροώδης, -ης, -ες {ροώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) ρευστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοώδης* < θ. *ῥο-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *ῥέω*) + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].

-ρρ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που εμφανίζεται σε ορισμένες αρχαίες λέξεις καθώς και σε λόγια ή κληρονομημένα σύνθετα: *θάρρος, άρρωστος, αντίρροπος.*

> **-ρρ-: λέξεις που γράφονται με δύο ρ.** Ελάχιστες είναι οι **απλές** (μη σύνθετες) **λέξεις** που γράφονται με *-ρρ-*. Είναι οι λέξεις: **θάρρος** (θαρραλέος, θαρρετός, θαρρώ, ενθαρρύνω, ενθάρρυνση, ενθαρρυντικός), **αρραβώνας** (αρραβωνιάζω, αρραβωνιαστικός, -ιά), **άρρεν** (αρρενωπός, αρρενογονία), **πυρρός** «κοκκινωπός» (πυρρόξανθος, πυρρότριχος), **πυρρίχιος** «είδος αρχαίου χορού, η πυρρίχη», **ορρωδώ** «κάνω πίσω», καθώς και τα κύρια ονόματα: **Πύρρος, Σέρρες, Τυρρηνία, Δυρράχιο.** Αντιθέτως, ένα πλήθος **συνθέτων λέξεων**, που ως απλές λ. αρχίζουν από *ρ-*, διπλασιάζουν λόγω τής συνθέσεως το *-ρ-* και γράφονται με δύο *-ρ-*: *ρέω* – αιμο**ρρ**αγία, παλί**ρρ**οια, επι**ρρ**οή, απο**ρρ**έω, από**ρρ**οια, δια**ρρ**οή κ.λπ., *ρέπω* – αντί**ρρ**οπος, ετοιμό**ρρ**οπος, ισο**ρρ**οπία, *ρητός* – αντί**ρρ**ηση, αναντί**ρρ**ητος, *ριπίδι/ριπίζω* – ανα**ρρ**ιπίζω, *ρώννυμι/ρωννύω* – ανα**ρρ**ωννύω, ανά**ρρ**ωση, ά**ρρ**ωστος, *ρυθμός* – ιδιό**ρρ**υθμος, ομό**ρρ**υθμος, μετα**ρρ**υθμίζω, απο**ρρ**ύθμιση κ.ά., *ρίπτω* – απο**ρρ**ίπτω, *ροφώ* – απο**ρρ**οφώ, ανα**ρρ**όφηση, *ράπτω* – μηχανο**ρρ**άφος κ.ά.
> **Εξαίρεση**: αν το φωνήεν πριν από το *-ρ-* είναι «μακρό» (δηλ. ένα από τα φωνήεντα *η, ω* ή δίφθογγος *ει, οι, αι, ευ* κ.λπ.), τότε η λέξη γράφεται με ένα *-ρ-*: **εύ-ρωστος** (αλλά ά**ρρ**ωστος), **αεί-ροος** (αλλά επι**ρρ**οή), **εύ-ρυθμος** (αλλά ομό**ρρ**υθμος). Με δύο *-ρρ-* γράφονται και τα σύνθετα λέξεων που το α' συνθετικό λήγει σε *-ν* (εν, συν, πάλιν): *εν* + *-ρινος* > **έρρινος**, *συν* + *ρίζα* > **σύρριζα**, *συν* + *ρέω* > **συρρέω**, *πάλιν* + *ροή* > **παλίρροια**, *παν* + *ρήσις* > **παρρησία**. Όπως με δύο *-ρ-* γράφονται και οι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός-αόριστος) ρημάτων από *ρ-*, που ανάγονται στην αρχαία ή τη λόγια γλωσσική παράδοση: *ρέω* – *έρρεε*, *ρίπτω* – *ερρίφθη* (ο κύβος). Ωστόσο, όλα τα νεότερα σύνθετα (**ξε-ριζώνω, ξανα-ρίχνω, ανα-ρωτιέμαι, ασπρό-ρουχα, αγριο-ρωδακινιά, καλο-ρίζικος, μονο-ρούφι, μισο-ραγισμένος** κ.τ.ό.), τα μεταπλασμένα ρήματα (*ράπτω* > *ράβω* – *έραψα* κ.τ.ό.) και οι ξένες λέξεις (**καρό, περούκα, σαβούρα** κ.τ.ό.) γράφονται με ένα *-ρ-*.

-ρραγία ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει παθολογική κατάσταση, η οποία εκδηλώνεται με αιμορραγία σε ορισμένο όργανο ή μέρος τού σώματος: *γαστρο-ρραγία, μητρο-ρραγία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αἱμο-ρραγία*), που προέρχεται από το θ. *ραγ-* τού ρ. *ῥήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρράγ-ην*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. gastro-rrhagy, hepato-rrhagy)].

-ρροια ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη (φυσιολογική ή μη ή υπερβολική) ροή ενός υγρού: *γαλακτό-ρροια, πυό-ρροια, εμμηνό-ρροια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παλίρροια, διά-ρροια*), που προέρχεται από το ρ. *ῥέω* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. leuco-rrhoea, galacto-rrhoea)].

-ρροώ ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν ότι (κάποιος/κάτι) παρουσιάζει ροή υγρού: *αιμο-ρροώ, πυο-ρροώ, εμμηνο-ρροώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυο-ρροῶ, αἱμο-ρροῶ*), που προέρχεται από το ρ. *ῥέω* (πβ. κ. *ροή*)].

ρυάδα (η) (λόγ.) **1.** η τριχόπτωση **2.** ΒΟΤ. ασθένεια των αμπελιών που προκαλεί πτώση των ρωγών τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυάς, -άδος* < θ. *ῥϜ-*, μηδενισμ. βαθμ. τής ρ. *srew- τού ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

ρυάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ρυάστηκα} (λαϊκ. για ζώα) ουρλιάζω, ωρύομαι, σκούζω. — **ρυάσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < **ωρυάζομαι* < αρχ. *ὠρύομαι* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού ατόνου *ὠ-* και επίθημα *-άζομαι*].

ρυάκι (το) {ρυακ-ιού | -ιών} μικρό ρεύμα νερού, ποταμάκι: *μικρά ~ ποταμού* ΣΥΝ. ποταμάκι, ρεματάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρυάκιον*, υποκ. τού αρχ. *ῥύαξ, -ακος* < θ. **ῥϜ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *srew- τού ρ. *ῥέω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αξ*, πβ. *πίν-αξ, πῖδ-αξ*].

ρυάσιμο (το) ▸ ρυάζομαι

ρυγχοειδής, -ής, -ές [1873] {ρυγχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ρύγχος: *~ στόμα / προεξοχή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρύγχος (το) {ρύγχ-ους | -η, -ών} **1.** το μπροστινό και προεξέχον τμήμα τού κεφαλιού ορισμένων ζώων, που περιλαμβάνει κυρ. τη μύτη και το στόμα: *~ ψαριού / χοίρου || μακρύ ~* • **2.** ΑΝΑΤ. το ακραίο πρόσθιο τμήμα οργάνου τού σώματος: *~ τού μεσολοβίου / τού σφηνοειδούς* • **3.** (α) το μυτερό άκρο εργαλείου ή οργάνου (β) (γενικότ.) κάθε μυτερή απόληξη αντικειμένου: *το ~ ενός πλαστικού περιέκτη υγρού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύγχος*, εκφραστ. όρ., πιθ. < *srungh- (με εκφραστ. ερρίνωση), που συνδ. με αρμ. řng-un-k' (πληθ.) «ρουθούνια». Σε αυτή την περίπτωση δεν απέχει πολύ η ετυμολ. συσχέτιση με το ρ. *ῥέγχω* «ροχαλίζω» (βλ.λ.)].

ρυγχοφόρος, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρύγχος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. rhynchophoran].
ρυγχωτός, -ή, -ό [1885] (έντομο) που έχει ρύγχος.
ρυθμ εν μπλουζ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λαϊκή μουσική (αρχικά των μαύρων τής Αμερικής) που αποτελεί συνδυασμό τού μπλουζ (βλ.λ.) και τής τζαζ με έμφαση στο στοιχείο τού ρυθμού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. rhythm 'n' blues].
ρυζάλευρο (το) αλεύρι που παράγεται από αποφλοιωμένους κόκκους ρυζιού.
ρύζι (το) {ρυζ-ιού | -ιών} **1.** ετήσιο αγρωστώδες φυτό και ο εδώδιμος αμυλούχος καρπός του: *λευκασμένο / αναποφλοίωτο ~* **2.** (συνεκδ.) φαγητό από βρασμένο ρύζι: *~ σπυρωτό* || *~ με σάλτσα / με κιμά* ΣΥΝ. πιλάφι· ΦΡ. ***βράσε ρύζι / όρυζα*** η κατάσταση δεν διορθώνεται: *έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, ~!* — (υποκ.) **ρυζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ορύζιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ό*-), υποκ. τού μτγν. *όρυζα* (βλ.λ.)].
ρυζόγαλο (το) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από βρασμένο ρύζι, γάλα και ζάχαρη.
ρυζοκαλλιέργεια (η) {ρυζοκαλλιεργιών} η καλλιέργεια ρυζιού.
ρυζόνερο (το) αφέψημα από βρασμένο ρύζι.
ρυζότο (το) {χωρ. πληθ.} ρύζι αναμεμιγμένο με διάφορα υλικά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. risotto < riso «ρύζι» < λατ. oryza < μτγν. *όρυζα*].
ρυζοφυτεία (η) {ρυζοφυτειών} η φυτεία ρυζιού.
ρυζόχαρτο (το) είδος ημιδιαφανούς χαρτιού σχεδίασης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Reispapier].
ρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ρύθμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθορίζω μία ή περισσότερες παραμέτρους για τη λειτουργία (συσκευής, μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.): *~ ραδιό / τηλεσκόπιο / φωτογραφική μηχανή* || *~ τη θερμοκρασία τού καυστήρα / την ώρα στο βίντεο / την ταχύτητα τής μηχανής / το κλιματιστικό* (β) (ειδικότ. η μτχ. ***ρυθμιζόμενος***, *-η, -ο*) αυτός τον οποίο είναι δυνατόν να ρυθμίσει κανείς όπως επιθυμεί: *ένα κάθισμα με ~ πλάτη / ύψος* || *συσκευή θέρμανσης με ~ θερμοκρασία* **2.** κανονίζω τον τρόπο με τον οποίο (κάτι) θα λειτουργεί, θα αποδίδει ή θα διεξάγεται καλύτερα: *~ τα χρώματα στην τηλεόραση, γιατί είναι πολύ έντονα* || *~ την εικόνα και τον ήχο σε τηλεοπτική εκπομπή* || *ο τροχονόμος έσπευσε να ρυθμίσει την κυκλοφορία στο σημείο όπου χάλασαν οι φωτεινοί σηματοδότες* **3.** τακτοποιώ, διευθετώ, διακανονίζω: *μην ανησυχείς, θα το ρυθμίσω το θέμα* || *θέλω να ρυθμίζω τη ζωή μου μόνος μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
ρυθμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ρυθμό: *~ κανόνες*· ΦΡ. (α) ***ρυθμική αγωγή*** (το τέμπο) η ταχύτητα με την οποία εκτελείται ένα κομμάτι (β) ***ρυθμική ανάγνωση*** η εκτέλεση των μουσικών φθόγγων ως προς τη διάρκεια και όχι ως προς την οξύτητά τους (που αποδίδεται με τη μελωδική ανάγνωση) • **2.** ***ρυθμική*** (η) η τονική στιχουργία, κατ' αντιδιαστολή προς την προσωδιακή **3.** αυτός που εκτελείται με ρυθμό: *~ κινήσεις* **4.** ***ρυθμική (γυμναστική)*** η γυμναστική που γίνεται σύμφωνα με συγκεκριμένο μουσικό ρυθμό και με τη χρήση διαφόρων αντικειμένων (κορδέλες, στεφάνια, μπάλες). — **ρυθμικ-ά / -ώς** επίρρ., **ρυθμικότητα** (η) [1886].
ρύθμιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο καθορισμός μίας ή περισσοτέρων παραμέτρων λειτουργίας (μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.) σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές: *~ τής ροής τού νερού / τής θερμοκρασίας / τού ήχου / τού ψυγείου / των καναλιών τής τηλεόρασης / τής οθόνης τού Η/Υ* (ο καθορισμός παραμέτρων όπως το χρώμα, η φωτεινότητα κ.λπ.) */ τής κυκλοφορίας με τους φωτεινούς σηματοδότες / τού προγράμματος σπουδών / τής δημόσιας διοίκησης / τού πολιτεύματος* || *στο στούντιο υπάρχουν δύο τεχνικοί που ασχολούνται με τη ~ τού ήχου των ραδιοφωνικών εκπομπών* **2.** ο τρόπος βελτίωσης ή επίτευξης καλύτερης αποδόσεως (ενός πράγματος), με σκοπό την εξασφάλιση τής επιθυμητής λειτουργίας ή κατάστασης, συνήθ. μετά από δυσλειτουργία, πρόβλημα κ.λπ.: *λόγω τής καταιγίδας χρειάστηκε να επέμβει τροχονόμος για τη ~ τής κυκλοφορίας* || *η ~ τού νομοσχεδίου κρίθηκε αναγκαία ύστερα από το κύμα διαμαρτυρίας που προκάλεσε* || *δεν με βολεύει η πλάτη τού καθίσματος, χρειάζεται ~* || *~ τού κύκλου τής περιόδου με αντισυλληπτικά* || *~ των ορμονών* **3.** η διευθέτηση, ο τρόπος αντιμετώπισης ή ο προγραμματισμός (ενέργειας, κατάστασης, υποχρεώσεων κ.λπ.): *~ των δόσεων τού δανείου / τής πληρωμής σε 10 δόσεις / τού ζητήματος με διάλογο* || *η ~ τής ζωής μου / τού μέλλοντός μου ανάλογα με τις εκάστοτε επαγγελματικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται.*
ρυθμιστήρας (ο) [1893] **1.** όργανο για τη ρύθμιση τής κανονικής λειτουργίας ενός μηχανήματος: *ο ~ τού λέβητα* **2.** ΣΤΡΑΤ. όργανο που χρησιμοποιείται στο Πυροβολικό για τη ρύθμιση των πυροσωλήνων που εκτοξεύουν οβίδες.
ρυθμιστής (ο) [μτγν.], **ρυθμίστρια** (η) [1894] **1.** αυτός που ρυθμίζει κάτι (π.χ. την εξέλιξη μιας κατάστασης, μια διαδικασία ή ενέργεια): *ο ~ τού πολιτεύματος* (ο ανώτατος άρχοντας) || *αυτός είναι ο ~ των τυχών μας* **2.** ο ρυθμιστήρας (βλ.λ.): *~ εντάσεως / ταχύτητας.*
ρυθμιστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που ρυθμίζει (κάτι): *~ νόμος / διατάξεις / παράγοντας / αρχή*· ΦΡ. (α) ***ρυθμιστικό σχέδιο*** το σχέδιο με το οποίο διαρρυθμίζονται πολεοδομικά οι κατοικημένοι χώροι (πόλεις ή συνοικίες), ώστε να εξυπηρετούν καλύτερα τις ανάγκες των κατοίκων (β) ΓΛΩΣΣ. ***ρυθμιστική γραμματική*** η γραμματική που ρυθμίζει τη γλωσσική χρήση, τι είναι ορθό και τι όχι ΑΝΤ. περιγραφική γραμματική (βλ. λ. *γραμματική*) **2.** καθοριστικός: *το κόμμα αυτό διαδραματίζει ~ ρόλο στα πολιτικά μας πράγματα / στις πολιτικές εξελίξεις.* — **ρυθμιστικά** επίρρ.
ρυθμολογία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των ρυθμών (μουσικών, ποιητικών ή ρητορικών) **2.** ΑΡΧΙΤ. η μελέτη των αρχιτεκτονικών ρυθμών - γνωστικό αντικείμενο τής σπουδής τής αρχιτεκτονικής μαζί με τη μορφολογία. — **ρυθμολόγος** (ο/η), **ρυθμολογικός**, -ή, -ό [1877].
ρυθμός (ο) **1.** η εναλλαγή κινήσεων σε καθορισμένο χρονικό διάστημα και με ορισμένη τάξη: *~ κολύμβησης / κωπηλασίας / κούρσας* || *κρατώ τον ~* || (καταχρ.) *αργός / γρήγορος ~* **2.** (α) η περιοδική κίνηση που εμφανίζουν τα φυσικά φαινόμενα: *ο ~ των κυμάτων* (β) η φύση και οι λειτουργίες ενός σώματος ή οργάνου: *~ τής καρδιάς* • **3.** η συμμετρία των μερών ενός συνόλου ΣΥΝ. ευρυθμία, εναρμοστία, κανονικότητα, τάξη ΑΝΤ. αρρυθμία, ασυμμετρία • **4.** η ταχύτητα με την οποία μεταβάλλεται ένα μέγεθος, ή εξελίσσεται μια διαδικασία: *ο ~ των γάμων / των γεννήσεων / των θανάτων / τής οικονομικής ανάπτυξης / τής παραγωγής / τής απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων* || *η υπόθεση προχωρεί με ρυθμούς χελώνας* (πολύ αργά) • **5.** ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται (κάτι), η σειρά που ακολουθείται στις ενέργειες (κάποιου): *ο ~ τής ζωής / τής εργασίας / τού διαβάσματος* || *αν συνεχίσει να εργάζεται μ' αυτό τον ~, σίγουρα θα πετύχει* || *θα γίνουν ενέργειες, ώστε να βρει σύντομα η ομάδα τον ~ της* **6.** ΜΟΥΣ. η έμμετρη διάταξη των μουσικών αξιών (φθογγοσήμων), η οποία σε συνδυασμό με την περιοδικότητα των ισχυρών και ασθενών μερών τού μέτρου (βλ.λ.) συνιστά το σχήμα, τη δομή και τη δυναμική μιας μουσικής φράσης και γενικώς μιας μουσικής σύνθεσης **7.** η αρμονική κίνηση τού ποιητικού λόγου σύμφωνα με ορισμένους μετρικούς ή υφολογικούς κανόνες δηλ. την επανάληψη, την εναλλαγή τονικών-ατόνων συλλαβών, την κατανομή ισχυρών χρόνων και παύσεων, που διακρίνουν μορφολογικά την ποίηση από τον πεζό λόγο: *προσωδιακός ~* ΣΥΝ. μέτρο • **8.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, η τεχνοτροπία ενός καλλιτεχνικού ρεύματος: *βυζαντινός / γοτθικός / σύνθετος ~* ΣΥΝ. στυλ, τεχνοτροπία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυθμός* < θ. *ῥϜ- (μηδενισμ. βαθμ. θ. *srew- τού *ῥέω*, βλ.λ.) + επίθημα *-θμος* (πβ. *ἀρι-θμός, κλαυ-θμός*). Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. θα δήλωνε αυτό που κινείται και, συνεπώς, είναι μεταβλητό, ρευστό (εμπεριέχει, ωστόσο, την έννοια τής κανονικότητας). Ο *ρυθμός* συνδυάζει τις έννοιες τής μορφής και τής κίνησης, άποψη που αποδίδεται από τον Αριστοτέλη στους ατομικούς φιλοσόφους, ενώ, ως προς το μουσικό της σκέλος, η λ. συνδ. με το ουσ. *μέλος*].
ρυθμοτονική ποίηση (η) η εκκλησιαστική / λειτουργική ποίηση τής βυζαντινής περιόδου, η οποία έχει ως χαρακτηριστικό της ότι κάθε στίχος κάθε στροφής (οίκος, τροπάριο) προσαρμόζεται ως προς τον αριθμό και τη θέση τού τόνου των συλλαβών του (ισοσυλλαβία – ομοτονία) προς τον αντίστοιχο στίχο τής πρώτης στροφής, η οποία λαμβάνεται ως πρότυπο.
[ΕΤΥΜ. < *ρυθμοτονία* < *ρυθμός* + *-τονία* < *τόνος*].
ρυκάνη (η) (λόγ.) το ροκάνι ΣΥΝ. πλάνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *ροκάνι*].
ρύμη (η) (αρχαιοπρ.) **1.** η ορμή· στις ΦΡ. ***εν τη ρύμη τού λόγου*** *(ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου)* στη γρήγορη ροή τού λόγου, καθώς μιλάει κανείς γρήγορα: *του ξέφυγαν τα λόγια αυτά ~ του* • **2.** δρομάκι, σοκάκι· ΦΡ. ***ανά τας οδούς και τας ρύμας*** στους δρόμους και τα δρομάκια: *«η μπάντα τού δήμου δίνει όλες τις μέρες τον τόνο και τον ρυθμό ~ τής πόλης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύμη* < θ. **Ϝρῡ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. **Ϝερυ*, το οποίο μαρτυρείται στο αρχ. *ἐρύω* «σύρω, τραβώ». Η λ. είναι αγν. ετύμου, ενώ έχει συχνά συνδεθεί (παρετυμολογικά:) με τα ομώνυμα *ἔρυμαι* «προστατεύω, σώζω» (βλ. λ. *ῥῦσαι*), *ῥῦμα* «προστασία, ασφάλεια», τα οποία παρουσιάζουν τον ίδιο φωνηεντισμό].
ρυμοτομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χάραξη δρόμων και πλατειών σε μια πόλη • **2.** κλάδος τής πολεοδομίας, που έχει ως αντικείμενο τη διαρρύθμιση τού χώρου μέσα στον οποίο πρόκειται να δημιουργηθεί ένας οικισμός.
ρυμοτομικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ρυμοτομία **2.** ***ρυμοτομικό σχέδιο*** το σχέδιο με το οποίο καθορίζονται κατ' αρχήν οι πολεοδομικοί κανόνες και τα επιτρεπόμενα μεγέθη (ύψος κτηρίων, συντελεστές καλύψεως, εκμεταλλεύσεως οικοπέδου κ.λπ.) των περιοχών μιας πόλης, ώστε να διασφαλίζεται η λειτουργία και η αισθητική των πόλεων σύμφωνα με τις ανάγκες των κατοίκων και με τις αρχές τής αρχιτεκτονικής και τής πολεοδομίας.
ρυμοτομώ ρ. μετβ. {ρυμοτομείς... | ρυμοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χαράζω και διανοίγω δρόμους και πλατείες σε πόλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥυμοτομῶ (-έω)* < *ῥύμη* (βλ.λ.), στη μτγν. σημ. «δρόμος», + *-τομῶ* < *τομή*].
ρυμούλκα (η) {ρυμουλκών} **1.** το ρυμουλκούμενο όχημα **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που ρυμουλκείται.
ρυμούλκηση (η) [1868] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το τράβηγμα από όχημα ή πλοίο άλλου οχήματος ή πλοίου, που είναι δεμένο πίσω του και η μεταφορά του στο σημείο προορισμού ή επισκευής του.
ρυμουλκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για ρυμούλκηση: *~ σκάφος / όχημα* **2.** **ρυμουλκό** (το) πλοίο ή όχημα που χρησιμοποιείται για ρυμούλκηση.
ρυμουλκώ ρ. μετβ. {ρυμουλκείς... | ρυμούλκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σέρνω, τραβώ κάτι που είναι συνδεδεμένο πίσω μου και το μεταφέρω στον προορισμό του ή στον χώρο επισκευής του: *~ πλοίο / πυροβόλο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥυμουλκῶ (-έω)* < **ῥυμουλκός* < *ῥῦμα* «σχοινί, χορδή τόξου» (< θ. **Ϝρῡ-*, βλ. λ. *ῥύμη*) + *-ουλκός* < *ἕλκω*].
ρυπαίνω ρ. μετβ. {ρύπ-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} **1.** μολύνω: *~ την ατμόσφαιρα / το περιβάλλον / τα νερά / το έδαφος* || *τα καυσαέρια των αυτοκινήτων ~ την ατμόσφαιρα* **2.** (σπάν.) βρομίζω, λερώνω: *~ τα ρούχα μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυπαίνω* < *ῥύπος* (βλ.λ.)].

ρύπανση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η μόλυνση από την εκπομπή ρύπων από λύματα, απόβλητα κ.ά.: *η ~ τού περιβάλλοντος / τής ατμόσφαιρας / των υδάτων / τού εδάφους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

ρυπαντής (ο) κάθε ρυπογόνος πηγή (όπως λ.χ. τα εργοστάσια, οι υπόνομοι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pollutant].

ρυπαντικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ρύπανση: *~ ουσίες* ΣΥΝ. μολυσματικός, τοξικός. — **ρυπαντικά** επίρρ.

ρυπαρογράφημα (το) {ρυπαρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (κακόσ.) **1.** υβριστικό και συκοφαντικό δημοσίευμα **2.** (ειδικότ.) πορνογράφημα.

ρυπαρογραφία (η) {ρυπαρογραφιών} **1.** η συγγραφή ρυπαρογραφημάτων **2.** (συνεκδ.) το ρυπαρογράφημα.

ρυπαρογράφος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που γράφει ρυπαρογραφήματα.

ρυπαρογραφώ ρ. αμετβ. {ρυπαρογραφείς... | ρυπαρογράφησα} γράφω ρυπαρογραφήματα.

ρυπαρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που είναι γεμάτος ρύπους ΣΥΝ. ακάθαρτος, βρόμικος ΑΝΤ. καθαρός **2.** (μτφ.) ανήθικος, φαύλος ΣΥΝ. αχρείος, αισχρός ΑΝΤ. άσπιλος, αδιάφθορος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυπαρός* < *ῥύπος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. *μιαρός*].

ρυπαρότητα (η) [μτγν.] {ρυπαροτήτων} (λόγ.) **1.** η βρομιά, η ακαθαρσία ΑΝΤ. καθαριότητα, πάστρα **2.** (μτφ.) η ανηθικότητα, η φαυλότητα ΣΥΝ. εξαχρείωση, κακοήθεια ΑΝΤ. ηθικότητα, χρηστότητα **3.** (συνεκδ.) ανήθικος λόγος ή αισχρή πράξη ΣΥΝ. αισχρολογία, βωμολοχία, ασχημοσύνη.

ρυπογόνος, -ος, -ο [1888] αυτός που παράγει ρύπους, που προκαλεί ρύπανση τού περιβάλλοντος: *~ εστία / βιομηχανία.*

ρύπος (ο) (λόγ.) **1.** η ακαθαρσία, η βρομιά, ο λεκές: *οι ~ των ρούχων* **2.** κάθε οργανική ή ανόργανη ουσία που συντελεί στη ρύπανση τού φυσικού περιβάλλοντος: *χημικοί ~* **3.** (μτφ.) το ηθικό στίγμα που κηλιδώνει την αξιοπρέπεια (κάποιου) ΣΥΝ. όνειδος, αίσχος, μουντζούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύπος*, αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με λ. τέτοιας σημασίας. Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η σύνδεση με σλαβ. λ., οι οποίες σημαίνουν «βρομιά, ακαθαρσία», λ.χ. αρχ. σλαβ. strupe, ρωσ. strúp, πράγμα που θα οδηγούσε σε θ. *srup-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sreup- (ίδια σημ.)].

ρύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} εύχρ. στη ΦΡ. ***έμμηνη ρύση*** βλ. λ. *έμμηνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύσις* < θ. **ῥF-*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *srew-, το οποίο απαντά στο ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

ρυτίδα (η) πτυχή τής επιφάνειας τού δέρματος, κυρ. τού προσώπου, που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα γήρανσης: *οι βαθιές ~ στο μέτωπό του* ΣΥΝ. ζάρα, ζαρωματιά. — (υποκ.) **ρυτιδούλα** κ. **ρυτιδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτίς / βρυτίς* (αιολ.), *-ίδος* < **ῥῦτός*, παράλλ. τ. τού επιθ. *ῥυσός* «ζαρωμένος, ρυτιδωμένος» < θ. **Fρῡ-*, που αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. **Fερυ-*, το οποίο απαντά στο ρ. *ἐρύω* «σύρω, τραβώ» (βλ. λ. *ρύμη*)].

ρυτιδιασμένος, -η, -ο γεμάτος ρυτίδες. Επίσης **ρυτιδώδης, -ης, -ες** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρυτιδώνω ρ. μετβ. {ρυτίδω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ζάρωμα τού δέρματος από ρυτίδες ΣΥΝ. ζαρώνω, σουφρώνω. Επίσης **ρυτιδιάζω.** — **ρυτίδωμα** [μτγν.] κ. **ρυτίδιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτιδῶ (-όω)* < *ῥυτίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

ρυτίδωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. αισθητική δυσμορφία τού δέρματος, που οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των ρυτίδων στο πρόσωπο **2.** (μτφ.) ελαφρό κυμάτισμα τής θάλασσας.

ρυτό (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο κατασκευασμένο από πηλό ή πολύτιμα μέταλλα, με ποικίλη διακόσμηση και συνήθως ανεστραμμένο κωνικό σχήμα, που το χρησιμοποιούσαν στις σπονδές και σε διάφορες τελετουργίες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ῥυτός* < θ. **ῥF-*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *srew-, το οποίο μαρτυρείται στο ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

Ρω (η) νησίδα των Δωδεκανήσων Δ. τού Καστελορίζου (γνωστή από την *Κυρά τής Ρω*, γυναίκα από το Καστελόριζο, η οποία επί δεκαετίες ύψωνε στη νησίδα την ελληνική σημαία ως ένδειξη των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε αυτήν).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρω κ. **ρο** (το) {άκλ.} Ρ, ρ· το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῶ* < σημιτ. rōš / reš «κεφάλι»].

ρώγα (η) {ρωγών} **1.** ο σφαιροειδής καρπός τού σταφυλιού: *τσιμπολογώ τις ~ τού σταφυλιού*· ΦΡ. ***μάζευε κι ας είν' και ρώγες*** βλ. λ. *μαζεύω* **2.** η θηλή τού μαστού **3.** (μτφ.) το εσωτερικό τμήμα τής άκρης των δαχτύλων. Επίσης **ράγα.** — (υποκ.) **ρωγούλα** κ. **ρωγίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥώξ, ῥωγός*, παράλλ. τ. τού *ῥάξ, ῥαγός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. τού προελλην. γλωσσικού υποστρώματος, πράγμα που δεν εκπλήσσει, όταν πρόκειται για όρους σχετικούς με το κρασί (βλ. κ. *οίνος*). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. racēmus «ρώγα σταφυλιού», το οποίο προφανώς αποτελεί παράλλ. δάνειο].

ρωγμή (η) (για στερεά σώματα) η επιμήκης σχισμή, η διακοπή τής συνέχειας: *ο σεισμός προκάλεσε πολλές ~ στους τοίχους των σπιτιών* || *~ οστού* || (μτφ.) *το εύρος τής ~ τού κοινωνικού ιστού* || (μτφ.) *«ένα κόμμα με συσπειρωμένη την εκλογική του βάση πολύ δύσκολα μπορεί να υποστεί ρωγμές και διαρροές»* (εφημ.) ΣΥΝ. σπάσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥωγμή* < θ. *ῥωγ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *ῥῆγ-μα*) + παραγ. επίθημα *-μή*, πβ. *τι-μή*].

ρωγμώδης, -ης, -ες {ρωγμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. ραγισμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***ρωγμώδες κάταγμα*** ελαφρό κάταγμα με επιμήκη διακοπή τής συνέχειας τού οστού.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *ρωγμώδες κάταγμα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fissured fracture].

ρωγοβύζι (το) {ρωγοβυζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** θηλή από λάστιχο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο στόμιο μικρής φιάλης, η οποία περιέχει γάλα και χρησιμοποιείται για τον τεχνητό θηλασμό τού βρέφους ΣΥΝ. (λόγ.) θήλαστρο **2.** (συνεκδ.-παλαιότ.) το μπιμπερό (βλ.λ.).

ρωδακινιά (η) (σχολ. ορθ. *ροδακινιά*) φυλλοβόλο και οπωροφόρο δέντρο, που καλλιεργείται στις εύκρατες περιοχές για τον εδώδιμο καρπό του, το ρωδάκινο.

ρωδάκινο (το) (σχολ. ορθ. *ροδάκινο*) {-ου κ. -ίνου | -ων κ. -ίνων} ο καρπός τής ρωδακινιάς· έχει σφαιρικό ή ωοειδές σχήμα, χνουδωτή φλούδα, κιτρινορόδινο ή κόκκινο χρώμα, ραφή στη ράχη του και χυμώδη, σακχαρούχο και αρωματική με υπόξινη γεύση σάρκα. — (υποκ.) **ρωδακινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρωδάκινον* < μτγν. *δωράκινον* < λατ. duracinum. Σύμφωνα με την παραδοσιακή ετυμολογία των αρχ. Ρωμαίων, η λ. αποτελούσε σύνθετο των durus «σκληρός, στερεός» + acinus «ρώγα», αλλά πιθανότερη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή τής λ. duracinum στο όνομα τής πόλης Dyrrachium «Δυρράχιο» (< *Duracium). Η απλοποιημένη ορθογραφία *ροδάκινο* δεν έχει ετυμολογική βάση].

ρωδιός (ο) ▸ ερωδιός

ρώθων (ο) → ρουθούνι

ρωθωνίζω ρ. ▸ ρουθουνίζω

ρωμαίικος, -η/-ια, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Ρωμιούς: *~ φιλότιμο / παράδοση / συνείδηση / πίστη* (ορθόδοξη) || (και μειωτ.) *αυτά είναι ~ συνήθειες* ΣΥΝ. νεοελληνικός **2.** (περιληπτ.) **ρωμαίικο** (το) το σύνολο των νεοτέρων Ελλήνων ή το νεοελληνικό κράτος: *να ζήσει το ~!* || *«είπα: ~, όπου φυσά κι όταν παλεύει η Ελλάδα»* (Κ. Παλαμάς) || (συχνά μειωτ.) *δεν θα βάλει γνώση ποτέ το ~!* **3.** (μέχρι τις αρχές τού 20ού αι.) **ρωμαίικα** (τα) η απλή καθημερινή γλώσσα των Νεοελλήνων (κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια και αρχαία γλώσσα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, Έλληνας.* — **ρωμαίικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ρωμαῖος* (βλ.λ.), με τη σημ. «πολίτης τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού Βυζαντίου»].

ρωμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Ρώμη και τους αρχαίους Ρωμαίους: *~ περίοδος / εποχή / χρόνια / Αυτοκρατορία / κράτος / τέχνη / πολιτισμός / αρχαιότητες / ειρήνη* **2.** ***Ρωμαϊκή Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (βλ. λ. *ρωμαιοκαθολικός*) **3.** ***Ρωμαϊκό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ίσχυαν στη Ρώμη από την ίδρυσή της ώς την πτώση τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους τον 5ο αι. μ.Χ. και αργότερα στο Βυζαντινό Κράτος· κυρ. το σύνολο των νόμων που κωδικοποιήθηκαν από τον Ιουστινιανό και άλλους Βυζαντινούς αυτοκράτορες. — **ρωμαϊκά** επίρρ.

ρωμαιοκαθολικισμός (ο) ΕΚΚΛΗΣ. τα δόγματα, η λατρεία και οι τελετουργίες τής (Δυτικής) Καθολικής Εκκλησίας.

ρωμαιοκαθολικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό (βλ.λ.): *~ λειτουργία / ψαλμός / γάμος* **2.** (α) ***Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία*** η Καθολική Εκκλησία (τής Δύσης), με επί κεφαλής τον Πάπα (β) **ρωμαιοκαθολικός** (ο), **ρωμαιοκαθολική** (η) πιστός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

ρωμαιοκρατία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία τής Ρώμης στους περισσότερους λαούς τού τότε γνωστού κόσμου, η κοσμοκρατορία τού ρωμαϊκού κράτους.

Ρωμαίος (ο), **Ρωμαία** (η) **1.** ο πολίτης τής σημερινής πόλεως Ρώμης, πρωτεύουσας τής Ιταλίας (βλ.λ.), που κατάγεται από ή κατοικεί στη Ρώμη: *οικογένεια ~ τουριστών*· ΙΣΤ. **2.** ο πολίτης τής αρχαίας Ρώμης και τού αρχαίου ρωμαϊκού κράτους: *η «προς Ρωμαίους επιστολή» τού Αποστόλου Παύλου* || *καταγόταν από οικογένεια Ρωμαίων πατρικίων* **3.** (ειδικότ.) (α) ο ελληνόφωνος ορθόδοξος πολίτης τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (β) (κατά την Τουρκοκρατία) ο Έλληνας: *«ήλθαν Τούρκοι και Ρωμαίοι (...) και ομίλησαν στη Ζάκυνθο»* (Θ. Κολοκοτρώνης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ρωμαῖος* < αρχ. *Ῥώμη* (βλ.λ.). Αφότου η Κωνσταντινούπολη έγινε πρωτεύουσα τού ρωμαϊκού κράτους, ο όρος *Ρωμαῖος* αναφερόταν πλέον και στους ελληνικής καταγωγής πολίτες του].

ρωμαϊστής (ο) [1863], **ρωμαΐστρια** (η) {ρωμαϊστριών} **1.** ιστορικός που έχει ειδικευθεί στην ιστορία, στους θεσμούς κ.λπ. τής αρχαίας Ρώμης **2.** νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ρωμαϊκό Δίκαιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Romaniste, άσχετο από το μτγν. *ῥωμαϊστής* «ηθοποιός λατινικών κωμωδιών»].

ρωμαϊστί επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) στη γλώσσα των (αρχαίων) Ρωμαίων, στη λατινική γλώσσα ΣΥΝ. λατινιστί, λατινικά.

ρωμαλέος, -α, -ο **1.** (λόγ. για έμψυχα) αυτός που διαθέτει ρώμη (βλ.λ.), που έχει μεγάλη σωματική δύναμη ΣΥΝ. δυνατός, εύρωστος, γερός, στιβαρός, σφριγηλός ΑΝΤ. αδύναμος, ασθενικός, καχεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζει η εκφραστική δύναμη και η συνοχή. — **ρωμαλέ-α / -ως** [μτγν.] επίρρ., **ρωμαλεότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥωμαλέος* < *ῥώμη* «ισχύς, ευρωστία» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

Ρωμανία (η) ΙΣΤ. ονομασία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (από τον 4ο αι. μ.Χ.) και ειδικότερα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους (τού Βυζαντίου): *«Η ~ πέρασε, η ~ πάρθεν»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., < λατ. Romania < επίθ. romanus «Ρωμαίος»].

ρωμανικός, -ή, -ό ▸ ρομανικός

Ρωμανός (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο μελωδός* **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Romanus (ως επίθ. είχε τη σημ. «Ρωμαίος»)

< Roma].

ρωμαντικός, -ή, -ό → ρομαντικός

ρωμαντισμός (ο) → ρομαντισμός

Ρώμη (η) **1.** η πρωτεύουσα τής Ιταλίας, πόλη με μακραίωνα και σημαντική ιστορία· ΦΡ. ***όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη*** για περιπτώσεις στις οποίες όλες οι προσφερόμενες μέθοδοι και μέσα, όλες οι προσπάθειες οδηγούν στον ίδιο σκοπό, στο ίδιο αποτέλεσμα **2.** (κατ' επέκτ.) το αρχαίο ρωμαϊκό κράτος που έφθασε στη μέγιστη ακμή του κατά τους δύο περίπου αιώνες πριν και μετά τη γέννηση τού Χριστού, μεταβλήθηκε σε αυτοκρατορία και περιέλαβε ολόκληρο τον μεσογειακό κόσμο και μεγάλο τμήμα τής Δ. Ευρώπης: *η τέχνη / ο πολιτισμός τής* ~· ΦΡ. (α) ***Νέα Ρώμη*** η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού Βυζαντίου (β) ***Πρεσβυτέρα Ρώμη*** η παλαιά (στην Ιταλία) Ρώμη, πρωτεύουσα τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους σε αντιδιαστολή προς τη Νέα Ρώμη (από τα μέσα τού 4ου αι.) (γ) ***Τρίτη Ρώμη*** η Μόσχα, σύμφωνα με μια θεωρία μοναστικών κυρίως κύκλων τής Ρωσίας μετά την άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως (1453), η οποία προέβαλε τη Ρωσία ως κέντρο συσπειρώσεως όλων των ορθοδόξων υπό την ηγεμονία τού τσάρου και χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο τού πανσλαβισμού (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥώμη* (ήδη στον Αριστοτέλη) < λατ. Roma, ετρουσκικής αρχής, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Ρωμύλο* (Romulus), τον μυθικό ιδρυτή της, αλλά στην πραγματικότητα ισχύει το αντίστροφο. Απίθανη θεωρείται οποιαδήποτε συσχέτιση με το αρχ. *ῥέω*].

ρώμη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική ισχύς, η ακμή των σωματικών δυνάμεων: *μαχητής γεμάτος* ~ || (μτφ.) *η ψυχική* ~ ΣΥΝ. αλκή, δύναμη, ευρωστία, σφρίγος ΑΝΤ. αδυναμία, καχεξία, ασθενικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥώμη*, λ. αρχαιότερη από το ρ. *ῥώννυμι*, τού οποίου συνηθέστερος είναι ο παρακ. *ἔρρωμαι* «υγιαίνω, είμαι καλά», ενώ ο ενεστ. φαίνεται υστερογενής αναλογικός σχηματισμός. Οι λ. είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *ῥώομαι* «εφορμώ, κινούμαι με βιαιότητα», αν προϋποθέσουμε την παρουσία ενδοφωνηεντικού -σ- (**ῥώ(σ)-νυ-μι*, **ῥώ(σ)-ομαι*), όπως προκύπτει από το επίθ. *ἄρ-ρωσ-τος* (βλ.λ.). Η λ. *ρώμη* αναφερόταν κυρ. στη φυσική, σωματική δύναμη, κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *ἰσχύς*, η οποία δήλωνε τη δύναμη των όπλων, τού στρατού ή τής ψυχής].

Ρωμιός κ. (εσφαλμ.) **Ρωμηός** (ο), **Ρωμιά** (η) ΙΣΤ. **1.** ο πολίτης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κυρ. τής βυζαντινής περιόδου και μάλιστα ο ελληνόφωνος **2.** ο ορθόδοξος χριστιανός κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία· κυρ. ο Έλληνας μέχρι την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους: *Τούρκος είσαι ή* ~; ΣΥΝ. Γραικός **3.** (κυρ. κατά τον 19ο αι.) ο Νεοέλληνας, αυτός που έχει διατηρήσει την ορθόδοξη παράδοση τού Βυζαντίου (κατ' αντιδιαστολή προς τον οπαδό τού ευρωπαϊκού διαφωτισμού ή τον πολέμιο τού Βυζαντίου): *ο* ~ *έχει φιλότιμο* || *η πίστη των Ρωμιών* **4.** (ειρων.-μειωτ.) ο τύπος τού Νεοέλληνα που χαρακτηρίζεται από τους ίδιους τους Έλληνες με ειρωνική και υποτιμητική διάθεση ως δουλοπρεπής προς την εξουσία, τεμπέλης, κουτοπόνηρος ή αφελής (κατ' αντιδιαστολή προς το ιδεατό πρότυπο τού Έλληνα τής κλασικής αρχαιότητας): *«οι ολυμπιονίκες μας δίνουν στην επίσημη Ελλάδα, αυτή των Ρωμιών, την απάντηση τής άλλης Ελλάδας, αυτής που εργάζεται και δημιουργεί»* (εφημ.) **5.** (ειδικότ.) (α) ο ορθόδοξος Έλληνας (ή άλλης εθνότητας) των Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων (ελληνορθόδοξα Πατριαρχεία) (β) ο Έλληνας ορθόδοξος τής (σημερινής) Τουρκίας (Ρουμ) (κατ' αντιδιαστολή προς τον υπήκοο τού ελληνικού κράτους· Γιουνάν) (γ) ο εξισλαμισμένος Έλληνας ή ο κρυπτοχριστιανός τής Τουρκίας (λ.χ. τής Καππαδοκίας ή τού Πόντου, που εξαιρέθηκε τής ανταλλαγής πληθυσμών το 1923): *«εξισλαμισθέντες ή κρυπτοχριστιανοί Ρωμιοί βρίσκονται ανάμεσα στους πολιτικούς κρατουμένους των τουρκικών φυλακών»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*, *Έλληνας*, *δίκιο*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Ρωμαῖος* (βλ.λ.). Μετά την πτώση τού Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους στα χέρια των Γότθων (5ος αι. μ.Χ.), το επίθ. *Ρωμαῖος* αναφερόταν αποκλειστικά στους πολίτες τού Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους, δηλ. τού Βυζαντίου].

ρωμιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) ο ελληνισμός (υπό την εθνική και πολιτιστική του έννοια), το ορθόδοξο ελληνικό έθνος, η ελληνική φυλή: *«τη* ~ *μην την κλαις...»* (Γ. Ρίτσος) || *οι περιπέτειες τής* ~ ΣΥΝ. ρωμαίικο **2.** (κατ' επέκτ.) η ελληνική ψυχή, το φρόνημα και τα ιδανικά τού ελληνισμού: *οι μετανάστες κράτησαν μέσα στην ψυχή τους άσβεστη τη φλόγα τής* ~ ΣΥΝ. ελληνικότητα **3.** (ειδικότ.) οι ιδιότητες και το ήθος που διαμόρφωσε η ορθόδοξη παράδοση και η ιστορική πορεία τού νεότερου ελληνισμού (λ.χ. το φιλότιμο, η λεβεντιά, το μεράκι, η παλληκαριά κ.ά.): *οι Έλληνες φύλαξαν καλά τη* ~ *τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

Ρωμυλία (η) [1808] ΙΣΤ. **1.** η περιοχή που περιελάμβανε τις βαλκανικές κτήσεις τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός από τη Βοσνία, την Ουγγαρία και τα νησιά τού Αιγαίου Πελάγους **2.** ***Ανατολική Ρωμυλία*** περιοχή τής Β. Θράκης μεταξύ τού Αίμου, τής Ροδόπης και τού Εύξεινου Πόντου, η οποία ανήκει στη Βουλγαρία και στο παρελθόν είχε έντονο ελληνικό στοιχείο

[ΕΤΥΜ. Λόγ. μεταφορά τού τ. *Ρούμελη* (βλ.λ.), το οποίο τον 19ο αι. είχε και τον τ. *Ρουμελία*].

Ρωξάνη (η) **1.** σύζυγος τού Μ. Αλεξάνδρου, κόρη ηγεμόνα τής Βακτριανής **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αβεστ. raoxšna «φωτεινή, λαμπρή · αυγή»].

ρωπογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ζωγραφική που απεικονίζει σκηνές από την καθημερινή ζωή ή κοινά και ανάξια λόγου αντικείμενα, χρησιμοποιώντας μάλιστα για τον σκοπό αυτόν φθηνές χρωστικές ύλες **2.** (ειδικότ.) ζωγραφική που απεικονίζει θάμνους, καρπούς, νεκρά θηράματα κ.λπ., συγγενεύει δηλ. με ό,τι είναι ευρύτερα γνωστό ως «νεκρή φύση» **3.** (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που ανήκει στα παραπάνω είδη ζωγραφικής: *η «Χαρούμενη συγκέντρωση» είναι μια πολύ γνωστή* ~ *τού Γιαν Μέτους*. — **ρωπογράφος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ῥωπογράφος* < αρχ. *ῥῶπος* «μικρό και ευτελές αντικείμενο» + *-γράφος* < *γράφω*. Το αρχ. *ῥῶπος* είναι αγν. ετύμου· δεν θα μπορούσε ωστόσο να αποκλειστεί η σύνδ. με το ουσ. *ῥώψ* (*«βοτάνη ἁπαλή»*, κατά τον Ησύχιο), για το οποίο βλ. λ. *ρουπάκι*].

Ρωσία (η) (ρωσ. Rossijskaja Federacija = Ρωσική Ομοσπονδία) **1.** κράτος που εκτείνεται από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι τη Μογγολία και την Κίνα με πρωτεύουσα τη Μόσχα, επίσημη γλώσσα τη Ρωσική και νόμισμα το ρούβλι **2.** (παλαιότ.-καταχρ.) όλη η Σοβιετική Ένωση (πβ. *Αγγλία* για όλο το Ηνωμένο Βασίλειο): *ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Αμερικής* (δηλ. Η.Π.Α.) *και Ρωσίας*. — **Ρώσος** (ο), **Ρωσίδα** (η) [1862], **ρωσικός**, -ή, -ό (βλ.λ.), **Ρωσικά** κ. (καθημ.) **Ρώσικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Ρῶσος* < *Ρῶς (οἱ)*, ονομασία των Βαράγκων Ρως (λαού σκανδιναβικής καταγωγής), οι οποίοι θεωρούνται ιδρυτές τού κράτους τού Κιέβου (8ος αι. μ.Χ.). Το όνομα *Ρῶς* ανάγεται πιθ. στο αρχ. φινλ. Rus, με το οποίο αποκαλούσαν τους Βαράγκους εισβολείς, και ίσως σημαίνει «ξένος». Ορισμένοι συνδέουν περαιτέρω τη λ. με το φινλ. ruotsi «κωπηλάτες», προσωνύμιο των Σκανδιναβών κωπηλατών στα πλοία των Βίκινγκς. Αξίζει να σημειωθεί ότι Ruotsi ονομάζεται η Σουηδία στη φινλανδική γλώσσα].

ρωσικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ρώσικος**, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Ρωσία ή τους Ρώσους, αυτός που προέρχεται από τη Ρωσία: ~ *Επανάσταση* (η Οκτωβριανή, 1917) / *συνήθεια* / *βότκα*· ΦΡ. (α) ***ρώσικη (σαλάτα)*** σαλάτα που αποτελείται από ψιλοκομμένες βρασμένες πατάτες, αγγούρια, μπιζέλια ή αρακά και καρότα, μαζί με τουρσί –κάππαρη, αγγουράκια– που έχουν ανακατευτεί με μαγιονέζα (β) ***ρώσικη ρουλέτα*** βλ. λ. *ρουλέτα*. Επίσης (λαϊκ.) **ρούσικος**, -η, -ο [μεσν.].

ρωσιστί επίρρ. [μεσν.] (λόγ.) στη ρωσική γλώσσα ή κατά τον τρόπο των Ρώσων: *έκανε* ~ *τις συστάσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

ρωσοελληνικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Έλληνες: ~ *πολιτικές ανταλλαγές*.

ρωσομαθής, -ής, -ές [1889] {ρωσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γνώστης τής ρωσικής γλώσσας, αυτός που μιλά Ρωσικά. — **ρωσομάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

[ΕΤΥΜ. < *Ρώσος* + *-μαθής* < θ. *μαθ-* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*)].

Ρωσοπόντιος (ο), **Ρωσοπόντια** (η) {-ων κ. -ίων} (ως χαρακτηρισμός) Πόντιος που έχει έλθει στην Ελλάδα από περιοχή τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

ρωσοτουρκικός, -ή, -ό [1853] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Τούρκους: ~ *πόλεμος*.

ρωσόφιλος, -η, -ο [1862] φίλος των Ρώσων, αυτός που συμπαθεί τους Ρώσους και τις συνήθειες, το πολιτειακό τους σύστημα κ.λπ. ή υποστηρίζει την πολιτική τους: ~ *παράταξη* / *κόμμα*.

ρωσόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Ρωσσία (η) → Ρωσία

ρωτακισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διαταραχή τής ομιλίας, κατά την οποία κάποιος δυσκολεύεται ή αδυνατεί να προφέρει τον φθόγγο «ρ», τον οποίο και προφέρει συνήθ. ως «γ», λ.χ. *«νεγό»* αντί *«νερό»* • **2.** ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, κατά το οποίο το συριστικό «s» τρέπεται σε «r», όταν βρεθεί μεταξύ δύο φωνηέντων, λ.χ. στη Λατινική: arbor · arboris < *arbos ~ arbosis· στην (αρχαία) ελληνική γλώσσα το φαινόμενο απαντά στην ιωνική διάλεκτο τής Ερέτριας και τού Ωρωπού, λ.χ. *ἔχουριν* αντί *ἔχουσιν*. — **ρωτακίζω** ρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥωτακίζω* (< αρχ. *ῥῶ*), κατά το αμάρτυρο **ἰωτακίζω*, το οποίο προϋποτίθεται από το μτγν. *ἰωτακισμός*. Το ουσ. *ρωτακισμός* αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. rhotacism].

ρώτημα (το) [μεσν.] {ρωτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το ερώτημα· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***για να 'χουμε (το) καλό ρώτημα*** (για την επίταση ερωτήσεως) για να ξέρω, να πληροφορηθώ σωστά: *δεν μου λες*, ~, *ποια είναι η δική σου γνώμη για το ζήτημα;* (β) ***θέλει (και) ρώτημα;*** για κάτι αυτονόητο, για το οποίο δεν χρειάζεται να ρωτά κανείς: *Αν θέλω να πάω διακοπές;* ~; ΣΥΝ. εννοείται, εξυπακούεται.

ρωτώ ρ. → ερωτώ

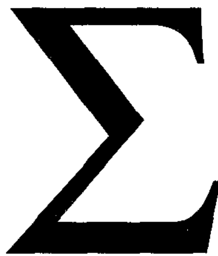

Σ, σ/ς: σίγμα, το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Είναι το μόνο γράμμα τής Ελληνικής που εμφανίζει δύο διαφορετικές μορφές (στη μικρογράμματη γραφή): **σ** στην αρχή και στο μέσο τής λέξης, -**ς** στο τέλος τής λέξης. Η δήλωση τού ληκτικού -ς με διαφορετική μορφή, πέρα των παλαιογραφικών λόγων τής ιστορίας τής γραφής, συνδέεται πιθανώς και με τη βαρύτητα που είχε πάντοτε στη μορφολογία τού ονόματος τής Ελληνικής, όπου η κατάληξη -ς δήλωνε την ονομαστική πτώση των αρσενικών *(ταμία-ς)* έναντι τής επίσης ισχυρής γενικής πτώσης των θηλυκών *(χώρα-ς)*. Τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική το γράμμα Σ δήλωσε την προφορά τού λεγομένου συριστικού συμφώνου [s], τού άηχου συμφώνου, μπροστά δε από ηχηρά σύμφωνα (*μ, ν, λ, ρ* κ.λπ.) και τού ηχηρού συριστικού [z]· πβ. αρχ. και νέο *σμῆνος, ψήφισμα, σβήνω* (αρχ. *σβέννυμι*) κ.τ.ό. Σε ορισμένα τοπικά αλφάβητα τής Αρχαίας (στην Κρήτη, την Θήρα, την Κόρινθο), αντί τού *σίγμα* χρησιμοποιήθηκε (με την ίδια φωνητική αξία) το γράμμα **σαν** (που έμοιαζε μορφικά με το Μ), ενώ σε ορισμένες περιοχές τής Μ. Ασίας (Έφεσο, Κύζικο, Αλικαρνασσό κ.α.) τα δύο Σ (π.χ. στη λ. ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ) άλλοτε δηλώνονταν κανονικά με ΣΣ και άλλοτε με το γράμμα **σαμπεί** (ΑΛΙΚΑΡΝΑΤΟΣ), όπως ονομάστηκε στους βυζαντινούς χρόνους το γράμμα Τ από τη μορφή του, που έτεινε να είναι η μορφή ενός κεκλιμένου Π (ϡ), από όπου και η ονομασία (*ωσάν πει* >) **σαμπεί.** Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα **σίγμα** στο βορειοσημιτικό γράμμα šin ή šiyn, που σήμαινε «δόντι» και προφερόταν [sh], ενώ η ονομασία του θα επηρεάστηκε από τον «σφυριχτό» (συριστικό) ήχο τον οποίο δηλώνει (προήλθε πιθανόν από αμάρτυρο τύπο **σίγμα* «σφύριγμα» < ρ. *σίζω* «σφυρίζω»)· στη σημιτική γραφή το γράμμα γραφόταν περίπου όπως το W (ανάποδο Σ), ενώ στην Ελληνική γράφτηκε όρθια (Σ). Ομοίως το γράμμα **σαν** το ανάγουν στο βορειοσημιτικό ṣādhē, που προφερόταν [ts]. Περί το 400 π.Χ. το γράμμα *σίγμα* γενικεύθηκε σε όλες τις μορφές τού ελληνικού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Σ, σ/ς σίγμα· το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *σίγμα, αριθμός*).

σα σύνδ. → σαν

Σ.Α.Α.Ν. (η) Σχολή Αξιωματικών Αδελφών Νοσοκόμων.

σαβαγιάρ κ. **σαβουαγιάρ** (το) {άκλ.} μπισκότο που σερβίρεται μαζί με το παγωτό ή χρησιμοποιείται ως βάση για την παρασκευή γλυκισμάτων ψυγείου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savoyard «ο προερχόμενος από τη Σαβοΐα» < τοπων. Savoie «Σαβοΐα» (< λατ. Sapandia)].

σαβάνα (η) [1825] {σαβανών} μεγάλη έκταση στην τροπική ή υποτροπική ζώνη, που χαρακτηρίζεται από βλάστηση με αραιά δέντρα ή θάμνους και στην οποία επικρατεί παρατεταμένη ξηρασία που διακόπτεται από θερινές βροχές.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. sabana < zabana, λ. τής γλώσσας Ταϊνό (Αϊτή)].

σάβανο (το) λευκό λινό μονοκόμματο ύφασμα, με το οποίο καλύπτουν ολόσαρκα το σώμα νεκρού, αμέσως μόλις επέλθει ο θάνατος ΣΥΝ. (λαϊκ.) νεκροσέντονο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάβανον*, αβεβ. ετύμου. Η λ. αποτελεί δάνειο ανεξακρίβωτης προέλευσης, η δε σύνδεσή του με αραβ. sabanijjat «είδος υφάσματος τής περιοχής Σαβάν (κοντά στη Βαγδάτη)» δεν συμφωνεί με τα ιστορικά και χρονολογικά δεδομένα. Μέσω τού λατ. sabanum (< μτγν. *σάβανον*) η λ. πέρασε σε άλλες γλώσσες, πβ. αρχ. γερμ. saban «λινό ύφασμα», αρχ. σλαβ. savan].

σαβανώνω ρ. μετβ. {σαβάνω-σα, -θηκα, -μένος} περιτυλίγω νεκρό με σάβανο και γενικά τον ετοιμάζω για την κηδεία. – **σαβάνωμα** (το).

σαβανωτής (ο), **σαβανώτρια** (η) {σαβανωτριών} πρόσωπο που σαβανώνει, που έχει ειδικευθεί στην ετοιμασία των νεκρών για κηδεία και ταφή. Επίσης (λαϊκ.) **σαβανώτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

σαβαρέν (το) {άκλ.} γλύκυσμα από ψημένη αραιή ζύμη, σε σχήμα κωνικό με ραβδώσεις στο πλάι, που διαποτίζεται με σιρόπι και συνήθ. γαρνίρεται με άσπρη κρέμα και κερασάκι στην κορυφή ΣΥΝ. (καθημ.) μπαμπάς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savarin, από το όνομα τού Γάλλου συγγραφέα και γαστρονόμου Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826)].

Σάββας (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο ηγιασμένος* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < *σάββατον* (βλ.λ.)].

σαββατιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ.λ.): ~ *μαγείρεμα* / *συγύρισμα* ΣΥΝ. σαββατιάτικος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***σαββατιανό κατάπιασμα, πομπή τής εβδομάδας*** η δουλειά που αρχίζει κανείς την τελευταία στιγμή, δεν γίνεται σωστά (β) ***σαββατιανό σχολείο*** τα μαθήματα Ελληνικών (γλώσσας, θρησκείας, ιστορίας), που διδάσκονται το Σάββατο με πρωτοβουλία συνήθως τής Εκκλησίας σε Ελληνόπαιδες τού εξωτερικού (ιδίως στις Η.Π.Α., Αυστραλία και Καναδά)· λέγεται και *κυριακάτικο σχολείο* • **2.** αυτός που σχετίζεται με το σαββατιανό, ποικιλία σταφυλιού **3.** ***σαββατιανό*** (το) ποικιλία λευκού σταφυλιού που ευδοκιμεί στην Αττική. – **σαββατιαίος,** -α, -ο [1897].

σαββατιάτικα επίρρ.· το Σάββατο, κατά την ημέρα τού Σαββάτου: *τι θέλει και μας ενοχλεί ~;* || *δουλεύεις ~;*

σαββατιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ.λ.), που συμβαίνει ή γίνεται κατά την ημέρα τού Σαββάτου: ~ *δουλειά* / *μαγείρεμα* / *συγύρισμα* / *βόλτα* ΣΥΝ. σαββατιανός.

Σάββατο κ. (προφορ.) **Σαββάτο** (το) {Σαββάτ-ου | -ων} **1.** η έβδομη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η οποία αποτελεί αργία για πολλές κατηγορίες εργαζομένων (όχι για τα καταστήματα)· ΦΡ. (α) ***Σάββατο τού Λαζάρου*** το τελευταίο Σάββατο πριν από τη Μεγάλη Εβδομάδα, κατά το οποίο γιορτάζεται το θαύμα τής αναστάσεως τού Λαζάρου από τον Χριστό (β) ***Μέγα / Μεγάλο Σάββατο*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, η παραμονή τής Κυριακής τού Πάσχα, κατά την οποία τιμάται η ταφή και η κάθοδος τού Χριστού στον Άδη, που καταλήγει με τον εορτασμό τής Αναστάσεως τού Χριστού στις 12 η ώρα (μεσάνυχτα) (γ) ***τον μήνα που δεν έχει Σάββατο*** ποτέ, σε καμία περίπτωση: *αυτό που λες θα γίνει* ~ (δ) ***(πάνω) στην τούρλα τού Σαββάτου*** για βιαστική ενέργεια ή δουλειά που γίνεται την τελευταία στιγμή ή μέσα σε μεγάλη αναστάτωση: *με πήρε τηλέφωνο ~ και μου ζήτησε να του ετοιμάσω τρεις λογιστικές καταστάσεις!* **2.** (στους Εβραίους) η έβδομη και τελευταία ημέρα τής εβδομάδας, η οποία είναι αφιερωμένη στην ανάπαυση και τη λατρεία τού Θεού· ΦΡ. (παροιμ.) ***κίνησε ο Εβραίος να πάει στο παζάρι κι ήταν(ε) ημέρα Σάββατο*** (i) για πρόσωπο που επιλέγει να κάνει κάτι σε ακατάλληλη, απρόσφορη χρονική στιγμή (ii) για κάποιον που, όταν επιτέλους αποφασίζει να πάει κάπου, κάτι συμβαίνει και ανατρέπονται τα σχέδιά του. — **σαββατιάτικος,** -η, -ο. **σαββατιάτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μάννα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σάββατον* < εβρ. šabbāṯ «ανάπαυση»].

σαββατόβραδο (το) το βράδυ τού Σαββάτου: *το ~ πήγαμε για χορό.*

σαββατογεννημένος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε ημέρα Σάββατο και, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, είναι ευνοημένος από την τύχη, διαθέτει μαγική επιρροή ή έχει την ικανότητα να επικοινωνεί με αόρατες δυνάμεις.

σαββατοκύριακο (το) [μεσν.] **1.** το Σάββατο μαζί με την Κυριακή που ακολουθεί **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από το Σάββατο το μεσημέρι (ή και από την Παρασκευή το απόγευμα) μέχρι τη Δευτέρα το πρωί, που θεωρείται, και έχει επικρατήσει γενικά, ως ελεύθερος χρόνος των εργαζομένων ΣΥΝ. (αγγλ.) γουικέντ.

Σαββούλα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού ον. *Σάββας* (βλ.λ.)].

Σαβίνα (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Sabina, θηλ. τού Sabinus < εθνωνύμιο Sabini, ονομασία λαού ομόρου των Ρωμαίων].

Σαβοΐα (η) περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας στα σύνορα με την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Savoie < λατ. Sapandia, αγν. ετύμου].

σαβόρε (το) {άκλ.} η μαρινάτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. savore < λατ. sapor, -ōris «χυμός, γεύση» < ρ. sapere «γεύομαι, αισθάνομαι»].

σαβουάρ βιβρ (το) {άκλ.} οι καλοί τρόποι, οι κανόνες καλής συμπεριφοράς: *εγχειρίδιο τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savoir-vivre «το να ξέρει (κανείς) να ζει» < savoir «ξέρω» + vivre «ζω»].

σαβούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το έρμα (βλ.λ.)· (μτφ.) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο παλαιών ή ευτελούς αξίας πραγμάτων, που είναι τελείως άχρηστα: *έχει μαζέψει μεγάλη ~ στο υπόγειο* ΣΥΝ. σκουπίδια **3.** (περιληπτ.-μειωτ.) άνθρωποι κατώτερης κοινωνικής ή/και οικονομικής τάξεως: *αφήνει τους καλούς και κάνει παρέα με τη ~* **4.** (κακόσ.) τροφή πολύ κακής ποιότητας: *έχει μάθει να πηγαίνει στα διάφορα φαστ-φουντ και να τρώει ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. saburra «έρμα (πλοίων)», τεχν. όρ., πιθ. δάνειο].

σαβουρογάμης (ο) {σαβουρογάμηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) άνδρας που

δεν είναι εκλεκτικός στην επιλογή ερωτικών συντρόφων.
[ΕΤΥΜ. < *σαβούρα* + *-γάμης* < *γαμώ*].
σαβουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαβούρωσα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.) βάζω σαβούρα, τοποθετώ έρμα σε πλοίο ή αερόστατο, για να ενισχύσω την ευστάθειά του ΣΥΝ. (λόγ.) ερματίζω ΑΝΤ. ξεσαβουρώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (οικ.) τρώω υπερβολικά ΣΥΝ. περιδρομιάζω, τρώω τον αγλέουρα. — **σαβούρωμα** (το).
σαγανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σαγάνι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το φαγητό που ψήνεται σε μικρό σαγάνι, και σερβίρεται μέσα σε αυτό: *φέρε μας ένα ~ τυρί || γαρίδες / μύδια ~.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *σαγάνι* (βλ.λ.)].
σαγάνι κ. **σαχάνι** (το) {σαγαν-ιού | -ιών} τηγάνι ή ταψί με δύο λαβές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahan].
Σαγγάριος (ο) {Σαγγαρίου} ποταμός τής Β. Μικράς Ασίας που εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο· γνωστός από τη μάχη μεταξύ ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων (1921), η οποία σήμανε την αποτυχία τής ελληνικής εκστρατείας στην Άγκυρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (η μυθική παράδοση τον θεωρούσε γυιο τού Ωκεανού και τής Τηθύος), αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία Sakarya προέρχεται από την Ελληνική].
Σ.Α.Γ.Ε. (το) Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων.
σαγή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιληπτ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει άλογο ή γενικώς υποζύγιο, κυρ. αυτά που χρησιμοποιούνται για να ζευχθεί ένα ζώο με ένα άλλο ή για να έλξει ένα αντικείμενο (υνί, καρότσα κ.ά.), δηλ. ιμάντες, ηνία κ.ά.· πβ. λ. *ιπποσκευή*: *~ ιππεύσεως || η ~ τού αλόγου / τού μουλαριού* ΣΥΝ. (για άλογα) ιπποσκευή, (λαϊκότ.) χάμουρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, συμπιέζω, εφοδιάζω». τεχν. όρ. αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τοχ. iwātjk- «συσφίγγω». Προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των θ. *σακ-* / *σαγ-* στα παράγωγα τού ρ.: *σάγ-μα, σαγ-ή*, αλλά *σακ-τός, σάκ-τωρ, σακ-τήρ* κ.ά. Αν θεωρηθεί αρχικό το θ. *σακ-*, τότε οι τ. *σάγμα, σαγή* θα πρέπει να θεωρηθούν αναλογικοί σχηματισμοί (πβ. *πράττω – πράγμα*). Σε αντίθετη περίπτωση, ο ενεστ. *σάττω* είναι αυτός που πρέπει να θεωρηθεί αναλογικός (πβ. *τάσσω – ταγή – τάγμα, ορύσσω – όρυγμα*)].
σαγήνευμα (το) → σαγηνεύω
σαγήνευση (η) [1888] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση γοητείας: *η ~ τού ακροατηρίου από τον ρήτορα* ΣΥΝ. σαγήνευμα, θέλξη ΑΝΤ. απώθηση.
σαγηνευτής (ο) [μτγν.], **σαγηνεύτρια** (η) {σαγηνευτριών} πρόσωπο που έχει τη δύναμη να σαγηνεύει, να θέλγει ή να παρασύρει: *έρωτας ~ των ψυχών* ΣΥΝ. μάγος, πλάνος, γόης. Επίσης (λαϊκ.) **σαγηνεύτρα** {σαγηνευτρών}.
σαγηνευτικός, -ή, -ό [1874] αυτός που είναι ικανός να σαγηνεύει, αυτός που μπορεί να γοητεύει, να δελεάζει ή να παρασύρει: *~ ματιά / βλέμμα / πρόταση / προοπτική* ΣΥΝ. γοητευτικός, δελεαστικός, θελκτικός, μαγευτικός ΑΝΤ. απωθητικός, αντιπαθητικός, αποκρουστικός, αηδής. — **σαγηνευτικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ.
σαγηνεύω ρ. μετβ. {σαγήνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ασκώ γοητεία σε (κάποιον), προσελκύω: *με σαγήνευσε το βλέμμα της || η ομορφιά της σαγήνευε τους άνδρες* ΣΥΝ. γοητεύω, θέλγω, μαγεύω, παρασύρω ΑΝΤ. απωθώ. — **σαγήνευμα** [1871] κ. (καθημ.) **σαγήνεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλιεύω με το δίχτυ», < *σαγήνη* (που μαρτυρείται ως μτγν.). βλ.λ. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].
σαγήνη (η) {χωρ. πληθ.} η δύναμη (κάποιου) να γοητεύει, να έλκει τους άλλους, να τους «κατακτά», η γοητεία ΣΥΝ. ελκυστικότητα ΑΝΤ. απωθητικότητα, αποκρουστικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ», τεχν. όρ., δάνειο προελλην. αρχής (πβ. *απήνη, ειρήνη*). Τη λ. δανείστηκε η Λατινική: sagēna (> γαλλ. seine «δίχτυ»)].
σαγιονάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παντόφλα ή υπόδημα ανοιχτό, που συγκρατείται στο πόδι από δύο λωρίδες σε σχήμα V, τού οποίου η γωνία βρίσκεται ανάμεσα στο μεγάλο και το διπλανό του δάκτυλο.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sayonara «αντίο», από κινηματογραφική ταινία μέσω της οποίας έγινε γνωστό αυτό το είδος παντόφλας].
σάγκα (η) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. μεσαιωνική ισλανδική αφήγηση ή εξιστόρηση σε πεζό λόγο, ανεξάρτητα από το θέμα της (χρονικό, βίος αγίου, ηθικοπλαστική ιστορία κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. saga < αρχ. σκανδ. saga, που συνδ. με αρχ. σκανδ. segjan «μιλώ» (πβ. γερμ. sagen, αγγλ. say)].
σαγκουίνι (το) {σαγκουιν-ιού | -ιών} ποικιλία πορτοκαλιού με χυμώδη σάρκα στο χρώμα τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sanguigni, πληθ. τού sanguigno < λατ. sanguineus «αιματηρός, αιματόχρωμος» < sanguis, -inis «αίμα»].
σάγμα (το) {σάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σαμάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω». βλ. λ. *σαγή*].
σαγματοποιείο (το) [1897] (λόγ.) το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται σάγματα (σαμάρια) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγματοποιός** (ο) [μτγν.], **σαγματοποιία** (η) [1890].
σαγματοπωλείο (το) (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται σάγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγματοπώλης** (ο).
σαγολαίφα (η) → σακολαίβα
σαγονάς (ο) {σαγονάδες} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει μεγάλο και προτεταμένο σαγόνι.
σαγόνι (το) {σαγον-ιού | -ιών} **1.** το καθένα από τα δύο οστά τού κρανίου, που σχηματίζουν τη στοματική κοιλότητα και φέρουν τα δόντια (βλ. κ. λ. *σιαγόνα*) ΣΥΝ. γνάθος **2.** (ειδικότ.) το κατώτερο από τα δύο αυτά οστά, το πιγούνι (βλ.λ.). — (υποκ.) **σαγονάκι** (το), (μεγεθ.) **σαγονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαγόνιν* (με έκκρουση τού *-ι-*) < αρχ. *σιαγόνιον*, υποκ. τού *σιαγών, -όνος (ή)*, βλ. κ. *σιαγόνα*].
σαγονιά (η) (λαϊκ.) **1.** χτύπημα που δίνεται στα σαγόνια: *μου 'δωσε μια ~ πολύ δυνατή και με πέταξε κάτω* **2.** (μτφ.) δυσάρεστο χτύπημα, πλήγμα: *μου 'ρθε μια ~ από την εφορία!*
σαγρέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια δεν είναι λεία αλλά ανώμαλη, κοκκώδης: *η πρόσοψη τού σπιτιού είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahre «βράχος ορυκτό μέταλλο»].
Σ.Α.Δ.Α.Σ. (ο) Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών.
Σαδδουκαίος (ο) ΙΣΤ. καθένας από τα μέλη ιουδαϊκής αίρεσης που ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ., η οποία έδινε ιδιαίτερη σημασία στον τύπο των ιεροτελεστιών και τού Μωσαϊκού Νόμου και υπήρξε αντίπαλος των Φαρισαίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σαδδουκαῖοι* < εβρ. ṣaddūqîm, από το όνομα τού αρχιερέα Ṣadóq (οι Εβδομήκοντα το αποδίδουν *Σαδώκ*), τού οποίου ισχυρίζονταν πως ήταν απόγονοι. Το όνομα ανάγεται στην εβρ. λ. ṣādhōq «δίκαιος, ευθύς»].
σαδισμός (ο) [1898] {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η γενετήσια απόκλιση, κατά την οποία το άτομο διεγείρεται και ικανοποιείται σεξουαλικά, μόνο όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ή με τη θέα αίματος ΑΝΤ. μαζοχισμός **2.** (κατ' επέκτ.) η ευχαρίστηση ή η ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς βασανίζοντας ή ταλαιπωρώντας άλλο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadisme, από το όνομα τού Γάλλου μυθιστοριογράφου, μαρκησίου ντε Σαντ (Marquis de Sade, 1740-1814), ο οποίος περιέγραφε στα έργα του τη σεξουαλική διέγερση μέσω προκλήσεως πόνου στον ερωτικό σύντροφο].
σαδιστής (ο), **σαδίστρια** (η) {σαδιστριών} **1.** ΨΥΧΟΛ. πρόσωπο που ικανοποιείται σεξουαλικά, όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ΑΝΤ. μαζοχιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που ευχαριστείται να βασανίζει ή να ταλαιπωρεί τους άλλους: *κοίτα τον ~ πώς χαίρεται που παιδευόμαστε!* ΑΝΤ. μαζοχιστής. — **σαδιστικός**, -ή, -ό, **σαδιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadiste. Βλ. κ. *σαδισμός*].
σαδομαζοχισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η συνύπαρξη σαδισμού (βλ.λ.) και μαζοχισμού (βλ.λ.) στο ίδιο πρόσωπο, η γενετήσια απόκλιση κατά την οποία το άτομο ικανοποιείται σεξουαλικά όταν βασανίζει τον ερωτικό του σύντροφο, αλλά και όταν βασανίζεται από αυτόν **2.** (κατ' επέκτ.) η νοσηρή επιθυμία ατόμου να επιβληθεί σε άλλο πρόσωπο και ταυτόχρονα να υποταγεί σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadomasochisme].
σαδομαζοχιστής (ο), **σαδομαζοχίστρια** (η) {σαδομαζοχιστριών} πρόσωπο που βρίσκει ευχαρίστηση στο να βασανίζει άλλο πρόσωπο, αλλά και να βασανίζεται από αυτό. — **σαδομαζοχιστικός**, -ή, -ό, **σαδομαζοχιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadomasochiste].
σαζάνι (το) {σαζαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψάρι των γλυκών νερών, ο κυπρίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sazan < saz «ιλύς, βάλτος, βούρκος» + επίθημα -(a)n].
σάζι (το) {σαζ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. έγχορδο όργανο τής Ανατολής, που θυμίζει στο σχήμα τρίχορδο μπουζούκι, χωρίς όμως οπή στο κέντρο τού καπακιού και με μακρύ βραχίονα. — (υποκ.) **σαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. saz, περσικής προέλ.].
σάζω ρ. → σιάζω
σαθρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει φθαρεί από τη χρήση, που λόγω παλαιότητας είναι έτοιμος να καταρρεύσει: *~ πάτωμα / ταβάνι / τοίχος* ΣΥΝ. ετοιμόρροπος, σάπιος, ξεχαρβαλωμένος, σαραβαλιασμένος ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στέρεη βάση, που εύκολα μπορεί να ανασκευαστεί ή να απορριφθεί: *~ λόγοι / επιχείρημα* ΑΝΤ. στερεός. — **σαθρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν έχουν επιβεβαιωθεί οι υποθέσεις συνδέσεως με τα επίθ. *σαπρός* ή *ψαθυρός*, που είναι συνώνυμα, ούτε είναι δυνατόν να υποστηριχθεί η αναγωγή στο ρ. *σήθω* «κοσκινίζω» (βλ. λ. *σήτα*)].
σαιζλόνγκ (η) → σεζλόνγκ
σαιζόν (η) → σεζόν
σαϊεντολογία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα θρησκευτικής φιλοσοφίας, που ιδρύθηκε το 1951 από τον Αμερικανό συγγραφέα Ron Hubbard. — **σαϊεντολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. scientology (νόθο σύνθ.) < λατ. scientia «γνώση, επιστήμη» + -logy (βλ. κ. *-λογία*)].
σαΐνι (το) {σαϊν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) γεράκι που διακρίνεται για τη ζωηρότητα και την ευκινησία του **2.** (μτφ.) ο πολύ έξυπνος και δραστήριος, αυτός που διακρίνεται για την ευστροφία ή την ικανότητά του να επωφελείται από τις περιστάσεις: *στην αρχή δεν ήξερε τη δουλειά, αλλά σε λίγο έγινε ~ || αυτοί, παιδί μου, είναι ~· πώς θα τους συναγωνιστούμε εμείς;* ΣΥΝ. ξύπνιος, ευφυής, εύστροφος, ξεφτέρι. Επίσης **σαΐνης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şahin «γεράκι» < περσ. šāhīn «βασιλικό λευκό πτηνό»].
σαιξπηρικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τον μεγάλο Άγγλο ποιητή και δραματουργό Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616): *~ στίχος / έργο / κωμωδία.* Επίσης (λόγ.) **σαιξπήρειος**, -α, -ο [1890]. — **σαιξπηρικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Shakespearean].
σαιξπηριστής (ο) [1892], **σαιξπηρίστρια** (η) {σαιξπηριστριών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στο έργο τού Σαίξπηρ.
σαΐτα (η) {σαϊτών} (λαϊκ.) **1.** (λογοτ.) το βέλος που εκτοξεύεται από

τόξο: *«και χέρια γοργογύριστα να ρίχνουν τη ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (μτφ.) κατασκευή από σελίδα χαρτιού με μυτερή άκρη, που θυμίζει αιχμή βέλους ή αεροπλανάκι, την οποία κατασκευάζουν τα παιδιά και πετούν μακριά για παιχνίδι: *μην πετάτε σαΐτες την ώρα τού μαθήματος!* • **3.** (α) ειδικό εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο περνιέται το υφάδι μέσα από τις κλωστές τού στημονιού: *«πέρνα ~ μου γοργή με το ψιλό μετάξι»* (Α. Εφταλιώτης) ΣΥΝ. (λόγ.) κερκίδα (β) το ανάλογο εξάρτημα τής ραπτομηχανής • **4.** μακρύ και λεπτόσωμο φίδι τής ηπειρωτικής Ελλάδας, χρώματος καφέ ή γκριζοπράσινου, που κινείται πολύ γρήγορα και αναρριχάται στους θάμνους και τους μαντρότοιχους, για να συλλάβει τη λεία του (μικρές σαύρες, ακρίδες κ.λπ.). — (υποκ.) **σαϊτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαγίτ(τ)α* < λατ. sagitta «βέλος»].

σαΐτεμα (το) → σαϊτεύω

σαϊτευτής (ο) (λογοτ.) αυτός που σημαδεύει και ρίχνει με το τόξο, που εκτοξεύει σαΐτες (βλ.λ.): *ήταν δεινός ~* ΣΥΝ. τοξότης, τοξευτής.

σαϊτεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {σαΐτεψα, σαϊτεύτηκα, σαϊτεμένος} (λαϊκότ.) **1.** εκτοξεύω βέλος, σημαδεύω και χτυπώ με σαΐτα ΣΥΝ. τοξεύω **2.** (μτφ.-λογοτ.) εμπνέω έρωτα σε (κάποιον): *του έριξε μια ματιά και τον σαΐτεψε* || *«σαϊτεμένο μ' έχεις»* (δημοτ. τραγ.). — **σαΐτεμα** (το).

σαϊτιά (η) [μεσν.] **1.** η εκτόξευση σαΐτας: *«και ξάφνου ~ στην πλάτη το λαβώνει»* (Κ. Κρυστάλλης) **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με σαΐτα, το πλήγμα που προκαλείται από βέλος: *έφαγε μια ~ κατάστηθα και έπεσε νεκρός.*

σαϊτοθήκη (η) {σαϊτοθηκών} η φαρέτρα.

σάκα (η) {σακών} (καθημ.) **1.** τσάντα από δέρμα, ύφασμα ή πλαστικό, μέσα στην οποία τοποθετούν οι μαθητές τα βιβλία, τα τετράδια και όλα τα άλλα απαραίτητα για το σχολείο: *ετοίμασε τη ~ σου από το βράδυ, ώστε να είσαι έτοιμος το πρωί* **2.** (γενικότ.) τσάντα για την τοποθέτηση και τη μεταφορά αντικειμένων (εγγράφων, χαρτικών κ.λπ.) ΣΥΝ. χαρτοφύλακας, χαρτοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < σάκος (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σακάκι (το) {σακακ-ιού | -ιών} κοντό ανδρικό και γυναικείο ένδυμα με μανίκια, που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος μέχρι λίγο κάτω από τη μέση και κουμπώνει μπροστά: *~ καθημερινό / επίσημο / μονόπετο / σταυρωτό / μεσάτο* (που διαγράφει τη μέση ανοίγοντας προς τη λεκάνη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σάκος*].

σακαράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε παλιό και αχρηστευμένο αντικείμενο, ιδ. αυτοκίνητο ή μηχάνημα: *κυκλοφορεί με μια ~* ΣΥΝ. σαράβαλο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. carcassa «σκελετός, κουφάρι, σαράβαλο» (με συλλαβική αντιμετάθεση), αρχική σημ. «κάσα οχήματος». ίσως από συμφυρμό των λ. carro (βλ. λ. *κάρο*) και cassa (βλ. λ. *κάσα*). Κατ' άλλη άποψη, < παλ. ιταλ. saracca «σπαθί» (< σκωτσ. sillock), αν θεωρηθεί ότι η λ. σήμαινε αρχικώς «παλιό σπαθί»].

σακάς (ο) {σακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή μεταφέρει σάκους (βλ.λ.).

σακατεύω ρ. μετβ. {σακάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ανάπηρο χτυπώντας, τραυματίζοντάς τον κ.λπ., του προκαλώ σοβαρή ή ανεπανόρθωτη σωματική βλάβη: *του 'δωσε μια στα πόδια και τον σακάτεψε* || (ως απειλή) *φύγε από 'δώ, να μη σε σακατέψω!* ΦΡ. **σακατεύω (κάποιον) στο ξύλο** δέρνω (κάποιον) αλύπητα, μέχρι σημείου να του προκαλέσω σωματική βλάβη **2.** (μτφ.) κουράζω (κάποιον) υπερβολικά, υποβάλλω (κάποιον) σε δοκιμασίες, βάσανα, ταλαιπωρίες: *τον είχαν σακατέψει τα βάσανα, η φυλακή και η εξορία* ΣΥΝ. εξαντλώ, καταπονώ. — **σακάτεμα** (το), **σακάτικος, -η, -ο.**

σακάτης (ο) {σακάτηδες}, **σακάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει σακατευτεί, ο ανάπηρος: *μετά το δυστύχημα ο άντρας της έμεινε ~* ΑΝΤ. αρτιμελής, γερός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakat].

σακατιλίκι κ. **σακατλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η αναπηρία • **2.** (αργκό) κάθε πάθος, αδυναμία που δεν μπορούμε να της αντισταθούμε και που συνήθ. προκαλεί προβλήματα: *αν δεν είχε το ~ που ξέρεις, θα 'χε γίνει μεγάλος και τρανός.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakatlık < sakat «σακάτης»].

σακ-βουαγιάζ (το) {άκλ.} η ταξιδιωτική τσάντα, σάκος όπου τοποθετούνται είδη ρουχισμού και άλλα απαραίτητα για ταξίδι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sac (de) voyage «ταξιδιωτική τσάντα»].

σακέ (το) {άκλ.} το εθνικό ποτό των Ιαπώνων· οινοπνευματώδες ποτό από απόσταξη ρυζιού, που θυμίζει γλυκιά μπίρα. Επίσης **σάκι.**
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. sake].

Σ.Α.Κ.Ε. (η) Συνεπής Αριστερή Κίνηση Ελλάδας.

σακελ(λ)άριος (ο) {σακε(λ)λαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. παλαιό εκκλησιαστικό αξίωμα που δινόταν σε ιερείς και διακόνους και τού οποίου ο κάτοχος επόπτευε τα μοναστήρια τής επισκοπής, είχε τον έλεγχο τής λειτουργίας τής επισκοπικής φυλακής, δίκαζε μικρά παραπτώματα των μοναχών κ.ά.· ΦΡ. (ειδικότ.) **μέγας σακελ(λ)άριος** υψηλόβαθμος αξιωματούχος (οφικιάλιος) τού Οικουμενικού Πατριαρχείου με ευρύτατη δικαιοδοσία στις μονές, στους μοναχούς και στη μοναστηριακή περιουσία τού Πατριαρχείου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sacellarius «θησαυροφύλακας» < sacellus «βαλάντιο, μικρός σάκος», υποκ. τού saccus (< αρχ. *σάκ(κ)ος*)].

σακί (το) {σακ-ιού | -ιών} **1.** (υποκ.) μικρός σε μέγεθος σάκος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) σάκος από καννάβι ή χοντρό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση, τη φύλαξη ή/και τη μεταφορά διαφόρων αντικειμένων ή προϊόντων: *γέμισαν σακιά με άμμο* || *το σιτάρι ήταν αποθηκευμένο σε μεγάλα ~* ΣΥΝ. τσουβάλι· ΦΡ. **βάζω στο ίδιο σακί** αντιμετωπίζω με τον ίδιο τρόπο, εξισώνω: *μην τα βάζει όλα στο ίδιο σακί· δεν είναι ίδια πράγματα!* || *δεν μπορείς να βάζεις στο ίδιο σακί τον θύτη και το θύμα* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου σάκου, όσο μπορεί να χωρέσει το τσουβάλι: *αγόρασε ένα ~ ρύζι·* ΦΡ. (α) **βάζω (κάποιον) στο σακί** ξεγελώ (κάποιον) με την ευστροφία και την πονηριά μου ΣΥΝ. εξαπατώ, κοροϊδεύω (β) **(αγοράζω) γουρούνι στο σακί** βλ. λ. *γουρούνι* (γ) **πετάω (κάποιον) κάτω σαν σακί** αρπάζω (κάποιον) και τον ρίχνω κάτω βίαια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σακ(κ)ίον*, υποκ. τού *σάκ(κ)ος* (βλ.λ.)].

σακιάζω ρ. μετβ. {σάκιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω (κάτι) μέσα σε σακί. — **σάκιασμα** (το).

σακίδιο (το) {σακιδί-ου | -ων} **1.** σάκος με μικρή χωρητικότητα για τη μεταφορά λίγων πραγμάτων: *γέμισε το ~ του, το κρέμασε στον ώμο και έφυγε* ΣΥΝ. δισάκι **2.** (ειδικότ.) ο μικρός σε μέγεθος σάκος που κρεμά στον ώμο ή στην πλάτη του ο στρατιώτης ή ο πεζοπόρος ΣΥΝ. δισάκι, γυλιός. — (υποκ.) **σακιδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σακ(κ)ίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*].

σάκκα (η) → σάκα

σακκάκι (το) → σακάκι

σακκάς (ο) → σακάς

σακκί (το) → σακί

σακκίδιο (το) → σακίδιο

σακκοβελόνα (η) → σακοβελόνα

σακκογκόλιθος (ο) → σακογκόλιθος

σακκοειδής, -ής, -ές → σακοειδής

σακκοράφα (η) → σακοράφα

σάκκος (ο) → σάκος

σακκούλα (η) → σακούλα

σακκουλάκι (το) → σακούλι

σακκουλεύομαι ρ. → σακουλεύομαι

σακκούλι (το) → σακούλι

σακκουλιάζω ρ. → σακουλιάζω

σακοβελόνα (η) {σακοβελονών} η σακοράφα (βλ.λ.).

σακογκόλιθος (ο) {σακογκολίθ-ου | -ων, -ους} τεχνητός ογκόλιθος που κατασκευάζεται από σάκους γεμάτους σκυρόδεμα (μπετόν).

σακοειδής, -ής, -ές [1890] {σακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σάκο (βλ.λ.), αυτός που έχει σχήμα σάκου: *~ κοιλότητα / προεξοχή* ΣΥΝ. θυλακοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σακολαίβα κ. (εσφαλμ.) **σακολέβα** (η) {σακολαιβών} ΝΑΥΤ. (περιληπτ.-παλαιότ.) τετράγωνο πανί, τού οποίου η ραφή είναι τέτοια, ώστε να γεμίζει (φουσκώνει) από τον άνεμο σχηματίζοντας ένα είδος σάκου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαγολαίφεα* < μτγν. *σάγος* «χοντρό μάλλινο ύφασμα που φορούσαν οι στρατιώτες» (< λατ. sagus / sagum, κελτ. αρχής) + αρχ. *λαῖφος* «ύφασμα (ιστίου ή πανιού)», αγν. ετύμου].

σακοράφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μεγάλη και χοντρή βελόνα που χρησιμοποιείται για το ράψιμο σάκων ή χοντρών υφασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *σακ(κ)ορράφος* < *σάκ(κ)ος* + *-ράφος* < *ραφή*].

σάκος (ο) **1.** μεγάλη στενόμακρη θήκη από χοντρό ύφασμα, δέρμα, πλαστικό ή άλλο υλικό, που είναι ανοιχτή στο πάνω μέρος ή κλείνει με κορδόνι και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη και τη μεταφορά κάθε είδους πραγμάτων, προϊόντων κ.λπ.: *έβαλα τα πράγματα σ' έναν παλιό ~ και τα πήγα στο σπίτι* || *άδειασε βιαστικά τον ~ του* || *ταχυδρομικός ~* (που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά επιστολών και ταχυδρομικών δεμάτων) || *χειρουργικός ~* (η ειδική θήκη που χρησιμοποιείται, κυρ. στον στρατό, για τη μεταφορά φαρμάκων, επιδέσμων, χειρουργικών εργαλείων και γενικά των απαραίτητων για την παροχή πρώτων βοηθειών) ΣΥΝ. σακί, σακίδιο, τσουβάλι· ΦΡ. (α) **πόσα απίδια πιάνει / χωράει / βάζει ο σάκος** βλ. λ. *απίδι* (β) **σάκος τού μποξ** ο σάκος που χρησιμοποιούν για προπόνηση στην πυγμαχία • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. βαρύτιμο αρχιερατικό άμφιο, που έχει κοντά και πλατιά μανίκια και φθάνει μέχρι τα γόνατα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάκελος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάκ(κ)ος*, σημιτ. δάνειο (πιθ. μέσω τής Φοινικικής), πβ. εβρ. śaq, ακκαδ. šaqqu, με τη σημ. «ύφασμα, σάκος, ένδυμα». Η λ. πέρασε (μέσω τού λατ. saccus) σε πολλές άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. sac, αγγλ. sack, γερμ. Sack κ.ά.].

σακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μικρής χωρητικότητας σάκος (βλ.λ.) από χαρτί, πανί ή πλαστικό, κατάλληλος για τη μεταφορά πραγμάτων: *βάλε τα τρόφιμα στη ~, για να τα πάρουμε μαζί μας* || *χάρτινη / πλαστική ~* || *~ σκουπιδιών* **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο αυτού τού σάκου, όσα μπορεί να χωρέσει: *μου έφερε μια ~ πράγματα από το σούπερ μάρκετ* **3.** (ειδικότ.) σάκος από λεπτό πανί, μέσα στον οποίο τοποθετείται το γιαούρτι για να στραγγίσει *(γιαούρτι σακούλας)* • **4. σακούλες** (οι) ελαφρά φουσκώματα ή/και μελάνιασμα τού δέρματος στην περιοχή κάτω από τα μάτια, που παρατηρείται κυρ. στους ενηλίκους και οφείλεται σε κούραση, αϋπνία ή άλλη αιτία (λ.χ. αλκοολισμό). — (υποκ.) **σακουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σάκος*].

σακουλάκι (το) → σακούλι

σακουλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {σακουλεύτηκα} (αργκό) αντιλαμβάνομαι τις κακές προθέσεις τού άλλου ή τον επερχόμενο κίνδυνο: *τη σακουλεύτηκα τη δουλειά και την κοπάνησα εγκαίρως* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, παίρνω μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakul «στάθμη – υπολογισμός» + παραγ. επίθημα *-εύομαι*].

σακούλι (το) {σακουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρής χωρητικότητας σάκος για τη μεταφορά πραγμάτων, μικρή σακούλα: (παροιμ.) *«φασούλι το φασούλι γεμίζει το ~»* (η συστηματική αποταμίευση σχηματίζει σιγά-σιγά αξιόλογο χρηματικό κεφάλαιο) **2.** (παλαιότ.) μικρή θήκη που χρησίμευε για τη φύλαξη των χρημάτων ΣΥΝ. σακούλα, πουγγί, βαλλάντιο. — (υποκ.) **σακουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*].

σακουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σακούλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ πράγμα ή αντικείμενο σε σάκο ή σακούλα, συσκευάζω σε σακούλα: ~ *τρόφιμα* ΣΥΝ. σακιάζω, τσουβαλιάζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για ενδύματα ή υποδήματα) έχω κακή εφαρμογή στο σώμα, είμαι υπερβολικά ευρύχωρος, σχηματίζω ζάρες: *το φόρεμα σακουλιάζει στην πλάτη και θέλει μάζεμα* ΑΝΤ. εφαρμόζω. — **σακούλιασμα** (το).

σακτισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η λατρεία τής υπέρτατης θεάς Σάκτι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shaktism < Shakti, ινδουιστική θεότητα, < σανσκρ. śakti (< saknoti «είναι δυνατός, ικανός»)].

σακχαραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιεκτικότητα τού αίματος σε σάκχαρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. glucosaemia].

σακχαρίνη (η) [1886] {σακχαρινών} ΧΗΜ. οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τους διαβητικούς και όσους βρίσκονται σε δίαιτα ως υποκατάστατο τής ζάχαρης, καθώς έχει πεντακόσιες περίπου φορές μεγαλύτερη γλυκαντική ισχύ από τη ζάχαρη αλλά καθόλου θρεπτική αξία, ενώ παράλληλα δεν μεταβολίζεται στο σώμα και απεκκρίνεται αναλλοίωτη με τα ούρα (βλ. κ. λ. *ζαχαρίνη*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharine].

σακχάρινος, -η, -ο [1835] (λόγ.) ζαχαρένιος.

σάκχαρις (η) {σακχάρεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *σάκχαρο*].

σάκχαρο (το) {σακχάρ-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. καθεμία από τα μέλη ομάδας άχρωμων οργανικών χημικών ενώσεων, που περιέχουν αποκλειστικά άνθρακα, υδρογόνο και οξυγόνο και είναι πολύ διαδεδομένες στη φύση· συντίθενται από τα φυτά κατά τη διαδικασία τής φωτοσύνθεσης και αποτελούν την κυριότερη πηγή ενέργειας για τους ζώντες οργανισμούς, καθώς και βασικό συστατικό τους ΣΥΝ. υδατάνθρακας **2.** ΙΑΤΡ. (α) ο σακχαρώδης διαβήτης (β) η ποσότητα σακχάρου στο αίμα· το ζάχαρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάκχαρον*, παράλλ. τ. των μτγν. *σάκχαρ, -αρος* και *σάκχαρι (τό)* (κατ' αναλογίαν προς το *μέλι*). Η λ. αποτελεί δάνειο από το ινδικό sakharā < σανσκρ. śárkarā (θηλ.). Από τον ελλην. τ. έχει προέλθει το περσ. šakar > αραβ. sukkar, στο οποίο ανάγονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπ. γλωσσών, πβ. ιταλ. zucchero, γαλλ. sucre, γερμ. Zucker, αγγλ. sugar, ισπ. azucar κ.ά. Βλ. κ. *ζάχαρη*].

σακχαροδιαβήτης (ο) ▸ ζαχαροδιαβήτης

σακχαροειδής, -ής, -ές {σακχαροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** όμοιος με ζάχαρη, αυτός που μοιάζει με τη ζάχαρη ως προς την όψη και τη γεύση: ~ *υλικό / παρασκεύασμα* **2.** αυτός που έχει τη χημική σύνθεση και τις ιδιότητες τής ζάχαρης: ~ *ουσία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharoïde].

σακχαρόζη (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η επιτραπέζια ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharose].

σακχαροκάλαμο (το) ▸ ζαχαροκάλαμο

σακχαρομετρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το σύνολο των μεθόδων, με τις οποίες προσδιορίζεται η περιεκτικότητα σε ζάχαρη σακχαρούχου διαλύματος ή άλλης ουσίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharométrie].

σακχαρόμετρο (το) [1886] {σακχαρομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται η περιεκτικότητα διαλύματος σε σάκχαρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharomètre].

σακχαρομύκητας (ο) [1885] {σακχαρομυκήτων} μύκητας που χρησιμοποιείται στη ζυθοποιία και την αρτοποιία, επειδή προκαλεί ζυμώσεις (βλ.λ.) υδατανθράκων· αλλιώς *ζυμομύκητας*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saccharomyces].

σακχαρομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρασιτική νόσος που προκαλείται από σακχαρομύκητες (βλ.λ.) και εκδηλώνεται ως μόλυνση τού δέρματος.

σακχαρόπηκτος, -η, -ο [1852] (λόγ.) **1.** αυτός που παρασκευάζεται με πήξη ζάχαρης ή που διαθέτει επικάλυμμα από πηγμένη ζάχαρη (λ.χ. καραμέλες, κουφέτα, ορισμένα φαρμακευτικά χάπια κ.ά.) **2.** **σακχαρόπηκτο** (το) το ζαχαρωτό και συνεκδ. το χάπι.

σακχαροποίηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) ΧΗΜ. η χημική ή βιολογική διαδικασία, κατά την οποία οι αμυλώδεις ουσίες μετασχηματίζονται σε σάκχαρα υπό την επίδραση ενζύμων ή ανόργανων οξέων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. saccharification (νόθο σύνθ.)].

σακχαροποιήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που μπορεί να υποστεί σακχαροποίηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. saccharifiable (νόθο σύνθ.)].

σακχαροποιητικός, -ή, -ό [1894] αυτός που συμβάλλει στη σακχαροποίηση (βλ.λ.).

σακχαροποιία (η) ▸ ζαχαροποιία

σακχαροποιός (ο) [1836] αυτός που φτιάχνει γλυκά με βάση τη ζάχαρη.

σακχαρότευτλον (το) → ζαχαρότευτλο

σακχαρουρία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αποβολή σακχάρου, ειδικότ. γλυκόζης, με τα ούρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharurie].

σακχαρούχος, -ος, -ο → ζαχαρούχος

σακχαρώδης, -ης, -ες [1799] {σακχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που περιέχει ζάχαρη **2.** ΙΑΤΡ. **σακχαρώδης διαβήτης** σοβαρή χρόνια νόσος, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η αύξηση τού ποσοστού τού σακχάρου στο αίμα (βλ. κ. λ. *ζαχαροδιαβήτης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο χώρος τού σπιτιού που χρησιμεύει για την υποδοχή και τη φιλοξενία των επισκεπτών, η αίθουσα υποδοχής: *οι καλεσμένοι κάθονται στη ~* || *ο καφές θα σερβιριστεί στη ~* ΣΥΝ. σαλόνι **2.** (γενικότ.) μεγάλη αίθουσα δημόσιου κτηρίου (όχι σπιτιού), που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή κάθε είδους εκδηλώσεων, όπως συναυλιών, χορών, συνεστιάσεων, διαλέξεων, συνεδρίων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sala < αρχ. γερμ. sal, αρχική σημ. «εξοχική κατοικία (όπου φιλοξενούνταν οι ευγενείς)», από όπου και γαλλ. salle, γερμ. Saal κ.ά.].

σαλαγητό (το) (λαϊκότ.) ο σάλαγος (βλ.λ.).

σάλαγος (ο) [μεσν.] κ. **σάλαγο** (το) (λαϊκ.) **1.** ο μεγάλος θόρυβος από ομάδα ανθρώπων ή αγέλη ζώων που βρίσκεται σε κίνηση: *από μακριά ακουγόταν ο ~ τού πλήθους* ΣΥΝ. βοή, βουητό **2.** η φωνή με την οποία ο βοσκός κατευθύνει το κοπάδι: *«να 'χω και κόρη όμορφη... να μου βοηθάει στο ~»* (Κ. Κρυστάλλης).

σαλαγώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {σαλαγάς... | σαλάγησα} (λαϊκ.) κατευθύνω το κοπάδι στη βοσκή, στη στάνη κ.λπ. με δυνατές φωνές: *το φθινόπωρο οι τσομπάνηδες σαλαγούσαν τα πρόβατά τους κατά τα χειμαδιά* || *«... (θέλω) ν' αρμέγω τα πρόβατα, να ~ τα γίδια»* (Κ. Κρυστάλλης)· ΦΡ. **σαλάγα τα, μπάρμπα, σαλάγα τα!** ειρωνική αποστροφή προς τον αρχηγό ομάδας ανθρώπων που περπατούν βαργεστημένα ή γενικώς προς τον υπεύθυνο ομάδας η οποία δεν εκτελεί κανονικά το έργο που της ανατέθηκε. — **σαλάγημα** κ. **σαλάγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαλαγῶ (-έω)* < *σαλαγή* < αρχ. *σάλος* (βλ.λ.) + επίθημα -αγ-, πβ. κ. *πλαταγῶ*].

σαλαμάνδρα (η) {σαλαμανδρών} αμφίβιο με ουρά (σαύρα), στιλπνό δέρμα και χαρακτηριστικό μαύρο χρώμα με μεγάλες κίτρινες ή πορτοκαλιές κηλίδες, που τρέφεται συνήθ. με αργοκίνητα ασπόνδυλα (λ.χ. σαλιγκάρια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και τα ομοιοκατάληκτα *μάνδρα, σκολόπενδρα*. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το αρχ. *σαλάμβη* «καπνοδόχος»].

Σαλαμάνκα (η) ιστορική πόλη τής Ισπανίας με ονομαστό πανεπιστήμιο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Salamanca < λατ. Sal(a)mantica, αγν. ετύμου, πιθ. προρρωμαϊκής αρχής].

σαλαμάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. πλέγμα από σχοινιά που χρησιμοποιείται στα πλοία: *«πλέκω ~ τα μαλλιά σου»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) πλεκτάνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salmastra, από συμφυρμό των ναυτ. όρων sagola «είδος σχοινιού» (αγν. ετύμου) + mastra / maestra «το μεγάλο πανί, η μαΐστρα (μεγίστη)» (< λατ. magistra)].

σαλάμι (το) {σαλαμ-ιού | -ιών} αλλαντικό που παρασκευάζεται από ψιλοκομμένο χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καπνιστό ή όχι, λίπος και διάφορα μπαχαρικά: ~ *πικάντικο / βραστό / αέρος*. — (υποκ.) **σαλαμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salami, πληθ. τού salame < μεσν. λατ. salamen(tum) < λατ. salsamentum «άλμη, παστό ψάρι» < salsare «αλατίζω» < salsus «αλατισμένος» (< sal «αλάτι»)].

Σαλαμίνα (η) **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου πολύ κοντά στις ακτές τής Αττικής, γνωστό από την περίφημη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.)· αλλιώς (λαϊκ.) *Κούλουρη* (βλ.λ.) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σαλαμίνιος** (ο) [αρχ.], **Σαλαμίνια** κ. (λόγ.) **Σαλαμινία** (η), **σαλαμίνιος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σαλαμίς, -ῖνος*, πιθ. < φοιν. šalām «ειρήνη», άποψη που συμφωνεί με την ιστορική υπόθεση ότι το νησί υπήρξε εμπορικός σταθμός των Φοινίκων. Κατά τη μυθολογία, η *Σαλαμίς* έλαβε το όνομά της από την κόρη τού ποταμού Ασωπού, σύζυγο τού Ποσειδώνα. Μαρτυρούνται επίσης οι ονομασίες *Πιτυοῦσα* (από το δέντρο *πίτυς* «κουκουναριά»), *Σκιράς* (από τον ήρωα *Σκίρο*) και *Κυχρεία* (από τον ήρωα *Κυχρέα*, γυιο τής Σαλαμίνος, ο οποίος απάλλαξε το νησί από έναν φοβερό δράκοντα)].

σαλαμινομάχος (ο) ΙΣΤ. αυτός που μετείχε στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας, στην οποία ο ενωμένος ελληνικός στόλος νίκησε τον περσικό (480 π.Χ.).

σαλαμοειδής, -ής, -ές {σαλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαλάμι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαλαμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία σταδιακής επίτευξης ενός σκοπού (στρατιωτικού-πολιτικού) μέσω επιμέρους στόχων **2.** η σταδιακή κατάτμηση, ο κατακερματισμός: *η ~ ενός κόμματος / τής Γιουγκοσλαβίας*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Salamitaktik (νόθο σύνθ.), από τις λεπτές επάλληλες φέτες τού σαλαμιού].

σαλαμούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** νερό που περιέχει μεγάλη ποσότητα αλατιού και χρησιμεύει για τη διατήρηση ψαριών, ελιών και άλλων εδωδίμων ΣΥΝ. (λόγ.) άλμη **2.** (μτφ.) φαγητό υπερβολικά αλμυρό: *αυτή η σούπα δεν τρώγεται, είναι σκέτη ~!*
[ΕΤΥΜ. < βεν. salamora (πβ. ιταλ. salamoia) < μτγν. λατ. salamūria < λατ. sal «αλάτι» + muria «άλμη»].

σαλάτα (η) {σαλατών} **1.** φαγητό ορεκτικό ή συμπληρωματικό τού κυρίως γεύματος, που παρασκευάζεται από ωμά ή βρασμένα λαχανικά ή/και άλλα εδώδιμα (λ.χ. ζυμαρικά, δημητριακά, κρέας, θαλασσινά, φρούτα κ.ά), καρυκευμένα με λάδι, ξίδι, αλάτι, λεμόνι κ.λπ. ή συνδυασμένα με ειδική σάλτσα, το οποίο σερβίρεται συνήθ. κρύο: *πράσινη* (με λαχανικά) / *ανάμικτη* / *ρώσικη* (βλ. λ. *ρωσικός*) / *χωριάτικη* (βλ. λ. *χωριάτικος*) ~ || ~ *ζυμαρικών* / *φρούτων* (φρουτοσαλάτα) ΣΥΝ. σαλατικό **2.** (μτφ.) ανακάτεμα πολλών και διαφορετικών πραγμάτων: *αντί για οργανωμένη παράσταση, παρουσίασε μια άνευρη, καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. σύμφυρμα, συνονθύλευμα, κυκεώνας· ΦΡ. (α) **τα κάνω σαλάτα** αποτυγχάνω πλήρως σε κάτι, φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα:

τον στείλαμε να βελτιώσει την κατάσταση κι αυτός τα έκανε σαλάτα! (β) **γίνομαι σαλάτα (με κάποιον)** (αργκό) διαπληκτίζομαι έντονα, τσακώνομαι (με κάποιον). — (υποκ.) **σαλατούλα** κ. **σαλατίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. salata < ρ. salar «αλατίζω, αλμυρίζω» < sale «αλάτι» (< λατ. sal). Η λ. γενικεύθηκε στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. salade, αγγλ. salad, γερμ. Salat, ισπ. en-salada, ιταλ. in-salata κ.ά.].

σαλατιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος, μεγάλο και βαθύ, μέσα στο οποίο σερβίρεται η σαλάτα (βλ.λ.): *γυάλινη / πορσελάνινη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σαλάτα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

σαλατικό (το) (λαϊκ.) **1.** κάθε λαχανικό ή οποιοδήποτε άλλο εδώδιμο, που χρησιμεύει για την παρασκευή σαλάτας: *ψιλόκοβε μαρούλια, άνηθο, κρεμμύδι και άλλα ~* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η σαλάτα (βλ.λ.): *χρειάζομαι και δύο-τρία ~ για να συμπληρωθεί το μενού.*

σαλάχι (το) ▸ σελάχι

σαλβάρι (το) {σαλβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** φαρδύ παντελόνι, βράκα ασιατικής καταγωγής, που φοριόταν παλαιότ. από τους χωρικούς ορισμένων περιοχών: *«σαν φορούσα το ~ 'κείνο τον καιρό, τα κορίτσια με ζηλεύαν μέσα στον χορό»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (γενικότ.) τύπος φαρδιού παντελονιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şalvar < περσ. šalwār «φαρδύ παντελόνι ναυτικών και ταξιδιωτών»].

σάλβια (η) {σαλβιών} ποώδες φυτό με κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη, που είναι γνωστό στη χώρα μας ως φασκομηλιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salvia < λατ. salvia < salvus «ασφαλής, σώος», λόγω των θεραπευτικών ιδιοτήτων τού φυτού].

σαλέ (το) {άκλ.} **1.** ξύλινο σπίτι στις ορεινές περιοχές τής Ελβετίας, έξω από τις πόλεις **2.** (κατ' επέκτ.) ορεινή εξοχική κατοικία, συνήθ. κατασκευασμένη από ξύλο και πολυτελής: *έχει ένα ~ στο βουνό, για να πηγαίνει για σκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chalet, που συνδ. με γαλλ. cale «τμήμα αποβάθρας, αμπάρι», αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. τού μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστρώματος].

σάλεμα (το) ▸ σαλεύω

σαλέπι (το) {σαλεπιού | χωρ. πληθ.} παχύρρευστο τονωτικό και μαλακτικό αφέψημα που πίνεται τον χειμώνα και παρασκευάζεται από αποξηραμμένους και αλεσμένους κονδύλους τής ρίζας ορισμένων ειδών ορχιδέας, που βράζουν σε αλευρόνερο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. salep < διαλεκτ. αραβ. sahlab, από την αραβ. φρ. (khuṣy ath-) tha'lab, με αρχική σημ. «όρχεις τής αλεπούς»].

σαλεπιτζής (ο) {σαλεπιτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει και πουλά σαλέπι (βλ.λ.), συνήθ. γυρίζοντας στους δρόμους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. salepçi < salep (βλ. κ. *σαλέπι*)].

σαλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σάλε-ψα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κάνω μικρή κίνηση, αλλάζω θέση, μετατοπίζομαι λίγο: *ο αέρας είχε πέσει εντελώς, ούτε φύλλο δεν σάλευε* || *το ψάρι σαλεύει* (δηλ. είναι ακόμη ζωντανό, σπαρταρά και κατ' επέκτ. είναι φρέσκο) ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι, σείομαι **2.** (κατ' επέκτ.) κινούμαι πάνω-κάτω, πηγαίνω εδώ και εκεί με ασταθή βήματα ΣΥΝ. ταλαντεύομαι, τραντάζομαι, κλονίζομαι ● ΦΡ. **σάλεψε (κάποιου)** τρελάθηκε: *του σάλεψε απ' τα βασανιστήρια* || *είναι δυνατόν να μη σου σαλέψει, όταν σου συμβαίνουν τέτοιες συμφορές;* || *του 'χει σαλέψει ο νους* ΣΥΝ. το 'χασα, μου 'στριψε ♦ **3.** (μετβ.) κινώ (κάτι) εδώ κι εκεί, προκαλώ τη μετακίνησή του: *τα κύματα σάλευαν ελαφρά τη βάρκα* || *μόλις που σάλεψε τα χείλη του, δείχνοντας πως κάτι θέλει να πει* ΣΥΝ. κουνώ, σείω, ταλαντεύω, μετατοπίζω ΑΝΤ. ακινητοποιώ. — **σάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάλος*].

σάλι (το) {χωρ. γεν.} κομμάτι πλεκτού ή υφαντού μάλλινου υφάσματος, που φοριέται ως κάλυμμα των ώμων από τις γυναίκες ΣΥΝ. εσάρπα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. châle < περσ. šāl].

σάλιαγκας (ο) (λαϊκ.) το σαλιγκάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σάλιακας* < μτγν. *σιαλικός* (με την επίδρ. τού ουσ. *σάλιο*) < αρχ. *σίαλος*].

σαλιαγκοκαύκι (το) (λαϊκότ.) το όστρακο τού σαλιγκαριού.

σαλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο, βγάζω σάλια από το στόμα μου: *το μωρό σαλιάζει* ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) υγραίνω (κάτι) με σάλιο: *~ τα χείλη μου* ΣΥΝ. σαλιώνω.

σαλιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από ύφασμα ή πλαστικό, που δένεται γύρω από τον λαιμό και σκεπάζει το στήθος των νηπίων, για να μη λερώνονται καθώς τρώνε ● **2.** ψάρι που ζει σε όλες τις θάλασσες και έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του την πλήρη σχεδόν απουσία λεπιών και τη στιλπνή, βλεννώδη έκκριση που καλύπτει το σώμα του. Επίσης **σαλιαρίστρα** (σημ. 1). - (υποκ.) **σαλιαρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σαλιάρης*].

σαλιάρης, -α, -ικο {σαλιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που του τρέχουν σάλια από το στόμα, που δεν μπορεί να ελέγξει το σάλιο του.
[ΕΤΥΜ. < *σάλιο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *ζημ-ιάρης, χαδ-ιάρης*].

σαλιαρίζω ρ. αμετβ. {σαλιάρισα} ερωτοτροπώ με προκλητικό ή άσχημο τρόπο, φλερτάρω έντονα: *κοίταξέ τους πώς σαλιαρίζουν!* · **σαλιάρισμα** (το).

σαλιαρίστρα (η) ▸ σαλιάρα

σαλιγκάρι (το) {σαλιγκαρ-ιού | -ιών} μαλάκιο με σπειροειδές κέλυφος και εδώδιμη σάρκα, σώμα μακρόστενο που προεξέχει κατά ένα μέρος από το κέλυφος και κεφάλι με δύο ζευγάρια όρθιων, συσταλτών κεραιών· τρέφεται με φυτική ύλη και κινείται αργά αφήνοντας ίχνη βλέννας, δραστηριοποιείται δε κατά τις βροχερές ημέρες ΣΥΝ. σαλίγκαρος, (λαϊκ.) σάλιαγκας, (λόγ.) κοχλίας, (διαλεκτ.) κοχλιός. — (υποκ.) **σαλιγκαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. *λιθ-άρι, πιθ-άρι*].

σαλίγκαρος (ο) **1.** το σαλιγκάρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. σάλιαγκας **2.** (μτφ.-παλαιότ.) διάδρομος σε σχήμα οστράκου σαλιγκαριού (βλ.λ.), στον οποίο εξετάζονταν οι υποψήφιοι οδηγοί αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + μεγεθ. επίθημα *-αρος*].

σαλικυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. κυρ. για ορισμένες ενώσεις, λ.χ.: *~ αλδεΰδη* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη φαρμακοποιία, ως αντιδραστήριο στην αναλυτική χημεία και σε οργανικές συνθέσεις) / *αλκοόλη* (οργανική ένωση που απαντά στον φλοιό τής ιτιάς και τής λεύκας και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ως αντιπυρετικό, τοπικό αναισθητικό και τονωτικό) / *οξύ* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική και τη βιομηχανία χρωμάτων) / *το ακετυλο-~ οξύ είναι η δραστική ουσία τής ασπιρίνης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. salicylic (acid) «σαλικυλικό (οξύ)» < salicyl < salicin «είδος πικρής καταπραϋντικής ουσίας» < λατ. salix, -icis «ιτιά», στης οποίας τον φλοιό και το φύλλωμα απαντά η εν λόγω ουσία].

σαλινόμετρο (το) {σαλινομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετριέται πόσο αλάτι έχει το θαλασσινό νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. salinometer (νόθο σύνθ.) < saline «αλατότητα, αλμυρότητα» (< λατ. *salinus < sal, salis «αλάτι») + -meter (< αρχ. *μέτρον*)].

σάλιο (το) υγρό, διαυγές, αλκαλικό και λίγο κολλώδες, που εκκρίνεται από τους σιελογόνους αδένες στη στοματική κοιλότητα, περιέχει κυρίως νερό (κατά 95%), οργανικές και ανόργανες ουσίες και ένζυμα· κύρια λειτουργία του είναι να διευκολύνει την κατάποση τής τροφής, αλλά και να αρχίζει τη διαδικασία τής πέψης: *από τη δίψα ξεράθηκε το ~ μου* || *ορισμένες στομαχικές διαταραχές συνοδεύονται από έντονη έκκριση σάλιου* || *το μωρό λερώθηκε με τα ~ του* ΣΥΝ. (επιστημ.) σίελος· ΦΡ. (α) **δεν υπάρχει σάλιο** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι απένταρος (β) **τρέχουν τα σάλια μου** επιθυμώ σφοδρά να φάω ή να αποκτήσω κάτι, αλλά δεν μπορώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σιάλιον (με έκκρουση τού -ι-, πβ. *σαγόνι – σιαγόνιον*), υποκ. τού αρχ. *σίαλος* (βλ.λ.)].

σαλιώνω ρ. μετβ. {σάλιω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) υγραίνω μια επιφάνεια με σάλιο, βάζω σάλιο σε (κάτι): *σάλιωσε τα χείλη του* / *το γραμματόσημο* ΣΥΝ. σαλιάζω. — **σάλιωμα** (το).

σαλμί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** φαγητό από κρέας κυνηγιού (λαγό, πέρδικα κ.λπ.) και διάφορα καρυκεύματα **2.** (συνεκδ.) η σάλτσα που συνοδεύει το παραπάνω φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. salmi, συγκεκομμ. τ. τού salmigondis «καρύκευμα από βρασμένα κρέατα», από συμφυρμό των λ. salemine «αλατισμένη τροφή» (βλ. λ. *σαλάμι*) και condir «καρυκεύω» (< λατ. condire, ίδια σημ.)].

σαλμονέλα (η) {σαλμονελών} βακτήριο αναερόβιο που προκαλεί τις σαλμονελώσεις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salmonella, από το όνομα τού Αμερικανού κτηνιάτρου Daniel E. Salmon (1850-1914), ο οποίος ανακάλυψε αυτό το βακτήριο].

σαλμονέλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. μόλυνση που οφείλεται στη σαλμονέλα (βλ.λ.), λ.χ. η τροφική δηλητηρίαση με συμπτώματα γαστρεντερίτιδας και ο εντερικός πυρετός, λ.χ. ο τυφοειδής πυρετός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salmonellosis < salmonella (βλ. λ. *σαλμονέλα*)].

σαλόνι (το) {σαλον-ιού | -ιών} **1.** ο χώρος τού σπιτιού που προορίζεται για την επίσημη υποδοχή και φιλοξενία των επισκεπτών, αίθουσα υποδοχής: *περάστε, παρακαλώ, στο ~* || *μεγάλο / πολυτελές ~* · ΦΡ. (μτφ.) **φιλολογικό σαλόνι** τακτική συγκέντρωση συγγραφέων, ποιητών και γενικά εκπροσώπων τού πνεύματος και τής διανόησης, που γίνεται στις αίθουσες υποδοχής μεγάρου, αριστοκρατικής έπαυλης κ.λπ. (στην Ελλάδα και σε απλά σπίτια λογοτεχνών) με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών και τη διάδοσή τους στους κόλπους τής κοινωνίας· ο θεσμός ξεκίνησε από τη Γαλλία (Παρίσι) τού 17ου αι. και απλώθηκε σε όλες τις χώρες, φθάνοντας μέχρι τις αρχές τού αιώνα μας περίπου ΣΥΝ. σάλα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων τής αίθουσας υποδοχής: *το κατάστημά μας διαθέτει ~ και τραπεζαρίες σε τιμή ευκαιρίας* || *ευρωπαϊκό / παραδοσιακό / μπαρόκ ~* || *καρυδένιο / δρύινο ~* **3. σαλόνια** (τα) (α) η υψηλή κοινωνία (β) (συνεκδ.) η πολυτέλεια, η πολυτελής, άνετη ζωή τής υψηλής κοινωνίας: *«εγώ το πλουσιόπαιδο που ζούσα σε σαλόνια»* (λαϊκ. τραγ.) **4.** (η γεν. **τού σαλονιού** ως χαρακτηρισμός) (α) αυτός που ανήκει στην υψηλή κοινωνία, που έχει καλούς τρόπους: *εγώ είμαι και ~ και τού λιμανιού* (ξέρω τους τρόπους και τής αριστοκρατίας και τους πολύ λαϊκούς) (β) (μτφ.) πολυτελείας, για πρόσωπα που ανταποκρίνονται μόνο σε εύκολες καταστάσεις ή που ενεργούν εκ τού ασφαλούς (χωρίς να εκτίθενται σε κίνδυνο): *επαναστάτης ~* (που μιλάει για επανάσταση, ενώ είναι ο ίδιος εύπορος ή εξασφαλισμένος) **5.** (ειδικότ.) ο εσωτερικός χώρος τού αυτοκινήτου, που προορίζεται για να κάθεται ο οδηγός και οι επιβάτες: *το καινούργιο μοντέλο διαθέτει πολυτελές δερμάτινο ~* **6.** (α) οι δύο μεσαίες, αριστερά και δεξιά, (αντικριστές) σελίδες εφημερίδας, βιβλίου, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *στο ~ τής εφημερίδας φιλοξενείται σήμερα συνέντευξη τού νέου προέδρου* (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ζεύγος αριστερής και δεξιάς σελίδας τού ίδιου εντύπου, στις οποίες εκτυπώνεται κείμενο ή/και φωτογραφίες, σαν να αποτελούσαν ενιαία σελίδα **7.** (συνήθ. στα βαγόνια τρένου) οι αντικριστές θέσεις επιβατών στο μέσον περίπου κάθε βαγονιού **8.** εμπορική έκθεση που φιλοξενείται σε μεγάλη αίθουσα (ξενοδοχείου, αθλητικού κέντρου κ.λπ.): *διεθνές ~*

αυτοκινήτου / ειδών κουζίνας. — (υποκ.) **σαλονάκι** (το). (μεγεθ.) **σαλονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salone < sala (βλ. κ. *σάλα*). Η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες· πβ. γαλλ. salon, αγγλ. salon και saloon, γερμ. Salon, ισπ. salón κ.ά.].

Σαλονίκη (η) (λαϊκ.) η Θεσσαλονίκη (βλ.λ.). — **Σαλονικιός** (ο). **Σαλονικιά** (η). **σαλονικιώτικος**, -η, -ο.

σαλοπέτα (η) {δύσχρ. σαλοπετών} παντελόνι-φόρμα με τιράντες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. salopette «φόρμα εργασίας που φοριέται πάνω από τα ρούχα, για να μη λερωθούν» < salope «βρόμικος, ρυπαρός» (παλαιά σημ.· η λ. χρησιμοποιείται υβριστικά πλέον στη Γαλλική) < sale «βρομιά» + hoppe / huppe «τσαλαπετεινός»].

σαλός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που του έχει σαλέψει ο νους, ανισόρροπος, τρελός ΣΥΝ. παλαβός ΑΝΤ. ισορροπημένος, λογικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σάλος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου].

σάλος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) η ισχυρή κύμανση στην επιφάνεια τής θάλασσας, η θαλασσοταραχή: *το πλοίο κλυδωνιζόταν επικίνδυνα από τον σάλο* ΣΥΝ. τρικυμία, φουρτούνα, αναταραχή, αντάρα ΑΝΤ. γαλήνη, μπονάτσα **2.** (μτφ.) θορυβώδης ανακίνηση, κατάσταση ταραχής και κλονισμού: *σάλο προκάλεσαν οι αποκαλύψεις τού πρώην υπουργού* || *πολιτικός ~ θα προκληθεί, όταν έλθουν στο φως τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αναβρασμός ΑΝΤ. γαλήνη, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ασταθής, παλμική, επαναλαμβανόμενη κίνηση – τρικυμία, σεισμός», αγν. ετύμου, ναυτικός όρ., πιθ. δάνειο. Αν η λ. είναι Ι.Ε., τότε σημαντικές δυσχέρειες εγείρει το αρχικό σ-. Ανεξακρίβωτες οι υποθέσεις περί συνδέσεως με τους τ. *τύλη / τύλος* «προεξοχή, μαξιλάρι» ή με το γερμ. schwellen «φουσκώνω». Πάράγ. *σαλ-εύω, σάλ-αγος, σαλ-αγή* κ.ά.].

σαλοτραπεζαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ενιαίος χώρος μιας κατοικίας που περιλαμβάνει το σαλόνι και την τραπεζαρία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων που αποτελούν το σαλόνι και την τραπεζαρία.
[ΕΤΥΜ. < *σάλα* + *τραπεζαρία* (με συνδ. φωνήεν -ο-)].

σαλπάρω ρ. αμετβ. {σάλπαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** (για πλοία) σηκώνω την άγκυρα και αναχωρώ από το λιμάνι ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. αράζω **2.** (η προστ. ***σάλπα!***) (α) παράγγελμα για ανέλκυση τής άγκυρας και απόπλου (β) (ως ουσ.) η αναχώρηση τού πλοίου, ο απόπλους: *στο ~ δάκρυσαν τα μάτια τους* ΣΥΝ. σαλπάρισμα **3.** (κατ' επέκτ.) ξεκινώ για ταξίδι, φεύγω: *αύριο το πρωί σαλπάρουμε!* ΣΥΝ. αναχωρώ, ξεμακραίνω. — **σαλπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. salpare, αρχική σημ. «σηκώνω την άγκυρα», < μεσν. λατ. serpare < μτγν. λατ. *exharpare < αρχ. *ἐξαρπάζω*].

σάλπιγγα (η) {σαλπίγγων} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο χωρίς βαλβίδες, που χρησιμοποιείται κυρ. στον στρατό για τη μετάδοση παραγγελμάτων, αλλά και ως όργανο ορχήστρας: *στις έντεκα κάθε βράδυ οι ~ χτυπούν σιωπητήριο* • **2.** ΑΝΑΤ. (α) καθένας από τους δύο μακρόστενους αγωγούς που εκτείνονται από τα πλάγια τής μήτρας ώς τις ωοθήκες και χρησιμεύουν για να μεταφέρονται τα σπερματοζωάρια στο ωάριο, ενώ ταυτόχρονα παρέχουν και το κατάλληλο περιβάλλον για τη γονιμοποίηση τού ωαρίου και στη συνέχεια για τη μεταφορά του στη μήτρα: *πάθηση / φλεγμονή των ~* (β) ***ευσταχιανή σάλπιγγα*** ο σωληνοειδής πόρος που συνδέει το κοίλο τού τυμπάνου τού αφτιού με τον ρινοφάρυγγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάλπιγξ, -ιγγος*, εκφραστ. όρ., που εμφανίζει το ίδιο παραγ. επίθημα με άλλα ον. μουσικών οργάνων, πβ. *σῦρ-ιγξ, φόρμ-ιγξ*. Η λ. είναι αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, ενώ η σύνδεση με το ονοματοπ. λιθ. švilpti δεν έχει πειστικά επιχειρήματα. Ο ανατ. όρ. αποδίδει το νεολατ. salpinx].

σαλπιγγεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μιας ή και των δύο σαλπίγγων (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingectomy].

σαλπιγγικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τις σάλπιγγες τής μήτρας τής γυναίκας: *~ κύηση* (εξωμήτριος κύηση, κατά την οποία το έμβρυο είναι εμφυτευμένο σε μία από τις σάλπιγγες) • **2.** αυτός που σχετίζεται με την ευσταχιανή σάλπιγγα (βλ. λ. *σάλπιγγα*, σημ. 3).

σαλπιγγίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. φλεγμονή των σαλπίγγων τής μήτρας, που αποτελεί συνήθ. τμήμα γενικότερης λοίμωξης των γεννητικών οργάνων τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. salpingite].

σαλπιγγογραφία (η) {σαλπιγγογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία των σαλπίγγων, που γίνεται με την ένεση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας σε αυτές διά μέσου τής μήτρας και αποβλέπει στο να διαπιστωθεί αν και κατά πόσον οι σάλπιγγες είναι ανοικτές, αποτελώντας τμήμα τής διάγνωσης για τη γυναικεία στειρότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingography].

σαλπιγγοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σαλπιγγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σάλπιγγα (σημ. 1), που έχει σχήμα και μορφή σάλπιγγας: *~ όργανο / σχηματισμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαλπιγγοσκοπία (η) {σαλπιγγοσκοπιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής ευσταχιανής σάλπιγγας (βλ. λ. *σάλπιγγα*) τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. < *σάλπιγγα* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscopy].

σαλπιγγοσκόπιο (το) {σαλπιγγοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το όργανο με το οποίο γίνεται η σαλπιγγοσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *σάλπιγγα* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscope].

σαλπιγκτής (ο) **1.** πρόσωπο που σαλπίζει, που παίζει σάλπιγγα **2.** (ειδικότ.) ο στρατιώτης που σαλπίζει τα παραγγέλματα για έγερση, κατάκλιση, ανάπαυση, ασκήσεις κ.λπ., καθώς επίσης και τα παραγγέλματα σε ώρα μάχης **3.** (σπάν.-μτφ.) πρόσωπο που διακηρύσσει, που διαλαλεί σπουδαία γεγονότα: *ο ~ τού πολέμου / τής ειρήνης*. Επίσης **σαλπιστής** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαλπίζω* (< **σαλπίγγ-jω*), βλ.λ.].

σαλπίζω ρ. μετβ. {σάλπισα} **1.** παράγω ήχο με τη σάλπιγγα, παίζω τη σάλπιγγα **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. σημαίνω παράγγελμα με τη σάλπιγγα **3.** (μτφ.) αναγγέλλω παντού σπουδαία είδηση: *σάλπισε πρώτος το μήνυμα τής ειρήνης* ΣΥΝ. διακηρύσσω, διαλαλώ, διατυμπανίζω ΑΝΤ. αποκρύπτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σαλπίγγ-jω* < *σάλπιγξ, -ιγγος*, βλ.λ.].

σάλπισμα (το) [μτγν.] {σαλπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) το να σαλπίζει κανείς, να παράγει ήχο ή να παίζει μουσικό κομμάτι με τη σάλπιγγα (βλ.λ.) **2.** (συχνότ.-συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, που βγαίνει από τη σάλπιγγα: *δυνατά ~ διατάραξαν την ησυχία τής νύχτας* **3.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. η μετάδοση διαταγής (παραγγέλματος) με τη σάλπιγγα **4.** (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το ίδιο το πρόσταγμα που σαλπίζεται, το παράγγελμα που δίνεται με τη σάλπιγγα: *εθνικό / νυκτερινό ~* || *θα περιμέναμε να ακούσουμε το ~ τής έναρξης των ασκήσεων* **5.** (μτφ.) επίσημη αναγγελία ή ανακοίνωση σημαντικού γεγονότος: *το ~ τού απελευθερωτικού αγώνα* ΣΥΝ. διακήρυξη, διατυμπάνιση.

σαλπιστής (ο) → σαλπιγκτής

σάλσα (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λατινοαμερικάνικη μουσική και χορός, κουβανέζικης προέλευσης, με χαρακτηριστικά τη ρυθμικότητα, τη ζωντάνια και τον αισθησιασμό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. salsa (βλ. κ. *σάλτσα*)].

σαλταδόρος (ο) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που κάνει σάλτους και ειδικότ. ο ικανός ή κατάλληλος για μεγάλα άλματα **2.** (παλαιότ., κατά την περίοδο τής γερμανικής κατοχής) αυτός που πηδούσε σε γερμανικό όχημα (συνήθ. κινούμενο), για να κλέψει τρόφιμα, υλικά, λάστιχα αυτοκινήτου και άλλα χρήσιμα είδη **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που αναρριχάται σε υψηλές θέσεις, αξιώματα κ.λπ. χρησιμοποιώντας αθέμιτα ή και ανήθικα μέσα: *είναι μεγάλος ~· πολλά ακούγονται για το πώς κατόρθωσε να φτάσει εκεί όπου έφτασε...*
[ΕΤΥΜ. < βεν. saltador < salta (βλ. λ. *σάλτο*) + επίθημα -dor].

σαλτάρω ρ. αμετβ. {σάλταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.-οικ.) **1.** τινάζω το σώμα μου ψηλά και σε απόσταση, για να περάσω ή να αποφύγω εμπόδιο: *σάλταραν πάνω από τη μάντρα και μπήκαν στον κήπο* ΣΥΝ. πηδώ **2.** (κατά την περίοδο τής γερμανικής κατοχής) πηδώ πάνω σε (συνήθ. κινούμενο) γερμανικό φορτηγό, για να κλέψω πολεμοφόδια, ρόδες, τρόφιμα κ.λπ.: «θα ~, θα ~, τη *ρεζέρβα θα τους πάρω*» (λαϊκ. τραγ.) • **3.** (αργκό) χάνω τα λογικά μου ή βρίσκομαι σε μεγάλη ψυχική αναστάτωση, μιλώ ή ενεργώ παράλογα: *μου έχουν συμβεί τόσα από την περασμένη εβδομάδα, που κοντεύω να ~!* || *είναι σαλταρισμένος απ' την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, τα χάνω. Επίσης (λαϊκότ.) **σαλτέρνω**. — **σαλτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. saltare «πηδώ» < λατ. saltāre (βλ. κ. *σάλτο*)].

σαλτιμπάγκος (ο) **1.** πλανόδιος διασκεδαστής -σχοινοβάτης, ακροβάτης, ταχυδακτυλουργός ή ηθοποιός– που εκτελεί διάφορα κωμικά νούμερα σε ανοικτούς χώρους, πλατείες κ.λπ. προς τέρψη τού κοινού: *έφθασε και στην πόλη μας το τσίρκο με τα θηρία και τους ~* **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος επιπόλαιος και χωρίς ηθικές αρχές και υπόληψη ΣΥΝ. κατεργάρης, αγύρτης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. saltimbanco «αυτός που πηδά πάνω στο σανίδι», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. salta in banco < saltare «πηδώ» (βλ. λ. *σάλτο*) + banco (βλ. λ. *πάγκος*)].

σάλτο (το) (λαϊκ.) η εκτίναξη τού σώματος προς τα πάνω και σε απόσταση, το πήδημα ΣΥΝ. πηδηματιά, σαλτάρισμα, (λόγ.) άλμα· ΦΡ. ***σάλτο μορτάλε*** (i) το πήδημα τού θανάτου, επικίνδυνο ακροβατικό νούμερο που γίνεται στο τσίρκο, χωρίς προστατευτικό δίχτυ (ii) (μτφ.) παράτολμο εγχείρημα, ενέργεια που εγκυμονεί θανάσιμο κίνδυνο. Επίσης (λαϊκότ.) **σάλτος** (ο) (πβ. *πήδος*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salto < λατ. saltus «πήδημα» (< salīre «πηδώ»)].

σάλτσα (η) {σαλτσών} **1.** ρευστό μαγειρικό μείγμα από ποικίλα συστατικά με βάση το λάδι ή το βούτυρο, που προστίθεται στο φαγητό κατά το μαγείρεμα ή μετά από αυτό, για να κάνει τη γεύση του πλουσιότερη ή πιο πικάντικη: *~ ντομάτα / μπεσαμέλ / καυτερή / δροσερή / λαχανικών* **2.** (μτφ.) ***σάλτσες*** (οι) κάθε περιττό ή υπερβολικό στοιχείο που προστίθεται σε αφήγηση, για να κάνει το περιεχόμενό της πιο εντυπωσιακό ή για να καλύψει την απουσία ουσιαστικού περιεχομένου: *μην παίρνεις κατά γράμμα αυτά που λέει, γιατί του αρέσει να βάζει ~* || *άσε τις ~ και μπες στην ουσία!* — (υποκ.) **σαλτσούλα** κ. **σαλτσίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salsa (διαλεκτ. salza) < λατ. salsa, θηλ. τού salsus «αλμυρός», μτχ. τ. τού ρ. salīre «αλατίζω» (< sal, salis «αλάτι»)].

σαλτσιέρα (η) (λαϊκ.) βαθύ επιτραπέζιο σκεύος, στο οποίο τοποθετείται η σάλτσα για το σερβίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *σάλτσα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *σαλατ-ιέρα, αλατ-ιέρα*].

Σαλώμη (η) **1.** όνομα βιβλικών προσώπων, με γνωστότερη την κόρη τής Ηρωδιάδας, η οποία συνετέλεσε άμεσα στον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Βαπτιστή με τον περίφημο χορό της (*ο χορός τής Σαλώμης* ή *χορός των επτά πέπλων*) **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šālōm «ειρήνη»].

Σάλωνα (τα) (ορθότ. *Σάλονα*) {Σαλώνων} (παλαιότ.) η Άμφισσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *Άμφισσα*].

σάμαλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} γλυκό που παρασκευάζεται με σιμιγδάλι και ζάχαρη, ψήνεται στον φούρνο και διαποτίζεται με σιρόπι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şamali].

σαμάν (ο) {άκλ.} μάγος-ιερέας πολλών φυλών τής Ασίας, τής Αμερι-

κής, τής Αυστραλίας, τής Ινδονησίας και τής Αφρικής, ο οποίος, πέφτοντας σε έκσταση, έχει την ικανότητα –σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε περιοχής– να επικοινωνεί με τα πνεύματα, να θεραπεύει τους ασθενείς και να οδηγεί με ασφάλεια τις ψυχές στον άλλο κόσμο. Επίσης **σαμάνος**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaman < šaman, λ. τής γλώσσας Τουνγκούς (από την περιοχή τής Ν. Σιβηρίας, Μογγολίας και Β. Κίνας), < πρακριτ. samana «βουδιστής μοναχός» < σανσκρ. śramana «μοναχός, ασκητής» (< śrama «(θρησκευτική) άσκηση»)].

σαμανισμός (ο) {1854} {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δοξασιών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων πολλών ασιατικών, αμερικανικών και αφρικανικών φυλών, που βασίζονται στην πίστη στη μαγεία και στη δυνατότητα επικοινωνίας με τον κόσμο των πνευμάτων μέσω ειδικά προικισμένων ατόμων, των σαμάν (βλ.λ.). — **σαμανιστής** (ο), **σαμανίστρια** (η), **σαμανιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chamanisme].

σαμαράδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαγματοποιείο.

σαμαράς (ο) {σαμαράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαγματοποιός. Επίσης **σαμαρτζής**.

Σαμάρεια (η) αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν Ισραηλίτες και Ασσύριοι ειδωλολάτρες· λόγω τής ύπαρξης ειδωλολατρικών στοιχείων στη θρησκεία τους αντιμετωπίζονταν με περιφρόνηση από τους Ιουδαίους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων. < εβρ. Šomerōn, λόφος που έλαβε το όνομά του από τον Šemer, ο οποίος τον πούλησε στον βασιλιά Αμρί τού Ισραήλ].

Σαμαρείτης (ο) [μτγν.] {Σαμαρειτών}, **Σαμαρείτισσα** (η) {Σαμαρειτισσών} (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που κατοικούσε ή καταγόταν από τη Σαμάρεια (βλ.λ.)· ΦΡ. ***καλός Σαμαρείτης*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που βοηθεί όποιον έχει ανάγκη, όπως ο Σαμαρείτης τής παραβολής τού Ευαγγελίου, ακόμη και αν πρόκειται για εχθρό του. — **σαμαρειτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

σαμάρι (το) {σαμαρ-ιού | -ιών} **1.** το εξάρτημα που τοποθετείται στη ράχη των υποζυγίων και χρησιμεύει ως κάθισμα για τον αναβάτη ή ως βάση για τη στερέωση τού φορτίου ΣΥΝ. (λόγ.) σάγμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***άποιος δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (μτφ.) (α) καμπύλο χαμηλό εμπόδιο που υψώνεται ελαφρά πάνω από το επίπεδο τής ασφάλτου από το ένα πεζοδρόμιο ώς το άλλο και τοποθετείται για να αποτρέπει την ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας από τα αυτοκίνητα ή για να αποτρέπει τους μοτοσυκλετιστές από αγώνες ταχύτητας (κόντρες) (β) κάθε τέτοιο κυρτό εξόγκωμα (λ.χ. στο πάνω μέρος μαντρότοιχου). — (υποκ.) **σαμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σαγμάριον* (με προληπτ. αφομοίωση και απλοποίηση), υποκ. τού αρχ. *σάγμα* (βλ.λ.), ίσως με τη μεσολάβηση τού λατ. sagma(rium) (< αρχ. *σάγμα*)].

Σαμαριά (η) περιοχή τής ΝΔ. Κρήτης στον νομό Χανίων, γνωστή για το ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς φαράγγι της *(φαράγγι τής Σαμαριάς)*.
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή οφείλει την ονομασία της από το εκκλησάκι τής *Οσίας Μαρίας*, που βρίσκεται στην έξοδο τού φαραγγιού, με συνεκφορά και συνίζηση: **Σια-Μαριά > Σαμα-ριά*].

σαμάριο (το) {σαμαρίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Sm), που χρησιμοποιείται σε ειδικές κατηγορίες γυαλιών και καταλυτών, καθώς και στην ηλεκτρονική (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. samarium < γαλλ. samarskite, από το όν. τού Ρώσου συνταγματάρχη I.E. Samarskij (1803-70), που ήταν μηχανικός σε ορυχεία].

σαμαροσκούτι (το) {σαμαροσκουτ-ιού | -ιών} (λαϊκότ.) **1.** ύφασμα για την εσωτερική επένδυση των σαμαριών **2.** χοντρό και φθηνό ύφασμα για κατασκευή πανοφοριών **3.** (μτφ.) χοντρό και άκομψο ύφασμα: *τι φόρεσες αυτό το ~;*

σαμαρτζής (ο) {σαμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο σαμαράς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαμάρι* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σαμαρώνω ρ. μετβ. {σαμάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ το σαμάρι (βλ.λ.) στη ράχη υποζυγίου: *~ τον γάιδαρο / το άλογο / το μουλάρι* ΑΝΤ. ξεσαμαρώνω. — **σαμάρωμα** (το).

σαμαρωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με σαμάρι.

σαματάς (ο) {σαματάδες} (λαϊκ.) η μεγάλη φασαρία και ταραχή που προκαλείται συνήθ. από πολλούς ανθρώπους μαζί ή από μεμονωμένο πρόσωπο που φωνάζει και προκαλεί αναστάτωση: *οι διπλανοί γιόρταζαν τον γάμο τής κόρης τους κι έκαναν μεγάλο ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντόρος, νταβαντούρι ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şamata < αραβ. (Συρίας) šamāta].

σαματατζής (ο) {σαματατζήδες}, **σαματατζού** (η) {σαματατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μεγάλο θόρυβο ή που προκαλεί καβγάδες, φιλονικίες κ.λπ.: *οι άλλοι δεν τον ήθελαν στην παρέα, γιατί ήταν ~* ΣΥΝ. θορυβοποιός, ταραχοποιός, καβγατζής. — **σαματατζήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σαματάς* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σάματι επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (σε ερώτηση στην οποία εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) μήπως: *~ το έκανε επίτηδες;* ‖ *~ εγώ έφταιγα;* ‖ *~ μπορούσαμε να κάνουμε αλλιώς;* ΣΥΝ. σάμπως, τάχα, τάχατες, λες και • **2.** (σε σύγκριση πραγματικής κατάστασης με υποθετική) σαν, σαν να: *~ να μη μας τα λες καλά* • **3.** (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως, σαν να: *~ να σε είδα χθες το βράδυ εδώ γύρω* ΣΥΝ. νομίζω, θαρρώ. Επίσης **σάματις**.
[ΕΤΥΜ. < *ως* (χρον. σύνδ.) + *-άματι* < *άμα* + *ότι* «αμέσως όταν» με σίγηση τού αρχικού ατόνου *ω*-].

σαμβύκη (η) {σαμβυκών} αρχαίο έγχορδο όργανο, τριγωνικού σχήματος (σαν άρπα), που παρήγε οξύ ήχο και κρουόταν με πλήκτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολικό δάνειο, τού οποίου η προέλευση δεν έχει προσδιοριστεί. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθ. η σύνδ. με αραμ. šebākā «κιθάρα». Από την Ελληνική προέρχεται το λατ. sambuca].

σαμιακός, -ή, -ό → Σάμος

σαμιαμίδι κ. **σαμιαμίθι** (το) {σαμιαμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ΖΩΟΛ. μικρή, ευκίνητη σαύρα με καφετί χρώμα, που φωλιάζει στις ρωγμές των τοίχων, συνήθ. κατοικημένων χώρων, και χάρη στα ειδικώς διαμορφωμένα άκρα των δακτύλων της μπορεί να τρέχει στις λείες, κάθετες επιφάνειες των τοίχων ή ακόμη και στις οροφές ΣΥΝ. μολυντήρι **2.** (μτφ.-σκωπτ.) νεαρό άτομο μικρόσωμο και ευκίνητο: *κοίτα το ~ πώς σκαρφαλώνει στο δέντρο!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαμαμίθιον*, υποκ. τού *σαμιάμινθος*, λ. σημιτ. αρχής. Δεν φαίνεται πειστική η αναγωγή στο αρχ. *σαυρίδιον*, με μεσν. τροπή σε **σαμνίδιον* (πβ. *χαῦνος – ἀχαμνός*) και αναδιπλασιασμό τής πρώτης συλλ. *σαμ-(ι)αμ-ίδι / -ίθι*].

σαμιώτικος, -η, -ο → Σάμος

Σαμνίτης (ο) {Σαμνιτών}, **Σαμνίτισσα** (η) {Σαμνιτισσών} ΙΣΤ. μέλος ορισμένων ιταλικών φύλων που κατοικούσαν στην ορεινή Κ. και Ν. Ιταλία, γνωστά και από τους πολέμους τους εναντίον των Ρωμαίων τον 4ο και 3ο αι. π.Χ. — **σαμνιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Samnites, αγν. ετύμου].

Σαμόα (οι) (σαμόα Malo Sa'oloto Tuto'atasi o Samoa, αγγλ. Independent State of Samoa = Ανεξάρτητο Κράτος των Σαμόα) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, που αποτελείται από εννέα νησιά, με πρωτεύουσα την Άπια, επίσημες γλώσσες τη Σαμόα και την Αγγλική και νόμισμα το τάλα. — **Σαμοανός** (ο), **Σαμοανή** (η), **σαμοϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Το τοπων. Samoa ανάγεται είτε σε τοπικό φύλαρχο είτε σε λ. που σημαίνει «τόπος των moa» (το moa είναι ονομασία ντόπιου πτηνού, που τώρα έχει εκλείψει και που ίσως αποτελούσε τοτέμ για τους ιθαγενείς)].

σαμοβάρι (το) {σαμοβαρ-ιού | -ιών} μεταλλικό οικιακό σκεύος ρωσικής προελεύσεως, που αποτελείται από βραστήρα σε σχήμα υδρίας, διαθέτει μικρή εστία στη βάση του και χρησιμοποιείται για το βράσιμο τού νερού για το τσάι.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. samovar «αυτό που βράζει μόνο του» < samo- «ο ίδιος, μόνος» + -var < varit' «βράζω, μαγειρεύω»].

Σαμογέτης (ο) {Σαμογετών} μέλος μογγολοειδούς φυλής που ζει στη Σιβηρία, στον Β. Παγωμένο Ωκεανό. — **σαμογετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Samoyed < σαμογετ. Sāme-aena / -yemne «γη των Saam» (δηλ. των Λαπώνων). Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Nenet, που σημαίνει «πρόσωπο, άνθρωπος»].

Σαμοθράκη (η) **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους απέναντι από τις ακτές τής Θράκης και ΒΔ. τής Ίμβρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σαμοθρακιώτης** κ. **Σαμοθρακίτης** (ο), **Σαμοθρακιώτισσα** κ. **Σαμοθρακίτισσα** (η), **σαμοθρακιώτικος**, -η, -ο κ. **σαμοθρακίτικος** κ. (λόγ.) **σαμοθράκειος**, -α -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., από την περιγραφική ονομασία *Σάμος Θρακία*, η οποία μάλλον σήμαινε «υψηλή Θράκη» (βλ. λ. *Σάμος*, για την προελλην. ρίζα «υψηλός»), άποψη που εξηγείται τόσο από τους ορεινούς όγκους τού νησιού όσο και από την καταγωγή των αρχ. κατοίκων του (Θράκες)].

σαμόλαδο (το) (λαϊκ.) λάδι από σουσάμι (βλ. κ. λ. *σουσαμόλαδο*) ΣΥΝ. (λόγ.) σησαμέλαιο.
[ΕΤΥΜ. < *σουσαμόλαδο*, με απλολογική αποβολή τής α' συλλαβής (πβ. *ἀμφι-φορεύς – ἀμφορεύς*)].

Σάμος (η) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Χίου και Β. των Δωδεκανήσων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Σάμου)*, ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Σάμο, Ικαρία και Φούρνους. — **Σαμιώτης** κ. (λόγ.) **Σάμιος** (ο) [αρχ.], **Σαμιώτισσα** κ. (λόγ.) **Σάμια** κ. **Σαμία** (η), **σαμιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **σαμιακός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., που ανάγεται σε προελλην. ρίζα με σημ. «υψηλός» και δικαιολογείται από τα συγκριτικώς υψηλά βουνά τού νησιού, πράγμα που συμβαίνει και σε άλλα τοπων. (πβ. *Σάμη, Σαμοθράκη*). Δεν θεωρείται πιθ. η σημιτ. προέλευση τού τοπωνυμίου].

σαμουά (το) {άκλ.} **1.** δέρμα απαλό και μαλακό από αγριοκάτσικο (ως επίθ.) **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από το παραπάνω δέρμα: *παπούτσια ~* • **3.** (για χρώμα) υπόλευκος, κιτρινωπός: *τυπώνω το κείμενο σε χαρτί ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chamois < μτγν. λατ. camox].

Σαμουήλ (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης τής Π.Δ., ο τελευταίος Κριτής τού Ισραήλ και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < εβρ. šĕmūēl «όνομα τού Θεού»].

σαμουράι (ο) {άκλ.} ο ευγενής τής φεουδαρχικής τάξης τής παλαιάς ιαπωνικής κοινωνίας, η οποία σταδιακά μετατράπηκε σε στρατιωτική κάστα με ειδικά προνόμια και διατήρησε τον κλειστό χαρακτήρα της μέχρι την κατάργησή της το 1871. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπουργός*.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. samurai < παλαιότ. samurafi «υπηρετώ» < sa- προθεμ. + morafi «επαγρυπνώ, αναμένω» (< mor «φρουρώ»)].

σάμπα (η) {χωρ. πληθ.} βραζιλιάνικος αστικός χορός που χαρακτηρίζεται από μικρά βήματα μπροστά και πίσω με έντονη κίνηση των γοφών και ελαφρότερη τού κορμού, ο οποίος κυριαρχεί στις εκδηλώσεις των περίφημων βραζιλιάνικων καρναβαλιών (πβ. λ. *σαμπόδρομος*).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. samba, από γλώσσα των ιθαγενών τής Βραζιλίας].

σαμπάν (το) {άκλ.} (στη ΝΑ. Ασία και Ιαπωνία) πλοιάριο που κινείται με πανιά ή και με κουπιά, με επίπεδη γάστρα χωρίς καρίνα, το οποίο χρησιμοποιείται και ως κατοικία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sampan < κινεζ. sanbăn «(πλοίο) με τρεις σανίδες» <

sān «τρία» + hàn «σανίδα, κατάστρωμα»].

σαμπανί επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει το χρώμα τής σαμπάνιας: ~ *ύφασμα / εσώρουχο / νυφικό.*

σαμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *καμπανίτης οίνος*· περίφημο γαλλικό αφρώδες κρασί σε χρώμα λευκό, που παρασκευάζεται στην περιοχή τής Καμπανίας τής Γαλλίας με τη μέθοδο τής δεύτερης ζύμωσης τού μούστου μέσα σε σφραγισμένο μπουκάλι· έχει λάβει παγκόσμια διάδοση και έχει συνδεθεί με τις γιορτές, τις επίσημες περιστάσεις και τα πολυτελή γεύματα: *για να γιορτάσουν το ευχάριστο γεγονός, άνοιξαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champagne, από την περιοχή Champagne «Καμπανία» τής ΒΑ. Γαλλίας (< λατ. Campania < campus «πεδιάδα»), όπου πρωτοπαρασκευάστηκε τον 17ο αι. ο αφρώδης οίνος].

σαμπανιέρα (η) {σαμπανιερών} μεταλλικό δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται κομμάτια πάγου, ώστε η φιάλη, κυρ. σαμπάνιας, που επίσης τοποθετείται σε αυτό, να διατηρείται αφότου ανοιχτεί και ωσότου καταναλωθεί στην κατάλληλη χαμηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. < *σαμπάνια* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *φρουτ-ιέρα, σαλατ-ιέρα*].

σαμπανιζέ επίθ. {άκλ.} ελλην. *αφρώδης*· (για κρασί) αυτό που αφρίζει σαν τη σαμπάνια (βλ.λ.), που μοιάζει με σαμπάνια: *γνωστό ελληνικό ~ κρασί είναι αυτό που παράγεται στη Ρόδο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champanisé(e). βλ. λ. *σαμπάνια*].

σαμπεί κ. **σαμπί** (το) {άκλ.} γράμμα τού αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου σε μορφή πλαγίου «π» (ϡ) ή, αρχικά, ως Τ, που απαντά σε ορισμένες αρχαϊκές επιγραφές τής Μικράς Ασίας στη θέση τού διπλού «σ», αλλά εγκαταλείφθηκε πολύ νωρίς, παραμένοντας μόνο στο ελληνικό σύστημα αριθμήσεως ως σύμβολο τού αριθμού 900.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαμπεῖ / σαμπῖ*, πιθ. < φρ. **ὡσὰν πεῖ / πῖ*, λόγω τού σχήματός του, που έμοιαζε με πλάγιο *πεῖ / πῖ*].

σαμπλεβέ (το) {άκλ.} τεχνική σμάλτωσης (βλ.λ.) και συνεκδ. ό,τι έχει παραχθεί με τέτοια τεχνική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champlevé < champlever «χαράσσω (μεταλλική) επιφάνεια» < champ «πεδίο» (< λατ. campus) + lever «σηκώνω» (< λατ. levāre)].

σαμπό (το) {άκλ.} καλοκαιρινό πέδιλο με ξύλινη σόλα στο οποίο μένει ακάλυπτη η φτέρνα ΣΥΝ. ξυλοπάπουτσο, τσόκαρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sabot < παλ. γαλλ. savate «παλιό, φθαρμένο υπόδημα» (αγν. ετύμου), υπό την επίδρ. τής λ. botte (βλ. κ. *μπότα*)].

σαμπόδρομος (ο) ο δρόμος (και οι γύρω του εγκαταστάσεις) στον οποίο παρελαύνουν οι σχολές τής σάμπας κατά το διαγωνιστικό μέρος τού καρναβαλιού τού Ρίο ντε Ζανέιρο στη Βραζιλία.

σαμποτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορά* **1.** ΣΤΡΑΤ. η πρόκληση καταστροφών σε υλικά μέσα ή εγκαταστάσεις τού εχθρού, που διενεργείται με μυστική αποστολή σε καιρό πολέμου ή κατά τη διάρκεια επανάστασης: *η ανατίναξη τής γέφυρας οφείλεται σε ~* **2.** (κατ' επέκτ. σε περίοδο ειρήνης) η σκόπιμη και με έκνομα μέσα επιβράδυνση ή παρακώλυση εργασιών εργοστασίου, λειτουργίας επιχειρήσεως, έργου, διεργασίας, ενέργειας κ.ά. για λόγους διαμαρτυρίας ή με σκοπό την πρόκληση ζημιάς, σύγχυσης, αναταραχής κ.λπ.: *~ στο κυβερνητικό έργο από εσωκομματικούς αντιπάλους* ΣΥΝ. υπονόμευση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sabotage < ρ. saboter, αρχική σημ. «χτυπώ, ταρακουνώ, θορυβώ (με μπότες)» < sabot (βλ. λ. *σαμπό*)].

σαμποτάρω ρ. μετβ. {σαμποτάρισ-α, -μένος} κάνω σαμποτάζ (βλ.λ.): *έχουν πάρει εντολή να σαμποτάρουν τις προσπάθειές μας.* — **σαμποτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. saboter (βλ. λ *σαμποτάζ*)].

σαμποτέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορέας*· πρόσωπο που διενεργεί σαμποτάζ (βλ.λ.): *ομάδα έμπειρων ~ εισέδυσε στο στρατόπεδο τού εχθρού και ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saboteur < ρ. saboter (βλ. λ. *σαμποτάζ*)].

σαμπουάν (το) {άκλ.} αρωματισμένο ρευστό παρασκεύασμα για το λούσιμο και την περιποίηση τού τριχωτού τής κεφαλής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. shampooing, γερούνδιο τού αγγλ. shampoo, λ. που περιγράφει τόσο το προϊόν όσο και το λούσιμο τού τριχωτού τής κεφαλής, < παλαιότ. αγγλ. champo «μαλάσσω, κάνω μασάζ» < χίντι cāmpnā «πιέζω, μαλάσσω»].

σαμπούκ (το) {άκλ.} αραβικό πλοιάριο με δύο κατάρτια, που χρησιμοποιείται στην Ερυθρά Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. sambuk].

σαμπούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από αλκοόλ, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες και μοιάζει στο χρώμα, στη γεύση και στο άρωμα με το ούζο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sambuca < sambuco (βλ. λ. *σαμπούκος*)].

σαμπούκος κ. **ζαμπούκος** (ο) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά, αρωματικά, λευκά ή κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες, τα οποία χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, τη ζαχαροπλαστική και την οινοποιία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sambuco < λατ. sambucus, αγν. ετύμου].

σαμπρέλα (η) {σαμπρελών} (λαϊκ.) **1.** ελαστικός σωλήνας σε σχήμα δακτυλίου, που γεμίζεται με αέρα υπό πίεση και τοποθετείται στον τροχό διαφόρων οχημάτων (λ.χ. αυτοκινήτου, ποδηλάτου κ.ά.), για να διατηρεί τον όγκο του σταθερό: *φουσκώνω τη ~* || *έσκασε η ~* **2.** σφαιρικός θάλαμος γεμάτος αέρα υπό πίεση, που τοποθετείται στο εσωτερικό τής μπάλας διαφόρων αθλημάτων (λ.χ. τού ποδοσφαίρου), για να διατηρεί τον όγκο της σταθερό και να της προσθέτει ελαστικότητα ΣΥΝ. αεροθάλαμος **3.** (ειδικότ.) κυκλικός πλαστικός σωλήνας γεμάτος αέρα, που βοηθεί τον άνθρωπο να επιπλέει στη θάλασσα, διασώζοντάς τον σε περίπτωση ναυαγίου: *φοβόταν να μπει στη θάλασσα χωρίς ~* ΣΥΝ. σωσίβιο. — (υποκ.) **σαμπρελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη γαλλ. φρ. chambre à air «αεροθάλαμος», με την επίδρ. των λ. σε *-έλα*].

σάμπως επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σαν, σαν να: *μου μίλησε με θάρρος, ~ (να) με γνώριζε από παλιά* **2.** (σε ερωτήσεις, στις οποίες εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) σάματις, μήπως: *~ το έκανα επίτηδες;* || *~ ξέρει τι λέει;* ΣΥΝ. τάχα, τάχατες, λες και **3.** (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως: *~ νά 'χεις δίκιο!* ΣΥΝ. πιθανώς, σάματις.
[ΕΤΥΜ. < *σαν* + *πως*].

σαμσάρα (η) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η πορεία τής ψυχής που ξαναγεννιέται με τη μορφή οποιουδήποτε όντος (μεταβίωση ή μετενσάρκωση), μέχρι να απελευθερωθεί από τα δεσμά των προηγούμενων πράξεών της.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. saṃsāra «διαπερνώντας» < sam «μαζί – εντελώς» + -sāra < sarati «τρέχει, ρέει»].

Σαμψούς (η) {Σαμψούντ-ος, -α} πόλη και ευρύτερη περιοχή τής Β. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, εστία τού ποντιακού ελληνισμού μέχρι το 1922· η αρχαία *Αμισός*. Επίσης **Σαμψούντα**.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλασμός τού ελληνογενούς τουρκ. Samsun < μεσν. φρ. *εἰς Ἀμισόν*, ονομασία που επικράτησε (αντί τής αρχ. *Ἀμισοῦ*, βλ.λ.) μετά την εξάπλωση των Σελτζούκων Τούρκων τον 11ο αι. μ.Χ.].

σάμψυχο (το) {σαμψύχ-ου | -ων} η μαντζουράνα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάμψυχον / σάμψουχον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

Σαμψών (ο) {άκλ.} Π.Δ. Κριτής τού Ισραήλ με ασυνήθιστη σωματική δύναμη, που οφειλόταν στο ότι διατηρούσε τα μαλλιά του άκοπα (βλ. κ. λ. *Δαλιδά*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šimšōn, υποκ. τού šemeš «ήλιος»].

σαν κ. (προφορ.) **σα**[1] μόριο **1.** (α) δηλώνει παρομοίωση και ισοδυναμεί με τα «όπως», «καθώς», «σάμπως», «ως», «όμοια με», «ίδια» (+ άναρθρη ονομαστική ή έναρθρη αιτ.): *τρώει ~ βασιλιάς* || *περπατούσε ~ την αρκούδα* || *~ λιοντάρια πολέμησαν* || *το παιδί το ανάθρεψε ~ δικό του* || *τράβηξε το χέρι της ~ από φωτιά* || *έτρεχε ~ λαγός – έτρεχε ~ τον λαγό* || *πονηρός ~ αλεπού* || *έτρεμε ~ το ψάρι* || *τον αγαπώ ~ αδελφό μου* || *τους βλέπει όλους ~ εχθρούς του* (β) (ειδικότ.) για ιδιότητα την οποία ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *μιλάει ~ ειδικός, ενώ δεν κατέχει το θέμα* **2.** (καταχρ. με ουσ. ή επίθ., που επέχει στην πρόταση θέση κατηγορηματικού προσδιορισμού και δηλώνει σχέση αιτιολογίας ως προς το υπόλοιπο περιεχόμενο τής πρότασης) με την ιδιότητα τού..., ως: *~ πρωθυπουργός τής χώρας, οφείλω να λάβω αυστηρά μέτρα για την πάταξη τού οικονομικού εγκλήματος* **3.** (με επίθετα, επιρρήματα και ρήματα) δηλώνει αβεβαιότητα τού ομιλούντος ή πιθανότητα και ισοδυναμεί με το «νομίζω», «μου φαίνεται», «σάμπως», «αν δεν απατώμαι» κ.λπ.: *~ καλά να τα λέει* || *~ πολλά γυρεύει* || *~ καλά βολευτήκατε σ' αυτό το σπίτι* **4.** (ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα) άραγε, τάχα: *~ τι να θέλει;* || *~ πόσα να κερδίζει τον μήνα;* **5.** (σε συνδυασμό με τα μόρια «να» και «που»): (α) με το «σαν να» εισάγονται (i) αναφορικές παραβολικές προτάσεις, οι οποίες εκφέρονται συνήθ. σε χρόνο παρωχημένο εξακολουθητικό: *φορούσε τη στολή του ~ ήταν αληθινός στρατηγός* || *έκανε πρώτα τον σταυρό της, ~ έμπαινε σε εκκλησιά* (ii) παραβολικές προτάσεις, που δηλώνουν πιθανότητα ή πιθανή αιτιολογία: *ξαφνικά σταμάτησε, ~ θυμήθηκε κάτι* || *~ ακούστηκε κάτι μέσα από τα ερείπια* || *ύστερα ο καπνοπώλης, ~ βαρέθηκε, μου είπε...* (iii) ειδικές προτάσεις, συνήθ. μετά το ρήμα «φαίνομαι» και τα συνώνυμά του: *φαινόταν ~ ηρέμησε και να ξεθάρρεψε λίγο* (ότι ηρέμησε και ξεθάρρεψε λίγο) || *αυτό το παιδί δείχνει ~ ξέρει τον τόπο* (ότι τον ξέρει) (iv) κύριες (ανεξάρτητες) προτάσεις, που εκφράζουν υποκειμενική γνώμη ή απλή υπόνοια τού ομιλητή: *~ κλαίει* || (συχνά και στο εσωτερικό τής πρότασης) *η θάλασσα ~ καλυτέρεψε και ίσως φύγει καμιά βάρκα* || *«όμως ~ δυσαρεστήθηκε μ' αυτόν μας τον αστεϊσμό»* (Κ. Καβάφης) (β) με τον συνδυασμό «σαν... που» εισάγονται σπανιότ. αιτιολογικές προτάσεις: *σαν βρόμικα που ήταν, τα πέταξε πέρα* (επειδή ήταν βρόμικα) ● ΦΡ. ***σα(ν) δεν ντρέπεσαι*** βλ. λ. *ντρέπομαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὡσάν* (με σίγηση του αρχικού άτονου *ὡ-*) < φρ. *ὡς ἄν*].

σαν κ. (προφορ.-λογοτ.) **σα**[2] σύνδ. (λαϊκ.) εισάγει χρονικές προτάσεις και ισοδυναμεί με: **1.** όταν, όταν θα, αφού: *~ έχασα τη μητέρα μου, ήμουν δώδεκα χρονών* || *~ έλθει, θα του το πω* || *θα ξυπνήσεις ~ χτυπήσουν οι καμπάνες* || *«~ πας στην Καλαμάτα και 'ρθεις με το καλό...»* (δημοτ. τραγ.) **2.** άμα, μόλις, ευθύς ως: *~ είδε την αδελφή της, την αγκάλιασε με ανακούφιση* **3.** κάθε φορά που, οσάκις: *και ~ τους έβλεπαν, φώναζαν γελώντας...* || *κοκκινίζει ~ με βλέπει* ● **4.** (υποθετικός) ισοδυναμεί με το «εάν», «αν» και εισάγει υποθετικές προτάσεις: *~ θέλεις, πήγαινε κι εσύ μαζί τους* ● **5.** (σπανιότ. αιτιολογικός με υποθετική χροιά) εισάγει αιτιολογικές προτάσεις και ισοδυναμεί με «αφού» ή «επειδή»: *δεν πας μια φορά κι εσύ ~ νέος να διασκεδάσεις:* (αφού / μια και είσαι νέος) || *~ φίλος, έπρεπε να με βοηθήσεις* || *~ ήθελες να μ' αρνηθείς, γιατί να μ' αγαπήσεις:*
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *σαν*¹].

σανατόριο (το) {σανατορί-ου | -ων} θεραπευτικό ίδρυμα σε εξοχική τοποθεσία, το οποίο προορίζεται για τη νοσηλεία και θεραπεία των διαφόρων μορφών φυματίωσης, καθώς και ορισμένων μη φυματιωδών χρονίων παθήσεων. — **σανατορικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. sanatorium, ουδ. τού επιθ. sanatorius < λατ. sanatio, -ōnis «ίαση, θεραπεία» < sanatus, μτχ. τού ρ. sanāre «θεραπεύω» (< sanus «υγιής, σώος»)].

Σανγκάη (η) πόλη και λιμάνι τής Α. Κίνας στην Κίτρινη Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. Shanghai «παραθαλάσσια» < shàng «επί, σε» + hǎi «θάλασσα»].

σανγκρία (η) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό (ισπανικής προελεύσεως) από κόκκινο κρασί με χυμούς εσπεριδοειδών, μπαχαρικά, συχνά με κομματάκια φρούτων, που σερβίρεται παγωμένο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. sangría < sangre «αίμα» (< λατ. sanguis, -inis)].

σανδάλι κ. **σαντάλι** κ. (σπανιότ.) **σάνδαλο** κ. **σάνταλο** (το) {σανδαλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) καλοκαιρινό υπόδημα που αποτελείται από μια σόλα η οποία προσδένεται στο πόδι με δερμάτινα λουριά: *πήρα ένα ζευγάρι σανδάλια για την παραλία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανδάλιον*, υποκ. τού *σάνδαλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολ. προελεύσεως, ίσως παράλλ. προς το περσ. sandal «πέδιλο»].

σανδαράχη κ. **σανδαράκη** (η) {σανδαραχών} **1.** ημιδιαφανής ρητίνη που διατίθεται με τη μορφή ωχροκίτρινων κόκκων, η οποία χρησιμοποιείται στη βιομηχανία χρωμάτων, στη φαρμακοποιία και για επικαλύψεις χαρτιού, δέρματος ή μετάλλου • **2.** ορυκτό τού θείου και τού αρσενικού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανδαράκη* / *-άχη*, δάνειο ανατολ. προελεύσεως, αγν. ετύμου. Ίσως υπάρχει σχέση με το τοπων. *Σανδαράκη*, λιμάνι τής Μαύρης Θάλασσας].

σανίδα (η) **1.** μακρύ, ορθογώνιο ξύλο μικρού σχετικά πάχους, που προέρχεται από τον κατά μήκος τεμαχισμό κορμού δέντρου και χρησιμοποιείται σε ποικίλες ξύλινες κατασκευές: *το πάτωμα είναι φτειαγμένο από σανίδες* || *με το τράνταγμα μετατοπίστηκαν δύο από τις ~ τού κρεβατιού* ΣΥΝ. τάβλα· ΦΡ. (α) ***σανίδα σωτηρίας*** βλ. λ. *σωτηρία* (β) ***βρε(γ)μένη σανίδα*** το πολύ ξύλο (κυρ. ως μέσο σωφρονισμού): *αυτός χρειάζεται ~ για να στρώσει!* **2.** (για πολύ αδύνατες και χωρίς καμπύλες γυναίκες ή για μέρος τού σώματος) επίπεδος, χωρίς καμπύλες: *έγινε ~ από τη δίαιτα* || *κοιλιά ~*. — (υποκ.) ***σανιδούλα*** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανίς, -ίδος*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή αναγωγή στο ρ. *σαίνω* «κουνώ (την ουρά), χαιρετίζω» παρουσιάζει αξεπέραστα σημασιολ. προβλήματα. Διάφορες ερμηνείες έχουν προταθεί για το αρχικό *σ-*, όπως η υπόθεση αρχικού τ. *tu̯-n̥-id- (που θα το συνέδεε με το *τύλη* / *τύλος* «κάλος» και «ρόζος (ξύλου)»), αλλά δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθούν].

σανιδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες, που αποτελείται από σανίδες: *~ πάτωμα* / *ταβάνι.*

σανίδι (το) {σανιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η σανίδα (βλ.λ.) ΣΥΝ. τάβλα • **2.** η σκηνή τού θεάτρου και κατ' επέκτ. η καριέρα τού ηθοποιού τού θεάτρου: *βγήκε από μικρή στο ~* || *έχει χρόνια στο ~.* — (υποκ.) ***σανιδάκι*** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανίδιον*, υποκ. τού *σανίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

σανιδοειδής, -ής, -ές [1896] {σανιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σανίδα, αυτός που έχει το πάχος σανίδας: *~ ειδώλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σανιδόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. **1.** πρόχειρη, κινητή σκάλα από χοντρές σανίδες, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση και αποβίβαση των επιβατών πλοίου, το οποίο έχει πλευρίσει στην αποβάθρα **2.** πρόχειρος διάδρομος από σανίδα, με τον οποίο επικοινωνούν με την αποβάθρα οι επιβάτες ελαφρού σκάφους.

σανιδόφρακτος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει περιφραχθεί με σανίδες: *~ χώρος* / *ιδιοκτησία.*
[ΕΤΥΜ. < *σανίδα* + *-φρακτος* < *φράσσω*].

σανίδωμα (το) [μτγν.] {σανιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επικάλυψη, η επίστρωση επιφάνειας με σανίδες: *το ~ τού πατώματος* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) οι σανίδες που χρησιμοποιούνται για την επίστρωση επιφάνειας, κυρ. πατώματος: *το ~ τού δωματίου είναι πολύ φθαρμένο* **3.** (συνεκδ.) πάτωμα κατασκευασμένο από σανίδες. Επίσης ***σανίδωση*** (η) (σημ. 1).

σανιδώνω ρ. μετβ. {σανίδω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** επικαλύπτω επιφάνεια με σανίδες, στρώνω με σανίδια: *~ το πάτωμα* **2.** (αργκό) πατάω τέρμα το γκάζι τού αυτοκινήτου, για να επιταχύνω όσο το δυνατόν περισσότερο: *σανίδωσέ το για να προλάβουμε.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σανιδῶ (-όω)* < αρχ. *σανίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

σανιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει στρωθεί ή επενδυθεί με σανίδες: *~ πάτωμα* / *ταβάνι* ΣΥΝ. σανιδένιος.

σάνκτους (το) {άκλ.} ελλην. *άγιος*· το τέταρτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τού αγγελικού επινίκιου ύμνου «Άγιος, άγιος, άγιος, κύριος Σαβαώθ» (Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth) και συμπληρώνεται με το μπενεντίκτους (βλ.λ.): *το ~ από την λειτουργία τού Μέντελσον.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. sanctus «άγιος»].

σανός (ο) **1.** (περιληπτ.) χόρτο από διάφορα αγρωστώδη και άλλα φυτά (λ.χ. βρόμη, τριφύλλι κ.ά.), που θερίζεται πριν ωριμάσει πλήρως και αποξηραίνεται με διάφορα μέσα, για να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια ως ζωοτροφή· ΦΡ. ***τρώω σανό*** είμαι αφελής ή βλάκας ΣΥΝ. τρώω κουτόχορτο **2.** (ειδικότ.) ***σανά*** (τα) το σύνολο τής συγκομιδής τού παραπάνω χόρτου. Επίσης ***σανό*** (το) (σημ. 2). — ***σανοπώλης*** (ο) [1897], ***σανοπωλείο*** (το).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. seno].

Σανσκριτική (η) η κλασική κυρ. αρχαία ινδική γλώσσα (μερικοί χαρακτηρίζουν με τον ίδιο όρο και τα αρχαιότερα κείμενα, τις Βέδες ή Rigveda)· σε αυτή τη γλώσσα, η οποία αποτελεί τμήμα τού κλάδου τής Ινδοϊρανικής και ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, έχουν γραφεί τα γνωστά ινδικά έπη Mahābhārata και Rāmāyaṇa· ακολούθως υπήρξε μια αρχαΐζουσα μορφή ινδικής γλώσσας, στην οποία γράφτηκαν ποιητικά και θεατρικά έργα, αφηγήσεις, φιλολογικές και θεολογικές πραγματείες και η οποία χρησιμοποιείται, σπανιότερα, μέχρι και σήμερα. Επίσης ***Σανσκριτικά*** (τα). — ***σανσκριτικός, -ή, -ό*** [1816].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sanskrit < σανσκρ. saṁskṛta «συναρμοσμένος, τελειοποιημένος, καλλιεργημένος» (< sam «μαζί» + kṛta «φτειαγμένος»). Η ονομασία αυτή οφείλεται στην κανονισμένη, αυστηρά ρυθμιστική και καθαρμένη (πβ. λ. *καθαρεύουσα*) μορφή τής αρχαίας ινδικής γλώσσας, την οποία περιέγραψε συστηματικά ο Ινδός γραμματικός Pāṇini].

σανσκριτολόγος (ο/η) ειδικός επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη τής Σανσκριτικής και των κειμένων που έχουν γραφτεί στη γλώσσα αυτή. — ***σανσκριτιστής*** (ο) [1869].

σαντακρούτα (η) → σατακρούτα

σαντάλι (το) ▸ σανδάλι

σάνταλο[1] (το) ▸ σανδάλι

σάνταλο[2] (το) {σαντάλ-ου | -ων} φυτό τής Ινδίας, τής Αυστραλίας και των νησιών τού Ειρηνικού Ωκεανού, που φημίζεται για το αρωματικό ξύλο του (σανταλόξυλο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάνταλον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. candana «σανταλόξυλο»].

σανταλόξυλο (το) το αρωματικό ξύλο τού φυτού σάνταλο.

σαντέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) τραγουδίστρια νυχτερινού κέντρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chanteuse, θηλ. τού chanteur «τραγουδιστής» < λατ. cantor].

σαντζάκι (το) {σαντζακί-ου | -ων} παλαιά διοικητική περιφέρεια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, υποδιαίρεση τού βιλαετίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. sancak].

σαντιγί (η) (παλαιότ. ορθ. *σαντιγύ*) {άκλ.} κρύα κρέμα που παρασκευάζεται από γάλα, βούτυρο, ζάχαρη, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική για την παρασκευή γλυκυσμάτων ή ως συνοδευτικό φρούτων, παγωτών, γλυκών, ροφημάτων κ.λπ.: *καφές με ~* || *γλυκό με ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chantilly, από την ομώνυμη πόλη τής Ν. Γαλλίας, όπου παρασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτή η κρέμα. Η πόλη είχε τη μεσν. ονομασία Chantileium < λατ. κύρ. όν. Cantilius].

Σαντορίνη (η) η Θήρα (βλ.λ.). — **Σαντοριναίος** κ. **Σαντοριναίος** (ο), **Σαντορινιά** κ. **Σαντορινιαία** (η), ***σαντορινιός, -ιά, -ιό*** κ. ***σαντορινιώτικος, -η, -ο*** κ. ***σαντορινιαίικος.***
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Θήρα*].

σαντούγκ (το) {άκλ.} μεταξωτό ύφασμα με χοντρή ύφανση: (κ. ως επίθ.) *φορούσε ένα κόκκινο ~ φόρεμα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shantung, όνομα επαρχίας τής ΒΑ. Κίνας].

σάντουιτς (το) {άκλ.} **1.** πρόχειρο έδεσμα που αποτελείται από δύο φέτες ψωμιού (ή φραντζολάκι ανοιγμένο στη μέση), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται διάφορα υλικά (φέτες τυριού, αλλαντικών κ.ά.) **2.** (μτφ.) κάθε κατασκευή από ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, που αποτελείται από δύο όμοια εξωτερικά στρώματα, μεταξύ των οποίων υπάρχει ένα τρίτο, διαφορετικής υφής στρώμα· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνουν (κάποιον) σάντουιτς*** για πρόσωπο ή πράγμα που το βάζουν στη μέση πιέζοντάς το δύο άλλα πρόσωπα ή πράγματα: *καθώς έτρεχε, βρέθηκε ανάμεσα σε δύο νταλίκες και τον έκαναν ~* || *οι δύο αμυντικοί έπεσαν πάνω στον επιθετικό και τον έκαναν ~.* — (υποκ.) ***σαντουιτσάκι*** (το), (μεγεθ.) ***σαντουιτσάρα*** (η), ***σαντουιτσάδικο*** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sandwich, από το όνομα τού Άγγλου John Montague, κόμητα τού Sandwich (1718-92), ο οποίος, κατά τη διάρκεια τής χαρτοπαιξίας, είχε τη συνήθεια να τρώει αυτού τού είδους το πρόχειρο γεύμα, προκειμένου να μην αναγκάζεται να εγκαταλείπει το παιχνίδι, για να φάει ένα κανονικό γεύμα].

σαντούρι (το) {σαντουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο τής ΝΑ. Ευρώπης, που αποτελείται από ηχείο σε σχήμα τραπεζίου με μεταλλικές χορδές, τρεις για κάθε φθόγγο, οι οποίες κρούονται με δύο λεπτά ραβδάκια (μπαγκέτες) (πβ. λ. *κανονάκι*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. santur].

σαντουριέρης (ο) οργανοπαίχτης τού σαντουριού.
[ΕΤΥΜ. < *σαντούρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρης* (βλ.λ.)].

σαντουροβιόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαντούρι και βιολί που παίζουν μαζί: *«με βιολί ~ να χορέψουν κι οι διαβόλοι»* (λαϊκ. τραγ.).

σανφασόν επίρρ.· χωρίς αυστηρή τήρηση των καθιερωμένων τρόπων και κανόνων συμπεριφοράς, με ανεπίσημο τρόπο, χωρίς τύπους και τυπικότητες: *το δείπνο είναι ανεπίσημο, μπορείς να ντυθείς ~* ΣΥΝ. ανεπίσημα, απλά ΑΝΤ. τυπικώς, επίσημα, εθιμοτυπικώς. — ***σανφασονιαμός*** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sans façon «χωρίς τρόπους, χωρίς επιτήδευση»].

σαξ (το) {άκλ.} **1.** ειδική απόχρωση τού γαλάζιου, που αποκλίνει προς το πράσινο· το γαλαζοπράσινο χρώμα **2.** (ως επίθ.) γαλαζοπράσινος: *~ μπλουζάκι* / *σακάκι* / *φόρεμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saxe «είδος πορσελάνης (με το συγκεκριμένο χρώμα)», η οποία κατασκευάζεται στη Σαξονία (γαλλ. Saxe)].

σάξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η τοποθέτηση σέλας σε υποζύγιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάξις* < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω», βλ. λ. *σαγή*].

σαξόκερας (το) {σαξοκέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-περιληπτ.) ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο, που διαθέτει επιστόμιο και κλειδιά· χρησιμοποιείται κυρ. στις φιλαρμονικές ορχήστρες (μπάντες).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. saxhorn (νόθο σύνθ.) < sax- (βλ. λ. *σαξόφωνο*) + horn «κόρνα, κέρας» (βλ. λ. *κόρνα*)].

Σάξονας (ο) [1800] {Σαξόνων} μέλος αρχαίου γερμανικού λαού, που κατοικούσε στην περιοχή τής Βαλτικής Θάλασσας και τού σημερινού Σλέσβιχ και που αργότερα επεκτάθηκε και στις ακτές τής Γαλατίας και τής Βρετανίας. — ***σαξονικός, -ή, -ό*** [1874].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saxon, ονομασία των βορειογερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στη Βρετανία τον 5ο και 6ο αι. μ.Χ., < αρχ. αγγλ. Seaxan (πληθ.), πιθ. < αρχ. γερμ. sahsa «πολεμικό μαχαίρι»].

Σαξονία (η) [1758] **1.** η περιοχή τής Γερμανίας που είχε κατακτηθεί

και κατοικηθεί από τους Σάξονες **2.** ομόσπονδο κρατίδιο τής Γερμανίας με πρωτεύουσα τη Δρέσδη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saxony (πβ. γερμ. Sachsen, γαλλ. Saxe). Βλ. λ. *Σάξονας*].

σαξόφωνο (το) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων} ΜΟΥΣ. μεταλλικό πνευστό μουσικό όργανο σε πολλές παραλλαγές, που αποτελείται από κωνικό σωλήνα με είκοσι τέσσερεις οπές, οι οποίες ελέγχονται από κλειδιά με κάλυμμα, και από επιστόμιο παρόμοιο με εκείνο τού κλαρινέτου· αποτελεί σήμερα το κυριότερο όργανο για τον μελωδικό αυτοσχεδιασμό τής τζαζ. **σαξοφωνίστας** (ο), **σαξοφωνίστρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. saxophone (νόθο σύνθ.) < saxo- (από το όνομα τού Βέλγου κατασκευαστή μουσικών οργάνων Adolphe Sax, 1814-94) + -phone < *φωνή*].

Σαουδική Αραβία (η) (αραβ. al-Mamlakah al 'Arabījah as Su'ūdījah = Βασίλειο τής Σαουδικής Αραβίας) κράτος τής ΝΔ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ριάντ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Σαουδικής Αραβίας. — **Σαουδάραβας** (ο), **Σαουδαράβισσα** (η), **σαουδαραβικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saudi Arabia, από το όνομα τού εμίρη Abd al-Aziz ibn Sa'ud (1880-1953), ο οποίος συνένωσε τις κτήσεις του στην Αραβική Χερσόνησο το 1932 και ίδρυσε το βασίλειο τής Σαουδικής Αραβίας. Το όνομα Sa'ūd ανάγεται μάλλον στην αραβ. λ. sa'd «καλή τύχη, ευτυχία»].

σάουνα (η) φινλανδικού τύπου ατμόλουτρο που βασίζεται στην παραγωγή ξηρής θερμότητας σε κλειστούς θαλάμους και εφαρμόζεται ευρύτατα σε γυμναστήρια, χώρους υγιεινής, ακόμη και σε σπίτια (πβ. λ. *χαμάμ*).
[ΕΤΥΜ. < φινλ. sauna].

σάουντρακ (το) {άκλ.} **1.** η ηχογραφημένη μουσική κινηματογραφικής ταινίας, όπως κυκλοφορεί σε δίσκους, ψηφιακούς δίσκους και κασέτες **2.** (ειδικότ.) το βασικό μουσικό θέμα κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sound track].

Σ.Α.Π. (το) Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας.

σαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάπισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σάπιο, προκαλώ την αποσύνθεση οργανικού σώματος: *μην ποτίζεις συνέχεια τα φυτά, γιατί θα τους σαπίσεις τις ρίζες* || *η υγρασία σάπισε τα κουφώματα*· ΦΡ. ***σαπίζω (κάποιον) στο ξύλο*** ξυλοκοπώ (κάποιον) ανελέητα ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σάπιος, βρίσκομαι σε κατάσταση αποσύνθεσης: *ο κορμός τού δέντρου / τα φύλλα / οι καρποί / οι ρίζες / τα λεμόνια / οι ντομάτες / οι μπανάνες / τα κρέατα / τα δόντια σάπισαν* || *το πάτωμα σάπισε από την υγρασία* **3.** (μτφ.) καταστρέφομαι, φθείρομαι: ~ *στα κάτεργα / στη φυλακή / στην εξορία* **4.** (μτφ.) χάνω την αγνότητα, την καλοσύνη κ.λπ., διαφθείρομαι (στην ψυχή και στο πνεύμα): *μέσα του έχει σαπίσει.* — **σάπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *σαπ-*, από τον παθ. αόρ. β' *ἐ-σάπ-ην* (και αργότερα *ἐσάπησα*) τού αρχ. *σήπομαι* (βλ.λ.) και το επίθημα *-ίζω*, κατά το σχήμα *ῥήγνυμι - ἐρράγην - ραγίζω, μαίνομαι - ἐμάνην - μανίζω*].

σαπίλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τής αποσύνθεσης (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας ΣΥΝ. σήψη ΑΝΤ. ασηψία **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) η οσμή σαπισμένου πράγματος, οργανικής ουσίας που βρίσκεται σε αποσύνθεση: *τα απόνερα και οι βρομιές στις άκρες τού δρόμου μύριζαν μούχλα και ~* || *η ~ από τα χαλασμένα φρούτα δεν σ' άφηνε να αναπνεύσεις* ΣΥΝ. βρόμα, δυσωδία **3.** (μτφ.) η ηθική σήψη, η κατάσταση τής ψυχικής και πνευματικής αποσύνθεσης: *γνώρισε όλη τη ~ και τη βρόμα τής κοινωνίας* || *μετά την αποκάλυψη τού σκανδάλου, οι αρμόδιοι είναι αποφασισμένοι να καθαρίσουν όλη τη ~* ΣΥΝ. διαφθορά, ανηθικότητα ΑΝΤ. αγνότητα, ηθικότητα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σαπ-* (βλ. λ. *σαπίζω*) + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

σαπιοδόντης (ο) {σαπιοδόντηδες}, **σαπιοδόντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει σάπια δόντια ΣΥΝ. κουφιοδόντης.

σαπιοκάραβο (το) (λαϊκ.) πολύ παλιό σκάφος που βρίσκεται σε κακή κατάσταση και θεωρείται επικίνδυνο: *μ' αυτό το ~ θα ταξιδέψουμε;*

σαπιοκοιλιά (η) (υβριστ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με μεγάλη και πλαδαρή κοιλιά.

σαπιολέμονο (το) (λαϊκ.) το σάπιο λεμόνι.

σάπιος, -ια, -ιο 1. (για οργανικές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που έχει αλλοιωθεί η σύστασή του ή βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: ~ *φρούτα / λαχανικά / τρόφιμα / κρέατα* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοιωμένος, (λόγ.) σαπρός· ΦΡ. ***σάπιο μήλο*** το χρώμα τού χαλασμένου μήλου, κόκκινο προς το καφετί **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει φθαρεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει καταστραφεί από την πολυκαιρία και τη χρήση: ~ *καρέκλα / τραπέζι / ντουλάπι / έπιπλο* ΣΥΝ. σαθρός, ετοιμόρροπος ΑΝΤ. γερός, άφθαρτος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει προσβληθεί από σοβαρό λοιμώδες νόσημα, συνήθ. αφροδίσιο, το οποίο τον κατατρώγει σιγά-σιγά: *η σύφιλη τον έκανε άχρηστο και ~* **4.** (για δόντια) αυτός που έχει χαλάσει (από τερηδόνα) **5.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηθικής εξαχρείωσης, διεφθαρμένος: ~ *οικογένεια / κοινωνία / μυαλό* ΣΥΝ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος ΑΝΤ. ηθικός, ενάρετος· ΦΡ. (α) (αργκό) ***άσε τα σάπια!*** άφησε τις πονηριές, μη λες ψέματα, μη συμπεριφέρεσαι διπλωματικά ή υποκριτικά: ~ *και πες μου τι συμβαίνει!* ΣΥΝ. άσε τα ψόφια (β) ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** βλ. λ. *Δανιμαρκία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαπίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ., κατά το σχήμα *τρύπιος - τρυπώ, ψόφιος - ψοφώ*].

σάπισμα (το) → σαπίζω

σαποκώλιασμα (το) {σαποκωλιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια των φυτών, ιδ. των αμπελιών, κατά την οποία σαπίζει η ρίζα τους.
[ΕΤΥΜ. < *σαπο-* (< *σάπιος*) + *κώλιασμα* < *κώλος*].

σαπουνάδα (η) (λαϊκ.) **1.** νερό που περιέχει σαπούνι· διάλυμα σαπουνιού ή άλλου απορρυπαντικού σε νερό, που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των ρούχων, των πιατικών κ.λπ. ΣΥΝ. σαπουνόνερο **2.** (συνεκδ.) ο αφρός που σχηματίζεται από διαλυμένο σαπούνι ή άλλο απορρυπαντικό: *ρίξε πάνω σου άφθονο νερό, για να φύγουν οι ~*.

σαπουνάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται σαπούνι ΣΥΝ. σαπωνοποιείο **2.** το κατάστημα στο οποίο πωλείται σαπούνι.

σαπουνάς (ο) {σαπουνάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει ή/και πωλεί σαπούνι ΣΥΝ. σαπωνοποιός.

σαπούνι (το) {σαπουν-ιού | -ιών} **1.** στερεό μείγμα από άλατα λιπαρών οξέων με ιόντα, κυρίως καλίου ή νατρίου, που αφρίζει όταν αναμιχθεί με νερό, αφαιρώντας ταυτόχρονα τη βρομιά από επιφάνειες, όπως λ.χ. το ανθρώπινο δέρμα, το ύφασμα, το πλαστικό κ.λπ., και γι' αυτό χρησιμοποιείται ευρύτατα για λούσιμο, πλύσιμο και καθαρισμό: *αγνό / πράσινο / αρωματικό / βιομηχανικό / ιατρικό ~* || ~ *γλυκερίνης / πολυτελείας / για παιδιά*· ΦΡ. ***τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* **2.** (γενικότ.) ημίρρευστη ή υδαρής σύνθεση καθώς και κάθε είδους απορρυπαντικό που χρησιμοποιούνται για καθαρισμό. Επίσης (λόγ.) **σάπων** (ο) [μτγν.] {σάπωνος} (βλ.λ.). — (υποκ.) **σαπουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σαπώνιον* (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*, πβ. *πῶλος - πουλάρι*), υποκ. τού *σάπων, -ωνος* < κελτ. *sapo, αφού αυτό το είδος καθαριστικού μείγματος ήταν κελτική εφεύρεση, την οποία κληρονόμησαν οι Έλληνες από τους Γαλάτες τής Μικράς Ασίας. Μέσω τού παράλλ. δανεισμού πλάστηκε η αντίστοιχη λατ. λ. sapō, -ōnis και η αρχ. γερμ. seifa και έτσι διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. γαλλ. savon, ιταλ. sapone, γερμ. Seife, αγγλ. soap κ.ά.].

σαπουνίζω ρ. μετβ. {σαπούνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρίβω (κάτι) με σαπούνι, σχηματίζω σαπουνάδα στην επιφάνειά του: *το σαπουνίζουμε καλά και μετά ξεπλένουμε* **2.** καθαρίζω (κάτι) με σαπούνι και νερό: *κάθε πρωί σαπουνίζει το πρόσωπό του* || ~ *τα ρούχα*. — **σαπούνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαπωνίζω* < μτγν. *σάπων* (βλ. λ. *σαπούνι*)].

σαπουνόλουτρο (το) (λαϊκ.) το λουτρό που γίνεται με (ζεστό) νερό και σαπούνι.

σαπουνόνερο (το) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) νερό που περιέχει διαλυμένο σαπούνι, διάλυμα σαπουνιού σε νερό: *ρίχνει τα ~ στον δρόμο!* ΣΥΝ. σαπουνάδα.

σαπουνόπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τηλεοπτική ή ραδιοφωνική σειρά (σίριαλ) με κοινότοπο αισθηματικό ή/και περιπετειώδες περιεχόμενο, που μεταδίδεται σε πάρα πολλά επεισόδια, συχνά για χρόνια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soap opera, όρος που εμφανίστηκε στα τέλη τής δεκαετίας τού '30, επειδή οι χορηγοί των σειρών που επικρατούσαν στην αμερικανική τηλεόραση ήταν αρχικώς παραγωγοί απορρυπαντικών και σαπουνιών, με αποτέλεσμα οι διαφημίσεις των προϊόντων τους να κυριαρχούν κατά την προβολή των επεισοδίων].

σαπουνόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. ένυδρο ορυκτό τού μαγνησίου (πυριτικό μαγνήσιο), που στην αφή μοιάζει με το σαπούνι ΣΥΝ. (λόγ.) σαπωνόλιθος.

σαπουνόφουσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** φούσκα που σχηματίζεται σε αφρό σαπουνάδας και γενικότ. σε νερό που περιέχει διαλυμένο σαπούνι ΣΥΝ. μπουρμπουλήθρα, (λόγ.) πομφόλυγα **2.** (μτφ.) **σαπουνόφουσκες** (οι) λόγια επιπόλαια ή χωρίς νόημα και σημασία, που δεν αντέχουν σε κριτική: *μη δίνεις σημασία, αυτά είναι ~* ΣΥΝ. αερολογίες, (λόγ.) πομφόλυγες **3.** απογοητευτική εκδήλωση που είχε διαφημιστεί ως σπουδαία ή (γενικότ.) πρόσωπο ή πράγμα που απογοητεύει, ενώ είχε προβληθεί ως σημαντικό: *η τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν τελικά μια ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

σαπουνόχορτο (το) (λαϊκ.) φυτό που περιέχει στις ρίζες και στα φύλλα του ειδικές ουσίες, οι οποίες αφρίζουν στο νερό και έχουν την ικανότητα να αφαιρούν τους ρύπους, γι' αυτό και το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. για τον καθαρισμό των υφασμάτων.

σαπουνόχωμα (το) {σαπουνοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΕΩΛ. αργιλώδες ορυκτό που μοιάζει στην αφή με το σαπούνι ΣΥΝ. σαπουνόπετρα, σαπωνόλιθος • **2.** το πυριτικό μαγνήσιο που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των σαπουνιών.

σαπρογόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. (λόγ.) (για μικροοργανισμούς) αυτός που προκαλεί σήψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprogenic].

σαπρός, -ά (καθημ. -ή), **-ό** (αρχαιοπρ.) σάπιος (βλ.λ.). — **σαπρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σαπ-* (τού ρ. *σήπομαι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-σάπ-ην*) + παραγ. επίθημα *-ρος* (πβ. *σαθ-ρός, οἰκτ-ρος, λεπ-ρός*)].

σαπροφάγος, -ος, -ο [1873] (λόγ.) **1.** ΒΙΟΛ. αυτός που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: ~ *ζώο / οργανισμός* **2.** (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. καθένας από τους ζωικούς οργανισμούς που τρέφονται με αποικοδομούμενη οργανική ύλη, συμβάλλοντας στην περαιτέρω αποσύνθεσή της, όπως λ.χ. οι γεωσκώληκες, αρκετά είδη εντόμων, ορισμένα γαστερόποδα μαλάκια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophagous].

σαπρόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που ζει και αναπτύσσεται σε αποσυντεθειμένες οργανικές ουσίες, από τις οποίες αντλεί τα απαραίτητα για την ανάπτυξή του θρεπτικά συστατικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophile].

σαπρόφυτο (το) [1888] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} **1.** ΒΙΟΛ. οργανι-

σμός (λ.χ. πολλοί μύκητες, αρκετά βακτήρια, ορισμένα είδη ορχιδέας κ.ά.) που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης· τέτοιοι οργανισμοί συμβάλλουν σημαντικά στην ανακύκλωση τής ύλης, αφού τα ανόργανα υποπροϊόντα τής δραστηριότητάς τους ενσωματώνονται και πάλι σε οργανικές ουσίες με τη διαδικασία τής φωτοσύνθεσης (βλ.λ.) **2.** μικρόβιο που δεν προκαλεί λοιμώδεις νόσους και τρέφεται αποκλειστικά με νεκρές οργανικές ουσίες. — **σαπροφυτικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saprophyte].

σαπφείρινος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) ζαφειρένιος (βλ.λ.): «... *τα μάτια ήσαν, θαρρώ, μαβιά· α, ναι, μαβιά· ένα σαπφείρινον μαβί*» (Κ. Καβάφης).

σαπφειρίτης (ο) {σαπφειριτών} το ζαφείρι (βλ.λ.).

σάπφειρος (ο) {σαπφείρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το ζαφείρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. sappir, το οποίο αποτελεί επίσης δάνειο, αλλά άγνωστης αρχής. Μέσω τού λατ. sapphirus (< μτγν. *σάπφειρος*) η λ. διαδόθηκε σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. sapphire, γαλλ. saphir κ.ά.].

σαπφικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ποιήτρια Σαπφώ: ~ *ποιήματα*· ΦΡ. ***σαπφικός έρωτας*** ο έρωτας μεταξύ γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός.

σαπφισμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλία ΣΥΝ. λεσβιασμός, τριβαδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sapphism].

Σαπφώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** αρχαία Ελληνίδα λυρική ποιήτρια (τέλος τού 7ου – αρχές τού 6ου αι. π.Χ.) από τη Λέσβο **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σαπφώ / Ψάπφω / Ψάπφα* (αιολ.), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. αρχής, όπως προκύπτει από το συμφωνικό σύμπλεγμα *-πφ-*. Οι επιχειρηθείσες συνδ. με τη λ. *σάπφειρος* ή με τα επιθ. *ψαφαρός, ψαφερός* «εύθραυστος, χαλαρός» θεωρούνται εντελώς απίθανες].

σάπων (ο) [μτγν.] {σάπων-ος, -α | -ες, -ώνων} **1.** (λόγ.) το σαπούνι (βλ.λ.) **2.** ΧΗΜ. άλας οργανικού οξέος.

σαπωναρία (η) [1889] το σαπουνόχορτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. saponaria].

σαπωνίνες (οι) [1889] {σαπωνινών} ΧΗΜ. ουσίες που περιέχονται κυρ. στο φυτό σαπωναρία και χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία παρασκευής απορρυπαντικών, σαμπουάν, κρεμών ξυρίσματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saponines].

σαπωνοειδής, -ής, -ές [1836] {σαπωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια υφή με διάλυμα σαπουνιού (γλοιώδης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαπωνόλιθος (ο) {σαπωνολίθ-ου | -ων, -ους} η σαπουνόπετρα (βλ.λ.).

σαπωνοποιείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής σαπουνιού ΣΥΝ. σαπουνάδικο.

σαπωνοποιία (η) [1889] {χωρ. γεν. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή σαπουνιού. — **σαπωνοποιός** (ο) [1850].

σαπωνοποιώ ρ. μετβ. [1856] {σαπωνοποιείς... | σαπωνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω λιπαρές ουσίες σε σαπούνι **2.** ΧΗΜ. υδρολύω εστέρες οργανικών οξέων με παρουσία καυστικού καλίου ή νατρίου, οπότε παράγεται σάπων (άλας οργανικού οξέος) και αλκοόλη. — **σαπωνοποίηση** (η).

σάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** συρφετός· μόνο στη ΦΡ. (κακόσ.) ***η σάρα και η μάρα (και το κακό συναπάντημα)*** μεγάλο πλήθος, συρφετός από ανθρώπους κάθε λογής (κυρ. χαμηλού επιπέδου) • **2.** (α) σωρός από πέτρες στην κοίτη χειμάρρου (β) πλαγιά βουνού τής οποίας η επιφάνεια καλύπτεται από χαλίκια, με αποτέλεσμα να γίνεται δύσκολη η ανάβαση.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. προήλθε από *σαρώνω* (υποχωρητ.) + *μάρα*, λεξικό επίθημα που αποσπάστηκε από κακόσημα σύνθετα, τα οποία δήλωναν βραδύνοια, ανοησία, λ.χ. *κουτα-μάρα, χαζο-μάρα*].

σαραβαλάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό όχημα που έχει παλιώσει και δεν λειτουργεί καλά: *πούλησε το ~ του κι αγόρασε μερσεντές τελευταίου τύπου!*

σαραβαλιάζω ρ. μετβ. {σαραβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) σαράβαλο, καταστρέφω, αχρηστεύω (κάτι): *σαραβάλιασε την καρέκλα / τη μηχανή του* **2.** (μεσοπαθ. ***σαραβαλιάζομαι***) (α) γίνομαι σαράβαλο, φθείρομαι: *σαραβαλιάστηκε το αυτοκίνητό μου* (β) (μτφ.) εξασθενώ σωματικά από γεράματα ή αρρώστια. — **σαραβάλιασμα** (το).

σαράβαλο (το) **1.** αντικείμενο που βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση, φθαρμένο ή άχρηστο: *το αυτοκίνητό μας κατάντησε σκέτο* ~ ΣΥΝ. ερείπιο **2.** (μτφ.) άτομο εξαντλημένο ψυχικά ή (κυρ.) σωματικά: *είχε γίνει σωστό ~ από την αρρώστια* ΣΥΝ. χούφταλο, ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *σαράβαρον* «είδος αμαξιού», αγν. ετύμου].

Σαράγεβο κ. **Σεράγεβο** (το) η πρωτεύουσα τής Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Sarajevo < τουρκ. saray «παλάτι» (βλ. λ. *σαράι*), αφού η πόλη αναπτύχθηκε ως εμπορικό και μουσουλμανικό κέντρο από τους Τούρκους τον 15ο αι.].

σαραγλί (το) {σαραγλ-ιού | -ιών} είδος σιροπιαστού γλυκού. — (υποκ.) **σαραγλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarağli (διαλεκτ. αντί τού συνήθους saray burma)].

Σαραγόσα (η) πόλη τής ΒΑ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Saragossa < ισπ. Zaragoza (προφέρεται *Θαραγόθα*), τοπων. που ανάγεται, μέσω τής Αραβικής, στο λατ. Caesarea Augusta, από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα *Καίσαρα Αύγουστο* (λατ. Caesar Augustus), από τον οποίο ιδρύθηκε το 27 π.Χ.].

σαράι (το) {σαραγ-ιού | -ιών} τουρκικό ανάκτορο. Επίσης **σεράι**.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαράγι(ον)* < τουρκ. saray < περσ. sarāy «παλάτι»].

σάρακας (ο) {σαράκων} το σαράκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάραξ, -ακος*, βλ. λ. *σαράκι*].

Σαρακατσάνος κ. **Καρακατσάνος** (ο) {Σαρακατσάν-οι κ. -αίοι} Έλληνας κτηνοτρόφος που ζει νομαδικά, καθώς και όποιος κατάγεται από Σαρακατσάνους. — **σαρακατσάνικος** κ. **καρακατσάνικος**, -η, -ο κ. **σαρακατσαναίικος** κ. **καρακατσαναίικος**.
[ΕΤΥΜ. Παράλλ. τ. τού *Καρακατσάνος*, πιθ. < τουρκ. karakaçan «γάιδαρος». Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε αρωμ. sarac «φτωχός» + -tsani (παραγ. επίθημα οικογενειακών ονομάτων)].

Σαρακηνός (ο) ΙΣΤ. **1.** καθένα από τα μέλη ενός αραβικού νομαδικού φύλου τής Β. Αφρικής, γνωστού για τις επιδρομές του κατά τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **2.** (γενικότ.) ο Άραβας ή ο μουσουλμάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. šarq «ανατολή (ηλίου)», που αναφερόταν στην προέλευση των μουσουλμάνων νομάδων κατά την περίοδο τού Βυζαντίου και των Σταυροφοριών].

σαράκι (το) {σαρακ-ιού | -ιών} **1.** το σκουλήκι που τρώει και καταστρέφει τα ξύλα: *η ντουλάπα έχει πιάσει ~* ΣΥΝ. σκόρος **2.** (μτφ.) μεγάλη, συνήθ. κρυφή θλίψη ή τύψη για κάτι που λειτουργεί υπονομευτικά: «*τα πάθη, τα ελαττώματα είναι μυστικά ~ τής ψυχής, που δαγκώνουν και μετά αποσύρονται*» (Κ. Παπαγιώργης) ‖ *η βία είναι το ~ των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών* ΣΥΝ. μαράζι.
[ΕΤΥΜ. < **σαράκιον*, υποκ. τού μτγν. *σάραξ, -ακος* «σκόρος», πιθ. < *σήρ* «μεταξοσκώληκας», με επίθημα *-ακ-*. Το μτγν. *σήρ, -ός* ανάγεται στο εθνωνύμιο *Σῆρες* «Κινέζοι» (ίσως < κινεζ. se «μετάξι»), από όπου και λατ. Sērēs].

σαρακιάζω ρ. αμετβ. {σαράκιασ-α, -μένος} **1.** (για ξύλινα αντικείμενα) τρώγομαι, καταστρέφομαι από σαράκι **2.** (μτφ.) υποφέρω ψυχικά, μαραζώνω. — **σαράκιασμα** (το).

σαρακοατεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) **1.** νηστεύω για σαράντα μέρες (τη Σαρακοστή) ΑΝΤ. αρταίνομαι **2.** (κατ' επέκτ.) στερούμαι κάτι, κυρ. φαγώσιμο.

Σαρακοστή (η) **1.** η περίοδος νηστείας (περίπου σαράντα ημερών) πριν από τα Χριστούγεννα και το Πάσχα· αλλιώς *Τεσσαρακοστή*· ΦΡ. (α) (ειδικότ.) ***Μεγάλη Σαρακοστή*** η Σαρακοστή τού Πάσχα (που διαρκεί από την Καθαρά Δευτέρα ως το Μεγάλο Σάββατο) (β) ***λείπει ο Μάρτης από τη Σαρακοστή;*** βλ. λ. *Μάρτης* **2.** (γενικότ.) κάθε περίοδος νηστείας: *η ~ τής Παναγίας* (ο δεκαπενταύγουστος, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μεσν. επιθ. *σαρακοστός* < αρχ. *τεσσαρακοστός* (βλ.λ.), με αποκοπή τής πρώτης συλλαβής κατ' αναλογίαν προς το μεσν. *σαράκοντα* (βλ. λ. *σαράντα*)].

σαρακοστιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σαρακοστή ΣΥΝ. νηστήσιμος ΑΝΤ. αρτυμένος **2.** ***σαρακοστιανά*** (τα) νηστήσιμες τροφές που καταναλώνονται την περίοδο τής Σαρακοστής (καλαμαράκια, χταπόδι, τουρσί, χαλβάς κ.ά.). Επίσης **σαρακοστιάτικος**, -η, -ο.

σαρακοστιάτικα επίρρ. κατά την περίοδο τής Σαρακοστής.

σαρακοφάγωμα (το) {σαρακοφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} το φάγωμα, η καταστροφή τού ξύλου από το σαράκι.

σαρακοφαγωμένος, -η, -ο (για ξύλο) κατεστραμμένος από σαράκι.

σαράντα (το) {άκλ.} **1.** τριάντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 40 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (α) ο ελληνοϊταλικός πόλεμος τού 1940: *το ~ πολέμησε στην Αλβανία* (β) (κατ' επέκτ.) η γερμανική κατοχή (1941-44): *το ~ ήταν στην αντίσταση* **3.** ***σαράντα*** (τα) το μνημόσυνο που τελείται σαράντα μέρες μετά τον θάνατο κάποιου: *του έκαναν τα ~* ‖ *την Κυριακή έχουν τα ~ τού θείου τους*· ΦΡ. ***καλά σαράντα*** ως ευχή σε λεχώνα για να σαραντίσει **4.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 40: ~ *δραχμές / χιλιάδες*· ΦΡ. ***περνώ από σαράντα κύματα*** περνώ μέσα από πολλές δυσκολίες: *πέρασε από σαράντα κύματα, για να σπουδάσει*. Επίσης (λόγ.) **τεσσαράκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαράκοντα* < αρχ. *τεσσαράκοντα* (βλ.λ.), με αποκοπή τής πρώτης συλλαβής, η οποία κατά τον Μεσαίωνα θεωρήθηκε άρθρο: *τές σαράκοντα*. Η αποβολή τής συλλαβής *-κο-* απαντά σε πολλά αριθμητικά, λ.χ. *ἑξήκοντα – ἑξῆντα, τριάκοντα – τριάντα* κ.τ.ό. Η σημ. που συνδέεται με το μνημόσυνο οφείλεται πιθ. στις επί 40 ημέρες εμφανίσεις τού Χριστού στους μαθητές του μετά την ανάστασή του (Πράξ. 1, 3)].

σαραντα- κ. **σαραντά-** κ. **σαραντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα (40): *σαραντά-χρονος, σαραντ-άρης* **2.** είναι σαράντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *σαραντα-πλάσιος*.

σαρανταλείτουργο (το) ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση σαράντα συνεχόμενων λειτουργιών κατά τη Σαρακοστή (Χριστουγέννων, Πάσχα) ή σε οποιαδήποτε περίοδο για τη μνημόνευση νεκρού.

σαραντάμερο κ. **σαρανταήμερο** (το) η νηστεία σαράντα ημερών που γίνεται πριν από τα Χριστούγεννα.

σαρανταοκτάωρος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί σαράντα οκτώ ώρες· ο διήμερος: ~ *άδεια* **2.** ***σαρανταοκτάωρο*** (το) {σαρανταοκταώρου | -ώρων} το διήμερο: *το τελευταίο ~ κορυφώθηκε η έξοδος των Αθηναίων για το Πάσχα*.

σαρανταπεντάρης (ο) {σαρανταπεντάρηδες}, **σαρανταπεντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας σαράντα πέντε ετών ή περίπου σαράντα πέντε ΣΥΝ. σαρανταπεντάχρονος **2.** (το θηλ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας σαράντα πέντε λεπτών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

σαρανταπεντάρι (το) {δύσχρ. σαρανταπενταρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος σαράντα πέντε χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

σαραντάπηχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει μήκος ή ύψος σαράντα πήχεις.

σαρανταποδαρούσα (η) {χωρ. γεν.} σκουλήκι με είκοσι ένα ζευγάρια ποδιών ΣΥΝ. σκολόπεντρα.
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα* + *ποδάρι* + *-ούσα*, πβ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

σαραντάρης (ο) {σαραντάρηδες}, **σαραντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}

1. πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ή περίπου σαράντα: *η γενιά των σαραντάρηδων πολιτικών* ΣΥΝ. τεσσαρακονταετής. σαραντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *εξηντ-άρης*, *τριαντ-άρης*].

σαραντάρι (το) {σαρανταρ-ιού | -ιών} ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών: *έδωσα ένα ~ για τα ρούχα.*

σαρανταριά (η) {χωρ. πληθ.} σαράντα· στη ΦΡ. ***καμιά σαρανταριά*** περίπου σαράντα: *στο πάρτι ήρθαν ~ φίλοι* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαράντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

σαρανταρίζω ρ. αμετβ. {σαραντάρισα} γίνομαι σαράντα ετών: *«βρε πώς καταντήσαμε, που σαρανταρίσαμε»* (τραγ.).

σαραντάωρο (το) (γράφεται και 40ωρο) {σαρανταώρου} το νόμιμο συμβατικό ωράριο πενθήμερης εβδομαδιαίας εργασίας, που έχει καθοριστεί ως ανώτατη πλήρης υποχρεωτική απασχόληση: *γίνονται διαπραγματεύσεις για την καθιέρωση τού 35ώρου αντί τού 40ώρου.*

Σαράντης (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σαράντος.**
[ΕΤΥΜ. Από την εορτή των Αγίων Τεσσαράκοντα (καθημ. *Άγιοι Σαράντα*)].

σαραντίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {σαράντισα} **1.** συμπληρώνονται σαράντα μέρες μετά τη γέννηση (για βρέφος) ή τον τοκετό (για λεχώνα) • **2.** (για νεκρό) συμπληρώνονται σαράντα ημέρες από τον θάνατο κάποιου. — **σαράντισμα** (το).

σαραντισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η ευχή που διαβάζεται μέσα στην εκκλησία για τη λεχώνα και το βρέφος την τεσσαρακοστή ημέρα μετά τον τοκετό.

σαράφης (ο) {σαράφηδες} (παλαιότ.) πρόσωπο που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. αργυραμοιβός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarraf].

σαραφιάτικα (τα) (παλαιότ.) τα χρήματα που αποκομίζει ως κέρδος ο σαράφης από την ανταλλαγή νομισμάτων.

σαράφικος, -η, -ο (παλαιότ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σαράφη **2.** ***σαράφικο*** (το) το μαγαζί τού σαράφη ΣΥΝ. ανταλλακτήριο (συναλλάγματος).

σαργός (ο) ψάρι με πεπιεσμένο στα πλευρά σώμα, ασημένια-χρυσαφιά ράχη και κοφτερά δόντια, που αλιεύεται για το λευκό και εύγευστο κρέας του. — (υποκ.) **σαργουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

σαρδάμ (το) {άκλ.} το μπέρδεμα κατά την ομιλία: *κατά το γύρισμα τής ταινίας ο ηθοποιός έκανε ένα πολύ αστείο ~* || *δεν έχει άνεση λόγου και κάνει πολλά ~.*
[ΕΤΥΜ. Από αναγραμματισμό τού ονόματος τού ηθοποιού-σκηνοθέτη *Μαδρά*, ο οποίος πρώτος το χρησιμοποίησε με τη σημ. τού μπερδέματος].

σαρδαναπαλισμός (ο) [1797] η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά.

σαρδανάπαλος (ο) **1.** ο αλλοπρόσαλλος, ο ασταθής· πρόσωπο άστατο ή ακατάστατο • **2.** πρόσωπο που ζει άσωτο ή έκλυτο βίο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εξελλην. τ. τού ονόματος τού Ασσύριου βασιλιά Assurbanipal < ακκαδ. Aššur-ban-apli, πιθ. σημ. «(ο θεός) Aššur δημιουργεί τον ήλιο». Βλ. κ. *Ασσυρία*].

σαρδέλα (η) {σαρδελών} **1.** ψάρι με πεπιεσμένο στα πλευρά επίμηκες σώμα, μεγάλα στρογγυλά μάτια και γαλαζοπράσινη ράχη, που κολυμπά σε κοπάδια και έχει μεγάλη εμπορική κατανάλωση: *~ παστές / αντζούγιες* || *ήμαστε στρυμωγμένοι μέσα στο λεωφορείο σαν σαρδέλες* **2.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) το σιρίτι: *πήρε δύο ~ κι έγινε λοχίας* ΣΥΝ. γαλόνι. — (υποκ.) **σαρδελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. sardella, από το νησί *Σαρδηνία* (ιταλ. Sardegna), στις ακτές τού οποίου αλιευόταν το συγκεκριμένο είδος ψαριού].

σαρδεληδόν επίρρ. [1889] (λόγ.) όπως οι σαρδέλες (στην κονσέρβα)· (μτφ.) ο ένας πάνω στον άλλον: *ο κόσμος στοιβαγμένος στα λεωφορεία ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σαρδέλα* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.), πβ. *πρην-ηδόν, βαθμ-ηδόν*].

σαρδελοβάρελο (το) (λαϊκ.) βαρέλι στο οποίο παστώνουν σαρδέλες.

σαρδελοκούτι (το) {σαρδελοκουτ-ιού | -ιών} μεταλλικό κουτί, κονσέρβα με διατηρημένες σαρδέλες.

σαρδελοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που αρέσκεται να τρώει σαρδέλες **2.** ***σαρδελοφάγος*** (ο) (λαϊκ.) το πουλί αλκυόνα.

Σαρδηνία (η) (ιταλ. Sardegna) ιταλικό νησί τής Δ. Μεσογείου Θαλάσσης Ν. τής Κορσικής, με πρωτεύουσα το Κάλιαρι. — **Σάρδος** κ. **Σαρδηνός** (ο), **Σαρδηνή** (η), **σαρδηνιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. Sardinia, αβεβ. ετύμου, ίσως από ονομασία τοπικής θεότητας, αν και οι Φοίνικες αποκαλούσαν (ήδη από τον 7ο αι. π.Χ.) το νησί με το όνομα Šardan, οι δε Έλληνες (στον Ηρόδοτο) με το όνομα *Σαρδώ*].

σάρδιο (το) {σαρδί-ου | -ων} ημιπολύτιμος λίθος που χρησιμοποιείται στη διακόσμηση δαχτυλιδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάρδιον*, αβεβ. ετύμου. Κατά τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, ο ημιπολύτιμος λίθος οφείλει την ονομασία του στις *Σάρδεις*, την πρωτεύουσα τής Λυδίας, όπου καταγράφεται η πρώτη του παρουσία. Ωστόσο, σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τη λ. στο αρχ. περσ. sered «ερυθροκίτρινος», εκδοχή που συμφωνεί με τις αποχρώσεις τού σαρδίου].

σαρδόνιος, -α, -ο (για γέλιο ή χαμόγελο) που φανερώνει σαρκασμό, μοχθηρότητα. — **σαρδόνια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρδόνιος* / *σαρδάνιος* (αρχαιότ.), αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η συνήθης παραδοσιακή εξήγηση ήταν ότι η λ. προέρχεται από το όνομα ενός φυτού (πιθ. *σαρδάνη* < *Σαρδώ* «Σαρδηνία»), το οποίο διέστελλε το πρόσωπο εκείνου που το έτρωγε και του προκαλούσε σπασμωδικό γέλιο (β) < **σαρδών* < *σαίρω* «δείχνω τα δόντια - μειδιώ με διεσταλμένα χείλη», αγν. ετύμου (γ) Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σαρδανάφαλλος· γελωτοποιός* και ανάγεται στο όνομα ενός Αιγαιακού λαού Šardana].

σαρδόνυχας (ο) (λόγ.) ημιπολύτιμος λίθος με χρώμα κόκκινο, λευκό ή μαύρο. Επίσης (λόγ.) **σαρδόνυξ** {σαρδόν-υχος | -ύχων}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαρδόνυξ, -υχος* < *σαρδ(ο)-* (< αρχ. *σάρδιον*, βλ.λ.) + *όνυξ, -υχος* (βλ.λ.). Ο ημιπολύτιμος αυτός λίθος απεκαλείτο απλώς *όνυξ*, αν έφερε στην επιφάνειά του στίγματα λευκού χρώματος, ενώ *σαρδόνυξ* ονομαζόταν όταν έφερε διάφορα χρώματα σε παράλληλη διάταξη].

σαρί (το) {σαρ-ιού | -ιών} ποικιλία καπνού με έντονο κίτρινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarı «κίτρινος»].

σάρι κ. **σαρί** (το) {σαρ-ιού | -ιών} μακρύ παραδοσιακό ινδικό γυναικείο ένδυμα, που αποτελείται από συνήθ. πολύχρωμο ύφασμα (συχνά περίτεχνα κεντημένο) και τυλίγεται γύρω από το σώμα με τρόπο, ώστε το αριστερό άκρο να πέφτει από τον ώμο προς τα κάτω ή να καλύπτει το κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. < χίντι sāri < σανσκρ. śāṭī].

σαρία κ. **σάρια** (η) {χωρ. πληθ.} ο ιερός νόμος των μουσουλμάνων, που ορίζει τον ορθό τρόπο ζωής και πίστης.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. šari'ah].

σαρίδι (το) {σαριδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι ΣΥΝ. φρόκαλο.
[ΕΤΥΜ. < *σαρώνω* (υποχωρητ.) + υποκ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *σκουπ-ίδι*].

σαρίκι (το) {σαρικ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό, λευκό ύφασμα που τυλίγουν γύρω από το φέσι τους οι επίσημοι μουσουλμάνοι • **2.** κάλυμμα τής κεφαλής των Ινδών.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μεσν. *καισαρίκιον* «καισαρικό στέμμα» (< μτγν. *Καῖσαρ*), είτε με παρασυσχετισμό προς το συνδετικό *καί* είτε με τη μεσολάβηση τού τουρκ. sarık (< μεσν. *καισαρίκιον*)].

σάρισα (η) {σαρισών} ΙΣΤ. μακρύ δόρυ (περ. έξι μέτρα) των αρχαίων Μακεδόνων οπλιτών από ελαφρύ και εύκαμπτο ξύλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, μακεδονική λ.].

σαρισοφόρος (ο) (στρατιώτης) που φέρει σάρισα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σάρισα* + *-φόρος* < *φέρω*].

σάρκα (η) {σαρκών} **1.** το μυώδες μέρος τού σώματος των ανθρώπων και των ζώων ΣΥΝ. κρέας· ΦΡ. (α) ***παίρνω / λαμβάνω σάρκα και οστά*** βλ. λ. *οστό* (β) ***με σάρκα και οστά*** βλ. λ. *οστό* (γ) ***εις σάρκα μία*** βλ. λ. *σαρξ* **2.** (μτφ.) η υλική υπόσταση τού ανθρώπου, η βάση των ορμών και των επιθυμιών του, κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική του υπόσταση: *μεριμνά μόνο για τη ~ και όχι για την ψυχή* ΑΝΤ. πνεύμα, ψυχή **3.** ΒΟΤ. το χυμώδες τμήμα των καρπών, κατ' αντιδιαστολή προς τον πυρήνα και το εξωτερικό περίβλημα (τη φλούδα): *ένα φρούτο με χυμώδη, εύγευστη ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάρξ, σαρκός* < *twr̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *twerk- «κόβω» (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), πβ. αβεστ. θwarəs- «κόβω», οπότε η λ. *σάρξ* θα σήμαινε πιθανόν αρχικά «κομμάτι κρέας»].

σαρκάζω ρ. μετβ. {σάρκασα} ειρωνεύομαι, κοροϊδεύω (κάποιον) χαιρέκακα ΣΥΝ. χλευάζω, περιπαίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω σάρκες», < *σάρξ, σαρκός* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι και η σημ. «δαγκώνω τα χείλη μου (από την οργή)» και, ως εκ τούτου, «χλευάζω, ειρωνεύομαι»].

σαρκασμός (ο) [μτγν.] η χαιρέκακη ειρωνεία, ο δηκτικός εμπαιγμός ΣΥΝ. χλευασμός, σκώμμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία.*

σαρκαστής (ο) [1859], **σαρκάστρια** (η) {σαρκαστριών} πρόσωπο που σαρκάζει: *~ των πάντων* ΣΥΝ. χλευαστής.

σαρκαστικός, -ή, -ό [1841] αυτός που λέγεται ή γίνεται με σαρκασμό: *~ χαμόγελο* ΣΥΝ. χλευαστικός, ειρωνικός. — **σαρκαστικά** επίρρ.

σαρκείλημα (το) [1879] {σαρκειλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. σωληνώδες έλυτρο που αποτελεί εξωτερικό περίβλημα καθεμιάς γραμμωτής μυϊκής ίνας.
[ΕΤΥΜ. < *σάρκα* + *είλημα* «κάλυμμα, σκέπασμα» (< αρχ. *εἰλῶ, -έω* «κυλώ, στρέφω», βλ. κ. *ειλητό*)].

σαρκίδιο (το) {σαρκιδί-ου | -ων} **1.** τεμάχιο, κομμάτι σάρκας **2.** ΑΝΑΤ. κάθε μικρή σαρκώδης έκφυση ΣΥΝ. σάρκωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίδιον*, υποκ. τού *σάρξ, σαρκός*].

σαρκικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σάρκα **2.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στην υλική ζωή τού ανθρώπου (και ιδίως στην ερωτική): *~ επιθυμίες / απόλαυση / έρωτας / ηδονή / επαφή / ορμές / αδυναμίες / ορέξεις* ΑΝΤ. πνευματικός. — **σαρκικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σάρκινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από σάρκα.

σαρκίο (το) (κακόσ.) το σώμα τού ανθρώπου από υλικής απόψεως· (γενικότ.) η υλική ζωή: *φροντίζει μόνο για το ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίον*, υποκ. τού *σάρξ, σαρκός*].

σαρκοβόρος, -α, -ο (για ζώα) αυτός που τρέφεται με σάρκες ΣΥΝ. σαρκοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-βόρος* < *βορά* (βλ.λ.), πβ. κ. *χρονο-βόρος*].

σαρκοκόπτης (ο) [1873] {σαρκοκοπτών} το άκαρι (βλ.λ.), που προκαλεί την ψώρα στον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Sarcoptes].

σαρκολάβος (ο) η χειρουργική λαβίδα με την οποία συγκρατούνται τα μαλακά μέρη τού σώματος κατά τις εγχειρήσεις. Επίσης **σαρκολαβίδα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-λάβος* (βλ. κ. *λαβίδα*)].

σαρκοστέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η μεταβολή μαλακού μορίου τού σώματος σε κόκκαλο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sarcostosis].

σαρκοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κρέας, να έχει ως τροφή του το κρέας ΑΝΤ. χορτοφαγία. — **σαρκοφαγικός**, -ή, -ό [1894].

σαρκοφάγος (η) [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ. ξύλινη, πήλινη ή λίθινη λάρνακα, στην οποία τοποθετούσαν τον νεκρό: *η ~ ενός Φαραώ.*

σαρκοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που τρέφεται μόνο ή κυρ. με σάρκες: *ο λύκος, η αλεπού, το λιοντάρι είναι ~ ζώα* ΣΥΝ. σαρκοβόρος ΑΝΤ. χορτοφάγος, φυτοφάγος **2.** ΒΟΤ. ***σαρκοφάγα φυτά*** πράσινα φυτά τα οποία έχουν την ικανότητα να προμηθεύονται οργανικό άζωτο από έντομα ή μικρά ζώα, που συλλαμβάνουν με ειδικά διαμορφωμένα μέρη τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-φάγος* < θ. *φαγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

σαρκοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη νέου ιστού στην επιφάνεια τραύματος κατά τη διάρκεια τής επουλώσεώς του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαρκοφυῶ (-έω)* < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-φυῶ* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

σαρκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σαρκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει πλούσια σάρκα: *~ χείλη* **2.** (κατ' επέκτ.) παχύσαρκος, χοντρός **3.** (για καρπούς) χυμώδης: *~ φρούτα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σάρκωμα (το) {σαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, συνήθ. στα παιδιά, ο οποίος μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά οστού (οστεοσάρκωμα), χόνδρου (χονδροσάρκωμα), μυός (μυοσάρκωμα), αιμοφόρου αγγείου (αγγειοσάρκωμα), λίπους (λιποσάρκωμα), νευρινώματος (νευρινοσάρκωμα) κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. sarcoma < μτγν. λατ. sarcoma < μτγν. *σάρκωμα* «εξόγκωμα (στη μύτη)»].

σαρκωματώδης, -ης, -ες [1853] {σαρκωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάρκωμα: *~ βλάστημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σαρκωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη πολλών σαρκωμάτων στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sarcomatosis].

σαρκώνω ρ. μετβ. {σάρκω-σα, -θηκα, -μένος} (εύχρ. το μεσοπαθ. **σαρκώνομαι**) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για τον Ιησού Χριστό) λαμβάνω σάρκα, ανθρώπινη φύση ΣΥΝ. ενσαρκώνομαι **2.** (μτφ.) αποκτώ ύπαρξη, υπόσταση: *«κάτι ανείπωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διατύπωση»* (Ε. Παπανούτσος). — **σάρκωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκῶ (-όω)* < *σάρξ, σαρκός* (βλ.λ.)].

σαρμάς (ο) {σαρμάδες} φαγητό από ψιλοκομμένο κρέας και ρύζι, που έχουν τυλιχτεί με αμπελόφυλλα ή λαχανόφυλλα ΣΥΝ. ντολμάς. (υποκ.) **σαρμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarma < ρ. sarmak «τυλίγω»].

σαρξ (η) {σαρκός} (λόγ.) η σάρκα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***σαρξ εκ τής σαρκός μου*** / (καθημ.) ***σάρκα από τη σάρκα μου*** (*σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου*, Π.Δ. *Γένεσις* 2, 23) γέννημα δικό μου, παιδί μου: *είσαι ~, είναι δυνατόν να σε προδώσω;* (β) ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** (*τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 41) για άνθρωπο που έχει τη θέληση να πράξει κάτι, εμποδίζεται όμως από σωματική αδυναμία, που θέλει αλλά δεν μπορεί: *θέλει να νηστέψει όλη τη Σαρακοστή για να κοινωνήσει, αλλά ~* (γ) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** βλ. λ. *εμπόριο* (δ) ***εις σάρκα μίαν*** (*καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*, Π.Δ. *Γένεσις* 2, 24) (θα γίνουν) μία σάρκα, ένα σώμα· για την ένωση άνδρα και γυναίκας με το μυστήριο τού γάμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σάρκα*].

σάρπα (η) ‣ εσάρπα

Σάρρα (η) **1.** Π.Δ. η σύζυγος τού Αβραάμ, μητέρα τού Ισαάκ και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Sarāh «πριγκίπισσα»].

σάρρα (η) ‣ σάρα

σάρωθρο(ν) (το) {σαρώθρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (γενικά) η σκούπα **2.** (ειδικότ.) το όχημα που φέρει μηχανισμό με περιστρεφόμενο κύλινδρο με φυτικές ή συνθετικές ίνες (σαν βούρτσα) στα άκρα για τον καθαρισμό των δρόμων.
[ΕΤΥΜ. < *σαρώ(νω)* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θρο*, λ.χ. *βά-θρο, ρεί-θρο*. Πβ. μεσν. *σάρωτρον*].

Σαρωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει το όνομά του στον μυθικό βασιλιά τής Τροιζήνας *Σάρωνα*. Ίσως συνδ. με την αρχ. λ. *σαρωνίς, -ίδος* «είδος δρυός», αγν. ετύμου].

σαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) σκουπίζω (το πάτωμα) **2.** (μτφ.) παρασύρω, καταστρέφω: *ο κυκλώνας σάρωσε τα πάντα στο πέρασμά του* **3.** (μτφ.) παίρνω (κερδίζω) τα πάντα: *η ταινία που σάρωσε τα βραβεία στο φετινό φεστιβάλ των Καννών* • **4.** ΠΛΗΡΟΦ. μεταφέρω κείμενο ή εικόνα στον Η/Υ με τον σαρωτή (βλ.λ.) ΣΥΝ. σκανάρω ♦ **5.** (αμετβ.) έχω μεγάλη επιτυχία: *το κόμμα σάρωσε στις εκλογές* || *η ομάδα μας σάρωσε το πρωτάθλημα* || *σαρώσαμε στις εξετάσεις.* — **σάρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαρῶ (-όω)* < αρχ. *σαίρω* < *twr-jō (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-, πβ. *σείω*, και επένθεση τού -j-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *twer- «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. *σύρ-ω, σειρά* (βλ.λ.)].

σάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (στην τηλεόραση) η τεχνική που μετατρέπει τις διακυμάνσεις τού φωτισμού τής εικόνας σε ηλεκτρικό σήμα • **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδικασία αναγνώρισης και ανάλυσης με σαρωτή (σκάνερ) τής επιφάνειας, συνήθως μιας σελίδας χαρτιού, και η μετατροπή της σε ψηφιακή εικόνα, η οποία στη συνέχεια μπορεί να αποθηκευτεί σε Η/Υ, να εκτυπωθεί ή να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας ΣΥΝ. σκανάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάρωσις* «σκούπισμα» < *σαρῶ* (βλ. λ. *σαρώνω*). Στην πληροφ. η λ. αποδίδει τα αγγλ. sweep, scanning].

σαρωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που αντανακλά δέσμες φωτός πάνω σε μια εικόνα ή κείμενο (γραπτό ή τυπωμένο) αναλύοντάς το σε πολλές στοιχειώδεις πληροφορίες, τις οποίες στη συνέχεια μεταφέρει στον Η/Υ, που ανασυνθέτει με αυτές στην οθόνη την αρχική εικόνα ή το κείμενο (για περαιτέρω επεξεργασία ή απλή εκτύπωση): *~ εικόνων* / *οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων* (γραμμάτων, ψηφίων) / *χειρός* (για μικρές εικόνες) / *γραμμωτού κώδικα* (λ.χ. για τις μαύρες γραμμές στη συσκευασία των προϊόντων) || *~ για την ανάγνωση κωδικών και τον προγραμματισμό τού βίντεο* (που στέλνει με μια κόκκινη δέσμη φωτός τις πληροφορίες στο βίντεο για αυτόματο προγραμματισμό) ΣΥΝ. σκάνερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. scanner].

σαρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του: *~ θύελλα* / *τυφώνας* **2.** ολοκληρωτικός, καταλυτικός: *η νέα κυβέρνηση προτίθεται να επιφέρει ~ αλλαγές στη δημόσια διοίκηση* || *η ομάδα μας πέτυχε ~ νίκη επί των αντιπάλων της.* — **σαρωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. sweeping].

σας αντων. → εσύ

σασί (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το πλαίσιο, το τμήμα σκελετού αυτοκινήτου, που στηρίζεται στους άξονές του ΣΥΝ. αμάξωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. châssis «πλαίσιο» < châsse «θήκη» < λατ. capsa (> *κάψα*, βλ.λ.)].

σασμάν κ. **σανσμάν** (το) {άκλ.} το κιβώτιο ταχυτήτων στο αυτοκίνητο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. changement (de vitesses) «αλλαγή, μεταβολή (ταχυτήτων)» < ρ. changer «αλλάζω, μεταβάλλω» < μτγν. λατ. cambiāre, κελτ. αρχής].

σασπένς (το) {άκλ.} η αγωνία (που προκύπτει από την αναμονή μιας εξέλιξης): *αυτή η ταινία έχει πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. suspense «εκκρεμότητα, αγωνία» < μεσν. λατ. suspensum, ουδ. τού λατ. suspensus «μετέωρος, κρεμαστός», μτχ. τ. τού ρ. suspendere «αναρτώ, κρεμώ - αφήνω κάτι μετέωρο, αμφίβολο» (< sub- «υπο-» + pendēre «κρέμομαι»)].

σαστίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάστισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) σύγχυση, αμηχανία: *οι δημοσιογράφοι τον σάστισαν με τα φλας και τις φωνές τους* ♦ **2.** (αμετβ.) παθαίνω σύγχυση, τα χάνω: *σάστισα μπροστά σε τόσο κόσμο* || *σάστισε και δεν ήξερε τι να κάνει.* — **σάστισμα** (το) κ. **σαστι(σ)μάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. şaştım, αόρ. τού ρ. şaşmak «εκπλήσσομαι, θαυμάζω»].

σατακρούτα κ. **σαντακρούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υφάσματος από ακατέργαστο μετάξι σε χρώμα κίτρινο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. seta cruda «μετάξι ακατέργαστο»].

σατανάς (ο) {σατανάδες} **1.** ΘΕΟΛ. (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού, ο Διάβολος (βλ.λ.): *έχει μέσα του τον ~* || *λατρεύει τον ~* || *όλα αυτά είναι έργα τού ~* || *μπήκε μέσα του ο ~* (για δαιμονισμένους) ΣΥΝ. πονηρό πνεύμα, εωσφόρος· ΦΡ. (α) ***πίσω μου σ' έχω σατανά!*** σε περιπτώσεις που δοκιμάζεται κανείς από πειρασμό ή προς κάποιον που προκαλεί, που βάζει σε πειρασμό: *βλέπει μια γυναικάρα να τον κοιτάζει προκλητικά· γυρίζει, κοιτάζει γύρω και λέει από μέσα του «~»!* (β) ***ύπαγε οπίσω μου σατανά!*** (*ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) προς αποτροπή τού κακού· συνήθ. λέγεται προς το πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό **2.** ο σατανιστής: *συνέλαβαν τους ~* **3.** (μτφ.) πρόσωπο πανέξυπνο, ευφυές, πανούργο: *είναι ο ~ ο ίδιος, κανείς δεν τον ξεγελάει* **4.** (χαϊδευτ. για μικρά παιδιά) άτακτο και πειραχτήρι, που δεν κάθεται ούτε στιγμή ήσυχο: *αυτός ο μικρός ~ μάς κάνει άνω-κάτω το σπίτι!* ΣΥΝ. διαβολάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σατανᾶς* < *Σατάν* / *Σατᾶν* < εβρ. śāṭān «εναντιούμενος, αντίπαλος». Βλ. κ. *Διάβολος*].

σατανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Σατανά: *~ λατρεία* / *ναός* / *τελετές* / *σύμβολα* ΣΥΝ. διαβολικός· ΦΡ. ***σατανική σύμπτωση*** βλ. λ. *σύμπτωση* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία, μοχθηρότητα και προκαλεί φόβο: *~ βλέμμα* / *όψη* / *μορφή* || *~ γέλιο* (χαιρέκακο) ΑΝΤ. αγγελικός, αθώος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πανουργία, ευφυΐα και δολιότητα μαζί: *~ τέχνασμα.* — **σατανικά** επίρρ.

σατανικότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} μεγάλη κακία και πανουργία (που ταιριάζει στον σατανά).

σατανισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} (γενικά) η λατρεία τού Σατανά και η δαιμονολατρία· (ειδικότ.) η λατρεία τού Σατανά με συγκεκριμένο τρόπο (τελετές μαύρης μαγείας, όργια, εικονικές ή πραγματικές θυσίες κ.ά.), που αποσκοπεί, κατ' αυτούς που την ασκούν, στην απόκτηση τής εύνοιάς του, ώστε να επιτύχουν αυτά που επιθυμούν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satanisme].

σατανιστής (ο) [1895]. **σατανίστρια** (η) {σατανιστριών} οπαδός τού σατανισμού και γενικότ. όποιος συμμετέχει σε τελετές σατανισμού. — **σατανιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sataniste].

σατέν (το) {άκλ.} λεπτό ύφασμα με λεία και στιλπνή επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. satin < παλαιότ. γαλλ. zatouin < αραβ. (atlas) zaytūnī «ατλάζι από την πόλη Zaytūn», αραβ. ονομασία τής κινεζ. πόλης Tseu-Tong, όπου παραγόταν αυτό το ύφασμα].

σατινάρω ρ. μετβ. {σατινάρισα} (για ύφασμα) το κάνω λείο και στιλπνό. — **σατινάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satiner < satin (βλ. κ. σατέν)].

σατινέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για χαρτί ή άλλη επιφάνεια) ελαφρά γυαλιστερός ΑΝΤ. ματ **2.** (για χρώματα) μεταξύ τού γυαλιστερού και τού ματ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. satiné (βλ. κ. σατέν)].

σάτιρα (η) {σατιρών} **1.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος (έμμετρο ή πεζό), στο οποίο με τρόπο σκωπτικό ασκείται κριτική σε πρόσωπα και καταστάσεις τής κοινωνίας με σκοπό τη διόρθωσή τους: *πολιτική / κοινωνική* ~ **2.** ρωμαϊκό σκωπτικό ποίημα **3.** (γενικότ.) η διακωμώδηση, η σκωπτική κριτική: ~ *τής πολιτικής κατάστασης* || *καυστική / ανελέητη / σκληρή / εύστοχη / πνευματώδης* ~. (Βλ. λ. *κωμωδία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία, σατιρικός, κωμωδία*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. satira < satura «κορεσμός, ποικιλία», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. satur «κορεσμένος, πλήρης, άφθονος» (< επίρρ. satis «επαρκώς, αφθόνως»). Η λ. προσδιόριζε το ποικίλης υποθέσεως ποιητικό έργο, το οποίο χαρακτηριζόταν από το πλήθος αστεϊσμών και χλευαστικών στοιχείων που περιείχε. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και η λ. *φάρσα* (βλ.λ.)].

σατιρίζω ρ. μετβ. {σατίρισ-α, -τηκα, -μένος} διακωμωδώ πρόσωπα και καταστάσεις: *ο Γ. Σουρής με τα ποιήματά του σατίριζε τους πολιτικούς τής εποχής του* || *σατιρίζει με τα σκίτσα / τις γελοιογραφίες του τον μικροαστικό τρόπο ζωής*. — **σατιρισμός** (ο), **σατιριστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satiriser].

σατιρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σάτιρα: ~ *ποίημα / συγγραφέας / χαρακτήρας* || (κ. ως ουσ.) *είναι ένας σπουδαίος* ~ (ενν. *συγγραφέας* ή *ηθοποιός*) **2.** σκωπτικός: ~ *διάθεση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satirique].

> **σατιρικός - σατυρικός.** Το **σατιρικός** (< *σάτιρα*) σημαίνει «σκωπτικός, ειρωνικός, κοροϊδευτικός, επικριτικός»· το **σατυρικός** (< *Σάτυρος*) σήμαινε «τον αναφερόμενο στους Σατύρους (τραγοπόδαρους κερασφόρους δαίμονες, ακολούθους τού Διονύσου, επιρρεπείς σε ερωτικές πράξεις)». Το **σάτιρα**, από το λατ. satira (από όπου το *σατιρικός*), είναι άλλος τύπος τού λατ. satura «είδος ποιήματος με σκωπτικό, χλευαστικό χαρακτήρα» < λατ. satur «κορεσμένος, παραγεμισμένος, πλήρης» (παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται στη λ. **φάρσα** < λατ. farcio «πληρώ, γεμίζω»), ενώ το **Σάτυρος** είναι πιθ. προελληνική λ.

σατιρογραφία (η) [1890] {σατιρογραφιών} η συγγραφή σάτιρας. — **σατιρογράφος** (ο/η).

σατομπριάν (το) (συνήθ. ορθ. *σατωμπριάν*) {άκλ.} διπλού μεγέθους ψητό μοσχαρήσιο φιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chateaubriand, από ομώνυμη πόλη τής Δ. Γαλλίας].

Σατουρνάλια (τα) {Σατουρναλίων} ΙΣΤ. ετήσια ρωμαϊκή γιορτή προς τιμήν τού Σατούρνου (τού θεού Κρόνου).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σατουρνάλια* < λατ. Saturnalia < Saturnus «Κρόνος», εορτή που αποκορυφωνόταν στις 25 Δεκεμβρίου και τής οποίας πολλά έθιμα (ανταλλαγή δώρων, χαρτοπαίγνιο, γλέντια κ.ά.) μεταβιβάστηκαν στον εορτασμό τής πρωτοχρονιάς (βλ. κ. *βασιλόπιτα*)].

σατραπεία (η) [αρχ.] {σατραπειών} ΙΣΤ. **1.** επαρχία τού αρχαίου περσικού κράτους **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού σατράπη και ο χρόνος ασκήσεώς του.

σατράπης (ο) {-ες κ. -ηδες}, **σατράπισσα** (η) {σατραπισσών} **1.** ο διοικητής τής σατραπείας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) άνθρωπος αυταρχικός, δεσποτικός: *έχει έναν άντρα* ~. — (υποκ.) **σατραπίσκος** (ο) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σατράπης* / *(ἐ)ξατράπης* / *ἐξαιθράπης* < αρχ. περσ. *xšaθra-pā- «προστάτης τής χώρας» (πβ. αρχ. περσ. xšaθra-pāvan- < xšaθra- «κατέχω, αποκτώ» + pāiti «ποιμένας»). Στον ίδιο αρχ. περσ. τύπο ανάγεται και το σανσκρ. kṣatrapa-].

σατραπικός, -ή, -ό [αρχ.] αυταρχικός, δεσποτικός: ~ *νοοτροπία / απόφαση*. Επίσης **σατράπικος, -η, -ο.** **σατραπικά** κ. **σατράπικα** επίρρ.

σατραπισμός (ο) [1848] η ενέργεια ή η συμπεριφορά που ταιριάζει σε σατράπη: *ο ~ τού νέου πρωθυπουργού* ΣΥΝ. αυταρχισμός, δεσποτισμός.

σατυρίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. μόνιμη κατάσταση σεξουαλικής διεγέρσεως στον άνδρα, η ακόρεστη σεξουαλική επιθυμία (πβ. λ. *πριαπισμός, νυμφομανία*).

σατυρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με Σατύρους (βλ. λ. *Σάτυρος*) **2.** ΦΙΛΟΛ. ***σατυρικό δράμα*** είδος τού αρχαιοελληνικού δράματος (μαζί με την τραγωδία και την κωμωδία), στο οποίο τον χορό αποτελούσαν ηθοποιοί μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους και το οποίο είχε σκωπτικό περιεχόμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, σατιρικός, κωμωδία*.

Σάτυρος (ο) {-ου κ. -ύρου | -ων κ. -ύρων, -ους κ. -ύρους} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους τραγοπόδαρους και κερασφόρους ακολούθους τού Διονύσου, που κατοικούσαν στα δάση και χαρακτηρίζονταν από έντονη σεξουαλική δραστηριότητα **2.** (μετωνυμ.) άνθρωπος με τα ζωώδη ένστικτα των Σατύρων, λάγνος, ακόλαστος: ~ *γέρος ασέλγησε σε ανήλικα παιδιά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σατιρικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σάτυρος / Τίτυρος* (δωρ.), αβεβ. ετύμου, λ. που συνδ. με τη λατρεία τού Διονύσου και τής οποίας η αρχική σημ. είναι απροσδιόριστη, πιθ. δάνειο. Ποικίλες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί, εκ των οποίων η κυριότερη είναι η λεγόμενη Ιλλυρική: μέσω μιας ιλλυρ. λ. ο τ. *σάτυρος* ανάγεται σε Ι.Ε. *sē- «σπέρνω» και συνδ. με λατ. sator «σπορέας»].

Σάυλοκ (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) άνθρωπος φιλάργυρος, τοκογλύφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Shylock, χαρακτήρας μοχθηρού τοκογλύφου, που έπλασε ο W. Shakespeare στο έργο του *Ο έμπορος τής Βενετίας (The Merchant of Venice)*].

σαύρα (η) {σαυρών} πολύ μικρό τετράποδο ερπετό με φολιδωτό δέρμα και μακριά ουρά. — (υποκ.) **σαυρούλα** κ. **σαυρίτσα** (η) κ. **σαυράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα που επιβεβαιώνεται από την ποικιλία των Ι.Ε. τ. με αυτή τη σημ. Δεν θεωρείται αποδεκτή η ένταξη τής λ. στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τα *σαῦλος* «θηλυπρεπής, καμαρωτός (στο βάδισμα)», *σαυνίον* «ακόντιο», *σαυκρόν* «αβρός». Έχει προταθεί και η προελλην. αρχή τής λ.].

> **σαύρα - γουστέρα κ.ά.** Η λεξιλογική ποικιλία και ο διαλεκτικός πλούτος τής Ελληνικής φαίνεται από το πλήθος των λέξεων και/ή λεξιλογικών τύπων που χρησιμοποιούνται για ορισμένες σημασίες στα νεοελληνικά ιδιώματα. Ο Μ. Τριανταφυλλίδης αναφέρει (*Άπαντα* 3, 561) ότι για τη **σαύρα** χρησιμοποιούνται οι εξής τύποι: **γουστέρα**, *γκουστέρα, κουστέρα, φουστέρα, αγκουστέρα, γουστερίτσα* (η σταχτιά σαύρα), *κοστερίτσα, γκούστερας* (η πράσινη), *πρασινογουστέρα, γαδαρογουστέρα, αγροστέρα* – **σκουντέρα**, *σκονταρέλα, σκουντερίκι, σκουντερίτσα, σκοτερίτσι* (η μικρή), *σκουταρίκλα, σκουρτσέκλα, κουτιρίτσα, κυτσερίκλα, σκορδανίτσα* – **σαμιαμίθι**, *σαλαμίθι, σαμιαμίδι, σαμιομίδι* – **σαλαμάντρα** – **τσαπεδόνι**, *τσαπιδόνι, τσαρπιδόνα, τσουπιλιαγκέλεφας, χωροσάφρα* (Σαμψούντα) · · (Κεφαλλούντα) **σκορδανίτσα** (η μικρή πράσινη), *σαλμιρίχα, σαλαβρίχα, σαλαβρίχι* (η μικρή μαύρη σαύρα), *σκορδανιτσολόγος* (η μεγάλη πράσινη) – **πρασίνα, ξαφνιστήρα, μολυντήρι**, *κωλοσαυρέα, κωλοσταυρέα, κωλοστραβέα, κωλοσταυρού, κωλοσαρίδα, κωλοσαρήθρα, κωλοσκερά, κωλοσουφράς, κωλοτάνα* – **κουρκάς**. Ας σημειωθεί ότι η λ. *σαύρα* είναι αρχαία (Αισχύλος, Ηρόδοτος), ενώ τα *γουστέρα* και *γουστερίτσα* έχουν σλαβική προέλευση (σλαβ. gušter και gušteritsa). Το *σαμιαμίθι / σαμιαμίδι* είναι μεσαιωνικό (και ίσως σημιτικής καταγωγής), η *σαλαμάντρα* αρχαία (*σαλαμάνδρα* απαντά στον Αριστοτέλη), συνδεδεμένη μάλιστα με την αντίληψη ότι μπορούσε να σβήνει τη φωτιά, το δε **τσαπερδόνα**, που δηλώνει τη ζωηρή νεαρή γυναίκα, ίσως είναι το αρχ. **σαπέρδης**, είδος ψαριού που ως υποκοριστικό *(σαπέρδιον)* χρησιμοποιήθηκε, κατά τον Αθήναιο, ως παρατσούκλι τής εταίρας Φρύνης. Τέλος, το ψάρι **σαυρίδι** δεν φαίνεται να σχετίζεται με το *σαύρα*, αλλά με το αρχ. **σαυρίς, -ίδος**, που δήλωνε είδος ψαριού.

σαυρίδι κ. **σαφρίδι** (το) {σαυριδ-ιού | -ιών} μικρό ψάρι με γκρίζα ράχη και ασημόλευκη κοιλιά. — (υποκ.) **σαυριδάκι** κ. **σαφριδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαυρίδιον* < *σαυρίς, -ίδος* (Λεξικό Σούδας) < αρχ. *σαῦρος / σαύρα*, πιθ. λόγω τού σχήματος τού ψαριού].

σαυροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σαυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαφάρι (το) {άκλ.} **1.** το ομαδικό κυνήγι αγρίων ζώων στην αφρικανική ζούγκλα: *ταξίδι για ~ στην Κένυα* **2.** (μτφ.) η εξόρμηση και το κυνήγι για τον εντοπισμό (κάποιου): *«σε ένα δις υπολογίζονται τα κέρδη από το μεγάλο ~ τής εφορίας για τα παρανόμως εισαχθέντα πολυτελή αυτοκίνητα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. safari < σουαχίλι safari < αραβ. safar «ταξίδι»].

Σ.Α.Φ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Αποφοίτων Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας.

σαφήνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο απόλυτα κατανοητός τρόπος διατύπωσης σκέψεων, ιδεών ή συναισθημάτων είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο: *εξέφρασε τις απόψεις του με ~* || *τα κείμενά του διακρίνονται για τη ~ και τη μεστή τους έκφραση* ΣΥΝ. καθαρότητα, διαύγεια ΑΝΤ. ασάφεια.

σαφηνίζω ρ. μετβ. {σαφήνισ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές ΣΥΝ. διασαφηνίζω, διευκρινίζω, επεξηγώ, ξεκαθαρίζω. **σαφήνιση** (η), **σαφηνιστικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαφηνής* < επίρρ. *σάφα* (βλ. λ. *σαφής*) + παραγ. επίθημα *-ηνής* (< *ἄνος «πρόσωπο, όψη», πβ. *προσ-ηνής*)].

σαφής, -ής, -ές {σαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σαφέστ-ερος, -ατος} **1.** (για λόγο ή νόημα) απολύτως κατανοητός, διατυπωμένος ξεκάθαρα, χωρίς να αφήνει αμφιβολίες: *του δόθηκαν ~ οδηγίες* || *είναι ~ η σχετική διάταξη τού νόμου* || *αυτή η φράση αποτελεί ~ αναφορά στο πρόσωπο τού προέδρου* || *υπήρξε ~ προειδοποίηση για αυστηρή τιμωρία σε περίπτωση επανάληψης των εκτρόπων* || *δεν έχουμε ~ εικόνα τού τι συμβαίνει στις υπό κατάληψη φυλακές* ΣΥΝ. ξεκάθαρος ΑΝΤ. ασαφής· ΦΡ. (α) **κάνω / καθιστώ (κάτι) σαφές** ξεκαθαρίζω, διασαφηνίζω (κάτι): *τους κατέστησε σαφές ότι χωρίς την υποβολή λεπτομερών σχεδίων δεν πρόκειται να τους χρηματοδοτήσει* (β) **γίνομαι σαφής** ξεκαθαρίζω αυτό που εννοώ, γίνομαι κατανοητός: *Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς. Μπορείς να γίνεις πιο σαφής;* || *Αύριο θα γράψουμε διαγώνισμα. Έγινα σαφής;* (γ) **σοφόν το σαφές** βλ. λ. *σοφός* **2.** (γενικότ.) φανερός, που τον διαπιστώνει κανείς εύκολα: *η υγεία του παρουσιάζει ~ βελτίωση* || *είναι ~ τα δείγματα ανάκαμψης τής ελληνικής οικονομίας*. — **σαφώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διασαφηνίζω, επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *σάφα* «προφανώς, ασφαλώς, βεβαίως», μέσω τού τ. *σαφέως* – *σαφῶς* (πβ. *τάχα-ταχέως*) και τού συγκρ. *σαφέστερον*. Το επίρρ. *σάφα* είναι αβεβ. ετύμου. Αβέβαιη θεωρείται η ανάλυση τού *σάφα* σε α΄ συνθ. *σα-* (επιτατ. πρόθεμα) και β΄ συνθ. *-φα* (< *φάος / φῶς*), ενώ εξίσου αμφίβολη παραμένει η σύνδεση με τον τ. *σάος / σῶς* (βλ. λ. *σῶος*), όπως και με το ιων. *σάω* «κοσκινίζω»].

σαφράν κ. **ζαφράν** (το) {άκλ.} η ζαφορά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. safran < μεσν. λατ. safranum < περσ. za'farān].

σαφρίδι (το) → σαυρίδι

σαχ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η απειλή τού βασιλιά από αντίπαλο πιόνι.

[ΕΤΥΜ. < περσ. šāh «βασιλιάς»].
Σαχαλίνη (η) νησί τού ΒΔ. Ειρηνικού Ωκεανού κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Ρωσίας, τής οποίας αποτελεί επαρχία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sakhalin < γλ. Μαντσού Sahalin-Ula «μαύρος ποταμός», όπως αποκαλείται τοπικά ο ρωσικός ποταμός Amur, που εκβάλλει απέναντι από το νησί].
σαχάνι (το) ‣ σαγάνι
Σαχάρα (η) η μεγαλύτερη έρημος τού κόσμου· καταλαμβάνει ολόκληρο σχεδόν το Β. τμήμα τής Αφρικής και αποτελεί το Δ. άκρο τής αφροασιατικής ερημικής ζώνης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sahara < αραβ. ṣaḥrā' «έρημος». θηλ. τού aṣḥar «φαιοκίτρινος»].
σάχης (ο) {σάχηδες} ο βασιλιάς (στην Περσία και στο Αφγανιστάν).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < περσ. šāh «βασιλιάς»· πβ. λ. *σαχ*, *σκάκι*].
σάχλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο σαχλός λόγος: *λέει συνέχεια σάχλες* ΣΥΝ. σαχλαμάρα, ανοησία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
σαχλαμάρα (η) {δύσχρ. σαχλαμαρών} **1.** ο σαχλός, ανόητος λόγος: *άσε τις ~!* **2.** η βλακώδης, ανόητη πράξη: *κάνει σαχλαμάρες*. — (υποκ.) **σαχλαμαρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *σαχλός* + παραγ. επίθημα *-μάρα*, πβ. *χαζο-μάρα*, *κουτα-μάρα*].
σαχλαμάρας (ο) πρόσωπο που λέει ή κάνει σαχλαμάρες ΣΥΝ. σαχλός. Επίσης **σαχλαμαράκιας**.
σαχλαμαρίζω ρ. αμετβ. {σαχλαμάρισα} **1.** λέω ή κάνω σαχλαμάρες **2.** φλυαρώ: *μαζεύονται στο σπίτι της και σαχλαμαρίζουν* || *αντί να δουλεύει, σαχλαμαρίζει στα καφενεία*.
σαχλαμπούχλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σαχλαμάρα.
[ΕΤΥΜ. Εκφραστικός τ., συμφυρμός των *σάχλα* + *μπούχλα* < *μπούρδα*, με την αφομοιωτική επίδρ. τής λ. *σάχλα*].
σαχλαμπούχλας (ο) (λαϊκ.) ο σαχλαμάρας.
σάχλας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-επιτατ.) ο σαχλαμάρας.
σαχλοκούδουνο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ανόητος, ελαφρόμυαλος, με σαχλή συμπεριφορά.
σαχλός, -ή, -ό 1. αυτός που λέει ή κάνει ανοησίες: *~ νεαροί* ΣΥΝ. ανόητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που λέει άνοστα αστεία ΣΥΝ. κρύος **3.** πολύ απλοϊκός, ανούσιος: *~ βιβλίο / ταινία / έργο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *σαχνός* «τρυφερός, αδύναμος» (βλ. λ. *ψαχνό*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *σαφλός* (Ποντ.) < παλαιότ. *σαθλός*, άλλος τ. τού αρχ. *σαθρός*. Καμία από τις δύο απόψεις δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά τη σημασιολ. εξέλιξη].
σαχνισί (το) {σαχνισ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΑΡΧΙΤ. προεξέχον αρχιτεκτονικό στοιχείο τής βορειοελλαδικής παραδοσιακής κατοικίας: *τα χαγιάτια και τα σαχνισιά τής Μακεδονίας*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahnişin].
σαψαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαψάλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σάψαλο (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σάψαλο. — **σαψάλιασμα** (το).
σάψαλο (το) (λαϊκ.) **1.** καθετί ετοιμόρροπο: *αυτό το σπίτι είναι σκέτο ~* **2.** (μτφ.) άνθρωπος εξασθενημένος σωματικά ή υπερήλικος: *όταν τον συνάντησα μετά από πολλά χρόνια, ήταν ένα ~· δεν μπορούσε να περπατήσει και με δυσκολία μιλούσε* ΣΥΝ. ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şapşal «ακατάστατος, κακοντυμένος – οκνηρός»].
σβάρνα (η) {σβαρνών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο που σέρνεται από υποζύγιο και χρησιμεύει στην ισοπέδωση οργωμένου εδάφους ΣΥΝ. βωλοκόπος· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι) σβάρνα*** επισκέπτομαι διαδοχικά, γυρίζω με τη σειρά: *~ τα μαγαζιά / τους δρόμους / τις ταβέρνες* (β) ***παίρνω (κάποιον/κάτι) σβάρνα*** (i) παρασύρω με όχημα, χτυπώ και σέρνω (κάποιον/κάτι) (ii) παίρνω μαζί μου στο πέρασμά μου, παρασύρω: *ένα αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και πήρε σβάρνα τρία άλλα σταθμευμένα* || *ο χείμαρρος πήρε σβάρνα ό,τι βρήκε στο πέρασμά του* (iii) τιμωρώ (κάποιον) μαζί με άλλους για πράξη που δεν έκανε ο ίδιος: *ένας έκανε το λάθος, αλλά η οργή τού διευθυντή τούς πήρε όλους σβάρνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. barna, με ανάπτυξη προθεμ. *σ-*, πβ. *κόνις – σκόνη*, *βῶλος – σβῶλος*].
σβαρνίζω ρ. μετβ. {σβάρνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** θρυμματίζω (χωματένιους βώλους) με σβάρνα: *~ το χωράφι* ΣΥΝ. βωλοκοπώ **2.** ρίχνω (κάποιον) στο έδαφος και τον σέρνω: *του έριξε μια γροθιά και μετά τον σβάρνισε μερικά μέτρα*. Επίσης **σβαρνώ** [μεσν.] {-άς...}. — **σβάρνι(α)σμα** (το).
σβάστικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αγκυλωτός σταυρός (βλ. λ. *αγκυλωτός*), γνωστός κυρ. ως σύμβολο τού ναζιστικού κόμματος, τού γερμανικού χιτλερικού καθεστώτος, καθώς και των νεοναζιστικών οργανώσεων.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Swastika < σανσκρ. svastika < svasti «ευτυχία, ευεξία» (< su- «καλά, ευ-» + asti «είναι»), λόγω τού ότι αυτό το αντικείμενο εθεωρείτο σύμβολο καλής τύχης].
Σ.Β.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος.
Σ.ΒΔ.Ε. (οι) Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικής Ελλάδος.
σβέλτα επίρρ. (λαϊκ.) γρήγορα: *κάνε ~, μην καθυστερείς* || *τέλειωσε το καλούπωμα στα ~* || *δουλειά τώρα, και ~!*
σβελτάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ευελιξία και η ταχύτητα. Επίσης **σβελτοσύνη**.
σβέλτος, -η, -ο αυτός που είναι γρήγορος και ευκίνητος: *δούλευε με ~ κινήσεις* ΑΝΤ. αργοκίνητος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. svelto < δημώδ. λατ. *ex-vellitus < λατ. evulsus, μτχ. τ. τού evellere «εκβάλλω, αφαιρώ, εξαλείφω»].
σβερκιά (η) το χτύπημα με την παλάμη στο σβέρκο: *του έδωσε / έφαγε μια ~, μόλις εμφανίστηκε με καινούργιο κούρεμα*.
σβέρκος (ο) το πίσω μέρος τού λαιμού, ο αυχένας: *μου πιάστηκε / πόνεσε ο ~*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στον σβέρκο (κάποιου)*** επιβάλλομαι (σε κάποιον) με τη βία, εξουσιάζω (κάποιον): *ο τύραννος κάθισε στον σβέρκο τού λαού* (β) ***ψωνίζω από σβέρκο*** εξαπατώμαι ή αποτυγχάνω. Επίσης **σβέρκο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. zverk].
σβερκώνω ρ. μετβ. {σβέρκωσα} (λαϊκ.-οικ.) αρπάζω απότομα (κάποιον) από τον σβέρκο.
σβέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) η κατάσβεση, το σβήσιμο: *η ~ τής φωτιάς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σβέσις* < *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].
σβεστήρας (ο) συσκευή με την οποία σβήνουμε τη φωτιά· πυροσβεστήρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σβεστήρ, -ῆρος* < αρχ. *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].
σβεστός, -ή, -όν (λόγ.) σβηστός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].
σβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσβησα, σβήσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να πάψει να καίει ή να καίγεται: *μονάδες τής Πυροσβεστικής και τού Στρατού έσβησαν τη μεγάλη πυρκαγιά* || *~ το τσιγάρο στο τασάκι* || *~ το κερί* ΑΝΤ. ανάβω **2.** σταματώ τη λειτουργία: *~ το (ηλεκτρικό) φως / την τηλεόραση / το ραδιόφωνο / τη μηχανή τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. κλείνω **3.** διαγράφω (κάτι γραμμένο): *ο καθηγητής έσβησε τις λέξεις από τον πίνακα* || *ο μπακάλης έσβησε τα βερεσέδια*· ΦΡ. ***σβήνω την κλήση / το πρόστιμο*** ακυρώνω την ισχύ κλήσεως / προστίμου από την Τροχαία **4.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να μην υπάρχει πια, να ξεχαστεί, εξαλείφω: *έσβησε την προσβολή / τη ντροπή με αίμα* || *έσβησαν τα παλιά και ξεκίνησαν μια νέα ζωή* || *τίποτε δεν έσβησε τη φήμη του* || *το κείμενο αυτό επιχειρεί να σβήσει τη μνήμη, την ιστορία, τους αγώνες, τον βιωμένο χρόνο των ανθρώπων*· ΦΡ. (α) ***σβήσ' τα όλα!*** ξέχασέ τα! (β) ***σβήνω (κάτι) από τη μνήμη*** κάνω (κάτι) να ξεχαστεί: *«ο θρίαμβος στο τοπικό ντέρμπι έσβησε από τις μνήμες των φιλάθλων τις πρόσφατες αποτυχίες»* (εφημ.) (γ) (μτφ.) ***σβήνω (κάποιον / κάτι) από τον χάρτη*** βλ. λ. *χάρτης* **5.** (μτφ.) επιτυγχάνω συντριπτική νίκη εναντίον (κάποιου) ή τον εξουδετερώνω πλήρως: *στον αγώνα ο αμυντικός είχε σβήσει τον αντίπαλο επιθετικό* **6.** μειώνω την ένταση, καταπραΰνω: *~ τη δίψα μου με νερό* || *δεν βρίσκει γιατρικό να σβήσει τον πόνο του* **7.** (α) (για ασβέστη ή ατσάλι) λειώνω στο νερό: *έσβησε το πυρωμένο μέταλλο στο νερό* (β) προσθέτω στο (φαγητό) υγρό (νερό, κρασί κ.λπ.), προτού το κατεβάσω από τη φωτιά: *σβήνουμε τα υλικά με λίγο κρασί* ♦ (αμετβ.) **8.** παύω να καίω: *η φωτιά έσβησε* || *φυσάει και το κερί μου σβήνει* **9.** παύω να λειτουργώ: *κάτι έχει η μηχανή (τού αυτοκινήτου) και συνεχώς σβήνει* || *η οθόνη τού υπολογιστή σβήνει από μόνη της* **10.** εξαφανίζομαι, χάνομαι: *με την επέλαση τού τεχνολογικού πολιτισμού σβήνουν σιγά-σιγά οι παραδόσεις μας* || *με τα χρόνια έσβησε ο νεανικός τους έρωτας* || *αν και πέρασαν τόσα χρόνια, δεν έσβησε μέσα του ο νεανικός ενθουσιασμός τού δασκάλου* **11.** λιποθυμώ: *~, δώστε μου λίγο νερό!* **12.** πεθαίνω: *έσβησε τα χαράματα ήσυχα στο κρεβάτι του*· ΦΡ. ***σβήνει / σώνεται το καντήλι (κάποιου)*** (κάποιος) πεθαίνει: *«η ζωή εδώ τελειώνει, σβήνει το καντήλι μου»* (λαϊκ. τραγ.). — **σβήσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Από τον νεότ. αόρ. *ἔσβησα* (αντί των αρχαιοτ. *ἔσβεσα* και *ἔσβην*) τού αρχ. *σβέννυμι* (πβ. κ. *σαπίζω* < *ἐ-σάπ-ησαν*, α' πρόσ. *ἐ-σάπ-ην*, αόρ. β' τού αρχ. *σήπομαι*). Το αρχ. *σβέννυμι* < **σβέσ-νυ-μι* (πβ. αόρ. *ἔ-σβεσ(σ)-α*, αρχαιότ.) < Ι.Ε. *(z)gʷes- «εξαλείφω, σβήνω», πβ. σανσκρ. jāsayati «εξολοθρεύω» κ.ά. Ομόρρ. *ἄ-σβεσ-τος*, *σβέσ-ις (-η)*. Δυσερμήνευτο παραμένει το αρχικό σ- τού τ. *σβέννυμι*].

> **σβήνω ή σβύνω;** Ο τύπος τού ενεστώτα *σβήνω*, επειδή προήλθε από τον αόριστο **έσβησα** (στον οποίο μεταπλάστηκε ο αρχικός αόριστος *ἔσβεσα* από αναλογική επίδραση τού γ' πληθ. *ἔσβησαν*: *ἔσβ-ην, -ης, -η, -ημεν, -ητε, ἔσβ-ησαν*), γράφεται κανονικά με *-η-*: **σβήνω**. Η παλαιότερη γραφή τού ρήματος με *-υ-* προϋποθέτει εντελώς εσφαλμένως ότι ο ενεστώτας παράγεται απευθείας από το σβεννύω, τον μόνο τύπο που έχει *-υ-*! Η γραφή αυτή τής λέξης ξεκίνησε πιθανότατα από το *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* (1835) τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, σε μία περίοδο όπου η γλωσσική επιστήμη ήταν άγνωστη στην Ελλάδα.

σβησιματιά (η) το σημάδι που μένει στο χαρτί μετά το σβήσιμο.
σβήσιμο (το) → σβήνω
σβηστήρι (το) {σβηστηρ-ιού | -ιών} η γομμολάστιχα. Επίσης **σβήστρα** κ. **σβηστήρα** (η) κ. **σβηστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σβησ-* (τού ρ. *σβήνω*, πβ. αόρ. *έ-σβησ-α*) + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. *καθε-τήρας*, *καυσ-τήρας*, *σω-τήρας*].
σβηστός, -ή, -ό 1. σβησμένος: *οδηγεί με ~ τα φώτα* || *έχει ~ τη μηχανή* ΑΝΤ. αναμμένος **2.** (μτφ.) εξασθενημένος: *~ φωνή / ματιά*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σβεστός* (κατά τον νεότ. αόρ. *έσβησα*) < αρχ. *σβέννυμι* < **σβέσ-νυ-μι* (βλ. λ. *σβήνω*)].
σβίγκος (ο) γλύκυσμα με μορφή σφαιριδίων από αλεύρι και αβγά, που έχουν τηγανιστεί σε λάδι ή βούτυρο.
[ΕΤΥΜ. < μέσ. γερμ. swinge].
Σ.Β.Ι.Ε. (οι) Σχολές Βοηθών Ιατρικών Επαγγελμάτων.
σβολιάζω ρ. ‣ σβωλιάζω
σβόλιασμα (το) ‣ σβωλιάζω
σβόλος (ο) ‣ σβώλος
σβουνιά (η) (λαϊκ.) η κοπριά τού βοδιού και άλλων μεγάλων ζώων.
[ΕΤΥΜ. < *βουνιά* < **βοωνία* < μτγν. *βοών, -ῶνος* «βουστάσιο» < αρχ. *βοῦς* «βόδι». Το σ- (*σβουνιά*) από τον πληθυντικό: *τις βουνιές* > *οι σβουνιές* > *η σβουνιά*].
σβούρα (η) {δύσχρ. σβουρών} **1.** κωνικό αντικείμενο από ξύλο, μέ-

ταλλο ή πλαστικό, με το οποίο παίζουν τα παιδιά στηρίζοντάς το όρθιο στο έδαφος και κάνοντάς το να περιστρέφεται ή (παλαιότ.) εκσφενδονίζοντάς το από ψηλά προς το έδαφος, αφού προηγουμένως είχε τυλιχθεί με κορδόνι (το «κορδονέτο»), το οποίο εκτυλισσόμενο του παρείχε τη δυνατότητα να περιστρέφεται· ΦΡ. (για πρόσ.) **γυρίζω σαν (τη) σβούρα** βλ. λ. γυρίζω **2.** (μτφ.) άτομο σβέλτο, ευκίνητο: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~, στιγμή δεν σταματά.* — (υποκ.) **σβουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. από τον θόρυβο που παράγει η *σβούρα* όταν γυρίζει].

σβουράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή σβούρα: *παίζουμε ~*; **2.** (ειδικότ.) ηλεκτροκίνητος περιστρεφόμενος δίσκος, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μωσαϊκών ή άλλων επιφανειών.

σβουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {σβούρ-ισα κ. -ιξα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) περιστρέφομαι σαν τη σβούρα ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.-λαϊκ.) χαστουκίζω: *του σβούριξε μια και είδε τον ουρανό σφοντύλι.* — **σβούρισμα** (το).

σβουριχτός, -ή, -ό 1. αυτός που περιστρέφεται **2. σβουριχτή** (η) το χαστούκι ή η σφαλιάρα: *έφαγε μια ~.*

σβύνω ρ. ▸ σβήνω

σβωλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σβώλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε σβώλους ♦ **2.** (αμετβ.) σχηματίζω σβώλους: *σβώλιασε η φάβα / ο πουρές.* — **σβώλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σβώλος* (βλ.λ.)].

σβώλος (ο) μικρή (συνήθ. στρογγυλή) μάζα από χώμα ή από άλλη ύλη: *το μείγμα έκανε σβώλους* ΣΥΝ. βώλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βώλος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < *βώλος*· το σ- από συνεκφορές στον πληθυντικό: *τους βώλους > οι σβώλοι > ο σβώλος* (πβ. *σβουνιά – βουνιά*), ή και από ενικό: *ένας βώλος.* Η γραφή *βόλος* (με -ο-) δεν δικαιολογείται, αφού η λ. από το αρχ. *βῶλος*].

σγουραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σγούρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σγουρό: *~ τα μαλλιά* ΣΥΝ. κατσαρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σγουρός: *πώς σγούρυναν έτσι τα μαλλιά του;* Επίσης **σγουρώνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

σγουρομάλλης, -α, -ικο 1. αυτός που έχει σγουρά μαλλιά ΣΥΝ. κατσαρομάλλης **2.** (ειρων.) φαλακρός. Επίσης **σγουρόμαλλος, -η, -ο.**

σγουρός, -ή, -ό 1. κατσαρός, βοστρυχωτός: *~ μαλλιά / γένια* **2.** (συνεκδ.) σγουρομάλλης **3.** (για φύλλωμα) φουντωτός: *~ βασιλικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, ίσως < σ- προθεμ. (πβ. κ. *βώλος σβώλος*) + αρχ. *γυρός* (βλ. λ. *γῦρος*). Κατ' άλλη άποψη, *σγουρός* < **σβουρός* (< *σβούρα*), που αποσπάστηκε από σύνθ. τού τ. *σβουρόμαλλος*].

σγουρώνω ρ. → σγουραίνω

Σ.Δ.Α. (η) Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών.

Σ.Δ.Ο. (το) Συντονιστικό Διυπουργικό Όργανο.

Σ.Δ.Ο.Ε. (το) Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος.

Σ.Δ.Υ.Λ.Σ. (η) Σχολή Δοκίμων Υπαξιωματικών Λιμενικού Σώματος.

σε[1] κ. **σ'** (πριν από φωνήεν) πρόθ.· με το οριστικό άρθρο σχηματίζει μία λέξη: **στού, στής, στον, στην, στο, στα, στων, στους, στις**· δηλώνει: **1.** τόπο: προορισμό / τέρμα κίνησης (+αιτ.) ή θέση στον χώρο ή τη θέση όπου συμβαίνει κάτι (+αιτ.)· ειδικότ. δηλώνει: (α) κίνηση μέσα, προς το εσωτερικό χώρου ή θέση μέσα σε εσωτερικό χώρο: *μπαίνω στο δωμάτιο* || *έμεινε στο σπίτι για να διαβάσει* (β) ανάμεσα: *έψαξε μέσα ~ χίλια άλλα για να το βρει* || *είμαι μέσα ~ τόσο κόσμο κι όμως συνεχίζω να νιώθω μοναξιά* (γ) γύρω από: *κάθισε όλη η οικογένεια στο τραπέζι και άρχισε να τρώει* || *είχε μια αλυσίδα στον λαιμό της* (δ) απέναντι / μπροστά: *δεν παρουσιάστηκε στο δικαστήριο* || *το ρολόι του γυάλιζε στον ήλιο* (ε) κοντά (σε κάποιον/κάτι): *θα γυρίσει πάλι ~ μένα* || *έχει ένα δέντρο στην πόρτα του* (στ) επάνω: *έπεσε στο κρεβάτι κατάκοπος* || *στο νερό επιπλέει ένα κούτσουρο* (ζ) (+γεν.) για δήλωση τόπου (σπίτι, μαγαζί, γραφείο κ.λπ.): *πάω στού Κώστα* || *είμαστε στων Πετροπουλαίων, θες να 'ρθεις κι εσύ από 'δώ;* **2.** προσδιορισμό χρονικού σημείου ή διαστήματος (κατά το οποίο γίνεται κάτι ή μετά το οποίο γίνεται κάτι) (+αιτ., +επίρρ.): *θα βρεθούμε στις έξι* || *στα νιάτα του ήταν όμορφος άντρας* || *στο άκουσμα τής δυσάρεστης είδησης, έπεσε λιπόθυμη* || *~ πέντε λεπτά φτάνουμε στο χωριό* || *~ λίγο θα είμαστε εκεί* || *ο παππούς του σκοτώθηκε στον ελληνοαλβανικό πόλεμο* **3.** κατάσταση (+αιτ.): *ζει ~ μεγάλη δυστυχία* || *πέρασε τη ζωή του ~ μεγάλη φτώχια*· ΦΡ. (α) **στα όπα-όπα (έχω κάποιον)** μεταχειρίζομαι κάποιον πολύ καλά, του φέρομαι άψογα: *την είχε ~, δεν της έλειπε τίποτα* (β) **πέφτω στα μαλακά** καταφέρνω ώστε να μην τιμωρηθώ βαριά για παράπτωμα το οποίο έχω κάνει: *έπεσε στα μαλακά· του έκαναν έγγραφη επίπληξη, ενώ μπορούσαν να τον απολύσουν!* **4.** τρόπο (+αιτ., +τα +επίρρ.): *στοιχηθείτε ~ πεντάδες* || *πήρε το αστείο τους στα σοβαρά και παρεξηγήθηκε* || *είπε κάτι στ' αστεία κι εσύ αμέσως το 'χαψες;* || *ήπιε τον καφέ του στα όρθια και έφυγε βιαστικά* || *έλα να φάμε κάτι στα γρήγορα και μετά φεύγεις* || *της έδωσε ένα φιλί στα πεταχτά*· ΦΡ. (α) **στο πόδι** πρόχειρα: *είναι ένα κείμενο γραμμένο ~* (β) **στα ίσια** χωρίς περιστροφές, ευθέως: *μίλα μου ~ και μην πας να μου κρύψεις την αλήθεια!* **5.** αναφορά (+αιτ.): *είναι πρώτος στα γράμματα* || *είναι πολύ δυνατός ~ αριθμητική* **6.** αποτέλεσμα (+αιτ.): *προήχθη ~ εφέτη* || *με το ραβδάκι της τον μεταμόρφωσε ~ βάτραχο*· ΦΡ. **σε καλό μου! / σε καλό να μου βγει!** ευχή για να υπάρξει ευχάριστη εξέλιξη, συνήθ. ύστερα από μία ενέργεια υπερβολική: *τόσο που έφαγες σήμερα ~ καλό να σου βγει!* || *~ καλό μου τόσο γέλιο που έκανα απόψε!* **7.** αιτία (+αιτ.): *ψόφησα στην κούραση!* **8.** σκοπό (+αιτ.): *τον έχω καλέσει ~ τραπέζι* || *πρόσκληση ~ γεύμα* **9.** μέσο ή όργανο (+αιτ.): *πλήρωσε ~ δολάρια* || *τον έσπασαν στο ξύλο*· ΦΡ. **έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με κάποιον** παίζω ξύλο με κάποιον ύστερα από λογομαχία: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος πιάστηκαν στα χέρια και είδαμε και πάθαμε να τους χωρίσουμε!* **10.** αναλογία / ποσοστό (+αριθμητ.): *ένας στους τρεις υποψηφίους περνάει στο πανεπιστήμιο* **11.** συμφωνία (+αιτ.): *ο στίχος είναι γραμμένος ~ δακτυλικό εξάμετρο* **12.** ποιητικό αίτιο (+αιτ.) με τα σε -τος ρηματικά επίθετα: *ο Γιάννης είναι αγαπητός ~ όλους* **13.** ποσό / υπολογισμό κατά προσέγγιση (+αριθμητ.): *υπολογίζω τους θεατές ~ 20.000* **14.** επίκληση, όρκο (+αιτ.): *στην πίστη σου, πες μου την αλήθεια!* || *στον θεό που πιστεύεις, σταμάτα να με βασανίζεις!* || *σου ορκίζομαι στα παιδιά μου, δεν το έκανα εγώ!* **15.** τη στάση που κρατά κάποιος απέναντι σε κάποιον/κάτι (+αιτ.): *ο λαός αντιστάθηκε στη ναζιστική βία.* (Βλ. λ. *πρόθεση.* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εἰς* (βλ.λ.), με αποβολή τού αρχικού άτονου *εἰ-* [i] και ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -ε, από συνεκφορές όπως: *εἰς ἐμέ(να) > σ' ἐμένα > σε μένα*].

σε[2] αντων. → εσύ

Σ.Ε. (η) Συντονιστική Επιτροπή.

σέα (τα) (λαϊκ.) τα πράγματα, όλα όσα ανήκουν (σε κάποιον): *μάζεψα τα ~ μου κι έφυγα* || *«τα σέα μου, τα μέα μου και βουρ για το τσαρδί μου»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. πληθ. τού *σέ(γ)ι* < τουρκ. şey «πράγμα» ή απευθείας από τουρκ. esya «τα έπιπλα, τα πράγματα, οι αποσκευές» (με ευφωνική αντιμετάθεση). Αναλογικά προς τον τ. *σέα* πλάστηκε ο τ. *μέα* με τον χαρακτηριστικό φθόγγο τού α' προσώπου τής αντωνυμίας *(μου)* από φρ. *τα σέα μου* ▸ *τα μέα μου.* Απίθανη η παραγωγή από μτγν. λατ. mea «τα δικά μου»].

Σ.Ε.Α. (ο) **1.** Σύνδεσμος Εφέδρων Αξιωματικών **2.** Σύλλογος Ελλήνων Αρχιτεκτόνων **3.** Σταθμός Εξυπηρέτησης Αυτοκινητών.

Σ.Ε.Α.Π. (η) Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Πεζικού.

Σ.Ε.Β. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών.

Σ.Ε.Β.Α. (ο) Σύλλογος Εκδοτών Βιβλιοπωλών Αθηνών.

σέβας (το) {χωρ. γεν. εν. κ. πληθ., πληθ. σέβη (τα)} (λόγ.) ο σεβασμός· ΦΡ. **τα σέβη μου** (i) χαίρετε (μορφή χαιρετισμού με τον οποίο δηλώνεται σεβασμός προς ανώτερο συνήθ. αξιωματούχο, πρόσωπο με υψηλή θέση και γενικώς σεβάσμια πρόσωπα): *~, κύριε Πρόεδρε / Στρατηγέ* (ii) χαιρετίσματα (με παράλληλη συνδήλωση σεβασμού): *~ στην κυρία / στη σύζυγό σας / στον καθηγητή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σέβομαι* (βλ.λ.)].

σεβάσματα (τα) τα σέβη· εύχρ. στη ΦΡ. **τα σεβάσματά μου** χαιρετισμός προς πρόσωπο που περιβάλλουμε με σεβασμό: *~ στον πατέρα σου* ΣΥΝ. τα σέβη μου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

σεβάσμιος, -α, -ο [μτγν.] άξιος σεβασμού: *~ γέροντας* ΣΥΝ. αξιοσέβαστος, σεβαστός, σεπτός.

Σεβασμιότατος (ο) [μτγν.] {Σεβασμιοτάτ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

σεβασμιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου: *απευθυνόμενοι προς την Υμετέρα ~...* **2.** η ιδιότητα τού σεβάσμιου.

σεβασμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκτίμηση που αισθάνεται κάποιος για άλλον, η τιμή που του αποδίδει: *τρέφει / δείχνει ~ προς τους γονείς / τους καθηγητές του* || *συγκρατήθηκε και δεν είπε τίποτα από ~ προς το πρόσωπο τού θείου του* || *ο ~ μου προς το πρόσωπό του είναι μεγάλος* || *βαθύς / ψεύτικος / υποκριτικός / απόλυτος ~* ΑΝΤ. ασέβεια· ΦΡ. **με σεβασμό** φράση με την οποία κλείνουμε επιστολή που απευθύνουμε προς σεβάσμιο πρόσωπο (ανώτερο ή γεροντότερο) **2.** η φροντίδα για κάτι, ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται, να μην προσβάλλεται: *ο ~ στους θεσμούς / στους νόμους / στη δημοκρατία / στις παραδόσεις / στην αλήθεια / προς τη φύση* || *~ στα ανθρώπινα δικαιώματα* || *~ στις μειονότητες* **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος συμπεριφοράς που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας, τής προσωπικότητας, τής ιδιαιτερότητας κ.λπ. τού άλλου: *άκουσε τα αιτήματά τους με ~* || *η πολιτική μας σχεδιάζεται με ~ προς τον πολίτη* || *τα προϊόντα μας παράγονται με ~ στον καταναλωτή* || *ο ~ προς τον πελάτη είναι αρχή τής εταιρείας μας* ΑΝΤ. ασέβεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

Σεβάστεια (η) πόλη τής Α. Μικράς Ασίας στις όχθες τού Άλυος ποταμού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο. Η αρχ. *Κάβειρα* τον 3ο αι. μ.Χ. μετονομάστηκε σε *Σεβάστεια* προς τιμήν τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού (λατ. Augustus «σεβαστός»). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Sivas προήλθε από την Ελληνική].

Σεβαστή (η) γυναικείο όνομα.

σεβάστηκα ρ. → σέβομαι

Σεβαστιανή (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Σεβαστιανός (ο) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., απόδ. τού λατ. Augusti(i)anus, προσωνυμία των κατοίκων ρωμαϊκών πόλεων, που έφεραν το όνομα Augusta «σεβαστή» (> *Αυγούστα*)].

σεβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό. — **σεβαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Σεβαστός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. *Σεβαστιανός*].

σεβαστός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) σεβάσμιος: *ο ~ δάσκαλος / ιερέας* || (ειδικότ. σε προσφωνήσεις) *Σεβαστοί μου γονείς...* **2.** (για πράγμ.) άξιος σεβασμού: *είναι σεβαστά και τα επιχειρήματα τής άλλης πλευράς* || *οι απόψεις τού καθενός είναι σεβαστές* **3.** σημαντικός (ποσοτικά ή ποιοτικά): *κατέβαλε ένα ~ ποσό* || *έχει ένα ~ εισόδημα* ΣΥΝ. υπολογίσιμος, αξιόλογος ΑΝΤ. αμελητέος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

Σεβαστούπολη (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στο ΝΔ. άκρο τής Χερσονήσου τής Κριμαίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Sevastopol < ελλην. *σεβαστός* + *πόλη*. Η πόλη ιδρύθηκε από τους Ρώσους το 1784 μετά την προσάρτηση τής Κριμαίας, για να δεσπόζει στην περιοχή].

Σ.Ε.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Εκδοτών Βόρειας Ελλάδας.

Σεβίλλη (η) πόλη τής ΝΔ. Ισπανίας. — **Σεβιλλιανός** (ο), **Σεβιλλιάνα** (η), **σεβιλλιάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Seville < ισπ. Sevilla < φοιν. sefela «κοιλάδα»].

σεβιότ (το) {άκλ.} **1.** μαλλί αγγλικής προελεύσεως, που αποτελείται από μακριές, λείες και απαλές τρίχες προβάτου **2.** νήμα ή ύφασμα κατασκευασμένο από το μαλλί αυτό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cheviotte < αγγλ. cheviot, από τους λόφους Cheviot, που βρίσκονται μεταξύ Αγγλίας και Σκωτίας].

σεβνταλής (ο) {σεβνταλήδες}, **σεβνταλού** (η) {σεβνταλούδες} (λαϊκ.) ο σφοδρά ερωτευμένος, πρόσωπο που έχει σεβντά, ερωτικό καημό. — **σεβνταλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sevdalı < sevda].

σεβντάς (ο) {σεβντάδες} (λαϊκ.) η ερωτική λαχτάρα, ο ερωτικός καημός: *έχει μέσα του ~ για μια μελαχρινή* || *«έχω ~, έχω καημό, έχω μεγάλο πόνο»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sevda].

σέβομαι ρ. μετβ. αποθ. {σεβάστηκα} **1.** (για πρόσ.) τρέφω εκτίμηση για (κάποιον) τιμή: *τα παιδιά πρέπει να σέβονται τους γονείς τους / τους μεγαλυτέρους* || *εγώ ~ τον εαυτό μου και δεν κάνω πράγματα που τον μειώνουν* **2.** φροντίζω για (κάτι), ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται: *~ τους κανόνες τού παιχνιδιού / τα έθιμα τού τόπου μου / τους νόμους / τα ανθρώπινα δικαιώματα* ΣΥΝ. τηρώ, εφαρμόζω **3.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας τού άλλου: *οι γονείς πρέπει να σέβονται την ανάγκη τού παιδιού για παιχνίδι* || *σεβάσου την κούραση τού άλλου και μη φωνάζεις μεσημεριάτικα!* || *~ τις πεποιθήσεις σου και γι' αυτό δεν θα σε πιέσω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tjeg^{w}- «φεύγω τρομαγμένος μακριά από κάτι, αποσύρομαι, στρέφω τα νώτα έντρομος» (με συριστικοποίηση τού συμπλέγματος *tj- > *ss- > s- και αντιπροσώπευση τού χειλοϋπερωικού *-g^{w}- ως -*β*- προ τού -ο-), πβ. σανσκρ. tyájati «εγκαταλείπω», tyaktar- «θεοσεβής» κ.ά. Ομόρρ. *σέβ-ας, σεπ-τός, σεμ-νός* (< *σεβ-νός < σέβας), *σοβ-αρός* κ.ά. Παράγ. *σεβ-άζομαι, σεβασ-μός, σεβασ-τός, εὐ-σεβής* κ.ά. Το ρ. *σέβομαι* θα είχε προφανώς αρχική σημ. «στρέφω το πρόσωπό μου από δέος, από ιερό τρόμο» και στη συνέχεια, με συμπλήρωμα σε αιτ. πτώση, δήλωσε την απόδοση ευλαβικού φόβου (ως θρησκ. όρ.) και τιμής].

σεβρό (το) {άκλ.} λεπτό και μαλακό δέρμα κατσικιού, το οποίο υφίσταται κατεργασία για την κατασκευή δερμάτινων ειδών (παπουτσιών, γαντιών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chevreau, υποκ. τού chèvre «κατσίκι, γίδα» < λατ. capra «γίδα» (θηλ. τού caper, -pri «τράγος»)].

σέγα (η) {δύσχρ. σεγών} πριόνι χειρός με πολύ μικρού πλάτους λάμα, η οποία αντικαθίσταται με άλλες διαφορετικού πάχους ανάλογα με την ξυλοκοπτική εργασία: *ηλεκτρική ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sega < ρ. segare «πριονίζω» < λατ. secāre «τέμνω, διανοίγω»].

Σ.Ε.Γ.Α.Σ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων.

σεγάτσα κ. **σιγάτσα** (η) {δύσχρ. σεγατσών} χειροκίνητο ξυλουργικό πριόνι με λάμα σε τραπεζοειδές σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. segaccio, υποκ. τού sega «πριόνι», βλ. λ. *σέγα*].

σεγκόντο (το) → σεκόντο

σεγκούνα (η) → σιγκούνα

σεγόντο (το) → σεκόντο

Σ.Ε.Δ.Ο. (η) Συνδικαλιστική Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων.

Σ.Ε.Δ.Π.Φ.Σ. (ο) Σύλλογος Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής.

Σ.Ε.Ε. (το) **1.** Συμβούλιο Εξωτερικού Εμπορίου **2.** Συμβούλιο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών.

σεζλόνγκ (η) {άκλ.} καλοκαιρινή πολυθρόνα που η ράχη της έχει ρυθμιζόμενη κλίση και επιτρέπει να ξαπλώνουμε· συνήθ. τοποθετείται σε ανοιχτό χώρο (βεράντες, κήπους, καταστρώματα πλοίων, παραλίες): *στο κατάστρωμα τού πλοίου υπήρχαν αρκετές ~ για τους τουρίστες* ΣΥΝ. ξαπλώστρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaise longue < chaise «καρέκλα» + longue, θηλ. τού επιθ. long «μακρύς»].

σεζόν (η) {άκλ.} η χρονική περίοδος κατά την οποία αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: *θερινή / τουριστική / θεατρική ~* || *~ των διακοπών* || *στη μέση τής ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saison < λατ. satio, -ōnis «σπορά, εποχή σποράς» < ρ. serere «σπέρνω, φυτεύω» (μτχ. satus)].

Σ.Ε.Η. (το) Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών.

Σ.Εθ.Α. (η) Σχολή Εθνικής Άμυνας.

σειέμαι ρ. ▸ σείω

σέικ (το) {άκλ.} μοντέρνος χορός με ελεύθερες χορευτικές κινήσεις τού κορμού και των άκρων στον ρυθμό τής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shake «κουνώ, σείω»].

σέικερ (το) {άκλ.} ελλην. *αναμικτήρας*· σκεύος στο οποίο αναμειγνύουμε ποτά κουνώντας το για λίγη ώρα: *ο μπάρμαν έφτειαξε ένα κοκτέιλ ποτών στο ~* || *φτειάχνω φραπέ στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shaker < shake «κουνώ, σείω»].

σειληνικός, -ή, -ό → σιληνικός

Σειληνός (ο) → Σιληνός

σεινάμενος, -η, -ο αυτός που σείεται, κουνιέται· μόνο στη ΦΡ. **σεινάμενος-κουνάμενος** βλ. λ. *κουνάμενος*.
[ΕΤΥΜ. < *σείω* / (λαϊκ.) *σείεμαι* + -*νάμενος* κατά το συνώνυμο *κουνάμενος* (< *κουνώ* + παραγ. επίθημα -*άμενος*, βλ.λ.)].

σειρά (η) **1.** η ακολουθία, η αλληλοδιαδοχή ομοειδών προσώπων ή πραγμάτων στην ίδια γραμμή: *στην πρώτη ~ καθισμάτων κάθισαν οι επίσημοι* || *ο στρατηγός επιθεώρησε τις ~ των στρατιωτών* || *~ από δέντρα*· ΦΡ. (α) **μπαίνω στη σειρά** (i) στέκομαι πίσω από άλλους περιμένοντας (κάτι): *~, για να πληρώσω τους λογαριασμούς* (ii) κατατάσσομαι κατά στοίχους, σε ζυγούς: *οι στρατιώτες μπήκαν στη σειρά για την παρέλαση* ΣΥΝ. στοιχίζομαι (β) **στη σειρά** ο ένας πίσω από τον άλλον: *είχαν τοποθετηθεί δέκα καρέκλες ~* (γ) **τής σειράς** (i) χαμηλής ποιότητας: *βιβλία / ρούχα ~* (ii) για κάτι κοινότοπο, συνηθισμένο: *σίριαλ ~* **2.** (συνεκδ.) (α) στίχος λέξεων χειρογράφου ή τυπωμένου κειμένου: *το θέμα διατυπώνεται στην τρίτη ~ τού ποιήματος* (β) η γραμμή σε σελίδα: *η σελίδα έχει 29 ~* **3.** σύνολο πραγμάτων ή εκδηλώσεων που εμφανίζονται ή παρουσιάζονται διαδοχικά και σχετίζονται μεταξύ τους, αναφέρονται στο ίδιο θέμα κ.λπ.: *μόλις κυκλοφόρησε η νέα ~ γραμματοσήμων* || *παρακολουθεί ~ μαθημάτων λογοτεχνικής μετάφρασης* || *ο υπουργός απάντησε σε ~ ερωτήσεων των δημοσιογράφων* || *δημοσιεύτηκε ~ άρθρων στις εφημερίδες για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || *~ απεργιακών κινητοποιήσεων παρέλυσε τους κεντρικούς δρόμους τής Αθήνας* || *κυκλοφορούν σειρές ιστορίας, βιογραφιών, θρησκειών, ανθρωπιστικών επιστημών* || *μια νέα ~ μέτρων έρχεται να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα για την επίλυση τού κυκλοφοριακού προβλήματος τής Αθήνας*· ΦΡ. **τηλεοπτική σειρά / σειρά συνεχείας / συνεχιζόμενη σειρά** το σύνολο επεισοδίων τηλεοπτικού έργου, που χαρακτηρίζονται από αφηγηματική ενότητα και προβάλλονται σε συνέχειες: *ετοιμάζονται οι ~ που θα προβληθούν τον χειμώνα* || *μια φιλόδοξη ~ βασισμένη στο έργο γνωστού συγγραφέα* ΣΥΝ. σίριαλ ● **4.** η κατάταξη, η ταξινόμηση: *έγραψε τα ονόματα κατ' αλφαβητική ~* || *η έκθεση των γεγονότων γίνεται με χρονολογική ~* || *προάγονται κατά ~ αρχαιότητας* || *οι αιτήσεις γίνονται δεκτές κατά ~ προτεραιότητας*· ΦΡ. (α) **παίρνω σειρά** βλ. λ. *παίρνω* (β) **κατά σειρά(ν)** (*κατὰ σειράν*, λατ. in stirpes, Ιουστιν. Κώδ. 6. 4. 4) σύμφωνα με ορισμένη κατάταξη, με ιεραρχημένη ακολουθία: *ήταν ο πρώτος ~ αγώνας τής ομάδας* **5.** η θέση που καταλαμβάνει κανείς σε μια ακολουθία: *ήρθε / είναι η ~ του, για να μιλήσει / να τραγουδήσει* || *~ έχει τώρα ο κ. Γεωργίου* || *όλοι με τη ~ τους*· ΦΡ. (α) **με τη σειρά** σύμφωνα με τη θέση που έχει κανείς σε μια ακολουθία: *Μη βιάζεστε! Όλοι θα πάρετε ~* (β) **εκτός σειράς** ανεξάρτητα από τη θέση κάποιου σε μια διάταξη: *δεν μπορείς να μιλήσεις ~* (γ) **σειρά σου και σειρά μου** για πράξη που γίνεται με αφορμή κάποια άλλη η οποία προηγήθηκε και στην οποία πρέπει να αντιδράσει ή να την ανταποδώσει κάποιος: *εσύ μίλησες και σε άκουσα· τώρα θα με ακούσεις κι εσύ· ~* **6.** η κοινωνική θέση (καταγωγή, τάξη): *παντρεύτηκε μια κοπέλα τής ~ του* || *κάνει παρέα και με άτομα που δεν είναι τής ~ του*· ΦΡ. **έχει τη σειρά του** έχει τακτοποιηθεί οικονομικά, έχει καλή κοινωνική θέση **7.** η τάξη, το να ξέρει κανείς τι προηγείται και τι ακολουθεί: *έβαλε τη ζωή του σε μια ~*· ΦΡ. (α) **βάζω (κάτι) στη σειρά** τακτοποιώ (κάτι), διευθετώ: *έβαλε στη σειρά τα βιβλία του* (β) **βγαίνω από τη σειρά μου** βγαίνω από τον κανονικό ρυθμό τής ζωής μου (γ) **παίρνω τα πράγματα με τη σειρά** εξιστορώ τα συμβάντα με χρονολογική σειρά, λέω τι έγινε πρώτα και τι μετά: *λοιπόν, για να καταλάβουμε τι συνέβη, ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά* (δ) **βάζω τα πράγματα σε (μία) σειρά** οργανώνω, βάζω σε τάξη τα στοιχεία μιας μπερδεμένης κατάστασης: *είναι ανάγκη να συζητήσουμε και να βάλουμε τα πράγματα επιτέλους σε μία σειρά!* **8.** η λογική αλληλουχία, η συνοχή, ο ειρμός: *αυτά που λέει δεν έχουν ~* ● **9.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των νεοσύλλεκτων στρατιωτών, που παρουσιάζονται στα Κέντρα Εκπαιδεύσεως κατά την ίδια ημερομηνία: *μπήκε η νέα ~* || *οι «παλιοί» περιμένουν να έρθει η καινούργια ~, για ν' «αράξουν»* ● **10.** ΝΑΥΤ. σύστημα σχοινιών με το οποίο διπλώνεται τμήμα τής επιφάνειας τού ιστίου σε περίπτωση κακοκαιρίας (βλ. κ. λ. *σειράδιο*) **11.** ΜΟΥΣ. διάταξη των τονικών υψών τού συγκερασμένου συστήματος (βλ.λ.), η οποία τίθεται από τον συνθέτη ως συμβατική αρχή τής σύνθεσης ενός μουσικού κομματιού· όταν χρησιμοποιούνται και οι δώδεκα φθόγγοι τού συγκερασμένου συστήματος, η σειρά είναι δωδεκαφθογγική (βλ. κ. λ. *σειραϊκός*). — (υποκ.) **σειρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχοινί, χορδή» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.), πιθ. < *twer-ja ή *twer-sa (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), που συνδ. με λιθ. tveriù, tvérti «σφίγγω, πιέζω». Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *με τη σειρά* (< γαλλ. par ordre), *στην πρώτη σειρά* (< γαλλ. au premier rang), *βάζω στη σειρά* (< γαλλ. mettre en ligne), *σειρά προτεραιότητας* (< γαλλ. ordre de priorité), *σειρά (τηλεοπτική)* (< αγγλ. serial) κ.ά.].

σειράδα (η) σχοινί ή ιμάντας με το οποίο δένεται και σύρεται ένα όχημα από υποζύγιο.
[ΕΤΥΜ. < *σειρά* (βλ.λ.), στη σημ. «σχοινί», + παραγ. επίθημα -*άδα*].

σειράδιο (το) {σειραδί-ου | -ίων κ. -ιών} ΝΑΥΤ. (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) μικρό σχοινί που χρησιμοποιείται για να δένονται τα πανιά κατά σειρές στα ιστιοφόρα πλοία για να ελαττωθεί η επιφάνειά τους κατά την κακοκαιρία ΣΥΝ. μούδα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σειράδιον*, υποκ. τού αρχ. *σειρά*].

σειραϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται με μια σειρά **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. για ενέργειες που γίνονται με μια σειρά, που ολοκληρώνεται η μία προτού ξεκινήσει η άλλη· (εσφαλμ. *σειριακός*): *~ σύνδεση / θύρα / επεξεργασία / αποθήκευση δεδομένων* ΑΝΤ. παράλληλος ● **3.** ΜΟΥΣ. **σειραϊκή μουσική / σειραϊκό σύστημα μουσικής σύνθεσης** σύ-

στημα που προτάθηκε από τον συνθέτη Άρνολντ Σαίμπεργκ (A. Schönberg) κατά τη δεκαετία τού 1920 ως «μέθοδος σύνθεσης με δώδεκα φθόγγους» και επηρέασε αποφασιστικά την πρωτοποριακή μουσική τού 20ού αι.· στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν σειρές επίσης ηχοχρωμάτων, εντάσεων, ρυθμών κ.λπ. (ολοκληρωτικός σειραϊσμός) (βλ. λ. *σειρά*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. serial (music)].

σειραϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η σειραϊκή μουσική. — **σειραϊστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. serialism].

σείρακας (ο) ▸ σείρικας

Σειρήνα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους θαλάσσιους δαίμονες με σώμα πουλιού, κεφάλι γυναίκας και γοητευτική φωνή, γνωστές από την *Οδύσσεια* **2.** (μετωνυμ.) (α) γυναίκα μαγευτικής ομορφιάς, γοητευτική ΣΥΝ. γόησσα (β) καθετί που γοητεύει, που επηρεάζει καθοριστικά με τη γοητεία του: *πολλοί νέοι κλείνουν τ' αφτιά τους στις ~ τού καταναλωτισμού και παραμένουν ολιγαρκείς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σειρήν* (κυρ. πληθ. *Σειρῆνες*), λ. που μαρτυρείται ήδη στο μυκ. se-re-mo ka-va-o-re «στο κεφάλι τής σειρήνας», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί παραδεκτή η σύνδεση με τη λ. *σειρά*, τότε οι *Σειρῆνες* θα ήταν αρχικώς εκείνες που περικυκλώνουν και δένουν, ενώ η συσχέτιση με τον αστέρα *Σείριο* (βλ.λ.), ο οποίος συμβόλιζε τη λαμπρότητα και τη θερμότητα, θα θεωρούσε τις *Σειρῆνες* ως θεότητες τού μεσημεριού και τής ήρεμης θάλασσας. Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή τής λ. σε άγνωστο θρακο-φρυγικό όρο ή και στο προελλην. μεσογειακό υπόστρωμα].

σειρήνα (η) **1.** συσκευή, όργανο που παράγει ήχο μεγάλης εντάσεως, ώστε να προειδοποιεί για έκτακτο γεγονός (ατύχημα, πόλεμο κ.λπ.): *όταν ήχησαν οι ~ για αεροπορική επιδρομή, όλοι έτρεξαν στα καταφύγια* **2.** (ειδικότ.) η αντίστοιχη συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιούν τα περιπολικά τής αστυνομίας, τα πυροσβεστικά σχήματα, τα ασθενοφόρα καθώς κινούνται.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sirène (αρχικώς «συσκευή μεταδόσεως ήχων μέσα στο νερό») < δημώδ. λατ. sirena < λατ. siren < αρχ. *Σειρήν, -ῆνος* (βλ.λ.)].

σειρήτι (το) → σιρίτι

σειριά (η) (λαϊκ.) η γενιά ΣΥΝ. σόι, φύτρα.

σειριακός, -ή, -ό ▸ σειραϊκός

σειρίδα (η) **1.** το σιρίτι (βλ.λ.) ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο μονωμένων αγωγών (καλωδίων), που είναι τυλιγμένοι μεταξύ τους κατά μήκος, περιβάλλονται από πλαστικό συνήθ. κάλυμμα και χρησιμοποιούνται για την τροφοδοσία φορητών συσκευών με ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σειρίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *σειρά*].

σείρικας κ. **σείρακας** (ο) ασθένεια των φυτών από μύκητες, που τα ξεραίνει πρώιμα. — **σειρικιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

Σείριος (ο) {-ου κ. -ίου} ο μεγαλύτερος αστέρας τού αστερισμού τού Μεγάλου Κυνός, ο φωτεινότερος απλανής αστέρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο *Σείριος* χρησιμοποιήθηκε ως προσωποποίηση τής μεσημβρινής ζέστης και λαμπρότητας, έχει οδηγήσει στο να συνδεθεί με το ρ. *σείω* (με ενδιάμεση σημ. «ταράζομαι, εξεγείρομαι – σπινθηροβολώ, λάμπω») και με σανσκρ. tvis- «διεγείρομαι, λάμπω», tveṣá «σπινθηροβόλος, λαμπρός», αβεστ. θwis-ra (ίδια σημ. και όμοιο επίθημα με τη λ. *Σείριος*). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. *Σείριος* θα προερχόταν από τ. *tweis-ro-].

σειροδέτηση (η) [1884] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. το δέσιμο των σειραδίων (βλ.λ.). ιδ. σε περίπτωση κακοκαιρίας ΣΥΝ. μουδάρισμα. — **σειροδετώ** ρ. [1858] {-είς...}.

σειρόδετος, -ος, -ο [1858] ΝΑΥΤ. δεμένος σε σειρά (σημ. 1): *~ ιστία*.

σεις αντων. ▸ εσύ

σεισάχθεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην αρχαιότητα) νομοθετικό μέτρο τού Σόλωνος, που προέβλεπε την κατάργηση των δημοσίων και των ιδιωτικών χρεών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σεισ-αχθής* < *σεισ-* (< ρ. *σείω*, πβ. αόρ. *σεῖσ-αι*) + *-αχθής* < *ἄχθος* «βάρος, φορτίο»].

σείσιμο (το) → σείω

σείσμα (το) {σείσμ-ατος | -ατα, -άτων} το λίκνισμα τού σώματος (κυρ. κατά το βάδισμα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεῖσμα* < αρχ. *σείω*].

σεισμικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που σχετίζεται με σεισμό: *~ δονήσεις / φαινόμενα / έξαρση / δράση / ένταση / διάρκεια / βάθος / ρήγμα* **2.** (α) ***σεισμικό κύμα*** η ταλάντωση που προκαλεί το φυσικό φαινόμενο τού σεισμού και που διαδίδεται στο εσωτερικό ή στην επιφάνεια τής Γης (β) ***σεισμική ζώνη*** περιοχή που θεωρείται ότι βρίσκεται στο σημείο επαφής και συμπίεσης των πλακών τής λιθόσφαιρας και στην οποία εκδηλώνονται οι περισσότεροι σεισμοί (γ) ***σεισμική ακολουθία*** το σύνολο των προσεισμών, τού κύριου σεισμού και των μετασεισμών που γεννιούνται σε έναν τόπο κατά τη διάρκεια ενός χρονικού διαστήματος με αυξημένη σεισμική δράση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismique].

σεισμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το μέγεθος και η συχνότητα γένεσης των σεισμών σε μια ευρύτερη περιοχή: *η ~ τής Πελοποννήσου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismicité].

σεισμογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των παραγόντων που προκαλούν σεισμούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogenèse].

σεισμογενής, -ής, -ές {σεισμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από σεισμό: *~ ρηγματώσεις*. — **σεισμογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-γενής* < *γένος*].

> **σεισμογενής – σεισμογόνος.** Οι λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, αν και συχνά συγχέονται στη χρήση τους: **σεισμογενής** είναι αυτός που προέρχεται ή γίνεται από σεισμούς (*σεισμογενής ρηγμάτωση τού εδάφους, σεισμογενείς μετατοπίσεις / αλλοιώσεις, σεισμογενή φαινόμενα*)· **σεισμογόνος** είναι αυτός που προκαλεί σεισμούς (*σεισμογόνο ρήγμα, σεισμογόνοι παράγοντες*). Επομένως, όταν θέλουμε να πούμε για μια περιοχή ότι προκαλεί συχνά σεισμούς, θα πούμε ότι είναι *σεισμογόνος περιοχή*· αν θέλουμε, αντιθέτως, να πούμε ότι πάσχει από σεισμούς, ότι υφίσταται σεισμούς, θα την χαρακτηρίσουμε ως *σεισμόπληκτη / σεισμοπαθή περιοχή* (τα *σεισμόπληκτος / σεισμοπαθής* σημαίνουν και τον άνθρωπο που έχει υποστεί ζημιές από σεισμούς). Από αυτά προκύπτει ότι πρέπει να αποφύγουμε να πούμε *σεισμογενής περιοχή* είτε με τη σημασία «περιοχή που προκαλεί σεισμούς» είτε με τη σημασία «περιοχή που υφίσταται σεισμούς». →-γενής

σεισμογόνος, -ος, -ο [1886] αυτός που προκαλεί σεισμούς: *~ ρήγμα / ζώνη / περιοχή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής*.

σεισμόγραμμα (το) {σεισμογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} το σεισμογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogramme].

σεισμογράφημα (το) {σεισμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση σεισμικής δόνησης.

σεισμογραφία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής σεισμολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. — **σεισμογραφικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographie].

σεισμογράφος (ο) [1877] συσκευή που καταγράφει τις σεισμικές δονήσεις (το επίκεντρο, την ένταση τους κ.λπ.): *ο ~ τού Αστεροσκοπείου Αθηνών κατέγραψε σεισμό εντάσεως 4,2 Ρίχτερ στη θαλάσσια περιοχή βορείως των Κυθήρων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographe].

σεισμολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γεωφυσικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. — **σεισμολογικός, -ή, -ό** [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologie].

σεισμολόγος (ο/η) [1897] ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σεισμολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologue].

σεισμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής σεισμολογίας που ασχολείται με τη μέτρηση των σεισμικών δονήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometry].

σεισμομετρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σεισμομετρία ή με το σεισμόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometric].

σεισμόμετρο (το) {σεισμομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής εντάσεως των σεισμών, ανάλογο με τον σεισμογράφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometer].

σεισμοπαθής, -ής, -ές [1886] {σεισμοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} σεισμόπληκτος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σεισμογενής*.
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

σεισμόπληκτος, -η, -ο [1893] (για τόπους κ. πρόσ.) αυτός που έχει υποστεί ζημιές ή καταστροφές από σεισμό: *~ περιοχή* ‖ *η κυβέρνηση ενέκρινε ειδικό κονδύλι για τους ~ κατοίκους των Γρεβενών* ‖ (κ. ως ουσ.) *ανθρωπιστική βοήθεια για τους ~* ΣΥΝ. σεισμοπαθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής*.
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

σεισμός (ο) **1.** δόνηση τού εδάφους που οφείλεται στα κύματα που παράγονται, όταν τα πετρώματα τής Γης σπάζουν από τη δράση δυνάμεων που βρίσκονται στο εσωτερικό της: *η διάρκεια / η πρόγνωση τού ~* ‖ *μεγάλος / μικρός / καταστρεπτικός / ισχυρός / δυνατός / τεκτονικός* (βλ.λ.) / *ηφαιστειογενής* (που προέρχεται από ηφαιστειακή έκρηξη) / *επιφανειακός / υποθαλάσσιος ~* ‖ *γίνεται ~* ‖ *έκανε σεισμό* ΣΥΝ. εγκέλαδος· ΦΡ. (α) ***εστία σεισμού*** το σημείο στο εσωτερικό τής Γης όπου γίνεται η θραύση των πετρωμάτων κατά μήκος ενός ρήγματος (β) ***επίκεντρο σεισμού*** το σημείο στην επιφάνεια τής Γης που βρίσκεται ακριβώς πάνω από την εστία τού σεισμού (γ) ***μέγεθος σεισμού*** το ποσό τής ενέργειας που εκλύεται κατά τον σεισμό· μετριέται στην κλίμακα Ρίχτερ (δ) ***ένταση σεισμού*** οι συνέπειες τού σεισμού, τα καταστρεπτικά αποτελέσματα τού σεισμού σε κατοικημένη περιοχή· μετριέται στη δωδεκάβαθμη κλίμακα Μερκάλι (ε) ***σεισμοί, λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί*** (πβ. Ακολουθία τής Αρτοκλασίας: *ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πόλιν ταύτην [...] ἀπὸ λοιμοῦ, λιμοῦ, σεισμοῦ, καταποντισμοῦ*) για περιπτώσεις πολύ μεγάλων φυσικών καταστροφών που συμβαίνουν στο ίδιο ή σε πολύ κοντινό διάστημα (στ) ***δίνω σεισμούς*** προκαλώ, παράγω σεισμούς: *η περιοχή γύρω από αυτό το ρήγμα έχει δώσει δύο μεγάλους σεισμούς* **2.** (μτφ.) πολύ μεγάλη αναταραχή ή αντίδραση: *έγινε ~, όταν μαθεύτηκε το μυστικό* ‖ *~ στο στάδιο από τον ενθουσιασμό των οπαδών* ‖ *κοινωνικό ~ φοβάται η κυβέρνηση λόγω των σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. χαμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σείω* (βλ.λ.)].

σεισμοσκόπιο (το) [1893] {σεισμοσκοπί-ου | -ων} η συσκευή καταγραφής τού χρόνου ή τής εκδηλώσεως σεισμικής δόνησης.
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismoscope].

σεισοπυγίς (η) {σεισοπυγίδος} (λόγ.) η σουσουράδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεισοπυγίς, -ίδος* < *σεισο-* (< αρχ. *σείω*, πβ. αόρ. *σεῖσ-*

αι) + - *πυγίς* < αρχ. *πυγή* «οπίσθια» (βλ.λ.)].

σειστός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που κουνιέται, που λικνίζεται όταν περπατά: ~ *και λυγιστός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *σείω*].

σείστρο (το) (λόγ.) ΜΟΥΣ. **1.** (γενικά) όργανο με μεταλλικό, πήλινο ή ξύλινο σκελετό σε σχήμα πετάλου, τον οποίο τέμνουν κάθετα ράβδοι με αντικείμενα που παράγουν θόρυβο, όταν κουνά κανείς ρυθμικά το όργανο **2.** (ειδικότ.) το ντέφι (βλ.λ.) **3.** το γλωσσίδι των κουδουνιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεῖστρον* < αρχ. *σείω* (θ. *σεισ-*, πβ. αόρ. *σεῖσ-αι*) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. *πλῆκ-τρον, στέγασ-τρον*].

σεΐχης (ο) {σεΐχηδες} αρχηγός μουσουλμανικής κοινότητας ή οργάνωσης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şeyh < αραβ. šayh].

σείω ρ. μετβ. {έσεισα, σείομαι κ. (λαϊκ.) σειέμαι (λαϊκ. μτχ. σεινάμενος, -η, -ο), σείστηκα} **1.** κάνω (κάτι) να κουνιέται πέρα δώθε, το δονώ: *δυνατός αέρας έσειε τα κλαδιά και τους κορμούς των δέντρων* || *σείστηκε το έδαφος από τον σεισμό* ΣΥΝ. ταλαντεύω, ταρακουνώ **2.** (μεσοπαθ. **σειέμαι**) βαδίζω καμαρωτά: *σειέται και λυγιέται* **3.** (η μτχ. **σεινάμενος,** *-η, -ο*) βλ.λ. — **σείσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tweis- «ταράζω, ταρακουνώ» (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), πβ. σανσκρ. tveṣati «ταρακουνώ», αβεστ. θwyā «τρόμος, κίνδυνος» κ.ά. Παράγ. *σεισ-μός, σεισ-τός, σεῖσ-τρο(ν),* ίσως κ. *Σείριος* (βλ.λ.)].

Σ.Ε.Κ. (οι) (παλαιότ.) Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους.

ΣΕΚΑΜ / SECAM (το) {άκλ.} το σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γαλλικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται στη Γαλλία και σε διάφορες χώρες τής Α. Ευρώπης, στην Ασία κ.α. (πβ. ΠΑΛ / PAL, NTSC).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής γαλλ. φρ. Séquentiel Couleur à Mémoire «διαδοχικό χρώμα στη μνήμη»].

σεκάνς (η) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) η σειρά πλάνων που αποτελούν μια ενότητα (στην όλη δομή τού έργου) με αρχή, μέση και τέλος: *σε μια ~ τού έργου οι ληστές επιτίθενται σε ένα καραβάνι, αρπάζουν ό,τι βρίσκουν και φεύγουν βάζοντας φωτιά στις άμαξες.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. séquence < μεσν. λατ. sequentia «ακολουθία» < λατ. sequor «ακολουθώ» (μτχ. sequens, -ntis)].

Σ.ΕΚ.Β. (ο) Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.

Σ.Ε.Κ.Ε. (η) Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος.

σεκιουριτάς (ο) {σεκιουριτάδες} (λαϊκ.) άνδρας ιδιωτικής υπηρεσίας παροχής ασφάλειας (σεκιουρίτι).

σεκιούριτι (η) {άκλ.} ιδιωτική εταιρεία που διαθέτει ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό, φύλακες και συστήματα ασφαλείας, ώστε να παρέχει επαρκή προστασία σε πρόσωπα, κατοικίες, καταστήματα κ.λπ. ή να φροντίζει για την τήρηση τής τάξης σε έναν χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. security < μέσ. αγγλ. securitee < λατ. securitas < securus «ασφαλής, ανέμελος» < se «χωρίς» (< sed) + curus < cura «φροντίδα»].

σεκλέτι κ. **σικλέτι** (το) {σεκλετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η στενοχώρια, η βαρυθυμία: *ερωτικό ~* ΣΥΝ. νταλκάς, καημός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. siklet «βάρος, θλίψη, καημός»].

σεκλετίζω κ. **σεκλεντίζω** κ. **σικλεντίζω** ρ. μετβ. {σεκλε(ν)τίσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) στενοχωρώ: *ήταν άκεφος και σεκλετισμένος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sıkıldım, αόρ. τού sıkılmak].

Σ.Ε.ΚΟ.Β.Ε. (τα) Συνεταιριστικά Εργοστάσια Κονσερβοποιίας Βόρειας Ελλάδας.

σεκόγια (η) κωνοφόρο δέντρο τής Β. Αμερικής, το ψηλότερο στον κόσμο, τού οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ξυλουργική, την επιπλοποιία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sequoia, από το όνομα τού Αμερικανοϊνδιάνου μελετητή George G. Sequoya].

σεκοντάρω κ. **σεγκοντάρω** → σιγοντάρω

σεκόντο κ. **σεγκόντο** κ. **σεγόντο** κ. **σιγόντο** (το) **1.** ΜΟΥΣ. η δεύτερη φωνή στην εκτέλεση τραγουδιού: *κάνω ~ σε κάποιον* || *τραγουδώ πρίμο ~* **2.** (μτφ.) η υποστήριξη των απόψεων ή των προσπαθειών κάποιου· ΦΡ. ***κρατάω σεκόντο (σε κάποιον)*** υποστηρίζω (κάποιον) σε αυτό που κάνει, τον ενισχύω: *μιλούσε εναντίον μου ο Μιχάλης, κρατούσε σεκόντο κι ο Αντώνης.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secondo < λατ. secundus «δεύτερος, ακόλουθος, επόμενος» (< ρ. sequor «ακολουθώ»)].

σέκος επίθ. {μόνο στο αρσ.} (λαϊκ.) ξερός· κυρ. στη ΦΡ. ***μένω σέκος / αφήνω (κάποιον) σέκο*** (i) μένω άναυδος: *μόλις έμαθε τι συνέβη, έμεινε σέκος* (ii) πεθαίνω ακαριαία, μένω στον τόπο: *τον χτύπησε και τον άφησε σέκο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secco «ξερός» < λατ. siccus].

σεκρετέρ (το) {άκλ.} έπιπλο που χρησιμοποιείται ως γραφείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. secrétaire «γραφείο – γραμματέας» < μεσν. λατ. secretarius].

σέκτα κ. **σέχτα** (η) {σεκτών} **1.** η οργανωμένη ομάδα προσώπων στους κόλπους μιας θρησκείας, που χαρακτηρίζεται από συνοχή **2.** ομάδα στους κόλπους πολιτικού κόμματος με δογματικές αντιλήψεις.
[ΕΤΥΜ. < λατ. secta «οδός, πορεία» < ρ. sequor «ακολουθώ» (από μτχ. τ. *sectus αντί τού νεότερου αναλογικού secutus)].

σεκταρισμός κ. **σεχταρισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των πεποιθήσεων των μελών μιας σέκτας **2.** η συμπεριφορά ενός προσώπου (στον χώρο τής θρησκείας, τής πολιτικής κ.λπ.), που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανεκτικότητας, φανατισμό και στενότητα πνεύματος. — **σεκταριστής** (ο), **σεκταρίστρια** (η), **σεκταριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sectarisme. Βλ. κ. *σέκτα*].

σέλα (η) {σελών} **1.** κάθισμα προσαρμοσμένο στη ράχη αλόγου, στο οποίο κάθεται ο αναβάτης ΣΥΝ. (λόγ.) εφίππιο **2.** (γενικότ.) κάθισμα ποδηλάτου ή μοτοσυκλέτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σέλ(λ)α* < λατ. sella < *sed-la < ρ. sedēre «κάθομαι»].

σελαγίζω ρ. αμετβ. {σελάγισα} ακτινοβολώ, φεγγοβολώ. — **σελάγισμα** (το) [μτγν.] κ. **σελαγισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σελαγίζω* / αρχ. *σελαγῶ (-έω)* < αρχ. *σέλας* (βλ.λ.), με παρέκταση *-αγ-*].

σελάδικο (το) το σελοποιείο (βλ.λ.).

σελάς (ο) {σελάδες} ο σελοποιός (βλ.λ.).

σέλας (το) {σέλαος | χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη λάμψη, η φεγγοβολή **2.** ΑΣΤΡΟΝ. φωτεινό φαινόμενο, ορατό κυρ. στις βόρειες ή στις νότιες πολικές περιοχές τής Γης, που εμφανίζεται με διαφορετικά χρώματα και οφείλεται στην είσοδο φορτισμένων σωματιδίων, που προέρχονται από τον Ήλιο, στα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας: *βόρειο / νότιο πολικό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., αρχαϊκού σχηματισμού σε *-ας*, αγν. ετύμου, κυρ. λόγω τού αρχικού *σ-*. Αμφίβολη από φωνολογικής πλευράς παραμένει η σύνδεση με αβεστ. xvarənah- «η λάμψη τής δόξας», σανσκρ. svàrnara, πιθ. «η λάμψη τού φωτός», ενώ αδύνατη φαίνεται η συσχέτιση με το αρχ. *εἵλη* «η θερμότητα τού ηλίου», καθώς δεν ερμηνεύει επαρκώς τη διατήρηση τού *σ-* στον τ. *σέλας* και τη μη μετατροπή του σε δασύ φθόγγο].

σελασφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φως ΣΥΝ. φεγγοβόλος, λαμπρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σέλας* + *-φόρος* < *φέρω*].

σελάχι[1] κ. **σαλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} ψάρι με πεπιεσμένο στη ράχη και την κοιλιά σώμα, πλακοειδή λέπια, μεγάλη ουρά σαν μαστίγιο (που έχει μερικές φορές δηλητηριώδες αγκάθι), το οποίο κολυμπά γρήγορα και συνήθ. κινείται σε αμμώδεις και λασπώδεις βυθούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελάχιον*, υποκ. τού *σέλαχος*, εκφραστ. σχηματισμός σε *-χος* (πβ. *τέμα-χος, τάρι-χος*), που προέρχεται από τη λ. *σέλας* (βλ.λ.), άποψη την οποία υποστήριζαν και οι αρχαίοι συγγραφείς, με την έννοια ότι ορισμένα (από τα ψάρια τής κατηγορίας αυτής εκπέμπουν φωσφορίζουσα ακτινοβολία)].

σελάχι[2] κ. **σιλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} η δερμάτινη ζώνη στην οποία τοποθετούσαν τα όπλα τους οι φουστανελοφόροι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. silah «όπλο»].

σελαχοειδής, -ής, -ές {σελαχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με το σελάχι[1]. Επίσης **σελαχώδης,** -ης, -ες {αρχ.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Σ.Ε.Λ.Ε. (ο) Σύλλογος Εγκεκριμένων Λογιστών Ελλάδος.

σελέμης (ο) {σελέμηδες}, **σελέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζει σε βάρος των άλλων, κοινωνικό παράσιτο ΣΥΝ. τζαμπατζής, χαραμοφάης. — **σελέμικος,** -η, -ο, **σελεμιάζω** ρ., **σελέμικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. selem].

Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε. (η) Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης.

Σελεύκεια (η) {-ας κ. -είας} ονομασία δώδεκα αρχαίων πόλεων που έκτισε ο Σέλευκος Α' (ο *Νικάτωρ*, βασιλιάς τής Συρίας, 4ος-3ος αι. π.Χ.), με γνωστότερη την πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, η οποία τη βυζαντινή εποχή υπήρξε πρωτεύουσα ομώνυμου θέματος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων., από το όν. τού (εκ των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου) *Σελεύκου Α' τού Νικάτορος* («νικητή»)].

Σέλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} **1.** όνομα αρχαίων βασιλέων τής Συρίας: *~ Δ' ο Φιλοπάτωρ* **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., < *σε-* (< *διε-*, θεσσαλ. τ. τού *διά* < *δ̣ja) + *λευκός*, με τη σημ. «ολόλευκος» (πβ. επίθ. *ζά-λευκος*)].

σεληναίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) ο σεληνιακός (βλ.λ.).

σεληνάκατος (η) {σεληνακάτ-ου | -ων, -ους} το τμήμα διαστημοπλοίου το οποίο είναι κατάλληλα σχεδιασμένο για προσσελήνωση.
[ΕΤΥΜ. < *σελήνη* + *άκατος* (βλ.λ.), απόδ. τού αγγλ. lunar module].

Σελήνη (η) {χωρ. πληθ.} ο φυσικός δορυφόρος τής Γης, που περιστρέφεται από τα δυτικά προς τα ανατολικά: *ο δίσκος τής ~* || *«Από τη Γη στη ~»* (τίτλος βιβλίου τού Ιουλίου Βερν) || *η κατάκτηση τής ~* || *έκλειψη Σελήνης* || *η σκοτεινή πλευρά τής ~* (η πλευρά που δεν είναι ορατή από τη Γη)· ΦΡ. (α) ***φάσεις τής Σελήνης*** οι μεταβολές τής όψεως τού φωτιζόμενου τμήματος τής Σελήνης (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***νέα Σελήνη*** φάση κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται ανάμεσα στον Ήλιο και τη Γη και στρέφει προς αυτήν τη σκοτεινή της όψη (γ) ΑΣΤΡΟΝ. ***Σελήνη Αμητού*** βλ. λ. *αμητός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελήνη* / *σελάνα* (δωρ.) < *σελάσ-ā < *σέλας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-nā (πβ. λατ. luna «σελήνη» < lux «φως»). Η λ. *σελήνη* αντικατέστησε το αρχαϊκό ουσ. *μήνη* (< *μήν, μηνός* «μήνας»), πράγμα που οφείλεται στη σύνδεση τής σελήνης με υπερφυσικά φαινόμενα θρησκευτικού χαρακτήρα (πβ. νεοελλ. *φεγγάρι* < *φέγγω*). Στις λατινογενείς γλώσσες η λ. που χρησιμοποιείται για τη σελήνη είναι συνήθ. θηλυκού γένους, αντιτιθέμενη έτσι προς την αντίστοιχη λ. για τον ήλιο (λ.χ. ισπ. el sol – la luna)].

σεληνιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {σεληνιάσ-τηκα, -μένος} παθαίνω κρίση επιληψίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σεληνιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη Σελήνη: *~ φως*· ΦΡ. (α) ***σεληνιακός μήνας*** το χρονικό διάστημα που απαιτείται για μια πλήρη περιστροφή τής Σελήνης γύρω από τη Γη (β) ***σεληνιακό τοπίο*** (μτφ.) τόπος ερημωμένος χωρίς ίχνος ζωής: *η περιοχή έχει εγκαταλειφθεί και θυμίζει ~.*

σεληνιασμένος, -η, -ο αυτός που πάσχει από επιληψία.

σεληνιασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ασθένεια τής επιληψίας (που, σύμφωνα με παλαιότερες αντιλήψεις, οφειλόταν στην επίδραση

τής Σελήνης).

σελήνιο (το) [1847] {σεληνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο συμπαγές στοιχείο (σύμβολο Se), που μοιάζει με το θείο στις αντιδράσεις του. λαμβάνεται κυρ. ως υποπροϊόν εξευγενισμού τού χαλκού και απαντά σε ποικίλες μορφές (μία από αυτές χρησιμοποιείται ως φωτοαγωγός σε ηλεκτρονικές συσκευές) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **σεληνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. selenium].

σεληνίτης (ο) {σεληνιτών} ποικιλία γύψου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σελήνη*. Η ποικιλία γύψου ονομάστηκε έτσι, επειδή εθεωρείτο ότι αυξανόταν ή έφθινε ανάλογα με τις φάσεις τής Σελήνης].

σεληνογραφία (η) [1799] {σεληνογραφιών} η περιγραφή τής επιφάνειας τής Σελήνης με τη μέθοδο τής γεωγραφίας. — **σεληνογραφικός**, -ή, -ό [1882].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sélénographie].

σεληνογράφος (ο) [1861] ο επιστήμονας που ειδικεύεται στη σεληνογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sélénographe].

σεληνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σεληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής Σελήνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σεληνοηλιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Σελήνη και τον Ήλιο ταυτόχρονα: ~ *ημερολόγιο* / *παρατηρήσεις*.

σεληνοκεντρικός, -ή, -ό [1892] αυτός που αναφέρεται στο κέντρο τής Σελήνης· ΦΡ. ***σεληνοκεντρικές συντεταγμένες*** σύστημα συντεταγμένων στο οποίο λαμβάνεται ως αρχή το κέντρο τής Σελήνης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenocentric].

σεληνολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αστρονομίας που μελετά τη Σελήνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenology].

σεληνολόγος (ο/η) αστρονόμος που μελετά τη Σελήνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenologist].

σεληνοσκόπιο (το) {σεληνοσκοπί-ου | -ων} (παλαιότ.) ειδικό τηλεσκόπιο για την παρακολούθηση τής κίνησης τής Σελήνης στον ουράνιο θόλο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenoscope].

σεληνοτοπογραφία (η) {σεληνοτοπογραφιών} η τοπογραφική περιγραφή τής επιφάνειας τής Σελήνης. — **σεληνοτοπογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenotopography].

σεληνοτροπισμός (ο) σπάνιο φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένα φυτά επηρεάζονται από το σεληνιακό φως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenotropism].

σεληνόφως [μτγν.] {σεληνόφωτος | χωρ. πληθ.} κ. **σεληνόφωτο** (το) το φως τής Σελήνης: *βαρκάδα υπό το* ~ || *«Η σονάτα τού σεληνόφωτος»* (Γ. Ρίτσος).

σεληνοφώτιστος, -η, -ο [1866] αυτός που φωτίζεται από τη Σελήνη ΣΥΝ. φεγγαρόφωτος, φεγγαρόλουστος.

σεληνόφωτος, -η, -ο (λογοτ.) σεληνοφώτιστος.

σελίδα (η) **1.** καθεμιά από τις δύο όψεις ενός φύλλου χαρτιού, πάνω στην οποία γράφει ή τυπώνει κανείς κάτι (κείμενο, σχέδιο, εικόνα): *η ~ ενός βιβλίου / εφημερίδας / περιοδικού || το συμβάν ήταν στην πρώτη ~ όλων των εφημερίδων || το διάβασα αναλυτικά στις μέσα ~ || στην τελευταία ~ τής εφημερίδας υπάρχει ένα χιουμοριστικό κείμενο*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***αλλάζω / γυρίζω σελίδα*** μεταβάλλω τη συμπεριφορά μου, τη στάση μου ή μια κατάσταση: *είναι καιρός να γυρίσουμε σελίδα και να ανοιχτούμε στον σύγχρονο κόσμο* (β) ***ανοίγω νέα σελίδα*** ανοίγω νέους δρόμους: *η άρση τού εμπάργκο ανοίγει νέα σελίδα στις σχέσεις των δύο χωρών || μια ανακάλυψη που ανοίγει νέα σελίδα στη γενετική* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. απομίμηση πραγματικής σελίδας (σημ. 1) στην οθόνη Η/Υ· ιδεατή επιφάνεια με καθορισμένα μέτρα (ύψος, πλάτος), στο εσωτερικό τής οποίας γράφει κανείς πληκτρολογώντας κείμενο, σχεδιάζει, περνά εικόνες κ.λπ.: *ρύθμιση σελίδας || προδιαγραφές σελίδας*· ΦΡ. (α) ***πρότυπη σελίδα*** η καθορισμένων διαστάσεων και προδιαγραφών σελίδα, που λειτουργεί ως υπόδειγμα για το σύνολο των σελίδων που θα γραφούν (β) ***αντικριστές σελίδες*** δύο σελίδες, η μία απέναντι στην άλλη στην οθόνη Η/Υ, που φαίνονται σαν τις απέναντι σελίδες ανοιχτού βιβλίου **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε ενότητα χαρακτήρων (ο αριθμός τους είναι δύναμη τού 2), που φυλάσσεται στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ και μεταφέρεται από και προς την κεντρική μνήμη ως ενιαίο σύνολο (β) (στο τηλεκείμενο / τελετέξτ) το σύνολο των στοιχείων με συγκεκριμένο περιεχόμενο που εμφανίζονται στην οθόνη: *στις ~ για την τέχνη θα βρείτε τα πάντα για το θέατρο, τις εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.* (γ) (στο Διαδίκτυο) αρχείο που μπορεί να αναπτυχθεί μέσω τού Διαδικτύου από απομακρυσμένο Η/Υ και να εμφανιστεί στην οθόνη τού τοπικού Η/Υ· περιέχει κείμενο, σταθερές ή κινούμενες εικόνες, γραφικά κ.ά. και αποσκοπεί στη συστηματική ενημέρωση των χρηστών για συγκεκριμένο θέμα: *η ~ τού Υπουργείου Παιδείας / μιας ποδοσφαιρικής ομάδας / ενός διάσημου καλλιτέχνη* **4.** ως μέτρο για τον προσδιορισμό τής ταχύτητας με την οποία τυπώνει ένας εκτυπωτής: *ο εκτυπωτής τυπώνει δέκα ~ το λεπτό* **5.** (συνεκδ.) το κείμενο ή το περιεχόμενο τού κειμένου που υπάρχει σε μία όψη (τυπωμένου ή χειρόγραφου) φύλλου χαρτιού ή οθόνης Η/Υ **6.** (α) γεγονός ή χρονική περίοδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, κυρ. σε φρ. όπως ***μια μελανή / μαύρη σελίδα*** *τής ιστορίας μας || δεν είναι η μόνη* ***γκρίζα σελίδα*** *στο κεφάλαιο πώλησης έργων τέχνης || άνοιξε* ***λαμπρή σελίδα*** *στο βιβλίο τού αθλητισμού κ.ά.* (β) ***σελίδες*** (οι) πράξεις και γεγονότα από την ιστορία ή τη ζωή προσώπου, λαού κ.λπ.: *οι αγωνιστές τού '21 έγραψαν σελίδες δόξας || σελίδες από την καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα* (γ) αποσπάσματα από το έργο κάποιου: *διάβασε μερικές ~ από τον Ηρόδοτο.* — (υποκ.) **σελιδούλα** κ. **σελιδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελίς, -ίδος*, αρχική σημ. «λίθινη δοκός, σειρά λίθινων καθισμάτων» (και μτγν. «στήλη παπύρου, σελίδα»), τεχνικός όρ., που παρουσιάζει επίθημα *-ίς* (πβ. κ. *σαν-ίς, δοκ-ίς*), αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει το ίδιο ριζικό θ. με το αρχ. *σέλμα* «κάθισμα τού κωπηλάτη, θέση», αλλά η σύνδεση με αρχ. γερμ. swelli (> γερμ. Schwelle «κατώφλι, δοκάρι, ύψωμα»), δεν φαίνεται πειστική. Η συσχέτιση αυτών των όρων, που προϋποθέτει τη συνολική υπαγωγή τους σε αρχική, βασική σημ. «δοκάρι τής βάσης, στήριγμα», είναι δυσχερής].

σελιδαρίθμηση (η) [1812] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αρίθμηση *των σελίδων γραπτού κειμένου*· (ειδικότ.) η χειρόγραφη ή αυτόματη τοποθέτηση αριθμού (ή αριθμητικού συμβόλου, λ.χ. σε συνεχή αρίθμηση) σε ευδιάκριτο σημείο σελίδας εντύπου ή ηλεκτρονικής σελίδας (σε Η/Υ, κατά τη σελιδοποίηση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.

σελιδοδείκτης (ο) [1890] {σελιδοδεικτών} **1.** μακρόστενη ταινία (χάρτινη, υφασμάτινη, πλαστική ή μεταλλική) που τοποθετείται σε σελίδα εντύπου, ώστε να την εντοπίζουμε αμέσως **2.** μικρή αυτοκόλλητη ταινία που επικολλάται στη σελίδα βιβλίου την οποία επιθυμεί να βρει κανείς (και πάνω στην οποία μπορεί να γράψει).

σελιδοθέτης (ο) [1886] {σελιδοθετών} ΤΥΠΟΓΡ. ορθογώνια μεταλλική πλάκα, η οποία χρησιμεύει για την τοποθέτηση και μεταφορά τής στοιχειοθετημένης από μεταλλικά στοιχεία σελίδας ενός εντύπου.
[ΕΤΥΜ. < *σελίδα* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

σελιδοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΥΠΟΓΡ. η διαδικασία κατά την οποία μοιράζεται η στοιχειοθετημένη τυπογραφική ύλη σε σελίδες με τον καθορισμό ενός σχήματος σελίδας (πρότυπη σελίδα) στον Η/Υ ή με κοπή και κόλληση τυπωμένων κομματιών στοιχειοθετημένης ύλης πάνω σε ειδική επιφάνεια (χρωμοφάν). — **σελιδοποιητικός**, -ή, -ό, **σελιδοποιητικά** επίρρ.

σελιδοποιώ ρ. μετβ. [1875] {σελιδοποιείς... | σελιδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΤΥΠΟΓΡ. κάνω τη σελιδοποίηση (στοιχειοθετημένου κειμένου). — **σελιδοποιητής** (ο) κ. **σελιδοποιός** (ο/η) [1888].

-σέλιδος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των σελίδων από τις οποίες αποτελείται κάτι: *πολυσέλιδος, εκατοντα-σέλιδος, δι-σέλιδος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *σελίδα*].

σελιδώνω ρ. μετβ. [1856] {σελίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σελιδοποιώ **2.** αριθμώ κατ' αύξοντα αριθμό τις σελίδες χειρογράφου ή εντύπου. — **σελίδωση** (η) [1782].

σελιλόιντ (το) → σελουλόιντ

σελίνι (το) {σελιν-ιού | -ιών} **1.** νομισματική μονάδα διαφόρων κρατών, λ.χ. τής Αυστρίας ή τής Τανζανίας **2.** παλαιότερη υποδιαίρεση τής αγγλικής λίρας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. scellini, πληθ. τού scellino (αγγλ. shilling) < αρχ. γερμ. scilling < *skildu-lings «μικρή ασπίδα», υποκ. τού scilt «ασπίδα» (> γερμ. Schild)].

σέλινο (το) κηπευτικό φυτό, έντονα αρωματικό και γευστικό, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική για να νοστιμίζει τα φαγητά (σε σαλάτες, σάλτσες, σούπες, ζωμούς κ.α.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σέλινον* (ήδη μυκ. se-ri-no), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο, όπως συμβαίνει συχνά με φυτά που εμφανίζουν επίθημα *-ινον*, λ.χ. *κύμ-ινον, ρητ-ίνη*].

σελινόρριζα (η) {σελινορριζών} η μεγάλη στρογγυλή ρίζα τού σέλινου: *χοιρινό με ~*.

σέλλα (η) ▸ σέλα

σέλμα (το) {σέλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθισμα κωπηλάτη ΣΥΝ. πάγκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, βλ. λ. *σελίδα*].

Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Σχολή Επιμορφώσεως Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως.

σελοποιείο (το) το εργαστήρι τού σελοποιού ΣΥΝ. σελάδικο.

σελοποιός (ο) αυτός που κατασκευάζει σέλες αλόγων.

σελοτέιπ (το) {άκλ.} λεπτή πλαστική ταινία με κολλητική ουσία στη μία όψη της, τυλιγμένη σε κύλινδρο, που χρησιμοποιείται για την κόλληση συνήθ. κομματιών χαρτιού μεταξύ τους ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cellotape, εμπορική ονομασία, < cello-, (βλ. λ. *σελοφάν*) + tape «ταινία»].

σελουλόιντ κ. **σελιλόιντ** (το) {άκλ.} ο κελουλοΐτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. celluloid < cellulose (βλ. λ. *σελοφάν*)].

σελοφάν (το) {άκλ.} η κελοφάνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cellophane (νόθο σύνθ.) < cello- (που αποσπάστηκε από το ουσ. cellulose < λατ. cellula, υποκ. τού cella «θάλαμος, κελλί – κύτταρο») + -phane < *-φανής* < θ. *φαν-* τού ρ. *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-φάν-ην*)].

Σ.Ε.Λ.Π.Ε. (η) Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Λειανικής Πωλήσεως Ελλάδος.

Σελτζούκος (ο) ΙΣΤ. μέλος τουρκικού φύλου που κυριάρχησε σε εκτεταμένες περιοχές τής Κ. Ασίας, τής Μέσης Ανατολής και τής Μ. Ασίας από τον 11ο ώς τον 13ο αι.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Τούρκου ηγεμόνα Selçuk, ο οποίος ίδρυσε τη φερώνυμη δυναστεία].

σελφ-σέρβις (το) {άκλ.} ελλην. *αυτοεξυπηρέτηση*· σε κατάστημα) σύστημα κατά το οποίο ο πελάτης εξυπηρετείται μόνος του, χωρίς τη μεσολάβηση υπαλλήλου (επιλέγει τα είδη που προτιμά, τα παίρνει ο ίδιος από τη θέση όπου είναι τοποθετημένα και πληρώνει στο τέλος στο ταμείο): *το μαγαζί λειτουργεί με ~* || (κ. ως επίθ.) *το εστιατόριο είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. self-service].

σελώνω ρ. μετβ. {σέλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ σέλα στη ράχη αλόγου: ~ *το άλογο* ΑΝΤ. ξεσελώνω. — **σέλωμα** (το).

σελωτός, -ή, -ό (για άλογο) στού οποίου τη ράχη έχει προσδεθεί σέλα.

Σ.Ε.Μ. (το) Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών.

Σ.Ε.Μ.Γ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Μελετητικών Γραφείων.

Σεμέλη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τής βασιλιά τής Θήβας Κάδμου και τής Αρμονίας, την οποία ερωτεύτηκε ο Δίας και απέκτησε μαζί της τον Διόνυσο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, θρακο-φρυγικής προέλ., που συνδ. με τη νεοφρυγική φρ. *δεως ζεμελως κε* «στους θεούς τού ουρανού και τής γης» (δηλ. στον Δία και στη Σεμέλη). Προφανώς πρόκειται για χθόνια θεότητα].

σεμέν (το) (παλαιότ. ορθ. *σεμαίν*) {άκλ.} το διακοσμητικό ύφασμα (κεντητό, πλεκτό) που στρώνεται κατά μήκος μακρόστενου συνήθ. τραπεζιού: «*το εμπριμέ σαλόνι θύμιζε Ελλάδα τής δεκαετίας τού '70: ~, μπιμπλό και ψεύτικες τουλίπες*» (εφημ.). — (υποκ.) **σεμε(νε)δάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin (de table) < chemin «δρόμος» (επειδή το ύφασμα αυτό διετίθετο στην αγορά των δρόμων) < δημώδ. λατ. caminus, κελτ. λ.].

σεμέν-ντε-φερ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται μέχρι και με δώδεκα παίκτες, σκοπός τού οποίου είναι να σχηματιστεί με δύο ή τρία χαρτιά αριθμός που να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στο εννέα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin de fer «σιδηρόδρομος», λόγω τού γρήγορου ρυθμού που έχει το συγκεκριμένο είδος χαρτοπαιγνίου].

σεμίδαλις (η) {σεμιδάλεως | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το σιμιγδάλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σεμίδαλις, -εως*, ανατολ. δάνειο, που συνδ. πιθ. με ακκαδ. samīdu «αλεύρι λεπτό». Παράλληλο δάνειο αποτελεί και το λατ. simila].

σεμινάριο (το) {σεμιναρί-ου | -ων} **1.** (α) κύκλος μαθημάτων με συγκεκριμένο αντικείμενο: *επιμορφωτικά / εκπαιδευτικά ~ || παρακολούθησε πολλά ~ για τον Σεφέρη || ~ θεατρικής δημιουργίας* (β) ειδικό πανεπιστημιακό σπουδαστήριο, όπου γίνονται εισηγήσεις, ανακοινώσεις και συζητήσεις σχετικά με πανεπιστημιακά θέματα: *μεταπτυχιακό ~ φωνολογίας* • **2.** ΘΡΗΣΚ. ιερατική σχολή τής Δύσεως για τη μόρφωση τού ενοριακού κλήρου.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Seminar < λατ. seminarium «φυτώριο» < semen, -inis «σπέρμα, γόνος». Η αρχική σημ. τής λ. σε πανεπιστημιακό επίπεδο είναι ότι το *σεμινάριο*, προοριζόμενο για λίγους σπουδαστές και έχοντας ως επίκεντρο την επιστημονική έρευνα, αποτελεί φυτώριο μελλοντικών ερευνητών].

σεμίνωμα (το) {σεμινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος τού όρχεως, ευαίσθητος στην ακτινοβολία και τη χημειοθεραπεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. seminoma < λατ. semen, -inis «σπέρμα, γόνος»].

Σεμίραμις (η) {Σεμιράμιδος} **1.** αρχαία βασίλισσα τής Ασσυρίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σεμίραμη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ασσυρ. Sammuramat «αυτή που αγαπά τα περιστέρια»].

σεμνοπρεπής, -ής, -ές {μτγν.} {σεμνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σεμνοπρεπέστ-ερος, -ατος} σεμνός στην εξωτερική εμφάνιση και τη συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπρεπής, κόσμιος ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής. — **σεμνοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.], **σεμνοπρέπεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σεμνός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η απουσία υπερβολής, εκζήτησης ή επιτήδευσης, που διακρίνεται για την ευπρέπεια και τη σοβαρότητά του: *~ όψη / ντύσιμο* ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής **2.** αυτός που σέβεται τους ηθικούς κανόνες και τον διακρίνει η συστολή· ντροπαλός: *~ κοπέλα* ΣΥΝ. συνεσταλμένος, αιδήμων ΑΝΤ. αναιδής, θρασύς, ξεδιάντροπος **3.** μετριόφρων: *~ άνθρωπος / επιστήμονας* ΑΝΤ. επηρμένος, αλαζόνας. — **σεμν-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σεβαστός, ιερός» (για θεούς και ανθρώπους), < **σεβ-νός* < θ. *σεβ-* τού ουσ. *σέβας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Ήδη στον Ευριπίδη το παράγ. *σεμνότης* έχει τη σημ. «συστολή, ντροπαλότητα», όταν αφορά σε κορίτσια].

σεμνότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συνεσταλμένη συμπεριφορά που πηγάζει από τον σεβασμό των ηθικών κανόνων: *την διακρίνει ~ και ήθος* **2.** η μετριοφροσύνη, η απουσία υπεροψίας: *παρ' όλη την περιουσία και τη δύναμή του, συμπεριφέρεται με ~* **3.** η απουσία υπερβολής, η σοβαρότητα και η ευπρέπεια: *το γούστο και η ~ τού ντυσίματός της είναι ενδεικτικά τού χαρακτήρα της*.

σεμνοτυφία (η) {σεμνοτυφιών} **1.** η επιφανειακή σεμνότητα, το να δείχνει κανείς ότι έχει ηθικές αναστολές, ότι ντρέπεται για κάτι, χωρίς αυτό να συμβαίνει πραγματικά (συνήθ. για λόγους κοινωνικής αποδοχής ή συμβατικότητας, επειδή φοβάται μήπως δεν θεωρηθεί σεμνός ή ηθικός από τους άλλους) (πβ. λ. *σεμνός*) **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από κατ' επίφαση σεμνότητα: *ας αφήσουμε τις ~· δεν μας βλέπει κανείς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σεμνός* + *-τυφία* < *τῦφος* (βλ.λ.), με τη σημ. «προσποίηση, ψευδαίσθηση»].

σεμνότυφος, -η, -ο [1864] αυτός που τον διακρίνει η σεμνοτυφία. — **σεμνότυφα** επίρρ.

σεμνύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. (+για) {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) υπερηφανεύομαι, καυχώμαι, καμαρώνω: *~ για τους πολιτικούς αγώνες μου / για τις αξίες μου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εξυψώνω, μεγαλύνω», < *σεμνός* (βλ.λ.)].

σέμνωμα (το) {σεμνώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό για το οποίο σεμνύνεται κανείς, το καύχημα: *αποτελεί το ~ τής ιδιαίτερης πατρίδας του*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεμνῶ (-όω)* < *σεμνός*].

σέμπλιτσε επίρρ. ελλην. *απλά*· ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: απλά, χωρίς ιδιαίτερη εκφραστική ένταση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. semplice < λατ. simplex, -icis «απλός»].

σέμπρε επίρρ. ελλην. *πάντα, διαρκώς*· ΜΟΥΣ. ένδειξη που συνοδεύει άλλη ένδειξη, υποδεικνύοντας ότι (η δεύτερη) εξακολουθεί να ισχύει για μεγάλο τμήμα τής παρτιτούρας, λ.χ. σέμπρε φόρτε: διαρκώς δυνατά, σέμπρε ατσελεράντο: εξακολουθεί να επιταχύνεται το τέμπο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sempre < λατ. semper].

σεμπρικός, -ή, -ό (λαϊκ.) (για κτήματα) αυτός που έχει παραχωρηθεί σε σέμπρο για αγροτική εκμετάλλευση ΣΥΝ. επίμορτος.

σέμπρος (ο) (λαϊκ.) αυτός που καλλιεργεί ξένα κτήματα και μοιράζεται τα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη, ο επίμορτος καλλιεργητής: *πολλοί αγρότες έχουν εγκατασταθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα και έχουν σέμπρους για τα κτήματά τους στο χωριό* ΣΥΝ. κολλήγας.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. sebrü].

Σ.Ε.Μ.Σ. (η) Συντονιστική Επιτροπή Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Σ.Ε.Ν. (το) Σώμα Ελλήνων Ναυτοπροσκόπων.

σενάζι (το) {σεναζ-ιού | -ιών} κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα με μορφή δοκού σε φέροντες συνήθ. τοίχους οικοδομικών κατασκευών, με σκοπό την αντισεισμική τους θωράκιση και την αποφυγή διαγώνιων ρηγματώσεων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaînage < chaîne «αλυσίδα, ακολουθία» (< λατ. catena)].

σενάριο (το) {σεναρί-ου | -ων} **1.** η γραπτή και λεπτομερής περιγραφή τής δράσης κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου: *πετυχημένο / καλογραμμένο / χιλιοπαιγμένο / ανόητο ~ || οι ηθοποιοί ξέφευγαν κάπως από το ~ || το ~ βασίζεται σε ένα πολύ γνωστό μυθιστόρημα*· ΦΡ. **ραδιοφωνικό σενάριο** η ραδιοφωνική προσαρμογή υποθέσεως κινηματογραφικού, τηλεοπτικού κ.λπ. έργου **2.** η ενδεχόμενη τροπή μιας κατάστασης, η προβλεπόμενη (από κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: «*σύμφωνα με αποκαλυπτικά ~ τού καθηγητή Χάντιγκτον, ο 21ος αι. θα χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις πολιτισμών*» (εφημ.) || *τον τελευταίο καιρό ακούγονται πολλά ~ περί ανασχηματισμού τής κυβέρνησης* || «*τα ~ που γράφονται αυτές τις μέρες στις γερμανικές εφημερίδες...*» (εφημ.). — (υποκ.) **σεναριάκι** (το). **σεναριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. scenario < λατ. scēnārium, υποκ. τού scēna < αρχ. *σκηνή*].

σεναριογράφος (ο/η) πρόσωπο που γράφει σενάρια. — **σεναριογραφία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

σεναριολογία (η) {σεναριολογιών} η κυκλοφορία διαφόρων σεναρίων, υποθετικών ή πιθανών εξελίξεων γύρω από ένα θέμα (συνήθ. πολιτικό): *ο πρωθυπουργός με τις σαφείς δηλώσεις του έθεσε τέρμα στη ~ περί πρόωρων εκλογών*.

Σενεγάλη (η) (γαλλ. République du Sénégal = Δημοκρατία τής Σενεγάλης) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ντακάρ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Σενεγαλέζος** (ο), **Σενεγαλέζα** (η), **σενεγαλέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sénégal, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα και τού οποίου η ονομασία στην τοπική γλώσσα σημαίνει «πλωτός»].

Σενεγάλης (ο) ποταμός τής Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ τής Μαυριτανίας και τής Σενεγάλης.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Σενεγάλη*].

σενιάρω ρ. μετβ. {σενιαρα κ. σενιάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιποιούμαι, κάνω (κάποιον/κάτι) ευπαρουσίαστο, ωραίο και κομψό: *έπλυνε το αυτοκίνητο, το γυάλισε, το σενιάρισε κι έγινε πρώτο!* **2.** (μεσοπαθ. **σενιάρομαι** κ. **σενιαρίζομαι**) καλλωπίζομαι, περιποιούμαι τον εαυτό μου, στολίζομαι: *πήγαινε να σενιαριστείς λιγάκι για τον χορό* **3.** (η μτχ. **σενιαρισμένος,** *-η, -ο*) στολισμένος, περιποιημένος.
[ΕΤΥΜ. < *σινιάρω* < ιταλ. signare (βλ. λ. *σινιέ*)].

σενιόρ (ο) {άκλ.}, **σενιόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κύριος / κυρία (πβ. λ. *σινιόρ*).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. señor (βλ. λ. *σινιόρ*)].

σένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** περιποιημένος, φροντισμένος, καλλωπισμένος: *ντύθηκε, στολίστηκε και μας ήρθε ~* **2.** πολύ ωραίος στην εμφάνιση: *- Πώς σου φαίνεται το καινούργιο μου αμάξι; -Σένιο!* — **σένια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σενιάρω*, υποχωρητ.].

σενσουαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αισθησιαρχία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sensualisme < sensuel < λατ. sēnsuālis < sensus, -us «αίσθηση, νόημα»].

σεντ (το) {άκλ.} το ένα εκατοστό τού δολαρίου των Η.Π.Α., τού Καναδά και τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cent, συγκεκομμ. τ. τού λατ. centesimus «εκατοστός» < centum «εκατό»].

σεντάν (το) {άκλ.} τύπος μεγάλου κλειστού επιβατικού αυτοκινήτου για τέσσερα ώς επτά άτομα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sedan, αγν. ετύμου].

σέντερ (ο) ΑΘΛ. ο παίκτης που παίζει στο κέντρο (τού γηπέδου ή τής επιθετικής διάταξης τής ομάδας).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. centre < λατ. centrum < αρχ. *κέντρον*].

σέντερ-μπακ (ο) {άκλ.} ελλην. *κεντρικός αμυντικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει στο κέντρο τής άμυνας μιας ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. centre back].

σέντερ-φορ (ο) {άκλ.} ελλην. *κεντρικός επιθετικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που έχει στο παιχνίδι τη θέση τού κεντρικού επιθετικού, που συνήθ. κινείται στον χώρο τού κέντρου τής αντίπαλης άμυνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. centre for(ward)].

σεντέφι κ. **σιντέφι** (το) {σεντεφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο μάργαρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντισι. — **σεντεφένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sedef].

σεντόνι (το) {σεντον-ιού | -ιών} **1.** τετράπλευρο ύφασμα μεγάλων διαστάσεων, λευκό ή χρωματιστό, που χρησιμοποιείται ως σκέπασμα στο κρεβάτι, συνήθ. κάτω από την κουβέρτα: ~ *σατέν / μονό / διπλό / υπέρδιπλο / βαμβακερό / υφαντό / κεντητό / εμπριμέ / με λάστιχο στις άκρες* || *σετ σεντονιών* (πανωσέντονο / κατωσέντονο, με δύο μαξιλαροθήκες με ενιαίο σχέδιο και συνδυασμένους χρωματισμούς) || *στρώνω το* ~ || *αλλάζω / βάζω καθαρά* ~ || *μου φεύγουν / γλιστρούν τα σεντόνια* (ξεσκεπάζομαι στον ύπνο) **2.** (συνεκδ.) το στρωμένο με σεντόνια κρεβάτι: *ξάπλωσε στα ~ της* || *στριφογύριζε στα* ~ **3.** (μτφ.) (α) εκτεταμένο και ανιαρό δημοσιογραφικό άρθρο ή σχόλιο (β) πολύ μακρύ χαρτί με τυπωμένο κείμενο, που τυλίγεται και συνήθ. προορίζεται για τυπογραφική διόρθωση (γ) μεγάλη πρόταση χωρίς σημεία στίξεως. - (υποκ.) **σεντονάκι** (το), (μεγεθ.) **σεντονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σινδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *σινδών, -όνος (ή)*. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. sādīn, ακκαδ. saddinu / sattinu. Το λατ. sindon (> μεσν. λατ. sentalum > ιταλ. zendale) είναι δάνειο από την Ελληνική].

σεντονιάζω ρ. μετβ. {σεντόνιασ-α, -μένος} ντύνω (κάτι) με σεντόνι: ~ *το πάπλωμα* ΣΥΝ. καπλαντίζω. - **σεντόνιασμα** (το).

σεντονόπανο (το) ύφασμα κατάλληλο να χρησιμοποιηθεί ως σεντόνι.

σεντούκι (το) {σεντουκ-ιού | -ιών} ξύλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο φυλάσσονται κυρ. ρούχα ΣΥΝ. κασέλα, μπαούλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. sanduk].

σέντρα (η) {δύσχρ. σεντρών} **1.** (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας με τέτοιον τρόπο, ώστε να πάρει ύψος και να κατευθυνθεί προς το κέντρο τής αντίπαλης άμυνας (μπροστά από το τέρμα): *κάνω / βγάζω* ~ || ~ *ακριβείας* (που κατευθύνεται ακριβώς εκεί όπου βρίσκεται ο συμπαίκτης) || ~ *ψηλοκρεμαστή* (που παίρνει πολύ ύψος και πέφτει προς το κέντρο) / *χαμηλή* || *σέντρα σουτ* (δυνατή μπαλιά από τα πλάγια συνήθ. τού γηπέδου, που παίρνει ύψος και κατευθύνεται προς το τέρμα) || *οι Άγγλοι ποδοσφαιριστές συνηθίζουν να παίζουν με σέντρες* **2.** (α) το κέντρο τού γηπέδου: *το παιχνίδι παίζεται στη* ~ (β) λευκό σημάδι στο κέντρο τού γηπέδου, όπου στήνεται η μπάλα στην αρχή κάθε ημιχρόνου ή μετά από κάθε γκολ: *η μπάλα τοποθετείται στη* ~ (γ) (συνεκδ.) η πάσα που δίνει παίκτης προς συμπαίκτη του στο παραπάνω σημείο τού γηπέδου, ώστε να αρχίσει ή να ξαναξεκινήσει ο αγώνας: *αμέσως μετά τη ~ ο παίκτης τραυματίστηκε* || *γίνεται η ~ από τους δύο ποδοσφαιριστές* ΣΥΝ. εναρκτήριο λάκτισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. centre «κέντρο» (βλ. κ. *σέντερ*)].

σεντράρω ρ. αμετβ. {σέντραρα κ. σεντράρισα} (στο ποδόσφαιρο) κάνω σέντρα (σημ.1). — **σεντράρισμα** (το).

σέντσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το σεντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cents, πληθ. τού cent (βλ. κ. *σεντ*)].

σεξ (το) {άκλ.} η ερωτική πράξη: *κάνω* ~ || *ασφαλές* ~ (με προφυλάξεις) || *τα πάντα γύρω από το* ~ || *φυσικό / πληρωμένο / τηλεφωνικό* (συνομιλία με σεξουαλικό περιεχόμενο) / *στοματικό / πρωκτικό* ~ ΣΥΝ. συνουσία, γενετήσια πράξη· ΦΡ. **σύμβολο τού σεξ** πρόσωπο που θεωρείται (ανάλογα με την εποχή) πρότυπο τού φύλου του στην ομορφιά, τη γοητεία και την έλξη που ασκεί στο άλλο φύλο: *η Μπριζίτ Μπαρντό υπήρξε για τρεις δεκαετίες* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sexe / αγγλ. sex < λατ. sexus «φύλο»].

σεξαπίλ κ. **σεξ-απίλ** (το) {άκλ.} η ερωτική γοητεία που ασκεί κανείς στο άλλο φύλο: *μια ηθοποιός που οφείλει την επιτυχία της στο ~ της*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sex appeal «έλξη τού φύλου»].

σέξι επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που προκαλεί ερωτική έλξη: ~ *εμφάνιση / γυναίκα / χείλια* **2.** (ειδικότ. για ρούχα) αυτός που αποκαλύπτει αρκετά σημεία τού σώματος ή τονίζει τη γραμμή του, που εξάπτει ή που θεωρείται ότι διεγείρει την ερωτική επιθυμία: ~ *εσώρουχα / φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sexy < sex (βλ. κ. *σεξ*)].

σεξισμός (ο) η συμπεριφορά που βασίζεται στην πεποίθηση ότι ένα από τα δύο φύλα είναι κατώτερο από το άλλο· (ειδικότ.) η υποτιμητική μεταχείριση γυναικών από άνδρες (πβ. *ανδρικός σοβινισμός*, λ. *σοβινισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexism].

σεξιστής (ο), **σεξίστρια** (η) {σεξιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από σεξισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexist].

σεξιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σεξισμό ή τον σεξιστή: ~ *συμπεριφορά / διαφήμιση / αστείο / αντίληψεις* || *η αντίληψη που θέλει τις γυναίκες στην κουζίνα, θεωρείται σεξιστική* || ~ *γλώσσα* (που περιέχει εκφράσεις ή λέξεις με μειωτικό περιεχόμενο για τις γυναίκες ή αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα γι' αυτές). — **σεξιστικά** επίρρ.

σεξο- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το σεξ: *σεξο-ταινία, σεξο-περιοδικό, σεξο-κωμωδία*.

σεξοβόμβα (η) {σπάν. σεξοβομβών} γυναίκα (συνήθ. σταρ τού κινηματογράφου ή τού θεάματος γενικά) που θεωρείται σύμβολο τού σεξ και έχει πραγματοποιήσει τολμηρές εμφανίσεις σε ταινίες, περιοδικά κ.λπ.

σεξοδιαστροφικός, -ή, -ό (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που σχετίζεται με σεξουαλικές διαστροφές: ~ *σενάριο / ταινία* ΣΥΝ. πορνικός, πορνό.

σεξοθεραπεία (η) {σεξοθεραπειών} η θεραπεία σεξουαλικών προβλημάτων που έχουν συνήθ. ψυχολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sex therapy].

σεξοκωμωδία (η) {σεξοκωμωδιών} κινηματογραφική κωμωδία που αναφέρεται στις ερωτικές σχέσεις και που συνήθ. περιέχει αρκετές τολμηρές σκηνές (κυρ. γυμνού).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sex comedy].

σεξολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη τής σεξουαλικής ζωής και των προβλημάτων της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexology (νόθο σύνθ.)].

σεξολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στη σεξολογία. — **σεξολογικός**, -ή, -ό. **σεξολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexologist (νόθο σύνθ.)].

σεξομανής, -ής, -ές {σεξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με το σεξ, που η σκέψη του είναι συνεχώς στραμμένη στο σεξ ΣΥΝ. ερωτομανής, (για άνδρες) ερωτύλος, γυναικομανής, (για γυναίκες) μητρομανής, νυμφομανής. — **σεξομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *σεξ* + *-μανής* < θ. *μαν-* τού ρ. *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

σεξουάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) πρόσωπο που προκαλεί έντονη σεξουαλική έλξη ΣΥΝ. αισθησιακός.

σεξουαλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το σεξ (βλ.λ.), με τα γεννητικά όργανα ή με την ερωτική συμπεριφορά γενικότερα: ~ *πράξη / υγεία / ανικανότητα / διαπαιδαγώγηση / επιθυμία / συμπεριφορά / διαστροφή / σχέσεις / ήθη / ζωή / επαφή / υπονοούμενο / διαταραχή / δυσλειτουργία / δραστηριότητα / σκάνδαλο / προβλήματα / αποκλίσεις* || ~ *ορμόνες* ΣΥΝ. γενετήσιος, αφροδίσιος· ΦΡ. (α) **σεξουαλική αγωγή** σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τα χαρακτηριστικά τού φύλου τους και τη σταδιακή εισαγωγή τους στα θέματα τής ερωτικής ζωής και τής αναπαραγωγής (β) ***σεξουαλική παρενόχληση*** η συνήθ. πιεστική και ενοχλητική συμπεριφορά σεξουαλικού περιεχομένου (με σχόλια, προτάσεις ή χειρονομίες) προς κάποιον, κυρ. όταν το πρόσωπο αυτό δεν είναι διατεθειμένο να ανταποκριθεί, π.χ. ενός διευθυντή που πιέζει τη γραμματέα του να ενδώσει στις ερωτικές του επιθυμίες (γ) ***σεξουαλική επανάσταση*** (όρος τής δεκαετίας τού '70) η απελευθέρωση τής σεξουαλικής συμπεριφοράς και τής ηθικής κατά τη δεκαετία τού '60 **2.** (για πρόσ.) λάγνος, ερωτιάρης: *είναι πολύ ~ γυναίκα* ΣΥΝ. αισθησιακός. — **σεξουαλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexual < μτγν. λατ. sexuālis < λατ. sexus «φύλο». Οι φρ. *σεξουαλική παρενόχληση* και *σεξουαλική επανάσταση* αποδίδουν τις αντίστοιχες αγγλ. φρ. sexual harassment και sexual revolution].

σεξουαλικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το γενετήσιο ένστικτο, η ερωτική διάθεση και η εκδήλωσή της μέσα από συγκεκριμένη συμπεριφορά: *άτομο με έντονη* ~ || *η ιστορία τής ανθρώπινης* ~. Επίσης **σεξουαλισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexuality].

σεξουλιάρης (ο) {σεξουλιάρηδες}, **σεξουλιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται συνεχώς με το σεξ. — **σεξουλιάρικος**, -η, -ο.

σεξπιρικός, -ή, -ό ‣ σαιξπηρικός

σεξπιριστής (ο) ‣ σαιξπηριστής

σεξ-σόπ (το) {άκλ.} κατάστημα που πουλά είδη τα οποία σχετίζονται με το σεξ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sex shop].

σεξτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από έξι εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για έξι όργανα ή έξι φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ από την όπερα Λουτσία ντι Λαμερμούρ, τού Ντονιτσέτι*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Sextett < ιταλ. sestetto < sesto «έκτος» < λατ. sextus (< sex «έξι»)].

Σ.Ε.Ο. (το) **1.** Συμβούλιο Επιλογής Οπλιτών **2.** Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Σ.Ε.Π. **1.** (το) Σώμα Ελλήνων Προσκόπων **2.** (ο) Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός.

σέπαλο (το) {σεπάλ-ου | -ων} ΒΟΤ. καθένα από τα φύλλα που σχηματίζουν τον κάλυκα τού άνθους (πβ. λ. *πέταλο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sépale, από συμφυρμό των λ. *σκέπη* και *(πέτ)αλο*].

σεπαλοειδής, -ής, -ές {σεπαλοειδ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που μοιάζει με σέπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σεπαρέ (το) {άκλ.} ελλην. *ιδιαίτερο*· ξεχωριστός χώρος σε εστιατόριο, κέντρο κ.λπ., διαμορφωμένος έτσι, ώστε να επιτρέπει την απομόνωση των πελατών που τον χρησιμοποιούν από το υπόλοιπο μαγαζί κυρ. για προσωπικές ή επαγγελματικές συναντήσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. séparé, μτχ. τ. τού ρ. séparer «χωρίζω» < λατ. separāre].

σέπια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μελανωπή χρωστική ουσία που προέρχεται από σουπιά ή καλαμάρι και χρησιμοποιείται ως μελάνι σχεδιάσεως και νερομπογιά **2.** (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που έγινε με το υδρόχρωμα αυτό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. sepia < αρχ. σηπία «σουπιά» (βλ. λ. *σουπιά*)].

σέπομαι ρ. ‣ σήπομαι

σεπτεμβριανός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Σεπτέμβριο **2.** αυτός που συμβαίνει κατά τον μήνα Σεπτέμβριο. Επίσης **σεπτεμβριάτικος**, -η, -ο.

Σεπτέμβριος (ο) {Σεπτεμβρίου} ο ένατος μήνας τού έτους και ο πρώτος τού φθινοπώρου (μαζί με τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο), ο ο-

ποίος έχει 30 ημέρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*, *Οκτώβριος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. September, -bris < septem «επτά», επειδή ήταν ο έβδομος μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου, το οποίο ξεκινούσε με τον Μάρτιο].

σεπτέτο κ. **σετέτο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** σύνολο, που αποτελείται από επτά εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για επτά όργανα ή επτά φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και τρία πνευστά τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Septett < ιταλ. settetto < sette «επτά» (< λατ. septem)].

σεπτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος σεβασμού: *τα ~ πάθη τού Χριστού* || *~ σκήνωμα* / *ιεράρχης* ΣΥΝ. σεβαστός, ιερός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σεβ-τός < σέβομαι (βλ.λ.)].

σερ (ο) {άκλ.} **1.** (στην Αγγλία) (α) τίτλος που τίθεται πριν από το όνομα βαρόνου ή ιππότη (β) (συνεκδ.) διακεκριμένο πρόσωπο που φέρει τον παραπάνω τιμητικό τίτλο: *στον περίφημο ηθοποιό Τζων Γκίλγκουντ απονεμήθηκε ο τίτλος τού ~* **2.** (ως απλή προσφώνηση) κύριος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sir < μέσ. αγγλ. sire «πατέρας, κύριος» < δημώδ. λατ. *seior < λατ. senior, συγκρ. βαθμός τού senex «ηλικιωμένος» (πβ. κ. γαλλ. monsieur «κύριος», αρχικώς προσφώνηση «κύριέ μου», < mon + sieur < *seiōrem, αιτ. τού δημώδ. λατ. *seior)].

σέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θερμοκήπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serra «θερμοκήπιο – οροσειρά, ζώνη», αρχική σημ. «πριόνι» (από το οδοντωτό σχήμα τής κορυφογραμμής). < λατ. serra «πριόνι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Σεράγεβο (το) → Σαράγεβο

σεράι (το) → σαράι

Σεραφείμ (το) (σημ. 1) / (ο) (σημ. 2, 3) {άκλ.} **1.** ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (αγγέλους), που εικονίζονται με τρία ζευγάρια πτερύγων (έξι φτερούγες), τα οποία βρίσκονται στην υπηρεσία τού Θεού και ακτινοβολούν τη δόξα Του· κατά την Π.Δ. στέκονται από τη μια και την άλλη πλευρά τού θρόνου Του: *τα ~ και τα Χερουβείμ* **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. śĕrāphīm, πληθ. τού sārāph < ρ. sarāph «καίω, φλέγω»].

σερβάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) ο μπουφές τής τραπεζαρίας. Επίσης **σερβάντα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servante «υπηρέτρια» (επειδή αυτό το έπιπλο εξυπηρετεί στο σερβίρισμα) < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβί (το) {άκλ.} χαρτοπαικτικός όρος που σημαίνει ότι ο παίκτης δεν επιθυμεί να αλλάξει φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servi «υπηρετηθείς», μτχ. τ. τού ρ. servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

Σερβία (η) (σερβ. Srbija) ένα από τα δύο ομόσπονδα κράτη που απαρτίζουν το κράτος Σερβία και Μαυροβούνιο, με πρωτεύουσα το Βελιγράδι. — **Σέρβος** (ο), **Σέρβα** (η), **σερβικός**, -ή, -ό [1889] κ. (καθημ.) **σέρβικος**, -η, -ο, **Σερβικά** κ. (καθημ.) **Σέρβικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σέρβος* < σερβοκρ. Srb, αβεβ. ετύμου, ίσως από καυκασιανή λ. ser «άνδρας, άνθρωπος»].

Σερβία και Μαυροβούνιο (η) (σερβ. Srbija i Crna Gora) ομοσπονδιακό κράτος των Βαλκανίων που αποτελείται από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο (βλ.λ.), με πρωτεύουσα το Βελιγράδι, επίσημη γλώσσα τη Σερβική και νόμισμα το δηνάριο.

σερβιέτα (η) {σερβιετών} λεπτή ταινία από βαμβάκι με ειδική απορροφητική επικάλυψη (συνήθ. και με αυτοκόλλητη ταινία στο κάτω μέρος για να μένει σταθερή στο εσώρουχο), την οποία χρησιμοποιούν οι γυναίκες κατά τις ημέρες τής έμμηνης ρύσης και η οποία διατίθεται στο εμπόριο ως βιομηχανικό προϊόν σε ειδική αεροστεγή και αποστειρωμένη συσκευασία: *~ λεπτή* / *μακριά* / *απορροφητική* / *τσέπης* (σε ατομική θήκη) || *~ με φτερά* (με ειδικές αυτοκόλλητες εξοχές, οι οποίες εφαρμόζουν στο εσώρουχο από κάτω) (πβ. λ. *ταμπόν*). — (υποκ.) **σερβιετούλα** (η) κ. **σερβιετάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serviette < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβιετάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή και λεπτή σερβιέτα (βλ.λ.).

σερβίρω ρ. μετβ. {σερβίρισ-α (κ. σέρβιρα), -τηκα, -μένος} **1.** βάζω (φαγητό) στα πιάτα: *καθίστε στο τραπέζι, να σας ~* || *σερβιριστείτε μόνοι σας* **2.** προσφέρω (φαγητά ή ποτά): *το γκαρσόνι σέρβιρε σε δίσκο παγωμένα αναψυκτικά* || *το πρωινό σερβίρεται στην τραπεζαρία τού ξενοδοχείου* **3.** (μτφ.) παρουσιάζω ή προσφέρω (κάτι), προσπαθώντας να το κάνω αποδεκτό: *μας σέρβιραν τις ίδιες θεωρίες με διαφορετικό ιδεολογικό μανδύα* • **4.** ΑΘΛ. (στο βόλεϊ, το τένις και το πινγκ-πόνγκ) ρίχνω την πρώτη μπαλιά, κάνω σερβίς (βλ.λ.). — **σερβίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. servire < λατ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»].

σερβίς (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο τένις, το βόλεϊ, το πινγκ-πόνγκ) το πρώτο χτύπημα τής μπάλας προς την περιοχή τού αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. service < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» < servīre «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»].

σέρβις (το) {άκλ.} **1.** ο έλεγχος τής καλής λειτουργίας σε τακτά χρονικά διαστήματα και η συντήρηση μηχανής ή μηχανισμού: *~ αυτοκινήτου* / *ανελκυστήρα* || *κάνω ~* || *πάω* / *δίνω το αυτοκίνητό μου για ~* **2.** η εξυπηρέτηση πελάτη: *«οι τουρίστες εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για την ποιότητα τού ~ των εστιατορίων και των μπαρ των πλοίων»* (εφημ.) || *το άψογο ~ αεροπορικής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. service < γαλλ. service (βλ. κ. *σερβίς*)].

σερβιτόρος (ο), **σερβιτόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υπάλληλος εστιατορίου, ζαχαροπλαστείου, καφενείου ή μπαρ, ο οποίος σερβίρει τους πελάτες ΣΥΝ. γκαρσόνι **2.** υπηρέτης οικίας που σερβίρει φαγητά και ποτά κατά τη διάρκεια γεύματος ΣΥΝ. τραπεζοκόμος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. servitore < μτγν. λατ. servitor < λατ. servitus, μτχ. τ. τού ρ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)»].

σερβιτσάλι (το) {σερβιτσαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το όργανο με το οποίο γίνεται το κλύσμα, καθώς και το ίδιο το κλύσμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serviziale < servizio «υπηρεσία, εξυπηρέτηση» (ευφημ. σχηματισμός), βλ. λ. *σερβίτσιο*].

σερβίτσιο (το) **1.** το σύνολο των επιτραπέζιων σκευών που χρησιμοποιούν οι συνδαιτυμόνες κατά τη διάρκεια γεύματος **2.** (συνεκδ.) σύνολο επιτραπέζιων σκευών για συγκεκριμένη χρήση: *~ τού καφέ* / *τού τσαγιού* / *τού φρούτου* / *τού γλυκού* / *τού φαγητού* || *πορσελάνινο* / *καθημερινό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. servizio < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» (βλ. κ. *σερβίς*)].

Σερβοβόσνιος (ο), **Σερβοβόσνια** (η) Σέρβος τής Βοσνίας (βλ.λ.). — **σερβοβοσνιακός**, -ή, -ό.

σερβοβουλγαρικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Βουλγάρους και τις μεταξύ τους σχέσεις: *~ μάχη.*

σερβοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που χρησιμοποιείται σε συστήματα αυτόματου ελέγχου (σερβομηχανισμούς) για τη διόρθωση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servomoteur, βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβοκροατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Κροάτες: *~ γλώσσα.*

σερβομηχανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη συσκευή που περιλαμβάνει σύστημα για την ανίχνευση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία μηχανισμού (ανιχνευτής σφαλμάτων) και τη διόρθωσή τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servomécanisme (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβομοτέρ (το) {άκλ.} ο σερβοκινητήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servomoteur < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ») + moteur «κινητήρας»].

σερβοσύστημα (το) {σερβοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που υποστηρίζεται από σερβομηχανισμό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servosystème (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβόφρενο (το) μηχανισμός που υποβοηθεί το σύστημα φρένων στα μεγάλα κυρ. αυτοκίνητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. servofrein < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ», βλ. λ. *σερβίρω*) + frein «φρένο» (< λατ. frēnum)].

σεργιάνι κ. **σιργιάνι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η βόλτα, ο περίπατος: *το απόγευμα έβγαιναν στο ~* ΣΥΝ. σουλάτσο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. seyran «εκδρομή»].

σεργιανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σεργιάνισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πηγαίνω (κάποιον) βόλτα: *με σεργιάνισε στα αξιοθέατα τού νησιού του* ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω βόλτα, περίπατο: *σεργιανίζαμε στα σοκάκια τού χωριού.* Επίσης **σεργιανάω**. — **σεργιάνισμα** (το).

Σέργιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Sergius, αγν. ετύμου, πιθ. ετρουσκ. αρχής].

σερενάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ερωτικό τραγούδι που τραγουδιέται τη νύχτα κάτω από το παράθυρο μιας γυναίκας από μικρή ομάδα μουσικών ΣΥΝ. καντάδα **2.** ενόργανο κομμάτι σε πολλά μέρη ή φωνητικό κομμάτι που συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα όργανα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serenata < sereno «αίθριος, γαλήνιος (καιρός)» < λατ. serenus «αίθριος – ξηρός»].

σερέτης (ο) {σερέτηδες} (λαϊκ.) ο δύστροπος, ο ευέξαπτος και εριστικός, ο βαρύς: *«ο Αντώνης ο βαρκάρης ο σερέτης...»* (λαϊκ. τραγ.). — **σερέτισμα** (το), **σερέτικος**, -η, -ο, **σερέτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şirret].

σερζ (το) {άκλ.} πυκνοϋφασμένο, συνήθ. μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κοστούμια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serge < παλ. γαλλ. sarge < δημώδ. λατ. *sarica < λατ. sērica (lāna) «κινεζικό μαλλί», θηλ. τού sēricus «κινεζικός – μεταξωτός» (< μτγν. *σηρικός*, βλ.λ.)].

σερί επίρρ. **1.** τη σειρά, κατά σειρά, συνέχεια χωρίς διακοπή: *πέτυχε δέκα νίκες ~* || *παίρνει ~ τη μια δουλειά μετά την άλλη* **2. σερί** (το) η συνέχεια, η διαδοχή: *το ~ των νικών μιας ομάδας στο πρωτάθλημα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. série «σειρά» < λατ. series (< ρ. serĕre «συνάπτω, πλέκω, συνδέω»)].

σέρι (το) {άκλ.} περίφημο λευκό ισπανικό κρασί ενισχυμένο με κονιάκ· οινοποιείται με ειδικό τρόπο, ώστε να έχει ξεχωριστή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sherry < παλαιότ. sherris < ισπ. (vino de) Xeres «κρασί τού Xeres», ονομασία τής πόλης Xeres (τώρα Jerez) τής ΝΔ. Ισπανίας, η οποία φημίζεται για την παραγωγή κρασιού].

σέριο κ. **σεριόζο** επίρρ. ελλην. *σοβαρά*· ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: παιγμένο με σοβαρότητα, χωρίς υπερβολική εκφραστική εκδηλωτικότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serio < λατ. serius].

σερίφης (ο) {σερίφηδες} **1.** (στις Η.Π.Α.) (α) διοικητικός αξιωματούχος σε μια περιοχή, που ασκεί αστυνομική εξουσία και εκτελεί τις αποφάσεις των δικαστηρίων (β) (παλαιότ.) ο εκλεγμένος αξιωματούχος που φρόντιζε για την τήρηση τής τάξης και ο οποίος έφερε μεταλλικό αστέρι στο στήθος • **2.** (στη Μ. Βρετανία) ανώτερος αξιωματούχος αγγλικής κομητείας ή μικρότερης περιοχής, που έχει διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sheriff < μέσ. αγγλ. shirreve < αρχ. αγγλ. scirgerēfa < scir (> αγγλ. shire «κομητεία») + gerēfa «αξιωματούχος με τοπικές αρμοδιότητες, διοικητής στρατιάς» (< rōf «παράταξη (μά-

χης)»)].

Σέριφος (η) {Σερίφου} **1.** νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ τής Κύθνου και τής Σίφνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σερίφιος** (ο), **Σερίφια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. προελλην. τοπωνύμιο].

σερμαγιά κ. **σιρμαγιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το αρχικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας **2.** (κατ' επέκτ.) το χρηματικό κεφάλαιο και γενικότ. τα χρήματα, η περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sermaye].

σερμπέτι (το) {σερμπετ-ιού | -ιών} **1.** γλυκό και αρωματικό ποτό ΣΥΝ. ηδύποτο **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει πολύ γλυκιά γεύση: *τον έκανες ~ τον καφέ!* ΣΥΝ. πετιμέζι **3.** (μτφ.) ***σερμπέτια*** (τα) τα γλυκόλογα και οι αβρότητες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şerbet].

σερνάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σέρνεται, που δεν μπορεί να σταθεί στα πόδια του ή που βαδίζει με μεγάλη δυσκολία: *έφτασε μέχρι εδώ ~· δεν μπορεί να πάρει πια τα πόδια του.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού *σέρνω* σε *-άμενος* κατ' αναλογίαν προς τις ομοιοκατάληκτες ενεστωτικές μτχ., λ.χ. *ιπτάμενος, ιστάμενος* (πβ. κ. *λεγ-άμενος, σειν-άμενος, τρεχ-άμενος*)].

σερνικοβότανο (το) (λαϊκ.) βότανο τού οποίου το αφέψημα θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, ότι ευνοεί τη γέννηση αρσενικών παιδιών.

σερνικοθήλυκος, -η, -ο (λαϊκ.) ο αρσενικοθήλυκος (βλ.λ.).

σερνικός, -ιά, -ό (λαϊκ.) αρσενικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < **ασερνικός* (με σίγηση τού αρχικού άτονου α-) < *αρσενικός* (με αντιμετάθεση)].

σέρνω κ. **σύρω** κ. (λαϊκ.) **σούρνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσυρα, σύρ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να κινείται τραβώντας το: *τα βόδια έσερναν τις άμαξες* || *έσερνε μια βαλίτσα πίσω του μ' ένα λουρί·* ΦΡ. (α) ***σέρνω (κάποιον) από τη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***σέρνω (κάποιον) μαζί μου*** παίρνω (κάποιον) μαζί μου, έχω πάντα μαζί μου (κάποιον, συχνά χωρίς να το θέλει ο ίδιος): *δεν της φέρνει ποτέ αντιρρήσεις και όπου πάει τον σέρνει μαζί της* (γ) ***σέρνω τον χορό*** (i) (για κυκλικούς, παραδοσιακούς χορούς) είμαι πρώτος σε σειρά ανθρώπων που χορεύουν πιασμένοι από το χέρι (ii) (μτφ.) πρωτοστατώ σε κάτι: *οι Γάλλοι αγρότες σέρνουν τον χορό των κινητοποιήσεων στην Ευρώπη* **2.** μετακινώ (κάτι) τραβώντας το: *σέρνω το μπαούλο* || *έσυραν το καρότσι* **3.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να κινείται έχοντας συνεχή επαφή με το έδαφος: *περπάτα καλά· μη ~ τα πόδια σου στο πάτωμα* || *~ ένα έπιπλο στον διάδρομο* || *μη σέρνεις την κασέλα, γιατί θα χαλάσεις το παρκέ·* ΦΡ. ***δεν μπορώ να σύρω τα πόδια μου*** (λόγω ηλικίας, ασθένειας ή αδυναμίας) δεν μπορώ να περπατήσω, είμαι εξαντλημένος **4.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) βίαια, παρά τη θέλησή του (κάπου): *τον έσυραν στην Ασφάλεια με τις χειροπέδες* || *τον έσυραν στα δικαστήρια για απάτες* **5.** εξαναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι (το οποίο προσπαθούσε να αποφύγει): *τα συνδικάτα με δυναμικές κινητοποιήσεις έσυραν την κυβέρνηση σε πρόωρες εκλογές* **6.** (συνήθ. ο τ. *σούρνω*) βρίζω, κακολογώ (κάποιον) (+ γεν. προσ.): *και τι δεν του 'σουρε πάνω στον θυμό του·* ΦΡ. ***τα σούρνω (σε κάποιον)*** βρίζω ή επιπλήττω (κάποιον) έντονα: *θα του τα σούρω μια και καλή και θα φύγω* ♦ **7.** (αμετβ.) (λαϊκ.-συνήθ. στην προστ.) πηγαίνω: *σύρε να φέρεις νερό* || *σύρε κι έλα* || *σύρε στο καλό και μην ξαναγυρίσεις·* (μεσοπαθ. ***σέρνομαι***) **8.** κινούμαι έχοντας συνεχή επαφή του κορμού με το έδαφος, έρπω: *οι στρατιώτες σύρθηκαν ώς τις θέσεις των εχθρών·* ΦΡ. ***σέρνομαι στα πόδια (κάποιου)*** ικετεύω κάποιον, πέφτω στα γόνατα **9.** (συνήθ. για υφάσματα ή ρούχα) ακουμπώ στο έδαφος με κάποια πλευρά μου: *τα σεντόνια σέρνονταν στο πάτωμα* || *η ζώνη τής καμπαρντίνας σερνόταν κάτω* **10.** κυλιέμαι: *σέρνεται μες στις λάσπες·* (μτφ.) **11.** βαδίζω με δυσκολία (από εξάντληση ή αδυναμία): *ο γέρος σερνόταν, δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του* **12.** ΑΘΛ. έχω κακή απόδοση: *οι παίκτες σέρνονταν στο γήπεδο και οι οπαδοί τούς γιουχάιζαν* **13.** (για μεταδοτικές αρρώστιες) έχω μεγάλη εξάπλωση: *εδώ και μέρες σέρνεται μια επικίνδυνη γρίπη.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σύρνω* < αρχ. *σύρω* (βλ.λ.), από τον αόρ. *ἔσυρα* κατά το σχήμα *πῆρα - παίρνω, ἔγειρα - γέρνω, ἔσπειρα - σπέρνω*].

σεροτονίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ουσία (νευροδιαβιβαστής, βλ.λ.) που βρίσκεται σε διάφορα σημεία τού οργανισμού (λ.χ. στον εγκέφαλο, στα αιμοπετάλια), επιδρά στην αρτηριακή υπέρταση, στη νευρική διέγερση και σχετίζεται με την κατάθλιψη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. serotonin (νόθο σύνθ.) < sero- (< serum «ορός») + -tonin (< *τόνος*)].

σερπαντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} στενή και χρωματιστή χάρτινη κορδέλα, τυλιγμένη σε κύλινδρο, η οποία ρίχνεται στον αέρα την περίοδο των Απόκριών και τού καρναβαλιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serpentine < λατ. serpentinus «ερπετόμορφος, οφιοειδής» < serpere «έρπω» (μτχ. τ. serpens, -ntis)].

Σέρρες (οι) {Σερρών} πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Σερρών*). — **Σερραίος** (ο), **Σερραία** (η), **σερραϊκός,** -η, -ο κ. **σερραϊκός,** -ή, -ό [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σέρραι*, που χτίστηκε στην τοποθεσία όπου υπήρχε και η αρχ. πόλη *Σίρις* ή *Σίρρα*, αγν. ετύμου].

σερσέ λα φαμ ελλην. *αναζητήστε τη γυναίκα·* η γυναίκα είναι η συνήθης αιτία αυτού που συμβαίνει: *έχει αλλάξει πολύ η συμπεριφορά του τώρα τελευταία...· ~!* (δηλ. ερωτεύτηκε).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cherchez la femme «αναζητήστε τη γυναίκα»].

σερσέμης (ο) {σερσέμηδες}, **σερσέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανόητος, ο βλάκας ΣΥΝ. μάπας, χαζός ● **2.** ο σαστισμένος, ο αμήχανος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sersem].

σέρτης (ο) {σέρτηδων}, **σέρτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος ευέξαπτος και εκδικητικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sert «σκληρός» < περσ. sard «ψυχρός, δυσάρεστος»].

σέρτικος, -η, -ο **1.** (για καπνό) βαρύς: *κάπνιζε ~ τσιγάρα* **2.** (για καταστάσεις ή συμπεριφορά) αυτός που ταιριάζει σε σέρτη (βλ.λ.): *~ κουβέντες.*

σερφ (το) {άκλ.} **1.** η ιστιοσανίδα **2.** επίπεδη σανίδα με την οποία προσπαθεί κανείς να ισορροπήσει πάνω στα κύματα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surf «κυματοθραύστης, αντιμάμαλο»].

σερφάρω ρ. αμετβ. {σέρφαρα κ. σερφάρισα} **1.** κάνω σέρφινγκ (βλ.λ.) **2.** (αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) κινούμαι γρήγορα στο Διαδίκτυο (Internet), στον κυβερνοχώρο, αναζητώντας πληροφορίες, μηνύματα, εικόνες κ.λπ. που με ενδιαφέρουν: *~ στο Internet.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σέρφινγκ*].

σέρφερ (ο/η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που κάνει σέρφινγκ (βλ.λ.) **2.** (αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) ο χρήστης τού Διαδικτύου. Επίσης **σερφίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surfer < surf, βλ. λ. *σέρφινγκ*].

σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλ. *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία·* ψυχαγωγικό ή διαγωνιστικό άθλημα στο οποίο ο αθλητής κινείται πάνω στην επιφάνεια (την «πλάτη») των κυμάτων, πατώντας σε ειδική σανίδα, χωρίς ή με ιστίο (ιστιοσανίδα): *κάνω ~* || *διαγωνισμός ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surfing < surf «κυματοθραύστης, αντιμάμαλο» < παλαιότ. suff, αγν. ετύμου].

σέσελι (το) {σεσέλεως | χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφυές ποώδες φυτό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο (πβ. κ. *πέπερι, σίναπι*), πιθ. αιγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το ίδιο το φυτό)].

σεσημασμένος, -η, -ο (για κακοποιούς) αυτός που έχει εντοπιστεί από τις αστυνομικές αρχές και τους είναι γνωστός για την παράνομη δραστηριότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σημαίνω* (βλ.λ.) ως απόδ. τού γαλλ. marqué, το οποίο αρχικώς αναφερόταν στους καταδίκους που στιγματίζονταν με πυρωμένο σίδερο, ώστε να φέρουν στον ώμο ένα κρινολούλουδο].

Σ.Ε.Σ.Κ. (το) Σωματείο Ελλήνων Σκηνοθετών Κινηματογράφου.

σέσκουλο κ. **σέσκλο** (το) τεύτλο με διογκωμένα ριζίδια και μίσχους, τού οποίου τρώγονται τα υπερτροφικά φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < **σεύσκουλο* (με σίγηση τού -σ-), από συμφυρμό των τ. *σεύκουλο* και *σεύκλο*, εκ των οποίων ο πρώτος εμφανίζει ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*. Ο διαλεκτ. τ. *σεύκλο* ανάγεται στο αρχ. *σεῦτλον*, ιων. τ. τού *τεῦτλον* (βλ.λ.)].

Σ.Ε.Σ.Μ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Σούπερ Μάρκετ Ελλάδος.

σεσουάρ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή που έχει σχήμα πιστολιού και βγάζει θερμό ή κρύο αέρα για το στέγνωμα των μαλλιών ΣΥΝ. πιστολάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sechoir < secher «στεγνώνω, ξηραίνω» < λατ. siccāre < siccus «ξηρός, στεγνός»].

σέσουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φτυαράκι που χρησιμοποιούν οι παντοπώλες, για να παίρνουν μικρές ποσότητες χύμα εμπορευμάτων από μεγάλα σακιά (ρυζιού, ξηρών καρπών κ.λπ.) και να βάζουν σε σακούλες για τους πελάτες· ΦΡ. ***με τη σέσουλα*** σε αφθονία: *ξοδεύω / έχω λεφτά ~* ΣΥΝ. αβέρτα ΑΝΤ. με το σταγονόμετρο. — (υποκ.) **σεσουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sessola < μεσν. λατ. sesula / sessa, ίσως < περσ. čamča «κουτάλι»].

σεστέτο (το) → σεξτέτο

σετ (το) {άκλ.} **1.** το σύνολο ομοειδών πραγμάτων: *ένα ~ τραπεζομάντηλα / τραπεζάκια / μαχαιροπίρουνα* || *~ περιποίησης προσώπου / σώματος* **2.** ΑΘΛ. καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται ένας αθλητικός αγώνας τένις, βόλεϊ ή πινγκ-πόνγκ: *η Στέφι Γκραφ κέρδισε εύκολα τα δύο πρώτα ~.* — (υποκ.) **σετάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. set. Με τη σημ. «σύνολο ομοειδών πραγμάτων» η λ. δεν έχει ετυμολ. σχέση με το ρ. set «ρυθμίζω, θέτω, κάνω κ.τ.ό.», αλλά ανάγεται σε μεσν. αγγλ. sette < αρχ. γαλλ. sette < λατ. secta «οδός» (< ρ. secere «τέμνω, κόβω»)].

σέτερ (το) {άκλ.} κυνηγετικό σκυλί με χαρακτηριστικά του το μακρύ κεφάλι και τα κρεμαστά αφτιά, που είναι εκπαιδευμένο να υποδεικνύει τη θέση τού θηράματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. setter < set (για σκυλί) «φερμάρω»].

σετέτο (το) → σεπτέτο

Σεϋχέλλες (οι) {Σεϋχελλών} **1.** νησιωτικό σύμπλεγμα από δύο κύριες συστάδες νησιών (συνολικά 115 νησιά) τού Ινδικού Ωκεανού Β. τής Μαδαγασκάρης **2.** (αγγλ. Republic of Seychelles, γαλλ. République des Seychelles = Δημοκρατία των Σεϋχελλών) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησιωτικό σύμπλεγμα με πρωτεύουσα τη Βικτόρια, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα τη ρουπία Σεϋχελλών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Seychelles (οπτικό δάνειο), από το όνομα τού Γάλλου Jean Moreau de Séchelles, ο οποίος ήταν υπουργός Οικονομικών το 1756, όταν το αρχιπέλαγος των Σεϋχελλών προσαρτήθηκε στη Γαλλία. Η Μ. Βρετανία, που κυρίευσε τα νησιά το 1814, έδωσε στη χώρα τη σημερινή της ονομασία].

σεφ (ο) {άκλ.} ο αρχιμάγειρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chef «προϊστάμενος, αρχηγός, επί κεφαλής» < δημώδ. λατ. *capus «κεφάλι» < λατ. caput, -ĭtis].

Σ.Ε.Φ. (το) Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας.

Σεφαρ(α)δίτης (ο) {Σεφαρ(α)διτών}, **Σεφαρ(α)δίτισσα** (η) {Σεφαρ(α)διτισσών} καθένας από τους Εβραίους που ζούσαν στην Ιβηρική Χερσόνησο μέχρι τα τέλη τού 15ου αι., όταν απελάθηκαν μαζικά και εγκαταστάθηκαν κυρ. στη Β. Αφρική, σε πόλεις τής ευρύτερης

μεσογειακής λεκάνης, αλλά και στη Β. Ευρώπη: *οι ~ τής Θεσσαλονίκης*. Επίσης **Σεφάρδος** κ. **Σεφαρντίμ**. — **σεφαρ(α)δίτικος**, -η, -ο. **Σεφαρ(α)δίτικα** (τα). **σεφαρ(α)δίτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ.-εβρ. sephardi / sephāraddi < εβρ. sephārādh «Ισπανία»].

σεφέρι (το) {σεφερ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) στρατιωτικό εκστρατευτικό σώμα: «*να 'ρθει ο Μόσκοβος, να φέρει το ~*» (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) (α) η εκστρατεία (β) το ταξίδι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sefer].

σεφλέρα (η) γένος φυτών που περιλαμβάνει πολλά είδη αειθαλών δένδρων και θάμνων, τα οποία καλλιεργούνται συνήθ. ως καλλωπιστικά.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. schefflera, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου J.C. Scheffler (18ος αι.)].

σεφταλιά (η) έδεσμα από μπόλια αρνιού γεμισμένη με κομμάτια κρέατος και μυρωδικά.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σεφτές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη πώληση τής ημέρας· ΦΡ. (α) ***κάνω σεφτέ (σε κάποιον)*** κάνω την πρώτη πώληση τής ημέρας ή είμαι ο πρώτος πελάτης (κάποιου): *ήρθα να σου κάνω σεφτέ* (β) ***έχω καλό σεφτέ*** (για πελάτη) έχω καλό ποδαρικό, φέρνω γούρι **2.** (συνεκδ.) τα χρήματα που εισπράττονται κατά την πώληση αυτή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. siftah].

σέχτα (η) ▸ σέκτα

σεχταρισμός (ο) → σεκταρισμός

Σ.Ε.Ψ. (ο) Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων.

-ση (λόγ. **-σις**) {αρχ.} παραγωγική κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ενέργεια / πράξη ή κατάσταση **2.** αποτέλεσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακοινωθέν, αναλογία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. -σις / -τις (αρχαιότ.) (πβ. αρχ. *μάν-τις*, αλλά και *δό-σις, κτῆ-σις, γένε-σις* κ.ά.), που προέρχεται από Ι.Ε. επίθημα *-ti- (λ.χ. σανσκρ. čhit-ti- «σχίσιμο»)].

σηκός (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κτιστός πυρήνας τού αρχαίου ναού, στον οποίο στηνόταν άγαλμα θεού **2.** (συνεκδ.) εσοχή τοίχου, στην οποία τοποθετούσαν άγαλμα ή αγγείο.
[ΕΤΥΜ αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως < δωρ. *σᾱκός* < *twā-kós, που συνδ. με το ρ. *σάττω* «εφοδιάζω, γεμίζω» (βλ. λ. *σαγή*). Βλ. κ. *σηκώνω*].

Σηκουάνας (ο) ποταμός τής Β. Γαλλίας που διασχίζει το Παρίσι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. Sequana (> γαλλ. Seine), ίσως < κελτ. soghan «γαλήνιος, ήρεμος»].

σήκωμα (το) → σηκώνω

σηκωμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-συνήθ. στον πληθ.) η στύση τού πέους: *έχω σηκωμάρες* ΣΥΝ. (!) καύλα.
[ΕΤΥΜ. < *σηκώνω* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.)].

σηκωμός (ο) **1.** (λογοτ.) ο ξεσηκωμός, η εξέγερση: *ο μεγάλος ~ τού Γένους το 1821* • **2.** το ξύπνημα, η έγερση: *δεν έχει ~* (δεν ξυπνάει με τίποτα).

σηκώνω ρ. μετβ. {σήκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κινώ (κάτι) προς τα πάνω, υψώνω: *~ το κεφάλι / τα μάτια προς τον ουρανό / το βλέμμα / σκόνη / τα μανίκια* || *~ (το) χέρι* (λ.χ. ως μαθητής για να πάρω μέρος στο μάθημα)· ΦΡ. (α) ***σηκώνω / υψώνω τη σημαία*** (i) κάνω έπαρση σημαίας ΑΝΤ. υποστέλλω τη σημαία (ii) (για οδηγό ταξί) ανεβάζω τη σημαία (βλ.λ., σημ. 6), για να φαίνεται ότι είναι ελεύθερο για μίσθωση το ταξί (β) ***σηκώνω χέρι (πάνω σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον), χειροδικώ (εις βάρος κάποιου): *μην τολμήσεις να σηκώσεις χέρι πάνω μου, γιατί θα το μετανιώσεις* (γ) ***σηκώνω / αίρω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** υποφέρω, βασανίζομαι (δ) ***σηκώνω στα χέρια / στους ώμους (κάποιον)*** αποθεώνω (κάποιον): *μετά τη λήξη τού αγώνα, οι οπαδοί τής ομάδας σήκωσαν τον προπονητή στα χέρια* (ε) ***σηκώνω ψηλά τα χέρια*** δεν ξέρω τι να κάνω, αισθάνομαι αμήχανος, παραιτούμαι από προσπάθεια: *στην πρώτη δυσκολία σηκώνει ψηλά τα χέρια* (στ) ***δεν σηκώνω κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι* (ζ) ***σηκώνω τους ώμους*** δείχνω με αυτή την κίνηση ότι δεν ξέρω κάτι ή ότι αδιαφορώ για κάτι: «*Τι να κάνουμε;*» *τον ρώτησα· εκείνος σήκωσε τους ώμους* (η) ***σηκώνω (κάποιους) στο πόδι*** αναστατώνω (κάποιους): *σταμάτα, θα σηκώσεις όλη τη γειτονιά στο πόδι με τις φωνές σου!* (θ) ***έχω (κάποιον) στο σηκωσήκω, κάτσε-κάτσε*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, κάνει ό,τι του λέω (ι) ***σηκώνω τη φωνή (σε κάποιον)*** μιλάω άγρια και αγενώς (σε κάποιον) ΣΥΝ. υψώνω τη φωνή / τον τόνο τής φωνής μου (ια) ***με πήρε και με σήκωσε*** βλ. λ. *παίρνω* (ιβ) ***σηκώνω το τραπέζι*** μαζεύω τα πιάτα και τα μαχαιροπίρουνα, τα σερβίτσια κ.λπ., καθαρίζω το τραπέζι μετά από φαγητό (ιγ) ***σηκώνω μύτη*** δείχνω υπεροπτική ή αλαζονική συμπεριφορά: *έχει σηκώσει μύτη τον τελευταίο καιρό και δεν ακούει κανέναν* **2.** κάνω (κάποιον) να αφήσει τη θέση στην οποία καθόταν: *ένας ηλικιωμένος σήκωσε έναν νεαρό, για να καθίσει* **3.** εγείρω από τον ύπνο, ξυπνώ: *να με σηκώσεις στις έξι το πρωί* **4.** (για χρήματα) παίρνω από την τράπεζα, κάνω ανάληψη: *σήκωσα όλα τα λεφτά μου από την τράπεζα* **5.** κρατώ και μεταφέρω: *δεν μπορώ να σηκώσω τόσες τσάντες* **6.** αντέχω το βάρος (κάποιου): *η βιβλιοθήκη αυτή σηκώνει πολλά βιβλία* || *οι κολόνες δεν σηκώνουν άλλον όροφο* **7.** (μτφ.) αντέχω: *τέτοια έξοδα δεν τα σηκώνει η τσέπη μου* **8.** (μτφ.) δέχομαι ή ανέχομαι: *δεν ~ αστεία* || *δεν τα ~ εγώ αυτά* || *δεν ~ πλάκα / χωρατά / κουβέντα / αντιρρήσεις*· ΦΡ. (α) ***δεν σηκώνω μύγα στο σπαθί μου*** δεν ανέχομαι το παραμικρό, είμαι πολύ εύθικτος (β) ***δεν με σηκώνει το κλίμα*** βλ. λ. *κλίμα* **9.** (μτφ. τριτοπρόσ.) επιδέχομαι: *αυτό δεν σηκώνει αντίρρηση / κουβέντα* || *αυτό που ισχυρίζεται σηκώνει πολλή συζήτηση* ΣΥΝ. χωρά **10.** κατακλέβω: *λείπαμε διακοπές και μας σήκωσαν τα πάντα στο σπίτι* **11.** (για δάσκαλο, καθηγητή κ.λπ.) εξετάζω (μαθητή, εκπαιδευόμενο) στο μάθημα (παλαιότ. καλώντας τον να εγερθεί από τη θέση του): *ο δάσκαλος σήκωσε δύο παιδιά, για να πουν το μάθημα* (μεσοπαθ. ***σηκώνομαι***) **12.** παύω να κάθομαι και στέκομαι όρθιος, εγείρομαι από τη θέση μου· ΦΡ. ***σηκώνομαι και φεύγω*** (εμφατ.) αποχωρώ ή εγκαταλείπω έναν χώρο: *θα κάνεις ό,τι σου λέω, αλλιώς σήκω και φύγε!* || *τους βαρέθηκε όλους και σηκώθηκε κι έφυγε* **13.** (μτφ.) αποθεραπεύομαι, συνέρχομαι: *μετά από τρεις ημέρες γρίπης, σηκώθηκε* **14.** αποκτώ ίσιο σχήμα, γίνομαι στητός, ορθώνομαι: *μου σηκώθηκε η τρίχα / η πέτσα* (έφριξα, φοβήθηκα ή αηδίασα)· ΦΡ. (οικ.) (για άντρα) ***μου σηκώνεται*** έχω στύση **15.** (για άνεμο) αρχίζω να πνέω δυνατά: *σηκώθηκε βοριάς* **16.** (μτφ.) εξεγείρομαι, επαναστατώ: *σηκώθηκαν οι ραγιάδες και πολεμούν τον Τούρκο*· ΦΡ. ***σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι*. — **σήκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σηκῶ (-όω)* «ζυγίζω, ισορροπώ» (συνήθ. στα σύνθ. *ἀνα-σηκῶ*, με τη σημερινή σημ., *ἀντι-σηκῶ* «αντισταθμίζω») < αρχ. *σηκός* (βλ.λ.)].

σηκωτός, -ή, -ό αυτός που μεταφέρεται υποβασταζόμενος από άλλους· συνήθ. στη ΦΡ. ***πάω (κάποιον) σηκωτό*** πηγαίνω (κάποιον) με το ζόρι, διά τής βίας κάπου.

σήμα (το) {σήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** διακριτικό σημείο που προσδιορίζει την προέλευση των προϊόντων επιχειρήσεως: *επίσημο / εμπορικό ~* || *ο τίτλος εφημερίδας και περιοδικού θεωρείται ~* || *απομίμηση / παραποίηση σήματος*· ΦΡ. ***σήμα κατατεθέν*** εμπορικό διακριτικό σημείο (λέξη, ονοματεπώνυμο, σύμβολο κ.λπ.), που έχει κατατεθεί στο Υπουργείο Εμπορίου, έχει κατοχυρωθεί ως αποκλειστικό διακριτικό γνώρισμα μιας επιχείρησης και τίθεται πάνω σε κάθε προϊόν **2.** (γενικότ.) το διακριτικό γνώρισμα (ηχητικό, οπτικό, οπτικοακουστικό) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού: *το ηχητικό ~ ενός καναλιού* **3.** το έμβλημα, το σύμβολο που χρησιμοποιεί ως αναγνωριστικό σημείο σωματείο, σύλλογος, οργάνωση κ.λπ.: *το ~ τού Συλλόγου μας είναι ένα δένδρο* || *είχε το ~ τής οργάνωσης ραμμένο στο σακάκι* **4.** το σύνολο των διακριτικών σημαδιών που έχουν στις επωμίδες, στα πέτα ή στα μανίκια όσοι φέρουν στολή (στρατιωτικοί ένστολοι, φρουροί, μέλη οργανώσεων με ιεραρχία κ.λπ.), τα οποία δηλώνουν τον χώρο στον οποίο εντάσσεται κανείς και τη θέση του στην ιεραρχία **5.** ΝΑΥΤ. διεθνές γνώρισμα που δηλώνει την ταυτότητα κάθε πλοίου χωρητικότητας 30 κόρων και άνω • **6.** κάθε εικόνα, ήχος ή μήνυμα που μεταδίδεται με ηλεκτροκύματα (λ.χ. από τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό σταθμό): *η λήψη τού ~ σ' αυτή την περιοχή δεν είναι ικανοποιητική* || *γίνονται εργασίες στον πομπό για την ενίσχυση τού σήματος εκπομπής* || *το πλοίο έστειλε ~ κινδύνου* (πβ. λ. *S.O.S.*)· ΦΡ. ***σήματα μορς*** βλ. λ. *μορς* **7.** (συνεκδ.) το μήνυμα, η ειδοποίηση που στέλνει κανείς (συνήθ. με ηλεκτρονικό μέσο): *η Ιντερπόλ έστειλε ~ στην Ελληνική Αστυνομία για τη σύλληψη τού υπόπτου* || *λάβαμε επείγον ~ από το αρχηγείο Στρατού* || *ακούστηκε το ~ τού συναγερμού* • **8.** καθετί το οποίο προορίζεται να προειδοποιεί, να καθοδηγεί, να παρέχει πληροφορίες, κυρ. σε δημόσιο χώρο, με τη μορφή επιγραφής, πινακίδας, με την εκπομπή ήχου, φωτός κ.λπ.: *ένα ~ στον τοίχο έδειχνε ότι απαγορεύεται το κάπνισμα* || *υπήρχε ~ κινδύνου κοντά στο μέρος όπου γίνονται κατολισθήσεις* **9.** (ειδικότ.) ***σήματα*** (τα) τα σύμβολα τής Τροχαίας για την οδήγηση και οι πινακίδες που φέρουν αυτά: *μαθαίνω τα ~* || *δίνω τα ~* (εξετάζομαι για δίπλωμα οδηγήσεως στη γνώση των σημάτων τής Τροχαίας) || *πέρασα τα ~ και θα εξεταστώ στην πορεία* **10.** (ειδικότ.) συσκευή δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές, με πράσινο, κίτρινο ή κόκκινο φως, που ειδοποιεί τους οδηγούς αυτοκινήτου πότε επιτρέπεται η διάβαση (συχνά συνοδεύεται και από ήχο) **11.** κάθε κίνηση, ενέργεια που αποσκοπεί στη μετάδοση μηνύματος· ΦΡ. (α) ***κάνω σήμα (σε κάποιον)*** δείχνω (σε κάποιον) τι να κάνει, πώς να ενεργήσει (με κίνηση των χεριών, τού κεφαλιού, νεύμα ή συγκεκριμένο συνθηματικό τρόπο): *οι αστυνομικοί τούς έκαναν σήμα να σταματήσουν* || *του έκανε σήμα να κατέβει* || *μόλις σας κάνω σήμα, θα αρχίσουμε να φωνάζουμε* (β) ***σήμα τής νίκης*** βλ. λ. *βε* (σημ. 4) • **12.** ΑΡΧΑΙΟΛ. στήλη ή αγγείο ή σωρός λίθων που τοποθετούσαν οι αρχαίοι πάνω στον τάφο. — (υποκ.) **σηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματόσημο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆμα* / *σᾶμα* (δωρ.), αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με αρκετά αρχ. ουσ. σε *-μα* (λ.χ. *σῶμα*). Έχει προταθεί η σύνδεση με σανσκρ. dhyā-man «σκέψη» (< ρ. dhyāmati «σκέφτομαι»), άποψη περισσότερο ικανοποιητική μορφολογικώς παρά σημασιολογικώς. Λιγότερο πιθ. η αντιστοιχία με βορειοαρμ. šāma «σημάδι, σήμα». Παράγ. *σημ-εῖο(ν), σημ-αίνω, σημ-αία* κ.ά. Ολόκληρη η σημασιολ. εξέλιξη των λ. περιστρέφεται γύρω από την εκτεταμένη χρήση των λ. *σῆμα* και *σημεῖον* με τις σημ. «σημάδι, μνημείο, έμβλημα, σημαία, σημασία, όριο» κ.ά. Ο όρ. *σήμα κατατεθέν* αποδίδει το γαλλ. marque déposée].

σημάδεμα (το) ▸ σημαδεύω

σημαδεμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει διακριτικό σημάδι· ΦΡ. ***σημαδεμένη τράπουλα*** βλ. λ. *τράπουλα* **2.** αυτός που έχει σημάδι από ασθένεια, χτύπημα ή άλλη αιτία.

σημαδευτής (ο) αυτός που σκοπεύει, που σημαδεύει καλά.

σημαδεύω ρ. μετβ. {μεσν.} {σημάδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** βάζω σημάδι ως διακριτικό γνώρισμα σε (κάποιον/κάτι): *σημάδεψαν τα σπίτια που είχαν υποστεί ζημιές* || *τους κακοποιούς που συνέλαμβαναν, τους σημάδευαν στο μέτωπο* || *σημάδευαν με πυρωμένο σίδερο τα γελάδια τού κοπαδιού* ΣΥΝ. μαρκάρω, σταμπάρω **2.** (συνεκδ.) σκοπεύω με όπλο: *σημάδεψε έναν λαγό* **3.** (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά, αφήνω ανεξίτηλα σημάδια, στιγματίζω: *η γνωριμία αυτή σημάδεψε τη ζωή της* || *η συνέλευση σημαδεύτηκε από απαράδεκτα επεισόδια* || «*το τέλος αυτού τού αιώνα σημαδεύτηκε από μεγάλες ανακαλύψεις στην επιστήμη και την τεχνολογία*» (εφημ.) **4.** (η μτχ. ***σημαδεμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. — **σημάδεμα** (το).

σημάδι (το) {σημαδ-ιού | -ιών} **1.** ένδειξη, αναγνωρίσιμο σημείο: *έβα-*

λα σημάδια στο τμήμα τού οικοπέδου που μας ανήκει **2.** ο στόχος κατά τη βολή με όπλο· κυρ. στη ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον / κάτι) (στο) σημάδι*** στοχεύω (κάποιον/κάτι): *με το όπλο έβαλαν σημάδι τους κορμούς των δέντρων* (β) ***ξέρω σημάδι*** είμαι ικανός στη σκοποβολή **3.** η ουλή, το τραύμα: *του έμειναν σημάδια από τα βασανιστήρια* || *η αρρώστια τού άφησε ~* **4.** (γενικότ.) κάθε ιδιαίτερο, αναγνωριστικό σημείο κάποιου (λ.χ. μια ελιά στο σώμα, μια ουλή κ.λπ.): *η αναγνώριση στα δημοτικά τραγούδια γίνεται συχνά με την αναφορά σε κάποιο ~ στο σώμα τής γυναίκας που γνωρίζει μόνον ο σύζυγος* **5.** (για ζώα) το ίχνος, το αποτύπωμα που αφήνουν στο έδαφος **6.** (μτφ.) το προμήνυμα, ο οιωνός: *παρήγορο / κακό / ανησυχητικό ~.* — (υποκ.) **σημαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημάδιον*, υποκ. τού αρχ. *σῆμα*].

σημαδιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που προμηνύει, που προοιωνίζεται (κάτι): *~ μέρα / όνειρο / γεγονός / χρονιά* ● **2.** πολύ σημαντικός, αυτός που επηρεάζει καθοριστικά: *μια ~ εμπειρία.*

σημαδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. ο σημαντήρας (βλ.λ.) ΣΥΝ. τσαμαδούρα.
[ΕΤΥΜ. < *σημάδι* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *χασ-ούρα*].

σημαία (η) {σημαιών} **1.** κομμάτι υφάσματος με τα διακριτικά χρώματα και τα συμβολικά εμβλήματα ενός κράτους (*εθνική σημαία* ή *σημαία τού Έθνους*), στρατιωτικού σώματος, κόμματος, συλλόγου και γενικότ. μιας ομάδας(*αθλητική σημαία*): *γαλανόλευκη ~* (η ελληνική) || *έπαρση / υποστολή σημαίας* || *στις εθνικές εορτές ο κόσμος κρεμά σημαίες στα μπαλκόνια* || *οι οπαδοί έκαιγαν σημαίες τής αντίπαλης ομάδας* || *τον έθαψαν με την ελληνική ~ πάνω στο φέρετρο* || *χαιρετώ στρατιωτικά τη ~* || *υψώνω τη σημαία τής επανάστασης* (επαναστατώ) || *η ~ κυματίζει μεσίστια* (στη μέση τού ιστού, συνήθ. ως ένδειξη πένθους για τον θάνατο σημαντικού προσώπου)· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***καλούμαι υπό τας σημαίας*** επιστρατεύομαι (β) ***τάσσομαι υπό τη σημαία (κάποιου)*** προσχωρώ στην πλευρά (κάποιου) (γ) ***υπό τη σημαία*** υπό την εξουσία, την κυριαρχία: *η Ινδία βρισκόταν για πολλά χρόνια ~ τής Βρετανίας* (δ) ***κρατώ ψηλά τη σημαία*** συνεχίζω τον αγώνα, δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: *οι αντάρτες κρατούσαν ψηλά τη σημαία τής επανάστασης* ΑΝΤ. υποστέλλω τη σημαία (ε) (ειρων.) ***παίρνω άδεια από τη σημαία*** φεύγω από το στρατόπεδο και κατ' επέκτ. από χώρο εργασίας, χωρίς να ζητήσω άδεια από τον αξιωματικό ή τον προϊστάμενο αντίστοιχα ΣΥΝ. την κοπανάω (στ) ***σημαία ευκαιρίας / ευκολίας*** η σημαία ορισμένων χωρών που παρέχουν σε πλοία ξένης πλοιοκτησίας φορολογικές και άλλες διευκολύνσεις, όταν νηολογούνται σε αυτές (ζ) ***αλλαγή σημαίας*** η αλλαγή σημαίας εθνικότητας σε πλοίο με τη χρησιμοποίηση σημαίας ευκαιρίας (βλ. προηγούμενη ΦΡ.) (η) ***λευκή σημαία*** κομμάτι λευκού πανιού που συμβολίζει την ανακωχή, το αίτημα για έναρξη διαπραγματεύσεων ή την παράδοση στρατιωτικής δύναμης: *οι πολιορκημένοι ύψωσαν ~* **2.** (μτφ.-συχνά και με κεφ.) το εθνικό σύμβολο, η πατρίδα, το έθνος που συμβολίζει η σημαία: *αγωνίστηκαν / πολέμησαν / θυσιάστηκαν για τη ~* **3.** (μτφ.) το σύμβολο μιας προσπάθειας, μιας ιδεολογίας, ενός αγώνα: *η δικαιοσύνη και η ελευθερία ήταν οι ~ τού αγώνα τους* **4.** (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται ως το σύμβολο ενός χώρου (πολιτικού, κοινωνικού), μιας αθλητικής ομάδας κ.λπ.: *ο πρόεδρος ήταν η ~ τής παράταξης* || *αυτός ο παίκτης είναι ~ για την ομάδα και δεν πωλείται* **5.** μικρό κομμάτι υφάσματος ή από άλλο υλικό, που χρησιμεύει για την επικοινωνία από απόσταση (λ.χ. μεταξύ πλοίων ή κατά την προσγείωση αεροπλάνων) ή ως δείκτης: *έκανε σήματα στον πιλότο με τις ειδικές ~ για την προσγείωση* || *κίτρινη ~* (ως σήμα για την ύπαρξη μολυσματικής νόσου) || *μόλις κατέβασε ο αφέτης τη ~, οι αθλητές ξεκίνησαν* || *ο επόπτης σήκωσε τη ~, υποδεικνύοντας οφσάιντ* || *η μπάλα χτύπησε στη ~ τού κόρνερ* ● **6.** εξάρτημα οχήματος ταξί, με φωτάκι και την επιγραφή «ελεύθερο», το οποίο, όταν είναι υψωμένο, σημαίνει ότι το ταξί είναι ελεύθερο για μίσθωση ενώ, όταν είναι κατεβασμένο, ότι είναι μισθωμένο· ΦΡ. ***πτώση σημαίας*** το κατέβασμα τού παραπάνω εξαρτήματος από τον οδηγό τού ταξί κατά την επιβίβαση πελάτη, που ισοδυναμεί με έναρξη υπολογισμού τής αξίας τής διαδρομής από συγκεκριμένο ποσό. — (υποκ.) **σημαιάκι** (το) κ. **σημαιούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημαία / σημεία* (αρχαιότ. τ.) < αρχ. *σῆμα*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *υπό τας σημαίας* (< γαλλ. sous les drapeaux), *λευκή σημαία* (< γαλλ. drapeau blanc), *σημαία ευκαιρίας* (< αγγλ. flag of convenience) κ.ά.].

σημαινόμενο (το) {σημαινομέν-ου | -ων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η σημασία, δηλ. η πληροφορία ή η γνώση που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το τι δηλώνει («σημαίνει») κάθε λέξη («γλωσσικό σημείο»)· το σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης το οποίο δηλώνεται μορφικά από το σημαίνον (βλ.λ.) **2.** ΣΗΜΕΙΟΛ. η πληροφορία που δηλώνει κάθε μορφή σημείου· π.χ. ό,τι σημαίνει μια συγκεκριμένη χειρονομία, ένα ακουστικό ή οπτικό σήμα κ.ο.κ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο (στη γλωσσ. σημ.) από γαλλ. signifié].

σημαίνον (το) {σημαίν-οντος | -οντα, -όντων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η φωνολογική μορφή («ακουστική εικόνα») με την οποία δηλώνεται σε κάθε γλώσσα η σημασία μιας λέξης («γλωσσικού σημείου»), η γνώση δηλ. που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το πώς δηλώνεται κάθε λέξη· η φωνολογική μορφή (π.χ. /γινέκα/) πραγματώνεται είτε ως συγκεκριμένη διαδοχή φθόγγων στον προφορικό λόγο (π.χ. [jinéka]) είτε ως συμβατική (ορθογραφική) διαδοχή γραμμάτων στον γραπτό λόγο (π.χ. <γυναίκα>) **2.** ΣΗΜΕΙΟΛ. η μορφή (ηχητική, εικαστική, κινητική κ.λπ.) με την οποία δηλώνεται μια πληροφορία («σημαινόμενο») στο αντίστοιχο σημειακό σύστημα (σήματα Τροχαίας, σήματα Μορς, εικαστικό έργο κ.λπ.)· π.χ. το θαυμαστικό (!) αποτελεί το σημαίνον, τη μορφή με την οποία δηλώνεται η πληροφορία (σημαινόμενο) «κίνδυνος» στο σύστημα των σημάτων τής Τροχαίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. ενεστ. τού ρ. *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο (στη γλωσσ. σημ.) από γαλλ. signifiant].

σημαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σήμαν-α, -θηκα, σεσημασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** έχω συγκεκριμένο περιεχόμενο, συγκεκριμένη σημασία: *η λέξη «σήψη» σημαίνει την αποσύνθεση οργανικής ουσίας* || *τι σημαίνουν αυτοί οι όροι;* **2.** έχω βαθύτερο νόημα, φανερώνω (κάτι): *τι σημαίνουν όλα αυτά;* || *αυτή η συμπεριφορά κάτι σημαίνει* || *πρέπει να βρούμε τι σημαίνουν οι δηλώσεις του* || *τι να σημαίνει αυτή η ησυχία;* **3.** (ειδικότ.) ισοδυναμώ με, έχω ως αποτέλεσμα: *άρνηση αποδοχής των θέσεων τού προέδρου σημαίνει διαγραφή από το κόμμα* || *παραβίαση των χωρικών υδάτων σημαίνει πόλεμος* || *μια αποτυχία δεν σημαίνει τίποτα· υπάρχουν πάντα ευκαιρίες* || *η ήττα αυτή σήμανε την αρχή τού τέλους του* ● **4.** κάνω (κάτι) να ηχήσει (δηλώνοντας κάτι, μεταδίδοντας ένα μήνυμα): *η καμπάνα τής εκκλησίας σήμανε πέντε* (ενν. η ώρα) || *ο σαλπιγκτής σήμανε το εγερτήριο / την επίθεση* || *η σειρήνα σήμανε συναγερμό* ΣΥΝ. χτυπώ ♦ (αμετβ.) **5.** βγάζω ήχο (συνήθ. για σήμαντρο, καμπάνα): *«σώπα, όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες»* (Γ. Ρίτσος) || *«σημαίνει ο Θιος, σημαίνει η γης, σημαίνουν τα επουράνια, σημαίνει κι η Αγια-Σοφιά, το μέγα μοναστήρι»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. (μτφ.) ***σήμανε η ώρα / η στιγμή*** έφτασε η ώρα, ο κατάλληλος χρόνος για κάτι σπουδαίο (που αναμενόταν): *~ τού σηκωμού τού Γένους* **6.** ΝΑΥΤ. δίνω σήματα με τη σφυρίχτρα τού πλοίου ή με σημαίες ή με ειδικό φανό ή με τους βραχίονες κ.λπ. **7.** (η μτχ. ενεστ. **σημαίνων**, -ουσα, -ον) βλ.λ. **8.** (η μτχ. μεσοπαθ. παρακ. **σεσημασμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ενδεικνύω, κάνω σήμα», < *σῆμα* (βλ.λ.)].

σημαίνων, -ουσα, -ον {σημαίν-οντος (θηλ. -ουσας), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) σημαντικός, σπουδαίος: *ένα σημαίνον στέλεχος τής κυβέρνησης* || *μια σημαίνουσα προσωπικότητα τού πνευματικού μας βίου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. ενεστ. τού αρχ. *σημαίνω*, απόδ. τού αγγλ. significant].

σημαιοστολίζω ρ. μετβ. [1884] {σημαιοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} στολίζω με σημαίες (χώρο, κτήριο κ.ά.), π.χ. λόγω εθνικής επετείου: *είχαν σημαιοστολίσει όλα τα δημόσια κτήρια τής πόλης* || (μτφ.-ειρων.) *ήρθε πρωί-πρωί σημαιοστολισμένη* (πολύ στολισμένη).

σημαιοστολισμός (ο) [1886] ο στολισμός με σημαίες (κτηρίων, δρόμων) κατά τις εθνικές επετείους, εορτές κ.λπ.

σημαιοστόλιστος, -η, -ο [1854] **1.** αυτός που είναι στολισμένος με σημαίες **2.** (ειρων.) αυτός που είναι ντυμένος με ρούχα εντυπωσιακά και φανταχτερά, επιδεικτικά ντυμένος.

σημαιοφόρος (ο/η) **1.** πρόσωπο που κρατάει την εθνική σημαία σε επίσημη εορτή **2.** (ειδικότ. για μαθητή) πρόσωπο που κρατάει τη σημαία κατά τον εορτασμό εθνικής επετείου (ως τιμητική διάκριση, επειδή συγκέντρωσε την υψηλότερη βαθμολογία μεταξύ των συμμαθητών του): *στη Γ' Λυκείου ήταν ~ στην παρέλαση* **3.** (μτφ.) ο πρωτεργάτης και κήρυκας πολιτικής ή κοινωνικής ιδεολογίας ή κίνησης, αυτός που μπαίνει μπροστά: *~ των νέων ιδεών* || *μπήκε ~ στον αγώνα κατά των φυλετικών διακρίσεων* ΣΥΝ. μπροστάρης ● **4.** ΝΑΥΤ. αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημαία* + *-φόρος* < *φέρω*].

σήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η τοποθέτηση διακριτικών σημείων ΣΥΝ. σημάδεμα **2.** ΤΟΠΟΓΡ. ο καθορισμός τής θέσης ενός σημείου στο έδαφος **3.** η λήψη και η εξέταση από την αστυνομία στοιχείων (δακτυλικών αποτυπωμάτων, σωματομετρικών στοιχείων και φωτογραφιών) υπόπτων **4.** (συνεκδ.) η αστυνομική υπηρεσία που συλλέγει και καταγράφει τα στοιχεία αυτά (*υπηρεσία σημάνσεως* κ. *Σήμανση*): *τον πήγαν στη ~ και του πήραν αποτυπώματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σήμανσις* < αρχ. *σημαίνω*].

σημαντήρας (ο) ΝΑΥΤ. αντικείμενο σε ποικίλα σχήματα (κωνικό, σφαιρικό, ρομβοειδές κ.ά.) με κόκκινο, κεραμιδί, μαύρο ή άλλο χρώμα, που επιπλέει στην επιφάνεια τής θάλασσας σε συγκεκριμένο σημείο, δηλώνοντας ανάλογα με το σχήμα και το χρώμα ότι στο σημείο αυτό υπάρχει κίνδυνος (ύφαλος, αβαθή νερά κ.λπ.), ναυάγιο, πλώιμο πέρασμα, πώς πρέπει να πλεύσει το πλοίο (από τα δεξιά τού σημαντήρα, από αριστερά, κυκλικά κ.λπ.), ότι υπάρχουν αλιευτικά δίχτυα ή ποντισμένη άγκυρα πλοίου κ.ά.· χρησιμεύει ακόμη για να δένεται σε αυτόν η άγκυρα πλοίου για ασφαλέστερο αγκυροβόλιο (βλ. κ. λ. *ναύδετο*): *~ με φως / με κουδούνι / με σφυρίχτρα / φωτοβόλος / ηχητικός / προσδέσεως* || *~ ομίχλης* (που εκπέμπει ηχητικό σήμα στην ομίχλη) ΣΥΝ. σημαδούρα, τσαμαδούρα, ναύδετο. Επίσης (λόγ.) **σημαντήρ** {σημαντήρος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημαντήρ, -ῆρος* < αρχ. *σημαίνω*].

σημαντήρι (το) {σημαντηρ-ιού | -ιών} το σήμαντρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σημαντήριον* < *σημαίνω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *παρατηρη-τήριον, σκοπευ-τήριον*)].

σημαντηρόδεσμος (ο) [1887] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμους} ΝΑΥΤ. ο κόμπος με τον οποίο δένεται στην άγκυρα πλοίου το σχοινί (σημαντηρόσχοινο) που τη συνδέει με το ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντηράσχοινο (το) ΝΑΥΤ. το σχοινί με το οποίο προσδένεται η άγκυρα πλοίου σε ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ορισμένη σημασία, αυτός που δηλώνει (κάτι): *ρήματα κινήσεως σημαντικά* ΣΥΝ. δηλωτικός ● **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρύτητα και μέγεθος: *αναμένονται ~ εξελίξεις* || *~ αποφάσεις / συνέπειες / πρόσωπα / αυξήσεις* ΣΥΝ. σπουδαίος, αξιόλογος ΑΝΤ. ασήμαντος **3.** ***σημαντική*** (η) η σημασιολογία (βλ.λ.). — **σημαντικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σημαντικότητα** (η)

[1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασιολογία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σημαίνω*].

-σήμαντος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό: **1.** σημασιών: *δισήμαντη λέξη* **2.** μουσικών ή μαθηματικών σημείων: *μονοσήμαντη παράσταση*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *μονοσήμαντος*), που προέρχεται από το αοριστικό θ. τού αρχ. *σημαίνω*].

σήμαντρο (το) {σημάντρ-ου | -ων} **1.** (στα μοναστήρια) μακρόστενο κομμάτι από ξύλο ή πλάκα από μέταλλο (συνήθ. σίδερο), που κρούεται ρυθμικά με σφυρί ή ξύλινο πλήκτρο από μοναχό σε ορισμένες ώρες, ειδοποιώντας για την ώρα τού όρθρου, την έναρξη τής λειτουργίας κ.λπ. **2.** κρουστό μουσικό όργανο τριγωνικού σχήματος • **3.** σφραγίδα ή άλλο όργανο σφραγίσματος: *ταχυδρομικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήμαντρον* < *σημαίνω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *στόχασ-τρον, στέγασ-τρον*].

σημασία (η) {σημασιών} **1.** (γενικά) η πληροφορία που δίνει μια λέξη, μια φράση, μια πρόταση, ένα γραμματικό ή παραγωγικό στοιχείο ή και ένα ολόκληρο κείμενο: *κυριολεκτική / μεταφορική / αλληγορική / λανθάνουσα / πρώτη / κύρια / δευτερεύουσα ~*· ΦΡ. (α) ***λεξική σημασία*** το τι σημαίνει ή δηλώνει η λέξη, το σημαινόμενο (βλ.λ.)· το σύνολο των χρήσεων μιας λέξης που μπορούν να διακρίνουν οι ομιλητές μιας γλώσσας (β) ***γραμματική σημασία*** η σημασία ενός γραμματικού ή παραγωγικού στοιχείου τής γλώσσας· π.χ. η κατάληξη -ες στο *γυναίκ-ες* δηλώνει τη γραμματική σημασία «πληθυντικός»· η κατάληξη *-ούλα* στο *τσαντ-ούλα* δηλώνει σμίκρυνση (μικρή τσάντα) ή υποκορισμό (αγαπημένη τσάντα) (γ) ***προτασιακή σημασία*** η συνολική σημασία, το νόημα μιας ολόκληρης πρότασης (δ) ***κειμενική σημασία*** (i) η σημασία μιας πρότασης (ορθότ. εκφωνήματος) μέσα σε συγκεκριμένο περιβάλλον ενός κειμένου (ii) η σημασία, το νόημα ενός κειμένου που ισοδυναμεί με ό,τι συνήθως ονομάζουμε «μήνυμα» ή «κεντρική ιδέα» τού κειμένου **2.** η σπουδαιότητα, η βαρύτητα: *θέμα υψίστης / κεφαλαιώδους / ήσσονος ~* ‖ *αποδίδω μεγάλη ~ στην άποψη αυτή* ‖ *κατά τη γνώμη μου, αυτό δεν έχει και τόση ~* ‖ *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος προσπάθησε να μειώσει τη ~ τής αντιπολιτευτικής πρωτοβουλίας*· ΦΡ. (α) ***δίνω σημασία (σε κάτι)*** στρέφω την προσοχή, το ενδιαφέρον μου (προς κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): *στην εταιρεία μας δίνουμε σημασία στη λεπτομέρεια* ‖ *δεν ~ σε ανυπόστατες διαδόσεις* ‖ *μην του δίνεις σημασία· δεν ξέρει τι λέει!* (β) ***άνευ σημασίας*** για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχολείται κανείς, για κάτι ασήμαντο: *οι προφορικές δεσμεύσεις των πολιτικών είναι άνευ σημασίας· σημασία έχει τι κάνουν στην πράξη* (γ) (εμφατ.) ***έχει σημασία*** (i) έχει αξία, σπουδαιότητα: *αυτό που ~ είναι αν σε εκφράζει αυτό που κάνεις* ‖ *τώρα πια ό,τι και να κάνουμε δεν ~· το κακό έγινε!* ΣΥΝ. μετράει (ii) (ερωτηματικά) έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον (για κάποιον): *Γιατί ρωτάς τι θα κάνω; ~;* (δ) ***τι σημασία έχει;*** (σε ρητορικές ερωτήσεις) δεν έχει καμία σημασία, σπουδαιότητα: *Αυτό που λες ~; Δεν επηρεάζει καθόλου τα πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ένδειξη», < *σημαίνω*, από το θ. *σημασ-* (πβ. παρακ. *σε-σήμασ-μαι*). Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στους Στωικούς φιλοσόφους. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λεξική / γραμματική / προτασιακή / κειμενική σημασία* (< αγγλ. word / grammatical / sentence / textual meaning)].

> **σημασία – έννοια – νόημα.** Οι τρεις λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους σημασιολογικά. **Έννοια** είναι ό,τι συλλαμβάνει κάθε άνθρωπος με τη νόηση του σε σχέση με τα αντικείμενα τού κόσμου τής πραγματικότητας. Κάθε ον υπάρχει στον νου, στο μυαλό κάθε ανθρώπου με τη μορφή μιας αντίστοιχης έννοιας, που μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, την καλλιέργεια, τον τρόπο και τον τόπο ζωής κ.λπ. τού κάθε ανθρώπου. Κάθε έννοια κωδικοποιείται συμβατικά σε κάθε γλώσσα έτσι, ώστε να δηλώνει το ίδιο για όλους. Κωδικοποιείται γλωσσικά ως **σημασία** και δεσμεύει όλους τους ομιλητές μιας γλώσσας. Γλωσσολογικά, η *έννοια* θεωρείται υποκειμενική οντότητα, μη συμβατική, ενώ η *σημασία* είναι αντικειμενική οντότητα, πλήρως συμβατική. Ακόμη η *έννοια* είναι καθαρώς νοητική οντότητα, ενώ η σημασία είναι επίσης νοητική οντότητα (υπάρχει ως «πληροφορία» στο μυαλό μας), αλλά συνάμα και γλωσσική, δηλ. έχει κοινωνική και επικοινωνιακή αξία και λειτουργία. Το **νόημα** είναι η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης και όχι μιας μεμονωμένης λέξης ή φράσης. Διαφέρει έτσι και από την έννοια (αφού είναι σημασία) και από την απλή λεξική σημασία (αφού είναι προτασιακή σημασία). Σύμφωνα με τις διακρίσεις αυτές, γλωσσολογικά πρέπει να αποφεύγει κανείς να μιλάει για την έννοια ή για το νόημα μιας λέξης! Μιλούμε για τη σημασία μιας λέξης και για το νόημα μιας πρότασης, όπως μπορούμε να μιλούμε γενικά για την *έννοια τής φιλίας* ή *την έννοια τού καλού* πέρα και έξω από την απλή ή πολλαπλή σημασιολογική κατανομή (δήλωση) κάθε έννοιας με σημασίες / λέξεις σε αυτήν ή εκείνη τη γλώσσα.

σημασιακός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξης, φράσης, πρότασης κ.λπ.). — **σημασιακ-ά / -ώς** επίρρ.

σημασιολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόδοση ορισμένης σημασίας σε κάτι.

σημασιολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που εξετάζει ό,τι έχει σχέση με τη σημασία: τα διάφορα είδη τής σημασίας (βλ. λ. σημασία), τις ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις (συνωνυμίας, αντωνυμίας κ.λπ.), την ανάλυση τής σημασίας, τη μεταβολή τής σημασίας, τη σχέση τής σημασίας με τα άλλα επίπεδα τής γλώσσας (γραμματική, σύνταξη, φωνολογία) και με τις πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας (πραγματολογία), το λεξιλόγιο μιας γλώσσας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. Semasiologie (σύγχρ. Bedeutungslehre)].

> **σημασιολογία ή σημαντική;** Μολονότι και οι δύο όροι προέρχονται από την Ελληνική, είναι ετυμολογικά διαφανέστερος –και γι' αυτό προτιμότερος– ο όρος **σημασιολογία** *(σημασία – σημασιολογία)*. Ο όρος πλάστηκε αρχικά (το 1825) στη Γερμανική (Semasiologie), για να δηλώσει κυρίως τη μελέτη τής μεταβολής των σημασιών, και από τα τέλη τού 19ου αι. πέρασε και στις άλλες γλώσσες (γαλλ. sémasiologie 1884, αγγλ. semasiology, 1875-80). Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε (το 1860) από τον γλωσσολόγο Δημ. Μαυροφρύδη (γνωστό από το *Δοκίμιον Ιστορίας τής ελληνικής γλώσσης*) και καθιερώθηκε από τον Γ. Χατζιδάκι. Οι ξένοι έπλασαν (από το ελλην. *σημαίνω*) το επίθ. *σημαντικός* (αγγλ. semantic 1655-65, γαλλ. sémantique 1561), όπου σχημάτισαν αργότερα τον όρο *σημαντική* (γαλλ. sémantique 1883, αγγλ. semantics 1895-1900). Ο όρος αυτός στα Ελληνικά, ως μη συνδεόμενος αμέσως με τη λ. *σημασία*, υστερεί τού όρου *σημασιολογία*, θυμίζει δε περισσότερο τον όρο **παρασημαντική** τής αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής μουσικής, τον οποίο αντικατέστησε στην ευρωπαϊκή μουσική ο όρος *σημειογραφία*.

σημασιολογικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξεως, φράσεως, προτάσεως) ή με τη σημασιολογία: *~ σχέσεις / περιεχόμενο / αποχρώσεις / επίπεδο / πεδίο / θεωρία*. — **σημασιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. semasiologisch].

σημασιοσυντακτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται ταυτοχρόνως στις σημασίες και στη σύνταξη των λέξεων: *~ σχέσεις*. — **σημασιοσυντακτικά** επίρρ.

σηματο- κ. **σηματό-** κ. **σηματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με διακριτικό σημείο: *σηματο-λόγηση* **2.** με μέσο επικοινωνίας: *σηματο-φόρος* (σταθμός), *σηματ-ωρός* **3.** με κάτι το οποίο προειδοποιεί, καθοδηγεί, παρέχει πληροφορίες κ.λπ.: *σηματο-δότης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σηματ-ουργός*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα, -ατος*].

σηματόγραφο (το) [1858] {σηματογράφ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το βιβλίο στο οποίο καταχωρίζονται τα σήματα που στέλνει και λαμβάνει ένα πολεμικό πλοίο.

σηματογράφος (ο) [1897] ΝΑΥΤ. ψηλός κατακόρυφος στύλος σε πλοίο ή σηματοφόρο (βλ.λ.), που έχει μεταλλικούς βραχίονες, τους οποίους μετακινούν χειριστές σύμφωνα με ορισμένο κώδικα *(κώδικας σηματοδοσίας)*, στέλνοντας μηνύματα στα πλοία.

σηματοδοσία (η) {χωρ. πληθ.} η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα: *η ~ μετά βραχιόνων με σηματογράφο* (βλ.λ.).

σηματοδότης (ο) {σηματοδοτών} **1.** συσκευή που βρίσκεται στις διασταυρώσεις δρόμων και στις διαβάσεις σιδηροδρομικών γραμμών και ρυθμίζει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών με τη μετάδοση φωτεινών σημάτων· αλλιώς *φανάρι* (το) **2.** συσκευή που εκπέμπει σήματα για την ασφαλή κυκλοφορία των τρένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *σῆμα, -ατος* + *δότης* (βλ.λ.)].

σηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα σε απόσταση **2.** η τοποθέτηση σηματοδοτών (σε δρόμους, ναυτικά περάσματα, σιδηροδρομικό δίκτυο, αεροδρόμιο): *~ δρόμων* ΣΥΝ. σήμανση **3.** (μτφ.) η δήλωση ενός σημαντικού πράγματος που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει: *~ αλλαγών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. signalisation].

σηματοδοτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σηματοδοτείς... | σηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μεταδίδω σήματα με ορισμένο κώδικα **2.** τοποθετώ σηματοδότη ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) δείχνω (κάτι σημαντικό που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει): *η εκλογή του σηματοδότησε μια νέα εποχή στην πολιτική ιστορία τού τόπου* ‖ *η δεκαετία τού '50 σηματοδοτούσε ένα νέο ξεκίνημα για την ανθρωπότητα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. signaliser].

σηματοθέσιο (το) [1858] {σηματοθεσί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. έπιπλο με θυρίδες σε πλοίο, όπου τοποθετούνται τα σήματα και οι σημαίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. poste des signaux].

σηματολόγηση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. ο καθορισμός τού διεθνούς διακριτικού σήματος ενός πλοίου και η εγγραφή του στα καθορισμένα επίσημα βιβλία.

σηματολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία και συνεννόηση με σήματα.

σηματολόγιο (το) [1858] {σηματολογί-ου | -ων} **1.** το βιβλίο που καταγράφει την ερμηνεία των ναυτικών σημάτων· αλλιώς *κώδικας σημάτων* (ο) **2.** το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται τα εμπορικά ή βιομηχανικά σήματα δημόσιας υπηρεσίας ή επιχείρησης.

σηματολογώ ρ. αμετβ. {σηματολογείς... | σηματολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω το διακριτικό σήμα πλοίου **2.** εγγράφω πλοίο στο νηολόγιο.

σηματονόμος (ο) ΝΑΥΤ. (στο Πολεμικό Ναυτικό) υπαξιωματικός επί κεφαλής των σηματωρών πλοίου ή υπηρεσίας.

σηματόσχοινο (το) [1858] ΝΑΥΤ. το σχοινί στο οποίο δένονται και κρεμιούνται ψηλά οι σημαίες και τα σήματα.

σηματοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [1897] ΝΑΥΤ. **1.** αυτός που έχει επάνω του σήματα: *~ ιστός πλοίου* **2.** ***σηματοφόρος*** κ. ***σημαφόρος*** (ο) σταθμός στην ακτή, κυρ. σε λιμάνι, από τον οποίο στέλνονται μηνύματα

στα πλοία.
[ΕΤΥΜ. < *σήμα, -ατος* + *-φόρος* < *φέρω*].

σηματωρός (ο) [1858] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης που έχει ως έργο του την επικοινωνία με σήματα: *ο ~ έκανε σινιάλο με τις σημαιούλες*.
[ΕΤΥΜ. < *σήμα, -ατος* + *-ωρός* (βλ.λ.) < αρχ. *ὁρῶ (-άω)* «βλέπω, κοιτάζω, προσέχω», πβ. *ακται-ωρός, σκευ-ωρός*].

σημαφόρος (ο) → σηματοφόρος

σημειακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα σημεία (στην επικοινωνία) ή που αποτελείται από σημεία: *η γλώσσα θεωρείται ~ σύστημα* ‖ *η ~ λειτουργία τής γλώσσας*.

σημείο (το) **1.** (α) καθορισμένο μέρος, τοποθεσία που ορίζεται με ακρίβεια: *~ εκκινήσεως / αφίξεως* ‖ *στρατηγικό ~* (με μεγάλη σπουδαιότητα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις) ‖ *σ' αυτό το ~ τού δρόμου θα συναντηθούμε* ‖ *καθορίστηκαν τρία ~ πωλήσεων* ‖ *το ~ στηρίξεως ενός στύλου* ‖ *το ~ ελέγχου των εισιτηρίων στο αεροδρόμιο*· ΦΡ. ***τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα*** βορράς, νότος, ανατολή, δύση (β) (στο σώμα) τμήμα, περιοχή: *σε ποιο ~ τού ποδιού πονάς;* ‖ *είχε μελανιές σε διάφορα ~ τού σώματος*· ΦΡ. ***το ευαίσθητο / αδύνατο σημείο (κάποιου)*** βλ. λ. αδύνατος **2.** ΓΕΩΜ. πρωταρχική (θεμελιώδης) έννοια τής γεωμετρίας· περιγραφικά είναι το ελάχιστο στοιχείο τού χώρου που δεν έχει διαστάσεις: *τα ~ Α και Β ορίζουν το ευθύγραμμο τμήμα ΑΒ* ‖ *το ~ Ο είναι το περίκεντρο τού τριγώνου ΑΒΓ* ‖ *το Γ είναι το ~ τομής τού κύκλου και τής ευθείας* **3.** συγκεκριμένο μέρος, τμήμα (έργου, κειμένου, υπόθεσης, άποψης, πράγματος): *σ' αυτό το ~ τής ομιλίας του αποδοκιμάστηκε έντονα* ‖ *αυτό το ~ τού κειμένου είναι δυσανάγνωστο* ‖ *μερικά ~ τής παράστασης είναι βαρετά* ‖ *το μελανό ~ αυτής τής υπόθεσης είναι οι υποψίες χρηματισμού του*· ΦΡ. (α) ***επί τού σημείου αυτού*** ως προς το σημείο αυτό, ως προς το θέμα αυτό: *«η σύνεση υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας και ~ η κυβέρνηση έχει αυξημένη ευθύνη»* (εφημ.) (β) ***σημείο αναφοράς*** βλ. λ. αναφορά (γ) ***σημείο τριβής*** βλ. λ. τριβή (δ) ***σημείο επαφής*** βλ. λ. επαφή **4.** (μτφ.) (α) όριο, βαθμός κατάστασης ή ενέργειας: *έφτασε σε τέτοιο ~ ανδρείας, που θυσίασε και την ίδια τη ζωή του για την πατρίδα* ‖ *η υγεία του βρίσκεται σε κρίσιμο ~*· ΦΡ. ***μέχρι ενός σημείου*** ώς έναν βαθμό, ώς εκεί που συμβαίνει ή επιτρέπεται, αντέχει ή ανέχεται κάποιος κάτι: *καλή είναι η κουβεντούλα, αλλά ~· να μην αποβαίνει εις βάρος τής δουλειάς!* ‖ *~ αυτά που λέει είναι κατανοητά* (β) χρονικό όριο, συγκεκριμένη στιγμή κατά τη διάρκεια μιας ενέργειας ή κατάστασης: *στο ~ αυτό θα ήθελα να κάνω μια παρατήρηση* ‖ *από το ~ αυτό και μετά, δεν έχουμε μάθει νέα του* **5.** (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. οριακή τιμή μιας μεταβλητής που καθορίζει τις συνθήκες μέσα στις οποίες προκαλείται ένα φαινόμενο: *~ βρασμού / ζέσεως / πήξεως / τήξεως* (β) ΜΗΧ. ***νεκρό σημείο*** η θέση των κινητών μερών κατά την οποία μηδενίζεται η κινητική ενέργεια **6.** σημάδι: *το πρόσωπό της δεν είχε κανένα ~ γήρανσης* ‖ *τα ~ αναγνώρισης τού πτώματος ήταν πολλά* **7.** (α) ένδειξη, σήμα που ειδοποιεί· ΦΡ. ***δίνω σημεία ζωής*** δείχνω με κάποιον τρόπο σε κάποιον (χωρίς να εμφανίζομαι προσωπικά) ότι υπάρχω, ότι ζω: *από τότε που έφυγε για διακοπές, δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (β) ΝΑΥΤ. το σήμα, το σινιάλο **8.** προμήνυμα, οιωνός: *τα ~ στον ουρανό προμηνύουν καταστροφές*· ΦΡ. (α) ***σημεία των καιρών*** (*σημεῖα τῶν καιρῶν*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ. κακό): *τα ~, λένε πολλοί, δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή* (β) ***σημεία και τέρατα*** (*σημεῖα καὶ τέρατα*, Κ.Δ. Πράξ. 4, 30 κ.α.) (i) γεγονότα πολύ παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, απίστευτα ή απαράδεκτα γεγονότα: *~ έγιναν στις εκλογές: κατηγορίες για νοθεία, εκβιασμούς, παρατυπίες και πολλά άλλα* **9.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σημείο τού σταυρού*** (*σημεῖον*, Ευσέβιος, 4ος αι. μ.Χ.) το σύμβολο τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, το σχήμα τού σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα τού δεξιού χεριού **10.** ΜΑΘ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία δηλώνονται μαθηματικές πράξεις: *το ~ τής πρόσθεσης* **11.** ΜΟΥΣ. (α) σύμβολο μουσικού φθόγγου ΣΥΝ. νότα (β) ***σημεία*** (τα) οι αλλοιώσεις **• 12.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***(γλωσσικό) σημείο*** η κύρια γλωσσική μονάδα, η οποία αποτελεί συνδυασμό ορισμένης σημασίας και ορισμένης φωνολογικής δήλωσης (πβ. λ. *σημαίνον, σημαινόμενο*), η λέξη (β) σύμβολο, καθετί που σημειώνεται σε στοιχείο τού γραπτού λόγου, για να δηλώσει κάτι: *~ στίξεως / τονισμού* **• 13.** ***νίκη στα σημεία*** βλ. λ. *νίκη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σημεῖον*, αρχική σημ. «σημάδι, σήμα», < *σῆμα* (βλ.λ.). Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *σημείο εκκινήσεως / αφίξεως / τομής / επαφής / στηρίξεως* (< γαλλ. point de départ / d'arrivée / d'intersection / de contact / d'appui), *νεκρό / μελανό σημείο* (< γαλλ. point mort / noir), *γλωσσικό σημείο* (< γαλλ. signe linguistique), *ευαίσθητο / αδύνατο σημείο* (< γαλλ. point sensitif / faible), *νικώ στα σημεία* (< γαλλ. vaincre aux points), *δίνω σημεία ζωής* (< γαλλ. donner signes de vie), *σημείο ελέγχου* (< αγγλ. checkpoint), *σε τέτοιο σημείο...* (< γαλλ. à tel point), *μέχρις ενός σημείου* (< αγγλ. up to a point), *τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* (< γαλλ. les quatre points cardinaux)].

σημειογραφία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η απεικόνιση των μουσικών ήχων με γραπτά σύμβολα, καθώς και μια σειρά οπτικών οδηγιών για την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. παρασημαντική. — **σημειογραφικός**, -ή, -ό.

σημειοθέτης (ο) {σημειοθετών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ειδικό όργανο για μετρήσεις, με το οποίο ο γλύπτης μεταφέρει στο ακατέργαστο μάρμαρο τα σημεία τού προπλάσματος ΣΥΝ. πονταδόρος.
[ΕΤΥΜ. < *σημείο* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

σημειολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους παραγωγής, λειτουργίας και προσλήψεως των διαφόρων σημειακών συστημάτων, που επιτρέπουν την επικοινωνία ανάμεσα σε άτομα ή/και σε ομάδες ΣΥΝ. σημειωτική (β) (ειδικότ.) το σύνολο των σημείων που περιλαμβάνει ένας κώδικας επικοινωνίας: *η ~ τού κινηματογράφου / των χειρονομιών* **2.** ΙΑΤΡ. η συμπτωματολογία. — **σημειολογικός**, -ή, -ό, **σημειολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologie].

> **σημειολογία ή σημειωτική;** Ο όρος **σημειολογία** σε σχέση με τη γλώσσα πλάστηκε (το 1913) από τον ιδρυτή τής νεότερης (συγχρονικής) γλωσσολογίας Ferdinard de Saussure (1857-1913) ως **sémiologie** από την ελλην. λ. **σημείο**, για να δηλώσει τη γενική θεωρία περί σημείων, κλάδος τής οποίας είναι η γλωσσολογία που εξετάζει τα γλωσσικά σημεία, το σημειακό σύστημα τής γλώσσας. Αργότερα ο Charles Peirce (1839-1914), ακολουθώντας τον φιλόσοφο John Locke (1632-1704) ο οποίος έπλασε τη λέξη semiotics, απέδωσε τον όρο **σημειωτική** από το **σημειωτικός** (ρημ. επίθ. τού **σημειώνω**) στο έργο του *A System of Logic, considered as Semiotic*, όπου εξετάζει την έννοια των σημείων σε σχέση με την ανθρώπινη νόηση και την επιστήμη. Το γεγονός ότι η *σημειολογία* έχει να κάνει με *σημεία* και με τα είδη των συστημάτων που συγκροτούν τα σημεία συνηγορεί -ιδίως στην Ελληνική- υπέρ τής χρήσεως τού όρου *σημειολογία* ως περισσότερο δηλωτικού τής ενασχόλησης με *σημεία* μάλλον παρά με τη διαδικασία τής *σημείωσης*.
> Ας σημειωθεί ότι ο όρος *σημειολογία*, προτού χρησιμοποιηθεί στη γλωσσολογία, απαντά ήδη από το 1752 στη Γαλλική ως όρος τής ιατρικής (sémiologie), δηλώνοντας τη μελέτη των συμπτωμάτων των ασθενειών (το 1765 πλάστηκε στη Γαλλική και ο όρος symptomatologie, *συμπτωματολογία* με την ίδια σημασία). Στην Ελληνική ο όρος *σημειολογία* (για την ιατρική) πρωτοαπαντά στο *Λεξικό τής γαλλικής γλώσσης* (1809) τού Γρ. Ζαλίκογλου, απ' όπου τον καταγράφει και ο λεξικογράφος Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*... 1900). Και ο όρος *σημειωτική* (παλιότερος αυτός, τού 1555!) χρησιμοποιήθηκε στην ιατρική και περιλαμβάνεται και αυτός στο Λεξικό τού Ζαλίκογλου.

σημειολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologue].

σημειολογώ ρ. αμετβ. {σημειολογείς...} ασχολούμαι με τη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1) ή αναλύω διάφορα στοιχεία τής καθημερινής ζωής (συμπεριφορά, ύφος, πράξεις, ντύσιμο κ.λπ.), συσχετίζοντας τη μορφή με το περιεχόμενό της.

σημειοσειρά (η) ΜΑΘ. το σύνολο των σημείων που ανήκουν σε μια ευθεία.

σημειοσύνολο (το) {σημειοσυνόλ-ου | -ων} ΜΑΘ. το σύνολο που αποτελείται από (διάφορα) σημεία τού χώρου.

σημειοφωνία (η) [1888] {σημειοφωνιών} ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία των διαταραχών τού λόγου με τη χρήση σημειοφώνου.

σημειόφωνο (το) [1888] {σημειοφών-ου | -ων} ΨΥΧΟΛ. όργανο για τη θεραπεία των διαταραχών τού λόγου, με το οποίο ο ασθενής ακούει παραλλαγμένη τη φωνή του ή διάφορους ήχους.

σημείωμα (το) {σημειώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύντομη αναφορά πληροφορίας ή αναγραφή λογαριασμού: *πληροφοριακό / ενημερωτικό ~* ‖ *~ τής εφορίας / τής Δ.Ε.Η.* ‖ *βιογραφικό ~* (βλ. λ. *βιογραφικός*) **2.** σύντομη επιστολή: *του έστειλε ένα ~ με τα νέα του* **3.** πρόχειρη γραφή, σχόλιο, σημείωση: *~ στα περιθώρια βιβλίου* **4.** το χαρτί με το οποίο πολιτικό ή κομματικό στέλεχος ζητεί από τον υπεύθυνο δημόσιας υπηρεσίας ή από βουλευτή, υπουργό κ.λπ. την εξυπηρέτηση φιλικού του προσώπου **5.** γραπτή περίληψη προφορικών δηλώσεων ξένου διπλωμάτη προς την κυβέρνηση στην οποία είναι διαπιστευμένος. — (υποκ.) **σημειωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρχείο», < *σημειῶ (-όω)* < αρχ. *σημεῖον*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. note].

σημειωματάριο (το) [1896] {σημειωματαρί-ου | -ων} μικρό τετράδιο, στο οποίο κρατάει κανείς σημειώσεις.

σημειώνω ρ. μετβ. {σημείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) σημαδεύω με διακριτικό σημάδι: *~ τα λάθη με κόκκινο στυλό* (β) γράφω συγκεκριμένο σημείο: *σημειώσατε έναν σταυρό σε ένα από τα δύο τετραγωνάκια* ‖ (στο ΠΡΟ-ΠΟ) *Π.Α.Ο.-Α.Ε.Κ. 1-1, σημειώσατε Χ* **2.** (α) κρατώ σημείωση, γράφω πρόχειρα: *σημείωσα τη διεύθυνσή σου στο μπλοκάκι μου* (β) καταγράφω πρόχειρα ό,τι ακούω: *οι μαθητές σημείωναν αυτά που έλεγε ο καθηγητής* **3.** (συνεκδ.) προσέχω ιδιαιτέρως (κάτι), το λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: *να σημειωθεί ότι η ενέργεια αυτή μπορεί να αποβεί εις βάρος των εθνικών μας συμφερόντων*· ΦΡ. ***το σημειώνω αυτό!*** το κρατώ στο μυαλό μου, θα το θυμάμαι (συνήθ. με απειλητικό τόνο): *Αυτό που μου έκανες το σημειώνω! Μια μέρα θα μου το πληρώσεις!* ‖ *το ~ που λες· φρόντισε να το πραγματοποιήσεις!* ΣΥΝ. το κρατάω **4.** (συνεκδ.) τονίζω, υπογραμμίζω, επισημαίνω: *θα ήθελα επίσης να σημειώσω πόσο διαφέρουν μεταξύ τους οι δύο αυτές κοινωνίες* **5.** (μτφ.) (α) επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: *~ πρόοδο / επιτυχία / θρίαμβο* ‖ *ένας παίκτης που σημείωσε πολλούς πόντους* ‖ *~ ρεκόρ πωλήσεων* (β) εμφανίζω κάτι, μου συμβαίνει κάτι: *οι πωλήσεις σημείωσαν κάμψη* ‖ *«η θερμοκρασία δεν θα σημειώσει αξιόλογη μεταβολή»* (δελτίο καιρού) **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***σημειώνεται, σημειώνονται***) γίνεται, καταγράφεται (κάτι): *σημειώθηκαν επεισόδια μεταξύ οπαδών ποδοσφαίρου* ‖ *σημειώθηκε έκρηξη στα γραφεία ξένης εταιρείας* ‖ *σημειώνονται συχνά κρούσματα ρατσισμού* ‖ *αύριο θα σημειωθούν καταιγίδες στα δυτικά*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημειῶ (-όω)*, κυρ. μεσοπαθ. *σημειοῦμαι* «κρατώ σημειώσεις», < αρχ. *σημεῖον*].

σημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύντομη ή/και πρόχειρη καταγραφή (ενδιαφέροντος στοιχείου, πληροφορίας):

κρατώ ~ **2. σημειώσεις** (οι) (α) τα στοιχεία των πανεπιστημιακών παραδόσεων που καταγράφει φοιτητής κατά τη διάρκεια τής παρακολούθησης των μαθημάτων: *καλές / λεπτομερείς ~ || θα μου δώσεις τις ~ σου;* (β) το περιεχόμενο πανεπιστημιακών παραδόσεων υπό μορφή δακτυλογραφημένων και συνήθ. φωτοτυπημένων φυλλαδίων: *κυκλοφόρησαν οι ~ τού μαθήματος* **3.** συμπληρωματική πληροφορία σχετικά με το περιεχόμενο λέξης, φράσης, τμήματος κειμένου ή επεξήγηση, η οποία τίθεται συνήθ. στο κάτω μέρος τής σελίδας βιβλίου, περιοδικού, εφημερίδας ή στο τέλος τού κειμένου με αρίθμηση: *υποσελίδιες ~ || οι ~ βρίσκονται στο τέλος τού κεφαλαίου || Σημείωση τού Επιμελητή* (ενν. τού κειμένου· συντομ. Σ.τ.Ε.) || *Σημείωση τού Μεταφραστή* (συντομ. Σ.τ.Μ.) (πβ. λ. *υποσημείωση*) • **4.** το σημάδεμα, το μαρκάρισμα.

σημειωτέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπ' όψιν: *σημειωτέα η άποψη τού υπουργού, ότι...·* εύχρ. κυρ. στο ουδ. **σημειωτέον** πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπ' όψιν: *~ ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται σταθερά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημειώ (-όω)* + επίθημα *-τέος* των ρηματ. επιθ.].

σημειωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στα σημεία **2. σημειωτική** (η) η σημειολογία **3.** ΙΑΤΡ. **σημειωτικό σύμπτωμα** το σύμπτωμα που επιτρέπει να εντοπιστεί η πάθηση ενός νευρικού κέντρου. — **σημειωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημειωτός* < *σημειωτός* < *σημειώ (-όω)*. Ο επιστημ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < γαλλ. sémiotique].

σημειωτόν (το) {χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο επιτόπιος βηματισμός, η ρυθμική κίνηση των ποδιών στο ίδιο σημείο· ΦΡ. (α) **πηγαίνω σημειωτόν** κινούμαι πολύ αργά: *από την πολλή κίνηση στους δρόμους, πηγαίναμε σημειωτόν* (β) (μτφ.) **με βήμα σημειωτόν** πολύ αργά, χωρίς ταχύτητα: *τα έργα τού μετρό προχωρούν ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σημειωτός* «ενδεικνυόμενος από σημάδι» < *σημειώ (-όω)*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. marquer le pas].

σήμερα επίρρ. **1.** την ημέρα στην οποία βρισκόμαστε χρονικά, κατ' αντιδιαστολή προς τη χθεσινή ή την αυριανή: *~ έχω πολλά να κάνω || ~ είναι Δευτέρα·* ΦΡ. (α) **σήμερα-αύριο** βλ. λ. αύριο (β) **σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι** βλ. λ. *αύριο* (γ) **σαν σήμερα** την αντίστοιχη ημερομηνία μιας άλλης χρονιάς: *γεννήθηκε ~ πριν από είκοσι χρόνια* **2.** στην εποχή μας: *~ η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα* **3. σήμερα** (το) το παρόν, η σύγχρονη εποχή: *οι νέοι τού ~ || οι προοπτικές / οι δυνατότητες τού ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήμερον / τήμερον* < προθεμ. *κι- (< Ι.Ε *ke- / *ki-, τοπικό μόριο, βλ. λ. *ἐκεῖ*) + *ἡμέρα* + επιρρ. επίθημα *-ον* (πβ. *αὔρι-ον*). Το νεοελλ. *σήμερα* κατά τα επιρρ. σε *-α*].

σημερινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται ή υπάρχει σήμερα: *η ~ καλοκαιρία || τα αβγά είναι ~* **2.** σύγχρονος: *η ~ κρίση / αμφισβήτηση αξιών || τα ~ δεδομένα τής διεθνούς οικονομίας || τα ~ προβλήματα τής ελληνικής κοινωνίας.*

σήμερον (η) (ενν. *ημέρα*) {άκλ.} (λόγ.) η σημερινή (ημέρα): *από τής πέμπτης πρωινής τής ~ η χώρα έχει κηρυχθεί σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης·* ΦΡ. **την σήμερον ημέρα(ν)** (*ἡ τήμερον ἡμέρα*. Δημοσθ. 4, 40) τη σημερινή ημέρα, σήμερα, στην εποχή μας: *δεν υπάρχει τιμιότητα ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σήμερα*].

σήμημα (το) {σημήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σύνολο των σημασιολογικών χαρακτηριστικών που αποτελούν το σημασιολογικό περιεχόμενο τού λεξήματος **2.** η ελάχιστη σημασιολογική μονάδα (στον αμερικανικό δομισμό)· το μόρφημα (βλ. κ. λ. *-ημα*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sememe, συντετμ. τ. τού όρου semanteme «φορέας ελάχιστης σημασίας» (πβ. *μόρφημα*)].

-σημία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού σημασιών: *δι-σημία, πολυ-σημία* **2.** αριθμό μουσικών σημείων (φθόγγων): *επτα-σημία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αντίστοιχο *-σημος* (βλ.λ.), ενισχυμένο και από ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *πολυ-σημία* < γαλλ. poly-sémie)].

Σημίτης (ο) [1861] {Σημιτών} **1.** μέλος μιας από την ομάδα φυλών τής ΒΔ. Ασίας, που περιλαμβάνει τους Άραβες και τους Εβραίους (και στα αρχαία χρόνια τους Φοίνικες, τους Ασσυρίους κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) ο Εβραίος.
[ΕΤΥΜ. Από τον *Σημ* (< εβρ. Šem «όνομα»), γυιο τού Νώε και γενάρχη των σημιτικών φύλων].

σημιτικός, -ή, -ό [1848] αυτός που σχετίζεται με τους Σημίτες: *~ γλώσσες / γραφή / λαοί.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sémitique].

σημιτισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χαρακτηριστικών των Σημιτών· (ειδικότ.) η προώθηση των συμφερόντων των Σημιτών ΑΝΤ. αντισημιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sémitisme].

-σημο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος χαρτοσήμου κατάλληλου για ορισμένο σκοπό: *δικηγορό-σημο, δωρό-σημο, γραμματό-σημο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. πληθ. *διάσημα, παρά-σημον*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα, -ατος*].

-σημος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αριθμό σημασιών: *πολύσημη λέξη || αυτό που λες είναι δίσημο* **2.** αριθμό μουσικών σημείων (σημαδιών, φθόγγων): *επτά-σημος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-σημος*, μτγν. *δί-σημος*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα* και αποτέλεσε την αφετηρία για ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αρχ. *πολύσημος* > γαλλ. poly-sémique)].

σημύδα (η) {σημυδών} ψηλό δέντρο ή θάμνος με λεπτά κλαδιά, ωοειδή ή τριγωνικά φύλλα, λείο και ρητινούχο φλοιό, ελαστικό και εύκολο στην επεξεργασία ξύλο (χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, τη ναυπηγική, την οργανοποιία κ.α.), το οποίο απαντά κυρ. στις ψυχρές περιοχές τού Β. Ημισφαιρίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου].

Σημωνίδης (ο) {-η κ. -ου} ο *Αμοργίνος*· αρχαίος Έλληνας ιαμβογράφος (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Σῆμων* (< *σῆμα*) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

σηπεδών (η) {σηπεδόνος} (αρχαιοπρ.) η σήψη, η σαπίλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σήπομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ε-δών*, πβ. *τερη-δών, κοτυλη-δών*].

σηπία (η) {σηπιών} (λόγ.) η σουπιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, με κατάλ. *-ία* (πβ. *ταιν-ία*) αντί τής καταλ. *-ίας*, που εμφανίζεται συνήθ. σε ον. ψαριών (πβ. κ. *καρχαρ-ίας, ξιφ-ίας*). Η σύνδεση με το ρ. *σήπομαι* δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά από σημασιολ. πλευράς (ίσως οφείλεται στη μελάνη που εκκρίνει η σουπιά) και αποτελεί μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Το λατ. sēpia είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. *σουπιά*].

σήπομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εσάπην, -ης, -η,..., σεσηπώς, -υία, -ός} (λόγ.) σαπίζω, αποσυντίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν είναι ικανοποιητική η πρόταση περί συνδέσεως με σανσκρ. kyāku «μανιτάρι» (σημασιολ. δυσχέρειες) ή με λιθ. šiùpti «σαπίζω» (μορφολ. δυσχέρειες)].

σηπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί σήψη **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε σηψαιμία: *~ πυρετός / σοκ* **3.** μολυσμένος με μικρόβια. — **σηπτικότητα** (η) [1847].

σηπτίνη κ. **σηψίνη** (η) {σηπτινών} ΧΗΜ. τοξική ουσία που σχηματίζεται κατά την αποσύνθεση τού κρέατος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σηπτός* (< *σήπομαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sepsine].

σήραγγα (η) {σηράγγων} τεχνητό όρυγμα ή φυσική δίοδος με τη μορφή μεγάλης στοάς κάτω από την επιφάνεια τής γης ή κάτω από θάλασσα, λίμνη, ποταμό· δίοδος που έχει ανοιχτεί με διάτρηση ορεινού όγκου, για τη διοχέτευση υδάτων, τη διέλευση οχημάτων ή σιδηροδρομικής γραμμής, την εξόρυξη μεταλλεύματος κ.ά.: *η ~ κάτω από τη θάλασσα τής Μάγχης, που συνδέει τη Βρετανία με την υπόλοιπη Ευρώπη* ΣΥΝ. στοά, τούνελ, (λαϊκ.) λαγούμι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆραγξ, -αγγος*, λ. με έρρινο εκφραστ. ένθημα (πβ. κ. *φάραγξ*), η οποία ανάγεται στο θ. τού ρ. *σέ-σηρ-α* «δείχνω τα δόντια μου, τρίζω τα δόντια» (παρακ. με ενεστωτική χρήση), αγν. ετύμου].

σηραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σηραγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΑΝΑΤ. αυτός που έχει κατασκευή η οποία θυμίζει σήραγγα: *~ αιμαγγείωμα || ~ σώματα τού πέους* (το στυτικό μέρος τού οργάνου).

σήριαλ (το) → σίριαλ

σηρικός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Σήρ, -ρός* (κυρ. πληθ. *Σῆρες*), λαός τής Άπω Ανατολής, πιθ. ονομασία των μεταξοπαραγωγών Κινέζων. Το ανθρωπωνύμιο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < κινεζ. se «μετάξι». Το λατ. sēricum (> γαλλ. serge) είναι δάνειο από την Ελληνική].

σηροτροφείο (το) [1893] το μέρος στο οποίο εκτρέφονται και αναπτύσσονται μεταξοσκώληκες.

σηροτροφία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων και συνεκδ. η παραγωγή μεταξιού. — **σηροτροφικός,** -ή, -ό [1897].

σηροτρόφος (ο/η) [1890] πρόσωπο που ασχολείται με τη σηροτροφία.
[ΕΤΥΜ. < *σηρο-* (< μτγν. *σήρ, -ρός* «μετάξι» < *Σήρ*, βλ. κ. *σηρικός*) + *-τρόφος* < *τρέφω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sériciculteur].

σης (ο) {σητός} (λόγ.) ο σκόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σής*, γεν. *σεός / σητός*, αβεβ. ετύμου, ίσως σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. sās «σκόρος», ακκαδ. sāsu, αν και δεν αποκλείεται να πρόκειται για συμπτωματική ομοιότητα. Κατ' άλλη υπόθεση, *σής* < **τjής* ή **τϜή[j]s*, που συνδ. με το αρχ. *σίνομαι* «βλάπτω, ερημώνω» και με λατ. tinea «σκόρος», ενώ έχει προταθεί η συσχέτιση με το απρφ. *ψῆν* «ξύνω» (βλ. λ. *ψῆγμα*)].

σησαμέλαιο (το) [1885] {σησαμελαί-ου | -ων} φυτικό έλαιο που παράγεται από τη συμπίεση σπόρων σουσαμιού και χρησιμοποιείται αυτούσιο ως μέσο διατροφής ή ως συστατικό τής μαργαρίνης και άλλων μαγειρικών λιπών.

σησάμη (η) [αρχ.] {σησαμών} (λόγ.) η σουσαμιά.

σησάμι (το) {σησαμ-ιού | -ιών} το σουσάμι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησάμιον*, βλ. λ. *σουσάμι*].

σησαμιά (η) (λόγ.) η σουσαμιά.

σήσαμο (το) [αρχ.] {σησάμ-ου | -ων} (λόγ.) το σουσάμι (βλ.λ.).

σησαμόπαστος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σησαμόπιτα (η) η μάζα των σπόρων τού σουσαμιού, που μένει μετά την αφαίρεση τού σησαμελαίου.

σησαμόπολτος (ο) [1833] παχύρρευστος πολτός από σπόρους σησαμιού που έχουν συνθλιβεί, το ταχίνι.

σήτα (η) {σητών} **1.** λεπτό κόσκινο ΣΥΝ. κρησάρα **2.** πλέγμα από λεπτές ίνες πλεγμένες έτσι, ώστε να αφήνουν πολύ μικρές οπές, που τοποθετείται σε πόρτες και παράθυρα, για να εμποδίζει την είσοδο των εντόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήθω* «κοσκινίζω», με παραγ. επίθημα *-θω*, που είναι αρκετά συχνό στα συνώνυμα, πβ. *ἀλή-θω, νή-θω, κνή-θω*. Ο τ. *σήθω* είναι ιωνικός, ενώ στην αττική διάλ. απαντά το σύνθ. *δια-ττάω*. Και οι δύο τ. ανάγονται σε **τϜάjω* (από όπου το ιων. *σήθω* με συριστικοποίηση *ss- και απλοποίηση, ενώ ο αττ. τ. **-ττάω* εμφανίζει την κοινή μετατροπή τού *ss- σε *ττ-*), που συνδ. με σανσκρ. titaü «φίλτρο, κό-

σκινο». Η αναγωγή τής λ. *σήτα* σε σλαβ. sito θεωρείται απίθανη].

σηψαιμία (η) [1887] {σηψαιμιών} ΙΑΤΡ. σοβαρή λοίμωξη τού αίματος. *που χαρακτηρίζεται από παρουσία βακτηρίων στο αίμα και τοξινών* στην κυκλοφορία· εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, ρίγη, αδυναμία κ.ά. και μπορεί να οδηγήσει στον θάνατο. — **σηψαιμικός,** -ή. -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < *σήψη* + *-αιμία* < *αίμα*, ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. septicémie].

σήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** η διαδικασία αποσυνθέσεως (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας: ~ *ξύλου* ΣΥΝ. σάπισμα **2.** (ειδικότ.) η νέκρωση των ιστών τού σώματος **3.** (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η έκλυση των ηθών: *ο ομιλητής καταδίκασε τα φαινόμενα σήψης τής σύγχρονης κοινωνίας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆψις* < *σήπομαι* (βλ.λ.)].

σηψιγόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που προκαλεί σηψαιμία.

σηψίνη (η) ➝ σηπτίνη

σηψιρριζία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. το σάπισμα τής ρίζας φυτού.

Σ.Θ. (οι) Σιδηρόδρομοι Θεσσαλονίκης.

σθεναρός, -ά (καθημ. -ή), -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σθένος (βλ.λ.): *ο λαός προέβαλε ~ αντίσταση στον κατακτητή* ΣΥΝ. θαρραλέος, δυνατός ΑΝΤ. ανίσχυρος. — **σθεναρ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.. **σθεναρότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σθένος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *στιβ-αρός*, *σοβ-αρός*].

-σθενής, -ής. -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το σθένος των χημικών στοιχείων: *μονοσθενής ρίζα* **2.** τον αριθμό των γλωσσικών στοιχείων που συνδυάζονται με το ρήμα: *τα μεταβατικά ρήματα είναι δισθενή ή τρισθενή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀ-σθενής*, *εὐρυ-σθενής*). που προέρχεται από το ουσ. *σθένος*. στους δε επιστημ. όρους αποτελεί μεταφρ. δάνειο (λ.χ. γαλλ. tri-valent «τρισθενής»)].

σθένος (το) {σθέν-ους | -η, -ών} **1.** η σωματική, ψυχική ή/και ηθική δύναμη: *αντιμετώπιζε τις δυσκολίες πάντοτε με ~ || είχε το ~ να παραδεχτεί το σφάλμα του || δεν βρήκε το ~ να αντιδράσει* ΣΥΝ. δύναμη, τόλμη, θάρρος • **2.** ΧΗΜ. (α) η ικανότητα των ατόμων χημικού στοιχείου. καθώς και ιόντων και ριζών. να ενώνονται σε συγκεκριμένη αναλογία με άλλα άτομα. ιόντα ή ρίζες (β) ***ηλεκτρόνιο σθένους*** καθένα από τα ηλεκτρόνια τής εξώτατης στιβάδας τού ατόμου που μετέχουν στη δημιουργία χημικών δεσμών • **3.** ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα τού ρήματος να συνδυάζεται με άλλα γλωσσικά στοιχεία μέσα σε μια πρόταση (να δέχεται υποκείμενο και αντικείμενα· λ.χ. τα αμετάβατα ρήματα έχουν ~ 1 *(μονοσθενή)*, επειδή έχουν μόνο το υποκείμενό τους. τα μεταβατικά ρήματα που παίρνουν ένα αντικείμενο έχουν ~ 2 (*δισθενή*· έχουν υποκείμενο και αντικείμενο). ενώ τα ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα *(δίπτωτα)* έχουν ~ 3 *(τρισθενή)*, επειδή έχουν υποκείμενο και δύο αντικείμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα *-(ε)νος*, πβ. κ. *ἄφ-ενος. κτῆ-νος*. Ως προς την ετυμ.. έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε I.E *zgʷh-énos, από όπου και σανσκρ. sagh-noti «υποφέρω, υπομένω». αβεστ. a-zg-ata- «ασυναγώνιστος. ασυγκράτητος». Κατ᾽ άλλη άποψη. *σθένος* < **σθᾶνος* < **στᾶ-σνος* (< ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*), με -ε- κατά το *μένος* (φωνολογικά προβληματική). Τέλος, επειδή έχει παρατηρηθεί ότι το ουσ. *σθένος* είναι η μοναδική ελλην. λ. με αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα *σθ-*, διατυπώθηκε η εκδοχή ότι η λ.. ίσως συνδ. με το ρ. *εὐθενῶ* «ακμάζω» (λόγω τής εναλλακτικής γρ. *εὐσθενῶ*. βλ. λ. *φθηνός*). Ο χημ. και ο γλωσσ. όρ. αποδίδουν τον αγγλ. valency].

σι (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο έβδομος φθόγγος τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. όρ. si. βλ. λ. *νότα*].

ΣΙΑ σε τίτλους εταιρειών, λ.χ. «Ναυτιλιακή εταιρεία Γεωργίου και ΣΙΑ».
[ΕΤΥΜ. Συντομ. τής λ. *συντροφία*. απόδ. τού αγγλ. Co. συντομ. τής λ. company].

σία επιφών. ΝΑΥΤ. ως παράγγελμα στους κωπηλάτες να κινήσουν τα κουπιά με αντίθετη φορά. ώστε να ανακοπεί η πορεία τού σκάφους· ΦΡ. ***σία κι αράξαμε*** (μτφ.) φθάσαμε ώς το τέρμα. τελειώσαμε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scia, προστ. τού ρ. sciare «κωπηλατώ προς τα πίσω, αντίθετα με τη φορά τού πλοίου»].

σιαγόνα (η) **1.** (λόγ.) το σαγόνι ΣΥΝ. γνάθος **2.** ΤΕΧΝΟΛ. τα κινητά μέρη τανάλιας ή λαβίδας, με τα οποία πιάνουμε και σφίγγουμε ένα αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιαγών. -όνος*, λ. τού καθημερινού λεξιλογίου. που εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-ών* των μελών τού σώματος (πβ. *ἀγκ-ών*, *λαγ-ών*). Η λ. συνδ. με το εκφραστ. ρ. *ψίω* «τρέφω (κυρ. ένα παιδί), ταΐζω» (βλ. κ. *ψίχα*), η δε εναλλαγή *ψ- / σ-* (πβ. κ. *ψώχω – σώχω*) οφείλεται μάλλον σε απλοποίηση].

σιαγονικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη σιαγόνα ΣΥΝ. γναθιαίος.

σιάδι (το) {σιαδ-ιού | -ιών} επίπεδη επιφάνεια. ίσιωμα.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *ισ(ι)άδα* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ι-*) < *ίσος*].

σιάζω κ. **σάζω** κ. **σιάχνω** ρ. μετβ κ. αμετβ. {έσιαξα, σιάχτηκα. σιαγμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ισιώνω, συγυρίζω: ~ *τη φούστα μου* ♦ **2.** (αμετβ.) διορθώνομαι. βελτιώνομαι: *έσιαξε ο καιρός.* — **σιάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἰσάζω* (με την επίδρ. τού μτγν. *ἴσιος*) < αρχ. *ἴσος*].

σιαλαγωγός, -ός, -ό ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που μεταφέρει και διοχετεύει το σάλιο: ~ *πόρος* **2.** ***σιαλαγωγά*** (τα) τα φάρμακα που προκαλούν την έκκριση σάλιου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. sialagogue].

σιαλαδενίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των σιαλογόνων αδένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. sialoadenitis].

σιαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} ♦ **1.** (μετβ.) βρέχω (κάτι) με σάλιο. σαλιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο.

σιαλικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το σάλιο.

σιαλογόνος, -ος. -ο [1873] κ. **σιελογόνος** αυτός που εκκρίνει σάλιο: ~ *αδένες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sialogène].

σιαλόρροια (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική υπερέκκριση σάλιου.
[ΕΤΥΜ. < *σιαλο-* + *-ρροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sialorrhée].

σίαλος κ. **σίελος** (ο) {σιάλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σάλιο. Επίσης **σίαλο** κ. **σίελο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σίαλον / σίελον*. με παραγ. επίθημα *-αλον*. πβ. *ῥόπ-αλον. πέτ-αλον*. Η λ. συνδ. με το ρ. *πτύω* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σίαι· πτύσαι*). το οποίο ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *sp- (βλ. λ. *φτύνω*). Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το σανσκρ. kṣivati «φτύνω» ούτε με το αρχ. ρ. *σικχαίνομαι*. Βλ. κ. *σάλιο*].

σιαλοφόρος, -ος. -ο ΑΝΑΤ. αυτός που μεταφέρει σάλιο: ~ *οδός.*
[ΕΤΥΜ. < *σίαλο* + *-φόρος* < *φέρω*].

σιαλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σιαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάλιο ή είναι γεμάτος σάλιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σιαλώνω ρ. μετβ. {σιάλω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** διαβρέχω (κάτι) με σάλιο. σαλιώνω **2.** (για τροφές) αναμειγνύω με σάλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιαλῶ (-όω)* < αρχ. *σίαλον* (βλ. λ. *σίαλος*)].

Σιάμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η Ταϊλάνδη (βλ.λ.). — **Σιαμέζος** (ο). **Σιαμέζα** (η), **σιαμαίος,** -α. -ο (βλ.λ.) κ. **σιαμέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Siam < ταϊλανδ. sayam < σανσκρ. śyāma «σκουρόχρωμος. καφετής», που προφανώς αναφέρεται στο χρώμα τού δέρματος των κατοίκων τής περιοχής].

σιαμαίος, -α. -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται ή σχετίζεται με το Σιάμ **2.** ***σιαμαία αδέλφια / δίδυμα*** ή απλώς ***σιαμαία*** (τα) τα δίδυμα που γεννιούνται με ενωμένα ορισμένα τμήματα κατά μήκος τού κορμού τους και συνήθ. έχουν κοινά μερικά όργανα· (μτφ. στον πληθ.) αχώριστος. στενός φίλος: *αυτοί οι δύο είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < *Σιάμ* + παραγ. επίθημα *-αίος*, πβ. *Ευρωπ-αίος. Κερκυρ-αίος*. Ο όρ. *σιαμαία αδέλφια* (αγγλ. siamese twins) οφείλεται στους διδύμους Τσανγκ και Ενγκ, που γεννήθηκαν στο Σιάμ (Ταϊλάνδη) το 1811 με αυτή την ανωμαλία (ενωμένοι στο στέρνο)].

σιάξιμο (το) → σιάζω

Σιάτιστα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης. γνωστή για το εμπόριο γουναρικών.

σιάτσου (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικής θεραπείας. κατά την οποία ασκείται πίεση με τα χέρια σε συγκεκριμένα σημεία τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. shiatsu. συντετμ. τ. τού shiatsuryōhō < shi «δάχτυλο» + atsu «πίεση» + ryōhō «θεραπεία»].

σιβαϊσμός (ο) η λατρεία τού ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. s(h)ivaism < χίντι Siva / Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] **1.** τεράστια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία· ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Όρη ώς τον Ειρηνικό Ωκεανό **2.** (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~ || αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία. θα γίνουμε ~.* — **σιβηρικός,** -ή. -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Siberia < ρωσ. Sibir, αβεβ. ετύμου. ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. ŝiver «έλος. βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ. πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη. ετοίμαζε πόλεμο*· αν θέλεις να έχεις ειρήνη. να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σίβυλλα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα **2.** (μετωνυμ.) αινιγματικό πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν.. αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή. -ό [1882] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σίβυλλα: ~ *χρησμοί || βιβλία* **2.** (μτφ.) αινιγματικός. μυστηριώδης: *έδωσε μια ~ απάντηση || ~ ύφος.* — **σιβυλλικά** επίρρ.. **σιβυλλικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος. -α, -ο.*

σιγά επίρρ. **1.** χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά. μεγαλόφωνα **2.** (καταχρ.) χωρίς βιασύνη ή ταχύτητα: *τρέχω / αναπνέω ~* ΑΝΤ. γρήγορα· ΦΡ. ***σιγά-σιγά*** (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε ~* **3.** σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία. ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή. ή απαξίωση: *~ τον άντρα που θα μας δείρει! || ~ το αυτοκίνητο που πήρε! Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) ***σιγά τα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***σιγά τ' αβγά / τα ωά!*** βλ. λ. *αβγό. ωόν* (γ) ***σιγά τον πολυέλαιο!*** βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) ***σιγά τα λάχανα!*** βλ. λ. *λάχανο* **4.** σε ΦΡ. τού τύπου ***σιγά (να) μην...*** για να δηλώσουμε άρνηση. απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *-Ανησυχώ μήπως μας βάλουν πρόστιμο! –Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο! Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις. σε μας θα βάλουν; || - Λες να κερδίσει τις εκλογές; –Σιγά να μην τις κερδίσει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιγῇ*, δοτικοφανές επίρρ. *(σιγή)*].

> **σιγά – αργά.** Συχνά συγχέονται οι δύο λέξεις στη σημασία και τη χρήση τους. Έτσι κοντά στο ορθό *«Μη φωνάζεις· μίλα σιγά, πόνεσαν τ' αφτιά μου!»*. ακούγονται και φράσεις όπως *«Μη βιάζεσαι· μίλα σιγά. να σε καταλάβω»*. που είναι λανθασμένες. Ήτοι, το μεν **σιγά** είναι το αντίθετο τού **δυνατά** *(μίλα δυνατά – μίλα σιγά)* και

αναφέρεται στην ένταση τής φωνής, ενώ το **αργά** είναι το αντίθετο τού **γρήγορα** *(μίλα γρήγορα – μίλα αργά)* και αφορά στην ταχύτητα τής ομιλίας. Άρα, η ορθή εκφορά τής φρ. «*Μη βιάζεσαι· μίλα σιγά, να σε καταλάβω*» είναι «*Μη βιάζεσαι· μίλα αργά, να σε καταλάβω*».

σιγάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σίγασα} **1.** κάνω (κάποιον) να σωπάσει **2.** (για πείνα, δίψα ή πόνο) καταπραΰνω.

σιγαλιά (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. λογοτ.) η απουσία κάθε θορύβου, η ηρεμία: *η ~ τής νύχτας* ΣΥΝ. ησυχία, σιγή ΑΝΤ. θόρυβος.
[ΕΤΥΜ. < *σιγαλός* (βλ.λ.)].

σιγαλός, -ή, -ό 1. γεμάτος σιγή, ήσυχος: ~ *ψιχάλισμα* ΑΝΤ. θορυβώδης **2.** αργός, βραδυκίνητος **3.** (συνεκδ.) λιγομίλητος ΑΝΤ. φλύαρος **4.** συνεσταλμένος, ντροπαλός. — **σιγαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιγηλός* / *-ᾱλός* (δωρ.) < *σιγή* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός* (πβ. κ. *σφριγ-ηλός, απατ-ηλός*)].

σιγαλόφωνος, -η, -ο αυτός που μιλά ή ηχεί σιγαλά. — **σιγαλόφωνα** επίρρ.

σιγανοπαππαδιά (η) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που εμφανίζεται ως φρόνιμο, φιλήσυχο και συνεσταλμένο, χωρίς να είναι στην πραγματικότητα ΑΝΤ. σιγανό ποτάμι. — (υποκ.) **σιγανοπαππαδίτσα** (η).

σιγανός, -ή, -ό αυτός που γίνεται σιγά ή κινείται αργά· ΦΡ. ***σιγανό ποτάμι*** βλ. λ. *ποτάμι*. — **σιγανά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *σιγά* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανός*, πβ. *πιθανός, στεγ-ανός*].

σιγανοψιχάλισμα (το) {χωρ. γεν. πληθ.} σιγανό ψιλόβροχο.

σιγαρέτο (το) (επίσ.) το τσιγάρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sigaretto, υποκ. τού sigaro «πούρο» (βλ. κ. *τσιγάρο*)].

σιγάρο (το) → τσιγάρο

σιγαροθήκη (η) → τσιγαροθήκη

σιγαροποιείο (το) εργαστάσιο παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιία (η) [1895] {χωρ. πληθ. σημ. 1, σιγαροποιιών σημ. 2} **1.** η κατασκευή τσιγάρων **2.** η βιομηχανία παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιός (ο) [1894] **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει τσιγάρα, που εργάζεται σε καπνοβιομηχανία **2.** ο ιδιοκτήτης καπνοβιομηχανίας.

σιγαστήρας (ο) **1.** συσκευή που τοποθετείται μπροστά από την κάννη πυροβόλου όπλου, για να ελαχιστοποιεί τον θόρυβο που παράγεται κατά την εκπυρσοκρότηση τού όπλου **2.** (γενικότ.) κάθε συσκευή ή εξάρτημα που χρησιμοποιείται για τη μείωση των θορύβων από τη λειτουργία μηχανής (π.χ. κινητήρα εσωτερικής καύσεως).
[ΕΤΥΜ. < θ. σιγασ- (τού αρχ. *σιγάζω*) + παραγ. επίθημα *-τήρας* (πβ. κ. *οδοστρω-τήρας, καυσ-τήρας*). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. silencieux].

σιγή (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη θορύβου, η απόλυτη ηρεμία, η σιωπή ΑΝΤ. βοή, θόρυβος, φασαρία· ΦΡ. (α) ***σιγή ιχθύος*** απόλυτη σιγή: *τηρώ ~* (δεν μιλάω καθόλου) (β) ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** βλ. λ. *αιδήμων* (γ) ***ενός λεπτού σιγή*** σιωπή διάρκειας ενός λεπτού που τηρούν οι παρευρισκόμενοι στην αρχή επίσημων εκδηλώσεων ως απόδοση τιμής σε πρόσωπο που απεβίωσε (δ) ***η σιγή κόσμον φέρει*** η σιωπή αποτελεί κόσμημα για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *σῖγα* (μέσω δοτικοφανούς επιρρ. *σιγᾷ* / *-ῇ*). αβεβ. ετύμου, ίσως εκφραστ. σχηματισμός τής ονοματοποιημένης ρίζας *σι- (πβ. *σί-ζω, σι-ωπῶ*). Κατ' άλλη εκδοχή, αν ληφθεί υπ' όψιν η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥίγα (Fίγα)· σιώπα* (προστ. ενεστ.), ίσως ισχύει η αναγωγή σε Ι.Ε. *swīg- «σωπαίνω» (όπου η μεταβολή *sw- > s- είναι δυσερμήνευτη) και η σύνδεση με αρχ. γερμ. swigen (> γερμ. schweigen «σωπαίνω»)].

σιγηλός, -ή, -ό σιγαλός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιγή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *σφριγ-ηλός, απατ-ηλός*].

σιγίλιο (το) {σιγιλί-ου | -ων} **1.** η μολύβδινη σφραγίδα (βούλλα) τής εκκλησιαστικής αρχής (Πατριαρχείου, Συνόδου) **2.** (συνεκδ.) κάθε έγγραφο που φέρει σφραγίδα όπως η παραπάνω **3.** (ειδικότ.) πατριαρχική και συνοδική επιστολή που αναφέρεται σε διάφορες εκκλησιαστικές υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σιγίλ(λ)ιον* < λατ. sigillum «εκτύπωμα, ομοίωμα», υποκ. τού signum «σημείο, σφραγίδα»].

σιγιλογραφία (η) ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την έρευνα και σπουδή των σιγιλίων (βλ.λ.)· αλλιώς *σφραγιδογραφία*.
[ΕΤΥΜ. < *σιγιλο-* (< μεσν. *σιγίλ(λ)ιον*, βλ.λ.) + *-γραφία*].

Σιγκαπούρη (η) → Σινγκαπούρη

σιγκέλα (η) {σιγκελών} μικρόβιο που προκαλεί σιγκέλωση (δυσεντερία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shigella, από το όνομα τού Ιάπωνα βακτηριολόγου Kiyoshi Shiga (1871-1957), ο οποίος ανακάλυψε τον βάκιλο τής δυσεντερίας].

σιγκέλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η δυσεντερία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shigellosis < shigella (βλ. λ. *σιγκέλα*)].

siglum λατ. (προφέρεται *σίγκλουμ*) {πληθ. sigla} σημείο, σύμβολο (κυρ. για αυτά που χρησιμοποιούνται στην κριτική κειμένου στην κλασική φιλολογία).

σιγκούνα κ. **σεγκούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο εξωτερικό ρούχο τής παραδοσιακής γυναικείας φορεσιάς, ανοιχτό μπροστά και χωρίς μανίκια: *Καραγκούνα με ~*. Επίσης **σιγκούνι** κ. **σεγκούνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. shigun].

σίγλος (ο) → σίκλος

σίγμα (το) {άκλ.} Σ, σ/ς **1.** το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***με το νυ και με το σίγμα*** με όλες τις λεπτομέρειες: *κάθισε και του τα είπε ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*) **2. *ομάδα Σίγμα*** ένστολοι αστυνομικοί που περιπολούν με πολιτικά οχήματα με συμβατικές πινακίδες και επεμβαίνουν όπου παραστεί ανάγκη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῖγμα*, πιθ. < *σίζω* «εκπέμπω συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ.λ.), ενώ το δωρ. όνομα *σάν* < σημιτ. šīn].

σιγματικός, -ή, -ό ένσιγμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sigmatique].

σιγματισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή τής αρθρώσεως τού φθόγγου σίγμα, ο οποίος δεν προφέρεται σωστά ή αντικαθίσταται από άλλον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmatism].

σιγμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σιγμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα τού λατινικού σίγμα (S) **2.** ΑΝΑΤ. ***σιγμοειδές*** (το) η μοίρα τού παχέος εντέρου μετά το κατιόν κόλον, που απολήγει στο απευθυσμένο ή ορθό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmoid].

σιγμοειδοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού σιγμοειδούς με ειδικό όργανο, το σιγμοειδοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmoidoscopy].

σιγμόληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (όνομα) έτσι χαρακτηρίζονται στην παραδοσιακή / σχολική γραμματική ονόματα (επίθετα ή ουσιαστικά) των οποίων το θέμα έχει χαρακτήρα -σ- π.χ. **ευγενεσ-ος* (> *ευγενούς*), **γενεσ-α* > *γένη*.

σιγμός (ο) (λόγ.) ο συριγμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σίζω* «εκπέμπω συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ.λ.)].

σιγο- λεξικό πρόθημα που φανερώνει ότι κάτι: **1.** γίνεται χωρίς θόρυβο, με χαμηλή ένταση: *σιγο-τραγουδώ* **2.** γίνεται με μικρή ταχύτητα: *σιγο-περπατώ* **3.** γίνεται με χαμηλή θερμοκρασία: *σιγο-βράζω*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *σιγά*].

σιγοβράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγόβρασα} ♦ **1.** (μετβ.) βράζω (κάτι) σε χαμηλή φωτιά ♦ (αμετβ.) **2.** βράζω αργά: *το κρέας σιγοβράζει* **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι, σιγά-σιγά: *μέσα του σιγόβραζε το μίσος*.

σιγοβρέχει ρ. απρόσ. {σιγόβρεξε} βρέχει αργά, σιγά-σιγά.

σιγοκαίω ρ. αμετβ. καίω σιγά: *τα κούτσουρα σιγοκαίουν*.

σιγοκλαίω ρ. αμετβ. {σιγόκλαψα} κλαίω χωρίς να ακούγομαι.

σιγοκουβεντιάζω ρ. αμετβ. {σιγοκουβέντιασα} κουβεντιάζω σιγά.

σιγομουρμουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγομουρμούρισα} μουρμουρίζω πολύ σιγά.

σιγοντάρω κ. **σεκοντάρω** κ. **σεγκοντάρω** ρ. μετβ. {σιγοντάρισα} **1.** κάνω σεκόντο σε (κάποιον που τραγουδάει), κάνω τη δεύτερη φωνή **2.** (μτφ.) εκφράζομαι υπέρ (κάποιου), υποστηρίζω ή ενθαρρύνω (κάποιον): *διαμαρτυρόταν και φώναζε ο ένας, τον σιγοντάριζε κι ο άλλος*. — **σιγοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secondare (βλ. κ. *σεκόντο*)].

σιγόντο (το) → σεκόντο

σιγοτραγουδώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {σιγοτραγουδάς... | σιγοτραγούδησα} τραγουδώ χαμηλόφωνα. — **σιγοτραγούδισμα** (το).

σιγουράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σιγουριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. seguranza < seguro (βλ. κ. *σίγουρος*)].

σιγουραντζής (ο) {σιγουραντζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που προσπαθεί πάντοτε να εξασφαλίζεται, να είναι ασφαλής.

σιγουρεύω ρ. μετβ. {σιγούρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** εξασφαλίζω, σταθεροποιώ: *~ τα παιδιά μου / την περιουσία μου* **2.** επιβεβαιώνω, επαληθεύω **3.** (μεσοπαθ. **σιγουρεύομαι**) βεβαιώνομαι: *μόλις είδα τις αποδείξεις, σιγουρεύτηκα*. Επίσης **σιγουράρω**. — **σιγούρεμα** (το).

σιγουριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα τής ασφάλειας: *ένιωθε ~ μέσα στην οικογένειά του* ΑΝΤ. ανασφάλεια, αβεβαιότητα **2.** η βεβαιότητα: *αυτό μπορώ να το πω με ~* ΑΝΤ. αβεβαιότητα. Επίσης (λαϊκ.) **σιγουράδα**.

σίγουρος, -η, -ο 1. αυτός που παρέχει ασφάλεια, που δεν προκαλεί φόβο ή ανησυχία: *πρέπει να αναζητήσουμε ένα ~ καταφύγιο* || *τοποθέτησε τα λεφτά του σε ~ μετοχές* || *είχε βρει μια ~ δουλειά* **2.** αυτός που αισθάνεται ασφάλεια: *σε αυτό το περιβάλλον νιώθω πολύ ~* ΑΝΤ. ανασφαλής **3.** αυτός που αισθάνεται βεβαιότητα για κάτι: *είμαι ~ για την επιτυχία μας* **4.** αυτός που θεωρείται βέβαιος, εξασφαλισμένος: *η νίκη μας είναι ~ στο παιχνίδι αυτό*. — **σίγουρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. seguro «βέβαιος, ασφαλής» < λατ. sēcūrus «άφοβος, αμέριμνος» (< se- στερητ. + cura «φροντίδα»)].

σιγοψιθυρίζω ρ. μετβ. {σιγοψιθύρισα} (εμφατ.) ψιθυρίζω (κάτι) με πολύ χαμηλή φωνή: *μου σιγοψιθύρισε κάτι στο αφτί*.

σιγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {σιγάς... | σίγ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** παύω να μιλώ, σωπαίνω: *την κρίσιμη στιγμή, αντί να πάρει θέση, σίγησε* **2.** (μτφ.) κοπάζω, καταπαύω: *τα κανόνια / τα πολυβόλα σίγησαν* **3.** (μεσοπαθ. **σιγώμαι**) παύω να προφέρομαι: *το δίγαμμα (F) σιγήθηκε νωρίς στην Αρχαία Ελληνική*.

σιδεράδικο (το) **1.** το εργαστήρι τού σιδερά **2.** σιδηροπωλείο.

σιδεράκια (τα) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. ειδικός λεπτός σιδερένιος σκελετός, που τοποθετείται στην οδοντοστοιχία, για να διορθώσουν ατέλειες των δοντιών (να μη φύονται στραβά κ.λπ.).

σιδεράς (ο) {σιδεράδες} **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται το σίδερο ΣΥΝ. σιδηρουργός **2.** ο πωλητής σιδερικών ΣΥΝ. σιδηροπώλης.

σιδερένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδερο: *~ πόρτα / κάγκελο* **2.** (μτφ.) πολύ γερός, πολύ δυνατός: *~ υγεία / κράση* || *~ μπράτσα / νεύρα*· ΦΡ. (ευχετ.) ***σιδερένιος!*** σε άτομο που αναρρωνει, για πλήρη αποκατάσταση τής υγείας του.

σιδεριά (η) (περιληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο από σιδερένια κάγκελα μιας κατασκευής.

σιδερικό (το) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από σίδερο **2.** (συνεκδ.) σιδερένιο εργαλείο ή όπλο: *τράβηξε το ~ και τον πυροβόλησε*.

σιδερίτης (ο) {σιδεριτών} **1.** (λαϊκ.) κόκκινο σταφύλι που ανήκει σε ποικιλία σταφυλιού που ωριμάζει αργότερα από τα άλλα είδη • **2.** αυτοφυές ποώδες φυτό με φύλλα οδοντωτά και άνθη κίτρινα ή λευ-

κά, γνωστό και ως «τσάι τού βουνού» (βλ. κ. λ. *μαλοτίρα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιδηρίτης (καρπός)* / *σιδηρῖτις (πόα)* < αρχ. *σίδηρος*, πιθ. λόγω τού ερυθρωπού χρώματος].

σίδερο (το) **1.** ο σίδηρος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** βλ. λ. *ατσάλι* (β) (μτφ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** βλ. λ. *βράση* **2.** (συνεκδ.) κάθε όργανο, σκεύος, εργαλείο ή άλλο αντικείμενο που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο: *μπες μέσα και κλείσε με το ~ την πόρτα* (δηλ. τον σύρτη) || *~ καραβιού / βάρκας / σκάφους* (η άγκυρα) || *τα ~ τού μπαλκονιού / τής σκάλας* (τα κάγκελα)· ΦΡ. (α) ***λυγίζω σίδερα*** είμαι πολύ γερός, πολύ δυνατός (β) (μτφ.) ***τρώω (τα) σίδερα*** προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις (για να επιτύχω κάτι): *έκανε τα πάντα, έφαγε τα σίδερα, για να μάθει πού βρισκόταν ο γιος του* **3.** (μτφ.) καθετί που είναι εξαιρετικά σκληρό, δυνατό ή στέρεο και πολύ μεγάλης αντοχής: *το κόλλησα τόσο καλά, που έγινε ~* || *μια γροθιά ~* • **4.** μικρή οικιακή συσκευή με πλαστική συνήθ. χειρολαβή και βάση από σίδηρο (ή χάλυβα ή άλλο υλικό), που λειτουργεί (θερμαίνεται) με ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για το σιδέρωμα (βλ.λ.) των ρούχων: *θα περάσω με το ~ το φουστάνι μου, γιατί έχει τσαλακωθεί* || *για να σιδερώσεις αυτό το χοντρό ύφασμα, άφησε το ~ να κάψει* || *~ ρεύματος / ατμού* **5.** (συνεκδ.) το σιδέρωμα: *το πουκάμισο / το σακάκι χρειάζεται ~* • **6. σίδερα** (τα) τα σιδερένια κάγκελα τού κελλιού τής φυλακής και συνεκδ. η φυλακή αλλά και κάθε σωφρονιστήριο ή ψυχιατρικό ίδρυμα (που συνήθ. περιφράσσεται με σιδερένια κάγκελα): *τον έβαλαν πέντε χρόνια στα ~* (τον φυλάκισαν για πέντε χρόνια)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες*** βλ. λ. *φυλακή* (β) ***(κάποιος) είναι για τα σίδερα*** (κάποιος) είναι τρελός σε επικίνδυνο βαθμό, πρέπει να κλειστεί σε ψυχιατρείο **7.** (ειδικότ.-αργκό) οι χειροπέδες: *«τα ~ τούς βάλανε και στη στενή* (τη φυλακή) *τούς πάνε»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός, τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σίδερον* < αρχ. *σίδηρος* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /e/ προ τού *-ρ-* (πβ. κ. *χείρ-χέρι*)].

σιδερόβεργα (η) {σπάν. σιδεροβεργών} λεπτή και μακριά ράβδος από σίδερο: *πλάκα από σιδερόβεργες και τσιμέντο*.

σιδερογωνιά (η) ΤΕΧΝΟΛ. σιδερένιο έλασμα σε σχήμα ορθής δίεδρης γωνίας, που χρησιμοποιείται για σύνδεση δύο τεμαχίων σιδήρου, ξύλου ή άλλου υλικού, καθώς επίσης και σε πολλές μεταλλικές κατασκευές.

σιδεροκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που έχει σιδερένιο κεφάλι **2.** (α) αυτός που έχει πολύ καλή υγεία, που δεν προσβάλλεται από αρρώστιες ΣΥΝ. (μτφ.) σιδερένιος, γερός (β) (ευχετ.) προς όσους πρόσφατα ανέρρωσαν από ασθένεια ή διορίστηκαν σε θέση ή αρραβωνιάστηκαν, παντρεύτηκαν κ.λπ., για τη σταθεροποίηση και παγίωση τής καλής κατάστασής τους: *πάντα ~!* || *σιδεροκέφαλοι να είστε παιδιά μου!*

σιδερόπανο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πανί που καλύπτει τη σιδερώστρα **2.** λεπτό πανί που τοποθετείται κατά το σιδέρωμα πάνω από ευαίσθητα ρούχα, για να μην έρχονται σε απευθείας επαφή με το σίδερο.

σιδερόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα φτειαγμένη από σίδερο.

σιδεροπρίονο (το) ΤΕΧΝΟΛ. πριόνι που διαθέτει λεπίδα από βαμμένο χάλυβα με λεπτά δόντια, κατάλληλη για την κοπή σιδερένιων και γενικότ. μεταλλικών αντικειμένων.

σιδεροστιά (η) (λαϊκ.) σιδερένιος τρίποδας που τοποθετείται μέσα στο τζάκι, η πυροστιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σίδερο* + *-στιά* < *εστία*].

σιδερόστοκος (ο) {χωρ. πληθ.} ειδικός στόκος που χρησιμοποιείται για το στοκάρισμα μεταλλικών ή άλλων σκληρών επιφανειών.

σιδερότυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} σχέδιο το οποίο, όταν σιδερωθεί από την πίσω πλευρά του πάνω σε ύφασμα, αποτυπώνεται σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < *σίδερο* + *-τυπο* < *τύπος* (κατά το *έντυπο*)].

σιδερόφραχτος, -η, -ο κ. **σιδηρόφρακτος** [1867] **1.** αυτός που τον έχουν φράξει με σιδερένιο πλέγμα, σιδερένια κάγκελα: *~ περιοχή / ιδιοκτησία* **2.** (μτφ.) αυτός που φορά σιδερένια πανοπλία, βαριά οπλισμένος με σιδερένια όπλα: *~ ιππότης / στρατιά* ΣΥΝ. πάνοπλος, κατάφρακτος.

σιδέρωμα (το) {σιδερώματος | χωρ. πληθ.} **1.** το πέρασμα τής επιφάνειας τσαλακωμένου υφάσματος ή ρούχου με σίδερο (βλ.λ., σημ. 4), ώστε να την κάνει λεία, ομαλή, χωρίς τσαλακώματα: *το ~ των ρούχων* || *τα συνθετικά υφάσματα θέλουν προσοχή στο ~* || *μετά το στέγνωμα τα ρούχα θέλουν ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πάτημα • **2.** η προσαρμογή σιδερένιων εξαρτημάτων σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα **3.** η τοποθέτηση οπλισμού (σιδερένιων ράβδων) στις τσιμεντένιες πλάκες και στα δοκάρια οικοδομής.

σιδερώνω ρ. μετβ. {σιδέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περνάω (την επιφάνεια τσαλακωμένου υφάσματος ή γενικότ. ρούχου) με θερμό σίδερο (βλ.λ., σημ. 4) για να γίνει ομαλή, λεία: *~ τα ρούχα* • **2.** προσαρμόζω (σιδερένια εξαρτήματα) σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα **3.** τοποθετώ σιδερένιο οπλισμό στα τσιμέντα οικοδομής.

σιδερώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φορητή μακρόστενη επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. πτυσσόμενη), με ρυθμιζόμενη βάση ή σταθερή (ώστε να σχηματίζει έπιπλο), καλυμμένη με ειδικό ύφασμα, πάνω στην οποία γίνεται το σιδέρωμα των ρούχων: *~ φορητή* || *~ -έπιπλο* || *~ ατμού* (πρέσα).
[ΕΤΥΜ. < *σιδερώνω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *απλώσ-τρα, ξαπλώσ-τρα*].

σιδερωτήριο (το) {σιδερωτηρί-ου | -ων} **1.** χώρος στον οποίο γίνεται το σιδέρωμα των ρούχων **2.** μεγάλη συσκευή σε καθαριστήριο για το σιδέρωμα των ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < *σιδερώνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο, στεγνω-τήριο*].

σιδερωτής (ο), **σιδερώτρια** (η) [1889] {σιδερωτριών} πρόσωπο που σιδερώνει ενδύματα, ασπρόρουχα, κουρτίνες κ.λπ., που έχει ως επάγγελμα το σιδέρωμα ρούχων.

σιδερωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει στερεωθεί ή ενισχυθεί με σίδερα, με σιδερένια κιγκλιδώματα: *~ πόρτα / παράθυρο* • **2.** (σπανιότ. για ενδύματα) αυτός που έχει σιδερωθεί ΣΥΝ. σιδερωμένος.

σιδηρά επίθ. → σιδηρούς

σιδηρέλασμα (το) [1858] {σιδηρελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σιδερένιο έλασμα, η λαμαρίνα (βλ.λ.).

σιδηρο- κ. **σιδηρό-** (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με, περιέχει ή αποτελείται από σίδερο: *σιδηρο-δοκός, σιδηροπωλείο, σιδηρο-μετάλλευμα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *σίδηρος*].

σιδηροβιομηχανία (η) [1888] {σιδηροβιομηχανιών} **1.** η διαδικασία εξορύξεως και κατεργασίας σιδήρου και κατασκευής σιδερένιων αντικειμένων **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο συντελείται η παραπάνω διαδικασία. — **σιδηροβιομήχανος** (ο/η) [1888].

σιδηρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής χαρακτικής (βλ.λ.) πάνω σε σίδηρο ή χάλυβα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. siderography].

σιδηροδέσμιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που τον έχουν δέσει με σιδερένια δεσμά, με αλυσίδες ή χειροπέδες: *τον έσυραν σιδηροδέσμιο μέχρι το τμήμα* || *οι υπόδικοι μεταφέρθηκαν στο δικαστήριο σιδηροδέσμιοι*.

σιδηροδοκός (η) (λόγ.) σιδερένιο δοκάρι που χρησιμοποιείται σε διάφορες κατασκευές.

σιδηροδρομικός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σιδηρόδρομο: *~ όχημα / γέφυρα / σταθμός / συρμός / δυστύχημα / σύγκρουση / άμαξα / γραμμές* (οι ράγες τού σιδηροδρόμου και μτφ. η σύνδεση περιοχών με τον σιδηρόδρομο) / *δίκτυο* (το σύνολο των σιδηροδρόμων, με τους οποίους εξασφαλίζεται η επικοινωνία στο εσωτερικό χώρας ή περιοχής) / *κόμβος* (το σημείο αφετηρίας ή διασταυρώσεως δύο ή περισσοτέρων σιδηροδρομικών γραμμών) / *διάβαση* (η διασταύρωση σιδηροδρόμου με άλλη οδό, λ.χ. αυτοκινητόδρομο) **2.** αυτός που γίνεται, που διεξάγεται με τον σιδηρόδρομο: *~ συγκοινωνία / σύνδεση / μεταφορά / ταξίδι* **3. σιδηροδρομικός** (ο) ο υπάλληλος ή ο τεχνίτης που εργάζεται στους σιδηροδρόμους. - **σιδηροδρομικά / -ώς** [1886] επίρρ.

σιδηρόδρομος (ο) [1833] {σιδηροδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** οδός επικοινωνίας, στρωμένη με παράλληλες σιδερένιες ράβδους, τις σιδηροτροχιές, πάνω στις οποίες κινείται ατμοκίνητη ή ηλεκτροκίνητη αμαξοστοιχία (τρένο) **2.** (συνεκδ.) το μεταφορικό μέσο που αποτελείται από πολλά οχήματα (βαγόνια), τα οποία κινούνται με μεταλλικούς τροχούς πάνω σε ζεύγος σιδηροτροχιών· το τρένο: *θα πάμε στην Αλεξανδρούπολη με τον ~* || *αστικός / υπεραστικός / υπόγειος / οδοντωτός / εναέριος / ηλεκτρικός ~* (μετρό) ΣΥΝ. αμαξοστοιχία, συρμός **3. σιδηρόδρομοι** (οι) το σύνολο τού σιδηροδρομικού υλικού (γραμμές, αυτοκινητάμαξες, εξοπλισμός, εγκαταστάσεις), καθώς και των υπηρεσιών οι οποίες εξυπηρετούν το κοινό που μετακινείται με το παραπάνω μέσο: *η κυβέρνηση αποφάσισε την επιπλέον χρηματοδότηση των ελληνικών ~* || *Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος* • **4.** (μτφ.) για πολυσύλλαβη λέξη: *το όνομά της είναι σωστός ~!* **5.** (μτφ.) το επίμηκες μεταλλικό εξάρτημα τής κορνίζας των κουρτινών, που μοιάζει με ράγες, όπου τοποθετούνται και κινούνται ελεύθερα τα πιαστράκια από τα οποία κρεμιέται η κουρτίνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chemin de fer].

σιδηροθεραπεία (η) {σιδηροθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που βασίζεται στη χρήση ενώσεων σιδήρου και των παραγώγων του.

σιδηροκατασκευή (η) η κατασκευή τής οποίας τα δομικά υλικά είναι από σίδηρο.

σιδηρόκραμα (το) {σιδηροκράμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε κράμα μετάλλων που περιέχει σίδηρο (βλ.λ.) και ειδικότ. αυτό που χρησιμοποιείται στη χαλυβουργία για τον εξευγενισμό και την παραγωγή ειδικών χαλύβων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ferro-alliage].

σιδηρολοστός κ. **σιδερολοστός** (ο) λοστός από σίδερο.

σιδηρομετάλλευμα (το) {σιδηρομεταλλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το μετάλλευμα σιδήρου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. iron ore].

σιδηρομεταλλουργία (η) {σιδηρομεταλλουργιών σημ. 2} **1.** η βιομηχανική παραγωγή ακατέργαστων ή ημικατεργασμένων προϊόντων τού σιδήρου, που γίνεται κατόπιν επεξεργασίας των σιδηρούχων μεταλλευμάτων **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο παράγονται τέτοια προϊόντα.

σιδηρονικέλιο (το) {σιδηρονικελίου} κράμα σιδήρου και νικελίου, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία λόγω των ιδιοτήτων του που έχουν σχέση με τη διαστολή, τον μαγνητισμό και την αντοχή στη διάβρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ferronickel].

σιδηροπαγής, -ής, -ές {σιδηροπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει συνδεθεί ή ενισχυθεί με σίδηρο (βλ.λ.): *~ κατασκευή / κονίαμα* (μείγμα τσιμέντου, άμμου και νερού με ενίσχυση από σιδερένιες βέργες, το οπλισμένο σκυρόδεμα ή μπετόν αρμέ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *σίδηρος* + *-παγής* < θ. *παγ-* τού αρχ. *πήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*), βλ. λ. *πάγος, πήζω*].

σιδηροπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση τού φυσιολογικού ποσού σιδήρου ή η έλλειψή του στους ιστούς τού σώματος, που έχει ως συνέπεια σειρά διαταραχών, όπως λ.χ. αναιμία, ατροφία τού βλεννογόνου τού στόματος, τής γλώσσας και τού οισοφάγου. — **σιδηροπενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sidéropénie].

σιδηροπυρίτης (ο) {σιδηροπυριτών} ΓΕΩΛ. θειούχο ορυκτό τού σιδήρου (βλ.λ.) με χαρακτηριστικά λαμπερό, χρυσοκίτρινο χρώμα, που απαντά στη φύση σε μεγάλες ποσότητες, έχει την ιδιότητα να παράγει σπινθήρα, όταν χτυπηθεί με ατσάλινο αντικείμενο, και χρησιμοποιείται ευρέως για την παραγωγή θειικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iron pyrite].

σιδηροπωλείο (το) [1889] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται σιδερένια και γενικώς μεταλλικά αντικείμενα, σκεύη, εργαλεία, καρφιά κ.λπ. ΣΥΝ. (καθημ.) σιδεράδικο. — **σιδηροπώλης** (ο) [μτγν.].

σίδηρος (ο) {σιδήρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΧΗΜ. σκληρό βαρύ μέταλλο (σύμβολο Fe), ανθεκτικό και εύκολο στην κατεργασία, που απαντά σε μεγάλες ποσότητες στη φύση (αλλά και σε μικρές ποσότητες στο αίμα και σε ορισμένες τροφές) και χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων, σκευών, μηχανημάτων κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): ~ *ακατέργαστος* / *κατεργασμένος* / *σφυρήλατος* (αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί) / *κονιοποιημένος* (που έχει μορφή λεπτότατης σκόνης) || ~ *σε ράβδους* / *σε ελάσματα* || *κράματα τού* ~ || *το σπανάκι και οι φακές περιέχουν* ~ ΣΥΝ. σίδερο· ΦΡ ***διά πυρός και σιδήρου*** βλ. λ. *πυρ* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***Εποχή τού Σιδήρου*** το πολιτισμικό στάδιο τής εξέλιξης τού ανθρώπου, που ακολούθησε την Εποχή τού Λίθου και τού Χαλκού και κατά το οποίο ο σίδηρος αντικατέστησε τον χαλκό στην κατασκευή των απαραίτητων εργαλείων και όπλων (για την ΝΑ. Ευρώπη τοποθετείται χρονικά γύρω στα 1200 π.Χ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αφού πρόκειται για μέταλλο άγνωστο στους ινδοευρωπαϊκούς λαούς. Ήδη στα ομηρικά έπη ο σίδηρος παρουσιάζεται ως ένα σπάνιο, πολύτιμο μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιούσαν σε όπλα και εργαλεία (το συνηθισμένο μέταλλο είναι ο χαλκός), ενώ δεν απαντά καθόλου στις μυκηναϊκές πινακίδες. Η επιχειρηθείσα σύνδεση με την καυκασ. λ. zido «σίδηρος» θεωρείται επισφαλής, όπως και η παλαιά συσχέτιση με το λατ. sidus «άστρο, μετεωρίτης» (αδύνατη η σημασιολ. μετάβαση). Κατ' άλλους, η λ. *σίδηρος* είχε αρχικώς τη σημ. «κόκκινο μέταλλο» και συνδ. με το αρχ. *σίδη* «ροδιά» (επίσης δάνειο), ανάγεται δε σε προελλην. *sida «κόκκινος»].

σιδηρόστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η στρώση τού εδάφους με σιδηροτροχιές για την κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής.

σιδηροτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού σιδήρου και τού χάλυβα ΣΥΝ. σιδηρουργία.

σιδηροτροχιά (η) [1888] καθεμία από τις σιδερένιες γραμμές (δοκούς) ορισμένου πάχους, που τοποθετούνται ανά δύο παράλληλα και αποτελούν τον δρόμο (βάση) πάνω στον οποίο κινούνται τα τρένα και τα τραμ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voie ferrée].

σιδηρούν επίθ. → σιδηρούς

σιδηρουργείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το εργαστήριο κατεργασίας σιδήρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) σιδεράδικο.

σιδηρουργία (η) [μτγν.] {σιδηρουργιών σημ. 2} **1.** το σύνολο τών τεχνικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και την κατεργασία τού σιδήρου, των χαλύβων και των χυτοσιδήρων σε βιομηχανική ή και βιοτεχνική κλίμακα ΣΥΝ. σιδηροτεχνία, σιδηρουργική **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο ή το εργαστήριο κατεργασίας τού σιδήρου.

σιδηρουργικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σιδηρουργία (βλ.λ.): ~ *βιομηχανία* **2.** (ειδικότ.) ***σιδηρουργική*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού σιδήρου ΣΥΝ. σιδηροτεχνία, σιδηρουργία.

σιδηρουργός (ο) τεχνίτης που απασχολείται σε βιομηχανία ή βιοτεχνία παραγωγής και κατεργασίας σιδήρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σίδηρος* + *-ουργός* < *έργον*].

σιδηρούς, -ά, -ούν (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο ή από χάλυβα: ~ *έλασμα* / *σφαίρα* / *πύλη* / *ημιαξόνιο* / *ράβδος* / *οδός* (η σιδηροδρομική γραμμή) / *σταυρός* (πρωσικό στρατιωτικό παράσημο τού περασμένου αιώνα) ΣΥΝ. σιδερένιος **2.** (μτφ.) σκληρός και ανθεκτικός, αυτός που δεν λυγίζει, που δεν υποχωρεί εύκολα: ~ *κυβερνήτης* / *καγκελάριος* || *σιδηρά βασίλισσα* / *κυρία* (που κυβερνά με *σιδηρά πυγμή*, με αποφασιστικότητα, προσωνυμία τής πρώην πρωθυπουργού τής Μ. Βρετανίας Μ. Θάτσερ) || ~ *χαρακτήρας* / *θέληση* / *πυγμή* / *πειθαρχία* ΣΥΝ. σκληρός, άκαμπτος· ΦΡ. (α) ***σιδηρούν παραπέτασμα*** (κατά την περίοδο τού Ψυχρού Πολέμου) το πολιτικό, στρατιωτικό και ιδεολογικό φράγμα που χώριζε τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας από τις χώρες τής Δύσης (Η.Π.Α., Δυτική Ευρώπη, μέλη τού ΝΑΤΟ) (β) ΟΙΚΟΝ. ***σιδηρούν απόθεμα*** η ελάχιστη ποσότητα περιουσιακών αποθεμάτων (λ.χ. πρώτων υλών, εμπορευμάτων κ.ά.), που είναι απαραίτητα για τη συνέχιση τής λειτουργίας μιας οικονομικής μονάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιδηροῦς* < *σίδηρος* (βλ.λ.) + κατάλ. *-εος* / *-οῦς* (πβ. *χρύσεος* – *χρυσοῦς*, *πορφύρεος* – *πορφυροῦς*). Ο τ. *σιδηροῦς* εμφανίζει συναίρεση, ενώ ο καταβιβασμός τού τόνου στη λήγουσα οφείλεται σε αναλογία προς τις πλάγιες πτώσεις: *τοῦ σιδηρ-έου* – *σιδηρ-οῦ*, οπότε και ὁ *σιδήρ-εος* – *σιδηροῦς*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *σιδηρά κυρία* (< αγγλ. Iron Lady), *σιδηρούν παραπέτασμα* (< αγγλ. Iron Curtain), *σιδηρά πυγμή* (< αγγλ. iron fist) κ.ά. Ειδικώς ο όρος *σιδηρούν παραπέτασμα* πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Ου. Τσώρτσιλ το 1945].

σιδηρούχος, -ος, -ο [1812] (λόγ.) αυτός που περιέχει σίδηρο (βλ.λ.) ή μία από τις ενώσεις τού σιδήρου: ~ *μέταλλο* || ~ *ιαματική πηγή* (τής οποίας το νερό περιέχει περισσότερα από δέκα μικρογραμμάρια σιδήρου ανά λίτρο) / *νερό*.
[ΕΤΥΜ. < *σιδηρ(ο)-* + *-ούχος* < *έχω*].

σιδηρόφρακτος, -η, -ο → σιδερόφραχτος

σιδηρωρυχείο (το) [μτγν.] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται σίδηρος, μεταλλείο σιδήρου.

Σίδνεϊ (το) → Σύδνεϋ

Σιδώνα (η) αρχαία πόλη και λιμάνι τής Φοινίκης. Επίσης (λόγ.) **Σιδών** {Σιδώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σιδών*, *-ῶνος*, από το όν. τής φοιν. θεότητας Tsīd. Η αραβ. ονομασία Sayida προέρχεται από την Ελληνική].

Σ.Ι.Ε.Ι.Ε. (ο) Σύνδεσμος Ιδρυτών Ελληνικών Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων.

σιέλ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το γαλανό χρώμα τού ουρανού, γαλάζιος: ~ *πουκάμισο* **2.** ***σιέλ*** (το) το ίδιο το γαλανό χρώμα τού ουρανού: *μου αρέσει το* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ciel «ουρανός – γαλανός» < λατ. caelum «ουρανός»].

Σ.Ι.Ε.Λ.Θ. (ο) Σύλλογος Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Θεσσαλονίκης.

σιελόρροια (η) [1876] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. η υπερβολική έκκριση σάλιου (βλ.λ.), που οφείλεται σε παθήσεις των σιαλογόνων αδένων (βλ. κ. λ. *σιαλόρροια*).

σίελος (ο) → σίαλος

Σιέρρα Λεόνε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Sierra Leone = Δημοκρατία τής Σιέρρα Λεόνε) κράτος τής Δ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Φρήταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το λεόνε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sierra Leone «οροσειρά τού λιονταριού» < ισπ. sierra «οροσειρά» (< λατ. serra «πριόνι») + ισπ. león «λιοντάρι» (< λατ. leo, -ōnis). Σύμφωνα με τοπικές μαρτυρίες, η ονομασία οφείλεται στον θόρυβο που προξενούν οι συνεχείς καταιγίδες και οι κεραυνοί πάνω από τα βουνά τής χώρας].

σιέστα (η) {χωρ. πληθ.} ο μεσημεριανός ύπνος, η μεσημεριανή ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. siesta < λατ. sexta (hora) «έκτη (ώρα)», δηλ. μεσημέρι, σύμφωνα με το καθολικό ωρολόγιο πρόγραμμα, διάστημα που είναι αφιερωμένο σε προσευχή και στοχασμό].

σίζω ρ. αμετβ. {έσιζα} (λόγ.-σπάν.) **1.** βγάζω συριστικό ήχο, σαν αυτόν που παράγεται κατά το σβήσιμο τής φωτιάς ή όταν πυρωμένο μέταλλο βυθίζεται σε κρύο νερό: *το φίδι σίζει* **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) προφέρω τον συριστικό φθόγγο «σ» παρατεταμένα, κυρ. ζητώντας από τους άλλους να σιωπήσουν **3.** ΓΛΩΣΣ. ***σίζοντες φθόγγοι / σίζοντα*** (τα) οι φθόγγοι που παριστάνονται με τα γράμματα σ, ζ, τσ, τζ, κατά την παραγωγή των οποίων ακούγεται «σφυριχτός» ήχος· οι συριστικοί φθόγγοι (βλ. λ. *συριστικός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ονοματοποιημένη ρίζα Ι.Ε. *sw(e)i- «σφυρίζω, εκβάλλω συριστικό ήχο», λατ. sibilō (> γαλλ. siffler), ιρλ. setim, ουαλ. chwythu κ.ά. Βλ. κ. *σιγή*, *σιωπώ*].

σιθρού επίθ. {άκλ.} (για ρούχα) διαφανής: *η τραγουδίστρια φορούσε ένα τολμηρό* ~ *πουκάμισο* || ~ *φούστα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. see-through «διαφανής» < see «βλέπω» + through «διά μέσου»].

σιισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο δεύτερος μεγαλύτερος κλάδος τού Ισλάμ (μετά τους σουνίτες), τού οποίου τα μέλη (σιίτες) είναι οι κύριοι εκπρόσωποι τού μαχητικού ισλαμικού φονταμενταλισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shiism. βλ. λ. *σιίτης*].

σιίτης (ο) {σιιτών}, **σιίτισσα** (η) {σιιτισσών} μουσουλμάνος που έχει ασπαστεί τον σιισμό: *οι Πέρσες είναι σιίτες, ενώ οι Τούρκοι σουνίτες* (βλ. κ. λ. *σουνίτης*). — **σιιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Shiite < αραβ. šiyaʿīy «οπαδός» < šīʿah «μερίδα» (< ρ. šaʿa «συνοδεύω»), επειδή οι σιίτες υποστήριζαν την παράταξη τού Αλή (αραβ. šiʿat ʿAlī), γαμπρού τού Μωάμεθ, ως εκφραστή τού μουσουλμανισμού και διαδόχου τού Προφήτη)].

σικ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που διαθέτει γοητεία και κομψότητα, συνδυασμένη με αριστοκρατικό αέρα και στυλ: *με πλησίασε ένας κύριος πολύ* ~ || *το ντύσιμό του δεν είναι* ~ || ~ *έκφραση* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. άκομψος, κακόγουστος, κιτς **2.** (για τρόπους συμπεριφοράς) που χαρακτηρίζονται από διακριτικότητα, εύστοχη επιλογή εκφραστικών μέσων, λεπτότητα χειρισμών: *ο τρόπος συμπεριφοράς του δεν είναι καθόλου* ~ ΣΥΝ. χαριτωμένος, γοητευτικός, κομψός ΑΝΤ. άκομψος, τραχύς **3.** (ως επίρρ.) με τρόπο κομψό, με αίσθηση τού ωραίου, συνδυάζοντας καλαισθησία και πολυτέλεια: *η νεαρή κυρία ήξερε να ντύνεται πολύ* ~ ΣΥΝ. καλαίσθητα, με γούστο ΑΝΤ. κακόγουστα, κιτς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chic «κομψότητα, φινέτσα» < γερμ. schick].

(sic) επίρρ. λατ. (προφέρεται *σικ*) ελλην. *έτσι· έτσι* ακριβώς, κατ' αυτό τον τρόπο· η λ. χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο (εφημερίδες, περιοδικά, κριτική έργων κ.λπ.) συνήθ. ειρωνικά, βρίσκεται πάντοτε μέσα σε παρένθεση και δίνει έμφαση σε ένα στοιχείο τού λόγου που πρέπει να προσέξει ο αναγνώστης, επειδή αυτό είναι εσφαλμένο, παράδοξο ή αδόκιμο: *για «εντεχνοποίηση (sic) τής μουσικής» έκανε λόγο γνωστός συνάδελφος* || *στους υπότιτλους τού ντοκιμαντέρ αναγράφη «τροπικό κλήμα» (sic) και προφανώς δεν αναφερόταν σε αμπέλια...*
[ΕΤΥΜ. < λατ. sic «έτσι»].

Σικάγο (το) πόλη των Β. Η.Π.Α., γνωστή για τη δράση των συμμοριών την εποχή τής ποτοαπαγόρευσης κατά τη δεκαετία τού 1930· κυρ. με-

τωνυμ. σε φρ. που αναφέρονται σε ένοπλες συμπλοκές κακοποιών μεταξύ τους ή με την αστυνομία, σε καταδιώξεις παρανόμων μέσα στην πόλη κ.τ.ό.: ~ *θύμιζε χτες το κέντρο τής Αθήνας* || *σε ~ μετατράπηκε η παραλιακή λεωφόρος, με ανταλλαγές πυροβολισμών και κυνηγητό των κακοποιών στους γύρω δρόμους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Chicago, από ινδιάν. λ. που σημαίνει πιθ. «άγριο κρεμμύδι, σκόρδο», από τα εδώδιμα φυτά που υπήρχαν άφθονα γύρω από τη λίμνη Μίσιγκαν].

σίκαλη (η) {-ης κ. -άλεως | χωρ. πληθ.} φυτό ποώδες, μονοετές ή πολυετές, με πλούσιο ριζικό σύστημα, βλαστό και φύλλα που μοιάζουν με τού σιταριού (αλλά είναι μακρύτερα) και στάχυα που αποτελούνται από δύο ή περισσότερα μικρά στάχυα, στα οποία αναπτύσσονται μονόσπερμοι καρποί: *καλλιέργεια σικάλεως* || *ψωμί / φρυγανιά σικάλεως* ΣΥΝ. βρίζα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sēcāle / sicale, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

σικάτος, -η, -ο (οικ.) αριστοκρατικά κομψός, αυτός που διαθέτει χάρη και γοητεία: ~ *κυρία* || ~ *εμφάνιση / ντύσιμο* ΣΥΝ. σικ ΑΝΤ. κακόγουστος, κιτς.
[ΕΤΥΜ. < *σικ* (< γαλλ. chic) + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φευγ-άτος*].

σικέ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που το αποτέλεσμά του έχει προκαθοριστεί με παρασκηνιακές ενέργειες και μυστικές συμφωνίες των εμπλεκομένων μερών: ~ *αγώνας / παιχνίδι* ΣΥΝ. στημένος, προκαθορισμένος, φτειαχτός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chiqué «προσποιητός, απατηλός» < chic (βλ. κ. *σικ*)].

Σικελία (η) νησί τής Ιταλίας απέναντι από τις ΝΔ. ακτές της, το μεγαλύτερο και ένα από τα πιο πυκνοκατοικημένα τής Μεσογείου Θαλάσσης, με πρωτεύουσα το Παλέρμο. — **Σικελός** [αρχ.] κ. **Σικελιώτης** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σιτσιλιάνος** (ο), **Σικελή** [αρχ.] κ. **Σικελιώτισσα** κ. (λαϊκ.) **Σιτσιλιάνα** (η), **σικελικός,** -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **σικελιώτικος,** -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σιτσιλιάνικος.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σικελία / Σικανία*, από την ονομασία των λαών που κατοικούσαν εκεί, *Σικελοί / Σικανοί* (λατ. Siceli / Sicani). Και τα δύο ονόματα είναι αγν. ετύμου].

σικελικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σικελία ή τους Σικελούς: ~ *ιστορία / μαφία / έθιμο / προϊόν* **2.** ***Σικελικός Εσπερινός*** (ιταλ. il Vespro Siciliano) (α) ΙΣΤ. η σφαγή Γάλλων στο Παλέρμο τής Σικελίας το 1282 κατά την ώρα τού εσπερινού, με την οποία άρχισε η επανάσταση των Σικελών εναντίον τού Καρόλου Α', βασιλιά τής Νεαπόλεως-Σικελίας (β) (κατ' επέκτ.) κάθε μεγάλη σφαγή (πβ. *νύχτα τού Αγ. Βαρθολομαίου*, λ. *Βαρθολομαίος*).

Σίκινος (η) {Σικίνου} **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Ίου και τής Φολεγάνδρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σικινιώτης** (ο), **Σικινιώτισσα** (η), **σικινιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από τον ομώνυμο γιο τού Θόαντος, βασιλιά τής Λήμνου].

σίκλος κ. **σίγλος** (ο) (λόγ.-σπάν.) ο κάδος που χρησιμοποιείται για άντληση ή μεταφορά νερού, ο κουβάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίκλος / σίγλος*, σημιτ. δάνειο (πιθ. μέσω τής Φοινικικής), πβ. εβρ. šeqel (όπως ονομάζεται και σήμερα το νόμισμα τού Ισραήλ), ακκαδ. šeqlu].

σικύα (η) {σικυών} (λόγ.-σπάν.) **1.** (α) μικρό γυάλινο δοχείο, παρόμοιο με κολοκύθι ως προς το σχήμα, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία τοπικής συμφόρησης τού αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς· η βεντούζα (βλ.λ.) (β) ***χαρακτή σικύα*** βεντούζα που τοποθετείται σε χαραγμένη με αιχμηρό όργανο επιφάνεια τού σώματος, συνήθ. τής πλάτης, ώστε να προκληθεί συγκέντρωση και εκροή αίματος ΣΥΝ. κοφτή βεντούζα **2.** (συνεκδ.) ο τοπικός ερεθισμός που προκαλείται στο δέρμα από την τοποθέτηση βεντούζας πάνω σε αυτό **3.** ΙΑΤΡ. ***μαιευτική σικύα*** συσκευή κενού που χρησιμοποιείται κατά τον τοκετό για την υποβοήθηση τής εξαγωγής τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγριοκολοκυθιά», πιθ. δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την εναλλαγή *Σικυών / Σεκυών* (τοπων.), καθώς και από τα ποικίλα επιθήματα *σικ-ύα / σίκ-υς / σίκ-υος*. Η πηγή προελεύσεως τής λ. παραμένει άγνωστη, οι δε συσχετισμοί με αρχ. ρωσ. tyky «κολοκύθι» ή με το λατ. cucumis «αγγούρι» (πιθ. μεσογ. προελ.), μέσω τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κύκυον· τὸν σικυόν*, δεν εξηγούνται ικανοποιητικά. Η σημ. «βεντούζα», ήδη αρχ., αιτιολογείται από την ομοιότητα τού καρπού τής αγριοκολοκυθιάς με το ποτήρι που χρησιμοποιείται στις βεντούζες].

σίκυος κ. **σικυός** (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. η αγγουριά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού φυτού αυτού, το αγγούρι (βλ.λ.) • **3.** ΒΟΤ. το φυτό πεπονιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίκυος / σικυός*, μεταπλ. τ. τού ουσ. *σικύα* (βλ.λ.)].

σίκυς (η) {σίκ-υος | -ύων} (λόγ.-σπάν.) ΒΟΤ. η καρπουζιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *σικύα* (βλ.λ.)].

σιλασιέ κ. **σιλανσιέ** (το) {άκλ.} εξάρτημα αυτοκινήτου, ο σιγαστήρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silencieux «σιωπηλός» < λατ. silentiosus < silentium «σιωπή» (< ρ. silēre «σιγώ, σιωπώ»)].

Σιλεσία (η) περιοχή τής ΝΔ. Πολωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Silésie (γερμ. Schlesien) < μεσν. λατ. Silesia < πολ. Sleza (σύγχρ. Śląsk) < παλ. γερμ. Silingia, περιοχή στην οποία κατοικούσε το βανδαλικό φύλο Silingi].

Σιληνός κ. **Σειληνός** (ο) ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους δαίμονες με ανθρώπινη μορφή, αφτιά ζώου και ουρά, που ανήκαν στη συνοδεία (στον θίασο) τού Διονύσου. — **σιληνικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σ(ε)ιληνός* (ο τ. *Σιλ-* είναι ο ορθά παραδεδομένος), αγν. ετύμου, πράγμα που συμβαίνει συχνά με πρόσωπα συνδεδεμένα με τη λατρεία τού Διονύσου (βλ. κ. *σάτυρος*). Έχει προταθεί η σύνδεση με θρακ. λ. που σημαίνουν «κρασί, οίνος» (λ.χ. *ζίλαι, ζειλα, ζελᾶς, ζῆλας*), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, *Σιληνός* < θρακ. **ΣιλϜᾱνος* = λατ. Silvānus < silva «δάσος» (η άποψη αυτή προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τ.). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. σήμαινε αρχικώς «μαλλιαρός, τριχωτός» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιλλοί· τρίχωμα*].

σιλικόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. καθεμιά από τις συνθετικές, οξυγονούχους οργανικές ενώσεις τού πυριτίου, που εμφανίζονται σε υγρή, ελαιώδη ή πολτώδη μορφή ή έχουν χαρακτηριστικά τού καουτσούκ ή ρητινών και χρησιμοποιούνται ευρέως στη βιομηχανία ως αντισυγκολλητικά μέσα, ως ηλεκτρομονωτικά υλικά κ.ά., αλλά και στην αισθητική και πλαστική χειρουργική (κυρ. τού στήθους, των χειλιών κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. silicon < silica, το διοξίδιο τού πυριτίου (SiO_2), < λατ. silex, -licis «πυρόλιθος, χαλίκι»].

σιλό (το) {άκλ.} **1.** αεροστεγής κατασκευή για την αποθήκευση και συντήρηση σιτηρών, χορταριού, ριζών και βολβών, που διαθέτει επιπλέον μηχανικές εγκαταστάσεις για γρήγορη φόρτωση και εκφόρτωση των προϊόντων αυτών **2.** ΣΤΡΑΤ. υπόγεια εγκατάσταση στην οποία αποθηκεύονται βαλλιστικά βλήματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silo < ισπ. silo «υπόγεια αποθήκη», αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. *silon «σπόρος φυτού» ή < βασκ. zilo «τρύπα». Η απουσία συγγενών λ. καθιστά λιγότερο πιθανή την αναζήτηση ετύμων στη λατινική ή την ελληνική γλώσσα].

Σιλουανός (ο) όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Αθωνίτης.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Silvanus, θεότητα των δρυμών, < silva «δάσος, δρυμός»].

σιλουέτα (η) {σιλουετών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση προσώπου ή πράγματος μόνο με το περίγραμμα, ενώ το εσωτερικό του παρίσταται μελανό ΣΥΝ. σκιαγράφημα, σκιαγραφία **2.** (κατ' επέκτ.) οι γραμμές τού σώματος ανθρώπου ή ζώου, που στο σύνολό τους συνθέτουν την οπτική εικόνα τού σώματος: *η μικροσκοπική της ~ μόλις διακρινόταν μέσα στο σκοτάδι* || *στο βάθος ήταν καθισμένη μια λευκή ~* **3.** λεπτό και κομψό ανθρώπινο σώμα, ιδ. γυναικείο: *η μέθοδος αυτή θα σας βοηθήσει να διατηρήσετε τη ~ σας χωρίς μεγάλες θυσίες* || *οι νέες προτάσεις τής μόδας αναδεικνύουν τη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silhouette < φρ. à la silhouette, από το όνομα τού Γάλλου υπουργού των Οικονομικών Étienne de Silhouette (1709-67), είτε επειδή διακοσμούσε το σπίτι του με περιγράμματα μορφών είτε επειδή, όπως λέγεται, η θητεία του ήταν πολύ σύντομη και πέρασε απαρατήρητη].

σίλουρος (ο) {σιλούρ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το ψάρι γουλιανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σιλ-* (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιλλοί· τρίχωμα*) + *-ουρος* < *οὐρά*].

Σιλωάμ (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***κολυμβήθρα τού Σιλωάμ*** βλ. λ. *κολυμβήθρα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. šiloah «υδραγωγός»].

σιμά επίρρ. (λαϊκ.) σε μικρή απόσταση, κοντά: *κάθισε ~ στο παράθυρο* || *πήγε ~ της* ΣΥΝ. (λόγ.) εγγύς, πλησίον ΑΝΤ. μακριά, (λαϊκ.) αλάργα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιμός* «αυτός που έχει πλακουτσωτή μύτη, ο κεκαμμένος» (βλ.λ.)].

σιμιγδαλένιος, -ια, -ιο (για αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα) αυτός που έχει φτειαχτεί με σιμιγδάλι: ~ *χαλβάς / κουλλούρια / ψωμί.*

σιμιγδάλι (το) {σιμιγδαλ-ιού | -ιών} χοντρό, λευκό αλεύρι καλής ποιότητας από σκληρό σιτάρι, που παρασκευάζεται με άλεση των κόκκων τού δημητριακού, οι οποίοι έχουν προηγουμένως διαβραχεί και κατόπιν ξηρανθεί και κοσκινιστεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σεμιδάλι(ο)ν* (με επίδρ. τής λ. *ἀμύγδαλον*), υποκ. τού αρχ. *σεμίδαλις* (βλ.λ.)].

σιμιτζής (ο) {σιμιτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειάχνει ή/και πουλά σιμίτια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. simitçi < simit «κουλλούρι» (βλ. κ. *σιμίτι*)].

σιμίτι (το) {σιμιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό μαλακό κουλλούρι με στρογγυλό, πεπλατυσμένο σχήμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. simit «κουλλούρι» < αραβ. semid < αρχ. *σεμίδαλις* (βλ.λ.)].

σιμός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για μύτη) πεπλατυσμένος και με τα ρουθούνια προς τα έξω ΣΥΝ. πλακουτσωτός **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει πλακουτσωτή μύτη, δηλ. πεπλατυσμένη και με τα ρουθούνια προς τα έξω ΑΝΤ. (λόγ.) γρυπός. — **σιμότητα** (η) [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. si-mo), με επίθημα *-μός* (πβ. *θερ-μός*), αβεβ. ετύμου. Σχετικά με την ετυμ. τού θ. *σι-*, δεν θεωρείται πιθ. η αναγωγή στην Ι.Ε. ρίζα *swi- (< *swe(i)- «κάμπτω, στρέφω») και η σύνδεση με νορβ. svīma «κλυδωνίζομαι, τρεκλίζω», ουαλ. chwidl «στριφογυρίζω». Ορισμένοι μελετητές συνδέουν τη λ. με τα επίθ. *σίλλος* «αλλήθωρος» και *σικχός* «βδελυρός, αηδιαστικός» (βλ. κ. *σιχαίνομαι*)].

σιμούν (ο) {άκλ.} εξαιρετικά θερμός και ξηρός τοπικός άνεμος, που πνέει στη Σαχάρα και την Αραβική Χερσόνησο, σηκώνοντας σύννεφα άμμου (αμμοστροβίλους) και προκαλώντας κύματα καύσωνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. simoon < αραβ. samūm «δηλητηριώδης άνεμος»].

σιμπί (το) (CB) {άκλ.} συσκευή που εκπέμπει κύματα σε μικρές αποστάσεις και χρησιμοποιείται συνήθως από οδηγούς ταξί, φορτηγών κ.λπ., για να επικοινωνούν μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. CB, ακρωνύμιο των λ. c(itizen's) b(and) «δίαυλος των πολιτών»].

σίμωμα (το) ▸ σιμώνω

Σίμων (ο) {Σίμων-ος, -α} **1.** το αρχικό όνομα τού Αποστόλου Πέτρου **2.** όνομα προσώπων τής Κ.Δ.: ~ *ο αδελφόθεος / ο Κυρηναίος* (ο άνθρωπος

που ανάγκασαν οι Ρωμαίοι να «άρη τον Σταυρόν» τού Κυρίου) **3.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σίμος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., παράλλ. τ. τού ονόμ. *Συμεών* (βλ.λ.)].

σιμωνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τακτική τού Σίμωνος τού Μάγου, εκπροσώπου τού αιρετικού γνωστικισμού κατά την αποστολική εποχή, που ασπάστηκε τον χριστιανισμό και βαπτίστηκε αλλά επιχείρησε να εξαγοράσει με χρήματα τη δύναμη τής χάριτος τού Αγίου Πνεύματος (Κ.Δ. *Πράξ.* 8, 9-25) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) η εμπορία τής θείας χάριτος ή ιερών πραγμάτων, εικόνων, αγίων λειψάνων κ.λπ. ή η οικονομική εκμετάλλευση τής Θείας Ευχαριστίας: *δύο κληρικοί προσήχθησαν στο εκκλησιαστικό δικαστήριο κατηγορούμενοι για ~* (β) (γενικότ.) η εκμετάλλευση τής θρησκευτικής πίστης για οικονομικά οφέλη **3.** (ειδικότ.) η χειροτονία ή η προαγωγή διακόνου, ιερέως ή επισκόπου με δωροδοκία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Σίμων (ὁ μάγος)*].

σιμωνιακός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σιμωνία (βλ.λ.), που ανάγεται σε αυτήν ή τη χαρακτηρίζει: *~ αδίκημα / συμπεριφορά* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που διέπραξε σιμωνία ή που πέτυχε τη χειροτονία του, την προαγωγή του κ.λπ. με σιμωνία: *~ κληρικός / επίσκοπος*.

Σιμωνίδης (ο) {-η κ. -ου} *ο Κείος* αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (556-468 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε επιγράμματα, παιάνες, επινίκια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Σίμων* (< επίθ. *σιμός*, βλ.λ.· άσχετο με το μτγν. όν. *Σίμων / Συμεών*) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

σιμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σίμωσα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) έρχομαι κοντά, φθάνω σε μικρή απόσταση: *περίεργος, σίμωσε να δει τι γίνεται* || *το τέλος / η ώρα τού χωρισμού σιμώνει* ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, κοντεύω, ζυγώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω, (λαϊκ.) αλαργεύω ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) φέρνω (κάτι) σε μικρή απόσταση, κάνω να πλησιάσει: *σίμωσε την κούπα στα χείλη του και ήπιε τον καφέ* ΑΝΤ. απομακρύνω. — **σίμωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *σιμά* (βλ.λ.)].

Σινά (το) {άκλ.} **1.** όρος που βρίσκεται στην ομώνυμη τριγωνική χερσόνησο (Χερσόνησος τού Σινά), η οποία ενώνει την Αίγυπτο (στην οποία και ανήκει) με την Ασία· θεωρείται το όρος στο οποίο ο Θεός παρέδωσε στον Μωυσή τις Δέκα Εντολές και αποτελεί ιερό τόπο τόσο τής χριστιανικής όσο και τής ισλαμικής παράδοσης: *ασκητεύει στην έρημο τού ~* **2.** ***Μονή Σινά*** περίφημη ορθόδοξη μονή, που ιδρύθηκε στο παραπάνω όρος τον 6ο αι. από τον Ιουστινιανό. — **Σιναΐτης** (ο) (βλ.λ.), **σιναϊτικός, -ή, -ό** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων. < εβρ. Sinai, από την έρημο Sin, η οποία αντλεί το όνομά της από τον ομώνυμο θεό τής Σελήνης, που λάτρευαν οι Σουμέριοι και οι Χαλδαίοι].

Σιναΐτης (ο) {Σιναϊτών}, **Σιναΐτισσα** (η) (σημ. 1) {Σιναϊτισσών} **1.** πρόσωπο που κατοικεί στη Χερσόνησο τού Σινά, στον βόρειο μυχό τής Ερυθράς Θαλάσσης μεταξύ Αιγύπτου και Αραβίας, ή κατάγεται από αυτήν **2.** (ειδικότ.) ο μοναχός τής ορθόδοξης μονής τού όρους Σινά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sinaïte (βλ. κ. *Σινά*)].

σιναϊτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το όρος Σινά (βλ. κ. λ. *Σιναΐτης*): *~ χερσόνησος / επιγραφές* (αρχαίες επιγραφές τού 6ου αι. π.Χ., χαραγμένες σε λίθο, που ανακαλύφθηκαν στο Σινά, αλλά η γραφή τους δεν έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί) **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το ορθόδοξο μοναστήρι τού όρους Σινά: *~ μετόχιο / κώδικας* (αρχαιότατο χειρόγραφο τής Αγίας Γραφής, που χρονολογείται στα τέλη τού 4ου μ.Χ. αι. και βρίσκεται από το 1933 στο Βρετανικό Μουσείο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sinaitic < Sinai (βλ. κ. *Σινά*)].

σιναμική (η) καθαρτικό φάρμακο από φύλλα τού φυτού κασσία, το οποίο χρησιμοποιόταν κατά το παρελθόν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sinameki < αραβ. sinaï-meki].

σιναπάλευρο (το) {σιναπαλεύρ-ου | -ων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από το άλεσμα των σπόρων τού μαύρου σιναπιού, αφού πρώτα αφαιρεθεί το λάδι που περιέχουν, και χρησιμοποιείται ως φάρμακο με την μορφή καταπλάσματος, καθώς και για την παρασκευή μουστάρδας.

σιναπέλαιο (το) [μτγν.] {σιναπελαί-ου | -ων} αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους τού σιναπιού και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική.

σινάπι (το) {-ιού κ. (λόγ.) -άπεως | -ιών κ. (λόγ.) -άπεων} **1.** ποώδες φυτό που παρασιτεί στο σιτάρι και στις ανοιξιάτικες καλλιέργειες, σχηματίζει μαύρα και κίτρινα σπέρματα και χρησιμοποιείται ως κτηνοτροφή αλλά και κυρ. με τη μορφή σιναπαλεύρου (βλ.λ.) στη φαρμακευτική και την παρασκευή μουστάρδας **2.** (συνεκδ.) ο σπόρος αυτού τού φυτού, που χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική ΣΥΝ. σιναπόσπορος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κόκκος σινάπεως*** βλ. λ. *κόκκος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σινάπι / σίνāπυ / σίνηπι*, που συνδ. με το αρχ. αντίστοιχο *νᾶπυ, -υος*. Και οι δύο λ. αποτελούν δάνεια, αλλά η ακριβής σχέση μεταξύ τους δεν έχει διευκρινιστεί (ίσως κατ' αναλογίαν προς τα *σίλι - σέσελι*, βλ.λ., και *σάρι - σίσαρον*). Η πηγή προελεύσεως τού δανείου παραμένει αβέβαιη, έχει δε αποκλειστεί η υπόθεση αιγυπτ. δανείου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε μαλαϊκ. sawi, sèsawi, sènawi, πράγμα που προϋποθέτει ασιατική καταγωγή τού φυτού. Η σύνδεση, τέλος, με σανσκρ. sarṣapa «σινάπι» παρουσιάζει μορφολ. δυσχέρειες].

σιναπισμός (ο) [μτγν.] ΙΑΤΡ. **1.** το ποδόλουτρο ή η εφαρμογή καταπλάσματος που περιέχει σιναπάλευρο, για να προκληθεί υπεραιμία στην πάσχουσα περιοχή **2.** (συνεκδ.) κάθε παρασκεύασμα υπό μορφή καταπλάσματος, εμπλάστρου κ.λπ., που περιέχει σιναπάλευρο και χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό μέσο.

σιναποβλάσταρο (το) (λαϊκ.) εδώδιμο χλωρό βλαστάρι σιναπιού.

σιναπόσπορος (ο) (λαϊκ.) ο σπόρος τού σιναπιού, ο οποίος έχει φαρμακευτικές ιδιότητες.

σιναπούχος, -ος, -ο [1867] (λόγ.) αυτός που περιέχει σινάπι, που είναι πασπαλισμένος με σκόνη από σπόρους σιναπιού: *~ χάρτης* (το χαρτί σινάπεως).
[ΕΤΥΜ. < *σινάπι* + *-ούχος* < *ἔχω*].

Σινασός (η) πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, πνευματική εστία τού ελληνισμού μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σινα(σ)σός*, αγν. ετύμου].

σινάφι (το) {σιναφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα ή έχουν την ίδια ασχολία: *το ~ των μαστόρων / των χτιστάδων* ΣΥΝ. συντεχνία, σωματείο **2.** (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάξη, κοινωνική ομάδα: *αυτός δεν είναι του ~ μας* ΣΥΝ. κύκλος, τάξη, κάστα, σειρά.
[ΕΤΥΜ. < *εσνάφι* < τουρκ. esnaf (με αντιμετάθεση και τροπή)].

Σινγκαπούρη (η) (αγγλ. Republic of Singapore, κινεζ. Xinjiapo Gongheguo, μαλαϊκ. Republik Singapura, ταμίλ Singapur Kudiyarasu = Δημοκρατία τής Σινγκαπούρης) νησιωτική πόλη-κράτος τής ΝΑ. Ασίας, στο Ν. άκρο τής Μαλαϊκής Χερσονήσου, με πρωτεύουσα την ομώνυμη πόλη, επίσημες γλώσσες την Αγγλική, την Κινεζική, τη Μαλαϊκή (Μαλαισιανή) και την Ταμίλ και νόμισμα το δολάριο Σινγκαπούρης. — **Σινγκαπουριανός** (ο), **Σινγκαπουριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Singapore < σανσκρ. siṁhapura «πόλη τού λιονταριού» < siṁha «λιοντάρι» + pur «σπίτι, πόλη». Την ονομασία δικαιολογεί μαλαϊκός θρύλος, κατά τον οποίο ο βασιλιάς Ρατζέντρα τής δυναστείας Κόλα (11ος αι.) χρησιμοποιούσε το λιοντάρι ως έμβλημά του].

σινδόνη (η) (λόγ.) το σεντόνι. Επίσης **σινδών** {σινδόνος}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *σινδών, -όνος*. Βλ. λ. *σεντόνι*].

Σίνδος (η) **1.** αρχαία πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον Θερμαϊκό Κόλπο **2.** προάστιο τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

σινδών (η) → σινδόνη

σινέ (το) {άκλ.} το σινεμά (βλ.λ.).

sine qua non λατ. (προφέρεται *σίνε κβα νον*) ελλην. *όχι χωρίς αυτά, εκ των ων ουκ άνευ* (βλ. λ. *άνευ*).

σινεμά (το) {άκλ.} **1.** ο κινηματογράφος: *σου αρέσει το ~;* ΦΡ. (αργκό) ***κάνω σινεμά*** ασχολούμαι με την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών (ως σκηνοθέτης, παραγωγός, ηθοποιός κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η αίθουσα όπου προβάλλονται κινηματογραφικές ταινίες: *σε ποιο ~ παίζεται το έργο;* || *πηγαίνω τακτικά ~*. Επίσης (λαϊκ.) **σινεμάς** (ο) {σινεμάδες}. — (υποκ.) **σινεμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cinéma, συντετμ. τ. τού cinématographe «κινηματογράφος» < cinémato- (< *κίνημα, -τος*) + -graphe < *γράφω*].

σινεμασκόπ (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας σε ευρεία οθόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinémascope < cinéma (βλ. κ. *σινεμά*) + -scope < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

σινέραμα (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας με τη χρησιμοποίηση τριών μηχανών λήψεως και προβολής αντιστοίχως, οι οποίες είναι απόλυτα συγχρονισμένες μεταξύ τους έτσι, ώστε να δίνεται στον θεατή η εντύπωση τού αναγλύφου και να αυξάνεται σημαντικά το οπτικό πεδίο τής σκηνής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cinerama < cine- (συγκεκομμένος τ. τού όρου cinema, βλ. κ. *σινεμά*) + -rama < *ὅραμα*].

σινερομάντσο (το) κινηματογραφική ταινία αισθηματικού περιεχομένου.

Σίνες (οι) {Σινών} οι Κινέζοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σῖναι* < κινεζ. Qin / Chin, ονομασία φημισμένης δυναστείας αυτοκρατόρων τής Κίνας (2ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *Κίνα*].

σινεφίλ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *κινηματογραφόφιλος* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinéphil].

σινθεσάιζερ (το) → συνθεσάιζερ

σινί (το) {σιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στρογγυλό χάλκινο ταψί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sini < περσ. sīnī «στρογγυλός δίσκος ή ταψί από χρυσό, ασήμι, χαλκό ή κασσίτερο» < αραβ. ṣīnī].

σινιάλο (το) (λαϊκ.) **1.** συνθηματικό ή συμβολικό σήμα, ειδοποιητήριο σημείο: *μου έκανε ~ με το χέρι να φύγω* || *έδωσε ~ στους στρατιώτες να προχωρήσουν* || *έβγαλε τον καθρέφτη και άρχισε να κάνει σινιάλα* ΣΥΝ. ειδοποίηση, σήμα, σύνθημα **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις σημαίες διαφορετικού σχήματος και χρώματος, με τις οποίες γίνονται οι συνεννοήσεις ανάμεσα στα πλοία: *~ με δύο μπαντιέρες* || *~ αναχώρησης / κινδύνου* ΣΥΝ. σήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. segnale < μτγν. λατ. signālis < λατ. signum «σημάδι, σημείο»].

σινιέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για ρούχα, αξεσουάρ ντυσίματος κ.λπ.) αυτός που φέρει υπογραφή οίκου υψηλής ραπτικής ή γνωστού σχεδιαστή: *~ κοστούμι / γραβάτα / πουκάμισο* **2.** (για πρόσ.) αυτός που ντύνεται με ακριβά, επώνυμα ρούχα οίκων υψηλής ραπτικής και, κατ' επέκτ., κομψός, σικ: *~ τύπος* **3.** (ως επίρρ.) με ακριβά, επώνυμα ρούχα ή αξεσουάρ ντυσίματος και, κατ' επέκτ., κομψά, σικ: *όταν δουλεύεις στις δημόσιες σχέσεις, πρέπει να ντύνεσαι πάντα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. signé «υπογεγραμμένος, δηλ. αυτός που φέρει εμπορική επωνυμία», μτχ. τ. τού ρ. signer «σημαδεύω, υπογράφω» < λατ. signāre < signum «σημείο, σημάδι»].

Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού που βρέχει τα παράλια τής Κίνας· χωρίζεται στη Βόρεια (ή Κίτρινη Θάλασσα), την Ανατολική και τη Νότια Σινική Θάλασσα.

σινικός, -ή, -ό [1728] αυτός που σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: ~ *κηρός* (κερί που παράγεται από ένα έντομο στην Ασία και χρησιμοποιείται αντί για το γνωστό κερί τών μελισσών)· ΦΡ. (α) ***σινική μελάνη*** μαύρη, στιλπνή μελάνη που αποτελεί μείγμα κυρ. αιθάλης και καμφοράς και χρησιμοποιείται στη σχεδίαση και τη ζωγραφική (β) ***Σινικό Τείχος / Μέγα Τείχος*** το τεράστιο οχυρωματικό έργο με κατάστρωμα δρόμου κατά μήκος τής κορυφής του, το οποίο ανεγέρθηκε σε διάφορες εποχές (από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. και αργότερα) κατά μήκος των βορείων συνόρων τής Κίνας για την αντιμετώπιση των μογγολικών επιδρομών και το οποίο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα οικοδομικά έργα στον πλανήτη μας.
[ΕΤΥΜ. < *Σίνες* (βλ.λ.)].

σινιόν (το) {άκλ.} ο κότσος: *πήγε στο κομμωτήριο και τής έκαναν ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chignon, στην παλ. γαλλ. αρχική σημ. «αλυσίδα κομμώσεως, λαιμού», < δημώδ. λατ. *catenio, -ōnis «σπονδυλική στήλη» < λατ. catena «αλυσίδα»].

σινιόρ κ. **σιορ** (ο) {άκλ.}, **σινιόρα** κ. **σιόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) (ως τιμητική προσφώνηση) κύριος / κυρία: *ο σιορ Ανδρέας* || *η σιόρα Τερέζα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *σενιόρ*].

σινο- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι αναφέρεται στην Κίνα ή στους Κινέζους: *σινο-θιβετιανός, σινο-ϊαπωνικός*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το όν. *Σίνες* «Κινέζοι» (βλ.λ.) και απαντά κυρ. σε ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. sinology)].

σινοθιβετιανός, -ή, -ό κ. **σινοθιβετικός** ΓΛΩΣΣ. (γλώσσα) που σχετίζεται με την ομάδα γλωσσών οι οποίες μιλιούνται στο Θιβέτ, στην Κίνα και τη Βιρμανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sino-Tibetan].

σινοϊαπωνικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τους Κινέζους και τους Ιάπωνες ταυτοχρόνως: ~ *πόλεμος*.

σινολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη τής γλώσσας, τής ιστορίας και τού πολιτισμού τής Κίνας. — **σινολόγος** (ο/η), **σινολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sinology].

σιντεφένιος, -ια, -ιο → σεντέφι

σιντέφι (το) → σεντέφι

σιντί (το) (γράφεται CD) {άκλ.} **1.** ο ψηφιακός δίσκος (βλ. λ. *δίσκος*) **2.** η ίδια η συσκευή που αναπαράγει δίσκους σιντί· ελλην. *ακτινοδισκόφωνο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C(ompact) D(isc) «συμπαγής δίσκος»].

σιντιρόμ (το) (γράφεται CD-ROM) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. **1.** ψηφιακός/συμπαγής δίσκος (CD), στον οποίο μπορεί να αποθηκευτεί πολύ μεγάλη ποσότητα πληροφοριών, με την τεχνική των λέιζερ **2.** η ίδια η συσκευή που δέχεται δίσκους σιντιρόμ: *ένα ~ ταχύτητας 48x*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C(ompact) D(isk) – R(ead) O(nly) M(emory)].

σιντοϊσμός (ο) [1859] {χωρ. πληθ.} το σύστημα των αρχαίων θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών τής Ιαπωνίας, που αναπτύχθηκε πριν εισαχθεί ο βουδισμός και βασίζεται στη λατρεία των προγόνων και στη θεοποίηση των δυνάμεων τής φύσης. — **σιντοϊστής** (ο) [1878], **σιντοϊστρια** (η), **σιντοϊστικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shintoism < ιαπ. Shinto < κινεζ. shéndào «οδός των θεών»].

σιντριβάνι (το) (συχνή ορθ. *συντριβάνι*) {σιντριβαν-ιού | -ιών} τεχνητός πίδακας τού οποίου το υδραυλικό σύστημα εκτοξεύει νερό σε διάφορα ύψη και σχήματα και κατασκευάζεται για διακοσμητικούς λόγους: *ο δήμαρχος έφτειαξε μια τεχνητή λίμνη και ένα ~, για να στολίσει το πάρκο* ΣΥΝ. αναβρυτήριο. — (υποκ.) **σιντριβανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şadırvan < περσ. šādurvān. Η γρ. με *-υ- (συντριβάνι)*, που οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *συντρίβω*, είναι εσφαλμ.].

Σινώπη (η) πόλη τής Β. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά μυθική παράδοση) οφείλεται στην ομώνυμη βασίλισσα των Αμαζόνων. Ίσως ανάγεται σε αρχ. *σίνος* «καταστροφή, βλάβη» και στο επίθημα *-ώπη* (< *ὄπ-ωπ-α*, παρακ., ομόρρ. τού *ὄψις*)].

σιορ (ο) → σινιόρ
[ΕΤΥΜ. < βεν. sior, συντετμ. τ. τού segnor (βλ. λ. *σενιόρ*)].

σιόρα (η) → σινιόρα

σιργιάνι (το) → σεργιάνι

σίριαλ (το) (συνήθ. ορθ. *σήριαλ*) {άκλ.} ελλην. *σειρά συνεχείας / συνεχιζόμενη σειρά* **1.** τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή μυθοπλασίας, που έχει πολλά επεισόδια και μεταδίδεται σε συνέχειες: *κοινωνικό / αισθηματικό / αστυνομικό ~* ΣΥΝ. σειρά **2.** (μτφ.) κάθε υπόθεση που έχει λάβει μεγάλη και ανεπιθύμητη διάρκεια, που χρονίζει και παρουσιάζει συνεχώς απρόοπτα: *η υπόθεση έχει γίνει ~* || *έβαλε τέλος στο ~ ανακοινώσεων και αντιπαραθέσεων*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. serial < series «σειρά» (< λατ. series)].

σίριαλ κίλερ (ο) {άκλ.} ελλην. *δολοφόνος κατά συρροήν*· πρόσωπο που διαπράττει δολοφονίες σε διαφορετικό τόπο και χρόνο και που όλες έχουν ένα στοιχείο που τις συνδέει μεταξύ τους· (γενικότ.) πρόσωπο που έχει διαπράξει πολλές δολοφονίες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. serial killer].

σιρίτι (το) (παλαιότ. ορθ. *σειρήτι, σειρίτι*) {σιριτ-ιού | -ιών} **1.** η μεταξωτή ή χρυσοϋφαντη ταινία που προστίθεται σε ένδυμα ή έπιπλο ως διακοσμητικό: *η στολή του ήταν γαρνιρισμένη με κόκκινα ~* ΣΥΝ. κορδόνι, γαϊτάνι **2.** ΣΤΡΑΤ. η υφασμάτινη ταινία που αποτελεί διακριτικό τής στολής αξιωματικού ή υπαξιωματικού ΣΥΝ. γαλόνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şirit < şerit].

σιρκουί (το) {άκλ.} **1.** πίστα ειδικά διαμορφωμένη στην οποία διεξάγονται αγώνες ταχύτητας αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων **2.** (συνεκδ.) αγώνας αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων σε κυκλική πίστα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. circuit < λατ. circuitus «κυκλική πορεία, περίμετρος, περιφέρεια» < circumire «κάνω τον κύκλο, περιέρχομαι» < επίρρ. circum «πέριξ, γύρω»].

σιρμαγιά (η) → σερμαγιά

σιροκολεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευραπηλιώτης.

σιρόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) θερμός και υγρός νότιος ή νοτιοανατολικός άνεμος, που πνέει πάνω από τη Μεσόγειο Θάλασσα και τη Ν. Ευρώπη, προκαλώντας βροχές και ομίχλες (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εύρος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scirocco < διαλεκτ. αραβ. šuluq < αραβ. šargi «ανατολικός» < šarq «ανατολή»].

σιρόπι κ. (λαϊκ.) **σορόπι** (το) {σιροπ-ιού | -ιών} **1.** συμπυκνωμένο και παχύρρευστο διάλυμα ζάχαρης ή μελιού σε νερό ή χυμό φρούτων, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική: *έδεσε το ~ για το γλυκό* || *το γλύκυσμα είχε περιχυθεί μ' ένα αρωματικό ~* **2.** (ειδικότ.) η μελάσα τού ζαχαροκάλαμου (βλ.λ.) **3.** (κατ' επέκτ.) φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή παχύρρευστου, ζαχαρούχου διαλύματος, που έχει αρκετά ευχάριστη γεύση, ώστε να μπορεί να ληφθεί από το στόμα: ~ *για τον βήχα* || *μαλακτικό / αποχρεμπτικό ~* **4.** (μτφ.) καθετί που είναι υπερβολικά γλυκό: *τον καφέ τού αρέσει να τον πίνει ~* ΣΥΝ. (μτφ.) μέλι ΑΝΤ. φαρμάκι, δηλητήριο **5.** (μτφ.) ***σιρόπια*** κ. ***σορόπια*** (τα) για κάθε γλυκερή έκφραση συναισθημάτων, ιδ. ερωτικών: *ο κινηματογράφος μάς έχει συνηθίσει στα ~*· ΦΡ. ***με παίρνουν τα σορόπια*** βάζω τα κλάματα, δακρύζω. — (υποκ.) **σιροπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. sciroppo (πληθ. sciroppi) < μεσν. λατ. syrupus < αραβ. šarāb «ποτό, χυμός»].

σιροπιάζω κ. (λαϊκ.) **σοροπιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω σιρόπι (βλ.λ.) πάνω σε (κάτι), περιχύνω (κάτι) με σιρόπι: ~ *το γλυκό* ♦ (αμετβ.) **2.** (για διάλυμα ζάχαρης και νερού) μεταβάλλομαι σε σιρόπι (βλ.λ.), γίνομαι παχύρρευστος ΣΥΝ. (μτφ.) δένω **3.** (για γλυκό) διαβρέχομαι με σιρόπι, απορροφώ σιρόπι: *το κέικ πρέπει πρώτα να σιροπιάσει και μετά να κοπεί* **4.** (μτφ. για πρόσ.) εκδηλώνω τα συναισθήματά μου με γλυκερό τρόπο, ερωτοτροπώ σαχλά ΣΥΝ. (μτφ.) ζαχαρώνω. — **σιρόπιασμα** κ. **σορόπιασμα** (το).

σιροπιαστός, -ή, -ό κ. **σοροπιαστός 1.** αυτός που έχει ή βρίσκεται μέσα σε πολύ σιρόπι: ~ *γλυκό* **2.** ***σοροπιαστά*** (τα) είδος γλυκών που έχουν πολύ σιρόπι.

σιρός (ο) (λόγ.) το σιλό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η προταθείσα σύνδεση με το επίθ. *σι-μός* (βλ.λ.) δεν προσφέρει απολύτως τίποτε].

Σ.Ι.Σ. (η) (παλαιότ.) Στρατιωτική Ιατρική Σχολή.

σισανές (ο) {σισανέδες} (λαϊκ.) εμπροσθογεμές τουφέκι τού 18ου και 19ου αι., που είχε ραβδωτή κυλινδρική κάννη: *«σέρνει ντουφέκι σισανέ κι εγγλέζικα κουμπούρια»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şişane].

σισπα(ν)σιόν κ. **σουσπα(ν)σιόν** (η) {άκλ.} οι αναρτήσεις οχήματος (βλ. λ. *ανάρτηση*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suspension < ρ. suspendre < λατ. suspendere «αναρτώ, κρεμώ – αφήνω κάτι μετέωρο» (βλ. κ. λ. *σασπένς*)].

σισύφειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Σίσυφο (βλ.λ.): ~ *μαρτύριο / καταδίκη* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι δύσκολος και μάταιος ταυτόχρονα, αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα: ~ *έργο / προσπάθεια*.

Σίσυφος (ο) {-ου κ. -ύφου} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Αιόλου, ιδρυτής και βασιλιάς τής Κορίνθου, ο οποίος καταδικάστηκε από τους θεούς να κυλά αιώνια στον Άδη έναν πελώριο βράχο μέχρι την κορυφή βουνού και λίγο πριν από το τέρμα ο βράχος να κατρακυλά προς τα πίσω, ματαιώνοντας την προσπάθειά του. — **σισύφειος**, -α, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με το επίθ. *σοφός* θα ταίριαζε σημασιολογικά, ωστόσο δεν θα ερμήνευε ούτε το *-υ-* (τού τ. *Σίσυφος*) ούτε την αρχική συλλαβή (λόγω αναδιπλασιασμού). Ίσως πρόκειται για λ. τού προελλ. υποστρώματος, όπως φαίνεται από την εναλλαγή *ε / ι* στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σέσυφος· πανοῦργος*].

σίτα (η) → σήτα

σιταγορά (η) [1786] η αγορά σιταριού· (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο γίνεται η αγοραπωλησία σιταριού.

σιταγωγός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μεταφέρει σιτάρι (βλ.λ.): ~ *πλοίο*. — **σιταγωγία** (η) [μτγν.].

σιτάλευρο (το) [1831] {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από σιτάρι.

σιταποθήκη (η) [1831] {σιταποθηκών} χώρος για αποθήκευση σιταριού και άλλων δημητριακών.

σιτάρ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ινδικό παραδοσιακό έγχορδο μουσικό όργανο που μοιάζει με μεγάλη κιθάρα, αλλά διαθέτει εξαιρετικά μακρύ και πλατύ βραχίονα με πολλά κλειδιά τοποθετημένα πλευρικά σε όλο το μήκος του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sitar < χίντι sitār].

σιταράς (ο) {σιταράδες} (λαϊκ.) ο έμπορος σιταριού (βλ.λ.) και άλλων δημητριακών ΣΥΝ. σταρέμπορος, (λόγ.) σιτέμπορος.

σιταρέμπορος κ. **σταρέμπορος** (ο) → σιτέμπορος

σιταρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σταρένιος 1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από σιτάρι και ιδ. από αλεύρι σιταριού: ~ *ψωμί / πα-*

ξιμάδι **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου σιταριού: ~ *επιδερμίδα / δέρμα.*

σιταρήθρα (η) {σιταρηθρών} (λαϊκ.) ΖΩΟΛ. ο κορυδαλλός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σιτάρι* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. *καλαμ-ήθρα, δαχτυλ-ήθρα*].

σιτάρι κ. (λαϊκ.) **στάρι** (το) {σιταρ-ιού | -ιών} **1.** φυτό ποώδες, μονοετές, με ψηλό, ευλύγιστο και κούφιο βλαστό σαν καλάμι, φύλλα μακριά και κυλινδρικά που περιβάλλουν τον βλαστό, ενώ τα άνθη και οι καρποί του σχηματίζουν σύνθετο στάχυ· έχει παγκόσμια εξάπλωση και τεράστια σημασία, καθώς προσφέρει την πρώτη ύλη για το ψωμί, τη βασική τροφή τού ανθρώπου: *ψωμί από ~* || *σπέρνω / θερίζω / αλέθω ~* || *σκληρό ~* (τού οποίου το ενδοσπέρμιο είναι σκληρό και διαφανές, πλούσιο σε πρωτεΐνες) || *μαλακό ~* (τού οποίου το σπέρμα έχει τομή με αλευρώδη όψη) **2.** (συνεκδ.) ΒΟΤ. ο καρπός τού παραπάνω φυτού, που φέρει θύσανο τριχών στη μία άκρη του και είναι λευκός, αργυρός, κιτρινωπός κ.λπ. ανάλογα με την ποικιλία, αποτελεί δε τη βάση για την παρασκευή αλεύρου και στη συνέχεια ψωμιού, αρτοσκευασμάτων κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***ξεχωρίζω την ήρα από το σιτάρι*** βλ. λ. *ήρα* **3.** (συνεκδ.) τα κόλλυβα: *φτιάχνει ~ και το πηγαίνει στην εκκλησία.* Επίσης (λόγ.) **σίτος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιτάριον*, υποκ. τού *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτάρκης, -ης, -ες {σιτάρκ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ. για τόπο) αυτός που έχει επάρκεια σιτηρών, που διαθέτει όσο σιτάρι είναι απαραίτητο για τη διατροφή των κατοίκων: ~ *χώρα / πόλη / περιοχή.* — **σιτάρκεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σίτος* + *-αρκής* < *αρκώ*].

σιταροειδής, -ής, -ές {σιταροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα και στη μορφή με κόκκο σιταριού: ~ *χόνδρος* (μικρός χόνδρος που υπάρχει μέσα στους πλάγιους συνδέσμους τού λάρυγγα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σιταρόσπορος (ο) (λαϊκ.) **1.** ο σπόρος, ο κόκκος τού σιταριού **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το σιτάρι (βλ.λ.). Επίσης **σιταρόσπορο** (το).

σιταρότοπος κ. (λαϊκ.) **σταρότοπος** (ο) τόπος στον οποίο ευδοκιμεί το σιτάρι (βλ.λ.), αγρός που παράγει μεγάλη ποσότητα σιταριού. Επίσης **σιταροτόπι** κ. **σταροτόπι** (το).

σιταρόχρωμος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σταρόχρωμος** αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου σιταριού (βλ.λ.): ~ *δέρμα / επιδερμίδα* ΣΥΝ. σ(ι)ταρένιος, σταράτος.

σιταρόψειρα κ. (λαϊκ.) **σταρόψειρα** (η) έντομο που προξενεί καταστροφές στα σιτηρά.

σίτεμα (το) → σιτεύω

σιτεμπόριο (το) {σιτεμπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο σιταριού (βλ.λ.) και άλλων δημητριακών.

σιτεμπορία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} το σιτεμπόριο (βλ.λ.).

σιτέμπορος (ο) {σιτεμπόρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο έμπορος σιταριού, αυτός που εμπορεύεται σιτηρά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιταράς. Επίσης (καθημ.) **σιταρέμπορος** κ. **σταρέμπορος.**

σίτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πάχυνση ζώου με την παροχή άφθονης τροφής: ~ *μόσχων / αιγοπροβάτων / πτηνών* ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

σιτευτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) (για οικόσιτα ζώα και πτηνά) ο καλά θρεμμένος, αυτός που έχει παχύνει με άφθονη τροφή ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, θρεφτάρι· ΦΡ. (μτφ.) ***μόσχος (ο) σιτευτός*** (από την παραβολή τού ασώτου, Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) το ζώο που ανατρέφεται με προσοχή και φροντίδα και προορίζεται να σφαχτεί σε ξεχωριστή περίσταση· (κατ' επέκτ.) ό,τι καλύτερο διαθέτει κανείς για υποδοχή και φιλοξενία: *όταν γύρισε, οι δικοί του έσφαξαν τον μόσχο τον σιτευτό.*

σιτεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σίτε-ψα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω άφθονη τροφή σε (οικόσιτο ζώο ή πτηνό), για να παχύνει και να σφαχτεί: ~ *τον μόσχο / τον χοίρο / τη γαλοπούλα* ♦ (αμετβ.) **2.** (για σφάγια) γίνομαι τρυφερότερος και πιο εύγευστος, παραμένοντας για ένα χρονικό διάστημα ωμός και εκτός ψυγείου: *άφησε τον λαγό να σιτέψει, πριν τον μαγειρέψει* || *το κυνήγι, αν δεν σιτέψει, δεν πρέπει να ψηθεί* ΣΥΝ. μαλακώνω ΑΝΤ. ξηραίνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) μεγαλώνω σε ηλικία, ωριμάζω: *εμείς πια μεγαλώσαμε, σιτέψαμε* **4.** (μτφ.) μένω σε αχρηστία, αφήνομαι να ξεχαστώ: *η αναφορά του σίτεψε στα συρτάρια των αρμοδίων.* — **σίτεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκτρέφω, ταΐζω», < *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτηρέσιο (το) {σιτηρεσί-ου | -ων} (λόγ.) η τροφή που παρέχεται καθημερινά σε κάθε στρατιώτη: *μου ανέθεσαν να υπολογίζω τα έξοδα για το ~ τού λόχου*· ΦΡ. ***το σιτηρέσιον τής Μεγάλης Παρασκευής*** για πολύ περιορισμένη τροφή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιτηρέσιον* < *σῖτος* + *-ηρέσιον* < *(ὑπ)ηρεσία*, με αποκοπή τής προθ. *ὑπ(ο)-* (απλοποίηση)].

σιτηρό (το) {μόνο στον πληθ.} **1.** καθένα από τα φυτά που καλλιεργούνται για τα αμυλούχα, εδώδιμα σπέρματά τους, αποτελώντας τη βάση τής διατροφής τού ανθρώπου και των κατοικίδιων ζώων, όπως το σιτάρι, το κριθάρι, η σίκαλη, το ρύζι, ο αραβόσιτος, η βρόμη κ.ά.: *η καλλιέργεια σιτηρών καταλαμβάνει πάνω από το ήμισυ τής καλλιεργούμενης γης στον πλανήτη μας* ΣΥΝ. δημητριακό **2.** (συνεκδ.) καθένας από τους εδώδιμους καρπούς (σπέρματα) τών φυτών αυτών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιτηρά (τά)*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σιτηρός* < *σῖτος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *ἀνθ-ηρός*].

σιτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σίτισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** παρέχω τροφή σε (κάποιον), δίνω σε (κάποιον) φαγητό: *μεγάλες ποσότητες ξηράς τροφής διατέθηκαν, για να σιτίσουν τους σεισμοπαθείς* || *στον Τρίτο Κόσμο τα παιδιά σιτίζονται ανεπαρκώς* ΣΥΝ. διατρέφω **2.** (μτφ.) μισθοδοτούμαι ή αντλώ οφέλη, κέρδη (από κάπου): *«αυτοί που σιτίζονται στον κρατικό κορβανά και έχουν ως αρμοδιότητα την εξυπηρέτηση τού πολίτη»* (εφημ.) || *«μας σιτίζει ακόμη η αίγλη των αρχαίων προγόνων»* (εφημ.). — **σίτιση** (η) [μτγν.] κ. **σιτισμός** (ο) [μτγν.].

σιτικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το σιτάρι (βλ.λ.): ~ *πρόβλημα / ζήτημα.*

σιτίο (το) (κυρ. στον πληθ.) η τροφή που χρειάζεται ο άνθρωπος για να ζήσει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιτίον*, υποκ. τού *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτιοδόχη (η) [1833] {σιτιοδοχών} (λόγ.) μικρός σάκος από αδιάβροχο ύφασμα, στον οποίο βάζει ο στρατιώτης την τροφή του κατά τη διάρκεια τής πορείας ΣΥΝ. σακίδιο.
[ΕΤΥΜ. < *σιτίο* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

σίτιση (η) → σιτίζω

σιτισμός (ο) → σιτίζω

σιτιστής (ο) [μτγν.] ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός στον οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση των ειδών διατροφής τής μονάδας.

σιτο- κ. **σιτό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το σιτάρι ή την τροφή: *σιτο-καλλιέργεια, σιτο-παραγωγή.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτοβολώνας (ο) εύφορη περιοχή που παράγει άφθονα σιτηρά και κατ' επέκτ. στηρίζει γεωργικά άλλες περιοχές: *η Θεσσαλία είναι ο ~ τής Ελλάδας* || *«η Ουκρανία ήταν γνωστή ως ο ~ τής Ευρώπης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιτοβολών, -ῶνος* < *σιτο-* + *-βολών* < *βάλλω* (πβ. κ. *-βόλος*)].

σιτοδεία (η) {σιτοδειών} **1.** η έλλειψη σιταριού και γενικότ. δημητριακών λόγω πενιχρής ή κατεστραμμένης σοδειάς ΑΝΤ. σιτάρκεια **2.** (κατ' επέκτ.) η έλλειψη ή η απουσία τροφίμων για τη συντήρηση ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πείνα, λιμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιτο-* + *-δεία* < *-δεής* (< *δέω* / *-ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη»)].

σιτοκαλλιέργεια (η) {σιτοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια σιταριού ή άλλων δημητριακών: *για εφέτος το υπουργείο προβλέπει αύξηση τής ~* **2.** (συνεκδ.) ο αγρός στον οποίο καλλιεργούνται σιτάρι ή άλλα δημητριακά. — **σιτοκαλλιεργητής** (ο).

σιτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή σιταριού και άλλων δημητριακών, ιδ. η ετήσια: *για εφέτος προβλέπεται μείωση τής ~.* — **σιτοπαραγωγικός,** -ή, -ό.

σιτοπαραγωγός, -ός, -ό [1898] **1.** (για τόπους) αυτός που παράγει σιτηρά, που είναι πρόσφορος για καλλιέργεια σιτηρών: ~ *χώρα / περιοχή* ΣΥΝ. σιτοφόρος **2.** (ειδικότ.) ***σιτοπαραγωγός*** (ο) αυτός που ασχολείται με την καλλιέργεια σιτηρών: *οι ~ τής Θεσσαλίας έκλεισαν την εθνική οδό ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την αγροτική πολιτική τής κυβέρνησης.*

σίτος (ο) (επίσ.) το σιτάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῖτος* (ήδη μυκ. si-to), αβεβ. ετύμου, λ. που αναφερόταν τόσο στους καρπούς των δημητριακών όσο και στα καθημερινά φαγητά που είχαν ως βάση τα δημητριακά. Η παλαιά ετυμολ. αναγωγή στο ρ. *ψίω* «τρέφω, ταΐζω» (βλ. λ. *ψίχα*) δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Αμφισβητούμενη είναι, επιπλέον, η υπόθεση ότι η λ. αποτελεί δάνειο από άλλη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. ρωσ. žito «σιτηρά», αρχ. πρωσ. geits «ψωμί») ή από μη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. βασκ. ziru «σιτηρά», σουμερ. zid «αλεύρι», αρχ. αιγυπτ. sw't «σιτηρά, καλαμπόκι»), ενώ αξιοπρόσεκτες είναι και οι υποθέσεις περί πελασγ. δανείου. Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι η άποψη τού C.J. Ruijgh, ο οποίος θεωρεί ότι το συλλαβόγραμμα si- (στη μυκ. λ. si-to = *σῖτος*) ίσως αποτελεί παραλλαγή τού ιδεογράμματος τής Μυκηναϊκής για το σιτάρι και έχει προέλθει από το αντίστοιχο ιδεόγραμμα τής Γραμμικής Α'].

σιτόσπαρτος, -η, -ο [1889] (για έκταση γης) σπαρμένος με σιτάρι.

σιτοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο (λόγ. για τόπους) αυτός που παράγει σιτάρι, πρόσφορος για την καλλιέργεια σιταριού: ~ *χώρα / περιοχή* ΣΥΝ. σιτοπαραγωγός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιτο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

Σ.Ι.Φ.Α. (ο) Σύνδεσμος Ιδιοκτητών Φορτηγών Αυτοκινήτων.

Σίφνος (η) νησί των Δ. Κυκλάδων ΝΔ. τής Πάρου. — **Σιφναίος** κ. (λόγ.) **Σίφνιος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σιφνιός** (ο). **Σιφναία** κ. (λόγ.) **Σίφνια** κ. **Σιφνία** κ. (λαϊκ.) **Σιφνιά** (η). **σιφναίικος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **σίφνιος,** -α, -ο [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **σιφνιός,** -ιά, -ιό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου. Δεν συνδέεται με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιφνός· κενός*].

σιφονιέρα κ. (λαϊκ.) **σιφινιέρα** (η) {δυσχρ. σιφονιερών} χαμηλό έπιπλο με πολλά επάλληλα συρτάρια, όπου τοποθετούνται διάφορα αντικείμενα οικιακής χρήσεως και ιδ. εσώρουχα, ασπρόρουχα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chiffonnier < chiffon «λεπτό ύφασμα, κουρέλι» < αραβ. šiff].

σίφουνας (ο) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ δυνατός άνεμος που προκαλεί καταστροφές: *ο ~ ξερίζωσε δέντρα και αναποδογύρισε αυτοκίνητα* **3.** (μτφ.) καθένας ή καθετί που κινείται με μεγάλη ταχύτητα και ορμή: *μπήκε σαν ~ στο σαλόνι και άρχισε να αφηγείται τις εξελίξεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.), με τροπή τού [o] σε [u] (πβ. κ. *φουρνέλο* < ιταλ. fornello)].

σιφούνι (το) {σιφουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το αυλάκι τού νερόμυλου, στο οποίο κυλά το νερό που θέτει σε κίνηση τη φτερωτή (βλ.λ.) ● **2.** (καθημ.) το σιφώνι (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σιφώνιον*, υποκ. τού αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.)].

σίφων (ο) {σίφ-ωνος | -ώνων} (λόγ.) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. στροβιλοειδής κίνηση τού αέρα εξαιρετικά μεγάλης έντασης αλλά μικρής έκτασης, που εμφανίζεται κάτω από καταιγιδοφόρα νέφη με μορφή προβοσκίδας και συνοδεύεται συνήθ. από καταιγίδες: ~ *ξηράς / θαλάσσης* ΣΥΝ. σίφουνας ● **2.** ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με τη μορφή σωλήνα, σχήματος ανε-

στραμμένου U με άνισα σκέλη, που χρησιμοποιείται για τη μετάγγιση υγρών από μία στάθμη σε άλλη χαμηλότερη• **3.** ΙΑΤΡ. είδος καθετήρα που χρησιμοποιείται για πλύσεις τού στομάχου • **4.** ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα σφαιρικά τρίγωνα που κατασκευάζονται ανάμεσα στη βάση τού τρούλου οικοδομήματος και στους κίονες ή τους πεσσούς που τον στηρίζουν, για να κατανέμουν το βάρος τής οροφής • **5.** ΝΑΥΤ. ειδικός σωλήνας που χρησιμοποιείται αντί αντλίας για την τροφοδότηση των λεβήτων ή για την εκκένωση υδάτων από δεξαμενή, από το κύτος τού πλοίου κ.λπ. • **6.** ΖΩΟΛ. ο καθένας από τους δύο προεξέχοντες και συσταλτούς σωλήνες ορισμένων ειδών μαλακίων, με τους οποίους τα ζώα αυτά απορροφούν και αποβάλλουν το νερό. Επίσης **σίφωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίφων, -ωνος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως προϊόν ηχομιμήσεως. Η λ. εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-ων* των τεχνικών όρων (λ.χ. *κώδ-ων, κώθ-ων, δόλ-ων*)].

σιφώνι (το) (συνήθ. ορθ. *σιφόνι*) {σιφων-ιού | -ιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. υδραυλική εγκατάσταση ειδών υγιεινής σε κουζίνα, αποχωρητήριο κ.λπ., που αποτελείται από σωλήνα κεκαμμένο σε δύο σημεία, ώστε να σχηματίζει U, και ο οποίος είναι γεμάτος νερό στο καμπύλο τμήμα του, ώστε να παρεμποδίζονται οι αναθυμιάσεις των αποχετευτικών αγωγών, αλλά ταυτόχρονα να επιτρέπεται η ροή των αποβλήτων προς αυτούς **2.** φιάλη με παχιά γυάλινα τοιχώματα, ενισχυμένα εξωτερικά με ψάθινο ή μεταλλικό πλέγμα, το οποίο περιέχει αεριούχο νερό ή άλλο υγρό υπό πίεση, που εκτοξεύεται από κατακόρυφο σωλήνα, βυθισμένο σχεδόν μέχρι τον πυθμένα τού δοχείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιφώνιον* < αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.). Στις τεχνολ. σημ. συνεπέδρασε το ελληνογενές γαλλ. siphon].

σιφώνιο (το) [μτγν.] {σιφωνί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΧΗΜ. όργανο σε μορφή γυάλινου ή πλαστικού βαθμονομημένου σωλήνα, που χρησιμοποιείται στα χημικά εργαστήρια για τη λήψη δείγματος υγρού ορισμένου όγκου **2.** ΑΝΑΤ. ο μεμβρανώδης σωλήνας που συνδέει τις αεροφόρες κοιλότητες τού τετράγωνου οστού με τις κοιλότητες τής άνω γνάθου.

σιχ (ο) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. ο πιστός τού σιχισμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < χίντι sikh «οπαδός, ακόλουθος» < σανσκρ. śiksati «μελετά» (γ' εν. πρόσ.)].

σιχαίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {σιχά-θηκα, -μένος} **1.** νιώθω έντονη αποστροφή και αηδία για (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση), δεν μπορώ να ανεχθώ (κάποιον/κάτι): ~ *τους ψεύτες / τις σαύρες / τη μυρωδιά τού σκόρδου / τη βία / να σηκώνομαι νωρίς / να δουλεύω το Σάββατο* || *τον σιχαίνομαι, δεν θέλω να τον ξαναδώ* || *σιχαινόταν τον ίδιο του τον εαυτό* ΣΥΝ. απεχθάνομαι, αποστρέφομαι ΑΝΤ. συμπαθώ· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σιχαίνονται και οι πέτρες (κάποιον)*** (κάποιος) προκαλεί υπερβολική αηδία ή απέχθεια με τις πράξεις, τη συμπεριφορά του κ.λπ. (β) (μτφ.) ***σιχαίνομαι (και) να φτύσω (κάποιον)*** είναι αφόρητα άσχημος ή βδελυρός, προκαλεί αποτροπιασμό **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***σιχαμένος***, *-η, -ο*) αυτός που προκαλεί έντονη αποστροφή ή αηδία: ~ *άνθρωπος / θέαμα / βρισιά / ιστορία* ΣΥΝ. σιχαμερός, βδελυρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σικχαίνω / -ομαι* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-κ-*, πβ. κ. *ζάχαρη – σάκχαρον*) < *σικχός* «αηδιαστικός, βδελυρός». λ. τής καθημερινής γλώσσας με εκφραστ. σύμπλεγμα *-κχ-*, αγν. ετύμου. Το θ. *σι-* απαντά πιθ. και στα επίθ. *σιλλός* «αλλήθωρος» και *σιμός* «πλακουτσομύτης», αλλά δεν έχει εξακριβωθεί αν οι λ. συνδέονται].

σίχαμα (το) {σιχάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε σιχαινόμαστε, καθετί που προκαλεί έντονη αποστροφή, αηδία: *αυτό το φαγητό είναι* ~ ΣΥΝ. σιχαμάρα, σιχαμός, αναγούλιασμα, βδέλυγμα **2.** (για πρόσ.) άξιος αποστροφής, αυτός που προξενεί αποτροπιασμό: *το* ~ *τής κοινωνίας* ΣΥΝ. σιχαμένος, σιχαμερός, κάθαρμα.

σιχαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αηδία, η αποστροφή που προκαλεί (κάποιος/κάτι): *ένιωσε* ~ *μόλις είδε πώς ετοίμαζαν τα φαγητά* ΣΥΝ. σιχασιά **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποστροφή: *μια* ~ *ήταν αυτό το έργο / το φαγητό*.
[ΕΤΥΜ. < *σίχαμα* + επίθημα *-άρα*, πβ. *φαγωμ-άρα, τρομ-άρα*].

σιχαμένος, -η, -ο ▸ σιχαίνομαι

σιχαμερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προκαλεί αηδία, έντονη απέχθεια ή αποστροφή: ~ *θέαμα / ατιμία / χαμόγελο / κατάσταση / οσμή / αποκάλυψη* || ~ *άνθρωπος / εγκληματίας / χαρακτήρας* ΣΥΝ. σιχαμένος, αηδιαστικός, αποκρουστικός, αποτροπιαστικός, (λόγ.) βδελυρός ΑΝΤ. θελκτικός. — **σιχαμερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σίχαμα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *βρομ-ερός*].

σιχαμός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αηδία και η αποστροφή, η έντονη απώθηση που αισθάνεται κανείς προς πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.: *το θέαμα μου προκάλεσε* ~ || *ένιωσα* ~ *για τον ίδιο τον εαυτό μου* ΣΥΝ. σιχασιά, απέχθεια, (λόγ.) βδελυγμία **2.** (συνεκδ.-σπανιότ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή οτιδήποτε άλλο προκαλεί αηδία, αποστροφή ΣΥΝ. σίχαμα.

σιχασιά (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα αηδίας, αποστροφής που προκαλεί (κάποιος/κάτι) ΣΥΝ. σιχαμάρα.

σιχασιάρης (ο) {σιχασιάρηδες}, **σιχασιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που σιχαίνεται, που αισθάνεται αηδία εύκολα και σε υπερβολικό βαθμό: *όσοι είναι πολύ* ~ *πλένουν τα χέρια τους αμέσως μόλις πιάσουν χαρτονομίσματα*. — **σιχασιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σιχασιά* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης, ζαβολιάρης*].

σιχισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. μία από τις θρησκείες τής Ινδίας, που συνδυάζει στοιχεία από τον ινδουισμό και τον ισλαμισμό, απορρίπτει τη διάκριση σε κάστες και την ειδωλολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sikhism].

σιχτίρ(ι) (το) {άκλ.} (οικ.-υβριστ.) μόνο στη ΦΡ. ***άι σιχτίρ!*** για να εκφράσουμε μεγάλη αγανάκτηση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sikdim, αόρ. τού ρ. sikmek «συνουσιάζομαι»].

σιχτιρίζω ρ. μετβ. {σιχτίρισ-α, -μένος} (οικ.) βρίζω χυδαία, στέλνω στον διάβολο ΣΥΝ. διαβολοστέλνω. — **σιχτίρισμα** (το).

Σιών (η) {άκλ.} **1.** ένας από τους λόφους τής Ιερουσαλήμ και συνεκδ. ολόκληρη η πόλη τής Ιερουσαλήμ **2.** (κατ' επέκτ.) ο λαός ή/και το κράτος τού Ισραήλ **3.** (συνεκδ.) σύμβολο τής ιουδαϊκής εθνικής ιδέας και κάθε εβραϊκού εθνικιστικού κινήματος: «*Τα πρωτόκολλα των σοφών τής Σιών*» (τίτλος βιβλίου που αποδόθηκε στους ιδρυτές τού σιωνισμού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Sīyōn, ονομασία λόφου πάνω στον οποίο είναι χτισμένη η Ιερουσαλήμ, αγν. ετύμου].

σιωνισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτική και εθνική κίνηση των Εβραίων που γεννήθηκε στην Κ. και Α. Ευρώπη στα τέλη τού 19ου αι. και στόχευε στη δημιουργία εβραϊκού εθνικού κράτους στην Παλαιστίνη **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) κάθε ακραία εθνικιστική και σοβινιστική τάση ή κίνηση των Εβραίων, που εκδηλώνεται είτε εντός τού κράτους τού Ισραήλ είτε αλλού ΑΝΤ. αντισιωνισμός. — **σιωνιστής** (ο), **σιωνίστρια** (η), **σιωνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sionisme].

σιωπή (η) **1.** η κατάσταση ενός ή περισσοτέρων προσώπων που δεν μιλούν, η έλλειψη, η διακοπή ή η παύση κάθε ομιλίας: *ζητώ να γίνει / τηρώ* ~ || *όταν μπήκε μέσα, έγινε απόλυτη* ~ || *μεγάλη / βαριά / παγερή* (που προκύπτει από δυσάρεστη κατάσταση ή αδιαφορία) / *νεκρική* ~ ΣΥΝ. σιγή· ΦΡ. (παροιμ.) ***η σιωπή είναι χρυσός*** για την αξία τού να σιωπά κανείς **2.** (κατ' επέκτ.) η απουσία απάντησης ή αντίδρασης, το να μην παίρνει θέση κανείς, προφορικώς ή γραπτώς, για ζητήματα που τον αφορούν: *πότε πρόκειται, επιτέλους, να λύσεις τη* ~ *σου;* || *στην περίπτωση αυτή η* ~ *σημαίνει συναίνεση*· ΦΡ. (α) ***συνωμοσία σιωπής*** η συμφωνημένη, συστηματική αποφυγή κάθε αναφοράς, σχολιασμού, μνείας για κάτι που δημοσιεύεται, εκδίδεται ή γενικότ. για τη δράση προσώπου ή για κάποιο γεγονός· η συνεννοημένη αγνόηση: ~ *στον αθηναϊκό Τύπο για τις καταγγελίες τού πρώην υπουργού* (β) ***η σιωπή μου προς απάντησή σου*** απαξιώ να σου απαντήσω (όταν κρίνουμε σκόπιμο ότι δεν αξίζει να απαντήσουμε σε προσβλητικά ή επιθετικά λόγια, είτε γιατί δεν θέλουμε να πέσουμε στο επίπεδο αυτού που τα λέει, είτε γιατί προκύπτει από το ύφος μας τι θα απαντούσαμε) (γ) ***νόμος τής σιωπής*** βλ. λ. *νόμος* **3.** (ως επιφών.) ***σιωπή!*** σταμάτα να μιλάς, σιώπησε, άχνα! ΣΥΝ. πάψε, (οικ.) σκάσε, σουτ!, μιλιά!, τσιμουδιά! **4.** (κατ' επέκτ.) η απουσία κάθε θορύβου, η ησυχία: *στην πλάση απλωνόταν απόλυτη* ~ || *ζω μέσα στη μοναξιά και τη* ~ || «*άκρα τού τάφου* ~ *στον κάμπο βασιλεύει...*» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σιγή ΑΝΤ. θόρυβος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπώ (-άω)*, βλ.λ.].

σιωπηλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή: *προχώρησε* ~ *προς την πόρτα* || *βαδίζαμε σιωπηλοί μέσα στη νύχτα* || *έμειναν για λίγο σιωπηλοί να κοιτάζονται στα μάτια* || *όταν τον ρωτούσες για το παρελθόν, έμενε* ~ *σαν τάφος* (β) αυτός που δεν του αρέσει να μιλά πολύ, που αποστρέφεται τη φλυαρία ΣΥΝ. λιγόλογος ΑΝΤ. λάλος, ομιλητικός, πολυλογάς, φλύαρος **2.** (κατ' επέκτ.-γενικότ.) αυτός που γίνεται μέσα στη σιωπή, που δεν περιλαμβάνει ομιλίες, θόρυβο, ταραχή κ.λπ.: ~ *πορεία / διαμαρτυρία / προσευχή / συμφωνία / έγκριση / εκδήλωση / σκηνή / παρέλαση* ΣΥΝ. σιωπηρός ΑΝΤ. θορυβώδης **3.** (ειδικότ. για χώρους) βυθισμένος στη σιωπή, αυτός στον οποίο δεν ακούγεται τίποτα: ~ *δωμάτιο / σπίτι / δρόμος* ΣΥΝ. ήσυχος ΑΝΤ. θορυβώδης. — **σιωπηλ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **σιωπηλότητα** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *απατ-ηλός, σφριγηλός*].

σιωπηρός, -ή, -ό **1.** (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή· σιωπηλός ΑΝΤ. λάλος, φλύαρος (β) αυτός που γίνεται με σιωπή, χωρίς εξωτερικές εκδηλώσεις: ~ *διαμαρτυρία* **2.** (συνεκδ.) αυτός που υπονοείται, που δεν δηλώνεται ρητώς αλλά θεωρείται δεδομένος: ~ *συμφωνία / συναίνεση / απειλή / ομολογία / έγκριση / υποστήριξη / αναγνώριση* || *με τη* ~ *ανοχή όλων μας διαπράττονται τέτοια εγκλήματα* || «*η διαιτητική απόφαση στηρίχθηκε στον* ~ *όρο περί αποζημίωσης τού πλοιοκτήτη για τις συνέπειες συμμόρφωσης προς τις εντολές των ναυλωτών*» (εφημ.)· ΦΡ. ***σιωπηρή πλειοψηφία*** βλ. λ. *πλειοψηφία*. — **σιωπηρ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **σιωπηρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός, μοχθηρός*].

σιωπητήριο (το) [1833] {σιωπητηρί-ου | -ων} **1.** ΣΤΡΑΤ. το νυκτερινό σάλπισμα που δηλώνει τη λήξη κάθε συνομιλίας και επιβάλλει στους στρατιώτες την κατάκλιση και τη σιωπή: *σαλπίζω* ~ ΑΝΤ. εγερτήριο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε παράγγελμα για σιωπή: *στην κατασκήνωση το* ~ *χτυπάει στις έντεκα το βράδυ*.
[ΕΤΥΜ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*].

σιωπώ ρ. αμετβ. {σιωπάς... | σιώπησα} (λόγ.) **1.** τηρώ σιγή, μένω σιωπηλός ή παύω να ομιλώ: *όσον αφορά σε αυτό το θέμα, ο κ. πρόεδρος καλά θα έκανε να σιωπά* || *ο κατηγορούμενος σιωπά πεισματικά* || *σιωπούσαν από φόβο* ΣΥΝ. σωπαίνω **2.** (μτφ.) δεν ηχώ ή παύω να ηχώ: *η καμπάνα σιώπησε* ΣΥΝ. (λόγ.) σιγώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιωπώ (-άω)*, εκφραστ. τ., που ανήκει στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τις λ. *σιγή, σιγώ (-άω)* (βλ.λ.) και οφείλεται σε ονοματοποιία. Οι λ. *σιωπώ, σιωπή*, παρότι είναι αρχ., θεωρούνται υστερογενείς σε σχέση με τα συνώνυμα *σιγώ, σιγή* και αποτελούν εκφραστ. παραλλαγές τους. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το λατ. sopire «κοιμίζω, ναρκώνω» ως αφετηρία τού εκφραστ. επιθήματος *-ωπώ*].

σιωπώ: συνώνυμα. Το αρχ. **σιωπώ** και ο μεταπλασμένος μεσν. τύ-

πος τού **σωπαίνω** χρησιμοποιούνται και τα δύο (σε επισημότερο ύφος το *σιωπώ*. σε καθημερινό το *σωπαίνω*), για να δηλώσουν την πρόθεση τού ομιλητή να μη μιλήσει για κάτι, το «να μη θέλει να αναφερθεί σε κάτι». Το **αποσιωπώ** είναι εμφατικός τ. τού *σιωπώ* / *σωπαίνω* και δηλώνει ότι «κάποιος αποφεύγει τελείως και με κάθε τρόπο, ούτε καν με υπαινιγμούς ή υπονοούμενα, να μιλήσει για κάτι». **Αποσιωπώ** σημαίνει «σιωπώ πλήρως. απολύτως». Το **παρασιωπώ** δηλώνει, αντιθέτως. «την πρόθεση να κρύψω κάτι μη μιλώντας καθόλου γι' αυτό»: *Παρεσιώπησε* (= απέκρυψε) *ουσιώδη στοιχεία τής ανακρίσεως, για να παραπλανήσει το δικαστήριο* – *Αποσιωπώ* (= δεν αναφέρομαι καθόλου, παραλείπω να αναφέρω) *το γεγονός ότι έχει επανειλημμένως επιτεθεί εναντίον μου σε διάφορες ευκαιρίες*.
Τέλος, ας σημειωθεί ότι το απλό ρ. είναι *σιωπώ, -άς. -ά*... Φράσεις *«γιατί σιωπείς;»* (με -ει- αντί -α-) είναι λανθασμένες.

σκάβω κ. (λόγ.) **σκάπτω** [αρχ.] ρ. μετβ. {έσκαψ-α, σκάφ-τηκα (λόγ. -θηκα). σκαμμένος} **1.** χτυπώ το έδαφος και αναστρέφω το χώμα με ειδικό εργαλείο (σκαπάνη. κασμά κ.λπ.), για να καλλιεργήσω τη γη ή για να διανοίξω όρυγμα (λ.χ. αυλάκι, τάφρο κ.ά.): *παλαιότερα έσκαβαν τάφρους γύρω από τα κάστρα* || *~ τον κήπο / το χώμα / αυλάκι* || *~ τα θεμέλια* (με εκσκαφέα)· ΦΡ. (α) ***σκάβω τον λάκκο (κάποιου)*** βλ. λ. *λάκκος* (β) (παροιμ.) ***όποιος σκάβει τον λάκκο τού αλλουνού πέφτει ο ίδιος μέσα*** βλ. λ. *λάκκος* **2.** σκαλίζω. δημιουργώ κοίλωμα σε μία επιφάνεια, σε ένα σώμα: *η θάλασσα έσκαβε τους βράχους* ΣΥΝ. γλύφω **3.** (μτφ. για το δέρμα) προκαλώ χαρακιές ή ρυτίδες, βαθουλώνω: *πρόσωπο σκαμμένο από τον ήλιο / τα βάσανα / τον πόνο* ΣΥΝ. τσακίζω (βλ. κ. λ. *εσκαμμένος*).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έσκαψα* τού αρχ. *σκάπτω*. κατά το σχήμα *έτριψα – τρίβω. έθλιψα – θλίβω*. Το αρχ. *σκάπτω* εμφανίζει δύο θέματα (*σκαπ-* και *σκαφ-*), αλλά δεν είναι σαφές ποιο από τα δύο είναι το αρχικό. Αν αρχικό θεωρηθεί το θ. *σκαπ-* (οπότε το θ. *σκαφ-* κατά το σχήμα *θάπτω - τάφος – ταφῆναι*), τότε η λ. συνδ. πιθ. με το λατ. scapulae «ωμοπλάτες», ίσως λόγω τού σχήματος που είχαν τα πρώτα σκαπτικά εργαλεία. Περισσότερα στοιχεία συγκεντρώνει η υπόθεση ότι το θ. *σκαφ-* είναι αρχικό (οπότε το θ. *σκαπ-* οφείλεται σε αναλογία ή σε φωνητική εξέλιξη). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. εντάσσεται πιθ. στην ετυμολ. οικογένεια τού Ι.Ε. *(s)kep- «κόβω. τεμαχίζω» (με πολλές εναλλαγές: (s)keb(h)-, (s)kap- κ.ά.) και συνδ. με το λατ. scabere «ξύνω», αρχ. γερμ. scaba «ροκάνι, πλάνη». αρχ. σλαβ. skoblŭ «ξέστρο» κ.ά. Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανάγονται πιθ. και οι λ. *σκέπαρνον* και *κόπτω* (βλ.λ.). ανάλογα με το αν θα θεωρήσουμε το αρχικό σ- μεταβλητό ή όχι. Ομόρρ. *σκάφ-η, σκάφ-ος, σκάμ-μα, σκαπ-άνη, σκαπανεύς* κ.ά.].

σκάγι (το) {σκαγ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) μικρό μεταλλικό σφαιρίδιο που χρησιμοποιείται ως βλήμα σε φυσίγγιο κυνηγετικού όπλου: *βρέθηκαν δύο ερωδιοί λαβωμένοι από τα ~ λαθροκυνηγών*· ΦΡ. ***με παίρνουν τα σκάγια*** γίνομαι στόχος τής κριτικής ή αντικείμενο τής οργής (κάποιου), αν και δεν εμπλέκομαι άμεσα ως υπαίτιος: *είναι πολύ θυμωμένος. γι' αυτό φύγε. μη σε πάρουν κι εσένα τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. scagia (ιταλ. scaglia) < μεσν. λατ. scalia < γοτθ. skalja].

σκάζω κ. **σκάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσκασα, σκασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να σπάσει με θόρυβο: *πήρε μια καρφίτσα και έσκασε το μπαλόνι* || *πάτησε με δύναμη το πλαστικό κουτί και το έσκασε* **2.** (για φιλί, χαστούκι) δίνω με ηχηρό τρόπο: *του 'σκασε ένα χαστούκι* (τον χαστούκισε) || *μου 'σκασε ένα φιλί στο μάγουλο* (με φίλησε)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σκάω το μυστικό*** φανερώνω κάτι κρυφό. το αποκαλύπτω (β) ***σκάω (σε κάποιον) το παραμύθι*** διηγούμαι (σε κάποιον) ψεύτικη ιστορία, κατασκευασμένη εκδοχή γεγονότος κ.λπ. (για να αποκομίσω προσωπικό όφελος): *τους βρήκε αφελείς και τους έσκασε το παραμύθι: ότι τάχα ήταν από οικογένεια ευγενών κ.λπ.* **3.** σε ΦΡ. που δηλώνουν ότι κάτι εμφανίζεται αδιόρατα και συνήθ. απρόσμενα: *~ ένα χαμόγελο* || (κ. αμετβ.) *πες της ένα αστείο, να σκάσει λίγο το χειλάκι της* (να χαμογελάσει)· ΦΡ. (οικ.) ***σκάω μύτη*** βλ. λ. *μύτη* **4.** (μτφ.) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση. του προξενώ μεγάλη δυσφορία. υπερένταση, αγωνία. στενοχώρια κ.λπ.: *~ κάποιον με το πείσμα / την επιμονή / τις ερωτήσεις / τη φλυαρία μου* || *θα με σκάσει αυτό το παιδί με τις απαιτήσεις του* || (για έμφαση) *εσύ, παιδάκι μου, σκας γάιδαρο!* || *θα με σκάσει αυτό το αυτοκίνητο. πάλι έμεινε στη μέση τού δρόμου!* ΣΥΝ. τρελαίνω, συγχίζω. στενοχωρώ **5.** (οικ. για λεφτά) πληρώνω (για κάτι που πρέπει να γίνει. για υποχρέωση, ζημιά κ.λπ.): *έσκασα πέντε χιλιάρικα πρωί-πρωί για βενζίνη* || *ξέρεις πόσα έσκασα για φόρους φέτος;* ΦΡ. ***τα σκάω*** δίνω λεφτά (χωρίς να το θέλω): *μου ζητούσαν να τους τα σκάω κάθε μήνα για «προστασία»* ♦ (αμετβ.) **6.** ανοίγω στην επιφάνειά μου, ανοίγω σε ένα ή περισσότερα σημεία: *ο τοίχος έσκασε σε πολλές μεριές και πέφτουν σοβάδες* || *έσκασαν τα χείλη μου από το κρύο και τον αέρα* || *τα χέρια μου είναι σκασμένα* **7.** παθαίνω έκρηξη, τινάζομαι και σπάω σε κομμάτια: *μια βόμβα έσκασε σήμερα στο κέντρο τής πόλης* || *έσκασε δίπλα του μια οβίδα* || *σκάει ο λέβητας / το μπαλόνι / η φυσαλλίδα / το πυροτέχνημα* ΣΥΝ. εκρήγνυμαι· ΦΡ. (μτφ.) ***σκάει η βόμβα*** μαθαίνεται κάτι καταπληκτικό ή πρωτάκουστο. αποκαλύπτεται σκάνδαλο κ.λπ.: *λίγο πριν από τις εκλογές έσκασε η βόμβα: ο πρόεδρος τού κυβερνώντος κόμματος είχε σχέσεις με τη μαφία!* **8.** (α) σπάω με θόρυβο και σκορπίζεται το περιεχόμενό μου: *το καρπούζι έπεσε στον δρόμο κι έσκασε* || *αν ρίξεις κουκουνάρια στη φωτιά σκάζουν*· (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση υπερέντασης ή σύγχισης. πνίγομαι από δυσφορία, νιώθω μεγάλη στενοχώρια κ.λπ.: *πάω να σκάσω απ' το κακό μου!* || *μη σκας, και όλα θα διορθωθούν* || *έσκασε το παιδί από το κλάμα* ΣΥΝ. συγχίζομαι, στενοχωριέμαι. πλαντάζω· ΦΡ. ***σκάω (κάτω) σαν καρπούζι*** βλ. λ. *καρπούζι* (β) (μτφ.) αισθάνομαι κάτι σε πολύ μεγάλο βαθμό: *~ από τη ζήλια / τη δίψα / τη ζέστη / τις φωνές* || *~ από την περιέργεια να μάθω τι έγινε* || *~ από την επιθυμία να μου πεις τα νέα* (γ) (+σε) ξεσπώ (σε κάτι) με τρόπο έντονο. ηχηρό: *~ στα γέλια*· ΦΡ. ***να σκάσεις και να πλαντάξεις / να πρηστείς και να σκάσεις*** (ως κατάρα σε κάποιον)· (μτφ.) **9.** έχω (χαρακτηριστικό, ιδιότητα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, ξεχειλίζω: *~ απ' το πάχος* || (σκωπτ.) *~ από υγεία* **10.** (για φυτά και δέντρα) αρχίζω να ανθίζω, βρίσκομαι στην πρώτη ανθοφορία: *έσκασαν τα μπουμπούκια τής τριανταφυλλιάς* ΣΥΝ. ανοίγω, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω **11.** (στο φαγητό) αισθάνομαι ότι έχω ξεπεράσει το όριο κορεσμού. ότι δεν αντέχω άλλο: *δεν μπορώ να φάω άλλο. έχω σκάσει!* || *θα σκάσω απόψε από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. μπαφιάζω **12.** αρχίζω μόλις να φαίνομαι. να γίνομαι ορατός: *φύγαμε όταν έσκασε η αυγή* || *ο ήλιος έσκαγε μέσα απ' τα σύννεφα* || *σκάζουν τα δοντάκια τού μωρού* ΣΥΝ. αναφαίνομαι. φανερώνομαι **13.** (οικ.) παύω να μιλάω, σωπαίνω: *εγώ ~, δεν λέω κουβέντα*· κυρ. σε προστακτική: *Σκάσε! Μη μιλάς!* || *εσύ να σκάσεις· δεν σου πέφτει λόγος!* ΣΥΝ. πάψε!, σώπα!. βούλλωσ' το! **14.** (ειδικότ. η μτχ. ***σκασμένος***, *-η, -ο*) (ως χαρακτηρισμός) (α) για πρόσωπα κακότροπα, κακομαθημένα: *φύγε από 'δώ. βρε σκασμένο!* (β) για κάποιον πολύ οργισμένο ή στενοχωρημένο: *ήταν ~ που δεν μπόρεσε να τελειώσει τη δουλειά του εγκαίρως* • ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **το σκάω** φεύγω κρυφά από κάπου, δραπετεύω: *~ από το σπίτι / το σχολείο / τη χώρα / τη φυλακή* || *σε γυρεύει η αστυνομία, καλύτερα να το σκάσεις* || *οι ληστές το 'σκασαν μ' ένα κλεμμένο αυτοκίνητο* || *το 'σκασε μ' έναν παντρεμένο / με το ταμείο τού μαγαζιού* ΣΥΝ. την κοπανάω (β) (λαϊκ.) ***τη σκάω (σε κάποιον)*** εξαπατώ (κάποιον). κοροϊδεύω, ξεγελάω (κάποιον): *να ξέρεις ότι δεν μπορείς να μου τη σκάσεις εμένα* || *μου την έσκασαν όταν αγόρασα το πλυντήριο και μου πούλησαν σκάρτο πράμα* || *είχε υποσχεθεί ότι θα έλθει. αλλά μου την έσκασε*. — **σκάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σχάζω* «σχίζω. ανοίγω οπή» (βλ. λ. *σχάση*). με τροπή τού διαρκούς *-χ-* στο αντίστοιχο κλειστό *-κ-*. πβ. *σχάρα – σκάρα. σχίζω – σκίζω*].

σκαθάρι (το) {σκαθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κολεόπτερο κοπροφάγο έντομο **2.** ως χαρακτηρισμός για άτακτο ή ζωηρό παιδί • **3.** εδώδιμο εύγευστο ψάρι που μοιάζει με πέρκα και αφθονεί στις ελληνικές θάλασσες. — (υποκ.) **σκαθαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κανθάριον* (με προθεμ. σ-, πβ. *κόνις – σκόνη*), υποκ. τού αρχ. *κάνθαρος* (βλ.λ.). πβ. μεσν. *σκάνθαρος*].

σκαιός, -ά (καθημ. -ή). -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από τραχύτητα και σκληρότητα, που έχει προσβλητικό χαρακτήρα: *έτυχε ~ μεταχείρισης* || *αποπέμφθηκε κατά τον πιο ~ τρόπο* || *~ άνθρωπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. σκληρός. τραχύς. στυγνός. βάναυσος. αγενής ΑΝΤ. αβρός, μειλίχιος, προσηνής. ευπροσήγορος, ευγενής, γλυκός. μαλακός. ήπιος. — **σκαιώς** [αρχ.] επίρρ., **σκαιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αριστερός», λ. που συνδ. με το αντίστοιχο λατ. scaevus «αριστερός». το οποίο παρουσιάζει την ίδια «επί κακώ» σημασιολ. εξέλιξη: «αριστερός» › «δυσοίωνος. βάναυσος» (πβ. κ. *λαιός. ευώνυμος*). Σύμφωνα με ισχυρή εκδοχή. τόσο το αρχ. *σκαιός* όσο και το λατ. scaevus συνδέονται με λιθ. kairė̃ «αριστερό χέρι»].

σκάκι (το) {σκακιού | χωρ. πληθ.} επιτραπέζιο παιχνίδι για δύο άτομα, που παίζεται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένο πίνακα με πεσσούς (πιόνια) σχεδιασμένους σε διάφορους τύπους (λ.χ. βασιλιάς, βασίλισσα, αξιωματικός κ.λπ.)· στόχος τού παιχνιδιού είναι να φέρει κάθε παίκτης τον αντίπαλο βασιλιά σε τέτοια θέση. ώστε να μη μπορεί να αποφύγει την αιχμαλωσία: *παίζω / μαθαίνω ~* ΣΥΝ. (λόγ.-σπανιότ.) ζατρίκιο.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *σκάκος* < ιταλ. scacco < φρανκον. *skak < περσ. šāh «βασιλιάς» (πβ. κ. *σαχ*)].

σκακιέρα (η) {δύσχρ. σκακιερών} **1.** ο ειδικός τετράγωνος πίνακας. χωρισμένος σε εξήντα τέσσερα μικρά. λευκά και μαύρα τετραγωνάκια. πάνω στον οποίο παίζεται το σκάκι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) στίβος αγώνα, διαπάλης, ανταγωνισμού κ.λπ., που διεξάγεται με ορισμένους κανόνες: *πρέπει να ισχυροποιήσουμε τη θέση τής χώρας στη διεθνή ~* || *πολιτική ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scacchiera < scacco (βλ. λ. *σκάκι*)].

σκακιστής (ο) [1897]. **σκακίστρια** (η) [1894] {σκακιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το σκάκι. ο παίκτης ή ο αθλητής τού σκακιού. — **σκακιστικός,** -ή, -ό.

σκάλα (η) {σπάν. σκαλών} **1.** κινητή ή μόνιμη κατασκευή που αποτελείται από σειρά επάλληλων οριζόντιων βαθμίδων (σκαλοπάτια)· έχει συνήθ. κουπαστές στο πλάι και χρησιμεύει για μετακινήσεις από χαμηλότερο επίπεδο σε ψηλότερο και αντίστροφα: *ανέβηκε με κόπο την παλιά ~* || *κατέβηκε σαν σίφουνας τη ~* || *κατρακυλώ στη ~* || *ακουμπώ τη ~ στον τοίχο* || *μικρή / μεγάλη / κυλιόμενη / φορητή / περιστροφική / ελικοειδής / φιδωτή / ξύλινη / σιδερένια / μαρμάρινη / σχοινένια ~* || *~ υπηρεσίας* (σκάλα σε σπίτι, την οποία χρησιμοποιεί το υπηρετικό προσωπικό ή σε κατάστημα για τους υπαλλήλους) ΣΥΝ. (λόγ.) κλίμακα **2.** (ειδικότ.) καθεμία από τις βαθμίδες (σκαλοπάτια) τής παραπάνω κατασκευής: *οι ~ τής εκκλησίας ήταν γεμάτες κόσμο* ΣΥΝ. σκαλί, σκαλοπάτι **3.** (μτφ.) (α) καθετί που μοιάζει με σειρά από σκαλιά: *τα μακριά μαλλιά της έκαναν σκάλες* (β) η πορεία προς κάποιον στόχο: *«υποστηρίζει πως τη μουσική ~ που οδηγεί στη διεθνή καταξίωση ελάχιστοι Έλληνες καλλιτέχνες μπορούν να την ανέβουν»* (εφημ.) **4.** (μτφ.) κάθε κατάταξη ή τοποθέτηση σε βαθμίδες κατ' ανιούσα ή κατιούσα κλίμακα: *τα φώτα τού αυτοκινήτου έχουν τρεις ~* ΣΥΝ. διαβάθμιση, κλιμάκωση **5.** (μτφ.) μεταλλικός κρίκος που κρέμεται από τη σέλα αλόγου, πάνω στον οποίο πατά ο ιππέας. για να ανέβει στο άλογο. και στηρίζει κάθε πόδι του κατά τη διάρκεια τής ιππασίας ΣΥΝ.

αναβολέας, αναβατήρας **6.** (μτφ.) καθεμιά από τις θέσεις στις οποίες σταματά ο επικρουστήρας φορητού πυροβόλου όπλου **7.** ΜΟΥΣ. η κλίμακα (βλ.λ.): *χρωματική / διατονική / μείζων / ελάσσων* ~ • **8.** φυσικός ή τεχνητός παραθαλάσσιος χώρος, όπου αγκυροβολούν τα πλοία: *το καράβι πιάνει στη ~ τού νησιού* ΣΥΝ. λιμάνι, όρμος, αποβάθρα, επίνειο **9.** η προσέγγιση και η στάθμευση πλοίου σε λιμάνι που βρίσκεται μεταξύ τού λιμένα αναχωρήσεως και τού λιμένα τελικού προορισμού: *θα διασχίσουμε τον Περσικό Κόλπο και θα πιάσουμε ~ στις ακτές των εμιράτων.* - (υποκ.) **σκαλίτσα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. scala (κυρ. πληθ. scālae) < *skand-s-lā < ρ. scandere «ανεβαίνω»].

σκαλάθυρμα (το) {σκαλαθύρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) μικρή επιστημονική πραγματεία ή πρόχειρο λογοτεχνικό ή επιστημονικό έργο: *στιχουργικό / σκηνικό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρολεπτομέρεια», < *σκαλαθύρω* «σκάβω» < *σκάλλω* «σκαλίζω» (βλ. λ. *σκαλίζω*) + *ἀθύρω* «παίζω» (βλ. λ. *ἄθυρμα*)].

σκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος σκαλί (βλ.λ.). ΣΥΝ. σκαλοπατάκι **2.** ***σκαλάκια*** (τα) μικρή σειρά από σκαλοπάτια: *ανέβηκε τα ~ και χτύπησε την πόρτα τού σπιτιού.*

σκαληνός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία, που αποτελείται από ακανόνιστα ή άνισα μεταξύ τους τμήματα ΣΥΝ. ανισοσκελής **2.** (α) ΜΑΘ. ***σκαληνό τρίγωνο*** το τρίγωνο που έχει και τις τρεις πλευρές του άνισες μεταξύ τους (β) ΑΝΑΤ. ***σκαληνοί μύες*** τρεις μύες τής πλάγιας τραχηλικής χώρας (ο πρόσθιος, ο μέσος και ο οπίσθιος), που εκφύονται από τις εγκάρσιες αποφύσεις των αυχενικών σπονδύλων και λειτουργούν βοηθητικά ως εισπνευστικοί μύες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άνισος», < *σκάλλω* «σκαλίζω» (βλ. λ. *σκαλίζω*) + παραγ. επίθημα *-ηνός*].

σκαλί (το) {σκαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε δυο-δυο τα ~* || *ανέβηκε τρέχοντας τα ~ και έφθασε στην είσοδο* ΣΥΝ. σκαλοπάτι, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμός **2.** (μτφ.) κάθε στάδιο στην εξελικτική πορεία προσώπων, καταστάσεων κ.λπ.: *προσπαθούσε με κάθε τρόπο ν' ανέβει τα ~ τής εξουσίας·* ΦΡ. ***σκαλί-σκαλί*** κατά στάδια, βαθμιαία, κλιμακωτά: *ανέβηκε ~ την ιεραρχία.* — (υποκ.) **σκαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού μτγν. *σκάλα* (βλ.λ.)].

σκαλιέρα (η) {δύσχρ. σκαλιερών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η σχοινένια σκάλα που χρησιμοποιούν στα πλοία, καθώς και καθένα από τα μικρά σχοινιά που δένονται οριζόντια στα ξάρτια σχηματίζοντας σχοινένια σκαλοπατάκια: *«Πάνω στις ~ σε σειρά δώδεκα σειρήνες κρεμασμένες»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < *σκάλα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

σκαλίζω ρ. μετβ. {σκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** χτυπώ και αναστρέφω ελαφρά και επιφανειακά το έδαφος, ιδ. γύρω από ρίζες φυτών, με ειδικό όργανο ή εργαλείο: *πρέπει να σκαλίσετε τα φυτά, για να αεριστεί το χώμα και να αναπνεύσουν οι ρίζες* || *~ το χώμα / τον κήπο* || (μτφ.) *~ τη μύτη μου* (ψηλαφώ ή ξύνω το εσωτερικό της με το δάχτυλο) **2.** (για ζώα) σκάβω ελαφρά το χώμα: *η γάτα σκάλιζε το χώμα* || (παροιμ.) *«σκαλίζοντας η κότα βγάζει τα μάτια της»* (για όσους ανακινούν διάφορα ζητήματα, τα οποία αποβαίνουν τελικά επιζήμια για τους ίδιους) **3.** (κατ' επέκτ.) ανακινώ (τα αναμμένα κάρβουνα, τα ξύλα κ.λπ., για να δυναμώσει η πυρά): *πήγε στο τζάκι και σκάλιζε σκεφτικός τη φωτιά* || *μη σκαλίζεις τη στάχτη, γιατί μπορεί να πεταχτεί καμιά σπίθα* **4.** ανοίγω κοιλώματα, σχηματίζω παραστάσεις στην επιφάνεια μετάλλου, μαρμάρου ή ξύλου, χαράζοντάς την με ειδικό εργαλείο: *σκάλισε τ' όνομά του σ' ένα δέντρο* || *οι διασημότεροι γλύπτες τής εποχής σκάλισαν τη μορφή του στο μάρμαρο* || *έπιπλο σκαλισμένο στο χέρι* ΣΥΝ. λαξεύω, σμιλεύω, γλύφω **5.** ανακατεύω πράγματα τοποθετημένα σε σειρά ή ψαχουλεύω: *μη σκαλίζεις τα χαρτιά / τη βιβλιοθήκη μου* || *μια ώρα σκάλιζα την τσάντα μου, αλλά τα κλειδιά δεν τα βρήκα* || (μτφ.) *~ τη μνήμη μου* (προσπαθώ να θυμηθώ κάτι) **6.** (μτφ.) περιεργάζομαι το εσωτερικό αντικειμένου, συσκευής κ.λπ., το πειράζω ή/και το χαλάω μαστορεύοντας: *μη σκαλίζεις το ρολόι μου!* || *το βίντεο χάλασε, γιατί το σκάλισες* **7.** (μτφ.) ερευνώ κάτι λεπτομερώς, το αναζητώ επίμονα ή επιδιώκω να το εξιχνιάσω, να το φέρω στο φως: *είναι ανώφελο να σκαλίζουμε το παρελθόν* || *συνεχίζει να σκαλίζει την υπόθεση, επειδή θέλει να μάθει την αλήθεια* || *~ παλιές έριδες* ΣΥΝ. ανασκαλεύω, ξεσκαλίζω· ΦΡ. ***τα σκαλίζω*** ερευνώ για κάτι (σε υπόθεση που θεωρείται ότι έχει λήξει): *Τι θες και τα σκαλίζεις; Θες να βρεις τον μπελά σου;* || *Άσ' τα, μην τα σκαλίζεις! Πρόκειται για βρόμικη ιστορία.* — **σκάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» < *σκάλ-jω < θ. *σκαλ-* < *sk̥l-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κόβω», πβ. λιθ. skiliù «σχίζω – σκαλίζω τη φωτιά», γοτθ. skilja «χασάπης», αρχ. γερμ. scala «φλοιός, φλούδα» (> γερμ. Schale) κ.ά. Στην ίδια Ι.Ε. ρίζα (χωρίς το αρχικό *s-) ανάγονται και οι τ. *κολάπτω, κόλος, κλῶ (-άω)* κ.ά.].

σκαλιστήρι (το) {σκαλιστηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο με το οποίο σκαλίζει κανείς, η μικρή σκαπάνη που χρησιμοποιείται για ελαφρό σκάψιμο τού χώματος στις κηπουρικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαλιστήριον* < *σκαλίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *ήσυχασ-τήριον, βασανισ-τήριον*].

σκαλιστής (ο) **1.** ο εργάτης που σκαλίζει, που ασχολείται με το ελαφρό σκάψιμο τού χώματος γύρω από τις ρίζες των φυτών **2.** (κατ' επέκτ.) ο καλλιτέχνης που χαράζει ή σμιλεύει παραστάσεις πάνω σε ξύλο, μάρμαρο κ.λπ. ΣΥΝ. χαράκτης, γλύπτης.

σκαλιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σκαλιστή και το σκάλισμα ή που χρησιμεύει στην εργασία αυτή: *~ εργαλείο / μηχανή / βοήθημα* **2.** (ειδικότ.) (α) ΖΩΟΛ. ***σκαλιστικό πτηνό*** το ορνιθόμορφο (βλ.λ.) πτηνό (β) ΓΕΩΠ. ***σκαλιστική καλλιέργεια*** κάθε καλλιέργεια φυτών που χρειάζεται να σκαλίζονται συχνά, όπως είναι λ.χ. η πατάτα, το καρότο, τα τεύτλα κ.ά. **3.** (ειδικότ.) ***σκαλιστικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή τού σκαλιστή για την εργασία του, τα έξοδα για το σκάλισμα.

σκαλιστός, -ή, -ό **1.** (για επιφάνειες) (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή λαξευθεί, που φέρει σκαλισμένες παραστάσεις καλλιτεχνικού χαρακτήρα: *~ έπιπλο / κόσμημα / τέμπλο* ΣΥΝ. σκαλισμένος, χαρακτός, γλυπτός, λαξευτός, σμιλευτός, τορνευτός ΑΝΤ. ασκάλιστος, αλάξευτος, ασμίλευτος (β) ***σκαλιστό*** (το) μικρή έκτυπη ζωγραφιά **2.** (σπάν. για έδαφος) αυτός που έχει σκαλιστεί, που έχει σκαφτεί επιφανειακά ΣΥΝ. (συχνότ.) σκαλισμένος.

σκαλίτσα (η) ▸ σκάλα

σκαλμίσκος (ο) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. μικρό και παχύ τεμάχιο ξύλου σε σχήμα ατράκτου, που φέρει ειδική γλυφή στην περιφέρειά του και χρησιμεύει για το δέσιμο ή/και τη σύσφιξη τού σχοινιού των σημαιών.
[ΕΤΥΜ. < *σκαλμός* (βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-ίσκος* (πβ. κ. *αστερίσκος*)].

σκαλμοδόκη (η) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. ειδική σανίδα τής κουπαστής που φέρει οπές, μέσα στις οποίες σφηνώνονται οι σκαλμοί των λέμβων.
[ΕΤΥΜ. < *σκαλμός* + *-δόκη* < *δέχομαι*].

σκαλμός κ. **σκαρμός** (ο) ΝΑΥΤ. κυλινδρικός πάσσαλος από ξύλο ή μέταλλο, προσαρμοσμένος κατακόρυφα στην κουπαστή λέμβου, στο ελεύθερο άνω άκρο τού οποίου προσδένεται το κουπί με θηλιά: *δίκρανος / δικρανωτός ~* (που το πάνω άκρο του καταλήγει σε διχάλα, στην οποία στηρίζεται και περιστρέφεται το κουπί τής λέμβου).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., < θ. *σκαλ-* τού ρ. *σκάλλω* (βλ. λ. *σκαλίζω*) + παραγ. επίθημα *-μός*. Η λ. συνδ. με άλλους Ι.Ε. τ., που δηλώνουν εργαλεία (πβ. αρχ. σκανδ. skalm «αιχμή πιρουνιού», ολλ. schalm «λεπτή σανίδα»), όπως και με τ. χωρίς αρχικό s- (πβ. λιθ. kélmas «κορμός δέντρου», αγγλ. helm «λαβή πηδαλίου»)].

σκαλοπάτι (το) {σκαλοπατ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε αργά τα ~ τού υπουργείου* || *ανέβηκε σαν σίφουνας τα ~ και χτύπησε την πόρτα* ΣΥΝ. σκαλί, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμίδα, αναβαθμός **2.** (μτφ.) στάδιο σε εξελικτική πορεία προσώπου, καταστάσεως, φαινομένου κ.λπ.: *έκανε το παν για ν' ανέβει τα ~ τής ιεραρχίας* || *η ιταλίδα σταρ ανήλθε στο ψηλότερο ~ τής διασημότητας* || *άλλαξε ιδέες, μόλις ανέβηκε μερικά ~ στην κοινωνία.* — (υποκ.) **σκαλοπατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκάλα* + *-πάτι* < *πατώ*].

σκαλοπίνι (το) {σκαλοπιν-ιού | -ιών} το εσκαλόπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scaloppina < γαλλ. escalope, στην αρχική σημ. «τρόπος παρασκευής βοείου κρέατος». αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. γαλλ. eschalope «καρυδότσουφλο» < escale «κέλυφος» (> γαλλ. écale) με την επίδρ. τού ρ. envelopper «τυλίγω»].

σκαλοπόδαρο (το) (λαϊκ.) το καθένα από τα δύο μεγάλα δοκάρια, στα οποία στηρίζονται τα σκαλοπάτια φορητής σκάλας.

σκαλτσούνι (το) {σκαλτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νηστήσιμο γλύκυσμα, που παρασκευάζεται με ζύμη παραγεμισμένη με καρύδι, μέλι, καννέλα και άλλα υλικά • **2.** (λαϊκ.-σπάν.) χοντρή, αντρική μάλλινη κάλτσα, που φοριέται μέσα στο σπίτι για παντόφλα. — (υποκ.) **σκαλτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σ-* προθεμ. + *καλτσούνι* (< ιταλ. calzone), πβ. κ. *κόνις – σκόνη*].

σκαλώνω ρ. αμετβ. {σκάλω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** πιάνομαι σε αιχμηρό αντικείμενο ή εγκλωβίζομαι σε στενό χώρο έτσι, ώστε να περιορίζεται η ελευθερία των κινήσεών μου: *το φόρεμά της σκάλωσε σ' ένα καρφί* ΣΥΝ. αγκιστρώνομαι, σφηνώνομαι **2.** (μτφ.) σταματώ την πορεία, την εξέλιξή μου κ.λπ., διότι προσκρούω σε εμπόδιο ή ανακόπτομαι από κάτι: *κάπου σκάλωσε η δουλειά* || *η υπόθεση σκάλωσε στις γραφειοκρατικές διαδικασίες* || *έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο πληροφοριών και έναν μηχανισμό ακριβείας που δεν σκαλώνει πουθενά* ΣΥΝ. σκοντάφτω, προσκόπτω. — **σκάλωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σκάλα* (βλ.λ.)].

σκαλωσιά (η) (λαϊκ.) πρόχειρο κατασκεύασμα από σανίδες στηριγμένες σε δοκάρια, το οποίο στήνεται γύρω από κτήριο που ανεγείρεται ή επισκευάζεται, για να κινούνται και να εργάζονται πάνω σε αυτό οι χτίστες και οι τεχνίτες: *οι κακοφτειαγμένες ~ προξενούν συχνά εργατικά ατυχήματα* || *θα στήσουν σκαλωσιές, για να επισκευάσουν το καμπαναριό τής εκκλησίας* ΣΥΝ. (λόγ.) ικρίωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *σκαλωσ-* τού ρ. *σκαλώνω* (αόρ. *σκάλωσα*) + *-ιά* (πβ. *περπατησ-ιά*)].

σκαλωτός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει σκαλοπάτια ή σχηματίζει σκάλες, κλίμακες: *~ οδός / μονοπάτι* || (μτφ.) *~ μαλλιά* ΣΥΝ. βαθμιδωτός, κλιμακωτός ΑΝΤ. ακλιμάκωτος, αβαθμίδωτος.

σκάμμα (το) {σκάμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε σκαμμένο μέρος, κοιλότητα που έχει σχηματιστεί στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ. λάκκος, τάφρος **2.** (ειδικότ.) χώρος σκαμμένος και στρωμένος με άμμο, στον οποίο τελούνται διάφορα αγωνίσματα, όπως λ.χ. το άλμα εις μήκος, η πάλη κ.ά.: *ο αθλητής πήδηξε στο ~* **3.** (κατ' επέκτ.) ο αντίστοιχος χώρος γυμναστηρίου, σχολείου κ.λπ., στον οποίο γίνεται η προπόνηση για τα παραπάνω αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκάπ-μα (με αφομοίωση) < *σκάπτω* (βλ. λ. *σκάβω*)].

σκαμνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος σκαμνί (βλ.λ.) **2.** ***σκαμνάκια*** (τα) παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο δύο παιδιά συμπλέκουν τα χέρια τους με τρόπο ώστε να σχηματίζουν είδος καθίσματος, όπου κάθεται ή πατάει ένα τρίτο **3.** (στο ποδόσφαιρο) αντιαθλητική

κίνηση κατά τη διεκδίκηση τής μπάλας στον αέρα από δύο αντιπάλους, κατά την οποία ο ένας παίκτης σκύβει κάνοντας τον αντίπαλό του που έχει κάνει άλμα να πέσει κάτω: *κάνω ~ σε κάποιον.*

σκαμνί (το) {σκαμν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** απλό, ξύλινο κάθισμα χωρίς στήριγμα για την πλάτη: *πήρε ένα ~ και κάθισε δίπλα μου* || *πάτησε σ' ένα ~, για να βλέπει καλύτερα την παρέλαση* **2.** (ειδικότ.) το εδώλιο τού κατηγορουμένου στο δικαστήριο· κυρ. στη ΦΡ. ***καθίζω / στέλνω (κάποιον) στο σκαμνί*** οδηγώ (κάποιον) στο δικαστήριο, σε δίκη ως κατηγορούμενο: *αυτή τη φορά θα τον καθίσει στο σκαμνί με τα στοιχεία που έχει εναντίον του.* — (υποκ.) **σκαμνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαμνίον*, υποκ. τού μτγν. *σκάμνον* < λατ. scamnum «βάθρο, σκαμνί»].

σκαμπαβία (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. ελαφριά άκατος ή λέμβος, που χρησιμοποιείται σε πολεμικά κυρ. πλοία ή σε λιμάνια για βοηθητικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scappavia, αρχική σημ. «υπεκφυγή, μυστική έξοδος», < scappare «φεύγω, διαφεύγω» (< μτγν. λατ. *excappare, πβ. γαλλ. échapper) + via «δρόμος»].

σκαμπάζω ρ. μετβ. {σκάμπασα} (εκφραστ.) μπαίνω στο νόημα πράγματος, το αντιλαμβάνομαι με τον νου: *κάτι σκάμπαζε από νομικά, αλλά όχι και πολλά πράγματα* || *εδώ χρειάζεται άνθρωπος που να σκαμπάζει από διαχείριση* || *δεν ήθελε να παραδεχτεί ότι δεν σκαμπάζει από τέτοια* ΣΥΝ. κατανοώ, καταλαβαίνω, χαμπαριάζω· ΦΡ. ***δεν σκαμπάζω γρυ / ντιπ*** δεν ξέρω ή δεν καταλαβαίνω τίποτε, δεν έχω καμία γνώση (σε ένα θέμα ή αντικείμενο): *δεν σκαμπάζει ντιπ από γεωγραφία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαμβάζω* «είμαι διεστραμμένος – βλέπω» < μτγν. *σκαμβός* «κυρτός, στραβός», με επίθημα *-μβος*, πβ. *κλα-μβός, θραμβός, κρά-μβος*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου· αν το αρχικό *σ-* θεωρηθεί θεματικό, τότε η λ. συνδ. πιθ. με το ρ. *σκάζω* «χωλαίνω», ενώ αν θεωρηθεί προθεμ., φαίνεται πιθανότερη η συσχέτιση με το ρ. *κάμπτω*].

σκαμπανεβάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ΝΑΥΤ. (για πλοία) ταρακουνιέμαι λ.χ. προς τη μία και προς την άλλη πλευρά λόγω των κυμάτων, ταλαντεύομαι: *μόλις μπήκε στο λιμάνι, το καράβι σταμάτησε να σκαμπανεβάζει* ΣΥΝ. κλυδωνίζομαι, ανεβοκατεβαίνω, (λόγ.) προνευστάζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να ταρακουνιέται, να ανεβοκατεβαίνει: *τα κύματα μας σκαμπανέβαζαν όλη την ώρα* ΣΥΝ. κλυδωνίζω.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τού *σκαμπαβία* (βλ.λ.) και τού ρ. *ανεβάζω*].

σκαμπανέβασμα (το) {σκαμπανεβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για πλοίο) το ταρακούνημα και το ανεβοκατέβασμα (στην τρικυμία): *το ~ τής βάρκας λόγω τής θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. κλυδωνισμός, (λόγ.) προνευστασμός ΑΝΤ. (λόγ.) διατειχισμός, (λαϊκ.) μπόντζι **2.** (μτφ.) η αυξομείωση, οι μεταπτώσεις: *τα ~ των τιμών* || *η απόδοσή του έχει σκαμπανεβάσματα* ΣΥΝ. διακύμανση ΑΝΤ. σταθερότητα.

σκαμπίλι (το) {σκαμπιλ-ιού | -ιών} (καθημ.) ηχηρό και δυνατό χτύπημα στο μάγουλο, που δίνεται με την παλάμη του χεριού: *έτσι μου 'ρθε να του δώσω δύο ~ μπροστά σε όλο τον κόσμο* || *του άξιζε ένα ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ράπισμα, κόλαφος, (καθημ.) σκαμπίλισμα, χαστούκι, (λαϊκ.) μπάτσος. — (υποκ.) **σκαμπιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Η λ. αποσπάστηκε από το γαλλ. hrusquemhille «χαστούκι – είδος χαρτοπαιγνίου», από παρωνύμιο τού κωμικού Deslauriers (17ος αι.)].

σκαμπιλίζω ρ. μετβ. {σκαμπίλισα} (λαϊκ.) δίνω σκαμπίλι (βλ.λ.), χτυπώ (κάποιον) με την παλάμη στο πρόσωπο: *φύγε από εδώ μη σε σκαμπιλίσω!* ΣΥΝ. ραπίζω, χαστουκίζω, (λαϊκ.) μπατσίζω. — **σκαμπίλισμα** (το).

σκαμπό (το) {άκλ.} χαμηλό, ξύλινο ή μεταλλικό κάθισμα χωρίς πλάτη ΣΥΝ. σκαμνί, σκαμνάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. escabeau < λατ. scabellum, παράλλ. τ. τού scamellum, υποκ. τού scamnum «βάθρο, σκαμνί» (βλ. κ. *σκαμνί*)].

σκαμπρόζικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει χαριτωμένο ερωτικό και σκανδαλιστικό περιεχόμενο: *~ αστείο / ανέκδοτο / ιστορία / λεπτομέρεια* ΣΥΝ. πικάντικος, πιπεράτος.

σκαμπρόζος, -α, -ο (καθημ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί ερωτική επιθυμία: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. αισθησιακός, προκλητικός, σκανταλιάρης ΑΝΤ. (μτφ.) κρύος, ψυχρός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scabroso «τραχύς, ανώμαλος» < scabro (ίδια σημ.) < λατ. scaber «τραχύς, ρυπαρός»].

σκανάρω ρ. μετβ. {σκάναρ-α κ. -ισα, -ισμένος} σαρώνω, μεταφέρω κείμενο ή εικόνα στον υπολογιστή με σαρωτή (σκάνερ). — **σκανάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σκάνερ*].

σκανδάλη (η) {δύσχρ. σκανδαλών} ΤΕΧΝΟΛ. ο μικρός, σιδερένιος μοχλός στην εξωτερική επιφάνεια πυροβόλου όπλου, που αποτελεί το κύριο εξάρτημα τού πυροδοτικού μηχανισμού του και ο οποίος, καθώς πιέζεται με το δάχτυλο, επιτρέπει την προώθηση τού επικρουστήρα, που με τη σειρά του προκαλεί έτσι την εκπυρσοκρότηση: *βρίσκομαι με το δάχτυλο στη ~* (είμαι έτοιμος να πυροβολήσω) || *πατώ / πιέζω / τραβώ τη ~* (πυροβολώ).
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού ουσ. *σκάνδαλον* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σκανδαλιά (η) → σκανταλιά

σκανδαλιάρης, -α, -ικο → σκανταλιάρης

σκανδαλίζω κ. (λαϊκ.) **σκανταλίζω** ρ. μετβ. {σκανδάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ ηθικά (κάποιον), συμπεριφέρομαι με τρόπο που θίγει το κοινό αίσθημα: *μια γυμνή φωτογραφία μάς σκανδαλίζει λιγότερο σήμερα από όσο στο παρελθόν* || *τα έργα αυτά σκανδάλισαν το κοινό* || *~ κάποιον με τη συμπεριφορά / τις δηλώσεις / την εμφάνισή μου* ΣΥΝ. σοκάρω **2.** βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, προκαλώ (κάποιον) να κάνει ή να σκεφτεί κάτι πονηρό: *το ντύσιμό της είναι προκλητικό και σκανδαλίζει τους άντρες* **3.** γίνομαι αιτία σκανδάλου, δημιουργώ τις προϋποθέσεις ή δίνω την αφορμή για σκάνδαλο: *μια σχέση που σκανδάλισε την αθηναϊκή κοινωνία.* — **σκανδαλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκάνδαλον* (βλ.λ.). Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «παρεμβάλλω πρόσκομμα, παγίδα» (πβ. Ματθ. 5, 29: *εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ*)].

σκανδαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σκανδαλίζει: *~ θέαμα / φωτογραφία / ανάγνωσμα / λεπτομέρεια / εμφάνιση / πρόταση / εικόνα / στάση* ΣΥΝ. προκλητικός, ερεθιστικός ΑΝΤ. σεμνός.

σκάνδαλο κ. (λαϊκ.) **σκάνταλο** (το) {σκανδάλ-ου | -ων} **1.** κάθε πράξη, γεγονός, κατάσταση κ.λπ. που αντιβαίνει στις καθιερωμένες αντιλήψεις περί ηθικής, θίγει το κοινό αίσθημα ή τις ηθικές αρχές (κάποιου) προκαλώντας δυσφορία και αγανάκτηση: *προκαλεί / είναι ~ να κυκλοφορεί ακόμη ελεύθερος!* || *ξεσπά / αποσοβείται το ~* || *αποκαλύπτω / συγκαλύπτω το ~* || *κοινωνικό / πολιτικό / ερωτικό / πολύκροτο ~* || *~ διαφθοράς / δωροδοκίας / κατασκοπίας*· ΦΡ. ***ροζ σκάνδαλο*** σκάνδαλο σχετικό με σεξουαλικές δραστηριότητες: *νέο ~ συντάραξε τον βρετανικό πολιτικό κόσμο* **2.** (συνεκδ.) η κατακραυγή, η δυσφορία και η αγανάκτηση που προκαλείται από πράξη ή συμπεριφορά, η οποία προκαλεί την ηθική: *συνέχισε να προκαλεί με τις τολμηρές εμφανίσεις του, χωρίς να λογαριάζει το ~* || *έφυγε στο εξωτερικό, μέχρι να κοπάσει το ~*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πέτρα (τού) σκανδάλου*** βλ. λ. *πέτρα* (β) ΝΟΜ. ***πρόκληση σκανδάλου (με ακόλαστες πράξεις)*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημοσίως επιχειρεί ακόλαστη πράξη και προκαλεί με αυτήν σκάνδαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκάνδαλον*, τεχν. όρ., αρχική σημ. «ξύλινο εξάρτημα (παγίδας)», που συνδ. με λατ. scandere «ανεβαίνω, περπατώ», μέσ. ιρλ. scendit «ορμούν», πιθ. κ. σανσκρ. skándati «πηδώ, χοροπηδώ». Η σημερινή σημ. «αφορμή φιλονικίας, έριδας» έχει την αφετηρία της στη χρήση τής λ. στην Κ.Δ., όπου είναι επίσης συχνή η συνεκδοχική σημ. «παγίδα, πρόσκομμα» (πβ. *Α΄ Ἰωάνν.* 2.10: *ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν*)].

σκανδαλοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} το κυνήγι των σκανδάλων, η επίμονη αναζήτηση και αποκάλυψη σκανδάλων και η συνεχής προβολή τους από τον Τύπο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας: *η εφημερίδα μας δεν πρόκειται να προσχωρήσει στη δημοσιογραφία τής ~* || *το κανάλι του επιδίδεται τον τελευταίο καιρό σε μια ασύδοτη ~.* — **σκανδαλοθήρας** (ο/η) [1887], **σκανδαλοθηρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *σκάνδαλο* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι»].

σκανδαλοθηρώ ρ. αμετβ. {σκανδαλοθηρείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κυνηγώ σκάνδαλα, επιδιώκω μετά μανίας την αποκάλυψη σκανδάλων: *ένα έντυπο που σκανδαλοθηρεί συστηματικά.*
[ΕΤΥΜ. < *σκάνδαλο* + *-θηρώ* < *θήρα* «κυνήγι»].

σκανδαλολογία (η) {σκανδαλολογιών} η συνεχής συζήτηση περί σκανδάλων, επίμονη ανασχόληση με τα διάφορα σκάνδαλα, ιδίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *αν θέλουμε να πραγματοποιηθούν τα μεγάλα έργα, θα πρέπει να πάψουμε να συντηρούμε τη ~ γύρω από αυτά.* — **σκανδαλολογικός, -ή, -ό.**

σκανδαλολογώ ρ. αμετβ. {σκανδαλολογείς... | σκανδαλολόγησα} ασχολούμαι συνεχώς με σκάνδαλα, κάνω δημόσια συζήτηση περί σκανδάλων: *οι προλαλήσαντες, αντί να επιχειρηματολογήσουν, προτίμησαν να σκανδαλολογήσουν.*

σκανδαλοπλόκος, -ος, -ο (λόγ. για πρόσ.) αυτός που επινοεί, που μηχανεύεται σκάνδαλα: *~ δημοσιογράφος* ΣΥΝ. σκανδαλοποιός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκάνδαλον* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

σκανδαλοποιός, -ός, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που δημιουργεί ή προκαλεί σκάνδαλα ΣΥΝ. σκανδαλοπλόκος, (λαϊκ.) σκανταλιάρης.

σκανδαλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκανδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκανδάλου (βλ.λ.), που προκαλεί το δημόσιο αίσθημα, τη γενική αποδοκιμασία και αγανάκτηση: *~ συμπεριφορά / μεροληψία / εύνοια / σύμβαση / εξαίρεση / προνόμιο / παροχή / απόφαση* ΑΝΤ. άψογος, άμεμπτος. — **σκανδαλωδώς** επίρρ. [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Σκανδιναβία (η) [1854] περιοχή τής Β. Ευρώπης που βρέχεται από τον Αρκτικό Ωκεανό, τη Νορβηγική, τη Βόρεια και τη Βαλτική Θάλασσα και τον Κόλπο τής Φινλανδίας· περιλαμβάνει τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία. Επίσης **Σκανδιναβική (Χερσόνησος)**. — **Σκανδιναβός** (ο), **Σκανδιναβή** (η), **σκανδιναβικός, -ή, -ό** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Scandinavia < μεσν. λατ. Scandia (πβ. σουηδ. Skåne, Ν. περιοχή τής Σουηδίας, αγν. ετύμου) + -navia, από αρχ. γερμ. λ. με τη σημ. «νησί»].

σκανδιναβικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σκανδιναβία και τους Σκανδιναβούς: *~ λογοτεχνία / προϊόντα / ήθη / έθιμα* **2.** ***Σκανδιναβική Χερσόνησος*** η Σκανδιναβία (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ***σκανδιναβικές γλώσσες*** οι γλώσσες Δανική, Σουηδική, Νορβηγική, Ισλανδική και εκείνη των Νήσων Φερόες.

σκάνδιο (το) {σκανδίου} ΧΗΜ. μαλακό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Sc) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. scandium < μεσν. λατ. Scandia, επειδή ανακαλύφθηκε στη Σκανδιναβία].

σκάνερ (ο/το) ΤΕΧΝΟΛ. ο σαρωτής (κειμένων και εικόνων) (βλ. λ. *σαρωτής*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scanner < ρ. scan «εξετάζω λεπτομερώς – σαρώνω»].

σκανταγιάρω κ. **σκανταλιάρω** ρ. αμετβ. {σκανταγιάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. μετρώ το βάθος τής θάλασσας ή διερευνώ τη διαμόρφωση τού βυθού της με το σκαντάγιο (βλ.λ.).

σκαντάγιο κ. **σκαντάλιο** (το) {σκανταγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. όργανο σε σχήμα βολίδας, με το οποίο μετριέται από το πλοίο το βάθος τής θάλασσας μέχρι τα πενήντα περίπου μέτρα και επιπλέον εξετάζεται η διαμόρφωση τού βυθού της ΣΥΝ. βολίδα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. scandagio «βολίδα, βυθόμετρο» < δημώδ. λατ. scandalium < μτγν. λατ. *scandaculum < λατ. scandere «ανεβαίνω»].

σκανταλιά κ. **σκανδαλιά** (η) (λαϊκ.) κάθε παρεκτροπή από όσα επιβάλλει η τάξη και η ορθή συμπεριφορά, πράξη που υποδηλώνει έλλειψη πειθαρχίας: *τα παιδιά χαλούσαν τον κόσμο με τις φωνές τους κι έκαναν συνεχώς σκανταλιές* ΣΥΝ. αταξία.

σκανταλιάρης, -α, -ικο κ. **σκανδαλιάρης** {σκανταλιάρηδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που δίνει αφορμές για έριδες, φιλονικίες κ.λπ. ΣΥΝ. σκανδαλοποιός **2.** (ειδικότ. για παιδιά) αυτός που κάνει σκανταλιές (βλ.λ.), που είναι διαρκώς ανήσυχος και δεν πειθαρχεί στις εντολές των μεγάλων: *ο γυιος σου είναι ο πιο ~ απ' όλη την παρέα* ΣΥΝ. άτακτος, ανήσυχος, απείθαρχος, ζιζάνιο, ταραξίας **3.** αυτός που προκαλεί ερωτικά, που βάζει σε πειρασμό.
[ΕΤΥΜ. < *σκάνταλο* (< *σκάνδαλο*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *παιχνιδ-ιάρης*].

σκανταλιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** σκανταλιάρης (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον σκανταλιάρη και τις ενέργειές του: ~ *συμπεριφορά / βλέμμα*. — **σκανταλιάρικα** επίρρ.

σκανταλιάρω ρ. ➝ σκανταγιάρω

σκανταλίζω ρ. → σκανδαλίζω

σκαντάλιο (το) → σκαντάγιο

σκάνταλο (το) ➝ σκάνδαλο

σκάντζα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** η αλλαγή, η αντικατάσταση, ιδ. στη ΦΡ. ***σκάντζα βάρδια*** βλ. λ. *βάρδια* **2.** η μεταβολή τής θέσης ορισμένων δοκαριών, τα οποία συγκρατούν τα πανιά τού πλοίου, ιδίως κατά τις απότομες στροφές ή τις αναστροφές του.
[ΕΤΥΜ. < *σκαντζάρω* (υποχωρητ.)].

σκαντζάρω ρ. μετβ. {σκάντζαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** αντικαθιστώ (κάποιον), μπαίνω στη θέση άλλου, αλλάζω βάρδια ή σκοπιά (με κάποιον): *«νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει / σκαντζάρισες, μα σε κρατά λύπη μεγάλη...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. αναπληρώνω, αλλάζω **2.** (ειδικότ.) μεταβάλλω τη θέση ορισμένων δοκαριών που συγκρατούν τα πανιά τού πλοίου, τα τραβώ προς την άλλη πλευρά του. — **σκαντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. scangiar «φεύγω, απομακρύνομαι» < λατ. campsāre, από τον αρχ. αόρ. *κάμψαι* τού ρ. *κάμπτω*, οπότε πρόκειται για αντιδάν.].

σκαντζόχοιρος (ο) **1.** μικρό εντομοφάγο θηλαστικό των εύκρατων περιοχών τής Ευρώπης και τής Ασίας, σε χρώμα καφέ ή γκρίζο, με στρογγυλό σώμα, μυτερό ρύγχος, ατροφική ουρά και βελόνες στη ράχη αντί για τρίχωμα· έχει την ικανότητα να μαζεύεται και να σχηματίζει μια μικρή, αγκαθωτή σφαίρα, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου τα μαλλιά είναι σκληρά, άγρια και πεταχτά. — (υποκ.) **ακαντζοχοιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανθόχοιρος* (με τσιτακισμό *-νθ-* > *-τθ-* > *-τσ-* και ηχηροποίηση) < αρχ. *ἀκανθόχοιρος* (βλ.λ.)].

σκαπανέας (ο/η) {(θηλ.-έως) | -είς, -έων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που εργάζεται με τη σκαπάνη, που σκάβει ΣΥΝ. σκαφέας, (λαϊκ.) σκαφτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης τού Μηχανικού που ασχολείται με σκαπτικές εργασίες και τον ναρκοπόλεμο: *εστάλη μια διμοιρία σκαπανέων για τη διάνοιξη τής σιδηροδρομικής γραμμής* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που ανοίγει τον δρόμο στους άλλους, που πρώτος επινοεί ή δημιουργεί κάτι καινούργιο σε οποιονδήποτε τομέα τού επιστητού ή τής κοινωνικής δραστηριότητας: ~ *τού πνεύματος / τής επιστήμης / τής προόδου / τής συμφιλίωσης των λαών / τής κοινωνικής δικαιοσύνης* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, πρωτεργάτης, (λαϊκ.) μπροστάρης. Επίσης (λόγ.) **σκαπανεύς** (ο/η) {σκαπανέως}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαπανεύς*, αρχική σημ. «σκαφέας, σκαφτιάς», < *σκαπάνη* (βλ.λ.). Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. pioneer].

σκαπάνη (η) {σκαπανών} (λόγ.) **1.** κάθε γεωργικό και χωματουργικό εργαλείο που αποτελείται από επιμήκη σιδερένια κόψη με οπή στο ένα άκρο, μέσα στην οποία σφηνώνεται η ξύλινη λαβή (στειλιάρι), και χρησιμοποιείται για το σκάψιμο γης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών που γίνονται με τη βοήθεια τού εργαλείου αυτού: *η αρχαιολογική ~ έφερε στο φως τα ερείπια τού προϊστορικού οικισμού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *σκαπ-* (τού ρ. *σκάπτω*, βλ. κ. *σκάβω*) + παραγ. επίθημα *-άνη*, που απαντά και σε άλλες λ., οι οποίες δηλώνουν εργαλεία, πβ. *τρυπ-άνη, δόκ-αν-ον*].

σκαπουλάρω ρ. μετβ. {σκαπούλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) γλυτώνω, ξεφεύγω· κυρ. στη ΦΡ. ***τη σκαπουλάρω*** (i) διαφεύγω (χωρίς να γίνω αντιληπτός), εξαφανίζομαι: *τη σκαπούλαρε ο κλέφτης!* ΣΥΝ. δραπετεύω, ξεφεύγω, ξεγλιστρώ, (οικ.) το σκάω (ii) (κατ' επέκτ., συχνότ.) διαφεύγω από κίνδυνο, απαλλάσσομαι από κακό: *θα είσαι πολύ τυχερός, αν τη σκαπουλάρεις* || *τη σκαπουλάρισε παρά τρίχα / μ' ένα πρόστιμο / μ' ένα σπασμένο πόδι* || *είναι πολύ άρρωστος, αλλά πιστεύω ότι θα τη σκαπουλάρει* (θα σωθεί) ΣΥΝ. γλυτώνω, σώζομαι. — **σκαπουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scapolare «διαφεύγω, ξεφεύγω, αποφεύγω (εμπόδιο)» < μτγν. λατ. *excapulare «λύνομαι από σχοινιά, απελευθερώνομαι» < ex- + capulus «θηλιά»].

σκαπτικός, -ή, -ό κ. **σκαφτικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με το σκάψιμο ή που είναι κατάλληλος για σκάψιμο: ~ *εργαλείο / μηχανή* **2.** (ειδικότ.) ***σκαπτικά*** κ. ***σκαφτικά*** (τα) η αμοιβή τού σκαφτιά, τα έξοδα για το σκάψιμο **3.** (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. ***σκαπτικό*** (το) καθένα από τα έντομα, το θηλυκό των οποίων σκάβει στοές στο χώμα, για να εναποθέσει σε αυτές τα αβγά του.

σκαπτός, -ή, -ό ➝ σκαφτός

σκάπτω ρ. ➝ σκάβω

σκάρα (η) → σχάρα

σκαραβαίος (ο) **1.** κολεόπτερο έντομο με στιλπνό σκούρο χρώμα, σώμα σχεδόν στρογγυλό, με κεραίες, το οποίο τρέφεται με κοπριά **2.** (συνεκδ.) πήλινο αντικείμενο που φέρει παράσταση ή πολύτιμος λίθος λαξευμένος στο σχήμα τού εντόμου αυτού, το οποίο στην αρχαία Αίγυπτο εθεωρείτο ιερό και σύμβολο τής ανάστασης των νεκρών • **3.** (καθημ.) παλιό μοντέλο αυτοκινήτου τής εταιρείας Volkswagen με χαρακτηριστικό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. scarabeus < **σκαράβειος* (με προθεμ. σ-, πβ. *κόνις – σκόνη*) < αρχ. *κάραβος* (βλ. λ. *καραβίδα*)].

σκαρδαμύσσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) ανοιγοκλείνω τα μάτια, ανοιγοκλείνω συχνά τα βλέφαρα (πβ. κ. λ. *ασκαρδαμυκτί*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ασκαρδαμυκτί*].

σκαρί (το) {σκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. η εσχάρα ναυπηγείου, δηλ. ο σκελετός πάνω στον οποίο στηρίζεται το πλοίο που ναυπηγείται ή επισκευάζεται: *το καράβι είναι στα ~* (τώρα ναυπηγείται) || *καράβι από σκαριού* (που μόλις ναυπηγήθηκε)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στα σκαριά*** κατά τη φάση (το στάδιο) τής σχεδίασης, τής προετοιμασίας: *έχω πολλές δουλειές ~* || *η εταιρεία μας έχει πολλές εκδόσεις ~* (β) ***βάζω (κάποιον) στα σκαριά*** παρακινώ (κάποιον) να κάνει κάτι ΣΥΝ. παρορμώ, παροτρύνω **2.** (συνεκδ.) ο σκελετός ναυπηγούμενου πλοίου και κατ' επέκτ. το ίδιο το πλοίο: *αγαπώ να κοιτάζω τα μεγάλα καλοτάξιδα ~ να βγαίνουν από το λιμάνι* || *«η Νοτιά [...] δεν ήτο ικανή να του αρπάση το ~ του»* (Α. Παπαδιαμάντης) **3.** (κατ' επέκτ.) ο σκελετός οποιασδήποτε κατασκευής: *το ~ τού σπιτιού / τού κτηρίου* **4.** (μτφ. για πρόσ.) η σωματική διάπλαση, η κατασκευή και η κατάσταση τού σώματος: *ο Μάνος είναι γερό ~* || *καλό / σιδερένιο / ατσάλινο / γεροδεμένο / αδύναμο / γέρικο ~* **5.** (μτφ. για πρόσ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψεως, ενέργειας και συμπεριφοράς κάθε ατόμου, η ιδιοσυγκρασία: *το 'χει το ~ του και θυμώνει εύκολα* || *είναι ζηλιάρης, γιατί έτσι είναι το ~ του* ΣΥΝ. χαρακτήρας, κράση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαρίον* (με αποβολή τού αρκτικού άτονου *ἐ-* και τροπή τού *-χ-* στο αντίστοιχο κλειστό *-κ-*) < αρχ. *ἐσχάριον* / μτγν. *ἐσχαρεῖον*, υποκ. τού *ἐσχάρα* (βλ.λ.)].

σκαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκάρισα} (διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω (το κοπάδι) στη βοσκή ♦ (αμετβ.) **2.** (για βοσκήματα) βγαίνω στη βοσκή **3.** (μτφ.) σκορπίζομαι εδώ κι εκεί ΣΥΝ. διασκορπίζομαι. — **σκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκιρτώ*)].

σκαρίφημα (το) {σκαριφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ελαφρό σχεδίασμα, πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκαριφῶμαι (-άο-)* (όπως προκύπτει από το αρχ. σύνθ. *δια-σκαριφῶμαι*) «χαράσσω ελαφρά, ιχνογραφώ πρόχειρα» < θ. *σκαριφ-* < *skri-bh-, μηδενισμ. βαθμ. (με υστερογενές *-α-* στην Ελληνική ως φωνήεν στηρίξεως) τού I.E. *(s)keri-bh- (< ρίζα *(s)keri- «κόβω, χωρίζω», βλ. λ. *κρί-νω, κείρ-ω*), που συνδ. με το λατ. scribere «χαράσσω, γράφω», αρχ. γερμ. scrīban «γράφω» (< λατ. scribere), γερμ. schreiben κ.ά.].

σκαριφησμός (ο) [αρχ.] (ο) **1.** ελαφρά και πρόχειρη ιχνογράφηση ΣΥΝ. σχεδίασμα, σκιτσάρισμα **2.** (γενικότ.) το χάραγμα ή το ξύσιμο επιφάνειας: ~ *τού τοίχου* ΣΥΝ. χάραγμα, ξύσιμο **3.** ΙΑΤΡ. η πρόκληση στο δέρμα επιφανειακών και επιπόλαιων αμυχών ή νυγμών, που δεν συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία, με στόχο την εκτέλεση δερματικών δοκιμασιών ή ορισμένων εμβολιασμών, καθώς επίσης και για κοφτές βεντούζες **4.** ΕΘΝΟΛ. το επιφανειακό χάραγμα τού δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο, που έχει τελετουργικό χαρακτήρα και χρησιμοποιείται από ορισμένους λαούς ως ένδειξη τής ηλικίας τού ατόμου, τής θέσης και τής λειτουργίας του μέσα στην κοινότητα κ.λπ.

σκαριφώ κ. **σκαριφίζω** ρ. μετβ. {σκαριφάς... | σκαρίφ-ησα κ. -ισα} **1.** χαράζω (κάτι) πρόχειρα, ξύνω (μια επιφάνεια) **2.** σχεδιάζω γρήγορα, κάνω πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκιτσάρω, ιχνογραφώ, σκιαγραφώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαριφῶ (-άω)*, όπως προκύπτει από το σύνθ. *κατασκαριφῶ (-άω)*, βλ. λ. *σκαρίφημα*].

σκαρλατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ΙΑΤΡ. η λοιμώδης νόσος οστρακιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. scarlatina < μεσν. λατ. scarlata «είδος υφάσματος» < περσ. saqirlāt < αραβ. siqillāt < μεσν. *σιγιλλᾶτος* < λατ. sigillātus «ύφασμα διακοσμημένο με σχέδια» < sigillum «εκτύπωμα, σφραγίδα» (< signum «σημείο, σημάδι»)].

Σκαρλάτος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σκαρλᾶτος* < επίθ. *σκαρλᾶτος* (βλ.λ.)].

σκαρλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ κόκκινος, αυτός που έχει το χρώμα τής πορφύρας: ~ *μαντήλι / ύφασμα* ΣΥΝ. βαθυκόκκινος, πορφυρός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαρλᾶτος* < βεν. scarlato < μεσν. λατ. scarlata, scarlatum «είδος υφάσματος» (βλ. λ. *σκαρλατίνα*)].

σκαρμός[1] (ο) ➝ σκαλμός

σκαρμός[2] (ο) (λαϊκ.) ψάρι με επίμηκες σώμα, το οποίο φθάνει τα τριάντα πέντε εκατοστόμετρα, κεφάλι σαν του φιδιού, μάτια πολύ κοντά το ένα στο άλλο και μεγάλο στοματικό άνοιγμα με αιχμηρά δόντια· ζει σε αμμώδεις βυθούς και τρέφεται με ασπόνδυλα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σκαρμούτσο (το) (διαλεκτ.) στήλη από μεταλλικά κέρματα, που έχουν περιτυλιχτεί σε χαρτί ΣΥΝ. μασούρι.
[ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. schermuzzio «αψιμαχία» (σύγχρ. ιταλ. scaramuccia) < μεσν. λατ. *skirmutium < φραγκον. skirmjan].

σκάρος[1] (ο) (διαλεκτ.) **1.** η έξοδος κοπαδιού για βοσκή: *«... και σαν νυχτώσουν τα βουνά και πάει αυτός στον ~»* (Κ. Κρυστάλλης) ΣΥΝ. σκάρισμα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η βοσκή, καθώς και η κατάλληλη για βο-

σκή ώρα: «... νά 'χω με τα βοσκόπουλα σε κάθε ~ γλέντι» (Κ. Κρυστάλλης) (πβ. κ. λ. *σκαρίζω*) ΣΥΝ. σκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *σκαρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκάρος² (ο) (λαϊκ.) ψάρι που μοιάζει με πέτρα, ζει σε βραχώδεις και αμμώδεις βυθούς, με χαρακτηριστικό μικρό, σφιχτά κλεισμένο στόμα σαν ράμφος πτηνού, παχουλό γκρίζο-καφετί σώμα, μεγάλα, σκληρά, στρογγυλωπά λέπια και εύγευστη σάρκα· αλλιώς *παπαγάλος τής θάλασσας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκαίρω* «χοροπηδώ - σπαρταρώ» (βλ. λ. *σκιρτώ*)].

σκαρπέλο (το) (λαϊκ.) εργαλείο από ατσάλι, που χρησιμοποιείται για χάραξη, κόψιμο ή ξύσιμο αντικειμένων, ιδίως ξύλινων ΣΥΝ. κοπίδι, κοπτήρας, σμίλη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scarpello / scalpello < λατ. scalpellum, υποκ. τού scalprum «σμίλη» (< ρ. scalpere «σκαλίζω, εγχαράσσω»)].

σκαρπίνι (το) {σκαρπιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χαμηλό, συνήθ. ανδρικό, υπόδημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scarpino (πληθ. scarpini), υποκ. τού scarpa «παπούτσι, υπόδημα» < αρχ. γερμ. skarpa].

σκάρτα επίρρ. (λαϊκ.) με άσχημο τρόπο, άπρεπα: *μου φέρθηκε πολύ ~* ΣΥΝ. ανάρμοστα ΑΝΤ. σωστά.

σκαρταδούρα (η) (λαϊκ.) κάθε άχρηστο πράγμα και το σύνολο των άχρηστων πραγμάτων: *μάζεψε τη ~ και πέταξέ την!* Επίσης **σκαρτάδα**.
[ΕΤΥΜ. < *σκαρτάδα* (< βεν. scartada, βλ. λ. *σκάρτος*) + παραγ. επίθημα *-ουρα* (πιθ. με την επίδρ. τής λ. *σαβούρα*)].

σκαρτάρω ρ. μετβ. {σκάρταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ξεσκαρτάρω (βλ.λ.). — **σκαρτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scartare < scarto (βλ. λ. *σκάρτος*)].

σκαρτεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σκάρτε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι σκάρτος, χάνω την ποιότητα, την αξία μου: *έμπλεξε με κακές παρέες και σκάρτεψε το παιδί* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σκάρτο: *τώρα τελευταία τα σκάρτεψαν τα προϊόντα τους* ΣΥΝ. χαλώ.

σκάρτος, -η, -ο (λαϊκ.-κακόσ.) **1.** αυτός που δεν έχει αξία, που δεν χρησιμεύει σε τίποτε ή αποδεικνύεται ακατάλληλος για τον σκοπό, για τον οποίο προορίζεται: *το μαγαζί τον πουλούσε ~ πράγματα* || *~ δουλειά / (τυπογραφικά) φύλλα* ΣΥΝ. άχρηστος, ευτελής ΑΝΤ. χρήσιμος **2.** (ειδικότ.) αυτός που παρουσιάζει βλάβη ή ελάττωμα, που δεν είναι όπως πρέπει: *η μηχανή που αγόρασα βγήκε ~* || *πήραμε τόσα μήλα και τα μισά βγήκαν ~* || *ξεχωρίζω τα καλά από τα ~* ΣΥΝ. ελαττωματικός, χαλασμένος ΑΝΤ. γερός **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει κακό χαρακτήρα και συμπεριφέρεται αντίθετα προς τους κανόνες τής ηθικής και τής ευπρέπειας: *τα υπόλοιπα παιδιά του είναι καλά, μόνο το τελευταίο βγήκε σκάρτο* || *εσένα σου αρέσει να τους βγάζεις όλους σκάρτους* || *αποδείχθηκε πολύ ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. σωστός **4.** (ειδικότ.) ***σκάρτο*** (το) (α) (στη χαρτοπαιξία) το χαρτί τής τράπουλας που είναι περιττό για το παιχνίδι που κάθε φορά παίζεται και γι' αυτό αφαιρείται ή αντικαθίσταται με άλλο (β) (γενικότ.) καθετί άχρηστο, που δεν έχει αξία • **5.** (λαϊκ. για προσδιορισμό ποσότητας ή μεγέθους) ισοδυναμεί με το «ούτε»· για κάτι που δεν είναι πλήρες ή ολοκληρωμένο: *-Πόσο μακριά είναι το χωριό; -Δυο χιλιόμετρα σκάρτα· μπορείς να πας και με τα πόδια* || *σκάρτες δυο ώρες κράτησε η χθεσινή νεροποντή.* — **σκάρτα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. scarto (όρος τής χαρτοπαιξίας) < carta «κάρτα»].

σκαρφαλώνω ρ. αμετβ. {σκαρφάλω-σα, -μένος} **1.** (για πρόσ. κ. ζώα) ανεβαίνω σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα τα χέρια και τα πόδια μου: *ο πιτσιρίκος σκαρφάλωσε σαν γάτος στο δέντρο και έπιασε τη μπάλα* || *οι κλέφτες σκαρφάλωσαν στη μάντρα και πήδηξαν στον κήπο* || (μτφ.) *ο δρόμος σκαρφάλωνε απότομα στην πλαγιά* ΣΥΝ. αναρριχώμαι **2.** (μτφ.) κατευθύνομαι προς τα πάνω, ανέρχομαι: *στα ύψη σκαρφάλωσαν οι τιμές των τροφίμων!* ΣΥΝ. ανεβαίνω ΑΝΤ. κατεβαίνω. — **σκαρφάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *σκαλώνω* και *καρφώνω*].

σκαρφαλωτός, -ή, -ό αυτός που έχει αναρριχηθεί σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος: *το βρήκαμε το παλιόπαιδο ~ πάνω στη μουριά!* ΣΥΝ. σκαρφαλωμένος. — **σκαρφαλωτά** επίρρ.

σκαρφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σκαρφίστηκα} βάζω (κάτι) στο μυαλό μου, συλλαμβάνω σχέδιο, μου έρχεται ιδέα, σκέψη κ.λπ.: *σκαρφίστηκε μια δικαιολογία κι έφυγε γρήγορα* || *σκαρφίστηκε ένα καινούργιο κόλπο* || *ο άνθρωπος πολλά σκαρφίζεται, για να κερδίσει χρήματα* ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι, επινοώ, εφευρίσκω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < **σκαριφίζομαι* < μτγν. *σκαριφῶμαι (-άο-)*, με σίγηση τού *-ι-* και ρηματικό επίθημα *-ίζομαι*. Βλ. κ. *σκαρίφημα*].

σκαρώνω ρ. μετβ. {σκάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. βάζω (πλοίο) στα σκαριά, αρχίζω τη ναυπήγηση σκάφους στρώνοντας την καρίνα του πάνω στη σχάρα τού ναυπηγείου **2.** (καθημ.-εκφραστ.) δημιουργώ (κάτι), ασχολούμαι με την εκτέλεση έργου: *τον πέτυχα να σκαρώνει ένα άρθρο για το περιοδικό* || *οι ορειβάτες σκάρωσαν ένα καταφύγιο για τη νύχτα* || *~ ένα τραγούδι στο πιάνο* || *μα τι δουλειές είναι αυτές που πας και σκαρώνεις;* **3.** (μτφ.) συλλαμβάνω (ιδέα, σχέδιο κ.λπ.), επινοώ (κάτι) και αρχίζω να το εκτελώ: *κάποια ζαβολιά σκαρώνουν πάλι τα παιδιά* || *τι προσπαθείς να σκαρώσεις εναντίον μου;* || *~ ιστορία / δικαιολογία / σχέδιο / παραμύθι* (δηλ. ψέμα) / *κατηγορία / κόλπο / φάρσα* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι, σχεδιάζω, (μτφ.) μαγειρεύω. — **σκάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκαρί* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

σκάση (η) (λαϊκ.) η μεγάλη στενοχώρια.
[ΕΤΥΜ. < *σκάζω*, βλ.λ.].

σκασιαρχείο (το) (λαϊκ.) η εκούσια απουσία από μάθημα, εργασία ή άλλη ενασχόληση χωρίς λόγο: *οι σημερινοί μαθητές έχουν αναγάγει το ~ σε επιστήμη!* ΣΥΝ. (οικ.) κοπάνα· ΦΡ. (ειδικότ.) ***κάνω σκασιαρχείο*** απουσιάζω χωρίς λόγο ή φεύγω κρυφά και αδικαιολόγητα από κάπου, ενώ πρέπει να παρευρίσκομαι: *την πρώτη εργάσιμη ημέρα μετά τις διακοπές τού Πάσχα πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι κάνουν σκασιαρχείο* ΣΥΝ. κάνω κοπάνα.
[ΕΤΥΜ. < *σκασ(ι)-* (< *σκάζω*, πβ. αόρ. *έσκασα*) + *-αρχείο* < *-άρχης* (< *ἀρχω*)].

σκασίλα (η) (οικ.) πολύ μεγάλη στενοχώρια, έντονη θλίψη και δυσαρέσκεια: *μη μου μιλάς σήμερα, γιατί έχω μεγάλες ~!* ΣΥΝ. σκοτούρα ΑΝΤ. ανακούφιση· ΦΡ. (κυρ. ειρων.) ***σκασίλα μου! / είχα μια σκασίλα!*** μου είναι εντελώς αδιάφορο, δεν με νοιάζει καθόλου, δεν δίνω δεκάρα: *~, κι αν φύγεις κι αν δεν φύγεις!* || *-Δεν θα σου ξαναμιλήσω! -~!* || (εμφατ.-οικ.) *σκασίλα μου μεγάλη και δέκα παπαγάλοι!* (και ως απάντηση: *σκασίλα μου μικρή και δέκα ποντικοί!*) ΣΥΝ. σκοτούρα μου, σκορδοκαήλα μου.
[ΕΤΥΜ. < *σκάση* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

σκασιματιά (η) (λαϊκ.) άνοιγμα κατά μήκος τής επιφάνειας στερεού σώματος: *~ τού τοίχου / τού ταβανιού* ΣΥΝ. σκάσιμο, ραγισματιά, χαραγματιά.
[ΕΤΥΜ. < *σκάσιμο, -ατος* + κατάλ. *-ιά*].

σκάσιμο (το) → σκάζω

σκασμός (ο) (οικ.) **1.** η κατάσταση τού κορεσμού που προκαλεί ασφυξία, διακοπή τής αναπνοής· κυρ. στη ΦΡ. ***τρώω τού σκασμού*** τρώω υπερβολικά, μεγάλες ποσότητες, μέχρι να σκάσω, να πάθω ασφυξία • **2.** (ως επιφών.-αγενώς) ***σκασμός!*** σταμάτα να μιλάς: *~! Όταν μιλάω εγώ, εσύ δεν θα μιλάς!* ΣΥΝ. σιωπή, τσιμουδιά, μόκο, βούλλωσέ το / κλείσ' το· ΦΡ. ***βγάζω τον σκασμό*** σωπαίνω, «το βουλλώνω»: *εσύ στο βάθος βγάλε τον σκασμό!*
[ΕΤΥΜ. < *σκάζω*].

σκαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που παράγει ήχο, ο οποίος γίνεται αντιληπτός με κρότο: *~ φιλί / σβερκιά* ΣΥΝ. ηχηρός • **2.** (για πρόσ.) αυτός που φεύγει κρυφά ή απουσιάζει αδικαιολόγητα, παραβιάζοντας τις αρχές και τους κανόνες τού χώρου όπου βρίσκεται: *είναι ~ από το μάθημα / από το στρατόπεδο / από τη δουλειά* || *τον έπιασαν σκαστό* (δηλ. τη στιγμή που ετοιμαζόταν να φύγει, κατά την εκτέλεση τής πράξης του) • **3.** (για χρήματα) που καταβάλλονται εξ ολοκλήρου, τοις μετρητοίς και ενώπιον αυτού που θα τα πάρει: *έπεσε ένα δεκαχίλιαρο ~.* — **σκαστά** επίρρ.

σκατάς (ο) {σκατάδες} (!) παλιάνθρωπος, απόβρασμα, λέρα.

σκατένιος, -ια, -ιο (!) αυτός για τον οποίο ταιριάζει μόνο η περιφρόνηση και η απέχθειά μας: *~ δουλειά / χαρακτήρας / ζωή* ΣΥΝ. ελεεινός, απεχθής.

σκατής, -ιά, -ί {σκατ-ιού | -ιών} (!) αυτός που έχει το χρώμα των κοπράνων, καφετής.

σκατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (!) δυσοσμία από σκατά.
[ΕΤΥΜ. < *σκατό* + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

σκατό (το) (!) **1.** (στον πληθ.) οι στερεές ή παχύρρευστες ουσίες που αποβάλλονται από τον πρωκτό ΣΥΝ. κόπρανο, κουράδες, (ευφημ.) κακά· ΦΡ. (α) ***τα κάνω σκατά*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος με τις ενέργειες ή τις προσπάθειές του φέρνει το ακριβώς αντίθετο από το επιθυμητό αποτέλεσμα: *Τι ήθελες και ανακατεύτηκες; Τώρα, τα έκανες σκατά!* (β) ***σκατά κι απόσκατα*** για πράγματα ή καταστάσεις που πάνε από το κακό στο χειρότερο: *~! Να δούμε τι άλλο θα πάθουμε!* (γ) ***σκατά στα μούτρα σου!*** προς κάποιον που έκανε κάτι ανεπίτρεπτο, ηθικά καταδικαστέο: *~, παλιάνθρωπε!* **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους ακαθαρσία που βρομάει: *πήξαμε στο ~ σ' αυτή τη γειτονιά* **3.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός για κάτι που έχει χαμηλή ποιότητα ή προκαλεί δυσαρέσκεια ή θεωρείται ανάξιο λόγου: *πάει και ξοδεύει τα λεφτά της σ' αυτά τα ~* **4.** (ως επιφών.) ***σκατά!*** για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απόλυτης διαφωνίας, ως οργισμένη αντίδραση ή αγανάκτηση: *~! Αυτό μας έλειπε τώρα!* **5.** (μτφ.-μειωτ.) μικρό παιδί που συνήθ. συμπεριφέρεται με θράσος ή ασυνήθιστη αυτοπεποίθηση: *ένα τόσο δα ~ και βγάζει και γλώσσα!* **6.** για οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο: *ένα τόσο δα ~ να κοστίζει τόσα χρήματα.* — (υποκ.) (!) **σκατούλα** (βλ.λ.) κ. **σκατουλίτσα** (η), **σκατούλι** κ. **σκατουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκατόν*, από τον πληθ. *σκατά* τού αρχ. *σκῶρ*, *σκατός* «περίττωμα» < *skōr, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *sker- «αποπατώ». πβ. χεττ. šakkar «περίττωμα», λατ. mu-scerda «περίττωμα ποντικού», αρχ. σκανδ. skarn «κοπριά» κ.ά.].

σκατο- κ. **σκατό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** σχετίζεται με τα κόπρανα: *σκατο-φαγία, σκατο-λογία, σκατολόγος* **2.** (!-μειωτ., υβριστ.) προκαλεί αηδία, απέχθεια ή αγανάκτηση, λ.χ. για την κακή ποιότητα: *σκατό-πραμα, σκατό-γερος, σκατό-παιδο, σκατο-δουλειά* ΣΥΝ. κωλο-, παλιο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *σκῶρ, σκατός* (βλ. λ. *σκατό*)].

σκατόγερος (ο), **σκατόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-υβριστ.) γέρος / γριά με κακό χαρακτήρα και συμπεριφορά.

σκατοδουλειά (η) (οικ.-μειωτ.) **1.** η δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο και προσπάθεια, χωρίς να αποφέρει τα αντίστοιχα οικονομικά οφέλη, δουλειά με την οποία δεν αξίζει να ασχολείται κανείς **2.** δραστηριότητα που προκαλεί υποψίες ως προς τον νόμιμο ή ηθικό χαρακτήρα της: *είχε δεν είχε, τη σκάρωσε τη ~ του* ΣΥΝ. βρομοδουλειά, κατεργαριά.

σκατολογία (η) {σκατολογιών} η συχνή χρήση στον λόγο (προφορικό ή γραπτό) τής λέξης «σκατά» και των συνωνύμων της για λόγους χιούμορ ή για την απεικόνιση βρομερών πραγμάτων και καταστάσεων ΣΥΝ. βωμολοχία, χυδαιολογία. — **σκατολόγος** (ο/η), **σκατολογικός, -ή, -ό**, **σκατολογώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatology].

σκατόμυγα (η) {σκατομυγών} (λαϊκ.) **1.** μύγα μεγάλου μεγέθους, που τρέφεται με κόπρανα και μεταδίδει μολυσματικές ασθένειες **2.** (μτφ.) άνθρωπος αμφιβόλου ήθους, ποταπός και ελεεινός.

σκατόπαιδο (το) (υβριστ.) κακομαθημένο παιδί που ενοχλεί με τον δύστροπο χαρακτήρα του ΣΥΝ. *παλιόπαιδο*, κωλόπαιδο.

σκατόπραμα (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) κακής ποιότητας αντικείμενο.

σκατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) **1.** μικρό σκατό • **2.** (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα με κακό χαρακτήρα, που κουτσομπολεύει και ανακατεύεται σε υποθέσεις που δεν την αφορούν **3.** (μτφ.-χαϊδευτ.) μικρό ζωηρό κορίτσι.

σκατουλής, -ιά, -ί (λαϊκ.-οικ.) **1.** αυτός που έχει το καφετί χρώμα των κοπράνων **2.** ***σκατουλί*** (το) {άκλ.} η καφετιά απόχρωση των κοπράνων.
[ΕΤΥΜ. < *σκατούλα*].

σκατούλικο (το) (ως χαρακτηρισμός) για μικρό άτακτο παιδί: *κοίτα τι πήγε κι έκανε το ~!* Επίσης **σκατούλι**.

σκατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία κάποιος τρώει περιττώματα ΣΥΝ. κοπροφαγία. — **σκατοφάγος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatophagy].

σκατόφατσα (η) {σκατοφατσών} (οικ.) **1.** αυτός που έχει πολύ άσχημο και απωθητικό πρόσωπο • **2.** άνθρωπος με πρόσωπο μοχθηρό ή που προκαλεί υποψίες για επιλήψιμες πράξεις ΣΥΝ. παλιόφατσα, βρομόφατσα, κωλόφατσα.

σκατόψυχος (ο) (υβριστ.) κακός και σκληρός άνθρωπος.

σκατώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {σκάτωσα} (οικ.) **1.** βρομίζω (κάτι) με σκατά, γεμίζω (τον τόπο) σκατά **2.** (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία· κυρ. στη ΦΡ. ***τα σκατώνω***: *τα σκάτωσε στις εξετάσεις / στη δουλειά του / στην οικογενειακή του ζωή* ΣΥΝ. τα θαλασσώνω. — **σκάτωμα** (το).

σκάφανδρο (το) [1886] {σκαφάνδρ-ου | -ων} το σύνολο των αδιάβροχων εξαρτημάτων τής στολής ενός δύτη· (ειδικότ.) η βαριά συσκευή καταδύσεων που σφραγίζει ερμητικά και συνδέεται με την επιφάνεια μέσω σωλήνα, διά τού οποίου χορηγείται με πίεση ο απαιτούμενος για την αναπνοή τού δύτη αέρας: *αυτόνομο / διαστημικό ~* (που φοριέται από τους αστροναύτες κατά την εκτέλεση τής αποστολής τους).
[ΕΤΥΜ. < *σκάφη*, στην επίσης αρχ. σημ. «ελαφρύ σκάφος», + *-ανδρο* < *άνδρας*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scaphandre].

σκαφάτος (ο) (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης σκάφους αναψυχής.

σκαφέας (ο) {σκαφ-είς, -έων} εργάτης ασχολούμενος κατ' αποκλειστικότητα με το σκάψιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκαφτιάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκαφεύς* < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφή (η) το σκάψιμο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *σκαφ-* τού αρχ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκάφη (η) {σκαφών} **1.** κοίλο και μακρόστενο σκεύος από ξύλο ή μέταλλο, που χρησιμοποιείται σε οικιακές εργασίες, όπως το πλύσιμο των ρούχων, το ζύμωμα τού ψωμιού ή για την τοποθέτηση νερού και τροφής για τα ζώα· ΦΡ. ***λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη*** λέω τα πράγματα με το όνομά τους, με ξεκάθαρο και ειλικρινή τρόπο, χωρίς προσποιήσεις και υπεκφυγές: *δεν έχει μάθει να μασάει τα λόγια του, αυτός λέει ~ !* **2.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) μικρή και ελαφριά βάρκα χωρίς καρίνα ή κάθε πλοίο μικρού μεγέθους και αμφίβολης ευστάθειας: *πού θα ταξιδέψουμε μ' αυτή τη ~;* **3.** το κοίλο μέρος (ηχείο) έγχορδου μουσικού οργάνου: *«η ~, το μπράτσο και η κεφαλή τής λύρας γίνονται από μονοκόμματο ξύλο μουριάς»* (εφημ.) ΣΥΝ. σκάφος. — (υποκ.) **σκαφίτσα** κ. **σκαφούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφίδα (η) η σκάφη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκαφίς, -ίδος* < *σκάφη* (βλ.λ.)].

σκαφίδι (το) {σκαφιδ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους σκάφη • **2.** μικρού μεγέθους ελαφρύ πλεούμενο ΣΥΝ. πλοιάριο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαφίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σκαφίς, -ίδος*].

σκαφιδιάζω ρ. μετβ. {σκαφίδιασ-α, -μένος} δίνω σε (κάτι) το κοίλο σχήμα τής σκάφης. — **σκαφιδώνω** ρ. [1894], **σκαφίδιασμα** κ. **σκαφίδωμα** (το).

σκαφιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σκαφιδοειδ-ούς | -είς, -ή} αυτός που μοιάζει με σκάφη ως προς το σχήμα του ΣΥΝ. σκαφιδωτός, κοίλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σκαφιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το κοίλο σχήμα σκάφης ΣΥΝ. σκαφιδοειδής.

σκάφος (το) {σκάφ-ους | -η, -ών} **1.** το κύριο σώμα τού πλοίου, το εξωτερικό του περίβλημα ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουφάρι **2.** (συνεκδ.) ολόκληρο το πλοίο: *το λιμάνι ήταν γεμάτο σκάφη παντός είδους* || *~ αναψυχής* || *πολεμικό / εμπορικό ~* **3.** το αεροπλάνο, το αεροσκάφος **4.** (μτφ.) κάθε συγκροτημένος χώρος που έχει ιεραρχία και συγκεκριμένο προορισμό (ώστε να μπορεί να παρομοιαστεί με πλοίο): *το ~ τής Εκκλησίας κλυδωνίζεται από θεολογικές έριδες* || *το ~ τής πολιτείας βρίσκεται στα πρόθυρα χρεωκοπίας* • **5.** ΜΟΥΣ. το ξύλινο κοίλο μέρος έγχορδου μουσικού οργάνου (λ.χ. λαούτου, μαντολίνου, μπουζουκιού κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το μπράτσο (όπου τοποθετούνται τα τάστα). — (υποκ.) **σκαφάκι** (το) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφτιάς (ο) {σκαφτιάδες} (λαϊκ.) ο σκαφέας.
[ΕΤΥΜ. < *σκαφέας* (με συνίζηση και επίδρ. τού τ. *σκάφτω*), πβ. κ. *γραφ-ιάς*].

σκαφτικός, -ή, -ό → σκαπτικός

σκαφτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **σκαπτός** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σκαφτεί ή μπορεί να σκαφτεί ΣΥΝ. σκαμμένος **2.** (έγχορδο μουσικό όργανο) που το σκάφος του έχει γίνει από ένα μόνο κομμάτι ξύλου σκαμμένο σε ένα του σημείο και όχι από λεπτές λωρίδες ξύλου τοποθετημένες επάνω σε καλούπι: *~ μπουζούκι / μπαγλαμάς.* — **σκαφτά** επίρρ.

σκάφτω ρ. → σκάβω

σκάψιμο (το) {σκαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} το σκάλισμα επιφάνειας τού εδάφους με ειδικό εργαλείο (λ.χ. σκαπάνη, κασμά) για το άνοιγμα λάκκου ή για γεωργικούς λόγους: *το ~ τού κήπου.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *σκαψ-* (από τον αόρ. *έ-σκαψ-α* τού ρ. *σκάβω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο* (πβ. κ. *γράψ-ιμο, κάψ-ιμο*)].

σκάω ρ. → σκάζω

σκεβρός, -ή, -ό → σκευρός

σκεβρώνω ρ. → σκευρώνω

σκεδάζω ρ. μετβ. {σκέδασα} (σπάν.) διασκορπίζω. — **σκεδασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκεδάω* < αρχ. *σκεδάννυμι* «σκορπίζω» (βλ. λ. *διασκεδάζω*)].

σκέδαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. φαινόμενο κατά το οποίο μια φωτεινή ακτίνα ή ένα σωματίδιο μεταβάλλουν τη διεύθυνση τής κίνησής τους, όταν πέφτουν σε κάποιο υλικό σώμα και διέρχονται από αυτό: *ελαστική / ανελαστική / υπερελαστική / πολλαπλή ~* || *εμβαδόν σκέδασης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέδασις* < *σκεδάννυμι* (βλ. κ. *διασκεδάζω*)].

σκέιτμπορντ κ. **σκέιτ-μπορντ** (το) {άκλ.} μικρή σανίδα πάνω σε τέσσερα ροδάκια (πατίνι), όπου πατά και ισορροπεί κανείς καθώς μετακινείται ή κάνει ακροβατικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. skate-board (κατά το surf-board) < skate «κάνω πατινάζ» + board «σανίδα»].

σκελαλγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευραλγία τής κνήμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scelalgia].

σκελέα (η) {σκελεών} ανδρικό εσώρουχο με μακριά μπατζάκια (μακριά εσωτερική περισκελίδα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *σκελέαι* < *σκέλος*].

σκέλεθρο (το) [1851] {σκελέθρ-ου | -ων} **1.** ο σκελετός πεθαμένου **2.** (μτφ.) άνθρωπος υπερβολικά αδύνατος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. sceletro < λατ. sceletus < αρχ. *σκελετός*, με επίδρ. τού ομόρρ. μτγν. επιθ. *σκελεφρός* «ξερός, ισχνός» (κατά τα ουδ. με παραγ. επίθημα *-θρο*, πβ. *βάρα-θρον*), άλλου τ. τού αρχ. *σκελιφρός* < ρ. *σκέλλομαι* «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός», για το οποίο βλ. λ. *σκελετός*].

σκελεθρωμένος, -η, -ο υπερβολικά αδύνατος, σκελετωμένος.

σκελετά (τα) → σκελετός

σκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό: *~ δομή / σύστημα.*

σκελετίνη (η) {σκελετινών} αζωτούχος ύλη από την οποία αποτελείται ο σκελετός ασπόνδυλων ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeletin].

σκελετολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής ανατομίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των οστών και των συνδέσμων τους ΣΥΝ. οστεολογία. — **σκελετολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeletology].

σκελετός (ο) {κ. λαϊκ. πληθ. σκελετά (τα) (σημ. 4)} **1.** το σύνολο των οστών που αποτελούν την εσωτερική στερεή δομή τού σώματος των ανθρώπων και των σπονδυλωτών ζώων **2.** το σύνολο των οστών ανθρώπων ή ζώων που έχουν πεθάνει και βρίσκονται σε κατάσταση προχωρημένης ή ολικής αποσύνθεσης: *~ προϊστορικών ζώων και ανθρώπων* **3.** (μτφ.) άνθρωπος παρά πολύ αδύνατος, ώστε να διαγράφονται τα κόκκαλά του: *γίνομαι / μένω ~* || *καταντώ ~ από την ασιτία / το άγχος / τη στενοχώρια* ΣΥΝ. κάτισχνος, πετσί και κόκκαλο • **4.** το εξωτερικό περίβλημα ενός τεχνικού έργου, που στηρίζει και καθορίζει το σχήμα τής κατασκευής: *ο ~ ενός κτηρίου / μιας γέφυρας* || *μόνο ο ~ τού εργοστασίου έμεινε μετά την πυρκαγιά* **5.** (ειδικότ.) το πλαίσιο από μέταλλο ή κόκκαλο των γυαλιών ηλίου ή όρασης, στο οποίο προσαρμόζονται οι φακοί: *γυαλιά με μεταλλικό / χρυσό / κοκκάλινο ~* **6.** (μτφ.) το βασικό σχέδιο, τα κύρια σημεία ενός θέματος, τα οποία αναπτύσσονται με λεπτομέρειες σε προφορικό ή γραπτό λόγο: *ο ~ ενός μυθιστορήματος / τής ιστορίας / τής ομιλίας* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα, βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *σκελετός* «αποξηραμμένος, κατάξερος» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < θ. *σκελε-* (τού ρ. *σκέλλομαι* «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός») + *-τός* (πβ. *συρφε-τός*). Το αρχ. *σκέλλομαι* < **σκέλ-jομαι* < θ. *skel-ə-, δισύλλ. θ., που ανάγεται πιθ. σε Ι.Ε. *(s)kel- «στεγνός, ξηρός», πβ. σουηδ. skäll «μπαγιάτικος, λεπτός», αγγλ. shallow «ρηχός», μέσ. άνω γερμ. hel «ασθενής, αδύναμος», γερμ. hellig «κουρασμένος, στεγνός από δίψα» κ.ά. Ομόρρ. *σκλη-ρός* (βλ.λ.)].

σκελετώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκελετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε να μοιάζει με σκελετό ΣΥΝ. κάτισχνος, πετσί και κόκκαλο, σκελετωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σκελετωμένος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ αδύνατος σαν σκελετός ΣΥΝ. σκελετώδης, κάτισχνος.

-σκελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σκελών: *τρι-σκελής, τετρα-σκελής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρασκελής*, μτγν. *μονο-σκελής*), που προέρχεται από το ουσ. *σκέλος*].

σκέλια (τα) {σκελιών} (λαϊκ.) τα κάτω άκρα τού ανθρώπου ή τα πίσω πόδια τετραπόδων· ΦΡ. ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** σε περιπτώσεις που κάποιος εγκαταλείπει μια υπόθεση ή μια προσπάθεια υποχωρώντας ντροπιασμένος: *έβαλε την ουρά στα σκέλια κι έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι.*
[ΕΤΥΜ. < **σκέλη-α* < *σκέλη* (πληθ. τού ουδ. *σκέλος*), κατά το σχήμα *χείλια* < **χείλη-α* < *χείλη*, πληθ. τού *χείλος*].

σκελίδα (η) καθένα από τα μέρη από τα οποία αποτελείται η κεφαλή τού σκόρδου: *δύο ~ σκόρδο* ΣΥΝ. δόντι (για το σκόρδο). Επίσης

σκελίδι (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκελίς, -ίδος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *σχελίς*, αρχική σημ. «πλευρά βοδιού, κοτολέτα», αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. απόσταση δεν αφήνει περιθώρια για σύνδεση με τον τ. *σκέλος*, ο οποίος αναφερόταν μόνο στα κάτω άκρα. Άλλωστε, η άποψη αυτή δεν θα ερμήνευε ικανοποιητικά τον αρχαιότερο τ. *σχελίς* (με δασύ σύμφωνο *-χ-*). Φαίνεται πως ο τ. *σχελίς* πρέπει να θεωρηθεί αρχικός (αλλά αγν. ετύμου), ενώ δέχθηκε αργότερα την επίδρ. τής λ. *σκέλος* τόσο στη μορφή όσο και στη σημ.].

σκέλος (το) {σκέλ-ους | -η (κ. λαϊκ. σκέλια στη σημ. 1, βλ.λ.), -ών} **1.** (λόγ.) καθένα από τα κάτω άκρα τού ανθρώπου ή τα πίσω πόδια των ζώων • **2.** καθένα από τα (δύο) τμήματα που συνθέτουν ένα όλον: *το πρώτο ~ τής συζήτησης / τού ταξιδιού / τού προβλήματος || τα ~ τού διαβήτη / μιας γωνίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *(s)kel- «κάμπτω, στηρίζω – κυρτός», πβ. λατ. scelus «έγκλημα, ανοσιούργημα» (με αρχική σημ. «στρεβλός, σκολιός»), αρχ. γερμ. scëlah «κυρτός, στραβός», γερμ. schielen «αλληθωρίζω, στραβίζω», αλβ. tshalë «χωλός» κ.ά. Ομόρρ. *σκολ-ιός, σκελ-ίζω* κ.ά. Όπως φαίνεται και από την ετυμ., η λ. *σκέλος* αναφερόταν αρχικώς στο μέρος τού ποδιού που λυγίζει εύκολα, δηλ. στην άρθρωση μεταξύ μηρού και κνήμης. Χωρίς αρχικό *σ-* η λ. μαρτυρείται σε μυκηναϊκή επιγραφή ως ke-re-a «πόδια τριπόδου, σκέλη»].

σκεμπές (ο) {σκεμπέδες} (λαϊκ.) **1.** η κοιλιά ζώου **2.** στομάχι ζώου, από το οποίο γίνεται πατσάς **3.** (μτφ.) (α) η προτεταμένη και πλαδαρή κοιλιά ανθρώπου: *παλιά ήταν πετσί και κόκκαλο, τώρα που μεγάλωσε έκανε σκεμπέ* (β) (συνεκδ.) άνθρωπος με μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. iskembe < περσ. iškanba «το τρίτο στομάχι μηρυκαστικού»].

σκεπάζω ρ. μετβ. {σκέπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω εξ ολοκλήρου (επιφάνεια): *η ομίχλη σκεπάζει τα βουνά || τοίχος σκεπασμένος με κισσό || ~ την κατσαρόλα / τα τρόφιμα* **2.** (ειδικότ.) (α) καλύπτω (κάποιον που έχει ξαπλώσει για ύπνο) με κλινοσκεπάσματα: *~ το παιδί, για να μην κρυώσει* (β) καλύπτω (μέρος τού σώματος ή όλο το σώμα) με ρούχο, ώστε να μην είναι εκτεθειμένο σε κοινή θέα: *~ το στήθος μου* (γ) τοποθετώ (κάτι) πάνω ή μπροστά από (πρόσωπο ή πράγμα) για προστασία: *~ τον καναπέ με κάλυμμα, για να μη λερώνεται* ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω **3.** (μεσοπαθ. ***σκεπάζομαι***) καλύπτομαι με (ρούχο, σεντόνι κ.λπ.): *σκεπάσου μην κρυώσεις!* **4.** τοποθετώ σκεπή σε (έναν χώρο), στεγάζω: *~ ένα σπίτι / ένα πηγάδι με πλάκες / με κεραμίδια* **5.** (μτφ.) αποκρύπτω, κρατώ (κάτι) μυστικό, ώστε να μην αποκαλυφθεί (επιλήψιμη πράξη, ενοχή ή σκάνδαλο): *~ τα ίχνη μου / τα λάθη μου / ένα σκάνδαλο || τον σκεπάζει η οικογένειά του·* ΦΡ. ***τα σκεπάζω*** προσπαθώ να αποκρύψω κάτι ΣΥΝ. συγκαλύπτω, αποκρύπτω, κουκουλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκέπας* ή *σκέπη* (βλ.λ.)].

σκεπάρνι κ. (προφορ.) **σκεπάνι** (το) {σκεπαρν-ιού | -ιών} εργαλείο για ξυλουργικές και οικοδομικές εργασίες με σιδερένια λεπίδα προσαρμοσμένη σε ξύλινη χειρολαβή (στειλιάρι), πλατιά και ακονισμένη από τη μια για πελέκημα, τετραγωνισμένη από την άλλη, για να καρφώνει, και με μια μικρή τρύπα στη μέση τής πλατιάς της πλευράς, για να βγάζει καρφιά· ΦΡ. ***καμαρώνω σαν γύφτικο σκεπάρνι*** καυχώμαι με τρόπο εξαιρετικά επιδεικτικό, καμαρώνω υπερβολικά, χωρίς να υπάρχει ανάλογη αιτία: *πήρε ο γυιος της το πτυχίο και καμαρώνει σαν γύφτικο σκεπάρνι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκεπάρνιον*, υποκ. τού αρχ. *σκέπαρνος (ό)* (και αργότερα *σκέπαρνον, τό*), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. με επίθημα *r + -no- (*-ρνο-*). Η υπόθεση αυτή θα οδηγούσε σε I.E. *(s)kep- «κόβω, τεμαχίζω», πβ. ρωσ. ščepáti «κομματιάζω, τεμαχίζω», λετ. šķēpelo «κομμάτι» κ.ά., και η λ. θα εντασσόταν στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με το ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη άποψη, *σκέπαρνος* < *σκέρπ-ανος (με αντιμετάθεση) < θ. *(s)kerp- < I.E. *(s)ker- «κόβω, αποκόπτω» (βλ. λ. *κείρω* «κουρεύω») και συνδ. με γερμ. Scherbe «συντρίμμι», schürfen «ξύνω, σκάβω». Τέλος, εξαιτίας τής δυσκολίας που εγείρει το συμφωνικό σύμπλεγμα *-ρν-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για αρχαϊκό δάνειο (πβ. *κόθο-ρν-ος*)].

σκεπαρνιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα με σκεπάρνι.

σκεπαρνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {σκεπάρνισα} (λαϊκ.) χτυπώ (ξύλο, τούβλο κ.λπ.) με σκεπάρνι.

σκεπάρνισμα (το) {σκεπαρνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χτύπημα με το σκεπάρνι **2.** ***σκεπαρνίσματα*** (τα) τα κομμάτια τού ξύλου που αποσπώνται κατά την κατεργασία του με σκεπάρνι ΣΥΝ. πελεκούδια.

σκέπασμα (το) [αρχ.] {σκεπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη μιας επιφάνειας, μέρους τού σώματος κ.λπ.: *το ~ τού προσώπου / τής κεφαλής* **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται για να σκεπάσει κανείς μια επιφάνεια: *έψαχνε το ~ τής κατσαρόλας / τής κανάτας* ΣΥΝ. καπάκι, κάλυμμα **3.** ***σκεπάσματα*** (τα) τα κλινοσκεπάσματα (κουβέρτες, σεντόνια κ.λπ.): *πέταξε με μια κίνηση τα ~ και σηκώθηκε από το κρεβάτι || ελαφριά / βαριά ~*.

σκεπαστά επίρρ. (μτφ.) με τρόπο ασαφή και συγκεκαλυμμένο, αποκρύπτοντας την αλήθεια: *τα λέω / μιλάω ~* ΣΥΝ. μασημένα ΑΝΤ. σταράτα, καθαρά, ξάστερα.

σκεπαστή (η) (λαϊκ.) **1.** το υπόστεγο, συνήθ. σε ναύσταθμο, για την προφύλαξη των λέμβων **2.** (σε γήπεδο) η εξέδρα που έχει στέγη.

σκεπαστήρι (το) {σκεπαστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθετί που χρησιμοποιείται ως σκέπαστρο.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σκεπαστήριος* < *σκεπάζω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*].

σκεπαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για να σκεπάζει μια επιφάνεια.

σκεπαστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σκέπασμα: *~ σουπιέρα* ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκέπαστος **2.** (για χώρους) αυτός στον οποίο έχει τοποθετηθεί σκεπή: *~ αυλή / εξώστης* ΣΥΝ. στεγασμένος **3.** (γλυκό) που καλύπτεται (σκεπάζεται) με παγωτό: *καταΐφι σκεπαστό με καϊμάκι*.

σκέπαστρο (το) {σκεπάστρ-ου | -ων} **1.** κατασκεύασμα που καλύπτει ανοικτό χώρο, για να τον προστατεύει από κάθε επίδραση τού εξωτερικού περιβάλλοντος **2.** (ειδικότ.) τζαμωτή κατασκευή που προφυλάσσει φυτώριο **3.** ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο που παρέχει κάλυψη και προστασία από εχθρικά πυρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκέπαστρον* < αρχ. *σκεπάζω* (θ. *σκεπασ-* τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. *στέγασ-τρον*].

σκεπή (η) **1.** κατασκεύασμα που καλύπτει το πάνω, το ανώτατο μέρος ενός οικοδομήματος, η στέγη: *~ με κεραμίδια / πλάκες* **2.** το πάνω τμήμα ενός αυτοκινήτου. — (υποκ.) **σκεπούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέπη* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα, κατά το σχήμα *κάμπη – καμπή, σκάφη – σκαφή*].

σκέπη (η) {σκεπών} **1.** η ασφάλεια, η προστασία με την οποία περιβάλλεται κανείς: *παίρνω / έχω / βάζω κάποιον κάτω από τη ~ μου || θέτω κάποιον υπό τη ~ μου* **2.** ο γυναικείος πέπλος ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσίπα, μπόλια **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το κάλυμμα σεβάσμιας και θαυματουργής εικόνας, η οποία αποκαλύπτεται συνήθ. την ημέρα τής εορτής τού εικονιζόμενου αγίου προσώπου: *η ~ τής Θεοτόκου* **4.** ΒΙΟΛ. λεπτή μεμβράνη που περιβάλλει ορισμένα όργανα τού σώματος των ζώων, το περιτόναιο, το μεσέντερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού αρχαϊκού *σκέπας, -αος* «καταφύγιο, κάλυμμα», αγν. ετύμου. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθ. η σύνδεση με λιθ. kepùre «σκούφος», ρωσ. čerep (ίδια σημ.)].

σκεπός (ο) (σπάν.-συνήθ. για τον Θεό) αυτός που σκεπάζει και προστατεύει, ο φύλακας και προστάτης: *«ο Θεός βοηθός και ~»* (Ι. Γρυπάρης).
[ΕΤΥΜ. < *σκέπω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *τρέφω – τροφή – τροφός, πέμπω – πομπή – πομπός*].

σκεπτικισμός (ο) [1766] **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό ρεύμα που δεν αποδέχεται την ύπαρξη πραγματικής γνώσης για τα πράγματα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την αυθεντικότητα και την ισχύ γενικώς παραδεκτών αληθειών **2.** (γενικά) η τάση να αντιμετωπίζει κανείς ένα πρόσωπο ή μια κατάσταση με καχυποψία ή δυσπιστία, θέτοντας υπό αμφισβήτηση οτιδήποτε σχετικό με αυτά: *άκουγε τις απόψεις του με ~ || «με ~ (αν όχι φόβο) αντιμετωπίστηκε η ένωση των "δύο Γερμανιών" από τη διεθνή κοινή γνώμη»* (εφημ.). — **σκεπτικιστής** (ο) [1887], **σκεπτικίστρια** (η), **σκεπτικιστικός, -ή, -ό** [1896], **σκεπτικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scepticisme].

σκεπτικό (το) **1.** το μέρος τής δικαστικής απόφασης που περιέχει το αιτιολογικό, το οποίο οδήγησε τους δικαστές στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης **2.** (γενικά) ο τρόπος σκέψης ή το σύνολο των σκέψεων που οδηγεί στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης: *δεν μπορώ να καταλάβω το ~ σας || ποιο ήταν το ~ σας γι' αυτή την ενέργεια;* ΦΡ. ***υπό / με αυτό το σκεπτικό...*** με τον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης (που έχει αναφερθεί ήδη)...: *~, δεν υπάρχει άλλος τρόπος αντιμετώπισης τού προβλήματος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σκεπτικός* (βλ.λ). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. considérant].

σκεπτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **σκεφτικός** (σημ. 2) **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικισμό: *~ φιλόσοφοι / φιλοσοφία* (β) **σκεπτικός** (ο) ο φιλόσοφος που ακολουθεί το ρεύμα τού σκεπτικισμού: *οι ~ υπήρξαν αρνητές κάθε γνώσης* • **2.** αυτός που είναι απασχολημένος, απορροφημένος σε σκέψεις: *έμεινε ~ αρκετή ώρα || τον κοίταζε ~ και δεν έλεγε λέξη* ΣΥΝ. συλλογισμένος. — **σκεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. **σκεφτικά** επίρρ., **σκεπτικότητα** (η) [1854].

σκέπτομαι κ. **σκέφτομαι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {σκέφ-τηκα κ. -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω σκέψεις γύρω από ένα ζήτημα: *δώσε μου λίγο χρόνο να σκεφτώ καλύτερα το θέμα σου || ~ νύχτα-μέρα συνεχώς αυτά που μου είπες || σκέψου τι θες να σου αγοράσω και πες το μου! || ~ τι να φορέσω απόψε / πού να πάμε για ρεβεγιόν / πόσο σ' αγαπώ / πότε θα γυρίσεις || ~ ότι αυτή η λύση δεν είναι σωστή || σκέφτεσαι ό,τι σκέφτομαι; || μη σκέφτεσαι άσχημα πράγματα* || (κ. αμετβ.) *δεν μπορώ να σκεφτώ τώρα, είμαι εκνευρισμένη || είναι κλεισμένος στο δωμάτιό του και σκέφτεται || Συμβαίνει τίποτα; -Όχι, απλώς ~* **2.** κάνω σκέψεις για ένα θέμα με ορισμένο τρόπο σκέψης: *~ κάτι σωστά / λανθασμένα / εις βάθος / επιφανειακά || δεν το σκέφτηκες άσχημα, αλλά υπάρχουν κι άλλα στοιχεία να λάβεις υπ' όψιν || για πες μου, πώς το σκέφτεσαι το θέμα;* || (κ. αμετβ.) *αυτό το παιδί σκέφτεται ώριμα / υπεύθυνα* || *~ φωναχτά / μεγαλοφώνως* (εξωτερικεύω μιλώντας αυτά που σκέφτομαι) || *~ από μέσα μου* (χωρίς να εξωτερικεύω τι σκέφτομαι) **3.** (+να) σκοπεύω, σχεδιάζω: *~ να φύγω από την Αθήνα / να σταματήσω τη δουλειά μου* ΣΥΝ. προτίθεμαι **4.** βρίσκω (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία μου, επινοώ: *μη στενοχωριέσαι, κάτι θα σκεφτούμε || αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι **5.** λαμβάνω υπ' όψιν μου (κάποιον/κάτι), πριν προχωρήσω σε συγκεκριμένη ενέργεια: *έφυγε και τους άφησε· δεν σκέφτηκε ούτε τα παιδιά τους! || σκέψου την οικογένειά σου / το μέλλον / την καριέρα σου! || αν σκεφτεί κανείς ότι ήταν τόσες μέρες χωρίς τροφή και νερό, είναι ν' απορεί πώς επιβίωσε τελικά || δεν ~ ποτέ τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. λογαριάζω, ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι· ΦΡ. ***σκέψου καλά*** για περιπτώσεις στις οποίες προειδοποιούμε κάποιον να προσέξει πριν αποφασίσει: *~ τι πας να κάνεις! Θα το μετανιώσεις!* || (κ. απολύτως) *Μη βιάζεσαι να υπογράψεις! ~! Μετά θα είναι αργά!* ΣΥΝ. πρόσεχε, έχε τον νου σου **6.** επαναφέρω στη μνήμη μου (εικόνες, συναισθήματα από το παρελθόν ή υποθετικές καταστάσεις), συνήθ. αναπολώντας

ή με κριτική διάθεση: *σκεφτόμουν τι καλά που ήταν τα φοιτητικά χρόνια* || *~ τις περσινές διακοπές* ΣΥΝ. αναπολώ **7.** (στο β' πρόσ. +να) για περιπτώσεις στις οποίες προτρέπουμε κάποιον να φανταστεί κάτι, να έρθει σε ορισμένη υποθετική κατάσταση: *σκεφτείτε να συμφωνούσα· ποιος ξέρει τι θα είχα πάθει!* || *Σκέψου να γίνει καμιά ξαφνική απόβαση στο νησί! Χαθήκαμε!* ΣΥΝ. φαντάσου να...· ΦΡ. ***για σκέψου / για φαντάσου*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος μένει έκπληκτος μπροστά σε απροσδόκητη κατάσταση: *~ να περάσει από μπροστά και να μην πει ούτε καλημέρα!* || (κ. απολύτως) *Ώστε εκείνος ο κύριος που ερχόταν εδώ τα καλοκαίρια έγινε πρωθυπουργός! ~!* **8.** (+ πλάγια ερώτηση) απορώ για (κάτι), αναρωτιέμαι: *~ τι να απέγινε εκείνος ο ξένος...* || *~ ποιος θα μπορούσε να έχει κλέψει τα έγγραφα* ΣΥΝ. προβληματίζομαι ♦ (αμετβ.) **9.** έχω την ικανότητα τής λογικής σκέψης: *οι μαθητές πρέπει να μάθουν να σκέφτονται* || *δεν σκέφτεται καθόλου αυτός ο άνθρωπος, ό,τι του 'ρθει λέει!* || «*~, άρα υπάρχω*» (cogito ergo sum, Καρτέσιος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκέπ-jo-μαι* < θ. **σκεπ-* / **σπεκ-* (με αντιμετάθεση) < I.E. *spek- «κατασκοπεύω - παρατηρώ προσεκτικά», πβ. σανσκρ. páśyati «βλέπω», λατ. specere, species «όψη, βλέμμα - είδος», ad-spectus (> γαλλ. aspect, ισπ. aspecto), αρχ. γερμ. spehōn «κατασκοπεύω» (> γερμ. spähen) κ.ά. Ομόρρ. *σκέψ-ις, σκοπ-ός, σκόπ-ελος, σκοπ-εύω, σκόπ-ιμος* κ.ά. Η λ. *σκέπτομαι* εξέφραζε κυρ. την έννοια «αναζητώ με το βλέμμα, προσπαθώ να συλλάβω κάτι με τα μάτια», αναφερόμενη έτσι σε ένα είδος ενεργού οράσεως διαφορετικό από αυτό που εκφράζουν τα ρ. *ορώ* και *βλέπω*].

σκεπτόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο **1.** αυτός που σκέπτεται, σκεπτικός: *το άγαλμα αναπαριστά τον φιλόσοφο σκεπτόμενο* **2.** αυτός που προβληματίζεται για διάφορα θέματα, που δεν είναι πνευματικά νωθρός· κυρ. στις ΦΡ. ***σκεπτόμενος άνθρωπος / σκεπτόμενο ον***: *ως καλλιτέχνης και σκεπτόμενος άνθρωπος δεν μπορώ να μείνω απαθής μπροστά σε αυτά τα αίσχη!*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *σκέπτομαι* ως απόδ. τού γαλλ. pensant, όπως στη φρ. un homme pensant «σκεπτόμενος άνθρωπος»].

σκέπω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) έχω (κάποιον/κάτι) υπό τη σκέπη μου, παρέχω σε (κάποιον) ασφάλεια και προστασία ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκέπη* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκερβελές (ο) {σκερβελέδες} (λαϊκ.) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ανάξιο λόγου, τεμπέλη και άχρηστο.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σκερπάνι (το) ➤ σκεπάρνι

σκερτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. με εύθυμο, παιχνιδιάρικο τρόπο: *αλέγκρο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzando < scherzare (βλ. λ. *σκερτσάρω*)].

σκερτσάρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) κάνω σκέρτσα, προσπαθώ να τραβήξω την προσοχή των άλλων πάνω μου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzare «παίζω, παιχνιδίζω, αστειεύομαι», < λογγοβαρδ. skerzōn, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. scern «σκέρτσο, θρασύτητα» (> γερμ. scherzen, ρ.)].

σκέρτσο (το) **1.** φιλάρεσκη κίνηση που λειτουργεί ως τέχνασμα, για να τραβήξει τα βλέμματα όλων πάνω σε αυτόν που την κάνει ΣΥΝ. νάζι, τσαλίμι, (λόγ.) ακκισμός **2. *σκέρτσα*** (τα) τα ερωτικά παιχνίδια, τα πείσματα μεταξύ ερωτευμένων: *βαρέθηκα πια τα ~ της* **3.** κίνηση γεμάτη χάρη και αέρα: *περπατά με ~* **4.** ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση με εύθυμο, ζωηρό, παιχνιδιάρικο χαρακτήρα (β) τυπικό μέρος τής μουσικής φόρμας σονάτας, ιδίως στις συμφωνίες (συνήθως σε τριμερή ρυθμό): *ο Μπετόβεν, στις συμφωνίες του, αντικατάστησε το μενουέτο με το ~.* — (υποκ.) **σκερτσάκι** (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzo < ρ. scherzare (υποχωρητ.), βλ. κ. *σκερτσάρω*].

σκερτσόζικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με σκέρτσο: *~ συμπεριφορά* ΣΥΝ. ναζιάρικος. — **σκερτσόζικα** επίρρ.

σκερτσόζος (ο), **σκερτσόζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κάνει σκέρτσα στην προσπάθειά του να γίνει το επίκεντρο τής προσοχής ΣΥΝ. ναζιάρης, παιχνιδιάρης **2.** πρόσωπο που έχει ιδιαίτερη χάρη στις κινήσεις και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. χαριτωμένος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzoso < scherzo (βλ. λ. *σκέρτσο*)].

σκέτα επίρρ.· χωρίς κάτι άλλο ακόμη· συνήθ. στη ΦΡ. ***νέτα-σκέτα*** βλ. λ. *νέτα*.

σκέτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι ή προσφέρεται μόνος του, χωρίς συνοδευτικό ή χωρίς να έχει αναμιχθεί με άλλη ουσία: *καφές ~* (χωρίς ζάχαρη ή γάλα) || *έφαγε ~ μακαρόνια* (χωρίς σάλτσα, τυρί κ.λπ.) / *μπιφτέκια / ψωμί* || *ήπιε ~ νερό* (χωρίς τίποτε άλλο) || *~ ουίσκι* (δηλ. χωρίς νερό) || *~ ούζο* (χωρίς νερό ή παγάκια) || *~ βούτυρο / σιτάρι / χρυσάφι* (που δεν έχει νοθευτεί) || (σε παραγγελίες) *έναν σκέτο, παρακαλώ!* (δηλ. έναν καφέ χωρίς ζάχαρη) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει περιττά στολίδια ή άλλα εξεζητημένα στοιχεία: *~ έπιπλα / φόρεμα* ΣΥΝ. λιτός, απλός, απέριττος **3.** αυτός στον οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί άλλος χαρακτηρισμός, που δεν είναι τίποτα πιο πολύ ούτε πιο λίγο από τη δηλούμενη έννοια: *είναι ~ παλιάνθρωπος / βλάκας / παραλογισμός / προδοσία / ανοησία / ψέμα / κακία* ΣΥΝ. καθαρός **4.** (ειδικότ.) αυτός που έχει χάσει όλα του τα λεφτά σε τυχερά παιχνίδια: *έχω μείνει ~* || (κ. για έμφαση) *είμαι νέτος-σκέτος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. schietto «αμιγής, γνήσιος, απλός», < γοτθ. slaihts / αρχ. γερμ. slehta- «απλός» (> γερμ. schlecht «ασήμαντος, άσχημος, κακός»)].

σκετς (το) {άκλ.} σύντομη (συνήθ. χιουμοριστική) σκηνή (νούμερο), που παρουσιάζεται σε σκηνή θεάτρου, στην τηλεόραση κ.λπ. και αποτελεί μέρος μεγαλύτερου θεάματος (παράστασης, σόου, εκπομπής): *στο ~ που ακολουθεί θα δούμε τις προσπάθειες ενός νεαρού να μπει τζάμπα στον κινηματογράφο* || *πολλοί μαθητές πήραν μέρος στο ~ τού σχολείου.* — (υποκ.) **σκετσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sketch < ολλ. schets / γερμ. Skizze < ιταλ. schizzo (βλ. λ. *σκίτσο*)].

σκευαγωγία (η) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. η μεταφορά στρατιωτικών σκευών και εφοδίων σε πολεμική περίοδο.

σκευαγωγός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο μεταφοράς αποσκευών.

σκευάζω ρ. μετβ. {σκεύασ-α, -τηκα κ. (λόγ.) -θηκα, -μένος} (για εμπορεύματα) συσκευάζω (βλ.λ.). — **σκευασία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκεύος* (βλ.λ.)].

σκευάμαξα (η) [1887] {σκευαμαξών} όχημα που μεταφέρει αποσκευές ΣΥΝ. σκευοφόρος.

σκεύασμα (το) {σκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνθεση φαρμακευτικών ουσιών η οποία χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς λόγους: *βιταμινούχα / φαρμακευτικά / ιατρικά ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκευάζω* (βλ.λ.)].

σκευή (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των απαραίτητων αντικειμένων, που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό· ο εξοπλισμός: *~ Μηχανικού / Πυροβολικού* **2.** (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό: *ο ποιητής κρίνεται συχνά από τη ~ τού έργου του, τις λέξεις και τον μύθο* ΣΥΝ. εξοπλισμός, μέσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουδ. *σκεῦος* (βλ.λ.)].

σκευοθήκη (η) [αρχ.] {σκευοθηκών} έπιπλο μέσα στο οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται διάφορα σκεύη ΣΥΝ. μπουφές.

σκεύος (το) {σκεύ-ους | -η, -ών} αντικείμενο με διαφορετικό κατά περίπτωση σχήμα και διαστάσεις, που χρησιμοποιείται για την κάλυψη πρακτικών αναγκών τού ανθρώπου: *μαγειρικά ~* (οτιδήποτε χρησιμοποιείται στη μαγειρική, λ.χ. κατσαρόλες, τηγάνια, ταψιά κ.λπ.) || *επιτραπέζια ~* (όσα χρησιμοποιούνται κατά την παράθεση γεύματος) || *ηλεκτρικά ~* (τα μηχανήματα που λειτουργούν με ηλεκτρικό ρεύμα)· ΦΡ. (α) ***ιερό σκεύος*** (i) καθένα από τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται στη Θεία Ευχαριστία, λ.χ. το Άγιο Δισκοπότηρο, το Δισκάριο, η λαβίδα κ.λπ. (ii) (κατ' επέκτ.) κάθε σκεύος που χρησιμοποιείται στην τέλεση των μυστηρίων και των ακολουθιών, λ.χ. τα θυμιατήρια, τα εξαπτέρυγα κ.ά. (β) (μτφ., συνήθ. για γυναίκες) ***σκεύος ηδονής*** κάθε πρόσωπο που αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως μέσο σεξουαλικής ικανοποίησης, κατά τρόπο μειωτικό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. ***σκεύος εκλογής*** (Κ.Δ. *Πράξ.* 9, 15: *ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστίν μοι οὗτος*) (i) ο Απόστολος Παύλος, τον οποίο ο Ιησούς επέλεξε για τη διάδοση τής πίστης στους εθνικούς (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε περιβάλλεται με ιδιαίτερη εύνοια και εμπιστοσύνη, ώστε να εξασφαλίζει το άνωθεν χρίσμα για υψηλού χαρακτήρα αποστολή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκεῦος*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι υποθ. περί συνδέσεως με λιθ. šáu-ju «πυροβολώ», αρχ. γερμ. sciozan (ίδια σημ.), ούτε με αρχ. αγγλ. hēgan «εκτελώ, βγάζω», αρχ. σλαβ. prě-kutiti «στολίζω»].

σκευοφόρος (η) βαγόνι αμαξοστοιχίας στο οποίο τοποθετούνται οι αποσκευές των ταξιδιωτών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υποζύγιο», < *σκεῦος* + *-φόρος* < *φέρω*].

σκευοφύλακας (ο) {σκευοφυλάκων} ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος τής Εκκλησίας επιφορτισμένος με τη φύλαξη των ιερών σκευών και κειμηλίων τού ναού. Επίσης (αρχαιοπρ.) **σκευοφύλαξ** [μτγν.] {σκευοφύλακος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκευοφύλαξ, -ακος* < *σκεῦος* + *φύλαξ, -ακος*].

σκευοφυλάκιο (το) [μτγν.] {σκευοφυλακί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος τού ναού όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη και τα άμφια των κληρικών ΣΥΝ. ιεροφυλάκιο.

σκευρός, -ή, -ό αυτός που έχει κυρτώσει, λυγίσει, χάνοντας την προηγούμενη ευθεία θέση του ΣΥΝ. κυρτωμένος, στραβωμένος, καμπουριασμένος.
[ΕΤΥΜ. < *σκευρώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκευρώνω ρ. αμετβ. {σκεύρω-σα, -μένος} **1.** (για ξύλινα αντικείμενα) κυρτώνω λόγω υγρασίας ή υπερβολικά υψηλών θερμοκρασιών, στραβώνω χάνοντας το αρχικό μου σχήμα: *οι σανίδες / τα παράθυρα / τα πατώματα έχουν σκευρώσει* || *το μπράτσο τού λαούτου σκεύρωσε* **2.** (για ανθρώπους) κυρτώνω και καμπουριάζω χάνοντας την ευθυτενή στάση τού σώματός μου: *σκεύρωσε με τα χρόνια / από τα γεράματα / από την πολλή δουλειά.* — **σκεύρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκευρίον* «κασέλα, χρηματοκιβώτιο» < αρχ. *σκευάριον*, υποκ. τού ουσ. *σκεῦος*. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. επίθ. *σκαιός* με την επίδρ. τού λατ. scaevus «αριστερός - αδέξιος», οπότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη ενδιάμεσου τ. **σκαιβός*].

σκευωρία (η) {σκευωριών} το τέχνασμα με το οποίο προσπαθεί κανείς να εξαπατήσει έναν άλλο στήνοντας παγίδες εις βάρος του: *είναι θύμα πολιτικής ~* ΣΥΝ. δολοπλοκία, πλεκτάνη, μηχανορραφία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκευωρός* «σκευοφύλακας» (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σκευωρός (ο) πρόσωπο που μηχανορραφεί, που στήνει σκευωρία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκευοφύλακας», < *σκεῦος* + *-ωρός* (< *ὁρῶ* «βλέπω», με ειδική σημ. «φρουρώ, φυλάσσω»). πβ. *θυρ-ωρός, ἀκταιωρός, θε-ωρός*. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στο ρ. *σκευωρῶ* (βλ.λ.)].

σκευωρώ ρ. αμετβ. {σκευωρείς...} στήνω σκευωρίες (εις βάρος κάποιου), μηχανεύομαι πονηρά σχέδια για να προκαλέσω βλάβη, φθορά: *σκευωρεί εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ραδιουργώ, μηχανορραφώ, δολοπλοκώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκευωροῦμαι* (το ενεργ. *σκευωρῶ*, *-έω* είναι μτγν.) < *σκευωρός* «σκευοφύλακας» (βλ.λ.). Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «φυ-

λάσσω τα σκεύη», αλλά από τη χρήση του στην αττ. διάλεκτο (κατεξοχήν στον Δημοσθένη) έλαβε τη σημ. «φροντίζω με πολύ μεγάλη επιμέλεια» και «καταστρώνω προσεκτικά ένα σχέδιο, μηχανορραφώ»].

σκεφτικός, -ή, -ό → σκεπτικός

σκέφτομαι ρ. → σκέπτομαι

σκέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** μέρος τής νόησης· αναφέρεται στις λεγόμενες «παραγωγικές» λειτουργίες τού νου, όπως η κρίση, οι συλλογισμοί, η συγκλίνουσα και αποκλίνουσα σκέψη κ.τ.ό.: *η απόφαση ελήφθη μετά από μακρά ~ || ύστερα από ~ κατέληξα στο συμπέρασμα ότι έχεις δίκιο || χρειάζεται ωριμότερη / καλύτερη / μια δεύτερη ~ || μη με διακόπτεις, γιατί χάνω τον ειρμό / τη σειρά / το νήμα / την αλυσίδα των ~ μου || από την πολλή ~ ζαλίστηκε || διαβάζω τις ~ κάποιου* (καταλαβαίνω τι σκέφτεται) || *συγκλίνουσα ~* (βλ. λ. *συγκλίνω*) || *αποκλίνουσα ~* (βλ. λ. *αποκλίνω*)· ΦΡ. (α) ***είμαι / μπαίνω στη σκέψη (κάποιου)*** καταλαβαίνω τι σκέφτεται (κάποιος), σκέφτομαι τα ίδια πράγματα με (κάποιον άλλο): *είσαι στη σκέψη μου· αυτό θα 'λεγα κι εγώ τώρα!* (β) (στην παραψυχολογία) ***μεταβίβαση σκέψεως*** η ικανότητα που υποστηρίζεται πως έχουν ορισμένα άτομα να μεταβιβάζουν το περιεχόμενο των σκέψεών τους σε πρόσωπο που βρίσκεται σε απόσταση (γ) ***βάζω (κάποιον) σε σκέψεις*** βλ. λ. *βάζω* (δ) ***μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι)*** προβληματίζομαι: *μπήκε σε σκέψεις για το αν έπρεπε να του μιλήσει τόσο αυστηρά ή όχι* (ε) (λόγ.) ***κατόπιν σκέψεως*** μετά από σκέψη, μετά από κριτική επεξεργασία: *κατόπιν ωρίμου σκέψεως αποφάσισε να εγκρίνει την επιχορήγηση* (στ) ***θέλει (και) σκέψη;*** για κάτι για το οποίο δεν χρειάζεται να έχει κανείς δισταγμούς: *~ αν θα το αγοράσεις; Πού θα ξαναβρείς τέτοια ευκαιρία;* (ζ) ***διαβάζω τη σκέψη κάποιου*** καταλαβαίνω τι σκέπτεται κάποιος **2.** (συνεκδ.) ό,τι σκέπτεται κανείς για ένα ζήτημα: *αυτή η ~ ούτε που μου πέρασε από το μυαλό || εγκατέλειψε κάθε ~ για γάμο || ήταν χαμένος / βυθισμένος στις ~ του || κάνω σκέψεις για κάτι || θλιβερές / χαρούμενες / υψηλές / ταπεινές ~ || η αρχική ~ ήταν να αναβληθεί η συγκέντρωση* ΣΥΝ. διανόημα, στοχασμός· ΦΡ. (α) ***η σκέψη (κάποιου)*** το να σκέφτεται κανείς (κάποιον), να έχει στο μυαλό του (κάποιον): *η σκέψη σου θα με συντροφεύει στην ξενιτειά || στη σκέψη της δάκρυσε...* (β) ***δεξαμενή σκέψης*** ομάδα ή οργανισμός που πραγματοποιεί διεπιστημονική έρευνα, συνήθως τεχνολογικού ή κοινωνικού χαρακτήρα (γ) ***ούτε σκέψη!*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση στην άρνησή μας για κάτι: *Να πουλήσω το σπίτι! ~!* ΣΥΝ. αποκλείεται, μην το συζητάς (δ) ***ακόμα και / και μόνο στη σκέψη πως / ότι...*** αρκεί να σκεφτεί κανείς πως / ότι (χωρίς να ισχύει ήδη κάτι): *και μόνο ~ θα ξοδέψει τόσα χρήματα, παθαίνει ταραχή!* **3.** ο τρόπος με τον οποίο σκέπτεται και ενεργεί κανείς: *άνθρωπος με καθαρή / ώριμη / ταπεινή / ζωηρή / συγκροτημένη / αφαιρετική / συνθετική ~* **4.** το σύνολο των απόψεων και των θέσεων που έχει κανείς για ένα κοινωνικό φαινόμενο, ο τρόπος ανάλυσης και ερμηνείας του· θεωρία: *σύμφωνα με τη μαρξιστική ~ το Δίκαιο ανήκει στο εποικοδόμημα || στη δυτική ~ το άτομο προτάσσεται τής ομάδας* ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία, βιοθεωρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέψις*, αρχική σημ. «αντίληψη μέσω των αισθήσεων», < *σκέπτομαι* (βλ.λ.). Η φρ. *δεξαμενή σκέψης* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. think tank].

σκηνάκι (το) {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των στρατιωτών) **1.** μικρή ατομική σκηνή **2.** (στον πληθ.) στρατιωτική άσκηση που προβλέπει διαμονή των στρατιωτών σε μικρές ατομικές σκηνές: *από αύριο έχουμε σκηνάκια*.

σκηνή (η) **1.** φορητή συναρμολογούμενη κατασκευή από αδιάβροχο ύφασμα και μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, που σχηματίζει μικρό κατάλυμα και χρησιμοποιείται για προσωρινή διαμονή από εκδρομείς (κάμπινγκ), στρατιώτες ή όσους αναγκάζονται να μείνουν στην ύπαιθρο εξαιτίας φυσικών ή άλλων καταστροφών (σεισμών, πλημμυρών κ.λπ.): *στήνω / λύνω μια ~ || στρατιωτική ~ || μοιράστηκαν σκηνές στους σεισμοπαθείς || φορτώνω τη ~ στο αμάξι || κουβαλώ / μεταφέρω τη ~ στην πλάτη* ΣΥΝ. τέντα, (λαϊκ.) τσαντίρι ● **2.** το μέρος τού θεάτρου πάνω στο οποίο εμφανίζονται και παίζουν οι ηθοποιοί: *τα φώτα χαμηλώνουν και οι ηθοποιοί βγαίνουν στη ~ || διευθυντής / μηχανικός σκηνής* ΣΥΝ. πάλκο, παλκοσένικο· ΦΡ. ***επί σκηνής*** (*τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς μέρος*, Αριστοτ. *Ποιητική* 1459b, 25) πάνω στη σκηνή: *οι θεατές γελούσαν με όσα τραγελαφικά διαδραματίζονταν ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το θέατρο (ως τέχνη, από απόψεως ρεπερτορίου, ρόλων κ.λπ.): *βγήκε / ανέβηκε πολύ νέος στη ~* (δηλ. έγινε ηθοποιός) || *έπαιξε μερικά από τα καλύτερα έργα τής διεθνούς ~ || Λυρική ~* (δηλ. το μουσικό θέατρο) (β) ο χώρος και οι άνθρωποι που δίνουν παραστάσεις θεάτρου: *Κεντρική ~ Εθνικού Θεάτρου* (γ) κάθε χώρος στον οποίο δίνονται παραστάσεις (θεατρικές ή μουσικές): *η Αθήνα γέμισε από μεγάλες και μικρές ~, όπου νέοι καλλιτέχνες παρουσιάζουν τη δουλειά τους* **4.** (καθημ.) το σκηνικό μιας θεατρικής παράστασης: *η ~ απεικονίζει μια εξοχική κατοικία τού 19ου αιώνα* **5.** (γενικά) κάθε ενιαίο θεματικά τμήμα θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, το οποίο περιλαμβάνει στοιχεία που τυποποιούνται και επαναλαμβάνονται σε κάθε ανάλογη περίπτωση: *η ~ τής αναγνώρισης στην τραγωδία || έργα με πολεμικές / ερωτικές ~ || ~ βίας στην τηλεόραση || σε μια ~ τού έργου ο ηθοποιός βάζει τα γέλια || υπάρχουν συγκινητικές ~ στο φιλμ || η ~ τού θανάτου τού ήρωα περιγράφεται εντυπωσιακά από τον συγγραφέα* **6.** κάθε αυτόνομο επεισόδιο ενός έργου: (στο θέατρο) *πράξη πρώτη, ~ δεύτερη* **7.** συμβάν ή σειρά διαδοχικών γεγονότων που εκτυλίσσονται μπροστά σε κάποιον: *έγινε χαμός για να το θέλει μάρτυρας σε μια πολύ συγκινητική ~ || η ~ τού καβγά / τού φόνου || είδαμε στην τηλεόραση σκηνές-σοκ || διαδραματίστηκαν σκηνές υστερίας* ● **8.** (ειδικότ.) διαφωνία που εκφράζεται με έντονο τρόπο μπροστά σε κόσμο: *~ ζηλοτυπίας*· ΦΡ. ***κάνω σκηνή (σε κάποιον)*** λογομαχώ ή συγκρούομαι (με κάποιον) με έντονο τρόπο: *του έκανε μια φοβερή σκηνή μπροστά σε όλο τον κόσμο, γιατί δεν ήρθε στην ώρα του* ● ΦΡ. (μτφ.) ***πολιτική σκηνή*** η πολιτική ζωή μιας χώρας, ο χώρος τής πολιτικής δράσης: *αλλαγές προβλέπονται το φθινόπωρο στην ~* ΣΥΝ. πολιτικό τοπίο. — (υποκ.) **σκηνούλα** (η) κ. **σκηνάκι** (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-νή* (πβ. *ποι-νή, εὐ-νή, φερ-νή*), που συνδ. πιθ. με τη λ. *σκιά* (βλ.λ.). Το λατ. scaena (> γαλλ. scène) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *κάνω σκηνή* αποδίδει τη γαλλ. faire une scène].

σκηνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σκηνή τού θεάτρου και κατ' επέκταση με τη θεατρική παράσταση: *~ οδηγίες / ομορφιά / εφέ || η ~ τέχνη* (η τέχνη τού θεάτρου) || *η ~ συνύπαρξη δύο ηθοποιών || η ~ παρουσία της καταπλήσσει || αξεπέραστη ~ εμπειρία* ΣΥΝ. θεατρικός **2.** ***σκηνικό*** (το) το περιβάλλον, το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα: *αλλαγές τού πολιτικού ~ προβλέπονται για το φθινόπωρο* **3.** ***σκηνικά*** (τα) τα στοιχεία που παρουσιάζονται στη σκηνή, για να απεικονίσουν κατά τον πειστικότερο τρόπο τον τόπο και τον χρόνο στον οποίο διαδραματίζεται η υπόθεση τού έργου.

σκηνίτης (ο) [αρχ.] {σκηνιτών} αυτός που ζει σε σκηνή ή άλλα προσωρινά καταλύματα: *~ τσιγγάνος* || (κ. ως ουσ.) *ο υπουργός επισκέφθηκε τους ~ στον καταυλισμό σεισμοπλήκτων*.

σκηνογραφία (η) [αρχ.] {συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής δημιουργίας τού διάκοσμου τής σκηνής, ο οποίος αναπαριστά τον χώρο, τον χρόνο και την όλη ατμόσφαιρα τού θεατρικού έργου **2.** (συνεκδ.) ο τεχνικός διάκοσμος τής σκηνής ΣΥΝ. σκηνικά. — **σκηνογράφος** (ο/η) [μτγν.], **σκηνογραφικός**, -ή, -ό [μτγν.], **σκηνογραφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

σκηνοθεσία (η) [1890] {συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού συντονισμού και τού ελέγχου όλων των καλλιτεχνικών στοιχείων μιας παράστασης θεατρικού έργου ή όπερας, κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας, τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, που περιλαμβάνει τη διδασκαλία των ηθοποιών, την κίνηση τής κάμερας, την εισαγωγή τού ήχου, την επιλογή και διαμόρφωση τού χώρου των γυρισμάτων κ.λπ.: *βραβείο σκηνοθεσίας || η ~ απέσπασε τις καλύτερες κριτικές* ● **2.** (μτφ.) τέχνασμα που οργανώνεται για να παραπλανήσει και να εξαπατήσει, δημιουργώντας διαφορετική εικόνα τής πραγματικότητας: *τα δάκρυά της ήταν μέρος τής ~, για να τον κάνει να γυρίσει πίσω*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mise en scène].

σκηνοθέτης (ο) [1898] {σκηνοθετών}, **σκηνοθέτρια** (η) {σκηνοθετριών} το πρόσωπο στο οποίο ανατίθεται η σκηνοθεσία (βλ.λ.) θεατρικού έργου, όπερας, κινηματογραφικής / τηλεοπτικής ταινίας, ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής εκπομπής: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός / θεατρικός ~ || ευρηματικός / τολμηρός / εμπνευσμένος / εκκεντρικός / ευφάνταστος ~*. Επίσης (λόγ.) **σκηνοθέτις** (η) {σκηνοθέτιδος}.

[ΕΤΥΜ. < *σκηνή* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. metteur en scène].

σκηνοθετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τη σκηνοθεσία ή τον σκηνοθέτη: *~ τέχνη / οδηγίες / προσέγγιση / ύφος / αντίληψη / εύρημα / ικανότητα*. — **σκηνοθετικ-ά / -ώς** επίρρ.

σκηνοθετώ ρ. μετβ. {σκηνοθετείς... | σκηνοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναλαμβάνω τη σκηνοθεσία (βλ.λ.) θεατρικού, τηλεοπτικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου ή εκπομπής **2.** (α) (κακόσ.) οργανώνω κάτι με αληθοφανή τρόπο, προκειμένου να εξαπατήσω, να ωφεληθώ ή να προκαλέσω συγκεκριμένες εντυπώσεις: *στο έργο αυτό ο ήρωας σκηνοθετεί τον θάνατό του, για να διαπιστώσει τι σκέφτονται πραγματικά γι' αυτόν οι συγγενείς του || είχε σκηνοθετήσει τη διάρρηξη, για να εισπράξει την ασφάλεια από την ασφαλιστική εταιρεία || όλα ήταν σκηνοθετημένα για να μας εξαπατήσουν* (β) φροντίζω και την παραμικρή λεπτομέρεια για το πώς πρέπει να είναι ή να γίνει κάτι: *σκηνοθετεί τον εαυτό του παντού· κανονίζει από πριν τι θα πει, πώς θα σταθεί, τι θα φορέσει, τα πάντα!*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mettre en scène].

σκηνοπηγία (η) {χωρ. πληθ.} γιορτή των Εβραίων σε ανάμνηση τής παραμονής τους σε σκηνές μετά την έξοδο από την Αίγυπτο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκηνή* + *-πηγία* < θ. *πηγ-* τού αρχ. *πήγ-νυ-μι* «μπήγω, τοποθετώ» (βλ. λ. *πήζω*). Με τη λ. *σκηνοπηγία* απέδωσαν οι Εβδομήκοντα την εβρ. φρ. (ḥag) hassukkōt «(εορτή) των σκηνών» (Π.Δ. *Λευτερ.* 16, 13-15)].

σκηνοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατασκευή σκηνών. — **σκηνοποιός** (ο/η) [μτγν.].

σκηνορραφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ραφή σκηνών. — **σκηνορράφος** (ο) [μτγν.].

σκήνος (το) {σκήν-ους | -η, -ών} το σκήνωμα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῆνος*, παράλλ. τ. τού *σκηνή* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο ουδ. *σῶμα*].

σκηνούχος (ο/η) (λόγ.) αυτός που έχει στην κατοχή του σκηνή (ως κατάλυμα).

[ΕΤΥΜ. < *σκηνή* + *-ούχος* < *έχω*].

σκηνοφύλακας (ο) {σκηνοφυλάκων} ΣΤΡΑΤ. αυτός που αναλαμβάνει τη φρούρηση των σκηνών σε στρατιωτικό καταυλισμό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκηνοφύλαξ, -ακος* < *σκηνή* + *φύλαξ, -ακος*].

σκήνωμα (το) {σκηνώμ-ατος | -ατα, -άτων} το λείψανο αγίου όπως φυλάσσεται στους ναούς και εκτίθεται σε δημόσιο προσκύνημα: *το ~ τού Αγίου Ανδρέα στην Πάτρα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκηνή, τέντα», < *σκηνῶ* (*-όω*) < *σκηνή* (πβ. *σκήνος*). Η σημ. «σώμα» (όχι νεκρό) πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (Β' Πέτρ. 1, 13: *ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι*)].

σκηπτούχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ή κρατά σκήπτρο **2.** (λόγ.) **σκηπτούχος** (ο) αυτός που κατέχει τον θρόνο και τα πρωτεία τής εξουσίας, ο βασιλιάς ΣΥΝ. ηγεμόνας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκηπτοῦχος* < *σκῆπτον (όπως βεβαιώνεται από το δωρ. σκᾶπτον, βλ. κ. *σκῆπτρο*) + -οῦχος < ἔχω].

σκήπτρο (το) **1.** ράβδος από πολύτιμα υλικά με πολυτελή εξωτερικό διάκοσμο, που αποτελεί έμβλημα βασιλικής εξουσίας **2.** (συνεκδ.) τα πρωτεία τής εξουσίας: *ποιος κατέχει τα ~ σε αυτή τη χώρα;* **3.** (μτφ.) η υπεροχή, η ανωτερότητα (κάποιου σε κάτι): *κατέχει τα σκήπτρα στους αγώνες δρόμου μεγάλων αποστάσεων* || *διατηρεί εδώ και χρόνια τα ~ στο βόλεϊ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῆπτρον* / *σκᾶπτον* (δωρ.), αρχική σημ. «βακτηρία, ράβδος, μπαστούνι». < θ. *σκηπ-* (τού ρ. *σκήπτω* «στηρίζω, ακουμπώ») + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*. Το αρχ. *σκήπτω* < **σκηπ-jω*, πιθ. < *σκᾶπος* (απαντά μόνον ως «γλῶσσα» τού Ησυχίου *σκᾶπος· κλάδος*), που συνδ. με αρχ. γερμ. skaft (> γερμ. Schaft «κορμός, κοτσάνι»), αρχ. σκανδ. skapt, πιθ. κ. λατ. scāpus «βακτηρία, στέλεχος» (αν δεν πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική). Η σημασιολ. έκταση τής λ. και οι συγκεκριμένοι τεχνικοί όροι που προκύπτουν από αυτήν, δεν επιτρέπουν τη σύνδεση με το ρ. *σκάπτω*].

σκήτη (η) {σκητών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το ερημητήριο μοναχού **2.** εξάρτημα κύριας μονής, όπου ασκούνται υπό έναν γέροντα ομάδες μοναχών με δική τους επιλογή έχοντας χαλαρή αναφορά (σχέση) με τη διοίκηση και τη λειτουργική ζωή τής κύριας μονής: *η ~ τής Αγίας Αικατερίνας στο όρος Σινά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο, μονή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το μτγν. τοπων. *Σκῆτις, Σκίτις* τής Αιγύπτου].

σκι (το) {άκλ.} **1.** καθένα από τα δύο ειδικά στενόμακρα πέδιλα που φορά κανείς, για να κινείται πάνω στο χιόνι (με τη βοήθεια ειδικών ραβδιών) ή στην επιφάνεια τής θάλασσας (κρατώντας ένα σχοινί πίσω από σκάφος που κινείται και τον έλκει): *φοράω τα ~ μου* ΣΥΝ. (για το χιόνι) χιονοπέδιλο **2.** η χιονοδρομία ή το αντίστοιχο άθλημα στη θάλασσα: *κάνω / πάω για ~* || *θαλάσσιο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ski < νορβ. ski < αρχ. νορβ. skith «κομμάτι ξύλου, χιονοπέδιλο», που συνδ. με αρχ. γερμ. skit «κομμάτι ξύλου», αρχ. αγγλ. scēadan «χωρίζω, κόβω»].

σκιά (η) **1.** το τμήμα ενός χώρου στο οποίο δεν φθάνει το φως, που δεν φωτίζεται, κατ' αντιδιαστολή προς το φωτισμένο τμήμα του· (ειδικότ.) η σκοτεινή ή λιγότερο φωτεινή περιοχή ενός χώρου, που σχηματίζεται καθώς ένας αδιαφανής όγκος ή σώμα εμποδίζει την ακτινοβολία τού ήλιου ή το φως να το διαπεράσει: *ο κλέφτης κρυβόταν στη ~* || *το δωμάτιο ήταν στη ~* || *φως και σκιές* || *κάθισε στη ~ να ξεκουραστεί* || *η θερμοκρασία έφτασε τους 40° Κελσίου υπό σκιάν·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μένω στη σκιά*** δεν εμφανίζομαι, δεν γίνεται γνωστή η ύπαρξή μου: *μια ζοφερή ιστορία, που είχε μείνει επί δεκαετίες στη σκιά, ήρθε στο φως τής δημοσιότητας* (β) (μτφ.) ***στη / υπό τη σκιά (κάποιου)*** σε δεύτερο ρόλο: *μια ζωή ήταν στη σκιά τού διάσημου συζύγου της* (γ) (λόγ.) ***περί όνου σκιάς*** (*περί όνου σκιάς [μάχεσθαι]*, Αριστοφ. *Σφῆκες* 191) για ασήμαντα ή ευτελή θέματα: *~ ο λόγος στη χθεσινή συζήτηση* **2.** το σκοτεινό είδωλο ενός σώματος, που προβάλλεται πάνω σε μια επιφάνεια με διαστάσεις μεγαλύτερες των πραγματικών του, όταν φωτίζεται από την αντίθετη κατεύθυνση: *είδε την ~ ενός αγνώστου να τον παρακολουθεί·* ΦΡ. (α) ***φοβάται / τρέμει και τη σκιά του*** για κάποιον που είναι τόσο δειλός, ώστε να φοβάται ακόμα και όταν δεν υπάρχει πραγματικός λόγος (β) ***γίνομαι η σκιά (κάποιου)*** (i) γίνομαι αχώριστος φίλος (κάποιου), είμαι πάντα μαζί του (ii) ακολουθώ ή παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), χωρίς να τον χάνω από τα μάτια μου: *ο ιδιωτικός ντετέκτιβ είχε γίνει η σκιά του για μια βδομάδα* **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο ή πράγμα, τού οποίου διαγράφεται το περίγραμμα στο σκοτάδι· σκοτεινή σιλουέτα: *οι ~ των βουνών / των σπιτιών* || *στον δρόμο διέκρινε δύο ~ που βάδιζαν βιαστικά* ΣΥΝ. σκοτεινή φιγούρα • **4.** (κατά τις λαϊκές αντιλήψεις) το άυλο πνεύμα, η ψυχή ανθρώπου που έχει πεθάνει: *η ~ τού πεθαμένου παιδιού* || *οι ~ των προγόνων* || *ο κόσμος των ~* (ο κόσμος των νεκρών) **5.** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που έχει χάσει τη δύναμη, τη θέση και την επιρροή που είχε: *κατάντησε ~ από την αρρώστια / από την πείνα* || *«στην αμερικανική αγορά δεν έμεινε παρά η ~ τής πάλαι ποτέ κραταιάς ιαπωνικής βιομηχανίας»* (εφημ.)· ΦΡ. ***γίνομαι σκιά τού εαυτού μου*** για μεταβολή προς το χειρότερο: *ο πρωθυπουργός είχε γίνει σκιά τού παλιού καλού του εαυτού* **6.** σημάδι φυσικής και ψυχικής κόπωσης: *έχω μαύρες ~ κάτω από τα μάτια από την αϋπνία* **7.** (μτφ.) υπόνοια για κάτι ασαφές ή ύποπτο: *στην υπόθεση αυτή δεν πρέπει να μείνει καμία ~ αμφιβολίας· όλα πρέπει να έλθουν στο φως* **8.** (στη ζωγραφική) ο βαθμός σκούρας απόχρωσης ενός χρώματος, που προσδιορίζεται είτε από την ποσότητα τού μαύρου τόνου είτε από την έλλειψη φωτός στα περιγράμματα των αναπαριστώμενων εικόνων ΣΥΝ. φωτοσκίαση, φόρμα **9.** καλλυντικό προϊόν για τον χρωματισμό των βλεφάρων σε διάφορα χρώματα: *σκιές για τα μάτια* **10.** (μτφ.) η επίδραση που ασκείται από δυσάρεστο γεγονός: *υπό τη ~ των αεροπορικών επιχειρήσεων στο Κόσοβο διεξάγεται η συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των χωρών-μελών τού ΝΑΤΟ* || *η βαριά ~ των πρόσφατων επεισοδίων επέδρασε στο κλίμα των εκδηλώσεων·* ΦΡ. ***ρίχνω (τη) σκιά (μου) (κάπου)*** επισκιάζω, επικαλύπτω αρνητικά: *τα τελευταία γεγονότα έριξαν τη σκιά τους στους εορτασμούς / στη διάθεση όλων* • **11. θέατρο σκιών** λαϊκό θέατρο με «πρωταγωνιστές» χάρτινες συνήθ. φιγούρες, των οποίων η σκιά προβάλλεται πίσω από ένα κατάλληλα φωτισμένο παραλληλόγραμμο πανί· ο καραγκιόζης (πβ. λ. *θέατρο*). — (υποκ.) **σκιούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκι-jά* < Ι.Ε. *skāi- / *ski- «σκιά» (με σπάνια φωνηεντική εναλλαγή -āi- / -i-, που δεν απαντά σε κανονικούς Ι.Ε. τ.), πβ. αλβ. hije «σκιά», σανσκρ. chāyā, γερμ. schimmern «λάμπω, γυαλίζω» κ.ά. Η λ. συνδ. πιθ. με το ουσ. *σκηνή* (βλ.λ.). Παράγ. *σκι-άζω, σκι-ερός, σκι-ώδης, σκιά-χτρο* κ.ά. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *μένω στη σκιά* (< rester dans l'ombre), *ζω στη σκιά του* (< vivre dans son ombre), *φοβάται και τη σκιά του* (< avoir peur de son ombre), *γίνομαι η σκιά κάποιου* (< suivre quelqu'un comme son ombre), *έγινε σκιά τού εαυτού του* (< il a devenu l'ombre de lui-même), *δεν υπάρχει σκιά αμφιβολίας* (< il n'y a pas l'ombre d'un doute), *θέατρο σκιών* (< le théâtre d'ombres)].

σκιάγραμμα (το) {σκιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **2.** ακτινοσκοπικό ή ακτινογραφικό διάγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skiagram].

σκιαγράφημα (το) [αρχ.] {σκιαγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόδοση τής εικόνας προσώπου ή πράγματος με τις πολύ γενικές τους γραμμές, χωρίς λεπτομέρειες ΣΥΝ. σκίτσο, σκαρίφημα **2.** (μτφ.) περιγραφή γεγονότος, πράγματος ή εργασίας σε γενικές γραμμές.

σκιαγραφία (η) [αρχ.] {σκιαγραφιών} **1.** η τέχνη τής απεικόνισης προσώπων ή πραγμάτων με σκιαγραφήματα **2.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **3.** η ζωγραφική απόδοση τής σκιάς των αντικειμένων **4.** σχέδιο που αποτελείται μόνο από άσπρο και διάφορους τόνους τού μαύρου χρώματος. — **σκιαγραφικός**, -ή, -ό [μτγν.], **σκιαγραφικά** επίρρ.

σκιαγραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαγραφείς... | σκιαγραφ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (στη ζωγραφική) απεικονίζω (κάποιον/κάτι), αποδίδοντας μόνο το περίγραμμά του με τις βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκιτσάρω, σκαριφώ **2.** (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με σύντομη αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του, διαγραμματικά: *~ τα σχέδιά μου για το μέλλον / την πολιτική γραμμή τής κυβέρνησης / τη ζωή μου* || *~ τους χαρακτήρες ενός έργου* || *το βιβλίο σκιαγραφεί με τον καλύτερο τρόπο την εικόνα τής εποχής* || *«οι έρευνες αυτές σκιαγραφούν το προφίλ τού μέσου καταναλωτή-ψηφοφόρου»* (εφημ.). — **σκιαγράφηση** (η) [μτγν.].

σκιάδα (η) (λαϊκ.) **1.** πρόχειρη κατασκευή που χρησιμεύει ως σκιά από τον ήλιο ΣΥΝ. κιόσκι, περίπτερο **2.** (ειδικότ.) ομπρέλα για τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκιάς, -άδος* < αρχ. *σκιά*].

σκιάδι (το) {σκιαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πλατύγυρο καπέλο που φοριέται συνήθ. από τους αγρότες ως μέσο προφύλαξης από την πολύωρη έκθεσή τους στον ήλιο. Επίσης (λόγ.) **σκιάδειο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκιάδ(ε)ιον* (η γρ. με -ει- είναι αρχαιότ. και καλύτερα τεκμηριωμένη), υποκ. τού ουσ. *σκιά*].

σκιάζω[1] ρ. μετβ. {σκίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ σκιά πάνω σε (επιφάνεια), εμποδίζοντας τη δίοδο των φωτεινών ακτινών: *αυτό το δέντρο σκιάζει το σπίτι* || *~ τα μάτια με το χέρι μου* **2.** (μτφ.) δημιουργώ βαριά ατμόσφαιρα εξαιτίας δυσάρεστου γεγονότος: *οι πολιτικές εξελίξεις σκίασαν τον εορτασμό* ΣΥΝ. επισκιάζω **3.** (στη ζωγραφική) σχηματίζω σκιές ή προσθέτω σκιές σε μια εικόνα: *~ ένα σκίτσο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* (βλ.λ.)].

σκιάζω[2] ρ. μετβ. (λαϊκ.) {έσκιαξα, σκιά-χτηκα, -γμένος} **1.** τρομάζω (κάποιον): *μην το σκιάζεις το παιδί, γιατί θα φύγει!* **2.** δημιουργώ σε (κάποιον) κλίμα έντονου φόβου: *«ήταν όλα σιωπηλά / γιατί τα 'σκιαζε η φοβέρα / και τα πλάκωνε η σκλαβιά»* (Δ. Σολωμός). **3.** (μεσοπαθ. ***σκιάζομαι***) τα χάνω από τον φόβο μου: *τι του είπες και ήρθε εδώ σκιαγμένος;* || *σκιάχτηκα, μόλις τον είδα μπροστά μου* ΣΥΝ. τρομάζω, φοβούμαι. — **σκιάξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκιάζω* (βλ.λ.). Η σημ. «φοβίζω, τρομάζω» οφείλεται στη συσχέτιση τού σκοτεινού με τον φόβο και τη μυστηριώδη αγωνία (πβ. κ. *σκιάχτρο*). Ήδη στον Όμηρο η λ. *σκιά* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις ψυχές των νεκρών, καθώς και την απειλή τού θανάτου].

Σκιάθος (η) **1.** το δυτικότερο νησί των Β. Σποράδων κοντά στα Α. παράλια τού νομού Μαγνησίας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκιαθίτης** (ο), **Σκιαθίτισσα** (η), **σκιαθίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκίαθος*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, που συνδ. παρετυμολογικά με αρχ. *σκιαθίς, -ίδος* «είδος ψαριού»].

σκιαμαχία (η) [μτγν.] {σκιαμαχιών} η μάχη με ανύπαρκτους αντιπάλους ή χωρίς κανένα όφελος, ο άσκοπος αγώνας.

σκιαμαχώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαμαχείς... | σκιαμάχησα} παλεύω με σκιές, αγωνίζομαι μάταια, χωρίς σκοπό.

σκιαξάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) φοβητσιάρης, δειλός.
[ΕΤΥΜ. < *σκιάζω* «φοβίζω, τρομάζω» (αόρ. *έ-σκιαξ-α*) + παραγ. επίθημα *-άρης* (πβ. κ. *πρωτ-άρης*)].

σκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δημιουργία σκιάς **2.** η τυπογραφική σκιά, μορφή ράστερ.

σκίασμα (το) [μτγν.] {σκιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που δημιουργεί σκιά **2.** (στη ζωγραφική) η απεικόνιση των εναλλαγών φωτός και σκιάς, ώστε το αναπαριστώμενο αντικείμενο να προβάλλει σαν ανάγλυφο.

σκίαστρο (το) [1845] {σκιάστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** αντικείμενο που κάνει σκιά: *τα εσωτερικά ~ αυτοκινήτου, που κάνουν σκιά στον οδηγό* **2.** το αμπαζούρ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμπαζούρ.*
[ΕΤΥΜ. < *σκιάζω* + παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. *στέγασ-τρο, σκέπαστρο*), απόδ. τού γαλλ. abat-jour (βλ. κ. *αμπαζούρ*)].

σκιατραφής, -ής, -ές {σκιατραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μεγαλώσει στη σκιά, που δεν έχει σκληραγωγηθεί· μαλθακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* + *-τραφής* < θ. *τραφ-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τράφ-ην*) τού ρ. *τρέφω*].

σκιάχτρο (το) **1.** ομοίωμα (συνήθ. ανθρώπου) που χρησιμοποιείται από τους αγρότες ως μέσο για την απομάκρυνση πουλιών ή άλλων ζώων που βλάπτουν τις καλλιέργειες **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να

προκαλέσει φόβο: *το ~ τής ανεργίας* ΣΥΝ. φόβητρο **3.** (μτφ.) άνθρωπος πολύ άσχημος, που απωθεί με την εμφάνισή του: *παντρεύτηκε ένα ~* ΣΥΝ. ξόανο.
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έσκιαξα* τού ρ. *σκιάζω*[2] (βλ.λ.) και το παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. *πλήκ-τρο*)].

σκιέρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει σκι (στο χιόνι ή στη θάλασσα) ως άθλημα ή ως ψυχαγωγική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. skieur < ski (βλ. λ. *σκι*)].

σκιερός, -ή, -ό 1. αυτός που δημιουργεί σκιά: *~ δέντρα / δάσος* **2.** αυτός που βρίσκεται στη σκιά: *η ~ πλευρά ενός σπιτιού* **3.** αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα ΣΥΝ. σκουρόχρωμος, σκοτεινόχρωμος **4.** ΦΥΣ. (σώμα) που δεν το διαπερνά το φως: *~ σώμα.* — **σκιερότητα** (η) [1766].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός, τρομ-ερός*].

σκίζα (η) → σχίζα

σκίζω ρ. → σχίζω

σκίμπους (ο) {σκίμπ-οδος, -οδα | -οδες, -όδων} (αρχαιοπρ.) το σκαμνί.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η κλίση τής λ. (γεν. *-οδος*) καθιστά βέβαιη την παρουσία τού ουσ. *πούς, ποδός* ως β' συνθ., ενώ, αναφορικά με το α' συνθ. *σκιμ-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για σύντμηση τού **σκιμπέ-πους* «στήριγμα, πόδι στο οποίο στηρίζεται κανείς» (όπου **σκιμπ-ε-* < αρχ. *σκίμπτομαι* «στηρίζω / -ομαι, ρίχνω / -ομαι», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια τού συνωνύμου *σκήπτομαι*, βλ. κ. *σκήπτρο*). Κατ' άλλους, η λ. συνδ. με το αρχ. *σκιμβός* «χωλός»].

σκίνος (ο) → σχίνος

σκινόχωμα (το) {σκινοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που περιέχει σάπιες ρίζες σχίνων.

σκίνχεντ (ο/η) {άκλ.} λευκός άντρας, μέλος συμμορίας, με ξυρισμένο κεφάλι και επιθετικές (συχνά βίαιες) τάσεις· ως φαινόμενο, εμφανίστηκε στη Βρετανία το 1969 και διαδόθηκε και σε άλλες χώρες ως νεανική αντικομφορμιστική μόδα, συχνά συνδεδεμένη με τον ρατσισμό, τον χουλιγκανισμό και άλλες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. skinhead «φαλακρός, κοντοκουρεμένος» < skin «δέρμα» + head «κεφάλι»].

σκιοσκόπιο (το) {σκιοσκοπί-ου | -ων} φωτεινός προβολέας για τη μελέτη ακτινογραφικών πλακών, ο ακτινογραφικός προβολέας.
[ΕΤΥΜ. < *σκιά* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sciascope].

σκίουρος (ο) {σκιούρ-ου | -ων, -ους} θηλαστικό τρωκτικό ζώο που ζει σε δάση, με καφετί συνήθ. τρίχωμα και χαρακτηριστική μακριά φουντωτή ουρά που στέκεται όρθια ΣΥΝ. βερβερίτσα, βερβέρα. — (υποκ.) **σκιουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκιά* + *-ουρος* < *ουρά*, επειδή με τη φουντωτή ουρά του μπορεί να κάνει σκιά στον εαυτό του].

σκιόφιλος, -η, -ο (φυτό) που έχει ανάγκη από σκιερό περιβάλλον, για να αναπτυχθεί. — **σκιοφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. sciophila (πληθ.)].

σκιοφοβία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος των σκιών, τού σκοταδιού.

σκιόφοβος, -η, -ο [1851] αυτός που φοβάται τη σκιά, το σκοτάδι.

σκιόφως (το) [μτγν.] {σκιόφωτος | χωρ. πληθ.} **1.** το θαμπό φως που υπάρχει τη στιγμή που πέφτει η νύχτα ΣΥΝ. λυκόφως, ημίφως **2.** αμυδρό φως των ακτίνων που διέρχονται από ημιδιαφανή σώματα.

σκιοφωτισμός (ο) η φωτοσκίαση (βλ.λ.).

σκίρος (ο) ΙΑΤΡ. καρκίνωμα που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σκληρότητα λόγω υψηλής περιεκτικότητας ινώδους συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκίρος / σκίρρος*, αρχική σημ. «ακαλλιέργητη γη», αγν. ετύμου, ενώ έχει συνδεθεί παρετυμολ. με το όν. *σκῦρος* «λατύπη»].

σκίρτημα (το) [αρχ.] {σκιρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ξαφνική, απότομη κίνηση, τίναγμα: *το πρώτο ~ τού εμβρύου* **2.** (μτφ.) καρδιοχτύπι από έντονο συναίσθημα: *τα πρώτα ~ τής αγάπης.*

σκιρτώ ρ. αμετβ. {σκιρτάς... | σκίρτησα} **1.** πετάγομαι ξαφνικά από τη θέση μου ΣΥΝ. αναπηδώ **2.** (μτφ. για τη θάλασσα) αναταράσσομαι, έχω έντονο κυματισμό: *«σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σαλεύω **3.** (μτφ. για την καρδιά) χτυπάω πολύ δυνατά, αναστατώνομαι από έντονο συναίσθημα: *σκίρτησε η καρδιά μου μόλις τον είδα || ~ από χαρά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκιρτῶ (-άω)* < *σκαίρω* «πηδώ, χοροπηδώ» (πβ. κ. *αἴρω – ἀρτάω, ἀν-αρτῶ*) < **σκάρ-jω* < *skr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker- «πηδώ, τινάζομαι, πάλλομαι», πβ. αρχ. γερμ. scerōn «είμαι θρασύς», scern «θράσος, σκέρτσο», αρχ. σκανδ. scēre «ακρίδα», αρχ. σλαβ. skorŭ «γρήγορος, ταχύς» κ.ά.].

σκίρων (ο) {σκίρωνος | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο μαΐστρος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ανθρωπωνύμιο, το οποίο προσδιόριζε αρχικώς τον ληστή που σκότωσε ο Θησέας σε μια βραχώδη περιοχή (Σκιρωνίδες πέτρες) μεταξύ Αθηνών και Μεγάρων, πιθ. < *σκίρος* «ακαλλιέργητη γη – σκληρός» (βλ.λ.). Με την ίδια ονομασία έγινε γνωστός στην αρχαιότητα και ο άνεμος που έπνεε από τις Σκιρωνίδες πέτρες].

σκιρωνοβορράς (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η μαϊστροτραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκιρωνοζέφυρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντομαΐστρος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκισιματιά (η) η απότομη τομή κατά μήκος μιας επιφάνειας: *ρούχα γεμάτα σκισιματιές* ΣΥΝ. σχισμή.

σκίσιμο (το) → σχίσιμο

σκισμάδα (η) → σχισμάδα

σκισμή (η) → σχισμή

σκιστός, -ή, -ό → σχιστός

σκιτζής (ο) {σκιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που επιδιορθώνει παλιά ρούχα και παπούτσια ΣΥΝ. μπαλλωματής **2.** (μτφ.) αυτός που είναι αδέξιος και απρόσεκτος στην τέχνη του, που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη για το αποτέλεσμα τής δουλειάς του ΣΥΝ. αλμπάνης. — **σκιτζήδικος, -η, -ο** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eskici «παλαιοπώλης, μπαλλωματής» < eski «παλαιός»].

σκιτσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκίτσαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποδίδω με πολύ απλές γραμμές το περίγραμμα (προσώπου, πράγματος ή κατάστασης): *τον σκιτσάρισε σε δύο λεπτά* **2.** (μτφ.) περιγράφω με λίγα λόγια: *σκίτσαρε τον χαρακτήρα της με λίγες μόνο λέξεις* ΣΥΝ. σκιαγραφώ ♦ **3.** (αμετβ.) σχεδιάζω σκίτσα: *σκιτσάρει πολύ καλά, έχει ταλέντο || σε ποια εφημερίδα σκιτσάρει;* (εργάζεται ως σκιτσογράφος) — **σκιτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. schizzare < schizzo (βλ. λ. *σκίτσο*)].

σκίτσο (το) **1.** πρόχειρο σχέδιο προσώπου ή πράγματος στις πολύ βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκαρίφημα, σκιαγράφημα **2.** (ειδικότ.) σχέδιο με γελοιογραφικό ή άλλο περιεχόμενο, που δημοσιεύεται σε εφημερίδες ή περιοδικά, ως σχόλιο τής επικαιρότητας: *τα ~ τού Κυρ* ΣΥΝ. γελοιογραφία **3.** (μτφ.) σύντομη γενική περιγραφή: *στο διήγημά του υπάρχουν τα ~ των προσωπικοτήτων τής εποχής του* ΣΥΝ. σκιαγραφία. — (υποκ.) **σκιτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. schizzo < λατ. schedium «αυτοσχέδιο ποίημα», ουδ. τού επιθ. schedius < αρχ. *σχέδιος* (βλ. λ. *σχέδιο*)].

σκιτσογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στα σκίτσα. — **σκιτσογραφία** (η), **σκιτσογραφικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

Σ.Κ.Ι.Χ.Α. (ο) Σύλλογος Κατόχων Ιδιωτικής Χρήσεως Αυτοκινήτων.

σκιώδης, -ης, -ες {σκιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** ο σκιερός (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που ασκείται σε πολύ χαμηλούς τόνους, χωρίς σθένος, σαν να μην υπάρχει: *~ αντίσταση / εξουσία* **3.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***σκιώδης κυβέρνηση*** το πολιτικό σχήμα που συγκροτείται από στελέχη τού κόμματος τής αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατ' αντιστοιχία διαρθρωτική προς το κυβερνητικό σχήμα, προκειμένου να παρακολουθείται και να αξιολογείται κατά τομείς το κυβερνητικό έργο (β) αυτός που ανήκει σε σκιώδη κυβέρνηση: *ο ~ υπουργός Οικονομικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά*. Η φρ. *σκιώδης κυβέρνηση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. shadow government].

σκλαβιά (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται αυτός που έχει στερηθεί την ελευθερία του: *400 χρόνια σκλαβιάς των Ελλήνων στους Τούρκους* ΣΥΝ. υποδούλωση, δουλεία ΑΝΤ. ελευθερία **2.** (μτφ.) βαρύ καθήκον από το οποίο δεν μπορεί κανείς να απαλλαγεί, νομικής ή ηθικής φύσεως δέσμευση: *πολλοί θεωρούν τον γάμο σκέτη ~.*

σκλαβοπάζαρο (το) **1.** ο τόπος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται δούλοι **2.** (συνεκδ.) το εμπόριο σκλάβων: *στις μέρες μας υπάρχουν ακόμη ~.*

σκλαβόπουλο (το), **σκλαβοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μικρός στην ηλικία σκλάβος.
[ΕΤΥΜ. < *σκλάβος* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

σκλάβος (ο), **σκλάβα** (η) {δύσχρ. σκλαβών} **1.** ο άνθρωπος που έχει χάσει την ελευθερία του και έχει υποδουλωθεί σε άλλον, τον οποίο οφείλει να υπηρετεί (συχνά υπό άθλιες συνθήκες διαβίωσης), καθώς αυτός έχει πάνω του δικαίωμα ζωής και θανάτου: *οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την πόλη και πούλησαν τους αιχμαλώτους για σκλάβους στα παζάρια τής Ανατολής || εμπόριο / εξέγερση σκλάβων || «Οι ~ στα δεσμά τους»* (τίτλος βιβλίου τού Κ. Θεοτόκη) ΣΥΝ. δούλος, υπόδουλος, αιχμάλωτος· ΦΡ. ***δουλεύω σαν σκλάβος*** εργάζομαι πολύ σκληρά, στερούμενος τις στοιχειώδεις χαρές τής ζωής: *πέρασε τα καλύτερά του χρόνια δουλεύοντας σαν σκλάβος* ΣΥΝ. σαν σκυλί **2.** ο άνθρωπος που βρίσκεται υπό την απόλυτη εξουσία ενός άλλου, ο απόλυτα υποταγμένος σε μια κατάσταση: *~ τού ποτού / τού καθήκοντος / τού πάθους* || (μτφ.) *~ σας για πάντα* (σε περιπτώσεις δουλοπρεπούς συμπεριφοράς από κάποιον που έχει γοητευθεί από άλλο πρόσωπο) ΣΥΝ. δέσμιος, δούλος, υποχείριος. — (υποκ.) **σκλαβάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Σκλάβος* (με τροπή τού *-τ-* σε *-κ-*, πβ. *αντλώ – αγκλώ, στιλβώνω – σκλιβώνω*) < *Σλάβος*, επειδή μεγάλος αριθμός Σλάβων υποδουλώνονταν κατά τον Μεσαίωνα στους Γερμανούς και τους Βυζαντινούς. Από το μεσν. *σκλάβος* προήλθε και το μεσν. λατ. sclavus (> γαλλ. esclave, αγγλ. slave)].

σκλαβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {σκλάβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερώ από (άνθρωπο, ομάδα ανθρώπων ή χώρα) την ελευθερία, θέτω (κάποιον) υπό την απόλυτη εξουσία μου: *οι Τούρκοι σκλάβωσαν τους Έλληνες για 400 χρόνια* ΣΥΝ. υποδουλώνω **2.** κάνω (κάποιον) να αισθάνεται υποχρεωμένος απέναντί μου, επειδή τον εξυπηρέτησα όταν είχε ανάγκη ή επειδή του συμπεριφέρθηκα πολύ καλά: *η κατανόησή σας με σκλαβώνει || μας σκλάβωσε με την προθυμία του να μας βοηθήσει* **3.** (μτφ.) γοητεύω σε μεγάλο βαθμό, κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ότι δεν μπορεί να μου αρνηθεί τίποτα: *η ευγένειά της και οι τρόποι της με έχουν σκλαβώσει* ΣΥΝ. κατακτώ **4.** (μεσοπαθ. ***σκλαβώνομαι***) αποκτώ την υποχρέωση (νομική, ηθική) να κάνω κάτι για πολύν καιρό, χωρίς να μπορώ να απαλλαγώ: *σκλαβώθηκε σ' αυτή τη δουλειά κι έχει χαθεί απ' τον κόσμο || τι ήθελα και παντρεύτηκα και σκλαβώθηκα με ένα σπίτι; ... σ' αυτό το σπίτι;* ΣΥΝ. δεσμεύομαι. — **σκλάβωμα** (το).

Σ.Κ.Λ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος.

σκλήθρα (η) {σκληθρών} **1.** φυλλοβόλο δέντρο που απαντά σε περιοχές με υγρό έδαφος, τού οποίου το ξύλο έχει μεγάλη αντοχή στο νερό και χρησιμοποιείται σε κατασκευές, στη γλυπτική και την επιπλο-

ποιία • **2.** το πελεκούδι ΣΥΝ. σχίζα. Επίσης **σκλήθρο** (το) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. μεσν. (με σ- προθεμ.. πβ. κ. *κόνις - σκόνη, κνίψ - σκνίπα*) < αρχ. *κλήθρα* < Ι.Ε. *klādhrā. που συνδ. με τους γερμ. διαλεκτ. τ. lutter, ludern. ludere (ίδια σημ.)].

σκληραγωγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η άσκηση στη δυσκολία, στην ταλαιπωρία, ώστε να αποκτήσει κανείς αντοχή, να μην καταβάλλεται εύκολα από τις δυσκολίες: *η ~ είναι απαραίτητη· αλλιώς οι νέοι γίνονται μαλθακοί.* Επίσης **σκληραγώγηση** [1893]. — **σκληραγωγικός**, -ή, -ό.

σκληραγωγώ ρ. μετβ. {σκληραγωγείς... | σκληραγώγ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** ανατρέφω (κάποιον) κατά τέτοιον τρόπο, ώστε ο οργανισμός του να συνηθίσει τις ταλαιπωρίες. να μην είναι μαλθακός **2.** (μεσοπαθ. ***σκληραγωγούμαι***) εξοικειώνομαι σε ιδιαίτερα αυστηρό και σκληρό τρόπο αγωγής. συνηθίζω στις ταλαιπωρίες: *δουλεύοντας από μικρός στα χωράφια, έχει σκληραγωγηθεί.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκληραγωγῶ (-έω)* < *σκληρός* + *-αγωγῶ* < *ἀγωγή*].

σκληράδα (η) **1.** η σκληρότητα **2.** (μτφ.) τραχιά και απότομη συμπεριφορά ή έκφραση, που φανερώνει ψυχική και ηθική αναλγησία ΣΥΝ. ασπλαχνία. απονιά ΑΝΤ. ευσπλαχνία. [ΕΤΥΜ. < *σκληρός* + παραγ. επίθημα *-άδα*. πβ. κ. *πονηρ-άδα*].

σκληραθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αρτηριοσκλήρωση (βλ.λ.).

σκληραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκλήρυ-να, -νθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) σκληρό ή σκληρότερο από ό,τι είναι: *~ τη στάση μου / τους τρόπους μου / την πολιτική μου || οι αδικίες / οι κακουχίες τον έχουν σκληρύνει* ΑΝΤ. μαλακώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σκληρός: *η στάση τής κυβέρνησης απέναντι στους απεργούς θα σκληρύνει τα επόμενα 24ωρα.* Επίσης **σκληρύνω** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

σκληρέγχυμα (το) [1885] {σκληρεγχύμ-ατος | -ατα. -άτων} ΒΟΤ. ο κύριος ιστός που συμβάλλει στη στήριξη των φυτών. — **σκληρεγχυματικός**, -ή. -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < νεολατ. sclerenchyma].

σκληρεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μιας λωρίδας τού σκληρού χιτώνα τού οφθαλμού σε περίπτωση γλαυκώματος. Επίσης **σκληρεκτομία**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerectomy].

σκληριά (η) (λαϊκ.) απότομη και γοερή κραυγή ΣΥΝ. στριγγλιά, τσύριγμα.

σκληρία (η) [μτγν.] {σκληριών} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση ιστού ή οργάνου που γίνεται αντιληπτή με ψηλάφηση ΣΥΝ. σκλήρωμα.

σκληρίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός σκληρίας, η εμφάνιση σκληρωμάτων.

σκληρίζω ρ. αμετβ. {σκλήρισα} (λαϊκ.) βγάζω κραυγή. φωνάζω με όλη μου τη δύναμη: *σκληρίζει αντί να τραγουδάει* ΣΥΝ. ξεφωνίζω. στριγγλίζω. τσυρίζω. [ΕΤΥΜ. Πιθ. < *στριγγλίζω*. με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *σκληρός*].

σκλήρισμα (το) {σκληρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η σκληριά (βλ.λ.).

σκληρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού σκληρού χιτώνα (ασπράδι) τού ματιού. άγνωστης αιτιολογίας, που εμφανίζεται συχνότερα σε νεαρές γυναίκες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. scleritis].

σκληρο- κ. **σκληρό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα τής σκληρότητας: *σκληρό-πετσος. σκληρο-κόκκαλος, σκληρό-δερμος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *σκληρός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. scléro-dermie, scléro-kératite)].

σκληρογόνος, -ος. -ο ΙΑΤΡ. αυτός που δημιουργεί ή συντελεί στη σκλήρυνση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sclérogène].

σκληροδακτυλία (η) [1879] {σκληροδακτυλιών} ΙΑΤΡ. η σκληροδερμία που εντοπίζεται στα δάκτυλα των χεριών ή των ποδιών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérodactylie].

σκληρόδερμα (το) {σκληροδέρμ-ατος | -ατα. -άτων} μύκητας (μανιτάρι) που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των κονσερβών με μανιτάρια «τρούφες». [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. scleroderma].

σκληροδερμία (η) [1879] {σκληροδερμιών} ΙΑΤΡ. χρονία δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τοπικές σκληρύνσεις τού δέρματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sclérodermie].

σκληρόδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σκληρό δέρμα **2.** (μτφ.) αναίσθητος, ηθικώς ανάλγητος ΣΥΝ. χοντρόπετσος. σκληρόπετσος.

σκληροθεραπεία (η) {σκληροθεραπειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας των κιρσών (βλ.λ.) με ένεση σε αυτούς μιας ουσίας που τους καταστρέφει.

σκληρόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει σκληρή καρδιά, που δεν πονά και δεν ενδιαφέρεται για τίποτε άλλο εκτός από τον εαυτό του ΣΥΝ. άσπλαχνος. άπονος, ανελέητος. ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — **σκληροκαρδία** (η) [μτγν.].

σκληροκερατίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη φλεγμονή τού σκληρού και τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sclérokératite].

σκληροκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αλλάζει γνώμη. ο πεισματάρης ΣΥΝ. αμετάπειστος. ξεροκέφαλος. χοντροκέφαλος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συγκαταβατικός. — **σκληροκεφαλιά** (η).

σκληροκόκκαλος, -η. -ο **1.** αυτός που έχει σκληρά κόκκαλα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει σκληραγωγηθεί.

σκληρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή τού ινώδους συνδετικού ιστού με ορισμένες ουσίες και θεραπευτικές μεθόδους για τη θεραπεία αγκυλώσεων και περιαρθρικών σκληρύνσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérolyse].

σκληρομετρία (η) {σκληρομετριών} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μετρήσεως τής σκληρότητας διαφόρων υλικών: *~ μετάλλων / ορυκτών / ξύλων.* Επίσης **σκληρομέτρηση**. — **σκληρομετρικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. sclérométrie].

σκληρόμετρο (το) {σκληρομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής σκληρότητας διαφόρων υλικών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scléromètre].

σκληροπάθεια (η) {σκληροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε είδους παθολογική σκλήρυνση. [ΕΤΥΜ. < *σκληρο-* + *-πάθεια* < θ. *παθ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-παθ-ον* (ρ. *πάσχω*)].

σκληρόπετσος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει σκληρό δέρμα (πέτσα) ΣΥΝ. χοντρόπετσος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρά αισθήματα, από απονιά ΣΥΝ. χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη αντοχή στις ταλαιπωρίες και τη σωματική δοκιμασία ΣΥΝ. σκληραγωγημένος.

σκληροπυρηνικός, -ή. -ό αυτός που ανήκει στον σκληρό πυρήνα (βλ. λ. *σκληρός*) οργάνωσης, κίνησης ή πολιτικού σχηματισμού, που δεν αποδέχεται καμία αλλαγή των πεποιθήσεων ή τής ιδεολογίας του: *οι ~ τού κόμματος / τής ομάδας.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hard-core].

σκληρός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο είναι πολύ δύσκολο να λυγίσει ή να σπάσει κανείς, να συμπιέσει ή να κόψει σε κομμάτια: *~ υλικό || ~ χώμα / κρέας / χαρτόνι / εξώφυλλο / μέταλλο* ΑΝΤ. μαλακός **2.** αυτός που είναι τραχύς, άγριος στην αφή ή δημιουργεί το αντίστοιχο αίσθημα: *~ δέρμα / μαλλιά / χέρια / ύφασμα || τα ~ σαμπουάν / σαπούνια ταλαιπωρούν το δέρμα μας* ΑΝΤ. μαλακός. απαλός **3.** (α) αυτός που υποβάλλει σε δοκιμασία, ταλαιπωρεί: *~ ζωή / συνθήκες διαβίωσης / χειμώνας / περίοδος* (β) αυτός τον οποίο είναι δύσκολο να αντέξει, να υπομείνει κανείς: *~ καθήκον / αλήθεια / πραγματικότητα / ανταγωνισμός* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικό πνεύμα, ορμή. σφοδρότητα: *~ γλώσσα / κριτική / επίθεση / αντιμετώπιση / προειδοποίηση / ανακοινωθέν* ΣΥΝ. οξύς, δριμύς **5.** αυτός που δεν έχει ευαισθησία, ανθρωπιά ή επιείκεια: *~ οικονομικά μέτρα / ποινή / καρδιά / μεταχείριση / εργοδότης / κοινωνία* ΣΥΝ. ανάλγητος, άπονος ΑΝΤ. ήπιος, επιεικής, ανθρώπινος **6.** αυτός τον οποίο δεν κάμπτει. δεν λυγίζει ή δεν νικά κανείς εύκολα. που δύσκολα κάνει υποχωρήσεις: *~ πολιτικός / αντίπαλος / διαπραγματευτής / παζάρια || υιοθέτηση ~ στάσης / γραμμής στην εξωτερική πολιτική || προβάλλω ~ αντίσταση || ο υπουργός αποφάσισε να τηρήσει ~ γραμμή στις διαπραγματεύσεις με τους συνδικαλιστές·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σκληρό καρύδι*** πρόσωπο που δύσκολα ηττάται ή δέχεται να του επιβάλλεται η θέληση άλλου: *δεν μπορούν να τον εξουδετερώσουν εύκολα· είναι ~* (β) (ειρων.) ***σκληρό αντράκι*** για άνδρα που παριστάνει τον ανυποχώρητο, τον δύσκολο και ζόρικο (χωρίς να είναι): *μας προέκυψε κι ο Βαγγέλης ~!* (γ) ***σκληρός πυρήνας*** μικρός αριθμός προσώπων ή δομών (ομάδας, οργάνωσης, συνόλου) που απαρτίζουν έναν πυρήνα που έχει την πιο ενεργή συμμετοχή ή τον πιο καθοριστικό ρόλο στις δραστηριότητες μιας μεγαλύτερης ομάδας. οργάνωσης. συνόλου: *ο ~ τού κόμματος || «οι αρμοδιότητες των βασικών υπουργείων, δηλαδή τού σκληρού πυρήνα τού κράτους, όπως ονομάζονται...»* (εφημ.) • **7.** αυτός για τον οποίο απαιτείται μεγάλη προσπάθεια και κόπος, που δεν επιτυγχάνεται εύκολα: *~ δουλειά / προπόνηση / διάβασμα* ΣΥΝ. επίπονος. έντονος. δύσκολος ΑΝΤ. εύκολος, άνετος • **8.** ουσία που περιέχει σε υψηλό ποσοστό συστατικό που την καθιστά ακατάλληλη ή ακόμα και επικίνδυνη για κοινή χρήση: *~ νερό* (δηλ. νερό με υψηλή περιεκτικότητα αλάτων μαγνησίου και ασβεστίου, ακατάλληλο για πόση, για πλυντήρια. ατμολέβητες κ.ά.) *|| ~ ναρκωτικά / φάρμακα* (δηλ. πολύ ισχυρά) ΑΝΤ. μαλακός • **9.** ΟΙΚΟΝ. (για το νόμισμα μιας χώρας) αυτός που έχει σχετικά σταθερή αξία στις διεθνείς συναλλαγές, με λιγότερες διακυμάνσεις στην αξία του (από αυτές που σημειώνονται στα ασταθή νομίσματα): *η κυβέρνηση ακολούθησε στο παρελθόν την πολιτική τής ~ δραχμής || το ~ μάρκο προβληματίζει τους Γερμανούς* • **10.** ΚΙΝΗΜΑΤ. ***σκληρό πορνό*** ταινία που καταγράφει με λεπτομέρειες την ερωτική πράξη και συχνά περιέχει σκηνές σεξουαλικής παθολογίας (σαδισμού, μαζοχισμού κ.ά.) ΑΝΤ. μαλακό πορνό • **11.** ***σκληρός δίσκος*** βλ. λ. *δίσκος*. — **σκληρά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκλη-* (< *sklē-, μηδενισμ. βαθμ. α' φωνήεντος τού Ι.Ε. *skel-ə-, βλ. λ. *σκελετός*) + παραγ. επίθημα *-ρός*. πβ. κ. *αἰχμη-ρός, ψυχ-ρός*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. *σκληρή γραμμή* (< hard line), *σκληρός πυρήνας* (< hard core), *σκληρό νόμισμα* (< hard currency) κ.ά.].

σκληρόσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει σκληρή σάρκα: *~ καρποί.*

σκληροστένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η σκλήρυνση των ιστών τού σώματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. sclerostenosis].

σκληρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα είναι πολύ συμπαγές και καθόλου ελαστικό, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να σπάσει. να λυγίσει, να συμπιεστεί ή να κοπεί σε κομμάτια: *η ~ τού ξύλου / τής πέτρας / τού ατσαλιού* ΣΥΝ. ακαμψία ΑΝΤ. μαλακότητα, ευκαμψία, ελαστικότητα **2.** (μτφ.) η έλλειψη ευαισθησίας. ανθρωπιάς: *η ~ τής συμπεριφοράς / τής καρδιάς / τής οικονομικής πολιτικής τής κυβέρνησης / τού νόμου* ΣΥΝ. αναλγησία ΑΝΤ. ανθρωπιά. ευαισθησία **3.** (μτφ.) η αυστηρότητα ή η επιθετικότητα (στις διατυπώσεις, στη διάθεση κ.λπ.): *η ~ τής γλώσσας τού ανακοινωθέντος / τής κριτικής / τής αντίδρασης* • **4.** (για ήχο που παράγε-

ται κυρ. από ηλεκτρικά μουσικά όργανα) η τραχύτητα, η σκληράδα • **5.** (για νερό) η περιεκτικότητά του σε άλατα ασβεστίου και μαγνησίου.

σκληροτράχηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταβάλλεται εύκολα, που παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή: ~ *αντίπαλος / πολεμιστής* ΣΥΝ. ακατάβλητος.

σκληρόφλουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει σκληρή φλούδα: ~ *σταφύλια.*

σκληρόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (για φυτά) αυτός που έχει μικρά, σκληρά, δερματώδη φύλλα, τα οποία εμποδίζουν την απώλεια τής υγρασίας, για να αντέχει στην ξηρασία. - **σκληροφυλλία** (η).

σκληρόφυτο (το) {σκληροφύτ-ου | -ων} φυτό ικανό να αντέχει στην ξηρασία (βλ. κ. λ. *σκληρόφυλλος*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérophyte].

σκληρόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σκληρή ψυχή, που δεν δείχνει οίκτο: ~ *συμπεριφορά.*

σκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η μετατροπή τής σύστασης ενός σώματος, ώστε να γίνεται σκληρότερο: ~ *μετάλλου* **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. (α) παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τη μετατροπή προς το σκληρότερο οργάνων ή ιστών τού σώματος (β) ***σκλήρυνση κατά πλάκας*** ο προοδευτικός εκφυλισμός τής μυελίνης (τής ουσίας που περιβάλλει ορισμένα νευρικά κύτταρα), ώστε να δημιουργούνται σκληρές περιοχές (πλάκες) χωρίς την ουσία αυτή και να προκαλείται διαταραχή τού νευρικού συστήματος με σπασμούς, απώλεια των αισθήσεων κ.λπ. ως και ο θάνατος τού ασθενούς **3.** η αλλαγή τής κατάστασης ή τής συμπεριφοράς ενός ατόμου προς την αυστηρότητα ή την αδιαλλαξία: *αναμένεται ~ τής οικονομικής πολιτικής τής κυβέρνησης.* Επίσης **σκλήρωση** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκλήρυνσις* < αρχ. *σκληρύνω* (< *σκληρός*). Η *σκλήρυνση κατά πλάκας* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. sclérose en plaques].

σκληρυντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στη σκλήρυνση.

σκληρύνω ρ. → σκληραίνω

σκληρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκληρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· σκληρωδέστ-ερος, -ατος} **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που είναι γεμάτος σκληρώματα: ~ *ιστός* **2.** (γενικά) αυτός που έχει σκληρή υφή, σκληρή σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σκλήρωμα (το) [αρχ.] {σκληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. αποσκληρυμμένο μέρος ή σκληρό όγκωμα.

σκληρωνυχία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σκλήρυνση και πάχυνση των νυχιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *σκληρο-* + *-ωνυχία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυξ, -χος* «νύχι», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scleronychia].

σκλήρωση (η) → σκλήρυνση

σκληρωτικός, -ή, -ό [1836] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που επιφέρει σκλήρυνση ΣΥΝ. σκληρυντικός **2.** αυτός που πάσχει από σκλήρυνση οργάνου ή ιστού.

σκληρωτίνη (η) {σκληρωτινών} ΒΙΟΛ. σκουρόχρωμη ή μαύρη χρωστική ουσία εντόμων και σκουληκιών, που λειτουργεί όπως η μελανίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerotin].

σκνίπα (η) {σκνιπών} **1.** μικρό κουνούπι που εμφανίζεται τη νύχτα κατά τις θερμές εποχές τού έτους (κυρ. κοντά σε στάσιμα νερά) και με το τσίμπημά του μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες στον άνθρωπο **2.** (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πολύ μεθυσμένος, που δεν βλέπει μπροστά του από το μεθύσι: *ήταν / έγινε σκνίπα ~!* ΣΥΝ. (αργκό) πίτα, λειώμα. — (υποκ.) **σκνιπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκνίψ (ό)* (με αλλαγή γένους), παράλλ. τ. τού αρχ. *κνίψ, κνιπός* < θ. *κνῑπ-* < *k(e)n-ip- (με παρέκταση -ip-) < Ι.Ε. *ken- «ξύνω, χαράσσω», πβ. αρχ. ισλ. hnippa «σπρώχνω, χώνω», ολλ. nijpen «τσιμπώ, σφίγγω», αγγλ. nip (ίδια σημ.). Ομόρρ. *κνίζω* (βλ.λ.)].

Σκόδρα (η) **1.** λίμνη τής Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα τής Αλβανίας και τής Γιουγκοσλαβίας **2.** πόλη τής ΒΔ. Αλβανίας στη Ν. όχθη τής ομώνυμης λίμνης· αλλιώς Σκούταρι (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Shkodra / Shkodër < μτγν. λατ. Scodra < λατ. Scutarii «ασπιδοποιοί»].

ΣΚ.Ο.Ε. (η) Σκοπευτική Ομοσπονδία Ελλάδος.

σκοινάκι (το) → σχοινάκι

σκοινάς κ. **σχοινάς** (ο) {σκοινάδες} αυτός που φτειάχνει ή πουλά σχοινιά.

σκοινένιος, -ια, -ιο κ. **σχοινένιος** αυτός που είναι φτειαγμένος από σχοινί: ~ *σκάλα / παπούτσια.*

σκοινί (το) → σχοινί

σκοινιάζω ρ. μετβ. {σκοίνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) απαγχονίζω.

σκοίνος (ο) → σχοίνος

σκολάω ρ. → σχολώ

σκολειαρόπαιδο (το) → σχολειαρόπαιδο

σκολειαρούδι (το) → σχολειαρούδι

σκολειό (το) → σχολείο

σκόλη (η) → σχόλη

σκολιανός, -ή, -ό → σχολιανός

σκολιαρόπαιδο (το) → σχολειαρόπαιδο

σκολιαρούδι (το) → σχολειαρούδι

σκολιό (το) → σχολειό

σκολιός, -ά, -ό(ν) (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει παρεκκλίσεις στο σχήμα του, που στραβώνει σε ορισμένα σημεία του ΣΥΝ. στραβός ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. — **σκολιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τής ρίζας *σκελ-*, η οποία απαντά στο ουσ. *σκέλος* (βλ.λ.). πιθ. μέσω ενός προσηγορικού *σκόλος* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκολοῖς· δρεπάνοις*)].

σκολιώ ρ. μετβ. {σκολιοίς... | σκολίω-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) κάνω (κάτι) στραβό, στραβώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολιῶ (-όω)* < *σκολιός* (βλ.λ.)].

σκολίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. δυσμορφία τής σπονδυλικής στήλης, που χαρακτηρίζεται από μόνιμη, μεγαλύτερη ή μικρότερη, ανάλογα με τη βαρύτητα των περιπτώσεων, κλίση προς τα πλάγια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκολίωσις* < αρχ. *σκολιοῦμαι (-όο-)* < *σκολιός*].

σκολιωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δημιουργία σκολιώσεως: ~ *συμπεριφορά τής σπονδυλικής στήλης* **2.** αυτός που πάσχει από σκολίωση.

σκολνώ ρ. → σχολώ

σκολόπαξ (ο) (αρχαιοπρ.) {σκολόπ-ακος | -άκων} η μπεκάτσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολόπαξ, -ακος* < *σκόλοψ, -οπος* «πάσσαλος, παλούκι» (λόγω τού σχήματος που έχει το ράμφος τής μπεκάτσας) + επίθημα *-αξ*, πβ. κ. *ἀσπάλ-αξ*].

σκολόπεντρα (η) {σκολοπεντρών} η σαρανταποδαρούσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολόπενδρα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο τού προελλην. γλωσσικού υποστρώματος].

σκολοπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {σκολόπισ-α, -τηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) μπήγω πάσσαλο σε (κάποιον/κάτι)· (βλ. κ. λ. *παλουκώνω, ανασκολοπίζω*). — **σκολοπισμός** (ο) [μτγν.].

σκόλοψ (ο) {σκόλ-οπος, -οπα | -οπες, -όπων} (λόγ.) λεπτό και μακρύ δοκάρι που καταλήγει σε αιχμηρό άκρο, ώστε να μπορεί να χώνεται μέσα στο χώμα ΣΥΝ. παλούκι, πάσσαλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόλοψ, -οπος*, τεχν. όρ., < θ. *σκολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κόβω», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. *σκαλίζω*). Η λ. *σκόλοψ* συνδ. με λατ. scalpere «σκαλίζω, χαράσσω» (> sculptor, -ōris «γλύπτης»), αρχ. γερμ. scelifa «φλούδα», αρχ. αγγλ. scielf «κοφτερός βράχος» κ.ά. Δυσχέρειες εγείρει το παραγ. επίθημα -οψ, το οποίο απαντά συνήθ. σε ονόματα ζώων (πβ. *σκάλ-οψ* «τυφλοπόντικας») και απουσιάζει από άλλους Ι.Ε. τ.].

σκόλυμπρος (ο) {σκολύμπρ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά μακρουλά φύλλα και κίτρινο άνθος, που τρώγεται ως λαχανικό, όταν είναι τρυφερό. Επίσης **σκολύμπρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόλυμος* (με την επίδρ. τού τ. *κολύμπρι / κολύβριο(ν)*, με επίθημα *-υμος* (πβ. *ἔλ-υμος* «κεχρί» και ονομασίες φυτών σε *-αμος*, λ.χ. *κύ-αμος, κάρδ-αμον*), αβεβ. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν οι επιχειρηθείσες συνδέσεις τόσο με το μτγν. *σκόλλυς, -υος* «τούφα μαλλιών» όσο και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκόλυβος· ὁ ἐσθιόμενος βολβός*].

σκολώ ρ. → σχολώ

σκόμβρος (ο) (λόγ.) το ψάρι σκουμπρί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο].

σκονάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** η μικρή ποσότητα φαρμάκου σε σκόνη, που παλαιότ. παρασκεύαζαν οι ίδιοι οι φαρμακοποιοί ως γιατροσόφι **2.** δόση ναρκωτικών • **3.** (σε σχολικές / φοιτητικές εξετάσεις) μικρό χαρτί με σημειώσεις οι οποίες έχουν αντιγραφεί από βιβλίο (το περιεχόμενο τού οποίου εξετάζεται) και χρησιμοποιούνται κρυφά από μαθητές και φοιτητές σε γραπτές εξετάσεις: *κάνω ~ || γράφω ~ πάνω στο θρανίο.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *σκόνη*].

σκόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χώμα ή άλλη στερεή ύλη, που με τη μορφή μικροσκοπικών ελαφρών μορίων αιωρείται στην ατμόσφαιρα ή κολλά πάνω σε άλλες επιφάνειες: *το αυτοκίνητο σήκωσε σύννεφα ~ || η βροχή έκανε τη ~ να καθίσει || πάνω στα έπιπλα υπήρχε ένα στρώμα σκόνης || κλείσε τα μάτια, μην μπει μέσα ~* ΣΥΝ. κονιορτός· ΦΡ. (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον / κάτι) σκόνη*** συντρίβω εντελώς (κάποιον/κάτι), εκμηδενίζω: *έκανε σκόνη όλους τους αντιπάλους του || έκανε σκόνη τα επιχειρήματά τους || έκανε σκόνη το ρεκόρ τού προκατόχου του* **2.** (γενικά) φαρμακευτικό ή άλλο παρασκεύασμα το οποίο, αφού συμπιεστεί ή τριφτεί, μεταβάλλεται σε μικροσκοπικά μόρια ύλης: *γάλα / αβγά / σαπούνι ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόνις, -ιος / -εως*, με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. *βῶλος – σβῶλος, κνιψ – σκνίπα.* Ως προς την ετυμ. τού αρχ. *κόνις*, η μοναδική προφανής σύνδεση είναι με το λατ. cinis, -eris «στάχτη»].

σκονίζω ρ. μετβ. {σκόνισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (κάποιον/ κάτι) με σκόνη, λερώνω με σκόνη ΑΝΤ. ξεσκονίζω. — **σκόνισμα** (το).

σκοντάφτω κ. (λαϊκ.) **σκοντάβω** ρ. αμετβ. {σκόνταψα} **1.** προσκρούω (με το πόδι μου) πάνω σε εμπόδιο, καθώς βαδίζω: *σκόνταψε σε μια πέτρα και χτύπησε το πόδι του·* ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος βιάζεται σκοντάφτει*** για τα αρνητικά αποτελέσματα τής βιασύνης **2.** (μτφ.) συναντώ εμπόδια, ώστε να ανακόπτεται η πορεία μου, να μένω στάσιμος: *η όλη επιχείρηση / η συμφωνία σκόνταψε στα μεγάλα συμφέροντα || η υπόθεσή σου σκόνταψε στη γραφειοκρατία.* — **σκόνταμμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(σ)κοντάπτω / σκονδάπτω* < *κοντάπτω* (με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη, κύπτω – σκύβω*), πιθ. < *κοντός* «κοντάρι» + *ἅπτω* «αγγίζω»].

σκόντο (το) {χωρ. πληθ.} έκπτωση στην τιμή εμπορεύματος ή σε ποσό που πρέπει να πληρωθεί: *μου έκανε ~ είκοσι τοις εκατό* ΣΥΝ. έκπτωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sconto < s- προθεμ. + conto «αριθμητικός υπολογισμός · συναλλαγή, χρηματική δοσοληψία» < ρ. contare < λατ. computare «υπολογίζω»].

Σ.Κ.Ο.Π. (το) Συμβούλιο Κοινωνικής και Οικονομικής Πολιτικής.

Σκόπελος (η) {Σκοπέλου} **1.** νησί των Β. Σποράδων μεταξύ τής Σκιάθου και τής Αλοννήσου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκοπελίτης** (ο), **Σκοπελίτισσα** (η), **σκοπελίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. *σκόπελος* (βλ.λ.). Το νησί ήταν γνωστό στην αρχαιότητα με την ονομασία *Πεπάρηθος*].

σκόπελος (ο) {σκοπέλ-ου | -ων, -ους} **1.** η φυσικά σχηματισμένη έκταση ξηράς που περιβρέχεται από θάλασσα, η οποία κατά την άμπωτη βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής θάλασσας, ενώ καλύπτεται κατά την πλημμυρίδα και αποτελεί συνήθ. κίνδυνο για τα πλοία: *στον χάρτη ήταν σημειωμένοι οι ~ και οι ύφαλοι* ΑΝΤ. ύφαλος **2.** (μτφ.) σοβαρό εμπόδιο: *η σκληρή στάση του αποτελεί ~ στη διαδικασία επιλύσεως τού προβλήματος* ΣΥΝ. αντιξοότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ύψωμα από το οποίο γινόταν η κατόπτευση, παρατηρητήριο», < *σκοπός* «παρατηρητής, φρουρός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ελος* (πβ. κ. *σί-ελος, πύ-ελος*)].

σκόπευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κατεύθυνση τής βολής προς έναν στόχο, το σημάδεμα.

σκοπευτήριο (το) [1895] {σκοπευτηρί-ου | -ων} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για ασκήσεις σκοποβολής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκοπευτήριον*, αρχική σημ. «σκοπιά, παρατηρητήριο», < αρχ. *σκοπεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *όρμη-τήριον*].

σκοπευτής (ο) [μτγν.], **σκοπεύτρια** (η) [1889] {σκοπευτριών} **1.** πρόσωπο που σημαδεύει και ρίχνει με το όπλο του προς ορισμένο στόχο: *καλός / κακός ~* **2.** πρόσωπο που ασχολείται με τη σκοποβολή· ΦΡ. **ελεύθερος σκοπευτής** βλ. λ. *ελεύθερος*.

σκοπευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σκόπευση: *~ ικανότητα / αγώνες / μηχανήματα*.

σκοπεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σκόπευσα} ♦ **1.** (αμετβ.) κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς ορισμένο στόχο: *~ καλά / άσχημα / αδέξια / προσεκτικά* || ΣΤΡΑΤ. (πρόσταγμα) *σκοπεύσατε, πυρ!* ♦ (μετβ.) **2.** σημαδεύω (κάτι/κάποιον) με όπλο: *~ το θήραμα / τον στόχο* **3.** παρατηρώ (με οπτικό όργανο προς) συγκεκριμένο σημείο: *~ με το τηλεσκόπιο έναν αστερισμό* **4.** (συνήθ. +να) έχω σκοπό, την πρόθεση (να κάνω κάτι): *~ να φύγω για σπουδές στο εξωτερικό* || *~ ψηλά* (έχω υψηλές προσδοκίες) ΣΥΝ. στοχεύω, προτίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπός*].

-σκόπηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** έρευνα, εξέταση, παρατήρησης (ενός πράγματος): *δημο-σκόπηση, ενδο-σκόπηση* **2.** ΙΑΤΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα τού σώματος: *κολπο-σκόπηση, βρογχο-σκόπηση* **3.** εγγραφή εικόνας σε ορισμένο υλικό ή με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκόπηση, μαγνητο-σκόπηση*. Πβ. λ. *-σκοπία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἐπισκόπησις*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-σκοπῶ* (βλ.λ), ενώ συχνά αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. -scopie / αγγλ. -scopy (βλ. κ. *-σκοπία*), λ.χ. *ακτινο-σκόπηση* < γαλλ. radio-scopie].

σκοπιά (η) **1.** θέση που βρίσκεται σε τέτοιο σημείο, ώστε να μπορεί κανείς να έχει τη γενική εποπτεία των γύρω περιοχών ΣΥΝ. παρατηρητήριο, (λαϊκ.) βίγλα **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) στεγασμένη κατασκευή, συνήθ. σαν μικρό σπιτάκι, όπου στέκεται ο στρατιώτης, ο οποίος εκτελεί χρέη σκοπού: *ο σκοπός κοιμόταν στη ~ του* (β) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο στρατιώτης εκτελεί χρέη σκοπού: *φυλάω / κρατάω ~ || πάω για ~* • **3.** (μτφ.) η οπτική γωνία, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς ένα θέμα: *βλέπω κάτι από διαφορετική ~ || εξετάζω ένα θέμα από κάθε ~ || από τη δική της ~ έχει δίκιο* ΣΥΝ. άποψη, γνώμη, πρίσμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπός*].

-σκοπία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** εξέταση, παρατήρηση (ενός πράγματος): *οιωνο-σκοπία, μετεωρο-σκοπία* **2.** ΙΑΤΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα τού σώματος: *κρανιο-σκοπία, οφθαλμο-σκοπία* **3.** εγγραφή εικόνας ή/και ήχου με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκοπία* **4.** επιδίωξη: *κερδο-σκοπία*. Πβ. κ. λ. *-σκόπηση*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱερο-σκοπία*, μτγν. *οἰωνο-σκοπία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-σκόπος* και *-σκοπῶ* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γάλλ. laryngo-scopie, broncho-scopie)].

Σκόπια (τα) {Σκοπίων} **1.** πόλη τής πρώην Γιουγκοσλαβίας, πρωτεύουσα τής «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας τής Μακεδονίας» (F.Y.R.O.M.) **2.** (σύμφωνα με την ελληνική πλευρά) το ίδιο το κράτος, τού οποίου πρωτεύουσα είναι η παραπάνω πόλη και έχει νόμισμα το δηνάριο (πβ. κ. λ. *Μακεδονία, Μακεδόνας*). — **Σκοπιανός** (ο), **Σκοπιανή** (η), **σκοπιανός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακεδονικός*.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Skopje (πβ. κ. σερβοκρ. Skoplje) < λατ. Skupi, ονομασία λαού ιλλυρικής προελ., που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και ίδρυσε εκεί τη φερώνυμη πόλη].

σκόπιμος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται από πρόθεση: *~ ενέργεια / σιωπή / παρουσία / δηλώσεις || τίποτα δεν ήταν τυχαίο στη στάση του, ακόμα και η καθυστέρησή του ήταν ~* ΣΥΝ. εσκεμμένος, προμελετημένος **2.** αυτός που επιβάλλεται για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού: *δεν το θεωρώ ~ να συναντηθείτε τώρα*. — **σκόπιμα / σκοπίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκοπός* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *νόμος - νόμιμος*].

σκοπιμότητα (η) [1812] {σκοπιμοτήτων} ο συγκεκριμένος σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια: *υπάρχει ~ πίσω από τις πράξεις / τις δηλώσεις του || θυσίασε το κοινό καλό στον βωμό των κομματικών ~*.

σκοπίμως επίρρ. ➤ σκόπιμος

-σκόπιο λεξικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για εξέταση, παρατήρηση: *τηλε-σκόπιο, μικρο-σκόπιο, κολπο-σκόπιο, περι-σκόπιο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα λ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ.λ.) και μαρτυρείται σε πληθώρα ελληνογενών ξέν. όρων, πβ. αγγλ. tele-scope, peri-scope, γαλλ. thermo-scope κ.ά.].

σκοπιωρός (ο) ΝΑΥΤ. ναύτης που βγαίνει στην ξηρά, για να ανιχνεύσει σημεία, τα οποία δεν είναι ορατά από τα αγκυροβολημένα πλοία ΣΥΝ. βιγλάτορας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπιά* + *-ωρός* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ», πβ. κ. *θυρ-ωρός*].

σκοποβολή (η) [1868] **1.** άσκηση στη σκόπευση με φορητό πυροβόλο όπλο: *αγώνες / ασκήσεις σκοποβολής* **2.** το αντίστοιχο άθλημα: *πήρε χρυσό μετάλλιο στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σκοπός* + *βολή*].

σκοποθεσία (η) το να θέτει κανείς έναν σκοπό, το να αποβλέπει στην επίτευξη επιθυμίας του.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Zielsetzung. Βλ. κ. *στοχοθεσία* (που αποδίδει τον ίδιο όρο)].

σκοπός (ο) **1.** το απώτερο σημείο στο οποίο αποβλέπουν οι ενέργειες, οι σκέψεις ή οι αποφάσεις κάποιου: *πραγματοποιώ τους ~ μου || πετυχαίνω τον ~ μου || εξυπηρετώ έναν ~ || πεθαίνω / αγωνίζομαι για έναν ιερό / ευγενή / μοναδικό ~ || αντικειμενικός ~* (ο κύριος, ο πρωταρχικός σκοπός μιας ενέργειας) || *διαρκής ~ ιδρύματος || γύριζε όλη μέρα από 'δώ κι από 'κεί χωρίς ~ || ενώθηκαν όλοι στον κοινό ~, τη νίκη στις εκλογές || δεν το 'χω ~ να παντρευτώ* (δεν είναι στα άμεσα σχέδιά μου) ΣΥΝ. πρόθεση, βλέψη· ΦΡ. (α) ***από σκοπού*** (*ἀπὸ σκοποῦ*, Πλάτ. *Θεαίτητος* 179c) αποβλέποντας σε κάτι, επίτηδες, σκόπιμα (β) ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** βλ. λ. *αγιάζω* (γ) ***έχω καλό / σοβαρό σκοπό*** (για άνδρα που προσεγγίζει γυναίκα) αποβλέπω στον γάμο, όχι σε κάτι εφήμερο (δ) ***έχω καλούς / κακούς σκοπούς*** έχω τίμιες, αγαθές / ανέντιμες, κακές προθέσεις (ε) ***έχω σκοπό να...*** έχω την πρόθεση να...: *~ να τα πω όλα στην αστυνομία || έχεις σκοπό να διαβάσεις ή θα παίζεις όλη μέρα;* (στ) ***(ο) σκοπός είναι*** το ζητούμενο, αυτό που (πρέπει να) επιδιώκει κανείς είναι: *Τι σημασία έχει τι λέει ο κόσμος; Ο ~ να τα έχεις εσύ καλά με τον εαυτό σου!* • **2.** ΣΤΡΑΤ. ***επί σκοπόν!*** παράγγελμα που καλεί τους στρατιώτες να σημαδέψουν και να βάλουν εναντίον στόχου • **3.** ΜΟΥΣ. η μελωδία και ο ρυθμός ενός μουσικού κομματιού: *τραγουδάω / σφυρίζω έναν ~ || ζωηρός / χαρούμενος / λυπητερός ~*· ΦΡ. ***αλλάζω σκοπό*** βλ. λ. *αλλάζω* • **4.** (α) ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που αναλαμβάνει την ευθύνη τής φρούρησης ορισμένου τομέα τού στρατοπέδου: *φυλάω ~ || αντικαθιστώ έναν ~* ΣΥΝ. φρουρός (β) (γενικότ.) πρόσωπο που στέκεται σε ένα σημείο για τη φύλαξη χώρου: *στην είσοδο τού μεγάρου υπήρχε ένας ~ || καθόταν ακοίμητος ~ στην πόρτα τού σπιτιού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρατηρητής, φρουρός», < θ. *σκοπ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *σκέπτομαι* (βλ.λ.). Αρχαιότατη είναι επίσης η σημ. «σημείο ή αντικείμενο, στο οποίο προσηλώνει κανείς την προσοχή, στόχος» και μτφ. «επιδίωξη, πρόθεση»].

-σκόπος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *οιωνο-σκόπος, ομφαλο-σκόπος* **2.** το πρόσωπο που ψάχνει (κάτι) με ορισμένο μέσο: *ραβδο-σκόπος* **3.** αυτόν που επιδιώκει (κάτι): *κερδο-σκόπος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰωνο-σκόπος, τερατο-σκόπος*), που προέρχεται από το ρ. *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. *σκοπός*)].

σκοπόσημο (το) [1858] {-ου κ. -ήμου | -ων κ. -ήμων} ΝΑΥΤ. πρόχειρη κατασκευή που ρυμουλκείται από πλοίο ή αεροσκάφος και χρησιμεύει ως στόχος για την εξάσκηση των πυροβολητών των πολεμικών πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cible].

σκοπούμενον (το) {σκοπουμέν-ου | -ων} (λόγ.) ο σκοπός, το αποτέλεσμα στο οποίο αποβλέπει κανείς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *σκοποῦμαι*].

σκοπώ ρ. μετβ. (λόγ.) {σκοπείς...· μόνο σε ενεστ.} έχω σκοπό, σκοπεύω: *η πρωτοβουλία τού υπουργού σκοπεί στην άμεση διευθέτηση τής κρίσεως* ΣΥΝ. αποσκοπώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκοπῶ (-έω)*, αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», < *σκοπός* (βλ.λ.)].

-σκοπώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *βυθο-σκοπώ, κολπο-σκοπώ* **2.** ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί με ορισμένο όργανο ή μέσο: *ακτινο-σκοπώ, ραβδο-σκοπώ* **3.** ότι κάποιος εγγράφει κινούμενη εικόνα και ήχο σε ορισμένο μέσο: *μαγνητο-σκοπώ* **4.** ότι κάποιος επιδιώκει (κάτι): *κερδο-σκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰωνο-σκοπῶ, ἀνα-σκοπῶ*, μτγν. *καιρο-σκοπῶ*), που προέρχεται από το ρήμα *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. σκοπός). Ορισμένα νεότ. σύνθετα (λ.χ. *βιντεο-σκοπώ, μαγνητο-σκοπώ, ακτινο-σκοπώ*) είναι απευθείας παράγωγα των αντιστοίχων σε *-σκόπιο* (βλ.λ.)].

σκορ (το) {άκλ.} το αποτέλεσμα (σε γκολ, καλάθια, πόντους, σετ κ.λπ.) ενός αθλητικού αγώνα: *κερδίζω με μεγάλο ~ || χάνω με βαρύ ~ || το ~ τού αγώνα είναι 1-1 || ο αγώνας τελείωσε με ισόπαλο ~ || μια ομάδα προηγείται μιας άλλης στο ~ || το ~ παραμένει αμετάβλητο || οι φιλοξενούμενοι έχουν μειώσει το ~*· ΦΡ. (α) **ανοίγω το σκορ** πετυχαίνω πρώτος γκολ, πόντο κ.λπ.: *το σκορ άνοιξε η γηπεδούχος ομάδα στο πρώτο κιόλας λεπτό τού αγώνα* (β) **το σκορ ανοίγει** επιτυγχάνεται γκολ, πόντος κ.λπ.: *στο γήπεδο τής Καστοριάς το σκορ δεν έχει ακόμη ανοίξει*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. score < αρχ. αγγλ. scora «εγκοπή, βαθμίδα» < αρχ.

σκανδ. skor (κυρ. μέσω τού ρ. skora «χαράσσω, μετρώ με βάση τις γραμμές, τις χαρακιές»)].

σκοράρω ρ. αμετβ. {σκόραρα κ. σκοράρισα} (λαϊκ.) ΑΘΛ. επιτυγχάνω γκολ σε ποδοσφαιρικό αγώνα: *σκόραρε με σουτ έξω από την περιοχή / με πέναλτι / με απευθείας φάουλ* || *δεν έχει σκοράρει δύο μήνες τώρα.* — **σκοράρισμα** (το).

σκορβούτο (το) ΙΑΤΡ. κατάσταση αβιταμινώσεως που προκαλείται από έλλειψη τής βιταμίνης C και χαρακτηρίζεται από καχεξία, αναιμία, αιμορραγία και άλλες οργανικές διαταραχές. - **σκορβουτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scorbuto < μεσν. λατ. scorbutu(m) < μέσ. κάτω γερμ. scorbût, αρχική σημ. «οίδημα οφειλόμενο σε πηγμένο γάλα», αφού κατά τον Μεσαίωνα πίστευαν ότι το σκορβούτο οφειλόταν στις προμήθειες πηγμένου γάλακτος που έφερναν μαζί τους οι Νορμανδοί].

σκορδαλιά (η) κρεμώδες μείγμα σκόρδου με ψωμί ή πατάτα και λάδι, που συνοδεύει φαγητά, όπως ψάρι, χόρτα κ.λπ.: *μπακαλιάρος ~* || *είχε ψάρια με παντζάρια ~* ΣΥΝ. αλιάδα.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο + αλιάδα* (< ιταλ. agliata)].

σκορδάτος, -η, -ο αυτός που έχει σκόρδο: *λουκάνικο ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. «γλώσσα» *σκορδάτον (τό),* άλλη ονομασία για το αρχ. *σκόρ(ο)δον* (βλ.λ.)].

σκορδέλαιο (το) {σκορδελαί-ου | -ων} λάδι που παράγεται από τους βολβούς τού σκόρδου και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ή για την παρασκευή ορισμένων αρτυμάτων.

σκορδίλα (η) η δυσάρεστη μυρωδιά από σκόρδο: *μυρίζει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.). πβ. κ. *ποδαρ-ίλα*].

σκόρδο (το) **1.** φυτό με βολβώδη ρίζα αποτελούμενη από μικρότερες σκελίδες, με έντονα καυστική γεύση και δυνατή οσμή: *μια σκελίδα ~* || *πουλούν τα ~ σε πλεξούδες·* ΦΡ. ***σκόρδο ο ένας, κρεμμύδι ο άλλος*** σε περίπτωση που δύο άτομα δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε τίποτα, αλλά εκφράζουν διαρκώς αντίθετες γνώμες **2.** (ως επιφών.) ***σκόρδο! / σκόρδα!*** για την απομάκρυνση, εξουδετέρωση τής βασκανίας, τού ματιάσματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόροδον / σκόρδον* (με συγκοπή), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αλβ. hurdhë. Η αναγωγή στο θ. (s)ker-d- «κόβω» (πβ. *κείρω* «κουρεύω») αφήνει ανερμήνευτο τον δισύλλ. φωνηεντισμό τού τ. *σκόροδον*].

σκορδοκαήλα (η) (συνήθ. ορθ. *σκορδοκαΐλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αίσθημα καψίματος που νιώθει κανείς από τη στιγμή που τρώει ή χωνεύει σκόρδο **2.** (μτφ.) πλήρης αδιαφορία απέναντι σε (κάποιον/κάτι): *κι εμένα μ' έπιασε ~!* || *κι εμένα ~ μου!* (σκασίλα μου, δεν μου καίγεται καρφί).

σκορδοκρέμμυδο (το) κρεμμύδι που σχηματίζει αρμαθιά από μικρούς στρογγυλωπούς βολβούς.

σκορδόξιδο (το) κοπανισμένο σκόρδο μέσα σε ξίδι, που παρασκευάζεται για να νοστιμίσει το φαγητό: *βάζω ~ στον πατσά.*

σκορδόπιστος (ο), **σκορδόπιστη** (η) (ειρων.) ο άπιστος εραστής.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο + πιστός,* ίσως επειδή η βρώση σκόρδου καθιστά κάποιον (λόγω τής οσμής) μάλλον ανεπιθύμητο για ερωτική συνεύρεση].

σκορδοπλεξίδα (η) πλεξίδα σκόρδων.

σκορδοσκελίδα (η) σκελίδα σκόρδου. Επίσης **σκορδοσκελίδι** (το).

σκορδοστούμπι (το) {σκορδοστουμπ-ιού | -ιών} **1.** φαγητό από ψητό κρέας με σκόρδο **2.** το σκορδόξιδο.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο + -στούμπι < στουμπώνω* (υποχωρητ.). βλ.λ.].

σκορδούλα (η) (λαϊκ.) **1.** η πανούκλα **2.** (μτφ.) μεγάλη ζημιά, καταστροφή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σκυρδύλη / κορδύλη* «ρόπαλο, μώλωπας» (πβ. κ. *κνίψ – σκνίψ*), αγν. ετύμου. Δεν έχει αποδειχθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με το ρ. *κραδάω / κραδαίνω,* ενώ δυσχερής φαίνεται η αναγωγή στο αρχ. *κόνδυλος* «άρθρωση, γροθιά» με επίδρ. των λ. *κορυφή, κόρυς, κόρση*].

σκορδοφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική κατανάλωση και χρήση σκόρδου στα φαγητά **2.** (συνεκδ.) διατροφή με νηστήσιμα φαγητά, χωρίς ζωικές ουσίες.

σκορδοφάγος (ο/η) [μτγν.] αυτός που του αρέσει πολύ το σκόρδο, που τρώει πολλά σκόρδα.

σκορδόψωμο (το) ψωμί που περιέχει σκόρδο.

σκόρερ (ο/η) {άκλ.} ΑΘΛ. ο παίκτης που σημειώνει τέρματα, καλάθια ή πόντους σε αγώνα ποδοσφαίρου, μπάσκετ κ.λπ.: *ο πρώτος ~ τού πρωταθλήματος / τού αγώνα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scorer < score (βλ. κ. *σκορ*)].

σκόρος (ο) μικρό έντομο που τρέφεται με μάλλινες ίνες, προξενώντας καταστροφές σε μάλλινα υφάσματα και ρούχα: *έβαλε καμφορά στη ντουλάπα, για να προστατέψει τα ρούχα από τον ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κόρος (με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. *βώλος – σβώλος*) < αρχ. *κόρις* < θ. *κορ-,* ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. *κείρω* «κόβω» (βλ.λ.), με τη σημ. «ροκανίζω, κατατρώγω»].

σκοροφαγωμένος, -η, -ο **1.** (για μάλλινο ύφασμα) αυτός που έχει υποστεί φθορές, που έχει τρύπες σε διάφορα σημεία από σκόρο: *~ μπλούζα / ζακέτα* **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που έχει υποστεί μικροφθορές σε διάφορα σημεία: *~ έπιπλα.* — **σκοροφάγωμα** (το).

σκόρπαινα (η) → σκορπίνα

σκορπίδι (το) {σκορπιδ-ιού | -ιών} **1.** μικρών διαστάσεων σκορπιός (ψάρι) ● **2.** το σκορπιδόχορτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκορπίδιον,* υποκ. τού αρχ. *σκορπίος* (βλ.λ.)].

σκορπιδόχορτο (το) ποώδες φυτό με πολύ λεπτά φύλλα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό ΣΥΝ. σκορπίδι· ΦΡ. ***έγινε σκορπιδόχορτο*** για χρηματικό ποσό ή περιουσιακό στοιχείο που σπαταλήθηκε άσκοπα.

σκορπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκόρπισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω σε διάφορες κατευθύνσεις, εδώ κι εκεί, πετάω: *μη σκορπίζεις τα ρούχα σου στο πάτωμα* || *~ κοπριά στο χωράφι* || *ο αέρας σκόρπισε τα χαρτιά μου* ΣΥΝ. διασπείρω **2.** (μτφ.) τρέπω τα μέλη ομάδας ατόμων σε άτακτη φυγή, διασπώ τη συνοχή τους: *η αστυνομία σκόρπισε με δακρυγόνα το πλήθος των διαδηλωτών* ΣΥΝ. διαλύω **3.** (ειδικότ. για αισθήματα, ιδέες, διαθέσεις κ.λπ.) κάνω (κάτι) να εξαφανιστεί, να πάψει να υπάρχει: *τα λόγια του ήταν τόσο καθησυχαστικά, που σκόρπισαν τους φόβους / τις αμφιβολίες / τα ερωτηματικά μας* ΣΥΝ. διαλύω ● **4.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να βγει προς τα έξω και να διαχυθεί στον χώρο: *τα λουλούδια σκόρπισαν μια γλυκιά μυρωδιά στο δωμάτιο* || *το κερί σκόρπιζε τη λάμψη του* || *το πιάνο σκόρπιζε γλυκές νότες στην αίθουσα* ΣΥΝ. διαχέω, εκπέμπω, αναδίδω **5.** (ειδικότ.) αφήνω συγκεκριμένη συναισθηματική κατάσταση να εξαπλωθεί και να κυριαρχήσει: *είναι ένας άνθρωπος που σκορπίζει την ευτυχία / τον φόβο / το γέλιο στους γύρω του* ● **6.** (μτφ.) ξοδεύω αλόγιστα: *~ τα λεφτά μου* || *~ τις συμβουλές μου αφιλοκερδώς* || *~ τον εαυτό μου* (δηλ. αναλώνω τις δυνάμεις μου σε ανθρώπους ή πράγματα που δεν τα αξίζουν) || (κ. μεσοπαθ.) *μη σκορπιέσαι σε χίλια δυο πράγματα· συγκεντρώσου στη δουλειά σου!* ΣΥΝ. αναλώνω, σπαταλώ ♦ (αμετβ.) **7.** (για τα μέλη ενός συνόλου) διαχωρίζομαι, γίνομαι κομμάτια πηγαίνοντας προς διάφορες κατευθύνσεις: *η ζάχαρη / τα γυαλιά σκόρπισαν στο πάτωμα* **8.** (για τα μέλη ομάδας ατόμων) χάνω τη συνοχή μου, φεύγω προς διάφορες κατευθύνσεις: *η συγκέντρωση σκόρπισε, μόλις άρχισε η βροχή* || *η παρέα μου σκόρπισε, όταν παντρευτήκαμε* ΣΥΝ. διαλύομαι. Επίσης **σκορπώ** [μεσν.] (κ. -άω). — **σκόρπισμα** (το) [μεσν.] κ. **σκορπισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκεδάζω, μετοχή, χαιρετώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκορπίος* (βλ. λ. *σκορπιός*), με τη μτγν. σημ. «πολεμική μηχανή για εκτόξευση βελών»].

σκορπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι με χαρακτηριστικά μεγάλο κεφάλι, μεγάλα δηλητηριώδη αγκάθια στα μάγουλα και στα βραγχιακά επικαλύμματα και έντονο κόκκινο χρώμα με διάσπαρτες σκούρες κηλίδες, που αλιεύεται για το πλούσιο και εύγευστο κρέας του. Επίσης **σκόρπαινα** [μτγν.].

σκορπιός (ο) **1.** αραχνοειδές αρθρόποδο που απαντά συνήθ. στα θερμά κλίματα με κύριο χαρακτηριστικό δύο μπροστινά άκρα σε σχήμα τανάλιας και μακριά αρθρωτή ουρά, που καταλήγει σε δηλητηριώδες κεντρί, τού οποίου το τσίμπημα μπορεί να αποβεί θανατηφόρο: *τον τσίμπησε ~* **2.** (μτφ.) άνθρωπος που δεν διστάζει να συμπεριφέρεται με τρόπο δηκτικό και πικρόχολο ● **3.** ψάρι συγγενικό με τη σκορπίνα, αλλά μικρότερο σε μήκος ● **4.** ΝΑΥΤ. ανθεκτική ξύλινη ή σιδερένια δοκός τού σκελετού των πλοίων ● **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το όγδοο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 24/10-22/11 **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκορπίος* (με συνίζηση τής λήγουσας και καταβιβασμό τού τόνου), αγν. ετύμου, καθώς θεωρείται αμφίβολη η σύνδεση με την Ι.Ε. ρίζα *sker-d- «ξύνω». Έχει παρατηρηθεί σωστά ότι αρθρόποδα όπως ο σκορπιός συναντώνται σχεδόν αποκλειστικά στις θερμές χώρες, οπότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο. Δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η σημ. «πολεμική μηχανή εκτοξεύσεως βελών» (αφετηρία τού ρ. *σκορπίζω,* βλ.λ.)].

σκόρπιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που δεν ανήκει σε σύνολο, αλλά βρίσκεται διάσπαρτος εδώ κι εκεί: *~ ειδήσεις / σελίδες / διαδηλωτές / σπίτια* ΣΥΝ. (δια)σκορπισμένος ΑΝΤ. μαζεμένος **2.** (α) (για πρόσ.) αυτός που είναι ανοργάνωτος, που δεν έχει σύστημα σε ό,τι κάνει: *είναι ~, γι' αυτό δεν ολοκληρώνει ποτέ τίποτε* (β) αυτός που δεν έχει εσωτερική σύνδεση, συνοχή: *έλεγε ~ λόγια, δεν καταλάβαινες τι εννοούσε.* — **σκόρπια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σκορπίζω* (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. *όρθιος, νότιος* κ.τ.ό. με συνιζημένη προφορά τής λήγουσας].

σκορπιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σκορπιστεί εδώ κι εκεί, χωρίς σειρά ή σύστημα ΣΥΝ. σκόρπιος, διασκορπισμένος. — **σκορπιστά** επίρρ.

σκορποχέρης (ο) {σκορποχέρηδες}, **σκορποχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κάνει αλόγιστες σπατάλες ΣΥΝ. σπάταλος, ανοιχτοχέρης ΑΝΤ. σφιχτοχέρης.

σκορποχώρι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} κατάσταση αταξίας, διασκορπισμού· συνήθ. σε ΦΡ. για τον χαρακτηρισμό καταστάσεων ή φαινομένων πλήρους διαλύσεως και ακαταστασίας: *το κόμμα έγινε ~, καθώς το ένα στέλεχος αποχωρεί μετά το άλλο* || *οικογένεια είναι αυτή ή ~;*

σκορπώ ρ. → σκορπίζω

σκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο τεντώνονται τα πανιά ιστιοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scotta < ισπ. escota < αρχ. σκανδ. skaut «η χαμηλότερη γωνία *(πους)* τού ιστίου, όπου στερεώνεται ο κάβος»].

σκοταδερός, -ή, -ό σκοτεινός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σκοτάδι* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. *παγ-ερός, φοβ-ερός*].

σκοτάδι (το) {σκοταδ-ιού | -ιών} **1.** η απουσία (φυσικού ή τεχνητού) φωτός, ώστε να μη μπορεί κανείς να δει γύρω του: *φοβάμαι το ~* || *η διακοπή τής Δ.Ε.Η. βύθισε την πόλη στο ~* || *βαθύ / πυκνό / πηχτό ~* || *~ πίσσα* (πολύ πυκνό, αδιαπέραστο)· ΦΡ. (α) ***(κάποιον) τον τρώει το μαύρο σκοτάδι*** βλ. λ. *τρώω* (β) (εκφραστ.) ***το αιώνιο σκοτάδι*** (i) η τυφλότητα (ii) ο θάνατος **2.** (μτφ.) βαθιά άγνοια: *αφήνω / κρατώ κάποιον στο ~* || *είμαι στο ~* || *οι βαρβαρικές επιδρομές βύθισαν την Ευρώπη στο ~* || (εμφατ.) *έχω μαύρα σκοτάδια* (πολύ μεγάλη άγνοια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω, υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. < *σκότος* + παραγ. επίθημα *-άδι.* πβ. κ. *σήμα – σημάδι*].

σκοταδιάζω ρ. αμετβ. {σκοτάδιασα} βυθίζομαι στο σκοτάδι, καλύπτομαι από σκοτάδι: *σκοτάδιασε ο ουρανός / η ψυχή μου.*
σκοταδισμός (ο) **1.** η τάση για αντίδραση σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου στον χώρο τής παιδείας και τού πολιτισμού, με σκόπιμη διατήρηση τού λαού στην αμάθεια και την άγνοια ΑΝΤ. διαφωτισμός **2.** η κατάσταση ή η περίοδος στην οποία επικρατεί άγνοια, αμάθεια και αντίδραση σε κάθε πολιτιστικό νεωτερισμό: *ο Μεσαίωνας θεωρείται περίοδος σκοταδισμού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantisme].
σκοταδιστής (ο), **σκοταδίστρια** (η) {σκοταδιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που αντιδρά σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου, οπαδός τού σκοταδισμού. — **σκοταδιστικός, -ή, -ό, σκοταδιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantiste].
σκοτασμός (ο) **1.** το να είναι, να γίνεται ή να φαίνεται κάτι σκοτεινό **2.** ελάττωση τής όρασης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκοτάζω* < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].
σκοτεινά επίρρ. **1.** (α) κατά την περίοδο τού εικοσιτετραώρου που δεν έχει ήλιο, το βράδυ: *όταν γυρίσαμε στο σπίτι, ήταν ήδη ~* (β) χωρίς φως, στο σκοτάδι: *ήταν ~ στο δωμάτιο* **2.** με τρόπο μυστηριώδη ή ασαφή: *μιλάω ~* ΣΥΝ. ασαφώς, δυσνόητα.
σκοτεινάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η απουσία φωτός, κατάσταση στην οποία επικρατεί σκοτάδι **2.** τόπος σκοτεινός, που δεν φωτίζεται από πουθενά.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτεινός* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *φεγγαρ-άδα, λιακ-άδα*].
σκοτεινιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο επικρατεί σκοτάδι **2.** (μτφ.) βαριά διάθεση, που προκαλείται από δυσάρεστο γεγονός: *μια ~ έπεσε στα πρόσωπα όλων, μόλις πήραν τα μαντάτα.*
σκοτεινιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκοτείνιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σκοτεινό: *τα σύννεφα σκοτείνιασαν τον ουρανό* || *τράβηξε τις κουρτίνες, να σκοτεινιάσεις το δωμάτιο* ♦ (αμετβ.) **2.** καλύπτομαι από σκοτάδι: *ο ουρανός / το δωμάτιο / η περιοχή σκοτείνιασε* **3.** (μτφ. για το μυαλό) τα χάνω, δεν σκέφτομαι καθαρά, μου έρχεται τρέλα: *σκοτείνιασε ο νους του και ήταν εκτός εαυτού* ΣΥΝ. θολώνω **4.** (μτφ.) χάνω την καλή μου όψη ή την ψυχική μου διάθεση, γίνομαι σκυθρωπός: *το πρόσωπό του / τα μάτια του / το χαμόγελό του σκοτείνιασε, μόλις έμαθε τα νέα* ΣΥΝ. σκυθρωπιάζω, κατσουφιάζω **5.** (απρόσ. **σκοτεινιάζει**) πέφτει η νύχτα, αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι: *θα φτάσουμε στο χωριό πριν σκοτεινιάσει* || *μόλις ~, ο κόσμος κλείνεται στα σπίτια του* ΣΥΝ. βραδιάζει, νυχτώνει ΑΝΤ. φέγγει, χαράζει. — **σκοτείνιασμα** (το).
σκοτεινός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φωτίζεται, που βρίσκεται στο σκοτάδι: *~ δωμάτιο* || *η ~ πλευρά τού φεγγαριού* ΑΝΤ. φωτεινός· ΦΡ. (α) ***σκοτεινός θάλαμος*** βλ. λ. *θάλαμος* (β) ***σκοτεινή αίθουσα*** η αίθουσα τού κινηματογράφου (γ) ***στα σκοτεινά*** (i) στο σκοτάδι, σε σημείο που δεν φωτίζεται: *κάποιος στεκόταν ~* (ii) χωρίς φως: *δεν είχαμε ρεύμα και μείναμε όλο το βράδυ ~* (iii) (μτφ.) χωρίς σαφή προσανατολισμό, στην αβεβαιότητα: *τραβάω / προχωρώ / βαδίζω / ψάχνω ~* **2.** (χρώμα) που δεν έχει λάμψη, φωτεινότητα: *συννέφιασε και η θάλασσα πήρε ένα χρώμα ~* ΣΥΝ. σκούρος, βαθύς ΑΝΤ. ανοιχτός ● **3.** (μτφ.) αυτός που κρύβει ένα μυστήριο, που είναι δύσκολο να φθάσει κανείς στο τέλος του και να κατανοήσει κάθε πτυχή του: *~ υπόθεση / παρελθόν / φυσιογνωμία* ΣΥΝ. μυστηριώδης, περίπλοκος **4.** (μτφ. για λόγο ή τρόπο σκέψεως) αυτός που δεν έχει σαφήνεια: *~ χωρίο / συγγραφέας* || *ο Ηράκλειτος αποκλήθηκε «σκοτεινός» για τα δυσνόητα λόγια του* ΣΥΝ. δυσνόητος, ασαφής, στρυφνός ΑΝΤ. σαφής, καθαρός **5.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με κάτι κακό ή εμπεριέχει δόλο: *~ μυαλό / ψυχή / σχέδια / δουλειές / δυνάμεις / πλευρά τής πολιτικής / συναλλαγές* ΣΥΝ. καταχθόνιος, ύπουλος, δόλιος **6.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα: *το μέλλον είναι ~* (β) δυσάρεστος, που εμπνέει ανησυχία και φόβο: *τα βλέπω όλα ~* ΣΥΝ. μαύρος, ζοφερός, δυσοίωνος **7.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος συμφορές και δυστυχίες: *~ ζωή / κόσμος.* — **σκοτεινότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκότος* (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς τα αντώνυμα *φα-εινός, φωτ-εινός*].
σκοτεινούτσικος, -η, -ο κάπως σκοτεινός.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτεινός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*, πβ. κ. *μικρ-ούτσικος, παχουλ-ούτσικος*].
σκοτεινόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα ΣΥΝ. σκουρόχρωμος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος.
Σκοτία (η) ▸ Σκωτία
σκοτία (η) {σκοτιών} ΑΡΧΙΤ. **1.** η κοίλη γλυφή που χωρίζει τις δύο σπείρες τής βάσης τού αττικού ιωνικού και τού κορινθιακού κίονα, σχηματίζοντας βαθιά σκιά **2.** πλατύς αρμός που κατασκευάζεται για να τονίζει μορφολογικά τη διαφοροποίηση δύο στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].
σκοτίδι (το) {σκοτιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκοτάδι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *σκότος*, πβ. κ. *ριπ-ίδι*].
σκοτιδιάζω ρ. αμετβ. {σκοτίδιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) σκοτεινιάζω. — **σκοτίδιασμα** (το).
σκοτίζω ρ. μετβ. {σκότισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) σκοτεινό ΑΝΤ. φωτίζω **2.** διαταράσσω την ηρεμία (κάποιου), γίνομαι ενοχλητικός: *μας σκότισε όλο το απόγευμα με τα προβλήματά του / με ανόητες ερωτήσεις* || *μη με σκοτίζεις!* (δηλ. μη με ενοχλείς, μη μου παίρνεις το μυαλό) ΣΥΝ. ενοχλώ, ζαλίζω **3.** έχω συνεχώς στο μυαλό μου (σκέψη δυσάρεστη), δεν μπορώ να απαλλαγώ από αυτήν: *σκοτίζει το μυαλό του με αβάσιμους φόβους* ΣΥΝ. απασχολώ· (μεσοπαθ. **σκοτίζομαι**) **4.** απασχολώ διαρκώς το μυαλό μου με μια δυσάρεστη σκέψη: *~ με μικροπράγματα / με τη δουλειά μου* || *τι κάθεσαι και σκοτίζεσαι μαζί του;* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, πονοκεφαλιάζω **5.** δεν ενδιαφέρομαι, δεν νοιάζομαι για (κάποιον/κάτι): (ειρων.) *σκοτίστηκα!* || *πολύ που σκοτίστηκα!* || *σκοτίστηκα κι εγώ!* (δηλ. δεν με νοιάζει καθόλου, αδιαφορώ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].
σκότιση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μτφ.) ζάλη τού μυαλού, τάση για λιποθυμία: *μου 'ρθε ~ ξαφνικά, μόλις τον είδα* ΣΥΝ. ζάλη.
σκότισμα (το) ⇢ σκοτισμός
σκοτισμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σύγχυση (τού νου), ψυχική ταραχή.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτίζω* + *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *σαστισ-μάρα*].
σκοτισμός (ο) [μτγν.] η θόλωση τού νου. Επίσης **σκότισμα** (το).
σκοτοδίνη (η) {σκοτοδινών} ζάλη που χαρακτηρίζεται από έντονη πίεση στο πάνω μέρος τού κεφαλιού και συνοδεύεται από στιγμιαία απώλεια τής όρασης και τάση για λιποθυμία: *μου ήρθε / παθαίνω ~* ΣΥΝ. ζάλη. — (λόγ.) **σκοτοδινιώ** ρ. [αρχ.] {-άς...}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκοτοδινία* «ζάλη, σκοτασμός» < *σκότος* + *-δινία* < *δίνη*].
Σκότος (ο) ⇢ Σκωτία
σκότος (το) {σκότ-ους | -η· χωρ. γεν.} **1.** (λόγ.) το σκοτάδι (βλ.λ.) ΑΝΤ. φως **2.** (μτφ.) βαθιά άγνοια, έλλειψη πνευματικής ανάπτυξης: *το ~ τής αμάθειας / τής πνευματικής ισοπέδωσης* **3.** (μτφ.-λόγ.) ασάφεια, πέπλο μυστηρίου: *βαθύ ~ καλύπτει την υπόθεση τού φόνου* ● ΦΡ. ***ο άρχοντας τού σκότους*** (*ὁ ἄρχων τοῦ σκότους*, Μεθόδιος *Περὶ ἀναστάσεως* I. 38) ο Σατανάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *skot- «σκιά, σκοτάδι», πβ. αρχ. ιρλ. scāth «σκιά», αρχ. αγγλ. sceadu (> αγγλ. shadow), αρχ. γερμ. scato (> γερμ. Schatten), νορβ. skodda «σύννεφο, νεφέλη» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικώς σε αρσ. γένος (*ὁ σκότος*), ενώ το ουδ. γένος πιθ. οφείλεται στην αναλογική επίδρ. τού αντωνύμου *φάος / φῶς*. Η λ. *σκότος* αντικατέστησε βαθμηδόν αρχαιότ. όρους, όπως τις λ. *κνέφας, δνόφος, ζόφος*].
σκοτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ζάλη, σκοτοδίνη: *νιώθω ~* **2.** (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) πρόβλημα που δεν υποχωρεί, έγνοια που μας απασχολεί έντονα: *έχω τόσες / ένα σωρό / μεγάλες σκοτούρες στο μυαλό μου* || *χρηματικές / οικογενειακές ~* || *διώξε τις ~ απ' τον νου σου* || *δεν θέλω άλλη ~ στο κεφάλι μου* ΣΥΝ. μπελάς, έγνοια, βάσανα· ΦΡ. (ειρων.) ***(κι) είχα μια σκοτούρα! / σκοτούρα μου κι εμένα!*** για κάτι που δεν με ενδιαφέρει, δεν με αφορά: *-Θα επισκεφτεί το χωριό μας ο υπουργός! -Σοβαρά; Κι είχα μια σκοτούρα!* ΣΥΝ. σκασίλα μου!
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκότος* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].
σκοτσέζικος, -η, -ο ⇢ σκωτσέζικος
Σκοτσέζος (ο) ▸ Σκωτσέζος
σκότωμα (το) {σκοτώματος} **1.** η βίαιη αφαίρεση τής ζωής: *το ~ των ζώων* ΣΥΝ. θανάτωση, (για πρόσ.) φόνος **2.** (ως έκφραση υπερβολής) η εσχάτη τιμωρία για κάποιον που έκανε κάτι κακό, αντίθετα προς τις υποδείξεις που είχε: *μετά απ' αυτά που είπες, θέλεις ~* || *ήθελε ~, που μίλησε έτσι στον ευεργέτη του!* **3.** (μτφ.) πολύ μεγάλος κόπος: *οι μονοήμερες εκδρομές στα νησιά είναι σκέτο ~* ΣΥΝ. εξάντληση, κούραση **4.** (μτφ.) η πώληση αντικειμένων σε εξευτελιστικά χαμηλές τιμές: *τα κοσμήματά της τα έχει για ~* ΣΥΝ. ξεπούλημα.
σκοτωμός (ο) [μεσν.] **1.** η βίαιη αφαίρεση τής ζωής: *ζητούσε εκδίκηση για τον ~ τού αδελφού του* || *ο ~ αμάχων στους πολέμους* || *τα σίριαλ δείχνουν όλο σκοτωμούς* ΣΥΝ. φόνος, δολοφονία, θανάτωση **2.** (μτφ.) έντονος καβγάς με απρόβλεπτες συνέπειες: *όταν οι γονείς του δεν τον αφήνουν να βγει, γίνεται ~ στο σπίτι* **3.** (μτφ.) μεγάλος συνωστισμός (που συχνά προκαλεί ένταση, εκνευρισμό και διαπληκτισμούς για την εξασφάλιση προτεραιότητας): *~ στις τράπεζες / στα αεροδρόμια / στα λιμάνια / στο κέντρο τής Αθήνας την πρώτη μέρα εφαρμογής των νέων μέτρων* || *γινόταν ~ για ένα εισιτήριο*· ΦΡ. ***τού σκοτωμού*** για πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έτρεχε τού σκοτωμού στην παραλιακή λεωφόρο.*
σκοτώνω ρ. μετβ. {σκότω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη ζωή (έμψυχου όντος): *τον σκότωσε με καραμπίνα* || *τη σκότωσε από ζήλια* || *τους συνέλαβαν και τους σκότωσαν* ΣΥΝ. φονεύω, θανατώνω, δολοφονώ· ΦΡ. (α) ***κάνω / φέρομαι σαν να μου έχουν σκοτώσει τον πατέρα / τη μάννα*** είμαι υπερβολικά επιθετικός για ασήμαντη αιτία ή για αιτία που δεν δικαιολογεί τέτοια αντίδραση (β) ***σκοτώνουν τα άλογα όταν γεράσουν*** για την τακτική των ανθρώπων να θέτουν στο περιθώριο, να περιφρονούν αυτούς που δεν τους είναι πλέον χρήσιμοι **2.** (μτφ.) προκαλώ βαθιά θλίψη, βασανίζω ψυχικά (κάποιον): *με σκοτώνει η αδιαφορία του / τα λόγια του / αυτή η δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, στενοχωρώ **3.** χτυπώ σημείο ή σημεία τού σώματος, προκαλώντας μεγάλο σωματικό πόνο: *σκότωσα το χέρι μου / τον αγκώνα μου* || *βλέπε πού πατάς· με σκότωσες!* ΦΡ. ***σκοτώνω (κάποιον) στο ξύλο*** χτυπώ (κάποιον) χωρίς έλεος **4.** (μτφ.) πληγώνω (κάποιον) συναισθηματικά, απογοητεύω: *τώρα με σκοτώνεις με την άρνησή σου· μια μικρή χάρη σού ζήτησα!* **5.** χρησιμοποιώ λέξεις, εκφράσεις ή εκτελώ μουσικό κομμάτι με εσφαλμένο τρόπο, διαστρεβλώνοντας την αρχική εικόνα: *Πώς παίζει έτσι πιάνο; Σκοτώνει όλες τις μελωδίες* || *όταν ανοίγει το στόμα της, τα σκοτώνει τα Αγγλικά* **6.** (λαϊκ.-μτφ.) πουλάω όσο-όσο: *είχε κάτι παλιούς δίσκους γραμμοφώνου και πήγε και τους σκότωσε στο Μοναστηράκι* ΣΥΝ. ξεπουλώ· ΦΡ. (α) ***σκοτώνω την ώρα μου / τον καιρό μου*** ασχολούμαι με πράγματα χωρίς ενδιαφέρον, μόνο και μόνο για να περνάει η ώρα: *από τότε που πήρε σύνταξη, παίζει τάβλι, για να σκοτώνει την ώρα του* (β) ***σκοτώνω / βαράω μύγες*** δεν έχω πελατεία ή δεν έχω με τι να ασχοληθώ: *δεν έχει πατήσει πελάτης εδώ και μέρες στο μαγαζί του· όλη μέρα σκοτώνει μύγες·* (το μεσοπαθ. **σκοτώνομαι**) **7.** (α) χάνω με βίαιο τρόπο τη ζωή μου: *σκοτώθηκε στον πόλεμο / από έκρηξη βόμβας / στον σεισμό* (β) αυτοκτο-

νώ: *σκοτώθηκε πηδώντας στο κενό* **8.** (μτφ.) χτυπώ και το σώμα μου γεμίζει τραύματα, μώλωπες κ.λπ.: *έπεσα από τις σκάλες και σκοτώθηκα* ΣΥΝ. τραυματίζομαι, (λαϊκ.) τσακίζομαι **9.** κοπιάζω πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι σωματικά: ~ *στο διάβασμα / στη μελέτη / στη δουλειά / στο τρέξιμο* || *κάθε μέρα γυρίζει στο σπίτι σκοτωμένος* ΣΥΝ. εξαντλούμαι, πεθαίνω **10.** (+να) προσπαθώ με μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος σε κάτι: *σκοτώθηκε να ευχαριστήσει τους καλεσμένους της / να μας εξυπηρετήσει / να πάρει τηλέφωνο* || (κ. με ειρων. σημ.) *μη σκοτώνεσαι!* (δηλ. μην προσπαθείς τόσο πολύ· όταν κάποιος δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον ή προθυμία να κάνει κάτι) ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, σπεύδω, (λαϊκ.) τσακίζομαι **11.** ***σκοτωμένο αίμα*** το αιμάτωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκοτῶ (-όω)* «συσκοτίζω, τυφλώνω» (μτφ. «ρίχνω κάποιον στο σκοτάδι (τού θανάτου)») < *σκότος*].

σκοτώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** όργανο με πλατιά ψαθωτή τετράγωνη επιφάνεια και μακριά εύκαμπτη χειρολαβή, με το οποίο σκοτώνει κανείς έντομα (πβ. *μυγοσκοτώστρα*) **2.** όχημα ακατάλληλο για κυκλοφορία λόγω παλαιότητας ή κακής συντήρησης· γενικότ. κάθε όχημα επικίνδυνο στην οδήγησή του, που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα: *κυκλοφορεί με μια ~, ένα διαλυμένο αυτοκίνητο* || *οι οδηγοί αυτοκινήτων αποκαλούν συχνά τα μηχανάκια σκοτώστρες* **3.** ως χαρακτηρισμός ποδοσφαιριστή, συνήθ. αμυντικού, που ενεργεί συχνά αντιαθλητικά, θέτοντας σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα των αντίπαλων παικτών.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτώνω* (πβ. αόρ. *σκότωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξαπλώσ-τρα, σιδερώσ-τρα*].

σκούδο (το) νόμισμα χρυσό ή ασημένιο, που χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν ως νομισματική μονάδα γαλλικών και ιταλικών κρατιδίων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scudo, αρχική σημ. «ασπίδα» (που αρχικώς χαρασσόταν στο νόμισμα), < λατ. scūtum «θυρεός, επιμήκης ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»].

σκούζω ρ. αμετβ. {έσκουξα} (λαϊκ.) βγάζω διαπεραστική κραυγή: ~ *από πόνο / σαν να με σφάζουν* || *τι έπαθε το μωρό και σκούζει;* ΣΥΝ. ουρλιάζω, ξεφωνίζω, στριγγλίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκύζομαι* «οργίζομαι, αγανακτώ» (με τροπή τού *-υ-* σε *-ου-*, πβ. κ. *κυτίο – κουτί*) < **σκύδ-jo-μαι*, πιθ. < θ. *skud-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *skeud- «γκρινιάζω, αγανακτώ», πβ. λιθ. skùndžiu, «υποφέρω, παραπονούμαι», λετ. skundu «εχθρεύομαι» κ.ά. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «γρυλίζω, γογγύζω», τότε ενδέχεται η λ. να έχει σχηματιστεί βάσει ονοματοποιίας].

σκουλαμέντο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η βλεννόρροια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scolamento «ροή, άδειασμα» < scolare «αδειάζω, στραγγίζω» < μτγν. λατ. *ex-colāre < λατ. colāre «διυλίζω»].

σκουλαρίκι (το) {σκουλαρικ-ιού | -ιών} κόσμημα που κρεμιέται ή προσαρμόζεται στο αφτί (συχνά μετά από τρύπημα): *τρυπητά / κρεμαστά / χρυσά ~* || *είναι τής μόδας να φορούν και οι άντρες ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ενώτιο· ΦΡ. ***να το βάλεις / κρεμάσεις σκουλαρίκι*** να το έχεις στο μυαλό σου. — (υποκ.) **σκουλαρικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκουλαρίκιον* < *σχολαρίκιον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *σχολαρικὸν ἐνώτιον* (πβ. κ. *νερό – νεαρὸν ὕδωρ*) «ενώτιο που φορούσαν οι *σχολάριοι* (φρουροί των ανακτόρων στο Βυζάντιο)». Το ουσ. *σχολάριος* είναι μτγν.].

σκουληκαντέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σκουλήκι που ζει σε υγρά εδάφη **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται συνεχώς, που δεν μπορεί να καθίσει ήσυχα στη θέση του.
[ΕΤΥΜ. < *σκουλήκι* + *-αντέρα* < *άντερο / έντερο*, κατά τα μεγεθ.].

σκουλήκι (το) {σκουληκ-ιού | -ιών} **1.** μικροσκοπικό ασπόνδυλο ζώο, χωρίς σκελετό και άκρα, με μακρύ σώμα σε σχήμα σωλήνα, το οποίο χωρίζεται σε ζώνες ή τμήματα και κινείται έρποντας **2.** η κάμπια των εντόμων ΣΥΝ. προνύμφη **3.** (ειδικότ.) ο μεταξοσκώληκας **4.** (μτφ.) άνθρωπος τιποτένιος και γλοιώδης **5.** (μτφ.) έμμονη ιδέα ή προαίσθημα που βασανίζει κάποιον: *με τρώει το ~ τής ζήλιας* ΣΥΝ. σαράκι. — (υποκ.) **σκουληκάκι** (το), (μεγεθ.) **σκούληκας** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκωλήκιον* (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*), υποκ. τού *σκώληξ, -ηκος*, με επίθημα *-ακ / -ηκ* (πβ. κ. *μύρμ-ηξ*), που χαρακτηρίζει κυρ. μικρά ζώα και έντομα. Το αρχ. *σκώληξ* προέρχεται από αμάρτυρο τ. **σκῶλος* «καμπύλη, κυρτότητα» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκώλοισι· δρεπάνοις, διὰ τὴν σκολιότητα*, όπου το δρεπάνι αποκαλείται **σκῶλος* εξαιτίας τής κυρτής λεπίδας του) και ανάγεται σε θ. *skōl-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *(s)kel- «κάμπτω, στηρίζω – κυρτός», για το οποίο βλ. λ. *σκέλος, σκολιός*].

σκουληκιάζω ρ. αμετβ. {σκουλήκιασ-α, -τηκα, -μένος} γεμίζω σκουλήκια: *σκουληκιασμένο κρέας / κεράσι / ξύλο*. — **σκουλήκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκωληκιάζω* < αρχ. *σκωλήκιον* (βλ. λ. *σκουλήκι*)].

σκουληκιάρης, -α, -ικο αυτός που είναι γεμάτος σκουλήκια, σκουληκιασμένος. — **σκουληκιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σκουλήκι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *ψωρ-ιάρης*].

σκουληκομυρμηγκότρυπα (η) τρύπα στο έδαφος από όπου μπαινοβγαίνουν σκουλήκια και μυρμήγκια· στη ΦΡ. ***φτου σκουληκομυρμηγκότρυπα*** για δυσπρόφερτη λέξη ή δυσκολία γενικά.

σκουληκοφάγωμα (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η διάβρωση επιφάνειας, που προκαλείται από τα σκουλήκια **2.** μέρος που έχει καταστραφεί από τα σκουλήκια.

σκουληκοφαγωμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθαρεί από τα σκουλήκια: ~ *έπιπλα* ΣΥΝ. (λόγ.) σκωληκόβρωτος.

σκουλλί (το) {σκουλλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** δέσμη από τυλιγμένο νήμα ΣΥΝ. κούκλα **2.** (γενικά) δέσμη από πράγματα που έχουν δεθεί μαζί ΣΥΝ. μάτσο **3.** μαλλιά τού κεφαλιού ακατάστατα και αχτένιστα, που πέφτουν μπροστά στο πρόσωπο ΣΥΝ. τούφα, τσουλούφι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σκολλίον*, υποκ. τού μτγν. *σκόλλυς, -υος* «τούφα μαλλιών», που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκολύπτειν· ἐκτίλλειν. κολούειν* (αόρ. *σκολύψαι· κολοῦσαι, κολοβῶσαι*) και ανάγεται στην ίδια ρίζα με το αρχ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. *σκαλίζω*)].

σκουμπρί (το) {σκουμπρ-ιού | -ιών} ψάρι με στενόμακρο σώμα που καταλήγει σε διχαλωτή ουρά και χρωματισμό πρασινωπό στη ράχη, κάθετες σκουρόχρωμες ταινίες μέχρι τα πλευρά και ασημόλευκο χρώμα στην κοιλιά· αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του (πβ. κ. λ. *τσίρος*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σκομβρίον* (με τροπή τού *-ο-* σε *-ου-*), υποκ. τού αρχ. *σκόμβρος* (βλ.λ.)].

σκούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιστιοφόρο πλοίο με ισοϋψή συνήθ. κατάρτια, που έχει στο κατάρτι τής πλώρης εξάρτιση γολέτας και στο κατάρτι τής πρύμνης εξάρτιση μπρικιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scuna < αγγλ. scooner (πβ. κ. γερμ. Schoner), αγν. ετύμου].

σκούντημα (το) {σκουντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σπρώξιμο με τον αγκώνα ή τον ώμο **2.** (μτφ.) η ώθηση προς κάποιον, για να παροτρυνθεί να πραγματοποιήσει κάτι: *θέλει πάντα ~, για να διαβάσει* ΣΥΝ. παρότρυνση, ενθάρρυνση.

σκουντιά (η) δυνατό σπρώξιμο: *μου έδωσαν μια ~ στο λεωφορείο, που με πέθαναν.*

σκουντούφλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** χτύπημα πάνω σε εμπόδιο κατά το βάδισμα, που συνοδεύεται από πτώση και μικροτραυματισμό ΣΥΝ. σκουντούφλημα **2.** (μτφ. για πρόσ.) βαρυθυμία, κακή διάθεση.
[ΕΤΥΜ. < *σκουντούφλα* < μεσν. *σκόντουφλον* (με επίδρ. τού ρ. *σκοντάφτω*), πιθ. από συμφυρμό των λ. *σκότος* και *τύφλα*. Βλ. κ. *σκουντουφλώ*].

σκουντούφλημα (το) ▸ σκουντουφλώ

σκουντούφλης, -α, -ικο {σκουντούφληδες} **1.** αυτός που περπατά άτσαλα και σκοντάφτει συνεχώς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σκυθρωπό πρόσωπο και μόνιμα κακή διάθεση ΣΥΝ. κατσούφης.

σκουντουφλιάζω ρ. αμετβ. {σκουντούφλιασα} (λαϊκ.-μτφ.) γίνομαι σκυθρωπός, χάνω τη διάθεσή μου ΣΥΝ. κατσουφιάζω, σκυθρωπ(ι)άζω. — **σκουντούφλιασμα** (το).

σκουντουφλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σκουντουφλάς... | σκουντούφλησα} σκοντάφτω, πέφτω πάνω σε εμπόδιο καθώς βαδίζω και χάνω την ισορροπία μου (συνήθ. λόγω νύστας, μέθης κ.λπ.): *όλο κάπου σκουντουφλάει, πέφτει και χτυπάει.* — **σκουντούφλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *σκουντούφλα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. οφείλεται σε συμφυρμό των λ. *σκοντάφτω* και *τυφλός*. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή σε σύνθ. **κοντυλο-τυφλώ* < *τυφλο-κοντυλώ* (με αντιστροφή) «κουτουλώ σαν τυφλός» (βλ. κ. *κουτουλώ*), ενώ ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνει η εκδοχή αμάρτυρου τ. **κουτουφλιά* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ. και την επίδρ. τού ρ. *σκοντάφτω*) < **κοτουφλιά* < **κοττο-τυφλία* (με απλολογία) «η τύφλωση των ορνίθων»].

σκουντώ ρ. μετβ. (λαϊκ.) {σκουντάς... | σκούντησα κ. σκούντηξα} **1.** σπρώχνω (κάποιον) με τον αγκώνα ή τον ώμο (συνήθ. με απότομο τρόπο): *Μη με σκουντάς! Όλοι θα περάσουμε* || *με σκούντησε στον αγκώνα και έχυσα το κρασί* || *σκούντα τον να ξυπνήσει· κοιμάται πάλι* **2.** (μτφ.) ωθώ (κάποιον) να κάνει κάτι, παροτρύνω: *αν δεν τον σκουντήσεις, δεν στρώνεται να διαβάσει.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σκουντῶ* < μεσν. *κουντῶ* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *κόνις - σκόνη, κύπτω - σκύβω*) < **κοντῶ (-όω)* «ακοντίζω» (η ύπαρξη τού ρ. εικάζεται από τα μαρτυρημένα παράγωγα, λ.χ. *κόντ-ωσις, κοντ-ωτός*) < αρχ. *κοντός* «κοντάρι, ακόντιο»].

σκούξιμο (το) {σκουξίμ-ατος | -ατα, -άτων} διαπεραστική κραυγή ΣΥΝ. ουρλιαχτό, στρίγγλισμα.

σκουός (το) {άκλ.} παιχνίδι εσωτερικού χώρου, που παίζεται με ρακέτες και μπάλα, στο οποίο δύο παίκτες χτυπούν εναλλάξ τη μπάλα ρίχνοντάς την σε έναν τοίχο που βρίσκεται μπροστά τους, προσπαθώντας καθένας τους να κάνει τον άλλο να μην προλάβει να αποκρούσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. squash «συνθλίβω, συμπιέζω» < μέσ. γαλλ. esquasser < δημώδ. λατ. *ex-quassāre < ex- + λατ. quassāre «σείω, τινάζω» (< quatĕre, ίδια σημ.)].

σκούπα (η) {σκουπών} **1.** όργανο που αποτελείται από (ξύλινο, πλαστικό ή μεταλλικό) κοντάρι, στην άκρη τού οποίου προσαρμόζεται μια δέσμη από χόρτα ή βούρτσα από πλαστικό και χρησιμοποιείται για να απομακρύνονται οι σκόνες και τα σκουπίδια: *από πότε έχει να μπει ~ σ' αυτό το δωμάτιο;* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που με την ισχύ τού εκπεμπόμενου αέρα απορροφά τη σκόνη, στερεές ή ημίρρευστες ακαθαρσίες από δάπεδα, χαλιά και έπιπλα: *βάζω ~* (καθαρίζω με ~) **3.** (μτφ.) διαδικασία εκκαθαρίσεως χώρου ή περιοχής από τα στοιχεία που διαταράσσουν την τάξη και την κοινωνική ηρεμία: *η επιχείρηση-σκούπα τής Αστυνομίας για τη σύλληψη εμπόρων ναρκωτικών.* — (υποκ.) **σκουπάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **σκουπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. < λατ. scopa (κυρ. πληθ. scopae, -ārum) < scapus, -i «βακτηρία, ράβδος»].

σκουπάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή σκούπα **2.** μικρή απορροφητική συσκευή καθαρισμού: *επαναφορτιζόμενο ~.*

σκουπιδαρειό (το) (λαϊκ.) μέρος στο οποίο ρίχνονται σκουπίδια, τόπος γεμάτος σκουπίδια.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *κεραμιδ-αρειό, αλητ-αρειό*].

σκουπίδι (το) {σκουπιδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** καθετί άχρηστο που το πετάμε: *σακούλες σκουπιδιών* (πλαστικές σακούλες, στις οποίες τοποθετούνται τα σκουπίδια, για να τα πάρει το απορριμμα-

τοφόρο) || *κάδος για τα* ~ ΣΥΝ. απορρίμματα· ΦΡ. (α) ***στα σκουπίδια*** στον χώρο όπου αποθηκεύονται τα άχρηστα πράγματα: *άλλοι δεν έχουν να φάνε και εδώ πετούν το φαγητό* ~ (β) (μτφ.) ***πετάω / ρίχνω (κάτι) στα σκουπίδια*** απορρίπτω (κάτι), θεωρώ (κάτι) χαμηλής ποιότητας ή ανάξιο λόγου: *πέταξαν στα σκουπίδια το σενάριό μου* (γ) ***για τα σκουπίδια*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι άχρηστο, κακής ποιότητας: *αυτό το βιβλίο είναι* ~ **2.** κάθε είδους ακαθαρσία: *σήμερα σκούπισα και πάλι η κουζίνα είναι γεμάτη σκουπίδια*· ΦΡ. ***κάνω σκουπίδια*** λερώνω, σκορπίζω διάφορα υπολείμματα (χαρτιού, αντικειμένων, τροφής κ.λπ.), σκόνες **3.** (μτφ.) χαμηλής ποιότητας πρόσωπο ή πράγμα: *τα* ~ *τού τηλεοπτικού προγράμματος* || (κ. σε φραστικές λέξεις) *μια ταινία-σκουπίδι τής περιόδου εκείνης...*· ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) σκουπίδι*** μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με προσβλητικό τρόπο, εξευτελίζω (κάποιον). — (υποκ.) **σκουπιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίζω* (υποχωρητ.) + παραγ. επίθημα *-ίδι* (πβ. κ. *ροκανίδι, σκορπ-ίδι*)].

σκουπιδιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} όχημα για την αποκομιδή απορριμμάτων (ιδίως στον στρατό).

σκουπιδιάρης (ο) {-ηδες κ. -αίοι}, **σκουπιδιάρισσα** (η) {σκουπιδιαρισσών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του τη συλλογή των σκουπιδιών και γενικότ. την καθαριότητα των δρόμων ΣΥΝ. οδοκαθαριστής.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *σκανταλ-ιάρης*].

σκουπιδιάρικο (το) κοινοτικό ή δημοτικό όχημα, που χρησιμοποιείται για την αποκομιδή των απορριμμάτων ΣΥΝ. απορριμματοφόρο.

σκουπιδολόι (το) {χωρ. πληθ.} πλήθος σκουπιδιών.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + *-λόι* / *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω»].

σκουπιδο(ν)τενεκές (ο) μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο, μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι σακούλες των σκουπιδιών.

σκουπιδότοπος (ο) τόπος γεμάτος σκουπίδια.

σκουπιδοφάγος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική εγκατάσταση σε κουζίνα σπιτιού, που αποτελείται από μηχανισμό που αλέθει τα σκουπίδια και συνδέεται με το αποχετευτικό δίκτυο.

σκουπίζω ρ. μετβ. {σκούπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθαρίζω τις ακαθαρσίες από (μια επιφάνεια) με τη σκούπα: ~ *τα ψίχουλα από το πάτωμα / τα ξερά φύλλα από τον δρόμο / τις στάχτες από το τζάκι* ΣΥΝ. (λόγ.) σαρώνω (β) αφαιρώ τη σκόνη (από μια επιφάνεια), χρησιμοποιώντας πανί ή βούρτσα: ~ *τα έπιπλα / τους καθρέφτες* || *ψεκάζω τα τζάμια και τα* ~ *με πανί* || ~ *τα πόδια μου* (τρίβω τα παπούτσια μου πάνω στην ειδική ψάθα, το πατάκι, που υπάρχει στις εισόδους των σπιτιών, για να απομακρύνω τις λάσπες και τις άλλες ακαθαρσίες τού δρόμου) ΣΥΝ. ξεσκονίζω **2.** (α) απορροφώ την υγρασία από (μια επιφάνεια): ~ *τα πιάτα / τα ποτήρια / το γάλα που χύθηκε* ΣΥΝ. σφουγγίζω (β) αφαιρώ την υγρασία, τον ιδρώτα ή τις ακαθαρσίες (από το σώμα ή μέρος τού σώματος) με πετσέτα ή άλλο απορροφητικό υλικό: ~ *το πρόσωπό μου / τα δάκρυα από τα μάτια / τον ιδρώτα από το μέτωπό μου / τα χέρια / το παιδί, για να μην κρυώσει / τη μύτη μου με χαρτομάντηλο* || (κ. μεσοπαθ.) *σκουπίσου· έχεις σάλτσες στο στόμα.* — **σκούπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκούπα*].

σκουπόξυλο (το) το μακρύ λεπτό κοντάρι τής σκούπας· σε ΦΡ. που δείχνουν επιθετική διάθεση προς κάποιον, π.χ. (α) ***παίρνω κάποιον με το σκουπόξυλο*** χτυπώ κάποιον με το σκουπόξυλο, διώχνω κάποιον: *πάψε να λες τέτοια πράγματα γιατί θα σε πάρω με το σκουπόξυλο* (β) ***σκουπόξυλο που σου χρειάζεται!*** πρέπει να σε δείρει κανείς: *Επιτρέπεται να λες τέτοια πράγματα;* ~!

σκουπόσπορος (ο) ο σπόρος τού σκουπόχορτου.

σκουπόχορτο (το) ειδικό φυτό που ο θύσανός του χρησιμοποιείται για να φτειάχνονται σκούπες.

σκουραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκούρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) πιο σκούρο χρώμα, κάνω (κάτι) μαυρειδερό: ~ *τις καρέκλες, για να ταιριάζουν με το τραπέζι / τα μαλλιά μου* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκούρος, αποκτώ πιο σκούρο χρώμα: *καθώς μεγαλώνει, τα μαλλιά και τα μάτια του σκουραίνουν* **3.** (μτφ.) πηγαίνω προς το χειρότερο, έχω άσχημη εξέλιξη: *το πολιτικό σκηνικό σκουραίνει* ΣΥΝ. χειροτερεύω.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

σκουρέτο (το) λεπτή σανίδα με την οποία κατασκευάζονται τα λεπτότερα και ελαφρότερα μέρη παραθύρων και επίπλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scuretto, υποκ. τού scuro < λογγοβαρδ. skūr «σκιά, καλυμμένος τόπος»].

σκουριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** οξίδιο που σχηματίζεται στην επιφάνεια των μετάλλων (συνήθ. τού σιδήρου) με την επίδραση νερού ή αέρα **2.** ΒΟΤ. αρρώστια των φυτών· αλλιώς *σκωρίαση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκωρία* (με τροπή τού /ο/ σε /u/) < *σκῶρ, σκατός* «περίττωμα» (βλ. λ. *σκατό*)].

σκουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκούριασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σκουριά σε (σώμα, επιφάνεια): *η υγρασία σκουριάζει τα μέταλλα* ΣΥΝ. οξιδώνω ♦ (αμετβ.) **2.** καλύπτομαι με σκουριά: *το σίδερο σκουριάζει εύκολα* ΣΥΝ. οξιδώνομαι **3.** (μτφ.) χάνω την ευλυγισία και γενικότ. την καλή φυσική μου κατάσταση, επειδή βρίσκομαι για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός δράσεως: *τόσο καιρό μέσα στο σπίτι, έχω σκουριάσει* || *αρχίζω γυμναστική, γιατί σκούριασα με την καθιστική ζωή* **4.** (η μτχ. ***σκουριασμένος***, -η, -ο ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μείνει προσκολλημένος στο παρελθόν, που δεν επιδέχεται αλλαγή ή εξέλιξη: ~ *μυαλά / ιδέες* ΣΥΝ. απηρχαιωμένος, πεπαλαιωμένος, ξεπερασμένος. — **σκούριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκωριάζω* < αρχ. *σκωρία* (βλ. κ. *σκουριά*)].

σκούρος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει σκοτεινό, βαθύ χρώμα: ~ *μάτια / μαλλιά / δέρμα* || ~ *μπλε / πράσινο* ΣΥΝ. σκοτεινόχρωμος, βαθύχρωμος, μαυρειδερός ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος **2.** (μτφ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν εμπόδια και δυσκολίες, π.χ. (α) ***τα βρίσκω σκούρα*** συναντώ δυσκολίες, δεν έχω την αναμενόμενη αντιμετώπιση (β) ***τα βλέπω σκούρα*** προβλέπω δυσάρεστη εξέλιξη (γ) ***κατάλαβα τα σκούρα*** αντιλήφθηκα τη δυσκολία τής κατάστασης (δ) ***σκούρα τα πράγματα!*** δύσκολη η κατάσταση **3.** ***σκούρα*** (τα) τα παντζούρια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. oscuro (με σίγηση τού αρχικού άτονου *o-*, που ταυτίστηκε με το αρσ. άρθρο) < λατ. obscūrus «σκοτεινός, σκιερός» < ob- «προ-» + -scūrus, που συνδ. με σανσκρ. skauti «καλύπτω», αρχ. γερμ. scuwo «σκιά» κ.ά.].

σκουροφέρνω ρ. αμετβ. πλησιάζω προς το σκούρο.

σκουρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει σκούρο χρώμα: ~ *οθόνη* ΣΥΝ. ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος.

σκουτάρι (το) {σκουταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η ασπίδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκουτάριον*, υποκ. τού ουσ. *σκοῦτα* < λατ. scutum «θυρεός, τετράγωνη ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»].

σκουτέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο και βαθύ πιάτο, πιατέλα.

σκουτέλλι (το) {σκουτελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρή γαβάθα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκουτέλλιον*, υποκ. τού λατ. scutella «πιατάκι», υποκ. τού scutra «πιάτο, δίσκος», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκούτερ (το) {άκλ.} μηχανοκίνητο δίκυκλο όχημα με μικρό κυβισμό, κατάλληλο για μετακινήσεις μέσα στην πόλη ΣΥΝ. βέσπα, μοτοποδήλατο. — (υποκ.) **σκουτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scooter < ρ. scoot «τρέχω με μεγάλη ταχύτητα, εφορμώ», πιθ. < αρχ. σκανδ. skota «σπρώχνω» ή skjóta «πυροβολώ, εξακοντίζω»].

σκουτί (το) {σκουτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χοντρό μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιούν οι χωρικοί για να ράβουν τα ρούχα τους **2.** (συνεκδ.) το ρούχο: *«ξένες μού πλένουν τα ~, ξένες τα σαπουνίζουν»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ρούχο, ένδυμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκυτίον*, υποκ. τού *σκῦτος* (βλ.λ.)].

σκουφάτος, -η, -ο αυτός που φοράει σκούφο.

σκουφί (το) {σκουφ-ιού | -ιών} ο μικρός σκούφος.

σκούφια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάλυμμα τού κεφαλιού, που συνήθ. δένει στον λαιμό με κορδελάκι· ΦΡ. (α) ***από πού κρατάει / βαστάει η σκούφια σου;*** ποια είναι η καταγωγή σου, από πού προέρχεσαι; (β) ***βγάλε τη σκούφια σου και χτύπα / βάρα με*** για κάποιον που, ενώ κατακρίνει τη συμπεριφορά και τα ελαττώματα άλλων, στην πραγματικότητα έχει τον ίδιο χαρακτήρα ή την ίδια συμπεριφορά (γ) ***πετάω τη σκούφια μου (για κάτι)*** είμαι πάντα πρόθυμος (για κάτι), τρελαίνομαι (για κάτι): ~ *για εκδρομές* (δ) ***γελάει κι η σκούφια μου*** χαίρομαι υπερβολικά. — (υποκ.) **σκουφίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. scuffia < αρχ. γερμ. *kupphja].

σκούφος (ο) εφαρμοστό κάλυμμα τού κεφαλιού χωρίς γείσο, από μαλλί, δέρμα ή άλλο υλικό: ~ *για σκι / για το κρύο / για κολύμβηση.* — (υποκ.) **σκουφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκούφια* (βλ.λ.), κατά τα αρσ. σε *-ος*].

σκουφώνω ρ. μετβ. {σκούφω-σα, -μένος} καλύπτω με σκούφο. — **σκούφωμα** (το).

σκραμπλ (το) {άκλ.} επιτραπέζιο παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες προσπαθούν να συνδυάσουν σωστά σκόρπια γράμματα πάνω σε διαγραμμισμένη και βαθμολογημένη επιφάνεια, ώστε να σχηματίσουν λέξεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scrabble, εμπορική ονομασία].

σκράπας (ο) (λαϊκ.) **1.** άνθρωπος που δεν καταλαβαίνει, δεν μαθαίνει εύκολα· ανεπίδεκτος μαθήσεως **2.** (ειδικότ.) ο κακός μαθητής: *είναι* ~ *στα μαθηματικά* ΣΥΝ. τούβλο, μπούφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scrap «υπόλειμμα, άχρηστο κατάλοιπο» < μέσ. αγγλ. scrappe < αρχ. σκανδ. skrap (< ρ. skrapa «αποξέω, χαράσσω»)].

σκριν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο μπάσκετ) κίνηση σύμφωνη με τους κανόνες, με την οποία εμποδίζει ένας παίκτης την κίνηση αντιπάλου, ώστε να διευκολυνθεί ο συμπαίκτης του που έχει την μπάλα. — **σκρινάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. screen «προπέτασμα, χώρισμα» < μέσ. αγγλ. screne < αρχ. γαλλ. escren < φρανκον. *skrank, πβ. αρχ. γερμ. scrank «φράγμα, εμπόδιο»].

σκρίνιο (το) ξύλινο έπιπλο με ράφια και βιτρίνα, μέσα στο οποίο φυλάσσονται και εκτίθενται διάφορα αντικείμενα τού σπιτιού (πιάτα, ποτήρια, διακοσμητικά κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκρίνιον* < λατ. scrinium «κιβώτιο, χαρτοφύλακας», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκριπτ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) **1.** το σενάριο ταινίας **2.** πρόσωπο με πολλές και σύνθετες αρμοδιότητες τόσο στην προεργασία τής ταινίας όσο και κατά το γύρισμα και το μοντάζ (έλεγχο των διαλόγων, καταγραφή σκηνών και πλάνων, ημερολόγιο γυρισμάτων κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. script < λατ. scriptum, ουσιαστικοπ. μτχ. τ. τού ρ. scribĕre «γράφω»].

σκρόφα (η) **1.** το θηλυκό γουρούνι ΣΥΝ. γουρούνα **2.** (μτφ.) (α) υβριστ. για γυναίκα χαμηλής ηθικής (β) η πόρνη. — (υποκ.) **σκροφάκι** (το) κ. **σκροφίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. scrofa «γουρούνα», τεχν. όρ. τής αγροτικής γλώσσας].

σκύβαλο (το) {σκυβάλ-ου | -ων} **1.** ό,τι απομένει από το ξεκαθάρισμα των δημητριακών **2.** (γενικότ.) σκουπίδι, άχρηστο πράγμα **3.** (μτφ.) άνθρωπος τιποτένιος, κούφιος, χωρίς καμιά αξία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκύβαλον*, αγν. ετύμου. Η χρονική τοποθέτηση τού όρου αποκλείει οποιαδήποτε υπόθεση ανατολ. δανείου, ενώ η σύνδ. με το ρ. *βάλλω* δεν ευσταθεί μορφολογικώς].

σκύβω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσκυψα, σκυμμένος} (αμετβ.) **1.** γέρνω το

σώμα ή το κεφάλι μου προς τα εμπρός και κάτω: *μη σκύβετε έξω από το παράθυρο* || *έτσι που σκύβεις καθώς γράφεις, θα στραβωθείς* ΣΥΝ. χαμηλώνω· ΦΡ. (μετβ.-μτφ.) ***σκύβω το κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι* **2.** (μτφ.) ασχολούμαι με ενδιαφέρον με κάποιον ή κάτι: *ο υπουργός έσκυψε πάνω στα προβλήματα των εργαζομένων* || *οι γονείς ~ με στοργή στις δυσκολίες των παιδιών τους.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκύπτω*, από τον αόρ. *έκυψα* τού αρχ. *κύπτω* (βλ. λ. *κύπτω, κυφός*), κατά το σχήμα *έτριψα – τρίβω, έθλιψα – θλίβω*. Η λ. παρουσιάζει σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη, βῶλος – σβῶλος*].

Σκυθία (η) αρχαία χώρα Β. τού Εύξεινου Πόντου, την οποία οριοθετούσαν οι ποταμοί Δούναβης και Δον. — **Σκύθης** (ο), **σκυθικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκύθαι*, αγν. ετύμου].

σκυθρωπιάζω κ. (λόγ.) **σκυθρωπάζω** [αρχ.] ρ. αμετβ. {σκυθρώπιασα} (λόγ.) παίρνω όψη σκυθρωπή, χάνω την καλή μου διάθεση ΣΥΝ. κατσουφιάζω ΑΝΤ. ευθυμώ. — **σκυθρώπιασμα** (το).

σκυθρωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έκφραση λυπημένη και συνοφρυωμένη: *~ όψη / πρόσωπο* ΣΥΝ. κατσούφης, κατηφής, σκουντούφλης ΑΝΤ. ευδιάθετος, εύθυμος. — **σκυθρωπά** επίρρ., **σκυθρωπότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκυθρός* «οργισμένος, δυσαρεστημένος» (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.). Το επίθ. *σκυθρός* < θ. *σκυ-* (με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό) τού ρ. *σκύζω / -ομαι* «οργίζομαι, γκρινιάζω» (βλ. λ. *σκούζω*) + παραγ. επίθημα *-θρός* (πβ. κ. *νω-θρός*)].

σκύλα (η) **1.** θηλυκό σκυλί **2.** υβριστ. για γυναίκα με κακό χαρακτήρα, δύστροπη **3.** (αργκό) η πόρνη. — (υποκ.) **σκυλίτσα** (η), (μεγεθ.) **σκυλάρα** (η) (σημ. 2).

σκυλάδικο (το) (αργκό) **1.** νυκτερινό λαϊκό κέντρο όπου τραγουδιούνται χαμηλής ποιότητας τραγούδια με ερωτικό κυρ. περιεχόμενο **2.** (συνήθ. στον πληθ.) λαϊκό τραγούδι που ακούγεται στα παραπάνω κέντρα ή που ταιριάζει στο ύφος αυτών των χώρων: *τα τραγούδια αυτής τής τραγουδίστριας είναι σκυλάδικα* || *αγόρασε ένα σιντί με σκυλάδικα.*
[ΕΤΥΜ. < *σκυλάς* + *-άδικο*, πβ. κ. *ουζ-άδικο*].

σκυλάκι (το) **1.** το μικρόσωμο σκυλί ή κουτάβι • **2.** καλλωπιστικό φυτό με ροζ ή μοβ άνθη σε σχήμα χωνιού, που μοιάζουν με το μουσούδι μικρού σκύλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκυλάκιον*, υποκ. τού *σκύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

σκύλαξ (ο) (αρχαιοπρ.) {σκύλ-ακος | -ακες, -άκων} το νεογέννητο σκυλί, κουτάβι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκύλος*].

σκυλάραπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο που ανήκει στη μαύρη φυλή.

σκυλάς (ο) {σκυλάδες}, **σκυλού** (η) {σκυλούδες} (αργκό) **1.** λαϊκός τραγουδιστής που τραγουδά σε σκυλάδικο (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που συχνάζει σε σκυλάδικα.

σκυλεύω ρ. μετβ. {σκύλ-ευα, -εύτηκα κ. -εύθηκα, -ευμένος κ. -εμένος} αφαιρώ τον οπλισμό και την εξάρτυση από (νεκρό συνήθ. στρατιώτη), λεηλατώ το πτώμα (κάποιου), παίρνω λάφυρα από τους νεκρούς: *σκύλεψαν τους σκοτωμένους.* — **σκύλευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκῦλον* (κυρ. πληθ. *σκῦλα*) «λάφυρο, οτιδήποτε υφαρπάζεται από τον σκοτωμένο εχθρό», αβεβ. ετύμου. Συνήθως η λ. συσχετίζεται με τα ουσ. *σκῦτος* «κατεργασμένο δέρμα», *ἐπι-σκύνιον* «δέρμα τού μετώπου», αλλά η σύνδεση με σανσκρ. skunāti «καλυμμένος, σκεπασμένος» (εξαιρετικώς αβέβ. σημ.) προκαλεί σημασιολ. δυσχέρειες. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με τα ουσ. *σκύλαξ, σκύλος* (βλ.λ.) παρά τη σημασιολ. απόσταση και τη διαφορετική ποσότητα τού -υ-. Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. έχει σχηματιστεί από συμφυρμό των όρων *σῦλον* (βλ. λ. *συλῶ, -άω*) και *σκῦτος*].

σκυλήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *σκυλίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με σκύλο: *~ μούρη / τομάρι / δέρμα* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος ταλαιπωρίες και κακουχίες: *ζω / κάνω ~ ζωή* || *~ δουλειά.* — **σκυλήσια** επίρρ.

σκυλί (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {σκυλ-ιού | -ιών} **1.** ο σκύλος (βλ.λ.): *αδέσποτα / αστυνομικά ~* || *~ πολυτελείας / ράτσας·* ΦΡ. (α) ***(πάω) / πεθαίνω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι)*** για κάποιον που κανείς δεν τον φρόντισε τις τελευταίες στιγμές τής ζωής του: *πέθανε ~* (β) (παροιμ.) ***κακό σκυλί ψόφο δεν έχει*** οι κακοί άνθρωποι δεν παθαίνουν τίποτα, οι συμφορές πλήττουν μόνο τους καλούς ανθρώπους (γ) ***τρώγονται σαν τα σκυλιά*** για ανθρώπους που καβγαδίζουν συνέχεια (δ) ***ρεζίλι των σκυλιών*** για πολύ μεγάλο εξευτελισμό: *~ γίναμε με τα καμώματά σου!* (ε) ***βασιλική διαταγή*** (ή ***ο δρόμος είναι ανοιχτός***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ. *βασιλικός* **2.** (μτφ.-μειωτ.) άγριος άνθρωπος με βίαιη συμπεριφορά: *μας επιτέθηκαν τα ~ κραδαίνοντας γιαταγάνια* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος λύσσα και οργή εναντίον κάποιου: *με έκανε με τη συμπεριφορά του ~* (με εξαγρίωσε) **4.** (μτφ.) άνθρωπος με μεγάλη αντοχή, που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες: *δουλεύει σαν ~* || *είναι ~ στη δουλειά του* (δουλεύει ακούραστα, πάρα πολύ εργατικός) || *είναι ~ μοναχό* (δεν το βάζει κάτω). — (υποκ.) **σκυλάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού μτγν. *σκύλ(λ)ος* (βλ.λ.)].

σκυλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σκύλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) εξοργίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: *τον σκύλιασες με την άρνησή σου* ♦ (αμετβ.) **2.** εξοργίζομαι, θυμώνω υπερβολικά: *~ από το κακό μου* ΣΥΝ. λυσσάω απ' το κακό μου **3.** ζηλεύω υπερβολικά: *έχει σκυλιάσει, γιατί βρήκα πολύ καλή δουλειά.* — **σκύλιασμα** (το).

σκυλίσιος, -ια, -ιο → σκυλήσιος

σκυλίτσα (η) → σκύλα

Σκύλλα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας με δώδεκα πόδια και έξι σκυλόμορφα κεφάλια, που κατοικούσε σε σπήλαιο (πιθ. στην Κάτω Ιταλία) και μαζί με τη Χάρυβδη αποτελούσε τον τρόμο των διερχόμενων πλοίων και ναυτικών· κατά την *Οδύσσεια*, τη σκότωσε ο Οδυσσέας· ΦΡ. (α) ***η Σκύλλα*** (+γεν. ουσ.) ***και η Χάρυβδη*** (+γεν. ουσ.) για δύο πολύ αρνητικά φαινόμενα, καταστάσεις: *«η πολιτική του αποσκοπούσε στο ν' αποφευχθούν τα δύο δεινά, η Σκύλλα τού χάους και η Χάρυβδη τής τυραννίας»* (εφημ.) (β) ***μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης*** σε εξαιρετικά δυσχερή, επικίνδυνη θέση: *χρωστάει στην τράπεζα και πρέπει να πληρώσει και τα νοίκια· βρίσκεται ~* (γ) ***από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη*** από ένα κακό σε άλλο χειρότερο: *πολλοί νέοι πέφτουν συχνά από τη Σκύλλα των ναρκωτικών στη Χάρυβδη τής εγκληματικότητας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Σκύλ-ja* (με αφομοίωση)· ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη λ. *σκύλαξ* (βλ. λ. *σκύλος*)].

σκυλο- κ. **σκυλό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κάτι σχετικό με σκύλο: *σκυλο-τροφή, σκυλό-σπιτο* **2.** δυσμορφία: *σκυλο-μούρης* • **3.** κάτι δυσάρεστο με υψηλό βαθμό: *σκυλο-βαριέμαι, σκυλο-μετανιώνω.*

σκυλοβαριέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {σκυλοβαρέ-θηκα, -μένος} πλήττω αφόρητα: *~ με τις κουλτουριάρικες ταινίες.*

σκυλοβρίζω ρ. μετβ. {σκυλόβρισα} ξεστομίζω χυδαίες βρισιές εναντίον (κάποιου): *με σκυλόβρισε, γιατί άργησα.* — **σκυλοβρίσιμο** (το).

σκυλοδόντης, -α, -ικο αυτός που έχει μεγάλα και αιχμηρά δόντια.

σκυλόδοντο (το) **1.** το δόντι σκύλου **2.** (λαϊκ.) ο κυνόδοντας τού ανθρώπου.

σκυλοδρομία (η) [1889] {σκυλοδρομιών} αγώνας δρόμου μεταξύ σκύλων, όπου οι θεατές βάζουν στοιχήματα όπως στον ιππόδρομο ΣΥΝ. κυνοδρομία.

σκυλοζωή (η) ζωή γεμάτη δυσκολίες και στερήσεις, σκυλήσια ζωή.

σκυλοκαβγάς (ο) **1.** η συμπλοκή σκυλιών **2.** (μτφ.) έντονος καβγάς ανάμεσα σε ανθρώπους με δυνατές φωνές, διαπληκτισμούς, ακόμα και χτυπήματα.

σκυλοκέφαλος, -η, -ο αυτός που έχει κεφάλι όμοιο με σκύλου ΣΥΝ. κυνοκέφαλος.

σκυλολόι (το) {σκυλολογ-ιού | -ιών} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** ομάδα αδέσποτων συνήθ. σκύλων **2.** (μτφ.-μειωτ.) πολλοί άνθρωποι μαζί που φωνάζουν δυνατά και ασχημονούν: *μαζεύτηκε στο μαγαζί όλο το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σκύλος* + *-λόι* < *-λόγι* (< *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

σκυλομαχία (η) {σκυλομαχιών} η κυνομαχία (βλ.λ.).

σκυλομετανιώνω ρ. αμετβ. {σκυλομετάνιωσα} (εκφραστ.) μετανιώνω πικρά, μετανιώνω λόγω μεγάλης απογοήτευσης από ενέργειά μου: *έγω σκυλομετανιώσει που αποκάλυψα έτσι εύκολα τα όνειρά μου.*

σκυλομούρης, -α, -ικο (λαϊκ.) άνθρωπος με άσχημη και αντιπαθητική όψη.

σκυλόμουτρο (το) **1.** αυτός που έχει άγριο και άσχημο πρόσωπο **2.** (μτφ.) άνθρωπος αδιάντροπος και χυδαίος.

σκυλοπνίγομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {σκυλοπνίγ-ηκα, -μένος} (συνήθ. για ναυτικούς) υποφέρω αντιμετωπίζοντας τις δυσκολίες των ταξιδιών στη θάλασσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.*

σκυλοπνίχτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ.) πλοίο παλιό ή κακής κατασκευής.

σκύλος (ο) (πβ. λ. *σκυλί*) **1.** κατοικίδιο σαρκοφάγο θηλαστικό ζώο, που εμφανίζεται σε διάφορους τύπους και έχει πολλαπλή χρησιμότητα (κυνήγι, φύλαξη ανθρώπων ή ποιμνίων, καταδίωξη κακοποιών, εντοπισμό βομβών ή ναρκωτικών, συνοδία τυφλών κ.ά.): *~ κυνηγετικός / σαλονιού / συνοδίας·* ΦΡ. (α) ***σαν τον σκύλο με τη γάτα*** για τη σχέση ανθρώπων που καβγαδίζουν συνεχώς: *τρώγονται ~* (β) ***σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει*** βλ. λ. *γαβγίζω* (γ) ***και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο*** βλ. λ. *πίτα* (δ) ***εγώ το λέω του σκύλου μου και ο σκύλος στην ουρά του*** για πράξεις ή καθήκοντα που μεταβιβάζονται από τον έναν στον άλλον, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται ποτέ (ε) ***μπάτε, σκύλοι, αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** βλ. λ. *αλέθω* (στ) ***το φτηνό το κρέας το τρών' οι σκύλοι*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (ειδικότ.) το αρσενικό αυτού τού ζώου (θηλ. σκύλα) **3.** (μτφ.) άνθρωπος σκληρός και άγριος που δεν συμβιβάζεται **4.** (μτφ.) αυτός που είναι ακούραστος: *δουλεύει σαν ~* • **5.** το σκυλόψαρο, μικρός καρχαρίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκύλ(λ)ος* (όπως παραδίδεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκύλλον· τὴν κύνα λέγουσιν*) < αρχ. *σκύλαξ, -ακος* «μικρός σκύλος, κουτάβι» (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε *-ός*), εκφραστ. λ., με επίθημα *-αξ* (πβ. *μεῖρ-αξ, δέλφ-αξ*), που πιθ. συνδ. με λιθ. skalikas «κυνηγόσκυλο», kalė «σκύλα». Σύμφωνα με άλλη πρόταση, η λ. ανάγεται σε θ. *skul-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)kuel-, αλλά τα παράγωγα αυτής τής ρίζας (λ.χ. αρχ. ισλ. skval «απεραντολογία», skvala «φωνάζω δυνατά») απέχουν σημασιολογικώς. Κατ' άλλη άποψη, η λ. θα μπορούσε να αναχθεί στο θ. *σκυ-* τού αρχ. *σκύζω / -ομαι* (βλ. λ. *σκούζω*) με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό τού ρ. (δηλ. *σκύ-ζω* αντί **σκύδ-jω*). Τέλος, έχει προταθεί η σύνδεση με αρμ. çul «μικρός ταύρος», άποψη που παρουσιάζει σημασιολ. δυσχέρειες].

σκυλοτράγουδο (το) (λαϊκ.) το σκυλάδικο (βλ.λ., σημ. 2).

σκυλοτρώγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {σκυλοφαγώ-θηκα, -μένος} (μτφ.) βρίσκομαι σε συνεχή διαμάχη (με κάποιον). — **σκυλοφάγωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.*

σκυλού (η) → σκυλάς

σκυλόφατσα (η) (ως χαρακτηρισμός) σκυλομούρης (βλ.λ.).

σκυλόψαρο (το) [μεσν.] καθένα από τα μακρόστενα ψάρια τού βυθού που μοιάζουν με καρχαρία και είναι εξοπλισμένα με μυτερά δόντια που καταστρέφουν τα δίχτυα των ψαράδων.

σκυλόψυχος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που έχει σκληρή ψυχή, χωρίς αισθήματα ΣΥΝ. σκληρός, άσπλαχνος, ανάλγητος.

σκύμνος (ο) το νεογέννητο τού λιονταριού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-μνος* (πβ. κ. *πρυ-μνός, στά-μνος, ἐρυ-μνός*), πράγμα που δυσχεραίνει την προφανή συσχέτιση με το αρχ. *σκύλαξ* (βλ. λ. *σκύλος*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει προέλθει από συμφυρμό των λ. *σκύλαξ* και **κύμνος* (< ρ. *κυῶ, -έω* «είμαι έγκυος»)].

σκύρο (το) **1.** μικροσκοπικό κομμάτι πέτρας, χαλίκι **2.** (συνήθ. στον πληθ.) χαλίκια που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή σκυροδέματος ή για την επίστρωση δρόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῦρος* (κατά τα ουδ.), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. skiaurė «μικρή διάτρητη κύστη», αρχ. γερμ. scora «φτυάρι», αρχ. σκανδ. skora «σφουγγαρίζω, τρίβω» κ.ά. Από το προσηγορικό *σκῦρος* προέρχεται και το όνομα τής νήσου *Σκύρου*].

σκυρόδεμα (το) {σκυροδέματος | χωρ. πληθ.} τεχνητό δομικό υλικό, που παρασκευάζεται από χαλίκια (σκύρα), άμμο, τσιμέντο και νερό σε αναλογία που καθορίζεται από τον σκοπό τής κατασκευής: *ασφαλτικό* ~ || *άοπλο* ~ (το απλό μπετόν) || *οπλισμένο / ενισχυμένο* ~ (που έχει μέσα στη μάζα του σιδερένιες ράβδους, ώστε να αντέχει στον εφελκυσμό· το *μπετόν αρμέ*) ΣΥΝ. σκυροκονίαμα, μπετόν.
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *δέμα* (< αρχ. *δέω* «δένω»), απόδ. τού γαλλ. béton (βλ. λ. *μπετόν*)].

σκυροδετώ ρ. μετβ. {σκυροδετείς... | σκυροδέτησα} χρησιμοποιώ σκυρόδεμα στην κατασκευή δομικού έργου. — **σκυροδέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *-δετώ* < *-δέτης* (< αρχ. *δέω* «δένω»)].

σκυροκονίαμα (το) [1896] {σκυροκονιάματος} το σκυρόδεμα (βλ.λ.).

σκυροκονιαστής (ο) (λόγ.) ο μπετατζής.
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *κονιαστής* < μτγν. *κονιάζω* (βλ. κ. *κονίαμα*)].

Σκυροπούλα (η) νησί των Β. Σποράδων Δ. τής Σκύρου.
[ΕΤΥΜ. < *Σκύρος* + λεξικό επίθημα *-πούλα*].

Σκύρος (η) **1.** το μεγαλύτερο και νοτιότερο νησί των Β. Σποράδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκυριανός** (ο), **Σκυριανή** (η), **σκυριανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκῦρος* < ουσ. *σκῦρος (ὁ)* (βλ. λ. *σκύρο*), λόγω των κοιτασμάτων χαλικιού που υπάρχουν στο νησί].

σκυρόστρωμα (το) [1889] {σκυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} οδόστρωμα που έχει κατασκευαστεί με σκυρόδεμα.

σκυρόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση δρόμου με σκύρα.

σκυρωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει στρωθεί με σκύρα: ~ *δρόμος*.

σκυτάλη (η) {δύσχρ. σκυταλών} **1.** μικρή ξύλινη κυλινδρική ράβδος που χρησιμοποιείται από τους αθλητές τής σκυταλοδρομίας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η διαδοχή στην εκτέλεση έργου ή αποστολής: *παίρνω τη* ~ (συνεχίζω το έργο που μου άφησε κάποιος άλλος) || *παραδίδω τη* ~ (αφήνω κάποιον άλλον να συνεχίσει το έργο μου).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., με επίθημα *-άλη / -άλο*, χαρακτηριστικό εργαλείων, λ.χ. *ρόπ-αλον, πάσσ-αλος* κ.ά. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Αν υποθέσουμε ότι ανάγεται σε αμάρτυρο ουσ. **σκύτος*, τότε ίσως συνδ. με λιθ. skùtas «κομμάτι, κουρέλι», skutù «αποφλοιώνω, γδέρνω». Βλ. κ. *σκῦτος*].

σκυταλοδρομία (η) {σκυταλοδρομιών} **1.** ομαδικό αγώνισμα δρόμου κατά το οποίο καθένας από τους αθλητές (τέσσερεις συνήθ. στον στίβο) που αποτελούν μία ομάδα, αφού διανύσει την προβλεπόμενη απόσταση που του αντιστοιχεί, παραδίδει τη σκυτάλη στον αμέσως επόμενο συναθλητή του, μέχρις ότου ο τελευταίος κόψει το νήμα: ~ *4 x 100 μέτρα* **2.** παρόμοιο αγώνισμα στην κολύμβηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. course de relais].

σκύτινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από σκύτος ΣΥΝ. πέτσινος, δερμάτινος.

σκύτος (το) {σκύτ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) το κατεργασμένο δέρμα ζώου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῦτος*, τεχν. όρ., < θ. skut-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)keut- «καλύπτω, σκεπάζω», πβ. λατ. cutis «δέρμα» (> ισπ. cutis), αρχ. γερμ. hūt (> γερμ. Haut «δέρμα», αγγλ. hut «καλύβα») κ.ά. Η λ. συνδ. πιθ. με τον τ. *σκῦλον* (βλ. λ. *σκυλεύω*) και με το αρχ. ρ. *κεύθω* «κρύβω» < *(s)keu-dh-].

σκυτοτόμος (ο) (λόγ.) αυτός που επεξεργάζεται δέρματα και κατασκευάζει δερμάτινα είδη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκῦτος* + *-τόμος* < *τομή*].

σκύφος (ο/το) ΑΡΧΑΙΟΛ. ποτήρι με φαρδύ στόμιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα συνηθισμένο για ονόματα δοχείων. Έχει παρατηρηθεί η ομοιότητα με τις λ. *σκάφος, σκάφη*, αν και οι σημ. δεν ταυτίζονται, ενώ η παρουσία φωνηεντισμού *-υ-* (στον τ. *σκύφος*) έχει αποδοθεί σε αναλογία προς τους τ. *κύτος, κύπελλον, κύμβη*].

σκυφτός, -ή, -ό αυτός που δεν έχει όρθια στάση, αλλά περπατάει, κάθεται ή στέκεται με κλίση τού σώματός του προς τα εμπρός και προς τα κάτω: *περπατάει* ~ ΣΥΝ. σκυμμένος. — **σκυφτά** επίρρ.

σκύψιμο (το) {σκυψίμ-ατος | -ατα, -άτων} η κλίση τού σώματος ή τού κεφαλιού προς τα εμπρός: *από το ~ την πονάει η μέση της*.

σκώληκας (ο) {σκωλήκων} (λόγ.) το σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκώληξ, -ηκος*, βλ. λ. *σκουλήκι*].

σκωληκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σκουλήκιασμα.

σκωληκιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {σκωληκιάς...} (λόγ.) σκουληκιάζω (βλ.λ.).

σκωληκόβρωτος, -η, -ο (λόγ.) σκουληκοφαγωμένος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκώληξ, -ηκος* + *-βρωτος* < αρχ. *βιβρώσκω* (βλ. λ. *βρώση*)].

σκωληκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σκωληκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σκουλήκι **2.** ΙΑΤΡ. ***σκωληκοειδής απόφυση*** απόφυση τού τυφλού εντέρου με σχήμα σκουληκιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σκωληκοειδίτιδα (η) [1898] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής σκωληκοειδούς απόφυσης, που σε οξείες μορφές της αφαιρείται με εγχείρηση: *οξεία / χρόνια* ~. Επίσης (λαϊκ.) **σκωληκοειδίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. appendicite].

σκωληκοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που τρέφεται με σκουλήκια.

σκώληξ (ο) → σκουλήκι

σκώμμα (το) (λόγ.) {σκώμμ-ατος | -ατα, -άτων} λόγος περιπαικτικός, που εμπαίζει αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται ΣΥΝ. κοροϊδία, αστεϊσμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῶμμα* < *σκώπτω* (βλ.λ.)].

σκώπτης (ο) [μτγν.] {σκωπτών}, **σκώπτρια** (η) {σκωπτριών} (λόγ.) πρόσωπο που συνηθίζει να λέει αστεία και να περιπαίζει τους γύρω του.

σκωπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκώμματος: ~ *λόγος / κείμενο / δημοσίευμα* ΣΥΝ. περιπαικτικός, κοροϊδευτικός, χλευαστικός. — **σκωπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σκωπτικότητα (η) [1863] {χωρ. πληθ.} το πνεύμα αστεϊσμού.

σκώπτω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) περιπαίζω, εμπαίζω κάποιον χρησιμοποιώντας σκώμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Αρχαίοι σχολιαστές, όπως ο Αθήναιος και ο Αιλιανός, συνέδεσαν τη λ. με το αρχ. *σκώψ, -ωπός* «κουκουβάγια», λόγω τού διαπεραστικού και περιπαικτικού της βλέμματος. Η σημασιολ. απόσταση δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα ρ. *σκάπτω* και *σκέπτομαι*].

σκωρία (η) (λόγ.) η σκουριά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκουριά*].

σκωρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το σκούριασμα, η οξείδωση **2.** γενική ονομασία για διάφορες ασθένειες των φυτών οφειλόμενες σε μύκητες ΣΥΝ. σκουριά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. rusting].

σκωριομύκητας (ο) {σκωριομυκήτων} παρασιτικός μύκητας που προκαλεί στα φυτά τη σκωρίαση.

σκώτι (το) → συκώτι

Σκωτία (η) (αγγλ. Scotland) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το βορειότερο τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Εδιμβούργο. — **Σκώτος** κ. **Σκωτσέζος** (ο) (βλ.λ.), **Σκωτσέζα** (η), **σκωτσέζικος**, -η, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Scotia < Scotti «Σκώτοι», ονομασία των λαών κελτ. καταγωγής που κατοικούσαν στην περιοχή. Δεν έχει διατυπωθεί αξιόπιστη υπόθεση σχετικά με την ετυμ. τού ονόματος, αν και ορισμένοι το συνδέουν με την αρχ. ουαλ. λ. ysgthru «κόβω, χαράσσω», με αναφορά στη συνήθεια των Σκώτων να χαράσσουν στο σώμα τους εντομές και τατουάζ].

σκωτσέζικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Σκωτία και τους Σκωτσέζους: ~ *ουίσκι / γκάιντα / γλώσσα / τσιγγουνιά*· ΦΡ. (α) ***σκωτσέζικη φούστα*** (i) το κιλτ (ii) φούστα με πιέτες, κυρ. μάλλινη, με πολύχρωμα καρό (β) ***σκωτσέζικο ντους*** (i) (κυριολ.) ντους με εναλλαγή ζεστού και κρύου νερού (ii) (μτφ.) η απότομη μεταβολή από ευχάριστη σε δυσάρεστη κατάσταση.

Σκωτσέζος (ο), **Σκωτσέζα** (η) **1.** αυτός που κατάγεται από τη Σκωτία **2.** (μετωνυμ.-μόνο στο αρσ.) άνθρωπος υπερβολικά τσιγγούνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. scozzese, πβ. κ. *Εγγλέζος*].

σκωψ (ο) {σκωπός} (λόγ.) ο γκιώνης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκώπ-ς*, πιθ. εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. ρίζας που απαντά στο ρ. *σκέπτομαι* (βλ.λ.), με αναφορά στο διαπεραστικό, στοχαστικό βλέμμα τής κουκουβάγιας. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην υπόθ. ότι το ρ. *σκώπτω* (βλ.λ.) αποτελεί μετονοματικό παράγωγο τού ον. *σκώψ*].

σλαβισμός (ο) [1879] **1.** το σύνολο των Σλάβων **2.** ιδεολογική τάση που έλαβε και τη μορφή πολιτικής κίνησης για την ένωση των Σλάβων σε ισχυρή ομοσπονδία με βάση την κοινή ιστορική και πολιτισμική τους κληρονομιά (βλ. λ. *πανσλαβισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavisme].

σλαβοκρατία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση τής σλαβικής φυλής.

σλαβολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των σλαβικών γλωσσών και τής ιστορίας των σλαβικών λαών. — **σλαβολόγος** (ο/η) [1885].

Σλαβονία (η) περιοχή τής Α. Κροατίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Slavonie (βλ. λ. *Σλάβος, Σλοβενία*)].

σλαβονικός, -ή, -ό [1830] κ. **σλαβόνικος**, -η, -ο **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη σλαβονική γλώσσα (β) ***σλαβονική γλώσσα*** η λόγια σλαβική γλώσσα που βασίστηκε στην αρχαία Σλαβική και η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως θρησκευτική και στη συνέχεια ως λογοτεχνική γλώσσα, εμφανίζοντας παραλλαγές ανάλογα με την περιοχή στην οποία χρησιμοποιήθηκε (*ρωσική / βουλγαρική / σερβική Σλαβονική*) **2.** **Σλαβονική** (η) κ. **Σλαβονικά** (τα) η σλαβονική γλώσσα (βλ. σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavonic < Slavonic (βλ. λ. *Σλάβος, Σλοβενία*)].

Σλάβος (ο), **Σλάβα** (η) καθένα από τα μέλη των σλαβόφωνων λαών τής Α. και Κ. Ευρώπης (Ρώσων, Πολωνών, Τσέχων, Σλοβάκων, Σέρβων κ.ά.). — **σλαβικός**, -ή, -ό [1845] κ. (καθημ.) **σλάβικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. slověnim (πληθ. τού slověne), αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι πιστεύουν ότι η ρίζα τής σλαβ. λ. σημαίνει «ρεύμα ποταμού» (βλ. κ. *Σλοβενία*), ενώ άλλοι τη συνδέουν με τη λ. slava «δόξα» ή με το ρωσ. slovo «λόγος» < (οπότε *Σλάβοι* ονομάζονταν αυτοί που χρησιμοποιούσαν κατανοητή γλώσσα). Η παλαιότ. αναγωγή στη λατ. λ.

slavus «σκλάβος», επειδή οι σλαβικοί πληθυσμοί πωλούνταν συχνά ως δούλοι κατά τον Μεσαίωνα, δεν θεωρείται πιθανή· οι αποδείξεις δείχνουν ότι ο σχηματισμός ήταν μάλλον αντίστροφος (βλ. λ. *σκλάβος*)].

Σλάβος ή Σλαύος; Παλαιότερα έγραφαν τη λέξη με *-αυ-* (**Σλαύος, σλαυϊκός** κ.λπ.), πιστεύοντας ότι η γραφή με *-αυ-* είναι λογιότερη (τής καθαρεύουσας)! Όποια κι αν είναι η ετυμολογία τής λέξης (από σλαβ. slověnim ή από slava ή από slovo), το -v- τής Σλαβικής αποδίδεται κανονικά με *-β-* (**Σλάβος, σλαβικός**).

σλαβόφιλος, -η, -ο [1878] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Σλάβους: ~ *πολιτική / σχέδιο* **2.** ***σλαβόφιλοι*** (οι) οι Ρώσοι διανοούμενοι τού 19ου αι., που αντιτάχθηκαν στους φιλοδυτικούς. — **σλαβοφιλία** (η) [1878].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavophile (νόθο σύνθ.) < slavo- (βλ. λ. *Σλάβος*) + -phile < *φίλος*].

σλαβόφωνος, -η, -ο → -φωνος

σλάιντ(ς) (το) {άκλ.} ελλην. *διαφάνεια*· φωτογραφική διαφάνεια που περιβάλλεται από μικρό πλαίσιο και προβάλλεται από ειδική μηχανή προβολής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slide < ρ. slide «γλιστρώ», οπότε το ουσ. θα αναφερόταν στη λεία επιφάνεια των διαφανειών].

σλάλομ (το) {άκλ.} **1.** κάθοδος σε χιονισμένο δρόμο, σε ειδική πίστα μεγάλης κλίσεως με υποχρεωτικά περάσματα από δύσκολα σημεία, που ορίζονται από ψηλούς και λεπτούς πασσάλους και απαιτούν πολλούς ελιγμούς **2.** (α) κατάβαση με κανό (βλ.λ.) σε ποτάμι (β) σειρά ελιγμών επιδεξιότητας στο θαλάσσιο σκι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slalom < νορβ. slalåm < sla(d) «επικλινής» + låm «ίχνος, τροχιά»].

σλανγκ (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τρόπος χρήσεως τής γλώσσας, που σκόπιμα αποκλίνει έντονα από την επίσημη γλώσσα (νόρμα) στο λεξιλόγιο και στη σύνταξη, περιλαμβάνοντας αρκετές λέξεις που θεωρούνται αταίριαστες στον κοινωνικά προσεγμένο λόγο (μη ευγενικές)· έχει ως χαρακτηριστικά του την ελλειπτικότητα, τις μεταφορές, το σκωπτικό ύφος κ.ά. και ανήκει στις λεγόμενες «συνθηματικές» χρήσεις τής γλώσσας (μάγκικη γλώσσα, αργκό). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slang, αγν. ετύμου].

Σ.Λ.Ε. (το) Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης.

σλέπι (το) {χωρ. γεν.} φορτηγό ποταμόπλοιο που χρησιμοποιείται κυρ. στον Δούναβη.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. şlep < γερμ. Schlepper «ρυμουλκό, τρακτέρ» (< ρ. schleppen «τραβώ, σύρω»)].

σλιπ (το) {άκλ.} εφαρμοστό εσώρουχο (συνήθ. ανδρικό) μικρών διαστάσεων. — (υποκ.) **σλιπάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. slip, αρχική σημ. «λουρί που συγκρατεί», αργότερα «εσώρουχο», < αγγλ. slip «κομμάτι υφάσματος»].

σλίπινγκ-μπαγκ (το) {άκλ.} ο υπνόσακος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sleeping-bag].

Σλοβακία (η) (σλοβακ. Slovenská Republika = Δημοκρατία τής Σλοβακίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει το Α. από τα δύο τμήματα στα οποία διασπάστηκε η πρώην Τσεχοσλοβακία, με πρωτεύουσα τη Μπρατισλάβα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβακική και νόμισμα τη σλοβακική κορώνα. — **Σλοβάκος** (ο), **Σλοβάκα** (η), **σλοβακικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **σλοβάκικος,** -η, -ο, **Σλοβακικά** κ. (καθημ.) **Σλοβάκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Slovakia < σλοβακ. slovák < αρχ. σλαβ. *slověnim «Σλάβοι» (βλ. λ. *Σλάβος*)].

Σλοβενία (η) (σλοβεν. Republika Slovenija = Δημοκρατία τής Σλοβενίας) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης, που προήλθε από τη διάσπαση τής πρώην Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα τη Λιουμπλιάνα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβενική και νόμισμα το τόλαρ. — **Σλοβένος** (ο), **Σλοβένα** (η), **Σλοβενικά** κ. (καθημ.) **Σλοβένικα** (τα), **σλοβενικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **σλοβένικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Slovenia < σλοβεν. Slovenija < Slovênec «Σλοβένος» (αρχική σημ. «Σλάβος») < αρχ. σλαβ. *slověnim «Σλάβοι» (βλ. λ. *Σλάβος*)].

σλόγκαν (το) {άκλ.} ελλην. *σύνθημα*· σύντομη και εντυπωσιακή συνθηματική φράση, που χρησιμοποιείται στην πολιτική προπαγάνδα ή στα διαφημιστικά μηνύματα: *μιλάμε με ~* || *ένα αντιρατσιστικό ~* || *ένα γνωστό διαφημιστικό ~ είναι το «σημασία στη λεπτομέρεια»*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slogan < παλαιότ. slogorn < κελτ. (τής Σκωτίας) sluaghghairm «κραυγή τού στρατού» < sluagh «στρατός» + ghairm «κραυγή»].

Σ.Μ.Α. (η) Σχολή Μηχανικών Αεροπορίας.

σμάλτο (το) **1.** γυάλινο επίχρισμα διαφόρων αποχρώσεων, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση ή την προστασία αντικειμένων από πηλό, πορσελάνη ή μέταλλο: *έφυγε / τρίφτηκε το ~* ΣΥΝ. εφυάλωμα **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει διακοσμηθεί με το παραπάνω υλικό **3.** το λευκό εξωτερικό κάλυμμα των δοντιών ΣΥΝ. αδαμαντίνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. smalto < φράγκον. smalt < αρχ. γερμ. smelzan «λειώνω (μέταλλα), διαλύω» (> αγγλ. smelt)].

σμαλτώνω ρ. μετβ. {σμάλτω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (μεταλλική ή κεραμική) με σμάλτο, με ειδική διαδικασία ΣΥΝ. (λόγ.) εφυαλώνω. — **σμάλτωμα** (το) κ. **σμάλτωση** (η).

Σμαράγδα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Σμαραγδή**.
[ΕΤΥΜ. < *σμαράγδι* (βλ.λ.)].

σμαραγδένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος ή στολισμένος με σμαράγδια: ~ *δαχτυλίδι* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού: ~ *θάλασσα*. Επίσης **σμαράγδινος,** -η, -ο [μτγν.].

σμαραγδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού **2.** ***σμαραγδί*** (το) το ίδιο το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

σμαράγδι (το) {σμαραγδ-ιού | -ιών} διαφανής πολύτιμος λίθος με βαθύ πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα ή για τον στολισμό άλλων πολύτιμων αντικειμένων (εκκλησιαστικών σκευών κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμαράγδιον*, υποκ. τού αρχ. *σμάραγδος*, πιθ. < σανσκρ. marakatam / marakram (όπως επιμαρτυρείται από το μτγν. *μάραγδος*). Φαίνεται πως και οι τ. τής Σανσκριτικής έχουν σημιτ. προέλ., πβ. εβρ. bāreqet, ακκαδ. barraqtu (ίσως από αρχική σημιτ. ρίζα brq «λάμπω, γυαλίζω»)].

σμαραγδίτης (ο) [μτγν.] {σμαραγδιτών} ινώδες ορυκτό πράσινου χρώματος.

σμαραγδοειδής, -ής, -ές {σμαραγδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σμαράγδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σμαραγδόχρους, -ους, -ουν [1887] (λόγ.) {σμαραγδόχρ-οες (ουδ. -οα), -όων} αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού.
[ΕΤΥΜ. < *σμάραγδος* (βλ. λ. *σμαράγδι*) + *-χρους* < αρχ. *χρώς* «δέρμα, επιδερμίδα» (βλ. λ. *χρώμα*)].

σμάρι (το) {δύσχρ. σμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σμήνος εντόμων, συνήθ. μελισσών **2.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος: *ένα ~ παιδιά / πουλιά πρόβαλε μπροστά μας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐ-σμάρι-ον (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ἐ-), υποκ. τού αρχ. *ἑσμός* (βλ.λ.)].

σμεουριά (η) (λαϊκ.) φυτό συγγενές προς τη βατομουριά.

σμέουρο (το) (λαϊκ.) ο καρπός τής σμεουριάς.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μούρο* (λόγω τής ομοιότητας των καρπών), με ανάπτυξη σ- προθεμ. (πβ. κ. διαλεκτ. τ. *σμούρο*)].

σμέρνα (η) {σμερνών} ψάρι που μοιάζει με χέλι, με μακρόστενο γλοιώδες, χωρίς λέπια σώμα, σκούρο καφετί χρώμα, που αφθονεί στις θερμές θάλασσες, αναζητεί την τροφή του κρυμμένο σε σχισμές βράχων και σπηλιές και γίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνο αν προκληθεί· ψαρεύεται για την εύγευστη σάρκα του· αλλιώς *σμύρνα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σμέρινα* (με συγκοπή τού ενδοσυμφωνικού -ι-) < αρχ. *(σ)μύραινα* (βλ. λ. *μύραινα*)].

σμερτιά κ. **σμυρτιά** (η) (διαλεκτ.) το φυτό μυρσίνη, η μυρτιά.

Σ.ΜΕΤ.Χ.Α. (το) Συμβούλιο Μετόχων Χρηματιστηρίου Αθηνών.

σμήγμα (το) {σμήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λιπώδες και παχύρρευστο έκκριμα των δερματικών αδένων (λ.χ. στο μέτωπο), που κρατά μαλακό και ελαστικό το δέρμα **2.** το σμήμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆγμα*, αρχική σημ. «σμήμα», < *σμήχω* «πλένω (με καθαριστικό διάλυμα, σαπούνι), καθαρίζω, σαπουνίζω», επεκτεταμ. τ. τού ρ. *σμῶ (-ήω)* (ίδια σημ.), με ενεστωτ. επίθημα -χω (πβ. κ. *τρύ-χω, ψή-χω*). Το αρχ. *σμῶ (-ήω)* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το σπάνιο αρχ. *σμώχω* «τρίβω» και με το αρχ. *σμῶδιξ* «μώλωπας, πρήξιμο». Ορισμένοι μελετητές ανάγουν το ρ. *σμήω* σε Ι.Ε. ρίζα *sm-ē(i) / *smei- «αλείφω, σφουγγίζω», πβ. αρχ. γερμ. smīzan «χτυπώ - αλείφω» (> γερμ. schmeißen «ρίχνω, πετώ»), αρχ. αγγλ. smitte «κηλίδα», μέσ. άνω γερμ. smitze κ.ά.].

σμηγματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σμήγμα: ~ *πάθηση*.

σμηγματογόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που εκκρίνει σμήγμα: ~ *αδένες*.

σμηγματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την αυξημένη *(λιπαρή ~)* ή μειωμένη *(ξηρή ~)* έκκριση σμήγματος λόγω δυσλειτουργίας των σμηγματογόνων δερματικών αδένων. — **σμηγματορροϊκός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. seborrhoea (νόθο σύνθ.) < sebo- (< λατ. sebum «σμήγμα, στέαρ») + -rrhoea < *-ρροια* (< *ρέω*)].

σμηκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει καθαρτική δύναμη: ~ *φάρμακα* **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ενδιάμεση κατάσταση τής ύλης, που βρίσκεται ανάμεσα στη στερεά και την υγρή της μορφή: ~ *κατάσταση* || ~ *σώμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σμήκτης* «αυτός που καθαρίζει τρίβοντας» < αρχ. *σμήχω* (βλ. λ. *σμήγμα*)].

σμήμα (το) {σμήμα-τος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε χρησιμεύει ως καθαριστικό, σαπούνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆμα* < *σμῶ (-ήω)*, βλ. κ. *σμήγμα*].

σμηναγός (ο) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + *-αγός* < *άγω*, πβ. κ. *λοχ-αγός*].

σμηναρχία (η) {σμηναρχιών} μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας, που αντιστοιχεί με το σύνταγμα τού Στρατού Ξηράς.

σμήναρχος (ο) {σμηνάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + *-αρχος* < *άρχω*].

σμηνίας (ο) {σμηνιών} υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *λοχ-ίας*].

σμηνίτης (ο) {σμηνιτών} το κατώτερο στην ιεραρχία στέλεχος τής Πολεμικής Αεροπορίας.
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *οπλ-ίτης*].

σμήνος (το) {σμήν-ους | -η, -ών} **1.** πυκνή ομάδα ιπτάμενων εντόμων ή πουλιών σε κίνηση: ~ *χελιδονιών / ακρίδων* ΣΥΝ. πλήθος **2.** (μτφ.) ομάδα αεροπλάνων υπό ενιαία διοίκηση: ~ *καταδιωκτικών / μαχητικών αεροσκαφών* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρικό σμήνος*** φυσική ομάδα αστέρων που συνδέονται μεταξύ τους με ελκτικές δυνάμεις· ο αριθμός των αστέρων μπορεί να είναι από δεκάδες έως εκατοντάδες χιλιάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆνος / σμᾶνος* (δωρ.), με επίθημα *-νος* (πβ. κ. *ἔθ-νος*), αγν. ετύμου].

σμηνοσεισμοί (οι) ΓΕΩΛ. πλήθος σεισμών διαφόρων εντάσεων, μεταξύ των οποίων δεν είναι δυνατή η διάκριση τού κύριου σεισμού.

σμηνουργία (η) {σμηνουργιών} μετανάστευση τμήματος των μελισσών μιας κυψέλης για τη δημιουργία νέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σμηνουργός* < *σμῆνος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

σμιγάδι (το) {σμιγαδ-ιού | -ιών} **1.** μείγμα σιταριού με κριθάρι ή σίκαλη **2.** (συνεκδ.) το αλεύρι που παράγεται από το παραπάνω μείγμα.
[ΕΤΥΜ. < *σμιγός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *υφ-άδι, μοιρ-άδι*].

σμιγός (ο) το σμιγάδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμιγής* (βλ.λ.), με σίγηση τού άτονου [i] έπειτα από σ- (πβ. κ. *σιτάρι – στάρι*) και μεταπλασμό κατά τα επίθ. σε *-ος*].

σμίγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσμιξα, σμίχτηκα, σμιγμένος} ♦ (αμετβ.) (εκφραστ.) **1.** συναντώμαι (με κάποιον): *είχαμε να σμίξουμε όλοι μαζί δύο χρόνια·* ΦΡ. ***βουνό με βουνό δεν σμίγει*** βλ. λ. *βουνό* **2.** (ειδικότ.) δημιουργώ ερωτική σχέση (με κάποιον) **3.** ενώνομαι, συμπίπτω στο ίδιο σημείο: *εδώ σμίγουν η θάλασσα και η στεριά* || *στο νέο κόμμα σμίγει το παλιό με το καινούργιο* ♦ **4.** (μετβ.) ενώνω, φέρνω κοντά: *προσπάθησαν να τους σμίξουν ξανά, αλλά μάταια.* — **σμίξιμο** (το) κ. (λαϊκ.) **σμίξη** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μέλλ. *σμίξω* (κατά το σχήμα *θίγω – θίξω*) < αρχ. μέλλ. *συμμείξω* (με σίγηση τού άτονου [i] έπειτα από σ-, πβ. κ. *σιτάρι – στάρι*) τού ρ. *συμμ(ε)ίγνυμι* «αναμειγνύω, συνενώνω» (βλ. κ. *συμμιγής*). Κατ' άλλη άποψη, *σμίγω* < αρχ. *μίσγω*, με αντιμετάθεση (βλ. λ. *μειγνύω*)].

σμίκρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** αναπαράσταση ή αναπαραγωγή πρωτοτύπου με τεχνικές μεθόδους σε μικρότερες διαστάσεις, που διατηρεί αναλλοίωτες τις αρχικές του αναλογίες: *~ φωτογραφίας / βιβλίου* || *φωτοτυπική ~* || *η απεικόνιση περιοχής στον χάρτη σε ~* || *~ σε κλίμακα 1/1000* (= ένα προς χίλια) ΑΝΤ. μεγέθυνση **2.** (γενικά) η μείωση τού μεγέθους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. raccourcissement].

σμικρυντικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη σμίκρυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.

σμικρύνω ρ. μετβ. {σμίκρυν-α, -θηκα} κάνω σμίκρυνση (βλ.λ.): *~ μια σελίδα στο φωτοτυπείο* ΑΝΤ. μεγεθύνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σμικρός* (βλ. λ. *μικρός*)].

σμίλαξ (η) (λόγ.) {σμίλ-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} αυτοφυές, πολυετές, ποώδες και αναρριχώμενο φυτό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῖλαξ, -ακος*, με παραγ. επίθημα *-αξ*, χαρακτηριστικό λ. που δηλώνουν φυτά (πβ. κ. *δόν-αξ*), αγν. ετύμου].

σμιλάρι (το) {σμιλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η σμίλη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμιλάριον*, υποκ. τού αρχ. *σμίλη* (βλ.λ.)].

σμίλευμα (το) [αρχ.] {σμιλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που κατασκευάζεται και λαξεύεται με τη σμίλη.

σμιλευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σμιλευθεί ΣΥΝ. λαξευτός, σκαλιστός, γλυπτός.

σμιλεύω ρ. μετβ. {σμίλευ-σα (κ. λαϊκ. -ψα), -θηκα, -μένος} **1.** σκαλίζω με σμίλη: *ο γλύπτης σμιλεύει το μάρμαρο* || (μτφ.) *οι βράχοι τους οποίους είχε σμιλέψει το κύμα* ΣΥΝ. λαξεύω **2.** (μτφ.) επεξεργάζομαι με επιμέλεια: *οι στίχοι που σμίλεψε ο ποιητής* || *ποίημα σμιλευμένο από την πένα ενός μεγάλου δημιουργού.* — **σμίλευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σμίλη* (βλ.λ.)].

σμίλη (η) {δύσχρ. σμιλών} κοπτικό χαλύβδινο εργαλείο με αιχμηρή λάμα στο ένα άκρο, που χρησιμοποιείται στην κατεργασία μαρμάρου ή πέτρας ΣΥΝ. καλέμι, σκαρπέλο, κοπίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. με επίθημα *-λη (-λᾱ)*, χαρακτηριστικό λέξεων που δηλώνουν εργαλεία (πβ. κ. *μήλη*) ή όργανα (πβ. κ. *χηλή*). Η λ. συνδ. με Ι.Ε. όρους, οι οποίοι προσδιορίζουν τον ξυλουργό και τον σιδηρουργό, λ.χ. αρχ. αγγλ. smid (> αγγλ. smith «σιδηρουργός»), αρχ. γερμ. smid (> γερμ. Schmied). Δυσερμήνευτο παραμένει το μακρό -ī- τού ουσ. *σμίλη* και δεν φαίνεται πιθ. η φωνηεντική εναλλαγή *smei / *smi-. Κατά μία άποψη, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η λ. *σμίλη* παρουσιάζει επίθημα *-ῑλη / -ῖλο* (και όχι *-λη*)].

σμιχτός, -ή, -ό (συνήθ. για τα φρύδια) ενωμένος. — **σμιχτά** επίρρ.

σμιχτοφρύδης, -α, -ικο αυτός που έχει φρύδια ενωμένα πάνω από τη μύτη του.

σμόκιν (το) {άκλ.} επίσημο ανδρικό ένδυμα μαύρου χρώματος, λιγότερο επίσημο από το φράκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. smoking (< ρ. smoke «καπνίζω»), που αποσπάστηκε από τη φρ. smoking-jacket, αρχική σημ. «σακάκι που φορούσαν για το κάπνισμα μετά το δείπνο»].

Σμόλικας (ο) όρος της Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Smola «ρητίνη» ή < σλαβ. Smolnika «αργιλόχωμα»].

σμπαράλια (τα) **1.** (για πράγματα) κομμάτια και θρύψαλα, συντρίμμια: *το αυτοκίνητο έγινε ~ από τη σύγκρουση* **2.** (μτφ. για πρόσωπα) για πλήρη διατάραξη τής κανονικής λειτουργίας τού οργανισμού, χάλια: *η γρίπη με έκανε ~* || *τα νεύρα μου έχουν γίνει ~* **3.** (για σχέσεις / καταστάσεις) για ολοκληρωτική διάλυση: *μαλώσαμε και γίναμε ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sbaraglio «καταστρόφωση, διάλυση» < sbaragliare < προβηγκ. baralhar «αναστατώνω, ταράζω»].

σμπαραλιάζω ρ. μετβ. {σμπαράλιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) σμπαράλια, διαλύω εντελώς: *~ το αυτοκίνητό μου / τη ζωή μου / τα νεύρα μου.* — **σμπαράλιασμα** (το).

σμπάρος (ο) πυροβολισμός, ο ήχος από την εκπυρσοκρότηση όπλου· ΦΡ. ***μ' έναν σμπάρο δυο τρυγόνια*** για ενέργεια που αποφέρει διπλό όφελος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. sbaro «θόρυβος, κρότος – εμπόδιο» < λατ. barra «μπάρα»].

σμπίρος (ο) **1.** αστυνομικός υπάλληλος **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που εκτελεί εντολές άλλου, συνήθ. εις βάρος τρίτων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sbirro «αστυνομικός» (περιφρονητικά), αντιδάν., < μτγν. λατ. birrus «ερυθρωπός μανδύας που φορούσαν οι αστυνομικοί» < αρχ. *πυρρός* (βλ.λ.)].

Σ.Μ.Υ.Ν. (η) Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Ναυτικού.

σμυριγλάς (ο) {σμυριγλάδες} ο σμυριδεργάτης.

σμυρίγλι (το) {σμυριγλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η σμύριδα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. smeriglio < λατ. *smirilium / *smyridium, υποκ. τού smyris < μτγν. *σμύρις, -ιδος* (βλ.λ.)].

σμύριδα (η) {σμυρίδων} ορυκτό οξείδιο τού αργιλίου, μαύρου ή γκρίζου χρώματος, μεγάλης σκληρότητας, που χρησιμοποιείται σε σκόνη για τη λείανση μαρμάρων ή μετάλλων, καθώς και στην κατασκευή σμυριδόχαρτου, σμυριδόπανων και σμυριδοτροχών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμύρις, -ιδος*, αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή σύνδεση με το αρχ. *μύρον* (βλ.λ.) και με γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. smero > γερμ. Schmer «λίπος, πάχος», αρχ. ιρλ. smi(u)r «μεδούλι, μυελός» κ.ά.) δεν ικανοποιεί ούτε ως προς τη μορφή ούτε ως προς τη σημ., ενώ το ίδιο ισχύει και για την επιχειρηθείσα αναγωγή στο ρ. *σμῶ (-ήω)* (βλ. λ. *σμῆγμα*). Έχει ακόμη διατυπωθεί η πρόταση περί σημιτ. δανείου].

σμυριδεργάτης (ο) {σμυριδεργατών} εργάτης που ασχολείται με την εξόρυξη σμύριδας ΣΥΝ. σμυριδωρύχος, σμυριγλάς.

σμυριδόπανο (το) ύφασμα πάνω στο οποίο έχουν κολληθεί λεπτοί κόκκοι σμύριδας ή άλλων υλικών, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μεταλλικών επιφανειών.

σμυριδόσκονη (η) [1897] {χωρ. γεν. πληθ.} σκόνη από ψήγματα σμύριδας.

σμυριδοτροχός (ο) [1896] κυλινδρικός ή κωνικός δίσκος φτειαγμένος από κόκκους πολύ σκληρών υλικών, που χρησιμοποιείται για τον τεμαχισμό, τη λείανση, το ακόνισμα κ.λπ. μετάλλων, ξύλων, πολύτιμων λίθων κ.ά.

σμυριδόχαρτο (το) [1898] φύλλο χαρτιού, τού οποίου η επιφάνεια καλύπτεται με κόκκους σμύριδας· χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών μεταλλικών επιφανειών, την προετοιμασία μεταλλικής επιφάνειας για βαφή κ.λπ. (πβ. λ. *γυαλόχαρτο*).

σμυριδώνω ρ. μετβ. [1876] {σμυρίδω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (επιφάνεια) με σμύριδα.

σμυριδωρυχείο (το) [1897] ορυχείο εξορύξεως σμύριδας.

σμυριδωρύχος (ο) ο εργάτης σμυριδωρυχείου.

σμύρνα (η) {σμυρνών} **1.** μικρό αγκαθωτό δέντρο, το οποίο εκκρίνει αρωματικό ρετσίνι **2.** (συνεκδ.) το αρωματικό ρετσίνι που παράγεται από το παραπάνω φυτό και αποτέλεσε το περίφημο μύρο, το οποίο, σύμφωνα με την Κ.Δ., προσφέρθηκε στον νεογέννητο Χριστό και σήμερα χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακευτική • **3.** το ψάρι σμέρνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύρρα* «αρωματικό φυτό» (σημιτ. προελ., πβ. εβρ. mor, αραμ. mūrā, χαναάν. muura, ουγκαρίτ. mr, που ανάγονται σε ρίζα mrr «δυσοσμία») με την επίδρ. τού τοπωνυμίου *Σμύρνη*, όπως διαφαίνεται στη φρ. *μύρρα Σμυρναία*. Κατ' άλλη άποψη, *σμύρνα* < *(σ)μύρριν-ᾱ (με αρχαϊκή συγκοπή τού -ι-) < *μύρρα*, ενώ η παρουσία τού σ- κατά το σχήμα *σμικρός – μικρός*].

σμυρναίικος, -η, -ο 1. αυτός που έχει σχέση με τη Σμύρνη ή προέρχεται από εκεί: *σουτζουκάκια ~* || *~ τραγούδια* **2.** **σμυρναίικο** (το) το αστικό λαϊκό τραγούδι των Ελλήνων τής Σμύρνης, κυρ. μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή: *μια ραδιοφωνική εκπομπή αφιερωμένη στο ~*. Επίσης **σμυρναϊκός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **σμυρνιώτικος, -η, -ο**.

Σμύρνη (η) πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας, στην οποία ήκμασε μέχρι την καταστροφή τού 1922 ένα πολύ ζωντανό κομμάτι τού ελληνισμού: *~, η χιλιοτραγουδισμένη νύμφη τής Ιωνίας.* — **Σμυρναίος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σμυρνιός** (ο), **Σμυρναία** κ. (λαϊκ.) **Σμυρνιά** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Το τουρκ. όν. Izmir ανάγεται στο αρχ. *Σμύρνη*].

σμυρνιώτικος, -η, -ο → σμυρναίικος

σμυρτιά (η) σμερτιά (βλ.λ.).

σνακ (το) {άκλ.} **1.** μικρή ποσότητα φαγητού που τρώγεται ανάμεσα στα σταθερά γεύματα **2.** τα συνοδευτικά ποτών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snack < μέσ. αγγλ. snaken «δαγκώνω, τσιμπολογώ»].

σνακμπάρ κ. **σνακ-μπάρ** (το) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται σνακ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snack bar].

σναπς (το) {άκλ.} αλκοολούχο ποτό που πίνεται με πάγο ή σε σφηνάκι και έχει γεύση φρούτων.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schnaps < κάτω γερμ. snappen «προσπαθώ να δαγκώσω, αρπάζω»].

Σ.Ν.Δ. (η) Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.

σνίτσελ (το) {άκλ.} μοσχαρήσιο κρέας σε λεπτές φέτες που τηγανίζονται, αφού προηγουμένως βουτηχθούν σε αβγό και φρυγανιά: *βιενέζικο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schnitzel, υποκ. τού μέσ. γερμ. sniz «κομμάτι, φέτα», που συνδ. με αρχ. snīdan «κόβω» (> γερμ. schneiden)].

σνιφ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν ρουφάει τη μύτη του ή/και όταν κλαίει· συχνό στα κόμικς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sniff, ηχομιμητ. λ.].

σνιφάρω ρ. μετβ. {σνιφάρισα} (αργκό) εισπνέω (ναρκωτική ουσία) από τη μύτη: *~ κοκαΐνη.* — **σνιφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sniff (+ κατάλ. *-άρω*) < μέσ. αγγλ. sniffen «εισπνέω»].

σνομπ επίθ. {άκλ.} (για πρόσ.) αυτός που είναι ματαιόδοξος, που ανήκει στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις ή μιμείται τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτές, δείχνοντας παράλληλα περιφρόνηση προς καθετί που είναι ή θεωρεί κατώτερο, στην προσπάθειά του να κάνει αισθητή τη δική του υπεροχή.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snob, αβεβ. ετύμου, κατά μία άποψη από συμφυρμό των λατ. λ. s(ine) nob(ilitate) «χωρίς τίτλο ευγενείας». Η λ. σήμαινε «παπουτσής» και στην αργκό τού Πανεπιστημίου τού Καίμπριτζ (αρχές 19ου αι.) δήλωνε αυτόν που δεν ανήκει στο πανεπιστήμιο, τον φτωχό, κοινό άνθρωπο, αργότερα όμως και τον πομπώδη, κακομαθημένο και καυχησιάρη (για την καταγωγή ή και τον πλούτο του). Η λ. διαδόθηκε από το βιβλίο τού W. Thackeray *The Book of Snobs* (1848)].

σνομπαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ομάδα σνομπ ανθρώπων: *είναι μια ~ όλοι τους* **2.** συμπεριφορά, ενέργεια ή στάση που χαρακτηρίζει σνομπ ανθρώπους: *ακόμα δεν ήρθε και άρχισε τις ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < *σνομπ* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

σνομπάρω ρ. μετβ. {σνόμπαρα κ. σνομπάρισα} **1.** συμπεριφέρομαι με περιφρόνηση απέναντι σε (κάποιον): *οι πρωτευουσιάνοι συχνά σνομπάρουν τους επαρχιώτες* **2.** δεν καταδέχομαι (κάποιον/κάτι), αποφεύγω υποτιμώντας: *πολύ μας σνομπάρεις τώρα τελευταία· ούτε ένα τηλεφώνημα δεν μας έκανες* || *~ τις βιοτεχνίες / τα φτηνά μαγαζιά.* — **σνομπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. snobbare < snob (βλ. λ. *σνομπ*)].

σνομπισμός (ο) [1896] τρόπος συμπεριφοράς, χαρακτηριστικά και συνήθειες που ταιριάζουν σε σνομπ ανθρώπους: *δεν μας μιλάει από ~ από τότε που μεγαλοπιάστηκε.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. snobbism (βλ. κ. *σνομπ*)].

Σ.Ο.Α. (το) Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας.

σοβαντεπί (το) → σοβατεπί

σοβα(ν)τίζω κ. **σουβα(ν)τίζω** ρ. μετβ. {σοβά(ν)τισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιχρίω (επιφάνεια) με σοβά **2.** (λαϊκ.-μτφ.) βάζω μεγάλη ποσότητα μακιγιάζ στο πρόσωπό μου. — **σοβά(ν)τισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. sıvadım, αόρ. τού ρ. sıvamak (< sıva «σοβάς»)].

σοβαρά επίρρ. **1.** με τρόπο σοβαρό, χωρίς αστεία: *μίλα μου ~, μη με κοροϊδεύεις!* **2.** με ευπρέπεια, χωρίς ακρότητες ή προκλητικότητα: *ντύνεται ~* **3.** σε κρίσιμη κατάσταση: *είναι ~ στο νοσοκομείο* **4.** αληθινά, ειλικρινά: *~ το είπες αυτό ή μου έκανες πλάκα;* **5.** για τη δήλωση έκπληξης, απορίας: *-Κέρδισα τον πρώτο αριθμό στο λαχείο. -~;* **6.** με υπεύθυνο και συστηματικό τρόπο: *αν δεν δουλέψεις ~, δεν θα επιτύχεις* **7.** (ειδικότ.) με προσοχή, όχι επιπόλαια: *αγωνίστηκε ~ και κέρδισε τον αγώνα.* Επίσης (λόγ.) **σοβαρώς** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*

σοβαρεύω ρ. αμετβ. {σοβάρεψα} γίνομαι σοβαρός, παίρνω σοβαρό ύφος: *τι έπαθες και σοβάρεψες απότομα:* || *θα σοβαρέψουμε ποτέ ή θα γελάμε συνέχεια;*

σοβαρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {σοβαρεύτηκα} **1.** αποκτώ σοβαρότητα, βάζω μυαλό: *παντρεύτηκε και σοβαρεύτηκε* || *πότε επιτέλους θα σοβαρευτείς και συ;* ΣΥΝ. ωριμάζω **2.** παίρνω σοβαρό ύφος, παύω να κάνω αστεία: *εμπρός να σοβαρευτούμε και λιγάκι, για να δουλέψουμε* ΑΝΤ. αστειεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σοβαρολογώ ρ. αμετβ. [1894] {σοβαρολογείς...} μιλάω σοβαρά, χωρίς να κάνω αστεία: *δεν σοβαρολογείς, βέβαια, όταν λες ότι δεν θα ξαναέρθεις στην Ελλάδα!* || *Σου είπε τέτοιο πράγμα; Σοβαρολογείς;*

σοβαρός, -ή, -ό (για πρόσ.) **1.** αυτός που με τη στάση και τη συμπεριφορά του εμπνέει εμπιστοσύνη, στον οποίο μπορεί να στηριχθεί κανείς: *είναι ~ άνθρωπος· δεν θα σε κοροϊδέψει* || *~ πελάτης / οικογενειάρχης* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, φρόνιμος, συνετός, αξιόπιστος· ΦΡ. ***είσαι σοβαρός;*** (οικ.) για τη δήλωση τής μεγάλης μας έκπληξης από κάτι που είπε ή έκανε κάποιος και το οποίο μας φαίνεται παράλογο, επιπόλαιο κ.λπ.: *~; Θα φύγεις με τέτοιον παλιόκαιρο:* **2.** αυτός που έχει αυστηρό ύφος, που δεν μιλάει πολύ ή δεν κάνει καθόλου αστεία: *είναι πολύ ~ παιδί· σχεδόν ποτέ δεν το έχω δει να γελάει* ΦΡ. (α) ***στα σοβαρά*** χωρίς διάθεση αστεϊσμού, με απόλυτη πίστη σε όσα λέγονται ή γίνονται: *το λες ~;* (πιστεύεις αυτό που λες;) || *δεν τον παίρνω ~* (δεν του δίνω ιδιαίτερη σημασία, δεν πιστεύω όσα λέει ή κάνει) || *δεν παίρνω ~ τις προειδοποιήσεις / τα λόγια / τους ισχυρισμούς της* (δεν τους πιστεύω) (β) ***μεταξύ σοβαρού και αστείου*** για κάτι που λέγεται σε εύθυμο, αστείο τόνο αλλά για να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν, με σκοπό να υποβάλει πλαγίως κάτι σοβαρό (γ) ***έχω σοβαρό σκοπό*** βλ. λ. *σκοπός* **3.** αυτός που είναι ιδιαίτερης σημασίας, ο πάρα πολύ σπουδαίος: *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. αξιόλογος, σημαντικός **4.** (για πράγματα, καταστάσεις ή ενέργειες) αυτός που βρίσκεται σε κρίσιμο σημείο, που εμπνέει φόβο και ανησυχία: *~ ασθένεια / κατάσταση / τραυματισμός / ατύχημα* ΣΥΝ. επικίνδυνος, κρίσιμος, δύσκολος **5.** αυτός που έχει γίνει ή γίνεται με προσοχή και ακρίβεια, χωρίς προχειρότητες: *~ μελέτη / έρευνα* || *μόνο ~ προτάσεις θα ληφθούν υπ' όψιν στον διαγωνισμό* ΣΥΝ. ακριβής, εμπεριστατωμένος **6.** αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *έχω ~ λόγους να αρνηθώ* || *ασχοληθείτε με πιο ~ θέματα* || *προσφέρω ~ βοήθεια για την ευόδωση των ενεργειών* || *πρόκειται για ~ απόφαση, που δεν λαμβάνεται από τη μια μέρα στην άλλη* || *υπάρχει ~ πρόβλημα στις σχέσεις τους* || *σημειώθηκαν ~ εξελίξεις στην υπόθεσή μας* ΣΥΝ. σημαντικός **7.** αυτός που δημιουργεί ένα αίσθημα αυστηρότητας και επιβολής, που δεν είναι έξαλλος ή τολμηρός: *~ ρούχα / χρώματα* || *~ έργο* || *~ ύφος / πρόσωπο* ΣΥΝ. επιβλητικός, αυστηρός **8.** αυτός που γίνεται σε μεγάλο βαθμό ή σε μεγάλη ποσότητα: *~ χρηματικό ποσό* || *σημειώθηκε ~ κάμψη στην αγορά* **9.** ***σοβαρή μουσική*** όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια περιοχή μουσικών ειδών η οποία συμπίπτει περίπου με την κλασική μουσική (βλ.λ.): *αυτός ακούει μόνον ~* ΑΝΤ. ελαφρά μουσική.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ορμητικός, ταχύς, βίαιος - επιβλητικός, πομπώδης», < *σοβῶ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *στιβ-αρός, χαλ-αρός.* Η φρ. *(παίρνω) στα σοβαρά* αποδίδει τη γαλλ. prendre au sérieux].

σοβαρότητα (η) [μτγν.] **1.** η ιδιότητα τού σοβαρού· η επιμέλεια και η υπευθυνότητα στην εκτέλεση έργου, καθώς και η αξιοπρέπεια τής συμπεριφοράς: *τον διακρίνει η ~ στην εκτέλεση τού καθήκοντός του* || *πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις με τη δέουσα ~* || (ως παρατήρηση) *Κύριοι, ~!* (ας είμαστε σοβαροί, να μην ενεργούμε επιπόλαια ή πρόχειρα) ΑΝΤ. επιπολαιότητα, ανευθυνότητα, ελαφρότητα (πβ. λ. *σοβαροφανής*) **2.** η κρισιμότητα, ο βαθμός στον οποίο κάτι εγκυμονεί κινδύνους: *η ~ τραύματος / αρρώστιας / ατυχήματος / πολιτικής κρίσης.*

σοβαροφανής, -ής, -ές {σοβαροφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σοβαροφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που θέλει να φαίνεται σοβαρός, που κάνει τον σοβαρό, παρότι δεν είναι ΣΥΝ. σπουδαιοφανής. — **σοβαροφάνεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σοβαρός* + *-φανής* < αρχ. *ἐφάνην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *φαίνω / -ομαι*].

σοβάς κ. (λαϊκ.) **σουβάς** (ο) {σοβάδες} **1.** υλικό από ασβέστη και άλλα υλικά για την επίστρωση επιφανειών τοίχων, οροφών κ.λπ., επιτρέποντας την εκτέλεση λεπτότερων εργασιών πάνω σε αυτές, λ.χ. τού χρωματισμού, τής τοποθέτησης ταπετσαρίας κ.λπ. ΣΥΝ. ασβεστοκονίαμα, αμμοκονίαμα **2.** (λαϊκ.-σκωπτ.) πολύ έντονο μακιγιάζ πάνω σε γυναικείο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sıva].

σοβατεπί κ. **σουβατεπί** (το) {άκλ.} (στην οικοδομική) στενόμακρη λωρίδα από ξύλο, μάρμαρο ή πλακάκι που τοποθετείται στο σημείο που συναντάται ο τοίχος με το δάπεδο στο εσωτερικό μέρος των κτηρίων. Επίσης **σοβαντεπί**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sıvadibi < sıva «σοβάς» + dip «πάτος, βυθός»].

σοβατζής (ο) {σοβατζήδες} εργάτης που σοβαντίζει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sıvacı].

σοβατίζω ρ. → σοβα(ν)τίζω

σοβεντάρω ρ. αμετβ. ΝΑΥΤ. (για πλοίο) καταφεύγω σε απάνεμο λιμάνι, μέρος: *ζύγωσαν στη στεριά, για να σοβεντάρουν όσο να πέσει ο αέρας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. souventer < sou- (< sous «υπό» < μτγν. λατ. subtus) + -venter < vent «άνεμος» < λατ. ventus].

σοβιέτ (το) {άκλ.} συμβούλιο των αντιπροσώπων τού έθνους και των ομόσπονδων δημοκρατιών, που αποτελούσε το βασικό κυβερνητικό όργανο στην πρώην Σοβιετική Ένωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soviet < ρωσ. sovet «συμβούλιο» < αρχ. ρωσ. sŭvětŭ < sŭ- «συν-, μαζί» + vĕtŭ «βουλή»· ίδια δομή με την αρχ. λ. *συμ-βούλιον*].

Σοβιετική Ένωση (η) ομόσπονδη ένωση 15 Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στην Α. Ευρώπη και στην Κ. και Β. Ασία, που ιδρύθηκε το 1922 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση στη θέση τής παλαιάς ρωσικής αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσα τη Μόσχα, και που ώς τη διάλυσή της το 1991 υπήρξε η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα τού κόσμου και μία από τις δύο υπερδυνάμεις (μαζί με τις Η.Π.Α.). Επίσης **Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών** (συντομ. Ε.Σ.Σ.Δ.). — **Σοβιετικός** (ο), **Σοβιετική** (η).

σοβιετικός, -ή, -ό αυτός που σχετιζόταν με το σοβιέτ ή τη Σοβιετική Ένωση: *~ οικονομία / πολίτης / δημοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. soviétique].

σοβιετισμός (ο) **1.** το σύστημα διοικήσεως με τα σοβιέτ, ο τύπος τής σοβιετικής εξουσίας **2.** (κατ' επέκτ.) ο κομουνισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. soviétisme].

σοβινισμός (ο) (συχνή ορθ. *σωβινισμός*) τυφλός εθνικισμός που χαρακτηρίζεται από τη φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου, από απόρριψη και περιφρόνηση των στοιχείων άλλων λαών· ΦΡ. ***ανδρικός σοβινισμός*** το σύνολο των προκαταλήψεων ορισμένων ανδρών κατά των γυναικών, που βασίζονται στην αντίληψη περί κληρονομικής υπεροχής τού άνδρα έναντι τής γυναίκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauvinisme, από τον όν. Chauvin ενός φανατικού πατριώτη, ήρωα τού θεατρικού έργου La Cocarde tricolore (1831), το οποίο γράφτηκε από τον Jean H. Cogniard και βασίστηκε στο πρόσωπο τού Γάλλου στρατιώτη N. Chauvin, υπέρμετρα αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα].

σοβινιστής (ο), **σοβινίστρια** (η) {σοβινιστριών} (συχνή ορθ. *σωβινιστής, σωβινίστρια*) οπαδός τού σοβινισμού, φανατικός εθνικιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauviniste (βλ. κ. *σοβινισμός*)].

σοβινιστικός, -ή, -ό (συχνή ορθ. *σωβινιστικός*) αυτός που σχετίζεται με τον σοβινισμό, που είναι χαρακτηριστικός τού σοβινιστή: *~ αντιλήψεις* || *~ πολιτική / τοποθέτηση.* — **σοβινιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σοβράνος, -α, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει μέτωπο προς την κατεύθυνση τού ανέμου ΣΥΝ. προσήνεμος· ΦΡ. ***από σοβράνο (μεριά)*** από την πλευρά τού πλοίου που χτυπά / φυσά ο άνεμος **2.** (το ουδ. ως επίρρ.) προς την πλευρά τού ανέμου ΑΝΤ. σταβέντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sovrano «κυρίαρχος, επιφανής» < δημώδ. λατ. *superānus < λατ. super- «υπερ-» + παραγ. επίθημα -ānus].

σοβχόζ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλη κρατική αγροτική επιχείρηση με προδιαγραφές βιομηχανικής μονάδας στη Σοβιετική Ένωση, που στόχευε στη μαζικοποίηση τής παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. sovkhoz < sov(etskoe) khoz(yaistvo) «σοβιετική φάρμα, αγροτόσπιτο»].

σοβώ ρ. αμετβ. {σοβείς...· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, σε λανθάνουσα κατάσταση: *η κρίση που σοβεί στο εσωτερικό τού κόμματος* || *το μίσος χρόνια τώρα σοβεί στις μεταξύ τους σχέσεις* ΣΥΝ. υποβόσκω, υποκρύπτομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοβῶ (-έω)*, αρχική σημ. «κινώ ορμητικά, σφοδρά - βαδίζω πομπωδώς», επιτατ. σχηματισμός από την ετεροιωμ. βαθμ. *σοβ-* τού ρ. *σέβομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. παρουσιάζει το φαινόμενο

τής μεταβολής προς αντίθετη κατεύθυνση: «κορδώνομαι» ▸ «λανθάνω»].

σόγια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται ως όσπριο κυρ. για τους εδώδιμους και εξαιρετικά πλούσιους σε πρωτεΐνες σπόρους του, καθώς και για την ευρεία χρήση του στην παραγωγή λιπασμάτων, ζωοτροφών, καθώς και για μια ποικιλία άλλων εμπορικών χρήσεων **2.** ο σπόρος αυτού τού φυτού, κυρ. επεξεργασμένος βιομηχανικά. λ.χ. ως υποκατάστατο τού κρέατος: *μπιφτέκια σόγιας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. soya < ιαπ. shōyu < κινεζ. shi-yaū «σογιέλαιο»].

σογιάλευρο (το) εξαιρετικά πρωτεϊνούχο προϊόν από σπόρους σόγιας ειδικά κατεργασμένους, το οποίο χρησιμοποιείται για τη διατροφή ανθρώπων και ζώων, την παρασκευή γάλακτος, τεχνητού κρέατος (πανομοιότυπου με το φυσικό), καθώς και για τον εμπλουτισμό αλλαντικών σε πρωτεΐνες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soya flour].

σογιέλαιο (το) {σογιελαί-ου | -ων} ωχροκίτρινο φυτικό έλαιο που παράγεται από τους σπόρους τής σόγιας και χρησιμοποιείται στη μαγειρική, καθώς και στην κατασκευή σαπουνιών, κεριών, βαφών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soya oil].

σογκούν (ο) {άκλ.} ανώτερος στρατιωτικός διοικητής στην Ιαπωνία από τον 8ο ώς τον 12ο αι. και αργότερα κληρονομικός αξιωματούχος, που μαζί με τους ομοτίτλους του κυβερνούσαν την Ιαπωνία μαζί με τον αυτοκράτορα μέχρι το 1868.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. shōgun «στρατηγός» < μεσν. κινεζ. shaūgun < jiāngjūn «αρχηγός τού στρατού»].

σόδα (η) {δύσχρ. σοδών} **1.** ΧΗΜ. (α) το όξινο ανθρακικό νάτριο ($NaHCO_3$) (β) ***καυστική σόδα*** (καταχρ.) το υδροξείδιο τού νατρίου (γ) ***μαγειρική / φαρμακευτική σόδα*** λευκή στερεή σκόνη που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία και τη ζαχαροπλαστική για το «φούσκωμα» τής ζύμης **2.** ανθρακούχο αναψυκτικό που διατίθεται σε διάφορες γεύσεις εμφιαλωμένο και βοηθεί στη χώνευση **3.** (συνεκδ.) κάθε συσκευασία τού παραπάνω αναψυκτικού, καθώς και ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό της. (υποκ.) **σοδίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soda, αρχική σημ. «είδος φυτού από το οποίο παράγεται η σόδα», < μεσν. λατ. soda < αραβ. suwwādh].

σοδειά (η) **1.** η συλλογή και αποθήκευση των ώριμων καρπών που απέδωσε αγροτική καλλιέργεια σε ορισμένη χρονική περίοδο: *καλή ~ να 'χουμε!* || *η ~ τού σιταριού / των ελιών / τής ντομάτας* ΣΥΝ. συγκομιδή **2.** (συνεκδ.) η παραγωγή αγροτικής καλλιέργειας για μία χρονική περίοδο, το σύνολο των καρπών από συγκομιδή: *πλούσια / φετινή ~* || *σταφύλια από διαλεχτή ~* || *μαζεύω τη ~* **3.** (γενικότ.) το σύνολο των εισπράξεων και τα κέρδη: *καλή αναμένεται η ~ φέτος για χιλιάδες τουριστικές επιχειρήσεις* ΣΥΝ. έσοδα, τζίρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω, ξενιτειά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *είσοδειά* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου /i/, το οποίο θεωρήθηκε άρθρο) < *είσοδεία* (με συνίζηση) < μτγν. *είσοδεύω* (< *είσ- + όδεύω* < *όδός*)].

σοδιάζω ρ. μετβ. {σόδιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** συγκεντρώνω και φυλάσσω σε ειδικούς χώρους τους καρπούς, γενικά τη σοδειά μιας χρονικής περιόδου **2.** συγκεντρώνω (αγαθά) ως απόθεμα, για αποταμίευση ή ως εισόδημα ΣΥΝ. αποταμιεύω. Επίσης **σοδεύω**. — **σόδιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *είσοδιάζω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου /i/) < αρχ. *εἴσοδος*].

Σόδομα και Γόμορρα (τα) {Σοδόμων και Γομόρρων} βιβλικές πόλεις στο νότιο άκρο τής Νεκράς Θάλασσας, γνωστές για την ακολασία των κατοίκων τους, εξαιτίας τής οποίας καταστράφηκαν από τον Θεό (Π.Δ. *Γένεσις* 19, 24-25)· ΦΡ. ***Σόδομα και Γόμορρα!*** για περιπτώσεις και καταστάσεις πλήρους ηθικού ξεπεσμού ή μεγάλης και γενικευμένης ακολασίας: *εδώ μέσα γίνονται ~!* || *σ' αυτό το κέντρο γίνονται κάθε βράδυ ~!* ΣΥΝ. όργια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Sedom, αγν. ετύμου].

σοδομία (η) η πρωκτική συνουσία, κυρ. μεταξύ ομοφυλόφιλων ανδρών. — **σοδομικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomie. Εξαιτίας των ακόλαστων πράξεων των Σοδομιτών (βλ. λ. *Σόδομα*), η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει ποικίλες σεξουαλικές πρακτικές (ομοφυλοφιλία, πρωκτικό σεξ, κτηνοβασία κ.ά.), οι οποίες αποκλίνουν από τη φυσιολογική επαφή].

σοδομίζω ρ. μετβ. {σοδόμισ-α, -τηκα, -μένος} (για άνδρα) έρχομαι σε πρωκτική επαφή με (κάποιον).

σοδομισμός (ο) η σοδομία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomisme].

σοδομιστής (ο) ο άνδρας που διαπράττει σοδομία, ο σοδομίτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomiste].

σοδομίτης (ο) [μτγν.] {σοδομιτών} αυτός που έρχεται σε πρωκτική συνουσία, κυρ. με άλλον άνδρα ΣΥΝ. σοδομιστής. — **σοδομιτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

Σ.Ο.Δ.Υ. (ο) Στεγαστικός Οργανισμός Δημοσίων Υπαλλήλων.

Σ.Ο.Ε. (το) Σώμα Ορκωτών Εκτιμητών.

σόι (το) {σογ-ιού | -ιών} **1.** η οικογένεια στην οποία ανάγεται η καταγωγή κάποιου, το γένος του: *κρατάει από μεγάλο ~* || *έγινε ψηλός, γιατί πήρε από το ~ τής μάννας του· αυτοί είναι όλοι τους πρώτο μπόι* ΣΥΝ. καταγωγή, γενιά· ΦΡ. (α) ***σόι πάει το βασίλειο*** βλ. λ. *βασίλειο* (β) ***από σόι*** από ευγενική γενιά, από καλή καταγωγή: *είναι βλέπεις ~ και το περηφανεύεται!* ΣΥΝ. τζάκι **2.** το σύνολο των συγγενών (κάποιου) ως οικογένεια και ξεχωριστά το κάθε μέλος της: *όπου πάει, κουβαλάει και το ~ του!* || *αγαπάει το ~ του και το βοηθάει όπως μπορεί!* **3.** (συνήθ. μειωτ.) η ξεχωριστή ή πραγματική ποιότητα προσώπου ή πράγματος: *Τι ~ παιδί είναι αυτό; Δεν ακούει κανέναν!* || *τι ~ αγάπη έχουν και τσακώνονται συνέχεια;* || *τι ~ αμάξι έχεις;* ΣΥΝ. είδος, ποιόν **4.** (ειδικότ.) η καλή ποιότητα: *δεν μου φαίνεται ~ αυτό το ύφασμα· θα σου σκιστεί αμέσως!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soy].

σοκ (το) {άκλ.} ελλην. *καταπληξία* **1.** ΙΑΤΡ. (α) οξεία κυκλοφορική ανεπάρκεια, που προκαλείται από σοβαρό τραυματισμό ή δυνατό πόνο, μεγάλη απώλεια αίματος ή συγκεκριμένες ασθένειες και χαρακτηρίζεται από αδύναμο σφυγμό και πολύ χαμηλή πίεση: *μετεγχειρητικό ~* || *~ λόγω ανεπαρκούς καρδιακής αποδόσεως* || *έπαθε ~ και λιποθύμησε!* (β) ***αναφυλακτικό σοκ*** εντονότατη αλλεργική αντίδραση ενός οργανισμού (λ.χ. λόγω ενέσεως ξένης πρωτεΐνης) με έντονη σύσπαση των βρόγχων και εκδήλωση σοβαρής δύσπνοιας **2.** (ειδικότ.) οργανική διαταραχή, η οποία προκαλείται με χημικά μέσα (λ.χ. με ενδοφλέβια ένεση ινσουλίνης για ψυχιατρική θεραπεία) **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) η ξαφνική και βίαιη ανατροπή ή αναστάτωση των αισθημάτων ή των συναισθημάτων κάποιου, η οδυνηρή κατάπληξη, η οποία συνοδεύεται από νευρικές, κυκλοφορικές, αναπνευστικές κ.λπ. διαταραχές: *μ' αυτά που είδε, έπαθε ~ ο άνθρωπος!* || *αν το μάθει, θα πάθει ~· πρόσεξε, να της το πεις με τρόπο!* (β) εντονότατη συγκίνηση και ταραχή, που προκαλείται από απροσδόκητο γεγονός ή βίαιες καταστάσεις, εξαιτίας τής οποίας το άτομο δεν μπορεί για μεγάλο χρονικό διάστημα να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις τού περιβάλλοντος (γ) μεγάλη αναστάτωση, ανατροπή μιας ισορροπημένης κατάστασης από αναπάντεχο γεγονός: *«η άνοδος τού πληθωρισμού και η πτώση τού χρηματιστηρίου προκαλούν ~ στην κυβέρνηση»* (εφημ.) **4.** (συνεκδ.) ό,τι προκαλεί τέτοιου είδους σφοδρή και ξαφνική αναστάτωση, κατάπληξη σε κάποιον: *ήταν μεγάλο ~ για όλους μας αυτές οι αποκαλύψεις!* || *αυτό το αποτέλεσμα ήταν ~ για τα κομματικά επιτελεία!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. choc, αρχική σημ. «ένοπλη σύγκρουση», < ρ. choquer «συγκρούομαι (στη μάχη)», γερμ. αρχής, πβ. ολλ. shokken «σείω, ταράζω», πιθ. προϊόν ονοματοποιίας].

σοκάκι (το) {σοκακ-ιού | -ιών} ο στενός, μικρός συνοικιακός δρόμος: *τα ~ τής γειτονιάς*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sokak].

σοκάρω ρ. μετβ. {σόκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) έντονη και δυσάρεστη έκπληξη: *η ανάμειξη υψηλών προσώπων στο σκάνδαλο σόκαρε την κοινή γνώμη* || *«ο γάμος τής κόρης τού μεγιστάνα των ΜΜΕ με έναν μιγάδα σοκάρισε την υψηλή κοινωνία τής Ν. Υόρκης»* (εφημ.) || *με σοκάρει ο κυνισμός του!* **2.** σκανδαλίζω ή προκαλώ το «γαργαλιστικό» ενδιαφέρον (κάποιου): *ντύνεται έξαλλα, για να σοκάρει τους γονείς του* || *του αρέσει να σοκάρει με τα αστεία του* **3.** (μεσοπαθ. ***σοκάρομαι***) υφίσταμαι σοκ, νευρικό κλονισμό: *σοκαρίστηκε πολύ από το ατύχημα κι ακόμα να το ξεπεράσει* **4.** (τριτοπρόσ. ***σοκάρει, σοκάρουν***) είναι υπερβολικά προκλητικό και επιθετικό: *αυτή η συμπεριφορά ~*. — **σοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. choquer (βλ. λ. *σοκ*)].

σόκιν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που προκαλεί αμηχανία λόγω τού τολμηρού και άσεμνου περιεχομένου του: *~ ανέκδοτα / ιστορίες / πόζες / σκηνές / στίχοι / εκφράσεις / τραγούδια* ΣΥΝ. ακατάλληλος, πονηρός, σκανδαλιστικός, (μτφ.) βρόμικος **2.** ***σόκιν*** (το) σχόλιο ή ανέκδοτο που λέγεται για να σκανδαλίσει, να πειράξει και το οποίο έχει κατά κανόνα άσεμνο περιεχόμενο: *θα σας το πω, αλλά είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shocking < shock < γαλλ. choc (βλ. λ. *σοκ*)].

σοκολάτα (η) {σοκολατών} **1.** παρασκεύασμα από καβουρντισμένους, αποφλοιωμένους και αλεσμένους σπόρους από κακάο, συχνά ζαχαρωμένο και αρωματισμένο **2.** (συνεκδ.) το συμπαγές γλύκυσμα που έχει ως βάση (ή έχει επίστρωση με) αυτό το παρασκεύασμα: *λευκή / πικρή ~* || *~ γάλακτος / με αμύγδαλα / με γέμιση λικέρ* || *μους ~* || *κρέμα ~* || *μία πλάκα ~* **3.** (συνεκδ.) γαρνίρισμα ή γέμιση από αυτό το παρασκεύασμα: *θα προτιμούσα η τούρτα να είχε λιγότερη ~* || *ήθελε πιο πολλή ~ στο κρουασάν του* **4.** (συνεκδ.) ζεστό ή κρύο ρόφημα, που φτειάχνεται διαλύοντας το παραπάνω παρασκεύασμα σε γάλα ή νερό: *παράγγειλε μια ζεστή ~* || *πίνω τη ~ μου*. (υποκ.) **σοκολατίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chocolat / ιταλ. cioccolata < ισπ. chocolate < chocolātl (λ. τής γλώσσας Ναχουάτλ των Αζτέκων) «ρόφημα με βάση το κακάο»].

σοκολατάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σοκολάτα ή έχει επίστρωση σοκολάτας: *παλιά στις γιορτές προσέφεραν σοκολατάκια* || *ένα πακέτο σοκολατάκια* || *γεμιστό ~*.

σοκολατένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από σοκολάτα: *~ πασχαλινό αβγό* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθύ καφέ χρώμα τής σοκολάτας: *~ μαύρισμα* ΣΥΝ. σοκολατής.

σοκολατής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο καφέ χρώμα τής σοκολάτας: *~ ρούχο / απόχρωση* **2.** ***σοκολατί*** (το) το ίδιο το χρώμα, η ίδια απόχρωση τού καφέ τής σοκολάτας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

σοκολατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πάστα με στρώσεις και επικάλυψη από σοκολάτα.

σοκολατόπαιδο (το) (εκφραστ.-μειωτ.) παιδί κακομαθημένο και εξαρτημένο από τους γονείς του, που έχει συνηθίσει στις ανέσεις και στην τρυφηλή ζωή ΣΥΝ. βουτυρόπαιδο, μαμμόθρεφτο.

σοκολατοποιία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η βιομηχανία ή βιοτεχνία παρασκευής (και συσκευασίας) σοκολατών **2.** η τέχνη και το σύνολο των μεθόδων παρασκευής σοκολατών. — **σοκολατοποιός** (ο) [1880].

σοκολατούχος, -ος/-α, -ο αυτός που περιέχει σοκολάτα: *~ ρόφημα*.
[ΕΤΥΜ. < *σοκολάτα* + παραγ. επίθημα *-ούχος* (< *έχω*), πβ. κ. *ζαχαρ-ούχος*].

σόκορο (το) (λαϊκ.) το στενό περιθώριο μεταξύ δύο παραλλήλων ακμών σανίδας ή πλάκας.

Σ.Ο.Λ. (το) Σώμα Ορκωτών Λογιστών.

σολ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η πέμπτη νότα στην κλίμακα τής ευρωπαϊκής μουσικής **2.** ***κλειδί τού σολ*** το καθιερωμένο σύμβολο τής μουσικής στην αρχή τού πενταγράμμου με δύο τελείες πάνω και κάτω από τη δεύτερη γραμμή, στην οποία γράφεται η νότα σολ, δηλώνοντας έτσι τη θέση που πρέπει να πάρουν επάνω στο πεντάγραμμο οι άλλες νότες.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. sol < μεσν. λατ. sol(ve) (βλ. λ. *νότα*)].

σόλα (η) {σπάν. σολών} το σκληρό κάτω μέρος τού παπουτσιού, αυτό που καλύπτει το πέλμα και πατά στο έδαφος: *λαστιχένια / διπλή / τρακτερωτή ~ || αυτή η μπριζόλα είναι σαν ~.* — (υποκ.) **σολίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < προβηγκ. sola < δημώδ. λατ. *sola < λατ. solea «σανδάλι» (< solum «βάση, πυθμένας»)].

σολανίνη (η) {σολανινών} ισχυρό, τοξικό και δηλητηριώδες αλκαλοειδές, που απαντά σε διάφορα φυτά και συγκεκριμένα στα φύλλα, στους (σαρκώδεις) καρπούς τους και στα υπόγεια αποταμιευτικά μέρη τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. solanine < λατ. solānum «σκιά», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολανό (το) κάθε φυτό που ανήκει στο γένος στο οποίο ανήκουν η πατάτα, η μελιτζάνα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. solanum < λατ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολάριουμ (το) {άκλ.} συσκευή με ειδική θέση πάνω στην οποία ξαπλώνει κανείς για να αποκτήσει τεχνητό μαύρισμα με τη βοήθεια ειδικών λαμπτήρων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. solarium < λατ. solarium «λιακωτό»].

σολάρω ρ. αμετβ. {σόλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** κάνω σόλο: *πριν από το φινάλε, σολάρει το βιολί* **2.** (μτφ.-αργκό) επιδεικνύω τη δεξιοτεχνία, τις ικανότητές μου σε κάτι: *σόλαρε πάλι χθες στη συνέντευξη, κατατρόπωσε τους πάντες! || όταν έχει κέφια, σολάρει στο γήπεδο!* ΣΥΝ. δίνω ρεσιτάλ, (αργκό) γράφω. — **σολάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σόλο* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. *σουτ-άρω*].

σολέα κ. **σολία** (η) {σολεών} (στους βυζαντινούς ναούς) ο χώρος τού κυρίως ναού που μεσολαβεί μεταξύ τού εικονοστασίου και τού άμβωνα, σχηματίζοντας περίπου μια προέκταση τού Αγίου Βήματος. Επίσης **σολέας** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. solea «σανδάλι, υπόδημα» < solum «βάση, πυθμένας»].

σολιάζω ρ. μετβ. {σόλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω σόλες σε παπούτσια ή επισκευάζω, αντικαθιστώ τις παλιές: *~ τις μπότες || έστειλε τα παπούτσια, να της τα σολιάσουν.* — **σόλιασμα** (το).

σολινταρισμός (ο) **1.** θεωρία που δίνει μεγάλη έμφαση στην επικράτηση σχέσεων αλληλεγγύης και συναδελφικότητας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας ή επαγγελματικής ομάδας **2.** κάθε πρακτική ή επιμέρους κίνηση, ενέργεια που στηρίζεται σε αυτή τη θεωρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. solidarismo < γαλλ. solidaire «αλληλέγγυος, συνυπεύθυνος» < λατ. solidāre «στερεώνω, ισχυροποιώ» (< solidus «στερεός, σταθερός»)].

σολίστας (ο), **σολίστα** (η) **1.** εκτελεστής μουσικού οργάνου ή τραγουδιστής, ο οποίος ερμηνεύει μουσική σύνθεση γραμμένη για ένα μόνο όργανο ή φωνή, ή για όργανο ή φωνή με συνοδία οργανικού ή και φωνητικού συγκροτήματος: *στο κοντσέρτο για βιολί τού Μπετόβεν ~ θα είναι ο Νταβίντ Όιστραχ || το ρέκβιεμ τού Βέρντι είναι γραμμένο για τέσσερεις σολίστες, χορωδία και ορχήστρα* ΣΥΝ. σόλο (το) **2.** επαγγελματίας μουσικός, ειδικευμένος στην εκτέλεση ιδίως κοντσέρτων και γενικότ. στην εκτέλεση σολιστικών μουσικών μερών: *ο Φραντς Λιστ ήταν μεγάλος ~ τού πιάνου* ΣΥΝ. βιρτουόζος, δεξιοτέχνης ΑΝΤ. μουσικός ορχήστρας, χορωδός. Επίσης **σολίστ** (ο/η). — **σολιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soliste / ιταλ. solista < solo (βλ. λ. *σόλο*)].

σολιψισμός (ο) φιλοσοφική θεωρία που συνιστά ακραία μορφή τού υποκειμενικού ιδεαλισμού και δέχεται ως μόνη υπαρκτή ή αποδείξιμη πραγματικότητα το Εγώ. — **σολιψιστής** (ο), **σολιψιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. solipsisme < λατ. solus «μόνος» + ipse «ο ίδιος» (με συμφυρμό)].

σόλο (το) {άκλ.} **1.** μουσική σύνθεση ή μέρος σύνθεσης που εκτελείται, ερμηνεύεται από έναν μόνο καλλιτέχνη με ή χωρίς συνοδία: *το ~ του ενθουσίασε το κοινό* || (ως επίθ.) *σε αυτό το σημείο ακούγεται ένα ~ βιολί* **2.** (ειδικότ.) η μονωδία **3.** (στη τζαζ) ο αυτοσχεδιασμός ενός από τους μουσικούς ορχήστρας σε ένα θέμα με τη ρυθμική υποστήριξη των υπόλοιπων οργάνων τής ορχήστρας: *~ σαξόφωνο* **4.** το μέρος χορογραφίας που εκτελείται από έναν μόνο χορευτή ή χορεύτρια **5.** (συνεκδ.) ο σολίστας (βλ.λ.) **6.** (μτφ.-ως επίρρ.) από ένα μόνο άτομο, χωρίς συνοδία: *δουλεύει ~ || σήμερα βγήκε ~, χωρίς την παρέα του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. solo < λατ. solus «μόνος»].

σολόδερμα (το) {σολοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πολύ χοντρό και ειδικά επεξεργασμένο δέρμα, με το οποίο κατασκευάζονται κυρ. σόλες για τα παπούτσια **2.** κομμάτι από καουτσούκ ή άλλη σκληρή και ανθεκτική ύλη για την κατασκευή πελμάτων (σολών) στα παπούτσια.

σολοικίζω ρ. αμετβ. {σολοίκισα} κάνω συντακτικά λάθη στον γραπτό ή προφορικό λόγο μου, κάνω σολοικισμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (κατ' αναλογίαν και κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *ἀττικίζω*) < *Σόλοι*, όν. πόλεως τής Κιλικίας, όπου οι κάτοικοι μιλούσαν παρεφθαρμένα την Ελληνική].

σολοικισμός (ο) {αρχ.} το εκφραστικό, συντακτικό λάθος κατά την εκφορά τού λόγου, στη διατύπωση: *η ομιλία του στην τηλεόραση δεν ήταν απαλλαγμένη από σολοικισμούς και έδωσε λαβή σε επικριτικά σχόλια* (πβ. λ. *βαρβαρισμός*).

σόλοικος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που πέφτει σε συντακτικά λάθη στον λόγο του, που κάνει σολοικισμούς **2.** (για κείμενα) αυτός που έχει σολοικισμούς, που είναι γεμάτος συντακτικά λάθη **3.** (γενικά) αυτός που δεν ακολουθεί τους αρμόζοντες κανόνες, που δεν ταιριάζει ή είναι ανάρμοστος για μία περίπτωση: *θα είναι σόλοικο να πας χωρίς πρόσκληση* ΣΥΝ. απρεπές, ανάρμοστο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σολοικίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σολομός (ο) **1.** μεγάλο ψάρι, που μεγαλώνει και ζει στη θάλασσα, το οποίο ωστόσο γεννιέται και αναπαράγεται σε ποταμό (στον ποταμό μάλιστα στον οποίο γεννήθηκε), κολυμπώντας ανάποδα στο ρεύμα του· αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του, κοντά στις εκβολές ποταμών **2.** (συνεκδ.) το κρέας αυτού τού ψαριού: *καπνιστός ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. salmo, -ōnis, κελτ. αρχής].

Σολομών (ο) {Σολομώντ-ος, -α} **1.** Π.Δ. ο σημαντικότερος βασιλιάς τού Ισραήλ, γυιος και διάδοχος τού Δαβίδ, με σπουδαίο έργο σε πολλούς τομείς (ανήγειρε τον περίφημο ναό στην Ιερουσαλήμ και απέκτησε μεγάλη φήμη ως σοφός και ποιητής) και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σολομώντας** κ. (λαϊκ.) **Σολομός.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šlomo «ειρηνικός»].

σολομωνική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** βιβλίο με μαγικές συμβουλές για την καθυπόταξη των δαιμόνων, με μεγάλη επιρροή κατά τους χρόνους τού Μεσαίωνα **2.** (α) η μαγεία, η χρήση μαγικών ή αλχημειών (β) (μτφ.) οτιδήποτε παραμένει σκοτεινό και ανεξιχνίαστο, χωρίς να κατανοείται ή να έχει λογική: *μας άρχισε πάλι με τη ~ του!* ΣΥΝ. ασυναρτησίες.
[ΕΤΥΜ. Το βιβλίο ονομάστηκε έτσι, επειδή αρχικώς το απέδιδαν στη μεταγενέστερη συγγραφική δραστηριότητα τού βασιλιά Σολομώντα, στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για έργο των αλχημιστών τού Μεσαίωνα].

σολομώντειος, -α, -ο {μτγν.} αυτός που σχετίζεται με τον Σολομώντα· ΦΡ. ***σολομώντεια λύση*** η μέση ή ευρηματική λύση που να ικανοποιεί όλους, σε περιπτώσεις που δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί ποιος έχει πραγματικά δίκιο ή δεν είναι εφικτή η υπέρ τού ενός λύση.

Σολομώντος Νήσοι (οι) (αγγλ. Solomon Islands) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. τής Αυστραλίας με πρωτεύουσα τη Χονιάρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νήσων Σολομώντος. Επίσης **Νησιά τού Σολομώντα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ο Ισπανός εξερευνητής Álvaro de Mendaña έδωσε αυτό το όνομα στα νησιά το 1586, επειδή βλέποντας τους ιθαγενείς να στολίζονται με χρυσά κοσμήματα νόμισε ότι ανακάλυψε τη γη Σουφίρ, από την οποία εισήγε χρυσό ο βασιλιάς Σολομών (*Βασιλειών Α'* 10, 11)].

σολφέζ (το) {άκλ.} **1.** φωνητική άσκηση, κυρ. για να μάθει κανείς τις νότες, να μπορεί να αναγνωρίζει ήχους και διαστήματα σε ένα μουσικό κομμάτι ή για εξάσκηση, η οποία συνίσταται στην ανάγνωση των σημείων τής μουσικής κλίμακας, λ.χ. σε μια παρτιτούρα, με εκφώνηση τής ονομασίας τους: *μάθημα ~* **2.** βιβλίο μουσικής που περιλαμβάνει τέτοιες ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. solfège < ιταλ. solfeggio < μεσν. λατ. solfa «κλίμακα, γκάμμα» < sol «σολ» + fa «φα»].

σολωμικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τον Διονύσιο Σολωμό και το έργο του: *~ ποίημα / έργο / μελέτες / επιδράσεις.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στον Κωστή Παλαμά].

σολωμιστής (ο), **σολωμίστρια** (η) {σολωμιστριών} μελετητής τού Διονυσίου Σολωμού και τής ποίησής του ή γενικότ. κάθε μιμητής ή θαυμαστής τού ποιητικού του ύφους και έργου.

Σόλων (ο) {Σόλων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ποιητής και νομοθέτης (640-560 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σόλωνας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *σόλος* «μάζα μετάλλου – δίσκος», που συνδ. με χεττ. šulai- «μόλυβδος»].

σομακί (το) **1.** δάπεδο ή διακοσμητικό περίζωμα τοίχου, κατασκευασμένο από πολύχρωμο υλικό, κυρ. μάρμαρο **2.** (συνεκδ.) το πολύχρωμο μάρμαρο που κατεξοχήν χρησιμοποιείται σε τέτοιες κατασκευές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. somaki < αραβ. summaki].

Σομαλία (η) (σομαλ. Jamhuuriyadda Demuqraadiga Soomaaliyeed, αραβ. Jumhūrīyat aṣ Ṣūmāl ad Dīmuqrāṭīyah = Σομαλική Δημοκρατία) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μογκαντίσου, επίσημες γλώσσες τη Σομαλική και την Αραβική και νόμισμα το σελίνι Σομαλίας. — **Σομαλός** (ο), **Σομαλή** (η), **σομαλικός, -ή, -ό, Σομαλικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Somalia < σομαλ. Soomaaliya, αβεβ. ετύμου, ίσως από κουσιτική λ. με τη σημ. «σκούρος, μαύρος», αναφερόμενη στο χρώμα του δέρματος των Σομαλών. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ωστόσο, η ονομασία προέρχεται από τις λ. soo «πηγαίνω» και maal «γάλα», οπότε περιγράφει τις φιλόξενες διαθέσεις των ιθαγενών].

σομιέ κ. **σουμιέ** (το) {άκλ.} μεταλλικό πλέγμα με ελατήρια, που τοποθετείται στο κρεβάτι ως βάση για την υποστήριξη τού στρώματος: *ορθοπεδικό ~.* Επίσης **σομιές** κ. **σουμιές** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sommier < δημώδ. λατ. sagmarium, υποκ. τού λατ. sagma < αρχ. *σάγμα* (βλ.λ.)].

σομόν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πορτοκαλί προς το ροζ χρώμα: *~ φόρεμα* **2.** **σομόν** (το) το ίδιο το ανοιχτό πορτοκαλί προς ροζ χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saumon «σολομός» (η σημ. οφείλεται στο χρώμα τού ψαριού) < λατ. salmo].

σόμπα (η) {σομπών} φορητή ή μόνιμα εγκατεστημένη συσκευή, που παρέχει θερμότητα για το ζέσταμα ενός χώρου ή ακόμα και για ψήσιμο και λειτουργεί με κάρβουνα, πετρέλαιο, γκάζι, ξύλα ή ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. θερμάστρα. — (υποκ.) **σομπίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soba].

σομπρέρο (το) {άκλ.} το χαρακτηριστικό πλατύγυρο και ψηλό καπέλο από ψάθα ή τσόχα, που φοριέται στο Μεξικό και στις ΝΔ. περιοχές των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. sombrero < sombra «σκιά» < δημώδ. λατ. *subumbrāre «σκιάζω» (< λατ. sub- «υπο-») + -umbrāre < λατ. umbra «σκιά»].

σομφός, -ή, -ό αυτός που έχει σπογγώδη υφή: ~ *ξύλο* (για τα στρώματα τού ξυλώματος των δέντρων, μέσω των οποίων μεταφέρονται νερό και άλατα στο φύλλωμα) ΣΥΝ. πορώδης. — **σομφότης** (η) [αρχ.] {σομφότητος}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < I.E. *swomb(h)-os «σπογγώδης, πορώδης», πβ. αρχ. γερμ. swamp (> γερμ. Schwamm «σφουγγάρι»), αρχ. αγγλ. swamm (> αγγλ. swamp «έλος, βάλτος») κ.ά.].

σομφώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σομφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει σπογγώδη, πορώδη υφή ΣΥΝ. σπογγώδης, πορώδης, σομφός. — **σομφωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σόναρ (το) {άκλ.} **1.** μέθοδος για την ανίχνευση και τον εντοπισμό αντικειμένων που έχουν βυθιστεί ή κινούνται υποβρυχίως, καθώς και για την εξέταση τής μορφολογίας τού βυθού με ειδική συσκευή υπερήχων **2.** η συσκευή υπερήχων που χρησιμοποιείται σε αυτή τη μέθοδο. — **σονάρισμα** (το), **σονάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sonar, αρκτικόλεξο από τη φρ. so(und) na(vigation) r(anging)].

σονάτα (η) {σπάν. σονατών} ΜΟΥΣ. ενόργανη σύνθεση γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές πάνω σε ορισμένο μορφολογικό και αισθητικό πρότυπο· αποτελεί τη μία από τις δύο κυριότερες φόρμες τής ευρωπαϊκής μουσικής (η άλλη είναι η φούγκα), εμφανίζεται κατά την εποχή τού μπαρόκ, αλλά διαμορφώνεται στη σημερινή μορφή της από τους κλασικούς (Χάυντν και Μότσαρτ) και φτάνει στο απόγειό της με τις σονάτες για πιάνο τού Μπετόβεν· διαρθρώνεται κατά κανόνα σε δύο έως τέσσερα μέρη και χαρακτηρίζεται από τη μορφολογία τού πρώτου μέρους, το οποίο γράφεται σε «φόρμα σονάτας» ή σε «φόρμα αλέγκρο σονάτας».
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonata < ρ. suonare «ηχώ», αλλά και «παράγω ήχο παίζοντας μουσικό όργανο» < λατ. sonus «ήχος». Στην αρχική της σημασία, η sonata «παιγμένη σε μουσικό όργανο» αντετίθετο στην cantata «τραγουδισμένη από ανθρώπινη φωνή»].

σονατίνα (η) {σονατινών} μικρή πολυμερής σύνθεση, γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές, σε απλοποιημένη κατά τη μορφή, το περιεχόμενο και την τεχνική, φόρμα σονάτας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonatina, υποκ. τού sonata (βλ. κ. *σονάτα*)].

σονέτο (το) λυρικό ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερεις στίχους (δύο τετράστιχα, δύο τρίστιχα) και έχει συντεθεί συνήθ. σε ιαμβικό πεντάμετρο με ομοιοκαταληξίες που ακολουθούν σταθερό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonetto < αρχ. προβηγκ. sonet < son «ποίημα, ωδή» (< λατ. sonus «ήχος»)].

σόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. βυθομετρικό όργανο, το σκαντάγιο. — **σοντάρισμα** (το), **σοντάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonda «καθετήρας, βολίδα» (γαλλ. sonde), αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. αγγλ. sundrap «καθετή ψαρέματος»].

σόου (το) {άκλ.} ελληνν. *θέαμα* **1.** (γενικά) θεατρική ή μουσικοχορευτική παραγωγή ή παράσταση με έντονο το στοιχείο τού θεάματος: *φέτος θ' ανεβάσει ένα πολύ ακριβό ~* · ΦΡ. ***κάνω σόου*** παρουσιάζομαι στη σκηνή ή σε πίστα, κάνοντας επίδειξη κυρ. των καλλιτεχνικών ή και σωματικών μου προσόντων: *κάνει σόου σε νυχτερινό κέντρο* **2.** τηλεοπτική ή κινηματογραφική παραγωγή με σκηνοθετική έμφαση στα εντυπωσιακά σκηνικά, τα πολυμελή μπαλέτα και τα τραγούδια: *φαντασμαγορικό / χολλυγουντιανό ~* || *τα ~ τής ελληνικής τηλεόρασης ανταγωνίζονται σκληρά το ένα το άλλο για τη θεαματικότητα* || *καλεσμένος στο απογευματινό ~* **3.** (αργκό) επεισοδιακή σκηνή, φασαρία ή απρόοπτη εξέλιξη, συνήθ. μπροστά σε άλλους (οι οποίοι την αντιμετωπίζουν ως διασκεδαστικό θέαμα): *στο πάρτι μέθυσαν δυο φίλοι της κι έγινε μεγάλο ~* ΣΥΝ. χαμός, το σώσε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. show < ρ. show «δείχνω»].

σόουλ (η) {άκλ.} δημοφιλής μουσική τής Β. Αμερικής (ιδ. στις Η.Π.Α.), που έχει τις ρίζες της στα νέγρικα εκκλησιαστικά τραγούδια και τη χαρακτηρίζει η ένταση τής έκφρασης, το «ξεχείλισμα τής ψυχής».
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. soul «ψυχή – είδος μουσικής»].

σόουμαν (ο) {άκλ.}, **σοουγούμαν** (η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που δημιουργεί ή παρουσιάζει ένα σόου **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που έχει το χάρισμα τής άνετης σκηνικής παρουσίας, τής ζωντανής επικοινωνίας με το κοινό, αυτός που μπορεί να προσελκύει το ενδιαφέρον όλων πάνω του: *πέρα από μεγάλος κωμικός, υπήρξε γεννημένος ~* || (μτφ.) *ο ~ τής παρέας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. showman / showwoman].

σοουμπίζνες κ. **σόου μπίζνες** (η) {άκλ.} η βιομηχανία τού θεάματος, κάθε επαγγελματική ή επιχειρηματική δραστηριότητα για την οργάνωση, προώθηση και εκμετάλλευση παραγωγών στον χώρο του θεάτρου, τού κινηματογράφου, τής ραδιοτηλεόρασης, τού τσίρκου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. show business].

σοπράνο (η) {άκλ.} **1.** η ποιότητα γυναικείας φωνής που παράγει τους υψηλότερους ήχους· τυπική έκταση τής σοπράνο είναι από το μεσαίο ντο και περίπου δύο οκτάβες ψηλότερα· υποδιαιρείται σε κατηγορίες όπως: *δραματική / λυρική ~* ΣΥΝ. υψίφωνος (η) (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η τραγουδίστρια τής κλασικής μουσικής με φωνή σοπράνο: *η διάσημη ~ Μαρία Κάλλας* **3.** (ως άκλ. επίθ.) το είδος οργάνου ή η ποιότητα φωνής (λ.χ. καστράτο, παιδικής) που παράγει τους υψηλότερους ήχους στην κατηγορία του/της: *~ κλαρινέτο / σαξόφωνο / τρομπόνι*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soprano < sopra «άνω» < λατ. supra «υπέρ, άνω»].

Σορβόννη (η) δημόσιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο Παρίσι, ένα από τα πιο φημισμένα πανεπιστήμια τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sorbonne, από το όν. τού λογίου Robert de Sorbon (1201-74), ο οποίος ίδρυσε το πρώτο θεολογικό κολλέγιο τής σχολής το 1253].

σόργο (το) σιτηρό που καλλιεργείται σε πολλές ποικιλίες ΣΥΝ. νταρί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sorgo < μτγν. λατ. sorgum < λατ. syricum (granum) «συριακός (σπόρος)»].

σορμπέ (το) {άκλ.} γλυκό παρασκεύασμα με βάση τον πολτό φρούτων· σερβίρεται παγωμένο σε ποτήρι συνήθ., κατά τη διάρκεια τού γεύματος, πριν από το ψητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sorbet < ιταλ. sorbetto < τουρκ. şerbet (βλ. λ. *σερμπέτι*)].

σοροκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δυνατός σιρόκος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σορόκος* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *φεγγαρ-άδα*].

σοροκολεβάντες (ο) → σιροκολεβάντες

σορόκος (ο) ▸ σιρόκος

σορολόπ κ. (λαϊκ.) **σορολόπι** (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***το ρίχνω στο σορολόπ*** συμπεριφέρομαι ανέμελα και αδιάφορα, χαζολογώ ή κάνω ό,τι μου έρχεται στο μυαλό, χωρίς να σκέφτομαι, αδιαφορώντας για τις συνέπειες ή για το σωστό: *τώρα τελευταία το 'χει ρίξει στο σορολόπ· δεν δουλεύει, ξενυχτάει, δεν μιλάει στους δικούς του ...*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sorolop].

σορόπι (το) ▸ σιρόπι

σοροπιάζω ρ. ▸ σιροπιάζω

σοροπιαστός, -ή, -ό ▸ σιροπιαστός

σορός (η) (λόγ.) **1.** το σώμα τού νεκρού: *η ~ τού πρωθυπουργού θα εκτεθεί σε δημόσιο προσκύνημα* **2.** το φέρετρο στο οποίο έχει τοποθετηθεί το σώμα τού νεκρού ΣΥΝ. κάσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φέρετρο», < **τFορός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *twer- «περιβάλλω, περικλείω», πβ. λιθ. tverìu, αρχ. σλαβ. tvoriti «κάνω, δημιουργώ», αρχ. ρωσ. tvorŭ «μορφή, δημιουργία» κ.ά. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η λ. ίσως εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των λ. *σειρά, σωρός* (βλ.λ.)].

> **σορός – σωρός.** Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής σημασίας και χρήσεως, που ενίοτε συγχέονται γραμματικώς (ως προς τη χρήση τού γένους) και ορθογραφικώς. Η λ. **σορός** είναι θηλ. γένους **(η σορός)** και σημαίνει «τον νεκρό, το σώμα τού νεκρού που βρίσκεται μέσα σε φέρετρο». Πρόκειται για αρχαία λ. που ανάγεται σε I.E. ρίζα *twer-, η οποία σημαίνει «περιβάλλω, περικλείω» (**τFορ-ός > σορ-ός*). Η λ. **σωρός** είναι αρσ. γένους **(ο σωρός)** και σημαίνει «πλήθος πραγμάτων στοιβαγμένων το ένα πάνω στο άλλο». Και αυτή η λ. είναι αρχαία και ανάγεται σε I.E. ρίζα *twē- / tēw-, που σημαίνει «διογκώνομαι, φουσκώνω» (**τFω-ρός > σω-ρός*) και συνδέεται πιθ. με τη λ. **σώ-μα**.

σορτ(ς) (το) {άκλ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του τελειώνει πολύ πάνω από το γόνατο, καλύπτοντας μέρος μόνο των μηρών. — (υποκ.) **σορτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. short (πληθ. shorts) < επίθ. short «κοντός»].

σος (η) (συνήθ. ορθ. *σως*) {άκλ.} σάλτσα αλμυρή ή γλυκιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sauce < παλ. γαλλ. salse < δημώδ. λατ. *salsa, θηλ. τού λατ. salsus «αλατισμένος». Βλ. κ. *σάλτσα*].

S.O.S. (το) (προφέρεται *σος* ή *ες-ο-ες* στη σημ. 1) {άκλ.} **1.** διεθνές κωδικοποιημένο σήμα κινδύνου, που εκπέμπεται σε περιπτώσεις μεγάλης ανάγκης, κυρ. από πλοία ή αεροσκάφη, ως κλήση σε βοήθεια: *ο ασύρματος εξέπεμψε ~ τρία λεπτά πριν από τη βύθιση τού πλοίου* || *στέλνω ~* ● **2.** (καθημ.) το κατεξοχήν πιθανό θέμα μιας σχολικής εξέτασης ή διαγωνισμού: *το θέμα που έπεσε δεν ήταν ~* || *ξέρεις τα ~;* || *δίνω / παίρνω τα ~* (τα θέματα που είναι πιο πιθανό να δοθούν στις εξετάσεις). (μεγεθ.) **σοσάρα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο από τις αγγλ. λ. save our souls «σώστε τις ψυχές μας». Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν πρόκειται για αρκτικόλεξο, αλλά ότι τα γράμματα S.O.S. επιλέχθηκαν ως σήμα κινδύνου επειδή είναι απλούστατα στη μεταγραφή τους στον κώδικα Μορς (...---...)].

σοσιαλδημοκράτης (ο) {σοσιαλδημοκρατών}, **σοσιαλδημοκράτισσα** (η) {σοσιαλδημοκρατισσών} **1.** οπαδός τής σοσιαλδημοκρατίας **2.** πολιτικός ή εκπρόσωπος σοσιαλδημοκρατικού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Sozialdemokrat (νόθο σύνθ.)].

σοσιαλδημοκρατία (η) {σοσιαλδημοκρατιών} **1.** (στα σοσιαλιστικά κόμματα τής Δ. Ευρώπης) η πολιτική ιδεολογία και πρακτική που υποστηρίζει τη βαθμιαία μετάβαση στον σοσιαλισμό μέσω δημοκρατικών διαδικασιών **2.** κάθε κόμμα ή το σύνολο των κομμάτων που εκφράζουν και εφαρμόζουν αυτή την ιδεολογία και πρακτική: *γερμανική / σκανδιναβική ~*. — **σοσιαλδημοκρατικός, -ή, -ό, σοσιαλδημοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Sozialdemokratie (νόθο σύνθ.)].

σοσιαλίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. κυρ. στη μτχ. σοσιαλίζων, -ουσα, -ον} ακολουθώ πολιτική με σοσιαλιστικό προσανατολισμό, αποκτώ σοσιαλιστικό χαρακτήρα ή εφαρμόζω σοσιαλιστικές αρχές ή μεθόδους: *σοσιαλίζουσα πολιτική / θεωρία*.

σοσιαλισμός (ο) [1852] **1.** ΠΟΛΙΤ. η θεωρία και το σύστημα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, στο οποίο τα μέσα παραγωγής και κατανομής των αγαθών κατέχονται και ελέγχονται από κοινωνικές ομάδες, κοινότητες ή από το κράτος και όχι από ιδιώτες, οπότε η ατομική ιδιοκτησία και η κατανομή τού εισοδήματος υπόκεινται κυρ. στον κοινωνικό έλεγχο, κατ' αντιδιαστολή προς τον καπιταλισμό και τον φιλελευθερισμό **2.** (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) το στάδιο που

έπεται τού καπιταλισμού κατά τη μετάβαση μιας κοινωνίας στον κομουνισμό και χαρακτηρίζεται από ατελή εφαρμογή των αρχών τού κολεκτιβισμού (β) **υπαρκτός σοσιαλισμός** το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα που είχε επικρατήσει στην Ε.Σ.Σ.Δ. και στις πρώην κομουνιστικές χώρες τής Α. Ευρώπης: *οι χώρες τού υπαρκτού σοσιαλισμού* (το παλιό «ανατολικό μπλοκ») (γ) **δημοκρατικός σοσιαλισμός** το σύνολο των μεταρρυθμιστικών σοσιαλιστικών κομμάτων τής Δ. Ευρώπης στα νεότερα χρόνια (βλ. κ. λ. *σοσιαλδημοκρατία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. socialisme < social «κοινωνικός» < λατ. socialis (< socius «σύντροφος, εταίρος»)].

σοσιαλιστής (ο) [1852], **σοσιαλίστρια** (η) {σοσιαλιστριών} οπαδός τού σοσιαλισμού ή μέλος σοσιαλιστικού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. socialiste (βλ. κ. *σοσιαλισμός*)].

σοσιαλιστικός, -ή, -ό [1894] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον σοσιαλισμό ή τον σοσιαλιστή, που συμφωνεί με τις αρχές τού σοσιαλισμού: *~ πολιτική / πρακτική / σύστημα / ιδεολογία* (β) **σοσιαλιστικός ρεαλισμός** βλ. λ. *ρεαλισμός* (γ) **Σοσιαλιστική Διεθνής** ομοσπονδία κομματικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων που υποστήριζαν τον σοσιαλισμό (από το 1889 ώς τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) με μεγάλη επιρροή στο παγκόσμιο εργατικό κίνημα **2.** αυτός που υποστηρίζει ή προωθεί τον σοσιαλισμό: *~ κόμμα / κίνημα / οργάνωση*. — **σοσιαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σοσόνι (το) {σοσον-ιού | -ιών} κοντή κάλτσα που φθάνει ώς το ύψος τού αστραγάλου. — (υποκ.) **σοσονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chausson < ρ. chausser «φορώ παπούτσια» < λατ. calceāre < calx, -cis «φτέρνα»].

σοστενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, δηλώνει άμεση (κι όχι βαθμιαία) επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τέμπο), και γενικότ. «συγκρατημένη» μουσική ερμηνεία· ως ένδειξη ρυθμικής αγωγής, διαφέρει από το ριτενούτο, κατά το ότι το τελευταίο δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. μένο μόσο ΑΝΤ. πιου μόσο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sostenuto «συγκρατημένος» < ρ. sostenere < λατ. sustinēre «συγκρατώ, βαστάζω, στηρίζω» (< sub- «υπο-» + tenēre «κρατώ»)].

σοτάρω ρ. μετβ. {σόταρα κ. σοτάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) καβουρντίζω ή τσιγαρίζω ελαφρά (φαγητό ή συστατικό φαγητού): *~ τα κρεμμύδια* (σε λάδι ή βούτυρο που καίει). — **σοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sauter «πηδώ, ρίχνω, τινάζω» < λατ. saltāre < saltus «άλμα, πήδημα» < ρ. salīre «πηδώ»].

σοτέ επίθ. κ. επίρρ. (συνήθ. ορθ. *σωτέ*) {άκλ.} ελαφρά τσιγαρισμένος (σε λάδι ή βούτυρο που καίει): *μανιτάρια / κρεμμύδια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sauté, μτχ. τ. τού ρ. sauter (βλ. λ. *σοτάρω*)].

σοτοβέντο επίρρ. ▸ σταβέντο

σοτοβότσε κ. **σότο-βότσε** επίρρ. ΜΟΥΣ. με χαμηλή, μαλακή φωνή (σαν ψιθύρισμα, για να μην ακούγεται από άλλους).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sottovoce (< λατ. subtus «κάτω») + voce «φωνή» (< λατ. vox)].

σου[1] (το) {άκλ.} γλύκυσμα μικρό και στρογγυλό από ειδική ελαφριά ζύμη ψημένη στον φούρνο και με γέμιση από διάφορες κρέμες, μαρμελάδα κ.λπ. — (υποκ.) **σουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chou (à la crème) «γλύκυσμα με κρέμα» < chou «λάχανο» (από το σχήμα τού γλυκύσματος) < λατ. caulis «λάχανο · βλαστός»].

σου[2] αντων. **1.** γεν. τού β΄ προσώπου τής κτητικής αντων.: *ο φίλος ~ || τα λόγια ~* ● **2.** γεν. τού β΄ προσώπου τού αδύνατου τύπου τής προσ. αντων.: *~ είπα τι να κάνεις!* (βλ. λ. *εσύ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοῦ*, γεν. τής αντων. *σύ* (βλ.λ.)].

Σουαζιλάνδη (η) (σουάζι Umbuso Weswatini, αγγλ. Kingdom of Swaziland = Βασίλειο τής Σουαζιλάνδης) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσες το Εμπαμπάν και τη Λομπάμπα, επίσημες γλώσσες τη Σουάζι και την Αγγλική και νόμισμα το λιλανγκένι. — **Σουαζιλανδός** (ο), **Σουαζιλανδή** (η), **σουαζιλανδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Swaziland (με β΄ συνθ. τη λ. land «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγενών Swazi / Swati < Mswati, όνομα βασιλιά τού 16ου αι., που πιθ. σημαίνει «ραβδί, βέργα»].

σουαρέ (το) {άκλ.} απογευματινή ή βραδινή συγκέντρωση φιλικού χαρακτήρα: *λογοτεχνικό / γαστριμαργικό ~* ΣΥΝ. βεγκέρα, εσπερίδα. Επίσης (λαϊκ.) **σουαρές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soirée «βραδιά – δεξίωση» < serée (με την επίδρ. τού ουσ. soir «βράδυ») < δημώδ. λατ. *serāta < λατ. serus «όψιμος»].

σουά σοβάζ (το) {άκλ.} ελλην. *άγριο μετάξι*· βαρύ μεταξωτό ύφασμα με υφή όχι πολύ επεξεργασμένη· (κ. ως επίθ.): *για τη δεξίωση θα ράψω ένα φόρεμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soie sauvage «άγριο μετάξι», το οποίο παράγεται στην Ινδία, την Κίνα και την Ιαπωνία].

Σουαχίλι (η/τα) {άκλ.} γλώσσα Μπαντού με ισχυρές επιδράσεις από την Αραβική, η οποία ομιλείται ως μητρική ή ως δεύτερη γλώσσα κυρ. στην ανατολική ακτή και στα νησιά τής Αφρικής από την Κένυα έως τα νότια σύνορα τής Τανζανίας στον Νότο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. swahili < αραβ. sawāhilīy, πληθ. τού sāhil «ακτή», οπότε η λ. θα αναφερόταν στη γλώσσα των ιθαγενών που κατοικούν στις ακτές].

σουβα(ν)τίζω ρ. → σοβα(ν)τίζω

σουβάς (ο) ▸ σοβάς

σουβατεπί (το) ▸ σοβα(ν)τεπί

σουβενίρ (το) {άκλ.} ελλην. *ενθύμιο* **1.** οτιδήποτε αποτελεί ενθύμιο, ζωντανεύει στη μνήμη περασμένες στιγμές, αναμνήσεις: *κράτησε το δαχτυλίδι ως ~ αυτής τής σύντομης σχέσης* || (σκωπτ.) *αυτό το σημάδι τού 'μεινε ~ από το ατύχημα!* **2.** (ειδικότ.) ένα συνήθ. μικρό και σχετικά φτηνό αντικείμενο, που δίνεται, πωλείται ή φυλάσσεται από κάποιον ως ενθύμιο από τόπο, περίσταση, εποχή κ.λπ.: *μαγαζί με ~* || *το περίπτερο πουλούσε μικρούς τσολιάδες για ~ στους τουρίστες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. souvenir «ενθύμιο» < ρ. (se) souvenir «θυμούμαι» < λατ. subvenīre «επιβοηθώ, έρχομαι (στον νου)» < sub «υπό» + venīre «έρχομαι»].

σουβέρ (το) {άκλ.} μικρό κομμάτι από φελλό, πεπιεσμένο χαρτί ή άλλο υλικό, πάνω στο οποίο τοποθετεί κανείς ένα ποτήρι, μια κούπα κ.λπ., για να μην έρθει σε άμεση επαφή με την επιφάνεια επίπλου (π.χ. τραπεζιού). — (υποκ.) **σουβεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sous-verre < sous «κάτω από» + verre «ποτήρι»].

σούβλα (η) {σπάν. σουβλών} μεταλλική ή ξύλινη βέργα για το ψήσιμο, κυρ. σε ψησταριές, στην οποία περνιέται το κρέας και η οποία περιστρέφεται στερεωμένη σε σταθερό ύψος πάνω από φωτιά ή άλλη πηγή θερμότητας, ώστε το κρέας να ψηθεί από όλες τις μεριές: *ψήνω στη ~* || *γυρίζω τη ~* ΣΥΝ. οβελός· ΦΡ. **στη σούβλα** ψημένο σε σούβλα: *αρνί ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. subula < *su-dhl-ā < ρ. suere «συρράπτω, συναρμόζω»].

σουβλάκι (το) {δύσχρ. σουβλακ-ιού | -ιών} **1.** (α) ξύλινη ή μεταλλική λεπτή και μικρού μήκους βέργα που χρησιμοποιείται ως σούβλα (β) μικρή σούβλα **2.** φαγητό παρασκευασμένο από κρέας ή περισσότερα υλικά κομμένα σε μικρά κομμάτια (συνήθ. κύβους) και περασμένα σε λεπτή και μικρού μήκους ξύλινη βέργα (καλαμάκι) ή σε μικρή σούβλα· ψήνονται στη σχάρα ή σε γκριλ και προσφέρονται σκέτα ως ορεκτικό ή ως κύριο πιάτο με συμπληρωματικό γαρνίρισμα: *σουβλάκια με θαλασσινά* || *~ κοτόπουλο / ξιφία* || *~ ξυλάκι / καλαμάκι* **3.** πρόχειρο φαγητό από κομμάτια κρέατος (ψημένα με τον παραπάνω τρόπο) ή από γύρο (βλ.λ.) ή από μπιφτέκι τοποθετημένο μέσα σε μικρή στρογγυλή πίτα μαζί με άλλα υλικά, όπως ντομάτα, κρεμμύδι, τζατζίκι κ.λπ.: *~ με διπλή πίτα / απ' όλα* (ή *κομπλέ*, δηλ. με όλα τα συνοδευτικά) / *χωρίς κρεμμύδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *σούβλα*].

σουβλατζήδικο (το) κατάστημα που παρασκευάζει και πουλά σουβλάκια.

σουβλατζής (ο) {σουβλατζήδες}, **σουβλατζού** (η) {σουβλατζούδες} ο ιδιοκτήτης σουβλατζήδικου ή το πρόσωπο που ψήνει και ετοιμάζει τα σουβλάκια.
[ΕΤΥΜ. < *σούβλα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σουβλερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μυτερή άκρη, που σχηματίζει αιχμηρή απόληξη: *~ εργαλείο / όργανο* ΣΥΝ. οξύς, αιχμηρός, μυτερός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαπεραστική οξύτητα, πολύ έντονος: *~ πόνος* ΣΥΝ. διαπεραστικός.
[ΕΤΥΜ. < *σούβλα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *μυτ-ερός, βροχ-ερός*].

σουβλί (το) [μεσν.] {σουβλ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή σούβλα **2.** (γενικότ.) κάθε σουβλερό αντικείμενο, ό,τι είναι αιχμηρό, έχει μυτερή άκρη **3.** ειδικό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιούν κυρ. οι υποδηματοποιοί για το τρύπημα τού δέρματος (λ.χ. σε λουράκια, ζώνες).

σουβλιά (η) (καθημ.) **1.** το τρύπημα με σουβλί ή γενικότ. με αιχμηρό αντικείμενο, καθώς και το σημάδι που αφήνει **2.** (μτφ.) ο οξύς, έντονος, διαπεραστικός πόνος: *ένιωσε μια ~ στο στομάχι!* ΣΥΝ. σφάχτης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σουβλέα* < *σούβλα*].

σουβλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σούβλισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** περνώ (κάτι, κυρ. κρέας) στη σούβλα για ψήσιμο **2.** ψήνω στη σούβλα (το κρέας) γυρίζοντάς τη: *~ το αρνί το Πάσχα* **3.** διαπερνώ (κάποιον) με σούβλα: *του είπε πως θα τον συβλίσει, όπως οι Τούρκοι τον Αθανάσιο Διάκο!* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασκολοπίζω, (λαϊκ.) παλουκώνω **4.** (μτφ.) προκαλώ έντονο και οξύ εσωτερικό πόνο, δίνω σουβλιές: *με σουβλίζει η μέση μου!* ♦ **5.** (αμετβ.) ψήνω στη σούβλα (κυρ. το πασχαλιάτικο αρνί): *πού θα σουβλίσετε φέτος;* || *όσοι έμειναν στην Αθήνα σουβλίζουν στους ακάλυπτους χώρους και στις αυλές*. — **σούβλισμα** (το).

σουβλιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σουβλιστεί, που έχει περαστεί σε σούβλα **2.** αυτός που έχει ψηθεί στη σούβλα: *το ~ αρνί είναι πιο νόστιμο*.

σουβλομύτης, -α, -ικο αυτός που η μύτη του είναι μυτερή, έχει σουβλερό σχήμα. Επίσης **σουβλερομύτης**.

σουγιάς (ο) {σουγιάδες} μικρό μαχαίρι τσέπης με μία ή δύο λεπίδες που διπλώνουν μέσα στη λαβή· ΦΡ. ***κολοκοτρωναίικος σουγιάς*** είδος σουγιά με ξύλινη λαβή. — (υποκ.) **σουγιαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σούδα (η) {σουδών} **1.** μικρό αυλάκι για τη διοχέτευση των βρόμικων νερών, κυρ. από οικιακή χρήση ΣΥΝ. οχετός **2.** στενό δρομάκι ή μονοπάτι, γενικότ. πέρασμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sudes / sudis «πάσσαλος, κοντάρι – τάφρος», αγν. ετύμου].

Σουδάν (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūrīyat as-Sūdān = Δημοκρατία τού Σουδάν) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Χαρτούμ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Σουδάν. — **Σουδανός** κ. (προφορ.) **Σουδανέζος** (ο), **Σουδανή** κ. (προφορ.) **Σουδανέζα** (η), **σουδανικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **σουδανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Sūdān (πληθ. τού aswad «μαύρος»), που αποσπάστηκε από τη φρ. balad as-sūdān «γη των μαύρων»].

Σουδητία (η) περιοχή τής Β. Τσεχίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sudétie, από τα *Σουδητικά όρη* (γερμ. Sudeten), αγν. ετύμου, ίσως ιλλυρ. αρχής].

Σουέζ (το) {άκλ.} **1.** πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Αιγύπτου στον ομώνυμο κόλπο **2.** (α) ***Ισθμός τού Σουέζ*** λωρίδα αιγυπτιακού εδάφους, που συνδέει τη ΒΑ. Αφρική με τη Δ. Ασία (β) ***Διώρυγα τού Σουέζ*** διώρυγα που συνδέει τη Μεσόγειο με την Ερυθρά Θάλασσα (γ) ***Κόλπος τού***

Σουέζ το ΒΔ. τμήμα τής Ερυθράς Θάλασσας ανάμεσα στην Αφρική και τη Χερσόνησο τού Σινά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Suez < αραβ. as-suways «το ξεκίνημα, η αρχή», από τη θέση του στο Β. άκρο τής Ερυθράς Θάλασσας].

σουέτ (το) {άκλ.} **1.** κατεργασμένο δέρμα πολυτελείας, κυρ. από κατσίκι, που χρησιμοποιείται ευρέως στην κατασκευή διαφόρων ειδών (ρουχισμού, υποδήσεως) λόγω τής μαλακής χνουδωτής του επιφάνεια **2.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από δέρμα τής παραπάνω ποιότητας: ~ *γάντια / καπέλο / τσάντα / παπούτσι.* — **σουέτινος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suède, αρχικώς από τη φρ. (gants de) Suède «γάντια από τη Σουηδία», που δήλωσε στη συνέχεια και το δέρμα από το οποίο ήταν κατασκευασμένα].

σουετίνα (η) {χωρ. πληθ.} απομίμηση δέρματος σουέτ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. suédine, θηλ. τού suède (βλ. λ. *σουέτ*)].

σούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (για τετράποδα ζώα) η στήριξη στα πίσω πόδια με ισορρόπηση τού κορμού σε όρθια θέση **2.** (για οδηγούς δικύκλων) η επιδέξια και ριψοκίνδυνη ισορρόπηση τής μηχανής ή τού ποδηλάτου στην πίσω ρόδα, καθώς αυτό είναι σε κίνηση: *κάνει σούζες μπροστά στο σχολείο, για να εντυπωσιάζει τα κοριτσάκια* **3.** (μτφ.) το να στέκεται κανείς ακίνητος μπροστά σε κάποιον (συνήθ. ιεραρχικά ανώτερο) ή να δείχνει απόλυτη πειθαρχία και φόβο: *όταν μπαίνει για μάθημα, τους θέλει όλους ~!* || *στέκομαι ~ (μπροστά) σε κάποιον* (στέκομαι ακίνητος σε στάση προσοχής περιμένοντας διαταγές) || *Η πεθερά της τους έχει όλους ~ στο σπίτι! Δεν τολμά κανείς να της φέρει αντίρρηση* ΣΥΝ. κλαρίνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. ιταλ. suso < λατ. επίρρ. su(r)sum, που υποδηλώνει κίνηση από κάτω προς τα πάνω, συγκεκ. τ. τού subversum, σουπίνο τού ρ. subvertere «ανατρέπω, αναστρέφω» (< sub- «υπο-» + vertere «στρέφω, τρέπω»)].

Σουηδία (η) (σουηδ. Konungariket Sverige = Βασίλειο τής Σουηδίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Στοκχόλμη, επίσημη γλώσσα τη Σουηδική και νόμισμα τη σουηδική κορώνα. — **Σουηδός** κ. (καθημ.) **Σουηδέζος** (ο), **Σουηδή** κ. (καθημ.) **Σουηδέζα** (η), **σουηδικός,** -ή, -ό (βλ.λ.), **Σουηδικά** κ. (καθημ.) **Σουηδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Suedia (γερμ. Schweden) < αρχ. σκανδ. Sui-þiod «ο μοναδικός λαός, ο ξεχωριστός λαός», από το όνομα Swēar (< γοτθ. swē-s «ξεχωριστός, μοναδικός») τού γερμ. φύλου που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα. Η σουηδ. ονομασία Sverige < αρχ. σουηδ. Swē-rīke «μοναδικό κράτος, ξεχωριστή αυτοκρατορία» (το β' συνθ. -rīke συνδ. με το γερμ. Reich «κράτος, βασίλειο, αυτοκρατορία»)].

σουηδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σουηδία και τους Σουηδούς **2.** ***σουηδική γυμναστική*** σύστημα γυμναστικής που περιλαμβάνει ελεύθερες ασκήσεις εδάφους, οι οποίες αποσκοπούν στη βελτίωση τής φυσικής κατάστασης και την απόκτηση ρυθμού στην κίνηση. Επίσης (καθημ.) **σουηδέζικος,** -η, -ο.

sui generis λατ. (προφέρεται *σούι γκένερις*) ελλην. *τού δικού του γένους*· συνήθ. ως χαρακτηρισμός προσώπων και καταστάσεων που έχουν κάτι το ιδιαίτερο, ιδιότητα χαρακτηριστική των ίδιων και μόνο· (ειδικότ.) για κάποιον/κάτι που ξεφεύγει από το συνηθισμένο· ιδιόρρυθμος ΣΥΝ. ιδιόμορφος, ιδιότυπος.

σουίνγκ (το) {άκλ.} **1.** μουσική τζαζ τής δεκαετίας τού '30 και τού '40 με έντονο ρυθμό, που συνήθως παιζόταν από μεγάλες ορχήστρες **2.** ο αντίστοιχος χορός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. swing «αιώρηση, παλινδρόμηση, (μετα)στροφή, έντονη ρυθμική κίνηση»].

σουίπστεϊκ (το) {άκλ.} λαχείο για τους αγώνες ιπποδρόμου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sweepstake < sweep «σκουπίζω, σαρώνω» + stake «στοίχημα, ποντάρισμα»].

σουίτα (η) {σουιτών} **1.** σειρά δωματίων ξενοδοχείου ή σκάφους, που συνδέονται μεταξύ τους και χρησιμοποιούνται ως ενιαίο σύνολο: *έκλεισε μία ~ στο «Χίλτον»* • **2.** σειρά ορχηστρικών χορών τής ίδιας περιοχής • **3.** ορχηστρική σύνθεση αποτελούμενη από αυτοτελή ενόργανα τμήματα διαφορετικής μουσικής φυσιογνωμίας, στην ίδια τονικότητα και με μορφές συνήθ. μικρότερες από εκείνες τής σονάτας, κυρ. επιλογές σκηνικής μουσικής από θεατρικά έργα ή μουσικής μπαλέτου, που προορίζονται να εκτελεστούν σε κοντσέρτα: *η ~ «Σεχραζάντ» τού Ρίμσκυ-Κόρσακοφ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suite «ακολουθία, συνέχεια, διαδοχική σειρά» < δημώδ. λατ. *sequita < λατ. sequor «ακολουθώ»].

σούκο (η) {άκλ.} πρίζα με γείωση.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schuko, συντετμ. τ. τού όρου Schutzkontakt «επαφή ασφαλείας», από τη συχνή χρήση στα σύνθετα Schukosteckdose «ρευματοδότης ασφαλείας» και Schukostecker «ρευματολήπτης ασφαλείας»].

σουκρούτ (το) {άκλ.} λάχανο κομμένο σε πολύ λεπτά κομμάτια, που συντηρείται σε άρμη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. choucroute, παρεφθαρμένος τ. (με την παρετυμολ. επίδρ. των λ. chou «λάχανο» και croûte «κρούστα») τού διαλεκτ. αλσατ. sûrkrût < γερμ. Sauerkraut «ξινολάχανο, τουρσί» < sauer «ξινός» + Kraut «λάχανο, χόρτο»].

σουλαντίζω ρ. μετβ. {σουλάντισα} (λαϊκ.) βρέχω (κάτι) σε όλη του την επιφάνεια ΣΥΝ. καταβρέχω, ποτίζω. Επίσης **σουλαντώ.** — **σουλάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. suladım, αόρ. τού ρ. sulamak].

σουλαντιστήρι (το) {σουλαντιστηρ-ιού | -ιών} το ποτιστήρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σουλαντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ποτισ-τήρι*].

σουλατσαδόρος (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) αυτός που κάνει σουλάτσο· ΦΡ. ***τοκιστής και σουλατσαδόρος*** (ως χαρακτηρισμός) ο χασομέρης, ο αργόσχολος, που ζει παρασιτικά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzatore < sollazzare (βλ.λ.)].

σουλατσάρω ρ. αμετβ. {σουλάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κάνω σουλάτσο (βλ.λ.) ΣΥΝ. σεργιανώ, σεργιανίζω, βολτάρω. — **σουλατσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzare «διασκεδάζω, ξεσκάω» < sollazzo «διασκέδαση, γλέντι» < λατ. solatium «ανακούφιση, παρηγοριά φαιδρότητα» (< ρ. solor «παρηγορώ, πραΰνω»)].

σουλάτσο (το) (λαϊκ.) ο περίπατος, το συνήθ. αργόσχολο σεργιάνισμα: *βγήκε για το ~ της στα μαγαζιά* ΣΥΝ. σουλατσάρισμα, σεργιάνι, βόλτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzo (βλ. λ. *σουλατσάρω*)].

Σούλι (το) {Σουλίου} (περιληπτ.) ομοσπονδία χωριών τής Ηπείρου και η περιοχή όπου βρίσκονται αυτά τα χωριά· γνωστά για την ηρωική αντίσταση των κατοίκων τους κατά τού Αλή Πασά (1792-1803). — **Σουλιώτης** (ο), **Σουλιώτισσα** (η), **σουλιώτικος,** -η, -ο [1895].
[ΕΤΥΜ. < αλβ. suli «αιχμηρή κορυφή (βουνού)»].

σουλούπι (το) {σουλουπ-ιού | -ιών} **1.** (για πρόσ.) η εξωτερική εμφάνιση, η σωματική διάπλαση (κάποιου): *ωραίο / συμμετρικό ~* || *από ~ δεν λέει τίποτα, αλλά έχει καλή ψυχή!* ΣΥΝ. παρουσιαστικό **2.** το περίγραμμα, το σχήμα πράγματος: *σ' αυτό το μοντέλο μού αρέσει το ~ του* || *αυτό το βάζο έχει ωραίο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. üslup (με ευφωνική αντιμετάθεση), πβ. κ. *γρουσούζης* < τουρκ. uğursuz].

σουλουπώνω ρ. μετβ. {σουλούπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε (κάτι/κάποιον) καλύτερη ή την καλύτερη δυνατή εμφάνιση ή έκφραση, βελτιώνω την εμφάνιση (κάποιου): *~ το γραφείο / το σπίτι / τα μαλλιά μου* || *δεν άλλαξε το περιεχόμενο, απλώς του σουλούπωσε λίγο τη διατύπωση* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ευπρεπίζω **2.** (μεσοπαθ. ***σουλουπώνομαι***) αποκτώ το σωστό ή ενδεδειγμένο παρουσιαστικό, γενικότ. το σωστό στυλ: *έχει σουλουπωθεί, έμαθε να ντύνεται και να μιλάει σαν κύριος!* || *σαν να σουλουπώθηκε λίγο αυτό το αχούρι, τώρα μοιάζει με δωμάτιο!* — **σουλούπωμα** (το).

Σουλτάνα (η) γυναικείο όνομα.

σουλτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα τού σουλτάνου **2.** (συχνά και ως προσφώνηση χαϊδευτ. ή σκωπτ.) γυναίκα μεγαλωμένη ή συνηθισμένη στις ανέσεις, που έχει εύκολη ζωή.

σουλτανάτο (το) **1.** το αξίωμα τού σουλτάνου **2.** κράτος που ηγεμονεύεται από σουλτάνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sultanat].

σουλτανίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εκλεκτή ποικιλία αμπελιού με σταφύλια χωρίς σπόρους, από τα οποία παράγεται κυρ. η γνωστή, ξανθή σταφίδα **2.** σταφύλι τής παραπάνω ποικιλίας αμπελιού ΣΥΝ. ροζακί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sultanina < αραβ. sultānī «αυτοκρατορική»].

σουλτάν μερεμέτ (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο άγριος ξυλοδαρμός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sultan «σουλτάνος» + meremet «μερεμέτι»].

σουλτάνος (ο) **1.** (από τον 11ο αι.) ηγέτης μουσουλμανικού κράτους **2.** καθένας από τους ηγέτες τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **3.** (μτφ.) κάθε κυβερνήτης ή δεσπότης με απόλυτες εξουσίες **4.** (μτφ.-σκωπτ.) άνθρωπος συνηθισμένος στην εύκολη και άνετη ζωή, που ζει μέσα στα πλούτη και τα μεγαλεία: *ξύπνησε ο ~ μας:* (πβ. *αγάς, πασάς, μπέης*). — **σουλτανικός,** -ή, -ό [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σουλτάνος* < τουρκ. sultan < αραβ. sulṭān «κυρίαρχος, ηγεμόνας, άρχοντας»].

σουλφαμίδη (η) {σουλφαμιδών} ΦΑΡΜ. κάθε χημική ένωση που συνήθ. χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων κατά των βακτηριακών μολύνσεων, τού σακχαρώδους διαβήτη, διαφόρων οιδημάτων, τής αρτηριακής υπέρτασης και τής ουρικής αρθρίτιδας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sulfamide < sulf(o)- (< λατ. sulphur / sulfur «θείο») + -amide (< am(monia) «αμμωνία») + παραγ. επίθημα -ide].

σουλφαμιδόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. σκόνη από σουλφαμίδες που τοποθετείται σε πληγές.

σούμα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το αποτέλεσμα τής άθροισης, το σύνολο ΣΥΝ. άθροισμα· ΦΡ. ***κάνω (τη) σούμα*** προσθέτω, υπολογίζω συνολικά: *κάνε τη σούμα, να δούμε τι σου χρωστάω* ΣΥΝ. σουμάρω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σοῦμ(μ)α* < λατ. summa «σύνολο», θηλ. του επιθ. summus «ολόκληρος, ανώτατος, ύψιστος»].

σούμα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αρωματικό ρακί από πρώτη απόσταξη σύκων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soma, ινδικής προελ.].

σουμάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό αναψυκτικό ποτό από γαλάκτωμα αμυγδάλου ΣΥΝ. αμυγδαλάδα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *σούμα* «είδος ποτού» + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λεμον-άδα*].

σουμάρω ρ. μετβ. {σούμαρ-α κ. -ισα} υπολογίζω ένα άθροισμα, κάνω τη σούμα (βλ.λ.): *αν τα σουμάρεις, πόσο βγαίνουν όλα μαζί;* ΣΥΝ. αθροίζω, προσθέτω. — **σουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σούμα* + *-άρω*, πβ. κ. *παρκ-άρω, γουστ-άρω*].

Σουμελά (η) μονή τής Παναγίας στην Τραπεζούντα τού Πόντου, στο όρος Μελά, προπύργιο τού χριστιανισμού κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας· ερημώθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και η εικόνα τής Παναγίας βρίσκεται σήμερα στο Βέρμιο Ημαθίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σουμελᾶ* (στην ποντιακή διάλεκτο) < *εἰς τοῦ Μελᾶ,* όν. τού όρους όπου βρισκόταν η μονή].

Σουμερία (η) αρχαία περιοχή στο νοτιότερο τμήμα τής Μεσοποταμίας μεταξύ τού Τίγρη και τού Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε αξιόλογος πολιτισμός (των Σουμερίων) και αργότερα έγινε γνωστή ως Βαβυλωνία.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Sumeria < ακκαδ. Sumeru. αγν. ετύμου].

Σουμέριος (ο) {Σουμερί-ου | -ων, -ους} μέλος αρχαίου λαού που κατοικούσε στη Μεσοποταμία (4η χιλιετία π.Χ.) και είχε αναπτύξει αξιόλογη πολιτισμική δραστηριότητα (ναοδομία, μεταλλουργία, αγγειοπλαστική. σφηνοειδή γραφή). — **σουμερι(α)κός**, -ή, -ό.

σουμιέ (το) → σομιέ

σούμο (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικού αθλήματος πάλης μεταξύ υπέρβαρων παλαιστών.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sumō «αγώνας. μάχη»].

sub voce (συντομ. s.v., προφέρεται *σουμπ βόκε* ή και *σουμπ βότσε*) λατ.· ελλην. *στη λέξη, στο λήμμα*· ως παραπομπή σε λήμμα (εγκυκλοπαίδειας, λεξικού) στο οποίο μπορεί να βρει κανείς μια πληροφορία.

σούμπιτο επίρρ. (λαϊκ.) με αιφνιδιαστική ταχύτητα. χωρίς καθυστέρηση ή προειδοποίηση: *με το που ήρθε, έφυγε ~ για κάτι έκτακτο!*

σούμπιτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει απρόοπτα, αιφνιδιαστικά: *ήρθε ~ απ' το αεροδρόμιο* ΣΥΝ. ξαφνικός, αιφνιδιαστικός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. subito «αιφνίδιος. ξαφνικός, ταχύς» < λατ. subitus (< ρ. subīre «εισέρχομαι. προσέρχομαι»)].

σουμπλιμέ (το) {άκλ.} ΧΗΜ. η ένωση τού διχλωριούχου υδραργύρου. με περιορισμένη χρήση στη θεραπευτική λόγω τής τοξικότητάς της. με αντισηπτικές ιδιότητες. που καταπολεμεί τα παράσιτα και τη σύφιλη· αλλιώς *άχνη υδραργύρου* (η). Επίσης **σουμπλιμές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sublimé, μτχ. τ. τού ρ. sublimer «εξαχνώνω» < λατ. sublimare «υψώνω στον αέρα. μετεωρίζω» < επίθ. sublimis «μετέωρος. υψηλός» < sub- «υπο-» + -limis. αβεβ. ετύμου. ίσως παράλλ. τ. τού επιθ. limus «λοξός. πλάγιος»].

σουμπρέτα (η) {σουμπρετών} **1.** (σε θεατρικά έργα, όπερες κ.λπ.) χαρακτηριστικός ρόλος υπηρέτριας ή καμαριέρας. που εκδήλωνε έντονη κοκεταρία. αναίδεια και είχε την τάση να μπλέκει σε ίντριγκες **2.** ηθοποιός που υποδύεται τέτοιο ρόλο ή έχει καθιερωθεί σε τέτοιους ρόλους. — **σουμπρετίστικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soubrette < προβηγκ. soubreto, θηλ. τού soubret «προσποιητός, επιτηδευμένος» < παλαιότ. προβηγκ. soubrar < λατ. superāre «υπερέχω, περισσεύω»].

σουναμιτισμός (ο) δοξασία ασιατικών λαών. κατά την οποία η επαφή με νεαρά άτομα μπορεί να προσφέρει τόνωση και μεγαλύτερη διάρκεια ζωής σε γερασμένους και εξασθενημένους οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σουναμῖτις, -ιδος*, νεαρή παρθένα (πλήρες όνομα *Ἀβισάγ ἡ Σουναμῖτις*), η οποία. σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Χρονικών Α'* 1. 1-4), κοιμόταν μαζί με τον ηλικιωμένο βασιλιά Δαβίδ προς το τέλος τής ζωής του].

σουνέτι (το) (στους μουσουλμάνους) η περιτομή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sünnet].

Σούνιο (το) {Σουνίου} ακρωτήριο τής Α. Στερεάς Ελλάδας στο Ν. άκρο τού νομού Αττικής· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Κολώνες* (οι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. *Σούνιον*. αγν. ετύμου].

σουνίτης (ο) [1897] {σουνιτών}. **σουνίτισσα** (η) {σουνιτισσών} οπαδός μιας από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές διαιρέσεις τού ισλαμισμού (μαζί με τους σιίτες). που θεωρεί τους τέσσερεις πρώτους χαλίφες ως νόμιμους διαδόχους τού Μωάμεθ και τονίζει τη σημασία τής παραδοσιακής κοινωνικής πρακτικής, των απόψεων και των εθίμων τής κοινότητας ως βάση τού ισλαμικού Δικαίου· ο ορθόδοξος μουσουλμάνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sunnite < αραβ. sunni < sunnāh «μονοπάτι, κανόνας. δρόμος»].

σουξέ (το) {άκλ.} **1.** η. συνήθ. εφήμερη, επιτυχία. η μεγάλη απήχηση (προσώπου ή πράγματος σε οικονομικό. επαγγελματικό. προσωπικό κ.λπ. επίπεδο): *με την τελευταία του ταινία πιστεύει ότι θα κάνει ~!* || *έχει μεγάλο ~ στις γυναίκες* **2.** (συνεκδ.) ό,τι ή όποιος σημειώνει κυρ. εμπορική επιτυχία: *συλλογή με ~ τού '50* || *το έργο έκοψε χιλιάδες εισιτήρια και ήταν το μεγάλο περσινό ~.* — (υποκ.) **σουξεδάκι** (το), (μεγεθ.) **σουξεδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. succès < λατ. successus, μτχ. τ. τού ρ. succedere «προχωρώ. προσέρχομαι» (< sub- «υπο-» + cedere «προχωρώ»)].

σουξεδιάρης (ο) {σουξεδιάρηδες}. **σουξεδιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο (συνήθ. τραγουδιστής) που επιδιώκει την εφήμερη επιτυχία. το σουξέ. — **σουξεδιάρικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σουξέ*. κατ' αναλογίαν προς ουσ. σε *-ες. -έδες*, λ.χ. *χαβαλεδιάρικος*].

σούξου-μούξου-τού (τα) {άκλ.} (εκφραστ.) τα μου-σου-τού (βλ.λ.): *βαρέθηκα τα ~ πες μου καθαρά τι θες!*
[ΕΤΥΜ. < *μου-σου-τού* (γεν. εν. τής προσ. αντωνυμίας) με προσθήκη τού στερητ. ξε-].

σούπα (η) {δύσχρ. σουπών} **1.** ρευστό ή παχύρρευστο φαγητό από ζωμό κρέατος, πουλερικού, ψαριού ή βρασμένων λαχανικών ή ακόμα με βασικά υλικά το αλεύρι. την κρέμα γάλακτος ή το γάλα με την προσθήκη καρυκευμάτων, χορταρικών κ.λπ.. που σερβίρεται σε βαθιά πιάτα ή μπολ. χρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή συμπληρωματικό πιάτο αλλά και ως βασική αναρρωτική τροφή κυρ. μετά από εγχειρήσεις **2.** (καθημ.) κάθε τροφή που είναι ή γίνεται πολύ ρευστή, αραιή: *βάλε το παγωτό στο ψυγείο, να μη γίνει ~!* **3.** (μτφ.-αργκό) το σώριασμα κάποιου στο έδαφος από γλίστρημα: *έφαγε μια ~ μπροστά σε όλη την παρέα* **4.** (μτφ. για θεάματα) οτιδήποτε είναι χαλαρό, χωρίς συνοχή ή ένταση, χωρίς συγκινήσεις· καθετί το αδιάφορο και ανιαρό: *το ματς ήταν ~.* — (υποκ.) **σουπίτσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soupe < δημώδ. λατ. suppa «μουσκεμένο ψωμί», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. soppa. αρχ. αγγλ. sopp (ίδια σημ.)].

σουπέ (το) {άκλ.} μεταμεσονύκτιο δείπνο με κρύα πιάτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. souper < soupe «σούπα» (βλ. λ. *σούπα*)].

σούπερ επίθ. {άκλ.} **1.** (καθημ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται σε εξαιρετικό βαθμό, ξεπερνώντας κάθε ανάλογο ή όμοιό του: ~ *ιδεολόγος / αγωνιστής / εθνικιστής* || ~ *αυτοκίνητο / ντύσιμο / μακιγιάζ / ευκαιρία / προσφορά* ΣΥΝ. καταπληκτικός **2. σούπερ (βενζίνη)** βενζίνη με μεγαλύτερη αναλογία οκτανίων στη σύνθεσή της, κατ' αντιδιαστολή προς την απλή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. super < λατ. super «πάνω, υπέρ»].

σούπερμαν (ο) {άκλ.}, **σουπεργούμαν** (η) {άκλ.} **1.** ήρωας των κόμικς με υπερφυσικές δυνάμεις. τις οποίες αξιοποιούσε βοηθώντας ή σώζοντας τους ανθρώπους και πολεμώντας το κακό **2.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο με εξαιρετικές ή υπερφυσικές δυνάμεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. superman «υπεράνθρωπος»].

σουπερμάρκετ κ. **σούπερ-μάρκετ** (το) {άκλ.} ελλην. *υπεραγορά*· μεγάλο κατάστημα λιανικής πώλησης, που διαθέτει με σύστημα αυτοεξυπηρέτησης μεγάλη ποικιλία τροφίμων και άλλων προϊόντων οικιακής χρήσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. supermarket «υπεραγορά»].

σουπερστάρ κ. **σούπερ-σταρ** (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πολύ διακεκριμένο ή επιτυχημένο, κυρ. καλλιτέχνης ή αθλητής που χαίρει ευρείας αναγνωρίσεως και μεγάλου θαυμασμού και συνήθ. απαιτεί πολύ υψηλά ποσά ως αμοιβή (για τις υπηρεσίες που προσφέρει), ο μεγάλος σταρ: ~ *τής πολιτικής / των γηπέδων / τού Χόλλυγουντ / τής μόδας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. superstar].

σουπιά (η) **1.** θαλασσινό μαλάκιο πεπλατυσμένου σχήματος. που μοιάζει με το καλαμαράκι και απαντά σχεδόν σε όλες τις θάλασσες, γνωστό για το μελάνι που χύνει, όταν νιώθει ότι κινδυνεύει **2.** (συνεκδ.) φαγητό που παρασκευάζεται με βάση το κρέας τού μαλακίου αυτού: ~ *γιαχνί / τηγανητή / κρασάτη* **3.** (μτφ.) άνθρωπος που ξέρει να κρύβεται, να καλύπτεται με πονηριά και να ενεργεί με μυστικότητα, που παραπλανά προσποιούμενος τον ήσυχο και αδιάφορο: *Είναι αυτός μια ~! Μην κοιτάς που το παίζει αθώος!* ΣΥΝ. αλεπού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σηπία* (βλ.λ.). με τροπή τού /i/ σε /u/ υπό την επίδρ. τού χειλικού *-π-* (πβ. κ. *κατηφής – κατσούφης*)].

σουπιέρα (η) {σπαν. σουπιερών} μεγάλο και βαθύ πιάτο ή σκεύος για το σερβίρισμα τής σούπας.
[ΕΤΥΜ. < *σούπα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

σουπίνο (το) ελλην. *ύπτιο*· ρηματικός τύπος τής λατινικής γλώσσας, με τον οποίο δηλώνεται ο σκοπός ή η αναφορά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. supinum, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. supinus «ύπτιος – παθητικός, απαθής» (< sub «υπό»)].

σουπιοκόκκαλο (το) ο λευκός σκελετός τής σουπιάς. σχήματος πεπλατυσμένου ελλειψοειδούς, που αποτελείται από πορώδη άλατα ασβεστίου και πυριτικού μαγνησίου.

σουπλά (το) {άκλ.} αντικείμενο από ποικίλα υλικά (πλαστικό, ανθεκτικό χαρτί. ύφασμα κ.ά.). πάνω στο οποίο ακουμπάμε ζεστό σκεύος ή τοποθετούμε το σερβίτσιο τού φαγητού και το πιάτο αντί τραπεζομάντηλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessous-de-plat (κατ' αναλογίαν προς το *σουβέρ*) < dessous de «κάτω από» + plat «πιάτο»].

supra λατ. (προφέρεται *σούπρα*) ελλην. *ανωτέρω*· πιο πάνω (ως ένδειξη σε παραπομπές κειμένων).

σούρα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το δίπλωμα. μάζεμα υφάσματος ή ενδύματος έτσι, ώστε να σχηματίζονται συνεχείς πτυχώσεις: *η φούστα κάνει ~ στη μέση* ΣΥΝ. πτύχωση. — (υποκ.) **σουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σουρώνω*[1] (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σούρα[2] (η) το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. σούρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *σουρώνω*[2] (υποχωρητ.)].

σούρα[3] (η) καθένα από τα κεφάλαια τού Κορανίου.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. surah «σειρά, στήλη»].

σουραύλι (το) {σουραυλ-ιού | -ιών} πνευστό μουσικό όργανο. ο λαϊκός ή ποιμενικός αυλός. η φλογέρα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *συραύλιον* (με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *ξυράφι – ξουράφι*), πιθ. από συμφυρμό των λ. *σῦριγξ* και *αὐλός*].

σουραυλίζω ρ. αμετβ. {σουραύλισα} παίζω σουραύλι.

σούργελο (το) (μειωτ.) γελοίο πρόσωπο ή πράγμα, που γίνεται ο περίγελως των άλλων: *έγινε ~ στη γειτονιά του* || *εμφανίστηκαν κάτι σούργελα στην εκπομπή του.*
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *σούρνω* (βλ. κ. *σέρνω*) + *-γελο* (< *γέλιο*)].

σουρεαλισμός (ο) παγκόσμιο καλλιτεχνικό. λογοτεχνικό, ποιητικό και φιλοσοφικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές τού 20ού αι., φθάνοντας στην ακμή του κατά τα χρόνια τού μεσοπολέμου, το οποίο επιδίωκε την υπέρβαση τού πραγματικού και αισθητού και τόνιζε την υποσυνείδητη, μη λογική σημασία των παραστάσεων, η οποία προκύπτει από την «αυτόματη γραφή» (βλ. λ. *γραφή*) ή την εκμετάλλευση τυχαίων εντυπώσεων, αναπάντεχων αντιθέσεων κ.λπ.: *δύο μεγάλοι τού ~, ο κινηματογραφιστής Μπουνιουέλ και ο ζωγράφος Νταλί. δημιούργησαν την πρώτη σουρεαλιστική ταινία, τον «Ανδαλουσιανό Σκύλο» (1929)* ΣΥΝ. υπερρεαλισμός. — **σουρεαλιστικός**, -ή, -ό. **σουρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. surréalisme < sur «υπέρ. πάνω» (< λατ. super) + réalisme (βλ. κ. *ρεαλισμός*)].

σουρεαλιστής (ο), **σουρεαλίστρια** (η) {σουρεαλιστριών} οπαδός ή εκπρόσωπος τού σουρεαλισμού: *ο Πικάσσο είναι ένας από τους πιο γνωστούς ~ ζωγράφους.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. surréaliste (βλ. κ. *σουρεαλισμός*)].

σουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σούριξα} (λαϊκ.) σφυρίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συρίζω* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *ξυρίζω – ξουρίζω*].

Σουρινάμ (το) {άκλ.} (ολλ. Republiek Suriname = Δημοκρατία τού Σουρινάμ) κράτος στις Β. ακτές τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Παραμαρίμπο, επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμισμα το φλορίνι Σουρινάμ. — **Σουριναμέζος** (ο), **Σουριναμέζα** (η), **σουριναμέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ολλ. Suriname, από το όνομα των αρχαίων κατοίκων του, των Surinem, αγν. ετύμου].

σούρισμα (το) {σουρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το σφύριγμα (βλ.λ.).

σουρλουλού (η) {σουρλουλούδες} **1.** γυναίκα που συνηθίζει να τριγυρνά στους δρόμους, που πηγαινοέρχεται με φλύαρη, ατημέλητη και ελαφριά διάθεση **2.** (συνεκδ.) γυναίκα εύκολη στις σχέσεις και τις συναναστροφές της, αμφισβητούμενης ηθικής και μεμπτής διαγωγής.
[ΕΤΥΜ. Ίσως < βεν. lurlulu «ανόητος, άμυαλος»].

σουρμές (ο) {σουρμέδες} (λαϊκ.) μαύρο φυσικό χρώμα για το βάψιμο των βλεφαρίδων και των βλεφάρων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sürmes].

σουρ(ν)τίνα κ. **σουρδίνα** κ. **σορντίνα** (η) {σουρ(ν)τινών} μουσικό εξάρτημα που μειώνει την ένταση τού ήχου και μεταβάλλει το ηχόχρωμα τού μουσικού οργάνου, στο οποίο τοποθετείται και προσαρμόζεται.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sourdine < ιταλ. sordina < sordo «κουφός» (< λατ. surdus)].

σούρνω ρ. μετβ. {έσουρα} (λαϊκ.) σέρνω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύρω* (βλ.λ.), με τροπή τού /ι/ σε /u/ (πβ. κ. *ξυράφι – ξουράφι*) και επίθημα *-νω* κατά το σχήμα *έσπειρα – σπέρνω, έγειρα – γέρνω*].

σουρομαδώ ρ. μετβ. {σουρομαδάς... | σουρομάδ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** αρπάζω (κάποιον) από το μαλλί, τραβώ (κάποιον) για να του βγάλω τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαλλιάζω **2.** (μεσοπαθ. ***σουρομαδιέμαι***) τραβώ τα μαλλιά μου σε πλήρη απόγνωση ή βαθιά θλίψη, θρηνώντας. — **σουρομάδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **σουρομαδώ* (βλ. λ. *σούρνω*) < *σύρω* + *μαδώ*].

σουρομαλλιάζω ρ. μετβ. {σουρομαλλιάσ-τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) αρπάζω και τραβώ (κάποιον) από τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαδώ **2.** (μεσοπαθ. ***σουρομαλλιάζομαι***) μαλλιοτραβιέμαι, παλεύω με κάποιον αρπάζοντάς τον από τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < **συρομαλλιάζω* (βλ. λ. *σούρνω*) < *σύρω* + *μαλλιάζω*].

σουρουκλεμές (ο) {σουρουκλεμέδες} (εκφραστ.-λαϊκ.) ο σουρτούκης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ρ. sürüklenmek «σέρνομαι, τραβιέμαι – διάγω ανήθικη ζωή»].

σούρουπο (το) η ώρα μετά τη δύση και πριν από τη νύχτα ΣΥΝ. δειλινό, λυκόφως, σουρούπωμα, σύθαμπο, μούχρωμα.
[ΕΤΥΜ. < **σύρρυπον* < *συν-* + *ρύπος* (πβ. κ. *σύ-θαμπο*), με τροπή τού δεύτερου /ι/ και προληπτ. αφομοίωση].

σουρούπωμα (το) {σουρουπώ-ατος | -ατα, -άτων} η ώρα που πέφτει ο ήλιος, η ώρα τού δειλινού ΣΥΝ. μούχρωμα, δειλινό.

σουρουπώνει ρ. απρόσ. {σουρούπωσε} έρχεται η νύχτα, αρχίζει να βραδιάζει ΣΥΝ. νυχτώνει· ΦΡ. (παροιμ.) ***σκόμα δεν εσουρούπωσε και μας καλημερίζεις*** για άτομα εκτός χρόνου και τόπου, που δεν έχουν αίσθηση τού τι γίνεται ή τι λένε.

σούρσιμο (το) → σύρσιμο

σούρτα-φέρτα (τα) {άκλ.} (εκφραστ.-οικ.) **1.** η συνεχής και επαναλαμβανόμενη μετακίνηση σε έναν τόπο ή διαφορετικούς τόπους, η ανταλλαγή επισκέψεων και κατ' επέκτ. η ανάπτυξη σχέσεων: *δεν μου αρέσουν τα πολλά ~ της στο σπίτι ενός ξένου* ΣΥΝ. πηγαινέλα **2.** η αναποτελεσματική και άσκοπη δραστηριότητα, ο άδικος, μάταιος κόπος για κάτι: *τι τα θες αυτά τα ~, αφού δεν κερδίζεις τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. < *σούρ' τα φέρ' τα*, προστ. των ρ. *σούρνω* και *φέρνω*].

σούρτης (ο) → σύρτης

σουρτουκεύω ρ. αμετβ. {σουρτούκεψα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι σουρτούκης, περιφέρομαι άσκοπα, αλητεύω. — **σουρτούκεμα** (το).

σουρτούκης (ο) {σουρτούκηδες}, **σουρτούκα** (η) (εκφραστ.-λαϊκ.) πρόσωπο που έχει συνήθεια να γυρνά στους δρόμους, που του αρέσει το σουρτούκεμα (να αλητεύει και να ζει άστατα και ρέμπελα) ΣΥΝ. αλήτης, ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος. Επίσης **σουρτούκω** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sürtük].

σούρωμα (το) [μεσν.] {σουρώματος} **1.** το στράγγισμα (πράγματος): *το ~ των μακαρονιών / των χόρτων* ● **2.** η πτύχωση από το δίπλωμα υφάσματος ΣΥΝ. σούρα ● **3.** το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. μεθοκόπημα, μεθοκόπι.

σουρώνω¹ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σούρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω το νερό από (κάτι), στραγγίζω με φίλτρο ή σουρωτήρι: *~ τα μακαρόνια / το χαμομήλι / το τσάι* ● **2.** (για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) δημιουργώ πτύχωση σε (κάτι): *~ το φόρεμα στη μέση* ♦ (αμετβ.) **3.** έχω πτύχωση, κάνω ζάρες: *το φόρεμα σουρώνει στη μέση και μετά πέφτει ίσια* **4.** (μτφ., για πρόσ.) αδυνατίζω, χάνω όγκο και δυνάμεις: *έχει σουρώσει από τις δίαιτες* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαίνω.
[ΕΤΥΜ. < *σειρώνω* (με τροπή τού /ι/ σε /u/, πβ. κ. *σύρω – σούρνω*) < μτγν. *σειρῶ (-όω)* «στραγγίζω, φιλτράρω» < αρχ. *Σείριος* (βλ.λ.)].

σουρώνω² ρ. αμετβ. {σούρω-σα, -μένος} μεθώ, πίνω πολύ, περισσότερο από όσο αντέχω: *σούρωσε για τα καλά, δεν ξέρει τι κάνει* || (η μτχ. ***σουρωμένος**, -η, -ο*): *«συρωμένος θα 'ρθω πάλι στην παλιά μας γειτονιά»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. γίνομαι στουπί / φέσι.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sarhos «μεθυσμένος» ή < βεν. sur(o) «φελλός, πώμα»].

σουρωτήρι (το) {σουρωτηρ-ιού | -ιών} **1.** μικρό σκεύος με τρυπητό πλέγμα και λαβή στην άκρη για τη διήθηση αφεψημάτων (λ.χ. χαμομηλιού, μέντας κ.λπ.) και ροφημάτων (λ.χ. γάλακτος) **2.** μεγάλο μαγειρικό κοίλο σκεύος με τρύπες, μέσα στο οποίο αδειάζουμε βρασμένα φαγητά (λ.χ. μακαρόνια), για να στραγγίσουν ΣΥΝ. στραγγιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < *σουρώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *στεγνω-τήρι, βουλλω-τήρι* κ.ά.].

σουρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει στραγγιστεί, που τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ΣΥΝ. στραγγιστός, στραγγισμένος.

σουσαμάτο (το) γλυκό παρασκεύασμα από σουσάμι με μέλι ή ζάχαρη ΣΥΝ. παστέλι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησαμᾶτος* < αρχ. *σήσαμον* (βλ. λ. *σουσάμι*)].

σουσαμένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σουσάμι (το) {σουσαμ-ιού | -ιών} ο εδώδιμος σπόρος τής σουσαμιάς, από τον οποίο εξάγεται το σουσαμόλαδο και χρησιμοποιείται ευρέως για να δίνει ξεχωριστό άρωμα και γεύση στο ψωμί, αλλά και σε άλλα αρτοποιήματα και γλυκύσματα· ΦΡ. ***σουσάμι, άνοιξε!*** για κάθε αποτελεσματικό, δραστικό μέσο, που μοιάζει να εκπληρώνει μια επιθυμία με θαυματουργό τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησάμιον* (με τροπή /i/ → /u/, πβ. κ. *σουπιά – σηπία*), υποκ. τού αρχ. *σήσαμον* < εβρ. šumšōm, πβ. κ. αραμ. šūm-šəmā, ακκαδ. šamaššammu(m), φοιν. ššmn. Το λατ. sēsamum (> γαλλ. sésame) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *σουσάμι, άνοιξε!* ανάγεται στο ανατολίτικο παραμύθι «Ο Αλί Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες», όπου αυτές οι λ. χρησίμευαν ως μαγικό πρόσταγμα για να ανοίξει η πόρτα τής σπηλιάς των κλεφτών].

σουσαμιά (η) φυτό που καλλιεργείται συστηματικά στις περιοχές τής Άπω και Μέσης Ανατολής, αλλά και στην Ελλάδα, για τους εδώδιμους, ελαιούχους σπόρους του.

σουσαμόλαδο (το) φυτικό έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους τής σουσαμιάς. Επίσης (λόγ.) **σησαμέλαιο** [1880].

σουσαμόπιτα (η) {δυσχρ. σουσαμοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται από σουσάμι, που φτειάχνεται με σπόρους σουσαμιάς ειδικά επεξεργασμένους, ώστε να έχει αφαιρεθεί το λάδι τους.

σουσαμωτός, -ή, -ό αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμένιος.

σούσι (το) {άκλ.} παραδοσιακό γιαπωνέζικο φαγητό από κρύο ρύζι με φέτες μαριναρισμένου ωμού ψαριού και φύκια.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sushi, κατά λέξη «είναι ξινό»].

σουσού (η) {σουσούδες} ως χαρακτηρισμός νεόπλουτης, μεγαλομανούς και ψευτοαριστοκράτισσας γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chouchou «αγαπημένος, ευνοημένος», διπλασιασμένος τ. τού chou (επίσης τρυφερή προσφώνηση, λ.χ. mon chou!), αρχική σημ. «λάχανο». Η λ. μεταφέρθηκε στην Ελληνική χάρις στην κωμωδία τού Δ. Ψαθά *Μαντάμ Σουσού* (1940)].

σουσουδίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από το υπεροπτικό ύφος των νεόπλουτων και από μεγαλομανία.
[ΕΤΥΜ. < *σουσού*, κατά το *μωρουδίστικος*].

σουσούμι (το) {σουσουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξεχωριστό και προσωπικό χαρακτηριστικό γνώρισμα **2.** τα χαρακτηριστικά τού προσώπου ως το κατεξοχήν διακριτικό γνώρισμα κάποιου **3.** το χαρακτηριστικό παρατσούκλι που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. παρανόμι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **συσσήμιον* (με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *σησάμι – σουσάμι* και αφομοίωση), υποκ. τού μτγν. *σύσσημον* «αναγνωριστικό σημείο, σύμβολο» < *συ-* (< *συν-*) + *-σημον* < *σῆμα*].

σουσουμιάζω ρ. αμετβ. {σουσούμιασα} (λαϊκ.) **1.** αποδίδω περιγραφικά την εμφάνιση κάποιου, τα χαρακτηριστικά τού προσώπου του **2.** (ειδικότ.) εκφράζω τον θαυμασμό μου για την ομορφιά τού προσώπου κάποιου, εγκωμιάζω τα χαρακτηριστικά τού προσώπου του.

σουσουράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτό ωδικό πτηνό με έντονα χρώματα στο φτέρωμά του, γνωστό για τη χαρακτηριστική ουρά του, την οποία κουνά πάνω-κάτω **2.** (μτφ.-σκωπτ.) (α) η νεαρή συνήθ. γυναίκα, που συμπεριφέρεται ελαφρόμυαλα και απερίσκεπτα ή με ματαιοδοξία: *«~, ~, ψέματα μου λες αράδα»* (λαϊκ. τραγ.) (β) άτακτο κοριτσάκι. — (υποκ.) **σουσουραδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **σεισουράδα* (με προληπτ. αφομοίωση) < **σεισούρα* (< *σείω*, πβ. αόρ. *έ-σεισ-α* + *ουρά*) + παραγ. επίθημα *-άδα*].

σούσουρο (το) **1.** ο χαμηλής εντάσεως θόρυβος, συνήθ. από τις ταυτόχρονες ομιλίες ανθρώπων: *το σχόλιό του προκάλεσε ~ στο ακροατήριο* || *έγινε ~ στην τάξη με την είσοδο τού δασκάλου* **2.** (μτφ.) η φημολογία ή σκανδαλολογία για κάποιον ή κάτι: *η καταγγελία εναντίον του ξεσήκωσε μεγάλο ~ στους κύκλους του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sussurro «ψίθυρος» < λατ. susurrum, εκφραστ. λ.].

σουσπασιόν (η) → σισπανσιόν

σούστα (η) {σουστών} **1.** το ελατήριο: *οι ~ τού κρεβατιού* **2.** άμαξα δύο τροχών, που την τραβάει ένα άλογο και τής οποίας η καρότσα στηρίζεται στον άξονα των τροχών με ελατήρια **3.** σύστημα από δύο μικρά στρογγυλά μεταλλικά ή πλαστικά κομμάτια, το ένα από τα οποία έχει μικρό ελατήριο και μία προεξοχή που μπαίνει με ελαφρά πίεση στην κοιλότητα τού άλλου κομματιού ασφαλίζοντας το κλείσιμο, ώστε να συγκρατεί μαζί τα μέρη ενός ρούχου ● **4.** παραδοσιακός κρητικός χορός, στον οποίο οι χαρακτηριστικές κινήσεις των χορευτών είναι μικρά, συνεχόμενα πηδηματάκια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. susta < δημώδ. λατ. *sustāre < λατ. suscitāre «ανακινώ» < sub- «υπο-» + citāre «κινώ ορμητικά, ανακινώ»].

σουτ¹ επιφών. (εκφραστ.) ησυχία, σιωπή: *~! Μη μιλάς!* || *~! Μη φωνάζεις!* ΣΥΝ. ούτε λέξη, κιχ, σιγά, σκασμός.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

σουτ² (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.ά. αθλήματα) χτύπημα ή πέταγμα τής μπάλας προς την εστία (τέρμα) ή τη στεφάνη (καλάθι) τής αντίπαλης ομάδας, προκειμένου να σημειωθεί γκολ ή

πόντος: *κάνω / ρίχνω ~* || *έχει καλό ~* (ικανότητα στην εκτέλεση βολών) || *δυνατό / ελεύθερο* (βλ.λ.) / *μακρινό / τεχνικό / ξαφνικό / πονηρό / σκαφτό* (με το πόδι να μπαίνει με απότομη κίνηση κάτω από τη μπάλα σαν να σκάβει το χόρτο, δίνοντάς της ώθηση προς τα πάνω) / *ψηλοκρεμαστό* (που δίνει καμπύλη τροχιά στη μπάλα, ώστε να καταλήξει προς το τέρμα από πάνω προς τα κάτω) / *συρτό ~* || *~ με φάλτσο* (με χτύπημα τής μπάλας με το εξωτερικό ή εσωτερικό πλάι τού παπουτσιού) || *~ μπανάνα* (τεχνικό χτύπημα, ώστε η μπάλα να διαγράψει καμπύλη τροχιά, όπως το σχήμα τής μπανάνας) || *~ για τρίποντο* ΣΥΝ. βολή· ΦΡ. (οικ.) **τρώω σουτ (από κάπου)** με διώχνουν κακήν-κακώς (από κάπου). — (υποκ.) **σουτάκι** (το), (μεγεθ.) **σουτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shoot «πυροβολώ, εκτοξεύω, εκτινάσσω»].

σουτάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σούταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) κάνω σουτ: *~ άουτ / από απόσταση / εύστοχα / για τρίποντο* ♦ **2.** (μετβ.) (αργκό για πρόσ.) ξεφορτώνομαι, διώχνω, απολύω (κάποιον): *τον σούταραν από την εταιρεία, μετά τις ατασθαλίες!* — **σουτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σουτ* + επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *μαρκ-άρω, πασ-άρω*].

σουτέρ (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) παίκτης που κάνει σουτ: *από την ομάδα λείπει ο καλός ~* || *δεξιός / αριστερός ~* (που σουτάρει με το δεξί / αριστερό χέρι ή πόδι).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shooter (κατά τα γαλλ. προελ. ουσ. σε *-έρ*, λ.χ. *φαρσ-έρ, ανιματ-έρ*) < shoot (βλ. κ. *σουτ*)].

σουτζουκάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σουτζούκι **2.** ***σουτζουκάκια*** (τα) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από μείγμα κιμά με ποικίλα καρυκεύματα που πλάθεται σε μικρούς κυλίνδρους και συμπληρώνεται συνήθως με σάλτσα ντομάτας: *~ σμυρναίικα / πολίτικα.*

σουτζούκι (το) {σουτζούκ-ιού | -ιών} **1.** αποξηραμμένο λουκάνικο με πολλά καρυκεύματα και χαμηλά λιπαρά (μέχρι 5%) • **2.** γλυκό παρασκεύασμα από ξεραμμένη μουσταλευριά και καρύδια με μακρόστενο σχήμα (σαν λουκάνικο) (σουτζούκ λουκούμ). — (υποκ.) **σουτζουκάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sucuk «λουκάνικο»].

σουτιέν (το) {άκλ.} ο στηθόδεσμος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soutien-gorge < soutien «υποστήριγμα» (< ρ. soutenir «συγκρατώ, υποστηρίζω» < λατ. sustinēre «υποβαστάζω» < sub- «υπο-» + tenēre «κρατώ») + gorge «στήθος, λαιμός» (< λατ. gurges, -itis «στρόβιλος, βάραθρο»)].

σουφισμός (ο) ισλαμική αίρεση μυστικιστικού χαρακτήρα, κύρια χαρακτηριστικά τής οποίας είναι η έμφαση στον ασκητισμό, η προσπάθεια επικοινωνίας με τον Θεό μέσα από την ενορατική, την εσωτερική γνώση και την έκσταση τού πιστού.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. ṣūf «μάλλινος», από το είδος τού ενδύματος που φορούσαν οι ασκητές τής αίρεσης].

σουφλέ (το) {άκλ.} **1.** έδεσμα ή γλύκυσμα που φουσκώνει στο ψήσιμο με τη βοήθεια ενός μείγματος από ασπράδια αυγών χτυπημένα συνήθως με γάλα: *~ τυριών / σπανάκι / σοκολάτα* • **2.** μαλακή κατασκευή στο κάθισμα επίπλου που αποτελεί τη βάση όπου τοποθετούνται τα μαξιλάρια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soufflé, μτχ. τού ρ. souffler «φυσώ, πνέω»].

Σουφλί (το) {Σουφλίου} πόλη τής Α. Θράκης στον νομό Έβρου στα σύνορα με την Τουρκία, γνωστό για την παραγωγή μεταξωτών υφασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sofulu «τόπος τού ασκητή»].

σούφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κάθε είδους πτύχωση από ζάρωμα ή δίπλωμα ΣΥΝ. πτυχή, σούρα **2.** (ειδικότ.) η ρυτίδα (βλ.λ.) **3.** αδυνάτισμα τού βρέφους οφειλόμενο σε ελλιπή διατροφή, σε αθρεψία • **4.** (αργκό) ο σφιγκτήρας τού πρωκτού • **5.** (αργκό) η παράνομη οικειοποίηση ή αφαίρεση ξένων πραγμάτων ΣΥΝ. σούφρωμα, κλέψιμο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. *sup(p)la < ρ. *supplāre < supplicāre «ικετεύω, προσκυνώ» < supplex, -icis, αρχική σημ. «αυτός που κάμπτει τα γόνατα», < sub- «υπο-» + plicāre «πτυχώνω, διπλώνω»].

σουφραζέτα (η) {σουφραζετών} **1.** (στην Αγγλία, τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) γυναίκα που διεκδικούσε το δικαίωμα ψήφου για το φύλο της, πριν από την τελική νομική του κατοχύρωση το 1928 **2.** (κατ' επέκτ.) η φεμινίστρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suffragette < suffrage «ψήφος, δικαίωμα ψήφου» < λατ. suffragium (ίδια σημ.) < ρ. suffringere «συντρίβω στο έδαφος» (ιδ. κομμάτια κεράμου, τα οποία χρησιμοποιούσαν στις ψηφοφορίες) < sub- «υπο-» + frangere «θραύω, σπάζω»].

σούφρωμα (το) {σουφρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πτύχωση υφάσματος από δίπλωμα ή ζάρωμα ΣΥΝ. πτυχή, πτύχωση, ζάρα, ζάρωμα **2.** (ειδικότ.) η ρυτίδα, η ρυτίδωση: *το ~ των γηρατειών* || *το ~ των φρυδιών, όταν θυμώνει κάποιος* • **3.** (αργκό) κλοπή αντικειμένου ή χρημάτων, που περνά απαρατήρητη ΣΥΝ. σούφρα. — (υποκ.) **σουφρωματάκι** (το) (σημ. 1, 2).

σουφρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σούφρω-σα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** (για υφάσματα) αποκτώ ζάρες ή πτυχώσεις: *το ύφασμα σούφρωσε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαίνω, ζαρώνω **2.** (μτφ. για πρόσ.) αποκτώ ρυτίδες, χάνω την ακμή, τη σφριγηλότητά μου ♦ (μετβ.) **3.** δημιουργώ πτυχές σε ύφασμα: *~ ένα φόρεμα στη μέση* ΣΥΝ. πτυχώνω **4.** σχηματίζω ρυτίδες έκφρασης ζαρώνοντας (κάτι): *~ τα χείλη περιφρονητικά* • **5.** κλέβω, αρπάζω: *του σούφρωσαν το πορτοφόλι μέσα στον συνωστισμό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. < *σούφρα* (βλ.λ.). Απίθανη η αναγωγή στο ρ. *συν-οφρυώνω* (< αρχ. *συνοφρυοῦμαι*) για μορφολ. λόγους].

σοφάρω ρ. αμετβ. {σοφάρισα} (λαϊκ.) κάνω τον σοφέρ, οδηγώ αυτοκίνητο: *μαθαίνω να ~.* Επίσης **σοφεράρω**. — **σοφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauffer (βλ. λ. *σοφέρ*)].

σοφάς (ο) {σοφάδες} **1.** χαμηλό κρεβάτι ή καναπές με αναπαυτικό παχύ στρώμα **2.** χαμηλή και μικρή, συνήθ. ξύλινη εξέδρα, που τοποθετούσαν στο εσωτερικό σπιτιού και τη χρησιμοποιούσαν για κατάκλιση και ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sofa < αραβ. ṣuffah «μακρόστενος πάγκος»].

σοφέρ (ο) {άκλ.}, **σοφερίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οδηγός αυτοκινήτου, κυρ. υπάλληλος που επί πληρωμή οδηγεί το αυτοκίνητο τού εργοδότη του ή για λογαριασμό άλλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chauffeur, αρχική σημ. «θερμαστής», < ρ. chauffer «ζεσταίνω (τη μηχανή)» < δημώδ. λατ. *calfāre < λατ. cal(e)facere (< calēre «είμαι θερμός, φλέγομαι» + facere «κάνω»)].

σοφεράντζα (η) (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.) ο επαγγελματίας οδηγός αυτοκινήτου, ο σοφέρ ή ο ταξιτζής **2.** (οικ.) ο ικανός και πεπειραμένος οδηγός.
[ΕΤΥΜ. < *σοφέρ* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (< βεν. -anza), πβ. κ. *μπροστάντζα, μαστορ-άντζα*].

σοφεράρω ρ. → σοφάρω

σοφερίνα (η) → σοφέρ

σοφηλιάζω ρ. μετβ. {σοφήλιασα} τοποθετώ (κάτι), ώστε να εφάπτεται, να εφαρμόζει σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συναρμόζω, εφαρμόζω.
[ΕΤΥΜ. < *συφηλιάζω* (με παρετυμολ. επίδρ. των λεξικών προθημάτων *ισο-, εσω-*) < *συ(ν)-* + *φηλιάζω* < *θηλιάζω*].

Σοφία (η) **1.** όνομα βασιλισσών τού Βυζαντίου και τής νεότερης εποχής **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *σοφία* (βλ.λ.)].

σοφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η βαθιά πνευματικότητα και η ικανότητα κάποιου να κάνει βαθιές αναλύσεις στα γεγονότα, να συσχετίζει στοιχεία, να κατανοεί την πραγματικότητα και να αξιοποιεί την πείρα και τις γνώσεις του παράγοντας λογικές, ωφέλιμες κρίσεις και δίνοντας σωστές και δίκαιες συμβουλές· ΦΡ. ***αρχή σοφίας φόβος Κυρίου*** (Π.Δ. *Παροιμ.* 1, 7) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πρέπει να συναισθάνεται πως η σοφία του είναι πεπερασμένη έναντι τής σοφίας τού Θεού **2.** το σύνολο των γνώσεων και των πνευματικών κατακτήσεων, όπως αποτυπώθηκαν σε κείμενα, έργα τέχνης κ.λπ. ή παραδόθηκαν προφορικά: *η ~ των λαών* || *η ~ των αρχαίων σε ένα πολύτομο έργο* || *λαϊκή ~* (όπως αποτυπώνεται σε παροιμίες και φράσεις με διδακτικό χαρακτήρα) **3.** η γνώση και η σωστή κρίση: *ένα πολύτιμο έργο, φτειαγμένο με ~ και μόχθο* **4.** (α) η τέλεια γνώση και δίκαιη κρίση ως ιδιότητα τού Θεού: *η τού Θεού αγία ~* (β) ***Σοφία Σολομώντος*** απόκρυφο βιβλίο που περιέχεται στην ελληνική μετάφραση τής Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα **5.** (ειρων.) λόγος ή σχόλιο που στερείται ουσίας, που δίνει την εντύπωση τού σπουδαίου, αλλά στην πραγματικότητα είναι χωρίς βάθος και αξία: *σιγά τη ~ που σου είπε!* || *άρχισε τις ~ του πάλι!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σοφός (βλ.λ.)].

Σόφια (η) η πρωτεύουσα τής Βουλγαρίας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται στον βυζαντινό ναό τής Αγίας Σοφίας, τον οποίο οι Οθωμανοί μετέτρεψαν σε τζαμί κατά τον 14ο αι., έδωσαν όμως το όνομά του στην πόλη. Ωστόσο, η ιστορία τής Σόφιας είχε ξεκινήσει από τον 1ο αι. μ.Χ., όταν οι Ρωμαίοι κατακτητές την ονόμασαν Serdica (< Serdi, θρακικό φύλο που είχε ιδρύσει αποικία στην περιοχή τον 8ο αι. π.Χ.), ενώ συχνά απαντά και το συνοδευτικό Ulpia (Serdica), προς τιμήν τού αυτοκράτορα Marcus Ulpius Trajanus. Η παρεφθαρμένη ονομ. Sredets (< Serdica) επικρατούσε στην πόλη από τον 8ο ώς τον 14ο αι. μ.Χ. (κατά τη διάρκεια τού δεύτερου βουλγ. κράτους), μέχρις ότου επιβλήθηκε από τους Τούρκους το όνομα Sofiya].

Σοφιανός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *σοφία* + παραγ. επίθημα *-ανός*].

σοφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {σοφίστηκα} δημιουργώ με τη σκέψη, κατασκευάζω (κάτι) με τη φαντασία μου (για να εντυπωσιάσω ή να ξεφύγω από δύσκολη θέση): *πάντα κάτι θα σοφιστεί, για να ξεφύγει ακόμα και την τελευταία στιγμή* || *~ δικαιολογία / ψέμα / ιστορία / λύση* ΣΥΝ. επινοώ, σκαρφίζομαι, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σόφισμα (το) [αρχ.] {σοφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σκοπίμως εσφαλμένος και παραπλανητικός συλλογισμός, που επιδιώκει να πείσει με λογικοφανή συμπεράσματα, τα οποία αντικρούονται δύσκολα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχείρημα.*

σοφιστεία (η) [μτγν.] {σοφιστειών} **1.** η τέχνη τού σοφιστή **2.** το σόφισμα, ο ηθελημένα εσφαλμένος αλλά και λογικοφανής συλλογισμός, που οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα: *προσπαθεί πάλι να μας πείσει με τις ~ του.*

σοφιστεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} καταφεύγω συστηματικά σε σοφιστείες, χρησιμοποιώ σοφίσματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σοφιστής (ο) **1.** (στην κλασική αρχαιότητα) (α) ευρυμαθής δάσκαλος που επί πληρωμή προσέφερε τις γνώσεις του στους χώρους τής φιλοσοφίας, τής ρητορικής, τής γραμματικής, τής μουσικής, τής ποίησης, τής ιστορίας, των φυσικών επιστημών κ.λπ., κυρ. ταξιδεύοντας στις διάφορες ελληνικές πόλεις (β) (κακόσ.) δάσκαλος αμφισβητούμενων γνώσεων που επαγγελματικά εκπαίδευε τους μαθητές του προτάσσοντας την αποτελεσματικότητα των λόγων έναντι τής αλήθειας, κάνοντάς τους ικανούς να πείθουν, ανεξάρτητα από την ορθότητα των απόψεων, των θέσεών τους και ασχέτως των μέσων που θα μετέρχονταν **2.** (συνεκδ.) αυτός που καταφεύγει σε σοφίσματα για να πείσει, που χρησιμοποιεί σκοπίμως παραπλανητικά επιχειρήματα ή λόγια, που εξαπατά με τις λέξεις ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, πλανευτής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοφίζομαι* < *σοφός*. Ενώ η λ. *σοφιστής* είχε αρχικώς την αναμενόμενη σημ. εκείνου που είναι έμπειρος και επιδέξιος στην τέχνη, τη ρητορεία και την επιστήμη, από τα μέσα τού 5ου αι. π.Χ. ο όρ. αποδιδόταν αποκλειστικά με μειωτικό τρόπο στους επαγγελματίες δασκάλους και ρήτορες, οι οποίοι επ' αμοιβή δίδασκαν στους μαθητές τους στοιχεία τής πρακτικής ζωής, πώς να νικούν σε λογομαχίες και πώς να χρησιμοποιούν την ευγλωττία τους. Στη διατήρηση αυτής τής μειωτικής σημ. (που συχνά αδικεί το έργο των σοφιστών) σπουδαίο ρόλο διαδραμάτισαν τα συγγράμματα τού Πλάτωνος και τού Αριστοτέλη, αντιπάλων των σοφιστών].

σοφιστικέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει αναπτύξει μια πνευματική ή αισθητική λεπτότητα: ~ *ύφος / βλέμμα / διατύπωση* **2.** αυτός που ταιριάζει σε καλλιεργημένα, εκλεπτυσμένα γούστα: ~ *μουσική / ντύσιμο / γυαλιά / χτένισμα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, εκζήτηση ΣΥΝ. πολύπλοκος, περίπλοκος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. sophistiqué < μεσν. λατ. sophisticatus < sophisticus < αρχ. *σοφιστικός* (< *σοφιστής*)].

σοφιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σοφιστή: ~ *διδασκαλία / έργο* **2.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός των σοφιστών, που επιδιώκει την παραπλάνηση με τα λόγια: ~ *συλλογισμός / επιχείρημα* ΣΥΝ. απατηλός, ψευδής, παραπλανητικός **3. σοφιστική** (η) η τέχνη τού σοφιστή: *η αρχαία* ~. — **σοφιστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σοφίτα (η) {σπάν. σοφιτών} **1.** το τμήμα ενός σπιτιού που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη στέγη του ή σε ένα μέρος τής ταράτσας του **2.** δωμάτιο ή σύνολο δωματίων που βρίσκονται σε αυτό το τμήμα τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soffitta < soffitto «οροφή, σοφίτα» < δημώδ. λατ. *suffictus (αντί τού κλασικού suffixus) < λατ. suffigere «μπήγω, πασσαλώνω» (< sub- «υπο-» + figere «μπήγω, καρφώνω»)].

σοφόκλειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον Σοφοκλή, που έχει δημιουργηθεί από αυτόν ή είναι χαρακτηριστικός του: *ο «Οιδίπους Τύραννος» είναι μία από τις ~ τραγωδίες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

Σοφοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη) (496-406 π.Χ.), που έζησε και πέθανε στην Αθήνα **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σοφοκλῆς* «ένδοξος για τη σοφία του» < *σοφός* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. κ. *Περι-κλῆς, Θεμιστο-κλῆς*].

σοφολογιοτατισμός (ο) (συνήθ. ειρων.) το χαρακτηριστικό ύφος των σοφολογιότατων (βλ.λ.), καθώς και κάθε μίμηση ή προσπάθεια μιμήσεως αυτού τού τρόπου σκέψεως, εκφράσεως και συμπεριφοράς ΣΥΝ. σχολαστικισμός.

σοφολογιότατος (ο) [1811] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ. -άτους} **1.** (τον 19ο αι.) άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών με εξαιρετική καλλιέργεια και ευρύτητα γνώσεων, ο σοφός λόγιος **2.** (ειρων.) οπαδός τού σχολαστικισμού και τής ακραίας καθαρεύουσας ΣΥΝ. σχολαστικός.

σοφολογιότητα (η) [1744] {χωρ. πληθ.} **1.** (τον 19ο αι.) τίτλος σοφού λογίου **2.** ο σχολαστικισμός.

σοφός, -ή, -ό 1. αυτός που γνωρίζει πολλά, έχει σωστή και δίκαιη κρίση και αξιοποιεί τις εμπειρίες του· αυτός που έχει σοφία (βλ.λ.): *ο ~ ανώνυμος λαός / γέροντας* || *κι αν έμαθε πολλά απ' τα βιβλία, σοφός έγινε από τα λάθη του*· ΦΡ. **έτερος εξ ετέρου σοφός** (*ἕτερος ἐξ ἑτέρου σοφός*, από φρ. τού Βακχυλίδη) για να δηλωθεί ότι ο ένας γίνεται σοφός από τη σοφία τού άλλου, καθώς οι γνώσεις μεταδίδονται **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ευρύτητα γνώσεων, ο εξαιρετικά πολυμαθής: ~ *δάσκαλος / επιστήμονας* || *οι πανεπιστημιακοί* ~ ΣΥΝ. ευρυμαθής ΑΝΤ. άσοφος, απαίδευτος, αμαθής, αμόρφωτος· ΦΡ. **οι επτά σοφοί** οι επτά αρχαίοι Έλληνες (7ος-6ος αι. π.Χ.) που κατεξοχήν θαυμάστηκαν για τη σοφία τους: ο Θαλής ο Μιλήσιος, ο Βίας ο Πριηνεύς, ο Πιττακός ο Μυτιληναίος, ο Σόλων ο Αθηναίος, ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος, ο Περίανδρος ο Κορίνθιος, ο Κλεόβουλος ο Λίνδιος (Ρόδιος)· συχνά αναφέρονται μεταξύ των πλέον επιφανών για τη σοφία τους ανδρών ο Επιμενίδης ο Κρης, ο Ανάχαρσις ο Σκύθης κ.ά. **3.** αυτός που διαθέτει την ευστροφία, την ευφυΐα να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σωστά τα δεδομένα: ~ *ο νεαρός, ξέρει πού βρίσκεται το συμφέρον του!* ΣΥΝ. έξυπνος, εύστροφος, ευφυής ΑΝΤ. χαζός **4.** (για πράγματα, ενέργειες, λόγια κ.λπ.) αυτός που προκύπτει από βαθιά γνώση, που φανερώνει προνοητικότητα και σύνεση, ευθυκρισία και ευφυΐα: *αυτή η επένδυση αποδείχθηκε ~ επιλογή και για τον ίδιο και για την εταιρεία* || ~ *κουβέντα!* ΣΥΝ. εύστοχος, πετυχημένος, επιτυχής, κατάλληλος ΑΝΤ. άστοχος, ανεπιτυχής, απρόσφορος· ΦΡ. **σοφόν το σαφές** (*σοφόν τὸ σαφές*, Ευριπ. *Ὀρέστης* 397) η εκφραστική ακρίβεια, η εύστοχη διατύπωση είναι ενδεικτική και χαρακτηριστική τής βαθιάς και ουσιαστικής γνώσης τού σοφού. — **σοφ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου· δεν ικανοποιούν οι προταθείσες συνδ. με τις λ. *σάφα, Σίσυφος*].

σοφράς κ. (λαϊκότ.) **σουφράς** (ο) {σοφράδες} (λαϊκ.) χαμηλό τραπέζι στρογγυλού σχήματος για το σερβίρισμα τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sofra < αραβ. sufra].

σόφτγουερ (το) {άκλ.} το λογισμικό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. software (εν αντιθέσει προς το hardware) < soft «μαλακός, εύκαμπτος» + -ware (μόνον ως λεξικό επίθημα) «είδη»].

Σ.Ο.Χ. (η) Σχολή Οπλιτών Χωροφυλακής.

Σ.Π.Α. (το) Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

σπα (το) {άκλ.} **1.** θέρετρο όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές **2.** ειδικό κέντρο αισθητικής ή και θεραπείας με ιαματικά λουτρά (ιαματικό νερό) **3.** η θεραπεία ή η φροντίδα σώματος που γίνεται με τη χρήση νερού (σε ειδικό κέντρο) για αισθητικούς ή και θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spa, από ομώνυμη κωμόπολη (Spa) τού ανατολικού Βελγίου, όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές μεταλλικού νερού].

σπάγγος (ο) ▸ σπάγκος

σπαγκέτι (το) {άκλ.} **1.** (καθημ.) μακρόστενα λεπτά μακαρόνια ΣΥΝ. πάστα **2.** φαγητό από τα παραπάνω μακαρόνια με διάφορες σάλτσες και τυρί: ~ *καρμπονάρα / μπολονέζ / ναπολιτάνα* **3.** (συνεκδ.) τυποποιημένη συσκευασία με τα παραπάνω μακαρόνια ή πιάτο με το παραπάνω φαγητό, που σερβίρεται σε εστιατόριο ή διανέμεται στο σπίτι: *παρήγγειλα δύο* ~ || *αγοράζω ένα πακέτο* ~· ΦΡ. **σπαγκέτι γουέστερν** ταινία γουέστερν ευρωπαϊκής παραγωγής με Ιταλό σκηνοθέτη και συχνά Ιταλούς ηθοποιούς, στην οποία συνήθ. πρωταγωνιστούσε ένας Αμερικανός σταρ και που κατά κύριο λόγο είχε γυριστεί στην Ισπανία: *πασίγνωστα είναι τα ~ με πρωταγωνιστή τον Κλιντ Ήστγουντ και σκηνοθέτη τον Σέρτζιο Λεόνε.* Επίσης **σπαγκέτο** (το) (σημ. 1, 2, 3).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spaghetti (πληθ.) < spago «σπάγκος» (βλ. λ. *σπάγκος*)].

σπαγκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} πολύ λεπτό σπαγκέτι.

σπαγκοραμμένος, -η, -ο (κακόσ.-ειρων. για πρόσ.) ο πολύ τσιγγούνης ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπάγκος ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, χουβαρντάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.

σπάγκος (ο) **1.** λεπτό σχοινί κατασκευασμένο από διάφορα νήματα, τα οποία έχουν τυλιχτεί, πλεχτεί ή στριφτεί μαζί: *ένα κιβώτιο δεμένο με* ~ || *απλώνω έναν ~ και κρεμάω τα ρούχα* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) μίζερος, τσιγγούνης: *είναι ~, δραχμή δεν δίνει!* ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπαγκοραμμένος. — (υποκ.) **σπαγκάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. spago < δημώδ. λατ. spacum, αγν. ετύμου. Με τη σημ. «φιλάργυρος» η λ. προέρχεται από το σύνθ. *σπαγκο-ραμμένος* (με απόσπαση τού α' συνθ.)].

σπαζοκεφαλιά (η) **1.** πνευματικό παιχνίδι με δύσκολη λύση **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε απαιτεί μεγάλη και κουραστική προσπάθεια, προκειμένου να επιλυθεί, που προκαλεί πονοκέφαλο η αντιμετώπισή του: *μεγάλη ~ αυτή η κατάσταση· κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι θα γίνει!* ΣΥΝ. μπελάς.

σπαζοκεφαλιάζω ρ. αμετβ. {σπαζοκεφάλιασα} ταλαιπωρούμαι απασχολώντας πολύ και έντονα τη σκέψη μου για κάτι, σκέφτομαι τη λύση για κάτι μπερδεμένο και δύσκολο: *γιατί σπαζοκεφαλιάζεις τόση ώρα και δεν κοιτάς τις λύσεις στο τέλος τού βιβλίου;* ΣΥΝ. σκοτίζομαι, πονοκεφαλιάζω.

σπάζω κ. (σπανιότ.) **σπάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσπασα, σπασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω ή χτυπώ βίαια (κάτι με κάτι άλλο) θρυμματίζοντάς το, κάνοντάς το κομμάτια: ~ *τα τζάμια με πέτρες* || *έριξα κάτω το βάζο και το 'σπασα* || ~ *τους σβώλους τού χώματος* ΣΥΝ. κομματιάζω, τσακίζω, συντρίβω· ΦΡ. (μτφ.) (α) **σπάω (κάποιον) στο ξύλο** δέρνω (κάποιον) πολύ άγρια, ξυλοκοπώ (κάποιον) (β) **σπάω κέφι / πλάκα** διασκεδάζω, κάνω αστεία: *μην το πάρεις στα σοβαρά, έτσι το 'πα, για να σπάσουμε πλάκα!* (γ) **τα σπάω** (i) προκαλώ υλικές καταστροφές: *«στα γήπεδα κάθε Κυριακή οι οπαδοί των ομάδων τα σπάνε»* (εφημ.) (ii) διασκεδάζω, γλεντώ πολύ: *απόψε θα βγούμε έξω να τα σπάσουμε!* (iii) *(~ με κάποιον)* τσακώνομαι, έρχομαι σε σύγκρουση (με κάποιον): *οι συνέταιροι τα σπάσανε για τα λεφτά* || *τα έχουν σπάσει και δεν μιλιούνται* (δ) **σπάω τον πάγο** ζεσταίνω την ατμόσφαιρα, ξεπερνώ την αρχική αμηχανία ή τυπικότητα μιας κοινωνικής ή προσωπικής συνάντησης ανθρώπων που δεν γνωρίζονται ή δεν έχουν αναπτύξει οικειότητα: *είπε δυο-τρία αστεία, για να σπάσει τον πάγο!* (ε) **σπάω τα μούτρα μου** αποτυγχάνω πλήρως, παταγωδώς: *αν μπλεχτεί σ' αυτή την ιστορία, θα σπάσει τα μούτρα του* || *αν δεν σπάσεις τα μούτρα σου, δεν μαθαίνεις!* ΣΥΝ. την πατάω (στ) **σπάω τη μέση μου** λυγίζω τη μέση μου: *σπάει τη μέση του στον αέρα και σουτάρει!* || *έσπασε με χάρη τη μέση στον χορό* **2.** προκαλώ τη διάσπαση ή το κόψιμο (ενός) πράγματος σε κομμάτια, χαλάω: ~ *ένα σχοινί τεντώνοντάς το* || *ο δυνατός αέρας έσπασε τα κλαδιά τού δέντρου* **3.** (για οστά, δόντια κ.λπ.) προκαλώ κάταγμα: ~ *τη μύτη / τα δόντια κάποιου με γροθιά* || ~ *ένα δάχτυλο*· ΦΡ. (α) **σπάω κόκκαλα** συγκλονίζω συναισθηματικά, προκαλώ έντονη, συνήθ. αρνητική εντύπωση, σοκάρω: *η ειλικρίνειά του σπάει κόκκαλα* || *γράφει σε μια γλώσσα που σπάει κόκκαλα* || *η αναισθησία σου σπάει κόκκαλα* (β) **σπάει ο διάολος το ποδάρι του** βλ. λ. *διάβολος* **4.** (μτφ.) κάμπτω: ~ *τη θέληση / το ηθικό κάποιου* ΣΥΝ. λυγίζω· ΦΡ. (α) **σπάω τον τσαμπουκά (κάποιου)!** βλ. λ. τσαμπουκάς (β) **σπάω το κεφάλι / το μυαλό μου** προσπαθώ επίμονα να καταλάβω, να θυμηθώ ή να βρω κάτι, σκέφτομαι και προβληματίζομαι χωρίς να βρίσκω άκρη: *τόση ώρα ~ και δεν μπορώ να θυμηθώ πώς τον λένε!* (γ) **σπάω τα νεύρα (κάποιου)** βλ. λ. *νεύρο* (δ) (αργκό) **τα / τη σπάω (σε κάποιον)** εκνευρίζω ή θυμώνω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό: *του αρέσει να μου τη σπάει, για να γελάει με τα νεύρα μου!* **5.** παραβιάζω τους όρους κοινής συμφωνίας: ~ *συμβόλαιο / όρκο / απεργία* || ~ *το εμπάργκο / τον ναυτικό αποκλεισμό* **6.** αποκωδικοποιώ: ~ *έναν κώδικα κρυπτογραφίας* **7.** κάνω (κάτι) λιγότερο απόλυτο, ενιαίο ή ομοιόμορφο, μετριάζω ή παρεμβάλλω (κάτι σε κάτι άλλο): ~ *τη μονοτονία* || *θα βάλω γλυκαντικό, για να σπάσει την πικρή γεύση* **8.** κάνω μείωση, έκπτωση (σε κάτι): ~ *τις τιμές* ΣΥΝ. (μτφ.) ρίχνω, μειώνω, κατεβάζω **9.** θέτω τέρμα σε (κάτι): ~ *τον αρραβώνα* ΣΥΝ. διαλύω, τερματίζω **10.** υπερβαίνω (φυσικό ή συμβατικό όριο), προχωρώ πέρα (από αυτό) καταρρίπτοντάς το, ξεπερνώ (κάθε άλλη επίδοση σε έναν χώρο): ~ *ένα ρεκόρ / τις ακροαματικότητες / το φράγμα τού ήχου* || ~ *τα ταμπού / τις προκαταλήψεις / τις αλυσίδες μου* (τις δεσμεύσεις) **11.** (μτφ.) διακόπτω (συνέχεια, σειρά ή αλληλουχία): ~ *το σερί τού αντιπάλου* || ~ *μια παράδοση ετών* **12.** κατακερματίζω, διασπώ σε επιμέρους τμήματα: *να σπάσουμε τη διδακτέα ύλη σε μικρά κεφάλαια* || *σπάστε το ποσό των 100 εκατ. δρχ. σε γραμμάτια των 10 εκατ.* ♦ (αμετβ.) **13.** διαλύομαι πέφτο-

ντας βίαια πάνω σε κάτι: *τα κύματα έσπαγαν στα βράχια!* **14.** γίνομαι κομμάτια, κόβομαι: *ο καθρέφτης έπεσε κι έσπασε* || *το λάστιχο έσπασε από το πολύ τέντωμα* **15.** αποκτώ ρυτίδες: *αν δεν βάζεις ενυδατική κρέμα, θα σπάσει γρήγορα το δέρμα σου* || *έχει σπάσει πολύ στο πρόσωπο!* || *τον είδα σπασμένο· έχει γεράσει πια* **16.** παθαίνω κάταγμα: *το πόδι έσπασε* **17.** υποκύπτω (σε πιέσεις και ταλαιπωρίες): *τον βασάνισαν επί εβδομάδες, για να τον κάνουν να σπάσει·* ΦΡ. (α) **σπάνε τα νεύρα μου** εκνευρίζομαι πολύ, εξοργίζομαι: ~ *και μόνο που τον βλέπω τον παλιάνθρωπο!* (β) **η καρδιά μου πάει να σπάσει** είμαι πολύ ταραγμένος, έχω μεγάλη ψυχική αναστάτωση: ~ *από τον φόβο / τη λαχτάρα / την ελπίδα / την αγωνία!* **18.** μετριάζομαι, γίνομαι λιγότερο έντονος, ομοιόμορφος, χτυπητός: *έσπασε κάπως η ψύχρα με το καλοριφέρ* **19.** (μτφ.) τελειώνω οριστικά, σταματώ: *άντε πια να σπάσει αυτή η γκίνια!* **20.** δαπανώ όλες τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, χάνω τις δυνάμεις μου: *έχει σπάσει από την κούραση, ούτε τα πόδια του δεν μπορεί να πάρει!* **21.** (αργκό) **σπάσε!** φύγε αμέσως, τσακίσου από εδώ ΣΥΝ. δίνε του **22.** (μεσοπαθ. **σπάζομαι**) (αργκό) εκνευρίζομαι ή θυμώνω με κάποιον ή για συγκεκριμένη αιτία: *έχει σπαστεί μ' αυτά που ακούγονται εις βάρος του* || *σπάζεται πολύ, όταν τον ξυπνούν αργά τη νύχτα·* (η μτχ. **σπασμένος, -η, -ο**) **23.** αυτός που έχει κλονιστεί, που έχει χάσει τη βεβαιότητα και τη δύναμή του: ~ *ηθικό* || *φωνή ~ απ' τη συγκίνηση!* ΣΥΝ. τρεμάμενος **24.** (για προφορά, ξένη γλώσσα κ.λπ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικά ξενικός, γεμάτος λάθη, που δεν έχει τη φυσικότητα ή την ορθότητα τής ομιλίας τού φυσικού ομιλητή: *μιλά και λίγα σπασμένα ελληνικά* ΣΥΝ. σπαστά **25.** (αργκό) αυτός που έχει εκνευριστεί: *του 'ρθαν όλα ανάποδα σήμερα και ήταν ~* • ΦΡ. (α) **σπασμένα νούμερα** (στα ρούχα) τα τελευταία νούμερα που έχουν απομείνει από ένα σχέδιο, σκόρπια, χωρίς να καλύπτουν όλη τη γκάμμα (β) **πληρώνω τα σπασμένα** επιβαρύνομαι από λάθη, παραλείψεις άλλων, λογοδοτώ ή βρίσκω τον μπελά μου για ξένο φταίξιμο: *δεν θα ~ πάντα εγώ, ν' αναλάβεις κι εσύ τις ευθύνες σου!* (γ) (για εγκύους) **σπάνε τα νερά (μου)** βλ. λ. *νερό*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. ἔσπασα τού αρχ. *σπῶ (-άω)*, κατά το σχήμα *σκέπασα - σκεπάζω, έβρασα - βράζω*. Το αρχ. σπῶ, τεχν. όρ., είναι αγν. ετύμου, πιθ. ανάγεται σε θ. *σπα-, το οποίο εμφανίζει παρεκτάσεις σε -δ- (αρχ. *σπά-δ-ιξ* «είδος φυτού»), -σ- *(σπα-σ-μός)* και -τ- (αρχ. *σπά-τ-ος* «δέρμα»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με Ι.Ε. ρίζα *spe-i- «τραβώ, τεντώνω» (με συνεσταλμ. βαθμ. *spə-) και με αρχ. γερμ. spanan «δελεάζω, προσελκύω», νορβ. spana «τεντώνω» κ.ά., αφού δεν υπάρχει σημασιολ. σχέση. Το ρ. σπῶ συνδ. πιθ. με το ρ. *σφαδάζω* (βλ.λ.)].

> **σπάζω - σπάνω - σπω.** Το αρχ. ρ. **σπῶ** από το θέμα **σπασ-**, με το οποίο σχηματίζονταν ο αόριστος, ο μέλλων και ο παρακείμενος *(έσπασα - σπάσω - έχω σπάσει)*, μεταπλάστηκε στον ενεστώτα από **σπῶ** σε **σπάζω**: ήτοι *έσπασα - σπάζω*, όπως *αγόρασα - αγοράζω, ετοίμασα - ετοιμάζω, δοκίμασα - δοκιμάζω* κ.τ.ό. Επίσης, κατά το πρότυπο των *έφτασα - φτάνω, έπιασα - πιάνω* μεταπλάστηκε στον ενεστώτα και σε **σπάνω** *(έσπασα - σπάνω)*, που χρησιμοποιείται σπανιότερα αντί τού **σπάζω**. Τέλος, το **σπῶ** ανήκει σε μια μικρή κατηγορία ρημάτων σε *-ῶ* (περισπώμενων ρημάτων), που σχηματίζουν το β' θέμα τους (ενεργ. αορίστου, μέλλοντα, συντελικών χρόνων) σε **-ασ-** αντί **-ησ-**: *σπῶ - ἔσπασα*, αντί *ἔσπησα*. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν ρήματα όπως *δρω - έδρασα, γελώ - γέλασα, διψώ - δίψασα, γερνώ - γέρασα, κρεμώ - κρέμασα, ξεχνώ - ξέχασα, περνώ - πέρασα, χαλώ - χάλασα, σχολώ - σχόλασα* κ.ά.

σπαής (ο) → σπαχής
σπάθα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο σπαθί • **2.** εξάρτημα τού αργαλειού, εργαλείο με το οποίο υφαίνει κανείς στον ιστό τού αργαλειού.
σπαθανθή (τα) ΒΟΤ. ομάδα ποωδών φυτών και θάμνων με βλαστούς ίσιους, ξυλώδεις ή αναρριχώμενους και με άνθη που σχηματίζουν στάχυ, π.χ. η κάλλα, το φιλόδενδρο, η δρακοντιά κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. spahtiflorae (νόθο σύνθ.) < spatha «σπάθη» + -florae (< λατ. flos, -ris, «άνθος)].
σπαθάριος (ο) {σπαθαρί-ου | -ων, -ους} **1.** (στο Βυζάντιο) μέλος τής ανακτορικής φρουράς, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την εκτέλεση των απόρρητων ή εμπιστευτικών αυτοκρατορικών αποστολών και την τήρηση τής τάξης **2.** (στις παραδουνάβιες ηγεμονίες) αυλικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σπάθη* + παραγ. επίθημα *-άριος* (< λατ. -arius), πβ. κ. *τιτουλ-άριος*].
σπαθασκία (η) [1847] {σπαθασκιών} άσκηση ετοιμότητας ή εξάσκηση (στη μάχη) με σπαθιά (πβ. λ. *ξιφασκία*).
[ΕΤΥΜ. < *σπάθη* + *-ασκία* < *ασκώ*].
σπαθάτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι οπλισμένος με σπαθί **2.** (μτφ.) αυτός που έχει λεπτό και ψηλό ανάστημα, λυγερός ΣΥΝ. λυγερόκορμος, ψηλόλιγνος **3. σπαθάτος** (ο) ο σπαθάριος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπαθᾶτος* < αρχ. *σπάθη* + παραγ. επίθημα *-ᾶτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].
σπάθη (η) {σπαθών} **1.** το σπαθί (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ.) όπλο που χρησιμοποιούσαν οι ιππείς για μονομαχίες· γενικ. όπλο ξιφασκίας • **3.** εξάρτημα υφαντικού ιστού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *spadh- «μακρύ και επίπεδο κομμάτι ξύλου», πβ. αρχ. αγγλ. spadu (> αγγλ. spade «αξίνα, τσάπα», μόνο ως προς το μεταλλικό, σκαπτικό τμήμα της), γερμ. Spaten κ.ά. Η λ. περιέγραψε την αρχαιότητα πλήθος εργαλείων και όπλων, που είχαν πλατύ και επίπεδο σχήμα, όπως είναι το πλατύ μέρος τού κουπιού, η σπάτουλα, το ξύλο με το οποίο χτυπούσαν το υφάδι τού αργαλειού, η ωμοπλάτη, οι όνυχες τής άγκυρας και, κυρίως, το σπαθί με πλατιά λεπίδα (εν αντιθέσει με το ξίφος). Βλ. κ. *σπάτουλα*].
σπαθί (το) {σπαθ-ιού | -ιών} **1.** όπλο που αποτελείται από μακριά και κοφτερή, συνήθ. ατσαλένια λεπίδα προσαρμοσμένη σε ειδική λαβή ΣΥΝ. σπάθη· ΦΡ. **με το σπαθί μου** με την προσωπική μου αξία και προσπάθεια: *ό,τι πέτυχα, το πέτυχα ~, κι όχι με κάποιο μέσο!* **2.** (συνεκδ.) τραπουλόχαρτο που στις τέσσερεις άκρες του έχει το σημάδι τού μαύρου τριφυλλιού: *άσος / ντάμα ~* **3.** πρόσωπο άξιο εμπιστοσύνης, που συμπεριφέρεται σωστά και τίμια: *όλοι του οι φίλοι τού στάθηκαν ~ αυτή τη δύσκολη ώρα!* || (ως επίρρ.) *ξηγιέμαι ~*. — (υποκ.) **σπαθάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπαθίον*, υποκ. τού αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].
σπαθιά (η) [μεσν.] **1.** το χτύπημα με σπαθί **2.** (συνεκδ.) το σημάδι, η πληγή που δημιουργείται από τέτοιο χτύπημα: *βαθιά ~*.
σπαθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {σπάθισα} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάποιον/κάτι) με σπαθί ♦ (αμετβ.) **2.** (μτφ.) κινώ κάτι όπως το σπαθί: *οι γλάροι σπάθιζαν με τα φτερά τους τον αέρα* **3.** ξιφασκώ, χειρίζομαι το σπαθί: *σπάθιζε στον αέρα προπονούμενος*.
σπαθισμός (ο) [μεσν.] ο χειρισμός τού σπαθιού ή το χτύπημα με σπαθί.
σπαθιστής (ο) [1872] αυτός που σπαθίζει.
σπαθοειδής, -ής, -ές {σπαθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
σπαθόλαμα (η) λάμα σέγας (βλ.λ.) που λόγω τού μήκους και τού σχήματος τού άκρου της εισχωρεί εύκολα σε υλικό το οποίο πρόκειται να κοπεί.
σπαθολόγχη (η) [1866] {σπαθολογχών} λόγχη που έχει πλατύ έλασμα (ίσιο ή κυρτό) ΣΥΝ. μπαγιονέτα.
σπαθόσεγα (η) {δύσχρ. σπαθοσεγών} ηλεκτροκίνητο κοπτικό εργαλείο χειρός με μακριές λάμες κοπής για κάθε είδους υλικό (ξύλο, μέταλλο, πλαστικό).
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *σπάθα* + *σέγα* (βλ.λ.)].
σπαθοφορία (η) [1891] {σπαθοφοριών} το σωστό κράτημα τού σπαθιού για τη σπαθασκία.
σπαθοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που έχει οπλιστεί με σπαθί, που κρατάει σπαθί **2.** (ειρων.) **σπαθοφόρος** (ο) ο αξιωματικός τού στρατού ΣΥΝ. στρατιωτικός.
[ΕΤΥΜ. < *σπάθη* + *-φόρος* < *φέρω*].
σπαθόχορτο (το) (λαϊκ.) ονομασία φυτών που ανήκουν σε διαφορετικά είδη, από τα οποία τα περισσότερα είναι ζιζάνια και κάποια έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες ή είναι καλλωπιστικά.
σπαθωτός, -ή, -ό αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθοειδής.
σπάλα (η) {δύσχρ. σπαλών} **1.** το οστό τής ωμοπλάτης, κυρ. των μεγαλόσωμων ζώων (μοσχαριών, αρνιών κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το κομμάτι τού κρέατος σφαγίου, που κόβεται από την περιοχή τής ωμοπλάτης: *χοιρινή / αρνήσια ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. spalla < μτγν. λατ. spatula, υποκ. τού λατ. spat(h)a < αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].
σπαλαθιά (η) → ασπάλαθος
σπάλαθο (το) → ασπάλαθος
σπαλέτα (η) {σπαλετών} επωμίδα (στρατιωτικής στολής).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. spalletta, υποκ. τού spalla < μτγν. λατ. spatula (βλ. κ. *σπάτουλα*)].
σπανάκι (το) {σπανακ-ιού | -ιών} **1.** μονοετές ή διετές φυτό που καλλιεργείται για τα εδώδιμα φύλλα του, τα οποία είναι παράρριζα, έχουν περίπου τριγωνικό σχήμα, βαθυπράσινο χρώμα και λεία ή κυματιστή επιφάνεια **2.** (συνεκδ.) τα φύλλα αυτού τού φυτού, όπως διατίθενται στην αγορά νωπά, κονσερβοποιημένα ή κατεψυγμένα, καταναλώνονται μαγειρεμένα ή ωμά (σε σαλάτες) και περιέχουν σίδηρο και βιταμίνες Α και C.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπινάκιον* (με την προληπτ. αφομοίωση) < λατ. *spinaceum (με την παρετυμολ. επίδρ. τού λατ. spina «αγκάθι, βάτος») < αρχ. περσ. äspänāh. Στην ίδια αρχ. περσ. λ. ανάγονται και αντίστοιχες λ. ευρωπ. γλωσσών, λ.χ. αγγλ. spinach < μέσ. γαλλ. espinache < αραβ. isfānakh < αρχ. περσ. äspänāh].
σπανακόπιτα (η) {δύσχρ. σπανακοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται με φύλλο και γέμιση από σπανάκι. — (υποκ.) **σπανακοπιτάκι** (το).
σπανακόρυζο (το) λαδερό φαγητό που παρασκευάζεται κυρ. με σπανάκι και ρύζι.
σπανακοτυρόπιτα (η) {δύσχρ. σπανακοτυροπιτών} σπανακόπιτα που στη γέμισή της υπάρχει και τυρί. — **σπανακοτυροπιτάκι** (το).
σπάνιελ (το) {άκλ.} σκυλί κυνηγετικό ή συνοδίας που ανήκει στην ίδια φυλή με τα κόκερ και συνήθ. έχει μέτριο ύψος (μέχρι και μισό μέτρο), μακριά, εύκαμπτα, κρεμαστά αφτιά και στιλπνό ή κυματιστό τρίχωμα, συνήθ. μαύρο και άσπρο ή καστανοκόκκινο και άσπρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spaniel < μέσ. αγγλ. spaniell < μέσ. γαλλ. espaignol < δημώδ. λατ. *Hispaniōlus < λατ. Hispania «Ισπανία»].
σπανίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι σπάνιος ή προκύπτω σπάνια ή σε περιορισμένο αριθμό: *τέτοιοι άνθρωποι σπανίζουν στην εποχή μας!* || *αυτό το είδος πτηνών σπανίζει στην Ευρώπη* || *τέτοια φαινόμενα σπανίζουν στην κοινωνία μας!* ΑΝΤ. αφθονώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπάνις, -εως* «έλλειψη, σπανιότητα» (βλ.λ.)].
Σπανιόλος (ο), **Σπανιόλα** (η) (λαϊκ.) ο Ισπανός / η Ισπανίδα. — **σπανιόλικος, -η, -ο, Σπανιόλικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spagnolo < Spagna «Ισπανία»].
σπάνιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει σε περιορισμένο αριθμό, που δεν τον συναντά κανείς συχνά: *~ έκδοση / νόμισμα* || *~ είδος, που απειλείται με εξαφάνιση* || *ανάλογα βίαια περιστατικά είναι ~ στον τόπο μας!* ΣΥΝ. λιγοστός, ολιγάριθμος, περιορισμένος ΑΝΤ. άφθονος.

συνηθισμένος, διαδεδομένος **2.** αυτός που διαφέρει έντονα από τους περισσοτέρους, που ξεχωρίζει ως κάτι το εξαιρετικό, το οποίο ξεπερνά τα συνηθισμένα: ~ *χαρακτήρας!* || ~ *ομορφιά / ευφυΐα / ποιότητα / διακριτικότητα* ΣΥΝ. εκλεκτός, ξεχωριστός, πολύτιμος, μοναδικός, ανεκτίμητος ΑΝΤ. συνήθης, τυποποιημένος, κοινός, απλός. — **σπάνια / σπανίως** [αρχ.] επίρρ., **σπανιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπάνις, -εως* «σπανιότητα, έλλειψη» (βλ.λ.)].

σπάνις (η) {σπάνεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σπανιότητα, η ανεπάρκεια των αγαθών ή των προσώπων που απαιτούνται για την κάλυψη των υπαρχουσών αναγκών: ~ *τροφίμων* || *η ~ ικανών υποψηφίων* ΣΥΝ. έλλειψη ΑΝΤ. αφθονία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Πολύ δύσκολη η αναγωγή στο ρ. *σπῶ (-άω)* με επίθημα *-νι-* (για σημασιολ. λόγους), ενώ η σύνδ. με το ρ. *πένομαι* δεν αιτιολογεί το αρχικό σ-].

σπανομαρία (η) (λαϊκ.-ειρων.) ο σπανός άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < *σπανός* + *Μαρία*. Η υποτιμητική χρήση θηλ. κυρ. ον. επιτείνει τη σημασιολική ισχύ τού α' συνθ.].

σπανός, -ή, -ό 1. (για άνδρες) αυτός που έχει αραιή ή καθόλου τριχοφυΐα στο πρόσωπο, που δεν βγάζει γένια· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μόνο τού σπανού τα γένια δεν γίνονται*** όλα είναι δυνατά και πιθανά, εκτός από όσα αποκλείονται από τη φύση των πραγμάτων (β) ***είναι πολλοί οι μπαρμπέρηδες για τού σπανού τα γένια*** βλ. λ. *μπαρμπέρης* **2.** (σπάν. για τόπους, εκτάσεις κ.λπ.) αυτός που στερείται βλαστήσεως: ~ *βουνό*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., που αποσπάστηκε από το σύνθ. *σπανοπώγων* (< *σπάνιος* + *πώγων* «πιγούνι») ή, κατ' άλλη άποψη, απευθείας από το αρχ. *σπάνιος* (πβ. κ. *όρθιος – ορθός*)].

σπαράγγι (το) {σπαραγγ-ιού | -ιών} **1.** πολυετές θαμνώδες φυτό που καλλιεργείται για τους σαρκώδεις, τρυφερούς και νόστιμους βλαστούς του και πολλαπλασιάζεται με σπέρματα ΣΥΝ. ασπάραγος **2.** ο μακρόστενος κιτρινοπράσινος βλαστός αυτού τού φυτού, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική: *σπαράγγια σαλάτα / με κρέμα γάλακτος και ζαμπόν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀσπαράγ(γ)ιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἀ-*), υποκ. τού αρχ. *ἀσπάραγος / ἀσφάραγος* (αρχαιότ.), που συνδ. με το αρχ. *σφαραγοῦμαι (-έο-)* «βροντώ, ταράζω» και με λιθ. spùrgas «άνθηση», σανσκρ. sphūrjati «αναβρύζω»].

σπάραγμα (το) {σπαράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι που έχει αποσπαστεί από κάπου **2.** ΦΙΛΟΛ. κομμάτι από χειρόγραφο παλιάς εποχής: *τα ~ μιας περγαμηνής* **3.** μη ολοκληρωμένη καλλιτεχνική έμπνευση ● **4.** κάθε έκφραση ψυχικής συντριβής, σπαρακτικής λύπης: *το ~ τής μάννας για τον χαμό τού παιδιού της* ΣΥΝ. συντριβή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχισμένο κομμάτι». < *σπαράσσω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (στον Πλούταρχο)].

σπαραγμός (ο) [αρχ.] ο βαθύς ψυχικός πόνος, η σπαρακτική θλίψη: ~ *ψυχής* ΣΥΝ. συντριβή· ΦΡ. ***εμφύλιος σπαραγμός*** ο εμφύλιος πόλεμος.

σπαράζω κ. (λόγ.) **σπαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπάρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) (συνήθ. για σαρκοβόρα ζώα) ξεσχίζω βίαια σε κομμάτια: *το λιοντάρι σπάραξε το αδύναμο ζώο* ΣΥΝ. ξεσχίζω· ΦΡ. (μτφ.) ***σπαράζω την καρδιά (κάποιου)*** προκαλώ αβάσταχτο πόνο και ταραχή, καταθλίβω (κάποιον): *δεν αντέχω ν' ακούω αυτό το κλάμα, μου σπαράζει την καρδιά!* ♦ (αμετβ.) **2.** τραντάζομαι από σπασμούς ή λυγμούς, σπαρταρώ: *το κορμάκι τού παιδιού σπάραζε στην αγκαλιά της!* **3.** υποφέρω ψυχικά, πονώ βαθιά μέσα μου (για κάποιον/κάτι): *~ να τον βλέπω σ' αυτά τα χάλια* || *σπάραξε η καρδιά μου για το μαρτύριο των πεινασμένων προσφύγων!* ΣΥΝ. καταθλίβομαι· ΦΡ. ***σπαράζω στο κλάμα*** κλαίω με ασταμάτητους λυγμούς, γοερά: *άφησαν το μικρό μόνο του και σπάραξε στο κλάμα!* **4.** (μεσοπαθ. ***σπαράσσομαι***) υφίσταμαι δεινή δοκιμασία, δοκιμάζομαι σκληρά: *η παράταξη δίνει την εικόνα σπαρασσόμενης ομάδας!* || *η χώρα σπαράσσεται από τις εμφύλιες διαμάχες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σπαράσσω*, εκφραστ. λ., η οποία εντάσσεται στην κατηγορία των ομοιοκαταλήκτων *χαράσσω, τινάσσω, ταράσσω, πατάσσω*. Αν η λ. εμφανίζει επίθημα *-άσσω*, τότε θα φαινόταν πιθ. η αναγωγή στο ρ. *σπαίρω* «σπαρταρώ». Άλλοι, εντούτοις, προτείνουν την ανάλυση *σπα-ράσσω*, που εμφανίζει θ. *σπα-* (ρ. *σπάω / -ῶ*) και αναλογία προς τα ρ. *χαράσσω, ταράσσω* κ.τ.ό. Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με αρμ. p'ert «σχισμένο ύφασμα»].

σπαρακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **σπαραχτικός** αυτός που προκαλεί αβάσταχτη ψυχική οδύνη, μεγάλη, βαθύτατη θλίψη: ~ *θέαμα / φωνή / κλάμα* || ~ *κάλεσμα για βοήθεια* ΣΥΝ. σπαραξικάρδιος. — **σπαρακτικά / -ώς** επίρρ.

σπαραξικάρδιος, -α, -ο [1847] (εκφραστ.) **1.** αυτός που σπαράζει την καρδιά, αβάσταχτα θλιβερός: ~ *θέαμα / ιστορία* ΣΥΝ. σπαρακτικός, τραγικός **2.** (ειρων.) υπερβολικά και αφύσικα τραγικοποιημένος, που προσπαθεί να προκαλέσει τη συμπάθεια και τη θλίψη: *πολύ ~ αυτό το ρεπορτάζ!* || ~ *ταινίες για άτυχους έρωτες και φτωχά παιδάκια!* ΣΥΝ. μελό, μελοδραματικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπάραξις* «σπασμός» + *-κάρδιος* < *καρδιά*].

σπαράσσω ρ. → σπαράζω

σπάραχνα (τα) {σπαράχνων} τα βράγχια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βάραγχος* (με την επίδρ. τού ρ. *σπαράσσω*) < *βράγχος* (με ευφωνικό *-α-*), βλ. κ. *βράγχια, βραχνός*].

σπαραχτικός, -ή, -ό → σπαρακτικός

σπάργανα (τα) {σπαργάνων} οι μακριές και φαρδιές υφασμάτινες ταινίες, με τις οποίες φάσκιωναν παλιά τα μωρά ΣΥΝ. φασκιά· ΦΡ. ***στα σπάργανα*** (i) (κυριολ.) στις φασκιές, σε νηπιακή ηλικία (ii) στο ξεκίνημα, στην αρχή, σε πρώιμο στάδιο: *η επιχείρηση βρίσκεται ακόμα ~· τώρα οργανώνεται* || *τα πειράματα σ' αυτό τον τομέα είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπάργανον* < **σπάργω* (όπως μαρτυρείται από τον ομηρικό αόρ. *σπάρξαν*) < θ. **σπαρ-*, μηδενισμ. βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *σπεῖρα* (βλ.λ.) με αρχική σημ. «περιτυλίγω, διπλώνω». Δυσερμήνευτο παραμένει το καταλ. μόρφημα *-γω*, το οποίο άλλωστε δεν απαντά συχνά. Η λ. συνδ. επίσης με το λιθ. springstù «πνίγομαι» και με το λετ. sprangât «περισφίγγω»].

σπαργανώνω ρ. μετβ. {σπαργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τυλίγω (το σώμα μωρού) με σπάργανα, για να μένει σταθερό και ακίνητο ΣΥΝ. φασκιώνω. — **σπαργάνωμα** (το) [μτγν.], **σπαργάνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαργανῶ (-όω)* < *σπάργανον*].

σπαργώ ρ. αμετβ. {σπαργάς...} είμαι γεμάτος σφρίγος και ζωή: *το στήθος σπαργά* (ενν. από το γάλα) ΣΥΝ. σφριγώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαργῶ (-άω)*, εκφραστ. λ., πιθ. < θ. *sp(h)r̥-g-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)ereg- «πηδώ, εκτινάσσω, αναβρύζω», πβ. λατ. spargere «σπέρνω, ραίνω» (> ιταλ. spargere), λιθ. spùrgas «φούντα», αγγλ. sprinkle «ραντίζω, καταβρέχω» κ.ά.].

σπάρθηκα ρ. → σπέρνω

σπαρμένος, -η, -ο → σπέρνω

σπαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βαργεστημένη και τεμπέλικη διάθεση ΣΥΝ. τεμπελιά, οκνηρία.
[ΕΤΥΜ. < *σπάρος* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

σπαρίλας (ο) (λαϊκ.) ο μεγάλος τεμπέλης ΣΥΝ. οκνός.

σπαρματσέτο κ. **σπερματσέτο** (το) κερί που κατασκευάζεται από λιπαρές, κυρ. ζωικές, ύλες: *«άναψέ το και σβήσε το, το κερί, το ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. spermaceti (με προληπτ. αφομοίωση) < λατ. sperma ceti «σπέρμα κήτους» < sperma (< αρχ. *σπέρμα*) + cetus, -i (< αρχ. *κῆτος*)].

σπαρολόγος (ο) παραγάδι που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα σπάρων.
[ΕΤΥΜ. < *σπάρος* + *-λόγος* < *λέγω*].

σπάρος (ο) **1.** μικρό ψάρι με σώμα πεπιεσμένο στα πλευρά, γκρίζο και λαμπερό ασημί χρώμα, που ζει σε ολιγάριθμα κοπάδια σε ρηχές, παράκτιες και βραχώδεις θάλασσες, αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του και συγγενεύει με τον σαργό και το μελανούρι **2.** (μτφ.) ο τεμπέλης, αυτός που αποφεύγει την εργασία και την κούραση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το αρχ. γερμ. sper «ακόντιο» ούτε με το αρχ. *σπαίρω* «σπαρταρώ». Το λατ. sparus «μικρό ακόντιο» συνδ. με τη γερμ. λ., αλλά όχι με το αρχ. *σπάρος*].

σπάρσιμο (το) {σπαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η σπορά.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπαρ-* (τού ρ. *σπείρω*, πβ. κ. *σπαρ-τός*) + παραγ. επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *ψή-σιμο, φέρ-σιμο*].

σπαρτά (τα) καλλιεργημένες εκτάσεις, χωράφια σπαρμένα με σιτηρά, κυρ. σιτάρι: *«σαν τον λίβα που καίει τα ~»* (από εμβατήριο).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού επιθ. *σπαρτός* (βλ.λ.)].

σπαρτακισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. σοσιαλιστικό και αργότερα κομουνιστικό κίνημα στη Γερμανία (Spartakusbund «ομάδα "Σπάρτακος"», 1916-1919) υπό την ηγεσία τού Καρλ Λίμπκνεχτ και τής Ρόζας Λούξεμπουργκ. — **σπαρτακιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spartacisme (βλ. λ. *Σπάρτακος*)].

Σπάρτακος (ο) {-ου κ. -άκου} αρχαίος Έλληνας από τη Θράκη, αρχηγός των δούλων που επαναστάτησαν κατά των Ρωμαίων στη Ν. Ιταλία το 73 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. θρακ. όν. < *Σπαράδοκος / Σπάρτοκος*, τού οποίου το α' συνθ. *Σπαρ(α)-* είναι ομόρριζο τού λατ. sparus / -um «μικρό ακόντιο». Το β' συνθ. *-δοκος / -τοκος* είναι αγν. ετύμου].

σπαρτάρισμα (το) {σπαρταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η βίαιη σπασμωδική κίνηση, το τράνταγμα τού σώματος ΣΥΝ. σφαδασμός.

σπαρταριστός, -ή, -ό 1. αυτός που σπαρταρά, που τραντάζεται ολόκληρος: ~ *ψάρια* (τα πολύ φρέσκα) **2.** (μτφ.) ο συναρπαστικά ζωντανός και ενδιαφέρων: ~ *περιγραφή / λεπτομέρειες / ύφος* ΣΥΝ. συναρπαστικός **3.** (μτφ.) ο πάρα πολύ αστείος: ~ *κωμωδία / ανέκδοτο* ΣΥΝ. ξεκαρδιστικός· ΦΡ. ***σπαρταριστό γέλιο*** το τρανταχτό, δυνατό και αυθόρμητο γέλιο. — **σπαρταριστά** επίρρ.

σπαρταρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπαρταράς... | σπαρτάρησα} **1.** τραντάζομαι σύγκορμος, δονούμαι: *τα ψάρια σπαρταρούσαν ακόμα!* || *το παιδί σπαρταρούσε από το κλάμα* || *το κοινό σπαρταρούσε στα γέλια* (είχε ξεκαρδιστεί) ΣΥΝ. πάλλομαι, συνταράζομαι **2.** (ειδικότ.) υποφέρω από επώδυνους σπασμούς, σφαδάζω: *δεν αντέχω να τον βλέπω να σπαρταρά έτσι από τον πόνο* **3.** (μτφ.) καταλαμβάνομαι από εντονότατο, συγκλονιστικό συναίσθημα: *σπαρταρούσε από χαρά και ανυπομονησία* || *σπαρτάρησε η καρδιά του βλέποντας τον γιο του* ΣΥΝ. συγκλονίζομαι. Επίσης **σπαρταρίζω**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαίρω / ἀσπαίρω* «σπαρταρώ, σφαδάζω», με την επίδρ. τού ρ. *λαχταρώ*. Το αρχ. *σπαίρω* (και με *ἀ-* πρόθεμ. *ἀσπαίρω*) < **σπάρ-jω* συνδ. με λιθ. spiriù «χτυπώ με το πόδι, κλοτσώ», σανσκρ. sphurāti «χωρίζω, απωθώ», πράγμα που οδηγεί σε Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ». Δεν φαίνεται ισχυρή η άποψη ότι το ρ. *σπαίρω* προέρχεται από συμφυρμό των λ. *ἀσπαίρω* και *σκαίρω* «πηδώ, χορεύω»].

Σπάρτη (η) πόλη τής ΝΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Λακωνίας. — **Σπαρτιάτης** (ο) [αρχ.], **Σπαρτιάτισσα** (η), **σπαρτιάτικος, -η, -ο** κ. **σπαρτιατικός, -ή, -ό** [μτγν.] (βλ.λ.), **σπαρτιάτικα** κ. **σπαρτιατικά** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να αποκλειστεί τυχόν σύνδεση με το ρ. *σπείρω* (και ιδ. με το ρηματικό επίθ. *σπαρ-τός*) ή με το αρχ. *σπάρτον* «σχοινί». Ορισμένοι, ωστόσο, θεωρούν ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο, που συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις προαναφερθείσες λ. Σε ό,τι αφορά τη χρήση, οι όροι *Λακεδαίμων, Λακε-*

δαιμόνιος έχουν κυρ. πολιτική χροιά, ενώ οι αντίστοιχοι *Σπάρτη, Σπαρτιῆται* αναφέρονται συνήθ. στον γεωγραφικό χώρο και στην καταγωγή].

σπαρτιάτικα επίρρ.· όπως ταιριάζει στους Σπαρτιάτες, λιτά, με τα απολύτως αναγκαία, πειθαρχημένα· στις ΦΡ. ***ζω / τη βγάζω / περνώ σπαρτιάτικα***. Επίσης **σπαρτιατικά**.

σπαρτιάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σπάρτη ή τους Σπαρτιάτες: ~ *νομοθεσία / ιστορία* **2.** αυτός που ταιριάζει σε έναν λιτό και πειθαρχημένο τρόπο ζωής ή έκφρασης: ~ *απλότητα / ολιγάρκεια*. Επίσης ***σπαρτιατικός***, -ή, -ό [μτγν.].

σπαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατάλληλος, χρήσιμος για τη σπορά: ~ *μηχανή* **2. *σπαρτικά*** (τα) τα χρήματα που δαπανώνται για τη σπορά.

σπάρτινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από σπάρτο, που έχει πλεχτεί με σπάρτο: ~ *σχοινί*.

σπάρτο (το) θάμνος με πολλούς λεπτούς πράσινους βλαστούς και κίτρινα άνθη, που απαντά κυρ. σε ασβεστώδη, αμμώδη εδάφη και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπάρτον* / *σπάρτος*, αρχική σημ. «σχοινί, χορδή», αβεβ. ετύμου. Αν αποκλειστεί η πιθανότητα προελλην. όρου (πράγμα αναμενόμενο, αν εθεωρείτο αρχική η σημ. «είδος φυτού»), τότε φαίνεται πως η λ. αποτελεί ρηματικό επίθ. αμάρτυρου ρ., το οποίο δεν διασώθηκε, ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο *σπείρω* (προφύλαξη). Είναι πιθ. η ετυμολ. συγγένεια με τις λ. *σπεῖρα, σπάργανον, σπυρίς*].

σπαρτολούλουδο (το) το μικρό κίτρινο άνθος τού σπάρτου.

σπαρτοπλεκτική (η) η τεχνική τής πλέξης και η ίδια η κατασκευή πλεκτών ειδών, κυρ. σχοινιών και καλαθιών, από τα κλαδιά τού σπάρτου.

σπαρτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπαρθεί: ~ *αγρός* ΣΥΝ. καλλιεργημένος, σπαρμένος **2. *σπαρτά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. < *σπείρω* (βλ.λ.)].

σπάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στην αργκό στον χώρο τής τυπογραφίας) το διάστημα που υπάρχει ανάμεσα στις λέξεις κατά την πληκτρολόγησή τους, συνήθ. σε Η/Υ ΣΥΝ. κενό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. space «διάστημα» (οπτικό δάνειο)].

σπασαρχίδης (ο) {συνήθ. χωρ. πληθ.}, **σπασαρχίδω** (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (!) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) αυτός που είναι πολύ εκνευριστικός ή ενοχλητικός, αυτός που χαλάει την καλή διάθεση των άλλων.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπασ-* (τού ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + *αρχίδι*].

σπασίκλας (ο), **σπασίκλα** κ. **σπασίκλω** (η) (μειωτ.) μαθητής που είναι αφοσιωμένος αποκλειστικά στη μελέτη των σχολικών του μαθημάτων, που διαβάζει πολύ ΣΥΝ. φυτό. — (υποκ.) **σπασικλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπασ-* (τού ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + επίθημα *-ίκλας* (< λατ. -iculus)].

σπάσιμο (το) {σπασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θραύση (πράγματος): *το ~ ενός βάζου* || *το ~ τού καθρέφτη* ΣΥΝ. ρήξη **2.** (για οστά, δόντια, ανθρώπινα μέλη) το κάταγμα: ~ *ποδιού / μύτης* **3.** (μτφ.) η εσωτερική κατάρρευση, η σωματική κατάπτωση ή ψυχική παραίτηση ΣΥΝ. διάλυση **4.** (αργκό) ο εντονότατος εκνευρισμός, καθώς και ό,τι τον προκαλεί: *ήταν μεγάλο / χοντρό ~ γι' αυτόν η αναποδιά τής τελευταίας στιγμής!* || *κάνω ~ σε κάποιον* (τον εκνευρίζω σκόπιμα)· (ειδικότ.) ***σπάσιμο νεύρων*** για εκνευριστική τακτική ή κατάσταση **5.** (μτφ.) η παραβίαση συμφωνίας ή δέσμευσης: ~ *όρκου / αρραβώνα* ΑΝΤ. τήρηση, διαφύλαξη **6.** το οριστικό τέλος, ο τερματισμός, η λήξη: ~ *μιας πολιορκίας* ΑΝΤ. έναρξη **7.** (για τιμές) η μείωση **8.** διακοπή σε μια διαδοχή, σε κάτι που διαρκούσε: *το ~ τής παράδοσης* **9.** το λύγισμα: *ένα ~ τής μέσης* || (μτφ.) *«είχε πολύ νάζι και πολύ ~ τής φωνής καθώς τραγουδούσε»* (εφημ.) ΣΥΝ. κάμψη **10.** η αποκρυπτογράφηση: *το ~ των κωδικών των μυστικών υπηρεσιών*. — (υποκ.) **σπασιματάκι** (το) (σημ. 1-2).

σπασμένος, -η, -ο → σπάζω

σπασμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για φαρμακευτικό παρασκεύασμα, ουσία κ.λπ.) που σταματά τους σπασμούς, επιφέροντας μυϊκή χαλάρωση: *η μέντα έχει ~ δράση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmolytic].

σπασμός (ο) **1.** η βίαιη και ακούσια μυϊκή σύσπαση, που εκδηλώνεται είτε ως συνεχόμενη, παρατεταμένη συστολή (τονικός σπασμός) είτε ως μία σειρά εναλλασσόμενων μυϊκών συστολών και χαλαρώσεων (κλονικός σπασμός) ενός ή περισσοτέρων μυών **2.** κάθε σύσπαση κατά τη διάρκεια κρίσεως επιληψίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπῶ (-άω)* (βλ. κ. *σπάζω*)].

σπασμοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική προδιάθεση για σπασμούς, που συχνά προκαλεί λιποθυμία, παραισθήσεις και ζωηρές αντανακλαστικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmophilia].

σπασμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπασμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο σπασμωδικός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σπασμωδία (η) [1894] {σπασμωδιών} (λόγ.) το τικ (βλ.λ.).

σπασμωδικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που γίνεται με σπασμούς, που συνοδεύεται από σπασμούς: ~ *βήχας* ΣΥΝ. σπασμώδης **2.** αυτός που εκδηλώνεται με γρήγορες κινήσεις, με νεύρο: ~ *κίνηση / βήμα* **3.** (μτφ.) αυτός που γίνεται απρογραμμάτιστα και υπό πίεση, που στερείται συνήθ. μεθοδικότητας, συνέχειας και αποτελεσματικότητας: *η κυβέρνηση αντέδρασε με ~ κινήσεις* || ~ *αντίδραση* ΣΥΝ. βεβιασμένος, βιαστικός, απροετοίμαστος, επιπόλαιος. — **σπασμωδικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ., **σπασμωδικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spasmodique].

σπαστικός, -ή, -ό 1. (κυρ. για ασθένειες) αυτός που προκαλεί σπασμούς ή χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση σπασμών: ~ *βρογχίτιδα / κολίτιδα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από ασθένεια, η οποία προκαλεί σπασμούς, από βρεφική εγκεφαλοπάθεια, παράλυση που προκαλείται από εγκεφαλική βλάβη: ~ *παιδιά* **3. *σπαστικός*** (ο), ***σπαστική*** (η) (α) το πρόσωπο που πάσχει από ασθένεια, η οποία έχει αυτά τα συμπτώματα (β) (μειωτ.) (i) άτομο αδέξιο, ανίκανο ή χαζό (ii) ο εξαιρετικά εκνευριστικός, που σπάει τα νεύρα των υπολοίπων: *σταμάτα να φωνάζεις και να κοροϊδεύεις, μη γίνεσαι σπαστικός!* ΣΥΝ. εκνευριστικός. — ***σπαστικά*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σπαστός* (απαντά μόνο ως β' συνθ., πβ. κ. *ἀναπό-σπαστος*), ρηματικό επίθ. τού *σπῶ (-άω)*, βλ. κ. *σπάζω*. Η λ. απαντά σε πολλές γλώσσες ως ελληνογενής ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. spastic, γαλλ. spastique].

σπαστός, -ή, -ό 1. (για αντικείμενα, εργαλεία, έπιπλα κ.λπ.) αυτός που μπορεί να διπλώνει, να συμπτύσσεται, ώστε να αποκτά μικρότερο όγκο: ~ *ομπρέλα / κάθισμα* **2.** (για ομιλία, εκφορά γλώσσας) αυτός που έχει λάθη, που δεν έχει την κανονική ροή, ομαλότητα ή άνεση: *μιλάει ~ αγγλικά* ΣΥΝ. σπασμένα **3.** αυτός που δεν είναι συνεχής: *στη δουλειά του έχει ~ ωράριο* **4.** (για μαλλιά) κυματιστός, ελαφρά σγουρός.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού αρχ. *σπῶ (-άω)* (πβ. κ. *ἀναπό-σπαστος*). Βλ. κ. *σπάζω*].

σπατάλη (η) {σπαταλών} το υπερβολικό ξόδεμα, χωρίς μέτρο, πέρα από το κανονικό ή το επιτρεπόμενο όριο: ~ *χρόνου / δυνάμεων / ενέργειας* || *με τις ~ που κάνει, θα ρίξει έξω την εταιρεία* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάλωση, καταδαπάνηση, (για χρήματα) διασπάθιση ΑΝΤ. φειδώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου με επίθημα *-άλη* (πβ. *κραιπ-άλη*), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *σπῶ (-άω)* με τη σημ. «ρουφώ, απομυζώ» (βλ. λ. *σπάζω*), ενώ, κατ' άλλους, συνδέεται με το χεττ. išpāi- «χορταίνω»].

σπάταλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ξοδεύει χωρίς μέτρο, υπερβολικά, που καταναλώνει πάρα πολλά: *είναι πολύ ~, ξοδεύει τα λεφτά λες και τα βρήκε στον δρόμο* ΣΥΝ. (λόγ.) φειδωλός, (καθημ.) οικονόμος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σπατάλη: ~ *ζωή / διαχείριση / διοίκηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος, πολυέξοδος ΑΝΤ. μετρημένος. — **σπάταλα** επίρρ.

σπαταλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {σπαταλάς... | σπατάλ-ησα, -ώμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω ή καταναλώνω υπερβολικά, κάνω κατάχρηση (αγαθών, οικονομικών πόρων κ.λπ.): ~ *τα νιάτα μου / τον χρόνο μου / την οικογενειακή περιουσία* ΣΥΝ. καταξοδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ*.

σπάτουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εργαλείο το οποίο αποτελείται από λαβή και φαρδύ λεπτό έλασμα, που συνήθ. καταλήγει σε τριγωνική άκρη και χρησιμεύει στο ανακάτεμα ή στην τοποθέτηση υλικών με μορφή πολτού: *η ~ τού κτίστη* || *μαγειρική / ζωγραφική ~* ΣΥΝ. σπάθη **2.** (μτφ.-αργκό) η γλώσσα ανθρώπων που κολακεύουν σε υπερβολικό σημείο τους άλλους, που «γλείφουν»: (ειρων.) *έχει βγάλει τη ~ και τον υμνολογεί απ' το πρωί μέχρι το βράδυ*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. spatola < λατ. spatula, υποκ. τού spatha < αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].

σπατουλαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει σπατουλαριστεί: ~ *ελαιοχρωματισμοί*. — **σπατουλαριστά** επίρρ.

σπατουλάρω ρ. μετβ. {σπατουλάρα κ. σπατουλάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω χρησιμοποιώντας σπάτουλα μια επιφάνεια με υλικό, το οποίο δεν είναι σε εντελώς στερεοποιημένη μορφή (στόκος), πριν από το βάψιμο: ~ *τον τοίχο*. — ***σπατουλάρισμα*** (το).

σπατσάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σπάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** τελειώνω (κάτι), ξεμπερδεύω με κάτι **2.** δίνω λύση σε πρόβλημα, ζήτημα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spacciare, που αποσπάστηκε από το παλαιότ. dispacciare < dispaccio «έγγραφο, επιστολή» < ισπ. despacho < despachar «λύνω, αποτελειώνω – αποστέλλω» < δημώδ. λατ. *disimpedicare «αποδεσμεύω, απελευθερώνω» < dis- + im- + λατ. pedica «πέδη – εμπόδιο»].

σπαχής κ. **σπαής** (ο) {σπαχήδες} ΙΣΤ. **1.** (α) οι τουρκικής καταγωγής ή εξισλαμισμένοι φεουδάρχες τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στους οποίους στηριζόταν ο στρατός κάθε επαρχίας και οι οποίοι είχαν και φορολογικές αρμοδιότητες (β) ***σπαχήδες τής Πύλης*** συνήθ. εξισλαμισμένοι ιππείς που αποτελούσαν τη σωματοφυλακή τού σουλτάνου και τον ακολουθούσαν στις πολεμικές του επιχειρήσεις **2.** (μτγν.) οι ιππείς των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων, κυρ. των Τούρκων, αλλά και άλλων λαών, π.χ. των Γάλλων στις αποικίες.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπάχης* < τουρκ. ispahi].

σπάω ρ. → σπάζω

σπείρα (η) {σπειρών} **1.** ομάδα κακοποιών ή γενικότ. παρανόμων, που χαρακτηρίζεται από -έστω και στοιχειώδη- οργάνωση: *ασύλληπτη / ένοπλη / επικίνδυνη / μυστηριώδης / εγκληματική ~* || ~ *λαθρεμπόρων / αρχαιοκαπήλων / κατασκόπων* ΣΥΝ. συμμορία, μαφία ● **2.** οτιδήποτε περιστρέφεται γύρω από ένα κέντρο με ελικοειδή τρόπο, ώστε να σχηματίζει κύκλους, και χωρίς τα άκρα του να ενώνονται ποτέ, καθώς και κάθε τέτοια περιέλιξη: *οι ~ τής βίδας / τού ελατηρίου / τού σχοινιού / των δακτυλικών αποτυπωμάτων* ΣΥΝ. έλικας **3.** ΖΩΟΛ. κάθε τέτοια περιέλιξη στην επιφάνεια οστράκου **4.** ΑΡΧΙΤ. (α) το κυρτό μέλος τής βάσης τού ιωνικού κίονα (β) (γενικότ.) διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από το ελικοειδές του σχήμα: *άσκηση σχεδίου με ~* **5.** ΜΑΘ. η επιφάνεια που σχηματίζεται, όταν ένας κύκλος περιστρέφεται γύρω από έναν άξονα που ανήκει στο ίδιο επίπεδο με αυτόν, χωρίς ο κύκλος και ο άξονας να τέμνονται **6.** ΗΛΕΚΤΡ. καθένα από τα στοιχεία που, όταν περιτυλιχθούν γύρω από κυλίνδρους, αποτελούν τα πηνία και τις περιελίξεις, έχοντας σχήμα κυκλικό, με τα άκρα τους το ένα πολύ κοντά στο άλλο ● **7.** ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτι-

κή μονάδα αποτελούμενη από δύο λόχους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπεῖρα* < **σπέρ-jα* (με αντέκταση), που προέρχεται από θ. με αρχική σημ. «περιτυλίγω, διπλώνω», αλλά δεν μαρτυρείται. ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο *σπείρω* (προφύλαξη). Η λ. συνδ. με τα ουσ. *σπάργανον, σπάρτον* (βλ.λ.). Ως ρωμαϊκή στρατ. μονάδα (σημ. 7) η λ. αποτελεί απόδ. τού λατ. manipulus].

σπειράλ επίθ. (συνήθ. ορθ. *σπιράλ*) {άκλ.} ελλην. *σπειρωτό, σπειροειδές* **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σπείρας, που περιελίσσεται σχηματίζοντας κύκλους οι οποίοι ποτέ δεν τέμνονται: *τετράδιο* ~ (τού οποίου τα φύλλα συγκρατούνται από ευλύγιστο σπειροειδές σύρμα) || *σχήμα* ~ ΣΥΝ. ελικοειδής **2.** (ως ουσ.) (α) ΙΑΤΡ. μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στη μήτρα, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. ενδομήτριο σπείραμα (β) μηχανισμός προστασίας από τα έντομα, που αποτελείται από πυκνά σπειροειδή σύρματα και στον οποίο διοχετεύεται ρεύμα, για να προσελκύει τα έντομα με το φως του και να τα θανατώνει με την ηλεκτρική ενέργειά του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. spiral < μεσν. λατ. spiralis < λατ. spira < αρχ. *σπεῖρα* (βλ.λ.)].

σπείραμα (το) {σπειράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που περιελίσσεται με ελικοειδή τρόπο **2.** ΙΑΤΡ. ***ενδομήτριο σπείραμα*** μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στον γυναικείο κόλπο, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. σπειράλ **3.** ΑΝΑΤ. μικροσκοπικό αγγειώδες στοιχείο τής μικρότερης ανατομολειτουργικής μονάδας τού νεφρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπειρῶμαι (-άο-)* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *σπεῖρα*. Ο ανατ. όρ. αποδίδει το γαλλ. glomérule].

σπειραματονεφρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. βλάβη τού σπειράματος από μικρόβια ή τοξικές ουσίες.

σπειροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σπειροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής σπείρας, που περιελίσσεται ελικοειδώς: ~ *κίνηση / σώμα / διάταξη / ανέλιξη / γάγγλιο / επίδεσμος / κάταγμα / όστρακο* || *η διδασκαλία τού μαθήματος πρέπει να ακολουθεί ένα* ~ *σχήμα* ΣΥΝ. ελικοειδής ΑΝΤ. ευθύς. — **σπειροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σπειρόμετρο (το) [1893] {σπειρομέτρ-ου | -ων} όργανο με το οποίο μετριέται το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλία).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spiromètre].

σπειρομετρώ ρ. μετβ. {-είς... | σπειρομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλία). — **σπειρομέτρηση** (η).

σπειρόνημα (το) {σπειρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η σπειροχαίτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spironema].

σπειροτόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η δημιουργία (κόψιμο) σπειρώματος.

σπειροτόμος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κοπτικό εργαλείο με τρία ή τέσσερα αυλάκια στο σώμα του, που διαμορφώνουν σειρές δοντιών και το οποίο χρησιμοποιείται για σπειροτομήσεις εσωτερικού σπειρώματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) κολαούζο· πβ. λ. *βιδολόγος*.
[ΕΤΥΜ. < *σπείρα* + *-τόμος* < *τέμνω*].

σπειροχαίτη (η) [1879] {σπειροχαιτών} ΙΑΤΡ. **1.** γενική ονομασία βακτηρίων τα οποία χαρακτηρίζονται από το σπειροειδές σχήμα τους και προκαλούν σοβαρές νόσους στους ανθρώπους και στα ζώα, όπως η σύφιλη, η τροπική μόρωση (βλ.λ.) και ο υπόστροφος πυρετός (βλ.λ.) ΣΥΝ. σπειρόνημα **2.** ***ωχρά σπειροχαίτη*** η σύφιλη.
[ΕΤΥΜ. < *σπείρα* + *χαίτη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spirochète. Η φρ. *ωχρά σπειροχαίτη* αποδίδει το νεολατ. spirochaeta pallida].

σπείρω ρ. ▸ σπέρνω

σπείρωμα (το) {σπειρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σχοινί ή σύρμα που περιελίσσεται με τρόπο τέτοιο, ώστε να σχηματίζει σπείρες **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) το εξωτερικό μέρος τού κοχλία (βλ.λ.) και το εσωτερικό τού περικοχλίου (βλ.λ.), τα οποία χαρακτηρίζονται από ελικοειδή αυλάκια: *το* ~ *μιας βίδας* (β) ***αρσενικό / θηλυκό σπείρωμα*** ελικοειδής αυλάκωση σε εξωτερική και εσωτερική αντίστοιχα επιφάνεια κυλίνδρου (γ) ***δεξιόστροφο / αριστερόστροφο σπείρωμα*** ελικοειδής ανάπτυξη προς τα δεξιά / αριστερά ως προς τον άξονα που σχηματίζει ο κοχλίας σε κατακόρυφη θέση (δ) ***εξωτερικό / εσωτερικό σπείρωμα*** η ελικοειδής αυλάκωση στην εξωτερική επιφάνεια ενός κοχλία ή αντίστοιχα στο εσωτερικό μιας τρύπας ή περικοχλίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σπειρῶ (-όω)* «περιτυλίγω» < *σπεῖρα*].

σπείρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΑΥΤ. η τοποθέτηση ενός υλικού, με τρόπο που να σχηματίζει σπείρες: ~ *σχοινίου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουλλούριασμα.

σπειρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα σπείρας: ~ *ανάπτυξη* ΣΥΝ. ελικοειδής, σπειροειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

σπέκουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στο πολιτικό λεξιλόγιο) η καιροσκοπία, το να περιμένει κανείς την κατάλληλη ευκαιρία για να επωφεληθεί: *πολλοί κάνουν* ~ *μέσα στη σύγχυση και την πολιτική αστάθεια* ΣΥΝ. καιροσκοπισμός **2.** (α) η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπτά όρια και με αθέμιτα ή ριψοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. κερδοσκοπία, σπεκουλάτσια (β) (συνεκδ.) η άντληση όσο γίνεται μεγαλύτερου κέρδους εις βάρος άλλων: *το συνδικάτο τον κατηγγειλε για* ~ *εις βάρος των εργαζομένων*.
[ΕΤΥΜ. < *σπεκουλάρω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σπεκουλαδόρος (ο) (στο πολιτικό λεξιλόγιο) αυτός που κάνει σπέκουλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. καιροσκόπος. — **σπεκουλαδόρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. speculatore «παρατηρητής – καιροσκόπος» < speculare].

σπεκουλάρω ρ. αμετβ. {σπεκουλάρισα} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) κάνω σπέκουλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. καιροσκοπώ. — **σπεκουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. speculare «παρατηρώ, εξετάζω – καιροσκοπώ» < λατ. speculor < specula «παρατηρητήριο, σκοπιά» (< ρ. specere «παρατηρώ, βλέπω»)].

σπεκουλάτσια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) **1.** η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπόμενα όρια και με αθέμιτα ή ριψοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. σπέκουλα, σπεκουλάρισμα, κερδοσκοπία **2.** (συνεκδ.) η άντληση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους εις βάρος άλλων ΣΥΝ. εκμετάλλευση • **3.** η αποδοχή και προσκόλληση κάποιου σε θεωρίες και γενικότ. απόψεις που δεν έχουν εμπειρική στήριξη ή δεν αποδεικνύονται εμπειρικά: *η* ~ *χαρακτηρίζει τον ιδεαλισμό*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. spekulatsija < λατ. speculatio (βλ. λ. *σπεκουλάρω*)].

Σ.Π.Ε.Π. (ο) Σύνδεσμος Προώθησης Ελληνικών Προϊόντων.

σπερδούκλι κ. **σφερδούκλι** (το) {σπερδουκλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φυτό ασφόδελος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < **ἀσφοδέλιον*, με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἀ-* και παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *σπέρνω*, υποκ. τού αρχ. *ἀσφόδελος* (βλ.λ.)].

σπέρμα (το) {σπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΒΙΟΛ. το ημίρρευστο, ελαφρώς κολλώδες, υπόλευκο υγρό που εκκρίνεται από τους αδένες τού ανδρικού γεννητικού συστήματος και το οποίο παρέχει στα σπερματοζωάρια που εμπεριέχει όλα τα απαραίτητα συστατικά για την επιβίωσή τους έξω από το σώμα: *ζωικό / ανθρώπινο* ~ **2.** ΙΑΤΡ. (α) ΑΝΑΤ. ***ορχικό σπέρμα*** το υγρό που συγκεντρώνεται στον σπερματικό πόρο και στις σπερματοδόχους κύστεις, έχοντας πολύ υψηλή περιεκτικότητα σπερματοζωαρίων και πολύ λίγο, αλλά ιδιαιτ. πρωτεϊνούχο, υγρό (β) ΑΝΑΤ. ***ολικό σπέρμα*** το υγρό που εκσπερματίζεται και αποτελείται από το αρχικό ορχικό σπέρμα με την προσθήκη των εκκρίσεων οργάνων που βρίσκονται από τους όρχεις ώς την ουρήθρα (γ) ***δότης σπέρματος*** ο άνδρας που προσφέρει το σπέρμα του για ιατρική χρήση και συγκεκριμένα για τεχνητή γονιμοποίηση (δ) ***τράπεζα σπέρματος*** ο οργανισμός που ειδικεύεται στη συλλογή και διατήρηση ανθρώπινου σπέρματος σε τέτοιες συνθήκες, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τεχνητή γονιμοποίηση **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο: *το* ~ *δεν έχει μεγάλη διάρκεια ζωής* ΣΥΝ. σπερματοζωάριο **4.** ΒΟΤ. αναπαραγωγική δομή φυτών η οποία αποτελείται από ένα φυτικό έμβρυο (φυτάριο), το οποίο συνοδεύεται από θρεπτικές ουσίες και από προστατευτικό κέλυφος: *φυτικό* ~ ΣΥΝ. σπόρος, πυρήνας **5.** ο γόνος, ο απόγονος κάποιου: *είσαι δικό μου* ~, *παιδί μου* || ~ *παλιάς γενιάς* ΣΥΝ. παιδί, σπόρος **6.** (μτφ.) η αιτία από την οποία δημιουργείται κάτι: *το* ~ *τού κακού / τής διχόνοιας / τής διαβολής* ΣΥΝ. σπόρος **7.** (μτφ.) η αρχική μορφή ενός πράγματος, μόλις αυτό έχει δημιουργηθεί ή συλληφθεί και δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί: *σπέρματα αυτής τής φιλοσοφικής στάσης συναντούμε ήδη στον Ηράκλειτο* || *στη δεκαετία τού 1920 οι Η.Π.Α. γνώρισαν ραγδαία οικονομική άνοδο η οποία εμπεριείχε σπέρματα τής κρίσης τού 1929*· ΦΡ. ***εν σπέρματι*** *(ἐν σπέρματι)* για να δηλωθεί ότι κάτι (π.χ. ιδέα, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) βρίσκεται ακόμα σε πρωταρχικό στάδιο εξέλιξης ή επεξεργασίας. — **σπερματικός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **σπερμικός, σπερματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pe-ma, pe-mo) < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

σπερματαγωγός, -ός, -ό αυτός που μεταφέρει το σπέρμα: ~ *πόρος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. spermiduct (νόθο σύνθ.)].

σπερματέγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η εισαγωγή σπέρματος στον κόλπο ή στη μήτρα με τεχνητό τρόπο (βλ. κ. *τεχνητή γονιμοποίηση*, λ. *τεχνητός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. insemination].

σπερματικός, -ή, -ό → σπέρμα

σπερματίνη κ. **σπερμίνη** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το βασικό συστατικό τού προστατευτικού υγρού, το οποίο συντελεί στη σταθεροποίηση των μεμβρανών και δίνει στο σπέρμα τη χαρακτηριστική οσμή του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermine].

σπερματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η παραγωγή σπέρματος ΣΥΝ. σπερματογονία **2.** ΒΙΟΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία το έμβρυο αποκτά τα βασικά χαρακτηριστικά του από το αρσενικό μέσω τού σπέρματός του.

σπερματο- κ. **σπερματό-** κ. **σπερματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το σπέρμα: *σπερματο-ζωάριο, σπερματ-αγωγός, σπερμο-γονία* **2.** με τον σπόρο, τον πυρήνα τού φυτού: *σπερματο-θήκη, σπερμο-φάγος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *σπερματο-λογῶ*, αρχ. *σπερμο-λογῶ* «συλλέγω σπόρους», μτγν. *σπερμο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *σπέρμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. spermo-gramme, spermato-zoaire, αγγλ. spermi-cide «σπερμοκτόνο»)].

σπερματοβλάστη κ. **σπερμοβλάστη** (η) {σπερματοβλαστών} ΒΟΤ. το διαφοροποιημένο όργανο των σπερματοφύτων, που αποτελείται από τον θηλυκό γαμέτη και τον θρεπτικό και προστατευτικό ιστό γύρω από αυτόν και το οποίο μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση ΣΥΝ. σπερματική βλάστη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sperm(at)oblast].

σπερματογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. το σύνολο των διαδικασιών που οδηγούν στη δημιουργία των αρσενικών αναπαραγωγικών κυττάρων. Επίσης **σπερματογονία** κ. **σπερμογονία**. — **σπερματογόνος, -ος, -ο** κ. **σπερμογόνος**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatogénèse].

σπερματογόνιο (το) {σπερματογονί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο τής αρχικής φάσης ανάπτυξης των αρσενικών γαμετών στους όρχεις (φάση πολλαπλασιασμού).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatogonium].

σπερματοδότης κ. **σπερμοδότης** (ο) {σπερματοδοτών} δότης σπέρματος για τεχνητή γονιμοποίηση.

σπερματοδόχος, -ος, -ο [1854] κ. **σπερμοδόχος** αυτός στον οποίο καταλήγει ή στον οποίο εμπεριέχεται σπέρμα: ~ *κύστη*.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-δόχος* < *δέχομαι*, πβ. κ. *ουρο-δόχος*].

σπερματοζωάριο (το) [1887] {σπερματοζωαρί-ου | -ων} το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο που αποτελεί το κύριο συστατικό τού σπέρματος και αποτελείται από την κεφαλή με τα χρωμοσώματα, το ακρόσωμα που την περιβάλλει και την ουρά (ή «μαστίγιο») που του επιτρέπει να κινείται δραστήρια: *ανθρώπινο / ζωικό / ζωντανό* ~ ΣΥΝ. αρσενικός γαμέτης.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *ζωάριο* (υποκ. τού *ζώο*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatozoaire].

σπερματοθήκη κ. **σπερμοθήκη** (η) [μεσν.] {σπερματοθηκών} **1.** ΖΩΟΛ. θύλακος στο γεννητικό σύστημα ορισμένων θηλυκών εντόμων, όπου φυλάσσεται το σπέρμα των αρσενικών έτσι, ώστε να παραμένει ζωντανό και ικανό για αναπαραγωγή για μεγάλο χρονικό διάστημα **2.** ΒΟΤ. το τμήμα άνθους ή καρπού όπου φυλάσσονται προστατευμένα τα σπέρματα.

σπερματοκτόνος, -ος, -ο κ. **σπερμοκτόνος 1.** αυτός που καθιστά το σπέρμα άγονο, που το νεκρώνει και δεν το αφήνει να γονιμοποιήσει τον θηλυκό γαμέτη: ~ *φάρμακο / ουσία / σύνθεση / αλοιφή* **2.** ***σπερματοκτόνο*** (το) ΦΑΡΜ. ειδική χημική ουσία με τη μορφή αλοιφής, υγρού, αναβράζοντος δισκίου ή προωθητικού, η οποία, όταν εφαρμοστεί στον γυναικείο κόλπο, νεκρώνει τα σπερματοζωάρια λειτουργώντας ως αντισυλληπτικό: *προφυλακτικό με* ~.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. spermicide (νόθο σύνθ.)].

σπερματοκύτταρο κ. **σπερμοκύτταρο** (το) {σπερματοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο σε ενδιάμεσο στάδιο τής ανάπτυξης των γαμετών μέσα στους όρχεις, όταν πλέον τα αρχικά κύτταρα έχουν αυξηθεί σε όγκο και έχουν ήδη υποστεί δομικές μετατροπές, αλλά δεν έχουν ακόμα περάσει στη διαδικασία μειώσεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. spermatocyte].

σπερματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο ειδικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και περιγραφή των σπερμάτων διαφόρων οργανισμών. — **σπερματολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatology].

σπερματόρροια (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χωρίς ερέθισμα και σεξουαλική ευχαρίστηση ακούσια αποβολή σπέρματος ή συγγενών υγρών. κυρ. ως αποτέλεσμα χρονίων νόσων των σπερματικών οδών (πβ. λ. *ονείρωξη*). — **σπερματορροϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatorrhée].

σπερματοτοξίνη κ. **σπερμοτοξίνη** κ. **σπερμοξίνη** (η) {σπερματοτοξινών} ΒΙΟΛ. τοξική ουσία που βρίσκεται στον ορό ζώων, στα οποία έχουν τοποθετήσει σπερματοζωάρια άλλων οργανισμών και η οποία έχει την ιδιότητα να καταστρέφει τα σπερματοζωάρια των οργανισμών αυτών. — **σπερματοτοξικός**, -ή, -ό κ. **σπερματοξικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sperm(at)otoxin].

σπερματούχος, -ος, -ο **1.** αυτός μέσα στον οποίο υπάρχει σπέρμα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ικανότητα να γονιμοποιεί ΣΥΝ. παραγωγικός, γόνιμος ΑΝΤ. άγονος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπερματοῦχος* < *σπέρμα, -ατος* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

σπερματοφάγος, -ος, -ο κ. **σπερμοφάγος** αυτός τού οποίου κύρια τροφή αποτελούν οι σπόροι των φυτών: ~ *πτηνά*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπέρμα* + *-φάγος* < θ. *φάγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

σπερματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **σπερμοφόρος 1.** αυτός που μπορεί να παράγει ή να έχει σπέρματα **2.** ΖΩΟΛ. ***σπερματοφόρο*** (το) η κάψα (βλ.λ.) μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζωάρια ορισμένων ασπονδύλων και τριτώνων (βλ.λ.) **3.** ΒΙΟΛ. ***σπερματοφόρος*** (ο) κ. ***σπερματοφόρο*** (το) όργανο διαφορετικών ομάδων ζωντανών οργανισμών, το οποίο σχηματίζει κοιλότητα, μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζωάρια και το οποίο έχει τη δυνατότητα να αποκολληθεί από τον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatophore].

σπερματόφυτο (το) [1885] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ. (σύμφωνα με ορισμένα ταξινομικά συστήματα) (συνήθ. στον πληθ.) ανώτερο φυτό που αναπαράγεται με σπέρματα (δηλ. τα γυμνόσπερμα και τα αγγειόσπερμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatophyta (πληθ.)].

σπερματσέτο (το) ▸ σπαρματσέτο

σπερμικός, -ή, -ό → σπέρμα

σπερμίνη (η) ▸ σπερματίνη

σπερμοβλάστη (η) → σπερματοβλάστη

σπερμογονία (η) → σπερματογονία

σπερμογόνος, -ος, -ο ▸ σπερματογόνος

σπερμοδότης (ο) → σπερματοδότης

σπερμοδόχος, -ος, -ο → σπερματοδόχος

σπερμοθήκη (η) → σπερματοθήκη

σπερμοκτόνος, -ος, -ο ▸ σπερματοκτόνος

σπερμοκύτταρο (το) → σπερματοκύτταρο

σπερμολογώ ρ. μετβ. {σπερμολογείς...} **1.** συγκεντρώνω σπόρους για να τραφώ: *τα σπουργίτια σπερμολογούσαν από την τροφή των πουλερικών* **2.** (μτφ.) συγκεντρώνω φήμες και τις επανακυκλοφορώ, διαδίδω κακοήθειες: ~ *αδίστακτα / σε ασύλληπτο βαθμό* ΣΥΝ. κουτσομπολεύω, κακολογώ. — **σπερμολογία** (η) [μτγν.], **σπερμολόγος** (ο/η) [αρχ.], **σπερμολογικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπερμολογῶ (-έω)* < επίθ. *σπερμολόγος*, αρχική σημ. «(για πτηνά) αυτός που συλλέγει σπόρους», < *σπέρμα* + *-λόγος* (< *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω»). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. περιέγραψε εκφραστικά εκείνον που συλλέγει ό,τι ακούει και το επαναλαμβάνει επιπόλαια, τον φλύαρο και κουτσομπόλη, σημ. που πρωτοαπαντά στον Δημοσθένη (σε ό,τι αφορά το *σπερμολόγος*)].

σπερμοτοξικός, -ή, -ό → σπερματοτοξίνη

σπερμοτοξίνη (η) → σπερματοτοξίνη

σπερμοφάγος, -ος, -ο → σπερματοφάγος

σπερμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο → σπερματοφόρος

σπερμοφυής, -ής, -ές {σπερμοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει βλαστήσει από σπόρο και όχι από μόσχευμα ή παραφυάδα: ~ *δέντρο / δάσος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπέρμα* + *-φυής* < *φύω / -ομαι*].

σπερνός, -ή, -ό ▸ εσπερινός

σπέρνω ρ. μετβ. {έσπειρα, σπάρ-θηκα, -μένος} **1.** ρίχνω σε καλλιεργημένη γη σπόρους για να φυτρώσουν φυτά: *το σιτάρι το σπέρνουν το φθινόπωρο*· ΦΡ. (α) ***φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν*** βλ. λ. *φυτρώνω* (β) (παροιμ.) ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** βλ. λ. *άνεμος* (γ) (παροιμ.) ***όπως έσπειρες, θα θερίσεις*** (*ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει*, Κ.Δ. *Γαλ.* 6, 7) ανάλογα με τον τρόπο που φέρεσαι, θα σου φερθούν (πβ. *όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς*) (δ) (παροιμ.) ***–Γεια σου / Τι κάνεις, Γιάννη; –Κουκκιά σπέρνω!*** για ανθρώπους που δίνουν άσχετη απάντηση σε αυτά που τους ρωτούν (ε) ***σπέρνω στη θάλασσα / στην άμμο*** αυτό που κάνω δεν οδηγεί πουθενά, είναι άδικος κόπος ΣΥΝ. ματαιοπονώ **2.** (μτφ. για άνδρα) γονιμοποιώ γυναίκα, συντελώ στη γέννηση παιδιού ΣΥΝ. τεκνοποιώ **3.** (μτφ.) μεταφέρω σε άλλους ιδέες, σκέψεις κ.λπ., διαδίδω: *έσπειρε επαναστατικές ιδέες στους υπόδουλους λαούς τής Βαλκανικής* || *έσπειρε τη διχόνοια ανάμεσά τους* || *οι δηλώσεις κάποιων σεισμολόγων έσπειραν τον πανικό στους πολίτες* ΣΥΝ. διαδίδω, διασπείρω· ΦΡ. ***σπέρνω ζιζάνια*** (*ἦλθεν... ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐπέσπειρεν ζιζάνια*, Κ.Δ. Ματθ. 13, 25, από την παραβολή τού σίτου και των ζιζανίων) ενεργώ διασπαστικά, αποσκοπώ στη δημιουργία διχόνοιας ΣΥΝ. βάζω φιτιλιές, βάζω λόγια. Επίσης (λόγ.) ***σπείρω***. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έσπειρα* τού αρχ. ρ. *σπείρω* κατά το σχήμα *έγειρα* - *γέρνω*, *έσυρα* - *σέρνω*. Το αρχ. *σπείρω* < **σπέρ-jω* (με αντέκταση) < Ι.Ε. *(s)per- «χύνω, διασκορπίζω», πβ. αρμ. sp'rem «διασκορπίζω, διασπείρω», αγγλ. spray (βλ. κ. *σπρέι*), αρχ. γερμ. spreiten «διασκορπίζω», αρχ. αγγλ. sprǣdan (> αγγλ. spread) κ.ά. Ομόρρ. *σπόρος, σπορ-ά, σπαρ-τός, σπέρ-μα* κ.ά.].

Σπερχειός (ο) ποταμός τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Τυμφρηστό και εκβάλλει στον Μαλιακό Κόλπο· αλλιώς *Αλαμάνα* (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., με παραγ. επίθημα *-ειός* (πβ. *Ἀλφ-ειός*), τού οποίου η αρχαϊκότητα επιβεβαιώνεται εν μέρει από το μυκ. pe-ke-u (= *Σπερχεύς*;) και σημαίνει «ορμητικός, βίαιος». Προέρχεται από το αρχ. ρ. *σπέρχω / -ομαι* «βιάζομαι, ορμώ, ρίχνομαι» < Ι.Ε. *sper-gh- «σπεύδω, ορμώ», πβ. σανσκρ. spṛhayati «ποθώ, φθονώ», a-sparəzatā «προσπαθούσε»].

σπέσιαλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *ειδικός* **1.** αυτός που αναφέρεται σε πολύ συγκεκριμένο τομέα γνώσεως ή δεξιότητας: *πήρε το βραβείο για τα* ~ *εφέ τής ταινίας* ΣΥΝ. εξειδικευμένος ΑΝΤ. γενικός **2.** αυτός που είναι προϊόν ιδιαίτερης φροντίδας, που υπερέχει ή/και διαφέρει από τους άλλους: *θα σας ετοιμάσω έναν μεζέ* ~*!* || ~ *παγωτό / μακαρονάδα / ποτό* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, εξαιρετικός, ασυνήθιστος ΑΝΤ. συνηθισμένος, κοινός **3.** (ως επίρρ.-προφορ.) ειδικά, εξαιρετικά: *το τραγούδι* ~ *αφιερωμένο στην Τάνια από την Αργυρούπολη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. special < παλ. γαλλ. especial < λατ. specialis «μοναδικός, ξεχωριστός» (< species, -ei «είδος, μορφή»). Παρόμοια σημασιολ. πορεία παρατηρούμε και στο επίθ. *ειδικός* (< *είδος*)].

σπεσιαλίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **σπεσιαλίστρια** (η) {σπεσιαλιστριών} (εμφατ.) πρόσωπο που έχει εξειδικευμένη γνώση σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι* ~ *στο είδος του / στη ζαχαροπλαστική / στην οργάνωση επιτυχημένων εκδρομών / στην εκτέλεση φάουλ στο ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. ειδικός, εξπέρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spécialiste].

σπεσιαλιτέ (η) {άκλ.} **1.** έδεσμα ή γλύκυσμα που έχει παρασκευαστεί είτε με ιδιαίτερη, μη συνηθισμένη συνταγή είτε με συνηθισμένη συνταγή, αλλά κατά τρόπο εξαιρετικό: *μας έφτιαξε τη* ~ *της: παστιτσάδα κερκυραϊκή* || *η* ~ *τού καταστήματος είναι οι γαρίδες* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο ιδιαίτερης γνώσης ή εξαιρετικής ικανότητας ΣΥΝ. ειδικότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. specialité < spécial (βλ. κ. *σπέσιαλ*)].

σπετζοφάι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πικάντικο φαγητό (από το Πήλιο), που παρασκευάζεται από μικρά κομμάτια λουκάνικου, τα οποία αρχικά τηγανίζονται και στη συνέχεια βράζονται μέσα σε σάλτσα από ντομάτα και κομμένες πράσινες πιπεριές.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τού ιταλ. spezzatino «φαγητό με κομμάτια κρέατος» (< spezzato < ρ. spezzare «κομματιάζω, σπάζω») με το ουσ. *φαΐ*].

Σπέτσες (οι) {Σπετσών} **1.** νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου κοντά στις Ν. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σπετσιώτης** (ο), **Σπετσιώτισσα** (η), **σπετσιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. / ιταλ. Spezie «καρύκευμα, μπαχαρικό». Στην αρχαιότητα το νησί ονομαζόταν *Πιτυοῦσσα* «πευκώδης» (< *πίτυς, -υος* «πεύκο»)].

Σπέτσες – Πέτσα. Εκτός από την κρατούσα άποψη, σύμφωνα με την οποία η ονομασία **Σπέτσες** (αντί τής αρχ. ονομασίας **Πιτυ-**

ούσσα) προήλθε από το βεν. / ιταλ. Spezie (βλ. ετυμ.), η ονομασία **Πέτσα** που χρησιμοποιήθηκε για το νησί (**Πετσιώτες**, οι κάτοικοι) και που απαντά σε παλαιότερα έγγραφα, οδήγησε και σε άλλες ετυμολογικές ερμηνείες. Και η μεν άποψη ότι το *Πέτσα* / *Σπέτσες* είναι η παραφθορά τού αρχ. *Πιτυοῦσσα* από τους Αρβανίτες τού νησιού είναι εξεζητημένη. Αξίζει όμως να αναφερθεί η άποψη τού λεξικογράφου Σκαρλάτου Βυζαντίου, ο οποίος, καίτοι υποστήριζε τη διατήρηση ή επαναφορά των αρχαίων ελληνικών τοπωνυμίων, αισθάνθηκε την ανάγκη ότι πρέπει να γίνονται και ορισμένες εξαιρέσεις για ονόματα «*συνδεδεμένα μὲ ἀναμνήσεις ἐνδόξους τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας*». Και ως τέτοια περίπτωση θεωρεί (το 1835) το παράδειγμα των Πετσών (sic): «*διότι τὸ ὄνομα τῶν Πετσῶν* [έτσι είναι γνωστή η ονομασία τού νησιού τότε], *π.χ., καί τοι διὰ βασιλικοῦ διατάγματος καθιερωμένων, δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ να θεωρηθῇ ἀλλειῶς, παρὰ Pescia, καὶ ἑπομένως οὔτε μὲ τοῦ Ὁμήρου οὔτε μὲ τοῦ Πινδάρου τὴν λύραν να συμφωνήσῃ*» (*Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, σ. ν'). Στην περίπτωση που το *Πέτσα* / *Πέτσες* είναι από το Pescia, τότε το Σ- (*Σπέτσες*) θα προήλθε με απόσπαση («κακό χωρισμό») από την εκφορά με το άρθρο: *στι*|*ς Πέτσες* > *οι Σπέτσες*· πβ. *τους βώλους* > *οι σβώλοι* (*σβώλος*), *τους πυργίτες* > *οι σπυργίτες* / *σπουργίτες* (*σπουργίτης*) κ.τ.ό.

σπετσιώτα στη ΦΡ. ***ψάρι αλά σπετσιώτα*** τρόπος μαγειρέματος τού ψαριού στον φούρνο μέσα σε σάλτσα από ντομάτα, σκόρδο, μαϊντανό και λάδι. (Βλ. κ. λ. *αλά*).

Σπετσιώτης (ο) → Σπέτσες

σπετσιώτικος, -η, -ο ▸ Σπέτσες

Σπετσιώτισσα (η) → Σπέτσες

Σπετσοπούλα (η) νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου Ν. των Σπετσών. [ΕΤΥΜ. < *Σπέτσες* + λεξικό επίθημα *-πούλα*].

σπεύδω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσπευσ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κινούμαι ή ενεργώ με ταχύτητα και προθυμία: *μόλις μας αντιλήφθηκε, έσπευσε προς το μέρος μας*· ΦΡ. ***σπεύδε βραδέως*** βλ. λ. *βραδέως* ♦ **2.** (μετβ.) δείχνω προθυμία, είμαι πρόθυμος (να κάνω κάτι): *μετά το ατύχημα έσπευσε να τους συνδράμει οικονομικά* || *μη σπεύδεις να απαντήσεις· άκου πρώτα καλά τι σε ρωτούν* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *(s)p(h)eu-d- «επείγομαι, πιέζω», πβ. λιθ. spáudžiu «πιέζω, σπρώχνω, βιάζομαι», spaudà «σπουδή, βιασύνη», spudà «ώθηση, πίεση», ίσως και αλβ. punë «εργασία, επάγγελμα» (< *(s)pud-na). Ομόρρ. *σπουδ-ή* (βλ.λ.)].

Σπεύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), διάδοχος τού Πλάτωνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *σπευσ(ι)* (< ρ. *σπεύδω*) + *ἵππος*].

σπήκερ (ο) ▸ σπίκερ

σπήλαιο (το) {σπηλαί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΓΕΩΛ. φυσικός, υπόγειος και κενός χώρος, συνήθ. με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή, ο οποίος σχηματίζεται από τη διαβρωτική ενέργεια των υπογείων υδάτων σε συγκεκριμένους τύπους πετρωμάτων (ασβεστολιθικά, ηφαιστειογενή ή κοραλλιογενή): *ανεξερεύνητο* / *απέραντο* / *βαθύ* / *παλαιολιθικό* / *επικίνδυνο ~* || *~ με σταλαγμίτες και σταλακτίτες* (πβ. λ. *σπηλιά, άντρο*)· ΦΡ. (α) ***το σπήλαιο τής Βηθλεέμ*** το μέρος όπου γεννήθηκε ο Χριστός (β) ***οι άνθρωποι των σπηλαίων*** οι πρωτόγονοι άνθρωποι, που ζούσαν σε σπηλιές **2.** ΙΑΤΡ. κοίλωμα σε όργανο, το οποίο έχει δημιουργηθεί από παθολογική αιτία, π.χ. από το υγρό αποστήματος: *πνευμονικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπήλαιον*, με το κοινόλεκτο επίθημα *-αιον* (πιθ. κατ' αναλογίαν προς τα *κατά-γαιον, ὑπό-γαιον*), < *σπέος* «σπηλιά» (από το θ. *σπε-* και την παρέκταση *-λ-*, πβ. κ. *νέφος – νεφέλη*). Το αρχαϊκό ουσ. *σπέος* είναι αγν. ετύμου].

σπηλαιόβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει σε σπηλιά: *~ πληθυσμός* / *άτομο* / *νυχτερίδα* ΣΥΝ. τρωγλοδύτης, σπηλαίος.

σπηλαιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σπηλαίων. — **σπηλαιολόγος** (ο/η), **σπηλαιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spéléologie].

σπηλαίος, -α, -ο [1890] (λόγ.) αυτός τού οποίου κατοικία είναι τα φυσικά κοιλώματα μέσα στο έδαφος: *~ οργανισμός* ΣΥΝ. σπηλαιόβιος.

σπηλαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπηλαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με σπήλαιο: *ένα κατασκεύασμα με ~ αρχιτεκτονική* **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που έχει παθολογικές κοιλότητες: *~ πνεύμονας* / *αμυγδαλές* (β) αυτός που προέρχεται από όργανο γεμάτο κοιλότητες: *~ ρόγχος* / *αναπνοή* **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπήλαιο: *~ φωνή* ΣΥΝ. βαθύς, υπόκωφος ΑΝΤ. ψιλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σπηλιά (η) φυσικός κενός χώρος κάτω από το έδαφος (σπήλαιο) ή μέσα σε βράχια (βραχώδες καταφύγιο), με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή (πβ. λ. *σπήλαιο*): *βαθιά* / *δυσπρόσιτη* / *απότομη* / *σκοτεινή* / *υγρή ~* || *η ~ τής αρκούδας* / *τού δράκου* / *τού ληστή* || «*ώς πότε* [...] *σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά*» (Ρήγας Βελεστινλής) (πβ. λ. *άντρο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *σπήλαιο* (βλ.λ.) + κατάλ. *-ιά*].

σπιανάδα (η) (διαλεκτ.) (στα Επτάνησα) η πλατεία, κυρ. η παραλιακή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spianata < spianare «καθιστώ επίπεδη (μια επιφάνεια), στρώνω, ισώνω» < λατ. explanāre < ex- + planus «ίσιος, επίπεδος»].

σπίζα (η) {σπιζών} κατηγορία ωδικών πτηνών, συχνά με ζωηρά χρώματα, κοντό και ισχυρό ράμφος, που φωλιάζουν σε δέντρα και θάμνους και σπάνια στο έδαφος και στην οποία ανήκουν η καρδερίνα, ο σπίνος, ο φλώρος κ.ά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπίγγ-ja* < I.E. *(s)ping-o- «σπίνος», πβ. αρχ. γερμ. fincho (> γερμ. Fink), αρχ. αγγλ. finc (> αγγλ. finch), σουηδ. spink «σπουργίτι» κ.ά. Ομόρρ. *σπίνος* (βλ.λ.)].

σπίθα (η) {σπιθών} **1.** ο σπινθήρας (βλ.λ.): *μόλις ο τροχός ακούμπησε στο μέταλλο, πετάχτηκαν παντού σπίθες* || *η κουκουνάρα που άρπαξε φωτιά πέταξε σπίθες ολόγυρα* || *μια ~ μπορεί να φέρει την καταστροφή στο δάσος*· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μάτια του πετάν(ε)*** / ***βγάζουν σπίθες*** (i) βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης έντασης ή/και εκνευρισμού ή νιώθει έντονο μίσος (ii) η ματιά του φανερώνει ότι πρόκειται για έξυπνο άνθρωπο **2.** (μτφ.) το συμβάν από το οποίο ξεκινά μια σειρά γεγονότων ή από το οποίο διαμορφώνεται μια κατάσταση: *η ~ τής σύρραξης* / *τού πολέμου* / *τού πάθους* / *τού έρωτα* / *τού μίσους* ΣΥΝ. αιτία, αρχή, σπόρος **3.** (μτφ.) η ένδειξη ζωής ή υπάρξεως μιας ιδιότητας: *ακόμα και τα κείμενα που συνέταξε στο τέλος τής ζωής του έχουν τη ~ μιας ξεχωριστής πνευματικής προσωπικότητας* || *η ~ τού έρωτα δεν έσβησε με τα χρόνια* ΣΥΝ. νεύρο, σπινθήρας **4.** (μτφ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: *είναι ~ μονάχη!* ΣΥΝ. σπίρτο, τετραπέρατος, πανέξυπνος ΑΝΤ. τούβλο, (οικ.) βούρλο, βλίτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπιθίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σπιθαμή κ. **πιθαμή** (η) [μεσν.] **1.** η απόσταση από την άκρη τού αντίχειρα του χεριού ώς το άκρο του μικρού δακτύλου, όταν η παλάμη είναι ανοιχτή: *περίσσευε μία ~ ύφασμα από το τόπι και μου το έδωσε τζάμπα* **2.** (συνεκδ.) πάρα πολύ μικρή έκταση: *για μια ~ τόπο να σφαχτούν τόσοι άνθρωποι!* || *πώς να χωρέσουμε και μεις σε μια ~ γης;* || *δεν πρόκειται να παραχωρήσουμε ούτε μια ~ εδάφους* ΣΥΝ. σταλιά· ΦΡ. (α) ***μια(ς) σπιθαμή(ς) άνθρωπος*** (i) άνθρωπος πολύ μικρού αναστήματος: *~ και να 'χει τόσο θάρρος!* ΣΥΝ. σπιθαμιαίος, μικρόσωμος, κοντός, λιλιπούτιος ΑΝΤ. γιγαντιαίος, τεράστιος (ii) άνθρωπος μικρής ηλικίας: *~ και να 'χει τέτοια γλώσσα!* ΣΥΝ. παιδί, μικρός, ανήλικος ΑΝΤ. ώριμος, ενήλικος (β) ***σπιθαμή προς σπιθαμή*** σε κάθε σημείο ενός χώρου: *αστυνομικοί ερευνούσαν τη γύρω περιοχή ~, για να ανακαλύψουν τυχόν ίχνη* ΣΥΝ. εξονυχιστικά, παντού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., με παραγ. επίθημα *-μη* (πβ. κ. *παλά-μη, πυγ-μή, δραχ-μή*), πιθ. < *σπιδέος* (τ. γενικής που απαντά στην ομηρική φρ. *διὰ σπιδέος πεδίοιο* και ανάγεται σε αμάρτυρο τ. **σπι-δής* / **σπιδύς* «μακρός, εκτεταμένος»). Οι λ. συνδ. μεταξύ τους, αν ανάγονται σε κοινό θ. *spidh-. Σε ό,τι αφορά περαιτέρω συσχετισμούς, είναι πιθ. η σύνδεση με λατ. spissus «αργός, βραδύς» (< *spid-tos, αρχική σημ. «πυκνός»), λιθ. spintù, spìsti «συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι» (< *spit-ti) κ.ά. Ο φωνηεντισμός τού ρ. *σπώ (-άω)* δεν επιτρέπει τη σύνδεσή του με την προαναφερθείσα λεξιλογική οικογένεια].

σπιθαμιαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός τού οποίου το μέγεθος είναι ίσο με μια σπιθαμή (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει πολύ μικρό μέγεθος, ύψος: *~ αλλά με μεγάλο πνευματικό ανάστημα* ΣΥΝ. λιλιπούτιος, βραχύσωμος, μικρός, μικροσκοπικός, κοντός ΑΝΤ. γιγάντειος, μεγάλος, ψηλός, μεγαλόσωμος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, αξία: *~ πολιτικός* ΣΥΝ. ασήμαντος, λίγος ΑΝΤ. σημαντικός, γιγαντιαίος, πολύς.

σπιθίζω ρ. αμετβ. {σπίθισα} (λογοτ.) σπιθοβολώ (βλ.λ.): *τα μάτια της σπίθιζαν*. — **σπίθισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σπινθ-ίζω* (με αφομοίωση τού *-ν-* και απλοποίηση) < *σπινθήρας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

σπιθοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπιθοβολείς... | σπιθοβόλησα} **1.** σκορπώ γύρω μου σωματίδια πυρακτωμένης ύλης, βγάζω σπίθες: *σπιθοβολούσε το σίδερο στο αμόνι* || (μτφ.) *τα μάτια της σπιθοβολούσαν από θυμό* ΣΥΝ. σπιθίζω **2.** (κατ' επέκτ.) εκπέμπω γύρω μου φως: *τα κρυστάλλινα ποτήρια σπιθοβολούσαν στον ήλιο* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, ακτινοβολώ. — **σπιθοβολή** (η) κ. **σπιθοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπιθοβολῶ* < *σπίθα* + *-βολῶ* (< *βάλλω*), πβ. κ. *πυρο-βολῶ, κεραυνο-βολῶ*].

σπιθούρι (το) {σπιθουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κηλίδα ή φουσκάλα που εμφανίζεται στο δέρμα λόγω παθολογικής αιτίας: *βγάζω ~* ΣΥΝ. εξάνθημα, σπυρί. — (υποκ.) **σπιθουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σπίθα* + παραγ. επίθημα *-ούρι*, πβ. κ. *μνήμα – μνημούρι*].

σπικάζ (το) {άκλ.} ελλην. *περιγραφή* **1.** η περιγραφή γεγονότος από εκφωνητή (*σπίκερ*, βλ.λ.) μέσω ραδιοφώνου, μεγαφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.: *το ~ τής παρέλασης* / *τού αγώνα* **2.** η περιγραφή και ο σχολιασμός ενός θεάματος: *το ~ τού ντοκιμαντέρ έγινε από έμπειρους ηθοποιούς* (βλ. κ. λ. *-άζ*).
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < αγγλ. speak «μιλώ» + *-άζ* (< γαλλ. -age), κατά τα *πατινάζ, μακιγιάζ, αμπαλάζ* κ.ά.].

σπικάρω ρ. μετβ. {σπίκαρ-α κ. -ισα} (αργκό) **1.** περιγράφω γεγονός μέσα από κάποιο επικοινωνιακό σύστημα (π.χ. ραδιόφωνο, μεγάφωνα): *~ έναν αγώνα* / *μια παρέλαση* **2.** επενδύω με λόγο ένα θέαμα, το περιγράφω και το σχολιάζω: *~ ένα ντοκιμαντέρ*.
[ΕΤΥΜ. < *σπίκ(ερ)* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

σπικάτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. στην εκτέλεση εγχόρδων οργάνων, τεχνική παραγωγής ήχου με το δοξάρι, το οποίο αφήνεται να αναπηδά στις χορδές, κατά τρόπο ώστε η κάθε νότα να ακούγεται ξεχωριστά από την προηγούμενη και την επόμενη της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spiccato < ρ. spiccare «αποσπώ, ξεκολλώ, ξεκρεμώ (κάτι που βρίσκεται στην κορυφή)» < picco «κορυφή» < γαλλ. pic, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. pīc «αιχμηρό εργαλείο»].

σπίκερ (ο) (παλαιότ. ορθ. *σπήκερ*) {άκλ.} ελλην. *εκφωνητής*· αυτός που σπικάρει (βλ.λ.): *η φωνή τού ~ ερχόταν δυνατή μέσα από τα μεγάφωνα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. speaker < ρ. speak «μιλώ»].

σπιλιάδα κ. **σπιλάδα** (η) (λαϊκ.) η ξαφνική και δυνατή πνοή ανέμου από τη στεριά προς τη θάλασσα ΣΥΝ. ριπή, ανεμοσυρμή. — (υποκ.) **σπιλιαδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπιλάς, -άδος*, πιθ. < *κατα-σπιλάζω* «κηλιδώνω – (για άνεμο) χτυπώ, εφορμώ» (υποχωρητ.) < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].

σπίλος (ο) (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. κηλίδα στο δέρμα ή δερματική βλάβη με αλλοιωμένου χρώματος κηλίδα, η οποία οφείλεται σε παθολογική χρώση ή σε συγκέντρωση ή/και διεύρυνση αιμοφόρων ή λεμφικών αγγείων: *μελαγχρωματικός* ~ ΣΥΝ. ελιά, στίγμα **2.** (μτφ.) ηθική κηλίδα, αυτό που χαρακτηρίζει άτομο ηθικά απαράδεκτο ΣΥΝ. στίγμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. ίσως συνδ. με το αρχ. *πίνος* «ακαθαρσία» (που χρησιμοποιείται κυρ. για το μη κατεργασμένο μαλλί ή ακόμη και για άπλυτα ρούχα)].

σπιλώνω ρ. μετβ. {σπίλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (μτφ.) προσβάλλω την τιμή (κάποιου): ~ *υπολήψεις* / *το όνομα κάποιου* ΣΥΝ. ατιμάζω ΑΝΤ. τιμώ. — **σπίλωση** (η) κ. **σπίλωμα** (το) [μτγν.]. **σπιλωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπιλῶ (-όω)* < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].

σπινάρω ρ. → σπινιάρω

σπινθήρας (ο) **1.** σωματίδιο πυρακτωμένης ύλης, το οποίο προέρχεται από φωτιά ή από σώματα που έρχονται σε τριβή ή συγκρούονται: *καθώς η μηχανή σύρθηκε στην άσφαλτο, πετάχτηκαν παντού σπινθήρες* ΣΥΝ. σπίθα **2.** ΦΥΣ. η ξαφνική και σύντομη λάμψη φωτός που οφείλεται στην αλληλεπίδραση αγωγών με υψηλά ηλεκτρικά φορτία ή στην ύπαρξη ισχυρού ηλεκτρικού πεδίου, συνοδεύεται από έκλυση θερμότητας και μερικές φορές από κρότο: *η πυρκαγιά οφείλεται σε σπινθήρα οξυγονοκόλλησης* || *ηλεκτρικός* ~ **3.** (μτφ.) αυτό στο οποίο οφείλεται ένα γεγονός ή το οποίο διαμορφώνει μια κατάσταση: *η δολοφονία τού διπλωμάτη αποτέλεσε τον ~ τού πολέμου* ΣΥΝ. αιτία, αρχή, λόγος, αφορμή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπινθήρ, -ῆρος* < θ. *σπινθ-* < *spnd(h)- (το -ι- αποτελεί ελληνικό νεωτερισμό και είναι μάλλον φωνήεν στηρίξεως). συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *spend(h)- «λάμπω, σπινθηροβολώ», πβ. λιθ. spindėti «λάμπω, ακτινοβολώ», λετ. spuödrs «λαμπρός», ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με λατ. scintilla «σπινθήρας» (> γαλλ. étincelle)].

σπινθηρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {σπινθήρισα} **1.** σκορπώ γύρω μου σπινθήρες: *τα ηλεκτροφόρα σύρματα σπινθήριζαν στην επαφή με τη βρεγμένη άσφαλτο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σπιθίζω **2.** (μτφ.) εκπέμπω λάμψη: *στο κέντρο ενός συνηθισμένου κατά τα άλλα προσώπου σπινθήριζε ένα ζευγάρι μάτια όλο εξυπνάδα.* — **σπινθήρισμα** (το) κ. **σπινθηρισμός** (ο) [μεσν.].

σπινθηριστής (ο) ο αναφλεκτήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. éclateur (< ρ. éclater «λάμπω, αστράφτω»)].

σπινθηροβόλημα (το) [1873] {σπινθηροβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} η εκπομπή σπινθήρων ΣΥΝ. σπινθήρισμα.

σπινθηροβολία (η) [1882] {σπινθηροβολιών} το σπινθηροβόλημα.

σπινθηροβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που σκορπά γύρω του σπινθήρες **2.** (συνεκδ.) αυτός που αντανακλά φως, που εκπέμπει λάμψη: ~ *αστέρια* / *κοσμήματα* / *θάλασσα* ΣΥΝ. αστραφτερός, γυαλιστερός ΑΝΤ. μουντός, θαμπός **3.** (μτφ.) αυτός που δείχνει ιδιαιτέρως ευφυής: ~ *μάτια* / *πνεύμα* ΣΥΝ. έξυπνος, (οικ.) ξύπνιος ΑΝΤ. αργός, χαζός. **σπινθηροβολώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπινθήρ, -ῆρος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

σπινθηρογράφημα (το) {σπινθηρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η απεικόνιση με τη μέθοδο τής σπινθηρογραφίας τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται ένα όργανο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. scintigram (νόθο σύνθ.)].

σπινθηρογραφία (η) {σπινθηρογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται ένα όργανο με τη χορήγηση ραδιενεργού φαρμάκου, το οποίο, με τη βοήθεια ειδικού ευαίσθητου ανιχνευτή, συντελεί στην αποτύπωση τής εικόνας τού εξεταζόμενου οργάνου σε φωτοευαίσθητη επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. scintigraphie / scintillogra-phie (νόθο σύνθ.) < scintillo- (< λατ. scintilla «σπινθήρας») + -graphie (< *γράφω*)].

σπινθηροψία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στην όραση, η οποία εντοπίζεται στο ότι ο ασθενής έχει την αίσθηση ότι βλέπει διαρκώς σπινθήρες.
[ΕΤΥΜ. < *σπινθήρας* + *-οψία* < *όψη*].

σπινιάρω κ. **σπινάρω** ρ. αμετβ. {σπίν-ιαρα κ. -ιάρισα} (λαϊκ. για τροχούς οχημάτων) περιστρέφομαι χωρίς να κινείται το όχημα (λ.χ. όταν οι ρόδες έχουν κολλήσει στη λάσπη). - **σπινιάρισμα** κ. **σπινάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spin + παραγ. επίθημα *-ιάρω*].

σπίνος (ο) μικρό πουλί που μοιάζει με σπουργίτι, έχει ευχάριστο κελάηδημα και ανήκει στις σπίζες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπίζω* < *σπίζα* (βλ.λ.), προφανώς με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό θ. *σπι-* (αντί *σπιγγ-*, αφού **σπίγγ-ja* > *σπίζα*) υπό την επίδρ. τού ομώνυμου μτγν. επιθ. *σπινός* «ισχνός» (που είναι αγν. ετύμου). Παρόμοια σημασιολ. πορεία συναντούμε και στις σουηδ. λ. spink «σπίνος» και spink(e) «ισχνός, αδύνατος (άνθρωπος)»].

σπινταριστός, -ή, -ό (αργκό) **1.** (για πρόσωπο που οδηγεί όχημα) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: *ερχόταν ~ καταπάνω μας και αναγκαστήκαμε ν' ανέβουμε τρέχοντας στο πεζοδρόμιο* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που σε δεδομένη στιγμή χαρακτηρίζεται από υπερκινητικότητα, συναισθηματική φόρτιση κ.λπ. και συμπεριφέρεται στους άλλους απότομα: *χωρίς να έχω κάνει τίποτε, ήρθε ~ και άρχισε να μου φωνάζει!* — **σπινταριστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σπιντάρω*. πβ. κ. *φουντάρω – φουνταριστός*].

σπιντάρω ρ. αμετβ. {σπιντάρισα} (αργκό) κινούμαι ή οδηγώ όχημα με μεγάλη ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. speed «ταχύτητα» + παραγ. επίθημα *-άρω*].

σπιουνιά (η) (λαϊκ.) η κατάδοση ΣΥΝ. χαφιεδισμός, κάρφωμα, ρουφιανιά.

σπιούνος (ο), **σπιούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρακολουθεί τις κινήσεις των άλλων και τις αναφέρει σε όποιον τυχόν ενδιαφέρεται (συνήθ. σε πρόσωπο που ασκεί εξουσία), με αντάλλαγμα υλικό ή την εύνοιά του ή και από κακοήθεια: *ήταν ~ των Γερμανών στην Κατοχή* || *ο ~ στη δουλειά καρφώνει ό,τι λέμε στο αφεντικό* ΣΥΝ. καταδότης, κατάσκοπος, καρφί, χαφιές, ρουφιάνος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spione < spia «κατάσκοπος, πράκτορας» < ρ. spiare «παρακολουθώ, κατασκοπεύω» (υποχωρητ.) < αρχ. γερμ. spehōn / spiōhon (πβ. κ. αγγλ. spy «κατάσκοπος»)].

σπιράλ (το) ▸ σπειράλ

σπιριτόζο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ερμηνεία που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα και εκφραστικότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. επίθ. spiritoso < spirito «πνεύμα, ζωηρότητα» (< λατ. spiritus, -i «πνεύμα»)].

σπιριτουαλισμός (ο) η πνευματοκρατία (βλ.λ.). — **σπιριτουαλιστής** (ο), **σπιριτουαλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spiritualisme < spirituel < μτγν. λατ. spiritualis (< λατ. spiritus, -i «πνεύμα, πνοή»)].

σπιρογράφημα (το) {σπιρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. διάγραμμα που λαμβάνεται με τη σπιρομέτρηση και παριστάνει τα αναπνευστικά μεγέθη σε συνάρτηση με τον χρόνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spirogramme (νόθο σύνθ.) < spiro- (< λατ. spirāre «αναπνέω») + -gramme < *-γραμμα* (< *γράφω*)].

σπιρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μέτρηση τού όγκου αναπνευστικών μεγεθών με σπιρόμετρο (βλ.λ.). Επίσης **σπιρομέτρηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. spirometry (νόθο σύνθ.) < spiro- (< λατ. spirāre «αναπνέω») + -metry < *-μετρία* < *μέτρο*].

σπιρόμετρο (το) {σπιρομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση αναπνευστικών μεγεθών, ειδικότερα τού όγκου τού αέρα που εκπνέεται κατά τη διάρκεια μιας βίαιης εκπνοής (και γενικότ. των μεταβολών τού όγκου των εκπνεόμενων αερίων).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. spirometer (νόθο σύνθ.)].

σπιρούνι (το) {σπιρουν-ιού | -ιών} εξάρτημα των ιππέων που αποτελείται από έναν μικρό τροχό με ακίδες και με δυνατότητα περιστροφής, ο οποίος τοποθετείται στη φτέρνα τής μπότας, για να μπορεί, όποτε θέλει ο ιππέας, να κεντρίζει το άλογο και να το κάνει να τρέχει ΣΥΝ. πτερνιστήρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sperone < αρχ. γερμ. sporō].

σπιρουνιά (η) το κέντρισμα με το σπιρούνι.

σπιρουνίζω κ. **σπιρουνιάζω** ρ. μετβ. {σπιρούν-ισα κ. -ιασα, -ισμένος κ. -ιασμένος} πιέζω το δέρμα (ζώου στο οποίο επιβαίνω) με το σπιρούνι: *σπιρούνισε το άλογο και αυτό κάλπασε άγρια.* — **σπιρούνισμα** κ. **σπιρούνιασμα** (το).

σπιρτάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μυρωδιά και κυρ. η γεύση των οινοπνευματωδών ποτών λόγω τής υψηλής τους περιεκτικότητας σε οινόπνευμα ή άλλες καυστικές ουσίες: *η ~ τού ποτού με χτύπησε αμέσως* ΣΥΝ. καυστικότητα, οξύτητα **2.** (γενικότ.) κάθε έντονη και καυστική μυρωδιά ή γεύση **3.** (μτφ.) η εξυπνάδα, η ευστροφία: *κουβέντες / κείμενο / ερμηνεία όλο ~* ΑΝΤ. ηλιθιότητα.
[ΕΤΥΜ. < *σπίρτο* + παραγ. επίθημα *-άδα*. πβ. κ. *σβελτ-άδα*].

σπίρτο (το) **1.** μικρό, ευθύ και λεπτό κομμάτι από ξύλο ή χοντρό χαρτί, η μία άκρη τού οποίου είναι διαποτισμένη με εύφλεκτο υλικό, για να μπορεί να δώσει φλόγα όταν τριφτεί σε κατάλληλη επιφάνεια: *ένα κουτί σπίρτα* || *θειαφένιο / ξύλινο / καμένο / φωσφορικό* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) πυρείο ● **2.** (λαϊκ.) (α) αυτό που προκύπτει από την απόσταξη οίνου ή άλλης παρόμοιας ουσίας: *τον έτριψε με ~ και συνήλθε από το κρύωμα* || *ξεθυμασμένο* ~ ΣΥΝ. οινόπνευμα, αλκοόλ (β) ποτό με μεγάλη περιεκτικότητα οινοπνεύματος ● **3.** (μτφ.) πολύ έξυπνος, ευφυής άνθρωπος: *δεν τον πιάνει κανένας στα αινίγματα και τις σπαζοκεφαλιές· είναι ~!* ΣΥΝ. ξύπνιος, (μτφ.) σπίθα, (μτφ.) τσακάλι ΦΡ. ***σπίρτο αναμμένο / μονάχο*** για πολύ έξυπνο πρόσωπο **4.** ΧΗΜ. ***σπίρτο τού άλατος*** το υδροχλωρικό οξύ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spirito «καθαρό οινόπνευμα» < λατ. spiritus (ardens), ονομασία τής αιθυλικής αλκοόλης (τού οινοπνεύματος), που έδιναν οι αλχημιστές στην ουσία αυτή, προκειμένου να δηλώσουν την εύφλεκτη φύση της (ardens, μτχ. τ. τού ρ. ardēre «φλέγομαι, καίγομαι»)].

σπιρτόζος, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύτητα πνεύματος: *άνθρωπος* ~· *κερδίζει το ενδιαφέρον όλων με τα λογοπαίγνια και την ετοιμότητα τού λόγου του* || ~ *ανέκδοτα* ΣΥΝ. εύστροφος, έξυπνος, ξύπνιος, πνευματώδης ΑΝΤ. ηλίθιος, χαζός. Επίσης **σπιρτόζικος**, -η, -ο. — **σπιρτόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spiritoso < spirito «πνεύμα, πνοή» (< λατ. spiritus)].

σπιρτοθήκη (η) {σπιρτοθηκών} (λόγ.) μικρό κουτί ορθογώνιου σχήματος, όπου φυλάσσονται τα σπίρτα και το οποίο φέρει συνήθ. στις πλαϊνές πλευρές ειδικό υλικό, για να μπορούν με τριβή πάνω σε αυτό να αναφλέγονται τα σπίρτα ΣΥΝ. σπιρτόκουτο.

σπιρτόκουτο (το) η σπιρτοθήκη (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πύργος από σπιρτόκουτα*** παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο τα παιδιά σχηματίζουν σπίτια ή πύργους από τέτοια κουτιά. Επίσης **σπιρτοκουτί**.

σπιρτόξυλο (το) το ξύλινο στέλεχος τού σπίρτου και συνεκδ. όλο το σπίρτο.

σπιτάκι (το) → σπίτι

σπιτάλι (το) {σπιταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το νοσοκομείο **2.** ίδρυμα περίθαλψης ατόμων διαφόρων κατηγοριών, όπως π.χ. γηροκομείο, ορφανοτροφείο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *όσπιτάλιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ό-*) < μτγν. λατ. hospitale «ξενώνας», ουδ. τού λατ. επιθ. hospitalis «ξένιος» (< hospes, -itis «ξένος»)].

σπιταρόνα (η) ▸ σπίτι

σπιτήσιος, -ια, -ιο → σπιτικός

σπίτι (το) {σπιτ-ιού | -ιών} **1.** κτίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο (από πλευράς χώρων και εξοπλισμού), ώστε να κατοικούν σε αυτό άνθρωποι: *άβολο / αγροτικό / ακατάλληλο / ακατοίκητο / ανοίκιαστο / αντισεισμικό / αρχοντικό / αστικό / ασυγύριστο / διατηρητέο / δίπατο / διώροφο / εξοχικό / ερειπωμένο / καινούργιο / επιπλωμένο / λυόμενο / νεόδμητο / νοικιασμένο / παραθαλάσσιο / πολυώροφο / σαραβαλιασμένο / ευρύχωρο / ψηλοτάβανο / χαμηλοτάβανο / διαμπερές / ψυχρό ~* || *αγοράζω / πουλάω / βρίσκω / εγκαινιάζω / ψάχνω για / αλλάζω / πιάνω* (νοικιάζω) */ χτίζω / γκρεμίζω / βάφω / ανακαινίζω το ~* || *ρούχα για το ~* (για να τα φορά κάποιος μέσα στο σπίτι και να νιώθει άνετα· όχι για έξοδο ή την εργασία του) || *θα 'χουμε κόσμο στο ~ απόψε* || *Σαν στο ~ σου! Θέλουμε να νιώθεις άνετα μαζί μας!* ΣΥΝ. κατοικία, (λόγ.) οίκος, οικία, ενδιαίτημα· ΦΡ. ***ανοίγω το σπίτι μου*** βλ. λ. *ανοίγω* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που κατοικούν σε αυτό το κτίσμα και που συνήθ. συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *όποτε αργεί να γυρίσει, έχει φασαρίες με το ~ του* (τους γονείς) || *όπου να 'ναι, θ' ανοίξω κι εγώ το δικό μου ~* (θα μείνω μόνος μου ή θα παντρευτώ, θα κάνω οικογένεια) || *είναι άνθρωπος τού σπιτιού· όλοι στην οικογένεια τον εμπιστεύονται* ΣΥΝ. οικογένεια, φαμίλια, σπιτικό· ΦΡ. (α) ***από σπίτι*** (για πρόσωπο που κατάγεται) από καλή οικογένεια (τίμια και ηθική) ή από οικογένεια με τίτλους ευγενείας: *κορίτσι ~* (β) ***για σπίτι*** (για κορίτσι κατάλληλο) για σύζυγος, για δημιουργία οικογένειας: *αυτή να παντρευτείς· είναι κορίτσι ~* (γ) ***φεύγω από το σπίτι*** εγκαταλείπω την οικογενειακή εστία, διακόπτω τις σχέσεις μου με τους δικούς μου: *στα μεγάλα αστικά κέντρα οι έφηβοι που φεύγουν από το σπίτι τους πληθαίνουν χρόνο με τον χρόνο* (δ) ***διώχνω (κάποιον) από το σπίτι*** απομακρύνω (κάποιον) από την οικογενειακή εστία, του στερώ το δικαίωμα να μένει στο σπίτι μαζί με την οικογένειά του: *δεν διώχνει κανείς το παιδί του από το σπίτι με το πρώτο στραβοπάτημα* (ε) ***κλείνω το σπίτι (κάποιου)*** προκαλώ κακό στην οικογένεια (κάποιου), βλάπτοντας ένα μέλος της: *οδηγούσε μεθυσμένος και σκότωσε δύο περαστικούς· τους έκλεισε τα σπίτια άδικα* || *η βεντέτα ανάμεσα στις δύο οικογένειες έχει κλείσει μέχρι σήμερα πολλά σπίτια* **3.** η οικογενειακή ζωή, η οικογενειακή κατάσταση: *διέλυσε το σπίτι του γυρνώντας με τη μια και με την άλλη·* ΦΡ. ***ανοίγω σπίτι / σπιτικό*** βλ. λ. *ανοίγω* **4.** (κατ' επέκτ.) το εσωτερικό τού σπιτιού (έπιπλα, οικοσκευή κ.λπ.) και οι λειτουργικές του δαπάνες: *το ζευγάρι μοιράζεται τα έξοδα τού σπιτιού* || *βάζω τάξη στο / νοικοκυρεύω / τακτοποιώ / μαζεύω το ~* ΣΥΝ. σπιτικό, νοικοκυριό· ΦΡ. (α) ***δουλειές τού σπιτιού*** οι δουλειές που γίνονται για τον καθαρισμό και την τακτοποίηση τού σπιτιού (π.χ. σφουγγάρισμα, συγύρισμα), καθώς και αυτές που γίνονται μέσα στο σπίτι (π.χ. πλύσιμο ρούχων, σιδέρωμα) (β) ***κάνω το σπίτι*** καθαρίζω και τακτοποιώ τον χώρο μέσα στον οποίο ζω: *δεν μπορώ να 'ρθω για καφέ· έχω να κάνω το σπίτι* (γ) ***στρώνω το σπίτι*** βλ. λ. *στρώνω* • **5.** (ευφημ.) το πορνείο: *τα ~ τής Τρούμπας αποτελούν το σκηνικό αρκετών ταινιών τής δεκαετίας τού '60* ΣΥΝ. οίκος ανοχής **6.** (χωρίς άρθρο, ως επίρρ.) στο σπίτι: *θα μείνω ~* || *τρώω συνήθως ~* || *πάμε ~.* — (μεγεθ.) **σπιταρόνα** (η) (σημ. 1-3), (υποκ.) **σπιτάκι** (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *όσπίτιον* < λατ. hospitium «ξενώνας» (< hospes, -itis «ξένος»)].

> **σπίτι: συνώνυμα.** Η πάγκοινη δημοτική λέξη **σπίτι** πρωτοαπαντά ως *όσπίτιον* στη μεταγενέστερη Ελληνική, προερχόμενη από το λατ. hospitium που σήμαινε «ξενώνας, χώρος φιλοξενίας, φιλοξενία» (< hospes, -itis «ξένος»). Μέσα από τη λόγια παράδοση επιβίωσε και χρησιμοποιείται και σήμερα ως επίσημη λέξη το **κατοικία**, επίσης αρχαία λέξη, που χρησιμοποιείται στην Ελληνική από τους μεταγενέστερους χρόνους, παράγωγο τού αρχ. ρ. **κατοικώ** των κλασικών χρόνων. Το *κατοικία* δηλώνει κυρίως το κτίσμα, το οικοδόμημα όπου κατοικεί κανείς, ενώ το *σπίτι* δηλώνει τόσο το κτίσμα όσο και το περιεχόμενό του, την οικογένεια, τους ανθρώπους που κατοικούν σε ένα σπίτι. Πρόκειται για μια διαφορά που υπάρχει και σε άλλες συγγενείς γλώσσες (πβ. αγγλ. house και home). Η ίδια διαφορά υπήρχε στην αρχαία και τη λόγια παράδοση ανάμεσα στο **οικία** (αντίστοιχο τού *κατοικία*) και στο **οίκος** (αντίστοιχο τού *σπίτι*). Το εσωτερικό περιεχόμενο που δηλώνει το *σπίτι* εκφράζεται εντονότερα με τη νεοελληνική λ. **σπιτικό**, που χρησιμοποιείται σε οικείο λόγο. Στον καθημερινό λόγο αλλά και στην ορολογία σύγχρονων επιστημών (όπως λ.χ. η κοινωνιολογία), η νεότερη λ. **νοικοκυριό** χρησιμοποιείται αντί τού *σπιτικό (τα αγροτικά / αστικά νοικοκυριά)* με τη σημ. «οικογένεια». Σε λόγιες μεταφορικές χρήσεις απαντά και η λ. **ενδιαίτημα**, αρχαίας προελεύσεως λέξη που δηλώνει τον χώρο όπου *ενδιαιτάται* (< *δίαιτα*), όπου ζει κανείς. Τελευταία εμφανίζεται σε αρχιτεκτονικού και παρόμοιου περιεχομένου χρήσεις το απαρέμφατο **κατοικείν** ως *κατοικία* και *κατοίκηση*.

σπιτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που προέρχεται από το σπίτι ή που αναφέρεται ή γίνεται στο σπίτι: *~ φαγητό / γλυκό / ατμόσφαιρα / ψωμί / ζωή / συνταγή / δουλειές* ΣΥΝ. σπιτήσιος **2. σπιτικό** (το) (α) το σύνολο των ανθρώπων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη και συνδέονται συνήθ. με συγγενικούς δεσμούς: *να κοιτάς το ~ σου και ν' αφήσεις τις υποθέσεις των άλλων* ΣΥΝ. σπίτι, οικογένεια, φαμίλια (β) οι ανάγκες, τα λειτουργικά έξοδα τού σπιτιού και τής οικογένειας: *είναι δύσκολο να κρατάς ~ μ' έναν μόνο μισθό* ΣΥΝ. σπίτι, οικιακή οικονομία. Επίσης **σπιτήσιος**, -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι.*

σπιτόγατος (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που του αρέσει να μένει στο σπίτι, που δεν βγαίνει συχνά.

σπιτονοικοκύρης (ο) {σπιτονοικοκύρηδες}, **σπιτονοικοκυρά** (η) πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του σπίτι, το οποίο νοικιάζει σε άλλον: *ο ~ του, του ζήτησε αύξηση στο ενοίκιο* ΣΥΝ. ιδιοκτήτης ΑΝΤ. νοικάρης.

σπιτώνω ρ. μετβ. {σπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω σε (κάποιον) σπίτι, του εξασφαλίζω στέγη: *σπίτωσαν τους πρόσφυγες σε συνοικισμό* ΣΥΝ. στεγάζω ΑΝΤ. ξεσπιτώνω **2.** (κακόσ.) εγκαθιστώ ερωτικό σύντροφο σε κατοικία και ζω μαζί του πληρώνοντας τα έξοδά του (χωρίς να είμαστε παντρεμένοι): *έχει σπιτώσει μια αλλοδαπή.* — **σπίτωμα** (το).

σπλαγχναλγία (η) {σπλαγχναλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στα όργανα που βρίσκονται στην κοιλιά τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. < *σπλάγχνο* + *-αλγία* < *άλγος*].

σπλαγχνικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα σπλάγχνα: *~ πόνος / εξέταση / νεύρο / κρίση.*

σπλάγχνο κ. **σπλάχνο** (το) **1.** καθένα από τα όργανα που βρίσκονται στις κοιλότητες ανθρώπινου ή ζωικού οργανισμού, δηλ. τα όργανα τού αναπνευστικού, τού πεπτικού και τού ουροποιητικού-γεννητικού συστήματος, καθώς και η καρδιά και ο εγκέφαλος: *έχω το παιδί σου στα ~ μου* (στη μήτρα μου, το κυοφορώ) **2.** (συνεκδ. στον τ. **σπλάχνο**) το παιδί που έχει γεννήσει κάποιος, το δικό του παιδί: *είναι ~ της και ό,τι και να κάνει τον συγχωρεί* ΣΥΝ. γέννημα **3.** ***σπλά(γ)χνα*** (τα) (α) (συνεκδ.) εκεί όπου εδράζεται ο συναισθηματικός κόσμος τού ανθρώπου, η πηγή των συναισθημάτων του: *καίγονται τα ~ μου κάθε φορά που τον βλέπω με άλλη* (υποφέρω από έρωτα και ζήλια) ΣΥΝ. σωθικά, καρδιά, ψυχή (β) (μτφ.) το εσωτερικό μέρος: *τα ~ τής γης / τού βουνού* || *«οι μεγάλοι αρχηγοί βγαίνουν μέσα από τα ~ τού λαού»* (εφημ.) ΣΥΝ. έγκατα ΑΝΤ. επιφάνεια, κορυφή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπλάγχνον* (κυρ. πληθ. *σπλάγχνα*), που συνδ. με το αρχ. *σπλήν, -ηνός* (βλ.λ.). Η δυσερμήνευτη φωνηεντική εναλλαγή *σπλα- / σπλη-* ερμηνεύεται μόνον αν ο τ. *σπλήν* επηρεάστηκε αναλογικά από λ. που δηλώνουν άλλα μέρη τού σώματος, λ.χ. *φρήν, -ενός, αὐχήν / -ένος* (αλλά ο τ. *σπλήν, -ηνός* δεν εμφανίζει την αναμενόμενη μετάπτωση στους κλιτικούς τ.). Σε ό,τι αφορά τη δομή τής λ. *σπλάγχνον*, πιθανότερη φαίνεται η ανάλυση **σπλά(γ)χνον* (με έρρινο επίθημα) < θ **σπλαγ-χ-* (με πρόληψη τού ερρίνου και τροπή σε *-γ-* προ τού ενθήματος *-χ-*). Η λ. *σπλάγχνα*, ιδίως στον πληθ., δήλωσε τον ενδότερο εαυτό, τα αισθήματα συμπόνιας, οίκτου και λύπης, πράγμα που αποτυπώνεται στα παράγ. *σπλαγχνίζομαι, εὐσπλαγχνος.* Παρόμοια σημασιολ. πορεία εμφανίζει και η αντίστοιχη εβρ. λ. rahamim (πληθ.) «σπλάγχνα, μήτρα – οίκτος, έλεος»].

σπλαγχνογραφία (η) {σπλαγχνογραφιών} ΙΑΤΡ. **1.** η περιγραφή των σπλάγχνων **2.** (συνεκδ.) η απεικόνιση τής κατάστασης των σπλάγχνων. — **σπλαγχνογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnography].

σπλαγχνολογία (η) [1819] {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. η μελέτη των σπλάγχνων και των παθήσεών τους. — **σπλαγχνολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splanchnologie].

σπλαγχνόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση και η προς τα κάτω πτώση των σπλάγχνων τής κοιλιάς, συνήθ. τού στομάχου και τού εντέρου. Επίσης **σπλαγχνοπτωσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnoptosis].

σπλαγχνοσκοπία (η) {σπλαγχνοσκοπιών} (στην αρχαιότητα) η εξέταση σπλάγχνων ζώων για την πρόβλεψη τού μέλλοντος ή τη διάγνωση τής διάθεσης των θεών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπλάγχνον* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

σπλαχνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σπλαχνίστηκα} συμμερίζομαι τον πόνο τού άλλου και του φέρομαι με καλοσύνη και γενναιοδωρία: *αυτός δεν σπλαχνίστηκε το ίδιο του το παιδί και περιμένεις να λυπηθεί εσένα;* ΣΥΝ. λυπάμαι, συμπονώ ΑΝΤ. αδιαφορώ, φέρομαι σκληρά. Επίσης (λόγ.) **ευσπλαχνίζομαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπλαγχνίζομαι* < αρχ. *σπλάγχνον* (βλ.λ.)].

σπλαχνικός, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο των άλλων, που τους φέρεται με κατανόηση και συμπόνια: *ήταν άνθρωπος ~: πάντα με έναν λόγο παρηγοριάς για τους πονεμένους και με ελεημοσύνη για τους ανήμπορους* ΣΥΝ. ευσπλαχνικός, φιλεύσπλαχνος, πονόψυχος ΑΝΤ. άκαρδος, σκληρός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπλαγχνικός* < αρχ. *σπλάγχνον* (βλ.λ.)].

σπλάχνο (το) → σπλάγχνο

σπλήνα (η) {σπληνών} **1.** ΑΝΑΤ. (κυρ. στον τ. ***σπλήνας, ο***) μαλακό όργανο τής κοιλιάς, με λεία επιφάνεια και βαθυκόκκινο χρώμα, βρίσκεται αριστερά και κάτω από το διάφραγμα και μέσα σε αυτό ανανεώνεται και καθαρίζεται το αίμα **2.** (συνεκδ.) το παραπάνω όργανο ζώου ως έδεσμα: *~ τηγανισμένη / γεμιστή.* Επίσης **σπλήνας** (ο) (σημ. 1) {-α κ. -ός}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπλήν, -ηνός (ὁ),* λ. που συνδ. με το αρχ. *σπλάγ-χνον* (βλ.λ.) και εντάσσεται σε μια ευρεία κατηγορία Ι.Ε. λ., οι οποίες δηλώνουν όργανα και μέλη τού σώματος, αλλά εμφανίζουν πάντοτε δυσεξήγητη ποικιλία στον μορφολογικό τους σχηματισμό. Η λ. συνδ. με σανσκρ. plīhán- (χωρίς αρκτικό s-), λατ. liēn, -ēnis (< *lihēn), ιρλ. selg, αρχ. σλαβ. slězena, αρμ. p'aycaln κ.ά., όλα με τη σημ. «σπλήνας». Τη λ. δανείστηκε η λατ. (splēn) και μέσω αυτής άλλες γλώσσες (αγγλ. spleen)].

σπληναλγία (η) {σπληναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που προέρχεται από τον σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenalgy].

σπληνάντερο (το) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από έντερο αιγοπροβάτων, το οποίο καθαρίζεται καλά και γεμίζεται με κομμάτια σπλήνας και άλλων εντοσθίων (βλ.λ.) και ψήνεται στη φω-

τιά ή σε ταψί στον φούρνο (πβ. λ. *κοκορέτσι*).

σπληνεκτομή (η) {σπληνεκτομών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για την αφαίρεση τού σπλήνα. Επίσης **σπληνεκτομία** {σπληνεκτομιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénectomie].

σπληνεκτοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση τού σπλήνα προς τα κάτω.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenectopy].

σπληνιάζω ρ. αμετβ. {σπλήνιασα} **1.** (λαϊκ.) υποφέρω από διόγκωση τού σπλήνα ή από άλλη νόσο σχετική με αυτό το όργανο **2.** (μτφ.) ζω με την εντύπωση ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση οφείλεται σε πολύ σοβαρή ασθένεια ΣΥΝ. υποχονδριάζω. — **σπλήνιασμα** (το).

σπληνιάρης, -α, -ικο 1. αυτός που υποφέρει από τον σπλήνα του, συνήθ. από διόγκωσή του ΣΥΝ. σπληνικός **2.** (μειωτ.) αυτός που έχει όψη αρρώστου: *Τον ~! Θέλει να περνιέται και για γόης!* ΣΥΝ. κιτρινιάρης, καχεκτικός **3.** αυτός που πιστεύει ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση είναι ένδειξη σοβαρής ασθένειας ΣΥΝ. υποχονδριακός.

σπληνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σπλήνα: ~ *αγγείο / πάθηση / ιστός* **2.** αυτός που υποφέρει από πάθηση τού σπλήνα, συνήθ. από διόγκωσή του ΣΥΝ. σπληνιάρης.

σπληνίτιδα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού σπλήνα.

σπληνογραφία (η) {σπληνογραφιών} ΙΑΤΡ. η περιγραφή τής εικόνας και τής κατάστασης τού σπλήνα με τη βοήθεια υγρού που εισάγεται με ένεση και βοηθεί στην αποτύπωση τής εικόνας τού οργάνου σε φωτοευαίσθητο υλικό. — **σπληνογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénographie].

σπληνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη τής λειτουργίας και των παθήσεων τού σπλήνα. — **σπληνολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenology].

σπληνομεγαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση τού όγκου τού σπλήνα, η οποία οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénomégalie].

σπληνορραγία (η) {σπληνορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. < *σπλην. -ηνός* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. *ῥήγνυμι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenorrhagia].

σπλήνωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, κατά την οποία μέρος τού πνευμονικού ιστού αποκτά την υφή και το χρώμα τού σπλήνα.

σπογγαλιέας (ο) [1873] {-α κ. -έως | -είς, -έων} (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών: *Σύλλογος Σπογγαλιέων Καλύμνου* ΣΥΝ. σφουγγαράς.

σπογγαλιεία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η αλιεία σπόγγων (σφουγγαριών) από τον βυθό τής θάλασσας.

σπογγαλιευτικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών, καθώς και με αυτούς που ασκούν αυτό το επάγγελμα: ~ *στόλος / σκάφος* ΣΥΝ. σφουγγαράδικος **2.** ***σπογγαλιευτικό*** (το) σκάφος που χρησιμοποιείται στην αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σφουγγαράδικο.

σπογγάνθρακας (ο) {σπογγανθράκων} ο άνθρακας που αποτελεί προϊόν τής καύσης των σπόγγων.

σπογγίζω ρ. → σφουγγίζω

σπογγίνη (η) {χωρ. πληθ.} σκληροπρωτεΐνη που μοιάζει με πλαστικό και αποτελεί τον σκελετό τού 80% των σπόγγων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spongin].

σπόγγισμα (το) ‣ σφουγγίζω

σπογγογενής, -ής, -ές {σπογγογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από τους ασβεστολιθικούς σκελετούς των σπόγγων: ~ *ασβεστόλιθος / πέτρωμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σπόγγος* + *-γενής* < *γένος*].

σπογγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σπογγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που μοιάζει στη σύσταση του με σπόγγο, που έχει πόρους και είναι απορροφητικός: ~ *υλικό* ΣΥΝ. πορώδης, απορροφητικός, σπογγώδης **2.** ***σπογγοειδή*** (τα) οι σπόγγοι ΣΥΝ. σφουγγάρια **3.** ΙΑΤΡ. ***σπογγοειδής μυκητίαση*** κακοήθης πάθηση που ανήκει στις αιματοδερματοπάθειες και προσβάλλει το δέρμα και τα κύτταρα τού αιμοποιητικού συστήματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σπόγγος (ο) **1.** ΖΩΟΛ. πολυκύτταρος οργανισμός που απαντά προσκολλημένος στον βυθό θερμών συνήθ. θαλασσών, απομονωμένος ή σε αποικίες, με σχήμα που θυμίζει σωλήνα και που αλιεύεται από σπογγαλιείς, κυρ. για τον σκελετό του από σπογγίνη, ο οποίος μετά από επεξεργασία δίνει το σφουγγάρι (βλ.λ.): *κυλινδρικοί ~ || εμπόριο σπόγγων* **2.** (συνεκδ.) το προϊόν που παράγεται από την επεξεργασία τού σκελετού σπογγίνης, το φυσικό σφουγγάρι **3.** (κατ' επέκτ.) (α) κάθε πορώδες και απορροφητικό υλικό, συνήθ. στρογγυλού ή τετράγωνου σχήματος, που αποτελεί απομίμηση τού φυσικού σφουγγαριού από συνθετικό υλικό ΣΥΝ. σφουγγάρι (β) τέτοιο προϊόν για το καθάρισμα τού πίνακα στα σχολεία ΣΥΝ. σφουγγάρι **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) μικρός, πλατύς σπόγγος (σημ. 3) με τον οποίο ο ιερέας συγκεντρώνει τα τεμάχια τού άρτου από το δισκάριο και τα ρίχνει στο άγιο Ποτήριο ΣΥΝ. μούσα (β) σφαιρικός σπόγγος (σημ. 3) με τον οποίο ο ιερέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (και μτγν. *σφόγγος*), που συνδ. με αρμ. sunk, sung, λατ. fungus «μανιτάρι» και αποτελούν παράλλ. δάνεια από μεσογ. γλώσσα].

σπογγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπογγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή σπόγγου, διαθέτει δηλ. πόρους και μεγάλη απορροφητικότητα: ~ *υλικό / ουσία των οστών* **2.** ΙΑΤΡ. ***σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια*** ζωονόσος που προκαλείται από ειδικού τύπου παθογόνους παράγοντες που μπορεί να προσβάλουν και τον άνθρωπο και που προκαλούν εκφύλιση τού κεντρικού νευρικού συστήματος με πλήθος νευρολογικών εκδηλώσεων: ~ *των βοοειδών* (ή *νόσος των τρελών αγελάδων*) ΣΥΝ. σπογγοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σποδιά (η) ‣ σποδός

σπόδιο (το) {σποδί-ου | -ων} (λόγ.) λίπασμα από ζωικό άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπόδιον*, υποκ. τού αρχ. *σποδός* (βλ.λ.)].

σποδός (η) (λόγ.) **1.** η μισοσβησμένη στάχτη από την καύση ξύλων ή ξυλανθράκων ΣΥΝ. (λαϊκ.) χόβολη **2.** (ειδικότ.) (α) η στάχτη από τις εκρήξεις ηφαιστείου: *ηφαιστειακή ~* (β) η τέφρα από την καύση νεκρού. Επίσης **σποδιά** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

σπολάς (η) {σπολάδος} ειδικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα ή λεπτό δέρμα για την κάλυψη τού κορμού όσων ασκούνται στην ξιφασκία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπολάς, -άδος* < **σπόλος / *σπόλη*, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)p(h)el- «σχίζω, διαχωρίζω, διανοίγω», πβ. λατ. spolium «δορά, δέρμα, τομάρι (ζώου)», spolia (πληθ.) «λάφυρα, πανοπλία νεκρού εχθρού», λιθ. spãlis «λείψανο», αρχ. γερμ. spaltan (> γερμ. spalten «σχίζω») κ.ά.].

σπολλάτη επιφών. (λαϊκ.-σπάν.) **1.** (ευχετ.) να ζήσεις πολλά χρόνια: ~ *αφεντικό! Ο Θεός να σ' έχει καλά!* **2.** (ειρων.) μπράβο, συγχαρητήρια: ~ *φίλε μου! Τα μάθαμε τα κατορθώματά σου!* ΣΥΝ. εύγε, να μας ζήσεις.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μεσν. ευχετική φρ. *εἰς πολλὰ ἔτη*].

σπονδείος (ο) ΜΕΤΡ. τετράσημος μουσικός πους τής αρχαίας μετρικής που αποτελείται από μακρές συλλαβές ή από συναίρεση βραχειών συλλαβών τού τύπου: ˉ ˉ · ˉ (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.). — **σπονδειακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπονδεῖος* (ενν. *πούς*) < αρχ. *σπονδή* (βλ.λ.), επειδή αυτός ο ρυθμός εχρησιμοποιείτο κατά τη σπονδή στις εορταστικές εκδηλώσεις].

σπονδή (η) **1.** (κατά την αρχαιότητα) (α) η τελετουργική πράξη κατά την οποία έχυναν κρασί ή άλλο υγρό από αγγείο ή κύπελλο στη γη προς τιμήν θεού ή θεών στη διάρκεια ιεροτελεστιών ή συνθηκολογήσεων: ~ *στον Δία* (β) ***σπονδές*** (οι) η παύση των εχθροπραξιών, η ειρήνευση ή η ανακωχή **2.** (μτφ.) θυσία ή προσφορά: *δώδεκα νεκροί το σαββατοκύριακο, ~ στον Μολώχ τής ασφάλτου* || *«όλα μαζί συνθέτουν έναν μαζικό ξορκισμό για τον χειμώνα που φεύγει, μια ~ στην άνοιξη που μπαίνει άτολμα...»* (εφημ.)· ΦΡ. ***σπονδή στον Βάκχο*** η οινοποσία: *και αφού τέλειωσε η ~, άρχισαν το τραγούδι* ΣΥΝ. κρασοκατάνυξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπένδω* «χύνω λίγες σταγόνες (συνήθ. κρασιού) από το ποτήρι μου ως προσφορά σε θεό», θρησκ. όρ., που συνδ. με χεττ. ši(p)pand- «κάνω σπονδή», λατ. spondēre «εγγυώμαι, υπόσχομαι (επισήμως)», όπου είναι φανερή η μετάβαση από τη θρησκευτική στη δικαστική και νομική χρήση].

σπονδυλαρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. εκφυλιστική πάθηση των οστών τής σπονδυλικής στήλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylarthrite].

σπονδυλεξάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. εξάρθρωση σπονδύλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylexarthrosis].

σπονδυλικός, -ή, -ό [1871] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τους σπονδύλους: ~ *αρτηρία / άξονας / τμήμα* **2.** ΙΑΤΡ. ***σπονδυλική στήλη*** (α) ο αξονικός σκελετός τού κορμού και τής ουράς των σπονδυλοζώων, ο οποίος αποτελείται από ενωμένους σπονδύλους και περιέχει το κεντρικό νευρικό σύστημα τού οργανισμού, ενώ ταυτοχρόνως στηρίζει την κεφαλή και συνδέεται με τα άκρα ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά (β) (μτφ.) ο βασικός άξονας, στον οποίο στηρίζεται κάτι άλλο: *τα αξιώματα αυτά αποτελούν τη ~ τής θεωρίας του* ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, σκελετός, άξονας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vertébral].

σπονδυλίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή και παραμόρφωση των σπονδύλων, που οφείλεται σε πυογόνα μικρόβια ή σε τραυματισμό: *φυματιώδης ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylite].

σπονδυλόζωο (το) [1885] {σπονδυλοζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα τής συνομοταξίας που περιλαμβάνει τα ψάρια, τα αμφίβια, τα ερπετά, τα πουλιά και τα θηλαστικά, τα οποία όλα διαθέτουν –ως κοινό χαρακτηριστικό– σπονδυλική στήλη και ραχιαίο κεντρικό νευρικό σύστημα, ενώ, κατά τα άλλα, παρουσιάζουν πλήθος διαφορών ΣΥΝ. σπονδυλωτά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. vertebrata (< λατ. vertebra «σπόνδυλος»)].

σπονδυλολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το γλίστρημα ενός σπονδύλου, συνήθ. τού τέταρτου ή τού πέμπτου, προς τα εμπρός ή προς τα πίσω σε σχέση με τους άλλους, που προέρχεται από τραυματισμό ή υπάρχει εκ γενετής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylolisthesis].

σπονδυλολυσία (η) {σπονδυλολυσιών} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση σπονδύλου, συνήθ. τού τέταρτου ή πέμπτου, εκ γενετής ή λόγω τραύματος, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε σπονδυλολίσθηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylolyse].

σπονδυλοπάθεια (η) {σπονδυλοπαθειών} ΙΑΤΡ. η γενική ονομασία για όλες τις παθήσεις τής σπονδυλικής στήλης.
[ΕΤΥΜ. < *σπόνδυλος* + *-πάθεια* < θ. *παθ-* (παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού αρχ. *πάσχω*)].

σπόνδυλος κ. (λαϊκ.) **σφόνδυλος** (σημ. 3) (ο) {σπονδύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα ~τριάντα τρία για τον άνθρωπο– μικρά οστά που αποτελούν τη σπονδυλική στήλη, τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα μεταξύ τους: *τραυματισμένος / εξαρθρωμένος / οσφυϊκός / αυχενικός / θωρακικός ~* ● **2.** ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα

λαξευμένα, κυλινδρικά, λίθινα κομμάτια που τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα εσωτερικά απαρτίζουν τον κίονα: *σπασμένος / λαξευμένος* ~ • **3.** (λόγ.) εξάρτημα τού αδραχτιού, το οποίο τοποθετείται στην άκρη του, ώστε να ρυθμίζει την κίνηση τού εργαλείου γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. σφοντύλι • **4.** ΜΗΧΑΝ. τροχός, μεγάλος σε μέγεθος και βάρος, ο οποίος αποτελεί εξάρτημα εμβολοφόρων κινητηρίων μηχανών και αποσκοπεί στη διατήρηση σταθερής περιστροφικής κίνησης • **5.** ΒΟΤ. (α) το σύνολο των φύλλων που φύονται από το ίδιο γόνατο τού φυτού (β) καθεμιά από τις τέσσερεις ομάδες φύλλων τού άνθους που έχουν μεταμορφωθεί ΣΥΝ. κύκλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφόνδυλος* / *σπόνδυλος* (οι τ. με αρκτικό σφ- είναι αρχαιότ.) < **σφόνδος* + παραγ. επίθημα -*υλος* (πβ. κ. *κόνδ-υλος, δάκτ-υλος*). αβεβ. ετύμου. Δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς οποιαδήποτε συσχέτιση με τις λ. *σφοδρός, σφενδόνη, σφαδάζω*, με υποθετική αρχική σημ. «(ακούσιο) σκίρτημα, τίναγμα». Βλ. κ. *σφοντύλι*].

σπονδύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελεί ένα είδος χρόνιου ρευματισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylosis].

σπονδυλωτός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που αποτελείται από σπονδύλους: ~ *ζώο* **2.** ΖΩΟΛ. **σπονδυλωτά** (τα) τα σπονδυλόζωα (βλ.λ.) **3.** αυτός που αποτελείται από αυτοτελή, αυτόνομα τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους: ~ *ταινία* (που αποτελείται από μικρές αυτόνομες ιστορίες, συχνά διαφορετικών δημιουργών) / *αφήγηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vertébré].

σπονσοράρω κ. **σπονσονάρω** ρ. μετβ. {σπονσοράρισα} ελλην. *χορηγώ*· καλύπτω τα έξοδα εκδήλωσης, εκπομπής, διοργάνωσης κ.ά. με αντάλλαγμα τη διαφημιστική προβολή μου μέσω αυτής: *γνωστή εταιρεία αθλητικών ειδών σπονσοράρει τους αγώνες.* — **σπονσοράρισμα** κ. **σπονσονάρισμα** (το) ελλην. *χορηγία*.
[ΕΤΥΜ. < *σπόνσορας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*άρω*].

σπόνσορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *χορηγός*· αυτός που χρηματοδοτεί αθλητική, καλλιτεχνική ή πνευματική εκδήλωση αποσκοπώντας στην άμεση ή έμμεση προβολή του: *πολυεθνική εταιρεία αναψυκτικών είναι ο ~ τού τουρνουά μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sponsor < λατ. sponsor, -ōris «εγγυητής» < ρ. spondere «εγγυώμαι, υπόσχομαι (επισήμως)». Βλ. κ. *σπονδή*].

σπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το εσωτερικό, ελαστικό τοίχωμα τού τραπεζιού τού μπιλιάρδου: *καραμπόλα από* ~ (όχι με απευθείας χτύπημα, αλλά αφού πρώτα χτυπήσει σε άλλο σημείο στο εσωτερικό τοίχωμα τού μπιλιάρδου)· ΦΡ. ***από σπόντα*** τυχαία: *τα νέα τα 'μαθα ~ μου τα κρατούσαν κρυφά* **2.** (μτφ.) συγκεκαλυμμένος λόγος: *όλο σπόντες μού πετάει, αλλά δεν τολμά να μου μιλήσει στα ίσια* ΣΥΝ. υπαινιγμός, υπονοούμενο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sponda «ακροθαλασσιά, παραπέτο, στηθαίο (γέφυρας)» < λατ. sponda «το άκρο του κρεβατιού», αγν. ετύμου].

σπορ (το) {άκλ.} ελλην. *άθλημα, άθληση, αθλητισμός* **1.** καθένα από τα αθλήματα: *χειμερινό / υπαίθριο / δύσκολο / θαλάσσιο* ~ || (ειρων.) *επιδίδεται μετά μανίας σε όλα τα κοπιαστικά ~: τάβλι, χαρτιά και τα συναφή* **2.** **σπορ** (τα) (γενικά) ο αθλητισμός, η σωματική άσκηση: *ασχολείστε με τα ~;* || *περιοδικό για τα* ~ **3.** (ως επίθ.) (α) αυτός που έχει αθλητικό, αγωνιστικό χαρακτήρα: ~ *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. αγωνιστικός (β) αυτός που δεν έχει επίσημο χαρακτήρα, ιδιαίτ. για ρουχισμό: ~ *ρούχα / σακάκι / παπούτσια / αμφίεση / καπέλο* ΣΥΝ. καθημερινός, ανεπίσημος, απλός ΑΝΤ. επίσημος || (κ. ως επίρρ.) *ντύνομαι* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθλοπαιδιά*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sport, συντομευμένος τ. τού παλ. γαλλ. de-sport (πβ. ισπ. deporte) < ρ. desporter (σημερ. γαλλ. déporter) «διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι» < λατ. deportāre «μετακομίζω, εξορίζω» < de- (< προθ. de) + portāre «φέρω, κομίζω»].

σπορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σκόρπισμα (με το χέρι ή με μηχανή) σπόρων σε κατάλληλα προετοιμασμένο έδαφος, ώστε να βλαστήσουν και να δώσουν καρπούς: *ήρθε ο καιρός για τη* ~ || ~ *με το χέρι* (ρίχνοντας σπόρους) / *με μηχανή / σε γραμμές / κατά θέσεις* (σε συγκεκριμένες θέσεις) ΣΥΝ. σπάρσιμο **2.** (συνεκδ.) η εποχή τού χρόνου κατά την οποία γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. φθινόπωρο **3.** (μτφ.) ο απόγονος: *η ~ του είναι έξυπνα και δυνατά παλληκάρια* ΣΥΝ. παιδί, γενιά· ΦΡ. ***δια(β)όλου σπορά*** (i) άνθρωπος με πολύ μυαλό: *θα το καταλάβει το κόλπο σου· είναι* ~ ΣΥΝ. τετραπέρατος, διαόλου κάλτσα, ξύπνιος, γάτα ΑΝΤ. χαζός (ii) άνθρωπος με κακές προθέσεις, που προκαλεί προβλήματα στους άλλους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

Σποράδες (οι) σύνολο νησιών που βρίσκονται διάσπαρτα στο Αιγαίο Πέλαγος: *Βόρειες, Νότιες, Δυτικές* ~· κυρ. οι ***Βόρειες Σποράδες*** ή απλώς ***Σποράδες*** τα νησιά Αλόννησος, Σκιάθος, Σκόπελος, Σκύρος, καθώς και άλλα μικρότερα νησιά και βραχονησίδες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σποράδες* (ενν. *νῆσοι*), κατ' αντιδιαστολή προς τις *Κυκλάδες*, δηλ. τα νησιά που περιβάλλουν κυκλικά την ιερή Δήλο. Οι *Σποράδες* ονομάστηκαν έτσι, επειδή είναι διεσπαρμένες γεωγραφικά σε μεγάλη έκταση τού Αιγαίου].

σποράδην επίρρ. (λόγ.) χωρίς συστηματικότητα, σε άτακτα διαστήματα: *αυτή η λέξη απαντά ~ στα αρχαία κείμενα* ΣΥΝ. σποραδικά, σπάνια ΑΝΤ. συστηματικά, περιοδικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπορά* + επιρρ. επίθημα -*άδην* (πβ. κ. *συστ-άδην, τροχ-άδην*)].

σποραδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν συμβαίνει σε τακτά ή/και συχνά χρονικά διαστήματα: ~ *πυρά / εμφανίσεις / βροχές* ΣΥΝ. αραιός, σπάνιος, ακανόνιστος ΑΝΤ. συχνός, τακτικός **2.** ***σποραδική νόσος*** νόσος που προσβάλλει ορισμένα άτομα τού πληθυσμού κατά εποχές, χωρίς ποτέ να αποκτά ενδημικό ή επιδημικό χαρακτήρα. — **σποραδικ-ώς** [1843] / **-ά** επίρρ., **σποραδικότητα** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σποράς, -άδος* (*ὁ / ἡ*) «ο μη ενταγμένος σε κοινωνική ομάδα ή (για ζώα) σε αγέλη» (< *σπείρω*)].

σπορέας (ο) {-είς, -έων} **1.** αυτός που ασχολείται με τη σπορά: *παραβολή τού* ~ ΣΥΝ. γεωργός **2.** (συνεκδ.) το μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη σπορά: *πετρελαιοκίνητος* ~. Επίσης (λόγ.) **σπορεύς** {σπορέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπορεύς* < *σπόρος*].

σπορείο (το) έδαφος ειδικά προετοιμασμένο, ώστε να δεχθεί τους σπόρους φυτών τα οποία χρειάζονται ειδική περιποίηση προτού μεταφυτευθούν: *μόνιμο / κινητό / ψυχρό* (τού οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ήλιος) / *θερμό* (τού οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ζεστός αέρας ή ο ηλεκτρισμός ή ζεστό νερό κ.λπ.) ΣΥΝ. φυτώριο.

σπορέλαιο (το) {σπορελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. λάδι που προέρχεται από ελαιούχους καρπούς ή σπέρματα με πίεση ή εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού υποστεί τις προβλεπόμενες από τον νόμο επιτρεπτές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile de graine].

σπόρι (το) {σποριού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) καθένα από τα σπέρματα καρπών: *καθάρισε το πεπόνι προσεκτικά από τα* ~ (β) (στον πληθ.) ο σπόρος τού κολοκυθιού ή τού ηλιόσπορου, που, αφού ψηθεί και αλατιστεί, τρώγεται ως ορεκτικό ή συνοδευτικό αλκοολούχων ποτών· ο πασατέμπος: *ένα σακουλάκι σπόρια* **2.** (μτφ.) άνθρωπος μικρός στην ηλικία ή το ύψος: *για κοίτα το ~ που έγινε δυο μέτρα άντρας!* ΣΥΝ. σπόρος, μπόμπιρας, πιτσιρίκι. — (υποκ.) **σποράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. σχηματισμός από τον τ. *σπόρος*, κατά το σχήμα *λόγος – λόγια*].

σποριά (η) **1.** το μέρος τού αγρού που μπορεί να σπείρει ο σπορέας σε μία διαδρομή **2.** το μέρος τού αγρού που καθορίζεται από αυλάκι.

σποριάγγειο [1885] κ. **σποράγγειο** (το) [1881] {σποριαγγεί-ου | -ων} ΒΟΤ. μονοκυτταρικό ή πολυκυτταρικό όργανο φυτών, μέσα στο οποίο σχηματίζονται οι σπόροι.
[ΕΤΥΜ. < *σπορ(ι)ά* + *αγγείο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporange].

σποριάζω ρ. αμετβ. {σπόριασ-α, -μένος} αποκτώ σπόρους και γίνομαι ακατάλληλος για βρώση: *τα μαρούλια σπόριασαν και δεν τρώγονται πια.* — **σπόριασμα** (το).

σποριάρης, -α, -ικο **1.** (για καρπό) αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους και έχει γίνει ακατάλληλος για βρώση ΣΥΝ. σποριασμένος **2.** αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους κατάλληλους για σπορά ΣΥΝ. σπορίτης. Επίσης **σποριάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σπόρος* + παραγ. επίθημα -*ιάρης*, πβ. κ. *κιτριν-ιάρης, κυνηγιάρης*].

σποριάς (ο) {σποριάδες} (διαλεκτ.) **1.** ο σπορέας (βλ.λ.) **2.** ***Σποριάς*** (ο) ο μήνας Νοέμβριος.

σπόριασμα (το) → σποριάζω

σπορικό (το) **1.** ο σπόρος **2.** σπόρος σιτηρών, πολύ καλής ποιότητας, κατάλληλος για νέα σπορά **3.** ***σπορικά*** (*τα*) τα φυτά που αναπτύσσονται με σπορά και όχι με φύτεμα ΑΝΤ. φυτευτά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. αμάρτυρου επιθ. **σπορικός* < *σπόρος*].

σπόριμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για να σπαρθεί: ~ *φυτό* **2.** αυτός που έχει καλλιεργηθεί κατάλληλα για σπορά: ~ *γη / χωράφι* **3.** αυτός που είναι κατάλληλος χρονικά για τη σπορά: ~ *εποχή / καιρός*.

σπόριο (το) [1881] {σπορί-ου | -ων} ΒΟΤ.-ΒΙΟΛ. το αναπαραγωγικό κύτταρο που δεν χρειάζεται να ενωθεί με άλλο παρόμοιο, για να δώσει έναν νέο οργανισμό, και υπάρχει στα βακτήρια, στους μύκητες και στα πράσινα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. spore < αρχ. *σπορά*].

σποριογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. ο σχηματισμός σπορίων: *η ~ στα βακτήρια με κυτταρική διαφοροποίηση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporogenesis].

σποριοκάρπιο (το) {σποριοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. σκληρό, σφαιροειδές περίβλημα που περιέχει τα σπόρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporocarp].

σποριοφόρος, -ος, -ο [1891] ΒΟΤ. (όργανο) που περιέχει ή παράγει σπόρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporophore].

σποριόφυλλο (το) {σποριοφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το φύλλο που φέρει τα σποριάγγεια (βλ.λ.), έχοντας άλλοτε διατηρήσει και άλλοτε χάσει την αρχική του δομή και λειτουργία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporophyll].

σπορίτης (ο) {σποριτών} (λαϊκ.) **1.** ο καρπός ενός φυτού, τον οποίο αφήνουν να ωριμάσει, για να μπορέσουν μετά να σπείρουν τους σπόρους του: *άφησαν να ξεσταχιάσουν ένα-δυο φυτά, για να 'χουν τους ~ τους* • **2.** ο τράγος ή το κριάρι που χρησιμοποιείται για την αναπαραγωγή τού κοπαδιού ΣΥΝ. επιβήτορας **3.** ***Σπορίτης*** (ο) ο μήνας Νοέμβριος ΣΥΝ. Σποριάς.

σπόρκος, -α, -ο (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. αυτός που δεν είναι τακτοποιημένος, που δεν είναι εντάξει ΣΥΝ. ελλιπής· ΦΡ. (α) ***τα βρίσκω σπόρκα / μου ήρθαν σπόρκα*** συναντώ πολλές δυσκολίες, έχω προβλήματα: *μόλις τα βρήκε σπόρκα, δεν επέμεινε περισσότερο: σηκώθηκε κι έφυγε* ΣΥΝ. τα βρίσκω σκούρα ΑΝΤ. μου έρχονται πρίμα (β) ***στα σπόρκα*** στις δυσκολίες: *«Βαρδιάνος ~»* (διήγημα τού Α. Παπαδιαμάντη) (γ) ***σπόρκα χαρτιά*** το πιστοποιητικό υγείας που δεν επιτρέπει την ελεύθερη επικοινωνία πλοίου: *το πλοίο που μετέφερε ρύζι είχε ~ και δεν το άφησαν να αράξει.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sporco «ακάθαρτος, βρόμικος, αισχρός» < λατ. spurcus «ρυπαρός, μιαρός, ακάθαρτος»].

σπορογονία (η) {σπορογονιών} **1.** ΒΟΤ. η ανάπτυξη νέων φυτών με σπόρο **2.** ΒΙΟΛ. η φάση τού κύκλου αναπαραγωγής των πρωτοζώων,

κατά την οποία οι σπόροι αναπτύσσονται και αποσπώνται από μόνοι τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sporogonie].

σπορογόνος, -ος, -ο αυτός που μπορεί να παράγει σπόρους: ~ *βακτηρίδια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sporogone].

σπορόζωο (το) {σπορoζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα παρασιτικά πρωτόζωα, από τα οποία μερικά είναι παθογόνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sporozoaire].

σποροπαραγωγή (η) ΓΕΩΠ. η παραγωγή σπόρων με μεθόδους τέτοιες, ώστε να είναι γνωστά τα χαρακτηριστικά των φυτών που θα αποδώσουν και να εξασφαλίζεται η καλύτερη δυνατή παραγωγή για τους καλλιεργητές: *επιστημονική / κρατική / βελτιωμένη / εγχώρια ~.*

σπόρος (ο) **1.** ΒΟΤ. το σπέρμα (βλ.λ.) των καρπών, από το οποίο βλαστάνει το νέο φυτό, όταν βρεθεί σε κατάλληλες συνθήκες μέσα στη γη: ~ *ντομάτας / πεπονιού / σιταριού* || *εκλεκτός / μεστωμένος / σκορπισμένος / φυτρωμένος / χαλασμένος* ~ **2.** ΓΕΩΠ. (γενικότ.) οποιοδήποτε μέρος τού φυτού μπορεί να τοποθετηθεί στη γη και να βλαστήσει: *κρεμμύδια για σπόρο* ΣΥΝ. σπορικό, σπόρισμα **3.** (συνεκδ.) η διαδικασία κατά την οποία φυτεύονται τα μέρη τού φυτού στη γη, για να δώσουν νέους οργανισμούς: *δεν κάνει καλό καιρό για σπόρο* ΣΥΝ. σπορά **4.** το ανδρικό σπέρμα ή το σπέρμα των αρσενικών ζώων **5.** (συνεκδ.) το τέκνο, το παιδί κάποιου: *είναι ~ δικός μου, γνήσιο τέκνο μου!* ΣΥΝ. απόγονος, σπέρμα, γέννημα **6.** (εκφραστ.) μικρόσωμο παιδί, συνήθ. υπερβολικά κινητικό και δραστήριο: *βρε σπόρε, από πού ξεφύτρωσες πάλι;* ΣΥΝ. σπόρι, μικρός **7.** (μτφ.) η αφετηρία: ο ~ *τής επανάστασης βρισκόταν στα κηρύγματα τού Ρήγα* || ο ~ *τής διχόνοιας* ΣΥΝ. σπέρμα, αιτία, λόγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

σπορτέξ (το) {άκλ.} (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα αθλητικά παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sport «άθλημα» + παραγ. επίθημα -εξ, που δηλώνει το χημικό, φαρμακευτικό ή βιομηχανικό προϊόν].

σπόρτσμαν (ο) {άκλ.}, **σπορτσγούμαν** (η) {άκλ.} πρόσωπο που επιδίδεται στη σωματική άσκηση, συνήθ. χωρίς να είναι επαγγελματίας, άνθρωπος των σπορ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sportsman / sportswoman].

σποτ (το) {άκλ.} **1.** σύντομο διαφημιστικό φιλμ (στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): *διακόπτουμε για μερικά διαφημιστικά ~* • **2.** πολύ μικρός προβολέας που τοποθετείται σε ψηλό σημείο (πάνω από γραφείο, στην οροφή δωματίου κ.α.) • **3.** ΟΙΚΟΝ. άμεσος, τρέχων· για άμεση πληρωμή και παράδοση (εμπορεύματος, χρεωγράφων, συναλλάγματος): ~ *πληρωμή / συναλλαγή / τιμή* (τοις μετρητοίς) ΑΝΤ. προθεσμιακός. — (υποκ.) **σποτάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spot < μέσ. αγγλ. spotte, που συνδ. με μέσ. ολλ. spot «κηλίδα, κουκκίδα», αρχ. σκανδ. spotti «κομματάκι». Στη σημ. 2 η λ. έχει αποσπασθεί από το αγγλ. spotlight. Από αγγλ. φρ. όπως on the spot «αμέσως, χωρίς καθυστέρηση» προήλθε επίσης η σημ. που σχετίζεται με τις οικονομικές συναλλαγές.].

σπουδάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπούδα-σα, -σμένος κ. -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με σύστημα και προσοχή με ορισμένο αντικείμενο, ενεργοποιώντας κυρ. τις πνευματικές μου δυνάμεις και ασκώντας τις δεξιότητές μου, με σκοπό να μάθω (κάτι) καλά: ~ *ιατρική / νομικά* ΣΥΝ. μελετώ **2.** (+ επιθ. ως κατηγορούμενο) μελετώ για να γίνω κάτι (αυτό που δηλώνει το επίθετο): ~ *γιατρός / δικηγόρος* **3.** αναλαμβάνω τα έξοδα και γενικά παρέχω στήριξη σε κάποιον που θέλει να αποκτήσει μόρφωση ή ειδίκευση: *τον σπούδασαν και του άνοιξαν δικό του ιατρείο* **4.** (γενικότ.) παρατηρώ κάτι με προσοχή, αποκτώ γνώσεις σε βάθος: *να με ακούς: την έχω σπουδάσει τη ζωή και ξέρω τι σου λέω* || ~ *τη φύση και τις μεταβολές της* ΣΥΝ. μελετώ, ψάχνω, γνωρίζω ♦ (αμετβ.) **5.** ακολουθώ συγκεκριμένο κύκλο σπουδών, συνήθ. σε ανώτερο ή ανώτατο ίδρυμα: *–Πού σπουδάζεις; –– στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων / στην Αγγλία* (πβ. λ. *φοιτώ*) || (η μτχ. ενεστ. **σπουδάζων,** *-ουσα, -ον*) *η σπουδάζουσα νεολαία* **6.** αποκτώ μόρφωση, μαθαίνω γράμματα: *να κοιτάξεις να σπουδάσεις, γιατί η εποχή μας έχει πολλές απαιτήσεις* ΣΥΝ. μορφώνομαι **7.** (η μτχ. **σπουδασμένος**, -η, -ο κ. **σπουδαγμένος**) (α) αυτός που έχει κάνει ανώτερες ή ανώτατες σπουδές: *είναι ~ στο εξωτερικό* (β) αυτός που έχει μεγάλη μόρφωση: *εσείς οι ~ πρέπει να διαφωτίζετε τον κόσμο* ΣΥΝ. μορφωμένος, γραμματιζούμενος ΑΝΤ. αμόρφωτος, αγράμματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επείγομαι, σπεύδω», < *σπουδή* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. η σημ. «σπεύδω να δώσω την προσοχή μου σε κάτι σοβαρό, αναζητώ επίμονα». Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

σπουδαιολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {σπουδαιολογείς... | σπουδαιολόγησα} μιλώ για σημαντικά ζητήματα ή με τρόπο που φαίνεται σπουδαίος: (ειρων.) *σπουδαιολογείς μεν, αλλά δεν μπορείς να βρεις μια πρακτική λύση.* — **σπουδαιολογία** (η) [μτγν.], **σπουδαιολόγημα** (το).

σπουδαίος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι σημαντικός (σε έναν τομέα), που αξίζει να συγκεντρώσει τον θαυμασμό και την αναγνώριση των άλλων: ~ *ηθοποιός / παιχνίδι / ιδέα / γιατρός / παράγοντας / απόφαση / νέα* ΣΥΝ. διαπρεπής, αναγνωρισμένος, εξαιρετικός, ικανός ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος· ΦΡ. ***κάνω τον σπουδαίο*** παριστάνω ότι είμαι κάποιο σημαντικό πρόσωπο και φέρομαι αλαζονικά: *μετά τη βράβευσή του κάνει τον σπουδαίο και ούτε που μας μιλά* ΣΥΝ. μεγαλοπιάνομαι ΑΝΤ. είμαι προσηνής **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει την αρμόζουσα ηθική στάση: ~ *χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. σωστός, ενάρετος, χρηστός, εξαιρετικός ΑΝΤ. ποταπός **3.** ο σημαντικός από οικονομικής απόψεως, αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: *έκλεισε μια ~ δουλειά στο εξωτερικό* ΣΥΝ. επωφελής, κερδοφόρος, επικερδής ΑΝΤ. ζημιογόνος, ασήμαντος **4.** (ειρων.) αυτός που δεν είναι σημαντικός, που στερείται σοβαρότητας: ~ *φίλος είσαι! Να μην εμφανιστείς καθόλου στο νοσοκομείο, όσο ήμουν άρρωστος!* || ~ *δικαιολογία για να μην έρθεις! Τι θα πει δεν έχεις κατάλληλα ρούχα!* ΣΥΝ. ασήμαντος, γελοίος· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***σπουδαίο πράγμα / σπουδαία τα λάχανα!*** για καταστάσεις που δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον ή δεν έχουν καμία αξία: *~! Έχασε μια φορά στο τάβλι και το έκανε θέμα!* ΣΥΝ. σιγά το πράγμα / τα λάχανα (β) ***σπουδαίο πρόσωπο / υποκείμενο!*** (ειρων.) για άνθρωπο χαμηλής ηθικής ή αξίας: *~! Έκανε δύο φορές φυλακή* ΣΥΝ. μούτρο **5.** ***σπουδαίο*** (το) το σημαντικό, το ενδιαφέρον σημείο μιας υπόθεσης: *το ~ είναι ότι για όλα αυτά έδωσα ελάχιστα χρήματα!* || *τίποτα το ~ δεν συνέβη τελευταία*· ΦΡ. ***ες αύριον τα σπουδαία*** βλ. λ. *αύριο.* — **σπουδαία** επίρρ., **σπουδαιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπουδαῖος*, αρχική σημ. «βιαστικός, πρόθυμος» (πβ. Πολλιανός 1, 197: *σπουδαῖος τοὺς πόδας*, Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 1, 17: *(...) σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εὗρεν*). < *σπουδή* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. και συνήθεις οι σημ.: «σοβαρός, κατάλληλος, αξιόλογος, σημαντικός»].

σπουδαιοφανής, -ής, -ές [1886] {σπουδαιοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζεται σπουδαίος, χωρίς πραγματικά να είναι ΣΥΝ. σοβαροφανής. — **σπουδαιοφάνεια** (η) [1884]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *σπουδαίος* + *-φανής* < θ. *φαν-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην* τού αρχ. *φαίνω / -ομαι*)].

σπουδάρχης (ο) {σπουδαρχών} (κακόσ.) πρόσωπο που επιδιώκει με κάθε τρόπο να αποκτήσει αξιώματα. — **σπουδαρχία** (η) [μτγν.], **σπουδαρχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπουδή* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

σπουδαρχίδης (ο) {σπουδαρχιδών} (κακόσ.) νεαρός που επιδιώκει με κάθε τρόπο την απόκτηση θέσεων, αξιωμάτων: *με τις νέες προσλήψεις γέμισε η εταιρεία σπουδαρχίδες, που σκοτώνονται μεταξύ τους για το ποιος θα καταλάβει πιο υψηλή θέση* ΣΥΝ. θεσιθήρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπουδάρχης* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

σπούδασμα κ. **σπούδαγμα** (το) {σπουδάσμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που μαθαίνει κανείς σπουδάζοντας: *«να μαθαίνω γράμματα / γράμματα σπουδάγματα...»* (παιδικό τραγ.).

σπουδασμένος, -η, -ο κ. **σπουδαγμένος** → σπουδάζω

σπουδαστήριο (το) [1783] {σπουδαστηρί-ου | -ων} **1.** ειδικά διαμορφωμένος χώρος, συνήθ. μέσα σε ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, που προορίζεται για μελέτη: *στο ~ απαγορεύονται οι ομιλίες* **2.** (γενικότ.) ο χώρος που προορίζεται για τη μελέτη ειδικού αντικειμένου και γι' αυτό διαθέτει συναφή βιβλία, όργανα κ.λπ.: ~ *φυσιολογίας / χημείας* ΣΥΝ. εργαστήριο.
[ΕΤΥΜ. < *σπουδάζω* (από το θ. τού αορ. *σπουδασ-*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *δικασ-τήριο, πιεσ-τήριο*].

σπουδαστής (ο), **σπουδάστρια** (η) [1887] {σπουδαστριών} **1.** πρόσωπο που παρακολουθεί τον κύκλο μαθημάτων ανώτερης Σχολής: ~ *στα Τ.Ε.Ι. Λάρισας* **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη γνωστικού αντικειμένου, συνήθ. σε οργανωμένο πρόγραμμα: ~ *ξένων γλωσσών.* — **σπουδαστικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οπαδός», < αρχ. *σπουδάζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

σπουδή (η) **1.** η σοβαρή και συστηματική ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στη βαθιά και ουσιαστική γνώση του και στη μετέπειτα άσκησή του: *η ~ τής αρχαιότητας / τής συμπεριφοράς των ανθρώπων / τής ιατρικής επιστήμης* ΣΥΝ. μελέτη **2.** **σπουδές** (οι) (α) οργανωμένη ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στην απόκτηση γνώσεων ή/και δεξιοτήτων σε αυτό, συνήθ. μέσα σε ακαδημαϊκά πλαίσια: *έκανε ~ στην Ιταλία* || *ποιος πληρώνει για τις ~ σου;* || *προπτυχιακές / μεταπτυχιακές / οργανωμένες / γυμνασιακές / θεωρητικές / εγκύκλιες / πανεπιστημιακές / ανώτερες* (βλ.λ.) / *πολύχρονες ~* || *Κέντρο Ελευθέρων Σπουδών* (β) η συστηματική ενασχόληση ενός συνόλου ειδικών με ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που έχει ως στόχο να το μελετήσουν σε όσο γίνεται μεγαλύτερο βάθος και να διευρύνουν συνεχώς τις γνώσεις που έχουμε για αυτό: *κλασικές / μεσαιωνικές / ανατολικές* (βλ.λ.) / *ανθρωπιστικές / ιατρικές / φιλοσοφικές / αρχαιολογικές ~* ΣΥΝ. μελέτη **3.** καλλιτέχνημα το οποίο αποτελεί φάση προετοιμασίας για το τελικό έργο και το οποίο γίνεται για να μελετήσει ο καλλιτέχνης το αντικείμενό του, να δοκιμάσει και να βελτιώσει την τεχνική του: *ακόμα και οι ~ τού Πικάσσο αξίζουν μια περιουσία* || *οι ~ τού Σοπέν είναι ό,τι πρέπει για την εξάσκηση των δακτύλων* ΣΥΝ. προσχέδιο, πρόπλασμα • **4.** η βιασύνη, το να ενεργεί κανείς βιαστικά, για να πετύχει ορισμένο αποτέλεσμα: *να ενεργήσουμε με ~, για να προφθάσουμε τη διορία* ΣΥΝ. γρηγοράδα **5.** η διάθεση που δείχνει κανείς να ενεργοποιηθεί και να βοηθήσει κάποιον: *έδειξε υπερβολική ~ να με βοηθήσει, και αυτό μου δημιούργησε υποψίες για τα κίνητρά του* ΣΥΝ. προθυμία, ζήλος ΑΝΤ. απροθυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βιασύνη, ταχύτητα – ζήλος, προθυμία», ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στο ρ. *σπεύδω* (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε επίσης τη δραστήρια προσπάθεια και προθυμία την οποία εκδηλώνει αυτός που ασχολείται με κάτι σοβαρό και, κατ' επέκταση, την επιμέλεια και την προσοχή που του αφιερώνει (βλ. κ. *σπουδάζω*). Ο μουσ. όρ. αποδίδει το γαλλ. étude].

σπουργίτης (ο) {σπουργιτών} ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό, με γκριζοκάστανο φτέρωμα, χωρίς ιδιαίτερο κελάηδημα, που απαντά τόσο στους αγρούς όσο και μέσα στις πόλεις, χωρίς να ενοχλείται από την παρουσία των ανθρώπων. Επίσης **σπουργίτι** (το) {σπουργιτ-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **σπουργιτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πυργίτης* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *βῶλος – σβῶλος*, και τροπή /o/ → /u/) < αρχ. *πύργος*].

σπούτνικ (ο) {άκλ.} καθένας από τη σειρά τεχνητών δορυφόρων γύ-

ρω από τη Γη, που εκτόξευσε πρώτη στον κόσμο η Σοβιετική Ένωση (1957), για να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τη φύση τού διαστήματος, καθώς και για να βελτιώσουν την τεχνική που εφαρμόζεται στους δορυφόρους.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. sputnik «δορυφόρος - συνταξιδιώτης» < s- «με, μαζί» + put «δρόμος, οδός» + επίθημα -nik].

σπρέι (το) {άκλ.} υγρό για ποικίλες χρήσεις (αποσμητικό, εντομοκτόνο, χρώμα κ.λπ.) συμπιεσμένο σε φιάλη με ψεκαστήρα, από όπου ρίχνεται με πίεση (ψεκασμό): *μπογιά σε ~ || αποσμητικό σε ~ || οι ληστές χρησιμοποίησαν αναισθητικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spray < ολλ. spraeyen, πβ. μέσ. άνω γερμ. spræjen].

σπριντ (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ. ο σύντομος (μικρών αποστάσεων) αγώνας ταχύτητας (δρόμου ή ποδηλάτου) **2.** το γρήγορο τρέξιμο για σύντομο χρόνο: *έκανε ένα ~ και τον πρόφτασε.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sprint < παλ. αγγλ. *sprintan, που συνδ. με αρχ. γερμ. sprinzan «αναπηδώ, εκτινάσσομαι», αρχ. σκανδ. spretta].

σπρίντερ (ο/η) {άκλ.} αθλητής τού σπριντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sprinter].

σπρωξιά (η) το να ωθεί κανείς (κάποιον/κάτι), συνήθ. χρησιμοποιώντας τη σωματική του δύναμη: *του έριξε μια ~ κι αυτός σωριάστηκε κάτω || σπρωξιές, αγκωνιές, βρισιές μέσα στο γεμάτο λεωφορείο* ΣΥΝ. σκουντιά, σπρώξιμο, σκούντημα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (τού ρ. *σπρώχνω* από τον αόρ. *έ-σπρωξ-α*) + κατάλ. *-ιά*, πβ. κ. *κλοτσ-ιά*].

σπρωξίδι (το) {δύσχρ. σπρωξιδ-ιού | -ιών} (σε συνωστισμό) οι συνεχείς σπρωξιές μέσα σε ένα σύνολο στρυμωγμένων ανθρώπων, για να προχωρήσει κάποιος: *άρχισε το ~ από τους επιβάτες που ήθελαν να κατέβουν και εμποδίζονταν από αυτούς που στέκονταν στην έξοδο.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (< ρ. *σπρώχνω*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *βρισίδι*].

σπρώξιμο (το) {σπρωξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σπρωξιά **2.** η ώθηση προς τα εμπρός με τη χρήση μυϊκής δύναμης: *το αυτοκίνητο δεν παίρνει μπρος· θέλει ~* **3.** (μτφ.) η προώθηση (κάποιου) σε έναν χώρο, η εύνοια προς (κάποιον): *για να εξελιχθείς σ' αυτή την επιχείρηση χρειάζεται ~.* — (υποκ.) **σπρωξιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (τού ρ. *σπρώχνω* από τον αόρ. *έ-σπρωξ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *θάψ-ιμο*].

σπρώχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσπρωξα, σπρώ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ωθώ (κάποιον/κάτι) χρησιμοποιώντας τη σωματική μου δύναμη: *Μη με σπρώχνετε, κύριε! Δεν έχει ελεύθερο χώρο μπροστά! || έκλεισε την πόρτα σπρώχνοντάς την με το χέρι του || τα παιδιά διασκέδαζαν σπρώχνοντας το ένα το άλλο στο νερό || σπρώξαμε το αυτοκίνητο, γιατί έμεινε από βενζίνη* ΣΥΝ. απωθώ· (μτφ.) **2.** βοηθώ κάποιον να προχωρήσει, συνήθ. σε θέματα σταδιοδρομίας: *μπορεί να μην έχει μεγάλες ικανότητες, αλλά ήδη τον σπρώχνουν οι πολιτικοί του φίλοι* ΣΥΝ. προωθώ **3.** οδηγώ (κάποιον) να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο, συνήθ. χωρίς να το θέλει: *τι τον έσπρωξε άραγε στο έγκλημα; || μη σπρώχνεις τα πράγματα στα άκρα! || σ' αυτή την πράξη τον έσπρωξε η φιλοδοξία / η στενοχώρια / ο έρωτας / η πείνα* ΣΥΝ. παρασύρω, παρακινώ, εξωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, σταματώ, συγκρατώ ♦ **4.** (αμετβ.) δίνω σπρωξιές: *Μη σπρώχνετε! Υπάρχουν θέσεις για όλους!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προωθῶ*, με ανάπτυξη σ- προθεμ. (πβ. κ. *κύπτω - σκύβω*) ή, κατ' άλλη άποψη, από αμάρτυρο **είσπροωθῶ* > **είσ-προώθω* > **είσ-προώθνω* > *σπρώχνω*].

σπυρί (το) {σπυρ-ιού | -ιών} **1.** μικρό εξάνθημα ή μικρή φουσκάλα, που συνήθ. έχει πύον και εμφανίζεται πάνω στο δέρμα: *βγάζω ένα ~ στο πρόσωπο || πειράζω / σπάω τα ~* ΣΥΝ. εξάνθημα· ΦΡ. (α) ***βγάζω σπυριά*** (μτφ.-οικ.) με απωθεί κάτι πάρα πολύ, δεν μπορώ να το ανεχθώ: *~ κάθε φορά που αρχίζουν τα κουτσομπολιά για τους κοσμικούς* ΣΥΝ. (οικ.) μου γυρνάνε τ' άντερα (β) ***κακό σπυρί να βγάλεις!*** να πάθεις κάτι κακό • **2.** ο σπόρος των φυτών: *διαλέγω το ρύζι / το σιτάρι σπυρί-σπυρί* ΣΥΝ. κόκκος, κουκκί **3.** (μτφ.) πολύ μικρή ποσότητα: *ούτε ~ ψωμάκι δεν βρισκόταν* ΣΥΝ. κόκκος. — (υποκ.) **σπυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σπυρ-ίον*, υποκ. τού αρχ. *σπυρός*, παράλλ. τ. τού *πυρός* «κόκκος σιταριού» (βλ.λ.), με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. *βῶλος - σβῶλος*].

σπυριάζω ρ. αμετβ. {σπύριασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές στο δέρμα μου: *ο γιος του με την άνοιξη φουντώνει και σπυριάζει* • **2.** γεμίζω σπόρους, βρίσκομαι σε φάση υπερωρίμασης: *σπυριασμένος καρπός* ΑΝΤ. είμαι άγουρος. — **σπύριασμα** (το).

σπυριάρης, -α, -ικο **1.** (μειωτ.) αυτός που το δέρμα του και κυρ. το πρόσωπό του είναι γεμάτο εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές • **2.** (σπάν.) αυτός που έχει ώριμους σπόρους: *~ κολοκύθι* ΣΥΝ. υπερώριμος ΑΝΤ. άγουρος. Επίσης **σπυριάρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *σπυρί* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

σπύριασμα (το) → σπυριάζω

Σπυριδούλα (η) γυναικείο όνομα.

Σπυρίδων (ο) {Σπυρίδων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Άγιος ~, πολιούχος τής Κέρκυρας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σπύρος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

σπυρίς (η) {σπυρίδ-ος | -ων} ψάθινο καλάθι με ανοιχτό στόμιο, που χρησιμεύει για τη μεταφορά τροφίμων και συνήθ. ψαριών ΣΥΝ. ζεμπίλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπυρίς, -ίδος*, με επίθημα *-ιδ-* (πβ. *γλυφίς, γραφίς*) < *spr-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνηεντική αντιπροσώπευση *-υρ-*, πβ. κ. *ἄγυρις, ἀγύρτης*) τού Ι.Ε. *sper- «τυλίγω, διπλώνω, πλέκω», οπότε η λ. *σπυρίς* θα δήλωνε αρχικώς το πλεχτό καλάθι. Βλ. κ. *σπεῖρα, σπάργανον*, με τα οποία συνδ. η λ.].

σπυρωτός, -ή, -ό αυτός τού οποίου οι κόκκοι είναι ευδιάκριτοι και δεν έχουν χάσει το σχήμα τους: *ρύζι ~ και όχι λαπάς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

σπω ρ. ▸ σπάζω

Σρι Λάνκα (η) {άκλ.} (σιναλεζ. Sri Lanka Prajatantrika Samaja-vadi Janarajaya, ταμίλ Ilankai Sananayaka Sosolisa Kudiyarasu = Σοσιαλιστική Δημοκρατία τής Σρι Λάνκα) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Ινδίας, με πρωτεύουσα το Κολόμπο, επίσημες γλώσσες τη Σιναλεζική και την Ταμίλ και νόμισμα τη ρουπία Σρι Λάνκα· αλλιώς (παλαιότ.) *Κεϋλάνη*.
[ΕΤΥΜ. < σιναλεζ. Sri Lanka «νησί τής ευτυχίας, τής ευλογίας» < σανσκρ. śri «ευτυχία, ιερότητα» + laṅkā «νησί». Η χώρα ήταν προηγουμένως γνωστή με την ονομασία *Κεϋλάνη* < αγγλ. Ceylon (< σανσκρ. siṁha «λιοντάρι»), που είναι και το έμβλημα τής χώρας].

Σ.Σ.Α.Σ. (η) Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων.

Σ.Σ.Ε. (η) Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Σ.Σ.Ι. (η) Στρατιωτική Σχολή Ικάρων.

Σ.Σ.Ξ.Γ. (η) Στρατιωτική Σχολή Ξένων Γλωσσών.

σταβάρι (το) {σταβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος τού αλετριού, που βρίσκεται προς τη μεριά τού ζυγού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταβάριον* < **ίστο-βοάριον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ί-* και έκκρουση τού *-ο-*), υποκ. τού αρχ. *ἱστοβοεύς* «τιμόνι αρότρου» < *ἱστός* + *-βοεύς* < *βοῦς* «βόδι»].

σταβέντο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. από την απάνεμη πλευρά ΣΥΝ. υπήνεμα, απάνεμα ΑΝΤ. σοβράνο **2.** (ως επίθ.) αυτός που δεν τον πιάνει ο αέρας: *~ πόρτο / λιμάνι || από ~ μεριά* (από τη μεριά τού σκάφους που δεν τη βρίσκει ο άνεμος) ΣΥΝ. υπήνεμος, απάνεμος. Επίσης **σοτοβέντο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sottovento < sotto «κάτω» (< λατ. subtus) + vento «άνεμος» (< λατ. ventus)].

σταβλάρχης (ο) {σταβλαρχών} **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την καλή λειτουργία τού στάβλου, καθώς και για τα ίδια τα άλογα ΣΥΝ. επιστάτης ΑΝΤ. σταβλίτης **2.** αξιωματούχος στην αυλή βασιλέων ή πριγκίπων: *ο μέγας ~ τού δουκάτου.*
[ΕΤΥΜ. < *στάβλος* + *-άρχης* < *άρχω*].

σταβλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {στάβλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατηρώ μεγάλα οικιακά ζώα, κυρ. άλογα, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο: *έχει σταβλίσει δύο άλογα και πέντε αγελάδες* **2.** οδηγώ ζώα στον χώρο όπου στεγάζονται: *σταβλίζουμε τις αγελάδες αργά το απόγευμα.* — **στάβλισμα** (το).

σταβλίτης (ο) [μτγν.] {σταβλιτών} πρόσωπο που εργάζεται σε στάβλο ΣΥΝ. ιπποκόμος ΑΝΤ. σταβλάρχης.

στάβλος (ο) **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, για να στεγάζουν και να φροντίζουν κυρ. άλογα, αλλά και άλλα μεγάλα κατοικίδια ζώα: *καθαρός / σκοτεινός / σύγχρονος / ξύλινος / βασιλικός ~* **2.** (μτφ.) χώρος ιδ. βρόμικος και ακατάστατος: *δυο μέρες αφότου έφυγαν οι γονείς, το σπίτι είχε γίνει ~* ΣΥΝ. αχούρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στάβλον (τό)* < λατ. stabulum «σταθμός, στάβλος» (< ρ. stare «ίσταμαι, βρίσκομαι»)].

στάγδην επίρρ. (λόγ.) σταγόνα-σταγόνα, σταλαματιά-σταλαματιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σταγ-* (τού ρ. *στάζω*, βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *άρ-δην*].

Στάγιρα (τα) {Σταγίρων} (συχνή ορθ. *Στάγειρα*) χωριό (τής Μακεδονίας) στη ΒΑ. Χαλκιδική Χερσόνησο, η πατρίδα τού Αριστοτέλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Στάγιρα / Στάγιρος (ή)* (οι τ. με *-ει-* είναι εσφαλμ.), αγν. ετύμου].

Σταγιρίτης (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που κατάγεται από τα Στάγιρα (βλ.λ.) **2.** προσωνυμία τού Αριστοτέλη.

στάγμα (το) {στάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σταγόνα που πέφτει, ποσότητα υγροποιημένης ουσίας ή υγρού που στάζει: *~ κεριού* ΣΥΝ. σταλαγματιά, σταλιά **2.** το προϊόν τής απόσταξης **3.** τα κοφίνια με τον πολτό από τις ελιές, καθώς στοιβάζονται το ένα πάνω στο άλλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάζω* (βλ.λ.)].

σταγμοδόχη (η) [1897] {σταγμοδοχών} μεταλλικός ή γυάλινος δίσκος με τρύπα στη μέση, που προσαρμόζεται στα κηροπήγια έτσι, ώστε να συγκρατεί τις σταγόνες τού λειωμένου κεριού.
[ΕΤΥΜ. < *στάγμα* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

σταγόνα (η) **1.** η ελάχιστη ποσότητα υγρού ή ρευστού σώματος, η οποία είτε κυλά από κάπου είτε βρίσκεται σε μια επιφάνεια: *~ τής βροχής / νερού / ιδρώτα / κεριού / ποτού / μπογιάς || αιμάτινη / κρυστάλλινη ~ || ορκίστηκε να μην πιει ούτε ~ πια* (ενν. οινοπνευματώδους ποτού) ΣΥΝ. σταλαγματιά, στάλα· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ούτε σταγόνα δεν μένει*** δεν περισσεύει ή δεν υπάρχει τίποτα: *κατέβασε τόσο τις τιμές, που δεν έμεινε ούτε σταγόνα στο μαγαζί* (ξεπούλησε) (β) ***σταγόνα στον ωκεανό*** (λόγ. *σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ*) για κάτι πάρα πολύ λίγο ή ασήμαντο σε σχέση με κάτι άλλο: *αυτά που μου λες είναι ~ μπροστά σ' αυτά που τραβάω εγώ* (γ) ***η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι*** το τελευταίο από μια σειρά γεγονότων τα οποία έχουν αρνητικό χαρακτήρα, αλλά για τα οποία δεν είχε εκδηλωθεί καμία αντίδραση μέχρι εκείνη τη στιγμή: *το ότι πήγε μόνος του διακοπές ήταν η ~: η γυναίκα του, του ζήτησε διαζύγιο* (δ) ***(μοιάζουν) σαν δυο σταγόνες νερό*** για καταπληκτική ομοιότητα: *τα δίδυμα αδέλφια μοιάζουν συχνά ~* (ε) ***σταγόνα-σταγόνα*** (ως επίρρ.) σε πολύ μικρές ποσότητες, σιγά-σιγά ΣΥΝ. σταλιά-σταλιά, σταλαματιά-σταλαματιά **2.** η ελάχιστη ποσότητα: *η μόνωση είναι τόσο καλή, που δεν περνά ~* **3.** **σταγόνες** (οι) (α) για φαρμακευτικό υγρό που ρίχνεται με σταγονόμετρο: *ο οφθαλμίατρος του έγραψε σταγόνες για τα μάτια* (β) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. διακοσμητικό στοιχείο κυλινδρικού σχήματος στο επιστύλιο και το γείσο αρχαίων ναών **4.** ΙΑΤΡ. (α) ***αιωρούμενη σταγόνα*** ελάχιστη ποσότητα από υγρό τού σώματος, συνήθ. αίμα, που πρόκειται

να εξεταστεί μικροβιολογικά (β) **παχεία σταγόνα** μέθοδος εξέτασης αίματος σε πλακίδιο για την αναζήτηση πλασμωδίου τής ελονοσίας. — (υποκ.) **σταγονίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταγών, -όνος* < θ. *σταγ-* τού ρ. *στάζω* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *σταγόνα στον ωκεανό* (< c'est une goutte d'eau dans l'océan), *η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι* (< c'est la goutte d'eau qui fait déborder la vase), *σταγόνα-σταγόνα* (< goutte à goutte) κ.ά.].

σταγονίδιο (το) [1890] {σταγονιδί-ου | -ων} **1.** (υποκ.) πολύ μικρή σταγόνα **2.** ***σταγονίδια*** (τα) (α) (μτφ. κατά τη μεταπολίτευση) τα τελευταία υπολείμματα τής δικτατορίας, αυτοί που έκαναν τις τελευταίες προσπάθειες για την ανατροπή τής δημοκρατίας, χωρίς όμως να διαθέτουν ουσιαστική δύναμη ή να μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις (β) υπολείμματα οπαδών τής δικτατορίας στον κρατικό μηχανισμό (π.χ. στην Ελληνική Αστυνομία και στο στράτευμα): *«παρασχέθηκε στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας η εξουσία να αποκαθάρει τη Δικαιοσύνη από τα ~ τής δικτατορίας που είχαν απομείνει στον χώρο της»* (Π. Δημόπουλος).

σταγονόμετρο (το) [1833] {σταγονομέτρ-ου | -ων} ΦΑΡΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο που αποτελείται από σωληνάριο με ελαστική κύστη προσαρμοσμένη στο ένα του άκρο, η οποία, όταν πιέζεται, αναρροφά από δοχείο ή φιάλη υγρό· με αυτό είναι δυνατόν κανείς να μετρά και να ρίχνει (στάζει) πολύ μικρές ποσότητες (σταγόνες) από μία, συνήθ. φαρμακευτική, ουσία· ΦΡ. ***με το σταγονόμετρο*** σε πολύ μικρές ποσότητες, με φειδώ: *είναι άνθρωπος βαρύς· ~ τις λέει τις κουβέντες* ΣΥΝ. φειδωλά ΑΝΤ. πλουσιοπάροχα. — **σταγονομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tropfenmesser].

σταγονόρροια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ροή σταγόνων **2.** ΒΟΤ. η αποβολή ποσότητας νερού με τη μορφή σταγόνων από ανώτερα φυτά και μύκητες ΣΥΝ. εξίδρωση.
[ΕΤΥΜ. < *σταγόνα* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, πβ. κ. *πυό-ρροια*].

σταδία (η) {σταδιών} ΤΟΠΟΓΡ. ευθύ όργανο καθορισμένου μήκους, το οποίο σε συνδυασμό με το σταδιόμετρο βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά: *οριζόντια / κάθετη ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. stadia < αρχ. επίθ. *στάδιος* «αυτός που στέκεται αμετακίνητος και σταθερός» < επίρρ. *στάδην* < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵστημι / ἵσταμαι*) + επιρρ. επίθημα *-δην* (πβ. κ. *συστάδην*)].

σταδιακός, -ή, -ό αυτός που συντελείται κατά στάδια και όχι μονομιάς: *~ βελτίωση τού καιρού / αναβάθμιση των σπουδών / πτώση των τιμών / αποστρατιωτικοποίηση* ΣΥΝ. βαθμιαίος ΑΝΤ. απότομος. — ***σταδιακ-ά / -ώς*** επίρρ.

στάδιο (το) {σταδίου | -ων} **1.** (σήμερα) ο ειδικά διαμορφωμένος, υπαίθριος ή στεγασμένος χώρος, ο οποίος διαθέτει αθλητικές εγκαταστάσεις για την τέλεση αγώνων, καθώς και θέσεις συνήθ. για μεγάλο αριθμό θεατών, και χρησιμοποιείται τόσο για αθλητικές συναντήσεις, κυρ. τού στίβου, όσο και για εκδηλώσεις με πολυπληθές κοινό: *το ~ Ειρήνης και Φιλίας || μεγάλη συναυλία στο Ολυμπιακό ~* **2.** ***Στάδιο*** (το) το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο τής Αθήνας, που βρίσκεται ανάμεσα στο Ζάππειο και το Παγκράτι, και η περιοχή γύρω από αυτό: *μένω στο ~* ● **3.** το χρονικό διάστημα σε εξελικτική διαδικασία, που διαφοροποιείται από τα προηγούμενα και τα επόμενα βάσει των κοινών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται στη διάρκειά του: *το νήπιο βρίσκεται στο ~ τής ομιλίας || το ~ τής επωάσεως || τα διαδοχικά ~ τής θεραπείας || η ιστορία τής ανθρωπότητας έχει περάσει από πολλά ~ || βρισκόμαστε σε ~ αναμονής* ΣΥΝ. φάση, περίοδος· ΦΡ. ***κατά στάδια*** σε διαδοχικές φάσεις, όχι απότομα: *η ~ εκτέλεση τού έργου* ΣΥΝ. σταδιακά ΑΝΤ. απότομα, μονομιάς **4.** (στην αρχαιότητα, πληθ. ***τα στάδια*** και ***οι στάδιοι***) μονάδα μήκους ίση με 184,87 μέτρα **5.** αγώνας δρόμου που διεξαγόταν σε αυτή την απόσταση: *νικητής τού ~* ● **6.** ΝΑΥΤ. μονάδα μήκους που ισούται με το ένα δέκατο τού ναυτικού μιλίου, δηλ. 182 μ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στάδιον / σπάδιον* (δωρ.), αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *σπάδιον* (οπότε ο τ. *στάδιον* θα οφειλόταν σε παρετυμολ. επίδρ. τού επιθ. *στάδιος*, βλ. λ. *σταδία*), τότε η λ. θα μπορούσε να ενταχθεί στην ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *σπῶ (-άω)*, πβ. κ. λατ. spatium «χώρος, διάστημα». Αν ωστόσο θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *στάδιον* (οπότε ο τ. *σπάδιον* οφείλεται ίσως σε ανομοίωση των οδοντικών συμφώνων), τότε είναι δυνατή η συσχέτιση με το επίθ. *στάδιος*, με αρχική σημ. «καθορισμένη μετρική μονάδα»].

σταδιοδρομία (η) [μτγν.] {σταδιοδρομιών} η επαγγελματική εξέλιξη και πορεία: *του ευχήθηκαν «καλή ~»* ΣΥΝ. καριέρα.

σταδιοδρομώ ρ. αμετβ. {σταδιοδρομείς... | σταδιοδρόμησα} ακολουθώ ένα επάγγελμα ή ασχολούμαι συστηματικά με μια δραστηριότητα καταβάλλοντας προσπάθειες, ώστε να εδραιωθώ και να επιτύχω σε αυτό τον χώρο: *θα σταδιοδρομήσει στα πλοία. όπως ο πατέρας του || ~ στις επιστήμες* ΣΥΝ. κάνω καριέρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταδιοδρομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τρέχω (σε αγώνα) στο στάδιο», < *στάδιον* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

σταδιομετρία (η) {σταδιομετριών} ΤΟΠΟΓΡ. η μέθοδος μετρήσεως αποστάσεων με σταδίες και σταδιόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stadiométrie].

σταδιόμετρο (το) [1863] {σταδιομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο οπτικό το οποίο με τη βοήθεια τής σταδίας βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά. — **σταδιομέτρηση** (η), **σταδιομετρικός**, -ή, -ό.

στάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσταξα} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω ή κάνω (κάτι) να πέσει σε σταγόνες: *έσταξα λίγο κονιάκ στο τσάι μου || ~ κολλύριο στα μάτια μου || ~ λάδι στην κλειδαριά ||* (μτφ.) *τα χέρια τού δικτάτορα έσταξαν αίμα* (είχε διαπράξει εγκλήματα, φόνους) ΣΥΝ. σταλάζω· ΦΡ. (α) ***στάζει μέλι το στόμα μου (για κάποιον / κάτι)*** (i) μιλώ για κάποιον/κάτι με τα καλύτερα λόγια: *όποτε μιλά γι' αυτήν, στάζει μέλι το στόμα του* (ii) (γενικότ.) μιλώ με γλυκό τρόπο ΣΥΝ. γλυκομιλώ (β) ***φαρμάκι / δηλητήριο στάζει το στόμα μου*** μιλώ με κακία για τους άλλους, τους αντιμετωπίζω όλους κακοπροαίρετα: *δεν μπορεί να πει καλή κουβέντα για άνθρωπο· φαρμάκι στάζει το στόμα του* **2.** (λαϊκ.-μτφ.) πληρώνω, δίνω χρήματα (σε κάποιον για να εξυπηρετηθώ): *θα σου πω κάτι αλλά πρώτα στάξε μου!* ΦΡ. ***τα στάζω (κανονικά)*** πληρώνω κάποιον (συνήθως με δυσφορία), για να εξυπηρετηθώ: *για να τον δει ο συγκεκριμένος γιατρός, τα έσταξε κανονικά* ♦ **3.** (αμετβ.) για κάτι από το οποίο πέφτουν σταγόνες: *η βρύση / το κερί / η μύτη στάζει || η σκεπή / το ταβάνι / η οροφή στάζει* (είναι τόσο σαθρά, που περνά μέσα τους το νερό) *|| ~ ολόκληρος από ιδρώτα·* ΦΡ. (α) ***(σιγά) μη στάξει η ουρά τού ποντικού / τού γαϊδάρου*** για περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με δευτερεύοντα θέματα, αγνοώντας τα ουσιαστικά (β) ***μη βρέξει και μη στάξει*** για περιπτώσεις που κάποιος δείχνει μεγάλη προσοχή και φροντίδα σε κάποιον άλλον: *τον έχει ~!* — **στάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στάγ-jω*, αγν. ετύμου. Οι παλαιότ. υποθέσεις περί συνδέσεως με το λατ. stagnum «έλος, τέλμα» και με βρετον. staer «ποταμός» προσκρούουν σε ανυπέρβλητες φωνολογικές δυσκολίες. Οι τ. *στάζω – σταγών* εμφανίζουν παρόμοια δομή με τους τ. *τρύζω – τρυγών*].

σταθερά (η) **1.** ΦΥΣ. αριθμός ή φυσικό μέγεθος, το οποίο δεν γνωρίζει μεταβολές και είτε αναφέρεται σε φυσικές ιδιότητες ή ιδιότητες σωμάτων ή οργάνων μετρήσεως είτε σχετίζεται με τις μονάδες συγκεκριμένου συστήματος (λ.χ. η ταχύτητα τού φωτός στο κενό, η σταθερά τής βαρύτητας κ.ά.) ΑΝΤ. μεταβλητή **2.** ΜΑΘ. αριθμός ή μέγεθος μιας εξίσωσης ή ανίσωσης κ.λπ., ο οποίος παραμένει σταθερός και δεν εξαρτάται από τις μεταβλητές της ΑΝΤ. μεταβλητή **3.** αρχή, κανόνας που πρέπει να τηρείται: *μία από τις ~ τού περιοδικού είναι η αποφυγή επικριτικών σχολίων για τα κόμματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σταθερός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stable].

σταθεροθερμία (η) {χωρ. πληθ.} η διατήρηση σταθερής θερμοκρασίας για μακρό χρονικό διάστημα σε έναν συγκεκριμένο τόπο. — **σταθερόθερμος**, -η, -ο [1845].

σταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να αποκτά ή να ανακτά (κάποιος/κάτι) σταθερότητα, το να παύει να είναι ασταθής, μεταβλητός: *η ~ τής υγείας τού ασθενούς / τής γραμμής τού μετώπου / τής πολιτικής κατάστασης / τής σχέσης / τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. στερέωση, εμπέδωση, παγίωση, εδραίωση ΑΝΤ. αποσταθεροποίηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η διατήρηση οικονομικών μεγεθών και δεικτών σε επίπεδο τέτοιο, ώστε να επέρχεται ισορροπία και να μειώνεται ο πληθωρισμός με τη βοήθεια συγκεκριμένης οικονομικής τακτικής: *η ~ τής εθνικής οικονομίας* ΑΝΤ. αποσταθεροποίηση **3.** ΦΥΣ. η διατήρηση σταθερής τής τιμής μεγέθους, συσκευής ή κυκλώματος **4.** ΧΗΜ. (α) η αύξηση τής σταθερότητας μιας χημικής ένωσης, που αποσκοπεί στον περιορισμό τού κινδύνου να διασπαστεί με ειδική κατεργασία (β) θερμική μεταλλουργική εργασία που αποσκοπεί στον περιορισμό τής πιθανότητας να γίνει ένα μέταλλο εύθραυστο ή διαβρώσιμο (γ) η διαδικασία με την οποία εξαιρετικά ελαφρά συστατικά τής βενζίνης, όπως το βουτάνιο, διαχωρίζονται από το υπόλοιπο υλικό με τη βοήθεια τής κλασματικής απόσταξης (δ) ο καθαρισμός εκρηκτικής ύλης από τις προσμείξεις και η προσθήκη σταθεροποιητή (βλ.λ., σημ. 1) **5.** ΦΑΡΜ. η κατεργασία με την οποία καταστρέφονται διαλυτά ένζυμα σε φυτά που θέλουμε να αποξηράνουμε.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisation].

σταθεροποιητής (ο) **1.** ΧΗΜ. (α) χημική ουσία η οποία με τη δράση της εμποδίζει τη διάσπαση άλλων ουσιών χαμηλής σταθερότητας και που χρησιμοποιείται ευρέως στα τυποποιημένα τρόφιμα (β) κολλοειδής ουσία η οποία, όταν προστεθεί σε κάποιο αιώρημα, εμποδίζει εντελώς ή απλώς περιορίζει την καταβύθισή του ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σταθεροποιητής τάσεως*** ο μηχανισμός-διάταξη που βρίσκεται απαραιτήτως σε όλες τις συσκευές, για να διατηρεί σταθερή την τάση τού ρεύματος, ανεξάρτητα από τις τυχόν μεταβολές στο όλο δίκτυο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisateur].

σταθεροποιητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στη σταθεροποίηση (βλ.λ.): *~ μέτρα / επέμβαση / πολιτική / ρόλος* ΣΥΝ. εξισορροπητικός ΑΝΤ. αποσταθεροποιητικός **2.** ΧΗΜ. ***σταθεροποιητική ουσία*** η ουσία που προστίθεται στα τρόφιμα, για να βελτιώσει την εμφάνιση και τη γεύση τους **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***σταθεροποιητικό*** (το) η ουσία που προστίθεται στα καύσιμα των πυραύλων, για να μειωθεί η ταχύτητα με την οποία καίγονται. — **σταθεροποιητικά** επίρρ.

σταθεροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σταθεροποιείς... | σταθεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιφέρω σταθερότητα ή συντελώ στη σταθεροποίηση (βλ.λ.): *η κυβέρνηση προσπαθεί να σταθεροποιήσει την οικονομία || οι τιμές τού ελαιολάδου είναι σταθεροποιημένες || έχει σταθεροποιηθεί η κατάσταση τής υγείας του || τα γενικά ποσοστά τής ανεργίας εμφανίζονται σταθεροποιημένα* ΣΥΝ. στερεώνω, μονιμοποιώ ΑΝΤ. αποσταθεροποιώ· ΦΡ. ***σταθεροποιημένα φυτά*** καλλωπιστικά φυτά εσωτερικού χώρου, που διατηρούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα χάρη σε ειδική επεξεργασία που έχουν υποστεί.

σταθερός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που διατηρεί τη θέση του αμετάβλητη: *σκόπευε με ~ χέρι || ~ φωνή / πορεία / βήματα* ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετάβλητος, ευσταθής ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός· ΦΡ. ***σταθερό τηλέφωνο*** η τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με καλωδιακή σύνδεση, κατ' αντιδιαστολή προς το κινητό τηλέφωνο (βλ. λ. *κινητός*) **2.** αυτός που παραμένει αναλλοίωτος, που δεν γνωρίζει μεταβολές: *~ ταχύτητα / καιρός / άνεμος / απόδοση / τιμή / νόμι-*

σμα / κυβέρνηση / επιτόκια / πτώση τιμών ΣΥΝ. αμετάβλητος ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός **3.** αυτός που εμμένει στην αρχική του τοποθέτηση: ~ *πεποιθήσεις / σχέση / φίλος / συνήθειες / αρχές* || ~ *στην πίστη του* ΣΥΝ. πιστός, συνεπής ΑΝΤ. άστατος, ταλαντευόμενος **4.** ΦΥΣ. αυτός που δεν μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του με την πάροδο τού χρόνου: ~ *ουσία* ΑΝΤ. μεταβλητός **5.** ΧΗΜ. αυτός τού οποίου η χημική σύσταση δεν αλλοιώνεται εύκολα ή τού οποίου η διάσπαση επιτυγχάνεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες: ~ *ένωση*. — **σταθερά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. σταθ- (πβ. *έ-στά-θην*, παθ. αόρ. τού ρ. *ίστημι*, βλ. λ. *ίσταμαι*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φαν-ερός*].

σταθερότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση σε σταθερή θέση, η απουσία ταλάντευσης, μετατόπισης, τρέμουλου κ.λπ.: *η ~ τού χεριού είναι σημαντικό προσόν στη σκοποβολή* || *η σωστή κατασκευή τού ανελκυστήρα εξασφαλίζει ~ στον θάλαμο κατά την άνοδο και κάθοδο* || *τα στηρίγματα που προστέθηκαν στο γεφυράκι τού προσέδωσαν μεγάλη ~* || *το νέο μοντέλο αυτοκινήτου παρέχει μεγαλύτερη ~ στην οδήγηση* || *όταν φοράς ψηλά τακούνια, δεν έχεις ~ στο περπάτημα* ΣΥΝ. ευστάθεια ΑΝΤ. αστάθεια **2.** η διατήρηση στο ίδιο επίπεδο ή στην ίδια κατάσταση, η απουσία διακυμάνσεων ή ουσιαστικών μεταβολών: *η ~ τής ταχύτητας τού αυτοκινήτου / τού καιρού / τής απόδοσης ενός αθλητή / των τιμών / τού νομίσματος / τής οικονομίας* || *η φιλία / ο γάμος / η σχέση τους χαρακτηρίζεται από ~* || *κυβερνητική / πολιτική ~* || *η συμφωνία συνεργασίας των τριών χωρών θα εξασφαλίσει μακροχρόνια ~ και ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή* || *η ~ τού χαρακτήρα του τον καθιστά πρόσωπο αξιόπιστο* || *τη διακρίνει ~ στις αρχές και τις πεποιθήσεις της* ΑΝΤ. αστάθεια **3.** (καταχρ.) η σιγουριά, η ασφάλεια που παρέχει (κάποιος/κάτι): *αυτά τα λάστιχα εξασφαλίζουν ~ σε κάθε καιρό* || *χρειάζομαι μεγαλύτερη αίσθηση σταθερότητας σε αυτή τη σχέση / τη δουλειά*.

Στάθης (ο) ➤ Ευστάθιος

στάθηκα ρ. → στέκομαι

σταθμά (τα) τα βάρη από μέταλλο, με τα οποία γίνεται η μέτρηση σε ζυγαριά ΣΥΝ. βαρίδια, ζύγια, βάρη· ΦΡ. ***δύο μέτρα και δύο σταθμά*** για περιπτώσεις στις οποίες μεροληπτικά εφαρμόζεται ευνοϊκότερη ή δυσμενέστερη μεταχείριση σε σχέση με άλλους: *κρίνω / έχω / εφαρμόζω ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ετερόκλιτος πληθ. τού *σταθμός* (βλ.λ.), παραλλήλως προς το αρσ. *σταθμοί*, κατά τα συνώνυμα *τάλαντα, ζυγά*. Η φρ. *δύο μέτρα και δύο σταθμά* αποτελεί απόδ. τής γαλλ. (avoir) deux poids et deux mesures].

σταθμαρχείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο σταθμάρχης.

σταθμάρχης (ο) [1822] {σταθμαρχών} **1.** ο προϊστάμενος συνήθ. σιδηροδρομικού σταθμού • **2.** ο προϊστάμενος στρατιωτικής ή αστυνομικής μονάδας (σταθμού) σε ξένη χώρα: *η δολοφονία τού ~ τής C.I.A. στην Αθήνα*.
[ΕΤΥΜ. < *σταθμός* + *-άρχης* < *άρχω*].

στάθμευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (επίσ.) (για όχημα) η διακοπή τής κίνησης για ορισμένο χρονικό διάστημα και η προσωρινή παραμονή σε συγκεκριμένο σημείο: *παράνομη ~* || *απαγορεύεται η ~* || *ελεγχόμενη / ελεύθερη ~* ΣΥΝ. παρκάρισμα (πβ. λ. *στάση*)· ΦΡ. ***χώρος στάθμευσης*** το πάρκινγκ (βλ.λ.).

σταθμεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {στάθμευ-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω (όχημα) για περιορισμένο χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο σημείο: *στάθμευσε παράνομα το αυτοκίνητό του* ΣΥΝ. παρκάρω ♦ **2.** (αμετβ.) (για άτομο, μεταφορικό μέσο ή στρατιωτική μονάδα) διακόπτω προσωρινά (για περιορισμένο χρονικό διάστημα) την πορεία μου και παραμένω κάπου, σε σημείο τής διαδρομής μου: *η μονάδα στάθμευσε για το βράδυ σ' ένα κοντινό χωριό* || *σ' αυτό τον χώρο σταθμεύουν τα φορτηγά*.

στάθμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το νήμα που έχει στο κάτω άκρο του βαρίδι, με το οποίο βρίσκουμε την κατακόρυφο ή μετρούμε το βάθος νερού ΣΥΝ. αλφάδι **2.** το ύψος στο οποίο βρίσκεται η επιφάνεια υγρού σε κατάσταση ηρεμίας: *λόγω των βροχοπτώσεων η ~ τού νερού / τής λίμνης ανέβηκε* **3.** (μτφ.) το επίπεδο, ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι ανεπτυγμένο: *η ~ τού πολιτισμού / τής παιδείας μας* || *το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ανύψωση τής ποιοτικής ~ των σπουδών*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στα-* (τού ρ. *ί-στη-μι / ί-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θμη*. Βλ. κ. *σταθμός*].

σταθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να σταθμιστεί, να υπολογιστεί: ~ *παράγων* ΣΥΝ. υπολογίσιμος, μετρήσιμος ΑΝΤ. αστάθμητος, απροσδιόριστος.

σταθμίζω ρ. μετβ. {στάθμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσδιορίζω το βάρος σε (κάτι), ζυγίζω **2.** χρησιμοποιώ τη στάθμη, για να καθορίσω την κατακόρυφη ή οριζόντια διεύθυνση σε (κάτι) ΣΥΝ. αλφαδιάζω **3.** (μτφ.) μελετώ προσεκτικά και αξιολογώ (πριν καταλήξω σε οριστικές αποφάσεις): *στάθμισε τα υπέρ και τα κατά τής συνεργασίας και αποφάσισε να δεχθεί*. — **στάθμιση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στάθμη*].

σταθμιστής (ο) [μτγν.] αυτός που σταθμίζει, αυτός που ζυγίζει κάτι. — **σταθμιστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

σταθμογράφος (ο) αυτόματο όργανο το οποίο μετρά συνεχώς όλες τις μεταβολές στη στάθμη τής επιφάνειας υγρού.

σταθμοδείκτης (ο) [1858] {σταθμοδεικτών} όργανο μετρήσεως τής στάθμης τού νερού σε λέβητα ή δεξαμενή.

σταθμός (ο) **1.** το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα με τις απαραίτητες εγκαταστάσεις (λ.χ. εκδοτήρια εισιτηρίων, πίνακες δρομολογίων, αίθουσες αναμονής κ.λπ.), όπου σταθμεύει ένα όλο μέσο δημόσιας συγκοινωνίας (λεωφορείο, ηλεκτρικός σιδηρόδρομος ή μετρό) για την επιβίβαση, αποβίβαση ή μετεπιβίβαση επιβατών και τη φόρτωση και εκφόρτωση αντικειμένων: ~ *Κ.Τ.Ε.Λ. / υπεραστικών λεωφορείων / τού ηλεκτρικού* || *ο ~ τού Θησείου* (μετρό) || (με κεφ.) ~ *Πελοποννήσου* (απ' όπου αναχωρούν τρένα για την Πελοπόννησο) (πβ. λ. *στάση*, σημ. 3) **2.** (α) η στάθμευση, καθώς και ο τόπος στον οποίο σταθμεύει κανείς: *πρώτος ~ τής περιοδείας τού πρωθυπουργού θα είναι η Ξάνθη* (β) (μτφ.) κάθε στάδιο μιας διαδικασίας ή τής πορείας κάποιου: *η εταιρεία αυτή ήταν ο δεύτερος ~ στη σταδιοδρομία του* **3.** το σύνολο των τεχνικών εγκαταστάσεων οργανισμού, υπηρεσίας, εταιρείας και το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός ~* || *μετεωρολογικός ~* || *ο ~ διανομής / διακίνησης προϊόντων μιας επιχείρησης* || *οι επίγειοι ~ ελέγχου είναι σε θέση να εντοπίσουν τη φωτιά στο ξέσπασμά της και να ειδοποιήσουν τον κεντρικό μηχανισμό πυρόσβεσης*· ΦΡ. (α) ***ηλεκτρικός σταθμός*** το σύνολο των εγκαταστάσεων, μέσω των οποίων μια μορφή ενέργειας μετατρέπεται σε ηλεκτρική για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών μιας περιοχής (β) ***πυρηνικός σταθμός*** συγκρότημα παραγωγής ενέργειας (κυρ. ηλεκτρικής), το οποίο λειτουργεί με πυρηνική ενέργεια (γ) ***υδροηλεκτρικός σταθμός*** συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου η υδραυλική ενέργεια των ποταμών και των υδατοπτώσεων μετατρέπεται σε ηλεκτρική (δ) ***διαστημικός σταθμός*** διαστημόπλοιο που έχει τεθεί σε τροχιά γύρω από τη Γη και το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαστήριο, για τον ανεφοδιασμό ή την επισκευή άλλων διαστημοπλοίων (λ.χ. που εκτελούν στελεχωμένες πτήσεις) (ε) ***σταθμός πρώτων βοηθειών*** βλ. λ. *βοήθεια* (στ) ***σταθμός τού Π.Ε.Ρ.Π.Α.*** η συνήθ. κινητή μονάδα μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε μια περιοχή **4.** (κατ' επέκτ.) ο τηλεοπτικός ή συνήθ. ο ραδιοφωνικός δίαυλος: *συντονιστείτε στον μεγαλύτερο μουσικό ~ τής χώρας* || *όλοι οι ~ παίζουν αυτό το τραγούδι πολύ συχνά* || *ποιον ~ ακούς;* || *ειδησεογραφικός / πειρατικός ~* || *η ακροαματικότητα τού ~* || *η πρωινή / απογευματινή ζώνη τού ~* ΣΥΝ. κανάλι **5.** μικρή στρατιωτική εγκατάσταση (βλ. κ. λ. *ναύσταθμος*) **6.** (μτφ.) κάθε σημαντικό γεγονός καθοριστικής σημασίας, το οποίο θεωρείται ορόσημο ή αφετηρία εξελίξεων σε ορισμένο τομέα ή στη ζωή κάποιου: *η Επανάσταση τού 1821 αποτελεί ~ στη νεότερη ιστορία μας* || *το μυθιστόρημα αυτό υπήρξε ~ στην ιστορία των γραμμάτων τής χώρας του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (πιθ. ήδη μυκ. ta-to-mo «στάβλος – ζυγαριά») < θ. *στα-* (τού ρ. *ί-στη-μι / ί-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θμός*, πβ. κ. *ἰσθμός, ρυ-θμός, πορ-θμός*. Οι παράλλ. όροι *σταθμός* και *στάθμη* έχουν λάβει διαφορετικές σημ., σαφώς διακεκριμένες, αλλά στη σημ. «ζυγός, ζυγαριά» τα σημασιολ. πεδία τους μάλλον επικαλύπτονται. Στη σημ. των εγκαταστάσεων οργανισμού ή υπηρεσίας, καθώς και του διαύλου επικοινωνίας, η λ. αποδίδει το αγγλ. station].

στακάτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** τεχνική εκτέλεσης μουσικού φθόγγου ή περάσματος, κατά την οποία ο κάθε ήχος ακούγεται «κοφτός», απολύτως διαχωρισμένος από τους γειτονικούς του, και διαρκεί κλάσμα μόνον τής γραπτής του διάρκειας· στην παρτιτούρα, συμβολίζεται με το σημείο τής τελείας ή κάποιο παρεμφερές (λ.χ. τόνο) πάνω ή κάτω από τη νότα· επιτυγχάνεται κατά διαφορετικό τρόπο στα διάφορα είδη οργάνων και στην ανθρώπινη φωνή: *τα τρομπόνια συνοδεύουν, παίζοντας τρίφωνες συγχορδίες ~* || *στο πιάνο το ~ επιτυγχάνεται χτυπώντας απότομα το πλήκτρο και αφήνοντάς το αμέσως* **2.** (συνεκδ.) εκφορά ήχου ώστε να ακούγεται σύντομος και οξύς: *«Αυτό το «Α!» η Αλεξάντρα το έλεγε ~. Σ' το τίναζε σαν στραγάλι στο πρόσωπο κατ' ευθείαν απ' τον λάρυγγά της»* (Μ. Ιορδανίδου).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. staccato «διακεκομμένος, αποσπασμένος» < ρ. staccare «αποσπώ, ξεκολλώ, αποχωρίζω» < s- προθεμ. (< λατ. ex-) + attaccare (βλ. λ. *ατάκα*)].

στακτή (η) το στακτόνερο, η αλισίβα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *στακτός* (βλ.λ.)].

στακτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που στάζει αργά, σε σταγόνες **2.** αυτός που έχει υποστεί απόσταξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάζω* (βλ.λ.)].

στάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η σταγόνα: *της βροχής οι ~* ΣΥΝ. σταλαγματιά· ΦΡ. (α) ***στάλα-στάλα*** (i) σε σταγόνες: *έσταξε το λεμόνι ~* (ii) (μτφ.) λίγο-λίγο: ~ *τού εξαντλήθηκε η υπομονή* (β) (μτφ.) ***μια στάλα*** λίγο: *κοιμήσου / ξεκουράσου ~* || *δεν έχει ~ μυαλό*.
[ΕΤΥΜ. < *σταλάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

στάλαγμα [αρχ.] κ. (λαϊκότ.) **στάλαμα** (το) {σταλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η σταγόνα **2.** η πτώση και ροή των σταγόνων ΣΥΝ. στάξιμο **3.** η υδρορροή. Επίσης **σταλαγμός** (ο) [αρχ.].

σταλαγματιά κ. **σταλαματιά** (η) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) η σταγόνα· ΦΡ. (παροιμ.) ***σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει η στάμνα η πλατιά*** με την οικονομία μαζεύει κανείς πολλά αγαθά ΣΥΝ. φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι. Επίσης (λαϊκότ.) **σταλαξιά**.

σταλαγμίτης (ο) [1831] {σταλαγμιτών} ΓΕΩΛ. ο ιζηματογενής σχηματισμός από ανθρακικό ασβέστιο στο δάπεδο σπηλαίου, ο οποίος προέκυψε από τη συνεχή πτώση σταγόνων νερού από την οροφή στο σημείο εκείνο. — **σταλαγμιτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stalagmite].

σταλαγμός κ. **σταλαμός** (ο) → στάλαγμα

σταλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάλα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω να πέσει (υγρό) σταγόνα-σταγόνα: *στάλαξε λίγο φάρμακο στο νερό* || (μτφ.) *μου στάλαξε βάλσαμο παρηγοριάς* (με παρηγόρησε, με ανακούφισε ψυχικά) ♦ **2.** (αμετβ.) (για υγρό) στάζω, πέφτω σταγόνα-σταγόνα: *η πρωινή δροσιά στάλαζε από τα φύλλα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν βρέξει, θα σταλάξει*** έστω και αν δεν επιτύχουμε αυτό που θέλουμε, κάτι θα καταφέρουμε. — **στάλαξη** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σταλάσσω* (πβ. κ. *τινάζω – τινάσσω*), εκφραστ. παράγ. τού ρ. *στάζω* (βλ.λ.) με ένθημα *-λ-*, πβ. κ. *πομφός – πομφόλυξ*].

σταλάκτης (ο) {σταλακτών} εξάρτημα συστήματος αυτόματου ποτίσματος από το οποίο πέφτει νερό σε σταγόνες στο σημείο που πρέπει να ποτιστεί (π.χ. στο χώμα μιας γλάστρας).
[ΕΤΥΜ. < *σταλάσσω* (βλ. λ. *σταλάζω*). απόδ. τού αγγλ. dripper].

σταλακτίτης [1812] κ. (καθημ.) **σταλαχτίτης** (ο) {σταλακτιτών} ΓΕΩΛ. κάθε επιμήκης ασβεστολιθικός σχηματισμός που κρέμεται από την οροφή ή τα τοιχώματα σπηλαίου και σχηματίζεται από τη συνεχή, αργή ροή σταγόνων νερού, οι οποίες αποθέτουν κυρ. ασβεστίτη ή άλλα ανθρακικά ή θειούχα ορυκτά. — **σταλακτιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stalactite].

στάλαμα (το) → στάλαγμα

σταλαματιά (η) → σταλαγματιά

στάλαξη (η) → σταλάζω

σταλαξιά (η) → σταλαγματιά

στάλθηκα ρ. → στέλνω

σταλιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σταγόνα, η στάλα: (μτφ.) *«σταλιά-σταλιά κι αχόρταγα τα πίνω τα φιλιά σου»* (τραγ.)· ΦΡ. ***μια σταλιά*** (i) πολύ μικρή ποσότητα υγρού: *πιες ~ γάλα / καφέ* (ii) (γενικότ.) πολύ μικρή ποσότητα, σε πολύ μικρό βαθμό: *να ξεκουραστώ ~* (iii) (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) μικρόσωμος: *είναι ~ άνθρωπος*. — (υποκ.) **σταλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *στάλα*].

σταλιάζω ρ. αμετβ. {στάλιασα} ξεροσταλιάζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σταλίζω* (βλ.λ.)].

σταλίες (οι) {σταλιών} ο συμφωνημένος χρόνος φορτοεκφόρτωσης.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. *σταλ-* τού ρ. *στέλλω* (πβ. μτγν. *διά-σταλ-μα* «συμφωνία, διευθέτηση») ως απόδ. τού αγγλ. laytime].

σταλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάλισα} ♦ **1.** (μετβ.) κατευθύνω (κοπάδι) σε σκιερό μέρος για ανάπαυση ♦ (αμετβ.) **2.** (για βοσκήματα) αναπαύομαι σε σκιερό τόπο **3.** (συνεκδ.) παραμένω σε μέρος που προστατεύεται από τα φυσικά στοιχεία. — **στάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο, μαντρί» («γλώσσα» τού Ησυχίου), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τους τ. *στάλιξ* «πάσσαλος», *στήλη*. Βλ. κ. *στάλος*].

σταλίκι (το) {σταλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μακρόστενο κοντάρι που χρησιμοποιούν οι ψαράδες, για να κατευθύνουν τις βάρκες σε αβαθή νερά.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *στάλιξ*, *-ικος*, πιθ. < θ. *στα-* (τού αρχ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*) με ένθημα *-λ-* και παρέκταση *-ικ-*. Λιγότερο πιθ. θεωρείται η αναγωγή σε θ. *σταλ-* τού ρ. *στέλλω*, με τη σημ. «τοποθετώ, τακτοποιώ»].

σταλινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Στάλιν ή και τον σταλινισμό: *~ περίοδος / μέθοδοι / καθεστώς* || (κ. ως ουσ.) *ανήκε στους ~ τού κόμματος* **2.** σκληρός και αυταρχικός: *χρησιμοποιούσε ~ μεθόδους, για να επιβάλει τις αποφάσεις του*.

σταλινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των αρνητικών χαρακτηριστικών τής περιόδου κατά την οποία κυβέρνησε ο Στάλιν τη Σοβιετική Ένωση μετά τον θάνατο τού Λένιν (1924), δηλ. η εγκαθίδρυση ισχυρής κομματικής γραφειοκρατίας, η προσωπολατρία τού ηγέτη, οι ομαδικές εκκαθαρίσεις, τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως αντιφρονούντων (γκουλάγκ) κ.λπ. **2.** η εκδοχή τού μαρξισμού-λενινισμού που βασίζεται στις θεωρίες και τις μεθόδους που επέβαλε ο Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση, λ.χ. στη θεωρία τής ανάπτυξης τού σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα (πβ. λ. *τροτσκισμός*). — **σταλινιστής** (ο), **σταλινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stalinisme, από το ψευδώνυμο Stalin (< ρωσ. stal «ατσάλι») τού φερώνυμου Σοβιετικού ηγέτη (πραγματικό όνομα Iosif Vissarionovič Dzhugasvili, 1879-1953)].

στάλισμα (το) → σταλίζω

σταλίστρα (η) {σταλιστρών} (λαϊκ.) τόπος σκιερός, στον οποίο σταλίζουν βοσκήματα.
[ΕΤΥΜ. < *σταλίζω* (από θ. *σταλισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ποτίσ-τρα*, *κρεμάσ-τρα*].

σταλίτσα (η) → σταλιά

σταλμένος, -η, -ο → στέλνω

στάλος (ο) (λαϊκ.) **1.** σκιερός τόπος ανάπαυσης των αιγοπροβάτων ΣΥΝ. σταλίστρα **2.** (συνεκδ.) η ανάπαυση των κοπαδιών το μεσημέρι **3.** (ειδικότ.) η μάντρα κοπαδιού **4.** (συνεκδ.) απάνεμο μέρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταλός*, πιθ. συνδ. με τον τ. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο, στάνη» (βλ. κ. *σταλίζω*)].

στάλσιμο (το) {σταλσίματος | χωρ. πληθ.} (καθημ.) το να στέλνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. αποστολή.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σταλ-* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-στάλ-ην*, ρ. *στέλλω*) + παραγ. επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *βάλ-σιμο*].

Σταματία (η) γυναικείο όνομα.

Σταμάτιος (ο) {Σταματίου} **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** (μτφ. στον τ. ***Σταμάτης***) το κόκκινο σήμα στα φανάρια οδικής κυκλοφορίας (επειδή ειδοποιεί τους οδηγούς ή τους πεζούς να σταματήσουν) ΑΝΤ. Γρηγόρης (το πράσινο σήμα). Επίσης (καθημ.) **Σταμάτης**.
[ΕΤΥΜ. Νεοελληνικό κύρ. όν. (μαρτυρείται από τον 16ο αι.), το οποίο εξέφραζε την ευχή των γονέων να *σταματήσει* τυχόν θνησιγονία ή δινόταν σε κορίτσια (*Σταμάτα / -ω / -ία*), ώστε να τερματιστεί η θηλεογονία και να γεννηθεί κατόπιν αγώρι].

σταματώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σταματάς... | σταμάτη-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να πάψει να προχωρεί, ακινητοποιώ: *με σταμάτησε στον διάδρομο, για να μου μιλήσει* || *σταμάτησε το αυτοκίνητό του στη μέση τού δρόμου* **2.** ανακόπτω, αναχαιτίζω (την πορεία ατόμων ή φαινομένων): *~ την προέλαση στρατευμάτων / την τερηδόνα / την αιμορραγία / την ανοδική πορεία τού πληθωρισμού* || *τίποτε δεν μπορεί να σταματήσει τον χρόνο / τον ρου τής ιστορίας* || *κανείς δεν μπορεί να τον σταματήσει* (έχει τόση δύναμη και ορμή, ώστε τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην πορεία του) **3.** παύω, δεν συνεχίζω, διακόπτω: *η βιομηχανία σταμάτησε την κατασκευή πλαστικών προϊόντων* || *σταμάτησε να καπνίζει ύστερα από την αρρώστια που τον βρήκε* || *~ τις σπουδές / τη γυμναστική / τα μαθήματα / το σχολείο* (εγκαταλείπω· παύω να πηγαίνω στο σχολείο)· (ειδικότ. στην προστακτ.) παύω να μιλώ: *σταμάτα πια, μας ζάλισες!* || *Σταματήστε! Δεν θέλω να ακούσω γι' αυτό άλλη κουβέντα!* ΑΝΤ. συνεχίζω, εξακολουθώ **4.** (αρνητ.) συνεχίζω, δεν παύω: *δεν σταματάει να κρίνει όλο τον κόσμο* || *δεν ~ τη δουλειά* (εργάζομαι συνεχώς· είμαι πολύ εργατικός) ♦ (αμετβ.) **5.** παύω να κινούμαι, να λειτουργώ ή να ενεργώ: *το τρένο / το λεωφορείο σταμάτησε στη στάση* || *σταμάτησε η μηχανή / το ρολόι / το μυαλό μου* || *σταματά ο νους τού ανθρώπου* (μένει κανείς έκπληκτος)· ΦΡ. ***σταματά το βλέμμα / το μάτι μου (σε κάποιον / κάτι)*** μου τραβά την προσοχή (κάποιος/κάτι): *~ σε μια βιτρίνα / σ' ένα ωραίο καφενεδάκι* **6.** διακόπτω την πορεία μου, στέκομαι, σταθμεύω: *σταματήσαμε σ' ένα χωριό, για να φάμε / για να ξεκουραστούμε* **7.** διακόπτομαι, δεν συνεχίζω, δεν διαρκώ πλέον: *σταμάτησε η εργασία / ο σφυγμός του / η καταβολή των επιδομάτων* || *σταμάτησε η εφημερίδα* (διακόπτεται η έκδοση και η κυκλοφορία τής εφημερίδας) || *σταμάτησε η βροχή / η νεροποντή* ● **8.** περιορίζομαι, παραμένω: *δεν πρέπει κανείς να σταματά στα φαινόμενα· πρέπει να προχωρεί στην ουσία των πραγμάτων* || *μη σταματάς στις λεπτομέρειες και χάνεις το κύριο νόημα*. — **σταμάτημα** (το) κ. **σταματημός** (ο) (λαϊκ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*, *παύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταματώ* < *στάμα*, *-ατος* «κάθισμα, θέση» < θ. *στα-* τού αρχ. *ἵστη-μι / ἵ-σταμαι* (βλ.λ.)].

στάμνα (η) {σταμνών} μετρίου μεγέθους πήλινο δοχείο, με στενό και κοντό λαιμό και μία ή δύο λαβές, που χρησιμεύει για την τοποθέτηση και μεταφορά υγρών, κυρ. νερού· ΦΡ. (παροιμ.) ***πολλές φορές πάει η στάμνα στη βρύση, μια φορά σπάει*** συνήθ. ως προειδοποίηση σε άνθρωπο που κουράζεται ή διακινδυνεύει την υγεία του, νομίζοντας ότι δεν θα έχει συνέπειες, ενώ η βλάβη η οποία μπορεί να προκληθεί θα είναι ανεπανόρθωτη για αυτόν. Επίσης (λαϊκ.) **σταμνί** (το) [μεσν.] {σταμν-ιού | -ιών}. (υποκ.) **σταμνίτσα** (η), **σταμνούλα** (η) κ. **σταμνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού αρχ. *στάμνος* (*ὁ / ἡ*) < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + επίθημα *-μν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού επιθήματος *-μην / -μων* (πβ. κ. *στή-μων*). Σύμφωνα με την ετυμολ. της προέλευση, η λ. *στάμνος* θα δήλωνε το δοχείο που στέκεται όρθιο. Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. stām «δέντρο», αρχ. γερμ. stam «κούτσουρο» κ.ά.].

σταμνάς (ο) {σταμνάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πουλάει στάμνες.

σταμνί (το) → στάμνα

σταμνοστάτης (ο) {σταμνοστατών} ειδικό έπιπλο ή τεχνητό κοίλωμα στον τοίχο, όπου τοποθετείται πλαγιαστά η στάμνα για ευχερέστερη χρήση της.
[ΕΤΥΜ. < *στάμνα* + *-στάτης* < θ. *στα-* (τού αρχ. *ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.)].

στάμπα (η) {δύσχρ. σταμπών} **1.** η σφραγίδα, η βούλλα **2.** (συνεκδ.) το αποτύπωμα σφραγίδας **3.** (μτφ.) (α) ιδιότητα, συνήθ. αρνητική, με την οποία είναι χαρακτηρισμένος κάποιος: *έχει τη ~ τού ακροδεξιού / τού προδότη* (β) για κάτι το οποίο έχει αποτυπωθεί στη μνήμη κάποιου και τον έχει επηρεάσει καθοριστικά: *αυτό το γεγονός σημάδεψε τη ζωή του σαν ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampa < stampare (βλ. κ. *σταμπάρω*)].

σταμπάρω ρ. μετβ. {στάμπαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (οικ.) **1.** (λαϊκ.) σφραγίζω: *όλα τα κιούπια ήταν σταμπαρισμένα με τη φίρμα τού κατασκευαστή*· (μτφ.-καθημ.) **2.** εντοπίζω: *η αστυνομία τούς είχε σταμπάρει όλους από καιρό, περίμενε μόνο να τους πιάσει επ' αυτοφώρω* || *δεν θα μου ξεφύγει· τον έχω σταμπαρισμένο* **3.** αποτυπώνω στη μνήμη μου: *δεν κάνω λάθος, αυτός είναι· όταν σταμπάρω κάποιον, δεν τον ξεχνώ ποτέ!* — **σταμπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampare < αρχ. γερμ. stampjan «πατώ, τρίβω, κοπανίζω»].

σταμπάτος, -η, -ο (ύφασμα) που έχει σχέδια αποτυπωμένα με στάμπα. Επίσης **σταμπωτός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampato, βλ. λ. *σταμπάρω*].

στάνη (η) {χωρ. πληθ.} ο χώρος εγκαταστάσεως κοπαδιών από ζώα, όπως πρόβατα, κατσίκες κ.λπ. ΣΥΝ. ποιμνιοστάσιο, μαντρί.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. stan ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *βου-στάνη* «βουστάσιο» (θ. *στα-* τού αρχ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*)].

στανιάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στάνιαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** παίρνω δυνάμεις, ξανανιώνω: *είχα αρχίσει να ζαλίζομαι, γι' αυτό έφαγα λίγο και στάνιαρα* ΣΥΝ. έρχομαι στα ίσα μου ♦ (μετβ.) **2.** στεγανοποιώ, απορροφώ ή αφαιρώ τα υγρά από κάπου: *~ το βαρέλι / τη δεξαμενή*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stagnare < λατ. stagnare < stagnum «τέλμα, βραδύρροος ποταμός»].

στανικός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που γίνεται με τη βία, με το στανιό ΣΥΝ. αναγκαστικός ΑΝΤ. εθελούσιος. — **στανικ-ά / -ώς** επίρρ.

στανιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο καταναγκασμός, η άσκηση πίεσης, βίας· ΦΡ. (α) ***με το στανιό*** με το ζόρι: *~ γράμματα δεν μαθαίνονται* || *την πάντρεψαν ~* ΣΥΝ. με τη βία (β) (!) ***γαμώ το στανιό μου / σου...*** ως έκφραση αγανάκτησης εκ μέρους του ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί (πβ. *γαμώ το φελέκι μου*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. ταυτίζεται με τον ασυναίρετο μεσν. τ. *στανέο* < επίρρ. *στανέως* < *σθενέως* (με τροπή τού *-θ-* στο αντίστοιχο άηχο κλειστό *-τ-* και προληπτική ανο-

μοίωση τού -ε- σε -α-) < αρχ. σθένος. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στην αρχ. μτχ. ἱστάμενος τού ρ. ἵσταμαι: ἱσταμένως > σταμένως (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ἱ-) > *στα(με)ναίως (με παρεκτεταμένη επιρρ. κατάλ. και ανομοιωτική αποβολή τής συλλαβής) > *σταναιώς > στανιό (με συνίζηση). Ακόμη, σύμφωνα με άλλη άποψη, ο τ. προέρχεται από τον αρχαϊκό τ. στενεός, παράλλ. τού επιθ. στενός (πβ. κ. ἀδελφεός - ἀδελφός), ή, τέλος, από αμάρτυρο ουσ. *στενεῖον (με συνίζηση) < *στενέα «βία, εξαναγκασμός» < στενεύω, με τη σημ. «υποχρεώνω, εξαναγκάζω»].

σταντ (το) {άκλ.} (σε καταστήματα, εκθέσεις κ.α.) προθήκη ή ειδική κατασκευή για την τοποθέτηση και επίδειξη προϊόντων: *τα βιβλία και τα περιοδικά ήταν τοποθετημένα σε ένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stand].

στάνταρ (το) {άκλ.} **1.** συγκεκριμένος τύπος βιομηχανικού προϊόντος, που παράγεται σε μεγάλες ποσότητες **2.** οι προδιαγραφές: *σύμφωνα με τα διεθνή ~ || το προϊόν αυτό πληροί όλα τα ~ ασφαλείας* **3.** (ως επίθ.) (α) σταθερός, καθορισμένος: *τα τυποποιημένα προϊόντα έχουν ~ τιμή σε όλα τα μαγαζιά* (β) (για πρόσ.) αξιόπιστος, συνεπής: *είναι ~ στα ραντεβού του.* Επίσης **στάνταρντ**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. standard < μέσ. γαλλ. estandard < φραγκον. *standord «σταθμός» (πβ. γερμ. Standort)].

σταξιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σταλαγματιά: *βάλε μόνο μια ~ γάλα στον καφέ.*
[ΕΤΥΜ. < θ. σταξ- (τού ρ. στάζω, πβ. αόρ. έ-σταξ-α) + κατάλ. -ιά, πβ. κ. σπρωξ-ιά].

στάξιμο (το) → στάζω

σταρ (ο/η) {άκλ.} **1.** δημοφιλές πρόσωπο που έχει μεγάλη προβολή και δημοσιότητα, που το έργο ή/και η ζωή του απασχολούν έντονα το κοινό και τα μέσα ενημέρωσης: *οι ~ τού Χόλλυγουντ / τού σινεμά || τηλεοπτικός ~* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε άτομο που ξεχωρίζει έντονα σε έναν χώρο είτε για τις ικανότητές του είτε με τη συνολική παρουσία και δράση του: (συχνά επιδεικτική ή εκκεντρική): *από τα παιδικά του χρόνια ήταν ο ~ τής τάξης || οι ~ τής δημοσιογραφίας / τής δικηγορίας / τής πολιτικής·* ΦΡ. (α) ***σταρ-σύστεμ*** βλ.λ. (β) ***σταρ Ελλάς*** η νικήτρια στον διαγωνισμό ομορφιάς, που διοργανώνεται κάθε χρόνο για την ανάδειξη τής ωραιότερης Ελληνίδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star «αστέρας» < παλ. αγγλ. steorra, που συνδ. με αρχ. γερμ. sterno, αρχ. σκανδ. stjarna, λατ. stella, αρχ. ἀ-στήρ (βλ. κ. αστέρας)].

σταράτος[1], -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα σιταριού: *~ δέρμα* (ανοιχτό μελαχρινό) **2.** (για ψωμί) αυτός που έχει γίνει από στάρι, ο σταρένιος.
[ΕΤΥΜ. < στάρι (< σιτάρι) + παραγ. επίθημα -άτος].

σταράτος[2], -η, -ο (στον πληθ. για λόγια) αυτός που λέγεται ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: *~ κουβέντες / δήλωση* ΣΥΝ. καθαρός, ντόμπρος. — **σταράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *στεράτος (με αφομοίωση) < αστεράτος].

σταρέμπορος (ο) → σιταρέμπορος

σταρένιος, -ια, -ιο κ. **σιταρένιος** αυτός που έχει φτειαχτεί από στάρι: *~ ψωμί.*

στάρετς (ο) {άκλ.} ελλην. *γέρων, μοναχός·* ρώσος ασκητής, μοναχός: *ο ~ Σέργιος.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. starets].

σταρήθρα (η) → σιταρήθρα

στάρι (το) → σιτάρι

σταριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η ιδιότητα τού σταρ, το να είναι κανείς σταρ.
[ΕΤΥΜ. < σταρ + παραγ. επίθημα -ιλίκι (πβ. αρχηγ-ιλίκι)].

στάρκιν (το) {άκλ.} ποικιλία μήλου, με κόκκινο χρώμα και σκληρή χυμώδη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star king].

στάρλετ (η) {άκλ.} η νεαρή ηθοποιός που παίζει δεύτερους ρόλους σε ταινίες, ελπίζοντας να γίνει κάποτε διάσημη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. starlet < star «αστέρας» + υποκ. επίθημα -let].

σταρότοπος (ο) → σιταρότοπος

σταρόχρωμος, -η, -ο → σιταρόχρωμος

σταρόψειρα (η) → σιταρόψειρα

σταρσύστεμ κ. **σταρ-σύστεμ** (το) {άκλ.} το δίκτυο των μηχανισμών προβολής και αναδείξεως προσώπων (καλλιτεχνών, πολιτικών κ.λπ.), λ.χ. με συνεντεύξεις, εμφανίσεις στην τηλεόραση, κοσμικές εμφανίσεις, κατασκευασμένες φήμες στον Τύπο, ώστε να γίνονται γνωστοί στο κοινό, να καθιερωθούν ως σταρ: *είναι από τους τραγουδιστές που προωθεί το ~ || κατασκεύασμα τού ~* (κυρ. σε αντιδιαστολή προς τους καλλιτέχνες που αναδεικνύονται με το ταλέντο τους).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star system].

στάρωμα (το) {σταρώμ-ατος | -ατα, -άτων} μέθοδος σκυροδετήσεως πλακών σε δύο περίπου ισοϋψείς στρώσεις.
[ΕΤΥΜ. < αστάρωμα «φοδράρισμα» < αστάρι (βλ.λ.)].

στάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η συγκεκριμένη θέση τού σώματος ή μέλους του, το να στέκεται κανείς με συγκεκριμένο τρόπο: *οι στρατιώτες στέκονται σε ~ προσοχής || σεξουαλικές ~ || προκλητική / άσεμνη ~* ● **2.** το να σταθεί, να σταματήσει κανείς προσωρινά το δρομολόγιό του: *θα κάνουμε μια ~, να ξεκουραστούμε* **3.** το να σταθεί για λίγο όχημα κάπου, χωρίς να βγει ο οδηγός του, κυρ. για να επιβιβαστεί ή να αποβιβαστεί κάποιος: *αυτό το λεωφορείο δεν κάνει ~ στην οδό Θεμιστοκλέους* (πβ. λ. στάθμευση) **4.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο σταματά διερχόμενο λεωφορείο, τρόλεϊ ή μετρό, για να επιβιβαστούν ή να αποβιβαστούν επιβάτες **5.** η διακοπή, η παύση: *~ πληρωμών / εργασίας* (μορφή απεργιακής κινητοποίησης, κατά την οποία οι εργαζόμενοι διακόπτουν για ορισμένο χρονικό διάστημα την εργασία τους)· ΦΡ. ***έλλειψη χρημάτων, στάση εμπορίου*** όταν δεν υπάρχουν χρήματα, διακόπτεται και η εμπορική δραστηριότητα ● **6.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται κανείς, κυρ. αντιμετωπίζοντας (κάτι/κάποιον): *κράτησε άψογη ~ απέναντί του || υιοθετώ επιθετική / παθητική / εχθρική / απειλητική / σκληρή / αδιάλλακτη ~ || αλλάζω ~ || τηρώ ~ αναμονής εν όψει των εξελίξεων* ● **7.** ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) (α) τμήμα τής Ακολουθίας, στο οποίο ψάλλεται όσο οι πιστοί στέκονται όρθιοι (πβ. λ. *αναπαύσιμο, κάθισμα*) (β) ολιγόλεπτη διακοπή τής ψαλμωδίας κατά την εκφορά τού Επιταφίου ● **8.** η εξέγερση, η ανταρσία: *υποκίνηση σε ~ || η ~ τού «Νίκα»* (η εξέγερση τού λαού τής Κωνσταντινούπολης κατά τού Ιουστινιανού το 531) *|| ~ κρατουμένων στις φυλακές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. στάσις < θ. στα- τού ρ. ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. sthiti «όρθιος, ακίνητος», λατ. statio «στάση, σταθμός» (> γαλλ. station, ισπ. estación), αρχ. γερμ. stat, ρωσ. stati «κορμοστασιά» κ.ά.].

στασιάζω ρ. αμετβ. {στασίασα} κάνω στάση, ανταρσία, εξεγείρομαι: *το πλήρωμα στασίασε || ομάδα στρατιωτικών στασίασε κατά τής νόμιμης κυβέρνησης* ΣΥΝ. επαναστατώ. — **στασιαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < στάσις].

στασιάρχης (ο) {στασιαρχών} προϊστάμενος σιδηροδρομικού σταθμού με περιορισμένες αρμοδιότητες. — **στασιαρχία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < στάσις + -άρχης < ἄρχω].

στασίαρχος (ο) {στασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που ηγείται στασιαστικού κινήματος ΣΥΝ. στασιαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < στάσις + -αρχος < ἄρχω].

στασιαστής (ο) → στασιάζω

στασιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με στάση, με ανταρσία: *~ κίνημα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που εμφανίζει ροπή προς την ανταρσία ΣΥΝ. ταραχοποιός. — **στασιαστικά** επίρρ.

στασίδι (το) {στασιδ-ιού | -ιών} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα ενωμένα μεταξύ τους ξύλινα καθίσματα, που ακουμπούν στους εσωτερικούς τοίχους τού ναού, κατά μήκος των οποίων βρίσκονται τοποθετημένα, έχουν ψηλή πλάτη και ειδικά στηρίγματα στα πλάγια, στο ύψος περίπου των αγκώνων, για να διευκολύνουν τη στάση των πιστών κατά την ορθοστασία, όταν χρειάζεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. στασίδιον, υποκ. τού αρχ. στάσις].

στάσιμο (το) {στασίμ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. το χορικό άσμα τού αρχαίου δράματος, το οποίο εκτελούσε ο χορός ύστερα από κάθε επεισόδιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. στάσιμον (ενν. μέλος), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. στάσιμος (βλ.λ.)].

στασιμοπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η συνύπαρξη οικονομικής στασιμότητας και πληθωρισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. stagnflation].

στάσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που μένει ακίνητος: *~ νερά* **2.** αυτός που παραμένει αμετάβλητος: *η κατάσταση τής υγείας του παραμένει / είναι ~ || ~ τιμές / οικονομία* **3.** αυτός που δεν προάγεται: *~ μαθητής || ο υπάλληλος αυτός έχει μείνει ~ στη θέση αυτή εδώ και 8 χρόνια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < στάσις].

στασιμότητα (η) [1845] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η παραμονή (για πολύ χρόνο) στην ίδια κατάσταση ή στο ίδιο επίπεδο: *οικονομική / εμπορική / επαγγελματική / καλλιτεχνική ~ || η υγεία τού ασθενούς παρουσιάζει ~ || οι θεσμικές αλλαγές που επιχειρούνται αποσκοπούν στην έξοδο από τη ~ || παρατηρείται ~ στις συνομιλίες για την επίλυση τού Κυπριακού || μετά από μακρά περίοδο στασιμότητας, κάτι φαίνεται να κινείται στην αγορά || η ~ τού εκλογικού ποσοστού ενός κόμματος* **2.** η απουσία κίνησης: *η ~ των υδάτων.*

-στάσιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν: **1.** τον τόπο, τις εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται ορισμένα ζώα: *χοιρο-στάσιο, ποιμνιο-στάσιο* **2.** τον τόπο ή τις εγκαταστάσεις όπου βρίσκεται ή συμβαίνει (κάτι): *εργο-στάσιο, μηχανο-στάσιο, εικονο-στάσι(ο)* **3.** ορισμένη κατάσταση που έχει παγιωθεί ή έχει αποκτήσει την ισχύ νόμου: *ενοικιο-στάσιο, δικαιο-στάσιο.* Επίσης (λαϊκ.) **-στάσι** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. στα- τού ρ. ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι (βλ.λ.), λ.χ. βου-στάσιον, έργο-στάσιον, χοιρο-στάσιο(ν) κ.ά.].

στατήρας (ο) **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες **2.** (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους, διαφορετική από πόλη σε πόλη (β) νομισματική μονάδα, διαφορετικής αξίας από πόλη σε πόλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. στατήρ, -ῆρος (ήδη μυκ. ta-te-re = στατῆρες) < θ. στα- (τού ρ. ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -τήρ (πβ. κ. κρατήρ). Η λ. συνδ. επίσης με λατ. stator, -ōris (προσωνυμία τού Ὀρθωσίου Διός) και με σανσκρ. sthātar «οδηγός άμαξας (δηλ. αυτός που στέκει όρθιος πάνω στην άμαξα)»].

-στάτης, -στάτρια (σημ. 4) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον χώρο στον οποίο τοποθετείται (κάτι): *ζυγο-στάτης* **2.** αυτό που υποβαστάζει, στηρίζει (κάτι): *λυχνο-στάτης, φανο-στάτης* **3.** αυτό που σταματά ή ρυθμίζει τη λειτουργία (ενός πράγματος): *αιμο-στάτης, θερμο-στάτης* **4.** το πρόσωπο που στέκεται δίπλα (σε κάποιον/κάτι): *παρα-στάτης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (αρχ. ὀρθο-στάτης, παρα-στάτης), που προέρχεται από το αρχ. ἵστημι / ἵσταμαι (βλ. κ. -στατώ, -στασία) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. αγγλ. rheo-stat)].

στατική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής, που μελετά την ισορροπία των δυνάμεων που ασκούνται σε ένα σώμα, το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας υπό συνθήκες ισορροπίας· έχει εφαρ-

μογή κυρ. στον σχεδιασμό οικοδομών, κατασκευαστικών έργων (γέφυρες, φράγματα) και μηχανικών διατάξεων (λ.χ. γερανοί): *~ των ρευστών* (μελετά τις συνθήκες ισορροπίας των ρευστών) || *χημική ~* (για τις συνθήκες ισορροπίας των χημικών αντιδράσεων) || *εφαρμοσμένη ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. statique].

στατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στάση, που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ακινησία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την κίνηση, τη μεταβολή: *η δομή των κοινωνιών δεν ήταν ποτέ ~* **2.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την ισορροπία δυνάμεων· σε αντιδιαστολή προς τον κινητικό· ΦΡ. ΦΥΣ. (α) ***στατικό φαινόμενο*** το φαινόμενο που δεν παρουσιάζει καμία εξέλιξη στον χρόνο (β) ***στατικός ηλεκτρισμός*** (i) τα ακίνητα ηλεκτρικά φορτία που αναπτύσσονται σε ένα σώμα από συγκεκριμένη αιτία (λ.χ. από τριβή) (ii) ο κλάδος τού ηλεκτρισμού που μελετά τις ιδιότητες των ηλεκτρικών φορτίων, τα οποία αναπτύσσονται σε ένα σώμα ΣΥΝ. ηλεκτροστατική **3.** (α) ***στατική*** (η) βλ.λ. (β) αυτός που σχετίζεται με τη στατική: *~ μελέτη κτηρίου* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία θεωρείται ότι δεν εξελίσσονται, ότι μένουν στάσιμα, σε αντιδιαστολή προς τον δυναμικό: *η συγχρονική ανάλυση τής γλώσσας δεν είναι ~* • **5.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***στατική οικονομία*** η οικονομία στην οποία τα βασικά οικονομικά μεγέθη παραμένουν στάσιμα, δεν αλλάζουν (β) ***στατική οικονομική ανάλυση*** η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ. δυναμική οικονομική ανάλυση • **6.** ΙΑΤΡ. ***στατική αίσθηση*** η αίσθηση τού χώρου. — **στατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στατός* (ρηματ.-επίθ.) < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-σταμαι* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. static, γαλλ. statique, γερμ. Statik κ.ά.].

στατιστική (η) [1821] **1.** η συλλογή και ανάλυση ποσοτικών δεδομένων για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με ένα θέμα (οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ.): *η απογραφή είναι μια μορφή στατιστικής* **2.** κλάδος των μαθηματικών που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή των κανόνων σε συνθήκες τυχαιότητας και αβεβαιότητας, σύμφωνα με τη θεωρία των πιθανοτήτων: *σύμφωνα με τις ~. η παιδική θνησιμότητα είναι υψηλότερη στις οικονομικά ασθενέστερες τάξεις*.

στατιστικολόγος (ο/η) [1890] επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική.
[ΕΤΥΜ. < *στατιστική* + *-λόγος* (βλ.λ.)].

στατιστικός, -ή, -ό [1821] αυτός που σχετίζεται με τη στατιστική: *~ μελέτη / δεδομένα / απεικόνιση τής ανεργίας / μέτρηση / στοιχεία* || *Εθνική Στατιστική Υπηρεσία* (η υπηρεσία που συλλέγει, ταξινομεί και επεξεργάζεται όλα τα δεδομένα τής στατιστικής για μία χώρα, προβαίνοντας και στην περαιτέρω επιστημονική τους ανάλυση, διευκολύνοντας τη χάραξη των κρατικών κατευθύνσεων και τη σύνταξη των αντίστοιχων προγραμμάτων δράσεως). — **στατιστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. statistique < μεσν. λατ. (collegium) statisticum < statisticus < λατ. status «κατάσταση, κράτος», εφόσον αρχικός σκοπός των στατιστικών ήταν να παρέχουν στο κράτος αριθμητικά στοιχεία και υπολογισμούς, που θα το βοηθήσουν στην οικονομική του πολιτική].

στατό (το) είδος αναλογίου όπου κρεμιούνται μικρά εμπορεύματα, κάλτσες, σλιπ, μαντήλια, κάρτες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *στατός* «τοποθετημένος, σταθερός» < θ. *-στα* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* + επίθημα *-τος*].

στάτους (το) {άκλ.} η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: *το κοινωνικό ~ κάποιου* || *η χώρα αυτή έχει ένα ~ πολιτικής ουδετερότητας, όπως η Ελβετία*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. status «κατάσταση - κράτος» < ρ. stare «ίσταμαι»].

status quo (το) λατ. (προφέρεται *στάτους κβο*) η ισχύουσα κατάσταση, κυρ. σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο: *διατήρηση / αμφισβήτηση τού ~ σε μια περιοχή με γεωπολιτικό ενδιαφέρον* || *μάχεται τεράστια συμφέροντα, τα οποία προσπαθούν να διατηρήσουν το ~* || *«η κατανάλωση δημιουργεί μια μιμητική τάση για λόγους ~, στυλ, γοήτρου»* (εφημ.) || *«υπάρχουν προϊόντα που είναι συνώνυμα τού ~ και τού τρόπου ζωής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. status quō, αρχική σημ. «κατάσταση στην οποία...» < status «κατάσταση – κράτος» + quō, αφαιρετ. τής αναφ. αντων. qui, quae, quod].

σταύλος (ο) ▸ στάβλος

σταυραδέρφι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο αδελφοποιτός ΣΥΝ. βλάμης. Επίσης **σταυραδερφός** (ο).

σταυραετός [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σταυραϊτός** (ο) **1.** μικρόσωμο αρπακτικό, που ανήκει στο γένος των αετών **2.** (λαϊκ.) (τιμητική προσφώνηση) το γενναίο παλληκάρι, ο κλέφτης (στην Τουρκοκρατία).

σταυρανθή (τα) [1873] ΒΟΤ. οικογένεια δικοτυλήδονων φυτών που τα πέταλά τους σχηματίζουν σταυρό, όπως η βιολέτα, το κουνουπίδι, το λάχανο κ.ά. ΣΥΝ. σταυροφόρα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρ(ο)-* + *-ανθή* < *άνθος*, απόδ. τού γαλλ. crucifères].

σταυρεπίστεγος, -η, -ο [1894] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροειδή θόλο ΣΥΝ. σταυροθόλωτος.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *επίστεγος* (< *επι-* + *-στεγος* < *στέγη*)].

-σταυρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό σταυρών (σε ψηφοδέλτιο): *μονο-σταυρία, πολυσταυρία*.

Σταυριανή (η) γυναικείο όνομα.

Σταυριανός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + παραγ. επίθημα *-ιανός*. Βλ. κ. *Σταύρος*].

σταυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχήμα σταυρού: *~ ναός* **2.** αυτός που γίνεται διά τού σταυρού: *η ~ θυσία* || *ο ~ θάνατος τού Ιησού Χριστού*.

σταυρο- κ. **σταυρό-** κ. **σταυρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** μοιάζει με σταυρό ή σχηματίζει σταυρό: *σταυρο-βελονιά, σταυρο-δρόμι* **2.** σχετίζεται με τον Τίμιο Σταυρό ή με τη Σταύρωση: *Σταυρο-προσκύνηση, Σταυρο-φορίες*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *σταυρο-φόρος, σταυρό-τυπος*), που προέρχεται από το αρχ. *σταυρός* (βλ.λ.)].

σταυροαναστάσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σταυρικό θάνατο και την ανάσταση τού Χριστού: *~ τροπάρια* **2.** (μτφ.) μαρτυρικός και νικηφόρος ταυτόχρονα: *η Εκκλησία μας σαρκώνει τη ~ πορεία τού Γένους*.

σταυροβελονιά (η) βελονιά κατά την οποία η κλωστή ή το νήμα περνιέται δύο φορές, ώστε το ένα πέρασμα να διασταυρωθεί χιαστί με το άλλο.

σταυρόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βίδα η οποία στο επάνω μέρος τής κεφαλής της έχει εγκοπή σε σχήμα σταυρού.

σταυροδοσία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία εκλογής κατά την οποία οι ψηφοφόροι σημειώνουν έναν σταυρό δίπλα στο όνομα ενός ή περισσότερων υποψηφίων που περιλαμβάνονται σε ένα ψηφοδέλτιο.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-δοσία* (< *δότης*), πβ. κ. *μισθο-δοσία*].

σταυροδρόμι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο ή περισσότεροι δρόμοι· (μτφ.) **2.** το σημείο στο οποίο συναντώνται διαφορετικά ρεύματα σκέψεως, πολιτισμοί κ.λπ.: *η Ελλάδα ήταν πάντοτε το ~ Ανατολής και Δύσης* **3.** σημείο καίριων επιλογών: *η Ευρώπη βρίσκεται στο ~ κρίσιμων αποφάσεων*.

σταυροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σταυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σταυρού: *~ κόσμημα / ναός*. — **σταυροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σταυροθεοτοκίο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που αναφέρεται στη Θεοτόκο και στον Σταυρό (πβ. λ. *θεοτοκίο*).

σταυροθόλιο (το) [1895] {σταυροθολί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η θολωτή οροφή που προκύπτει από τη διασταύρωση κυλινδρικών θόλων επί τετράγωνου ανοίγματος.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-θόλιο* < *θόλος*].

σταυροθόλωτος, -η, -ο [1823] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροθόλια.

σταυροκατσάβιδο (το) κατσαβίδι που έχει αιχμή σε σχήμα σταυρού.

σταυρόκομπος (ο) είδος ναυτικού κόμπου με δύο πλέξεις από τις οποίες η μία γίνεται αντίστροφα από την άλλη.

σταυροκοπιέμαι ρ. αποθ. αμετβ. {σταυροκοπήθηκα} (εκφραστ.) κάνω πολλές φορές τον σταυρό μου, συνήθ. όταν συμβαίνει ή ακούμε κάτι κακό ή όταν μας φοβίζει (κάτι): *μόλις το αεροπλάνο ταρακουνήθηκε λίγο, εκείνη άρχισε να σταυροκοπιέται*. — **σταυροκόπημα** κ. **σταυροκόπι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-κοπιέμαι* < *-κόπος* < *κόπτω*].

σταυρόλεξο (το) {σταυρολέξ-ου | -ων} πνευματικό παιχνίδι που απαιτεί την εύρεση λέξεων, οι οποίες πρέπει να γραφτούν σε ένα τετράγωνο πλαίσιο, χωρισμένο σε μικρά τετράγωνα με κάθετες και οριζόντιες αριθμημένες γραμμές, συνήθ. με τη βοήθεια ορισμών: *λύνω ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-λεξο* < *λέξη*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. crossword].

σταυρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μητέρα τού σταυραδελφού.

σταυρόνημα (το) {σταυρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} διαφανής δίσκος που φέρει δύο λεπτά νήματα, τα οποία τέμνονται υπό ορθή γωνία, και που χρησιμοποιείται για την ακριβή σκόπευση αντικειμένων, όταν αυτά παρατηρούνται με διόπτρες, τηλεσκόπια ή άλλα οπτικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *νήμα*, απόδ. τού γαλλ. réticule < λατ. reticulum, υποκ. τού rete, -is «δίχτυ»].

σταυροπατέρας (ο) ο πατέρας τού σταυραδελφού.

σταυροπηγιακός, -ή, -ό [1614] ΕΚΚΛΗΣ. (μονή) που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού Οικουμενικού Πατριάρχη και όχι στη διοικητική εποπτεία τού επιχώριου μητροπολίτη ή επισκόπου.

σταυροπήγιο (το) {σταυροπηγί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η τοποθέτηση σταυρού, που τον είχε στείλει ο Οικουμενικός Πατριάρχης, στα θεμέλια μονής ως ένδειξη τής υπαγωγής της στη δικαιοδοσία του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταυροπήγιον* < *σταυρός* + *-πήγιον* (< αρχ. *πήγ-νυ-μι*, βλ. λ. *πήζω*), πβ. κ. *κηρο-πήγιον*].

σταυροπληγία κ. **σταυροπληξία** (η) {σταυροπληγιών} ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη παράλυση τού ενός άκρου και τού κάτω άκρου τής άλλης πλευράς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stauroplegia].

σταυροπόδι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} το να κάθεται κανείς με τις κνήμες τοποθετημένες σταυρωτά ή τη μία πάνω στην άλλη: (συνήθ. ως επίρρ.): *κάθομαι ~*.

σταυροπροσκύνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η προσκύνηση τού Τιμίου Σταυρού **2.** ***Κυριακή τής Σταυροπροσκυνήσεως*** η τρίτη Κυριακή τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, οπότε ο Τίμιος Σταυρός εκτίθεται σε προσκύνημα για τους πιστούς.

σταυρός (το) **1.** σχήμα που αποτελείται από δύο κάθετες που τέμνονται σχηματίζοντας τέσσερεις ορθές γωνίες: *σχεδιάζω έναν ~* || *αντί για υπογραφή έβαλε έναν ~* (γιατί ήταν αγράμματος)· ΦΡ. ***σταυρός προτίμησης*** το σημάδι τού σταυρού που σημειώνει ο ψηφοφόρος δίπλα στο όνομα τού υποψηφίου που προτιμά: *βουλευτής πρώτος σε σταυρούς προτίμησης* **2.** (συνεκδ.) σταυροειδές σχήμα με διαφορετική κατά περίπτωση διάταξη των κεραιών του: *ελληνικός ~* (με τέσσερεις ίσες κεραίες) / *λατινικός ~* (με την κάτω κεραία μακρύτερη

από τις άλλες τρεις) || ~ *ταυ* (με την μορφή τού ελληνικού γράμματος ταυ) || *αγκυλωτός* ~ (με τους βραχίονές του να κάμπτονται σε ορθή γωνία προς την ίδια κατεύθυνση, η σβάστικα) || ~ *τού Αγίου Ανδρέα* (σε σχήμα X)· ΦΡ. ***Ερυθρός Σταυρός*** βλ. λ. *ερυθρός* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σταυρός*** (ο) το σύμπλεγμα μιας κάθετης δοκού και μιας οριζόντιας, μικρότερης, πάνω στο οποίο σταυρώθηκε και θανατώθηκε ο Ιησούς Χριστός: *Τίμιος* ~ (ο σταυρός πάνω στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός, βλ. κ. λ. *τίμιος*) || *τού* ~ (εορτή χριστιανική στις 14 Σεπτεμβρίου, κατά την οποία εορτάζεται η εύρεση τού Τιμίου Σταυρού) **4.** (μτφ.) τα βάσανα που υποφέρει κανείς στη ζωή του: *σηκώνει μεγάλο* ~ || *καθένας σηκώνει τον δικό του* ~ **5.** κάθε αντικείμενο σταυροειδούς σχήματος, διαφόρων μεγεθών και υλικών (ξύλινος, μεταλλικός, γλυπτός, κεντητός κ.λπ.), το οποίο συμβολίζει τη σταυρική θυσία τού Χριστού και γενικά τη χριστιανική πίστη: *προσκύνησε τον* ~ || *φοράει χρυσό / ασημένιο* ~ || ~ *τού Σωτήρος* (παράσημο)· ΦΡ. (α) ***με τον σταυρό στο χέρι*** ενεργώντας με υπερβολική ευσυνειδησία, τηρώντας τους ηθικούς, κοινωνικούς κ.λπ. κανόνες: *όταν ο άλλος σου κάνει κανονικό πόλεμο, δεν μπορείς εσύ να πηγαίνεις* ~ ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά (β) ***φιλώ σταυρό*** ορκίζομαι: ~ *ότι δεν είπα κακό για σένα* (γ) ***ο σταυρός τού μαρτυρίου / σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** βλ. λ. *σηκώνω* (δ) ***κάνω τον σταυρό μου*** (i) φέρνω το δεξί μου χέρι (με τα τρία δάχτυλα, αντίχειρα, δείκτη και μέσο, ενωμένα για τους ορθοδόξους· με τον αντίχειρα απέναντι από τα υπόλοιπα δάχτυλα για τους ρωμαιοκαθολικούς) διαδοχικά στο μέτωπο, στο στήθος ή στην κοιλιά, στον δεξιό και τον αριστερό ώμο, ως έκφραση τής χριστιανικής μου πίστης: ~, *κάθε φορά που περνάω από εκκλησία* (ii) (εκφράζοντας έντονη απορία, έκπληξη): *Μη χειρότερα! Να* ~*! Έγιναν τέτοια πράγματα;* (iii) (εκφραστ.) εύχομαι, προσεύχομαι (να γίνει ή να μη γίνει κάτι): *κάνε το σταυρό σου να μην το καταλάβει, γιατί αλλιώς καήκαμε!* **6.** ΙΣΤ. όργανο βασανισμού και εκτελέσεως, που είχε τη μορφή δύο δοκών οι οποίες τέμνονταν σχηματίζοντας ορθές γωνίες και επάνω του έδεναν τον κατάδικο **7.** εκδοτικό σύμβολο που (α) δείχνει ότι τμήμα εκδιδομένου κειμένου παλαιού συγγραφέα είναι εφθαρμένο (†...†) ή (β) τίθεται μπροστά από την ημερομηνία θανάτου κάποιου, π.χ. Κωστής Παλαμάς (†1943) **8.** (στο κουκλοθέατρο) κατασκευή που χρησιμοποιείται για την κίνηση τής μαριονέτας, η οποία αποτελείται από δύο ξύλινα στελέχη συνδεδεμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό (σημ. 4), οι άκρες των οποίων συνδέονται με τα νήματα τής μαριονέτας **9.** (καθημ.) το σημείο τού μετώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στα φρύδια και στη ρίζα τής μύτης: *τον βάρεσε στον* ~ (του κατάφερε καίριο πλήγμα) ΣΥΝ. δόξα πατρί (το) • **10.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) ***Βόρειος σταυρός*** ο αστερισμός τού Κύκνου (β) ***Νότιος σταυρός / σταυρός τού Νότου*** βλ. λ. *νότιος* • **11.** ΑΘΛ. εξαιρετικά δύσκολη άσκηση γυμναστικής επίδειξης στους κρίκους, κατά την οποία ο αθλητής σχηματίζει σταυρό (σημ. 1) με το σώμα του, τεντώνοντας τα χέρια του σε έκταση, ενώ κρατιέται από τους κρίκους· ΦΡ. (λαϊκ.) ***σταυρός τής θάλασσας*** ο αστερίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος, παλούκι», < **στα-F-ρός* < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παρέκταση *-F-* + παραγ. επίθημα *-ρος* (πβ. *σω-ρός*). Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. σκανδ. stаurr «πάσσαλος» και με λατ. in-staurare «ανανεώνω, επαναλαμβάνω» (δηλ. «αποκαθιστώ κάτι στην αρχική του θέση»). Στη Μτγν. Ελλην. η λ. συνδέθηκε σημασιολογικά με το αντίστοιχο λατ. crux, -cis (επίσης αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος»), προκειμένου να δηλωθεί το φερώνυμο όργανο εκτελέσεως, για το οποίο η Κ.Δ. χρησιμοποιεί εναλλακτικώς τη λ. *ξύλον* (λ.χ. *Πράξ.* 5,30: *κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου*)].

Σταύρος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το όνομα προέκυψε από την εορτή τού Τιμίου Σταυρού και εμφανίζει αναβιβασμό τόνου, πβ. κ. *Λάμπρος – λαμπρός*].

σταυρότυπος, -ος/-η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα σταυρού.

σταυρουδάκι κ. **σταυρουλάκι** (το) {χωρ. γεν.} μικρού μεγέθους σταυρός, που φοριέται ως φυλαχτό: *φορούσε* ~ || *στη βάφτιση μοίραζαν* ~.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + υποκ. επίθημα *-ουδάκι*, πβ. κ. *λαιμ-ουδάκι, λεφτ-ουδάκια*].

Σταυρούλα (η) γυναικείο όνομα.

σταυροφόρα (τα) ΒΟΤ. τα σταυρανθή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. crucifères].

σταυροφορία (η) [1856] {σταυροφοριών} **1.** ΙΣΤ. καθεμιά από τις οκτώ εκστρατείες που έγιναν κατά τον Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) από τους χριστιανούς τής Δύσης, με σκοπό ή πρόσχημα την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους μουσουλμάνους **2.** (μτφ.) η εκτεταμένη και ομαδική προσπάθεια για την αντιμετώπιση προβλήματος ή εναντίον κάποιου: ~ *για την καταπολέμηση των ναρκωτικών / για την ενημέρωση τού κόσμου* || ~ *για τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *«οι Ανατολικογερμανοί αποδύθηκαν σε* ~ *κατά τού καγκελαρίου»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. Croisade].

σταυροφόρος (ο) **1.** ΙΣΤ. ο πολεμιστής που μετέσχε σε σταυροφορία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε μαζική προσπάθεια για κάποιον (υψηλό συνήθ.) σκοπό: ~ *τής ειρήνης / των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σταυρός* + *-φόρος* < *φέρω*].

σταυρώνω ρ. μετβ. {σταύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** θανατώνω με σταυρικό θάνατο: *σταύρωσαν τον Χριστό* **2.** (συνεκδ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: *αυτός ο άνθρωπος πρώτα σε σταυρώνει και, τελικά, παραδέχεται ότι έχεις δίκιο!* **3.** τοποθετώ σταυροειδώς: ~ *κεραία* (τοποθετώ την κεραία πλοίου έτσι, ώστε να σχηματίζει σταυρό με τον ιστό) || *συνηθίζεται να σταυρώνουν τα χέρια τού νεκρού πάνω στο στήθος*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σταυρώνω τα χέρια*** παραιτούμαι από την προσπάθεια, αδρανώ (β) ***με σταυρωμένα χέρια*** χωρίς να κάνω τίποτα: *τι κάθεσαι ~; Κουνήσου!* **4.** κάνω το σημείο τού σταυρού (μπροστά ή πάνω σε κάποιον/κάτι): *η νοικοκυρά σταύρωσε το ψωμί, πριν το κόψει* • **5.** εκλιπαρώ (κάποιον): *τον σταύρωσα να μου πει τι ξέρει για την υπόθεση, αλλά αυτός τίποτα!* • **6.** (αρνητ.) καταφέρνω να αποκτήσω, να βρω: *δεν* ~ *δεκάρα / δουλειά / πελάτη* • **7.** (λαϊκ.-σκωπτ.) σημειώνω σταυρό σε ψηφοδέλτιο, δίπλα στο όνομα υποψηφίου, ψηφίζω κάποιον: *οι υποψήφιοι είναι πρόθυμοι να σας ικανοποιήσουν κάθε αίτημα, αρκεί πρώτα να τους σταυρώσετε!* — **σταύρωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταυρῶ (-όω)*, αρχική σημ. «πασσαλώνω, περιφράσσω με πασσάλους», < *σταυρός* (βλ.λ.)].

σταύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. **-ώσεως** | **-ώσεις, -ώσεων**} **1.** η θανάτωση με καθήλωση στον σταυρό: *η* ~ *τού Χριστού* ΣΥΝ. σταύρωμα **2.** ***Σταύρωση*** (η) (α) ο θάνατος τού Ιησού Χριστού στον σταυρό (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **3.** (συνεκδ.) η μεγάλη ταλαιπωρία: *η ζωή του ήταν μια* ~ *χωρίς ανάσταση*.

σταυρώσιμο (το) ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που σχετίζεται με τη Σταύρωση τού Χριστού και τη σωτηρία των ανθρώπων που προέρχεται από αυτή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σταυρώσιμος* (στη μεσν. σημ.) < αρχ. *σταυρῶ (-όω)*, βλ. κ. *σταυρώνω*].

σταυρωτής (ο) [μτγν.] {-ές κ. -ήδες} **1.** αυτός που θανατώνει κάποιον με καθήλωση στον σταυρό **2.** (συνεκδ.) ο βασανιστής, ο τύραννος.

σταυρωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για δύο πράγματα που διασταυρώνονται) αυτός που σχηματίζει σταυρό: *η σημαία των πειρατών είχε μία νεκροκεφαλή με δύο κόκκαλα σταυρωτά από κάτω* ΣΥΝ. σταυροειδής **2.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που κουμπώνει με διασταύρωση δύο τμημάτων του: ~ *σακάκι / γιλέκο* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***σταυρωτή ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία τού πρώτου με τον τέταρτο στίχο και τού δεύτερου με τον τρίτο. — **σταυρωτά** επίρρ.

σταφίδα (η) **1.** ποικιλία αμπελιού με σταφύλια κιτρινωπά χωρίς κουκούτσι (σταφιδάμπελος) και συνεκδ. ο καρπός αυτού τού αμπελιού **2.** ο αποξηραμμένος καρπός ορισμένων ποικιλιών αμπελιού (σταφίδας, σουλτανίνας), που τρώγεται ωμός ή χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι σταφίδα*** μεθώ πολύ, γίνομαι σκνίπα στο μεθύσι. — (υποκ.) **σταφιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταφίς / ἀσταφίς, -ίδος* (αρχαιότ. ο τ. με *ἀ-* προθεμ.), τεχν. όρ., τού οποίου το θ. *σταφ-* συνδ. πιθ. με το αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)].

σταφιδάμπελος (η) [1833] {σταφιδαμπέλ-ου | -ων, -ους} αμπέλι που παράγει σταφίδα (βλ.λ., σημ. 1).

σταφιδεμπόριο (το) [1891] {σταφιδεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο σταφίδας. — **σταφιδέμπορος** (ο/η) [1888].

σταφιδιάζω ρ. αμετβ. {σταφίδιασ-α, -μένος} **1.** (για σταφύλια) ξεραίνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) ζαρώνω, αφυδατώνεται το δέρμα μου: *σταφίδιασε το πρόσωπό του από τις στερήσεις / τα γεράματα*. Επίσης **σταφιδώνω**. — **σταφίδιασμα** (το).

σταφιδικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη σταφίδα: (με κεφ.) *Αυτόνομος ~ Οργανισμός* (συντομ. Α.Σ.Ο.).

σταφιδίνη (η) [1894] {σταφιδινών} ΧΗΜ. το σταφιδοσάκχαρο που βρίσκεται σε στερεά ή πολτώδη μορφή.

σταφιδίτης (ο) [μτγν.] {σταφιδιτών} το κρασί που παρασκευάζεται από ξερή σταφίδα.

σταφιδόκαρπος (ο) [1833] ο καρπός τής σταφίδας.

σταφιδοπαραγωγή (η) [1890] η παραγωγή σταφίδας.

σταφιδοπαραγωγός (ο) [1833] ο παραγωγός σταφίδας.

σταφιδόψωμο (το) ψωμί ή αρτοσκεύασμα που περιέχει σταφίδες.

σταφυλή (η) η κινητή σαρκώδης απόφυση στο ελεύθερο οπίσθιο χείλος τής μαλακής υπερώας, που κλείνει το φαρυγγικό στόμιο κατά την κατάποση. — **σταφυλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ορισμένοι μελετητές χαρακτηρίζουν την υπόθεση περί δανείου «εύκολη λύση», ωστόσο η παλαιότ. σύνδεση με το αρχ. *στέμφυλον* «πολτώδης μάζα που απομένει μετά τη σύνθλιψη σταφυλιών ή ελιών» (< *στέμβω* «κινώ συνεχώς, σείω», βλ. λ. *στόμφος*) δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Η λ. συνδ. επίσης με το αρχ. *σταφίς / ἀσταφίς* (βλ. λ. *σταφίδα*)].

σταφύλι (το) {σταφυλ-ιού | -ιών} ο καρπός τού αμπελιού, που μεγαλώνει σε τσαμπιά (βότρυς) ως σύνολο από πολλές στρογγυλές, χυμώδεις, γλυκές ή υπόξινες ρώγες σε χρώμα κιτρινωπό, κόκκινο ή μαύρο, τρώγεται ως φρούτο ή χρησιμοποιείται για την παραγωγή κρασιού και σταφίδας: ~ *μοσχάτο / σαββατιανό / ροζακί / φράουλα* || *κόκκινο / λευκό* ~ (κιτρινωπό) || *μαύρο* ~ (σκούρο κόκκινο)· ΦΡ. ***απ' τα σύκα ώς τα σταφύλια*** βλ. λ. *σύκο*. — (υποκ.) **σταφυλάκι** (το), **σταφυλικός, -ή, -ό** [1869].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταφύλιον*, υποκ. τού αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)].

σταφυλίτης (ο) [μτγν.] {σταφυλιτών} ΑΝΑΤ. η σταφυλή.

σταφυλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής σταφυλής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. staphylite].

σταφυλοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προκαλείται από σταφυλόκοκκο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. staphylococcia].

σταφυλοκοκκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σταφυλόκοκκο ή τη σταφυλοκοκκίαση.

σταφυλόκοκκος (ο) [1881] {-ου κ. -όκκου | -ων κ. -όκκων, -ους κ. -όκκους} ΙΑΤΡ. παθογόνο βακτήριο, οι συσσωρεύσεις τού οποίου μοιάζουν στο μικροσκόπιο με τσαμπί από σταφύλι· αναπτύσσεται σε περιπτώσεις μολύνσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. staphylococcus].

σταφυλόρωγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ρώγα τού σταφυλιού.

σταφυλοσάκχαρο (το) [1880] {σταφυλοσακχάρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η γλυκόζη (βλ.λ.).

σταχανοβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) σύστημα που αναπτύ-

χθηκε στη Σοβιετική Ένωση στο πλαίσιο τής σοσιαλιστικής άμιλλας και αποσκοπούσε στην αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής πέρα από τις προβλεπόμενες νόρμες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stakhanovisme, από τό όνομα τού Σοβιετικού ανθρακωρύχου Aleksej G. Stakhanov (1906-77), τού οποίου η υψηλή παραγωγικότητα κατά την εξόρυξη γαιάνθρακα ενέπνευσε ένα σύστημα «σοσιαλιστικής άμιλλας» στον τομέα τής εργασίας].

σταχανοβίτης (ο) {σταχανοβιτών}. **σταχανοβίτισσα** (η) {σταχανοβιτισσών} (παλαιότ. στη Σοβιετική Ένωση) βιομηχανικός εργάτης που πήρε διάκριση, επειδή ξεπέρασε κατά πολύ την προβλεπόμενη παραγωγή (νόρμα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stakhanovite, βλ. κ. *σταχανοβισμός*].

στάχι (το) ▸ στάχυ

σταχολόγημα (το) → σταχυολόγημα

σταχολογώ ρ. ▸ σταχυολογώ

σταχτερός, -ή, -ό **1.** ο γεμάτος στάχτη **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τής στάχτης ΣΥΝ. σταχτόχρωμος, σταχτής.

στάχτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γκρίζα σκόνη που απομένει αφού καεί κάτι: *η ~ τού τσιγάρου* || *μαζεύει τις ~ από το τζάκι* || *η βιοτεχνία χαρτιού έγινε ~ μέσα σε λίγη ώρα από την εκδήλωση τής πυρκαγιάς*· ΦΡ. (α) ***στάχτη και μπούλμπερη / μπούρμπερη*** βλ. λ. *μπούλμπερη* (β) ***ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιου)*** παραπλανώ (κάποιον) αποσπώντας την προσοχή του, απομακρύνω την προσοχή του από εκεί που πρέπει (γ) ***στάχτη να γίνουν όλα*** ως έκφραση αδιαφορίας για την τύχη κάποιων πραγμάτων: *δεν με νοιάζει πλέον τι θα γίνει· ~!* • **2.** ΒΙΟΛ. (α) ο μύκητας (ερυσίβη) (β) (συνεκδ.) η ασθένεια των αμπελιών που οφείλεται στον παραπάνω μύκητα ΣΥΝ. στάχτιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στάχτη* < *στακτή* (με αναβιβασμό τόνου, πβ. κ. *λεύκη* – *λευκή*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. *στακτός* (< *στάζω*)].

σταχτής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής στάχτης: *~ παντελόνι / γούνα* **2.** ***σταχτί*** (το) το ίδιο το χρώμα τής στάχτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, χρώμα*.

σταχτιάζω ρ. αμετβ. {στάχτιασα} **1.** γίνομαι στάχτη • **2.** (για φυτά) προσβάλλομαι από ερυσίβη. — **στάχτιασμα** (το).

σταχτοδοχείο (το) μικρό, συνήθ. επιτραπέζιο ή επιδαπέδιο δοχείο, μέσα στο οποίο ρίχνονται οι στάχτες και τα υπολείμματα των τσιγάρων.

σταχτοθήκη (η) {σταχτοθηκών} το σταχτοδοχείο.

σταχτοκουλλούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουλλούρα που ψήνεται σε καυτή στάχτη.

σταχτόνερο (το) η αλισίβα (βλ.λ.).

σταχτόπανο (το) το χοντρό πανί που χρησιμοποιείται για το στράγγισμα τού σταχτόνερου στο πλύσιμο των ρούχων.

σταχτοπούτα (η) (μετωνυμ.) **1.** γυναίκα που ζει με όνειρα και φαντάζεται ότι η ζωή της θα μοιάζει με παραμύθι **2.** γυναίκα τής οποίας η ζωή θυμίζει την ηρωίδα τού ομώνυμου παραμυθιού: *είναι μια σύγχρονη ~· γνώρισε τυχαία έναν εφοπλιστή και η ζωή της άλλαξε μέσα σ' ένα βράδυ!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (κατά το α' συνθ.) και μεταφορά (ως προς το β' συνθ.) τού γερμ. Aschenputtel < Aschen «στάχτες» + Puttel, θηλ. τού Puttο «αγωράκι»].

σταχτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάχτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λερώνω με στάχτη ♦ **2.** (αμετβ.) παίρνω το χρώμα τής στάχτης. — **στάχτωμα** (το).

στάχυ (το) {σταχ-υού | -υών} **1.** το στέλεχος, το καλάμι των δημητριακών, κυρ. τού σιταριού: *ώριμα / ξανθοκίτρινα ~* || *θερίζω τα ~* **2.** ΒΟΤ. ταξιανθία με άμισχα άνθη, που φύονται πλαγίως σε επιμήκη άξονα. Επίσης (λόγ.) **στάχυς** (ο) {στάχυος}.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *στάχυς, -υος (ό)* < θ. *stŋgh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *stengh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντώ», πβ. αρχ. σκανδ. stinga «κεντώ», αρχ. αγγλ. stingan (> αγγλ. sting), αρχ. γερμ. stanga «καμάκι, πάσσαλος» κ.ά. Βλ. κ. *στόχος*].

σταχυάζω ρ. αμετβ. {στάχυασα} (για φυτά) σχηματίζω στάχυ. — **στάχυασμα** (το).

σταχυολογώ ρ. μετβ. {σταχυολογείς... | σταχυολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιλέγω κάνοντας ανθολογία: *~ κείμενα / αποσπάσματα / δεδομένα / εκφράσεις.* — **σταχυολόγος** (ο/η), **σταχυολόγηση** (η) [1864], **σταχυολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταχυολογῶ (-έω)* < *στάχυς* + *-λογῶ* < *-λόγος* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

στάχυς (ο) → στάχυ

σταχώνω ρ. μετβ. {στάχω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (βιβλίο) με σκληρό υλικό (λ.χ. δέρμα)· βιβλιοδετώ. — **σταχωτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στάχυς*, εφόσον το ρ. σήμαινε αρχικώς «φτειάχνω δέματα σιταριού» και κατ' επέκταση «βιβλιοδετώ». Είναι αξιοσημείωτα τα σχόλια τού Σπ. Λάμπρου (Επετηρ. Παρνασσού 1898): *ἡ δὲ σύνδεσις τοῦ βιβλίου ἐλέγετο* [στους Βυζαντινούς] στάχωμα *καὶ ὁ βιβλιοδέτης* σταχωτής, *ἐνίοτε δὲ καὶ* βιβλιοαμφιάστης].

στάχωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επένδυση βιβλίου με δέρμα ή άλλη ύλη· βιβλιοδεσία **2.** (συνεκδ.) το σκληρό εξωτερικό περίβλημα βιβλίου. Επίσης **στάχωμα** (το) [μεσν.] {σταχώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

Σ.τ.Ε. (το) Συμβούλιο τής Επικρατείας.

στέαρ (το) {στέατος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το στερεό λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα μηρυκαστικών και χρησιμοποιείται για την παρασκευή κεριών, σαπουνιών κ.ά. προϊόντων ΣΥΝ. ξίγγι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού αγροτικού λεξιλογίου, με παραγ. επίθημα *-αρ* (πβ. κ. *πῖ-αρ, ἧπ-αρ*), που ανάγεται σε τ. **στῆαρ* (με αντιμεταχώρηση) < **στᾱj-αρ* < Ι.Ε. *stāy-, πβ. αβεστ. stā(y)- «σωρός, μάζα», σανσκρ. styāḥ «στάσιμα ύδατα», styāna «σταθερός, συμπαγής» κ.ά. Η λ. *στέαρ* δήλωνε το σκληρό υποδόριο πάχος, εν αντιθέσει με τη λ. *πιμελή*, που αναφερόταν στο μαλακό πάχος].

στεατικός, -ή, -ό [1802] αυτός που σχετίζεται με το στέαρ: *~ οξύ* (οργανικό οξύ από το οποίο σχηματίζεται το λίπος τού στέατος).

στεάτινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται ή παρασκευάζεται από στέαρ (βλ.λ.).

στεατίτης (ο) [μτγν.] {στεατιτών} ΓΕΩΛ. βασικό πυριτικό ορυκτό τού μαγνησίου.

στεατοπυγία (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εναπόθεση παχέος στρώματος λίπους στους γλουτούς. — **στεατοπυγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *στέαρ, -ατος* + *-πυγία* < *πυγή* «οπίσθια», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéatopygie].

στεατόρροια (η) [1873] ΙΑΤΡ. διαρροϊκό σύνδρομο που οφείλεται στην αποβολή άπεπτου λίπους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. steatorrhoea].

στεατουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής στεάτινων προϊόντων (κεριών κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *στέαρ, -ατος* + *-ουργείο* < *-ουργός* (< *έργο*)].

στεατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {στεατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από στέαρ (βλ.λ.) **2.** αυτός που μοιάζει με στέαρ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

στεάτωμα (το) [μτγν.] {στεατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε καλοήθης όγκος που περιέχει λιπώδη ιστό.

στεάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παχυσαρκία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεατοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *στέαρ, -ατος*].

στεγάζω ρ. μετβ. {στέγασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω στέγη (σε κάποιον), εγκαθιστώ σε οίκημα: *~ πρόσφυγες / σεισμοπαθείς* **2.** καλύπτω με στέγη: *~ το γήπεδο* **3.** (μεσοπαθ. ***στεγάζομαι***) βρίσκομαι και λειτουργώ (σε συγκεκριμένο κτήριο): *μέχρι να αποκατασταθούν οι ζημιές, οι υπηρεσίες τού υπουργείου στεγάζονται στην οδό Φειδίου 62.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέγη* (βλ.λ.)].

στεγανόποδο (το) {στεγανοπόδ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε πτηνό που διαθέτει νηκτική μεμβράνη, η οποία συνδέει και τα τέσσερα δάχτυλα των ποδιών του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στεγανός* + *πούς, ποδός*].

στεγανοποιώ ρ. μετβ. {στεγανοποιείς... | στεγανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) στεγανό. — **στεγανοποίηση** (η).

στεγανός, -ή, -ό **1.** ο ερμητικά κλειστός, ο αδιαπέραστος από υγρά ή αέρια: *~ χώρος / διαμερίσματα* || *~ βόθρος* **2.** ***στεγανά*** (τα) (α) ΝΑΥΤ. προστατευτικά διαφράγματα που κλείνουν ερμητικά και δεν επιτρέπουν την είσοδο νερού στο κύτος πλοίου (β) (μτφ.) διαχωριστικά στοιχεία που εμποδίζουν την επικοινωνία, που κλείνουν ερμητικά και απομονώνουν άτομα και ομάδες ενός χώρου ή εμποδίζουν την είσοδο σε αυτόν: *δεν υπάρχουν ~ στο κόμμα μας· ο καθένας μπορεί να προχωρήσει και να αναδειχθεί σε όλα τα επίπεδα.* — **στεγανότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στεγ-* (βλ. λ. *στέγη*) + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *τραγ-ανός*)].

στέγαση (η) ▸ στεγάζω

στεγάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να στεγαστεί.

στέγασμα (το) [αρχ.] {στεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το στέγαστρο.

στεγαστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη στέγαση: *~ ανάγκη / δάνειο / πολιτική / συνθήκες.*

στέγαστρο (το) {στεγάστρ-ου | -ων} **1.** κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο παρέχοντας προστασία από τον ήλιο ή τη βροχή **2.** στεγασμένος χώρος, υπόστεγο **3.** (ειδικότ.) το υπόστεγο που υπάρχει στις στάσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς για την προστασία των επιβατών από τη βροχή και τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέγαστρον* < *στεγάζω* (θ. *στεγασ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρον* (πβ. κ. *σκέπασ-τρον, στόχασ-τρον*)].

στέγη (η) {στεγών} **1.** το οριζόντιο ή επικλινές κάλυμμα οικοδομής, κατοικίας και γενικά κάθε καλυμμένου χώρου, που μπορεί να αποτελείται από κεραμίδια, πλάκες ή άλλα υλικά ΣΥΝ. σκεπή **2.** (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: *στη Γαλλία υπάρχει οξύ πρόβλημα στέγης* || *εύρεση / έλλειψη / προσφορά στέγης* || *εγκατάλειψη συζυγικής στέγης* (η αποχώρηση του ενός από τους συζύγους από την κατοικία, πράξη που συνιστά υπό ορισμένες προϋποθέσεις λόγο διαζυγίου) || *επαγγελματική ~* (ο χώρος που χρησιμοποιείται για την άσκηση επαγγέλματος, λ.χ. δικηγορίας κ.λπ.) **3.** εταιρεία που έχει ως σκοπό της την προαγωγή και προστασία ορισμένου τομέα δραστηριότητας και ο χώρος στον οποίο λειτουργεί: *~ Γραμμάτων και Τεχνών / απόρων κορασίδων* **4.** κάθε χώρος στον οποίο παρέχεται κάλυψη συγκεκριμένης ανάγκης (π.χ. επαγγελματικής): *ο παρουσιαστής βρήκε ~ για τη χρονιά αυτή σε επαρχιακό τηλεοπτικό σταθμό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέγω* (παράλλ. τού ρ. *στεγ-άζω*) < Ι.Ε. *(s)teg- «σκεπάζω, καλύπτω», πβ. σανσκρ. sthagayati, λατ. tegere, toga «σκέπασμα, κάλυμμα», αρχ. ιρλ. tech «σπίτι», αρχ. γερμ. dah (> γερμ. Dach «στέγη»), decchen (> γερμ. decken «καλύπτω») κ.ά. Παράγ. *στεγ-άζω, στεγ-νός, ἄ-στεγ-ος, στεγ-ανός* κ.ά.].

στεγνοκαθαριστήριο (το) {στεγνοκαθαριστηρί-ου | -ων} (επίσ.) ο χώρος όπου γίνεται στεγνό καθάρισμα ρούχων, το καθαριστήριο ρούχων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dry cleaning].

στεγνός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει υγρό (στην επιφάνεια ή στο εσωτερικό του): *~ ρούχα / ξύλα / δρόμος / μάτια* (χωρίς δάκρυα) */ χείλη* (διψασμένα) ΣΥΝ. ξηρός ΑΝΤ. υγρός, βρεγμένος **2.** (ειδικότ.), αυτός που δεν έχει υγρασία: *~ αέρας / κλίμα / καιρός*· ΦΡ. ***στεγνό καθάρισμα*** το καθάρισμα ρούχων που γίνεται σε καθαριστήριο χωρίς νερό, συνήθ. με τη χρήση ενός οργανικού χημικού συστατικού διαλυτικού

3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πιει κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εκφραστικότητας, ζωντάνιας και συναισθηματικού πλούτου: ~ *άνθρωπος / ψυχή / ύφος / θέμα / περιγραφή / αφήγηση / απάντηση* ΑΝΤ. ζωηρός, εκφραστικός· ΦΡ. ***μένω / είμαι στεγνός*** μένω / είμαι χωρίς λεφτά. — **στεγνά** επίρρ., **στεγνότητα** (η) {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στεγ-* (βλ. λ. *στέγη*) + παραγ. επίθημα -*νός*, πβ. κ. *γυμνός, τερπ-νός*].

στεγνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στέγνω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) στεγνό: ~ *τα πλυμένα ρούχα στον ήλιο* ΑΝΤ. υγραίνω, μουσκεύω, νοτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι στεγνός: *κάτσε στη φωτιά, να στεγνώσεις || στέγνωσε η πετσέτα / το στόμα μου* (βλ. λ. *στόμα*) *|| στέγνωσαν τα μάτια μου απ' τα δάκρυα* **3.** (μτφ.) χάνω τη ζωντάνια μου: *στέγνωσε απ' την πείνα.* — **στέγνωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεγνῶ (-όω)* < αρχ. *στεγνός*].

στεγνωτήρας (ο) **1.** ηλεκτρική συσκευή που στεγνώνει τα μαλλιά με την εκπομπή ζεστού αέρα ΣΥΝ. σεσουάρ, πιστολάκι **2.** ΙΑΤΡ. λεπτό φύλλο από ελαστικό κόμμι, το οποίο απομονώνει τα δόντια, στα οποία γίνεται οδοντιατρική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. séchoir].

στεγνωτήριο (το) [1889] {στεγνωτηρί-ου | -ων} χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις, στον οποίο γίνεται στέγνωμα νημάτων, υφασμάτων ή ρούχων: (*κατάστημα*) ~-*καθαριστήριο*.

στεγνωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βοηθεί στο στέγνωμα: ~ *συσκευή / μηχανή* **2.** ***στεγνωτικό*** (το) ξηραντική ουσία (ακόρεστο λιπαρό έλαιο ή φυσική ρητίνη), η οποία χρησιμοποιείται στα χρώματα βαφής οχημάτων, στα βερνίκια και στην τυπογραφική μελάνη.

στείβω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στύβω*, γράφεται κ. *στίβω*) {έστειψα, στείφτηκα, -μμένος} **1.** πιέζω (κάτι), ασκώ επάνω του μεγάλη δύναμη, για να βγει το υγρό (νερό, χυμός κ.λπ.) που περιέχει: ~ *πορτοκάλια, για να κάνω πορτοκαλάδα || το πλυντήριο έχει ειδικό πρόγραμμα, για να στείβει τα ρούχα* ΣΥΝ. (για νερό) στραγγίζω, (για χυμό) ξεζουμίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στείβω το κεφάλι μου / το μυαλό μου*** βασανίζω τον νου μου, σκέφτομαι όσο πιο εντατικά μπορώ: ~, *να βρω κάποια λύση! || όσο κι αν ~, δεν μπορώ να το θυμηθώ* (β) ***στείβω την πέτρα*** (εκφραστ.) έχω πολύ μεγάλη δύναμη, κυρ. στα χέρια: *άλλα παιδιά στείβουν την πέτρα στην ηλικία σου κι εσύ δεν θες να μεταφέρεις μια βαλίτσα;* **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) παίρνοντάς του ό,τι έχει ΣΥΝ. ξεζουμίζω, απομυζώ· ΦΡ. ***σαν στειμμένη λεμονόκουπα*** (μτφ.) για πρόσωπο που το έχουν εκμεταλλευθεί παίρνοντας ό,τι καλύτερο μπορούσε να δώσει: *εκμεταλλεύθηκαν το ταλέντο του και, όταν δεν τον χρειάζονταν, τον πέταξαν ~.* — **στείψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ποδοπατώ, συμπιέζω», < I.E. *steib(h)- «συσσωρεύω, στερεώνω, συμπιέζω», πβ. αρμ. stipem «πιέζω», λατ. stipāre «στοιβάζω, συσσωρεύω», stipes «πάσσαλος, παλούκι», λιθ. stiebas «σωρός, στήλη», μέσ. άνω γερμ. stif (> γερμ. steif «αλύγιστος, δύσκαμπτος») κ.ά. Ομόρρ. *στίβ-ος, στιβ-αρός, στοιβ-άς (-άδα), στοιβάζω* κ.ά. Συχνά χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική και οι εσφαλμ. γρ. *στίβω* (με την επίδρ. τής μηδενισμ. βαθμ., πβ. *στίβ-ος*) και *στύβω* (με την επίδρ. τού αρχ. *στύφω*, πβ. κ. *στυφός, στῦψις*)].

> ***στείβω: ομόρριζα.*** Όπως *τα στείχω – στοίχος, αντιστοιχώ – στίχος* κ.τ.ό. εμφανίζουν μεταπτωτική εναλλαγή *ει : οι : ι* (βλ. *μεταπτώσεις*), η οποία γεννά προβλήματα ορθογραφίας, έτσι και τα **στείβω – στοιβάζω – στίβος** κ.λπ. εμφανίζουν μεταπτωτική ποικιλία με δυσχέρειες στην ορθογραφία τους. Συγκεκριμένα, από τη ρ. **στειβ-** τού αρχαίου ήδη ρ. *στείβω*, το οποίο από αρχική σημασία «πιέζω κάτι πατώντας το, ποδοπατώ» έφθασε στη σημερινή σημασία «συμπιέζω κάτι (φρούτα κ.λπ.), για να βγάλει υγρό, χυμό», έχουμε δύο μεταπτωτικές ποικιλίες: (α) **στοιβ-** αρχ. **στοιβή** «σωρός», από όπου το ρ. **στοιβάζω** και (το μεταρρηματικό ουσιαστικό) **στοίβα** (β) **στιβ- στίβος, στιβάδα** *(χιονο-στιβάδα)*, **στιβ-αρός** και **στίφ-ος** (το)· σε όλα τα ομόρριζα τού ασθενούς θ. *στιβ-* υπάρχει η ευρύτερη σημ. «στέρεος, ισχυρός, δυνατός».
> Ας σημειωθεί ότι η παλαιότερη ορθογραφία τού *στείβω* ως **στύβω** (από αρχ. *στύφω* που σήμαινε «μαζεύω, περιστέλλω» και «έχω στυφή γεύση», ομόρρ. τού **στυφός**) δεν θεωρείται σωστή. Έτσι θα γράψουμε **στείψω / έστειψα** και **στείψιμο** – όχι *στύψω / έστυψα* και *στύψιμο!*

στέικ (το) (συνήθ. ορθ. *στέηκ*) {άκλ.} φέτα μαλακού μοσχαρήσιου κρέατος που τρώγεται ψητό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. steak].

στειλιάρι (το) {στειλιαρ-ιού | -ιών} **1.** κυλινδρικό ξύλο που χρησιμοποιείται ως λαβή ή μοχλός γεωργικών, ξυλουργικών κ.ά. εργαλείων **2.** (συνεκδ.) ξύλινο ραβδί μεγάλου πάχους, ρόπαλο **3.** (συνεκδ.) το ξυλοκόπημα: *θέλει ~ || θα του δώσω ~* (πολύ ξύλο) **4.** (μτφ.) άνθρωπος αγροίκος και ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. κούτσουρο, ξύλο απελέκητο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στειλειάριον*, υποκ. τού αρχ. *στε(ι)λεός*, παράλλ. τ. τού *στε(ι)λεᾶ* «ξύλινη λαβή εργαλείου, αξίνας», με κατάλ. -*εά* (πβ. κ. *δωρεά*), ενώ οι τ. με -*ει* (*στειλ-εά*) οφείλονται σε μετρική έκταση. Η λ. *στε(ι)λ-εά* ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **στέλ-ος* και συνδ. με αρμ. stełn «κορμός, κλαδί», αρχ. γερμ. stal «τοποθεσία, κατοικία», stellen (> γερμ. stellen «στήνω, θέτω, τοποθετώ»), νορβ. stjöl «κοτσάνι, στέλεχος» κ.ά. Ομόρρ. *στέλε-χος* (βλ.λ.). Οι προαναφερθείσες συνδέσεις θα επέτρεπαν την ένταξη τής λ. στην ευρεία οικογένεια τού ρ. *στέλλω* (βλ.λ.)].

στειλιαρώνω ρ. μετβ. {στειλιάρωσα} εφαρμόζω στειλιάρι σε (εργαλείο): ~ *την αξίνα / τον κασμά.*

στείμμα (το) {στείμμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που απομένει μετά το στείψιμο φρούτου.
[ΕΤΥΜ. < *στείβω*].

στειρεύω ρ. → στερεύω

στειροβότανο (το) το φυτό «άγχουσα», το οποίο, σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις, προκαλεί στειρότητα.

στειρολόγημα (το) {στειρολογήματος | χωρ. πληθ.} (για αμπέλι) η αποκοπή των στείρων βλαστών.

στειροποίηση (η) ▸ στείρωση

στειροποιώ ρ. → στειρώνω

στείρος, -α, -ο **1.** (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν τεκνοποιεί: ~ *γυναίκα / αγελάδα* ΣΥΝ. άγονος, στέρφος ΑΝΤ. γόνιμος **2.** (για έδαφος) που δεν καρποφορεί, που είναι άγονος ΣΥΝ. άκαρπος **3.** (μτφ.) ο μη δημιουργικός και αποτελεσματικός: ~ *μίμηση ξενικών προτύπων / ανταγωνισμός / γνώση* ΣΥΝ. ατελέσφορος **4.** αυτός που δεν περιέχει μικρόβια (αποστειρωμένος). — **στειρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στεῖρος* < θηλ. ουσ. *στεῖρα* (υποχωρητ.) «αυτή που δεν έχει ή δεν μπορεί να τεκνοποιήσει (για γυναίκες και θηλ. ζώα)» < **στέρ-ja* < I.E. *ster- «άγονος, άκαρπος, στείρος», πβ. σανσκρ. starī- «άτεκνη (αγελάδα)», αρμ. sterj «άτεκνος» (για ζώα), αλβ. shtjerrë «νεαρή αγελάδα - αρνί», λατ. sterilis «άκαρπος, άτεκνος» (> γαλλ. stérile), γοτθ. stairō «στείρα (γυναίκα)», αρχ. γερμ. stero «κριάρι», ισλ. stirla «άτεκνη (αγελάδα)» κ.ά.].

στειρώνω ρ. μετβ. {στείρω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) στείρο. Επίσης **στειροποιώ** [1890] {-είς... | στειροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στειρῶ (-όω)* < αρχ. *στεῖρος*].

στείρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η επέμβαση που εκτελείται στον άνδρα ή στη γυναίκα, καθώς και σε ζώα, για να τους καταστήσει στείρους. Επίσης **στειροποίηση** [1892].

στειρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί στείρωση: ~ *φάρμακα* ΑΝΤ. γονιμοποιός.

στέισον βάγκον (το) {άκλ.} τύπος αυτοκινήτου, συνήθ. πολυμορφικού, με μεγάλο εσωτερικό χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. station wagon].

στείψιμο (το) ▸ στείβω

στέκα (η) {στεκών} **1.** η μακριά ράβδος, με την οποία χτυπούν οι παίκτες τις μπάλες τού μπιλιάρδου **2.** (μτφ.-μειωτ.) πολύ αδύνατη και ψηλή γυναίκα ● **3.** το ξύλινο εργαλείο των υποδηματοποιών, με το οποίο γυαλίζουν τις σόλες των παπουτσιών ● **4.** γυναικείο αξεσουάρ, συνήθ. κοκκάλινο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο κεφάλι συγκρατώντας τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stecca < γοτθ. stika «ραβδί, μπαστούνι» (πβ. κ. αγγλ. stick)].

στεκάμενος, -η, -ο κ. **στεκούμενος** (νερό) που ακινητεί, που λιμνάζει.
[ΕΤΥΜ. < *στέκω* + παραγ. επίθημα -*άμενος*, πβ. κ. *λεγ-άμενος*].

στεκάρω ρ. μετβ. {στέκαρ-α κ. -ισα} γυαλίζω με στέκα (βλ.λ., σημ. 3) τη σόλα (παπουτσιού). — **στεκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. steccare < stecca, βλ. κ. *στέκα*].

στέκι (το) {στεκ-ιού | -ιών} (καθημ.) κάθε χώρος στον οποίο συχνάζει κανείς: *ομάδα φοιτητών χρησιμοποιεί αίθουσα τού Πανεπιστημίου ως ~ || ορισμένα καφενεία τής Αθήνας ήταν ~ ποιητών και καλλιτεχνών || ~ τοξικομανών / φιλάθλων.*
[ΕΤΥΜ. Από το γ' εν. *στέκει* (τού ρ. *στέκω*), που χρησιμοποιήθηκε ως ουδ. ουσ.].

στέκομαι ρ. αμετβ. {στάθηκα} **1.** (α) παύω να προχωρώ, να κινούμαι ή να λειτουργώ, σταματώ: *στάθηκε κάτω από το παράθυρό της || περαστικοί στέκονταν μπροστά στη βιτρίνα || στάθηκε λιγάκι, να ξεκουραστεί || Στάσου! Μη φεύγεις! || στάσου και θα δεις / θα σου δείξω!* (ως έκφραση απειλής: *περίμενε να δεις τι θα σου κάνω!*)· ΦΡ. ***δεν στέκομαι (καθόλου)*** ασχολούμαι συνεχώς με κάτι, δεν αναπαύομαι ούτε στιγμή: *από το πρωί δεν έχω σταθεί καθόλου· έχω τρελαθεί στη δουλειά* (β) σταματώ (σε κάποιο σημείο), επιμένω (σε κάτι): *ο καθηγητής στάθηκε ιδιαιτέρως σ' αυτό το κεφάλαιο || Για στάσου ένα λεπτό! Πώς το είπες αυτό;* (γ) (για μέσα μαζικής μεταφοράς) κάνω στάση, σταθμεύω: *το λεωφορείο στάθηκε στη στάση* ● **2.** υψώνομαι, ορθώνομαι, βρίσκομαι (σε τέτοιο σημείο, ώστε να είμαι εμφανής): *στην κορυφή τού βουνού στέκεται η εκκλησία τού Προφήτη Ηλία* **3.** είμαι όρθιος: *πολλοί επιβάτες στέκονταν μέσα στο λεωφορείο || ~ κλαρίνο* (βλ.λ.) / *σούζα* (βλ.λ.) *|| στέκεται σαν κούτσουρο* (κοκκαλώνω, μαρμαρώνω) / *ακίνητος*· ΦΡ. ***στέκομαι / στέκω καλά*** (i) (για ανθρώπους προχωρημένης ηλικίας) κρατιέμαι καλά, έχω καλή υγεία παρά την ηλικία μου (ii) βρίσκομαι σε πολύ καλή οικονομική κατάσταση· (μόνο το μεσοπαθ. ***στέκομαι***) **4.** είμαι σταθερός, σταθεροποιούμαι: *το βάζο δεν στέκεται (καλά) στη θέση του*· ΦΡ. (μτφ.) ***στέκομαι στα πόδια μου*** (i) είμαι αυτόνομος, ανεξάρτητος· μπορώ να τα βγάλω πέρα, να ζήσω μόνος μου: *χρειάστηκαν χρόνια σκληρής δουλειάς, μέχρι να μπορέσει να σταθεί στα πόδια του* (ii) ξαναβρίσκω τις δυνάμεις μου, συνέρχομαι: *ήπια έναν καφέ, να σταθώ στα πόδια μου* **5.** διατηρούμαι, παραμένω: *στάθηκε ακλόνητος στις ιδέες του* ● **6.** βοηθώ κάποιον, συμπαραστέκομαι σε κάποιον: *του στάθηκε πολύ ο γιος του, ιδίως στα γηρατειά του*· ΦΡ. ***στέκομαι δίπλα (σε κάποιον)*** βλ. λ. *δίπλα* ● **7.** αποτελώ, είμαι ή αποδεικνύομαι: *σε όλες τις δύσκολες περιστάσεις στάθηκε άντρας / παλληκάρι || στάθηκε τυχερός / άτυχος στη ζωή του || τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στον δρόμο του* **8.** συμπεριφέρομαι, έχω συγκεκριμένη στάση (προς κάποιον): *μου στάθηκες σαν αδελφός || του στάθηκε σαν πραγματικός πατέρας*· ΦΡ. ***στέ-***

κομαι στο ύψος (+γεν.) ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις: ~ *τού ρόλου που υποδύομαι στο θέατρο* || *πρέπει να σταθείς στο ύψος των περιστάσεων!* || *Στάσου στο ύψος σου! Μην πέσεις στο επίπεδό τους!* Επίσης **στέκω** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *(ἐ)στήκω*, από τον αρχ. παρακ. *ἕστηκα* τού ρ. *ἵστημι* / *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

στέκω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (προφορ.-λογοτ.) **1.** στέκομαι (βλ.λ.): *τι στέκεις εκεί και δεν έρχεσαι μαζί μας;* || *ο ναός στέκει επί πολλούς αιώνες επιβλητικός στον λόφο·* ΦΡ. ***στέκω / στέκομαι καλά*** βλ. λ. *στέκομαι* **2.** (τριτοπρόσ.) **στέκει, στέκουν** είναι σωστό, ευσταθεί, αρμόζει: *η άποψη αυτή δεν ~ λογικά / επιστημονικά* || *αυτά που λέει δεν στέκουν·* ΦΡ. ***δεν στέκει καλά*** δεν είναι στα λογικά του.

στέλεχος (το) {στελέχ-ους | -η, -ών} **1.** ΒΟΤ. ο βλαστός δέντρου ή φυτού • **2.** (λόγ.) το ευθύ και στενόμακρο μέρος οργάνου (π.χ. εργαλείου. πβ. λ. *στειλειάρι*) **3.** το μέρος διπλότυπων φύλλων χαρτιού (αποδείξεων πληρωμών, εισιτηρίων κ.ά.), το οποίο μένει σε αυτόν που τα εκδίδει **4.** (μτφ.) (α) μέλος πολιτικού σχηματισμού, υπηρεσίας, επιχειρήσεως ή οργανώσεως με ιδιαίτερο ρόλο (αρμοδιότητες, ευθύνη κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το απλό μέλος ή τον υπάλληλο: *σχολή στελεχών επιχειρήσεων* || *κορυφαίο / ανώτατο / ηγετικό / έμπειρο / δραστήριο / ικανό / υψηλόβαθμο / χαμηλόβαθμο ~* || *~ ασφαλιστικής εταιρείας / παράταξης / τράπεζας / πωλήσεων* (β) ΣΤΡΑΤ. κάθε μόνιμος αξιωματικός και υπαξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας: *στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων* • **5.** ΑΝΑΤ. ο κύριος κορμός νεύρου ή αγγείου πριν διακλαδωθεί **6.** ΙΑΤΡ. καθαρή καλλιέργεια ενός μικροβίου από έναν αρχικό κλώνο. — **στελεχικός**, -ή, -ό κ. **στελεχιακός** (σημ. 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στελ-* (το οποίο απαντά στους τ. *στε(ι)λεός / στε(ι)λεά* «ξύλινη λαβή εργαλείου, αξίνας», βλ. λ. *στειλειάρι*) + παραγ. επίθημα *-χος*, πβ. κ. *τάρα-χος*, *τέμα-χος*). Το επίθ. *στελεχιακός* αντί τού ορθού *στελεχικός* είναι αναλογικός σχηματισμός προς άλλα επίθετα σε *-(χ)ιακός*, που έχουν σχηματιστεί κανονικά: *πτυχίο – πτυχιακός*, *ισχίο – ισχιακός*, *υποβρύχιο – υποβρυχιακός*, *επαρχία – επαρχιακός*. Βλ. κ. *εποχικός*].

στελεχώνω ρ. μετβ. {στελέχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω το αναγκαίο προσωπικό: ~ *επιχείρηση / οργανισμό / υπηρεσία / βιβλιοθήκη* **2.** (για πρόσ.) είμαι στέλεχος: *σπουδαίοι αρχιτέκτονες στελεχώνουν αυτή την οικοδομική επιχείρηση.* — **στελέχωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στελεχῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σχηματίζω κοτσάνι, αναπτύσσω», < αρχ. *στέλεχος*].

Στέλιος (ο) → Στυλιανός

Στέλλα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *Στέλιος*, που παρετυμολογήθηκε προς ξέν. κύρ. όν., πβ. ιταλ. Stella < λατ. stella «αστέρι» (βλ. κ. λ. *Στυλιανός*)].

στέλνω ρ. μετβ. {έστειλα, στάλ-θηκα (λόγ. εστάλην, -ης, -η...), -μένος} **1.** δίνω να μεταφερθεί (κάτι που προορίζεται για κάποιον): ~ *στους γονείς μου γράμμα / δώρο / δέμα* || *του έστειλε μήνυμα με αγγελιαφόρο* || *του ~ χαιρετίσματα* ΣΥΝ. αποστέλλω, πέμπω **2.** κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να μεταβεί κάπου για συγκεκριμένο σκοπό: *οι γονείς του τον έστειλαν στη Γαλλία για μεταπτυχιακά* || *η χώρα μας τον έστειλε αντιπρόσωπο στα Ηνωμένα Έθνη·* ΦΡ. (α) ***στέλνω κάποιον στον διά(β)ολο*** βλ. λ. διάβολος (β) ***άντε (να) μη σε στείλω!*** ως έκφραση δυσαρέσκειας ή απόρριψης για κάτι που λέει ή κάνει κάποιος· ισοδυναμεί με φρ. «πάψε / σταμάτα / πρόσεχε (ενν. τι λες / τι κάνεις), για να μη σου πω "άντε στον διά(β)ολο"» (γ) ***στέλνω (κάποιον) σπίτι του*** διώχνω ή απολύω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *ο διευθυντής τον προειδοποίησε ότι, αν ξανακάνει τέτοιο σφάλμα, θα τον στείλει σπίτι του* || *ο λαός προτίμησε, αντί να τον ξαναστείλει στη Βουλή, να τον στείλει αυτή τη φορά σπίτι του* **3.** κάνω (κάτι) να φθάσει κάπου: *ο Ήλιος στέλνει τις ακτίνες του στη Γη* || *η κρατική τηλεόραση μέσω δορυφόρου στέλνει το πρόγραμμά της στους απόδημους Έλληνες* || *με δυνατό σουτ ο παίκτης έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* • **4.** (αργκό) αφήνω (κάποιον) κατάπληκτο: *μ' έστειλες τώρα μ' αυτό που μου 'πες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*, *κλείνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στέλλω* (κατά το σχήμα *ἔσπειρα – σπέρνω*, *ἔγειρα – γέρνω*) < **στέλ-jω* < Ι.Ε. *stel- «τοποθετώ, στήνω, θέτω», πβ. αρμ. stel-canem «φτιάχνω, κατασκευάζω». Δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με τις λ. *στε(ι)λεά*, *στέλεχος* (βλ.λ.) και με τις συγγενείς Ι.Ε. λ. Το ρ. *στέλλω* παρουσιάζει αξιοπρόσεκτη σημασιολ. πορεία, έχοντας αρχικώς τη σημ. «διευθετώ, τακτοποιώ, ετοιμάζω» και εν συνεχεία «πέμπω, προετοιμάζω για αναχώρηση (κυρ. τον στρατό ή τον στόλο)», οπότε «εξοπλίζω». Οι ποικίλες αυτές χρήσεις είναι εμφανείς και στα παράγωγα *στόλ-ος*, *στολ-ή*, *στολ-ίζω* κ.ά.].

στέμμα (το) {στέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μετάλλινο στεφάνι που φορούν στο κεφάλι βασιλείς και βασίλισσες ΣΥΝ. διάδημα, κορώνα **2.** (συνεκδ.) η βασιλική εξουσία: *η αυθαιρεσία τού ~* || *η εμπλοκή τού ~ σε πολιτικές ίντριγκες και συνωμοσίες* **3.** (συνεκδ.) η εικόνα τού στέμματος πάνω σε εθνόσημα ή σφραγίδες κρατών, που έχουν ως ανώτατο άρχοντα βασιλιά **4.** ΑΣΤΡΟΝ. το εξωτερικό τμήμα της ατμόσφαιρας τού Ήλιου **5.** ΦΙΛΟΛ. ***στέμμα (καταγωγής κωδίκων)*** γραφική παράσταση των σωζομένων χειρογράφων αρχαίου κειμένου, ανάλογα με την αξία και την αλληλεξάρτησή τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στέφ-μα* (με αφομοίωση) < *στέφω* (βλ.λ.)].

στεμματογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για την παρατήρηση τού ηλιακού στέμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coronagraph (νόθο σύνθ.)].

στεμφυλίτης (ο) [αρχ.] {στεμφυλιτών} αυτός που γίνεται από στέμφυλα.

στέμφυλο (το) {στεμφύλ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) η πολτώδης μάζα που απομένει από τη σύνθλιψη των σταφυλιών ΣΥΝ. τσίπουρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέμφυλον* < θ. *στεμφ-* (τού ρ. *στέμβω* «κινώ συνεχώς, σείω, τινάζω», βλ. λ. *στόμφος*) + παραγ. επίθημα *-υλον* (πβ. κ. *κράτος Κρατύλος*, *αἶσχος – Αἰσχύλος*). Είναι πιθ. η ύπαρξη αμάρτυρου ουδ. **στέμφος* (πβ. επίθ. *ἀ-στεμφής*)].

στεμφυλοπιεστήριο (το) [1888] {στεμφυλοπιεστηρί-ου | -ων} το πιεστήριο που χρησιμοποιείται στη σύνθλιψη των στεμφύλων.

στεμφυλόπνευμα (το) {στεμφυλοπνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το οινόπνευμα που παράγεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. τσίπουρο.

στεναγμός (ο) [αρχ.] **1.** η βαθιά και ηχηρή εκπνοή, ο αναστεναγμός **2.** (συνεκδ.) ο θρήνος: *«θρήνος, κλαυθμός και οδυρμός και ~ και λύπη»* (από θρηνητικό ποίημα για την άλωση τής Κωνσταντινούπολης). Επίσης **στέναγμα** (το) [αρχ.] {στενάγμ-ατος | -ατα, -άτων}.

στενάζω ρ. αμετβ. {στέναξα} **1.** εκβάλλω βαθιά και ηχηρή εκπνοή, αναστενάζω **2.** (συνεκδ.) θρηνώ: *οι υπόδουλοι Έλληνες στέναζαν υπό τον τουρκικό ζυγό* ΣΥΝ. γογγύζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στένω* «βογγώ, στενάζω βαριά και βαθιά» + εκφραστ. επίθημα *-άζω* (πβ. κ. *καγχ-άζω*). Το αρχ. *στένω* < Ι.Ε. *(s)ten- «βογγώ, στενάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. stanati «θορυβώ, βροντώ», αρχ. αγγλ. stenan «στενάζω, βογγώ», ρωσ. ston «στεναγμός», λατ. tonāre «βροντώ» κ.ά. Παράγ. αρχ. *στόν-ος*, *Στέν-τωρ* (κύρ. όν., βλ. λ. *στεντόρειος*) κ.ά.].

στενακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στεναγμό **2.** αυτός που προκαλεί στεναγμό ΣΥΝ. λυπηρός, θλιβερός.

στεναξιά (η) (λαϊκ.) ο στεναγμός.

στεναχώρια (η) → στενοχώρια

στενάχωρος, -η, -ο → στενόχωρος

στεναχωρώ ρ. → στενοχωρώ

στενεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στένε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) στενό, μειώνω το φάρδος / πλάτος του: ~ *το παντελόνι / τη φούστα* ΑΝΤ. φαρδαίνω, πλαταίνω **2.** (συνεκδ.) προκαλώ ενόχληση ή πόνο (σε κάποιον) λόγω στενότητας: *με στενεύουν τα παπούτσια μου* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι στενός: *ο δρόμος σ' αυτό το σημείο στενεύει* **4.** (μτφ.) περιορίζομαι: *στενεύουν τα περιθώρια των κινήσεών του·* ΦΡ. ***στένεψαν τα πράγματα*** η κατάσταση έχει γίνει δύσκολη. — **στένεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

στενό (το) [μτγν.] **1.** στενός δρόμος: *τα γραφικά ~ τής Πλάκας* ΣΥΝ. σοκάκι **2. στενά** (τα) στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουνά ή ανάμεσα σε θάλασσα και βουνό: *οι αντάρτες έπιασαν τα ~ και περίμεναν τους στρατιώτες* || *τα ~ των Δαρδανελίων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) (για βουνό) κλεισούρα, δερβένι, (για θάλασσα) μπουγάζι. — (υποκ.) **στενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός*.

στενογράφημα (το) [1832] {στενογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} κείμενο που έχει γραφεί με τη μέθοδο τής στενογραφίας.

στενογραφία (η) [1832] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφής με συντομογραφίες και σύμβολα, η οποία χρησιμοποιείται (π.χ. από δημοσιογράφους) για την ταχεία και πιστή απόδοση τού λόγου: ~ *χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι που παρακολουθούν συνεντεύξεις Τύπου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographie].

στενογραφικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μέθοδο τής στενογραφίας: ~ *μαθήματα* **2.** αυτός που γράφεται με τη μέθοδο τής στενογραφίας. — **στενογραφικώς** επίρρ. [1857].

στενογράφος (ο/η) [1856] πρόσωπο που γνωρίζει και χρησιμοποιεί στενογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographe].

στενογραφώ ρ. μετβ. [1830] {στενογραφείς... | στενογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω με τη μέθοδο τής στενογραφίας: ~ *τα πρακτικά τού συνεδρίου.* — **στενογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographier].

στενόκαρδος, -η, -ο αυτός που δυσφορεί εύκολα, που χαρακτηρίζεται από ψυχική μικρότητα ΣΥΝ. μίζερος ΑΝΤ. ανοιχτόκαρδος. — **στενόκαρδα** επίρρ., **στενοκαρδία** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. engherzig].

στενοκέφαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει περιορισμένους πνευματικούς ορίζοντες ΣΥΝ. μικρόνους, στενόμυαλος **2.** αυτός που επιμένει στις εσφαλμένες απόψεις του ΣΥΝ. ξεροκέφαλος, ισχυρογνώμων. — **στενοκεφαλιά** (η) [1843]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

στενόμακρος, -η, -ο [μτγν.] ο στενός και μακρύς: ~ *τραπέζι* ΣΥΝ. μακρόστενος. — **στενόμακρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πυνόδοντος*.

στενομέτωπος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει στενό μέτωπο ΑΝΤ. ευρυμέτωπος, πλατυμέτωπος. — **στενομετωπία** (η).

στενόμυαλος, -η, -ο ο στενοκέφαλος. — **στενόμυαλα** επίρρ., **στενομυαλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. narrow-minded].

στενοπορία (η) στενή δίοδος ΣΥΝ. στενωπός, στένωμα, διάσελο. Επίσης **στενοπορία** [αρχ.].

στενοπόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει στενό πέρασμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενός* + *πόρος* «πέρασμα, διάβαση» (βλ.λ.)].

στενοπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει μικρό και επίμηκες πρόσωπο.

στενορρύμι (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στενορρύμιον*, υποκ. τού *στενορρύμη* < *στενός* + *ῥύμη* (βλ.λ.)].

στενός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος / φάρδος: ~ *δρόμος / στέρνα / ρούχο (στη μέση / στους ώμους / στη μασχάλη) / μπλούζα / παντελόνι / φούστα / παπούτσια* ΑΝΤ. φαρδύς, ευρύχωρος· ΦΡ. ***γίνομαι στενός κορσές (σε κάποιον)*** γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* **2. στενό** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος / δωματιάκι / περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) **στενή** (η) η φυλακή: *με βάλανε /*

ρίξανε / χώσανε στη ~ **5.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) ο περιορισμένος αριθμητικά: *σε ~ οικογενειακό / φιλικό κύκλο || συγκέντρωση / γάμος σε ~ κύκλο / περιβάλλον || η φήμη του ξεπέρασε τα ~ όρια των καλλιτεχνικών κύκλων* (β) (κακόσ.) περιορισμένου διανοητικού εύρους: ~ *αντιλήψεις / λογική / μυαλό / κεφάλι* (γ) αυτός που αναφέρεται σε περιορισμένο αριθμό πραγμάτων, φαινομένων κ.λπ.: *με τη ~ έννοια τής λέξεως* ΑΝΤ. ευρύς· ΦΡ. ***υπό στενή έννοια*** περιοριστικά, κατά γράμμα: *ερμηνεύουν τον νόμο* ~ ΣΥΝ. (λατ.) stricto sensu ΑΝΤ. διασταλτικά, υπό ευρεία έννοια **6.** (για σχέσεις μεταξύ ανθρώπων) (α) πολύ κοντινός, ο πλησιέστερος: ~ *φίλος / συγγενείς / συνεργάτες* (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη αμεσότητα, οικειότητα, εγκαρδιότητα κ.λπ.: *έχω ~ σχέσεις με κάποιον* (γ) συνεχής ή και τακτικός: *βρισκόμαστε σε ~ επαφή με τον πύργο ελέγχου τού αεροδρομίου || έχουμε αναπτύξει ~ συνεργασία σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας* ΑΝΤ. χαλαρός. **στενά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενός / στεινός* (ιων.) < **στεν-Ϝ-ός* (όπως επιβεβαιώνεται από τον συγκριτ. βαθμό *στενότερος* < **στενϜ-ότερος*), αγν. ετύμου, ενώ δεν είναι σαφής η προέλευση τού ενθήματος *-Ϝ-*].

στενοσόκακο (το) το στενό σοκάκι ΣΥΝ. στενορρύμι.

στενόστομος, -η, -ο [αρχ.] (για αγγεία) αυτός που έχει στενό στόμιο.

στενότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού στενού: *η ~ τού δρόμου / χώρου* ΣΥΝ. ευρύτητα· (μτφ.) **2.** το να χαρακτηρίζεται η σκέψη κάποιου από έλλειψη ευελιξίας, ανοιχτών οριζόντων: ~ *πνεύματος* ΣΥΝ. ευρύτητα **3.** η έλλειψη, η ανεπάρκεια: *οικονομική ~ || ~ χρημάτων / χρόνου* ΑΝΤ. πλησμονή, αφθονία **4.** η οικειότητα: ~ *σχέσεων.*

στενόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (για φυτό, βιβλίο ή πόρτα) αυτός που έχει στενά φύλλα ΑΝΤ. πλατύφυλλος. **στενοφυλλία** (η) [μτγν.].

στενοχώρια κ. (λαϊκ.) **στεναχώρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση: *δεν ήξερα ότι τα νέα μου θα σου έφερναν τόση ~! || θ' αρρωστήσει απ' τη ~ της* ΣΥΝ. λύπη, θλίψη ΑΝΤ. χαρά **2.** η έγνοια, η σκοτούρα: *έχει πολλές ~ || δεν αντέχω άλλες ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενοχωρία*, αρχική σημ. «στενότητα χώρου» < *στενόχωρος*. Η σημ. «δυσχέρεια, δυσκολία» είναι ήδη αρχ.].

στενόχωρος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **στενάχωρος 1.** αυτός που έχει στενότητα χώρου: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. πληκτικός, πνιγηρός ΑΝΤ. ευρύχωρος· (μτφ.) **2.** (κυρ. στον τ. **στενάχωρος**) αυτός που στενοχωριέται εύκολα: ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ. μακρόθυμος, υπομονετικός **3.** αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία: ~ *απασχόληση.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενός* + *χῶρος* (πβ. κ. το αντώνυμο *εὐρύ-χωρος*). Ο τ. *στενά-χωρος* οφείλεται στον πληθ. *στενά* τού ουδ. *στενό*].

στενοχωρώ [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **στεναχωρώ** ρ. μετβ. {στενοχωρείς... | στενοχώρ-ησα κ. -εσα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα κ. -έθηκα, -ημένος κ. -εμένος} **1.** προκαλώ στενοχώρια σε (κάποιον): *δεν του είπε την αλήθεια, γιατί δεν ήθελε να τον στενοχωρήσει* ΑΝΤ. ευχαριστώ, τέρπω **2.** (μεσοπαθ. ***στενοχωρούμαι / στενοχωριέμαι***) λυπούμαι, θλίβομαι: *στενοχωρήθηκα απ' την άσχημη συμπεριφορά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*

στεντόρειος, -α, -ο (για φωνή) αυτός που είναι πολύ δυνατός ΣΥΝ. βροντερός, ηχηρός. — **στεντόρεια / (λόγ.) στεντορείως** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < κύρ. όν. *Στέντωρ*, ήρωας τής *Ιλιάδας*, περιώνυμος για την ισχυρή, βροντερή του φωνή. Το όν. *Στέντωρ* ανάγεται στο ρ. *στένω* «στενάζω, βογγώ» (βλ. λ. *στενάζω*) + παραγ. επίθημα *-τωρ* (πβ. κ. *Νέσ-τωρ*)].

στένω ρ. → στήνω

στένωμα (το) {στενώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το στενό πέρασμα ΑΝΤ. άνοιγμα **2.** ΙΑΤΡ. ο περιορισμός τής διαμέτρου σωληνοειδούς κοίλου οργάνου: ~ *τής ουρήθρας / τού εντέρου.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στενῶ (-όω)* < *στενός*].

στενωπός (η) (λόγ.) η στενή διάβαση ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενωπός* (ενν. *ὁδός*) < *στενός* + *-ωπός* < θ. *ωπ-* (πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. λ. *όπή*].

στένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (λόγ.) η ελάττωση τού πλάτους ΣΥΝ. στένεμα ΑΝΤ. πλάτυνση, διεύρυνση **2.** ΙΑΤΡ. η ελάττωση τού διαμετρήματος ενός πόρου ή στομίου οργάνου: ~ *αορτής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στένωσις* < αρχ. *στενῶ (-όω)* < *στενός*].

στενωσιό (η) (λαϊκ.) στενό πέρασμα ΣΥΝ. στενωπός.

[ΕΤΥΜ. < *στενός* + παραγ. επίθημα *-ωσιά* (βλ.λ.)].

στέπα (η) [1825] {στεπών} αχανής επίπεδη περιοχή με ξηρό έδαφος και χωρίς δέντρα, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους καλύπτεται από ποώδη βλάστηση: *η ρωσική ~.* — **στεπώδης, -ης, -ες.**

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. steppe < ρωσ. step' / ουκρ. step, αγν. ετύμου].

Στέργιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το ρ. *στεριώνω* εξαιτίας τής ευχής να «στεριώσει» το νεογέννητο· το όνομα δινόταν αρχικώς έπειτα από προηγούμενες περιπτώσεις θνησιγονίας ή θηλεογονίας. Παρασυνδέθηκε επίσης με το αρχ. κύρ. όν. *Ἀστέριος* (< *ἀστήρ, -έρος*). Η γρ. με *-γ-* δεν έχει ετυμολογική βάση].

στέργω κ. (λαϊκ.) **στρέγω** [μεσν.] ρ. μετβ. {έστεργξα} (+να) δέχομαι, συναινώ: *δεν έστερξε να υποταχθεί στους όρους που του επέβαλαν.* — **στέρξιμο** κ. (λαϊκ.) **στρέξιμο** (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *sterg- «προσέχω, φροντίζω», πβ. αρχ. ιρλ. serc «αγάπη», ουαλ. serch, αρχ. σλαβ. strěgo «προσέχω, φροντίζω» κ.ά. Παράγ. *στοργή* (βλ.λ.). Το ρ. *στέργω* είχε αρχικώς τη σημ. «δείχνω τρυφερότητα, περιβάλλω με αγάπη», αναφερόμενο κυρ. στην αγάπη μεταξύ γονέων και παιδιών, καθώς και μεταξύ συγγενικών προσώπων (κατ' αντιδιαστολή προς τα ουσ. *ἔρως, φιλία, ἀγάπη*), ενώ οι σημ. αυτές εμφανίζονται στο παράγ. *στοργή*. Στη συνέχεια το ρ. *στέργω* έλαβε τη σημ. «δέχομαι, αρκούμαι σε κάτι, ικανοποιούμαι με κάτι», χάνοντας έτσι μεγάλο μέρος από το αρχικό του σημασιολ. πεδίο].

Στερεά Ελλάδα (η) [1825] γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αττικής, Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας· συνήθ. από την Αττική δεν συμπεριλαμβάνεται η περιφέρεια τής πρωτεύουσας, η οποία θεωρείται αυτοτελές γεωγραφικό διαμέρισμα· αλλιώς (λαϊκ.) *Ρούμελη.* — **Στερεοελλαδίτης** (ο) [1825], **Στερεοελλαδίτισσα** (η), **στερεοελλαδίτικος, -η, -ο** [1888] κ. **στερεοελλαδικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία χρησιμοποιήθηκε μετά την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους, για να προσδιορίζονται τα εδάφη Β. τής Πελοποννήσου].

στέρεμα (το) → στερεύω

στερεό (το) **1.** ΦΥΣ. μη συμπιεστό σώμα καθορισμένου όγκου και σχήματος υπό σταθερές περιβαλλοντικές συνθήκες και ανεξαρτήτως τού σχήματος τού δοχείου που το περιέχει **2.** ΓΕΩΜ. σχήμα στον χώρο των τριών διαστάσεων, που περικλείεται από σαφώς καθορισμένες επιφάνειες.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *στερεός* (βλ.λ.)].

στέρεο επίθ. {άκλ.} **1.** στερεοφωνικός (βλ.λ.): *ήχος / συγκρότημα ~* **2.** ***στέρεο*** (το) το στερεοφωνικό συγκρότημα (βλ. λ. *στερεοφωνικός*).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stereo, συγκεκομμ. τ. τού ελληνογενούς επιθ. stereophonic].

στερεοβάτης (ο) {στερεοβατών} ΑΡΧΙΤ. η θεμελίωση αρχαίου κτηρίου.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στερεο-* + *-βάτης* < *βαίνω*].

στερεογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα αντιλήψεως και αναγνωρίσεως τής μορφής ενός αντικειμένου μέσω των αισθήσεων.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréognosie].

στερεογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφικής παράστασης στερεών σωμάτων με προβολή. **στερεογραφικός, -ή, -ό** [1809], **στερεογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréographie].

στερεογραφόμετρο (το) {στερεογραφομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τού εμβαδού σφαιρικής επιφάνειας βάσει τής στερεογραφικής της προβολής.

στερεοϊσομερής, -ής, -ές {στερεοϊσομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κυρ. στον πληθ.) ΧΗΜ. (χημικές ενώσεις) των οποίων τα μόρια διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο, μολονότι περιγράφονται από τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomère].

στερεοϊσομέρεια (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο χημικές ενώσεις έχουν τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο, αλλά τα μόριά τους διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomérie].

στερεομετρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής γεωμετρίας, στον οποίο εξετάζονται οι ιδιότητες των στερεών σωμάτων, των σωμάτων που έχουν τρεις διαστάσεις. — **στερεομετρικός, -ή, -ό** [μτγν.].

στερεομηχανική (η) ΦΥΣ. η μηχανική των στερεών σωμάτων.

στερεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {στερεοποιείς... | στερεοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι, συνήθ. υγρό ή αέριο) στερεό. — **στερεοποίηση** (η) [μτγν.], **στερεοποιητικός, -ή, -ό** [1895].

στερεός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** κ. **στέρεος, -η, -ο** (κυρ. στις μτφ. σημ.) **1.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα και συνεκτικότητα στη σύσταση και την κατασκευή του ΣΥΝ. συμπαγής (β) (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ρευστή φύση, που δεν είναι ούτε υγρός ούτε αέριος: ~ *σώμα / αντικείμενο / καύσιμα / υλικά·* ΦΡ. ***στερεά τροφή*** η τροφή που δεν είναι σε ρευστή κατάσταση **2.** αυτός που είναι σταθερά συνδεδεμένος με τη βάση του, που δεν υπάρχει περίπτωση να πέσει ή να μετακινηθεί: ~ *τοίχος* ΣΥΝ. σταθερός, αμετακίνητος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν κινείται: ~ *έδαφος* ΣΥΝ. σταθερός **4.** ανθεκτικός, γερός· (μτφ.) **5.** αυτός που παραμένει όπως είναι, που δεν κλονίζεται: ~ *αφοσίωση* ΣΥΝ. σταθερός, ακλόνητος **6.** αυτός που έχει γερές βάσεις, που δεν ανατρέπεται εύκολα: ~ *επιχειρηματολογία / λογική* **7.** ***στερεό*** (το) βλ.λ. — **στερε-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **στερεότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερεός / στερρός* (αττ.) < **στερ-ε(Ϝ)ός* (όμοιο επίθημα με τα επιθ. *ἐτ-ε(Ϝ)ός, κεν-ε(Ϝ)ός*) < Ι.Ε. *ster- «σταθερός, συμπαγής, αμετακίνητος», πβ. αρχ. γερμ. starr «στερεός, αλύγιστος», erstarren «γίνομαι στερεός» κ.ά. Ομόρρ. *στέρ-φ-ος, στηρ-ίζω* (βλ.λ.). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και το αρχ. *στεῖρα* «εξέχον μέρος τής πλώρης» (< **στέρ-jα*), τού οποίου η φωνητική σύμπτωση με το ουσ. *στεῖρα* «άτεκνη γυναίκα» ίσως να μην είναι εντελώς συμπτωματική].

στερεοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη και η τεχνολογία που ασχολούνται συστηματικά με δισδιάστατα σχέδια και φωτογραφίες, τα οποία, αν παρατηρηθούν με ειδικό όργανο ή με τα μάτια, δημιουργούν την ψευδαίσθηση τρισδιάστατης παρουσίας τους στον χώρο **2.** ΟΠΤ. το να βλέπει κανείς αντικείμενα στις τρεις τους διαστάσεις, το να έχει κανείς την αίσθηση τού βάθους και τής απόστασης.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscopie].

στερεοσκοπικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη στερεοσκοπία: ~ *παρατήρηση.* — **στερεοσκοπικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscopique].

στερεοσκόπιο (το) [1833] {στερεοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. οπτική συσκευή που επιτρέπει στον παρατηρητή να κοιτάζει δύο στερεογραφικές εικόνες τού ίδιου αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες και να έχει την εντύπωση ότι βλέπει μια τρισδιάστατη εικό-

να τού αντικειμένου αυτού.
[ΕΤΥΜ. < *στερεο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscope].

στερεοστατική (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής μηχανικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής στατικής ισορροπίας των στερεών σωμάτων. — **στερεοστατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréostatique].

στερεότητα (η) → στερεός

στερεοτομία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική τής κοπής και τής λάξευσης των στερεών σωμάτων, όταν αυτά χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία, την οικοδομική και σε διάφορες άλλες τεχνικές κατασκευές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotomie].

στερεοτυπείο (το) [1888] το εργαστήριο στο οποίο γίνεται η τυπογραφική στερεοτυπία.

στερεοτύπης (ο) [1833] {στερεοτυπών} ο τεχνίτης που εργάζεται σε στερεοτυπείο.
[ΕΤΥΜ. < *στερεο-* + *-τύπης* < *τύπος*].

στερεοτυπία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος κατά την οποία στοιχειοθετείται η σελίδα, παράγεται αρνητικό αντίτυπό της (μήτρα) και μέσα σε αυτό χύνεται λειωμένο κράμα μολύβδου, ώστε να παραχθεί έκτυπη τυπογραφική πλάκα • **2.** ΙΑΤΡ. η αναιτιολόγητη επανάληψη ήχων, λέξεων, κινήσεων ή χειρονομιών, που απαντά κυρ. στις παιδικές ψυχώσεις • **3.** (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, ποικιλίας, δημιουργικής εναλλαγής: *η ~ τού ύφους* ΣΥΝ. μονοτονία, ξηρότητα ΑΝΤ. ιδιοτυπία. — **στερεοτυπικός**, -ή, -ό [1888], **στερεοτυπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotypie].

στερεότυπος, -η, -ο [1841] **1.** αυτός που τυπώθηκε με στερεοτυπία: *~ έκδοση* (έκδοση που γίνεται από έκτυπες πλάκες) **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ποικιλίας, που επαναλαμβάνεται αυτούσιος κάθε φορά: *όσες φορές τον ρωτάω, μου δίνει την ίδια ~ απάντηση* || *~ λογική / τρόπος σκέψεως* ΑΝΤ. ιδιότυπος **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) (για κείμενο αρχαιοελληνικό ή λατινικό) αυτός που έχει τυπωθεί χωρίς ερμηνευτικά σχόλια και περικοπές (β) αυτός που περιλαμβάνει τέτοιο κείμενο: *~ έκδοση τής Οξφόρδης* **4.** ***στερεότυπο*** (το) {στερεοτύπ-ου | -ων} (α) ο συμβολικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται στα μέλη ομάδας ανθρώπων (εθνικής, κοινωνικής κ.λπ.) και βασίζεται σε γενικεύσεις (ενδεχομένως αυθαίρετες), π.χ. ότι οι Γερμανοί είναι πειθαρχικοί, οι Σκωτσέζοι τσιγγούνηδες κ.ά. ΣΥΝ. κλισέ (β) ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφική πλάκα που χρησιμοποιείται σε κυλινδρικά πιεστήρια για εφημερίδες και έντυπα ταχείας εκτυπώσεως. — **στερεότυπα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotype].

στερεοφωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική λήψεως, εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, η οποία αποσκοπεί στο να δώσει στον ακροατή την αίσθηση τής κατανομής τού ήχου στον χώρο, ότι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές (διαύλους) μέσα στον χώρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophony].

στερεοφωνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στερεοφωνία: *~ ήχος / ραδιοκασετόφωνο* ΣΥΝ. στέρεο ΑΝΤ. μονοφωνικός **2.** ***στερεοφωνικό (συγκρότημα)*** το ηλεκτρακουστικό ηλεκτρονικό σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, που περιλαμβάνει ενισχυτή, ηχεία, ραδιόφωνο, ενδεχομένως κασετόφωνο, πικάπ ή ακτινοδισκόφωνο (C.D. player) και δίνει στον ακροατή την αίσθηση ότι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές μέσα στον χώρο. — **στερεοφωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophonic].

στερεοφωτογραφία (η) {στερεοφωτογραφιών} η ταυτόχρονη λήψη δύο φωτογραφιών τού ίδιου αντικειμένου για στερεοσκοπική χρήση. — **στερεοφωτογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophotography].

στερεοχημεία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής διάταξης των ατόμων των χημικών ενώσεων στον χώρο. — **στερεοχημικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochimie].

στερεοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος στερεώσεως των χρωμάτων στις υδατογραφίες και τις τοιχογραφίες με διάλυμα πυριτικού καλίου. — **στερεοχρωμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochromie].

στερεύω ρ. αμετβ. {στέρε-ψα, -μένος} (για πηγές ή ρεύματα) τελειώνουν τα αποθέματά μου ή παύω να ρέω: *στέρεψε η πηγή / το ποτάμι* || (μτφ.) *στέρεψαν τα δάκρυά της* (δεν έχει άλλα δάκρυα να χύσει, έκλαψε πάρα πολύ) || (μτφ.) *έχω στερέψει από ιδέες* ΣΥΝ. ξεραίνομαι, εξαντλούμαι. — **στέρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στειρεύω* (με τροπή /i/ → /e/ προ υγρού συμφώνου, πβ. κ. *ξηρός* - *ξερός, σίδηρος* - *σίδερο*) < αρχ. *στεῖρος*].

στερέωμα κ. (λαϊκ.) **στέριωμα** (σημ. 1) (το) {στερεώματος | χωρ. πληθ.} **1.** το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωση • **2.** (λογοτ.) ο ουρανός, ο ουράνιος θόλος **3.** (μτφ.) σύνολο διάσημων προσώπων ή χώρος (σημαντικής συνήθ.) κοινωνικής δραστηριότητας: *το λογοτεχνικό / πολιτικό / αθλητικό ~* || *ένας ηθοποιός που μεσουρανεί στο καλλιτεχνικό ~* ΣΥΝ. γαλαξίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στερεῶ (-όω)* < *στερεός*].

στερεώνω κ. (καθημ.) **στεριώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ {στερέω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) στερεό, σταθερό: *~ τα πόδια τού τραπεζιού* || *~ τα παράθυρα* (τους βάζω στηρίγματα, για να μην κλείνουν απότομα) **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ισχυρό, ακλόνητο: *οι δυσκολίες που περάσαμε μαζί στερέωσαν τη φιλία μας* ΣΥΝ. ενισχύω, ενδυναμώνω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι στερεός, σταθερός, ακλόνητος: *στην παραλογή «τού γιοφυριού τής Άρτας» έχουμε το χτίσιμο ανθρώπου στα θεμέλια τού γεφυριού, ώστε αυτό να στεριώσει* **4.** γίνομαι μόνιμος: *δεν ~ σε καμιά δουλειά* **5.** (η μτχ. ***στεριωμένοι*** ή ***στεριωμένα***, για τους νεόνυμφους και τα στέφανα αντιστοίχως) ευχετ. προς τους νεόνυμφους, για να είναι διαρκής και αδιάσπαστος ο δεσμός τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερεῶ (-όω)* < *στερεός*].

στερέωση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (σπάν.) το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωμα • **2.** η διαδικασία στην οποία υποβάλλονται τα μάλλινα υφάσματα για τη διατήρηση των νημάτων στις θέσεις που τους δόθηκαν κατά την ύφανση • **3.** ΦΩΤΟΓΡ. η επεξεργασία φωτογραφικού φιλμ, που γίνεται για την απομάκρυνση των αλάτων τού αργύρου, τα οποία απομένουν ύστερα από την εμφάνιση τής φωτογραφίας.

στερεωτής (ο) [μτγν.] **1.** οτιδήποτε στερεώνει κάτι **2.** (ειδικότ.) χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των φωτογραφιών.

στερεωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συμβάλλει στη στερέωση **2.** ***στερεωτικό*** (το) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται στη βαφική, τη φωτογραφική, την αρωματοποιία και την κομμωτική για τη στερέωση αντικειμένων ή ουσιών.

στερημένος, -η, -ο **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται ή έχει στερηθεί (κάτι): *άνθρωπος ~ αγαθών / παιδείας* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη όσων είναι αναγκαία για τη ζωή: *πέρασε μια ~ ζωή* || *~ παιδικά χρόνια* (για πρόσ.) **3.** αυτός που δεν έχει τα απαραίτητα, που στερείται όσων έχει ανάγκη για να επιβιώσει: *~ χωρικοί / παιδιά των επαρχιών* **4.** (ειδικότ.) αυτός που έχει στερηθεί το σεξ, που οι σεξουαλικές του ορμές δεν έχουν ικανοποιηθεί ΣΥΝ. ανέραστος. — **στερημένα** επίρρ.

στέρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να στερεί κανείς από (κάποιον κάτι): *~ των πολιτικών δικαιωμάτων / τής προσωπικής ελευθερίας / τής περιουσίας* ΣΥΝ. αφαίρεση ΑΝΤ. παροχή **2.** το να μη διαθέτει κανείς (κάτι που επιθυμεί πολύ ή που το έχει ανάγκη): *~ νερού* || (κ. στον πληθ.) *πέρασε / υπέμεινε πολλές ~, για να μεγαλώσει τα παιδιά της* || *σπούδασα με πολλές ~* || *υποβάλλομαι σε στερήσεις* ΣΥΝ. έλλειψη **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***συναισθηματική στέρηση*** η απουσία ή η ανεπάρκεια μητρικής περιποίησης και φροντίδας για το βρέφος ή το μικρό παιδί (β) ***σύνδρομο στέρησης / στερητικό σύνδρομο*** (για τοξικομανείς) η ψυχοσωματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο χρήστης, όταν νιώθει πολύ έντονη και πιεστική την ανάγκη να λάβει εξαρτησιογόνες ουσίες **4.** (ειδικότ.) η σεξουαλική στέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

στερητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στέρηση **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***στερητική νόσος*** νόσος που οφείλεται στην απουσία ή την ανεπάρκεια στον οργανισμό στοιχείων απαραίτητων για την ανάπτυξή του (β) ***στερητικό σύνδρομο*** το σύνολο των ανώμαλων ψυχικών και οργανικών αντιδράσεων εξαρτημένου ατόμου, όταν στερείται το αντικείμενο από το οποίο είναι εξαρτημένο (π.χ. αλκοόλ, ναρκωτικά κ.ά.) **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***στερητικό μόριο*** μόριο που τίθεται ως πρώτο συνθετικό λέξεων και εκφράζει άρνηση, στέρηση ή έλλειψη αυτού που δηλώνεται από το δεύτερο συνθετικό (κυρίως προκειμένου για το *α-* και *αν-*, σε λέξεις όπως *ά-στεγος, αν-ύπαρκτος, άν-ανδρος* κ.λπ.) (β) (ως επίθ.) για κάθε γλωσσικό στοιχείο με λειτουργία στερητικού μορίου: *το ~ α-*.

στεριά (η) η ξηρά, η ηπειρωτική χώρα κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα ή γενικότ. προς το υγρό στοιχείο: *μετά από τρεις μήνες στη θάλασσα αντίκρισαν ~* ΦΡ. ***πιάνω στεριά*** για πλοίο ή ναύτη που αράζει.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στερεά* (με συνίζηση), θηλ. τού αρχ. επιθ. *στερεός*, κυρ. από τη συνεκφορά *στερεά (γῆ)*].

στεριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή ζει στη στεριά, στην ηπειρωτική χώρα: *~ πληθυσμός* || *η ~ Ελλάδα* || (ως ουσ.) *ένας στεριανός δεν μπορεί να ξέρει τα μυστικά τής θάλασσας* ΑΝΤ. θαλασσινός **2.** αυτός που έρχεται από τη στεριά: *~ αέρας*.
[ΕΤΥΜ. < *στεριά* + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *χωρι-ανός*)].

στέριωμα (το) → στερέωμα

στεριώνω ρ. → στερεώνω

στερλίνα (η) {στερλινών} ΟΙΚΟΝ. η βασική νομισματική μονάδα τού Ηνωμένου Βασιλείου ΣΥΝ. λίρα Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sterlina < αγγλ. sterling < αρχ. αγγλ. steorling «αργυρό νόμισμα με την απεικόνιση ενός αστεριού» < steorra «αστέρι»].

στερνά (τα) (λαϊκ.) τα τελευταία χρόνια τής ζωής κάποιου, τα γηρατειά: *είναι στα ~ του* || *καλά ~!* (ευχετ. σε κάποιον, προκειμένου να έχει καλά γεράματα) ΣΥΝ. τελευταία (τα)· ΦΡ. (παροιμ.) ***τα στερνά τιμούν τα πρώτα*** για περιπτώσεις στις οποίες οι καλές πράξεις κάποιου (κυρ. στο τέλος τής ζωής του) αποκαθιστούν το κακό του παρελθόν.

στέρνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δεξαμενή νερού (συνήθ. κτιστή), που είναι σκαμμένη στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., που αποσπάστηκε από το μτγν. *κιστέρνα* (αντιδάν.) < λατ. cisterna «δεξαμενή» < αρχ. *κίστη* «κιβώτιο» (βλ.λ.)].

στερναλγία (η) {στερναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εντοπίζεται γύρω από το στέρνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sternalgia].

στερνήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που προέρχεται από στέρνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

στέρνο (το) **1.** ΑΝΑΤ. το επίμηκες κεντρικό οστό τού θώρακα, που συνδέεται με τα πλευρά και τις κλείδες **2.** (καθημ.) το στήθος: *είχε ανοιχτό το πουκάμισο, να φαίνεται το ~*. — **στερνικός**, -ή, -ό [1843].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέρνον* (με επίθημα *-νον*, πβ. κ. *τέκ-νον*) < Ι.Ε. *ster- «απλώνω, εκτείνω, ευρύνω», πβ. σανσκρ. stirṇá- «διασκορπισμένος,

διαδεδομένος», αρχ. γερμ. stirna «πρόσθιος». ρωσ. storona «πλευρά, περιοχή». πολ. strona «πλευρά, σελίδα», αρχ. σλαβ. prostranŭ «ευρύς, πλατύς» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στόρ-νυ-μι* (βλ. λ. *στρώνω*). *στρα-τός, στρῶ-μα* κ.ά. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς το πρόσθιο τμήμα τού θώρακα και στον Όμηρο χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για τον άνδρα (σε αντίθεση με τη λ. *στῆθος*, η οποία αναφερόταν και στα δύο φύλα), ενώ στους τραγικούς η χρήση της επεκτάθηκε και στις γυναίκες, δηλώνοντας ακόμη και το στήθος ως έδρα των συναισθημάτων. Η χρήση τής Ι.Ε. *ster- προς δήλωση μέλους τού σώματος αποτελεί καινοτομία τής Ελληνικής και δεν μαρτυρείται στις ομόρρ. λ.].

στερνογέννητο (το) το στερνοπαίδι (βλ.λ.) ΑΝΤ. πρωτογέννητο.

στερνοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το τελευταίο παιδί στην οικογένεια ΣΥΝ. υστερότοκο. Επίσης **στερνοπούλι** {χωρ. γεν.}.

στερνός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.-εκφραστ.) τελευταίος: *του είπε το ~ αντίο* (βλ.λ.) || *έφθασε η ~ της ώρα·* ΦΡ. (παροιμ.) ***στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα*** για περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώνει κανείς πόσο μεγάλο λάθος είχε κάνει στο παρελθόν **2. *στερνά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ύστερνός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ύ-*) < *ύστερινός* (με συγκοπή τού -ι-) < αρχ. *ὕστερος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ινός* (πβ. κ. *τωρ-ινός, αλλοτ-ινός*)].

στέρξιμο (το) ➤ στέργω

στεροειδές (το) ΧΗΜ. καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις, των οποίων το μόριο περιέχει 17 άτομα άνθρακα και οι οποίες παίζουν ρόλο ορμονών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. steroid, από συμφυρμό τού ουσ. sterol και τού επιθήματος -oid (< *-οειδής*). Το αγγλ. sterol έχει αποσπαστεί από σύνθ. τού τύπου chole-sterol «χοληστερόλη» και ανάγεται στο επίθ. *στερεός*].

στερρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) στερεός. — **στερρώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *στερεός*].

στέρφος, -α, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** (για θηλυκά ζώα) αυτός που είναι στείρος ΑΝΤ. γόνιμος **2.** (για έδαφος) αυτός που είναι άγονος: *~ κτήμα* (που τα δέντρα του δεν καρπίζουν) ΑΝΤ. γόνιμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέριφος* (με συγκοπή τού -ι-) < θ. *στερ-* (βλ. λ. *στεῖρος*) + παραγ. επίθημα *-(ι)φος* (πβ. κ. *ἔλα-φος, ἔρ-ιφος*)].

στερώ ρ. μετβ. {στερείς... | στέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** *(~ κάποιον / από κάποιον κάτι)* εμποδίζω (κάποιον) να απολαύσει (ένα αγαθό)· του αφαιρώ (κάτι που έχει) ή του αρνούμαι (κάτι που θέλει και ελπίζει να έχει): *το καθεστώς στερεί από τους πολίτες στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα* || *~ από τα παιδιά το παιχνίδι* || *ο πόλεμος του στέρησε τον πατέρα* (σκοτώθηκε ο πατέρας του στον πόλεμο) ΣΥΝ. αποστερώ, αφαιρώ ΑΝΤ. παρέχω, χορηγώ **2.** (μεσοπαθ. ***στερούμαι*** +αιτ. / λόγ. +γεν.) δεν έχω, μου λείπει (κάποιος/κάτι που έχω ανάγκη ή επιθυμώ πολύ): *στερήθηκα την οικογένειά μου, σπουδάζοντας χρόνια μακριά από την πατρίδα μου* || *ποτέ δεν στερηθήκαμε το φαγητό ή το ρούχο* || *στερήθηκα τα πάντα για τα παιδιά μου* || *~ τις υπηρεσίες κάποιου* || *~ των βασικών για την επιβίωση αγαθών* || *μερικοί πολιτικοί στερούνται τής κοινής ανθρώπινης λογικής* ΑΝΤ. έχω, διαθέτω, απολαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερῶ (-έω)*, παραλλ. τ. τού αρχαιότ. *στέρομαι* «στερούμαι» (με μεταπλασμό κατά τα συνηρημένα), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. ιρλ. serb «κλοπή» (< *ster-wā), γοτθ. stilan «κλέβω», αρχ. αγγλ. stelan (> αγγλ. steal) κ.ά.].

στέφανα (τα) {στεφάνων} τα γαμήλια στεφάνια: *θ' αλλάξουμε ~* (θα παντρευτούμε) || *καλά στέφανα!* (ευχή προς τους αρραβωνιασμένους για τον γάμο τους).
[ΕΤΥΜ. < *στέφανος* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

στεφάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λόγ.) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι κυκλικά: *~ βαρελιού / τροχού* ΣΥΝ. γύρος **2.** ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) ο μεταλλικός δακτύλιος τού καλαθιού στον οποίο προσδένεται το δίχτυ **3.** ΒΟΤ. το σύνολο των πετάλων άνθους **4.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού δοντιού που καλύπτεται από αδαμάντινη ουσία και προβάλλει από τα ούλα ΣΥΝ. μύλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. κ. *χο-άνη, λεκάνη*)].

στεφανηφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που φέρει στεφάνι, στεφανωμένος: *~ έφηβοι προπορεύονταν στην ιερή πομπή των μυστηρίων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στεφάνη* + *-φόρος* < *φέρω*].

στεφανηφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {στεφανηφορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) φορώ στεφάνι, είμαι στεφανωμένος. — **στεφανηφορία** (η) [αρχ.].

στεφάνι (το) {στεφαν-ιού | -ιών} **1.** πλέγμα κυκλικού σχήματος από φυλλοφόρα κλαδιά ή και άνθη: *το έπαθλο για τους ολυμπιονίκες στην αρχαιότητα ήταν ένα ~ ελιάς* || *φόρεσε ~ στα μαλλιά* || *την Πρωτομαγιά υπάρχει το έθιμο να πλέκουν στεφάνια από αγριολούλουδα και να τα κρεμούν στην πόρτα τού σπιτιού* ΣΥΝ. στέφανος **2.** η απομίμηση τού παραπάνω πλέγματος: *χρυσό ~* || *ακάνθινο ~* (αυτό που φόρεσαν στον Χριστό κατά τη Σταύρωση) ΣΥΝ. στέφανος **3.** (α) (ειδικότ.) καθένα από τα δύο λευκά ομοιώματα στεφανιού (σημ. 1), που χρησιμοποιούνται στην τελετή τού γάμου: *ο κουμπάρος αλλάζει τα ~ στο ζευγάρι* || *βάζω ~* (παντρεύομαι) ΣΥΝ. στέφανα (τα) (β) (λαϊκ.-συνεκδ.) ο γάμος: *την έχει χωρίς ~* (ζει μαζί της χωρίς να την έχει παντρευτεί) || *σέβομαι το ~ μου* (είμαι πιστός/-ή στη/στον σύζυγό μου) || *πατώ το ~ μου* (διαπράττω συζυγική απιστία) (γ) (ο/η) σύζυγος **4.** το σχετικά μεγάλο πλέγμα από άνθη, συνήθ. με ξύλινο υποστήριγμα, με το οποίο τιμάται νεκρός: *καταθέτω ~ στο μνημείο των πεσόντων / στον τάφο τού τιμώμενου νεκρού* || *στέλνω ~ στην κηδεία κάποιου* **5.** (καθημ.) η στεφάνη (βλ.λ.): *το ~ τού βαρελιού* || *η μπάλα χτύπησε στο ~* (τού καλαθιού). — (υποκ.) **στεφανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στεφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *στεφάνη*].

Στεφανία (η) γυναικείο όνομα.

στεφανιαιογραφία (η) {στεφανιαιογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινολογική εξέταση των στεφανιαίων αρτηριών τής καρδιάς για τον εντοπισμό προβλημάτων και για τη μελέτη τής φυσιολογίας των αγγείων τού μυοκαρδίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coronarographic (νόθο σύνθ.)].

στεφανιαίος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. (α) ***στεφανιαία αρτηρία*** καθεμιά από τις αρτηρίες που αποτελούν κλάδους τής αορτής και τροφοδοτούν το μυοκάρδιο με οξυγονωμένο αίμα (β) ***στεφανιαία αγγεία*** οι στεφανιαίες αρτηρίες και φλέβες και οι κλάδοι τους **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεφανιαία αρτηρία ή με τα στεφανιαία αγγεία (β) ***στεφανιαία ανεπάρκεια*** πάθηση που προκαλείται από περιορισμένη παροχή αίματος προς το μυοκάρδιο και εκδηλώνεται ως στηθάγχη ή έμφραγμα τού μυοκαρδίου (καρδιακό επεισόδιο) (γ) ***στεφανιαία νόσος*** δυσλειτουργία ή βλάβη τού μυοκαρδίου, που προκαλείται από στένωση ή απόφραξη μίας ή περισσοτέρων στεφανιαίων αρτηριών· (κατ' επέκτ.) κάθε καρδιακή προσβολή (δ) ***στεφανιαίος κόλπος*** το άνοιγμα από το οποίο εισέρχεται στον δεξιό κόλπο τής καρδιάς το αίμα που βγαίνει από το μυοκάρδιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεφανιαῖος* < αρχ. *στέφανος* + επίθημα *-ιαῖος*. Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coronary].

στεφάνιο (το) {στεφανί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σημείο τού κρανίου που βρίσκεται στη σύμπτωση τής στεφανιαίας ραφής και τής άνω κροταφικής χώρας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. stephanion < μτγν. *στεφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *στέφανος*].

στεφανοθήκη (η) [1892] {στεφανοθηκών} η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα νυφικά στέφανα.

Στέφανος (ο) {-ου κ. -άνου} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο πρωτομάρτυρας ~* **2.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *στέφανος* (βλ.λ.). Το όν. έχει σημειώσει, υπό διάφορες μορφές, ευρεία διάδοση στις ευρωπ. γλώσσες: αγγλ. Stephen, Steven, γαλλ. Étienne, ισπ. Stéfano, ουγγρ. István, γερμ. Stefan κ.ά.].

στέφανος (ο) {στεφάν-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το στεφάνι, κυρ. ως διάδημα ή έπαθλο: *τιμητικός ~* || *~ τής νίκης* || *κατάθεση στεφάνου στο μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτου·* ΦΡ. ***ακάνθινος στέφανος*** βλ. λ. *ακάνθινος* **2.** (μτφ.) η ηθική ανταμοιβή για εξέχουσα πράξη: *~ αρετής / δόξας / ανδρείας* **3.** ΑΝΑΤ. κάθε στεφανοειδής σχηματισμός **4.** ΙΑΤΡ. εξάνθημα στα όρια τού μετώπου και τού τριχωτού τής κεφαλής, που μοιάζει με στέφανο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανος*].

στεφανώνω ρ. μετβ. {στεφάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφω **2.** (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεονύμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφανώσει ο ξάδελφός του* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* **4.** (μεσοπαθ. ***στεφανώνομαι***) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσχέθηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκαν σε ένα εκκλησάκι.* — **στεφάνωμα** (το) [αρχ.] κ. **στεφάνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στεφανῶ (-όω)* < *στέφανος* (βλ.λ.)].

στεφανωτός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.) στεφανωμένος (με στεφάνι γάμου) **2. *στεφανωτή*** (η) σύζυγος.

στέφω ρ. μετβ. {έστεψα, στέφθηκα (λόγ. εστέφθην, -ην, -η...), εστεμμένος} **1.** (λόγ.) στεφανώνω: *έστεψαν τους νικητές με δάφνινα στεφάνια* || (μεσοπαθ.) (μτφ.) *η προσπάθειά μας στέφθηκε από επιτυχία* **2.** τοποθετώ τα στέφανα στο κεφάλι τού γαμπρού και τής νύφης κατά το μυστήριο τού γάμου· κυρ. μεσοπαθ.: *«στέφεται ο δούλος του Θεού...»* **3.** τοποθετώ στέμμα στο κεφάλι (ηγεμόνα) κατά την τελετή τής ανάρρησής του στον θρόνο: *τα Χριστούγεννα τού 800 μ.Χ. ο Πάπας έστεψε τον Καρλομάγνο αυτοκράτορα* **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***στέφομαι***) ανακηρύσσομαι: *μια ομάδα στέφεται πρωταθλήτρια* **5.** (η μτχ. ***εστεμμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *steb(h)- «στηρίζω, συγκρατώ» (αν το ρ. είχε αρχική σημ. «περιβάλλω, περικλείω»). πβ. σανσκρ. stabhnāti «συγκρατώ, τοποθετώ, στηρίζω», sta-m-bha- «στήριγμα, στύλος», λιθ. sta-m-bas «κορμός, στέλεχος» (με έρρινο ένθημα) κ.ά. Η λ. εμφανίζει παρόμοια σημασιολ. πορεία με το αρχ. *ἄμπυξ* «διάδημα» (< *ἀν(α)-* + *-πυκ-* < επίρρ. *πύκα* «συμπαγώς, σταθερά»), είναι δε πιθ. η περαιτέρω σύνδεσή της με το ρ. *στέμβω* (βλ. λ. *στόμφος*)].

στέψη (η) {-ης κ. -έως | -εις, -έων} **1.** (λόγ.) η τελετουργική τοποθέτηση στεφάνου στο κεφάλι κάποιου: *η ~ των νικητών* ΣΥΝ. στεφάνωμα **2.** (συνεκδ.) η τελετή τού γάμου, κατά την οποία στέφεται το νιόπαντρο ζευγάρι: *η ~ θα γίνει στην εκκλησία τού Αγίου Νικολάου* **3.** η επίσημη τελετή κατά την οποία τοποθετείται το στέμμα στο κεφάλι νέου βασιλιά (ως συμβολική πράξη ενθρονίσεώς του): *η ~ τού βασιλιά / τής βασίλισσας θα τελεστεί αύριο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στέψις* < *στέφω*].

στηθάγχη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έντονος πόνος στο στήθος, ο οποίος άλλοτε είναι διάχυτος στη γύρω περιοχή και άλλοτε γίνεται αισθητός ως έντονη πίεση στην περιοχή τής καρδιάς, συχνά μαζί με ένα αίσθημα ασφυξίας· συνήθ. εντοπίζεται πίσω από το στέρνο, αλλά μερικές φορές επεκτείνεται και στον λαιμό, στην πλάτη ή και στα άνω άκρα, προκαλείται από ισχαιμία τού μυοκαρδίου, εκδηλώνεται σε περιπτώσεις μεγάλης σωματικής προσπάθειας ή εξάντλησης και υποχωρεί με ξεκούραση ή με τη χορήγηση νιτρογλυκερίνης. — **στηθαγχικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *στῆθος* + *-άγχη* < *ἄγχω*, απόδ. τού νεολατ. angina pectoris].

στηθαίο (το) [μτγν.] προστατευτικό κατασκεύασμα (ξύλινο, κτιστό ή μεταλλικό), ύψους περίπου ώς το στήθος, στα άκρα γέφυρας, εξώστη κ.λπ. ΣΥΝ. παραπέτο, θωράκιο.
στηθικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το στήθος **2.** (για πρόσ.) φυματικός.
στηθοδέρνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} στηθοκοπιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
στηθόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμους} **1.** το εσώρουχο που συγκρατεί προς τα πάνω το γυναικείο στήθος ΣΥΝ. σουτιέν **2.** ΙΑΤΡ. ορθοπεδικό όργανο που περιβάλλει τον κορμό και τη λεκάνη ώς τους ώμους για τη στήριξη τής σπονδυλικής στήλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο.*
στηθοκοπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στηθοκοπήθηκα} (εκφραστ.) χτυπώ το στήθος μου από λύπη ή απελπισία ΣΥΝ. στηθοδέρνομαι, χτυπιέμαι. — **στηθοκόπημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + *-κοπιέμαι* < *-κόπος* (< *κόπτω*)].
στηθόπονος (ο) ΙΑΤΡ. ο πόνος στο στήθος.
στήθος (το) {στήθ-ους | -η (λαϊκ. -ια), -ών} **1.** το πρόσθιο μέρος τού θώρακα ανθρώπων ή ζώων: *έβαλα το αφτί μου στο ~ του, για ν' ακούσω την καρδιά του* || (κ. στον πληθ.) *προτάσσω τα ~ μου* (προβάλλω αντίσταση) || *~ με ~* (για συγκρούσεις σώμα με σώμα)· ΦΡ. ***με διαφορά στήθους*** με πολύ μικρή διαφορά (προκειμένου για αγώνες δρόμου, όπου ο νικητής κόβει το νήμα με ελάχιστη διαφορά από τον επόμενο) **2.** (συνεκδ.) ολόκληρος ο θώρακας και τα όργανα που περικλείει **3.** οι μαστοί τής γυναίκας και το τμήμα τού θώρακα που βρίσκεται πάνω από αυτούς: *έχει ωραίο / στητό / πεσμένο ~* || (συχνά κ. στον πληθ.) *αλαβάστρινα / πληθωρικά / πλαδαρά ~* **4.** (κ. στον πληθ.) η έδρα των συναισθημάτων και των παθών: *έχω στο ~ μου σεβντά* ΣΥΝ. καρδιά, φυλλοκάρδια **5.** (για πουλιά) η λευκή σάρκα που βρίσκεται γύρω από το στέρνο: *απ' το κοτόπουλο προτιμάτε μπούτι ή ~;* • ΦΡ. ***από στήθους*** (*άπό στήθους,* Σωκρ. Σχολαστ. *Εκκλ. Ιστορία* 7, 22, 6) απέξω, εντελώς μνημονικά: *λέω / ξέρω / μαθαίνω το ποίημα ~.* — (υποκ.) **στηθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῆθος,* με δυσερμήνευτο παραγ. επίθημα *-θος.* Η λ. είναι αβεβ. ετύμου και δεν φαίνεται δυνατή η ένταξή της στην ετυμολ. οικογένεια τού αρχ. *ἵ-στη-μι,* επειδή εμφανίζει αρχαϊκό *-η-* (και όχι *-ᾱ-* ή *-ᾰ-,* σύμφωνα με τις μεταπτωτικές βαθμίδες τού *ἵ-στη-μι,* λ.χ. *ἵ-στα-μαι.* αόρ. *στῆ-ναι*). Πιθανότερη η σύνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *στήνιον· στῆθος,* που συνδ. με σανσκρ. stána- «στήθος γυναίκας», αρμ. stin (< *steno) κ.ά. Κατά την ίδια εκδοχή, η λ. *στῆθος* έχει σχηματιστεί κατ' αναλογίαν προς τα *πλῆθος* – plēnus (λατ.). άρα και *στῆνος – *στῆθος*].
στηθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων τού θώρακα με στηθοσκόπιο. — **στηθοσκοπικός,** -ή, -ό [1853].
στηθοσκόπιο (το) [1849] {στηθοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ιατρικό όργανο που χρησιμοποιείται για την ακρόαση των ήχων που παράγονται στην καρδιά ή στους πνεύμονες.
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéthoscope].
στηθοσκοπώ ρ. μετβ. [1889] {στηθοσκοπείς... | στηθοσκόπησα} (για γιατρό) εξετάζω (ασθενή) με στηθοσκόπιο.
στηθούρι (το) {στηθουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ. για σφάγια) η σάρκα γύρω από το στέρνο.
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + παραγ. επίθημα *-ούρι.* πβ. κ. *μνημ-ούρι*].
στήλη (η) {στηλών} **1.** μεγάλη επιμήκης πλάκα, όρθια τοποθετημένη, ως μνημείο ή ως διακοσμητικό στοιχείο **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η μνημειακού χαρακτήρα, συνήθ. πέτρινη, όρθια στημένη πλάκα, που μπορούσε να είναι λεία ή καλλιτεχνικώς επεξεργασμένη (με ανάγλυφη παράσταση κ.λπ.): *επιτύμβια / αναθηματική / ψηφισματική / τιμητική ~* **3.** (εσφαλμ.) ο στύλος· κυρ. στη ΦΡ. *οι στήλες τού Ολυμπίου Διός* (αντί τού ορθού *οι στύλοι τού Ολυμπίου Διός,* αρχαιολογικός χώρος στο κέντρο των Αθηνών) **4.** (+γεν.) οποιοδήποτε σώμα με ψηλό και στενό σχήμα αποτελούμενο από συγκεκριμένη ύλη: *~ καπνού·* ΦΡ. (μτφ.) ***μένω στήλη άλατος*** μένω εντελώς ακίνητος από έντονη έκπληξη **5.** (α) ΤΥΠΟΓΡ. καθένα από τα κατακόρυφα τμήματα στα οποία διαιρείται η σελίδα βιβλίου, εφημερίδας, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *το κείμενο είναι γραμμένο σε τρεις ~* (τρίστηλο) (β) (συνεκδ.) τμήμα εφημερίδας ή περιοδικού ειδικά αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα: *κοσμική / καλλιτεχνική / αθλητική ~* **6.** ΝΑΥΤ. σχηματισμός πολεμικών πλοίων τοποθετημένων στην ίδια ευθεία και σε ίσες αποστάσεις μεταξύ τους **7.** ΑΝΑΤ. ***σπονδυλική στήλη*** βλ. λ. *σπονδυλικός* **8.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρική στήλη*** κατασκευή αποτελούμενη από πολλά ηλεκτρικά στοιχεία, που συνδέονται μεταξύ τους κατά σειρά και παράγουν ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. μπαταρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στήλη / στάλᾱ* (δωρ.) / *στάλλᾱ* (αιολ.) < **στάλ-νᾱ* (με σίγηση τού *-ν-* και αντέκταση στους δύο πρώτους τ., ενώ το αιολ. *στάλλα* εμφανίζει προχωρητική αφομοίωση) < θ. *σταλ-* (συνεσταλμ. βαθμ.) τού ρ. *στέλλω* (βλ. κ. *στέλνω*), πβ. κ. απρφ. παθ. αορ. β' *σταλ-ῆναι.* Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. γερμ. stollo «στήριγμα», λατ. stolo, -ōnis «κλαδί, παραφυάδα», λετ. stulms «κορμός δέντρου» κ.ά. Στη βιβλική αφήγηση σχετικά με την καταστροφή των Σοδόμων και Γομόρρων οφείλεται η φρ. *μένω στήλη άλατος.* Καθώς ο Λωτ και η οικογένειά του απομακρύνονταν από την πόλη έπειτα από θεϊκή εντολή, η σύζυγός του -παρά τη ρητή προειδοποίηση- κοίταξε πίσω λαχταρώντας τα υλικά αγαθά που είχε εγκαταλείψει: *καί ἐπέβλεψεν ἡ γυνή αὐτοῦ εἰς τά ὀπίσω καί ἐγένετο στήλη ἅλατος* (Π.Δ. *Γένεσις* 19, 26)].

στήλες – στύλοι. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν λίθινες κατασκευές διαφορετικού τύπου, σχήματος και χρήσεως. Η λ. **στήλη** (πληθ. *στήλες*) δήλωνε την επιτύμβια ή αναθηματική πλάκα που έστηναν σε τάφους ή σε δημόσιους χώρους και πάνω στην οποία χάραζαν παραστάσεις ή επιγραφές διαφόρου περιεχομένου. Η λ. **στύλος** (πληθ. *στύλοι*) δήλωνε την κολόνα, τους κίονες που αποτελούσαν αρχιτεκτονικά μέλη ναών, στοών, οικοδομημάτων κ.τ.ό. Σύμφωνα με τη διάκριση αυτή, είναι προφανές ότι είναι ορθότερο να μιλάμε για *«τους στύλους τού (ναού) τού Ολυμπίου Διός»* και όχι για *«τις στήλες τού Ολυμπίου Διός».*

στηλιτεύω ρ. μετβ. {στηλίτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} κατακρίνω με δριμύτητα: *ένας διανοούμενος που στηλιτεύει την κοινωνική απάθεια* || *«ο εισαγγελέας τού Αρείου Πάγου στην εισήγησή του στηλιτεύει την τοκογλυφική τακτική τού ανατοκισμού που χρόνια τώρα ακολουθείται από τις τράπεζες»* (εφημ.) ΣΥΝ. καυτηριάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **στηλίτευση** (η) [μεσν.], **στηλιτευτής** (ο) [μεσν.], **στηλιτευτικός,** -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αναγράφω σε στήλη το όνομα κάποιου, με σκοπό να τον εκθέσω δημοσίως και να τον στιγματίσω». < αρχ. *στηλίτης* «ο δημοσίως αναγεγραμμένος σε στήλη ως άτιμος» (βλ.λ.)].
στηλίτης (ο) {στηλιτών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο στυλίτης • **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο πολίτης τού οποίου το όνομα γραφόταν πάνω σε στήλη προς διασυρμό του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στήλη* + παραγ. επίθημα *-ίτης,* πβ. κ. *ὁπλ-ίτης*].
-στηλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται ή καταλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό στηλών: *οκτάστηλος τίτλος εφημερίδας* || (το ουδ. ως ουσ.) *τα μονόστηλα των εφημερίδων.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *στήλη*].
στημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει στηθεί· (μτφ.) **2.** αυτός τού οποίου το ύφος, η έκφραση δεν χαρακτηρίζεται από φυσικότητα αλλά από επιτήδευση: *ήταν πολύ ~ στην εκπομπή που εμφανίστηκε* **3.** αυτός τού οποίου η εξέλιξη και το αποτέλεσμα έχουν προκαθοριστεί εν αγνοία των ενδιαφερομένων: *~ τηλεοπτική εκπομπή / αθλητικός αγώνας / δουλειά* ΣΥΝ. φτειαχτός, προσχεδιασμένος, συμφωνημένος, σκηνοθετημένος, σικέ· ΦΡ. (οικ.) ***την έχω στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)*** βλ. λ. *στήνω.*
στήμονας (ο) {στημόνων} ΒΟΤ. καθένα από τα επιμήκη αρσενικά αναπαραγωγικά όργανα τού άνθους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στήμων, -ονος,* τεχν. όρ., < θ. *στη-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι,* βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μων* (εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού επιθήματος -men. πβ. κ. *μνή-μων, λί-μν-η, στά-μν-ος*). Η λ. ανήκε στη λεξιλογική οικογένεια όρων τής ραπτικής, όπως επιβεβαιώνεται και από την αρχική της σημ. «νήμα, κλωστή», και συνδ. με λατ. stāmen «στήμονας, νήμα», σανσκρ. sthāman- «τόπος διαμονής, εγκατάσταση» κ.ά.].
στημόνι (το) {στημον-ιού | -ιών} το νήμα τού αργαλειού που εκτείνεται κατά μήκος του και διαπλέκεται με το υφάδι κατά την ύφανση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στημόνιον,* υποκ. τού *στήμων, -ονος* (βλ.λ.)].
στημονιάζω ρ. μετβ. {στημόνιασα} τοποθετώ το στημόνι στο αργαλειό. — **στημόνιασμα** (το).
στήνω ρ. μετβ. {έστησα, στή-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι/κάποιον) όρθιο: *έστησε στο μπαλκόνι το κοντάρι τής σημαίας·* ΦΡ. (α) ***στήνω (κάποιον) στον τοίχο*** βλ. λ. *τοίχος* (β) (μτφ.) ***στήνω αφτί*** βλ. λ. *αφτί* (γ) ***στήνω (κάποιον) στα έξι / τρία μέτρα*** κατηγορώ (κάποιον), συνήθ. άδικα και με επιθετικό τρόπο **2.** ανεγείρω: *~ μνημείο / άγαλμα* **3.** εγκαθιστώ: *~ σκηνές / καταυλισμό* **4.** ιδρύω, δημιουργώ: *~ επιχείρηση / εταιρεία* **5.** (καθημ.) οργανώνω: *~ θεατρική παράσταση* || *~ ενέδρα / παγίδα / μηχανή σε κάποιον* || *~ εφημερίδα / έντυπο* **6.** (κακόσ.) οργανώνω κάτι προκαθορίζοντας την εξέλιξη ή το αποτέλεσμα, χωρίς να το γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι: *έστησαν γραπτό διαγωνισμό και συνέντευξη για να προσλάβουν τον δικό τους υποψήφιο* || *~ ποδοσφαιρικό αγώνα / δίκη* ΣΥΝ. προσχεδιάζω **7.** αρχίζω: *~ καβγά / χορό / γλέντι* || *εκεί στήνουν το σκηνικό για μια μελλοντική σύγκρουση στην περιοχή* **8.** (για μηχανήματα, κατασκευές) συναρμολογώ, μοντάρω: *~ εργαλείο / σκαλωσιά / ικρίωμα / πλατφόρμα* **9.** κάνω (κάποιον) να περιμένει για πολλή ώρα σε ραντεβού λόγω δικής μου καθυστέρησης ή δεν πηγαίνω καθόλου σε αυτό: *με έστησε μια ώρα μες στο κρύο·* ΦΡ. (οικ.) (α) ***τη στήνω*** παίρνω θέση περιμένοντας κάποιον/κάτι: *επειδή δεν ήξερα τι ώρα θα έβγαινε, την έστησα έξω από την πόρτα του το πρωί και περίμενα* (β) ***την έχω στήσει / στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)*** παραμονεύω, καιροφυλακτώ, για να κάνω κακό (σε κάποιον): *του την είχαν στήσει και όταν πλησίασε, τον ξυλοφόρτωσαν* || *μου την έχουν στημένη· περιμένουν πότε θα κάνω ένα λάθος, για να με διώξουν* **10.** (μεσοπαθ. ***στήνομαι***) (εκφραστ.) παίρνω θέση περιμένοντας (κάποιον/κάτι, συνήθ. για πολλή ώρα): *όλος ο κόσμος στήθηκε μπροστά στις τηλεοράσεις του, για να δει τον αγώνα* || *είμαι στημένος εδώ απ' τις 3.00 και σε περιμένω* • **11.** (η μτχ. ***στημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ *ἔστησα* τού μτγν. *ἱστάνω* (< αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι,* βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἁμάρτησα – ἁμαρτάνω, ἔφθασα – φθάνω, ἔχυσα – χύνω*].
στήριγμα (το) [αρχ.] {στηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε λειτουργεί ως μέσο στήριξης ΣΥΝ. (λόγ.) έρεισμα **2.** (μτφ.) (α) η ηθική συμπαράσταση, η βοήθεια: *δεν βρήκε πουθενά ~ στη δύσκολη ώρα* (β) το πρόσωπο στού οποίου τη βοήθεια βασίζεται κανείς: *αναζητούσε στη ζωή του ένα ~* ΣΥΝ. βοηθός, συμπαραστάτης, προστάτης.
στηρίζω ρ. μετβ. {στήρι-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριξα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στήριζαν τη στοά* || (μεσοπαθ.) *το βάζο / η γλάστρα / η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση* ΣΥΝ. υποβαστάζω **2.**

ακουμπώ (κάτι) σταθερά (κάπου), στερεώνω: ~ *τη σκάλα στον τοίχο / τους αγκώνες στο τραπέζι / το κεφάλι στον αγκώνα / την πλάτη στον τοίχο* **3.** ενισχύω σωματικά, στυλώνω: *φάε κάτι, να σε στηρίξει* **4.** (μτφ.) ενισχύω, βοηθώ: *οι γονείς / οι φίλοι / οι συγγενείς του τον στήριξαν στις δύσκολες στιγμές* || *δύσκολα επιβιώνεις σήμερα, όταν δεν έχεις ανθρώπους να σε στηρίξουν* || *με στήριξε ηθικά και υλικά* || ~ *οικονομικά ένα εγχείρημα / μια προσπάθεια* **5.** (μτφ.) παρέχω υποστήριξη: *τον υποψήφιο δήμαρχο θα στηρίξουν τα δύο μεγάλα κόμματα* || *η αντιπολίτευση στήριξε τους χειρισμούς τής κυβέρνησης στα κρίσιμα εθνικά θέματα* || ~ *τις επιλογές / τις προσπάθειες κάποιου* || ~ *ένα αίτημα / μια απόφαση·* ΦΡ. ***στηρίξου πάνω μου!*** βασίσου σε μένα, έχε μου εμπιστοσύνη: *Μη σε απασχολεί τίποτα για την υπόθεσή σου. Θα τα τακτοποιήσω όλα εγώ.* ~! **6.** (μεσοπαθ. **στηρίζομαι**) βασίζομαι, έχω ως (ηθικό, υλικό) στήριγμα κάποιον/κάτι: *στα πρώτα του επιχειρηματικά βήματα στηρίχθηκε στην πείρα ανθρώπων που εμπιστευόταν* || *η εταιρεία στηρίζεται στην προηγούμενη τεχνογνωσία και τεχνολογία και στο εξειδικευμένο προσωπικό που διαθέτει* || *στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις* **7.** (μτφ.) βασίζω, θεμελιώνω: *στήριξε τις απόψεις του σε ακλόνητα επιχειρήματα* || ~ *τις αξιώσεις μου σε συγκεκριμένο σκεπτικό* || ~ *τις ελπίδες μου στον γυιο μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στηρ-* (που μαρτυρείται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *στῆρα· τὰ λίθινα πρόθυρα*), εκτεταμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ster- «σταθερός, αμετακίνητος, συμπαγής» (βλ. λ. *στερεός*)].

στηρικτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για στήριξη: ~ *όργανα.*

στήριξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η χρήση βοηθητικών μέσων, ώστε να επιτυγχάνεται η ευστάθεια ή η διατήρηση πράγματος σε όρθια θέση: *τα σεισμόπληκτα σπίτια έχουν ανάγκη στήριξης με υποστυλώματα* || *ο ιστός τής ομπρέλας θαλάσσης τοποθετείται σε πλαστική βάση στηρίξεως* || *η ~ τού κότσου γίνεται με τσιμπιδάκια* || *κατά τη διάρκεια τής γυμναστικής το στήθος χρειάζεται επιπλέον ~ με έναν αθλητικό στηθόδεσμο* **2.** η τοποθέτηση αντικειμένου σε τέτοια θέση, ώστε να μείνει σταθερό σε μια θέση ή να μην πέσει: *η ~ τής σκάλας στον τοίχο* || *η σωστή ~ τής πλάτης σε εργονομικό κάθισμα* || *η ~ τού κεφαλιού στο προσκέφαλο καθίσματος αυτοκινήτου* || *η ~ τού κορμού με τα χέρια στο δάπεδο για την εκτέλεση ασκήσεων γυμναστικής* **3.** (μτφ.) η παροχή βοήθειας, η ενίσχυση: *οικονομική / ηθική / τεχνική ~* || *στις δύσκολες στιγμές είχε ~ από τις φίλες της* || *κέρδισε τις εκλογές, γιατί είχε τη ~ τού μεγαλύτερου μέρους τού Τύπου* || *παρέχω ~ στις επιλογές κάποιου* || *η Κεντρική Τράπεζα πήρε μέτρα για τη ~ τού εθνικού νομίσματος* **4.** (ειδικότ.) η θεωρητική / λογική θεμελίωση: *η ~ μιας πρότασης σε λογικά επιχειρήματα* || *η βιβλιογραφική ~ των επιχειρημάτων κάποιου* || *η άποψή του δεν έχει επαρκή θεωρητική και πειραματική ~.*

στήσιμο (το) {στησίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση σε σταθερή βάση και όρθια θέση: *το ~ τής σημαίας στην κορυφή τού βουνού* **2.** η σταθερή εγκατάσταση: *το ~ των σκηνών* || *το ~ τής κεραίας ενός τηλεοπτικού σταθμού* **3.** η όλη οργάνωση: *το ~ μιας επιχείρησης / ενός μαγαζιού / μιας εκδήλωσης* **4.** η συναρμολόγηση ή η σύνθεση στοιχείων, ώστε να πάρει κάτι την οριστική του μορφή: *το ~ τού σκηνικού* || *το ~ σελίδας / μακέτας / εξωφύλλου* **5.** ο τρόπος με τον οποίο στέκεται και εμφανίζεται (κάποιος): *το ~ της δεν είναι καλό· πρέπει ν' αλλάξει στυλ* || *οι χορευτές τού τανγκό πρέπει να έχουν άψογο ~* **6.** (ειδικότ.) η απουσία φυσικότητας στην εμφάνιση και την κίνηση (κάποιου): *αποφεύγει το ~ όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση* • **7.** το να αφήνει κανείς κάποιον να περιμένει πολλή ώρα κάπου: *αντιπαθώ το ~, γι' αυτό φρόντισε να έρθεις στο ραντεβού στην ώρα σου* • **8.** ο προκαθορισμός (αποτελέσματος, εξέλιξης) εν αγνοία των ενδιαφερομένων: *το ~ ποδοσφαιρικών αγώνων.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *στησ-* (από τον αόρ. *ἔ-στη-σα* τού ρ. *στήνω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λύσ-ιμο, δέσ-ιμο*].

Στησίχορος (ο) {-ου κ. -όρου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (α' μισό τού 6ου αι. π.Χ.), ο οποίος έζησε στην Ιμέρα τής Σικελίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στήνει χορό ή προεξάρχει τού χορού», < *στησι-* (< ρ. *ἵστημι*, πβ. αόρ. *ἔ-στησ-α*) + *χορός*].

στητός, -ή, -ό **1.** (για τη στάση τού σώματος κάποιου) αυτός που είναι όρθιος και τεντωμένος, ευθυτενής: *περπατάει ~, να κάνει παρέλαση* **2.** (γυναικείο στήθος) που είναι τεντωμένο, σφριγηλό ΑΝΤ. χαλαρός, πεσμένος. — **στητά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *στήνω* + παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *τρω-τός, απ-τός*].

στια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εστία, το τζάκι.
[ΕΤΥΜ. < *εστία* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-* και συνίζηση].

στιβάδα (η) **1.** στρώμα ομοειδών πραγμάτων **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. καθεμία από τις εκτεταμένες περιοχές που καταλαμβάνουν τα ηλεκτρόνια στον χώρο γύρω από τους θετικά φορτισμένους πυρήνες, οι οποίες συναποτελούν την περιφερειακή δομή των ατόμων: *τα ηλεκτρόνια τής εξωτερικής ~* **3.** ΑΝΑΤ. ιστός που αποτελείται από διάφορα οργανικά στοιχεία και σχηματίζει υμένα: *οι ~ τού κερατοειδούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στιβάς, -άδος*, αρχική σημ. «συμπαγές στρώμα», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.)].

στιβάλι κ. **στιβάνι** (το) {στιβαλ-ιού | -ιών} παπούτσι χωρικού, το οποίο καλύπτει την κνήμη ή μέρος της ΣΥΝ. μποτίνι.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. stival, πιθ. < μεσν. λατ. aestivāle < λατ. aestīvus «θερινός» (< aestas, -ātis «θέρος»), επειδή το συγκεκριμένο υπόδημα συνήθιζαν να το προτιμούν το καλοκαίρι].

στιβαρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σωματική δύναμη: ~ *μπράτσα* || (μτφ.) *εδώ χρειάζεται ένα ~ χέρι, για να τους βάλει σε τάξη* || ~ *ηγεσία* ΣΥΝ. ρωμαλέος, σφριγηλός, εύρωστος, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, καχεκτικός. — **στιβαρά** επίρρ., **στιβαρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «συμπαγής, ογκώδης», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.), πιθ. μέσω αμάρτυρου ουδ. **στίβαρ* (πβ. κ. *βριαρός, σθεναρός*)].

στίβος (ο) **1.** το επίπεδο τμήμα γηπέδου, σταδίου ή ιπποδρόμου, που έχει κατάλληλα διαμορφωθεί για την πραγματοποίηση αθλητικών αγώνων **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των αγωνισμάτων τού κλασικού αθλητισμού (άλματα, δρόμοι, ρίψεις κ.λπ.) που διεξάγονται στον παραπάνω χώρο: *κλειστός ~* || *υγρός ~* (αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα) **3.** (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως που χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό: *πολιτικός ~* ΣΥΝ. κονίστρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, στείβω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πεπατημένη οδός, ίχνος ποδιού», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.). Η λ. προσέλαβε στη Ν. Ελληνική και τη σημ. τού αγωνιστικού χώρου, στον οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες].

στίγμα (το) {στίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σημάδι που αφήνει στο δέρμα έγκαυμα ή τραύμα ή που προέρχεται από παθολογικά αίτια: *έκανε καθαρισμό προσώπου για να φύγουν τα μαύρα ~* **2.** (γενικότ.) (α) κηλίδα συγκεκριμένου χρώματος: *πεταλούδα με κόκκινα ~ στα φτερά της* (β) σημάδι δηλωτικό τής παρουσίας κάποιου, κυρ. στη ΦΡ. ***αφήνω (κάπου / σε κάτι) το στίγμα μου*** έχω καθοριστική παρουσία σε κάτι: *η δράση του άφησε το στίγμα της στην ιστορία εκείνης τής περιόδου* || *το γεγονός αυτό άφησε το στίγμα του στην πολιτική ζωή τής χώρας* **3.** (σπάν.) ο λεκές **4.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή κοινωνική καταδίκη: *τα βασανιστήρια αποτελούν ~ για τον πολιτισμό μας* || *ζει με το ~ τού φονιά* ΣΥΝ. όνειδος, ντροπή **5.** το σημείο στον χάρτη που δίνει τη γεωγραφική θέση πλοίου, αεροπλάνου, οχήματος κ.λπ. σε κάθε στιγμή τής πορείας του **6.** (μτφ.) η τοποθέτηση κάποιου, η στάση του σε συγκεκριμένο ζήτημα: *το πολιτικό ~ τού δημάρχου·* ΦΡ. ***δίνω το στίγμα μου*** διευκρινίζω τη στάση μου, τοποθετούμαι σε κάποιο θέμα: *ο πρωθυπουργός έδωσε το στίγμα τής κυβερνητικής πολιτικής στον αγροτικό τομέα* **7.** ΙΑΤΡ. παθολογικό χαρακτηριστικό, που μεταδίδεται στους απογόνους: ~ *μεσογειακής αναιμίας* • **8.** ΓΛΩΣΣ. το γράμμα ϛ ως έκτο γράμμα τού αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου· στην αρίθμηση αντικαθίσταται συνήθ. με το στ • **9.** ΒΟΤ. το υψηλότερο ακραίο τμήμα τού ύπερου των αγγειόσπερμων φυτών, το οποίο δέχεται τη γύρη κατά την επικονίαση • **10.** ΖΩΟΛ. αναπνευστικό άνοιγμα των εντόμων. — **στιγματικός, -ή, -ό** [1893].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίζω* (βλ.λ.)].

στιγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στιγμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σημειώνω με στίγματα ΣΥΝ. (λόγ.) διαστίζω **2.** (μτφ.) επικρίνω έντονα, καυτηριάζω: ~ *την ανεύθυνη συμπεριφορά κάποιου* ΣΥΝ. στηλιτεύω, καταδικάζω ΑΝΤ. επαινώ, επιδοκιμάζω **3.** επιδρώ εις βάθος, καθοριστικά, αποτελώ καθοριστικό σημείο, γεγονός κ.λπ. για κάποιον/κάτι: *οι εμφύλιες συγκρούσεις στιγμάτισαν την περιοχή αυτή εκείνη την περίοδο* || *τα οικογενειακά προβλήματα κατά την εφηβεία της στιγμάτισαν την ενήλικη ζωή της* **4.** λειτουργώ με τρόπο που προσβάλλει, μειώνει, βλάπτει κάποιον/κάτι: *αυτά τα κακότεχνα έργα στιγμάτισαν την καλή φήμη που είχε αποκτήσει ως πρωτοποριακός ζωγράφος* || *τα επεισόδια στιγμάτισαν τη φετεινή επέτειο τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. αμαυρώνω, σπιλώνω, κηλιδώνω. — **στιγματισμός** (ο).

στιγμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. ασθένεια των δέντρων, λόγω τής οποίας σχηματίζονται κιτρινοκόκκινες κηλίδες στα φύλλα τους.

στιγμή (η) **1.** μικρό, περιορισμένο διάστημα χρόνου: *η ~ τού κινδύνου* || *δεν έχω ούτε μία ~ προσωπικής ζωής* || *τη μια ~ τα λέει έτσι, την άλλη αλλιώς· δεν καταλαβαίνω!* ΦΡ. (α) ***από στιγμή σε στιγμή*** πολύ σύντομα, σε λίγο, όπου να 'ναι: *περιμένουμε τα αποτελέσματα τής ψηφοφορίας ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οσονούπω (β) ***από τη μια στιγμή στην άλλη*** σε μικρό διάστημα χρόνου: *αλλάζει γνώμη ~* || *δεν γνωρίζουμε τι θα προκύψει ~* (γ) ***στη στιγμή*** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *έφθασε ~* (δ) ***μέχρι στιγμής*** μέχρι τώρα: *~ δεν έχει ανακοινωθεί τίποτα από το Γραφείο Τύπου* (ε) ***τής στιγμής*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που γίνεται γρήγορα: *καφές ~* || *σχέδια / σκίτσα ~* (πρόχειρα) (στ) ***από τη στιγμή που*** (ως χρον. σύνδ.) από την πρώτη φορά που, με το που (i) (εισάγει χρονική πρόταση, η οποία δηλώνει το προτερόχρονο) αφότου, από τότε που: *~ ήρθε, όλο για σένα ρωτούσε* (ii) (ως αιτιολογικός σύνδ.) εφόσον, επειδή: *~ δεν θέλεις να ζούμε μαζί, χωρίζουμε* (ζ) ***τη στιγμή που*** (i) (ως χρονικός σύνδ. που εισάγει πρόταση, η οποία δηλώνει το σύγχρονο) ενόσω: *~ εσύ μιλούσες, αυτός γέλασε ειρωνικά* (ii) (ως αιτιολογικός σύνδ.) εφόσον: *~ δεν με ακούει, εγώ τι άλλο μπορώ να κάνω;* (η) ***(ούτε) στιγμή*** (αρνητ.) καθόλου: *~ δεν τον χάνει από τα μάτια της* || *~ δεν μου πέρασε κάτι τέτοιο από το μυαλό (μου)* (θ) ***για μια στιγμή / προς στιγμήν*** για πολύ λίγο (χρόνο): *~ νόμιζα ότι είχα χάσει τις αισθήσεις μου* (ι) ***(για) μια στιγμή!*** περίμενε! μη βιάζεσαι!: *~! Μην τρέχεις κι άκουσέ με* (ια) ***την τελευταία στιγμή*** στο έσχατο χρονικό όριο: *όταν πρόκειται να ταξιδέψει, ετοιμάζει πάντοτε τα πράγματά του ~* ΣΥΝ. στο παρά πέντε, στο τσακ (ιβ) ***ιστορική στιγμή*** (i) ορισμένο χρονικό σημείο τής ιστορίας, στάδιο τής ιστορικής εξέλιξης: *πρέπει να εξετάσουμε το γεγονός αυτό υπό το πρίσμα τής συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής κατά την οποία έλαβε χώρα* (ii) χρονικό σημείο ή κατάσταση ιδιαίτερης σπουδαιότητας: *πρόκειται για ~: μετά από σαράντα περίπου χρόνια συναντήθηκαν οι δύο αρχηγοί των αντίπαλων στρατοπέδων* (ιγ) ***ανά πάσα στιγμή*** κάθε στιγμή, οποτεδήποτε: *~ μπορεί να συμβεί το μοιραίο* || *~ πρέπει να είμαστε σε θέση να αντιδράσουμε επιτυχώς σε εχθρική επίθεση* **2.** η κατάλληλη περίσταση, ευκαιρία: *θα σου το αποκαλύψω, όταν έρθει η (κατάλληλη) ~* || *έφθασε η ~ να αγωνιστούμε για τα δίκαιά μας·* ΦΡ. ***(κάτι) δεν είναι τής στιγμής / τού παρόντος / τής παρούσης / τής ώρας*** για να δη-

λωθεί ότι δεν είναι η κατάλληλη περίσταση να γίνει (κάτι) και ότι είναι καλύτερα να γίνει αργότερα **3.** περίσταση με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *ζήσαμε στιγμές χαράς / απελπισίας / αγωνίας / συγκίνησης / έντασης / αντιπαράθεσης* || *τον βρήκα σε ~ απογοήτευσης* || *ζήσαμε μαζί καλές και κακές ~* • **4.** ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως, με το οποίο χωρίζονται μεταξύ τους οι περίοδοι και τα κώλα περιόδου ενός κειμένου: *άνω ~* ΣΥΝ. τελεία • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο πολλαπλής σημασίας (μία στιγμή πάνω από τη νότα δηλώνει το στακάτο, δίπλα από τη νότα αυξάνει τη διάρκειά της κατά το ήμισυ, δεύτερη στιγμή προσθέτει επιπλέον διάρκεια ενός τετάρτου τής αρχικής) • **6.** ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη μονάδα μέτρησης τού πάχους (μεγέθους) των τυπογραφικών στοιχείων και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (πλάτος, μήκος κ.λπ.)· δώδεκα στιγμές κάνουν ένα τετράγωνο (βλ.λ.): *το ερμήνευμα είναι γραμμένο με στοιχεία επτά στιγμών.* — (υποκ.) **στιγμούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στίγμα, σημάδι, νύγμα», < *στίζω* (βλ.λ.). Η χρονική σημ. είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *«ἐν στιγμῇ χρόνου»*, Σιμωνίδης), ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *από τη μια στιγμή στην άλλη* (< d'un moment à l'autre), *στη στιγμή* (< à l'instant), *η τελευταία στιγμή* (< le dernier moment), *από τη στιγμή που* (< (à partir) du moment que), *προς στιγμήν* (< sur le moment), *την κατάλληλη στιγμή* (< au moment propre) κ.ά.].

στιγμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί μόνο μία στιγμή ΣΥΝ. ακαριαίος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής **2.** αυτός που ετοιμάζεται πολύ γρήγορα, σε μια στιγμή: *~ καφές* ΣΥΝ. τής στιγμής **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***στιγμιαίος μέλλοντας*** ο μέλλοντας που δηλώνει πράξη, η οποία θα γίνει στο μέλλον χωρίς διάρκεια ή επανάληψη, π.χ. *θα δώσω, θα ρίξω, θα φέρω* κατ' αντιδιαστολή προς τον εξακολουθητικό / διαρκή / συνεχόμενο (β) ***στιγμιαία σύμφωνα*** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*). — **στιγμιαί-α / -ως** επίρρ.

στιγμιογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η στιγμιαία φωτογράφιση ΣΥΝ. ενσταντανέ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. instantané].

στιγμιότυπο (το) [1894] {στιγμιοτύπ-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε τυπώθηκε ή εικονίστηκε ακαριαία **2.** (συνήθ. στον πληθ.) σύντομη χαρακτηριστική σκηνή, απόσπασμα: *η τηλεόραση θα μεταδώσει τα καλύτερα ~ τού αγώνα* ΣΥΝ. φάση.
[ΕΤΥΜ. < *στιγμιαίος* + *-τυπο* (< *τύπος*), απόδ. τού γαλλ. instantané (βλ. λ. *ενσταντανέ*)].

στιγμόμετρο (το) {στιγμομέτρ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. όργανο (χάρακας, κανόνας) που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των στοιχείων, στίχων (αράδων) και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (μήκος, πλάτος κ.λπ.), φέρει υποδιαιρέσεις σε στιγμές, τετράγωνα (βλ.λ.), και σε χιλιοστά τού μέτρου ΣΥΝ. στιχόμετρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στίζω ρ. μετβ. {έστι-ξα, -γμένος} **1.** προκαλώ στίγματα σε (κάτι) **2.** δηλώνω γραπτώς τα σημεία στίξεως σε (κείμενο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στίγ-jω* < Ι.Ε. *steig- / stig- «χαράσσω, σκαλίζω», πβ. λατ. *stingere (όπως επιβεβαιώνεται από τα σύνθ. distinguo «ξεχωρίζω», instinctus «ερεθισμένος»), γοτθ. stiks «σημείο, νύγμα, αμυχή», αρχ. περσ. tigra «αιχμηρός», λιθ. stingù «κεντώ, χαράζω» κ.ά. Ομόρρ. *στιγ-μή, στίγ-μα, στικ-τός, στίξ-ις (-η)* κ.ά.].

στικ (το) {άκλ.} **1.** προϊόν που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: *~ για τα χείλη / για τσιμπήματα από έντομα* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: *~ κόλλα / αποσμητικό.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stick «μικρό λεπτό κλαδί, που έχει κοπεί ή πέσει από δέντρο» και κατ' επέκτ. «λεπτός κύλινδρος από οποιοδήποτε υλικό» < μέσ. αγγλ. stikke < αρχ. αγγλ. sticca].

στικτογραφία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} ο πουαντιγισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pointillisme].

στικτός, -ή, -ό **1.** αυτός που φέρει στίγματα (βλ. κ. λ. *διάστικτος, κατάστικτος*) **2.** αυτός που σχηματίζεται με στίγματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίζω* (βλ.λ.)].

στιλ (το) → στυλ

στιλάκι (το) → στυλάκι

στιλάτος, -η, -ο → στυλάτος

στιλβαδάμας (ο) [1889] {στιλβαδάμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) το μπριλάντι.
[ΕΤΥΜ. < *στίλβω* + *αδάμας*, απόδ. τού γαλλ. brillant].

στίλβη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.-σπάν.) η στιλπνότητα, η λαμπρότητα, η λάμψη ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα **2.** ΑΣΤΡΟΝ. φαινόμενο που συνίσταται στην ταχεία διακύμανση τής λαμπρότητας και τού χρώματος των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίλβω* (βλ.λ.)].

στίλβω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) λάμπω, αστράφτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. (λιγότερο κοινή από το συνώνυμο *λάμπω*), αγν. ετύμου. Η θεματική εναλλαγή *στιλβ- / στιλπ- (στίλβω – στιλπνός)* δεν επιτρέπει ασφαλείς συσχετισμούς με τ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών].

στιλβώνω ρ. μετβ. {στίλβω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) στιλπνό, γυαλίζω: *~ παπούτσια.* — **στίλβωμα** (το) [μτγν.] κ. **στίλβωση** (η) [μτγν.], **στιλβωτικός,** -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στιλβῶ (-όω)* < *στιλβός* < αρχ. *στίλβω* (βλ.λ.)].

στιλβωτήριο (το) [1846] {στιλβωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο τού στιλβωτή.
[ΕΤΥΜ. < *στιλβώνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *στεγνω-τήριο*].

στιλβωτής (ο) [μτγν.], **στιλβώτρια** (η) {στιλβωτριών} (επίσ.) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το λουστράρισμα των παπουτσιών ΣΥΝ. λούστρος.

στιλέτο (το) μικρό, ελαφρό μαχαίρι με μυτερή και κοφτερή λεπίδα, που χρησιμοποιείται ως όπλο: *τράβηξε το ~ και τον κάρφωσε στην πλάτη·* ΦΡ. ***γόβα-στιλέτο*** γόβα με λεπτό, ψηλό και μυτερό τακούνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stiletto, υποκ. τού stilo < λατ. stilus «ράβδος, στύλος, γραφίδα», που συνδ. με το ουσ. stimulus, -i «αγκάθι, κεντρί» και δεν σχετίζεται με το αρχ. *στῦλος*, όπως παρετυμολογικά έχει εικασθεί].

στιλιζάρω ρ. → στυλιζάρω

στιλίστας (ο) → στυλίστας

στιλιστικός, -ή, -ό → στυλιστικός

στιλό (το) → στυλό

στιλπνός, -ή, -ό αυτός που λάμπει, που γυαλίζει: *~ επιφάνεια / μετάξι / χρώμα* ΣΥΝ. γυαλιστερός ΑΝΤ. θαμπός. — **στιλπνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στιλπ-*, παράλλ. τού θ. *στίλβ-* (τού ρ. *στίλβω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *τερπ-νός, ὀκ-νός*)].

Στίλπων (ο) {Στίλπων-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), ο οποίος δίδαξε στη Σχολή των Μεγάρων και στην Αθήνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *στίλπ-*, παράλλ. τού *στίλβ-*, για τα οποία βλ. λ. *στίλβ-ω, στιλπ-νός*].

στιμάρω ρ. μετβ. {στίμ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) υπολογίζω, κάνω εκτίμηση. — **στιμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. stimare / estimare < λατ. aestimare (< aes, aeris «πολύτιμο πράγμα – χρήματα, χαλκός»)].

στίξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο χωρισμός τού γραπτού λόγου σε μέρη (προτάσεις, περιόδους, ημιπεριόδους) με ειδικά σημεία και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες χρήσεώς τους: *σημεία στίξεως είναι το κόμμα, η τελεία, η άνω τελεία, το ερωτηματικό κ.ά.·* τα σημεία στίξεως διακρίνονται σε *συντακτικά* (τελεία, κόμμα, άνω τελεία), που διευκολύνουν την ανάγνωση και την κατανόηση τού κειμένου, και σε *σχολιαστικά* (θαυμαστικό, εισαγωγικά, αποσιωπητικά), που χρησιμοποιούνται από τον γράφοντα για να σχολιασθούν τα γραφόμενα (ειρωνεία, αμφισβήτηση, έκπληξη, αποσιώπηση, πρόκληση εντυπώσεων, ελεύθεροι συνειρμοί κ.λπ.)· βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσιωπητικά* (β) η χρήση των παραπάνω σημείων σε κείμενο: *ορθή / κακή ~* || *η απουσία στίξεως σε μοντέρνα ποιήματα* • **2.** (λόγ.-σπάν.) η δημιουργία στιγμάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στίξις* < αρχ. *στίζω* (βλ.λ.)].

στιπλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ο αθλητής περνά πάνω από ειδικά ψηλά εμπόδια, κατασκευές με νερό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Η λ. αποσπάστηκε από τον αγγλ. όρο steeplechase «αγώνας στιπλ» (αρχικώς μόνο σε ιπποδρομίες) < steeple «οβελίσκος (κτίσματος)» < αρχ. αγγλ. stēpel «πύργος»].

στιφάδο (το) → στυφάδο

στιφός, -ή, -ό → στυφός

στίφος (το) {στίφ-ους | -η, -ών} μεγάλο, πυκνό πλήθος που κινείται επιθετικά: *τα ~ των βαρβάρων* ΣΥΝ. ορδή, μπουλούκι, συρφετός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῖφος* < θ. *stibh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *steib(h)- (βλ. λ. *στείβω*). Η λ. συνδ. επίσης με λιθ. stiebas «στύλος, ιστός», αρχ. σλαβ. stĭblŭ «κοτσάνι», σανσκρ. stibhi- «δεμάτι»].

στιχαρίθμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αρίθμηση των στίχων ποιήματος ή πεζού κειμένου ΣΥΝ. στιχομετρία.

στιχάριο (το) {στιχαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. μακρύ και χειριδωτό εσωτερικό άμφιο των ορθοδόξων κληρικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στιχάριον*, υποκ. τού αρχ. *στίχος*].

στιχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατά στίχους, κατά σειρά **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***επιγραφή στιχηδόν*** επιγραφή τής οποίας τα γράμματα είναι τοποθετημένα κατά οριζόντιους και κάθετους στίχους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*].

στιχηραρικό μέλος (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους στο οποίο κάθε συλλαβή τού κειμένου εκτείνεται σε δύο ή περισσότερους φθόγγους τής μελωδίας· διακρίνονται τα σύντομα και τα αργά στιχηραρικά μέλη (πβ. *ειρμολογικό μέλος, παππαδικό μέλος*).

στιχηρός, -ά, -ό(ν) **1.** αυτός που έχει γραφεί σε στίχους **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***στιχηρό(ν)*** (το) βυζαντινό τροπάριο, στο οποίο προτάσσονται στίχοι από ψαλμό: *~ ιδιόμελα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *ἀνθ-ηρός*].

στιχογραφία (η) {χωρ. πληθ.} το γράψιμο στίχων χωρίς ποιητική αξία. — **στιχογραφικός,** -ή, -ό [1893].

στιχογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει ασήμαντους στίχους ΣΥΝ. στιχοπλόκος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στιχομετρία (η) [μτγν.] {στιχομετριών} η αρίθμηση των στίχων ενός κειμένου. — **στιχομετρικός,** -ή, -ό [1880].

στιχόμετρο (το) {στιχομέτρ-ου | -ων} το στιγμόμετρο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. line counter].

στιχομυθία (η) {στιχομυθιών} **1.** (στην αρχαία τραγωδία) ζωηρός διάλογος μεταξύ των προσώπων τού δράματος ο οποίος αποτελείται από μονόστιχες ή δίστιχες ερωταποκρίσεις **2.** (κατ' επέκτ.) ζωηρή συζήτηση που γίνεται με σύντομες φράσεις: *διημείφθη μεταξύ τους η εξής ~...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, στοίχος, συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στιχομυθῶ* «διαλέγομαι χρησιμοποιώντας στίχους» < *στίχος* + *-μυθῶ (-έω)* < *μῦθος* (βλ.λ.)].

στιχοπλοκή (η) η σύνθεση ασήμαντων στίχων.

στιχοπλόκος (ο/η) ο ατάλαντος, ο ασήμαντος ποιητής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στίχος* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

στιχοποιός (ο/η) [μτγν.] (σπάν.) πρόσωπο που συνθέτει στίχους, ο στιχουργός. — **στιχοποιία** (η) [μτγν.].

στίχος (ο) **1.** ΜΕΤΡ. η γραμμή ποιήματος που έχει συντεθεί σύμφωνα με τους κανόνες ορισμένου μετρικού ρυθμού: *δεκαπεντασύλλαβος /*

εξάμετρος / ιαμβικός / τροχαϊκός / αναπαιστικός / ακατάληκτος / ακέφαλος ~ **2.** (προφορ.-καταχρ. στον εν.) τα λόγια τραγουδιού: *σημαντικό ρόλο στο τραγούδι παίζει ο* ~ (συνήθ. στον πληθ.): *σε αυτό τον δίσκο οι ~ είναι τού Λ. Παπαδόπουλου* || *σημαντικοί ποιητές μας έχουν γράψει στίχους ειδικά για τραγούδια* **3.** καθεμιά από τις γραμμές πεζού κειμένου ΣΥΝ. αράδα. — (υποκ.) **στιχάκι** (το) (σημ. 1-2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παραπομπή, στείβω, στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σειρά, γραμμή (παρατάξεως)». < θ. *στιχ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείχω* «βαδίζω (σε παράταξη)» < I.E. *steigh- «βαδίζω, προχωρώ», πβ. σανσκρ. stighnoti «αναβαίνω», αρχ. σλαβ. postignq «απλώνω, αγγίζω», αρχ. ιρλ. tīagu «βαδίζω, πηγαίνω», αρχ. γερμ. steg «μικρή γέφυρα, πέρασμα», αρχ. σκανδ. stig «βήμα, βάδισμα» κ.ά. Ομόρρ. *στοῖχ-ος, στοιχ-εῖο(ν), στοίχ-ημα* κ.ά.].

-στιχος, -η, -ο [μτγν.] β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό στίχων: *τετράστιχη στροφή ποιήματος* || (το ουδ. ως ουσ.) *σκωπτικό δίστιχο.*

στιχούργημα (το) [μτγν.] {στιχουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} (μειωτ.) η πρόχειρη και άτεχνη έμμετρη ποιητική σύνθεση.

στιχουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής σύνθεσης στίχων. — **στιχουργικός,** -ή, -ό [1813], **στιχουργικά** επίρρ.

στιχουργός (ο/η) **1.** πρόσωπο που γράφει στίχους **2.** (συχνότ.) πρόσωπο που έχει γράψει τους στίχους τραγουδιού. — **στιχουργώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, στοίχος, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

στλεγγίδα (η) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) χάλκινο όργανο ξέσεως σε σχήμα κυκλικού κοχλιαρίου με λαβή, που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές, για να αφαιρέσουν από το σώμα τους το λάδι, με το οποίο επαλείφονταν πριν από τον αγώνα, καθώς και το χώμα και τον ιδρώτα που κολλούσαν σε αυτό **2.** (λόγ.) η ξύστρα που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού δέρματος των αλόγων ΣΥΝ. ξυστρί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στλεγγίς, -ίδος* (η μοναδική ελλην. λ. με αρκτικό συμφων. σύμπλεγμα *στλ-*), τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδ. με χεττ. ištalk-(iya)-, ištalgāi «ομαλύνω, ισοπεδώνω»].

στοά (η) **1.** δίοδος, πέρασμα διά μέσου κτηριακού συγκροτήματος **2.** σήραγγα, υπόγειος διάδρομος ορυχείου: *κάτω από το παλάτι υπήρχαν πολυδαίδαλες* ~ ΣΥΝ. λαγούμι, γαλαρία **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. επίμηκες κτήριο με ανοιχτή τη μία ή και τις δύο μακρές πλευρές, όπου το υπόστεγο στηρίζεται από κιονοστοιχία: *η ~ τού Αττάλου* **4.** η φιλοσοφική σχολή των στωικών (βλ. κ. λ. *στωικισμός*) • **5.** ***τεκτονική στοά*** βλ. λ. *τεκτονικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοιά* (με σίγηση τού -ι-) < *στωϊά* (με βράχυνση τού -ω- προ τού -ι-) < **στω-Ϝ-ιā* (με παρέκταση -Ϝ-) < θ. *στω-*, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.). Η λ. *στοά* συνδ. επίσης με σανσκρ. sthāv-arā «σταθερός, σκληρός», αρχ. σλαβ. stavŭ «διάρθρωση, κατασκευή», λιθ. stovà «τόπος, εγκατάσταση», αρχ. αγγλ. stōw «θέση, τόπος» κ.ά.].

Στοβαίος (ο) *Ιωάννης*· φιλόσοφος από τους Στόβους τής Μακεδονίας (5ος αι. μ.Χ.), οπαδός τής νεοπλατωνικής φιλοσοφίας· συγκέντρωσε στα έργα του *Εκλογαί* και *Ανθολόγιον* χωρία από 500 ποιητές, φιλοσόφους και πεζογράφους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. Στοβαῖος < αρχ. Στόβοι, πόλη τής Μακεδονίας (από την οποία καταγόταν ο φιλόσοφος), που απαντά και ως *Στόποι*, αγν. ετύμου].

στοίβα (η) {στοιβών} σωρός από πράγματα που έχουν τοποθετηθεί συνήθ. πρόχειρα το ένα πάνω στο άλλο: *μια ~ (από) βιβλία / εφημερίδες / ρούχα / ξύλα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < *στοιβάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

στοίβαγμα (το) → στοιβάζω

στοιβάδα (η) **1.** η στοίβα **2.** (εσφαλμ.) η στιβάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στοιβάς, -άδος* < αρχ. *στοιβή* (βλ. λ. *στοιβάζω*)].

στοιβαδόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει και τοποθετεί σε στοίβες (προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ.). Επίσης **στοιβαχτής**.
[ΕΤΥΜ. < *στοίβα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

στοιβάζω ρ. μετβ. {στοίβα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τοποθετώ (πράγματα) σε στοίβες **2.** στρυμώχνω (πράγματα) σε στενό χώρο **3.** (μεσοπαθ. ***στοιβάζομαι***) στρυμώχνομαι: *χιλιάδες επιβάτες στοιβάζονται καθημερινά στα μέσα μαζικής μεταφοράς* || (η μτχ. **στοιβαγμένος**, -η, -ο) *«οι πρώτοι μετανάστες ζούσαν στοιβαγμένοι στο λιμάνι τρεις-τρεις οικογένειες σε κάθε διαμέρισμα»* (εφημ.). **στοίβαγμα** κ. **στοίβασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στοιβή* «σωρός, στοίβα» (με αρχική αναφορά στο γέμισμα στρωμάτων και μαξιλαριών με ορισμένα φρυγανώδη φυτά), ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.)].

στοιβαχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε στοίβα **2.** αυτός που είναι συμπιεσμένος, στρυμωγμένος σε περιορισμένο χώρο.

στοιχειό (το) (λαϊκ.) **1.** ΛΑΟΓΡ. η ψυχή σκοτωμένου ανθρώπου ή ζώου, που σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις μένει στον τόπο όπου σκοτώθηκε και τον φυλά **2.** (κατ' επέκτ.) υπερφυσικό ον, συνήθ. κακοποιό ΣΥΝ. τελώνιο, αερικό **3.** (μτφ.) άνθρωπος με απόκοσμη εμφάνιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στοιχεῖον* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και συνίζηση, πβ. κ. *θηρίο - θεριό*].

στοιχείο (το) **1.** (α) οτιδήποτε αποτελεί μέρος εννοίας, αντικειμένου ή γενικότερου συνόλου: *τα συστατικά ~ τού φυσικού κόσμου κατά τους αρχαίους φιλοσόφους ήταν ο αέρας, το νερό, η φωτιά και η γη* || *τα περιουσιακά ~ κάποιου* || *πολιτιστικό / ιδεολογικό / γλωσσικό / θρησκευτικό / ιστορικό / θετικό* ~ (β) (γενικότ. αντί τού *πράγμα / κάτι*): *η διάθεση για ειρήνευση είναι ένα ενθαρρυντικό* ~ (είναι κάτι ενθαρρυντικό / ενθαρρυντικό πράγμα)· ΦΡ. (στη φύση) (α) ***στοιχεία τής φύσεως*** οι δυνάμεις τής φύσης (π.χ. βροχή, αέρας κ.λπ.): *ο άνθρωπος με την τεχνολογία προσπάθησε να δαμάσει τα* ~ (β) ***υγρό στοιχείο*** η θάλασσα (σε αντιδιαστολή προς τη στεριά, τη γη) **2.** οτιδήποτε συμβάλλει σε κάτι: *αναγκαίο / απαραίτητο / κρίσιμο / καθοριστικό ~ για την παιδεία / την πρόοδο / την υγεία* || *ο εκδημοκρατισμός / η εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι ~ προόδου* **3.** ΧΗΜ. ***(χημικό) στοιχείο*** κάθε απλό σώμα που αποτελείται από όμοια άτομα, δεν μπορεί να διασπαστεί σε απλούστερα μέρη με τις συνηθισμένες χημικές μεθόδους και μαζί με άλλα ανάλογα απλά σώματα σχηματίζει χημικές ενώσεις (π.χ. το οξυγόνο, το νάτριο, ο σίδηρος κ.λπ.): *μεταλλικό / αμέταλλο / ραδιενεργό* ~ **4.** (επίσ.) κάθε ενδεικτική πληροφορία για την αναγνώριση εγγράφου ή προσώπου: *τα ~ τού εγγράφου* (π.χ. ο αριθμός πρωτοκόλλου) || *δώσε στον αστυνομικό τα ~ σου!* (τις πληροφορίες που αναγράφονται στην αστυνομική σου ταυτότητα) || *τον πήγαν στο αστυνομικό τμήμα για εξακρίβωση στοιχείων* **5.** οτιδήποτε αποδεικνύει (ενοχή ή αθωότητα) στο πλαίσιο αστυνομικής ή δικαστικής διερεύνησης: *το άλλοθι που έχει είναι αδιάσειστο ~ τής αθωότητάς του* || *τα αποδεικτικά ~ που προσεκόμισε στο δικαστήριο ο κατηγορούμενος* || *αν έχετε στοιχεία, να τα καταθέσετε ενώπιον τής επιτροπής· αλλιώς να μη δημιουργείτε εντυπώσεις* ΣΥΝ. απόδειξη **6.** ***στοιχεία*** (τα) (α) τα δεδομένα: *στατιστικά / συγκριτικά ~* || *η επεξεργασία των ~ γίνεται με υπολογιστή* (β) οι πληροφορίες, οτιδήποτε αφορά σε συγκεκριμένο θέμα: *θέλω φάκελο με τα πλήρη ~ τής υπόθεσης* || *από τα μέχρι τώρα ~ προκύπτει ότι το δυστύχημα οφειλόταν σε ανθρώπινο λάθος* || *αντικειμενικά* ~ (γ) οι βασικές γνώσεις συγκεκριμένου γνωστικού χώρου: ~ *γεωμετρίας / Αγγλικής* • **7.** το οικείο περιβάλλον, οι συνθήκες που είναι οικείες ή ταιριάζουν σε κάποιον/κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***στο στοιχείο (κάποιου)***: *σπούδασε φιλολογία κι έτσι, όταν μιλούμε για ποίηση, είναι στο στοιχείο του* • **8.** (περιληπτ.) πληθυσμική ομάδα με συγκεκριμένη (εθνική, θρησκευτική κ.λπ.) ταυτότητα, διαφορετική από αυτή τού ευρύτερου συνόλου στο οποίο ανήκει: *το ελληνικό ~ στην Αυστραλία* || *το μουσουλμανικό ~ τής Θράκης* • **9.** ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογραφικός χαρακτήρας: *πλάγια / μαύρα / λευκά* ~ • **10.** (συνήθ. κακόσ.) πρόσωπο ως παράγοντας συγκεκριμένης δράσης· συνήθ. προσδιορίζεται από επίθετο που χαρακτηρίζει τη δράση αυτή: *εγκληματικό / περιθωριακό / ανατρεπτικό / αναρχικό / επαναστατικό* ~ || *στην ομάδα εργασίας, στην οποία συμμετείχε, αποδείχθηκε ότι ήταν διασπαστικό ~ προκαλώντας με τη στάση της συγκρούσεις* • **11.** ΦΥΣ. ***ηλεκτρικό στοιχείο*** απλή συσκευή που μετατρέπει τη χημική ενέργεια σε ηλεκτρική (π.χ. η βολταϊκή στήλη, η μπαταρία κ.ά.). — **στοιχειακός,** -ή, -ό [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στοιχεῖον* < *στοῖχος* «διάταξη, παράταξη» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εῖον* (πβ. κ. *μνημ-εῖον, ἀρχ-εῖον, φορ-εῖον*). Η λ. στον ενικό αριθμό *(στοιχεῖον)* δήλωνε αρχικώς τη γραμμή που σχημάτιζε η σκιά (ηλιακού ρολογιού), βάσει τής οποίας προσδιόριζαν την ώρα τής ημέρας. Επιπλέον, ο πληθ. *στοιχεῖα* αναφερόταν στα επιμέρους τμήματα τού αλφαβήτου (δηλ. στους φθόγγους), τα οποία αναπαρίστανται μια λ., κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *γράμματα*, που αναφερόταν κυρ. στη γραπτή μορφή και την οπτική εικόνα των φθόγγων. Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης επεξέτειναν τη χρήση τής λ. *στοιχεῖον* στη φυσική και τη φιλοσοφία, αποδίδοντάς της τη σημερινή της σημ. «τμήμα ενός όλου»].

στοιχειοθεσία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. η τοποθέτηση των μεταλλικών τυπογραφικών στοιχείων έτσι, ώστε να σχηματίζουν λέξεις ή στίχους **2.** η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — **στοιχειοθετικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοιχειοθέτης (ο) [1814] {στοιχειοθετών}. **στοιχειοθέτρια** (η) {στοιχειοθετριών} (σημ. 1) **1.** τεχνίτης τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη στοιχειοθεσία κειμένων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. μηχανή εκτύπωσης φιλμ ή χαρτιού σε πολύ υψηλή ανάλυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. < *στοιχείο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*). Ο όρ. τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. image setter].

στοιχειοθετώ ρ. μετβ. [1856] {στοιχειοθετείς... | στοιχειοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τοποθετώ τυπογραφικά στοιχεία με τρόπο που να σχηματίζω λέξεις, στίχους ή σελίδες **2.** τεκμηριώνω, θεμελιώνω βάσει στοιχείων: *οι ενέργειες αυτές δεν στοιχειοθετούν αδικήματα* || *«η ολομέλεια θα κρίνει από το πόρισμα αν στοιχειοθετείται κατηγορία για καθαίρεση τού προέδρου»* (εφημ.). — **στοιχειοθέτηση** (η) [1875]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. < *στοιχείο* + *-θετώ* < *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*)].

στοιχειοθήκη (η) [1863] {στοιχειοθηκών} ΤΥΠΟΓΡ. θήκη μέσα στην οποία τοποθετούνται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία ΣΥΝ. γραμματοθήκη, κάσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοιχειολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} το μέρος τής Λογικής που εξετάζει τα στοιχεία τής ορθής νόησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stœchiologie].

στοιχειομετρία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τομέας που μελετά τις αριθμητικές σχέσεις κατά τις χημικές αντιδράσεις μεταξύ χημικών στοιχείων ή ενώσεων. — **στοιχειομετρικός,** -ή, -ό [1834].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stœchiométrie].

στοιχειοχυτήριο (το) [1871] {στοιχειοχυτηρί-ου | -ων} το χυτήριο στο οποίο κατασκευάζονται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία.

στοιχειοχύτης (ο) [1871] {στοιχειοχυτών} ο εργάτης που απασχολείται σε στοιχειοχυτήριο.

στοιχειοχυτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή τυπογραφικών στοιχείων.

στοιχειώδης, -ης, -ες {στοιχειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει τα πρώτα και βασικά στοιχεία (συστήματος, επιστήμης κ.λπ.): ~ *άλγεβρα / γραμματική* ΣΥΝ. θεμελιώδης, βασικός· ΦΡ. ***στοι-***

χειώδης εκπαίδευση το δημοτικό σχολείο (όπου ο μαθητής διδάσκεται βασικές και απλές γνώσεις) **2.** (συνεκδ.) εντελώς απαραίτητος για να υπάρξει ή να συμβεί κάτι· (γενικότ.) ο πλέον βασικός: *δεν υπάρχουν οι ~ προϋποθέσεις για πολιτική σύγκλιση με το κόμμα αυτό || δεν γνωρίζει τις ~ αρχές τής καλής συμπεριφοράς || με τα χρήματα που κερδίζει δεν μπορεί να καλύψει τις ~ ανάγκες του || δεν έδειξε ούτε τη ~ ευγένεια || τα ~ ανθρώπινα δικαιώματα || οι ~ κανόνες ασφαλείας / γνώσεις τής πρόσφατης ιστορίας || «τα ενοικιαζόμενα δωμάτια πρέπει να έχουν τον ~ εξοπλισμό ενός σπιτιού (ψυγείο, κουζίνα, σκεύη)...»* (εφημ.) ΣΥΝ. πρωταρχικός, ελάχιστος, μίνιμουμ. — **στοιχειωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, παιδεία, προηγουμένως, στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοιχεῖον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώδης*].

στοιχειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοίχειω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι/κάποιον) στοιχειό (βλ.λ.) που φυλάσσει ορισμένο τόπο, θυσιάζοντάς το / τον στον τόπο αυτόν: *«α(ν) δε στοιχειώσετ' άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (για φαντάσματα, υπερφυσικά όντα) κατοικώ (σε ορισμένο τόπο, κτήριο): *το φάντασμα τού προγόνου του έχει στοιχειώσει το σπίτι που έμενε* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι συνεχώς κάπου και δεν φεύγω: *η ιδέα αυτή είχε στοιχειώσει το μυαλό του* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πρόσ.) γίνομαι στοιχειό **5.** (για τόπο) (α) κατοικούμαι από φαντάσματα: *το σπίτι αυτό έχει στοιχειώσει || στοιχειωμένος πύργος* (β) ερημώνομαι, περιέρχομαι σε πλήρη εγκατάλειψη: *ο τόπος αυτός, που άλλοτε έσφυζε από ζωή, τώρα έχει στοιχειώσει.* — **στοίχειωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στοιχειόν* «δαίμονας» (βλ.λ.)].

στοιχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά στοίχους, κατά σειρά: *οι στρατιώτες παρελαύνουν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοῖχος* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *βαθμηδόν, σωρ-ηδόν*].

στοίχημα (το) {στοιχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συμφωνία μεταξύ δύο προσώπων που διατυπώνουν αντίθετες απόψεις ή προγνώσεις, ότι θα πάρει από τον άλλον την οριζόμενη αμοιβή εκείνος τού οποίου οι απόψεις ή οι προγνώσεις θα επαληθευθούν τελικά: *γραφείο στοιχημάτων || παράνομα ~*· ΦΡ. ***βάζω / πάω στοίχημα*** (i) στοιχηματίζω: *βάζεις / πάμε ~ ότι θα βρέξει;* (ii) (μτφ.) είμαι σίγουρος ότι: *~ ότι έλεγε ψέματα* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που ορίζεται ως αμοιβή στη συμφωνία αυτή: *τι ~ βάζεις;* **3.** (μτφ.) καθετί που τίθεται ως στόχος από κάποιον (και για την επίτευξη τού οποίου υπάρχουν αμφιβολίες): *η ένταξη τής χώρας στην Ο.Ν.Ε. είναι το ~ που προσπαθεί να κερδίσει η κυβέρνηση || η κάθαρση στον χώρο τής Αστυνομίας είναι το προσωπικό ~ τού υπουργού || η αναβάθμιση τής περιοχής είναι ~ ζωής για τον σημερινό δήμαρχο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «συμφωνία», < αρχ. *στοιχῶ (-έω)* «βρίσκομαι σε ευθύγραμμη διάταξη, σε στοίχους» και αργότερα «ανταποκρίνομαι, αντιστοιχώ, βρίσκομαι σε αρμονία με κάτι» < *στοῖχος*].

στοιχηματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοιχημάτισα} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω στοίχημα ένα ποσό ή αντικείμενό μου: *~ μία μπίρα ότι θα νικήσει η ομάδα μου || ~ ένα πεντοχίλιαρο για τη νίκη τής ομάδας μου* **2.** (μτφ.) είμαι σίγουρος: *~ ότι δεν θα έρθει στο ραντεβού || ~ ό,τι έχω και δεν έχω ότι τελικά θα σου κάνει το χατίρι* ♦ (αμετβ.) **3.** βάζω στοίχημα: *κανείς δεν στοιχηματίζει για / σε αυτό το άλογο* || (μτφ.) *υποστηρίζοντας αυτή την πολιτική, είναι σαν να στοιχηματίζουμε υπέρ ενός νέου τύπου σοσιαλισμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοίχισα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ορισμένη χρηματική αξία και τιμή, κοστίζω: *μου στοίχισε τα μαλλιά τής κεφαλής μου αυτή η αγορά* (μου κόστισε πολύ) || *μη μου δίνεις λεφτά· δεν στοιχίζει τίποτα* **2.** (μτφ.) (α) (γενικότ.) προκαλώ επιβάρυνση: *η ευγένεια δεν στοιχίζει τίποτε* (β) (ειδικότ.) προκαλώ οικονομική επιβάρυνση, δαπάνες: *τα ταξίδια στοιχίζουν σήμερα πολλά λεφτά* (γ) προκαλώ ψυχικό βάρος, θλίψη: *της στοίχισε πολύ ο θάνατος τού πατέρα της || του στοίχισε πολύ ο χωρισμός των γονιών του*· ΦΡ. ***δεν στοιχίζει τίποτε*** για κάτι απλό, εύκολο· δεν είναι δύσκολο σε κάποιον: *δεν του στοιχίζει τίποτε να δώσει μια συμβουλή / να σου δανείσει ένα βιβλίο* **3.** (μτφ.) έχω ως κόστος, ως συνέπεια: *η ενέργεια αυτή θα του στοιχίσει την απόλυσή του || η ομολογία / αποκάλυψη αυτή του στοίχισε την ζωή* (έγινε η αιτία τού θανάτου του) ● **4.** τοποθετώ σε στοίχους: *ο λοχίας στοίχισε τους στρατιώτες κατά τετράδες* || (κ. μεσοπαθ.) *«στοιχηθείτε!», διέταξε τους στρατιώτες ο λοχίας || οι μαθητές στοιχήθηκαν ο ένας πίσω από τον άλλον* ♦ (αμετβ.) **5.** έχω συγκεκριμένο κόστος: *~ φθηνά / ακριβά / πολύ* **6.** (ειδικότ.) έχω υψηλό κόστος: *μια τέτοια εκδήλωση στοιχίζει* **7.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***στοιχίζομαι***) τάσσομαι υπέρ (κάποιου), συντάσσομαι με (κάποιον): *«στη λογική αυτή των ιδιωτικοποιήσεων στοιχήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των εφημεριών»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ κατά στοίχους, σε ευθύγραμμη διάταξη», < *στοῖχος* (βλ.λ.). Όμοια ετυμ. έχει και το αρχ. *στοιχῶ (-έω)*, τού οποίου χρησιμοποιείται κυρ. ο παθ. αόρ. (λ.χ. *στοιχήθηκα, στοιχηθείτε*). Η σημ. «κοστίζω» είναι μεταφρ. δάνειο από ιταλ. costare (βλ. κ. κοστίζω)].

στοίχιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η τοποθέτηση σε στοίχους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοίχος (ο) **1.** η ευθύγραμμη παράταξη ΣΥΝ. σειρά, γραμμή, αράδα **2.** ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις οριζόντιες λίθινες ή πλίνθινες σειρές τοιχοδομής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στοῖχος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στείχω* «βαδίζω, προχωρώ (σε παράταξη)» < I.E. *steigh- «βαδίζω, προχωρώ», πβ. αλβ. shtegu «πέρασμα, είσοδος», γοτθ. staiga «μονοπάτι», αρχ. γερμ. steiga (> γερμ. auf-steigen «ανεβαίνω») κ.ά. Ομόρρ. *στίχ-ος, στοιχ-εῖον, στοιχ-ίζω, στοίχ-ημα*].

> **στοίχος – στίχος: παράγωγα – σύνθετα.** Τα δύο ομόηχα, το **στίχος** και το **στοίχος**, σημαίνουν και τα δύο «γραμμή, σειρά, αράδα»: το *στίχος* γραμμή ποιήματος, το *στοίχος* γραμμή σε οποιαδήποτε διάταξη (γυμναστικής, στρατού κ.λπ.). Και τα δύο είναι μεταπτωτικές βαθμίδες τού αρχ. ρήματος *στείχω* «βαδίζω σε σειρές» (**στιχ-**: μηδενισμένη βαθμίδα με απουσία τού -ε-· **στοιχ-**: ετεροιωμένη βαθμίδα με τροπή τού ει σε οι). Από το *στίχος* παράγονται τα: *στιχουργός (στιχουργώ, στιχούργημα, στιχουργικός), στιχο-πλόκος, στιχο-γράφος, διά-στιχο* «το μεταξύ των σειρών τυπωμένου κειμένου διάστημα» *(διαστιχώνω, διαστίχωση), κατά-στιχο* (< *κατά στίχον* «τα γραμμένα κατά σειρά»), *στιχό-μετρο* (και *στιγμόμετρο*) «αριθμημένος κανόνας για τη μέτρηση των στίχων», *στιχο-μυθία* «διάλογος», *ημι-στίχιο, μονό-στιχο, δί-στιχο, τρί-στιχο, τετρά-στιχο, πολύ-στιχο* κ.λπ. Από το **στοίχος** παράγονται: *στοιχ-ίζω* (αρχική σημ. «βάζω στην ίδια γραμμή, εξισορροπώ, εξισώνω»), *περι-στοιχίζω, στοιχ-ηδόν* «στη γραμμή», *αντί-στοιχος (αντιστοιχώ, αντιστοιχία), σύ-στοιχος (συστοιχώ, συστοιχία), -στοιχία (κιονο-στοιχία, αμαξοστοιχία, δενδρο-στοιχία, οδοντο-στοιχία). στοιχώ, στοιχούμαι* «μπαίνω στην ίδια γραμμή, ακολουθώ» *(στοίχημα, στοιχηματίζω, στοίχηση, «στοιχηθείτε!»), στοιχείο* (πβ. *σημ-είο, μνημ-είο* κ.τ.ό.) με αρχική σημ. «αυτό που μπαίνει κατά σειρά, γράμμα (αλφαβήτου)» και «γράμματα λέξεως» > *«ελάχιστα συστατικά». στοιχει-ώδης, στοιχει-ακός, στοιχει-ώ(νω) (στοιχείωση, μεταστοιχείωση), αστοιχείωτος, στοιχειο-θέτης (στοιχειοθετώ, στοιχειοθεσία, στοιχειοθέτηση), στοιχειο-θήκη, στοιχειό (στοιχειώνω, στοίχειωμα).*

στοκ (το) {άκλ.} το απόθεμα διαθέσιμων εμπορευμάτων ή άλλων ειδών: *«ελλείψει πελατών, οι μεγαλοκαταστηματάρχες τής πόλης σκέπτονται να επισπεύσουν τις χειμερινές εκπτώσεις, για να διαθέσουν το τεράστιο ~ τους»* (εφημ.) || *κατάστημα ~* (στο οποίο πωλείται σε χαμηλές τιμές το απόθεμα εμπορευμάτων).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stock < αρχ. αγγλ. stoc(c) «κούτσουρο, πάσσαλος», που συνδ. με αρχ. σκανδ. stokkr «κορμός δέντρου»].

στοκαδόρος (ο) μικρή σπάτουλα που χρησιμοποιείται στο στοκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *στοκάρω* (βλ.λ.), πβ. βεν. stucador].

στοκάρω[1] ρ. μετβ. {στόκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} καλύπτω ή φράζω με στόκο: *στόκαρισε τα τζάμια των παραθύρων στις άκρες.* — **στοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. stucar (βλ. λ. *στόκος*)].

στοκάρω[2] ρ. μετβ. {στοκάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) συγκεντρώνω (διαθέσιμα προϊόντα, εμπορεύματα ή άλλα είδη) σε συγκεκριμένο χώρο.
[ΕΤΥΜ. < *στοκ* (βλ.λ.) + *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

στοκατζήδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα με στοκ από είδη γνωστών (επώνυμων) προϊόντων.

στόκος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από γύψο, μάρμαρο και άλλα υλικά, που χρησιμοποιείται στο γέμισμα ρωγμών, οπών, ανοιγμάτων ή για την εξομάλυνση ανώμαλων επιφανειών (τοίχων κ.λπ.) **2.** (μτφ.-υβριστ. / σκωπτ.) ανόητος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. stuco < λογγοβαρδ. stukki].

Στοκχόλμη (η) η πρωτεύουσα τής Σουηδίας.
[ΕΤΥΜ. < σουηδ. Stockholm < stock «πάσσαλος» + holm «νησί», πιθ. εξαιτίας ενός οικισμού που είχε χτιστεί στα τρία νησιά, τα οποία απαρτίζουν τον πυρήνα τής σημερινής πόλης].

στολαρχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα τού στολάρχου.

στόλαρχος (ο) {στολάρχ-ου | -ων, -ους} ο αρχηγός πολεμικού στόλου ΣΥΝ. ναύαρχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στόλος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

στολή (η) **1.** η ενδυμασία, η αμφίεση· κυρ. στη ΦΡ. *εθνική ~* (τοπική ενδυμασία που θεωρείται ως η παραδοσιακή) **2.** (ειδικότ.) η ομοιόμορφη και διακριτική ενδυμασία καθενός από τα άτομα που ανήκουν σε ορισμένο επάγγελμα, τάξη, οργάνωση κ.λπ.: *στρατιωτική / αστυνομική ~ || ~ αγγαρείας / εξόδου / παραλλαγής / εργασίας / εκστρατείας || στις επίσημες εκδηλώσεις πηγαίνει με ~ || αντιποίηση στολής* (βλ. λ. *αντιποίηση*) || *μεγάλη ~* (με την οποία παρίσταται αξιωματικός σε επίσημες εκδηλώσεις)· ΦΡ. **εν στολή** *(ἐν στολῇ)* φορώντας στολή: *παρουσιάστηκε ενώπιόν τους ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφόδια, εξάρτιση στόλου», ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στολίδι (το) {στολιδ-ιού | -ιών} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς ή καλλωπιστικούς λόγους: *τα ~ τού χριστουγεννιάτικου δέντρου* ΣΥΝ. κόσμημα **2.** (ειρων.) φανταχτερό και κακόγουστο γυναικείο κόσμημα ΣΥΝ. μπιχλιμπίδι **3.** καθετί για το οποίο περηφανεύεται κάποιος: *η κόρη του είναι το ~ τού σπιτιού του || αυτό το μνημείο είναι ένα ~ για την πόλη μας* **4.** καθετί που προσδίδει ομορφιά (σε κάτι): *αυτό το κτήριο είναι ~ για τη γειτονιά μας || εκφραστικά ~ || ο βιολιστής διανθίζει το παιξιμό του με στολίδια από τη μουσική παράδοση τού τόπου του* ΣΥΝ. ποίκιλμα. — (υποκ.) **στολιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στολίδιον*, υποκ. τού αρχ. *στολίς, -ίδος* (< *στολή*)].

στολίδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η προϊούσα πτύχωση τού φλοιού τής Γης, λόγω τής ψύξης τής γήινης σφαίρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στολιδοῦμαι (-όο-)* «στολίζομαι, σχηματίζω πτυχές» < *στολίς, -ίδος* (< *στολή*)].

στολίζω ρ. μετβ. {στόλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** διακοσμώ με στολίδια: *~ το χριστουγεννιάτικο δέντρο / το σπίτι με λουλούδια || κάθε Μεγάλη Παρασκευή οι γυναίκες στολίζουν τον Επιτάφιο με λουλούδια* ΣΥΝ. καλλωπίζω, εξωραΐζω **2.** (ειδικότ.) ντύνω με όμορφα ρούχα και κοσμήματα: *οι νέες κοπέλες τού χωριού στόλιζαν τη νύφη* **3.** αποτελώ στολίδι (για κάτι/κάποιον), καθιστώ (κάτι/κάποιον) όμορ-

φο: *την πόλη στολίζουν πολλά αρχαία και βυζαντινά μνημεία* ΣΥΝ. κοσμώ **4.** (καθημ.-εκφραστ.) επιτιμώ. εξυβρίζω: *τον στόλισα όπως του 'πρεπε / για τα καλά* **5.** (μεσοπαθ. ***στολίζομαι***) φορώ καλά ρούχα (και κοσμήματα): *για πού στολίστηκες έτσι;* — **στολισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφοδιάζω, ντύνω», < *στολή*].

στολίσκος (ο) [1869] ΝΑΥΤ. μικρός στόλος.
[ΕΤΥΜ. < *στόλος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

στόλισμα (το) [αρχ.] {στολίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να στολίζει κανείς (κάτι): *ορισμένα γραφεία αναλαμβάνουν το ~ τού σπιτιού για γαμήλιες ή άλλες δεξιώσεις* **2.** το στολίδι.

στολισμός (ο) → στολίζω

στολοδρομία (η) {στολοδρομιών} ΝΑΥΤ. η διάπλευση τού στόλου και κυρ. οι τακτικές κινήσεις και οι ελιγμοί του. — **στολοδρομικός**, -ή, -ό [1858], ***στολοδρομώ*** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στολοδρομώ (-έω)* < *στόλος* + *-δρομώ* < *δρόμος*].

στόλος (ο) **1.** (γενικότ.) το σύνολο των πλοίων: *ο εμπορικός μας ~* || *αλιευτικός ~* **2.** το σύνολο ή υποσύνολο των πολεμικών πλοίων, η ναυτική δύναμη μιας χώρας: *ο ελληνικός / ο 6ος αμερικανικός ~* ● **3.** το σύνολο των διαθέσιμων οχημάτων ή αεροσκαφών: *ο Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών θα ανανεώσει τον ~ του* || *ο ~ των πυροσβεστικών οχημάτων* || *ο ~ τής Ολυμπιακής Αεροπορίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «πολεμική προπαρασκευή, εξοπλισμός», ιδιαίτερα σε σχέση με τις θαλάσσιες εκστρατείες, από όπου προέκυψε και η σημ. «ναυτική δύναμη, αρμάδα»].

στόμα (το) {στόμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άνοιγμα στο μπροστινό και κάτω μέρος τής κεφαλής ανθρώπων και ζώων, που περιβάλλεται από τα χείλη, αποτελεί όργανο τής φωνής και τής αναπνοής και από το οποίο εισέρχεται η τροφή: *μισάνοιχτο / ορθάνοιχτο ~* || *φιλώ στο ~* || *μιλάω με γεμάτο ~* || *μυρίζει το ~ κάποιου*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***(στο / από) το στόμα τού λύκου*** εκεί / από εκεί όπου φωλιάζει ο κίνδυνος: *τον έστειλαν στο ~* || *τον γλύτωσαν από το ~* (β) ***κλείνω το στόμα (κάποιου)*** (i) αναγκάζω (κάποιον) να σωπάσει ή εξαγοράζω τη σιωπή του: *προσπάθησαν να του κλείσουν το στόμα. για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* (ii) αποστομώνω ή κάνω κάποιον (αρνητικά προδιατεθειμένο απέναντί μου) να μην μπορεί να με κακολογήσει: *έλεγαν διάφορες κακίες για τις ικανότητές του, αλλά αφότου πήρε το πρώτο βραβείο, έκλεισε τα στόματα ολονών* (γ) ***από το στόμα μου το πήρες*** με πρόλαβες, το ίδιο θα έλεγα κι εγώ (δ) ***από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί*** (ευχετ.) μακάρι να γίνει αυτό που λες: *–Μην αγωνιάς· θα τα καταφέρεις στις εξετάσεις. –~!* (ε) ***παίρνω τη μπουκιά απ' το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *μπουκιά* (στ) ***από στόμα σε στόμα*** (για κάτι που διαδίδεται προφορικά) από τον έναν στον άλλον: *η είδηση κυκλοφόρησε / διαδόθηκε ~* || *~ έφθασε και στα δικά μου αφτιά* (ζ) ***με το στόμα ανοιχτό*** άναυδος, άφωνος, έκπληκτος: *έμεινε ~. όταν έμαθε το περιστατικό* (η) ***ανοίγω το στόμα μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (θ) ***βάζω (κάτι) στο στόμα μου*** τρώω (κάτι): *από το πρωί έχει να βάλει μπουκιά στο στόμα του* (ι) ***δεν παίρνεις κουβέντα απ' το στόμα του*** για άτομο λιγομίλητο, για πρόσωπο που προσέχει τα λόγια του και δεν αποκαλύπτει προσωπικά μυστικά (ια) ***κρατώ το στόμα μου κλειστό*** δεν αποκαλύπτω πράγματα που γνωρίζω: *ξέρω πολλά, αλλά ~* (ιβ) ***κρέμομαι από το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *κρέμομαι* (ιγ) ***ράψε το στόμα σου!*** (επιτιμητικά) σώπασε, μη μιλάς! (ιδ) ***στόμα έχει και μιλιά δεν έχει*** για κάποιον που παραμένει αμίλητος, που δεν μιλά καθόλου ή δεν είναι φλύαρος: *Αυτό το κορίτσι ~. Τόσο ήσυχο είναι!* (κ. ειρων. για πρόσωπο φλύαρο) (ιε) ***βάζω λόγια στο στόμα (κάποιου)*** αποδίδω σε (κάποιον) λόγια που δεν είπε (ιστ) ***γεια στο στόμα σου! / ν' αγιάσει το στόμα σου!*** σε κάποιον που λέει κάτι, το οποίο βρίσκουμε πολύ σωστό (ιζ) ***μ' ένα στόμα*** ομόφωνα, όλοι μαζί ΣΥΝ. με μια φωνή (ιη) ***με την ψυχή στο στόμα*** με μεγάλο άγχος. τρέχοντας για να προλάβω: *έφθασα στον σταθμό ~* (ιθ) ***πέφτω στο στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *πέφτω* (κ) ***βουλλώνω (τα) στόματα*** αποτρέπω αρνητικά σχόλια: *τόσα χρόνια κρύβω τα ελαττώματά σου και ~* (κα) ***πιάνω / βάζω στο στόμα μου (κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *πιάνω* (κβ) ***στάζει μέλι το στόμα μου*** βλ. λ. *στάζω* (κγ) ***στεγνώνει το στόμα μου*** δεν έχει πια σάλιο (συνεκδ.) διψώ (κδ) ***διά στόματος (κάποιου)*** μέσω κάποιου. με δήλωση κάποιου: *η κυβέρνηση ~ τού υπουργού Τύπου διέψευσε τα εκλογικά σενάρια* (κε) ***θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου*** βλ. λ. *φυλακή* **2.** ο τρόπος που μιλά κανείς (κυρ. στις κοινωνικές του συναναστροφές): *έχει βρόμικο / απύλωτο / άσχημο ~* || *μάζεψε το ~ σου!* (πρόσεχε πώς μιλάς, πρόσεχε τα λόγια σου!) **3.** (ειδικότ.) ο άσχημος, ο χυδαίος τρόπος ομιλίας: (με διάθεση επικριτική) *έχει ένα ~, σκέτο βόθρο!* **4.** ***στόματα*** (τα) (α) ο κοινωνικός περίγυρος ως πρόσωπα που σχολιάζουν, που ασκούν κριτική ή διαδίδουν φήμες: *κάνε ό,τι μπορείς για να πετύχεις· θα κλείσουμε έτσι και μερικά ~ που σε κακολογούν* || *τα ~ τού κόσμου* (β) τα μέλη οικογένειας τα οποία πρέπει κανείς να θρέψει. να καλύψει τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες: *ήταν οικογενειάρχης που έπρεπε να θρέψει / να συντηρήσει τόσα ~* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μοιάζει με στόμα (σημ. 1): *~ πυροβόλου / λιμανιού* ΣΥΝ. στόμιο, μπούκα **6.** ΒΟΤ. οπή στην επιδερμίδα των φυτών, απαραίτητη για τη διαπνοή **7.** (συνεκδ.) ΙΑΤΡ. το άνοιγμα (τραύματος ή έλκους) **8.** (συνεκδ. για μαχαίρι) το κοφτερό τμήμα, η κόψη. — (υποκ.) **στοματάκι** (το), (μεγεθ.) **στοματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *stom-en- «στόμα», πβ. αβεστ. staman- «στόμα σκύλου», ουαλ. safn «σαγόνι», γοτθ. stibna «ουρανίσκος» κ.ά. Ομόρρ. *στόμ-αχος* (βλ.λ.)].

στομαλίμνη (η) [αρχ.] {στομαλιμνών} υδάτινη έκταση με λιμνάζον νερό. που επικοινωνεί με θάλασσα, λίμνη ή ποταμό.

στοματάκι (το) → στόμα

στοματάρα (η) → στόμα

στοματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στόμα: *~ κοιλότητα / νόσος* **2.** αυτός που γίνεται με το στόμα: *~ σεξ* (η διέγερση των γεννητικών οργάνων με το στόμα).

στοματίτιδα (η) [1854] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού βλεννογόνου τού στόματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatite].

στοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις οδοντοστοματικές νόσους. — **στοματολογικός**, -ή, -ό. **στοματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologie].

στοματολόγος (ο/η) [1895] γιατρός που έχει ειδικευθεί στη στοματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologue].

στοματοπάθεια (η) {στοματοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *στόμα* + *-πάθεια* < θ. *παθ-*, πβ. αρχ. *ἔ-παθ-ον*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *πάσχω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatopathy].

στοματορραγία (η) [1895] {στοματορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *στόμα* + *-ρραγία* < θ. *ραγ-*, πβ. αρχ. *ἐρ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. λ. *ρήξη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatorrhagia].

στομάχι (το) {στομαχ-ιού | -ιών} **1.** ΑΝΑΤ. η σακοειδής διεύρυνση τού πεπτικού σωλήνα ανθρώπων και ζώων, που βρίσκεται στο εμπρόσθιο τμήμα τής κοιλιάς· λειτουργεί ως αποθήκη που δέχεται και αφομοιώνει τις τροφές, προτού περάσουν στο έντερο: *δεν κάνει να μένεις πολλές ώρες με άδειο ~* || *δεν πρέπει να κολυμπάς με γεμάτο ~* || *με πονάει το ~ μου* || *έχω / νιώθω καούρα / σφίξιμο στο ~* || *έχω το στομάχι μου* (αισθάνομαι ενοχλήσεις στο ~) ΣΥΝ. (λόγ.) στόμαχος· ΦΡ. (α) ***βαραίνω το στομάχι μου*** παραγεμίζω το στομάχι μου με τροφή, με αποτέλεσμα να νιώθω δυσπεψία (β) (μτφ.) ***γυρίζει / ανακατεύεται το στομάχι μου*** αισθάνομαι αναγούλα, έχω τάση προς έμετο (γ) (μτφ.) ***μου κάθεται (κάποιος / κάτι) στο στομάχι*** (i) (για τροφή) έχω δυσπεψία (ii) (για άτομο) κάποιος μου είναι δυσάρεστος, αντιπαθητικός (δ) (μτφ.) ***μεγάλο στομάχι*** βλ. λ. *μεγάλος* **2.** (συνεκδ.) το εξωτερικό μέρος τού σώματος. κάτω από το οποίο βρίσκεται το στομάχι (σημ. 1): *γροθιά στο ~.* Επίσης (λόγ.) **στόμαχος** (ο) (βλ.λ.). — (υποκ.) **στομαχάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στομάχιον*. υποκ. τού αρχ. *στόμαχος* (βλ.λ.)].

στομαχιάζω ρ. αμετβ. {στομάχιασ-α. -μένος} (καθημ.) αισθάνομαι βάρος στο στομάχι. παθαίνω δυσπεψία: *στομάχιασα από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. βαρυστομαχιάζω. — **στομάχιασμα** (το).

στομαχιάρικος, -η, -ο (λαϊκ. για τροφές) αυτός που φέρνει βάρος στο στομάχι. που δεν χωνεύεται εύκολα: *~ φαγητό* ΣΥΝ. δυσκολοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ. ευκολοχώνευτος.

στομαχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στομάχι (βλ.λ.): *~ πόνος / διαταραχή / έλκος / πάθηση / ενόχληση* **2.** **στομαχικός** (ο), **στομαχική** (η) το πρόσωπο που έχει χρόνια πάθηση τού στομάχου. που υποφέρει από το στομάχι του: *δεν κάνει να τρώει βαριά φαγητά. γιατί είναι ~.*

στομαχόπονος (ο) (καθημ.) ο πόνος στο στομάχι (βλ.λ.): *μ' έπιασε ~.*

στόμαχος (ο) {στομάχ-ου | -ων. -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. το στομάχι: *έλκος στομάχου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαιμός» (μτγν. η σημ. *τό στόμα τῆς γαστρός, τῆς κοιλίας*, δηλ. το στομάχι), < *στόμα* + εκφραστ. επίθημα *-(α)χος* (πβ. κ. *βάτρ-αχος*)].

στομίδα (η) χαλύβδινο εξάρτημα τού χαλινού, που εισάγεται στο στόμα τού αλόγου και στα άκρα τού οποίου προσαρμόζονται τα ηνία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στομίς, -ίδος*. υποκ. τού αρχ. *στόμα* (βλ.λ.)].

στόμιο (το) {στομί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το άνοιγμα που αποτελεί την είσοδο κοιλότητας: *~ σπηλαίου / σήραγγας / φρέατος / τούνελ* **2.** (ειδικότ.) το άκρο σωληνωτού αντικειμένου: *~ πίπας / μουσικού οργάνου / αντλίας* **3.** οι εκβολές φυσικού ή τεχνητού υδάτινου ρεύματος, το σημείο στο οποίο ενώνεται με τη θάλασσα: *~ ποταμού / διώρυγας* **4.** ΑΝΑΤ. το άνοιγμα μέσω τού οποίου σωληνοειδές όργανο τού σώματος επικοινωνεί με άλλη κοιλότητα ή με το εξωτερικό περιβάλλον: *~ τής ουρήθρας / τής κύστεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στόμιον*. υποκ. τού *στόμα* (βλ.λ.)].

στόμφος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο επιτηδευμένος λόγος, η επιλογή εντυπωσιακών λέξεων. εκφράσεων κ.λπ., το πομπώδες ύφος στην ομιλία για λόγους επιδείξεως ή για καυχησιολογία: *μιλούσε με ~ και έπαρση για τα επιτεύγματά του* || *απαγγέλλει με ~* ΣΥΝ. μεγαλοστομία, μεγαληγορία. φανφαρονισμός ΑΝΤ. λιτότητα, φυσικότητα (ύφους, λόγου) **2.** (γενικότ.) η υπερβολή στην έκφραση. η χρήση πομπωδών και επιτηδευμένων μέσων έκφρασης: *είναι κακός ηθοποιός· παίζει παλιομοδίτικα, με πολύ ~* ΑΝΤ. φυσικότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στέμβω* «χλευάζω. υβρίζω», με αρχική σημ. «κινώ συνεχώς και βίαια. σείω». (η εναλλαγή *-μβ- / -μφ-* έχει εκφραστ. χαρακτήρα) < *ste-m-b- (με έρρινο ένθημα) < I.E. *steb(h)- «στηρίζω - συντρίβω. κοπανίζω». πβ. αρχ. γερμ. stam-phōn «συνθλίβω, ποδοπατώ» (> γερμ. stampfen), αρχ. αγγλ. stempan «κομματιάζω» (> αγγλ. stamp «χτυπώ με τα πόδια, συνθλίβω») κ.ά. Ομόρρ. *στέμφ-υλο(ν)*].

στομφώδης, -ης, -ες [μτγν.] {στομφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτήδευση και υπερβολή: *~ ομιλία / λόγος / κείμενο / απαγγελία / υποκριτική* ΣΥΝ. πομπώδης ΑΝΤ. απλός, λιτός, απέριττος. — **στομφωδώς** επίρρ. [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

στομώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) αμβλύνω την κόψη (οργάνου, εργαλείου κ.λπ.), το κάνω να χά-

σει την οξύτητά του, να γίνει λιγότερο κοφτερό ΑΝΤ. ακονίζω **2.** (σπανιότ.) καθιστώ (σιδερένιο εργαλείο) ανθεκτικότερο, βυθίζοντάς το σε κρύο νερό, αν είναι πυρακτωμένο, ή ενισχύοντας τις ακμές του με ατσάλι ΣΥΝ. βάφω ♦ (αμετβ.) **3.** (για όργανα, εργαλεία κ.λπ.) γίνομαι λιγότερο αιχμηρός, χάνω τη οξύτητά μου: *το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει* **4.** (μτφ.) χάνω την οξύτητά μου, στερεύω: *στόμωσε ο νους / η σκέψη / ο λόγος του.* — **στόμωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στομῶ (-όω)* < *στόμα* (βλ.λ.)].

στοναχή (η) (αρχαιοπρ.) βαθιά και ηχηρή αναπνοή ως εκδήλωση πόνου, θρήνου, μεγάλης θλίψης κ.λπ. ΣΥΝ. (ανα)στεναγμός, στόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενάχω*, ποιητ. τ. (με εκφραστ. παρέκταση *-αχ-*) τού ρ. *στένω* (βλ. λ. *στενάζω*)].

στόνος (ο) (αρχαιοπρ.) ο αναστεναγμός στον θρήνο και γενικότ. ως εκδήλωση μεγάλης θλίψης ΣΥΝ. στεναγμός, στοναχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στένω* (βλ. λ. *στενάζω*)].

στοπ (το) {άκλ.} (καθημ.) **1.** (α) (γενικά) η παύση ή η διακοπή τής κίνησης, τής δράσης κ.λπ.: *κάνε ~ αμέσως!* ΣΥΝ. στοπάρισμα, σταμάτημα, παύση, στάση (β) (σε μηχάνημα) το κουμπί που σταματά ορισμένη λειτουργία: *όταν τελειώσει η ομιλία του, πάτα ~, για να μη συνεχίσει να γράφει το μαγνητόφωνο* **2.** (ως επιφών.) ως προσταγή για άμεση παύση ενέργειας ή κίνησης: *~! Μην προχωρείς άλλο!* ΣΥΝ. σταμάτα, στάσου, κράτει **3.** (συνεκδ.) (α) το σήμα τής Τροχαίας που επιβάλλει στα οχήματα προσωρινή στάση ή τους απαγορεύει τη διέλευση σε ορισμένο χώρο: *δεν είδε το ~ και παραβίασε την προτεραιότητα* || *κάνω το ~* (σταματώ και ελέγχω αν έρχεται αυτοκίνητο) (β) (συνήθ. στον πληθ.) το κόκκινο πίσω φανάρι αυτοκινήτου, που ανάβει, όταν αυτό φρενάρει **4.** (λέξη που χρησιμοποιείται στα τηλεγραφήματα, για να διακρίνονται οι προτάσεις, λειτουργώντας αντί τελείας): *Φθάνω αύριο ~ Ετοίμασε υποδοχή ~.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν. < αγγλ. stop < μέσ. αγγλ. stoppen < αρχ. αγγλ. -stoppian (ως β' συνθ.), πιθ. < δημώδ. λατ. *stuppāre «βουλλώνω με στουπί» < λατ. stuppa < μτγν. *στύππη*, παράλλ. τ. τού αρχ. *στυπ(π)εῖον* (βλ. λ. *στουπί*)].

στοπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόπ-αρα κ. -άρισα} ♦ **1.** (μετβ.) διακόπτω την κίνηση (σε κάτι), σταματώ: *ο αμυντικός στοπάρει τη μπάλα* ΣΥΝ. φερμάρω ♦ **2.** (αμετβ.) παύω να κινούμαι, σταματώ: *η μπάλα στοπάρισε* ΑΝΤ. ξεκινώ. — **στοπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στοπ*, κατά τα ρ. σε *-άρω*, λ.χ. *κορν-άρω, παρκ-άρω*].

στόπερ {άκλ.} **1.** (ο) (στο ποδόσφαιρο) ο αμυντικός παίκτης που αναλαμβάνει να σταματά συγκεκριμένο επιθετικό τής αντίπαλης ομάδας • **2.** (το) σφήνα από ξύλο ή πλαστικό που κρατά την πόρτα ανοιχτή και δεν την αφήνει να κλείσει από τον αέρα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stopper < stop (βλ. κ. *στοπ*)].

στορ (το) ➝ στόρι

στοργή (η) {χωρ. πληθ.} η τρυφερή αγάπη που συνδυάζεται με βαθιά αφοσίωση, όπως λ.χ. συμβαίνει στη σχέση τής μητέρας προς το παιδί: *μητρική / υιική ~* || *αισθάνομαι / νιώθω ~ για κάποιον* || *μην παραμελείτε τις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών σας· προσπαθήστε να τους δείχνετε τη ~ σας με κάθε τρόπο!* ΣΥΝ. τρυφερότητα ΑΝΤ. αστοργία, σκληρότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέργω* (βλ.λ.)].

στοργικός, -ή, -ό {μτγν.} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοργή, που αποτελεί εκδήλωση στοργής: *~ φροντίδα / περιποιήσεις / ματιά / χάδι / φιλί* **2.** (για πρόσ.) αυτός που τρέφει, που εκδηλώνει στοργή για κάποιον: *~ γονιός / μητέρα / πατέρας* ΣΥΝ. φιλόστοργος, τρυφερός ΑΝΤ. άστοργος, σκληρόκαρδος. **στοργικ-ά / -ώς** επίρρ., **στοργικότητα** (η).

στόρι[1] (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) παραπέτασμα από χοντρό ύφασμα ή πλαστικό που σχηματίζει γρίλιες, το οποίο τοποθετείται μπροστά από το άνοιγμα πόρτας ή παραθύρου, για να εμποδίζει τη θέα προς το εσωτερικό: *κλείσε τα ~, γιατί έχει αντηλιά* || *ανεβάζω / κατεβάζω / ανοίγω τα ~.* Επίσης **στορ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. store < ιταλ. stora < λατ. storea «ψάθα, πλέγμα»].

στόρι[2] (το) {άκλ.} η υπόθεση ταινίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. story < παλ. γαλλ. estoire < λατ. historia < αρχ. *ἱστορία*].

στορίζω ρ. ➝ ιστορώ

στόρισμα (το) → ιστόρηση

στουκάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στούκαρ-α κ. -ισα, στουκαρισμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): *στούκαρε με το αυτοκίνητο πάνω σ' ένα δέντρο* ♦ **2.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι) με δύναμη πάνω σε (κάτι άλλο), χωρίς να το θέλω): *στούκαρε τη μηχανή σε μια κολόνα.* — **στουκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *στούκα(ς)* (βλ.λ.) κατά τα ρ. σε *-άρω*, από συσχετισμό με τις εφορμήσεις τού γερμανικού αεροσκάφους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

στούκας (το) **1.** γερμανικό μαχητικό αεροπλάνο καθέτου εφορμήσεως, που χρησιμοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία κατά το πρώτο ήμισυ τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) για κουνούπι που εφορμά με βουητό και τσιμπά (β) για βαρύ, άφιλτρο και συχνά με κακής ποιότητας καπνό τσιγάρο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Stuka (πληθ. Stukas), συντετμ. τ. τού St(urz)ka(mpfflugzeug) «μαχητικό αεροσκάφος (καθέτου) εφορμήσεως» < Sturz «πτώση, εφόρμηση» + Kampf «αγώνας, μάχη» + Flug-zeug «αεροσκάφος»].

στουμπίζω ρ. μετβ. {στούμπισ-α (κ. στούμπηξα), -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** χτυπώ, λειώνω με τον στούμπο (βλ.λ.): *~ τα σκόρδα στο γουδί* ΣΥΝ. κοπανίζω, συνθλίβω **2.** χτυπώ και προκαλώ σημάδι, μώλωπες: *έπεσα και (κατα)στουμπίστηκα* || *θα σε πιάσω και θα σε στουμπήξω καταγής!* Επίσης **στουμπάω**. — **στούμπισμα** κ. **στούμπηγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *στοῦμπος* (βλ.λ.)].

στουμπιστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει στουμπιστεί, που έχει χτυπηθεί με τον στούμπο (βλ.λ.): *~ σκόρδα* ΣΥΝ. στουμπισμένος, κοπανιστός.

στούμπος (ο) (λαϊκ.) **1.** ξύλινος κόπανος ή γουδοχέρι **2.** η μεγάλη και βαριά πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, κοντοπίθαρος.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *στοῦμπος* < σλαβ. stonpa].

στουμπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στούμπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάτι) υπερβολικά: *στούμπωσα τον σάκο με ρούχα και τώρα δεν κλείνει* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπερχειλίζω, μπουκώνω **2.** φράζω (άνοιγμα σωλήνα, οχετού κ.λπ.), ώστε να εμποδίζεται η ελεύθερη ροή των υδάτων: *με τα σκουπίδια που έριξες, στούμπωσες τον νεροχύτη!* ΣΥΝ. βουλλώνω, φράζω, (λόγ.) αποφράσσω ΑΝΤ. ξεφράζω, ξεβουλλώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) δίνω σε (κάποιον) υπερβολική ποσότητα τροφής ΣΥΝ. παραταΐζω, σκάω (στο φαΐ) ♦ (αμετβ.) **4.** (σπάν. για σωλήνες, οχετούς κ.λπ.) παθαίνω απόφραξη, βουλλώνω: *~ η μπανιέρα / ο νεροχύτης / η λεκάνη* ΣΥΝ. φράζω **5.** (μτφ. για πρόσ.) παραφορτώνω (το στομάχι) με φαγητό, τρώω υπερβολικά: *μη μου βάζεις κι άλλη σούπα· στούμπωσα!* **6.** (μτφ.) δεν μπορώ να ενεργηθώ, έχω δυσκοιλιότητα: *με τα πολλά τυριά που έφαγα, στούμπωσα τελείως.* — **στούμπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στοῦμπος* (βλ.λ.)].

στούντιο (το) {άκλ.} **1.** εργαστήριο καλλιτέχνη: *~ ζωγράφου / γλύπτη* ΣΥΝ. ατελιέ **2.** κλειστός χώρος με ειδικό εξοπλισμό για το γύρισμα ταινιών ή την παραγωγή τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών εκπομπών, την ηχογράφηση δίσκων μουσικής, μαγνητοφωνήσεις, φωτογραφίσεις κ.λπ.: *κινηματογραφικό / τηλεοπτικό / ραδιοφωνικό / φωτογραφικό ~* **3.** μικρό διαμέρισμα που περιλαμβάνει ένα δωμάτιο, κουζίνα και τουαλέτα και συνήθ. προορίζεται για ενοικίαση σε φοιτητές ή παραθεριστές. — (υποκ.) **στουντιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. studio «ατελιέ καλλιτέχνη» (αγγλ. studio) < λατ. studium «σπουδή, διατριβή» < studēre «σπουδάζω, ασχολούμαι επιμελώς με κάτι»].

στουπέτσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ανθρακικός μόλυβδος, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή λευκών χρωμάτων: *παλιά βάφαμε τα άσπρα παπούτσια μας με ~* **2.** (μτφ.) κάτι πολύ σκληρό και άγευστο: *αυτό δεν είναι τυρί, είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. üstübeç < περσ. isfīdāc «λευκός – μόλυβδος, βαφή που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες»].

στουπί (το) {στουπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ινώδες υλικό που λαμβάνεται ως απόξεσμα κατά τον διαχωρισμό ή το χτένισμα των υφαντουργικών ινών τού βαμβακιού, τού λιναριού ή τής κανάβεως και χρησιμοποιείται για απόφραξη των ρωγμών στα ξύλινα σκάφη, για καθαρισμό των μηχανών ή των χεριών από το γράσο κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) στυπείο **2.** το κατώτερης ποιότητας νήμα που λαμβάνεται από την επεξεργασία του λιναριού **3.** το βούλλωμα κρασοβάρελου **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε έχει γίνει μία σκληρή (και βρόμικη) μάζα: *έχω δυο εβδομάδες να λουστώ και τα μαλλιά μου έχουν γίνει ~* • ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) **στουπί (στο μεθύσι)** ο πολύ μεθυσμένος: *κάθε βράδυ γύριζε στο σπίτι ~* ΣΥΝ. τύφλα στο μεθύσι, σουρωμένος, πίτα, σκνίπα. — **στουπένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στυπ(π)εῖον* (με τροπή /i/ ➝ /u/), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. stūpa- «τούφα, τσουλούφι»].

στουπόχαρτο (το) ➝ στυπόχαρτο

στούπωμα κ. (λόγ.) **στύπωμα** (σημ. 3) (το) {στουπώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το φράξιμο ανοίγματος με στουπί (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το στουπί ή οτιδήποτε άλλο χρησιμοποιείται για φράξιμο ΣΥΝ. βούλλωμα, τάπα, πώμα, βύσμα • **3.** το στέγνωμα χειρογράφου γραμμένου με μελάνι, που επιτυγχάνεται με την τοποθέτηση πάνω σε αυτό ειδικού απορροφητικού χαρτιού (στυπόχαρτου).

στουπώνω ρ. μετβ. {μεσν.} {στούπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φράζω με στουπί: *~ το βαρέλι* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, καπακώνω, πωματίζω ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, ξεταπώνω **2.** συμπιέζω (κάτι), ώστε να καταλάβει μικρότερο χώρο (βλ. κ. λ. *στουμπώνω*): *~ τον καπνό στην πίπα μου* ΣΥΝ. πατικώνω **3.** τοποθετώ απορροφητικό χαρτί (συνήθ. πάνω σε χειρόγραφο γραμμένο με μελάνι, για να το στεγνώσω) ΣΥΝ. στυπώνω.

στουρνάρι (το) {στουρναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η σκληρή και αιχμηρή πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **2.** ο πυρίτης λίθος που χρησιμοποιείται για το άναμμα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρόλιθος / πυριτόλιθος, τσακμακόπετρα **3.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος ΣΥΝ. στούρνος, κούτσουρο, ντουβάρι, τούβλο ΑΝΤ. σπίρτο, σπίθα. Επίσης **στουρνάρόπετρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **στορυνάριον* (με τροπή τού /o/ σε /u/ και σίγηση τού άτονου /i/), υποκ. τού μτγν. *στορύνη* «είδος χειρουργικού εργαλείου», αγν. ετύμου].

στούρνος (ο) **1.** (σπάν.) το μεγάλο στουρνάρι (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος: *έπεσα σε έναν υπάλληλο ~, που δεν ήξερε τίποτα* ΣΥΝ. στουρνάρι.
[ΕΤΥΜ. < *στουρνάρι*, με αλλαγή γένους και αφαίρεση τού υποκ. επιθήματος *-άρι* για λόγους εμφάσεως (πβ. κ. *μουλάρι – μούλος*)].

Στουτγάρδη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Stuttgart < αρχ. γερμ. Stutengarten «ο κήπος των φοράδων» < Stute «φοράδα» + Garten «κήπος», από το εκτροφείο φοράδων που διατηρούσαν στην περιοχή τον 10ο αι. ντόπιοι ηγεμόνες].

στόφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) το ύφασμα **2.** (ειδικότ.) εκλεκτό, χοντρό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια από νήματα μεταξιού, χρυσού ή

αργύρου, με το οποίο κατασκευάζονται κουρτίνες, υφάσματα επιπλώσεως κ.λπ. **3.** (μτφ. για πρόσ.) η ποιότητα τού χαρακτήρα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα γνωρίσματα (κάποιου): *έχει ~ κωμικού / πολιτικού* || *δεν είναι από τη ~ που γίνονται οι ήρωες* ΣΥΝ. πάστα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. stoffa < παλ. γαλλ. estoffe < ρ. estoffer < φράγκ. stopfōn «παραγεμίζω, μπαλλώνω» < αρχ. γερμ. *stop-pōn. πιθ. < δημώδ. λατ. *stuppāre «φράζω με στουπί» (βλ. λ. *στουπί*)].

στοχάζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {στοχάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι βαθιά, με φιλοσοφική διάθεση, κάνω συλλογισμούς (για θεωρητικά ζητήματα): *οι σοφοί στοχάζονται για τα προβλήματα τής ανθρωπότητας* ΣΥΝ. συλλογίζομαι, διανοούμαι ♦ **2.** (μετβ.) λαμβάνω υπ' όψιν μου, σκέφτομαι καλά: *πριν το κάνεις, στοχάσου τις συνέπειες!* || (παροιμ.) «*ό,τι κάμεις κι ό,τι πεις, τι θα συμβεί να στοχαστείς*» (ζύγιζε πάντοτε προσεκτικά τα λόγια και τις πράξεις σου) ΣΥΝ. υπολογίζω, λογαριάζω, σταθμίζω, ζυγίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αποσκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σημαδεύω με το τόξο, στοχεύω», < *στόχος*. Η λ. απέκτησε ήδη από την αρχαιότητα τη σημ. «κατευθύνω τις προσπάθειες και τις σκέψεις μου προς συγκεκριμένο στόχο, διανοούμαι»].

στοχασιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να σκέφτεται, να στοχάζεται κανείς ΣΥΝ. σκέψη, νους **2.** (κατ' επέκτ.) η γνώση τού ορθού, που συνδυάζεται με την αυτοσυγκράτηση και προσοχή: *παιδί είναι, μιλάει χωρίς ~* ΣΥΝ. φρόνηση, περίσκεψη, φρονιμάδα, σύνεση ΑΝΤ. αστοχασιά, επιπολαιότητα. Επίσης **στόχαση** [αρχ.].

στοχασμός (ο) [αρχ.] **1.** το να στοχάζεται κανείς: *βρισκόταν σε βαθύ ~* || *το τηλέφωνο διέκοψε τους ~ του* ΣΥΝ. (συλ)λογισμός, σκέψη **2.** (συνεκδ.) η συγκεκριμένη σκέψη που είναι αποτέλεσμα στοχασμού (σημ. 1): *φιλοσοφικοί ~*.

στοχαστής (ο) [μτγν.], **στοχάστρια** (η) {στοχαστριών} πρόσωπο που στοχάζεται, που σκέφτεται βαθιά θεωρητικά ζητήματα, θέματα υψηλού προβληματισμού (σχετικά με τον άνθρωπο, τη ζωή, την κοινωνία κ.λπ.): *ο Γκαίτε εκτός από μεγάλος ποιητής ήταν και μεγάλος ~* ΣΥΝ. διανοητής, διανοούμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης*.

στοχαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σκέπτεται βαθιά και εμβριθώς **2.** αυτός που εκδηλώνει βαθιά σκέψη, περισυλλογή: *~ βλέμμα / διάθεση*. — **στοχαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

στόχαστρο (το) [1870] {στοχάστρ-ου | -ων} μικρή μεταλλική προεξοχή στο στόμιο τής κάννης των φορητών πυροβόλων όπλων, που διευκολύνει τη σκόπευση· ΦΡ. ***έχω / βάζω (κάποιον) στο στόχαστρο*** (παθ. ***είμαι / μπαίνω / βρίσκομαι στο στόχαστρο (κάποιου)***) (i) κατακρίνω συνεχώς (κάποιον) ή αναμένω την κατάλληλη στιγμή, για να τον επιπλήξω ή να τον βλάψω: *τον έχει βάλει στο στόχαστρο κι όποτε βρίσκει κάτι στραβό, του βάζει τις φωνές* || (παθ.) *το νέο του μυθιστόρημα βρίσκεται / μπήκε στο στόχαστρο τής κριτικής* ΣΥΝ. έχω / βάζω (κάποιον) στο μάτι / στη μπούκα (ii) θέτω (κάποιον/κάτι) ως στόχο / στα σχέδιά μου: *η ιταλική ομάδα έχει στο μεταγραφικό τής στόχαστρο δύο Έλληνες διεθνείς* || *αυτό το υποκατάστημα τής τράπεζας μπήκε για δεύτερη φορά στο στόχαστρο των ληστών*.
[ΕΤΥΜ. < *στοχάζομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -τρο (πβ. κ. *σκέπασ-τρο, στέγασ-τρο*)].

στοχεύω ρ. αμετβ. {στόχευσα} (+σε) **1.** κατευθύνω τη βολή τού όπλου (σε στόχο) ΣΥΝ. σκοπεύω **2.** (συνήθ. μτφ.) έχω ως στόχο, επιδιώκω: *το νομοσχέδιο αυτό στοχεύει στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων / στο να προσελκύσει ξένες επενδύσεις* || *πού στοχεύουν αυτές οι ενέργειες;* ΣΥΝ. αποβλέπω, αποσκοπώ. — **στόχευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ*.

στοχοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} το να θέτει κανείς στόχους· ο καθορισμός των σημείων, όπου επιδιώκει να φτάσει κανείς, προκειμένου να επιτύχει έναν σκοπό (πβ. κ. λ. *σκοποθεσία*).
[ΕΤΥΜ. < *στόχος* + *-θεσία* < *θέτω* (πβ. αόρ. *έ-θεσ-α*)].

στοχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΣΤΡΑΤ. η διαδικασία με την οποία κάποιος/κάτι ορίζεται ως στόχος μέσω συστήματος στοχεύσεως, π.χ. σε πολεμικό αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. targetting].

στοχοποιώ ρ. μετβ. {στοχοποιείς... | στοχοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζω στόχο με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. targetting].

στοχοπροσήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσήλωση στην επίτευξη ενός στόχου.

στόχος (ο) **1.** το σημείο ή το αντικείμενο που σημαδεύει κανείς και επιδιώκει να το πετύχει με βολή: *έριξε ένα βέλος, αλλά δεν χτύπησε τον ~* || *η σφαίρα βρήκε τον ~ της* || *για να εξασκηθεί στη σκοποβολή, έβαλε ~ ένα κονσερβοκούτι* || *κινούμενος ~* (που δεν είναι σταθερός, συχνά και για ανθρώπους ή θηράματα) || *ο βομβαρδισμός στόχων σε εχθρικό έδαφος*· ΦΡ ***δίνω στόχο*** (i) εκτίθεμαι ή εκθέτω σε εχθρική βολή (ii) (μτφ.) δίνω αφορμή για σχόλια, για κριτική, για προσβολές· γενικότ. γίνομαι αντικείμενο τής προσοχής των άλλων: *φόρεσε κάτι απλό, που να μη δίνει στόχο!* ΑΝΤ. περνώ απαρατήρητος **2.** οτιδήποτε επιδιώκει κανείς, το αντικείμενο των προσπαθειών, σημείο στην πορεία για την επίτευξη ενός σκοπού: *ο ~ τού νομοσχεδίου είναι η πάταξη τής φοροδιαφυγής* || *ο απώτερος ~ των ερευνών* || *ποιοι είναι οι ~ σου στη ζωή;* || *επιτυγχάνω / αποτυγχάνω στον ~ μου* || *εύκολος / δύσκολος / αντικειμενικός* (βλ.λ.) / *βασικός / αμετακίνητος / μακροπρόθεσμος / μεσοπρόθεσμος / βραχυπρόθεσμος ~* ΣΥΝ. επιδίωξη· ΦΡ. (α) ***βάζω / θέτω στόχο*** (i) ορίζω (σημείο ή αντικείμενο) ως αυτό που επιδιώκω να πετύχω με βολή (ii) (μτφ.) ορίζω (κάτι) ως άμεση προτεραιότητα: *έβαλε στόχο να περάσει τις εξετάσεις* (β) ***με στόχο*** αποσκοπώντας: *χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία ~ την αύξηση τής παραγωγής* || *δημοσιεύουν δυσφημιστικά κείμενα ~ να πλήξουν το κύρος τού προέδρου* **3.** (μτφ.) το πρόσωπο ή το πράγμα, το αντικείμενο προς το οποίο κατευθύνεται λόγος ή πράξη με εχθρικό χαρακτήρα: *έγινε ~ έντονης κριτικής / συκοφαντιών / ειρωνείας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στύλος, αιχμηρός πάσσαλος», < θ. *στοχ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ste-n-gh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντώ», πβ. ρωσ. stožá «πάσσαλος», αρχ. γερμ. stanga (> γερμ. Stange «ράβδος, κοντάρι»), αρχ. αγγλ. stingan «κεντώ» (> αγγλ. sting) κ.ά. Ομόρρ. *στάχυς* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στραβά επίρρ. **1.** λοξά, όχι σε ευθεία γραμμή, στη γραμμή που πρέπει: *αυτός ο δρόμος πηγαίνει ~* || *έφτειαξε τον τοίχο τελείως ~* ΣΥΝ. ακανόνιστα ΑΝΤ. ίσια, ευθέως, κανονικά· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βάζω το καπέλο / το καπελάκι μου στραβά*** ντύνομαι, φέρομαι αδιαφορώντας για τις κρίσεις τού κόσμου, κάνω ό,τι θέλω: *κάθε βράδυ ~ και πάω να διασκεδάσω* (β) ***κουτσά-στραβά*** βλ.λ. **2.** όχι σωστά, όχι όπως πρέπει, με τρόπο εσφαλμένο: *το κατάλαβες ~* || *όταν ξεκινήσει κάτι ~, δεν διορθώνεται εύκολα μετά* ΣΥΝ. εσφαλμένα, λανθασμένα, κακώς· ΦΡ. ***παίρνω (κάτι) στραβά*** δεν αντιλαμβάνομαι (κάτι) σωστά, παρεξηγώ: *θέλω να σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις στραβά!*

στραβάδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (εκφραστ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καλά: *κοίτα και λίγο μπροστά σου, ~!* **2.** (αργκό-σκωπτ.) ο στρατιώτης που μόλις έχει καταταγεί, ο νεοσύλλεκτος ΣΥΝ. ψάρι ΑΝΤ. παλιός.
[ΕΤΥΜ. < *στραβός* + *-άδι* (πβ. κ. *γλυκ-άδι, σημ-άδι*)].

στραβή (η) ➝ στραβός

στραβίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} πάσχω από στραβισμό (βλ.λ.), είμαι αλλήθωρος ΣΥΝ. αλληθωρίζω.

στραβισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία των ματιών να ευθυγραμμιστούν σωστά στο αντικείμενο, προς το οποίο το άτομο κατευθύνει το βλέμμα του: *συγκλίνων* (βλ. λ. *συγκλίνω*) / *αποκλίνων ~* ΣΥΝ. αλληθώρισμα. — **στραβικός**, -ή, -ό.

στραβο- κ. **στραβό-** α' συνθετικό το οποίο **1.** δηλώνει: (α) ότι κάτι είναι στραβό ή γίνεται στραβά: *στραβο-τιμονιά, στραβο-κοιτάζω, στραβο-πατάω* (β) ότι κάτι είναι λανθασμένο ή γίνεται λανθασμένα: *στραβο-παίρνω* (γ) (εκφραστ.-μειωτ.) ότι κάποιος/κάτι δεν βλέπει καλά: *στραβό-γερος* **2.** χρησιμοποιείται στον σχηματισμό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν αυτόν που έχει κάτι στραβό: *στραβο-λαίμης, στραβο-κάννης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. *στραβός* (βλ.λ.)].

στραβοκάννης, -α, -ικο {στραβοκάννηδες} (κ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που έχει στραβά πόδια ΣΥΝ. στραβοπόδαρος, στραβοπόδης.
[ΕΤΥΜ. < *στραβο-* + *-κάννης* < *καννί* (βλ.λ.)].

στραβοκαταπίνω ρ. αμετβ. {στραβοκατάπια} δεν καταπίνω κανονικά, με αποτέλεσμα να φράξει η μπουκιά ή η γουλιά τον λάρυγγα, αντί να προχωρήσει στον οισοφάγο.

στραβοκέφαλος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. ξεροκέφαλος, χοντροκέφαλος, πεισματάρης, ισχυρογνώμων ΑΝΤ. καλός, καλόβολος. — **στραβοκεφαλιά** (η).

στραβοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στραβοκοιμήθηκα} (καθημ.) κοιμάμαι σε στάση ακατάλληλη για ύπνο: *στραβοκοιμήθηκα και τώρα με πονάει η πλάτη μου*.

στραβοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {στραβοκοίταξα} κοιτάζω πλαγίως, κυρ. εκδηλώνοντας περιφρόνηση, απειλή ή δυσαρέσκεια: *οι γέροι στραβοκοίταζαν το ζευγάρακι που φιλιόταν στον δρόμο* ΣΥΝ. λοξοκοιτάζω. Επίσης **στραβοκοιτώ** {-άς...}. — **στραβοκοίταγμα** (το).

στραβολαίμης, -α, -ικο {στραβολαίμηδες} **1.** (μειωτ.) αυτός που έχει στραβό λαιμό **2.** (λαϊκ.) ***στραβολαίμης*** (ο) μικρό πουλί με σταχτοκάστανο χρώμα και μακριά στρογγυλεμένη ουρά, που στραβώνει το κεφάλι του όταν ερεθιστεί και τρέφεται με μυρμήγκια, τα οποία κυνηγά στα δέντρα και στη γη ΣΥΝ. μυρμηγκοφάγος.

στραβολαιμιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στραβολαίμιασ-α, -τηκα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κουράζω τον λαιμό μου, τεντώνοντάς τον συνέχεια προς τα πλάγια ή πίσω: *στραβολαίμιασα παρακολουθώντας την παρέλαση από εκεί πίσω* || (κ. μεσοπαθ. ***στραβολαιμιάζομαι***) *στραβολαιμιάστηκα προσπαθώντας να δω τι γίνεται* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να κρατά τον λαιμό του σε κλίση (σημ. 1). — **στραβολαίμιασμα** (το).

στραβομάρα (η) ➝ στραβωμάρα

στραβομουτσουνιάζω ρ. αμετβ. {στραβομουτσούνιασα} (καθημ.) κάνω μορφασμούς σε ένδειξη δυσαρέσκειας, αποδοκιμασίας κ.λπ.: *στραβομουτσούνιασε, όταν είδε φαγητό που δεν του αρέσει στο τραπέζι* ΣΥΝ. μορφάζω, ξινίζω τα μούτρα μου. — **στραβομουτσούνιασμα** (το).

στραβομύτης, -α, -ικο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει στραβή μύτη.

στραβόξυλο (το) **1.** (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) ο εξαιρετικά δύστροπος άνθρωπος ● **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) καθένα από τα μεγάλα κυρτά ξύλα, που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή τού σκελετού πλοίου (πβ. λ. *νομέας*).

στραβοπάτημα (το) {στραβοπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να στραβοπατήσει κανείς **2.** (μτφ.) το λάθος ή το παράστρατημα: *στο πρώτο ~ οι κομματικοί του αντίπαλοι είναι έτοιμοι να του επιτεθούν*.

στραβοπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {στραβοπατάς... | στραβοπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) πατώ στραβά, κάνω λάθος στο βήμα μου και σκοντάφτω: *στραβοπάτησε και στραμπούλιξε τον αστράγαλό της*.

στραβοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.) αυτός που έχει στρεβλά σκέλη, στραβά πόδια ΣΥΝ. στραβοκάννης. Επίσης **στραβοπόδης**, -α, -ικο [μτγν.].

στραβός, -ή, -ό (καθημ.) **1.** αυτός που δεν είναι ίσιος, που έχει λοξή διεύθυνση: *οι γραμμές που τραβάς είναι ~· να χρησιμοποιήσεις χάρακα!* || *~ ξύλο* ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει πάρει κλίση, που δεν βρίσκεται στη σωστή γραμμή: *~ τοίχος / στέγη / κολόνα* ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός ΑΝΤ. ίσιος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** βλ. λ. *αρμενίζω* (β) ***παίρνω τον στραβό δρόμο*** (i) (για πρόσ.) επιλέγω ανήθικο τρόπο ζωής, κατρακυλώ στη διαφθορά: *έκανε κακές παρέες και πήρε τον στραβό δρόμο* (ii) (για υποθέσεις) εξελίσσομαι δυσμενώς: *οι δουλειές πήραν στραβό δρόμο* **3.** αυτός που είναι εσφαλμένος: *κατά τη γνώμη μου πήρες ~ απόφαση* || *γιατί βρίσκεις ~ ό,τι λέω;* ΑΝΤ. ορθός, σωστός ● **4.** (οικ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καθόλου (τυφλός) ή δεν βλέπει καλά: *Καλά, ~ είσαι; Μπροστά σου είναι και δεν το βλέπεις;* ΦΡ. (α) ***κάνω τα στραβά μάτια*** βλ. λ. *μάτι* (β) ***για να λέμε / πούμε και τού στραβού το δίκιο*** (συγκαταβατική φρ. που χρησιμοποιεί κάποιος, όταν θέλει να αναγνωρίσει και το δίκιο της άλλης πλευράς) για να είμαστε δίκαιοι, αντικειμενικοί: *~, τον προκάλεσες κι εσύ, γι' αυτό αντέδρασε έτσι!* (γ) ***στα στραβά*** (i) στα τυφλά, χωρίς να βλέπει κανείς: *ρίχνω / πυροβολώ / χτυπώ ~* ΣΥΝ. όπου τύχει (ii) (μτφ.) τελείως απρόσεκτα, απρομελέτητα, χωρίς καμία προσοχή ή προετοιμασία: *δεν εννοώ να πάρω αποφάσεις ~* || *μη διαλέγεις ~, κοίταξε προσεκτικότερα!* ΣΥΝ. στα κουτουρού (δ) (παροιμ.) ***με στραβό αν κοιμηθείς, το πρωί θ' αλληθωρίσεις*** για την επίδραση των συναναστροφών στον χαρακτήρα (πβ. *μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*) (ε) ***πάει σαν τον στραβό στον Άδη*** για κάποιον που επιδεικνύει αδιαφορία ή μοιρολατρική διάθεση απέναντι σε δυσάρεστα γεγονότα (στ) ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** βλ. λ. *φως* **5.** (οικ.-μειωτ.) **στραβά** (τα) τα μάτια: *άνοιξε τα ~ σου και κοίτα!* **6.** (αργκό) **στραβή** (η) αναποδιά ή απροσεξία: *αν τύχει καμιά ~, χαθήκαμε!* || *προσέχει να μην κάνει καμιά ~ και χάσει τη δουλειά του.* — **στραβά** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που πάσχει από στραβισμό». < θ. *στραβ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού αρχ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

στραβοτιμονιά (η) (καθημ.) **1.** κακός χειρισμός τού τιμονιού: *άλλη μια ~ να κάνεις και θα πέσουμε στη χαράδρα!* (μτφ.) **2.** ο κακός χειρισμός υποθέσεως **3.** η ηθική παρεκτροπή ΣΥΝ. παράπτωμα.

στραβούλιακας (ο) (εκφραστ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν βλέπει καλά: *κοίτα μπροστά σου, βρε ~!*
[ΕΤΥΜ. < *στραβός* + μειωτ. επίθημα *-ούλιακας*, πβ. κ. *μπεκρ-ούλιακας*].

στραβοχυμένος, -η, -ο αυτός που έχει χυθεί στραβά (π.χ. σε καλούπι), ώστε να μην έχει σωστό σχήμα· κυρ. στη ΦΡ. ***στραβοχυμένος λουκουμάς*** ο λουκουμάς που δεν έχει το σωστό σχήμα· συνήθ. σκωπτ. σε παρομοιώσεις: *κάθεται σαν ~.*

στράβωμα (το) ‣ στραβώνω

στραβωμάρα κ. (εσφαλμ.) **στραβομάρα** (η) (οικ.) **1.** το να μη βλέπει κάποιος καλά ή καθόλου ΣΥΝ. τύφλα, (λόγ.) τυφλότητα **2.** (ως επιφών.) εκφράζει ανανάκτηση για την απροσεξία κάποιου που δεν είδε κάτι: *~! Δεν βλέπεις πού πατάς;* (με πάτησες).
[ΕΤΥΜ. < *στράβωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *φαγωμ-άρα, λιγωμ-άρα*].

Στράβων (ο) {Στράβων-ος, -α} ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας γεωγράφος (64 π.Χ.-19 μ.Χ.). Επίσης **Στράβωνας**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *στράβων*, παράλλ. τού συχνότερου *στραβός* (βλ.λ.), το οποίο δήλωνε τον πάσχοντα από στραβισμό].

στραβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {στράβω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) (καθημ.) **1.** (α) κάνω (κάτι) στραβό: *ξεκλείδωσες με δύναμη την πόρτα και στράβωσες το κλειδί* ΣΥΝ. στρεβλώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζω (β) κάνω (κάτι) να πάρει στραβή στάση ή θέση: *~ το κεφάλι / τον λαιμό μου* **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να πάρει άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: *μου στράβωσες τη δουλειά!* ● **3.** (α) (οικ.) προκαλώ (σε κάποιον) τύφλωση (β) εμποδίζω (κάποιον) να δει, τυφλώνω παροδικά: *με στράβωσε με τα φώτα του / με τους προβολείς* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι στραβός (βλ.λ.), χάνω την ευθύτητά μου: *τα σανίδια τού κρεβατιού είχαν στραβώσει από την υγρασία* ΣΥΝ. στρεβλώνομαι, (λαϊκότ.) ζαβώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζομαι **5.** (μτφ.) παίρνω άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: *προς το τέλος στράβωσε η δουλειά* || *στην αρχή καλά ξεκινήσαμε, αλλά στην πορεία κάπου στράβωσε το πράγμα* ΣΥΝ. χαλάω **6.** (μεσοπαθ. **στραβώνομαι**) γίνομαι τυφλός, χάνω την όρασή μου: *διαβάζεις με λιγοστό φως και θα στραβωθείς* ΣΥΝ. τυφλώνομαι, χάνω το φως μου. — **στράβωμα** (το).

στραγάλι (το) {στραγαλ-ιού | -ιών} ξεροψημένο και αλατισμένο ρεβίθι, που τρώγεται ως ξηρός καρπός. — (υποκ.) **στραγαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀστραγάλιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ἀ-), υποκ. τού *ἀστράγαλος*, στη σημ. «ρεβιθιά», επειδή οι κόμποι του μίσχου της μοιάζουν με οστάρια. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. *τρωγάλιον* «ξηροί καρποί και φρούτα, που τρώγονταν ως επιδόρπιο» (με ανάπτυξη *-σ-* προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη*, και προληπτ. συλλαβική αφομοίωση) < *τρώγω*].

στραγγάλη (η) {στραγγαλών} **1.** (παλαιότ.) (α) η αγχόνη, ο βρόχος (β) (συνεκδ.) όργανο για τη θανάτωση καταδίκων με στραγγαλισμό **2.** ΤΕΧΝΟΛ. είδος συσφιγκτήρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *στραγγαλίζω*].

στραγγαλίζω κ. (λαϊκ.) **στραγγουλίζω** ρ. μετβ. {στραγγάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** θανατώνω (κάποιον) σφίγγοντας τον λαιμό του με τα χέρια ή πνίγοντάς τον με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: *στραγγάλισε τον άντρα της στον ύπνο του* || *τη στραγγάλισαν με την εσάρπα της* || (ως απειλή) *θα σε στραγγαλίσω!* **2.** (μτφ.) δεν σέβομαι, δεν αφήνω (κάτι) να εκδηλωθεί: *το αυταρχικό καθεστώς στραγγαλίζει την ελευθερία / τα δικαιώματα των πολιτών* || *~ την αξιοκρατία / τη δημοκρατία / τις δημοκρατικές κατακτήσεις τού λαού* ΣΥΝ. καταπνίγω, καταπατώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στραγγάλη* «σχοινί αγχόνης» < αρχ. *στράγξ, -γγός* «σταγόνα, σταλαγματιά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα)» + παραγ. επίθημα *-άλη*, πβ. κ. *ἀγκ-άλη*. Βλ. κ. *στραγγίζω*].

στραγγαλισμός (ο) [μεσν.] **1.** η θανάτωση κάποιου με περίσφιγξη τού λαιμού του με τα χέρια ή με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: *παλιά υπήρχε εκτέλεση με ~* || (κ. μτφ.) *ο ~ τής δημοκρατίας* ● **2.** ΙΑΤΡ. η περίσφιγξη ενός οργάνου από παθολογικό, συνήθ., ιστό που αναπτύσσεται στην περιοχή: *~ τού ουρητήρα από καρκινικό ιστό* || *~ τού εντέρου από συμφύσεις.* Επίσης **στραγγάλισμα** (το) (σημ. 1).

στραγγαλιστής (ο) [1887] πρόσωπο που στραγγαλίζει, που θανατώνει με στραγγαλισμό.

στραγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στράγγ-ισα κ. -ιξα, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω (από κάτι) το υγρό που περιέχει, πιέζοντάς το ή κρεμώντας το και αφήνοντάς το να στάζει: *στράγγιξε καλά το νερό από τα ρούχα, πριν τα απλώσεις* ΣΥΝ. εκθλίβω, αποστραγγίζω, σουρώνω, στείβω **2.** καθαρίζω (υγρό) από ξένες ουσίες, σουρώνοντάς το: *~ το κρασί* (μτφ.-εκφραστ.) **3.** πίνω ή χύνω υγρό ώς την τελευταία σταγόνα: *σιγά-σιγά τη στράγγιξαν ολόκληρη τη νταμιτζάνα* **4.** αφαιρώ το περιεχόμενο ή τη δύναμη, την ικμάδα (από κάτι): *οι στρατιωτικές δαπάνες στραγγίζουν τα κρατικά ταμεία* || *τον στράγγισε η σκληρή δουλειά* ΣΥΝ. στείβω, εξαντλώ ♦ (αμετβ.) **5.** χάνω το υγρό που περιέχω: *απλώνω το πουκάμισο, για να στραγγίξει* || *έβαλα τα πιάτα στο στραγγιστήρι, για να στραγγίξουν* || *βάζω το τυρί σε τουλουπάνι και το αφήνω να στραγγίξει* ΣΥΝ. στεγνώνω **6.** (μτφ.-εκφραστ.) χάνω τελείως τη δύναμή μου, την ικμάδα μου: *στράγγισε από την πολλή δουλειά* || *μετά τα όσα πέρασα, στράγγισα από κάθε συναίσθημα* ΣΥΝ. στεγνώνω, εξαντλούμαι. — **στράγγισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στράγξ, -γγός* «σταγόνα, σταλαγματιά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα, σε πίεση)», με επίθημα -γξ, πβ. κ. *στρίγξ, λύγξ*. Η λ. ανάγεται σε θ. *strṇg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *streng- «σφίγγω, πιέζω», πβ. λατ. stringere «σφίγγω, συνθλίβω» (> γαλλ. étreindre, ισπ. estreñir), strictus (μτχ.) «σφιχτός – αυστηρός», αρχ. αγγλ. strang «άκαμπτος, ισχυρός» (> αγγλ. strong) κ.ά. Ομόρρ. *στρογγύλος* (βλ.λ.)].

στράγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αφαίρεση υγρού (από κάτι): *~ εδαφών* **2.** ο καθαρισμός υγρού από ξένες ουσίες **3.** (μτφ.) η σωματική ή ψυχική εξάντληση.

στραγγιστήρι (το) {στραγγιστηρ-ιού | -ιών} σκεύος κουζίνας, στο οποίο αφήνονται τα πιάτα, τα ποτήρια και τα κουζινικά σκεύη μετά το πλύσιμο για να στραγγίξουν. Επίσης **στραγγιστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *στραγγίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ο)*, πβ. κ. *σκαλισ-τήρι, εργασ-τήρι*].

στραγγιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής αφαίρεσης υγρού από σώμα: *~ συσκευή / μέθοδος / δίκτυο* ΣΥΝ. αποστραγγιστικός.

στραγγιστός, -ή, -ό κ. **στραγγιχτός** αυτός που έχει στραγγιστεί: *~ γιαούρτι* ΣΥΝ. αποστραγγισμένος ΑΝΤ. αστράγγιστος.

στραγγουλίζω ρ. → στραγγαλίζω

στράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) οξύς και ξερός κρότος με διαπεραστικό χαρακτήρα και στιγμιαία διάρκεια: *η ~ τού μαστιγίου·* ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω στράκες / τράκες*** προκαλώ μεγάλη εντύπωση: *απόψε θα ~ με το καινούργιο μου φόρεμα* ΣΥΝ. κάνω μπαμ.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., κυρ. από τον θόρυβο τού μαστιγίου των αμαξηλατών].

στρακαστρούκα (η) ‣ τρακατρούκα

στράλι (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρότονος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strallo (πληθ. stralli), αγν. ετύμου].

στραμμένος, -η, -ο → στρέφω

στραμπουλίζω ρ. μετβ. {στραμπούλ-ισα κ. -ιξα, -ίχτηκα, -ισμένος κ. -ιγμένος} (καθημ.) **1.** μου εξαρθρώνεται (μέλος τού σώματος, κυρ. άνω ή κάτω άκρο), παθαίνω διάστρεμμα: *έπεσα κάτω και στραμπούλιξα το πόδι / το χέρι μου* **2.** συστρέφω (μέλος τού σώματος κάποιου). Επίσης **στραμπουλώ** {-άς...}. — **στραμπούλισμα** κ. **στραμπούληγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. από συμφυρμό των ιταλ. strambare και strangolare ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *στραβώνω* και *στραγγουλίζω* (< ιταλ. strangolare)].

στράντζα (η) μηχάνημα αποτελούμενο από οριζόντιους κυλίνδρους, μέσα από τους οποίους περνά η λαμαρίνα για να πάρει κυλινδρικό ή γωνιώδες σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < *στραντζάρω* (υποχωρητ.)].

στραντζαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει λυγιστεί με στράντζα (βλ.λ.). — **στραντζαριστά** επίρρ.

στραντζάρω ρ. μετβ. {στραντζάρισ-α, -μένος} λυγίζω μέταλλο χρησιμοποιώντας στράντζα (βλ.λ.). — **στραντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. stiracchiare «τεντώνω, τραβώ» < stirare < tirare «τραβώ»].

στραπατσάδα (η) πρόχειρο φαγητό από αβγά χτυπημένα με λάδι και φρέσκια ντομάτα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. strapazzada < ρ. strapazzar (βλ. λ. *στραπατσάρω*)].

στραπατσάρω ρ. μετβ. {στραπατσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** καταστρέφω (κάτι) χαλώντας εντελώς την εμφάνισή του: *έπεσα σ' έναν τοίχο και στραπατσάρισα το αυτοκίνητο* || *μου στραπατσάρισες το καλό μου φόρεμα* || (μτφ.) *στραπατσάρισες τη ζωή μου* ΣΥΝ. χαλώ **2.** (μτφ.) μειώνω ηθικώς: *τον στραπατσάρισες μ' αυτά που του είπες* ΣΥΝ. ταπεινώνω, εξευτελίζω. — **στραπατσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strapazzare, ίσως < δημώδ. λατ. *impactiāre < λατ. impactus, μτχ. τού ρ. impingere «προσκρούω, χτυπώ»].

στραπάτσο (το) (καθημ.-εκφραστ.) **1.** η μεγάλη ζημιά: *το σπίτι έπαθε μεγάλο ~ από τις πλημύρες* || *έπαθαν μεγάλο ~ οι έμποροι που επι-*

χείρησαν να κερδοσκοπήσουν ΣΥΝ. στραπατσάρισμα, καταστροφή **2.** ηθική ζημιά, τραυματισμός τής αξιοπρέπειας: *ήταν τέτοιο το ~ που έπαθε, ώστε δεν θα τολμήσει ξανά να εμφανιστεί σε συγκέντρωση* ΣΥΝ. ταπείνωση, εξευτελισμός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strapazzo < strapazzare (βλ. λ. *στραπατσάρω*)].

στράπλες επίθ. {άκλ.} (για γυναικείο ένδυμα) αυτός που αφήνει τους ώμους ακάλυπτους και δεν έχει τιράντες: *~ φόρεμα / τουαλέτα / σουτιέν* || (κ. ως ουσ.) *θα φορέσω το ροζ ~ μου με φούστα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strapless < strap «λωρίδα υφάσματος, δέρματος, τιράντα» + στερητ. επίθημα -less «χωρίς»].

στρας (το) {άκλ.} ποικιλία γυαλιού, εμπλουτισμένου με μόλυβδο, που χρωματίζεται με μεταλλικά οξίδια και χρησιμοποιείται ως απομίμηση πολύτιμων λίθων και μπορεί να διακοσμεί ενδύματα, παπούτσια κ.λπ. ή και να χρησιμοποιείται για τον καλλωπισμό: *κολιέ από ~* || *φοράω ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strass (διεθν. όρ.), από το όνομα τού Αυστριακού κοσμηματοπώλη J. Strasser (18ος αι.)].

Στρασβούργο (το) πόλη τής ΒΑ. Γαλλίας, έδρα τού Συμβουλίου τής Ευρώπης. — **Στρασβούργιος** (ο), **Στρασβούργια** (η), **στρασβούργιος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Strasbourg < γερμ. Strasburg < αρχ. γερμ. straz(z)a «δρόμος, οδός» + burg «πύργος, οχυρό», οπότε το τοπων. θα σήμαινε «οχυρό των δρόμων»].

στράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο δρόμος: *πήρα από νωρίς τις ~ ψάχνοντας να σε βρω* || (μτφ.) *η ~ τής ζωής* ΣΥΝ. οδός, (διαλεκτ.) ρούγα **2.** μεταλλική συνήθ. κατασκευή με ύψος λίγο πιο πάνω από το έδαφος, με τέσσερα πόδια που καταλήγουν σε ροδάκια και με ένα κομμάτι ύφασμα στο εσωτερικό, στο οποίο τοποθετείται το μωρό, ώστε τα πόδια του να ακουμπούν στο έδαφος· χρησιμοποιείται για να μαθαίνει το μωρό να περπατάει ΣΥΝ. περπατούρα· ΦΡ. (για νήπια) (α) ***κάνω στράτα / στράτες*** ασκούμαι στα πρώτα μου βήματα, μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. σταραρίζω (β) ***στράτα-στρατούλα!*** ενθαρρυντική φρ. για νήπια που κάνουν τα πρώτα τους βήματα. Επίσης **στρατί** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. strata (via) «λιθόστρωτος (δρόμος)», θηλ. τής μτχ. stratus -a -um τού ρ. sternere «στρώνω, σκορπίζω»].

σταραρίζω ρ. αμετβ. {στρατάρισα} **1.** (για νήπια) κάνω τα πρώτα μου βήματα (με τη στράτα), μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. κάνω στράτα / στράτες **2.** περπατώ με μικρά βήματα, όπως το μωρό που μαθαίνει να περπατά. — **στρατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στράτα*, κατά τα *νανουρίζω, ταχταρίζω*].

στρατάρχείο (το) [1887] **1.** η έδρα τού στρατάρχη **2.** (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό τής έδρας τού στρατάρχη.

στρατάρχης (ο) {κλητ. στρατάρχα | στραταρχών} **1.** ο ανώτατος αρχηγός τού στρατού, ο πρώτος στην ιεραρχία τού στρατεύματος: *~ Παπάγος* ΣΥΝ. αρχιστράτηγος **2.** ο ανώτατος στρατιωτικός βαθμός που ισχύει σε χώρες με πολυπληθή ενεργό στρατό και τον οποίο φέρει ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

στραταρχία (η) [μτγν.] {στραταρχιών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού στρατάρχη (βλ.λ.) **2.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διατελεί κανείς στρατάρχης.

στραταρχικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με στρατάρχη (βλ.λ.): *~ θητεία / καθήκον / ράβδος* (η διακριτική τού αξιώματος τού στρατάρχη).

στράτευμα (το) [αρχ.] {στρατεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συντεταγμένη στρατιωτική δύναμη: *τα ~ μας προήλασαν στο έδαφος τού εχθρού* || *ο εχθρός μεταφέρει στρατεύματα στα σύνορα* || *στρατεύματα κατοχής* ΣΥΝ. στρατός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των συντεταγμένων στρατιωτικών μονάδων και γενικότ. των Ενόπλων Δυνάμεων χώρας: *το ηθικό τού ~ είναι ακμαιότατο* ΣΥΝ. στρατός.

στρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** κατατάσσομαι στον στρατό (βλ.λ.): *θα στρατευτώ σε τρεις μήνες* ΣΥΝ. στρατολογούμαι **2.** (συνεκδ.) έχω υποχρέωση στρατιωτικής θητείας, είμαι στρατεύσιμος: *βάσει τής ελληνικής νομοθεσίας οι αλλοδαποί δεν στρατεύονται* **3.** (μτφ.) τάσσομαι, συνήθ. εθελοντικά (στην υπηρεσία συγκεκριμένου σκοπού): *στρατεύθηκε στην υπόθεση τής ειρήνης* **4.** (η μτχ. ***στρατευμένος***, *-η, -ο*) (α) (για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό, που εκτελεί τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις: *~ παιδιά / νιάτα* (β) (μτφ.) αυτός που είναι ταγμένος να υπηρετεί μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: *~ λογοτεχνία / συγγραφέας / τέχνη* **5.** ΘΕΟΛ. ***στρατευομένη Εκκλησία*** το σύνολο των μελών τής Εκκλησίας που ζουν και δραστηριοποιούνται επί Γης (πβ. *θριαμβεύουσα Εκκλησία*, λ. *θριαμβεύω*).

στράτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η κατάταξη στον στρατό: *η ελληνική νομοθεσία έχει θεσπίσει την υποχρεωτική ~ για όλους τους άρρενες που είναι ικανοί να φέρουν όπλο* || *χαρτί / αναβολή στρατεύσεως* **2.** (μτφ.) η αγωνιστική προσήλωση σε συγκεκριμένη ιδέα, ιδεολογία, σε πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. στόχο: *~ στο κόμμα / στην οργάνωση* || *~ ενάντια στη βία, στον ρατσισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό.*

στρατεύσιμος, -η, -ο **1.** ο κατάλληλος για στρατιωτική θητεία: *~ νέος / ηλικία* **2.** ***στρατεύσιμος*** (ο) {στρατευσίμ-ου | -ων, -ους} ο άνδρας που υποχρεούται να καταταγεί και να υπηρετήσει στον στρατό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρατευσ-* (ρ. *στρατεύομαι*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *εκπαιδεύσ-ιμος*].

στρατηγείο (το) **1.** η έδρα τού στρατηγού και του επιτελείου του: *γενικό ~* (η έδρα τής ανώτατης διοικήσεως τού στρατεύματος) **2.** (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό τού στρατηγού και τού επιτελείου **3.** (μτφ.) η έδρα, ο κύριος πυρήνας, από όπου ξεκινά η δράση, το κέντρο των επιχειρήσεων ομάδας ή οργάνωσης: *το ~ τού κόμματος / τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρατηγεῖον / στρατήγιον* < *στρατηγός*].

στρατήγημα (το) [αρχ.] {στρατηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πράξη στρατηγικής ευφυΐας, το πολεμικό τέχνασμα **2.** (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα.

στρατηγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο βαθμός και το αξίωμα τού στρατηγού (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί κανείς τα καθήκοντα τού στρατηγού.

στρατηγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στρατηγό (βλ.λ.): *~ αξίωμα* **2.** (ειδικότ.) ***στρατηγική*** (η) (α) ΣΤΡΑΤ. ο σχεδιασμός στρατιωτικής επιχειρήσεως, καθώς και η τέχνη τής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων δυνάμεων για τη διεξαγωγή της: *~ ξηράς* || *ναυτική / στρατιωτική ~* (β) (κατ' επέκτ.) το σύνολο των σχεδιασμένων χειρισμών για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου: *η ~ τού κόμματος* || *ακολουθώ / εφαρμόζω ορισμένη ~* || *εθνική ~ για τα Βαλκάνια / για τις πυρκαγιές* || *ορισμένοι διαφημιστές ακολουθούν ~ παγίδευσης τού καταναλωτή* ΣΥΝ. τακτική (γ) αυτός που είναι χρήσιμος ή καθοριστικός για την επίτευξη στόχου, την προάσπιση συμφερόντων κ.λπ.: *περιοχή υψηλής ~ σημασίας* || *~ σημείο / όπλα / σχέδιο / δόγμα / στόχος / ανάλυση* || *~ συνεργασία με μια υπερδύναμη* || *οι ~ υπολογισμοί / επιλογές / συμμαχίες μιας χώρας.* — **στρατηγικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

> **στρατηγική – τακτικές, σκοπός – στόχοι.** Η σημασιολογική σχέση **στρατηγικής** με **τακτικές** είναι σχέση όλου και επιμέρους, γενικού και ειδικού. **Στρατηγική** είναι ο γενικός σχεδιασμός για την αντιμετώπιση ενός θέματος, για την επίλυση προβλήματος κ.λπ., ενώ **τακτικές** είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές τής στρατηγικής, τα επιμέρους σχέδια, στάδια κινήσεις κ.λπ., που επιτελούνται μέσα στο γενικό πλαίσιο τής στρατηγικής. Αυτή η σημασιολογική χρήση αποτελεί απόδοση ξένων όρων (πβ. αγγλ. strategy – tactics), η όλη δε εννοιολογική διάκριση έχει ξεκινήσει από την Ελληνική και ειδικότ. από την αρχαία στρατιωτική ορολογία. Αντίστοιχη σημασιολογική σχέση παρατηρείται και στο σημασιολογικό ζεύγος **σκοπός – στόχοι: σκοπός** είναι η γενική επιδίωξη, **στόχοι** είναι οι επιμέρους εφαρμογές, τα στάδια που οδηγούν στην επίτευξη τού γενικού σκοπού. Οι *στόχοι* δηλ. εξειδικεύουν και συγκεκριμενοποιούν σε διακεκριμένες φάσεις τη γενική έννοια τού σκοπού. Και αυτή η σημασιολογική διάκριση αποτελεί απόδοση στην Ελληνική νεότερης διακρίσεως, που γίνεται σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aim – target.

στρατηγός (ο) **1.** ο αρχηγός ή διοικητής στρατεύματος και ειδικότ. κάθε ανώτερος στρατιωτικός που έχει επιφορτιστεί με τη διοίκηση μεγάλης μονάδας στρατού ή με τη διεύθυνση επιτελείου **2.** (συνεκδ.) ο αντίστοιχος βαθμός, που αποτελεί και τον ανώτατο βαθμό στην ελληνική στρατιωτική ιεραρχία, τον οποίον φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.ΕΘ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς **3.** (καταχρ.) προσαγόρευση τού αντιστρατήγου και τού υποστρατήγου (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) **4.** (μτφ.) ο ιθύνων νους μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ., αυτός που καθορίζει τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί: *ο ~ τού προεκλογικού επιτελείου ενός κόμματος* || *ο παίκτης αυτός είναι ο ~ τής ομάδας του στον αγωνιστικό χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*, πβ. κ. *ἀρχ-ηγός, ὁδ-ηγός*].

Στρατήγω (η) γυναικείο όνομα.

στρατηλάτης (ο) {στρατηλατών} ο αρχηγός στρατεύματος, ο οποίος διεξάγει νικηφόρους πολέμους ή εκστρατείες: *ο Αλέξανδρος υπήρξε μεγάλος ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*, πβ. κ. *ποδ-ηλάτης, ἰχν-ηλάτης*].

Στρατής, Στράτης (ο) → Ευστράτιος

στρατί (το) → στράτα

στρατιά (η) **1.** (γενικά) πολυάριθμος στρατός, μεγάλη μονάδα τού Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. στράτευμα **2.** ΣΤΡΑΤ. ο μεγαλύτερος στρατιωτικός σχηματισμός τού ελληνικού στρατεύματος, που αποτελείται από σύνολο Σωμάτων Στρατού και μονάδων διαφόρων Όπλων υπό ενιαία διοίκηση αντιστρατήγου **3.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος: *η οικονομική πολιτική δημιούργησε στρατιές ανέργων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στράτευμα», < *στρατός* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. armée].

στρατιωτάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό ομοίωμα στρατιώτη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως παιχνίδι: *ο γυιος της έπαιζε με τα ~·* ΦΡ. ***στρατιωτάκια ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα*** παιδικό παιχνίδι στο οποίο χάνει όποιος παίκτης κινηθεί, μιλήσει ή γελάσει **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που υπακούει πειθήνια σε διαταγές άλλου: *δεν είμαστε ~ σου, να μας λες τι θα κάνουμε* ● **3.** ο στρατιώτης (βλ.λ., σημ. 4) στο σκάκι.

στρατιώτης (ο) {στρατιωτών}, **στρατιωτίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο άνδρας που υπηρετεί στον στρατό και φέρει τον κατώτερο στρατιωτικό βαθμό ΣΥΝ. οπλίτης, (καθημ.) φαντάρος· ΦΡ. (α) ***απλός στρατιώτης*** βλ. λ. *απλός* (β) ***πάω στρατιώτης*** κατατάσσομαι στις Ένοπλες Δυνάμεις **2.** (ειδικότ.) ο στρατιώτης (σημ. 1) που υπηρετεί στον Στρατό Ξηράς (κατ' αντιδιαστολή προς τον ναύτη και τον σμηνίτη) **3.** (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται για συγκεκριμένο σκοπό ή που υπερασπίζεται κάτι: *~ τής Εκκλησίας / τής ουμανιστικής ιδέας / τής ειρήνης* ΣΥΝ. μαχητής, αγωνιστής, υπερασπιστής, πρόμαχος ● **4.** (στο σκάκι) καθένα από τα οκτώ πιόνια όμοιου χρώματος, τα οποία μπορούν να επιτελέσουν μόνο περιορισμένες προς τα εμπρός κινήσεις ΣΥΝ. στρατιωτάκι, πιόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατιά* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *δεσμ-ώτης*,

επαρχι-ώτης].

στρατιωτικοποίηση (εσφαλμ. *στρατικοποίηση*) (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάσταση στρατιωτικών δυνάμεων σε μια περιοχή ΑΝΤ. αποστρατιωτικοποίηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποστρατιωτικοποίηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. militarisation].

στρατιωτικοποιώ (εσφαλμ. *στρατικοποιώ*) ρ. μετβ. {στρατιωτικοποιείς... | στρατιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγκαθιστώ στρατιωτικές δυνάμεις σε μια περιοχή· κυρ. στη μτχ. ***στρατιωτικοποιημένος***, *-η, -ο*: *~ νησί / ζώνη / περιοχή* ΑΝΤ. αποστρατιωτικοποιώ **2.** δίνω στρατιωτικό χαρακτήρα σε κάτι, οργανώνω με βάση τα στρατιωτικά πρότυπα, επιβάλλω στρατιωτικού τύπου δομή οργάνωσης και λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. militarise].

στρατιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στρατό ή τον στρατιώτη: *~ άσκηση / σχολή / πειθαρχία / επιχείρηση / ζωή / θητεία / δικαιοσύνη / σώμα / ακόλουθος* (υπάλληλος πρεσβείας, αρμόδιος για θέματα που αφορούν στον στρατό) / *ακαδημία* (ειδική σχολή για την εκπαίδευση και εκγύμναση των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων) / *αναμέτρηση / δράση / ιεραρχία / ηγεσία / εισβολή / έλεγχος περιοχής / πιέσεις / περιβάλλον / νοσοκομείο / συνεργασία / βάση / φυλακή / δικτατορία / χαιρετισμός / ισχύς / επέμβαση / υπεροχή / μέσα / δαπάνες / δορυφόρος / ραντάρ / διοικητής / βοήθεια || σε ποια ~ μονάδα υπηρετείς; || μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον || αυτή η χώρα αποτελεί μεγάλη ~ δύναμη || οι απόψεις των ~ εμπειρογνωμόνων || η πολιτική ζωή σ' αυτή τη χώρα τελεί υπό ~ κηδεμονία* (την ελέγχει ο στρατός) || *η νέα ~ δομή τού ΝΑΤΟ || στην επιχείρηση, εκτός από πολιτικά αεροσκάφη, συμμετείχαν και ~ αεροσκάφη || τερματίζεται η ~ παρουσία ξένων δυνάμεων στην περιοχή*· ΦΡ. ***στρατιωτικός νόμος*** ο νόμος με τον οποίο τίθεται μέρος ή το σύνολο χώρας σε κατάσταση πολιορκίας και αναστέλλονται ορισμένες συνταγματικές ελευθερίες: *επιβάλλω ~* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό ως μόνιμος ή έφεδρος, που ασκεί το επάγγελμα ή το λειτούργημά του για λογαριασμό τού στρατού: *~ γιατρός / ιερέας* **3.** ***στρατιωτικός*** (ο) βαθμοφόρος που υπηρετεί μόνιμα στον στρατό ΣΥΝ. αξιωματικός **4.** ***στρατιωτικό*** (το) η θητεία τού στρατιώτη, το να υπηρετεί κανείς ως στρατιώτης: *δεν έχω κάνει ακόμη το ~ μου* ΣΥΝ. (καθημ.) φανταριλίκι **5.** ***στρατιωτικά*** (τα) (α) οι γνώσεις, οι υποθέσεις, τα θέματα κ.λπ. που σχετίζονται με τον στρατό: (παλαιότ.) *υπουργός των Στρατιωτικών* (αντίστοιχο αξίωμα τού σημερινού υπουργού Άμυνας) (β) τα ρούχα, η στολή, το σύνολο των συγκεκριμένων ενδυμάτων που φέρει ο στρατιώτης (ιματισμός) και τα στρατιωτικά του υποδήματα: *φορώ / βάζω τα ~* (πβ. λ. *χακί*) ΑΝΤ. πολιτικά. — **στρατιωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

στρατοδικείο (το) [1847] το στρατιωτικό δικαστήριο που εκδικάζει αξιόποινες πράξεις και παραλείψεις στρατιωτικών κάθε βαθμού: *περνώ (από) ~ || τακτικό / έκτακτο ~*.

στρατοδίκης (ο) [1862] {στρατοδικών} ο αξιωματικός που μετέχει στη σύνθεση στρατοδικείου (βλ.λ.).

στρατοκόπος (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) ο οδοιπόρος ΣΥΝ. στρατολάτης.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *στράτα* (βλ.λ.) + *-κόπος* < *κόπτω*, πβ. κ. *ξυλο-κόπος*].

στρατοκράτης (ο) [1889] {στρατοκρατών} **1.** πρόσωπο που κυβερνά με τη βοήθεια τού στρατού **2.** πρόσωπο που υποστηρίζει την ενεργό ανάμειξη τού στρατού στην πολιτική, γενικότ. την οργάνωση τής κοινωνίας με βάση στρατιωτικά πρότυπα: *«οι ~ τής Άγκυρας βρίσκονται στα μαχαίρια με τον ισλαμιστή πρωθυπουργό»* (εφημ.) ΣΥΝ. μιλιταριστής.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + *-κράτης* < *κράτος*, πβ. κ. *τρομο-κράτης, τεχνοκράτης*].

στρατοκρατία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** η διακυβέρνηση χώρας από στρατιωτικούς **2.** (κατ' επέκτ.) η ανάμειξη τού στρατού στην πολιτική, η επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή χώρας ΣΥΝ. μιλιταρισμός. - **στρατοκρατικός**, -ή, -ό [1886]. **στρατοκρατικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stratocratie].

στρατοκρατούμαι ρ. αμετβ. [1847] {στρατοκρατείται..., μτχ. στρατοκρατούμενος, -η, -ο· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βρίσκομαι υπό την εξουσία στρατιωτικών, κυβερνώμαι από στρατιωτικούς **2.** βρίσκομαι υπό την κηδεμονία τού στρατού, χαρακτηρίζομαι από την επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας.

στρατολάτης (ο) {στρατολατών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο στρατοκόπος (βλ.λ.): *«εγώ δεν είμαι παρά ένας στρατολάτης, ένας αποσταμένος περπατητής»* (Μ. Λουντέμης).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στράτα* + *-(ε)λάτης* < *ελαύνω*, πβ. κ. *πρωτο-λάτης, ζευγο-λάτης*].

στρατολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κλήση πολιτών στις Ένοπλες Δυνάμεις **2.** (συνεκδ.) η ειδική στρατιωτική υπηρεσία που έργο της έχει την κλήση, τη συγκέντρωση και την κατάταξη των στρατευσίμων στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*.

στρατολογικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη στρατολογία: *~ υπηρεσία / γραφείο*.

στρατολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** ΣΤΡΑΤ. ειδικός αξιωματικός ή υπάλληλος που εργάζεται στη στρατολογία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ασχολείται με την προσέλκυση και τη συγκέντρωση οπαδών, συνεργατών κ.λπ. για ορισμένο σκοπό: *ο ~ τού κόμματος / τής οργάνωσης || «η εξαθλίωση λειτουργεί ως ~ τού ισλαμικού φονταμενταλισμού»* (εφημ.).

στρατολογώ ρ. μετβ. {στρατολογείς... | στρατολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. συγκεντρώνω (στρατευσίμους) και τους κατατάσσω στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων: *στο Ισραήλ στρατολογούνται και οι γυναίκες* **2.** προσελκύω ή συγκεντρώνω (κάποιους) σε πολιτική, κοινωνική κ.λπ. οργάνωση: *οι επιτελείς τού κόμματος προσπαθούν να στρατολογήσουν νέα μέλη || νέες αιρέσεις στρατολογούν αφελείς*. — **στρατολόγηση** (η) [μεσν.], **στρατολογητής** (ο), **στρατολογήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρατολογώ (-έω)* < *στρατός* + *-λογώ* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»), πβ. κ. *σταχυο-λογώ*].

στρατονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η υπηρεσία τού στρατού που έχει ως αποστολή της την αστυνόμευση των στρατιωτικών.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + *-νομία* < *νόμος*, κατά το *αστυνομία*].

στρατονόμος (ο) ο αξιωματικός ή οπλίτης που υπηρετεί στη στρατονομία.

στρατοπεδάρχης (ο) {(κλητ. στρατοπεδάρχα) | στρατοπεδαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής στρατοπέδου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στρατόπεδον* + *-άρχης* < *άρχω*].

στρατοπεδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατοπέδευ-σα, -μένος} (για τμήμα στρατού) καταλύω, καταλαμβάνω θέση για προσωρινή διαμονή: *ο λόχος στρατοπέδευσε έξω από την πόλη* ΣΥΝ. στρατωνίζομαι. - **στρατοπέδευση** (η) [αρχ.], **στρατοπεδευτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

στρατόπεδο (το) {στρατοπέδ-ου | -ων} **1.** ο χώρος στον οποίο εγκαθίσταται στρατιωτική μονάδα και οι σχετικές εγκαταστάσεις: *~ υποδοχής / εκπαιδεύσεως* **2.** (κατ' επέκτ.) τόπος εγκαταστάσεως και παραμονής πλήθους ανθρώπων, που ζουν υπό περιορισμό και στενό έλεγχο: *~ αιχμαλώτων πολέμου / εγκαταστάσεως προσφύγων || «μετά τον φόνο που διέπραξε κλείστηκε σε ~ εργασίας κοντά στον Νείλο, για να σπάει πέτρες»* (εφημ.)· ΦΡ. ***στρατόπεδο συγκεντρώσεως*** κέντρο εγκλεισμού και καταναγκαστικής εργασίας αιχμαλώτων, πολιτικών κρατουμένων (κυρ. καθένα από αυτά που οργανώθηκαν από τους Ναζί για την εξόντωση εθνικών ομάδων και πολιτικών αντιπάλων ή από το σοβιετικό καθεστώς για τον εγκλεισμό των αντιφρονούντων) (βλ. κ. λ. *γκουλάγκ*): *~ τού Άουσβιτς / τού Νταχάου* **3.** (μτφ.) ομάδα ή κύκλος ατόμων με κοινή ιδεολογική, πολιτική, κοινωνική κ.λπ. τοποθέτηση, που έχουν συσπειρωθεί και αγωνίζονται για τους ίδιους σκοπούς: *μετά τη ρήξη πολλοί συνεργάτες του πέρασαν σε αντίπαλα ~ || σύγχυση επικρατεί στο ~ τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. παράταξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρατόπεδον* < *στρατός* + *πέδον* «έδαφος» (πβ. κ. *οικόπεδον, γή-πεδον*), βλ. κ. *πεδίο*].

στρατοποίηση (η) → στρατιωτικοποίηση

στρατός (ο) **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των οπλισμένων και στρατιωτικώς εκπαιδευμένων ανθρώπων, με τους οποίους διεξάγονται οι πόλεμοι: *τακτικός / άτακτος ~ || κατατάσσομαι στον ~ || συγκεντρώνω ~ || Στρατός Ξηράς || σώμα στρατού* (βλ. λ. *σώμα*) || *~ σωτηρίας* (βλ.λ.) ΣΥΝ. στράτευμα (για Ένοπλες Δυνάμεις) **2.** (συνεκδ.) το στρατιωτικό επάγγελμα και όλοι όσοι το εξασκούν· οι στρατιωτικοί: *ο ~ δεν πρέπει να αναμειγνύεται στην πολιτική* **3.** (ειδικότ.) το Πεζικό **4.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος, στρατιά: *ένας ~ απόκληρων τής κοινωνίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *str̥-to- (με επίθημα -to- ρηματικών επιθ.), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ster- «εκτείνω, εξαπλώνω, διασκορπίζω», πβ. σανσκρ. str̥tá- «απλωμένος, διασκορπισμένος», αρχ. ιρλ. sreth «σωρός, πλήθος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στόρ-νυ-μι* (βλ. λ. *στρώνω*), *στρώμα, στέρ-νο(ν)* κ.ά. Όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία, η λ. *στρατός* θα πρέπει να προσδιόριζε αρχικώς τους στρατοπεδευμένους πολεμιστές, οι οποίοι έχουν απλωθεί για να κατασκηνώσουν σε συγκεκριμένο χώρο (κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχ. όρο *στίχες*, ο οποίος αναφερόταν στις γραμμές τής πολεμικής παράταξης)].

Στράτος (ο) ▸ Ευστράτιος

στρατόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η ανώτερη ζώνη τής ατμόσφαιρας, η οποία βρίσκεται πάνω από την τροπόσφαιρα (βλ.λ.), εκτείνεται σε ύψος περίπου 12 χιλιομέτρων από την επιφάνεια τής Γης και χαρακτηρίζεται από ασθενή αύξηση τής θερμοκρασίας σε συνάρτηση με το ύψος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stratosphère (νόθο σύνθ.) < strato- (< λατ. strātum «στρώμα», μτχ. τ. τού ρ. sternere «στρώνω») + sphère (< *σφαίρα*)].

στρατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μικρός δρόμος ΣΥΝ. δρομάκι **2.** το τετράπλευρο τροχοφόρο κιγκλίδωμα, με το οποίο υποβοηθούνται τα νήπια στα πρώτα τους βήματα· ΦΡ. ***στράτα-στρατούλα*** βλ. λ. *στράτα*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *στράτα*].

στρατουλίζω ρ. αμετβ. {στρατούλισα} (λαϊκ. για νήπια) αρχίζω να βηματίζω, κάνω τα πρώτα μου βήματα ΣΥΝ. στραταρίζω. — **στρατούλισμα** (το).

στρατσόχαρτο (το) σκληρό και χοντρό χαρτί κατώτερης ποιότητας, που χρησιμεύει κυρ. για την περιτύλιξη κρέατος, ψαρικών και άλλων εδωδίμων. Επίσης **στράτσο**.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < βεν. strazzo / ιταλ. straccio «κουρέλι, ράκος, παλιόπανο» < ρ. stracciare «σχίζω, κουρελιάζω» < δημώδ. λατ. *extractiāre (< λατ. tractus «έλκυση, σύρσιμο», μτχ. τ. τού trahere «έλκω, σύρω») + *χαρτί*].

στρατώνας (ο) [1833] ΣΤΡΑΤ. το κτήριο ή το συγκρότημα κτηρίων, στο οποίο διαμένουν στρατιώτες. Επίσης (καθημ.) **στρατώνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + παραγ. επίθημα *-ών(ας)*, πβ. κ. *κυκλ-ώνας, κρυψ-ώνας, αμπελ-ώνας*].

στρατωνίζω ρ. μετβ. [1869] {στρατώνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εγκαθιστώ (στρατιώτες) σε στρατώνες **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***στρατωνίζομαι***) εγκαθίσταμαι (σε κατάλυμα): *στρατωνιστήκαμε στα*

σπίτια τού χωριού ΣΥΝ. στρατοπεδεύω.

στρατωνισμός (ο) [1833] **1.** η εγκατάσταση στρατιωτών σε στρατώνες ή άλλα καταλύματα και γενικότ. η εξασφάλιση στέγης στο στράτευμα: *ο ~ τού συντάγματος* ΣΥΝ. στρατοπέδευση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των καταλυμάτων που χρησιμοποιούνται για τη διαμονή των στρατιωτών ΣΥΝ. στρατώνας, στρατόπεδο.

στράφηκα ρ. → στρέφω

στράφι επίρρ. (καθημ.) μάταια· στη ΦΡ. ***πάω στράφι*** χάνομαι χωρίς αποτέλεσμα, χωρίς όφελος: *όλες οι προσπάθειές μου πήγαν στράφι!* || *εγώ τον προειδοποίησα, αλλά τα λόγια μου πήγαν στράφι* ΣΥΝ. χαράμι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. israf «σπατάλη»].

στραφταλίζω {στραφτάλισα} (λογοτ.) αστράφτω, λαμποκοπώ: *το ποτάμι στραφτάλιζε καθώς το χτυπούσε ο ήλιος* || *τον κοίταζε και τα μάτια της στραφτάλιζαν.* — **στραφταλιστός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των *(α)στράφτ(ω)* και *(γυ)αλίζω*].

στρεβλός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** στραβός: *~ σκέλη* ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που αποκλίνει από το ορθό ή το πρέπον, που έχει μεταβληθεί προς το χειρότερο, που έχει αλλοιωθεί η ουσία του: *~ ιδέα / αντίληψη / πεποίθηση* ΣΥΝ. στραβός, διαστρεβλωμένος ΑΝΤ. σωστός. — **στρεβλά** επίρρ., **στρεβλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στρεφ-λός* (με εκφραστ. τροπή τού *-φ-* στο αντίστοιχο ηχηρό *-β-*, πβ. κ. *στραβ-ός*) < *στρέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. κ. *τυφ-λός*). Ομόρρ. *στραβ-ός, στρόβ-ιλος* κ.ά.].

στρεβλώνω ρ. μετβ. {στρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κάνω κάτι στρεβλό, στραβώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζω **2.** (μτφ.) μεταβάλλω τη φύση, τη μορφή (κάποιου) προς το χειρότερο, αλλοιώνω την ουσία του: *~ την αλήθεια* ΣΥΝ. διαστρέφω, διαστρεβλώνω, παραμορφώνω. — **στρέβλωμα** (το) [μτγν.], **στρεβλωτής** (ο) [μτγν.], **στρεβλώτρια** (η), **στρεβλωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρεβλῶ (-όω)* < *στρεβλός*].

στρέβλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γίνεται κάτι στρεβλό, το στράβωμα, η παραμόρφωση **2.** (μτφ.) η παραποίηση μιας καταστάσεως, η μεταβολή προς το χειρότερο, η αλλοίωση τής ουσίας: *«τα μύρια όσα δεινά τής χώρας, από την καθυστερημένη εκβιομηχάνιση μέχρι τις γενικότερες οικονομικές ~ ερμηνεύονταν με αναφορά στον ύποπτο ρόλο τού ξένου κεφαλαίου»* (εφημ.) ΣΥΝ. διαστρέβλωση.

στρέγω ρ. → στέργω

στρείδι (το) {στρειδ-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο με όστρακο που αποτελείται από δύο ανόμοιες θυρίδες με τραχιά, γκρίζα εξωτερική επιφάνεια και λεία, λευκόχρωμη εσωτερική· ορισμένα είδη του περιέχουν μαργαριτάρι: *μαργαριτοφόρα ~*· ΦΡ. ***κολλάω σαν στρείδι*** προσκολλώμαι (σε κάποιον) και (ενδεχομένως) γίνομαι πολύ ενοχλητικός ΣΥΝ. κολλάω σαν βδέλλα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὀστρείδιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὀ-*), υποκ. τού αρχ. *ὄστρειον, -εον*, παράλλ. τ. τού *ὄστρακον*, με θ. *ὀστρ-* και παραγ. επίθημα *-ειον*. Βλ. λ. *όστρακο*].

στρειδολόγος (ο) αλιευτικό όργανο που χρησιμεύει για τη συλλογή στρειδιών και άλλων οστράκων.

στρέμμα (το) {στρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονάδα μετρήσεως επιφανείας -κυρ. εκτάσεων γης- που ισούται με 1.000 τετραγωνικά μέτρα (1.000 τ.μ.): *κάηκαν 400 ~ δασικής έκτασης* **2.** (συνεκδ.) η κτηματική περιουσία: *έχει πολλά ~ στο χωριό.* — **στρεμματικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στροφή, στρέψη - οτιδήποτε έχει συνεστραμμένο σχήμα», < *στρέφω* (βλ.λ.)].

στρεπτοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοίμωξη που οφείλεται σε στρεπτόκοκκο (βλ.λ.), είτε τοπική (λ.χ. η πυοδερμία, η εντερίτιδα, η φαρυγγίτιδα, η αμυγδαλίτιδα κ.ά.) είτε γενική (λ.χ. η οστρακιά, ο επιλόχειος πυρετός κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptococcie].

στρεπτόκοκκος (ο) [1888] ΒΙΟΛ. βακτήριο με σφαιρικά κύτταρα (κόκκους), τα οποία είναι συχνά συνδεδεμένα μεταξύ τους σε μικρές αλυσίδες· αφθονούν στα σάπια υλικά, παρασιτούν στη στοματική κοιλότητα, στο δέρμα και στο έντερο και είναι έντονα παθογόνα, προκαλώντας πλήθος λοιμώξεων. — **στρεπτοκοκκικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *στρεπτός* + *κόκκος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptocoque].

στρεπτομύκητας (ο) {στρεπτομυκήτων} ΒΙΟΛ. εξαιρετικά διαδεδομένο βακτήριο, ορισμένα είδη τού οποίου παράγουν αντιβιοτικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomyces].

στρεπτομυκίνη (η) {στρεπτομυκινών} ΦΑΡΜ. αντιβιοτικό που παράγεται από ένα είδος στρεπτομύκητα και χρησιμοποιείται εναντίον πολλών βακτηρίων (π.χ. τής φυματίωσης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomycin].

στρεπτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να περιστρέφεται **2.** στριφτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρέφω*].

στρες (το) {άκλ.} **1.** ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ενόχληση στη λειτουργία τού οργανισμού, η οποία οφείλεται σε ερεθίσματα τού εξωτερικού περιβάλλοντος (π.χ. ψύχος, ζέστη, θόρυβος, τραύμα κ.λπ.) ή ψυχολογικούς παράγοντες (π.χ. απογοήτευση, σύγχιση κ.λπ.) και συνεκδ. οι οργανικές αντιδράσεις που προκαλούνται **2.** (καθημ.) το άγχος, η ψυχική ένταση: *θα πάω διακοπές, για να γλυτώσω από το ~ τής δουλειάς* || *οι ασκήσεις αναπνοής και χαλάρωσης βοηθούν στην καταπολέμηση τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stress < μέσ. αγγλ. stresse, παράλλ. τ. τού distresse < παλ. γαλλ. distresse < δημώδ. λατ. *districtia < λατ. districtus «δεμένος, περιεζωσμένος, σφιγμένος» (μτχ. τ. τού ρ. distringere)].

στρεσάρω ρ. μετβ. {στρεσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) προκαλώ στρες σε (κάποιον), δημιουργώ κατάσταση έντασης, άγχους: *με στρεσάρουν πολύ στη δουλειά τώρα τελευταία* || *τον είδα πολύ στρεσαρισμένο* (πβ. λ. *αγχώνω*). — **στρεσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στρες* + *-άρω*, πβ. κ. *παρκ-άρω, σουτ-άρω*].

στρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** στη φόρμα τής φούγκας, ένα τμήμα στο οποίο η παρουσίαση τού θέματος σε μια «φωνή» αρχίζει ενώ συνεχίζεται και πριν ολοκληρωθεί η παρουσίαση τού θέματος στην προηγούμενη· τοποθετείται, συνήθ., προς το τέλος τής φούγκας **2.** (ως επίρρ.) ως ένδειξη ρυθμικής αγωγής: σε πιο σφιχτό ρυθμό, γρηγορότερα (βλ. κ. *στριντζέντο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stretto «σφιχτός, στενός» < λατ. strictus (ίδια σημ.), μτχ. τ. τού ρ. stringere «σφίγγω»].

στρεφοποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσμορφία τού άκρου τού ποδιού.

στρέφω ρ. μετβ. {έστρεψα, στρά-φηκα (λόγ. εστράφην, -ης, -η...), -μμένος} **1.** γυρίζω (κάτι) επί τόπου (προς ορισμένη κατεύθυνση): *~ τα νώτα μου* (γυρίζω την πλάτη μου) (βλ. λ. *νώτα*) **2.** (μτφ.) κατευθύνω: *~ το βλέμμα μου / την προσοχή μου / τις προσπάθειές μου / το ενδιαφέρον μου κάπου* || *έστρεψαν τα πυρά τους εναντίον τού προέδρου* || *οι εφημερίδες έστρεψαν το φως των προβολέων τους στην ιδιωτική της ζωή* || *οι προδότες έστρεψαν τα όπλα εναντίον τής πατρίδας τους* ΑΝΤ. αποστρέφω **3.** (μτφ. για πρόσ.) μεταβάλλω τη στάση, τη συμπεριφορά (προς κάποιον): *με τα λόγια της κατόρθωσε να στρέψει τον έναν εναντίον τού άλλου·* (μεσοπαθ. ***στρέφομαι***) **4.** αλλάζω κατεύθυνση, μετακινούμαι μεταβάλλοντας μέτωπο: *ξαφνικά στράφηκε προς το μέρος μας με απειλητικές διαθέσεις* ΣΥΝ. γυρίζω, στρίβω **5.** (λόγ.) κινούμαι κυκλικά, γυρίζω γύρω από πραγματικό ή νοητό άξονα: *όλοι οι πλανήτες τού ηλιακού μας συστήματος στρέφονται γύρω από τον Ήλιο* || *η Γη στρέφεται περί τον άξονά της* ΣΥΝ. περιστρέφομαι **6.** (μτφ.) κατευθύνομαι, προσανατολίζομαι: *οι νέοι στρέφονται περισσότερο σε επαγγέλματα που σχετίζονται με τη σύγχρονη τεχνολογία* || *οι έρευνες τής αστυνομίας στρέφονται προς τους συγγενείς τού θύματος* || *σε ποιον να στραφώ για βοήθεια:* (να απευθυνθώ, να καταφύγω) **7.** (η μτχ. ***στραμμένος***, *-η, -ο*) αυτός που είναι γυρισμένος προς ορισμένη κατεύθυνση: *οι τηλεοπτικές κεραίες είναι ~ προς τον Υμηττό ή την Πάρνηθα* || *η πλώρη τού πλοίου ήταν ~ προς βορράν* || (μτφ.) *όλα τα βλέμματα / τα μάτια είναι ~ προς τον επερχόμενο πόλεμο στο Κόσοβο* || (μτφ.) *έχω την προσοχή μου ~ στις πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Αν το μυκ. ku-su-to-ro-qa μεταγραφεί ως *συστροφή*, τότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη αρχικού χειλοϋπερωικού συμφώνου. Η λ. εντάσσεται σε μια οικογένεια ομορρίζων, που παρουσιάζουν όλες τις μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *στρεφ-*, καθώς και (ορισμένες φορές) την εκφραστ. εναλλαγή *-φ- / -β-*: *στρεπ-τός, στρέψ-ις (-η), στρέμ-μα, στροφ-ή, στρόφ-ιγξ (-ιγγα), στρεβ-λός, στραβ-ός, στρόβ-ιλος* κ.ά. Ολόκληρη η ομάδα αντικατέστησε εν πολλοίς το αρχαϊκό λεξιλογικό σύστημα τού συνωνύμου *εἰλέω, εἰλύω* (βλ. λ. *ειλεός*)].

στρεψαυχενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακούσια στροφή τής κεφαλής, που συνοδεύεται από σπασμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρεψαύχην, -ενος* < *στρεψ(ο)-* (< αρχ. *στρέφω*, από το θ. τού αορ. *ἔ-στρεψ-α*) + *αὐχήν, -ένος*].

στρέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** στροφή, περιστροφή **2.** ΦΥΣ. μορφή καταπόνησης ενός στερεού σώματος, που οφείλεται στη δράση δύο αντίθετων ζευγών δυνάμεων, οι οποίες αναπτύσσονται σε παράλληλα επίπεδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρέψις* < *στρέφω*].

στρεψοδικία (η) [1856] {στρεψοδικιών} **1.** η χρήση σοφιστικών ή κακόπιστων επιχειρημάτων σε δίκη με στόχο την παραπλάνηση τού δικαστηρίου **2.** (κατ' επέκτ.) η σκόπιμη διαστροφή τής αλήθειας **3.** (συνεκδ.) κάθε κακόπιστο επιχείρημα που στοχεύει στη διαστροφή τής αλήθειας: *άρχισε τις ~.* — **στρεψόδικος**, -η, -ο [1854], **στρεψοδικώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχείρημα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρεψοδικῶ (-έω)* < *στρεψο-* (< *στρέφω*, από το θ. τού αορ. *ἔ-στρεψ-α*) + *-δικῶ* < *δίκη*].

στρίβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστριψα, στρί-φτηκα, -μμένος} **1.** ♦ (μετβ.) γυρίζω (κάτι) επί τόπου ή γύρω από τον άξονά του: *~ το νήμα / το σεντόνι, για να φτειάξω σκοινί* || *~ το μουστάκι μου* ΣΥΝ. συστρέφω, περιστρέφω, στρέφω· ΦΡ. (α) ***στρίβω το λαρύγγι κάποιου*** βλ. λ. *λαρύγγι* (β) ***στρίβω το νόμισμα*** ρίχνω το νόμισμα κορώνα-γράμματα (γ) ***στρίβω τσιγάρο*** τυλίγω καπνό μέσα σε τσιγαρόχαρτο, για να φτειάξω τσιγάρο (δ) (οικ.) ***τα στρίβω*** (ενν. *τα λόγια μου*) αναιρώ όσα είπα προηγουμένως ή ανακαλώ υπόσχεση που έδωσα: *Α, μη μου τα στρίβεις τώρα! Αλλιώς μου τα 'χες πει* ΣΥΝ. τα αλλάζω (ε) (μτφ.) ***μου στρίβει (η βίδα)*** χάνω τα λογικά μου, παραφρονώ, τρελαίνομαι: *του 'χει στρίψει· ούτε ξέρει πια τι κάνει και τι λέει!* || *μπας και σου 'στριψε η βίδα και μου λες τέτοια πράγματα;* (στ) (αργκό) ***το στρίβω*** φεύγω: *το 'στριψε με κάποιον που γνώρισε* (έφυγε μαζί του) ♦ (αμετβ.) **2.** στρέφομαι γύρω από τον εαυτό μου: *το τιμόνι έστριψε από μόνο του, χωρίς να το αγγίξω* **3.** αλλάζω κατεύθυνση κάνοντας στροφή: *το αυτοκίνητο έστριψε δεξιά* || *ο δρόμος στρίβει αριστερά* || *μας πλησίασε και μετά έστριψε απότομα* **4.** (συνεκδ.) κάνω το όχημα που οδηγώ να στρίψει, του αλλάζω κατεύθυνση: *ο οδηγός έστριψε απότομα, για να αποφύγει το εμπόδιο* || *εδώ στρίβουμε για την παραλία* **5.** (οικ.) φεύγω γρήγορα ή κρυφά, απομακρύνομαι: *μου φαίνεται ότι είναι ώρα να στρίβουμε* || *μόλις με είδε, έστριψε* || *~ αλά γαλλικά* (το σκάω στα κρυφά) || (κυρ. η προστ. με επιθετική διάθεση) *στρίβε!* (πάρε δρόμο, δίνε του, κοπάνα τη, σπάσε). — **στρίψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έστρεψα* τού αρχ. *στρέφω*, κατά το σχήμα

έτριψα – τρίβω, έθλιψα – θλίβω].
στρίγγλα κ. **στρίγκλα** (η) {δυσχρ. στριγγλών} **1.** ΛΑΟΓΡ. κακοποιό δαιμόνιο τής λαϊκής μυθολογίας, που έχει τη μορφή άσχημης γριάς, κάνει μάγια και προξενεί κακό, κυρ. στις λεχώνες και στα νεογέννητα **2.** (μτφ.) γυναίκα κακιά ή εξαιρετικά δύστροπη ΣΥΝ. μέγαιρα, λάμια· ΦΡ. ***η στρίγγλα που έγινε αρνάκι*** βλ. λ. *αρνάκι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. *στρίγ(κ)λα* < *strigula, υποκ. τού λατ. striga < μτγν. *στρίξ* «κουκουβάγια» (από την αιτ. *στρίγγα*), λ. που προσδιόριζε αρχικά την κραυγή τής κουκουβάγιας και συνδ. με λατ. stridere «τρίζω, σφυρίζω» ή, κατ' άλλη άποψη, < μεσν. *στρίγλα* (με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη*) < αρχ. *τρίγλη* «μπαρμπούνι» (βλ.λ.), άποψη δυσχερής σημασιολογικά].
στριγγλιά κ. **στριγκλιά** (η) (καθημ.) η οξεία και διαπεραστική κραυγή, που συνήθ. εκφράζει τρόμο: *τα μικρά, όταν είδαν ξαφνικά τον σκύλο, έβαλαν / άρχισαν τις ~* ΣΥΝ. στρίγγλισμα, τσύρισμα.
στριγγλίζω κ. **στριγκλίζω** ρ. αμετβ. {στρίγγλισα} βγάζω οξείες και διαπεραστικές κραυγές: *~ από φόβο / από πόνο / από πανικό* || *~ σαν υστερικιά* || (μτφ.) *τα φρένα τού αυτοκινήτου στρίγγλισαν στην άσφαλτο* ΣΥΝ. τσυρίζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω. — **στρίγγλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στριγγίζω* (που δικαιολογεί τη γρ. με -γγ-) < μτγν. *στρίξ* «κουκουβάγια» (βλ. λ. *στρίγγλα*) κατ' επίδρ. τού *στρίγγλα*].
στρίγγλος κ. **στρίγκλος** (ο) (λαϊκ.) ο γεμάτος ιδιοτροπίες άνδρας, ο άνδρας που συμπεριφέρεται με μοχθηρία ΣΥΝ. στραβόξυλο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρίγλος* < *στρίγλα* (υποχωρητ.). Βλ. λ. *στρίγγλα*].
στριγγός, -ή, -ό (για ήχο ή φωνή) ο έντονα οξύς και διαπεραστικός: *~ κραυγή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στριγγίζω* (υποχωρητ.) < μτγν. **στρίγξ / στρίξ* «κουκουβάγια» (αιτ. *στρίγγα*). Βλ. λ. *στρίγγλα*].
stricto sensu λατ. (προφέρεται *στρίκτο σένσου*) ελλην. *υπό στενή έννοια* ΑΝΤ. lato sensu.
στριμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει γυριστεί επί τόπου ή γύρω από τον άξονά του: *~ τσιγάρο* ΣΥΝ. στριφτός **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει ιδιότροπη συμπεριφορά, που δεν τον ικανοποιεί τίποτα, ο δύστροπος ΣΥΝ. παράξενος, ζαβός ΑΝΤ. καλόβολος, βολικός· ΦΡ. (εκφραστ.) ***στριμμένο άντερο*** ο πολύ ιδιότροπος άνθρωπος.
στριμόκωλα επίρρ. ➝ στρυμόκωλα
στριμόκωλος, -η, -ο ➝ στρυμόκωλος
στρίμωγμα (το) ➝ στρυμώχνω
στριμωξίδι (το) ➝ στρυμωξίδι
στριμώχνω ρ. ➝ στρυμώχνω
στριμωχτός, -ή, -ό ➝ στρυμωχτός
στριντζέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως ερμηνευτική ένδειξη που δηλώνει την προοδευτική επιτάχυνση τού τέμπο κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ατσελεράντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stringendo < ρ. stringere «σφίγγω» < λατ. stringere].
στρίποδο (το) {στριπόδ-ου | -ων} (καθημ.) **1.** η φορητή ή τρίποδη βάση με κινητό συνήθ. το πίσω πόδι, πάνω στην οποία στηρίζεται πίνακας ή κάμερα **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το καθένα από τα δύο ξύλινα ή μεταλλικά τετράποδα στηρίγματα, πάνω στα οποία τοποθετούνται εγκάρσια σανίδες, για να φτειαχτεί πρόχειρο κρεβάτι ή πάγκος εργασίας **3.** (συνεκδ.) το κρεβάτι που κατασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *τρίποδο*, με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *βώλος – σβώλος, κόνις – σκόνη*].
στριπτίζ κ. **στριπ-τιζ** (το) (παλαιότ. ορθ. *στριπτήζ*) {άκλ.} η ψυχαγωγική επίδειξη (συνήθ. σε νυχτερινό κέντρο), κατά την οποία ένα άτομο γδύνεται αργά και με τρόπο που να διεγείρει σεξουαλικά τους θεατές: *κάνω ~* || *ανδρικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strip-tease < strip «γδύνω, γυμνώνω» + tease «πειράζω, ενοχλώ»].
στριπτιζάδικο (το) (καθημ.) νυχτερινό κέντρο στο οποίο παρουσιάζεται πρόγραμμα στριπτίζ.
στριπτιζέζ (η) {άκλ.} η γυναίκα που κάνει στριπτίζ σε νυχτερινό κέντρο. Επίσης (λαϊκ.-μειωτ.) **στριπτι(τ)ζού** (η) {στριπτι(τ)ζούδες}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. strip-teaseuse < αγγλ. strip-tease (βλ. κ. *στριπτίζ*)].
στριφνός, -ή, -ό ➝ στρυφνός
στριφογυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στριφογύρισα} ♦ **1.** (μετβ.) περιστρέφω συνεχώς (κάτι): *στριφογύριζε νευρικά το μολύβι στα δάχτυλά του*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στριφογυρίζω στο μυαλό μου (κάτι)*** σκέφτομαι συνέχεια, με απασχολεί έντονα (κάτι) (β) (καθημ.) ***τα στριφογυρίζω*** δεν μιλώ καθαρά, χρησιμοποιώ υπεκφυγές, περιστροφές ♦ (αμετβ.) **2.** περιστρέφομαι συνεχώς, κάνω συνεχείς στροφές γύρω από τον άξονά μου: *~ σαν σβούρα* **3.** στρέφομαι εδώ και εκεί ανήσυχα: *όλη τη νύχτα στριφογύριζα στο κρεβάτι χωρίς να κλείσω μάτι*. Επίσης **στριφογυρνώ** {-άς...}. — **στριφογύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στρίφω* (άλλος τ. τού *στρίβω*) + *γυρίζω*, πβ. μεσν. *στρεφογυρίζω*].
στριφογυριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με στρίψιμο και γύρισμα γύρω από κάτι άλλο ή περί τον άξονά του: *~ σκάλα / κέρατο / κλωστές / καλώδιο / μονοπάτι / δρόμος* || *ο ποδοσφαιριστής έκανε ένα ~ σουτ*. — **στριφογυριστά** επίρρ.
στριφόνι (το) {στριφον-ιού | -ιών} μεγάλη σιδερένια βίδα με πολυγωνική κεφαλή και σπείρωμα στο κάτω μισό της για τρύπες χωρίς έξοδο («τυφλές τρύπες»).
[ΕΤΥΜ. < *στρίφω* (άλλος τ. τού *στρίβω*) + παραγ. επίθημα *-όνι*].
στριφτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο ειδικός στροφέας, με τον οποίο τεντώνονται οι χορδές των μουσικών οργάνων ΣΥΝ. κλειδί.
[ΕΤΥΜ. < *στριφτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *στουρν-άρι*].
στριφτός, -ή, -ό αυτός που έχει στριφτεί: *~ νήμα / φύλλο πίτας / τσιγάρο* (το φτειαγμένο στο χέρι) ΣΥΝ. στριμμένος.
[ΕΤΥΜ. < *στρίβω / στρίφω*].
στρίφωμα (το) {στριφώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το ράψιμο αναδιπλωμένης άκρης υφάσματος ή ενδύματος, για να μην ξεφτύζει, ή το ράψιμο κορδέλας πάνω στην άκρη αυτή: *το ~ τής φούστας / τού σακακιού* **2.** (συνεκδ.) η αναδιπλωμένη άκρη υφάσματος που έχει ραφτεί ή η κορδέλα που ράβεται πάνω στην άκρη υφάσματος: *το ~ ξηλώθηκε* ΣΥΝ. ρέλι.
στριφώνω ρ. μετβ. {στρίφω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διπλώνω και ράβω την άκρη σε (ύφασμα), για να μην ξεφτύζει **2.** ράβω κορδέλα πάνω στην άκρη (υφάσματος), για να μην ξεφτύζει: *~ το φόρεμα / τη φούστα* ΣΥΝ. ρελιάζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρίφω* (άλλος τ. τού αρχ. *στρέφω*) + *-ώνω*].
στρίψιμο (το) ➝ στρίβω
στροβιλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στροβίλισ-α, -τηκα, -μένος} στρέφω (κάτι) ολόγυρα και διαρκώς, του δίνω συνεχή περιστροφική κίνηση: *ο αέρας στροβίλιζε τα ξερά φύλλα* || (συνήθ. το μεσοπαθ. ***στροβιλίζομαι***) *τα ζευγάρια στροβιλίζονταν στην πίστα χορεύοντας βαλς* || (μτφ.) *εικόνες από το παρελθόν στροβιλίζονταν στο μυαλό του*. — **στροβίλισμα** (το).
στροβιλισμός (ο) [1872] **1.** (λόγ.) η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση, το αδιάκοπο στριφογύρισμα: *ο ~ των χορευτών / των φύλλων* ΣΥΝ. περιστροφή **2.** ΦΥΣ. η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση των ρευστών (υγρών ή αερίων).
στροβιλιστικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στροβιλίζει ή γίνεται με στροβιλισμό: *~ χορός* ΣΥΝ. στριφογυριστός.
στροβιλοαντιδραστήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αεριοστρόβιλος που παράγει ώση με την εκβολή θερμών καυσαερίων με υψηλή ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turbo-jet].
στροβιλογεννήτρια (η) {στροβιλογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος που κινείται με στρόβιλο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbo-generator].
στροβιλοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που λειτουργεί με στρόβιλο και που χρησιμεύει στην παραγωγή μηχανικής ισχύος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-motor].
στροβιλοκίνητος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που κινείται με στρόβιλο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-driven].
στροβιλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {στροβιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή στροβίλου: *~ κίνηση / σχηματισμός*. — **στροβιλοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
στρόβιλος (ο) {στροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** μάζα ανέμου ή νερού που κινείται περιστροφικώς και με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. δίνη **2.** (κατ' επέκτ.) ρεύμα μέσα στη μάζα ρευστού ή αερίου με διεύθυνση διαφορετική από εκείνη ολόκληρου τού σώματος: *~ καπνού / σκόνης* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρια, στρεφόμενη μηχανή που χρησιμοποιεί την ενέργεια ρευστού ή αερίου (κυρ. νερού ή ατμού), για να θέσει σε περιστροφική κίνηση τροχό, ο οποίος παράγει μηχανικό έργο (βλ. κ. λ. *ατμοστρόβιλος, υδροστρόβιλος*) ΣΥΝ. τουρμπίνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στρέφω*, βλ.λ., με εκφραστ. ηχηρό *-β-* αντί *-φ-*) + παραγ. επίθημα *-ιλος*, πβ. κ. *όμ-ιλος*].
στροβιλοσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τούρμπο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turbo].
στροβοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η παρατήρηση περιοδικής κινήσεως ή ταχέως εξελισσόμενου φαινομένου με τη χρήση φωτισμού με διακοπτόμενες αναλαμπές βραχείας διάρκειας, οι οποίες εκπέμπονται στην κατάλληλη συχνότητα. — **στροβοσκοπικός, -ή, -ό**, **στροβοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscopy. Βλ. κ. *στροβοσκόπιο*].
στροβοσκόπιο (το) {στροβοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** η συσκευή με την οποία γίνεται η στροβοσκοπία **2.** όργανο παρατήρησης που βρίσκεται σε ορισμένα άρματα μάχης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (βλ. λ. *στρόβιλος*) + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscope].
στρογγυλάδα (η) (λαϊκ.) το να είναι κάτι στρογγυλό, το σχήμα και η μορφή τού στρογγυλού ΣΥΝ. (λόγ.) στρογγυλότητα.
[ΕΤΥΜ. < *στρογγυλός* + παραγ. επίθημα *-άδα* (πβ. κ. *λιακ-άδα, φεγγαρ-άδα*)].
στρογγυλεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στρογγύλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) στρογγυλό (βλ.λ.): *το νερό με τα χρόνια έχει στρογγυλέψει τις πέτρες* || *η τιμή είναι 2.560· ας πούμε 2.500, για να το στρογγυλέψουμε* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι στρογγυλός: *το φεγγάρι άρχισε να στρογγυλεύει*. Επίσης **στρογγυλαίνω** [μτγν.]. — **στρογγύλε(υ)μα** (το) [μτγν.].
στρογγυλοειδής, -ής, -ές {στρογγυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σχεδόν στρογγυλό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στρογγύλος* + *-ειδής* < *εἶδος*].
στρογγυλοκάθομαι ρ. αμετβ. {στρογγυλοκάθισα} (εκφραστ.) κάθομαι αναπαυτικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα: *ενώ εγώ σκοτωνόμουν να πλένω πιάτα, εκείνος πήγε και στρογγυλοκάθισε στην πολυθρόνα* ΣΥΝ. καλοκάθομαι, καλοστρώνομαι, θρονιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *στρογγυλός* + *κάθομαι*, πιθ. από την έννοια «κάθομαι σε στρογγυλό χαμηλό τραπέζι ως προσκεκλημένος, για να φάω»].
στρογγυλόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.
στρογγυλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (για χρηματικό ποσό) η αφαίρεση ή πρόσθεση μικροποσού, ώστε το τελικό ποσό να είναι στρογγυλό, ακέραιο και να διευκολύνονται οι συναλλαγές: *το υπόλοιπο τού λογαριασμού σας είναι 100.028 δρχ. και με τη ~ θα πληρώσετε 100.000 δρχ. ακριβώς*. — **στρογγυλοποιώ** ρ. {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. rounding].

στρογγυλοπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει στρογγυλό πρόσωπο, χωρίς γωνίες.

στρογγυλός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σφαιρικό σχήμα: *η μπάλα είναι ~* ΦΡ. ***στρογγυλή θεά*** (μετωνυμ.) η μπάλα τού ποδοσφαίρου **2.** αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: *η ρόδα είναι ~ || ~ κουμπί / τραπέζι·* ΦΡ. ***συζήτηση στρογγυλής τραπέζης / στρογγυλό τραπέζι*** (σε συνέδριο, διάσκεψη, συμβούλιο κ.λπ.) η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ ισότιμων συνομιλητών για ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος: *«οι ερευνητικές επιχειρήσεις θα είναι το θέμα τού στρογγυλού τραπεζιού»* (εφημ.) **3.** αυτός που έχει σχήμα περισσότερο κυκλικό ή σφαιρικό παρά γωνιώδες: *~ πρόσωπο / πέτρα* **4.** αυτός που έχει σχήμα περισσότερο καμπυλώδες παρά γωνιώδες ή ευθύγραμμο: *~ ώμοι || τα μάτια των Κινέζων είναι σχιστά, ενώ των Ευρωπαίων είναι πιο ~·* ΦΡ. ***στρογγυλά γράμματα*** γράμματα με τέλειες καμπύλες **5.** ΓΛΩΣΣ. (στον τ. *στρογγύλος*) ***στρογγύλο φωνήεν*** το φωνήεν που αρθρώνεται με στρογγυλεμένα χείλη: *τα ~ τής Ν. Ελληνικής είναι τα α, ο, ου* • **6.** (α) (αριθμός) που αποτελείται μόνο από ακέραιες μονάδες, χωρίς δεκαδικούς ή κλάσματα (β) (αριθμός) που μπορεί να διαιρεθεί ακριβώς με το 10 ή το 100 ή το 1.000 κ.λπ. (ανάλογα με το πόσα ψηφία έχει): *κοστίζει 15.300· για να κάνουμε το ποσό ~, θα σου το αφήσω 15.000* || (εμφατ.) *ξόδεψα ένα εκατομμύριο ~!* Επίσης **στρόγγυλος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **στρογγύλος.** — (υποκ.) **στρογγυλούτσικος,** -η/-ια, -ο. **στρογγυλότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στρογγύλος* (με επίθημα -ύλος, πβ. κ. *άγκ-ύλος, καμπ-ύλος*), αρχική σημ. «συμπιεσμένος σε σφαίρα, σφαιρικός». < *strong-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *streng- «σφίγγω, συμπιέζω», για το οποίο βλ. λ. *στραγγίζω*].

> **στρογγυλός – στρογγύλος – στρόγγυλος.** Η αρχική (ήδη αρχαία) μορφή τής λ. είναι **στρογγύλος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα). Από σύνθετα τού τύπου **στρογγυλό-μορφος** δόθηκε η εντύπωση ότι το επίθ. τονίζεται στη λήγουσα και σχηματίστηκε το **στρογγυλός**, ενώ σύνθετα τού τύπου **ολοατρόγγυλος** οδήγησαν στο να σχηματιστεί και τ. **ατρόγγυλος** (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα).

στρογγυλόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.

στρογγυλοφάναρος, -η, -ο (μηχανάκι) με στρογγυλό μπροστινό φανάρι.

στρογγυλοφέγγαρος, -η, -ο αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό σαν την πανσέληνο.

στρογγύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διάταξη των χειλέων σε στρογγυλό σχήμα: *η προφορά των φωνηέντων ο και u (ου) επιτυγχάνεται με ανάλογη ~ των χειλέων.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρογγύλωσις* < **στρογγυλῶ* (πβ. μτγν. *στρογγυλόομαι*) < *στρογγύλος*. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. arrondissement].

στρόμβος (ο) **1.** (λόγ.) η σβούρα (βλ.λ.) • **2.** ειδικό εργαλείο για τη συστροφή σχοινιών· ΖΩΟΛ. • **3.** το σπειροειδές όστρακο των σαλιγκαριών, που γίνεται πιο στενό προς την κορυφή ΣΥΝ. κόγχη • **4.** θαλάσσιο γαστερόποδο μαλάκιο με σκληρό και παχύ όστρακο, διακοσμημένο με αγκάθια και τριγωνικό στο πίσω άκρο που ζει στις τροπικές θάλασσες και κυρ. στους κοραλλιογενείς υφάλους.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρο-μ-β-* (με ένθημα *-μ-*), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τού επιθ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

Στρόμπολι (το) {άκλ.} νησί τού Τυρρηνικού Πελάγους Δ. των ακτών τής Ν. Ιταλίας, όπου και το ομώνυμο ηφαίστειο.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Stromboli < λατ. Strongyle < αρχ. *Στρογγύλη* (ενν. *νῆσος*), όπως περιγράφεται ήδη στον Θουκυδίδη].

στρόντιο (το) [1896] {στροντίου} ΧΗΜ. **1.** αργυρόλευκο και στιλπνό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Sr) **2.** ***στρόντιο 90*** ραδιενεργό ισότοπο τού στροντίου, που αποτελεί ένα από τα προϊόντα τής πυρηνικής σχάσης (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strontium, από την περιοχή Strontian τής Σκωτίας, όπου ανακαλύφθηκε το συγκεκριμένο χημ. στοιχείο].

στρούγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κλειστός χώρος όπου σταβλίζεται το κοπάδι ΣΥΝ. μαντρί, στάνη **2.** (συνεκδ.) το ποίμνιο ΣΥΝ. κοπάδι **3.** (μτφ.-μειωτ.) σύνολο ατόμων που υπακούουν τυφλά στον αρχηγό τους: *μπήκε κι αυτός στη ~!* (υποτάχθηκε και αυτός στον αρχηγό) ΣΥΝ. μαντρί, στάνη.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρωμ. strunga].

στρουθί (το) {στρουθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σπουργίτι (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **στρουθίο** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρουθίον*, υποκ. τού *στρουθός (ὁ / ἡ)* «σπουργίτης», λ. που συνδ. με ποικίλους τ. (για ονόματα πτηνών) των Ι.Ε. γλωσσών, οι οποίοι εμφανίζουν διαφορές τόσο στη μορφή όσο και στη σημ., πβ. ρωσ. drozd «κοτσύφι», αρχ. γερμ. drosca-la (> γερμ. Drossel «τσίχλα, κίχλη»), αρχ. αγγλ. throstle (> αγγλ. thrush «τσίχλα»), ιρλ. truid «ψαρόνι», λατ. turdus «τσίχλα» κ.ά. Όλοι οι ανωτέρω τ. ανάγονται σε Ι.Ε. *trozdos- / *trozdos- «τσίχλα», η δε λ. *στρουθός* παρουσιάζει σ- πρόθεμ.].

στρουθιόμορφο (το) ΖΩΟΛ. κάθε μέλος τής πολυπληθέστερης τάξης πτηνών, που χαρακτηρίζονται από φωνητικές ικανότητες και ειδικότ. την ικανότητα μιμήσεως πολλών ήχων· περιλαμβάνει πολλά από τα πιο διαδεδομένα είδη (π.χ. σπουργίτια, χελιδόνια, αηδόνια, καναρίνια κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passériforme].

στρουθοκαμηλίζω ρ. αμετβ. {στρουθοκαμήλισα} προσποιούμαι ότι αγνοώ ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσω να το αντιμετωπίσω. — **στρουθοκαμηλικός,** -ή, -ό, **στρουθοκαμηλικά** επίρρ.

στρουθοκαμηλισμός (ο) η τάση να προσποιείται κανείς ότι αγνοεί ή δεν βλέπει ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσει να το αντιμετωπίσει.

στρουθοκάμηλος (η) {στρουθοκαμήλ-ου | -ων, -ους} μεγαλόσωμο πτηνό-δρομέας, που δεν μπορεί να πετάξει, ζει στην Αφρική, έχει πολύ ψηλό λαιμό, μακριά, δυνατά πόδια και μικρά μαύρα ή καφέ φτερά και είναι γνωστό και από το μύθευμα ότι χώνει το κεφάλι του στην άμμο, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στρουθός* (βλ. λ. *στρουθί*) + *κάμηλος*].

στρουκτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μέρη ή τα στοιχεία που συνθέτουν οργανωμένο σύνολο ή σύστημα· η δομή (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < λατ. structura, βλ. κ. *στρουκτουραλισμός*].

στρουκτουραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η θεωρία και κυρ. η μεθοδολογία ορισμένων επιστημών τού ανθρώπου (π.χ. τής γλωσσολογίας, τής κοινωνικής ανθρωπολογίας, τής θεωρίας τής λογοτεχνίας κ.ά.), η οποία προσεγγίζει το εκάστοτε προς εξέταση αντικείμενο ως σύστημα οργανωμένων και αλληλοπροσδιοριζόμενων στοιχείων· ο δομισμός (βλ.λ.). — **στρουκτουραλιστής** (ο), **στρουκτουραλίστρια** (η), **στρουκτουραλιστικός,** -ή, -ό, **στρουκτουραλιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. structuralisme < structural «δομικός» < structure < λατ. structura «δομή, οικοδόμημα» (< ρ. struere «οικοδομώ, συντάσσω, συναρμόζω», μτχ. structus)].

στρουμπουλός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που είναι παχύς και το σχήμα τού σώματός του τείνει προς το σφαιρικό: *~ παιδί / μάγουλο / κοιλιά* ΣΥΝ. παχουλός ΑΝΤ. λεπτός, αδύνατος. — (υποκ.) **στρουμπουλούτσικος,** -η/-ια, -ο.

[ΕΤΥΜ. < *στρόμβος* (βλ.λ., πιθ. μέσω αμάρτυρου **στρούμπος*) + παραγ. επίθημα *-ουλός*, πβ. κ. *παχ-ουλός*].

στρόφαλος (ο) {στροφάλ-ου | -ων, -ους} ΜΗΧΑΝ. **1.** τμήμα μηχανισμού που συνδέεται κατά ορθή γωνία με άτρακτο και μεταβάλλει την ευθύγραμμη παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική και αντιστρόφως **2.** κεκαμμένη λαβή με την οποία μεταδίδεται περιστροφική κίνηση σε άξονα ΣΥΝ. μανιβέλα **3.** ΙΑΤΡ. οξεία μορφή δερματοπάθειας κατά την πρώτη παιδική ηλικία, συχνά οφειλόμενη σε παράγοντες τής διατροφής. Επίσης **στρόφαλο** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρόφαλος*, αρχική σημ. «ρόμβος – σβούρα», < *στροφή* + παραγ. επίθημα *-αλος*, πβ. κ. *πάσσ-αλος*].

στροφαλοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που διαθέτει στρόφαλο (βλ.λ.): *~ άξονας.*

[ΕΤΥΜ. < *στρόφαλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

στροφέας (ο) {στροφ-έα, -έων} **1.** ΑΝΑΤ. ο ανώτατος σπόνδυλος τού αυχένα· αλλιώς *άτλας* ή *επιστροφέας* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ο κύλινδρος γύρω από τον οποίο ένα εξάρτημα περιστρέφεται ΣΥΝ. στρόφιγγα • **3.** (λόγ.) το θηλυκωτήρι από ξύλο ή μέταλλο, που συνδέει τα φύλλα τής πόρτας ή τού παραθύρου με τις παραστάδες και αποτελεί το στήριγμα, πάνω στο οποίο αυτά ακουμπούν και ανοιγοκλείνουν ΣΥΝ. μεντεσές.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στροφεύς, -έως* < *στρέφω*].

στροφείο (το) εργαλείο με το οποίο τίθεται κάτι σε περιστροφική κίνηση· η μανιβέλα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στροφεῖον*, αρχική σημ. «στριφτή χορδή ή σχοινί – τροχαλία τού αρχαίου θεάτρου», < *στροφή* + κατάλ. *-εῖον*].

στροφή (η) **1.** η πραγματοποίηση κυκλικής κίνησης: *κάνω μία πλήρη ~ (γύρω από τον εαυτό μου) (γύρω από τον άξονά μου) || ο κινητήρας πιάνει 1.000 στροφές το λεπτό* ΣΥΝ. περιστροφή, βόλτα· ΦΡ. (μτφ.) ***το μυαλό (κάποιου) παίρνει στροφές*** το μυαλό (κάποιου) βρίσκεται σε εγρήγορση, βρίσκει γρήγορα λύσεις· (γενικότ.) κάποιος είναι έξυπνος: *δεν παίρνει στροφές το μυαλό του· κάθεται και με κοιτάει, χωρίς να καταλαβαίνει τι του λέω* **2.** η αλλαγή κατευθύνσεως: *κάνε ~ και γύρνα πίσω!* || *~ προς τα αριστερά / προς τα δεξιά / 180 μοιρών* (δηλ. προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση) ΣΥΝ. στρίψιμο, γύρισμα, καμπή **3.** (μτφ.) η αλλαγή στάσης ή πρακτικής: *~ των ψηφοφόρων προς συντηρητικές επιλογές* ΣΥΝ. καμπή, μεταστροφή **4.** (ειδικότ.) η καμπή ή η διακλάδωση δρόμου: *ο δρόμος είναι επικίνδυνος, γεμάτος στροφές* || *πάρε την πρώτη ~ δεξιά και προχώρα προς τη θάλασσα* || *παίρνω τη ~ κλειστά / ανοιχτά* || *κάνω ~ επί τόπου* || *κλειστή / ανοιχτή ~* **5.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η αλλαγή πορείας τού σκάφους προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά με τον κατάλληλο χειρισμό τού πηδαλίου του • **6.** ΜΕΤΡ. ομάδα από δύο ή περισσότερους στίχους με ρυθμική και ενδεχομένως νοηματική ενότητα, που αποτελεί βασική μονάδα ποιήματος. — **στροφικός,** -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρέφω*].

στρόφιγγα (η) {στροφίγγων} **1.** ο άξονας, ο κύλινδρος κ.λπ., γύρω από τον οποίο στρέφεται κάτι ΣΥΝ. στροφέας • **2.** ο μοχλός στο άκρο σωλήνα υγρού, ο οποίος ρυθμίζει τη ροή: *ανοίγω / κλείνω τη ~* ΣΥΝ. κάνουλα, ρουμπινές.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρόφιγξ, -ιγγος* < θ. *στροφ-* (τού ρ. *στρέφω*) + παραγ. επίθημα *-ιγξ*, πβ. κ. *φόρμ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*].

στροφιλιά (η) (λαϊκ.) χειροκίνητη πρέσα που πιέζει τα σταφύλια μετά από το πάτημά τους με τα πόδια. Επίσης **στροφίλι** (το) {στροφιλιού | -ιών}.

[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των *στρόφιγγα* και *σταφύλι*. Κατ' άλλους, < *στρόβιλος* ή *στρόφιγγα* με επίδρ. τού *στέμφυλο*].

στροφοδίνη (η) {στροφοδινών} η ταχεία και συνεχής περιστροφή ΣΥΝ. στροβιλισμός. — **στροφοδινούμαι** ρ. [αρχ.] {-είται...}, **στροφοδίνημα** (το) [1870].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. vortex / vertex «στρόβιλος, δίνη»].

στροφόμετρο (το) {στροφομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετρούνται οι στροφές τής ατράκτου μηχανής σε ορισμένο χρόνο, δηλ. η γωνιακή ταχύτητα περιστροφής της.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tourenmesser].

στροφορμή (η) ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος, το οποίο αναφέρεται σε περιστροφικές κινήσεις.

-στροφος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** αριθμό ή συχνότητα στροφών: *ολιγό-στροφος, ταχύ-στροφος* **2.** στροφή με ορισμένη κατεύθυνση: *αριστερό-στροφος, δεξιό-στροφος* **3.** (για πρόσ.) αντιληπτική ικανότητα, βαθμό εξυπνάδας: *αργό-στροφος, εύ-στροφος.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὔ-στροφος*, μτγν. *πολύ-στροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *στροφή*].

στρυμόκωλα επίρρ. (οικ.) στρυμωχτά: *θα είναι ~, αν μπούμε έξι άτομα μέσα στο αυτοκίνητο.*

στρυμόκωλος, -η, -ο (οικ. για κατάσταση, περίσταση κ.λπ.) αυτός που είναι δύσκολος και πιεστικός λόγω των απαιτήσεών του: *τα πράγματα είναι ~· πρέπει να πιεστούμε πολύ για να τελειώσουμε το έργο εγκαίρως* ΣΥΝ. ζόρικος.

Στρυμόνας (ο) ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από το βουλγαρικό όρος Βίτοσα και εκβάλλει στον Στρυμονικό Κόλπο. — **στρυμονικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Στρυμών, -όνος*, αγν. ετύμου].

στρύμωγμα (το) → στρυμώχνω

στρυμωξίδι (το) (σχολ. ορθ. *στριμωξίδι*) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι μαζί σε περιορισμένο χώρο και το αμοιβαίο σπρώξιμο: *το τι ~ έγινε στο λεωφορείο, δεν λέγεται!* ΣΥΝ. συνωστισμός.

[ΕΤΥΜ. < *στρυμώχνω* (από το θ. τού αορ. *στρύμωξα*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *βρισ-ίδι, πιστολ-ίδι*].

στρυμώχνω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στριμώχνω*) {στρύμω-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** τοποθετώ (έμψυχα ή άψυχα) πολύ κοντά το ένα στο άλλο, βάζω πολλά (πρόσωπα ή πράγματα) σε περιορισμένο χώρο: *δεν μπορούμε να στρυμώξουμε κι άλλο κόσμο εδώ μέσα· το βαγόνι δεν χωράει άλλους!* || *στρύμωξε όσα ρούχα μπορείς στη βαλίτσα και τ' άλλα θα δούμε πού θα τα βάλουμε* || (συχνά το μεσοπαθ.) *μη στρυμώχνεστε!* || *στο λεωφορείο ήμασταν στρυμωγμένοι σαν σαρδέλες* **2.** (μτφ.) φέρνω σε δύσκολη θέση ή σε αδιέξοδο: *γίνεται επικίνδυνος, όταν τον στρυμώχνουν* || *τον ~ άσχημα / πολύ* ΣΥΝ. πιέζω ● **3.** παρενοχλώ (κάποιον) εκδηλώνοντας έντονη σεξουαλική επιθυμία, συνήθ. ακινητοποιώντας τον: *προσπαθούσε να βρει ευκαιρία να είναι μόνη, για να τη στρυμώξει* **4.** (μεσοπαθ. **στρυμώχνομαι**) (μτφ.) βρίσκομαι σε δυσχερή οικονομική κατάσταση, δυσκολεύομαι οικονομικά: *τον τελευταίο καιρό είναι πολύ στρυμωγμένος, τα πράγματα δεν πάνε καλά στο μαγαζί* || *τα οικονομικά του είναι λίγο στρυμωγμένα.* — **στρύμωγμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρύμαξ* «γλώσσα» τού Ησυχίου (αγν. ετύμου), που σημαίνει «ξύλο που χρησιμοποιείται στα πατητήρια για τη σύνθλιψη των σταφυλιών». Δεν φαίνεται πιθανή η αναγωγή σε **είσ-τριμμώνω* (< αρχ. *τριμμός* «πολυσύχναστος δρόμος» < *τρίβω*), καθόσον το ουσ. *τριμμός* δεν έχει παραγάγει ρ. σε *-όω*, είναι δε σπάνιο στη σύνθεση (*ἐπι-τριμμός, συν-τριμμός*). Η σχολ. ορθ. *στριμώχνω*, προϊόν εσφαλμ. απλοποιήσεως, δεν ανταποκρίνεται σε καμία από τις δύο προτάσεις ετυμολογήσεως (που θα απαιτούσαν είτε *στρυμώχνω* είτε *στριμμώχνω*)].

στρυμωχτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *στριμωχτός*) (καθημ.) αυτός που έχει στρυμωχτεί: *έχει τις καρέκλες στρυμωχτές τη μία δίπλα στην άλλη* || *~ ρούχα / πράγματα* ΣΥΝ. στρυμωγμένος, συμπιεσμένος, πεπιεσμένος ΑΝΤ. ασυμπίεστος. — **στρυμωχτά** επίρρ.

στρυφνός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ο ιδιότροπος, ο κακότροπος ΑΝΤ. καλότροπος, μειλίχιος, καλόβολος **2.** (μτφ.) ο πολύ περίπλοκος, ο δυσνόητος: *~ ύφος / κείμενο* ΑΝΤ. σαφής. — **στρυφν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **στρυφνάδα** κ. (λόγ.) **στρυφνότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. και εκφραστ. όρ. με επίθημα *-νός*, αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό το θ. *στρυφ-* (αναζητώντας συγγενείς λ. με αρχικό **str-*), τότε η λ. πιθ. συνδ. με αρχ. σαξ. strûf «τραχύς», αρχ. γερμ. strûben «χαράζω, ερεθίζω», ρωσ. strup «κρούστα (πληγής)» κ.ά. Είναι, ωστόσο, εξίσου πιθ. η λ. *στρυφνός* να συνδ. με το ρ. *στύφω* (βλ. λ. *στυφός*) και η παρουσία τού αρχικού συμπλέγματος *στρ-* να οφείλεται στην επίδραση εκφραστ. λ., όπως *στρηνής* «σκληρός, άγριος», *στριφνός* «στερεός, έντονος (για γεύσεις)»].

στρυχνίνη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. εξαιρετικά τοξικό αλκαλοειδές, που εκχυλίζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών τού φυτού στρύχνος (βλ.λ.) και αποτελεί ένα από τα γνωστότερα δηλητήρια, δρώντας επιλεκτικά στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλώντας εντονότατους σπασμούς και θάνατο.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. strychnine < λατ. strychnos < μτγν. *στρύχνος* (βλ.λ.)].

στρυχνινισμός (ο) ΙΑΤΡ. το σύνολο των συμπτωμάτων τής δηλητηρίασης, που οφείλεται σε λήψη στρυχνίνης (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. strychninisme].

στρύχνος (ο) ο στύφνος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρύχνος (ὁ) / στρύχνον (τό)*, αγν. ετύμου].

στρώμα (το) {στρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο επίπεδος σάκος από ανθεκτικό ύφασμα, που είναι γεμάτος από μαλακό υλικό (λ.χ. βαμβάκι, πούπουλα κ.λπ.) και τοποθετείται πάνω στον σκελετό τού κρεβατιού ή και στο δάπεδο, για να μπορεί κανείς να ξαπλώνει και να κοιμάται επάνω του: *μαλακό / ορθοπαιδικό / πουπουλένιο ~* || *χτυπάω τα ~ για να φύγει η σκόνη* ΣΥΝ. (λόγ.) στρωμνή **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε καλύπτει κρεβάτι, πάγκο ή απευθείας το έδαφος, για να ξαπλώνει κανείς και να κοιμάται πάνω του: *αχυρένιο ~* || *~ από φύλλα* **3.** (συνεκδ.) το κρεβάτι· ΦΡ. ***πέφτω στο / πιάνω το στρώμα*** αρρωσταίνω βαριά **4.** οτιδήποτε στρώνεται πάνω σε επιφάνεια και την καλύπτει: *ένα ~ σκόνης είχε καθίσει πάνω στα έπιπλα* || *ένα παχύ ~ χιονιού / ομίχλης είχε σκεπάσει την κοιλάδα* ΣΥΝ. επίστρωμα, επικάλυμμα **5.** σύνολο προσώπων στο εσωτερικό κοινωνικού σώματος που βρίσκονται στο ίδιο περίπου κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και κατέχουν παρόμοια θέση: *ανώτερα / κατώτερα* (κοινωνικά) *~* ΣΥΝ. τάξη (κοινωνική) **6.** κάθε νοητή ζώνη τού εδάφους, τής θάλασσας, τής ατμόσφαιρας: *τα ~ των ιζηματογενών πετρωμάτων* **7.** ΜΕΤΕΩΡ. γκρίζο χαμηλό ομοιόμορφο νέφος· αποτελείται από μικρές υδροσταγόνες, έχει τη μορφή ομίχλης και ανήκει στα κατώτερα νέφη. — **στρωματικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρῶμα* < θ. **strō-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. **sterə-* (με μηδενισμ. την πρώτη και ετεροιωμ. τη δεύτερη συλλαβή), για την οποία βλ. λ. *στρώνω*].

στρωματάδικο (το) **1.** το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται στρώματα **2.** το κατάστημα κατασκευής στρωμάτων.

[ΕΤΥΜ. < *στρώμα, -τος* + επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

στρωματάς (ο) {στρωματάδες} ο κατασκευαστής ή πωλητής στρωμάτων.

στρωματέξ (το) {άκλ.} το στρώμα (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < *στρώμα, -τος* + παραγ. επίθημα *-εξ* (βλ.λ.)].

στρωματιά (η) (λαϊκ.) παχύ στρώμα από άχυρα, χόρτα, παλιά στρωσίδια κ.λπ., πάνω στο οποίο κοιμούνται τα ζώα.

στρωματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τού σχηματισμού, τής σύστασης, τής συσχέτισης και τής θέσης των πετρωμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης, τα οποία διατάσσονται κατά στρώματα, καθώς επίσης και με την έρευνα για την ανακάλυψη και αξιοποίηση μεταλλοφόρων, πετρελαιοφόρων κ.λπ. κοιτασμάτων και με τη διατύπωση θεωριών για την εξήγηση τής γεωλογικής ιστορίας και εξέλιξης τής Γης **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των διαφόρων στρωμάτων κατοικήσεως σε αρχαιολογική θέση. — **στρωματογραφικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stratigraphie (νόθο σύνθ.) < strati- (< λατ. stratum «στρώμα») + -graphie < *-γραφία* < *γράφω*].

στρωματοθήκη (η) [μεσν.] {στρωματοθηκών} ειδική θήκη ή ερμάριο, στο οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται τα στρώματα ή τα στρωσίδια τού ύπνου.

στρωματοποιία (η) {δύσχρ. στρωματοποιιών} εργοστάσιο κατασκευής στρωμάτων. — **στρωματοποιός** (ο) [1871].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tapisserie].

στρωματοσωρ(ε)ίτης (ο) {στρωματοσωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. νέφος γκρίζου και υπόλευκου χρώματος, κυλινδρικού σχήματος, που αποτελείται κυρ. από υδροσταγονίδια και ανήκει στα κατώτερα νέφη.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. stratocumulus].

στρωματσάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** στρώμα τοποθετημένο πάνω στο δάπεδο ελλείψει κρεβατιού **2.** (συνεκδ.) (ως επίρρ.) ο ύπνος πάνω σε στρώμα όπως το παραπάνω: *δεν είχαμε αρκετά κρεβάτια κι έτσι οι μισοί κοιμηθήκαμε ~.*

[ΕΤΥΜ. < *στρωμάτσο* (βλ.λ.) + *-άδα*, πβ. κ. *στρογγυλ-άδα*].

στρωμάτσο (το) **1.** (λαϊκ.) το στρώμα **2.** ΝΑΥΤ. κατασκεύασμα από παλιά σχοινιά, πανιά κ.λπ. ή από ειδικούς σάκους, που κρέμεται στα πλευρά πλοίου, για να το προφυλάσσει από ενδεχόμενες συγκρούσεις με την προβλήτα ή με άλλα αγκυροβολημένα σκάφη ΣΥΝ. παράβλημα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stramazzo «σώριασμα, πτώση - αχυρόστρωμα», με την επίδρ. τής λ. *στρώμα*. Το ιταλ. stramazzo προέρχεται από συμφυρμό των λ. strame «άχυρο» (< λατ. stramen, -inis) και materazzo / -asso «στρώμα» (< αραβ. matraḥ «ψάθα, μαξιλάρι»)].

στρωματσόπανο (το) (λαϊκ.) χοντρό και ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό, κατάλληλο για την κατασκευή στρωμάτων.

στρωμάτωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διάταξη κατά στρώματα, επίπεδα **2.** ΓΕΩΠ. η τοποθέτηση σπόρων ή μοσχευμάτων κατά στρώματα **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαστρωμάτωση.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stratification].

στρωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει στρωθεί, που έχει καλυφθεί η επιφάνειά του με κάτι: *δρόμος ~ με άσφαλτο* || *πάτωμα ~ με χαλιά* || *το κρεβάτι είναι ~* (ενν. *με σεντόνι, κουβέρτα ή κάλυμμα* κ.λπ.)· ΦΡ. ***δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα*** για εύκολη, άνετη και απροβλημάτιστη εξέλιξη: *η ζωή δεν είναι ~· έχει απρόοπτα, δυσκολίες και παγίδες* **2.** αυτός που έχει καθίσει κάπου με άνεση ή ενοχλητικό τρόπο: *τον βρήκα ~ στην πολυθρόνα να χαζεύει στην τηλεόραση αντί να διαβάζει* **3.** αυτός που λειτουργεί σωστά ή που έχει μπει σε μια ομαλή πορεία / ρυθμό λειτουργίας: *το αυτοκίνητο τώρα είναι ~*· ΦΡ. ***στρωμένη δουλειά*** έτοιμη εργασιακή απασχόληση, εξασφαλισμένο μέλλον: *Γιατί να σπουδάσει; Το μαγαζί τού πατέρα του είναι ~!*

[ΕΤΥΜ. Παθ. μτχ. τού ρ. *στρώνω*].

στρωμνή (η) (λόγ.) το στρώμα (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρω-* (βλ. λ. *στρώμα*) + παραγ. επίθημα *-μνη*, πβ. κ. *λί-μνη*].

στρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστρωσα, στρώ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απλώνω (κάτι) σε επιφάνεια καλύπτοντάς την: *~ καθαρό τραπεζομάντηλο στο τραπέζι* || *~ τα χαλιά* (καλύπτω τα πατώματα με χαλιά) **2.** καλύπτω (επιφάνεια) απλώνοντας (κάτι) επάνω της: *~ το πάτωμα / τη βεράντα / την αυλή με πλακάκια / μάρμαρο / μωσαϊκό* || *ο λαός έστρωσε τον δρόμο με λουλούδια, για να περάσει η πομπή των νικητών*· ΦΡ. ***στρώνω τον δρόμο*** προετοιμάζω (κάτι για κάποιον/κάτι), προσφέρω έτοιμο: *αξιοποιώντας πλήθος γνωστών του στρώνει τον δρόμο στον γιο του για τη Βουλή* **3.** τοποθετώ ή τακτοποιώ τα σκεπάσματα (σε κρεβάτι): *θα σου στρώσω το κρεβάτι, να κοιμηθείς* || *πήγε μεσημέρι και ακόμη δεν έστρωσες τα κρεβάτια;* || *«στρώσε το στρώμα σου για δυο, για σένα και για μένα»* (τραγ.)· ΦΡ. (α) ***στρώνω το σπίτι*** καλύπτω τα πατώματα τού σπιτιού με χαλιά ή και τα έπιπλα

του με καλύμματα (β) ***στρώνω το τραπέζι*** ετοιμάζω το τραπέζι για φαγητό. βάζω τραπεζομάντηλο. μαχαιροπίρουνα, ποτήρια. πιάτα κ.λπ.. καθώς και τα φαγητά: *~ για δύο / για δείπνο / πρόχειρα / επίσημα* (γ) (παροιμ.) ***όπως στρώσεις / έστρωσες, θα κοιμηθείς*** για κάποιον που δέχεται τις συνέπειες προηγούμενων πράξεών του: *όταν έβγαζες πολλά λεφτά, δεν έβαζες τίποτα στην άκρη· τώρα που έχεις ανάγκη. δεν σου έχει μείνει τίποτα: ~!* ΣΥΝ. ό.τι σπέρνεις θερίζεις ● **4.** φέρνω (κάτι) στη σωστή του θέση: *~ το σακάκι μου στους ώμους* || *δώσε μου έναν καθρέφτη. να στρώσω λίγο τα μαλλιά μου!* ΣΥΝ. φτειάχνω, τακτοποιώ ΑΝΤ. χαλάω **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να φέρεται σωστά: *είναι λίγο άτακτος. αλλά θα τον στρώσω* || (απειλητικά) *έννοια σας και θα σας στρώσω εγώ!* ΣΥΝ. συμμορφώνω, διορθώνω. δαμάζω· ΦΡ. ***στρώνω (κάποιον) στη δουλειά*** υποχρεώνω (κάποιον) να δουλέψει πολύ, τον αναγκάζω να γίνει εργατικός ♦ (αμετβ.) **6.** (για ενδύματα ή υφάσματα) έχω καλή εφαρμογή. δεν παρουσιάζω σακούλες, εξογκώματα κ.λπ.: *αυτό το φόρεμα στρώνει πολύ ωραία στους ώμους και στη μέση* || *το κάλυμμα τού καναπέ είναι κακοραμμένο και δεν στρώνει καλά* ΣΥΝ. εφαρμόζω ΑΝΤ. σακουλιάζω· (μτφ.) **7.** παύω να παρουσιάζω ανωμαλίες. μπαίνω σε ομαλή πορεία / ρυθμό λειτουργίας: *ευτυχώς άρχισαν να στρώνουν τα πράγματα* || *θα στρώσει η μηχανή με τη χρήση* || *ελπίζω ότι θα στρώσουν οι δουλειές* ΣΥΝ. διορθώνομαι **8.** (για πρόσ.) αρχίζω να ενεργώ όπως πρέπει, μπαίνω στον ίσιο δρόμο: *νέος είναι ακόμη στο γραφείο, θα στρώσει σύντομα!* ΣΥΝ. φτειάχνω, διορθώνομαι, βελτιώνομαι ΑΝΤ. χαλάω **9.** (α) για τον καιρό) γίνομαι καλύτερος, βελτιώνομαι: *μπορεί και να στρώσει ο καιρός παρά τη βροχή!* ΣΥΝ. φτειάχνω ΑΝΤ. χαλάω (β) (για το χιόνι) στη ΦΡ. ***το 'στρωσε*** το χιόνι κάλυψε το έδαφος· (μεσοπαθ. **στρώνομαι**) **10.** (κακόσ.) κάθομαι (κάπου) με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους: *Τι μου στρώθηκες στην πολυθρόνα; Σήκω να κάνεις καμιά δουλειά!* ΣΥΝ. καλοκάθομαι, στρογγυλοκάθομαι **11.** (κατ' επέκτ.) έρχομαι και παραμένω (κάπου) για πολύ. αυθαίρετα και χωρίς διάθεση να φύγω: *ήρθαν και μου στρώθηκαν στο σπίτι για έναν ολόκληρο μήνα* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. θρονιάζομαι **12.** (μτφ.) επιδίδομαι με ζήλο (σε κάτι). αφοσιώνομαι: *πλησιάζουν οι εξετάσεις. γι' αυτό στρώθηκε στο διάβασμα* ΣΥΝ. ρίχνομαι. πέφτω με τα μούτρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έστρωσα* (τού αρχ. *στόρνυμι*), κατά το σχήμα *έχωσα – χώνω. έζωσα – ζώνω* κ.τ.ό. Το αρχ. *στόρ-νυ-μι* (με παράλλ. *στρώννυμι* και. αργότερα. *στορέννυμι*) εντάσσεται σε αρχαϊκό κλιτικό σύστημα. τού οποίου αρχαιότεροι τύποι είναι ο ενεστ. *στόρνυ-μι*. ο αόρ. *στορέ-σαι* και ο παρακ. *έ-στρω-μαι*. Οι τ. αυτοί ανάγονται σε Ι.Ε. ρίζα *sterə- / *ster- / *strē- «απλώνω. διασκορπίζω» (με δισύλλαβη και μονοσύλλαβη μορφή). Οι τ. που εμφανίζουν θ. *στρω-* (οι πιο συχνοί στη Ν. Ελληνική) οδηγούν σε θ. *strō-, με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν τής ρίζας, ενώ συνδ. με λατ. strātum «στρώμα». λιθ. strāja «στάβλος με στρωμένο άχυρο», σανσκρ. stīrṇá- «στρωμένος. σκορπισμένος» κ.ά. Ομόρρ. *στρῶ-σις. στρῶ-μα, στρω-μνή, στέρ-νο(ν)* (βλ.λ.), *στρα-τός* (βλ.λ.) κ.ά.].

στρώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το στρώμα από συγκεκριμένο υλικό: *βάζουμε μία ~ μπεσαμέλ* **2.** ΓΕΩΛ. η ταξινόμηση κατά στρώματα τού υλικού. από το οποίο αποτελούνται ιζηματογενή και εκρηξιγενή πετρώματα· κάθε στρώμα αποτελείται από πετρώματα που χαρακτηρίζονται από το ίδιο υλικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρῶσις* < θ. *στρω-* < *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *sterə- (βλ. λ. *στρώνω*)].

στρωσίδι (το) {στρωσιδ-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι από ύφασμα. για την κάλυψη τού δαπέδου ΣΥΝ. χαλί, (λόγ.) τάπητας **2.** το κάλυμμα επίπλου **3.** οποιοδήποτε ύφασμα (σεντόνι. κουβέρτα κ.λπ.) με το οποίο στρώνεται το κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρωσίδιον*. υποκ. τού αρχ. *στρῶσις*].

στρώσιμο (το) {στρωσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να στρώνει κανείς κάτι: *το ~ τού νυφικού κρεβατιού* || *το ~ τού πεζοδρομίου με πλάκες* **2.** το να έρθει κάτι στη σωστή του θέση ή στο σωστό του σχήμα: *το σακάκι θέλει ~ πάνω σου* **3.** η ενασχόληση με ζήλο: *για να περάσεις τις εξετάσεις. θέλει ~* **4.** (α) η προσαρμογή στις συνθήκες τού περιβάλλοντος (π.χ. εργασιακού), ώστε να λειτουργεί κανείς σωστά: *είναι καινούργιος ακόμη στη δουλειά και θέλει ~* (β) η προσαρμογή σε ομαλούς ρυθμούς λειτουργίας: *η μηχανή θέλει ~* **5.** η διευθέτηση, το να υπάρχει τάξη. ομοιομορφία: *τα μαλλιά σου θέλουν ~· πετάνε σαν να είσαι τρελός.*
[ΕΤΥΜ. < *στρώνω* (από το θ. τού αορ. *έ-στρωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *δέσ-ιμο, χάσ-ιμο*].

στρωτήρας (ο) **1.** δοκός πάνω στην οποία στερεώνονται οι σιδηροτροχιές ΣΥΝ. (λαϊκ.) τραβέρσα **2.** δοκός στο τελείωμα τής τοιχοποιίας οικοδομής όπου στηρίζεται ο σκελετός τής στέγης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρωτήρ. -ῆρος* < θ. *στρω-* (βλ. κ. *στρωτός*) + παραγ. επίθημα *-τηρ*].

στρωτός, -ή, -ό **1.** (σπάν.-κυριολ.) αυτός που έχει στρωθεί ΣΥΝ. στρωμένος ΑΝΤ. άστρωτος, ξέστρωτος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει ανωμαλίες. ιδιομορφίες: *~ βάδισμα / γράψιμο / ύφος / κείμενο / ομιλία* (χωρίς κομπιάσματα, προβλήματα άρθρωσης κ.λπ.) ΣΥΝ. ομαλός, κανονικός **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει καλά στο σώμα: *~ φόρεμα* ΣΥΝ. εφαρμοστός. — **στρωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρω-* (< *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. *sterə-, με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν, βλ. λ. *στρώνω*) + παραγ. επίθημα *-τός* (ρηματικό επίθ.). πβ. κ. *λυ-τός, στρεπ-τός*].

Σ.Τ.Υ.Α. (η) Σχολή Τεχνικών Υπαξιωματικών Αεροπορίας.

στύβω ρ. → στείβω

στυγερός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αποτροπιασμό και κατακραυγή: *~ έγκλημα / δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής. — **στυγερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **στυγερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία εντάσσεται στην οικογένεια των ομορρίζων *Στύξ (-γός), στυγ-νός, στυγ-ῶ (-έω)*, εκφράζοντας τον τρόμο που παγώνει τα μέλη, τον ισχυρό και αποκρουστικό φόβο. Το θ. *στυγ-*, στο οποίο ανάγονται οι λ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *stug- τού Ι.Ε. *(s)teug- και συνδ. με αρχ. σλαβ. stynqti «ψυχραίνω, παγώνω», ρωσ. stýgnuti, stúda «κρύο. ψύχος», αλλά οι περαιτέρω συσχετισμοί με λ. τής αυτής κατηγορίας (με σημ. όπως «σπεύδω, ωθώ») είναι παρακινδυνευμένες. Το επίθ. *στυγ-ερός* εμφανίζει παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός, παγ-ερός, τρομ-ερός*].

στυγνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μίσος, αντιπάθεια, εμφανίζει τη μισητή του ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: *~ εργοδότης / συνάδελφος / εκμεταλλευτής* || *αυτή την απόφαση με ανάγκασε να πάρω η ~ πραγματικότητα.* — **στυγν-ά / -ώς** επίρρ., **στυγνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *στυγερός* (βλ.λ.), με επίθημα *-νός*, πβ. κ. *στεγ-νός*].

στυλ (το) {άκλ.} **1.** ο καλλιτεχνικός ρυθμός, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί ένα καλλιτεχνικό έργο: *ζωγραφίζει σε εξπρεσιονιστικό ~* || *γοτθικό / αναγεννησιακό ~* || *~ μπαρόκ / ροκοκό / αρ-νουβό* ΣΥΝ. τεχνοτροπία **2.** ο ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης λογοτέχνη και γενικότ. κάθε ανθρώπου: *είναι συγγραφέας ηθογραφικών διηγημάτων και υιοθετεί το νατουραλιστικό ~* || *μην τον παρεξηγείς, είναι το ~ του τέτοιο* ΣΥΝ. ύφος· ΦΡ. (οικ.) ***τού στυλ*** τού είδους, όπως: *πρόκειται για μια ταινία με κατασκόπους ~ «Τζέιμς Μποντ»* || *μου έκανε κάτι περίεργες ερωτήσεις ~ «κάθε πότε πας σινεμά, τι τρως το βράδυ» και άλλα τέτοια!* **3.** (κατ' επέκτ.) η εξωτερική εμφάνιση τού ανθρώπου και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αυτή διαμορφώνεται: *έχει αριστοκρατικό / μίζερο / κουλτουριάρικο ~* **4.** η ιδιότητα τού να έχει κάποιος ή κάτι προσεγμένη εξωτερική εμφάνιση, συμπεριφορά κ.λπ., κυρ. τέτοια που να εκφράζει με ευχάριστο τρόπο την προσωπικότητά του: *οι Γάλλοι έχουν / ντύνονται με ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα, ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. style < λατ. stylus κ. stilus «αιχμηρό εργαλείο. γραφίδα με την οποία χαράζεται μια κέρινη πλάκα». Το λατ. stylus γράφτηκε με -y- λόγω παρετυμολ. προς το αρχ. *στῦλος*, ενώ το λατ. stilus συνδ. ετυμολογικά με τη λ. stimulus «κεντρί, αιχμή»].

> **στυλ ή στιλ;** Το ελλην. **στυλ** είναι δάνειο από τη Γαλλική. από το γαλλ. style. Αυτό με τη σειρά του πλάστηκε από μια λέξη τής Λατινικής που σήμαινε «τη γραφίδα, αιχμηρό όργανο γραφής (χάραξης υφασμάτων σε κέρινη πινακίδα)». Η λατ. λέξη εμφανίζεται με δύο γραφές: **stylus** και **stilus**. Η α' γραφή stylus (από όπου και το γαλλ. style. αγγλ. style) συνδέθηκε με το ελλην. **στύλος**, λόγω τού σχήματος τού γραφικού οργάνου (πβ. κ. stylographe, απ' όπου το stylo). Η β' γραφή είναι η κανονική / ετυμολογική. συνδεόμενη προς το stimulus «κεντρί, αιχμή». Η καθιερωμένη γραφή με -υ- (με το «ελληνικό υ», το «y Graecum», δηλ. το -υ-) υπαγορεύει να γράφεται ελληνικά ως **στυλ**. όπως και τα ξένα (γαλλ. style, αγγλ. style).

στυλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** (επιδοκιμαστικά ή χαϊδευτ.) το στυλ κάποιου: *έχει ωραίο ~ το ντύσιμό της!* **2.** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος με χάρη, με καλό γούστο στην εξωτερική εμφάνιση: *αδυνάτισε κι έγινε ~!*

στυλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει στυλ. κομψός: *~ φόρεμα / γυναίκα.*

Στυλιανή (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στέλλα**.

Στυλιανός (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στέλιος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (< αρχ. *στῦλος*), από τη συνήθεια των *στυλιτῶν* μοναχών να ασκητεύουν πάνω σε στύλους. Αργότερα. το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριώσει «σαν στύλος» το νεογέννητο. να γίνει ο «στύλος» τού σπιτιού].

στυλιζάρω ρ. μετβ. {στυλιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω (σε καλλιτεχνικό δημιούργημα) αδρομερή χαρακτηριστικά ακολουθώντας καθιερωμένη τεχνοτροπία, χωρίς να επιδιώκω καλλιτεχνική πρωτοτυπία: (συνήθ. η μτχ.) *με την παρακμή τής κλασικής τέχνης οι μορφές στα αγγεία είναι στιλιζαρισμένες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. styliser < style. βλ. κ. *στυλ*].

στυλίσκος (ο) (αρχαιοπρ.) ο μικρός στύλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στῦλος* + υποκ. επίθημα *-ισκος* (πβ. κ. *ἀστερ-ίσκος, νεαν-ίσκος*)].

στυλίστας (ο) {δύσχρ. στυλιστών}. **στυλίστρια** (η) {στυλιστριών} **1.** ο συγγραφέας που διακρίνεται για το περίτεχνο ύφος του, για την κομψότητα και τη γλαφυρότητα τής γλώσσας του: *μεγάλος ~ είναι ο Βλ. Ναμπόκοφ* **2.** ο επαγγελματίας που αναλαμβάνει την αισθητική επιμέλεια. το στήσιμο χώρων ή προσώπων για τη φωτογράφιση ή την τηλεοπτική παρουσίασή τους, που φροντίζει δηλ. τη διαμόρφωση τού χώρου, το ντύσιμο, το χτένισμα, το μακιγιάζ, τη στάση (πόζα) κ.λπ. των εμφανιζομένων (π.χ. των μοντέλων), ώστε το τελικό αποτέλεσμα να ταιριάζει στην εικόνα που θέλει να δώσει. — **στυλιστικός,** -ή, -ό. **στυλιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. styliste (βλ. κ. *στυλ*)].

στυλίτης (ο) {στυλιτών} χριστιανός ασκητής, κυρ. κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, τού οποίου η άσκηση συνίστατο στην ισόβια παραμονή του στην κορυφή στύλου (βλ.λ.): *ο όσιος Συμεών ο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στῦλος*].

στυλό (το) {άκλ.} όργανο γραφής ή και σχεδίου, με κυλινδρικό σωλη-

νοειδές στέλεχος, που περιέχει σωληνάριο με μελάνι το οποίο τροφοδοτεί μια μυτερή μύτη (σαν τού μολυβιού)· ΦΡ. **στυλό διαρκείας** κάθε στυλό που η άκρη του περιέχει μια μικροσκοπική μπίλια, η οποία μεταφέρει το μελάνι στο χαρτί επιτρέποντας τη συνεχή ροή του ΣΥΝ. στυλογράφος. Επίσης (καθημ.) **στυλός** (ο) (πβ. λ. *πένα, ραπιτογράφος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. stylo, που αποσπάστηκε από το νόθο σύνθ. stylo-graphe < stylo- (βλ. λ. *στυλ*) + -graphe < *γράφω*].

στυλοβάτης (ο) {στυλοβατών} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η βάση στην οποία στηρίζεται ένας στύλος ή οι κίονες, κυρ. η πάνω επιφάνεια τού κρηπιδώματος αρχαίου ναού **2.** (μτφ.) αυτός που στηρίζει με την ενεργό παρουσία του (κάποιον/κάτι), που αποτελεί βασικό στήριγμα (προσπάθειας, επιχείρησης κ.ά.): *~ τής επιχείρησης / τού εθνικού συστήματος υγείας / τού καθεστώτος / τού θεάτρου / τού νέου κινηματογράφου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στῦλος* + *-βάτης* < *βαίνω*].

στυλογράφος (ο) το στυλό διαρκείας (βλ. λ. *στυλό*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stylographe].

στυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {στυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με στύλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

στυλοκέφαλο (το) {στυλοκεφάλ-ου | -ων} (καθημ.) το κιονόκρανο (βλ.λ.), γενικότ. η κορυφή στύλου, κολόνας.

στυλοπάτι (το) {στυλοπατ-ιού | -ιών} (καθημ.) ο στυλοβάτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *στύλος* + *-πάτι* < *πατώ*, πβ. κ. *σκαλο-πάτι, μονο-πάτι*].

στύλος (ο) **1.** επίμηκες, συνήθ. κυλινδρικό σώμα ή κατασκευή από τσιμέντο, πέτρα, ξύλο, μάρμαρο ή άλλο υλικό, που στήνεται όρθιο ως υποστήριγμα (κυρ. για τη στήριξη κτηρίου): *οι ~ τού Ολυμπίου Διός* ΣΥΝ. κολόνα, κίονας **2.** (γενικότ.) η ψηλή και επιμήκης, συνήθ. κυλινδρική κατασκευή: *~ τής Δ.Ε.Η.* ΣΥΝ. κολόνα **3.** ΒΟΤ. λεπτό τμήμα τού υπέρου πάνω από την ωοθήκη, το οποίο καταλήγει στο στίγμα (βλ.λ.) **4.** (μτφ.) αυτός που αποτελεί βασικό στήριγμα, που προσφέρει σιγουριά και σταθερότητα (σε κάποιον/κάτι): *ο πατέρας τους είναι ο ~ τού σπιτιού· αν δεν δουλεύει, τι θ' απογίνουν;* ΣΥΝ. στυλοβάτης, κολόνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, μοτοσυκλέτα, ύφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῦλος* < θ. *στ-υ-* (μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *στα-*, ρ. *ἵ-στημι / ἵ-στα-μαι*, και παρέκταση -u / -F-) + παραγ. επίθημα *-λος*. Η λ. συνδ. με σανσκρ. sthūṇā, «στύλος». Βλ. κ. *ἵσταμαι*].

-στυλος, -η, -ο [μτγν.] β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό στύλων: *πεντά-στυλος, δί-στυλος*.

στυλώνω ρ. μετβ. {στύλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στηρίζω (κάτι) με στύλους, στερεώνω πάνω σε στύλους ΣΥΝ. υποστυλώνω **2.** (μτφ.) τονώνω, δυναμώνω, βοηθώ (κάποιον/κάτι) να ξαναβρεί τις δυνάμεις του: *Φάε να στυλωθείς λιγάκι! Πώς θ' αντέξεις τόσο δρόμο;* || *τα καλά τους λόγια και η εμπιστοσύνη τους τον στύλωσαν το ηθικό* **3.** (μτφ.) ακινητοποιώ, κρατώ (κάτι) σε σταθερό σημείο· ΦΡ. (α) ***στυλώνω τα μάτια μου (κάπου)*** ακινητοποιώ το βλέμμα μου, κοιτώ (κάπου) σταθερά: *στύλωσε τα μάτια του πάνω της* ΣΥΝ. προσηλώνω το βλέμμα μου, καρφώνω (β) ***στυλώνω τα πόδια μου*** (i) στέκομαι τεντώνοντας τα πόδια μου και πατώντας σταθερά κάτω: *«Επιάσθη από το αγκωνάρι... Ακούμβησε τις πλάτες, εστύλωσε τα πόδια»* (Α. Παπαδιαμάντης) (ii) (κατ' επέκτ.) στέκομαι ακίνητος αρνούμενος πεισματικά να φύγω: *στύλωσε τα πόδια του και δεν έκανε βήμα!* (iii) (μτφ.) εμμένω στην άποψή μου: *έχει στυλώσει τα πόδια και δεν κάνει πίσω· θέλει να γίνει το δικό του.* — **στύλωση** (η) [μτγν.], **στύλωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στυλῶ (-όω)* < αρχ. *στῦλος*].

στυλωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει στερεωθεί σε στύλους ΣΥΝ. στυλωμένος, υποστυλωμένος.

Στυμφαλία (η) λίμνη τής Β. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Στυμφαλία (λίμνη)* < *Στύμφαλος*, προελλην. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

Στυμφαλίδες (όρνιθες) (οι) ΜΥΘΟΛ. τεράστια τερατώδη και αρπακτικά πουλιά, που ζούσαν στη λίμνη Στυμφαλία (στην Κορινθία) και τα οποία εξολόθρευσε ο Ηρακλής πραγματοποιώντας τον έκτο άθλο του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Στυμφαλίς, -ίδος* < αρχ. *Στύμφαλος*, πόλη τής ΒΑ. Αρκαδίας].

Στυξ (η) {Στυγ-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ωκεανού και τής Τηθύος· βοήθησε τον Δία στη Γιγαντομαχία και έδωσε το όνομά της στην πηγή ενός από τους ποταμούς τού Άδη· στο νερό τής Στυγός ορκίζονταν οι θεοί. Επίσης **Στύγα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Στύγ-ς* < θ. *στυγ-*, που εκφράζει τον ισχυρό και αποκρουστικό φόβο, τον τρόμο που παγώνει τα μέλη. Βλ. τα ομόρρ. *στυγνός, στυγ-ερός*].

στυπόχαρτο [1858] κ. (λαϊκ.) **στουπόχαρτο** (το) χαρτί μεγάλης απορροφητικότητας, που χρησιμοποιείται για να στεγνώσει το μελάνι στις γραμμένες (κυρ. με πένα) σελίδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στυπ(π)εῖον* (βλ. λ. *στουπί*) + *-χαρτο* < *χαρτί*].

στυπτηρία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ένυδρο διπλό θειικό άλας μονοσθενούς με τρισθενές κατιόν: *~ καλίου – χρωμίου / καλίου – αργιλίου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στυπτηρία (γῆ)* < *στύφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τηρία*, πβ. κ. *βακ-τηρία*].

στυπτικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. αυτός που προκαλεί ισχυρή συστολή τού στοματικού βλεννογόνου: *~ φάρμακα* (για την αντιμετώπιση παθολογικών εκκρίσεων). — **στυπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **στυπτικότητα** (η) [1831].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στύφω* (βλ.λ.)].

στύπωμα (το) {στυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το στούπωμα (βλ.λ.).

στυπώνω ρ. → στουπώνω

στύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η διαστολή, ανόρθωση και σκλήρυνση τού πέους ή τής κλειτορίδας κατά τη γενετήσια διέγερση: *βρίσκομαι σε / έχω ~* ΣΥΝ. (καθημ.) σήκωμα, (!) καύλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στῦσις* < αρχ. *στύω / -ομαι* «κάνω κάτι να σηκωθεί (κυρ. για το πέος), διεγείρω» < θ. *στ-υ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *στα-*, ρ. *ἵστημι*, με παρέκταση -u- / -F-. Βλ. λ. *στῦλος*].

στυτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στύση: *~ δυσλειτουργία* **2.** αυτός που προκαλεί ή εντείνει τη στύση: *~ φάρμακα / βοηθήματα* ΣΥΝ. διεγερτικός. — **στυτικά** επίρρ.

στυφάδα (η) (καθημ.) η ιδιότητα ή η γεύση τού στυφού: *το κυδώνι αφήνει μια ~ στο στόμα.*
[ΕΤΥΜ. < *στυφός* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

στιφάδο (το) φαγητό με κρέας (κουνέλι, λαγός, μοσχάρι κ.ά.) καβουρντισμένο σε σιγανή φωτιά και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα με πολλά μικρά κρεμμύδια και διάφορα καρυκεύματα μέσα σε σάλτσα ντομάτας.
[ΕΤΥΜ. < παλ. βεν. stufado < δημώδ. λατ. *ex-tufare < ex- + tufāre < αρχ. *τῦφος* «καπνός, ατμός»].

στυφίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στύφισα} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω (σε κάτι) στυφή γεύση ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι ή γίνομαι στυφός, αποκτώ στυφή γεύση: *το κυδώνι στυφίζει* || *άμα στυφίσει το φαγητό, μετά δεν τρώγεται.*

στύφνος (ο) μονοετές φυτό, δηλητηριώδες (από αυτό εξάγεται η στρυχνίνη) ΣΥΝ. στρύχνος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρύφνος* < αρχ. *στρύχνος* (βλ.λ.)].

στυφός, -ή, -ό **1.** (για τροφές, ουσίες) αυτός που προκαλεί προσωρινή ξηρότητα στη στοματική κοιλότητα σε συνδυασμό με ξινή γεύση, όπως λ.χ. τα άγουρα φρούτα, το κυδώνι, το μούσμουλο κ.ά.: *~ γεύση* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εγκαρδιότητας και αυστηρότητα, που δίνει την εντύπωση ότι έχει στερηθεί τη χαρά, τη γλύκα τής ζωής: *~ άνθρωπος / χαρακτήρας / χαμόγελο* (με σουφρωμένα χείλη). — **στυφότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στύφω* (βλ.λ.)].

στύφω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) προκαλώ τη συστολή κυρ. τού στοματικού βλεννογόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, οπωσδήποτε άσχετο με το ρ. *στύω* και τα παράγωγά του (πβ. *στῦ-σις*). Κατά μία άποψη, αν μεταγραφεί το μυκ. tu-ru-pte-ri-ja ως **στρυπτηρία* (από όπου και το αρχ. *στυπτηρία* με ανομοιωτική αποβολή τού *-ρ-*), το ρ. *στύφω* θα μπορούσε να θεωρηθεί αναλογικό προϊόν αντί τού αναμενομένου **στρύφω* (βλ. κ. *στρυφνός*)].

στύψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (για τρόφιμα, ουσίες) η ιδιότητα τού στυπτικού ή τού στυφού **2.** η συστολή τού στοματικού βλεννογόνου **3.** (κατά την επεξεργασία υφασμάτων) η βύθιση νημάτων ή υφασμάτων σε στυπτικό διάλυμα, ώστε το χρώμα τους να μην ξεβάφει **4.** ΧΗΜ. η στυπτηρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῦψις* < *στύφω* (βλ.λ.)].

στύψιμο (το) → στείψιμο

στωικισμός (ο) [1826] **1.** ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα που ιδρύθηκε από τον Ζήνωνα τον Κιτιέα και αναπτύχθηκε από μαθητές του στην ελληνιστική εποχή και την εποχή τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας· δίδασκε την αποφυγή των υπερβολών (που οδηγούν στην ταραχή και την ανησυχία), την εναρμόνιση τής ζωής με τη λογική και έδινε έμφαση στις έννοιες τής ηθικής τάξης, τού καθήκοντος, τής δικαιοσύνης, καθώς και στην ουσιαστική αξία τού ανθρώπου και στην καλοκαγαθία τής θεϊκής φύσης **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απάθεια και αταραξία, ιδ. στις δυσάρεστες καταστάσεις ΣΥΝ. στωικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stoïcisme].

στωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στωικισμό (βλ.λ.) και τους στωικούς φιλοσόφους **2.** ***στωικοί φιλόσοφοι / στωικοί*** (οι) οι φιλόσοφοι τής σχολής που ίδρυσε ο Ζήνων ο Κιτιεύς· (ειδικότ. ως ουσ.) οι οπαδοί τού στωικισμού **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάθεια στις συγκινήσεις ή στα εξωτερικά ερεθίσματα (κυρ. σε δυσάρεστες καταστάσεις), που αντιμετωπίζει τη ζωή και τα προβλήματά της με καρτερία, αταραξία και στοχαστική διάθεση: *~ ύφος* ΣΥΝ. ατάραχος, απαθής, καρτερικός. — **στωικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στοά* (βλ.λ.), επειδή ο Ζήνων ο Κιτιεύς, που δίδαξε αυτή τη φιλοσοφική θεώρηση, συνήθιζε να παραδίδει τα μαθήματά του στην Ποικίλη Στοά των Αθηνών].

στωικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η καρτερικότητα και η απάθεια απέναντι στα εξωτερικά ερεθίσματα, η αντιμετώπιση (κυρ. των δυσάρεστων) καταστάσεων με στοχαστική διάθεση και αταραξία: *τα υπέμεινε όλα με ~, χωρίς ποτέ να διαμαρτυρηθεί ή να θυμώσει.*

στωμύλος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι ομιλητικός ή και φλύαρος ΣΥΝ. πολυλογάς (β) αυτός που διαθέτει εκφραστική άνεση, ευφράδεια ΣΥΝ. εύγλωττος, ευφραδής. — **στωμυλία** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-ύλος* (πβ. κ. *καμπ-ύλος, στρογγ-ύλος*), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *στόμα*, άποψη που θα μπορούσε να σταθεί, αν ερμηνευόταν ικανοποιητικά η φωνηεντική εναλλαγή *ο / ω*. Δεν συνεισφέρει τίποτε σημαντικό η επιχειρηθείσα σύνδεση με το σπάνιο βεδ. stāmú- (αβέβ. σημ.), καθώς και με το υποθετικά συγγενές stóma- «ύμνος»].

συ αντων. → εσύ

Συβαρίτης (ο) {Συβαριτών}, **Συβαρίτισσα** (η) {Συβαριτισσών} **1.** κάτοικος τής αρχαίας Σύβαρης, ελληνικής πόλης τής Κάτω Ιταλίας, περίφημης για την ευμάρεια των κατοίκων της **2.** (μτφ.) άνθρωπος που έχει συνηθίσει στην τρυφηλότητα, στον φιλήδονο τρόπο ζωής, στις υλικές απολαύσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Σύβαρις, -εως (ἡ)*, αρχ. ελληνική αποικία στην Κάτω Ιταλία, περιώνυμη για την πολυτέλεια και τη φιληδονία των κατοίκων της, αγν. ετύμου].

συβαριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία

Σύβαρη ή τους Συβαρίτες (β) ΦΙΛΟΛ. **συβαριτικοί μύθοι** διδακτικοί μύθοι, ανάλογοι των αισωπείων, με πρωταγωνιστές ανθρώπους αντί ζώων **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τρυφηλότητα και μαλθακότητα: ~ *ήθη* / *τρόπος ζωής* ΣΥΝ. τρυφηλός, μαλθακός, φιλήδονος. Επίσης **συβαρίτικος**, -η, -ο.

συβαριτισμός (ο) |1861| ο πολυτελής και φιλήδονος τρόπος ζωής ΣΥΝ. τρυφηλότητα, μαλθακότητα, φιληδονία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sybaritisme].

σύγγαμπρος (ο) (λαϊκ.) ο μπατζανάκης (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **σύγγαμβρος** |μτγν.| {συγγάμβρ-ου | -ων, -ους}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

συγγένεια (η) |αρχ.| {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} **1.** η σχέση μεταξύ προσώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος *(~ εξ αίματος)* ή ανήκουν στις οικογένειες συζύγων *(~ εξ αγχιστείας)*: *θετή* ~ (από υιοθεσία) || *κοντινή* / *μακρινή* ~· ΦΡ. (α) **βαθμός συγγενείας** ο αριθμός των γεννήσεων που μεσολαβούν για να δημιουργηθεί συγγένεια μεταξύ δύο ατόμων: *η μητέρα με την κόρη έχουν πρώτο βαθμό συγγενείας* (β) **πνευματική συγγένεια** (i) η σχέση αναδόχου και αναδεκτού, ο δεσμός που δημιουργείται από το μυστήριο τής Βαπτίσεως (ii) (γενικότ.) η ύπαρξη κοινών πνευματικών στοιχείων μεταξύ συγγραφέων, καλλιτεχνών κ.λπ. **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ο κοινωνικός δεσμός ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας, ενός γένους, μιας φυλής **3.** η σχέση κοινής καταγωγής, μεγάλης αναλογίας ή ομοιότητας μεταξύ πραγμάτων, καταστάσεων, φαινομένων κ.λπ.: *η ~ δύο κομμάτων τού ίδιου ιδεολογικού χώρου* || *η ~ μεταξύ τής αγγλικής και τής γερμανικής γλώσσας* **4.** ΧΗΜ. **χημική συγγένεια** η ιδιότητα των χημικών στοιχείων να έλκονται σχηματίζοντας χημικές ενώσεις· η έλξη διαφορετικά φορτισμένων ηλεκτρικών ή μαγνητικών φορτίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγενεύω ρ. αμετβ. {συγγένεψα} **1.** (καθημ.) είμαι ή γίνομαι συγγενής (με κάποιον): *πάντρεψαν τα παιδιά τους και συγγένεψαν* **2.** (μτφ.) έχω ή αποκτώ στενότατη σχέση, μεγάλη ομοιότητα ή κοινή αφετηρία με κάτι: *συχνά η πνευματική έλξη και ο θαυμασμός συγγενεύουν με τον έρωτα* || *τα δύο αυτά βιβλία συγγενεύουν θεματικά* ΣΥΝ. μοιάζω, συνδέομαι, σχετίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγενής, -ής, -ές {συγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται στενά με (κάποιον/κάτι) λόγω κοινής προέλευσης ή/και κοινών χαρακτηριστικών: *οι επιστήμες τής ψυχολογίας και τής παιδαγωγικής είναι ~* || *η Φινλανδική και η Ουγγρική είναι ~ γλώσσες* ΣΥΝ. ομοειδής, παραπλήσιος ● **2.** (για δυσπλασίες, νόσους κ.λπ.) αυτός που υπάρχει εκ γενετής, είτε κληρονομικά είτε λόγω βλάβης κατά τη διάρκεια τής κύησης: ~ *διαμαρτία* ΣΥΝ. σύμφυτος. — **συγγενώς** επίρρ. |αρχ.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύμφυτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

συγγενής (ο/η) {συγγεν-ούς (κ. προφορ. -ή) | -είς} το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς συγγένεια: *μακρινός ~* (με μεγάλο βαθμό συγγένειας) || *στενός ~* || *~ πρώτου βαθμού* || *ανιόντες / κατιόντες ~* || *οι ~ μου* (το συγγενολόι μου, το σόι μου, συχνά χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι γονείς)· ΦΡ. (μτφ.) **φτωχός συγγενής** το μέλος ενός συνόλου που θεωρείται παρακατιανό, που αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση: *κάποτε η χώρα μας ήταν ο ~ τής Ευρώπης, ενώ τώρα είναι ισότιμο μέλος των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών στην Ε.Ε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.

συγγενικός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με συγγενή ή συγγένεια: ~ *σχέση* / *ενδιαφέρον* / *περιβάλλον* **2.** αυτός που αποτελείται από συγγενείς: ~ *συγκέντρωση* **3.** ΝΟΜ. (α) **συγγενικά δικαιώματα** τα δικαιώματα που κατά τον νόμο αναγνωρίζονται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτεχνικού έργου (β) **συγγενικό συμβούλιο** το συμβούλιο που καταρτίζεται στον τόπο κατοικίας τού ανηλίκου και αποτελείται από τον ειρηνοδίκη ως πρόεδρο και από έξι πλησιέστερους και μεγαλύτερους στην ηλικία συγγενείς τού ανηλίκου, που λαμβάνονται μισοί από την πατρική και μισοί από τη μητρική γραμμή, και αποσκοπεί στη διαφύλαξη των συμφερόντων τού επιτροπευόμενου ανηλίκου. — **συγγενικ-ά / -ώς** |αρχ.| επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγένισσα (η) |μτγν.| {συγγενισσών} (λαϊκ.) η γυναίκα με την οποία έχει κανείς συγγένεια.

συγγενολόι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-περιληπτ.) το σύνολο των συγγενών (κάποιου), το σόι.
[ΕΤΥΜ. < *συγγενής* + *-λόι* / *-λόγι* < *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

συγγηράσκω ρ. αμετβ. {συνεγήρασα} (λόγ.-σπάν.) γερνώ μαζί (με κάποιον άλλον), ταυτόχρονα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγ-* (< *συν-*) + *γηράσκω*].

σύγγλινο κ. **σύγλινο** (το) είδος παστού, καπνιστού χοιρινού, που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* *(συν-)* + *γλίνα* (βλ.λ.)].

συγγνώμη (η) (προφέρεται κ. *συγνώμη*) {χωρ. γεν. πληθ. στη σημ. 1 και χωρ. πληθ. στις σημ. 2-7} **1.** (α) η έκφραση τής μετάνοιας κάποιου για λόγο ή πράξη του εις βάρος άλλου: *σας ζητώ ~ για ό,τι είπα εναντίον σας* || *τι να την κάνω τη ~ σου;* (β) η αποδοχή τής μετάνοιας (κάποιου) από το πρόσωπο που έχει θιγεί από λόγο ή πράξη του: *δίνω τη ~ μου* (συγχωρώ) ΣΥΝ. συγχώρηση· (ως επιφών. **συγγνώμη!**) **2.** για να εκφράσει κανείς τη μεταμέλειά του: ~, *δεν ήθελα να σε πληγώσω!* || *~ για χθες· δεν έπρεπε να μιλήσω έτσι!* || (επιτατ.) *Χίλια ~! Δεν κατάλαβα τι εννοούσατε!* **3.** στην αρχή τού λόγου, ως ευγενική / διακριτική εισαγωγή σε αίτημα, ερώτημα, παράκληση κ.λπ.: ~, *μπορώ να περάσω;* / *επαναλαμβάνετε;* / *να πω κάτι;* || ~, *αλλά θα πρέπει να σας διακόψω!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) με το συμπάθιο **4.** (ειδικότ. +αλλά) (α) για την έκφραση ένστασης, διαφωνίας: ~, *αλλά δεν έχεις δίκιο!* || ~, *αλλά αυτό που είδα δεν ήταν ένα απλό καβγαδάκι· μόνο μαχαίρια δεν τράβηξαν!* (β) για να αρνηθεί ή να απορρίψει κανείς κάτι ευγενικά: ~, *αλλά δεν μπορώ να δεχθώ αυτό το δώρο!* || ~, *αλλά προηγείται ο κύριος!* **5.** για να διορθώσει κανείς δικό του λάθος: *Ο Μιχάλης είναι εδώ; ~, ο Μίλτος ήθελα να πω!* || *έχε μαζί σου και τη φωτογραφία, ~, την ταυτότητά σου* **6.** για τον ειρωνικό ή υποτιμητικό σχολιασμό τής αντίδρασης κάποιου σε αυτά που του είπαμε: *Καλά, ~! Δεν ήξερα ότι σ' ενοχλεί τόσο η αλήθεια!* || ~, *δεν ήξερες ότι θα αντιδράσει αρνητικά;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπάθεια, επιείκεια», < *συγγιγνώσκω* «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ - συγχωρώ, συμπονώ» (βλ. κ. *γνώμη*)].

> **συγγνώμη: προφορά.** Κανονικά η προφορά τής λέξης είναι /siŋ-gnómi/, με το πρώτο *γ* να προφέρεται ως έρρινο μπροστά από το *γ* τού β' συνθετικού τής λέξης (*συν* + *γνώμη*), όπως συμβαίνει σε παρόμοιες λέξεις (πβ. *συγ-γραφέας, εγ-γενής, έγ-γαμος*, βλ. -γγ-). Ωστόσο, λόγω τής κοινής χρήσεως τής λέξης και τής γρήγορης εκφοράς της στον λόγο, το α' έρρινο έχει την τάση να σιγάται στην προφορά *(συ-γνώμη)*, ιδίως στην «αμελή» λεγόμενη άρθρωση. Σε αυτό συντείνει και το δυσπρόφερτο συμφωνικό σύμπλεγμα που ακολουθεί μετά το α' έρρινο, έτσι που να γεννάται και ένα είδος ανομοίωσης των αλλεπάλληλων ερρίνων (/ηγη/ > /γη/). Πάντως, όπως και αν προφέρεται η λ., πρέπει να γράφεται πάντοτε ως *συγγνώμη* (με δύο -γ). Όσα ελέχθησαν για το *συγγνώμη* ισχύουν και για το *συγχωρώ* / *συχωρώ* όπου το /ηχ/ απλοποιείται σε /χ/. → -γγ-

συγγνωστός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που πρέπει ή αξίζει να συγχωρηθεί: ~ *απροσεξία* / *λάθος* / *παράπτωμα* ΣΥΝ. συγχωρητέος ΑΝΤ. ασυγχώρητος, ασύγγνωστος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει συγχωρηθεί ΣΥΝ. συγχωρημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγγιγνώσκω* «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ - συγχωρώ, συμπαθώ» (βλ. κ. *γνωστός*)].

σύγγραμμα (το) |αρχ.| {συγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο (βιβλίο) που είναι γραμμένο με επιστημονικές συνήθ. αξιώσεις (σύστημα, τεκμηρίωση, βιβλιογραφία κ.λπ.) και με σχετική έκταση σε αριθμό σελίδων: *ιατρικό ~* ΣΥΝ. πραγματεία **2.** (ειδικότ.) το επιστημονικό έργο που προορίζεται για φοιτητές ως βασικό εγχειρίδιο ενός μαθήματος: *δωρεάν διανομή των ~* ΣΥΝ. βιβλίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.

συγγραφέας (ο/η) {(θηλ. συγγραφ-έως) | συγγραφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη συγγραφή (βλ.λ., σημ. 1): *θεατρικός ~* || ~ *σημαντικών μελετών* **2.** (ειδικότ.) λογοτέχνης που ασχολείται με τη συγγραφή πεζών έργων (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητή): *ο Καζαντζάκης είναι από τους πιο γνωστούς Έλληνες ~* || *δόκιμος ~* ΣΥΝ. πεζογράφος **3.** (γενικότ.-σπάν.) πρόσωπο που έχει γράψει συγκεκριμένο κείμενο: *ο ~ τού άρθρου*. Επίσης (λόγ.) **συγγραφεύς** (ο/η) {συγγραφέως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-, *έκδοση, συγγνώμη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγγραφεύς* < *συγγράφω*].

συγγραφή (η) |αρχ.| **1.** (λόγ.) η παραγωγή (πεζού) γραπτού (κυρ. λογοτεχνικού ή επιστημονικού) έργου: *η ~ μυθιστορήματος* / *άρθρου* / *μελέτης* / *διατριβής* ΣΥΝ. γράψιμο **2.** (συνεκδ.) το συγγραφικό έργο ΣΥΝ. σύγγραμμα, βιβλίο **3.** (α) **συγγραφή υποχρεώσεων** (για μίσθωση έργου) οι ειδικοί όροι για την ανάθεση τής εκτελέσεως ενός έργου (β) **συγγραφή γενικών όρων** καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων για τη συμμετοχή κάποιου σε διαγωνισμό, ο οποίος γίνεται για την ανάληψη δημοσίου έργου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγραφικός, -ή, -ό |μτγν.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα ή τη συγγραφή: ~ *έργο* / *ικανότητα* / *απασχόληση* **2.** ΝΟΜ. **συγγραφικά δικαιώματα** το σύνολο των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον συγγραφέα, τα πνευματικά δικαιώματα τού συγγραφέα. — **συγγραφικ-ά / -ώς** |μτγν.| επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. |αρχ.| {συνέγραψα, συγγράφηκα (λόγ. συνεγράφην, -ης, -η...)} ♦ **1.** (μετβ.) παράγω γραπτό έργο, κυρ. επιστημονικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου σε πεζό λόγο: ~ *μελέτη* / *διατριβή* / *την αυτοβιογραφία μου* ΣΥΝ. γράφω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι συγγραφέας, ασχολούμαι με τη συγγραφή συστηματικά ή επαγγελματικά: *δεν είναι ακόμα ώριμος για να συγγράψει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγκαίομαι ρ. αμετβ. αποθ. |αρχ.| {συγκά-ηκα, -μένος} παθαίνω σύγκαμα: (σκωπτ.) *περπατάει σαν συγκαμένος* (σαν να έχει πάθει σύγκαμα στο σημείο όπου τρίβονται οι μηροί) || *δεν άλλαξα εγκαίρως το μωρό και συγκάηκε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συγκαιρινός, -ή, -ό κ. **συγκαιρικός** |1766| **1.** αυτός που ανήκει στην ίδια εποχή ή έχει την ίδια ηλικία με άλλον ΣΥΝ. σύγχρονος, σύγκαιρος **2.** (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει την ίδια εποχή με άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος*.

σύγκαιρος, -η, -ο |μτγν.| **1.** ο συγκαιρινός (βλ.λ.) **2.** αυτός που συμβαίνει, γίνεται τη σωστή ώρα, εγκαίρως ΣΥΝ. έγκαιρος. - **σύγκαιρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκαλά (τα) η λογική, το μυαλό· στη ΦΡ. **στα συγκαλά (μου)** σε καλή διανοητική κατάσταση, στα λογικά (μου): *έλα στα συγκαλά σου, παιδάκι μου, κι άσε τις ανοησίες!* (λογικέψου).' ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* (βλ.λ.) + *καλά*, πληθ. ουδ. τού επιθ. *καλός*].

συγκαλύπτω ρ. μετβ. |αρχ.| {συγκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος (λόγ. συγκεκαλυμμένος)} **1.** αποτρέπω την αποκάλυψη (ενός πράγματος, κυρ. αξιόμεμπτης πράξης): ~ *ένα σκάνδαλο* / *την αλήθεια* || ~ *τη δράση τού πραγματικού ενόχου* ΣΥΝ. αποκρύπτω, κουκουλώνω, αποσιωπώ ΑΝΤ. αποκαλύπτω **2.** (η λόγ. μτχ. **συγκεκαλυμμένος**, -η, -ο) βλ.λ. — **συγκάλυψη** (η) |μεσν.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

συγκαλώ ρ. μετβ. |αρχ.| {συγκάλεσα, -λήθηκα (λόγ. συνεκλήθην, -ης, -η,... μτχ. συγκληθείς, -είσα, -έν), -εκλημένος} καλώ (σύνολο ατόμων) σε από κοινού συζήτηση ή λήψη αποφάσεων: ~ *συνέλευση* / *σύσκεψη* || ~ *τα μέλη τού διοικητικού συμβουλίου σε έκτακτη συνεδρίαση* || ~ *την ολομέλεια τού σώματος* || *ο πρόεδρος τού*

κόμματος είπε ότι ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας πρέπει να συγκαλέσει το συμβούλιο των πολιτικών αρχηγών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

σύγκαμα (το) {συγκάμ-ατος | -ατα, -άτων} ερεθισμός τού δέρματος σε σημείο όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με ύφασμα (λ.χ. στο σημείο όπου τρίβονται οι μηροί κατά το βάδισμα) ή, προκειμένου για μωρά, στα σημεία όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με λερωμένες από τα ίδια πάνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < συγκαίω (πβ. κ. *καύμα* < *καίω*)].

συγκαταβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατέβην, -ης, -η...} (λόγ.) δείχνω συγκατάβαση (βλ.λ.): *~ στους όρους που έθεσε / στις πιέσεις του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατάβαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η επιεικής διάθεση, η συμπεριφορά που δείχνει ανοχή και κατανόηση: *χαμόγελο γεμάτο ~ || αντιμετώπισε την περίπτωσή του με ~.*

συγκαταβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκδηλώνει συγκατάβαση: *~ χαμόγελο / ύφος / σχόλιο / χειρονομία* — **συγκαταβατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συγκαταβατικότητα** (η) [1866].

συγκατάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκφραση σύμφωνης γνώμης, η αποδοχή, η συναίνεση: *ασχολήθηκε με το θέατρο με τη ~ των γονέων του || δίνω τη ~ μου || έχω τη ~ κάποιου* ΣΥΝ. συναίνεση, συγκατάνευση, συμφωνία ΑΝΤ. άρνηση. — **συγκαταθετικός, -ή, -ό** [μτγν.], **συγκαταθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκατάθεσις* < αρχ. *συγκατατίθεμαι* (βλ.λ.)].

συγκαταθέτης (ο) {συγκαταθετών}, **συγκαταθέτρια** (η) {συγκαταθετριών} πρόσωπο που εμφανίζεται σε κοινό τραπεζικό λογαριασμό ως καταθέτης μαζί με τον κύριο καταθέτη.
[ΕΤΥΜ. < συγ- (< *συν-*) + *καταθέτης*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-depositor].

συγκατάκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η από κοινού κατάκλιση κάποιων, το πλάγιασμα μαζί ή κοντά με άλλον/άλλους: *η ~ των συζύγων.*

συγκαταλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατ-έλεξα, -αλέχθηκα (λόγ. -ελέγην κ. -ελέχθην, -ης, -η...), -αλεγμένος} περιλαμβάνω, εντάσσω (κάποιον/κάτι) σε ένα σύνολο ομοειδών (προσώπων, πραγμάτων): *οι ειδικοί τον συγκαταλέγουν στους δέκα καλύτερους συγγραφείς όλων των εποχών || η εθνική μας μπάσκετ συγκαταλέγεται ανάμεσα στις κορυφαίες ομάδες τού κόσμου* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, περιλαμβάνω, συνυπολογίζω.

συγκατάνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έκφραση τής αποδοχής, τής έγκρισης, τής συναίνεσης (κάποιου) (για κάτι): *η ~ σε ένα σχέδιο || η ~ των κομμάτων στα εθνικά θέματα.*

συγκατανεύω ρ. αμετβ. {συγκατένευσα} δίνω την έγκρισή μου, αποδέχομαι: *οι γονείς τους συγκατένευσαν στον γάμο* ΣΥΝ. συναινώ, συγκατατίθεμαι ΑΝΤ. αντιτάσσομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *κατανεύω*].

συγκαταριθμώ ρ. μετβ. {συγκαταριθμείς... | συγκαταρίθμ-ησα, -ούμαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} αριθμώ, υπολογίζω, συγκαταλέγω κάτι μαζί με άλλα: *τον συγκαταριθμούν στους 50 πλουσιότερους ανθρώπους τού κόσμου* ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συγκατατάσσω. — **συγκαταρίθμηση** (η) [1873].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκαταριθμώ (-έω)* (ήδη αρχ. ο μέσος τ. *συγκαταριθμοῦμαι*) < *συγ-* (< *συν-*) + *κατ(α)-* + *ἀριθμῶ*].

συγκατατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατέταξα, συγκαταταχ-άχθηκα (λόγ. συγκατετάγην, -ης, -η...), -αγμένος} κατατάσσω μαζί (με άλλους/άλλα) ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω. — **συγκατάταξη** (η) [1889].

συγκατατίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συγκατ-ατέθηκα (λόγ. συγκατετέθην, -ης, -η...), -ατεθειμένος} (+σε) δίνω τη συγκατάθεσή μου, παρέχω την έγκρισή μου, συμφωνώ: *οι γονείς της συγκατατέθηκαν στην απόφασή της να εγκατασταθεί στο εξωτερικό* ΣΥΝ. συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αντιτίθεμαι, αντιτάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (το ενεργ. *συγκατατίθημι* είναι μτγν. και σπάνιο) < *συν-* (βλ.λ.) + *κατατίθεμαι*].

συγκατέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατείχα} κατέχω (κάτι) συγχρόνως ή από κοινού (με άλλον).

συγκατηγορούμενος (ο) {συγκατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, **συγκατηγορουμένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο που κατηγορείται μαζί με άλλο για την ίδια αξιόποινη πράξη: *έριξε όλη την ευθύνη στους ~ του, για να γλυτώσει!* — **συγκατηγορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

συγκατοίκηση (η) [1766] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η από κοινού χρήση τού ίδιου χώρου κατοικίας, το να μένει κάποιος μαζί με άλλον/άλλους: *ομαλή / επεισοδιακή ~ || ζητείται φοιτητής για ~ || οικογενειακή ~* ΣΥΝ. συνοίκηση **2.** (μτφ.) (α) ΠΟΛΙΤ. η παράλληλη άσκηση εξουσίας από πρόεδρο τής Δημοκρατίας και πρωθυπουργό που προέρχονται από διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις: *η ~ σοσιαλιστών και φιλελευθέρων στην ηγεσία τής χώρας αποδεικνύεται προβληματική* (β) (γενικότ.) η συνύπαρξη στην ίδια θέση: *η ~ των δύο ομάδων στην κορυφή τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος.* Επίσης **συγκατοικία** [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Η πολιτ. σημ. αποδίδει το γαλλ. cohabitation].

συγκάτοικος (ο/η) [μεσν.] {συγκατοίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που συγκατοικεί με άλλον: *ψάχνει για ~, ώστε να μοιράζεται το νοίκι* ΣΥΝ. σύνοικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατοικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατοικείς... | συγκατοίκησα} μένω μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο κατοικίας: *συγκατοικούν και μοιράζονται το νοίκι* ΣΥΝ. συνοικώ.

συγκατοχή (η) [1897] η από κοινού κατοχή πράγματος ΣΥΝ. συγκυριότητα.

συγκάτοχος (ο/η) {συγκατόχ-ου | -ων, -ους} το πρόσωπο που έχει την κατοχή πράγματος από κοινού με άλλο.

σύγκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) απαρτίζομαι (από επιμέρους τμήματα): *το πρόβλημα σύγκειται στα εξής...* ΣΥΝ. συναποτελούμαι, συνίσταμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *κεῖμαι*].

συγκείμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που απαρτίζεται, συναποτελείται από επιμέρους τμήματα **2.** ΝΑΥΤ. ***συγκείμενο στίγμα*** το προσυμφωνημένο σημείο συναντήσεως των πλοίων στόλου σε περίπτωση χωρισμού τους για λόγους ανωτέρας βίας • **3.** ΓΛΩΣΣ. **συγκείμενο** (το) {συγκειμέν-ου | -ων} (α) (επιστημ.) το ευρύτερο ενδογλωσσικό και εξωγλωσσικό πλαίσιο (γεγονότων, καταστάσεων, πληροφοριών κ.λπ.), μέσα στο οποίο τοποθετείται μια πληροφορία και γίνεται ευκολότερα κατανοητή, το πραγματολογικό περιβάλλον (β) τα συμφραζόμενα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. *σύγκειμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. context < μτγν. λατ. contextus «συναρμοσμένη δομή» < contex(ere) «ενώνω πλέκοντας» < con + texere «πλέκω»].

συγκεκαλυμμένος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται με τρόπο έμμεσο ή κρυφό, χωρίς να είναι εμφανής: *~ απειλή / πρόταση / κατηγορία* **2.** αυτός που έχει συγκαλυφθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί: *η ~ παράνομη δράση ενός γνωστού προσώπου.* — **συγκεκαλυμμέν-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκαλύπτω*].

συγκεκομμένος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που έχει υποστεί συγκοπή (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκόπτω*].

συγκεκριμενοποιώ ρ. μετβ. {συγκεκριμενοποιείς... | συγκεκριμενοποί-ησα, -ούμαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι συγκεκριμένο, καθιστώ ακριβές και σαφές, απτό: *~ τα σχέδιά μου || «το "δόγμα Αϊζενχάουερ" (1957) συγκεκριμενοποίησε την αμερικανική στρατηγική με την ανάπτυξη αμερικανικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή»* (εφημ.) || *~ τις σκέψεις μου για τη συνεργασία των δύο εταιρειών.* — **συγκεκριμενοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. concrétiser και τού αγγλ. specify].

συγκεκριμένος, -η, -ο 1. σαφής και ακριβής: *μας έδωσε ~ οδηγίες για τον τρόπο δράσης* ΑΝΤ. γενικός, αόριστος, ασαφής **2.** ιδιαίτερος, αυτός ακριβώς (και όχι κάποιος άλλος): *δεν έχω διαβάσει αυτό το ~ βιβλίο || η ~ ταινία μού άρεσε, οι άλλες όμως όχι* **3.** σαφώς ορισμένος, ειδικός (και όχι αφηρημένος, γενικός): *υπάρχει ~ πρόταση για το τι πρέπει να γίνει; || δεν μιλάω με γενικότητες, αλλά με ~ στοιχεία* ΑΝΤ. γενικός **4.** αυτός που γίνεται ή λέγεται με σαφή τρόπο: *γίνε πιο ~, για να σε καταλάβω* ΑΝΤ. αόριστος, ασαφής **5.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός μέσω των αισθήσεων, που έχει υλική υπόσταση, κατ' αντιδιαστολή προς τον γενικό και τον αφηρημένο: *στη ζωγραφική του οι μορφές του είναι συγκεκριμένες κι όχι αφηρημένες* **6.** (α) ΓΛΩΣΣ. (κατά την παραδοσιακή γραμματική) ***συγκεκριμένο ουσιαστικό*** το ουσιαστικό που δηλώνει κάτι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων, π.χ. *τραπέζι, δέντρο* ΑΝΤ. αφηρημένο ουσιαστικό (β) ***συγκεκριμένη ποίηση*** τύπος ποίησης κατά τον οποίο το περιεχόμενο των λέξεων εξαίρεται ή προεκτείνεται με την οπτική / τυπογραφική διάταξη των λέξεων, των τμημάτων των λέξεων ή των γραμμάτων τους και των σημείων στίξης (γ) ***συγκεκριμένη μουσική*** μουσική σύνθεση που έχει ως βάση της φυσικούς ήχους και θορύβους (μουσικούς ή μη, π.χ. ήχος βρύσης), οι οποίοι ηχογραφούνται σε μαγνητική ταινία συχνά με ηλεκτρονική επεξεργασία ή παραμόρφωση έτσι, ώστε να δημιουργήσουν ένα μουσικό σύνολο με συνοχή. — **συγκεκριμέν-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, διακεκριμένος, επίρρημα, κλίνω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Το επίθ. προέρχεται από τη μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκρίνω*, έχει όμως αυτονομηθεί σημασιολογικώς, αποδίδοντας το γαλλ. concret. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι όροι *συγκεκριμένη μουσική* (< γαλλ. musique concrète) και *συγκεκριμένη ποίηση* (< αγγλ. concrete poetry)].

σύγκελλος (ο) {συγκέλλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** υψηλός αξιωματούχος τού Οικουμενικού Πατριαρχείου **2.** κληρικός που ανήκει στην υπηρεσία επισκόπου ή πατριάρχη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τίτλος τού γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρικών, < *συγ-* (< *συν-*) + *-κελλος* < *κέλλα* (βλ. λ. *κελλί*)].

συγκεντρώνω ρ. μετβ. [1814] {συγκέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μαζεύω (πρόσωπα / πράγματα) σε ένα σημείο: *τους συγκέντρωσε όλους γύρω του, για να τους δώσει τις τελευταίες οδηγίες || οι εχθροί συγκεντρώνουν στρατεύματα στα σύνορα || συγκέντρωσε όλα τα απαραίτητα για το ταξίδι σε αυτό το δωμάτιο* ΑΝΤ. σκορπίζω **2.** (γενικότ.) μαζεύω, συλλέγω: *~ υπογραφές / χρήματα για μια βιβλιοθήκη / πληροφορίες / δικαιολογητικά* **3.** (μτφ.) γίνομαι δέκτης, προσελκύω: *συγκεντρώνει την εκτίμηση και τη συμπάθεια όλων* **4.** έχω (σύνολο, σειρά από πράγματα): *στο πρόσωπό του συγκεντρώνει πολλά χαρίσματα || ~ πολλά προσόντα ως υποψήφιος* **5.** (μτφ.) συντονίζω ή στρέφω (κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *~ την προσοχή μου στα λόγια κάποιου || ~ δυνάμεις για τον αυριανό αγώνα || πρέπει να βρει λίγο χρόνο, να συγκεντρώσει τη σκέψη του* (μεσοπαθ. **συγκεντρώνομαι**) **6.** πηγαίνω μαζί με άλλους στο ίδιο σημείο: *συγκεντρωθήκαμε εδώ απόψε, για να τιμήσουμε μια εξέχουσα προσωπικότητα των γραμμάτων || συγκεντρώθηκε κόσμος στο αεροδρόμιο για την υποδοχή* **7.** δίνομαι ολοκληρωτικά (σε κάτι), στρέφοντας σε αυτό όλη την προσοχή μου, χωρίς να αφήνω τη σκέψη μου να διασπαστεί: *μ' αυτή τη φασαρία πώς να συγκεντρωθώ (στο διάβασμα)! || κράτησε την ψυχραιμία σου και συγκεντρώσου!* ΑΝΤ. αφαιρούμαι **8.** (η μτχ. **συγκεντρωμένος, -η, -ο**) (α) μαζεμένος, συναθροισμένος: *το ~ πλήθος || οι εκδρομείς ήταν ~ δίπλα στο λεωφορείο* (β) αυτός που έχει στρέψει την προσοχή του αποκλειστικά σε κάτι: *~ στη μελέτη τής αρχαίας επιγραφής || δεν είναι ~ όταν διαβάζει, γι' αυτό και δεν μαθαίνει τα μα-*

θήματά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < συν- (βλ.λ.) + -*κεντρώνω* < *κέντρο*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. concentrer (νόθο σύνθ.)].

συγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ή μεταφορά (προσώπων / πραγμάτων) σε ένα σημείο ή γύρω από ένα σημείο: *η ~ στρατευμάτων σε μία περιοχή·* ΦΡ. ***στρατόπεδο συγκεντρώσεως*** βλ. λ. *στρατόπεδο·* (ειδικότ.) **2.** η προγραμματισμένη, οργανωμένη συνάθροιση ατόμων σε δημόσιο χώρο για την από κοινού έκφραση διαμαρτυρίας, υποστήριξης, τη διεκδίκηση αιτημάτων κ.λπ.: *προεκλογική ~* ‖ *η αντιπολίτευση οργάνωσε ~ εναντίον τού νέου νομοσχεδίου* ‖ *ενθουσιώδης ~ υποδοχής των ολυμπιονικών* **3.** η ιδιωτική, κυρ. φιλική συνάθροιση ατόμων: *κάνει ~ για τα γενέθλιά του* **4.** (συνεκδ.) τα άτομα που μετέχουν σε συνάθροιση: *απευθύνομαι στη ~* ‖ *ο παλμός / τα συνθήματα τής ~* **5.** η συλλογή πραγμάτων για την επίτευξη σκοπού: *~ χρημάτων / υπογραφών / δικαιολογητικών / πληροφοριών / αποδεικτικών στοιχείων* **6.** η υπαγωγή (εξουσίας, αρμοδιοτήτων) σε ένα κέντρο (πρόσωπο, θεσμικό ή άλλο όργανο, ομάδα προσώπων κ.λπ.): *η ~ τής εξουσίας / δύναμης στα χέρια λίγων* **7.** η επιστράτευση των πνευματικών ή ψυχικών δυνάμεων (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, ώστε να μην αποσπάται: *~ τής προσοχής / τής σκέψης / των προσπαθειών κάποιου* ‖ *αυτή η άσκηση απαιτεί μεγάλη ~* ΣΥΝ. αυτοσυγκέντρωση **8.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση κατά την οποία ομοειδείς λειτουργίες ή υπηρεσίες (μεγάλου κυρ. αστικού κέντρου) συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες περιοχές ή χώρους, δημιουργώντας επιμέρους εμπορικά, διοικητικά κ.λπ. κέντρα ΑΝΤ. αποσυγκέντρωση **9.** ΟΙΚΟΝ. (α) η τάση δημιουργίας μεγαλύτερων επιχειρήσεων με εξαγορές, συγχωνεύσεις ή απορρόφηση μικρότερων επιχειρήσεων με σκοπό τον έλεγχο μεγαλύτερου μεριδίου τής αγοράς (β) ***συγκέντρωση κεφαλαίου*** η διεργασία κατά την οποία μια επιχείρηση αποκτά τον έλεγχο περισσότερων επιχειρήσεων (θυγατρικών εταιρειών) ή η αύξηση τού όγκου τού κεφαλαίου της **10.** ΧΗΜ. η ποσότητα διαλυμένης ουσίας που περιέχεται σε ένα διάλυμα ανά μονάδα όγκου. — (υποκ.) **συγκεντρωσούλα** (η) (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκέντρωσις*, αρχική σημ. «σύμπτωση αστρικής τροχιάς γύρω από δεδομένο κέντρο».< **συγκεντρῶ (-όω)* < *συν-* (βλ.λ.) + -*κεντρῶ* < *κέντρον*. Στη σημερινή βασική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. concentration].

συγκεντρωσιάρχης (ο) {συγκεντρωσιαρχών} πρόσωπο (συνήθ. κομματικό στέλεχος) επιφορτισμένο με την οργάνωση κομματικής, κυρ. προεκλογικής, συγκέντρωσης: *«ο Γραμματέας Κινητοποιήσεων, γνωστός ως "~ τού ΠΑ.ΣΟ.Κ."»* (εφημ.).

συγκεντρωτικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που συγκεντρώνει ή που περιέχει συγκεντρωμένα πολλά στοιχεία: *~ αποτελέσματα από 1.500 εκλογικά τμήματα* **2.** ΦΥΣ. ***συγκεντρωτικός φακός*** (ή ***συγκλίνων φακός***) ειδικός φακός, που διαθλά το φως, μετατρέποντας μια δέσμη ακτίνων από παράλληλη σε συγκλίνουσα **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση σε αυτόν εξουσιών, αρμοδιοτήτων, ισχύος· ΦΡ. ***συγκεντρωτική εξουσία / συγκεντρωτικό σύστημα*** τύπος πολιτικής οργάνωσης που χαρακτηρίζεται από την υπαγωγή εξουσιών και αρμοδιοτήτων σε ένα κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς το αποκεντρωτικό σύστημα ή την αυτοδιοίκηση) **4.** (ειδικότ.) αυτός που θέλει να ελέγχει ο ίδιος τα πάντα: *είναι ~ τύπος· του αρέσει να έχει ο ίδιος την εποπτεία όλων των τομέων τής παραγωγής.* — **συγκεντρωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

συγκεντρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** σύστημα οργάνωσης κατά το οποίο το σύνολο τού διοικητικού έργου ασκείται από ένα μόνο ισχυρό κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς την αποκέντρωση και την αυτοδιοίκηση) **2.** η συσσώρευση δημοσίων υπηρεσιών και λειτουργιών, η συγκέντρωση τής δημόσιας διοίκησης σε έναν τόπο ή σε μία πόλη (πβ. λ. *υδροκεφαλισμός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. centralisation].

συγκεράζω ρ. μετβ. {συγκέρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αναμειγνύω δύο διαφορετικά σώματα (κυρ. υγρά) **2.** (μτφ.) αναμειγνύω ιδέες, αντιλήψεις, γνώμες: *στο έργο του κατάφερε να συγκεράσει διαφορετικές σύγχρονες τάσεις σε μια αισθητικά πρωτότυπη σύνθεση* ‖ (συχνά με τάση συμβιβασμού): *ο πρόεδρος συγκέρασε τις απόψεις των διαφορετικών τάσεων τού διοικητικού συμβουλίου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκερῶ (-άω)* (ποιητ. τ. τού αρχ. *συγκεράννυμι*, βλ. λ. *συγκερασμός*), που μεταπλάστηκε όπως και το *διασκεδάννυμι - διασκεδάζω* με βάση τα αοριστικά θέματα *συγκερασ-, διασκεδασ-* κατά το σχήμα *εόρτασα - εορτάζω, μοίρασα - μοιράζω*].

συγκέρασμα (το) [μεσν.] {συγκεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο συγκερασμός (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προκύπτει από συγκερασμό, ανάμειξη στοιχείων ΣΥΝ. μείγμα, κράμα.

συγκερασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει συγκερασθεί, που έχει προκύψει από ανάμειξη στοιχείων **2.** ΜΟΥΣ. (α) ***συγκερασμένο σύστημα*** σύστημα διαίρεσης τού μουσικού διαστήματος τής οκτάβας (βλ.λ.) σε δώδεκα διαστήματα («ημιτόνια») ίσα μεταξύ τους· το συγκερασμένο σύστημα αντιπαρατίθεται στο σύστημα των φυσικών κλιμάκων, οι οποίες χρησιμοποιούν διαστήματα πιο «φυσικά», πιο απλά και αυθόρμητα, αλλά όχι ίσα μεταξύ τους (β) ***συγκερασμένο διάστημα*** το διάστημα που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο τού συγκερασμένου συστήματος, και σχηματίζεται από υπέρθεση ενός ή περισσοτέρων συγκερασμένων ημιτονίων (γ) ***συγκερασμένη κλίμακα*** η κλίμακα που σχηματίζεται από φθόγγους του συγκερασμένου συστήματος και χρησιμοποιεί συγκερασμένα διαστήματα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. παθ. μτχ. τού ρ. *συγκεράννυμι*, απόδ. τού γαλλ. όρου (gamme) tempérée].

συγκερασμός (ο) (λόγ.) **1.** η ανάμειξη επιμέρους συστατικών, υλικών στοιχείων ΣΥΝ. ανακάτεμα, συγκέρασμα **2.** (μτφ.) η σύνθεση, κυρ. ο συνδυασμός διαφορετικών ή και αντίθετων στοιχείων: *~ απόψεων / τάσεων / μοτίβων* • **3.** ΜΟΥΣ. η ρύθμιση χορδής ή φωνής για την παραγωγή τού επιδιωκόμενου ανάλογου τονικού ύψους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω» < *συν-* (βλ.λ.) + *κεράννυμι* (βλ. κ. *κρᾶμα*)].

συγκεφαλαιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγκεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο, καταλήγοντας σε συμπέρασμα: *~ μια συζήτηση* ΣΥΝ. συνοψίζω, ανακεφαλαιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο: *συγκεφαλαιώνοντας, θα ήθελα να επιμείνω στα εξής σημεία.* — **συγκεφαλαίωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκεφαλαιῶ (-όω)* < *συν-* (βλ.λ.) + -*κεφαλαιῶ* < επίθ. *κεφάλαιος* (βλ. λ. *κεφάλαιο*)].

συγκεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συγκεφαλαιώνει: *~ παρουσίαση / ομιλία / παράγραφος* ΣΥΝ. συνοπτικός. — **συγκεφαλαιωτικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

συγκεχυμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν καθορίζεται με σαφήνεια, που δεν διακρίνεται καθαρά: *έχει πολύ ~ εικόνα για το όλο συμβάν* ‖ *~ αναμνήσεις / περίγραμμα* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, μπερδεμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος. — **συγκεχυμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγχέω*].

συγκινημένος, -η, -ο → συγκινώ

συγκίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ψυχική διέγερση, οποιαδήποτε συναισθηματική ένταση (π.χ. έντονη χαρά, λύπη, συμπόνια κ.λπ.): *είναι καρδιακός και ο γιατρός τού συνέστησε να αποφεύγει τις ~* ‖ *βαθιά / μεγάλη / ιερή ~* ‖ *νιώθω ~ που ξαναβλέπω ένα αγαπημένο πρόσωπο* ‖ *διακρίνω κάποια ~ στη φωνή του* ‖ *κλαίω από ~* ‖ *αισθητική ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί συναισθηματική διέγερση ή ένταση: *η γέννηση ενός παιδιού είναι η μεγαλύτερη ~ για μία γυναίκα* ‖ *δοκιμάζω έντονες ~* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε συναισθηματική μεταβολή: *υποστηρίζεται ότι σκοπός τής σύγχρονης ποίησης δεν είναι η λογική προσέγγιση, αλλά η ~ τού αναγνώστη.*

συγκινησία (η) {συγκινησιών} ΦΥΣΙΟΛ. η ακούσια κίνηση ορισμένων μυών κατά την κίνηση ενός ξεχωριστού συστήματος μυών, ενός άλλου μέλους τού σώματος, όπως είναι λ.χ. η κίνηση των χεριών κατά το περπάτημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syncinésie].

συγκινησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συγκίνηση: *~ φόρτιση.* — **συγκινησιακά** επίρρ.

συγκινητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αγγίζει συναισθηματικά, που προκαλεί συναισθήματα έντονης χαράς, συμπόνιας, λύπης κ.λπ., τα οποία συχνά εκδηλώνονται με δάκρυα: *~ τέλος / λόγος / αντίο / χειρονομία / έργο / περιγραφή.* — **συγκινητικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συγκινώ ρ. μετβ. {συγκινείς... | συγκίν-ησα (λόγ. συνεκίνησα), -ούμαι, -ήθηκα -ημένος} **1.** προκαλώ (σε κάποιον) συγκίνηση, προκαλώ έντονη συναισθηματική φόρτιση: *με συγκίνησε η ευγενική του χειρονομία* ‖ *η ταινία αυτή συγκίνησε το κοινό* ‖ (μεσοπαθ.) *συγκινηθήκαμε όλοι στη σκηνή τού αποχωρισμού* **2.** (συνήθ. αρνητ.) προκαλώ (σε κάποιον) το ενδιαφέρον, συναρπάζω, προσελκύω: *δεν με συγκινούν τα μακρινά ταξίδια / οι πρωτοποριακές ιδέες* **3.** επηρεάζω τα συναισθήματα κάποιου (θετικά ή αρνητικά): *με τα έργα μου θέλω να συγκινήσω τον θεατή, να τον κάνω να αντιδράσει με οποιονδήποτε τρόπο* **4.** κάνω (κάποιον) να δακρύσει από συγκίνηση: *ο θάνατος τού φίλου του τον συγκίνησε βαθιά·* (ειδικότ. μεσοπαθ. ***συγκινούμαι***) **5.** αισθάνομαι εύκολα συγκίνηση, δακρύζω εύκολα (από χαρά ή λύπη): *δεν θέλω να βλέπω τέτοιες ταινίες, γιατί ~* **6.** δείχνω ευαισθησία, φιλότιμο: *ό,τι και να του λες, δεν συγκινείται· είναι αναίσθητος!* ‖ *μέσα σε τόσα νέα παιδιά, κανένα δεν συγκινήθηκε να δώσει τη θέση του στον γέροντα!* ΣΥΝ. ευαισθητοποιούμαι, φιλοτιμούμαι **7.** (η μτχ. ***συγκινημένος***, -η, -ο) αυτός που έχει αισθανθεί συγκίνηση και έχει την ανάλογη έκφραση (συνήθ. δακρυσμένος): *οι γονείς τής νύφης ήταν εμφανώς ~* ‖ *ήταν ~ από την ανταπόκριση τού κόσμου στο κάλεσμά του για ανθρωπιστική βοήθεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκινῶ (-έω)* «διεγείρω ψυχικά» (στον Αριστοτέλη απαντά ήδη το μέσ. *συγκινοῦμαι*) < *συν-* (βλ.λ.) + *κινῶ*. Η σημερινή σημ. απαντά στην Κ.Δ., πβ. *Πράξ.* 6, 12: *συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους... καὶ συνήρπασαν αὐτόν...*].

σύγκλειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} ΟΔΟΝΤ. η θέση στην οποία υπάρχει επαφή δοντιών· ΦΡ. ***κεντρική σύγκλειση*** η θέση στην οποία έχουμε μέγιστες επαφές των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγκλεισις* < *συγκλείω* < *συγ- (συν-)* + *κλείω*].

συγκλήθηκα ρ. → συγκαλώ

συγκληροδόχος (ο/η) [1851] αυτός που είναι δικαιούχος σε κληροδοσία μαζί με άλλους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. colégataire].

συγκληρονομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη συγκληρονόμων, καθώς και η μεταξύ τους σχέση **2.** (συνεκδ.) η περιουσία που διαμοιράζεται σε σύνολο κληρονόμων.

συγκληρονόμος (ο/η) [μτγν.] καθένας από τους κληρονόμους, στους οποίους από κοινού περιέρχεται μια περιουσία.

συγκληρονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {συγκληρονομείς... | συγκληρονόμησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κληρονομώ (κάτι) από κοινού (με άλλον/άλλους).

σύγκληση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πρόσκληση πολλών προσώπων (κυρ. μελών ενός οργάνου) για συγκεκριμένο σκοπό: *η ~ τής Βουλής / τού πειθαρχικού / τού συμβουλίου* ‖ *έκτακτη*

/ *τακτική* ~ *ενός οργάνου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < *συγκαλώ*, κατά το σχήμα *καλώ – κλήση*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. convocation].

συγκλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη σύγκλητο (τής αρχαίας Ρώμης ή σύγχρονης ανώτατης σχολής): ~ *τάξη* || ~ *απόφαση* / *συμβούλιο* || ~ *δόγμα* (απόφαση τής αρχαίας συγκλήτου επί ερωτήματος τού άρχοντα) (β) **συγκλητικός** (ο) το μέλος τής συγκλήτου (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ. **συγκλητική επαρχία** υποδιαίρεση τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επί κεφαλής τής οποίας οριζόταν κάποιος που είχε υπηρετήσει ως πραίτορας (βλ.λ.).

σύγκλητος (η) {συγκλήτ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. το ανώτατο κυβερνητικό, νομοθετικό, συμβουλευτικό σώμα τής αρχαίας Ρώμης και τού Βυζαντίου, τού οποίου οι αρμοδιότητες καθώς και η σύνθεση διαφοροποιήθηκαν κατά περιόδους και σύμφωνα με τις κατά καιρούς πολιτειακές αλλαγές ● **2.** το ανώτατο διοικητικό όργανο ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος, κυρ. πανεπιστημίου, το οποίο απαρτίζεται από καθηγητές και φοιτητές, εκπροσώπους των επιμέρους τμημάτων τού ιδρύματος, και στο οποίο προεδρεύει ο πρύτανης: *η ~ τού Πανεπιστημίου Αθηνών* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η σύγκλητος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγκλητος* (ενν. *βουλή*) < *συγκαλώ*. Στη Μτγν. Ελληνική ο όρ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. ως απόδ. τού λατ. senatus (< senex, senis «γηραιός, πρεσβύτερος»)].

συγκλίνω ρ. αμετβ. {συνέκλινα, συγκεκλιμένος} **1.** τείνω να συναντηθώ (με κάποιον/κάτι) σε ένα σημείο ή μία γραμμή: *οι διάφορες ομάδες διαδηλωτών συνέκλιναν στο κέντρο τής πόλης* ΑΝΤ. αποκλίνω **2.** (μτφ.) τείνω προς κοινό συμπέρασμα ή αποτέλεσμα: *όλες οι ενδείξεις συγκλίνουν στον φόνο εκ προμελέτης* || *στο θέμα αυτό οι απόψεις μας συγκλίνουν* ΑΝΤ. αποκλίνω **3.** (η μτχ. **συγκλίνων, -ουσα, -ον**) ΟΠΤ. (α) (δέσμη ακτινοβολίας) που διαδίδεται προς ένα σημείο ή πολύ μικρή περιοχή (β) (οπτικό όργανο) που μπορεί να συγκεντρώνει σε ένα σημείο (εστία) τις παράλληλες φωτεινές ακτίνες που πέφτουν πάνω του **4.** ΙΑΤΡ. **συγκλίνων στραβισμός** στραβισμός κατά τον οποίο και τα δύο μάτια κλίνουν προς τη μύτη **5.** ΨΥΧΟΛ. **συγκλίνουσα νόηση / σκέψη** μορφή σκέψεως που συνίσταται στο να σκέπτεται κανείς με αναμενόμενο τρόπο ΑΝΤ. αποκλίνουσα νόηση / σκέψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξαπλώνω μαζί με κάποιον (με μια γυναίκα)», < *συγ-* (*συν-*) + *κλίνω*. Η σημ. «γέρνω, κλίνω (προς κάτι)» είναι μτγν., ενώ η σύγχρονη μτφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. converger].

σύγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η κίνηση προς το ίδιο σημείο: *η ~ όλων των δυνάμεων τού στρατεύματος προς το κέντρο τής αντίπαλης παράταξης* ΑΝΤ. απόκλιση **2.** (μτφ.) (α) η κατάληξη σε κοινό σημείο (στόχο, αποτέλεσμα, συμπέρασμα): *δημοσιονομική* ~ || ~ *απόψεων* / *θέσεων* / *τάσεων* || *«το κοινό ανακοινωθέν αποτυπώνει τη ~ των στρατηγικών συμφερόντων τους»* (εφημ.) || ~ *των μακροοικονομικών δεικτών τής οικονομίας* ΑΝΤ. απόκλιση (β) **κριτήρια σύγκλισης** όροι συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (*Ο.Ν.Ε.*) **3.** ΓΛΩΣΣ. η ανάπτυξη κοινών μορφολογικών ή δομικών χαρακτηριστικών από διαφορετικές γλώσσες ή διαλεκτικές μορφές τής ίδιας γλώσσας, ώστε να εμφανίζουν μεγαλύτερη ομοιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύγκλισις* «στενό πέρασμα» < αρχ. *συγκλίνω* (κυρ. απαντά το μέσ. *συγκλίνομαι* «ξαπλώνω μαζί με κάποιον στην ίδια κλίνη»), βλ.λ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. convergence].

> **σύγκλιση – απόκλιση – παρέκκλιση.** Η τάση διαφόρων δυνάμεων (κοινωνικών, ιδεολογικών, οικονομικών κ.λπ.) να ακολουθήσουν κοινή πορεία προς επίτευξη κοινών στόχων χαρακτηρίζεται ως **σύγκλιση** (πβ. την πολιτική και οικονομική σύγκλιση των χωρών τής Ενωμένης Ευρώπης κατά τις επιταγές τής Συνθήκης τού Μάαστριχτ): *Τέτοιες πολιτικές υπονομεύουν τη σύγκλιση τής ευρωπαϊκής οικονομίας.* Η διαφοροποίηση τής πορείας ή η απομάκρυνση από τεθέντες κοινούς στόχους χαρακτηρίζεται ως **απόκλιση**. Ο όρος *απόκλιση* έχει και γενικότερη σημασία, δηλώνοντας κάθε απομάκρυνση από τον κανόνα ή από παραδεδεγμένες μορφές συμπεριφοράς (κοινωνικής, ηθικής, γλωσσικής, ιδεολογικής κ.λπ.): *Οι γλωσσολόγοι ορίζουν τα λάθη ως αποκλίσεις από την κοινή μορφή γλωσσικής συμπεριφοράς.* Περισσότερο χρωματισμένη αρνητικά λόγω τής παρουσίας τής πρόθ. **παρά** και τής εκφραστικότητας (οπτικής, ενίοτε και ακουστικής) των δύο *-κκ-* λόγω τής πρόθ. **εκ** είναι η λ. **παρέκκλιση**, που υποδηλώνει την αλλαγή πορείας προς διαφορετική –πιθ. εσφαλμένη ή μη παραδεκτή– κατεύθυνση: *Κάθε παρέκκλιση από τους κοινούς στόχους θέτει σε κίνδυνο τη συνοχή τού αγώνα.*

συγκλονίζω ρ. μετβ. {συγκλόνισ-α (λόγ. συνεκλόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (κυριολ.) προκαλώ ισχυρό κλονισμό (τράνταγμα), τραντάζω (κάτι/κάποιον): *σεισμός 6,3 Ρίχτερ συγκλόνισε όλη τη Λ. Ελλάδα* **2.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρότατη αναστάτωση ή συγκίνηση (σε κάποιον), συνταράζω: *οι αποκαλύψεις του έχουν συγκλονίσει την κοινή γνώμη* || *η αυταπάρνηση των σωστικών συνεργείων μάς συγκλόνισε όλους* ΣΥΝ. κατασυγκινώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκλονώ* (*-έω*), κατά τα ρ. σε *-ίζω*, βλ. κ. *κλονίζω*].

συγκλονισμός (ο) [1880] **1.** (κυριολ.) το πολύ ισχυρό τράνταγμα ΣΥΝ. ταρακούνημα **2.** (μτφ.) η βαθιά και έντονη αναστάτωση και συγκίνηση: *ο ~ τής κοινής γνώμης από το δράμα των σεισμοπλήκτων.*

συγκλονιστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συγκλονίζει, που προκαλεί μεγάλη ταραχή ή συγκίνηση: ~ *προσπάθεια* / *ερμηνεία* / *είδηση* ΣΥΝ. συνταρακτικός. — **συγκλονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συγκοινωνία (η) {συγκοινωνιών} **1.** η σύνδεση δύο ή περισσοτέρων αντικειμένων, χώρων, περιοχών με κάποιο μέσο, δίαυλο, δίοδο κ.λπ.: *υπάρχει ~ των αιθουσών μέσα από ένα κρυφό πέρασμα* || *η ~ μεταξύ δύο χωριών μέσω οδικού δικτύου* **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά, μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων, καθώς και το σύστημα και τα μέσα με τα οποία πραγματοποιείται αυτή οργανωμένα και κυρ. σε σταθερή βάση: *αστική* / *υπεραστική* / *συνεχής* / *αραιή* / *πυκνή* ~ || *η ~ διακόπτεται τα μεσάνυχτα* || *Υπουργείο Συγκοινωνιών* || *η ~ στο κέντρο θα διακοπεί λόγω τής πορείας των απεργών* || *μέσα συγκοινωνίας* **3.** (συνεκδ.-καθημ.) το αστικό λεωφορείο και τρόλεϊ: *παίρνω τη ~* || *θα πάω στο κέντρο με τη ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «επικοινωνία». < αρχ. *συγκοινωνώ* (*-έω*) βλ.λ.].

συγκοινωνιακός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τη συγκοινωνία: ~ *δίκτυο* / *κόμβος* / *άξονας* / *έργο* / *πολιτική* / *ρύθμιση* / *γραμμή* / *μέσα.* — **συγκοινωνιακ-ά / -ώς** επίρρ.

συγκοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας με ειδικές γνώσεις σε θέματα εύρυθμης, οικονομικής και φιλικής προς το περιβάλλον λειτουργίας των συγκοινωνιών. — **συγκοινωνιολογία** (η).

συγκοινωνώ ρ. αμετβ. {συγκοινωνείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για αντικείμενα, κλειστούς χώρους) έχω δυνατότητα επικοινωνίας (με κάτι), συνδέομαι: *το κάστρο συγκοινωνούσε με το λιμάνι με σήραγγα* || *τα δωμάτια συγκοινωνούν με εσωτερική πόρτα* ΣΥΝ. επικοινωνώ **2.** ΦΥΣ. (α) **συγκοινωνούντα δοχεία** βλ. λ. *δοχείο* (β) **αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων** φυσικός κανόνας κατά τον οποίο ρυθμίζεται η ισορροπία των υγρών που περιέχονται σε σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκοινωνώ* (*-έω*), αρχική σημ. «συνδέομαι, έχω συμμετοχή (σε κάτι)», < *συγ-* (< *συν-*) + *κοινωνώ* (βλ.λ.). Η βασική σημ. απαντά και στην Κ.Δ. (λ.χ. *Έφεσ.* 5, 11: *μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους...*). Ο όρ. *συγκοινωνούντα δοχεία* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. vases communicants].

συγκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέθοδος τής μόνιμης συνένωσης δύο, κυρ. μεταλλικών, αντικειμένων με τα κατάλληλα υλικά ή τρόπο (κόλλα, ηλεκτροκόλληση): ~ *τήξεως* (τα κομμάτια θερμαίνονται στο σημείο τής ένωσης μέχρι τήξεως) || ~ *με πίεση* / *οξυγόνο.* Επίσης **συγκόλλημα** (το) [μτγν.].

συγκολλητήρας (ο) [1870] το τεχνικό μέσο ή εργαλείο που χρησιμοποιείται για τις συγκολλήσεις ΣΥΝ. (καθημ.) κολλητήρι.

συγκολλητής (ο) [αρχ.] τεχνίτης ειδικευμένος στις συγκολλήσεις μετάλλων.

συγκολλητικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συγκόλληση: ~ *διεργασία* || ~ *επέμβαση* / *ουσία* / *κράμα* ● **2.** ΓΛΩΣΣ. **συγκολλητική γλώσσα** κάθε γλώσσα στην οποία διάφορα γλωσσικά στοιχεία, που στις ευρωπαϊκές λ.χ. γλώσσες απαντούν ως αυτοτελή (π.χ. προθέσεις, αντωνυμίες, σύνδεσμοι, άρθρα, ολόκληρες λέξεις), «συγκολλώνται» σε μια ενότητα με το ριζικό θέμα, δημιουργώντας ένα σύνολο, που αντιστοιχεί με τη φράση των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, π.χ. τουρκ. atlarım «τα άλογά μου» (at = «άλογο, άτι» + lar = πληθ. + ım = «μου»)· τέτοιες γλώσσες είναι λ.χ. η Τουρκική, η Ουγγρική, η Σουαχίλι, πολλές ινδιάνικες γλώσσες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ως επίθ. που προσδιορίζει τη φερώνυμη κατηγορία γλωσσών, η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. agglutinante].

συγκολλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκολλάς... | συγκόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι... -ήθηκα, -ημένος} κολλώ μαζί με συνδετική ύλη (κυρ. κόλλα) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή κομμάτια αντικειμένου, κάνω συγκόλληση.

συγκομιδή (η) **1.** η συλλογή καρπών, γεωργικών προϊόντων σε έναν χώρο για την αποθήκευση ή την επεξεργασία τους, προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο ή προς κατανάλωση: *η ~ τής ελιάς* / *προϊόντων* ΣΥΝ. σοδειά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των γεωργικών προϊόντων που συλλέγονται, οι καρποί: *πλούσια* / *φτωχή* ~ **3.** (μτφ.) η συγκέντρωση (στοιχείων, αντικειμένων κ.λπ., π.χ. για τη δημιουργία αποθέματος, αρχείου): *πλούσια ~ χειρογράφων* || *ο αθλητής αυτός έχει τη μεγαλύτερη ~ πόντων στο πρωτάθλημα.* — **συγκομίζω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγκομίζω* < *συν-* (βλ.λ.) + *κομίζω*].

συγκοπή (η) **1.** το να συγκόπτει κανείς (κάτι) **2.** ΙΑΤΡ. η παροδική απώλεια τής συνείδησης, που συνδέεται με την ανεπαρκή ροή οξυγονωμένου αίματος στον εγκέφαλο: *παθαίνω ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. η αποβολή ή σίγηση φωνήεντος που βρίσκεται είτε στην αρχή τής λ. (*επάνω* > *πάνω*, *ερωτώ* > *ρωτώ*) είτε μεταξύ δύο συμφώνων, π.χ. *δώστε* < *δώσετε*, *πάρτε* < *πάρετε* κ.λπ. **4.** ΜΟΥΣ. (α) το «δέσιμο» (σύζευξη διαρκείας, βλ. λ. *σύζευξη*) δύο συνεχόμενων φθόγγων, στην περίπτωση που ο προηγούμενος καταλαμβάνει ασθενές μέρος μέτρου (άρση) και ο επόμενος ισχυρό (θέση)· σε αυτή την περίπτωση, ο («συγκεκομμένος») τονισμός τής θέσης μετατοπίζεται στην άρση, με αποτέλεσμα ένα ιδιότυπο φαινόμενο ρυθμικού τονισμού (β) (γενικότ.) η μετατόπιση τού τονισμού από το ασθενές μέρος στο ισχυρό, ο αντιχρονισμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκόπτω* < *συγ-* (< *συν-*) + *κόπτω*].

> **συγκοπή (φωνηέντων):** Στη νεότερη Ελληνική αναπτύχθηκε η τάση να σιγηθεί το προτονικό ιδ. φωνήεν (φωνήεν ευρισκόμενο μπροστά από τονούμενη συλλαβή) και, γενικότερα, το φωνήεν που βρίσκεται στην αρχή τής λέξης. Παραδείγματα: *ιδικός* > **δικός**, *ινα* > *ινά* > **να**, **ουδέν** > **δεν**, *ημάς* > **μας**, **αυτόν** > afton > fton > **τον**, **αυτήν** > aftin > ftin > **την**, **αυτού** > **του** και άλλες τέτοιες λέξεις που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον λόγο. Οι λέξεις μάλιστα αυτές, σε παλαιότερα κείμενα (ιδ. τον 19ο αι.), γράφονταν με **κορω-**

νίδα ('). που δήλωνε τη σίγηση ή συγκοπή τού φωνήεντος: 'δικός, 'να, 'δεν, 'μας, 'τον, 'την, 'το, 'του κ.λπ. (πβ. λ.χ. τον Πρόλογο τού Λεξικού τής Αρχαίας τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, 1851). Πέρα από αυτές τις πολύχρηστες και λειτουργικές λέξεις, που η βραχύτερη μορφή τους εξυπηρετεί ιδιαίτερα τον γρήγορο προφορικό λόγο, και άλλες λέξεις τής Ελληνικής υπόκεινται σε συγκοπή τού αρκτικού τους (προτονικού ή μη) φωνήεντος: *ερωτώ* > **ρωτώ**, *επάνω* > **πάνω**, *αιγιαλός* > **γιαλός**, *υγεία* > **γεια** (*υγεία* > *υγειά* > *γεια*), *ελεύτερος* > **λεύτερος**, *ημέρα* > **μέρα**. Ως συγκοπή χαρακτηρίζεται και η σίγηση φωνήεντος μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δύο σύμφωνα: *δώσετε* > *δώστε*, *γράψετε* > *γράψτε* (και *γράφτε*).

συγκόπτομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκεκομμένος} **1.** (για λέξη) χάνω συλλαβή ή φωνήεν **2.** (η μτχ. **συγκεκομμένος**, -η, -ο) βλ.λ.

σύγκορμος, -η, -ο (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο) σε όλο το σώμα: *τρέμω ~.* — **σύγκορμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (< *συν-*) + *-κορμος* < *κορμί*].

συγκρατημένος, -η, -ο → συγκρατώ

συγκράτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση (πράγματος) σε συγκεκριμένη θέση, η σταθεροποίησή του: *καρφίτσα για τη ~ τού μαντηλιού στους ώμους* ΣΥΝ. στερέωση, στήριξη **2.** η δέσμευση σε μία θέση, η εμπόδιση τής περαιτέρω κινήσεως ή ανάπτυξης, επέκτασης κ.λπ.: *η ~ των ομβρίων υδάτων από τα δέντρα τού δάσους* || (μτφ.) *η ~ τού πληθωρισμού / των εισαγωγών / τής εκροής συναλλάγματος* ΣΥΝ. αναχαίτιση, παρεμπόδιση· ΦΡ. **συγκράτηση τιμών** ο έλεγχος των τιμών και η διατήρησή τους σε σταθερά επίπεδα: *πολιτική συγκράτησης των τιμών* **3.** ο έλεγχος στην εκδήλωση των παρορμητικών αντιδράσεων, των ορμών ή των επιθυμιών κάποιου από τον ίδιο: *επέδειξε μεγάλη ~. ακόμη και όταν τον προκάλεσαν έντονα* ΣΥΝ. εγκράτεια, (μτφ.) χαλιναγώγηση ΑΝΤ. (μτφ.) αποχαλίνωση, αφηνιασμός **4.** η διστακτικότητα, η διατήρηση επιφυλάξεων: *δέχτηκε μεν, αλλά ήταν εμφανής η ~ στη φωνή του* || *μετά τα όσα έγιναν είναι φυσική η ~ του απέναντι στις προτάσεις τους* ΣΥΝ. επιφύλαξη.

συγκρατούμενος (ο) {συγκρατουμέν-ου | -ων, -ους}, **συγκρατουμένη** (η) πρόσωπο που κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο μαζί με άλλους.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (< *συν-*) + *κρατούμενος*].

συγκρατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκρατείς... | συγκράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρατώ (κάτι) σταθερό σε μία θέση, στερεώνω ΣΥΝ. πιάνω **2.** στηρίζω **3.** δεσμεύω (κάτι): *τα δέντρα τού δάσους συγκρατούν τα νερά τής βροχής* || *το φίλτρο συγκρατεί τις ξένες ουσίες* **4.** ανακόπτω την ορμή, εμποδίζω ή σταματώ την κίνηση, την πορεία (πράγματος / προσώπου): *τα Μ.Α.Τ. συγκρατούσαν τους διαδηλωτές μακριά από το υπουργείο* || *τον συγκράτησε η ζώνη ασφαλείας και δεν χτύπησε στο παρμπρίζ* || *το φράγμα συγκρατεί τα νερά τού ποταμού* ΣΥΝ. αναχαιτίζω **5.** θέτω (κάτι) υπό έλεγχο, περιορίζοντας ή καταστέλλοντας την εκδήλωσή του: *~ τα νεύρα / την οργή / τα δάκρυα / τον ενθουσιασμό μου* || *~ τις τιμές / την αύξηση των επιτοκίων / τον πληθωρισμό* ΣΥΝ. ελέγχω, περιορίζω **6.** καταγράφω ως πληροφορία, κρατώ στη μνήμη μου: *μου είπε το όνομά του, αλλά δεν το συγκράτησα* || *δεν ~ ποτέ αριθμούς* ΣΥΝ. θυμάμαι **7.** (μεσοπαθ. **συγκρατούμαι**) περιορίζω την ένταση των αντιδράσεών μου, των παθών ή των επιθυμιών μου: *Συγκρατήσου! Πρέπει να είσαι ψύχραιμος!* || *πώς να συγκρατηθεί, όταν τον προκαλούν με τέτοια λόγια;* ΣΥΝ. κρατιέμαι **8.** (η μτχ. **συγκρατημένος**, -η, -ο) αυτός που χαρακτηρίζεται από μετριοπάθεια ή διστακτικότητα: *ήταν πολύ ~ στις δηλώσεις του, για να μην οξύνει την κατάσταση* || *με τις πιο ~ εκτιμήσεις αναμένεται να κερδίσουμε με ποσοστό τουλάχιστον 50%* || *ο πρωθυπουργός εξέφρασε ~ αισιοδοξία για την πορεία των συνομιλιών* || *η αγορά ακινήτων εμφανίζεται συγκρατημένη* || *~ ανησυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκρητισμός (ο) **1.** η ανάμειξη στοιχείων διαφορετικής προελεύσεως, κυρ. θρησκειών ή τύπων λατρείας, ώστε να προκύψει κάτι καινούργιο· (ειδικότ.) η ανάμειξη στοιχείων τής αρχαίας ελληνικής και των ανατολικών θρησκειών κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους **2.** ΦΙΛΟΣ. ο τεχνητός συμβιβασμός ιδεών ή διδασκαλιών, που είναι διαφορετικές ή και ασυμβίβαστες μεταξύ τους, σε ενιαίο φιλοσοφικό σύστημα, χωρίς να υιοθετείται κάποιο από τα φιλοσοφικά συστήματα στα οποία ήταν εντεταγμένες αυτές οι ιδέες, θεωρίες. — **συγκρητικός**, -ή, -ό. **συγκρητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συγκρητίζω* < *συν-* (βλ.λ.) + *κρητίζω* (< *Κρής, -τός*). Η λ. οφείλει τη σημ. της στους αρχ. Κρήτες, οι οποίοι, αν και είχαν διαφορές με τους ομοεθνείς τους, συνασπίζονταν μαζί τους ενώπιον τού κινδύνου ενός πολέμου].

σύγκριμα (το) {συγκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το στερεό σώμα που σχηματίζεται κατά την καθίζηση διαλυμάτων **2.** ΓΕΩΛ. ο ακανόνιστου σχήματος όγκος που σχηματίζεται εντός πετρωμάτων ή εδαφών κατά τη σταδιακή μεταφορά και απόθεση υλικών **3.** ΙΑΤΡ. ο στερεός σχηματισμός που εμφανίζεται σε ιστούς, αρθρώσεις, πόρους και σωματικές κοιλότητες και οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκρίνω* (βλ.λ.)].

συγκρίνω ρ. μετβ. {συνέκρινα, συγκρίθηκα (λόγ. συνεκρίθην, -ης, -η...)} **1.** εξετάζω παράλληλα (δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα) εντοπίζοντας τις διαφορές και τις ομοιότητές τους: *αν συγκρίνεις τα δύο προϊόντα, θα δεις ότι το πρώτο είναι σαφώς καλύτερο* || *~ την ελληνική με τη γερμανική σύνταξη* || *μη συγκρίνεις ανόμοια πράγματα!* **2.** εκτιμώ ή περιγράφω (κάτι/κάποιον) ως παρόμοιο, ανάλογο ή ισάξιο (άλλου): *με τι μπορεί να συγκρίνει κανείς τη στοργή τής μάννας!* ΣΥΝ. παραλληλίζω, (μτφ.) βάζω δίπλα (-δίπλα) **3.** (μεσοπαθ. **συγκρίνομαι**) (α) παραβάλλομαι προς (κάποιον/κάτι): *συχνά συγκρίνεται η περίοδος τής αρχαίας αθηναϊκής ηγεμονίας με αυτήν τής σύγχρονης αμερικανικής* (β) μπορώ να υποστώ σύγκριση, να θεωρηθώ ισάξιος (κάποιου): *συγκρίνεται αυτό το λεπτοδουλεμένο βάζο μ' αυτό το τυποποιημένο;* ΦΡ. **δεν συγκρίνομαι** υπερέχω τόσο, ώστε δεν επιδέχομαι σύγκριση: *αυτό το ρούχο δεν συγκρίνεται, κοίτα ποιότητα υφάσματος, ραφή...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνδυάζω, σχηματίζω (κυρ. από κοινού με κάτι άλλο)», < *συγ-* (< *συν-*) + *κρίνω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σύγκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εξέταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων ή πραγμάτων για τον εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών: *κάθε ~ μεταξύ τους είναι υπέρ της* || *δύσκολη ~* ΣΥΝ. (αντι)παραβολή· ΦΡ. (α) **μέτρο σύγκρισης** οτιδήποτε λειτουργεί ως βάση για αξιολόγηση, ως σημείο αναφοράς για κρίση, οτιδήποτε συγκριτικά προς το οποίο αξιολογείται κάτι άλλο ομοειδές: *αν πάρεις ως ~ την Ελβετία, τότε όλες οι χώρες είναι φτωχές* || *δεν μπορείς να θεωρήσεις ~ την αγγλική βιομηχανία, για να κρίνεις την ελληνική· η αγγλική βιομηχανία ήταν πανίσχυρη, όταν η ελληνική ήταν ακόμη στα σπάργανα* (β) **σε σύγκριση / εν συγκρίσει** (*ἐν συγκρίσει*) **με (κάποιον / κάτι)** παραβάλλοντας, συγκρίνοντας προς (κάποιον/κάτι): *~ το προηγούμενο μοντέλο, το νέο είναι σαφώς βελτιωμένο* (γ) (καθημ.) **καμία σύγκριση!** για περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος υπερέχει αισθητά, ώστε η ανωτερότητά του να θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένη: *~! Αυτό το κρασί είναι ασυναγώνιστο* (δ) **αντέχω στη σύγκριση** μπορώ να συγκριθώ, είμαι εφάμιλλος: *αυτό το μοντέλο αυτοκινήτου δεν αντέχει στη σύγκριση με τα αντίστοιχα μοντέλα των ιαπωνικών κολοσσών* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η δήλωση μέσω των παραθετικών τού διαφορετικού βαθμού στον οποίο υπάρχει, λ.χ. σε ένα ουσιαστικό, η ιδιότητα ή η ποιότητα που εκφράζει ένα επίθετο σε σχέση με άλλα ουσιαστικά (β) **όρος σύγκρισης** καθένας από τους (δύο συνήθ.) συντακτικούς όρους, οι οποίοι συγκρίνονται, όπως δηλώνεται με τη χρήση επιθέτου ή επιρρήματος συγκριτικού βαθμού: *στην πρόταση «η Σοφία είναι πιο ψηλή από τον Άρη», πρώτος ~ είναι «η Σοφία» και δεύτερος ~ το «από τον Άρη».*

συγκρίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να συγκριθεί με άλλον: *~ μεγέθη / οικονομικός δείκτης.*

συγκριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύγκριση: *τα ~ στοιχεία μεταξύ των βαλκανικών χωρών δείχνουν υπεροχή τής Ελλάδας στον οικονομικό τομέα*· ΦΡ. **συγκριτικό τεστ** η δοκιμαστική χρήση καταναλωτικών προϊόντων τού ίδιου τύπου ή τής ίδιας κατηγορίας, λ.χ. από εξειδικευμένα περιοδικά αγοράς, για τη σύγκρισή τους, την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων τους: *έγινε ~ στα τέσσερα πιο εμπορικά μοντέλα αυτοκινήτων στα 1.300 κυβικά* **2.** αυτός που βασίζεται στη σύγκριση, που τη χρησιμοποιεί ως μέθοδο έρευνας: *~ ανατομική / ψυχολογία / γλωσσολογία / Δίκαιο* **3.** αυτός που προσδιορίζεται, υπολογίζεται μέσω συγκρίσεως, όχι απόλυτα: *τα ~ πλεονεκτήματα που παρέχει αυτός ο υπολογιστής έναντι των μοντέλων άλλων εταιρειών* || *τώρα υπάρχει ~ άνεση χρόνου* (σε σχέση με πριν) ΣΥΝ. σχετικός ΑΝΤ. απόλυτος **4.** ΓΛΩΣΣ. **συγκριτικός (βαθμός)** ο τύπος επιθέτων και επιρρημάτων (σε *-τερος* ή με τη λ. *πιο*: *μικρότερος / πιο μικρός*) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι το προσδιοριζόμενο έχει μια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο: *το «μικρότερος» είναι ο ~ τού «μικρός», το «γρηγορότερα» είναι ο ~ τού «γρήγορα»* || *η νέα ασφαλιστική εταιρεία είναι πιο αξιόπιστη από εκείνη που ήμουν ασφαλισμένος πριν.* — **συγκριτ-ικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συγκριτολόγος (ο/η) επιστήμονας τής συγκριτικής φιλολογίας. **συγκριτολογικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλολογία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. comparatist].

συγκρότημα (το) {συγκροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο πραγμάτων τού ίδιου είδους (κυρ. κτηρίων) συγκεντρωμένων, ώστε να συγκροτούν λειτουργική ενότητα: *το σχολικό ~ θα περιλαμβάνει δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο* || *ξενοδοχειακό / βιομηχανικό ~* || *~ αθλητικών εγκαταστάσεων / διαμερισμάτων / κινηματογράφων*· ΦΡ. **στερεοφωνικό συγκρότημα** βλ. λ. *στερεοφωνικός* **2.** οργανωμένο σύνολο καλλιτεχνών, που εκτελούν έργα είτε δικά τους είτε άλλων: *~ τζαζ / λαϊκής / παραδοσιακής μουσικής* || *μουσικό / δημοφιλές / ποπ / ροκ ~* || *σχηματίζω / διαλύω ένα ~* || *το θρυλικό ~ των Μπιτλς* || *χορευτικό ~* **3.** (συνεκδ.) οι καλλιτέχνες που απαρτίζουν ένα τέτοιο σύνολο: *οι σχέσεις τού ~ βρίσκονται σε άσχημο σημείο* || *η φωτογραφία τού ~* **4.** (ειδικότ.) το σύνολο επιχειρήσεων που συντονίζονται και εποπτεύονται από μία διεύθυνση: *~ τραπεζών / επιχειρήσεων* || *εκδοτικό ~* **5.** ΣΤΡΑΤ. σύνολο στρατιωτικών μονάδων, συνήθ. διαφόρων Όπλων και Σωμάτων που τίθενται υπό ενιαία διοίκηση για συγκεκριμένη αποστολή. — (υποκ.) **συγκροτηματάκι** (το) (κυρ. σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οργανωμένο σύνολο, ομάδα», < αρχ. *συγκροτῶ* (βλ.λ.)].

συγκροτημένος, -η, -ο → συγκροτώ

συγκρότηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σύσταση, ο καθορισμός των μελών, των αρμοδιοτήτων και τού τρόπου λειτουργίας ενός συνόλου: *~ εξεταστικής επιτροπής για τη διερεύνηση τού σκανδάλου* || *~ εταιρείας* ΑΝΤ. διάλυση· ΦΡ. (για αιρετά όργανα) **συγκρότηση σε σώμα** η πρώτη συνεδρίαση με συγκέντρωση όλων των μελών για την ανάδειξη τής διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: *η ~ τής Βουλής κατά το Σύνταγμα* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωμένη σκέψη και προσωπικότητα, η άρτια πνευματική οργάνωση που επιτρέπει σε κάποιον να λειτουργεί με συστηματικότητα και συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): *άνθρωπος με ~* **3.** η κατάρτιση, η κατοχή των απαιτούμενων γνώσεων: *επιστημονική / θεωρητική / ελλιπής ~.*

συγκροτώ ρ. μετβ. {συγκροτείς... | συγκρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απαρτίζω μαζί με άλλους (σύνθετο σύνολο): *τα μέρη που συγκροτούν το όλο* || *αυτοί οι πέντε συγκροτούν μια υπολογίσιμη*

αντιπολιτευτική ομάδα στο εσωτερικό τού κόμματος || όσα είπε δεν συγκροτούν πολιτική πρόταση· αποτελούν απλές διαπιστώσεις και κοινότοπες κρίσεις ΣΥΝ. συνθέτω, αποτελώ **2.** (γενικά) προβαίνω στη σύσταση (καθορισμό των μελών, των αρμοδιοτήτων και τής λειτουργίας): *η Βουλή θα συγκροτήσει ειδική εξεταστική επιτροπή για τη διερεύνηση των καταγγελιών* || *~ ένα επιτελείο ειδικών* ΣΥΝ. οργανώνω, σχηματίζω· ΦΡ. (για αιρετά όργανα) ***συγκροτούμαι σε σώμα*** συνεδριάζω για πρώτη φορά για την ανάδειξη τής διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: *το θέμα θα περάσει από το συμβούλιο, αμέσως μόλις αυτό συγκροτηθεί σε σώμα* **3.** (η μτχ. ***συγκροτημένος,*** -η, -ο) (α) αυτός που έχει συστηματικό χαρακτήρα, άρτια πνευματική οργάνωση, ώστε να λειτουργεί με συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): *~ σκέψη / λόγος* (β) (για πρόσ.) πνευματικά ή/και ηθικά ολοκληρωμένος: *~ επιστήμονας / προσωπικότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκροτῶ (-έω),* αρχική σημ. «κρούω μαζί, προκαλώ κρότο χτυπώντας δύο πράγματα μαζί, το ένα με το άλλο» < *συν-* (βλ.λ.) + *κροτῶ* < *κρότος.* Η λ. χρησιμοποιήθηκε ακόμη για την εργασία τού σιδηρουργού, ο οποίος σφυρηλατεί εργαλεία ή όπλα, και, μεταφορικώς στη Μτγν. Ελληνική, για να δηλώσει τη σημ. «οργανώνω, συνιστώ, φτειάχνω»].

συγκρούομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συγκρούστηκα} **1.** χτυπώ με δύναμη πάνω σε (κάτι/κάποιον): *το αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και συγκρούστηκε με διερχόμενο φορτηγό* || *τα δύο αεροπλάνα συγκρούστηκαν στον αέρα* ΣΥΝ. (για οχήματα) τρακάρω· (μτφ.) **2.** ***συγκρουόμενα*** (τα) διθέσια ηλεκτροκίνητα αυτοκινητάκια τού λούνα παρκ με παχύ προστατευτικό λάστιχο γύρω τους, τα οποία κινούνται με ηλεκτρική ενέργεια σε ειδική πίστα, ενώ οι οδηγοί τους επιδιώκουν να συγκρουστούν με όσο γίνεται λιγότερα (ή και περισσότερα) από τα υπόλοιπα **3.** έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι): *τα συμφέροντά μας συγκρούονται* ΣΥΝ. αντιτίθεμαι, προσκρούω **4.** έρχομαι σε ρήξη, σε έντονη αντιπαράθεση με (κάποιον/κάτι): *συγκρούστηκαν για τα κληρονομικά* **5.** έρχομαι σε βίαιη αντιπαράθεση, συμπλέκομαι (με κάποιον): *τα Μ.Α.Τ. συγκρούστηκαν με τους διαδηλωτές* **6.** έρχομαι σε πολεμική σύγκρουση, συμπλέκομαι σε μάχη, πολεμώ: *οι δύο στρατοί συγκρούστηκαν στην πεδιάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σύγκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** το ισχυρό χτύπημα κινούμενου αντικειμένου σε άλλο: *~ δύο αεροπλάνων / αυτοκινήτων / πλοίων* || *~ αμαξοστοιχίας με αυτοκίνητο σε αφύλαχτη διάβαση* || *σφοδρή ~ τρένων* || *μετωπική / πλαγιομετωπική ~* **2.** η βίαιη συμπλοκή, η ένοπλη αντιπαράθεση: *~ απεργών με την αστυνομία* || *ένοπλη ~* || *σφοδρές ~ μεταξύ των αντίπαλων στρατευμάτων* || *μαίνονται οι ~ στο μέτωπο* || *φόβος για γενίκευση των αιματηρών ~ στη Βοσνία* **3.** (μτφ.) η κατάσταση στην οποία συνυπάρχουν στοιχεία που αλληλοαναιρούνται ή που εμποδίζει το ένα την ύπαρξη ή λειτουργία τού άλλου: *~ συμφερόντων / νοοτροπιών / απόψεων / αρμοδιοτήτων* (για υποθέσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία δύο αρχών, υπηρεσιών με διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με τη λύση που πρέπει να δοθεί)· ΦΡ. ***σύγκρουση καθηκόντων*** βλ. λ. *καθήκον* **4.** ΨΥΧΟΛ. η έκφραση εσωτερικών ψυχικών τάσεων, κινήτρων ή απαιτήσεων, που έρχονται σε αντίθεση, δεν συμβιβάζονται ή λειτουργούν ανταγωνιστικά: *αυτό το δίλημμα του έχει δημιουργήσει πολλές ~* || *ξεπέρασε τις εσωτερικές της ~ και ανέλαβε πρωτοβουλίες* **5.** (μτφ.) (α) η έντονη αντιπαράθεση: *ήρθε σε ~ με ορισμένους συνεργάτες του* (β) (ειδικότ.) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: *στο βιβλίο του μιλά για ~ των πολιτισμών* ΣΥΝ. διαμάχη, ρήξη.

συγκρουσιακός, -ή, -ό αυτός που έρχεται σε αντίθεση με κάποιον άλλον ή που προκαλεί συγκρούσεις: *η ~ εξωτερική πολιτική μιας χώρας.*
[ΕΤΥΜ. < *σύγκρουση* + παραγ. επίθημα *-ακός,* πβ. κ. *παράδοση – παραδοσιακός*].

σύγκρυο (το) {χωρ. γεν.} το τρέμουλο είτε από κρύο είτε λόγω μεγάλης ταραχής· κυρ. στη ΦΡ. ***με πιάνει σύγκρυο*** περνώ μεγάλη αναστάτωση, τρέμω ολόκληρος: *τον φοβάται πάρα πολύ· και μόνο που ακούει τ' όνομά του, την πιάνει σύγκρυο* ΣΥΝ. ρίγος, ανατριχίλα, κρυάδα, τρεμούλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *σύγκρυος* < *συγ-* (< *συν-*) + *κρύος*].

συγκυβέρνηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η από κοινού συμμετοχή στην κυβέρνηση και γενικότ. στην άσκηση διαχειριστικού ή κυβερνητικού έργου: *η ~ Δεξιάς-Αριστεράς το καλοκαίρι τού 1989.* — **συγκυβερνώ** ρ. [μτγν.] {-άς...}.

συγκυβερνήτης (ο) [1832] {συγκυβερνητών} ο πιλότος αεροσκάφους ή διαστημοπλοίου, που είναι δεύτερος στην ιεραρχία, ο δεύτερος κυβερνήτης.

συγκυρία (η) {συγκυριών} **1.** το πλέγμα των συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή, η γενική κατάσταση μέσα στην οποία συμβαίνει κάτι: *η ιστορική ~ δεν είναι ευνοϊκή για τέτοιο τολμηρό εγχείρημα* || *στη σημερινή ~ ούτε η μία ούτε η άλλη λύση είναι εφικτή*· ΦΡ. ***οικονομική συγκυρία*** το πλέγμα των σταθερών δεδομένων που ισχύουν σε ορισμένη φάση τού οικονομικού κύκλου και βάσει των οποίων γίνονται οι προβλέψεις για την οικονομία: *η ~ δεν ευνοεί τις επενδύσεις* **2.** η περίσταση: *ατυχής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγκυρῶ (-έω)* «συμβαίνω συγχρόνως, κατά τύχη» < *συν-* (βλ.λ.) + *κυρῶ (-έω)* «συναντώ τυχαία», παράλλ. τ. τού αρχαιότ. *κύρω* (ίδια σημ.), αγν. ετύμου, αφού καμία σύνδεση με τη λ. *καιρός* δεν τεκμηριώνεται μορφολογικώς].

συγκυριακός, -ή, -ό αυτός που είναι τυχαίος, συμπτωματικός, ευκαιριακός: *«η σύγκλιση των ευρωπαϊκών στοχεύσεων τής Βόννης, τού Παρισιού και τής Ρώμης δεν είναι ~, καθώς αντανακλά τα μηνύματα τριών διαφορετικών κοινωνιών»* (εφημ.) || *~ φαινόμενο.* — **συγκυριακά** επίρρ.

συγκυριαρχία (η) [1897] {συγκυριαρχιών} **1.** η από κοινού κυριαρχία δύο ή περισσοτέρων πλευρών **2.** (ειδικότ.) η από κοινού άσκηση κυριαρχίας από πολλές δυνάμεις, χώρες σε μία χώρα ή περιοχή: *το 1607 η Ανδόρρα τέθηκε υπό τη ~ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας.* — **συγκυριαρχώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. condominium].

συγκυρίαρχος, -η, -ο αυτός που από κοινού με άλλον ή άλλους ασκεί κυριαρχικό έλεγχο σε μια χώρα ή περιοχή: *~ δυνάμεις / χώρες.*

συγκύριος (ο) {συγκυρί-ου | -ων, -ους} αυτός που έχει την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον ή άλλους ΣΥΝ. συγκάτοχος, συνιδιοκτήτης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. copropriétaire].

συγκυριότητα (η) [1838] το να έχει κανείς την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον/άλλους.

σύγλινο (το) είδος παστού χοιρινού που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος.
[ΕΤΥΜ. < *συ-* (< *συς* «χοίρος», βλ.λ.) + *-γλινο* < *γλίνα* (βλ.λ.)].

σύγνεφο (το) → σύννεφο

συγνώμη (η) → συγγνώμη

συγυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκαθιστώ την εξωτερική ευπρέπεια, καθαριότητα ή οργάνωση (πράγματος ή προσώπου), ώστε να είναι σε τάξη: *~ ένα δωμάτιο / τα χαρτιά στο αρχείο μου* ΣΥΝ. σουλουπώνω, συμμαζεύω, νοικοκυρεύω, τακτοποιώ, διευθετώ, ευτρεπίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, ανακατώνω **2.** (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, τον επαναφέρω στην τάξη, μαλώνοντάς τον ή τιμωρώντας τον: *θα σε συγυρίσω εγώ, πού θα μου πας;* || *τον συγύρισε ο πατέρας του για τα καλά χθες βράδυ!* ΣΥΝ. επιπλήττω, τιμωρώ, κατσαδιάζω, κανονίζω ♦ **3.** (αμετβ.) καθαρίζω και τακτοποιώ έναν χώρο: *κάποιος πρέπει να συγυρίσει εδώ μέσα, αχούρι έγινε!* **4.** (μεσοπαθ. ***συγυρίζομαι***) επιμελούμαι την εμφάνισή μου, ευπρεπίζομαι: *συγυρίσου λίγο, μη βγεις έτσι έξω!* || *πρέπει επιτέλους να συγυριστεί κι αυτός, να βάλει πάνω του ένα ρούχο τής προκοπής* ΣΥΝ. σουλουπώνομαι, καλλωπίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *γυρίζω.* Ως προς τη σημ. «τιμωρώ κάποιον», έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το ρ. *γυρίζω* νοείται εδώ με την έννοια «διαπομπεύω, περιφέρω και γελοιοποιώ κάποιον»].

συγύριο κ. **συγύρι** (το) (λαϊκ.) **1.** το συγύρισμα (βλ.λ.) **2.** η αυλή ή ο κήπος ενός σπιτιού **3.** ***συγύρια*** (τα) τα οικιακά σκεύη.
[ΕΤΥΜ. < *συγυρίζω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *εγκωμιάζω – εγκώμιο, ενοικιάζω – ενοίκιο*].

συγύρισμα (το) {συγυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το καθάρισμα και η τακτοποίηση (χώρου): *το ~ τού σπιτιού* || (μτφ.) *το ~ τής δημόσιας διοίκησης* ΣΥΝ. διευθέτηση, τακτοποίηση, ευτρεπισμός, νοικοκύρεμα, συμμάζεμα **2.** (μτφ.) η επαναφορά (κάποιου) στην τάξη με επίπληξη ή τιμωρία: *του χρειάζεται ένα ~· δεν μπορεί να μας εκθέτει έτσι!* ΣΥΝ. κατσάδιασμα. — (υποκ.) **συγυρισματάκι** (το) (σημ. 1).

συγχαίρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συγχάρηκα κ. (λόγ.) συνεχάρην, -ης, -η...} ♦ **1.** (μετβ.) εκφράζω (σε κάποιον) τη χαρά μου για την τύχη του, για αξιέπαινο επίτευγμά του, για χαρούμενη περίσταση τής ζωής του: *τον συγχάρηκα για τη νέα του θέση στην εταιρεία* || *συνεχάρη τους νεονύμφους* ΑΝΤ. συλλυπούμαι ♦ **2.** (αμετβ.) (κυριολ.-σπάν.) χαίρομαι (μαζί με άλλον) για τη χαρά του: *ως φίλοι του φυσικά και συγχαίρουν για την επιτυχία του.*

συγχαρητήρια (τα) [1856] {συγχαρητηρίων} η γραπτή ή προφορική έκφραση προς κάποιον τής συμμετοχής μας στη χαρά του ή ως έπαινος που δηλώνει την αναγνώριση εκ μέρους μας τής αξίας μιας επιτυχίας του: *τα θερμά / ειλικρινή μου ~!* || *δίνω / διαβιβάζω τα ~ μου σε κάποιον* || *τα ~ μας για τη νίκη σου!* || *~, πέρασες στις εξετάσεις!* || *δέχομαι ~* (ως έκφραση ιδιαίτερης ικανοποίησης για κάποια επιτυχία) || (ειρων.) *~, πάλι έκαψες το φαγητό!* ΑΝΤ. συλλυπητήρια.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού επιθ. *συγχαρητήριος* (βλ.λ.)].

συγχαρητήριος, -α, -ο αυτός μέσω τού οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στη χαρά άλλου ή η αναγνώριση τής επιτυχίας του: *~ μήνυμα / τηλεγράφημα / τηλεφώνημα* ΑΝΤ. συλλυπητήριος.
[ΕΤΥΜ. < *συγχαίρω* (από το θ. τού αορ. *συγχάρη-κα*) + παραγ. επίθημα *-τήριος,* πβ. κ. *εντευκ-τήριος, προσκλη-τήριος.* Παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. congratulatio, -onis < con- «συν-» + gratulatio «επευφημία, ευχαριστία» < gratulor «συγχαίρω»].

συγχέω ρ. μετβ. {συνέχυσα, συγχύθηκα, συγκεχυμένος} **1.** αντιλαμβάνομαι ασαφώς, αδυνατώ να συλλάβω τη διάκριση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων συναφών πραγμάτων, προσώπων κ.λπ.: *~ ημερομηνίες / καταστάσεις* || *οι μαθητές συγχέουν συχνά τις παραπλήσιες έννοιες* ΣΥΝ. μπερδεύω **2.** (η μτχ. ***συγκεχυμένος,*** -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση, -ίζω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *χέω* «χύνω, λειώνω» (βλ.λ.)].

συγχίζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *συγχύζω*) {σύγχισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ (σε κάποιον) ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταραχή: *με σύγχισε μ' αυτά που μου 'πε* ΣΥΝ. εξοργίζω, ταράζω· (μεσοπαθ. ***συγχίζομαι***) αναστατώνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι: *δεν πρέπει να συγχίζεται, γιατί του ανεβαίνει η πίεση* || *μη μου μιλάς τώρα, είμαι συγχισμένος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συγχέω,* με μεταπλασμό από τον αόρ. *συνέχυσα,* που συνέπιπτε με τον αόρ. των ρημάτων σε *-ίζω*].

σύγχιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η κατάσταση ψυχικού αναβρασμού ή ανεξέλεγκτου εκνευρισμού, η διατάραξη τής ψυχικής ηρεμίας (κάποιου): *ο γιατρός είπε ν' αποφεύγω τις ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση.*
[ΕΤΥΜ. < *συγχίζω*].

συγχορδία (η) [1894] {συγχορδιών} **1.** ΜΟΥΣ. σύνολο μουσικών φθόγγων, το οποίο γίνεται αντιληπτό, αντιμετωπίζεται και χρησιμοποιείται μουσικά ως ενιαίο όλο, με εσωτερική συνοχή κατά κανόνα. συγχορδία καλείται το σύνολο τριών ή περισσοτέρων φθόγγων. δεδομένου ότι για το σύνολο δύο φθόγγων προτιμάται η λέξη *διάστημα* (βλ.λ.): ~ *τριών φθόγγων*. ~ *τεσσάρων φθόγγων κ.λπ.*· η λ. χρησιμοποιείται συνήθως για φθόγγους που συνηχούν, ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά η ταυτότητα τής συγχορδίας παραμένει αναγνωρίσιμη και όταν οι φθόγγοι της ακούγονται διαδοχικά, με μια οποιαδήποτε σειρά (σπασμένη συγχορδία)· ΦΡ. (α) ***αυξημένη συγχορδία*** η συγχορδία που σχηματίζεται από δύο αλλεπάλληλα διαστήματα μεγάλης τρίτης (β) ***μείζων συγχορδία*** βλ. λ. *μείζων* (γ) ***ελάσσων συγχορδία*** βλ. λ. *ελάσσων* (δ) ***ελαττωμένη / ηλαττωμένη συγχορδία*** η συγχορδία που σχηματίζεται από δύο αλλεπάλληλα διαστήματα μικρής τρίτης (ε) ***σπασμένη συγχορδία*** η συγχορδία τής οποίας οι φθόγγοι δεν ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά διαδοχικά, με οποιαδήποτε σειρά· όταν οι φθόγγοι μιας συγχορδίας διατάσσονται κατά ανιούσα ή κατιούσα σειρά, ονομάζεται *άρπισμα* **2.** (μτφ.-ειρων.) η ταύτιση απόψεων, η σύμπτωση γνωμών, εκτιμήσεων, που εκφράζεται έντονα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρμονία», < *συν-* + *-χορδία* < *χορδή*. Ως μουσικός όρ. η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. accord].

συγχορευτής (ο) [αρχ.], **συγχορεύτρια** (η) {συγχορευτριών} πρόσωπο που χορεύει μαζί (με άλλον), που συνοδεύει στον χορό ΣΥΝ. (αρσ. κ. θηλ.) παρτενέρ, (θηλ.) ντάμα.

συγχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η από κοινού χρηματοδότηση: *το έργο θα εκτελεστεί με ~ τού ελληνικού Δημοσίου και τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. co-financement].

συγχρονία (η) {συγχρονιών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των γλωσσικών στοιχείων που εμφανίζονται συγχρόνως, δηλ. κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (αρχαίο, παλιό, σημερινό) σε ένα σύστημα, καθώς και το όλο πλέγμα των μεταξύ τους σχέσεων, κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος, διαχρονικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronie (όρος τού Ελβετού γλωσσολόγου F. de Saussure)].

συγχρονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συγχρόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω δύο ή περισσότερα γεγονότα, καταστάσεις, πράξεις, κινήσεις, λειτουργίες κ.λπ. να υπάρξουν ή να εκδηλωθούν συγχρόνως, να συμπέσουν ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητά τους ή να εναλλάσσονται κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *χρειάζονται κι άλλες πρόβες, για να συγχρονιστούν οι χορευτές* || *συγχρονισμένη επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων* || ~ *το βήμα / το ρολόι μου με κάποιον άλλον* **2.** ΑΘΛ. ***συγχρονισμένη κολύμβηση*** η συγχρονική κολύμβηση (βλ. λ. *συγχρονικός*) **3.** (σπάν.) ρυθμίζω ή τροποποιώ (κάτι) σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα: ~ *τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω.

συγχρονικός, -ή, -ό [1845] **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συγχρονία: ~ *εξέταση / μελέτη μιας γλώσσας* || ~ *γλωσσολογία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονική) ΑΝΤ. διαχρονικός **2.** ΑΘΛ. ***συγχρονική κολύμβηση*** τεχνική αγωνιστικής κολύμβησης, κατά την οποία μία ή περισσότερες κολυμβήτριες εκτελούν μέσα στο νερό σειρά κινήσεων σε συγχρονισμό με επιλεγμένη μουσική υπόκρουση ΣΥΝ. συγχρονισμένη κολύμβηση. — **συγχρονικ-ά / -ώς** επίρρ., **συγχρονικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, σύγχρονος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronique].

συγχρονισμός (ο) **1.** η σύμπτωση ενεργειών, γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητά τους: *ο άψογος ~ των μαθητών στην παρέλαση* || *ο ~ τής επιχείρησης για τη σύλληψη τού δράστη* || ~ *κινήσεων* || *αυτός ο χορευτής δεν έχει καλό ~· είναι εκτός ρυθμού* || *ακριβής / κακός ~* || *ο ~ ήχου και εικόνας στον κινηματογράφο* || *μπορείς να πετύχεις να εκλεγείς ευρωβουλευτής· χρειάζεται μόνο σωστός ~ των ενεργειών, των επαφών και τής στρατηγικής που θα ακολουθήσεις στο κόμμα* **2.** η προσαρμογή σε νεότερα δεδομένα, ο εκσυγχρονισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμφωνία ως προς τον χρόνο», < *συγχρονίζω / -ομαι*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν τις ξέν. λ. syn-chronisation (γαλλ.), timing (αγγλ.)].

συγχρονιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τον συγχρονισμό, που μπορεί να συγχρονίσει. **συγχρονιστικ-ά / -ώς** [1813] επίρρ.

σύγχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει ή εξελίσσεται ταυτοχρόνως με άλλον: ~ *δράση* || ~ *εμφάνιση δύο τάσεων* ΣΥΝ. ταυτόχρονος **2.** (για πρόσ.) αυτός που εντάσσεται στην ίδια χρονική περίοδο με κάποιον άλλον ή έχει την ίδια ηλικία με αυτόν: *η αξία του δεν αναγνωρίστηκε από τους συγχρόνους του, αλλά μετά θάνατον* || *ο Θουκυδίδης υπήρξε ~ τού Περικλή* ● **3.** (α) αυτός που ανήκει στο παρόν: *οι ~ πολιτικές θεωρίες* || *τι γνωρίζεις για τη ~ μουσική / τέχνη;* || *τα προβλήματα τής ~ ζωής* || *ο ~ κόσμος* || *η βία στις ~ κοινωνίες* || *σχολιάζω τα ~ ιδεολογικά ρεύματα* || *τι πρέπει να έχει το ~ σπίτι* ΣΥΝ. τωρινός, σημερινός, συγκαιρινός ΑΝΤ. παρελθοντικός, ξεπερασμένος, παλιός (β) (για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει με τα δεδομένα τής εποχής του: *είναι ~ άνθρωπος σε όλα του: στο ντύσιμο, το χτένισμα, στις επιλογές του* || *εδώ θα βρείτε τα πάντα για τη ~ γυναίκα* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. ντεμοντέ, μπανάλ, καθυστερημένος (γ) αυτός που θεωρείται καινούργιος ή και πρωτοποριακός σε σχέση με ό,τι ισχύει: *στο βιβλίο του ρίχνει μια ~ ματιά σε έναν παλιό μύθο* || *έχει ~ απόψεις / αντιλήψεις για τις σχέσεις των δύο φύλων* || *εφαρμόζει ~ εκπαιδευτικά συστήματα* || *η εταιρεία μας διαθέτει ~ τεχνολογικό εξοπλισμό* || *χτίζουν ~ κτήρια* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. παλιός, ξεπερασμένος, κλασικός, καθιερωμένος. — **συγχρόνως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, νεωτερικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *χρόνος*].

> **σύγχρονος – συγχρονικός – ομόχρονος – συγκαιρινός.** Το **σύγχρονος** δηλώνει ενέργειες, γεγονότα, καταστάσεις κ.λπ. που ανάγονται στον χρόνο τού ομιλητή: *Οι σύγχρονες αντιλήψεις περί παιδείας δεν είναι ευρύτερα αποδεκτές* (σύγχρονες ως προς τον χρόνο ομιλίας). Μπορεί επίσης να αναφέρεται στον χρόνο τού «ήρωα» τής αφήγησης: *Οι σύγχρονοι τού Σωκράτη ειρωνεύονταν συχνά τον φιλόσοφο για τις αντιλήψεις του* (ενν. οι άνθρωποι που έζησαν την ίδια εποχή με τον Σωκράτη). Άρα **σύγχρονος** σημαίνει «στον ίδιο χρόνο» και όχι αναγκαστικά «σημερινός». Την ίδια σημασία («χρονική δείξη») δηλώνουν και τα επίθετα **ομόχρονος** και **συγκαιρινός**, τα οποία χρησιμοποιούνται λιγότερο: *Ο Γ. Χατζιδάκις ονόμασε τη διμορφία που χαρακτήρισε τη γλωσσική έκφραση των Ελλήνων επί αιώνες «ομόχρονη διγλωσσία», σύγχρονη δηλ. χρήση από τους ίδιους ομιλητές δύο μορφών τής ελληνικής γλώσσας – Οι συγκαιρινοί τού Σωκράτη ειρωνεύονταν...* Το **συγχρονικός** είναι όρος τής γλωσσολογίας, που αντιτίθεται στο **διαχρονικός** και σημαίνει τη συνεξέταση γλωσσικών στοιχείων, δομών, φαινομένων κ.λπ. που συνεμφανίζονται στον ίδιο χρόνο και συναπαρτίζουν το ίδιο γλωσσικό σύστημα (ενώ το *διαχρονικός* αναφέρεται ως όρος σε διαδοχικά χρονικώς φαινόμενα που ανήκουν σε άλλον χρόνο και σε άλλο σύστημα). → *διαχρονικός*

συγχρωμισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών τού 20ού αι. κατά το οποίο το χρώμα πρέπει να χρησιμοποιείται ως αφηρημένο μέσο και οι εντυπώσεις στα ζωγραφικά έργα να δημιουργούνται μέσα από ρυθμικές χρωματικές μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchromisme].

συγχρωτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συγχρωτίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) έχω ή αποκτώ συχνή και στενή επαφή (με κάποιον): *ένας δικαστής δεν επιτρέπεται να συγχρωτίζεται με πρόσωπα αμφιβόλου ηθικής* ΣΥΝ. συναναστρέφομαι, συναγελάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, συναναστρέφομαι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *-χρωτίζομαι* < *χρώς, -τός* «δέρμα, σάρκα» (βλ. λ. *χρώμα*)].

συγχρωτισμός (ο) η συχνή και στενή επαφή, η συναναστροφή: *στο πλαίσιο τής αυστηρής στρατιωτικής πειθαρχίας δεν επιτρέπεται ο ~ των αξιωματικών με τους στρατιώτες.*

συγχύζω ρ. ➝ συγχίζω

συγχύθηκα ρ. → συγχέω

σύγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (κυρ. στον γραπτό ή προφορικό λόγο) η ασάφεια τού νοήματος, η έλλειψη επαρκούς ή ακριβούς διάκρισης: ~ *εννοιών / ιδεών* || *η ~ των λόγων του επιτείνεται από τους συνεχείς υπαινιγμούς και τις αμφισημίες* **2.** κατάσταση ασάφειας, μπέρδεμα: *οι αντιφατικές ανακοινώσεις τού υπουργείου προκάλεσαν ~ στους δημοσιογράφους* || *επικρατεί ~ σχετικά με τον αριθμό των επιβατών τού μοιραίου αεροσκάφους* || *η απόφαση του επέφερε ~ για τους σκοπούς και τις προθέσεις του* **3.** (στην ψυχιατρική) η διαταραχή που συνίσταται στην αδυναμία τού ασθενούς να προσανατολιστεί σε τόπο, χρόνο ή πρόσωπο· ΦΡ. (α) ***διανοητική σύγχυση*** σύνδρομο συνήθ. οξείας και παροδικής διαταραχής των ψυχικών λειτουργιών, κυρ. τού προσανατολισμού και τής μνήμης (β) ***σύγχυση φρενών*** έλλειψη πνευματικής διαύγειας, σαφήνειας στη σκέψη και τη γλώσσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγχυσις* < *συγχέω* (βλ.λ.)].

> **σύγχυση – σύγχιση, συγχέω – συγχίζω.** Πρέπει να γίνεται διάκριση σημασιολογική, μορφολογική και ορθογραφική ανάμεσα στο **σύγχυση** «μπέρδεμα, ανακάτεμα – "νοητική" διαταραχή» και στο **σύγχιση** «ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμός, ταραχή». Το *σύγχυση* είναι παράγωγο τού *συγχέω*, ενώ το νεότερο *σύγχιση* παράγεται από ρήμα **συγχίζω / -ομαι**. Το ίδιο το ρ. *συγχίζω / -ομαι* είναι νεότερος σχηματισμός που προήλθε με μεταπλασμό από το ρ. *συγχέω*, από τον αόρ. *συνέχυσα*, που συνέπιπτε ακουστικά με τον αόρ. των ρημάτων σε **-ίζω** (πβ. *ζωγραφώ – ζωγράφησα – ζωγραφίζω – ζωγράφισα*). Η παραγωγή από το ουσιαστικό *σύγχυση* (υποχωρητικά) δεν είναι πειστική. Η σημασιολογική διαφορά υφίσταται και ανάμεσα στα ρήματα: **συγχέω** «μπερδεύω, ανακατεύω», ενώ **συγχίζω** «προκαλώ ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταραχή» και **συγχίζομαι** «αναστατώνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι» (πβ. και μτχ. **συγχισμένος** «αναστατωμένος, εκνευρισμένος»).

συγχύσω (να/θα) ρ. → συγχέω

συγχώνευση (η) [1847] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η συνένωση επιμέρους ομοειδών στοιχείων σε ευρύτερο, ενιαίο όλο: ~ *πληθυσμών / φυλών / υπηρεσιών / ασφαλιστικών ταμείων / τραπεζών / σωμάτων ασφαλείας* || ~ *ποινών* **2. συγχώνευση (εταιρειών)** η συνένωση (δύο ή περισσοτέρων εταιρειών, νομικών προσώπων) με μεταβίβαση των περιουσιακών τους στοιχείων σε μία νέα εταιρεία, με εξαγορά μίας ή περισσοτέρων εταιρειών από άλλη ή με υπαγωγή τους σε αυτήν: *η διαδικασία τής ~ πρέπει να εγκριθεί από τα διοικητικά συμβούλια των δύο εταιρειών* ΣΥΝ. ενοποίηση.

συγχωνεύω ρ. μετβ. {συγχώνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} διαμορφώνω νέο, ευρύτερο σύνολο, συνενώνοντας επιμέρους ομοειδή στοιχεία, ενοποιώντας τα: *το νέο κίνημα κατάφερε να συγχωνεύσει όλες τις τάσεις και τις ομάδες τού χώρου* || *οι δύο οικονομικοί γίγαντες συγχωνεύθηκαν με στόχο την απόλυτη κυριαρχία στην αγορά* ΣΥΝ. συνενώνω, ενοποιώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *χωνεύω*].

συγχώρηση [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **συ(γ)χώρεση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ.

πληθ.] η παροχή συγγνώμης: *ζητώ / δίνω ~ || ~ αμαρτιών || ζήτησε ~ για τα σφάλματά του* ΣΥΝ. συγγνώμη, άφεση· ΦΡ. **μετά συγχωρήσεως** για φράση ή διατύπωση που μπορεί να σκανδαλίσει, να ενοχλήσει ως απρεπής, να θεωρηθεί τολμηρό υπονοούμενο.

συγχωρητήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός μέσω τού οποίου κάποιος αποδέχεται ή δίνει τη συγγνώμη του ΣΥΝ. συγχωρητικός.
[ΕΤΥΜ. < *συγχωρώ* + παραγ. επίθημα *-τήριος*. πβ. κ. *παραχωρη-τήριος*. *κινη-τήριος*].

συγχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ο συγχωρητήριος (βλ.λ.).

συγχωριανός κ. (λαϊκ.) **συχωριανός** (ο), **συγχωριανή** κ. (λαϊκ.) **συχωριανή** (η) πρόσωπο που ζει στο ίδιο χωριό ή κατάγεται από το ίδιο χωριό με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συντοπίτης.

συγχωροχάρτι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **συχωροχάρτι** (το) {συγχωροχαρτ-ιού | -ιών} **1.** έγγραφο που εξέδιδε επί πληρωμή επίσημη εκκλησιαστική αρχή (κυρ. ο Πάπας) και με το οποίο δινόταν άφεση αμαρτιών **2.** η συγχώρηση (κάποιου) για όσα έχει διαπράξει εις βάρος άλλων: *δεν τους δίνω έτσι εύκολα ~· να τιμωρηθούν όπως τους αξίζει* ΣΥΝ. συγγνώμη.

συγχωρώ κ. (λαϊκ.) **συχωρώ** κ. **συχωρνώ** ρ. μετβ. {συγχωρείς... | συγχώρ-ησα κ. (λαϊκ.) -εσα, -ούμαι, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -έθηκα, -ημένος κ. (λαϊκ.) -εμένος (κ. συχωρεμένος)} **1.** δίνω (σε κάποιον) τη συγγνώμη μου ή αποδέχομαι την αίτηση συγγνώμης άλλου, απαλλάσσω (κάποιον) από το βάρος τής ενοχής του: *τέτοια παλιανθρωπιά δεν μπορεί να τη συγχωρήσει κανείς! || με παρακάλεσε να τον συγχωρήσω·* ΦΡ. (α) **με συγχωρείτε** ζητώ συγγνώμη· για να ζητηθεί η άδεια για κάτι, να διατυπωθεί παράκληση: *~, επαναλαμβάνετε; || ~, μπορώ να σας ενοχλήσω για λίγο;* (β) **σ(υ)χώρα με κι ο Θεός σχωρέσ' σου** για να ζητήσει κανείς συγγνώμη από όσους έχει πιθανώς βλάψει ή στενοχωρήσει (γ) **αμαρτία εξομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη** βλ. λ. *αμαρτία* **2.** (για πεθαμένο) (α) δίνω άφεση αμαρτιών (σε κάποιον), ξεχνώ ή δικαιολογώ τα όποια σφάλματα ή ελαττώματά του: *ο Θεός να σχωρέσει την ψυχή του!* ΦΡ. **Θεός σχωρέσει τα πεθαμένα σου / να σου σ(υγ)χωρεθούν τα πεθαμένα σου** βλ. λ. *πεθαμένος* (β) (εκκλησ.) (για πρόσ., ο αόρ.) **συγχωρέθηκε / (λαϊκ.) σχωρέθηκε** πέθανε: *πάει αυτός, ~!* (γ) (η μτχ. **συ(γ)χωρεμένος,** -η ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει πεθάνει, ο μακαρίτης / η μακαρίτισσα: *ήταν καλός άνθρωπος ο ~! || ο ~ ο πατέρας σου πίστευε πολύ σ' αυτά* **3.** (αρνητ.) αναγνωρίζω (κάτι) ως αποδεκτό, το επιτρέπω: *τέτοια αφέλεια στις ημέρες μας δεν συγχωρείται! || η κατάσταση δεν συγχωρεί αναβολές· πρέπει να δράσουμε αμέσως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πεθαίνω, συγγνώμη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συναντώ κάποιον, συγκλίνω προς την κατεύθυνση κάποιου», < *συν-* (βλ.λ.) + *χωρῶ* (< *χῶρος*). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. και τη σημ. «συγκλίνω προς τις απόψεις κάποιου, συμβιβάζομαι, συναινώ» και κατ' επέκταση, «παρέχω συγγνώμη»].

συδαυλίζω ρ. → συνδαυλίζω

σύδεντρο (το) κατάφυτη έκταση γεμάτη δέντρα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύνδενδρος* < *συ(ν)-* + *-δενδρος* < *δένδρον*].

Σύδνεϋ κ. **Σίδνεϊ** (το) {άκλ.} η μεγαλύτερη πόλη τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sydney / Sidney, από το όν. τού Βρετανού υπουργού Εσωτερικών Thomas Townshend, πρώην υποκόμητα τού Sydney (1733-1800), προς τιμήν τού οποίου ονομάστηκε έτσι η πόλη].

σύζευγμα (το) {συζεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής σύζευξης ΑΝΤ. διάζευγμα.
[ΕΤΥΜ. < *συζευγνύω* (βλ.λ.)].

συζευγνύω ρ. μετβ. {συνέζευ-ξα, -χθην, -ης, -η..., -γμένος} (λόγ.) **1.** (α) πραγματοποιώ σύζευξη: *συνέζευξαν τις όχθες τής διώρυγας με γέφυρα* ΑΝΤ. διαζευγνύω (β) ΜΑΘ. **συνεζευγμένη μέθοδος** μέθοδος υπολογισμού που αποτελείται από συνεχείς απλές μεθόδους των τριών **2.** ενώνω με γάμο, αναγνωρίζω κάποιους ως ζεύγος επισήμως: *τους συνέζευξε με τα ιερά δεσμά τού γάμου* ΣΥΝ. παντρεύω, ζευγαρώνω· ΦΡ. **και ους ο Θεός συνέζευξεν, άνθρωπος μη χωριζέτω** (*καὶ οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω*, από την Ακολουθία τού μυστηρίου τού γάμου, πβ. κ. Κ.Δ. Ματθ. 19, 6) αυτούς που ένωσε ο Θεός, να μη χωρίσει άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συζεύγνυμι / συζευγνύω* «ενώνω με γάμο» < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *ζεύγνυμι* (βλ. λ. *ζεύξη*)].

συζευκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σύζευξη, αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η σύζευξη: *~ χόνδρος* (μεταξύ τής διάφυσης και τής επίφυσης των οστών για την αύξηση των οστών, αλλιώς *αυξητικός χόνδρος*) || *~ λίθοι* (σκόπιμες προεξοχές τοίχου, ώστε να συνδεθεί αργότερα με νέο τοίχο σε περιπτώσεις συνεχούς δόμησης) ΑΝΤ. διαζευκτικός. — **συζευκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

σύζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** η συνένωση ή σύνδεση ξεχωριστών πραγμάτων: *~ ηλεκτρονικών κυκλωμάτων* (ώστε να μεταφέρεται ηλεκτρική ενέργεια από το ένα στο άλλο) || *~ δυνάμεων || χημική ~ || στην ταινία τους επιχειρούν μια ~ των άκρως αντίθετων χαρακτήρων* ΣΥΝ. σύνδεση, συνένωση, συναρμογή ΑΝΤ διάζευξη **2.** η ένωση δύο ανθρώπων σε γάμο ΣΥΝ. πάντρεμα, παντρειά, γάμος **3.** (α) ΒΙΟΛ. η ένωση ατόμων ενός είδους και διαφορετικού φύλου για την αναπαραγωγή τού είδους (β) **παροδική σύζευξη** συνένωση ανά δύο και ανταλλαγή τού γενετικού υλικού, χαρακτηριστική των βλεφαριδοφόρων πρωτοζώων (γ) ΒΟΤ. εγγενής αναπαραγωγή ορισμένων μυκήτων και βακτηρίων **4.** ΜΟΥΣ. το «δέσιμο» δύο συνεχομένων μουσικών φθόγγων, τού ιδίου τονικού ύψους· συμβολίζεται με μια καμπύλη που ενώνει τα αντίστοιχα φθογγόσημα και έχει ως ενέργεια την άθροιση τής αξίας των φθόγγων («σύζευξη διαρκείας») **5.** ΓΛΩΣΣ. τύπος παρατακτικής σύνδεσης, που δηλώνεται κυρ. με τον σύνδεσμο και και λιγότερο συχνά με τα *επιπλέον, επίσης, επιπροσθέτως* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύζευξις*, αρχική σημ. «σύνδεση, ένωση». < *συζεύγνυμι / συζευγνύω* (βλ.λ.). Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. conjugaison].

συζήτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η (συνήθ. προφορική) από κοινού κατάθεση, ανταλλαγή και επεξεργασία απόψεων, εκτιμήσεων ή πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα, η οποία διεξάγεται μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων / πλευρών και συνήθ. αποσκοπεί στην επίλυση ενός προβλήματος ή στην ανάλυση ενός θέματος: *αρχίζω / κάνω / πιάνω ~ || θέμα συζήτησης || αλλάζω / συνεχίζω / σταματώ τη ~ || ό,τι και να του πεις, θα φέρει στη ~ το παράδειγμα τού αδελφού του || ~ μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή / από τηλεφώνου || ~ θεωρητική / ενδιαφέρουσα / πληκτική / έντονη / υψηλού επιπέδου·* ΦΡ. (α) **συζήτηση στρογγυλής τραπέζης** βλ. λ. *τράπεζα* (β) **κύκλος / γύρος συζητήσεων** (κυρ. σε ενημερωτικές τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές διαλόγου) η ολοκλήρωση σειράς τοποθετήσεων (όλων των συνομιλητών) σχετικά με ένα θέμα (γ) **χωρίς συζήτηση** χωρίς να χρειάζεται να εκφραστούν απόψεις σχετικά· φανερά και ξεκάθαρα: *είναι ~ ο καλύτερος αρθρογράφος τού περιοδικού* ΣΥΝ. ασυζητητί (δ) **οδηγώ / φέρνω / γυρίζω τη συζήτηση (σε κάτι)** αλλάζω το συζητούμενο θέμα: *πώς τα καταφέρνει όμως και φέρνει πάντα τη συζήτηση εκεί όπου τον συμφέρει!* (ε) (για απόψεις, θέσεις κ.λπ.) **σηκώνει συζήτηση** για κάτι που είναι αμφιλεγόμενο, συζητήσιμο: *το αν είχε όντως αγαθές προθέσεις, σηκώνει πολλή συζήτηση* (πιθανότατα δεν είχε αγαθές προθέσεις) (στ) **δεν σηκώνω συζήτηση** (i) είμαι απολύτως βέβαιος για (κάποιον/κάτι), δεν δέχομαι να ακούσω κάτι διαφορετικό: *Για τον Αντρέα ~! Ξέρω τι άνθρωπος είναι και ό,τι και να πεις, δεν αλλάζω γνώμη!* (ii) είμαι απρόθυμος να συζητήσω κάτι: *είναι δύσθυμος σήμερα, δεν σηκώνει συζήτηση!* (ζ) (συνήθ. αρνητ.) **κάνω συζήτηση (για κάτι)** ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι): *Δεν θα κάνουμε συζήτηση τώρα για το ποιος θα πληρώσει τους καφέδες! Είπα ότι κερνάω εγώ σήμερα! || Τώρα συζήτηση θα κάνουμε; Εφόσον πρέπει να δουλέψουμε παραπάνω, θα δουλέψουμε, τελεία και παύλα!* (η) **ακαδημαϊκή συζήτηση** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (θ) **ανάβει η συζήτηση** βλ. λ. *ανάβω* (ι) **(κάτι είναι) υπό συζήτηση** (i) (κάτι) εξετάζεται, είναι αντικείμενο πραγμάτευσης: *τα θέματα τού βιβλίου είναι ~* (ii) κάτι είναι αμφίβολο και πρέπει να διερευνηθεί: *το ποιος έφταιγε είναι ~* (ια) **επιδέχομαι συζήτηση** για κάτι που μπορεί να αμφισβητηθεί: *οι απόψεις της για το θέμα επιδέχονται συζήτηση* (ιβ) **ανοίγω συζήτηση** (με κάποιον) αρχίζω να συνομιλώ (με κάποιον): *δεν θέλω ν' ανοίξω συζήτηση μαζί σου για κάτι που αφορά σε έναν τρίτο* (ιγ) **ανοίγω / κλείνω τη συζήτηση** (με κάποιον) ξεκινώ τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως πρώτος ομιλητής / ολοκληρώνω τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως τελευταίος ομιλητής: *θα ανοίξουμε τη σημερινή συζήτηση με μία αναφορά στα πρόσφατα γεγονότα || τη ~ έκλεισε ο επίσημος προσκεκλημένος* **2.** (γενικότ.) κάθε συνομιλία: (ο καθηγητής προς τους μαθητές) *δεν θέλω συζητήσεις εκεί στο τελευταίο θρανίο! || έπιασα τη ~ κι άργησα!* ΣΥΝ. κουβέντα **3.** η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η έκφραση ζωηρών διαφωνιών: *τον τελευταίο καιρό γίνεται μεγάλη ~ για την αναγκαιότητα ενός τέτοιου έργου || γι' αυτή την ταινία υπήρξε πολλή ~ την εποχή που πρωτοπροβλήθηκε || ξεσηκώνω συζητήσεις* ΣΥΝ. αντιλογία **4.** (μτφ.) σκέψη, μελέτη: *αυτό το θέμα χρειάζεται ~.* — (υποκ.) **συζητησούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία*.

συζητήσιμος, -η, -ο [1883] **1.** (για πρόσ.) αυτός με τον οποίο μπορεί να συζητήσει, να συνεννοηθεί κανείς, που πείθεται με τη λογική: *είναι από τους πλέον ~ και συνεργάσιμους υπαλλήλους τού γραφείου* **2.** αυτός που μπορεί να συζητηθεί, που αξίζει να τεθεί σε συζήτηση: *είναι ~ προσφορά! || οι όροι είναι ~, αλλά η πρόταση ισχύει* ΣΥΝ. διαπραγματεύσιμος **3.** αυτός που δεν είναι δεδομένος, που πρέπει να διευκρινιστεί ή τίθεται υπό αμφισβήτηση: *η ειλικρίνειά του είναι ~, θα πρέπει να δοκιμαστεί! || η αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων είναι ~* ΣΥΝ. αμφισβητούμενος, αμφίβολος ΑΝΤ. αναμφισβήτητος.

συζητητής (ο) [μτγν.], **συζητήτρια** (η) {συζητητριών} **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε συζήτηση, που συνομιλεί ΣΥΝ. συνομιλητής **2.** πρόσωπο που έχει την ικανότητα ή τη διάθεση για συζήτηση, που μπορεί να αναπτύξει πειστικά ή παραστατικά τις θέσεις του: *είναι καλός ~· ξέρει να ακούει τον άλλον και μιλά τεκμηριωμένα.*

συζητητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συζήτηση **2.** (για πρόσ.) ο συζητήσιμος, αυτός που έχει την ικανότητα να συνομιλεί, να συζητεί με άνεση, πειστικά. — **συζητητικ-ά / -ώς** επίρρ.

συζητώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συζητάς κ. -είς... | συζήτ-ησα, -ούμαι, -είται... | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω συζήτηση: *~ για ένα θέμα επί ώρες || μου αρέσει να ~ || δεν συζητά, μόνο να φωνάζει ξέρει || ~ καλόπιστα / ελεύθερα / άνετα / εμπιστευτικά / φιλικά / έντονα* ♦ (μετβ.) **2.** καταθέτω, ανταλλάσσω και επεξεργάζομαι από κοινού με άλλον τις θέσεις, τις εκτιμήσεις ή πληροφορίες που έχω, αναλύοντας ή προσπαθώντας να οδηγήσω σε επίλυση ένα ζήτημα:~ *τα επαγγελματικά / τα προσωπικά μου / τις διαφορές μου με κάποιον || δεν έχουμε τι να συζητήσουμε·* ΦΡ. (α) **το συζητώ** το εξετάζω, σκέφτομαι σχετικά με ένα θέμα, κυρ. λόγω ενδοιασμών (που έχω) ή επειδή αμφιβάλλω (για κάτι): *μην το συζητάς καθόλου, τέτοιες ευκαιρίες είναι σπάνιες || το ~ αν θα πάω εξοχή το καλοκαίρι* (β) **δεν το συζητώ** (i) έκφραση που δηλώνει ότι κάποιος είναι ανυποχώρητος στην άποψή του: *θα έλθεις μαζί, ~!* (ii) ως έκφραση μεγάλης βεβαιότητας για κάτι: *είναι σπουδαίο βιβλίο, ~!* ΣΥΝ. ασφαλώς, οπωσδήποτε **3.** (α) σχολιάζω (κάποιον) συνήθ. με επικριτική διάθεση: *τον συζητούσε όλο το χωριό με τα καμώματά του || αν δεν θέλεις να σε συζητά ο ένας και ο άλλος, να μη δίνεις αφορμές* (β) κάνω συζήτηση (με κάποιον) κυρ. σχετικά με απόψεις ή τα προβλήματά του: *αν κάτσεις και τον συζητήσεις, θα δεις ότι είναι σοβαρός και με κατανόηση* **4.** (μεσοπαθ. **συζητιέμαι**) (α) αποτελώ το αντικείμενο συζητήσεων, γίνεται λόγος για μένα: *η πρόταση του συζητιέται πολύ || αυτός ο ηθο-*

ποιός συζητιέται παντού μετά το Όσκαρ που πήρε (β) ΝΟΜ. (τριτοπρόσ. **συζητείται**) εκδικάζεται, ξεκινά η εκδίκαση στο δικαστήριο: *η υπόθεση ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συζητῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αναζητώ από κοινού, διερευνώ μαζί με άλλους», < *συ(ν)- + ζητῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., περιλαμβάνοντας την έννοια τής διαφωνίας, τής διαλογικής αντιπαράθεσης, λ.χ. *Πράξ.* 9, 29: *ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς...*].

συζυγής, -ής, -ές {συζυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει συζευχθεί με άλλον σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνδεδεμένος **2.** (μτφ.) αυτός που αντιστοιχεί ή είναι παράλληλος με άλλον, που βρίσκεται σε αναλογία με αυτόν ως προς τη θέση ή την αξία του ΣΥΝ. παράλληλος, ανάλογος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *-ζυγής* < θ. *ζυγ-*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἐ-ζύγ-ην*, τού ρ. *ζεύγνυμι*].

συζυγία (η) {συζυγιών} **1.** η σύζευξη (βλ.λ.) **2.** η ένωση δύο συζύγων ΣΥΝ. γάμος, πάντρεμα, ζευγάρωμα • **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση (σε μία νοητή γραμμή) τριών ουρανίων σωμάτων, κυρ. τής Σελήνης ή άλλου πλανήτη με τον Ήλιο και τη Γη • **4.** ΓΛΩΣΣ. το κλιτικό παράδειγμα τού ρήματος, καθώς και το σύνολο των ρημάτων που κλίνονται με παρόμοιο τρόπο: α' συζυγία: «βαρύτονα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα τής ενεργητικής φωνής λήγουν σε *-ω (γράφω)* – β' συζυγία: «περισπώμενα / συνηρημένα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα τής ενεργητικής φωνής λήγουν σε *-ώ (απαιτ-ώ, κρατ-ώ)* • **5.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δώδεκα ζεύγη εγκεφαλικών νεύρων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύζευξη, ένωση», < *σύζυγος*. Η γλωσσ. σημ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη].

συζυγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους συζύγους: ~ *ζωή / απιστία / αγάπη / κλίνη / καθήκοντα / δικαιώματα / ευτυχία* || *εγκατάλειψη ~ στέγης.* — **συζυγικ-ά / -ώς** επίρρ.

σύζυγος (ο/η) {συζύγ-ου | -ων, -ους} **1.** ο/η νόμιμος σύντροφος, το πρόσωπο με το οποίο κανείς συνδέεται με γάμο **2.** ***σύζυγοι*** (οι) το έγγαμο ζευγάρι, το ανδρόγυνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)- + ζυγός*].

συζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συζείς... | συνέζησα} κατοικώ μαζί (με κάποιον/κάποια), κυρ. με ερωτικό σύντροφο χωρίς γάμο ΣΥΝ. συγκατοικώ, συμβιώνω.

σύθαμπο (το) (λογοτ.) **1.** το σούρουπο, η ώρα τής ημέρας κατά την οποία ελαττώνεται το φως τού ηλίου ΣΥΝ. λυκόφως **2.** η ώρα τού πρωινού πριν ξημερώσει, όταν χαράζει ΣΥΝ. λυκαυγές. — **σύθαμπα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)- + -θαμπο < θαμπός*].

συθέμελος, -η, -ο αυτός που υφίσταται κάτι στο σύνολό του, από τη βάση, τα θεμέλιά του: *το χωριό είχε καταστραφεί συθέμελο απ' τους βομβαρδισμούς* || *η κυβέρνηση κλονίζεται συθέμελη από το σκάνδαλο* ΣΥΝ. ολόκληρος. — **συθέμελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)- + θεμέλιο*].

συκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό σύκο: *έφαγε ένα ~* **2.** γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται με σύκα: *του σέρβιρε ένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σύκο* + υποκ. επίθημα *-αλάκι*, πβ. κ. *ρουχ-αλάκι*].

συκαμινιά κ. **συκαμιά** (η) η μουριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκαμινέα* (με συνίζηση) < αρχ. *συκάμινον* (βλ.λ.)].

συκάμινο (το) {συκαμίν-ου | -ων} το μούρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκάμινον*, σημιτ. δάνειο (πβ. αραμ. šiqəmīn «μούρα» (πληθ.), εβρ. šiqmā), που δέχθηκε την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *σῦκον*].

συκεώνας (ο) [μτγν.] έκταση με συκιές ΣΥΝ. συκοπερίβολο. Επίσης **συκώνας** [μτγν.].

συκή (η) (λόγ.) η συκιά· ΦΡ. **φύλλο συκής** (*καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 7) (i) το φύλλο συκιάς με το οποίο ο Αδάμ και η Εύα έκρυψαν τη γύμνια τους μπροστά στον Θεό μετά το προπατορικό αμάρτημα (πβ. *αδαμιαία περιβολή*, λ. *αδαμιαίος*) (ii) κάθε ρούχο που αφήνει ακάλυπτο μεγάλο μέρος τού σώματος, που είναι πολύ μικρό και τολμηρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκέα / συκῆ < σῦκον* (βλ.λ.)].

συκιά (η) **1.** φυλλοβόλο οπωροφόρο δέντρο, αυτοφυές τής Μεσογείου, με ίσιο μαλακό κορμό και μεγάλα, χοντρά φύλλα· καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, τα σύκα **2.** (λαϊκ.-μειωτ.) (ως χαρακτηρισμός) ομοφυλόφιλος άνδρας με θηλυπρεπή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *συκή* (βλ.λ.)].

σύκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συκιά ή το σύκο **2.** αυτός που παρασκευάζεται από σύκο.

σύκο (το) **1.** ο σαρκώδης, εδώδιμος, πρασινοκίτρινος ή μοβ αχλαδόμορφος καρπός τής συκιάς· καταναλώνεται νωπός ή ξηρός, έχει μεγάλη θρεπτική αξία και ευρεία χρήση στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. (α) ***βασιλικό σύκο*** βλ. λ. *βασιλικός* (β) ***ξηρό / ξερό σύκο*** αποξηραμμένος καρπός τής συκιάς, που καταναλώνεται ως ξηρός καρπός (γ) ***(λέω) τα σύκα-σύκα και τη σκάφη-σκάφη*** βλ. λ. *σκάφη* (δ) ***απ' τα σύκα ώς τα σταφύλια*** σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, πριν ή χωρίς να περάσει πολύς χρόνος ΣΥΝ. γρήγορα, σύντομα (ε) (παροιμ.) ***καλόμαθε η γριά στα σύκα (θα φάει και τα συκόφυλλα)*** για πλεονέκτες που δεν ικανοποιούνται με τίποτα, αλλά συνεχώς ζητούν περισσότερα **2.** (ο πληθ. ***σύκα!***) (λαϊκ. ως μειωτ. προσφώνηση) προς έντονα θηλυπρεπή ομοφυλόφιλο άνδρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦκον*, δάνειο από μεσογειακή γλώσσα, όπως και τα αντίστοιχα λατ. ficus (> γαλλ. figue, γερμ. Feige, αγγλ. fig), αρμ. t'uz].

συκομουριά (η) οπωροφόρο, αειθαλές δέντρο, που τα φύλλα του μοιάζουν με τής μουριάς και οι καρποί του μοιάζουν με σύκα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκομορέα < συκόμορον* (βλ. κ. *συκόμουρο*)].

συκόμουρο (το) ο καρπός τής συκομουριάς, που μοιάζει με σύκο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκόμορον < σῦκον + μόρον* (βλ. λ. *μούρο*)].

συκοπερίβολο (το) κατάφυτη έκταση γεμάτη συκιές ΣΥΝ. συκώνας.

συκοπιταρίδα (η) (λαϊκ.) **1.** πίτα που παρασκευάζεται με βάση τα σύκα **2.** σειρά αποξηραμμένων σύκων περασμένων μαζί σε σχοινί ή σύρμα, αρμαθιά ξηρών σύκων.
[ΕΤΥΜ. < *σύκο + πίτα* + παρέκταση *-αρίδα*].

συκοφάγος (ο) **1.** αυτός που του αρέσει πολύ να τρώει σύκα **2.** ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό τής Ευρώπης με γρήγορο και κυματιστό πέταγμα, πρασινοκίτρινο (στα θηλυκά) φτέρωμα και ζωηρό κίτρινο με μαύρες φτερούγες και ουρά στα αρσενικά, που τρέφεται με έντομα και φρούτα. Επίσης **συκολέβι** (το) (σημ. 2), **συκοφαγάς** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σῦκον + -φάγος*, από τον αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγητό*)].

συκοφάντης (ο) {συκοφαντών}, **συκοφάντισσα** (η) {συκοφαντισσών} πρόσωπο που κατηγορεί (κάποιον) ψευδώς, αποσκοπώντας στη μείωση και τη δημόσια έκθεσή του: *κοινός / φτηνός / ξεδιάντροπος ~* ΣΥΝ. διαβολέας. Επίσης **συκοφάντρια** (η) [αρχ.] {συκοφαντριών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σῦκον + -φάντης < φαίνω / -ομαι*. Διάφορες εκδοχές έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη διαμόρφωση τής σημ. τού συνθέτου. Δεν θεωρείται πλέον πιθανή η δημοφιλής άποψη τού Πλουτάρχου, ότι δηλ. *συκοφάντης* ήταν εκείνος που κατήγγελλε τους παράνομους εξαγωγείς σύκων στην αρχ. Αθήνα, αφού κανένα κείμενο δεν μνημονεύει την ύπαρξη σχετικής απαγορεύσεως. Ορθότερη φαίνεται η απλούστερη εξήγηση, κατά την οποία *συκοφάντης* ήταν εκείνος που φανέρωνε τα σύκα, τα οποία είχε κρύψει στα ρούχα του κάποιος, και κατ' επέκταση εκείνος που κατήγγελλε ασήμαντες μικροκλοπές].

συκοφάντηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη διατύπωση ή διάδοση ψευδών κατηγοριών (εναντίον κάποιου): *η ~ των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. συκοφαντία.

συκοφαντία (η) [αρχ.] {συκοφαντιών} η σκόπιμα ψευδής κατηγορία, που εκτοξεύεται εναντίον κάποιου, για να τον μειώσει, να τον διασύρει δημοσίως: *οι ~ δεν μπορούν να τον σπιλώσουν* ΣΥΝ. διαβολή, (λαϊκ.) ρετσινιά, αβανιά.

συκοφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συκοφάντη ή τη συκοφαντία ή αποσκοπεί στη συκοφάντηση: *~ εκστρατεία / δήλωση / δημοσίευμα / κατηγορία / ενέργεια* ΣΥΝ. διαβλητικός ΑΝΤ. επαινετικός **2.** ***συκοφαντική δυσφήμηση*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον ψευδή γεγονότα τα οποία είναι δυνατόν να βλάψουν την τιμή ή την υπόληψη τού άλλου γνωρίζοντας ότι αυτά είναι ψευδή. — **συκοφαντικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

συκοφαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συκοφαντείς... | συκοφάντ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διατυπώνω ή διαδίδω εσκεμμένα ψευδείς και κακόβουλες κατηγορίες εναντίον κάποιου, για να τον μειώσω και να τον εκθέσω ΣΥΝ. διαβάλλω.

συκόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής συκιάς· ΦΡ. (παροιμ.) ***καλόμαθε η γριά στα σύκα (θα φάει και τα συκόφυλλα)*** βλ. λ. *σύκο.*

συκώνας (ο) [μτγν.] ο συκεώνας (βλ.λ.).

συκωταριά κ. (λαϊκ.) **σκωταριά** (η) (περιληπτ.) το συκώτι, οι πνεύμονες και τα σπλάγχνα σφαγίου, κυρ. παρασκευασμένα ως φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < *συκώτι* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *κλειδ-αριά*, ίσως μέσω τ. **συκωτάρι*, υποκ. τού ουσ. *συκώτι*].

συκώτι (το) {συκωτ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο, ερυθρού προς το καστανό χρώματος αδενώδες όργανο των σπονδυλωτών, που βρίσκεται στην άνω κοιλιακή χώρα, εκκρίνει τη χολή και μετέχει σε σημαντικές διαδικασίες τού μεταβολισμού ΣΥΝ. (λόγ.-επιστημ.) ήπαρ· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πρήζω το συκώτι (κάποιου)*** βλ. λ. *πρήζω* (β) ***δεν χαλάω το συκώτι μου*** δεν στενοχωριέμαι, δεν σκάω (για κάτι/κάποιον): *εγώ ~ για κανέναν!* (γ) ***βγάζω τα συκώτια μου*** κάνω συνέχεια εμετό (δ) ***κάνω (καινούργιο) συκώτι*** διασκεδάζω πολύ· για κάτι που μας προκαλεί μεγάλη χαρά, ευχαρίστηση **2.** το αντίστοιχο όργανο ζώου, λ.χ. κοτόπουλου, χήνας (φουαγκρά), πάπιας, παρασκευασμένο ως φαγητό: *ο γιατρός τού συνέστησε να τρώει συχνά ~, επειδή του λείπει σίδηρος* **3.** (συνεκδ.) κάθε νόσος τού παραπάνω οργάνου: *δεν κάνει να πίνει, γιατί έχει (το) συκώτι (του)!* — (υποκ.) **συκωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συκώτιον*, υποκ. τού μτγν. επιθ. *συκωτός* (< αρχ. *σῦκον*), που αποσπάστηκε από τη συνεκφορά *ἧπαρ συκωτόν* «ήπαρ ζώου θρεμμένου με σύκα» και αντικατέστησε σε γενικές γραμμές το αρχ. *ἧπαρ*. Παρόμοια εξέλιξη συναντούμε και στο γαλλ. foie «συκώτι» < λατ. (jecur) ficatum].

σύληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παράνομη απόσπαση, κλοπή αντικειμένων, κυρ. εκκλησιαστικών σκευών, εικόνων κ.λπ. από ιερούς χώρους ή και από τάφους: *~ αρχαιοτήτων / αρχαίων τάφων* ΣΥΝ. ιεροσυλία· ΦΡ. ***σύληση νεκρού*** βλ. λ. *νεκρός.* — **συλητής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγίνειος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύλησις < συλῶ (-άω)*, βλ.λ.].

συλλαβάριο (το) {συλλαβαρί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σύνολο των γραπτών συμβόλων σε ορισμένες γλώσσες, καθένα από τα οποία παριστάνει μία συλλαβή και όχι χωριστό φθόγγο **2.** ***κυπριακό συλλαβάριο*** ιδιαίτερο συλλαβικό σύστημα γραφής που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Κύπριοι από τις απαρχές τής γραπτής τους παράδοσης μέχρι τους ελληνιστικούς χρόνους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syllabaire].

συλλαβή (η) ΓΛΩΣΣ. τμήμα λέξεως που τα στοιχεία του συμπροφέρονται και συνίσταται από ένα φωνήεν ή δίφθογγο (βάση)· (στην Ελληνική) μπορεί να συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα: *μακρά / βραχεία ~* || *η λ. αί-σθη-ση αποτελείται από 3 συλλαβές (αι = δίφθογγος μόνη της, σθη = 2 σύμφωνα και φωνήεν, ση = 1 σύμφωνο και φωνήεν).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συλλαμβάνω* (πβ. κ. *λαβή*)].

συλλαβίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συλλάβισα} ♦ (μετβ.) **1.** χωρίζω τις λέξεις στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται (καθώς μιλώ ή

γράφω): *της ζήτησε να του συλλαβίσει τη λέξη τραπέζι* **2.** αδυνατώ να διαβάσω με ευχέρεια, δυσκολεύομαι να προφέρω τις λέξεις: *ακόμα συλλαβίζει τις λέξεις* **3.** προφέρω λέξεις κατά συλλαβές: *πώς θα μάθει το παιδί ορθογραφία, αν δεν μάθει πρώτα να συλλαβίζει;* ♦ **4.** (αμετβ.) διαβάζω ή μιλώ με παύσεις, κομπιάζοντας: *δεν μιλά καλά τα Γαλλικά, ακόμα συλλαβίζει* || *δεν μπορεί να διαβάσει σωστά, μόνο συλλαβίζει.*

συλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συλλαβή **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συλλαβικό σύστημα γραφής / συλλαβική γραφή*** η συλλαβογραφία (βλ.λ.) (β) ***συλλαβική αύξηση*** η αύξηση τού θέματος των δισύλλαβων ρημάτων (*γράφω, τρέχω, παίζω, δίνω, στέλνω, βάζω* κ.τ.ό.) με ένα *ε-*, ώστε να δημιουργηθεί μια τρίτη συλλαβή και να είναι έτσι δυνατός ο τονισμός τής προπαραλήγουσας, όπως απαιτείται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής Νέας Ελληνικής: *γράφω – έ-γρα-φα, έ-γρα-φες, έ-γραφε. γρά-φα-με* (χωρίς *ε-*, γιατί υπάρχει γ' συλλαβή), *γρά-φα-τε, έ-γρα-φαν / γρά-φα-νε*· το ίδιο ισχύει, κατά κανόνα, με τα ρήματα αυτά και όταν είναι σύνθετα με προθέσεις: *κατέγραψα, διέτρεξα, παρέδωσα, απέστειλα* **3.** ΜΟΥΣ. ***συλλαβικό (μέλος)*** τρόπος μελοποίησης κειμένου κατά τον οποίο σε κάθε συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί κατά κανόνα ένας μουσικός φθόγγος ΑΝΤ. μελισματικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

συλλαβισμός (ο) [1782] **1.** ο διαχωρισμός των γραπτών ή εκφωνούμενων λέξεων στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται: *κανόνες συλλαβισμού* **2.** η ομιλία ή κυρ. ανάγνωση με κόμπιασμα, συνεχείς παύσεις, η δυσκολία στην ανάγνωση. Επίσης **συλλάβισμα** (το) [1889]. — **συλλαβιστικός**, -ή, -ό [1893] (βλ. ΠΙΝ. *κανόνες συλλαβισμού*).

συλλαβιστός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που διαβάζεται, εκφωνείται κατά συλλαβές: *~ ανάγνωση* **2.** (κακόσ.) αυτός που διαβάζεται ή ομιλείται με παύσεις, με δυσκολία, κομπιάζοντας: *τα Αγγλικά του είναι ~* || *~ προφορά.* — **συλλαβιστά** επίρρ.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ	ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ
Όταν **ένα σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη δίφθογγο που ακολουθεί: Απλές: *έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.* Σύνθετες: *συ-νά-γω, ε-να-έ-ρι-ος, ε-ξαι-ρώ, προ-σέ-χω, συ-να-γω-γή, κα-τη-γο-ρώ, κα-λω-σό-ρι-σμα.*	Στις απλές λέξεις, όταν **ένα σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη δίφθογγο που ακολουθεί: *έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.* Οι σύνθετες λέξεις χωρίζονται στα συστατικά τους μέρη: *συν-ά-γω, εν-α-έ-ρι-ος, εξ-αι-ρώ, προσ-έ-χω, συν-α-γω-γή, κα-λωσ-ό-ρι-σμα.* Σε περίπτωση όμως έκθλιψης, χωρίζονται όπως οι απλές λέξεις: *πα-ρά-γω, υ-πεύ-θυ-νος, κα-τέ-χω, κα-τη-γο-ρώ.*
Όταν **δύο σύμφωνα** βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τμός* (τμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζί-τζικας* (τζάμι) [απλές λέξεις] *ει-σφέρω* (σφαίρα), *ε-κλέγω* (κλειδί), *προ-σπαθώ* (σπαθί) και [σύνθετες λέξεις]. Εάν δεν αρχίζει ελληνική λέξη από αυτά, χωρίζονται: *δραχ-μή, φάτ-νη, έχιδ-να, ικ-μάδα, δάφ-νη, σταθ-μός, τάγ-μα* *άρ-μα, τολ-μώ, συμ-φωνώ.*	Όταν **δύο σύμφωνα** βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους στις απλές λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τμός* (τμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζί-τζι-κας* (τζάμι). Δεν ισχύει ο χωρισμός των δύο συμφώνων στις σύνθετες λέξεις με πρόθεση: *εισ-φέρω, εκ-λέγω, προσ-παθώ, συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.* Δεν ισχύει επίσης ο χωρισμός των δύο συμφώνων για τα συμπλέγματα: *γμ, δμ, θμ, κμ, χμ – δν, τν, φν* (τα οποία δεν χωρίζονται): *δρα-χμή, φά-τνη, έχι-δνα, ι-κμάδα, δά-φνη, στα-θμός, τά-γμα.* Στις λοιπές περιπτώσεις χωρίζονται: *άρ-μα, τολ-μώ.*
Ό,τι ισχύει για τα δύο σύμφωνα ισχύει και για τα **μπ, ντ, γκ**: *α-μπέλι, πέ-ντε, α-γκίστρι,* *συ-μπορεύομαι, ε-ντείνω, ε-γκαλώ.* *ξέ-μπαρκος, ξε-ντύνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.* Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντίζω.*	Τα **έρρινα συμπλέγματα μπ, ντ, γκ** χωρίζονται: *αμ-πέλι, αγ-κίστρι, πέν-τε,* *συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.* Τα **άρρινα δίψηφα** *μπ, ντ, γκ* δεν χωρίζονται: *ξέ-μπαρκος, ξε-ντύνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.* Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντίζω.*
Δύο όμοια σύμφωνα πάντοτε χωρίζονται: *άλ-λος, θάρ-ρος, άμ-μος, άγ-γελος.*	Ισχύει ο ίδιος κανόνας.
Τρία ή περισσότερα σύμφωνα, που βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, εάν αρχίζει ελληνική λέξη τουλάχιστον από τα δύο πρώτα: *κά-στρο* (στρώνω), *σφυρί-χτρα* (χτένι), *αι-σχρός* (σχήμα), *ηλε-κτρισμός* (κτήμα). Εάν δεν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη, χωρίζονται και το πρώτο από τα τρία σύμφωνα συλλαβίζεται με το προηγούμενο φωνήεν, δίφθογγο ή συνδυασμό: *άν-θρωπος, αμ-βροσία, νεραν-τζιά, εκ-στρατεία.*	Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.
Τα **δίψηφα φωνήεντα** *(ου, αι, ει, οι, υι)* και οι **συνδυασμοί** *αυ, ευ* θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται: *παι-δεί-α, υι-κός, δου-λεύ-ει, προαύ-λιο.* Φωνήεντα που συμπροφέρονται απαρτίζοντας μία συλλαβή (γνήσιες και καταχρηστικές δίφθογγοι, π.χ. *αϊ, άι, αη, οϊ, όι, οη – ια, ιο, ιε, οια, ιου, υιε, οιου* κ.ά.), θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται: *κορόι-δο, βόη-θα, νεράι-δα, αϊ-τός.* *δια-βάζω, βια-σύνη, ά-δειος, χτυπιέ-ται, ποτη-ριού, παι-διών.* Όταν δεν συμπροφέρονται σε μία συλλαβή, χωρίζονται: *δι-αβατήρ-ιο, βι-ασμός, α-δειούχος, πρατηρι-ούχος, κακοποι-οί, αλλοι-ώνω.*	Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.

συλλαβόγραμμα (το) {συλλαβογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραφικό σημείο που παριστάνει μια συλλαβή.

συλλαβογραφία (η) |1898| {χωρ. πληθ.} σύστημα γραφής στο οποίο κάθε σύμβολο (συλλαβόγραμμα) αντιστοιχεί σε μία συλλαβή και όχι λ.χ. σε έναν φθόγγο. — **συλλαβογραφικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Silbenschrift|.

συλλαβόγριφος (ο) |1851| {συλλαβογρίφ-ου | -ων, -ους} αίνιγμα στο οποίο ζητείται να βρεθεί μία λέξη με δεδομένη τη σημασία ορισμένων τμημάτων της.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Silbenrätsel|.

σύλλαβος (ο) (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο επίσημος κατάλογος όλων των γνωστών αιρέσεων.
|ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. syllabus, από εσφαλμ. ανάγνωση τού μτγν. *σίλλυβος* «ετικέτα βιβλίου», τεχν. όρ., αγν. ετύμου|.

-σύλλαβος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό συλλαβών: *τρισύλλαβη λέξη* || *δεκαπεντασύλλαβος στίχος*.
|ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πολυ-σύλλαβος, μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το αρχ. *συλλαβή*|.

συλλαλητήριο (ο) |1871| {συλλαλητηρί-ου | -ων} **1.** μαζική διαδήλωση στην οποία οι συγκεντρωμένοι εκφράζουν τη διαμαρτυρία τους για ένα θέμα ή την υποστήριξή τους σε κοινή θέση: ~ *για την ελληνικότητα τής Μακεδονίας* || *διοργανώνω* ~ ΣΥΝ. διαδήλωση, συγκέντρωση **2.** (συνεκδ.) το πλήθος που μετέχει σε συγκέντρωση: *μαχητικό* ~ || *ο παλμός τού* ~ || *εργατικό / μαθητικό / φοιτητικό* ~.
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *συλλαλῶ (-έω)* (< *συν-* + *λαλῶ*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*|.

συλλαμβάνω ρ. μετβ. |αρχ.| {συνέλ-αβα, -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. συλληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** (για πρόσ.) προβαίνω στη βίαιη κατακράτηση ή στον αιχμαλωτισμό (κάποιου), τον περιορίζω στερώντας του τη φυσική ή την προσωπική του ελευθερία: ~ *κάποιον ως ύποπτο φόνου* || *συνελήφθη επ' αυτοφώρω / για εμπορία ναρκωτικών* ΣΥΝ. (καθημ.) πιάνω, (λαϊκ.) τσακώνω, τσιμπώ **2.** (α) (για θήραμα) πιάνω, ώστε να μη μπορεί να διαφύγει: ~ *πουλιά με ξόβεργες* || *οι κυνηγοί συνέλαβαν το άγριο ζώο* (β) (για ζώο) πιάνω (αυτό που αναζητώ ως τροφή): *ο βάτραχος συλλαμβάνει τη λεία του με τη μακριά και κολλώδη γλώσσα του* || *η γάτα έχει γαμψά νύχια που τη βοηθούν να συλλαμβάνει το θήραμά της* ● **3.** καταλαβαίνω (κάτι) στο σύνολό του, αντιλαμβάνομαι πλήρως: *δεν μπορούσε να τη συλλάβει ανθρώπινος νους τέτοια καταστροφή!* ΣΥΝ. εννοώ **4.** επινοώ, διαμορφώνω (κάτι) με τη σκέψη ή τη δημιουργική φαντασία μου: ~ *ένα σχέδιο / μια ιδέα / μια νέα θεωρία* ΣΥΝ. σκέφτομαι, (καθημ.) μου έρχεται στο μυαλό **5.** (μτφ.) (για τηλεοπτική κάμερα, φωτογραφικό φακό κ.λπ.) καταγράφω σε φιλμ: *ο φακός τον συνέλαβε σε τρυφερό στιγμιότυπο!* ● **6.** (για γυναίκα) καθίσταμαι έγκυος ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνω παιδί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

συλλέγω ρ. μετβ. |αρχ.| {συνέλ-εξα, -έγην, -ης, -η...} **1.** μαζεύω, συγκεντρώνω μαζί: ~ *καρπούς* **2.** (ειδικότ.) συγκεντρώνω πράγματα που με ενδιαφέρουν, επιδιώκω να τα εντάξω, να τα καταχωρίσω σε κοινό σύνολο ή αρχείο είτε για τη δημιουργία συλλογής είτε για την αξιοποίησή τους για κάποιον σκοπό: ~ *πληροφορίες / καταθέσεις / στοιχεία* || ~ *γραμματόσημα / παλιά νομίσματα* ΣΥΝ. μαζεύω, συναθροίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

συλλειτουργία (η) |1889| {συλλειτουργιών} ΕΚΚΛΗΣ. η λειτουργία που τελείται πανηγυρικά από ομάδα κληρικών στην ίδια εκκλησία.

συλλείτουργο (το) ΕΚΚΛΗΣ. επιμνημόσυνη λειτουργία που τελούν συγχρόνως δύο ή περισσότεροι κληρικοί.

συλλειτουργός (ο) |μτγν.| ΕΚΚΛΗΣ. κληρικός που τελεί από κοινού με άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία.

συλλειτουργώ ρ. αμετβ. |μτγν.| {συλλειτουργείς... | συλλειτούργησα} (για ιερείς, κληρικούς) τελώ από κοινού με άλλον/άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία.

συλλέκτης (ο) {συλλεκτών}, **συλλέκτρια** (η) {συλλεκτριών} **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που μαζεύει πράγματα: ~ *καρπών* ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***ηλιακός συλλέκτης / συσσωρευτής*** κάθε συσκευή ή σύστημα που έχει σχεδιαστεί για την απορρόφηση ηλιακής ακτινοβολίας και την αξιοποίησή της για τη θέρμανση νερού ή αέρα και για παραγωγή ηλεκτρισμού **3.** αυτός που συλλέγει, που κάνει συλλογή: ~ *ζωγραφικών πινάκων / παλιών νομισμάτων / βιβλίων* ΣΥΝ. συλλογέας.
|ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συλλέγω*|.

συλλεκτικός, -ή, -ό |μτγν.| **1.** (κυριολ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή, τη συγκέντρωση πραγμάτων (β) ***συλλεκτική κοινωνία*** ανθρώπινη κοινωνία που εξασφαλίζει τη διατροφή της με τη συλλογή άγριων φρούτων και καρπών, με το κυνήγι και την αλιεία· η κυνηγετική κοινωνία (πβ. λ. *τροφοσυλλέκτης*) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον συλλέκτη ή τη συλλογή: ~ *μανία / βιβλίο / ταινία* || *ο πίνακας έχει μεγάλη* ~ *αξία* || ~ *κομμάτι* (κάθε αντικείμενο που αξίζει να μπει σε συλλογή, που μπορεί να ενδιαφέρει συλλέκτες) **3.** ***συλλεκτική*** (η) η ενασχόληση συλλέκτη με την οργάνωση, συντήρηση και επέκταση τής συλλογής του.

συλλήβδην επίρρ. (λόγ.) παίρνοντας (πρόσωπα ή πράγματα) όλα μαζί, γενικά, χωρίς διακρίσεις: *καταδίκασε* ~ *τους πολιτικούς* || *τους έβρισε* ~.
|ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *συλ-ληβ-* (ρ. *συλλαμβάνω*, με την εκτεταμ. βαθμ. *ληβ-* τού θ. *λαβ-*, πβ. κ. *σύλ-ληψις*) + επιρρ. επίθημα *-δην*|.

συλληπτήριος, -ος, -ο |1896| αυτός που είναι κατάλληλος για να πιάνει, να συλλαμβάνει κάτι: *τα* ~ *όργανα των εντόμων* (για να πιάνουν την τροφή τους).
|ΕΤΥΜ. < *συλλαμβάνω* (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σω-τήριος, δρασ-τήριος*|.

σύλληπτρα (τα) {συλλήπτρων} τα χρήματα που καταβάλλονται ως αμοιβή για τη σύλληψη και παράδοση επικηρυγμένου εγκληματία.
|ΕΤΥΜ. < *συλλαμβάνω* (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *δίδακ-τρα, εξέτασ-τρα*|.

σύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** (α) η βίαιη κατακράτηση ή ο αιχμαλωτισμός κάποιου, ώστε να περιορίζεται η φυσική ή η προσωπική του ελευθερία: *η* ~ *κατασκόπων τού εχθρού από δική μας περίπολο* || *η* ~ *ενός ξένου πράκτορα* (β) (ειδικότ.) το να πέφτει κάποιος στα χέρια τής αστυνομίας (μετά από καταδίωξη ή κατά τη διάπραξη ενός αδικήματος, επ' αυτοφώρω) ή να τίθεται υπό κράτηση κατόπιν εντάλματος: *επικίνδυνη / επεισοδιακή* ~ *ενός κακοποιού* || ~ *ενόχου* **2.** (για ζώο) ο αιχμαλωτισμός τού θηράματος: *τα γλαρόνια, ενώ πετούν, βουτούν και συλλαμβάνουν μικρά ψάρια* ● **3.** η επινόηση, το να καταλάβει ή να δημιουργήσει κανείς (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία του: *η* ~ *ενός σχεδίου / μιας ιδέας* **4.** (συνεκδ.) ό,τι επινοεί ή συλλαμβάνει κανείς με τη σκέψη του: *η θεωρία αυτή είναι μια μεγαλοφυής* ~ ΣΥΝ. επινόημα ● **5.** (για γυναίκα ή θηλυκό ζώο) η γονιμοποίηση, η έναρξη τής εγκυμοσύνης **6.** ΘΕΟΛ. ***άσπιλη σύλληψη (τής Θεοτόκου)*** δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (καθιερώθηκε το 1854 επί Πάπα Πίου Θ') που συνίσταται στην πίστη ότι η Παρθένος Μαρία συνελήφθη από τη μητέρα της Άννα κατά θαυμαστό τρόπο, χωρίς αμαρτία ● **7.** ΑΣΤΡΟΝ. η μετατροπή ουρανίου σώματος σε δορυφόρο άλλου μεγαλυτέρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύλληψις* < *συλλαμβάνω* (πβ. κ. *λῆψις* — *λαμβάνω*). Η σημ. «γονιμοποίηση, έναρξη τής εμβρυϊκής ζωής» απαντά ήδη στον Αριστοτέλη|.

συλλίπασμα (το) |1876| {συλλιπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ουσία που χρησιμοποιείται στις μεταλλουργικές εργασίες για τη διευκόλυνση τής τήξης των μετάλλων.

συλλογέας (ο) {συλλογ-είς, -έων} ο συλλέκτης (βλ.λ.).
|ΕΤΥΜ. < μτγν. *συλλογεύς* < αρχ. *συλλέγω*|.

συλλογή (η) **1.** (α) σκόπιμη συγκέντρωση ομοειδών πραγμάτων: *η* ~ *καρπών / φρούτων από τα δέντρα* (β) η συνήθ. συστηματική συνάθροιση ομοειδών αντικειμένων για τη δημιουργία ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου συνόλου: *η κοπιαστική* ~ *πληροφοριών* || ~ *στοιχείων για μια υπόθεση / υπογραφών* ΣΥΝ. συγκέντρωση· ΦΡ. ***κάνω συλλογή*** συλλέγω: ~ *γραμματοσήμων / κουτιών συσκευασίας / νομισμάτων* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συνήθ. συστηματικά συγκεντρωμένων και ταξινομημένων ομοειδών πραγμάτων: *μεγάλη / πλούσια / διάσημη / σπάνια* ~ || *η* ~ *του περιλαμβάνει δύο από τα πιο ακριβά γραμματόσημα* || ~ *διαμαντιών / κοσμημάτων από χρυσό / τηλεκαρτών / πινάκων ζωγραφικής / μουσικών οργάνων* || *στην Εθνική Πινακοθήκη παρουσιάζονται έργα τής ρωσικής πρωτοπορίας από τη «*~ *Κωστάκη»* **3.** σύνολο, τού οποίου τα κομμάτια θεωρούνται ότι αποτελούν μία ενότητα: ~ *δημοτικών τραγουδιών / παροιμιών / ποιημάτων / διηγημάτων* || *η τελευταία ποιητική* ~ *τού Οδ. Ελύτη είχε τον τίτλο «Δυτικά τής λύπης»* **4.** ο έντονος και επίμονος στοχασμός για (ένα) θέμα, η διερεύνηση ενός ζητήματος με τη σκέψη: *είμαι / πέφτω σε βαθιά* ~ || *ώρες συλλογής και ανασυγκρότησης* ΣΥΝ. περίσκεψη, περισυλλογή ● **5.** ΙΑΤΡ. η παθολογική συγκέντρωση υγρού σε ιστό: ~ *πύου*.
|ΕΤΥΜ. αρχ. < *συλλέγω*|.

συλλογίζομαι κ. (καθημ.) **συλλογιέμαι** κ. **συλλογ(ι)ούμαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {συλλογίσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω συλλογισμούς, σκέφτομαι: *ατένιζε τη θάλασσα και συλλογιζόταν* || *τον συνάντησα στο γνωστό του στέκι να συλλογίζεται βαθιά* || *«όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά»* (Ρήγας Βελεστινλής) ΣΥΝ. λογίζομαι, κρίνω ♦ (μετβ.) **2.** ανακαλώ στη μνήμη: ~ *τα ωραία εκείνα χρόνια* ΣΥΝ. αναπολώ, θυμάμαι, φέρνω στον νου μου, αναλογίζομαι **3.** επεξεργάζομαι (κάτι) στη σκέψη μου: *όσο το συλλογίζομαι, νομίζω πως είχε δίκιο* || *σαν το συλλογιστείς πού κατάντησε, σε πιάνει απελπισία!* **4.** λαμβάνω (κάτι) υπ' όψιν μου, το υπολογίζω: *δεν συλλογίζεται καθόλου πού θα τον οδηγήσουν αυτά που κάνει* ΣΥΝ. λογαριάζω **5.** (η μτχ. ***συλλογισμένος***, *-η, -ο*) (α) (για πρόσ.) αυτός που τον απασχολούν έντονα οι σκέψεις του, που έχει απορροφηθεί σε αυτές: *πολύ συλλογισμένο σε βλέπω τελευταία!* ΣΥΝ. σκεφτικός (β) αυτός που εκφράζει ή οφείλεται σε βαθιά περίσκεψη: ~ *ύφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αποθετικός*.
|ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπολογίζω προσεκτικά, κάνω στοχασμούς λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα συγκεντρωμένα στοιχεία». < *συν-* + *λογίζομαι*|.

συλλογικός, -ή, -ό |1859| **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ένα σύνολο ανθρώπων ή πραγμάτων, που αφορά σε όλα τα μέρη ή μέλη αυτού του συνόλου: *δεν φταίει μόνο ένας, η ευθύνη είναι* ~ || *η* ~ *μνήμη* || *πρότεινε κατάργηση τής θέσης τού προέδρου και εκλογή* ~ *ηγεσίας* ΣΥΝ. ομαδικός ΑΝΤ. ατομικός, μεμονωμένος (β) ***συλλογικό ασυνείδητο*** βλ. λ. *ασυνείδητο* **2.** αυτός που προέρχεται από πολλούς, που συντελείται με τη συνεργασία πολλών: ~ *προσπάθεια / απόφαση / διάβημα / διαδικασία / παρέμβαση* **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με σύλλογο, οργανωμένη ομάδα: ~ *διαφορές / διαπραγματεύσεις* (μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών) (β) ***συλλογικό όργανο*** διοικητικό όργανο, που οι αποφάσεις του λαμβάνονται με ομοφωνία και τα μέλη του ευθύνονται εξίσου για τις αποφάσεις και τις συνέπειες που αυτές έχουν (γ) ***συλλογική σύμβαση εργασίας*** έγγραφη σύμβαση που καθορίζει το τι πρέπει οπωσδήποτε να τηρείται στις επιμέρους συμβάσεις μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών (βλ. λ. *σύμβαση*). — **συλλογικ-ά / -ώς** επίρρ.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. collectif|.

συλλογικότητα (η) **1.** το να γίνεται κάτι συλλογικά, με συμμετοχή όλων των μελών ενός συνόλου: ~ *στη λήψη αποφάσεων για τη διοίκηση / στην αντιμετώπιση τού προβλήματος* **2.** το να αναφέρεται (κά-

τι) σε όλα τα μέλη ενός συνόλου: *υπάρχει ~ ευθύνης*.

συλλογισμός (ο) [αρχ.] **1.** η διαδικασία εξαγωγής λογικών πορισμάτων ή κρίσεων με βάση τα δεδομένα (γεγονότα ή προτάσεις): *πολύπλοκος / εσφαλμένος / αυθαίρετος ~* **2.** (συνεκδ.) οι λόγοι, τα επιχειρήματα, οι αποδείξεις κ.λπ. που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία **3.** (κατά τον Αριστοτέλη) η λογική διαδικασία, κατά την οποία, με βάση ορισμένα δεδομένα που γίνονται αποδεκτά, προκύπτει αναγκαστικά από αυτά κάτι το διαφορετικό, λ.χ. κάθε Α είναι Γ, κάθε Β είναι Α, συνεπώς κάθε Β είναι Γ: *επαγωγικός / παραγωγικός / υποθετικός / διαζευκτικός / αναλογικός ~*· ΦΡ. ***κατ' αναλογίαν συλλογισμός*** βλ. λ. *αναλογία*.

συλλογιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συλλογισμό, που προκύπτει από συλλογισμό: *~ τρόπος / σχήμα* (συλλογισμός που καθορίζεται από τη φύση των προτάσεων, τη μεταξύ τους σχέση και το εξαγόμενο συμπέρασμα) **2. *συλλογιστική*** (η) (α) κλάδος τής Λογικής που επιτρέπει τη διατύπωση κρίσεως σχετικά με την παραγωγή ενός συμπεράσματος από άλλες προτάσεις (υποθέσεις) με βάση τη μελέτη των λογικών δομών αυτών των προτάσεων (συλλογισμών) (β) (γενικότ.) η εξεταστική μελέτη των συλλογισμών (γ) ο τρόπος σκέψης, το σύνολο των συλλογισμών (κάποιου), βάσει των οποίων καταλήγει σε συμπέρασμα: *δεν έχω καταλάβει με ποια ~ υποστηρίζεις αυτά τα πράγματα* || *σωστή / εσφαλμένη / βάσιμη ~* || *αναλύω / ακολουθώ τη ~ του*. — **συλλογιστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σύλλογος (ο) {συλλόγ-ου | -ων, -ους} ένωση προσώπων που συστήνεται βάσει καταστατικού με συγκεκριμένη επωνυμία, έδρα, τρόπο δράσης και λειτουργίας για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού ή κοινών συμφερόντων: *~ γονέων και κηδεμόνων* || *~ διδακτικού προσωπικού / εργαζομένων σε εταιρεία* || *εξωραϊστικός / εμπορικός / φιλανθρωπικός / φοιτητικός / αθλητικός ~* || *πρόεδρος / γραμματέας / μέλος τού ~* ΣΥΝ. σωματείο· ΦΡ. ***σύλλογος (καθηγητών / δασκάλων)*** το σύνολο των διδασκόντων (καθηγητών / δασκάλων) σε σχολική μονάδα ως θεσμικό συλλογικό όργανο, που συνεδριάζει υπό την προεδρία τού διευθυντή και αποφασίζει για τα ζητήματα που αφορούν στη λειτουργία τού σχολείου: *το θέμα θα περάσει από τον σύλλογο καθηγητών*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκέντρωση, συνάθροιση προσώπων», < *συλλέγω*. Στην αρχ. Αθήνα *σύλλογος* απεκαλείτο κάθε ειδική δημόσια συνέλευση εκτός τής Εκκλησίας τού Δήμου, ενώ στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά η σημ. «εκκλησίασμα». Η σημ. «νομικό σωματείο» είναι απόδ. των γαλλ. association, collège].

συλλυπητήρια (τα) [1871] {συλλυπητηρίων} τα λόγια με τα οποία εκφράζεται (γραπτώς ή προφορικώς) προς κάποιον η συμμετοχή στο πένθος του: *δεχθείτε τα θερμά μου ~ για τον θάνατο τής μητέρας σας* ΑΝΤ. συγχαρητήρια.

συλλυπητήριος, -α, -ο αυτός μέσω τού οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στο πένθος άλλου: *~ τηλεγράφημα / επιστολή* ΣΥΝ. συγχαρητήριος.
[ΕΤΥΜ. < *συλλυπούμαι* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *ευχαρισ-τήριος, συγχαρη-τήριος*].

συλλυπούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συλλυπείσαι... | συλλυπήθηκα} εκφράζω (σε κάποιον) τα συλλυπητήριά μου, εκφράζω τη συμμετοχή μου στο πένθος του: *έσπευσαν όλοι να τη συλλυπηθούν για τον θάνατο τού συζύγου της* ΑΝΤ. συγχαίρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σύλφη (η) {σπάν. συλφών} (κατά την κελτική μυθολογία) αερικό, νεράιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sylphe < νεολατ. sylphes (πληθ.), λ. που πλάστηκε από τον Παράκελσο, από συμφυρμό τού λατ. sylva (παράλλ. τ. τού silva «δάσος») και τού αρχ. *νύμφη*].

συλφίδα (η) **1.** η σύλφη (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-λόγ.) γυναίκα με αέρινη, λυγερόκορμη εμφάνιση. Επίσης (λόγ.) **συλφίς** [1867] {συλφίδος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sylphide < sylphe (βλ. κ. *σύλφη*)].

συλώ ρ. μετβ. {συλάς... | σύλ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω στη σύληση (ιερού χώρου, κυρ. τάφου), κλέβω αντικείμενα (από ιερό χώρο): *ο τάφος τού φαραώ βρέθηκε συλημένος* **2.** (καταχρ.) λεηλατώ (χώρο, περιοχή).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συλῶ (-άω)*, αρχική σημ. «απογυμνώνω τον νεκρό εχθρό από τα όπλα του, λαφυραγωγώ», αβεβ. ετύμου, ενώ δεν έχει διαπιστωθεί αν το ρ. αποτελεί κανονικό παράγωγο των ουσ. *σύλη, σῦλον* (που όμως είναι μτγν.) ή αν πρόκειται για υποχωρητ. σχηματισμό με τη μεσολάβηση τού αρχ. επιθ. *ἄ-συλος*. Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, είναι προφανής η συσχέτιση με το συνώνυμο *σκῦλα* «λάφυρα» (βλ. λ. *σκυλεύω*), αν δεχθούμε φωνολογική εξέλιξη *σκ- > ξ- > σ-*. Η σύνδεση τού πληθ. *σῦλα* με το λατ. spolia (ίδια σημ.) και η παράλληλη αναγωγή τους σε λυδ. λ. δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση].

συμβαδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβάδισα} **1.** (λόγ.-σπάν.) βαδίζω μαζί (με κάποιον) **2.** (μτφ.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη, στην ανάπτυξή του: *η ελληνική οικονομία πρέπει να συμβαδίζει με τις οικονομίες των χωρών τής Ε.Ε.* || *~ με τα μηνύματα των καιρών / με τις νέες τάσεις τής μόδας ή τής τέχνης* **3.** (γενικότ.) ταιριάζω, συμφωνώ: *οι εμπρηστικές του δηλώσεις δεν συμβαδίζουν με το ήπιο προφίλ που καλλιεργεί*.

συμβαίνει ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. συμβαίνων, -ουσα, -ον, αόρ. συνέβη (να/θα συμβεί), μτχ. ουδ. συμβάν} **1.** (για γεγονός) υπάρχει και εξελίσσεται, συντελείται, κυρ. χωρίς να έχει προσχεδιαστεί: *όλοι διαμαρτύρονται για τα πρωτοφανή πράγματα που συμβαίνουν* || *το ατύχημα συνέβη προχθές* || *κανείς δεν κατάλαβε από πού έπεσε ο πυροβολισμός· όλα συνέβησαν τόσο γρήγορα!* || *τι ~;* || *ό,τι κι αν συνέβη μεταξύ μας, ανήκει πια στο παρελθόν* || *όλα είναι δυνατά· κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τι θα συμβεί τελικά* ΣΥΝ. γίνεται, πραγματοποιείται, λαμβάνει χώρα· ΦΡ. ***σαν να μη συμβαίνει τίποτε*** για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς χωρίς να επηρεάζεται από κάτι σοβαρό που υπάρχει: *Το θράσος του δεν περιγράφεται! Αφού με εξαπάτησε, έρχεται και μου μιλάει, ~!* (ειδικότ.) **2.** ακολουθεί, έρχεται ως συνέπεια: *πατάω τον διακόπτη, αλλά δεν ~ τίποτε* || *τι θα συμβεί, αν αλλάξεις ταχύτητα χωρίς να πατήσεις συμπλέκτη;* **3.** (για δυσάρεστο γεγονός) συντελείται, κυρ. κατά τρόπο απρόβλεπτο: *-- ~ τίποτε; –Όχι, μην ανησυχείς!* || *αν συμβεί κάτι, πάρε το 100* || *άνθρωποι είμαστε, τόσα συμβαίνουν κάθε μέρα· κάνε μια ασφάλεια!* || *Τι σου συνέβη; Σε βλέπω στενοχωρημένο* || *συμβαίνουν και στις καλύτερες οικογένειες* (βλ. κ. λ. *οικογένεια*)· ΦΡ. ***συμβαίνουν αυτά*** καθησυχαστικά σε κάποιον, για να μην ανησυχεί, να μη θεωρεί τόσο σημαντικό κάτι δυσάρεστο που του έτυχε ή για το οποίο είναι ο ίδιος υπεύθυνος: *δεν πειράζει, ~· την άλλη φορά θα είσαι πιο τυχερός* **4.** τυχαίνει, πραγματοποιείται κατά τυχαίο τρόπο: *πώς ~ και πάντα συναντά κάποιον γνωστό στον δρόμο;* || (+να) *~ να γνωρίζω μερικά πρόσωπα, που θα σου φανούν χρήσιμα* || *δεν ~ κάθε μέρα να έρχονται στην πόλη μας τέτοιοι καλλιτέχνες!* **5.** (λόγ.) ***συμβαίνοντα*** (τα) όσα συμβαίνουν, οι τρέχουσες εξελίξεις: *παρακολουθούμε τα ~ με έντονη ανησυχία* **6. *συμβάν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *βαίνω*].

συμβάλλω ρ. αμετβ. {συνέβαλα (να/θα συμβάλω), συμβλήθηκα (λόγ. συνεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. συμβληθείς, -είσα, -έν), συμβεβλημένος} (+σε) **1.** (για ποταμούς) ενώνομαι και εκβάλλω (σε άλλον ποταμό): *και οι δύο παραπόταμοι συμβάλλουν στον Αξιό* • **2.** επιδρώ σε κάποιον βαθμό (σε κάτι), έχω το μερίδιό μου στην επίτευξη τελικού αποτελέσματος, γενικότ. στη διαμόρφωση συγκεκριμένης κατάστασης: *η μετριοπαθής του στάση συμβάλλει στην επικράτηση κλίματος συνεργασίας* || *ο σεβασμός στους κανόνες συμβάλλει στον υγιή ανταγωνισμό* || *κάθε πολίτης μπορεί να συμβάλει στην κοινή προσπάθεια* ΣΥΝ. συντείνω, βοηθώ, συντελώ **3.** (μεσοπαθ. ***συμβάλλομαι***) συνάπτω συμφωνία, υπογράφω συμβόλαιο (με άλλη πλευρά) για την από κοινού επίτευξη ορισμένου αποτελέσματος: *ο δήμος συμβλήθηκε με ιδιωτική εταιρεία για τον καθαρισμό των σχολικών κτηρίων* || *οι συμβαλλόμενοι δεσμεύονται για την τήρηση τής συμφωνίας* || *τα συμβαλλόμενα μέρη* **4.** (η μτχ. ***συμβεβλημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει υπογράψει συμφωνία / συμβόλαιο με συγκεκριμένο οργανισμό, ασφαλιστικό ταμείο, υπηρεσία υγείας κ.λπ.: *γιατρός ~ με το Ι.Κ.Α.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάλλω, εκτοξεύω από κοινού – συνεκβάλλω (για ποταμούς)». < *συν-* (βλ.λ.) + *βάλλω*. Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) απαντά κυρ. στο μέσο *συμβάλλομαι*].

συμβάν (το) {συμβάντ-ος | -α, -ων} ό,τι συντελείται σε δεδομένο χώρο και χρόνο, το (συνήθ. σημαντικό) γεγονός: *περίεργο / τραγικό / πρωτοφανές ~* ΣΥΝ. περιστατικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. μτχ. *συμβάς, -ᾶσα, -άν*, αόρ. β' τού ρ. *συμβαίνω*].

σύμβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** πολυμερής δικαιοπραξία η οποία περιέχει τις δηλώσεις βουλήσεως δύο ή περισσοτέρων προσώπων οι οποίες είναι μεν αντίθετες μεταξύ τους, αλλά συμπίπτουν ως προς το σκοπούμενο έννομο αποτέλεσμα: *εμπορική / ασφαλιστική ~* || *εκδοτική ~* (για την έκδοση και εκμετάλλευση πνευματικού έργου) || *υπογραφή διεθνούς ~ για την προστασία τού περιβάλλοντος* || *καταγγέλλω μια ~* || *~ έργου* ΣΥΝ. συμφωνία, συνθήκη· ΦΡ. ***σύμβαση (εργασίας)*** σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εργαζόμενος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει, για ορισμένο ή αόριστο χρόνο, την εργασία του στον άλλο συμβαλλόμενο (εργοδότη) και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση να του καταβάλλει μισθό: *τον προσέλαβαν στην εταιρεία με διετή ~* || *συλλογική ~* || *~ αορίστου / ορισμένου χρόνου* • **2.** (μτφ.) οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει μόνο κατ' επίφαση, τυπικά ή κατά τα κρατούντα και στερείται ουσιαστικού περιεχομένου: *ο γάμος τους είναι πλέον μια ~· μένουν μαζί μόνο για τα παιδιά* || *έζησε αγνοώντας τις κοινωνικές συμβάσεις*· ΦΡ. ***κατά σύμβαση*** (*κατὰ σύμβασιν*, Γαλην. 10, 164) (i) τυπικά, σύμφωνα με τους ευρύτερα παραδεκτούς κανόνες ή την παράδοση ΣΥΝ. κατά συνθήκη (ii) κατόπιν ευρύτερης ρητής ή σιωπηρής συμφωνίας: *οι σημασίες που αποδίδουμε στις λέξεις ισχύουν ~· δεν έχουν αιτιώδη χαρακτήρα* **3.** οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει σύμφωνα με τις επιθυμίες ενός συνόλου ανθρώπων, το οποίο το θεωρεί δεδομένο: *κοινωνικές ~* **4.** οποιαδήποτε τεχνική ή πρακτική εφαρμόζεται κατά κανόνα σε συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό είδος: *οι ~ τής αρχαίας τραγωδίας / τής όπερας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμβασις*, αρχική σημ. «συμβάδιση», < *συμβαίνω* (πβ. κ. *βάσις*). Η σημ. «συνθήκη» ήδη αρχ.].

συμβασιλέας (ο) [μεσν.] {συμβασιλ-είς, -έων} αυτός που ασκεί από κοινού με άλλον ή άλλους την εξουσία ως βασιλιάς, που συμβασιλεύει. Επίσης (λόγ.) **συμβασιλεύς** {συμβασιλέως}.

συμβασιλεία (η) {συμβασιλειών} η από κοινού άσκηση τής εξουσίας από δύο ή περισσότερους βασιλείς.

συμβασιλεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβασίλευσα} **1.** είμαι βασιλιάς μαζί με άλλον ή άλλους, βασιλεύω από κοινού με άλλον ή άλλους βασιλείς **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μετέχω στην ουράνια βασιλεία.

συμβασιούχος (ο/η) εργαζόμενος που έχει υπογράψει σύμβαση εργασίας, που απασχολείται σε μια θέση με σύμβαση (βλ.λ., σημ. 1), την οποία έχει υπογράψει με τον εργοδότη.
[ΕΤΥΜ. < *σύμβαση* + *-ούχος* < *έχω*].

συμβατικά επίρρ. **1.** σύμφωνα με τις κοινωνικές συμβάσεις, σύμφωνα με τα κρατούντα και καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα (και χωρίς πραγματικό περιεχόμενο): *συμπεριφέρονται / ζουν ~* || *δέχομαι κάτι ~* ΣΥΝ. κατά σύμβαση, κατά συνθήκην ΑΝΤ. πραγματικά, ουσιαστικά **2.** ΝΟΜ. σύμφωνα με καθορισμένη συμφωνία, σύμβαση: *~ δεσμεύονται και οι δύο πλευρές να τηρήσουν τα συμφωνηθέντα*. Επίσης **συμβατικώς** [μτγν.].

συμβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμπεριλαμβάνεται στους όρους μιας σύμβασης, που καθορίζεται ή απορρέει από σύμβαση ή συμβάσεις: ~ *τόκος / Δίκαιο / δικαίωμα / κατάχρηση / κόστος* || ~ *υποχρεώσεις / δασμοί* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται δεκτός με ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μελών μιας ομάδας, που υφίσταται σύμφωνα με τα επικρατούντα πρότυπα και πλαίσια, έχοντας περισσότερο τυπικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα: ~ *σχέση / γάμος / ζωή / τέχνη* ΣΥΝ. τυπικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που ακολουθεί τους τύπους, τα πρότυπα και τα όρια που θέτει η κοινωνία, που ζει με συμβάσεις: *καινοτόμος συγγραφέας και ποιητής, στη ζωή του ωστόσο υπήρξε πολύ* ~ ΣΥΝ. κομφορμιστής **4.** αυτός που παράγεται ή γίνεται με τον καθιερωμένο τρόπο, συνηθισμένος: *μια ~ παράσταση / ηθοποιία* || ~ *τηλεοπτική οθόνη / καύσιμα / σύστημα τηλεπικοινωνίας·* ΦΡ. ***συμβατικά όπλα*** τα όπλα που έχουν κατά κανόνα χρησιμοποιηθεί στους μέχρι τώρα πολέμους, κατ' αντιδιαστολή προς τα πυρηνικά, τα χημικά, τα βιολογικά κ.λπ. — **συμβατικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμβατός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2, 3 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. conventionnel, ενώ η φρ. *συμβατικά όπλα* είναι μεταφρ. δάνειο (< αγγλ. conventional weapons)].

συμβατικός – συμβατός – αυθαίρετος. Το **συμβατικός** σημαίνει κυρ. «κάτι που γίνεται δεκτό με ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μελών μιας ομάδας»: *Οι χαρακτηρισμοί αυτοί έχουν συμβατικό χαρακτήρα και δεν έχουν ιδιαίτερη αποδεικτική αξία – Η σημασία τής λέξης είναι καθαρώς συμβατική· δεν έχει αιτιακό χαρακτήρα.* Το **αυθαίρετος** σημαίνει «κάτι που γίνεται χωρίς καμιά συμφωνία, γνώση ή συμμετοχή άλλων»: *Κανείς δεν μπορεί να επιδοκιμάσει τέτοιες αυθαίρετες ενέργειες, που προσβάλλουν το κοινωνικό σύνολο.* Υπ' αυτή την έννοια το *αυθαίρετος* είναι αντίθετο προς το *συμβατικός*, που προϋποθέτει ευρύτερη συμμετοχή, γνώση και συμφωνία. Το **συμβατός** σημαίνει ό,τι το **συμβιβάσιμος**· δηλώνει αυτό που συμβιβάζεται, συμβαδίζει, ταιριάζει με κάτι άλλο: *Το πρόγραμμα είναι συμβατό με συστήματα μηχανοργάνωσης άλλων εταιρειών* (αντίθ. **ασύμβατο**). Το *συμβατός*, ενώ πλάστηκε μόλις τα τελευταία χρόνια, για να δηλώσει το ξέν. compatible, που χρησιμοποιείται κυρ. στην πληροφορική, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται μεταφορικώς και σε άλλες χρήσεις: *Τέτοια πολιτική δεν είναι συμβατή* (= σύμφωνη) *με τις αρχές τού κόμματος.*

συμβατισμός (ο) κάθε ενέργεια ή άποψη που βασίζεται σε σύμβαση ΣΥΝ. κομφορμισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conventionnalisme].

συμβατός, -ή, -ό **1.** αυτός που καθορίζεται ή εξαρτάται από σύμβαση ή συμβάσεις **2.** αυτός που συμβαδίζει, που μπορεί να υπάρξει μαζί με κάτι άλλο: *η ελευθερία τής έκφρασης δεν είναι συμβατή με οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας* ΣΥΝ. ταιριαστός **3.** αυτός που ταιριάζει με κάτι άλλο (μαζί με το οποίο ή στο πλαίσιο του οποίου χρησιμοποιείται): ~ *ασύρματος / εξοπλισμός* **4.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) (για προγράμματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να εκτελεστεί από συγκεκριμένο υπολογιστή: *το πρόγραμμα είναι ~ με το σύστημα τής I.B.M.* (β) (για εξαρτήματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με συγκεκριμένη συσκευή (γ) (για συστήματα υπολογιστών) αυτός που είναι λειτουργικά ισοδύναμος με ένα άλλο, συνήθ. ευρέως χρησιμοποιούμενο σύστημα (λ.χ. έχουν την ίδια μορφή αρχείων και επομένως αυτά είναι αναγνωρίσιμα και από τους δύο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμβαίνω* (πβ. κ. *βατός*). Η πληροφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compatible].

συμβατότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να συμβαδίζει, να ταιριάζει (κάποιος/κάτι) με (κάποιον/κάτι άλλο) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) η λειτουργική ισοδυναμία δύο ή περισσότερων υπολογιστών, η ικανότητά τους να εκτελούν ίδια προγράμματα χωρίς τροποποιήσεις: *προδιαγραφές συμβατότητας* (β) (για προγράμματα ή αρχεία δεδομένων) η ιδιότητα συγκροτήσεως ενός ενιαίου, συνεκτικού συστήματος επεξεργασίας δεδομένων (γ) (για τηλεπικοινωνιακή εγκατάσταση, μέθοδο ή σύστημα) η ικανότητα συνεργασίας με εγκαταστάσεις διαφορετικής λειτουργικής μεθόδου, με συσκευές άλλου συστήματος: *έλεγχος συμβατότητας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. compatibility].

συμβεβηκός (το) {συμβεβηκότ-ος | -α, -ων} ΦΙΛΟΣ. το τυχαίο συμβάν, γεγονός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Πλάτωνα: *τὸ συμβεβηκός, Παρμενίδης* 128c), ουδ. μτχ. παρακ. τού *συμβαίνω*].

συμβεβλημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συνάψει συμφωνία (με κάποιον): *ιατρός ~ με όλα τα ταμεία* (για παροχή υπηρεσιών σε όλους τους ασφαλισμένους).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *συμβάλλω*].

συμβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) η σύζυγος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *σύμβιος* < *συν-* + *βίος*].

συμβιβάζω ρ. μετβ. {συμβίβασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** επιτυγχάνω τη σύγκλιση (αντίθετων, αντικρουόμενων πλευρών ή απόψεων) μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων, βρίσκω τη μέση οδό: *κατάφερε να συμβιβάσει προσωρινά τα πράγματα και να αποφύγει τη ρήξη* || ~ *δύο αντικρουόμενες πλευρές·* ΦΡ. (α) ***τα συμβιβάζω (με κάποιον)*** καταλήγω σε κοινώς αποδεκτή λύση (με κάποιον), έρχομαι σε συμφωνία: *μη σας προβληματίζει η τιμή· αν το αποφασίσετε, θα τα συμβιβάσουμε* (β) ***προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα*** βλ. λ. *ασυμβίβαστος·* (μεσοπαθ. ***συμβιβάζομαι***) **2.** έρχομαι σε συμβιβασμό με κάποιον, περιορίζω τις απαιτήσεις ή τις αντιρρήσεις μου, προκειμένου να υπάρξει λύση ή συμφωνία σε ένα ζήτημα: *τελικά, συμβιβάστηκε και δέχθηκε να δουλέψει με λιγότερα χρήματα* **3.** (ειδικότ.) υποχωρώ (ως προς αυτά που πιστεύω): *θα κάνω αυτό που μου υπαγορεύει η συνείδησή μου· δεν πρόκειται να συμβιβαστώ!* || *τα χρόνια πέρασαν, άλλαξε ιδέες, μπήκε στο σύστημα, συμβιβάστηκε* **4.** αποδέχομαι (κάτι που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις μου): *δεν συμβιβάστηκε ποτέ με την προοπτική μιας φτωχής ζωής!* || *πρέπει να συμβιβαστείς με την ιδέα τού χωρισμού* || ~ *με την πραγματικότητα, όσο κακή κι αν είναι!* || *αφού δεν μπορείς να κάνεις τίποτα, συμβιβάσου με την κατάσταση!* **5.** εναρμονίζομαι, είμαι συμβατός, βρίσκομαι σε συμφωνία ή ταιριαστή συνύπαρξη: *πώς συμβιβάζεται η αυστηρή λιτότητα με τόσες σπατάλες;* || *ο χριστιανισμός και ο ρατσισμός δεν συμβιβάζονται* ΣΥΝ. ταιριάζω, (οικ.) κολλάω **6.** (η μτχ. ***συμβιβασμένος,*** -η, -ο) αυτός που δεν αποτολμά την αμφισβήτηση ή την αναζήτηση, που μένει προσκολλημένος στα ήδη υπάρχοντα δεδομένα: ~ *ζωή / συνείδηση* || *βλέπεις ανθρώπους συμβιβασμένους, αδιάφορους, χωρίς την αγωνία ενός καλύτερου κόσμου.* — **συμβιβαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμφιλιώνω», < *συν-* + *βιβάζω* «κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. *βάζω*)].

συμβιβασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) ο αμοιβαίος περιορισμός των απαιτήσεων ή των ενστάσεων που προβάλλουν δύο πλευρές που αντιπαρατίθενται ή διαφωνούν, προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία: *καταλήγω / φθάνω σε ~* || *ιστορικός ~* (μεγάλης ιστορικής σημασίας) || *αυτή η επιλογή είναι αποτέλεσμα συμβιβασμού* || *εξασφαλίζω / πετυχαίνω ~* (β) η αποδοχή λύσης ή κατάστασης που δεν ικανοποιεί, που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις, τις επιθυμίες ή τις ανάγκες (κάποιου): *ποτέ δεν έκανε συμβιβασμούς στη ζωή της· έκανε πάντα αυτό που πραγματικά επιθυμούσε* **2.** (συνεκδ.) καθετί κατώτερο των προσδοκιών κάποιου, το οποίο αποδέχεται επειδή δεν μπορεί να έχει αυτό που πραγματικά επιθυμεί: *αυτός ο όρος είναι καθαρός ~* || (μειωτ.) *«μπροστά σε αυτό το αυτοκίνητο όλα τα άλλα είναι ~!»* (διαφήμιση) **3.** η υποχώρηση (ως προς τις αρχές, τις αξίες, τις ιδέες που έχει κάποιος): *μετά από χρόνια αντιεξουσιαστικής δράσης, ήρθε ο ~: εντάχθηκε σε κόμμα εξουσίας και ανέλαβε δημόσια αξιώματα* **4.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία οι συμβαλλόμενοι διαλύουν με αμοιβαίες υποχωρήσεις μία φιλονικία τους ή μία αβεβαιότητα για κάποια έννομη σχέση: *η υπόθεση κατέληξε σε ~* **5.** η διοικητική επίλυση τής διαφοράς φορολογουμένου και εφορίας ως προς το ύψος τού φόρου που του αναλογεί.

συμβιβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός μέσω τού οποίου επιτυγχάνεται ή επιδιώκεται ο συμβιβασμός: ~ *λύση / πρόταση / σχέδιο / προσπάθεια* || ~ *διάθεση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που υποχωρεί ή συμβιβάζεται, αυτός που αποδέχεται συμβιβασμούς ή κάνει υποχωρήσεις: *υπήρξε ~ στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. ενδοτικός, υποχωρητικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ασυμβίβαστος, αδιάλλακτος. — **συμβιβαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμβιβαστικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να συμβιβάζει τα πράγματα, να καταλήγει σε συμφωνία μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων.

συμβιώνω ρ. αμετβ. {συμβίωσα} ζω στον ίδιο χώρο με (κάποιον άλλον): *οι λαοί τής περιοχής συμβιώνουν αρμονικά επί αιώνες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμβιῶ (-όω)* < *συν-* + *βιῶ (-όω)* < *βίος*].

συμβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ζωή μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο: *δύσκολη / επεισοδιακή ~* || *είναι πολύ κουραστική η ~ με έναν τόσο παράξενο άνθρωπο!* ΣΥΝ. συνύπαρξη **2.** η υποχρέωση των εγγάμων να ζουν μαζί **3.** ΒΙΟΛ. η αμοιβαία ωφέλεια, συνήθως υποχρεωτική συνύπαρξη ατόμων από διαφορετικά είδη ζώων και/ή φυτών, μικροοργανισμών. — **συμβιωτικός,** -ή, -ό, **συμβιωτικά** επίρρ.

συμβλήθηκα ρ. → συμβάλλω

συμβοηθός (ο/η) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συνεπίκουρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συμ-* (< *συν-*) + *βοηθός*].

συμβόλαιο (το) {συμβολαί-ου | -ων} **1.** η έγγραφη συμφωνία που συνάπτεται μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών, τίθεται σε ισχύ με την υπογραφή (εκ μέρους τους) εγγράφου που πιστοποιεί τη μεταξύ τους έννομη σχέση και δεσμεύει καθεμιά από τις υπογράφουσες πλευρές για την τήρηση των όρων της βάσει των νόμων: ~ *συνεργασίας / προμηθειών* || *αθλητικό / διετές / επαγγελματικό / άκυρο / συνταξιοδοτικό ~* || *δεσμεύομαι με ~* || *κλείνω ~ σε μια εταιρεία* (ξεκινώ να εργάζομαι στην εταιρεία) || *όροι τού ~* || *το ~ του με τη δισκογραφική εταιρεία / την ομάδα / το πρακτορείο λήγει σε έναν μήνα* || *αυτές οι υποχρεώσεις δεν περιλαμβάνονται στο ~* || *ανανέωση / διακοπή / ακύρωση / εξαγορά τού ~* || (μτφ.) *το ~ τού Θεού με τον εκλεκτό του λαό·* ΦΡ. (α) ***κοινωνικό συμβόλαιο*** (*Du contrat social*, έργο τού Ζαν-Ζακ Ρουσσό, 1762) (i) η υποθετική συμφωνία μεταξύ των ατόμων-μελών μιας κοινωνίας, βάσει τής οποίας κάθε κοινωνία οργανώνεται, ώστε να εξασφαλίζεται η κοινή ασφάλεια και η ευημερία των μελών της (ii) η υποθετική συμφωνία μεταξύ κυβέρνησης και λαού, κατά την οποία η κυβέρνηση κατέχει την εξουσία με την υποχρέωση να διασφαλίζει τα συμφέροντα τού συνόλου των μελών τής κοινωνίας (β) (μτφ.) ***ο λόγος (κάποιου) (είναι) συμβόλαιο*** (κάποιος) είναι απόλυτα φερέγγυος, αξιόπιστος και συνεπής σε όσα υπόσχεται ή δεσμεύεται να πραγματοποιήσει: *εφόσον το είπε ο Πέτρος, θα το κάνει· ο λόγος του είναι συμβόλαιο!* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που πιστοποιεί την εγκυρότητα τής παραπάνω συμφωνίας (σημ. 1), συντάσσεται από συμβολαιογράφο και υποχρεώνει τους υπογράφοντες στην τήρηση των όρων που διατυπώνονται σε αυτό: *διαβάζω το ~ προτού το υπογράψω* || *αντίγραφο συμβολαίου* || *καταθέτω το ~ αγοράς τού σπιτιού στην εφορία·* ΦΡ. ***ιδιωτικό συμβόλαιο*** βλ. λ. ιδιωτικός **3.** ***συμβόλαια*** (τα) οι τελικές διαπραγματεύσεις πριν από την οριστική υπογραφή

συμφωνίας: *δύο χρόνια τα συζητούσαν και η δουλειά χάλασε στα ~ || είμαστε στα ~ για την αγορά τής επιχείρησης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμβόλαιον* < θ. *συμ-βολ-* (τού ρ. *συμβάλλω*. πβ. κ. *συμβολή*) + παραγ. επίθημα *-αιον* (πβ. κ. *τρόπ-αιον*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (στον Λυσία)].

συμβολαιογραφείο (το) [1840] το επαγγελματικό γραφείο τού συμβολαιογράφου.

συμβολαιογραφία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** το επάγγελμα τού συμβολαιογράφου **2.** ο χρόνος κατά τον οποίο κάποιος εργάζεται ως συμβολαιογράφος.

συμβολαιογραφικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συμβολαιογράφο ή τη συμβολαιογραφία: *~ απασχόληση / σφραγίδα* **2.** ***συμβολαιογραφικά*** (τα) τα χρήματα που εισπράττει ο συμβολαιογράφος ως αμοιβή για τη σύναψη συμβολαίου **3.** αυτός που γίνεται από συμβολαιογράφο, που εμπίπτει στις αρμοδιότητές του: *~ έλεγχος / πράξη.* — **συμβαιολογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

συμβολαιογράφος (ο/η) [μτγν.] δικαστικός υπάλληλος που επί πληρωμή συντάσσει, ελέγχει και φυλάσσει συμβόλαια.

συμβολαιογραφώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμβολαιογραφείς...} εργάζομαι ως συμβολαιογράφος.

συμβολή (η) **1.** το σημείο διασταύρωσης και ένωσης: *το περίπτερο βρίσκεται στη ~ των οδών Περικλέους και Ομήρου || η ~ των οστών / ποταμών / αρτηριών / αγωγών* • **2.** η προσωπική συνεισφορά σε συνολική προσπάθεια (για τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός αποτελέσματος): *η ~ κάποιου στην ολοκλήρωση ενός έργου / στην επιτυχία τής παράστασης / στην εμπέδωση κλίματος συνεργασίας / στην επίλυση ενός προβλήματος || μικρή / καθοριστική / σημαντική ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμβάλλω*, βλ.λ. (πβ. κ. *βολή*)].

συμβολίζω ρ. μετβ. [1889] {συμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποτελώ το καθιερωμένο σύμβολο (συγκεκριμένου πράγματος, κυρ. μιας ιδέας, μιας αφηρημένης έννοιας κ.λπ.): *το λευκό περιστέρι συμβολίζει την ειρήνη* **2.** αναπαριστώ, εικονίζω (κάποιον/κάτι) με συγκεκριμένο σύμβολο: *οι πρώτοι χριστιανοί συμβόλιζαν συχνά τον Χριστό ως ιχθύ || ο δικέφαλος αετός συμβολίζει την εξουσία και στην Ανατολή και στη Δύση || σε αυτό τον πίνακα το περιστέρι συμβολίζει την ψυχή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symboliser].

συμβολική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που μελετά τις διαφορές χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών βάσει τής παραδόσεώς τους και των συμβολικών τους βιβλίων.

συμβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που εκφράζεται με ή απαρτίζεται από σύμβολα: *~ σύστημα / απεικόνιση / παράσταση* (β) ΜΑΘ. ***συμβολική λογική*** η μαθηματική λογική που εκφράζει σχέσεις εννοιών και προτάσεων (κατηγορημάτων) βάσει μαθηματικών πράξεων, μεθόδων και συστημάτων συμβόλων **2.** αυτός που λειτουργεί ως σύμβολο (που υπονοεί κάτι άλλο): *σε μία ~ κίνηση οι δύο ηγέτες έδωσαν τα χέρια πριν από την υπογραφή τής συμφωνίας || ~ χειρονομία / αποχώρηση εις ένδειξιν διαμαρτυρίας || πράξη συμβολικού χαρακτήρα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση συμβόλων, συμβολισμών: *~ ποίημα / πίνακας* **4.** αυτός που γίνεται περισσότερο για να τηρηθούν οι τύποι, τα προσχήματα, που έχει τυπικό χαρακτήρα και δεν έχει πραγματικό, ουσιαστικό αντίκρισμα: *προσέφερε τις πολύτιμες υπηρεσίες του έναντι καθαρά συμβολικής αμοιβής.* — **συμβολικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.. **συμβολικότητα** (η) [1867].

συμβολισμός (ο) [1887] **1.** η αντιπροσώπευση πραγμάτων, εννοιών, ιδεών κ.λπ. μέσω συμβόλων: *πολλοί δεν αποδέχονται ότι υπάρχει ~ στα όνειρα* **2.** το συμβολικό νόημα, το περιεχόμενο που υποκρύπτεται: *ο ~ τής χειρονομίας του είναι φανερός: δηλώνει ότι ο αγώνας συνεχίζεται || ποιος είναι ο ~ τής τελευταίας σκηνής τού έργου;* • **3.** το λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου αι. ως αντίδραση στον ρεαλισμό, κατά το οποίο ο λογοτέχνης ή καλλιτέχνης ερμηνεύει διαισθητικά τον κόσμο ως σύνολο συμβόλων, αναζητεί την έκφραση ή την πρόκληση συναισθημάτων, ιδεών μέσω τής χρήσεως συμβολικής γλώσσας, φαντασίας, χρωμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symbolisme].

συμβολιστής (ο) [1891]. **συμβολίστρια** (η) {συμβολιστριών} **1.** πρόσωπο που εκφράζεται με συμβολισμό **2.** λογοτέχνης ή καλλιτέχνης τής σχολής τού συμβολισμού. — **συμβολιστικός,** -ή, -ό [1894], **συμβολιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symboliste].

σύμβολο (το) {συμβόλ-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να παραστήσει ή κατά σύμβαση θεωρείται πως παριστάνει κάτι άλλο· κυρ. ένα υλικό αντικείμενο που αντιπροσωπεύει κάτι αφηρημένο: *η τρίαινα είναι το ~ τού Ποσειδώνα || το περιστέρι είναι το ~ τής ειρήνης || ο σταυρός είναι χριστιανικό ~* (πβ. λ. *αλληγορία*) **2.** (α) οτιδήποτε έχει κατοχυρωθεί ως έμβλημα: *αλλαγή των ~ στη σημαία μιας χώρας || το ~ τής δυναστείας* (β) ΝΟΜ. ***προσβολή συμβόλων*** αδίκημα το οποίο τελεί όποιος, για να εκδηλώσει μίσος ή περιφρόνηση, αφαιρεί, καταστρέφει, παραμορφώνει ή ρυπαίνει την επίσημη σημαία τού κράτους ή έμβλημα της κυριαρχίας του **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει καθιερωθεί στην κοινή συνείδηση ως ο κατεξοχήν, ο υποδειγματικός εκφραστής ή ενσαρκωτής μιας ιδέας, μιας στάσης, ενός παραδείγματος ζωής: *ο Νέλσον Μαντέλα υπήρξε το ~ τού αγώνα κατά τού απαρτχάιντ || στο Βέλγιο ο βασιλιάς αποτελεί το ~ τής ενότητας τού έθνους || η Πηνελόπη είναι το ~ τής συζυγικής πίστης* **4.** κάθε γράμμα, σχέδιο ή άλλο σημάδι, που συμβατικά προσδιορίζει αντικείμενο, μέγεθος, ποσότητα, λειτουργία, πράξη κ.λπ., λ.χ. στα μαθηματικά, στη χημεία, τη μουσική: *το ~ τής πρόσθεσης είναι το + || μετεωρολογικό / αστρονομικό / χημικό ~* (όπως το Na για το στοιχείο νάτριο) **5.** (στην ψυχανάλυση) κάθε αντικείμενο ή ιδέα που αντιπροσωπεύει ή υποκρύπτει καταπιεσμένη επιθυμία ή παρόρμηση: *φαλλικό / ονειρικό / ερωτικό ~* **6.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σύμβολο τής Πίστεως*** η ομολογία πίστεως (*Πιστεύω*) των ορθοδόξων και ρωμαιοκαθολικών χριστιανών, η οποία διατυπώθηκε στην Α' Οικουμενική Σύνοδο τής Νικαίας (325)· οι Ρωμαιοκαθολικοί προσέθεσαν αργότερα και το «filioque» (φιλιόκβε), σύμφωνα με το οποίο το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό (βλ. λ. *πιστεύω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμβολον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *σύμβολος* (κυρ. στη φρ. *σύμβολος οἰωνός*) < *συμβάλλω*].

συμβουλάτορας (ο) {συμβουλατόρων} **1.** πρόσωπο που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *η μάννα του στάθηκε πάντα καλός ~* ΣΥΝ. σύμβουλος **2.** (παλαιότ.) μόνιμος σύμβουλος επισήμου προσώπου, άρχοντα: *οι ~ τού βασιλιά* **3.** (ειρων.) πρόσωπο που αναμειγνύεται σε ξένες υποθέσεις, προτείνοντας λύσεις, χωρίς να του έχει ζητηθεί κάτι τέτοιο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συμβουλάτωρ, -ορος* < *σύμβουλος* + παραγ. επίθημα *-άτορας*, πβ. κ. *εστιάτορας, προβοκάτορας*].

συμβουλευτής (ο) [αρχ.] **1.** ο σύμβουλος (βλ.λ.) • **2.** βουλευτής που εκλέγεται στην ίδια περιφέρεια ή κατά την ίδια περίοδο με κάποιον άλλο βουλευτή.

συμβουλευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συμβουλή ή σύμβουλο, που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει στη συμβουλή: *~ ικανότητα / ιδιότητα / ύφος || ο ~ τόνος στη φωνή κάποιου* **2.** (α) αυτός που χρησιμεύει ή αποσκοπεί στην παροχή συμβουλών: *~ λόγια / επιτροπή || ο ~ ρόλος τού κοινωνικού λειτουργού* (β) ***συμβουλευτική θέση*** αξίωμα που έχει μόνο γνωμοδοτικό χαρακτήρα, χωρίς δυνατότητα λήψεως αποφάσεων (γ) ***συμβουλευτική ψήφος*** (κατά τη συνεδρίαση συλλογικού σώματος) ψήφος γνώμης που δεν υπολογίζεται κατά τη λήψη αποφάσεως (δ) ΡΗΤΟΡ. ***συμβουλευτικός λόγος*** πολιτικός λόγος που προτρέπει σε συγκεκριμένη απόφαση, κατ' αντιδιαστολή προς τον δικανικό και τον επιδεικτικό. — **συμβουλευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμβουλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {συμβούλ-εψα (λόγ. συνεβούλευσα), -εύτηκα (λόγ. -θηκα), (λόγ. μτχ. συμβουλευθείς, -είσα, -έν)} **1.** δίνω τις συμβουλές μου (σε κάποιον), συνιστώντας του συγκεκριμένο τρόπο δράσης ή σκέψης: *σε ~ να κόψεις το τσιγάρο / να έχεις υπομονή || –Τι θα κάνεις; –Εσύ τι με συμβουλεύεις;* **2.** (μεσοπαθ. ***συμβουλεύομαι***) (α) ζητώ τη συμβουλή, λαμβάνω υπ' όψιν μου τη γνώμη ή την εκτίμηση (κάποιου): *~ τον δικηγόρο / τον λογιστή / τον καθηγητή μου για ένα θέμα* (β) ανατρέχω συμβουλευτικά σε (πηγή έγκυρης πληροφόρησης): *~ μια εγκυκλοπαίδεια / τα αρχεία / τα πρακτικά τής συνεδρίασης.*

συμβουλή (η) η γνώμη ή σύσταση που διατυπώνει κανείς, προκειμένου να βοηθήσει, να καθοδηγήσει (άλλον) σχετικά με το πώς είναι καλύτερο να πράξει: *φιλική / καλή / πολύτιμη / χρήσιμη / σοφή / συνετή ~ || ακούω τη ~ κάποιου* (κάνω ό,τι με συμβουλεύει) || *ζητώ / παίρνω τη ~ κάποιου || οι γονείς οφείλουν να δίνουν συμβουλές στα παιδιά τους* ΣΥΝ. νουθεσία, παραίνεση, προτροπή, (λαϊκ.) ορμήνεια· ΦΡ. ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** βλ. λ. *γέρος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *βουλή* «σκέψη» (βλ.λ.)].

συμβουλή – διαταγή – υπόδειξη: συνώνυμα. Μολονότι η Ελληνική και οι άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δεν δηλώνουν έντονα και γραμματικοποιημένα κοινωνικές διακρίσεις στην επικοινωνία (όπως συμβαίνει λ.χ. στην Ιαπωνική και σε άλλες γλώσσες), εντούτοις σε λεξιλογικό επίπεδο και σε ορισμένα σημασιακά πεδία, όπως το «πεδίο τής συμβουλής», εμφανίζονται τέτοιες διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, προκειμένου για εκτέλεση πράξεως που ζητείται λεκτικά από «ανώτερο» (σε κοινωνικό ρόλο, π.χ. προϊστάμενο, διευθυντή, δάσκαλο, αξιωματικό κ.λπ.) προς «κατώτερο» (στον κοινωνικό ρόλο που επιτελεί, π.χ. υπάλληλο, μαθητή, στρατιώτη κ.λπ.) χρησιμοποιούνται οι λέξεις **διαταγή** και **προσταγή** και, ηπιότερα, η λ. **εντολή**. Αν πρόκειται για επικοινωνιακούς ρόλους «κατωτέρου» προς «ανώτερο» (π.χ. υπαλλήλου προς διευθυντή), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως **υπόδειξη, σκέψη, άποψη, γνώμη**, ενώ αποκλείονται λέξεις όπως **προσταγή / διαταγή** ή **συμβουλή**. Όταν οι κοινωνικοί ρόλοι των συνομιλητών είναι σε σχέση ισότητας ή κάποιου βαθμού «ανωτερότητας» (σχέση γονέα προς παιδί λ.χ.), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως **συμβουλή, παραίνεση** (λογιότερη χρήση), **προτροπή, ενθάρρυνση** κ.τ.ό. Στην τελευταία περίπτωση, εφόσον πρόκειται για συμβουλές που δίδονται μυστικά και οδηγούν σε ενέργειες που αποσκοπούν σε πολιτική ή κοινωνική ανατροπή δομών τής καθεστηκυίας τάξης, χρησιμοποιούνται οι λ. **υποκίνηση** και **παρακίνηση** (συμβουλές για στάση, ανταρσία, διαμαρτυρία, απεργία κ.τ.ό.). *Συμβουλές, διαταγές, υποδείξεις* κ.τ.ό. έχουν γραμματικοποιηθεί στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες με τη ρηματική έγκλιση τής **προστακτικής**.

συμβούλιο (το) {συμβουλί-ου | -ων} **1.** το συλλογικό όργανο που συγκροτείται σε σώμα με συγκεκριμένες αρμοδιότητες για ορισμένη θητεία κατόπιν διορισμού ή εκλογής των μελών του, για τον χειρισμό συγκεκριμένων υποθέσεων, την άσκηση εξουσίας, γενικότ. τη λήψη αποφάσεων: *το δεκαπενταμελές μαθητικό ~ || τα μέλη τού ~ || διοικητικό / εποπτικό ~ || Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας* (βλ. λ. ΚΥ.Σ.Ε.Α.) || *Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης || ~ πλημμελειοδικών / εφετών / Αρείου Πάγου* **2.** (α) ***Συμβούλιο τής Επικρατείας*** βλ. λ. *επικράτεια* (β) ***Συμβούλιο Ασφαλείας*** βλ. λ. *ασφάλεια* (γ) (παλαιότ.) ***Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας*** η ΚΟΜΕΚΟΝ (βλ.λ.) (δ) ***Συμβούλιο τής Ευρώπης*** πανευρωπαϊκός διακρατικός θεσμός που αποσκοπεί στην προώθηση τής συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη του σε όλους τους τομείς εκτός από την άμυνα (ε) ***Ευρωπαϊκό***

Συμβούλιο το ανώτατο πολιτικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο αποτελούν οι αρχηγοί των κρατών ή των κυβερνήσεων και ο πρόεδρος τής Ευρωπαϊκής Επιτροπής· επεξεργάζεται τις κατευθυντήριες γραμμές για μεγάλα θέματα που απασχολούν την Ένωση (π.χ. η ανεργία) (στ) ***Συμβούλιο (Υπουργών) τής Ευρωπαϊκής Ένωσης*** το όργανο που εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών και που αποφασίζει τελικά για τους νόμους τής Ε.Ε. στους περισσότερους τομείς (ζ) ***υπουργικό συμβούλιο*** συλλογικό κυβερνητικό όργανο που ασκεί τις αρμοδιότητές του σε ολομέλεια, απαρτίζεται από τους υπουργούς, υφυπουργούς και αναπληρωτές υπουργούς που μετέχουν στην κυβέρνηση και συνεδριάζει υπό την προεδρία τού πρωθυπουργού (η) ***Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους*** βλ. λ. *νομικός* (θ) ***πειθαρχικό συμβούλιο*** βλ. λ. *πειθαρχικός* (ι) ***συγγενικό συμβούλιο*** βλ. λ. *συγγενικός* **3.** (γενικότ.) ομάδα ατόμων που συζητούν και αποφασίζουν για συγκεκριμένο ζήτημα: *σύγκληση συμβουλίου* || *ορίστηκε έκτακτο ~ για την Τρίτη* || *ιατρικό ~ για την παρακολούθηση τής υγείας ασθενούς* || *όλο το ~ καταδίκασε τις αυθαιρεσίες τής διοίκησης* || *το ~ δεν έλαβε υπ' όψιν του όλες τις προτάσεις.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμβούλιον* < αρχ. *σύμβουλος*. Η λ. δήλωνε αρχικώς τη σύσκεψη που γίνεται με κακό κίνητρο (π.χ. Κ.Δ. Ματθ. 12, 14: *ἐξελθόντες δὲ οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ* [τού Ιησού] *ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν*), αλλά πολύ σύντομα αναφέρθηκε σε κάθε είδους οργανωμένη ομάδα συμβούλων, συχνά αποδίδοντας το λατ. consilium (συμβούλιο Ρωμαίου κυβερνήτη ή επάρχου)].

> **συμβούλιο – συνέλευση – συνέδριο – σύσκεψη: συνώνυμα.** Η συνάντηση –τακτική ή έκτακτη– περισσοτέρων ανθρώπων για να συζητήσουν, με ή χωρίς δικαιοδοσία αποφάσεως, διάφορα θέματα (επιστημονικά, επαγγελματικά, υπηρεσιακά κ.λπ.) δηλώνεται αναλόγως με περισσότερες λέξεις. Ποικίλης συνθέσεως **σώματα** συνέρχονται για να συζητήσουν. Τέτοια σώματα συνιστούν διαφόρων μορφών συμβούλια (υπουργικό συμβούλιο, διοικητικό συμβούλιο, δικαστικό συμβούλιο, γνωμοδοτικό συμβούλιο κ.λπ.), που προβλέπονται θεσμικά και έχουν συνήθως μακροπρόθεσμο χαρακτήρα. Προκειμένου να μελετηθούν εξειδικευμένα θέματα συνιστώνται **επιτροπές** ή (λιγότερο τυπικές και περισσότερο ευέλικτες και αποτελεσματικές) **ομάδες εργασίας**. Η συγκέντρωση για συζήτηση (ανταλλαγή απόψεων, ενημέρωση, ανακοινώσεις κ.λπ.) ή έχει την απλή μορφή **συνάντησης** ή τυπικό χαρακτήρα **συνέλευσης** ή (για εκκλησιαστικά θέματα και για συσκέψεις ιεραρχικώς ανώτερων στελεχών) χαρακτήρα **συνόδου** *(ιερά σύνοδος, σύνοδος πατέρων, σύνοδος κορυφής)* ή (σε επίσημα διακρατικά όργανα) **διάσκεψης** και **συνδιάσκεψης**. Οι συναντήσεις των σωμάτων / ομάδων που συνέρχονται και συσκέπτονται χαρακτηρίζονται ως **συσκέψεις** ή **διασκέψεις** ή **συνεδρίες / συνεδριάσεις**. Μιλάμε για *συνεδρίες τής Συγκλήτου, συνεδριάσεις ποικίλων επιτροπών και συμβουλίων, για διασκέψεις διακρατών και συσκέψεις υπηρεσιακών παραγόντων.* Οι όροι εναλλάσσονται συχνά μεταξύ τους, αφού κάθε βουλευόμενο σώμα **συσκέπτεται, διασκέπτεται** και **συνεδριάζει**. ‣ *συνέδριο*

σύμβουλος (ο/η) {συμβούλ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) το πρόσωπο που παρέχει επαγγελματικές ή εξειδικευμένες συμβουλές, γνωμοδοτεί ή εισηγείται λύσεις επί συγκεκριμένων θεμάτων: *~ επιχειρήσεων / εκπαίδευσης προσωπικού* || *τεχνικός / νομικός ~ μιας επιχείρησης* || *οι ~ τού δημάρχου* || *~ επικοινωνίας τού προέδρου / επενδύσεων / έκδοσης εντύπου* (β) ***σχολικός σύμβουλος*** το πρόσωπο που σε κάθε νομαρχία είναι επιφορτισμένο με το έργο τής παροχής συμβουλών, την καθοδήγηση και τον συντονισμό τού διδακτικού έργου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε θέματα ειδικότητάς του (παλαιότ. σχολικός επιθεωρητής, που είχε επιπροσθέτως και έργο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών) **2.** μέλος συμβουλίου (οργανισμού, εταιρείας, υπηρεσίας κ.λπ.): *διευθύνων ~ εταιρείας* (βλ. λ. *διευθύνω*) || *εξελέγη δημοτικός ~* **3.** αυτός που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *οι φίλοι του αποδείχθηκαν καλοί ~ στις δυσκολίες ώρα* || (μτφ.) *το κρασί είναι κακός ~* **4.** εκλαϊκευτικό βιβλίο με πρακτικές συμβουλές: *~ υγείας / οικογενείας* || *χρηματιστηριακός ~* || *~ εκθέσεων τού μαθητή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-βουλος* < *βουλή* (βλ.λ.)].

Συμεών (ο) {άκλ. κ. σπανιότ. Συμεώνος} **1.** όνομα αγίου τής Ορθοδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον γέροντα, ο οποίος κατά την Υπαπαντή (βλ.λ.) τού Χριστού αναγνώρισε στο πρόσωπο τού Θείου Βρέφους τον Μεσσία **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Συμεών / Σιμεών* < εβρ. šim'ōn «έχει ακούσει» (ενν. ο Θεός), όνομα που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Γένεσις* 29. 33), έδωσε η σύζυγος τού Ιακώβ Λεία στον δεύτερο γυιο της, λέγοντας: *...ἤκουσεν Κύριος ὅτι μισοῦμαι, καὶ προσέδωκέν μοι καὶ τοῦτον· ἐκάλεσεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Συμεών.* Παράλληλος με τον τ. *Συμεών* είναι ο τ. *Σίμων* (βλ.λ.)].

Σύμη (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων Β. τής Ρόδου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σύμιος** κ. (λαϊκ.) **Συμιός** (ο), **Σύμια** κ. (λαϊκ.) **Συμιά** (η), **συμιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, από το όν. τής θυγατέρας τού Ιαλύσου, η οποία απήχθη από τον Γλαύκο και οδηγήθηκε, κατά τη μυθολογία, στο νησί. Στην αρχαιότητα η Σύμη μνημονεύεται επίσης με τις ονομασίες *Ἔλκουσα, Αἴγλη* και *Μεταποντίς*].

συμμάζεμα (το) {συμμαζέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκέντρωση (σκόρπιων πραγμάτων) **2.** η τοποθέτηση διαφόρων (σκόρπιων) αντικειμένων στην κανονική τους θέση, σε μία τάξη· η οργάνωση και το καθάρισμα ενός χώρου: *το ~ τού γραφείου / τού δωματίου* ΣΥΝ. συγύρισμα, τακτοποίηση **3.** (κυρ. για υφάσματα, ρούχα) το στένεμα, η σύμπτυξη των διαστάσεων σε συγκεκριμένο σημείο ή τμήμα: *θέλει ένα μικρό ~ στη μέση και θα εφαρμόζει καλύτερα η φούστα* **4.** η ανανέωση ή περιποίηση τής εμφάνισης: *ένα ~ στα μαλλιά / στο πρόσωπο* **5.** (μτφ.) ο περιοριστικός έλεγχος, η πειθάρχηση εντός συγκεκριμένων ορίων: *πολύ αέρα έχουν πάρει· τους χρειάζεται ~* ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, περιορισμός, συγκράτηση. Επίσης (λαϊκ.) **συμμάζωμα**. — (υποκ.) **συμμαζεματάκι** (το).

συμμαζεμός (ο) το συμμάζεμα (βλ.λ.)· συνήθ. στη ΦΡ. ***δεν έχει συμμαζεμό*** (i) (για χώρο) δεν τακτοποιείται εύκολα: *το σπίτι του ~, αφού πετάει τα πράγματά του όπου βρει* || *όλο το συμμαζεύει το δωμάτιό του και συμμαζεμό δεν έχει* (ii) (για πρόσ.) δεν πειθαρχεί εντός συγκεκριμένων ορίων, ξεφεύγει από τον έλεγχο: *ο γυιός του ~· βγαίνει κάθε βράδυ και γυρίζει το πρωί.*

συμμαζεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συμμάζ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** συγκεντρώνω (σκόρπια πράγματα): *συμμάζεψε αυτά που έπεσαν στο πάτωμα* **2.** βάζω σε τάξη, οργανώνω: *~ το δωμάτιο / τα ρούχα στη ντουλάπα* || (μτφ.) *πρέπει να συμμαζέψει λίγο τα πράγματα στην επιχείρησή του* ΣΥΝ. τακτοποιώ, συγυρίζω, νοικοκυρεύω **3.** επιμελούμαι την εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος), φροντίζω να φαίνεται πιο περιποιημένο: *~ τα μαλλιά μου* **4.** παρουσιάζω ή εκφράζω (κάτι) με πιο ευσύνοπτο, κατανοητό και ευπρεπή τρόπο: *να συμμαζέψεις το άρθρο· έχει πολλές ασάφειες και επαναλήψεις!* **5.** μαζεύω ή συγκρατώ σε συγκεκριμένο σημείο ύφασμα ή ρούχο, στενεύοντας το πλάτος του: *να συμμαζέψουμε το μανίκι, νομίζω πως κρεμάει στο πλάι* **6.** (μτφ.) ελέγχω (κάποιον/κάτι) επιβάλλοντας περιορισμούς, εντάσσω σε πιο πειθαρχημένο πλαίσιο την έκφραση ή τη συμπεριφορά του: *για συμμάζεψέ τον, γιατί σαν πολύ αέρα πήρε τελευταία* || *αυτός δεν συμμαζεύεται πια με τίποτα* ♦ **7.** (αμετβ.) τακτοποιώ και καθαρίζω (έναν χώρο): *πρέπει να συμμαζέψεις εδώ μέσα, γιατί είναι αχούρι σκέτο!* (μεσοπαθ. **συμμαζεύομαι**) **8.** μαζεύομαι, περιορίζω τις κινήσεις, σφίγγω ή κουλλουριάζω το σώμα μου: *του έβαλε μια φωνή και το σκυλί συμμαζεύτηκε αμέσως* **9.** περιορίζομαι, ελέγχω τη συμπεριφορά μου: *συμμαζέψου και κάτσε φρόνιμα!* || (μτχ.) *είναι συμμαζεμένος άνθρωπος*· ΦΡ. ***και δεν συμμαζεύεται*** (σε παράθεση όμοιων στοιχείων) και άλλα τέτοια, και «πάει λέγοντας»: *έχει φτιάξει μια βίλα με τζακούζι, πισίνα, γήπεδο τένις, ~!* Επίσης (λαϊκ.) **συμμαζώνω**.

συμμαθητεία (η) {συμμαθητειών} το να είναι κανείς συμμαθητής με κάποιον και η περίοδος κατά την οποία είναι συμμαθητές.

συμμαθητής (ο) [αρχ.] **συμμαθήτρια** (η) [μτγν.] {συμμαθητριών} πρόσωπο που φοιτά σε ένα σχολείο την ίδια περίοδο με κάποιον ή είναι μαθητής τής ίδιας τάξης τού ίδιου σχολείου με άλλον. — **συμμαθητεύω** ρ. [1782].

συμμαχητής (ο) [1807], **συμμαχήτρια** (η) {συμμαχητριών} πρόσωπο που μάχεται από κοινού με άλλον/άλλους για ορισμένο σκοπό: *υπήρξαμε συμμαχητές στην Εθνική Αντίσταση* ΣΥΝ. συναγωνιστής, συμπολεμιστής.

συμμαχία (η) [αρχ.] {συμμαχιών} **1.** η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών, λ.χ. κρατών, προκειμένου από κοινού (με κοινό συντονισμό και ενωμένες δυνάμεις) να αντιμετωπίσουν έναν εχθρό, μια απειλή κ.λπ.: *συνάπτω ~* || *~ Κροατών και Μουσουλμάνων κατά των Σερβοβοσνίων* **2.** (ειδικότ.) ο επίσημος συνασπισμός ή συνθήκη συνεργασίας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών, λ.χ. κρατών, για την επίτευξη ή την επιδίωξη κοινών στρατιωτικοπολιτικών στόχων, για την υπεράσπιση κοινών συμφερόντων: *η Βορειοατλαντική ~* (το ΝΑΤΟ) || *ισχυρές συγκρούσεις και ανακατατάξεις στο εσωτερικό τής ~*· ΦΡ. ***Ιερά / Ιερή Συμμαχία*** βλ. λ. *ιερός* **3.** σύγκλιση κοινωνικών ή πολιτικών ομάδων σε κοινή και συντονισμένη δράση για την προώθηση κοινών συμφερόντων ή θέσεων: *~ όλων των προοδευτικών δυνάμεων* || *η ~ τριών κομμάτων για τον σχηματισμό βιώσιμης κυβέρνησης* **4.** η συνεννοημένη τήρηση κοινής στάσεως και η άτυπη συμφωνία δύο ή περισσοτέρων εναντίον άλλου/άλλων: *~ μάννας και κόρης κατά τού γαμπρού* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των πλευρών (ατόμων, κρατών κ.λπ.) που συμμαχούν, που αναπτύσσουν συμμαχικούς δεσμούς μεταξύ τους: *οι ηγέτες τής ~* || *οι κινήσεις / επιχειρήσεις / τα συμφέροντα μιας συμμαχίας* **6.** (συνεκδ.-καταχρ.) το ίδιο το κείμενο τής συνθήκης, βάσει τής οποίας δύο ή περισσότερες πλευρές συμμαχούν: *υπογραφή τής ~* || *δεν προβλέπεται από τους όρους τής ~.*

συμμαχικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με συμμάχους ή συμμαχία: *~ στρατεύματα / νίκη / ηγεσίες*· ΦΡ. ***συμμαχική κυβέρνηση*** βλ. λ. *κυβέρνηση*. — **συμμαχικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σύμμαχος (ο/η) {συμμάχ-ου | -ων, -ους} **1.** (για κράτος, έθνος / λαό) αυτός που πολεμά μαζί με άλλον εναντίον κοινού εχθρού: *στην αρχαιότητα, οι Αθηναίοι και οι ~ τους πολεμούσαν με τους Σπαρτιάτες και τους ~ τους* || *βρίσκω / αναζητώ συμμάχους για μια εκστρατεία* **2.** (ειδικότ.) ***Σύμμαχοι*** (οι) (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) το σύνολο των κρατών που από κοινού πολέμησαν κατά τής Γερμανίας, τής Ιταλίας και τής Ιαπωνίας: *η απόβαση των ~ στη Νορμανδία* **3.** (α) καθένα από τα κράτη-μέλη στρατιωτικοπολιτικού συνασπισμού ως προς τα υπόλοιπα κράτη-μέλη: *το Σύμφωνο τής Βαρσοβίας περιελάμβανε τη Σοβιετική Ένωση και τους ~ της* || *η Ελλάδα και η Τουρκία είναι σύμμαχοι στο πλαίσιο τού ΝΑΤΟ* || *την Αθηναϊκή Συμμαχία αποτελούσαν οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους* (β) κράτος που έχει φιλικούς δεσμούς και κοινή πολιτική με άλλο κράτος: *οι Πλαταιές ήταν σταθερός ~ τής Αθήνας* || *η Αγγλία είναι παραδοσιακός ~ των Η.Π.Α.* **4.** οποιοσδήποτε βοηθεί, υποστηρίζει ή διευκολύνει κάποιον για την επίτευξη στόχου του ή σε δύσκολη περίσταση: *ο υποψήφιος αυτός βρήκε στον χώρο των Μ.Μ.Ε. πολλούς ~ που τον βοήθησαν καθοριστικά στην προεκλογική του εκστρατεία* || *το φίλαθλο κοινό, που κατέκλυσε το στάδιο, υπήρξε ~ των αθλητών μας στην προσπάθεια για*

διάκριση || *στο πρόσωπό του βρήκε έναν χρήσιμο ~ στην αντιπαράθεση με τους υπολοίπους* **5.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε ευνοεί ή διευκολύνει κάποιον στις προσπάθειές του: *ο βαρύς ρωσικός χειμώνας αποδείχθηκε πολύτιμος ~ των Ρώσων στις εναντίον τους εκστρατείες τόσο τού Ναπολέοντα όσο και τού Χίτλερ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-μαχος* < *μάχη*].

σύμμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μετέχει από κοινού σε συμμαχία με (άλλον/άλλους): *στρατηγικός ~* || *τα ~ κράτη* || *μια φίλη και ~ χώρα* ΣΥΝ. συμμαχικός ΑΝΤ. εχθρικός.

συμμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμαχείς... | συμμάχησα} **1.** είμαι ή γίνομαι σύμμαχος με (άλλον/άλλους), συνάπτω ή μετέχω στην ίδια συμμαχία (με άλλον): *οι πρώην αντίπαλοι συμμαχούν μπροστά στον κοινό κίνδυνο* ΣΥΝ. συνασπίζομαι **2.** έρχομαι σε συνεννόηση, συμφωνώ ή συνεργάζομαι (με άλλον/άλλους) για την επίτευξη κοινού σκοπού, την υπεράσπιση ή προώθηση κοινών συμφερόντων: *οι υγιείς πολιτικές δυνάμεις πρέπει να συμμαχήσουν κατά τής διαφθοράς και τής σήψης* ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμπράττω, συμπαρατάσσομαι.

συμμειγνύω ρ. μετβ. {συνέμ-ειξα, συμμίχθηκα κ. (λόγ.) συνεμίχθην, -ης, -η..., συμμεμειγμένος} (λόγ.) αναμειγνύω (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ. συμφύρω, συγχωνεύω, συνενώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμείγνυμι* / *-ύω* < *συν-* + *μείγνυμι* / *-ύω* (βλ.λ.)].

σύμμεικτος, -η, -ο → σύμμικτος

σύμμειξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η ανάμειξη **2.** (γενικότ.) η ένωση δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνένωση.

συμμερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμμερίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** κατανοώ, βιώνω από κοινού, μετέχω μαζί (με άλλον/άλλους) σε (κάτι): ~ *την αγωνία / τις ανησυχίες / τις επιφυλάξεις / τον πόνο / την οργή κάποιου* || ~ *την κούρασή σου, αλλά πρέπει να συνεχίσουμε την προσπάθεια* **2.** συμφωνώ με (κάτι): *δεν ~ τη γνώμη σου, αλλά θα τη λάβω υπ' όψιν μου* || ~ *τις απόψεις / τις πεποιθήσεις κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *μερίζω* / *-ομαι* < *μέρος*].

συμμεταβολή (η) η παράλληλη μεταβολή δύο ή περισσότερων καταστάσεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμεταβάλλω* < *συμ-* (< *συν-*) + *μεταβάλλω* (πβ. *μεταβάλλω – μεταβολή*)].

συμμετέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμετείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. συμμετέσχον, -ες, -ε... (να/θα συμμετάσχω)} (+σε) **1.** (α) μετέχω από κοινού σε (κάτι) με άλλον: ~ *σε προσπάθεια / συζήτηση / σύσκεψη* || ~ *ενεργά στα κοινά* || ~ *στις εξετάσεις / στα κέρδη τής επιχείρησης / σε ένα παιχνίδι / σε μια εκδήλωση* ΣΥΝ. παίρνω μέρος ΑΝΤ. απέχω (β) (η μτχ. ***συμμετέχων, -ουσα, -ον***) αυτός που συμμετέχει: *οι συμμετέχοντες στον διαγωνισμό* || *τα ονόματα των συμμετεχόντων στο έργο* **2.** βιώνω το ίδιο συναίσθημα μαζί με άλλον: ~ *στους πόνους / στις χαρές κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

συμμετοχή (η) **1.** το να συμμετέχει κανείς σε (κάτι): *διαπραγματεύεται τη ~ του στην κυβέρνηση* || *δηλώνω ~ στον διαγωνισμό / σε έναν αγώνα / σε εξετάσεις* || *άμεση ~ στις διαδικασίες εκλογής* ΑΝΤ. αποχή· ΦΡ. ***φιλική συμμετοχή*** η συμμετοχή γνωστού συνήθ. προσώπου σε εκπομπή τηλεοπτική ή ραδιοφωνική ή σε μουσική παραγωγή **2.** (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι συμμετέχει σε κάτι, καθώς και αυτό με το οποίο κανείς αντιπροσωπεύεται σε κοινή προσπάθεια, εκδήλωση, εξέταση κ.λπ.: *το σχέδιό του ήταν μία από τις καλύτερες / αξιολογότερες ~ στον διαγωνισμό* || *η νεαρή τραγουδίστρια ήταν από τις ~ που ξεχώρισαν / που ευνοήθηκαν από την κριτική επιτροπή* || *η ταινία τού Θ. Αγγελόπουλου αποτελεί την επίσημη ~ τής Ελλάδας στο φετινό Φεστιβάλ των Καννών* ΣΥΝ. υποψηφιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμμετέχω*].

συμμετοχικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμμετοχή **2.** αυτός που βασίζεται στη συμμετοχή ή προκύπτει από αυτήν: ~ *διαδικασίες.* — **συμμετοχικά** επίρρ., **συμμετοχικότητα** (η).

συμμέτοχος, -η, -ο αυτός που συμμετέχει ή συμβάλλει σε κάτι μαζί με άλλον/άλλους, που συνεργάζεται με άλλους για συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *γίνομαι ~ σε ένα έγκλημα / στα κέρδη τής επιχείρησης* || *είμαστε όλοι συμμέτοχοι στην εικόνα διαλύσεως που παρουσιάζει η χώρα* ΑΝΤ. αμέτοχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμμετέχω*].

συμμετρία (η) [αρχ.] {συμμετριών} **1.** η διάταξη των μερών ενός όλου με τρόπο που να αντιστοιχεί το καθένα στο ομόλογό του με σχέση ισότητας (στο μήκος, το πλάτος, το ύψος), π.χ. να μην είναι το ένα χέρι πιο κοντό από το άλλο, το ένα μάτι πιο ψηλά από το άλλο, το παράθυρο τής κάτω σειράς να είναι στην ίδια ευθεία με το αντίστοιχο τής πάνω σειράς κ.λπ.: *αυτό το κτήριο χαρακτηρίζεται από ~* || *το σώμα του έχει ~* || *το φιλοσοφικό του σύστημα διακρίνεται για την τέλεια ~ του* **2.** ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία οργάνων ή τμημάτων τού σώματος ως προς νοητό άξονα, επίπεδο ή σημείο, λ.χ. στα ελεύθερα ζώα η αντιστοιχία δεξιάς και αριστερής πλευράς (αμφίπλευρη συμμετρία): *ακτινωτή ~* (στους αχινούς, στις θαλάσσιες ανεμώνες) **3.** ΓΕΩΜ. ο μετασχηματισμός (απεικόνιση) με τον οποίο σε ένα σχήμα ή στερεό απεικονίζουμε ένα ίσο σχήμα με τη βοήθεια ενός σημείου (κέντρο συμμετρίας), μιας ευθείας (άξονας συμμετρίας) ή ενός επιπέδου (επίπεδο συμμετρίας): *το κέντρο ενός κύκλου είναι κέντρο συμμετρίας τού κύκλου.*

συμμετρία – αρμονία – αναλογία – ισορροπία. Κοινό χαρακτηριστικό των σημασιών αυτών των λέξεων είναι ότι προϋποθέτουν την έννοια τής ισότητας / ανισότητας και τής ομοιότητας / διαφοράς. Η **συμμετρία** *(των στοιχείων ενός αρχιτεκτονήματος)* δηλώνει κατά βάσιν σχέση ισότητας (ισοϋψή, ισοπαχή, ισομετρικά κ.λπ. στοιχεία). Όταν η σχέση αυτή διαταράσσεται, τότε προκύπτει **ασυμμετρία**. Η σύνθεση στοιχείων που συνιστούν ομοιότητες ή και διαφορές, ισότητες ή και ανισότητες, κατά τρόπον που να αίρονται οι αντιθέσεις σε σύνθεση, συνιστά την **αρμονία**. Η αρμονία οδηγεί στην *τάξη* μέσα από τη σύνθεση αίροντας το *χάος*, είναι δε μια βαθύτερη εσωτερική ποιοτική σχέση έξω από κάθε ποσοτική εξίσωση. Σχέσεις αρμονίας αναπτύσσονται κατεξοχήν στις καλές τέχνες, στη φύση, στο χώρο των ιδεών και τού πνεύματος. Η **αναλογία** δηλώνει τον «σταθερό λόγο», την *αντιστοιχία* ανάμεσα στα μέρη που συνιστούν ένα σύνολο, σταθερές δηλ. σχέσεις ισότητας ή και ανισότητας, που έχουν όμως κανονικό και ιδιαίτερο χαρακτήρα. Μπορεί κανείς να μιλάει για *αναλογία δύο συστημάτων, αναλογία στις διαστάσεις*, στις *σχέσεις* κ.λπ. Στον χώρο τής πολιτικής, τής κοινωνίας, τής οικονομίας κ.τ.ό. γίνεται συχνά λόγος για **ισορροπία**. Με την ισορροπία εξισώνονται αντίπαλες ή αντίρροπες δυνάμεις. Τις περισσότερες φορές η ισορροπία είναι **εξισορρόπηση** (ποσοτική, αριθμητική κ.λπ.) των διαφορών και όχι άρση αυτών.

συμμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από συμμετρία, που έχει αρμονικές αναλογίες: ~ *ανάπτυξη / διάταξη των κτισμάτων στον χώρο* || ~ *χαρακτηριστικά ενός προσώπου* ΑΝΤ. ασύμμετρος. **συμμετρικ-ά / -ώς** [1860] επίρρ., **συμμετρικότητα** (η).

σύμμετρος, -η, -ο **1.** συμμετρικός (βλ.λ.) ΑΝΤ. ασύμμετρος **2.** αυτός που έχει τη σωστή αντιστοιχία προς κάτι άλλο, χωρίς να υστερεί έναντι αυτού ή να καθίσταται υπερβολικός: *η ~ ανάπτυξη τού πνευματικού προς τον υλικό βίο.* — **σύμμετρα / συμμέτρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

συμμιγής, -ής, -ές {συμμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που προκύπτει από τυχαία ανάμειξη στοιχείων, που έχει μπερδεμένη σύσταση ΑΝΤ. αμιγής • **2.** ΜΑΘ. ***συμμιγής αριθμός*** αριθμός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα τμήματα σε διαφορετικές μονάδες μετρήσεως, οι οποίες αναφέρονται στο ίδιο φυσικό μέγεθος, λ.χ. ο αριθμός *2 ώρες και 30' ή 3 χρόνια, 2 μήνες και 14 ημέρες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έλλιπής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *συμμιγ-* τού ρ. *συμμείγνυμι* / *-ύω* (βλ.λ.). Ο μαθ. όρ. *συμμιγής αριθμός* αποδίδει το γαλλ. nombre complexe].

σύμμικτος, -η, -ο αυτός που προκύπτει από τη σύμμειξη δύο ή περισσοτέρων στοιχείων: ~ *πλήθος* ΣΥΝ. αναμεμειγμένος, ανάμικτος, μικτός, ανακατωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμμ(ε)ίγνυμι* / *-ύω* (πβ. κ. *μικτός*)].

συμμορία (η) {συμμοριών} **1.** ομάδα κακοποιών, ληστών· (γενικότ.) κάθε οργανωμένο σύνολο ατόμων με κοινή και παράνομη δράση: *ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων ~* || *αδίστακτη ~ μαφιόζων* ΣΥΝ. σπείρα **2.** ΝΟΜ. ***σύσταση και συμμορία*** (συνήθ. προφορ. *σύσταση συμμορίας*) αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος συμφωνεί με άλλον να διαπράξουν ορισμένο κακούργημα ή πλημμέλημα ή ενώνεται με άλλον για την διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων ή πλημμελημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φορολογική τάξη των αρχ. Αθηναίων – τμήμα τού στρατού ή τού στόλου», < *σύμμορος* < *συν-* + *-μορος* < *μόρα* «υποδιαίρεση τού στρατού», ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *μερ-* (βλ. λ. *μέρος*). Ήδη στον Ιουστινιανό απαντά η σημ. τής κλειστής ομάδας συμφερόντων, λ.χ. των γιατρών *(αἱ Ἀσκληπιοῦ συμμορίαι)*, ενώ στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. απέκτησε κακόσημη χροιά, αναφερόμενη σε ομάδες αιρετικών].

συμμορίτης (ο) [μτγν.] {συμμοριτών}, **συμμορίτισσα** (η) {συμμοριτισσών} **1.** (γενικά) το μέλος συμμορίας **2.** (στον Εμφύλιο, κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) μέλος τού Δημοκρατικού Στρατού, κομουνιστής αντάρτης. — **συμμορίτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*

συμμοριτισμός (ο) (περιληπτ.) το σύνολο των ενεργών συμμοριών, καθώς και η δράση που αναπτύσσουν.

συμμοριτοπόλεμος (ο) {συμμοριτοπολέμ-ου | -ων, -ους} **1.** (γενικά) ένοπλη σύγκρουση με συμμορίες ή μεταξύ συμμοριών **2.** (κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) ο εμφύλιος πόλεμος τού 1946-49 (δηλ. μεταξύ των «συμμοριτών» - κομουνιστών, μελών τού Δημοκρατικού Στρατού, και τού Εθνικού Στρατού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*

συμμορφώνω ρ. μετβ. {συμμόρφω-σα, -θηκα (λογ. συνεμορφώθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ταιριάζω κάτι με κάτι άλλο, τα κάνω να συμφωνούν: *πρέπει να συμμορφώσουμε τη νομοθεσία μας προς τα νέα δεδομένα* **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πειθαρχήσει, να συμπεριφέρεται σωστά: *για να τον συμμορφώσω, θα γίνω πολύ αυστηρός* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να δείχνει καλύτερος, διορθώνω την εμφάνιση, το περιεχόμενο, την ποιότητά του: ~ *το τετράδιο / την έκθεση / το φόρεμα*· (μεσοπαθ. **συμμορφώνομαι**) **4.** (με / προς κάτι) προσαρμόζομαι προς συγκεκριμένους κανόνες, δεδομένα ή υποδείξεις: *δεν μπορεί να συμμορφωθεί με το πνεύμα τής νέας διοίκησης* || ~ *προς τις υποδείξεις τού γιατρού μου / τους νόμους / τις οδηγίες* || *οι δύο μαθητές προειδοποιήθηκαν ότι, αν δεν συμμορφωθούν, θα τιμωρηθούν αυστηρά* ΣΥΝ. πειθαρχώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμμορφοῦμαι (-όο-)* < *σύμμορφος* < *συν-* + *-μορφος* < *μορφή*].

συμμόρφωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πειθάρχηση σε καθορισμένες αρχές, η προσαρμογή προς συγκεκριμένους κανόνες (από κάποιον που δεν τους τηρεί): *η ~ όλων των υπαλλήλων προς τους νέους κανονισμούς* || ~ *προς τις υποδείξεις / προς τις εντολές των ανωτέρων* || *το παράδειγμα αυτό να το θυμάστε προς γνώσιν και συμμόρφωσιν* (για να ξέρετε και να φροντίζετε να δεί-

χνετε την πρέπουσα συμπεριφορά) || *η ~ μιας χώρας προς τα διεθνή νόμιμα* ΣΥΝ. υπακοή **2.** (σπάν.) η διόρθωση τής εξωτερικής μορφής, τής εμφάνισης, τού περιεχομένου κ.λπ.: *η ~ ενός κειμένου / της φούστας.* **συμμορφωτικός,** -ή, -ό [1834].

συμπαγής, -ής, -ές {σύμπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συμπαγέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει αδιάσπαστη συνοχή, μεγάλη πυκνότητα: *~ μάζα / σώμα* ΣΥΝ. στερεός, αρραγής ΑΝΤ. χαλαρός **2.** (μτφ.) αυτός που η συνοχή του εξασφαλίζεται από ισχυρούς και αδιασάλευτους δεσμούς: *~ συμμαχία / κόμμα / συνασπισμός / ενότητα* || *με τη νέα του σύνθεση το κεντρικό επιτελείο γίνεται πολιτικά και οργανωτικά ~ και μαχητικό* ΣΥΝ. άρρηκτος. — **συμπαγώς** επίρρ. [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *-παγής*, από το θ. *παγ-* τού παθ. αορ. β' *έ-πάγ-ην*, ρ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πάγιος*)].

συμπάθεια (η) [αρχ.] {συμπαθειών} **1.** η βαθιά κατανόηση και συμμετοχή στην ψυχική κατάσταση (κάποιου που πάσχει): *έδειχνε ~ για τους φτωχούς και τους αδυνάτους* || *τον κοίταξε με ~ αναλογιζόμενη το δράμα του* ΣΥΝ. συμπόνια • **2.** η σταθερή προτίμηση (σε κάποιον/κάτι), η θετική προδιάθεση απέναντί του: *έχει μεγάλη ~ στην κόρη του* || *δείχνει πάντα τη ~ του στο καλό κρασί και στις λεπτές γεύσεις* ΣΥΝ. αγάπη, προτίμηση, ενδιαφέρον, ευμένεια ΑΝΤ. αντιπάθεια, απέχθεια **3.** η φιλική ή ερωτική έλξη (προς κάποιον/κάτι): *ήταν φανερή η ~ της για τον Τάκη τον τελευταίο καιρό* **4.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο τού ενδιαφέροντος, τής προτίμησης (κάποιου): *η Μαρίνα είναι η μεγάλη του ~* • **5.** ΙΑΤΡ. η κυρ. παθολογική μεταβολή σε όργανο τού σώματος, που οφείλεται σε βλάβη ή διαταραχή ομοίου οργάνου, λ.χ. τού άλλου ματιού, αφτιού κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυστυχισμένος*.

> ***συμπάθεια: συνώνυμα.*** Η δήλωση **συμπάθειας** (ότι δηλ. συμπάσχει κανείς) σε κάποιον που υποφέρει αποτελεί βασική έννοια τής ανθρώπινης επικοινωνίας και οδηγεί στη χρήση συναισθηματικά σχολιασμένων λέξεων (πβ. και την εξέλιξη που είχε η ελληνική λ. στην Αγγλική, όπου το sympathy σημαίνει «συλλυπητήρια»!). Τέτοιες λέξεις είναι πολλές στην Ελληνική και προέρχονται είτε από την έννοια τού «καίω» (> **καημένος, καψερός**) είτε από την έννοια τής «(κακής) μοίρας» (> **κακομοίρης, δυστυχής / δύστυχος, κακορίζικος**) είτε από διάφορες έννοιες που υπέστησαν σημασιολογική εξέλιξη προς το σημασιακό πεδίο τής *συμπάθειας*: *δόλος* > *δό-λι-ος* > **δό-λιος** (με συμπροφορά τού *-ιος*)· «ερημιά» > **έρημος / έρμος**· «μαύρο χρώμα – πένθος / δυστυχία» > **μαύρος**· «φτώχια» > **φτωχός** και τουρκ. fukara «φτωχός» > **φουκαράς / φουκαριάρης**.

συμπαθεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η εκτομή τμήματος τού συμπαθητικού νευρικού συστήματος για την πρόκληση αγγειοδιαστολής. Επίσης **συμπαθεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathectomy].

συμπαθής, -ής, -ές {συμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συμπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που κερδίζει τη συμπάθεια των άλλων, που προκαλεί την ευμενή αντιμετώπιση, το θετικό ενδιαφέρον για το πρόσωπό του: *μου είναι πολύ συμπαθής ως άνθρωπος και συνεργάτης* || *η κόρη σας είναι συμπαθέστατη* ΣΥΝ. συμπαθητικός, αξιαγάπητος ΑΝΤ. αντιπαθής. - **συμπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που συγκινείται από αισθήματα άλλων · αυτός με τον οποίο ασκείται ισχυρή αμοιβαία επίδραση». < *συν-* + *-παθής*, από το θ. *παθ-* τού παθ. αορ. β' *έ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω* (πβ. κ. *πάθ-ος*)].

συμπαθητικομιμητικός, -ή, -ό (ουσία) που μπορεί να εντείνει ή να μιμείται τη λειτουργία τού συμπαθητικού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathomimetic].

συμπαθητικός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ο συμπαθής (βλ.λ.) **2.** αυτός που δημιουργεί θετική προδιάθεση, που αντιμετωπίζεται με συμπάθεια, που γίνεται ευχαρίστως αποδεκτός: *πολύ ~ το σπιτάκι σας!* || *~ φόρεμα / τραγούδι / χρώμα / χωριουδάκι* **3.** (ειδικότ.) μετριαστικό τού «ωραίος, όμορφος»: *–Σου άρεσε η Μαίρη; –Συμπαθητική ήταν.* || *δεν είναι κανένας κούκλος, είναι ένας ~ νέος* **4.** ΙΑΤΡ. ***συμπαθητικό νευρικό σύστημα*** τμήμα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος, που ξεκινά από τη θωρακική οσφυϊκή περιοχή τής σπονδυλικής στήλης και οι λειτουργίες του δρουν εξισορροπητικά προς αυτές τού παρασυμπαθητικού (βλ.λ.) νευρικού συστήματος, π.χ. αυξάνοντας τον ρυθμό των καρδιακών παλμών (ενώ το παρασυμπαθητικό τούς μειώνει), την έκκριση των ιδρωτοποιών αδένων κ.λπ. • **5.** ***συμπαθητική μελάνη*** μελάνη που έχει την ιδιότητα να εμφανίζεται στο χαρτί μετά από χημική ή θερμική επεξεργασία. **συμπαθητικ-ά / -ώς** επίρρ.. **συμπαθητικότητα** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμπάσχων, συμπονετικός», < αρχ. *συμπαθώ (-έω)*. Ο όρ. *συμπαθητικό νευρικό σύστημα* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. système nerveux sympathique].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **συμπαθητικός** χρησιμοποιείται στην επικοινωνία ως λεκτική συμπεριφορά ευγένειας εκ μέρους τού ομιλητή. Όταν δηλ. θέλει να αποφύγει να χαρακτηρίσει κάτι/κάποιον ως «ωραίο / όμορφο», χρησιμοποιεί ευγενικά τον χαρακτηρισμό «συμπαθητικός» με τον οποίο μετριάζεται η διαφωνία και εμφανίζεται ως θετικός χαρακτηρισμός: *-Πώς σας φαίνεται το σπίτι / αυτοκίνητο / ντύσιμο / βιβλίο / άρθρο... μου: –Συμπαθητικό.* Όμοια χρησιμοποιείται και το επίθ. **χαριτωμένος**: *Δεν είναι πολύ ωραία, αλλά είναι χαριτωμένη κοπέλα.*

συμπάθιο (το) (λαϊκ.) η συγγνώμη (βλ.λ.)· μόνο στη ΦΡ. ***με το συμπάθιο*** ως ευγενική δήλωση τού ομιλητή για κάτι που είπε ή πρόκειται να πει και το οποίο φοβάται ότι μπορεί να είναι ενοχλητικό, δυσάρεστο ή προκλητικό (π.χ. η αναφορά σε λέξεις-ταμπού, σε βιολογικές λειτουργίες κ.λπ.): *~, αλλά κι η αφεντιά σου δεν πάει πίσω στα ψέματα!* || *μόλις τον είδα ξαφνικά μπροστά μου μες στο σκοτάδι, κατουρήθηκα απ' τον φόβο μου, ~* || *φάγαμε ένα ψάρι που μόλις το είχαν ψαρέψει, τόσο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συμπάθιον* < αρχ. *συμπαθῶ* (υποχωρητ.)].

συμπαθώ ρ. μετβ. {συμπαθείς κ. (λαϊκ.) -άς... | συμπάθ-ησα, -ιέμαι, -ιούνται, -ήθηκα} **1.** αντιμετωπίζω (κάποιον) με συμπάθεια, αισθάνομαι θετική προδιάθεση απέναντι σε (κάποιον/κάτι): *τον συμπάθησε από την πρώτη φορά που τον είδε* || *συμπαθεί τους ανοιχτόκαρδους και γελαστούς ανθρώπους* ΑΝΤ. αντιπαθώ **2.** ***συμπαθών*** (ο) {συμπαθούντος, -α | -ων} (κυρ. για πολιτική ιδεολογία) αυτός που αντιμετωπίζει με ευμενή διάθεση (κάποιον/κάτι), που διάκειται ευμενώς απέναντι σε (κάποιον/κάτι)· κυρ. παλαιότ. για τους ευμενώς διακειμένους προς την Αριστερά: *θύματα των διώξεων υπήρξαν όχι μόνον μέλη τού Κ.Κ.Ε., αλλά και συμπαθούντες* • **3.** κατανοώ βαθιά, συναισθάνομαι τον πόνο, τη στενοχώρια (κάποιου), μετέχω στην ψυχική του κατάσταση: *πάντα συμπαθούσε τους φτωχούς και αδυνάτους* ΣΥΝ. συμπονώ, συμπάσχω **4.** (λαϊκ., στην προστακτική) δείχνω σε (κάποιον) κατανόηση, συγχωρώ (κάποιον): *συμπάθα τον κι αν είπε μια κουβέντα παραπάνω* || *συμπαθάτε με· δεν σας άκουσα* **5.** (αλληλοπαθ. ***συμπαθιέμαι***, κυρ. στο γ' πληθ.) υπάρχει αμοιβαία συμπάθεια μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων: *αυτοί οι δύο συμπαθιούνται* || *συμπαθήθηκαν από την πρώτη στιγμή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπαθῶ (-έω)* < *συμπαθής* (βλ.λ.)].

συμπαιγνία (η) {συμπαιγνιών} το συνωμοτικό σχέδιο δύο ή περισσοτέρων πλευρών για την εξαπάτηση, την παγίδευση, την κοροϊδία άλλου: *κατήγγειλε ότι έπεσε θύμα συμπαιγνίας των ανταγωνιστών του* ΣΥΝ. τέχνασμα· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ συμπαιγνίας*** εξαπατώντας (κάποιον/κάποιους), με δόλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *παιγνία* < *παίγνιον*].

συμπαίκτης [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτης** (ο) {συμπαικτών}, **συμπαίκτρια** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτρια** (η) {συμπαικτριών} **1.** (λόγ.) πρόσωπο που μετέχει στο ίδιο παιχνίδι με άλλον/άλλους: *οι ~ του στο χαρτοπαίγνιο* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παίζει στην ίδια ομάδα με άλλον/άλλους: *το νέο απόκτημα τής ομάδας δήλωσε ανυπόμονος να γνωρίσει τους ~ του.*

σύμπαν (το) {σύμπ-αντος | -αντα, -άντων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) η ολότητα τού χώρου, τού χρόνου και των αντικειμένων που υπάρχουν και υπήρξαν στον χώρο και τον χρόνο: *η ύλη / η βαρύτητα / η μάζα / η δημιουργία τού ~* (β) ***διαστολή τού σύμπαντος*** η διαρκής αύξηση των αποστάσεων μεταξύ των σημείων τού συμπαντικού χώρου **2.** (ως υπερβολή) η ανθρωπότητα, όλος ο κόσμος: *εδώ χαλάει το ~ απ' τις αποκαλύψεις* || *διαμαρτύρεται το ~* || *μερικοί νομίζουν ότι είναι το κέντρο τού ~* **3.** σύνολο συστηματικά δομημένων εννοιών και ιδεών: *το ~ των μαθηματικών* || *το ~ τής σκέψης του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ισοκράτη με τη βασική σημ.), ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύμπας, -ασα, -αν* (βλ.λ.)].

συμπανηγυρίζω ρ. μετβ κ. αμετβ. [μτγν.] {συμπανηγύρισα} ♦ **1.** (μετβ.) πανηγυρίζω μαζί με άλλον/άλλους: *συμπανηγυρίσαμε όλοι τη νίκη στις εκλογές* ΣΥΝ. συνεορτάζω ♦ **2.** (αμετβ.) μετέχω μαζί με άλλον σε πανηγυρισμό.

συμπαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν.

συμπαράγω ρ. μετβ. {παρατ. συμπαρήγα | συμπαρήγαγα, συμπαρήχθην, -ης, -η...} παράγω κάτι σε συνεργασία με άλλον/άλλους: *«το νέο αεροσκάφος θα συμπαραχθεί από την ξένη εταιρεία και την Ε.Α.Β. στην Ελλάδα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παραλλήλως ή κατά μήκος», < *συμ-* (< *συν-*) + *παράγω*. Η σημερινή σημ. κατά το νεότ. μεταφρ. δάνειο *συμπαραγωγή* (βλ.λ.)].

συμπαραγωγή (η) [1859] η από κοινού παραγωγή· κυρ. η παραγωγή κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικού υλικού από περισσότερες τής μίας χώρες: *η ταινία είναι μια διεθνής ~ τής ΕΤ-1, τού γαλλικού TF-1 και τής ιταλικής RAI-2.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coproduction].

συμπαραγωγός (ο/η) [1859] πρόσωπο που πραγματοποιεί από κοινού με άλλον/άλλους θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παραγωγή: *~ τής εκπομπής / τής παράστασης* || (ως επιθ.) *~ εταιρεία.*

συμπαράγωγος, -η, -ο (κυρ. για προϊόντα) αυτός που παράγεται από κοινού με άλλα παράγωγα προϊόντα, που έχει την ίδια προέλευση με αυτά.

συμπαραδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συνδήλωση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμπαραδηλῶ (-όω)* «δηλώνω κάτι επ' ευκαιρία ενός άλλου» < *συν-* + *παρα-* + *δηλῶ*. Η λ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. connotation].

συμπαρασέρνω ρ. ▸ συμπαρασύρω

συμπαράσταση (η) [1893] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υλική ή κυρ. ηθική στήριξη και βοήθεια (κάποιου) σε προσπάθειά του ή σε δύσκολη γι' αυτόν περίσταση: *έχει τη ~ όλης τής οικογένειας στο νέο του ξεκίνημα* || *διεθνής / γενική ~* || *η ομάδα θα έχει τη ~ των οπαδών της* || *σε ένδειξη συμπαράστασης προς τους απεργούς καθηγητές, μαθητές προχώρησαν σε καταλήψεις σχολείων* ΣΥΝ. βοήθεια, υποστήριξη **2.** ΝΟΜ. ***δικαστική συμπαράσταση*** η κατάσταση στην οποία τίθεται με δικαστική απόφαση κάποιο πρόσωπο κατά τη διάρκεια τής οποίας είτε είναι ανίκανο για μερικές ή για όλες τις δικαιοπραξίες (στερητική δικαστική συμπαράσταση) είτε απαιτείται η συναίνεση τού δικαστικού συμπαραστάτη (επικουρική δικαστική συμπαράστα-

ση) για την έγκυρη διενέργεια των δικαιοπραξιών.

συμπαραστάτης (ο) {συμπαραστατών}. **συμπαραστάτρια** (η) {συμπαραστατριών} πρόσωπο που συμπαρίσταται (σε κάποιον): *πολύτιμος / πιστός ~ κάποιου* || *~ στα δύσκολα / στον αγώνα κάποιου* ΣΥΝ. βοηθός, υποστηρικτής, (λόγ.) συνεπίκουρος. Επίσης (καθημ.) **συμπαραστάτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπαρίσταμαι* (πβ. κ. *παραστάτης*)].

συμπαραστέκομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμπαραστάθηκα} προσφέρω συμπαράσταση: *μου συμπαραστάθηκε στις δύσκολες ώρες που πέρασα* || *όλο το χωριό έσπευσε να συμπαρασταθεί στην άτυχη γυναίκα* ΣΥΝ. συμπαρίσταμαι, παραστέκομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συμπαρασύρω [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαρασέρνω** ρ. μετβ. {συμπαρ-έσυρα, -ασύρθηκα} παρασύρω (κάποιον/κάτι) μαζί μου: *το δολάριο συμπαρέσυρε στην πτωτική του πορεία και άλλα νομίσματα* ΣΥΝ. παρασύρω.

συμπαράταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η συμμετοχή (κάποιου) στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους: *για την επιτυχία τού σκοπού αυτού είναι αναγκαία η ~ όλων των υγιών δυνάμεων τού τόπου* ΣΥΝ. συνεργασία, συμμαχία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο όσων συμπαρατάσσονται: *ευρεία ~* || *οι ισορροπίες μεταξύ των κομμάτων στο εσωτερικό τής ~ είναι πολύ λεπτές*.

συμπαρατάσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπαρατά-χθηκα, -γμένος} **1.** μετέχω στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους στον πόλεμο ή (μτφ.) τάσσομαι υπέρ μιας πλευράς: *~ πάντα με τους αδυνάτους* || *όταν είχε κριθεί πια ο πόλεμος, έσπευσε να συμπαραταχθεί με τους νικητές* ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμμαχώ **2.** ασπάζομαι, γίνομαι μέτοχος των απόψεων, των ιδεών κάποιου: *~ με τους υποστηρικτές τού εκσυγχρονισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συμπαρεδρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνήθ. στη μτχ. συμπαρεδρεύων, -ουσα, -ον} **1.** κάθομαι δίπλα (σε κάποιον) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (για πλανήτη) βρίσκομαι στην ίδια θέση με άλλον.

συμπαρίσταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμπαρίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. συμπαριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | συμπαραστάθηκα} προσφέρω βοήθεια, συνήθ. ηθική υποστήριξη. συμπαραστέκομαι: *μου συμπαραστάθηκε όσο κανείς στις δύσκολες ώρες*.

συμπαρομαρτούντα (τα) όσα ακολουθούν ως συνέπειες, ως φυσικά επακόλουθα: *αν δεν ακολουθηθεί σκληρή πολιτική λιτότητας, θα ανέβει ο πληθωρισμός, θα μεγαλώσει το δημόσιο χρέος, γενικά θα κλονιστεί η οικονομία μας με όλα τα ~* ΣΥΝ. παρεπόμενα, συνέπειες, παρακολουθήματα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού αρχ. *συμπαρομαρτῶ (-έω)* < *συν-* + *παρ(α)-* + *ὁμαρτῶ* «συνοδεύω, συναντώ, επακολουθώ». Το αρχ. *ὁμαρτῶ (-έω)* αποτελεί παράλλ. τ. τού *ἁμαρτῶ* (ίδια σημ.), προφανώς υπό την επίδρ. των λ. *ὁμός, ὁμοῦ*, καθώς και τού ομορρίζου *ὅμηρος* (βλ.λ.). Σε ό,τι αφορά το ρ. *ἁμαρτῶ (-έω)*, πρόκειται για σύνθ. από το επίρρ. *ἅμα* και τη ρίζα *ἀρ-* τού ρ. *ἀραρίσκω* (βλ. λ. *ἀριθμός*). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὁμηρεῖ· ἐγγυᾶται, ἀκολουθεῖ*].

συμπαρουσιάζω ρ. μετβ. {συμπαρουσιάσ-α, -τηκα (λόγ. -σθηκα)} παρουσιάζω (κάτι) από κοινού (με άλλον): *στο εξής θα συμπαρουσιάζουν το κεντρικό δελτίο ειδήσεων*.

συμπαρουσιαστής (ο), **συμπαρουσιάστρια** (η) {συμπαρουσιαστριών} το πρόσωπο που από κοινού με άλλο παρουσιάζει εκπομπή ή εκδήλωση: *ο ~ της στο ψυχαγωγικό πρόγραμμα / στον τηλεοπτικό μαραθώνιο θα είναι ο γνωστός σταρ*.

σύμπας, -ασα, -αν {σύμπ-αντος, -αντα | -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) **1.** ολόκληρος, χωρίς εξαιρέσεις: *σύμπασα η πανεπιστημιακή κοινότητα απέρριψε τα νέα μέτρα* || *σύμπασα η χώρα πανηγυρίζει τη μεγάλη νίκη* || *το γεγονός συγκλόνισε τον σύμπαντα κόσμο* ΣΥΝ. όλος **2. σύμπαν** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *πᾶς* (βλ.λ.)].

συμπάσχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπασχον· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** συμμετέχω στην ψυχική κατάσταση κάποιου που υποφέρει: *ο θεατής συμπάσχει με τα πρόσωπα τής τραγωδίας ώς την τελική κάθαρση* **2.** συμμερίζομαι τον πόνο κάποιου, κατανοώ την ψυχική του κατάσταση: *συμπάσχουμε όλοι στο δράμα του, αλλά αδυνατούμε να παρέμβουμε* ΣΥΝ. συμπονώ, συμπαθώ.

συμπατριώτης (ο) [μτγν.] {συμπατριωτών}. **συμπατριώτισσα** (η) [1826] {δύσχρ. συμπατριωτισσών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την ίδια πατρίδα με άλλον: *είναι γνωστός στο εξωτερικό, αλλά όχι στους ~ του* **2.** πρόσωπο που μένει στον ίδιο τόπο, που προέρχεται από την ίδια πόλη, το ίδιο χωριό με κάποιον: *βρήκε έναν ~ του απ' το νησί*.

συμπεθέρα (η) [μεσν.] {συμπεθερών} **1.** καθεμιά από τις μητέρες ενός ζευγαριού (είτε τού γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση **2.** (γενικά) καθεμιά από τις εξ αγχιστείας συγγενείς: *πάντρεψαν τα εγγόνια τους κι έγιναν συμπεθέρες*.

συμπεθεριά (η) → συμπεθεριό

συμπεθεριάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμπεθέριασα} γίνομαι συμπέθερος: *με τον γάμο των παιδιών μας θα συμπεθεριάσουμε·* ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν ταιριάζαμε, δεν θα συμπεθεριάζαμε*** οι επιλογές που ο καθένας κάνει στις συναναστροφές του είναι αυτές που τελικά του ταιριάζουν και τον αντιπροσωπεύουν. Επίσης **συμπεθερεύω**.

συμπεθεριάσματα (τα) {συμπεθεριασμάτων} η διαδικασία συνεννοήσεως δύο οικογενειών, ωσότου γίνουν συμπέθεροι, μέχρι να γίνει ο γάμος των παιδιών τους.

συμπεθερικός, -ή, -ό κ. **συμπεθέρικος, -η, -ο** **1.** αυτός που σχετίζεται με τους συμπεθέρους **2. *συμπεθερικά*** (τα) οι συμπέθεροι, οι εξ αγχιστείας συγγενείς.

συμπεθεριό (το) **1.** η συγγενική σχέση μεταξύ συμπεθέρων, η εξ αγχιστείας συγγένεια προσώπων **2.** (συνεκδ.) η συμφωνία γάμου, ύστερα από τη μεσολάβηση τρίτου, μεταξύ δύο οικογενειών ΣΥΝ. συνοικέσιο, προξενιό **3.** (περιληπτ.) όλοι μαζί οι συμπέθεροι, οι γονείς και συγγενείς τού ζεύγους. Επίσης **συμπεθεριά** (η) [μεσν.].

συμπέθερος (ο) [μεσν.] {συμπεθέρ-ου | -ων, -ους} **1.** καθένας από τους πατέρες έγγαμου ζευγαριού (είτε τού γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση **2.** (γενικά) κάθε εξ αγχιστείας συγγενής (κάποιου/κάποιας).

συμπεραίνω ρ. μετβ. {συμπέρανα (λόγ. συνεπέρανα)} καταλήγω σε συμπέρασμα επεξεργαζόμενος με τη λογική ορισμένα δεδομένα: *πολιτικοί αναλυτές συμπέραναν από τις δηλώσεις του ότι επίκειται παραίτησή του* || *οι αντιδράσεις του είναι τόσο αντιφατικές, που δεν ξέρω τι να συμπεράνω!* ΣΥΝ. συνάγω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπληρώνω σε συνεργασία με κάποιον ή σε συνδυασμό με κάτι άλλο». < *συν-* + *περαίνω* < *πέρας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη άρχ.].

συμπέρασμα (το) [αρχ.] {συμπεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λογική κατάληξη ενός συλλογισμού· κάθε πρόταση / κρίση στην οποία φθάνει κανείς επεξεργαζόμενος λογικά διάφορα δεδομένα ή προτάσεις: *καταλήγω σε / βγάζω / συνάγω ~* || *εύκολο / εύλογο / αυθαίρετο / βιαστικό / αξιόπιστο / αμερόληπτο ~* **2.** (ειδικότ.) το τελικό πόρισμα επίσημης εκδήλωσης, συνάντησης ή έρευνας: *αναφέρομαι στα ~ ενός συνεδρίου* || *συνόψισε τα ~ τής δημοσκόπησης* || *ποιο είναι το ~ απ' όλη αυτή την υπόθεση;*

συμπερασματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το συμπέρασμα: *~ διαπίστωση / κρίση* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συμπερασματικός σύνδεσμος*** ο σύνδεσμος *ώστε*, ο οποίος εισάγει συμπερασματικές προτάσεις (β) ***συμπερασματική πρόταση*** η πρόταση που περιέχει το συμπέρασμα (το αποτέλεσμα, την κατάληξη). — **συμπερασματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

συμπερασμός (ο) [μτγν.] το συμπέρασμα, η υπόθεση, εικασία· στη ΦΡ. ***κατά συμπερασμό*** σύμφωνα με την υποκειμενική γνώμη ή με την υπόθεση που επιχειρεί κάποιος ΣΥΝ. κατ' εικασία.

συμπεριλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συμπεριέλ-αβα, -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. συμπεριληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) στο ίδιο σύνολο μαζί ή συγχρόνως με κάποιον/κάτι άλλο: *στην τιμή συμπεριλαμβάνονται τα έξοδα διαμονής και μετακίνησης* || *δεν συμπεριλαμβάνεται στην αρχική πεντάδα τού αγώνα* **2.** (η γεν. τής μτχ. **συμπεριλαμβανομένου, -ης, -ου**) (+γεν.) χωρίς να αφαιρεθεί, μαζί με: *κοστίζει 12.000 δρχ. ~ τού Φ.Π.Α.* || *οι ήπειροι είναι πέντε, μη συμπεριλαμβανομένης τής Ανταρκτικής*. — **συμπερίληψη** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαμβάνω*.

συμπεριφέρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συμπεριφέρθηκα} **1.** έχω συγκεκριμένη συμπεριφορά, τρόπο αντιμετώπισης των άλλων, διαγωγή απέναντι σε (κάποιον): *συμπεριφέρεται σε όλους με την ίδια ευγένεια* **2.** (ειδικότ. αρνητ.) έχω τη σωστή, αρμόζουσα συμπεριφορά απέναντι σε κάποιον: *σωστός αγροίκος· δεν ξέρει στοιχειωδώς να συμπεριφερθεί και να μιλήσει* **3.** (για υλικά) αντιδρώ με συγκεκριμένο τρόπο σε δεδομένες συνθήκες κατά τη λειτουργία, τη χρήση μου: *τα λάστιχα αυτά συμπεριφέρονται με μεγάλη αξιοπιστία ακόμα και σε βρεγμένο δρόμο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιφέρομαι μαζί». < *συν-* (βλ.λ.) + *περιφέρομαι*. Στη Μτγν. Ελληνική απαντούν επίσης οι σημ. «συνδέομαι, σχετίζομαι με κάποιον» και «προσαρμόζω τη διαγωγή μου σε συγκεκριμένο πρότυπο ή ανάγκη». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο παράγ. *συμπεριφορά*].

συμπεριφορά (η) [μτγν.] **1.** (α) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιμετωπίζει τους άλλους: *η ~ του απέναντι στους γονείς του δείχνει άνθρωπο αχάριστο* || *προσβλητική / φιλική / αποκλίνουσα / αντικοινωνική ~* ΣΥΝ. τρόπος / τρόποι (β) (στον πληθ.) μορφές συμπεριφοράς: *αναθεωρούν προηγούμενες αντιλήψεις και συμπεριφορές* **2.** (ειδικότ.) η σωστή ή αρμόζουσα αντίδραση κάποιου σε συγκεκριμένες κοινωνικές περιστάσεις: *δεν είναι ~ αυτή, να μη σέβεσαι τους μεγαλυτέρους σου!* **3.** το σύνολο των χαρακτηριστικών ενεργειών ατόμου ή ζώου, ο συγκεκριμένος τρόπος αντίδρασής του σε εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα: *προγαμιαία / αναπαραγωγική / τροφική ~* (για τη λήψη τής τροφής) **4.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο επενεργεί ή αντιδρά συγκεκριμένο υλικό υπό δεδομένες συνθήκες ή σε συγκεκριμένη χρήση: *η ~ των τροχών σε απότομες στροφές*. — **συμπεριφορικός, -ή, -ό**.

συμπεριφορισμός (ο) κάθε θεωρία ή αντίληψη κατά την οποία η ψυχολογία ενός υποκειμένου μελετάται με ακρίβεια μόνο μέσω τής εξέτασης και της ανάλυσης τής συμπεριφοράς του, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί και να προσδιοριστεί αντικειμενικά και όχι μέσω τής διατύπωσης υποκειμενικών κρίσεων ΣΥΝ. μπιχεβιορισμός. — **συμπεριφοριστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourism].

συμπεριφοριστής (ο), **συμπεριφορίστρια** (η) {συμπεριφοριστριών} οπαδός τού συμπεριφορισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourist].

συμπηγνύω ρ. μετβ. {συνέπηξα} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) σταθερό και συμπαγές στερεώνοντας σφιχτά μαζί τα τμήματά του **2.** (μτφ.) ιδρύω, συγκροτώ: *συνέπηξαν εθνική εταιρεία για την ανεξαρτησία τής χώρας* || *συνέπηξαν συμμαχία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπήγνυμι / -ύω* < *συν-* + *πήγνυμι / πηγνύω* (βλ. κ. *πήζω*)].

σύμπηκτος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει πηκτή σύσταση, που έχει πήξει: *~ γάλα* ΣΥΝ. πηχτός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, συνοχή, που τα μέλη του συνδέονται γερά μεταξύ τους σε αδιάσπαστο σύνολο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπήγνυμι* / -ύω (βλ.λ.)].

σύμπηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} (λόγ.) **1.** η σταθεροποίηση και η στερέωση των τμημάτων ενός συνόλου, ώστε να είναι συμπαγές **2.** (μτφ.) η συγκρότηση, η σύσταση οργανωμένου συνόλου: *η ~ κόμματος / εταιρείας / συλλόγου / συνασπισμού* ΣΥΝ. ίδρυση, οργάνωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπηξις* < *συμπήγνυμι* / -ύω (πβ. κ. *πῆξις*)].

συμπιέζω ρ. μετβ. {συμπίεσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** περιορίζω τις διαστάσεις (σώματος) ασκώντας πίεση σε αυτό, συρρικνώνοντας τον όγκο του **2.** περιορίζω: ~ *τις δημόσιες δαπάνες* || ~ *τους μισθούς / τις συντάξεις* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. κάνω συμπίεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπιέζω* < *συν-* (βλ.λ.) + *πιέζω*. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compress].

συμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η άσκηση πίεσης (σε ένα σώμα), ώστε να περιορίζονται οι διαστάσεις του: *η ~ τού περιεχομένου ενός σωλήνα με έμβολο* **2.** ο περιορισμός τού όγκου ενός σώματος με ειδική θερμοδυναμική διεργασία, με άσκηση μηχανικής πίεσης ή με έκθεση τού σώματος σε συγκεκριμένη ηλεκτρομαγνητική διάταξη **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η μέθοδος με την οποία μειώνεται το μέγεθος των ψηφιακών δεδομένων **4.** εφαρμογή αυστηρότερων, πιο στενών ορίων· η μείωση: ~ *πιστώσεων / ελλειμμάτων / δαπανών* ΣΥΝ. περιορισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπιεσις* < *συμπιέζω*. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compression].

συμπιεστής (ο) **1.** μηχάνημα για τη συμπίεση αερίων ΑΝΤ. αποσυμπιεστής **2.** (ειδικότ.) μηχανική διάταξη για τη διατήρηση τού κυκλώματος ψύξεως ενός πυρηνικού αντιδραστήρα σε σταθερή πίεση. Επίσης **συμπιεστήρας** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. compressor].

συμπιεστικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμπίεση: ~ *διαδικασία* **2.** αυτός που προκαλεί συμπίεση: ~ *θάλαμος / συσκευή*. — **συμπιεστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπιεστός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που έχει συμπιεστεί ΣΥΝ. συμπιεσμένος **2.** αυτός που μπορεί να υποστεί συμπίεση: ~ *αέρια* **3.** ΦΥΣ. **συμπιεστό** (το) η συμπιεστότητα (βλ.λ.).

συμπιεστότητα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΦΥΣ. η ικανότητα φυσικών σωμάτων να συμπιέζονται, να μειώνεται ο όγκος τους με την άσκηση μηχανικής πίεσης ΣΥΝ. συμπιεστό (το).

συμπίλημα (το) {συμπιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε προκύπτει από την ανάμειξη ετερόκλιτων στοιχείων: ~ *ιδεών* **2.** (ειδικότ.) το κείμενο που προκύπτει από την κυρ. άτεχνη συνένωση διαφορετικών ετερογενών αποσπασμάτων: *το νέο πρόγραμμα είναι ένα πρόχειρο ~ παλαιότερων θέσεων και προτάσεων τού κόμματος* ΣΥΝ. σύμφυρμα, συνονθύλευμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συμπιλῶ* (βλ.λ.)].

συμπιλώ ρ. μετβ. {συμπιλείς...} (λόγ.) **1.** δημιουργώ (κάτι) συνενώνοντας διάφορα ανομοιογενή συστατικά **2.** (ειδικότ.) συντάσσω (κείμενο) παραθέτοντας διαφορετικής προελεύσεως αποσπάσματα. — **συμπίληση** (η) [αρχ.], **συμπιλητής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπιλῶ (-έω)* «συμπιέζω, στρυμώχνω» < *συν-* + *πιλῶ (-έω)* «συμπιέζω, σταγγίζω» < *πῖλος* (βλ.λ.)].

συμπίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνήπια} (σπάν.) ♦ **1.** (μετβ.) πίνω (κάτι) μαζί με κάποιον/κάποιους ♦ **2.** (αμετβ.) πίνω μαζί με άλλους σε μια περίσταση.

συμπίπτω ρ. αμετβ. {συνέπεσα} **1.** εφαρμόζω, εφάπτομαι: *τα σχέδια στις διαφάνειες συμπίπτουν απολύτως με το πρωτότυπο* **2.** (κατ' επέκτ.) έρχομαι σε πλήρη αντιστοιχία ή συμφωνία με (κάτι/κάποιον), συμφωνώ: *οι δύο εκθέσεις συμπίπτουν σε πολλές επισημάνσεις* || *η κατάθεσή του συμπίπτει με την εκδοχή τού κατηγορουμένου* || *οι απόψεις / οι προτάσεις τους συμπίπτουν* **3.** προκύπτω, εκδηλώνομαι ή συμβαίνω ταυτοχρόνως με κάτι άλλο: *καθυστερούσαν τη συνεδρίαση, για να συμπέσει με την επέτειο τής ιδρύσεως τού κόμματος* **4.** (απρόσ. **συμπίπτει**) συμβαίνει, σημειώνεται ως γεγονός: ~ *πάντα να λείπω, όταν τηλεφωνεί* ΣΥΝ. τυχαίνει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *πίπτω* (βλ.λ.)].

συμπλακώ (να/θα) ρ. → συμπλέκω

σύμπλεγμα (το) {συμπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε πολύπλοκη ή μπερδεμένη ένωση ή συναρμολόγηση συνδεδεμένων πραγμάτων, μερών, μονάδων κ.λπ., που απαρτίζουν σύνολο: ~ *κτισμάτων* **2.** (γενικά) κάθε ένωση ανεξάρτητων στοιχείων σε ενιαίο σύνολο: ~ *συμφώνων* || *οι Β. Σποράδες είναι νησιωτικό ~* **3.** (στη γλυπτική και τη ζωγραφική) παράσταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων, ζώων ή φυτών περιπλεγμένων ή συνδεδεμένων σε ένα σύνολο: *το ~ τού Λαοκόοντα* **4.** δύο ή περισσότερα κεφαλαία γράμματα συνδεδεμένα σε ενιαία, κυρ. καλλιγραφική, παράσταση ως μονόγραμμα **5.** κάθε οργανωμένο, τεχνητό ή φυσικό δίκτυο δρόμων, σιδηροδρομικών γραμμών, καναλιών, αγωγών κ.λπ. **6.** ΨΥΧΟΛ. σύνολο αλληλοσυνδεόμενων, συναισθηματικά φορτισμένων ιδεών, επιθυμιών και παρορμήσεων, που μπορεί να είναι ολικώς ή μερικώς καταπιεσμένες, αλλά επηρεάζουν τις αντιλήψεις, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά τού ατόμου: ~ *κατωτερότητας / ανωτερότητας / τής Ηλέκτρας* || *οιδιπόδειο ~* ΣΥΝ. κόμπλεξ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμπλέκω*. Ο ψυχολ. όρ. αποδίδει το γερμ. Komplex, τού οποίου το λατ. έτυμον complexus (< ρ. complicere «συμπλέκω») παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την Ελληνική].

συμπλεγματικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με σύμπλεγμα **2.** (λόγ. για πρόσ.) αυτός που η συμπεριφορά του φανερώνει και εκδηλώνεται με βάση τα ψυχολογικά του συμπλέγματα, ιδ. το αίσθημα μειονεξίας του απέναντι στους άλλους ΣΥΝ. κομπλεξικός. — **συμπλεγματικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπλέκτης (ο) {συμπλεκτών} (στα αυτοκίνητα) σύστημα με το οποίο επιτυγχάνεται η μετάδοση τής κίνησης από τον κινητήρα στους πίσω τροχούς (σύμπλεξη) ή η διακοπή της (αποσύμπλεξη) (πβ. λ. *αμπραγιάζ, σύμπλεξη, ντεμπραγιάζ, αποσύμπλεξη*).
[ΕΤΥΜ. < *συμπλέκω*, απόδ. τού γαλλ. embrayage (βλ. λ. *αμπραγιάζ*)].

συμπλεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συμπλέκει δύο ή περισσότερα πράγματα **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπλεκτικός σύνδεσμος*** σύνδεσμος που συνδέει γραμματικώς στοιχεία ισοδύναμα (δηλ. λέξεις με λέξεις, προτάσεις με προτάσεις) είτε καταφατικά (λ.χ. *και*) είτε αποφατικά (λ.χ. *ούτε, μήτε*). — **συμπλεκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμπλέκω ρ μετβ. [αρχ.] {συνέπλ-εξα, -άκην, -ης, -η... (στη σημ. 2) (κ. συμπλέχθηκα στις σημ. 1, 3), συμπεπλεγμένος} **1.** πλέκω μαζί δύο ή περισσότερα πράγματα, δημιουργώ σύμπλεγμα· (μεσοπαθ. **συμπλέκομαι**) **2.** αναμειγνύομαι σε συμπλοκή: *οι διαδηλωτές συνεπλάκησαν με τα Μ.Α.Τ.* || *οι αντιμαχόμενες πλευρές συνεπλάκησαν σε φονική σύγκρουση* **3.** συνδέομαι (με κάτι), οδηγώντας σε ορισμένο αποτέλεσμα: *τα συμφέροντα τής χώρας συμπλέκονται με τις τάσεις για εθνική αποκατάσταση λαών τής περιοχής* ΣΥΝ. συνενώνομαι, συνδέομαι.

σύμπλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η μετάδοση τής κίνησης από τον κινητήρα στους πίσω τροχούς μέσω τού συμπλέκτη· το αμπραγιάζ (πβ. λ. *ντεμπραγιάζ, συμπλέκτης*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπλεξις* (ως γλωσσ. και ιατρ. όρ.) < *συμπλέκω*. Ο όρ. τής μηχανικής είναι απόδ. τού γαλλ. embrayage (στη Γαλλική δηλώνει τόσο τον μηχανισμό όσο και το πεντάλ τού συμπλέκτη)].

σύμπλευση (η) [1854] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η πλεύση προς την ίδια κατεύθυνση με άλλους **2.** (μτφ.) η συμφωνία (με κάποιον), ώστε να υπάρχει ταύτιση με τον τρόπο σκέψης ή δράσης του: *η ~ τής εξωτερικής μας πολιτικής με την επίσημη πολιτική τής Ε.Ε.* || *«ζητήθηκε από τους δύο άνδρες να υπάρξει ~ εν όψει τού συνεδρίου τού κόμματος»* (εφημ.).

συμπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπλευσα} **1.** πλέω προς την ίδια κατεύθυνση, ακολουθώ την ίδια ή παράλληλη πορεία πλεύσης με άλλους: *τα σκάφη των δύο στόλων συνέπλευσαν κατά μήκος των ακτών* **2.** (συνήθ. μτφ.) ακολουθώ την ίδια κατεύθυνση δράσεως ή σκέψεως με κάποιον, συμφωνώ μαζί του: *συμπλέει με την επίσημη γραμμή τού κόμματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. συμφωνώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

συμπληγάδες (πέτρες) (οι) **1.** ΜΥΘΟΛ. ψηλοί και απότομοι κατακόρυφοι σκόπελοι που ανοιγόκλειναν, με αποτέλεσμα να συντρίβονται τα διερχόμενα πλοία στο μεταξύ τους στενό πέρασμα **2.** (μτφ.) κάθε εξαιρετικά επικίνδυνο και δύσκολο εμπόδιο: *πέρασε από ~ για να τα καταφέρει, αλλά το πείσμα του τον έβγαλε νικητή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπληγάδες (πέτραι)* < *συν-* + *-πληγάδες* < *πληγή*].

συμπλήρωμα (το) {συμπληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που προστίθεται, για να συμπληρωθεί (κάτι): *δεν χόρτασε με μία μερίδα φαγητό και έβαλε και ~* || ~ *διατροφής* **2.** τμήμα βιβλίου στο οποίο παρατίθενται οι παραλείψεις και οι προσθήκες που έχουν επισημανθεί στο κύριο μέρος του **3.** ΙΑΤΡ. σύνολο ουσιών τού ορού τού αίματος και των εξωκυτταρικών υγρών, που προκαλούν τη λύση ορισμένων αντιγόνων και μετέχουν σε διάφορες παθολογικές διεργασίες **4.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπλήρωμα τού ρήματος*** το αντικείμενο τού ρήματος και γενικότερα ό,τι συμπληρώνει σημασιοσυντακτικά την έννοιά του κατά τρόπο υποχρεωτικό (άμεσο αντικείμενο, έμμεσο αντικείμενο, εμπρόθετο αντικείμενο, προτάσεις με να / ότι, πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις κ.ά.) και όχι προαιρετικό (όπως λειτουργούν οι προσδιορισμοί και κάθε μορφής επιρρηματικές εξειδικεύσεις) **5.** ΜΑΘ. (α) ***συμπλήρωμα γωνίας*** η γωνία που είναι συμπληρωματική μιας άλλης, δηλ. που τα μέτρα τους έχουν άθροισμα 90° (β) ***συμπλήρωμα συνόλου*** το σύνολο που έχει ως στοιχεία εκείνα που δεν ανήκουν στο δεδομένο σύνολο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γέμισμα, ολοκλήρωση – εκπλήρωση», < *συμπληρῶ (-όω)*. Ο γλωσσ. όρ. *συμπλήρωμα τού ρήματος* είναι απόδ. τού γαλλ. complément (du verbe)].

συμπληρωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός μέσω τού οποίου συμπληρώνεται (κάτι): ~ *διάταξη νομοσχεδίου* || *οι υποψήφιοι ζήτησαν ~ οδηγίες για τα θέματα* || ~ *διευκρινίσεις* **2.** (χρώμα) που μπορεί, όταν αναμιχθεί με άλλο, να δώσει άχρωμο αποτέλεσμα **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπληρωματική πρόταση*** κάθε πρόταση που μπορεί να λειτουργήσει ως αντικείμενο ή υποκείμενο τού ρήματος· κυρίως προτάσεις με το *ότι/πως* και το *να* (λ.χ. στη φρ. *θέλω να ζήσω* η πρόταση *να ζήσω* λειτουργεί ως αντικείμενο τού ρήματος, ενώ στη φρ. *το ότι ήλθε είναι καλό* η έναρθρη πρόταση *το ότι ήλθε* χρησιμοποιείται ως υποκείμενο τού ρήματος) **4.** ΜΑΘ. ***συμπληρωματική γωνία*** (μιας άλλης γωνίας) η γωνία τής οποίας το μέτρο μαζί με το μέτρο τής άλλης έχουν άθροισμα 90°. — **συμπληρωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συμπληρωματικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί συστατικό στοιχείο ενός όλου», < *συμπλήρωμα*. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. complémentaire].

συμπληρωματισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι χρόνοι ορισμένων ρημάτων συμπληρώνονται με χρόνους που σχηματίζονται από άλλη ρίζα· π.χ. *βλέπω – είδα, λέγω – είπα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. suppletivismus].

συμπληρώνω ρ. μετβ. {συμπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πλήρες προσθέτοντας ό,τι απαιτείται, ώστε να ολοκληρωθεί χωρίς ελλείψεις: ~ *μια αίτηση / ένα έντυπο τής εφορίας / ερωτηματολόγιο* || *συμπληρώστε τις προτάσεις με τον σωστό τύπο τού ρήματος* || *χρειάζεται άλλες 300.000 δρχ., για να συμπληρώσει το ποσό τής προκαταβολής* || *οι κενές θέσεις θα συμπληρωθούν με διορισμούς* **2.** φθάνω (κάτι) σε σημείο που ολοκληρώνει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια: *τα 'χει συμπληρωμένα τα είκοσι* || *φέτος συμπληρώνει τριάντα χρόνια στο θέατρο* ΣΥΝ. (μτφ.) κλείνω, τελειώνω, ολοκληρώνω **3.** φθάνω σε ένα σημείο ή όριο: *φέτος ~ τις δέκα συμμετοχές σε διεθνή φεστιβάλ* **4.** αποτελώ την αναγκαία προσθήκη σε κάτι: *ταιριάζουν τόσο που σε*

όλα συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ολοκληρώνω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπληρῶ (-όω)* < *συν-* + *πληρῶ* (βλ.λ.)].

συμπλήρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πρόσθεση (σε κάτι) όσων χρειάζονται, ώστε να είναι πλήρες, ολοκληρωμένο: *η ~ των κενών / τής αίτησης / μιας φράσης* ΣΥΝ. πλήρωση, ολοκλήρωση **2.** (ειδικότ.) η ολοκλήρωση μιας πλήρους χρονικής περιόδου: *τον τίμησαν για τη ~ δέκα χρόνων στην προεδρία τού συλλόγου* ΣΥΝ. (μτφ.) κλείσιμο **3.** το να φθάνει κανείς σε ένα σημείο ή όριο: *με τη ~ δέκα κουπονιών παίρνετε ένα δώρο* ‖ (ΑΘΛ.) *η ~ τριών καρτών από έναν παίκτη οδηγεί σε ποινή αποκλεισμού μιας αγωνιστικής.*

συμπληρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να ολοκληρώσει κάτι, που ενδείκνυται για συμπλήρωση ΣΥΝ. συμπληρωματικός. — **συμπληρωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμπλοιοκτησία (η) {συμπλοιοκτησιών} η από κοινού κυριότητα και εκμετάλλευση πλοίου από δύο ή περισσότερους ιδιοκτήτες.

συμπλοιοκτήτης (ο) {συμπλοιοκτητών}, **συμπλοιοκτήτρια** (η) {συμπλοιοκτητριών} πρόσωπο που είναι ιδιοκτήτης πλοίου από κοινού με άλλον/άλλους.

συμπλοκή (η) **1.** η βίαιη σύγκρουση: *~ αστυνομικών και διαδηλωτών* ‖ *~ μεταξύ των οπαδών δύο αντίπαλων ομάδων* • **2.** η ένωση δύο ή περισσοτέρων στοιχείων με διαπλοκή τους, η σύνδεση με πλοκή **3.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα αυτής τής ένωσης ΣΥΝ. σύμπλεγμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπλέκω*].

σύμπλοκος, -η, -ο 1. σύνθετος **2.** (γενικά) ΧΗΜ. ***σύμπλοκη ένωση*** χημική ένωση που αποτελείται από ένα κεντρικό άτομο κάποιου μετάλλου, το οποίο συνδέεται χημικώς με ορισμένο αριθμό μη μεταλλικών ατόμων, μορίων ή ριζών· αλλιώς *σύμπλοκο* (το): *«το νέο προϊόν περιέχει πολυβιταμινούχα εκχυλίσματα φρούτων, πολυμερές σύμπλοκο και χρωστικές ουσίες»* (εφημ.) **3.** ***σύμπλοκα*** (τα) {συμπλόκων} (α) ΒΙΟΛ. παράγοντες που επιδρούν στη φυλετική διαφοροποίηση των γενετικά καθορισμένων γεννητικών οργάνων τού εμβρύου (β) ΓΛΩΣΣ. συνδυασμοί λέξεων που απαντούν σταθερά μαζί στον λόγο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύμπλοκος* «περίπλοκος» < αρχ. *συμπλέκω.* Το ουδ. *σύμπλοκο* είναι απόδ. τού αγγλ. complex (λ.χ. στον χημ. όρο complex salt «σύμπλοκο άλας»)].

σύμπνοια (η) {χωρ. πληθ.} η εκπεφρασμένη ομογνωμία, η σύγκλιση σε κοινούς άξονες δράσεως και σκέψεως: *υπάρχει απόλυτη ~ μεταξύ των μελών τής οργάνωσης* ΣΥΝ. ομοφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διχογνωμία· ΦΡ. ***σε αγαστή σύμπνοια*** σε πλήρη συμφωνία: *συνεργάστηκαν αποδοτικά ~.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύμπνους* «σύμφωνος, ομόγνωμος» < *συν-* + *-πνους* (< *πνέω*)].

συμπολεμιστής (ο) [1887], **συμπολεμίστρια** (η) [1896] {συμπολεμιστριών} **1.** πρόσωπο που πολεμά ή αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλλους στον πόλεμο **2.** (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλλους για έναν σκοπό.

συμπολεμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμπολεμείς... | συμπολέμησα} πολεμώ ή αγωνίζομαι για κάτι μαζί με άλλον/άλλους: *είχαν συμπολεμήσει στην Αλβανία το '40* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι.

συμπολιτεία (η) [μτγν.] {συμπολιτειών} ομοσπονδία κρατών, πολιτειών ενωμένων υπό κοινή κεντρική εξουσία, οι οποίες διατηρούν την αυτονομία τους με ξεχωριστή κυβέρνηση η καθεμιά: *η αχαϊκή ~.* — **συμπολιτειακός, -ή, -ό** [1896].

συμπολιτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπολιτεύ-θηκα, -μένος} **1.** πολιτεύομαι υπέρ τού κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία, είμαι βουλευτής τής κυβέρνησης ή υποστηρίζω πολιτικά την κυβερνητική πλευρά ΑΝΤ. αντιπολιτεύομαι **2.** (η μτχ. ***συμπολιτευόμενος, -η, -ο***) αυτός που υποστηρίζει την κυβερνητική πλευρά: *οι ~ εφημερίδες* ΑΝΤ. αντιπολιτευόμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συμπολίτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των κυβερνητικών βουλευτών: *σύσσωμη η ~ χειροκρότησε τον πρωθυπουργό* ΑΝΤ. αντιπολίτευση **2.** (γενικότ.) το σύνολο όσων υποστηρίζουν την κυβερνητική πλευρά, οι οπαδοί τής κυβέρνησης: *ο Τύπος τής ~* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η ζωή τού Χριστού ανάμεσα στους ανθρώπους.

συμπολίτης (ο) [αρχ.] {συμπολιτών}, **συμπολίτισσα** (η) {δύσχρ. συμπολιτισσών} καθένας από τους πολίτες τής ίδιας πόλης σε σχέση με τους άλλους: *στην αρχαία αγορά ο ρήτορας απευθυνόταν στους ~ του.*

συμπονετικός, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο τού άλλου. — **συμπονετικά** επίρρ.

συμπόνια (η) {χωρ. πληθ.} η συναισθηματική αλληλεγγύη και συμπάθεια προς κάποιον, η συναίσθηση τού πόνου του: *νιώθω για τους φτωχούς* ‖ *βοηθώ κάποιον από ~* ΣΥΝ. ευσπλαχνία, οίκτος ΑΝΤ. απονιά, απανθρωπιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.* [ΕΤΥΜ. < *συμπονώ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *καταφρονώ – καταφρόνια*].

> **συμπόνια ή συμπόνοια;** Η λ. **συμπόνια** παράγεται από το ρ. *συμπονώ* (πβ. *καταφρονώ – καταφρόνια, φτηναίνω – φτήνια, αγρυπνώ - αγρύπνια, καταντώ – κατάντια* κ.τ.ό., βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*) με την παραγωγική κατάληξη *-ια*· προφανώς δεν έχει καμία σχέση με τα παράγωγα των λέξεων *νους, ρους, πλους* που γράφονται με *-οια*: *εννοώ - έννοια, μετανοώ – μετάνοια.* Ίσως στο γλωσσικό αίσθημα μερικών ομιλητών να έχει παρασυνδεθεί η λ. *συμπόνια* με τη λ. *σύμπνοια* (< *συμπνέω*).

συμπονώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {συμπονείς κ. -άς... | συμπόνεσα} συμπαραστέκομαι ψυχικά (σε κάποιον), συναισθάνομαι τον πόνο του: *τον ~ για τα βάσανά του, αλλά δεν μπορώ να βοηθήσω* ΣΥΝ. σπλαχνίζομαι. — **συμπόνεση** (η), **συμπονετικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, λυπάμαι.*

συμπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** ακολουθώ την ίδια πορεία με κάποιον, πορεύομαι μαζί του: *οι δύο ομάδες οδοιπόρων συμπορεύονταν μέχρι και τον προτελευταίο σταθμό* ΣΥΝ. συνοδοιπορώ **2.** (μτφ.) συμφωνώ, ακολουθώ ανάλογες επιλογές με (κάποιον/κάποιους): *η αντιπολίτευση δείχνει να συμπορεύεται με την κυβέρνηση στην εξωτερική πολιτική τής χώρας.* — **συμπόρευση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συμποσιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμποσίασα} (λόγ.-σπάν.) συμμετέχω σε συμπόσιο.

συμποσιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με συμπόσιο ή ταιριάζει σε συμπόσιο ή συμποσιαστές ΣΥΝ. συμποσιαστικός.

συμποσίαρχος (ο) {συμποσιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που συντονίζει ένα συμπόσιο, που έχει τον πρώτο λόγο σε αυτό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπόσιον* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

συμποσιαστής (ο) [μτγν.] αυτός που συμμετέχει σε συμπόσιο.

συμποσιαστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται σε συμπόσιο: *~ συζητήσεις* ΣΥΝ. συμποσιακός. — **συμποσιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπόσιο (το) {συμποσί-ου | -ων} **1.** η συνεστίαση στην οποία, μαζί με το φαγητό, προσφέρονται και ποτά στους μετέχοντες: *οργανώνω ~* • **2.** άτυπη συνάντηση εκπροσώπων και ειδικών ενός επιστημονικού ή καλλιτεχνικού τομέα αφιερωμένη σε ένα ειδικό θέμα: *επιστημονικό ~* ‖ *~ θεάτρου / ποίησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπόσιον* < *συμπότης* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. symposium].

συμποσούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} ανέρχομαι συνολικά, φθάνω σε ορισμένο ποσό: *οι οικονομικές του υποχρεώσεις προς το Δημόσιο συμποσούνται σε 30 εκατομμύρια δρχ.* ΣΥΝ. ανέρχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ.* [ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού μτγν. *συμποσῶ (-όω)* «συνυπολογίζω» < *συν-* + *-ποσῶ (-όω)* < *ποσόν*].

συμπότης (ο) {συμποτών} **1.** αυτός που πίνει μαζί με άλλους **2.** ο συμποσιαστής (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-πότης*].

συμποτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με συμπόσιο ή συμπότες: *~ μουσική / ατμόσφαιρα / συζήτηση.*

συμπράγκαλα (τα) (οικ.-συνήθ. κακόσ.) σύνολο πολλών και μικρών αποσκευών ή πραγμάτων που κουβαλάει κάποιος και που τον δυσκολεύουν ιδιαίτερα κατά τη μεταφορά τους ή που προκαλούν ενόχληση στους γύρω του: *μάζεψε τα ~ σου και φύγε!* [ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σύμπραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η συνεργασία, η συμμετοχή σε κοινή προσπάθεια κατόπιν συνεννοήσεως: *η ~ δύο κομμάτων στις εκλογές.*

συμπράττω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπραξα, συμπεπραγμένος} ενεργώ σε συνεργασία ή σε συνεννόηση με άλλον/άλλους για συγκεκριμένο σκοπό ή αποτέλεσμα: *αποφάσισαν να συμπράξουν για την επιτυχία τού σχεδίου* ‖ *κατά την Κατοχή συνέπραξε με τον εχθρό* ΣΥΝ. συνεργώ, συνεργάζομαι.

συμπροεδρεύω ρ. αμετβ. {συμπροήδρευσα} προεδρεύω μαζί με άλλον/άλλους.

συμπρόεδρος (ο/η) [αρχ.] {συμπροέδρ-ου | -ων, -ους} αυτός που συμπροεδρεύει με άλλον/άλλους.

συμπροϊόν (το) {συμπροϊόντ-ος | -ων} ΟΙΚΟΝ. κύριο προϊόν που παράγεται παράλληλα με άλλο κατά την ίδια παραγωγική διαδικασία: *το γάλα και το μαλλί είναι συμπροϊόντα των ζωντανών ζώων, ενώ το κρέας και το δέρμα είναι συμπροϊόντα σφαγίων* (πβ. λ. *υποπροϊόν*). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coproduct].

συμπροσεύχομαι ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμπροσευχήθηκα} προσεύχομαι μαζί με άλλον/άλλους.

συμπροφέρω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμπρο-έφερα κ. συμπρόφερα, -φέρθηκα} προφέρω συγχρόνως, εκφωνώ μαζί δύο ή περισσότερους φθόγγους ΣΥΝ. συνεκφωνώ.

συμπροφορά (η) ΓΛΩΣΣ. η προφορά δύο ή περισσότερων φθόγγων μαζί ΣΥΝ. συνεκφώνηση.

συμπρωταγωνιστής (ο), **συμπρωταγωνίστρια** (η) {συμπρωταγωνιστριών} πρόσωπο που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλλον/άλλους σε έργο, ταινία ή παράσταση. — **συμπρωταγωνιστικός, -ή, -ό.**

συμπρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. {συμπρωταγωνιστείς... | συμπρωταγωνίστησα} έχω πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλλον/άλλους (σε έργο, ταινία, παράσταση).

συμπρωτεύουσα (η) {δύσχρ. συμπρωτευουσών} η δεύτερη σε μέγεθος και σημασία (οικονομική, διοικητική, γεωγραφική, στρατηγική κ.λπ.) πόλη μιας χώρας· (ειδικότ. για την Ελλάδα) η Θεσσαλονίκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*

σύμπτυγμα (το) [μεσν.] {συμπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι έχει προκύψει με σύμπτυξη, η πτύχωση υφάσματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*

σύμπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) **1.** το μάζεμα με δίπλωση (ώστε να δημιουργούνται πτυχώσεις): *η ~ των ιστίων* ΣΥΝ. δίπλωμα **2.** η μείωση τής έκτασης πράγματος, κυρ. με αφαίρεση ή πύκνωση των συστατικών του ή περιορισμό των ορίων του: *κατάφερε να συμπτύξει τον χρόνο τής ομιλίας του στα 10'* ‖ *~ κεφαλαίου* ΣΥΝ. περιορισμός, ελάττωση, συντόμευση **3.** ΣΤΡΑΤ. (α) η σχεδιασμένη μετακίνηση σε αμυντικές θέσεις που βρίσκονται πίσω: *διέταξε ~ των δυνάμεων πίσω από τα χαρακώματα* ΣΥΝ. οπισθοχώρηση, υποχώρηση (β) η συγκέντρωση σε έναν σχηματισμό των ανδρών που είχαν διασκορπιστεί ή αναπτυχθεί σε διάφορα σημεία ΣΥΝ. πύκνωση **4.** τεχνική παραλλαγής μουσικού κομματιού, θέματος **5.** (στη γυμναστική,

λ.χ. ως παράγγελμα) το μάζεμα των χεριών με τοποθέτηση των δακτύλων στους ώμους μετά την έκταση, προβολή ή ανάτασή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύμπτυξις* < αρχ. *συμπτύσσω*].

συμπτύσσω ρ. μετβ. {συνέπτυξα, συμπτύ-χθηκα (λόγ. συνεπτύχθην, -ης, -η...), συνεπτυγμένος} **1.** (λόγ.) μαζεύω με δίπλωση, δημιουργώντας πτυχώσεις: ~ *τα ιστία / το παραπέτασμα* ΣΥΝ. διπλώνω, περιστέλλω, μαζεύω ΑΝΤ. αναπτύσσω, απλώνω, εκτείνω **2.** συγκεντρώνω σε πιο περιορισμένο χώρο, μαζεύω πυκνώνοντας: *οι μαθητές συμπτύχθηκαν κατά τμήματα για την προσευχή* ΣΥΝ. πυκνώνω ΑΝΤ. αναπτύσσω **3.** περιορίζω την έκταση πράγματος, αφαιρώντας στοιχεία του ή βάζοντάς το μέσα σε πιο στενά όρια: ~ *ένα δίστηλο άρθρο σε μονόστηλο* || *λόγω ελλείψεως χρόνου έπρεπε να συμπτύξει τον λόγο του* ΣΥΝ. περιορίζω, συντομεύω, συντέμνω ΑΝΤ. επεκτείνω, επιμηκύνω, αναπτύσσω **4.** (μεσοπαθ. **συμπτύσσομαι**) μετακινούμαι σε θέσεις που βρίσκονται πιο πίσω: *η σφοδρή επίθεση τού εχθρού μάς ανάγκασε να συμπτυχθούμε πίσω από τα οχυρά* ΣΥΝ. υποχωρώ, οπισθοχωρώ ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, προωθούμαι **5.** (η μτχ. **συνεπτυγμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διπλώνω μαζί». < *συν-* + *πτύσσω* (βλ. λ. *πτυχή*)].

σύμπτωμα (το) {συμπτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε οργανικό φαινόμενο που φανερώνει την ύπαρξη παθολογικής κατάστασης, στην οποία και οφείλεται: *τα ~ τής ιλαράς είναι πυρετός, κοκκίνισμα των ματιών, εξανθήματα σε μορφή κηλίδας κ.ά.* || *παρουσιάστηκαν συμπτώματα μηνιγγίτιδας* **2.** οτιδήποτε φανερώνει ή πιστοποιεί μια γενικότερη προβληματική, ανεπιθύμητη κατάσταση: *τον τελευταίο καιρό υπήρξαν ~ αγνωμοσύνης και αυθαιρεσίας* || *η άνοδος τού τιμαρίθμου είναι ανησυχητικό ~ για την πορεία τής οικονομίας* || *τα φαινόμενα βίας αποτελούν συμπτώματα κοινωνικής παθολογίας*. - (υποκ.) **συμπτωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δυσάρεστη σύμπτωση». < *συμπίπτω* (πβ. κ. *πτῶμα*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

συμπτωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τυχαίο χαρακτήρα, που προκύπτει από σύμπτωση: *η συνάντησή τους δεν ήταν ~, την είχαν προγραμματίσει* ΣΥΝ. τυχαίος **2.** αυτός που συνιστά σύμπτωμα αρρώστιας ή παθολογικής κατάστασης: ~ *πυρετός / νόσος* (που οφείλεται σε άλλη νόσο). — **συμπτωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

συμπτωματολογία (η) [1813] {συμπτωματολογιών} **1.** το σύνολο των συμπτωμάτων με τα οποία εκδηλώνεται μια νόσος, μια παθολογική κατάσταση **2.** επιστημονικός κλάδος τής φυτοπαθολογίας που εξετάζει και τυποποιεί τα συμπτώματα των νόσων των φυτών. — **συμπτωματολογικός, -ή, -ό** [1891], **συμπτωματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symptomatologie].

σύμπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύγχρονη, τυχαία συνήθως, εκδήλωση δύο ή περισσοτέρων ανεξάρτητων μεταξύ τους γεγονότων ή καταστάσεων: *ασυνήθιστη / παράξενη / μοιραία ~* || *μια σειρά συμπτώσεων άλλαξε την κατάσταση* || *για δες ~· σήμερα το πρωί σε σκεφτόμουν και να που συναντηθήκαμε!* || *δεν είναι συγγενείς· είναι καθαρή ~ που έχουν το ίδιο ονοματεπώνυμο* || *Δεν μπορεί να οφείλονται όλα αυτά σε ~! Κάποια λογική εξήγηση θα υπάρχει!* || *δεν ήταν ~ ότι βρισκόταν εκεί· τον είχαν ειδοποιήσει·* ΦΡ. (α) **κατά σύμπτωση** τυχαία, χωρίς προετοιμασία ή συνεννόηση, συμπτωματικά: ~ *συναντήθηκαν στον δρόμο!* (β) **διαβολική / σατανική σύμπτωση** η σύμπτωση που επιφέρει τα αποτελέσματα που επιθυμούμε να αποφύγουμε και συμβαίνει πέρα από κάθε προσδοκία ή πρόβλεψη (με τρόπο τόσο απίθανο, ώστε μόνο ο διάβολος θα μπορούσε να την έχει προκαλέσει): *κατά ~ μπερδεύτηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές και άκουσε όλα όσα συζητούσαμε εις βάρος του* **2.** το να συμπίπτει (κάτι) με (κάτι άλλο): ~ *δύο αξόνων / γωνιών* **3.** (μτφ.) η συμφωνία, η ταυτόσημη πορεία ή η σύγκλιση στον τρόπο δράσης ή σκέψης: ~ *απόψεων μεταξύ δύο αντιπροσωπιών* || ~ *εκτιμήσεων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπτωσις* < *συμπίπτω* (πβ. κ. *πτῶσις*)].

συμπύκνωμα (το) [1894] {συμπυκνώμ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν τής συμπύκνωσης.

συμπυκνώνω ρ. μετβ. {συμπύκνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αυξάνω την πυκνότητα (πράγματος, σώματος ή υλικού) έπειτα από ορισμένη διεργασία: *συμπυκνωμένη κατάσταση τής ύλης* (κυρ. η στερεά και η υγρή κατάσταση) || *συμπυκνωμένο γάλα* (παχύρρευστη μορφή γάλακτος, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το νερό που κανονικά περιέχει) ΑΝΤ. αραιώνω, αναπτύσσω **2.** (μτφ.) προσδίδω σε (κάτι) μεγαλύτερη περιεκτικότητα, συνοχή: *το συμπυκνωμένο νόημα ενός κειμένου* || *στον μύθο συμπυκνώνεται πολλή σοφία και πείρα ζωής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπυκνῶ (-όω)* < *συν-* + *-πυκνῶ* < *πυκνός*].

συμπύκνωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αύξηση τής πυκνότητας (πράγματος, σώματος ή υλικού): ~ *τού γάλατος* ΑΝΤ. αραίωση, ανάπτυξη **2.** (μτφ.) η απόκτηση μεγαλύτερης συνεκτικότητας, περιεκτικότητας: ~ *τού νοήματος* **3.** ΧΗΜ. συνένωση δύο μορίων σε ένα μεγαλύτερο με την ταυτόχρονη αποβολή ενός μικρότερου μορίου **4.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. η υγροποίηση υδρατμών ή άλλου αερίου.

συμπυκνωτής (ο) [1847] συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συμπύκνωση, κυρ. αερίων ή ατμών, για τη μετατροπή τους σε υγρά, αλλά και για τη συμπύκνωση διαλυμάτων. Επίσης **συμπυκνωτήρας** [1894]. — **συμπυκνωτικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. condenseur].

σύμφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΑΣΤΡΟΝ. (κυρ. για κομήτες) η σύγχρονη εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμφασις* < *συμφαίνομαι* (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.) < *συν-* + *φαίνομαι*].

συμφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡΟΛ. (ηλεκτρικό ρεύμα) που έχει την ίδια φάση με άλλο ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-phasal (νόθο σύνθ.)].

συμφέρει ρ. → συμφέρω

συμφέρον (το) {συμφέρ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος: *τι ~ θα είχε από την ανατροπή τής κυβέρνησης;* || *εργάστηκε ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα προσωπικό ~* ΣΥΝ. κέρδος, ωφέλεια· ΦΡ. **τα καλά και συμφέροντα** (*τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν*, από τη Θεία Λειτουργία τού Ιωάννου Χρυσοστόμου) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αξιολογεί ως γενικά σωστό ή θεμιτό ό,τι εξυπηρετεί τον ίδιο ατομικά, ό,τι ο ίδιος επιδιώκει ή πράττει προς όφελός του: *σκέφτεται μόνο ~* **2.** οτιδήποτε ευνοεί, εξυπηρετεί κάποιον: *το ~ σου είναι να φύγεις το συντομότερο!* || *πάω κόντρα στο ~ μου!* || *πράττω σύμφωνα με το ~ μου* || *κοιτάζω το ~ μου* || *εξυπηρετώ τα ~ κάποιου* || *πώς διασφαλίζονται τα ~ τής εταιρείας;* || *δημόσιο ~* (που αφορά στα μέλη μιας κοινωνίας, ενός συνόλου) **3.** (η γεν. **συμφέροντος, συμφερόντων**) για επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. που εξυπηρετεί κάποιον/κάτι: *η εταιρεία αυτή είναι ιταλικών συμφερόντων* || *οργανισμός δημοσίου συμφέροντος* **4.** (κακόσ.) η ιδιοτέλεια, το προσωπικό όφελος (συνήθ. σε αντίθεση με το συναίσθημα, την ευαισθησία κ.λπ.): *παντρεύτηκαν από ~, όχι από έρωτα* **5. συμφέροντα** (τα) κάθε ομάδα, σύνολο προσώπων (φυσικών ή νομικών) που συχνά άτυπα ή παράτυπα επηρεάζει ή παρεμβαίνει οικονομικά σε επιχειρηματική, βιομηχανική ή άλλου είδους δραστηριότητα: *κατήγγειλε τα μεγάλα ~ που υπονομεύουν την κυβέρνηση* || *οργανωμένα / διαπλεκόμενα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπλέκω, ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφεροντολογία (η) [1894] {συμφεροντολογιών} η πρόταξη τού ατομικού συμφέροντος ως κριτηρίου συμπεριφοράς, σκέψεως και λήψεως αποφάσεων.

συμφεροντολογικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από συμφεροντολογία. — **συμφεροντολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμφεροντολόγος (ο/η) [1891] πρόσωπο που οι επιλογές και η συμπεριφορά του στοχεύουν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Επίσης (λαϊκ.) **συμφεροντολόγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **συμφεροντολογώ** ρ. {-είς...}.

Συμφερούπολη (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο τής Κριμαίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Simferopol < ελλην. *συμφέρον* + *πόλη*, με την έννοια «κερδοφόρος, χρήσιμη πόλη». Ονομάστηκε έτσι το 1783 μετά την προσάρτηση τής Κριμαίας στη Ρωσία, ακολουθώντας τον συρμό τής εποχής, να δίνονται ελληνικά ονόματα].

συμφερτικός, -ή, -ό [1892] (λαϊκ.) αυτός που συμφέρει, επωφελής ΑΝΤ. ασύμφορος, επιζήμιος. — **συμφερτικά** επίρρ.

συμφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρατ. συνέφερα} (συνήθ. τριτοπρόσ. ή απρόσ.) εξυπηρετώ, είμαι ευνοϊκός για κάποιον, λειτουργώ θετικά υπέρ του: (τριτοπρόσ.) *αυτή η επένδυση σε συμφέρει περισσότερο από τις άλλες* || *δεν μας συμφέρουν αυτές οι εξελίξεις* || *κάνει πάντα ό,τι τον συμφέρει* || (απρόσ.) *συμφέρει να αγοράζεις στις εκπτώσεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφέρω*, αρχική σημ. «φέρνω μαζί – επακολουθώ, συνεπάγομαι», < *συν-* + *φέρω*. Η τριτοπρόσωπη χρήση είναι ήδη αρχ.].

συμφέρων, -ουσα, -ον {συμφέρ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που συμφέρει: *πήρε στεγαστικό δάνειο με συμφέροντες όρους* || *έκανε μια πολύ συμφέρουσα αγορά* || *συμφέρουσες συνεργασίες / επενδύσεις* **2. συμφέρον** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφιλιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμφιλίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη σχέση φιλίας ή αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων) πλευρών, επαναφέρω την ηρεμία και την αρμονία μεταξύ τους: *προσπάθησε να συμφιλιώσει το ζευγάρι, αλλά τελικά προχώρησαν στο διαζύγιο* || *δεν έχουν συμφιλιωθεί ακόμα από εκείνο τον καβγά!* ΣΥΝ. συνδιαλλάσσω, μονοιάζω, αγαπίζω **2.** φέρω σε συμβιβασμό καταστάσεις, ιδέες κ.λπ. που είναι αντίθετα: ~ *τον ρεαλισμό με τη φαντασία* **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **συμφιλιώνομαι**) εξοικειώνομαι, παύω να έχω πρόβλημα (με κάτι): *ο άνθρωπος δύσκολα συμφιλιώνεται με την ιδέα τού θανάτου*.

συμφιλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση τής φιλικής σχέσης ή τής αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων) πλευρών, η επαναφορά τής ηρεμίας μεταξύ τους: *η ~ των δύο αντιμαχομένων πλευρών* || *εθνική ~* **2.** η εξοικείωση με κάτι δυσάρεστο: *η ~ με την ιδέα τού θανάτου / τής αποτυχίας*.

συμφιλιωτής (ο), **συμφιλιώτρια** (η) {συμφιλιωτριών} πρόσωπο που συμφιλιώνει κάποιους.

συμφιλιωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που επιχειρεί, αποβλέπει ή συμβάλλει στη συμφιλίωση: *μετριοπαθής παρέμβαση με ~ χαρακτήρα* ΣΥΝ. συνδιαλλακτικός. — **συμφιλιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμφοιτητής (ο) [αρχ.], **συμφοιτήτρια** (η) [1895] {συμφοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στην ίδια σχολή, και κατά τον ίδιο χρόνο, με άλλον/άλλους φοιτητές.

συμφοιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμφοιτάς... | συνεφοίτησα} είμαι συμφοιτητής με άλλον/άλλους. — **συμφοίτηση** (η) [αρχ.].

συμφορά κ. (λαϊκ.) **συφορά** (η) **1.** συμβάν ή κατάσταση με δυσμενέστατες επιπτώσεις: *με βρίσκει / παθαίνω μεγάλη ~!* || *τέτοια ~ δεν τη βάζει ο νους τού ανθρώπου!* ΣΥΝ. κακό· ΦΡ. (α) **συμφορά (μου / σου...)!** αλίμονο (μου / σου...), κακό που με / σε βρήκε (β) **τής συμφοράς** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν αξίζει τίποτα, κακής ποιότητας: *αυτή η υπηρεσία είναι ~* ΣΥΝ. τής κακιάς ώρας, τής πυρκαγιάς **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί ένα τέτοιο συμβάν ή κατάσταση: *η ~ του ήταν που δεν άκουσε τους φίλους του* || *τα αποτελέσματα των*

εξετάσεων ήταν μια ~! **3.** (συνεκδ.-καθημ.) πρόσωπο που η συμπεριφορά του προξενεί συνεχή και μεγάλα προβλήματα στους άλλους: *αυτός είναι ~ σκέτη. δεν θ' αφήσει τίποτα όρθιο εδώ μέσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφέρω* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς ουδέτερη χροιά, αφού δήλωνε κάθε τυχαίο γεγονός, καλό ή κακό, κάθε απρόβλεπτη περίσταση στη ζωή, γι' αυτό και οι αρχαίοι συγγραφείς συχνά προσέθεταν ένα επίθετο δηλωτικό ποιότητας (λ.χ. *συμφοραί άγαθαί / καίριοι, συμφορά ἄχαρις / οἰκτρά / κακή* κ.τ.ο.). Ωστόσο, βαθμηδόν περιορίστηκε στη δήλωση των κακών συγκυριών, των ατυχημάτων και των δυσμενών συμβάντων και με αυτή τη σημ. επικράτησε στη Ν. Ελληνική].

συμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η απότομη συγκέντρωση υπερβολικής ποσότητας αίματος στα αγγεία ιστού ή οργάνου τού σώματος, με αποτέλεσμα τη διόγκωσή του και την παρεμπόδιση τής λειτουργίας του: *πνευμονική ~* || *παθητική / ενεργητική ~* (που οφείλεται λ.χ. σε λοίμωξη ή κάκωση)· ΦΡ. ***εγκεφαλική συμφόρηση*** η αποπληξία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η δυσκολία στην κυκλοφορία, λόγω συγκέντρωσης πολλών οχημάτων στον ίδιο χώρο: *τα οδικά έργα έχουν προκαλέσει ~ στο τμήμα αυτό τής λεωφόρου* ΣΥΝ. μποτιλιάρισμα ΑΝΤ. αποσυμφόρηση **3.** η δυσκολία στην κίνηση λόγω συγκέντρωσης πολλών προσώπων στον ίδιο χώρο ή η συγκέντρωση πολλών προσώπων με ίδια ειδικότητα / επάγγελμα σε έναν κλάδο κ.λπ.: *παρατηρείται ~ στις υπηρεσίες τού Ι.Κ.Α. αυτή την περίοδο* || *η ~ στον κλάδο μας προκλήθηκε από την εισροή μεγάλου αριθμού νέων επαγγελματιών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμφόρησις* < αρχ. *συμφορῶ (-έω)* «συσσωρεύω, συγκεντρώνω σε έναν χώρο» < *σύμφορος* (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. congestion].

συμφορητικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμφόρηση: *~ περιστατικό* **2.** αυτός που προκαλεί συμφόρηση: *~ προδιάθεση.*

σύμφορος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που συμφέρει, που αποφέρει όφελος ΣΥΝ. (λαϊκ.) συμφερτικός ΑΝΤ. ασύμφορος, επιζήμιος **2.** αυτός που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *~ λύση* ΣΥΝ. κατάλληλος, πρόσφορος ΑΝΤ. ακατάλληλος **3.** αυτός που προσφέρει ενίσχυση και υποστήριξη σε κάποιον ΣΥΝ. ευνοϊκός ΑΝΤ. βλαπτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνοδευτικός, σύντροφος». < *συμφέρω*].

συμφραζόμενα (τα) {συμφραζομένων} το τμήμα κειμένου ή ομιλίας, μέσα στο οποίο βρίσκεται μια λέξη και το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση τής σημασίας της: *στην πρόταση «οι γερανοί αλλάζουν τα φτερά τους το καλοκαίρι» καταλαβαίνουμε από τα ~ ότι πρόκειται για το πτηνό γερανός και όχι για το μηχάνημα* (βλ. κ. λ. *συγκείμενο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφράζομαι* «συσκέπτομαι με κάποιον» < *συν-* + *φράζω / -ομαι* «εκφράζομαι, εξηγούμαι». Η μτχ. *συμφραζόμενα* απαντά με τη σημερινή της σημ. στη Μτγν. Ελληνική].

συμφυής, -ής, -ές {συμφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελεί φυσικό εκ γενετής γνώρισμα (κάποιου): *~ χάρη / ευαισθησία* ΣΥΝ. σύμφυτος **2.** αυτός που υπάρχει ή εκδηλώνεται ήδη από τη γέννηση κάποιου: *~ νόσος* (συγγενής) ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής. — **συμφυώς** επίρρ. [αρχ.]. **συμφυΐα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύμφυτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυμα (το) [1843] {συμφύμ-ατος | -ατα, -άτων} ιδίως παλαιότερο αλλά και νεότερο λεξικό στοιχείο που δεν έχει αυτοτελή χρήση στη Νέα Ελληνική και λειτουργεί μόνο ως παραγωγικό στοιχείο, π.χ. *ενδο- (ενδο-χώρα), -κομία (μελισσο-κομία).*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confixe].

συμφύομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συνεφύην, -ης, -η...} **1.** (για φυτά) φυτρώνω στο ίδιο ή από το ίδιο μέρος ή σημείο με κάτι άλλο **2.** (για οστά) συναπαρτίζω άρθρωση με άλλο οστό, με το οποίο είμαι φυσικά ενωμένος ΣΥΝ. συνάπτομαι **3.** προσαρμόζομαι και συγκολλώμαι σε κάτι άλλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυρμα (το) [1859] {συμφύρμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε ένωση ή συνδυασμός στοιχείων που έχουν αναμιχθεί κατά τυχαίο τρόπο, χωρίς σειρά ή συγκεκριμένη αναλογία: *~ λαών / φυλών / τάσεων* ΣΥΝ. συνονθύλευμα.
[ΕΤΥΜ. < *συμφύρω* (βλ.λ.)].

συμφυρματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκύπτει από συμφυρμό **2.** αυτός που αποτελεί τυχαίο μείγμα, σύμφυρμα.

συμφυρμός (ο) **1.** (λόγ.) η ανάμειξη στοιχείων σε τυχαία αναλογία, η συνένωση με ανακάτωμα: *η ιδρυτική διακήρυξη τού κόμματος είναι ένας ~ απόψεων και τάσεων χωρίς ιδεολογική καθαρότητα* ΣΥΝ. ανακάτωμα **2.** ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο συγγενή γλωσσικά στοιχεία (συνήθ. λέξεις, αλλά και φθόγγοι, μορφήματα, φράσεις, προτάσεις) συμφύρονται, δηλ. συμπλέκονται στη συνείδηση τού ομιλητή και καταλήγουν σε ένα· π.χ. *ψάχνω* + *χαλεύω* (διαλεκτ. «ζητώ») > *ψαχουλεύω. δίχα* + *διχῶς* (αρχ. προθέσεις) > *δίχως, μέζων (μέγας)* + *ἀμείνων / κρείσσων* > *μείζων, πού 'ναι* + *να τους* > *πού 'ναι τους, προσέλαβαν τους καλύτερους* + *όσοι μπορούν* > *προσέλαβαν τους καλύτερους όσους μπορούν να...*· ο συμφυρμός ως ψυχολογική γλωσσική διεργασία συνδέεται με άλλα γλωσσικά φαινόμενα όπως η αναλογία και η παρετυμολογία, χρησιμοποιείται δε συχνά σε λογοπαίγνια, στη γλώσσα τής διαφήμισης αλλά και στη λογοτεχνία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμφύρω* (βλ.λ.). Ο γλωσσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contamination].

σύμφυρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύρσεως | -ύρσεις, -ύρσεων} **1.** η ανάμειξη δύο διαφορετικών στοιχείων: *η άποψη αυτή αποτελεί ~ υποκειμενισμού και ρεαλισμού* **2.** ο συμφυρμός (βλ.λ.).

συμφύρω ρ. μετβ. {συνέφυρα, συμφύρ-θηκα, -μένος} **1.** ανακατεύω σε τυχαίες δόσεις και αναλογίες, ενώνω αναμειγνύοντας ΣΥΝ. ανακατώνω, αναμειγνύω **2.** (μτφ. κυρ. μεσοπαθ. ***συμφύρομαι***) συγχρωτίζομαι, συναναστρέφομαι παρέες ή άτομα κατά τρόπο που υποβιβάζει τη γενική εικόνα μου, που με μειώνει ΣΥΝ. συναγελάζομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *φύρω* «ανακατεύω, αναμειγνύω (κυρ. πράγματα ή στοιχεία που δεν ταιριάζουν)» (βλ. λ. *φύραμα*)].

σύμφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η φυσική ένωση σε ενιαίο σώμα: *~ κρυστάλλων / διαφορετικών ορυκτών* (λ.χ. λόγω τής ταυτόχρονης κρυστάλλωσής τους) ΣΥΝ. συγκόλληση, συσσωμάτωση **2.** ΑΝΑΤ. (α) η φυσική ένωση δύο οστών ή μερών οστών: *ηβική ~* (β) άρθρωση που ενώνει δύο οστά (με ινώδη χόνδρο) **3.** η συγκόλληση μερών γειτονικών οργάνων, λ.χ. ύστερα από εγχείρηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμφυσις* < *συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι στη φύση κάποιου, που αποτελεί φυσικό, ουσιαστικό, αναπόσπαστο στοιχείο ή γνώρισμά του: *~ ευγένεια / χάρη / λεπτότητα* ΣΥΝ. συμφυής **2.** αυτός που προκύπτει ή υφίσταται με φυσικό τρόπο ΣΥΝ. φυσικός **3.** (μτφ.) αυτός που απορρέει φυσικά από κάτι ως εύλογη συνέπεια: *η ανώτατη θέση στην ιεραρχία είναι ~ με περισσότερες ευθύνες* **4.** (για νόσους) συγγενής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

> **σύμφυτος – συμφυής – έμφυτος – συγγενής – εγγενής – επίκτητος.** Για να δηλωθεί στην Ελληνική ότι κάτι υπάρχει ευθύς εξαρχής, συγχρόνως με τη γένεση ή την πρώτη εμφάνισή του, χρησιμοποιήθηκαν παράγωγα των ρημάτων *φύομαι* (αρχ.) και *γίγνομαι* (αρχ.) μαζί με τις προθέσεις *συν* και *εν*. Τα σύνθετα με το *συν* δήλωσαν ειδικότερα την «αναγκαία συνύπαρξη» δύο ή περισσότερων στοιχείων, το ότι συνυπάρχουν, χωρίς να μπορούν να διαχωριστούν: αυτά είναι το **σύμφυτος** *(Η έννοια τής δημοκρατίας είναι σύμφυτη με την έννοια τής ελευθερίας)*, το λόγιο **συμφυής** *(Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα είναι τρεις συμφυείς υποστάσεις, δηλ. τρία διακρινόμενα πρόσωπα αλλά τόσο ενωμένα, ώστε έχουν μία μόνο ουσία και μία ενέργεια, που το καθένα τη διαθέτει με τον ιδιαίτερο τρόπο του)* και το ειδικής συνήθως χρήσεως (για διάφορες νόσους) **συγγενής** *(συγγενής δυσπλασία,* αλλά και: *Αλήθεια και σοφία, δηλ. ο Λόγος, είναι συγγενείς προς τον Γεννήτορα)*. Τα σύνθετα με το *εν* δήλωσαν περισσότερο «αυτό που υπάρχει στο εσωτερικό κάποιου, στη φύση του, ως προϋπόθεση, τρόπον τινά, τής ύπαρξής του»: πρόκειται για το **έμφυτος** *(Η καλοσύνη είναι έμφυτη στον άνθρωπο)* και το **εγγενής** *(Η γλώσσα είναι εγγενής ικανότητα τού ανθρώπου)*. Στη φυσική εξαρχής ύπαρξη που δηλώνουν τα *έμφυτος* και *εγγενής* αντιτίθεται το **επίκτητος** *(Οι ικανότητες τού ανθρώπου να σκέπτεται λογικά και να φέρεται ευγενικά είναι επίκτητες)*.

συμφωνητικό (το) έγγραφο με το οποίο συνάπτεται συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *ιδιωτικό ~* ΣΥΝ. συμβόλαιο.

συμφωνία (η) {συμφωνιών} **1.** η σύμπτωση σε θέσεις, γνώμες ή ενέργειες: *καταλήγω / φθάνω σε ~* || *ρητή / προφορική / μυστική / παρασκηνιακή / μερική / έγγραφη / ιδιωτική / πλήρης ~* || *μετά από πολύωρες συζητήσεις επήλθε ~ μεταξύ των δύο πλευρών* || *η διαδικασία καθορίστηκε κατόπιν συμφωνίας όλων των υποψηφίων* **2.** η αμοιβαία, κυρ. επίσημη, δέσμευση δύο ή περισσοτέρων πλευρών, συνομολόγηση συμβάσεων: *κλείνω / τηρώ / επικυρώνω μια ~* || *οι όροι μιας ~* || *παραβιάζω / αθετώ μια ~* || *~-πακέτο*· ΦΡ. ***συμφωνία κυρίων*** βλ. λ. *κύριος* **3.** (ειδικότ.) σύμβαση που υπογράφεται μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών για τη ρύθμιση λιγότερο σημαντικών ζητημάτων, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τη συνθήκη: *για τη διευθέτηση τής διαφοράς ακολούθησε διμερής ~ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας* **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο συμβάσεως, ενός συμβολαίου: *στη ~ δεν έχει τεθεί η υπογραφή του* || *καταρτίζω / διαβάζω μια ~* **5.** (συνεκδ.) καθένας από τους επιμέρους όρους συνθήκης ή συμβολαίου: *το συμβόλαιο περιελάμβανε ~ για δύο έκτακτες εμφανίσεις τού τραγουδιστή* || *δέχθηκε με τη ~ να μοιραστούν τα κέρδη* **6.** το ταυτόχρονο άκουσμα δύο ή περισσοτέρων φωνών ή ήχων **7.** (κατ' επέκτ.) η αρμονική ένωση, συνήχηση φωνών ή ήχων, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την παραφωνία ΣΥΝ. αρμονία **8.** (μτφ.) ο αρμονικός συνδυασμός στοιχείων, η ταιριαστή λειτουργία και έκφραση, π.χ. βάσει κοινών ή ανάλογων ιδιοτήτων: *~ χαρακτήρων / χρωμάτων* ΑΝΤ. ασυμφωνία **9.** (ειδικότ.) (α) η αντιστοιχία δεδομένων κυρ. μετά από σύγκριση, συσχέτιση: *δεν υπάρχει ~ λόγων και έργων* ΣΥΝ. συνέπεια (β) ***συμφωνία ταμείου*** η αντιστοιχία των μετρητών τού χρηματοκιβωτίου με το ποσό που αναφέρεται στο βιβλίο τού ταμείου ● **10.** ΜΟΥΣ. (α) εκτεταμένη μουσική φόρμα ορχηστρικής μουσικής, κατά κανόνα σε πολλά μέρη (συνήθως τέσσερα)· το πρώτο μέρος, μορφολογικά, είναι γραμμένο σε φόρμα σονάτας (β) το σύμφωνο διάστημα (βλ. λ. *σύμφωνος*) ● **11.** ΓΛΩΣΣ. ***συμφωνία όρων*** (σε μια πρόταση) η κατά κανόνα συμφωνία των όρων της πρότασης ως προς ορισμένα γραμματικά στοιχεία (πρόσωπο, γένος, πτώση, αριθμό), λ.χ. το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενο στο πρόσωπο και στον αριθμό, το κατηγορούμενο με το υποκείμενο στην πτώση και (αν είναι επίθ.) στο γένος και στον αριθμό κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, γένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύμφωνος* (βλ.λ.). Ο μουσ. όρ. είναι αντιδάν. από ιταλ. sinfonia].

συμφωνικός, -ή, -ό **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με σύμφωνο ή σύμφωνα: *~ σύμπλεγμα / φθόγγος* ● **2.** αυτός που ταιριάζει ή αναφέρεται σε συμφωνία ή ηχητική αρμονία **3.** ΜΟΥΣ. (α) ό,τι σχετίζεται

άμεσα με την παράδοση των συναυλιών, στο πλαίσιο τής οποίας αναπτύχθηκε η μουσική φόρμα τής συμφωνίας· σχετίζεται με τη σπουδαιότητα, τη σοβαρότητα και την ποιότητα των μουσικών ιδεών και επάγεται εύρος, διάρκεια και μέγεθος: *η ανάπτυξη τού θέματος / τής φόρμας / τής μουσικής ιδέας παίρνει ~ διαστάσεις* || ~ *σπουδές / παραλλαγές / εισαγωγή* (β) **συμφωνικό ποίημα** είδος προγραμματικής μουσικής, στην οποία η ανάπτυξη τής ποιητικής ιδέας λαμβάνει συμφωνικές μουσικές διαστάσεις και ανάλογη σπουδαιότητα (γ) **συμφωνική ορχήστρα** η τυπική ορχήστρα συναυλιών τού 19ου αι., που αποτελείται από τις οικογένειες των εγχόρδων, των πνευστών (ξύλινων και χάλκινων), των κρουστών οργάνων και την άρπα. — **συμφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. όψιμο μτγν., αρχική σημ. «ο προσδιοριζόμενος σε συμφωνία, σε συνθήκη», < αρχ. *συμφωνία*. Ο γλωσσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. consonantique, ενώ ο μουσ. όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. symphonique].

σύμφωνο (το) {συμφών-ου | -ων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) φθόγγος χαμηλής ηχηρότητας κατ' αντιδιαστολή προς τα φωνήεντα, που παράγεται όταν, κατά την ομιλία, ο εκπνεόμενος αέρας προσκρούει σε και κατόπιν διέρχεται από τέλειο φραγμό *(κλειστά ~)* ή στενό τής στοματικής κοιλότητας *(διαρκή – τριβόμενα, προστριβή, έρρινα, υγρά ~)*, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας αισθητός θόρυβος· τα σύμφωνα δεν απαντούν αυτοτελώς στον λόγο, αλλά συν-εκφωνούνται μαζί με φωνήεντα (β) γράμμα ή άλλο σύμβολο (γράφημα) που αναπαριστά, αντιπροσωπεύει συμφωνικό ήχο: *ανοιχτά / κλειστά ~* • **2.** επίσημη συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *ιδιωτικό ~* ΣΥΝ. συμφωνητικό, συμβόλαιο **3.** (ειδικότ.) συνθήκη ή συμμαχία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών: *~ μη επιθέσεως / εμπορικής συνεργασίας / φιλίας* || (παλαιότ.) *το Σύμφωνο τής Βαρσοβίας* (η συμμαχία των κομουνιστικών χωρών) **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το κείμενο τής συνθήκης ή τού συμβολαίου, βάσει τού οποίου συμφωνούν δύο ή περισσότερες πλευρές: *υπογραφή / κείμενο τού ~*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *(τά) σύμφωνα*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύμφωνος* (βλ.λ.). Η ονομασία των φθόγγων αυτών ως συμφώνων οφείλεται στην ιδιότητά τους να συμ-φωνούνται, να συν-εκφέρονται υποχρεωτικά με φωνήεν. Η σημ. «επίσημη συμφωνία» είναι μτγν. και απαντά σε εκκλησ. συγγραφείς].

συμφωνόγραμμα (το) {συμφωνογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αντιπροσωπεύει συμφωνικό φθόγγο.

συμφωνόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ή ρήμα) που το τελευταίο γράμμα τού θέματός του (χαρακτήρας) είναι σύμφωνο: *τρίβ-ω* ή (στα Αρχαία Ελληνικά) *κόραξ, κόρακ-ος*.

[ΕΤΥΜ. < *σύμφωνο* + *-ληκτος* < *λήγω*].

συμφωνοποίηση (η) [1889] ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός ημιφώνου σε σύμφωνο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Konsonantismus].

σύμφωνος, -η, -ο 1. αυτός που δηλώνει συμφωνία, αποδοχή: *όλα έγιναν με τη ~ γνώμη τού προέδρου* || *η πρότασή σου με βρίσκει απολύτως σύμφωνο* || *είμαι απόλυτα ~ με τις ενέργειές σου!* ΣΥΝ. ομόγνωμος ΑΝΤ. αντίθετος· ΦΡ. **(είμαστε) σύμφωνοι;** συμφωνούμε; έχει κανείς αντίρρηση;: *Θα πάμε στο λούνα-παρκ, αλλά θα είστε ήσυχοι. Σύμφωνοι;* **2.** αυτός που βρίσκεται σε αντιστοιχία, που είναι ανάλογος και ταιριαστός με κάτι άλλο: *οι νόμοι οφείλουν να είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα* || *ο τρόπος ζωής του δεν είναι σύμφωνος με όσα διακηρύσσει* ΣΥΝ. ταιριαστός, συνεπής **3.** (για φωνή, μουσικό ήχο) αυτός που ηχεί αρμονικά σε σχέση με άλλον ΑΝΤ. παράφωνος **4.** ΓΛΩΣΣ. **σύμφωνο** (το) βλ.λ. **5.** ΜΟΥΣ. **σύμφωνο διάστημα** ή **συμφωνία** (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική) το μουσικό διάστημα που, λόγω τής μικρής εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει μαλακό άκουσμα και ακούγεται αυτοτελώς χωρίς να χρειάζεται να «λυθεί» σε κάποιο άλλο διάστημα· ακουστικά αντιστοιχεί σε απλή αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν: *το μουσικό έργο πρέπει να τελειώνει σε ~* ΑΝΤ. διάφωνο διάστημα ή διαφωνία (βλ.λ.). — **σύμφωνα / συμφώνως** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-φωνος* < *φωνή*].

συμφωνώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συμφωνείς... | συμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. συνεφωνήθην, -ης, -η..., μτχ. συμφωνηθείς, -είσα, -έν), -ημένος (λόγ. συμπεφωνημένος)} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμερίζομαι τη γνώμη, τις αντιλήψεις ή τις προτάσεις κάποιου, συμπίπτω στις θέσεις ή στα συμπεράσματα μου (με κάποιον): *~ με ό,τι λες* || *~ με τους περισσότερους ομιλητές* || *σε άλλα συμφωνούμε, σε άλλα διαφωνούμε* || *~ απολύτως μαζί σου* ΑΝΤ. διαφωνώ **2.** συνδυάζομαι αρμονικά: *το σχέδιο τού καναπέ θα πρέπει να συμφωνεί με το στυλ των άλλων επίπλων* ΣΥΝ. ταιριάζω, (μτφ.) δένω, πάω, πηγαίνω ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση **3.** βρίσκομαι σε αντιστοιχία, είμαι συνεπής προς κάτι: *η ζωή των πολιτικών πρέπει να συμφωνεί με τις ιδέες που πρεσβεύουν* || *τα λεφτά στο ταμείο πρέπει να συμφωνούν με τις εισπράξεις τής ημέρας* ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση **4.** (+σε) συνάπτω συνθήκη ή συμβόλαιο, δεσμεύομαι από κοινού (με άλλον/άλλους) με αμοιβαίες υποχρεώσεις και εγγυήσεις για την τήρηση συγκεκριμένων όρων: *οι ηγέτες τής Ε.Ε. προσπαθούν να συμφωνήσουν σε μία κοινή πολιτική* || *τα δύο κράτη συμφώνησαν σε πενταετές πρόγραμμα συνεργασίας* **5.** (η λόγ. μτχ. **συμφωνηθείς,** *-είσα, -έν*) για τον οποίο έχει υπάρξει συμφωνία (κυρ. επίσημη): *η συμφωνηθείσα πολιτική τού κόμματος* || *παραβιάστηκαν οι συμφωνηθέντες όροι* || *τήρησαν τα συμφωνηθέντα με απόλυτη συνέπεια* ♦ (μετβ.) **6.** καταλήγω σε συμφωνία για κάτι, κανονίζω κάτι με κάποιον άλλο: *τα έχουμε συμφωνήσει όλα: θα μοιράσουμε τα κέρδη πενήντα-πενήντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφωνῶ (-έω)* < *σύμφωνος*].

συμψηφίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνυπολογίζω το ποσό που δικαιούται να λάβει κανείς μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρχει απόσβεση ισόποσων απαιτήσεων • **2.** (στις δικαστικές αποφάσεις) υπολογίζω μικρότερη ποινή ως μέρος άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο **3.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την ευθύνη του για σφάλμα που τον βαρύνει, κατά τρόπον ώστε αναλόγως να απαλλάσσομαι από αντίστοιχες δικές μου ευθύνες: *στη δημόσια ζωή τα σκάνδαλα δεν συμψηφίζονται!* — **συμψηφιστικός,** -ή, -ό.

συμψηφισμός (ο) [μεσν.] **1.** ο συνυπολογισμός τού ποσού που δικαιούται να λάβει κάποιος μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρχει απόσβεση ισόποσων απαιτήσεων **2.** (στις δικαστικές αποφάσεις) ο υπολογισμός μικρότερης ποινής ως μέρους μιας άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο **3.** (μτφ.) η απαλλαγή κάποιου από την ευθύνη του για σφάλμα με το οποίο βαρύνεται, ώστε αναλόγως να απαλλάσσεται και ο άλλος από αντίστοιχες δικές του ευθύνες.

σύμψυχος, -η, -ο → σύψυχος

ΣΥΝ (ο) (συντομ.) το κόμμα «Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής Προόδου»· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1989 από δυνάμεις τής Αριστεράς.

συν πρόθ. (αρχαιοπρ.) δηλώνει: **1.** προσθήκη (επιπλέον, επιπροσθέτως), σύμβολο τής πρόσθεσης και πρόσημο των θετικών αριθμών (ΜΑΘ.) (+αιτ., +αριθμητ.): *οκτώ ~ δύο ίσον δέκα* || *μου ήταν αδύνατο να περιποιηθώ ταυτόχρονα τους δικούς μου καλεσμένους ~ αυτούς τού αδερφού μου* || *θα σου στοιχίσει 1.000 δρχ. ~ τις κρατήσεις* ΑΝΤ. πλην· ΦΡ. (α) **συν Αθηνά και χείρα κίνει** μαζί με τη βοήθεια τού Θεού, κάνε κι εσύ κάτι, μην περιμένεις τα πάντα από τον Θεό, πρέπει κι εσύ να δραστηριοποιηθείς (β) **συν τοις άλλοις** εκτός από τα άλλα, επιπλέον, επιπροσθέτως: *«ο σταθμός τής Δ.Ε.Η. έχει εγκατασταθεί πάνω στο ενεργό ρήγμα και ~ σε μπαζωμένο χείμαρρο»* (εφημ.) **2.** συνοδία, ακολουθία (μαζί με) (+δοτ.): *προσέρχονται ~ γυναιξί και τέκνοις* (δηλ. με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, όλοι μαζί) || *οι ~ αυτώ* (οι ακόλουθοί του, οι οπαδοί του) **3.** βοήθεια (με τη βοήθεια) (+δοτ.): *~ Θεώ ελπίζω να πάνε όλα καλά* || *παρά την καταστροφή που υπέστη, θα ξαναφτειάξει ~ Θεώ την περιουσία του* **4.** συμφωνία (σε συμφωνία με) (+δοτ.): *όλες οι διαδικασίες έγιναν ~ τω νόμω* **5.** παρέλευση χρονικού διαστήματος (+δοτ.): *θα ξεπεράσουμε τα προβλήματα ~ τω χρόνω* (με τον καιρό, με το πέρασμα τού χρόνου) || *~ καιρώ* (με την πάροδο τού καιρού) όλα θα διευθετηθούν **6.** ως ουσιαστικό με άρθρο συνήθ. στον πληθυντικό αριθμό (τα πλεονεκτήματα): *η συμφωνία αυτή έχει τα ~ και τα πλην της* ΑΝΤ. πλην **7. συν** (το) ΜΑΘ. (α) το όνομα τού συμβόλου τής πρόσθεσης (β) το όνομα τού προσήμου των θετικών αριθμών: *η θερμοκρασία ανέβηκε από το μηδέν (0) στους ~ δύο βαθμούς* (+2) ΑΝΤ. πλην, μείον (γ) (μτφ.) κάθε θετικό, ωφέλιμο για κάποιον στοιχείο: *αυτή η συμφωνία έχει πολλά ~ για την εταιρεία μας·* ΦΡ. **τα συν και τα πλην** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές ενός ζητήματος: *η συμφωνία έχει ~ της* || *ανέφερε τα ~ τής καινούργιας δουλειάς του* ΣΥΝ. τα καλά και τα κακά, τα υπέρ και τα κατά. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύν / ξύν* (ο τ. *ξύν* είναι αρχαιότ., πβ. κ. μυκ. ku-su), που συνδ. με λιθ. sù «με, μαζί», αρχ. σλαβ. sŭ, ενώ θα μπορούσε να αναχθεί και στο αρχικό θ. τού ρ. *ξύω* (βλ.λ.). αν θεωρηθεί ως κοινή η αρχική σημ. «αγγίζω». Απεναντίας, δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε σχέση με τη λεξιλογική οικογένεια τού αρχ. *ὁμοῦ* (βλ.λ.). Το τελικό έρρινο *-ν* είναι υστερογενές, όπως φαίνεται από το σύνθ. *μετα-ξύ*].

συν- κ. **συ-** κ. **συμ-** κ. **συγ-** κ. **συλ-** κ. **συρ-** κ. **συσ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι γίνεται από κοινού ή με τη βοήθεια άλλου: *συν-διδασκαλία, συμ-πορεύομαι, συν-εργασία, συγ-κατοικώ* **2.** κοινό χαρακτηριστικό σε παραπάνω από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *συν-ομήλικος, σύγ-χρονος* **3.** σχέση με περισσότερα από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *σύν-δεση, συν-επαγωγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *σύν* (βλ.λ.) και απαντά με τις εξής μορφές: (α) *συν-*, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, θ, ν, τ* (λ.χ. *συν-άγω, συν-δέω, σύν-θεσις*) (β) *συμ-*, προ των συμφώνων *β, φ, π, ψ*, λόγω αφομοιώσεως προς τον χειλικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συμ-βαίνω, σύμ-παν, συμ-φέρω*) (γ) *συγ-*, προ των συμφώνων *γ, κ, ξ, χ*, λόγω αφομοιώσεως προς τον ουρανικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συγ-γενής, συγ-κυρία, συγ-χαίρω*) (δ) *συ(σ)-*, προ των συμφώνων *ζ, σ* (λ.χ. *σύ-ζυγος, σύ-σπασις, συσ-σίτιον*) (ε) *συλ- / συρ-*, προ των συμφώνων *λ, ρ* αντιστοίχως, λόγω αφομοιώσεως (λ.χ. *σύλ-λογος, συρ-ραφή*)].

συναγείρω ρ. μετβ. {συνήγειρα} (λόγ.) **1.** ενεργώ, ώστε να συγκεντρωθεί (πλήθος ανθρώπων): *το κάλεσμα τής επιτροπής συνήγειρε τον κόσμο* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, μαζεύω ΑΝΤ. σκορπώ, διαλύω **2.** καλώ και συγκεντρώνω απότομα: *το χτύπημα τής καμπάνας συνήγειρε την ενορία* ΣΥΝ. σηκώνω στο πόδι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἀγείρω* «συγκεντρώνω, συναθροίζω» (βλ. λ. *ἀγορά*)].

συναγελάζομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συναγελάστηκα} (+με) **1.** ανήκω (μαζί με άλλα ζώα) στην αγέλη **2.** συναναστρέφομαι (ανθρώπους χαμηλού επιπέδου) ΣΥΝ. συγχρωτίζομαι. — **συναγελασμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναναστρέφομαι*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἀγελάζω / -ομαι* < *ἀγέλη*].

συναγερμός (ο) **1.** η ξαφνική σύγκληση και συγκέντρωση ανθρώπων, αλλά και οργανωμένων ομάδων (όπως τα Σώματα Ασφαλείας) σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης: *~ για αεροπορική επίθεση* || *σημαίνω ~* || (μτφ.) *παλλαϊκός ~* (συνεκδ.) **2.** η κατάσταση ετοιμότητας για την αντιμετώπιση πιθανού κινδύνου: *η Πυροσβεστική βρίσκεται σε κατάσταση συναγερμού από τον φόβο εμπρησμού* ΣΥΝ. επιφυλακή **3.** το σήμα που προειδοποιεί για ενδεχόμενο κίνδυνο: *μόλις ακού-*

στηκε ο ~. έτρεξαν όλοι στα καταφύγια ΣΥΝ. σειρήνα **4.** ειδικός ηλεκτρονικός μηχανισμός. ο οποίος τοποθετείται σε κτήριο ή όχημα και τίθεται σε δράση στην περίπτωση που υπάρχει παραβίαση τού χώρου ή τού αυτοκινήτου, παράγοντας έντονο ήχο, συνήθ. σειρήνας, ή και ειδοποιώντας την αστυνομία: *τοποθετώ ~ στο αυτοκίνητο / στο σπίτι* || *ενεργοποιώ / τοποθετώ / βγάζω τον ~* **5.** ΖΩΟΛ. ο τυποποιημένος τρόπος επικοινωνίας μεταξύ ατόμων που συναποτελούν ομάδα σε περίπτωση εξωτερικής απειλής. ο οποίος συντελείται με τη βοήθεια οπτικών ή ηχητικών σημάτων ή μέσω εκκρίσεως χημικών ουσιών ως οσφρητικών ή γευστικών ερεθισμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συναγείρω* (βλ.λ.). Η χρήση τής λ. σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου αποδίδει το γαλλ. alarme (< ιταλ. all' arme «στα όπλα!»)].

συναγρίδα (η) ψάρι που μπορεί να φθάσει και το ένα μέτρο μήκος. έχει ροδοκάστανο χρώμα με γαλάζιες κηλίδες, ζει στη Μεσόγειο Θάλασσα και στις ζεστές περιοχές τού Ατλαντικού Ωκεανού και αποτελεί ένα από τα πιο νόστιμα και ακριβά αλιεύματα. — (υποκ.) **συναγριδούλα** (η) κ. **συναγριδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναγρίς, -ίδος < συν- + -αγρίς < ἄγρα* «κυνήγι» (βλ.λ.)].

συνάγω ρ. μετβ. {συν-ήγαγα (λόγ. -ήχθην, -ης, -η...) (σπάν. συνάχθηκα), -ηγμένος} (λόγ.) **1.** οδηγούμαι σε διαπίστωση συνδυάζοντας δεδομένα: ~ *συμπεράσματα / κρίση / γνώμη* || *από τα προαναφερθέντα συνάγουμε ότι η λύση τού προβλήματος είναι εξαιρετικά δυσχερής* ΣΥΝ. συμπεραίνω **2.** (απρόσ. ***συνάγεται***) εξάγεται, βγαίνει ως συμπέρασμα (από σύνολο στοιχείων): *από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν έως τώρα ~ ότι υπάρχει παρανομία* ΣΥΝ. προκύπτει. συμπεραίνεται, επάγεται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν- + ἄγω*. Το μεσν. *συνάζω* από τον (επίσης μεσν.) αόρ. *(ἐ)σύναξα*. κατά το σχήμα *ἔφραξα – φράζω, τίναξα – τινάζω*].

συναγωγή (η) **1.** (λόγ.) η συγκέντρωση ομοειδών ή συναφών αντικειμένων: *«Συναγωγή νέων λέξεων ὑπό τῶν λογίων πλασθεισῶν»* (τίτλος λεξικού τού Στ. Κουμανούδη) ΣΥΝ. συγκέντρωση ΑΝΤ. διασκορπισμός • **2.** (α) η συγκέντρωση των Εβραίων για θρησκευτικούς λόγους. κοινή προσευχή και μελέτη (β) (ειδικότ.) ο ναός στον οποίο γίνεται η παραπάνω συγκέντρωση ΣΥΝ. χάβρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνάγω*. Η ιουδαϊκή συναγωγή φέρει διάφορα εβρ. ον., τα οποία αποτυπώνουν τις λειτουργίες της. όπως bet ha-tefillā «οίκος προσευχής», bet ha-knesét «οίκος συναθροίσεως». bet ha-midrā «οίκος μελέτης». ενώ στην Ελλάδα είναι γνωστή (στους Έλληνες που είναι Εβραίοι το θρήσκευμα) με το όν. bet šalōm «οίκος ειρήνης». Βλ. κ. *χάβρα*].

συναγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συναγωνίστηκα} **1.** δίνω κοινό αγώνα (μαζί με άλλους), μάχομαι από κοινού ΣΥΝ. συμπορεύομαι **2.** αγωνίζομαι (έχοντας αντίπαλο κάποιον). για να επιτύχω κάτι ΣΥΝ. ανταγωνίζομαι. παραβγαίνω **3.** βρίσκομαι στο ίδιο επίπεδο (με άλλον), χωρίς κανένας από τους δύο να υπερτερεί: *συναγωνίζονται επάξια τους προγόνους τους σε κατορθώματα* || (μτφ.) *τα νησιά τού Ιονίου συναγωνίζονται σε ομορφιά αυτά τού Αιγαίου* ΣΥΝ. είμαι εφάμιλλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

συναγωνίσιμος, -η. -ο [1893] αυτός που μπορεί να τον ανταγωνιστεί κάποιος.

συναγωνισμός (ο) [μεσν.] **1.** η προσπάθεια που καταβάλλουν δύο ή περισσότερες πλευρές, για να υπερτερήσει η μία τής άλλης: *συνθήκες ήπιου συναγωνισμού* (πβ. λ. *ανταγωνισμός, άμιλλα*)· ΦΡ. ***εκτός συναγωνισμού*** (i) για κάποιον/κάτι που δεν συμμετέχει στον συναγωνισμό (στο διαγωνιστικό μέρος): *στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου προβλήθηκε ~ και η τελευταία ταινία τού μεγάλου σκηνοθέτη* (ii) για κάποιον/κάτι που δεν είναι πλέον σε θέση να συμμετάσχει στον συναγωνισμό: *τον έθεσε ~ χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα* ΣΥΝ. εκτός μάχης (iii) για κάποιον/κάτι που υπερέχει εμφανώς από τους υπολοίπους, ώστε κρίνεται ότι δεν πρέπει να διαγωνιστεί μαζί τους: *εσύ είσαι ~* **2.** ΝΟΜ. ***παρακώλυση συναγωνισμού*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος σε δημόσιους πλειστηριασμούς εμποδίζει με βία ή με απειλές τον ελεύθερο συναγωνισμό ή απομακρύνει με δώρα ή υποσχέσεις αυτόν που κάνει προσφορά ή έχει την πρόθεση να κάνει προσφορά.

> **συναγωνισμός – ανταγωνισμός – άμιλλα.** Ο **ανταγωνισμός** διαφέρει από τον **συναγωνισμό** στο ότι ο *ανταγωνισμός* προϋποθέτει συνήθως αντιπαλότητα. η οποία είναι δυνατόν να φθάνει μέχρι και τη σύγκρουση. ενώ ο *συναγωνισμός* δηλώνει τον παράλληλο αγώνα, τη διεκδίκηση, απαλλαγμένη συνήθ. από διαμάχες και συγκρούσεις. Η εξιδανικευμένη μορφή τού συναγωνισμού, με ευγενή και ανιδιοτελή, κατά κανόνα. κίνητρα, είναι η **άμιλλα**. Αντίστοιχη σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των ρημάτων **ανταγωνίζομαι, συναγωνίζομαι** και **αμιλλώμαι**. Τέλος, ο **διαγωνισμός** και το **διαγωνίζομαι** πλησιάζουν πολύ το *συναγωνίζομαι* με εντονότερη την προϋπόθεση υπάρξεως προδιαγραφών και όρων, στους οποίους στηρίζεται η αναμέτρηση των διαγωνιζομένων.

συναγωνιστής (ο) [αρχ.]. **συναγωνίστρια** (η) [1895] {συναγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει αγωνιστεί μαζί με άλλον/άλλους για κοινό σκοπό. συνήθ. κοινωνικού ή πολιτικού χαρακτήρα: *παλιοί ~ από τον καιρό τής Αντίστασης* ΣΥΝ. συμπολεμιστής, συνοδοιπόρος **2.** καθένας από τους αντιπάλους σε αγώνα. — **συναγωνιστικός**, -ή. -ό [1891], **συναγωνιστικά** επίρρ., **συναγωνιστικότητα** (η).

συνάδει, συνάδουν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} κάτι βρίσκεται σε αρμονική σχέση ή σε συμφωνία (με κάποιον/κάτι): *αυτή η συμπεριφορά δεν συνάδει προς τη βουλευτική σας ιδιότητα* ΣΥΝ. αρμόζω, ταιριάζω ΑΝΤ. απάδω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνᾴδω < συν- + ᾄδω / ἀείδω* «τραγουδώ» (βλ.λ.)].

συναδελφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται μεταξύ συναδέλφων ΑΝΤ. αντισυναδελφικότητα.

συνάδελφος (ο/η) [αρχ.] {συναδέλφ-ου | -ων. -ους}, **συναδέλφισσα** (η) {συναδελφισσών} **1.** πρόσωπο που ασκεί το ίδιο επάγγελμα ή εργάζεται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια επιχείρηση. υπηρεσία κ.λπ. με άλλον/άλλους **2.** ο φοιτητής ως προς τους συμφοιτητές του και ο στρατιώτης ως προς τους στρατιώτες που υπηρετούν μαζί: *συνάδελφε, θα έρθεις στη συνέλευση τού έτους;* — **συναδελφικός**, -ή, -ό. **συναδελφικά** επίρρ.

συναδέλφωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ανάπτυξη και στερέωση στενών φιλικών σχέσεων: *η ~ δύο λαών*. Επίσης **συναδελφοσύνη** [1889]. — **συναδελφώνω** ρ. [1859].

συνάζω ρ. μετβ. {σύν-αξα, -άχθηκα. -αγμένος} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** συγκεντρώνω (πλήθος): *σύναξε στρατό για μάχη* ΣΥΝ. μαζεύω. συναθροίζω ΑΝΤ. διασκορπώ **2.** συγκεντρώνω (αντικείμενα): *έχει συνάξει αμύθητο πλούτο* ΣΥΝ. συλλέγω. συσσωρεύω ΑΝΤ. διασκορπώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συνάγω* (βλ.λ.)].

συναθλητής (ο) [μτγν.]. **συναθλήτρια** (η) {συναθλητριών} **1.** πρόσωπο που επιδίδεται στο ίδιο άθλημα με άλλον: *ο πρωταθλητής γιόρτασε την επιτυχία του με Έλληνες και ξένους ~ του* **2.** πρόσωπο που ανήκει στην ίδια ομάδα με ένα άλλο: *ήταν συναθλητές στον Απόλλωνα Πατρών και τώρα είναι αντίπαλοι σε δύο μεγάλα αθηναϊκά σωματεία* ΑΝΤ. αντίπαλος. — **συναθλούμαι** ρ. [μτγν.] {-είσαι...}.

συναθροίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνάθροισ-α. -τηκα. -μένος} μαζεύω (ανθρώπους. ζώα ή αντικείμενα) στο ίδιο μέρος: ~ *κοπάδι / στοιχεία / πλήθος* ΣΥΝ. συγκεντρώνω. συνάζω, συλλέγω ΑΝΤ. διασκορπώ, διασπείρω.

συνάθροιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η συγκέντρωση ανθρώπων. ζώων ή αντικειμένων στο ίδιο μέρος: ~ *αντιπροσώπων / πολιτών / μαθητών* ΣΥΝ. σύναξη. (λαϊκ.) μάζωξη ΑΝΤ. διασκορπισμός **2.** ΟΙΚΟΛ. η συγκέντρωση ατόμων τού ίδιου είδους σε έναν βιότοπο, ως αποτέλεσμα των ευνοϊκών όρων που παρουσιάζει για το είδος.

συναίνεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η συγκατάθεση (κάποιου) σε (κάτι). το να επιτρέπει να συμβεί κάτι: *έδωσε τη ~ του για τον γάμο τής κόρης του* || *οι ενέργειες έγιναν με τη ~ τού Συμβουλίου Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε.* ΣΥΝ. συγκατάνευση, αποδοχή ΑΝΤ. άρνηση. απόρριψη **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική συναίνεση*** η αποδοχή ή/και η στήριξη που παρέχει το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος τής κοινωνίας σε αποφάσεις που αφορούν σε αυτήν. δημιουργώντας αίσθηση δικαίου και κοινωνικής ισορροπίας: *το κυβερνητικό έργο δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς ~* **3.** ΝΟΜ. (α) η συγκατάθεση για την επιχείρηση μιας δικαιοπραξίας, η οποία δίδεται είτε πριν είτε κατά την τέλεση τής δικαιοπραξίας· ΦΡ. ***κοινή συναινέσει*** *(κοινῇ συναινέσει)* με κοινή συγκατάθεση: *ζήτησαν να βγει το διαζύγιο ~* (β) διαδικασία λήψεως αποφάσεων σε διεθνές όργανο, κατά την οποία ένα ζήτημα δεν τίθεται σε ψηφοφορία, αλλά ζητείται η απλή συγκατάθεση των μελών που παρίστανται.

συναινετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δηλώνει συναίνεση. που γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη (κάποιων): ~ *διαζύγιο* (με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο συζύγων) || ~ *λύση συμβολαίου / διαδικασίες*. — **συναινετικ-ά / -ώς** επίρρ.

συναινώ ρ. αμετβ. {συναινείς... | συναίνεσα} (+σε) εκδηλώνω σύμφωνη γνώμη, αποδοχή: *αναζητείται μια λύση, στην οποία θα συναινέσουν όλες οι παρατάξεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναινῶ (-έω) < συν- + αἰνῶ* (με τη σημ. «συγκατανεύω, συγκατατίθεμαι. συμφωνώ»). βλ.λ.].

συναίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική διαδικασία τής Αρχαίας Ελληνικής με σταθερό και μόνιμο χαρακτήρα, καθώς και υποχρεωτική και γενική ισχύ για τη διάλεκτο στην οποία εμφανίζεται. κατά την οποία δύο διαδοχικοί φωνηεντικοί φθόγγοι. που ανήκουν σε διαφορετικές συλλαβές. συγχωνεύονται σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, γεγονός που αίρει τη χασμωδία στο εσωτερικό τής λέξης. π.χ. *τιμάω > τιμῶ, ποιέετε > ποιεῖτε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω. έκκρουση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναίρεσις* < αρχ. *συναιρῶ (-έω)*. βλ.λ.].

συναιρώ ρ. μετβ. {συν-αίρεσα. -αιρέθηκα, -ηρημένος} ΓΛΩΣΣ. **1.** συγχωνεύω (δύο διαδοχικούς ετεροσύλλαβους φωνηεντικούς φθόγγους) σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο: *οι καταλήξεις -έω. -άω και -όω συναιρούνται σε -ῶ* **2.** (η μτχ. ***συνηρημένος**, -η. -ο*) αυτός που έχει υποστεί συναίρεση (βλ.λ.): ~ *ουσιαστικά / ρήματα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, έκκρουση, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναιρῶ (-έω)* «συνάγω. λαμβάνω μαζί, συγκεντρώνω στο ίδιο σημείο» < *συν- + αἱρῶ* «συλλαμβάνω. πιάνω» (βλ. κ. *αίρεση*)].

συναισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συναισθάνθηκα} **1.** νιώθω το ίδιο συναίσθημα (με άλλον). συμμερίζομαι την ψυχολογική του κατάσταση: ~ *τη λύπη σου / τον πόνο σου / την έγνοια σου* ΑΝΤ. αδιαφορώ **2.** έχω απόλυτη επίγνωση (ενός πράγματος). κατανοώ (κάτι) πλήρως: ~ *την ευθύνη μου σε αυτή την υπόθεση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συναίσθημα (το) [μτγν.] {συναισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ψυχική διέγερση που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. π.χ. σε ένα ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός. και που προκαλεί φυσιολογικές αντιδράσεις και μπορεί να ωθεί σε δράση· συναισθήματα είναι ο φόβος. η χαρά. η λύπη, η οργή, ο ενθουσιασμός κ.ά.: *νιώθω ένα ευχάριστο / δυσάρεστο ~*· ΦΡ. ***ανταποκρίνομαι στα συναισθήματα (κάποιου)*** βλ.

λ. *ανταποκρίνομαι* **2.** το να αντιλαμβάνεται κανείς τον κόσμο με βάση ψυχολογικές καταστάσεις και όχι στηριζόμενος στη λογική: *το ~ δεν είναι πάντα ο καλύτερος οδηγός στις πράξεις μας* || *οι προεκλογικοί λόγοι απευθύνονται πλέον περισσότερο στο ~ παρά στη λογική* ΣΥΝ. καρδιά, ψυχή ΑΝΤ. λογική **3.** ο ευαίσθητος ψυχικός κόσμος, η ευαισθησία: *μια ταινία / ένα έργο / μουσική που έχει ~* || (συνήθ. στον πληθ.) *σε αυτή την αναμέτρηση δεν έχουν θέση τα ~* ΣΥΝ. συναισθηματισμός **4.** το σύνολο των αυθόρμητων κλίσεων ή τάσεων κάποιου, που δεν ερμηνεύεται ή αιτιολογείται από τη λογική: *θρησκευτικό / καλλιτεχνικό / μυστικιστικό ~* ΣΥΝ. ένστικτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίσθημα*.

συναισθηματικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το συναίσθημα: *~ αντίδραση / κόσμος / ένταση / κατάσταση / ισορροπία / φόρτιση / στέρηση* (βλ.λ.) || *η εξ αίματος συγγένεια δεν έχει καμία σχέση με τον ~ δεσμό που μπορεί να έχουν δύο άνθρωποι* || *στο κρίσιμο σημείο εμφάνισε ~ εμπλοκή* (β) ***συναισθηματική νοημοσύνη*** (E.Q. Emotional Quotient) η ικανότητα να ερμηνεύει κανείς τα συναισθήματα των άλλων και να διαχειρίζεται διαπροσωπικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις· η ικανότητα για λογικό έλεγχο των παρορμήσεων και των συναισθημάτων για χειρισμό τής συναισθηματικής ζωής με τη νοημοσύνη (είναι, κατά τον Αριστοτέλη, το «έλλογον θυμικόν»)· ο όρος αποτελεί νεολογισμό τής δεκαετίας τού '90 και αντιδιαστέλλεται στον δείκτη ευφυΐας / νοημοσύνης, ο οποίος αποτέλεσε καταχρηστικά κριτήριο αξιολόγησης τής προσωπικότητας των ανθρώπων **2.** αυτός που αξιολογεί τις καταστάσεις γύρω του και δρα με γνώμονα τα συναισθήματά του και όχι τη λογική: *είναι πολύ ~ άνθρωπος και δεν καταλαβαίνει ότι στην πολιτική δεν υπάρχουν φίλοι και εχθροί, αλλά συμφέροντα που άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε αντιτίθενται* ΣΥΝ. παρορμητικός ΑΝΤ. λογικός, συγκρατημένος, νηφάλιος, πραγματιστής **3.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευαίσθητο ψυχικό κόσμο: *είναι πολύ ~· κάθε φορά που θυμάται το παλιό του σπίτι, κλαίει* ΣΥΝ. ευαίσθητος **4.** ***συναισθηματικά*** (τα) οι καταστάσεις που συνδέονται με ερωτικούς δεσμούς, ερωτικές σχέσεις: *πώς πάνε τα ~ σου;* ΣΥΝ αισθηματικά. — **συναισθηματικ-ά / -ώς** επίρρ., **συναισθηματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθηματικός*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. sentimental, émotionnel].

συναισθηματισμός (ο) το να αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα και τους ανθρώπους επηρεασμένος από το συναίσθημα (κυρ. ευαισθησίες) και όχι από τη λογική: *έχει έντονο ~ κι αυτό τού προκαλεί συχνά προβλήματα* || (συχνά στον πληθ.) *Άφησε τους ~ κατά μέρος! Εδώ επιβιώνουν μόνο οι σκληροί.* Επίσης (σπάν.) **αισθηματισμός**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sentimentalisme].

συναίσθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} απόλυτη επίγνωση και συνείδηση μιας κατάστασης: *έχει ~ τού καθήκοντος / τού χρόνου / τής ευθύνης / των συνεπειών / τού κινδύνου* ΣΥΝ. επίγνωση.

συναισθησία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία ένα ερέθισμα προκαλεί εκτός από την αντίστοιχη αίσθηση και κάποια άλλη έτσι, ώστε να βιώνει κανείς δύο ή περισσότερα αισθήματα από μία και μόνη αιτία (π.χ. το να έχει κανείς την αίσθηση τού κόκκινου χρώματος, ακούγοντας τη νότα «ντο»). — **συναισθησιακός, -ή, -ό, συναισθησιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synesthésie].

συναισθητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συναίσθηση **2.** ***συναισθητικό*** (το) ο κλάδος τής ψυχολογίας που ασχολείται με τα συναισθήματα.

συναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που μοιράζεται εξίσου την ευθύνη (για κάτι) με άλλον: *δεν φταίει μόνο το κράτος· συναίτιοι είναι και οι πολίτες.* — **συναιτιότητα** (η) [1840].

συνακόλουθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο ως λογική συνέπειά του: *ο οικονομικός αποκλεισμός τής χώρας και η ~ αύξηση των τιμών των βασικών ειδών οδήγησαν σε πολιτική κρίση* || *θα γίνει ευκολότερη η πρόσβαση στην περιοχή με ~ άνοδο τόσο των εμπορικών ακινήτων όσο και τής κατοικίας* ΣΥΝ. επακόλουθος, παρεπόμενος **2.** αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με ό,τι ο ίδιος καθορίζει: *η στάση του είναι ~ προς τις αρχές του* ΣΥΝ. συνεπής ΑΝΤ. ασυνεπής **3.** ***συνακόλουθο*** (το) ό,τι προκύπτει ως λογική αναγκαιότητα: *η μεθοδολογία του είναι ~ τής θεωρητικής του τοποθέτησης* ΣΥΝ. επακόλουθο, συνέπεια, παρεπόμενο ΑΝΤ. ανακόλουθο. — **συνακόλουθα** επίρρ., **συνακολουθία** (η) [μεσν.].

συνακολουθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνακολουθείς... | συνακολούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (σπάν.) **1.** ακολουθώ (μαζί με κάποιον) **2.** συμβαίνω ως λογικό αποτέλεσμα πράξης που προηγήθηκε ΣΥΝ. επακολουθώ **3.** δέχομαι (κάτι) ως σωστό, ακολουθώ τις προτροπές (κάποιου) ΣΥΝ. συμφωνώ, ασπάζομαι, ακολουθώ ΑΝΤ. διαφωνώ.

συνακρόαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το να ακούει κανείς κάτι μαζί με άλλον/άλλους **2.** (ειδικότ.) το να ακούει κανείς τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις άλλων προσώπων είτε λόγω βλάβης των γραμμών είτε λόγω συνειδητής επέμβασης στο δίκτυο. — **συνακροατής** (ο) [μεσν.], **συνακροάτρια** (η), **συνακροώμαι** ρ. [αρχ.] {-άσαι...}.

συναλγία (η) {συναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που γίνεται αντιληπτός σε περιοχή διαφορετική από αυτήν στην οποία εκδηλώνεται.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. synalgia (< *συν-* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»)].

συναλλαγή (η) **1.** ΟΙΚΟΝ. η ανταλλαγή προϊόντων ή χρήματος και προϊόντων, η οποία στοχεύει στην ωφέλεια και των δύο μερών: *διεθνής / εγχώρια / τραπεζική / εμπορική / ιδιωτική / ελεύθερη / χρηματιστηριακή / παράνομη ~* || *ηλεκτρονικές τραπεζικές ~* ΣΥΝ. δοσοληψία, δούναι και λαβείν, (οικ.) νταραβέρι, αλισβερίσι, πάρε-δώσε **2.** ΝΟΜ. ***πράγματα εκτός συναλλαγής*** πράγματα, ιδ. κοινόχρηστα, τα οποία δεν επιτρέπεται να γίνουν αντικείμενο συναλλαγής **3.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ανταλλαγή που προϋποθέτει επαφές μεταξύ ατόμων· (γενικότ.) η επαφή, η σχέση: *οι ύποπτες ~ τους κίνησαν το ενδιαφέρον τής αστυνομίας* || *δεν θέλω να έχεις συναλλαγές με τέτοιους τύπους* ΣΥΝ. δοσοληψίες, πάρε-δώσε, νταραβέρια, αλισβερίσια **4.** (ειδικότ.-κακόσ.) η αθέμιτη, συνήθ. πολιτική, διαδικασία, κατά την οποία γίνονται συμφωνίες που στοχεύουν στη στήριξη προσώπου ή κόμματος, το οποίο με τη σειρά του θα ευνοήσει αυτόν που το υποστήριξε: *η προώθησή του στα ανώτερα κλιμάκια υπήρξε προϊόν συναλλαγής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συναλλάσσω* (βλ.λ.)].

συνάλλαγμα (το) {συναλλάγμ-ατος | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κάθε μέσο που χρησιμοποιείται στις διεθνείς συναλλαγές και έχει τη μορφή ξένου νομίσματος: *απεριόριστο / τουριστικό / σταθερό / σκληρό ~* || *τιμή αγοράς / ισοτιμία / διακύμανση συναλλάγματος*· ΦΡ. (α) ***τιμή συναλλάγματος*** η αξία τού νομίσματος μιας χώρας ως προς το νόμισμα άλλης: *κυμαινόμενη / σταθερή ~* || *διακυμάνσεις στην ~* ΣΥΝ. ισοτιμία (β) ***αγορά συναλλάγματος*** η αγορά στην οποία αντικείμενο διαπραγματεύσεως αποτελούν τα εθνικά νομίσματα των χωρών: *πτωτική πορεία τού δολαρίου στη διεθνή ~* (γ) ***έλεγχος ξένου συναλλάγματος*** η κρατική πολιτική που χρησιμοποιεί τον περιορισμό τής αγοράς ξένου συναλλάγματος, για να εμποδίσει τη δημιουργία ή τη διατήρηση προβλημάτων στο ισοζύγιο πληρωμών (δ) ***ρήτρα συναλλάγματος*** η ρήτρα στην οποία συμφωνούν δανειστής και δανειζόμενος, με σκοπό να προστατευθεί ο δανειστής από πιθανή υποτίμηση τού νομίσματος στο οποίο γίνεται η συναλλαγή, καθώς και οι δύο πλευρές δέχονται ότι το δάνειο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό σε ξένο σταθερό νόμισμα και ότι ο δανειζόμενος είναι υποχρεωμένος να καταβάλει το ποσό σε εγχώριο μεν νόμισμα, αλλά στην ισοτιμία που θα ισχύει τότε (ε) ***ναυτιλιακό συνάλλαγμα*** βλ. λ. *ναυτιλιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμβόλαιο, οικονομική συναλλαγή», < *συναλλάσσω* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. exchange, όπως συμβαίνει και στις φρ. *έλεγχος συναλλάγματος* (< exchange control), *τιμή συναλλάγματος* (< rate of exchange), *ισοτιμία συναλλάγματος* (< parity of exchange), *διακύμανση συναλλάγματος* (< fluctuation of exchange)].

συναλλαγματική (η) το έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και με το οποίο ο εκδότης του (αυτός που το υπογράφει) δίνει εντολή σε τρίτον (πληρωτή / αποδέκτη) να καταβάλει στον ίδιο ή στον κομιστή τού εγγράφου αυτού σε ορισμένο τόπο και χρόνο συγκεκριμένο ποσό (τα στοιχεία αυτά αναγράφονται στο έγγραφο) (πβ. λ. επιταγή, *γραμμάτιο*): *αδιαμαρτύρητη / απλήρωτη / δημόσια / εμπορική / ληξιπρόθεσμη / οπισθογραφημένη / ενυπόγραφη ~* || *εκδίδω / αποδέχομαι / διαμαρτυρώ / οπισθογραφώ / προεξοφλώ ~*.

συναλλαγματικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το συνάλλαγμα: *~ διατυπώσεις / χρέος / αποθέματα / μονοπώλιο / περιορισμοί / έλεγχος / σταθερότητα / εισροές / διαθέσιμα / πλεόνασμα / ισοτιμία / διακυμάνσεις* **2.** (α) ***συναλλαγματική πολιτική*** η πολιτική που ασκεί το κράτος για τον καθορισμό επίσημης τιμής για το συνάλλαγμα (β) ***συναλλαγματική διαφορά*** η διαφορά που προκύπτει σε μια δοσοληψία σε ξένο νόμισμα, όταν η τιμή τού νομίσματος αυτού ήταν αρχικώς άλλη από αυτήν που ίσχυε κατά την ημέρα τής συναλλαγής **3.** ***συναλλαγματική*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνάλλαγμα*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. lettre de change].

συναλλαγματοφόρος, -ος (καθημ. -α), **-ο** αυτός που ευνοεί την εισροή συναλλάγματος: *οι Ολυμπιακοί Αγώνες τού 2004 προβλέπεται να είναι μια ~ αθλητική διοργάνωση* || *η ~ εμπορική μας ναυτιλία.*
[ΕΤΥΜ. < *συνάλλαγμα, -ατος* + *-φόρος* < *φέρω*].

συναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΟΙΚΟΝ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οικονομικές συναλλαγές: *~ πράξη / δραστηριότητα / αξία* **2.** (α) ***συναλλακτικά ήθη*** οι συνήθειες που επικρατούν στις συναλλαγές: *τα ~ των αγροτικών κοινωνιών* (β) ***συναλλακτική οικονομία*** η οικονομία στην οποία ανταλλάσσονται προϊόντα και υπηρεσίες με χρήματα ΣΥΝ. εγχρήματη / συναλλαγματική οικονομία ΑΝΤ. αχρήματη οικονομία (γ) ***Συναλλακτικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων και των νόμων που ρυθμίζουν τις οικονομικές δοσοληψίες **3.** αυτός που είναι πρόσφορος για οικονομικές συναλλαγές.

συναλλάσσω ρ. μετβ. {συνάλλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (σπάν.) δίνω (κάτι) για το οποίο λαμβάνω (κάτι αντίστοιχο) ΣΥΝ. ανταλλάσσω· (μεσοπαθ. ***συναλλάσσομαι***) **2.** έχω εμπορικές, οικονομικές δοσοληψίες (με κάποιον): *συναλλασσόμαστε μόνο με φερέγγυους επιχειρηματίες* || *οι συναλλασσόμενοι στην αγορά ομολόγων* **3.** (κατ' επέκτ.) έχω αθέμιτες δοσοληψίες: *συναλλάσσεται με ύποπτους τύπους* ΣΥΝ. (οικ.) νταραβερίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλάζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συσχετίζω, συνδιαλλάσσω», < *συν-* + *αλλάσσω*. Ήδη αρχ. η σημ. «συνάπτω συμφωνία ή συμβόλαιο με κάποιον»].

συνάλληλος, -η, -ο ΦΙΛΟΣ. καθεμιά από τις έννοιες που υπάγονται σε τρίτη ανώτερη έννοια, την υπερκείμενη: *οι έννοιες γεράνι, κρίνος, γιασεμί είναι ~, επειδή υπάγονται στην έννοια λουλούδι.* — **συναλληλία** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *-άλληλος*, από την αλληλοπαθή αντων. *ἀλλήλων*, πβ. κ. *παρ-άλληλος, κατ-άλληλος*].

συναλοιφή (η) ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία με την οποία δύο συνεχόμενες φωνηεντικές συλλαβές συγχωνεύονται σε μία με συναίρεση, κράση ή συνίζηση, ώστε να αποφευχθεί η χασμωδία, π.χ. *τα άστρα* ➝ *τ' άστρα, του είπα* ➝ *του 'πα, δεκαέξι* ➝ *δεκάξι* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναλ(ο)ιφή* < αρχ. *συναλείφω* «συμμειγνύω, ανακατεύω» < *συν-* + *ἀλείφω*].

συνάμα επίρρ.· την ίδια χρονική στιγμή: *μ' αυτό τον τρόπο τα παιδιά παίζουν και μαθαίνουν ~* ΣΥΝ. συγχρόνως, ταυτόχρονα, μαζί.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < σύν + ἅμα].

συναμεταξύ επίρρ. (λαϊκ.) ανάμεσα ΣΥΝ. μεταξύ.
[ΕΤΥΜ. < *συναναμεταξύ (με απλολογία) < *συν-* + *ανα-* + *μεταξύ*].

συνάναρχος (ο) αυτός που, όμοια με κάποιον άλλον, δεν έχει αρχή (ως προσωνυμία τού Χριστού σε σχέση με τον Πατέρα Του).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (στους εκκλησ. συγγραφείς τού 4ου αι. μ.Χ.) < *συν-* + *ἄναρχος*].

συναναστρέφομαι ρ. μετβ. αποθ. {συναναστράφηκα} συναντώ συχνά (κάποιον), ανήκω στον ίδιο φιλικό κύκλο (με κάποιον), τον κάνω παρέα: *συναναστρέφεται μόνον ανθρώπους τής τάξης του.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *ἀναστρέφομαι* «τριγυρίζω, συμπεριφέρομαι»].

> ***συναναστρέφομαι - συγχρωτίζομαι - συναγελάζομαι.*** Τα τρία συνώνυμα ρήματα διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόχρωση και, ως εκ τούτου, στη χρήση τους: το **συναναστρέφομαι** δηλώνει γενικά τη σημασία τού «συνδέομαι με κάποια σχέση (φιλίας, γνωριμίας, ενδιαφερόντων κ.λπ.) που με οδηγεί να συναντιέμαι συχνά με ορισμένους ανθρώπους», η έμφαση δηλ. στη χρήση τού *συναναστρέφομαι* πέφτει στην έννοια των σχέσεων. Το **συγχρωτίζομαι** (αρχ. ρήμα από το *χρώς* «δέρμα, σάρκα») σημαίνει περισσότερο ότι «συνδέομαι με κάποιους» με έμφαση στη φυσική συνύπαρξη στον ίδιο χώρο (*Όταν συχνάζεις σε τέτοια μπαρ, κατ' ανάγκην συγχρωτίζεσαι με ύποπτα πρόσωπα*)· ας σημειωθεί ότι συχνά το *συγχρωτίζομαι* χρησιμοποιείται για να υπονοήσει αρνητική στάση από την πλευρά τού ομιλητή. Το **συναγελάζομαι** (< αγέλη ζώων) είναι το ρήμα που δηλώνει σαφώς αρνητική τοποθέτηση τού ομιλητή, ότι κάποιος δηλ. έχει ύποπτες ή κακές παρέες, συναντιέται και έχει σχέσεις που κατά τον ομιλητή– οδηγούν σε κάτι κακό για αυτόν (*Με τέτοια πρόσωπα που συναγελάζεται, τι καλό μπορείς να περιμένεις από αυτόν; – Συναγελάζεται με ό,τι χειρότερο υπάρχει στην πόλη μας*).

συναναστροφή (η) [μτγν.] **1.** το να έχει κανείς φιλικές σχέσεις και συχνή επαφή με κάποιον, το να κάνει παρέα μαζί του: *τον έφαγαν οι κακές ~* ΣΥΝ. παρέα, σχέσεις **2.** (συνεκδ.) η συγκέντρωση ατόμων που συνδέονται με φιλικούς δεσμούς για διασκέδαση: *γνωρίστηκαν σε μια φιλική ~ πριν από χρόνια και από τότε είναι αχώριστοι* ΣΥΝ. συνάθροιση, δεξίωση, πάρτι.

συνανήκω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παρατ. συνανήκα} ανήκω από κοινού (κάπου): *αυτό το οικόπεδο συνανήκει στις δύο αδελφές.*

συνάνθρωπος (ο) [μεσν.] {συνανθρώπ-ου | -ων, -ους} (εκφραστ.) κάθε άνθρωπος σε σχέση με τους άλλους ως μέλος τής ανθρωπότητας: *καθήκον τού χριστιανού είναι να βοηθεί τους ~ του* ΣΥΝ. πλησίον (ο).

συνάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να βρίσκεται κανείς με κάποιον τυχαία ή ύστερα από συνεννόηση: *η ~ των δύο ηγετών ορίστηκε για τις 22 Ιουνίου* ‖ *μια τυχαία ~ στον δρόμο* ‖ *αναπάντεχη / ανέλπιστη / απρόοπτη / μυστική / πολιτική / συγκινητική ~* ‖ *τόπος / σημείο συνάντησης* ΣΥΝ. συναπάντημα, αντάμωση· ΦΡ. (α) ***συνάντηση κορυφής*** το να βρεθούν και να συζητήσουν άτομα ή αντιπροσωπίες που βρίσκονται στην κορυφή τής ιεραρχίας στη χώρα τους ή στον οργανισμό που εκπροσωπούν: *~ των Ευρωπαίων ηγετών* (β) ***συνάντηση εργασίας*** συνάντηση ομάδας ανθρώπων για συζήτηση κυρίως οργανωτικών-διοικητικών θεμάτων: *~ των μετόχων τής εταιρείας* **2.** αθλητικός αγώνας μεταξύ αντιπάλων ομάδων ή ατόμων: *ποδοσφαιρική / πυγμαχική / διεθνής / αθλητική ~* ΣΥΝ. ματς **3.** η προσέγγιση, η επαφή δύο πραγμάτων: *τα Βαλκάνια υπήρξαν ανέκαθεν τόπος συνάντησης λαών και πολιτισμών* ‖ *η ~ Ανατολής και Δύσης στο Βυζάντιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συναντίληψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} (λόγ.) από κοινού βοήθεια, συμπαράσταση: *«δύο παιδιά έρμαια στο χάος, στων γειτόνων τη ~»* (Τηλ. Αλαβέρας) ΣΥΝ. αρωγή.

συναντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {συναντάς... | συνάντ-ησα, -ιέμαι κ. -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} **1.** βρίσκω (κάποιον/κάτι) σε προσυμφωνημένο σημείο ή τυχαία: *τον συνάντησα τυχαία, καθώς πήγαινα στη δουλειά μου* ‖ *πείτε μου πού θα βρίσκεστε και θα σας συναντήσω αργότερα* ‖ (μτφ.) *η ματιά μου συνάντησε τη δική της* ‖ *στο δεξί σας χέρι θα συναντήσετε ένα περίπτερο· εκεί να στρίψετε δεξιά* ‖ (κ. αλληλοπαθ.) *συναντιούνται κάθε Σάββατο στο καφενείο* ‖ *δεν θυμάμαι πότε συναντηθήκαμε πρώτη φορά* ΣΥΝ. απαντώ, συντυχαίνω, ανταμώνω, συναπαντώ· ΦΡ. ***τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται*** για περιπτώσεις στις οποίες συμπίπτουν οι απόψεις που εκφράζουν δύο άνθρωποι, οι οποίοι δεν είχαν συνεννοηθεί ή συζητήσει πριν **2.** βρίσκομαι αντιμέτωπος (με δυσκολίες ή προβλήματα), καλούμαι να διεκπεραιώσω (μια δύσκολη κατάσταση): *θα συναντήσεις πολλά εμπόδια στην πραγματοποίηση τού σχεδίου σου* ‖ *~ δυσκολίες / κινδύνους / αντιρρήσεις / αντίδραση / αντίσταση* ΣΥΝ. αντιμετωπίζω **3.** βρίσκω κατά τύχη, μου τυχαίνει (κάτι): *δεν συναντάς εύκολα στη ζωή τόσο καλούς ανθρώπους* ‖ *στην πρόταση του συνάντησε την πρόθυμη ανταπόκριση των συναδέλφων του* **4.** φθάνω σε συγκεκριμένο σημείο, πέρα από το οποίο δεν προχωρώ: *το γεωτρύπανο συνάντησε βράχο* ΣΥΝ. βρίσκω, πέφτω **5.** προσεγγίζω, έρχομαι σε επαφή: *στα έργα του, το φανταστικό συναντά το πραγματικό και ο μυστικισμός τον ορθολογισμό σε μια γόνιμη σύνθεση* **6.** έρχομαι αντιμέτωπος (με αντίπαλο) (σε πόλεμο ή αθλητική διοργάνωση): *οι δύο στρατοί συναντήθηκαν στην πεδιάδα* ‖ *η τοπική ομάδα θα συναντήσει αύριο την πρωταθλήτρια* ΑΝΤ. αντιμετωπίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναντῶ (-άω)*, αρχική σημ. «έρχομαι κάπου συγχρόνως με άλλον», < *συν-* + *ἀντῶ (-άω)* «συναντώ, συμμετέχω» (πβ. κ. *ἀπ-αντῶ*). Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* είναι απόδ. τής γαλλ. αντίστοιχης les grands esprits se rencontrent].

συναξάρι (το) {συναξαρ-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. σύντομη ή εκτενέστερη αφήγηση με αντικείμενο τους μάρτυρες τής πίστης και τα μαρτύριά τους, αλλά και γενικότ. βίους αγίων, οσίων, ιεραρχών, ιστορικές αφηγήσεις για θρησκευτικές εορτές κ.λπ., που περιλαμβάνεται στα λειτουργικά βιβλία τής Εκκλησίας και χρησιμοποιείται στη λειτουργία τού όρθρου: *το ~ τού διακόνου Μαυρικίου* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τις παραπάνω αφηγήσεις **3.** (μτφ.) η μακροσκελής και κουραστική αφήγηση (συνήθ. πραγμάτων που δεν ευσταθούν). Επίσης (λόγ.) **συναξάριο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συναξάριον* < *σύναξις* + παραγ. επίθημα *-άριον*, πβ. κ. *ἀλφαβητ-άριον, προσκυνητ-άριον*. Η λ. οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιες διηγήσεις διαβάζονταν σε συναθροίσεις (συνάξεις) μοναχών].

συναξαριστής (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο συγγραφέας συναξαριών **2.** η συλλογή συναξαριών σε ένα βιβλίο.

σύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (λαϊκ.) συγκέντρωση ανθρώπων: *μεγάλη ~* ΣΥΝ. συνάθροιση, (λαϊκ.) μάζωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η λειτουργική συγκέντρωση των πιστών σε εορτή ή στη μνήμη αγίου: *η ~ τής Θεοτόκου / τού Αγίου Ιωάννη* ‖ *λατρευτική ~* ΣΥΝ. πανήγυρις (β) ***Ιερά Σύναξη*** η συνεδρία τής κοινότητας τού Αγίου Όρους **3.** η συγκέντρωση χρηματικού ποσού από πολλούς ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύναξις* < αρχ. *συνάγω*].

συναπάντημα (το) [μεσν.] {συναπαντήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συνάντηση· ΦΡ. (α) ***καλό / κακό συναπάντημα*** ό,τι συναντά κανείς στον δρόμο του τυχαία και το εκλαμβάνει ως καλό ή κακό οιωνό αντιστοίχως (β) (κακόσ.) ***η σάρα και η μάρα και το κακό συναπάντημα*** βλ. λ. *σάρα.*

συναπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναπαντάς... | συναπάντ-ησα, -ώμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** βρίσκω (κάποιον/κάτι) τυχαία στον δρόμο μου: *τον συναπάντησα στη γωνία και από την έκπληξη δεν μπορούσε να μου μιλήσει* ΣΥΝ. συναντώ, ανταμώνω **2.** βγαίνω να υποδεχθώ (κάποιον): *πέταξε την ποδιά κι έτρεξε να τους συναπαντήσει* ΣΥΝ. προϋπαντώ **3.** (μεσοπαθ. ***συναπαντώμαι***) βρίσκομαι (με κάποιον) τυχαία: *συναπαντηθήκαμε ύστερ' από δέκα χρόνια και κάτσαμε να τα πούμε* ΣΥΝ. συναντώμαι, βρίσκομαι, ανταμώνω.

συναπαρτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συναπάρτισα κ. συναπήρτισα, συναπαρτίσ-θηκα / -τηκα, -μένος} συνθέτω (ένα οργανικό σύνολο) μαζί με άλλα ξεχωριστά μέρη ή στοιχεία: *το χειρόγραφο αυτό συναπαρτίζεται από τρεις διαφορετικού τύπου περγαμηνές* ΣΥΝ. συναποτελώ. — **συναπάρτισμα** (το).

συναποβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ταυτόχρονη αποβίωση **2.** ΝΟΜ. ***τεκμήριο συναποβιώσεως*** τεκμήριο το οποίο θεσπίζει ο Αστικός Κώδικας σύμφωνα με το οποίο, αν περισσότεροι του ενός έχουν πεθάνει και δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί ότι ένας από αυτούς επέζησε κάποιου άλλου, τεκμαίρεται ότι όλοι πέθαναν ταυτόχρονα.

συναποκομίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συναποκόμισα} **1.** παίρνω (κάτι) μαζί μου: *ο ληστής κατάφερε να ξεφύγει έχοντας συναποκομίσει μεγάλο χρηματικό ποσό* **2.** (μτφ.) λαμβάνω (κάτι) ως επιπλέον κέρδος, όφελος: *από αυτή τη δουλειά, εκτός από εμπειρίες, συναποκόμισε την αναγνώριση των συναδέλφων της.*

συναποτελώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συναποτελείς... | συναποτέλ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα)} αποτελώ από κοινού: *η κερκίδα και η ωλένη συναποτελούν τον πήχυ τού χεριού.*

συναπόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η από κοινού απόφαση· ειδικότ. η διαδικασία λήψεως αποφάσεων μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. codécision. Το αρχ. *συναπόφασις* σήμαινε «συνδυασμένη απόρριψη, άρνηση»].

συναποφασίζω ρ. μετβ. [1833] {συναποφάσ-ισα, -τηκα / -θηκα, -μένος} αποφασίζω από κοινού με κάποιον άλλο.

συναπτός, -ή, -ό 1. (σπάν.) αυτός που είναι ενωμένος με άλλον: *~ κείμενα / έγγραφα* ΣΥΝ. συνδεδεμένος, συνημμένος **2.** αυτός που συνεχίζεται χωρίς καμία χρονική διακοπή: *διετέλεσε πρόεδρος τού ιδρύματος επί δέκα ~ έτη* ΣΥΝ. αδιάλειπτος, συνεχής, ακατάπαυστος ΑΝΤ. διακεκομμένος **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***συναπτή*** (η) σύντομες ευχές που συνδέονται με το *Τού Κυρίου δεηθώμεν (Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν).* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνάπτω*].

συνάπτω ρ. μετβ. {σύν-αψα (λόγ. -ήψα), -άφθηκα (λόγ. -ήφθην, -ης, -η..., μτχ. συναφθείς, -είσα, -έν), -ημμένος} **1.** ενώνω, συνδέω (ένα αντικείμενο με άλλο): *να συνάψετε τα δικαιολογητικά στην αίτηση και να τα υπογράψετε* ΣΥΝ. συνενώνω, επισυνάπτω, συναρμόζω ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** ξεκινώ, αποδέχομαι ή προχωρώ σε συγκεκριμένη συμφωνία και σχέση: *~ γάμο* (παντρεύομαι) / *συμβόλαιο / σύμβαση* (συμφωνώ επισήμως για συναλλαγή) / *δάνειο* (δανείζομαι) / *ειρήνη* (συμφωνώ επισήμως για ειρήνη) ‖ *οι δύο χώρες συνήψαν διπλωματικές σχέσεις μόλις πριν από δύο χρόνια* **3.** (η μτχ. ***συνημμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἅπτω* (βλ.λ.)].

συναρθρώνω ρ. μετβ. {συνάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} συνδέω με άρθρωση (τμήματα που είναι ξεχωριστά μεταξύ τους), ώστε να δημιουργήσουν ένα λειτουργικό σύνολο: *~ ένα μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμόζω, συναρμολογώ ΑΝΤ. αποσυνδέω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναρθρῶ* (αρχ. *συναρθροῦμαι*) < *συν-* + *ἀρθρῶ (-όω)* < *ἄρθρον* (βλ. κ. *αρθρώνω*)].

συνάρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύνδεση με άρθρωση ανεξάρτητων μερών, τα οποία, με αυτό τον τρόπο, συγκροτούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: *η ~ τού μηχανήματος* ‖ (μτφ.) *«~ ετερογενών και συχνά αντιφατικών στοιχείων»* (εφημ.) ΣΥΝ. συναρμολόγηση, συναρμογή ΑΝΤ. αποσύνδεση **2.** ΑΝΑΤ. κάθε είδους

άρθρωση που δεν περιβάλλεται από υγρό και δεν παρουσιάζει καμία δυνατότητα κινητικότητας: *η ~ των κρανιακών οστών.*

συναριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναριθμείς... | συναρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπλέον (κάτι) στην απαρίθμηση: *να συναριθμήσετε και τα χιλιόμετρα τής επιστροφής, για να βρείτε την κατανάλωση βενζίνης* ΣΥΝ. συνυπολογίζω, προσμετρώ ΑΝΤ. εξαιρώ. — **συναρίθμηση** (η) [μτγν.].

συναρμογή (η) **1.** η σύνδεση επιμέρους τμημάτων ή πραγμάτων με ακρίβεια και σταθερότητα, ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό σύνολο: *μόνιμη / σταθερή ~* ΣΥΝ. συνάρμοση, εφαρμογή, σύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ο τρόπος σύνδεσης εξαρτημάτων μεταξύ τους, που ξεκινά από εφαρμογή των επιφανειών τους και ολοκληρώνεται με τη στερέωση σε ενιαίο σύνολο: *μόνιμη / γωνιακή ~* || *~ με συγκόλληση / με κάρφωμα / βίδωμα* || *~ στην επιπλοποιία* || *«το Ίντερνέτ παραμένει μια ~ δικτύων»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνάρμοση, συναρμολόγηση **3.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η τοποθέτηση εικόνων στη σειρά που επιθυμεί ο σκηνοθέτης ύστερα από επιλογή τού υλικού που έχει γυριστεί ΣΥΝ. συναρμολόγηση, μοντάζ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συναρμόζω*].

συναρμόδιος, -α, -ο αυτός που μοιράζεται δικαιοδοσία με άλλον: *~ υπουργός / υπάλληλος* ΣΥΝ. συνυπεύθυνος.

συναρμόζω ρ. μετβ. {συνάρμοσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνδέω (μέρη ή πράγματα), ώστε να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους και να αποτελούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: *~ μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμολογώ, συναρθρώνω, μοντάρω ΑΝΤ. ξεμοντάρω **2.** (κατ' επέκτ.) συνδέω με σταθερό, στερεό τρόπο ΣΥΝ. στερεώνω ΑΝΤ. αποσυνδέω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἁρμόζω* «ρυθμίζω, συνδυάζω» (βλ.λ.)].

συναρμολόγηση (η) [1848] η σύνδεση (επιμέρους τμημάτων ή εξαρτημάτων), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο.

συναρμολογώ ρ. μετβ. {συναρμολογείς... | συναρμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συνδέω (επιμέρους τμήματα ή εξαρτήματα), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο: *~ όπλο / μηχάνημα / συσκευή / εξάρτημα / αεροπλανάκι* (μοντέλο) ΣΥΝ. συναρμόζω, συναρθρώνω, μοντάρω ΑΝΤ. ξεμοντάρω **2.** ***συναρμολογούμενο*** (το) παιχνίδι που αποτελείται από εξαρτήματα μιας κατασκευής (π.χ. ενός μοντέλου αεροπλάνου, αυτοκινήτου κ.λπ.), τα οποία συνενώνει κανείς με σκοπό να σχηματίσει την κατασκευή αυτή **3.** (μτφ.) συσχετίζω επιμέρους στοιχεία: *ο ανακριτής συναρμολογεί τώρα τα δεδομένα τής όλης υποθέσεως.* — **συναρμολογητής** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναρμολογῶ (-έω)* < *συν-* + *ἁρμολογῶ* (βλ.λ.)].

συνάρμοση (η) [μτγν.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η συναρμογή (βλ.λ.).

συναρπαγή (η) [μτγν.] η από κοινού αρπαγή· κυρ. ΓΛΩΣΣ. ***σύνθετο εκ συναρπαγής*** (και *φραστικό σύνθετο*) η σύνθετη λέξη που έχει σχηματιστεί από φράση, όπως στην περίπτωση τού *παράλληλος*, που προήλθε από τη ΦΡ. *παρ' αλλήλους*.

συναρπάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνάρπασ-α, -τηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία σε (κάποιον), προκαλώ έντονα συναισθήματα, προσελκύω όλο το ενδιαφέρον: *το θέαμα / το τραγούδι του / ο αγώνας τούς είχε συναρπάσει* || *με συναρπάζει η σκέψη να φύγω μακριά* || *το σκάκι μού αρέσει, αλλά δεν μπορώ να πω ότι με συναρπάζει κιόλας!* || *το πλήθος συναρπάζεται από τους πύρινους λόγους* ΣΥΝ. ενθουσιάζω, μαγεύω, συγκινώ, καταγοητεύω ΑΝΤ. απογοητεύω.

συναρπαστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: *~ ιστορία / ομορφιά / διήγηση / αγώνας / παιχνίδι* ΣΥΝ. θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός ΑΝΤ. αδιάφορος, τετριμμένος. — **συναρπαστικά** επίρρ.

συνάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: *η τιμή ενός προϊόντος διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού τού προϊόντος* ΣΥΝ. αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός **2.** (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: *η τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* **3.** ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο τού Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο τού Β: *τριγωνομετρική / γενικευμένη / αλγεβρική / λογαριθμική ~* (β) ***ειδικές συναρτήσεις*** οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — **συναρτησιακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνοχή» < *συναρτῶ (-άω)*. Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γερμ. Zusammen-hang].

συναρτώ ρ. μετβ. {συναρτάς... | συνάρτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, συναρτημένος} **1.** συνδέω πράγματα μεταξύ τους στη βάση τής λογικής τους σχέσης: *μη συναρτάς το διάβασμά σου με τους βαθμούς* || *η εμποροκρατία συναρτούσε τον πλούτο ενός έθνους με τα κρατικά αποθέματα σε χρυσό και ασήμι* ΣΥΝ. αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** (μεσοπαθ. **συναρτώμαι**) βρίσκομαι σε σχέση εξάρτησης, είμαι συναφής: *η τελική αξιολόγηση των μαθητών συναρτάται προς τη συνολική τους απόδοση* || *«οι ιδεολογικές αντιπαραθέσεις αυτής τής κοινωνίας συναρτήθηκαν με τη διαμόρφωση συνειδησιακών φαινομένων, εθνικών και κοινωνικών»* (εφημ.) || *«η προοπτική επανόδου τους στο κόμμα συναρτάται πλέον με δικές τους παραχωρήσεις και διαβεβαιώσεις»* (εφημ.) || *«ο ηγέτης ξέρει ότι η οικονομία, η δημόσια διοίκηση, η υγεία συναρτώνται απόλυτα από την κοινωνική δυναμική»* (εφημ.) ΣΥΝ. εξαρτώμαι (+από), βασίζομαι (+σε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναρτῶ (-άω)* < *συν-* + *ἀρτῶ* «συνδέω, κρεμώ» (βλ. κ. *ἀν-αρτῶ*)].

συναρχηγία (η) [1894] {συναρχηγιών} η από κοινού αρχηγία.

συναρχηγός (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει την αρχή, που είναι αρχηγός από κοινού με άλλον.

συναρχία (η) {συναρχιών} η ταυτόχρονη παρουσία δύο ή περισσοτέρων αρχόντων ή υπευθύνων σε κράτος ή άλλον οργανισμό και η από κοινού διοίκηση: *οι ~ συνηθίζονταν στα χρόνια τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* ΣΥΝ. συνδιοίκηση, συγκυβέρνηση ΑΝΤ. μοναρχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύναρχος* < *συν-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

συνάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} μοιράζομαι την εξουσία (με κάποιον) ΣΥΝ. συγκυβερνώ, συνδιοικώ.

συνασπίζω ρ. μετβ. {συνάσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιους) να ενώσουν τις δυνάμεις τους, πολιτικές ή στρατιωτικές, σε κοινό αγώνα: *ο εξωτερικός κίνδυνος συνάσπισε τα κόμματα στο εσωτερικό τής χώρας* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *η Βουλγαρία, η Ελλάδα και η Σερβία συνασπίστηκαν το 1912 εναντίον τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπολεμώ με κάποιον ως ασπιδοφόρος – (μτφ.) υποστηρίζω». < *συν-* + *ἀσπίζω* < *ἀσπίς, -ίδος*. Η σύγχρονη σημ. τού μεσοπαθ. *συνασπίζομαι* αποδίδει το γαλλ. se coaliser].

συνασπισμός (ο) **1.** (α) συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων μερών και σύμπηξη συμμαχίας, για την επίτευξη κοινού στόχου: *αμυντικός / διεθνής / ευρωπαϊκός / πολιτικός / κυβερνητικός / μυστικός / στρατιωτικός ~* || *~ κρατών / κομμάτων* ΣΥΝ. συμμαχία, συνεργασία (β) ***οικονομικός συνασπισμός*** η ένωση ή η συμφωνία μεταξύ οικονομικών μονάδων, που αποσκοπεί στη βελτίωση τής οικονομικής θέσης των συμβαλλομένων ή/και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση πιθανού ή υπαρκτού ανταγωνισμού **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) εκλογική συμπαράταξη ή και συνεργασία ευρύτερης χρονικής διάρκειας μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ομάδων, κατά κανόνα συγγενών (β) (με κεφ.) το κόμμα «Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής Προόδου» (συντομ. ΣΥΝ).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνασπίζω* (βλ.λ.). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. coalition].

συναστρία (η) [μτγν.] {συναστριών} ΑΣΤΡΟΛ. η ευνοϊκή σύζευξη αστέρων.

συνασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση σε περισσότερους από έναν ασφαλιστές, με την προϋπόθεση ότι το σύνολο των ασφαλιστικών ποσών δεν ξεπερνά την ασφαλιστική αξία: *καμία ασφάλεια δεν αναλάμβανε μόνη της τέτοια ευθύνη και γι' αυτό κατέληξαν στη λύση τής συνασφάλισης.* — **συνασφαλίζω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-insurance].

σύναυγα επίρρ. (σπάν.-λογοτ.) την ώρα που χαράζει, με την αυγή ΣΥΝ. ξημερώματα, χαράματα.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *-αυγα* < *αυγή*].

συναυλία (η) {συναυλιών} **1.** η δημόσια εκτέλεση μουσικών έργων: *αίθουσα / χώρος συναυλιών* || *~ κλασικής / σύγχρονης / ηλεκτρονικής / ροκ / δημοτικής μουσικής* || *το συγκρότημα θα δώσει δύο ~ στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας* ΣΥΝ. κον(τ)σέρτο **2.** (μτφ.) άκουσμα, συνήθ. τυχαίο, από αρμονικούς ήχους: *η ~ των πουλιών* || (σκωπτ.) *η ~ των βατραχιών* || *χτες το βράδυ, οι γάτες τής γειτονιάς είχαν ~ και δεν μας άφησαν να κοιμηθούμε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κοντσέρτο για λύρα και αυλό – ορχηστρική μουσική», < *σύναυλος* «αυτός που ηχεί σε αρμονία με τον αυλό» < *συν-* + *αὐλός*].

συναυτουργία (η) [1871] ΝΟΜ. η κατόπιν κοινής αποφάσεως σύμπραξη περισσότερων τού ενός ως άμεσων αυτουργών σε αξιόποινη πράξη.

συναυτουργός (ο/η) [1833] ΝΟΜ. που συνέπραξε ως άμεσος αυτουργός μαζί με άλλους μετά από κοινή τους απόφαση αξιόποινη πράξη: *δικάστηκε ως ~ τής διπλής δολοφονίας*.

συνάφεια (η) {συναφειών} **1.** η ύπαρξη άμεσης λογικής σχέσης, κοινών στοιχείων μεταξύ πραγμάτων ή καταστάσεων: *χρονική ~* **2.** η σχέση κατά την οποία υπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ πραγμάτων: *δεν βρίσκω καμία ~ ανάμεσα στα στοιχεία που έχω στη διάθεσή μου* || *ουσιώδης ~* || *φωνητική / ετυμολογική / σημασιολογική ~* ΣΥΝ. σχέση, ομοιότητα, συνάρτηση, συσχετισμός **3.** η διαπροσωπική, φιλική ή επαγγελματική, σχέση: *δεν θέλω να έχω πολλές ~ μαζί του* || *σαρκική ~* (η ερωτική συνεύρεση).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συσχέτιση, σύνδεση», < αρχ. *συναφής*. Στη σημ. «λογική αλληλουχία» η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο cohésion].

συναφής, -ής, -ές {συναφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται κατά τρόπο άμεσο με κάτι: *η ανεργία και η οικονομική κρίση είναι προβλήματα ~* || *σπουδές ανθρωπιστικών επιστημών και ~ κλάδων* || *«υπάρχουν περιπτώσεις λειτουργικώς ~ αρμοδιοτήτων μεταξύ των υπουργείων, τα οποία θα μπορούσαν να συγχωνευθούν»* (εφημ.) ΣΥΝ. σχετικός, συνδεδεμένος ΑΝΤ. άσχετος **2.** αυτός που παρουσιάζει κοινά στοιχεία με κάτι: *έχει ζήσει ~ καταστάσεις και είναι ο πλέον κατάλληλος να χειριστεί το ζήτημα* ΣΥΝ. παρόμοιος, παρεμφερής, παραπλήσιος ΑΝΤ. ανόμοιος, διαφορετικός. — **συναφώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-αφής* < *ἁφή*].

συνάχι (το) {συναχ-ιού | -ιών} φλεγμονή τού βλεννογόνου των ρινικών κοιλοτήτων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε ιό ή σε αλλεργία και εκδηλώνεται με φταρνίσματα, καταρροή τής μύτης και απόφραξή της: *αρπάζω / παθαίνω ~* || *γερό ~.* — (υποκ.) **συναχάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *συνάγχη* «βράχνιασμα», με αλλαγή γένους και σίγηση (κατόπιν αφομοιώσεως) τού ουρανικού *-γ-* (πβ. κ. *ρογχαλίζω – ροχαλίζω*), < *συν-* + *-άγχη* < *ἄγχω* «πνίγω»].

συναχώνομαι ρ. αμετβ. {συναχώ-θηκα, -μένος} αποκτώ συνάχι ΣΥΝ. κρυολογώ, την αρπάζω. — (υποκ.) **συνάχωμα** (το).

σύναψη (η) {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων} **1.** η σύνδεση δύο πραγ-

μάτων και το σημείο σύνδεσης: *η ~ των δικαιολογητικών στην αίτηση || λεξιλογικές ~* **2.** η επίσημη συμφωνία για κάτι: *~ γάμου / δανείου / σύμβασης / συμμαχιών / συμφωνίας* **3.** ΒΙΟΛ. διαφοροποιημένη λειτουργικά και μορφολογικά ζώνη, στα σημεία όπου τα νευρικά κύτταρα εφάπτονται μεταξύ τους ή με άλλα κύτταρα (π.χ. μυϊκά), πράγμα που εξασφαλίζει την αμφίδρομη επικοινωνία ή/και τη μετάδοση των ώσεων μεταξύ των κυττάρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύναψις* < *συνάπτω*].

συνδαιτυμόνας (ο/η) (λόγ.) καθένα από τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος σε γεύμα ΣΥΝ. ομοτράπεζος, ομόδειπνος. Επίσης (λογιότ.) **συνδαιτυμών** {συνδαιτυμόνος}.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + αρχ. *δαιτυμών* «προσκεκλημένος σε δείπνο, ομοτράπεζος» < *δαιτύς, -ύος (ή)* «γεύμα, φαγητό» + παραγ. επίθημα *-μων* (πβ. κ. *ηγε-μών, κηδε-μών*). Το αρχ. *δαιτύς* (απαντά «άπαξ» στον Όμηρο) αποτελεί επικό τ. τού *δαίς, -τός* (ίδια σημ.) < *δαίω / -ομαι* «κόβω, διανέμω – τρώγω». Βλ. κ. *παν-δαισία*].

συνδακτυλία (η) ΙΑΤΡ. συγγενής ανωμαλία τής διάπλασης, κατά την οποία τα δάκτυλα των άνω ή των κάτω άκρων συνδέονται μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. syndactylia].

συνδαυλίζω κ. (λαϊκ.) **συδαυλίζω** ρ. μετβ. {συνδαύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκαλίζω τα ξύλα για να δυναμώσει η φωτιά **2.** (μτφ.) υποδαυλίζω (βλ.λ.): *με την αρθρογραφία του συνδαυλίζει τα πολιτικά πάθη.* — **συνδαύλιση** (η) [1857] κ. **συνδαύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *δαυλίζω* < *δαυλός*].

σύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η σχέση εξάρτησης ή αλληλεξάρτησης, ο συσχετισμός μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων ή καταστάσεων: *δεν υπάρχει λογική ~ σε αυτά που ισχυρίζεται || ~ νοημάτων || παρατακτική / υποτακτική ~ προτάσεων* ΣΥΝ. συνένωση ΑΝΤ. αποσύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΗΛΕΚΤΡ. η προσαρμογή εξαρτημάτων μεταξύ τους ή με μηχάνημα, ώστε να διαμορφωθεί ένα σταθερό και λειτουργικό σύνολο: *η ~ με τη γεννήτρια χαλάρωσε και κάθε τόσο το ρεύμα πέφτει || η ~ των σωλήνων! των βαγονιών ||* (σε ηλεκτρικά κυκλώματα) *παράλληλη / εν παραλλήλω / εν σειρά ~ || ελέγχω τις ~ στον υπολογιστή* ΣΥΝ. συναρμογή **3.** η διαδικασία και τα μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων σημείων: *ραδιοτηλεοπτική / τηλεφωνική / τηλεγραφική / αεροπορική / ατμοπλοϊκή ~ || σε απευθείας ~ σας μεταδίδουμε την ομιλία τού πρωθυπουργού || είναι αδύνατη η ~ με το Κάιρο τώρα || ~ ποταμού / ακτών* (κατασκευή γέφυρας) **4.** (μτφ.) η ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ κρατών μέσω συμφωνιών και αμοιβαίων υποχρεώσεων: *η ~ τής Τουρκίας με την Ε.Ε. ||* οικονομική / *εμπορική / τελωνειακή / πολιτική / πολιτιστική ~* **5.** ΒΙΟΛ. η σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των γονιδίων, αποτέλεσμα τής κατανομής και τής θέσης που κατέχουν στα χρωμοσώματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνδεσις* «συνεκτικός δεσμός» < *συνδέω* (βλ.λ.). Ως τεχνολ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. jonction, ενώ στη σημ. των επίσημων συμφωνιών αποδίδει το γαλλ. liaison].

συνδεσμικός, -ή, -ό → σύνδεσμος

συνδεσμολογία (η) [1897] {συνδεσμολογιών} **1.** ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη τής φυσιολογίας και τής παθολογίας των συνδέσμων και των αρθρώσεων **2.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) ο τρόπος με τον οποίο συνενώνονται μεταξύ τους τα εξαρτήματα και τα μέρη ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής συσκευής ή τα συστατικά κυκλώματος, για να δημιουργηθεί ενιαίο, σταθερό και λειτουργικό σύνολο: *παράλληλη / εν παραλλήλω / εν σειρά ~* (βλ. λ. *σύνδεση*) (β) το σύνολο των παραπάνω συνδέσεων: *χαλαρή / επικίνδυνη / σταθερή ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syndesmologie].

σύνδεσμος (ο) {συνδέσμ-ου | -ων, -ους} **1.** καθετί που χρησιμοποιείται για να ενωθούν ή να δεθούν δύο ή περισσότερα πράγματα μεταξύ τους **2.** η ένωση ατόμων σε οργανωμένη ομάδα για την εξυπηρέτηση κοινών στόχων ή λόγω κοινών ενδιαφερόντων: *~ φιλάθλων τής Α.Ε.Κ. / ιδιοκτητών παραλιακών κέντρων ||* (με κεφ.) *~ Ελληνοπολωνικής Φιλίας* ΣΥΝ. σωματείο, ένωση, συνασπισμός **3.** το πρόσωπο που φέρνει σε επαφή τα μέλη ή τα τμήματα μιας συνήθ. μυστικής οργάνωσης, στρατιωτικού, πολιτικού ή συναφούς τύπου: *οι αντάρτες ήρθαν σε επαφή με τον ~ τους στην Πάτρα || ο ~ τής βρετανικής αντικατασκοπίας στο Βερολίνο* ● **4.** ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που συνδέει δύο ή περισσότερους όρους τής πρότασης *(ο σκύλος και η γάτα, ο Πέτρος ή ο Παύλος)* ή και ολόκληρες προτάσεις, κύριες με κύριες *(ο Αντώνης μελετά,* ***αλλά*** *ο Θανάσης παίζει ποδόσφαιρο)* ή κύριες με δευτερεύουσες *(δεν πήγε στη δουλειά,* ***επειδή*** *ήταν άρρωστη)*: *συμπλεκτικός / διαζευκτικός / αντιθετικός / υποτακτικός / εναντιωματικός / ειδικός / υποθετικός / χρονικός / αιτιολογικός / τελικός / παραχωρητικός / συμπερασματικός / ενδοιαστικός ~* **5.** ΑΝΑΤ. ταινία από ινώδη συνδετικό ιστό, που συγκρατεί εσωτερικά όργανα ή οστά αρθρώσεως στη σωστή τους θέση: *ελαστικός / ισχυρός ~ || ρήξη συνδέσμου* **6.** ΜΗΧΑΝ. μέρος μηχανής με το οποίο συνενώνονται τμήματα ή εξαρτήματά της μεταξύ τους: *άκαμπτος / ημιελαστικός / ελαστικός / αρθρωτικός / υδραυλικός ~* **7.** ΖΩΟΛ. όργανο των μαλακίων με το οποίο έρχονται σε επαφή οι δύο θυρίδες των οστράκων τους ● **8.** ΜΟΥΣ. βυζαντινό σημείο ανάμεσα σε χαρακτήρες ποσότητας, τους οποίους ακολουθεί ίσον ή φθόγγοι που διαδέχονται ο ένας τον άλλον σε ανοδική ή καθοδική πορεία **9.** ΠΛΗΡΟΦ. σύνδεση υπερκειμένου· πλήκτρο ή χαρακτηρισμένο κομμάτι κειμένου, το οποίο, όταν επιλέγεται, μεταφέρει τον χρήστη τού Διαδικτύου σε άλλη σελίδα. — **συνδεσμικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνδέω* (βλ.λ.). Η ανατ. σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε επίσης το σώμα των συνέδρων που συναθροίζονται για συγκεκριμένο σκοπό. Διάφορες άλλες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια: «οργανωμένη ομάδα, σωματείο» (< γαλλ. collège), «μηχανικό εξάρτημα» (< αγγλ. coupler), «διαβιβαστής μυστικών πληροφοριών» (< γαλλ. liaison). Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. link].

συνδεσμώτης (ο) [αρχ.] {συνδεσμωτών} (σπάν.) αυτός που εκτίνει ποινή φυλάκισης ή είναι αιχμάλωτος μαζί με άλλον.

συνδετήρας (ο) **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να κρατήσει ενωμένα δύο ή περισσότερα πράγματα **2.** (ειδικότ.) όργανο γραφείου από ευλύγιστο μέταλλο ή πλαστικό, που περιελίσσεται ώστε να σχηματίζει δύο παραλληλόγραμμα, το ένα μέσα στο άλλο· χρησιμοποιείται για να συγκρατούνται χαρτιά μεταξύ τους **3.** ΝΑΥΤ. εξάρτημα τής αλυσίδας τού πλοίου σε σχήμα κρίκου, με το οποίο συγκρατούνται ενωμένα τμήματά της. — (υποκ.) **συνδετηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συνδέω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *κινη-τήρας*].

συνδετήριος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που μπορεί να συντελέσει σε σύνδεση ΣΥΝ. συνδετικός.
[ΕΤΥΜ. < *συνδέω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *κινη-τήριος*].

συνδετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελέσει στην ένωση, την επικοινωνία ή τη σύζευξη δύο ή περισσοτέρων αντικειμένων: *~ σωλήνες / άξονας / νεύρο ||* (μτφ.) *η ισλαμική θρησκεία είναι ο ~ κρίκος που ενώνει τους Άραβες·* ΦΡ. (α) ***συνδετικό υλικό*** κάθε είδους ουσία που χρησιμοποιείται στην επίτευξη και τη διατήρηση τής συνοχής μεταξύ διαφόρων εφαπτόμενων υλικών: *οργανικά / συνθετικά ~* (β) ***συνδετικός ιστός*** (i) ο ιστός που προορίζεται να διατηρεί τα όργανα στη θέση τους ή να ενώνει άλλου τύπου ιστούς (ii) ΑΝΑΤ. ιστός που αποτελείται από ίνες και διαφόρων ειδών κύτταρα και συντελεί στη συνοχή των οργάνων, εσωτερική και δομική, καθώς και στη στήριξη όλου τού σώματος **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συνδετικό ρήμα*** το ρήμα που, χωρίς να έχει δική του σημασία *(είμαι)*, λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο υποκείμενο και το κατηγορούμενο (ή το αντικείμενο) για να αποδοθεί ορισμένη ιδιότητα (χαρακτηριστικό) στο υποκείμενο (ή σπανιότ. ανάμεσα στο αντικείμενο και το κατηγορούμενο)· (κατ' επέκτ.) ρήμα *(διατελώ, αναγορεύομαι, καλούμαι, θεωρώ* κ.ά.) που λειτουργεί και αυτό ως συνδετικό (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ως*) (β) ***συνδετικό / παρατακτικό σύνθετο*** βλ. λ. *σύνθετος.*

συνδέω ρ. μετβ. {συν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} **1.** κάνω (δύο ή περισσότερα πράγματα) να έχουν συνοχή μεταξύ τους, να αποτελούν μέρη ενός συνόλου: *ο ιστός συνδέει τα κόκκαλα στις αρθρώσεις || το ρήμα «φαίνομαι» συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενο || το σημείο στο οποίο συνδέονται τα καλώδια* ΣΥΝ. συνενώνω, ενώνω ΑΝΤ. αποσυνδέω, διαλύω **2.** (α) ενώνω (συσκευή) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: *~ το τηλέφωνο* ΑΝΤ. αποσυνδέω (β) (συνεκδ. και για πρόσ.) ενώνω τη συσκευή (κάποιου) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: *δεν έχω τηλέφωνο· δεν μας έχουν συνδέσει ακόμη* ΑΝΤ. αποσυνδέω **3.** φέρνω σε επαφή (συσκευές), ώστε η μία να λειτουργεί σε συνδυασμό ή με τη βοήθεια τής άλλης: *~ την τηλεόραση με το βίντεο* ΑΝΤ. αποσυνδέω **4.** προσαρμόζω (εξαρτήματα), ώστε να αποτελούν έναν μηχανισμό: *~ τους δύο πόλους τής μπαταρίας με τη μηχανή || ~ τα καλώδια με τα ηχεία* ΑΝΤ. αποσυνδέω **5.** (α) κάνω να επικοινωνήσουν (χώροι) μεταξύ τους, ώστε να είναι δυνατή η μετάβαση από τον έναν στον άλλον: *ο δρόμος συνδέει τις δύο πόλεις || μια γέφυρα συνδέει τις δύο όχθες τού ποταμού || καθημερινές πτήσεις συνδέουν την Αθήνα με τη Ν. Υόρκη* (β) κάνω να επικοινωνήσει (κανείς με κάποιον): (σε τηλεφωνήτρια) *συνδέστε με παρακαλώ με τον κύριο διευθυντή / με το τμήμα εισαγωγών* **6.** σχετίζω: *μη συνδέεις πράγματα άσχετα μεταξύ τους! || η δήλωσή του δεν συνδέεται με τη φημολογούμενη ανάμειξή του στην πολιτική* ΑΝΤ. αποσυνδέω **7.** ΨΥΧΟΛ. συνδυάζω (διαφορετικά μεταξύ τους αντικείμενα, ερεθίσματα) συνειρμικά: *αυτά τα λουλούδια δεν μου αρέσουν, γιατί τα έχω συνδέσει με δυσάρεστα πράγματα || το μαύρο χρώμα είναι συνδεδεμένο με τον θάνατο* ΑΝΤ. αποσυνδέω **8.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιους) να βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους, φέρνω κοντά: *μας συνέδεε δεσμός μακράς φιλίας || τους συνδέει ένα μυστικό || μας συνδέουν κοινοί αγώνες* ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. απομακρύνω· (μεσοπαθ. ***συνδέομαι***) **9.** (α) έχω στενές σχέσεις φιλίας: *συνδέονται από τα χρόνια τού πανεπιστημίου* (β) έχω ερωτικό δεσμό: *η κοπέλα με την οποία ~* **10.** (γενικότ.) διατηρώ σχέσεις: *~ με ισχυρούς κύκλους* ΣΥΝ. σχετίζομαι **11.** (για κράτη, οργανισμούς κ.λπ.) αναπτύσσω σχέσεις μέσω συμφωνιών ή αμοιβαίων υποχρεώσεων: *η Κύπρος αναμένεται να συνδεθεί με την Ε.Ε.* **12.** αποκτώ επαφή με δίκτυο: *έχω συνδεθεί με το Διαδίκτυο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δένω μαζί», < *συν-* + *δέω* (βλ. κ. *δένω*). Οι μτφ. χρήσεις τής λ. είναι ήδη αρχ. και μτγν. Η σημ. «εντάσσομαι σε δίκτυο» είναι απόδ. τού αγγλ. join].

συνδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συγκινησιακή πλευρά τής σημασίας μιας λέξης, η δυνατότητά της να παραπέμπει τους χρήστες τής γλώσσας σε συνειρμούς στηριζόμενους στην ανθρώπινη εμπειρία, γεγονός κατεξοχήν συνδεδεμένο με την ποιητική χρήση τής γλώσσας. — **συνδηλωτικός,** -ή, -ό, **συνδηλωτικά** επίρρ., **συνδηλώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. connotation].

συνδημότης (ο) [μτγν.] {συνδημοτών}, **συνδημότισσα** (η) {συνδημοτισσών} πρόσωπο που προέρχεται από ή ανήκει στον ίδιο δήμο με άλλον/άλλους: *ελπίζουμε η πρωτοβουλία αυτή να τύχει υποστήριξης από τους συνδημότες μας!*

συνδιαθήκη (η) {συνδιαθηκών} η σύνταξη διαθήκης από περισσότερα τού ενός πρόσωπα με την ίδια πράξη.

συνδιαλέγομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιαλέχθηκα} (λόγ.) επικοινωνώ προφορικά, βρίσκομαι σε διάλογο ΣΥΝ. συζητώ, κουβεντιάζω, συνομιλώ.

συνδιάλεξη (η) [1856] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} η συνομιλία (κυρ. από το τηλέφωνο): *τηλεφωνική / υπεραστική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*

συνδιαλλαγή (η) η εξεύρεση λύσης σε πρόβλημα που έχει φέρει αντιμέτωπες δύο ή περισσότερες πλευρές, συνήθ. με αμοιβαίες υποχωρήσεις ΣΥΝ. συμβιβασμός, συμφιλίωση ΑΝΤ. έριδα, καβγάς. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνδιαλλάσσω* (βλ.λ.)].

συνδιαλλακτικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη συνδιαλλαγή, στον συμβιβασμό.

συνδιαλλάσσω ρ. μετβ. {συνδιάλλαξα, συνδιαλλάχθηκα (να/θα συνδιαλλαγώ)} (λόγ.) συμφιλιώνω, συμβιβάζω: *ήταν αδύνατον να συνδιαλλαγούν οι δύο παρατάξεις.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *διαλλάσσω* / -ττω «ανταλλάσσω – συμφιλιώνω» (< *δι(α)-* + *ἀλλάσσω* / -ττω)].

συνδιασκέπτομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιασκέφθηκα} συζητώ (μαζί με άλλους) για την αντιμετώπιση προβλήματος και την εξεύρεση λύσεων ή/και την ανταλλαγή απόψεων ΣΥΝ. συσκέπτομαι.

συνδιάσκεψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} η συγκέντρωση πολλών επίσημων προσώπων, τα οποία ανταλλάσσουν απόψεις, συνήθ. για την επίλυση προβλήματος και την προώθηση των συμφερόντων τους: *διεθνής / οργανωμένη / επιτυχής / οικονομική / πολυμερής ~* || *~ ειρήνης* || *η ~ κατέληξε σε αδιέξοδο / δεν κατόρθωσε να καταλήξει σε συμφωνία·* ΦΡ. ***συνδιάσκεψη κορυφής*** συνάντηση και συνομιλίες μεταξύ ατόμων που βρίσκονται στην κορυφαία ηγετική θέση κράτους ή οργανισμού: *~ ανάμεσα στους ηγέτες Γαλλίας – Γερμανίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συνδιδασκαλία (η) [1897] {συνδιδασκαλιών} **1.** το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο άτομα και των δύο φύλων λαμβάνουν από κοινού την ίδια εκπαίδευση **2.** το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο δύο ή περισσότερες σχολικές τάξεις ή τμήματα διδάσκονται ταυτόχρονα και στην ίδια αίθουσα από τον ίδιο διδάσκαλο: *η ~ είναι αναγκαστική στα μονοθέσια σχολεία* **3.** (γενικότ.) η κοινή διδασκαλία σε διαφορετικές τάξεις ή τμήματα: *σήμερα απουσίαζε ο καθηγητής μας και κάναμε ~ με το άλλο τμήμα.*

συνδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνδίκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκδικάζω υπόθεση (μαζί με άλλον): *υπήρξε διαφωνία μεταξύ των δικαστών που συνδίκαζαν την υπόθεση* **2.** εκδικάζω σε μια δίκη (υποθέσεις που σχετίζονται μεταξύ τους), με σκοπό την καλύτερη διερεύνησή τους και τη διευκόλυνση τής απονομής τής δικαιοσύνης.

συνδικαλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνδικαλίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** γίνομαι μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης: *η εταιρεία απαγορεύει στους υπαλλήλους της να συνδικαλίζονται* **2.** ασχολούμαι ενεργά με τον συνδικαλισμό.

συνδικαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής για την αποτελεσματικότερη διεκδίκηση και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και η συλλογική δράση που αναπτύσσουν, για να πετύχουν τον σκοπό αυτόν: *ο ~ και οι φορείς του προστατεύονται από τον νόμο* || *ανεξάρτητος / διεθνής / αναρχικός / επαναστατικός / εργατικός / φοιτητικός / εργοδοτικός / κομματικός ~* **2.** το σύνολο των οργανώσεων στις οποίες ενώνονται οι εργαζόμενοι, για να διεκδικήσουν και να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους ΣΥΝ. συνδικάτα, ενώσεις. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicalisme < επίθ. syndical < syndic < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. *σύνδικος* «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.)].

συνδικαλιστής (ο), **συνδικαλίστρια** (η) {συνδικαλιστριών} **1.** ο εργαζόμενος που αποτελεί μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης **2.** ο εργαζόμενος που αποτελεί ηγετικό στέλεχος συνδικαλιστικής οργάνωσης: *οι ~ ξεσήκωσαν τους εργαζομένους.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicaliste. Βλ. κ. *συνδικαλισμός*].

συνδικαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνδικαλισμό: *~ δράση / οργάνωση / ηγεσία / ελευθερία / αγώνες / κίνημα / ενώσεις.* — **συνδικαλιστικά** επίρρ.

συνδικάτο (το) **1.** οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής, η οποία αποβλέπει μέσω τής συλλογικής δράσης στη διεκδίκηση και προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, αλλά και στη γενικότερη βελτίωση τού βιοτικού και κοινωνικού τους επιπέδου: *το ~ αποφάσισε απεργία* || *εργατικό / αγροτικό / πανίσχυρο / εργατοϋπαλληλικό ~* || *«Ο Αμπιόλα υποστηρίζεται από τα ~ τού πετρελαϊκού τομέα»* (εφημ.) ΣΥΝ. ένωση, σωματείο **2.** (κακόσ.) κάθε είδους οργάνωση που αποσκοπεί στην προώθηση των συμφερόντων των μελών της, συνήθ. εις βάρος τού κοινωνικού συνόλου: *το ~ τού εγκλήματος* ΣΥΝ. μαφία, κλίκα. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicat < μεσν. λατ. syndicatus, μτχ. τ. τού ρ. syndicāre < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. *σύνδικος* «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.)].

συνδικία (η) [αρχ.] {συνδικιών} ΝΟΜ. **1.** ο διορισμός συνδίκου **2.** το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η θητεία και τα καθήκοντα τού συνδίκου.

σύνδικος (ο/η) {συνδίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διορίζεται κατά τη διαδικασία τής πτωχεύσεως από το δικαστήριο και εκπροσωπεί τον πτωχεύσαντα και την ομάδα των πιστωτών ΣΥΝ. επίτροπος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνήγορος – (αργότερα) δημόσιος κατήγορος», < *συν-* + *-δικος* < *δίκη*].

συνδιοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διοίκηση από κοινού με άλλον/άλλους. · **συνδιοικητής** (ο) [1888], **συνδιοικώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

συνδράμω ρ. μετβ. {συνέδραμα} προφορ. αντί τού ορθού συντρέχω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω.* [ΕΤΥΜ. Υποτ. τού αόρ. β' *συνέδραμον* (χωρίς ομόρριζο ενεστώτα· χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. τού *συντρέχω*). Βλ. λ. *δρόμος*].

συνδρομή (η) **1.** η παροχή ενίσχυσης, η έμπρακτη βοήθεια: *χωρίς τη ~ σου δεν θα είχα ξεπεράσει την κρίση* || *με τη ~ των περαστικών πιάστηκε ο κλέφτης* ΣΥΝ. βοήθεια, αρωγή, επικουρία **2.** (ειδικότ.) οικονομική συνεισφορά για την ολοκλήρωση έργου ή τη βελτίωση τής οικονομικής κατάστασης κάποιου: *~ για την αποπεράτωση τού ναού / για τους απόρους τής ενορίας* • **3.** το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να εξασφαλίσει κανείς τη συμμετοχή του σε δραστηριότητα ή σε τακτά χρονικά διαστήματα παραλαβή περιοδικού, εφημερίδας, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *αυξήθηκε η ~ των μελών τού συλλόγου* || *ανανεώνω / διακόπτω τη ~ μου στο περιοδικό* || *εξάμηνη ~ για το Διαδίκτυο* **4.** συρροή παραγόντων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομαδική προσέλευση», < *συν-* + *-δρομή* < ρ. *δραμεῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *τρέχω*. Βλ. λ. *δρόμος*. Η σημ. «βοήθεια, ενίσχυση» είναι μτγν., ενώ η σημ. «τακτική οικονομική συνεισφορά» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. souscription].

συνδρομητής (ο) [1816], **συνδρομήτρια** (η) [1880] {συνδρομητριών} πρόσωπο που καταβάλλει χρηματικό ποσό σε τακτά χρονικά διαστήματα, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο δικαιώματα στην παροχή υπηρεσίας ή την παραλαβή εφημερίδας, περιοδικού, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *~ τού περιοδικού / των ΕΛ.ΤΑ.* || *ο Ο.Τ.Ε. ενημερώνει τους ~ του για την αύξηση τής τιμής τής τηλεφωνικής μονάδας·* ΦΡ. ***τηλεόραση συνδρομητών*** τηλεοπτικό κανάλι, τού οποίου τα έσοδα εξασφαλίζονται όχι μέσω των διαφημίσεων, αλλά μέσω τού χρηματικού ποσού που καταβάλλουν οι θεατές του, συνήθ. σε μηνιαία βάση, για να εξασφαλίσουν την ειδική κάρτα αποκωδικοποιήσεως τού σήματος τού καναλιού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. souscripteur].

συνδρομητικός, -ή, -ό [1868] αυτός που λειτουργεί με συνδρομητές: *~ κανάλι / τηλεόραση / δίκτυο.*

σύνδρομο (το) {συνδρόμ-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. σύνολο συμπτωμάτων που σχετίζονται με την ίδια κλινική εικόνα, τής οποίας η αιτιολογία ή η παθογένεια ποικίλλει: *αιμολυτικό ~ από φάρμακα / από έλλειψη φυσιολογικών ενζύμων / από ανωμαλίες των ερυθρών αιμοσφαιρίων / από λοιμώδες νόσημα·* ΦΡ. (α) ***σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής / ανοσολογικής ανεπάρκειας*** το έιτζ (βλ.λ.) (β) ***στερητικό σύνδρομο / σύνδρομο στέρησης*** βλ. λ. *στερητικός* **2.** (μτφ.) στοιχείο που κυριαρχεί, συνήθ. κατά δυσάρεστο τρόπο, στη συμπεριφορά ή τη σκέψη κάποιου. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndrome < αρχ. επίθ. *σύνδρομος* (< *συν-* + *δρόμος*)].

συνδυάζω ρ. μετβ. {συνδύασ-α (λόγ. συνεδύασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ασχολούμαι παράλληλα με πράγματα διαφορετικά μεταξύ τους ή ενώνω διάφορα στοιχεία σε ένα σύνολο: *~ την καλαισθησία με τη λειτουργικότητα / την ομορφιά με την εξυπνάδα / το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* (την ευχαρίστηση με την ωφέλεια) / *τη διασκέδαση με την εργασία* **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) ***συνδυασμένες επιχειρήσεις*** (i) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται με τη συμμετοχή Στρατού Ξηράς, Ναυτικού και Αεροπορίας (ii) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται από δύο ή περισσότερα κράτη (β) ***συνδυασμένη άσκηση*** γυμνάσια στα οποία συμμετέχουν περισσότεροι από ένας κλάδοι στρατού **3.** ΓΕΩΠ. ***συνδυασμένη καταπολέμηση*** η χρησιμοποίηση όλων των μεθόδων με τις οποίες μπορούν να προστατευθούν οι καλλιέργειες από ζιζάνια και παράσιτα ΣΥΝ. ολοκληρωμένη καταπολέμηση **4.** χρησιμοποιώ κάτι κατάλληλα, ύστερα από επιλογή, για να εξασφαλίσω αρμονικό ή σωστό αποτέλεσμα: *αγόρασε ένα άσπρο πουκάμισο, για να το συνδυάζει με όλες της τις φούστες* ΣΥΝ. συνταιριάζω, ταιριάζω, εναρμονίζω **5.** συσχετίζω (γεγονότα, καταστάσεις), εντοπίζω τις μεταξύ τους σχέσεις: *πολλοί συνδυάζουν την αποχώρησή του από το κόμμα με την πρόσφατη διαφωνία του με τον αρχηγό* ΣΥΝ. συνδέω, αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω **6.** (μεσοπαθ. ***συνδυάζομαι***) μπορώ να λειτουργήσω αρμονικά με κάτι άλλο: *το κόκκινο κρασί συνδυάζεται με κόκκινο κρέας και κόκκινες σάλτσες* || *αυτές οι κουρτίνες συνδυάζονται θαυμάσια με το χαλί και την ταπετσαρία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχηματίζω ζεύγος, συνενώνω – (στους εκκλησ. συγγραφείς) συναναστρέφομαι, σχετίζομαι» < *σύνδυο* «δύο μαζί, ανά δύο» < *σύν* + *δύο*. Η σημερινή σημ. ακολουθεί ανάλογη εξέλιξη τού ουσ. *συνδυασμός*, τον οποίο ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί με τη σημ. «αντιστοιχία» (*πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συνδυασμοί*, *Πολιτ.* 1290b 35), ενώ συνεπέδρασε και το ομοίως σχηματισμένο γαλλ. combiner].

συνδυασμός (ο) [αρχ.] **1.** η ταυτόχρονη ύπαρξη δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων, ούτως ώστε να έχουν συγκεκριμένη σχέση μεταξύ τους: *ο ~ καλαισθησίας και λειτουργικότητας / ομορφιάς και εξυπνάδας / λογικής και ευαισθησίας* || (κ. στον πληθ.) *ντύσιμο με κακόγουστους ~ χρωμάτων* **2.** η τοποθέτηση πραγμάτων σε συσχετισμό μεταξύ τους, με σκοπό την επίτευξη αρμονικού αποτελέσματος: *με πρωτότυπους ~ ήχων καταφέρνει να μας δίνει ενδιαφέρουσες μουσικές συνθέσεις* || *~ ενεργειών / κινήσεων με στόχο το ματ* (στο σκάκι) ΣΥΝ. συνταίριασμα **3.** (συνεκδ.) η παραβολή γεγονότων και καταστάσεων για τον εντοπισμό των μεταξύ τους σχέσεων: *με τον κατάλληλο ~ μαρτυριών και αποτυπωμάτων η αστυνομία κατέληξε σε τρεις υπόπτους* **4.** το σύνολο των υποψηφίων κόμματος ή παρατάξεως, που ανήκουν στο ίδιο ψηφοδέλτιο: *εκλογικός ~* || *κατεβαίνω με τον / στον ~ τού Χ κόμματος* || *ανακοινώθηκαν οι εκλογικοί ~ των μεγάλων κομμάτων για τον δήμο Αθηναίων* **5.** σειρά αριθμών που ορίζονται ως κωδικός ασφαλείας σε κλειδαριές, χρηματοκιβώτια, τσάντες κ.λπ.· ΦΡ. (α) ***κλειδαριά συνδυασμού*** κλειδαριά που αποτελείται από τροχούς συνδεδεμένους με κομβίο, το οποίο στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο σταματώντας διαδοχικά σε διάφορα σημεία του, ώστε στο τέλος οι εντομές των τροχών να ευθυγραμμίζονται και να είναι δυνατή η απασφάλιση τής

πόρτας (β) ***συνδυασμός (χρηματοκιβωτίου)*** σειρά αριθμών που πρέπει να σχηματιστούν διαδοχικά από κομβίο που στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο, ώστε να απασφαλιστεί η πόρτα χρηματοκιβωτίου με κλειδαριά συνδυασμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

συνδυαστικός, -ή, -ό αυτός που συνδυάζει διάφορα στοιχεία: ~ *μέθοδος / μελέτη / έρευνα / εξέταση / φαντασία·* ΦΡ. ***συνδυαστική ικανότητα*** η ικανότητα τού ατόμου να συγκρίνει δεδομένα ή πράγματα (έννοιες, γεγονότα, καταστάσεις, αντικείμενα κ.λπ.), να εντοπίζει τις μεταξύ τους σχέσεις και να τα συσχετίζει μεταξύ τους ή να δημιουργεί από αυτά κάτι νέο (π.χ. μια νέα έννοια ή να κατασκευάζει κάτι καινούργιο). – **συνδυαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **συνδυαστικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί ζευγάρι (μαζί με άλλον)», < *συνδυάζω* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. combinatoire].

συνέβαλα ρ. ▸ συμβάλλω

συνέβη ρ. ▸ συμβαίνει

συνεγγυητής (ο) [μτγν.]. **συνεγγυήτρια** (η) [1895] {συνεγγυητριών} πρόσωπο που εγγυάται για κάτι από κοινού με άλλον ή άλλους: *δεν πήρε το δάνειο, γιατί δεν μπόρεσε να βρει τον απαραίτητο δεύτερο συνεγγυητή.* — **συνεγγυητικός, -ή, -ό, συνεγγυώμαι** ρ. {-άσαι...}.

σύνεγγυς επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ κοντά· στη ΦΡ. ***εκ τού σύνεγγυς*** από πολύ κοντά: *θέλω να μελετήσω την κατάσταση ~, για να αποφανθώ* ΑΝΤ. μακρόθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἐγγύς* (βλ.λ.)].

συνεγείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {συν-ήγειρα, -εγέρθηκα} φέρνω σε κατάσταση εγρήγορσης και ενθουσιασμού, ξεσηκώνω: ~ *τα πλήθη με φλογερούς επαναστατικούς λόγους.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *ἐγείρω* (βλ.λ.)].

συνέδραμα ρ. → συντρέχω

συνεδρία (η) [αρχ.] {συνεδριών} **1.** η συνεδρίαση (βλ.λ.): *οι καθηγητές έχουν ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στη συνεδρίαση ● **3.** η επίσκεψη σε γιατρό, κυρ. στο πλαίσιο θεραπείας: *θα κάνεις δέκα ~ φυσικοθεραπείας* || ~ *ψυχανάλυσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία, συμβούλιο.*

συνεδριάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνεδρίασα} συμμετέχω σε συνεδρίαση: *το συμβούλιο συνεδριάζει τακτικά μία φορά τον μήνα* || *το δικαστήριο / η Βουλή / το σώμα συνεδριάζει.*

συνεδρίαση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η συνάντηση μελών συλλογικού οργάνου, που συνέρχεται με σκοπό να προβούν σε ενέργεια σύμφωνη με το καταστατικό του: *η ~ τού θερινού τμήματος τής Βουλής / τού συμβουλίου / τού κόμματος / τής επιτροπής* || *μυστική / δικαστική / έκτακτη ~* || ~ *κεκλεισμένων των θυρών* || *κηρύσσω την έναρξη / τη λήξη τής ~* || *η αίθουσα συνεδριάσεων των καθηγητών τού σχολείου* ΣΥΝ. συνεδρία, σύσκεψη **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: *η ~ δεν κατέληξε σε συμφωνία* ΣΥΝ. συνεδρία, σύσκεψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συνέδριο (το) {συνεδρί-ου | -ων} **1.** η συνάντηση πολλών ατόμων, που έχει σκοπό την παρουσίαση απόψεων ή την αντιμετώπιση προβλημάτων και την εξεύρεση λύσεων: *ιατρικό / επιστημονικό / γλωσσολογικό / τριήμερο / ετήσιο / αγροτικό / διεθνές ~* || *έναρξη / λήξη συνεδρίου* || *ελεγκτικό ~* ΣΥΝ. συνδιάσκεψη **2.** το ανώτατο όργανο ορισμένων κομμάτων, το οποίο λαμβάνει αποφάσεις καθοδηγητικού χαρακτήρα: *το ~ χάραξε νέα στρατηγική γραμμή* || *διεξάγεται το πρώτο ~ τού κόμματος / τής νεολαίας ενός κόμματος* ΣΥΝ. συνδιάσκεψη **3.** (ως μεμονωμένο ιστορικό γεγονός) διεθνής συνδιάσκεψη στην οποία μετέχουν αντιπρόσωποι κρατών και η οποία αποβλέπει στην εξεύρεση λύσεων σε συγκεκριμένα προβλήματα διεθνών σχέσεων **4.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στις παραπάνω διαδικασίες: *το ~ ανέβαλε τις εργασίες του για την ερχόμενη εβδομάδα.* — **συνεδριακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνέδριον* < *σύνεδρος*].

> **συνέδριο – συμπόσιο – ημερίδα / διημερίδα.** Η συνάντηση επιστημόνων με σκοπό την ανακοίνωση των πορισμάτων τής έρευνάς τους, την ανταλλαγή απόψεων και τη συζήτηση γενικά επί ορισμένου θέματος ή θεμάτων, σε προ πολλού προκαθορισμένο χρόνο και με αυστηρό οργανωτικό πρόγραμμα, χαρακτηρίζεται ως **συνέδριο.** Κατ' επέκταση, γίνεται λόγος για *συνέδριο* και προκειμένου για συνάντηση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ πολιτικών, ομοϊδεατών κ.λπ. *(συνέδριο τού κόμματος).* Αν πρόκειται για απλούστερη, λιγότερο επίσημη διοργάνωση με πιο χαλαρό πρόγραμμα και για λιγότερες ημέρες, χρησιμοποιείται ο όρος **συμπόσιο.** Σε αντίθεση με το *συνέδριο* ή και με το *συμπόσιο*, εφόσον μια συνάντηση για ανάλογους σκοπούς διαρκεί μία ή δύο ημέρες, χαρακτηρίζεται αντιστοίχως ως **ημερίδα** και **διημερίδα.** ▸ συμβούλιο

σύνεδρος (ο/η) {συνέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε συνέδριο (βλ.λ.): *οι ~ ανέπτυξαν τις απόψεις τους σε ανοικτή συζήτηση μετά το πέρας των εργασιών* **2.** ΝΟΜ. ο δικαστής που μετέχει στο δικαστήριο που συνεδριάζει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-εδρος* < *ἕδρα*].

συνέθεσα ρ. ▸ συνθέτω

συνείδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ξεκάθαρη γνώση και αίσθηση που έχει κανείς για κάτι, κυρ. η γνώση τού πόσο σοβαρό, σημαντικό είναι κάτι: *έχει ~ των πράξεών του / των συνεπειών / τού κινδύνου / τού πράγματος / τής σοβαρότητας τής καταστάσεως* || *έχουν ~ πως έχουν εμπλακεί σε μια βρόμικη ιστορία* ΣΥΝ. επίγνωση, συναίσθηση ΑΝΤ. άγνοια **2.** ΨΥΧΟΛ. η ικανότητα αντιλήψεως όσων συμβαίνουν στον εξωτερικό κόσμο, αλλά και στη διάνοια τού ανθρώπου: *ανακαλώ κάτι στην επιφάνεια τής συνείδησης* (θυμάμαι, φέρνω στο μυαλό μου) **3.** (α) (σύμφωνα με τους συμπεριφοριστές) η συμπεριφορά κατά την οποία το υποκείμενο βρίσκεται σε κατάσταση εγρήγορσης και έχει την ικανότητα να αντιδρά στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος, σε αντίθεση με την κατάσταση τού ύπνου (β) (σύμφωνα με την ψυχιατρική) η συνθετική λειτουργία που επιτρέπει σε ένα υποκείμενο να συλλαμβάνει διανοητικά την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάθε φορά με τη βοήθεια τής γνώσης τής προσωπικότητάς του και να αποκτά ιδέα για τη μελλοντική του κατάσταση· ΦΡ. ***διαταραχή τής συνείδησης*** (i) η ψυχική διαταραχή που σχετίζεται με την εγρήγορση, όπως τα προβλήματα ύπνου, η ύπνωση, το κώμα, η συγκοπή, η μέθη κ.λπ. (ii) η ψυχική διαταραχή ειδικού ψυχογενετικού χαρακτήρα, η οποία αποτελεί ουσιώδες κλινικό σύμπτωμα παθολογικής κατάστασης **4.** η ικανότητα κάποιου να αποκτά γνώση για τον εαυτό του, η οποία τον διακρίνει από τους άλλους και τον κόσμο που τον περιβάλλει: *εθνική / ταξική / συλλογική / πολιτική ~* ● **5.** η έμφυτη ιδιότητα τού ατόμου να ενεργεί με βάση ηθικούς κανόνες ή/και να διακρίνει το καλό από το κακό: *τον ελέγχει η φωνή τής συνείδησής του* || *δεν τον αφήνει ήσυχο η ~ του* || *η ~ τού υπαγορεύει τι να κάνει* || *το κάνω, για να έχω ήσυχη τη ~ μου* || *έχει τύψεις συνειδήσεως* || *έχω κάτι βάρος στη ~ μου* || *με βαραίνει η ~ μου* || *παραίτηση για λόγους συνειδήσεως* || *ελαστική / αυστηρή ~* ΣΥΝ. αυτοέλεγχος, αυτεπίγνωση ΑΝΤ. ασυνειδησία, αδιαφορία· ΦΡ. (α) ***αντιρρησίας συνειδήσεως*** βλ. λ. *αντιρρησίας* (β) ***ελαφρά τη συνειδήσει*** βλ. λ. *ελαφρός* (γ) ***κατά συνείδηση*** όπως θεωρεί κανείς σωστό: *στην εκλογή προέδρου τής Δημοκρατίας οι βουλευτές ενός κόμματος αφέθηκαν να ψηφίσουν ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνείδησις* «σύμφυτη, εσωτερική γνώση» < ρ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, ξέρω» (πβ. απρφ. *συν-ειδ-έναι*). Βλ. κ. *είδηση.* Παρόμοιο σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. conscientia (< conscio «σύνοιδα»)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότ. οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς συνειδητότητας, συνειδητής γνώσεως. Μια ενέργεια ή αντίδρασή μας μπορεί να είναι **ασυνείδητη** (ή **ασύνειδη**), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς γνώση ή αίσθηση τού τι κάνουμε· μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** (υποσυνείδητο), να έχουμε ασαφή, συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση τού τι κάνουμε· **ενσυνείδητη** ή **συνειδητή** είναι, αντιθέτως, η πράξη που γίνεται με πλήρη συνείδηση, γνώση, **επίγνωση** και αίσθηση τού τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι, κατά τους ειδικούς, η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην **πρόθεση** που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ. οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες **(συνειδητός / ενσυνείδητος)**, ασαφείς ή αδιαμόρφωτες **(υποσυνείδητος)** ή ανύπαρκτες **(ασυνείδητος)**. Τελευταία, με τη σημ. τού *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** (πολίτης, καταστάσεις κ.ά.), ενώ για το **ασυνείδητος** χρησιμοποιείται το **ασυναίσθητος** και, λιγότερο, το **ασυνειδητοποίητος**.

συνειδησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συνείδηση: *αντιμετωπίζει σοβαρό ~ πρόβλημα: να παραδώσει στην αστυνομία το πορτοφόλι με τα λεφτά που βρήκε ή να τα κρατήσει;* — **συνειδησιακά** επίρρ.

συνειδητοποιώ ρ. μετβ. {συνειδητοποιείς... | συνειδητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποκτώ σαφή γνώση (ενός πράγματος): ~ *τον κίνδυνο / τις διαστάσεις ενός ζητήματος / την κατάσταση γύρω μου / ότι έμεινα μόνος* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ, συλλαμβάνω ΑΝΤ. αγνοώ **2.** (μεσοπαθ. αόρ. ***συνειδητοποιήθηκα***) απέκτησα επίγνωση τής κοινωνικής κατάστασης γύρω μου και τής θέσης μου μέσα σε αυτήν, απέκτησα πολιτική και κοινωνική συνείδηση: *συνειδητοποιήθηκε νωρίς μέσα από τον καθημερινό αγώνα για το μεροκάματο* **3.** (η μτχ. ***συνειδητοποιημένος, -η, -ο***) αυτός που γνωρίζει σε βάθος τον εαυτό του, που έχει επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, καθώς και των προβλημάτων και των στόχων του: *λίγοι είναι οι ~ επαναστάτες· οι περισσότεροι απλώς ακολουθούν τον αρχηγό* ΣΥΝ. (αργκό) ψαγμένος. · **συνειδητοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prendre conscience (de)].

συνειδητός, -ή, -ό 1. αυτός που προκύπτει ως προϊόν επίγνωσης, σαφούς και επεξεργασμένης επιλογής: ~ *ενέργεια / πρόκληση βλάβης / επιλογή* ΣΥΝ. ενσυνείδητος, ηθελημένος, εκούσιος, εσκεμμένος ΑΝΤ. ασυνείδητος, αθέλητος, ακούσιος **2.** αυτός που έχει επίγνωση των πράξεών του και των καταστάσεων γύρω του, που επιτελεί έργο, επειδή το πιστεύει βαθιά: ~ *επιστήμονας / οικολόγος / εργάτρια / αντικαπνίστρια / φεμινίστρια* **3.** ΨΥΧΟΛ. ***συνειδητό*** (το) το μέρος τής ανθρώπινης προσωπικότητας, στο οποίο συντελούνται όλες οι ενσυνείδητες νοητικές δραστηριότητες (πβ. λ. *ασυνείδητο*). — **συνειδητ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, ξέρω», μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conscient. Βλ. κ. *συνείδηση*].

συνειδητότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη συνείδησης, επίγνωσης, η συνειδητή γνώση.

συνειδός (το) {συνειδότος | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συνείδηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *συνειδώς* τού ρ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, έχω υπ' όψιν μου» < *συν-* + *οἶδα* (βλ.λ.)].

συνειρμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνειρμό: ~ *παράσταση / αλληλουχία·* ΦΡ. ***συνειρμική θεωρία*** ο συνειρμισμός (βλ.λ.). **συνειρμικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. associatif].

συνειρμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. θεωρητικό σύστημα το οποίο δέχεται ότι οι νοητικές λειτουργίες και κάθε είδους πνευματική ζωή στηρίζονται στους συνειρμούς, στη συσχέτιση παραστάσεων μεταξύ τους στο βάθος τής συνείδησης και στην ανάκληση όλων, όταν μία από αυτές επανέλθει στη μνήμη χωρίς την παρέμβαση τής βούλησης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. associationnisme].

συνειρμός (ο) ΨΥΧΟΛ. **1.** η διαδικασία με την οποία οι παραστάσεις συνδέονται μεταξύ τους στη συνείδηση, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο είναι δυνατόν μία από αυτές, όταν ανακληθεί στη μνήμη, να παρασύρει μαζί της -χωρίς την παρέμβαση τής βούλησης- και τις άλλες: ~ *ιδεών* || *λεκτικός* ~· ΦΡ. ***ελεύθερος συνειρμός*** ψυχαναλυτική μέθοδος, συστατικό στοιχείο τής ψυχαναλυτικής τεχνικής, που συνίσταται στην έκφραση όλων των σκέψεων που περνούν από τον νου τού ασθενούς, είτε με αφορμή ένα συγκεκριμένο στοιχείο (λέξη, αριθμό, ονειρική εικόνα και γενικότ. οποιαδήποτε παράσταση) είτε αυθόρμητα **2.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραστάσεις που ανακαλούνται στη μνήμη ύστερα από τη σύνδεσή τους με μία αρχική.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνείρω* «συνδέω · σύρω μαζί», βλ. λ. *είρμός*. Η φρ. *ελεύθερος συνειρμός* αποτελεί απόδ. τού γερμ. freie Assoziation].

συνεισφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνεισ-έφερα, -φέρθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) προσφέρω με τη θέλησή μου από κοινού με άλλους για την επιτυχία συλλογικής προσπάθειας: *πολλοί συνεισέφεραν (ένα ποσό)* || ~ *για την ενίσχυση των πληγέντων / γενναιόδωρα σε ιδρύματα / στα έξοδα* ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ **2.** (αμετβ.) (κατ' επέκτ.) συντελώ (μαζί με άλλους) στην επίτευξη στόχου: *στην επιτυχία τής βραδιάς συνεισέφεραν πολλοί παράγοντες* ΣΥΝ. βοηθώ, συμβάλλω.

συνεισφορά (η) [μτγν.] **1.** η προσφορά, κυρ. χρηματικού ποσού, εκ μέρους πολλών πλευρών για την επίτευξη κοινού στόχου: ~ *για την αποπεράτωση έργου / για ενίσχυση αναξιοπαθούντων / για την αγορά υπολογιστών για το σχολείο* || *γενναία / πενιχρή* ~ || ~ *ανάλογη με το εισόδημα* **2.** (κατ' επέκτ.) η παροχή βοήθειας: *εκτίμησα ιδιαιτέρως τη ~ σου στον αγώνα μας* ΣΥΝ. ενίσχυση.

συνείχα ρ. → συνέχω

συνέκδημος (ο) {συνεκδήμ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο σε μικρό σχήμα, το οποίο περιέχει σύντομες προσευχές, ψαλμούς κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συνοδοιπόρος, συνταξιδιώτης», < *συν-* + *ἔκδημος* «απόδημος» (< *ἐκ-* + *δῆμος*). Η σημ. αυτή πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., όπου ο συνταξιδιώτης τού Αποστόλου Παύλου Τίτος χαρακτηρίζεται «*χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν*» (*Β' Κορινθ.* 8, 19)].

συνεκδίκαση (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΝΟΜ. η εκδίκαση περισσοτέρων τής μίας υποθέσεων από το ίδιο δικαστήριο κατά την αυτή συνεδρίαση και η έκδοση κοινής απόφασης. — **συνεκδικάζω** ρ. [1889].

συνεκδοχή (η) ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο (α) το ένα δηλώνει πολλά ομοειδή, π.χ. *ο γονιός θέλει ν' ακούει καλά λόγια για το παιδί του* (αντί *οι γονείς*) (β) το μέρος δηλώνει το σύνολο στο οποίο ανήκει, π.χ. *το τιμόνι θέλει ψυχραιμία* (αντί *το αυτοκίνητο*) (γ) ένα αντικείμενο δηλώνει ένα άλλο με το οποίο έχει σχέση, π.χ. *ο ποδόγυρος* αντί *γυναίκα, ποτήρι* αντί *ποτό* (δ) το όργανο δηλώνει την ενέργεια που πραγματοποιείται με αυτό, π.χ. *νυστέρι* αντί *εγχείρηση, μαχαίρι* αντί *φόνος, γερή πένα* αντί *συγγραφική ικανότητα* (ε) το όργανο δηλώνει τον χρήστη τού οργάνου, π.χ. *γερό ποτήρι* αντί *πότης* (στ) η ύλη δηλώνει το αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από αυτήν, π.χ. *σιδερικό* αντί *όπλο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συνεκδέχομαι* «συναναλαμβάνω μερίδιο ευθύνης, επεξηγώ» (< *συν-* + *ἐκ* + *δέχομαι*)].

συνεκδοχικώς επίρρ. [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. σύμφωνα με το σχήμα τής συνεκδοχής: *η πρώτη σημασία τής λέξης «Χριστούγεννα» είναι αυτή τής θρησκευτικής γιορτής, ~ όμως δηλώνει και την ημέρα αυτής τής γιορτής (25 Δεκεμβρίου), π.χ. στη φράση «η δουλειά θα έχει τελειώσει μέχρι τα ~»*. Επίσης **συνεκδοχικά**. — **συνεκδοχικός**, -ή, -ό [μτγν.].

συνεκλήθην ρ. → συγκαλώ

συνεκμετάλλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η από κοινού εκμετάλλευση: *κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί προτάσεις για ~ των πετρελαίων τού Αιγαίου* (από Ελλάδα και Τουρκία). — **συνεκμεταλλεύομαι** ρ. αποθ. [1896].

συνεκπαιδεύω ρ. μετβ. [1887] {συνεκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκπαιδεύω μαζί (κυρ. μαθητές και των δύο φύλων). — **συνεκπαίδευση** (η) [1831].

συνεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελεί στο να υπάρχει συνοχή, στο να συγκρατούνται πράγματα μεταξύ τους: ~ *δεσμοί / ουσία* || *το ~ στοιχείο τού αραβικού έθνους είναι η κοινή ισλαμική θρησκεία* ΣΥΝ. συνδετικός, ενοποιητικός **2.** (α) ΦΥΣΙΟΛ. ***συνεκτικός ιστός*** ο συνδετικός ιστός (βλ. λ. *συνδετικός*) (β) (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που συμβάλλουν στη συνοχή ενός όλου: *αυτά τα στοιχεία αποτελούν τον ~ τού μυθιστορήματος* **3.** για κάτι που κύριο γνώρισμά του είναι η συνοχή στη δομή του: ~ *κείμενο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*].

συνεκτικότητα (η) [1825] {χωρ. πληθ.} **1.** το να χαρακτηρίζεται κάτι από σταθερότητα και εσωτερική συνοχή: *η ~ τού υλικού / (μτφ.) των συλλογισμών του* ΣΥΝ. συνοχή, δέσιμο ΑΝΤ. χαλαρότητα **2.** ΦΥΣ. η σταθερή κατάσταση ενός υλικού, όπως προκύπτει από τη δράση εσωτερικών δυνάμεων: *η ~ των μετάλλων* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συνεκτικότητα (περιεχομένου)*** η ιδιότητα ενός κειμένου να χαρακτηρίζεται από αλληλουχία των νοημάτων του, γεγονός που είναι απαραίτητος όρος για την κατανόηση τού περιεχομένου του (βλ. κ. λ. *συνοχή*).

[ΕΤΥΜ. Ο γλωσσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. coherence].

συνεκτιμώ {συνεκτιμάς... | συνεκτίμ-ησα, -ήθηκα, -ώμαι, -άσαι..., -ημένος} εκτιμώ, υπολογίζω την αξία ή τη σημασία δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων μαζί: *θα συνεκτιμηθούν όλες οι παράμετροι και θα ληφθεί η τελική απόφαση* || *επιπλέον προσόντα των υποψηφίων, όπως μεταπτυχιακές σπουδές, εργασιακή πείρα, ειδικές γνώσεις κ.ά., θα συνεκτιμηθούν κατά την αξιολόγηση.* — **συνεκτίμηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνεκτιμῶμαι* «απολαύω των ιδίων τιμών», που επαναχρησιμοποιήθηκε με βάση τη σημασιολ. εξέλιξη τού ρ. *ἐκτιμῶ*].

συνεκφορά (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο συμπροφέρονται ο τελευταίος και ο αρχικός φθόγγος διαδοχικών λέξεων με δημιουργία φθογγικών μεταβολών, όπως η συναίρεση, η κράση, η έκθλιψη, η αφαίρεση ή η αποβολή (βλ. λ. *έκκρουση*). — **συνεκφέρω** ρ. [μτγν.].

συνεκφωνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {συνεκφωνείς... | συνεκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προφέρω ταυτόχρονα, την ίδια στιγμή: ~ *δύο φθόγγους* ΣΥΝ. συμπροφέρω. — **συνεκφώνηση** (η) [μτγν.].

ΣΥΝ.Ε.Λ. (η) Συνεταιριστική Εταιρεία Λιπασμάτων.

συνέλαβα ρ. → συλλαμβάνω

συνελέγην ρ. → συλλέγω

συνέλεξα ρ. → συλλέγω

συνέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** προκαθορισμένη συγκέντρωση ατόμων που ανήκουν σε σύλλογο, σωματείο, κόμμα κ.λπ., με σκοπό την αντιμετώπιση προβλημάτων ή/και τη λήψη αποφάσεων: *η ~ των καθηγητών* || *έκτακτη / ετήσια / ιδρυτική / τακτική* ~ || *γενική ~ των μετόχων* || *συντακτική* ~ (βλ.λ.) ΣΥΝ. σύσκεψη, σύνοδος **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε κάθε συγκέντρωση αυτού τού είδους: *η ~ έλαβε ριζοσπαστικές αποφάσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέλευσις* < *συν-* + *ἔλευσις* (βλ.λ.). πβ. κ. *παρ-έλευσις, δι-έλευσις*].

συνελήφθην ρ. → συλλαμβάνω

συνελόντι ειπείν (αρχαιοπρ.) για να μιλήσουμε με συντομία, για να μην πολυλογούμε ΣΥΝ. εν συντομία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *συνελόντι εἰπεῖν*. Ο τ. *συνελόντι* αποτελεί τη δοτ. ενικού τής μτχ. *συνελών, -οῦσα, -όν* (αόρ. β' τού ρ. *συναιρῶ* «συνάγω, μαζεύω»), ενώ ο τ. *εἰπεῖν* αποτελεί το απρφ. αορ. β' τού ρ. *λέγω*].

συνεννόηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να καταλαβαίνει ο ένας τι λέει ο άλλος: *η ~ είναι δύσκολη, όταν δεν μιλάμε την ίδια γλώσσα* **2.** η αμοιβαία κατανόηση τής στάσης καθενός: *αν δεν υπάρχει ~, δεν μπορεί να σταθεί η οικογένεια* ΣΥΝ. επικοινωνία, ομογνωμία ΑΝΤ. ασυνεννοησία, ασυμφωνία, διχογνωμία **3.** η διαδικασία ανταλλαγής απόψεων με στόχο την κατανόηση ή/και τη συμφωνία: *θα έρθουμε ξανά σε ~, για να κανονίσουμε μέρα και ώρα* || *οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται ακόμα στο στάδιο των συνεννοήσεων* || *μακρά / φιλική / γραπτή / προφορική* ~ ΣΥΝ. επαφή, διαβούλευση **4.** η συμφωνία: *κατέληξαν σε ~* **5.** συμμαχία που προκύπτει ύστερα από διμερείς συμφωνίες· ΦΡ. ΙΣΤ. (α) ***Εγκάρδια Συνεννόηση*** διμερείς συμφωνίες ανάμεσα στη Γαλλία και τη Ρωσία, τη Βρετανία και τη Γαλλία και, τέλος, τη Ρωσία και τη Βρετανία, που οδήγησαν τις τρεις δυνάμεις σε κοινό μέτωπο εναντίον τής Γερμανίας και τής Αυστροουγγαρίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο· αλλιώς *Αντάντ* (γαλλ. Entente Cordiale) (β) ***Τριπλή Συνεννόηση*** επίσημη συμμαχία μετά την έναρξη τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου κατά την οποία οι τρεις δυνάμεις, Γαλλία, Ρωσία, Βρετανία συμφώνησαν να μην υπογράψουν χωριστές συνθήκες ειρήνης με τους αντιπάλους, δηλ. τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ιταλία.

συνεννοήσιμος, -η, -ο αυτός με τον οποίο μπορεί εύκολα να συνεννοηθεί κάποιος, που είναι πρόθυμος να συζητήσει και να ανταλλάξει απόψεις: *είναι ~ και γι' αυτό δεν μαλώνουμε ποτέ.*
[ΕΤΥΜ. < *συνεννοούμαι* (αόρ. *συνεννοή-θηκα*) + παραγ. επίθημα *-σιμος*, που ελήφθη από λ. όπως *συζητήσ-ιμος, κατοικήσ-ιμος* κ.τ.ό., όπου το παραγ. επίθημα *-ιμος* προσκολλάται στο θ. τού ενεργ. αορ. (*συζήτησ-α, κατοίκησ-α*)].

συνεννοούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνεννοείσαι... | συνεννοή-θηκα, -μένος} **1.** καταλαβαίνω (κάποιον) και γίνομαι κατανοητός (από αυτόν), μπορώ να επικοινωνήσω (με κάποιον): *Πώς θα συνεννοηθούμε; Ο ένας δεν γνωρίζει τη γλώσσα τού άλλου* || *χρησιμοποιώ τα Αγγλικά, για να συνεννοηθώ με ανθρώπους που μιλούν διαφορετικές γλώσσες* **2.** κατανοώ τις προθέσεις, τη στάση, τις επιθυμίες κάποιου και εκείνος τις δικές μου: *συνεννοούμαστε εύκολα, γι' αυτό και συνεργαζόμαστε αποτελεσματικά* || *τόσα χρόνια στο ίδιο σπίτι και να μη μπορούν να συνεννοηθούν!* || *είναι αδύνατον να συνεννοηθώ μαζί του· επιμένει στην άποψή του και αρνείται να ακούσει οτιδήποτε* || *συνεννοούνται μ' ένα βλέμμα·* ΦΡ. (επιτιμητικά ή απειλητικά) ***συνεννοηθήκαμε;*** κατάλαβες;: *Αυτό να μην επαναληφθεί!* ~ **3.** ανταλλάσσω απόψεις, με σκοπό την αμοιβαία κατανόηση ή και τη συμφωνία: *ακόμη συνεννοούνται, αλλά δεν ξέρω αν θα τα βρουν τελικά* **4.** (+να) συμφωνώ μετά από συζήτηση (να κάνω κάτι από κοινού): *συνεννοήθηκαν να τον φέρουν όλοι το ίδιο δώρο* **5.** (γενικότ.) έρχομαι σε συμφωνία μετά από συζήτηση: *-Λες να έχει αντιρρήσεις; -Όχι, έχω συνεννοηθεί μαζί του* **6.** (η μτχ. ***συνεννοημένοι***, *-ες, -α*) αυτοί που έχουν συμφωνήσει από πριν (συνήθ. κρυφά από άλλους) να ενεργήσουν με συγκεκριμένο τρόπο: *ήταν ~ να μη δείξουν ότι ξέρουν κάτι για όσα είχαν γίνει* || *έφθαναν πάντα και οι δύο την ίδια ώρα, λες και ήταν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συνεννοοῦμαι*, μέση φωνή τού μτγν. *συνεννοῶ (-έω)* «έχω στον νου μου» < *συν-* + *ἐννοῶ (-έω)*].

συνένοχος (ο/η) [1832] {συνενόχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που είναι εξίσου υπεύθυνο με άλλο για την τέλεση αξιόποινης πράξης: ~ *σε*

έγκλημα / σε φόνο || *κάλυψη συνενόχων* ΣΥΝ. συνεργός, συναυτουργός, συναίτιος. — **συνενοχή** (η) [1863].

συνέντευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** η συνομιλία κατά την οποία ένα πρόσωπο απαντά στις ερωτήσεις ενός ή περισσοτέρων δημοσιογράφων: *ο δημοσιογράφος παίρνει ~ από έναν πολιτικό* || *ο πολιτικός δίνει / παραχωρεί ~* || *ζωντανή / αποκαλυπτική / ενδιαφέρουσα / ηχογραφημένη / μαγνητοσκοπημένη / σύντομη ~·* ΦΡ. ***συνέντευξη Τύπου*** η συνάντηση κατά την οποία ένα πρόσωπο προχωρεί σε επίσημες δηλώσεις παρουσία πολλών δημοσιογράφων και στη συνέχεια απαντά σε ερωτήσεις τους **2.** (συνεκδ.) το κείμενο τής παραπάνω συνομιλίας: *η ~ δημοσιεύεται ολόκληρη χωρίς περικοπές στο επόμενο φύλλο* **3.** η προκαθορισμένη συνάντηση και συνομιλία υποψηφίου για θέση εργασίας με τον υπεύθυνο για την επιλογή: *περνώ από ~.* — **συνεντευξιάζομαι** ρ. [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέντευξις*, αρχική σημ. «τυχαία συνάντηση», < *συν-* + *ἔντευξις* (< *ἐντυγχάνω* «συναντώ (τυχαία)»). Η φρ. *συνέντευξη Τύπου* είναι απόδ. τού αγγλ. press-conference].

συνενώνω ρ. μετβ. {συνένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φέρνω σε σταθερή επαφή μεταξύ τους (περισσότερα από ένα πράγματα), δημιουργώντας σύνολο ΣΥΝ. συνδέω, ενώνω, συνάπτω ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** (συνήθ. μτφ.) οδηγώ (περισσότερα από ένα μέρη) σε κοινή κατεύθυνση, στην ανάπτυξη παρόμοιας δράσης: *πρέπει να συνενώσουμε τις δυνάμεις μας, για να αντιμετωπίσουμε την κατάσταση* ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. διαλύω, σκορπώ. — **συνένωση** (η) [μτγν.], **συνενωτικός**, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνενοῦμαι (-όο-)* < *συν-* + *ἑνῶ / -οῦμαι* (βλ. κ. *ενώνω*)].

συνεξετάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεξέτασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εξετάζω μαζί (περισσότερα από ένα πράγματα): *μαζί με τα στοιχεία που προσκόμισε ο μηνυτής θα συνεξεταστούν και τα ευρήματα τής αστυνομικής έρευνας* **2.** εξετάζω ένα αντικείμενο μαζί με άλλους: *επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους συνεξετάζουν το φαινόμενο* **3.** εξετάζω κάποιον μαζί με άλλον εξεταζόμενο ή μαζί με άλλον εξεταστή. — **συνεξέταση** (η) [μτγν.], **συνεξεταστής** (ο) [μτγν.], **συνεξετάστρια** (η).

συνεορτάζω ρ. τριτοπρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συνεόρτασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γιορτάζω μαζί (με άλλον): (μετβ.) *τα παιδιά θα συνεορτάσουν τα γενέθλιά τους* || (αμετβ.) *οι δύο Μαρίες θα συνεορτάσουν* **2.** γιορτάζω δύο ή περισσότερα γεγονότα ή επετείους μαζί: *την 25η Μαρτίου συνεορτάζονται ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου και η Επανάσταση τού '21.* — **συνεορτασμός** (ο) [1888].

συνεπάγεται ρ. τριτοπρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** έχει ως συνέπεια: *κάθε απρόσεκτη κίνηση ~ πολλούς κινδύνους* ΣΥΝ. επιφέρει **2.** (α) οδηγεί στο συμπέρασμα: *το γεγονός ότι δεν είναι πειστικός δεν ~ και ότι δεν λέει την αλήθεια* (β) απορρέει το συμπέρασμα: *απ' όσα μου λες ~ ότι τα πράγματα βελτιώνονται* ΣΥΝ. προκύπτει, τεκμαίρεται **3.** ΜΑΘ. για ισότητα που προκύπτει από προηγούμενη ισότητα σε εξίσωση (σύμβολο ⇒): *αν* $\sqrt{x} = 2 \Rightarrow x = 4$ (πβ. *ισοδυναμεί*, λ. *ισοδυναμώ*).
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *συνεπάγω* «οδηγώ εναντίον (κάποιου) – οδηγώ (στρατεύματα) προς αρωγή συμμάχου» < *συν-* + *ἐπάγω* (βλ.λ.). Οι σημερινές σημ. είναι μτγν.].

συνεπαγωγή (η) [1896] **1.** αυτό που προκύπτει ως λογικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα από κάτι άλλο ή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεσή του **2.** ΜΑΘ. η πρόταση που προκύπτει από δύο άλλες προτάσεις α και β και έχει τη μορφή «αν α. τότε β».
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στη Ν. Ελληνική με την αρχ. σημ. (τού ρ. *συνεπάγω*) «συγκέντρωση όπλων και εφοδίων». Οι σημερινές σημ. οφείλονται στους όρους *επάγω* · *επαγωγή* (βλ.λ.)].

συνεπαίρνω ρ. μετβ. {συνεπήρα, συνεπάρ-θηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία, κυριεύω με τη γοητεία μου: *η μουσική / το θέαμα / η ομορφιά μάς συνεπαίρνει* || *συνεπαρμένος κοίταζε τη μανιασμένη θάλασσα* ΣΥΝ. συναρπάζω, μαγεύω, γοητεύω. — **συνεπαρμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπαίρω* «υψώνω συγχρόνως – προτρέπω, παρακινώ» < *συν-* + *ἐπαίρω* (βλ.λ.). Ο νεοελλ. τ. *συνεπαίρνω* οφείλεται κατά το ρ. *παίρνω*. ιδ. μέσω τού αορ. *πήρα* · *συνεπήρα*].

συνεπακόλουθος, -η, -ο [1818] **1.** αυτός που επακολουθεί μαζί με κάτι άλλο: *«η μείωση των παραβιάσεων τού εθνικού εναέριου χώρου θα οδηγήσει και στη μείωση τής ~ έντασης»* (εφημ.) **2.** **συνεπακόλουθο** (το) αυτό που προκύπτει ως συνέπεια πράξης, κατάστασης κ.λπ. μαζί με κάτι άλλο: *ο διάλογος μεταξύ των δύο χωρών θα αμβλύνει τις αντιθέσεις που υπάρχουν και θα έχει ως ~ την προαγωγή τής συνεργασίας τους σε κάθε επίπεδο.* — **συνεπακόλουθα** επίρρ., **συνεπακολουθώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπακολουθῶ (-έω)* «ακολουθώ εκ τού σύνεγγυς» < *συν-* + *ἐπ(ι)* + *ἀκολουθῶ*].

συνέπεια (η) {συνεπειών} **1.** οτιδήποτε ακολουθεί λογικά και ώς έναν βαθμό αναπόφευκτα: *δεν έχει αναλογιστεί τις συνέπειες των πράξεών του* || *η εξασθένηση τού οργανισμού ήταν φυσική ~ τής αβιταμίνωσης* || *άμεση / απρόβλεπτη / νόμιμη / ολέθρια / δυσάρεστη / βλαβερή / σοβαρή ~* ΣΥΝ. αποτέλεσμα, απόρροια, επακόλουθο, παρεπόμενο· ΦΡ. ***κατά συνέπεια(ν)*** επομένως, όπως προκύπτει συμπερασματικά: *ο Ανδρέας είναι πιο νέος, πιο μεγαλόσωμος και ~ πιο δυνατός* **2.** (ο τ. ***συνεπεία***) *(συνεπεία)* (+γεν.) ως αποτέλεσμα (ενέργειας που προηγήθηκε): *υπαίτιος υπεξαιρέσεως είναι αυτός που οποσδήποτε έλαβε την κατοχή, είτε ~ συμβάσεως είτε ευρέσεως είτε ~ άλλων τυχαίων περιστατικών* **3.** η συμφωνία ανάμεσα σε αυτά που δηλώνει ότι πρεσβεύει κανείς, υπόσχεται ή είναι υποχρεωμένος να κάνει και σε αυτά που πράγματι κάνει ή και ανάμεσα σε διαδοχικές πράξεις ή δηλώσεις του: *δεν υπάρχει ~ ανάμεσα στα λόγια και στις πράξεις του* (άλλα λέει και άλλα κάνει) || *αγωνίζεται με ~ για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τής γυναίκας* ΑΝΤ. ασυνέπεια, ανακολουθία **4.** η ιδιότητα κάποιου να τηρεί επακριβώς τις υποχρεώσεις του: *η ~ είναι βασικό προσόν ενός υπαλλήλου με υπεύθυνη θέση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ακολουθία λέξεων, φράση», < *συν-* + *-έπεια* < *-επής* (< *ἔπος*), πβ. κ. *καλλι-έπεια, ἀρτι-έπεια*. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. conséquence].

> **συνέπεια – συνεπής – συνεπώς.** Με τον τύπο **συνέπεια** εμφανίζονται στην Ελληνική δύο διαφορετικής ετυμολογικής προελεύσεως και σημασίας λέξεις: η αρχαία λ. *συνέπεια* «ακολουθία λέξεων, φράση» από το **ἔπος**, και η νέα ελληνική λ. *συνέπεια* «επακόλουθο, αποτέλεσμα» από το **ἕπομαι**. Συγκεκριμένα, από την αρχ. λ. *ἔπος* πλάστηκε ο αρχαίος (μεταγενέστερος) τ. *συνέπεια*, που χρησιμοποιήθηκε στη γραφή *ἐν συνεπείᾳ*. Η φράση αυτή σήμαινε «στη συνεκφορά, στην ακολουθία (λέξεων)», δηλ. «μέσα στη φράση», και χρησιμοποιήθηκε από αρχαίους και μεταγενέστερους γραμματικούς, για να δηλώσουν φαινόμενα χασμωδίας, τονισμού κ.λπ. που εμφανίζονται στην ακολουθία των λέξεων, όταν λέξεις συνεκφέρονται μέσα σε μια φράση. Με αυτή τη σημ. η λ. *συνέπεια* εντάσσεται στο παράδειγμα άλλων αρχαίων και νεότερων παραγώγων τού (*ἔπος* > *-επής* >) *-έπεια*: *καλλιέπεια, ορθοέπεια, αρτιέπεια, αμετροέπεια* κ.λπ. Διαφορετική είναι η προέλευση τής λ. *συνέπεια* «επακόλουθο». Είναι νεότερη λ. (απαντά σε μεταφράσεις από τα μέσα τού 19ου αι.) και πλάστηκε από λογίους, για να αποδώσει τη γαλλ. λ. **conséquence** (< λατ. consequentia < consequor «συνέπομαι, συνακολουθώ, επακολουθώ»). Επομένως, η λ. *πλάστηκε* (καταχρηστικά ως προς τους κανόνες παραγωγής τής Ελληνικής) από το *ἕπομαι*, για να αποδώσει στα Ελληνικά το -séquence / -sequentia που παράγεται από το sequor «έπομαι», χωρίς να έχει σχέση προς τα παράγωγα σε *-έπεια* από το *ἔπος*. Ομοίως, πλάστηκε και επίρρ. **συνεπώς** και, υποχωρητικά, και επίθετο **συνεπής**, ήτοι *συνέπεια – συνεπής – συνεπώς*, κατά το *καλλιέπεια – καλλιεπής – καλλιεπώς* ή *ευπρέπεια – ευπρεπής – ευπρεπώς*. Ας σημειωθεί ότι από τον Όμηρο ώς τους πρώιμους Βυζαντινούς συγγραφείς (συμπεριλαμβανομένων των σχολιαστών, λεξικογράφων κ.λπ.) παραδίδονται 36 σύνθετα σε **-επής** από το *ἔπος*: *θελξι-επής, εὐρησι-επής, θεο-επής, ἰσχνο-επής, ἀληθο-επής, τερψι-επής, ἀκριτο-επής, χρηστο-επής, ἁμαρτο-επής, ἡδυ-επής, ἀριστο-επής, ταὐτο-επής, πολυ-επής, βραχυ-επής, κομψο-επής, ψευδο-επής* κ.ά.

συνεπεξεργαστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ***μαθηματικός συνεπεξεργαστής*** βοηθητική μονάδα επεξεργασίας (τσιπ ενσωματωμένο στον επεξεργαστή) που βοηθεί την κεντρική μονάδα επεξεργασίας στους μαθηματικούς υπολογισμούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. math(ematic) coprocessor].

συνεπής, -ής, -ές [1871] {συνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συνεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που τα λόγια, η συμπεριφορά και οι πράξεις του συμφωνούν με τις αρχές του ή με όσα υποστηρίζει: *η ζωή του είναι ~ προς τις διακηρύξεις του* || *είναι ~ στον λόγο / στα ραντεβού / με τον εαυτό του / προς τις αρχές του* ΑΝΤ. ασυνεπής, ανακόλουθος **2.** αυτός τον οποίο χαρακτηρίζει η συμφωνία μεταξύ των προηγούμενων και των επόμενων σταδίων τής εξέλιξής του: *~ πορεία* **3.** αυτός που τηρεί τις υποχρεώσεις του: *είναι ~ στη δουλειά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, συνέπεια.*
[ΕΤΥΜ. < *συνέπεια* (βλ.λ.), υποχωρητ. σχηματισμός, κατά το σχήμα *αμετροέπεια – αμετροεπής, καλλιέπεια – καλλιεπής*. Η λ. αποδίδει το γαλλ. conséquant].

συνεπιβάτης (ο) [1884] {συνεπιβατών}. **συνεπιβάτιδα** (η) {δυσχρ. συνεπιβατίδων} πρόσωπο που βρίσκεται στο ίδιο όχημα με άλλον/άλλους. Επίσης **συνεπιβάτρια** κ. **συνεπιβάτισσα** (η).

συνεπιδρώ ρ. αμετβ. [1874] {συνεπιδράς... | συνεπέδρασα} ασκώ επίδραση (σε κάποιον/κάτι) μαζί με κάποιον/κάτι άλλο: *τα στοιχεία που συνεπιδρούν στη διαμόρφωση τού χαρακτήρα είναι πολλά.* — **συνεπίδραση** (η).

συνεπίκουρος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον/κάτι άλλο ΣΥΝ. συμβοηθός. — **συνεπικουρία** (η).

συνεπικουρώ ρ. {συνεπικουρείς... | συνεπικούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) παρέχω βοήθεια μαζί με κάποιον άλλον ή άλλους: *«η πείρα των παλαιοτέρων και οι συμβουλές τους συνεπικουρούν τους νέους συγγραφείς στα ξεπετάγματά τους»* (εφημ.) || *«οι υπάλληλοι τού δήμου, συνεπικουρούμενοι και από δημοσιογραφικά όργανα, κατήγγειλαν σοβαρές ατασθαλίες»* (εφημ.) || *«το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, συνεπικουρούμενο από την ανάκαμψη των διεθνών αγορών, έχει ανακτήσει το μεγαλύτερο μέρος από τις απώλειες τής κρίσης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπικουρῶ (-έω)* < *συν-* + *ἐπικουρῶ* (βλ.λ.)].

συνεπιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεπέφερα} (σπάν.) έχω ως συνακόλουθο: *η παραίτηση του συνεπέφερε κύμα αλλαγών στην ιεραρχία* ΣΥΝ. συνεπάγομαι.

συνέβαλα ρ. → συμβάλλω

συνεπλάκην ρ. → συμπλέκω

συνέπλεξα ρ. → συμπλέκω

συνεπτυγμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί δημιουργώντας πτυχώσεις **2.** αυτός που έχει περιοριστεί σε έκταση: *η περίληψη είναι η ~ μορφή ενός κειμένου.* — **συνεπτυγμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πτυχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συμπτύσσω* (βλ.λ.)].

συνεπώνυμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το ίδιο επώνυμο ή την ίδια επωνυμία με άλλον.

συνεπώς επίρρ. [1858] όπως προκύπτει συμπερασματικά: *δεν γνωρίζω το αντικείμενο· ~, δεν μπορώ να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. κατά συνέπεια.

επομένως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια*.

σύνεργα (τα) {συνέργων} τα όργανα που χρησιμοποιεί ένας επαγγελματίας, κυρ. ένας τεχνίτης: *τα ~ τού μάστορα / τού σιδερά / τού τσαγκάρη / τού ψαρά* ΣΥΝ. εργαλείο, μαραφέτι.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *συνεργός*, το οποίο απαντά και με τον τονισμό στην αρχική συλλαβή (*σύνεργος*)].

συνεργάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συνεργάστηκα} **1.** εργάζομαι μαζί (με κάποιον) σε ισότιμη βάση για την επίτευξη κοινού στόχου: *συνεργαζόμαστε επιτυχημένα εδώ και χρόνια* || *οι τεχνικοί / οι επιστήμονες / οι εργάτες συνεργάζονται αρμονικά* || *ως ηθοποιός συνεργάστηκε με πολλούς σκηνοθέτες* ΣΥΝ. συμπράττω, συνεργώ **2.** αναπτύσσω σχέσεις (με κάποιον) και υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον αλληλοβοηθούμενοι: *οι ευρωπαϊκές χώρες οφείλουν να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν την αμερικανική αγορά* || *αν δεν συνεργαστούμε, θα καταστραφούμε* ΣΥΝ. αλληλοβοηθούμαι ΑΝΤ. ανταγωνίζομαι **3.** προσφέρω την εργασία μου στην επίτευξη έργου από ομάδα, συνήθ. πνευματικής ή καλλιτεχνικής φύσεως: *~ με άρθρα σε διάφορα περιοδικά / με περιοδεύοντα θίασο* **4.** (κακόσ.) προσφέρω υπηρεσίες (κυρ. στον κοινό εχθρό) κατά προδοτικό τρόπο: *στη διάρκεια τής Κατοχής συνεργάστηκε με τους κατακτητές*.

συνεργασία (η) [μτγν.] {συνεργασιών} **1.** το να εργάζεται κανείς από κοινού με άλλον ή άλλους για την επίτευξη κοινού στόχου: *χρειάζομαι τη ~ σου* || *η ~ σκηνοθέτη και συνθέτη έδωσε θαυμάσιο αποτέλεσμα* || *η συνάντηση έγινε σε κλίμα συνεργασίας* ΣΥΝ. σύμπραξη ΑΝΤ. ανταγωνισμός **2.** η ανάπτυξη σχέσεων αλληλοβοήθειας μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινούς στόχους: *η ~ των ευρωπαϊκών χωρών* ΣΥΝ. αλληλοϋποστήριξη **3.** η προσφορά πνευματικής ή καλλιτεχνικής εργασίας σε συλλογική προσπάθεια και (συνεκδ.) η ίδια η εργασία αυτή: *εγκαινίασε ~ με νέο έντυπο* || (συνεκδ.) *έφερα τη ~ μου για το νέο τεύχος* **4.** (κακόσ.) η προσφορά υπηρεσιών, κυρ. στον εχθρό.

συνεργάσιμος, -η, -ο αυτός που είναι κατάλληλος ή πρόθυμος για συνεργασία, αυτός με τον οποίο συνεργάζεται κανείς εύκολα: *είναι άνθρωπος ~· δεν θα έχετε δυσκολίες, αν δουλέψετε μαζί* || *δεν αρκεί να είναι ο δάσκαλος ικανός· πρέπει να είναι και ο μαθητής ~*. — **συνεργασιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coopératif].

συνεργάτης (ο) [αρχ.] {συνεργατών}, **συνεργάτιδα** (η) [αρχ.] {δύσχρ. συνεργατίδων} **1.** πρόσωπο που εργάζεται μαζί με άλλον επί ίσοις όροις: *είναι χρόνια συνεργάτες στη δουλειά* ΣΥΝ. συνέταιρος ΑΝΤ. αντίπαλος **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που βοηθεί άλλον στο έργο του, που εργάζεται με κάποιον ως υφιστάμενός του: *δεν έμεινε ευχαριστημένος από τον νέο του συνεργάτη και τον απέλυσε* || *εξωτερικός ~* (άτομο για εξωτερικές δουλειές) ΣΥΝ. βοηθός, υπάλληλος ΑΝΤ. προϊστάμενος **3.** πρόσωπο που προσφέρει πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο σε ομάδα: *τακτικός ~ τού περιοδικού* **4.** αυτός που προσφέρει υπηρεσίες σε κάποιον: *στενός ~ τού πρωθυπουργού* || *εκτελέστηκε από τους αντάρτες ως ~ των Γερμανών*. Επίσης (καθημ.) **συνεργάτισσα** κ. **συνεργάτρια** (η) [1893].

συνεργατικός, -ή, -ό [1869] **1.** αυτός που αναφέρεται σε συνεργασία ή σε συνεργάτη: *~ αλληλεγγύη / κίνηση / διαδικασίες* **2. *συνεργατική*** (η) ένωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής: *τα μέλη τής ~* ΣΥΝ. συνεταιρισμός. — **συνεργατικότητα** (η) [1888].

συνεργατισμός (ο) [1888] ΟΙΚΟΝ. κίνηση που στηρίζεται στην αρχή τής αλληλοβοήθειας των μελών της (κυρίως μικρών οικονομικών μονάδων, παραγωγών ή καταναλωτών), για τη δημιουργία οικονομικής δύναμης με σκοπό την αντιμετώπιση μονοπωλιακών ή μονοψωνιστικών εμπορικών δομών στην αγορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coopératisme].

συνεργείο (το) **1.** ομάδα ανθρώπων που απασχολούνται στην εκτέλεση τού ίδιου έργου, έχοντας συνήθ. διαφορετικές, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες ειδικότητες: *τηλεοπτικό / κινηματογραφικό ~* || *~ καθαρισμού κτηρίων / συντηρήσεως έργων τέχνης / καθαριότητας τού δήμου / επισκευής αυτοκινήτων* **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο εργάζεται η παραπάνω ομάδα και ο οποίος συνήθ. περιέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό και μηχανήματα γι' αυτό τον σκοπό: *πήγα το αυτοκίνητο στο ~* || *το ~ καταστράφηκε ολοσχερώς από την πυρκαγιά* **3.** (συνεκδ.) η επιδιόρθωση μηχανήματος: *το ψυγείο θέλει ~* ΣΥΝ. επισκευή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέργειον* (κατά τα ουσ. σε *-είο*, πβ. *μηχανουργ-είο*) < αρχ. *συνεργός*].

συνεργία κ. **συνέργεια** (η) {συνεργιών} **1.** ΝΟΜ. οποιαδήποτε εκ προθέσεως συνδρομή υλική ή ηθική, θετική ή αρνητική παρεχόμενη στον αυτουργό αξιοποίνου πράξεως (π.χ. όταν κάποιος, αν και έχει υποχρέωση, δεν ενεργεί προς αποτροπή αξιόποινης πράξης, όπως ο αστυνομικός διευθυντής που δεν παρεμπόδισε αστυνομικά όργανα τα οποία κακοποιούσαν πολίτες ενώπιόν του, όταν χορηγεί κάποιος το όπλο σε άλλον για τη διάπραξη ανθρωποκτονίας ή τον διευκολύνει να διαφύγει τη σύλληψη ή συμβουλεύει τον δράστη για τον τρόπο τελέσεως τής πράξης κ.ά.) **2.** ΒΙΟΛ. (α) η συνεργασία διαφορετικών οργάνων για την επιτέλεση μιας λειτουργίας: *~ μυών* (β) ***παραγοντική συνεργία*** η συνεργασία δύο ή περισσοτέρων γονιδίων στη ρύθμιση τής εμφάνισης κληρονομικού χαρακτηριστικού **3.** ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο η δράση δύο χωριστών ουσιών από κοινού είναι ισχυρότερη από αυτήν που προκαλείται, όταν οι ουσίες δρουν χωριστά **4.** ΦΑΡΜ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιον τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος ΣΥΝ. συνεργισμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνεργός* (βλ.λ.)].

συνεργισμός (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η διδασκαλία σύμφωνα με την οποία η σωτηρία τού ανθρώπου είναι προϊόν τού ελεύθερου συνδυασμού τής Θείας Χάριτος και τής ανθρώπινης θέλησης **2.** ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο ή περισσότεροι μικροοργανισμοί δρουν από κοινού και επιτυγχάνουν αποτέλεσμα, το οποίο δεν θα μπορούσαν να επιφέρουν, αν δρούσε ο καθένας μόνος του **3.** ΦΑΡΜ.-ΒΙΟΛ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων ή άλλων ουσιών, που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιον τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος, το οποίο είναι ανώτερο από ό,τι θα ήταν, αν δρούσε κάθε ουσία χωριστά ΣΥΝ. συνεργία. — **συνεργιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. synergism].

συνεργός (ο/η) ΝΟΜ. το πρόσωπο που ενισχύει υλικά ή ηθικά κάποιον στην επιτέλεση αξιόποινης πράξης: *απλός / άμεσος ~* || *~ σε φόνο / σε ληστεία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-εργός* < *ἔργον*].

συνεργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνεργείς... | συνέργησα κ. (λόγ.) συνήργησα} **1.** αποτελώ παράγοντα στην πραγματοποίηση έργου ή στην επίτευξη αποτελέσματος: *αν δεν συνεργήσουμε όλοι, δεν θα πετύχουμε εγκαίρως ικανοποιητικό αποτέλεσμα* ΣΥΝ. συντελώ, βοηθώ, συμπράττω ΑΝΤ. εμποδίζω **2.** (κακόσ.) παρακινώ και στηρίζω υλικά ή ηθικά κάποιον στην επιτέλεση αξιόποινης πράξης: *συνήργησε στο έγκλημα* ΣΥΝ. συμπράττω.

συνέρρευσα ρ. → συρρέω

συνερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συνερίστηκα} **1.** θίγομαι ή προσβάλλομαι από τα λόγια ή τις πράξεις κάποιου και εκδηλώνω την αντιπάθεια ή την εχθρότητά μου προς αυτόν: *Μην τον συνερίζεσαι! Γέρος άνθρωπος είναι, θα πει και μια κουβέντα παραπάνω* ΣΥΝ. ξεσυνερίζομαι **2.** ανταγωνίζομαι, ζηλεύω κάποιον όταν κερδίζει κάτι αυτός και όχι εγώ. — **συνεριστά** (η) κ. **συνέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνερίζω* «αντιδικώ, ερίζω» < *συν-* + *ἐρίζω* (βλ.λ.)].

συνέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνήλθα | χρησιμοποιείται επίσης το αρχ. απρφ. ενεστ. *συνέρχεσθαι* (σημ. 1)} **1.** πηγαίνω στον ίδιο χώρο (με άλλους) με σκοπό τη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων, την ψήφιση απόψεων ή τον εορτασμό: *οι παράγοντες συνήλθαν σε έκτακτη σύσκεψη* ΣΥΝ. συνάζομαι, συναθροίζομαι ΑΝΤ. αποχωρώ· ΦΡ. ΝΟΜ. ***ελευθερία / δικαίωμα τού συνέρχεσθαι*** το δικαίωμα που παρέχει στους πολίτες το Σύνταγμα να συγκεντρώνονται, εφόσον αυτό δεν γίνεται για συνωμοτικό ή άλλον αξιόποινο σκοπό **2.** συνεδριάζω, βρίσκομαι σε λειτουργία: *συνέρχεται η Βουλή / η επιτροπή / το συμβούλιο / το σώμα / το δικαστήριο* ΑΝΤ. διαλύομαι, λύομαι ● **3.** επανακτώ τις αισθήσεις μου: *λιποθύμησε από τον πόνο, αλλά σύντομα συνήλθε* ΣΥΝ. έρχομαι στα συγκαλά μου ΑΝΤ. λιποθυμώ, σβήνω, χάνομαι **4.** (μτφ.) επανακτώ την ψυχική μου ισορροπία και ηρεμία: *προσπαθεί να συνέλθει από τα χτυπήματα τής μοίρας / από το σοκ / από τον χωρισμό* **5.** επανακτώ την υγεία μου: *ήταν βαριά άρρωστος, αλλά τώρα συνήλθε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἔρχομαι*. Η σημ. «ανακτώ τις αισθήσεις μου» αποδίδει το γαλλ. revenir à moi].

σύνεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} η τήρηση φρόνιμης στάσης απέναντι στα πράγματα, κυρ. ως αποτέλεσμα ορθής κρίσης, η σοφία που εφαρμόζει κανείς σε ζητήματα τής καθημερινότητας: *ενεργεί πάντοτε με ~ και ποτέ σπασμωδικά* || *«η ~ υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας»* (εφημ.) ΣΥΝ. φρονιμάδα, σωφροσύνη, φρόνηση, περίσκεψη ΑΝΤ. αμυαλιά, αφροσύνη, απερισκεψία, αστοχασιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνεσις* < *συνίημι* «συγκεντρώνω· κατανοώ, αντιλαμβάνομαι» (πβ. κ. *ἄνεσις – ἀνίημι*, *ἄφεσις – ἀφίημι*) < *συν-* + *ἵημι* «ρίχνω, εκτοξεύω» (βλ. κ. *αφήνω*). Η λ. *σύνεσις* είχε αρχικώς την απλή σημ. «ένωση, ενοποίηση», πολύ σύντομα όμως έλαβε και τη μεταφορική έννοια τής περίσκεψης, τής φρόνησης, η οποία απορρέει από την προσεκτική συνεκτίμηση όλων των παραγόντων. Βλ. κ. *συνετός*].

Συνέσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *Κυρήνης*· φιλόσοφος και συγγραφέας (τέλος τού 4ου – αρχές τού 5ου αι. μ.Χ.) με πλούσιο συγγραφικό έργο, επίσκοπος Πτολεμαΐδος (410-413).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *σύνεσις* (βλ.λ.)].

συνεστάλην ρ. ‣ συστέλλω

συνεσταλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν παίρνει εύκολα θάρρος μπροστά στους άλλους, που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη: *ήταν ένα ~ παιδί, που δεν τολμούσε ν' αντιμιλήσει στους μεγαλυτέρους* ΣΥΝ. ντροπαλός, μαζεμένος ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αιδημοσύνη, που δεν έχει θρασύτητα: *~ ύφος / μάτια / ματιά / χαμόγελο / στάση* ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος (βλ. κ. λ. *συστέλλω*) **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συνεσταλμένη βαθμίδα*** μορφή ινδοευρωπαϊκής ρίζας, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα μεταπτώσεως τής απαθούς βαθμίδας (βλ. λ. *απαθής*) με μετατροπή τού φωνήεντός της σε συμφωνικό ημίφωνο (βλ.λ.). — **συνεσταλμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάπτωση, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συστέλλω*].

συνέστειλα ρ. ‣ συστέλλω

συνέστησα ρ. ‣ συνιστώ

συνεστίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η επίσημου χαρακτήρα συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων για να γευματίσουν: *η αίθουσα διατίθεται για συνεστιάσεις* || *η ~ τού συλλόγου εργαζομένων στην Εθνική Τράπεζα*. — **συνεστιάζομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνεστίασις* < αρχ. *συνεστιῶ / -ῶμαι (-άο-)* < *συν-* + *-εστιῶ* < *ἑστία*].

συνεστραμμένος, -η, -ο ‣ συστρέφω

συνέστρεψα ρ. ‣ συστρέφω

συνεταιράκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.-οικ.) ο συνέταιρος (με τον οποίο έχει κανείς στενές σχέσεις): *είμαστε συνεταιράκια στο μαγαζί με τον Σπύρο.*

συνεταιρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {συνεταιρίστηκα· χρησιμοποιείται επίσης το αρχ. απρφ. ενεστ. *συνεταιρίζεσθαι*} **1.** γίνομαι συνέταιρος άλλου σε κοινή επιχείρηση ΣΥΝ. συνεργάζομαι· ΦΡ. ΝΟΜ. ***ελευθερία / δικαίωμα τού συνεταιρίζεσθαι*** το δικαίωμα που αναγνωρίζει το Σύνταγμα στον πολίτη να ιδρύει, να συμμετέχει, να διαλύει ή να αποχωρεί από σωματεία ή ενώσεις **2.** μετέχω σε συνεταιρισμό: *συνεταιρίστηκε στον αγροτικό συνεταιρισμό τού χωριού του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συνεταιρικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που αναφέρεται στον συνεταιρισμό ή στους συνεταιριστές: ~ *τιμή / προϊόν* ΣΥΝ. συνεταιριστικός **2.** αυτός που αναφέρεται σε συνεταίρους: ~ *επιχείρηση.* — ***συνεταιρικά / -ώς*** [1863] επίρρ.

συνεταιρισμός (ο) [1851] ο οργανισμός τού οποίου τα μέλη συνεργάζονται, για να βελτιώσουν την οικονομική κατάστασή τους και καρπώνονται οφέλη ανάλογα με τη συνεισφορά τους σε αυτόν: *αγροτικός / καταναλωτικός / οικοδομικός / γεωργικός / παραγωγικός ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. association].

συνεταιριστής (ο) [1839], **συνεταιρίστρια** (η) αυτός που συμμετέχει σε συνεταιρισμό.

συνεταιριστικός, -ή, -ό [1896] αυτός που σχετίζεται με συνεταιρισμό: ~ *πολιτική / οργάνωση.*

συνέταιρος κ. **συνεταίρος** (ο/η) {συνεταίρ-ου | -ων, -ους} το πρόσωπο που συμμετέχει ισότιμα με άλλον/άλλους σε οικονομική επιχείρηση: ~ *στη δουλειά / στις επιχειρήσεις* || *πήρε τον γιο του συνέταιρο στο μαγαζί.* — (υποκ.) **συνεταιράκι** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνέταιρος* < *συν-* + *έταῖρος* «φίλος, σύντροφος» (βλ.λ.)].

συνέταμα ρ. → συντέμνω

συνετέθην ρ. ▸ συνθέτω

συνέτεινα ρ. → συντείνω

συνετίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνέτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} πείθω ή επιβάλλω (σε κάποιον) να φέρεται συνετά: *είναι αγύριστο κεφάλι· δεν συνετίζεται εύκολα* ΣΥΝ. σωφρονίζω, συμμορφώνω, βάζω μυαλό (σε κάποιον). — **συνετισμός** (ο) [1897] κ. **συνέτιση** (η).

συνέτμησα ρ. ▸ συντέμνω

συνετός, -ή, -ό αυτός που δρα ή γίνεται με κριτήριο την ορθή σκέψη, που δεν παραφέρεται ή δεν είναι προϊόν παραλογισμού: ~ *απόφαση / ηγέτης / στάση / διαχείριση* ΣΥΝ. μυαλωμένος, γνωστικός, φρόνιμος, σώφρων ΑΝΤ. ασύνετος, άκριτος, ασυλλόγιστος. — **συνετ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνίημι* (βλ. λ. *σύνεση*), πβ. κ. *άνετος – ἀνίημι*].

συνέτρεξα ρ. → συντρέχω

συνευθύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνον σε ενεστ. κ. παρατ.} μοιράζομαι (με κάποιον) την ευθύνη: *όλοι οι κατηγορούμενοι συνευθύνονται για την τραγωδία.*

συνεύρεση (η) [1852] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να βρίσκεται (κάποιος) κάπου μαζί με (κάποιον) άλλο, η συνύπαρξη: *η ~ των δύο αντιπάλων στη δεξίωση προκάλεσε αμηχανία στους παρευρισκομένους* ΣΥΝ. συνάντηση **2.** η ερωτική επαφή ΣΥΝ. συνουσία.

συνευρίσκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συνευρέθηκα} **1.** βρίσκομαι μαζί (με κάποιον): *συνευρέθηκα τυχαία σε δείπνο κοινών φίλων* ΣΥΝ. βρίσκομαι, συναντώμαι, ανταμώνω ΑΝΤ. αποχωρίζομαι **2.** (ειδικότ.) έρχομαι σε ερωτική επαφή (με κάποιον) ΣΥΝ. συνουσιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*

συνεφαπτομένη (η) ΜΑΘ. (~ *γωνίας ή τόξου*) ο τριγωνομετρικός αριθμός, ο οποίος ισούται με το συνημίτονο προς το ημίτονο τού τόξου ή τής γωνίας ή με την εφαπτομένη τού συμπληρώματος τής γωνίας.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *συνεφάπτομαι.* Ως μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. cotagente].

συνεφέρνω ρ. μετβ. {συνέφερα} **1.** βοηθώ (κάποιον) να ανακτήσει τις αισθήσεις του: *τον συνέφερε με μικρά χτυπήματα στο πρόσωπο* **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον/κάτι) να ανακτήσει τις δυνάμεις ή την προηγούμενη ισχύ του **3.** φέρνω (κάποιον) στα συγκαλά του, συνετίζω: *μίλα του κι εσύ που έχεις πιο πολύ μυαλό, μπας και τον συνεφέρεις.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *συν-έ-φερα* (τού ρ. *συμφέρω*) με διατήρηση τής εσωτ. συλλαβικής αύξησης (πβ. κ. *κατ-έ-βηκα - κατεβαίνω*) και ανάπτυξη *-ν-* (βλ. λ. *φέρνω – φέρω*)].

συνέχεια (η) [αρχ.] {συνεχειών} **1.** η απουσία διακοπής ή χάσματος, η εσωτερική συνοχή συνήθ. ως απόρροια λογικής αιτιότητας: *η αδιάσπαστη ~ τής ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. ακολουθία ΑΝΤ. ασυνέχεια **2.** ό,τι ακολουθεί κάτι άλλο και συνδέεται με αυτό με εσωτερική αλληλουχία: *η ~* (ενν. *τής ταινίας*) *επί τής οθόνης* || *ευτυχώς, το επεισόδιο δεν είχε ~!* || *θέλεις να μάθεις τη ~ τής ιστορίας;* || *άγνωστη / ενδιαφέρουσα / απρόσμενη / απογοητευτική / τραγική ~* || *δεν τελειώσαμε ακόμα· έχει και ~ το πράγμα* || *η ~ τής ταινίας μετά τις διαφημίσεις·* ΦΡ. (α) ***εν συνεχεία / στη συνέχεια*** στην επόμενη χρονική στιγμή ή φάση: *ο δράστης πήρε τον σάκο και ~ επιβιβάστηκε στο όχημα τού συνενόχου του* ΣΥΝ. ακολούθως, μετά (β) ***δίνω συνέχεια (σε κάτι)*** δεν αφήνω (κάτι) να διακοπεί ή να σταματήσει, κάνω (κάτι) να συνεχιστεί ή να ξαναρχίσει· (ειδικότ. συνήθ. αρνητ.) αφήνω (κάτι) να εξελιχθεί σε παρεξήγηση, σε καβγά: *Μη δίνεις συνέχεια! Ήταν ένα ανόητο επεισόδιο* (γ) ***έπεται / υπάρχει και συνέχεια*** ακολουθούν και άλλα: *Αυτά που είδες είναι μόνο η αρχή! ~!* || *δεν τελειώνει εδώ η περιπέτειά μου· περίμενε, ~!* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) ό,τι ακολουθεί κάτι άλλο ως μέρος ενός συνόλου που εξωτερικά έχει διασπαστεί, αλλά διατηρεί την εσωτερική συνοχή του: *το διήγημα δημοσιεύθηκε σε συνέχειες στο περιοδικό* || *έμαθα την ιστορία σε συνέχειες, γιατί ολοένα μάς διέκοπταν* || *τηλεοπτικό πρόγραμμα σε συνέχειες* • **4.** το ενωτικό (βλ.λ.) • **5.** ΙΑΤΡ. η σύνδεση οργάνων που βρίσκονται κοντά μέσω ορογόνου αδένα ύστερα από φλεγμονές ή εγχειρήσεις: *ενδορρινική / ενδομητρική / πρόσθια ~* ΣΥΝ. σύμφυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό, έχω.*

συνέχεια επίρρ.· κατ' εξακολούθηση, ούτως ώστε να μη μεσολαβεί διακοπή ή κενό: *μιλούσε δύο ώρες ~* || *κέρδισε τρεις γύρους ~* || *τα δωμάτια τους είναι ~ το ένα στο άλλο* ΣΥΝ. συνεχώς, αδιάκοπα, ολοένα, όλη την ώρα ΑΝΤ. ποτέ, σπάνια, αραιά και πού, πού και πού.

συνεχής, -ής, -ές {συνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (α) αυτός που δεν διακόπτεται, που υφίσταται διαρκώς μέσα στον χρόνο: ~ *πορεία μέσα στον χρόνο / παρουσία στα γράμματα και στις τέχνες* || ~ *και επίμονη προσπάθεια* || ~ *ωράριο* ΣΥΝ. διαρκής, εξακολουθητικός, αδιάκοπος ΑΝΤ. ασυνεχής, σποραδικός (β) **συνεχές** (το) η αδιάλειπτη σειρά των βαθμιαίων μεταβολών ενός χαρακτηριστικού γνωρίσματος: *χωροχρονικό ~* (ο χώρος τεσσάρων διαστάσεων με τέταρτη διάσταση τον χρόνο) **2.** αυτός που συμβαίνει σε πυκνά χρονικά διαστήματα: *του ασκούνται ~ πιέσεις να υπογράψει τη σύμβαση* || ~ *επιθέσεις / αυξήσεις / πτώση των τιμών / ολισθήματα / τηλεφωνήματα / ατυχίες* || *βρισκόμαστε σε ~ επαφή για την επίλυση τού προβλήματος* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, επαναλαμβανόμενος ΑΝΤ. σπάνιος, αραιός, σποραδικός **3.** αυτός που εφάπτεται άλλου ή είναι πολύ κοντά του, χωρίς να μεσολαβεί μεταξύ τους κενό στον χώρο: ~ *δωμάτια / οικήματα / οικισμοί* ΣΥΝ. συνεχόμενος, συναπτός ΑΝΤ. απομακρυσμένος **4.** ΜΟΥΣ. ***συνεχή διαστήματα*** η άνοδος ή κάθοδος τής φωνής ή των οργάνων στα διαδοχικά διαστήματα μιας κλίμακας **5.** ΦΥΣ. ***συνεχές ρεύμα*** βλ. λ. *ρεύμα.* — **συνεχώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*].

συνεχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συνέχισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** εξακολουθώ, δεν διακόπτω: *τα σωστικά συνεργεία θα συνεχίσουν την προσπάθειά τους μέχρι το βράδυ* || *ο Άρης σταμάτησε· ο Ερρίκος συνεχίζει να δουλεύει* || *αν συνεχίσεις αυτή την τακτική, δεν θα τα πάμε καλά!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω, παύω **2.** διαδέχομαι κάποιον σε κάτι, αναλαμβάνω (έργο) μετά από κάποιον άλλον, αρχίζω εκ νέου (κάτι που είχε διακοπεί): *θα συνεχίσουμε εμείς το έργο τού αείμνηστου ηγέτη μας* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω, παύω ♦ (αμετβ.) **3.** δεν διακόπτω, δεν σταματώ αυτό που κάνω: *είναι εκπληκτικό· έχει τραυματιστεί στο πόδι και παρ' όλα αυτά συνεχίζει!* || *Συνέχισε! Μη δίνεις σημασία στους άλλους!* ΑΝΤ. σταματώ, παύω **4.** αρχίζω εκ νέου (κάτι που είχε διακοπεί): *ας κάνουμε ένα διάλειμμα και θα συνεχίσουμε αργότερα!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω **5.** (ειδικότ.) λέω τη συνέχεια αφήγησης, κειμένου κ.λπ.: (κατά την εξέταση τού μαθήματος τής ημέρας στο σχολείο) *καλά μάς τα είπες εσύ· να συνεχίσει ο διπλανός σου!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω **6.** (καταχρ. για καταστάσεις, γεγονότα κ.λπ.) δεν παύω να βρίσκομαι σε εξέλιξη ή να επαναλαμβάνομαι: *κάθε μέρα παρκάρει μπροστά στην πόρτα μας· πόσο θα συνεχίσει αυτή η κατάσταση;* (μεσοπαθ. ***συνεχίζομαι***) **7.** υπάρχω ή εξελίσσομαι χωρίς διακοπή: *ο αγώνας / η βροχή / η παράσταση συνεχίζεται* || *θα συνεχιστεί για πολύ αυτή η ιστορία;* || *τα συνεχιζόμενα προβλήματα* || *και η ζωή συνεχίζεται* ΣΥΝ. εξακολουθώ, κρατώ ΑΝΤ. διακόπτομαι, παύω, σταματώ **8.** (τριτοπρόσ. ***συνεχίζεται***) οπτική ή ακουστική ένδειξη στο τέλος τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος συνεχειών ή στο τέλος αποσπάσματος γραπτού λόγου σε έντυπο, με την οποία ενημερώνονται οι θεατές, οι ακροατές ή οι αναγνώστες ότι σε τακτό χρονικό διάστημα ή σε επόμενη εκπομπή ή τεύχος θα υπάρχει η συνέχεια τής σειράς ή τού κειμένου αντίστοιχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

συνέχιση (η) [1868] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} το να συνεχίζει, να εξακολουθεί κάτι: *αποφασίστηκε η ~ τής απεργίας* || *η ~ των προσπαθειών / τού διαλόγου* ΣΥΝ. εξακολούθηση ΑΝΤ. παύση, διακοπή.

συνεχιστής (ο) [1890], **συνεχίστρια** (η) {συνεχιστριών} πρόσωπο που εξακολουθεί να κάνει το έργο, το οποίο συνήθ. έχει ξεκινήσει άλλος: ~ *τού έργου τού προκατόχου του / τής παράδοσης.*

συνεχόμενος, -η, -ο αυτός που αποτελεί συνέχεια τού άλλου στον χρόνο ή τον χώρο, αυτός που συμβαίνει ή υφίσταται χωρίς να μεσολαβεί διακοπή ή κενό: ~ *φόνοι / δωμάτια / κτήρια.* — **συνεχόμενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *συνέχω*, απόδ. τού γαλλ. con-tigu].

συνέχυσα ρ. ▸ συγχέω

συνέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** συνδέω, υπάρχω ως στοιχείο που συνδέει: «*εκείνο που συνέχει όλες αυτές τις εκδηλώσεις βίας είναι η ιδέα τής ανατροπής τής τάξης τού κόσμου, η κατάργηση των καθιερωμένων ορίων και νόμων*» (εφημ.) • **2.** (για ψυχικές καταστάσεις) διακατέχω: *τον συνείχε δέος, όταν έβλεπε τον δάσκαλό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

-σύνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν την αφηρημένη έννοια, η οποία αντιστοιχεί σε αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης: *καλο-σύνη, αξιο-σύνη, ιερο-σύνη.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε Ι.Ε. *-tuna και απαντά συνήθ. με το συνδετικό φωνήεν *-ο-* (λ.χ. *μνημοσύνη, σωφρο-σύνη, ἀγνωμο-σύνη*)].

συνήγορος (ο/η) {συνηγόρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΝΟΜ. (α) ο δικηγόρος που έχει τη νόμιμη εξουσιοδότηση από τον διάδικο να τον εκπροσωπεί στο δικαστήριο και να ασκεί όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις για την ευνοϊκή έκβαση τής δίκης: ~ *τής υπεράσπισης / τής πολιτικής αγωγής / τού ενάγοντος / τού εναγομένου* ΣΥΝ. δικαστικός πληρεξούσιος (β) ***Συνήγορος τού Πολίτη*** δημόσιος λειτουργός, που εκλέγεται από τη Βουλή ή διορίζεται από την κυβέρνηση· λαμβάνει

και εξετάζει καταγγελίες ιδιωτών / πολιτών εναντίον τής κυβέρνησης ή τού Δημοσίου και μεριμνά για την επανόρθωση των αδικιών που προκλήθηκαν εις βάρος τους και γενικά για την καταπολέμηση τής κακοδιοίκησης, χωρίς όμως η γνώμη του να είναι υποχρεωτική για τη διοίκηση **2.** το πρόσωπο που παίρνει το μέρος κάποιου, που τον υποστηρίζει με τα λόγια: *Εσύ τι ανακατεύεσαι; Συνήγορό του σ' έβαλε;* || *είναι ~ των δικαιωμάτων τού παιδιού* || *αυτόκλητος ~* ΑΝΤ. κατήγορος. — **συνηγορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά* (βλ.λ.), πβ. κ. *κατ-ήγορος, παρ-ήγορος*). Η φρ. *συνήγορος τού πολίτη* αποτελεί απόδ. τού σουηδ. Ombudsman].

συνηγορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνηγορείς... | συνηγόρησα} **1.** υπερασπίζομαι (κάποιον/κάτι) μιλώντας υπέρ αυτού: *δύο μέλη συνηγόρησαν υπέρ τής πρότασης τού προέδρου· οι υπόλοιποι τάχθηκαν εναντίον* **2.** αγορεύω ή παρίσταμαι μπροστά σε δικαστήριο ή σε δικαστική αρχή εκπροσωπώντας άλλον και προασπίζοντας τα συμφέροντά του **3.** (συνεκδ.) δίνω μεγαλύτερη ισχύ σε γνώμη ή στάση: *οι τελευταίες ενδείξεις συνηγορούν υπέρ τής ταχείας ανάληψης δράσεως* ΣΥΝ. υποστηρίζω, ενισχύω, επιβεβαιώνω ΑΝΤ. αμφισβητώ.

συνήθεια (η) [αρχ.] {συνηθειών} **1.** συμπεριφορά που επαναλαμβάνεται πανομοιότυπα χωρίς τις περισσότερες φορές να αποτελεί προϊόν συνειδητής πράξης ή να απασχολεί τη συνείδηση αυτού που την εκτελεί: *μελετά τις ~ των τρωκτικών* || *το ξέρω ότι το κάπνισμα είναι κακή ~, αλλά δεν μπορώ να το κόψω* || *από ~ έβγαλε τα παπούτσια του μόλις μπήκε στο σπίτι και ας μην ήταν στο δικό του* || *μένουν μαζί από ~ και όχι γιατί αγαπιούνται* || *το παιδί τους έχει αποκτήσει κακές ~* || *του 'χει γίνει πια ~ και δεν μπορεί αν δεν φάει γλυκό μετά το φαγητό* ΣΥΝ. έξη **2.** παγιωμένος τρόπος συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει τα μέλη μεγαλύτερης ή μικρότερης ομάδας, χωρίς να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, χωρίς η παραβίασή του να επιφέρει κυρώσεις: *τοπική / παραδοσιακή / λαϊκή / πατροπαράδοτη ~* ΣΥΝ. έθος, έθιμο ΑΝΤ. νεωτερισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια, ενέργεια*.

συνήθειο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συνήθεια ή το έθιμο: *το 'χουν ~ στα μέρη μας ν' ανάβουν φωτιές τ' Αϊ-Γιάννη*.
[ΕΤΥΜ. < *συνήθεια*, που θεωρήθηκε ουδ. πληθ.].

συνήθης, -ης, σύνηθες {συνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)· συνηθέστ-ερος, -ατος} αυτός που συνήθως συμβαίνει, που είναι αναμενόμενος, συνεπώς δεν προκαλεί έκπληξη: *πέρα από τη ~ φθορά, δεν παρατηρώ τίποτα το ανησυχητικό στη μηχανή* ΣΥΝ. συνηθισμένος ΑΝΤ. ασυνήθης, ασυνήθιστος, διαφορετικός· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***κατά το σύνηθες*** όπως είναι η συνήθεια, όπως γίνεται τις πιο πολλές φορές: *~, θα φάνε κάπου όλοι μαζί μετά την τελετή* (β) ***συνήθης ύποπτος*** βλ. λ. *συνήθως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ήθης* < *ήθος*, πβ. κ. *εὐ-ήθης, καλο-ήθης*].

συνηθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {συνήθισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** *(~ κάποιον σε κάτι)* κάνω (κάποιον) να εξοικειωθεί με κάτι, να μην του είναι ξένο: *δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοια συμπεριφορά* (δεν περιμέναμε από αυτόν τέτοια συμπεριφορά) || *η ζωή με έχει συνηθίσει στις εκπλήξεις* ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζω, εξοικειώνω ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **2.** (+να) κάνω (κάποιον) να ενεργεί κατά κανόνα με συγκεκριμένο τρόπο, εξοικειώνω (κάποιον) με το να κάνει κάτι συχνά: *πρέπει να συνηθίσεις τον σκύλο σου να μην είναι φιλικός με τους ξένους* ΣΥΝ. μαθαίνω **3.** κάνω (κάτι) κατά κανόνα, τις περισσότερες φορές ή συχνά: *~ να ξυπνώ νωρίς το πρωί* || *δεν συνηθίζει να αργεί στα ραντεβού του· μάλλον κάτι θα του έτυχε* || *δεν ~ να επισκέπτομαι τέτοια μέρη* **4.** αποκτώ συνήθεια: *συνήθισε το τσιγάρο από μικρός και τώρα δεν μπορεί να το κόψει* ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζομαι (+σε) ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **5.** προσαρμόζομαι σε (κάτι), δεν με ξενίζει (κάτι): *στην αρχή δεν μπορούσα να ξυπνήσω νωρίς το πρωί, τώρα όμως το συνήθισα* || *δύο χρόνια τώρα ζω εδώ και έχω συνηθίσει το κλίμα* || *δεν έχω συνηθίσει να μου μιλούν έτσι* ΣΥΝ. μαθαίνω, εξοικειώνομαι ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω ♦ (αμετβ.) **6.** εξοικειώνομαι με κάτι, προσαρμόζομαι σ' αυτό, ώστε δεν μου προξενεί πια δυσκολίες: *τον ξέρω χρόνια τώρα κι έχω συνηθίσει σ' αυτή τη συμπεριφορά* (δεν με εκπλήσσει η συμπεριφορά του) || *συνήθισε στη βελόνα και τώρα ράβει καλύτερα απ' όλες μας* || *στην αρχή είναι δύσκολα, μετά όμως συνηθίζεις* || *έχω συνηθίσει στην εργένικη ζωή / στη ζωή τού ναυτικού / στη στρατιωτική ζωή* ΣΥΝ. μαθαίνω ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **7.** (μεσοπαθ. ***συνηθίζεται***) (α) (τριτοπρόσ.) είναι συχνό, υπάρχει ή γίνεται συχνά: *δεν ~ πια αυτό το στιλ· είναι εκτός μόδας* (β) (απρόσ.) υπάρχει η συνήθεια, συμβαίνει κατά κανόνα: *στα μέρη μας ~ να χαιρετούν και τους αγνώστους* ΣΥΝ. (λόγ.) είθισται **8.** (η μτχ. ***συνηθισμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.

συνήθιο (το) → συνήθειο

συνηθισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει ή εμφανίζεται τις περισσότερες φορές, πολύ συχνά: *ήρθε στη ~ του ώρα* || *έχουμε πάλι το ~ μποτιλιάρισμα* || *~ αστείο / χειρονομία / θερμοκρασία / συμπεριφορά / κίνηση* || *Τι θα πάρεις; Το ~;* (αυτό που παραγγέλνεις συνήθως;) ΣΥΝ. συνήθης ΑΝΤ. ασυνήθιστος **2.** αυτός που έχει εξοικειωθεί με κάτι: *είναι ~ στο ποτό και δεν μεθά εύκολα* || *δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι* ΣΥΝ. μαθημένος, εξοικειωμένος ΑΝΤ. άμαθος, ξεσυνήθισμένος· ΦΡ. (παροιμ.) ***συνηθισμένα τα βουνά στα χιόνια*** βλ. λ. *βουνό* **3.** αυτός που δεν έχει τίποτα το ξεχωριστό, που δεν ξεχωρίζει: *~ άνθρωποι / έργο / ηθοποιός / παράσταση / ζωή* || *πίσω από ένα ~ πρόσωπο μπορεί να κρύβεται ένας παρανοϊκός δολοφόνος* ΑΝΤ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος **4.** ***συνηθισμένα*** (τα) (α) αυτά που συμβαίνουν κάθε μέρα: *–Πώς πάει: –Τα ~· τίποτε αξιοσημείωτο*· ΦΡ. ***έξω από τα συνηθισμένα*** για κάτι πρωτότυπο: *με κοίταξαν παράξενα, γιατί έκανα κάτι ~* (β) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς τις περισσότερες φορές: *μην αρχίσεις πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τα ίδια και τα ίδια.
[ΕΤΥΜ. Επιθετικοποιημένη μτχ. τού ρ. *συνηθίζω*].

> **συνηθισμένος ή συνειθισμένος;** Η λέξη παράγεται από το ρήμα **συνηθίζω** και γράφεται κανονικά με **-η-**: **συνήθης – συνηθίζω – συνηθισμένος**. Η παλαιότερη γραφή με **-ει- (συνειθισμένος)** από τη μετοχή **ειθισμένος** τού *εθίζομαι* δεν ευσταθεί.

συνήθως επίρρ. {συνηθέστ-ερα, -ατα} τις περισσότερες φορές: *~ τα βράδια τρώμε ελαφρά* ΣΥΝ. κατά κανόνα ΑΝΤ. σπάνια, ποτέ· ΦΡ. ***συνήθως ύποπτος*** (καθημ. ***συνήθης ύποπτος***) (i) αυτός που θεωρείται συνήθως ύποπτος για κάτι: *η αστυνομία συνέλαβε τους ~ για τα επεισόδια στο Πολυτεχνείο* (ii) αυτός από τον οποίο αναμένεται συνήθως να γίνει κάτι: *«η ταινία-έκπληξη τού φεστιβάλ ήρθε από τον ~ Π. Χούρσογλου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνήθης* (βλ.λ.). Η φρ. *συνήθης ύποπτος* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. usual suspect].

συνημίτονο (το) [1766] {συνημιτόν-ου | -ων} ΜΑΘ. τριγωνομετρικός αριθμός (σύμβολο: *συνχ*) (α) ***συνημίτονο τόξου*** η αλγεβρική τιμή τού διανύσματος που ορίζεται από το κέντρο τού τριγωνομετρικού κύκλου και τής προβολής τού πέρατος τού τόξου στον άξονα των τετμημένων, είναι πάντοτε $-1 \leq συνχ \leq +1$ (β) ***συνημίτονο γωνίας*** σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με το πηλίκο τής κάθετης πλευράς που πρόσκειται στη γωνία αυτή, διά την υποτείνουσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. consinus].

συνημμένος, -η, -ο (έγγραφο) που έχει συναφθεί, έχει συνδεθεί με άλλα, προκειμένου να υποβληθούν όλα μαζί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συνάπτω*, απόδ. τού γαλλ. ci-joint].

συνημμένως επίρρ. (για έγγραφα που υποβάλλονται κάπου) κατά τρόπον, ώστε να είναι συνδεδεμένα, να έχουν συναφθεί: *σας υποβάλλω ~ (μαζί με το πτυχίο) μία αίτηση και μία υπεύθυνη δήλωση*. Επίσης **συνημμένα**.

συνηρημένος, -η, -ο → συναιρώ

συνήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η παρήχηση (βλ.λ.) **2.** ΦΙΛΟΛ. η όχι απόλυτη ομοιοκαταληξία **3.** ΜΟΥΣ. το σύγχρονο άκουσμα δύο ή περισσοτέρων φθόγγων από ανθρώπινες φωνές ή όργανα. – **συνηχητικός,** -ή, -ό, **συνηχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

σύνθεμα (το) {συνθέμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που αποτελεί προϊόν συνθέσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αντί τού αρχ. *σύνθημα*, που προσέλαβε άλλη σημ.) < αρχ. *συντίθημι* (πβ. κ. *θέμα*). Η σημ. «σύνθετη λέξη» είναι μεσν.].

συνθεσάιζερ (το) {άκλ.} ελλην. *συνθετιστής*· ηλεκτρονικό μουσικό όργανο, με το οποίο μπορεί να μιμείται κανείς πολλά από τα συμβατικά όργανα, να τροποποιεί τον ήχο τους, να τον αποθηκεύει και να τον αναπαράγει κατά τη βούλησή του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. synthesiser < ρ. synthesise < αρχ. *σύνθεσις*].

σύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η τοποθέτηση στοιχείων σε συσχετισμό μεταξύ τους έτσι, ώστε να δημιουργείται ένα σύνολο, τού οποίου η σημασία, η αισθητική ή η λειτουργικότητα να ξεπερνά το άθροισμα τής σημασίας, τής αισθητικής ή τής λειτουργικότητας των επιμέρους στοιχείων: *η αρμονική ~ ήχου και φωτός* || *ζωγραφική ~·* (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των στοιχείων από τα οποία απαρτίζεται (κάτι): *στη ~ τής κυβέρνησης περιλαμβάνονται και πρόσωπα αναγνωρισμένης αξίας* || *η ~ τού αέρα / τού φωτός / τού εδάφους* || *η ~ τού πληρώματος / τής επιτροπής / τού συμβουλίου / τής ομάδας* **3.** το έργο, κυρ. λογοτεχνικό, που προκύπτει από τον συνδυασμό στοιχείων: *το ποίημα αυτό είναι μια πρόχειρη / μεγαλειώδης ~* **4.** ΜΟΥΣ. (α) η δημιουργία πρωτότυπου μουσικού έργου, με τον ορισμό των βασικών στοιχείων τής μορφής, με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλον τρόπο· ως τρόπος μουσικής δημιουργίας, αντιπαρατίθεται στον αυτοσχεδιασμό, δηλαδή στη δημιουργία πρωτοτύπου ακροάματος, το οποίο, όμως, δεν μπορεί να αναπαραχθεί (βλ.λ.): *η ~ τού Τριστάνου απασχόλησε τον Βάγκνερ από το 1857 ώς το 1859* (β) (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής μουσικής σύνθεσης, το μουσικό έργο: *τα τρία κομμάτια για κλαρινέτο, τού Στραβίνσκι, ~ τού 1919* || *το κομμάτι αυτό είναι μια άγνωστη σχετικά ~ τού Μπετόβεν* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η ένωση δύο ή περισσοτέρων λέξεων, ώστε να σχηματιστεί μία νέα λέξη, η οποία μορφολογικά και σημασιολογικά διαφοροποιείται από τις λέξεις που την απαρτίζουν, π.χ. *κακός + καιρός > κακοκαιρία, ψωμί + τυρί > ψωμοτύρι* (β) ***χαλαρή σύνθεση*** μορφή σύνθεσης, κατά την οποία διατηρείται ο μορφολογικός τύπος και ο τόνος τού β' συνθετικού (π.χ. *παλιο-σκούπα, βρομο-γυναίκα, παλιο-σπίτι*), κατ' αντιδιαστολή προς τα κανονικά σύνθετα *(ταβανό-σκουπα, βρομο-γύναικο, παλιό-σπιτο)* **6.** ΦΙΛΟΣ. η συναίρεση και η υπέρβαση επιμέρους και αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων ή προτάσεων σε ένα συνεκτικό σύνολο, με το οποίο φανερώνεται η αλήθεια πληρέστερα από ό,τι μέσω των επιμέρους στοιχείων ή προτάσεων χωριστά· ο όρος γνώρισε μεγάλη απήχηση και σε χώρους εκτός φιλοσοφίας με τη σημασία που έλαβε από την εγελιανή-μαρξιστική θεώρηση ως μέρος τού σχήματος *θέση – αντίθεση – σύνθεση* **7.** ΒΙΟΛ. ο πολύπλοκος τρόπος με τον οποίο οι ζωντανοί οργανισμοί επεξεργάζονται σε κυτταρικό επίπεδο απλούστερες ουσίες που τους είναι αναγκαίες για την επιβίωση, ανάπτυξη και αναπαραγωγή τους ΣΥΝ. βιοσύνθεση **8.** ΧΗΜ. (α) η διαδικασία με την οποία παράγεται μία ένωση από στοιχεία ή άλλες απλούστερες ενώσεις: *χημική ~* (β) ***αέριο σύνθεσης*** το μείγμα υδρογόνου και μονοξειδίου τού άνθρακα που χρησιμοποιείται σε διάφορες βιομηχανικές συνθετικές διεργασίες (κυρ. σύνθεση βενζίνης) **9.** ΦΥΣ. ο υπολογισμός τής συνισταμένης διαφόρων μεγεθών: *η ~ δυνάμεων / ταχυτήτων / κινήσεων* **10.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) η τοποθέτηση των τυπογραφικών στοιχείων σε λέξεις και στίχους

(β) η κατά το στάδιο τής βιβλιοδεσίας τοποθέτηση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων, συνήθ. δεκαεξασέλιδων, ώστε να συμπληρωθεί σώμα βιβλίου σύμφωνα με τις προδιαγραφές του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνθεσις* < *συντίθημι* (πβ. κ. *θέσις*). Ως γλωσσ. όρ. η λ. χρησιμοποιείται ήδη από την Αρχ. Ελληνική, ενώ εξίσου αρχ. είναι η χρήση τής λ. στα μαθηματικά και στη Λογική. Ο μουσ. και ο φιλοσ. όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. αντιδανείου synthèse].

συνθετήριο (το) [1886] {συνθετηρί-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. το ειδικό εργαλείο σε μορφή μεταλλικού κανόνα με περιθώρια που έχουν τη δυνατότητα ρυθμίσεως, πάνω στο οποίο τοποθετούνται κατά τη στοιχειοθεσία τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία σε λέξεις και στίχους.

συνθέτης (ο) {συνθετών}, **συνθέτιδα** (η) {δύσχρ. συνθετίδων} **1.** ΜΟΥΣ. ο δημιουργός ενός πρωτότυπου μουσικού έργου, αυτός που του ορίζει τα βασικά στοιχεία τής μορφής με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλον τρόπο: ~ *κλασικής μουσικής* / *λαϊκών τραγουδιών* / *τού ρεμπέτικου* ΣΥΝ. μουσουργός, μουσικοσυνθέτης (βλ.λ.) **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) ειδικευμένος τεχνίτης που τοποθετεί τα τυπογραφικά στοιχεία σε λέξεις και στίχους (β) ο τεχνίτης που κάνει σύνθεση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων για να ολοκληρωθεί σώμα βιβλίου. Επίσης (καθημ.) **συνθέτρια** (η) {συνθετριών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγγραφέας». < *συντίθημι*, από το θ. *θετού* ρ. *τί-θη-μι* / *τί-θε-μαι* και το παραγ. επίθημα *-της*, πβ. κ. *νομο-θέτης*, *άγωνο-θέτης*. Ο μουσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. compositeur].

συνθετικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ικανότητα να συνδυάζει στοιχεία μεταξύ τους σε συνεκτικό σύνολο ή αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αυτή: ~ *σκέψη* / *πνεύμα* / *φαντασία* ‖ *οι μαθητές ετοιμάζουν ~ εργασίες* ΑΝΤ. αναλυτικός· ΦΡ. ***συνθετική μέθοδος*** η απαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα συνολικά και γενικά στα μερικά και ειδικά ΑΝΤ. αναλυτική μέθοδος **2.** αυτός που προκύπτει από τον συνδυασμό ή τη συνένωση επιμέρους στοιχείων: ~ *ορισμός* ‖ *τα ~ μέρη μιας λέξης* **3.** ΧΗΜ. (α) αυτός που έχει παραχθεί μέσω χημικής σύνθεσης, σε αντίθεση με αυτόν που έχει διαμορφωθεί με φυσικό τρόπο: ~ *ίνες* / *βενζίνη* / *ελαστικό* / *καουτσούκ* / *κόλλα* (β) ***συνθετικό*** (το) το ύφασμα που έχει παραχθεί από τη χημική σύνθεση στοιχείων ή άλλων ενώσεων και, συνεπώς, δεν αποτελείται από φυσικό υλικό: *έχω αλλεργία στα ~· φοράω μόνο βαμβακερά, μεταξωτά, μάλλινα ή λινά* **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συνθετικό*** (το) καθένα από τα μέρη αυτοτελών λέξεων, τα οποία συνενώνονται, για να δημιουργηθεί μία νέα λέξη: *στη λέξη «ξαναδίνω» πρώτο ~ είναι το «ξανα-» και δεύτερο ~ το «-δίνω»* ‖ *αναλύω μια σύνθετη λέξη στα ~ της* (β) ***συνθετική γλώσσα*** κάθε γλώσσα τής οποίας οι συντακτικές σχέσεις εκφράζονται μέσω κλιτικού συστήματος ή με τη συγκόλληση μορφημάτων, καθώς και κάθε γλώσσα τής οποίας οι λέξεις σχηματίζονται με ρίζες, στις οποίες προστίθενται προσφύματα, προθήματα και γραμματικές καταλήξεις (πβ. *αναλυτική γλώσσα*, λ. *αναλυτικός*) **5.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***συνθετική κρίση*** (στον Καντ) η κρίση τής οποίας το υποκείμενο δεν περιλαμβάνει εκ των προτέρων το κατηγόρημα, το οποίο βρίσκεται έξω από το υποκείμενο και αποδίδεται σε αυτό εμμέσως, μετά από παρατήρηση και εξέταση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύνθεσις*. Οι αρχικές σημ. τής λ. είναι «τεχνικός, κατασκευαστικός» – «αυτός που αποτελεί προϊόν συνθέσεως» – «συστατικός». Οι χημ. και γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. αντιδανείου synthétique].

συνθετιστής (ο) το συνθεσάιζερ (βλ.λ.).

σύνθετος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από πολλά επιμέρους τμήματα ή στοιχεία, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους σε ενιαίο σύνολο: ~ *έργο* / *εικόνα* ΣΥΝ. πολυμερής **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***σύνθετη λέξη / σύνθετο*** (το) η λέξη που προέρχεται από τη συνένωση άλλων λέξεων: *η λέξη «μαχαιροπίρουνα» είναι ~, με πρώτο συνθετικό το «μαχαιρο-» (< μαχαίρι) και δεύτερο συνθετικό το «-πίρουνα» (< πιρούνι)* (β) ***αντικειμενικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά μπορούν να αναλυθούν σε ρήμα και αντικείμενο (π.χ. *βιβλιο-δέτης*: αυτός που *δένει βιβλία*) (γ) ***κτητικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας η σημασία δηλώνει κτήση ή ιδιότητα (π.χ. *ξανθο-μάλλης*: αυτός που έχει *ξανθά μαλλιά*) (δ) ***συνδετικό / παρατακτικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά, όταν αναλυθούν, μπορούν να συνδέονται με το «και» (π.χ. *γιδο-πρόβατα*: *γίδες και πρόβατα*) (ε) ***προσδιοριστικό / οριστικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας το ένα συνθετικό προσδιορίζει το άλλο (π.χ. *πικρ-αμύγδαλο*: *πικρό αμύγδαλο*) (στ) ***σύνθετο εκ συναρπαγής / φραστικό σύνθετο*** βλ. λ. *συναρπαγή* (ζ) ***χαλαρό σύνθετο*** σύνθετη λέξη που έχει προκύψει από χαλαρή σύνθεση (βλ. λ. *σύνθεση*) (η) ***νόθο σύνθετο*** σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες π.χ. *τηλεκοντρόλ* ΣΥΝ. υβρίδιο **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***σύνθετος ρυθμός*** δημιούργημα τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής, που συνδυάζει στοιχεία από τον ιωνικό και τον κορινθιακό ρυθμό ΣΥΝ. μικτός ρυθμός **4.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται απλότητας, που αποτελείται από πολλά στοιχεία, τα οποία ίσως δυσχεραίνουν την κατανόηση ή τη σύλληψή του: *το πρόβλημα είναι εξαιρετικά ~ για να επιλυθεί τόσο γρήγορα* ‖ *ο λόγος του είναι πολύ ~ και απαιτεί προσοχή για την κατανόησή του* ΣΥΝ. πολύπλοκος ΑΝΤ. απλός **5.** ***σύνθετο*** (το) έπιπλο που αποτελείται από μία ενιαία κατασκευή ή από περισσότερες μικρές συνενωμένες, τοποθετείται συνήθ. με τη ράχη σε τοίχο και παρέχει χώρους για πολλαπλές χρήσεις (φύλαξη χρηστικών ή διακοσμητικών αντικειμένων, βιβλίων κ.λπ.). — ***σύνθετα*** επίρρ., ***συνθετότητα*** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συντίθημι* (βλ. κ. *θετός*). Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη)]:

έκταση των συνθέτων ονομάτων. Στην Αρχαία Ελληνική, σύνθετα ονόματα που το α' συνθετικό τους έληγε σε φωνήεν και το β' συνθετικό τους άρχιζε από φωνήεν (π.χ. **στρατο-αγός*, **υπο-ερέτης*) εμφάνιζαν σίγηση τού ληκτικού φωνήεντος και έκταση τού αρκτικού: *στρατ-ηγός*, *υπ-ηρέτης*. Έτσι ερμηνεύεται το μακρό φωνήεν *(η, ω)* σε σύνθετα τής Αρχαίας (που χρησιμοποιούμε και σήμερα), τα οποία αρχίζουν από βραχύ φωνήεν *(ε, ο, ᾰ)*. Το **όνομα** λ.χ. ή το **οδύνη** ή το **όφελος** εμφανίζονται ως σύνθετα με *ω-* αντί *ο-*: *ό-νομα* (αιολικός τ. *όνυμα*), αλλά *επ-ώνυμο, ομ-ώνυμο, αντ-ωνυμία* κ.λπ.· *οδύνη*, αλλά *επ-ώδυνος*· **όφελος**, αλλά *κοιν-ωφελής, επ-ωφελής* κ.ο.κ. Το ίδιο ισχύει, κατ' επέκτασιν, και σε σύνθετα αυτών των λέξεων, που το α' συνθετικό τους δεν λήγει σε φωνήεν, αλλά σε σύμφωνο: *αν-ώνυμος, συν-ώνυμο· αν-ώδυνος· αν-ωφελής*. Τέτοια εκτεταμένα, λόγω τής συνθέσεώς τους, σύνθετα είναι: αρχ. **αγείρω** «συγκεντρώνω» - *ομ-ήγυρις, παν-ηγύρι· αγορεύω – κατ-ήγορος, συν-ήγορος, παρ-ήγορος*· αρχ. **άγω** «οδηγώ» – *στρατ-ηγός, χορ-ηγός, αρχ-ηγός, κυν-ηγός*· αρχ. **άκος** «θεραπεία» – *αν-ήκεστος* (βλάβη)· **ακούω** - *αν-ήκουστος, υπ-ήκοος, (εις) επ-ήκοον, αυτ-ήκοος, βαρ-ήκοος, ευ-ήκοος*· **άνεμος** – *υπ-ήνεμος, προσ-ήνεμος*· αρχ. **ελαύνω** «θέτω σε κίνηση» – *ιππ-ήλατος, κωπ-ηλάτης, ευ-ήλατος, λε-ηλασία, ξεν-ηλασία, ποδ-ήλατο, σφυρ-ηλατώ*· **έλεος** – *αν-ηλεής*· αρχ. **ελυθ-** *(έλευσις, ήλθον)* – *προσ-ήλυτος, επ-ηλυς*· **ενεκ-** – *δι-ηνεκής*· αρχ. **ερέσσω** «κωπηλατώ» - *υπ-ηρέτης, τρι-ήρης*· **όροφος** – *τρι-ώροφος*· αρχ. **οδ-** *(οσμή, όζω)* – *ευ-ώδης, δυσ-ώδης, -ώδης (μαγι-ώδης)*· **οδύνη** *επ-ώδυνος, αν-ώδυνος*· αρχ. **όλλυμι** «καταστρέφω», *(όλεθρος)* – *εξ-ώλης, προ-ώλης, παν-ώλης, παν-ωλεθρία, απ-ώλεια*· **ομαλός** – *αν-ώμαλος*· αρχ. **ομνύω** «ορκίζομαι» – *ορκ-ωμοσία, συν-ωμότης, εξ-ωμότης*· **όνομα** (αιολ. τ. *όνυμα*) – *επ-ώνυμος, αν-ώνυμος, αντ-ωνυμία, ομ-ώνυμος, ετερ-ώνυμος*· **όρος** – *υπ-ώρεια*· **ορύσσω** – *δι-ώρυγα, τυμβ-ωρυχία, χρυσ-ωρύχος*· **όφελος** *(οφείλω)* – *αν-ωφελής, κοιν-ωφελής, επ-ωφελής*· όροφος – *ημι-ώροφος, δι-ώροφος, τρι-ώροφος* κ.λπ.

συνθέτω ρ. μετβ. {συνέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. συντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. συνετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. συντέθηκα (λόγ. συνετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. συντεθειμένος} **1.** ΜΟΥΣ. (α) δημιουργώ πρωτότυπο μουσικό έργο, ορίζοντας τα βασικά στοιχεία τής μορφής του, με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλο τρόπο: *ο Μότσαρτ συνέθεσε το γνωστό του «Ρέκβιεμ» μετά από παραγγελία κάποιου άγνωστου αριστοκράτη* (β) γράφω λογοτεχνικό έργο, συνήθ. ποιητικό, με μεγάλη έκταση ή χωρισμένο σε πολλά μέρη: *ο Γκαίτε συνέθεσε τον «Φάουστ»* ΣΥΝ. γράφω **2.** (γενικότ.) δημιουργώ συνδυάζοντας στοιχεία: *συνέθεσε προσεκτικά τα στοιχεία που οδηγούσαν στη λύση τού μυστηρίου* **3.** (για στοιχεία) αποτελώ μαζί με άλλους ένα σύνολο: *τα επιμέρους χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών συνθέτουν ένα πανόραμα των ηθών τής εποχής* ‖ *τα παλιά αρχοντικά και τα μαγαζάκια συνθέτουν μια ρομαντική εικόνα τής παλιάς πόλης* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) τοποθετώ (τυπογραφικά στοιχεία) στη σειρά, ώστε να σχηματίζουν λέξεις (β) τοποθετώ στη σειρά τα τυπωμένα και διπλωμένα τυπογραφικά φύλλα, για να γίνει σώμα βιβλίου **5.** (μεσοπαθ. ***συντίθεμαι***) (+από) απαρτίζομαι, αποτελώ τη σύνθεση επιμέρους στοιχείων: *το έργο συντίθεται από τρία μέρη* ‖ *δεν πρόκειται για πρωτότυπη θεωρία· ό,τι λέει συντίθεται από πορίσματα προηγούμενων επιστημόνων* ΣΥΝ. αποτελούμαι, απαρτίζομαι· ΦΡ. ***εις τα εξ ων συνετέθη*** *(είς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, Ευχολόγιον το Μέγα)* από τα οποία έχει συντεθεί, έχει φτειαχτεί: *διελύθη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντίθημι* < *συν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*). Ο μουσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. composer].

συνθήκη (η) {συνθηκών} **1.** η συμφωνία δύο ή περισσοτέρων πλευρών, συνήθ. σε επίπεδο κρατών, για την αποδοχή κοινών όρων για την επίλυση διενέξεων ή την ανάπτυξη σχέσεων: *υπεγράφη ~ μεταξύ των δύο κρατών για εμπορική συνεργασία* ‖ *διμερής* / *διεθνής* / *εμπορική* / *επικυρωμένη* ~ ‖ ~ *ειρήνης* / *συμμαχίας* ‖ *η ~ των Βερσαλλιών* / *των Σεβρών* ‖ *καταγγελία συνθήκης* ΣΥΝ. συμφωνία, σύμβαση· ΦΡ. (α) ***κατά συνθήκην*** *(κατά συνθήκην*, Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1133a 29) κατά τρόπο που υποδηλώνει ρητή ή σιωπηρή συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων: *δεχόμαστε ~ ότι τους θερινούς μήνες ο ήλιος ανατέλλει στις 6.30 π.μ., αν και στην πραγματικότητα υπάρχει διαφορά ανάμεσα στον Ιούνιο και τον Αύγουστο* ΣΥΝ. συμβατικά ΑΝΤ. στην πράξη, στην πραγματικότητα (β) ***κατά συνθήκην ψεύδη*** βλ. λ. *ψεύδος* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο τής παραπάνω συμφωνίας: *η ~ διαβάστηκε παρουσία όλων των αντιπροσώπων και στη συνέχεια υπογράφηκε από τους δύο προέδρους* ● **3. συνθήκες** (οι) το περιβάλλον (φυσικό, κοινωνικό ή άλλο) που διαμορφώνεται σε συγκεκριμένη περίσταση ή για ορισμένο διάστημα: *οι ~ δεν ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη εμπορικών δραστηριοτήτων* ‖ *υπ' αυτές* / *κάτω από αυτές τις ~ δεν μπορεί να δουλέψει κανείς!* ‖ *ατμοσφαιρικές* / *βελτιωμένες* / *ειδικές* / *εξαιρετικές* / *καιρικές* / *κλιματολογικές* / *κοινωνικές* / *οικονομικές* / *πολιτικές* / *τοπικές* / *υλικές* ~ ‖ *παραμένουν άγνωστες οι ~ τού θανάτου* ‖ *κακές ~ διαβίωσης* / *ζωής* ΣΥΝ. όροι, περιστάσεις, συγκυρίες **4.** (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ***κανονικές συνθήκες*** (συντομ. Κ.Σ.) (i) ο συνδυασμός θερμοκρασίας 0°C και πιέσεως 1 ατμόσφαιρας· χρησιμοποιούνται ως συνθήκες αναφοράς για την αντικειμενική σύγκριση τής συμπεριφοράς φυσικών ή χημικών συστημάτων: *το πείραμα έγινε σε ~ θερμοκρασίας και πιέσεως* (ii) (μτφ.) οι συνηθισμένες, φυσιολογικές συνθήκες: *υπό ~ δεν προκύπτουν τέτοια προβλήματα* (β) ΦΥΣ. ***οριακές συνθήκες*** οι περιοριστικοί όροι που ανακύπτουν από την ίδια τη φύ-

ση ενός προβλήματος, επιβάλλοντας τον τρόπο με τον οποίο αυτό θα επιλυθεί **5.** ΜΑΘ. οι περιορισμοί που θέτουμε σε ένα πρόβλημα ή που προκύπτουν κατά τη διαδικασία λύσεώς του **6.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***ικανή συνθήκη*** βλ. λ. *ικανός* (β) ***αναγκαία συνθήκη*** βλ. λ. *αναγκαίος* (γ) ΦΙΛΟΣ.-ΓΛΩΣΣ. ***συνθήκες αληθείας*** βλ. λ. *αλήθεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύνθεση λέξεων και προτάσεων» και κατ' επέκτ. «συνδυασμός προτάσεων για τη συγκρότηση κοινώς αποδεκτού κειμένου, συμφωνίας», < *συντίθημι* (πβ. κ. *θήκη*). Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το γαλλ. condition(s)].

συνθηκολόγηση (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σύναψη συνθήκης με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συνήθ. κατόπιν αμοιβαίων υποχωρήσεων: *η ~ των Γερμανών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* || *άνευ όρων ~* ΣΥΝ. συμβιβασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. αντίσταση

συνθηκολογώ ρ. αμετβ. [1859] {συνθηκολογείς... | συνθηκολόγη-σα, -μένος} συνάπτω συνθήκη με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συνήθ. αφού έχω προβεί σε υποχωρήσεις: *οι απώλειες των εχθρών ήταν τόσο μεγάλες, που αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν* || *~ άνευ όρων* ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, υποχωρώ ΑΝΤ. αντιστέκομαι.

σύνθημα (το) {συνθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οπτικό ή ηχητικό σήμα με το οποίο δίνεται συγκεκριμένο μήνυμα: *με το ~ τού λοχαγού ξεκίνησε η επίθεση* || *ένας πυροβολισμός είναι συνήθως το ~ εκκινήσεως για τους αγώνες δρόμου* || *το ~ τής υποχώρησης / τής αναχώρησης* || *δίνω το ~* ΣΥΝ. σινιάλο, σήμα, πρόσταγμα **2.** προσυμφωνημένη φράση, κίνηση, ήχος κ.λπ., με το οποίο αναγνωρίζονται μεταξύ τους τα μέλη μιας ομάδας, ώστε να μη μπορεί να παρεισφρήσει οποιοσδήποτε ξένος στους κόλπους της: *για να μπεις, πρέπει να γνωρίζεις το ~* || *~ και παρασύνθημα* **3.** η σύντομη, (συνήθ. έμμετρη) φράση με την οποία εκφράζει ένα πλήθος τις επιδιώξεις, τις επιθυμίες του ή την υποστήριξη ή αποδοκιμασία του προς κάποιον/κάτι: *αντικυβερνητικά / επαναστατικά / αριστερά ~* || *ένα γνωστό πολιτικό ~ υπήρξε το «εδώ και τώρα αλλαγή»* || *ο τοίχος ήταν γεμάτος συνθήματα* ΣΥΝ. σλόγκαν, (σε τοίχο) γκράφιτι. — (υποκ.) **συνθηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει συμφωνηθεί εκ των προτέρων, συμφωνημένο σημείο ή σύμβολο», < *συντίθημι* (πβ. κ. *ἀνά-θημα, ἐπί-θημα*), από το θ. *θη-* τού ρ. *τί-θη-μι* και την κατάλ. -*μα* των ουδ. (πβ. κ. *ῥῆ-μα*). Βλ. κ. *θέτω*. Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. slogan (βλ. κ. *σλόγκαν*)].

συνθηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα συνθήματος: *~ λόγος / φράση / χειρονομία / ήχος / κίνηση* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συνθηματική γλώσσα / συνθηματικό ιδίωμα*** το ιδίωμα που χρησιμοποιούν ομάδες ατόμων με την ίδια επαγγελματική ενασχόληση ή κοινά ενδιαφέροντα ή συμφέροντα και το οποίο δημιουργείται με παραμόρφωση των λέξεων, με νεολογία ή με δανεισμό έτσι, ώστε τα μέλη τής ομάδας να συνεννοούνται μεταξύ τους, ενδεχομένως χωρίς να γίνονται αντιληπτά από τρίτους ΣΥΝ. αργκό. — **συνθηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*.

συνθηματολογία (η) {συνθηματολογιών} **1.** η χρησιμοποίηση συνθημάτων **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των συνθημάτων: *η ~ τού κόμματος* **3.** (κακόσ.) η μονότονη χρήση στερεότυπων φράσεων, συνθημάτων (αντί λόγου με ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. επιχειρημάτων): *στείρα ~* ΑΝΤ. επιχειρηματολογία. — **συνθηματολογικός**, -ή, -ό, **συνθηματολογικά** επίρρ., **συνθηματολογώ** ρ. {-είς...}.

συνθιασώτης (ο) [αρχ.] {συνθιασωτών}, **συνθιασώτρια** (η) {συνθιασωτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει θερμά την ίδια ιδεολογία με άλλον: *συνθιασώτες στο κίνημα για την κατάργηση των πυρηνικών δοκιμών* ΣΥΝ. ομόφρων.

συνθλίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {συν-έθλιψα, -εθλίβην, -ης, -η..., -(τε)θλιμμένος} πιέζω με δύναμη κάτι και το λειώνω: *~ τα σταφύλια στο πατητήρι / τις ελιές στο ελαιοπιεστήριο* || *η μυλόπετρα συνθλίβει το σιτάρι* || *η πλάκα από γρανίτη έπεσε πάνω στα δάχτυλά του και τα συνέθλιψε* || (μτφ.) *ένιωθε να τον συνθλίβουν οι καθημερινές απαιτήσεις τής ζωής στη μεγαλούπολη.* — **σύνθλιψη** (η) [αρχ.].

σύνθρονο (το) {συνθρόν-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. τα καθίσματα που βρίσκονται πίσω από την Αγία Τράπεζα μέσα στο Ιερό Βήμα, σε μορφή βαθμίδων, και προορίζονται για τους πρεσβυτέρους.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επίθ. *σύνθρονος* < *συν-* + *θρόνος*].

συνιδιοκτήτης (ο) [1833] {συνιδιοκτητών}, **συνιδιοκτήτρια** (η) {συνιδιοκτητριών} πρόσωπο που μοιράζεται την κυριότητα ενός πράγματος με άλλον: *οι νομικές κυρώσεις δεν αφορούν μόνο σε αυτόν, αλλά και στον ~ τού καταστήματος* ΣΥΝ. συγκύριος. — **συνιδιοκτησία** (η) [1888].

συνιδρυτής (ο) [1850], **συνιδρύτρια** (η) {συνιδρυτριών} πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στην ίδρυση, που έχει ιδρύσει μαζί με άλλους (κάτι): *αυτός είναι ένας από τους ~ τού κόμματος / τού οργανισμού.* — **συνιδρυτικός**, -ή, -ό.

συνιδρύω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} ιδρύω από κοινού, μαζί με άλλους. — **συνίδρυση** (η) [1875].

συνιζάνω ρ. αμετβ. {συνιζή-θηκα, -μένος} επιφέρω (σε κάτι) συνίζηση (βλ.λ.): *τα λόγια συμπλέγματα σπανίως συνιζάνονται.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἱζάνω* «καθίζω, εγκαθιστώ, τοποθετώ», άλλος τ. τού ρ. *ἵζω* (βλ. λ. *ἵζημα*), πβ. κ. *καθ-ιζάνω, ὑφ-ιζάνω*].

συνίζηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. το φωνητικό φαινόμενο κατά το οποίο οι φθόγγοι [i] και [e] συμπροφέρονται με το φωνήεν που ακολουθεί, μετατρεπόμενοι σε [j] προς αποφυγήν χασμωδίας: π.χ. *ελαία > ελιά* (προφορά: [elja]), *ίδιος* (προφορά: [íδios] > [íδjos]) **2.** ΜΕΤΡ. η συμπροφορά δύο φωνηέντων σε μία μετρική συλλαβή, π.χ. στον στίχο «σε γνω-ρί-ζω α-πό- την-κό-ψη» των φωνηέντων *ω* και *α* ● **3.** ΓΕΩΛ. η καθοδική ηπειρογενετική μετακίνηση τμημάτων τού φλοιού τής Γης προς το κέντρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνίζησις*, αρχική σημ. «καταβύθιση, κατάρρευση», < *συνιζάνω* (βλ.λ.). Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ Συνίζηση ονομάζεται η συμπροφορά σε μία συλλαβή δύο συνεχόμενων φωνηεντικών φθόγγων: *μι-**λιά*** (αλλά *ο-μι-**λί-α***), *λό-**για*** (αλλά *λό-**γι-α** στοιχεία*), *ό-**ποιος*** (αλλά *ο-**ποί-ος***). Στις λέξεις *μιλιά, λόγια, όποιος* το /i/ (*ι, οι* ή όποιο άλλο i) συνιζάνεται, συμπροφέρεται δηλ. με το ακόλουθο φωνήεν, ενώ στα *ομιλία, λόγια, οποίος* παραμένει ασυνίζητο (προφέρεται δηλ. μόνο του ως ξεχωριστή συλλαβή). Δυστυχώς, δεν υπάρχει κανόνας –πέρα από το γλωσσικό αίσθημα που έχουμε οι Έλληνες ως ιθαγενείς ομιλητές τής γλώσσας– για το πότε ένα /i/ (*ι, η, υ, ει, οι*) συνιζάνεται και πότε προφέρεται ως ξεχωριστός φθόγγος, πράγμα που προκαλεί μεγάλες δυσκολίες στην προφορά των ξένων ή στην επεξεργασία τής γλώσσας με Η/Υ. Συνήθως, λέξεις που προέρχονται από τη λόγια παράδοση διατηρούν ασυνίζητο το /i/ αντίθετα προς λαϊκότερες λέξεις: *χί-**λια*** αλλά *χι-**λι**-ε-τί-α, καρ-**διά*** αλλά *καρ-**δι**-ο-λό-γος, έν-**νοια*** *σου* αλλά *έν-**νοι**-α, μπο-**λιά**-ζω* αλλά *εμ-βό-**λι**-ο, δό-**λιος*** «κακομοίρης» αλλά *δό-**λι**-ος* (που ενεργεί με δόλο), **γεια** αλλά *υ-**γεί**-α* κ.τ.ό.
Πολλές λέξεις τής Ελληνικής στην ιστορική τους εξέλιξη υπέστησαν συνίζηση τού /i/ ή και τού /e/ (*ε, αι*) που υπήρχε στη λέξη: *μη-λέ-α* > **μη-λε-ά* > **μη-λιά**, *γε-νε-ά* > **γε-νιά**, *πα-λαι-ός* > **πα-λιός** (όχι **παληός**, διότι δεν πρόκειται για τροπή τού *αι* σε *η*, αλλά για συνίζηση). *ε-ορ-τή* > **εορ-τή* > **γιορ-τή**, *καρ-δί-α* > **καρ-δι-ά* > **καρδιά**, *τα πλα-τέ-α* (ουδ. τού επιθ. *πλατύς*) > **πλα-τε-ά* > (τα) **πλα-τιά** και θηλ. *η πλα-τεί-α* > *η πλα-τέ-α* (στους μεσν. χρόνους) > *η* **πλατιά** (με ι, διότι προέρχεται από τον τ. *πλα-τέα*, στον οποίο μεταπλάστηκε το *πλατεία*, και όχι απευθείας από το *πλατεία*).
Συχνά η συνιζημένη (με ή χωρίς μετακίνηση τού τόνου) και η ασυνίζητη προφορά συνιστούν δύο διαφορετικές λέξεις (έχουν διαφορετική σημασία): **ά-δεια** (κουτιά) – **ά-δει-α** (απουσίας), **α-κρί-βια** (ακριβός) – **ακρί-βει-α** (ακριβής), **χω-ριό** – **χω-ρί-ο** (κειμένου), **δουλειά** – **δου-λεί-α**, **σκιά-ζω** (φοβίζω) – **σκι-ά-ζω** (κάνω σκιά), **ί-διος** (όμοιος) – **ί-δι-ος** (προσωπικός) κ.ά. Άλλοτε πάλι, συνιζανόμενος και ασυνίζητος τύπος εναλλάσσονται χωρίς σημασιολογική διαφορά: η **θεια** – **θεί-α** (αλλά *τα θεί-α*, ή *η θεί-α χάρις*), **ή-λιος** – **ή-λι-ος**, **δυο** – **δύ-ο**, **μια** – **μί-α** κ.ά. Στα *δύο / δυο* και *μία / μια* ο τονιζόμενος τύπος έχει εμφατικό χαρακτήρα, στην περίπτωση δε τού *μία / μια* ξεχωρίζει το αριθμητικό (*μί-α*) από το αόριστο (*μια*).

συνίσταμαι ρ. αμετβ. {συνίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. συνιστάμενος, -μένη, -μενο, παρατ. συνιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (+από) αποτελούμαι: *το υλικό συνίσταται από μία καινούργια χημική ένωση* ΣΥΝ. συντίθεμαι **2.** (τριτοπρόσ. ***συνίσταται, συνίστανται*** +σε) εντοπίζεται, βρίσκεται: *σε τι ~ το αδίκημά του;* (ποιο είναι το αδίκημά του;) || *«η δουλειά των δημοσιογράφων που εργάζονται στα πρακτορεία συνίσταται στο να τροφοδοτούν τους συναδέλφους τους με πληροφορίες...»* (εφημ.) **3.** (η μτχ. ***συνιστάμενος***, *-μένη, -μενο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έγκειται, εξαρτώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *συνίστημι* (βλ. κ. *συνιστώ*). Το ρ. *συνίσταμαι* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι δίπλα (σε κάποιον στη μάχη)» και «σχετίζομαι, εμπλέκομαι (σε κάτι)», αλλά και η σημερινή έννοια «συναποτελούμαι» είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *ἡ πόλις συνίσταται ἔξ οἰκιῶν*. Ξενοφ. Ἀπομνημον. 3. 6. 14)].

συνίσταται – συνιστάται. Οι λέξεις διαφέρουν στη σημασία τους: το *συνίσταται* σημαίνει (ανάλογα με την πρόθεση, με την οποία συντάσσεται): (α) «αποτελείται» **(συνίσταται από)** και (β) «έγκειται, βρίσκεται, υπάρχει» **(συνίσταται σε)**: *Το βιβλίο συνίσταται από τα εξής κεφάλαια – Η βοήθεια τού Κράτους συνίσταται στο να εξασφαλίσει τις αναγκαίες πιστώσεις για το έργο.* Αντίθετα, το **συνιστάται** σημαίνει «προτείνεται, δίδεται η συμβουλή, γίνεται η σύσταση»: *Σε τέτοιες περιπτώσεις συνιστάται ανάπαυση τού ασθενούς – Λόγω τού καύσωνα συνιστάται να αποφεύγουν οι ηλικιωμένοι να μετακινούνται στους δρόμους.*

συνιστάμενος, -μένη, -μενο (λόγ.) **1.** αυτός που συνίσταται, αποτελείται από κάτι **2.** ***συνισταμένη (δύναμη)*** (α) ΦΥΣ. η δύναμη που προκύπτει (ως φυσικό μέγεθος) από τη διανυσματική πρόσθεση των επιμέρους δυνάμεων (συνιστωσών) που επιδρούν σε ένα σώμα (β) (μτφ.) το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει, όταν συνυπολογιστούν όλοι οι παράγοντες που επιδρούν σε μια κατάσταση: *το νομοσχέδιο αποτέλεσε τη ~ των πιέσεων που ασκήθηκαν στο νομοθετικό σώμα* ΑΝΤ. συνιστώσα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *συνίσταμαι*. Ο όρ. *συνισταμένη (δύναμη)* αποδίδει τον γαλλ. (force) resultante].

συνιστώ ρ. μετβ. {συνιστάς... | σύστησα (λόγ. συνέστησα), συνιστώμαι, -άται..., συστάθηκα (κ. λόγ. συνεστήθην, -ης, -η..., μτχ. συσταθείς, -είσα, -έν), συστημένος} **1.** οργανώνω, συγκροτώ (κυρ. ομάδα): *~ συμβούλιο / σώμα / εταιρεία* || *συνεστήθη επιτροπή για τη διερεύνηση τού θέματος* ΣΥΝ. ιδρύω **2.** αποτελώ, είμαι: *οι τελευταίες του ενέργειες συνιστούν σοβαρότατο αδίκημα* || *οι παράγοντες που συνιστούν την κρίση* || *η αδιαφορία για τα κοινά συνιστά απειλή για τη δημοκρατία* **3.** δίνω συμβουλή, κάνω υπόδειξη: *ο γιατρός τού συνέστησε να κόψει το κάπνισμα* || *θα σου συνιστούσα να διακόψεις κάθε επαφή μαζί τους* || (κ. απρόσ.) *στην περίπτωσή του συνιστάται ανάπαυση* ΣΥΝ. υποδεικνύω, συμβουλεύω. Επίσης **συσταίνω** (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίσταμαι*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνιστῶ (-άω)*, παράλλ. τ. τού αρχαιοτ. *συνίστημι* < *συν-* + *ἵστημι* (βλ. λ. *ἵσταμαι*). Πβ. κ. *ἐφ-ιστῶ, καθ-ιστῶ*. Η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «συνδυάζω, συνθέτω (υλικά, πόλεις ή πολιτεύματα)», ενώ μτγν. είναι οι σημ. «προτείνω, υποδεικνύω» και «διορίζω σε επίσημο λειτούργημα» (λ.χ. *επίτροπος συσταθείς*, επιγραφή)].

συνιστώσα (η) {συνιστωσών} **1.** ΦΥΣ. καθεμιά από τις επιμέρους δυνάμεις που ασκούνται σε ένα σώμα **2.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε συντελεί στην εμφάνιση ενός φαινομένου ή στη δημιουργία μιας κατάστασης: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών αποτελούν βασικές ~ τής διαμόρφωσης πολιτικής εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων* (β) πτυχή, πλευρά: *μία από τις ~ τού νέου σωφρονιστικού συστήματος...* || *οι επιμέρους ~ ενός προβλήματος*.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *συνιστώ*. Ο όρ. *συνιστώσα (δύναμη)* αποδίδει τον γαλλ. (force) composante].

συννεφιά (η) η ύπαρξη πολλών νεφών στον ουρανό ΑΝΤ. αιθρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συννεφία* / *συννέφεια* < *συννεφής* < *συν-* + *-νεφής* < *νέφος*].

συννεφιάζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {συννέφιασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω από σύννεφα, συγκεντρώνονται γύρω μου σύννεφα: *«συννέφιασε ο Παρνασσός, βρέχει στα καμποχώρια»* (δημοτ. τραγ.) || *«συννεφιασμένη Κυριακή, μοιάζεις με την καρδιά μου»* (λαϊκ. τραγ.) **2.** (απρόσ. **συννεφιάζει**) ο ουρανός γεμίζει σύννεφα: *συννέφιασε απότομα· θα έχουμε μπόρα* ΣΥΝ. σκοτεινιάζει ΑΝΤ. ανοίγει ο καιρός **3.** (μτφ.) χάνω την καλή μου διάθεση και γίνομαι σκυθρωπός (από στενοχώρια ή θυμό): *γιατί συννέφιασε το πρόσωπό σου;* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω, μουτρώνω. — **συννέφιασμα** (το).

σύννεφο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **σύγνεφο** (το) **1.** η συγκέντρωση υδρατμών στην ατμόσφαιρα σε αδιαφανές σώμα, λευκού ή γκρίζου χρώματος, το οποίο, ανάλογα με τη θερμοκρασία, υγροποιείται σε βροχή ή στερεοποιείται σε χαλάζι ή χιόνι: *μαύρα / πυκνά / απειλητικά / ογκώδη / καταιγιδοφόρα ~* || *«το ~ έφερε βροχή»* (τραγ.) ΣΥΝ. νέφος, νεφέλη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στα σύννεφα*** (i) μακριά από την πραγματικότητα, χωρίς να θέλει να δει κανείς τα πράγματα όπως έχουν: *σταμάτα να ζεις / πετάς ~· αντιμετώπισε τα προβλήματά σου ρεαλιστικά* (ii) σε κατάσταση μεγάλης ευτυχίας: *από τότε που τα 'φτειαξε με τον Αχιλλέα, πετάει ~* (β) ***πέφτω από τα σύννεφα*** βλ. λ. *πέφτω* **2.** (μτφ.) μεγάλος αριθμός από κάτι που μπορεί να σχηματίζει σώμα συμπαγές, το οποίο μπορεί να κινείται στην ατμόσφαιρα, κοντά στη γη: *~ σκόνης / ακρίδων*· ΦΡ. (οικ.) ***(κάτι) πάει σύννεφο*** για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο ή παράνομο, που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό ή σε μεγάλη συχνότητα: *η βλακεία / η κλεψιά / η απάτη ~* || *εκεί μέσα οι παρανομίες πάνε σύννεφο* **3.** (μτφ.) ***σύννεφα*** (τα) οτιδήποτε προμηνύει αρνητική εξέλιξη: *τα ~ τού πολέμου* || *στη σχέση τους εμφανίστηκαν τα πρώτα ~* || *«μαύρα ~ πλανώνται πάνω από το προεδρικό μέγαρο»* (εφημ.)· ΦΡ. ***βλέπω σύννεφα στον ορίζοντα*** για να δηλωθεί ότι αναμένεται μια δύσκολη, δυσάρεστη κ.λπ. κατάσταση. — (υποκ.) **συννεφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύννεφος* (< *συν-* + *νέφος*), παράλλ. τ. τού αρχ. *συννεφής*].

συννεφόκαμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) οι καιρικές συνθήκες που χαρακτηρίζονται από συννεφιά και πολύ υψηλή θερμοκρασία, πράγμα που προκαλεί εύκολα εξάντληση ΣΥΝ. κουφόβραση.

συννεφώδης, -ης, -ες → νεφώδης

σύννομος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο: *~ ενέργειες / πράξη* ΑΝΤ. παράνομος. — **σύννομα / συννόμως** {μτγν.} επίρρ.

σύννους, -ους, -ουν {αρχ.} {-ου, -ουν | -οι (ουδ. -οα), -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα / έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ΑΝΤ. ξένοιαστος **2.** αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρυωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ΑΝΤ. χαρούμενος, πρόσχαρος.

συννυφάδα (η) καθεμιά από τις γυναίκες που οι σύζυγοί τους είναι αδέλφια, η σύζυγος τού κουνιάδου: *η ~ μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *νυφάδα*, από τον πληθ. *νυφάδες* (με παρέκταση) τής λ. *νύφη*, πβ. μτγν. *σύννυμφος* (απαντά στους Εβδομήκοντα, βλ. Π.Δ. *Ρουθ* 1. 15)].

συνοδεία (η) → συνοδία

συνοδευτικός, -ή, -ό {1839} αυτός που συνοδεύει: *~ σημείωμα / επιστολή / σχόλια / έγγραφα*. — **συνοδευτικά** επίρρ.

συνοδεύω ρ. μετβ. {συνόδευ-σα (καθημ. -εψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** προχωρώ μαζί (με κάποιον) σε ένδειξη φιλοφρονήσεως ή τιμής ή για να τον προστατεύσω, να τον φρουρήσω: *να σε συνοδεύσω ώς την πόρτα!* || *πλήθος κόσμου συνόδευσε τον εκλιπόντα στην τελευταία του κατοικία* || *μετά την απόπειρα εναντίον του συνοδεύεται παντού από άνδρες τής προσωπικής του φρουράς* || *ισχυρή αστυνομική δύναμη συνόδευε τους κρατουμένους* ΣΥΝ. ακολουθώ **2.** εμφανίζομαι ως αναγκαίο επακόλουθο (άλλου πράγματος) ή μαζί με κάτι άλλο: *η αποτυχία συνοδεύεται από απογοήτευση* || *τον πόλεμο συνοδεύουν μύρια δεινά* || *οι παραληρηματικές κρίσεις συνοδεύονται από υψηλό πυρετό* ΣΥΝ. ακολουθώ **3.** (α) συμπληρώνω, υπάρχω ή γίνομαι μαζί με κάτι άλλο: *το βιβλίο συνοδεύεται από ένα CD-ROM* || *δύο κασέτες με πλούσιο ακουστικό υλικό συνοδεύουν τη μέθοδο εκμάθησης τής γλώσσας* || *η καλή του εμφάνιση στον αγώνα συνοδεύθηκε από νικηφόρο αποτέλεσμα* (β) ταιριάζω με κάτι άλλο, είμαι το κατάλληλο συμπλήρωμά του: *το κρέας συνοδεύεται από κόκκινο κρασί* || *καλό κρασί για το ψάρι να συνοδεύει με καρφώτα και λαχανάκια* **4.** ΜΟΥΣ. εκτελώ μελωδία που παίζει δευτερεύοντα ρόλο με όργανο ή με τη φωνή μου, με σκοπό να αναδειχθεί η βασική μελωδική γραμμή ή η φωνή κάποιου: *το σόλο τής σοπράνο συνοδεύει κουαρτέτο εγχόρδων* ΣΥΝ. ακομπανιάρω **5.** (για άνδρες) εμφανίζομαι σε δημόσιο χώρο, ψυχαγωγική εκδήλωση μαζί με γυναίκα: *συνοδεύει πάντοτε πολύ ωραίες γυναίκες* **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **συνοδεύομαι**) έχω συνοδό: *η κυρία δεν είναι μόνη, συνοδεύεται*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* «συνοδοιπόρος» (βλ.λ.)].

συνοδηγός (ο/η) {μτγν.} **1.** πρόσωπο που κάθεται δίπλα στον οδηγό σε περιπτώσεις αγώνων αυτοκινήτων ή διανύσεως μεγάλων αποστάσεων, με σκοπό να τον ξεκουράζει ή να τον συμβουλεύει **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που κάθεται στη θέση δίπλα στον οδηγό: *ο οδηγός υπέστη απλώς διάσειση, αλλά ο ~ τραυματίστηκε σοβαρά* || *αερόσακος συνοδηγού* ΣΥΝ. συνεπιβάτης.

συνοδία (η) (σχολ. ορθ. *συνοδεία*) {συνοδιών} **1.** η ομάδα προσώπων ή/και οχημάτων που ακολουθεί άτομο ή μονάδα στις μετακινήσεις του/της για προστασία ή φρούρηση ή ακόμα και τιμητικά: *η ~ τού προέδρου / τού πατριάρχη* || *~ πλοίων / οχημάτων* || *ο κατάδικος μεταφέρθηκε στη φυλακή με ισχυρή αστυνομική ~* || *βασιλική / επιβλητική / επίσημη / μεγαλοπρεπής / τιμητική ~* ΣΥΝ. πομπή, ακολουθία **2.** ΜΟΥΣ. μελωδία που δεν παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, αλλά προορισμός της είναι να συνοδεύσει και να αναδείξει τη βασική μελωδική γραμμή: *τραγουδώ με τη ~ πιάνου* ΣΥΝ. ακομπανιαμέντο, υπόκρουση **3.** (λόγ.) ***συνοδία (συνοδία)*** (+γεν.) με τη συνοδία (κάποιου): *απεχώρησε ~ αστυνομικής δυνάμεως* || *συνέφαγαν ~ μουσικής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* (βλ. λ. *συνοδός*)].

συνοδικός, -ή, -ό {μτγν.} **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με σύνοδο (βλ.λ.): *~ απόφαση* (β) αυτός που σχετίζεται με σύνοδο τής Εκκλησίας: *~ δικαστήριο / κανόνες / τόμος / σύστημα / συμβούλιο* **2. συνοδικός** (ο) το μέλος τής Ιεράς Συνόδου: *οι ~ κατεδίκασαν με δριμύτητα τη νέα αίρεση* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τη σύνοδο ουρανίων σωμάτων.

συνοδίτης (ο) {συνοδιτών} **1.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που δέχεται τις αποφάσεις τής Συνόδου τής Χαλκηδόνος ● **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συνοδίτης φθόγγος*** ο φθόγγος που δημιουργείται για ευφωνικούς λόγους, για να αρθεί δηλαδή η χασμωδία μεταξύ άλλων φθόγγων που προφέρονται διαδοχικά, π.χ. το [j] στο [kardjá] *(καρδιά)*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *ἐρημ-ίτης, πολίτης*. Ο όρ. *συνοδίτης φθόγγος* αποτελεί απόδ. τού γερμ. Begleitlaut].

συνοδοιπόρος (ο/η) {αρχ.} **1.** αυτός που ακολουθεί τον ίδιο δρόμο με άλλον, που πορεύεται μαζί του **2.** (μτφ.) αυτός που ακολουθεί την ίδια ιδεολογία με άλλους: *συνοδοιπόροι στον αγώνα για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. σύντροφος, ομοϊδεάτης **3.** (παλαιότ.-κακόσ.) αυτός που συμπαθεί τον αριστερό χώρο, τους κομουνιστές (ως κατηγορία που αποδιδόταν μετά τον εμφύλιο πόλεμο από τους δεξιούς κυρ. σε κεντρώους). — **συνοδοιπορία** (η) {μτγν.}, **συνοδοιπορώ** ρ. {μτγν.} {-είς...}.

συνοδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που συντροφεύει άλλον κυρ. σε δημόσιους χώρους για προστασία, εξυπηρέτηση ή ξενάγηση: *το επάγγελμά του είναι ~ ατόμων με ειδικές ανάγκες* || *ο ~ του τού άνοιξε την πόρτα*· ΦΡ. (α) ***σκύλος-συνοδός*** ειδικά εκπαιδευμένος σκύλος για την καθοδήγηση και προστασία κυρ. τυφλών ατόμων (β) ***ιπτάμενος / ιπταμένη συνοδός*** πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και ασχολείται με την περιποίηση και την εξυπηρέτηση των επιβατών κατά τη διάρκεια τής πτήσης ΣΥΝ. αεροσυνοδός (γ) ***συνοδός εδάφους*** το πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και φροντίζει για τους επιβάτες πριν από την απογείωση και μετά την προσγείωση (πβ. λ. *αεροσυνοδός*) **2.** πρόσωπο (συνήθ. άνδρας) που συνοδεύει άτομο τού αντίθετου φύλου σε κοινωνική εκδήλωση: *δεν θα πάω στον χορό, γιατί δεν έχω ~* ΣΥΝ. καβαλιέρος / ντάμα **3.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του να συντροφεύει άτομα τού αντίθετου φύλου σε κοινωνικές εκδηλώσεις, ασκώντας συγκεκαλυμμένη πορνεία: *ζήτησε από το γραφείο συνοδών να του προμηθεύσει μια εμφανίσιμη και έξυπνη κοπέλα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος, δούλος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύνοδος* «συνοδοιπόρος» (< *συν-* + *ὁδός*), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα. Ανάλογα με τον ρόλο τού προσώπου, η λ. *συνοδός* χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει διάφορους αγγλ. όρους, λ.χ. escort (για άνδρα που συνοδεύει γυναίκα), hostess (για ιπταμένη συνοδό), companion (γενικά) κ.ά.].

συνοδός, -ή, -ό αυτός που συνοδεύει κάποιον/κάτι: *~ πλοίο* (πολεμικό πλοίο που συνοδεύει νηοπομπή) || *~ μέλη* (σε συνέδρια).
[ΕΤΥΜ. < *σύνοδος* (ο/η), βλ.λ.].

σύνοδος (η) {συνόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) επίσημη συνάντηση για συζήτηση σοβαρών θεμάτων και λήψη αποφάσεων, όπου λαμβάνουν μέρος ανώτερα ιεραρχικώς στελέχη, επίσημα διακρατικά όργανα κ.λπ.: *η ~ των μονίμων αντιπροσώπων στην Ε.Ε.* || *η ~ τής Κεντρικής Επιτροπής τού κόμματος* ΣΥΝ. συγκέντρωση, σύσκεψη, συνέλευση, συνεδρίαση (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: *η ~ δεν κατέληξε σε συμφωνία* ΣΥΝ. συνέλευση, σύσκεψη· ΦΡ. ***σύνοδος κορυφής*** η σύσκεψη ανωτάτου επιπέδου, στην οποία λαμβάνουν μέρος οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων: *η ~ των κρατών-μελών τού Ν.Α.Τ.Ο.* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η συνέλευση μητροπολιτών και επισκόπων, κατά την οποία λαμβάνονται αποφάσεις για δογματικά και άλλα θέματα που απασχολούν την Εκκλησία: *οι αποφάσεις των ~ οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τον κλήρο και το πλήρωμα τής Εκκλησίας* (β) ***Οικουμενική Σύνοδος*** βλ. λ. *οικουμενικός* (γ) ***επαρχιακή / τοπική σύνοδος*** η συνέλευση των επισκόπων εκκλησιαστικής επαρχίας, που συνεδριάζει υπό την προεδρία τού μητροπολίτη και αποφασίζει μόνο για θέματα τοπικού χαρακτήρα (δ) ***Πατριαρχική Σύνοδος*** η συνέλευση που συγκαλείται από τον Πατριάρχη και διεξάγεται υπό την προεδρία του, ασχολούμενη αποκλειστικά με θέματα τού Πατριαρχείου (ε) ***Ιερά Σύνοδος (τής Ιεραρχίας τής Εκκλησίας τής Ελλάδος)*** το ανώτατο όργανο τής αυτοκέφαλης Εκκλησίας τής Ελλάδος, το οποίο απαρτίζουν όλοι οι μη-

τροπολίτες τής χώρας και στο οποίο προεδρεύει ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών (στ) ***Διαρκής Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας τής Ελλάδος*** εντολοδόχος τής προηγούμενης συνόδου, που έχει ετήσια θητεία και έδρα την Αθήνα και αποτελείται από τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και δώδεκα μητροπολίτες, οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο (ζ) ***Ενδημούσα Σύνοδος*** ο σημαντικότερος συνοδικός θεσμός τής Ορθόδοξης Εκκλησίας· από τον 4ο αι. υπηρετούσε τις ανάγκες τού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και παρέμεινε στην παράδοσή του ως θεσμός Πατριαρχικής Συνόδου· από το Σχίσμα (1504) και μετά κατέστη η ανώτατη εκκλησιαστική αυθεντία τής Ορθοδοξίας με έδρα το Οικουμενικό Πατριαρχείο και με συμμετοχή Μητροπολιτών και Αρχιερέων όχι μόνο από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αλλά και από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων **3.** καθεμία από τις τέσσερις περιόδους συνεδριάσεων τής Βουλής, που λαμβάνουν χώρα στη διάρκεια τής τετράχρονης θητείας της: *η ετήσια ~ τής Βουλής* • **4.** ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση δύο ουράνιων σωμάτων εντός τού ηλιακού συστήματος, έτσι ώστε παρατηρούμενα από τη Γη να βρίσκονται σε μια νοητή ευθεία: ~ *πλανητών* ΣΥΝ. συζυγία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, συμβούλιο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-όδος*, πβ. κ. *έφ-οδος, είσ-οδος, κάθ-οδος*].

συνοικέσιο (το) {συνοικεσί-ου | -ων} το σύνολο των συνεννοήσεων και επαφών που αποσκοπούν στο να φέρουν κοντά ανθρώπους που δεν γνωρίζονται με στόχο τον γάμο: *παντρεύτηκα με ~ και όχι από έρωτα* ΣΥΝ. προξενιό· ΦΡ. ***γραφείο συνοικεσίων*** η επιχείρηση που επιδιώκει να προωθήσει γνωριμίες μεταξύ αγάμων, κατόπιν δικής τους παραγγελίας, με σκοπό τον γάμο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνοικέσιον*, αρχική σημ. «γαμήλια συμβίωση και συγκατοίκηση». < αρχ. *συνοίκησις* (βλ.λ.)].

συνοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να κατοικούν στο ίδιο μέρος ή σπίτι άνθρωποι που δεν συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *η ~ με άτομα διαφορετικής νοοτροπίας άλλαξε τις αντιλήψεις του* ΣΥΝ. συγκατοίκηση **2.** ΒΙΟΛ. μορφή συμβίωσης η οποία απαντά σε κοινωνικά έντομα, όπως τα μυρμήγκια, και κατά την οποία ένα είδος ζώου, διαφορετικό από αυτό που διαμόρφωσε τον χώρο κατοικίας, έρχεται να ζήσει εκεί, χωρίς να αποκομίζει οφέλη ή να βλάπτεται (πβ. λ. *παρασιτισμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοίκησις* < *συνοικώ (-έω)* (βλ.λ.)].

συνοικία (η) [αρχ.] {συνοικιών} τμήμα πόλης, κωμόπολης ή χωριού με ξεχωριστή ονομασία, καθορισμένα όρια, κοινωνική και πολεοδομική ομοιογένεια, το οποίο διαφοροποιείται τόσο από το κέντρο όσο και από τα προάστια: *ζει σε μια από τις ~ τής Αθήνας που αναπτύχθηκαν κατά τον Μεσοπόλεμο || φτωχική / λαϊκή / παλιά / αρχοντική ~* ΣΥΝ. συνοικισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, πόλη.*

συνοικιακός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με συνοικία: *~ καφενείο / κινηματογράφος / κατάστημα / φροντιστήριο* ΑΝΤ. κεντρικός· ΦΡ. ***συνοικιακό συμβούλιο*** όργανο τής τοπικής αυτοδιοίκησης, το οποίο αποτελείται από άτομα που μένουν στην ίδια συνοικία, ασχολούνται με τα προβλήματά της και εκλέγονται από τους κατοίκους της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

συνοικίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνοίκισα} (σπάν.) ιδρύω συνοικισμό.

συνοικισμός (ο) [μτγν.] **1.** σύνολο κατοικιών κοντά σε πόλη με σχετική αυτονομία, που δημιουργείται για να καλύψει συνήθ. έκτακτες ανάγκες στέγης ή μεγάλη προσέλευση πληθυσμού: *ο ~ δημιουργήθηκε για τους άστεγους σεισμοπαθείς || προσφυγικός / φτωχικός / εργατικός ~* **2.** οικισμός που αποτελείται από μικρό αριθμό σπιτιών: *δεν πρόκειται καν για χωριό: είναι ένας μικρός ~ || ο ~ υπαλλήλων τής Ε.Τ.Ε. εξελίχθηκε στον δήμο Φιλοθέης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*

σύνοικος (ο/η) [αρχ.] {σύνοικ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που κατοικεί μαζί με άλλον ΣΥΝ. συγκάτοικος **2.** ΖΩΟΛ. κάθε οργανισμός που συμμετέχει σε συνοίκηση (βλ.λ., σημ. 2).

συνοικώ ρ. αμετβ. {συνοικείς... | συνοίκησα} κατοικώ μαζί (με κάποιον), μοιράζομαι τον ίδιο χώρο ΣΥΝ. συγκατοικώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοικώ (-έω)* < *συν* + *-οικώ* < *οίκος*].

συνολικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με το σύνολο: *το ~ ποσό που θα πληρώσετε ανέρχεται στις διακόσιες χιλιάδες δραχμές || ~ τιμή / κόστος / άθροισμα / λογαριασμός || τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών για τη ~ του προσφορά στα γράμματα και στις τέχνες || δεν έχει ακόμη επιχειρηθεί μια ~ αποτίμηση τού πεζογραφικού του έργου || στο βιβλίο του επιχειρεί μια ~ θεώρηση τού προβλήματος || έχει ~ εποπτεία τής σχετικής βιβλιογραφίας || ο πρωθυπουργός χαρακτήρισε θετική τη ~ εικόνα τής κυβέρνησης || κάθε εξεταστής αξιολογεί τα γραπτά ξεχωριστά και έπειτα προκύπτει ένας ~ βαθμός || το ~ αποτέλεσμα των προσπαθειών τους || ήρθε έκτος στη ~ κατάταξη || ~ ετήσια δαπάνη / επιβάρυνση / επιχορήγηση τού κράτους || τα ~ συναλλαγματικά αποθέματα τής χώρας* ΣΥΝ. ολικός, ολόκληρος ΑΝΤ. μερικός. — **συνολικ-ά / -ώς** [1840] επίρρ.

συνολκή (η) (επίσ.) **1.** το να συστέλλεται κάτι ΣΥΝ. συστολή, μάζεμα **2.** ΙΑΤΡ. η σύσπαση μυός που διαρκεί λίγο, αλλά συνοδεύεται από έντονο πόνο: *~ στομάχου / στήθους* ΣΥΝ. κράμπα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνέλκω* (βλ. κ. *ολκή*)].

σύνολο (το) {συνόλ-ου | -ων} **1.** πρόσωπα ή πράγματα μαζί, που αποτελούν ένα όλον (που αντιμετωπίζονται ενιαία λόγω κοινής ιδιότητας ή χαρακτηριστικού που τα συνδέει): *το ~ των εργαζομένων αντέδρασε στα νέα μέτρα || το ~ των δαπανών επιβαρύνει την επιχείρηση || το κοινωνικό ~* (η κοινωνία) *|| ομοιογενές / ετερόκλιτο ~ || ~ κρατών / πολιτών*· ΦΡ. (α) ***εν (τω) συνόλω*** *(έν [τῷ] συνόλῳ)* ***/ στο σύνολο*** συνολικά: *στο σύνολό τους οι αντιδράσεις ήταν θετικές || μόνο αν εξετάσουμε το πρόβλημα εν συνόλω, θα βρούμε λύση* ΣΥΝ. ολικά (β) ***σε σύνολο / (λόγ.) επί συνόλου*** για να δηλωθεί μέρος ή ποσοστό ενός συνόλου: *είχε καλύψει ζημιές ύψους 15 δισ δρχ. (~ 25 δισ)* **2.** ο συνδυασμός πραγμάτων που ταιριάζουν μεταξύ τους: *τα χρώματα δημιουργούν ένα εντυπωσιακό και αρμονικό ~ || υπάρχουν ατέλειες, αλλά το ~ δίνει καλή εντύπωση* **3.** συνδυασμός ενδυμάτων: *δεν μπορείτε να αγοράσετε μόνο τη φούστα· είναι ~ με τη μπλούζα* ΣΥΝ. ανσάμπλ **4.** ΜΑΘ. βασική (πρωταρχική) έννοια των μαθηματικών (χωρίς ορισμό) που χρησιμοποιείται για να δηλώσουμε ότι ένας πεπερασμένος (ή άπειρος) αριθμός στοιχείων ή μαθηματικών εννοιών ομαδοποιούνται με βάση ένα χαρακτηριστικό τους, το οποίο λειτουργεί και ως κριτήριο για το αν άλλα στοιχεία ανήκουν στο ίδιο σύνολο: *το ~ των φυσικών / των ρητών αριθμών || το ~ των φωνηέντων τής ελληνικής αλφαβήτου || ισοδύναμα ~*· ΦΡ. (α) ***θεωρία των συνόλων*** ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των συνόλων και με τις πράξεις και τις μαθηματικές σχέσεις που τα συνδέουν (β) ***κενό σύνολο*** σύνολο χωρίς κανένα στοιχείο **5.** ΓΛΩΣΣ. ομάδα λέξεων σε μία πρόταση, που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους πιο στενά απ' ό,τι με άλλες λέξεις τής πρότασης· πρόκειται συνήθ. για κύριο όρο τής πρότασης σε συνδυασμό με τους προσδιορισμούς του: *να χωρίσετε την πρόταση σε λεκτικά σύνολα* ΣΥΝ. φράση, σύνταγμα· ΦΡ. ***ρηματικό / ονοματικό / προθετικό / επιρρηματικό σύνολο*** σύνολο λέξεων που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους και τού οποίου η βασική λέξη είναι (αντιστοίχως) ρήμα / όνομα / πρόθεση / επίρρημα ΣΥΝ. ρηματική / ονοματική / προθετική / επιρρηματική φράση. - - (υποκ.) **συνολάκι** (το) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύνολος*. Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. ensemble, ενώ ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. group (verbal / adverbial κ.τ.ό.)].

σύνολος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει όλες τις πλευρές ενός όλου ΣΥΝ. ολόκληρος, ολικός ΑΝΤ. μερικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *όλος*].

συνομήλικος, -η, -ο {συνομηλίκ-ου | -ων, -ους} αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον/άλλους: (ως ουσ.) *ξεχώριζε στην εξυπνάδα από όλους τους συνομηλίκους της.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *συνομῆλιξ, -ικος* < *συν-* + *ὁμῆλιξ* (βλ. λ. *ομήλικος*)].

συνομιλητής (ο) [μτγν.], **συνομιλήτρια** (η) {συνομιλητριών} **1.** πρόσωπο με το οποίο συζητεί κανείς: *είναι ενοχλητικό να μην προσέχεις τον ~ σου* **2.** ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο που συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις και διαβουλεύσεις, διμερείς ή πολυμερείς, συνήθ. ως αντιπρόσωπος μιας πλευράς: *οι ~ για τον πόλεμο στη Βοσνία κατέληξαν σε προσωρινή συμφωνία* ΣΥΝ. διαπραγματευτής.

συνομιλία (η) [μτγν.] {συνομιλιών} **1.** (α) το να συζητεί κανείς με κάποιον: *άκουσα μόνον ένα μικρό μέρος τής συνομιλίας τους || ανούσια / εμπιστευτική / ενδιαφέρουσα / ζωηρή / φιλική / ψυχρή ~* ΣΥΝ. συζήτηση, κουβέντα, διάλογος (β) ΠΛΗΡΟΦ. (αγγλ. chat) η επικοινωνία μεταξύ χρηστών τού Διαδικτύου μέσω συγκεκριμένου δικτύου και το αντίστοιχο προγραμμα **2.** ΠΟΛΙΤ. (συνήθ. στον πληθ.) η διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερες πλευρές ανταλλάσσουν –μέσω αντιπροσώπων– απόψεις και εκθέτουν γνώμες, στοχεύοντας στην αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων: *οι ~ στην έδρα τού Ο.Η.Ε. διεξήχθησαν σε θερμό κλίμα || εγκάρδιες / αποδοτικές / επίσημες ~ || συνεχίζονται οι ~ για τον αφοπλισμό* ΣΥΝ. διαπραγματεύσεις, συζητήσεις. — **συνομιλώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

> **συνομιλία: συνώνυμα.** Μολονότι το **ομιλία** από την ετυμολογική του προέλευση (< *όμιλος*) συνδέεται με την έννοια τής ομάδας, τής συνάντησης, τής επικοινωνίας, αποχρωματίστηκε με την παρέλευση τού χρόνου από την έννοια αυτή και χρειάστηκε να ξανατονιστεί η σημασία τού «μαζί» με το σύνθετο **συνομιλία**, που εμφανίζεται στους ελληνιστικούς χρόνους. Εντονότερη σε σημασία είναι η λ. **συζήτηση** «η από κοινού ζήτηση μέσα από τη γλωσσική επικοινωνία», η οποία χρησιμοποιείται για σοβαρότερα θέματα, που εμπεριέχει την αντιπαράθεση απόψεων και επιχειρημάτων με ενδεχόμενες διαφωνίες και αντιθέσεις». Η λ. *συζήτηση* ήλθε να προστεθεί στην πιο ισχυρή σε σημασιολογικό φορτίο λέξη **διάλογος**, η οποία παρέμεινε να δηλώνει τον *πολιτικό διάλογο, τον επιστημονικό διάλογο,* τον *κοινωνικό διάλογο,* τον *φιλοσοφικό διάλογο* (πβ. τους πλατωνικούς διαλόγους) και γενικά τις πιο απαιτητικές μορφές συνομιλίας (ας παρατηρηθεί, επ' ευκαιρία, ότι είναι κρίμα στις μέρες μας να βλέπουμε τη διαχρονικά και διαγλωσσικά καταξιωμένη λ. **διάλογος** να αντικαθίσταται και στη χώρα όπου γεννήθηκε από το ξενικό debate!). Σε νεότερους χρόνους πλάστηκε και η λ. **συνδιάλεξη** (πρωτοαπαντά στο *Γαλλοελληνικό* και *Ελληνογαλλικό Λεξικό* τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, 1856), η οποία περιορίστηκε σήμερα σε χρήσεις όπως *τηλεφωνική συνδιάλεξη,* έναντι τής ευρύτερης χρήσης που είχε τον 19ο αι. Ήδη στους αρχαίους απαντά η εξειδικευμένης σημασίας λ. **στιχομυθία**, που δήλωνε τις ερωταποκρίσεις εκτάσεως ενός στίχου, δηλ. τις σύντομες ερωταποκρίσεις οι οποίες απαντούν σε διηγήματα, θεατρικούς διαλόγους κ.τ.ό. Ειδικότερης σημασίας δηλωτική είναι και η λ. **διαξιφισμοί**, που δηλώνει διάλογο με ζωηρές αντιπαραθέσεις και αντεγκλήσεις, οι οποίες παίρνουν τον χαρακτήρα τής λογομαχίας. Τελευταία, άρχισε να υποσκελίζει στον προφορικό λόγο όλες τις λέξεις *(συνομιλία, συζήτηση, διάλογος)* η λ. **κουβέντα** (από το μεσν. *κομβέντος* που προέρχεται από το λατ. conventus «συνέλευση»), η οποία φαίνεται να δίνει την αίσθηση στους ομιλητές μιας πιο άτυπης και φιλικής προφορικής συζήτησης, αντίθετης προς τυπικότερες μορφές επικοινωνίας (συνομιλία, διάλογος). ‣ *ντιμπέιτ*

συνομολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνομολογείς... | συνομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παραδέχομαι τα ίδια πράγματα (με άλλον) **2.**

καταλήγω σε συμφωνία (με κάποιον), συνάπτω μαζί του συνθήκη: *συνομολογήθηκε ρητά ότι η μία χώρα δεν θα επεμβαίνει στα εσωτερικά τής άλλης* ΣΥΝ. συμφωνώ. — **συνομολόγηση** (η) [1833].

συνομοσπονδία (η) {συνομοσπονδιών} **1.** (α) η ένωση ομοσπονδιών: *η ~ Πολυτέκνων* (β) (ειδικότ.) η ένωση δύο αυτόνομων κοινοτήτων **2.** τριτοβάθμιο όργανο, το οποίο αποτελεί ένωση των επιμέρους οργανώσεων και σωματείων επαγγελματιών, εργατών ή συνδικαλιστών: *Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος* || *Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος* **3.** η ένωση ομόσπονδων κρατών: *πολλοί οραματίζονται το μέλλον τής Ευρώπης με τη μορφή συνομοσπονδίας.* — **συνομοσπονδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confédération].

συνομοταξία (η) [1873] {συνομοταξιών} **1.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) η ιεραρχικώς ανώτερη βαθμίδα ταξινόμησης των ζώων ή φυτών: *~ σπονδυλωτών / μαλακίων / αρθρωτών* **2.** (μτφ.) (κακόσ.) σύνολο προσώπων που συνδέονται με ένα κοινό χαρακτηριστικό: *«εμφανίστηκε μια νέα ~ έλλογων όντων: ο φεστιβαλικός άνθρωπος»* (εφημ.) || *η ~ των γραφειοκρατών / των πολιτικάντηδων* ΣΥΝ. κατηγορία, φάρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embranchement].

συνονθύλευμα (το) [1851] {συνονθυλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνολο στοιχείων που έχουν ανακατευτεί μεταξύ τους, χωρίς να τα συνδέουν κοινά χαρακτηριστικά: *ένα ~ ετερόκλιτων αντικειμένων αποτελούσε τη διακόσμηση τού δωματίου* || *~ ξένων / αναφομοίωτων ιδεών* ΣΥΝ. σύμφυρμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός.*
[ΕΤΥΜ. < *συνονθυλεύω* < *συν-* + μτγν. *ὀνθυλεύω* «παραγεμίζω (με κρέας), παραταΐζω», αγν. ετύμου, πιθ. από αμάρτυρο ουσ. **ὀνθύλη* (με παραγ. επίθημα *-υλη* / *-υλος*, πβ. κ. *κανθ-ύλη, κόνδ-υλος*). ενώ δεν συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. *ὄνθος (ὁ)* «κοπριά» (επίσης αγν. ετύμου)].

συνονόματος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο όνομα με κάποιον άλλον: *ο Νίκος Κόντος και ο Νίκος Φωτίου είναι ~.*

συνοπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες: *~ έκθεση / αναφορά / ανάλυση / πίνακας* ΣΥΝ. συγκεφαλαιωτικός, περιληπτικός, σύντομος ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτενής· ΦΡ. **συνοπτικές διαδικασίες** οι διαδικασίες που είναι απαλλαγμένες από τις συνηθισμένες τυπικές πολυπλοκότητες και διατυπώσεις: *καταδικάστηκε με ~* **2.** ΘΡΗΣΚ. (α) ***συνοπτικά Ευαγγέλια*** τα Ευαγγέλια τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά, τα οποία παρουσιάζουν τις περισσότερες ομοιότητες δομής και περιεχομένου σε σχέση με αυτό του Ιωάννη και είναι ευκολότερο να συνοψιστούν σε μία αφήγηση (β) ***συνοπτικό πρόβλημα*** κάθε πρόβλημα που ανακύπτει από τη σύγκριση των Ευαγγελίων τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά. — **συνοπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συνοπτικότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθολικός – περιληπτικός», < *σύνοπτος* < *συν-* + *ὀπτός* (ρηματικό επίθ.) < θ. *ὀπ-* (τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α*, βλ. λ. *ὄψη, οπτικός*)].

συνορεύω ρ. αμετβ. {συνόρευσα} **1.** έχω κοινά σύνορα (με άλλον): *η Ελλάδα συνορεύει ανατολικά με την Τουρκία* **2.** ΝΑΥΤ. ***συνορεύουσα ζώνη*** η ζώνη που βρίσκεται μεταξύ των χωρικών και των διεθνών υδάτων.

συνοριακός, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται, συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα: *~ φυλάκιο / γραμμή / σταθμός / επεισόδιο / φρουρός* ΣΥΝ. μεθοριακός.

συνορίτης (ο) [1750] {συνοριτών} **1.** αυτός που έχει κοινά σύνορα με άλλον ΣΥΝ. όμορος, γειτονικός **2.** αυτός που συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα ΣΥΝ. συνοριακός.
[ΕΤΥΜ. < *σύνορο* + παραγ. επίθημα *-ίτης* (πβ. κ. *συντοπ-ίτης, οπλίτης*)].

σύνορο (το) {συνόρ-ου | -ων} **1.** η πραγματική ή νοητή γραμμή που διαχωρίζει δύο τόπους, που ορίζει το τέλος συγκεκριμένης έκτασης: *ο Έβρος αποτελεί το φυσικό ~ τής Ελλάδας με την Τουρκία* ΣΥΝ. όριο **2.** (α) ***σύνορα*** (τα) η νοητή γραμμή που χωρίζει δύο γειτονικές χώρες: *ξέφυγε από τους διώκτες του, όταν πέρασε τα ~* || *διεξάγονται εκτεταμένοι έλεγχοι στα ~ για λαθρομετανάστες* || *κλείνω τα ~ σταματώντας κάθε είδους βοήθεια σε καύσιμα και τρόφιμα*· ΦΡ. (α) ***εξωτερικά σύνορα*** (για την Ε.Ε.) τα σύνορα που ορίζουν τη γεωγραφική έκταση τής Ε.Ε. και ταυτίζονται με τα σύνορα των χωρών-μελών που βρίσκονται στη γεωγραφική περιφέρεια τής Ένωσης (β) ***εσωτερικά σύνορα*** (για την Ε.Ε.) τα σύνορα των χωρών-μελών τής Ε.Ε. στο εσωτερικό τής γεωγραφικής της έκτασης (β) (συνεκδ.) η περιοχή μιας χώρας που βρίσκεται κοντά στη συνοριακή γραμμή της: *πήρε δυσμενή μετάθεση για τα ~* **3.** (μτφ.) το σημείο που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: *βρίσκεται στο ~ μεταξύ ζωής και θανάτου* ΣΥΝ. όριο, μεταίχμιο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύνορος* < *συν-* + *ὅρος*, πβ. κ. *ὅμ-ορος*].

συνοστέωση (η) [1887] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. συνένωση γειτονικών οστών με ιστό, η οποία μπορεί να είναι φυσιολογική ή προϊόν παθολογικής καταστάσεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. synost(e)osis].

συνουσία (η) {συνουσιών} η ερωτική συνεύρεση, η γενετήσια πράξη: *φυσιολογική / ομοφυλοφιλική / παρά φύσιν / διακεκομμένη ~* ΣΥΝ. σεξ, σαρκική επαφή, ερωτική πράξη, (!) γαμήσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συναναστροφή, συντροφιά, συζήτηση», < *συνοῦσα*, θηλ. τής μτχ. *συνών* τού ρ. *σύνειμι* (βλ. κ. *οὐσία*). Η σημ. «σεξουαλική συνεύρεση» είναι ήδη αρχ.].

συνουσιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνουσιάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} έρχομαι σε σαρκική επαφή, συνευρέση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*

συνοφρυώνομαι ρ. αμετβ. {συνοφρυώ-θηκα, -μένος} ζαρώνω τα φρύδια μου εξαιτίας δυσάρεστου συναισθήματος ή σκέψης: *μόλις τον αντίκρισε, συνοφρυώθηκε απότομα* ΣΥΝ. κατσουφιάζω, σκυθρωπιάζω ΑΝΤ. χαμογελώ. — **συνοφρύωμα** (το) [μτγν.] κ. **συνοφρύωση** (η) [1880].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοφρυοῦμαι (-όο-)* < *σύνοφρυς, -υος* < *συν-* + *ὀφρύς* «φρύδι»].

συνοχή (η) **1.** η δύναμη που εμποδίζει τη διάσπαση ενός όλου, η δύναμη που το συγκρατεί ενωμένο, συμπαγές κ.λπ.: *η ~ τού κόμματος απειλείται από τις εξελίξεις* || *αν δεν έχουμε ~, δεν θα πετύχουμε τους στόχους μας* **2.** (μτφ.) η λογική αλληλουχία, ο ειρμός που επιτρέπει το φυσιολογικό πέρασμα από το ένα θέμα στο άλλο: *ο λόγος του στερείται στοιχειώδους συνοχής· μεταπηδά από το ένα θέμα στο άλλο* **3.** ΦΥΣ. η ελκτική δύναμη που δρα μεταξύ των μορίων τού ιδίου σώματος· είναι ηλεκτροστατικής φύσεως και συντελεί στη διατήρηση τής ενότητας ενός υλικού (βλ. κ. λ. *συνάφεια*): *μοριακή ~* || *~ στερεών / υγρών* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική συνοχή*** επιδιωκόμενη κατάσταση τού κοινωνικού συνόλου μέσω τού κοινού συστήματος αξιών και τής κοινωνικής αλληλεγγύης **5.** ΓΛΩΣΣ. η εσωτερική σχέση που συνδέει στο επίπεδο τής μορφής τα επιμέρους στοιχεία ενός κειμένου με τέτοιον τρόπο, ώστε αυτό να αποτελεί οργανωμένο γλωσσικό σύνολο και όχι απλή παράθεση γλωσσικών στοιχείων (βλ. κ. λ. *συνεκτικότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*. Οι γλωσσ. και φυσ. όρ. αποτελούν μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cohesion].

σύνοψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η σύντομη παρουσίαση ενός θέματος χωρίς τις λεπτομέρειες, αλλά μόνο με τα βασικά στοιχεία: *μην επεκτείνεστε σε λεπτομέρειες· θέλω μια ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. περίληψη, συγκεφαλαίωση, επισκόπηση **2.** (ειδικότ.) κείμενο που πραγματεύεται το θέμα του με σύντομο τρόπο: *η ~ μού κίνησε το ενδιαφέρον να μελετήσω το ζήτημα σε βάθος* ΣΥΝ. επιτομή, περίληψη **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***σύνοψη Ευαγγελίων*** η παρουσίαση των στοιχείων σχετικά με τον βίο τού Ιησού από τα Ευαγγέλια τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά, για να φανούν αυτά στη χρονική τους διαδοχή ή/και για να διερευνηθεί τυχόν πρόβλημα ασυμφωνίας μεταξύ τους (βλ. κ. λ. *συνοπτικός*) (β) ***(Ιερά) Σύνοψη*** βιβλίο το οποίο περιέχει μέρος από τα επίσημα βιβλία τής Εκκλησίας για την κατ' ιδίαν προσευχή ή την παρακολούθηση λειτουργίας στην εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνοψις* < θ. *συν-οψ-* τού μέλλ. *συνόψομαι* (ρ. *συνορῶ* «τα βλέπω όλα με μια ματιά, τα έχω στο οπτικό μου πεδίο»). Βλ. λ. *όψη*].

συνοψίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνόψισ-α, -τηκα} παρουσιάζω ένα θέμα, μια κατάσταση κ.λπ. με σύντομο τρόπο, επιλέγοντας τα βασικότερα σημεία: *συνοψίζοντας, τρία είναι τα ζητήματα που μας απασχολούν: η στέγαση, η τροφή και η θέρμανση* ΣΥΝ. συγκεφαλαιώνω ΑΝΤ. αναλύω. — **συνόψιση** (η).

ΣΥΝ.Π.Ε. (ο) Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης.

συνταγή (η) **1.** σύνολο οδηγιών για την παρασκευή φαγητού ή γλυκού: *έμαθα μια νέα ~ για ένα καταπληκτικό γλυκό* || *βιβλίο / σημειωματάριο / θήκη συνταγών* || *αρχική / αυθεντική / παραδοσιακή ~* **2.** ΦΑΡΜ. γραπτή εντολή που συντάσσει ο γιατρός και στην οποία αναφέρεται το είδος, η ποσότητα, ο τρόπος και ο χρόνος λήψεως ενός ή περισσοτέρων φαρμάκων: *τα περισσότερα φάρμακα χορηγούνται μόνο με ιατρική ~* || *~ γιατρού* || *δυσανάγνωστη / φαρμακευτική ~* || *εκτελώ ~* ΣΥΝ. ρετσέτα **3.** (γενικότ.) τρόπος δράσης που ακολουθεί συγκεκριμένα, προκαθορισμένα στάδια για την επίτευξη ενός σκοπού: *δεν υπάρχουν συνταγές για την ευτυχία* || *παρότι και αυτή η τηλεοπτική σειρά ακολουθεί τη γνωστή ~, έχει μερικά πρωτότυπα στοιχεία* || *παλιά και δοκιμασμένη ~* || *ο συγγραφέας αυτός γνωρίζει άριστα τη ~ των μπεστ-σέλερ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *ταγή*). Η σημ. τής φαρμ. εντολής είναι μτγν., ενώ η χρήση τής λ. σχετικά με την παρασκευή φαγητών αποδίδει το ιταλ. ricetta].

σύνταγμα (το) {συντάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ. με κεφ.) (α) το σύστημα νομικών κανόνων που καθορίζουν τη μορφή τού πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας τού κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας (β) ο γραπτός θεμελιώδης νόμος τού κράτους, που καθορίζει τη μορφή τού πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας τού κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας ο οποίος έχει συνήθως αυξημένη τυπική ισχύ (δηλ. δεν μπορεί να τροποποιείται ή να καταργείται όπως ένας κοινός νόμος): *η προτεινόμενη διάταξη είναι αντίθετη με το άρθρο 3 τού Συντάγματος* || *κατάρτιση / αναθεώρηση / παραβίαση τού ~* || *δημοκρατικό / αναθεωρημένο / φιλελεύθερο ~* ● **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) οργανική μονάδα τού Στρατού Ξηράς, ανώτερη ιεραρχικώς από τάγμα και μικρότερη από ταξιαρχία· συνήθ. περιλαμβάνει τρία τάγματα και μονάδες υποστήριξης και διοικητικής μέριμνας: *~ Μηχανικού / Πυροβολικού / Πεζικού / αλεξιπτωτιστών / αμφίβιων καταδρομών* (β) (συνεκδ.) το μέρος όπου στρατοπεδεύει η παραπάνω μονάδα ● **3.** ΓΛΩΣΣ. δύο ή περισσότερες λέξεις, οι οποίες «συν-τάσσονται», συνδέονται μεταξύ τους σχηματίζοντας συγκεκριμένη συντακτική ενότητα· αλλιώς *φράση*, π.χ. *ο μαθητής* (ονοματικό σύνταγμα ή ονοματική φράση), *βλέπω τηλεόραση* (ρηματικό σύνταγμα ή ρηματική φράση): *να εντοπιστούν τα ~ που αποτελούνται από άρθρο και ουσιαστικό* ΣΥΝ. σύνολο, φράση ● **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. σύνολο αγαλμάτων που είναι τοποθετημένα σε μία βάση, το ένα δίπλα στο άλλο, και αποτελούν θεματική ενότητα **5.** (γενικότ.) συγκέντρωση και ταξινόμηση αντικειμένων ιστορικής αξίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τάγμα*). Ήδη αρχ. οι σημ. τού στρατιωτικού σώματος (αργότερα θεωρήθηκε ισοδύναμο τού λατ. cohors, υποδιαίρεση τής λεγεώνας) και τού πολιτειακού κειμένου].

συνταγματάρχης (ο/η) {(κλητ. συνταγματάρχα) | συνταγματαρχών}

1. διοικητής συντάγματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ΙΣΤ. **Συνταγματάρχες** (οι) οι αξιωματικοί που έκαναν το πραξικόπημα τής 21ης Απριλίου 1967: *η χούντα των ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνταγμα, -ατος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

συνταγματικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το Σύνταγμα μιας χώρας: *~ αναθεώρηση / άρθρο* || *~ εκτροπή / καθήκοντα / κώλυμα / πραξικόπημα / εγγυήσεις* (β) **Συνταγματικό Δίκαιο** κλάδος τής νομικής επιστήμης, ο οποίος έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των κειμένων που ανήκουν τυπικά (ή και ουσιαστικά) στο Σύνταγμα μιας χώρας: *καθηγητής / τομέας Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών* (γ) **Συνταγματικό Δικαστήριο** το δικαστήριο που ελέγχει κατά πόσον η εκτελεστική εξουσία με τα νομοθετήματα και τις πράξεις της κινείται μέσα στα όρια που καθορίζει το Σύνταγμα (δ) **συνταγματικός χάρτης** το Σύνταγμα μιας χώρας ΣΥΝ. καταστατικός χάρτης **2.** (α) αυτός που συμφωνεί με το Σύνταγμα, που δεν το παραβιάζει ΑΝΤ. αντισυνταγματικός (β) **συνταγματική πράξη / συνταγματική πρακτική** η ακολουθούμενη από τα αρμόδια κάθε φορά όργανα τού κράτους ερμηνεία εφαρμογής ενός συνταγματικού κανόνα δικαίου **3.** (α) αυτός που απορρέει από το Σύνταγμα τής χώρας: *~ ελευθερίες / υποχρεώσεις* (β) **συνταγματικά δικαιώματα** το σύνολο των δικαιωμάτων που πηγάζουν από το Σύνταγμα, π.χ. το δικαίωμα τής ελεύθερης έκφρασης τού ατόμου, τής ιδιοκτησίας ακινήτου κ.λπ. **4.** αυτός που ασκεί εξουσία ή διοικείται με βάση τις διατάξεις τού Συντάγματος: *~ πολίτευμα / βασιλεία / μοναρχία* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) **συνταγματικός άξονας** κατηγοριοποίηση των συστατικών στοιχείων τής γλώσσας από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, για να δηλωθούν οι διάφορες σχέσεις τους (φωνολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές και κυρ. συντακτικές), όταν «συν-τάσσονται», δηλ. όταν τα στοιχεία συνεμφανίζονται στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση κ.λπ.) ΑΝΤ. παραδειγματικός άξονας (β) **συνταγματικές σχέσεις** οι διάφορες σχέσεις (φωνολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές, συντακτικές) των στοιχείων τής γλώσσας, όπως συν-εμφανίζονται μέσα στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση)· π.χ. στην πρόταση *ο πατέρας βλέπει τηλεόραση*, συνταγματική, και μάλιστα συντακτική, είναι η σχέση υποκειμένου και ρήματος *(ο πατέρας – βλέπει)*, η σχέση ρήματος και αντικειμένου *(βλέπει – τηλεόραση)* κ.λπ. ΑΝΤ. παραδειγματικές σχέσεις. — **συνταγματικ-ά / -ώς** [1825] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύνταγμα*. Ο γλωσσ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. syntagmatique (axe / relations)].

συνταγματικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} (για νόμο ή άλλη πολιτειακή πράξη ή παράλειψη) η συμφωνία ή η μη αντίθεση προς το Σύνταγμα: *η ~ τού νόμου θα κριθεί στο δικαστήριο* ΑΝΤ. αντισυνταγματικότητα.

συνταγματολόγος (ο/η) [1876] ο νομικός ή ο επιστήμονας τού δικαίου που είναι ειδικευμένος στο Συνταγματικό Δίκαιο (ως κλάδο τής νομικής επιστήμης).

συνταγογραφία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** το σύνολο των κανόνων για τη γραφή ιατρικών συνταγών **2.** η γραφή ιατρικής συνταγής.

συνταγογραφώ ρ. μετβ. {συνταγογραφείς... | συνταγογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για γιατρό) γράφω (συγκεκριμένα φάρμακα) σε συνταγή. — **συνταγογράφηση** (η).

συνταγολογία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ο φαρμακολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη σύνταξη και παρασκευή ιατρικών και φαρμακευτικών συνταγών.

συνταγολόγιο (το) [1872] {συνταγολογί-ου | -ων} ΦΑΡΜ. **1.** το ειδικό βιβλίο στο οποίο ο φαρμακοποιός γράφει τις συνταγές κάθε ημέρας **2.** το στέλεχος στο οποίο γράφει ο γιατρός τη συνταγή για τον ασθενή του **3.** ο κατάλογος των εγκεκριμένων φαρμάκων που μπορούν να συνταγογραφηθούν από το Εθνικό Σύστημα Υγείας ή από τα διάφορα ασφαλιστικά ταμεία: *εθνικό ~.*

συνταιριάζω ρ. μετβ. {συνταίριασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να συνδυαστεί αρμονικά με κάτι άλλο: *έψαχνε για τα κατάλληλα γάντια, για να τα συνταιριάξει με το παλτό της* || *συνταίριαζε ομορφιά και καλοσύνη* ΣΥΝ. συναρμόζω, συνδυάζω. — **συνταίριασμα** (το).

συνταιριαστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να συνταιριαστεί με κάποιον/κάτι άλλο. — **συνταιριαστά** επίρρ.

συντάκτης (ο) {συντακτών}, **συντάκτρια** (η) [1874] {συντακτριών} **1.** πρόσωπο που συντάσσει κείμενο: *ο ~ τής προκήρυξης / τού νομοσχεδίου* **2.** πρόσωπο που εργάζεται σε μόνιμη βάση σε εφημερίδα ή περιοδικό συντάσσοντας άρθρα: *ο ~ τού άρθρου προτίμησε την ανωνυμία* || *Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων* ΣΥΝ. δημοσιογράφος **3.** πρόσωπο που συντάσσει λήμματα σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: *ο ~ τού λήμματος / τού λεξικού.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συντάσσω / -ττω*].

συντακτικό (το) **1.** ΓΛΩΣΣ. το μέρος τής γραμματικής που εξετάζει τη συντακτική δομή και λειτουργία μιας γλώσσας (βλ. λ. *σύνταξη*): *το ~ τής ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. σύνταξη **2.** (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας **3.** (συνεκδ.) το διδακτικό εγχειρίδιο στο οποίο συγκεντρώνονται και από το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *γυρίστε στη σελίδα είκοσι τού ~ σας.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *συντακτικός*].

συντακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σύνταξη κειμένων: *η ~ ομάδα ενός περιοδικού / ενός λεξικού* **2.** (α) αυτός που αναφέρεται στους κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *κάνει ~ λάθη* || *~ ανάλυση* (β) **συντακτική θεωρία** η γενετική-μετασχηματιστική σύνταξη (βλ. λ. *γενετικός*) **3.** ΓΛΩΣΣ. **συντακτικό** (το) βλ.λ. • **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σύνταγμα μιας χώρας: *~ επιταγή* (β) **Συντακτική Συνέλευση** η εθνική συνέλευση που ψηφίζει νέο σύνταγμα (πβ. λ. *αναθεωρητικός*) (γ) **συντακτική εξουσία** η εξουσία κατάρτισης και θέσεως σε ισχύ νέου συντάγματος (δ) **συντακτικό όργανο** ο οργανικός φορέας τής συντακτικής εξουσίας (ε) **συντακτική πράξη / πρακτική** η ακολουθούμενη πρακτική (κανόνες, συνήθειες) από συντακτικό όργανο • **5.** ΧΗΜ. **συντακτικός τύπος** η παράσταση που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα μιας χημικής ένωσης. — **συντακτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχική σημ. «σχηματισμένος, οργανωμένος». αρχ. *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τακτικός*). Ο πολιτικός όρος αποδίδει το γαλλ. constituant (λ.χ. Assemblée Constituante «Συντακτική Συνέλευση»)].

συντάμω (να/θα) ρ. → συντέμνω

σύνταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (α) η παραγωγή γραπτών κειμένων: *η ~ ενός δημοσιογραφικού άρθρου* || *η ~ ενός εγκυκλοπαιδικού λήμματος* || *η ~ οδηγιών / νόμου / νομοσχεδίου / καταλόγου / αναφοράς* || *τελεί χρέη διευθυντή συντάξεως στην εφημερίδα του* || *~ επιστολής / υπομνήματος* || *η αίθουσα σύνταξης ενός ειδησεογραφικού σταθμού* ΣΥΝ. γράψιμο, συγγραφή (β) (συνεκδ.) το σύνολο των συντακτών: *υπήρξε απάντηση από τη ~ τού περιοδικού* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η συντακτική δομή μιας γλώσσας, οι τρόποι (κανόνες) κατά τους οποίους οι λέξεις (οι γλωσσικές πληροφορίες) συν-τάσσονται, συνδέονται μεταξύ τους, για να σχηματίσουν φράσεις (ο μαθητής, την άσκηση, έλυσε την άσκηση), προτάσεις *(ο μαθητής έλυσε την άσκηση)*, περιόδους *(ο μαθητής έλυσε την άσκηση, προτού τελειώσει η προκαθορισμένη ώρα)* κ.λπ.: *το κείμενό του έχει πλούσιο λεξιλόγιο, αλλά χωλαίνει στη ~* || *κανόνες τής σύνταξης* || *απρόσωπη ~* (β) **γενετική-μετασχηματιστική σύνταξη** βλ. λ. *γενετικός* **3.** (γενικότ.) ο συνδυασμός αριθμών, συμβόλων και απεικονίσεων για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: *η ~ χάρτη / εκλογικού καταλόγου / πίνακα / ισολογισμού* ΣΥΝ. κατάρτιση • **4.** η μηνιαία παροχή χρηματικού ποσού προς ασφαλισμένο σε κοινωνικό φορέα (ή σε συγγενή του μετά τον θάνατό του), όταν αυτός αποσύρεται από την εργασία του, έχοντας συμπληρώσει τα απαιτούμενα χρόνια ή/και ένσημα· (συνεκδ.) το ίδιο το χρηματικό ποσό: *αναπηρική / χαμηλή / αγροτική / στρατιωτική ~* || *δύσκολα τα φέρνει βόλτα με τη ~ που παίρνει* || *~ τού Ι.Κ.Α. / τού Ν.Α.Τ. / πείνας*· ΦΡ. **βγαίνω στη σύνταξη** παύω να εργάζομαι, συνταξιοδοτούμαι: *από τότε που βγήκε στη σύνταξη, δεν ξέρει πώς να περάσει την ώρα του* **5. σύνταξη τής πολιτείας** το συντακτικό έργο ενός συντακτικού οργάνου, το σύνταγμα ενός κράτους **6.** ΣΤΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση στρατιωτών ή πλοίων σύμφωνα με ορισμένη διάταξη (β) (ως πρόσταγμα) για τη συγκέντρωση στρατιωτών σύμφωνα με ορισμένη διάταξη. — (υποκ.) **συνταξούλα** (η) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνταξις* < *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τάξις*). Αρχική σημ. τής λ. «οργάνωση, διευθέτηση (κατά σειρά και τάξη)», ενώ μτγν. είναι οι σημ. «σύνταξη (όρων προτάσεως)» και «αμοιβή (στρατιωτών, ιερέων και άλλων μη μάχιμων πολιτών)»].

συνταξιδεύω ρ. αμετβ. [1782] {συνταξίδευσα} χρησιμοποιώ το ίδιο μεταφορικό μέσο (με άλλον) ή πορεύομαι μαζί του: *γνωριστήκαμε όταν συνταξιδεύαμε για το Παρίσι.* — **συνταξιδιώτης** (ο) [1856], **συνταξιδιώτισσα** (η).

συντάξιμος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι απαραίτητος, για να μπορέσει κανείς να εξασφαλίσει σύνταξη, όταν σταματήσει να εργάζεται: *~ χρόνος / χρόνια.*
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *ανατάξ-ιμος, δικάσιμος*].

συνταξιοδοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροχή σύνταξης: *~ εισφορές / δικαιώματα / ταμεία / ασφαλιστήριο / ασφάλεια / συμβόλαιο.* — **συνταξιοδοτικά** επίρρ.

συνταξιοδοτώ ρ. μετβ. [1849] {συνταξιοδοτείς... | συνταξιοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω σε (κάποιον) χρηματικό ποσό σε μηνιαία βάση, όταν πλέον έχει πάψει να εργάζεται, ως συνέχεια τού μισθού ή τής αμοιβής που ελάμβανε όσο εργαζόταν: *συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα.* — **συνταξιοδότηση** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + *-δοτώ* < *δότης*, πβ. κ. *δανειο-δοτώ, χρηματο-δοτώ*].

συνταξιούχος (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει πάψει να εργάζεται και λαμβάνει σύνταξη: *~ οικοδόμος / δάσκαλος* || *τα αιτήματα των συνταξιούχων τού Ι.Κ.Α.*
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + *-ούχος* (< *έχω*)].

συνταράζω ρ. μετβ. {συντάρα-ξα (λόγ. συνετάραξα), -χθηκα, -γμένος} προκαλώ έντονη ψυχική αναστάτωση: *τα νέα μάς συντάραξαν* ΣΥΝ. συγκλονίζω, σοκάρω. Επίσης **συνταράσσω** [αρχ.].

συνταρακτικός, -ή, -ό [1867] κ. **συνταραχτικός** αυτός που προκαλεί έντονη ψυχική αναστάτωση, που επιφέρει μεγάλη αναστάτωση: *~ νέα / γεγονός / εμπειρία / είδηση / παρουσία / αλλαγές / αποκαλύψεις* ΣΥΝ. συγκλονιστικός. — **συνταρακτικά** κ. **συνταραχτικά** επίρρ.

συντάσσω ρ. μετβ. {συν-έταξα, -τάχθηκα, -ταγμένος κ. (λόγ.) -τεταγμένος} **1.** δημιουργώ (γραπτό κείμενο): *~ διαθήκη / άρθρο / σχόλιο / έγγραφο / συμβόλαιο / λόγο / διαμαρτυρία / λήμμα / πόρισμα / έκθεση / αναφορά / νομοσχέδιο* ΣΥΝ. συγγράφω, γράφω **2.** (γενικότ.) συνδυάζω αριθμούς, σύμβολα, απεικονίσεις για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: *~ χάρτη / εκλογικό κατάλογο / πίνακα ισολογισμού* ΣΥΝ. καταρτίζω, συνθέτω **3.** αναλύω (πρόταση) στο συντακτικό επίπεδο, βρίσκω τις συντακτικές δομές της: *να συνταχθεί το κείμενο και να αναλυθούν οι υποθετικοί λόγοι* ΣΥΝ. κάνω σύνταξη **4.** ΣΤΡΑΤ. τοποθετώ (στρατιώτες) σε ορισμένη διάταξη· (μεσοπαθ. **συντάσσομαι**) **5.** παίρνω θέση (υπέρ κάποιου): *~ με το μέρος / την άποψη κάποιου* ΣΥΝ. υπερασπίζομαι, στηρίζω, υποστηρίζω, τάσσομαι (υπέρ / κατά κάποιου) ΑΝΤ. αντιτίθεμαι, αντιτάσσομαι **6.** ΓΛΩΣΣ. (για όρο τής πρότασης) δέχομαι συμπλήρωμα σε ορισμένη πτώση ή γενικότ. σε ορισμένο τύπο: *το «διαβάζω» συντάσσεται με αιτιατική, ενώ το «επι-*

κρατώ» συντάσσεται με γενική || *το «επί» συντάσσεται με γενική και με αιτιατική* || *το «πηγαίνω» συντάσσεται με εμπρόθετο προσδιορισμό* **7.** (η μτχ. ***συντεταγμένος***, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τάσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

συνταυτίζω ρ. μετβ. [1873] {συνταύτισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) όμοιο με άλλο: *με τον καιρό οι δύο διαφορετικές λέξεις συνταυτίστηκαν λόγω τής μορφολογικής συγγένειάς τους* ΣΥΝ. ταυτίζω ΑΝΤ. διαφοροποιώ. — **συνταύτιση** (η) [1846] κ. **συνταυτισμός** (ο) [1844].

συντεθειμένος, -η, -ο → συνθέτω

συντέθηκα ρ. → συνθέτω

συντείνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέτεινα} ενώνω τις δυνάμεις μου στην επίτευξη ορισμένου στόχου, συμβάλλω προς μία κατεύθυνση: *αν δεν συντείνουν οι προσπάθειες όλων προς την ίδια κατεύθυνση, η χώρα δεν θα βγει από το αδιέξοδο* || *η αδιαλλαξία του συνέτεινε στην αποτυχία των συνομιλιών* ΣΥΝ. συντελώ, συμβάλλω ΑΝΤ. εμποδίζω.

σύντεκνος (ο) {συντέκνων}, **συντέκνισσα** (η) {συντεκνισσών} (στην Κρήτη) πρόσωπο που έχει παντρέψει κάποιον ή του έχει βαφτίσει το παιδί: *ήρθε κι ο ~ από την Κρήτη και μας έφερε το λάδι* ΣΥΝ. κουμπάρος. — **συντεκνία** [μεσν.] κ. **συντεκνιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *-τεκνος* < *τέκνον*].

συντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} το τέλος· συνήθ. στη ΦΡ. ***συντέλεια τού κόσμου*** (i) το τέλος τού κόσμου ΣΥΝ. η δευτέρα παρουσία, τα έσχατα, τα ύστερα τού κόσμου (ii) (μτφ.) πολύ κακές καιρικές συνθήκες: *κρύο, χαλάζι, η ~!* ΣΥΝ. κοσμοχαλασιά, θεομηνία ΑΝΤ. γαλήνη, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «από κοινού ενέργεια, συνεργασία για κοινό σκοπό». < *συντελής* (βλ. κ. *συντελῶ*). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε τη συμπλήρωση, την ολοκλήρωση ενός χρονικού διαστήματος, καθώς και την τελική του περίοδο (λ.χ. πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.: *συντέλεια τοῦ διεληλυθότος ἔτους*· Κ.Δ. Ματθ. 24, 3: *τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος*)].

συντέλεση (η) → συντελώ

συντελεσμένος, -η, -ο → συντελώ

συντελεστής (ο) **1.** αυτός που ενεργεί, ώστε να επιτευχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *βασικός ~ τής επιτυχίας στάθηκε ο υπεύθυνος πωλήσεων* || *το κοινό χειροκρότησε όλους τους συντελεστές τής παράστασης* || *δεν μπορεί κανείς να υπολογίσει όλους τους συντελεστές τής ανθρώπινης ευτυχίας* ΣΥΝ. παράγων, παράμετρος **2.** ΜΑΘ. ορισμένος αριθμός ή γράμμα που το θεωρούμε σταθερό σε μια αλγεβρική παράσταση: *στο μονώνυμο* $-4\chi^3\psi$ *το* -4 *είναι ~* || *~ διευθύνσεως ευθείας* **3.** ΦΥΣ. μέγεθος που εκφράζει τον λόγο ή το γινόμενο δύο διαφορετικών μεγεθών και χαρακτηρίζει φυσικές ιδιότητες: *~ θερμικής διαστολής* **4.** ΟΙΚΟΝ. (α) ο αριθμός που εκφράζει τη σχέση δύο οικονομικών μεγεθών: *~ αποτελεσματικότητας* (β) οικονομικός παράγοντας που οδηγεί στην ανάπτυξη συγκεκριμένου οικονομικού μεγέθους: *~ παραγωγής* **5.** σταθερός αριθμός, μεγαλύτερος ή μικρότερος από τη μονάδα, με τον οποίο υπολογίζονται οι διαστάσεις ενός κτίσματος ως προς την έκταση γης στην οποία αυτό κτίζεται: *~ δόμησης / κάλυψης / ύψους* || *για τα εμπορικά ακίνητα παίζει ρόλο η θέση και ο ~ εμπορικότητας τής περιοχής.* — **συντελεστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μέλος ομάδας φοροσυλλεκτών». < αρχ. *συντελῶ* (βλ.λ.). Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. coëfficient, ενώ στη σημ. «παράμετρος» αποδίδει το αγγλ. factor].

συντελικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***συντελικός χρόνος*** κάθε χρόνος ρήματος με τον οποίο εκφράζεται ότι η ενέργεια τού ρήματος έχει ήδη συντελεστεί, δηλ. έχει τελειώσει· στη Ν. Ελληνική τέτοιοι χρόνοι είναι ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας, π.χ. *έχω στείλει το δέμα* || *είχε φύγει όταν πήγα* || *θα έχει φτάσει, όταν του τηλεφωνήσω* ΣΥΝ. συντελεσμένος / τετελεσμένος χρόνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συντελής* (< *συν-* + *-τελής* < *τέλος*)].

συντελώ ρ. αμετβ. {συντελείς... | συν(ε)τέλεσα, συντελέσ-τηκα, -μένος} **1.** λειτουργώ ως παράγοντας στη διαμόρφωση αποτελέσματος: *η άθληση συντελεί στην καλή υγεία* || *η κακοκαιρία συνετέλεσε στην ανατροπή των σχεδίων μας* ΣΥΝ. συμβάλλω, συντείνω, συνεργώ, υποβοηθώ· (μεσοπαθ. ***συντελούμαι***) **2.** πραγματοποιούμαι, ολοκληρώνομαι: *επί προεδρίας του συντελέστηκε σημαντικό έργο* || *συντελούνται διεργασίες* || *η ενσωμάτωση των χωρών αυτών στο νέο σύστημα συντελείται ταχύτατα* ΣΥΝ. λαμβάνω χώρα, γίνομαι **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συντελεσμένοι χρόνοι*** οι συντελικοί χρόνοι (β) ***συντελεσμένος μέλλοντας*** ο χρόνος που σημαίνει ότι η πράξη που δηλώνει το ρήμα θα έχει ήδη τελειώσει στο μέλλον πριν από κάτι άλλο (που λέγεται ή εννοείται), π.χ. *θα έχω επιστρέψει, προτού τηλεφωνήσεις* ΣΥΝ. τετελεσμένος μέλλοντας. — **συντέλεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντελῶ (-έω)*, αρχική σημ. «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω – συνεργώ, συμβοηθώ». < *συν-* + *-τελῶ* (< *τέλος*). Η λ. είχε συχνά την τεχν. κυριολεκτική σημ. «αποδίδω φορολογικές εισφορές (τέλη) ανάλογα με την περιουσία μου»].

συντέμνουσα (η) {συντεμνουσών} ΜΑΘ. διανυσματικό μέγεθος στην τριγωνομετρία, το αντίστροφο τού ημιτόνου.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συντέμνω* ως απόδ. τού γαλλ. cosécante].

συντέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέτμησα (λόγ. συνέταμον, -ες, -ε..., να/θα συντάμω), συντμήθηκα, συντετμημένος} μικραίνω σε μέγεθος: *το κείμενο ήταν εκτενές και του ζήτησαν μια συντετμημένη εκδοχή του* ΣΥΝ. συντομεύω, περιορίζω ΑΝΤ. εκτείνω, μεγαλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα*.

συντεταγμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για ομάδες μαθητών, στρατιωτών κ.λπ.) αυτός που έχει παραταχθεί με συγκεκριμένο τρόπο: *στην παρέλαση οι πεζοναύτες ήταν ~ σε εξάδες* **2.** αυτός που έχει συνταχθεί, διατυπωθεί με ορισμένο τρόπο: *κείμενο πρόχειρα ~* **3.** αυτός που είναι οργανωμένος, συγκροτημένος: *μέσα από την κρίση αυτή, το κόμμα μας πρέπει να βγει συντεταγμένο* **4.** αυτός που έχει συγκροτηθεί, διαμορφωθεί βάσει Συντάγματος, που λειτουργεί βάσει νόμων: *~ πολιτεία / κράτος* **5.** ***συντεταγμένες*** (οι) μεμονωμένοι ή συνδυαζόμενοι μεταξύ τους αριθμοί, με τους οποίους ορίζεται ένα σημείο: *το βυθιζόμενο πλοίο έδωσε τις ~ του, για να το εντοπίσουν τα σωστικά·* ΦΡ. ***γεωγραφικές συντεταγμένες*** βλ. λ. *γεωγραφικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συντάσσω*, η οποία στην Αρχαία είχε τις σημ. «παρατεταγμένος για μάχη, επίλεκτος - ευρισκόμενος σε ενότητα, οργανωμένος» (λ.χ. *ψυχὴ συντεταγμένη σώματι*, Πλάτ. *Νόμοι* 903d· *σημεῖον πολιτείας συντεταγμένης*, Αριστοτ. *Πολιτεία* 1272b). Ήδη αρχ. η σημ. «διατυπωμένος επίσημα» (*προοίμιον συντεταγμένον*, Πλάτ. *Νόμοι* 930e). Η σημ. «στοιχείο γεωγραφικού μήκους / πλάτους» αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coordonnée (scalaire)].

συντετμημένος, -η, -ο → συντέμνω

συντεχνία (η) [μτγν.] {συντεχνιών} **1.** ΙΣΤ. μεσαιωνική επαγγελματική ένωση μαστόρων, τεχνιτών ή εμπόρων με αυστηρή ιεραρχία, στην οποία δεν μπορεί κανείς να ενταχθεί εύκολα και η οποία έχει ως στόχο της να προασπίσει τα συμφέροντα των μελών της και να μην επιτρέψει την είσοδο ξένων στο επάγγελμα ΣΥΝ. σινάφι **2.** (γενικότ.) κάθε οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο επαγγελματικό κλάδο **3.** (κακόσ.) χαρακτηρισμός κάθε ενώσεως επαγγελματιών, που στοχεύει αποκλειστικά στην προάσπιση των συμφερόντων τού κλάδου, αδιαφορώντας για το κοινωνικό σύνολο ή ακόμα και εις βάρος του: *το σωματείο μας πρέπει να ξεφύγει από τη λογική τής συντεχνίας και να αναβαθμιστεί* ΣΥΝ. σινάφι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιακός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις συντεχνίες: *ενώσεις συντεχνιακού χαρακτήρα* || *~ κεκτημένο* **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζει συντεχνία (βλ.λ., σημ. 3), την αντίληψη που θέτει σε προτεραιότητα τα συμφέροντα τού επαγγελματικού κλάδου ακόμη και εις βάρος τού κοινωνικού συνόλου: *~ νοοτροπία / συμφέροντα / πνεύμα / απαιτήσεις.* — **συντεχνιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιασμός (ο) η οργάνωση εργαζομένων σε συντεχνίες με σκοπό την υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

σύντεχνος (ο/η) {συντέχν-ου | -ων, -ους}, **συντεχνίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ασκεί την ίδια τέχνη με άλλον ΣΥΝ. ομότεχνος. Επίσης **συντεχνίτης** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-τεχνος* < *τέχνη*, πβ. κ. *ὁμό-τεχνος, ἔν-τεχνος*].

σύντηγμα (το) {συντήγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣ. κράμα που παράγεται από σύντηξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (στον Αριστοτέλη με τη σημ. «υγρό έκκριμα του σώματος») < *συντήκω* < *συν-* + *τήκω* (βλ.λ.)].

συντήκω ρ. μετβ. {συν-έτηξα, -τήχθηκα, -τετηγμένος} προκαλώ την ολοκληρωτική τήξη (υλικού), το λειώνω εντελώς. — **σύντηγμα** (το) [αρχ.], **σύντηξη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τήκω* «λειώνω» (βλ.λ.)].

συντήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να παραμένει κάτι σε σταθερή μορφή, να μην υφίσταται αλλοίωση ή φθορά ΣΥΝ. διατήρηση ΑΝΤ. αλλοίωση, φθορά, καταστροφή **2.** η κάλυψη των βιοτικών εξόδων, το να διατηρείται κανείς στη ζωή: *η ~ μιας οικογένειας* **3.** οι διαδικασίες που είναι αναγκαίες, για να λειτουργεί ικανοποιητικά κάτι ή να παραμένει σε καλή κατάσταση: *χρειάζεται τακτική ~ των μηχανών, για να μη σκουριάζουν* || *συνεργείο συντηρήσεως δρόμων* || *~ μηχανών / εξοπλισμού / αυτοκινήτων* || *η ~ τού σπιτιού είναι δαπανηρή* **4.** οι εργασίες που είναι αναγκαίες, για να σταματήσει η φθορά που συντελείται σε κατασκευές πολιτισμικής αξίας ή για να αποκατασταθούν στην αρχική κατάστασή τους: *~ έργων τέχνης / εκκλησιών / μνημείων / ζωγραφικού πίνακα* || *~ και αποκατάσταση* • **5.** ο χώρος τού ψυγείου όπου διατηρούνται τα τρόφιμα σε χαμηλή θερμοκρασία, χωρίς όμως να παγώνουν: *στα περισσότερα ψυγεία ο μεγάλος χώρος κάτω είναι η ~ και ο μικρότερος πάνω η κατάψυξη* **6.** οι τρόποι που χρησιμοποιούνται, για να μην υποστούν τα τρόφιμα αλλοιώσεις επικίνδυνες για τους καταναλωτές τους: *~ τροφίμων* || *ικανότητα συντηρήσεως* • **7.** ΠΟΛΙΤ. (α) η εμμονή στις παραδοσιακές κοινωνικές και πολιτισμικές πνευματικές αξίες και στις καθιερωμένες πολιτικές και κοινωνικές δομές, η αντίδραση στην κοινωνική και πνευματική διασάλευση (που προκάλεσαν κυρίως η Γαλλική και η Βιομηχανική Επανάσταση), καθώς και η αντίθεση στον σοσιαλισμό και σε κάθε μορφή κολεκτιβισμού, αλλά συχνά και η απόρριψη και των αυταρχικών καθεστώτων που βασίζονται στον κρατισμό: *εκφραστής τής ~ στο πολιτικό πεδίο* ΑΝΤ. πρόοδος, ριζοσπαστισμός (β) (συνεκδ.-κακόσ.) το σύνολο των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που αντιστρατεύονται τις μεταβολές στην κοινωνία ή την πολιτική: *η ~ αντιμάχεται την πρόοδο.*

συντηρητής (ο) [μεσν.], **συντηρήτρια** (η) {συντηρητριών} πρόσωπο που εργάζεται για τη συντήρηση μηχανισμού ή έργου πολιτιστικής αξίας: *~ μηχανών / έργων τέχνης.*

συντηρητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στη διαφύλαξη ενός πράγματος στην αρχική του μορφή: *~ μέτρα* **2.** ΠΟΛΙΤ. φορέας αρχών και πνεύματος συντήρησης (βλ.λ.): *οι βαθιά ~ ιδέες του διαπνέουν όλο το έργο* || *~ κόμμα / βουλευτές / πολιτική / παράταξη / κυβέρνηση / επιλογές / ψηφοφόρος* || (ως ουσ.) *νίκη των ~ στις εκλογές στην Αγγλία* (τού Συντηρητικού Κόμματος, τού κόμματος που εκπροσωπεί τη Δεξιά στην Αγγλία) || *η ~ μερίδα / πτέρυγα των σοσιαλδημοκρατών* (όσοι αντιτίθενται στις ιδεολογικές μεταρρυθμίσεις) ΑΝΤ. προοδευτικός, ριζοσπάστης, αριστερός **3.** (γενικότ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συνηθισμένα, που δεν αγαπά ή δεν τολμά τις μεγάλες αλλαγές: *πολλοί αριστεροί είναι ~ στην καθημερινή τους ζωή* || *ζει ~ ζωή, βγαίνει σπάνια και δεν ξοδεύει πολλά* || *με ~ προϋπολογισμό θα κα-*

ταφέρουμε να περιορίσουμε τα έξοδα ΣΥΝ. περιορισμένος, μαζεμένος ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελευθεριάζων **4. συντηρητικά** (τα) **/ συντηρητική ουσία** η ουσία, φυσική ή χημική, που προστίθεται στις τροφές, για να εμποδίσει ή να επιβραδύνει τις αλλοιώσεις και να παρατείνει τον χρόνο αβλαβούς κατανάλωσης των τροφών: *αποφεύγω τις κονσέρβες, γιατί περιέχουν ~* **5.** ΝΟΜ. **συντηρητική κατάσχεση** ασφαλιστικό μέτρο το οποίο συνίσταται στην ολική και νομική δέσμευση (κατάσχεση) περιουσιακών στοιχείων τού οφειλέτη για να εξασφαλιστεί η μελλοντική αναγκαστική εκτέλεση. — **συντηρητικ-ά / -ώς** [1814] επίρρ., **συντηρητικότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διατηρητικός, προστατευτικός», < αρχ. *συντηρῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «συντηρητικές ουσίες» αποδίδει το αγγλ. preservatives, ενώ ο πολιτ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. conservative].

συντηρητισμός (ο) [1898] η πολιτική θέση και η γενικότερη στάση ζωής που υπαγορεύει εμμονή σε παλιές ιδέες, στη διατήρηση τής καθεστηκυΐας τάξης πραγμάτων και στην αποστροφή προς καθετί νέο ή νεωτεριστικό: *ο ~ του δεν του επιτρέπει να συλλάβει τα οφέλη τής νέας τεχνολογίας* || *η στροφή των σοσιαλιστικών κομμάτων προς τον ~* ΣΥΝ. συντηρητικότητα ΑΝΤ. προοδευτισμός, ριζοσπαστισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. conservatism].

συντηρώ ρ. μετβ. {συντηρείς... | συντήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρατώ (κάτι) στην αρχική του μορφή, δεν το αφήνω να υποστεί αλλοιώσεις ή φθορά: *τα τρόφιμα δεν συντηρούνται χωρίς προσθήκη ειδικών ουσιών* || *η Αρχαιολογική Υπηρεσία έχει αναλάβει να συντηρήσει το κτήριο* ΣΥΝ. διατηρώ, φυλάσσω ΑΝΤ. αλλοιώνω, φθείρω, καταστρέφω **2.** (α) φροντίζω για την επιβίωση: *τους συντηρούν με φιλανθρωπική βοήθεια* (β) διατηρώ, φροντίζω να συνεχίσει κάτι να υπάρχει: *τη φημολογία τη συντηρούν ορισμένοι κερδοσκόποι* || *το ψυχροπολεμικό κλίμα συντηρείται από ακραίους πολιτικούς παράγοντες* **3.** παρέχω τα προς το ζην, στηρίζω (κάποιον) οικονομικά: *είναι δύσκολο να συντηρείς οικογένεια με έναν μόνο μισθό* || *ήταν τριάντα χρόνων και τον συντηρούσε ακόμα ο πατέρας του* || *συντηρεί ερωμένη* ΣΥΝ. διατρέφω **4.** (μεσοπαθ. **συντηρούμαι**) (α) επιβιώνω καταναλώνοντας κάτι (β) διατηρούμαι σε λειτουργία: *το νοσοκομείο συντηρείται με εθελοντική εργασία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντηρῶ (-έω)* «διατηρώ, προστατεύω» < *συν-* + *τηρῶ* (βλ.λ.)].

συντίθεμαι ρ. → συνθέτω

συντμήθηκα ρ. → συντέμνω

σύντμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να συντέμνεται κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ. η βραχυγραφική απόδοση λέξεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύντμησις* < αρχ. *συντέμνω* (πβ. κ. *τμῆσις*)].

συντμήσω (να/θα) ρ. → συντέμνω

σύντομα επίρρ.· σε μικρό χρονικό διάστημα, στο μέλλον: *δεν θα κρατήσει αυτό για πολύ· ~ θ' αλλάξουν όλα* || *~ κοντά σας το νέο μας κατάστημα.* Επίσης (λόγ.) **συντόμως** επίρρ. [αρχ.].

> **σύντομα – πρόσφατα / προσφάτως.** Συχνά οι δύο λέξεις εναλλάσσονται εσφαλμένως. Είναι λάθος να πούμε *«Θα τον συναντήσω πρόσφατα, την άλλη εβδομάδα»*, όπως είναι επίσης λάθος να πούμε *«Τον συνάντησα σύντομα, την περασμένη εβδομάδα»*! Τα σωστά είναι: *Θα τον συναντήσω σύντομα, την άλλη εβδομάδα* και *Τον συνάντησα πρόσφατα, την περασμένη εβδομάδα.* Το **πρόσφατα / προσφάτως** σημαίνει «πριν από λίγο καιρό» και αναφέρεται στο παρελθόν (όχι στο μέλλον). Το **σύντομα** σημαίνει «σε λίγο καιρό» και αναφέρεται στο μέλλον (όχι στο παρελθόν). Αν το *σύντομα* σημαίνει «γρήγορος», «σε μικρό χρονικό διάστημα» ή «με λίγα λόγια», τότε χρησιμοποιείται για κάθε χρονική βαθμίδα: *Η ταλαιπωρία μας τέλειωσε σύντομα· δεν κράτησε, ευτυχώς, πολύ – Εξήγησέ μας πολύ σύντομα τι εννοείς· δεν έχουμε καιρό – Τους είδε σύντομα κι έφυγε να προλάβει το τρένο.*

συντομεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συντόμευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) μικρότερη έκταση ή διάρκεια: *πρέπει να συντομευθεί το κείμενο, για να χωρέσει σε μία στήλη* || *έχω μόνο πέντε λεπτά στη διάθεσή μου, γι' αυτό πρέπει να συντομεύσω την ομιλία μου* || *~ μια επίσκεψη* ΣΥΝ. μικραίνω, περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω, μεγαλώνω ♦ **2.** (αμετβ.) ενεργώ γρήγορα, γίνομαι σύντομος: *Συντόμευε! Θ' αργήσουμε* ΣΥΝ. βιάζομαι ΑΝΤ. αργώ, πάω με το πάσο μου. — **συντόμευση** (η) [1890].

συντομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι περιορισμένης έκτασης ή διάρκειας: *η ~ είναι αρετή σε ορισμένους τύπους κειμένων* ΑΝΤ. έκταση, διάρκεια **2.** η μικρή διάρκεια: *ανέλυσε με ~ τα επιχειρήματά του* ΣΥΝ. βραχυλογία ΑΝΤ. πολυλογία· ΦΡ. (α) **εν συντομία** *(ἐν συντομίᾳ)* με λίγα λόγια: *θα σας πω ~ τι συνέβη* ΣΥΝ. εν περιλήψει ΑΝΤ. αναλυτικά, διά μακρών (β) **χάριν συντομίας** για να κερδίσουμε χρόνο: *~ θα παραλείψω τις λεπτομέρειες.*

συντομογραφία (η) [1832] {συντομογραφιών} η απόδοση λέξης ή φράσης σε βραχύτερη μορφή με παράλειψη τμήματος τής λέξης ή τμημάτων των λέξεων, π.χ. *ΒΑ.* αντί *Βορειοανατολικός, κ.λπ.* αντί *και λοιπά* κ.ά. ΣΥΝ. βραχυγραφία. — **συντομογραφικός,** -ή, -ό, **συντομογραφικ-ά / -ώς** επίρρ., **συντομογραφώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. abréviation].

> **συντομογραφίες σε πληθυντικό!** Συχνά, κατά μίμηση ξένων γλωσσών, το σύμφωνο που δηλώνει μια συντομογραφία (π.χ. **σ.** = σελίδα, **κ.** = κύριος, **λ.** = λέξη κ.ά.) επαναλαμβάνεται για να δηλώσει πληθυντικό: **σσ.** = σελίδες, **κ.κ.** = κύριοι, **λλ.** = λέξεις (πβ. αγγλ. pp. = pages). Αυτό είναι ξένο προς τους κανόνες τής ελληνικής γλώσσας, αλλά και προς το σύστημα παραπομπών τής ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας. Η συντομογραφία **σ.** ως ακρωνύμιο χρησιμοποιείται τόσο για το **σελίδα** όσο και για το **σελίδες**. Το ίδιο και η συντομογραφία **λ.** που χρησιμοποιείται ως ακρωνύμιο τόσο για το **λέξη** όσο και για τον πληθυντικό **λέξεις**. Έτσι θα αποφεύγονται και αστείου τύπου προσφωνήσεις (στην πραγματικότητα προφορικές αναγνώσεις) τής συντομογραφίας *«κ.κ. βουλευτές»* ως *«κύριοι κύριοι βουλευτές»*!

σύντομος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί λίγο: *θα είμαστε πάλι κοντά σας μετά το ~ διαφημιστικό διάλειμμα* || *στη ~ ζωή του πέτυχε πολλά* || *~ δρόμος / διακοπές* ΣΥΝ. μικρός ΑΝΤ. μακρύς, πολύς, μεγάλος, εκτενής **2.** αυτός που δηλώνεται με λίγες λέξεις ή με μικρής έκτασης κείμενο ή λόγο: *~ έκθεση / ομιλία / αγόρευση / λόγος* ΣΥΝ. βραχυλογικός, λακωνικός, συνοπτικός ΑΝΤ. μακροσκελής, φλύαρος, εκτενής **3.** αυτός που εκφράζεται με λίγα λόγια: *θα είμαι ~, για να μη σας κουράσω* ΑΝΤ. αναλυτικός **4. σύντομον** (το) (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο κάθε συλλαβή αντιστοιχεί σε έναν μουσικό φθόγγο ΣΥΝ. συλλαβικό, ειρμολογικό. — **σύντομα / συντόμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-τομος* < *τομή* (βλ.λ.)].

συντονίζω ρ. μετβ. {συντόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μεταβάλλω τον τόνο ή τον ρυθμό (ενός πράγματος), ώστε να συμφωνεί με τον τόνο ή τον ρυθμό άλλου: *για να αποδώσει η ορχήστρα, πρέπει να συντονιστούν τα όργανα* ΑΝΤ. αποσυντονίζω **2.** μεταβάλλω τη συχνότητα (ραδιοτηλεοπτικής συσκευής), ώστε να λαμβάνει ή/και να εκπέμπει κάθε φορά συγκεκριμένο ηλεκτρομαγνητικό σήμα: *είστε συντονισμένοι στο Δεύτερο Πρόγραμμα τής Ελληνικής Ραδιοφωνίας* (ΕΡΑ-2) • **3.** καθορίζω και συνδυάζω τις ενέργειες (άλλων), ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας και αποφεύγοντας τις συγχύσεις: *το όλο πρόγραμμα συντονίζεται από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.* ΣΥΝ. ρυθμίζω, διευθετώ ΑΝΤ. αποσυντονίζω **4.** καθορίζω τη σειρά με την οποία μιλούν καλεσμένοι σε στρογγυλή τράπεζα, συνέδριο ή τηλεοπτική εκπομπή, καθώς και τον χρόνο των ομιλιών και τις παρεμβάσεις: *τη συζήτηση συντονίζει έμπειρος δημοσιογράφος* ΣΥΝ. διευθύνω· (μεσοπαθ. **συντονίζομαι**) **5.** προσαρμόζω τις ενέργειες ή τις ιδέες μου σε αυτά που κάνουν ή πιστεύουν άλλοι: *αν δεν συντονιστείς με την εποχή σου, μην περιμένεις να πετύχεις* ΣΥΝ. προσαρμόζομαι **6.** (ειδικότ. η μτχ. **συντονισμένος,** *-η, -ο*) αυτός που γίνεται βάσει σχεδίου και παράλληλα προς άλλους που υπακούουν στο ίδιο σχέδιο: *~ δράση / παρέμβαση / ενέργειες των αστυνομικών δυνάμεων* || *«η ~ μείωση των επιτοκίων στις χώρες τής ζώνης τού ευρώ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syntoniser < syntonie < αρχ. *συντονία* «τέντωμα, ένταση - αρμονία» < *σύντονος* (βλ.λ.)].

συντονισμός (ο) **1.** το να συντονίζει κανείς (κάτι): *ο ~ τής συζήτησης / των προσπαθειών / τής ομάδας / τής ορχήστρας / των ενεργειών* **2.** ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο έχουμε μεγιστοποίηση τού πλάτους τής ταλάντωσης ενός συστήματος όταν αυτό διεγείρεται εξωτερικά από πηγή, τής οποίας η συχνότητα είναι κοντά στις φυσικές συχνότητες τού συστήματος **3.** (στον ραδιοηλεκτρισμό) το φαινόμενο κατά το οποίο κυμαινόμενα ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά κυκλώματα δέχονται την επίδραση εξωτερικής διέγερσης από ταλάντωση, τής οποίας η συχνότητα είναι ίδια με τού κυκλώματος· στο φαινόμενο αυτό στηρίζεται η εκπομπή και η λήψη των ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων **4.** ΧΗΜ. το φαινόμενο που παρατηρείται σε ορισμένες χημικές ενώσεις, κατά το οποίο η ακριβής δομή τους μπορεί να περιγραφεί από περισσότερους τού ενός εναλλακτικούς συντακτικούς τύπους και όχι από έναν μόνο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syntonisation (βλ. λ. *συντονίζω*). Ο χημ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. résonance].

συντονιστής (ο), **συντονίστρια** (η) {συντονιστριών} **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τον καθορισμό και τον συνδυασμό των ενεργειών, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας: *ο ~ τού κυβερνητικού έργου είναι ο πρωθυπουργός* || *ο ~ τής προεκλογικής εκστρατείας ενός κόμματος* || *η ~ των καθηγητών μιας ειδικότητας σε σχολείο* **2.** πρόσωπο που διευθύνει δημόσια συζήτηση μεταξύ πολλών ομιλητών: *ο ~ τής συζήτησης δυσκολευόταν να επιβληθεί στους καλεσμένους του* • **3.** ΗΛΕΚΤΡ. το όργανο που χρησιμεύει στον συντονισμό των ραδιοφωνικών κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syntonisateur (βλ. λ. *συντονίζω*)].

συντονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συντονισμό, που αποσκοπεί στον συντονισμό: *~ όργανο / επιτροπή / ρόλος* || (ως ουσ.) *το ~ των φοιτητικών καταλήψεων.* — **συντονιστικά** επίρρ.

σύντονος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση: *~ προσπάθειες / προσοχή / ενέργειες* ΣΥΝ. εντατικός ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τελείως τεντωμένος, ορμητικός, εντατικός», < *συν-τείνω* (πβ. κ. *τόνος*). Η σημ. «αρμονικός, σύμφωνος, κατάλληλος» είναι μτγν.].

συντοπίτης (ο) {συντοπιτών}, **συντοπίτισσα** (η) {δύσχρ. συντοπιτισσών} πρόσωπο που έχει την ίδια ιδιαίτερη πατρίδα με άλλον: *είδα έναν ~ μου στον δρόμο και πιάσαμε την κουβέντα για το χωριό μας* ΣΥΝ. συμπατριώτης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σύντοπος* (< *συν-* + *τόπος*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης, όπλ-ίτης*].

συντρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέτρεξα κ. συνέδραμα} **1.** προσφέρω τη βοήθειά μου, έρχομαι αρωγός: *δεν έχει κανέναν να τον συντρέξει σε*

μια δύσκολη στιγμή ΣΥΝ. βοηθώ, παραστέκομαι **2.** υπάρχω (μαζί με κάτι άλλο): *δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας για την υγεία του· πρόκειται για μια απλή πνευμονική λοίμωξη* || *συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την έγκριση αυτής τής πρότασης.*

συντρέξω – συνδράμω. Το ρήμα **συντρέχω** με τη σημ. τού «βοηθώ, παραστέκομαι» σχηματίζει τους άλλους (εκτός από τον ενεστώτα και παρατατικό) χρόνους με δύο τύπους (θέματα): **συντρεξ-** και **συνδραμ-** (*συντρέξω – συνδράμω, συνέτρεξα – συνέδραμα*)· π.χ. *Είναι όλοι πρόθυμοι να συνδράμουν στην επιτυχία τού έργου – Τον συντρέξαμε με αγάπη στις δύσκολες στιγμές που πέρασε.* Από τους δύο τύπους, το *συνδράμω / συνέδραμα* χρησιμοποιείται και σε επίσημο λόγο: *Η πολιτεία θα συνδράμει κάθε προσπάθεια για την αντιμετώπιση τού προβλήματος τής ανεργίας.* Στη φράση **συντρέχει λόγος** όλοι οι χρόνοι σχηματίζονται με το θέμα *συντρεχ- / συντρεξ-*: *αν συντρέξει λόγος / δεν συνέτρεξαν λόγοι / έχουν συντρέξει σοβαροί λόγοι.*

συντριβάνι (το) → σιντριβάνι

συντριβή (η) [μτγν.] **1.** το να σπάει κάτι σε πολύ μικρά κομμάτια, να θραύεται: *η πτώση και η ~ τού αεροπλάνου* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωτική καταστροφή, η ολοκληρωτική ήττα: *η ~ τού χιτλερικού στρατού στο ανατολικό μέτωπο* || *η ομάδα υπέστη ~ με σκορ 4-0* ΣΥΝ. πανωλεθρία **3.** (μτφ.) η ψυχική εξουθένωση, η καταρράκωση: *ήταν φανερή η ~ στο πρόσωπό του, όταν δέχθηκε τα δυσάρεστα νέα.*

συντρίβω ρ. μετβ. {συν-έτριψα, -τρίφθηκα (λόγ. -ετρίβην, -ης, -η...), -τετριμμένος} **1.** (κυριολ.) σπάω σε πολύ μικρά κομμάτια, διαλύω (κάτι) κάτω από το βάρος μου ή με τη δύναμη που ασκώ πάνω του ΣΥΝ. θρυμματίζω, κατακομματιάζω **2.** διαλύω εντελώς: *η πέτρα τού συνέτριψε τα δάκτυλα τού δεξιού ποδιού* ΣΥΝ. συνθλίβω· (μτφ.) **3.** εξοντώνω, καταστρέφω ολοκληρωτικά: *η στρατιά συνέτριψε κάθε αντίσταση στον δρόμο της* || *μη με απειλείς, γιατί έχω τη δύναμη να σε συντρίψω!* ΣΥΝ. καταστρέφω, διαλύω **4.** καταρρακώνω, εξουθενώνω ψυχικά ΣΥΝ. καταλυπώ, καταστενοχωρώ, τσακίζω **5.** (μεσοπαθ. **συντρίβομαι**) (α) γίνομαι πολλά μικρά κομμάτια, θρυμματίζομαι: *το αεροπλάνο κατέπεσε και συνετρίβη σε ορεινή περιοχή* (β) θλίβομαι βαθιά, καταρρακώνομαι: *είμαστε βαθύτατα συντετριμμένοι από τον θάνατο τού αγαπημένου σας παιδιού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τρίβω* (βλ.λ.)].

συντρίμμι (το) {συντριμμ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** κάθε μικρό κομμάτι, στο οποίο διαλύεται υλικό που έχει κατακομματιαστεί: *κοίταζε τα ~ τού πολύτιμου βάζου* ΣΥΝ. θραύσμα **2.** καθετί που έχει διαλυθεί (συνήθ. βίαια): *από τα ~ τής πολυκατοικίας ανασύρθηκαν τρεις επιζώντες* ΣΥΝ. ερείπιο **3.** (μτφ.) αυτός που έχει υποστεί σκληρή ψυχική δοκιμασία, που τον έχει καταβάλει σκληρή δοκιμασία: *έφυγες και μ' έκανες συντρίμμια* || *μετά την πτώχευση είναι ένα ~· δεν θα τον αναγνωρίσεις αν τον δεις* || *τα όνειρά μου έγιναν συντρίμμια* ΣΥΝ. ερείπιο, (μτφ.) ράκος. Επίσης **σύντριμμα** [αρχ.] {συντρίμμ-ατος | -ατα, -άτων}.
[ΕΤΥΜ. < **συντρίμμ-ιον*, υποκ. τού αρχ. *σύντριμμα* < *συντρίβω*].

συντριπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί συντριβή, σπάσιμο σε μικρά κομμάτια ή σε πολλά σημεία: *μεταφέρθηκε στο Κ.Α.Τ. με ~ κάταγμα τού δεξιού ποδιού* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ικανός να προκαλέσει απόλυτη καταστροφή: *ο στρατός προκάλεσε ~ απώλειες στους αντιπάλους* ΣΥΝ. καταστροφικός, ολέθριος **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ανώτερος από οποιονδήποτε ή οτιδήποτε άλλο που συγκρίνεται μαζί του: *~ νίκη στις εκλογές / υπεροχή / υπεροπλία / πλειοψηφία / επιχειρήματα* || *η σύγκριση είναι ~ υπέρ τού αντιπάλου του* **4.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ψυχική οδύνη: *δέχθηκε ~ πλήγμα από την απώλεια των γονέων του* ΣΥΝ. επώδυνος. — **συντριπτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συντρίβω*].

συντροφεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {συντρόφευ-σα, -θηκα, -μένος} κρατώ παρέα σε (κάποιον), συνήθ. κάνοντας ό,τι κάνει και αυτός: *θα με συντροφεύσεις στον περίπατό μου;* || (μτφ.) *σε λίγο κι άλλες φωνές συντρόφευσαν το τραγούδι μας* ΣΥΝ. συνοδεύω, ακολουθώ. — **συντρόφε(υ)μα** (το).

συντρόφι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για μέλος τού κομουνιστικού κόμματος (επειδή ο ένας αποκαλεί τον άλλον «σύντροφο»): *καλώς τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σύντροφος* μέσω αμάρτυρου **συντρόφιον*, πβ. κ. *ζύγι, αγώγι*].

συντροφιά (η) [μεσν.] **1.** (περιληπτ.) κύκλος ανθρώπων που συγκεντρώνονται φιλικά: *μια μεγάλη ~ κατέβαινε τον δρόμο με κιθάρες και τραγούδια* || *~ νέων και κεφάτων ανθρώπων* || *γνωρίστηκαν σε φιλική ~* ΣΥΝ. παρέα, ομήγυρη **2.** το να βρίσκεται κανείς με άλλον ή άλλους και να δημιουργείται φιλική, ανθρώπινη σχέση, κυρ. ως αντίδοτο προς το συναίσθημα τής μοναξιάς: *μου λείπει η ~ σου τώρα που έφυγες στο εξωτερικό* || *μου κρατούν ~ τα γράμματά σου / τα τραγούδια* ΣΥΝ. παρέα, σχέση, συναναστροφή, επαφή ΣΥΝ. συνεταιρισμός.

συντροφία (η) [μτγν.] (παλαιότ.) οικονομική συνεργασία: *«Ανδρέας Αθανασόπουλος και Συντροφία»* (συντομ. **Σία**).

συντροφιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται συντροφιά με κάποιον. — **συντροφιαστά** επίρρ.

συντροφικός, -ή -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από συντροφικότητα: *~ αισθήματα / ατμόσφαιρα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους συντρόφους, με αυτούς που αγωνίζονται από κοινού για κάτι, που συμμετέχουν σε κοινή προσπάθεια: *~ πνεύμα / υποστήριξη / κάλυψη* **3.** (μεταξύ μελών κομουνιστικών ή σοσιαλιστικών κομμάτων): *απηύθυνε ~ χαιρετισμούς* || (ειρων.) *~ μαχαιρώματα* (αλληλοϋπονόμευση μεταξύ μελών τού ίδιου κόμματος). — **συντροφικά** επίρρ.

συντροφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση αισθημάτων αλληλεγγύης, αλληλοκατανόησης, το να μοιράζεται κανείς με άλλον τις ίδιες καταστάσεις (χαράς, λύπης κ.λπ.).

σύντροφος (ο/η) {συντρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που συνδέεται πολύ στενά με κάποιον: *είναι σύντροφοι από τα παιδικά τους χρόνια* || *~ στα όπλα* ΣΥΝ. φίλος, συμπαραστάτης **2.** αυτός με τον οποίο έχει επιλέξει κανείς να είναι μαζί για όλη τους τη ζωή με ή χωρίς δεσμά γάμου: *έχασε τον ~ της· 30 χρόνια έζησαν μαζί* || *ήταν η ~ του, αλλά δεν την παντρεύτηκε ποτέ* ΣΥΝ. σύζυγος, ταίρι· ΦΡ. **ο / η σύντροφος τής ζωής (κάποιου)** (συνήθ. για διάσημα πρόσωπα, καλλιτέχνες, πολιτικούς κ.λπ.) ο/η σύζυγος (κάποιου) ή το πρόσωπο με το οποίο συζεί (κάποιος): *«στην τελευταία του κατοικία τον συνόδευσαν η σύντροφος τής ζωής του και λιγοστοί φίλοι»* (εφημ.) **3.** αυτός με τον οποίο συνάπτει κανείς σεξουαλικές σχέσεις: *η συχνή εναλλαγή ερωτικών ~ αυξάνει την πιθανότητα μόλυνσης από αφροδίσια νοσήματα* || *άπιστος ~* ΣΥΝ. εραστής, ταίρι **4.** (μτφ.) οτιδήποτε δεν αφήνει κάποιον, δεν τον αποχωρίζεται: *η θλίψη έγινε μόνιμος ~ του* **5.** (α) αυτός με τον οποίο έχει αγωνιστεί κανείς για την επίτευξη ενός στόχου (β) (συνεκδ.) ως προσφώνηση ή χαρακτηρισμός μεταξύ μελών κομουνιστικών και σοσιαλιστικών κομμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ανατραφεί μαζί με κάποιον άλλον». < *συντρέφω* < *συν-* + *τρέφω*. Παρόμοιου σχηματισμού είναι η αντίστοιχη γαλλ. λ. compagnon < δημώδ. λατ. companio, -onis, «αυτός που τρώει ψωμί μαζί (με κάποιον)» < λατ. cum + -panio < panis «ψωμί»].

συντρώγω ρ. μετβ. [μεσν.] {συνέφαγα} παρακάθομαι σε γεύμα μαζί με άλλον ή άλλους: *συνέφαγε τις προάλλες με τον υπουργό και τον ενημέρωσε.*

συντυχαίνω ρ. μετβ. {-τυχήθηκα} (λαϊκ.) συναντώ τυχαία: *πού και πού ~ παλιούς γνώριμους στο καφενείο* του ΣΥΝ. (μτφ.) πετυχαίνω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συντυχάνω* < αρχ. *συντυγχάνω* < *συν-* + *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

συντυχία (η) {συντυχιών} η τυχαία συνάντηση: *η ~ μαζί του με γύρισε χρόνια πίσω* ΣΥΝ. συναπάντημα. Επίσης (λαϊκ.) **συντυχιά**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. συντυχ- τού αορ. β' *συν-έ-τυχ-ον*, ρ. *συντυγχάνω*, μέσω αμάρτυρου επιθ. **συν-τυχής*].

συνυπαίτιος, -α, -ο [1891] ΝΟΜ. αυτός που δεν είναι αυτουργός, αλλά συνετέλεσε στην επέλευση τής άδικης πράξης. — **συνυπαιτιότητα** (η) [1834].

συνύπαρξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άρξεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να υπάρχουν διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο ή χρόνο: *η ~ λαϊκών και αστικών μοτίβων κάνει το έργο ενδιαφέρον* || *αρμονική ~* **2.** (κατ' επέκτ.) το να βρίσκονται στον ίδιο χώρο δύο ή περισσότερα πρόσωπα και να συμβιώνουν αρμονικά μεταξύ τους: *είναι δύσκολη η ~ νύφης και πεθεράς στο ίδιο σπίτι* ΣΥΝ. συμβίωση **3.** ΠΟΛΙΤ. **ειρηνική συνύπαρξη** αρχή που πρυτάνευσε στις σχέσεις μεταξύ κρατών που ανήκαν σε αντίπαλα πολιτικοοικονομικά συστήματα μέχρι τη διάλυση τού ανατολικού συνασπισμού (μπλοκ), σύμφωνα με την οποία τα κράτη όφειλαν να αποφεύγουν την ένταση και να επιδιώκουν την άμβλυνση των διαφορών μέσω τού πολιτικού διαλόγου και τής διαδικασίας ανταλλαγής υλικών και πνευματικών αγαθών.

συνυπάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνυπήρξα} υπάρχω, ζω ή βρίσκομαι από κοινού με κάποιον/κάτι άλλο: *στο κόμμα συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές τάσεις* || *ήταν αδύνατο να συνυπάρξουν στην ίδια υπηρεσία.*

συνυπεύθυνος, -η, -ο [1816] αυτός που μοιράζεται με άλλον την ευθύνη για (κάτι): *είναι ~ για το ατύχημα, αφού επέδειξε αμέλεια* ΣΥΝ. συνυπόλογος. — **συνυπευθυνότητα** (η).

συνυπηρετώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνυπηρετείς... | συνυπηρέτησα} **1.** εργάζομαι στην ίδια υπηρεσία ή στον ίδιο δήμο ή κοινότητα μαζί με άλλον: *οι γονείς μου γνωρίστηκαν, όταν συνυπηρετούσαν στη Δράμα* || *οι σύζυγοι που επιθυμούν να συνυπηρετήσουν παίρνουν μόρια* **2.** ΣΤΡΑΤ. υπηρετώ τη θητεία μου την ίδια εποχή και στην ίδια περιοχή με κάποιον: *μαζευτήκαμε για ένα γλεντάκι όσοι συνυπηρετούσαμε στη Λαμία το '89.* — **συνυπηρέτηση** (η).

συνυποβάλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνυπέβαλα, συνυπο-βλήθηκα, -βεβλημένος} υποβάλλω (έγγραφο) μαζί με άλλα: *μαζί με την αίτηση συνυποβάλλονται μία υπεύθυνη δήλωση και ένα βιογραφικό σημείωμα.* — **συνυποβολή** (η) [1888].

συνυπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνυπέγραψα, συνυπο-γράφηκα, -γεγραμμένος} **1.** υπογράφω μαζί με άλλους: *τριάντα πνευματικοί άνθρωποι συνυπογράφουν την επιστολή διαμαρτυρίας* **2.** (μτφ.) αποδέχομαι, εγκρίνω (κάτι που υποστηρίζει κάποιος): *είμαι μαζί σου και ~ τη θέση σου* ΣΥΝ. συμφωνώ, συγκατατίθεμαι ΑΝΤ. διαφωνώ.

συνυποδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συνδήλωση (βλ.λ.). — **συνυποδηλωτικός, -ή, -ό, συνυποδηλωτικά** επίρρ., **συνυποδηλώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. connotation].

συνυπολογίζω ρ. μετβ. [1833] {συνυπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} υπολογίζω δύο ή περισσότερα πράγματα μαζί: *στα έξοδα συνυπολογίζονται τα επαγγελματικά ταξίδια* ΣΥΝ. συναριθμώ. — **συνυπολογισμός** (ο) [1884].

συνυποσχετικό (το) [1816] **1.** συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι αναλαμβάνουν αμοιβαίες υποχρεώσεις **2.** ΝΟΜ. συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν ότι κάποια διαφορά τους θα λυθεί από διαιτητή, τον οποίο διορίζουν, αντί να καταφύγουν στα αρμόδια δικαστήρια.

συνυπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {συνυποσχέθηκα} υπόσχομαι μαζί με άλλον ή άλλους: *συνυποσχεθήκαμε να συναντηθούμε στο ίδιο ακριβώς μέρος τρία χρόνια αργότερα.*

συνυποψήφιος, -α, -ο [1811] αυτός που είναι υποψήφιος (για κάτι)

μαζί με άλλον ή άλλους: *οι ~ για τη θέση τού προέδρου έδωσαν κοινή συνέντευξη Τύπου* || *οι ~ χώρες για ένταξη στην Ε.Ε.*

συνυφάδα (η) ➝ συννυφάδα

συνυφαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνύφα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** προσθέτω ξένο υλικό στην κανονική ύφανση: *~ χρυσή κλωστή στο μεταξωτό* ΣΥΝ. ενυφαίνω **2.** (κακόσ. κ. μτφ.) προετοιμάζω κάτι εις βάρος άλλου: *~ συνωμοσία / σκευωρία* ΣΥΝ. εξυφαίνω **3.** (η μτχ. ***συνυφασμένος***, -η, -ο) αυτός που εξαρτάται από κάτι άλλο, ο πολύ στενά συνδεδεμένος: *η τύχη του ως πολιτικού είναι ~ με αυτή τού αρχηγού του.* — **συνύφανση** (η) [αρχ.].

συνωδά επίρρ. (αρχαιοπρ.) συνήθ. στη ΦΡ. ***συνωδά τω νόμω*** (*συνῳδὰ τῷ νόμῳ*) σύμφωνα με τον νόμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνῳδός* < *συν-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*. Ήδη αρχ. είναι η σύνταξη τού ουδ. πληθ. (ως επιρρ.) με δοτική στη σημ. «σε αρμονία με, σύμφωνα με (κάτι)» (λ.χ. *λόγοι συνῳδὰ τοῖς ἔργοις*, Αριστοτ. *Ἠθ. Νικομάχεια* 1172b, 5)].

συνωθούμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνωθείσαι... | συνωθή-θηκα, -μένος} σπρώχνω και σπρώχνομαι ταυτόχρονα από τους άλλους: *οι δημοσιογράφοι συνωθούνταν γύρω του για μια δήλωση* ΣΥΝ. συνωστίζομαι, στρυμώχνομαι. — **συνώθηση** (η) [αρχ.].

συνωμοσία (η) {συνωμοσιών} **1.** συνεννοήσεις και ενέργειες που χαρακτηρίζονται από μυστικότητα και στοχεύουν στην τέλεση παράνομων πράξεων, κυρ. σχετικών με την ανατροπή καθεστώτος: *~ εναντίον τού κράτους / βασιλιά* || *ανατρεπτική / εγκληματική / ιστορική / πολιτική / αντεθνική / σκοτεινή / στρατιωτική / διεθνής ~* || *εξυφαίνω / αποκαλύπτω / συμμετέχω σε ~* ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία **2.** κάθε είδους ενέργεια που στρέφεται εναντίον ενός, λίγων ή πολλών ατόμων και συντελείται σε συνθήκες μυστικότητας: *Είμαι αθώος! Έπεσα θύμα συνωμοσίας!* ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία· ΦΡ. (α) ***συνωμοσία σιωπής*** βλ. λ. σιωπή (β) ***θεωρία τής συνωμοσίας*** η αντίληψη σύμφωνα με την οποία οτιδήποτε άσχημο -ιδ. όταν πρόκειται για την πολιτική κατάσταση μιας χώρας ή τη σχέση της με άλλα κράτη- οφείλεται σε μυστικές εχθρικές ενέργειες, που κατευθύνονται από «διεθνή κέντρα ανωμαλίας». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνωμότης* (βλ.λ.)].

συνωμοσιολογία (η) {συνωμοσιολογιών} λόγος περί συνωμοσίας: *όλη αυτή η ~ έχει μετατοπίσει το κέντρο βάρους τής συζήτησης από τις ευθύνες τής κυβέρνησης στον ρόλο άγνωστων και αόρατων ξένων κέντρων συνωμοσίας.*

συνωμότης (ο) {συνωμοτών}, **συνωμότρια** (η) {συνωμοτριών} πρόσωπο που οργανώνει ή συμμετέχει σε συνωμοσία: *οι ~ συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες.* Επίσης (λαϊκ.) **συνωμότισσα** (η) [1897] {δύσχρ. συνωμοτισσών}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*, *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ωμότης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμνυμι* «ορκίζομαι» (βλ. λ. *ομνύω*). Η λ. δήλωνε αρχικώς τους συνδεδεμένους με όρκο και, κατ' επέκτ., εκείνους που κατέστρωναν από κοινού μυστικά σχέδια].

συνωμοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συνωμοσία ή συνωμότη, αυτός που προσιδιάζει σε συνωμότη: *~ ενέργεια* || *~ βλέμμα / χαμόγελο.* — **συνωμοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συνωμοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει (κάποιος/κάτι) συνωμοτικό χαρακτήρα: *~ κινήσεων / ενεργειών / χειρονομιών / νευμάτων / σχεδίου / πρακτικής* **2.** η ενέργεια και γενικότ. η συμπεριφορά που αποβλέπει στη διασφάλιση τής μυστικότητας μιας δραστηριότητας, ενός σκοπού ή ενός χώρου: *η ~ των μελών μιας κλειστής οργάνωσης / μιας αίρεσης / μιας παράνομης πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης.*

συνωμοτώ ρ. μετβ. [1880] {συνωμοτείς... | συνωμότησα} συμφωνώ μυστικά (με άλλους), για να βλάψω (κάποιον κάτι): *συνωμοτούν εναντίον τού κράτους / τού καθεστώτος / τού αρχηγού τους* || *έχει την έμμονη ιδέα ότι όλος ο κόσμος συνωμοτεί εναντίον του.* — **συνωμοτισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

συνωνυμία (η) [αρχ.] {συνωνυμιών} **1.** το να έχει κανείς το ίδιο όνομα ή επώνυμο με άλλον: *Έχουμε το ίδιο επώνυμο, αλλά δεν είμαστε συγγενείς. Πρόκειται για απλή ~* **2.** ΡΗΤΟΡ. το σχήμα κατά το οποίο χρησιμοποιούνται στη σειρά λέξεις που μπορεί να διαφέρουν μορφολογικά, αλλά είναι περίπου ταυτόσημες **3.** ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα δύο ή περισσοτέρων λέξεων που διαφέρουν ως προς τη μορφή τους, αλλά ταυτίζονται ή βρίσκονται πολύ κοντά ως προς τη σημασία τους, π.χ. *γέρος* και *ηλικιωμένος*, *μητέρα* και *μάννα* ΑΝΤ. αντωνυμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

συνώνυμος, -η, -ο **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***συνώνυμα*** (τα) πράγματα ή όντα που ανήκουν στο ίδιο γένος **2.** ΓΛΩΣΣ. λέξη που η σημασία της είναι παραπλήσια με τη σημασία μιας ή περισσότερων άλλων λέξεων (επιμελής - εργατικός, παρόμοιος - παραπλήσιος - παρεμφερής) ή συγγενεύει σημασιολογικά με άλλες λέξεις (κάθισμα - καρέκλα - πολυθρόνα - σκαμνί κ.ά.) ή σπανιότ. συμπίπτει σημασιολογικά (κόκορας - πετεινός) ΑΝΤ. αντώνυμος **3.** ***συνώνυμο*** (το) {συνωνύμ-ου | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από δύο ή περισσότερες συνώνυμες λέξεις: *τα «τριαντάφυλλο» και «ρόδο» είναι ~* ΑΝΤ. αντώνυμα, αντίθετα (β) (κατ' επέκτ.) η έννοια που ταυτίζεται με άλλη: *για πολλούς το όνομα τού Ροβεσπιέρου είναι ~ τής τρομοκρατίας.* — **συνωνυμικός**, -ή, -ό [1874], **συνωνυμικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, παρώνυμο, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

συνωρίδα κ. **ξυνωρίδα** (η) (αρχαιοπρ.) **1.** ζεύγος αλόγων (είτε σύρουν είτε όχι άρμα) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ζεύγος αγίων οι οποίοι εορτάζονται μαζί, π.χ. *Κωνσταντίνος και Ελένη, Κοσμάς και Δαμιανός, Ακύλας και Πρίσκιλλα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξυνωρίς / συνωρίς*, -ίδος, < *συνήορος / συνάορος* (με συναίρεση) < *συν-* + *-άορος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ἀερ-* (ρ. *ἀείρω* «συνδέω», βλ. κ. *αορτή*)].

συνωστίζομαι ρ. αμετβ. [1887] {συνωστίσ-θηκα, -μένος} συνωθούμαι (βλ.λ.): *δεκάδες ασφαλισμένοι συνωστίζονταν σε μια πολύ μικρή αίθουσα αναμονής.*
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + αρχ. *ὠστίζομαι* «σπρώχνομαι, στρυμώχνομαι» (< *ὠθῶ*). Βλ. κ. *ωστικός*].

συνωστισμός (ο) [1880] **1.** το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι πολύ κοντά ο ένας στον άλλον, χωρίς να μπορεί να κινηθεί κανείς ελεύθερα και πιέζοντας ο ένας τον άλλον: *λιποθύμησε μέσα στον ~* ΣΥΝ. στρύμωγμα, συνώθηση ΑΝΤ. άπλα, άνεση **2.** (συνεκδ.) μεγάλη συγκέντρωση προσώπων που πιέζουν ή σπρώχνουν το ένα το άλλο: *είχε τέτοιο ~ στα ταμεία, που αποφάσισα να μην ψωνίσω τίποτα* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, κοσμοπλημμύρα.

σύξυλος, η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν μπορεί ούτε να κινηθεί ούτε να μιλήσει, συνήθ. μετά από έντονη έκπληξη: *τέτοια ήταν η έκπληξή του από τα νέα, ώστε καθόταν ~ και τους κοιτούσε* || *τον παράτησε ~ απ' αυτά που του είπε κι έφυγε* ΣΥΝ. άναυδος, κατάπληκτος· ΦΡ. ***αφήνω (κάτι / κάποιον) σύξυλο*** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι): *με άφησε σύξυλη και έτρεξε να ψάξει για τον φίλο του* || *τ' άφησε όλα σύξυλα και βγήκε βόλτα* ΣΥΝ. παρατώ στη μέση.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *-ξυλος* < *ξύλο*].

Σ.Υ.Π. (το) Σώμα Υλικού Πολέμου.

Συρακούσες (οι) {Συρακουσών} πόλη τής ΝΑ. Σικελίας που ιδρύθηκε από Κορίνθιους αποίκους τον 8ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Συράκουσαι* < **Συρακόντ-jαι* (με αντέκταση), πιθ. από το τοπωνύμιο *Συρακώ* (ονομασία έλους κοντά στην πόλη) και επίθημα *-ντ-* (πβ. κ. *Τάρας, -αντος*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ιλλυρ. λ., η οποία, ωστόσο, συνδ. με τη λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. *sū-ro- «ξινός, αλμυρός», λ.χ. αρχ. σλαβ. syrŭ, ρωσ. syrój «υγρός, ωμός», αρχ. σκανδ. súrr «πικρός» κ.ά.].

σύρθηκα ρ. ➝ σέρνω / σύρω

Συρία (η) (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Arabiyah as-Sūriyah = Αραβική Δημοκρατία τής Συρίας) κράτος τής Δ. Ασίας στη Μέση Ανατολή με πρωτεύουσα τη Δαμασκό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη συριακή λίρα. — **Σύρος** κ. **Σύριος** (ο), **Σύρια** (η), **συριακός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Σύρος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο) < *Σύρος*, αγν. ετύμου. Δεν φαίνεται πλέον πιθ. η σύνδεση με το τοπωνύμιο *Ἀσσυρία* (βλ.λ.), με το οποίο η ηχητική σύμπτωση είναι εντελώς τυχαία. Η λ. απαντά στην ακκαδ. γλώσσα ως Suri (άγν. σημ.)].

συριανός, -ή, -ό ➝ Σύρος

σύριγγα (η) {συρίγγων} **1.** ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο από καλαμένιους σωλήνες διαφορετικού μεγέθους, που τοποθετούνται σταθερά ο ένας δίπλα στον άλλον ΣΥΝ. αυλός τού Πανός, σουραύλι • **2.** ΙΑΤΡ. όργανο το οποίο χρησιμεύει στη λήψη υγρών από το σώμα ή στην έγχυση στο σώμα φαρμάκων ή άλλων ουσιών σε υγρή μορφή και το οποίο έχει τη μορφή κυλινδρικού σωλήνα με βελόνα στη μια πλευρά και έμβολο από την άλλη που κινείται μέσα σε αυτόν και με το οποίο πιέζεται το υγρό, ώστε να διοχετευθεί στη βελόνα και μέσω αυτής στο σώμα ΣΥΝ. ένεση **3.** εργαλείο με το οποίο αντλείται νερό ΣΥΝ. υδραντλία, τρόμπα • **4.** σφυρίχτρα που χρησιμοποιούν οι κυνηγοί, για να προσελκύσουν τα θηράματά τους μιμούμενοι τη φωνή τους • **5.** ΒΙΟΛ. όργανο των πτηνών που βρίσκεται στην τραχεία και με το οποίο παράγεται η φωνή τους • **6.** ΝΑΥΤ. τα ισχυρά ξύλα που βρίσκονται κατά μήκος τής ναυπηγικής σχάρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ένεση, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦριγξ, -ιγγος*, αρχική σημ. «ποιμενικός αυλός τού θεού Πανός», με επίθημα *-ιγξ* και άλλων μουσικών οργάνων, λ.χ. *σάλπιγξ, φόρμ-ιγξ*. Αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για μεσογειακό ή ανατολ. δάνειο, παράλληλο προς το αντίστοιχο αρμ. srinǵ. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. **σῦ-ρος* και, ως εκ τούτου, στο Ι.Ε. θ. *tuō(u)- / tu- «σωλήνας», πβ. σανσκρ. tūṇa-, tūṇava- «αυλός» κ.ά.].

συρίγγιο (το) {συριγγί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) η μικρή σύριγγα (βλ.λ.) • **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία μεταφέρεται πύον ή άλλο υγρό από ένα όργανο σε άλλο ή προς τα έξω μέσα από σωληνοειδή πόρο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συρίγγιον*, υποκ. τού αρχ. *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ. κ. *σύριγγα*)].

συριγγοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η δημιουργία συριγγίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fistulation].

συριγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {συριγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή σύριγγας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

συριγμός (ο) (λόγ.) το σφύριγμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συρίζω* (βλ.λ.)].

συρίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** σφυρίζω **2.** (γενικότ.) παράγω οξύ συνεχή ήχο, ανάλογο προς το σφύριγμα. — **σύριγμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

Σύριος (ο) [μτγν.] {Σύρι-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που κατάγεται από τη Σύρο ΣΥΝ. Συριανός.

συριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική μεταβολή που συνίσταται στη μετατροπή ενός φθόγγου σε συριστικό, π.χ. η μετατροπή τού *-τ-* σε *-σ-* στις λέξεις **φύτις* > *φύσις*, **πλουτ-ιος* > *πλούσιος* || *η διαφοροποίηση σε -ti / -si μετά από ουράνωση και - τού αρχικού t πριν από το i ανήκει στην πρώιμη διαλεκτική διάσπαση τής Ελληνικής.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sibilation].

συριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ακούγεται σαν σφύριγμα: *το φίδι βγάζει έναν ~ ήχο* ΣΥΝ. σφυριχτός **2.** ΓΛΩΣΣ. **συριστικό σύμφωνο** καθένα από τα σύμφωνα σ και ζ. — **συριστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sibilant].

σύρμα (το) {σύρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** επίμηκες μεταλλικό σώμα με πολύ μικρή διάμετρο και μεγάλη ελαστικότητα: *μια κουλλούρα ~* || *χάλκινο / χαλύβδινο / αγκαθωτό / ψιλό ~* || *δένω με ~* **2.** (ειδικότ.) αγωγός ηλεκτρικού ρεύματος με την παραπάνω μορφή (σημ. 1): *~ υψηλής τάσεως* || *ηλεκτρικό / τηλεγραφικό ~* ΣΥΝ. καλώδιο **3.** πλέγμα από σύρμα (σημ. 1) που χρησιμοποιείται στις περιφράξεις: *ο σκύλος πήδηξε το ~ και μπήκε στο διπλανό περιβόλι* || *αγκαθωτό ~* ΣΥΝ. συρματόπλεγμα **• 4.** οικιακό σκεύος το οποίο αποτελείται από λεπτές και σκληρές μεταλλικές ίνες, που διαπλέκονται μεταξύ τους και το οποίο χρησιμοποιείται στον καθαρισμό σκευών: *τρίβω την κατσαρόλα με το ~* **• 5.** (οικ.) **σύρμα!** συνθηματικά, για να ειδοποιηθεί κάποιος ότι πλησιάζει κίνδυνος· ΦΡ. **πέφτει σύρμα** ακούγεται συνθηματική ειδοποίηση ότι πλησιάζει κίνδυνος: *έπεσε σύρμα ότι φτάνει η αστυνομία και οι μικροπωλητές εξαφανίστηκαν στη στιγμή.* - (υποκ.) **συρματάκι** (το), **συρματένιος**, -ια, -ιο κ. **συρμάτινος**, -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε σύρεται ή τραβιέται (ιμάτιο, μακριά μαλλιά κ.λπ.)», < *σύρω*].

συρματερός, -ή, -ό (για κοσμήματα) αυτός που έχει κατασκευαστεί με την τεχνική τής φιλιγκράνας (βλ. λ. *φιλιγκράν*).

συρματόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βέργα κατασκευασμένη από σύρμα.

συρματοειδής, -ής, -ές {συρματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σύρμα. — **συρματοειδώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σύρμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ειδής*].

συρματόπλεγμα (το) [1833] {συρματοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} πλέγμα κατασκευασμένο από σύρμα, με τρόπο ώστε να υπάρχουν κενά στην πλέξη· χρησιμοποιείται για την περίφραξη χώρων: *τα δύο σπίτια χωρίζονταν με ~* || *αγκαθωτό / ηλεκτροφόρο ~* ΣΥΝ. σύρμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Drahtnetz].

συρματόπλεκτος, -η, -ο [1887] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλεκτό σύρμα: *~ φράχτης.*

συρματοποιείο (το) [1897] ο χώρος όπου κατασκευάζονται σύρματα.

συρματοποιία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η κατασκευή συρμάτων. Επίσης **συρματοποίηση**.

συρματοποιός (ο) [1894] ο κατασκευαστής συρμάτων.

συρματοπρίονο (το) πριόνι που αποτελείται από χαλύβδινο σύρμα για την κοπή μαρμάρου ή βράχων.

συρματόσχοινο (το) σχοινί που έχει κατασκευαστεί από σύρματα, τα οποία συστρέφονται μεταξύ τους: *άπλωσε τη μπουγάδα στο ~* || *έκανε μια θηλιά από ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Drahtseil].

συρμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. το πέρασμα των ηλεκτρικών αγωγών μέσα από τους σωλήνες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wiring].

συρμή (η) **1.** επίμηκες βαθούλωμα στο έδαφος, που προκαλείται από συρόμενο βάρος ΣΥΝ. αυλακιά, αυλάκι, νεροσυρμή **2.** τοποθεσία από την οποία συνηθίζουν να περνούν πουλιά: *στην κάτω ~ βγάλαμε δέκα μπεκάτσες* **3.** η οικοσκευή ΣΥΝ. επίπλωση, εξοπλισμός **4.** ασθένεια ελαφράς μορφής, που διαδίδεται με ταχύτητα σε μεγάλο μέρος τού πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. επιδημία, συρμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύρω*].

συρμός (ο) **1.** η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία ΣΥΝ. τρένο **2.** ελαφράς μορφής ασθένεια που διαδίδεται ταχύτατα μεταξύ μεγάλου μέρους τού πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. συρμή, επιδημία **• 3.** η μόδα· στη ΦΡ. **τού συρμού**: *αυτή η λέξη είναι ~ τελευταία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύρσιμο – ασθένεια ή κάτι άλλο (κακό) που εξαπλώνεται γρήγορα», < *σύρω*. Στη σημ. «μόδα» η λ. αποδίδει το αγγλ. train (κυριολ. «τρένο»)].

συρόμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που σύρεται, που κινείται με ώθηση, συνήθ. πάνω σε σταθερή βάση: *~ πόρτα / παράθυρο.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *σύρω*].

Σύρος (η) νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Μυκόνου και τής Κύθνου. Επίσης (λαϊκ.) **Σύρα**. — **Συριανός** κ. (λόγ.) **Σύριος** (ο) [μτγν.], **Συριανή** κ. (λόγ.) **Σύρια** (η), **συριανός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σῦρος (ὁ)* (στην Οδύσσεια, *Συρίη*) < φοιν. Sur, που αποτελεί επίσης το φοιν. όν. τής πόλης *Τύρου*].

> **Σύρος – Συρία, Σύριος – Σύρος, Συριανός – συριακός.** Από το ελλην. τοπωνύμιο **Σύρος**, το επίθετο (και η ονομασία των κατοίκων) ήταν αρχικά **Σύρ-ιος** (οι *Σύριοι* = οι κάτοικοι τής Σύρου). Αντιθέτως, από το τοπωνύμιο **Συρία**, η ονομασία τού κατοίκου ήταν **Σύρος** (οι *Σύροι* = οι κάτοικοι τής Συρίας). Ωστόσο, επειδή το *Σύριος* έδινε την εντύπωση ότι συνδέεται κυρίως με τη Συρία, ότι είναι το όνομα των κατοίκων τής Συρίας και όχι τής Σύρου, για λόγους «γλωσσικής προφύλαξης», αντί τού *Σύριος* χρησιμοποιήθηκε το **Συριανός** κατά τα πολλά αντίστοιχα ονόματα (Σφακιανός, Ψαριανός, Καλαματιανός κ.λπ.). Έτσι, ελέχθη *Συριανός* αντί *Σύριος* (όπως και *Παριανός* αντί *Πάριος*), ενώ το *Σύριος* χρησιμοποιείται περισσότερο για να δηλώσει (στη θέση τού *Σύρος*) τον κάτοικο τής Συρίας. Το επίθ. που σχηματίστηκε από το *Συρία* είναι το **συριακός** *(συριακή γλώσσα)*, ενώ από το *Σύρος* το επίθ. είναι το **συριανός** *(συριανό λουκούμι)*, απ' όπου και το όνομα των κατοίκων *(Συριανοί)*.

σύρραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η βίαιη σύγκρουση, κυρ. μεταξύ κρατών: *κίνδυνος επεκτάσεως τής σύρραξης σε όλη τη Βαλκανική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύρραξις* < *συρράσσω* < *συ(ν)-* + *ῥάσσω / -ττω* «χτυπώ, ρίχνω στο έδαφος» (< **Fρᾰχ-jω*). Βλ. λ. *καταρράκτης*].

συρραπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στο να συρραφεί κάτι ΣΥΝ. συνδετικός **2. συρραπτικό** (το) ειδικό μηχάνημα με το οποίο περνιούνται μικρά συρμάτινα ελάσματα, που κρατούν σταθερά συνδεδεμένα μεταξύ τους χαρτιά / έγγραφα.

συρράπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέρραψα, συρράφθηκα, συρραμμένος κ. (λόγ.) συνερραμμένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) συνδέω (πράγματα) ράβοντάς τα μεταξύ τους: *~ δέρματα / υφάσματα* ΣΥΝ. συνενώνω **2.** (συχνότ.) συνδέω (χαρτιά) με συρραπτικό (βλ. λ. *συρραπτικός*) **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω (αποσπάσματα κειμένων) από διάφορες πηγές δημιουργώντας ένα νέο: *συνέρραψε εργασίες άλλων και τις παρουσίασε σαν πρωτότυπο έργο δικό του.* — **συρραφή** (η) [αρχ.].

συρρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέρρευσα} **1.** κυλώ προς την ίδια κατεύθυνση: *τα ρυάκια τής βροχής συρρέουν προς την κοίτη τού ποταμού* **2.** (μτφ.) συγκεντρώνομαι (μαζί με μεγάλο αριθμό άλλων): *πλήθη συνέρρευσαν στην προεκλογική του ομιλία* ΣΥΝ. συναθροίζομαι, προστρέχω ΑΝΤ. σκορπάω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

σύρριζα επίρρ. **1.** από τη ρίζα, μαζί με τη ρίζα: *έκοψαν τα δέντρα ~* **2.** μέχρι τη ρίζα: *έκοψε τα μαλλιά του ~* **3.** (μτφ.) από πολύ κοντά: *το αυτοκίνητο πέρασε ~ από την κολόνα* ΣΥΝ. τσίμα-τσίμα, ξυστά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύρριζος* < *συ(ν)-* + *-ρριζος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *ρ* εν συνθέσει) < *ῥίζα*].

συρρικνώνω ρ. μετβ. [1839] {συρρίκνω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) μικρότερο, πιο περιορισμένο: *~ τις αρμοδιότητες / την εξουσία κάποιου* || *τον 15ο αι. η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε συρρικνωθεί στα εδάφη γύρω από την πρωτεύουσά της* || (η λόγ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. **συρρικνούμενος**, -η, -ο) *«η ελληνική περιφέρεια [...] ανησυχητικά συρρικνούμενη...»* (εφημ.) ΣΥΝ. περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *-ρρικνώνω* < αρχ. *ῥικνοῦμαι (-όο-)* «ζαρώνω, ρυτιδώνω» (< *ῥικνός*, βλ.λ.)].

συρρίκνωση (η) [1866] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο περιορισμός σε μέγεθος, το να γίνεται κάτι μικρότερο ή λιγότερο: *η ~ τού εισοδήματος των μισθωτών* || *η ~ τής βάσης ενός κόμματος* || *η ~ των πωλήσεων / τής αξίας των ακινήτων* || *η εδαφική ~ ενός κράτους.*

συρροή (η) η συγκέντρωση (μεγάλου πλήθους)· ΦΡ. **κατά συρροήν** (i) επανειλημμένα, με τρόπο που μαρτυρεί προμελετημένο σχέδιο: *κλοπές ~* (ii) (καταχρ.-καθημ.) κατά σύστημα: *ψεύδη ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συρρέω* < *συ(ν)-* + *ῥέω*].

σύρσιμο κ. (λαϊκ.) **σούρσιμο** (το) {συρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να σέρνεται (κάτι): *τα ~ των επίπλων γέμισαν το πάτωμα χαρακιές.*
[ΕΤΥΜ. < *σύρω* + επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *πάρ-σιμο, φέρ-σιμο*].

συρτά επίρρ. → συρτός

συρτάκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} χορός βασισμένος σε ελληνικά λαϊκά πρότυπα, ο οποίος προέρχεται από χορογραφία τής ταινίας «Ζορμπάς» σε μουσική Μ. Θεοδωράκη.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *συρτός*].

συρτάρι (το) {συρταρ-ιού | -ιών} **1.** θήκη γραφείου, ντουλάπας ή άλλου επίπλου σε ορθογώνιο ή τετράγωνο σχήμα κατασκευασμένη έτσι, ώστε να σύρεται έξω **2.** (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν παραμέληση, σκόπιμη αγνόηση ή εγκατάλειψη ενός θέματος ή τη διατήρησή του στα υπ' όψιν για μελλοντική αξιοποίηση: *«απόρρητη έρευνα κλειδωμένη εδώ και έξι χρόνια στα ~ τής κυβέρνησης»* (εφημ.) || *«οι αρχές έβαλαν το θέμα στο ~ αφήνοντας την παρανομία να εξελίσσεται»* (εφημ.) || *κρατούν τα σχέδια στο ~ για έκτακτες ανάγκες* || *έχει ένα μεγάλο ατού στο ~ του.* — (υποκ.) **συρταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συρτ-άριον*, υποκ. τού αρχ. επιθ. *συρτός*].

συρταριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} έπιπλο που αποτελείται αποκλειστικά από θήκες τοποθετημένες η μία πάνω στην άλλη, που μπορούν εύκολα η καθεμία χωριστά να σύρεται έξω και μετά να επανέρχεται στη θέση της: *ψηλή / ξύλινη / γεμάτη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *συρτάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *πουδρ-ιέρα, μπιζουτιέρα* κ.ά.].

συρταρωτός, -ή, -ό αυτός που μπαίνει και βγαίνει από το αντικείμενο στο οποίο είναι ένθετος, συρόμενος (σαν συρτάρι): *το κάλυμμα τής θήκης είναι ~* || *~ θήκη.* — **συρταρωτά** επίρρ.

συρτή κ. (λαϊκότ.) **σουρτή** (η) **1.** εργαλείο αλιείας που αποτελείται από ψάρι ή ομοίωμα ψαριού με αγκίστρια πάνω του και το οποίο σύρεται με ένα μακρύ διαφανές νήμα στην επιφάνεια τής θάλασσας από βάρκα που κινείται **2. συρτές** (οι) δίχτυ με το οποίο πιάνονται πουλιά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού ρηματικού επιθ. *συρτός* (βλ.λ.)].

σύρτης (ο) {σπάν. συρτών} μεταλλικό ή ξύλινο έμβολο, με το οποίο στερεώνεται στη θέση του ή ασφαλίζεται παράθυρο ή πόρτα ΣΥΝ. μάνταλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύρω*].

σύρτις (η) {σύρτ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) ύψωμα στις αμμώδεις περιοχές τού βυθού, το οποίο αλλάζει θέση ή όγκο ανάλογα με τα υπόγεια ρεύματα: *επικίνδυνη / κινούμενη ~.* Επίσης **σύρτη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο τής Λιβυκής Θάλασσας, το οποίο έχει σχηματιστεί από το ρ. *σύρω*, καθώς προσδιόριζε κόλπους τής περιοχής που ήταν αμμώδεις και διαμορφώνονταν από τα θαλάσσια ρεύματα].

συρτός, -ή, -ό αυτός που σύρεται, που κινείται έχοντας επαφή με μια επιφάνεια ή το έδαφος: *τον έβγαλαν έξω συρτό* || *~ σουτ'* ΦΡ. **συρτός (χορός)** κυκλικός δημοτικός χορός με εννέα βήματα εμπρός και τρία πίσω, ο οποίος μοιάζει με τον καλαματιανό. — **συρτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύρω*].

συρφετός (ο) (κακόσ.) πλήθος ετερόκλιτων και αμφίβολης αξίας ή

ήθους ατόμων: *γύρω από τον ηγεμόνα συγκεντρώθηκε ένας ~ κολάκων και τσαρλατάνων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε παρασύρει ο άνεμος, όπως σωρός φύλλων, άχυρα κ.τ.ό.», < θ. *συρ-φ-* (< *σύρω*, με δασεία παρέκταση -*φ*-) + παραγ. επίθημα -*ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός, κοπ-ετός*). Η λ. συνδ. επίσης με γοτθ. bi-swairban «εξαλείφω», αρχ. γερμ. swerban «περιστρέφομαι, εξαλείφω», αν θεωρηθεί ότι το αρχικό *σ*- παρουσιάζει τη φωνολογική εξέλιξη που παρατηρούμε στο ουσ. *σέλας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σύρω ρ. μετβ. {έσυρα, σύρθηκα} (λόγ.) **1.** τραβώ, σέρνω (βλ.λ.) **2.** (α) μετακινώ κάτι αργά με τη μία του επιφάνεια να είναι σε πλήρη επαφή με αυτήν πάνω στην οποία μετακινείται: *σύρτε το ποντίκι πατώντας παράλληλα το πλήκτρο...* (μετακινήστε αργά το ποντίκι, ώστε να πάει ο κέρσορας στο επιθυμητό σημείο) (β) η λόγ. προστ. ***σύρατε*** ως επιγραφή σε συρόμενες πόρτες, συνήθ. καταστημάτων **3.** (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) να ακολουθήσει τον δρόμο που εγώ του επιβάλλω, να πράξει όπως εγώ επιθυμώ: *η αντιπολίτευση σύρει την κυβέρνηση σε εκλογές* || *τον έσυρε στο δικαστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σύρ-jω* < *twr̥-jō (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-, πβ. κ. *σείω*, και αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού υγρού -r̥- ως -*υρ*-, πβ. κ. *ἀγύρ-της*), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *twer- «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. αρχ. *σαίρω* (βλ. λ. *σαρώνω*). Παράγ. *σύρ-μα, συρ-μή, συρ-μός, σύρ-της, συρ-τός, συρ-φ-ετός* (βλ.λ.) κ.ά.].

σῦς (ο/η) {συ-ός, -ν | -ών} (αρχαιοπρ.) ο χοίρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦς*, παράλλ. τ. τού *ὗς* (για το οποίο βλ. λ. *ὕαινα*). Προβλήματα εγείρει το αρχικό *σ*-, σχετικά με το οποίο έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Η λ. δέχθηκε την επίδρ. γειτονικής Ι.Ε. γλώσσας, η οποία διατηρούσε το αρχικό *σ*- (λ.χ. λατ. sus, αρχ. γερμ. sū) (β) Η λ. προέρχεται από συμφυρμό τού *σῦς* με τη λ. *σίαλος* «παχύς χοίρος» και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σίκα· ὗς Λάκωνες*, που εμφανίζουν προελλην. θ. *σι*- (οπότε **σίς;*) (γ) Η λ. συνδ. με λιθ. kiaulė «χοίρος» (άποψη χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, παρά την προσπάθεια συνδέσεως με την αμφίβολη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σωλούς· ὗς*). Η λ. απαντά και στο μυκ. su-qo-ta = *συ-βώ-της* «χοιροβοσκός»].

συσκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συσκέφθηκα} μετέχω σε σύσκεψη: *οι μέτοχοι συσκέπτονται* ΣΥΝ. συνεδριάζω, διασκέπτομαι.

συσκευάζω ρ. μετβ. {συσκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ (αντικείμενο) σε κουτί ή κιβώτιο, για να είναι ευκολότερη η μεταφορά του ΣΥΝ. αμπαλάρω, περιτυλίγω **2.** τοποθετώ (εμπόρευμα) κατά ορισμένο τρόπο μέσα σε τυποποιημένο περιτύλιγμα: *σε αυτό το τμήμα συσκευάζονται τα προϊόντα που προορίζονται για το εξωτερικό* || *να εμπιστεύεσαι μόνο τα συσκευασμένα προϊόντα* ΣΥΝ. τυποποιώ, αμπαλάρω **3.** δημιουργώ (φαρμακευτικό παρασκεύασμα) ΣΥΝ. παρασκευάζω. — **συσκευαστής** (ο) [μτγν.], **συσκευάστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ετοιμάζω τις αποσκευές», < *συ(ν)-* + *σκευάζω* < *σκεῦος*].

συσκευασία (η) [αρχ.] {συσκευασιών} **1.** το να συσκευάζει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. αμπαλάρισμα, αμπαλάζ, περιτύλιγμα **2.** (συνεκδ.) το τυποποιημένο περιτύλιγμα εμπορεύματος (με κουτί, χαρτί πολυτελείας, φιόγκους κ.ά.): *αεροστεγής ~* || *~ δώρου.*

συσκευαστήριο (το) {συσκευαστηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνονται συσκευασίες.

συσκευή (η) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο επιμέρους οργάνων ή/και εξαρτημάτων, που συνδέονται και συνδυάζονται μεταξύ τους, ώστε να επιτελούν συγκεκριμένη μηχανική λειτουργία: *ηλεκτρική / ηλεκτρονική / ιατρική / ραδιοφωνική / τηλεφωνική / τηλεοπτική ~* || *~ θέρμανσης* || *οικιακές ~* || *μαύρες ~* (βίντεο, τηλεοράσεις, στερεοφωνικά κ.ά.) || *λευκές ~* (ψυγεία, κουζίνες, πλυντήρια κ.ά.) ΣΥΝ. μηχάνημα **2.** σύνολο εξαρτημάτων και οργάνων, που αποσκοπούν στη μέτρηση μεγεθών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σκευή* «εξοπλισμός» (βλ.λ.)].

σύσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ συγκεντρωμένων προσώπων και αποσκοπεί στην από κοινού λήψη αποφάσεων ΣΥΝ. συμβούλιο, συνεδρίαση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που συμμετέχουν στην παραπάνω συζήτηση: *οι αποφάσεις τής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

σύσκιος, -α, -ο **1.** αυτός που τον περιβάλλει πλούσια σκιά ΣΥΝ. σκιερός ΑΝΤ. ηλιόλουστος **2.** ***σύσκιο*** (το) το μέρος που έχει πολλή σκιά ΣΥΝ. απόσκιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *-σκιος* < *σκιά*].

συσκοτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {συσκότισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (χώρο, περιοχή) να βρεθεί στο σκοτάδι: *η βλάβη στο κεντρικό δίκτυο τής Δ.Ε.Η. συσκότισε όλη την πόλη* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω ΑΝΤ. φωτίζω **2.** (μτφ.) προξενώ σύγχυση γύρω από (κάτι), το καθιστώ ασαφές: *οι νέες εξελίξεις συσκότισαν επικίνδυνα την υπόθεση* ΣΥΝ. μπερδεύω ΑΝΤ. διαφωτίζω, διαλευκαίνω. — **συσκοτισμός** (ο).

συσκότιση (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να συσκοτιστεί κάτι εντελώς, να βυθιστεί στο σκοτάδι ΣΥΝ. μπλακ-άουτ **2.** (μτφ.) η δημιουργία σύγχυσης γύρω από κάτι, ώστε να καταστεί ασαφές, απροσδιόριστο.

σύσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια συστολή των μυών, που διαρκεί και συνοδεύεται από μερική δυσκαμψία ορισμένων μυών, χωρίς κανείς να έχει υποστεί βλάβη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύσπασις* < *συσπῶ* (βλ.λ.)].

σύσπαστος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να συμπτύσσεται, να μαζεύεται: *~ έπιπλο* ΣΥΝ. σπαστός, πτυσσόμενος **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που έχει υποστεί ακούσια παρατεταμένη συστολή συνοδευόμενη από δυσκαμψία: *~ μυς* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σύσπαστο*** (το) απλή μηχανή που αποτελείται από μία κινητή και μία ακίνητη τροχαλία· χρησιμοποιείται για την ανύψωση αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) παλάγκο.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *συσπῶ* (βλ.λ.)].

συσπειρώνω ρ. μετβ. {συσπείρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (πλήθος ανθρώπων) να ενωθεί γύρω από κόμμα, άνθρωπο κ.λπ., ώστε να αποτελέσουν ένα συμπαγές σύνολο: *η άδικη επίθεση κατά τού αρχηγού συσπείρωσε τους οπαδούς τού κόμματος γύρω από το πρόσωπό του* **2.** (λόγ.-κυριολ.) μαζεύω κάτι σπειροειδώς ή συμπιέζω κάτι σπειροειδές: *~ το ελατήριο* ΑΝΤ. αποσυσπειρώνω **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ συσπείρωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συσπειροῦμαι (-όο-)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *συσπειρῶμαι (-άο-)* < *συ(ν)-* + *σπειροῦμαι / σπειρῶμαι* < *σπεῖρον / σπεῖρα* (βλ.λ.)].

συσπείρωση (η) [1831] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να συσπειρώνεται (κάποιος/κάτι): *η ~ τού ελατηρίου* ΑΝΤ. αποσυσπείρωση **2.** η ένωση κάποιων γύρω από πρόσωπο, κόμμα κ.ά., σχηματίζοντας συμπαγές σύνολο: *η ~ των δυνάμεων / των οπαδών τού κόμματος* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η στήριξη τού κορμού στο έδαφος με τα χέρια, με τα πόδια στηριγμένα στα δάχτυλα των ποδιών και με τα γόνατα λυγισμένα προς το στήθος και ανάμεσα στα χέρια, προκειμένου να λάβει κανείς στη συνέχεια πρηνή θέση ή να εκτιναχθεί εμπρός. — **συσπειρωτικός, -ή, -ό, συσπειρωτικά** επίρρ.

σύσπορος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εκκοκκισμένος: *~ βαμβάκι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σπόρος*].

συσπουδάζω ρ. μετβ. {συσπούδασα} (λόγ.-σπάν.) ακολουθώ κύκλο σπουδών μαζί (με κάποιον). — **συσπουδαστής** (ο) [1862], **συσπουδάστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σπεύδω μαζί με κάποιον – μετέχω σε αγώνες μαζί με άλλον αθλητή», < *συ(ν)-* + *σπουδάζω* (βλ.λ.)].

συσπώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συσπάσαι... | συσπάσ-τηκα, -μένος} υφίσταμαι σύσπαση: *το πρόσωπό του συσπάστηκε από φόβο / οργή / πόνο* || *συσπασμένα χείλη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συσπῶ (-άω)* < *συ(ν)-* + *σπῶ (-άω)*. Βλ. κ. *σπάζω*].

συσσιτιάρχης (ο) [1891] {συσσιτιαρχών} ΣΤΡΑΤ. οπλίτης ή έφεδρος ή και μόνιμος υπαξιωματικός υπεύθυνος για το συσσίτιο τής μονάδας του.
[ΕΤΥΜ. < *συσσίτιο* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

συσσίτιο (το) {συσσιτί-ου | -ων} **1.** το γεύμα που μαγειρεύεται για μεγάλο αριθμό ατόμων και διανέμεται δωρεάν, συνήθ. σε καταστάσεις ανάγκης και όταν αυτοί για τους οποίους προορίζεται δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν αλλιώς την τροφή τους: *τα ~ έσωσαν πολύ κόσμο στην Κατοχή* || *~ για τους αστέγους / τους σεισμοπαθείς / τους πρόσφυγες* **2.** (ειδικότ.) το φαγητό που προορίζεται για τους στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συσσίτιον*, υποκ. τού *σύσσιτος* «ομοτράπεζος, συνδαιτυμόνας» < *συ(ν)-* + *σῖτος*].

συσσωμάτωμα (το) [1890] {συσσωματώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. συσσωμάτωση **2.** ΧΗΜ. σύνολο λίγων ατόμων, ιόντων, μορίων με καθορισμένη θέση.

συσσωματώνω ρ. μετβ. [1822] {συσσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} ενώνω (δύο ή περισσότερα σώματα) σε ένα σύνολο ΣΥΝ. συνενώνω ΑΝΤ. διαχωρίζω.

συσσωμάτωση (η) [1822] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. συσσωμάτωμα **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (στην υφαντουργία) η παρασκευή λεπτού φύλλου από υλικά που κανονικά δεν προσφέρονται για ύφανση, αλλά στην περίπτωση αυτή έχουν αναμιχθεί με συνδετικό υλικό και έχουν συμπιεστεί **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. σύνολο προσώπων με κοινούς σκοπούς, συνείδηση τής κοινής τους υπόστασης και των σκοπών τους, και με ιδιαίτερη, έστω και υποτυπώδη, οργάνωση, π.χ. τα σωματεία, οι κοινότητες, οι ενώσεις, τα κόμματα, ομάδες συμφερόντων κ.ά.

σύσσωμος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται με όλα του τα μέλη, χωρίς να λείψει κανείς: *~ η Βουλή απέτισε φόρο τιμής στον εκλιπόντα* || *~ ο ελληνικός λαός θα αντισταθεί στις ξένες προκλήσεις* ΣΥΝ. όλος, ολόκληρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *-σωμος* < *σῶμα*. Η λ. σήμαινε αρχικά «σε ένα σώμα, στο ίδιο σώμα» και πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 3, 6), πβ. και Ιω. Δαμασκηνό: «*ἓν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἓν αἷμα καὶ ἀλλήλων μέλη γενόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες*», P.G. 94, 1153a].

συσσώρευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συγκέντρωση σε μεγάλη ποσότητα: *η ~ πλούτου στα χέρια ολίγων* || *~ γνώσεων / κεφαλαίων.*

συσσωρευτής (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ. **1.** σύνολο δύο ή περισσοτέρων ηλεκτρικών στοιχείων, στα οποία είναι αποταμιευμένη χημική ενέργεια, που μετατρέπεται σε ηλεκτρική κατά τη σύνδεση με εξωτερική αντίσταση (εκφόρτιση) ΣΥΝ. μπαταρία, συστοιχία **2.** (ειδικότ.) η μπαταρία αυτοκινήτου **3.** αυτός που συσσωρεύει ορισμένης μορφής ενέργεια· ΦΡ. ***ηλιακός συσσωρευτής / συλλέκτης*** βλ. λ. *συλλέκτης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accumulateur].

συσσωρεύω ρ. μετβ. {συσσώρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} συγκεντρώνω σε μεγάλη ποσότητα: *~ χρέη / κεφάλαια* || *όσο περνά ο καιρός, τα προβλήματα / οι εκκρεμότητες συσσωρεύονται* || *στη διάρκεια τής απουσίας μου συσσωρεύθηκε πολλή δουλειά* ΣΥΝ. μαζεύω (βλ. κ. λ. *σωρεύω*). — **συσσωρευτικός, -ή, -ό, συσσωρευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σωρεύω* < *σωρός*].

συστάδα (η) σύνολο (δένδρων, θάμνων ή νησιών) σε συγκεκριμένη περιοχή: *πυκνή / αραιή ~ θάμνων* || *οι Δ. Σαμόα αποτελούν μια ~ νησιών και νησίδων στον Ειρηνικό Ωκεανό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συστάς, -άδος* < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. αόρ. *συν-ε-στά-θην*) + κατάλ. *-άς, -άδος*].

συστάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***εκ τού συστάδην*** από πολύ κοντινή απόσταση: *μάχη / αγώνας ~* || *πολεμώ / μάχομαι ~* ΑΝΤ. εξ αποστάσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-στα-* (τού αρχ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. μέλλ. *συ-*

στα-θή-σομαι) + επιρρ. επίθημα *-δην* (πβ. κ. *φύρ-δην*)].

συστάθηκα ρ. → συνιστώ

σνσταίνω ρ. ▸ συνιστώ

συστάλθηκα ρ. → συστέλλω

συστήθηκα ρ. → συστήνω

συσταλτικός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να προκαλέσει συστολή: ~ *ερεθισμός.* — **συσταλτικά** επίρρ., **συσταλτικότητα** (η) [1849].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-σταλ-* (τού αρχ. *συστέλλω*, πβ. παθ. αόρ. β' *συν-ε-στάλ-ην*) + παραγ. επίθημα *-τικός*].

συσταλτός, -ή, -ό [1881] αυτός που έχει τη δυνατότητα να συσταλεί: ~ *ίνα / μυς.*
[ΕΤΥΜ. < *συστέλλω* (βλ. λ. *συσταλτικός*). απόδ. τού γαλλ. con-tractile].

σύσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η ύλη ή η ουσία από την οποία αποτελείται (κάτι): *η ~ τού εδάφους / τού φαρμάκου* || *χημική / υδατώδης / φυσική ~* ΣΥΝ. σύνθεση **2.** η συγκρότηση, η ίδρυση: ~ *θεατρική ομάδας* || ~ *ανωνύμου εταιρείας / σωματείου / διοικητικού οργάνου / οργανισμού / δικαστηρίου / επιτροπής* || ~ *συμμορίας* || *αυτό το πρόβλημα υπάρχει από συστάσεως τού ελληνικού κράτους* ΣΥΝ. συγκρότηση ΑΝΤ. διάλυση **3.** (συνεκδ.) τα μέλη ή τα όργανα από τα οποία αποτελείται μια οργάνωση: *ακόμα δεν ανακοινώθηκε η ~ τού νέου υπουργικού συμβουλίου* ΣΥΝ. σύνθεση **4.** (συνήθ. στον πληθ.) το να συστήσει κανείς κάποιον με τη γνωστοποίηση τού ονόματος και ενδεχομένως τής ιδιότητάς του: *αφού έγιναν οι απαραίτητες ~, καθίσαμε στο τραπέζι* ΣΥΝ. γνωριμία **5.** πιστοποιητικό ή προφορική δήλωση για τις ικανότητες τρίτου ατόμου και για την προηγούμενη επαγγελματική ή άλλη πείρα του: *χωρίς συστάσεις δεν μπορούσε να βρει δουλειά* || *για την υποτροφία χρειαζόταν τις ~ δύο τουλάχιστον καθηγητών του* ΣΥΝ. συστατική επιστολή • **6.** προτροπή για την υιοθέτηση συγκεκριμένης συμπεριφοράς ή στάσης: *ύστερα από ~ τού γιατρού έκοψε το κάπνισμα* ΣΥΝ. συμβουλή, υπόδειξη **7.** η κριτική που συνοδεύεται από υπόδειξη συγκεκριμένης συμπεριφοράς: *ούτε καν οι αυστηρές ~ τής αστυνομίας δεν τους νουθέτησαν* ΣΥΝ. παρατήρηση • **8.** (σπάν.) η διεύθυνση τής κατοικίας ή τού τόπου εργασίας (κάποιου): *ήθελα να σας στείλω γράμμα, αλλά δεν είχα τη ~ σας* ΣΥΝ. διεύθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς δίπλα σε κάποιον», < *συνίστημι* / *-ίσταμαι* (πβ. κ. *στάσις*). Ήδη αρχ. οι σημ. «πολιτική ένωση - δομή, σύνθεση (μερών ή ουσιών)», ενώ μτγν. είναι η σημ. «υπόδειξη, προτροπή»].

συστασιώτης (ο) {συστασιωτών} (σπάν.) πρόσωπο που συμμετέχει σε εξέγερση, σε στάση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στασιώτης* «στασιαστής» < *στάσις*].

συστατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύσταση, με τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται (κάτι): ~ *στοιχείο / ουσίες* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, τη συγκρότηση (θεσμού, οργανισμού κ.λπ.) **3.** ***συστατικό*** (το) καθένα από τα στοιχεία που αποτελούν (κάτι): *τα ~ τού παρασκευάσματος / τού φαρμάκου* || *τα ~ τού μπετόν είναι άμμος, νερό, τσιμέντο και χαλίκια* || *θρεπτικά ~* **4.** αυτός που βεβαιώνει για τον χαρακτήρα ή την επίδοση (κάποιου)· ΦΡ. ***συστατική επιστολή*** το σημείωμα όπου γράφει κανείς πληροφορίες για πρόσωπο που γνωρίζει και με το οποίο συστήνει το πρόσωπο αυτό, προκειμένου να επιλεγεί για συγκεκριμένη θέση (π.χ. εργασία, υποτροφία κλπ.): ~ *από τον πρώην εργοδότη μου / από καθηγητή μου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συνίστημι* / *-ίσταμαι*), πβ. κ. *στατικός, σύ-στασις*].

συστεγάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αρχ.} {συστεγάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} βρίσκομαι στο ίδιο κτήριο (με άλλον): *οι δύο υπηρεσίες συστεγάζονται σε ένα ανακαινισμένο νεοκλασικό.* — **συστέγαση** (η).

συστέλλω ρ. μετβ. {συνέστειλα, συστάλθηκα (λόγ. συνεστάλην, -ης, -η...), συνεσταλμένος} **1.** ενεργώ, ώστε (κάτι) να χάσει όγκο ή έκταση· (συνήθ. το μεσοπαθ.): *ορισμένα σώματα συστέλλονται, όταν μειώνεται η θερμοκρασία τους* ΣΥΝ. μικραίνω, σμικρύνω ΑΝΤ. διαστέλλω, μεγεθύνω, μεγαλώνω **2.** (η μτχ. ***συνεσταλμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Οι σύγχρονες σημ. ήδη αρχ.].

σύστημα (το) {συστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο στοιχείων που αλληλεπιδρούν και αλληλεξαρτώνται με βάση καθορισμένους κανόνες: *η γλώσσα είναι ~* || *το φωνητικό / μορφολογικό / κλιτικό ~ μιας γλώσσας·* (ειδικότ.) **2.** ΑΝΑΤ. σύνολο οργάνων, τα οποία επιτελούν από κοινού μία ή περισσότερες λειτουργίες: *πεπτικό / νευρικό* (βλ.λ.) / *αναπνευστικό ~* (βλ.λ.)· ΦΡ. **ανοσοποιητικό σύστημα** βλ. λ. *ανοσοποιητικός* **3.** σύνολο σωμάτων που τείνουν προς ισορροπία ή βρίσκονται σε ισορροπία: *θερμοδυναμικό ~* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. σύνολο δύο ή περισσοτέρων σωμάτων, τα οποία συνδέονται λόγω κοινής καταγωγής και εξαιτίας τής βαρυτικής έλξης που ασκεί το ένα στο άλλο και τα οποία βρίσκονται σε τροχιά γύρω από ένα κέντρο βάρους: *ηλιακό ~* **5.** σύνολο μηχανισμών για την εξυπηρέτηση σκοπού: *Εθνικό ~ Υγείας* || ~ *δασοπυρόσβεσης* || ~ *προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / πρόνοιας* • **6.** (α) τύπος οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτικής οργάνωσης: *καπιταλιστικό / κομουνιστικό / πολιτειακό / πολιτικό / κοινοβουλευτικό ~* || *το ~ τής αντιπροσωπευτικής / άμεσης δημοκρατίας* || *συγκεντρωτικό ~* (βλ.λ.) ΣΥΝ. μοντέλο (β) (κακόσ.) το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών δομών που εξασφαλίζουν τη διατήρηση τής φύσης τού καθεστώτος, κυρ. των αρνητικών του πλευρών· (συνεκδ.) το κυρίαρχο καθεστώς και όσοι το υπηρετούν: *το ~ φταίει για όλα* || *υπηρετεί το ~* || *βασική μομφή κατά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είναι ότι τελικά ενσωματώνονται στο ~* ΣΥΝ. κατεστημένο **7.** το συγκροτημένο σύνολο μεθόδων με τις οποίες διεξάγεται (κάτι): *νέο / επαναστατικό / παραδοσιακό ~* || ~ *διδασκαλίας / εκμάθησης ξένων γλωσσών / καταμέτρησης των ψήφων* || *σωφρονιστικό ~* (βλ.λ.) || ~ *διακυβέρνησης / εισαγωγής στα πανεπιστήμια* || *εκλογικό / εκπαιδευτικό ~*· ΦΡ. (α) ***τυφλό σύστημα*** τρόπος πληκτρολόγησης σε γραφομηχανή ή ηλεκτρονικό υπολογιστή, κατά τον οποίο δεν χρειάζεται να κοιτά κανείς τα πλήκτρα ενώ γράφει (β) ***σύστημα Μπράιγ*** τρόπος ανάγλυφης γραφής τής γλώσσας, για να μπορούν να διαβάζουν όσοι δεν έχουν όραση (γ) ***αναλογικό εκλογικό σύστημα / αναλογική*** (η) βλ. λ. *αναλογικός* **8.** (α) σύνολο από επιμέρους τμήματα, εξαρτήματα, στοιχεία που συνδέονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν επιτελώντας συγκεκριμένο έργο: *τεχνολογικά ~* || ~ *τηλεπικοινωνίας / πληροφορικής* || *δορυφορικό ~ τηλεόρασης* || ~ *παρακολούθησης / ελέγχου / συναγερμού / φωτισμού / θέρμανσης / πλοήγησης / έγκαιρης προειδοποίησης / πηδαλιουχήσεως πλοίου / προσγειώσεως αεροπλάνου* (β) τρόπος κατασκευής ή λειτουργίας: *είναι παλιός μάστορας, δεν ξέρει τα νέα ~* **9.** η μεθοδικότητα, ο οργανωμένος τρόπος εργασίας ή/και διευθέτησης ζητημάτων: *έχει ~ στη δουλειά της* || *δουλεύει με ~* ΣΥΝ. οργάνωση • **10.** η συνήθεια, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται ή ενεργεί κανείς: *εδώ και δύο μήνες έχει αλλάξει ~· κοιμάται νωρίς τα βράδια* || *το έχει ~ να αργεί στα ραντεβού του·* ΦΡ. ***κατά σύστημα / εκ συστήματος*** με τρόπο επαναλαμβανόμενο, συχνά, συστηματικά: ~ *αντιγράφει στα διαγωνίσματα* ΣΥΝ. συστηματικά • **11.** οργανωμένο σύνολο ιδεών, αρχών ή θεωριών για την περιγραφή ή την ερμηνεία φαινομένων: *εγελιανό / φιλοσοφικό ~* || ~ *αξιών* ΣΥΝ. μοντέλο **12.** τρόπος κατηγοριοποίησης ή συμβολισμού με βάση ένα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά: *ταξινομικό / δεκαδικό ~* || *περιοδικό ~ των (χημικών) στοιχείων* (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.) || ~ *επιστημών* **13.** ο τρόπος με τον οποίο αγωνίζεται μια αθλητική ομάδα: *ο προπονητής εφαρμόζει ένα μοντέρνο ~* || *παίζει με επιθετικό / αμυντικό ~* || *αγωνίζεται με ~ ζώνης* **14.** τυποποιημένο σύνολο συνδυασμένων σημείων σε τυχερό παιχνίδι: ~ *ΠΡΟ-ΠΟ* || ~ *ΛΟΤΤΟ* **15.** ΦΥΣ. ***σύστημα αναφοράς*** βλ. λ. *αναφορά* **16.** ο τρίτος βαθμός τής οργάνωσης στον προσκοπισμό **17.** ΜΟΥΣ. το πρότυπο των μουσικών φθόγγων και των μεταξύ τους διαστημάτων, με το οποίο οργανώθηκε η αρχαία ελληνική μουσική. — (υποκ.) **συστηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οργανωμένη διάταξη μερών», < θ. *συ-στη-* (τού ρ. *συνίσταμαι*, πβ. κ. αόρ. β' *συν-έ-στη-ν*) + επίθημα *-μα*. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. system, γαλλ. système, γερμ. System κ.ά.].

συστηματικός, -ή, -ό {μτγν.} **1.** αυτός που σχετίζεται με σύστημα, με σύνολο δηλ. στοιχείων αλληλεξαρτώμενων βάσει καθορισμένων σχέσεων ή κανόνων: ~ *σχέσεις* **2.** αυτός τού οποίου οι ενέργειες γίνονται με καθορισμένο και οργανωμένο τρόπο: *είναι ~ στη δουλειά του* || ~ *μελετητής / φοιτητής* ΣΥΝ. οργανωμένος, τακτικός, μεθοδικός ΑΝΤ. ακατάστατος **3.** αυτός που γίνεται με σύστημα, σοβαρά και οργανωμένα: ~ *έρευνα / ανάκριση* **4.** αυτός που γίνεται με σταθερό και επαναλαμβανόμενο τρόπο: ~ *παρουσία / παρενόχληση* || *η ~ αναφορά στο πρόσωπό μου καταντά ενοχλητική* || *κάνει ~ χρήση αποφθεγμάτων* ΣΥΝ. τακτικός, μεθοδικός, σταθερός ΑΝΤ. ασταθής **5.** ΒΙΟΛ. ***συστηματική*** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ταξινόμηση των οργανισμών σε ιεραρχία και τη διερεύνηση των μεταξύ τους σχέσεων συγγενείας • **6.** (α) ΙΑΤΡ. ***συστηματική νόσος*** ασθένεια που προσβάλλει μόνον τους ιστούς ενός ανατομικού συστήματος, ανεξάρτητα από τη θέση που αυτοί κατέχουν στον οργανισμό (β) ΨΥΧΟΛ. ***συστηματικό παραλήρημα*** παραλήρημα κατά το οποίο οι παράλογες ιδέες συνδέονται μεταξύ τους σταδιακά, ώστε να δίνουν την εντύπωση λογικά οργανωμένου συστήματος **7.** ΘΕΟΛ. ***συστηματική θεολογία*** κλάδος που περιλαμβάνει όσους επιμέρους τομείς σχετίζονται με τη συστηματική ανάλυση τής χριστιανικής πίστης, δηλ. τη δογματική, την ιστορία των δογμάτων, τη συμβολική και την απολογητική. — **συστηματικ-ά / -ώς** [1799] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.*

συστηματικότητα (η) [1801] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς συστηματικός, μεθοδικός.

συστηματοποιώ ρ. μετβ. [1857] {συστηματοποιείς...| συστηματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω σε (κάτι) συστηματικό, οργανωμένο χαρακτήρα: *αν δεν συστηματοποιήσεις τη δουλειά σου, μην περιμένεις αποτελέσματα* || *συστηματοποιημένη παιδεία* ΣΥΝ. οργανώνω ΑΝΤ. αποδιοργανώνω **2.** κατατάσσω (κάτι) σε κατηγορίες: *συστηματοποιημένο υλικό / αρχείο.* — **συστηματοποίηση** (η) [1848].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. systématiser].

συστημένος, -η, -ο ▸ συνιστώ / συστήνω

συστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή επηρεάζει στο σύνολό του ένα σύστημα (συνήθ. πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό): ~ *κρίση / αλλαγή.* — **συστημικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. systemic. Η λ. δεν έχει σχηματιστεί κανονικά κατά την ελληνική μορφολογία (πβ. μτγν. *συστηματ-ικός*), αλλά από το θέμα τής ονομαστικής πτώσης (*σύστημ-α* + *-ικός*) κατά το πρότυπο τής αντίστοιχης αγγλικής. Εμφανίστηκε κατά το 1970].

συστήνω ρ. μετβ. {σύ-στησα, -στήθηκα, -στημένος} **1.** παρουσιάζω (κάποιον σε κάποιον άλλον), για να γνωριστούν: *να σου συστήσω τον μέλλοντα σύζυγό μου* || *συστηθήκαμε νωρίτερα μόνοι μας* ΣΥΝ. γνωρίζω· (η μτχ. ***συστημένος,*** *-η, -ο*) **2.** αυτός τον οποίο συνοδεύουν συστάσεις, που παρουσιάζεται σε κάποιον, χωρίς ο τελευταίος να τον γνωρίζει προσωπικά, αλλά έχοντας μάθει για αυτόν από άλλους: *πήγε συστημένος στον προσωπάρχη και εξυπηρετήθηκε αμέσως* ΣΥΝ. (οικ.) μιλημένος **3.** (γράμμα ή δέμα) που πρέπει να παραδοθεί από τον ταχυδρόμο στα χέρια τού παραλήπτη: *το έστειλα συστημένο, για να είμαι σίγουρος ότι θα το λάβει* • **4.** ιδρύω, συγκροτώ ΣΥΝ. συνιστώ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τής υποτ. αορ. *συστήσω* τού αρχ. *συνίστημι*, βλ. κ.

συνιστώ, στήνω].

σύστησα ρ. ▸ συνιστώ / συστήνω

συστοιχία (η) [αρχ.] {συστοιχιών} **1.** το να βρίσκονται δύο ή περισσότερα πράγματα από την ίδια μεριά, τοποθετημένα παράλληλα ή σε ζεύγη: ~ *πυροβόλων / πυραύλων / βλημάτων* • **2.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρική συστοιχία*** η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ηλεκτρικών γεννητριών ΣΥΝ. μπαταρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

σύστοιχος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος στην ίδια σειρά με άλλον ή σε σχέση με αυτόν **2.** ΓΛΩΣΣ. (κυρ. στην αρχαία ελληνική σύνταξη) ***σύστοιχο*** (ή ***εσωτερικό***) ***αντικείμενο*** βλ. λ. *εσωτερικός*. - ***σύστοιχα / συστοίχως*** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στοῖχος* (βλ.λ.)].

συστολή (η) **1.** το να χάνει ένα σώμα τον όγκο, την έκταση ή κάποια άλλη διάστασή του ΑΝΤ. διαστολή **2.** ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο περιορίζονται ο όγκος, το μήκος, το πλάτος, το ύψος και η επιφάνεια ενός σώματος ύστερα από μείωση τής θερμοκρασίας: ~ *μετάλλων / ρευστών* ΑΝΤ. διαστολή **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι δυνάμεις βαρύτητας στο εσωτερικό τού ουράνιου σώματος οδηγούν σε συμπύκνωση μεγάλων μαζών **4.** ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο συσπάται και μικραίνουν οι κοιλότητές του: ~ *καρδίας / μήτρας* ΑΝΤ. διαστολή **5.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή μακρού φωνήεντος σε βραχύ • **6.** (μτφ.) το να μη διαθέτει κανείς θάρρος, το να συμπεριφέρεται ντροπαλά: *η φυσική ~ του τον κάνει να περνά απαρατήρητος* ΣΥΝ. ντροπαλότητα, ντροπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συστέλλω* (πβ. κ. *στέλλω - στολή*). Ήδη μτγν. οι σημ. «σύσπαση (κατά τον καρδιακό σφυγμό)», «βράχυνση μακρού φωνήεντος», καθώς και η γενική σημ. «συρρίκνωση, περιορισμός (τού όγκου ενός σώματος)»].

συστολικός, -ή, -ό [1879] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συστολή ΑΝΤ. διαστολικός **2.** (α) ***συστολική πίεση*** η μέγιστη αρτηριακή πίεση (β) ***συστολικό φύσημα*** το φύσημα που ακούγεται κατά τη συστολή τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. systolique].

συστρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συστρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** κατατάσσομαι στον στρατό μαζί με κάποιον άλλον **2.** (κυρ. μτφ.) υπηρετώ μαζί με κάποιον άλλον μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: *όλος ο πολιτικός κόσμος έχει συστρατευθεί για την επιστροφή των «Μαρμάρων» τού Παρθενώνα*. — **συστράτευση** (η).

συστρατιώτης (ο) [αρχ.] {συστρατιωτών} **1.** πρόσωπο που έχει υπηρετήσει τη θητεία του κατά την ίδια περίοδο ή στην ίδια μονάδα με άλλον **2.** πρόσωπο που έχει πολεμήσει μαζί με άλλον ΣΥΝ. συμπολεμιστής **3.** (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται μαζί με άλλον ΣΥΝ. συναγωνιστής.

συστράφηκα ρ. ▸ συστρέφω

συστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέστρ-εψα, (λόγ.) -άφην, -ης, -η..., -αμμένος} στρέφω (κάτι) γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. κουλλουριάζω, στρίβω. — **συστροφή** (η) [αρχ.].

συσφαιρώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {συσφαιρώ-θηκα, -μένος} (κυρ. για ορισμένα είδη ζώων) δίνω στο σώμα μου σφαιρικό σχήμα, μαζεύομαι για να προφυλαχθώ, γίνομαι (σαν) μπάλα: *ο σκαντζόχοιρος συσφαιρώνεται, για να προστατευθεί από τους εχθρούς του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συσφίγγω ρ. μετβ. [1863] {συνέσφιξα, συσφίχθηκα, συνεσφιγμένος} **1.** σφίγγω από όλες τις πλευρές, πιέζω από παντού ΣΥΝ. περισφίγγω **2.** (για σχέση, δεσμό) φέρνω εγγύτερα, ισχυροποιώ: *οι δύο χώρες συνέσφιξαν τις σχέσεις τους με εμπορικές και πολιτιστικές συμφωνίες*. — **συσφιγκτικός,** -ή, -ό [1863].

συσφιγκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική διάταξη που χρησιμεύει για στερέωση, σύνδεση ή συγκράτηση αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συσφιγκτήρ, -ῆρος*, αρχική σημ. «(ζώνη, χιτώνας κ.λπ.) που συσφίγγει», < *συσφίγγω*].

σύσφιγξη (η) {-ης κ. -ίγξεως | -ίγξεις, -ίγξεων} **1.** το να σφίγγει κανείς κάτι με δύναμη, να το κάνει πιο σφιχτό· ΦΡ. ***σύσφιγξη προσώπου / σώματος*** αισθητική παρέμβαση που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση τής χαλάρωσης τού δέρματος με τη χρήση ειδικών καλλυντικών προϊόντων και μηχανημάτων αισθητικής: *με τέσσερεις συσφίγξεις προσώπου υπάρχει μια ορατή μείωση των ρυτίδων* **2.** (για σχέση, δεσμό) η ισχυροποίηση: *οι υπουργοί Εξωτερικών εργάζονται για τη ~ των σχέσεων των δύο χωρών* ‖ *η ~ των δεσμών που ενώνουν δύο λαούς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύσφιγξις* < *συσφίγγω*].

συσχετίζω ρ. μετβ. [1854] {συσχέτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξετάζω και προσδιορίζω τη σχέση μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων): *συσχετίζοντας το χθεσινό έγκλημα με ένα παλαιότερο, κατόρθωσαν να εντοπίσουν τον δράστη* ΣΥΝ. σχετίζω, συνδέω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corréler].

συσχετικός, -ή, -ό [1834] ΓΛΩΣΣ. **1.** ***συσχετικές αντωνυμίες*** οι ερωτηματικές, δεικτικές, αναφορικές και αόριστες αντωνυμίες, που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσος - τόσος - όσος* **2.** ***συσχετικά επιρρήματα*** τα επιρρήματα που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσο - τόσο - όσο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corrélatif].

συσχετισμός (ο) [1861] **1.** το να συσχετίζει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): *ο ~ των δύο εγκλημάτων οδήγησε την αστυνομία στα ίχνη τού δολοφόνου* ΣΥΝ. συσχέτιση **2.** η ποσοτική σχέση στην οποία βρίσκονται δυνάμεις που αντιπαρατίθενται ή συγκρίνονται: *με τη μείωση τού ποσοστού των αριστερών κομμάτων άλλαξε ο ~ δυνάμεων στη Βουλή* ‖ *ο ~ ισχύος των δύο χωρών* ‖ *αλλαγή στους πολιτικούς ~ τής Ευρώπης*. Επίσης **συσχέτιση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corrélation].

σύφιλη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σοβαρό αφροδίσιο νόσημα, που, αν μείνει χωρίς θεραπεία, επηρεάζει το νευρικό σύστημα, τις αρτηρίες και το δέρμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαλαφράντζα, γαλλική αρρώστια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. syphilis < Syphilus, ονομασία τού κεντρικού ήρωα στο ποίημα Syphilis sive morbus Gallicus «Σύφιλη ή η γαλλική αρρώστια», που έγραψε ο Ιταλός φυσικός και ποιητής Girolamo Fracastoro (16ος αι.)].

συφιλιδικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύφιλη **2.** ***συφιλιδικός*** (ο), ***συφιλιδική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από σύφιλη.

συφιλιδισμός (ο) [1876] ΙΑΤΡ. ο εμβολιασμός πειραματόζωων με το μικρόβιο τής σύφιλης (*ωχρά σπειροχαίτη*) στο πλαίσιο πειραμάτων.

συφορά (η) ▸ συμφορά

συφοριασμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν βρει μεγάλες συμφορές ΣΥΝ. δυστυχισμένος, δύσμοιρος ΑΝΤ. ευτυχισμένος.

συχαρίκια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** χρήματα ή δώρο σε αυτόν που αναγγέλλει πρώτος ευχάριστη είδηση: *ποιος θα πάρει τα ~;* (ποιος θα ανακοινώσει την ευχάριστη είδηση;) **2.** (συνεκδ.) η ευχάριστη είδηση **3.** τα συγχαρητήρια.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού μεσν. *συ(γ)χαρίκιν* < θ. *συγχαρ-* (τού αρχ. *συγχαίρω*, πβ. υποτ. αορ. *συγχαρ-ῶ*) + υποκ. επίθημα *-ίκι(ο)ν*].

συχνά επίρρ.· πολλές φορές: *μου συμβαίνει ~ κάτι τέτοιο και ξέρω πώς να το αντιμετωπίσω* ‖ *δεν τον βλέπω ~· έχει καιρό να περάσει από 'δώ* ‖ *δεν πηγαίνω ~ στο θέατρο· δυο-τρεις φορές τον χρόνο* ΑΝΤ. σπάνια, αραιά· ΦΡ. (α) ***πόσο συχνά*** πόσες φορές (μέσα σε ορισμένη χρονική περίοδο): *— πηγαίνεις στον οδοντίατρο; -Δύο φορές τον χρόνο* (β) ***συχνά-πυκνά*** πολλές φορές, αρκετά συχνά.

συχνάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {σύχνασα} συνηθίζω να πηγαίνω τακτικά: *σ' αυτό το στέκι συχνάζουν φοιτητές*.

συχνάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) συχνά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συχνός* + επιρρ. επίθημα *-(ά)κις*, πβ. κ. *πολλ-άκις*].

συχνο- κ. **συχν-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται συχνά ή σε τακτά χρονικά διαστήματα: *συχνο-βλέπω, συχνο-διαβαίνω, συχνο-κοιτάζω, συχνο-περνώ, συχνο-ρωτώ, συχν-ουρία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *συχνός*].

συχνός, -ή, -ό αυτός που συμβαίνει τακτικά, που επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα: *οι γείτονες σχολιάζουν τις ~ επισκέψεις του στο σπίτι της* ‖ *~ δρομολόγια* ΣΥΝ. τακτικός, αλλεπάλληλος ΑΝΤ. αραιός, σπάνιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. λ. τής καθημερινής γλώσσας. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. ανάγεται σε τ. **τυκ-σνός*, που θα είχε αρχικώς τη σημ. «πυκνός, πεπιεσμένος» (αλλά η τροπή τού αρχικού *τ-* σε *σ-* δεν ερμηνεύεται εύκολα) και περαιτέρω σε ρ. *tuk-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *tuak- «συσφίγγω, συμπιέζω»].

συχνότητα (η) {συχνοτήτων} **1.** το να συμβαίνει (κάτι) σε τακτά χρονικά διαστήματα: *η ~ των εμφανίσεών του στην περιοχή κίνησε το ενδιαφέρον τής αστυνομίας* ΣΥΝ. πυκνότητα **2.** το πόσο συχνά συμβαίνει ή εμφανίζεται (κάτι): *σε ποια ~ παρατηρείται αυτό το φαινόμενο;* ‖ *σε μεγάλη / μικρή ~* **3.** ΦΥΣ. (α) ο αριθμός των επαναλήψεων περιοδικού φαινομένου στη μονάδα τού χρόνου (β) ο αριθμός των πλήρων παλμών εναλλασσόμενου ρεύματος ανά δευτερόλεπτο (γ) ο αριθμός των ηχητικών κυμάτων ανά δευτερόλεπτο (δ) ο αριθμός των πλήρων περιοδικών παλμών ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος ανά δευτερόλεπτο· ΦΡ. ***ακουστική συχνότητα*** βλ. λ. *ακουστικός* **4.** το μήκος κύματος στο οποίο εκπέμπει ένας ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: *η ~ τού δημοτικού σταθμού τής Αθήνας είναι 98,4* ‖ *αλλάζω ~* ‖ *βρίσκω τη ~ ενός τηλεοπτικού σταθμού και την αποθηκεύω σε κανάλι στο βίντεο* **5.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *είμαστε σε διαφορετικές ~, άλλα πιστεύω εγώ, άλλα αυτός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συχνότης, -ητος* < αρχ. *συχνός*. Ο φυσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. frequency].

συχνουρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συχνή αποβολή ούρων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sychnurie].

συχωρεμένος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει λάβει άφεση για τις αμαρτίες του, που του έχουν συγχωρηθεί τα λάθη (β) (σε ελλειπτικό λόγο), με τη σημασία «σε συγχωρώ», «δεν πειράζει»: *~, αλλά υποσχέσου ότι δεν θα το ξανακάνεις!* **2.** (ευφημ.) αυτός που έχει πεθάνει: *άφησε χήρα και δύο ορφανά, ο ~* ΣΥΝ. μακαρίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνω*.

συχώρεση (η) ▸ συγχώρηση

συχωριανός, -ή, -ό → συγχωριανός

συχώριο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να απαλλάσσεται κανείς από τον Θεό ή τους συνανθρώπους του από τις αμαρτίες του ΣΥΝ. συγχώρηση, άφεση· ΦΡ. ***μπουκιά και συχώριο*** (i) (ως χαρακτηρισμός) για εξαιρετικά νόστιμο φαγητό: *έφτειαξε ένα αρνάκι, ~!* (ii) (οικ.) για πολύ όμορφο, ελκυστικό άτομο: *Πέρασε μια μικρή, ~! Σκέτο κουκλί!* ΣΥΝ. κόμματος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συ(γ)χώριον* < *συ(γ)χωρῶ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *συμπάθιο - συμπαθῶ*].

συχωρ(ν)ώ ρ. → συγχωρώ

συχωροχάρτι (το) → συγχωροχάρτι

σύψυχος, -η, -ο κ. **σύμψυχος** [μτγν.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε κάτι με όλη του την ψυχή **2.** (στον τ. ***σύμψυχος***) αυτός που περιέχει ή περιλαμβάνει κάθε έμψυχο ον που βρίσκεται πάνω του ή εξαρτάται από αυτόν ΣΥΝ. αύτανδρος. — **σύψυχα** επίρρ.

σφαγάρι κ. **σφαγάδι** (το) {σφαγαρ-ιού | -ιών} **1.** ζώο που προορίζεται για σφαγή: *μαρκάρουν με κόκκινο χρώμα τα ~, για να τα ξεχωρίζουν από τα άλλα* ΣΥΝ. σφάγιο **2.** το κρέας που προέρχεται από

σφαγμένο ζώο ΣΥΝ. σφάγιο.
[ΕΤΥΜ. < θ.σφαγ- (τού ρ. σφάζω, πβ. κ. σφαγ-ή) + παραγ. επίθημα -άδι / -άρι (πβ. κ. μοιρ-άδι, κλων-άρι)].

σφαγέας (ο) {σφαγ-είς, -έων} **1.** αυτός που έχει ως επάγγελμα το σφάξιμο ζώων, τα οποία προορίζονται για τροφή ΣΥΝ. (καθημ.) χασάπης, (λαϊκ.) μακελλάρης **2.** (μτφ.) αυτός που διαπράττει ομαδικούς φόνους (σε περίοδο πολέμου): ~ *αμάχων / των λαών* ΣΥΝ. χασάπης, μακελλάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφαγεύς* < *σφαγή* (βλ.λ.)].

σφαγείο (το) [αρχ.] **1.** η ειδικά διαμορφωμένη εγκατάσταση ή γενικότ. ο χώρος στον οποίο σφάζονται ζώα που προωθούνται για κατανάλωση: *υγειονομικό / βιομηχανικό ~* **2.** (συνεκδ.) η θανάτωση πολλών ανθρώπων ταυτόχρονα ΣΥΝ. μακελλειό, σφαγή **3.** (μτφ.) το κατάστημα με πολύ υψηλές τιμές· (γενικότ.) σε φράσεις που δηλώνουν πολύ υψηλές τιμές: *οι τιμές εκεί είναι ~* || *λαχανικά αγοράζω από τη λαϊκή· τα μανάβικα είναι ~* ΣΥΝ. φαρμακείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

σφαγή (η) **1.** το να θανατώνεται (κάτι/κάποιος) με αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. σφάξιμο **2.** η θανάτωση ζώου, το κρέας τού οποίου προορίζεται για κατανάλωση: *η ~ τού αμνού το Πάσχα* ΣΥΝ. σφάξιμο· ΦΡ. ***ως πρόβατον επί σφαγήν / σαν πρόβατο στη σφαγή*** (*ώς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν*. Π.Δ. *Ησαΐας* 53, 7) (μτφ.) για κάποιον που οδηγείται (από άλλους) σε βέβαιη καταστροφή, χωρίς να το γνωρίζει ή να το καταλαβαίνει ή χωρίς να διαμαρτύρεται **3.** (εκφραστ.) η μαζική θανάτωση, συνήθ. άμαχου πληθυσμού: *η ~ των Κούρδων / των Ποντίων / των Αρμενίων από τους Τούρκους* || *η ~ των νηπίων από τον Ηρώδη* ΣΥΝ. μακελλειό **4.** (μτφ.) (α) (στα ομαδικά αθλήματα) η βαριά ήττα που προέρχεται από άδικες, μεροληπτικές αποφάσεις τού διαιτητή: *~ τού Άρη στον εκτός έδρας αγώνα του με τη Ρεάλ* ΣΥΝ. μακελλειό (β) (σε διαγωνισμό) η απόρριψη μεγάλου αριθμού διαγωνιζομένων ή η πολύ χαμηλή βαθμολόγησή τους: *~ στα μαθηματικά: το 60% των υποψηφίων έγραψαν κάτω από τη βάση!* (γ) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: «*~ γίνεται στην κορυφή τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάζω* (< **σφάγ-jω*), βλ.λ.].

σφαγιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {σφαγίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα, μτχ. σφαγιασθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** θανατώνω με αιχμηρό αντικείμενο: (κυρ. μεσοπαθ.) *τα άρρωστα ζώα σφαγιάστηκαν* ΣΥΝ. σφάζω, σκοτώνω **2.** (ειδικότ.) σκοτώνω (ζώο ή άνθρωπο) σε θυσία για τους θεούς: *βρέθηκαν πινακίδες όπου απαριθμούνται τα σφαγιασμένα ζώα στο ιερό τού θεού* ΣΥΝ. θυσιάζω, σφάζω **3.** (εκφραστ.-μτφ.) σκοτώνω, φονεύω (πλήθος ανθρώπων) **4.** καταπατώ βάναυσα: «*το καθεστώς σφαγιάζει ανελέητα τα δικαιώματα των πολιτών*» (εφημ.). — **σφαγιασμός** (ο) [αρχ.], **σφαγιαστής** (ο) [1897], **σφαγιαστικός**, -ή, -ό [1895].

σφαγιάτικα (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ο σφαγέας, για να σφάξει ζώο άλλου.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σφαγ-* (βλ. λ. *σφαγή*) + παραγ. επίθημα *-ιάτικος* (πβ. κ. *μηνιάτικος*)].

σφάγιο (το) {σφαγί-ου | -ων} **1.** ζώο που προσφέρεται ως θυσία στους θεούς: *στη μέση τής πομπής προχωρούσαν τα ~: πρόβατα και βόδια* **2.** (στην τεχνολογία τροφίμων) (α) ζώο που προορίζεται να σφαχτεί: *πάχυνση σφαγίων* (β) ζώο που έχει σφαχτεί και ετοιμαστεί για κατανάλωση: *ποιοτική ταξινόμηση σφαγίων* ΣΥΝ. σφαγάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφάγιον*, υποκ. τού ουσ. *σφαγή*].

σφαδάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κάνω σπασμωδικές κινήσεις, κυρ. λόγω ισχυρού πόνου ή τραύματος: *~ από τον πόνο* || *~ στο έδαφος αιμόφυρτος* ΣΥΝ. σπαρταρώ. — **σφαδασμός** (ο) [αρχ.], **σφαδαστικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < θ. *σφαδ-* (με επίθημα *-άζω*) < *sphn̥d-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ». πβ. σανσκρ. spandate «σπαρταρά, εκσφενδονίζει», μέσ. άνω γερμ. spat «σπασμός», ολλ. spat κ.ά. Αν αυτή η εκδοχή θεωρηθεί σωστή, τότε το ρ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομορρ. *σφενδ-όνη, σφόνδ-υλος, σφοδ-ρός* (βλ.λ.)].

σφάζω ρ. μετβ. {έσφαξα, σφά-χτηκα (λόγ. εσφάγην, -ης, -η...), -γμένος} **1.** σκοτώνω με αιχμηρό αντικείμενο: *~ το αρνί για το Πάσχα* || (συχνά εκφραστ.) *έσφαξε τη γυναίκα του με το χασαπομάχαιρο*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σφάζω με το βαμβάκι / μπαμπάκι*** κρίνω αυστηρά, κατακρίνω κάποιον ή καταφέρω πλήγματα εναντίον του, χωρίς να δείχνω εχθρική διάθεση, με κομψό ή ήπιο τρόπο: *στη βιβλιοκριτική του, τον σφάζει με το βαμβάκι* || *ο διαιτητής μάς έσφαξε με το μπαμπάκι* (β) ***σφάξε με, αγά μου, ν' αγιάσω*** βλ. λ. *αγιάζω* **2.** (εκφραστ.) φονεύω (πλήθος ανθρώπων): *αφού κατέλαβαν την πόλη, έσφαξαν όλους τους άντρες και πούλησαν σκλάβους τα γυναικόπαιδα* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να υποφέρει, να πονά: *τον έσφαξε με τη ματιά της / με τα λόγια της* || *με σφάζει ένας πόνος στο στέρνο* ΣΥΝ. πληγώνω· ΦΡ. (α) ***πού σε πονεί και πού σε σφάζει*** βλ. λ. *πονώ* (β) (εμφατ.-ειρων.) ***δεν σφάξανε!*** αποκλείεται να γίνει (κάτι)· για εμφατική άρνηση, απόρριψη: *Να κάνω εγώ τη δουλειά που έπρεπε να έχουν κάνει άλλοι: ~! Κορόιδο με πέρασανε;*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σφάγ-jω*, με πιθ. αρχική σημ. «αποκεφαλίζω», αγν. ετύμου. ίσως ανάγεται σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. **σφάξ*. Δεν τεκμηριώνεται επαρκώς καμία σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες, όπως λ.χ. με το αρμ. spananem «σκοτώνω», ενώ δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί ενδεχόμενη συσχέτιση με το αρχ. *φάσγανον* (αν < **σφάγ-ανον*. βλ.λ.)].

σφαίρα (η) {σφαιρών} **1.** ΓΕΩΜ. στερεό σχήμα, κάθε σημείο τής επιφάνειας τού οποίου απέχει την ίδια σταθερή απόσταση (ακτίνα τής σφαίρας) από ένα σταθερό σημείο στο εσωτερικό του, το κέντρο του **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε σώμα έχει στρογγυλό σχήμα, δηλ. μοιάζει με το παραπάνω στερεό: *στη θέση τού κεφαλιού το γλυπτό είχε μια τσιμεντένια ~* || *η κρυστάλλινη ~ τής μάγισσας*· ΦΡ. (α) ***υδρόγειος σφαίρα*** βλ. λ. *υδρόγειος* (β) ***ουράνια σφαίρα*** βλ. λ. *ουράνιος* **3.** ΑΘΛ. (α) (λόγ.) η μπάλα (β) μεταλλικό όργανο σε στρογγυλό σχήμα, σε μέγεθος που να χωρά στο χέρι, η ρίψη τού οποίου αποτελεί ιδιαίτερο άθλημα (γ) (συνεκδ.) το άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα ρίξει μακρύτερα το παραπάνω όργανο: *πρωταθλητής στη ~* ΣΥΝ. σφαιροβολία ● **4.** (α) το βλήμα φορητού πυροβόλου όπλου με κάννη μικρού διαμετρήματος, το οποίο συνήθ. έχει μήκος μεγαλύτερο από το πλάτος του και άκρη στρογγυλεμένη ή αιχμηρή: *η ~ καρφώθηκε στον αυχένα του / βρήκε / πέτυχε τον αυχένα του* || *αδέσποτη ~*· ΦΡ. (οικ.) ***ούτε με σφαίρες*** με κανέναν τρόπο: *~ δεν θα πήγαινα εκεί* ΣΥΝ. με τίποτα. (λόγ.) επ' ουδενί (β) (ως επίρρ.) πάρα πολύ γρήγορα: *έφυγε ~, για να τους προλάβει* **5.** (μτφ.) ο χώρος στον οποίο δρα ή εκτείνεται (κάτι): *αυτά που μου λες ανήκουν στη ~ τής φαντασίας* || *αυτά δεν ανήκουν στη ~ τού επιστητού* || *η ~ τής επιστήμης / τού Δικαίου*· ΦΡ. (μτφ.) ***σφαίρα επιρροής*** ο γεωπολιτικός χώρος που βρίσκεται υπό την πολιτική, οικονομική ή πολιτισμική επίδραση ισχυρής χώρας: *οι Η.Π.Α. επεκτείνουν τη ~ τους στις πρώην κομουνιστικές χώρες* ΣΥΝ. ζώνη επιρροής. — (υποκ.) **σφαιρούλα** (η) κ. (λόγ.) **σφαιρίδιο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφαῖρα*, αρχική σημ. «μπάλα, οτιδήποτε σφαιρικού σχήματος (λ.χ. η Γη)». < **σφάρ-ja* (με επένθεση, πβ. κ. *μοίρα*) < *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ» (για το οποίο βλ. λ. *σπαρταρώ*). Η ετυμολογία αυτή οδηγεί σε σύνδεση με τις λ. *σπαίρω, σφῦρα, σφυρόν* (βλ.λ.), η δε εναλλαγή των συμπλεγμάτων *σπ- / σφ-* πρέπει μάλλον να αποδοθεί σε εκφραστ. λόγους. Η σημ. «βλήμα όπλου» είναι απόδ. τού γαλλ. balle, ενώ μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *σφαίρα επιρροής* (< αγγλ. sphere of influence)].

σφαιράτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ γρήγορος ΣΥΝ. βολίδα· μόνο στη ΦΡ. ***έφυγε σφαιράτος*** έφυγε ταχύτατα, σαν σφαίρα.
[ΕΤΥΜ. < *σφαίρα* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

σφαιρίδιο (το) [μεσν.] {σφαιριδί-ου | -ων} (λογ.) **1.** μικρή σφαίρα **2.** καθένα από τα μικρά βλήματα που χρησιμοποιούνται στα κυνηγετικά όπλα και συνήθ. είναι κατασκευασμένα από μόλυβδο ΣΥΝ. σκάγι **3.** η μολύβδινη ψήφος στρογγυλού σχήματος και μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιόταν πριν από την καθιέρωση τού ψηφοδελτίου **4.** ΜΗΧΑΝ. μικρή χαλύβδινη σφαίρα που χρησιμοποιείται στο εσωτερικό των ρουλεμάν, για να ελαττώνει τις τριβές ● **5.** ΖΩΟΛ. σωμάτιο στο κέλυφος των αχινών που λειτουργεί ως αισθητήριο και ισορροπιστικό όργανο.

σφαιρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σφαίρας, που κάθε σημείο τής επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: *~ σώμα / σχήμα* ΣΥΝ. σφαιροειδής, στρογγυλός **2.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη σφαίρα: *~ επιφάνεια / ακτίνα / τριγωνομετρία / γεωμετρία / τμήμα / δακτύλιος / διαβήτης / όνυχας* **3.** (μτφ.) αυτός που καλύπτει ένα αντικείμενο ή θέμα από κάθε οπτική γωνία, που ασχολείται με όλες τις διαστάσεις: *το ζήτημα χρειάζεται ~ αντιμετώπιση* || *έχει ~ αντίληψη / εικόνα τού προβλήματος* ΣΥΝ. ολόπλευρος. — **σφαιρικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σφαιρικότητα** (η) [1825].

σφαιρίνη (η) {σφαιρινών} ΙΑΤΡ. σφαιρική πρωτεΐνη που αποτελεί συστατικό τής μυοσφαιρίνης και τής αιμοσφαιρίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. globin].

σφαιριστήριο (το) [1853] {σφαιριστηρί-ου | -ων} (επίσ.) **1.** το μπιλιάρδο (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) αίθουσα, λέσχη ή κατάστημα στο οποίο υπάρχουν τραπέζια για μπιλιάρδο, ποδοσφαιράκια ή/και ηλεκτρονικά παιχνίδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφαιριστήριον* «γήπεδο μπάλας» < αρχ. *σφαιρίζω* (< *σφαῖρα*) + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *καθαρισ-τήριον*). Με τη σημερινή της σημ. η λ. αποτελεί απόδ. τού ιταλ. biliardo (βλ. κ. *μπιλιάρδο*)].

σφαιριστής (ο), **σφαιρίστρια** (η) {σφαιριστριών} ο παίκτης / η παίκτρια τού μπιλιάρδου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που παίζει μπάλα», < αρχ. *σφαιρίζω* < *σφαῖρα*].

σφαιροβολία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα πετάξει πιο μακριά σιδερένια σφαίρα στο μέγεθος τής παλάμης. — **σφαιροβόλος** (ο/η) [1869].

σφαιροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σφαιροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα σφαίρας, που κάθε σημείο τής επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: *~ σώμα / σχήμα / απόληξη* ΣΥΝ. σφαιρικός, στρογγυλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

-σφαιρος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν όπλο που παίρνει ορισμένο αριθμό σφαιρών: *εξάσφαιρο περίστροφο*.

σφάκα (η) {σφακών} (λαϊκ.) η φασκομηλιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφάκος*, αγν. ετύμου. Βλ. κ. *φασκομηλιά*].

σφακελισμός (ο) ΓΕΩΠ. νόσος των αμπελιών και ορισμένων άλλων φυτών, η οποία εκδηλώνεται με τη σήψη τής ρίζας και το κιτρίνισμα των φύλλων και καταλήγει στον θάνατο τού φυτού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφακελίζω* < *σφάκελος* «γαγγραινώδης ιστός, σήψη», τεχν. όρ., με επίθημα *-ελος* (πβ. κ. *πύ-ελος, σκόπ-ελος, φάκ-ελος*), αγν. ετύμου].

Σφακιά (τα) {Σφακίων} περιοχή τής ΝΔ. Κρήτης στον νομό Χανίων στο Λιβυκό Πέλαγος· οι κάτοικοί της προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια τού Αγώνα τού 1821 και των κρητικών επαναστάσεων. — **Σφακιανός** (ο), **Σφακιανή** (η), **σφακιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < αρχ. *σφάκος* «φασκομηλιά», ενώ δεν είναι πιθ. η σύνδεση με την πόλη *Σφαξ* (< αραβ. Safāqs) τής Τυνησίας].

Σφακτηρία (η) νησί στις ΝΔ. ακτές τής Πελοποννήσου απέναντι από την Πύλο, γνωστή από τη ναυμαχία μεταξύ των Τούρκων και των

Άγγλων, Γάλλων και Ρώσων (1827).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που προέρχεται από το ρ. *σφάζω* (πβ. *σφάκτης*)].

σφαλάγγι (το) {σφαλαγγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος δηλητηριώδους αράχνης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φαλάγγιον* (βλ.λ.), με ανάπτυξη *σ-*].

σφαλαγγουδιά (η) (διαλεκτ.) **1.** ο ιστός τής αράχνης **2.** (συνεκδ.) η αράχνη.
[ΕΤΥΜ. < *σφαλαγγούδι* < *σφαλάγγι* (< *φαλάγγι*, με ανάπτυξη σ- προθεμ.) + υποκ. επίθημα *-ούδι* (πβ. κ. *σχολειαρ-ούδι*)].

σφαλερός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι σωστός: *έχει ~ αντίληψη για το όλο θέμα* || *~ κρίση* ΣΥΝ. εσφαλμένος, λανθασμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **σφαλερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σφαλερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάλλω* (αόρ. *έ-σφαλ-α*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *καρπ-ερός, τρομ-ερός*].

σφαλιάρα (η) {δυσχρ. σφαλιαρών} **1.** χτύπημα στο πρόσωπο ή στον σβέρκο με την παλάμη τού χεριού: (οικ.) *θα σε πλακώσω στις ~, αν με ξανακοροϊδέψεις!* || *αν ξαναπεί κουταμάρα, θα του ρίξω ~* || *έφαγε μια ~ που τη θυμάται ακόμη!* **2.** (μτφ.) αποτυχία, δυσάρεστη έκβαση: *έχει φάει πολλές ~ στη ζωή του.* — (υποκ.) **σφαλιαρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sfaglio «ξαφνικό πήδημα (ζώου) – σκάρτο χαρτί (όρ. χαρτοπαιγνίου)» + επίθημα *-άρα* (πβ. κ. *τρομ-άρα*). Το ιταλ. sfaglio < ρ. (s)fagliare < faglia «σφάλμα, λάθος» < μτγν. λατ. fallia < fallire, μτγν. τ. τού λατ. fallere «σφάλλω, λαθεύω»].

σφαλιαρίζω ρ. μετβ. {σφαλιάρισα} δίνω (σε κάποιον) σφαλιάρα (βλ.λ.): *σταμάτα να φωνάζεις, γιατί θα σε σφαλιαρίσω!*

σφαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) ♦ **1.** (μετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο (κάτι), ώστε να μη μπορεί να ανοιχτεί ή να παραβιαστεί: *να σφαλίσεις καλά το μαγαζί, μη μπουν τίποτα κλέφτες* ΣΥΝ. κλειδώνω, αμπαρώνω ΑΝΤ. ανοίγω· ΦΡ. **σφαλίζω τα μάτια μου** πεθαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο, ώστε να μη μπορώ να ανοιχτώ ή να παραβιαστώ: *σκεύρωσε η πόρτα και δεν σφαλίζει.* Επίσης **σφαλ(ν)ώ** {-άς...}. - **σφάλισμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀσφαλίζω* < αρχ. *ἀσφαλής*. Ο τ. *σφαλνώ* προέρχεται από τον αόρ. τού ρ. *σφαλώ / σφαλίζω* με την προσθήκη τού επιθήματος *-νώ*, κατά το σχήμα *θρήνησα - θρηνώ, κίνησα - κινώ* κ.τ.ό. Το ρ. *σφαλώ* προέρχεται υποχωρητ. από το μεσν. *σφαλίζω*].

σφαλιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν είναι ανοιχτός, που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει σε αυτόν ή να τον παραβιάσει: *~ πόρτα* || (μτφ.) *~ βλέφαρα* ΣΥΝ. κλειστός ΑΝΤ. ανοιχτός. — **σφαλιστά** επίρρ.

σφάλλω ρ. αμετβ. {έσφαλ-α, -μένος} **1.** κάνω λάθος: *~ στους υπολογισμούς μου / στις εκτιμήσεις μου* || *το να σφάλλει κανείς είναι ανθρώπινο* ΣΥΝ. λαθεύω, αστοχώ, (οικ.) την πατάω **2.** παραβιάζω ηθικό κανόνα, διαπράττω αδικία: *Έσφαλα. Συγχώρησέ με!* ΣΥΝ. αμαρτάνω **3.** (η μτχ. **εσφαλμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σφάλ-jω*, πιθ. < *σφαλός* (που μαρτυρείται ως μτγν.), με τη σημ. «ποδοκάκκη, ξύλινος δίσκος με δύο τρύπες, στις οποίες έκλειναν τα πόδια», οπότε το ρ. *σφάλλω* θα είχε αρχικώς την ενεργ. σημ. «κάνω κάποιον να πέσει παγιδεύοντας τα πόδια του, πεδικλώνω». Το μτγν. *σφαλός* συνδ. πιθ. με λετ. spals «λαβή, γροθιά», αρχ. γερμ. spuola (> γερμ. Spule «κουβαρίστρα, καρούλι») και ανάγεται ίσως στη συνεσταλμ. βαθμ. *sphḷ- τού Ι.Ε. *(s)p(h)el- «σχίζω, διανοίγω». Το ρ. *σφάλλω / -ομαι* δεν συγχέεται ποτέ στην Αρχ. με το συνώνυμο *ἁμαρτάνω*· ενώ το ρ. *ἁμαρτάνω* δηλώνει την (μέχρις ενός σημείου) εκούσια διάπραξη λάθους, αστοχίας, το ρ. *σφάλλω* εμπεριέχει κυρ. την έννοια τής αιφνίδιας πτώσης λόγω απροσδόκητου εμποδίου].

> **σφάλλω ή σφάλλομαι;** Επειδή το αρχ. ρήμα **σφάλλω** σήμαινε «ρίχνω κάτω, κάνω κάποιον να πέσει», υποστηρίχθηκε νωρίς από γραμματικούς φιλολόγους, όπως ο περίφημος Κ. Κόντος, ότι είναι ορθότερο να χρησιμοποιούμε τον τ. **σφάλλομαι** με τη σημ. τού «κάνω λάθος». Έτσι, ακούγεται συχνά από φιλολόγους και λογιότερους ομιλητές τής Ελληνικής να λέγεται *«αν δεν σφάλλομαι»* ή *«σφάλλεται όποιος νομίζει ότι...»*. Και στην περίπτωση αυτή ισχύει ότι, αφού η χρήση καθιέρωσε τελικά τον ενεργητικό τύπο αντί τού μέσου, μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το **σφάλλω** «χωρίς ενοχές», φτάνει μόνο να γνωρίζει και να αναγνωρίζει ότι και η χρήση τού *σφάλλομαι* δεν είναι εσφαλμένη! Για τη χρήση τού *σφάλλομαι* αντί τού *σφάλλω* συνηγορεί (με τους γνωστούς του αφορισμούς) ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος (*Γλωσσικαί Παρατηρήσεις*, σ. 480): *«Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μυριόλεκτον μὲν παρά τε τοῖς δοκίμοις καὶ τοῖς ἀδοκίμοις εἶνε τὸ παθητικὸν* **σφάλλομαι** *καὶ* **ἐσφάλην**, *παρὰ μόνοις δὲ τοῖς κακῶς ἑλληνίζουσι τῶν μεταγενεστέρων παραλαμβάνεται ἐνίοτ᾽ ἀντ᾽ αὐτοῦ τὸ ἐνεργητικόν, ὅπερ ἀείποτε μὲν ἐν τῇ παλαιᾷ γλώσσῃ, συνήθως δ᾽ ἐν τῇ παρηκμακυίᾳ ἐμφαίνει ἀνέργειαν, πᾶς τις, νομίζομεν, πείθεται ὅτι τοῖς πεπαιδευμένοις ἁρμόζει νὰ λέγωσι σφάλλομαι καὶ ἐσφάλην ἐκκλίνοντες τὸ* **σφάλλω** *καὶ* **ἔσφαλα**».

σφάλμα (το) {σφάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί εσφαλμένο, που δεν γίνεται σωστά: *διαπράττω / πέφτω / υποπίπτω σε ~* || *το ~ είναι δικό σου και όχι δικό μου!* || *σοβαρό / στρατηγικό / πολιτικό / θανάσιμο / γλωσσικό / γραμματικό / συντακτικό / ορθογραφικό / μαθηματικό ~* || *αναγνωρίζω / διορθώνω το ~ μου* || *παρουσιάστηκε ~ κατά τη σύνδεση στο Διαδίκτυο* ΣΥΝ. λάθος ΑΝΤ. σωστό **2.** το να παραβιάζει κανείς ηθικό κανόνα: *βαρύ / ηθικό / τρομερό ~* ΣΥΝ. αμαρτία, παράπτωμα **3.** ΜΑΘ. η διαφορά ανάμεσα στην πραγματική τιμή και στην τιμή που προκύπτει ύστερα από εκτίμηση ή υπολογισμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάλλω* (βλ.λ.)].

σφαλνώ ρ. → σφαλίζω

σφάξιμο (το) {σφαξίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να σφάζει κανείς (κάτι/κάποιον): *το ~ τού αρνιού το Πάσχα* ΣΥΝ. (λόγ.) σφαγή.
[ΕΤΥΜ. < *σφάζω*, από το θ. τού αορ. *έ-σφαξ-α*, + παραγ. επίθημα *-ιμο* (πβ. κ. *τάξ-ιμο, κράξ-ιμο, παίξ-ιμο*)].

σφαχτάρι (το) {σφαχταρ-ιού | -ιών} ζώο που προορίζεται να σφαχτεί ή έχει ήδη σφαχτεί: *κρέμασαν το ~ απ' το τσιγκέλι* ΣΥΝ. σφάγιο, σφαχτό.
[ΕΤΥΜ. < *σφαχτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *θρεφτ-άρι*].

σφάχτης (ο) **1.** πρόσωπο που σφάζει ζώα σε σφαγείο ΣΥΝ. σφαγέας ● **2.** έντονος πόνος στα πλευρά, στη μέση ή την πλάτη: *μ' έπιασε ένας ~ στην πλάτη και δεν μ' αφήνει.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφάκτης* < αρχ. *σφάζω*].

σφαχτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σφαχτεί ΣΥΝ. σφαγμένος **2. σφαχτό** (το) (α) ζώο που έχει σφαχτεί και πρόκειται να καταναλωθεί το κρέας του: *κρεμασμένο / ελεγμένο ~* ΣΥΝ. σφαχτάρι, σφάγιο (β) ζώο που προορίζεται για σφαγή και κατανάλωση από τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφακτός* < *σφάζω*].

σφένδαμνος (η) {σφενδάμν-ου | -ων, -ους} δέντρο ή θάμνος με ανθεκτικό ξύλο που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και σε λεπτές κατασκευές· είδη του καλλιεργούνται και για τον χυμό τους, από τον οποίο εξάγεται ζάχαρη. Επίσης **σφενδάμι** κ. **σφεντάμι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., με παραγ. επίθημα *-αμνος* και άλλων φυτών (λ.χ. *δίκταμνον, ὀρόδ-αμνος, ῥάδ-αμνος*), αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. αιγαιακής αρχής. Από πολύ παλιά η λ. θεωρείται συνδεδεμένη σημασιολογικά με τη λ. *σφενδόνη*, μάλλον λόγω τού κυματιστού φυλλώματος τού φυτού. Κατ' άλλους όμως, ο μεσν. τ. *ἀσφένδαμνος* προέρχεται από το τοπωνύμιο *Ἄσπενδος* (πβ. κ. *δίκταμνον* – τοπων. *Δίκτη*)].

σφενδόνη (η) {σπάν. σφενδονών} (λόγ.) **1.** η σφεντόνα (βλ.λ.) **2.** το κοίλωμα ή η υποδοχή στην οποία στερεώνεται η πέτρα τού δαχτυλιδιού **3.** οι κερκίδες ενός σταδίου, που βρίσκονται στην κυρτή πλευρά του ΣΥΝ. πέταλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-όνη* (πβ. κ. *ἀγχ-όνη, βελ-όνη, περ-όνη*), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο παραλλήλως προς το αντίστοιχο λατ. funda. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ» και, επομένως, συνδ. με τις λ. *σφαδάζω, σφοδρός, σφόνδυλος* (βλ.λ.). Ο τ. *σφεντόνα* διατηρεί την αρχ. προφορά τού συμπλέγματος /nd/ (πβ. κ. *ἐνδύω - ντύνω*)].

σφενδονίζω [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **σφεντονίζω** ρ. μετβ. {σφενδόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα ΣΥΝ. εκσφενδονίζω **2.** (συνεκδ.) ρίχνω (κάτι) μακριά με δύναμη ΣΥΝ. εκσφενδονίζω. — **σφενδόνισμα** (το).

σφεντάμι (το) → σφένδαμνος

σφεντόνα (η) {σπάν. σφεντονών} όργανο που λειτουργεί ως όπλο ή ως παιχνίδι και είναι κατασκευασμένο: (α) από διχαλωτό ξύλο, στο οποίο στερεώνεται ελαστικό υλικό, όπως λάστιχο, το οποίο, όταν το τεντώνει και το αφήνει απότομα ο χρήστης, εκτοξεύει μακριά την πέτρα ή το βλήμα που έχει στο κύρτωμά του (β) από λουρί, σχοινί ή δέρμα, τού οποίου τα δύο άκρα ενώνονται και στη μέση του τοποθετείται η πέτρα ή άλλου είδους βλήμα και το οποίο ο χρήστης γυρνά περιστροφικά με ταχύτητα έτσι, ώστε να κατευθύνει το βλήμα εκεί όπου θέλει με τη φυγόκεντρο δύναμη ΣΥΝ. σφενδόνη· ΦΡ. **φεύγω σφεντόνα** φεύγω πολύ βιαστικά ή ορμητικά ΣΥΝ. φεύγω σφαίρα, φεύγω καρφί. — **σφεντονιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σφενδόνη*].

σφερδούκλι (το) → σπερδούκλι

σφετερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σφετερίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επιδιώκω να αποκτήσω ή κάνω (κάτι που δεν μου ανήκει) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: *~ τον θρόνο / τον τίτλο* ΣΥΝ. αρπάζω, οικειοποιούμαι. — **σφετερισμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφέτερος*, κτητ. αντων. «δικός του(ς)» (σπανιότ. για το α' και β' πρόσ.). Το αρχ. *σφέ-τερος* (με επίθημα *-τερος*, πβ. κ. *ἡμέ-τερος, οὐδέ-τερος, ἕ-τερος*) ανάγεται στο θ. *σφε-* τού πληθ. *σφεῖς, σφῶν, σφίσι(ν), σφᾶς* «αυτοί, -ές», που αντιστοιχεί στον σπάνιο εν. *οὗ* (γεν.), *οἷ* (δοτ.), *ἕ* (αιτ.). Ως αρχικό θα πρέπει να θεωρήσουμε το θ. *σφι-* (τής δοτ. πληθ.), που προέρχεται από Ι.Ε. *se- (παράλλ. τού θ. *sewe- / *swe-) και την κατάλ. τής οργανικής πτώσης *-φι*. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η αντων. *σφεῖς* συνδ. με λατ. sibi, se, αρχ. γερμ. sih (> γερμ. sich), αλβ. ve-të «ο ίδιος» (< *swe-ti), αρχ. σλαβ. svoji κ.ά.].

σφετεριστής (ο) [αρχ.], **σφετερίστρια** (η) {σφετεριστριών} πρόσωπο που κάνει (κάτι) δικό του με αθέμιτο τρόπο: *~ τού θρόνου.* — **σφετεριστικός, -ή, -ό** [1894].

σφήκα (η) {σφηκών} έντομο που μοιάζει πολύ με τη μέλισσα, φέρει δηλητηριώδες κεντρί, τού οποίου το τσίμπημα είναι πολύ οδυνηρό, ζει σε κοινωνίες ή μόνο του και έχει χαρακτηριστικές μαύρες και κίτρινες ραβδώσεις στην κοιλιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφήξ, σφηκός*, με επίθημα *-ηξ* και άλλων λ. που δηλώνουν έντομα (πβ. *μύρμ-ηξ, σκώλ-ηξ*), αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η λ. συνδ. με τη λ. *σφήν* (βλ. κ. *σφήνα*), άποψη ισχυρή σημασιολογικώς, αλλά με μορφολογικά κενά (β) Η λ. συνδ. με το αρχ. *σφάκελος* (βλ. λ. *σφακελισμός*), εξαιτίας τού σχήματος τού εντόμου, άποψη χωρίς ισχυρά επιχειρήματα (γ) Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το ουσ. *ψήν* «είδος εντόμου», αλλά θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής η μετάθεση συμφώνων που προϋποτίθεται (δ) Η παλαιά υπόθ. περί συνδέσεως με το αντίστοιχο λατ. vespa θα προϋπέθετε μεταβολή *Fοσφάξ > *ὀσφήξ > ὁ σφήξ (με εσφαλμ. χωρισμό τού αρχικού *ὁ-*, που θεωρήθηκε άρθρο), πράγμα που δεν γίνεται αποδεκτό, καθώς τα άρθρα δεν παίζουν ρόλο στις ετυμ. των αρχ. λ.].

σφηκοφωλιά (η) **1.** η φωλιά που κατασκευάζουν οι σφήκες από λάσπη **2.** (μτφ.) συγκέντρωση ή ομάδα επικίνδυνων ή/και πονηρών ανθρώπων.

σφήνα (η) {σφηνών} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο εργαλείο σε σχήμα πρίσματος, με αιχμηρή και πλατιά τη μία πλευρά του, το οποίο τοποθετείται με την αιχμηρή πλευρά του μέσα ή ανάμεσα σε σώματα που πρέπει να διαχωριστούν και ωθείται μέσα με την πίεση άλλου εργαλείου, όπως ή βαριά ή το τσεκούρι: *~ υλοτόμου / μαραγκού / σιδηρουργού* **2.** κάθε σώμα με το παραπάνω σχήμα, που μπορεί να επιτελέσει παρόμοια λειτουργία ή συγκρατεί άλλα σώματα στη θέση τους: *~ για τη στερέωση τής πόρτας / ατράκτου και τροχαλίας*· (μτφ.) **3.** οτιδήποτε παρεμβάλλεται και διακόπτει τη συνοχή ή τη συνέχεια ενός πράγματος: *η εισήγησή του μπήκε ~ στο προκαθορισμένο πρόγραμμα τού συνεδρίου || οι τηλεθεατές διαμαρτύρονται για τις διαφημιστικές ~ που διακόπτουν τα προγράμματα σε κρίσιμα σημεία* **4.** (στην οδήγηση) απότομη και χωρίς προειδοποίηση αλλαγή λωρίδας κυκλοφορίας, ιδ. όταν υπάρχει αυξημένη κίνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφήν, -ηνός (ὁ)* < **σφᾱν* (με αρχικό κοινό -ᾱ-), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.), όπως και με γερμ. λ. με τη σημ. «σχίζα, πελεκούδι», λ.χ. αρχ. γερμ. spān (> γερμ. Span), αρχ. αγγλ. spōn, παραμένει αμφίβολη].

σφηνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρών διαστάσεων ποτήρι από το οποίο πίνει κανείς αλκοολούχο ποτό, καταπίνοντάς το μονομιάς **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού παραπάνω ποτηριού: *ήπιε δέκα ~ βότκα / τεκίλα || κατέβαζε τα ~ ασταμάτητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. shot].

σφηνοειδής, -ής, -ές {σφηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σφήνας: *~ χόνδρος / κόλπος / οστά* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σφηνοειδής γραφή*** σύστημα γραφής που χρησιμοποιήθηκε στη Μέση Ανατολή από τα τέλη τής 4ης χιλιετίας π.Χ. ώς την εποχή τού Χριστού· αποτελείται από γράμματα που σχηματίζονται από συνδυασμούς γραμμών σε σχήμα σφήνας **3.** ΑΝΑΤ. **σφηνοειδές** (το) ένα από τα οστά τού προσώπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σφήν, -νός* (βλ. λ. *σφήνα*). Η *σφηνοειδής γραφή* είναι απόδ. τού γαλλ. écriture cunéiforme].

σφηνόλιθος (ο) {σφηνολίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΙΤ. πέτρα σε σχήμα σφήνας που χρησιμεύει στην κατασκευή θόλων ή τόξων σε κτήρια.
[ΕΤΥΜ. < *σφήνα + λίθος*].

σφηνώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφήνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** δεν μπορώ να κινηθώ, επειδή παγιδεύομαι, εγκλωβίζομαι σε πολύ στενό χώρο: *το έμβολο σφήνωσε και δεν ανεβοκατεβαίνει || σφήνωσε στον φράχτη και δεν μπορούσε να βγει* **2.** μαγγώνω: *η πόρτα σφήνωσε και δεν ανοίγει* ♦ (μετβ.) **3.** στερεώνω με σφήνα **4.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε ένα σώμα ή ανάμεσα σε σώματα· (μεσοπαθ. **σφηνώνομαι**) **5.** μαγγώνω, εγκλωβίζομαι και δεν μπορώ να κινηθώ: *πήγε να περάσει μέσα από ένα στενό άνοιγμα, αλλά επειδή ήταν χοντρός, σφηνώθηκε και δεν μπορούσε να βγει* **6.** (μτφ.) μπαίνω (κάπου) σαν σφήνα, υπάρχω συνεχώς: *του σφηνώθηκε η ιδέα να γίνει ηθοποιός || «είναι από κείνες τις πόλεις που σφηνώνονται στη μνήμη και δεν τις ξεχνάς ποτέ»* (εφημ.). — **σφήνωση** (η) [αρχ.] κ. **σφήνωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφηνῶ (-όω)* < *σφήν, -ηνός* (βλ. λ. *σφήνα*)].

Σφίγγα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. τέρας, συνήθ. με κεφάλι γυναίκας, σώμα λιονταριού και φτερά: *το αίνιγμα τής ~ λύθηκε από τον Οιδίποδα* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. κάθε αναπαράσταση τού παραπάνω τέρατος, συνήθ. με σώμα λιονταριού και κεφάλι ανθρώπου ή θεού: *στην περίφημη Σφίγγα τής Γκίζας απεικονίζεται το πρόσωπο τού Φαραώ* **3.** (μετωνυμ. με πεζό) πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει τις διαθέσεις ή τις προθέσεις του, που δημιουργεί γύρω του μυστήριο: *παρέμεινε ~ σε όλη τη διάρκεια τής συζήτησης· όσο κι αν τον βολιδοσκοπούσαμε, δεν καταφέραμε να μάθουμε τα σχέδιά του* ΣΥΝ. μυστηριώδης, κρυψίνους ΑΝΤ. ανοιχτό βιβλίο. Επίσης (αρχαιοπρ.) **Σφιγξ** (η) {Σφιγγ-ός, -α}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σφίγξ, -ιγγός* (με παράλλ. τ. *Σφίξ* και *Φίξ, -ικός*), που συνδέθηκε παρετυμολ. με το ρ. *σφίγγω* και σε αυτό οφείλεται η παρουσία ερρίνου στον τ. *Σφί-γ-ξ*. Πρόκειται πιθ. για δάνειο αιγυπτ. προελ., με αρχικούς τ. *Σφίξ* και *Φίξ* (πβ. κ. το αιγυπτ. τοπων. *Φίκιον ὄρος*)].

σφίγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσφιξα, σφίχτηκα, σφιγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περιβάλλω στενά (κάτι), ώστε να μη μπορεί να μετακινηθεί ή να απλωθεί, να πάψει να είναι χαλαρό: *η ζώνη σφίγγει το παντελόνι στη μέση || οι πολιορκητές σφίγγουν τον κλοιό γύρω από την πόλη* ΣΥΝ. συσφίγγω· ΦΡ. (α) ***σφίγγω στην αγκαλιά μου*** αγκαλιάζω: *έσφιξε στην αγκαλιά της τον γυιο της* (β) ***σφίγγω το χέρι*** (i) χαιρετώ (κάποιον) διά χειραψίας: *είπε «χαίρω πολύ» και μου έσφιξε το χέρι* (ii) καταλήγω σε συμφωνία: *έσφιξαν τα χέρια και η συμφωνία επισφραγίστηκε*· (μτφ.) (γ) (καθημ.) ***σφίγγω το ζωνάρι*** περιορίζω τα έξοδά μου, καταναλώνω λιγότερα (λόγω οικονομικής στενότητας): *«Θανάση, σφίξε κι άλλο το ζωνάρι»* (τίτλος σατιρικής ταινίας) (δ) ***σφίγγω τα λουριά*** περιορίζω την ελευθερία, δεν αφήνω ελεύθερο: *σφίξε λίγο τα λουριά τού γυιου σου, γιατί έχει αρχίσει να μη λογαριάζει κανέναν και τίποτα!* ΣΥΝ. ελέγχω, περιορίζω ΑΝΤ. αφήνω ελεύθερο (ε) ***σφίγγω την καρδιά μου*** περιορίζω τον συναισθηματισμό μου, επιβάλλομαι στα συναισθήματά μου: *σφίξε την καρδιά σου και κάνε αυτό που πρέπει!* ΣΥΝ. κάνω την καρδιά μου πέτρα (στ) ***σφίγγεται η καρδιά μου*** αισθάνομαι έντονα (δυσάρεστα) συναισθήματα: *σφίγγεται η καρδιά σου, όταν τον βλέπεις σ' αυτή την κατάσταση* ΣΥΝ. πιάνεται η καρδιά / η ψυχή μου **2.** δένω γερά και σταθερά: *~ τα κορδόνια των παπουτσιών / τον σπάγκο γύρω από το δέμα* ΑΝΤ. χαλαρώνω **3.** περιβάλλω (κάποιον) τόσο στενά, ώστε να τον πιέζω, να του προκαλώ ενόχληση: *πάχυνα και με σφίγγει το παντελόνι || με σφίγγουν τα καινούργια μου παπούτσια* ΣΥΝ. στενεύω, κόβω **4.** κάνω (κάτι) σφριγηλό: *κρέμα που σφίγγει τους χαλαρωμένους μηρούς* ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. χαλαρώνω **5.** εφαρμόζω πολύ στερεά: *σφίξε τη βρύση, να μη στάζει* ΣΥΝ. κλείνω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ανοίγω· ΦΡ. (α) ***σφίγγω τα χείλη*** (i) (κυριολ.) κάνω τα χείλη μου να πιέζουν το ένα το άλλο (ii) (μτφ.) καταβάλλω προσπάθεια να μην εκδηλωθώ, να μη φανερώσω τη δυσαρέσκεια ή την ενόχλησή μου: *έσφιξε τα χείλη και προσποιήθηκε ότι όλα πήγαιναν καλά* (β) ***σφίγγω τα δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (γ) ***σφίγγω τη γροθιά*** λυγίζω και κλείνω σφιχτά τα δάχτυλα στην παλάμη: *οι εργάτες χαιρέτισαν με σφιγμένη γροθιά τον λόγο τού συνδικαλιστή* **6.** φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: *τον έσφιξε η ανάγκη και βγήκε να γυρέψει δανεικά* ΣΥΝ. πιέζω, αναγκάζω ♦ (αμετβ.) **7.** γίνομαι πολύ πιεστικός: *σφίγγουν τα μέτρα / οι έλεγχοι || σφίγγει ο κλοιός γύρω από τους πολιορκουμένους* ΣΥΝ. αυξάνομαι ΑΝΤ. μειώνομαι, χαλαρώνω· ΦΡ. ***σφίγγουν τα πράγματα*** δυσκολεύει η κατάσταση **8.** (γενικότ.) γίνομαι πιο έντονος, πιο έντονα αισθητός· ΦΡ. (α) ***σφίγγουν οι ζέστες*** ανεβαίνει η θερμοκρασία: *όταν σφίξουν οι ζέστες, θα φύγουμε για διακοπές* (β) (σκωπτ.) ***και πού να σφίξουν οι ζέστες!*** για περιπτώσεις στις οποίες λέγονται ή πράττονται πράγματα αλλοπρόσαλλα ή τρελά **9.** γίνομαι πιο πυκνός, παύω να είμαι χαλαρός: *σφίγγει το ζελέ / το τσιμέντο* ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. νερουλιάζω· (μεσοπαθ. **σφίγγομαι**) **10.** (καθημ.) βρίσκομαι σε δυσχερή, συνήθ. ως προς τα οικονομικά, θέση: *έχω σφιχτεί τώρα τελευταία και δεν ξέρω πού θα βρω λεφτά* ΣΥΝ. πιέζομαι, έχω δυσκολίες **11.** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: *τώρα τελευταία έχει σφιχτεί και η απόδοσή του έχει βελτιωθεί* ΣΥΝ. βάζω τα δυνατά μου ΑΝΤ. καταθέτω τα όπλα, παραιτούμαι **12.** (οικ.) προσπαθώ να αφοδεύσω **13.** (η μτχ. **σφιγμένος,** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. με έρρινο σύμφωνο, αγν. ετύμου].

σφιγκτήρας (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το σύνολο των μυών που έχουν το σχήμα δακτυλίου και με το κλείσιμό τους συστέλλουν ή κλείνουν άλλα όργανα: *~ τού πυλωρού / τού πρωκτού / τής ουρήθρας* ● **2.** εργαλείο με το οποίο οι τεχνίτες συγκρατούν αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφιγκτήρ, -ῆρος* < αρχ. *σφίγγω* + παραγ. επίθημα *-τήρ* (πβ. κ. *κρα-τήρ*)].

σφιγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σφιχτεί, που είναι δεμένος σφιχτά: *~ ζώνη* **2.** αυτός που έχει περιστραφεί τόσο, ώστε δεν μπορεί να χαλαρώσει εύκολα: *~ στρόφιγγα βρύσης*· (μτφ.) **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που ζει με οικονομικούς περιορισμούς, που δεν τα βγάζει εύκολα πέρα: *είναι πολύ ~ αυτή την περίοδο* (β) (για καταστάσεις) αυτός που περιέχει δυσκολίες και έλλειψη άνεσης: *τα πράγματα είναι ~ αυτή την περίοδο* **4.** αυτός που δεν είναι χαλαρός, που δεν αισθάνεται άνετα: *ήταν πολύ ~ στη συνέντευξη.* — **σφιγμένα** επίρρ.

σφίξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} μεγάλη και επείγουσα πίεση και η στενοχώρια που προκύπτει από αυτήν: *δεν πάνε καλά οι δουλειές του κι έχει ~ τελευταία* ΣΥΝ. ανάγκη, σφίξιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφίγξις* < *σφίγγω*].

σφίξιμο (το) {σφιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σφίγγει κανείς κάτι **2.** μεγάλη και επείγουσα πίεση: *πλησιάζει η εξεταστική και άρχισαν τα σφιξίματα για τους φοιτητές* ΣΥΝ. ανάγκη, σφίξη **3.** νευρικός πόνος σε όργανο τού σώματος, που οφείλεται συνήθ. σε ψυχολογικές αιτίες, σε στενοχώρια κ.λπ.: *νιώθω ~ στο στομάχι / στην καρδιά / στον λαιμό / στο στήθος.*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-σφιξ-α* (ρ. *σφίγγω*) και το παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *τρέξ-ιμο, σπρώξ-ιμο*].

σφιχταγκαλιάζω ρ. μετβ. {σφιχταγκάλιασ-α, -τηκα, -μένος} αγκαλιάζω (κάποιον/κάτι) πολύ σφιχτά, συνήθ. ως ένδειξη τρυφερότητας ή προστατευτικότητας: *τον σφιχταγκάλιασε και τον φίλησε* || (κ. μεσοπαθ.) *έμειναν σφιχταγκαλιασμένοι για πολύ ώρα* || (μτφ.) *«οι πυκνοφυτεμένες δράκαινες σφιχταγκαλιάζονται μπλέκοντας τα κλαδιά τους»* (εφημ.). — **σφιχταγκάλιασμα** (το).

σφιχτοδένω ρ. μετβ. {σφιχτοδέ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω πολύ γερά έτσι, ώστε να μη μπορεί να χαλαρώσει ή να λυθεί (κάποιος/κάτι): *~ κόμπο / σκοινί*· (η μτχ. **σφιχτοδεμένος,** *-η, -ο*) **2.** αυτός που διαθέτει εξαιρετικά σφριγηλό ή/και καλογυμνασμένο σώμα: *~ αθλητής / κολυμβήτρια / μοντέλο* ΑΝΤ. χαλαρός, πλαδαρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη συνοχή: *~ οικογένεια / παρέα / τάξη* ΑΝΤ. χαλαρός.

σφιχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιβάλλει (κάτι) τόσο στενά, ώστε δεν το αφήνει να κινηθεί ελεύθερα ή/και να απλωθεί, όσο μπορεί: *~ ζώνη / φούστα / παπούτσια / κόμπος* ΑΝΤ. χαλαρός **2.** αυτός που είναι πολύ στενά εφαρμοσμένος: *~ βίδα* ΣΥΝ. σφιγμένος ΑΝΤ. χαλαρωμένος **3.** (α) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα : *~ αβγό / σάλτσα / ζύμη / μπεσαμέλ* ΣΥΝ. πηχτός, κρουστός ΑΝΤ. αραιός (β) (μτφ.) αυτός που δεν είναι καθόλου χαλαρός: *~ κορμί / πόδια / μπράτσα* ΣΥΝ. σφιχτοδεμένος ΑΝΤ. πλαδαρός **4.** (μτφ.) αυτός που αποφεύγει τις δαπάνες: *αυτό τον καιρό πρέπει να είμαστε λίγο ~, γιατί αλλιώς δεν θα τα βγάλουμε πέρα || ~ οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. (λόγ.) φειδωλός ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — (υποκ.) **σφιχτούτσικος,** -η, -ο, **σφιχτά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφικτός* < μτγν. *σφιγκτός* < αρχ. *σφίγγω*].

σφιχτοχέρης (ο) {σφιχτοχέρηδες}, **σφιχτοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν θέλει να ξοδεύει χρήματα ΣΥΝ. σφιχτός, τσιγγούνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — **σφιχτοχεριά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*

σφόδρα επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό: *~ ερωτευμένος* ΣΥΝ. υπερβολικά, σφοδρά ΑΝΤ. ελάχιστα.

σφοδρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλη ορμή και ένταση: *~ κακοκαιρία / άνεμος / θαλασσοταραχή / έρωτας / πάθος / μίσος / επιθυμία / επίθεση / ανταγωνισμός / κριτική || ~ σύγκρουση αυτοκινήτων || ~ συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και στρατού* ΣΥΝ. ορμητικός ΑΝΤ. μαλακός, ήπιος. — **σφοδρ-ά / -ώς** [αρχ.]

επίρρ.. **σφοδρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «σπαρταριστός – ορμητικός», < θ. *σφοδ-* (με επίθημα *-ρός*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ», που συνδ. με τα ομόρρ. *σφαδ-άζω, σφενδ-όνη, σφόνδ-υλος* (βλ.λ.)].

σφολιάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό φύλλο ζύμης που, όταν ψηθεί, χωρίζεται σε πολλά λεπτά φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sfogliata < ρ. sfogliare «ξεφυλλίζω» < μτγν. λατ. exfoliāre < ex- «εκ- / εξ-» + -foliāre < λατ. folium «φύλλο»].

σφόνδυλος (ο) ▸ σπόνδυλος

σφοντύλι (το) {σφοντυλ-ιού | -ιών} μικρό στρογγυλό όργανο με τρύπα στη μέση, όπου στερεώνεται και περιστρέφεται το αδράχτι για το ξάσιμο των μαλλιών· ΦΡ. (μτφ.) ***μου ήρθε ο ουρανός σφοντύλι*** (i) ζαλίζομαι ύστερα από δυνατό χτύπημα: *η πέτρα τον βρήκε στο κεφάλι και του 'ρθε ο ουρανός σφοντύλι* ΣΥΝ. μου ήρθε κεραμίδα / νταμπλάς (ii) ζαλίζομαι ύστερα από αναπάντεχο, βαρύ πλήγμα: *μόλις είδε τον λογαριασμό, του ήρθε ο ουρανός σφοντύλι* ΣΥΝ. του ήρθε νταμπλάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφονδύλιον* (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος /nd/, πβ. κ. *σφενδόνη - σφεντόνα*), υποκ. τού ουσ. *σφόνδυλος* (βλ. λ. *σπόνδυλος*)].

σφορτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. δυναμική ένδειξη, κατά την οποία μια μεμονωμένη νότα ή συγχορδία ενός μουσικού κομματιού πρέπει να παιχτεί τονισμένα, δυνατά, ξεχωρίζοντας από τη δυναμική των φθόγγων που την περιβάλλουν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sforzando < ρ. sforzare «δυναμώνω, φορτσάρω» < s- (< λατ. ex-) + forzare, βλ. λ. *φορτσάρω*].

σφουγγαράδικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικός **2. *σφουγγαράδικο*** (το) πλοιάριο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για την αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικό (βλ. κ. *σπογγαλιευτικός*).
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. *σφουγγαράδες* (τής λ. *σφουγγαράς*) και το παραγ. επίθημα *-ικος*].

σφουγγαράς (ο) {σφουγγαράδες} **1.** ο δύτης που ειδικεύεται στη συλλογή σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιεύς **2.** ο έμπορος που πουλά σφουγγάρια.

σφουγγάρι (το) {σφουγγαρ-ιού | -ιών} **1.** μαλακή μάζα από ζωόφυτα τής θάλασσας, τα οποία ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία είναι κατάλληλα για οικιακή χρήση: *~ για το μπάνιο / για τον πίνακα* ΣΥΝ. σπόγγος **2.** (συνεκδ.) πλαστικό σώμα που έχει πόρους και παρουσιάζει παρόμοιες ιδιότητες με αυτές τού φυσικού σφουγγαριού: *~ για τα πιάτα / για την καθαριότητα / για το μακιγιάζ*· ΦΡ. (α) ***ρουφά σαν σφουγγάρι*** είναι πολύ απορροφητικός (β) ***πίνω σαν σφουγγάρι*** καταναλώνω πολύ μεγάλες ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών: *έπινε σαν σφουγγάρι, αλλά το 'κοψε μαχαίρι.* — (υποκ.) **σφουγγαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφογγάριον / σπογγάριον* (με τροπή τού /ο/ σε /u/), υποκ. τού αρχ. *σπόγγος* (βλ.λ.)].

σφουγγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφουγγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω (επιφάνεια, κυρ. δάπεδο) περνώντας το με πανί ή άλλο απορροφητικό υλικό βουτηγμένο σε νερό: *~ το πάτωμα / το κατάστρωμα* || (συνεκδ.) *~ το μπάνιο* ♦ **2.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το πλύσιμο επιφάνειας με τον παραπάνω τρόπο. — **σφουγγάρισμα** (το).

σφουγγαρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εργαλείο καθημερινού νοικοκυριού, που αποτελείται από μακρύ κοντάρι και κορδέλες απορροφητικού υλικού στη μία του άκρη και χρησιμεύει για τον καθαρισμό των πατωμάτων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στραγγίξει: *ξεπλένω τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σφουγγαρίζω* (θ. *σφουγγαρισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κυβαρίσ-τρα, πολεμίσ-τρα*].

σφουγγαρόπανο (το) πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των δαπέδων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στείψει: *ξεπλένω το ~.*

σφουγγάτο (το) φαγητό που έχει ως βάση αβγά χτυπημένα, τα οποία τηγανίζονται στο λάδι και στα οποία μπορούν να προστεθούν και άλλα υλικά, όπως τυρί, λουκάνικα, πιπεριές κ.λπ. ΣΥΝ. ομελέτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφουγγάτον* (με τροπή τού /ο/ σε /u/) < αρχ. *σπόγγος / σφόγγος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άτον*].

σφουγγίζω ρ. μετβ. {σφούγγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απομακρύνω τα νερά χρησιμοποιώντας σφουγγάρι: *σφούγγισε καλά το πλάι τής κουζίνας, γιατί έπεσαν νερά* || *~ το τραπέζι με χαρτί* **2.** (συνεκδ.) απομακρύνω υγρό από επιφάνεια: *σφούγγισε το μέτωπό του από τον ιδρώτα με την πετσέτα.* — **σφούγγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφογγίζω / σπογγίζω* (με τροπή τού /ο/ σε /u/) < *σπόγγος* (βλ.λ.)].

σφουγγοκωλάριος (ο) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) κόλακας, πρόσωπο που κάνει και τις πιο αναξιοπρεπείς πράξεις, για να κερδίσει την εύνοια κάποιου ΣΥΝ. κωλογλείφτης.
[ΕΤΥΜ. < *σφογγίζω* (< *σφόγγος / σπόγγος*) + *κώλος* + παραγ. επίθημα *-άριος* (με σκωπτική αναφορά σε αξιωματούχους του Βυζαντίου, λ.χ. *σιλεντι-άριος, σπαθ-άριος*), < λατ. -arius].

σφραγίδα (η) **1.** όργανο από ξύλο, πέτρα, μέταλλο ή πλαστικό με εγχάρακτα ή ανάγλυφα γράμματα, σύμβολα ή λέξεις, τα οποία αποτυπώνονται με πίεση πάνω σε χαρτί, αφού πρώτα πιεστούν σε μελάνι, κυρ. για να δηλωθεί η ταυτότητα τού χρήστη, η κυριότητά του σε αντικείμενο, η γνησιότητα τής προέλευσής του ή η εγκυρότητα εγγράφου: *βασιλική / επίσημη / προσωπική ~* || *~ ιδιοκτησίας / κυριότητας / γνησιότητας* || *δαχτυλίδι με ~* || *η ~ τού τμήματος / τής διεύθυνσης / τού σχολείου* ΣΥΝ. στάμπα **2.** το αποτύπωμα ή το σήμα που αφήνουν πάνω σε χαρτί, κερί ή άλλο υλικό τα έγγλυφα ή ανάγλυφα σημεία τού παραπάνω οργάνου: *βάζω ~ σε κάτι* || *έβαλε το χαρτί κόντρα στο φως, για να ελέγξει τη γνησιότητα τής σφραγίδας* || *ο φάκελος έχει τη ~ τού ταχυδρομείου* || *πολλοί συλλέκτες γραμματοσήμων περιλαμβάνουν στη συλλογή τους και ταχυδρομικές ~* ΣΥΝ. στάμπα **3.** η επικύρωση εγγράφου με επίσημη σφραγίδα: *για μια ~ έτρεχα όλη μέρα από γραφείο σε γραφείο* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. στρογγυλό ξύλινο όργανο, στη μία πλευρά τού οποίου υπάρχουν εγχάρακτα λειτουργικά σύμβολα και με το οποίο πιέζουν την πάνω επιφάνεια τού άψητου άρτου, για να χρησιμοποιηθεί από τον λειτουργό στη Θεία Ευχαριστία: *~ για τα πρόσφορα* ΣΥΝ. σφραγιστήριο **5.** (μτφ.) (α) λειτουργικό ή άλλο στοιχείο πνευματικού ή καλλιτεχνικού δημιουργήματος, με το οποίο ο δημιουργός του δηλώνει την ταυτότητά του ή/και το προστατεύει από λογοκλοπή: *ο λυρικός ποιητής Αρχίλοχος χρησιμοποιούσε το όνομα «Περικλής» ως ~ των στίχων του* (β) (γενικότ.) οτιδήποτε χαρακτηριστικό τής προέλευσης ενός πράγματος: *το έργο του σημαδεύεται από τη ~ τού γνήσιου καλλιτέχνη* **6.** (μτφ.) ανεξίτηλο σημάδι, βαθιά και αναμφισβήτητη επίδραση: *ο χρόνος άφησε τη ~ στο έργο του / πάνω του*· ΦΡ. ***βάζω τη σφραγίδα μου*** βλ. λ. *βάζω.* — (υποκ.) **σφραγιδάκι** (το) κ. **σφραγιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφραγίς, -ῖδος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. εξειδίκευση τού όρου προξενεί ετυμολ. δυσχέρειες στην ισχυρή μορφολογικώς σύνδεση με το ρ. *σφαραγέομαι* «τσυρίζω, τρίζω, βροντώ» (η εναλλαγή των θ. *σφαρα- / σφρα-* θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συγκοπή τού ενός εκ των δύο όμοιων φωνηέντων σε περιβάλλον υγρού συμφώνου). Η λ. φαίνεται να συνδέεται με το τοπων. *Σφραγίδιον*, που ήταν σπηλιά στον Κιθαιρώνα και κατοικία νυμφών, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη πως η λ. *σφραγίς* αναφερόταν αρχικά στη ρευστότητα τού θερμού υλικού, το οποίο χρησιμοποιείται κατά τη σφράγιση, πβ. κ. ρωσ. pečatĭ «σφραγίδα» - pekú «ψήνω» (εξαιρετικά αινιγματικές ερμηνείες)].

σφραγιδογλυφία (η) [1865] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής κατασκευής σφραγίδων, κυρ. κατά την αρχαιότητα (σφραγιδολίθων, δακτυλιολίθων κ.λπ.).

σφραγιδογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σφραγίδων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (ως προς το α' συνθ.) τού γαλλ. νόθου συνθ. sigillographie].

σφραγιδόκηρος (ο) [1833] {σφραγιδοκήρ-ου | -ων, -ους} υλικό που χρησιμοποιείται για το σφράγισμα δεμάτων, επιστολών κ.λπ. ΣΥΝ. ισπανικός κηρός, βουλλοκέρι.

σφραγιδοκύλινδρος (ο) {σφραγιδοκυλίνδρ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η κυλινδρική σφραγίδα (σε διάφορους αρχαίους πολιτισμούς, π.χ. Βαβυλωνίους, Αιγυπτίους, Μινωίτες κ.ά.).

σφραγιδόλιθος (ο) [1897] {σφραγιδολίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. δαχτυλίδι, η πέτρα τού οποίου λειτουργούσε ως σφραγίδα, καθώς έφερε εγχάρακτες ή ανάγλυφες παραστάσεις ή γράμματα που μπορούσαν να αποτυπωθούν σε άλλο υλικό: *μινωικός / αρχαϊκός / πολύτιμος / αιγυπτιακός / αριστουργηματικός ~.*

σφραγιδοφύλακας (ο) [μτγν.] {σφραγιδοφυλάκων} αξίωμα που θεσμοποιήθηκε στην Αγγλία, τη Γαλλία και τη Γερμανία από τον 11ο αι. και μετά και σύμφωνα με το οποίο, όσοι το κατείχαν, είχαν χρέος να φυλάσσουν τη μεγάλη σφραγίδα τού κράτους.

σφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σφράγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω σφραγίδα σε (κάτι): *~ επίσημο έγγραφο / πιστοποιητικό / γράμμα / έντυπο* **2.** για επιταγή στην οποία η τράπεζα βάζει σφραγίδα που δηλώνει ότι δεν έχει αντίκρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. χρησιμοποιώ ειδική σφραγίδα (βλ.λ., σημ. 4), για να αφήσω αποτύπωμα (σε άψητο άρτο) έτσι, ώστε να χρησιμοποιηθεί στη Θεία Ευχαριστία: *~ το πρόσφορο* **4.** κλείνω (κάτι) ερμητικά με σφραγίδα έτσι, ώστε να μη μπορεί να παραβιαστεί από έξω ή από μέσα: *~ το δέμα με βουλλοκέρι* || *~ το κιβώτιο / το μπουκάλι / έναν φάκελο*· ΦΡ. ***σφραγίζω το στόμα μου*** δεν λέω τίποτα, αρνούμαι να αποκαλύψω πράγματα που γνωρίζω **5.** (συνήθ. για καταστήματα) κλείνω με απόφαση τού κράτους: *σφράγισαν το κατάστημα των ηλεκτρονικών τής περιοχής μας για οφειλές προς το Δημόσιο* **6.** (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά: *το έργο του σφράγισε την εποχή του* || *η σχέση αυτή σφράγισε τη ζωή του* **7.** (μτφ.) έχω καθοριστική συμμετοχή (σε κάτι): *«αυτός ο παίκτης σφράγισε την τρίτη συνεχόμενη νίκη τής ομάδας του»* (εφημ.) **8.** εξασφαλίζω, σε φρ. όπως: *στη σύνοδο η χώρα αυτή σφράγισε το εισιτήριο για την είσοδό της στην Ε.Ε.* ● **9.** ΙΑΤΡ. (για δόντι) καθαρίζω από την τερηδόνα και γεμίζω με τεχνητό υλικό, αποκαθιστώντας την αρχική μορφή και εμποδίζοντας την εξάπλωση τής φθοράς. — **σφραγιστικός, -ή, -ό** [1893].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κλείνω με σφραγίδα – επιβεβαιώνω την αυθεντικότητα (ενός εγγράφου)», < *σφραγίς, -ῖδος*. Ήδη αρχ. οι μτφ. σημ. «κλείνω ερμητικά» και «σημαδεύω, αφήνοντας ίχνη τής παρουσίας ή τής επιρροής μου»].

σφράγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το σφράγισμα (βλ.λ.) **2.** ΝΟΜ. ασφαλιστικό μέτρο ή μέτρο εκούσιας δικαιοδοσίας το οποίο συνίσταται στην επίθεση σφραγίδων και γενικά στο κλείδωμα και στον περιορισμό τής πρόσβασης τρίτων σε χώρους μέσα στους οποίους υπάρχουν κρίσιμα πράγματα, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος απώλειας, αφαίρεσης, φθοράς, κλοπής αντικατάστασης κ.λπ. αυτών.

σφράγισμα (το) {σφραγίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σήμα που αποτυπώνεται με την επίθεση σφραγίδας: *το ~ τής απόδειξης / τού βιβλιαρίου τού Ι.Κ.Α. / τού πρόσφορου* **2.** η επίθεση σφραγίδας από τράπεζα σε επιταγή χωρίς αντίκρισμα **3.** (κατ' επέκτ.) ασφαλές, ερμητικό κλείσιμο με κατάλληλο υλικό: *~ μπουκαλιού / τού φακέλου με βουλλοκέρι* **4.** κλείσιμο καταστήματος από το κράτος: *η συσσώρευση χρεών προς την εφορία οδήγησε τελικά στο ~ μεγάλης αλυσίδας πολυκαταστημάτων* ● **5.** ΙΑΤΡ. (α) η εισαγωγή σε κοιλότητα δοντιού παρασκευασμένης ουσίας κατάλληλης για την αποκατάσταση τής φυσιολογικής μορφής τού δοντιού: *πρέπει να κάνω δύο ~* (β) (κατ' επέκτ.)

το υλικό που χρησιμοποιείται στην παραπάνω επέμβαση: *καθώς έτρωγα, μου έφυγε το* ~ ΣΥΝ. έμφραξη. — (υποκ.) **σφραγισματάκι** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ίχνος σφραγιδολίθου», < *σφραγίζω* (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. plombage].

σφραγιστήριο (το) [μτγν.] {σφραγιστηρί-ου | -ων} **1.** υπηρεσία τού Δημοσίου, όπου σφραγίζονται έγγραφα ή αντικείμενα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μικρό όργανο με εγχάρακτα ιερά σύμβολα, τα οποία αποτυπώνουν στην επιφάνεια άψητου άρτου, για να μπορεί η προσφορά να χρησιμοποιηθεί στη Θεία Ευχαριστία ΣΥΝ. σφραγίδα.

σφραγιστικός, -ή, -ό ▸ σφραγίζω

σφραγιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που πάνω του έχει αποτυπωθεί σφραγίδα ΣΥΝ. σφραγισμένος ΑΝΤ. ασφράγιστος **2.** αυτός που είναι ερμητικά κλειστός: ~ *μπουκάλι* ΣΥΝ. κλεισμένος ΑΝΤ. ανοιχτός.

σφριγηλός, -ή, -ό [1887] αυτός που βρίσκεται στην ακμή του και είναι γεμάτος πνευματική και σωματική ζωντάνια και δύναμη: *σώμα* ~ ΣΥΝ. ζωντανός, εύρωστος, ακμαίος ΑΝΤ. παρηκμασμένος, πεσμένος, άτονος. — **σφριγηλότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *σφρίγος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *απατ-ηλός, σιωπ-ηλός*].

σφρίγος (το) {σφρίγους | χωρ. πληθ.} η ύπαρξη ζωντάνιας και δύναμης, που συνδέεται κυρ. με το σώμα και την ακμή του: *διατήρηση τού νεανικού* ~ ΣΥΝ. ευρωστία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφριγῶ (-άω)*, υποχωρητ., βλ.λ.].

σφριγώ ρ. αμετβ. {σφριγάς... · μόνο σε ενεστ.} βρίσκομαι σε ακμή, έχω δύναμη και υγεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφριγῶ (-άω)*, εκφραστ. όρ. τού καθημερινού λεξιλογίου, αγν. ετύμου].

σφυγμογράφος (ο) [1890] ΙΑΤΡ. ειδικό μηχάνημα με το οποίο μετρούνται οι παλμοί τής καρδιάς και καταγράφονται σε χαρτί. — **σφυγμογραφία** (η), **σφυγμογράφημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmographe].

σφυγμομανόμετρο (το) {σφυγμομανομέτρ-ου | -ων} συσκευή εφοδιασμένη με μανόμετρο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmomanomètre].

σφυγμομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η μέτρηση των χτύπων τής καρδιάς με ειδικό όργανο **2.** (μτφ.) η έρευνα που έχει στόχο την καταγραφή των τάσεων και των απόψεων τής κοινής γνώμης: ~ *για τηλεοπτική εκπομπή / για τον ημερήσιο Τύπο* || *τα αποτελέσματα τής* ~ || ~ *των αντιδράσεων τού κοινού* ΣΥΝ. δημοσκόπηση, γκάλοπ. — **σφυγμομετρώ** ρ. [1886] {-είς...}.

σφυγμόμετρο (το) [1876] {σφυγμομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο με το οποίο καταγράφεται η συχνότητα των χτύπων τής καρδιάς και ελέγχεται η κανονικότητά τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmomètre].

σφυγμός (ο) **1.** η συστολή και διαστολή τής καρδιάς και των αρτηριών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η κυκλοφορία τού αίματος στο σώμα και οι οποίες χαρακτηρίζονται κανονικά από συγκεκριμένο ρυθμό: *σταθερός / αδύναμος / άστατος / δυνατός / άρρυθμος / άτακτος / πυρετικός / φυσιολογικός* ~ || *πιάνω / βρίσκω / ψηλαφώ / καταγράφω / παίρνω / επαναφέρω στο κανονικό τον* ~ *κάποιου* ΣΥΝ. παλμός **2.** (μτφ.) η κυρίαρχη τάση που καθορίζει τις ενέργειες ή τη στάση ατόμων, ομάδων, εποχών: *πρέπει να πιάσεις τον* ~ *τής εποχής σου!* || *ο* ~ *τής νεολαίας* ΣΥΝ. παλμός, ρυθμός. Επίσης **σφύξη** (η) [αρχ.]. — **σφυγμικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφύζω* (βλ.λ.)].

σφύζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για το αίμα) χτυπώ με ρυθμό, κανονικά: *το αίμα σφύζει στο κορμί του* **2.** (μτφ.) είμαι γεμάτος (ζωή, ένταση κ.λπ.): *τα νιάτα σφύζουν από ζωή* || *οι δρόμοι σφύζουν από κίνηση* || *η πόλη σφύζει από δραστηριότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφύγ-jω, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με τα ρ. *σφαδάζω* και *σπεύδω*].

σφύξη (η) ▸ σφυγμός

σφύρα (η) {σφυρών} **1.** μηχανικό εργαλείο, φορητό ή σταθερό, που χρησιμοποιείται στο σπάσιμο ή στη διάλυση πετρωμάτων ή άλλων σκληρών σωμάτων: *μηχανική* ~ · ΦΡ. ***μεταξύ σφύρας και άκμονος*** (ανάμεσα στη σφύρα και στο αμόνι) για κάποιον που βρίσκεται μεταξύ πολλών και δύσκολων καταστάσεων, από τις οποίες δεν μπορεί να απαλλαγεί, διότι ξεφεύγοντας από τη μία πέφτει στην άλλη: *δεν ξέρει πώς να γλυτώσει από τις υποχρεώσεις του· βρίσκεται συνεχώς* ~! **2.** μέρος των πυροβόλων, με το οποίο αυξάνεται η ισχύς τού επικρουστήρα **3.** ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τον αναβολέα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους **4.** ΑΘΛ. (α) μεταλλική σφαίρα με αλυσίδα, από την οποία την κρατά και την περιστρέφει ο αθλητής, προκειμένου να την εκσφενδονίσει όσο πιο μακριά γίνεται (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα που διεξάγεται με το παραπάνω όργανο: *πρωταθλητής / ολυμπιονίκης στη* ~ ΣΥΝ. σφυροβολία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφῦρα* < *σφύρ-jα < θ. *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού -r̥- ως -υρ-, πβ. κ. *ἀγύρ-της*) τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ» (για το οποίο βλ. λ. *σπαρταρώ*). Η λ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομορρ. *σπαίρω, σφαῖρα, σφυρόν* (βλ.λ.). Η φρ. *μεταξύ σφύρας και άκμονος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. entre l'enclume et le marteau].

σφυράκι (το) → σφυρί

σφυρηλασία (η) [1870] {σφυρηλασιών} η κατεργασία μετάλλων με σφυρί.

σφυρήλατος, -η, -ο (μέταλλο) που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί: ~ *φύλλα χρυσού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφῦρα* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

σφυρηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σφυρηλατείς... | σφυρηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατεργάζομαι (μέταλλο) με σφυρί, για να του δώσω σχήμα ή/και να το στολίσω με σχέδια: ~ *το ασήμι / τον χρυσό / πέταλα / καρφιά* **2.** (μτφ.) διαμορφώνω χαρακτηριστικά ασκώντας ισχυρή επίδραση: *ο πόλεμος σφυρηλάτησε δυνατούς χαρακτήρες* || *η φιλία τους σφυρηλατήθηκε μέσα από τις δυσκολίες* || *η παιδεία / η μόρφωση σφυρηλατεί τους νέους.* — **σφυρηλάτηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

σφυρί (το) {σφυρ-ιού | -ιών} εργαλείο με ξύλινη ή μεταλλική λαβή και μεταλλική, πλαστική ή ξύλινη κεφαλή, που στενεύει στη μία της πλευρά ή σχηματίζει διχάλα, το οποίο χρησιμεύει στο κάρφωμα, το σπάσιμο, στη στερέωση κ.λπ. άλλων υλικών: *χτυπάω το καρφί με το* ~ || *καρφώνω / μπήγω τον πάσσαλο με το* ~ · ΦΡ. ***βγάζω / βγαίνω στο σφυρί*** (i) πουλώ / πουλιέμαι σε πλειστηριασμό: *έβγαλε τους πίνακες στο σφυρί, γιατί δεν μπορούσε να βρει αλλιώς αγοραστές* (ii) πουλώ / πουλιέμαι σε πολύ χαμηλές τιμές: *χρεωκόπησε και έβγαλε όλα τα υπάρχοντά του στο σφυρί* ΣΥΝ. ξεπουλώ. — (υποκ.) **σφυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφυρίον*, υποκ. τού αρχ. *σφῦρα*. Η φρ. *βγάζω στο σφυρί* οφείλεται στο σφυρί που χρησιμοποιείται στον πλειστηριασμό, για να κατοχυρώσει την πώληση ενός εκθέματος].

σφυριά (η) **1.** χτύπημα με σφυρί **2.** ο ήχος που προκαλεί το χτύπημα με σφυρί.

σφύριγμα (το) {σφυρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σφυρίζει κανείς: *αρχίζω το* ~ **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, όταν σφυρίζει κανείς: *εύθυμο / μελωδικό* ~ || *τα* ~ *τής εξέδρας* (αποδοκιμασίες των φιλάθλων) || *έφαγε μεγάλο* ~ (αποδοκιμάστηκε έντονα) || *το* ~ *τού τρένου* **3.** (ειδικότ.) (α) ο ήχος τής σφυρίχτρας διαιτητή αθλητικού αγώνα που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη υπόδειξη ή απόφαση: *το* ~ *τής έναρξης / τής λήξης τού ματς* (β) η απόφαση τού διαιτητή αθλητικού αγώνα: *οι γηπεδούχοι εξέφρασαν παράπονα για τα* ~ *τού διαιτητή.*

σφυρίδα (η) εδώδιμο ψάρι που ζει στον τροπικό Ατλαντικό και στη Μεσόγειο, έχει μακρύ και ευκίνητο σώμα και στόμα με μεγάλο άνοιγμα και χείλη, εκ των οποίων το κάτω προεξέχει έντονα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφύραινα* (ίδια σημ., < αρχ. *σφῦρα*) + παραγ. επίθημα *-ίδα*].

σφυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφύρι-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω συριστικό παρατεταμένο ήχο συνοφρώνοντας τα χείλη μου και σχηματίζοντας μικρή δίοδο, μερικές φορές με τη βοήθεια των δακτύλων ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: ~ *χαρούμενα, καθώς δουλεύω / με σφυρίχτρα* · ΦΡ. ***σφυρίζω αδιάφορα*** κάνω πως δεν καταλαβαίνω, προσποιούμαι άγνοια ή αδιαφορία: *όλοι γνωρίζαν τι έπρεπε να έχουν κάνει· οι περισσότεροι όμως τώρα σφυρίζουν αδιάφορα* **2.** ειδοποιώ ή δίνω σήμα βγάζοντας συριστικό ήχο, συνοφρώνοντας τα χείλη μου ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: *όταν σου σφυρίξω, να βγεις στο παράθυρο σου* || *ο τροχονόμος τού σφύριξε να σταματήσει* || *ο διαιτητής σφύριξε πέναλτι* || ~ *στο κοπάδι / στον σκύλο / κλέφτικα* (συνθηματικά) **3.** εκφράζω την επιδοκιμασία μου παράγοντας συριστικό ήχο, ιδ. οι άνδρες προς τις γυναίκες: *όπου περνούσε οι άντρες γύριζαν και σφύριζαν* || *«στο δρόμο μού σφυρίζανε και με φωνάζαν Γκόλφω»* (Ν. Γκάτσος) **4.** (μτφ.) παράγω συρριστικό ήχο σαν να σφυρίζω (σημ. 1): *ο αέρας / η σφαίρα / το πλοίο / το τρένο / ο βραστήρας / η χύτρα ταχύτητος / το φίδι σφυρίζει* · ΦΡ. ***σφυρίζουν τ' αφτιά μου*** έχω την αίσθηση ότι ακούω έναν διαρκή συριστικό ήχο είτε λόγω μόνιμης βλάβης, ασθένειας κ.λπ. είτε επειδή εκτέθηκα σε δυνατούς θορύβους: *μόλις βγήκα από το κλαμπ, νόμιζα ότι είχα κουφαθεί: τ' αφτιά μου σφύριζαν συνέχεια!* ♦ (μετβ.) **5.** παράγω συριστικό ήχο, που ακολουθεί συγκεκριμένη μελωδία: ~ *ένα τραγουδάκι / έναν εύθυμο σκοπό* **6.** δηλώνω (κάτι) με σφύριγμα: *είναι όμορφη και οι άντρες τής σφυρίζουν στον δρόμο* **7.** λέω χαμηλόφωνα και μυστικά σε κάποιον (πληροφορία που του είναι άγνωστη και δεν την ακούνε άλλοι): *του σφύριξαν την απάντηση από τα πίσω έδρανα* || *της σφύριξε τα καμώματά του η γειτόνισσα και το βράδυ τού έκανε φασαρίες* **8.** εκφράζω έντονη αποδοκιμασία εις βάρος (κάποιου), ιδ. σε ομαδικά θεάματα: *ο εξώστης σφύριξε τον νικητή στην απονομή των βραβείων τού φεστιβάλ* ΣΥΝ. γιουχαΐζω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, χειροκροτώ. Επίσης **σφυράω** {-άς...}. — **σφυριχτός, -ή, -ό, σφυριχτά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (με την επίδρ. τού μτγν. *σφυρίον*) < αρχ. *συρίζω* < *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

σφυριξιά (η) (λαϊκ.) σύντομο σφύριγμα.

σφυρίχτρα (η) {σφυριχτρών} όργανο που παράγει συριστικό ήχο παρόμοιο με σφύριγμα, όταν περάσει με ορμή μέσα από αυτό αέρας, ατμός: *η* ~ *τού διαιτητή / τής ατμομηχανής.*
[ΕΤΥΜ. < *σφυρίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *φταίχ-τρα, τσούχ-τρα*)].

σφυρό (το) (συνήθ. στον πληθ.) ο αστράγαλος: *έχει σημάδια στα* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφυρόν* < θ. *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού -r̥- ως -υρ- αντί -αρ, πβ. κ. *ἀγύρ-της*) τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ», πβ. σανσκρ. sphurāti «πηδώ, τρέμω», αρχ. γερμ. spuri-halz «χωλός, κουτσός» (δηλ. με παραλυμένους αστραγάλους;), spor «ίχνος πέλματος» (> γερμ. Spur), λιθ. spiriù «ποδοπατώ, σπρώχνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *σπαίρ-ω* (βλ. λ. *σπαρταρώ*), *σφαῖρ-α, σφῦρ-α*].

σφυροβολία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι συναγωνιζόμενοι περιστρέφονται κρατώντας με αλυσίδα μεταλλική σφύρα, την οποία προσπαθούν να εκσφενδονίσουν όσο πιο μακριά γίνεται: *πρωταθλητής στη* ~.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hammer throw].

σφυροβόλος (ο/η) αθλητής τής σφυροβολίας.
[ΕΤΥΜ. < *σφύρα* + *-βόλος* (< *βάλλω*). βλ. κ. *σφυροβολία*].

σφυροδρέπανο (το) σύμπλεγμα που σχηματίζεται από ένα σφυρί και ένα δρεπάνι χιαστί, τα σύμβολα δηλ. τής εργατικής και τής αγροτικής τάξης αντίστοιχα, και το οποίο αποτέλεσε το σύμβολο πολλών κομουνιστικών κομμάτων σε όλο τον κόσμο, καθώς και εθνικό σύμβολο στη σημαία τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

σφυροκατσάβιδο (το) εργαλείο που βιδώνει και ταυτόχρονα ασκεί πίεση με κρούση.

σφυροκοπώ ρ. μετβ. {σφυροκοπείς... | σφυροκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χτυπώ συνεχώς με σφύρα ή σφυρί: ~ *τα μέταλλα στο αμόνι* ΣΥΝ. σφυρηλατώ **2.** (μτφ.) διεξάγω συνεχείς επιθέσεις εναντίον αντιπάλου: *η αεροπορία σφυροκοπούσε όλη μέρα τις θέσεις των εχθρών* || *οι αντιρρησίες σφυροκοπούσαν διαρκώς το προεδρείο με επερωτήσεις* ΣΥΝ. επιτίθεμαι, βάλλω. — **σφυροκόπημα** (το) [1816].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφυροκοπῶ (-έω)* < *σφυροκόπος* < *σφῦρα* + *-κόπος* < *κόπτω*, πβ. κ. *ξυλο-κόπος, γρονθο-κοπῶ*].

σχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω (κάτι) σε δύο κομμάτια: *μικρά σωματίδια μεγάλης ταχύτητας σχάζουν τους πυρήνες των ατόμων* ΣΥΝ. διασπώ, σχίζω ♦ (αμετβ.) **2.** χωρίζομαι στα δύο: *σχάζουν τα φρούτα από την υπερβολική ζέστη* ΣΥΝ. ανοίγω, σχίζομαι **3.** ΝΑΥΤ. ακολουθώ αντίθετη πορεία από αυτήν που είχα ώς τώρα: *ο άνεμος / το πλοίο σχάζει*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχάζω* / *σχάω* (ο τ. *σχάω* είναι αρχαιότ.), που συνδ. με σανσκρ. chyáti «κόβω, χτυπώ» (μτχ. chā-ta) και ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *skei- «κόβω, διανοίγω», αν και ο φωνηεντισμός δεν ερμηνεύεται εύκολα. Από σημασιολ. πλευράς, το ρ. αρχικά σήμαινε «κόβω, χωρίζω» και διακρινόταν σαφώς από το ρ. *σχίζω* (βλ.λ.), το οποίο είχε την έννοια «κόβω στα δύο»].

σχάρα (η) κ. (λαϊκ.) **σκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από παράλληλες μεταλλικές ράβδους, πάνω στις οποίες τοποθετείται αυτό που ψήνεται: *μπριζόλες / μπιφτέκια / κοτόπουλο / ψάρια στη* ~ **2.** οποιαδήποτε κατασκευή έχει το παραπάνω σχήμα, αποτελείται δηλ. από παράλληλες μεταλλικές ράβδους: ~ *αυτοκινήτου* (για μεταφορά) / *μοτοσυκλέτας / ποδηλάτων* || ~ *αποχέτευσης* **3.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα που θυμίζει το παραπάνω, αποτελείται δηλαδή από παράλληλες (ενδεχομένως και κάθετες) γραμμές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐσχάρα*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σχάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ΙΑΤΡ. η διεύρυνση πληγής με χειρουργική επέμβαση, για να εξαχθεί το πύον ή για άλλους θεραπευτικούς λόγους **2.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία διασπώνται και πολλαπλασιάζονται τα κύτταρα, τα χρωμοσώματα: *κυτταρική* ~ ΣΥΝ. διαίρεση **3.** ΦΥΣ. η διαδικασία που συντελείται με την επενέργεια τού ανθρώπου, κατά την οποία βαρείς πυρήνες διασπώνται σε δύο μέρη περίπου ίσης μάζας, απελευθερώνοντας τεράστιες ποσότητες πυρηνικής ενέργειας: *πυρηνική* ~.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχάσις* < αρχ. *σχάζω* (βλ.λ.). Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. fission].

σχάσιμος, -η, -ο ΦΥΣ. αυτός που μπορεί να υποστεί σχάση: ~ *υλικό* (λ.χ. το πλουτώνιο-239 που χρησιμοποιείται σε πυρηνικούς αντιδραστήρες και πυρηνικά όπλα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fissile].

σχεδία (η) {σχεδιών} **1.** πρόχειρα κατασκευασμένο πλωτό μέσο από κορμούς δέντρων παράλληλα τοποθετημένων και δεμένων μεταξύ τους ή από άλλο υλικό: *οι ναυαγοί έφτειαξαν ~, για να φύγουν από το ερημονήσι* **2.** οποιοδήποτε σκάφος δεν διαθέτει καρίνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σχέδιος* «προσωρινός, αυτοσχέδιος», που αποσπάστηκε από φρ. όπως *σχεδία ναῦς / γέφυρα*, οι οποίες δήλωναν προσωρινές, πρόχειρες κατασκευές. Δεν αποκλείεται η λ. *σχεδία* να αποτελεί απευθείας παράγωγο τού επιθ. *σχέδιος*. Βλ. κ. *σχέδιο*].

σχεδιάγραμμα (το) [1888] {σχεδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** γενική γραμμική απεικόνιση αντικειμένου ή χώρου υπό κλίμακα, συνήθ. πάνω σε χαρτί: *μου έφτειαξε ένα ~, για να βρω εύκολα το σπίτι του* **2.** οι σημειώσεις που καταγράφουν τα κύρια σημεία γραπτού κειμένου ή προφορικής ομιλίας: *το ~ τής έκθεσης / τής διάλεξης*.

σχεδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σχεδίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποτυπώνω, συνήθ. με μολύβι ή πένα, πάνω σε χαρτί ή ανάλογο υλικό, ένα σώμα στις γενικές του γραμμές: *ο σκιτσογράφος σχεδίασε με το πενάκι του μια γελοιογραφία* || *ο ζωγράφος σχεδίασε στον καμβά την πρώτη σπουδή για τον πίνακα* ΣΥΝ. σκιτσάρω **2.** ασχολούμαι με καλλιτεχνικό ή δημιουργικό κλάδο, που απαιτεί λεπτομερή και ακριβή αποτύπωση των αντικειμένων, τα οποία συλλαμβάνω με τη φαντασία μου: ~ *κτήρια / ρούχα / έπιπλα / υφάσματα* || *ο αρχιτέκτονας / ο σχεδιαστής μόδας σχεδιάζει* **3.** προτίθεμαι να κάνω (και ενδεχομένως προετοιμάζω): *η εταιρεία σχεδιάζει να προωθήσει νέο προϊόν στην αγορά* || *σχεδιάζαμε να ταξιδέψουμε στην Ευρώπη, αλλά, τελικά, δεν τα καταφέραμε* ΣΥΝ. έχω κατά νουν, σκοπεύω **4.** προετοιμάζω στις λεπτομέρειές του (κάτι που προτίθεμαι να κάνω): ~ *διαφημιστική εκστρατεία / οικονομική εξόρμηση / επιχείρηση / επίθεση*.

σχεδίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δημιουργία σχεδίου, σκίτσου **2.** απεικόνιση ενός αντικειμένου σε γενικές γραμμές, πώς θα φαίνεται στην τελική του μορφή, χωρίς να δίνεται έμφαση στις λεπτομέρειες: *ηλεκτρονική ~ εντύπου* (σε Η/Υ).

σχεδίασμα (το) {σχεδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σχεδιογράφημα, σχέδιο **2.** (α) ο καθορισμός σε αδρές γραμμές τής δομής ενός έργου: *το ~ ενός ποιητικού έργου* (β) κείμενο που αποτελεί μια πρώτη δοκιμή ενός ευρύτερου έργου, η αδρομερής πρώτη παρουσίαση ενός θέματος: *το βιβλίο αυτό αποτελεί περισσότερο ένα ~ στη φιλοσοφία παρά μια εξαντλητική φιλοσοφική πραγματεία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ιδιοτροπία, καπρίτσιο», < αρχ. *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. esquisse].

σχεδιασμός (ο) **1.** το προσχέδιο (βλ.λ.) ● **2.** η κατάρτιση προγραμμάτων σε έναν τομέα δραστηριότητας: *επιχειρησιακός / βιομηχανικός* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομιλία εκ τού προχείρου», < *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Στη σημ. «προγραμματισμός» η λ. αποδίδει το αγγλ. planning].

σχεδιαστήριο (το) [1892] {σχεδιαστηρί-ου | -ων} **1.** η ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα που χρησιμοποιεί ο σχεδιαστής, για να δημιουργήσει τα σχέδιά του: *εξοπλισμένο / ακατοποίητο / ολόφωτο / μοντέρνο* ~ **2.** το ειδικά κατασκευασμένο γραφείο (τραπέζι), όπου μπορεί κανείς να σχεδιάσει: *το ~ τού αρχιτέκτονα / τού σχεδιαστή μόδας*.

σχεδιαστής (ο), **σχεδιάστρια** (η) {σχεδιαστριών} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το να σχεδιάζει καλλιτεχνικά ή τεχνολογικά δημιουργήματα: *ο αρχιτέκτονας προσέλαβε τρεις νέους* ~ || ~ *ρούχων / μόδας / επίπλων* ΣΥΝ. γραμμιστής. — **σχεδιαστικός, -ή, -ό** [1898], **σχεδιαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «επινοητής», αρχ. *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. dessinateur].

σχέδιο (το) {σχεδί-ου | -ων} **1.** η αποτύπωση, αναπαράσταση συνήθως σε χαρτί σώματος ή αντικειμένου με γραμμές: ~ *ζωγράφου / μαθητευόμενου σκιτσογράφου* || *ελεύθερο / γραμμικό* ~ ΣΥΝ. σκίτσο **2.** έγχρωμες ή μαυρόασπρες, γραμμικές ή ανάγλυφες διακοσμήσεις σε χαρτί, βιβλίο, ύφασμα κλπ.: *κουρτίνες και υφάσματα σε ποικιλία χρωμάτων και σχεδίων* || *βιβλίο διακοσμημένο με μαυρόασπρα* ~ || *διακοσμητικά / γεωμετρικά* ~ **3.** (α) γενικό και αφαιρετικό πλάνο: ~ *βιβλίου / ομιλίας / αποφάσεως* (β) γενική και αφαιρετική διατύπωση όσων θα περιληφθούν σε κείμενο: *ψηφίστηκε κατ' αρχήν το ~ νόμου για τα ναρκωτικά* (έγιναν αποδεκτές από τη Βουλή οι βασικές θέσεις για τη νομοθεσία περί ναρκωτικών, βλ. λ. *νομοσχέδιο*) || ~ *συμφωνίας μεταξύ δύο χωρών στους τομείς τού τουρισμού και τής εκπαίδευσης* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα, διάγραμμα ● **4.** λεπτομερής αποτύπωση υπάρχοντος αντικειμένου / χώρου ή νοερής σύλληψης: *οικιστικό / αρχιτεκτονικό / τεχνικό / κατασκευαστικό / μηχανικό / βιομηχανικό / τοπογραφικό* ~ || *το ~ τού κτηρίου / των εκθεσιακών χώρων* ΣΥΝ. διάγραμμα· ΦΡ. (α) ***σχέδιο (πόλεως) / (πολεοδομικό) σχέδιο*** το σχεδιάγραμμα στο οποίο αποτυπώνεται η πόλη, όπως θα διαμορφωθεί ύστερα από μελλοντική επέκτασή της: *η περιοχή εντάχθηκε πρόσφατα στο* ~ || *περιοχή εντός / εκτός σχεδίου πόλεως* (β) ***σχέδιο πτήσεως*** η αναπαράσταση με γραμμές, που ενώνουν σημεία πάνω σε χάρτη, τής πορείας ενός αεροσκάφους: *το ~ έδειξε πού έγινε το μοιραίο λάθος* ● **5.** προγραμματισμένος τρόπος δράσης ή εργασίας: ~ *για την αντιμετώπιση καταστάσεων ανάγκης* || *επιτελικό / αναπτυξιακό* ~ || *περίπλοκο / εγκεφαλικό / ευφυές* ~ || *καταστρώνω* ~ || *αποτυγχάνω σε ένα* ~ || ~ *κατασκευής αγωγού / δράσης* ΣΥΝ. πρόγραμμα **6.** υπολογισμένη δράση που συνήθ. είναι κρυφή ή άγνωστη για τους τρίτους: *έχε μου εμπιστοσύνη και μη ρωτάς· έχω το ~ μου* || *ενεργεί πάντα βάσει σχεδίου* || *στα μελλοντικά ~ τής ηθοποιού περιλαμβάνεται και το ανέβασμα οπερέτας* || *έχω σχέδια για μας / για το καλοκαίρι* || *ανατρέπω / χαλώ / παρεμβάλλω εμπόδια στα ~ κάποιου* ΣΥΝ. σκοπός, στόχος. — (υποκ.) **σχεδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχέδιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *σχέδιος* «πλησίον, κοντινός – προσωρινός, αυτοσχέδιος» < επίρρ. *σχεδόν* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε και στο λατ. schedium «σχεδίασμα, γραμμικό σχέδιο», όπου οφείλεται και η σημερινή σημ. (βλ. κ. *σκίτσο*). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *σχέδιο πόλεως* (< αγγλ. city-planning), *σχέδιο πτήσεως* (< αγγλ. flight pattern / path), *σχέδιο δράσεως* (< αγγλ. plan of action)].

σχεδιογραφώ ρ. μετβ. [1858] {σχεδιογραφείς... | σχεδιογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω σχέδιο (σημ. 1) ΣΥΝ. σχεδιάζω, σκιτσάρω. — **σχεδιογράφηση** (η) [1871], **σχεδιογράφημα** (το) [1845].

σχεδόν επίρρ.· περίπου, κατά προσέγγιση, πάνω-κάτω: *είναι ~ βέβαιο ότι δεν θα ξανασυμβεί, υπάρχει όμως και μια μικρή πιθανότητα για το αντίθετο* || ~ *όλοι όσοι ρωτήθηκαν απάντησαν θετικά, υπήρξαν όμως και μερικοί που είχαν αντιρρήσεις* ΑΝΤ. ακριβώς, τελείως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, περίπου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πολύ κοντά, εγγύς, πλησίον», < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < *σχε-εν, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. κ. *ἔχω*) + επιρρ. επίθημα *-δόν* (πβ. κ. *βαθμη-δόν, όκλα-δόν*). Η σημ. «περίπου» είναι ήδη αρχ.].

Σ.Χ.Ε.Μ. (το) Συνδικάτο Χερσαίων Εμπορευματικών Μεταφορών.

σχέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (α) οι δεσμοί συνάφειας, ομοιότητας ή/και αναλογίας, η ύπαρξη κοινών σημείων: *ό,τι είπε δεν είχε καμία ~ με το θέμα* || *η ~ κινηματογράφου και λογοτεχνίας*· ΦΡ. (οικ.) ***καμία σχέση*** (i) δεν υπάρχουν κοινά σημεία (ii) δεν μπορεί να γίνει σύγκριση: *Εξαιρετική μπίρα! ~ με τις άλλες* (είναι σαφώς καλύτερη από τις άλλες) (iii) (γενικότ. ως έντονη άρνηση): *–Ήσουν κι εσύ εκεί; –Εγώ; ~!* (β) η θεώρηση δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων ως προς κάποιο χαρακτηριστικό τους ή κάποιο κριτήριο: *στο λεξιλόγιο κάθε γλώσσας υπάρχουν σχέσεις αντίθεσης / συνωνυμίας / αντωνυμίας / υπωνυμίας* || *δεν επιδιώκεται μια ~ υπεροχής ή εξουσίας αλλά μια ισότιμη* ~ || *οι παραδειγματικές και οι συνταγματικές λεξιλογικές* ~ || *αυτά τα δύο στοιχεία έχουν μεταξύ τους λογική* ~ || ~ *αιτίας και αποτελέσματος*· ΦΡ. (α) ***σε σχέση με / (λόγ.) εν σχέσει με*** σε σύγκριση με, αναλογικά προς: ~ *την τιμή, η ποιότητά του είναι χαμηλή* (β) ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** βλ. λ. *ρετσινόλαδο* **2.** (συνεκδ.) ο βαθμός στον οποίο έχουν πράγματα, καταστάσεις ή πρό-

σωπα κοινά σημεία: *πόση ~ έχει αυτό που λες με αυτό που εξετάζουμε;* **3.** (συνεκδ.) ανάμειξη, μερίδιο ευθύνης: *πιστέψτε με· δεν έχω ~ με την υπόθεση!* || *δεν έχει ~ με το ατύχημα* ● **4.** (α) ο συναισθηματικός, πνευματικός ή και υλικός δεσμός που αναπτύσσεται μεταξύ προσώπων ή μεταξύ προσώπων και πραγμάτων: *η ~ τους έχει οικοδομηθεί πάνω σε στέρεες βάσεις* || *δημιούργησαν μια ~ η οποία πέρασε από διάφορες φάσεις* || *διάφορες ατυχίες έβαλαν τη ~ σε δοκιμασίες* || *έχουμε μια περίεργη ~ αγάπης και μίσους* || *~ στοργής·* ΦΡ. ***σχέση ζωής*** σχέση πολύ σημαντική, που σημαδεύει τη ζωή κάποιου: *η σχέση της με τον Αντρέα υπήρξε ~* || *η σχέση του με την αρχαιολογία ήταν γι' αυτόν ~* (β) (συνήθ. στον πληθ.) το σύνολο των στοιχείων που συνδέουν άτομα, ομάδες ή οργανωμένα σύνολα: *διακρατικές / διαπροσωπικές / διεθνείς / διπλωματικές / εξωτερικές / νομικές / εργασιακές / κοινωνικές / πολιτικές / φιλικές ~* || *σχέσεις ανταγωνισμού / συνεργασίας* || *θεωρείται ότι είχε στενές ~ με παράνομα κυκλώματα* ΣΥΝ. επαφές· ΦΡ. **δημόσιες σχέσεις** βλ. λ. *δημόσιος* **5.** (ειδικότ.-συνήθ. στον πληθ.) ο ερωτικός δεσμός, η ερωτική επαφή: *έχει ~ από μικρή* || *είχαν ~ εδώ και τρία χρόνια, αλλά όλοι νόμιζαν ότι ήταν απλώς φίλοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχέσις* < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. *ἔχω*). Ενώ το ουσ. *ἕξις* (επίσης παράγωγο τού *ἔχω*) δήλωνε τη συνήθη, διαρκή και παγιωμένη κατάσταση, η λ. *σχέσις* αναφερόταν αρχικώς σε τρόπο συμπεριφοράς και σε κατάσταση αμοιβαίας συνάφειας, που χαρακτηριζόταν από προσωρινότητα. Η φρ. *εν σχέσει με* είναι απόδ. τού γαλλ. en relation avec...].

σχετίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {σχετίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** έχω κάποια σύνδεση, συνάφεια με κάτι: *αυτά τα δύο φαινόμενα δεν σχετίζονται μεταξύ τους* || *οι απεργίες σχετίζονται με την οικονομική κρίση* **2.** (για πρόσ.) έχω προσωπικές επαφές, επικοινωνία ή δοσοληψίες: *δεν σχετίζομαι με τέτοια άτομα.*
[ΕΤΥΜ. < *σχετικός* (βλ.λ.)].

σχετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεώρηση σύμφωνα με την οποία η γνώση είναι σχετική, ότι δεν είναι δυνατόν να έχουμε αντικειμενική γνώση τής πραγματικότητας ΣΥΝ. σχετικοκρατία. — **σχετικιστής** (ο), **σχετικίστρια** (η), **σχετικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. relativism].

σχετικοκρατία (η) {σχετικοκρατιών} ΦΙΛΟΣ. ο σχετικισμός (βλ.λ.). — **σχετικοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. relativism].

σχετικοποιώ ρ. μετβ. {σχετικοποιείς... | σχετικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θεωρώ κάτι ως σχετικό, αβέβαιο: *μερικοί διανοούμενοι σχετικοποιούν τα πάντα και προκαλούν ιδεολογική σύγχυση.* - **σχετικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relativiser].

σχετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κάποιου είδους σχέση με κάτι άλλο: *αυτό που μου λες είναι ~ με αυτά που άκουσα πρόσφατα* || *συζητήθηκαν θέματα ~ με την οικολογική κρίση* ΣΥΝ. συναφής **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με κάτι που έχει ήδη αναφερθεί: *η ~ έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη* || *η ~ συμφωνία υπεγράφη πρόσφατα* || *το ποσοστό τους είναι δέκα φορές μεγαλύτερο (βλέπε τον ~ πίνακα)* **3.** (α) αυτός που μεταβάλλεται ανάλογα με κάτι άλλο: *η πληρωμή είναι ~ με την απόδοση* || *το ιδανικό βάρος είναι ~ με το ύψος* ΣΥΝ. συναρτώμενος ΑΝΤ. απόλυτος (β) ΦΙΛΟΣ. **σχετικό** (το) η έννοια σύμφωνα με την οποία τα αντικείμενα, τα γεγονότα και οι καταστάσεις συναρτώνται από άλλες συνθήκες και δεν υφίστανται αυτόνομα ΑΝΤ. απόλυτο **4.** αυτός που δεν υφίσταται σε απόλυτο βαθμό ή δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα, που εξαρτάται και από άλλους παράγοντες: *η επιτυχία είναι κάτι ~· για άλλον μπορεί να κρίνεται στην εργασία του, για άλλον στην προσωπική του ζωή* ΑΝΤ. απόλυτος· ΦΡ. **σχετική πλειοψηφία** βλ. λ. *πλειοψηφία* **5.** αυτός που γνωρίζει καλά (κάτι/κάποιον): *ρώτησα έναν ~ με το θέμα και μου τα εξήγησε όλα* || *είναι ~ με τα ηλεκτρολογικά* ΣΥΝ. γνώστης ΑΝΤ. άσχετος, ανίδεος. — **σχετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μόνιμος, σταθερός», < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. *ἔχω*) + παραγ. επίθημα *-τικός* (πβ. κ. *ὑπνω-τικός*). Η σημερινή βασική σημ. ήδη μτγν.].

σχετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία απόλυτης βεβαιότητας για (κάτι): *η ~ τής αλήθειας* || *η επικράτηση ενός πνεύματος σχετικότητας στην εκτίμηση των ηθικών αξιών, έχει επιφέρει ηθική σύγχυση* **2.** ΦΥΣ. ***θεωρία τής σχετικότητας*** θεωρία που διατυπώθηκε από τον Αϊνστάιν και σύμφωνα με την οποία ακόμα και οι έννοιες τού χώρου και του χρόνου, που μέχρι τότε θεωρούνταν σταθερές, είναι μεταβλητές και εξαρτώνται από τη θέση τού παρατηρητή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. relativity].

σχετλιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** παραπονούμαι **2.** αγανακτώ. — **σχετλιασμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχέτλιος* «επίμονος – βάναυσος, μοχθηρός, ολέθριος» < **σχέ-θλιος* (με ανομοίωση τού δεύτερου δασέος συμφώνου *χ-θ > χ-τ*) < **σχε-θλός* (με επίθημα *-θλός*, πβ. κ. *ἐσ-θλός*) < θ. *σχε-*, από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχέ-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh- (βλ. λ. *ἔχω*). Το επίθ. *σχέτλιος* είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που κρατάει γερά, που φθάνει ώς το τέρμα» (από τη σημ. «συγκρατώ, κρατώ γερά» τού ρ. *ἔχω*), γρήγορα όμως χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά ως κακόσημο, για να δηλώσει τον βάναυσο, τον ολέθριο (άνθρωπο ή και θηρίο), αργότερα δε και τον ταλαίπωρο, τον δυστυχή].

σχετλιαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκφράζει δυσαρέσκεια, αγανάκτηση ή παράπονο: *το «αλίμονο» είναι ~ επιφώνημα.* — **σχετλιαστικά** επίρρ.

σχήμα (το) {σχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η γραμμή που καθορίζεται από την εξωτερική επιφάνεια πράγματος, το περίγραμμα: *από το ~ μόνο, δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι* || *παράξενο / ακαθόριστο / τριγωνικό / σφαιρικό / κανονικό ~* || *δίνω / παίρνω ~* ΣΥΝ. μορφή, φιγούρα, φόρμα, σιλουέτα **2.** η απεικόνιση αντικειμένου με γραμμές πάνω σε χαρτί ή άλλο υλικό με έμφαση στην αποτύπωση τής γενικής εξωτερικής επιφάνειας και όχι των χρωμάτων ή των λεπτομερειών: *χάραξε ένα ~ στην άμμο* || *να αντιγράψετε τα ~ στο μπλοκ ζωγραφικής σας* ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο **3.** παγιωμένη χαρακτηριστική παράσταση: *μια τούρτα σε ~ καρδιάς* **4.** (μτφ.) η σύνθεση ομάδας, τής οποίας κάθε μέλος επιτελεί συγκεκριμένο σκοπό: *παίζει τζαζ με ένα μικρό ερασιτεχνικό ~* || *ανακοινώθηκε το νέο ~ τής κυβέρνησης* || *ένα ευέλικτο ~ θα είναι πιο αποτελεσματικό* **5.** νοητή σύλληψη, σύνθεση ιδεών: *ιδεολογικό / θεωρητικό ~* ΣΥΝ. πλαίσιο **6.** (α) ΓΕΩΜ. ***(γεωμετρικό) σχήμα*** σύνολο σημείων, γραμμών ή επιφανειών στο επίπεδο ή στον χώρο: *γραμμικό / επίπεδο / τετράγωνο / ορθογώνιο / κυκλικό ~* || *σχεδιάζω / ζωγραφίζω / απεικονίζω / μελετώ ένα ~* (β) ΜΑΘ. η γραφική απεικόνιση φαινομένου: *από το ~ φαίνονται καθαρά οι αυξομειώσεις των τιμών* ΣΥΝ. διάγραμμα **7.** ΤΥΠΟΓΡ. οι διαστάσεις εντύπου: *βιβλίο μικρού ~* || *φωτοτυπίες σχήματος Α4* || *βιβλίο σχήματος τσέπης* **8.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα (λόγου)*** (i) παγιωμένη τεχνική στη χρήση τού λόγου, ιδ. σε κείμενα λογοτεχνικά, ρητορικά κ.λπ., που αποσκοπεί στο ξάφνιασμα και στον εντυπωσιασμό τού δέκτη: *σχήμα λιτότητας / κατά το πρωθύστερον* || *τα σχήματα λόγου τού κειμένου* (ii) παγιωμένη φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κυριολεκτική σημασία της, αλλά για τις συνδηλώσεις που έχει αποκτήσει: *δεν πρόκειται για ~· κυριολεκτώ!* (β) ΡΗΤΟΡ. ***ρητορικό σχήμα*** η παρουσίαση μιας ιδέας μέσα σε λόγο με συγκεκαλυμμένο και παγιωμένο τεχνικά τρόπο, ώστε να εντυπωσιάσει λεκτικά, να μην ακουστεί άσχημα το περιεχόμενό της ή και για άλλους λόγους: *τα ~ στους λόγους τού Δημοσθένη* (γ) ***ανανταπόδοτο σχήμα*** βλ. λ. *ανανταπόδοτος* **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η αμφίεση ή η τάξη των κληρικών και των μοναχών: *περιβάλλομαι το ~* || *μεγάλο / μικρό ~* (βλ. λ. *μεγαλόσχημος* κ. *μικρόσχημος*) ΣΥΝ. άμφια (β) (συνεκδ.) το να είναι κανείς κληρικός ή μοναχός: *σεβασμός στο ~.* — (υποκ.) **σχηματάκι** (το) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, έχω, όμορφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχῆμα* < θ. *σχη-*, από τον μέλλ. *σχή-σω* τού ρ. *ἔχω* (βλ.λ.), + *-μα* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα, κῦ-μα*)].

σχηματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (κάτι), κάνω να σχηματιστεί (κάτι): *η βροχή σχημάτισε ρυάκια στον δρόμο* || *με επιδέξιες κινήσεις σχημάτισε ένα καραβάκι από χαρτί* || *σχημάτισε τα αρχικά του πάνω στην πέτρα* || *~ με τα δάχτυλά μου το σήμα τής νίκης·* ΦΡ. (α) **σχηματίζω τον αριθμό / το νούμερο τηλεφώνου** καλώ έναν αριθμό τηλεφώνου, παίρνω ένα-ένα τα ψηφία ΣΥΝ. τηλεφωνώ, καλώ (β) ***σχηματίζω δικογραφία (εις βάρος κάποιου)*** συγκεντρώνω όλα τα απαραίτητα από νομικής πλευράς στοιχεία, ώστε να στηρίξω κατηγορία (εις βάρος κάποιου): *σχηματίστηκε δικογραφία εις βάρος του και κρίθηκε προφυλακιστέος* **2.** συντελώ μαζί με άλλους στη δημιουργία ενός σχήματος, αποτελώ μέρος του: *οι χορευτές ένωσαν τα χέρια και σχημάτισαν κύκλο* ΣΥΝ. δημιουργώ **3.** ΓΛΩΣΣ. δημιουργώ (νέους τύπους λέξεων) με την προσθήκη γραμματικών μορφημάτων ή προσφυμάτων: *να σχηματιστούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών* || *ο παθητικός μέλλοντας και αόριστος τού ρήματος σχηματίζονται με την προσθήκη τού -θη-* **4.** (μτφ.) οργανώνω (σύνολο), δημιουργώ (ομάδα, τής οποίας τα μέλη έχουν συγκεκριμένο στόχο): *σχηματίστηκαν παράνομοι πυρήνες αντίστασης* || *~ κυβέρνηση / συμβούλιο* || *~ θίασο / συμμαχία / συνασπισμό* **5.** καταλήγω σε (γνώμη, συμπέρασμα): *αν και δεν τον ξέρω, έχω σχηματίσει ιδέα για το ποιόν του* || *τι ιδέα σχηματίσατε από αυτά που ακούσατε;* || *~ γνώμη / άποψη / εντύπωση* ΣΥΝ. διαμορφώνω **6.** (μεσοπαθ. **σχηματίζομαι**) (ειδικότ. για το ανθρώπινο σώμα) παίρνω ώριμη μορφή: *είναι μικρός και το σώμα του δεν έχει σχηματιστεί ακόμη* ΣΥΝ. ωριμάζω, ολοκληρώνομαι. — **σχημάτισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*

σχηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. αυτός που αποδίδεται με γραφική παράσταση: *~ παράσταση / απεικόνιση / διάγραμμα* **2.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε εξωτερικά, τυπικά χαρακτηριστικά, που δεν αποδίδει την ουσία: *το έργο περιορίζεται σε ~ απόδοση των χαρακτήρων* || *πρόκειται για μια ~ σύνοψη των αντιλήψεων αυτών των ανθρώπων.* — **σχηματικά** επίρρ., **σχηματικότητα** (η) [1858].

σχηματισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να αποκτά κάτι σχήμα **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η διάταξη με καθορισμένο τρόπο ανδρών, οχημάτων, σκαφών, πλοίων: *~ μάχης / παρελάσεως / εφόδου / πορείας* || *κλειστός / ευέλικτος / ανοιχτός / άψογος ~* (β) ονομασία των Σωμάτων Στρατού ή τής Στρατιάς **3.** η δημιουργία: *ο ~ κυβέρνησης / οργάνωσης / συνασπισμού* **4.** ΓΕΩΛ. ενότητα που αποτελείται από ένα σύνολο στρωμάτων. Επίσης **σχημάτισμα** (το) [μεσν.].

σχηματογραφία (η) [μτγν.] {σχηματογραφιών} **1.** ΓΕΩΜ. η απεικόνιση αντικειμένων με σχήματα **2.** ΜΑΘ. η λύση εξισώσεων με τη βοήθεια γραφικών παραστάσεων. — **σχηματογραφικός,** -ή, -ό.

σχηματοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σχηματοποιείς... | σχηματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναπαριστώ (κάτι) με γραμμές πάνω σε χαρτί ή ανάλογο υλικό, αποδίδοντας τα βασικά χαρακτηριστικά τής μορφής του: *σχηματοποιημένα ζώα και πουλιά κοσμούν το ύφασμα* ΣΥΝ. σχεδιάζω, σκιτσάρω, σκιαγραφώ **2.** (μτφ.) περιγράφω σε γενικές γραμμές με βάση μόνον τυπικά και εξωτερικά χαρακτηριστικά, συχνά υπεραπλουστεύοντας: *σχηματοποιημένη εκδοχή τής ιστορίας* ΣΥΝ. απλουστεύω. — **σχηματοποίηση** (η) [1884].

σχίζα κ. **σκίζα** (η) {σχιζών} ξύλο ακανόνιστα κομμένο με τσεκούρι, συνήθ. για ξυλόσομπα ή τζάκι: *~ για τη φωτιά / για το τζάκι* ΣΥΝ. πε-

λεκούδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχίδ-jα, από το θ. τού ρ. σχίζω < *σχίδ-jω. βλ.λ.].

σχιζοειδής, -ής, -ές {σχιζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} στη ΦΡ. ***σχιζοειδής προσωπικότητα / ιδιοσυγκρασία*** άτομο τού οποίου η ψυχική κατάσταση αποκλίνει από το φυσιολογικό και χαρακτηρίζεται από ακοινωνησία, αυτισμό, απόκρυψη και αμφιθυμία συναισθημάτων, ενδοστρέφεια κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizoid].

σχιζοφασία (η) {χωρ. πληθ.} διαταραχή τού προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής χρησιμοποιεί τις λέξεις με άλλη από την κοινώς αποδεκτή σημασία τους και η οποία θεωρείται ως εκδήλωση μη συστηματικής σχιζοφρένειας.
[ΕΤΥΜ. < σχίζω + -φασία < φάσκω (πβ. κ. φάση), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizophasia].

σχιζοφρένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχική διαταραχή που ανήκει στις ψυχώσεις και η οποία εμφανίζεται κυρ. σε εφήβους και νεαρούς ενηλίκους, αποδιοργανώνοντας ριζικά την προσωπικότητά τους **2.** (μτφ.) οτιδήποτε ξεφεύγει από το φυσιολογικό, είναι γεμάτο λογικές αντιφάσεις: *η ζωή στις σύγχρονες πόλεις είναι ~* || *η ~ τής σύγχρονης ζωής / των ρυθμών παραγωγής* ΣΥΝ. παράνοια, τρέλα. Επίσης **σχιζοφρενία**. — **σχιζοφρενικός**, -ή, -ό, **σχιζοφρενικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophrenie].

σχιζοφρενής, -ής, -ές {σχιζοφρεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σχιζοφρένεια **2.** ***σχιζοφρενής*** (ο/η) πρόσωπο που πάσχει από σχιζοφρένεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές, *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. < σχίζω + -φρενής < αρχ. φρήν, φρενός (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophren].

σχίζω κ. **σκίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσχισ-α, σχίσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κόβω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα κομμάτια: *~ και πετώ τ' άχρηστα χαρτιά* || *έσκισα ένα παλιό ρούχο κι έφτειαξα ξεσκονόπανα* || *~ ένα ξύλο με τσεκούρι* ΦΡ. (α) ***σκίζω τα ρούχα μου*** διαμαρτύρομαι έντονα, αρνούμενος κατηγορία που αδίκως μου αποδίδεται (βλ. κ. *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*, λ. *διαρρηγνύω*) (β) ***σκίζω την καρδιά (κάποιου)*** προκαλώ μεγάλο ψυχικό πόνο: *τα βάσανά του σου σκίζουν την καρδιά* (γ) ***σκίζω / έσκισα τη γάτα*** βλ. λ. *γάτα* (δ) ***θα σε σκίσω σαν σαρδέλα! / θα σε σκίσω στα δύο*** (ως απειλή) για περιπτώσεις στις οποίες απειλούμε κάποιον ότι θα ασκήσουμε βία πάνω του ή ότι θα τον νικήσουμε ταπεινώνοντάς τον σε αναμέτρησή μας **2.** (για σελίδες, κόλλες χαρτιού κ.τ.ό.) αποσπώ κάτι με τρόπο απότομο ή βίαιο από το σημείο στο οποίο βρίσκεται: *~ μια σελίδα από το βιβλίο μου* || *~ τη σελίδα μιας εφημερίδας, για να κρατήσω ένα άρθρο* ΣΥΝ. κόβω, βγάζω **3.** φθείρω (συνήθ. ρούχο, ύφασμα, χαρτί) προκαλώντας του άνοιγμα, τρύπα ή αποκοπή τμήματός του (κυρ. κατά την επαφή με αιχμηρή ή σκληρή επιφάνεια ή αντικείμενο): *προεξείχε μια πρόκα και μου έσχισε το μανίκι* || *πιάστηκε το μπουφάν στο χερούλι και σκίστηκε στην άκρη* || *~ τον φάκελο, για να βγάλω το γράμμα* || *η εφημερίδα ήταν σκισμένη στην άκρη* || *πιάστηκε η φούστα μου σ' ένα χαμηλό κλαδί και σχίστηκε* **4.** ανοίγω (επιφάνεια) στη μέση, προκαλώ ρωγμή, σχισμή σε (επιφάνεια): *ο σεισμός έσχισε τον τοίχο στα δύο* **5.** γδέρνω βαθιά: *έπεσε και έσκισε το κεφάλι του και χρειάζεται ράμματα* || *έσκισα το χέρι μου σ' ένα καρφί* **6.** (μτφ.) διαπερνώ, διασχίζω: *δυνατές κραυγές έσκισαν τον αέρα* || *μια αχτίδα φωτός έσκισε το σκοτάδι* || *το πλοίο σχίζει τα κύματα* || *το αεροπλάνο σχίζει τους αιθέρες* **7.** (μτφ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική και ταπεινωτική νίκη κατά (αντιπάλου): *τους σκίσαμε χτες στον τελικό τού κυπέλλου* || *θα σε σκίσω στο τένις* || *θα τους σκίσουμε στις εκλογές* ΣΥΝ. νικώ, κατανικώ ♦ **8.** (αμετβ.) έχω πολύ μεγάλη επιτυχία: *η παράστασή τους στο θέατρο σκίζει!* || *τα πήγα πολύ καλά στις εξετάσεις, έσκισα!* (ειδικότ. μεσοπαθ. ***σχίζομαι***) **9.** (για ρούχα, υφάσματα, χαρτιά κ.ά.) είμαι εύθραυστος, πολύ λεπτός ή ευαίσθητος και μπορεί εύκολα να φθαρώ, να χαραχτώ ή να γίνω κομμάτια: *το χαρτί έχει φθαρεί με τα χρόνια και σκίζεται εύκολα* || *προσέξτε το πουκάμισο, γιατί το ύφασμά του είναι πολύ λεπτό και σχίζεται εύκολα* **10.** (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλες προσπάθειες, δείχνω μεγάλη προθυμία: *σκίστηκε να μας εξυπηρετήσει* || *σκίστηκα στις δουλειές / στο διάβασμα* || *~ για τα παιδιά μου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχίδ-jω < *skid- (με δασύ εκφραστ. -χ- αντί τού αναμενομένου -κ-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *skei-d- «σχίζω, κόβω στα δύο, τέμνω» (με παρέκταση -d-), πβ. λατ. sci-n-dere (αόρ. scid-i), σανσκρ. chid-yá-te (παθ.), apa-chid- «κομμάτι, σχίζα» κ.ά.].

σχίνος κ. **σκίνος** (ο) το μαστιχόδεντρο. Επίσης ***σκίνο*** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. σχῖνος (ἡ), αγν. ετύμου].

σχίσιμο κ. **σκίσιμο** (το) {σχισίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σχίσει κανείς (κάτι) **2.** το σημείο στο οποίο είναι σχισμένο (κάτι) **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) άνοιγμα σε ένδυμα σύμφωνα με το σχέδιο τού πατρόν: *φούστα με ~ στο πλάι* || *το φόρεμά της έχει ~ μπροστά*.
[ΕΤΥΜ. < θ. σχισ- (από τον αόρ. έ-σχισ-α τού ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -ιμο (πβ. κ. σπάσ-ιμο, στρώσ-ιμο)].

σχίσμα (το) {σχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (μτφ.) η διαφορά απόψεων, που επιφέρει διάσπαση σε ένα σύνολο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η απομάκρυνση μέρους των πιστών, ο χωρισμός τους σε δύο ή και περισσότερες ομάδες εξαιτίας λόγων εκκλησιαστικής τάξεως, ιεραρχίας, διοικητικών και λιγότερο εξαιτίας δογματικών διαφορών ΑΝΤ. αίρεση (β) ***Σχίσμα*** (το) η διάσταση στο εσωτερικό τής χριστιανικής Εκκλησίας, που εκδηλώθηκε τον 9ο αι. και οριστικά το 1054 και οδήγησε στη διαίρεση τής Ανατολικής και τής Δυτικής Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρεση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω].

σχισμάδα κ. **σκισμάδα** (η) η σχισμή (βλ.λ.).

σχισματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με σχίσμα: *~ έριδα* **2.** ***σχισματικός*** (ο) (α) πρόσωπο που έχει αποσχιστεί από το σώμα τής Εκκλησίας για τη δημιουργία ιδιαίτερης θρησκευτικής κοινότητας, η οποία συνεπάγεται την επίσημη εκκλησιαστική καταδίκη με συνοδική απόφαση (β) πρόσωπο που υποστηρίζει το Σχίσμα των Εκκλησιών.

σχισμή κ. **σκισμή** (η) **1.** το ακανόνιστου σχήματος φυσικό, στενό και μακρύ άνοιγμα σε επιφάνεια: *η ~ τού βράχου / τού δέντρου* || *από μία ~ στην πόρτα είδε όλη τη σκηνή* ΣΥΝ. ρωγμή **2.** τεχνητό άνοιγμα που προορίζεται για την τοποθέτηση ή τη ρίψη μέσα από αυτό συγκεκριμένων αντικειμένων: *αφού σηκώσεις το ακουστικό, ρίχνεις ένα κέρμα στη ~ τής τηλεφωνικής συσκευής* || *~ μηχανήματος / ηλεκτρονικού παιχνιδιού*. Επίσης **σχισμάδα** [μεσν.] κ. **σχισ(ι)ματιά**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω + παραγ. επίθημα -μη, πβ. κ. ῥωγ-μή].

σχιστήριο (το) {σχιστηρί-ου | -ων} εργοστάσιο όπου γίνεται η πρωτογενής κοπή όγκων μαρμάρου ή κορμών δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < θ. σχισ- (από τον αόρ. τού ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. εργασ-τήριο].

σχιστόλιθος (ο) [1856] {σχιστολίθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. πέτρωμα που μπορεί εύκολα να χωριστεί σε φύλλα ή πλάκες. — **σχιστολιθικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τον μτγν. όρο σχιστὸς λίθος].

σχιστός, -ή, -ό κ. **σκιστός** **1.** αυτός που έχει σχίσιμο: *~ φόρεμα / σακάκι* **2.** αυτός που έχει το σχήμα μικρού στενόμακρου ανοίγματος: *οι Κινέζοι έχουν ~ μάτια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω].

σχοινάκι κ. **σκοινάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το σχοινί **2.** (α) όργανο γυμναστικής που αποτελείται από ένα σχοινί με λαβές στις δύο άκρες του, ώστε να το κρατά ο γυμναζόμενος με τα δυο του χέρια και να πηδά περνώντας το διαρκώς πάνω και κάτω από το σώμα του: *κάνω ~* (β) λάστιχο με ενωμένες τις άκρες του, που χρησιμοποιείται ως παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ο παίκτης πηδά μέσα και έξω από τον χώρο που σχηματίζουν οι τεντωμένες πλευρές του, προσπαθώντας άλλοτε να μην το ακουμπήσει καθόλου και άλλοτε να επιτύχει περίτεχνους συνδυασμούς ασκήσεων.

σχοινένιος, -α, -ο κ. **σκοινένιος** αυτός που είναι κατασκευασμένος από σχοινί: *~ λουρί / σκάλα*. Επίσης **σχοίνινος**, -η, -ο [αρχ.].

σχοινί κ. **σκοινί** (το) {σχοιν-ιού | -ιών} μακρύ κορδόνι ή σύρμα που φτειάχνεται με το στρίψιμο ινών από το φυτό σχοίνος, από κάνναβη ή λινάρι ή συρμάτινες ίνες και χρησιμοποιείται για να δένονται και να κρεμιούνται διάφορα αντικείμενα ή για να λειτουργούν διάφορες μηχανές και εργαλεία: *~ για τα ρούχα* || *δένω τα χέρια κάποιου με ~* || *το ~ τής κρεμάλας* ΣΥΝ. κορδόνι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τού σκοινιού και τού παλουκιού*** βλ. λ. *παλούκι* (β) ***τραβάω / τεντώνω το σκοινί*** κρατώ αδιάλλακτη και ανυποχώρητη στάση, εξωθώ τα πράγματα στα άκρα: *μην τραβάς το σκοινί, γιατί θα γίνει μεγάλη φασαρία!* (γ) ***μαζεύω τα σκοινιά (σε κάποιον)*** θέτω περιορισμούς στον ανεξέλεγκτο τρόπο ζωής (κάποιου) ΣΥΝ. μαζεύω τα λουριά (δ) ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί κορδόνι / σκοινί γαϊτάνι*** εμμένω με ενοχλητικό τρόπο σε κάτι ή επαναλαμβάνω μια ενοχλητική (σε άλλους) συνήθεια: *της είπε ότι θα της δώσει αύξηση κι αυτή το 'δεσε σκοινί κορδόνι και τον πιέζει* (ε) (παροιμ.) ***στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σκοινί*** βλ. λ. *κρεμασμένος*. · (υποκ.) **σχοινάκι** κ. **σκοινάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. σχοινίον, υποκ. τού αρχ. σχοῖνος (βλ.λ.). Το νεοελλ. σκοινί οφείλεται σε τροπή τού τριβομένου -χ- στο αντίστοιχο κλειστό -κ- (πβ. κ. σχίζω – σκίζω)].

σχοινοβασία (η) [1871] {σχοινοβασιών} το περπάτημα πάνω σε τεντωμένο σχοινί, ως ακροβατικό νούμερο.

σχοινοβάτης (ο) {σχοινοβατών}, **σχοινοβάτισσα** (η) {δύσχρ. σχοινοβατισσών} ακροβάτης που περπατά πάνω σε τεντωμένο σχοινί. — **σχοινοβατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < σχοῖνος + -βάτης < βαίνω (πβ. κ. ἐπι-βάτης)].

σχοινοβατώ ρ. αμετβ. {σχοινοβατείς... | σχοινοβάτησα} **1.** εκτελώ ακροβατικά νούμερα πάνω σε τεντωμένο σκοινί που βρίσκεται τοποθετημένο οριζόντια σε μεγάλο ύψος από το έδαφος ΣΥΝ. ακροβατώ **2.** (μτφ.) προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες: *σχοινοβατείς επικίνδυνα με τα οικονομικά σου* ΣΥΝ. ακροβατώ, παίζω με τη φωτιά, ρισκάρω.
[ΕΤΥΜ. < σχοινο- (< σχοινί) + -βατώ < -βάτης (< βαίνω)· πβ. φρ. ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν (Αρριανός Ἐπικτήτου Διατριβαί 3. 12. 2)].

σχοίνος κ. **σκοίνος** (ο) **1.** φυτό (βούρλο) από το οποίο φτειάχνεται το σχοινί **2.** μικρό δέντρο ή θάμνος με προέλευση από τη Ν. Αμερική, που φέρει λευκά άνθη σε ταξιανθίες και κόκκινους καρπούς και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. σχοῖνος (ήδη μυκ. ko-i-no), αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με ον. φυτών (πβ. κ. σχῖνος). Δεν ικανοποιούν μορφολογικώς οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λιθ. szēnas, αρχ. σλαβ. sěno «άχυρο, ξερόχορτο», καθώς και με λατ. funis, λιθ. ginis «σχοινί, παλαμάρι». Από τη λ. σχοῖνος και από το ίδιο το φυτό προήλθε το σχοινίον, αφού χρησιμοποιούνταν τα κλαδιά και οι βλαστοί τού σχοίνου, για να πλέκονται καλάθια και άλλα αντικείμενα].

σχοινοτενής, -ής, -ές {σχοινοτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διαρκεί παραπάνω ώρα από όσο πρέπει, συνήθ. για προφορικό λόγο: *~ ομιλία / λόγος / αφήγηση / εξηγήσεις* ΣΥΝ. μακροσκελής ΑΝΤ. σύντομος. — **σχοινοτενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχοῖνος + -τενής < τείνω (πβ. κ. εὐθυ-τενής, ἀ-τενής)].

Σχοινούσα (η) νησί των Κυκλάδων Ν. τής Νάξου.
[ΕΤΥΜ. < σχοῖνος (βλ.λ.), δενδρωνύμιο που συνδέεται και με τα τοπωνύμια Σχοῖνος (Βοιωτία) και Σχοινοῦς (Αρκαδία)].

σχολάζω ρ. μετβ. {μόνο στη μτχ. ενεστ. σχολάζων, -ουσα, -ον} **1.** ΝΟΜ. ***σχολάζουσα κληρονομία*** κληρονομιά τής οποίας ο κληρονόμος είναι άγνωστος ή δεν είναι βέβαιο ότι την έχει αποδεχθεί και για τη δια-

χείριση τής οποίας μπορεί να οριστεί κηδεμόνας **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σχολάζων επίσκοπος*** ο αρχιερέας που δεν έχει ποίμνιο, επειδή ο ίδιος δεν αποδέχθηκε την επισκοπή, απομακρύνθηκε ή παραιτήθηκε από αυτήν κ.λπ. και όχι γιατί υπέπεσε σε παράπτωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναπαύομαι, έχω ελεύθερο χρόνο», < *σχολή* (βλ.λ.)].

σχολαρχείο (το) [1871] παλαιότερη βαθμίδα τής ελληνικής εκπαίδευσης, που διαρκούσε τρία χρόνια και μεσολαβούσε ανάμεσα στο δημοτικό -που ολοκληρωνόταν στην τέταρτη τάξη του- και το γυμνάσιο ΣΥΝ. ελληνικό σχολείο. — **σχολάρχης** (ο) [μτγν.].

σχολαρχία (η) {χωρ. πληθ.} η αρχηγία μιας σχολής, το να είναι κανείς αρχηγός μιας σχολής: *ο Κλεάνθης διαδέχθηκε τον Ζήνωνα στη ~ των στωικών.*

σχόλασμα (το) {σχολάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** η ώρα τής αποχώρησης μαθητή ή εργαζομένου από το σχολείο ή τον τόπο εργασίας αντίστοιχα • **2.** η απόλυση εργαζομένου.

σχολαστικίζω ρ. αμετβ. [1814] {σχολαστίκισα} **1.** ασχολούμαι με λεπτομέρειες και τύπους, αγνοώντας την ουσία τού πράγματος: *σχολαστικίζει, ενώ έχει θέματα ζωτικά να αντιμετωπίσει* ΣΥΝ. λεπτολογώ **2.** υιοθετώ χαρακτηριστικά τού σχολαστικισμού (βλ.λ., σημ. 1).

σχολαστικισμός (ο) [1859] **1.** ΦΙΛΟΣ. ο θεολογικός φιλοσοφικός τρόπος σκέψης που αναπτύχθηκε στα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κέντρα τής Δ. Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα και σύμφωνα με τον οποίο τα δόγματα τής πίστης έπρεπε - και μπορούσαν- να θεμελιωθούν λογικά και φιλοσοφικά ιδ. με τη βοήθεια τής αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, πρωτίστως τού Αριστοτέλη και δευτερευόντως των νεοπλατωνικών (σε μια πρώιμη φάση): *μελέτη τού ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος σκέψης και αντιμετώπισης των πραγμάτων, που δίνει υπερβολική έμφαση στους τύπους και αγνοεί την ουσία: *τα κείμενά του πάσχουν από αφόρητο ~* ΣΥΝ. τυπολατρία, λεπτολογία, δογματισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scholasticism].

σχολαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον θεολογικό-φιλοσοφικό τρόπο σκέψης, ο οποίος αναπτύχθηκε στη Δύση τον Μεσαίωνα και επιζητούσε να θεμελιώσει τα χριστιανικά δόγματα στη φιλοσοφία και τη Λογική, κυρ. δε στον πλατωνισμό, τον νεοπλατωνισμό και τον αριστοτελισμό: *~ φιλοσοφία / παιδεία / δάσκαλος / κείμενο / μελέτη / διατύπωση / ερμηνεία / σύγγραμμα / θεολογία* **2. σχολαστικός** (ο) ο μελετητής, ο θεολόγος ή ο φιλόσοφος που ακολουθεί τον σχολαστικισμό, τον παραπάνω τρόπο σκέψης: *οι ~ τού Μεσαίωνα* **3.** (α) (μειωτ.) αυτός που γίνεται με υπερβολική προσήλωση στον τύπο και στις λεπτομέρειες, συνήθ. εις βάρος τής ουσίας: *~ διδασκαλία* ΣΥΝ. τυπολατρικός, στείρος (β) αυτός που δείχνει ιδιαίτερη έμφαση και στις πιο μικρές λεπτομέρειες (σε κάτι): *είναι ~ με την καθαριότητα / το φαΐ / τα ρούχα του* **4.** (εύσημο) αυτός που ενεργεί ή διεξάγεται με ιδιαίτερη, επιμελή προσοχή: *η ~ καθαριότητα είναι απαραίτητος όρος για τα νοσοκομεία* || *το ~ διάβασμα εγγυάται επιτυχία στις εξετάσεις* || *~ έλεγχος / μελέτη* ΣΥΝ. λεπτομερής, εξονυχιστικός, βαθύς ΑΝΤ. επιφανειακός, επιπόλαιος. — **σχολαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **σχολαστικότητα** (η) [1856]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχολάζω* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικώς εκείνον που αναπαύεται, που απολαμβάνει την ησυχία του, αλλά στη Μτγν. Ελληνική αναφέρθηκε κυρ. στον άνθρωπο που αξιοποιεί την ανάπαυσή του, προκειμένου να αποκτήσει περισσότερη παιδεία και να καλλιεργήσει το πνεύμα του. Την ίδια εποχή εμφανίζεται και η αρνητική χρήση τής λ. σε σχέση με εκείνους που ασχολούνται με μικρολεπτομέρειες και δίνουν υπερβολική σημασία στους τύπους και όχι στο περιεχόμενο].

σχολειαρούδι κ. **σκολειαρούδι** (το) ο μικρός και άπειρος μαθητής ΣΥΝ. μαθητούδι, μαθητάκος. Επίσης **σχολειαρόπαιδο**.
[ΕΤΥΜ. < *σχολείο* + υποκ. επίθημα *-αρούδι* (πβ. κ. *ξεπετ-αρούδι*)].

σχολείο κ. (λαϊκ.) **σχολειό** κ. (λαϊκότ.) **σκολειό** (το) **1.** το ίδρυμα όπου παρέχεται παιδεία, κυρ. για ανηλίκους (σε επίπεδο στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης): *γράφομαι / πάω στο ~* || *βγάζω / τελειώνω το ~* || *τα ~ ανοίγουν τον Σεπτέμβριο* || *τι τάξη πηγαίνει στο ~;* || *πας ~;* (είσαι μαθητής σχολείου;) || *δημοτικό / μονοτάξιο / κλασικό / πειραματικό / ειδικό / κατηχητικό / αλληλοδιδακτικό / ιδιωτικό / δημόσιο / μικτό / νυχτερινό / κρατικό / πρότυπο ~* || *~ αρρένων / θηλέων* || *~ στοιχειώδους (πρωτοβάθμιας) / μέσης (δευτεροβάθμιας) εκπαίδευσης* || *«όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή»* (Βίκτωρ Ουγκώ)· ΦΡ. ΙΣΤ. ***κρυφό σχολειό*** ο χώρος στον οποίο, κατά την παράδοση, παρεχόταν παιδεία στα ελληνόπουλα κυρ. από ιερείς και μοναχούς στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας κρυφά από τις οθωμανικές αρχές· (συνεκδ.) **2.** το κτήριο όπου στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: *οι μαθητές δεν προσέχουν αρκετά την καθαριότητα τού σχολείου τους* ΣΥΝ. εκπαιδευτήριο, διδασκαλείο **3.** το σύνολο των μαθητών και των διδασκόντων στο παραπάνω ίδρυμα: *το ~ πάει εκδρομή / επισκέπτεται το μουσείο* **4.** η περίοδος τού χρόνου ή τής ημέρας, στη διάρκεια τής οποίας οι μαθητές διδάσκονται μαθήματα: *μετά το ~ γυρνώ κατευθείαν στο σπίτι* || *το σχολείο θα τελειώσει στα μέσα Ιουνίου* **5.** τα μαθήματα, η διδασκαλία που διεξάγεται στο σχολείο: *στις γιορτές δεν έχουμε ~* **6.** (μτφ.) κάθε ενασχόληση από την οποία κερδίζει κανείς σε γνώσεις και εμπειρίες: *η θητεία μου στον χώρο αυτόν στάθηκε για μένα μεγάλο ~* || *το ~ τής ζωής* || *αυτή η δουλειά είναι ~· έμαθα πολλά χρήσιμα πράγματα* || *«το μεγαλύτερο ~ τής ζωής είναι το πεζοδρόμιο»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχολεῖον* < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.)].

σχολείο: βαθμίδες σχολικής εκπαίδευσης. Οι βαθμίδες τής σχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι: *νηπιαγωγείο – δημοτικό – γυμνάσιο – λύκειο*. Το **νηπιαγωγείο** αποτελεί την α' βαθμίδα τής «προσχολικής» λεγόμενης αγωγής, και σε αυτό πηγαίνουν για έναν χρόνο τα παιδιά ηλικίας περίπου 5 ετών. Σε προσχολική αγωγή με δύο τάξεις / έτη, η α' τάξη τού νηπιαγωγείου δέχεται τα **προνήπια** (ηλικίας 4 ετών) και η β' τα **νήπια** (ηλικίας 5 ετών). Το **δημοτικό** σχολείο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση) παρέχει 6χρονη εκπαίδευση (**«στοιχειώδης εκπαίδευση»**) σε παιδιά από 6-12 ετών. Με το **γυμνάσιο** οι μαθητές εισέρχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (α' κύκλος). Το γυμνάσιο εκπαιδεύει μαθητές από 12-15 ετών και με τη φοίτηση σε αυτό ολοκληρώνεται η ισχύουσα στην Ελλάδα (και σε άλλες χώρες) 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο). Το **λύκειο** αποτελεί τον β' κύκλο τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και αποτελεί προϋπόθεση για τη συνέχιση τής φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα / Α.Ε.Ι. και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα / Τ.Ε.Ι.). Η φοίτηση στο λύκειο είναι 3ετής, δίνει δε τις δυνατότητες στους μαθητές να διαλέξουν ανάμεσα στα **Γενικά Λύκεια** (γενικής μορφώσεως εκπαίδευση) και στα **Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια / Τ.Ε.Λ.** (ειδικής μορφώσεως εκπαίδευση). Άρα, η σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα διαρκεί 13 έτη: 1 έτος προσχολικής αγωγής (νηπιαγωγείο), 9 έτη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δημοτικό – γυμνάσιο) και 3 έτη μεθυποχρεωτικής εκπαίδευσης (λύκειο).

σχολή (η) **1.** ίδρυμα που παρέχει ειδική κατάρτιση και εκπαίδευση μετά τη στοιχειώδη - ή και παράλληλα προς αυτήν: *στρατιωτική / τεχνική / ιερατική / γεωργική / επαγγελματική / εμπορική / νοσοκομειακή / πειραματική / προπαρασκευαστική ~* || *~ χορού / μουσικής / ξένων γλωσσών* **2.** (ειδικότ.) (α) το ανώτατο ή ανώτερο ίδρυμα που παρέχει τριτοβάθμια εκπαίδευση: *πανεπιστημιακή / πολυτεχνική / φιλοσοφική / νομική / θεολογική / φυσικομαθηματική ~* || *~ καλών τεχνών / φυσικής αγωγής* || *εξετάσεις για την εισαγωγή στις ανώτατες και ανώτερες ~* (β) ***Μεγάλη τού Γένους Σχολή*** η ανώτατη σχολή που ιδρύθηκε στο Φανάρι από τον Πατριάρχη Γεννάδιο μετά την Άλωση τής Κωνσταντινούπολης και υπήρξε το πνευματικό κέντρο τού Ελληνισμού στη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας **3.** η μόνιμη επιστημονική αποστολή μιας χώρας σε άλλη με στόχο την επιτέλεση αρχαιολογικού ή άλλου συναφούς έργου: *η Γαλλική / Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή στην Αθήνα* **4.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα ή η παραπάνω αποστολή: *η γραμματεία βρίσκεται στον τρίτο όροφο τής ~* || *η βιβλιοθήκη / το εντευκτήριο τής ~* **5.** (συνεκδ.-περιληπτ.) (α) το σύνολο των διδασκόντων ή/και των φοιτητών / σπουδαστών που διδάσκουν ή διδάσκονται στο παραπάνω ίδρυμα: *σύσσωμη η ~ αποδοκίμασε τις ενέργειες τού πρύτανη* (β) το σύνολο των επιστημόνων που εργάζονται στην παραπάνω αποστολή: *η ~ τίμησε τον απερχόμενο διευθυντή της* **6.** σύνολο επιστημόνων, φιλοσόφων ή καλλιτεχνών, που ασπάζονται τις ίδιες αρχές και αντιμετωπίζουν το αντικείμενό τους από την ίδια οπτική γωνία, αναγνωρίζοντας συνήθ. κάποιον ως αρχηγό τους: *καντιανή / μαρξιστική / πλατωνική / γαλλική / φροϋδική ~* || *ζωγράφος / εικόνες τής Κρητικής Σχολής* || *νεοκλασική ~* || *δημιούργησε ~ στον τομέα αυτόν* ΣΥΝ. κίνηση, ρεύμα· ΦΡ. ***είμαι τής παλιάς σχολής*** ακολουθώ παλαιές αντιλήψεις, δεν έχω προσαρμοστεί στα καινούργια δεδομένα: *δεν καταλαβαίνω αυτές τις μόδες· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάπαυση, ησυχία, ελεύθερος χρόνος», αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο θ. τού αορ. β' *σχεῖν* (μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. *ἔχω*), όπου το *ἔχω* θα σήμαινε «κρατώ γερά, συγκρατώ», ενώ ως προς το επίθημα *-ολή* (δυσερμήνευτο) έχει προταθεί η υπόθεση περί αναλογίας προς τα *βολή, στολή, χολή* κ.λπ. Δεν φαίνεται πειστική η υπόθεση συσχετισμού με το ρ. *ἀσχαλλω* «διστάζω, δυσανασχετώ», το οποίο απέχει πολύ σημασιολογικά. Από την έννοια τής ανάπαυσης και τής απραξίας, η λ. *σχολή* δήλωσε στη συνέχεια και την αξιοποίηση τού ελεύθερου χρόνου, προκειμένου να καλλιεργήσει κανείς το πνεύμα του, με αποτέλεσμα ήδη στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη να συναντούμε τη σημ. «σπουδή, φιλοσοφική συζήτηση». Στην ελληνιστική Κοινή η λ. προσέλαβε επίσης τη σημ. τού ιδρύματος, στο οποίο συστηματικά προσφέρονται τέτοιες γνώσεις και σπουδές. Μέσω τού λατ. schola «σχολείο» η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. école, αγγλ. school, γερμ. Schule, ιταλ. scuola, ισπ. escuela κ.ά.].

σχόλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ημέρα αργίας ή γιορτής, μέρα που επίσημα δεν δουλεύουν οι εργαζόμενοι: *οι μαθητές περιμένουν πώς και πώς Κυριακές και σχόλες* || *«Κυριακή, γιορτή και ~ να 'ταν η βδομάδα όλη»* (τραγ.) ΑΝΤ. καθημερινή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.), με διατήρηση τής αρχικής σημ. «ανάπαυση, απραξία» και αναβιβασμό τού τόνου, ώστε να αποφεύγεται η σύγχυση με τη νεότ. σημ. (προφύλαξη)].

σχολιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {σχολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκφέρω την άποψή μου (σχετικά με γεγονός, κατάσταση, ιδέα ή πρόσωπο), κυρ. προβαίνοντας σε θετικούς ή αρνητικούς χαρακτηρισμούς: *κύριε υπουργέ, σχολιάστε μας τη δήλωση τού συναδέλφου σας* || *η τελευταία του ταινία σχολιάστηκε θετικά* ΣΥΝ. κρίνω **2.** (ειδικότ.) ασκώ αρνητική κριτική σε πρόσωπα και στις πράξεις τους: *δεν μου αρέσει να ~, αλλά τέτοια στάση δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητη* ΣΥΝ. κριτικάρω **3.** ΦΙΛΟΛ. κάνω ερμηνευτικά σχόλια στο έργο συγγραφέα: *σχολιασμένη έκδοση τού Πλάτωνα* ΣΥΝ. υπομνηματίζω, ερμηνεύω. — **σχολιασμός** (ο).

σχολιανός, -ή, -ό κ. **σκολιανός** αυτός που ταιριάζει στις σχόλες, ο γιορτινός, ο εορταστικός· ΦΡ. ***σκούω τα σχολιανά μου*** βλ. λ. *ακούω*. Επίσης **σχολιάτικος, -η, -ο** κ. **σκολιάτικος**.
[ΕΤΥΜ. < *σχόλη* + παραγ. επίθημα *-ιανός*, πβ. κ. *χωρ-ιανός*].

σχολιαστής (ο) [μεσν.]. **σχολιάστρια** (η) {σχολιαστριών} **1.** ο δημοσιογράφος που ειδικεύεται στην ερμηνεία γεγονότων ή δηλώσεων: *έμπειρος / πολιτικός / οικονομικός ~* || *~ πολιτικών / αθλητικών ειδήσεων* **2.** ο φιλόλογος, ιδ. τής ελληνιστικής ή τής μεσαιωνικής εποχής, που ερμηνεύει τα κείμενα παλαιότερων, κυρ. αρχαίων, συγγραφέων: *Αλεξανδρινός ~ τού Ομήρου* ΣΥΝ. υπομνηματιστής.

σχολιαστικός, -ή, -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για να σχολιασθούν ποικιλοτρόπως τα λεγόμενα / γραφόμενα: *~ σημεία στίξης* (βλ. λ. *στίξη*) || *~ σημασία* (η βιωματική).
αυτός που εμπεριέχει σχόλιο ή λειτουργεί ως σχόλιο: *~ άρθρο / εκπομπή / λόγος / κείμενο.* — **σχολιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σχολίατρος (ο/η) {σχολιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος για τον έλεγχο των συνθηκών υγιεινής, τον οποίο στέλνει το Υπουργείο Παιδείας στα σχολεία.
[ΕΤΥΜ. < *σχολ(είο)* + *ιατρός*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schularzt].

σχολικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με το σχολείο ή και τους μαθητές σχολείου: *~ γιορτή / βιβλίο / ζωή / τσάντα / ποδιά / εκδρομή / χορωδία / κτήριο / μελέτη / αποτυχία / εγχειρίδιο / συγκρότημα·* ΦΡ. (α) ***σχολικό / διδακτικό έτος*** βλ. λ. *έτος* (β) ***σχολικό (λεωφορείο)*** λεωφορείο για τη μεταφορά μαθητών προς και από το σχολείο τους (γ) ***σχολικό ανάγνωσμα*** βλ. λ. *ανάγνωσμα* (δ) ***σχολικός σύμβουλος*** βλ. λ. *σύμβουλος* (ε) ***σχολικός επόπτης*** (παλαιότ.) ανώτερος εκπαιδευτικός, που είχε εποπτικό, οργανωτικό και συντονιστικό έργο (μέσω των επιθεωρητών) στα σχολεία (στ) ΓΛΩΣΣ. ***σχολική / παραδοσιακή γραμματική*** βλ. λ. *παραδοσιακός*.

σχόλιο (το) {σχολί-ου | -ων} **1.** η έκφραση τής άποψης κάποιου και η διατύπωση θετικών ή αρνητικών χαρακτηρισμών σχετικά με κάποιον/κάτι: *δημοσιογραφικό / πολιτικό / καυστικό / δηκτικό / προσβλητικό / δυσμενές / ειρωνικό / αυστηρό ~·* ΦΡ. ***ουδέν σχόλιον*** βλ. λ. *ουδείς* **2.** είδος κειμένου που περιέχει τη γνώμη κάποιου για κάτι: *τα άρθρα και τα ~ τής εφημερίδας* **3.** (ειδικότ.) κακοπροαίρετη συνήθ. κριτική για γεγονός ή πρόσωπο: *σχόλια αυτού τού τύπου με αφήνουν αδιάφορο* ΣΥΝ. επίκριση, κουτσομπολιό **4.** ΦΙΛΟΛ. σύντομη φράση που ερμηνεύει λέξη ή απόσπασμα έργου συνήθ. αρχαίου συγγραφέα: *φιλολογικά / ομηρικά ~* ΣΥΝ. υπομνηματισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχόλιον*, αρχική σημ. «ερμηνευτική παρατήρηση διδασκομένου κειμένου», < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.) + επίθημα *-ιον*].

σχολιογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει σχόλια (για κάποιον/κάτι): *γνωστός ~ εφημερίδας* || *κακεντρεχής ~.* — **σχολιογραφία** (η) [1865].

σχολώ κ. (λαϊκ.) **σκολώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σχολάς... | σχόλασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ολοκληρώνω την ημερήσια εργασία μου ή φθάνει το τέλος τού ωραρίου μου: *~ στις δύο* || *τι ώρα σχολάει το φροντιστήριο;* ΣΥΝ. τελειώνω ♦ (μετβ.) **2.** (αργκό) παύω (κάποιον) από την εργασία του: *το αφεντικό σχόλασε δέκα εργάτες* ΣΥΝ. απολύω, διώχνω ΑΝΤ. προσλαμβάνω, παίρνω **3.** σταματώ το μάθημα, αφήνω την τάξη να φύγει: *μας σχόλασε ο δάσκαλος νωρίτερα* **4.** (σκωπτ.) διακόπτω ερωτική σχέση με (κάποιον/κάποια): *τον σχόλασε έπειτα από γερό καβγά!* ΣΥΝ. αφήνω, παρατάω. Επίσης (λαϊκ.) **σχολνώ** κ. **σκολνώ**. — **σχόλασμα** κ. (λαϊκ.) **σκόλασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχολάζω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώ*), βλ.λ.]

σχωρνάω ρ. μετβ. {σχωρνάς... | σχώρε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) συγχωρώ (βλ.λ.). — **σχώρεση** (η).

ΣΩ.ΒΕ. (το) (προφέρεται *σωβέ*) Σωματική Βελτίωση· (ευφημ. στην αργκό των στρατιωτών) το καψώνι.

σωβινισμός (ο) → σοβινισμός

σωβινιστής (ο) → σοβινιστής

σώβρακο (το) **1.** ανδρικό εσώρουχο που καλύπτει το υπογάστριο και το πάνω μέρος των μηρών, σαν κοντό παντελόνι: *βαμβακερό / πολύχρωμο ~·* ΦΡ. ***μας πήραν τα σώβρακα*** (οικ.) μας εξευτέλισαν, μας ταπείνωσαν **2.** (καθημ.-καταχρ.) το σλιπ (βλ.λ.). (υποκ.) **σωβρακάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < **εσώβρακο* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-*) < *έσω* + *βρακί*].

σώγαμπρος (ο) **1.** ο άνδρας που μετά τον γάμο του πηγαίνει να ζήσει με την οικογένεια τής γυναίκας του, αντί να ανοίξει δικό του σπίτι ή να ζήσει με τη δική του οικογένεια: *μπαίνω / πάω ~* **2.** (συνεκδ.) έγγαμος άνδρας που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, που φαίνεται να μην είναι ο αφέντης τού σπιτιού του: (παροιμ.) *«–Γιατί 'σαι μαύρος κόρακα; –Γιατί 'μαι ~!».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < **εσώγαμπρος* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-*) < *έσω* + *γαμπρός*].

σώζω κ. (λαϊκ.) **σώνω** ρ. μετβ. {έσωσα, σώ-θηκα, -σμένος} **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο, αποτρέπω φθορά ή καταστροφή κ.λπ., διαφυλάσσω την ακεραιότητά του, εξασφαλίζω τη σωτηρία του: *οι πυροσβέστες με αυτοθυσία έσωσαν τη ζωή των ενοίκων* || *ο γιατρός τού έσωσε το πόδι* || *~ το κεφάλι / το τομάρι / τη ζωή μου* || *~ κάποιον από πνιγμό / από πυρκαγιά / από βέβαιο θάνατο* || *~ την επιχείρηση από πτώχευση / την πόλη από εχθρική επιδρομή* || *τώρα πια δεν σε σώζει τίποτα* (δεν γλυτώνεις) ΣΥΝ. γλυτώνω· ΦΡ. (α) ***σώζω την κατάσταση*** αποσοβώ αρνητική εξέλιξη, κίνδυνο· βγάζω από αδιέξοδο, δίνω τη λύση: *η παρέμβασή του την τελευταία στιγμή έσωσε την κατάσταση* (β) (λόγ.) ***ο σώζων εαυτόν σωθήτω*** (*ό σώζων ἑαυτὸν σωθήτω*) σε περιπτώσεις μεγάλου κινδύνου και γενικευμένης αναστάτωσης, όταν ο καθένας κοιτάζει πρώτα να περιφρουρήσει τις δικές του υποθέσεις ξεχωριστά, να γλυτώσει ο ίδιος πρώτα, αδιαφορώντας ή αδυνατώντας να φροντίσει για το συνολικό καλό (γ) (λόγ.) ***σώσον Κύριε (τον λαόν Σου)*** (*σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου*, από το Απολυτίκιο τής Υψώσεως τού Τιμίου Σταυρού) σε περιπτώσεις μεγάλης έκπληξης, αγανάκτησης, απορίας: *~! Τι είναι αυτά που ακούω!* (δ) ***γίνεται το σώσε*** (i) επικρατεί αναστάτωση ή γίνεται καβγάς ή μεγάλη φασαρία: *παρεξηγήθηκαν και ήρθαν στα χέρια· πήγαν κάποιοι να τους χωρίσουν κι έγινε το σώσε!* (ii) έχει πολύ μεγάλη κίνηση: *στους δρόμους ~ από τα πολλά αυτοκίνητα* || *στα σουπερμάρκετ την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς ~* ΣΥΝ. γίνεται πανικός / χαμός / το έλα να δεις **2.** (μτφ.) διαφυλάσσω (κάτι) ακέραιο και αναλλοίωτο, φροντίζω να διατηρήσει την ουσία, την ποιότητά του: *μόνο με παραίτηση θα σώσει την αξιοπρέπειά του* || *~ την τιμή / την υπόληψή μου* ΣΥΝ. διασώζω· ΦΡ. ***σώζω τα προσχήματα*** βλ. λ. *πρόσχημα* **3.** (ειδικότ.) (α) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από την αποτυχία: *η εξαιρετική ερμηνεία τού πρωταγωνιστή δεν έσωσε την παράσταση* (β) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από τη δυσαρέσκεια ή την αγανάκτηση των άλλων: *αυτό που σε σώζει είναι ότι είσαι πολύ χαριτωμένη* (αλλιώς θα είχα θυμώσει πολύ μαζί σου) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. λυτρώνω από τα δεσμά τής αμαρτίας: *ο Ιησούς με τη σταυρική του θυσία έσωσε τον κόσμο* || *η πίστη σου σε έσωσε* **5.** (στους υπολογιστές) διασώζω, αποθηκεύω, εντάσσω σε αρχείο· (μεσοπαθ. **σώζομαι**) **6.** εξακολουθώ να υπάρχω, έχω απομείνει: *ελάχιστα αποσπάσματα έχουν σωθεί από τα έργα του* || *στην κορυφή τού λόφου σώζονται ακόμη υπολείμματα τού κάστρου* ΣΥΝ. διασώζομαι, διατηρούμαι **7.** (μτφ.) πετυχαίνω τις επιδιώξεις μου, εξασφαλίζομαι πλήρως: *αγόρασαν τότε τα οικόπεδα μισοτιμής και σώθηκαν!* || *αν πιάσει αυτή η δουλειά, σωθήκαμε!* ΦΡ. (ειρων.) ***(τώρα) σώθηκα / σωθήκαμε!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν πρέπει να περιμένει κανείς θετικό αποτέλεσμα ή ευνοϊκή εξέλιξη: *Την άφησες να κάνει τη δουλειά μόνη της; Σώθηκες!* || *άσε, γιατί, αν περιμένουμε από σένα, σωθήκαμε!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῴζω* < *σω-ίζω*, από τον αόρ. *σῶ-σαι* κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *θερίσαι – θερίζω, βαδίσαι – βαδίζω*). Οι ιων.-αττ. τ. *σώ-σω* (μέλλ.), *σῶ-σαι* (αόρ.), *σω-θῆναι* (παθ. αόρ.) έχουν προέλθει μέσω συναιρέσεως από τους αντίστοιχους επικούς τ. *σαώ-σω, σαῶ-σαι, σαωθῆναι*, οι οποίοι μας οδηγούν σε ομηρικό ενεστ. *σαῶ (-όω)* < επίθ. *σῶς / σῶος* (βλ.λ.). Ο νεοελλ. τ. *σώνω* οφείλεται στην επίδρ. των ρ. σε *-ώνω* (μέσω τού αορ. *έ-σωσ-α*) κατά το σχήμα *σήκωσα – σηκώνω, πάγωσα – παγώνω*].

> **σώζω – σώνω – διασώζω.** Τα ρήματα **σώζω** και **σώνω** έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση: το *σώζω* είναι το αρχ. **σῴζω** (< *σωίζω* < *σῶος*), ενώ το *σώνω* «αρκώ, φτάνω» προέρχεται από το **ισώνω** (< *ίσος*). Εντούτοις στη χρήση, από τον (κοινό) αόριστο *έσωσα* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα **σώνω** (*Δεν σε σώνει τίποτε*) αντί τού *σώζω*, κατά τα πολλά ρήματα σε *-ωσα - -ώνω* (*σκότωσα – σκοτώνω, πλήρωσα – πληρώνω, φόρτωσα – φορτώνω* κ.τ.ό.), ο οποίος συνέπεσε με το *σώνω* (< *ισώνω*).
> Αξίζει να σημειωθεί ότι, στην καθημερινή πια ορολογία τής πληροφορικής, όπου ακούγεται συχνότατα το *σώζω*, για να αποδώσει το αγγλ. *save* με τη σημ. «διαφυλάσσω, διατηρώ για να μη χαθεί», είναι προτιμότερο αντί για το *σώζω* (και *σώσιμο*;) να χρησιμοποιείται το ακριβέστερο **διασώζω** (και ουσ. **διάσωση**). Το *διασώζω* σημαίνει ακριβώς «διαφυλάσσω κάτι για να διατηρηθεί, να μη χαθεί»: *διασώζω ένα κείμενο / μια φράση / μια πληροφορία / το γραπτό μου / το μήνυμα* κ.ο.κ.

σωθικά (τα) (λαϊκ.) **1.** (εκφραστ.) τα εσωτερικά όργανα τού ανθρώπου: *πιες ένα ποτήρι κρασί, να ζεσταθούν τα ~ σου!* ΣΥΝ. σπλάχνα, εντόσθια, το μέσα (μου, σου...)· ΦΡ. (μτφ.) ***μου τρώει / καίει τα σωθικά*** με βασανίζει πάρα πολύ **2.** (μτφ.) τα βάθη τής ψυχής (κάποιου): *μια κραυγή πόνου έμοιαζε να βγαίνει μέσ' από τα ~ του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἐσωθικά* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*), ουδ. πληθ. τού επίθ. **ἐσωθικός* < αρχ. *ἔσωθεν* (βλ.λ.)].

Σωκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (470/469-399 π.Χ.), ο οποίος θεμελίωσε την επαγωγική και τη μαιευτική μέθοδο, δίδαξε μόνο προφορικά, εμπλουτίζοντας και εμβαθύνοντας τη διαλεκτική και οριστικοποίησε τη στροφή τής φιλοσοφίας από τη φύση προς τον άνθρωπο και την ανθρωποκεντρική θεώρηση τού κόσμου **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *σῶς* (βλ. λ. *σῶος*) + *-κράτης* < *κράτος*].

σωκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο Σωκράτη: *~ φιλοσοφία / διάλογος / μέθοδος / διδασκαλία / ειρωνεία.*

σωληνάκι (το) → σωλήνας

σωληνάριο (το) {σωληναρί-ου | -ων} **1.** το μικρό σωληνοειδές δοχείο από εύκαμπτο υλικό, μέσα στο οποίο συσκευάζονται προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο, διάφορες ημιρρευστές ουσίες (κόλλες, αλοιφές, κρέμες, ζαχαροπλαστικά υλικά κ.λπ.), ώστε, πιέζοντάς το, το περιεχόμενό του να σπρώχνεται έξω: *ζουλάω το ~ τής οδοντόκρεμας* **2.** (λόγ.-σπανιότ.) ο μικρός και λεπτός σωλήνας (βλ.λ.) ΣΥΝ. σωληνάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωληνάριον* < αρχ. *σωλήν, -ῆνος* + υποκ. επίθημα *-άριον* (πβ. κ. *θηκ-άριον*)].

σωλήνας (ο) **1.** κοίλος, κυλινδρικός και επιμήκης αγωγός που κατασκευάζεται από μέταλλο, γυαλί, πλαστικό ή άλλο υλικό και χρησιμοποιείται για τη διοχέτευση και μεταφορά υγρών ή αερίων, καθώς επίσης και για την τοποθέτηση καλωδίων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων: *~ φωταερίου / γκαζιού / ύδρευσης·* ΦΡ. ***παιδί τού σωλήνα*** παιδί από ωάριο, το οποίο γονιμοποιήθηκε μέσα σε ειδικό σωλήνα τεχνητά από σπέρμα το οποίο συνήθ. έχει συντηρηθεί με κατάψυξη **2.** ΑΝΑΤ. κοιλότητα ή αγωγός τού σώματος με κυλινδρικό σχήμα: *αναπνευστικός / πεπτικός ~* ● **3.** θαλάσσιο, εδώδιμο μαλάκιο με χαρακτηριστικό σωληνοειδές όστρακο, που αλιεύεται για την εύγευστη σάρκα του ή για να χρησιμοποιηθεί ως δόλωμα. Επίσης (λαϊκ.) **σωλήνα** (η) (σημ.

1). — (υποκ.) **σωληνάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωλήν, -ῆνος*, τεχν. όρ., με επίθημα *-ήν, -ῆνος* (πβ. κ. *πυρ-ήν*), αγν. ετύμου. Πιθανόν η λ. να ανάγεται σε ριζικό ουσ. **σώλος*, αλλά καμία περαιτέρω σύνδεση δεν έχει εξακριβωθεί (λ.χ. με τη λ. *σῦριγξ*)].

σωληνίσκος (ο) ΙΑΤΡ. ο λεπτός και εύκαμπτος σωλήνας, που τοποθετείται στο στόμα για την εισαγωγή και εξαγωγή υγρών, λ.χ. κατά την οδοντιατρική εξέταση ΣΥΝ. σωληνάκι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωλήν* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

σωληνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σωληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα: ~ *θήκη* / *οπή* / *όστρακο* ΣΥΝ. σωληνωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σωληνοκάβουρας (ο) (λαϊκ.) κλειδί με ρυθμιζόμενο άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα σωλήνων.

σωληνοκόφτης (ο) εργαλείο με το οποίο κόβουν σωλήνες.

σωληνουργία (η) {σωληνουργιών} η βιομηχανία κατασκευής σωλήνων.
[ΕΤΥΜ. < *σωλήνας* + *-ουργία* < λεξικό επίθημα *-ουργός* (βλ.λ.)].

σωληνώνω ρ. μετβ. {σωλήνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ σωλήνες (λ.χ. σε μηχανικό σύστημα), εφοδιάζω με σωλήνες: ~ *την εγκατάσταση* **2.** συνδέω με σωλήνα: *όλα τα εξαρτήματα πρέπει να σωληνωθούν με τον κεντρικό τροφοδότη* || ~ *το μηχάνημα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωληνοῦμαι (-όω-)* < αρχ. *σωλήν, -ῆνος* (βλ.λ.)].

σωλήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση σωλήνων σε εγκατάσταση, κυρ. σε ανεγειρόμενο κτήριο, για τη λειτουργία τής ύδρευσης, τής αποχέτευσης, τής κεντρικής θέρμανσης κ.λπ.: *η οικοδομή προχωρεί, τώρα περνάνε τις* ~ **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των σωλήνων που τοποθετούνται διαδοχικά ο ένας μετά τον άλλον, ώστε να αποτελούν συνεχή γραμμή, για τη μεταφορά υγρού ή αερίου ή ως προστατευτικό για την κάλυψη καλωδίων: *η υγρασία έχει καταστρέψει τις* ~ *τής εγκατάστασης*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tubulure].

σωληνωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα ΣΥΝ. σωληνοειδής **2.** αυτός που διαθέτει σωλήνες, που αποτελείται από σωλήνες: ~ *ατμολέβητας* / *σκαλωσιά*.

σώμα (το) {σώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η φυσική κατασκευή ενός ζωντανού οργανισμού, το σύνολο των μελών και των οργάνων που απαρτίζουν έναν άνθρωπο ή ένα ζώο (σκελετός, ιστοί, όργανα, συστήματα οργάνων κ.λπ.): *οι φυσικές λειτουργίες τού* ~ || *ανδρικό* / *γυναικείο* / *παιδικό* / *εφηβικό* / *γεροντικό* ~ || *αισθάνομαι πόνους σε όλο μου το* ~ || *αρμονικό* / *μυώδες* / *γεροδεμένο* / *καχεκτικό* / *ανεπτυγμένο* ~ || *αισθητική σώματος* ΣΥΝ. κορμί· ΦΡ. (α) **αναλογίες (τού σώματος)** (i) οι διαστάσεις τού κάθε μέλους σε σχέση με τις διαστάσεις των υπολοίπων μελών, η διάπλαση: *φυσιολογικές* / *κανονικές* ~ (ii) (ειδικότ. για γυναίκες) οι διαστάσεις τού στήθους, τής μέσης και τής περιφέρειας (β) **νους υγιής εν σώματι υγιεί** βλ. λ. νους (γ) (για μάχη, σύγκρουση) **σώμα με / προς σώμα** (πολεμώντας) ένας προς έναν (κατά τη διάρκεια συμπλοκής με τον εχθρό): *αγώνας* / *πάλη* ~ **2.** (ειδικότ.) ο κορμός τού ανθρώπου, κατ' αντιδιαστολή προς τα άκρα, τον λαιμό και το κεφάλι: *στην πυγμαχία επιτρέπονται τα χτυπήματα στο κεφάλι και στο* ~ *πάνω από τη ζώνη* **3.** (ειδικότ.) το εξωτερικό στρώμα τού δέρματος, η επιδερμίδα: *σφριγηλό* / *τρυφερό* / *λείο* ~ || *κρέμα σώματος* || *ενυδάτωση* / *περιποίηση σώματος* **4.** η υλική υπόσταση τού ανθρώπου, το σύνολο των βιολογικών του λειτουργιών και αναγκών, κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή του (πβ. λ. *σάρκα*): «~ *θυμήσου όχι μόνο το πόσο αγαπήθηκες...*» (Κ. Καβάφης) || *το ξύπνημα τού* ~ || *το* ~ *ζητάει* || «*ασθενεί το* ~, *ασθενεί μου και η ψυχή*» (παρακλητικός κανόνας)· ΦΡ. **ψυχή τε και σώματι** βλ. λ. *ψυχή* **5.** το πτώμα: *ο ενταφιασμός* / *η καύση τού* ~ || *η αττική γη φιλοξενεί από σήμερα το* ~ *τής μεγάλης ηθοποιού* ΣΥΝ. (λόγ.) σορός, λείψανο **6.** (επιστημ.) κάθε υλικό αντικείμενο, οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό με τις αισθήσεις: *στερεά* / *υγρά* ~ || *ουράνιο* ~ (πλανήτης, αστεροειδής κ.λπ.) || *ο νόμος τής πτώσεως των σωμάτων*· ΦΡ. **ξένο σώμα** (i) οτιδήποτε έχει εισέλθει ή σχηματιστεί σε έναν οργανισμό, χωρίς να ανήκει σε αυτόν (ii) (μτφ.) οτιδήποτε / οποιοσδήποτε υπάρχει σε ένα σύνολο (π.χ. κοινωνικό), χωρίς να είναι προσαρμοσμένος, χωρίς να ανήκει σε αυτό: *αισθανόταν* ~ *στην πόλη που έμενε* **7.** ΝΟΜ. **σώμα τού εγκλήματος** (λατ. corpus delicti) κάθε υλικό αντικείμενο που καθιστά αυταπόδεικτη την τέλεση εγκλήματος, λ.χ. το φονικό όπλο ΣΥΝ. πειστήριο **8.** ΧΗΜ. (α) **απλό σώμα** αυτό που δεν επιδέχεται περαιτέρω χημική διάσπαση ή διαχωρισμό, δηλ. το χημικό στοιχείο (βλ.λ.) (β) **σύνθετο σώμα** αυτό που αποτελείται από απλά σώματα και μέσω χημικών διεργασιών (διάσπαση, αποσύνθεση κ.λπ.) μπορεί να αποδώσει τα απλά σώματα από τα οποία αποτελείται **9.** (α) το κύριο μέρος αντικειμένου ή όλου, κατ' αντιδιαστολή προς τα άκρα ή τα προσαρτήματά του: *το* ~ *τής μηχανής* / *τής συσκευής* (β) (ειδικότ.) συσκευή θέρμανσης: *στο σαλόνι υπάρχουν δύο* ~ *καλοριφέρ* || ~ *που λειτουργεί με ηλεκτρισμό* ΣΥΝ. κορμός **10.** (συνεκδ.) η ομοιογενής μάζα, η ύλη από την οποία αποτελείται κάθε αντικείμενο **11.** το χαρτί, το έντυπο τής επιταγής **12.** σύνολο προσώπων οργανωμένο για συγκεκριμένο σκοπό: *δικαστικό* / *διπλωματικό* ~ || *το* ~ *των ενόρκων* / *των επιθεωρητών* / *των ορκωτών λογιστών*· ΦΡ. (α) **νομοθετικό σώμα** βλ. λ. *νομοθετικός* (β) **εκλογικό / εκλεκτορικό σώμα** το σύνολο των ψηφοφόρων / των εκλεκτόρων (γ) (λόγ.) **εν σώματι** (*ἐν ἑνὶ σώματι*, Κ.Δ. *Κολ.* 3, 15) όλοι μαζί, ως σύνολο: *πήγαν* ~ *στο γραφείο τού προέδρου, για να διαμαρτυρηθούν* (δ) **συγκρότηση σε σώμα** βλ. λ. *συγκρότηση* **13.** ΤΥΠΟΓΡ. κάθε αντίτυπο βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ., που έχει λάβει την τελική μορφή του μετά την τύπωση και τη βιβλιοδεσία και μπορεί να κυκλοφορηθεί στο εμπόριο: *έχουν απομείνει μόνο είκοσι* ~ *τού πρώτου τόμου* **14.** ΕΚΚΛΗΣ. ο άρτος που ευλογείται κατά το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας· ΦΡ. **σώμα τής Εκκλησίας** το σύνολο των μελών τής Εκκλησίας: *οι αιρετικοί αποβάλλονται από το* ~ **15.** (ειδικότ.) (α) το σύνολο ανθρώπων με στρατιωτικού τύπου εκπαίδευση και οργάνωση: *άτακτα* ~ *ανταρτών* || *το* ~ *τής Αστυνομίας* || *αποπέμφθηκε από το* ~ (β) **Σώματα Ασφαλείας** βλ. λ. *ασφάλεια* **16.** ΣΤΡΑΤ. (α) σύνολο στρατιωτών που τελούν υπό ενιαία, ξεχωριστή διοίκηση: *έφιππο* / *μηχανοκίνητο* / *εκστρατευτικό* ~ (β) στοιχείο τού στρατού το οποίο δεν συγκρούεται με τον εχθρό, αλλά παρέχει υποστήριξη διοικητικής ή λογιστικής μορφής, π.χ. το Σώμα Υλικού Πολέμου (Σ.Υ.Π.), το Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών κ.ά. (γ) **Σώμα Στρατού** οργανισμός μεγαλύτερος από μεραρχία και μικρότερος από στρατιά· συνήθ. αποτελείται από δύο ή περισσότερες μεραρχίες, μαζί με τα Όπλα και τις Υπηρεσίες που τον υποστηρίζουν (βλ. κ. λ. *όπλο*) **17.** ΓΛΩΣΣ. σύνολο γλωσσικού υλικού· κόρπους (βλ.λ.). — (υποκ.) **σωματάκι** (το) (σημ. 1, 3), (μεγεθ.) **σωματάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶμα*, αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει και σε άλλες αντίστοιχες λ. Ι.Ε. γλωσσών (π.χ. λατ. corpus). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *σῶμα* < *twō-mn, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *tēu- «φουσκώνω, πρήζομαι» και, ως εκ τούτου, συνδ. με τη λ. *σω-ρός* (βλ.λ.), άποψη η οποία προϋποθέτει περίπλοκες μεταβολές. Άλλες εκδοχές, όπως η αναγωγή σε τ. **σῶμ-μα* και η σύνδεση με το ρ. *σήπομαι* ή ακόμη και με τα ρ. *σίνομαι* «βλάπτω, κάνω κακό», σανσκρ. styā «πήζω, σκληραίνω», δεν συγκεντρώνουν ισχυρά επιχειρήματα. Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται αποκλειστικά για πτώματα (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *δέμας*). Ήδη στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «σύνολο προσώπων» (*ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν, Α' Κορινθ.* 10, 17). Ο στρατ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. corps].

σωμασκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η άσκηση, η εκγύμναση τού σώματος ΣΥΝ. γυμναστική, άθληση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *σῶμα ἀσκῶ*].

σωματαράς (ο) {σωματαράδες} (οικ.) πρόσωπο που έχει ρωμαλέο σώμα με μεγάλες διαστάσεις.

σωματάρχης (ο) [1821] {σωματαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής Σώματος Στρατού.
[ΕΤΥΜ. < *σώμα, -ατος* + *-άρχης* < *άρχω*, απόδ. τού γαλλ. chef de corps].

σωματειακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με σωματείο: ~ *οργάνωση* / *καταστατικό* / *αθλητισμός* ΣΥΝ. συνδικαλιστικός **2.** ΙΣΤ. **σωματειακό κράτος** πολιτικό σύστημα που επέβαλλε τη συμμετοχή των εργαζομένων στα ελεγχόμενα από το κράτος σωματεία και συνδικάτα παραγωγών (εφαρμόστηκε στη φασιστική Ιταλία).

σωματείο (το) **1.** ΝΟΜ. ένωση είκοσι τουλάχιστον προσώπων η οποία επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα: *καλλιτεχνικό* / *αθλητικό* / *φιλανθρωπικό* ~ ΣΥΝ. σύλλογος, οργάνωση, οργανισμός **2.** (ειδικότ.) ένωση προσώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, η οποία αποσκοπεί στη διαφύλαξη και προαγωγή των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών της: *εργατικό* / *επαγγελματικό* ~ || ~ *ηθοποιών* || ~ *εργατοτεχνιτών μετάλλου* || *ιδρύω* / *συγκροτώ* ~ ΣΥΝ. συνδικάτο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωματεῖον* < αρχ. *σῶμα, -ατος*].

σωματεμπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: (α) προσλαμβάνει ή παρασύρει, έστω και με τη συναίνεσή της, ανήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής γυναίκα ή την εξαναγκάζει σε πορνεία. Επίσης **σωματεμπόριο** (το) [μεσν.] (πβ. λ. *δουλεμπόριο*).

σωματέμπορος (ο) [μτγν.] {σωματεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που ασκεί σωματεμπορία, ο προαγωγός. Επίσης (λαϊκ.) **σωματέμπορας** (πβ. λ. *δουλέμπορος*).

σωματίδιο (το) {σωματιδί-ου | -ων} (επιστημ.) **1.** υλικό σώμα πολύ μικρών διαστάσεων, μικρότατο συστατικό ύλης: *στοιχειώδες* ~ || ~ *νέφους* (σταγονίδιο νερού ή μικρότατο τεμάχιο πάγου που αιωρείται στην ατμόσφαιρα) **2.** ΦΥΣ. **θεωρία των σωματιδίων** θεωρία που ερμηνεύει τη φύση ως αποτέλεσμα τής δράσης μικρότατων υλικών σωμάτων· *η θεωρία των κβάντα* ή *κβαντική θεωρία* (βλ. λ. *κβαντικός*). — **σωματιδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωματίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σῶμα, -ατος*. Ο φυσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. corpuscule].

σωματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το σώμα (βλ.λ.): ~ *διάπλαση* / *πόνος* / *άσκηση* / *ελάττωμα* / *αναλογίες* / *κοιλότητα* (η κοιλότητα τού σώματος, στην οποία εμπεριέχονται τα σπλάχνα) / *βάρος* / *λίπος* / *ύψος* / *θάνατος* / *δοκιμασία* / *επαφή* / *φροντίδα*· ΦΡ. (α) **σωματική / φυσική αγωγή** βλ. λ. *αγωγή* (β) **σωματική έρευνα** ανακριτική πράξη που διενεργείται σε άτομο ύποπτο για τη μεταφορά κλοπιμαίων, απαγορευμένων ουσιών κ.λπ. ή και γενικότ. όταν ο αρμόδιος εισαγγελέας έχει διατάξει ανάκριση για κακούργημα ή πλημμέλημα (γ) **σωματική ανάγκη** η βιολογική ανάγκη για ούρηση ή αφόδευση (δ) **σωματική ακεραιότητα** η κατάσταση κατά την οποία η αρτιμέλεια και υγεία ενός ανθρώπου δεν έχουν υποστεί βλάβη **2.** ΝΟΜ. (α) **σωματική βία** η φυσική δύναμη που ασκείται κατά τού σώματος κάποιου, π.χ. ο ξυλοδαρμός (β) **σωματική βλάβη** βλ. λ. *βλάβη* (γ) **σωματική ποινή** κάθε ποινή που πλήττει το σώμα τού καταδίκου (λ.χ. η μαστίγωση, ο ακρωτηριασμός κ.ά.) **3.** ΒΙΟΛ. **σωματικό κύτταρο** κάθε κύτταρο τού σώματος με εξαίρεση τα γεννητικά κύτταρα. — **σωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σωμάτιο (το) {σωματί-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. κάθε κύτταρο τού σώματος, ειδικότ. τα ερυθρά και τα λευκά αιμοσφαίρια **2.** σωματίδιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωμάτιον*, υποκ. τού ουσ. *σῶμα, -ατος*. Στη σημ. «αιμο-

σφαίριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. corpuscule].

σωματοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το μπόντι-μπίλντινγκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. body-building].

σωματολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των μεταβολών τού ανθρώπινου σώματος με την πάροδο τής ηλικίας και κυρ. των μεταβολών που επισυμβαίνουν από τη γέννηση μέχρι την ενηλικίωση **2.** επιστημονικός κλάδος τής ανθρωπολογίας, που μελετά το ανθρώπινο σώμα από πλευράς ανατομικής, λειτουργικής, ανθρωπομετρικής κ.λπ. — **σωματολογικός**, -ή, -ό [1848]. **σωματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. somatologie].

σωματομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η συστηματική επιστημονική μελέτη των διαστάσεων τού ανθρώπινου σώματος. — **σωματομετρικός**, -ή, -ό. **σωματομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatometry].

σωματόπλασμα (το) {σωματοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των σωματικών (βλ.λ.) κυττάρων εκτός από τα γεννητικά κύτταρα (σπερματόπλασμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatoplasm].

σωματοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σωματοποιείς... | σωματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω σε κάτι σωματική υπόσταση. — **σωματοποίηση** (η) [μεσν.].

σωματοστατίνη (η) {σωματοστατινών} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία παράγεται από τον υποθάλαμο και από το τοίχωμα τού πεπτικού σωλήνα και αναστέλλει την έκκριση διαφόρων άλλων ορμονών, όπως τής σωματοτροπίνης, τής θυρεοτροπίνης, τής ινσουλίνης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatostatin < somato- (< *σώμα*) + -stat (< *-στατης* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*) + κατάλ. -in].

σωματοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. η ορμόνη τής υποφύσεως, που επιδρά στην αύξηση τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotropine].

σωματότυπος (ο) {σωματοτύπ-ου | -ων, -ους} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. το σχήμα και η μορφή τού ανθρώπινου σώματος, όπως ταξινομούνται σε διακριτούς τύπους, με αναφορά σε τρεις ακραίους σωματικούς τύπους, τον στρογγυλό, παχύ, τον μυώδη και τον αδύνατο, λεπτό τύπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotype].

σωματοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. σωματοφύλακος) | σωματοφυλάκων} το άτομο που αναλαμβάνει επί πληρωμή την προστασία τής σωματικής ακεραιότητας κάποιου: *προσλαμβάνω / κυκλοφορώ με / συνοδεύομαι από* ~ ΣΥΝ. (μειωτ.) μπράβος, γορίλας.

σωματοφυλακή (η) ομάδα σωματοφυλάκων, η προσωπική φρουρά κάποιου.

σωματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλο, γεροδεμένο, δυνατό σώμα: ~ *άνδρας / πολεμιστής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σώνω¹ ρ. ▸ σώζω

σώνω² ρ. αμετβ. **1.** είμαι αρκετός, ώστε να καλύπτω τις ανάγκες κάποιου επαρκώς· κυρ. στην προστ. ***σώνει!*** αρκετά!, φτάνει!: *μη βάζεις άλλο λάδι, ~!* ΦΡ. ***σώνει και καλά / καλά και σώνει / ντε και σώνει / σώνει και ντε*** με το ζόρι, με κάθε τρόπο, ασκώντας πίεση ή επιμένοντας πολύ: *ήθελε ~ να παντρέψει την κόρη του με γιατρό* || *μα ~ να με πείσει ότι έκανα λάθος!* ΣΥΝ. ντε και καλά **2.** (λαϊκ. *σώνω + να*) προλαβαίνω· (συνήθ. ο αόρ.): *δεν έσωσε να δει την κόρη του παντρεμένη* ΣΥΝ. αποσώνω· ΦΡ. (α) ***να μη σώσεις*** ως κατάρα σε κάποιον να μην προλάβει, να πεθάνει πριν κάνει κάτι: *μου έφαγε ένα σωρό λεφτά, που να μη σώσει να τα χαρεί!* (β) ***να μην έσωνα*** ως έκφραση έντονης μετάνοιας: *εγώ τον βοήθησα, που ~, τέτοιο κάθαρμα που ήταν!* (γ) ***μη σώσεις*** ως έκφραση έντονης αδιαφορίας για το αν θα κάνει κανείς κάτι ή όχι· σε φρ. όπως: *μη σώσεις κι έρθεις!* (ας μην έρθεις, δεν με ενδιαφέρει αν δεν έρθεις) **3.** (μεσοπαθ. ***σώνομαι***) χρησιμοποιούμαι ή ξοδεύομαι ώς το τέλος, τελειώνω: *Τι θα γίνει, άμα σωθεί το πετρέλαιο; Θα ξεπαγιάσουμε;* || *σώθηκε η ζάχαρη· πήγαινε να πάρεις·* ΦΡ. (α) ***σώθηκαν τα ψέματα!*** ήρθε η ώρα τής αλήθειας (β) ***σώθηκε το λάδι / καντήλι του*** ή ***σώθηκαν οι μέρες / τα καρβέλια του*** πεθαίνει ή πέθανε, είναι στα τελευταία του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *ισώνω* (< *ίσος*), με σίγηση τού *ι-*].

σώος, -α, -ο (για πρόσ.) αυτός που διατηρεί την ακεραιότητά του, που δεν έχει υποστεί φθορά, βλάβη ή ατύχημα: *βγήκε ~ από το κτήριο που κατέρρευσε·* ΦΡ. (α) ***σώος και αβλαβής*** βλ. λ. *αβλαβής* (β) ***έχω σώας τας φρένας*** είμαι διανοητικώς, ψυχικώς υγιής: *για να είναι έγκυρη μια διαθήκη, πρέπει να έχει σώας τας φρένας ο διαθέτης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶος / σῶς* < **σάϝο-ς* (με σίγηση τού δίγαμμα και συναίρεση) < *tw-ə-wo-s (που αντικατέστησε τον αναμενόμενο τ. **σαῦς* < *tw-ə-ú-s), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *tēw- «φουσκώνω» (με συριστικοποίηση *tw- / *ss- > s-, και μετάθεση τού -ə-), πβ. σανσκρ. tavás-vānt «ισχυρός, δυνατός», taviti «είμαι ισχυρός, δύναμαι να...», αβεστ. tav- «είμαι σε θέση να...» κ.ά. Ομόρρ. *σῴζω* (< *σω-ίζω*), *σω-τήρ[ας]*, *σωστός*, *σώ-φρων*, *Σω-κράτης* κ.ά. Η αποδοχή τής άποψεως αυτής θα προϋπέθετε ότι το επίθ. *σῶος / σῶς* είχε αρχικώς τη σημ. «ισχυρός, δυνατός»].

σωπαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σώπασα (προστ. κ. σώπα)} ♦ (αμετβ.) **1.** παραμένω σιωπηλός, δεν μιλώ: *Γιατί σωπαίνεις; Γιατί δεν λες κι εσύ τη γνώμη σου;* ΣΥΝ. σιωπώ, (λόγ.) σιγώ **2.** (κατ' επέκτ.) μένω αδρανής, δεν εκδηλώνω την αντίθεσή μου: *η κοινή γνώμη / ο Τύπος σωπαίνει για τα εγκλήματα τού καθεστώτος* **3.** παύω να μιλώ: *το ύφος της με έκανε να σωπάσω* || *σώπα, ν' ακούσω!* ΣΥΝ. (υβριστ.) σκάω, το βουλώνω ΑΝΤ. μιλώ **4.** (η προστ. ***σώπα***) (α) για τη δήλωση δυσπιστίας: *Ο ίδιος σου το 'πε; ~, δεν το πιστεύω!* (β) σε εκφράσεις ειρωνείας: *~! Σε λίγο θα μου πεις ότι δεν καταλάβαινε τι έκανε!* (γ) για καθησυχασμό: *~, μην κλαις, θα γίνεις καλά σύντομα!* (δ) ως έκφραση ανακούφισης: *~, τον βρήκαμε επιτέλους!* ♦ **5.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να μιλάει ή να φωνάζει: *δεν μπόρεσαν να σωπάσουν τις φωνές που διαμαρτύρονταν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έσώπασα* (αντί τού αρχ. *ἐσιώπησα*) τού ρ. *σιωπῶ* (βλ.λ.) και επίθημα *-αίνω*, κατά το σχήμα *εχόρτασα – χορταίνω*. Η αποβολή τού *-ι-* (*σιωπῶ – σωπαίνω*) εμφανίζεται και άλλες φορές μετά το *σ-* (λ.χ. *σίαλος – σάλιο*, *σιαγών – σαγόνι*), όταν ακολουθεί φωνήεν].

σωρεία (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλη ποσότητα, μεγάλος αριθμός: *έχει διαπράξει ~ σφαλμάτων* || *~ καταγγελιών* ΣΥΝ. πλήθος, πληθώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωρεύω*].

σωρείτης (ο) ▸ σωρίτης

σωρεύω ρ. μετβ. {σώρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω (πράγματα, ώστε να γίνουν σωρός)· (συνήθ. μτφ.): *με την απεργία των δικηγόρων εκατοντάδες υποθέσεις σωρεύονται στα δικαστήρια* ΣΥΝ. συσσωρεύω, συναθροίζω. — **σώρευση** (η) [αρχ.], **σωρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **σωρευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σωρός*].

σωρηδόν επίρρ. (λόγ.) **1.** κατά σωρούς, ώστε να σχηματίζονται σωροί: *οι παραγωγοί πετούσαν ~ τα απούλητα φρούτα και λαχανικά* ΣΥΝ. σωριαστά, απανωτά **2.** (κακόσ.) σε μεγάλη ποσότητα, σε μεγάλο αριθμό και χωρίς μέτρο: *οι πτυχιούχοι υπέβαλλαν ~ αιτήσεις για τις κενές θέσεις στο Δημόσιο* ΣΥΝ. αθρόως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωρός* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*)].

σωριάζω ρ. μετβ. {σώριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) τοποθετώ ακατάστατα, ατάκτως (πράγματα, ώστε να σχηματίσουν σωρό): *σώριασε στοίβες τα βιβλία πάνω στο γραφείο του* ΣΥΝ. σωρεύω, συσσωρεύω· (μεσοπαθ. ***σωριάζομαι***) **2.** (για πρόσ.) πέφτω κάτω χωρίς να μπορώ να ελέγξω καθόλου το σώμα μου, χωρίς δύναμη, σαν σωρός: *~ λιπόθυμος / νεκρός* || *έτσι όπως τον βλέπω ωχρό κι αδύναμο, φοβάμαι μη σωριαστεί καμιά ώρα* **3.** καταρρέω: *το κτήριο σωριάστηκε σαν χάρτινος πύργος*. — **σώριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σωρός*].

σωριαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που σχηματίζει σωρό: *έβαλε όλες τις πατάτες ~ στη γωνία* ΣΥΝ. στοιβαγμένος, στοιβαχτός.

σωρίτης (ο) (συνήθ. ορθ. *σωρείτης*) {σωριτών} (λόγ.) **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) σύνθετος, βραχυλογικός συλλογισμός, στον οποίο παραλείπονται τα επιμέρους συμπεράσματα και προβάλλεται μόνο το τελικό και ο οποίος μπορεί να αναλυθεί σε τόσους άλλους απλούς συλλογισμούς όσες είναι και οι προτάσεις που τον αποτελούν εκτός από την πρώτη και την τελευταία ● **2.** ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, σφαιρικό και εξογκωμένο νέφος που σχηματίζεται από ανοδικά ρεύματα αέρα· είναι υπόλευκο ή φαιό και ανακλά έντονα το ηλιακό φως. — **σωριτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωρ(ε)ίτης* < αρχ. *σωρός* + παραγ. επίθημα *-ίτης* (πβ. κ. *πολ-ίτης*), ενώ η γρ. με *-ει-* πρέπει να αποδοθεί στην επίδρ. των *σωρεύω*, *σωρεία*].

σωριτομελανίας (ο) (συνήθ. ορθ. *σωρειτομελανίας*) {σωριτομελανιών} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, ογκώδες και βαρύ νέφος, που η βάση του σχεδόν ακουμπά στο έδαφος· δίνει καταρρακτώδεις βροχές που συνοδεύονται και από χαλάζι.

σωροβολιάζομαι ρ. αμετβ. {σωροβολιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πέφτω κάτω κατάκοπος ή αναίσθητος, καταρρέω ΣΥΝ. σωριάζομαι. — **σωροβόλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σωρός* + *βολή* + παραγ. επίθημα *-ιάζομαι* (πβ. κ. *σωριάζομαι*)].

σωρός (ο) **1.** σύνολο πραγμάτων που έχουν συγκεντρωθεί στον ίδιο χώρο χωρίς τακτοποίηση ή έχουν ριχθεί άτακτα το ένα πάνω στο άλλο: *~ από ρούχα / βιβλία / εφημερίδες / σκουπίδια* ΣΥΝ. σωρεία, στοίβα· ΦΡ. (μτφ.) ***ένα σωρό (πρόσωπα / πράγματα κ.λπ.)*** πάρα πολλά (πρόσωπα / πράγματα κ.λπ.), μεγάλη ποσότητα, πλήθος (προσώπων / πραγμάτων κ.λπ.): *μου είπε ~ ψέματα* || *έχω ~ δουλειά για το Σαββατοκύριακο* || *έχει ~ φίλους / λεφτά / υποχρεώσεις / δυνατότητες* ΣΥΝ. πληθώρα, σωρεία **2.** (η γεν. ***τού σωρού*** ως χαρακτηρισμός) κατώτερης ποιότητας, όχι εκλεκτός ή σπάνιος: *αυτό το φουστάνι είναι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, σορός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με τη λ. *σώμα* (βλ.λ.), που όμως είναι εξίσου σκοτεινής προελεύσεως. Κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε τ. *twō-ros και, ως εκ τούτου, στην ίδια ρίζα με το επίθ. *σῶος / σῶς* (βλ.λ.), η οποία έχει τη σημ. «φουσκώνω»].

σώσε (το) {άκλ.} μόνο στη ΦΡ. ***γίνεται το σώσε*** για μεγάλη αναστάτωση ή θορυβώδη συγκέντρωση: *κάθε βράδυ στην παραλία μαζεύονται παρέες και ~* || *αν συνεχίσει να μου φέρεται έτσι, θα γίνει το σώσε!* ΣΥΝ. γίνεται χαμός / τής κακομοίρας, το έλα να δεις.

σωσίας (ο/η) {σωσιών} πρόσωπο που μοιάζει πάρα πολύ με άλλο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατον να τα ξεχωρίσει κανείς: *ψάχνουν για ~ τού Έλβις Πρίσλεϊ, για να πρωταγωνιστήσει στην ταινία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σωσίας* (< αρχ. *σῴζω*), ήρωας τής κωμωδίας τού Πλαύτου *Ἀμφιτρύων*, όπου ο Ερμής παρουσιάζεται με τη μορφή του υπηρέτη Σωσία, με αποτέλεσμα εκείνος να αμφιβάλλει για τον εαυτό του].

σωσίβιο (το) **1.** ειδική συσκευή που φοριέται περίπου όπως το γιλέκο, έχει ανάλογο σχήμα, κατασκευάζεται από φελλό, με πάνινη επένδυση, και έχει την ικανότητα να επιπλέει στο νερό, ώστε να κρατάει στην επιφάνεια τής θάλασσας αυτόν που το φορά, σώζοντάς τον από πνιγμό **2.** πλαστική ή λαστιχένια κουλλούρα σε διάφορα χρώματα και σχέδια, η οποία φουσκώνει με αέρα και περνιέται γύρω από το σώμα κάποιου (συνήθ. παιδιού), ώστε να τον υποβοηθεί στην κολύμβηση, κρατώντας τον στην επιφάνεια **3.** (μτφ.) κάθε μέσο με το οποίο

διασώζεται κάποιος, βγαίνει από δύσκολη θέση: *η έκδοση τού δανείου υπήρξε ένα ~ για την εταιρεία.* — (υποκ.) **σωσιβιάκι** (το).

σωσίβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ανθρώπων: *~ λέμβος* ΣΥΝ. σωστικός.
[ΕΤΥΜ. < σωσι- (από το θ. τού αορ. τού ρ. *σώζω*) + *βίος*].

σώσιμο¹ (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η διάσωση (κάποιου) από φθορά, κίνδυνο, καταστροφή: *το ~ τής ζωής κάποιου* ‖ *το ~ τής πόλης από τους εχθρούς* **2.** (μτφ.) η διαφύλαξη τής ακεραιότητας (ενός πράγματος): *το ~ τής τιμής / τού ονόματος τής οικογένειας* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η αποθήκευση σε αρχείο: *το ~ τού εγγράφου* ΣΥΝ. διάσωση.
[ΕΤΥΜ. < *σώζω* (από το θ. τού αορ. *έ-σωσα*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*. πβ. κ. *στρώσ-ιμο, σπάσ-ιμο*].

σώσιμο² (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το τελείωμα, η εξάντληση: *το ~ των τροφίμων / τού νερού / τού πετρελαίου.*
[ΕΤΥΜ. < *σώνω* (από το θ. τού αορ. *έ-σωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λειώσ-ιμο*].

σώσμα (το) {σώσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τελευταία ποσότητα κρασιού που υπάρχει στο βαρέλι: *πίνω από το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σώνω* (βλ. λ. *σώζω*), πβ. κ. μεσν. *σῶσμα* «ανάνηψη»].

σωσμός (ο) (λαϊκ.) το σώσιμο¹ (σημ. 1).

σωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμεύει για τη διάσωση: *~ μέσα / συνεργείο / λέμβος / σταθμός* (αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ναυαγών) ΣΥΝ. σωσίβιος **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***σωστική ανασκαφή*** η ανασκαφή που γίνεται για να διασωθούν αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία ανακαλύπτονται τυχαία σε χώρο εκσκαφής. — **σωστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σωσ-* (τού ρ. *σῴζω*, όπου το -σ- οφείλεται είτε στον αόρ. *σῶσ-αι* είτε στον παρακ. *σέ-σωσ-μαι*) + *-τικός* (πβ κ. *βιασ-τικός*)].

σωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι όπως πρέπει να είναι, που δεν έχει λάθος: *~ απάντηση / συμπέρασμα* ‖ *κι αυτό ~* (και αυτή η απάντηση είναι ορθή) ΣΥΝ. ορθός ΑΝΤ. εσφαλμένος, λανθασμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει αναπτυχθεί ή εξελιχθεί στην εντέλεια, που δεν παρουσιάζει ατέλειες: *θέλω να κάνεις ~ δουλειά· δεν με νοιάζει το κόστος!* ‖ *Πώς μεγάλωσες! ~ άντρας έγινες!* **3.** αυτός που διαθέτει αρτιότητα και ακεραιότητα, που εμφανίζεται ολοκληρωμένος: *γεννήθηκε με όλα τα μέλη του σωστά* ‖ *μέτρησα τα ρέστα και δεν τα βρήκα ~* **4.** αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα: *ποιο ρολόι δείχνει τη ~ ώρα;* **5.** αυτός που αποδεδειγμένα κατέχει μια ιδιότητα, που ισχύει, που είναι αληθινός, γνήσιος: *είναι ~ φίλος / δημοκράτης / αγωνιστής* ‖ *δεν θέλω να βγει ~ αυτό το όνειρο* ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. ψεύτικος **6.** αυτός που εξυπηρετεί, που ενδείκνυται για την πραγματοποίηση σκοπού, επιθυμίας: *για να παντρευτείς, πρέπει να βρεις τον ~ άνθρωπο* ‖ *κοίταξε να πάρεις τη ~ απόφαση* ‖ *δεν έχει τα ~ εργαλεία γι' αυτή τη δουλειά* ‖ *αυτός είναι ο ~ δρόμος για την πόλη;* ‖ *~ επιλογή* ΣΥΝ. κατάλληλος, ενδεδειγμένος **7.** αυτός που συμφωνεί με την ηθική, με το δίκαιο, γενικότ. με αυτό που επιτιμεί η κοινωνία: *δεν είναι σωστό να τα βάζεις με μικρότερους* ‖ (κ. για πρόσ.) *οι γονείς μου αγωνίστηκαν για να με κάνουν ~ άνθρωπο* **8.** (οικ. ως επιφών. ***σωστός!***) ως έκφραση επιδοκιμασίας για κάτι που έκανε ή είπε κάποιος **9.** ***σωστό*** (το) (α) αυτό που επιβάλλεται, που ενδείκνυται να γίνει: *το ~ είναι να παραιτηθεί ο υπουργός μετά τη σωρεία καταγγελιών εις βάρος του·* ΦΡ. ***το σωστό σωστό / το σωστό να λέγεται*** η αλήθεια πρέπει να λέγεται· για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παραδέχεται κάτι: *Α, ~! Ο Κυριάκος είναι ο ικανότερος απ' όλους, όσο αντιπαθητικό χαρακτήρα κι αν έχει!* (β) ***σωστά*** (τα) η λογική, η διανοητική ισορροπία· μόνο στις ΦΡ. (α) ***δεν είμαι με τα σωστά μου*** (i) (κυριολ.) δεν έχω σώας τα φρένας ΣΥΝ. δεν είμαι στα καλά μου (ii) λέω ή κάνω πράγματα που δεν ευσταθούν, που δεν δικαιολογούνται από τη λογική ΣΥΝ. παραλογίζομαι, δεν είμαι στα καλά μου (β) ***μιλώ με τα σωστά μου*** μιλώ σοβαρά, με βάση τη λογική: *Με τα σωστά σου μιλάς; Θέλεις να κάνω εγώ τέτοιο πράγμα;* — **σωστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. ρηματ. επίθ., αρχική σημ. «ασφαλής, αυτός που μπορεί να σωθεί» (ως αντώνυμο τού *ἄ-σω-τος*), < αρχ. *σῴζω* (το -σ- οφείλεται είτε στον αόρ. *σῶσ-αι* είτε στον παρακ. *σέ-σωσ-μαι*) + παραγ. επίθημα *-τός* (πβ. κ. *βρασ-τός*)].

σώστρα (τα) ΝΑΥΤ. η αμοιβή που καταβάλλεται για τη διάσωση πλοίου εγκαταλελειμμένου από το πλήρωμά του, για την περισυλλογή τμημάτων ναυαγισμένου πλοίου ή τού φορτίου του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶστρα* < *σῴζω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *δίδακ-τρα, ἐξέτασ-τρα*)].

ΣΩ.ΣΥ.Φ. (το) Σώμα Συνοριακών Φρουρών.

σωτάρισμα (το) ▸ σοτάρω

σωτάρω ρ. ▸ σοτάρω

σωτέ επίθ. κ. επίρρ. → σοτέ

σωτήρας (ο), **σώτειρα** (η) [αρχ.] {σωτειρών} **1.** πρόσωπο που σώζει (κάποιον) από κακό: *είσαι ο ~ μου· αν δεν ήσουν εσύ, θα είχα πεθάνει* ‖ *ο λαός βαρέθηκε τους πολιτικούς που εμφανίζονται σαν σωτήρες τού έθνους* ΣΥΝ. λυτρωτής **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σωτήρας*** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως λυτρωτής τού ανθρώπου από τον θάνατο και την αμαρτία: *η Μεταμόρφωση τού Σωτήρος.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **σωτήρ** (ο) [αρχ.] {σωτήρος· κλητ. σώτερ} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωτήρ, -ῆρος* < θ. *σω-* (τού ρ. *σῴζω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ, δο-τήρ*].

Σωτήρης (ο) ▸ Σωτήριος

Σωτηρία (η) γυναικείο όνομα.

σωτηρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απαλλαγή από κίνδυνο, από κακό, η διασφάλιση τής ακεραιότητας (κάποιου): *υπό τις συνθήκες αυτές η ~ των ναυαγών φαινόταν αδύνατη* ‖ *δεν πρόκειται να βρεις ~* ‖ *είσαι η μόνη ελπίδα σωτηρίας μου* ΣΥΝ. λύτρωση, λυτρωμός, γλυτωμός **2.** (καθημ.) η λύση στα προβλήματα (κάποιου): *αναζήτησε τη ~ στη φυγή / στο ποτό* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε βοηθεί (κάποιον) να σωθεί: *αυτό το δάνειο θα είναι η ~ μας·* ΦΡ. (α) ***σανίδα σωτηρίας*** οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κανείς ως έσχατη λύση, για να γλυτώσει από κακό, να βρει βοήθεια κ.λπ.: *στις δύσκολες εκείνες ώρες τα χρήματα που μου δάνεισες ήταν μια ~ για ν' αποφύγω τη χρεωκοπία* (β) ***δεν έχω σωτηρία*** δεν γλυτώνω με τίποτε, δεν με σώζει τίποτα: *εδώ που έφτασε, δεν έχει πια σωτηρία* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η λύτρωση τού ανθρώπου από την αμαρτία, στον χριστιανισμό, ή από ό,τι είναι αντίθετο προς την πνευματική ταυτότητα τού θεού, στις άλλες θρησκείες **5.** ***Στρατός Σωτηρίας*** διεθνές χριστιανικό και φιλανθρωπικό κίνημα που λειτουργεί κατά τα στρατιωτικά πρότυπα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σωτήρ, -ῆρος* (βλ.λ.). Η φρ. *σανίδα σωτηρίας* είναι απόδ. τής γαλλ. planche de salut].

σωτηριολογία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. τομέας τής δογματικής (βλ. λ. *δογματικός*) που ασχολείται με τη σωτηρία των ανθρώπων από τον Χριστό. — **σωτηριολογικός,** -ή, -ό, **σωτηριολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sotériologie].

Σωτήριος (ο) {Σωτηρίου} ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σωτήρης.**
[ΕΤΥΜ. Από την εορτή τής Μεταμορφώσεως τού *Σωτήρος* (Ιησού Χριστού)].

σωτήριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σώζει, που οδηγεί στη σωτηρία (βλ.λ.): *αυτό το φάρμακο αποδείχθηκε ~ για πολλούς* ‖ *μια βροχή θα ήταν ~ για τα σπαρτά* ‖ *~ επέμβαση / προειδοποίηση* ΑΝΤ. ολέθριος, καταστρεπτικός· ΦΡ. (ειδικότ.) ***σωτήριο(ν) έτος*** (i) κάθε έτος μετά τη γέννηση τού Χριστού: *το γεγονός αυτό συνέβη το ~ 1485* (ii) κάθε έτος που αξιολογείται ως ιδιαίτερα σημαντικό κυρ. λόγω τής σύνδεσής του με ένα γεγονός: *γεννήθηκε το ~ 1980* ‖ (κ. ειρων.) *το ~ 1999 οι γυναίκες στο χωριό πλένουν ακόμη τα ρούχα στο ποτάμι* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που φέρνει τη σωτηρία τής ψυχής: *τα ~ διδάγματα τού Ευαγγελίου.*

σωτηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σωτηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που φέρνει τη σωτηρία· ο σωτήριος: *ο ησυχασμός έχει για τους οπαδούς του ουσιαστική και ~ αξία* ‖ *~ έτος.*

σώτρον (το) (λόγ.) η ζάντα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σῶτρον* (με επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*) < θ. *σω-* < *kyō-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kyew- «τινάζομαι, αναπηδώ» τού αρχ. ρ. *σεύομαι* «κινούμαι γρήγορα, ορμώ», πβ. σανσκρ. cyávate].

σωφέρ (ο) ▸ σοφέρ

σωφρονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σωφρόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) σώφρονα, υποδεικνύω (σε κάποιον) πώς πρέπει να φέρεται: *με διάφορους τρόπους προσπάθησε να τον σωφρονίσει* ΣΥΝ. συνετίζω, συμμορφώνω **2.** τιμωρώ ΣΥΝ. παραδειγματίζω, (μτφ.) συγυρίζω, (μτφ.) διορθώνω. — **σωφρόνισμα** (το) [αρχ.].

Σωφρόνιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σωφρόνης.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *σώφρων* (βλ.λ.)].

σωφρονισμός (ο) [μτγν.] το να σωφρονίζει κανείς (κάποιον), καθώς και το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί κανείς προκειμένου να το επιτύχει: *μέθοδοι / τρόποι σωφρονισμού* ‖ *ο ~ τού παιδιού.*

σωφρονιστήρας (ο) ο φρονιμίτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωφρονιστήρ, -ῆρος* (ήδη στον Ιπποκράτη με τη σημερινή σημ.) < θ. *σωφρονισ-* (< *σωφρονίζω*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*].

σωφρονιστήριο (το) {σωφρονιστηρί-ου | -ων} (λόγ.) το δημόσιο ίδρυμα στο οποίο εγκλείονται οι (νεαροί) κατάδικοι, για να εκτίσουν την ποινή τους ΣΥΝ. φυλακή, σωφρονιστικό κατάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωφρονιστήριον* < *σωφρονίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *γυμνασ-τήριον, δικασ-τήριον*)].

σωφρονιστής (ο) [αρχ.] αυτός που σωφρονίζει.

σωφρονιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που αποσκοπεί στον σωφρονισμό, που είναι ικανός ή κατάλληλος να σωφρονίζει: *~ μέτρα / μέσα / ίδρυμα / κατάστημα* (η φυλακή) / *μηχανισμός / υπηρεσία / θεσμός* ‖ *~ υπάλληλος* (που εργάζεται σε φυλακές) (β) ***σωφρονιστικό σύστημα*** το σύνολο των επιστημονικών τεχνικών και μεθόδων, αλλά και των κανόνων και των ρυθμίσεων που θεσπίζει η πολιτεία για την ηθική βελτίωση και την κοινωνική αποκατάσταση των φυλακισμένων (γ) ***σωφρονιστικός κώδικας*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που σχετίζονται με τον τόπο και τον χρόνο εκτίσεως ποινών, οι οποίες επιβάλλουν στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας (δ) ***Σωφρονιστικό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που αφορούν στον σωφρονισμό, δηλ. στην τιμωρία και στην κοινωνική επανένταξη των καταδικασμένων σε ποινή στερητική τής ελευθερίας, ανάλογα με το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκαν, την ηλικία, το φύλο τους κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) ***σωφρονιστική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με την ποινική αντιμετώπιση τού καταδικασμένου, τη γενικότερη νομική του κατάσταση και την ορθή εκτέλεση τής εις βάρος του δικαστικής απόφασης.

σωφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού σώφρονος, η συμμόρφωση με το μέτρο και τη λογική, η σύνεση και φρονιμάδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σώφρων* + παραγ. επίθημα *-σύνη* (πβ. κ. *δικαιο-σύνη*)].

σώφρων, -ων, -ον {σώφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με βάση το μέτρο και τη λογική, που χαρακτηρίζεται από σύνεση και φρονιμάδα: *μετριοπαθής και ~ πολιτικός* ‖ *κανένας ~ άνθρωπος δεν θα αντιδρούσε έτσι* ‖ *~ στάση / ενέργεια / συμβουλή* ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός, γνωστικός, μυαλωμένος ΑΝΤ. άφρων, απερίσκεπτος, άμυαλος. — **σωφρόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, λογικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θ. σω-* (< *σῶς / σῶος*, βλ.λ.) + *-φρων* (< *φρήν, φρενός*), πβ. κ. *εὔ-φρων, ὁμό-φρων*].

T

Τ, τ: ταυ το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική, όπως και στη Νέα, δήλωνε το οδοντικό άηχο κλειστό σύμφωνο [t]. Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα άλλοτε δήλωσε, όπως συμβαίνει κανονικά με τα αλφάβητα αυτά, ολόκληρη τη σειρά των οδοντικών συμφώνων (αυτό ίσχυσε στο κυπριακό συλλαβάριο, όπου το συλλαβόγραμμα *τα* δήλωσε και την προφορά των *δα* και *θα*, το *τε* δήλωσε και την προφορά των *δε* και *θε* κ.ο.κ.) και άλλοτε μόνο τη σειρά των *τ / θ*, ενώ το *δ* δηλωνόταν με ιδιαίτερο γράμμα (αυτό συνέβη στη Γραμμική γραφή Β). Το γράμμα *ταυ* στο αττικό αλφάβητο ήταν στην πραγματικότητα το εικοστό δεύτερο γράμμα τού αλφαβήτου –μεσολαβούσαν το **δίγαμμα** *(F)*, το μετέπειτα στίγμα, ως έκτο στη σειρά, το **σαν** (Μ), παραλλαγή τού σίγμα, ως δέκατο όγδοο στη σειρά, και το **κόππα** (Ϟ) ως δέκατο ένατο στη σειρά. Το *ταυ*, άλλωστε, ήταν και το τελευταίο γράμμα τού βορειοσημιτικού αλφαβήτου και τελευταίο για ένα διάστημα και τού ελληνικού, προτού επινοηθούν από τους Έλληνες τα γράμματα Υ, Φ, Χ, Ψ και Ω. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού **ταυ** από το βορειοσημιτικό γράμμα tāw που σήμαινε «το σημείο». Ωστόσο, η σταυρόσχημη μορφή τού γράμματος εμφανίζεται με κάποιες ομοιότητες (φωνητικές) και στις ελληνικές συλλαβογραφικές γραφές, οπότε δεν αποκλείεται απώτερη επίδραση αυτών στο συγκεκριμένο γράμμα τής βορειοσημιτικής γραφής, παρά το γεγονός ότι μια τέτοια παραδοχή γεννά πλήθος άλλων ερμηνευτικών δυσκολιών στα λοιπά γράμματα τού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Τ, τ ταυ· το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ταυ, αριθμός*).
Τ. συντομ.· τόμος.
τα[1] οριστικό άρθρο → ο, η, το
τα[2] → αυτός
Τ.Α. (η) Τοπική Αυτοδιοίκηση.
Τ.Α.Α.Θ.Π. (το) Ταμείο Αρωγής Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου.
Τ.Α.Α.Σ.Ξ. (το) Ταμείο Αλληλοβοήθειας Αξιωματικών Στρατού Ξηράς.
ταβάνι κ. (λαϊκ.) **νταβάνι** (το) {ταβαν-ιού | -ιών} η εσωτερική επιφάνεια τής στέγης, γενικότ. ενός στεγασμένου χώρου ΣΥΝ. οροφή ΑΝΤ. δάπεδο, πάτωμα (βλ. λ. *στέγη*)· ΦΡ. ***πετάγομαι / τινάζομαι μέχρι το ταβάνι*** για να δηλώσουμε έντονη έκπληξη, χαρά ή πόνο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tavan, πιθ. < αραβ. (Συρίας) ṭawān].
ταβανόπροκα κ. **νταβανόπροκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο καρφί για ποικίλες χρήσεις.
τάβανος κ. **ντάβανος** (ο) (λαϊκ.) η αλογόμυγα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. tavan / ιταλ. tafano < λατ. tabanus, ετρουσκ. αρχής].
ταβανοσανίδα κ. **νταβανοσανίδα** (η) λεπτή σανίδα που χρησιμοποιείται κατά την κατασκευή ή για τη (διακοσμητική) επένδυση οροφής. Επίσης **ταβανοσάνιδο** κ. **νταβανοσάνιδο** (το).
ταβανόσκουπα κ. **νταβανόσκουπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκούπα με μακρύ κοντάρι που χρησιμοποιείται για το καθάρισμα ή το βάψιμο τού ταβανιού και τού επάνω μέρους των τοίχων.
ταβανώνω κ. **νταβανώνω** ρ. μετβ. {ταβάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επενδύω με σανίδες ή βάφω (το ταβάνι). — **ταβάνωμα** (το).
ταβάς κ. **νταβάς** (ο) {ταβάδες} (λαϊκ.) κυκλικό και ρηχό ταψί που κατασκευάζεται από σφυρηλατημένο χαλκό: *ο ~ με τα κουλλούρια* || *πατάτες στον ~* (στον φούρνο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tava «τηγάνι» < περσ. tābā].
ταβατούρι (το) → νταβαντούρι
Τ.Α.Β.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Βιομηχάνων Ελλάδας.
ταβέρνα (η) {σπάν. ταβερνών} λαϊκό εστιατόριο ή εστιατόριο με λαϊκό στυλ: *κοσμική ~*. Επίσης **ταβερνείο** (το) [μτγν.]. — (υποκ.) **ταβερνούλα** κ. **ταβερνίτσα** (η), **ταβερνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. taberna «σκηνή, καλύβα», αργότερα και «καπηλειό, οινοπωλείο», αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. λ.].
ταβερνιάρης (ο) {ταβερνιάρηδες}, **ταβερνιάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ιδιοκτήτης ταβέρνας.
[ΕΤΥΜ. < *ταβέρνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. μεσν. *ταβερν-άρης*].
ταβερνόβιος, -α, -ο (σκωπτ.) αυτός που συχνάζει, που περνάει τον καιρό του στις ταβέρνες.
[ΕΤΥΜ. < *ταβέρνα* + *-βιος*, πβ. κ. *καφενό-βιος, μπαρό-βιος*].
ταβερνούλα (η) → ταβέρνα
τάβλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σανίδα με αρκετό πάχος και δύο επίπεδες όψεις ΣΥΝ. μαδέρι **2.** (κατ' επέκτ., συχνότ.) χαμηλό, στενόμακρο τραπέζι φαγητού· ΦΡ. (α) ***(τραγούδι) τής τάβλας*** δημοτικό τραγούδι που λέγεται κατά τη διάρκεια τού φαγητού, όταν όλοι κάθονται στο τραπέζι (β) ***γίνομαι τάβλα (στο μεθύσι)*** μεθώ πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνομαι τύφλα / σκνίπα / στουπί (γ) (εκφραστ.) ***πέφτω τάβλα*** (i) ξαπλώνω ή πέφτω ανάσκελα, φαρδύς-πλατύς, ιδιαίτ. λόγω κόπωσης για να ξεκουραστώ: *γύρισε από τη δουλειά κατάκοπος και έπεσε τάβλα* (ii) αρρωσταίνω και πέφτω στο κρεβάτι (δ) ***ρίχνω (κάποιον) τάβλα*** αναγκάζω (κάποιον) να ξαπλώσει ή να πέσει ανάσκελα, να μείνει ξαπλωμένος για καιρό: *έπαθα ένα κρυολόγημα, που μ' έριξε τάβλα στο κρεβάτι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. tabula «πινακίδα, ξύλινη πλάκα – τραπέζι για ζάρια», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].
ταβλαδόρος (ο), **ταβλαδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει συχνά τάβλι, ο έμπειρος και ικανός παίκτης στο τάβλι.
[ΕΤΥΜ. < *τάβλι* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *μπαλα-δόρος, τορνα-δόρος*].
ταβλάς (ο) → ταμπλάς[1]
τάβλι (το) {ταβλιού | χωρ. πληθ.} **1.** επιτραπέζιο παιχνίδι τύχης για δύο παίκτες, που παίζεται με ζάρια και πούλια, τα οποία κινούνται πάνω σε ξύλινες επιφάνειες με είκοσι τέσσερεις θέσεις, με σκοπό να φθάσουν σε συγκεκριμένες θέσεις και συγχρόνως να εμποδίσουν ή να αποφύγουν ή να πιάσουν τα πούλια τού αντιπάλου **2.** (συνεκδ.) ξύλινο κουτί μικρού μεγέθους με σχήμα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, στην εσωτερική επιφάνεια τού οποίου υπάρχει διαμορφωμένος πίνακας, για να παίζεται πάνω σε αυτόν το παραπάνω παιχνίδι: *φέρε το ~ να παίξουμε*. — (υποκ.) **ταβλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταβλίον*, υποκ. τού *τάβλα* (βλ.λ.). Ήδη από εκείνη την εποχή η λ. δήλωνε είδη τυχερών παιγνιδιών που παίζονταν με κύβους (ζάρια)].
ταβλιάζομαι ρ. αμετβ. {ταβλιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) **1.** πέφτω κάτω αναίσθητος ύστερα από δυνατό χτύπημα ● **2.** κοιμάμαι πολύ βαριά, συνήθ. λόγω υπερβολικής κούρασης: *ταβλιάστηκε στον ύπνο*.
[ΕΤΥΜ. < *τάβλα* + παραγ. επίθημα *-ιάζομαι* (πβ. κ. *παθ-ιάζομαι*)].
ταγάρι (το) {ταγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σακίδιο πλεκτό ή υφαντό από χοντρό μάλλινο ύφασμα, συνήθ. πολύχρωμο, το οποίο κρεμιέται από τον ώμο για τη μεταφορά τροφίμων στον χώρο τής δουλειάς ή κατά τη διάρκεια οδοιπορίας ΣΥΝ. ντορβάς, (λόγ.) πήρα **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο αγροίκος, ο άξεστος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ταγάριον* < αρχ. *ταγή* (με τη σημ. «σιτηρέσιο υποζυγίων») + υποκ. επίθημα *-άριον*, πβ. κ. *λυχν-άριον*].
ταγγάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κάτι ταγγό (βλ.λ.): *το λάδι έχει κάποια ~*. Επίσης **ταγγίλα**.
[ΕΤΥΜ. < *ταγγός* + επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *κρυ-άδα, νοστιμ-άδα*].
ταγγίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {τάγγ-ισα κ. -ιασα} (για λιπαρές ουσίες) αλλοιώνομαι λόγω οξίδωσης από το οξυγόνο τής ατμόσφαιρας ή από τη δράση μικροοργανισμών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσάρεστης γεύσης και οσμής: *το λάδι τάγγισε*. Επίσης **ταγγιάζω**. — **τάγγιση** (η) κ. **τάγγισμα** (το).
ταγγίλα (η) → ταγγάδα
ταγγός, -ή, -ό (λαϊκ. για λιπαρές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που έχει αλλοιωθεί και έχει αποκτήσει δυσάρεστη γεύση και οσμή εξαιτίας τής οξίδωσης του από το οξυγόνο τής ατμόσφαιρας ή τής επίδρασης μικροοργανισμών: *~ λάδι / βούτυρο* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοιωμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ταγγή* (υποχωρητ.), αγν. ετύμου].
ταγέρ (το) {άκλ.} γυναικείο σύνολο ρούχων που αποτελείται από φούστα ή παντελόνι και σακάκι από το ίδιο ύφασμα, σχεδιασμένα ενιαία και κομμένα στην ίδια γραμμή: *μάλλινο / λινό ~* || *~ κόκκινο / μοντέρνο / κλασικό / κοντομάνικο / χειμωνιάτικο*. — (υποκ.) **ταγεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tailleur «ράφτης - ραμμένο γυναικείο κοστούμι (δηλ. σακάκι και φούστα από το ίδιο ύφασμα)» < tailler «κόβω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].
ταγή κ. **ταή** (η) (λαϊκ.) η μερίδα τής τροφής που δίνεται στα υποζύγια ή σε άλλα οικόσιτα ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παράταξη, διευθέτηση, διάταξη», < θ. *ταγ-* τού ρ. *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*].
ταγιαδόρος (ο) → ταλιαδόρος
ταγιάρω ρ. μετβ. {ταγιάρισα, ταγιαρισμένος} **1.** επεξεργάζομαι την επιφάνεια συνήθ. πολύτιμων λίθων ή κρυστάλλου, ώστε να αποκτήσουν πολυεδρικό σχήμα **2.** διακοσμώ την επιφάνεια, συνήθ. κρυστάλλου, χαράσσοντάς τη με αιχμηρό εργαλείο. — **ταγιάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliare / γαλλ. tailler «κόβω» < δημώδ. λατ. taliare (βλ. λ. ταγέρ)].

ταγίζω ρ. → ταΐζω

τάγισμα (το) ‣ τάισμα

τάγιστρο (το) (λαϊκ.) σακίδιο που κρέμεται από τον λαιμό υποζυγίων και περιέχει την τροφή τους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. τάγιστρον < ταγίζω (βλ. λ. ταΐζω) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. στέγασ-τρον].

ταγκίλα (η) → ταγγάδα

ταγκό (το) ‣ τανγκό

ταγκός, -ή, -ό → ταγγός

τάγμα (το) {τάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΣΤΡΑΤ. βασική μονάδα τού Στρατού Ξηράς, που αποτελείται από τρεις κύριους λόχους με ομοιόμορφο οπλισμό και από έναν λόχο διοικήσεως • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. οργάνωση μοναχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που υπακούουν στους ίδιους κανόνες και έχουν ενιαία διοίκηση υπό μορφήν αδελφότητας, με στόχο τη διάδοση τού χριστιανισμού, την καταπολέμηση των αιρέσεων και τη διεύρυνση τής κοινωνικής πρόνοιας, τής εκπαίδευσης κ.λπ.: ~ *των Ιησουιτών / των Καπουτσίνων / των Βενεδικτίνων* **3.** καθεμία από τις εννέα ομάδες αγγέλων (εννέα τάγματα) με συγκεκριμένη αποστολή το καθένα **4.** (γενικότ.) σύνολο προσώπων που δρουν συλλογικά με καθορισμένη οργάνωση και έχουν αφοσιωθεί στην επίτευξη κοινών στόχων: *ιπποτικό* (βλ. λ. *ιπποτικός*) / *τεκτονικό* ~ **5.** ΙΣΤ. ***Τάγματα Ασφαλείας*** ένοπλα σώματα που συγκροτήθηκαν από τον κατακτητή κατά τη διάρκεια τής γερμανικής Κατοχής (1941-44) και επανδρώθηκαν από Έλληνες, οι οποίοι πολεμούσαν τις αντιστασιακές οργανώσεις στο πλευρό των Γερμανών • **6.** (α) σύνολο προσώπων που έχουν τιμηθεί με το ίδιο παράσημο: *ανήκει στο ~ τού Σωτήρος / τού Γεωργίου Α'* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το παράσημο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.), από το θ. *ταγ-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*) και την κατάλ. *-μα* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα*). Ήδη στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει το στρατιωτικό σώμα (με διάφορες υποδιαιρέσεις, λ.χ. μεραρχία, ρωμαϊκή λεγεώνα κ.ά.). Η σύγχρονη μονάδα είναι απόδ. τού γαλλ. ordre].

ταγματάρχης (ο/η) {(κλητ. ταγματάρχα) | ταγματαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής τάγματος (βλ.λ.) και ο αντίστοιχος ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τάγμα, -ατος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ταγματασφαλίτης (ο) {ταγματασφαλιτών} ΙΣΤ. πρόσωπο που ανήκε στα Τάγματα Ασφαλείας (βλ. λ. *τάγμα*).

ταγός (ο) (λόγ.) **1.** πρόσωπο που ανήκει στην ηγεσία (κυρ. την πνευματική): *οι πνευματικοί μας ~* ΑΝΤ. ουραγός **2.** ΙΣΤ. ανώτατος πολιτικός και στρατιωτικός άρχοντας στην αρχαία Θεσσαλία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ταγ-* τού ρ. *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*].

τάδε αόρ. αντων. {άκλ.} (με άρθρο) δηλώνει πρόσωπο που δεν καθορίζεται ή δεν κατονομάζεται (αντί τού *κάποιος* ή τού *καθένας*): *δεν θα μου πει εμένα τι θα κάνω ο ~ και ο δείνα* || *όταν θα ξέρω, θα σου πω να συναντηθούμε την ~ ημερομηνία* || *ο κύριος ~*. Επίσης (ειρων.) **τάδες** (πβ. λ. *δείνα*).
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. ουδ. τής αρχ. αντων. *ὅδε, ἥδε, τόδε* «αυτός, -ή, -ό εδώ» (< άρθρο *ὁ, ἡ, τό* + *δέ*)].

> **τάδε(ς) – δείνα(ς).** Αοριστολογικές λέξεις που χρησιμοποιούνται όταν συνειδητά ο ομιλητής θέλει να αποφύγει την ονομαστική αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο. Χρησιμοποιούνται είτε χωριστά *(Δεν απευθύνομαι στον **τάδε** πολιτικό, ο οποίος έχει συμφέρον να λέει πως διαφωνεί – Η **δείνα** επιχείρηση, το **δείνα** μαγαζί, ο **δείνα** έμπορος, όλοι ισχυρίζονται ότι μαστίζονται από την κρίση και δεν έχουν να πληρώσουν την εφορία)* είτε μαζί *(Δεν μπορεί ο **τάδε** και ο **δείνα** κύριος να καθορίζουν το μέλλον τής χώρας – Ο **τάδε** λέει αυτά, ο **δείνα** λέει εκείνα· δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτε)*. Όταν χρησιμοποιούνται μαζί **ο τάδε και ο δείνα**, ισοδυναμούν με ζεύγη όπως **αυτός και εκείνος, ο ένας και ο άλλος** με έντονη, όπως είπαμε, τη διαφορά τής συνειδητής αποφυγής αναφοράς σε ονόματα και, συχνά, με μειωτική ή ειρωνική υποσήμανση. Η ειρωνική ή μειωτικά σχολιαστική απόχρωση οδηγεί ενίοτε και σε χρήσεις όπως **ο τάδες και ο δείνας**, δηλ. σε κλίση, τρόπον τινά, των ακλίτων **τάδε** και **δείνα** κατά τα αρσενικά που λήγουν σε *-ς (πατέρα-ς, αδελφό-ς, παππού-ς)*.

τάδε έφη / τάδ' έφη ‣ έφη

Τ.Α.Δ.Κ.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Εμπόρων.

τάζω ρ. μετβ. {έταξα, τα(γ)μένος} (λαϊκ.) **1.** υπόσχομαι: *του έταξαν δύο διαμερίσματα προίκα* || *μου έχει τάξει να με πάει στο θέατρο·* ΦΡ. (α) ***τάζω λαγούς με πετραχήλια*** βλ. λ. *πετραχήλι* (β) ***τάξε μου*** υποσχέσου μου (κάτι) (εννν. για να σου πω κάτι ευχάριστο, κάτι που περιμένεις): *–Πες μου, τι έγινε; –~!* **2.** (ειδικότ.) υπόσχομαι (αφιέρωμα στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο) ως αντάλλαγμα για κάτι που ζητώ: *έταξα στον Άγιο μια λαμπάδα ίση με το μπόι μου, αν πετύχω στις εξετάσεις·* ΦΡ. (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** μην υποσχεθείς σε κάποιον αυτό που κατεξοχήν επιθυμεί, γιατί θα είσαι αναγκασμένος να τηρήσεις πάση θυσία την υπόσχεσή σου, επειδή θα σου το ζητάει συνέχεια **3.** αφιερώνω (κάτι/κάποιον) στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο: *οι γονείς μου με βάφτισαν Παναγιώτη, γιατί με έταξαν της Παναγίας·* ΦΡ. ***τάζω της Παναγιάς κερί, τού διαβόλου λιβάνι*** μετέρχομαι οποιοδήποτε μέσο, προκειμένου να επιτύχω τους σκοπούς μου (βλ. κ. λ. *τάσσω*). — **τάξιμο** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔταξα* τού αρχ. *τάσσω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔσταξα – στάζω, ἔκραξα – κράζω*].

ταή (η) ‣ ταγή

τάθηκα ρ. → τείνω

Ταϊβάν (η) {άκλ.} (κινεζ. Chung Hua Min Kuo = Δημοκρατία τής Κίνας) νησιωτικό κράτος τής Άπω Ανατολής στον Ειρηνικό Ωκεανό, κοντά στις Α. ακτές τής Κίνας, με πρωτεύουσα την Ταϊπέι, επίσημη γλώσσα την Κινεζική και νόμισμα το νέο δολάριο Ταϊβάν· αλλιώς (παλαιότ.) *Φορμόζα, Εθνικιστική Κίνα.* — **Ταϊβανέζος** (ο), **Ταϊβανέζα** (η), **ταϊβανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. Taiwan < tái «πλαγιά» + wān «ακτή», με αναφορά στις απόκρημνες ακτές τού νησιού. Προηγουμένως το νησί είχε την ονομασία Formosa «όμορφη» (πορτ.), όπως το περιέγραψαν οι Πορτογάλοι εξερευνητές το 1590 για τα πολύ ωραία τοπία του].

τάιγκα (η) {χωρ. πληθ.} καθένα από τα ανοιχτά δάση κωνοφόρων αειθαλών δέντρων των υποπολικών περιοχών τής Β. Αμερικής και τής Ευρασίας, που αναπτύσσεται σε βαλτώδη εδάφη, τα δέντρα τους συνήθ. καλύπτονται από λειχήνες και στην πανίδα του περιλαμβάνονται οι καφέ αρκούδες, οι τάρανδοι, οι λύκοι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. taigá, ταταρικής αρχής].

ταΐζω κ. (λαϊκότ.) **ταγίζω** ρ. μετβ. {τάισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω τροφή (σε ζώα): *~ τον σκύλο μου / τα κοτόπουλα / τις αγελάδες* **2.** (για πρόσ.) δίνω (σε κάποιον) να φάει, βοηθώ (μωρό, γέροντα, ανήμπορο κ.λπ.) στο φαγητό: *~ το μωρό κάθε τέσσερεις ώρες.* — **τάισμα** κ. **τάγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ταγίζω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*, πβ. κ. *ρολόγι – ρολόι*) < αρχ. *ταγή* (βλ.λ.), στη σημ. «σιτηρέσιο (υποζυγίων)»].

Ταϊλάνδη (η) (τάι Ratcha Anachak Tai = Βασίλειο τής Ταϊλάνδης) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Μπανγκόκ, επίσημη γλώσσα την Τάι (Ταϊλανδική) και νόμισμα το μπατ ΣΥΝ. (παλαιότ.) Σιάμ. — **Ταϊλανδός** κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζος** (ο), **Ταϊλανδή** κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζα** (η), **ταϊλανδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ταϊλανδέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Thailand (με δεύτερο συνθ. το αγγλ. land «χώρα, γη») < τάι Thai < tha «είμαι ελεύθερος». Η χώρα χρησιμοποιεί επίσης την ονομασία Prathet Thai «χώρα των ελευθέρων»].

ταϊμάουτ κ. **τάιμ-άουτ** (το) {άκλ.} ΑΘΛ. η σύντομη διακοπή αγώνα (λ.χ. μπάσκετ, βόλεϊ) την οποία δικαιούται με βάση τους κανονισμούς να ζητήσει καθένας από τους δύο προπονητές, προκειμένου να δώσει νέες οδηγίες στους παίκτες του: *παίρνω / ζητώ ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. time-out].

τάιμινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *συγχρονισμός / χρονισμός·* η επιλογή τής στιγμής για την εκτέλεση πράξεως, ώστε να προκύψει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα: *το ~ μιας μηχανής / ενός δρομέα* || *δεν είχε καλό ~, γι' αυτό και δεν πέτυχε το αποτέλεσμα που επεδίωκε.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. timing].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λέξη **τάιμινγκ** θα μπορούσε να αποδοθεί ελληνικά είτε ως **συγχρονισμός** είτε ως **χρονισμός**. Το δεύτερο είναι αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη με διαφορετική σημασία (χρονική καθυστέρηση – τοπική καθυστέρηση), χρησιμοποιήθηκε δε και στην τεχνολογία με τη σημασία «ρύθμιση τής χρονικής αλληλουχίας» (στη λειτουργία ενός συστήματος). Το *συγχρονισμός*, αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη και αυτό, με τη σημασία «συμφωνία χρόνου», φαίνεται προτιμότερο για την απόδοση τής σημασίας «σε σωστό, κατάλληλο χρόνο», που είναι η βασική σημασία τού ξέν. όρου timing.

Ταίναρο (το) {Ταινάρου} ακρωτήριο τής Ν. Πελοποννήσου στο ΝΔ. άκρο τού νομού Λακωνίας· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Ματαπάς* (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ταίναρον*, από τον ομώνυμο ιδρυτή τού ιερού τού Ποσειδώνα που υπήρχε εκεί].

ταινία (η) {ταινιών} **1.** στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, ύφασμα, χαρτί ή άλλο υλικό για ποικίλες χρήσεις: *μονωτική / μεταλλική ~* || *φορά στο μανίκι μαύρη ~ για πένθος* || *είχε μια γαλάζια ~ στα μαλλιά* || *~ τηλετύπου / γραφομηχανής* ΣΥΝ. κορδέλα· ΦΡ. ***μεταφορική ταινία*** ιμάντας από πλαστικό, δέρμα ή μέταλλο, ο οποίος κινείται με τη βοήθεια μηχανοκίνητου τυμπάνου και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά υλικού **2.** (ειδικότ.) η κορδέλα που χρησιμεύει ως όργανο μετρήσεως τού μήκους ΣΥΝ. μετροταινία **3.** ΑΡΧΙΤ. αρχιτεκτονικό κόσμημα που αποτελείται από συνεχείς γραμμές **4.** (α) λεπτή λωρίδα από πλαστική ύλη, η οποία έχει επικάλυψη από στρώμα φωτοευαίσθητου υλικού, πάνω στην οποία εγγράφονται εικόνες (με κινηματογραφική μηχανή λήψεως ή βιντεοκάμερα) ή/και ήχος (π.χ. σε κασέτες ήχου) ΣΥΝ. φιλμ· ΦΡ. ***μαγνητική ταινία*** λωρίδα από πλαστικό, χαρτί ή μέταλλο, που επικαλύπτεται από στρώμα μαγνητιζόμενου οξειδίου τού σιδήρου και χρησιμοποιείται για την εγγραφή και αναπαραγωγή ήχου και εικόνας, καθώς και στις μονάδες εξωτερικής μνήμης των ηλεκτρονικών υπολογιστών (β) το αντίστοιχο κινηματογραφικό έργο ή τηλεοπτική παραγωγή: *ομιλούσα ~* (στην οποία αναπαράγονται, εκτός από την εικόνα, οι ήχοι και η ομιλία) || *~ μικρού μήκους / μεγάλου μήκους* || *επική / δραματική / ιστορική / αστυνομική / κοινωνική / ασπρόμαυρη / έγχρωμη / διαφημιστική / ατμοσφαιρική / εμπορική / καλλιτεχνική / ποιοτική ~* || *γυρίζω ~* || *~ τρόμου / θρίλερ / μυστηρίου / χαμηλού προϋπολογισμού / γουέστερν / γαλλικής παραγωγής / κινουμένων σχεδίων* ΣΥΝ. έργο, φιλμ (γ) (συνεκδ.) η υπόθεση τού παραπάνω κινηματογραφικού / τηλεοπτικού έργου: *τι γίνεται στην ~ τελικά;* || *δεν την κατάλαβα αυτή την ~* **5.** ΑΝΑΤ. κάθε μόρφωμα ή σχηματισμός που έχει ταινιοειδές σχήμα: *μυϊκή / οδοντική / σαλπιγγική ~* • **6.** ΖΩΟΛ.-ΙΑΤΡ. σκουλήκι που παρασιτεί στο πεπτικό σύστημα των θηλαστικών και στο έντερο τού ανθρώπου· ΦΡ. ***έχω ταινία*** (i) έχω στο έντερό μου το παραπάνω παρασιτικό σκουλήκι (ii) (μτφ.) έχω βουλιμία, τρώω χωρίς να χορταίνω ή να παχαίνω· συνήθ. σε ερώτηση: *ται-*

νία έχει; — (υποκ.) **ταινιούλα** (η) (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τάν-jα* (με επένθεση) < θ. **ταν-* < *tn-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ten- (βλ. λ. *τείνω*). Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. bande].

ταινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών και των συμπτωμάτων που προκαλούνται από την παρουσία διαφόρων ειδών ταινίας (σημ. 5) στο πεπτικό σύστημα τού ανθρώπου και ορισμένων θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. taeniasis].

ταινιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ταινιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα ταινίας ΣΥΝ. ταινιόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ταινιοθήκη (η) {ταινιοθηκών} **1.** ειδική θήκη μέσα στην οποία τοποθετούνται κινηματογραφικές ταινίες **2.** λέσχη ή ίδρυμα που διαθέτει αρχείο κινηματογραφικών ταινιών: *η ~ τού δήμου.*

ταινιοκτόνος, -ος, -ο [1887] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τις ταινίες (παράσιτα): *~ φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ténifuge].

ταινιόμορφος, -η, -ο αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ταινία ΣΥΝ. ταινιοειδής.

ταινιόπλεγμα (το) [1884] {ταινιοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) διακοσμητικό πλέγμα από ταινίες, που χρησιμοποιείται σε ενδύματα, παραπετάσματα, καλύμματα επίπλων κ.λπ. ΣΥΝ. φράντζα.

ταινιόπλεκτος, -η, -ο [1887] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ταινίες πλεγμένες μεταξύ τους: *~ κατασκευή / παραπέτασμα.*

ταινιοφάγος, -ος, -ο (εκφραστ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που παρακολουθεί μετά μανίας κινηματογραφικές ταινίες.
[ΕΤΥΜ. < *ταινία* + *-φάγος* (βλ.λ.)].

ταινιωτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από ταινίες **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί σε μορφή ταινίας: *~ πριόνι* (η πριονοκορδέλα) **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***ταινιωτή κεραμική*** η διακόσμηση των προϊστορικών αγγείων τής Κ. Ευρώπης, η οποία συνίσταται σε ανάγλυφα ή εγχάρακτα μοτίβα που διατάσσονται σε μορφή ταινίας.

ταίρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** καθένα από τα δύο όμοια μέρη, από τα οποία αποτελείται ένα ζεύγος: *έχω τη μία κάλτσα, αλλά δεν βρίσκω το ~ της·* ΦΡ. ***δεν έχω ταίρι / δεν έχω το ταίρι μου (σε κάτι)*** δεν έχω τον όμοιό μου, υπερέχω από όλους: *~ στην κακογλωσσιά* **2.** (για πρόσ.) ο/η σύντροφος τής ζωής: *έχασε το ~ του* || *γίνομαι ~ με κάποιον* (δημιουργώ με κάποιον σχέση ή παντρεύομαι).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **εταίριον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε*-), υποκ. τού αρχ. *εταῖρος* (βλ.λ.)].

ταιριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ταίρια-ξα κ. -σα, -σμένος (καθημ. -γμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** συναρμόζω σε ζεύγος: *θέλει να βρει κι άλλο ένα βάζο όμοιο, να τα ταιριάξει* ΣΥΝ. συνταιριάζω, συνδέω **2.** φέρνω σε αρμονικό συνδυασμό: *προσπαθώ να ταιριάξω το μακιγιάζ με χρώματα τού προσώπου της·* ΦΡ. ***τα ταίριαξαν*** έλυσαν τις διαφορές τους, συμφώνησαν ♦ (αμετβ.) **3.** βρίσκομαι σε αρμονία, σε συμφωνία: *τα χρώματα αυτά ταιριάζουν όμορφα μεταξύ τους* || *οι φωνές μας δεν ταιριάζουν* ΣΥΝ. συνδυάζομαι, συναρμόζομαι, εναρμονίζομαι **4.** προσαρμόζομαι, έχω το σχήμα που αντιστοιχεί (σε κάτι): *το κλειδί ταιριάζει στην κλειδαριά* **5.** (για πρόσ.) βρίσκομαι σε συμφωνία, ζω αρμονικά: *ταίριαξαν οι δυο τους αμέσως* || *φαίνεται ότι ταιριάζουν μεταξύ τους* || *δεν ταιριάζουμε ιδεολογικά / κοινωνικά / πνευματικά·* ΦΡ. (α) ***αν δεν ταιριάζαμε, δεν θα συμπεθεριάζαμε*** βλ. λ. *συμπεθεριάζω* (β) ***ταιριάζουν τα χνότα μας*** συμφωνούμε, έχουμε τις ίδιες συνήθειες ή ιδέες, απόψεις κ.λπ.: *δεν μου 'χει κάνει τίποτα· απλώς δεν ~* **6.** (τριτοπρόσ. ***ταιριάζει***) είναι κατάλληλο, αρμόζει, πρέπει: *το φέρσιμό σου δεν ~ σε συγγενή* || *τέτοια γλώσσα δεν ~ σε άνθρωπο καλλιεργημένο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ταίρι*].

ταίριασμα (το) {ταιριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το συνταίριασμα, η συναρμογή (δύο πραγμάτων) σε ζεύγος **2.** ο αρμονικός συνδυασμός: *το ~ των χρωμάτων και των σχεδίων θέλει τέχνη* **3.** η προσαρμογή: *το ~ τού κλειδιού με την κλειδαριά.*

ταιριαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που ταιριάζει, που έχει συνδυαστεί καλά: *~ ρούχα / χρώματα / στολίδια* ΣΥΝ. συνταιριασμένος ΑΝΤ. αταίριαστος, παράταιρος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει διαφορές, που συμβιώνει αρμονικά (με άλλον): *~ ζευγάρι / αντρόγυνο* ΑΝΤ. αταίριαστος. Επίσης **ταιριασμένος, -η, -ο.** — **ταιριαστά** επίρρ.

τάισμα (το) → ταΐζω

ταΐστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τάγιστρο (βλ.λ.) **2.** σκεύος, όπου τοποθετείται η τροφή πουλιών ή ζώων.
[ΕΤΥΜ. < *ταΐζω* (θ. *ταϊσ-* τού αόρ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ποτίσ-τρα*].

ταϊφάς κ. **νταϊφάς** (ο) {ταϊφάδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) στράτευμα ατάκτων, μπουλούκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tayfa].

Τ.Α.Κ. (το) **1.** Ταμείο Ασφαλίσεως Καπνεργατών **2.** Ταμείο Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών.

τακάκι (το) {τακακ-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα πέλματα από υλικό υψηλού συνήθ. συντελεστή τριβής που φέρουν τα δύο έμβολα τού συστήματος των φρένων των αυτοκινήτων και τα οποία πιέζονται πάνω σε έναν δίσκο (δισκόφρενο, βλ.λ.), που γυρίζει μαζί με τον τροχό: *τα ~ των μπροστινών δισκόφρενων τού αυτοκινήτου.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *τάκος (ο)* (βλ.λ.)].

τάκα-τάκα επίρρ. (καθημ.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: *ντύθηκε ~ κι έφυγε·* ΦΡ. ***στο τάκα-τάκα*** αμέσως, στο άψε-σβήσε: *αυτές οι δουλειές πρέπει να γίνονται ~* ΣΥΝ. τσάκα-τσάκα, στο πιτς φιτίλι.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Τ.Α.Κ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Κλήρου Ελλάδας.

τακίμι (το) {τακιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πρόσωπο με το οποίο συνεργάζεται ή έχει κανείς στενές σχέσεις: *είμαστε τακίμια με τον Θανάση* ΣΥΝ. κολλητός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. takım].

τακιμιάζω ρ. αμετβ. {τακίμιασα} γίνομαι τακίμι (με κάποιον): *οι δυο τους τακιμιάσανε.*

τάκλιν (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ενέργεια παίκτη κατά την οποία πέφτει στο έδαφος και διώχνει ή αποσπά τη μπάλα από τα πόδια τού αντιπάλου, χωρίς να του κάνει φάουλ: *έξυπνο / άψογο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tackling < ρ. tackle στη σημ. «σταματώ, αρπάζω»].

τάκος κ. **ντάκος** (ο) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα: *έχω βάλει δύο ~ κάτω από το τραπέζι, για να μην κουνιέται* ● **2.** κομμάτι από ξερό ψωμί, παξιμάδι: *έφαγε (ν)τάκο περιχυμένο με φρέσκια ντομάτα, λάδι, ρίγανη, αλάτι.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. taco / ιταλ. tacco < ισπ. taco, βλ. κ. *τακούνι*].

τακουνάδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο φτειάχνονται ή επιδιορθώνονται τα τακούνια των παπουτσιών.

τακουνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το χαμηλό τακούνι **2.** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το πίσω μέρος τού παπουτσιού: *κάνω ~* || *έβαλε γκολ με ~.*

τακουνάς (ο) {τακουνάδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή την επισκευή τακουνιών (βλ.λ.).

τακούνι (το) {τακουν-ιού | -ιών} το ψηλότερο και πίσω μέρος τής σόλας τού παπουτσιού, όπου ακουμπά η φτέρνα: *γοβάκια / παπούτσια με ψηλό / χαμηλό ~.* — (μεγεθ.) **τακουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. taccone (ομόρρ. τού ισπ. taco > tacón «τακούνι»), αγν. ετύμου].

τακουνιά (η) (καθημ.) χτύπημα με το τακούνι: *μου έδωσε μια ~, που με τάραξε!*

τακτ (το) {άκλ.} η λεπτότητα και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά: *φέρεται πάντα με πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tact < λατ. tactus «άγγιγμα», μτχ. τ. τού ρ. tangere «αγγίζω»].

τακ-τάκ (το) {άκλ.} ο ήχος τού ελαφριού χτυπήματος, συνήθ. πάνω σε ξύλινη επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τακτική [αρχ.] κ. (καθημ.) **ταχτική** (η) **1.** η σειρά ενεργειών, η μέθοδος με την οποία ενεργεί κάποιος: *ακολουθώ έξυπνη / επιθετική / εσφαλμένη ~* **2.** (ειδικότ.) η συγκεκριμένη μέθοδος με την οποία ενεργεί κανείς για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *παρελκυστική ~* || *~ φθοράς / αιφνιδιασμού / αδιαλλαξίας* || *διέπραξε πολλά λάθη τακτικής* || *εγκατέλειψε την ~ τής σιωπής και άρχισε να απαντά στις αιτιάσεις* || *ο νέος προπονητής εφαρμόζει άλλη ~* || *πρέπει ν' αλλάξουμε ~, αν θέλουμε να αυξήσουμε τα έσοδά μας* **3.** ΣΤΡΑΤ. ο λεπτομερής σχεδιασμός των επιμέρους σταδίων πολεμικής επιχείρησης.

τακτικισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. τρόπος πολιτικής συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από τη χρησιμοποίηση μιας τακτικής για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων στόχων και όχι ως μέρους ενός συνολικότερου πολιτικού σχεδίου και προγράμματος: *η αδυναμία τής αντιπολίτευσης να διαδραματίσει τον ουσιαστικό της ρόλο φαίνεται κατεξοχήν από τους ~ της.*

τακτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ταχτικός** **1.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή τρόπο και σε ορισμένο χρόνο (κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο): *κάθε απόγευμα κάνει τον ~ του περίπατο* || *υπάρχει ~ συγκοινωνία με λεωφορείο* || *εν όψει των εορτών θα γίνουν εκτός από τις ~ πτήσεις και πολλές έκτακτες* || *~ αλληλογραφία / ώρες (γεύματος, ύπνου)* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που επαναλαμβάνεται σταθερά, συχνά: *δέχεται ~ επισκέψεις από τον προϊστάμενό του* || *οι εκρήξεις οργής του είναι ~ φαινόμενο* ΣΥΝ. συνηθισμένος, συχνός, τακτός ΑΝΤ. ασυνήθιστος **3.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται σταθερά: *~ πελάτης / επισκέπτης* || *~ αναγνώστης μιας στήλης εφημερίδας* **4.** αυτός που έχει σταθερή θέση: *~ προσωπικό / μέλος / υπάλληλος* || *~ καθηγητής* (παλαιότ. κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο) ΣΥΝ. μόνιμος ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός· ΦΡ. ***τακτικός στρατός*** ο μόνιμος και οργανωμένος στρατός (κατ' αντιδιαστολή προς τις ομάδες των ατάκτων) **5.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τάξη στη ζωή και τη δραστηριότητά του: *ήταν πάντα ~ στη δουλειά / στις πληρωμές του* || *προσπαθώ να είμαι ~ στα ραντεβού μου* || *είναι ~ και επιμελής μαθητής* ΣΥΝ. (καθημ.) εντάξει **6.** αυτός που έχει ως έργο του την επιτέλεση ορισμένης λειτουργίας: *~ δικαστής / ανακριτής* **7.** ***τακτική*** (η) βλ.λ. **8.** αυτός που σχετίζεται με την τακτική (βλ.λ.), κυρ. τού πολέμου: *~ σχηματισμός / οργάνωση / λάθος·* ΦΡ. ***τακτική υποχώρηση*** υποχώρηση που κάνει κάποιος για λόγους τακτικής, πρόσκαιρη και με σκοπό να επιστρέψει κάποτε στο πεδίο τής μάχης (ή μτφ. σε οποιαδήποτε αναμέτρηση), κάτω από ευνοϊκότερες γι' αυτόν συνθήκες **9.** ΓΛΩΣΣ. ***τακτικό αριθμητικό*** αριθμητικό επίθετο που δηλώνει την τάξη, δηλ. τη θέση την οποία κατέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό σε σειρά ομοίων του, π.χ. πρώτος, δεύτερος, τρίτος..., δέκατος κ.λπ. — **τακτικ-ά / -ώς** επίρρ., **τακτικότητα** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. κ. *πρακτικός* – *πράσσω*. Ήδη αρχ. οι σημ. «οργανωτικός, εύτακτος», καθώς επίσης ό,τι σχετίζεται με τον σχεδιασμό τού πολέμου. Μτγν. είναι η σημ. που συνδέεται με τους αριθμούς].

τακτισμός (ο) ο τροπισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tactisme].

τακτοποιώ [1855] κ. (προφορ.) **ταχτοποιώ** ρ. μετβ. {τακτοποιείς... | τακτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βάζω σε τάξη (αντικείμενα): *μόλις σήμερα τακτοποιήσαμε τα έπιπλα στο καινούργιο σπίτι* || *πήγαινε να τακτοποιήσεις το γραφείο σου!* || *η νοσοκόμα τακτοποίησε τον άρρωστο για τη νύχτα* || *~ τα λουλούδια / τα μαλλιά μου* || *~ τη γραβάτα μου / τη συλλογή μου* **2.** (μτφ.) διευθετώ (κατάσταση σύμφωνα με ορισμένο κανόνα ή πρότυπο): *~ τη ζωή μου* || *πότε θα*

αποφασίσεις να τακτοποιήσεις τις δουλειές σου; || *δεν έχει τακτοποιήσει όλα τα θέματα που προέκυψαν* || *μην ανησυχείς, αυτό θα το τακτοποιήσουμε αμέσως* ΣΥΝ. ρυθμίζω, κανονίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, καταστρέφω **3.** (για λογαριασμούς) εξοφλώ: *δεν έχει ακόμη τακτοποιήσει τα χρέη του* ΣΥΝ. εκκαθαρίζω· (για πρόσ.) **4.** εγκαθιστώ: *θα σας τακτοποιήσουμε προσωρινά στου αδελφού μου, μέχρι να βρείτε κάτι μόνιμο* || (κ. μεσοπαθ.) *τακτοποιηθήκαμε σε ένα κενό διαμέρισμα* **5.** αποκαθιστώ επαγγελματικά ή κοινωνικά: *τακτοποίησε τους φίλους του σε καλές δουλειές*· (κυρ. μεσοπαθ.): *τακτοποιήθηκε σε μια καλή θέση* || *δεν πρόλαβε ακόμη να τακτοποιηθεί στη νέα του ζωή κι άρχισαν οι δυσκολίες* || *μόλις τακτοποιηθεί ο αδελφός μου στην Αμερική, θα πάω κι εγώ* ΣΥΝ. εξασφαλίζω, (καθημ.) βολεύω **6.** τιμωρώ ή συνετίζω συνήθ. με βίαιο τρόπο: *Είναι απαράδεκτο αυτό που έκανε. Άσ' τον και θα τον τακτοποιήσω εγώ!* ΣΥΝ. βάζω κάποιον στη θέση του. — **τακτοποίηση** [1821] κ. (προφ.) **ταχτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mettre en ordre].

τακτός, -ή, -ό αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: *η συνεδρίαση θα γίνει σε ~ ημερομηνία* || *οι δόσεις πληρώνονται ανά ~ χρονικά διαστήματα* || *~ προθεσμία / συνεδρία / χρόνος* ΣΥΝ. καθορισμένος, προκαθορισμένος, προσδιορισμένος ΑΝΤ. έκτακτος, ακαθόριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.)].

ταλαγάνι (το) {ταλαγαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ανδρικό χειμερινό πανωφόρι που φορούν κυρ. οι βοσκοί.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. tallagane].

ταλαιπωρία (η) [αρχ.] {ταλαιπωριών} **1.** το να ταλαιπωρείται κανείς, η μεγάλη κούραση: *εξαντλημένος από την ~ τού ταξιδιού* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί κακοπάθεια, μεγάλη κούραση: *πέρασε μια ζωή όλο κόπους και ταλαιπωρίες* || *είναι μεγάλη ~ να έρχομαι κάθε μέρα με τα πόδια* ΣΥΝ. βάσανο, δοκιμασία.

ταλαίπωρος, -η, -ο αυτός που υποφέρει, που περνά ή έχει περάσει μεγάλες δοκιμασίες ΣΥΝ. βασανισμένος, δυστυχής, κακόμοιρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταλαι-* (< *τάλας*, βλ. λ. *ταλανίζω*)· αντί τού αναμενομένου ταλα- εμφανίζεται α' συνθ. ταλαι- (πιθ. κατά τα *καταί, παραί, χαμαί*) + *-πωρος*, που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πωρεῖν· κηδεύειν, πενθεῖν* (καθώς και με άλλες συνώνυμες «γλώσσες», λ.χ. *πωρεῖν, πωρῆσαι, πωρός* κ.ά.), για τα οποία βλ. λ. *πωρώνω*].

ταλαιπωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ταλαιπωρείς... | ταλαιπώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να υποφέρει σωματικά ή/και ψυχικά, τον υποβάλλω σε κόπους, δοκιμασίες: *η αρρώστια με ταλαιπώρησε όσο δεν λέγεται* || *μη με ταλαιπωρείς κάνοντας ανόητες ερωτήσεις* || *ταλαιπωρούμαι με τις γραφειοκρατικές διαδικασίες* || *ταλαιπωρηθήκαμε πολύ, μέχρι να βρούμε το σπίτι σας* ΣΥΝ. βασανίζω.

ταλανίζω ρ. μετβ. {ταλάνισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) ταλαιπωρώ, προκαλώ προβλήματα (σε κάποιον): *η μοιρολατρία που μας ταλανίζει τόσα χρόνια* || *«ο Πρόεδρος, εκτός από τη νομισματική κρίση, έχει κι άλλα δεινά που τον ταλανίζουν»* (εφημ.). — **ταλανισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τάλας, -ανος* < *ταλα-* < *tlə-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *telā- / *tel- «σηκώνω, ζυγίζω – (μτφ.) υπομένω, υποφέρω», πβ. λατ. tollo «σηκώνω», tolerare «ανέχομαι» (> γαλλ. tolérer, ισπ. tolerar), σανσκρ. tulā «ζυγαριά», αρχ. γερμ. dolen «υπομένω», γερμ. Ge-duld «υπομονή» κ.ά. Ομόρρ. *τάλα-ντ-ον, τελα-μών, ταλαί-πωρος, τόλ-μη*, ίσως και *τέλ-ος* (βλ.λ.)].

ταλαντευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί ταλάντευση: *~ μηχανισμός*.

ταλαντεύω ρ. μετβ. {ταλάντευ-σα, -θηκα (καθημ.-τηκα)} **1.** κάνω (κάτι) να κινείται πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη, να κουνιέται πέρα-δώθε ΣΥΝ. λικνίζω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ταλαντεύομαι***) (α) κινούμαι πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη: *το σώμα τού σχοινοβάτη ταλαντεύθηκε λίγο, μέχρι να ισορροπήσει πάνω στο σχοινί* (β) (μτφ.) δεν έχω σταθερή γνώμη: *για μια στιγμή ταλαντεύθηκε αν θα έπρεπε να δεχθεί ή όχι την πρόταση που του έγινε* ΣΥΝ. διστάζω, αμφιταλαντεύομαι. — **ταλάντευση** (η) [μεσν.] κ. **ταλάντεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάλαντον* (βλ.λ.)].

τάλαντο (το) {ταλάντ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους (β) μέσο συναλλαγής μεγάλης αξίας που χρησιμοποιήθηκε στην Ανατολική Μεσόγειο πριν από την εμφάνιση του κέρματος • **2.** (λόγ.) κάθε φυσικό χάρισμα ή και επίκτητο προσόν, εξαιρετική ικανότητα: *είσαι προικισμένος με ένα σπάνιο ~· φρόντισε να το αξιοποιήσεις!* ΣΥΝ. ταλέντο, χάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάλαντον*, αρχική σημ. «ζυγαριά», < θ. *ταλα-* < *tlə-, συνεσταλμ. βαθμ. (και στις δύο συλλαβές) τού I.E. *telā- «ζυγίζω, σηκώνω», σχηματισμένη με επίθημα *-ντ-*, πιθ. κατά την κλίση των μτχ. (βλ. κ. *ταλανίζω*). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. tulā «ζυγαριά, ισορροπία», γοτθ. þulan «στηρίζω, σηκώνω, βαστώ», αρχ. γερμ. dolen κ.ά. Ομόρρ. *τελα-μών, ταλαί-πωρος, ταλανίζω*. Για τη σημ. «χάρισμα, έμφυτη κλίση» και τη μεσολάβηση τού ιταλ. talento, βλ. λ. *ταλέντο*].

ταλαντούχος, -α/-ος, -ο αυτός που έχει ταλέντο σε κάτι, ο προικισμένος με εξαιρετική ικανότητα: *~ μουσικός / ηθοποιός / συγγραφέας / κωμικός / καλλιτέχνης / δημιουργός* ΣΥΝ. προικισμένος ΑΝΤ. ατάλαντος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταλαντοῦχος* < *τάλαντον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

ταλάντωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ρυθμική κίνηση εναλλάξ προς τη μία και προς την αντίθετη κατεύθυνση, λίκνισμα ΣΥΝ. ταλάντευση **2.** ΦΥΣ. η κίνηση που εκτελεί σώμα, το οποίο επανέρχεται στις ίδιες θέσεις, σε ίδιους χρόνους και με τις ίδιες ταχύτητες και επιταχύνσεις: *οι ~ τού εκκρεμούς*. — **ταλαντώνομαι** ρ.

ταλαντωτής (ο) ΦΥΣ. (γενικά) οτιδήποτε ταλαντώνεται· το ηλεκτρικό κύκλωμα ή η συσκευή που παράγει περιοδικά εναλλασσόμενα ρεύματα ορισμένης συχνότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. oscillator].

τάλαρο (το) → τάλιρο

τάλας, -αινα, -αν {τάλ-ανος (θηλ. -αίνης), -ανα | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} (αρχαιοπρ.) ταλαίπωρος, κακομοίρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ταλανίζω*].

τάλε κουάλε επίθ. {άκλ.} (οικ.) ακριβώς ίδιος: *η προηγούμενη κατάσταση και η σημερινή είναι ~· δεν άλλαξε τίποτε* ΣΥΝ. όμοιος, παρόμοιος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tale quale «τέτοιος ο οποίος...» < λατ. tālis qualis].

ταλέντο (το) **1.** το φυσικό χάρισμα, η εξαιρετική ικανότητα σε κάτι, που διαθέτει κανείς εκ γενετής: *έχει ~ στη μουσική / στη ζωγραφική / στις ξένες γλώσσες* || *είναι άνθρωπος με πολλά ~* || *έχει το ~ να κάνει εύκολα φιλίες* || *για να γίνεις καλός ηθοποιός, δεν φτάνει το ~· πρέπει και να κοπιάσεις πολύ!* ΣΥΝ. (λόγ.) τάλαντο **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που διαθέτει φυσικό χάρισμα: *το παιδί αυτό θα πάει μπροστά, είναι μεγάλο ~* || *κυνηγός ταλέντων για λογαριασμό κινηματογραφικής εταιρείας*. — (υποκ.) **ταλεντάκι** (το) (σημ. 2), (μεγεθ.) **ταλεντάρα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. talento < λατ. talentum «μονάδα βάρους και συναλλαγών» < αρχ. *τάλαντον* (βλ.λ.). Η σημ. «χάρισμα» οφείλεται στην αφήγηση τής Κ.Δ. για την παραβολή των ταλάντων (Ματθ. 25, 14-30)].

ταλιαδόρος κ. **ταγιαδόρος** (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειάχνει γλυπτά από ξύλο, κυρ. για τα τέμπλα των εκκλησιών ΣΥΝ. ξυλογλύπτης.
[ΕΤΥΜ. < βεν. tagliador < ρ. tagliare «κόβω» (βλ. λ. *ταγέρ*) + λεξικό επίθημα -dor(e) (βλ. κ. *-δόρος*)].

ταλιαμάς (ο) {ταλιαμάδες} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το πρόσθιο τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται στην περιοχή τής ισάλου γραμμής και σχίζει τα κύματα ΣΥΝ. (λόγ.) κυματοτόμος, θαλασσοτόμος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliamare < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].

ταλιατέλες (οι) {μόνο στον πληθ.-χωρ. γεν.} ζυμαρικό σε μορφή λεπτής μακρόστενης επίπεδης λωρίδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliatelle (πληθ.) < tagliato «κομμένος» < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, πάσσαλος»].

τάλιρο (το) (παλαιότ. *τάλληρο*) **1.** (καθημ.) μεταλλικό νόμισμα που έχει αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. πεντάδραχμο **2.** (γενικότ.) νόμισμα διαφόρων χωρών και εποχών που αντιστοιχεί σε πέντε απλές νομισματικές μονάδες **3.** (λαϊκ.) ***τάλιρα*** (τα) πολλά χρήματα, μεγάλη περιουσία: *«απόψε που υπάρχουνε τα ~ / ρε μάγκες, θα οργώσουμε τα Φάληρα...»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) **τάλαρο**. — (υποκ.) **ταλιράκι** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, δολάριο, κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tallero < γερμ. T(h)aler, που αποσπάστηκε από το τοπων. Joachimsthaler, περιοχή τής οποίας ο άργυρος χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή νομισμάτων από το 1518. Το πρώτο νόμισμα που κόπηκε εκεί, είχε την ονομασία Sankt Joachimsthaler Guldengroschen «αργυρό νόμισμα τής κοιλάδας τού Αγίου Ιωακείμ». Βλ. κ. *δολάριο*].

ταλκ (το) {άκλ.} **1.** αντιαλλεργική και αντισηπτική σκόνη με μονωτικές και απορροφητικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για επάλειψη ερεθισμών και γενικά ευαίσθητων σημείων τού δέρματος **2.** ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό, πολύ διαδεδομένο στη φύση, με σαπωνώδη ή λιπαρή υφή και εξαιρετικά μικρή σκληρότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. talc < ισπ. talque < αραβ. talq].

τάλληρο (το) → τάλιρο

Τάλλιν (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Εσθονίας.
[ΕΤΥΜ. < εσθ. Tallinn < παλαιότ. εσθ. Tanlinn «δανικό οχυρό» < dan «δανικός» (σύγκρ. εσθ. taani) + linn «οχυρό», αφού η πόλη ιδρύθηκε από τον Δανό βασιλιά Βάλντεμαρ Β' το 1219].

Ταλμούδ (το) {άκλ.} [1844] συλλογή γραπτών των ραββίνων τού Μεσαίωνα, στην οποία ερμηνεύεται και σχολιάζεται λεπτομερώς ο εβραϊκός πολιτικός και θρησκευτικός νόμος· περιλαμβάνει το *Μισνά* (κείμενο) και τη *Γκεμαρά* (σχολιολόγιο). — **ταλμουδιστής** (ο) [1876], **ταλμουδικός, -ή, -ό** [1895].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. εβρ. talmūdh «οδηγία, διδασκαλία» < εβρ. lamādh «διδάσκω, οδηγώ»].

Τ.Α.Λ.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Λιμενικού Σώματος.

τάμα (το) {τάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η υπόσχεση πιστού στον Θεό ή σε άλλο άγιο πρόσωπο να του αφιερώσει κάτι ή να κάνει κάτι εν είδει αφιερώσεως, ως ανταπόδοση για την πραγματοποίηση επιθυμίας: *το 'χω κάνει ~ να πηγαίνω κάθε Δεκαπενταύγουστο στην Τήνο* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει ή αφιερώνει κανείς στον Θεό ή σε άγιο, πραγματοποιώντας την παραπάνω υπόσχεση: *η εικόνα ήταν γεμάτη χρυσά και ασημένια ~* ΣΥΝ. αφιέρωμα, ανάθημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τάγμα* (στη μτγν. σημ. «εκπλήρωση ευχής»: *εὐχὴν καλεῖ τὴν ὑπόσχεσιν, ὃ πολλοὶ τάγμα προσαγορεύουσι*, Θεόδοτ.) < αρχ. *τάσσω* (βλ. κ. *τάζω*)].

ταμάμ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** για κάτι που γίνεται ακριβώς στην ώρα που έπρεπε: *ήρθε ~ πάνω που είχαμε αρχίσει να μαλώνουμε, για να μας χωρίσει* **2.** ακριβώς, ταιριαστά: *~ σου πάει το παλτό τής μαμάς σου*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tamam].

ταμάχι (το) {ταμαχιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απληστία, η πλεονεξία· ΦΡ. (παροιμ.) ***το πολύ ταμάχι χαλάει το στομάχι*** για να δηλωθούν οι βλαβερές συνέπειες τής απληστίας. — **ταμακιάρης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tamah].

ταμαχιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι πλεονέκτης.

ταμαχιάρης (ο) {ταμαχιάρηδες} (λαϊκ.) άπληστος, πλεονέκτης.

ταμειακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το ταμείο (βλ.λ.): *~ διαχείριση* (β) ***ταμειακή μηχανή*** ειδική μηχανή που κατα-

γράφει τις συναλλαγές μεταξύ εμπόρου και πελατών, αθροίζει τα σχετικά ποσά και εκδίδει τη σχετική απόδειξη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την οικονομική διαχείριση: *~ πλεόνασμα / έλλειμμα* || *~ ανάγκες* || *τα ~ διαθέσιμα των ασφαλιστικών φορέων.* - **ταμειακ-ά / -ώς** επίρρ.

ταμείο (το) **1.** (αρχικά) το κιβώτιο ή κάθε άλλη κατασκευή όπου φυλάσσονται χρήματα, τίτλοι ή άλλα αντικείμενα αξίας (συνεκδ.) **2.** το γραφείο ή ο χώρος, στον οποίο γίνονται εισπράξεις και πληρωμές ή πωλούνται εισιτήρια: *το υποκατάστημα τής τράπεζας στην περιοχή μου έχει μόνο δύο ~ και οι συναλλασσόμενοι δεν εξυπηρετούνται γρήγορα* || *περάστε να πληρώσετε στο ~ και μετά ελάτε εδώ για παραλαβή* || *~ θεάτρου / κινηματογράφου·* ΦΡ. (μτφ.) ***σπάω ταμεία*** (για κινηματογραφικό ή θεατρικό έργο) έχω τεράστια εισπρακτική επιτυχία: *αυτή η ταινία έχει σπάσει τα ταμεία στην Αμερική* **3.** η οικονομική διαχείριση, ο απολογισμός εισπράξεων και πληρωμών, δηλ. εσόδων και εξόδων· επίσης, η οικονομική κατάσταση: *του ανέθεσαν να κρατάει το ~ τής επιχείρησης* || *υπόλοιπο / πλεόνασμα / έλλειμμα / συμφωνία ταμείου* || *η κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει παροχές με άδεια ~·* ΦΡ. (α) ***κλείνω ταμείο*** κάνω απολογισμό των εσόδων και των εξόδων (β) ***κάνω ταμείο*** (i) δουλεύω ως ταμίας: *φώναξε τον Γιάννη να κάνει ταμείο όσο λείπω* (ii) κάνω απολογισμό των πράξεών μου: *στο τέλος τής ζωής του κάνει κανείς ταμείο, τι κέρδισε και τι έχασε, τι έκανε και τι δεν έκανε* (γ) ***το ταμείο(ν) είναι μείον*** για να δηλώσουμε ότι δεν υπάρχουν χρήματα ή ότι χρωστάμε χρήματα **4.** η συνολική είσπραξη καταστήματος, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. ή το υπάρχον απόθεμα σε μετρητά: *το ~ τού συλλόγου μας χρειάζεται ενίσχυση* || *ο υπάλληλος το 'σκασε με το ~ τής λέσχης·* ΦΡ. ***βάζω χέρι στο ταμείο*** κάνω κατάχρηση • **5.** υπηρεσία ή οργανισμός που έχει ως έργο να διενεργεί εισπράξεις και πληρωμές: (με κεφ.) *Δημόσιο ~* (η υπηρεσία που είναι αρμόδια για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων και για την πληρωμή των δημοσίων εξόδων) **6.** ο δημόσιος οργανισμός που ασχολείται με την κοινωνική ασφάλιση, παρέχει δηλ. υγειονομική περίθαλψη και σύνταξη στους εργαζομένους που υπάγονται σε αυτόν: *ασφαλιστικό ~* || *Μετοχικό ~ Στρατού* || *~ κοινωνικών ασφαλίσεων / περιθάλψεως / συντάξεων / αρωγής / προνοίας / αλληλοβοηθείας / ανεργίας* || *κύριο / επικουρικό ~* || *η εξυγίανση των ασφαλιστικών ~* **7.** (α) ***Ταμείο Συνοχής*** ταμείο το οποίο παρέχει χρηματοδοτική βοήθεια για σχέδια στους τομείς τού περιβάλλοντος και των μεταφορικών υποδομών· χρηματοδοτεί μόνο τις τέσσερεις πιο φτωχές χώρες τής Κοινότητας με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των οικονομιών των κρατών-μελών τής Ε.Ε. (β) ***(Ευρωπαϊκά) Διαρθρωτικά Ταμεία*** όργανα παρέμβασης τής Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποσκοπούν στην οικονομική και κοινωνική συνοχή στην Ε.Ε. (με τη στήριξη τής περιφερειακής ανάπτυξης, την καταπολέμηση τής ανεργίας, τον εκσυγχρονισμό τής γεωργίας κ.ά.) **8.** διεθνής οργανισμός που περιλαμβάνει αριθμό κρατών-μελών και έχει συγκεκριμένο αντικείμενο δράσης: *Διεθνές Νομισματικό Ταμείο* (Δ.Ν.Τ.) || *Διεθνές Ταμείο Αγροτικής Αναπτύξεως.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταμεῖον* < αρχ. *ταμιεῖον* < *ταμιεύω* < *ταμίας* (βλ.λ.)].

Τάμεσης (ο) ποταμός τής Ν. Αγγλίας που διασχίζει το Λονδίνο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Tamesis (> αγγλ. Thames), πιθ. από κελτ. ρίζα με τη σημ. «ποταμός»].

ταμιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον ταμία: *~ επίδομα.*

ταμίας (ο/η) {(θηλ. ταμίου) | ταμιών} **1.** πρόσωπο που κρατά ή διευθύνει το ταμείο, που διενεργεί εισπράξεις και πληρωμές **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο, συνήθ. έμμισθος υπάλληλος, που ασχολείται με τη διαχείριση των οικονομικών επιχείρησης, σωματείου, ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κόβει και στη συνέχεια διανέμει, μοιράζει», (ήδη μυκ. όν. ta-mi-je-u = *Ταμιεύς*) < θ. *ταμ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *λοχίας, νεαν-ίας*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για τον Δία, τους βασιλείς, καθώς και για αξιωματούχους που διένεμαν την τροφή, ενώ η χρήση της με τη σημ. τού θησαυροφύλακα, τού οικονόμου είναι ήδη αρχ.].

ταμίευμα (το) [αρχ.] {ταμιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν τής αποταμίευσης.

ταμίευση (η) → αποταμίευση

ταμιευτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μεγάλη δεξαμενή συγκέντρωσης υδάτων που δημιουργείται κυρίως με κατασκευή φράγματος σε επιλεγμένο σημείο λεκάνης συρροής υδάτων και χρησιμοποιείται για την τροφοδότηση υδρευτικών δικτύων, υδροηλεκτρικών σταθμών ή/και αρδευτικών δικτύων: *μειώθηκαν τα αποθέματα νερού στους ~ τής Ε.ΥΔ.Α.Π.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταμιεύω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, απόδ. τού γαλλ. réservoir].

ταμιευτήριο (το) {ταμιευτηρί-ου | -ων} ιδιαίτερο τμήμα τραπεζικού ιδρύματος ή αυτοτελής χρηματοοικονομικός οργανισμός, που συγκεντρώνει καταθέσεις και τις αξιοποιεί σε επενδύσεις, δάνεια ή άλλες δραστηριότητες, καταβάλλοντας τόκους ή μερίσματα στους αποταμιευτές: *ταχυδρομικό ~* || *λογαριασμός ταμιευτηρίου·* ΦΡ. ***κατάθεση ταμιευτηρίου*** μορφή καταθέσεως που παρέχει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα καταθέσεως και αναλήψεως χρημάτων χωρίς χρονική προειδοποίηση και χωρίς περιορισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταμιευτήριον* < *ταμιεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *ἐκπαιδευ-τήριον*].

ταμιευτικός, -ή, -ό → αποταμιευτικός

ταμιεύω ρ. → αποταμιεύω

ταμπά (το) {άκλ.} **1.** το καφέ χρώμα, αυτό που πλησιάζει στο χρώμα των αποξηραμμένων φύλλων τού καπνού **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: *παπούτσια / τσάντα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tabac «καπνός - απόχρωση τού καφέ»].

ταμπάκης (ο) {ταμπάκηδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τα δέρματα ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδέψης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tabak].

ταμπακιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θήκη για την τοποθέτηση και φύλαξη τού καπνού ή των τσιγάρων ΣΥΝ. καπνοθήκη, τσιγαροθήκη **2.** (μτφ.) το κύριο περιεχόμενο, η ουσία ζητήματος: *«ενώ το ζητούμενο ήταν η εκλογή προέδρου, αρκέστηκε να μιλήσει μόνο για τα εξωτερικά θέματα και να μην πει λέξη για την ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tabacchiera < tabacco «καπνός» (βλ. κ. *ταμπάκος*)].

ταμπάκικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο γίνεται κατεργασία δερμάτων ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδεψείο.

ταμπακοθήκη (η) [1856] {δύσχρ. ταμπακοθηκών} η θήκη για την τοποθέτηση ταμπάκου (βλ.λ.) ΣΥΝ. καπνοθήκη, ταμπακιέρα.

ταμπάκος (ο) [1897] **1.** σκόνη που παρασκευάζεται από αποξηραμμένα φύλλα καπνού και εισπνέεται από τη μύτη **2.** λεπτοκομμένος καπνός που αποτελεί το συστατικό των χειροποίητων τσιγάρων, τα οποία φτειάχνονται με συστροφή φύλλων τσιγαρόχαρτου. Επίσης **ταμπάκο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tabaco, φύλλα φυτού, τα οποία τύλιγαν και κάπνιζαν οι Ινδιάνοι των Αντιλλών την εποχή τού Κολόμβου, ινδιάν. αρχής].

ταμπάσκο (το) {άκλ.} **1.** ΒΟΤ. ποικιλία πιπεριάς τής αμερικανικής ηπείρου **2.** (συνεκδ.) η καυτερή σάλτσα που παρασκευάζεται από την παραπάνω πιπεριά.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Tabasco, εμπορική ονομασία προϊόντος].

ταμπέλα (η) {ταμπελών} **1.** (καθημ.) ξύλινη, πλαστική, μεταλλική κ.λπ. πλάκα, που φέρει επιγραφή (συνήθ. την επωνυμία επιχείρησης, οργάνωσης κ.λπ.) και τοποθετείται σε τοίχο ή πόρτα: *Δεν βλέπεις τι γράφει η ~; Είναι γυμναστήριο!* ΣΥΝ. πινακίδα **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο χαρακτηρισμός που κατατάσσει κάποιον σε συγκεκριμένο ιδεολογικό ή ειδικότ. πολιτικό χώρο: *έχει την ~ τού δεξιού / τού αριστερού / τού φιλοκυβερνητικού* || *βάζω / κολλάω σε κάποιον ~* ΣΥΝ. ετικέτα. — (υποκ.) **ταμπελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tabella < λατ. tabella, υποκ. τού tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

ταμπεραμέντο κ. **ταπεραμέντο** κ. **τεμπεραμέντο** (το) {χωρ. πληθ.} η ιδιοσυγκρασία (κάποιου), ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει τις σκέψεις, τα συναισθήματά του: *η εκδηλωτικότητα είναι χαρακτηριστικό τού μεσογειακού ~* || *είναι γυναίκα με φλογερό / εκρηκτικό / καλλιτεχνικό ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tempérament < λατ. tempera-mentum «κράση, ευεξία (σώματος)» < ρ. temperere «αναμειγνύω, συνθέτω» (< tempus «χρόνος, καιρός»)].

ταμπλαδωτός, -ή, -ό αυτός που φτειάχνεται ή αποτελείται από ταμπλά (βλ. λ. *ταμπλάς*[1]): *~ παραθυρόφυλλα / πόρτες.*

ταμπλάς[1] κ. **ταβλάς** (ο) {ταμπλάδες} (λαϊκ.) **1.** μεγάλος ξύλινος δίσκος: *ζωγραφιστός ~* || *οι κουλλουρτζήδες τοποθετούν τα κουλλούρια τους σε φορητούς ταμπλάδες* **2.** (συνήθ. σε έπιπλο) λεπτή σανίδα που τοποθετείται για διακόσμηση ή για κάλυψη κενού σε πλαίσιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. tabla < μεσν. *τάβλα* < λατ. tabula].

ταμπλάς[2] κ. **νταμπλάς** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η αποπληξία· κυρ. στη ΦΡ. ***μου 'ρχεται ταμπλάς*** (i) με πιάνει αποπληξία (ii) (μτφ.) αισθάνομαι έντονα δυσάρεστη έκπληξη: *όταν άκουσε τα μαντάτα, του ήρθε ταμπλάς.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damla > **νταμλάς* > *νταμπλάς*, με ανάπτυξη ηχηρού b για φωνητικούς λόγους και από την αιτ. *τον νταμπλά* με εσφαλμ. χωρισμό και επίδρ. τού *ταμπλάς*[1]].

ταμπλέτα (η) {ταμπλετών} **1.** χάπι σε σχήμα πεπλατυσμένου δισκίου: *~ για τον πονόλαιμο* **2.** εντομοαπωθητικό σε σχήμα πεπλατυσμένου δισκίου, το οποίο τοποθετείται σε ηλεκτρική συσκευή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tablette, υποκ. τού table «τραπέζι» (βλ. λ. *τάβλα*)].

ταμπλ-ντότ κ. **ταμπλ-ντ' ότ** (το) {άκλ.} προκαθορισμένο μενού που σερβίρεται σε όλους τους πελάτες χωρίς τη δυνατότητα επιλογής (συνήθ. σε συνεστιάσεις, επίσημα γεύματα κ.λπ.): *την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς το κατάστημα έχει ~* ΑΝΤ. αλα-κάρτ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. table d'hôte «κοινό τραπέζι (σε εστιατόριο, ξενώνα) για πολλά πρόσωπα, τα οποία τρώνε από ένα μενού» < table «τραπέζι», hôte «αμφιτρύων, φιλοξενών» (στην παλαιά σημ. «εστιάτορας, ξενοδόχος»)].

ταμπλό (το) (παλαιότ. *ταμπλώ*) {άκλ.} **1.** ειδικός ξύλινος, πλαστικός κ.λπ. πίνακας, πάνω στον οποίο αναρτώνται ανακοινώσεις, διαφημίσεις κ.ά. **2.** ο επίπεδος χώρος, στον οποίο είναι εγκατεστημένα διάφορα όργανα και μετρητές: *το ~ τού αυτοκινήτου* **3.** (στην καλαθοσφαίριση) το γυάλινο, τετράγωνο τμήμα μπασκέτας, στο οποίο προσαρμόζεται το καλάθι: *η μπάλα χτύπησε στο ~, πριν καταλήξει στο καλάθι* **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***ταμπλό-βιβάν*** η εικόνα που σχηματίζουν πάνω σε σκηνή θεάτρου άτομα, τα οποία στέκουν σε διάφορες στάσεις • ΦΡ. ***παίζω σε δύο / διπλό ταμπλό*** βλ. λ. *παίζω.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tableau < table «τραπέζι» < λατ. tabula (βλ. λ. *τάβλα*)].

ταμπλόιντ (το) {άκλ.} εφημερίδα μικρού σχήματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tabloid < tabl(et) «πλάκα, σημειωματάριο» (βλ. λ. *ταμπλέτα*) + λεξικό επίθημα -oid (< *-οειδής*)].

ταμπόν (το) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) εργαλείο από ξύλο ή μέταλλο, εφοδιασμένο με απορροφητικό χαρτί, που χρησίμευε για το στέγνωμα τής νωπής μελάνης των χειρογράφων **2.** αβαθές μεταλλικό κουτί, που περιέχει χοντρό ύφασμα διαποτισμένο με μελάνι, πάνω στο οποίο πιέζεται η σφραγίδα πριν χρησιμοποιηθεί • **3.** μικρός κύλινδρος από βαμβάκι και άλλα απορροφητικά υλικά, που τοποθετείται στον κόλπο τής γυναίκας κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tampon < παλαιότ. tapon < φρανκον. tappōn «κλείνω τρύπα, βουλλώνω»].

ταμπονάρω ρ. μετβ. {ταμπονάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πιέζω ελαφρά κατ' επανάληψη απορροφητικό υλικό (χαρτί, πετσέτα, βαμβάκι κ.λπ.) πάνω σε υγρή επιφάνεια (π.χ. βρεγμένο δέρμα) για να απομακρυνθεί η υγρασία **2.** στεγνώνω μελάνι ή χρώμα ακουμπώντας επάνω απορροφητικό χαρτί **3.** χρησιμοποιώ γάζα ή βαμβάκι για να σταματήσω αιμορραγία, ή να καθαρίσω τραύμα.. — **ταμπονάρισμα** (το).

ταμπού (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονους πολιτισμούς) πρόσωπο ή πράγμα που απαγορεύεται να πλησιάσει, να αγγίξει, να κατονομάσει ή να χρησιμοποιήσει κανείς, επειδή θεωρείται ιερό ή μιαρό: *για τους ιθαγενείς αυτός ο χώρος είναι ~ και δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει* **2.** οτιδήποτε απαγορευμένο, κυρ. οτιδήποτε αντιμετωπίζεται από την κοινωνία ως μη υπάρχον, για λόγους ηθικής, κοινωνικών προκαταλήψεων: «*Ως τη δεκαετία τού '60 το σεξ παρέμενε ένα από τα μεγαλύτερα ~: κανείς δεν μιλούσε δημόσια για "αυτό" – τουλάχιστον όχι μπροστά στην κάμερα*» (εφημ.) **3.** (συνεκδ.) κάθε περιορισμός που επιβάλλει η κοινωνική ηθική, κάθε κοινωνική προκατάληψη: *είναι απελευθερωμένο άτομο, χωρίς ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. taboo, από γλώσσα τής Πολυνησίας, λ.χ. τόνγκα tapu ή φίτζι tabu «απαγορευμένος»].

tabula rasa (η) (προφέρεται *τάμπουλα ράζα*) {άκλ.} ελλην. *άγραφος χάρτης, άγραφο χαρτί, άγραφη πινακίδα*· ο νους θεωρούμενος ως κάτι άγραφο, κενό, πριν «γεμίσει» με εντυπώσεις, γνώσεις, εμπειρίες: *σύμφωνα με τον Τζων Λοκ, ο άνθρωπος γεννιέται ~ και με τη μαθησιακή εμπειρία αποκτά τις γνωστικές δομές*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. tabula rasa «αποξεσμένος πίνακας, άγραφη πλάκα (η οποία έχει λειανθεί)» < tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας» + rasa, θηλ. τής μτχ. rasus τού ρ. radere «αποξέω, λειαίνω»].

ταμπουλέ (το) {άκλ.} **1.** λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι **2.** σαλάτα που παρασκευάζεται από λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι, ντομάτα, κρεμμύδι και μαϊντανό, ιδιαίτερα διαδεδομένη στον αραβικό κόσμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. taboulé < αραβ. tabbūla «μείγμα»].

ταμπουράς (ο) {ταμπουράδες} ΜΟΥΣ. έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο με βαθύ αχλαδόσχημο ηχείο, πολύ μακρύ βραχίονα και δύο, τρία ή τέσσερα ζεύγη χορδών: *παίζω / βαράω τον ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tambura < αραβ. tambūr «λαούτο», αβεβ. ετύμου, ίσως < περσ. dänbärah ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *πανδοῦρα* «τρίχορδο λαούτο»].

ταμπούρι (το) {ταμπουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θέση ισχυρά οχυρωμένη, αμυντικό προπέτασμα ΣΥΝ. προμαχώνας, οχυρό, τάπια.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tabur «τάγμα»].

ταμπουρίνο (το) ΜΟΥΣ. είδος τυμπάνου που παίζεται με μια μπαγκέτα ΣΥΝ. ντέφι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tamburino, υποκ. τού tamburo, αρχική σημ. «ταμπούρλο», < αραβ. ṭanbūr].

ταμπούρλο (το) ΜΟΥΣ. μικρό τύμπανο ορχήστρας ή στρατιωτικό ΣΥΝ. νταούλι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tamburlo < tamburo (βλ. λ. *ταμπούρο*)].

ταμπούρο (το) **1.** το ταμπούρλο (βλ.λ.) • **2.** ΜΗΧΑΝ. μέρος συστήματος φρένων σε αυτοκίνητο, κυλινδρικό εξάρτημα προσαρμοσμένο στον άξονα των τροχών, το οποίο πιέζουν δύο σιαγόνες, όταν ο οδηγός πατά φρένο, ώστε να ακινητοποιηθεί ο άξονας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tambour < ισπ. tambor < αραβ. tambūr (βλ. λ. *ταμπουράς*)].

ταμπουρώνω ρ. μετβ. {ταμπούρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** οχυρώνω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ταμπουρώνομαι***) προφυλάσσομαι πίσω από αμυντικό προπέτασμα, οχυρώνομαι: *οι στρατιώτες ταμπουρώθηκαν στα χαρακώματα* || (μτφ.) *ταμπουρώνεται πίσω από την ασυλία που του εξασφαλίζει η βουλευτική του ιδιότητα*.

ταμ-τάμ (το) {άκλ.} **1.** ξύλινο αφρικανικό τύμπανο (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται για τη συνοδία τού χορού ή για τη μετάδοση μηνυμάτων **2.** (συνεκδ.) παρατεταμένη κρούση τού τυμπάνου αυτού για αναγγελία ορισμένων γεγονότων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tam-tam < χίντι ṭamṭam].

ταμώ ρ. (να/θα) → τέμνω

Τανάγρα (η) αρχαία πόλη τής Βοιωτίας, γνωστή για τα περίφημα πήλινα ειδώλια κορών που βρέθηκαν στους τάφους της. —**Ταναγραίος** (ο), **Ταναγραία** (η), **ταναγραίος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τάναγρα*, από το όνομα τής κόρης τού Ασωπού ή τού Αιόλου, η οποία, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν σύζυγος τού Ποιμάνδρου, οικιστού τής πόλεως].

Ταναγραία (η) **1.** η κάτοικος τής Τανάγρας **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. καθένα από τα έξοχης τέχνης αρχαία πήλινα ειδώλια κορών, που ανακαλύφθηκαν αρχικά σε τάφους τής Τανάγρας.

τανάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εργαλείο με δύο σκέλη που απολήγουν σε δύο σιαγόνες, οι οποίες ανοιγοκλείνουν· χρησιμοποιείται για την εξαγωγή αντικειμένων (λ.χ. καρφιών από τοίχο ή έπιπλο), την κοπή συρμάτων κ.λπ.: *τον έσφιγγε με τα χέρια του σαν ~* **2.** οδοντιατρικό εργαλείο με δύο σκέλη, που χρησιμοποιείται για την εξαγωγή δοντιών ΣΥΝ. οδοντάγρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tanaglia < προβηγκ. tenalha (γαλλ. tenaille) < μτγν. λατ. tenācula, πληθ. τού tenaculum, υποκ. τού λατ. tenax, -ācis «ισχυρός, στερεός»].

τανάπαλιν επίρρ. (λόγ.) κατ' αντίθετη φορά, αντίστροφα: *η πολιτική κρίση οδηγεί σε κρίση αξιών και ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *τὸ ἀνάπαλιν* (με κράση) < *ἀνά* + *πάλιν*].

τάνγκα (το) {άκλ.} εσώρουχο ή μαγιό με αποκαλυπτικό κόψιμο στους γοφούς.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. tanga, λ. τής γλώσσας Τούπι].

Τανγκανίκα (η) λίμνη τής Α. Αφρικής μεταξύ τής Τανζανίας και τού Κονγκό.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τανζανία*].

τανγκό (προφέρεται κ. *τάνγκο*) (το) {άκλ.} **1.** λαϊκός αστικός χορός τής Αργεντινής, που γνώρισε παγκόσμια διάδοση μετά το 1907· χορεύεται από ζευγάρια, με τυποποιημένα, περπατητά βήματα και στυλιζαρισμένες φιγούρες **2.** μουσική που χορεύεται σε τανγκό· γράφεται σε απλό διμερές μέτρο με παρεστιγμένο ρυθμό (από τον ισπανικό χορό *χαμπανιέρα*), στη βάση του οποίου προσμιγνύονται στοιχεία από διάφορες μουσικές παραδόσεις, και εκτελείται με ιδιότυπο πάθος.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tango, αγν. ετύμου].

Τανζανία (η) (αγγλ. United Republic of Tanzania, σουαχίλι Jamhuriya Muungano wa Tanzania = Ηνωμένη Δημοκρατία τής Τανζανίας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Ντοντόμα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Σουαχίλι και νόμισμα το σελίνι Τανζανίας. — **Τανζανός** (ο), **Τανζανή** (η), **τανζανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < σουαχίλι Tanzania, από συμφυρμό των τοπων. Tanganyika και Zanzibar, εφόσον η χώρα σχηματίστηκε το 1964 από την ένωση τής Τανγκανίκας με τη νησιωτική Ζανζιβάρη. Το όνομα Tanganyika προέρχεται από το ρ. kou-tanganyika «ενώνω» (σουαχίλι), με την έννοια ότι στη λίμνη Τανγκανίκα συγκεντρώνονται μεγάλες ποσότητες νερών. Άλλοι, ωστόσο, παράγουν το όνομα από τις λ. tonga «νησί» και hika «επίπεδος» (σουαχίλι). Η ονομασία Zanzibar ανάγεται σε Zengi «ονομασία τοπικής φυλής» + αραβ. barr «ακτή, παραλία»].

τανιέμαι ρ. → τανύω

τανίνη (η) {τανινών} ομάδα αρωματικών ενώσεων που απαντούν στη φύση και χρησιμοποιούνται στη βυρσοδεψία, τη βαφή υφασμάτων ή την οινοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tanin < tan «κατεργασμένο δέρμα», κελτ. αρχής, πβ. βρετον. tann, κορνουαλ. glas-tannen «δρυς»].

τάνκερ (το) {άκλ.} ελλην. *δεξαμενόπλοιο*· μεγάλο πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά πετρελαίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tanker < tank «μεγάλο δοχείο, ντεπόζιτο – άρμα μάχης» (βλ. λ. *τανκ*)].

τανκ(ς) (το) {άκλ.} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικό θωρακισμένο όχημα με ερπύστριες και χοντρά, ατσάλινα τοιχώματα, εξοπλισμένο με πυροβόλο όπλο σε περιστρεφόμενο πυργίσκο· άρμα μάχης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tank < πορτ. tanque, που αποσπάστηκε από τη λ. estanque «γούρνα, λάκκος» < ρ. estancar «ανακόπτω υδάτινο ρεύμα». Κατ' άλλη άποψη, ωστόσο, η οποία φαίνεται ομαλότερη ετυμολογικώς, το αγγλ. tank προέρχεται απευθείας από τη γλώσσα Γκουτζαράτι (Ινδία) και τη λ. tānkh «λίμνη, δοχείο». Η λ. χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία από το 1915 ως συνθηματική ονομασία τού άρματος μάχης κατά την κατασκευή του].

Τ.Α.Ν.Π.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Ναυτικών Πρακτόρων και Υπαλλήλων.

ταντάλιο (το) [1812] {ταντάλιου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ta) με αργυρόλευκο χρώμα και μεγάλη πυκνότητα, το οποίο έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. tantalum < αρχ. *Τάνταλος* (βλ.λ.), λόγω τής ανικανότητας τού στοιχείου να απορροφήσει οξέα].

Τάνταλος (ο) {-ου κ. -άλου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Φρυγίας, γνωστός για την τιμωρία που του επέβαλαν οι θεοί, να ζει σε έναν λάκκο με νερό που του έφθανε μέχρι τον λαιμό, κάτω από κλαδιά με καρπούς, χωρίς όμως να μπορεί να πιει όταν διψά ούτε να φάει όταν πεινά, επειδή και το νερό και οι καρποί απομακρύνονταν, όταν προσπαθούσε να τους φθάσει· ΦΡ. (μτφ.) ***το μαρτύριο τού Ταντάλου*** το να μη μπορεί να απολαύσει κανείς αγαθά που βρίσκονται κοντά του, που του είναι προσιτά (π.χ. να βλέπει άλλους να τρώνε νόστιμα φαγητά και ο ίδιος να μη μπορεί, επειδή κάνει δίαιτα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Ίσως < **Τάλ-ταλος* (με προληπτική ανομοίωση τού -λ-) < θ. *ταλ-* (με εκφραστ. διπλασιασμό), άλλος τ. τής ρ. *ταλα-*, για την οποία βλ. λ. *τάλας*. Εφόσον η Ι.Ε. ρίζα *telә- έχει τη σημ. «σηκώνω, ζυγίζω», φαίνεται ότι το ανθρωπωνύμιο θα αναφερόταν σε αυτόν που σηκώνει, που μεταφέρει (πβ. κ. *Άτλας*), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το υπερθ. *ταλάντατος* (τού επιθ. *τάλας*). Ορισμένοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι πρόκειται για δάνειο].

τανύω ρ. μετβ. {τάνυ-σα, -ομαι (καθημ. -έμαι), -στηκα} **1.** τεντώνω διάπλατα **2.** (μεσοπαθ. ***τανύομαι*** κ. ***τανυέμαι***) (α) τεντώνω τα μέλη τού σώματός μου ΣΥΝ. τεντώνομαι, ανακλαδίζομαι (β) (λαϊκ.) σφίγγομαι κατά τον τοκετό ή κατά την αφόδευση. Επίσης **τανύζω**. — **τάνυση** (η) [αρχ.] κ. **τάνυσμα** (το) κ. **τανυσμός** (ο) [μτγν.], **τανυτό** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., υστερογενής σχηματισμός από το ομηρικό ρ. *τάνυ-μαι* (κατά τα θεματικά φωνηεντόληκτα σε -ύω, πβ. κ. *λύω*), με θ. *τανυ-*, το οποίο ανάγεται σε αμάρτυρο επίθ. **τανύς* «στενός, λεπτός, στενόμακρος» < **ταν-* < *tn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ten- (βλ. λ. *τείνω*). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. tanú- «λεπτός, ψιλός, ισχνός», λατ. tenuis «λεπτός, ισχνός», αρχ. γερμ. dunni (> γερμ. dünn «λεπτός»), αρχ. σλαβ. tĭnŭkŭ (> ρωσ. tónkij) κ.ά.].

ταξείδι (το) → ταξίδι

τάξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η οργάνωση των πραγμάτων κατά τρόπο αρμονικό και με πνεύμα μεθοδικότητας: *στο γραφείο μου επικρατεί πάντα απόλυτη ~ || αν δεν έχεις ~ στη δουλειά σου, δεν πρόκειται να κάνεις τίποτε || βάζω μια ~ στο δωμάτιό μου / στη ζωή μου* ΑΝΤ. αταξία· ΦΡ. ***βάζω σε τάξη*** τακτοποιώ, βάζω σε σωστή σειρά: *~ το δωμάτιό μου || προσπαθώ να βάλω σε ~ τις σκέψεις μου* **2.** κατάσταση οργανωμένη κατά ορισμένη σειρά ή κατά συγκεκριμένο τρόπο και σύμφωνα με ορισμένες αρχές έτσι, ώστε κάθε στοιχείο να κατέχει τη θέση που του αρμόζει· κανονική σειρά: *χρονολογική ~ || με τον διορι-*

σμό του παραβιάζεται η ~ διαδοχής ΣΥΝ. διάταξη, τοποθέτηση ΑΝΤ. αταξία· ΦΡ. (λόγ.) ***πρώτος τη τάξει*** *(πρώτος τῇ τάξει)* ο σημαντικότερος σε ιεραρχία: *ο ~ υπουργός* **3.** ύψος (ποσού). κατηγορία· ΚΥΡ. στη ΦΡ. ***τής τάξεως*** (+γεν.): *οι δαπάνες ανέρχονται σε ποσό τής τάξεως των 50.000.000*· ΦΡ. ***πρώτης τάξεως*** (ως χαρακτηρισμός) σπουδαίος, εκλεκτός: *είναι ~ ζωγράφος* || *μεγάλωσε ένα ~ παιδί* || *μια ~ ευκαιρία* || *ένα ~ γεύμα* **4.** (γενικότ.) η κατάσταση, οι συνθήκες που επικρατούν, το καθιερωμένο σύστημα ή πολίτευμα: *είναι πολύ δύσκολο να ανατραπεί η ~ των πραγμάτων* || *καθεστηκυία ~* (η δεδομένη κατάσταση, το κυρίαρχο καθεστώς)· ΦΡ. ***Νέα Τάξη (πραγμάτων)*** η νέα κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως διαμορφώνεται από τις σύγχρονες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες (διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης, παγκοσμιοποίηση τής οικονομίας κ.ά.) **5.** η τήρηση των κανόνων τού ορθού και τού πρέποντος, ο σεβασμός στους νόμους, στα παραδεδεγμένα: *πρέπει να υπακούσεις· αυτό απαιτεί η ~*· ΦΡ. ***ανακαλώ / επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)*** κάνω παρατήρηση (σε κάποιον που παρεκτρέπεται), επαναφέρω (κάποιον) στα όρια που επιβάλλει η τάξη: *ο πρόεδρος τής Βουλής ανακάλεσε στην τάξη τους φωνασκούντες βουλευτές* **6.** (συνεκδ.) η κοινωνική ηρεμία: *«ησυχία, ~ και ασφάλεια»* (σύνθημα τής δικτατορίας τής 21ης Απριλίου) || *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (το υπουργείο στο οποίο υπάγεται η αστυνομία και τα άλλα σώματα ασφαλείας) || *το πρώτο μέλημα των ειρηνευτικών δυνάμεων είναι η αποκατάσταση τής ~* || *διατήρηση / εξασφάλιση τής ~* ΣΥΝ. ευταξία ΑΝΤ. αταξία, ανωμαλία, αναρχία **7.** ***τάξεις*** (οι) το σύνολο τού οποίου τα μέλη συνδέονται με ιδιαίτερους δεσμούς ή κοινά χαρακτηριστικά: *ο αξιωματικός αυτός αποπέμφθηκε από τις ~ τού στρατού* **8.** (α) το σύνολο ανθρώπων που ανήκουν στην ίδια βαθμίδα ορισμένης ιεραρχίας: *συναναστρέφεται μόνο άτομα τής ~ του* || *ανώτερη / κατώτερη / η άρχουσα ~* (βλ. λ. *άρχω*) || *κοινωνική ~* (β) το σύνολο ανθρώπων που έχουν ορισμένα βασικά κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με τη θέση τους στη δομή τής κοινωνίας (βαθμίδα στην κοινωνική ιεραρχία, επαγγελματική δραστηριότητα, τρόπος συμμετοχής στις παραγωγικές διαδικασίες κ.λπ.): *αστική / μεσαία / εργατική ~*· ΦΡ. ***πάλη των τάξεων*** η κινητήρια δύναμη τής ιστορίας, κατά τη μαρξική θεωρία· το Κομουνιστικό Μανιφέστο (1848) ανάγει το σύνολο τής ιστορίας στην πάλη ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις με διαμετρικώς αντίθετα συμφέροντα **9.** ΒΙΟΛ. συστηματική μονάδα που χρησιμοποιείται στην ταξινόμηση των ζώων και των φυτών και βρίσκεται μεταξύ ομοταξίας και οικογένειας: *η ~ των σαρκοφάγων* ● **10.** καθεμία από τις υποδιαιρέσεις κύκλου σπουδών, στην κατώτερη και μέση εκπαίδευση, η οποία αντιστοιχεί σε ένα σχολικό έτος: *–Σε ποια ~ πηγαίνεις; –Στην τρίτη* || *είμαι μαθητής τής πέμπτης ~* || *το γυμνάσιο έχει τρεις ~ και το λύκειο άλλες τρεις* || *έμεινε στην ίδια ~* (υποχρεούται να παρακολουθήσει για άλλη μια χρονιά τα ίδια μαθήματα)· (συνεκδ.) **11.** το σύνολο των μαθητών ή σπουδαστών, που εντάσσονται στην παραπάνω υποδιαίρεση: *η πρώτη ~ δεν θα πάει εκδρομή* || *σήμερα ο δάσκαλος εξέτασε όλη την ~* **12.** η αίθουσα διδασκαλίας τού σχολείου: *ο δάσκαλος μπήκε στην ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάξις* < *τάσσω* (βλ.λ.). Η λ. αρχικώς αποτελούσε στρατ. όρο, αναφερόμενη στη διάταξη τού στρατεύματος και στη θέση των πολεμιστών. Ήδη αρχ. είναι οι σημ. «ευταξία, οργανωμένη διευθέτηση», καθώς επίσης «κατηγορία, βαθμίδα (αρχικώς στρατιωτών, μετά τον 3ο αι. και κληρικών). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. classe. Μεταφρ. δάνεια είναι οι φρ. *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. de première classe), *βάζω σε τάξη* (< γαλλ. mettre en ordre), *νέα τάξη πραγμάτων* (< αγγλ. new order of things), *πάλη των τάξεων* (< γαλλ. la lutte des classes) κ.ά.].

ταξί (το) {άκλ.} το αυτοκίνητο που μεταφέρει επιβάτες, συνήθ. μέσα σε πόλη, έναντι κομίστρου: *φωνάζω / καλώ / παίρνω / μισθώνω ~* || *η πιάτσα των ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. taxi, συγκεκομμ. τ. τού ελληνογενούς taximètre (< *τάξη* + *μέτρο*)].

ταξιανθία (η) {ταξιανθιών} ΒΟΤ. η διάταξη των ανθέων στον βλαστό τού φυτού κατά συγκεκριμένο τρόπο: *βοτρυώδης / κυματώδης ~* ΣΥΝ. ανθοταξία.
[ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *-ανθία* < *άνθος*].

Ταξιάρχης (ο) {Ταξιαρχών} **1.** προσωνυμία καθενός από τους δύο Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ ως αρχηγών των ταγμάτων των Αγγέλων: *στις 8 Νοεμβρίου είναι των Ταξιαρχών* **2.** ανδρικό όνομα **3.** ανώτερο παράσημο· (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει τιμηθεί με το παραπάνω παράσημο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., λιγότερο συχνός τ. από τη συνώνυμη λ. *ταξίαρχος* (βλ.λ.), < *τάξις* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ταξιαρχία (η) [αρχ.] {ταξιαρχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. στρατιωτική μονάδα που διοικείται από ταξίαρχο και περιλαμβάνει συνήθ. δύο ή τρία συντάγματα Πεζικού, υποστηριζόμενα από μοίρα ή μοίρες Πυροβολικού, από μονάδες Τεθωρακισμένων και μονάδες Σωμάτων Στρατού: *~ πεζοναυτών / καταδρομών / Πυροβολικού* **2.** ΙΣΤ. (α) ***Διεθνείς Ταξιαρχίες*** σώματα ξένων εθελοντών που αγωνίστηκαν στο πλευρό των δημοκρατικών κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου πολέμου (1936-1939) (β) ***Ερυθρές Ταξιαρχίες*** (ιταλ. Brigate Rosse) ακροαριστερή τρομοκρατική οργάνωση, που έδρασε στην Ιταλία κατά τη δεκαετία τού 1970.

ταξίαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τής ΕΛ.ΑΣ. (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής τάξεως» (μικρής ομάδας στρατιωτών, που αποτελούσαν μία κάθετη σειρά), αργότερα λεγεώνας», < *τάξις* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ταξιδευτής (ο), **ταξιδεύτρια** (η) {ταξιδευτριών} (λογοτ.) **1.** πρόσωπο που ταξιδεύει συχνά, που κάνει πολλά ταξίδια: *έμποροι και ~* ΣΥΝ. ταξιδιάρης **2.** πρόσωπο που βρίσκεται σε ταξίδι ΣΥΝ. ταξιδιώτης. Επίσης **ταξιδεύτρα** (η).

ταξιδεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ταξίδ-εψα, -ε(υ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μεταβαίνω σε μακρινό τόπο χρησιμοποιώντας μέσο μεταφοράς, κάνω ταξίδι: *~ με πλοίο / τρένο / αεροπλάνο* || *~ διά θαλάσσης / ξηράς / αέρος* || *έχω ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο* || *αύριο θα ταξιδέψω στη Ρώμη* || *~ για δουλειά / για αναψυχή* **2.** (ειδικότ.) εργάζομαι ως ναυτικός, ως πλήρωμα πλοίου, σκάφους: *φέτος δεν θα ταξιδέψει πολύ· θα μείνει με τους δικούς του για μερικούς μήνες* **3.** (για πλοία, μεταφορικά μέσα) εκτελώ δρομολόγιο: *τα παγοθραυστικά είναι ειδικά κατασκευασμένα, για να ταξιδεύουν στον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό* **4.** διαδίδομαι, κινούμαι με ταχύτητα: *το φως ταξιδεύει γρηγορότερα από τον ήχο* || *σ' αυτή την πόλη τα νέα ταξιδεύουν γρήγορα* **5.** (μτφ.) αφήνομαι σε περιπλανήσεις τής σκέψης, ονειροπολώ: *Πού ταξιδεύεις; Μία ώρα τώρα που δεν είπες κουβέντα!* **6.** (μτφ.-ευφημ.) πεθαίνω: *μέχρι να βρεθεί το φάρμακο για την αρρώστια του, αυτός θα έχει ταξιδέψει* ♦ (μετβ.) (λογοτ.) **7.** (κυρ. για πλοίο) μεταφέρω (κάποιον): *το καράβι μάς ταξιδεύει μακριά* **8.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μεταφερθεί με τη σκέψη του αλλού: *το μυθιστόρημα αυτό μάς ταξιδεύει σε κόσμους μαγικούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

ταξίδι (το) (εσφαλμ. *ταξείδι*) {ταξιδ-ιού | -ιών} η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον, συνήθ. μακρινό, με τη χρήση μέσου μεταφοράς: *αεροπορικό / οδικό / σύντομο / μεγάλο / αξέχαστο / μακρινό / άνετο / κουραστικό / παρθενικό ~* || *μόλις γύρισε από ένα ~ στην Ινδία* || *είχατε / κάνατε καλό ~;* || *–Πού είναι ο σύζυγός σας; –Λείπει (σε) ~!* || *φεύγω (για / σε) / κάνω / πάω ~* || *~ τού γυρισμού* || *οργανωμένο ~* || *διαστημικό ~* (επανδρωμένη πτήση στο διάστημα για ερευνητικούς σκοπούς) || *~ αναψυχής* || *επαγγελματικό / υπηρεσιακό ~* || *~ για λόγους υγείας*· ΦΡ. (α) ***καλό ταξίδι!*** ευχετ. σε κάποιον που πρόκειται να ταξιδέψει: *να 'χεις ~!* (β) ***γραφείο ταξιδίων*** πρακτορείο εκδόσεως εισιτηρίων, παροχής πληροφοριών και άλλων υπηρεσιών σε ταξιδιώτες και διοργανώσεως τουριστικών ταξιδιών (γ) (μτφ.-ευφημ.) ***αιώνιο ταξίδι / ταξίδι χωρίς γυρισμό*** ο θάνατος: *έφυγε για το ~* (πέθανε) (δ) ***ταξίδι-αστραπή*** πολύ σύντομο ταξίδι. — (υποκ.) **ταξιδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταξίδιον* < αρχ. *τάξις* + υποκ. επίθημα *-ίδιον* (πβ. κ. *στολ-ίδιον*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «εκστρατεία» και αναφερόταν στις πορείες των στρατιωτικών σωμάτων. Έτσι διαμορφώθηκε και η σημ. των μη στρατιωτικών μετακινήσεων, οι οποίες γίνονται για αλλαγή τόπου διαμονής, για συγκεκριμένο εμπορικό σκοπό ή και για τουριστικούς λόγους. Είναι αξιοσημείωτο ότι ήδη τον 2ο αι. μ.Χ. μαρτυρείται η λ. *ταξ(ε)ίδιον* (το *-ε-* υπό την επίδρ. τής γεν. *τάξεως* τού ουσ. *τάξις*) με τις σημ. «σκοπός – ταξίδι»].

ταξιδιάρης, -α, -ικο {ταξιδιάρηδες} αυτός που ταξιδεύει συχνά ή που του αρέσουν τα ταξίδια: *~ πουλί.* Επίσης **ταξιδιάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

ταξιδιώτης (ο) {ταξιδιωτών}, **ταξιδιώτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που ταξιδεύει, που βρίσκεται καθ' οδόν σε ταξίδι: *οι ~ ταλαιπωρήθηκαν πολύ από την καθυστέρηση* ΣΥΝ. ταξιδευτής **2.** (ειδικότ.) επιβάτης ταξιδιωτικού μέσου συγκοινωνίας: *παρακαλούνται οι ~ να αφήσουν τις αποσκευές τους στον χώρο φύλαξης.*
[ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *στρατι-ώτης*].

ταξιδιωτικός, -ή, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ταξίδι ή/και με ταξιδιώτη: *~ περιγραφή / ντύσιμο / συνάλλαγμα / έγγραφο / σάκος / αποσκευές / γραφείο* (το γραφείο ταξιδίων, βλ. λ. *ταξίδι*) / *πράκτορας / ρεπορτάζ / λογοτεχνία* || *έγραψε τις ~ του εντυπώσεις*· ΦΡ. (α) ***ταξιδιωτική οδηγία*** οδηγία η οποία εκδίδεται από τις αρμόδιες αρχές ορισμένων κρατών και με την οποία συνιστάται στους υπηκόους τους, που προτίθενται να ταξιδέψουν στο εξωτερικό, να αποφύγουν ορισμένες χώρες προορισμού ή να τους ενημερώνουν για τον κίνδυνο πιθανής τρομοκρατικής επιθέσεως εναντίον τους στις χώρες αυτές (β) ***ταξιδιωτική επιταγή*** επιταγή εκδιδόμενη από τράπεζα, που χρησιμοποιείται ως μέσο διευκόλυνσης των συναλλαγών και τής μεταφοράς κεφαλαίου από χώρα σε χώρα με ασφάλεια **2.** (λογοτ.) ***ταξιδιωτικό*** (το) λογοτεχνικό έργο στο οποίο αποτυπώνονται οι εντυπώσεις ενός περιηγητή από τη χώρα στην οποία ταξίδεψε: *τα ~ τού Καζαντζάκη.*

ταξιθέτης (ο) {ταξιθετών}, **ταξιθέτρια** (η) {ταξιθετριών} **1.** (σπάν.) πρόσωπο που ταξινομεί, που τοποθετεί αντικείμενα στη σωστή τους θέση ΣΥΝ. ταξινόμος **2.** (σε θέατρα, κινηματογράφους, αίθουσες συναυλιών κ.λπ.) υπάλληλος που οδηγεί όσους προσέρχονται στη θέση που αναγράφεται στο εισιτήριό τους ή βρίσκει άδειες θέσεις, στις οποίες μπορούν να καθίσουν (εάν οι θέσεις δεν είναι από πριν καθορισμένες). — **ταξιθέτηση** (η) [1886], **ταξιθετώ** ρ. [1896] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*), απόδ. τού γερμ. Platzanweiser].

ταξικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις κοινωνικές τάξεις: *~ διακρίσεις / αγώνας / πάλη* (η πάλη των τάξεων) / *συμφέρον / προνόμιο* || *εργάτης με ~ συνείδηση* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει χωριστεί σε κοινωνικές τάξεις: *~ κοινωνία / δομή* (η διαστρωμάτωση κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού σε τάξεις) ΑΝΤ. αταξικός. — **ταξικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταξίμετρο (το) {ταξιμέτρ-ου | -ων} μετρητής που τοποθετείται στο ταξί και δείχνει το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί σε μία κούρσα (διαδρομή), το οποίο εξαρτάται από την απόσταση που διανύθηκε, την ώρα τής αναμονής (σε περιπτώσεις συμφωνημένης κούρσας, σε ραδιοταξί) και το αν η διαδρομή έγινε μετά τα μεσάνυχτα (διπλή ταρίφα) (βλ. κ. λ. *ταρίφα*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. taximètre (βλ. λ. *ταξί*)].

ταξίμι (το) {ταξίμ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. αυτοσχεδιαστικό και συνήθ. δε-

ξιοτεχνικό εισαγωγικό μουσικό κομμάτι που ανήκει στη λαϊκή μουσική, ενίοτε όμως αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ δύο ανεξάρτητων μερών μιας μουσικής σύνθεσης και εκτελείται από ένα όργανο. — (υποκ.) **ταξιμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. taksim «διανομή, διαίρεση»].

τάξιμο (το) → τάζω

ταξινόμηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τοποθέτηση (πραγμάτων ή εννοιών) σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή σύστημα ή σε συγκεκριμένη σειρά. η διαίρεση συνόλου σε συστηματικά οργανωμένες τάξεις και κατηγορίες: *~ των εγγράφων / των αρχείων / των βιβλίων / των εικόνων || αλφαβητική / αριθμητική* (κατ' αύξοντα αριθμό) / *γεωγραφική / ειδολογική ~* ΣΥΝ. κατάταξη· ΦΡ. (α) ***κάθετη ταξινόμηση*** η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, τού ενός δίπλα στον άλλον, σε όρθια στάση και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή (β) ***οριζόντια ταξινόμηση*** η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, τού ενός πάνω στον άλλον και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή **2.** ΒΙΟΛ. η καθιέρωση ιεραρχικού συστήματος κατηγοριών, στο οποίο κατατάσσονται οι οργανισμοί ανάλογα με τις μεταξύ τους σχέσεις συγγένειας: *η ~ τού φυτικού / τού ζωικού βασιλείου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. classification].

ταξινομία (η) [1861] {ταξινομιών} **1.** η ταξινόμηση (βλ.λ.): *η γλώσσα αποτελεί ~ τού κόσμου* **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ο αμερικανικός δομισμός ο οποίος επέμεινε μεθοδολογικά στην ανάλυση τής γλώσσας σε ελάχιστες μονάδες και στην οργάνωσή τους κατά ταξινομίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. taxonomy (σημ. 2)].

ταξινομικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την ταξινόμηση: *~ χαρακτηριστικά* (με βάση τα οποία γίνεται η ταξινόμηση των οργανισμών). — **ταξινομικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταξινόμος (ο/η) [1883] **1.** πρόσωπο που ταξινομεί, που τοποθετεί αντικείμενα κατά τάξη και με ορισμένη σειρά **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος ταχυδρομείου ή άλλης υπηρεσίας, που έχει καθήκον να ταξινομεί τις επιστολές, τα δέματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *νόμος* (πβ. κ. *αστυ-νόμος, αγορα-νόμος*)].

ταξινομώ ρ. μετβ. [1873] {ταξινομείς... | ταξινόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω (πράγματα) κατά τάξη, τα τοποθετώ σε ορισμένη σειρά ή σύμφωνα με ορισμένο σύστημα: *~ φακέλους / πίνακες / έγγραφα / βιβλία || ~ κατά είδος / μέγεθος / σημασία / προέλευση* ΣΥΝ. ταξιθετώ, κατατάσσω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. classifier].

-τάξιος, -α, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σχολικών τάξεων: *εξατάξιο δημοτικό || τελείωσε οκτατάξιο γυμνάσιο.*

ταξιτζής (ο) {ταξιτζήδες}, **ταξιτζού** (η) {ταξιτζούδες} (καθημ.) οδηγός ή/και ιδιοκτήτης ταξί.
[ΕΤΥΜ. < *ταξί* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *καφε-τζής*].

ταό (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (στον ταοϊσμό) η πηγή και το τέλος όλων των πραγμάτων, που ο άνθρωπος δεν μπορεί να αντιληφθεί παρά μόνο έμμεσα μέσω τής παρατήρησης των διεργασιών στη φύση, όπου τα πάντα μεταλλάσσονται.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tao < κινεζ. dào «οδός»].

ταοϊσμός (ο) θρησκευτική και φιλοσοφική παράδοση που επηρέασε σημαντικά και για μακρό χρονικό διάστημα (μαζί με τον κομφουκιανισμό). έδωσε ξεχωριστή έμφαση στην ατομική ελευθερία. στις αρχέγονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και στη μυστική εμπειρία, περιλαμβάνει δε οργανωμένο δόγμα, λατρευτικό τυπικό και θεσμική ηγεσία. — **ταοϊστής** (ο), **ταοΐστρια** (η), **ταοϊστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. taoïsme < tao (βλ. λ. *ταό*)].

Τ.Α.Ο.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Οικονομικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Π. (το) **1.** Τέλος Ακίνητης Περιουσίας **2.** Ταμείο Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών.

τάπα¹ (η) {σπάν. ταπών} (λαϊκ.) **1.** πώμα, συνήθ. δοχείου: *βάζω / βγάζω την ~ τού βαρελιού* ΣΥΝ. βούλλωμα **2.** (οικ.-σκωπτ.) ο κοντός άνθρωπος **3.** (στην καλαθοσφαίριση) η κίνηση με την οποία αμυνόμενος παίκτης χτυπά τη μπάλα μετά από σουτ αντιπάλου κατά την άνοδό της προς το καλάθι, διακόπτοντας ή αλλάζοντας την πορεία της, για να μη σημειωθεί καλάθι: *έριξε μία θεαματική ~ || αυτός ο παίκτης έχει το υψηλότερο ποσοστό στις ~ στο πρωτάθλημα* **4.** (μτφ.-αργκό) η αποστομωτική απάντηση, που δεν αφήνει περιθώρια αντίδρασης στον άλλον: *κάτι ξεκίνησε να λέει για τους φίλους μου, αλλά μετά την ~ που του 'ριξα, το βούλλωσε!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tape, λ. που έχει δύο χωριστά έτυμα. Ως προς τη σημ. «βούλλωμα, πώμα», η λ. προέρχεται από μέσ. γαλλ. taper «βουλλώνω, φράζω», γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. tappōn (βλ. κ. *ταμπόν*). Ως προς τη σημ. «χτύπημα, απόκρουση», η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο τού ρ. taper «χτυπώ, αποκρούω», ονοματοπ. λ.].

τάπα² (η) {σπάν. ταπών} καθεμιά από τις προεξοχές τού κάτω μέρους τού ποδοσφαιρικού παπουτσιού: *πλαστικές / βιδωτές ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tap (λέγεται και tap sole προκειμένου για αθλητικά παπούτσια), αρχική σημ. «ελαφρό χτύπημα»].

Τ.Α.Π.Α. (το) Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

ταπεινός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη σεμνότητα και πλήρη απουσία αλαζονείας: *παρά τις διακρίσεις και τα βραβεία, παρέμεινε σεμνός και ~ ώς το τέλος || ~ άνθρωπος απλός και ~* ΣΥΝ. μετριόφρων, σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνας, κομπαστής, υπερφίαλος **2.** αυτός που δεν έχει σπουδαία αξία / σημασία· συνήθ. σε φρ. που δηλώνουν διακριτικότητα και μετριοφροσύνη, όταν ο ομιλητής αναφέρεται στο πρόσωπό του, όπως: (α) ***κατά την ταπεινή μου γνώμη*** κατά την προσωπική μου εκτίμηση, όπως το βλέπω εγώ (χωρίς να θεωρώ ότι λέω ή πιστεύω κάτι σπουδαίο): *~, έχετε άδικο* (β) ***ταπεινή παράκληση*** ως προεισαγγελτική παράθεση, προκειμένου να ζητηθεί κάτι ή να εκφραστεί ενόχληση (ενν. χωρίς να θέλω να σας προσβάλω ζητώντας σας να διακόψετε ή να σταματήσετε κάτι που με ενοχλεί): *~, να χαμηλώσετε το ραδιόφωνό σας* **3.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ χαμηλή κοινωνική θέση, ο φτωχός: *άνθρωπος ~ καταγωγής || το ~ μας σπιτικό ||* (ως ουσ.) *το κήρυγμά του απευθύνεται στους ~ και καταφρονεμένους* ● **4.** (κακόσ.) (α) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια και αναξιοπρεπώς: *~ κόλακες* (β) ο κατώτερης αξίας και ποιότητας, αυτός που χαρακτηρίζεται από ευτέλεια και μηδαμινότητα: *η ενέργειά του είχε ~ ελατήρια || ~ κίνητρα / ένστικτο / πράξη || εξυπηρετεί ~ συμφέροντα* ΣΥΝ. ευτελής, τιποτένιος, ποταπός, χαμερπής ΑΝΤ. υψηλόφρων, ανώτερος, αξιοπρεπής. — **ταπειν-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν προσφέρει ουσιαστική βοήθεια η επισημανθείσα ομοιότητα με τα επίθ. *αἰπεινός, ὀρεινός*. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. συνδ. με το τοπων. *Τέμπεα / -η* μέσω αμάρτυρου ουσ. *τάπος με τη σημ. «κοίλος, βαθουλός», αλλά το τοπων. *Τέμπη* (βλ.λ.) έχει εντελώς διαφορετική ετυμολογία. Οι προτάσεις για συσχέτιση με αρχ. σκανδ. peija «συντρίβω, κοπανίζω», þōl «συνωστισμός, στενοχώρια» δεν θεωρούνται πιθανές. Το επίθ. *ταπεινός* δήλωνε αρχικώς κυριολεκτικά «αυτόν που βρίσκεται κάτω, τον κατώτερο», ενώ στη συνέχεια αναφέρθηκε στον φτωχό, τον αξιολύπητο και (στη βιβλική γλώσσα) σε εκείνον που μεταχειρίζεται τον εαυτό του ως κατώτερο, στον σεμνό].

ταπεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη σεμνότητα, το να πιστεύει κανείς για τον εαυτό του ότι δεν είναι κάτι σπουδαίο, σημαντικό και να ενεργεί αναλόγως: *η ~ είναι βασική χριστιανική αρετή || μιλούσε πάντα με ~ για τον εαυτό της* ΣΥΝ. ταπεινοφροσύνη, μετριοφροσύνη ΑΝΤ. αλαζονεία, έπαρση· ΦΡ. ***η ταπεινότητά μου*** (ως προσφώνηση που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. οι Πατριάρχες για τον εαυτό τους) γενικότ. ως έκφραση μετριοφροσύνης ● **2.** (κακόσ.) η ποταπότητα, η μικροπρέπεια: *η ~ των κινήτρων του* ΣΥΝ. ευτέλεια ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, υψηλοφροσύνη, μεγαλείο. Επίσης **ταπεινοσύνη** (σημ. 1).

ταπεινοφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ταπεινόφρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταπεινόφρων* + επίθημα *-σύνη*, πβ. κ. *σωφρο-σύνη*].

ταπεινόφρων, -ων, -ον {ταπεινόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται ταπεινά, με μετριοφροσύνη, που δεν έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του και ενεργεί αναλόγως ΣΥΝ. σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνας, καυχησιάρης, υπερήφανος. — **ταπεινοφρόνως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ταπεινός* + *-φρων* (< *φρήν, φρενός*, βλ.λ.), πβ. κ. *εχέ-φρων, σώ-φρων*].

ταπεινώνω ρ. μετβ. {ταπείνω-σα, -θηκα, -μένος} μειώνω την υπόληψη (κάποιου), του πληγώνω την αξιοπρέπεια: *τον ταπείνωσε δημόσια || ένιωσα τόσο ταπεινωμένος από την αποτυχία μου!* ΣΥΝ. εξευτελίζω, μειώνω, ντροπιάζω ΑΝΤ. εξαίρω, εξυψώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταπεινῶ (-όω)* < *ταπεινός* (βλ.λ.)].

ταπείνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έντονη ηθική μείωση, ο εξευτελισμός: *ήταν μεγάλη ~ να ηττηθεί μια τόσο σπουδαία δύναμη από έναν μικρό στρατό! || όσο ζούσαν μαζί, την υπέβαλλε σε κάθε είδους ταπεινώσεις* ● **2.** το να αισθάνεται κανείς ότι είναι μικρός, ασήμαντος, ότι δεν αποτελεί κάτι σπουδαίο (όχι ως αίσθημα μειονεξίας, αλλά λόγω σεμνότητας): *γονάτισε μπροστά στο εικόνισμα τής Παναγίας με ~ και ευλάβεια.* Επίσης **ταπείνωμα** (το) [μτγν.] {ταπεινώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

ταπεινωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ταπείνωση, εξευτελισμό: *~ ήττα / συνθήκη / ανακωχή || δάνειο με ~ όρους* ΣΥΝ. μειωτικός, προσβλητικός, εξευτελιστικός. — **ταπεινωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

τάπερ (το) {άκλ.} πλαστικό δοχείο με σκέπασμα που κλείνει ερμητικά για τη φύλαξη και μεταφορά τροφίμων: *το ~ με τα κεφτεδάκια.* — (υποκ.) **ταπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tupperware, εμπορική ονομασία].

ταπεραμέντο (το) ▸ ταμπεραμέντο

ταπέτο (το) το μικρό χαλί: *σκούπισε τα πόδια σου στο ~ έξω από την πόρτα!* ΣΥΝ. χαλάκι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappeto < λατ. tappētum, μτγν. τ. τού tapes, -ētis / tapēte, -is < αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσαρία (η) {ταπετσαριών} **1.** ειδικό επίστρωμα από χαρτί, ύφασμα ή πλαστικό, που επενδύει εσωτερικές επιφάνειες τοίχων κατοικήσιμου χώρου για διακόσμηση και προστασία **2.** η διακοσμητική επένδυση επίπλων, καθισμάτων οχημάτων κ.λπ.: *άλλαξε τις ~ στις καρέκλες τού σαλονιού* **3.** (συνεκδ.) η τεχνική τής επίστρωσης τοίχων ή επίπλων με ειδικό κάλυμμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezzeria < ρ. tappezzare < μτγν. λατ. *tapitiare < *tapitium < μτγν. *ταπήτιον*, υποκ. τού αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσάρω ρ. μετβ. {ταπετσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω ταπετσαρία σε τοίχο ή έπιπλο: *αγόρασα δύο πολυθρόνες ταπετσαρισμένες με κόκκινο βελούδο.* — **ταπετσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

ταπετσ(ι)έρης (ο) {ταπετσ(ι)έρηδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην τοποθέτηση ταπετσαρίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezziere < ρ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

τάπητας (ο) {ταπήτων} (λόγ.) **1.** παχύ, κυρ. μάλλινο ύφασμα, με το οποίο επιστρώνεται κυρ. το πάτωμα και σπανιότ. οι τοίχοι κατοικίας για προστασία από το κρύο τον χειμώνα και για διακοσμητικούς λόγους: *πολύχρωμος / περσικός ~ || χειροποίητος ~* (που υφαίνεται με το χέρι σε αργαλειό) ΣΥΝ. χαλί· ΦΡ. (μτφ.) ***θέτω επί τάπητος*** θέτω υπό συζήτηση, φέρω (συγκεκριμένο ζήτημα) προς συζήτηση: *καιρός να τεθούν τα καυτά προβλήματα των Α.Ε.Ι. επί τάπητος* **2.** οτιδήποτε

μοιάζει με χαλί και δίνει την εντύπωση ότι επιστρώνει κάτι: *φυσικός* ~ (ποώδης, χαμηλή βλάστηση που καλύπτει το έδαφος σε αρκετά μεγάλη έκταση) || *ο ~ τού γηπέδου* (χλοοτάπητας). Επίσης (λόγ.) **τάπης** [αρχ.] {τάπητος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάπης, -ητος*, με επίθημα *-ης, -ητος* (πβ. *λέβ-ης, μύκ-ης*), αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολ. δάνειο, πβ. περσ. tāb-aδ (απρφ. tāb-ıδan «γυρίζω, στρέφω, γνέθω»). Άλλοι έχουν υποθέσει ότι τόσο η περσ. όσο και η ελλην. λ. έχουν μικρασιατική προέλ. Η φρ. *θέτω επί τάπητος* αποδίδει τη γαλλ. mettre sur le tapis].
ταπητοστρώνω ρ. μετβ. [1895] {ταπητόστρω-σα, -θηκα, -μένος} επιστρώνω (επιφάνεια) με τάπητα. — **ταπητόστρωση** (η), **ταπητόστρωτος**, -η, -ο [1851].
ταπητουργείο (το) [1871] το εργαστήριο ή εργοστάσιο κατασκευής ταπήτων.
ταπητουργία (η) [1871] {ταπητουργιών} **1.** η τέχνη τής κατασκευής ταπήτων: *οι κάτοικοι τής περιοχής τής Μπουχάρας ασχολούνται παραδοσιακά με την ~* **2.** (συνεκδ.) το ταπητουργείο. — **ταπητουργικός**, -ή, -ό.
ταπητουργός (ο/η) [1871] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ταπήτων ή ο ιδιοκτήτης ταπητουργείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ. < *τάπητας* + *-ουργός* (< *έργο*)].
ταπί (το) {άκλ.} **1.** (στη χαρτοπαιξία) όρος με τον οποίο δηλώνει ο παίκτης ότι δεν έχει άλλα χρήματα **2.** (μτφ.-οικ.) χωρίς χρήματα: *μένω / είμαι ~* || (σκωπτ.) *~ και ψύχραιμος* ΣΥΝ. πανί με πανί • **3.** ο ειδικός ελαστικός τάπητας πάνω στον οποίον διεξάγονται αθλητικά αγωνίσματα (ελεύθερη πάλη, ενόργανη γυμναστική κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tapis «τάπητας» (βλ. κ. *ταπετσαρία*). χαρτοπαικτικός όρ. που δηλώνει ότι ο παίκτης αμέλησε ή δεν μπορεί πλέον να τοποθετήσει χρήματα τού στοιχήματος (να «ποντάρει») στην πράσινη τσόχα τού τραπεζιού].
ταπιόκα (η) {χωρ. πληθ.} αλεύρι που παράγεται από ένα φυτό (που λέγεται μανιόκα) και είναι πολύ σημαντική τροφή για τους ιθαγενείς τής Αφρικής, τής Ν. Αμερικής και των νησιών τής Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. tapioca < tipioca (λ. τής γλώσσας Τούπι)].
τάπιρος (ο) {ταπίρ-ου | -ων, -ους} νυκτόβιο και φυτοφάγο θηλαστικό που ζει στην Κ. και Ν. Αμερική και στη ΝΑ. Ασία, έχει κοντά πόδια, μήκος δύο ώς δυόμισι μέτρα περίπου, ύψος πάνω από ένα μέτρο, ενώ η μύτη και το άνω χείλος του είναι ενωμένα και σχηματίζουν κοντή προβοσκίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tapir < πορτ. tapir < tapira (λ. τής γλώσσας Τούπι)].
ταπισερί (η) {άκλ.} ύφασμα που κρεμιέται κυρ. στον τοίχο ως διακοσμητικό και είναι είτε κεντητό με βελόνα σε καμβά είτε υφασμένο σε αργαλειό ή οριζόντιο στημόνι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. tapisserie < ρ. tapisser < μτγν. λατ. *tapitiāre (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].
τ' απίστομα επίρρ. → απίστομα
Τ.Α.Π.Ο.Τ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.
ταπώνω ρ. μετβ. {τάπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φράσσω (άνοιγμα) ή κλείνω (δοχείο) με τάπα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πωματίζω, καπακώνω, βουλλώνω ΑΝΤ. ξεταπώνω, εκπωματίζω **2.** (στην καλαθοσφαίριση για αμυνόμενο παίκτη) κάνω τάπα (βλ.λ.) σε αντίπαλο **3.** (μτφ.-οικ.) αποστομώνω: *είχε αρχίσει τα πικρόχολα σχόλια, αλλά η Μαρίνα τον τάπωσε αμέσως*. — **τάπωμα** (το).
ταράζω κ. (λόγ.) **ταράσσω** ρ. μετβ. {τάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** κάνω (κάτι) να χάσει την ισορροπία, την ηρεμία, την τάξη: *η πέτρα που έπεσε τάραξε την επιφάνεια τής λίμνης* || *ταραγμένη θάλασσα* ΣΥΝ. αναταράζω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω, καταλαγιάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ταράζω τα νερά*** προκαλώ έντονες συζητήσεις, διαλύω το κλίμα αδιαφορίας, ανατρέπω (προσωρινά) τη σταθερότητα μιας κατάστασης: *με τις συγκλονιστικές του αποκαλύψεις για στημένα παιχνίδια τάραξε τα νερά στον χώρο τού αθλητισμού* **2.** προκαλώ σύγχιση ή έντονη ενόχληση, καταστρέφω την ησυχία, την ψυχική γαλήνη (σε κάποιον): *τα τραγούδια και οι φωνές τους μου τάραξαν τον ύπνο* || *με τάραξαν τα νέα που μου είπες* || *Μην ταράζεσαι! Όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ. συνταράσσω, συγχίζω, αναστατώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω, γαληνεύω· ΦΡ. ***μη μου τους κύκλους τάραττε*** (*μή μου τούς κύκλους τάραττε*, φράση τού Αρχιμήδη προς τον Ρωμαίο στρατιώτη που όρμησε να του χαλάσει τους σχεδιασμένους στο δάπεδο κύκλους) μη με σκοτίζεις, μην ταράζεις την ηρεμία μου **3.** (ειδικότ.) τρομάζω, προκαλώ φόβο (σε κάποιον): *θα τον ταράξεις γέρο άνθρωπο, βγάλε αυτή τη μάσκα* **4.** (εκφραστ.) (α) κουράζω υπερβολικά (κάποιον) με (κάτι), τον κάνω να απαυδήσει (με κάτι που κάνω σε υπερβολικό βαθμό): *με τάραξε στην πολυλογία / στην καζούρα*· ΦΡ. ***ταράζω (κάποιον) στο ξύλο*** δίνω σε (κάποιον) πολύ ξύλο (β) καταναλώνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: *τα ταράξαμε τα γλυκά· δεν αφήσαμε τίποτα!* || *βρήκαμε μια συκιά στον δρόμο και τα ταράξαμε τα σύκα*. — **τάραγμα** (το) [αρχ.] κ. **ταραγμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ετάραξα* τού αρχ. *ταράσσω*, κατά το σχήμα *ετίναξα – τινάζω, έκραξα - κράζω*. Το αρχ. *ταράσσω* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. προέρχεται από θ. με δασέα σύμφωνα και συνεσταλμ. -ṛ- (*dhə), στο οποίο ανάγεται και η λ. *ταραχή* (< *dhṛə-gh-). Το ρ. *ταράσσω* συνδ. μάλλον με το αρχ. συνώνυμο *θράσσω* (< **θρᾰχ-jω*), με συγκοπή τού πρώτου -α- σε περιβάλλον υγρού συμφώνου (νόμος τού Kretschmer). Ωστόσο η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* (βλ.λ.) δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί].
ταράκουλο (το) (οικ.) μεγάλη ψυχική αναστάτωση, σύγχιση, έκπληξη· κυρ. στη ΦΡ. ***παθαίνω ταράκουλο*** αναστατώνομαι.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *ταρακουνώ*].
ταρακουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ταρακουνάς... | ταρακούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) **1.** κουνώ πολύ δυνατά, ταράζω από τα θεμέλια: *η έκρηξη ταρακούνησε ολόκληρο το κτήριο* || *ο σεισμός μάς ταρακούνησε για τα καλά!* ΣΥΝ. σείω, συγκλονίζω, τραντάζω **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ανασφάλεια, φόβο ή ανησυχία, τον βγάζω από την αταραξία ή τον εφησυχασμό του: *η απειλή απολύσεων ταρακούνησε τους υπαλλήλους που είχαν επαναπαυθεί και η παραγωγή αυξήθηκε κατακόρυφα* || *είχαμε την εντύπωση ότι όλα πάνε καλά στην πόλη μας, ώσπου ήρθαν οι αποκαλύψεις για διακίνηση ναρκωτικών μεταξύ μαθητών να μας ταρακουνήσουν για τα καλά!* — **ταρακούνημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ταράζω* και *κουνώ*].
ταραμάς (ο) {ταραμάδες} ορεκτικό που παρασκευάζεται από μάζα αβγών διαφόρων ψαριών τού γλυκού νερού (κυρ. κυπρίνου) διατηρημένη σε αλάτι, που καταναλώνεται συνήθ. τις ημέρες τής νηστείας (πβ. λ. *αβγοτάραχο, χαβιάρι*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tarama].
ταραμοκεφτές (ο) {ταραμοκεφτέδες} νηστήσιμος κεφτές με ζύμη, που παρασκευάζεται από ταραμά αντί για κιμά.
ταραμοσαλάτα (η) {δύσχρ. ταραμοσαλατών} παχύρρευστη σαλάτα που προσφέρεται ως ορεκτικό, με βασικό συστατικό τον ταραμά (βλ.λ.), στον οποίο έχει προστεθεί λεμόνι, λάδι, ψιλοκομμένο κρεμμύδι και ψίχα ψωμιού.
τάρανδος (ο) {ταράνδ-ου | -ων, -ους} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμο και δυνατό ελάφι των αρκτικών περιοχών, με πυκνό και μακρύ τρίχωμα, κύριο χαρακτηριστικό τού οποίου είναι τα ψηλά, διακλαδιζόμενα και πεπλατυσμένα στα άκρα κέρατά του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. δάνειο, πιθ. από φιννο-ουγγρική γλώσσα, λ.χ. šardo, šardö, šordö κ.ά. Δεν φαίνεται να υπάρχει ετυμολ. σχέση με τη λ. *ταύρος*].
ταραντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ναπολιτάνικος χορός, σε χρόνο 6/8, εύθυμος και γρήγορος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tarantella, είδος χορού από τον Τάραντα τής ΝΑ. Ιταλίας. Βλ. κ. *Τάρας*].
ταραντούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγαλόσωμη δηλητηριώδης αράχνη, νυκτόβια και αργοκίνητη, που ζει στις θερμές περιοχές, τρέφεται κυρ. με έντομα και μικρά σπονδυλόζωα, τα οποία παγιδεύει σε μεγάλο ιστό, ενώ το δάγκωμά της είναι πολύ οδυνηρό αλλά ακίνδυνο για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tarantula < ιταλ. tarantola < Taranto «Τάρας», πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας (βλ. λ. *Τάρας*)].
ταραξάκο (το) το άγριο ραδίκι.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. taraxacum < αραβ. ṭarakhšaqūn (ίδια σημ.)].
ταραξίας (ο/η) {ταραξιών} πρόσωπο που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προξενεί αναστάτωση: *ανέλαβε να απομονώσει τους ~ και να αποκαταστήσει την τάξη* || *οι ~ τής δημόσιας ζωής / τού Κοινοβουλίου* ΣΥΝ. ταραχοποιός, φασαρίας, ανακατωσούρης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τάραξις* + παραγ. επίθημα *-ίας* (πβ. κ. *ταμ-ίας, λοχ-ίας*)].
Τάρας (ο) {Τάραντ-ος, -α} πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας στον μυχό τού ομώνυμου κόλπου, η οποία κατά την αρχαιότητα ήταν η μόνη σπαρτιατική αποικία στην Κάτω Ιταλία. Επίσης **Τάραντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από τον ομώνυμο ποταμό, στον οποίο ήταν χτισμένη η πόλη. Θεωρείται ιλλυρικής προελ., πβ. ιλλυρ. darandos «δρυς, βαλανιδιά»].
ταράσσω ρ. → ταράζω
ταρατατζούμ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος τού τυμπάνου **2.** (ειρων.-επιτατ.) λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από υπερβολή ή πομπώδες ύφος, τυμπανοκρουσίες: *ας αφήσουμε κατά μέρος τα ~ και ας ασχοληθούμε με την ουσία*.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
ταράτσα (η) {ταρατσών} η επίπεδη ακάλυπτη στέγη κτηρίου: *θ' ανέβω στην ~ να δω τη θέα / ν' απλώσω τα ρούχα* ΣΥΝ. λιακωτό· ΦΡ. (οικ.) ***την κάνω ταράτσα*** τρώω καλά, μέχρι σκασμού, χορταίνω ΣΥΝ. την ταρατσώνω. — (υποκ.) **ταρατσούλα** (η) κ. **ταρατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terrazza < γαλλ. terrasse < προβηγκ. terrassa < δημώδ. λατ. *terrācea, θηλ. τού επιθ. *terrāceus < λατ. terra «γη, έδαφος»].
ταρατσώνω ρ. μετβ. {ταράτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κατασκευάζω ταράτσα σε (οικοδομή): *~ το σπίτι*· ΦΡ. ***την ταρατσώνω*** τρώω πολύ και καλά, χορταίνω ΣΥΝ. την κάνω ταράτσα. - **ταράτσωμα** (το).
ταραχή (η) **1.** η ψυχική αναστάτωση: *πέρασα μεγάλη ~* || *συνήλθα από την ~* || *οι καβγάδες μού φέρνουν ~* || *στην ανάκριση δεν έδειξε ίχνος ταραχής* ΣΥΝ. σύγχιση, ανησυχία, συγκίνηση, συγκλονισμός ΑΝΤ. ηρεμία, νηφαλιότητα **2.** η έλλειψη ηρεμίας και ομαλότητας, η αναταραχή: *επικρατούσε τέτοια ~ στο ακροατήριο, που οι ομιλητές δεν ακούγονταν πια* ΣΥΝ. αναστάτωση, ανακατωσούρα, αταξία, φασαρία ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη **3. ταραχές** (οι) γεγονότα που προκαλούν διασάλευση τής έννομης τάξης, τής κοινωνικής γαλήνης: *ξέσπασαν νέες / βίαιες ~ στο κέντρο τής πόλης* || *φοβούμαι / περιμένω ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ταράζω*].
ταραχοποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προκαλεί αναστάτωση: *τα ~ στοιχεία πρέπει να απομονωθούν*· (συνήθ. ως ουσ.): *οι ταραχοποιοί τιμωρήθηκαν παραδειγματικά* ΣΥΝ. ταραξίας.
τάραχος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ψυχική ταραχή· κυρ. στη ΦΡ. ***τραβώ / περνώ των παθών μου τον τάραχο*** βασανίζομαι πολύ, υποφέρω τα πάνδεινα: *των παθών μου τον τάραχο πέρασα, μέχρι να βρω μια θέση να παρκάρω!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταραχή* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους. Η φρ. *τραβώ / περνώ*

των παθών μου τον τάραχο ανάγεται στον *Μικρό Παρακλητικό Κανόνα τής Θεοτόκου: τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον ἡ τὸν κυβερνήτην τεκοῦσα κύριον καὶ τὸν κλύδωνα κατεύνασον τῶν ἐμῶν πταισμάτων, θεονύμφευτε*].

ταραχώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ταραχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταραχές: *η δεκαετία τού '40 ήταν από τις πιο ~ περιόδους τής ιστορίας μας* || *~ ζωή / βίος* || *~ συγκέντρωση / συζήτηση / διαδήλωση* ΣΥΝ. ταραγμένος, ανήσυχος, θυελλώδης ΑΝΤ. ήρεμος, γαλήνιος, ατάραχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ταρζανιά (η) (λαϊκ.) παράτολμη (συνήθ. ακροβατική) ενέργεια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tarzan, όν. επινοημένο από τον Αμερικανό συγγραφέα E.R. Burroughs, δημιουργό τού συγκεκριμένου ήρωα, ενός δυνατού και ευκίνητου άνδρα, ο οποίος είχε εγκαταλειφθεί από παιδί στη ζούγκλα και ήταν εξοικειωμένος με τον κόσμο της].

ταρίφα (η) {δύσχρ. ταριφών} **1.** η διατίμηση, ο καθορισμός τιμής (αγαθού ή υπηρεσίας) **2.** (α) (στα ταξίμετρα) το κόμιστρο για τη διαδρομή των ταξί ανάλογα με την απόσταση που διανύεται και την ώρα τής ημέρας: *απλή ~* ΦΡ. ***διπλή ταρίφα*** το αυξημένο τιμολόγιο που ισχύει για τις νυχτερινές διαδρομές με ταξί (από τα μεσάνυχτα ώς τις 05.00 π.μ.) ή για δρομολόγια έξω από την πόλη, την έδρα τού ταξί: *πόσο πάει η ~ μέχρι το αεροδρόμιο;* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το ταξίμετρο: *βάζω την ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tariffa < αραβ. tarīfah «δημοσίευση, γνωστοποίηση» (< ρ. 'arrafa «γνωστοποιώ»)].

ταρίφας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο ταξιτζής.

ταρίχευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επεξεργασία τού σώματος νεκρού ανθρώπου ή ζώου με ειδικά φάρμακα, με σκοπό να προστατευθεί από την αποσύνθεση και να μείνει όσο το δυνατόν αναλλοίωτο: *οι αρχαίοι Αιγύπτιοι εφάρμοζαν την ~ των νεκρών για θρησκευτικούς λόγους* ΣΥΝ. βαλσάμωμα, μουμιοποίηση (για ανθρώπους) **2.** η μέθοδος συντήρησης κρέατος, ψαριών και άλλων τροφίμων με τη χρήση αλατιού και σπανιότ. με κάπνισμα ή ξήρανση στον αέρα ΣΥΝ. πάστωμα, αλάτισμα. — **ταριχευτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

ταριχευτής (ο) [αρχ.], **ταριχεύτρια** (η) {ταριχευτριών} **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στην ταρίχευση (βλ.λ.) ΣΥΝ. βαλσαμωτής **2.** τεχνίτης ειδικευμένος στη διατήρηση τροφίμων με αλάτισμα ή κάπνισμα.

ταριχευτικός, -ή, -ό → ταρίχευση

ταριχευτός, -ή, -ό [μτγν.] (για τρόφιμα) αυτός που έχει ταριχευθεί, που έχει παρασκευαστεί με ταρίχευση: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. ταριχευμένος ΑΝΤ. φρέσκος, νωπός.

ταριχεύω ρ. μετβ. {ταρίχευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** συντηρώ (νεκρό σώμα ανθρώπου ή ζώου) με τη χρήση ειδικών φαρμάκων και τεχνικών: *οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ταρίχευαν τους νεκρούς τους* || *στο σπίτι του είχε ταριχευμένα ζώα και πουλιά* ΣΥΝ. βαλσαμώνω **2.** διατηρώ (τρόφιμα) για μεγάλο χρονικό διάστημα με τη χρήση αλατιού ή με κάπνισμα, ξήρανση στον αέρα κ.λπ.: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. παστώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάριχος* «ταριχευμένο σώμα, μούμια», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, ενώ δεν φαίνεται δυνατή η προταθείσα σύνδεση με το ρ. *ταρχύω* «θάβω, κηδεύω». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αρμ. tarex, συρ. tārīxā].

ταρό (το) {άκλ.} **1.** σύνολο από εβδομήντα οκτώ παιγνιόχαρτα, από τα οποία τα είκοσι δύο (τα παιγνιόχαρτα δηλ. μιας από τις πέντε σειρές στις οποίες διαιρείται το σύνολο αυτό) έχουν σχεδιασμένες πάνω τους αλληγορικές παραστάσεις και με τα οποία (με αποκρυφιστικό τρόπο) μαντεύει κανείς το μέλλον **2.** καθένα από τα παραπάνω παιγνιόχαρτα, κυρ. από τα είκοσι δύο που φέρουν παραστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tarot < ιταλ. tarocco (κυρ. πληθ. tarocchi), αγν. ετύμου].

ταρσανάς κ. **αρσανάς** (ο) {ταρσανάδες} (λαϊκ.) **1.** ναυπηγείο για μικρά πλοία **2.** (κατ' επέκτ.) (α) μικρός ναύσταθμος (β) αποβάθρα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tersane, με προληπτ. αφομοίωση, < βεν. darsana < αραβ. dār as-sināh].

ταρσανατζής (ο) {ταρσανατζήδες} (λαϊκ.) ο ναυτεργάτης που απασχολείται σε ταρσανά.

Ταρσός (η) πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, πνευματικό κέντρο κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, φοιν. προελ., αγν. ετύμου].

ταρσός (ο) (περιληπτ.) το σύνολο των οστών μεταξύ τής κνήμης και τού μεταταρσίου (βλ.λ.) στο κάτω οπίσθιο τμήμα τού ποδιού, τα οποία σχηματίζουν την άρθρωση τού αστραγάλου στον άνθρωπο ή το αντίστοιχο τμήμα στο πόδι άλλων σπονδυλωτών ζώων. - **ταρσικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., < θ. *ταρσ-* < *tr̥s-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *ters- «ξηραίνομαι, στεγνώνω» (όπως απαντά στο αρχ. ρ. *τέρσομαι,* ίδια σημ.). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. t'ař «σανίδα πάνω στην οποία αποξήραιναν τα σταφύλια», σανσκρ. tr̥ṣyati «διψώ», αρχ. γερμ. darra «αποξηραντήριο φρούτων», σουηδ. tarre «πλέγμα, καλαμωτή», γερμ. Durst «δίψα» κ.ά. Η λ. *ταρσός,* απομακρυνόμενη από την αρχική έννοια «ξηρός», δήλωσε κυρ. το πλατύ καλαμωτό πλέγμα στο οποίο αποξήραιναν τα φρούτα, για να καταλήξει να αναφέρεται σε εξειδικευμένες πλατιές επιφάνειες, όπως είναι η παλάμη, το πέλμα, το άκρο τού κουπιού κ.ά. Παράλληλα, το αρχ. ρ. *τέρσομαι* αντικαταστάθηκε σε όλες τις χρήσεις από το συνώνυμο *ξηραίνω*].

τάρσωμα (το) [αρχ.] {ταρσώμ-ατος | -ατα, -άτων} σωρός από καλάμια ή κλαδιά πλεγμένα, ώστε να συγκρατούν τα χώματα πιθανών κατολισθήσεων.

τάρτα (η) {ταρτών} είδος ρηχής και στρογγυλής πίτας γλυκιάς ή αλμυρής από σκληρή ζύμη, χωρίς κρούστα από πάνω, με γέμιση από κρέμα, σοκολάτα, φρούτα, τυρί, λαχανικά κ.ά. — (υποκ.) **ταρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tarte, πιθ. άλλος τ. τής λ. tourte (βλ. λ. τούρτα)].

ταρτάν (το) {άκλ.} συνθετικός τάπητας που χρησιμοποιείται για την κάλυψη τού αγωνιστικού χώρου σε αθλητικές εγκαταστάσεις στίβου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tartan < αγγλ. tartan (βλ. λ. *τάρταν*)].

τάρταν (το) {άκλ.} μάλλινο ύφασμα με καρό σχέδια από λωρίδες διαφορετικού πάχους και χρωμάτων, από το οποίο κυρ. κατασκευάζονταν τα κιλτ των Σκωτσέζων, με ξεχωριστό σχέδιο για κάθε φυλή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tartan < μέσ. γαλλ. tertaine «ύφασμα από μαλλί αγνό ή συνθετικό», αβεβ. ετύμου, ίσως παράλλ. τ. τού συνωνύμου tiretaine < παλ. γαλλ. tiret < λατ. tyrius «(ύφασμα) από την Τύρο» (< Tyrus «Τύρος»), με την επίδρ. τής λ. futaine «βαμβακερό ύφασμα»].

Τάρταρα (τα) {Ταρτάρων} ΜΥΘΟΛ. τα έγκατα τής Γης, ο Κάτω Κόσμος. Επίσης **Τάρταρος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τάρταρος,* αγν. ετύμου, πιθ. ανατολ. δάνειο].

ταρταρίνος (ο) [1894] γραφικός πολυλογάς και καυχησιάρης, που παριστάνει τον παλληκαρά. — **ταρταρινισμός** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tartarin, κεντρικό πρόσωπο τού μυθιστορήματος *Les Aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon* (Οι εκπληκτικές περιπέτειες τού Ταρταρίνου από την Ταρασκονία) τού Γάλλου συγγραφέα A. Daudet (1840-97), στο οποίο ο Ταρταρίνος, αφού πρώτα παρουσίασε τον εαυτό του ως ήρωα εκπληκτικών επιτευγμάτων, αναγκάζεται να αναζητήσει πραγματικές περιπέτειες, που θα του επιτρέψουν να επαληθεύσει μέρος τής φήμης του].

ταρταρούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το όστρακο τής θαλάσσιας χελώνας **2.** (συνεκδ.) ό,τι κατασκευάζεται από όστρακο θαλάσσιας χελώνας, κυρ. κόσμημα ή άλλο διακοσμητικό αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tartaruga «χελώνα» < μτγν. λατ. tartarūcus «κακός χελωνόμορφος δαίμονας» < λατ. Tartarus < αρχ. *Τάρταρος* (βλ. λ. *Τάρταρα*)].

ταρτουφισμός (ο) [1820] η υποκριτική ευσέβεια, η προσποιητή εντιμότητα, το να ηθικολογεί κανείς, προκειμένου να αποκρύψει δικά του ελαττώματα, τις πραγματικές του προθέσεις ΣΥΝ. ιησουιτισμός, φαρισαϊσμός.

ταρτούφος (ο) αυτός που ηθικολογεί υποκριτικά, που προσποιείται τον ευσεβή ΣΥΝ. ιησουίτης, φαρισαίος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tartuffe (ήρωας ομώνυμης κωμωδίας τού Μολιέρου, χαρακτηριστικός τύπος υποκριτή και μοχθηρού ανθρώπου) < ιταλ. tartufo «τρούφα» < μτγν. λατ. terri(tu)berum < terra «γη, χώμα» + tuber «είδος μηλιάς»].

τασάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) σταχτοδοχείο, μικρό και ρηχό δοχείο για τις στάχτες και τα αποτσίγαρα.

τάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (παλαιότ.) το τέντωμα, η έκταση: *~ των χεριών* (μτφ.) **2.** η δυναμική που δημιουργούν τα υπάρχοντα δεδομένα: *οι ~ τής αγοράς συχνά επηρεάζονται από τη διαφήμιση* || *τον τελευταίο καιρό υπάρχει η ~ για μεγαλύτερη ανεξαρτησία τής περιφέρειας από το κέντρο* || *πτωτική / σταθεροποιητική / υποχωρητική / ανοδική ~ στο χρηματιστήριο* **3.** η ιδιαίτερη κλίση, ιδιαίτερη προτίμηση (που έχει κάποιος προς κάτι): *έχει την ~ να τραγικοποιεί τα πράγματα / να λέει ψέματα / να υπερβάλλει* **4.** καθεμιά από τις διαφορετικές ιδεολογικές κατευθύνσεις που εκδηλώνονται στο εσωτερικό ενός κόμματος: *η κυρίαρχη ~ είναι των εκσυγχρονιστών* || *στη σύνθεση τού εκτελεστικού εκπροσωπούνται όλες οι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) ρεύμα • **5.** ΗΛΕΚΤΡ. η διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων ενός αγωγού, λόγω τής οποίας υπάρχει κίνηση φορτίων από το ένα σημείο στο άλλο: *ρεύμα / σύρμα υψηλής τάσεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάσις,* αρχική σημ. «τέντωμα», < θ. *tn̥- (συνεσταλμ. βαθμ. θ. *ten- τού ρ. *τείνω,* βλ.λ.) + *-σις* (πβ. κ. *λύ-σις*). Οι σύγχρονες μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. tension].

τάσι (το) {τασ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό κύπελλο με φαρδύ χείλος, για να πίνει κανείς κυρ. νερό: *ασημένιο ~* ΣΥΝ. ποτήρι **2.** (παλαιότ.) ρηχό και ελαφρύ δοχείο για το νερό τού λουσίματος ή το ρίξιμο νερού στα λουτρά **3.** καθένας από τους δύο μεταλλικούς δίσκους τής ζυγαριάς **4.** (στο αυτοκίνητο) το μεταλλικό διακοσμητικό που καλύπτει τα μπουλόνια τού τροχού **5.** ***τάσια*** (τα) οι ορειχάλκινοι δίσκοι τού κυμβάλου σύγχρονης ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tas].

τασιενεργός, -ή, -ό ΧΗΜ. ***τασιενεργά υλικά*** υλικά (λ.χ. σαπούνια, απορρυπαντικά κ.ά.) τα οποία, όταν διαλυθούν σε διαλύτη, μεταβάλλουν την επιφανειακή του τάση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tensioactif].

τασκεμπάπ κ. **τας-κεμπάμπ** (το) {άκλ.} φαγητό από μικρά κομμάτια κοκκινιστού κρέατος, ψιλοκομμένο κρεμμύδι, ντομάτα και καρυκεύματα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tas-kebabı].

Τασκένδη (η) η πρωτεύουσα τού Ουζμπεκιστάν, κοντά στα σύνορα με το Καζαχστάν, με σημαντική ελληνική κοινότητα μετά τη λήξη τού ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1949).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Tashkent, τής σογδικής γλώσσας, taš «πέτρα» + kand «οχυρό»].

τάσσω ρ. μετβ. {έταξα, τάχθηκα (λόγ. ετάχθην, -ης, -η..., μτχ. ταχθείς, -είσα, -έν), ταγμένος (λόγ. τεταγμένος)} **1.** (αρχαιοπρ.) ορίζω, καθορίζω: *ο νόμος τάσσει ως υποχρεωτική την υπογραφή συμβολαίου μεταξύ των συμβαλλομένων* (μεσοπαθ. ***τάσσομαι***) **2.** παίρνω θέση (υπέρ ή κατά κάποιου), τοποθετούμαι: *τάχθηκε με τους εξεγερμένους χωρικούς* || *η κοινή γνώμη τάσσεται πάντα υπέρ των αδικημένων* || *~ υπό τη σημαία κάποιου* || *ετάχθη κατά τής αποφάσεως τού προεδρείου* || *βουλευτές τάχθηκαν εναντίον των πρόωρων εκλογών* ΦΡ. (α) ***τάσσομαι παρά το πλευρόν κάποιου*** αγωνίζομαι μαζί του, συμμαχώ (β) (λόγ.) ***έκαστος εφ' ω ετάχθη*** βλ. λ. *έκαστος* **3.** (η μτχ. ***ταγμένος,*** -η, -ο) αυτός που έχει δοθεί, αφιερωθεί σε κάτι: *~ στην υπηρεσία τής δι-*

καιοσύνης / *τής επιστήμης* || ~ *στην προάσπιση των εθνικών συμφερόντων* / *στην Αριστερά* **4.** ΜΑΘ. **τεταγμένη** (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συντεταγμένες, βάσει των οποίων προσδιορίζεται ένα σημείο στο επίπεδο ή στον χώρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τάγ-jω*, αγν. ετύμου (βλ. κ. *ταγός*). Παράγ. *τακ-τός, τάξις (-η), τάγ-μα, ταγ-ή, τακτ-ικός* κ.ά. Το ρ. *τάσσω* / *-ττω* είναι συνώνυμο τού ρ. *τίθημι*, αλλά η σημασία του είναι πιο εξειδικευμένη, αφού εκφράζει την έννοια «τοποθετώ εκεί όπου πρέπει, οργανώνω κατάλληλα, ταξινομώ», πράγμα που δικαιολογεί τη χρήση τής λ. και των παραγώγων της στη διοικητική και στρατιωτική ορολογία].

ταστιέρα κ. **ταστέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ο βραχίονας των εγχόρδων οργάνων (πάνω στον οποίο υπάρχουν τα τάστα).
[ΕΤΥΜ. < *τάστο* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *τοστ-ιέρα*].

τάστο (το) ΜΟΥΣ. καθένα από τα κάθετα μεταλλικά χωρίσματα που σημειώνουν στον βραχίονα των εγχόρδων οργάνων τα σημεία στα οποία πρέπει να τοποθετηθούν τα δάχτυλα, για να παραχθούν οι νότες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tasto < ρ. tastare «ψηλαφώ, ψαύω» < μεσν. λατ. tastāre, από συμφυρμό των λατ. tangere «αγγίζω, ψαύω» και gustāre «γεύομαι»].

Τ.Α.Τ. (το) Ταμείο Ασφάλισης Τυπογράφων (έχει ενταχθεί τώρα στο Ι.Κ.Α.).

Τάταρος (ο) [1813] {Τατάρ-ου | -ων, -ους} αυτός που ανήκει σε τουρκόφωνο λαό τής Κ. Ρωσίας, τής Κριμαίας, τού Β. Καυκάσου και τής Σιβηρίας. — **ταταρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Tatar, λ. μογγολικής αρχής, που μάλλον σημαίνει απλώς «άνθρωποι, λαός»].

Ταταύλα (τα) συνοικία Ελλήνων (μέχρι το 1923) τής Κωνσταντινούπολης στην περιοχή τού Πέρα. — **ταταυλιανός**, -ή, -ό.

Τατζικιστάν (το) {άκλ.} (τατζ. Jumhurii Tojikiston = Δημοκρατία τού Τατζικιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ντουσανμπέ, επίσημη γλώσσα την Τατζικική και νόμισμα το ρούβλι Τατζικιστάν. — **Τατζίκος** (ο), **Τατζίκα** (η), **τατζικικός**, -ή, -ό, **Τατζικικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τατζ. Tadzhikistan (με β' συνθ. το περσ. -stan «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγενών Tadzhik «Τατζίκοι» (< σανσκρ. tājika «Πέρσικός»), που αναφέρεται στην απώτερη περσική καταγωγή τους].

Τατιανή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τατιάνα**.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού λατ. Tatiānus (ονομασία ρωμαϊκής πατριάς) < Tatius, αγν. ετύμου].

τατουάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δερματοστιξία* **1.** η χάραξη τής επιδερμίδας με ειδικά εργαλεία με μικρά επιφανειακά τρυπήματα και έκχυση ανάλογων ποσοτήτων χρωστικών ουσιών, ώστε να εντυπώνονται πάνω στο δέρμα ανεξίτηλα σχέδια, γράμματα κ.λπ.: *κάνω ~ στο μπράτσο* **2.** (γενικότ.) η προσωρινή αποτύπωση στο δέρμα σχεδίων, γραμμάτων κ.λπ. **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο που χαράσσεται ή αποτυπώνεται πάνω στην επιδερμίδα: *μεγάλο* / *μικρό* / *πολύπλοκο* / *εντυπωσιακό ~*. Επίσης **τατού** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tatouage < ρ. tatouer < αγγλ. tattoo «δερματοστιξία», λ. τής Πολυνησίας, πβ. γλ. Τόνγκα tatau].

τάτσι-μίτσι-κότσι {άκλ.} (οικ.) μόνο στη ΦΡ. ***είναι / τα έχει κάνει τάτσι-μίτσι-κότσι (με κάποιον)*** (συνήθ. κακόσ.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει στενές σχέσεις (με κάποιον), προκειμένου να εξυπηρετηθούν συμφέροντα ή παράνομες ενέργειες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως από αλβ. Tatsi (= Τάσος), Mitsi (= Μήτσος), Kotsi (= Κώτσος), που αναφερόταν στα μέλη συμμορίας. Απίθανη η αναγωγή σε σλαβ. hitimice «γρήγορα»].

ταυ (το) {άκλ.} Τ, τ **1.** το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου • **2.** εργαλείο για τεχνικές σχεδιάσεις, που μοιάζει με δύο χάρακες κάθετους μεταξύ τους **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα απλού ή διπλού τ (Ŧ): *σύνδεση δοκών* / *σωλήνων ~* || *δοκός ~* (με διατομή σε ανάλογο σχήμα) (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦ* < σημιτ. tāw «σημείο»].

Ταΰγετος (ο) {-ου κ. -έτου} η ψηλότερη οροσειρά τής Πελοποννήσου στα σύνορα των νομών Λακωνίας και Μεσσηνίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Ταΰγετον (τό)*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ταΰς· μέγας, πολύς* (πβ. κ. σανσκρ. tavāḥ «ισχυρός, ενεργός»), παρ' ότι η καταληκτική μορφή μάς οδηγεί να υποθέσουμε την προελληνική του αρχή].

Τ.Α.Υ.Π.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος.

ταυρήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με ταύρο.

ταυρί (το) {σπάν. ταυρ-ιού | -ιών} (λαϊκότ.) **1.** ο ταύρος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ο νεαρός, ο μικρός ταύρος **3.** (μτφ. για νέο άνθρωπο) πολύ δυνατός: *είναι σκέτο ~*.
[ΕΤΥΜ. < **ταυρ-ίον*, υποκ. τού αρχ. *ταῦρος*].

ταυροειδής, -ής, -ές {μτγν.} {ταυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ταύρο ή με κάποια από τις ιδιότητες τού ταύρου. — **ταυροειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ταυροθυσία (η) {ταυροθυσιών} ΛΑΟΓΡ. η τελετουργική θυσία ταύρου: *το έθιμο τής ~*.

ταυροκαθάψια (τα) {ταυροκαθαψίων} **1.** αγώνισμα ακροβατικής ταυρομαχίας στη μινωική Κρήτη με ιερό, τελετουργικό χαρακτήρα, κατά το οποίο ο αθλητής έπιανε τα κέρατα τού επιτιθέμενου ταύρου και με δυνατό άλμα εκτινασσόταν πάνω από τη ράχη τού ζώου καταλήγοντας ξανά στο έδαφος πίσω από τον ταύρο: *η τοιχογραφία που παριστάνει ~ στην Κνωσό* **2.** ταυρομαχική εορτή θρησκευτικού χαρακτήρα σε αρκετές αρχαιοελληνικές πόλεις (Θεσσαλία, Σμύρνη, Έφεσος κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταυροκαθάπτης* < *ταῦρος* + *καθάπτης* < *καθάπτω* «στερεώνω, προσκολλώ» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἅπτω* / *-ομαι*].

ταυροκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ταυροκοίταξα} (εκφραστ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κοιτάζω με επιθετικό βλέμμα κατευθείαν μπροστά μου χαμηλώνοντας το κεφάλι ♦ **2.** (μετβ.) κοιτάζω επιθετικά χαμηλώνοντας το κεφάλι.

ταυρομαχία (η) [μτγν.] {ταυρομαχιών} παραδοσιακό αγωνιστικό θέαμα τής Ισπανίας, τής Πορτογαλίας και τής Λατινικής Αμερικής, σκοπός τού οποίου είναι η πάλη με έναν ταύρο και η τελική κατανίκηση ή και θανάτωσή του με σπαθί με καθορισμένη διαδικασία. — **ταυρομαχικός**, -ή, -ό [1887].

ταυρομάχος (ο) [1871] πρόσωπο που αγωνίζεται, κυρ. επαγγελματικά, σε ταυρομαχίες.

ταυρόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή ταύρου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταῦρος* + *-μορφος* < *μορφή*].

Ταύρος (ο) η μεγαλύτερη σε μήκος οροσειρά τής Μικράς Ασίας στο Ν. τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ταῦρος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < σημιτ. tur «όρος» ή < κελτ. tauro «λόφος»].

ταύρος (ο) **1.** αρσενικό βόδι που δεν έχει ευνουχιστεί, ώστε να είναι κατάλληλο για αναπαραγωγή· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα*** αντιμετωπίζω δύσκολο ή επικίνδυνο ζήτημα με αποφασιστικότητα και χωρίς αμφιταλαντεύσεις ή δισταγμούς (β) ***χύμηξε / όρμηξε σαν ταύρος*** κινήθηκε / μπήκε με μεγάλη βιασύνη και ορμή (γ) (μτφ.) ***ταύρος εν υαλοπωλείω / σε γυαλοπωλείο*** για κάποιον που αντιδρά χωρίς αυτοέλεγχο, που αντιδρά μανιωδώς διαλύοντας τα πάντα γύρω του (δ) ***σαν ταύρος μαινόμενος*** σε έξαλλη κατάσταση **2.** (μτφ.) άνθρωπος με δυνατή κράση και γεροδεμένο σώμα, άνθρωπος που χαίρει άκρας υγείας και ενεργητικότητας • **3.** ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός μεταξύ Κριού και Διδύμων, που περιλαμβάνει τον λαμπερό αστέρα Λαμπαδία **4.** ΑΣΤΡΟΛ. το δεύτερο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/4-20/5 **5.** (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου: *οι ~ θα πρέπει να προσέξουν σήμερα τα επαγγελματικά τους*. — (υποκ.) **ταυράκι** (το), **ταύρειος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦρος*, που συνδ. με λατ. taurus (> γαλλ. taureau, ισπ. torro), αρχ. σλαβ. turŭ (> ρωσ. tur), ιρλ. tarb κ. ά. Έχει επισημανθεί ακόμη η ομοιότητα των τ. αυτών με σημιτ. λ. για την ίδια σημ. (λ.χ. εβρ. šōr, αραμ. tōr, ακκαδ. šūru), αλλά δεν έχει διευκρινιστεί αν πρόκειται για σημιτ. δάνειο (ή το αντίστροφο) ή αν και οι δύο γλωσσικές οικογένειες δανείστηκαν παραλλήλως τη λ. από άγνωστη μέχρι στιγμής πηγή. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *σαν ταύρος εν υαλοπωλείω* (< αγγλ. like a bull in a china shop), *πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα* (< αγγλ. take the bull by the horns)].

ταύτα αντων. {τούτων} (λόγ.) αυτά· μόνο σε ΦΡ. όπως (α) ***μετά ταύτα*** ύστερα από αυτά (β) ***κατά ταύτα*** σύμφωνα με αυτά (γ) ***διά ταύτα*** ως εισαγωγικό απόφασης σε δημόσιο ή νομικό έγγραφο (δ) ***το διά ταύτα*** το συμπέρασμα που προκύπτει στο τέλος τού λόγου ή τής άποψης κάποιου (ε) ***παρά ταύτα*** παρ' όλα αυτά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦτα*, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας *οὗτος* (βλ.λ.)].

ταυτίζω ρ. μετβ. {ταύτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** θεωρώ (κάτι/κάποιον) ίδιο ή ισάξιο (με κάτι/κάποιον): *μην ταυτίζεις τον έρωτα με την αγάπη!* || *πολλοί ταυτίζουν τον συγγραφέα τού έργου με τον Ρήγα Βελεστινλή* **2.** εξακριβώνω, πιστοποιώ την ταυτότητα ή τη φύση προσώπου ή πράγματος: *οι ειδικοί δεν έχουν ταυτίσει το χειρόγραφο* || *ταύτισαν το DNA τού παιδιού με εκείνο τού πατέρα του, αρνιόταν ότι ήταν δικό του το παιδί·* (μεσοπαθ. ***ταυτίζομαι***) **3.** είμαι απόλυτα σύμφωνος, συμπίπτω απόλυτα (με κάποιον/κάτι): *οι απόψεις μας δεν ταυτίζονται· διαφωνούμε σε ορισμένα σημεία* **4.** μπαίνω εντελώς στη θέση (κάποιου), γίνομαι ένα (με αυτόν): *έχει ταυτιστεί με το πρόσωπο που υποδύεται στη σκηνή* || *πολλοί νέοι ταυτίζονται με μουσικά ή κινηματογραφικά είδωλα* **5.** υιοθετώ συνειδητά ή ασυνείδητα ορισμένη συμπεριφορά και ρόλους, σκέψεις και γνωρίσματα (κάποιου): *το παιδί ταυτίζεται με τον γονέα τού ίδιου φύλου* || *οι έφηβοι ταυτίζονται εύκολα με τα είδωλα τής επικαιρότητας* **6.** ΨΥΧΟΛ. αναγνωρίζω (κάτι) ως ξεχωριστό, εξακριβώνοντας την ταυτότητά του και διακρίνοντάς το από παρόμοια αντικείμενα, πρόσωπα, ερεθίσματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταὐτίζω* < αρχ. *ταὐτό* < *τὸ αὐτό* (με κράση)].

ταύτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αξιολόγηση, εκτίμηση κάποιου (προσώπου ή πράγματος) ως ισάξιου ή ίδιου με άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): *είναι εσφαλμένη η ~ τής ελευθερίας με την ασυδοσία* ΣΥΝ. ταυτισμός **2.** (στη γραμματολογία) η απόδειξη τής αυθεντικότητας (έργου), η εξακρίβωση τής προέλευσης, τού δημιουργού του: *η ~ ενός χειρογράφου* **3.** η απόλυτη συμφωνία, σύμπτωση ως προς κάτι: *στο θέμα αυτό υπάρχει ~ των εκτιμήσεων όλων των ειδικών* || *~ θέσεων* / *απόψεων* || *δεν μπορούν να προχωρήσουν, εφόσον δεν υπάρχει ~ στους στόχους που θέτουν* **4.** (μτφ. για πρόσ.) ο πλήρης συμμερισμός (εκ μέρους κάποιου) των συναισθηματικών αντιδράσεων, τού τρόπου σκέψης κ.λπ. άλλου προσώπου, ώστε να μπαίνει στη θέση του, σαν να ήταν ο ίδιος που αντιδρούσε, σκεφτόταν κ.λπ. με αυτό τον τρόπο: *η ~ τού ηθοποιού με τον ρόλο που υποδύεται* || *η ~ τού κοινού με το θύμα τού εγκλήματος ήταν το κλειδί τής επιτυχίας τής ταινίας* **5.** ΨΥΧΟΛ. η διεργασία με την οποία το υποκείμενο αφομοιώνει πλευρές, ιδιότητες και χαρακτηριστικά άλλου υποκειμένου και μεταμορφώνεται πλήρως ή εν μέρει βάσει τού προτύπου που ο άλλος προσφέρει: *η προσωπικότητα συγκροτείται και διαφοροποιείται μέσω μιας σειράς ταυτίσεων*. Επίσης **ταυτισμός** (ο) [μτγν.].

ταυτο- κ. **ταυτό-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνουν ταυτότητα, πλήρη ομοιότητα, ταύτιση ως προς κάτι: *ταυτο-προσωπία, ταυτο-γνωμία, ταυτο-βουλία, ταυτο-λογία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από το αρχ. ταὐτό < τὸ αὐτό (με κράση)].

ταυτόαιμος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο αίμα με κάποιον ή κάποιους άλλους, ο εξ αίματος συγγενής ΣΥΝ. όμαιμος.

ταυτοβουλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ταύτιση τής βούλησης δύο ή περισσότερων πλευρών, η κοινή θέληση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ταὐτο- + -βουλία < βουλή].

ταυτογνωμώ ρ. αμετβ. {ταυτογνωμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) ΣΥΝ. ομοφρονώ. — **ταυτόγνωμος,** -η, -ο [μεσν.], **ταυτογνωμία** (η).

ταυτογράμματος, -η, -ο [1888] (ποίημα, στίχος) στον οποίο εμφανίζεται ταυτόγραμμο.

ταυτόγραμμο (το) {ταυτογράμμ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. (σε στίχο ή ποίημα) είδος παρήχησης κατά το οποίο οι λέξεις αρχίζουν από το ίδιο γράμμα.

ταυτολογία (η) {ταυτολογιών} **1.** σχήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνονται οι ίδιες έννοιες, νοήματα με διαφορετική διατύπωση **2.** κάθε πρόταση στην οποία το υποκείμενο και το κατηγορούμενο είναι ή δηλώνουν την ίδια έννοια, λ.χ. *ελευθερία είναι το να είναι κανείς ελεύθερος* **3.** κάθε λογική πρόταση που ισχύει για λόγους τυπικούς καθ' εαυτήν και όχι λόγω πιστής απόδοσης τού αντικειμενικού κόσμου. — **ταυτολογικός,** -ή, -ό, **ταυτολογικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ταὐτολόγος < ταὐτο- + λόγος].

ταυτολόγος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που επαναλαμβάνει τα ίδια, που ταυτολογεί.

ταυτολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ταυτολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ με ταυτολογίες, επαναλαμβάνω τα ίδια με όμοιες ή παρόμοιες λέξεις.

ταυτοπάθεια (η) {ταυτοπαθειών} (σπάν.) το να παθαίνει κανείς τα ίδια με άλλον. — **ταυτοπαθής,** -ής, -ές [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ταὐτο- + -πάθεια, από το θ. τού παθ. αορ. β' ἐ-παθ-ον (τού αρχ. πάσχω)].

ταυτοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ταύτιση (βλ.λ.) **2.** ΒΙΟΛ. η αναγνώριση και κατάταξη ενός οργανισμού ή απολιθώματος βάσει των υπαρχόντων συστημάτων ταξινόμησης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ταὐτοποιῶ (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. determination].

ταυτοποιώ ρ. μετβ. {ταυτοποιείς... | ταυτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταυτίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ταὐτοποιῶ (-έω) «ενεργώ ως εκπρόσωπος κάνω το ίδιο πράγμα» < ταὐτό + ποιῶ].

ταυτοπροσωπία (η) [1803] {ταυτοπροσωπιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** το συντακτικό φαινόμενο (τής αρχαίας Ελληνικής) κατά το οποίο το υποκείμενο τού ρήματος συμπίπτει με το υποκείμενο τού απαρεμφάτου που εξαρτάται από αυτό (π.χ. «*βούλομαι ἐλθεῖν*») ΑΝΤ. ετεροπροσωπία **2.** (γενικότ.) το να έχουν δύο ή περισσότερες προτάσεις το ίδιο υποκείμενο.

ταυτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (στη σύνταξη) αυτός που παρουσιάζει ταυτοπροσωπία.

ταυτόσημος, -η, -ο **1.** (για λέξεις ή φράσεις) αυτός που εκφράζει το ίδιο περιεχόμενο με άλλον, που έχει την ίδια σημασία: ~ *όροι* **2.** αυτός που είναι ακριβώς ίδιος με (κάποιον/κάτι άλλο), που δεν διαφοροποιείται σε τίποτε από αυτό(ν): *οι θέσεις των δύο κομμάτων είναι ταυτόσημες στο συγκεκριμένο θέμα* || ~ *αντίδραση* ΣΥΝ. όμοιος, απαράλλακτος. Επίσης **ταυτοσήμαντος,** -η, -ο [μεσν.] (σημ. 1). — **ταυτοσημία** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ταυτο- + -σημος < σῆμα].

ταυτότητα (η) {ταυτοτήτων} **1.** η πλήρης σύμπτωση δύο ή περισσότερων πλευρών, η μεγάλη ομοιότητα, ταύτιση ή ισότητα μεταξύ τους: *υπήρξε ~ απόψεων / ενδιαφερόντων / θέσεων* ΣΥΝ. σύμπτωση, συμφωνία, ομοιότητα • **2.** το σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος, που επιτρέπουν την αναγνώρισή του: *δεν έχει εξακριβωθεί η ~ των θυμάτων* || *η πολιτιστική / εθνική / ιστορική μας ~* || *η ~ τού νεοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ. φυσιογνωμία **3.** (συνεκδ.) το επίσημο δελτίο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή (λ.χ. στην αστυνομία) και περιλαμβάνει τις πληροφορίες με τις οποίες πιστοποιείται ότι ο κάτοχός του είναι πράγματι αυτός που περιγράφεται ή και εικονίζεται σε αυτό: *αστυνομική ~* (Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας, συντομ. Δ.Α.Τ.) || *~ ασφαλισμένου / δημοσιογράφου / αθλητή* **4.** βραχιόλι ή μενταγιόν στο οποίο είναι σκαλισμένο το όνομα τού κατόχου του: *ασημένια / χρυσή ~* **5.** ΜΑΘ. ισότητα που είναι αληθής για όλες τις τιμές των μεταβλητών της· ΦΡ. ***αρχή τής ταυτότητας*** θεμελιώδης αρχή τής Λογικής, κατά την οποία κάθε πράγμα είναι το ίδιο με τον εαυτό του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ταὐτότης, -ητος < ταὐτό (βλ. λ. ταυτο-). Ο μαθ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. identité, ενώ το *δελτίο ταυτότητας* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. carte d'identité].

ταυτοφωνία (η) [μεσν.] {ταυτοφωνιών} **1.** η επανάληψη ίδιων φθόγγων, συλλαβών ή γραμμάτων με τρόπο κουραστικό, δυσάρεστο **2.** η ταυτόχρονη εκφορά δύο φθόγγων **3.** ΜΟΥΣ. (α) η σύμπτωση στον ίδιο φθόγγο δύο μελωδικών γραμμών, οι οποίες κατά τα λοιπά κινούνται ανεξάρτητα η μία προς την άλλη (β) η ενορχηστρωτική τεχνική κατά το οποίο δύο όργανα ή δύο φωνές παίζουν ταυτόχρονα την ίδια μελωδική γραμμή (μερικές φορές ο όρος *ταυτοφωνία (ουνισόνο)* διατηρείται και όταν τα δύο όργανα παίζουν νότες σε απόσταση οκτάβας: *η σοπράνο τραγουδά σε ~ με το φλάουτο* || *τα κοντραμπάσα παίζουν σε ~ με το κοντραφαγκότο* ΣΥΝ. ουνισόνο (ιταλ. unisono). — **ταυτοφωνώ** ρ. [1819] {-είς...}.

ταυτόφωνος, -η, -ο (για ανθρώπους, μουσικά όργανα κ.λπ.) αυτός που έχει ή παράγει την ίδια φωνή ή τον ίδιο ήχο με κάποιον/κάτι άλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ταυτο- + -φωνος < φωνή].

ταυτοχρονισμός (ο) το να συμβαίνει κάτι συγχρόνως με κάτι άλλο, το να διαρκούν το ίδιο χρονικό διάστημα δύο φαινόμενα.

ταυτόχρονος, -η, -ο [1840] αυτός που συμβαίνει την ίδια στιγμή ή στο ίδιο χρονικό διάστημα με κάτι άλλο: ~ *μετάδοση τού αγώνα σε τρεις χώρες* ΣΥΝ. σύγχρονος. — **ταυτόχρονα / ταυτοχρόνως** [1840] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ταυτο- + χρόνος, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tauto-chrone].

ταυτωνυμία (η) [μεσν.] {ταυτωνυμιών} το να έχει (κάποιος/κάτι) το ίδιο όνομα (με κάποιον/κάτι άλλο).

ταφή (η) **1.** η απόθεση τού νεκρού στον τάφο του, καθώς και η σχετική τελετή ΣΥΝ. ενταφιασμός ΑΝΤ. εκταφή **2.** (λόγ.-γενικότ.) το να θάβεται (κάτι): ~ *των απορριμμάτων* ΣΥΝ. θάψιμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. ταφ- τού ρ. θάπ-τω (βλ.λ.), με αρχικό θ. *θαφ- και ανομοίωση τού πρώτου συμφώνου].

ταφικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ταφή: *η αρχαιολογία μελετά με μεγάλο ενδιαφέρον ~ έθιμα* || (ΑΡΧΑΙΟΛ.) ~ *περίβολος* (στην Αρχαιότητα, περιφραγμένη περιοχή μέσα στην οποία υπάρχουν τάφοι).

ταφόπετρα (η) [1888] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η επιτάφια πλάκα στην οποία συνήθ. αναγράφεται το όνομα τού νεκρού ΣΥΝ. ταφόπλακα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε επιφέρει το οριστικό τέλος μιας υπόθεσης, επισφραγίζει την κατάληξή της.

ταφόπλακα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλάκα που σκεπάζει τον τάφο, επιτάφια πλάκα ΣΥΝ. ταφόπετρα.

τάφος (ο) **1.** λάκκος συνήθ. παραλληλόγραμμου σχήματος, που ανοίγεται στη γη ή αντίστοιχος λαξευτός ή κτιστός χώρος, όπου τοποθετείται η σορός, το σώμα τού νεκρού: *σκεπάζω / ανοίγω τον ~* || *παλιός / μεγάλος / ομαδικός / χορταριασμένος / οικογενειακός ~* (για τα μέλη μιας οικογένειας) || *«άκρα τού ~ σιωπή»* (Δ. Σολωμός) (η απόλυτη ησυχία) || *αγοράζω έναν ~* || *κάθε Σάββατο πάει στον ~ τού άνδρα της* ΣΥΝ. μνήμα, (λαϊκ.) μνημούρι, (λαϊκ.) λάκκος· ΦΡ. (α) ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** (ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, Θουκ. *Περικλέους Επιτάφιος* II, 43,3) για τους γενναίους τάφος είναι οποιαδήποτε γη, ο θάνατος τους έχει οικουμενική διάσταση (β) ***Άγιος / Πανάγιος Τάφος*** βλ. λ. πανάγιος (γ) ***ομαδικός τάφος*** βλ. λ. ομαδικός **2.** κάθε τόπος στον οποίο πεθαίνει ή σκοτώνεται (κάποιος), στον οποίο παραμένει το πτώμα (κάποιου): *τα ερείπια τής τραγικής πολυκατοικίας έγιναν ο ~ δέκα ατόμων*· ΦΡ. ***υγρός τάφος*** βλ. λ. υγρός **3.** (καταχρ.) το μνημείο το οποίο στήνεται προς τιμήν νεκρού ή νεκρών: *μεγαλοπρεπής ~* ΣΥΝ. μνήμα, μνημείο, κενοτάφιο **4.** (συνεκδ.) ο θάνατος: *μόνο ο ~ θα τους χωρίσει* || *στέλνω / πηγαίνω κάποιον στον ~* (προκαλώ τον θάνατο κάποιου)· ΦΡ. (α) ***μέχρι τάφου*** ώς τον θάνατο (β) ***με το ένα πόδι στον τάφο*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους πολύ άρρωστους ή ηλικιωμένους, που βρίσκονται κοντά στον θάνατο: *παρέμενε φιλοχρήματος, κι ας ήταν με το ένα πόδι στον τάφο* **5.** (μτφ.) ό,τι σηματοδοτεί ή επιφέρει ένα τέλος, μια απώλεια, η οριστική καταστροφή: *ο ~ όλων των ανεκπλήρωτων φιλοδοξιών* || *αυτή η αποκάλυψη ήταν ο ~ τής σχέσης τους* ΣΥΝ. ταφόπλακα **6.** (μτφ.) ο εχέμυθος άνθρωπος: *δεν του ξεφεύγει λέξη· είναι ~* || *και για ό,τι είπαμε μείνε ήσυχος· θα είμαι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. έμπιστος, πεθαίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. ταφ- τού ρ. θάπ-τω (βλ.λ.), με αρχικό θ. *θαφ- και ανομοίωση τού πρώτου συμφώνου].

ταφοφοβία (η) {ταφοφοβιών} ο παθολογικός φόβος κάποιου ότι μπορεί να ενταφιαστεί ζωντανός κατά λάθος.

τάφρος (η) **1.** βαθύ χαντάκι που κυρ. περιέβαλλε παλαιότ. κάστρα, οχυρά κ.λπ. ΣΥΝ. όρυγμα, χαντάκι **2. *ωκεάνια τάφρος*** επιμήκες απότομο βύθισμα τού πυθμένα τού ωκεανού σε πολύ μεγάλο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. ταφ- (για το οποίο βλ. λ. ταφ-ή, τάφ-ος) + κατάλ. -ος, ενώ το -ρ- ενδέχεται να αποτελεί μέρος τού θέματος (πβ. κ. αρμ. damban, dambaran «τάφρος»)].

ταφταδένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτειαγμένος από ταφτά.
[ΕΤΥΜ. < ταφτάδες (πληθ. τού ταφτάς) + παραγ. επίθημα -ένιος, πβ. κ. μενεξεδ-ένιος].

ταφτάς (ο) {ταφτάδες} **1.** μεταξωτό ύφασμα από λεπτό νήμα και πυκνή ύφανση **2.** (συνεκδ.) κάθε ρούχο που είναι κατασκευασμένο με το παραπάνω ύφασμα: *φορούσε μαύρο ~ ανάλογο με την περίσταση* || *η φούστα ήταν ~* **3.** έμπλαστρο από το παραπάνω ύφασμα (σημ. 1) για περιπτώσεις δερματικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tafta < περσ. tāfta].

τάχα επίρρ. **1.** (για να δηλωθεί κάτι που δεν ισχύει πραγματικά) δήθεν, υποτίθεται: *δικαιολογήθηκε πως ~ ήταν άρρωστος* || *έταξε πως θα κερνούσε ~ όλο το μαγαζί, αν κέρδιζαν!* ΣΥΝ. φαινομενικά, (αργκό) και καλά· (κυρ. σε ερωτηματικές προτάσεις) **2.** μη, μήπως: *Ν' αργήσαμε ~; Δεν βλέπω κανέναν γνωστό!* ΣΥΝ. μην τυχόν **3.** άραγε: *θα ξέρει ~ τον δρόμο ή θα χαθεί;* || *~ ποιος ξέρει την αλήθεια;* || *ποιος να μας είδε ~;* ΦΡ. (α) ***κάνω τον τάχα / τάχατε*** κάνω τον σπουδαίο, παίρνω ύφος, επιδεικνύομαι: *μέχρι χθες μας παρακαλούσε και σήμερα μας κάνει τον τάχατε!* (β) ***τάχα μου-τάχα μου*** (εμφατ.) δήθεν: *με πήρε τηλέφωνο ~ ότι ενδιαφέρεται να δει αν είμαι καλά, ενώ δεν είχε έρθει ούτε μία φορά στο νοσοκομείο μετά το ατύχημα.* Επίσης (λαϊκ.) **τάχατε(ς)**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., επίρρ. τ. τού επιθ. ταχύς (βλ.λ.) με κατάλ. -α (πβ. κ. σάφα). Το επίρρ. σήμαινε αρχικώς «γρήγορα, αμέσως», αργότερα όμως (ιδ. στην αττική πεζογραφία) η λ. απέκτησε πιθανολογική σημ. εξαιτίας και τής σύνδεσης με το συνώνυμο ἴσως. Το μεσν. τάχα-τε οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των επιρρ. *τίποτε, τότε* κ.τ.ό.].

τάχει → τάχος

ταχεία (η) {ταχειών} αμαξοστοιχία που εκτελεί δρομολόγιο στον μικρότερο δυνατό χρόνο, με λίγες στάσεις και με τη μεγαλύτερη δυνα-

τή ταχύτητα ΣΥΝ. εξπρές.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ταχύς* ως απόδ. τού γαλλ. express (βλ. κ. *εξπρές*)].

ταχέως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με ταχύτητα: *η υπόθεση θα τακτοποιηθεί ~ εντός τής ημέρας* ΣΥΝ. γρήγορα, γοργά ΑΝΤ. αργά, βραδέως **2.** σε λίγο χρόνο, σύντομα: *τα αποτελέσματα θα φανούν ~, σε λίγες μέρες!* ΣΥΝ. όπου να 'ναι, σε λίγο.

ταχιά επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σύντομα, σε λίγο: *~ μπαίνει κι η άνοιξη* ΣΥΝ. ταχύ **2.** γρήγορα • **3.** αύριο το πρωί: *~ θ' ανταμώσουμε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ταχέα* (πληθ. ουδ. τού επιθ. *ταχύς*), με συνίζηση].

ταχίνι (το) {ταχινιού | χωρ. πληθ.} πολτός από αλεσμένους καρπούς σουσαμιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tahin].

ταχινός, -ή, -ό (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** πρωινός **2.** ***ταχινή*** (η) (α) το πρωί (β) η πρωινή δροσιά, η πάχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ποιητ. τ. τού *ταχύς* (βλ.λ.)].

ταχινόσουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα με ταχίνι.

τάχιστος, -η, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γρήγορος, ο ταχύτατος. — **τάχιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ταχύς*].

ταχογράφος (ο) μηχάνημα για τη μέτρηση και καταγραφή τής ταχύτητας με την οποία κινείται μεταφορικό μέσο (αεροπλάνο, πλοίο, αυτοκίνητο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachograph].

ταχόμετρο (το) {ταχομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής ταχύτητας κινούμενου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachometer].

τάχος (το) {τάχους | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η ταχύτητα· μόνο στη ΦΡ. ***εν τάχει*** (*ἐν τάχει*, Πινδάρ. *Νεμ.* 5, 35) γρήγορα, με συντομία: *ανέπτυξε ~ τις θέσεις του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχύς* (βλ.λ.)].

ταχταρίζω ρ. μετβ. {ταχτάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) παίζω (ένα μωρό) στην αγκαλιά μου, κουνώντας το, για να το ηρεμήσω ή να το κάνω να γελάσει (πβ. λ. *νανουρίζω*).
[ΕΤΥΜ. < *τάχτι* (ονοματοπ. λ.) + παραγ. επίθημα *-ρίζω* (πβ. κ. *νιαου-ρίζω*)].

ταχτάρισμα (το) {ταχταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να ταχταρίζει κανείς μωρό **2.** ζωηρό, εύθυμο, ρυθμικό τραγουδάκι λαϊκής προελεύσεως, το οποίο λέει κυρ. η μητέρα, όταν παίζει το μωρό στην αγκαλιά της (πβ. λ. *νανούρισμα*).

ταχτικός, -ή, -ό ‣ τακτικός

ταχτοποίηση (η) ‣ τακτοποίηση

ταχτοποιώ ρ. → τακτοποιώ

ταχύ (το) (λαϊκ.) **1.** το πρωί, η αυγή **2.** (ως επίρρ.) (α) γρήγορα ΣΥΝ. ταχιά (β) αύριο το πρωί ΣΥΝ. ταχιά.

ταχυ- κ. **ταχύ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι χαρακτηρίζεται από: **1.** ταχύτητα, γρηγοράδα: *ταχυ-διανομή, ταχυ-πιεστήριο* **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική επιτάχυνση: *ταχύ-πνοια, ταχυ-καρδία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ταχύς* (βλ.λ.)].

ταχυβολία (η) [1895] {ταχυβολιών} η ιδιότητα τού ταχυβόλου.

ταχυβόλος, -ος, -ο [1891] **1.** (κυρ. για όπλα) αυτός που βάλλει, πυροβολεί με γρήγορες και συχνές βολές **2.** ***ταχυβόλο*** (το) (παλαιότ.) πολυβόλο όπλο με μεγάλη ταχύτητα βολών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *-βόλος* < *βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].

ταχύγαμος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που έχει συνάψει γάμο πρόωρα.

ταχυγλωσσία (η) {ταχυγλωσσιών} ΙΑΤΡ. παθολογική διαταραχή τού ρυθμού ομιλίας, κατά την οποία ο λόγος εκφέρεται τόσο γρήγορα, βιαστικά και ασυγκράτητα, ώστε να μη γίνεται κατανοητός· αλλιώς *βατταρισμός* ΣΥΝ. ταχυφημία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. tachylalia].

ταχύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ευχέρεια λόγου, ο ευφραδής **2.** αυτός που πάσχει από ταχυγλωσσία ΑΝΤ. βραδύγλωσσος.

ταχυγραφία (η) [1871] {ταχυγραφιών} **1.** η ιδιότητα ή ικανότητα τού ταχυγράφου **2.** (σπάν.) η στενογραφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachygraphie].

ταχυγραφικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με την ταχυγραφία ή τον ταχυγράφο· ΦΡ. ***ταχυγραφικά σημεία*** σύμβολα που αντικαθιστούν ολόκληρες λέξεις για ταχύτερη γραφή κειμένου. — **ταχυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταχυγράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που γράφει γρήγορα **2.** (σπάν.) ο στενογράφος (βλ.λ.).

ταχυδακτυλουργία (η) [1872] {ταχυδακτυλουργιών} **1.** η τέχνη τού ταχυδακτυλουργού **2.** (συνεκδ. κυρ. στον πληθ.) (α) τα τεχνάσματα τού ταχυδακτυλουργού (β) (μτφ.) κάθε ενέργεια που στηρίζει την αποτελεσματικότητά της στον εντυπωσιασμό και στην πρόκληση απατηλών εντυπώσεων: *η εξωτερική πολιτική δεν ασκείται με ταχυδακτυλουργίες* || *άρχισε τις ~, για να ξεφύγει!* ΣΥΝ. κόλπα.

ταχυδακτυλουργικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ταχυδακτυλουργό: *~ κόλπο / κίνηση / καπέλο / ραβδί* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με εντυπωσιακή ταχύτητα και επιδεξιότητα ή στηρίζεται σε απατηλές, παραπλανητικές εντυπώσεις: *με ~ τρόπο κατάφερε να αναστρέψει το εις βάρος του κλίμα, εκτονώνοντας τις εντάσεις.* — **ταχυδακτυλουργικ-ά / -ώς** [1877] επίρρ.

ταχυδακτυλουργός (ο/η) [1874] **1.** πρόσωπο που, κυρ. επαγγελματικά, παρουσιάζεται μπροστά σε κοινό και με ταχύτατες, επιδέξιες κινήσεις ή με διάφορα τεχνάσματα δημιουργεί απατηλές οπτικές εντυπώσεις, σαν να προκαλεί με μαγικό τρόπο θαυμαστά, αφύσικα, υπεράνθρωπα φαινόμενα ΣΥΝ. μάγος, ζογκλέρ **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε δημιουργεί με πλαστά ή ανυπόστατα στοιχεία ψεύτικες εντυπώσεις, χειριζόμενος με επιδεξιότητα συγκεκριμένες καταστάσεις: *~ τής πολιτικής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *δάκτυλος* + *-ουργός* (< *έργο*), πβ. κ. *πρωτ-ουργός, μεταλλ-ουργός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prestidigitateur].

ταχυδιανομή (η) σύστημα ταχείας διανομής επιστολών, εγγράφων, αντικειμένων, των οποίων η παράδοση στον παραλήπτη επείγει: *το βιβλίο αποστέλλεται και με ~.* — **ταχυδιανομέας** (ο/η).

ταχυδρομείο (το) [1833] **1.** κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη συγκέντρωση, μεταφορά και διανομή τής αλληλογραφίας, δεμάτων ή επιταγών των κατοίκων μιας χώρας έναντι συγκεκριμένου αντιτίμου (καθορισμένου τέλους): *Ελληνικά Ταχυδρομεία* (ΕΛ.ΤΑ.) || *το ~ επιτελεί με μεγάλη καθυστέρηση το έργο του* **2.** (συνεκδ.) κάθε γραφείο, παράρτημα τής παραπάνω υπηρεσίας, στο οποίο συλλέγονται, ταξινομούνται και από το οποίο αποστέλλονται και διανέμονται γράμματα, δέματα, επιταγές, τηλεγραφήματα κ.λπ. και στο οποίο πωλούνται γραμματόσημα ή προσφέρονται άλλες υπηρεσίες: *τα ~ είναι κλειστά τις Κυριακές* || *έχει ~ στην πλατεία* **3.** το σύνολο των επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ. που διακινούνται μέσω ταχυδρομείου (σημ. 1): *δεν έχει ~ από την Αυστραλία λόγω τής απεργίας των εκεί ταχυδρομικών υπαλλήλων* **4.** κάθε απλή αποστολή ή παραλαβή τέτοιων επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ.: *το ~ θα έρθει με το καράβι* || *το γράμμα που περιμένεις θα έρθει μάλλον με το επόμενο ~.*

ταχυδρόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποστολή αλληλογραφίας, δέματος, επιταγής κ.λπ. μέσω ταχυδρομείου.

ταχυδρομικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ταχυδρομείο και με τη λειτουργία του: *~ υπάλληλος / διανομέας / περιστέρι / κατάστημα / σύστημα / ταμιευτήριο / αποστολή / μεταφορά*· ΦΡ. (α) ***ταχυδρομικό (τέλος)*** το τέλος που καταβάλλει όποιος κάνει χρήση των υπηρεσιών τού ταχυδρομείου, π.χ. αποστέλλει δέμα ή επιστολή (β) ***ταχυδρομική διεύθυνση*** τα στοιχεία που υποχρεωτικά αναγράφονται πάνω σε αντικείμενο που διακινείται με ταχυδρομείο, όπως το όνομα, η διεύθυνση, η χώρα τού παραλήπτη κ.ά. (γ) ***Ταχυδρομικός Κώδικας*** (ορθότ. *Κωδικός*, ενν. *αριθμός*) (συντομ. Τ.Κ.) ο πενταψήφιος αριθμός που αντιστοιχεί σε ορισμένη πόλη ή περιοχή και σημειώνεται ως στοιχείο τής διεύθυνσης τού παραλήπτη και τού αποστολέα (δ) ***ταχυδρομική θυρίδα*** (συντομ. Τ.Θ.) θυρίδα που μπορεί να ενοικιάσει κανείς σε ταχυδρομείο, για να παραλαμβάνει από εκεί την αλληλογραφία του ΣΥΝ. γραμματοθυρίδα **2.** αυτός που αποστέλλεται, διακινείται μέσω τού ταχυδρομείου: *~ επιστολή* **3.** ***ταχυδρομικός*** (ο/η) υπάλληλος ταχυδρομείου: *απεργούν οι ~ για οικονομικά αιτήματα.* — **ταχυδρομικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

ταχυδρόμος (ο/η) [μτγν.] **1.** ταχυδρομικός διανομέας, ταχυδρομικός υπάλληλος που κάνει τη διανομή τού ταχυδρομείου: *ο ~ δεν πέρασε σήμερα* **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διαβιβάζει ένα μήνυμα, μεταφέρει κάτι σε κάποιον εκ μέρους άλλου: *~ τής ειρήνης* (διαμεσολαβητής μεταξύ εμπολέμων).

ταχυδρομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ταχυδρομείς... | ταχυδρόμη-σα, -θηκα, -μένος} στέλνω (κάτι) με ταχυδρομείο: *~ ένα γράμμα / τηλεγράφημα / δέμα.*

ταχυθάνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πεθαίνει με αιφνιδιαστικό τρόπο **2.** αυτός που δεν ζει πολύ, που η ζωή του είναι σύντομη ΣΥΝ. βραχύβιος **3.** αυτός που προκαλεί τον θάνατο γρήγορα ή αιφνιδιαστικά, ο φονικός.

ταχυθερμοσίφωνας (ο) {ταχυθερμοσιφώνων} ο θερμοσίφωνας που ζεσταίνει πολύ γρήγορα το νερό.

ταχυκαής, -ής, -ές {ταχυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καίγεται με ευκολία και γρήγορα ΑΝΤ. βραδύκαυστος. — **ταχυκαώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *-καής*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐ-κάη-ν* (τού ρ. *καίω*)].

ταχυκαρδία (η) [1889] {ταχυκαρδιών} ΙΑΤΡ. **1.** παθολογική επιτάχυνση τού ρυθμού των χτύπων τής καρδιάς πέρα από τους φυσιολογικούς 90 παλμούς ανά λεπτό: *έχω / με πιάνει ~* ΣΥΝ. ταχυπαλμία ΑΝΤ. βραδυκαρδία **2.** (συνεκδ.) κάθε κρίση επιταχύνσεως των καρδιακών παλμών για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *έχει συχνές ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachycardie].

ταχυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κινείται γρήγορα, που κάνει γρήγορες κινήσεις ΣΥΝ. ευκίνητος, γοργοκίνητος ΑΝΤ. αργοκίνητος, βραδυκίνητος.

ταχυμεταφορά (η) η γρήγορη αποστολή δεμάτων, εμπορευμάτων κ.λπ. από έναν τόπο σε άλλον: *η υπηρεσία ταχυμεταφοράς των ΕΛ.ΤΑ.*

ταχυμετρία (η) {ταχυμετριών} μέθοδος για τον τοπογραφικό προσδιορισμό ενός σημείου με τη χρήση ταχυμέτρου (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymetry].

ταχυμετρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την ταχυμετρία, που πραγματοποιείται με ταχύμετρο: *~ υπολογισμός / προσδιορισμός / μέθοδος.* — **ταχυμετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταχύμετρο (το) [1894] {ταχυμέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα με την οποία περιστρέφεται ένας μηχανισμός **2.** τοπογραφικό όργανο για τον γρήγορο προσδιορισμό αποστάσεων, διευθύνσεων και υψομετρικών διαφορών μεταξύ σημείων σε σχέση με το σημείο τοποθετήσεως τού οργάνου, το οποίο και λαμβάνεται ως το σημείο αναφοράς **3.** όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα των βλημάτων είτε μέσα στην κάννη τού όπλου είτε στον αέρα **4.** όργανο μετρήσεως των χιλιομέτρων που έχει διανύσει ένα αυτοκίνητο, καθώς και τής ταχύτητας που αναπτύσσει κάθε στιγμή· αλλιώς *κοντέρ*: *τα ~ των αυτοκινήτων είναι βαθμονομημένα σε χιλιόμετρα ανά ώρα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymeter].

ταχύνοια (η) [1835] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γρήγορη αντίληψη, η πνευματική ικανότητα ταχείας σύγκρισης, σύνδεσης και αξιοποίησης δεδομένων ΣΥΝ. οξύνοια, ευστροφία ΑΝΤ. βραδύνοια, αμβλύνοια.
ταχύνους, -ους, -ουν [αρχ.] {ταχύν-οος | -οες, -όων} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταχύνοια, που έχει γρήγορη αντίληψη: ~ *συνομιλητής* ΣΥΝ. οξύνους, εύστροφος ΑΝΤ. βραδύνους, αμβλύνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
ταχύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {τάχυνα} επιταχύνω (βλ.λ.). — **τάχυνση** (η).
ταχυπαλμία (η) {ταχυπαλμιών} η ταχυκαρδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. palpitation].
ταχύπηκτος, -η, -ο αυτός που πήζει γρήγορα: ~ *τσιμέντο*.
ταχυπιεστήριο (το) [1837] {ταχυπιεστηρί-ου | -ων} μηχανοκίνητο τυπογραφικό πιεστήριο, στο οποίο τα τυπογραφικά στοιχεία ή οι πλάκες που πρέπει να τυπωθούν στερεώνονται σε περιστρεφόμενο κύλινδρο και εντυπώνονται σε ένα συνεχώς περιστρεφόμενο ρολό, κυρ. τυπογραφικού χαρτιού, ώστε η εκτύπωση να γίνεται με μεγάλη ταχύτητα (πβ. λ. *πιεστήριο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schnellpresse].
ταχυπληρωμή (η) η πληρωμή ποσού (π.χ. δόσης στην εφορία, πιστωτικής κάρτας κ.ά.) μέσω των ΕΛ.ΤΑ.
ταχυπλοΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η γρήγορη πλεύση, η μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως.
ταχύπλοος, -η, -ο (για σκάφη) **1.** αυτός που μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως **2.** ***ταχύπλοο*** (το) {ταχυπλόου | -ων} το σκάφος που μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα· ΦΡ. ***ταχύπλοο μάχης*** μικρό πολεμικό σκάφος οπλισμένο με τορπίλες, βαρέα ή αντιαεροπορικά πυροβόλα ή κατευθυνόμενα βλήματα επιφανείας-επιφανείας, το οποίο μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως. — **ταχυπλοώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχυ-* + *-πλοος* < *πλέω*].
ταχύπνοια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική επιτάχυνση των αναπνευστικών κινήσεων ενός ατόμου πέρα από τον αριθμό που θεωρείται φυσιολογικός ανά λεπτό με βάση την ηλικία, το φύλο, την κίνηση, τη σωματική ή ψυχική κατάσταση τού ατόμου, η οποία παρατηρείται σε περιπτώσεις πνευμονικών, καρδιακών ή νευρικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχυ-* + *-πνοια* < *πνέω*].
ταχυπτέρυγο (το) {ταχυπτερύγων} το ιπτάμενο δελφίνι (βλ. λ. *ιπτάμενος*) ΣΥΝ. υδροπτέρυγο.
ταχύρρυθμος, -η, -ο αυτός που ακολουθεί ή αναπτύσσεται σε γρήγορο ή εντατικό ρυθμό, αυτός που ολοκληρώνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα: ~ *σεμινάριο / πρόγραμμα / ανάπτυξη / εκπαίδευση* || ~ *μαθήματα πληροφορικής / τμήματα ενηλίκων για εκμάθηση γλωσσών*. — **ταχύρρυθμα** επίρρ.
ταχύς, -εία, -ύ {ταχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· ταχύτ-ερος, -ατος κ. τάχιστος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ταχύτητα: ~ *βήμα / ανάρρωση* || *στρατιωτικές δυνάμεις ταχείας επέμβασης* || *σιδηροδρομική γραμμή / δρόμος ~ κυκλοφορίας* ΣΥΝ. γρήγορος, γοργός ΑΝΤ. αργός, βραδύς **2.** αυτός που συμβαίνει αιφνιδιαστικά, ξαφνικά: ~ *αλλαγή των δεδομένων* ΣΥΝ. ξαφνικός, αιφνίδιος **3.** αυτός που συμβαίνει με μεγαλύτερη συχνότητα από το κανονικό: ~ *αναπνοή / σφυγμός* **4.** ***ταχεία*** (η) βλ.λ. **5.** ***ταχύ*** (το) βλ.λ. — **ταχέως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος, -ύς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαχ-ύς* (με ανομοίωση, πβ. κ. συγκρ. *θάσσων* < **θάχjων*), αγν. ετύμου. Δεν έχουν τεκμηριωθεί επαρκώς οι προταθείσες συνδέσεις με λιθ. dengti «τρέχω γρήγορα» ή με τη συνεσταλμ. βαθμ. *t(h)ngh- (τής Ι.Ε. ρίζας *t(h)engh- «σύρω, τραβώ») και με σανσκρ. daghnóti «φθάνω»].
ταχυσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική επιτάχυνση τού σφυγμού, που αποτελεί εκδήλωση ταχυπαλμίας ΑΝΤ. βραδυσφυγμία.
ταχύτητα (η) {ταχυτήτων} **1.** ΦΥΣ. το πηλίκο μεταβολής τής μετατόπισης κινητού προς τον χρόνο στον οποίο έγινε αυτή η μεταβολή: *το αυτοκίνητο κινείται με ~ 90 χιλιομέτρων την ώρα* || *η ~ με την οποία γράφω στη γραφομηχανή* || *αναπτύσσω ~* (πατάω γκάζι) || *ελαττώνω / κόβω ~* || *όριο ταχύτητας* (η μέγιστη ταχύτητα την οποία επιτρέπεται κατά τον νόμο να αναπτύξει κινούμενο όχημα) || *η ~ τού ήχου / τού φωτός*· ΦΡ. (α) ***κεκτημένη ταχύτητα*** βλ. λ. *κεκτημένος* (β) ***με την ταχύτητα τού φωτός*** πάρα πολύ γρήγορα, αστραπιαία **2.** ο γρήγορος ρυθμός τής κίνησης, παραγωγής ή εκτέλεσης έργου: *αγώνες ταχύτητας* **3.** (μτφ.) ο ρυθμός ανάπτυξης: *η Ευρώπη των δύο ταχυτήτων* (για τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης των ευρωπαϊκών χωρών) **4.** (α) ***ταχύτητες*** (οι) σύστημα μεταδόσεως τής κίνησης από τη μηχανή μέσω άξονα ή αλυσίδας, λ.χ. στους τροχούς αυτοκινήτου ή ποδηλάτου ή σε έλικα ταχυπλόου: *κιβώτιο ταχυτήτων* (β) ο μοχλός με τον οποίο γίνεται ο χειρισμός των σχέσεων μεταδόσεως τής κίνησης τού οχήματος: *οι ~ είναι δίπλα στο κάθισμα τού οδηγού* (γ) κάθε σχέση αυτού τού συστήματος: *έχω πρώτη / δεύτερη ~* || *αλλάζω / βάζω / βγάζω ~* || *αυτόματη αλλαγή ταχυτήτων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταχυτής, -ῆτος* (< *ταχύς*), με αναβιβασμό τού τόνου. Η σημ. 4 είναι απόδ. τού γαλλ. vitesse].
ταχυφαγείο (το) το φαστ-φούντ (βλ.λ.): «*τα ~ έχουν κατακτήσει το στομάχι μας*» (εφημ.) ΣΥΝ. φαστφουντάδικο, ταχυεστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fast-food].
ταχυφημία (η) {χωρ. πληθ.} ταχυγλωσσία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachyphémie].
ταψί (το) {ταψ-ιού | -ιών} μαγειρικό σκεύος πλατύ και αβαθές, συνήθ. στρογγυλό και μεταλλικό για ψήσιμο στον φούρνο: *μεγάλο / μικρό ~*· ΦΡ. (α) ***τού ταψιού*** (για γλυκό) αυτός που ψήνεται σε ταψί (β) (μτφ.) ***χορεύω (κάποιον) στο ταψί / κάνω (κάποιον) να χορέψει στο ταψί*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία. — (υποκ.) **ταψάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tepsi].

> **ταψί – εντάψωσις (τού μπακλαβά)!** Στο πλαίσιο τού καθαρισμού, κατά τα διδάγματα τού Κοραή και από υπερβάλλοντα ζήλο, πλάστηκαν και ορισμένοι εμφανώς εξεζητημένοι σχηματισμοί, δήθεν για να εξελληνιστούν τα ξένα (τουρκικά) δάνεια, εντασσόμενοι τεχνητά στο σύστημα τής Ελληνικής. Έτσι πλάστηκε και το **εντάψωσις** («η τοποθέτηση σε ταψί»!), για να εξελληνιστεί το **ταψί** (από τουρκ. tepsi). Για τον σχηματισμό τής λ. *εντάψωσις* και το πνεύμα που οδήγησε σε αυτήν, παρατηρεί ο λεξικογράφος Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...* 1900): «*[...] καὶ μὴ δυσχέραινε ἂν ἠμπορῇς, ἀναγνῶστα, διὰ τὸν τοιοῦτον πλουτισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς μας γλώσσης, ὃν τολμῶσιν οἱ τολμῶντες, ὡς δῆθεν συμμορφούμενοι τοῖς ὑπὸ Ξενοφῶντος ῥηθεῖσιν ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ, κεφ. 8: Ἀθηναῖοι χρῶνται φωνῇ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων*». ▸ *κέφι*

ταώς (ο) {ταώ | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το παγώνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο ασιατ. προέλ., αφού και το ίδιο το παγώνι εισήχθη στην Ελλάδα από την Ινδία μέσω των Περσών. Παράλληλο δάνειο θεωρείται και το αντίστοιχο λατ. pāvo, -ōnis, αλλά η μορφολογική δομή των δύο λ. δεν έχει μέχρι τώρα οδηγήσει σε ασφαλείς υποθέσεις σχετικά με την αρχική ινδ. λ. (πβ. κ. γλ. Ταμίλ toghai)].
τε αρχαίος συμπλεκτικός σύνδεσμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qe) < ΙΕ. *kʷe (εγκλιτ. μόριο), πβ. λατ. -que, σανσκρ. -ca, γοτθ. -h, αρμ. -k' κ.ά. Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το μόριο των *τό-τε, πό-τε, ὅ-τε* (βλ.λ.), όπου το *-τε* δεν ανάγεται σε χειλοϋπερωικό φθόγγο. Απαντά, ωστόσο, ως β' συνθ. στα διαζευκτικά μόρια *εἴ-τε, μή-τε, οὔ-τε*, καθώς και στον σύνδεσμο *ὥσ-τε*].
Τ.Ε. (η) Τράπεζα Ελλάδος.
τ.έ. συντομ.· τουτέστιν.
Τ.Ε.Α.Α. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Αρτοποιών.
Τ.Ε.Α.Ε.Δ.Ξ.Ε. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Εργατών Δομικών και Ξυλουργικών Εργασιών.
Τ.Ε.Α.Μ.Ε.Ζ. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Μισθωτών Εστιατορίων-Ζαχαροπλαστείων.
Τ.Ε.Α.Π.Ο.Κ.Α. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης.
Τ.Ε.Α.Υ.Ε.Κ. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Υπαλλήλων Εμπορικών Καταστημάτων.
Τ.Ε.Α.Υ.Φ.Ε. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Υπαλλήλων Φαρμακευτικών Εργασιών.
Τ.Ε.Β.Ε. (το) Ταμείο (Ασφαλίσεως) Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδας.
Τ.Ε.Δ.Κ. (η) Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων.
Τ.Ε.Δ.Κ.Α. (η) Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Αττικής.
Τ.Ε.Ε. (το) **1.** Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας **2.** Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο.
τέζα επίρρ. {άκλ.} (καθημ.-σκωπτ.) **1.** σε πλήρη ακινησία: *έπεσε ~ από την κούραση* || *είναι ~ στο κρεβάτι από γρίπη* **2.** νεκρός: *μένω ~* (πεθαίνω) || *τ' άκουσε κι έπεσε ~ από την καρδιά του* || *ψεκάστε και ~ τα κουνούπια!* **3.** (ως επίθ.) (α) απόλυτα τεντωμένος, εντελώς άκαμπτος: *το σχοινί είναι ~* (β) εντελώς γεμάτος: *η βαλίτσα είναι ~, δεν χωράει τίποτα παραπάνω* ΣΥΝ. τεζαριστός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tesa «ένταση – τέντωμα», θηλ. τού teso < λατ. tensus, μτχ. τ. τού ρ. tendere «τείνω, τεντώνω, εντείνω»].
τεζάκι κ. **τεζάχι** κ. **τεζιάκι** (το) {τεζακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πάγκος μαγαζιού για την έκθεση προϊόντων, διακοσμητικών αντικειμένων ή για τη διευκόλυνση των εργασιών (π.χ. τού ζυγίσματος, τής πληρωμής κ.λπ.) ή απλό γραφείο με συρτάρια, στα οποία τοποθετούνται οι εισπράξεις: *ο πατέρας κάθεται στο ~ κι ο γυιος εξυπηρετεί τους πελάτες τού μαγαζιού*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tezgâh «συνεργείο» < περσ. dastagāh «εργαστήριο - πάγκος εργαλείων ή εκθέσεως»].
τεζαριστός, -ή, -ό αυτός που είναι εντελώς τεντωμένος ή ασφυκτικά γεμάτος, ώστε να μη λυγίζει. — **τεζαριστά** επίρρ.
τεζάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τεζάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τεντώνω ή γεμίζω (κάτι): ~ *τη βαλίτσα / το σχοινί*· ΦΡ. ***τα τεζάρω*** πεθαίνω ♦ (αμετβ.) **2.** μένω ακίνητος, άκαμπτος: *έχει τεζάρει πάνω στο κρεβάτι και δεν κουνιέται* **3.** (μτφ.) εξαντλούμαι, καταρρέω σωματικά, βιολογικά: *αν συνεχίσει να κουράζεται τόσο, στο τέλος θα τεζάρει* ΣΥΝ. πεθαίνω, λιποθυμώ. — **τεζάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tesare «τεντώνω, διατείνω» < teso (βλ. κ. *τέζα*)].
τεθειμένος, -η, -ο → θέτω
τέθηκα ρ. ▸ θέτω
τεθλασμένος, -η, -ο (λόγ.) (γραμμή) που αποτελείται από ευθύγραμμα τμήματα διαφορετικών ευθειών· ΦΡ. ***διά τής τεθλασμένης*** διά τής πλαγίας οδού, με πλάγιο τρόπο, συνήθ. με αθέμιτα ή ανορθόδοξα μέσα: *αφού είδε ότι δεν πετυχαίνει τίποτα διά τής ευθείας οδού, το επεχείρησε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *θλάση*)].
τεθλιμμένος, -η, -ο (λόγ.-ειρων. συνήθ. για πρόσ.) αυτός που αισθάνεται θλίψη, που εκδηλώνει βαθιά λύπη: *μαζεύτηκαν όλοι οι ~ συγγενείς για το άνοιγμα τής διαθήκης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θλίβω*].
τέθριππο (το) {τεθρίππ-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) άρμα που έσερναν τέσσερα άλογα και με το οποίο συμμετείχαν σε αρματοδρομίες, εορταστικές πομπές κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέθριππον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τέθριππος* < *τε-τρ(α)-* (βλ. λ. *τετράδα*) + *ἵππος*. ενώ το -θ- οφείλεται στη δασύτητα τού β' συνθ.].

τεθωρακισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει θωράκιση από ειδική προστατευτική επένδυση, η οποία τον καθιστά σχετικώς απρόσβλητο από βλήμα, χτύπημα: ~ *όχημα μεταφοράς προσωπικού* ΣΥΝ. θωρακισμένος **2.** ***τεθωρακισμένο*** (το) (α) κάθε όχημα με τέτοια θωράκιση (β) άρμα μάχης με θωράκιση όπως η παραπάνω: *ελαφρό* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ. ***Τεθωρακισμένα*** (τα) (συντομ. ΤΘ) το στρατιωτικό Όπλο που χρησιμοποιεί άρματα μάχης και οχήματα με την παραπάνω θωράκιση (βλ. κ. *τανκς*): *υπηρέτησε στα* ~.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θωρακίζω*. Το *τεθωρακισμένο όχημα* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. armoured vehicle].

Τ.Ε.Ι. (τα) Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

τεϊλορισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η επιστημονική οργάνωση, η ορθολογική οργάνωση εργασίας ή παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Αμερικανού μηχανικού F. Taylor (1856-1915)].

τεινεσμός (ο) επώδυνη τάνυση λόγω ερεθισμού ή σπασμού ενός σφιγκτήρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. και τεχν. όρ., < *τείνω* + παραγ. επίθημα *-εσμός*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *πιεσμός* (είναι αξιοσημείωτο ότι και οι δύο λ. πρωτοαπαντούν στον Ιπποκράτη)].

τείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έτεινα, τάθηκα, τεταμένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** τεντώνω: ~ *τη χορδή τού τόξου* **2.** απλώνω προς τα εμπρός, προτάσσω: ~ *την κεφαλή* / *το χέρι* ΣΥΝ. προτείνω, προβάλλω· ΦΡ. ***τείνω χείρα βοηθείας*** βλ. λ. *χειρ* ♦ (αμετβ.) **3.** στοχεύω σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, αποσκοπώ: *οι ενέργειές του τείνουν στην εμπέδωση κλίματος εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κατατείνω **4.** έχω την τάση ή την κλίση προς (κάτι): *τείνει κυρίως προς τις θετικές επιστήμες* || ~ *προς την αντιλογία* / *την αμφισβήτηση* || ~ *να απορρίπτω* / *να ξεχνώ* || ~ *να πιστεύω ότι είχε δίκιο* ΣΥΝ. ρέπω (+προς) **5.** (η μτχ. ***τεταμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τέν-jω* (με αντέκταση) < Ι.Ε. *ten- «τεντώνω, εκτείνω», πβ. σανσκρ. tanóti, λατ. ten-d-ere (με οδοντ. παρέκταση), γαλλ. tendre, ισπ. tender, γερμ. dehnen, αλβ. ndënj «διατείνω, τεντώνω (τις χορδές)» κ.ά. Ομόρρ. *τανύ-ω, τέν-ων (-οντας), ἀ-τεν-ής, τόν-ος, τά-σις (-η), τέταν-ος, τειν-εσμός* κ.ά.].

τεϊόδεντρο (το) [1896] {τεϊοδέντρ-ου | -ων} αειθαλές φυτό, ιθαγενές τής ΝΑ. Ασίας, που καλλιεργείται για τα φύλλα και τους οφθαλμούς από τους οποίους παρασκευάζεται το τσάι· ευδοκιμεί σε υγρά κλίματα, όξινα εδάφη και η συγκομιδή του γίνεται με το χέρι.

τεϊοδόχη (η) [1890] {τεϊοδοχών} (λόγ.) η τσαγιέρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τέιον* + *-δόχη* < *δέχομαι*, πβ. κ. *τεφρο-δόχη*].

τέιον (το) [1859] {τεΐου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το τσάι, τα φύλλα τού τεϊόδεντρου αποξηραμμένα και τριμμένα **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από τα παραπάνω φύλλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thé < μαλαϊκ. tēh < διαλεκτ. κινεζ. t'e (πβ. κινεζ. chá). Βλ. κ. *τσάι*].

τεϊοποσία (η) [1897] {τεϊοποσιών} (λόγ.-σπάν.) το να πίνει κανείς τσάι.

τεϊοποτείο (το) [1897] (λόγ.-σπάν.) κατάστημα στο οποίο σερβίρεται τσάι ΣΥΝ. τσαγιερία.

τεϊοπότης (ο) [1897] {τεϊοποτών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το τσάι, που πίνει συχνά τσάι.

Τειρεσίας (ο) ΜΥΘΟΛ. Θηβαίος μάντης στον οποίο ο Δίας έδωσε το χάρισμα τής προφητείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ερμηνευτής των σημείων», < **Τερεσ-ίας* (με μετρική έκταση τού πρώτου -ε- για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών) < θ. *τερεσ-* (ιων.) / *τερασ-* τού ουσ. *τέρας* (γεν. **τέρασ-ος* > *τέρα-ος* και αργότερα *τέρατ-ος*). Βλ. *τέρας, τεράστιος*].

τειχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τείχισ-α, -τηκα, -μένος} οχυρώνω (λ.χ. μια πόλη) με τείχος: *τείχισαν την Αθήνα μαζί με τον Πειραιά* ΣΥΝ. περιτειχίζω.

τειχίο (το) ΑΡΧΙΤ. φέρον στοιχείο από μπετόν ή πέτρα, τού οποίου η μία διάσταση (μήκος) είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από την άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τειχίον* < *τεῖχος*].

τείχιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η οχύρωση με τείχος, καθώς και (συνεκδ.) το ίδιο το οχύρωμα ΣΥΝ. τείχισμα, τείχος, οχύρωμα.

τείχισμα (το) [αρχ.] {τειχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τείχος, κυρ. ως οχύρωμα.

τειχοδομία (η) {τειχοδομιών} η κατασκευή τείχους με συγκεκριμένο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τειχοδόμος* < *τεῖχος* + *-δόμος* (< αρχ. *δέμω* «χτίζω, κατασκευάζω», βλ. λ. *δομή*)].

τειχομαχία (η) [αρχ.] {τειχομαχιών} **1.** μάχη σώμα με σώμα πάνω στα τείχη ή γύρω από αυτά **2.** η δωδέκατη ραψωδία (Μ) τής *Ιλιάδας*.

τειχοποιία (η) [μτγν.] {τειχοποιιών} η ανέγερση τείχους, οχυρώματος. — **τειχοποιός** (ο) [αρχ.].

τείχος (το) {τείχ-ους | -η, -ών} **1.** ψηλό οχυρωματικό κτίσμα, που περιβάλλει συνήθ. μια πόλη ή εκτείνεται κατά μήκος των συνόρων για αμυντικούς λόγους· ΦΡ. (α) ***Μακρά Τείχη*** (*τα μακρά τείχη*, Θουκ. 2, 13) (στην αρχαιότητα) τα τείχη που ένωναν την πόλη τής Αθήνας με τον Πειραιά και το Φάληρο (5ος αι. π.Χ.) (β) ***Σινικό Τείχος*** / ***Μέγα τείχος*** βλ. λ. *σινικός* (γ) ***τείχος των θρήνων*** / ***των δακρύων*** ιερός τόπος των Ισραηλιτών, τμήμα τού δυτικού τείχους τού ναού τού Σολομώντος, ο οποίος αποτελεί τόπο προσευχής (δ) ***τείχος τού Βερολίνου*** / ***τού αίσχους*** ή ***Τείχος*** διαχωριστικό τείχος (μήκους 45 χιλιομέτρων, ενισχυμένο με συρματόπλεγμα και φρουρούμενο αυστηρά), που με ψήφισμα τής Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης τής τότε Α. Γερμανίας (12 Αυγούστου 1961) υψώθηκε μεταξύ τού δυτικού και τού ανατολικού τμήματος τού Βερολίνου, εμποδίζοντας τις ελεύθερες μεταφορές και τη συγκοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών· κατεδαφίστηκε τον Νοέμβριο τού 1989, πριν από την επανένωση τής Γερμανίας (1990): *η πτώση τού Τείχους* || *δέκα χρόνια από την πτώση τού Τείχους* **2.** (μτφ.) ό,τι οριοθετεί την έκταση ενός συνόλου, την ευρύτητα μιας ομάδας, μιας έννοιας κ.λπ.: *τα ~ τού ελληνισμού*· ΦΡ. (α) ***εντός των τειχών*** στο πλαίσιο μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *κύριο μέλημά του είναι η ενίσχυση τής ενότητας ~ τού κόμματος* (β) ***οι εκτός των τειχών*** όσοι δεν είναι μέλη μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *δεν έχει απήχηση στους εκτός των τειχών, δεν μπορεί να φέρει νέους ψηφοφόρους* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε υπάρχει ως εμπόδιο, φραγμός μεταξύ ατόμων, πλευρών κ.λπ.: ~ *σιωπής* / *αδιαφορίας* / *ασυνεννοησίας* || *συχνά η κοινωνία η ίδια χτίζει τείχη απομονώνοντας μέλη της* ΣΥΝ. φραγμός, εμπόδιο **4.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε τοποθετείται ή στέκεται (κάπου) προστατευτικά: *σχημάτισαν γύρω του ένα ~. για να τον προφυλάξουν από τους φανατικούς που επιχειρούσαν να τον χτυπήσουν* || *το αμυντικό ~ των παικτών μιας ομάδας σχηματίζεται κατά την εκτέλεση φάουλ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομάδα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῖχος* < **θεῖχ-ος* (με προληπτ. ανομοίωση) < Ι.Ε. *dheigh- «πλάθω (με πηλό), χτίζω», πβ. σανσκρ. dehi «τείχος, φράγμα», αβεστ. pairi-daēza «κήπος» (βλ. κ. *παράδεισος*), λατ. fi-n-g-ere «πλάθω, κατασκευάζω» (με έρρινο ένθημα, πβ. κ. γαλλ. feindre «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», ισπ. fingir), figura «μορφή, φιγούρα», γοτθ. daigs «άργιλος, ζύμη», αρχ. γερμ. teig (> γερμ. Teig), αρχ. αγγλ. dāg (> αγγλ. dough) κ.ά. Ομόρρ. *τοῖχ-ος*, αρχ. *θιγγάνω* «αγγίζω» (βλ. λ. *θίγω*) κ.ά. Το *τείχος των θρήνων* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. Wailing Wall].

τεκές κ. **ντεκές** (ο) {τεκέδες} **1.** ισλαμικό μοναστήρι, ασκητήριο για δερβίσηδες **• 2.** καταγώγιο όπου γίνεται χρήση ναρκωτικών ή συχνάζουν χασικλήδες ΣΥΝ. χασικλήδικο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tekke].

τεκίλα (η) {χωρ. πληθ.} μεξικάνικο οινοπνευματώδες ποτό, συνήθ. άχρωμο, με υψηλή περιεκτικότητα οινοπνεύματος (40-50%).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tequila, από την ομώνυμη κωμόπολη τού Μεξικού, που είναι κέντρο παραγωγής τού ποτού].

τεκμαίρομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) συμπεραίνω: *από πού τεκμαίρεσθε ότι αυτός ευθύνεται;* ♦ **2.** (αμετβ.) (συχνά τριτοπρόσ. ***τεκμαίρεται*** / ***τεκμαίρονται***) εξάγεται ως συμπέρασμα με βάση την επεξεργασία των δεδομένων, αποδεικνύεται: *πώς ~ το άλλοθί του* / *η πιστότητα τού εγγράφου;* || *δεν ~ η συνεννόηση των δραστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέκμαρ, -ος* «σημείο, σύμπτωμα, ισχυρή απόδειξη» < **τέκ-* (με επίθημα -mr-) < Ι.Ε. *kʷek- «βλέπω, δείχνω, φαίνομαι», πβ. σανσκρ. cákṣaṭe «βλέπω», αβεστ. čašman- «μάτι», περσ. čašm, αρχ. σλαβ. kažo «δείχνω, υπενθυμίζω» κ.ά. Παράγ. *τεκ-μαρ-τός, τέκ-μαρσις, τεκ-μήρ-ιο(ν)* κ.ά.].

τεκμαρτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μπορεί να προκύψει ως συμπέρασμα με βάση ορισμένα δεδομένα, που υπολογίζεται, προσδιορίζεται με βάση γενικά στοιχεία: ~ *εισόδημα* (που προσδιορίζεται από ορισμένα τεκμήρια) || ~ *ενοίκιο* (το ενοίκιο που θεωρητικά καταβάλλει κάποιος για ιδιοκατοίκηση με βάση συγκεκριμένα στοιχεία) || ~ *δαπάνη* ΑΝΤ. βεβαιωμένος, αποδεδειγμένος, πιστοποιημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεκμαίρομαι* (βλ.λ.)].

τεκμήριο (το) {τεκμηρί-ου | -ων} **1.** οποιοδήποτε στοιχείο ή γεγονός μπορεί να αποτελέσει αποδεικτικό στοιχείο, στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς για τη συναγωγή συμπερασμάτων: *το παιδικό του ύφος δεν αποτελεί ~ αθωότητας*· ΦΡ. ***κατά τεκμήριο*** όπως αποδεικνύεται από τα δεδομένα: *είναι ένας ~ αξιόπιστος μάρτυρας* || *είναι ~ το καλύτερο μοντέλο* **2.** ΛΟΓ. (α) συμπέρασμα που συνάγεται με βάση τους κανόνες τής τυπικής λογικής σχετικά με ένα άγνωστο περιστατικό από ένα γνωστό: *νόμιμα* ~ (που δεσμεύουν τον δικαστή ή του επιτρέπουν τη συναγωγή συγκεκριμένου συμπεράσματος) || *δικαστικά* ~ (που στηρίζονται μόνο στη δικαστική κρίση) || *αμάχητο* / *μαχητό* ~ (β) ***τεκμήριο συναποβιώσεως*** βλ. λ. *συναποβίωση* **3.** ΟΙΚΟΝ. κάθε στοιχείο στο οποίο βασίζεται ο προσδιορισμός τεκμαρτού εισοδήματος, κυρ. για τον υπολογισμό τής φορολογίας κάποιου, όπως είναι λ.χ. το ύψος τού ενοικίου, ο αριθμός των ιδιοκτησιών του, οι δαπάνες τής διαβίωσής του κ.λπ.: *τεκμήρια διαβίωσης* (σκάφος, ενοίκια κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκμήριον*, από το θ. τού αορ. *τεκμήρ-ασθαι* τού ρ. *τεκμαίρομαι* (βλ.λ.)].

τεκμηριώνω ρ. μετβ. {τεκμηρίω-σα, -θηκα, -μένος} αποδεικνύω (κάτι) με τεκμήρια, στηρίζω την εγκυρότητα συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: ~ *τη θέση μου* / *τους ισχυρισμούς μου με επιχειρήματα* || *τεκμηριωμένη πρόταση* / *άποψη* ΣΥΝ. συμπεραίνω, αποδεικνύω, στηρίζω (πβ. *αντικειμενικά κριτήρια*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκμηριῶ (-όω)* < *τεκμήριον* (βλ.λ.)].

τεκμηρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** απόδειξη ή στήριξη τής εγκυρότητας συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: *θα χρειαστεί χρόνος και έρευνα για την ~ μιας τέτοιας θέσης* || *τα επιχειρήματά του δεν αρκούσαν για την ~ τού συμπεράσματός του* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων, με τα οποία κάποιος κατοχυρώνει άποψη ή συμπέρασμα, τα τεκμήρια: *πλήρης* / *διεξοδική* / *πειστική* / *αναλυτική* / *μακρά* / *σύντομη* ~ ΣΥΝ. πειστήριο **3.** ΠΛΗΡΟΦ. οργανωμένη και λεπτομερής συγκέντρωση των στοιχείων που αφορούν στον σχεδιασμό και στην κατασκευή έργου ή προγράμματος Η/Υ· χρησιμεύει ως οδηγός χρήσεως αλλά και ως ιστορικό αρχείο αναφοράς: *η υπηρεσία τεκμηρίωσης ενός οργανισμού.* — **τεκμηριωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τεκμηρίωσις* < αρχ. *τεκμηριῶ (-όω)*. Η σημ. 3 αποτελεί

απόδ. τού αγγλ. documentation].

τεκνατζού (η) {τεκνατζούδες} (αργκό) γυναίκα με σεξουαλική προτίμηση σε ωραίους άνδρες νεαρής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *τεκνό* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*τζού*, θηλ. τού επιθήματος -*τζής* (πβ. κ. *χωρατα-τζού, πλακα-τζού*)].

τεκνό (το) (αργκό) ωραίο νεαρό πρόσωπο, που προκαλεί ερωτικό πόθο.
[ΕΤΥΜ. < *τέκνο*, με καταβιβασμό τού τόνου, από ιδίωμα περιθωριακών ομάδων].

τέκνο (το) (λόγ.) **1.** το παιδί. ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τους φυσικούς ή θετούς γονείς του: *θετό / γνήσιο* ~ || *πνευματικό* ~ (αυτός που έχει βαπτιστεί. ανατραφεί ή επηρεαστεί πνευματικά από κάποιον δάσκαλο) ΣΥΝ. γόνος, γυιος / κόρη· ΦΡ. ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ. *αμαρτία* **2.** (σε περιφράσεις) ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τον τόπο καταγωγής του: ~ *τής Αχαΐας / τής Ελλάδας* ΣΥΝ. γέννημα **3.** (ως φιλική προσφώνηση ή σκωπτ.) παιδί (μου)!: *πλησίασε* ~*!* (από ιερωμένο σε λαϊκό)· ΦΡ. ***και σύ, τέκνον Βρούτε;*** βλ. λ. *Βρούτος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέκνον*, από το θ. τού αορ. β' *ἔ-τεκ-ον* τού ρ. *τίκτω* (βλ.λ.) με επίθημα -*νον*. Το θ. *τεκ*- ανάγεται σε Ι.Ε. *tek- «γεννώ - μαρτυρώ» και συνδ. πιθ. με σανσκρ. ták-man- «παιδί. απόγονος». αρχ. γερμ. degan, αρχ. σκανδ. þegn «πολεμιστής – υπηρέτης - νεαρός άνδρας» κ.ά.].

τέκνο (η) {άκλ.} ηλεκτρονική, χορευτική μουσική με μονότονο, έντονο ρυθμό, που προέκυψε από την ψυχεδελική μουσική τού '60.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. techno, συγκεκομμ. τ. τού technology (πβ. κ. *τεχνολογία*)].

τεκνογονία (η) {τεκνογονιών} η γέννηση παιδιού ΣΥΝ. τεκνοποιία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεκνογόνος* < *τέκνον* + *γόνος*].

τεκνοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η γέννηση παιδιού: *πολλά σύγχρονα ζευγάρια έχουν πρόβλημα τεκνοποίησης*. Επίσης **τεκνοποιία** [αρχ.]. — **τεκνοποιητικός**, -ή, -ό [αρχ.].

τεκνοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τεκνοποιείς... | τεκνοποίησα} γεννώ παιδί: *για όσους δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν εφαρμόζονται σύγχρονες μέθοδοι τεχνητής γονιμοποίησης*.

τεκταίνεται, τεκταίνονται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συμβαίνει. προκύπτει κατόπιν μεθοδεύσεως. βάσει σχεδίου: *ήταν ενήμερος των όσων τεκταίνονταν στα παρασκήνια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκταίνομαι* < *τέκτων*. -*ονος* (βλ.λ.)].

τεκταινόμενα (τα) {τεκταινομένων} σειρά γεγονότων ή ενεργειών που συγκροτούν τον χαρακτήρα ή καθορίζουν την τελική έκβαση μιας κατάστασης (η οποία είναι συνήθ. δυσάρεστη): *οι νέοι παρατηρούν τα ~ τής πολιτικής σκηνής και απογοητεύονται* || *παρακολουθεί τα ~ με αγωνία*.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *τεκταίνομαι* «κατασκευάζω (ως ξυλουργός) – μηχανεύομαι» (< *τέκτων*. βλ.λ.)].

τέκτονας (ο) {τεκτόνων} μέλος μασονικής οργάνωσης, τεκτονικής στοάς ΣΥΝ. μασόνος. Επίσης (λόγ.) **τέκτων** {τέκτονος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέκτων*. -*ονος* «ξυλουργός» < *tekˢ-on- (με απόδ. τού *kˢ ως -*κτ*-, βλ. λ. *χτίζω*) < Ι.Ε. *tekˢ- «πλέκω, εργάζομαι ως ξυλουργός, συνδέω», πβ. σανσκρ. tákṣan «ξυλουργός». αρχ. ιρλ. tāl «αξίνα» (< *tō ks-lo-). αρχ. γερμ. dehsa «τσεκούρι. πέλεκυς». ίσως και λατ. texere «πλέκω – χτίζω» κ.ά. Βλ. κ. *τέχνη*. Για τη σημ. «μασόνος» βλ. λ. *μασόνος*].

τεκτονική (η) ΓΕΩΛ. **1.** ο κλάδος που μελετά τις παραμορφώσεις τού στερεού φλοιού τής γης και τις δυνάμεις που τις προκαλούν **2.** ***τεκτονική πλακών*** η θεωρία κατά την οποία η λιθόσφαιρα αποτελείται από δώδεκα τμήματα-πλάκες, οι οποίες αλληλοσυγκρούονται διαρκώς, με αποτέλεσμα την πρόκληση ηφαιστειακής και σεισμικής δραστηριότητας τής Γης, τη δημιουργία ορέων, ωκεανών και τη μετατόπιση ηπείρων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αγγλ. (Plate) Tectonics < αρχ. *τεκτονικός*].

τεκτονικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τους τέκτονες ή με τον τεκτονισμό: ~ *συντεχνίες / αδελφότητες / σύμβολα* (β) ***τεκτονική στοά*** (i) η βασική οργανωτική μονάδα τού τεκτονισμού (ii) τα μέλη αυτής τής οργανωτικής μονάδας. αδελφότητας (iii) ο τόπος στον οποίο συγκεντρώνονται και πραγματοποιούν τις τελετές τους τα μέλη τέτοιας οργάνωσης **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τεχνίτη κατασκευών. κυρ. ξυλουργό (β) ***τεκτονικός πήχης*** βλ. λ. *πήχης* • **3.** ΓΕΩΛ. (α) αυτός που αναφέρεται στην τεκτονική ή μελετάται από αυτό τον επιστημονικό κλάδο: ~ *παραμόρφωση* || ~ *πλάκα* (λιθοσφαιρική πλάκα) (β) ***τεκτονικός σεισμός*** ο σεισμός που προκαλείται κατά τη βίαιη διάρρηξη πετρωμάτων και την τριβή από την ολίσθηση των επιφανειών τους.

τεκτονισμός (ο) [1892] η μασονία (βλ.λ.).

Τ.Ε.Λ. (το) Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο.

Τελ Αβίβ (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τού Δ. Ισραήλ.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. Tel Aviv «λόφος τής άνοιξης»].

τελάλης (ο) ▸ ντελάλης

τελαμώνας (ο) **1.** η φυσιγγιοθήκη **2.** δερμάτινο ή υφασμάτινο λουρί, από το οποίο κρεμούσαν στον ώμο όπλο, σπαθί ή τύμπανα. Επίσης **τελαμώνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελαμών*. -*ῶνος*. αρχική σημ. «αυτός που μεταφέρει, που σηκώνει», με παραγ. επίθημα -*μών* (πβ. κ. *χει-μών, κλαυθ-μών*). Το θ. *τελα*- < δισύλλ. ρίζα *telā- «ζυγίζω. σηκώνω» (βλ. λ. *τάλαντο. ταλανίζω*)].

τελάρο (το) **1.** πρόχειρο κιβώτιο από κομμάτια ξύλου ή από πλαστικό για τη μεταφορά φρούτων. λαχανικών. ψαριών κ.λπ. ΣΥΝ. καφάσι **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου κιβωτίου: *αγόρασε δύο ~ ντομάτες* **3.** πλαίσιο συνήθ. στρογγυλού σχήματος για το τέντωμα τού υφάσματος κατά το κέντημα ή παραλληλόγραμμο για το τέντωμα τού μουσαμά στη ζωγραφική **4.** (γενικότ.) κάθε πλαίσιο. ανεξαρτήτως υλικού ή σχήματος, που τοποθετείται προστατευτικά ή για να στερεώσει (κάτι): ~ *τής πόρτας / τού παραθύρου*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. telaro (συνήθ. τ. telaio) «αργαλειός. πλαίσιο, σκελετός» < μεσν. λατ. tēlārium. υποκ. τού λατ. tēla «αργαλειός. ύφασμα» < *teks-lā (< ρ. texere «υφαίνω. πλέκω»)].

τελατίνι (το) {τελατιν-ιού | -ιών} δέρμα μοσχαριού ειδικά κατεργασμένο· ΦΡ. (λαϊκ. εκφραστ.) ***κάνω κάποιον τελατίνι*** (i) δέρνω (κάποιον) πολύ σκληρά (ii) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. telâtin].

τελεία (η) {τελειών} **1.** το σημείο στίξεως (.) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει το τέλος περιόδου λόγου· ΦΡ. (α) ***άνω τελεία*** (·) το σημείο στίξεως που δηλώνει παύση λόγου μεγαλύτερη τού κόμματος και μικρότερη τής τελείας και που χωρίζει μια περίοδο λόγου σε ημιπεριόδους (β) ***άνω και κάτω τελεία*** (:) το σημείο στίξεως που δηλώνει ότι μετά από αυτό ακολουθεί κάτι που εξηγεί ή αναλύει αυτό που προηγείται ΣΥΝ. δίστιγμο· (μτφ.) (γ) ***βάζω τελεία (σε κάτι)*** βάζω οριστικό τέλος (σε κάτι): *έβαλε τελεία σε αυτή τη σχέση / σε αυτή τη φάση τής ζωής του* (δ) ***τελεία και παύλα*** για περιπτώσεις που ο τόνος τού ομιλητή είναι κατηγορηματικός. για κάτι που επιβάλλεται ως οριστικό και αμετάκλητο, που δεν επιδέχεται αντιρρήσεις: ~*! Θα γίνει αυτό που σου είπα!* **2.** το παραπάνω σημείο που χρησιμοποιείται στις χρονολογίες αντί για την κάθετη γραμμή ή την μικρή ενωτική παύλα δηλώνοντας τακτικό αριθμητικό (π.χ. 15.3.1995, αντί 15/3/1995 ή 15-3-1995) **3.** (γενικότ.) οποιοδήποτε σημάδι μοιάζει με μικρή βούλλα: *γέμισε το φύλλο τού τετραδίου με κόκκινες* ~ **4.** (στη βυζαντινή μουσική) σημείο τής παρασημαντικής, ένα από τα δεκατέσσερα εκφωνητικά σημεία που χρησιμοποιούν στη μουσική απαγγελία τού Ευαγγελίου και τού Αποστόλου· γράφεται με κόκκινο μελάνι και έχει σχήμα παραπλήσιο με τού σταυρού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά, εντελώς, επιτατικός, -ία*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *τέλειος* (βλ.λ.), που αποσπάστηκε από τη φρ. *τελεία στιγμή*].

τέλεια επίρρ. **1.** με τέλειο τρόπο: *ζωγραφίζει* ~ **2.** θαυμάσια, υπέροχα: *στην εκδρομή περάσαμε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελείως*.

τελειοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη τής τέλειας μορφής ή επίδοσης, τού τέλειου αποτελέσματος ΣΥΝ. τελειομανία. — **τελειοθήρας** (ο). **τελειοθηρικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < *τέλειος* + -*θήρας* < *θήρα* «κυνήγι». πβ. κ. *χρυσο-θήρας. προικο-θήρας*].

τελειομανής, -ής. -ές {τελειομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μανία να επιζητεί διαρκώς το τέλειο. που δεν μπορεί να ανεχθεί ατέλεια ή λάθος σε όσα κάνει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. < *τέλειος* + -*μανής*. από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* (τού ρ. *μαίνομαι*). αποδ. τού αγγλ. perfectionist].

τελειομανία (η) {χωρ. πληθ.} η διαρκής επιδίωξη τής τελειότητας. η μανία τής διόρθωσης κάθε ατέλειας ή λάθους: *η ~ που έχει λειτουργεί εις βάρος του· κατατρώγεται με λεπτομέρειες και υποφέρει χωρίς λόγο*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. perfectionism].

τελειοποίηση (η) [1821] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η βελτίωση ή ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τέλειο ή να παράγει τέλειο αποτέλεσμα: *η ~ τής εκτέλεσης ενός κομματιού*.

τελειοποιήσιμος, -η. -ο [1857] αυτός που μπορεί να τελειοποιηθεί, που επιδέχεται βελτίωση.

τελειοποιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {τελειοποιείς... | τελειοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) τέλειο. δίνω (σε κάτι) την πιο ολοκληρωμένη. άρτια μορφή: *είχε τελειοποιήσει την τεχνική της σε τέτοιο βαθμό, ώστε και σήμερα να θεωρείται αξεπέραστη* **2.** (καταχρ.) βελτιώνω. κάνω (κάτι) καλύτερο: ~ *τα Γαλλικά / τη φυσική μου κατάσταση*.

τέλειος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν έχει λάθη ή ελλείψεις, που βρίσκεται στην πλέον άρτια. εξελιγμένη μορφή του: ~ *εκτέλεση μιας χορογραφίας* || ~ *ραφή* || ~ *συνεργασία* ΣΥΝ. άψογος, άρτιος, πλήρης, ολοκληρωμένος. (λόγ.) εντελής ΑΝΤ. ατελής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που, για τον καθένα προσωπικά. εκφράζει ή αποτελεί ιδεώδες. πρότυπο: ~ *φίλος / εραστής* || ~ *αναλογίες σώματος* **3.** αυτός που έχει όλα τα αναγκαία χαρακτηριστικά, ώστε να του αναγνωρίζεται μια ιδιότητα· ολοκληρωμένος: *μεγάλωσε πια, έγινε ~ γυναίκα* || ~ *χαζομπαμπάς / απατεώνας* **4.** ***τέλειο(ν)*** (το) η τελειότητα (βλ.λ.): *αναζητεί το* ~ **5.** ***τελεία*** (η) βλ.λ. • **6.** ΜΑΘ. (α) ***τέλειος αριθμός*** ο αριθμός τού οποίου το άθροισμα των διαιρετών, εκτός τού ιδίου. ισούται με τον αριθμό αυτόν. λ.χ. ο 6. γιατί 1 + 2 + 3 = 6 (β) ***τέλειο σύνολο*** το σύνολο που αποτελείται μόνον από τα οριακά του σημεία (γ) ***τέλειο τετράγωνο*** κάθε αριθμός που αναλύεται ως γινόμενο δύο ίσων παραγόντων **7.** ΧΗΜ. ***τέλεια καύση*** καύση που δεν αφήνει υπολείμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί στην εκπλήρωση τού σκοπού». < *τελεσ-jo-ς < θ. τελεσ- (τού ουσ. *τέλος, τέλους* < **τέλεσος*) + επίθημα -*jo*-. Βλ. κ. *τέλος*].

τελειότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία λαθών. ατελειών· η τέλεια κατάσταση: *σωματική / ψυχική / ηθική / πνευματική* ~ || *σημασία δεν έχει ίσως τόσο η ~ όσο ο αγώνας προς αυτήν* ΣΥΝ. εντέλεια, πληρότητα ΑΝΤ. ατέλεια.

τελειόφοιτος, -η, -ο [1866] αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο έτος των σπουδών του: *χορός τελειοφοίτων* (πβ. λ. *απόφοιτος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφοιτος*.

τελείωμα [αρχ.] κ. **τέλειωμα** (το) {τελειώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τελειωμένο: *το ~ τής*

ομιλίας ΑΝΤ. έναρξη, αρχή· ΦΡ. ***καλά τελειώματα*** (συνήθ. ως ευχή) καλή κατάληξη, καλό αποτέλεσμα: *άντε και ~ στην προσπάθειά σου* **2.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: *το ~ τής κουρτίνας / τού ρούχου* || *περίτεχνο / προσεγμένο ~* **3.** (μτφ.) η εξάντληση, η σταδιακή ανάλωση αποθεμάτων: *το πετρέλαιο είναι στο ~. ίσα-ίσα για σήμερα φτάνει.*

τελειωμός (ο) η λήξη, η ολοκλήρωση ή το τέλος μιας διαδικασίας, ενός πράγματος ΣΥΝ. τελείωμα, συμπλήρωση, αποπεράτωση, τέρμα· ΦΡ. ***(κάτι) δεν έχει τελειωμό*** (i) (κάτι) δεν τελειώνει ποτέ: *τα βάσανά του δεν έχουν τελειωμό* || *«σαν να 'χαν ποτέ τελειωμό τα πάθη κι οι καημοί τού κόσμου»* (Λ. Παπαδιαμάντης) (ii) δεν μπορεί να τελειώσει (κάτι): *είναι τόση η δουλειά, που ούτε αύριο δεν έχουμε τελειωμό.*

τελειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τέλειωσα κ. (λόγ.) τελείω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγώ (κάτι) στο τέλος, στην ολοκλήρωση: *~ τις σπουδές / το παιχνίδι / την προσπάθειά μου* || *δεν πρόλαβα να τελειώσω τη φράση μου* ΣΥΝ. περατώνω, ολοκληρώνω ΑΝΤ. αρχίζω **2.** ξοδεύω (κάτι) μέχρι τέλους, καταναλώνω (κάτι) ολόκληρο, χωρίς να αφήνω υπόλειμμά του: *~ το φαγητό / το κρασί μου* ΣΥΝ. σώνω, εξαντλώ **3.** διαγράφω ή απολύω (κάποιον): *«η Δ.Ο.Ε. τελείωσε επτά μέλη της»* (εφημ.) ♦ (αμετβ.) **4.** φθάνω στο τέλος, στην ολοκλήρωση ή παύω πλέον να υπάρχω: *θα τελειώσει κι αυτή η δοκιμασία* || *τελείωσε ο αγώνας / η εκπομπή / η γιορτή* || *κάτι τελειώνει οριστικά* || *Πάνε πια αυτά που ήξερες! Τελειώσανε!* ΣΥΝ. λήγω, περατώνομαι, ολοκληρώνομαι· ΦΡ. ***τέλειωσαν τα αστεία / τα ψέματα*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται πλέον οριστικό: *~ από 'δώ και πέρα θα κάνεις αυτό που σου λέω* || *~ από αύριο επιστρέφουμε στη δουλειά* **5.** ξοδεύομαι, εξαντλούμαι: *τελείωσαν τα λεφτά / τα περιθώρια χρόνου / οι αντοχές (κάποιου)* || *τέλειωσε η μπίρα* ΣΥΝ. σώνομαι, καταναλώνομαι **6.** (μτφ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά, καταρρέω ως οργανισμός ή πεθαίνω: *~ από τους πόνους / απ' τον πυρετό* || *με τελείωσες!* ΣΥΝ. αποκάμνω, χάνομαι **7.** φθάνω στο κατώτατο σημείο, παύω να υπάρχω με συγκεκριμένη ιδιότητα, δεν έχω μέλλον σε κάτι: *αν μαθευτεί τι έχουν κάνει, έχουν τελειώσει ως υπάλληλοι τής εταιρείας* || *πρέπει να προλάβουμε τους ανταγωνιστές μας, γιατί αλλιώς τελειώσαμε!* **8.** (καθημ.) φθάνω σε οργασμό **9.** (η μτχ. ***τελειωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που δεν πρόκειται να εξελιχθεί άλλο, που έχει ολοκληρωθεί: *αυτή η σχέση δεν έχει μέλλον· είναι ~ υπόθεση* || *αν δεν δω ~ δουλειά, δεν πληρώνω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, ολοκληρώνω, πεθαίνω, τελώ.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελειῶ (-όω)* «καθιστώ κάτι τέλειο – συμπληρώνω, ολοκληρώνω» < *τέλειος*].

τελείως επίρρ. [αρχ.] εντελώς, πλήρως: *είναι ~ τρελός* || *τα έχει ~ χαμένα* ΣΥΝ. ολότερα, καθ' ολοκληρίαν.

> **τελείως – τέλεια.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν, κατά κανόνα, στη σημασία τους. Το **τελείως** σημαίνει «εντελώς, πλήρως, καθ' ολοκληρίαν»: *Είναι τελείως ανίκανος να αντιμετωπίσει την κατάσταση – Δεν έχει γίνει τελείως καλά από τη γρίπη που τον ταλαιπωρεί δέκα μέρες τώρα.* Το **τέλεια** σημαίνει κυρίως «με τέλειο τρόπο, θαυμάσια, εξαίρετα»: *Το κατάστημα ήταν τέλεια διακοσμημένο.* Σε χρήσεις όπως: *Περάσαμε τέλεια στην εκδρομή – Είναι τέλεια οργανωμένο νοσοκομείο, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει και τα πιο δύσκολα περιστατικά.* το *τέλεια* μπορεί να έχει και τις δύο σημασίες.

τελείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάκτηση τής μεγαλύτερης δυνατής βελτίωσης, το να επιδιώκει ή να πετυχαίνει κανείς την τελειότητα: *η ηθική ~ τού ανθρώπου* **2.** η τελειοποίηση (ενός πράγματος), η ολοκλήρωσή του, ώστε να φθάσει στην πλήρη, τέλεια μορφή του: *~ ενός έργου / μιας αποστολής* ΣΥΝ. ολοκλήρωση, περάτωση **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η πορεία (μέσα σε μια ζωή πνευματικής προσπάθειας) καθώς και η μελλοντική (κατά την κρίση) τελειοποίηση τού ανθρώπου και τού κόσμου: *η ψυχή τού ανθρώπου ακολουθεί μια σταδιακή πορεία, καθώς προχωρεί από την ατέλεια στην ~* **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) οι οπτικές διορθώσεις και παρεκκλίσεις από την ευθεία ή τον ψυχρό κανόνα στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική.

τελειωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που επιφέρει το τέλος, που περατώνει (κάτι): *η κατάληψη τής ζωτικής αυτής περιοχής ήταν το ~ χτύπημα για την ήδη συρρικνωμένη αυτοκρατορία* **2.** αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν αλλάζει περαιτέρω: *~ απάντηση / διατύπωση* || *η ~ θέση κάποιου σε ένα ζήτημα* ΣΥΝ. οριστικός ΑΝΤ. προσωρινός, παροδικός, εφήμερος. — **τελειωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τελεμές (ο) {τελεμέδες} **1.** παραδοσιακό, μαλακό, λευκό τυρί από πρόβειο, κατσικίσιο ή αγελαδινό γάλα ή από την ανάμειξή τους **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. teleme < deleme].

Τέλενδος (η) {Τελένδου} νησί των Δωδεκανήσων απέναντι από τις Δ. ακτές τής Καλύμνου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

τέλεξ (το) {άκλ.} **1.** διεθνές σύστημα τηλεγραφικής μετάδοσης γραπτών μηνυμάτων μέσω μιας μηχανής στην οποία πληκτρολογούνται, τού τηλεγράφου και τής μηχανής που τα τυπώνει ΣΥΝ. τηλέτυπο **2.** η μηχανή που μεταδίδει γραπτά μηνύματα με τον παραπάνω τρόπο **3.** (συνεκδ.) το μεταδιδόμενο μήνυμα.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telex, ακρωνύμιο των λ. tele(printer) «τηλέτυπος» και ex(change) «ανταλλαγή»].

τελεολογία [1861] κ. **τελολογία** (η) {τελεολογιών} **1.** η αντίληψη ότι τα πάντα στον κόσμο διέπονται από έναν σκοπό (συνήθ. προκαθορισμένο από ένα υπέρτατο ον, τον Θεό), προς την εκπλήρωση τού οποίου τείνουν **2.** ΦΙΛΟΣ. η μελέτη των ανθρώπινων σκοπών.

[ΕΤΥΜ. < τελεο- (< αρχ. *τέλος, -εος / -ους*) + *-λογία* (< *λόγος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleology].

τελεολογικός, -ή, -ό [1812] κ. **τελολογικός 1.** αυτός που σχετίζεται με την τελεολογία: *~ σκέψη / κριτήριο* (που βασίζεται στην παραδοχή ότι υπάρχει σκοπός) **2.** ΦΙΛΟΣ. ***τελεολογική απόδειξη*** η άποψη κατά την οποία η τάξη που επικρατεί στο σύμπαν αποδεικνύει την ύπαρξη Θεού, ο οποίος την καθορίζει. — **τελεολογικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleological].

τέλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η πραγματοποίηση, το να γίνεται, να συντελείται ή να εκπληρώνεται (κάτι): *η ~ τού καθήκοντος / τού εγκλήματος / ενός μυστηρίου* (εκκλησιαστικού) / *των αγώνων / πολιτικού γάμου* ΣΥΝ. εκτέλεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τέλεσις* < αρχ. *τελῶ (-έω)*].

τελεσιγραφικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που γίνεται ή διατυπώνεται με τελεσίγραφο **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτο και απαιτητικό ύφος: *~ αξίωση.* — **τελεσιγραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

τελεσίγραφο (το) [1889] {τελεσιγράφ-ου | -ων} **1.** διπλωματικό έγγραφο με το οποίο μία πλευρά θέτει σε άλλη ορισμένο χρονικό περιθώριο, για να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες, προειδοποιώντας ότι σε διαφορετική περίπτωση θα εφαρμόσει εξαναγκαστικά μέτρα ή θα κηρύξει πόλεμο εναντίον της: *~ παράδοσης άνευ όρων* || *το 1940 ο πρεσβευτής τής Ιταλίας επέδωσε ~ στον Έλληνα πρωθυπουργό* **2.** (μτφ.) κάθε απαίτηση ή προειδοποίηση που απευθύνεται με απόλυτο και απαιτητικό ύφος (προς κάποιον).

[ΕΤΥΜ. < *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-γραφο* < *γράφω*, απόδ. τού νεολατ. ultimatum].

τελεσιδικία (η) [1833] {τελεσιδικιών} **1.** το να μη μπορεί να προσβληθεί η οριστική απόφαση (πρωτόδικη) δικαστηρίου με τα τακτικά ένδικα μέσα (με την ανακοπή ερημοδικίας και την έφεση) **2.** η ιδιότητα τού τελεσιδίκου.

τελεσίδικος, -η, -ο [1833] **1.** (κυρ. για δικαστικές αποφάσεις) αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν προσβάλλεται με τα τακτικά ένδικα μέσα **2.** ***τελεσίδικο(ν)*** (το) η τελεσιδικία. — **τελεσίδικα / τελεσιδίκως** [1863] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < θ. *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-δικος* < *δίκη*, απόδ. τού γαλλ. jugé en dernière instance].

τελεσινέ (το) {άκλ.} η τηλεκινηματογραφία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telecine (με γαλλ. τονισμό), ελληνογενές ξέν. σύνθετο, < tele (< *τηλε-*) + -cine (βλ. λ. *σινεμά*)].

τελεσιουργός, -ός, -ό (λόγ.) τελεσφόρος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

τελεστήριο (το) [αρχ.] {τελεστηρί-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) τόπος όπου τελούνται μυστήρια.

τελεστής (ο), **τελέστρια** (η) {τελεστριών} (σημ. 3) **1.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. η απεικόνιση ή ο μετασχηματισμός μεταξύ δύο συνόλων / χώρων: *θεωρία τελεστών* **2.** (στη Λογική) σύμβολο με τη βοήθεια τού οποίου σχηματίζονται καινούργιες προτάσεις από μία ή περισσότερες δοθείσες προτάσεις (ορίσματα)· αλλιώς *προτασιακός σύνδεσμος* ● **3.** (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τελούσε μυστήριο ή μυούσε κάποιον σε αυτό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελῶ (-έω)*. Ο επιστημ. όρος (σημ. 1) αποτελεί απόδ. τού αγγλ. operator].

τελεστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που συμβάλλει στην τέλεση, στο να συντελείται κάτι: *~ λειτουργίες.*

τελεσφόρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιτυχής ολοκλήρωση μιας προσπάθειας, η εκπλήρωση ενός σκοπού ΣΥΝ. ευόδωση, επιτυχία **2.** η αποτελεσματικότητα.

τελεσφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που οδηγεί σε επιτυχή έκβαση, που φέρνει αποτέλεσμα: *~ φάρμακο / μέσο / μεθόδευση* ΣΥΝ. αποτελεσματικός, δραστικός, καρποφόρος, τελεσιουργός ΑΝΤ. ατελέσφορος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελεσ-* (< *τέλος*, βλ.λ.) + *-φόρος* < *φέρω*].

τελεσφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τελεσφορείς... | τελεσφόρησα} (λόγ.) οδηγούμαι σε επιθυμητό αποτέλεσμα, επιτυγχάνω αίσια έκβαση, είμαι αποτελεσματικός: *εύχομαι να τελεσφορήσουν όλες σου οι προσπάθειες* ΣΥΝ. ευοδούμαι.

τελετάρχης (ο) {τελεταρχών} αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διοργάνωση τελετής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελετή* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

τελετέξτ (το) {άκλ.} τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία, η οποία παρέχει πληροφορίες (ειδήσεις, δρομολόγια συγκοινωνιών, χρήσιμα τηλέφωνα, χρηματιστηριακές εξελίξεις κ.ά.) υπό μορφήν έντυπων σελίδων, που προβάλλονται ταξινομημένες στην οθόνη τής τηλεόρασης και με τις οποίες διεπιδρά ο τηλεθεατής.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teletext < tele- (< αρχ. *τῆλε* «μακριά») + text «κείμενο» (< λατ. textus)].

τελετή (η) **1.** εκδήλωση με επίσημο συνήθως χαρακτήρα, που περιλαμβάνει σειρά από τυποποιημένες συμβολικές ενέργειες **2.** (ειδικότ.) η ιεροτελεστία, το συγκεκριμένο τυπικό, με το οποίο συμβολικά εκφράζεται η λατρεία προς τον Θεό, όπως η τέλεση ιερής ακολουθίας: *~ τής βαπτίσεως* ΣΥΝ. ιερουργία **3.** η ίδια η γιορτή: *λαμπρή / πρόχειρη / επίσημη / σεμνή ~* || *ο πρόεδρος δεν παρέστη στην ~* || *~ τής ορκωμοσίας / αφής τής ολυμπιακής φλόγας* || *αίθουσα τελετών.* — (υποκ.) **τελετούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μύηση, εορτή συνοδευόμενη από μυστηριακά έθιμα», < θ. *τελε-* (τού ρ. *τελῶ, -έω*) + παραγ. επίθημα *-τή* (πβ. *γένος – γενετή*)].

τελετουργία (η) {τελετουργιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση των εκκλησιαστικών ακολουθιών ή τελετών ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροτελεστία, ιερο-

πραξία **2.** (στην κοινωνική ανθρωπολογία) ιδιωτική ή δημόσια πράξη, που ακολουθεί ορισμένο τυπικό και έχει έντονα μαγικό και θρησκευτικό χαρακτήρα **3.** ΒΙΟΛ. η τυποποιημένη συμπεριφορά ενός ζωικού οργανισμού ως απόκριση σε υποκινητή (βλ.λ.): *~ τής σύζευξης / αναπαραγωγής* **4.** (μτφ. για καθημερινό γεγονός) κάθε σειρά πράξεων που γίνεται με μεγάλη προσοχή, ακρίβεια και προσήλωση σε συγκεκριμένο τυπικό: *η ~ τού κυριακάτικου γεύματος τής οικογένειας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τελετουργός* < *τελετή* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

τελετουργικός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τελετουργία: *~ τυπικό / σκεύος / μάσκα / δρώμενο / χορός / κίνηση / σειρά* **2.** (α) **τελετουργική** (η) ο θεολογικός κλάδος που ασχολείται με τις εκκλησιαστικές ιερές τελετές (β) **τελετουργικό** (το) σύνολο αυστηρά και παραδοσιακά κωδικοποιημένων πράξεων, λόγων και συνήθ. λατρευτικών αντικειμένων, που συνδέεται στενά με συγκεκριμένη πίστη: *μιμητικό / θετικό* (για καθαγιασμό, ανανέωση) / *αρνητικό* (για κάτι που απαγορεύεται) / *θυσιαστικό ~* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα και προσήλωση σε ορισμένους τύπους: *με αργές ~ κινήσεις άρχισε να εκτελεί τη συνταγή.* — **τελετουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

τελετουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {τελετουργείς... | τελετούργησα} **1.** (για ιερείς) κάνω τελετή ΣΥΝ. ιερουργώ **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) ακολουθώντας συγκεκριμένη σειρά ενεργειών, ενεργώ με τελετουργικό τρόπο.

τελευταία επίρρ.: κατά το πρόσφατο παρελθόν, το αμέσως προηγούμενο διάστημα ώς και τη στιγμή που μιλάμε: *δεν τον έχω δει ~. θα λείπει ταξίδι·* ΦΡ. ***τώρα τελευταία / τον τελευταίο καιρό*** στο χρονικό διάστημα από τη στιγμή αυτή και λίγο καιρό πριν: *~ δεν αισθάνομαι καλά· πρέπει να πάω στον γιατρό* ΣΥΝ. πρόσφατα. Επίσης **τελευταίως** [αρχ.].

τελευταίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο τέλος, που ακολουθεί έπειτα από όλα τα άλλα στοιχεία ή μέρη μιας σειράς: *η ~ μέρα των εξετάσεων* || *η ~ πόρτα στον διάδρομο* || *η ~ διαγωνιζόμενη* || *ο ~ γόνος μιας αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. έσχατος, ύστατος ΑΝΤ. πρώτος· ΦΡ. (α) (ευφημ.) ***τελευταία κατοικία*** ο τάφος: *πλήθος φίλων και συγγενών συνόδεψαν τον νεκρό στην ~ του* (β) ***(την) τελευταία στιγμή*** για κάτι που γίνεται ακριβώς κατά τη λήξη μιας προθεσμίας: *όλα τα αναβάλλεις γι' αργότερα και θα τρέχουμε πάλι ~* || *είναι τής τελευταίας στιγμής* (για άνθρωπο αναβλητικό, που δεν προγραμματίζει εγκαίρως τις υποχρεώσεις του) (γ) ***τελευταία λέξη*** (i) η τελική τοποθέτηση, η παρατήρηση, το σχόλιο ή η απόφαση με την οποία κλείνει ένα θέμα ή στην οποία καταλήγει κάποιος: *θ' ακούσει όλες τις πλευρές, πριν πει την ~* (ii) η τελική απόφαση: *έχω την ~ για κάτι* (έχω την αρμοδιότητα να αποφασίσω για κάτι, είμαι αυτός που αποφασίζει για κάτι) || *ως πρόεδρος έχει την ~ για όλα τα θέματα τής εταιρείας* (iii) η πιο πρόσφατη ανακάλυψη, τάση κ.λπ.: *αυτό το σχέδιο είναι η ~ τής μόδας* || *η ~ τής ψηφιακής τεχνολογίας* (δ) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** βλ. λ. *ασπασμός* (ε) ***ο τελευταίος που...*** για κάποιον που αποκλείεται ή είναι εντελώς απίθανο ή παράδοξο να κάνει κάτι: *είναι ~ δικαιούται να μιλά για το θέμα αυτό* || *είναι ~ θα υποψιαζόμουν ότι θα έκανε ένα τέτοιο έγκλημα!* (στ) ***ο τελευταίος των Μοϊκανών*** βλ. λ. *Μοϊκανός* (ζ) ***τελευταίο αντίο*** βλ. λ. *αντίο* (η) ***τελευταίο οχυρό*** βλ. λ. *οχυρό* (θ) ***τελευταίος και καταϊδρωμένος*** βλ. λ. *καταϊδρωμένος* **2.** αυτός που συνέβη, προέκυψε ή αναφέρεται στο πολύ κοντινό παρελθόν, ο πρόσφατος: *το ~ φάρμακο* || *τα ~ νέα* || *η ~ μόδα* || *οι ~ ανακαλύψεις / προετοιμασίες / διαφωνίες* || *το ~ έργο τού μεγάλου σκηνοθέτη* || *τα ~ επτά χρόνια το δημογραφικό πρόβλημα έχει οξυνθεί* ΑΝΤ. παλαιότερος, προηγούμενος **3.** αυτός που βρίσκεται στην κατώτατη θέση αξιολογικής κλίμακας: *ο ~ μαθητής στην τάξη* (με τη μικρότερη βαθμολογία) || *το ~ φόρεμα ν' αγοράσεις, κοστίζει ολόκληρη περιουσία!* ΑΝΤ. καλύτερος, άριστος **4.** αυτός που έχει τη μικρότερη σπουδαιότητα ή επίδραση σε κάτι: *και ο ~ υπάλληλος μετέχει στα κέρδη τής επιχείρησης* || *και ο ~ οπαδός τής παράταξης οφείλει να έχει γνώμη για τις κινήσεις τής ηγεσίας·* ΦΡ. ***ο τελευταίος τροχός τής αμάξης*** βλ. λ. *άμαξα* **5.** αυτός που έχει μνημονευθεί στο τέλος μιας σειράς από δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα: *ήρθαν ο Γιώργος, η Κατερίνα και η Σοφία· η ~ ήρθε αργότερα* (δηλ. η Σοφία) **6.** ***τελευταία*** (τα) το τέλος τής ζωής ή (προκειμένου για άψυχα) τής λειτουργίας: *αρρώστησε βαριά και είναι στα ~ του!* || *το ψυγείο είναι στα ~ του, σαραβάλιασε πια!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελευταῖος* < *τελευτή* + παραγ. επίθημα *-αῖος* (πβ. κ. *ἀρχή - ἀρχαῖος*)].

τελευτή (η) (λόγ.) το τέλος τής ζωής, ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τελεύω* (< *τέλος*), όπως φαίνεται και από την ύπαρξη τού επιθ. *ἀ-τέλευ-τος*].

τελευτώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελευτάς... | τελεύτησα} (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τελευτώ τον βίον*** (αρχ. φρ.) πεθαίνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελευτῶ (-άω)* < *τελευτή*].

τελεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τέλεψα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** τελειώνω, φθάνω στο τέλος μου, σταματώ: *τέλεψαν τα τραγούδια κι οι χαρές* || *τέλεψε το κρασί* ΣΥΝ. εξαντλούμαι **2.** (μτφ.) πεθαίνω: *σαν τελέψει κι η μάννα τους, τι θ' απογίνουν;* || *τέλεψε απ' τη στενοχώρια του ο άνθρωπος* ♦ **3.** (μετβ.) τελειώνω, ολοκληρώνω (κάτι): *τέλεψε τη δουλειά του και πήγε σπίτι του.*
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < αρχ. *τέλος*].

τέλεφαξ (το) {άκλ.} **1.** η τηλεομοιοτυπία (βλ.λ.) **2.** το τηλεομοιότυπο (βλ. λ. *τηλεομοιοτυπικός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telefax, συντετμημένος τ. τού telefacsimile «τηλεομοιότυπος» (νόθο σύνθ.) < tele- (< αρχ. *τηλε-*) + facsimile «αντίγραφο - φαξ» (< λατ. fac simile «κάνε / φτειάξε παρόμοιο»)].

τελεφερίκ (το) {άκλ.} ελλην. *σχοινιοκίνητος σιδηρόδρομος* **1.** ηλεκτροκίνητο ή μηχανοκίνητο εναέριο μεταφορικό μέσο, που χρησιμοποιείται σε δυσπρόσιτες, ορεινές περιοχές και χιονοδρομικά κέντρα για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων σε θαλαμίσκους, οι οποίοι μετακινούνται αναρτημένοι από ισχυρά καλώδια, που στερεώνονται σε ειδικούς υψηλούς πυλώνες-στύλους **2.** ηλεκτροκίνητα βαγόνια που μεταφέρουν επιβάτες από χαμηλότερο επίπεδο σε ψηλότερο και το αντίστροφο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. téléphérique (ελληνογενές) < télé- (< *τηλε-*) + -phérique (< *φέρω*)].

τέλι (το) {τελ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό μεταλλικό σύρμα **2.** επίχρυσο λεπτό νήμα **3.** η χορδή μουσικού οργάνου από μέταλλο: *τα ~ τού μπουζουκιού.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tel < αρμ. t'el «νήμα, σύρμα»].

τελικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που δηλώνει το τέλος, τελευταίος: *η ~ πρόβα* || *το ~ στάδιο μιας διαδικασίας* || *αστοχεί στην ~ προσπάθεια* || *η ~ λέξη ενός κειμένου* ΑΝΤ. αρχικός· ΦΡ. (α) ***τελική ευθεία*** (i) (στους αγώνες δρόμου) η ευθεία τού στίβου μετά την τελευταία στροφή και μέχρι το νήμα τού τέλους (ii) (μτφ.) το τελευταίο και καθοριστικότερο στάδιο μιας διαδικασίας, κυρ. μιας προσπάθειας, κατά το οποίο κρίνεται το αποτέλεσμά της: *η ~ των εκλογών* || *μπαίνουμε στην ~ για τις εξετάσεις τού Ιουνίου* ΣΥΝ. τελικό στάδιο (β) ***τελική αιτία*** βλ. λ. *αιτία* (γ) ***σε τελική ανάλυση*** βλ. λ. *ανάλυση* **2.** αυτός που έχει οριστικό και αμετάκλητο χαρακτήρα, που δεν υφίσταται περαιτέρω μεταβολές: *ανακοίνωση των ~ αποτελεσμάτων* || *~ διατύπωση / απόφαση / θέση* || *~ επιλογή·* ΦΡ. ***μέχρι τελικής πτώσεως*** ωσότου εξαντληθούν όλες οι δυνάμεις που έχει κανείς, μέχρι την οριστική ήττα, μέχρι το τέλος: *θ' αγωνιστεί ~* (όσο αντέξει) **3.** ΑΘΛ. ***τελικός*** (ο) ο κορυφαίος και τελευταίος αγώνας μιας διοργάνωσης, που κρίνει τον νικητή της, στον οποίο και απονέμεται ο αντίστοιχος τίτλος, λ.χ. τού πρωταθλητή, τού κυπελλούχου κ.λπ.: *ο ~ τού Μουντιάλ / κυπέλλου ΟΥΕΦΑ·* ΦΡ. (α) ***μεγάλος τελικός*** ο αγώνας για την κατάκτηση τής πρώτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που έχουν προκριθεί από την ημιτελική φάση: *ο ~ τού Κυπέλλου Πρωταθλητριών (ομάδων Ευρώπης)* (β) ***μικρός τελικός*** ο αγώνας για την κατάκτηση τής τρίτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που αποκλείστηκαν από τον τελικό: *ο ~ τού Παγκόσμιου Κυπέλλου στο ποδόσφαιρο* **4.** ***τελικοί*** (οι) κ. ***τελικά*** (τα) οι αγώνες τής τελικής φάσης μιας διοργάνωσης: *η ομάδα του πέρασε στους ~ τού φάιναλ-φορ* (στο μπάσκετ) • **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δηλώνει τον σκοπό (β) ***τελικό αίτιο*** (*τελικὸν αἴτιον*, Πρόκλος *Παρμενίδ.* 612) (στην παραδοσιακή γραμματική) προσδιορισμός ή απαρεμφατικός / μετοχικός τύπος που δείχνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (γ) ***τελική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση που δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα τής κύριας πρότασης (δ) ***τελικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν τελική πρόταση (*να, για να*) • **6.** ΑΝΑΤ. ***τελικός εγκέφαλος*** το μεγαλύτερο τμήμα τού εγκεφάλου, που αποτελείται κυρ. από τα δύο εγκεφαλικά ημισφαίρια, το μεσολόβιο και τους συνδέσμους των ημισφαιρίων. — **τελικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τέλμα (το) {τέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έκταση από λιμνάζοντα ύδατα, βάλτος ΣΥΝ. έλος, τέναγος **2.** (μτφ.) το αδιέξοδο, η κατάσταση στασιμότητας, κατά την οποία τίποτε δεν φαίνεται να κινείται: *τα πολιτικά πράγματα / μια κοινωνία / η οικονομία βρίσκονται σε ~* || *η χώρα αυτή βυθίζεται σε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

τελματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τελματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (για εκτάσεις, εδάφη) αυτός που έχει πολλά τέλματα, βάλτους ΣΥΝ. ελώδης, τεναγώδης **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιέξοδη ακινησία, στασιμότητα: *~ υπόθεση.* — **τελματωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τελματώνω ρ. αμετβ. {τελμάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπομαι σε τέλμα ΣΥΝ. λιμνάζω **2.** (μεσοπαθ. ***τελματώνομαι***) (μτφ.) μένω στάσιμος, αμετάβλητος ή βρίσκομαι σε αδιέξοδο: *τελματωμένη υπόθεση* || *η κατάσταση στο εσωτερικό τού κόμματος έχει τελματωθεί* ΣΥΝ. αποτελματώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελματοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *τέλμα*].

τελμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή σε τέλμα: *η ~ των νερών* **2.** (μτφ.) η αδιέξοδη ακινησία ή στασιμότητα: *~ τής οικονομίας* ΣΥΝ. αποτελμάτωση, στασιμότητα.

τελολογία (η) → τελεολογία.

τελολογικός, -ή, -ό → τελεολογικός

τέλος (το) {τέλ-ους | -η, -ών} **1.** η ολοκλήρωση ενός πράγματος, η συμπλήρωση ή εξάντληση των ορίων του: *δεν υπάρχει ~ σ' αυτή την ταλαιπωρία* || *μαρτύριο χωρίς ~* || *περιπλάνηση / ιστορία χωρίς ~·* ΦΡ. (α) ***παίρνω / (λόγ.) λαμβάνω τέλος*** τελειώνω, ολοκληρώνομαι: *η συνεργασία τους έλαβε τέλος τον Μάρτιο* (β) ***δίνω / βάζω / θέτω τέλος (σε κάτι)*** κάνω (κάτι) να τελειώσει, οδηγώ (κάτι) σε λήξη: *πρέπει να μπει ένα τέλος σ' αυτή την ιστορία!* || *έδωσε βίαιο τέλος στη ζωή του* (αυτοκτόνησε) || *έθεσαν ένα τέλος στην αναρχία που επικρατούσε* (γ) ***μέχρι τέλους*** μέχρι το τελευταίο σημείο, τη λήξη: *στάθηκε στο πλευρό του ~* (δ) (λόγ.) ***εν τέλει*** (i) στην κατάληξη, τελικά: *υπήρξε ~ μία ανακοίνωση που δεν ικανοποίησε κανέναν* (ii) για να τελειώνουμε, καταλήγοντας ή ολοκληρώνοντας τα προηγούμενα: *~ πρέπει να ξεκαθαρίσει τους στόχους του* || *να δούμε ποιος ~ συμφωνεί!* (ε) ***στο τέλος*** τελικά: *~ δικαιώθηκε* || *~ νίκησε ο γηπεδούχος* || *~ γίνεται πάντα το δικό του* ΣΥΝ. εν κατακλείδι (στ) ***καλά τέλη*** (συνήθ. ως ευχή) καλά γηρατειά: *φρόντιζε από νωρίς, για να 'χεις ~!* (ζ) ***τέλος καλό, όλα καλά*** (*All 's well that ends well*, έργο τού Σαίξπηρ) για υπόθεση που έχει την επιθυμητή ή σωστή κατάληξη, αίσια έκβαση: *ταλαιπωρηθήκαμε, αλλά ~!* (η) (αρχαιοπρ.) ***τέλος και τω Θεώ δόξα*** (*τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα*) για κάτι που είχε ευτυχή κατάληξη (θ) ***(κάτι) δεν έχει***

τέλος για κάτι που διαρκεί απεριόριστα, που δεν φαίνεται να τελειώνει: *τα βάσανά της δεν έχουν τέλος* || *οι διεκδικήσεις τους δεν έχουν τέλος* **2.** το (τοπικό ή χρονικό) σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: *κοίτα στο ~ τής σελίδας!* || *τον είδα στο ~ τού διαδρόμου* || *διαβάζει μόνο την αρχή και το ~ τού βιβλίου* || *το ~ τού 20ού αι.* / *μιας εποχής* / *τού χρόνου* / *τού μαθήματος* || *το γεγονός αυτό υπήρξε η αρχή τού ~ τού καθεστώτος* || (στον πληθ.) *τα τέλη τής δεκαετίας τού '40*· ΦΡ. **τέλος εποχής** βλ. λ. *εποχή* **3.** η διακοπή ή παύση: *ο ερχομός των επισκεπτών σήμανε και το ~ τής συζήτησής τους* || *το ~ τής αθωότητας* ΣΥΝ. λήξη **4.** η κατάληξη μιας διαδικασίας, ό,τι προκύπτει από αυτήν, το αποτέλεσμά της: *τι ~ είχε ο χθεσινός τελικός;* || *αν συνεχίσουν έτσι τα πράγματα, θα έχουμε άσχημο ~* ΣΥΝ. έκβαση **5.** ο θάνατος: *είχε ευτυχισμένο* / *καλό* / *ένδοξο* / *μοναχικό ~* || *«χριστιανά τα τέλη τής ζωής ημών»* || *οι γιατροί έχουν εγκαταλείψει την προσπάθεια, απλώς περιμένουν το ~* ● **6.** καθορισμένος ή αναπροσαρμοζόμενος φόρος, δασμός: *~ κυκλοφορίας* / *ακίνητης περιουσίας* (Τ.Α.Π.) || *ταχυδρομικά ~* **7.** (ως επίρρ.) καταλήγοντας, ολοκληρώνοντας, τελικά: ~, *ο ομιλητής ευχαρίστησε το ακροατήριο για την προσοχή του* ● **8.** (αρχαιοπρ.) ο σκοπός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*, *τελώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές ερμηνείες. Αν θεωρήσουμε ότι η σημ. «τέρμα, στόχος, όριο» προέκυψε από την έννοια τής περιστροφής (κατά το όργωμα), τότε οδηγούμαστε στην Ι.Ε. ρίζα *kʷel- «στρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. *πόλος*), αλλά δεν θα ερμηνευόταν ικανοποιητικά το μυκ. te-re-ta (*τελεστής*), που δεν εμφανίζει αρχικό χειλοϋπερωικό φθόγγο (θα αναμέναμε *qe-re-ta). Από την άλλη πλευρά, η (ικανοποιητικώς μορφολογικώς) αναγωγή στο Ι.Ε. *tel-ā «ζυγίζω, σηκώνω» (βλ. λ. *τελα-μών*, *τάλα-ντ-ον*, *ταλ-αν-ίζω*) θα ερμήνευε τη σημ. «φόρος, πληρωτέο ποσό», αλλά όχι τη βασική σημ. «όριο, τέρμα» τής λ. *τέλος*. Ίσως η λ. προέκυψε από συγχώνευση δύο διαφορετικών λ., οι οποίες είχαν τις δύο προαναφερθείσες σημασίες, που έχουν διατηρηθεί στη Ν. Ελληνική. Παράγ. *τελ-ώ* (*-έω*), *τελ-ικός*, *τέλειος* (< *τέλεσ-jo-ς), *τελευτ-αίος*, *τελεσ-τής* κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *θέτω* / *λαμβάνω τέλος* (< γαλλ. mettre / prendre fin), *η αρχή τού τέλους* (< γαλλ. le commencement de la fin), *εν τέλει* (< γαλλ. en fin) κ.ά.].

τέλος πάντων επίρρ.· για να ολοκληρώσω, τελικά: *Λυπάμαι και ζητώ συγγνώμη! Όλοι ~ κάνουμε λάθη.*

τελούριο (το) [1817] {τελουρίου} ΧΗΜ. σπάνιο, στιλπνό, εύθραυστο, ασημόλευκο στοιχείο (σύμβολο Te), που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κραμάτων και στον χρωματισμό υαλικών και κεραμικών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. tellurium < λατ. tellus, -uris «έδαφος, γη»].

τελόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το τελικό στάδιο τής μίτωσης· χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό των δύο θυγατρικών πυρήνων, που προέκυψαν από τη διαίρεση τού πυρήνα τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telophase].

τελώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελείς... | τέλεσ-α, -τηκα/-θηκα, τετελεσμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) προβαίνω στην τέλεση (πράξεως ή διαδικασίας), πραγματοποιώ (κάτι): *τέλεσαν τους γάμους τους σε στενό οικογενειακό κύκλο* || *~ έγκλημα* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ, πραγματοποιώ ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: *~ εν συγχύσει* / *αναμονή* / *αμφιβόλω* / *ευθυμία* || *~ υπό παραίτηση* || *πολλά σχολεία τελούν υπό κατάληψη* || *η κυβέρνηση αυτής τής χώρας τελεί υπό τον απόλυτο έλεγχο των στρατιωτικών* || *τα μέλη αυτής τής οργάνωσης τελούν υπό διωγμό για τις πεποιθήσεις και τη δράση τους*· ΦΡ. (+γεν.) ***τελώ εν γνώσει*** βλ. λ. *γνώση* **3.** ***τελούμενα*** (τα) αυτά που συμβαίνουν, που γίνονται ΣΥΝ. συμβαίνοντα, τεκταινόμενα **4.** (η μτχ. ***τετελεσμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελῶ* (*-έω*) < θ. *τελεσ-* (όπως φαίνεται από τον αόρ. *τελέσ(σ)αι*) τού ουσ. *τέλος* (γεν. *τέλους* < *τέλεσ-ος)].

> **τελώ: σύνθετα.** Αρχική σημ. τού βασικού ρήματος **τελώ** (από το **τέλος**) είναι «τελειώνω, φέρω εις πέρας», από όπου και οι σημασίες «κάνω» (*Τέλεσαν τον γάμο τους στην εκκλησία τού Αγ. Νικολάου*), «πραγματοποιώ», «εφαρμόζω» κ.λπ., ανάλογα με το πώς διαμορφώνεται η διαδικασία τής τελέσεως μέσα από τις προθέσεις: **εκ-τελώ** «πραγματοποιώ, πράττω κάτι μέχρι τέλους, φέρω εις πέρας»· **επι-τελώ** «πραγματοποιώ, πράττω κάτι εις το ακέραιον»· **απο-τελώ** (αρχική σημασία) «ενεργώ, ώστε να υπάρξει τέλος, αποτέλεσμα» «κάνω κάτι να είναι – γίνομαι, είμαι» (*Αποτελεί έγκλημα – Αποτελεί τη βάση των διαπραγματεύσεων*)· **δια-τελώ** (μόνο για πρόσωπα) «γίνομαι και υπάρχω (υπό κάποια ιδιότητα), είμαι» (*Διετέλεσε πρεσβευτής στην Αγγλία – διατελώ μετά τιμής*)· **συν-τελώ** «ενεργώ μαζί με κάποιον», άρα «συμβάλλω, βοηθώ».
> Το τελώ και τα σύνθετά του σχηματίζουν μέλλοντα, αόριστο και συντελικούς χρόνους με **-ε-** και όχι με **-η-**. Ενώ λέμε λ.χ. ***κινώ*** – *κίν**η**σα – θα κιν**ή**σω – έχω / είχα / θα έχω κιν**ή**σει – κιν**η**θώ – κιν**ή**θηκα – έχω / είχα / θα έχω κιν**η**θεί* (πβ. *μιλώ – μίλ**η**σα, ζητώ – ζήτ**η**σα, τηρώ – τήρ**η**σα* κ.ο.κ.), λέμε *τελώ – τέλ**ε**σα – θα τελέσω – έχω τελ**έ**σει* κ.λπ. (όπως και *μπορώ – μπόρ**ε**σα, αρκώ – ήρκ**ε**σα* κ.ά.). Επίσης, λέμε *τέλεση*, αλλά *κίνηση, ζήτηση*.

τελωνειακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το τελωνείο: *~ αρχή* / *αρχές* (στο τελωνείο) / *υπηρεσία* / *έλεγχος* || *η ~ σύνδεση Ε.Ε.-Τουρκίας*· ΦΡ. ***τελωνειακή ένωση*** η δημιουργία ενιαίου τελωνειακού εδάφους μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών με την κατάργηση των εσωτερικών δασμών μεταξύ των κρατών-μελών και την καθιέρωση κοινού δασμολογίου για την εισαγωγή εμπορευμάτων από τρίτες χώρες (πβ. κ. *ζώνη ελευθέρων συναλλαγών*, λ. *ζώνη*) **2.** ***τελωνειακός*** (ο) ο υπάλληλος που εργάζεται σε τελωνείο.

τελωνείο (το) **1.** η κρατική υπηρεσία που σε κάθε χώρα είναι υπεύθυνη για τον υποχρεωτικό έλεγχο των προϊόντων που εισάγονται σε αυτήν και εξάγονται από αυτήν, καθώς και για τη βεβαίωση και είσπραξη των καθορισμένων δασμών **2.** (συνεκδ.) κάθε δημόσιο κατάστημα στο οποίο στεγάζεται αυτή η υπηρεσία, καθώς και το αντίστοιχο παράρτημα αυτής τής υπηρεσίας: *~ Πατρών* **3.** (καθημ.) οι δασμοί που επιβάλλονται στα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα, τα τελωνειακά τέλη: *αν υπολογίσεις το ~ μόνο, θα δεις πόσο ανεβαίνει η τιμή τού αυτοκινήτου* **4.** (συνεκδ.) οι υπάλληλοι που εργάζονται σε κάθε παράρτημα τής υπηρεσίας: *μεγάλη επιτυχία τού ~ Έβρου στην καταπολέμηση των ναρκωτικών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελωνεῖον* < αρχ. *τελώνης* (βλ.λ.)].

τελώνης (ο) {τελωνών} **1.** προϊστάμενος τελωνείου **2.** (στην Κ.Δ.) ο εισπράκτορας φόρων· ΦΡ. ***Κυριακή τού Τελώνη και τού Φαρισαίου*** η πρώτη Κυριακή τού Τριωδίου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέλος* «φόρος, πληρωμή» + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι* (*-έο-*) «αγοράζω» (βλ. λ. *εξ-ωνοῦμαι*)].

τελωνίζω ρ. μετβ. [1871] {τελώνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καθορίζω την υποχρεωτική πληρωμή δασμού για εισαγόμενο ή εξαγόμενο προϊόν **2.** πληρώνω τον τελωνειακό δασμό κατά την εισαγωγή ή εξαγωγή ενός προϊόντος ΣΥΝ. εκτελωνίζω.

τελώνιο (το) {τελωνί-ου | -ων} (λαϊκ.) φανταστικό δαιμονικό πλάσμα, κακό και πονηρό πνεύμα ΣΥΝ. δαιμόνιο, στοιχειό, αερικό. Επίσης **τελώνι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελώνιον*, αρχική σημ. «τελωνείο», < αρχ. *τελώνης* (βλ.λ.). Η μεσν. σημ. «μυθικό τέρας, δαιμόνιο» οφείλεται σε λαϊκές δοξασίες, κατά τις οποίες δαίμονες καραδοκούσαν, προκειμένου να αρπάξουν ψυχές από τους αρμόδιους αγγέλους και ουσιαστικά να τους «φορολογήσουν»].

τελωνισμός (ο) [1833] **1.** ο καθορισμός τού υποχρεωτικού τελωνειακού δασμού ενός προϊόντος **2.** η διαδικασία εισαγωγής ενός προϊόντος, ο εκτελωνισμός.

τελωνοφύλακας (ο) [1840] {τελωνοφυλάκων} ο κατώτερος υπάλληλος που εργάζεται στην υπηρεσία τής τελωνοφυλακής.

τελωνοφυλακή (η) [1861] κρατική τελωνειακή υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για την είσπραξη των τελωνειακών δασμών και για τη δίωξη τού λαθρεμπορίου.

τεμαχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε τεμάχια, σε κομμάτια ΣΥΝ. κομματιαστά.
[ΕΤΥΜ. < *τέμαχος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *σωρ-ηδόν*, *βαθμηδόν*].

τεμαχίζω ρ. μετβ. {τεμάχισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κόβω (κάτι) σε κομμάτια, τεμάχια: *~ το κρέας* ΣΥΝ. κομματιάζω **2.** χωρίζω σε ξεχωριστά τμήματα: *~ ένα κτήμα σε οικόπεδα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τέμαχος* < θ. *τεμα-* (δισύλλ. μορφή τού *τέμ-νω*) + παραγ. επίθημα *-χος*].

τεμάχιο (το) {τεμαχί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το κομμάτι· καθένα από τα ξεχωριστά τμήματα σπασμένου ή κομματιασμένου πράγματος: *~ κρέατος* / *άρτου* / *οικοπέδου* / *γης* **2.** καθένα από τα ξεχωριστά μέλη ενός συνόλου: *σερβίτσιο δώδεκα τεμαχίων* ● **3.** τυπογραφική ύλη που έχει στοιχειοθετηθεί, αλλά δεν έχει σελιδοποιηθεί ● **4.** ΓΛΩΣΣ. καθεμία από τις ελάχιστες μονάδες λόγου στην οποία μπορεί να χωριστεί ένα εκφώνημα (πβ. κ. λ. *μόρφημα*, *φώνημα*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεμάχιον*, υποκ. τού *τέμαχος* (βλ. λ. *τεμαχίζω*)].

τεμαχισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) το κόψιμο (ενός πράγματος) σε κομμάτια ΣΥΝ. κομμάτιασμα. Επίσης **τεμάχισμα** (το).

τεμαχιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι κομμένος σε κομμάτια, τεμάχια, ο τεμαχισμένος.

τεμενάς (ο) {τεμενάδες} **1.** ανατολίτικος χαιρετισμός με βαθιά υπόκλιση και ταυτόχρονη κίνηση τού δεξιού χεριού από κάτω προς το στήθος, το στόμα και το μέτωπο **2.** (κατ' επέκτ.-κυρ. στον πληθ.) έκφραση δουλοπρεπούς υποταγής προς κάποιον (με πράξεις ή με λόγια): *κάνω ~ σε κάποιον* || *άρχισε πάλι τους ~ στον προϊστάμενο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. temenna].

τέμενος (το) {τεμέν-ους | -η, -ών} **1.** (στην αρχαιότητα) ιερός ναός ή τμήμα γης (κυρ. άλσος), στο οποίο υπήρχε ναός και βωμός και ήταν αφιερωμένο σε θεότητα ή σε ήρωα· ΦΡ. ***τέμενος των Μουσών*** κάθε χώρος ή κτήριο αφιερωμένο στην καλλιέργεια των καλών τεχνών και των γραμμάτων (λ.χ. μουσείο, κτήριο όπερας κ.λπ.) **2.** (ειδικότ. σήμερα) το μουσουλμανικό τζαμί, χώρος προσευχής των μουσουλμάνων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-νος*, πβ. κ. *ἔρ-νος*, *κτῆ-νος*) < δισύλλ. θ. *τεμε-* τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Το θ. *τεμε-* ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *temə- (με απαθές το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) και είναι προϊόν αφομοιώσεως *τεμε-* < *τεμᾰ (πβ. κ. *τέμα-χος*)].

τέμνω ρ. μετβ. {έταμα κ. έτμησα, τετμημένος} (λόγ.) **1.** κόβω, διασπώ σε ξεχωριστά τμήματα, σχίζω: *~ ένα σώμα* ΣΥΝ. κομματιάζω, τεμαχίζω, διανοίγω **2.** διαιρώ σε διαφορετικά, ξεχωριστά μέρη: *ο ποταμός τέμνει τη χώρα* || *ο νέος κυκλοφοριακός άξονας τέμνει τον νομό σε βόρειο και νότιο τμήμα* ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω· ΦΡ. (μτφ.) ***έταμε νέους δρόμους*** καινοτόμησε, ακολούθησε πρωτοποριακές μεθόδους, νέους τρόπους: *~ στον τομέα τής επιστήμης και τής έρευνας* **3.** ΜΑΘ. (α) (για γραμμές, επιφάνειες, άξονες κ.λπ.) συναντώ, έχω κοινά σημεία με άλλη γραμμή, έχω μόνο έναν χώρο μου κοινό με γραμμή, άξονα κ.λπ.: *η ευθεία τέμνει τον κύκλο στα σημεία Α και Β* (β) ***τετμημένη*** (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συντεταγμένες ενός σημείου στο επίπεδο ή στον χώρο (γ) ***τέμνουσα*** (η) (α) η ευθεία (ή η επιφάνεια) που έχει τουλάχιστον ένα κοινό σημείο με μία άλλη ευθεία, καμπύλη, επίπεδο, επιφάνεια κ.λπ. (β) ο τριγωνομετρικός αριθμός γωνίας, που

ισούται με τον αντίστροφο τού συνημιτόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με ενεστ. έρρινο επίθημα *-νω*, πβ. κ. *δάκ-νω, κάμ-νω*) < θ. *τεμ-*, μονοσύλλαβη μορφή τής δισύλλ. I.E. ρίζας *temə- «κόβω. τέμνω», πβ. αρχ. ιρλ. tamnaid «διαχωρίζει», tamun «κούτσουρο, κομμένο ξύλο», λιθ. tinù «σφυροκοπώ», σλοβ. tnèm «σκάβω», παλαιότ. τσεχ. tnu «χτυπώ, σχίζω» κ.ά. Ομόρρ. *τέμα-χος, τέμε-νος, τομ-ή, τόμ-ος, τομεύς (-έας), τομ-άρι(ον), τμῆ-σις (-η), τμη-τός, τμῆ-μα* κ.ά. Συχνές είναι οι αρχ. φρ. με μτφ. σημ. τού ρ. τέμνω, λ.χ. *μυρίαι τέτμηνται κέλευθοι* (Πίνδαρος), *τὴν ἐν ἄστροις τέμνων ὁδόν* (Ευριπ.), *τὴν μέσην τέμνω* (Πλούτ.) κ.ά.].

τεμπέλης, -α, -ικο {τεμπέληδες} (καθημ.) αυτός που αποφεύγει να εργαστεί ή να κοπιάσει ΣΥΝ. οκνηρός, φυγόπονος, ακαμάτης, αργόσχολος, οκνός, χασομέρης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος, δουλευτής. — (μεγεθ.) **τεμπέλαρος** (ο). (υποκ.) **τεμπελάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tembel < περσ. tanbal (ίδια σημ.)].

τεμπελιά (η) (καθημ.) **1.** η διάθεση για αποφυγή κόπου ή εργασίας: *η ~ του τον καταδίκασε στη φτώχεια* ΣΥΝ. οκνηρία, νωθρότητα, φυγοπονία ΑΝΤ. φιλεργία, φιλοπονία, εργατικότητα **2.** η διάθεση για απραξία, η απροθυμία για δραστηριότητα: *τον έχει πιάσει η ~ του σήμερα, απ' το πρωί κάθεται* ΣΥΝ. νωχέλεια.

τεμπελιάζω ρ. αμετβ. {τεμπέλιασα} **1.** αποφεύγω να κουραστώ, να εργαστώ, είμαι τεμπέλης: *αν τεμπελιάζει, πώς να πετύχει στη ζωή του;* ΣΥΝ. φυγοπονώ ΑΝΤ. δουλεύω, κοπιάζω **2.** χάνω τον χρόνο μου, χωρίς να κάνω τίποτα: *απ' το πρωί τεμπελιάζεις· άνοιξε και κανένα βιβλίο!* ΣΥΝ. χασομερώ.

τεμπέλιασμα (το) {τεμπελιάσμ-ατος | χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού τεμπέλη, το να τεμπελιάζει κανείς.

τεμπελίκι (η) {τεμπελικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η τεμπελιά (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tembellik].

τεμπέλικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τεμπέλη, που τον χαρακτηρίζει ή του ταιριάζει: *~ ζωή / διάθεση* || *~ σκυλί* ΣΥΝ. νωθρός, οκνηρός ΑΝΤ. εργατικός. — **τεμπέλικα** επίρρ.

τεμπελόσκυλο (το) (υβριστ.-σκωπτ.) άνθρωπος που είναι πολύ τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπέλαρος.

τεμπελχανάς (ο) {τεμπελχανάδες} (λαϊκ.) ο υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπέλαρος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tempelhane «κατοικία τεμπέληδων»].

τεμπελχανείο (το) [1898] (λαϊκ.) **1.** μέρος στο οποίο συχνάζουν πολλοί τεμπέληδες **2.** ομάδα ανθρώπων που τεμπελιάζουν, παρέα τεμπέληδων **3.** η τεμπελιά (βλ.λ.). Επίσης **τεμπελχανειό**.

τέμπερα (η) {τεμπερών} **1.** χρωστική ουσία σε ξηρή μορφή, που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική αραιωμένη με νερό **2.** (συνεκδ.) κάθε σωληνάριο στο οποίο συσκευάζεται αυτή η χρωστική ουσία: *αγοράζω καινούργιες ~* || *τι μάρκα τέμπερες χρησιμοποιείς;* (συνεκδ.) **3.** η ποσότητα τής παραπάνω υδατοδιαλυτής χρωστικής ουσίας, που περιέχεται σε κάθε σωληνάριο: *μου τελείωσε η λευκή ~* **4.** η τεχνική τής ζωγραφικής, που χρησιμοποιεί ως μέσο τέτοιες χρωστικές ουσίες: *δουλεύω (με) ~* (ζωγραφίζω με αυτή την τεχνική) **5.** ζωγραφικός πίνακας που έχει φιλοτεχνηθεί με αυτή την τεχνική: *περίφημη / αριστοτεχνική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tempera < ρ. temperare «αναμειγνύω» < λατ. temperāre «αναμειγνύω, συνθέτω» (< tempus, -oris «χρόνος, καιρός», αν η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «διάστημα (χρονικό), τμήμα, τεμάχιο»)].

τεμπεραμέντο (το) → ταμπεραμέντο

τεμπεσίρι (το) {τεμπεσιριού} (λαϊκ.) η κιμωλία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tebeşir].

Τέμπη (τα) {Τεμπών} κοιλάδα τής Θεσσαλίας, διά μέσου τής οποίας διέρχεται ο Πηνειός, φημισμένη για τη φυσική ομορφιά της (*Κοιλάδα των Τεμπών*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τέμπ-εα / -η*, αβεβ. ετύμου. Ακόμη και αν θεωρήσουμε αρχική τη σημ. «κοίλος, βαθουλός», δεν έχουμε τη δυνατότητα να προτείνουμε σύνδεση με το επίθ. *ταπ-εινός* (βλ.λ.), διότι έχει εξ ολοκλήρου διαφορετική ετυμολογία. Εξίσου δυσερμήνευτη παραμένει η προταθείσα συσχέτιση με το ρ. *τέμνω* (αν υποτεθεί ότι το τοπωνύμιο σήμαινε «τομή, εντομή»), αφού δεν θα εξηγούσε το συμφωνικό σύμπλεγμα -μπ-].

τέμπλο (το) (στις ορθόδοξες εκκλησίες) το εικονοστάσιο μεταξύ τού Αγίου Βήματος και τού κυρίως ναού: *σκαλιστό / ξυλόγλυπτο / μαρμάρινο ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τέμπλον* < λατ. templum < θ. tem- (με ευφωνικό -p- προ τού επιθήματος -lum, πβ. κ. exem-p-lum), που συνδ. με το ρ. *τέμ-νω* (πβ. κ. *τέμε-νος*)].

τέμπο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η ταχύτητα εκτέλεσης μουσικού έργου, η ρυθμική αγωγή: *αργό / γρήγορο ~* **2. *τέμπο πρίμο*** ένδειξη που δηλώνει επάνοδο στο αρχικό τέμπο μιας σύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tempo < λατ. tempus, -oris «χρόνος, καιρός»].

τέναγος (το) {τενάγ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) υδροβιότοπος με στάσιμα νερά ΣΥΝ. βάλτος, έλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό με το αντώνυμο *πέλαγος* και είναι αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. συνδ. με λετ. tigas (< *ting-as) «αμμώδες αβαθές τμήμα τής θάλασσας»].

τεναγώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τεναγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) (για εκτάσεις) αυτός που έχει πολλά τενάγη ή μοιάζει με τέναγος ΣΥΝ. βαλτώδης, ελώδης, τελματώδης. — **τεναγωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Τένεδος (η) {Τενέδου} νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Ίμβρο) ανήκει στην Τουρκία· ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μειώνεται συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων που υφίσταται (κατά παράβαση τής Συνθήκης τής Λωζάννης).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

τενεκεδένιος, -α, -ο κ. **ντενεκεδένιος** αυτός που είναι κατασκευασμένος από τενεκέ: *~ κουτί / συσκευασία.*
[ΕΤΥΜ. < *τενεκές* (από το θ. τού πληθ. *τενεκέδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *χρυσαφ-ένιος, ασημ-ένιος*].

τενεκεδούπολη (η) {τενεκεδουπόλ-εις, -εων} σύνολο από ξύλινα ή τενεκεδένια παραπήγματα, πρόχειρες παράγκες στις παρυφές μεγαλουπόλεων, που κατοικούνται από φτωχούς ανθρώπους: *η λάσπη και τα νερά έπνιξαν στην κυριολεξία τις ~ στις παρυφές τού Ρίο Ιανέιρο* ΣΥΝ. παραγκούπολη.

τενεκές κ. **ντενεκές** (ο) {τενεκέδες} **1.** ο λευκοσίδηρος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί από λευκοσίδηρο, κυρ. δοχεία διαφόρων διαστάσεων: *~ λαδιού / τυριού / φέτας* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο ενός τέτοιου δοχείου, καθώς και το περιεχόμενό του: *~ δύο λίτρων* || *μισό ~ λάδι ξόδεψε για τα γεμιστά!* **4.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος επιφανειακός και κενός, χωρίς πνευματική και ψυχική καλλιέργεια: *δεν υπάρχει αξιοκρατία· έχουν προωθήσει στις ανώτερες θέσεις ένα σωρό ντενεκέδες·* ΦΡ. ***τενεκές ξεγάνωτος*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πολύ χαμηλού επιπέδου ή και ήθους. — (υποκ.) **τενεκεδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. teneke].

τενεκετζής κ. **ντενεκετζής** (ο) {τενεκετζήδες} τεχνίτης που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει τενεκεδένια αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tenekeci < teneke «τενεκές», πβ. κ. *σουβλα-τζής, μπογια-τζής*].

τενεκετζήδικο (το) το μαγαζί, το εργαστήριο τού τενεκετζή.
[ΕΤΥΜ. < *τενεκετζής* (από το θ. τού πληθ. *τενεκετζήδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σουβλατζήδ-ικο*].

τενεραμέντε κ. **τενέρο** επίρρ. ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: τρυφερά, με τρυφερότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. teneramente < επίθ. tenero «ήπιος, τρυφερός» < λατ. tener].

τένις (το) {άκλ.} η αντισφαίριση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tennis < μέσ. αγγλ. tenetz < παλ. γαλλ. ten(e)ys «πιάσε, κράτα», προστ. τού ρ. tenir «κρατώ, πιάνω» (< λατ. tenēre)].

τενίστας (ο) {τενιστών}, **τενίστρια** (η) {τενιστριών} παίκτης αντισφαιρίσεως (τού τένις).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tennista < tennis (βλ. λ. *τένις*)].

τένοντας (ο) {τενόντων} ΑΝΑΤ. **1.** σχοινοειδής ή ταινιοειδής ινώδης δεσμίδα, υπόλευκου χρώματος, ποικίλου μήκους, που συνδέει τους μυς με τα οστά και άλλα ανατομικά στοιχεία **2. αχίλλειος τένοντας** ινώδης δεσμίδα τού τρικέφαλου μυός τής κνήμης στη φτέρνα. Επίσης (λόγ.) **τένων**: *ρήξη τένοντος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τένων, -οντος* < θ. *τεν-* τού ρ. *τείνω* (< **τέν-jω*), βλ.λ.].

τενόντιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τους τένοντες: *~ ίνες / ιστός.*

τενοντίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή ενός τένοντα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tendinitis].

τενόρος (ο) **1.** λυρικός τραγουδιστής τού οποίου η φωνή εκ φύσεως κινείται στις υψηλότερες περιοχές τής αντρικής φωνής, σε αντίθεση με τού βαρύτονου και τού μπάσου: *η άρια τού ~* || *ο τραγουδιστής αυτός έχει φωνή τενόρου* || *ερμηνεύει ο ~ Λουτσιάνο Παβαρότι* **2.** (ως άκλ. επίθ. *τενόρο*) μουσικό όργανο, ιδίως πνευστό, το οποίο σε μια σειρά οργάνων παρομοίου τύπου κατατάσσεται όπως η φωνή τού τενόρου ανάμεσα στις ανθρώπινες φωνές: *~ σαξόφωνο* || *~ τρομπόνι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tenore < μτγν. λατ. tenor, -ōris «αυτός που κρατά με τη φωνή του τη βασική μελωδία, ενώ οι άλλες φωνές τραγουδούν την αντίστιξη» (< λατ tenēre «κρατώ»)].

τενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος, ιδ. μουσικού οργάνου (τουσέ), κατά τον οποίο μια νότα ή ένα πέρασμα (βλ.λ.) «πατιέται» καλά, ακούγεται καλά «πατημένο», ανεξάρτητα από το αν ζητούμε να ηχήσει δυνατά ή σιγά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tenuto «κρατημένος»].

τέντα (η) {τεντών} **1.** φορητή σκηνή ή πρόχειρη, προσωρινή κατασκευή από ανθεκτικό ύφασμα ή δέρματα, η οποία στηρίζεται από δοκάρια και συνήθ. στερεώνεται σε πασσάλους, οι οποίοι μπήγονται στο έδαφος: *έστησαν δέκα ~ για την πρόχειρη στέγαση των σεισμοπαθών* || *λύνω μια ~* **2.** (ειδικότ.) το στρατιωτικό αντίσκηνο **3.** προπέτασμα που τοποθετείται σε ανοικτό χώρο για προστασία κυρ. από τον ήλιο, τη βροχή ή από την κοινή θέα και αποτελείται από ειδικό, χοντρό βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα, που τυλίγεται σε κύλινδρο (στερεωμένο συνήθ. κατά μήκος τής οροφής ενός μπαλκονιού ή οποιασδήποτε άλλης εξοχής ενός κτηρίου), ο οποίος περιστρέφεται, ώστε το τεντόπανο να τυλίγεται (να σηκώνεται) ή να ξετυλίγεται (να κατεβαίνει): *βάζω ~ σ' ένα σπίτι* || *σηκώνω / κατεβάζω τις ~* **4.** το τεντόπανο: *ο αέρας χτυπάει την ~* || *σκίστηκαν οι ~* || *το σχέδιο / το χρώμα τής ~* • **5.** (ως επίρρ.) με το μεγαλύτερο δυνατό άνοιγμα, ορθάνοιχτα: *άφησε / άνοιξε ~ τα παραθυρόφυλλα / τα παντζούρια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. tenda < ρ. tendere «τεντώνω, εκτείνω»].

τεντζερέδια κ. **τζεντζερέδια** (τα) {τεντζερεδιών} (λαϊκ.) τα κατσαρολικά, τα μαγειρικά σκεύη ενός νοικοκυριού. Επίσης **τεντζέρια**.

τέντζερης κ. **τέτζερης** κ. **τζέντζερης** κ. **τσέντζερης** (ο) (λαϊκ.) η χάλκινη χύτρα· ΦΡ. (παροιμ.-ειρων.) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** βλ. λ. *καπάκι*. Επίσης **τεντζερές** {τεντζερέδες}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tencere].

τεντιμπόης (ο) {τεντιμπόηδες} (λαϊκ.-στις δεκαετίες τού '50 κ. τού '60) ο νεαρός που ακολουθούσε με εξεζητημένο τρόπο τη μόδα στο ντύσιμο ή τα μουσικά γούστα τής εποχής, επιδεικνύοντας προκλητική ή και αντικοινωνική συμπεριφορά για τα δεδομένα τής εποχής.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teddy boy < Teddy. χαϊδευτ. τού βασιλιά τής Αγγλίας Edward VII (1901-10). + boy «αγώρι». Το προσωνύμιο αυτό αποδόθηκε σε απείθαρχους νεαρούς Άγγλους τής δεκαετίας τού '50 και των αρχών τού '60, που φορούσαν μακριές ζακέτες τής εποχής τού Εδουάρδου].

τεντιμποϊσμός (ο) (παλαιότ.) η συμπεριφορά των τεντιμπόηδων, γενικότ. η έντονα προκλητική και αντικοινωνική συμπεριφορά από άτομα νεαρής ηλικίας: *ο νόμος 4000 περί τεντιμποϊσμού.*

τεντόπανο (το) χοντρό ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. αδιάβροχο, το οποίο τοποθετείται στις τέντες (στον μεταλλικό σκελετό τους).
[ΕΤΥΜ. < *τέντα* + *πανί*].

τέντωμα (το) {τεντώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τράβηγμα (πράγματος) κυρ. από τα άκρα (του), ώστε να τεντωθεί: *το ~ ενός υφάσματος / λάστιχου* **2.** (μτφ.) το μεγαλύτερο δυνατό άνοιγμα: *~ των χεριών* || *~ των παντζουριών* ΣΥΝ. έκταση.

τεντώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τέντω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** τραβώ (κάτι) από τα άκρα, ώστε να αποκτήσει το μέγιστο μήκος, τη μεγαλύτερη δυνατή έκτασή του: *~ το σχοινί / το λάστιχο* ΣΥΝ. τείνω, τανύω, (λαϊκ.) τεζάρω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ξετεντώνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τεντώνω το σχοινί*** ωθώ (κάτι) στα άκρα: *μην τεντώνεις το σχοινί, γιατί θα έχουμε παρατράγουδα* (β) ***τεντώνω τα αφτιά μου*** βλ. λ. *αφτί* **2.** ανοίγω, ξεδιπλώνω ή απλώνω (κάτι), ώστε όλα του τα μέλη να έρθουν στην ίδια ευθεία, να ισιώσει, να αποκτήσει το κανονικό του σχήμα: *~ το χέρι / το πόδι* || *~ το σεντόνι / το τραπεζομάντηλο* **3.** (για πόρτες, παράθυρα) ανοίγω εντελώς, διάπλατα: *~ την πόρτα* **4.** κάνω (κάτι) πιο σφιχτό, ανελαστικό: *το πλύσιμο με σαπούνι τεντώνει το δέρμα* ΣΥΝ. τσητώνω, σφίγγω ♦ (αμετβ.) **5.** αποκτώ το μεγαλύτερό μου μήκος, εξαντλώ τα όρια τής ελαστικότητάς μου: *δεν έχει τεντώσει ακόμα το λάστιχο, θέλει κι άλλο αέρα* ΣΥΝ. φουσκώνω **6.** αποκτώ το κανονικό μου σχήμα, ισιώνω: *δεν έχει τεντώσει το ρούχο, θέλει λίγο σιδέρωμα* || *το πόδι του είναι χτυπημένο και δεν μπορεί να το τεντώσει* **7.** γίνομαι πιο σφιχτός, σφριγηλός: *με αυτές τις αμπούλες το δέρμα τεντώνει και φαίνεστε νεότερη·* (μεσοπαθ. ***τεντώνομαι***) **8.** ανοίγω τα χέρια, απλώνω τα άκρα μου όσο πιο πολύ μπορώ μακριά από το σώμα μου, ανακλαδίζομαι: *ξύπνησε και τεντώθηκε* **9.** σηκώνω τα χέρια μου και συνήθ. στέκομαι, στηρίζομαι στις μύτες των ποδιών μου ψηλώνοντας όσο μπορώ, κυρ. για να φτάσω κάτι: *~ για να βρω το τελευταίο βιβλίο στο ράφι* || *τεντώθηκε για να δει τι γινόταν μπροστά* **10.** υπερηφανεύομαι, επιδεικνύομαι με καμάρι, αυταρέσκεια: *κοίτα πώς τεντώνεται, όταν ακούει κομπλιμέντα!* ΣΥΝ. κορδώνομαι, επαίρομαι, καμαρώνω **11.** (η μτχ. ***τεντωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει μεγάλη ένταση: *~ νεύρα* || *περνά πολλά τελευταία και είναι αρκετά τεντωμένος, ξεσπά εύκολα* ΣΥΝ. ευερέθιστος, ευέξαπτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τέντα*].

τεντωτήρας (ο) μοχλός που αποτελείται από δύο μοχλοβραχίονες και υπομόχλιο σε σταθερό σημείο.
[ΕΤΥΜ. < *τεντώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *στεγνω-τήρας, στιλβω-τήρας*].

τεντωτός, -ή, -ό ο τεντωμένος, αυτός που έχει τεντωθεί: *~ σχοινί* ΣΥΝ. τεταμένος, απλωμένος ΑΝΤ. χαλαρός. — **τεντωτά** επίρρ.

Τέξας (το) μία από τις πολιτείες των Η.Π.Α.· κυρ. παλαιότ. στη ΦΡ. ***έγινε / θα γίνει Τέξας*** έγινε / θα γίνει χαλασμός· για άγρια συμπλοκή, μεγάλη αναστάτωση: *τράβηξαν τα πιστόλια μες στο μαγαζί κι έγινε Τέξας!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Texas < ινδιάν. techas «φίλοι σύμμαχοι»].

Τ.Ε.Ο. (το) Ταμείο Εθνικής Οδοποιίας.

-τέος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρηματικών επιθέτων: *εξετασ-τέος* (αυτός που πρέπει να γίνει αντικείμενο εξέτασης) || *πληρω-τέος* (αυτός που πρέπει να εξοφληθεί, να πληρωθεί).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα ρηματ. επιθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αρχαϊκό απαρέμφατο *-τέϜαι (< I.E. *-tu-), πβ. σανσκρ. φρ. ná etád áttave «δεν είναι (κατάλληλο) φαγητό»].

Τεπελένι (το) {Τεπελενίου} πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-1941).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tepelen, αγν. ετύμου].

τεπές (ο) {τεπέδες} (λαϊκ.) **1.** θολωτή κορυφή καπέλου ή φεσιού **2.** (κατ' επέκτ.) θόλος κτηρίου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tepe].

τερακότα (η) {δύσχρ. τερακοτών} **1.** ψημένος, σκληρός πηλός, πλούσιος σε σίδηρο, που χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής κεραμικών **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε φτειάχνεται από αυτό το υλικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terra-cotta «ψημένη γη, άργιλος» < terra (< λατ. terra «γη, έδαφος») + cotta < μεσν. λατ. cocta < λατ. coquere «ψήνω» (μτχ. coctus), που συνδ. με το αρχ. *πέσσω* (βλ. λ. *πέψη*)].

τέρας (το) {τέρ-ατος | -άτων} **1.** κάθε ζωντανός οργανισμός που γεννιέται με αφύσικη, ανώμαλη διάπλαση: *μοσχαράκι-~ με δύο κεφάλια* ΣΥΝ. έκτρωμα **2.** φανταστικό πλάσμα υπερφυσικών διαστάσεων και τρομακτικής εμφάνισης, συνήθ. πολύ επικίνδυνο για τους ανθρώπους: *ο Τυφώνας ήταν για τους αρχαίους ένα φοβερό ~* || *στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά εξωγήινα ~* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει υπερβολικά άσχημη εμφάνιση, ο πολύ δύσμορφος: *τόσο ωραία αυτή και να παντρευτεί αυτό το ~!* || *«Η πεντάμορφη και το ~»* (τίτλος παραμυθιού) || *δίπλα σ' αυτό το υπέροχο νεοκλασικό, αυτό το ~ από μπετόν!* || *πολλοί θεωρούν ότι η Αθήνα είναι μια πόλη-τέρας* **4.** οτιδήποτε αρνητικό έχει αποκτήσει πολύ μεγάλες διαστάσεις και δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: *το ~ τού πληθωρισμού* **5.** (+γεν.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ξεχωρίζει, επειδή έχει μια ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: *~ γνώσεων / σοφίας / εξυπνάδας / μνήμης·* ΦΡ. ***ιερό τέρας*** (*Les Monstres sacrés*, τίτλος έργου τού Cocteau, 1940) καθεμιά από τις ξεχωριστές, τις μεγάλες μορφές ενός χώρου: *τα ~ τής έβδομης τέχνης / τού θεάτρου* **6.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ιδιαίτερα επικίνδυνος άνθρωπος λόγω διαστροφής, εγκληματικής προσωπικότητας κ.λπ.: *ανθρωπόμορφο ~ σκοτώνει κοριτσάκι* (β) ο κακός, μοχθηρός άνθρωπος: *μόνο ένα ~ σαν αυτόν θα έμενε απαθές μπροστά σε τέτοια δυστυχία·* ΦΡ. (παροιμ.) ***σημεία και τέρατα*** βλ. λ. *σημείο*. — (υποκ.) **τερατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με κατάλ. *-ας*, πβ. κ. *πέρ-ας, σέβ-ας, γέρ-ας*), που ανάγεται σε τ. *kʷer-ōr (με τροπή τής καταλ. *-ωρ / -αρ* σε *-ας*) και οδηγεί σε σύνδεση με το ομηρικό *πέλωρ* «τέρας» (βλ. λ. *πελώριος*), το οποίο απαντά και με τη μορφή *τέλωρ* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *τέλωρ· πελώριον, μέγα, μακρόν*). Δεν φαίνεται πιθ. η συσχέτιση με το σανσκρ. tārah «άστρα», αφού η σημ. αυτή είναι δευτερεύουσα και υστερογενής (για τη λ. *τέρας*). Η λ. *τέρας* αναφερόταν κυρ. στα σημεία των θεών, αλλά και στα σημεία των ουρανών, ιδίως δε στα άστρα. Ήδη αρχ. η σημερινή σημ.].

τεράστιος, -α, -ο **1.** αυτός που οι διαστάσεις του ξεπερνούν κατά πολύ τον μέσο όρο για τα δεδομένα τού είδους του: *~ μανιτάρι / δέντρο / σπίτι / ψάρι / μάτια / σάντουιτς* ΣΥΝ. πελώριος, υπερφυσικός, υπερμεγέθης **2.** (εμφατ.) αυτός που έχει λάβει εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις, ο πολύ σημαντικός: *ήταν τεράστια η συμβολή του στη νίκη τής ομάδας* || *~ πρόβλημα / ζήτημα / ερωτηματικό / ευθύνη / διαφορά* ΣΥΝ. μέγιστος. — **τεραστίως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τέρας*, πιθ. μέσω επιθ. **τερασ-τός*].

τερατογονία (η) [μτγν.] {τερατογονιών} **1.** η γέννηση τέρατος **2.** (α) το σύνολο των βιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή οργανισμού με μορφολογικές και λειτουργικές ανωμαλίες (β) η σκόπιμη ή συμπτωματική γένεση τεράτων. Επίσης **τερατογένεση**. — **τερατογονικός, -ή, -ό.**

τερατογόνος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που γεννά ή έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση τεράτων: *~ παράγοντες.*

τερατοειδής, -ής, -ές {τερατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή, τα χαρακτηριστικά τέρατος: *~ όγκος* ΣΥΝ. τερατώδης. — **τερατοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τερατολογία (η) [αρχ.] {τερατολογιών} **1.** η αφήγηση ή περιγραφή εντελώς ψευδών, απίστευτων και ολοφάνερα αδύνατων να συμβούν ή να ισχύουν πραγμάτων ΣΥΝ. ψευδολογία, παραδοξολογία • **2.** ΒΙΟΛ. κλάδος τής βιολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης την εμφάνιση και ανάπτυξη τεράτων και γενικά δυσμορφιών **3.** πραγματεία που αναφέρεται σε τέρατα ή στον παραπάνω κλάδο τής βιολογίας. Επίσης **τερατολόγημα** (το) [μτγν.] (σημ. 1).

τερατολογικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με την τερατολογία ή τον τερατολόγο. — **τερατολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

τερατολόγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ψευδολογεί ασυστόλως και χονδροειδώς, που λέει τερατολογίες • **2.** επιστήμονας βιολόγος ειδικευμένος στην τερατολογία. — **τερατολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

τερατομορφία (η) [μεσν.] {τερατομορφιών} το να έχει κανείς τη μορφή τέρατος είτε λόγω ανωμαλιών στη διάπλασή του (για άτομα) είτε λόγω διαφόρων αιτιών.

τερατόμορφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τη μορφή τέρατος: *~ πλάσμα / παιχνίδι* ΣΥΝ. τερατώδης **2.** αυτός που είναι πάρα πολύ άσχημος (ώστε η όψη του να προκαλεί τρόμο) ΣΥΝ. κακάσχημος ΑΝΤ. αγγελόμορφος, πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τέρας, -ατος* + *-μορφος* < *μορφή*].

τερατοπλασία (η) {τερατοπλασιών} η ανώμαλη ανάπτυξη και διαμόρφωση ενός εμβρύου ΣΥΝ. τερατογονία. Επίσης **τερατοπλαστία** [1766].
[ΕΤΥΜ. < *τέρας, -ατος* + *-πλασία* < *πλάσσω*, πβ. κ. *μυθο-πλασία*].

τερατοτοκία (η) {τερατοτοκιών} η γέννηση τέρατος ΣΥΝ. τερατογονία. — **τερατοτόκος, -ος, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τερατοτοκώ (-έω)* < *τέρας, -ατος* + *-τοκώ* < *τόκος* (βλ.λ.)].

τερατούργημα (το) [μτγν.] {τερατουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε κατασκεύασμα, δημιούργημα κακής αισθητικής, τρομακτικό ή αποκρουστικό στην εμφάνισή του: *αυτό το γλυπτό είναι ένα ~* ΣΥΝ. κακοτέχνημα, εξάμβλωμα, έκτρωμα **2.** η τερατουργία (βλ.λ.): *κατηγορείται για τερατουργήματα* || *δεν πρόκειται για απλό παράπτωμα, αλλά για ~!* ΣΥΝ. ανοσιούργημα.

τερατουργία (η) {τερατουργιών} φρικτή, αποτρόπαια πράξη ΣΥΝ. τερατούργημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τερατουργός* «θαυματοποιός, μάγος» < *τέρας, -ατος* + *-ουργός* (< *έργον*)].

τερατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τερατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με τέρας, που έχει ανώμαλη, υπερφυσική και δύσμορφη διάπλαση: *~ μορφή / πρόσωπο / σώμα / πλάσμα* ΣΥΝ. υπερφυσικός, τερατοειδής, εκτρωματικός **2.** (μτφ.) αποκρουστικός, αισχρός: *~ ψέμα / έγκλημα.* — **τερατωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τερατωδία (η) [μτγν.] {τερατωδιών} **1.** το να είναι (κάποιος/κάτι) τερατώδης / -ες **2.** (συνεκδ.) λόγος ή ενέργεια με αποτροπιαστικό, τερατώδη χαρακτήρα.

τέρβιο (το) {τερβίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Tb), το οποίο οξειδώνεται αργά στον αέρα και αντιδρά ακόμη και με το ψυχρό νερό (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. terbium < (Yt)terb(y), όν. σουηδικής πόλης, πηγής σπάνιων ορυκτών].

Τεργέστη (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ιταλίας στην Αδριατική Θάλασσα και στα σύνορα με τη Σλοβενία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Tergeste (> ιταλ. Trieste) < ιλλυρ. terga «εμπόριο, αγορά»].

τερεβινθέλαιο (το) [1866] {τερεβινθελαί-ου | -ων} (επιστημ.) το νέφτι (βλ.λ.).

τερεβινθίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η ρητίνη που βγαίνει από διάφορα δέντρα, λ.χ. κωνοφόρα, είτε αυτόματα είτε κυρ. μετά το σχίσιμο τού κορμού τους και από την οποία λαμβάνεται με απόσταξη το τερεβινθέλαιο.

τερέβινθος (η) {τερεβίνθ-ου | -ων, -ους} κωνοφόρο, φυλλοβόλο δέντρο μετρίου ύψους, από το οποίο παράγεται η τερεβινθίνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *τέρμινθος*. αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο, όπως φαίνεται και από το επίθημα *-ινθος*. Ο μτγν. τ. *τερέβινθος* είναι πιθ. αναλογικός προς τον ομοιοκατάληκτο αρχ. *ἐρέβινθος* (βλ.λ.)].

Τερέζα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Θηρεσία*).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Teresa. αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ελλην. ρ. *θερίζω* υποδηλώνοντας γονιμότητα, κατ' άλλους όμως προέρχεται από το τοπωνύμιο *Θήρα* (πβ. και την απόδ. τού ονόματος ως *Θηρεσία*). που θεωρείται τόπος γεννήσεως τής Αγ. Τερέζας (5ος αι.)].

τερέν (το) (παλαιότ. *τερραίν*) {άκλ.} ο αγωνιστικός χώρος στον οποίο διεξάγονται αθλήματα όπως το τένις. το ποδόσφαιρο κ.λπ.· το γήπεδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. terrain < λατ. terrenum. ουδ. τού επιθ. terrenus < terra «γη, έδαφος»].

τερερέμ κ. **τεριρέμ** (το) {άκλ.} κατηγορία αργών μελών τής Βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, με τα οποία ο ψάλτης δείχνει τη δεξιοτεχνία του· ψάλλονται κατά τις αγρυπνίες. τις πανηγύρεις κ.λπ. και ονομάζονται έτσι. επειδή δεν στηρίζονται σε κάποιο υμνωδικό κείμενο. αλλά στην εκφώνηση συλλαβών όπως *τεριρέμ, νενενά κ.ά.*. που δεν έχουν κάποια γλωσσική σημασία. αλλά χρησιμεύουν αποκλειστικά στη στήριξη τού μέλους ΣΥΝ. κράτημα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τερερίζω ρ. μετβ. {τερέρισα} **1.** παρατείνω εκκλησιαστική ψαλμωδία επαναλαμβάνοντας τις συλλαβές τού τερερέμ. ψάλλω με «τερερέμ» **2.** (συνεκδ.) λέω τραγούδι ή ψαλμωδία με τρεμουλιαστή φωνή.
[ΕΤΥΜ. < *τερερέμ*].

τερετίζω ρ. μετβ. {τερέτισα} (λόγ.) **1.** (για πουλιά. τζιτζίκια) βγάζω κελάηδημα ή τιττύβισμα ΣΥΝ. τιττυβίζω **2.** (μτφ. για ανθρώπους) σιγοτραγουδώ. λέω σιγά. μουρμουριστά ένα τραγούδι ΣΥΝ. μουρμουρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοπ. λ.. ίσως μέσω αμάρτυρου **τιριτίζω* (με ανομοίωση), πβ. κ. *τιτίζω – τέττιξ*].

τερέτισμα (το) [αρχ.] {τερέτισμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κελάηδημα ή τιττύβισμα πουλιού ή τζίτζικα **2.** κάθε μίμηση τής φωνής πουλιού ή τζίτζικα **3.** (μτφ.) μουρμουριστό, σιγανό τραγούδι, κυρ. με τρεμουλιαστή φωνή. Επίσης **τερετισμός** (ο) [μτγν.].

τερζής (ο) {τερζήδες} (παλαιότ.) ο ράφτης ελληνικών εθνικών ενδυμασιών και όχι ενδυμάτων ευρωπαϊκού τύπου (φράγκικων).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. terzi].

τερηδόνα (η) **1.** πάθηση των δοντιών, η οποία οφείλεται στη διαβρωτική δράση των οξέων από βακτηρίδια κατά την έκθεση τού δοντιού σε σάκχαρα και άμυλα και κατά την οποία σταδιακά καταστρέφεται η αδαμαντίνη, τα οδοντικά σωληνάρια και η οδοντίνη. οπότε δημιουργείται κοιλότητα στο εσωτερικό τού δοντιού και προσβάλλεται ο πολφός του, με αποτέλεσμα να χαλάει (σαπίζει) το δόντι: *οδοντόκρεμα κατά τής ~* **2.** νόσος των σιτηρών. που καταστρέφει τους καρπούς τους. μετατρέποντάς τους σε γκρίζα σακουλάκια με δύσοσμη σκόνη στο εσωτερικό τους • **3.** έντομο που κατατρώγει τα ξύλα ΣΥΝ. σαράκι **4.** μαλάκιο που προσβάλλει τα ξύλα μέσα στη θάλασσα κατατρώγοντάς τα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τερηδών, -όνος* (με εκφραστ. επίθημα *-ηδών*. το οποίο απαντά σε λ. που δηλώνουν μικρά ζώα. πβ. *ἀνθρ-ηδών. πεμφρ-ηδών, τενθρ-ηδών*) < θ. *τερη-* < *ter-ē τού Ι.Ε. θ. *ter-, από όπου και το αρχ. *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (< **τέρ-jω*). Βλ. λ. *διά-τρητος*].

τερηδονίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {τερηδονίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για δόντια) προσβάλλομαι από τερηδόνα: *το τερηδονισμένο δόντι ήθελε σφράγισμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τερηδονισμός (ο) [1839] η διάβρωση, το χάλασμα δοντιού από τερηδόνα.

τεριέ (το) {άκλ.} καθένα από τα μικρόσωμα, συνήθ. σκουρόχρωμα σκυλιά αγγλικής καταγωγής, που χρησιμοποιήθηκαν στο κυνήγι. κυρ. για να ξετρυπώνουν τα ζώα (αλεπού, λαγό. ασβό κ.λπ.) από τις φωλιές τους, αργότερα δε και ως σκυλιά σαλονιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chien) terrier «(σκύλος) για κυνήγι που γινόταν πεζή» < μεσν. λατ. terr-arius < λατ. terra «γη, έδαφος»].

τεριλέν (το) {άκλ.} είδος συνθετικών ινών από πολυεστέρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. térylène, εμπορική ονομασία].

τεριρέμ (το) ▸ τερερέμ

τερλίκι (το) {τερλίκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό υφασμάτινο ή μάλλινο παπούτσι για το σπίτι, που μοιάζει με κάλτσα, δεν έχει ραφές και συνήθ. στολίζεται με κέντημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. terlik].

τέρμα (το) {τέρμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το χρονικό ή τοπικό σημείο στο οποίο κάτι τελειώνει. ολοκληρώνεται: *οριστικό ~ || το ~ τού διαδρόμου || το ~ τής ψηφοφορίας || το ~ τής ομιλίας του || το ~ τού βίου* (τα γηρατειά ή ο θάνατος) ΣΥΝ. τέλος, πέρας ΑΝΤ. αρχή, ξεκίνημα· ΦΡ. (α) ***φθάνω (κάτι) ώς το / στο τέρμα*** ολοκληρώνω (κάτι): *εφόσον ασχολήθηκε με την υπόθεση. θα φθάσει την έρευνα ώς το τέρμα* (β) ***τέρμα Θεού*** πάρα πολύ μακριά: *το σπίτι της είναι ~* **2.** (ειδικότ.) το οριακό σημείο στο οποίο παύει κάτι να υπάρχει ή σταματά: *το ~ μιας σχέσης / φιλίας || βάζω / θέτω τέρμα στη ζωή μου* (αυτοκτονώ) ΣΥΝ. παύση. λήξη. τερματισμός· ΦΡ. ***βάζω / θέτω τέρμα σε (κάτι)*** σταματώ (κάτι): *είναι αποφασισμένος να θέσει τέρμα στις αυθαιρεσίες τους || βάζω τέρμα στις φιλοδοξίες τού αντιπάλου μου* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε σφραγίζει ή φέρνει το τέλος ενός πράγματος: *η αποτυχημένη εκστρατεία αποτέλεσε το ~ τής ηγεμονίας του* **4.** (μτφ.) ο σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια ή αυτό που προκύπτει ως αποτέλεσμά της: *η εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο ήταν το ~ μιας δύσκολης σχολικής προσπάθειας* • **5.** (στο ποδόσφαιρο, στην υδατοσφαίριση, τη χειροσφαίριση) η εστία καθεμιάς από τις δύο αντίπαλες ομάδες, τρία δοκάρια σε σχήμα «Π»: *έστειλε τη μπάλα στο ~ || η γραμμή τού ~* ΣΥΝ. (ξέν.) γκολπόστ **6.** (συνεκδ.) το γκολ: *σημειώνω / βάζω / πετυχαίνω ~ || νίκη με διαφορά τριών ~* **7.** το σημείο στο οποίο τελειώνει η διαδρομή σε αγώνα ή σε κούρσα ταχύτητας και το οποίο συνήθ. είναι μία ευθεία κάθετη στον διάδρομο τού στίβου ή στην πίστα: *έφτασε πρώτος στο ~ και στέφθηκε νικητής || τα δύο άλογα έτρεχαν δίπλα-δίπλα σχεδόν μέχρι το ~* • **8.** η τελευταία στάση μιας γραμμής σε μεταφορικό μέσο: *πού κάνει ~ το λεωφορείο: || το (τρόλεϊ με τον αριθμό) «10» έχει ~ στην πλατεία Κολοκοτρώνη || θα κατέβω στο ~* ΑΝΤ. αφετηρία **9.** ΓΛΩΣΣ. ***(παραγωγικό) τέρμα*** βλ. λ. *παραγωγικός* **10.** (ως επίρρ.) στη μέγιστη ένταση. στο ανώτατο σημείο μιας κλίμακας: *~ το γκάζι! || η μηχανή δουλεύει στο ~ || βάλε τον ανεμιστήρα / το ραδιόφωνο στο ~!* ΣΥΝ. στο φουλ **11.** για να ξεκαθαρίσουμε σε κάποιον ότι κάτι τελείωσε οριστικά, ότι δεν πρόκειται να επαναληφθεί πλέον: *αρκετά σε ανέχτηκα, ~! || χειμώνιασε. ~ τα μπάνια!* ΦΡ. ***τέρμα τα δίφραγκα!*** βλ. λ. *δίφραγκο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ter-mn < Ι.Ε. *ter- «τρυπώ, διαπερνώ», πβ. λατ. termen, -inis «σύνορο. όριο» (> ισπ. termino). χεττ. tarma- «καρφί. πάσσαλος», σανσκρ. tárati «περνώ απέναντι», μέσ. άνω γερμ. drum (> γερμ. Trumm «ερείπιο, χάλασμα») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τείρω* (< **τέρ-jω*). βλ. κ. *διά-τρη-τος*].

τερματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τερμάτισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγώ (κάτι) στην ολοκλήρωσή του. φθάνω (κάτι) στο τέλος του: *τερμάτισε τη σταδιοδρομία του μέσα σε γενική αποδοχή || τερμάτισε την ομιλία του ευχαριστώντας το ακροατήριο* ΣΥΝ. ολοκληρώνω, συμπληρώνω, τελειώνω **2.** θέτω τέλος (σε κάτι): *τερμάτισαν τη συνεργασία τους λόγω διαφωνιών || ~ τη ζωή μου* (αυτοκτονώ) *|| ~ μια εγκυμοσύνη* (κάνω έκτρωση) ΣΥΝ. σταματώ, διακόπτω, λήγω, παύω ♦ **3.** (αμετβ.) (κυρ. σε αγώνες δρόμου ή κούρσες ταχύτητας) φθάνω στο τέρμα: *τερμάτισε πρώτος με μεγάλη διαφορά από τον δεύτερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

τερματικό (το) **1.** ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή για την εισαγωγή πληροφοριών στην κεντρική μονάδα υπολογιστή, για την αποθήκευση ή ανάκληση πληροφοριών από αυτόν. όπως λ.χ. ένα πληκτρολόγιο με οθόνη **2.** (συνεκδ.) η θέση εργασίας τού χειριστή τέτοιας συσκευής: *εργάζεται στο ~ τής εταιρείας* **3.** (α) μηχανική συσκευή με την οποία επιτυγχάνεται η ηλεκτρική σύνδεση με μηχανισμό (β) το σημείο, το τμήμα ή εξάρτημα ηλεκτρικού κυκλώματος, μέσω τού οποίου τροφοδοτείται το κύκλωμα με ηλεκτρικό ρεύμα, επειδή από αυτό ξεκινούν και σε αυτό καταλήγουν όλες οι γραμμές, οι αγωγοί ρεύματος: *το ~ μιας τηλεφωνικής εγκατάστασης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. terminal < λατ. terminalis (< terminus «τέρμα. όριο»)].

τερματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τέρμα ή το τερματικό (βλ.λ.): *~ συσκευή / στάδιο* **2.** (για χώρους) αυτός που λειτουργεί ως κέντρο διακίνησης, στον οποίο φθάνουν ή από τον οποίο ξεκινούν επιβάτες ή εμπορεύματα, ο συγκοινωνιακός σταθμός: *«αεροπλάνα που πετούν στην ~ περιοχή»* (εφημ.) **3. *τερματικό*** (το) (βλ.λ.).

τερματισμός (ο) **1.** η ολοκλήρωση πορείας. εξέλιξης, διαδικασίας κ.λπ.. ώστε να φθάνει στο τέρμα της: *ο ~ ενός αγώνα / μιας σχολικής χρονιάς / ενός λόγου* ΣΥΝ. περάτωση, συμπλήρωση, τελείωμα, κατάληξη ΑΝΤ. αρχή. έναρξη. ξεκίνημα **2.** το σταμάτημα (οριστικό ή προσωρινό): *ο ~ μιας συνεργασίας / μιας σχέσης / μιας φιλίας / των εχθροπραξιών / μιας κρίσης* ΣΥΝ. διακοπή. παύση **3.** (σε αγώνες δρόμου, κούρσες ταχύτητας κ.λπ.) η ολοκλήρωση ορισμένης διαδρομής από έναν αθλητή, η άφιξη στο τέρμα: *στον μαραθώνιο επιτυχία είναι και ο απλός ~.*

τερματοφύλακας (ο/η) {(θηλ. τερματοφύλακος) | τερματοφυλάκων} (στο ποδόσφαιρο, το χάντμπολ. στην υδατοσφαίριση κ.λπ.) ο παίκτης που είναι επιφορτισμένος με τη φύλαξη τής εστίας (τέρματος) τής ομάδας του από τις επιθέσεις τής αντίπαλης ομάδας ΣΥΝ. γκολκίπερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. goalkeeper].

τέρμινθος (η) {τερμίνθου} ΙΑΤΡ. μολυσματική δερματοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέρμινθος / τερέβινθος*, ονομασία τού φυτού πιστάκη. αγν. ετύμου, όρ. τού προελλην. υποστρώματος. Η σημ. «δερματική νόσος» είναι γνωστή ήδη στον Ιπποκράτη λόγω τής ομοιότητας των μολυσματικών ογκιδίων με τους καρπούς τής τερμίνθου].

τέρμινο (το) (λαϊκ.) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. το οποίο καθορίζεται ως μονάδα μετρήσεως τού χρόνου. όπως λ.χ. ένας μήνας, ένας χρόνος κ.λπ.: *δύο ~ κράτησε η συνεργασία τους*· ΦΡ. (ειρων.) ***σε τρία τέρμινα*** σε άγνωστο. ακαθόριστο από πριν χρόνο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. terminus «όριο, τέρμα»].

terminus ante quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους άν-τε κβεμ*) ελλην. *χρονολογία (όριο) προ τής οποίας·* όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: *το 1830. η χρονολογία θανάτου τού συγγραφέα, αποτελεί ~ για τη χρονολόγηση τού έργου που βρέθηκε στα κατάλοιπά του.*

terminus post quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους ποστ κβεμ*) ελλην. *χρονολογία (όριο) μετά την οποία·* όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: *~ για το κορύφωμα τής διαμάχης τού δημοτικισμού αποτελεί το 1880. η χρονολογία δημοσίευσης τού «Ταξιδιού» τού Γιάννη Ψυχάρη.*

terminus technicus λατ. (προφέρεται *τέρμινους τέκνικους*) **1.** τεχνι-

κός όρος **2.** (γενικότ.) λέξη που χρησιμοποιείται ως όρος.

τερμίτης (ο) {τερμιτών} τροπικό έντομο ανοιχτόχρωμο με μαλακό σώμα, που μοιάζει με μυρμήγκι, τρέφεται με ξύλο και καταστρέφει ξύλινες κατασκευές, έπιπλα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. termite < νεολατ. termites < λατ. termes, -itis «τερηδόνα»].

τερμιτόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για ορισμένα ζωικά είδη) αυτός που εμφανίζει την τάση να ζει μονίμως παρασιτικά, συμβιωτικά ή σε συνοίκηση μαζί με τους τερμίτες μέσα στις φωλιές τους και δεν μπορεί να ζήσει αυτόνομα: ~ *έντομα.* — **τερμιτοφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. termitophile (νόθο σύνθ.)].

τερπνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση: ~ *άκουσμα* / *γέλιο* ΣΥΝ. ευφρόσυνος, ευάρεστος, απολαυστικός ΑΝΤ. δυσάρεστος, πικρός· ΦΡ. (παροιμ.) ***το τερπνόν μετά τού ωφελίμου*** για πράξεις που είναι ταυτόχρονα ευχάριστες και ωφέλιμες: *τα ομαδικά αθλήματα συνδυάζουν ~, αφού και παίζει και γυμνάζεται κανείς.* — **τερπνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέρπω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *άγ-νός, στυγ-νός*). Η φρ. *το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* είναι απόδ. τού γαλλ. l'utile à l'agréable].

τέρπω ρ. μετβ. {έτερψα} (λόγ.) **1.** προκαλώ τέρψη, προσφέρω ευχαρίστηση: *μουσική που τέρπει* ΣΥΝ. ευφραίνω **2.** (ειδικότ.) προσφέρω ψυχαγωγία, διασκέδαση: *με τις εκπομπές του τέρπει τους Έλληνες κάθε ηλικίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *terp- / *trep- «χορταίνω, ικανοποιούμαι», πβ. σανσκρ. tṛpyati «ικανοποιούμαι, χαίρομαι», περσ. tuff «υπερπλήρωση, κορεσμός» (< *tṛfra-), πιθ. κ. λιθ. tarpà «ανάπτυξη, προκοπή, ευδοκίμηση» κ.ά. Παράγ. *τερπ-νός, τέρψ-ις (-η)* και κύρ. όν. όπως *Τερψι-χόρη, Εὐ-τέρπη* κ.ά. Το ρ. *τέρπομαι* (ο μεσοπαθ. τ. είναι ο συνηθέστερος) κάλυπτε διαφορετικό σημασιολ. πεδίο από το συνώνυμο *χαίρω, -ομαι,* καθώς ενείχε την έννοια τής πλήρους ικανοποίησης που νιώθει κανείς, όταν ικανοποιεί τις επιθυμίες του σε σχέση λ.χ. με την τροφή, τον έρωτα ή τη διασκέδαση].

terra incognita λατ. (προφέρεται *τέρα ινκόγκνιτα*) ελλην. *άγνωστη γη, άγνωστος τόπος·* (μτφ.) άγνωστο θέμα, αντικείμενο: *για μένα η φιλοσοφική σκέψη των Κινέζων ήταν ~.*

τερραίν (το) ▸ τερέν

τερτίπι (το) {τερτιπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** ο πονηρός χειρισμός μιας κατάστασης, το παραπλανητικό τέχνασμα: *κάνω τερτίπια* || *όταν τον στρυμώξεις, αρχίζει τα ~, για να ξεφύγει* || *άσ' τα ~ και μίλα σταράτα!* || *γνωρίζει όσο λίγοι τα ~ τής διπλωματίας* ΣΥΝ. κόλπο, μηχανή **2.** ιδιόμορφη συμπεριφορά με πείσματα, καμώματα, νάζια: *γυναικεία ~!* ΣΥΝ. τζιριτζάντζουλες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tertip].

τερτσέτο (το) **1.** η τερτσίνα (βλ.λ.) **2.** μουσικό κομμάτι, ιδ. μέρος τής όπερας, προορισμένο να τραγουδιστεί από τρεις τραγουδιστές ΣΥΝ. τριωδία **3.** (συνεκδ.) οι τραγουδιστές που εκτελούν ένα τερτσέτο **4.** χορός, χορογραφία ή τμήμα χορογραφίας για τρεις χορευτές / χορεύτριες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terzetto < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τερτσίνα (η) {τερτσινών} **1.** στροφή τριών στίχων, στην οποία ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος και ο τρίτος στίχος, ενώ ο δεύτερος ομοιοκαταληκτεί με τον πρώτο και τον τρίτο τής επόμενης τρίστιχης στροφής ΣΥΝ. τερτσέτο **2.** ΜΟΥΣ. το τρίηχο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terzina < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τέρψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η έντονη ευχαρίστηση από την ικανοποίηση ανάγκης ή επιθυμίας: ~ *τής ακοής* / *των αισθήσεων* || *δέχτηκε να διαβάσει το ποίημά του προς μεγάλη ~ τού ακροατηρίου* **2.** η ψυχαγωγία, η διασκέδαση: *τον ενδιέφερε ο προβληματισμός και όχι η ~ των θεατών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηδονή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέρψις* < *τέρπω* (βλ.λ.)].

τερψιλαρύγγιος, -α, -ο [1894] (λόγ.) **1.** αυτός που τέρπει τον λάρυγγα, που προσφέρει γευστική ευχαρίστηση: ~ *εδέσματα* || ~ *ποτό* / *γλύκυσμα* **2.** ***τερψιλαρύγγια*** (τα) τα ηδύποτα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *τερψι-* (τού ρ. *τέρπω,* πβ. κ. *τέρψη*) + *-λαρύγγιος* < *λάρυγγας*].

Τερψιχόρη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τού χορού, τής λυρικής ποίησης, συχνά και τής αυλητικής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *τερψι-* (τού ρ. *τέρπω,* πβ. κ. *τέρψις*) + *-χόρη* < *χορός*].

τες 1. άτονος τύπος θηλ. τής αιτ. πληθ. τού γ' προσ. τής προσωπικής αντωνυμίας· αλλιώς *τις: άκου ~ πώς φωνάζουν!* || *στείλ' ~ αύριο!* ● **2.** (παλαιότ.) αιτ. πληθ. τού θηλ. άρθρου, άλλος τύπος τού «τις»: *«με ~ δικές της συμβουλές, [...] και με ~ υποσχέσεις της»* (Κ. Καβάφης).
[ΕΤΥΜ. Ήδη μεσν. τ., που οφείλεται στην επίδρ. τής καταλ. *-ες* (των τριτοκλίτων θηλ.) στο μεταβαλλόμενο άρθρο *τας / τις* (λ.χ. *τάς γυναῖκας > τις / τες γυναίκες,* κατ' αναλογίαν προς την ονομ. *αἱ γυναῖκες > οι γυναίκες*). Ο τ. *τες* τής αντωνυμίας ανάγεται στο άρθρο *τάς* κατά τα θηλ. σε *-ες* με παράλειψη τού ουσ.].

Τ.Ε.Σ. (οι) Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές.

τεσσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων, όμοιων μονάδων (συνήθ. ΑΘΛ.): *φάγαμε ~ (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ)* **2.** (στο τάβλι) ***τεσσάρες*** (οι) τα ντόρτια (βλ.λ.): *φέρνω ~* **3.** ποσό ίσο με τέσσερα όμοια χαρτονομίσματα: *πλήρωσα μια ~ (χιλιάρικα)* ΣΥΝ. τεσσάρι.
[ΕΤΥΜ. < *τεσσάρι* + μεγεθ. επίθημα *-α,* πβ. κ. *τριάρι – τριάρα*].

τέσσαρα (το) → τέσσερα

τεσσαρακονθήμερος, -ος (καθημ.-η), -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί σαράντα μέρες ή γίνεται όταν συμπληρωθούν σαράντα μέρες: ~ *νηστεία* / *άδεια* || ~ *μνημόσυνο* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***τεσσαρακονθήμερο*** (το) {τεσσαρακονθημέρ-ου | -ων} το σαρανταήμερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεσσαράκοντα* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

τεσσαράκοντα (το) (λόγ.) **1.** σαράντα (βλ.λ.)· ΦΡ. ***παρά μίαν τεσσαράκοντα*** (*ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσεράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον,* Κ.Δ. *Β' Κορινθ.* 11.24) η ατιμωτική και αυστηρότατη ποινή τριάντα εννέα μαστιγώσεων· (μτφ.) πολύ ξύλο: *έφαγε ~* **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό σαράντα (40). (Βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*) + *-κοντα* (< *dkomt, ετεροιωμ. βαθμ. τού *dekmt- > *δεκάς, -άδος,* βλ.λ.), πβ. κ. *τριά-κοντα, ἑξή-κοντα*].

τεσσαρακοντα- κ. **τεσσαρακοντά-** κ. **τεσσαρακοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα (40): *τεσσαρακοντα-ετής, τεσσαρακοντα-ήμερο* **2.** είναι σαράντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τεσσαρακοντα-πλάσιος.*

τεσσαρακονταετηρίδα (η) ▸ τεσσαρακοντα-, -ετηρίδα

τεσσαρακονταετής, -ής, -ές ▸ τεσσαρακοντα-, -ετής

τεσσαρακονταετία (η) → τεσσαρακοντα-, -ετία

τεσσαρακοντάκις επίρρ. → τεσσαρακοντα-, -άκις

τεσσαρακονταπλάσιος, -α, -ο ▸ τεσσαρακοντα-, -πλάσιος

τεσσαρακοντούτης (ο) {τεσσαρακοντουτών}, **τεσσαρακοντούτις** (η) {τεσσαρακοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ΣΥΝ. τεσσαρακονταετής, σαραντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχ. *τεσσαρακονταέτης*), με συνδετικό φωνήεν -ο- και συναίρεση *οε > ου,* < *τεσσαράκοντα* + *ἔτ(ος)* + κατάλ. *-ής*].

τεσσαρακοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 40ός στην αραβική αρίθμηση, Μ' ή μ' στην ελληνική και XL στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό σαράντα (40) **2.** ***Τεσσαρακοστή*** (η) Σαρακοστή (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεσσαράκοντα* + παραγ. επίθημα *-στός,* πβ. κ. *εἰκοστός, τρια-κοστός*].

τέσσαρες (οι) → τέσσερεις

τεσσάρι (το) {τεσσαρ-ιού | -ιών} **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων: *μου κόστισε ένα ~* (ενν. *χιλιάδες*) *το δώρο* ΣΥΝ. τεσσάρα **2.** τραπουλόχαρτο που έχει τυπωμένο τον αριθμό τέσσερα: ~ *καρό* / *σπαθί* / *κούπα* **3.** διαμέρισμα με σαλοτραπεζαρία και δύο υπνοδωμάτια: ~ *με ευρύχωρη κουζίνα* || ~ *διαμπερές* / *ορόφου* ● **4.** (στο μπάσκετ) ο παίκτης που παίζει κοντά στο καλάθι, στη θέση «τέσσερα» (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). — (υποτ.) **τεσσαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *τέσσαρα* (βλ. λ. *τέσσερα*)].

τέσσερα (το) {άκλ.} τρία συν ένα, ο αριθμός 4 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέσσαρα,* ουδ. τού αριθμητ. *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*)].

τέσσερεις, -εις, -α (σχολ. ορθ. *τέσσερις*) {τεσσάρων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 4: ~ *άνθρωποι* / *χώρες* / *άστρα* || *παρήλασαν ~-~* (σε / ανά τετράδες) || *είμαι* / *μπαίνω στα ~* (στον τέταρτο χρόνο τής ηλικίας μου) || *κλείνω* / *πατώ τα ~* (ολοκληρώνω / μπαίνω στο τέταρτο έτος μου) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.)· ΦΡ. (α) ***στα / με τα τέσσερα*** στηριζόμενος στα γόνατα και στις παλάμες ή στους αγκώνες: *πηγαίνω ~* (μπουσουλώ) || *πέφτω ~* || *είμαι ~* (β) ***τα μάτια σου τέσσερα*** με τεταμένη την προσοχή σου, να είσαι πολύ προσεκτικός και παρατηρητικός: *τώρα που θα οδηγείς, ~ στον δρόμο!* (γ) ***δεν ξέρω / νιώθω πού (μου) πάν' τα τέσσερα*** (i) είμαι εντελώς ανίδεος, άσχετος (με κάτι): *από κλασική μουσική δεν ξέρει πού του πάν' τα τέσσερα* (ii) τα έχω εντελώς χαμένα: *έχω πάθει τέτοιο σοκ, που κυριολεκτικά δεν ξέρω πού μου πάν' τα τέσσερα!* (δ) ***παίρνουν / πάνε (κάποιον) τέσσερεις*** παίρνουν (κάποιον) μέσα στο φέρετρο, τον παίρνουν νεκρό: (κυρ. ως κατάρα) *να τον πάνε τέσσερεις!* (να πεθάνει!) (ε) ***στους τέσσερεις ανέμους*** βλ. λ. *άνεμος* **2.** ***τέσσερα*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέσσερες* (με κατάλ. *-εις* κατ' αναλογίαν προς το *τρεῖς*) < *τέσσαρες* (με προχωρητική αφομοίωση), που απαντά και ως *τέτταρες* (αττ.), *τέτορες* (δωρ.), *πέσυρες* (αιολ.), *πέτταρες* (βοιωτ.) κ.ά. Οι τ. αυτοί ανάγονται, με διαφορετικό φωνηεντισμό, στο Ι.Ε. *k^{w}et(w)^e/or-, ιδίως δε στον τ. με μηδενισμένη τη β' συλλ. (*k^{w}etwr-), και συνδ. με σανσκρ. catvārah, λατ. quattuor (> γαλλ. quatre, ιταλ. quatro κ.τ.ό.), αρχ. γερμ. fior (> γερμ. vier), αρχ. αγγλ. fēower (> αγγλ. four) κ.ά. Ομόρρ. *τέταρ-τος, τετρ-άς (-άδα), τρά-πεζα* (βλ.λ.), *τετρα-* (α' συνθ.) κ.ά.].

τεστ (το) {άκλ.} **1.** συγκεκριμένη, επιστημονικώς κατηρτισμένη διαδικασία ή μέθοδος δοκιμαστικού ελέγχου, επαληθεύσεως ή αξιολογήσεως δεδομένων: *συγκριτικό ~* (μεταξύ δύο ή περισσοτέρων στοιχείων ή δεδομένων) || ~ *αντοχής* / *εγκυμοσύνης* || *συγκριτικό ~* (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***τεστ Παπανικολάου / Παπ-τεστ*** διεθνής μέθοδος ευρείας εφαρμογής για την έγκαιρη διάγνωση τού καρκίνου τού τραχήλου τής μήτρας με κυτταρολογική εξέταση κολπικού επιχρίσματος (β) ***τεστ κοπώσεως*** βλ. λ. *κόπωση* **2.** σειρά προβλημάτων, ερωτήσεων κ.λπ. για την αξιολόγηση τής επίδοσης, των ικανοτήτων, των κλίσεων ή δεξιοτήτων (κάποιου): *ψυχολογικό ~* || ~ *νοημοσύνης* / *γνώσεων* **3.** η πρόχειρη (συνήθ. σύντομη) γραπτή εξέταση μαθητών σε ορισμένη ύλη ή στο μάθημα τής ημέρας: ~ *στην ιστορία* || *πήρε «άριστα» στο ~* **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το γραπτό ενός μαθητή: *ο καθηγητής τούς έδωσε τα ~* || *διορθώνω το ~.* — (υποκ.) **τεστάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. test < παλ. γαλλ. test «πήλινο δοχείο που χρησιμοποιούσαν οι αλχημιστές, για να δοκιμάζουν τον χρυσό» < λατ. testum «πήλινο αγγείο» (< ρ. torrēre «ξηραίνω, ψήνω, φρυγανίζω», μτχ. τ. tostus, βλ. λ. τοστ)].

τεστάρω ρ. μετβ. {τέσταρ-α κ. -ισα} (καθημ.) κάνω τεστ σε (κάτι), ελέγχω, υποβάλλω σε δοκιμασία: ~ *τον καινούργιο κινητήρα.* — **τεστάριασμα** (το).

testimonia (τα) λατ. (προφέρεται *τεστιμόνια*) μαρτυρίες· συνήθ. αρ-

χαίο χωρίο που επιμαρτυρεί κάτι, αποδεικτικό υλικό.

τεστ-ντράιβ (το) {άκλ.} ελλην. *δοκιμαστική οδήγηση*· η δοκιμαστική οδήγηση αυτοκινήτου για την εξακρίβωση των δυνατοτήτων και των μειονεκτημάτων του, λ.χ. πριν από την αγορά ή την κυκλοφορία του. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. test drive].

τεστοστερόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κυριότερη ανδρογόνος ορμόνη, η οποία εκκρίνεται κυρ. από τον ενδιάμεσο ορχικό ιστό, ελέγχει την παραγωγή τού σπέρματος, την ανάπτυξη των γεννητικών οργάνων και των δευτερογενών χαρακτηριστικών τού ανδρικού φύλου (λ.χ. της τριχοφυΐας τού προσώπου, τής αλλαγής χροιάς τής φωνής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. testosterone (νόθο σύνθ.) < testo- (< λατ. testis «μάρτυς») + ster(ol) (βλ. κ. *στερόλη*) + επίθημα -one (πβ. κ. hormone «ορμόνη»). Η ονομασία δικαιολογείται από το γεγονός ότι η παρουσία τής ορμόνης μαρτυρεί την ύπαρξη αρσενικού φύλου].

τεταγμένη (η) → τάσσω

τεταμένος, -η, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται με ένταση, που προκύπτει ως αποτέλεσμα τής έντασης: *οδηγούσε με ~ προσοχή* ΑΝΤ. χαλαρός **2.** (για σχέσεις ή καταστάσεις) αυτός που βρίσκεται σε ένταση, που τείνει προς ρήξη και σύγκρουση: *οι σχέσεις των δύο χωρών είναι τεταμένες* || *~ ατμόσφαιρα / κλίμα* ΣΥΝ. επικίνδυνος, φορτισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τείνω*, μεταφρ. δάνειο (στη μτφ. σημ.) από γαλλ. tendu].

τετανία (η) {τετανιών} ΙΑΤΡ. σύνδρομο νευρομυϊκής υπερδιεγερσιμότητας, το οποίο εκδηλώνεται με χαρακτηριστικές συμμετρικές συσπάσεις των άκρων, κυρ. των χεριών, και συνοδεύεται από πόνους και παραισθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tetany].

τετανικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον τέτανο: *~ σπασμός / τοξίνη* || *~ φάρμακο* (λ.χ. η στρυχνίνη).

τετανοειδής, -ής, -ές {τετανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τέτανο ή με κάποιο από τα συμπτώματά του: *~ σπασμός / συστολή*. **τετανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τέτανος (ο) {τετάνου | χωρ. πληθ.} μολυσματική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τονικούς σπασμούς και ακαμψία των μυών, κυρ. τής κάτω σιαγόνας και τού λαιμού, η οποία μερικές φορές επιφέρει αναπνευστική παράλυση και θάνατο και προκαλείται από ένα βακτήριο, το οποίο εισέρχεται στον οργανισμό μέσω πληγής ή κοψίματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. (με αναβιβασμό τού τόνου) τού επιθ. *τετανός* «τεντωμένος, τεταμένος» < αναδιπλ. *τε* + θ. *τα-* (< *tn, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τείνω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *στεγνός*, *άγ-νός*)].

τεταρταίος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται ή επανεμφανίζεται κάθε τέσσερεις ημέρες· ΦΡ. **τεταρταίος πυρετός** (i) ελονοσία με εξάρσεις υψηλού πυρετού κάθε τέσσερεις ημέρες (ii) (μτφ.) μεγάλη αγωνία, κρύος ιδρώτας: *με πιάνει ~*.

Τετάρτη (η) **1.** η τέταρτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή) **2.** ***Μεγάλη Τετάρτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετάρτη* (ενν. *ἡμέρα*, με αφετηρία το Σάββατο), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τέταρτος* (βλ.λ.). Στις λατινογενείς γλώσσες επικράτησε το λατ. dies Mercuri «ημέρα τού Ερμή» (> γαλλ. mercredi, ισπ. miércoles, ρουμ. miercuri κ.ά.), ενώ στις γερμ. γλώσσες δεν υπάρχει κοινό όνομα (λ.χ. γερμ. Mittwoch «μέσον εβδομάδος» – αγγλ. Wednesday < αρχ. αγγλ. wōdnesdæg «ημέρα τού (θεού) Odin»)].

τεταρτημόριο (το) {τεταρτημορί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα τέσσερα ίσα τμήματα, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο **2.** ΜΑΘ. καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία χωρίζεται ένας κύκλος από δύο κάθετες διαμέτρους του, συνήθ. στον τριγωνομετρικό κύκλο από τους τριγωνομετρικούς άξονες **3.** ΜΟΥΣ. το διάστημα ενός ημιτονίου, που το χωρίζει σε δύο ίσα μέρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεταρτημόριον* < *τέταρτος* + *μόριον* (πβ. κ. *δεκατη-μόριον*, *πολλοστη-μόριον*)].

τεταρτογενής, -ής, -ές [1873] {τεταρτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέκυψε ή γεννήθηκε τέταρτος κατά σειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. quaternary].

τεταρτοετής (ο/η) [1894] {τεταρτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} φοιτητής ή σπουδαστής που βρίσκεται στο τέταρτο έτος σπουδών του: *~ τής Νομικής / τού Πολυτεχνείου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τέταρτος, -η (λόγ. *τετάρτη*), -ο (επίσης γράφεται 4ος στην αραβική αρίθμηση, Δ' ή δ' στην ελληνική και IV στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τέσσερα (4): *έρχομαι / είμαι / αναδεικνύομαι ~* || *τερμάτισε ~ μένοντας εκτός τριάδας και χωρίς μετάλλιο* || *στο ~ εδάφιο τού κεφαλαίου*· ΦΡ. **τέταρτη εξουσία** ο Τύπος (βλ.λ.), λόγω τής επίδρασης που ασκεί στους πολίτες, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό την αντίληψή τους για πρόσωπα και πράγματα (κατ' αντιδιαστολή προς τις υπάρχουσες τρεις αναγνωρισμένες εξουσίες, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική) **2.** **τέταρτος** (ο) {τετάρτου} (α) ο τέταρτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο τέταρτος μήνας τού έτους, ο Απρίλιος: *η 1/4 (πρώτη τετάρτου) είναι πρωταπριλιά* **3.** **τετάρτη** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *το αυτοκίνητο πηγαίνει με ~* (β) η τέταρτη ημέρα κάθε μήνα: *την 4/12 (τετάρτη Δεκεμβρίου) γιορτάζεται η μνήμη τής Αγίας Βαρβάρας* (γ) η τετάρτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *ήμασταν συμμαθητές στην ~* (δ) **Τετάρτη** (η) βλ.λ. **4.** **τέταρτο** (το) {τετάρτ-ου | -ων} (α) καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *το ~ τού μέτρου* (είκοσι πέντε εκατοστά) || *τα δύο ~ τής διαφήμισης πηγαίνουν στην τηλεόραση* (ενν. των χρημάτων που διατίθενται) || *μόνο το ένα ~ των υποψηφίων περνά στις εξετάσεις* || *το ~ τού κιλού* (διακόσια πενήντα γραμμάρια) (β) δεκαπέντε λεπτά τής ώρας· ΦΡ. **ακαδημαϊκό τέταρτο** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (γ) ΜΟΥΣ. (i) φθογγόσημο διάρκειας αντίστοιχης προς το μισό τού μισού τής αξίας ενός ολόκληρου φθογγοσήμου (βλ.λ., σημ. 4) (ii) νότα με διάρκεια μισή τής διάρκειας τού μισού (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΙΙΙΝ.). — (υποκ.) **τεταρτάκι** (το) (σημ. α-β).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-τος*, πβ. κ. *τρί-τος*, *ἕκ-τος*) < Ι.Ε. *k^{w}etrto- (< *k^{w}et(w)r/or-, βλ. λ. *τέσσερεις*), πβ. αρμ. čorir, λατ. qu-artus, αρχ. γερμ. fiordo (> γερμ. vierte), αρχ. αγγλ. fēorða (> αγγλ. fourth) κ.ά.].

τεταρτοσφαίριο (το) {τεταρτοσφαιρί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. τρόπος στέγασης τής αψίδας ή τής κόγχης τού ιερού στη βυζαντινή αρχιτεκτονική, που ισοδυναμεί με το ένα τέταρτο τής σφαίρας. — **τεταρτοσφαιρικός**, -ή, -ό.

τετατέτ κ. **τετ-α-τετ** επίρρ. **1.** κατ' ιδίαν, ιδιαιτέρως, πρόσωπο με πρόσωπο: *τα έλεγαν ~ επί μία ώρα* || *είχαν μία συνάντηση ~* **2.** (συνεκδ. ως ουσ.) η κατ' ιδίαν συνάντηση και συνομιλία δύο προσώπων: *ο φακός τούς εντόπισε σε τρυφερό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tête à tête (< tête «κεφάλι»)].

τετελεσμένος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που έχει συντελεστεί, είναι οριστικός και τελεσίδικος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ΓΛΩΣΣ. **τετελεσμένος μέλλων** βλ. *συντελεσμένος μέλλοντας*, λ. *συντελώ* (β) **προ τετελεσμένου / -ων (γεγονότ-ος / -ων)** μπροστά σε κάτι που έχει ήδη διαπραχθεί και δεν είναι δυνατόν να κάνει κανείς τίποτε, ώστε να το μεταβάλει ή να το αποτρέψει: *βρίσκομαι / με φέρνει κάποιος ~* || *τώρα βρισκόμαστε ~· δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε* **2.** **τετελεσμένα** (τα) (κακόσ.) όσα έχουν διαπραχθεί εις βάρος (κάποιου) και δεν θεωρούνται πλέον αναστρέψιμα: *τα ~ στην Κύπρο* || *δεν θα δεχτούμε άλλα ~· θα αντιταχθούμε σε κάθε εχθρική ενέργεια*· ΦΡ. **πολιτική τετελεσμένων** η πολιτική τού να δημιουργεί ένα κράτος εις βάρος άλλου κράτους καταστάσεις που δεν ανατρέπονται εύκολα (συνήθ. αυθαίρετες και βίαιες, χωρίς νομική κάλυψη), ώστε να εκβιάσει και τη νομική επικύρωσή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *τελῶ* (βλ.λ.). Η φρ. *τετελεσμένο γεγονός* αποδίδει το γαλλ. fait accompli].

τετέλεσται (Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 30· λ. που είπε ο Χριστός στον σταυρό, αφού του έδωσαν το ξίδι και πριν παραδώσει το πνεύμα) έχουν πλέον τελειώσει όλα· (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες για κάποιον επέρχεται το οριστικό τέλος μιας κατάστασης.
[ΕΤΥΜ. Γ' προσ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τελῶ*].

τετμημένη (η) → τέμνω

τέτοιος, -οια, -οιο **1.** αυτού τού είδους, όμοιος (με κάτι άλλο): *αγόρασα κι εγώ ένα ~ φόρεμα!* || *δεν έχω άλλο τέτοιο στυλό, μόνο αυτό* **2.** (ειρων.) για περιφρονητική αναφορά (σε κάποιον/κάτι), για έμμεση απόρριψη ή υποτίμηση: *όταν έχεις ~ φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς!* || *~ εκτίμηση να μου λείπει!* ΦΡ. **τέτοιες ώρες, τέτοια λόγια** για κάτι που λέγεται άκαιρα, σε χρονικό σημείο στο οποίο υπάρχουν άλλες προτεραιότητες **3.** (καθημ.) για να μην επαναληφθεί ένα όνομα που έχει αναφερθεί προηγουμένως ή επειδή δεν θυμόμαστε ένα όνομα λόγω αμηχανίας: *είδα τον ~, τον... πώς τον λένε;* **4.** για πρόσωπο που περιφρονούμε, που δεν είναι αποδεκτό από τον ομιλητή· συνήθ. ο ομοφυλόφιλος άνδρας και η κοινή γυναίκα ΣΥΝ. τοιούτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από συμφυρμό των αντωνυμιών *τοίτοιος* και *ἔτοιος*. Ο τ. *τοίτοιος* προέρχεται από τον αρχ. *τοῖος* «τέτοιος» με επανάληψη τής α' συλλαβής, ενώ ο τ. *ἔτοιος* < *ἐ-τοῖος* (με *ἐ-* πρόθεμ. κατά τα *ἐ-τοῦτος*, *ἐ-κεῖνος*) < αρχ. *τοῖος*. Σε ό,τι αφορά το αρχ. *τοῖος*, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *toi- (τού άρθρου *ὁ, ἡ, τό*) μέσω γεν. πληθ. *toi-som (*τοίων*), πβ. σανσκρ. tés-ām].

τετρ. συντομ.· τετραγωνικός (για μεγέθη): *έκταση 30.000 τετρ. χλμ.* || *διαμέρισμα 100 τετρ. μέτρων*.

τετρα- κ. **τετρά-** κ. **τετρ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τέσσερα (4): *τετρα-ετής*, *τετρα-κέφαλος*, *τετρα-ήμερος* **2.** είναι τέσσερεις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τετρα-πλάσιος*, *τετρά-διπλος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *τετρά-παχος*, *τετρά-ψηλος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρά-γωνος*, *τετρα-μερής*), που προέρχεται από θ. *τετρα-*, για το οποίο βλ. λ. *τετράδα*, *τέταρτος*].

τετραβάγγελο (το) (λαϊκ.) βιβλίο που περιλαμβάνει τα τέσσερα Ευαγγέλια. Επίσης **τετραευαγγέλιο** [μεσν.].

τετράβαθμος, -η, -ο → τετρα-, -βαθμος

τετραγλωσσία (η) → τετρα-, -γλωσσία

τετράγλωσσος, -η, -ο → τετρα-, -γλωσσος

τετραγωνίδιο (το) [1886] {τετραγωνιδί-ου | -ων} μικρό τετράγωνο ΣΥΝ. τετραγωνάκι.

τετραγωνίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τετραγώνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω (σε κάτι) τετράγωνο ή ορθογώνιο σχήμα, κάνω (κάτι) να έχει γωνίες (και όχι λ.χ. καμπύλες): *με αυτή την ειδική φόρμα μπορείτε να τετραγωνίζετε τα γλυκά σας* || *τετραγωνισμένο δωμάτιο / χαρτί* (το χαρτί μιλιμετρέ) || *τετραγωνισμένη πέτρα σε δαχτυλίδι* || *~ τον κύκλο* (για ανέφικτο στόχο, αδύνατη επιδίωξη) **2.** (για αριθμούς) υψώνω αριθμό στο τετράγωνο, τον πολλαπλασιάζω επί τον εαυτό του.

τετραγωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τετράγωνο σχήμα: *~ πέτρα* ΣΥΝ. τετράγωνος **2.** (α) **τετραγωνικό (μέτρο)** το τετράγωνο που έχει πλευρά ενός μέτρου και χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως επιφανειών: *πόσα ~ είναι το σπίτι;* || *το ~ σε αυτή την περιοχή κοστίζει 160 χιλιάδες* (σύμβολο τ.μ. ή $μ^2$) (β) **τετραγωνική ρίζα (π.χ. αριθμού α)** (σύμβολο $\sqrt{α}$) ο αριθμός που, όταν πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, δίνει αριθμό α· λ.χ. *ο αριθμός 2 είναι η ~ τού αριθμού 4*. — **τετραγωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τετραγωνισμός (ο) [αρχ.] **1.** η κατασκευή ενός τετραγώνου το οποίο να έχει εμβαδόν ίσο προς το εμβαδόν άλλου σχήματος ή επιφάνειας·

ΦΡ. ***τετραγωνισμός τού κύκλου*** (i) η κατασκευή ενός τετραγώνου με εμβαδόν ίσο προς αυτό ενός κύκλου, με τη χρήση μόνο κανόνα και διαβήτη (κάτι το οποίο αποτελεί άλυτο γεωμετρικό πρόβλημα) (ii) (μτφ.) η επίπονη και συστηματική προσπάθεια για κάτι ανέφικτο **2.** ΜΑΘ. ο πολλαπλασιασμός ενός αριθμού με τον εαυτό του, η ύψωση του στη δεύτερη δύναμη.

τετράγωνο (το) {τετραγών-ου | -ων} **1.** το τετράπλευρο που έχει τις τέσσερεις πλευρές του ίσες και τις τέσσερεις γωνίες του ορθές (90°) **2.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το παραπάνω σχήμα (β) ***οικοδομικό τετράγωνο*** το τμήμα οικοδομημένης περιοχής, που περιβάλλεται από τέσσερεις δρόμους: *το σπίτι είναι δύο ~ πιο κάτω* (γ) (συνεκδ.) το οικοδομικό τετράγωνο· τα κτήρια που είναι χτισμένα σε αυτό τον χώρο και όσοι διαμένουν ή εργάζονται στα κτήρια (σπίτια, γραφεία) αυτά: *έψαξε για διαμέρισμα σ' αυτό το ~, αλλά δεν βρήκε* || *γκρεμίστηκε ολόκληρο το ~* || *όλο το ~ αναστατώθηκε από την έκρηξη* **3.** ΜΑΘ. (α) ***τετράγωνο (ενός αριθμού α)*** ο αριθμός που προκύπτει, όταν ένας αριθμός α πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, λ.χ. το τετράγωνο τού αριθμού 4 είναι το 16 (β) ***τέλειο τετράγωνο*** βλ. λ. *τέλειος* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. μονάδα μετρήσεως τού πάχους των τυπογραφικών στοιχείων, που διαιρείται σε δώδεκα στιγμές (βλ.λ.), ίση με 4.512 χιλιοστά τού μέτρου. — (υποκ.) **τετραγωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετράγωνον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τετράγωνος*].

τετράγωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το σχήμα τού τετραγώνου: *~ τραπεζαρία / πλαίσιο / παράθυρο* **2.** αυτός που έχει ορθές γωνίες, που είναι γωνιώδης: *το τακούνι του είναι ~* || *~ ώμοι / πιγούνι* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι οριοθετημένος και δομημένος με απόλυτη ακρίβεια, που ταξινομεί και αναλύει τα πάντα με ακριβή τρόπο: *διαθέτει ~ λογική / νους / σκέψη* ΣΥΝ. στέρεος **4.** (ως χαρακτηρισμός) για ευτραφή και γεροδεμένο άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τετρα-* + *-γωνος* < *γωνία*, πβ. κ. *τρί-γωνος, εξά-γωνος*. Ήδη στους αρχ. συγγραφείς η λ. χρησιμοποιείται ως ευμενής χαρακτηρισμός των ικανοτήτων κάποιου (λ.χ. *νόῳ τετράγωνος*, Σιμων. 5.2)].

τετράδα (η) **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών μονάδων: *μία ~ πετσέτες* || *ανά τετράδες* (τέσσερεις-τέσσερεις) || *η τυχερή ~ τού Λαϊκού Λαχείου* (τέσσερα λαχεία με τον ίδιο αριθμό τής ίδιας σειράς) ΣΥΝ. τεσσάρι **2.** κάθε στοίχος σε μία παράταξη, που σχηματίζεται από τέσσερεις γραμμές: *στην πρώτη ~ βάζουν πάντα τους ψηλότερους* || *τα θρανία τής τελευταίας ~ ακουμπούν στον τοίχο* **3.** (συνεκδ.) τα άτομα που ανήκουν σε κάθε τέτοιο στοίχο: *σήμερα εξέταστε την πρώτη ~* || *όλες οι ~ παρήλασαν πολύ καλά* **4.** (ειδικότ.) σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για ορισμένο σκοπό ή κάνουν στενή συναναστροφή: *η θρυλική τετράς τού Πειραιώς* (ρεμπέτικη κομπανία τής δεκαετίας τού '30) || *η αμυντική ~ τής Εθνικής*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **τετράς** [αρχ.] {τετράδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετράς, -άδος* < θ. *τετρ(α)-* (< *kʷetr-, βλ. λ. *τέταρτος*) + παραγ. επίθημα *-άς, -άδος*].

τετραδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον αριθμό τέσσερα, που αποτελείται από τέσσερεις ομοειδείς μονάδες.

τετράδιο (το) {τετραδί-ου | -ων} σύνολο φύλλων χαρτιού (κενών ή με τυπωμένες γραμμές), που έχουν συρραφεί, έχουν προστατευτικό εξώφυλλο και χρησιμοποιούνται για γράψιμο, καταγραφή εμπορικών διεκπεραιώσεων κ.λπ.: *το ~ ιστορίας ενός μαθητή* || *~ σημειώσεων / αντιγραφής / αριθμητικής* || *~ μουσικής* (με τυπωμένα πεντάγραμμα). — (υποκ.) **τετραδιάκι** (το), (μεγεθ.) **τετραδιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τετράδιον* < αρχ. *τετράς, -άδος*. Από τον 4ο αι. μ.Χ. η λ. αναφερόταν σε περγαμηνές διπλωμένες στα τέσσερα].

τετράδιπλος, -η, -ο ▸ τετρα-, -διπλος

Τετραδοπαρασκευή (η) (λαϊκ.) η Τετάρτη και η Παρασκευή: *τις ~ νηστεύει!*

τετράδραχμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει αξία τεσσάρων δραχμών **2.** (στην αρχαιότητα) νόμισμα αξίας τεσσάρων δραχμών.

τετράδυμος, -η, -ο → τετρα-, -δυμος

τετραεδρικός, -ή, -ό → τετρα-, -εδρικός

τετράεδρος, -η, -ο → τετρα-, -εδρος

τετραετής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -ετής

τετραετία (η) ▸ τετρα-, -ετία

τετραευαγγέλιο (το) ▸ τετραβάγγελο

τετραημερία (η) ▸ τετρα-, -ημερία

τετραήμερος, -η, -ο → τετρα-, -ήμερος

τετραθέσιος, -α, -ο ▸ τετρα-, -θέσιος

τετράθυρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -θυρος

τετρακέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερεις κεφαλές ή τέσσερα κεφάλια: *~ τέρας!* **2.** ΑΝΑΤ. ***τετρακέφαλος*** (ο) μυς που περιβάλλει το οστό τού μηρού και έχει τέσσερεις προσφύσεις: *ασκήσεις για τους ~* || *γυμνασμένος ~*.

τετράκιλος, -η, -ο → τετρα-, -κιλος

τετρακινητήριος, -α, -ο ▸ τετρα-, -κινητήριος

τετρακιόνιο (το) {τετρακιονί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) ιερό φυλάκιο που είχε τέσσερεις κίονες.

τετράκις επίρρ. ▸ τετρα-, -άκις

τετράκλινος, -η, -ο ▸ τετρα-, -κλινος

τετράκορφος, -η, -ο → τετρα-, -κορφος

τετρακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή τετρακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τετρακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

τετρακοσάρης (ο) {τετρακοσάρηδες} ΑΘΛ. δρομέας αγώνα ταχύτητας τετρακοσίων μέτρων.
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

τετρακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά τετρακοσαριά*** περίπου τετρακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

τετρακόσια (το) {άκλ.} τέσσερεις εκατοντάδες, ο αριθμός 400 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. βλ. λ. *τετρακόσιοι*].

τετρακόσιοι, -ιες, -ια {τετρακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τετρακόσια (400): *~ μαθητές / στρατιώτες / χιλιάρικα / στρέμματα*· ΦΡ. ***τα έχω τετρακόσια*** βλ. λ. *έχω* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ***τετρακόσια*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τετρα-* (βλ.λ.) + *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (πβ. κ. *εἴκοσι* – *Fίκατι*) < *dkm̥t- «γκατό» (βλ. λ. *εκατό*). Ο τ. *-κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιθήματα *-κοντα, -κοστός* (πβ. *τριά-κοντα, τρια-κοστός*)].

τετρακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 400ός στην αραβική αρίθμηση, Υ' ή υ' στην ελληνική και CD στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τετρακόσια (400) (βλ. κ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ.).

τετρακτύς (η) {τετρακτύος} **1.** (κατά τους Πυθαγορείους) ο αριθμός 10, το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών (1+2+3+4=10), που τον θεωρούσαν ιερό και πηγή κάθε δημιουργίας **2.** το δεύτερο μέρος των ελευθερίων τεχνών (λατ. artes liberales): *γεωμετρία, αριθμητική, αστρονομία, αρμονία* (= μουσική) **3.** ομάδα τεσσάρων ατόμων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τετρα-* (βλ.λ.) + επίθημα *-κ-τύς*, με δυσερμήνευτο ουρανικό ένθημα *-κ-*, πιθ. κατά το *τρικτύς*. Η σημ. 2 εμφανίζεται τον Μεσαίωνα ως απόδ. τού λατ. quadrivium, αρχική σημ. «τετράοδος, διασταύρωση τεσσάρων οδών»].

τετρακύλινδρος, -η, -ο (για κινητήρα) αυτός που έχει τέσσερεις κυλίνδρους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vierzylinder].

τετράκωπος, -η, -ο ▸ τετρα-, -κωπος

τετραλογία (η) [αρχ.] {τετραλογιών} **1.** (στην αρχαιότητα) σύνολο τεσσάρων δραματικών έργων (τριών τραγωδιών και ενός σατυρικού δράματος), που διδάσκονταν στους δραματικούς αγώνες κατά τη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων **2.** (γενικότ.) κάθε πνευματική ή καλλιτεχνική δημιουργία που απαρτίζεται από τέσσερα έργα: *η ~ μουσικών δραμάτων «Το Δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν» τού Ρ. Βάγκνερ.*

τετραμελής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -μελής

τετραμερής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -μερής

τετράμετρο (το) [αρχ.] {τετραμέτρ-ου | -ων} (στην αρχαία μετρική) ρυθμική μορφή που αποτελείται από τέσσερεις μετρικούς πόδες: *τροχαϊκό ~* || *αναπαιστικό / ιαμβικό ~* (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).

τετράμετρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -μετρος

τετραμηνία (η) → τετρα-, -μηνία

τετραμηνιαίος, -α, -ο ▸ τετρα-, -μηνιαίος

τετράμηνος, -η, -ο ▸ τετρα-, -μηνος

τετράξανθος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ξανθός ΣΥΝ. κατάξανθος, ολόξανθος.

τετραξονικός, -ή, -ό ▸ τετρα-, -αξονικός

τετράπατος, -η, -ο (για κτήρια) ο τετραώροφος (βλ.λ.).

τετράπαχος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς.

τετραπέρατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ έξυπνος: *~ παιδί* ΣΥΝ. πανέξυπνος, ευφυέστατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει τέσσερα πέρατα (δηλ. ο κόσμος)», < *τετρα-* + *-πέρατος* < *πέρας, -ατος*. Η σημερινή σημ. προήλθε από την ενδιάμεση έννοια «κοσμογυρισμένος, πολύπειρος, αυτός που έχει γνωρίσει τα πέρατα τού κόσμου»].

τετραπλασιάζω ρ. → τετρα-, -πλασιάζω

τετραπλάσιος, -α, -ο → τετρα-, -πλάσιος

τετράπλατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ πλατύς, φαρδύς.

τετράπλευρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πλευρος

τετραπληγία (η) {τετραπληγιών} ΙΑΤΡ. παράλυση που προσβάλλει και τα τέσσερα άκρα συγχρόνως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tétraplégie].

τετραπληγικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από τετραπληγία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tétraplégique].

τετραπλός, -ή, -ό ▸ τετρα-, -πλός

τετραποδητί επίρρ. (λόγ.) με τα τέσσερα, στηριζόμενος σε γόνατα και παλάμες ή αγκώνες: *προχωρώ / τρέχω ~* ΣΥΝ. μπουσουλώντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τετράπους, -ποδος* + επιρρ. επίθημα *-ητί*, πβ. κ. *ἀκροποδ-ητί, ἀτιμωρ-ητί*].

τετραποδία (η) [μτγν.] {τετραποδιών} **1.** (στην αρχαία μετρική) σύνολο τεσσάρων ποδών • **2.** μήκος ή μέτρο τεσσάρων ποδιών.

τετραποδίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {τετραπόδισα} **1.** (για ανθρώπους) προχωρώ τετραποδητί, πηγαίνω μπουσουλώντας **2.** (κυρ. για άλογα και γενικά για ιπποειδή) προχωρώ βάδην, με τετραποδισμό.

τετραποδισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) **1.** (για ανθρώπους) το βάδισμα στα τέσσερα, το μπουσούλημα **2.** (για ιπποειδή) το βάδισμα με ξεχωριστή κίνηση και των τεσσάρων ποδιών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον καλπασμό.

τετράποδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερα πόδια **2.** ***τετράποδο*** (το) {τετραπόδ-ου | -ων} (α) σπονδυλωτό ζώο που διαθέτει δύο ζεύγη ποδιών, κατ' αντιδιαστολή προς τα δίποδα (β) (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος χαμηλής νοημοσύνης ή ζωώδους συμπεριφοράς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

τετράπορτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πορτος

τετράπρακτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πρακτος

τετράπτυχος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πτυχος

τετράπτωτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πτωτος

τετράριχτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει τέσσερεις κεκλιμένες πλευρές.
τετράς (η) → τετράδα
τετρασέλιδος, -η, -ο → τετρα-, -σέλιδος
τετρασέπαλος, -η, -ο → τετρα-, -σέπαλος
τετρασθενής, -ής, -ές [1887] {τετρασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για χημικά στοιχεία) αυτός που έχει σθένος τέσσερα, που πρέπει να ενωθεί με τέσσερα άτομα μονοσθενούς στοιχείου (λ.χ. υδρογόνου), για να σχηματίσει κορεσμένη ένωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τετρασκελής, -ής, -ές → τετρ(α)-, -σκελής
τετράσοφος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ σοφός: «*Σοφέ μου, το τετράσοφο / που σε φωτάει λυχνάρι / να 'τανε, λέει, φεγγάρι / και συ είκοσι χρονώ*» (Ζ. Παπαντωνίου).
τετράστηλος, -η, -ο [1886] **1.** (για κείμενα) αυτός που καταλαμβάνει τέσσερεις στήλες σε σελίδα εντύπου (κυρ. εφημερίδας ή περιοδικού): ~ *ρεπορτάζ / άρθρο / ανάλυση / καταχώριση* **2.** ***τετράστηλο*** (το) {τετραστήλ-ου | -ων} κείμενο που δημοσιεύεται σε έντυπο καταλαμβάνοντας τέσσερεις στήλες: *δεκάδες ~ αφιερώθηκαν αυτές τις ημέρες στον σχολιασμό των δηλώσεών του* || *αποκαλυπτικό ~*.
τετράστιχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαρτίζεται από τέσσερεις στίχους, που εκτείνεται σε τέσσερεις στίχους ή γραμμές: ~ *επίγραμμα / αφιέρωση* **2.** ***τετράστιχο*** (το) ποίημα ή στροφή που αποτελείται από τέσσερεις στίχους.
τετράστυλος, -η, -ο → τετρα-, -στυλος
τετρασύλλαβος, -η, -ο → τετρα-, -σύλλαβος
τετρατάξιος, -α, -ο → τετρα-, -τάξιος
τετράτομος, -η, -ο → τετρα-, -τομος
τετράτροχος, -η, -ο → τετρα-, -τροχος
τετράφυλλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερα φύλλα: ~ *άνθος / ντουλάπα / τριφύλλι* (σύμβολο τύχης) **2.** ***τετράφυλλο*** (το) (α) φύλλο χαρτιού που έχει διπλωθεί στα τέσσερα ή έντυπο που κυκλοφορεί διπλωμένο στα τέσσερα (β) γεωμετρικό σχήμα που μοιάζει με τέσσερα φύλλα σε σχήμα σταυρού.
τετραφωνία (η) → τετρα-, -φωνία
τετραφωνικός, -ή, -ό → τετρα-, -φωνικός
τετράφωνος, -η, -ο → τετρα-, -φωνος
τετράχειρος, -η, -ο αυτός που έχει τέσσερα χέρια.
[ΕΤΥΜ. < *τετρα-* + *-χειρος* < αρχ. *χείρ, -ρός*, πβ. μτγν. *τετράχειρ, -ρος*].
τετραχισμός (ο) [1882] ΙΣΤ. (στη Γαλλία, την εποχή τής μοναρχίας) θανατική ποινή που επιβαλλόταν σε όσους επιχειρούσαν να δολοφονήσουν τον βασιλιά· προσέδεναν τα τέσσερα άκρα τους σε τέσσερα άλογα, τα οποία ξεκινώντας προς διαφορετικές κατευθύνσεις διαμέλιζαν τον κατάδικο.
[ΕΤΥΜ. < *τετρα-* + *-ισμός* (κατά το *τεμαχισμός*), απόδ. τού γαλλ. écartèlement].
τετράχορδος, -η, -ο → τετρα-, -χορδος
τετράχρονος, -η, -ο → τετρα-, -χρονος
τετραχρωμία (η) {τετραχρωμιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τεχνική εκτυπώσεως πολύχρωμων εικόνων με τα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο, μαύρο)· καθένα από τα τέσσερα χρώματα τυπώνεται στο χαρτί από χωριστή πλάκα (τσίγκο) εκτύπωσης **2.** κάθε έντυπο που παράγεται με αυτή τη μέθοδο: *το φυλλάδιο αυτό είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vierfarbendruck (πβ. αγγλ. four-colour printing)].
τετράχρωμος, -η, -ο → τετρα-, -χρωμος
τετράψηλος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ψηλός: ~ *βουνό / δέντρο* ΣΥΝ. πανύψηλος.
τετράωρος, -η, -ο → τετρα-, -ωρος
τετραώροφος, -η, -ο → τετρα-, -ώροφος
τετριμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει απολέσει την ιδιαιτερότητα ή την ξεχωριστή του σημασία, αυτός που δεν διαθέτει πρωτοτυπία: ~ *διατύπωση / φράση* ΣΥΝ. κοινότοπος, συνηθισμένος, μπανάλ **2.** ***τετριμμένα*** (τα) αυτά που καθημερινά συναντά κανείς, ό,τι είναι δεδομένο ή αναμενόμενο στο πλαίσιο τής καθημερινής ζωής: *η πρωτοποριακή γραφή του είναι εντελώς πέρα από τα ~* || *διασκέδαση που ξεφεύγει από τα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τρίβω*].
τέττιξ (ο) {τέττ-ιγος | -ίγων} (αρχαιοπρ.) ο τζίτζικας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοπ. λ., ίσως μέσω τ. *τίττιξ (με ανομοίωση), τού οποίου το θ. **τιγ-* παρουσιάζει εκφραστ. αναδιπλασιασμό].
τεύκριο (το) {τευκρί-ου | -ων} ποώδες ή θαμνώδες διακοσμητικό φυτό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τεύκριον*, άλλος τ. τού *τεύθριον* (κατά παρετυμολ. προς το όν. *Τεῦκρος*), που ίσως μαρτυρείται στη Μυκηναϊκή: te-u-ta-ra-ko-ro: **τεύθραγρος*. Ίσως συνδ. με το αρχ. *τευθίς, -ίδος* «καλαμάρι» (δάνειο αγν. προελ.)].
τεύτλο (το) ποώδες, διετές φυτό με χαρακτηριστική χυμώδη, σαρκώδη ρίζα, απλά φύλλα και ερμαφρόδιτα άνθη, που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη βιομηχανία τροφίμων, στην πτηνοτροφία και ως λαχανικό (βραστό και σε σαλάτες).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῦτλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Ελάχιστα πιθ. θεωρείται η σύνδεση με το αρχ. *τευθίς, -ίδος* «καλαμάρι», το οποίο αποτελεί μάλλον προελλην. δάνειο].
Τεύτονες (οι) {Τευτόνων} παλαιό γερμανικό φύλο, που εγκαταστάθηκε στα παράλια τής Βαλτικής τον 2ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Teutones, γερμ. αρχής, από λ. που σήμαινε «συνέλευση τού λαού», λ.χ. γοτθ. þiuda, αρχ. γερμ. diot, μέσ. γερμ. diet].
τευτονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τεύτονες: ~ *καταγωγή / γλώσσα*.
τεύχος (το) {τεύχ-ους | -η, -ών} **1.** καθένα από τα ανεξάρτητα από πλευράς περιεχομένου τομίδια, που τυπώνεται και εκδίδεται κάθε φορά σε καθορισμένη ημερομηνία και κυκλοφορείται συνήθ. για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο πλαίσιο τακτικής έκδοσης ή σειράς εκδόσεων: *ανάρπαστο έγινε το τελευταίο ~ τού περιοδικού!* || *σε αυτό το ~ υπάρχει προσφορά ένα άρωμα!* || *εορταστικό / επετειακό ~* || *τεύχος-αφιέρωμα στον μεγάλο συνθέτη με κείμενα και φωτογραφίες του* **2.** τμήμα βιβλίου ή συγγράμματος, που εκδίδεται κατά διαστήματα (και το οποίο θα αποτελέσει μαζί με τα υπόλοιπα ενιαίο τόμο): *κυκλοφορεί το δεύτερο ~ τού τόμου-αφιερώματος στο Βυζάντιο* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου τομιδίου ή τμήματος βιβλίου: *ενδιαφέρον / συναρπαστικό / αξιόλογο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῦχος* < *τεύχω* «παράγω, κατασκευάζω, οικοδομώ» < Ι.Ε. *dheugh-, για το οποίο βλ. λ. *τυγχάνω*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στον πληθ. *τεύχεα* (στα Ομηρικά Έπη) με τη σημ. τού αμυντικού ιδίως οπλισμού (κατ' αντιδιαστολή προς τα *ὅπλα*), αργότερα όμως δήλωσε πλήθος σκευών οικιακής χρήσεως, στη δε Μτγν. Ελληνική κυριάρχησε η σημ. «κώδικας, δηλ. φύλλα παπύρου ή περγαμηνής συρραμμένα στα άκρα»].
Τ.Ε.Φ.Α.Α. (το) Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
τεφαρίκι (το) {χωρ. γεν.} πράγμα εξαιρετικής, εκλεκτής ποιότητας: *σου δίνω πράγμα ~!* || *αυτό είναι ύφασμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tefarik «ψιλοπράγματα (μικρής αξίας)». Στη χρήση τής λ. ίσως συνετέλεσε και το όν. τού εκδότη *Τεφαρίκη*, ο οποίος το 1868 εξέδωσε μια υποδειγματική ποιητική ανθολογία υπό τον τίτλο *Παρνασσὸς ἢ Ἀπάνθισμα τῶν ἐκλεκτοτέρων τεμαχίων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως* (με επιλογές τού Ι. Ραπτάρχη)].
τέφρα (η) {τεφρών} (λόγ.) **1.** η στάχτη (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) η στάχτη από την καύση νεκρού: *τελευταία επιθυμία της ήταν να σκορπιστεί η ~ της στο Αιγαίο*· ΦΡ. ***αναγεννώμαι εκ τής τέφρας μου / ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου*** (όπως το μυθικό πτηνό Φοίνικας που αναγεννιόταν από την τέφρα του) (μτφ.) επανεμφανίζομαι στο προσκήνιο δυναμικά ύστερα από περίοδο αφάνειας ή παρακμής και ενώ όλοι με θεωρούν ξοφλημένο: «*αυτός ο πολιτικός μάς έχει συνηθίσει να αναγεννιέται από την τέφρα του*» (εφημ.) || «*η ομάδα αναγεννήθηκε από την τέφρα της χάρη στο φιλί ζωής τού νέου της προπονητή*» (εφημ.) **3.** το υπόλειμμα από την τέλεια καύση των παραγώγων τής κλασματικής απόσταξης τού πετρελαίου **4.** (α) ***ηφαιστειακή τέφρα*** ηφαιστειακό υλικό που προέρχεται από μάγμα, το οποίο εκτινάσσεται από τον κρατήρα τού ηφαιστείου κατά τη διάρκεια τής ηφαιστειακής έκρηξης (β) ***ραδιενεργός τέφρα*** το σύνολο των ραδιενεργών υλικών που εκτινάσσονται στην ατμόσφαιρα κατά τις εκρήξεις πυρηνικών όπλων (λόγω πυρηνικών ατυχημάτων ή φυσικών αιτιών) και αποτίθενται στη γη, λ.χ. ως ραδιενεργός βροχή ή ραδιενεργό χιόνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhegʷh-ra < Ι.Ε. *dhegʷh- «καίω», πβ. σανσκρ. dáhati, ιρλ. daig «φωτιά», λατ. favilla «στάχτη, τέφρα» (> ιταλ. favilla), γοτθ. dag-s «ημέρα», γερμ. Tag, αγγλ. day κ.ά. Δεν αποκλείεται η λ. *τέφρα* να αποτελούσε αρχικώς προσδιοριστικό τού ουσ. *κόνις*].
τεφροδοχείο (το) [1861] **1.** ειδικό σκεύος για τη φύλαξη τής τέφρας νεκρού ΣΥΝ. τεφροδόχος, τεφροδόχη **2.** το σταχτοδοχείο (βλ.λ.).
τεφροδόχη (η) [1858] {τεφροδοχών} σκεύος στο οποίο τοποθετείται και φυλάσσεται η τέφρα νεκρού ΣΥΝ. τεφροδοχείο.
[ΕΤΥΜ. < *τέφρα* + *-δόχη* < *δέχομαι*].
τεφροδόχος (η) [1866] (λόγ.) **1.** η τεφροδόχη (βλ.λ.) **2.** ειδικός χώρος για τη συγκέντρωση τής στάχτης κάτω από το τζάκι ή τη θερμάστρα.
[ΕΤΥΜ. < *τέφρα* + *-δόχος* < *δέχομαι*].
τεφροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τεφροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που η σύστασή του μοιάζει με τη σύσταση τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτερός **2.** αυτός που έχει σταχτί χρώμα σαν το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτής, τεφρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τεφρός, -ά, -ό [αρχ.] αυτός που το χρώμα του μοιάζει με το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτής.
τεφρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τεφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που η σύσταση ή το χρώμα του μοιάζουν με τη σύσταση ή το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. τεφροειδής **2.** αυτός που είναι γεμάτος ή σκεπασμένος από τέφρα: ~ *χώμα / έδαφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τεφτέρι κ. **δεφτέρι** (το) {τεφτέρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τετράδιο στο οποίο κρατά κανείς λογαριασμούς: *άνοιξε το τεφτέρι του όπου σημείωνε τα βερεσέδια* ΣΥΝ. κατάστιχο. — (υποκ.) **τεφτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., όψιμο μεσν. < τουρκ. defter < μεσν. *διφθέριον*, υποκ. τού αρχ. *διφθέρα* (βλ.λ.)].
Τεχεράνη (η) η πρωτεύουσα τού Ιράν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Teheran < περσ. Tehrān, που πιθ. σημαίνει «επίπεδος, χαμηλός» και αναφέρεται στην τοποθεσία όπου είναι χτισμένη η πόλη, δηλ. στους πρόποδες των ορέων Έλμπουρτζ].
τεχνάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {τεχνάσ-θηκα (καθημ. -τηκα)} επινοώ τρόπους (για να πετύχω κάτι), σκαρφίζομαι (κάτι): *τεχνάστηκε κάτι, για να γλυτώσει* ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέχνη* (βλ.λ.)].
τέχνασμα (το) [αρχ.] {τεχνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι επινοεί κανείς, για να πετύχει κάτι: *χρησιμοποιεί πολλά ~, για να πείθει τους συνομιλητές του* **2.** (κακόσ.) το παραπλανητικό κόλπο, ο πλάγιος τρόπος για να επιτυγχάνει κανείς (κάτι): *χρησιμοποίησε ένα ~, για να τον καταφέρει να υπογράψει* ΣΥΝ. κόλπο, πανουργία.
τέχνη (η) {τεχνών} **1.** η ελεύθερη, δημιουργική έκφραση τού ανθρώπου με έργα που διέπονται από αισθητικούς κανόνες: *ασχολούμαι με την ~* || *θαυμάζω / αγαπώ την ~* || *δεν έχει ιδέα από ~* || *ο χώρος τής ~* || *άνθρωπος τής ~* || *υπηρετεί σαράντα χρόνια την ~* || *πολλοί πιστεύουν ότι η διαφήμιση στις μέρες μας έχει αναχθεί σε ~* || *έμπορος τέχνης*· ΦΡ. (α) ***στρατευμένη τέχνη*** η τέχνη που εντάσσεται στην υπη-

ρεσία πολιτικής, εθνικής ή άλλης σκοπιμότητας (πβ. λ. *στρατευμένος*) (β) **η τέχνη για την τέχνη** η αντιμετώπιση τής τέχνης ως αυτοσκοπού, η πίστη στην αυτονομία τού έργου τέχνης πέρα από κάθε χρηστική ή κοινωνική λειτουργικότητα· δόγμα των παρνασσικών Γάλλων ποιητών (l'art pour l'art) (γ) **έργο τέχνης** (i) κάθε δημιουργία που έχει αισθητικό χαρακτήρα (κατ' αντιδιαστολή προς τα πρακτικά, χρηστικά κυρ. αντικείμενα): *στη δίκη πολλοί άνθρωποι τού πνεύματος υποστήριξαν πως το εν λόγω βιβλίο δεν πρέπει να απαγορευθεί, γιατί πρόκειται για ~* (ii) (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί τον θαυμασμό για την αισθητική του τελειότητα ή την αρτιότητα τής κατασκευής του: *δεν είναι μια απλή κατασκευή· πρόκειται για ~* || (εμφατ.) *αυτό το γλυκό είναι ~· πώς το φτειάχνεις;* (δ) **κάνω τέχνη** ασχολούμαι με την παραγωγή καλλιτεχνικών έργων: *συχνά, όσοι κάνουν τέχνη αντιμετωπίζουν τη δυσπιστία τού κοινού* || *οι αισθητικές του επιλογές είναι ατυχείς, αλλά αυτός νομίζει ότι κάνει τέχνη* (ε) **κοινωνιολογία τής τέχνης** ο κλάδος τής κοινωνιολογίας που μελετά τις επιδράσεις των κοινωνικών παραγόντων και δομών στις μορφές τής τέχνης, αλλά και τις επιδράσεις τής τέχνης στην κοινωνία (στ) **φιλοσοφία τής τέχνης** ο κλάδος τής φιλοσοφίας που μελετά την τέχνη σε όλες τις μορφές και τις εποχές της ως αισθητικό φαινόμενο και τον άνθρωπο ως υποκείμενο και αντικείμενο τής τέχνης (ζ) **ιστορία τής τέχνης** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την τέχνη διαχρονικά και συντάσσει βιογραφίες καλλιτεχνών **2.** (ειδικότ.) η έκφραση ενός συλλογικού αισθητικού ιδεώδους, όπως αυτό προκύπτει μέσα από τα δημιουργήματα ενός λαού, έθνους, μιας ομάδας ατόμων ως φορέων πολιτισμού: *αρχαιοελληνική / δυτική / ινδιάνικη / λαϊκή ~* **3.** κάθε τομέας ή μορφή καλλιτεχνικής δημιουργίας: *η ~ τού χορού* || *παραστατικές / οπτικές ~·* ΦΡ. (α) **καλές τέχνες** οι τέχνες που αποβλέπουν στην αισθητική έκφραση και την ικανοποίηση της καλαισθησίας (ζωγραφική, χορός, μουσική, αρχιτεκτονική, γλυπτική, χαρακτική): *Ακαδημία / Σχολή Καλών Τεχνών* (β) **εικαστικές τέχνες** οι τέχνες που προσπαθούν να αναπαραγάγουν, να αναπαραστήσουν τον ορατό κόσμο, π.χ. η ζωγραφική, η γλυπτική, η φωτογραφία (γ) **πλαστικές τέχνες** βλ. λ. *πλαστικός* (δ) **διακοσμητικές τέχνες** βλ. λ. *διακοσμητικός* (ε) **δραματική τέχνη** το θέατρο (στ) **έβδομη τέχνη** ο κινηματογράφος (ζ) **όγδοη τέχνη** η φωτογραφία (η) **ένατη τέχνη** τα κόμικς **4.** κάθε έργο που υπόκειται σε αισθητική αξιολόγηση, κάθε καλλιτεχνικό δημιούργημα ή το σύνολο των έργων ενός καλλιτέχνη: *δείγματα τής ~ τού γνωστού ζωγράφου εκτίθενται στην Εθνική Πινακοθήκη* || *η γυναίκα στην ~ τού Δ. Σολωμού* || *αυτό το πράγμα μόνο ~ δεν είναι!* || *κριτικός τής ~* **5.** το προσωπικό ύφος δημιουργού ή καλλιτέχνη: *η εικαστική ~ τού Εγγονόπουλου είναι επηρεασμένη από τον υπερρεαλισμό* ΣΥΝ. τεχνοτροπία **6.** η καλλιτεχνική δημιουργία ως σύνολο τάσεων, ρευμάτων, σχολών, κινημάτων κ.λπ. (τόσο σε συγχρονικό όσο και σε διαχρονικό επίπεδο): *η σύγχρονη ~ δεν περνά εύκολα στον πολύ κόσμο* || *περιοδικό τέχνης* (με θέματα καλλιτεχνικά) || *σπουδάζει ιστορία τής ~* || *θεωρητικός τής ~* || *βρίσκεται στην πρωτοπορία τής ~* **7.** (μτφ.) η γνήσια, υψηλή έμπνευση, η δημιουργική ικανότητα: *δεν βλέπω καμιά ~ σ' αυτό το γλυπτό!* || *δεν χρειάζεται και ιδιαίτερη ~, για να φτειάξεις τέτοια εμπορικά τραγουδάκια* **8.** (μτφ.) η ικανότητα στην εκτέλεση ανθρώπινης δραστηριότητας, στην ικανοποίηση ανθρώπινης ανάγκης: *η ~ ν' αγαπάς και ν' αγαπιέσαι* || *η ~ τής ζωής / τής συνύπαρξης / τής επικοινωνίας / τής προσφοράς* || *η ~ τού να γοητεύεις* **9.** (μτφ.) η μαστοριά, η εμπειρική επιδεξιότητα στην εκτέλεση μιας εργασίας: *έπιπλο δουλεμένο με ~* || *η μαγειρίτσα θέλει ~ στο δέσιμο των υλικών* ΣΥΝ. μαστοριά **10.** το επάγγελμα, η δουλειά, κυρ. η χειρωνακτική: *έκατσε δύο χρόνια μαθητευόμενος, μέχρι να μάθει την ~* ΣΥΝ. επιτήδευμα· ΦΡ. (παροιμ.) (α) **μάθε τέχνη κι άσ' τηνε, κι αν πεινάσεις πιάσ' τηνε** κάθε γνώση και δεξιότητα που αποκτά κανείς, μπορεί να του φανεί χρήσιμη, ακόμη και αν δεν είναι τις άμεσες προτεραιότητες ή ανάγκες του (μπορεί να του χρησιμεύσει αργότερα)· ό,τι μαθαίνει ο άνθρωπος είναι χρήσιμο, όσο περισσότερα ξέρει τόσο πιο πολλά εφόδια έχει για τη ζωή (β) **παλιά μου τέχνη κόσκινο** για ασχολία στην οποία κάποιος είναι εξαιρετικά έμπειρος, την οποία εκτελεί με μεγάλη άνεση: *–Είναι δύσκολη δουλειά, θα τα καταφέρεις; –Καλά τώρα, ~!* **11.** το σύνολο των αρχών ή των μεθόδων που διέπουν έναν τομέα δραστηριότητας (λ.χ. επαγγελματικής) ή γνώσης: *η μαγειρική / ρητορική / ιατρική ~* || *η ~ τής διαφήμισης·* ΦΡ. (α) **ελευθέριες τέχνες** (κατά τον Μεσαίωνα, σε σχολές και πανεπιστήμια θεωρητικών επιστημών) τα μαθήματα τής ρητορικής, τής γραμματικής, τής διαλεκτικής, καθώς και τής αριθμητικής, τής γεωμετρίας, τής αστρονομίας και τής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τις *μηχανικές τέχνες* (τις χειρωνακτικές) (β) **πολεμικές τέχνες** βλ. λ. *πολεμικός* **12.** πονηρό επινόημα, ό,τι εφευρίσκει κανείς, για να αντιμετωπίσει μια κατάσταση ΣΥΝ. τέχνασμα· ΦΡ. (παροιμ.) **πενία τέχνας κατεργάζεται** βλ. λ. *πενία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τέκτ-σνā* (με σίγηση τού ενδοσυμφωνικού -τ-) < θ. *τεκτ-* (βλ. λ. *τέκτων*). Η λ. δήλωνε αρχικώς την επιτηδειότητα που συνοδεύεται από γνώση σχετικά με την εκτέλεση έργου ή επαγγέλματος. Στον Πλάτωνα η λ. διαχωρίστηκε σημασιολογικώς από τους ευρείς όρους *φύσις* και *ἐπιστήμη*, ενώ απέκτησε γενική σημ. Αρκετές φρ. και όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελευθέριες τέχνες* (< λατ. artes liberales), *η τέχνη για την τέχνη* (< γαλλ. l'art pour l'art), *καλές τέχνες* (< γαλλ. beaux arts), *έργο / αντικείμενο τέχνης* (< γαλλ. œuvre / objet d'art), *έβδομη τέχνη* (< γαλλ. le septième art) κ.ά.].

τεχνηέντως επίρρ. (λόγ.) με επιδέξιο χειρισμό: *κατάφερε ~ να επιβάλει τις απόψεις του* ΣΥΝ. επιτηδείως, έντεχνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *τεχνήεις, -εσσα, -εν* < *τέχνη* + επίθημα *-(ή)εις*, πβ. κ. *χαρί-εις*].

τέχνημα (το) {τεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που προκύπτει ως αποτέλεσμα έντεχνης ή καλλιτεχνικής εργασίας **2.** το τεχνούργημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεχνῶμαι (-άο-)* < *τέχνη* (βλ.λ.)].

τεχνήτιο (το) {τεχνητίου} ΧΗΜ. συνθετικό στοιχείο (σύμβολο Tc) που λαμβάνεται κατά τη διάσπαση ουρανίου ή με βομβαρδισμό μολυβδαινίου· το πρώτο στοιχείο που παρασκευάστηκε τεχνητά από τον άνθρωπο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς νεολατ. technetium < *τεχνητ(ός)* + επίθημα -ium].

τεχνητός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί ως απομίμηση πράγματος που υπάρχει στη φύση, ο κατασκευασμένος· μη φυσικός: *~ μετάξι / βροχή / λίμνη* || *οδοντοστοιχία / γονίδιο / νεφρό / μέλος σώματος* ΑΝΤ. φυσικός, γνήσιος· ΦΡ. (α) **τεχνητή γονιμοποίηση** βλ. λ. *γονιμοποίηση* (β) **τεχνητή νοημοσύνη** βλ. λ. *νοημοσύνη* (γ) **τεχνητή γλώσσα** γλώσσα που δεν ομιλείται από φυσικούς ομιλητές, αλλά επινοείται και χρησιμοποιείται για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένες επικοινωνιακές ανάγκες μεταξύ αλλογλώσσων, για τον προγραμματισμό υπολογιστών κ.λπ. ΑΝΤ. φυσική γλώσσα (δ) **τεχνητή αναπνοή** βλ. λ. *αναπνοή* (ε) **τεχνητή επιλογή** (στην εκτροφή ζώων και την καλλιέργεια φυτών) διαδικασία μέσω τής οποίας ο εκτροφέας / καλλιεργητής επιλέγει την αναπαραγωγή μόνο εκείνων των τύπων που συγκεντρώνουν συγκεκριμένα επιθυμητά κληρονομικά χαρακτηριστικά ΑΝΤ. φυσική επιλογή (στ) **τεχνητός δορυφόρος** διαστημικό όχημα που εκτοξεύεται σε τροχιά γύρω από τη Γη (ζ) ΙΑΤΡ. **τεχνητό νεφρό** βλ. λ. *νεφρό* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υφίσταται πραγματικά, αλλά καλλιεργείται εντέχνως για διάφορους σκοπούς: *~ κλίμα αισιοδοξίας* || *προσπαθούν να δημιουργήσουν ~ κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών* ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός. — **τεχνητ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεχνῶμαι (-άο-)* < *τέχνη*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *τεχνητή γλώσσα / γονιμοποίηση / επιλογή* (< αγγλ. artificial language / insemination / selection) κ.ά.].

> **τεχνητός – τεχνικός – τεχνολογικός – έντεχνος.** Συχνά οι λέξεις αυτές συγχέονται σημασιολογικά, μολονότι είναι τελείως διαφορετικές. **Τεχνητός** σημαίνει «κατασκευασμένος, φτειαγμένος» και είναι αντίθ. τού «φυσικός» *(τεχνητή λίμνη – φυσική λίμνη)*· μεταφορικά σημαίνει και «φτειαχτός, ψεύτικος» με αντίθ. το «γνήσιος, αληθινός» *(τεχνητός παράδεισος – αληθινός παράδεισος, τεχνητή ένταση – αληθινή ένταση)*. **Τεχνικός** (ως επίθ.) σημαίνει «ο αναφερόμενος ή σχετικός με την τεχνική, τις τεχνικές επιστήμες» *(τεχνικό θέμα, τεχνική πρόοδος, τεχνικό επίτευγμα)*. **Τεχνολογικός** είναι «ο αναφερόμενος ή προερχόμενος από την τεχνολογία» *(τεχνολογικά βιβλία, τεχνολογική μέθοδος)*. *Τεχνικός* και *τεχνολογικός* δεν συμπίπτουν σημασιολογικά, μολονότι συνδέονται στενά. Διαφέρουν όπως τα **γλωσσικός** και **γλωσσολογικός**. Τα φαινόμενα τής γλώσσας είναι *γλωσσικά*· η μέθοδος που εφαρμόζεται για τη μελέτη τους είναι *γλωσσολογική*. Το ίδιο και στην *τεχνική*: τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται από τις διάφορες τεχνικές επιστήμες είναι *τεχνικά* προβλήματα· η μέθοδος που χρησιμοποιείται από την τεχνολογία είναι *τεχνολογική*. Τέλος, **έντεχνος** σημαίνει «καλλιτεχνικός, φτειαγμένος με τέχνη ή αναφερόμενος στις καλές τέχνες» *(έντεχνη μουσική, έντεχνος λόγος «λογοτεχνία»)*· μεταφορικά σημαίνει ό,τι και το *τεχνητός* στη μεταφορική του σημ.: «φτειαχτός, προσποιητός, επιτηδευμένος» *(έντεχνο κλίμα αναταραχής, έντεχνη αμφισβήτηση)*.

τεχνική (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς τα διάφορα μέσα που έχει στη διάθεσή του, για να επιτύχει ή να δημιουργήσει κάτι, καθώς και η ικανότητα που επιδεικνύει κατά τη χρησιμοποίησή τους: *η ~ τού Ομήρου* || *η ~ ενός μάστορα* || *χρησιμοποιεί διάφορες ~, για να ελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών του* || *στους αγώνες δρόμου μετρά όχι μόνο η ταχύτητα, αλλά και η ~ τού αθλητή* || *πρέπει να δουλέψει και άλλο στην ~ του, αν θέλει να πάει για πρωταθλητής* || *έχει άριστη / άρτια / υψηλή ~* **2.** καθένα από τα επιμέρους τεχνικά μέσα (έκφρασης, παραγωγής κ.λπ.), που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *η ~ τού εσωτερικού μονολόγου / τής παράλληλης δράσης* || *η ~ τής λήψεως από περιστρεφόμενη κάμερα στον κινηματογράφο* || *~ πειθούς* **3.** (γενικότ.) κάθε μέθοδος που χρησιμοποιείται για πρακτικό αποτέλεσμα, ιδ. στη βιομηχανική παραγωγή (επιστημονική ή μη): *πρωτοποριακή ~ κατασκευής πλαστικών / ραφής υφασμάτων*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τεχνικός* (< *τέχνη*). Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. technique, γερμ. Technik].

τεχνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τεχνική (βλ.λ.): *~ σχεδιασμός / θέμα / πρόοδος / βλάβη / λάθος / προβλήματα / επίτευγμα* || *~ προδιαγραφές / χαρακτηριστικά* || *δεν είχε τα ~ μέσα για να αντεπεξέλθει στον ανταγωνισμό* || *οι ~ λεπτομέρειες ενός προγράμματος* || *διεξήχθη ~ έλεγχος στα οχήματα* || *~ εξοπλισμός·* ΦΡ. (α) **τεχνικό επιμελητήριο** το επιμελητήριο στο οποίο υπάγονται οι πολιτικοί μηχανικοί, οι ηλεκτρολόγοι, οι ναυπηγοί, οι μεταλλειολόγοι, οι αρχιτέκτονες, οι τοπογράφοι, οι χημικοί μηχανικοί του Ε.Μ.Π. (β) **τεχνικός όρος** (λατ. terminus technicus) η κωδικοποιημένη ονομασία, ο όρος που χρησιμοποιεί μια τέχνη, μια επιστήμη ή μια επαγγελματική ειδικότητα **2.** αυτός που επιτυγχάνεται μέσω τής εφαρμογής συγκεκριμένης τεχνικής: *~ έργα / κατασκευές / επεξεργασία / βοήθεια / επίτευγμα* || *η ~ κάλυψη μιας εκδήλωσης* **3.** αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία τέχνης, επαγγέλματος ή των πρακτικών πλευρών μιας επιστήμης: *~ εκπαίδευση* (για επαγγέλματα των εφαρμοσμένων επιστημών ή επαγγέλματα σχετικά με τη σύγχρονη τεχνολογία) **4.** (α) **Τεχνικό Επαγγελματικό Ίδρυμα** (Τ.Ε.Ι.) ανώτερο ίδρυμα τριτοβάθμιας

τεχνολογικής εκπαίδευσης (β) *Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο* (Τ.Ε.Λ.) λύκειο στο οποίο διδάσκονται ειδικά μαθήματα για την προετοιμασία των μαθητών, ώστε μετά την αποφοίτησή τους να μπορούν να ασκήσουν μια τέχνη ως επαγγελματίες τεχνίτες (γ) *Τεχνική Επαγγελματική Σχολή* (Τ.Ε.Σ.) ιδιωτική σχολή με ανάλογους εκπαιδευτικούς στόχους προς το παραπάνω λύκειο (Τ.Ε.Λ.) **5.** αυτός που εκτελείται με επιδεξιότητα, με καλή τεχνική: ~ *ελιγμός / εκτέλεση ενός κομματιού / χειρισμός / ικανότητα / χτύπημα τής μπάλας* || *έχει υψηλή ~ κατάρτιση* ΣΥΝ. έντεχνος, περίτεχνος ΑΝΤ. άτεχνος **6.** αυτός που σχετίζεται με τον προπονητή ή την προπόνηση παικτών ομάδας: *η ~ ηγεσία τής ομάδας* || ~ *οδηγίες* **7.** ***τεχνική*** (η) βλ.λ. **8.** ***τεχνικός*** (ο) (α) επαγγελματίας ειδικευμένος σε μια τέχνη ή στις πρακτικές εφαρμογές μιας επιστήμης: *οι ~ τού σταθμού μας / τής επιχείρησης / τής τηλεόρασης προσπαθούν να αποκαταστήσουν τη βλάβη* (β) (στα ομαδικά αθλήματα και κυρ. στο ποδόσφαιρο) ο προπονητής: *ο ~ τής Α.Ε.Κ.* — **τεχνικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τεχνητός.*

τεχνικότητα (η) [1887] {-ας κ. -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των τεχνικών χαρακτηριστικών ενός έργου.

τεχνίτης (ο) [αρχ.] {τεχνιτών}, **τεχνίτρια** (η) {τεχνιτριών} **1.** ο επαγγελματίας που εξασκεί μια τέχνη, ένα συνήθ. χειρωνακτικό επάγγελμα ή έχει ειδική τεχνική εκπαίδευση: *θα φωνάξω έναν ~ για τα πατώματα / τη μόνωση τής ταράτσας* ΣΥΝ. μάστορας **2.** (μτφ.) εξαιρετικά επιδέξιος (σε κάτι): *μεγάλος ~ τού λόγου / τού βιολιού / τής εικόνας* || (κακόσ. ή ειρων.) ~ *στα ψέματα.* Επίσης (λαϊκ.) **τεχνίτρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας, χειρουργός.*

τεχνοβλαστός (ο) εταιρεία που αναπτύσσει πρωτογενή ερευνητική δραστηριότητα, συνήθ. στο πλαίσιο προγραμμάτων Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι., με σκοπό τη διάθεση στην αγορά καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. spin-off (company)].

τεχνογνωσία (η) [1866] {τεχνογνωσιών} η γνώση τού τρόπου με τον οποίο γίνεται κάτι· οι εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις και πρακτικές μέθοδοι για την κατασκευή και παραγωγή προϊόντος: *κατασκευή ευρωπαϊκών τηλεοράσεων με ιαπωνική ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. know-how].

τεχνογραφία (η) [μεσν.] {τεχνογραφιών} **1.** η περιγραφή των τεχνών και των τρόπων με τους οποίους αυτές εφαρμόζονται **2.** (στην αρχαιότητα) η διδασκαλία των τεχνών τής γραμματικής και τής ρητορικής. — **τεχνογράφος** (ο) [αρχ.], **τεχνογραφικός, -ή, -ό** [μτγν.].

τεχνοδομή (η) το σύνολο των διευθυντικών στελεχών, των τεχνικών και ειδικών επιστημόνων που χρησιμοποιούνται στις επιχειρήσεις, στη βιομηχανία ή στις κυβερνητικές υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. technostructure (νόθο σύνθ.) < techno- (< *τέχνη*) + structure «δομή»].

τεχνοκαπηλία (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση τής τέχνης ή καλλιτεχνικού έργου ως εμπορεύσιμου είδους. — **τεχνοκάπηλος** (ο/η).

τεχνοκράτης (ο) {τεχνοκρατών}, **τεχνοκράτισσα** (η) {τεχνοκρατισσών} **1.** οπαδός τής θεωρίας τής τεχνοκρατίας **2.** ανώτερος διοικητικός υπάλληλος, ειδικός επιστήμονας ή πολιτικός, ο οποίος ασκεί το λειτούργημά του με γνώμονα τις υπαρκτές οικονομικές συνθήκες και απαιτήσεις, χωρίς να προτάσσει ως κριτήριο τις συνέπειες των επιλογών του για τον ανθρώπινο παράγοντα: *στελέχωση υπουργείων και δημοσίων οργανισμών με τεχνοκράτες* || *κυβέρνηση τεχνοκρατών* || (συχνά κακόσ.) *οι ~ αποφάσισαν το κλείσιμο τής επιχείρησης, αδιαφορώντας για την τύχη των εργαζομένων.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocrat].

τεχνοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρία που υποστηρίζει ότι η διαχείριση και ο έλεγχος τής οικονομίας, τής κυβέρνησης και ολόκληρου τού κοινωνικού συστήματος πρέπει να γίνεται από ειδικούς επιστήμονες και γνώστες τής τεχνολογίας, δίνοντας προτεραιότητα στα υπαρκτά οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα και απαιτήσεις και κατά δεύτερο λόγο στον ανθρώπινο παράγοντα **2.** σύστημα διακυβέρνησης που εφαρμόζει αυτή τη θεωρία: *ζούμε στην εποχή τής ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocracy].

τεχνοκρατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνοκρατία ή τους τεχνοκράτες: ~ *μέθοδοι.* — **τεχνοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocratic].

τεχνοκρίτης (ο) [1853] {τεχνοκριτών} ειδικός κριτικός καλλιτεχνικών, κυρ. εικαστικών, έργων και εκδηλώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. critique d'art].

τεχνοκριτικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τεχνοκρίτη ή με την κριτική έργων τέχνης **2.** ***τεχνοκριτικός*** (ο) ο τεχνοκρίτης **3.** ***τεχνοκριτική*** (η) η κριτική και αισθητική αξιολόγηση έργων τέχνης (κυρ. εικαστικών) ή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

τεχνολογία (η) {τεχνολογιών} **1.** ο τομέας τής γνώσης που ασχολείται με την εφαρμοσμένη επιστήμη, τις εφευρέσεις, την ανάπτυξη και πρακτική αξιοποίηση επιστημονικών γνώσεων και μεθόδων, κυρ. στη μηχανική, τη βιομηχανία κ.λπ.: *η ~ στον 20ό αι.* || *αυτό το βίντεο αποτελεί την τελευταία λέξη τής ~* || *υψηλή / προηγμένη ~*· ΦΡ. ***τεχνολογία αιχμής*** βλ. λ. *αιχμή* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιτευγμάτων (εφευρέσεων, διαδικασιών, μεθόδων κ.λπ.) που προκύπτουν μέσω τής εφαρμογής επιστημονικών ή τεχνικών γνώσεων για πρακτικούς σκοπούς, καθώς και καθένα από τα παραπάνω επιτεύγματα / προϊόντα: *προτιμά τη γερμανική ~* || ~ *τροφίμων* || ~ *φιλική προς το περιβάλλον* || *γνώστης των νέων ~* **3.** το σύνολο των τρόπων με τους οποίους μια κοινωνία εξασφαλίζει τα υλικά αγαθά τού πολιτισμού της: *η ~ των αρχαίων Ελλήνων* • **4.** (στην παραδοσιακή γραμματική και γλωσσική διδασκαλία) η γραμματική αναγνώριση και κλίση των γραμματικών τύπων ενός κειμένου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συστηματική ενασχόληση (ιδ. με τη γραμματική)», < *τεχνολόγος* < *τέχνη* + *λόγος.* Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. technologie].

τεχνολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνολογία: ~ *πρόοδος / εφαρμογή / εξοπλισμός / επίτευγμα / υποδομή.* — **τεχνολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. technologique].

τεχνολόγος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την τεχνολογία, που έχει ειδικευθεί σε τεχνολογικές εφαρμογές • **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την τέχνη σε θεωρητικό επίπεδο **3.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί έντεχνο και καλλιεργημένο λόγο • **4.** πρόσωπο που τεχνολογεί (σημ. 2) ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συγγραφέας εγχειριδίου ρητορικής», < *τέχνη* + *λόγος.* Η σημερινή σημ. οφείλεται στο ελληνογενές γαλλ. technologue].

τεχνολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {τεχνολογείς... | τεχνολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω στη συστηματική επεξεργασία (πράγματος) με βάση τους κανόνες μιας τέχνης • **2.** κάνω γραμματική αναγνώριση των λέξεων ενός κειμένου.

τεχνοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ταυτόχρονα στην τεχνική και την οικονομική πλευρά ενός ζητήματος: ~ *μελέτη.* — **τεχνοοικονομικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. σύνθετο αντί τού αναμενομένου *τεχνικο-οικονομικός*].

τεχνοτροπία (η) [1846] {τεχνοτροπιών} η ξεχωριστή τεχνική, το στυλ που διέπει ένα καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό έργο, το ύφος ενός καλλιτέχνη ή μιας σχολής: *η ~ τού Ελ Γκρέκο / των υπερρεαλιστών.*
[ΕΤΥΜ. < *τέχνη* + *-τροπία* < *τρόπος*].

τεχνούργημα (το) {τεχνουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το καλλιτεχνικό δημιούργημα ΣΥΝ. τεχνουργία **2.** καθετί που είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης εργασίας ή παρέμβασης, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι υπάρχει ή δημιουργείται φυσικά **3.** ΤΕΧΝΟΛ. πρόβλημα ευκρίνειας τής εικόνας κατά την αναπαραγωγή της (σε βιντεοκάμερα, Η/Υ, ντιβιντί κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «έργο τέχνης», < *τεχνουργώ* < *τεχνουργός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2, 3 αποτελούν απόδ. τού αγγλ. artifact].

τεχνουργία (η) [μτγν.] {τεχνουργιών} **1.** η δημιουργία περίτεχνων έργων ή κατασκευασμάτων **2.** το τεχνούργημα (βλ.λ.) **3.** η χρησιμοποίηση τεχνικής για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος.

τεχνουργικός, -ή, -ό [1768] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τεχνουργία: ~ *επεξεργασία* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί με έντεχνο, περίτεχνο τρόπο. — **τεχνουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

τεχνουργός (ο/η) **1.** τεχνίτης ειδικευμένος σε συγκεκριμένη τέχνη **2.** αυτός που δημιουργεί περίτεχνα έργα ΣΥΝ. καλλιτέχνης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τέχνη* + *-ουργός* (< *έργον*)].

τεχνουργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τεχνουργείς... | τεχνούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) χρησιμοποιώντας μια τέχνη ή τεχνική **2.** κατασκευάζω (κάτι) με καλλιτεχνικό τρόπο.

τέως επίρρ. (λόγ.) **1.** έως πριν από λίγο χρόνο, ακριβώς προηγουμένως: *ο νέος υπουργός διαχώρισε τη θέση του από τον ~* (ενν. *υπουργό*) **2. ο τέως** (στον δημοσιογραφικό λόγο) ως χαρακτηρισμός τού τελευταίου βασιλέα των Ελλήνων: *η εφημερίδα φιλοξενεί συνέντευξη τού ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τᾶFος* (συσχετικό τού *ἕως* < **ἇFος*), που συνδ. με σανσκρ. tāvat «τόσο μακριά» και προέρχεται από το θ. τού άρθρου *τό* (< Ι.Ε. *tod-) και το *ἕως* (βλ.λ.)].

τέως – πρώην. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν μπροστά από ονόματα αξιωμάτων ή επαγγελμάτων ότι η άσκηση τού αναφερόμενου επαγγέλματος ή αξιώματος τοποθετείται στο παρελθόν, ότι δεν ισχύει πλέον. Η διαφορά στη χρήση των δύο επιρρημάτων για τον προσεκτικό χρήστη τής γλώσσας είναι ότι το μεν **πρώην** αναφέρεται σε παρελθοντική κατάσταση που δεν προσδιορίζεται, ενώ το **τέως** δηλώνει το εγγύς παρελθόν, κάτι που ίσχυε μέχρι πρόσφατα, μέχρι προ ολίγου χρόνου (ημερών, μηνών ή και ετών)· το *τέως* δηλ. αναφέρεται σε μία ή περισσότερες χρονικές φάσεις, που προηγούνται αμέσως τής παρούσας χρονικής φάσης: *Στην τελετή παρέστησαν όλες οι τοπικές αρχές, μεταξύ των οποίων δύο πρώην νομάρχες και ο τέως νομάρχης Ανατ. Αττικής. Είναι πρώην βουλευτής τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (ενν. ότι έχει διατελέσει κάποτε βουλευτής) – *Μίλησε ο τέως υπουργός Παιδείας* (ενν. τής αμέσως προηγούμενης κυβέρνησης) – *Είστε πρώην διοικητής τής Τράπεζας; Δεν είμαι πρώην διοικητής, αλλά ο τέως διοικητής. Εγώ παρέδωσα στον σημερινό διοικητή τής Τράπεζας.* Άρα **πρώην** σημαίνει «παλαιότερος, κάποτε στο παρελθόν», ενώ **τέως** σημαίνει «τελευταίος, πρόσφατος, μέχρι πριν από λίγο».

τζαζ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** (α) μουσική που πρωτοαναπτύχθηκε από τους μαύρους τής Νέας Ορλεάνης στις αρχές τού 20ού αι.· χαρακτηρίζεται από ρυθμικές εναλλαγές, συγκοπτόμενους ρυθμούς, πολυφωνικές εκτελέσεις με αυτοσχεδιασμούς, σόλο δεξιοτεχνίας, μελωδική ελευθερία και συνεχείς παραλλαγές σε ένα θέμα: *ο Λούις Άρμστρονγκ είναι από τους σημαντικότερους εκπροσώπους τής ~* || *ορχήστρα ~* (β) (μέχρι και τη δεκαετία τού '60) τα ντραμς (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με αυτό το είδος μουσικής, που συνθέτει ή εκτελεί μουσικά κομμάτια αυτού τού είδους: ~ *κομμάτι / συγκρότημα / μουσική / σκηνή* || ~ *εκτέλεση / φωνή / άκουσμα* • **3.** (αργκό-σκωπτ.) αυτός που είναι εντελώς ιδιόμορφος, εντελώς απρόβλεπτος ή παράξενος στις αντιδράσεις, στον τρόπο σκέψης και δράσης: *τα άτομα είναι εντελώς ~!* || ~ *κατάσταση* ΣΥΝ. (οικ.) τρελαμένος.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. jazz, αβεβ. ετύμου, ίσως από κρεολικό jass, λέξη-ταμπού, που αναφερόταν σε άσεμνους χορούς. Η λ. jazz (όπως και η λ. rock, βλ. λ. *ροκ*), στην αργκό, είχε επίσης την σημασία τής σεξουαλι-

κής πράξης].

τζαζεύω ρ. αμετβ. {τζάζε-ψα, -μένος} (αργκό-σκωπτ.) συμπεριφέρομαι εντελώς ιδιόμορφα και απρόβλεπτα ή έχω παράξενες αντιδράσεις και τρόπο σκέψης και δράσης: *Πώς κάνεις έτσι; Τζάζεψες;*
[ΕΤΥΜ. < *τζαζ*, ίσως από τη σημ. τού αγγλ. jazz «εξάπτω (τη φαντασία, το ενδιαφέρον κάποιου) χρησιμοποιώντας υπερβολές» και τη χρήση του στην αμερ. αργκό].

τζαζίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός τής τζαζ.
[ΕΤΥΜ. < *τζαζ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*].

τζάκα (η) χοντρή γυναικεία ζακέτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. giacca < giacchetta (υποχωρητ.) < γαλλ. jaquette (βλ. λ. *τζάκετ*)].

Τζακάρτα (η) η πρωτεύουσα τής Ινδονησίας.
[ΕΤΥΜ. < ινδονησ. Jakarta / Djakarta < παλαιότ. Jayakarta «νίκη και ευημερία». ονομασία που δόθηκε στην πόλη το 1527 από τον πρίγκιπα Φαταχίλα, αφού την κυρίευσε. Μέχρι το 1949 έφερε το όν. Batavia (ολλ. αρχής)].

τζακάς (ο) {τζακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει και εγκαθιστά τζάκια σε σπίτια.

τζάκετ (το) {άκλ.} κοντό χειμωνιάτικο πανωφόρι για άνδρες και γυναίκες: *κολεγιακό / στρατιωτικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jacket < γαλλ. jaquette, αρχική σημ. «ένδυμα χωρικού», < κύρ. όν. Jacques ως προσωνύμιο χωρικών].

τζάκι (το) {τζακ-ιού | -ιών} **1.** εσωτερικός κτιστός χώρος με μεγάλο άνοιγμα για την τοποθέτηση ξύλων και το άναμμα φωτιάς, καθώς και με καπνοδόχο για τη διοχέτευση τού καπνού από την καύση των ξύλων ΣΥΝ. εστία, παραγώνι, παραστιά **2.** (συνεκδ.) η φωτιά που καίει στον παραπάνω χώρο: *ανάβω / σβήνω το ~* || *το ~ βγάζει καπνούς* **3.** (μτφ.) (α) η οικογένεια, κυρ. η επώνυμη, η επιφανής: *λένε πως κατάγεται από μεγάλο ~* (έχει αριστοκρατική ή πλούσια καταγωγή) ΣΥΝ. σόι (β) **τζάκια** (τα) οι οικονομικά και κοινωνικά ισχυρές οικογένειες ενός τόπου (που κυρ. διαχειρίζονται την εξουσία ή μετέχουν στη διακυβέρνησή του, στη δημόσια ζωή του): *τα παλιά / νέα ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. πρoύχοντες, ευγενείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *οτζάκι(ν)* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ο-*) < τουρκ. ocak].

τζακούζι (το) μεγάλο λουτρό στο οποίο ζεστό νερό εκτοξεύεται με δύναμη στο σώμα των λουομένων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jacuzzi (δεκαετία τού 1960), από το όνομα τού Ιταλοαμερικανού εφευρέτη Candido Jacuzzi (1903-86)].

τζακπότ κ. **τζακ-πότ** (το) {άκλ.} η μη ανάδειξη πρώτου νικητή κατά την κλήρωση τού λαχείου, τού λόττο κ.λπ., με αποτέλεσμα το χρηματικό ποσό που θα κέρδιζε ο νικητής να προστίθεται στο ποσό τού νικητή τής επόμενης κλήρωσης: *μετά από τέσσερα ~ στην κλήρωση τού λαχείου, ένα αστρονομικό ποσό περιμένει τον επόμενο τυχερό!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jack-pot, αρχικά όρ. τού πόκερ].

Τζαμάικα (η) (αγγλ. Jamaica) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκστον. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τζαμάικας· αλλιώς *Ιαμαϊκή.* — **Τζαμαϊκανός** (ο), **Τζαμαϊκανή** (η), **τζαμαϊκανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jamaica < ινδιάν. Xaymaca «γη των πηγών» (γλώσσα Αραουάκ)].

τζαμαρία (η) {τζαμαριών} **1.** μεγάλης επιφάνειας τζάμι, που χρησιμοποιείται ως προστατευτική, διαχωριστική ή διακοσμητική τοίχιση οικοδομής, βεράντας κ.λπ., η οποία συνήθ. καλύπτει μια ολόκληρη πλευρά δωματίου ή κτιστού χώρου από το πάτωμα ώς το ταβάνι: *η ~ κατά μήκος ενός διαδρόμου* **2.** κάθε κατασκευή από γυαλί ή υαλότουβλα: *η ~ τού θερμοκηπίου* **3.** (γενικότ.) οι μεγάλες τζαμόπορτες: *το σαλόνι έχει μεγάλη ~ που βγάζει σε βεράντα* **4.** (μτφ.-σκωπτ.) τα γυαλιά: *φοράει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τζάμι* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *τραπεζ-αρία, γαλ-αρία*].

τζαμάς (ο) {τζαμάδες} **1.** ο τεχνίτης που κόβει τα τζάμια και τα τοποθετεί σε πόρτες και παράθυρα, που κατασκευάζει τζαμόπορτες **2.** ο έμπορος που πουλά τζάμια.

τζαμένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τζάμι: *~ πόρτα.*

τζαμί (το) {τζαμ-ιού | -ιών} μουσουλμανικός ναός ή τόπος δημόσιας λατρείας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cami].

τζάμι (το) {τζαμ-ιού | -ιών} **1.** το γυαλί **2.** (συνεκδ.) η γυάλινη επιφάνεια (πόρτας, παραθύρου, βιτρίνας κ.λπ.): *η βροχή χτυπά στο ~* || *τα ~ τού πούλμαν δεν ανοίγουν* (τα παράθυρά του) • **3.** (σκωπτ.) **τζάμια** (τα) τα γυαλιά οράσεως **4.** (αργκό ως επίθ. ή επίρρ.) αυτός που δεν έχει ψεγάδι, ο τέλειος: *το καινούργιο του αμάξι είναι ~!* || *περάσαμε ~!* — (υποκ.) **τζαμάκι** (το) (σημ. 1-2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cam].

τζαμόπορτα (η) {δύσχρ. τζαμοπορτών} η τζαμωτή πόρτα.

τζάμπα κ. **τσάμπα** επίρρ. (καθημ.) **1.** χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: *μου το 'δωσε ~, δεν πλήρωσα τίποτα!* ΦΡ. (παροιμ.) ***τζάμπα ξίδι, γλυκό σαν μέλι*** ό,τι είναι φθηνό ή δωρεάν γίνεται δεκτό με χαρά **2.** πολύ φθηνά, με ελάχιστα χρήματα: *το αγόρασα ~* (σε τιμή ευκαιρίας) ΣΥΝ. πάμφθηνα **3.** χωρίς κόστος ή βλάβη· στη ΦΡ. ***τζάμπα μάγκας*** αυτός που συμπεριφέρεται σαν μάγκας, που κάνει τον σπουδαίο ή προσπαθεί να επιβληθεί, έχοντας εξασφαλίσει τον εαυτό του, χωρίς να κινδυνεύει: *«όλοι αυτοί οι επιτήδειοι τής πατριδοκαπηλίας, τού απομονωτισμού, τής δημαγωγίας, τής αρπαχτής, όλοι οι "τζάμπα μάγκες", οι έμποροι εθνικών οραμάτων...»* (εφημ.) **4.** (ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ φθηνός, κυρ. στη ΦΡ. ***τζάμπα πράμα***: *Μόνο τόσο τα αγόρασες; ~!* ΣΥΝ. πάμφθηνος **5.** χωρίς κανένα όφελος ή αποτέλεσμα: *~ ήρθαμε· έχουν ήδη φύγει όλοι!* || *~ τόσα έξοδα και κόποι, τίποτα δεν κατάφερε·* ΦΡ. (α) ***πηγαίνω τζάμπα*** πεθαίνω άδικα (με τρόπο που δεν το άξιζα): *τζάμπα πήγε είκοσι χρονών παλληκάρι· τι τις ήθελε τις κόντρες με τη μηχανή;* ΣΥΝ. μάταια (β) (εμφατ.) ***τζάμπα και βερεσέ*** για κάτι που γίνεται άδικα, που πάει χαμένο: *από την αμέλειά τους πήγε τόσος κόπος ~* || *Να πνιγεί κολυμπώντας! ~ πήγε ο άνθρωπος.* Επίσης (αργκό) **τζαμπέ.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. caba].

τζαμπατζής κ. **τσαμπατζής** (ο) {τζαμπατζήδες}, **τζαμπατζού** (η) {τζαμπατζούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συστηματικά επιδιώκει ή καταφέρνει να αποκτά ή να απολαμβάνει κάτι χωρίς να πληρώνει γι' αυτό **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που επιλέγει πάντα τις φθηνότερες λύσεις για την ικανοποίηση των βιοτικών και κοινωνικών του αναγκών **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παρακολουθεί παράσταση, συναυλία κ.λπ., χωρίς να πληρώνει εισιτήριο. — **τζαμπατζήδικος,** -η, -ο, **τζαμπατζήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cabacı].

τζάμπο-τζετ (το) {άκλ.} αεριωθούμενο με θάλαμο αρκετά ευρύχωρο, ώστε να μεταφέρει εκατοντάδες επιβατών και με δύο διαδρόμους ανάμεσα στα καθίσματά του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jumbo-jet].

τζαμώνω ρ. μετβ. {τζάμω-σα, -θηκα, -μένος} (σε πόρτες, παράθυρα, βιτρίνες, κορνίζες κ.λπ.) τοποθετώ τζάμι (ώστε να είναι στο πλαίσιό του, στη σωστή του θέση).

τζαμωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από τζάμι ή έχει τζάμια: *~ διαχωριστικό* || *~ πόρτα* ΣΥΝ. τζαμένιος **2. τζαμωτό** (το) ο χώρος που περιβάλλεται από τζαμαρία.

τζαναμπέτης (ο) {-ες κ. -έτηδες}, **τζαναμπέτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο με δύστροπο χαρακτήρα και κακούς τρόπους ΣΥΝ. κακότροπος, στριμμένος **2.** (σκωπτ.) πρόσωπο που σκέφτεται ή ενεργεί πονηρά ΣΥΝ. πονηρούλης. — **τζαναμπέτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cenabet].

τζαναμπετιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ιδιότητα τού τζαναμπέτη **2.** κακότροπη συμπεριφορά ή αντίδραση, παραξενιά.

τζάνεμ κ. **τζάνε μου** επιφών. (διαλεκτ.) ψυχή μου, καλέ μου: *έλα 'δώ, ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. canım «ψυχή μου»].

τζανεριά (η) η κορομηλιά (βλ.λ.).

τζάνερο (το) το κορόμηλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τζανερίκι* (που θεωρήθηκε υποκοριστικό) < τουρκ. caneriği. Απίθανη η προταθείσα παραγωγή *τζάνερο* < **διά-νερο* «χυμώδες, γεμάτο χυμό»].

Τζαννής (ο) ανδρικό όνομα· συνήθ. ως χαϊδευτ. τού *Ιωάννης* (βλ.λ.) σε ορισμένες περιοχές τής Ν. Ελλάδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Gianni «Ιωάννης»].

Τζάντε (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ζάκυνθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Zante < λατ. Zacynthus < αρχ. *Ζάκυνθος* (βλ.λ.)].

τζάντζαλο (το) (λαϊκ.) το κουρέλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τζάντζαλον*, υποκ. τού ιταλ. cencio «κουρέλι, ράκος», αβεβ. ετύμου, πιθ. αντιδάν., αν ανάγεται στο λατ. Cynici (< αρχ. *κυνικοί*), που αναφέρεται στη φιλοσοφική σχολή τού Αντισθένη, εφόσον οι *κυνικοί* συχνά ντύνονταν με κουρέλια].

τζάουλ (το) {άκλ.} (σύμβολο J) ΦΥΣ. μονάδα έργου και ενέργειας στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων (S.I.).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Άγγλου φυσικού J.P. Joule (1818-89), ο οποίος διατύπωσε πρώτος τη σχέση μεταξύ θερμότητας και μηχανικής ενέργειας].

τζαρτζάρω ρ. μετβ. {τζαρτζάρισα} (λαϊκ.-στο ποδόσφαιρο) σπρώχνω αντίπαλο παίκτη, καθώς κινείται, με το σώμα μου, με τον ώμο και τον βραχίονα. — **τζαρτζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. charge στη σημ. «ορμώ, επιτίθεμαι (σε κάποιον)»].

τζατζίκι (το) {τζατζικ-ιού | -ιών} **1.** ορεκτικό που παρασκευάζεται από γιαούρτι με σκόρδο και αγγούρι, κρεμμύδι, λάδι κ.λπ.: *μια μερίδα ~* **2.** (συνεκδ.) ένα πιάτο από αυτό το ορεκτικό, όπως σερβίρεται σε ταβέρνες, εστιατόρια κ.λπ.: *παρήγγειλε δύο ~.* — (υποκ.) **τζατζικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cacık].

τζατζόγερος (ο), **τζατζόγρια** (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο ηλικιωμένο και παράξενο ΣΥΝ. γεροπαράξενος.
[ΕΤΥΜ. < *τζατζόγρια* < *τσατσά* (βλ.λ.) + *γριά*].

τζελ (το) {άκλ.} ημίρρευστη ουσία (συνήθ. σε σωληνάριο) με ποικίλες χρήσεις ανάλογα με τη σύστασή της (χρησιμοποιείται π.χ. ως οδοντόκρεμα ή για καλλυντική περιποίηση των μαλλιών)· αλλιώς *γέλη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gel (βλ. κ. *ζελέ*)].

τζενεράλε επίθ. {άκλ.} στη ΦΡ. ***πρόβα τζενεράλε*** βλ. λ. *πρόβα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. generale «γενικός» < λατ. generalis].

τζέντζερης (ο) → τέντζερης

τζέντλεμαν (ο) {άκλ.} **1.** άνδρας με ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή **2.** (κατ' επέκτ.) άνδρας με λεπτούς, εξευγενισμένους τρόπους: *ένας ~ ποτέ δεν παραφέρεται!* **3.** άνδρας που σέβεται και τηρεί τον κώδικα τιμής: *είναι ~· κράτησε τον λόγο του.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gentleman < gentle «ευγενής» + man «άνδρας»].

τζερεμές (ο) {τζερεμέδες} (λαϊκ.) **1.** η ζημιά που βαρύνει κάποιον, χωρίς αυτός να την έχει προκαλέσει: *φώναξα μάστορα για κάτι τζερεμέδες* **2.** τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για να αποκαταστήσει ζημιές ή ως αποζημίωση: *μου άφησε πολλούς ~ αυτή η ιστορία με την εφορία* **3.** (σκωπτ.) ο τεμπέλης άνθρωπος που γίνεται μπελάς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cereme «πρόστιμο»].

τζερτζελές (ο) {τζερτζελέδες} (λαϊκ.) **1.** η συνήθ. ευχάριστη και ευ-

πρόσδεκτη αναστάτωση, η μεγάλη φασαρία: *κάνω / έχω* ~ **2.** (για πρόσ.) ο φασαριόζος: *είναι μεγάλος* ~.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ.].

τζετ (το) {άκλ.} το αεριωθούμενο αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet < γαλλ. jeter «ρίχνω, εκτοξεύω» (με αναφορά στο αεριωθούμενο σκάφος). Βλ. κ. *ζετέ*].

τζετζερέδια (τα) ➧ τεντζερέδια

τζετ-λάγκ (το) {άκλ.} ελλην. *πτητική απορρύθμιση*· η διαταραχή των σωματικών ρυθμών που μπορεί να προκληθεί σε κάποιον μετά από πολύωρο αεροπορικό ταξίδι προς προορισμό με πολύ μεγάλη διαφορά ώρας από τον τόπο όπου ζει, όπως μεγάλη κούραση, σύγχυση κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet lag < jet (βλ. λ. *τζετ*) + lag «καθυστερώ, επιβραδύνω»].

τζετ-σέτ (το) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία, ο κόσμος τής αριστοκρατίας: *το διεθνές* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet set «το σύνολο των αριστοκρατών, που συχνά χρησιμοποιούν αεροπλάνο για τα ταξίδια τους»].

τζετ-σκί (το) {άκλ.} μικρό όχημα που μοιάζει με μηχανάκι χωρίς ρόδες, το οποίο έχει στη βάση του ένα φαρδύ θαλάσσιο σκι, που επιτρέπει στον αναβάτη να περνά με ορμή μέσα από τα κύματα και να κινείται με ταχύτητα στην επιφάνεια τού νερού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet ski].

-τζήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το κατάστημα στο οποίο πωλείται κάτι: *σουβλα-τζήδικο, παλια-τζήδικο, πατσα-τζήδικο.*
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. αντίστοιχων επαγγελματικών σε -τζής (*παλιατζής > παλιατζήδ-ες, ψιλικατζής > ψιλικατζήδ-ες*) + παραγ. επίθημα -*ικο*].

-τζής (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο το οποίο (α) ασκεί επάγγελμα σχετικό με κάτι: *καφε-τζής, φαναρ-τζής* (β) κάνει κάτι: *πλακα-τζής, καβγα-τζής, χωρατα-τζής.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -cι και εμφανίζεται τόσο σε τουρκ. λ. (λ.χ. *μπογια-τζής* < τουρκ. boya-cι, *σοβα-τζής* < τουρκ. sıva-cı) όσο και σε νόθα σύνθ. (λ.χ. *παλια-τζής, σουβλα-τζής*)].

Τζια (η) (λαϊκ.) η Κέα (βλ.λ.). —**Τζιώτης** (ο), **Τζιώτισσα** (η). **τζιώτικος**, -η, -ο.

τζίβα κ. **τσίβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** χόρτο με ινώδη σύσταση, με το οποίο παλαιότ. γέμιζαν στρώματα, μαξιλάρια κ.λπ. ή το χρησιμοποιούσαν για τη λείανση ξύλινων επιφανειών: *τρίβω την κασέλα με* ~ **2.** σχοινί που κατασκευάζεται από αυτό το χόρτο **3.** οτιδήποτε μοιάζει με αυτό το χόρτο: *τα μαλλιά της έγιναν ~ από τα πολλά βαψίματα.*
[ΕΤΥΜ. Ίσως < αγγλ. ceiba < ισπ. ceiba < γλ. Αραουάκ ceyba].

τζιβαέρι (το) τζοβαΐρι (βλ.λ.)· συχνά χαϊδευτ.: *«η ξενιτειά σε χαίρεται, ~ μου»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cevahir].

τζιέρι κ. **τζιγέρι** (το) (λαϊκ.) **1.** το συκώτι (βλ.λ.) **2. τζιέρια** (τα) τα εντόσθια· ΦΡ. ***τρώω / ψήνω τα τζιέρια (κάποιου)*** καταταλαιπωρώ (κάποιον), υποβάλλω (κάποιον) σε μαρτύρια **3.** (ως προσφώνηση) σπλάχνο (μου), ψυχή (μου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ciğer < περσ. cigar «συκώτι»].

τζιζ (το) {άκλ.} (εκφραστ.) (στο λεξιλόγιο των νηπίων) στην επιφωνηματική ΦΡ. ***(μη!) (κάνει) τζιζ!*** για να δηλωθεί, συνήθ. προειδοποιητικά ή αποτρεπτικά, σε παιδί ότι κάτι καίει ή είναι επικίνδυνο: *Μη βάζεις το δάχτυλό σου στην πρίζα! Κάνει τζιζ!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

τζιμάνι (το) {τζιμαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο έξυπνος και ικανός άνθρωπος: (συχνά ειρων.) *παιδί* ~ (πολύ ξύπνιος).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ.-αμερ. G-man, συντετμ. τ. τού Government man, «άνθρωπος τής κυβερνήσεως», που αποδιδόταν συνθηματικά στους ειδικούς πράκτορες τού F.B.I.].

Τζιμπουτί (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūrīyat Jībūtī, γαλλ. République de Djibouti = Δημοκρατία τού Τζιμπουτί) κράτος τής ΒΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Τζιμπουτί, επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Τζιμπουτί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Djibouti < αραβ. Jībūtī < gabouti (γλώσσα Αφάρ), που είχε τη σημ. «πιάτο, δίσκος» και, σύμφωνα με μιαν άποψη, αναφερόταν στο έθιμο τής κατασκευής τέτοιων αντικειμένων από ίνες φοινικοδένδρων].

τζιν[1] (το) **1.** χοντρό, πολύ ανθεκτικό ύφασμα από βαμβάκι ή πολυεστέρα, που βάφεται συνήθ. μπλε και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ρούχων, καλυμμάτων κ.λπ.: *φούστα από* ~ || *μαύρο / κόκκινο* ~ **2.** (συνεκδ.) παντελόνι από αυτό το ύφασμα: *φορούσε ένα ~ κι ένα μπλουζάκι* **3.** κάθε ρούχο από αυτό το ύφασμα: *ντύσου πρόχειρα· θα φοράμε όλοι* ~ || *η μόδα των* ~ **4.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από αυτό το ύφασμα: ~ *φούστα / πουκάμισο / μπουφάν.* Επίσης **μπλουτζίν** (το) (σημ. 1, 2, 3). — (υποκ.) **τζινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jean (fustian) < jean (< παλαιότ. Jene / Gene «Γένουα», πόλη τής Ιταλίας) + fustian «χοντρό βαμβακερό ύφασμα, κοτλέ»].

τζιν[2] (το) άχρωμο δυνατό, αρωματικό οινοπνευματώδες ποτό, που παρασκευάζεται με απόσταξη πολτού βύνης και νερού και παίρνει το άρωμά του από τον καρπό ενός είδους κέδρου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gin, συγκεκομμ. τ. τού γαλλ. genièvre < ολλ. jenever «κέδρος» (< λατ. juniperus) με την επίδρ. τού τοπων. Genève «Γενεύη»].

τζίνι (το) {χωρ. γεν.} (κατά την αραβική μυθολογία) **1.** φανταστικό δαιμονικό πνεύμα τού αέρα ή τής φωτιάς με υπερφυσικές δυνάμεις, το οποίο μπορούσε να παίρνει οποιαδήποτε μορφή ζώου ή ανθρώπου, ζούσε συνήθ. εγκλωβισμένο μέσα σε λυχνάρι και μπορούσε να εκπληρώνει με μαγικό τρόπο τις ευχές (συνήθ. τρεις) αυτού που θα το απελευθέρωνε τρίβοντας το λυχνάρι **2.** (μτφ.) ο πανέξυπνος, δαιμόνιος άνθρωπος: *αυτό το παιδί είναι ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < αραβ. jinni «δαίμονας, πνεύμα»].

τζίντζερ (το) {άκλ.} ποώδες φυτό, τού οποίου η ρίζα χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική ΣΥΝ. πιπερόριζα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ginger < παλ. γαλλ. gimgibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber < μτγν. *ζιγγίβερι* < παλιχ. siṅgivera- / σανσκρ. śṛṅgavera-].

τζιπ (το) {άκλ.} μικρό όχημα κατάλληλο για οδήγηση σε ανώμαλο και απότομο δρόμο, με κίνηση στους τέσσερεις τροχούς, το οποίο αρχικά κατασκευάστηκε για στρατιωτική χρήση (κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο). — (υποκ.) **τζιπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. εμπορ. ονομ. jeep, από την προφορά των αρχικών γραμμάτων g- και p- στην αγγλ. φρ. general purpose (vehicle) «(όχημα) γενικής χρήσεως». Η γρ. Jeep ίσως οφείλεται σε επίδρ. τής φιγούρας κινουμένων σχεδίων Eugene the Jeep, που παρίστανε ένα μικρό θαυματοποιό ζώο, το οποίο ήταν πηγή ανεξάντλητης δύναμης].

τζιριτζάντζουλα (η) → τζυριτζάτζουλα

τζίρος (ο) → τζύρος

τζιτζί (το) {άκλ.} (λαϊκ.-προφορ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι όμορφο, περιποιημένο κ.λπ.: *έπλυνα το αυτοκίνητο και το έκανα ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cici «ωραίος, όμορφος»].

τζίτζικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μεγαλόσωμο έντομο που απαντά στις θερμές περιοχές τής Γης, φέρει δύο ζεύγη διαφανή φτερά με μεμβράνες και το αρσενικό διαθέτει ένα όργανο παραγωγής τριγμού (τραγουδιού) χαρακτηριστικού για κάθε είδος, παραμένει συνήθ. κρυμμένο μέσα στο φύλλωμα των δέντρων, από τους χυμούς των οποίων τρέφεται· θεωρείται σύμβολο τού καλοκαιριού και τής ξέγνοιαστης ζωής: (παροιμ.) *«αν δεν λαλήσει τζίτζικας, δεν είναι καλοκαίρι»* || *μαζεύω / παγιδεύω τζίτζικες* ΣΥΝ. τζίτζιρας· ΦΡ. ***σκάει ο τζίτζικας*** κάνει πολύ μεγάλη ζέστη: *έξω ~ κι έχεις κλειστό το παράθυρο;* **2.** (μτφ.) άνθρωπος τεμπέλης, που καλοπερνά αδιαφορώντας για το αύριο· κυρ. με αναφορά στον γνωστό μύθο τού Αισώπου: *ο ένας εργατικός και ο άλλος ~!* Επίσης **τζιτζίκι** (το) {τζιτζικιού}. — (υποκ.) **τζιτζικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τέττιξ, -ιγος / -ικος* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού ήχου *τζι τζι*].

τζιτζιμπίρα (η) → τσιτσιμπίρα

τζίτζιρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο τζίτζικας (βλ.λ.), συνήθ. στον γλωσσοδέτη: *ο τζίτζιρας, ο μίτζιρας, ο τζιτζιμιτζιχότζιρας, ανέβηκε στη τζιτζιριά, τη μιτζιριά, τη τζιτζιμιτζιχοτζιριά...*
[ΕΤΥΜ. < *τζίτζικας*, με επίθημα *-ρας*, κατ' αναλογίαν προς ουσ. όπως *μπόμπιρας*. Δεν ευσταθεί η αναγωγή στο αρχ. *τίτυρος* «είδος πιθήκου»].

τζιτζιφιόγκος (ο) (λαϊκ.-σκωπτ.) άνδρας που προσέχει υπερβολικά την εμφάνισή του, με επιτηδευμένο ντύσιμο και παρουσιαστικό ΣΥΝ. λιμοκοντόρος, κομψευόμενος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. νόθο σύνθ. < *τζιτζί* (αργκό) (< τουρκ. cici «ωραίος») + *φιόγκος*].

τζιτζυφιά (η) (συχνή ορθ. *τζιτζιφιά*) φυλλοβόλο δέντρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζιζυφέα* < μτγν. *ζίζυφον* (βλ. κ. *τζίτζυφο*)].

τζίτζυφο (το) ο καρπός τής τζιτζυφιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζίζυφον* (με ηχηροποίηση), δάνειο αγν. ετύμου].

τζίφος (ο) (λαϊκ.) η εντελώς αποτυχημένη προσπάθεια, το μηδαμινό αποτέλεσμα: *όλη η προσπάθεια ήταν / πήγε* ~ || ~ *οι κόποι μας / η υπόθεση* ΣΥΝ. αποτυχία.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αραβ. zifr ή < αρχ. *ψῆφος*, με τη σημ. «μηδέν»].

τζίφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπογραφή: *το χαρτί δεν είχε τη ~ τού διευθυντή* || *πάμε αύριο για τις ~ κι έκλεισε το συμβόλαιο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσίφρα* < ιταλ. cifra «αριθμός – μονογραφή» < αραβ. ṣifr «μηδέν»].

τζιχάντ (η) {άκλ.} ιερός πόλεμος στη μουσουλμανική παράδοση κατά των «απίστων» (μη μουσουλμάνων).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. jihad «μεγίστη προσπάθεια»].

τζοβαΐρι (το) {τζοβαΐρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πολύτιμη πέτρα **2.** κόσμημα φτειαγμένο από πολύτιμη πέτρα και γενικότ. κάθε κόσμημα· ΦΡ. (ως επιφών.) ***τζοβαΐρι μου!*** θησαυρέ μου! Επίσης **τζιβαέρι**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cevahir].

τζοβαΐρικά (τα) (λαϊκ.) τα πολύτιμα πετράδια ή χρυσαφικά ΣΥΝ. κοσμήματα.

τζόβενο (το) (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** νεαρός, νέος: *δεν είσαι πια κανα ~ για να μην κουράζεσαι, μεγάλωσες πια!* **2.** (ειρων.-μειωτ. για άνδρα προχωρημένης ηλικίας) αυτός που προσπαθεί να μοιάσει με τους νέους στην εμφάνιση, τη συμπεριφορά κ.λπ. Επίσης **τζόβενος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zoven < λατ. juvenis «νέος»].

τζογαδόρος (ο) πρόσωπο που χαρτοπαίζει συστηματικά, που ασχολείται με τα τυχερά παιχνίδια, με τον τζόγο (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά): *του έφαγαν τα λεφτά του οι* ~ || ~ *είναι, από τα στοιχήματα ζει.* — **τζογαδόρικος**, -η, -ο. **τζογαδόρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. zogador «παίκτης» (βλ. κ. *τζόγος*)].

τζόγια (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***τζόγια μου!*** (κ. ***τζογούλα μου!***) καμάρι μου, χαρά μου, χρυσέ / -ή μου!
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. gioia «χαρά» < λατ. gaudia, πληθ. τού gaudium (< ρ. gaudeo «χαίρομαι»)].

τζόγκινγκ κ. **τζόκινγκ** (το) {άκλ.} αργό τρέξιμο μεγάλων αποστάσεων για τη διατήρηση καλής φυσικής κατάστασης: *κάνω / πηγαίνω για ~ στο πάρκο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jogging < ρ. jog «σκουντώ ελαφρά, περπατώ αργά», από συμφυρμό τού παλαιότ. joi «σκουντώ» και τού shog «κουνώ, τρα-

ντάζω»].

τζόγος (ο) (λαϊκ.) **1.** η χαρτοπαιξία (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε τυχερό παιχνίδι. αλλά και όλα τα τυχερά παιχνίδια στο σύνολό τους: *εκατομμύρια χάνονται στον ~* || *τα καζίνα είναι μια βιομηχανία τζόγου* **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε διαδικασία ή κατάσταση έντονης και αμφίρροπης αντιπαράθεσης, η έκβαση, το αποτέλεσμα τής οποίας εξαρτάται από αστάθμητους παράγοντες, εύστοχες κινήσεις, προβλέψεις και χειρισμούς: *ο ~ τής πολιτικής* **4.** η ασταθής επαφή, η μερική εφαρμογή: *το τιμόνι έχει πολύ τζόγο και θέλει ρύθμιση.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. zogo «παιχνίδι» (ιταλ. gioco) < λατ. jocus].

τζόκεϊ (ο) (παλαιότ. *τζόκεϋ*) {άκλ.} **1.** ο επαγγελματίας αναβάτης που μετέχει σε ιπποδρομίες **2.** *τζόκεϊ* (το) καπέλο με μικρό γείσο, σαν αυτά που φορούν οι αναβάτες ή οι στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jockey < κύρ. όν. Jock, με τη σημ. «άνδρας, αθλητής»].

τζόκερ (ο) {άκλ.} (λαϊκ. στο χαρτοπαίγνιο) το τραπουλόχαρτο με την εικόνα τού γελωτοποιού. το οποίο μπορεί να αντικαταστήσει οποιοδήποτε άλλο χαρτί ως ισοδύναμό του ΣΥΝ. μπαλαντέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. joker < joke «αστείο» < λατ. jocus «παιχνίδι»].

τζόρας (ο) (ως χαρακτηρισμός και για άνδρα και για γυναίκα) πεισματάρης, ξεροκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < σερβοκρ. zoran «ρωμαλέος – βίαιος»].

τζουκμπόξ κ. **τζουκ-μποξ** (το) {άκλ.} μεγάλο μηχάνημα με ενσωματωμένο πικάπ (βλ.λ.). το οποίο λειτουργεί με κέρματα και διαθέτει ποικιλία δίσκων μέσα σε φανταχτερή βιτρίνα, από τους οποίους ο χρήστης μπορεί να επιλέξει αυτόν που θέλει να ακούσει. πατώντας το αντίστοιχο πλήκτρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. juke-box (box «κουτί»). Η λ. juke έχει αποσπαστεί από το περιφραστ. ουσ. juke joint, το οποίο περιέγραφε ένα εστιατόριο πρόχειρου φαγητού, όπου μπορούσε κανείς να ακούσει μουσική από τζουκ-μποξ].

Τζουμέρκα (τα) τα Αθαμανικά Όρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

τζούντο (το) {άκλ.} ιαπωνική πολεμική τέχνη που βασίζεται στο ζίου ζίτσου (βλ.λ.), αλλά δεν επιτρέπει τα σκληρά χτυπήματα και δίνει έμφαση στο αθλητικό στοιχείο και κυρ. στην ταχύτητα και την ευλυγισία των αγωνιζομένων: *αγώνας / αθλητής τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. judo < ιαπων. jūdō < jū «ευλυγισία, ευγένεια» + dō «δρόμος – τέχνη»].

τζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το υπόλειμμα ενός υγρού (κατακάθι) στο δοχείο που το περιείχε **2.** η πολύ μικρή ποσότητα (λ.χ. ενός υγρού): *ήπιε μια ~ καφέ. γιατί βιαζόταν* || *μία ~ ζάχαρη* **3.** ρουφηξιά τσιγάρου ή ναρκωτικού: *τραβώ μια ~* || *κάνω μια ~* **4.** (συνεκδ.) η ποσότητα ναρκωτικού, κυρ. χασίς, που καπνίζεται με μία ρουφηξιά. εισπνοή. — (υποκ.) **τζουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cüra «ρουφηξιά, γουλιά»].

τζουράς (ο) {τζουράδες} ΜΟΥΣ. τρίχορδο όργανο τής λαϊκής μουσικής. με μακρύ μπράτσο και μικρό σκάφος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cura].

τζουτζές (ο) {τζουτζέδες} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** ο νάνος (βλ.λ.) **2.** μικρόσωμος γελωτοποιός, ο γελοίος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cüce].

τζουτζούκος (ο). **τζουτζούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çocuk «παιδί»].

τζούφιος, -α. -ο κ. **ζούφιος** (λαϊκ.) **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ψίχα. ο κούφιος, αυτός που δεν έχει μεστώσει ακόμα: *τα αμύγδαλα είναι ~* ΣΥΝ. κούφιος, χαλασμένος, ανούσιος. ισχνός, ατροφικός, αμέστωτος ΑΝΤ. μεστός, γεμάτος. σαρκώδης **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εσωτερική (πνευματική-ψυχική) καλλιέργεια, ο κενός και επιφανειακός χαρακτήρας: *τον νόμιζα άνθρωπο. μα κι αυτός ~ είναι!* || *τι θέλει και ασχολείται με τους ~· περιμένει να τον καταλάβουν;* ΣΥΝ. ανόητος. επιπόλαιος. επιφανειακός. κενός, άδειος. — **(τ)ζουφάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ζούφιος* < μεσν. *ζοφός* (με τροπή /ο/ → /u/) < αρχ. *σομφός* «αραιός – σπογγώδης». που συνδ. με αρχ. γερμ. svamp «σπόγγος». αρχ. αγγλ. svamm κ.ά.].

τζυράρω ρ. αμετβ. {τζύρ-αρα κ. -άρισα} κάνω εμπορικές συναλλαγές που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, πραγματοποιώ κύκλο εργασιών.

τζυριτζά(ν)τζουλα (η) (συνήθ. ορθ. *τζιριτζά(ν)τζουλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ελιγμός. η στροφή **2.** (στον πληθ.) τα καμώματα, τα νάζια: *κάνω / αρχίζω τις ~* ΣΥΝ. κόλπα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gironzolare «περιφέρομαι άσκοπα. τριγυρίζω» (με εκφραστ. επανάληψη τού φθόγγου -τζ-) < *gironzolo. υποκ. τού giro < λατ. gyrus < μτγν. *γῦρος* (πβ. κ. *τζύρος*)].

τζύρος (ο) (συνήθ. ορθ. *τζίρος*) **1.** το σύνολο των εμπορικών συναλλαγών που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ο κύκλος εργασιών: *φέτος ο ~ εμφανίζεται μειωμένος* **2.** (συνεκδ.) το συνολικό μικτό κέρδος που αποδίδει μια επιχείρηση σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *είχε ~ δέκα εκατομμύρια* || *το μαγαζί του κάνει μεγάλο / μικρό ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. giro < λατ. gyrus < μτγν. *γῦρος*].

τήβεννος (η) {τηβένν-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαιότητα) μακρύς εξωτερικός μανδύας ή χλαμύδα που φορούσαν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, κυρ. οι ανώτεροι αξιωματούχοι και ο αυτοκράτορας **2.** μακρύ. ριχτό σκουρόχρωμο ένδυμα με φαρδιά μανίκια και διακοσμητικές ταινίες γύρω από τα μανίκια και τον λαιμό. που φορούν δικαστές και πανεπιστημιακοί σε επίσημες τελετές ή περιστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τήβεννα / τήβεννος*, λ. ετρουσκ. προελ.].

τηβεννοφόρος, -ος, -ο {μτγν.} αυτός που φορά τήβεννο λόγω τού αξιώματος ή τής θέσης του.

τηγανητός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τηγανιστεί ή ψήνεται στο τηγάνι: *~ πατάτες* || *τα ψάρια θα τα κάνεις ~ ή στον φούρνο;* ΣΥΝ. τηγανιστός **2.** *τηγανητά* (τα) τα φαγητά που ψήνονται στο τηγάνι: *αποφεύγει τα ~ κατόπιν εντολής τού γιατρού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τηγανητόν*, ουδ. αμάρτυρου ρηματικού επιθ. **τηγανητός* < αρχ. *τήγανον* (βλ. λ. *τηγάνι*)].

τηγάνι (το) {τηγαν-ιού | -ιών} **1.** πλατύ, στρογγυλό και ρηχό μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με μακριά λαβή για ψήσιμο φαγητών στο λάδι ή στο βούτυρο: *~ με αντικολλητικό πάτο* **2.** οτιδήποτε έχει πεπλατυσμένο σχήμα ή αβαθή κοιλότητα **3.** (συνεκδ.) το ψήσιμο σε σκεύος τέτοιου είδους: *αποφεύγει τα φαγητά που θέλουν ~* **4.** (συνεκδ.) η τηγανιά (βλ.λ.) • **5.** (μτφ.) στρογγυλή επιφάνεια με καθίσματα στο λούνα-παρκ, που ανεβοκατεβαίνει ή δονείται απότομα, τραντάζοντας όσους έχουν ανεβεί σε αυτήν • **6.** περιφραγμένη έκταση σε αλυκή με πολύ μικρό βάθος. — (υποκ.) **τηγανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τηγάνιον*, υποκ. τού αρχ. *τήγανον / τάγηνον*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

τηγανιά (η) η ποσότητα που μπορεί να ψηθεί κάθε φορά σε ένα τηγάνι: *μια ~ πατάτες* ΣΥΝ. τηγάνι.

τηγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτγν.} {τηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ψήνω (κάτι) στο τηγάνι. μέσα σε καυτό λάδι ή βούτυρο: *~ αβγά / ψάρια / πατάτες* **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη δοκιμασία, τον ταλαιπωρώ πολύ ♦ **3.** (αμετβ.) ψήνω στο τηγάνι: *απ' το πρωί τηγανίζει για την οικογένεια!* — **τηγάνισμα** (το) {μεσν.}.

τηγανιστός, -ή. -ό {μτγν.} ο τηγανητός (βλ.λ.).

τηγανίτα (η) {τηγανιτών} γλύκυσμα από χυλό αλευριού, που τηγανίζεται σε καυτό λάδι: *τηγανίτες με μέλι και καννέλα* ΣΥΝ. λαλαγγίτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τηγανίτης* (ενν. *ἄρτος*. αλλαγή γένους κατά το *πίτα*) < αρχ. *τήγανον* (βλ. λ. *τηγάνι*)].

τηγανοειδής, -ής. -ές {τηγανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τηγάνι ΣΥΝ. τηγανόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τηγανόλαδο (το) λάδι που έχει χρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα ή πρόκειται να ξαναχρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα.

τηγανόμορφος, -η, -ο ο τηγανοειδής (βλ.λ.).

τηγανόψωμο (το) στρογγυλό τηγανισμένο ψωμί με επίπεδη επιφάνεια και γέμιση από τυρί.

τήγμα (το) {τήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής τήξης, στερεό σώμα που έχει λειώσει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τῆγμα* «λειωμένο χρώμα» < αρχ. *τήκω*].

τήδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τήδε κακείσε*** (*τῇδε κἀκεῖσε*) εδώ και εκεί, χωρίς σειρά ή τάξη, με άτακτο τρόπο: *βρήκε τις σημειώσεις του σκορπισμένες ~* ΣΥΝ. άτακτα. σκόρπια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῇδε* (με επιρρ. χρήση), δοτ. εν. τής δεικτ. αντων. *ὅδε* (*ὁ + δέ*)].

τηκ (το) → τικ[2]

τηκτικός, -ή, -ό {αρχ.} (λόγ.) αυτός που επιφέρει τήξη, που μπορεί να λειώσει κάτι. κυρ. ένα στερεό σώμα: *~ θερμοκρασία / περιβάλλον* ΣΥΝ. διαλυτικός. ρευστοποιητικός.

τηκτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να λειώσει, εύτηκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τήκω*].

τήκω ρ. μετβ. {έτηξα. τετηγμένος} (λόγ.) **1.** μεταβάλλω (στερεό σώμα) σε υγρό θερμαίνοντάς το: *ο χάλυβας τήκεται σε υψηλές θερμοκρασίες* ΣΥΝ. ρευστοποιώ, λειώνω **2.** (μτφ.) φθείρω (κάτι), διασπώ τη συνοχή ΣΥΝ. μαραίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tā- «λειώνω» (με ουρανική παρέκταση -κ-), πβ. αρχ. σλαβ. tajo «λειώνω». αρμ. t'amam «υγραίνω, μουσκεύω». αρχ. ιρλ. tām «θάνατος», ουαλ. tawdd «τήξη», λατ. tābēs «τήξη. σήψη» κ.ά.].

τηλαισθησία (η) {1891} {τηλαισθησιών} η ικανότητα που θεωρείται πως έχουν ορισμένα άτομα να αντιλαμβάνονται. να αισθάνονται αντικείμενα, γεγονότα ή καταστάσεις. τα οποία υπάρχουν ή συμβαίνουν πέρα από την ακτίνα οράσεως ή ακοής τους και, κατά συνέπεια. χωρίς τη διέγερση των αισθητηρίων οργάνων τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télesthésie].

τηλαυγής, -ής. -ές {τηλαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· τηλαυγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία σε μεγάλη απόσταση. που φέγγει από μακριά: *~ αστέρας / φάρος.* — **τηλαυγώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τηλ(ε)-* + *αὐγής* < *αὐγή*. πβ. κ. *λυκ-αυγής*].

τηλε- κ. **τηλέ-** κ. **τηλ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων, το οποίο: **1.** προσδίδει σε κάτι την έννοια τής μεγάλης απόστασης: *τηλε-βόλο, τηλε-φακός. τηλέ-γραφος* • **2.** δείχνει ότι κάτι σχετίζεται με την τηλεόραση: *τηλε-θεατής, τηλε-παρουσιαστής, τηλε-περιοδικό, τηλε-παιχνίδι. τηλ-οψία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *τῆλε* «μακριά». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. τού επίρρ. *τῆλε*, που παρουσιάζει δυσερμήνευτη κατάλ. -ε, φαίνεται προφανής η αναγωγή σε Ι.Ε. *k[w]el- «μακριά» (με τοπική και χρονική σημ.), καθώς και η σύνδεση με σανσκρ. caramá- «άκρος», ενώ εμφανίζεται ήδη ως α' συνθ. των μυκ. ανθρωπωνυμίων qe-ra-di-ri-jo. qe-re-qo-ta-o. Ως α' συνθ. το επίρρ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. tele-, γαλλ. télé-].

τηλεαγγελία (η) {τηλεαγγελιών} αγγελία που δίδεται για δημοσίευση σε έντυπο μέσω ξένων δικτύων.

τηλεαγορά (η) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία ο πωλητής τηλεφωνεί σε ανθρώπους, για να διαπιστώσει αν θέλουν να αγοράσουν τα προϊόντα του • **2.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία αυτά προβάλλονται σε τηλεοπτικές διαφημίσεις και αποστέλλονται στον πελάτη, μόνον αφού τηλεφωνή-

σει στην εταιρεία και τα παραγγείλει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telemarketing (νόθο σύνθ.)].
τηλεακτινογραφία (η) {τηλεακτινογραφιών} ΙΑΤΡ. η συνήθ. οπισθοπρόσθια ακτινογραφία τού θώρακα, που αναδεικνύει τους πνεύμονες και την καρδιά. — **τηλεακτινογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleradiography (νόθο σύνθ.) < tele- (< αρχ. *τηλε-*) + -radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -graphy < -*γραφία* (< *γράφω*)].
τηλεβόας (ο) {τηλεβοών} **1.** ηλεκτρονικό μεγάφωνο, συνήθ. με ειδικό εξάρτημα που μοιάζει με χωνί, για την ενίσχυση τού ήχου ΣΥΝ. (καθημ.) ντουντούκα **2.** (παλαιότ.) μεταλλική χοάνη που κατέληγε σε ειδικό επιστόμιο, το οποίο προσαρμοζόταν στο στόμα τού ομιλητή και ενίσχυε την ένταση τής φωνής του, κυρ. όταν απευθυνόταν σε ομάδα ανθρώπων, π.χ. δίνοντας οδηγίες, παραγγέλματα, φωνάζοντας συνθήματα κ.λπ.: *ναυτικός* ~ (που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. οι ναυτικοί) ΣΥΝ. χωνί, μπουρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τηλε-* + *-βόας* < *βοῶ (-άω)*].
τηλεβόλο (το) **1.** βαρύ πυροβόλο όπλο που πλήττει στόχους σε μεγάλες αποστάσεις: *αντιαεροπορικό / αντιαρματικό* ~ ΣΥΝ. κανόνι **2.** (ειδικότ.) πυροβόλο πολεμικού πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *τηλεβόλος* «αυτός που βάλλει προς τον στόχο από μακριά» < *τηλε-* + *-βόλος* < *βάλλω*].
τηλεβόμβα (η) {τηλεβομβών} εκρηκτικός μηχανισμός που πυροδοτείται από απόσταση με τηλεχειρισμό.
τηλεγραφείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αποστολής και λήψεως τηλεγραφημάτων τού ταχυδρομείου.
τηλεγράφημα (το) [1843] {τηλεγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κείμενο που αποστέλλεται μέσω τηλεγράφου· το κόστος αποστολής του αυξάνει αναλόγως τού αριθμού των λέξεων και κατά συνέπεια διαμορφώνεται με τη μεγαλύτερη δυνατή νοηματική συμπύκνωση, εκφραστική λιτότητα και συντομία: *επείγον / ευχετήριο / συλλυπητήριο* ~ **2.** (συνεκδ.) το έντυπο τού τηλεγραφείου, στο οποίο έχει τυπωθεί το παραπάνω κείμενο: *έλαβε το* ~ ‖ *χάνω ένα* ~ **3.** (μτφ.) κάθε κείμενο που είναι διατυπωμένο με μεγάλη συντομία, που έχει πολύ μικρή έκταση: *έκθεση ζήτησα, όχι αυτό το ~!*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégramme].
τηλεγραφητής (ο) [1833], **τηλεγραφήτρια** (η) [1888] {τηλεγραφητριών} **1.** ο χειριστής τηλεγράφου **2.** ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που χειρίζεται τον ασύρματο τηλέγραφο τού πλοίου ΣΥΝ. ασυρματιστής, (λαϊκ.) μαρκόνης.
τηλεγραφία (η) [1847] {τηλεγραφιών} **1.** τηλεπικοινωνιακό σύστημα για τη διαβίβαση μηνυμάτων, που κωδικοποιούνται βάσει συμβολικού αλφαβήτου **2.** η υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη λειτουργία αυτού τού τηλεπικοινωνιακού συστήματος **3.** κλάδος τής ηλεκτρολογίας, που μελετά τους τρόπους τεχνολογικής υποστήριξης αυτού τού συστήματος· ΦΡ. ***ασύρματη τηλεγραφία*** η ραδιοτηλεγραφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphie].
τηλεγραφικός, -ή, -ό [1817] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την τηλεγραφία ή τον τηλεγραφητή: ~ *επικοινωνία / σήμα / γραμμή / στύλος* (β) ***τηλεγραφική ταινία*** η διάτρητη ταινία, με την οποία γίνεται η μετάδοση πληροφοριών μέσω τής τηλεγραφίας (γ) ***τηλεγραφικός κώδικας*** ο κώδικας που χρησιμοποιείται στην τηλεγραφία και κάθε λέξη του αντιστοιχεί σε μία φράση (δ) ***τηλεγραφικό λεξικό*** λεξικό στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι λέξεις των κωδίκων που χρησιμοποιούνται στην τηλεγραφία **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη περιεκτικότητα πληροφοριών και ελλειπτική έκφραση: ~ *διατύπωση / ανακοίνωση / δήλωση*. — **τηλεγραφικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphique].
τηλεγραφόξυλο (το) **1.** στύλος στον οποίο στηρίζονται τα καλώδια, τα σύρματα, μέσω των οποίων μεταδίδονται τα τηλεγραφικά σήματα, ο τηλεγραφικός στύλος **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο πολύ αδύνατος και ψηλός άνθρωπος.
τηλέγραφος (ο) [1817] {τηλεγράφ-ου | -ων, -ους} **1.** σύστημα συσκευών για τη μετάδοση μηνυμάτων ή σημάτων σε μεγάλη απόσταση, κυρ. για την επικοινωνία μεταξύ δύο ηλεκτρικών συσκευών που συνδέονται με καλώδιο ή με άλλο δίαυλο **2.** θέση εργασίας στην οποία απασχολείται ο χειριστής τηλεγράφου: *δουλεύει στον* ~ **3.** (μτφ.) (α) κάθε μέσο, δίαυλος γρήγορης επικοινωνίας (β) ***τηλέγραφος μηχανοστασίου*** συσκευή για τη μεταβίβαση οδηγιών από τη γέφυρα προς το μηχανοστάσιο πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphe].
τηλεγραφώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1856] {τηλεγραφείς... | τηλεγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) στέλνω (μήνυμα) με τον τηλέγραφο ή μέσω τής τηλεγραφικής υπηρεσίας: ~ *ένα ευχετήριο μήνυμα* ‖ *του τηλεγράφησα να έρθει επειγόντως* ♦ **2.** (αμετβ.) χειρίζομαι τον τηλέγραφο, στέλνοντας ή λαμβάνοντας τηλεγραφήματα: *δεν ξέρω να τηλεγραφώ.*
τηλεδιάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ιατρική διάγνωση που γίνεται από απόσταση με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telediagnosis].
τηλεδιάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} διάσκεψη στην οποία τουλάχιστον δύο από τους μετέχοντες δεν βρίσκονται στον ίδιο χώρο με τους υπολοίπους, αλλά παρακολουθούν και μετέχουν σε αυτήν με τη βοήθεια τηλεπικοινωνιακού μέσου, όπως λ.χ. μέσα από κλειστό τηλεοπτικό κύκλωμα: *επιχειρηματική / εκπαιδευτική* ~ ΣΥΝ. τηλεσυνεδρίαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο σύνθ.)].
τηλεδιόδια (τα) {τηλεδιοδίων} τρόπος ηλεκτρονικής πληρωμής διοδίων, συνήθ. μέσω ειδικού πομπού που τοποθετείται σε αυτοκίνητα.
τηλεειδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύστημα ασύρματης σύνδεσης με ειδικό δέκτη, μέσω τού οποίου ειδοποιείται κανείς για τηλεφωνική κλήση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télésignalisation (νόθο σύνθ.)].
τηλεθεαματικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το ποσοστό των τηλεθεατών που παρακολουθούν συγκεκριμένη εκπομπή στην τηλεόραση σε σχέση προς το σύνολο των τηλεθεατών (που λαμβάνονται ως στατιστικό δείγμα) και οι οποίοι έχουν ανοικτό τον τηλεοπτικό τους δέκτη (παρακολουθούν τηλεόραση) την ώρα μεταδόσεως τής εκπομπής (**πβ. λ.** *ακροαματικότητα*).
τηλεθέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} το σύνολο των τηλεθεατών που παρακολουθούν μια εκπομπή, κυρ. όπως αυτοί υπολογίζονται στατιστικά με βάση συγκεκριμένο δείγμα: *η εκπομπή του συγκεντρώνει μεγάλη* ~ ‖ *τα ποσοστά τηλεθέασης μιας σειράς.*
τηλεθεατής (ο), **τηλεθεάτρια** (η) {τηλεθεατριών} πρόσωπο που παρακολουθεί ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα, που βλέπει τηλεόραση. — **τηλεθεατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléspectateur (νόθο σύνθ.)].
τηλεϊατρική (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση τής πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών για ιατρικούς σκοπούς (για τη διάγνωση, για την παροχή οδηγιών θεραπείας σε ασθενείς, ακόμη και για τον εξ αποστάσεως συντονισμό χειρουργικών επεμβάσεων, κυρ. με τη βοήθεια τής ρομποτικής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telemedicine (νόθο σύνθ.)].
τηλεκαθοδήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η τηλεκατεύθυνση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].
τηλεκάρτα (η) {τηλεκαρτών} μαγνητική κάρτα η οποία επιτρέπει τη χρήση των κοινόχρηστων καρτοτηλεφώνων με την εισαγωγή της στην ειδική υποδοχή τους και δίνει στον χρήστη δυνατότητα για τόσες τηλεφωνικές συνδιαλέξεις όσες αντιστοιχούν σε ορισμένο αριθμό τηλεφωνικών μονάδων τής κάρτας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécarte < télé- (< *τηλε-*) + carte (βλ. λ. *κάρτα*)].
τηλεκατευθυνόμενος, -η, -ο **1.** (για μηχανές, συσκευές, σώματα σε τροχιά) αυτός που τίθεται σε λειτουργία ή που η κίνησή του ελέγχεται από απόσταση με τηλεκατεύθυνση (με σήματα που μεταδίδονται, λ.χ. μέσω ερτζιανών ή ηλεκτρικών κυμάτων): ~ *παιχνίδια* ‖ ~ *βλήμα / αεροπλάνο / πλοίο / μοντέλο / αντιαεροπορικό πυροβόλο* (πβ. λ. *αυτοκατευθυνόμενος*) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αυτενεργεί, αλλά δρα καθ' υπόδειξιν άλλων: ~ *διασπαστές τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός **3.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει ή γίνεται σύμφωνα με τις εντολές άλλων: ~ *δηλώσεις / κινήσεις* ΣΥΝ. υποκινούμενος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleguided (νόθο σύνθ.)].
τηλεκατεύθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ο έλεγχος τής λειτουργίας ή τής κίνησης ενός σώματος, μιας συσκευής, μηχανής κ.λπ. από απόσταση, με σήματα που μεταδίδονται μέσω ερτζιανών κυμάτων, οπτικών ινών ή ηλεκτρικών γραμμών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αυτοκατεύθυνση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].
τηλεκινηματογραφία (η) {τηλεκινηματογραφιών} η μετατροπή κινηματογραφικής ταινίας σε τηλεοπτική μέσω τηλεκινηματογράφου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinématographie].
τηλεκινηματογράφος (ο) ηλεκτρονική συσκευή με την οποία μια κινηματογραφική ταινία γίνεται κατάλληλη για τηλεοπτική μετάδοση με κωδικοποίηση τού ήχου και των εικόνων της σε ηλεκτρικά σήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinéma].
τηλεκινησία (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα που θεωρείται ότι έχουν ορισμένα άτομα (συνήθ. μέντιουμ) να μετακινούν άψυχα σώματα ή να μεταβάλλουν το σχήμα τους με την επίδραση ψυχικής δύναμης ΣΥΝ. ψυχοκίνηση. — **τηλεκινητικός**, -ή, -ό, **τηλεκινητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télékinésie].
τηλεκοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *τηλεχειριστήριο*· μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τής λειτουργίας μιας συσκευής από απόσταση, όπως λ.χ. τής τηλεόρασης, τού στερεοφωνικού συγκροτήματος, τού κλιματιστικού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telecontrol (νόθο σύνθ.) < tele- (< *τηλε-*) + control «έλεγχος»].
τηλεκπαίδευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η εκπαίδευση εξ αποστάσεως, π.χ. δι' αλληλογραφίας ή συμμετέχοντας σε μάθημα μέσω τηλεοράσεως, Διαδικτύου (= ηλεκτρονική τηλεκπαίδευση) κ.λπ. — **τηλεκπαιδευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. longdistance education, distance learning].
τηλεκριτική (η) η κριτική για τα προγράμματα τής τηλεόρασης, η οποία συνήθ. δημοσιεύεται σε εφημερίδες και περιοδικά.
τηλεκριτικός (ο/η) πρόσωπο που σε περιοδικό ή εφημερίδα αναλαμβάνει την τηλεκριτική, δημοσιογράφος που κρίνει τα τηλεοπτικά προγράμματα.
τηλεμαγκαζίνο (το) {άκλ.} τηλεοπτική εκπομπή με ποικίλα θέματα.
τηλεμαραθώνιος (ο) {τηλεμαραθωνί-ου | -ων, -ους} τηλεοπτικός μαραθώνιος· εκπομπή με πολύ μεγάλη διάρκεια υπό μορφήν εκστρατείας αφιερωμένης σε συγκεκριμένο σκοπό (λ.χ. την ενίσχυση των παιδιών με ειδικές ανάγκες) μέσω τής παροχής δωρεών από τους τηλεθεατές.
τηλεμάρκετινγκ (το) {άκλ.} τηλεαγορές (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telemarketing (νόθο σύνθ.)].
τηλεματική (η) το σύνολο των τεχνικών μεθόδων και υπηρεσιών που συνδυάζουν τις δυνατότητες τής πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιακών δικτύων. — **τηλεματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telematics (νόθο σύνθ.) < tele(communications) «τηλε-

πικοινωνίες» + (infor)matics «πληροφορική»].

τηλεμαχία (η) {τηλεμαχιών} η τηλεοπτική αντιπαράθεση κυρ. μεταξύ πολιτικών, η δημόσια αναμέτρηση δύο συγκρουόμενων πλευρών, που μεταδίδεται από την τηλεόραση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ*.

Τηλέμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Οδυσσέα και τής Πηνελόπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τηλε-* + *-μαχος* < *μάχομαι*. Η αρχική σημ. ίσως ήταν «αυτός που είναι μακριά από τη μάχη», ενώ δεν αποκλείεται η ύπαρξη αμάρτυρου επιθ. **τηλέμαχος* «αυτός που μάχεται από μακριά» (κατ' αντιδιαστολή προς το *αγχέ-μαχος*)].

τηλεμέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τής θεαματικότητας τηλεοπτικών εκπομπών.

τηλεμετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση μακρινών αποστάσεων με τηλέμετρο. — **τηλεμετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télémetrie].

τηλέμετρο (το) [1897] {τηλεμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής απόστασης μεταξύ παρατηρητή και παρατηρούμενου σημείου, το οποίο βρίσκεται μακριά· χρησιμοποιείται στην τοπογραφία, τη ναυσιπλοΐα, σε στρατιωτικές εφαρμογές κ.α.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télémètre].

τηλεμηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο τηλεχειρισμός των μηχανών, η μεταβίβαση μηχανικής ενέργειας από απόσταση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telemechanics].

τηλενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην παραψυχολογία) η επίδραση που θεωρείται ότι ασκούν στην ύλη άτομα με ξεχωριστή ψυχική δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telergy].

τηλεομοιοτύπημα κ. **τηλομοιοτύπημα** (το) {τηλεομοιοτυπήματος | -ατα, -άτων} το μεταβιβαζόμενο κείμενο ή εικόνα μέσω τηλεομοιοτύπου.

τηλεομοιοτυπία κ. **τηλομοιοτυπία** (η) {τηλεομοιοτυπιών} μορφή τηλεπικοινωνίας με την οποία είναι δυνατή η εξ αποστάσεως αναπαραγωγή και μεταβίβαση κειμένων και εικόνων μέσω ομοιοτυπικών μηχανημάτων και των κυκλωμάτων τού δημόσιου τηλεφωνικού δικτύου ΣΥΝ. τέλεφαξ (πβ. λ. *τηλέτυπο*, *φαξ*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. telefax (βλ. κ. *τέλεφαξ*)].

τηλεομοιοτυπικός κ. **τηλομοιοτυπικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την τηλεομοιοτυπία **2.** ***τηλ(ε)ομοιοτυπικό*** κ. ***τηλ(ε)ομοιότυπο*** (το) η συσκευή τηλεομοιοτυπίας· το φαξ ΣΥΝ. τέλεφαξ.

τηλεομοιοτυπώ κ. **τηλομοιοτυπώ** ρ. μετβ. {τηλεομοιοτυπείς... | τηλεομοιοτύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβιβάζω κείμενο ή εικόνα με τηλεομοιότυπο.

τηλεοπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την τηλεόραση: ~ *πρόγραμμα / σταθμός / εικόνα / οθόνη / δελτίο / κανάλι / δίκτυο / κάμερα / σίριαλ / συνεργείο / εκπομπή / συζήτηση / εμφάνιση / συνέντευξη / διαφήμιση || κλείνω / παίρνω / εξασφαλίζω τα ~ δικαιώματα για την αναμετάδοση ενός αγώνα / μιας συναυλίας || τα ~ μέσα ενημέρωσης || η ταινία προβάλλεται σε πρώτη ~ μετάδοση·* ΦΡ. (α) ***τηλεοπτικός δέκτης*** η συσκευή τής τηλεόρασης (β) ***τηλεοπτικό μαγκαζίνο*** τηλεοπτική εκπομπή ποικίλης ύλης **2.** αυτός που έχει καλή και άνετη παρουσία, όταν εμφανίζεται στα τηλεοπτικά μέσα, αυτός που έλκει το κοινό και στέκεται σωστά στον χώρο: *δεν είναι ~ τύπος ο υπουργός· μάλλον θα βλάψει παρά θα ωφελήσει η συμμετοχή του στην εκπομπή* ΑΝΤ. αντιτηλεοπτικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. α' συνθ. T.V. – σε φρ. όπως T.V. station / programme κ.ά.].

τηλεορασάκιας (ο) {τηλεορασάκηδες} (εκφραστ.) αυτός που βλέπει συνέχεια ή πολύ συχνά τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλεόραση* + μειωτ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας*, *ματ-άκιας*].

τηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μετάδοση με τη βοήθεια ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων κινούμενων ή ακίνητων εικόνων και ήχου, που μπορούν είτε να αναπαράγονται σε οθόνη ταυτόχρονα με τη λήψη τους είτε να εγγραφούν σε κατάλληλο μέσο για μεταγενέστερη αναπαραγωγή (βίντεο)· ΦΡ. (α) ***καλωδιακή τηλεόραση*** βλ. λ. *καλωδιακός* (β) ***δορυφορική τηλεόραση*** βλ. λ. *δορυφορικός* **2.** (συνεκδ.) η συσκευή μέσω τής οποίας προβάλλονται οι μεταδιδόμενες εικόνες: *βλέπω μια εκπομπή στην ~ || έχω τρεις ~ στο σπίτι || ανοίγω ή ανάβω / κλείνω ή σβήνω / χαμηλώνω ή δυναμώνω* (ενν. *τον ήχο*) */ ρυθμίζω την ~ || ~ έγχρωμη / ασπρόμαυρη / δορυφορικής λήψεως / με επίπεδη οθόνη* ΣΥΝ. τηλεοπτικός δέκτης· ΦΡ. ***κάνω τηλεόραση*** (i) παράγω υλικό για τηλεοπτική προβολή (ii) (για ηθοποιό) παίζω σε τηλεοπτική παραγωγή: *μετά από αρκετά χρόνια αποφάσισα να κάνω πάλι τηλεόραση* **3.** (συνεκδ.) το τηλεοπτικό πρόγραμμα: *βλέπω / παρακολουθώ ~* **4.** (συνεκδ.) (α) κάθε τηλεοπτικός σταθμός: *τη συνάντηση κάλυψαν απευθείας όλες οι ~ τού κόσμου || κρατική / ιδιωτική ~* (το σύνολο των κρατικών / ιδιωτικών σταθμών) || ~ *συνδρομητών* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ελεύθερη τηλεόραση*** το σύνολο των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών (αυτών δηλ. που δεν ελέγχονται από το κράτος) (β) το σύνολο των τηλεοπτικών σταθμών που λειτουργούν σε συγκεκριμένη περιοχή: *έχει τίποτα η ~ απόψε; || τι παίζει η ~ αυτή την εβδομάδα;* **5.** το περιεχόμενο των προγραμμάτων που προβάλλουν τα τηλεοπτικά μέσα: *η ~ στην Αμερική είναι χαμηλού επιπέδου || εκπαιδευτική ~* (ειδικό επιμορφωτικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, που απευθύνεται στους μαθητές) || *παιδική ~* **6.** οι τηλεοπτικοί σταθμοί, τα προγράμματά τους, οι παραγωγοί και συντελεστές των προγραμμάτων και η αντίληψη που έχουν για το τι αξίζει να μεταδίδεται και με ποιον τρόπο, δηλ. τα παραπάνω ως μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης: *η ~ αποξενώνει τους ανθρώπους || ο ρόλος τής ~ στη διαμόρφωση κοινωνικών στερεοτύπων.* — (υποκ.) **τηλεορασούλα** κ. **τηλεορασίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télévision (νόθο σύνθ.) < télé- (< *τηλε-*) + vision «όραση»].

τηλεορασόπληκτος (ο) (μειωτ.) αυτός που βλέπει τηλεόραση σε υπερβολικό βαθμό, που δεν αντέχει να μη δει τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλεόραση* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

τηλεπάθεια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} παραψυχολογικό φαινόμενο που συνίσταται στην ανταλλαγή σκέψεων και εντυπώσεων, στην πνευματική επικοινωνία μεταξύ δύο ατόμων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους, χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων και τη χρησιμοποίηση των αναγκαίων επικοινωνιακών κωδίκων (βλ. κ. λ. *τηλαισθησία*). — **τηλεπαθητικός**, -ή, -ό [1891], **τηλεπαθητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-πάθεια* (από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telepathy].

τηλεπαιχνίδι (το) {τηλεπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι που παίζεται μεταξύ παικτών σε τηλεοπτικό στούντιο και μεταδίδεται από τηλεοπτικό σταθμό και στο οποίο οι διαγωνιζόμενοι κερδίζουν δώρα ή χρηματικά ποσά.

τηλεπαρουσιαστής (ο), **τηλεπαρουσιάστρια** (η) {τηλεπαρουσιαστριών} πρόσωπο που παρουσιάζει τηλεοπτικό πρόγραμμα και κυρ. το δελτίο ειδήσεων.

τηλεπειρατεία (η) {τηλεπειρατειών} η παράνομη εκπομπή τηλεοπτικού προγράμματος χωρίς την απαιτούμενη άδεια. — **τηλεπειρατής** (ο), **τηλεπειρατικός**, -ή, -ό.

τηλεπεριοδικό (το) εβδομαδιαίο περιοδικό το οποίο περιέχει τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών.

τηλεπικοινωνία (η) {τηλεπικοινωνιών} **1.** η επικοινωνία μεταξύ ατόμων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους με τη χρησιμοποίηση ειδικών συσκευών που μεταβιβάζουν και δέχονται ηλεκτρομαγνητικά σήματα **2.** ***τηλεπικοινωνίες*** (οι) το σύνολο των μέσων (ενσύρματων, ραδιοηλεκτρικών, οπτικών, ηλεκτρομαγνητικών κ.λπ.) με τα οποία επιτελείται η επικοινωνία αυτή (τηλέγραφος, τηλέφωνο, τηλεόραση, δορυφόροι κ.ά.): *μεγάλες επενδύσεις στην πληροφορική και στις ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telecommunication (νόθο σύνθ.)].

τηλεπικοινωνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τηλεπικοινωνία: ~ *μηχανήματα / συστήματα / δίκτυα / εξοπλισμός.* — **τηλεπικοινωνιακά** επίρρ.

τηλεπισκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΑΣΤΡΟΝ.-ΓΕΩΛ. η τεχνική συλλογής στοιχείων για τους πόρους τής γήινης επιφάνειας (ύπαρξη νερού, μεταλλεύματος κ.λπ.) με την ανάλυση των δεδομένων που παρέχουν ειδικά όργανα, τα οποία βρίσκονται σε δορυφόρους και σε αεροπλάνα: *την ~ χρησιμοποιούν ακόμη και αλιευτικοί στόλοι, για να εντοπίζουν τα κοπάδια των ψαριών.* — **τηλεπισκοπιστής** (ο), **τηλεπισκοπίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. télédétection (νόθο σύνθ.)].

τηλεπληροφορική (η) ο συνδυασμός συστημάτων πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών για τη μεταβίβαση δεδομένων και εντολών από απόσταση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleinformatics (νόθο σύνθ.)].

τηλεργασία (η) {χωρ. πληθ.} η επαγγελματική απασχόληση εκτός επιχειρήσεως (κατ' οίκον) με χρήση των δυνατοτήτων που παρέχει η τηλεματική (βλ.λ.). — **τηλεργασιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleworking (νόθο σύνθ.)].

τηλεσημία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταβίβαση σημάτων και η επικοινωνία από μεγάλη απόσταση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-σημία* < *σήμα*].

τηλεσκηνοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η σκηνοθεσία (βλ.λ.) τηλεοπτικών προγραμμάτων.

τηλεσκηνοθέτης (ο) {τηλεσκηνοθετών}, **τηλεσκηνοθέτιδα** (η) {τηλεσκηνοθετίδων} πρόσωπο που σκηνοθετεί τηλεοπτικές εκπομπές. Επίσης **τηλεσκηνοθέτρια** (η).

τηλεσκοπία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνική χειρισμού τού τηλεσκοπίου **2.** (συνεκδ.) η αστρονομική παρατήρηση που γίνεται με τηλεσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescopy].

τηλεσκοπικός, -ή, -ό [1859] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τηλεσκόπιο: ~ *φακός* **2.** αυτός που γίνεται με τηλεσκόπιο: ~ *παρατηρήσεις* **3.** (για ουράνια σώματα) αυτός που είναι ορατός μόνο με τηλεσκόπιο • **4.** αυτός που σχετίζεται με την τηλεπισκόπηση (βλ.λ.). - **τηλεσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescopic].

τηλεσκόπιο (το) [1766] {τηλεσκοπί-ου | -ων} **1.** όργανο που συλλέγει ορισμένες από τις ακτινοβολίες που εκπέμπονται από ουράνιο σώμα, για να σχηματίσει είδωλό του ή για να επιτρέψει την καταγραφή και ανάλυση των ακτινοβολιών με κατάλληλα όργανα **2.** (γενικότ.) όργανο οπτικής παρατήρησης αντικειμένων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescope].

τηλεσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η σύνδεση ορισμένων σημείων ενός κτηρίου με συσκευές τηλεοράσεως, ώστε να υπάρχει συνεχής εσωτερική επικοινωνία εικόνας και ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconnection (νόθο σύνθ.)].

τηλεσυνδιάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.).

τηλεσυνεδρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο σύνθ.)].

τηλεσυνεργασία (η) συνεργασία εξ αποστάσεως με ηλεκτρονικά συνήθ. μέσα.

τηλεταινία (η) {τηλεταινιών} ταινία που γυρίζεται ειδικά για να με-

ταδοθεί από την τηλεόραση, συνήθ. με τηλεοπτικές κάμερες και όχι σε κινηματογραφικό φιλμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléfilm (νόθο σύνθ.)].

τηλεταχύμετρο (το) {τηλεταχυμέτρ-ου | -ων} όργανο για τον προσδιορισμό από απόσταση τής ταχύτητας κινούμενου οχήματος: ~ *τής τροχαίας*.

τηλετράπεζα (η) {τηλετραπεζών} σύστημα που επιτρέπει τραπεζικές συναλλαγές μέσω δικτύου (σύνδεση με ηλεκτρονικούς υπολογιστές).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telebank (νόθο σύνθ.)].

τηλετύπημα (το) {τηλετυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που μεταβιβάζεται με τηλέτυπο.

τηλετυπία (η) {χωρ. πληθ.} το σύστημα τηλεγραφίας με τηλέτυπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teletypy].

τηλετυπικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το τηλέτυπο: ~ *μηχάνημα* (το τηλέτυπο) **2.** ***τηλετυπικό*** (το) το τηλέτυπο (βλ.λ.).

τηλέτυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που μοιάζει εξωτερικά με γραφομηχανή με αλφαριθμητικό πληκτρολόγιο και χρησιμοποιείται για την απευθείας αποστολή κειμένου, το οποίο δακτυλογραφείται πάνω σε ειδική ταινία ή σελίδα και αποστέλλεται ταχύτατα μέσω δικτύου ΣΥΝ. τέλεξ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teletype].

τηλετυπώ ρ. μετβ. {τηλετυπείς... | τηλετύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} στέλνω κείμενο με τηλέτυπο.

τηλεφακός (ο) σύστημα φακών μεγάλης εστιακής απόστασης, που χρησιμοποιείται σε φωτογραφικές ή τηλεοπτικές μηχανές για τη φωτογράφιση απομακρυσμένων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. téléobjectif].

τηλεφημερίδα (η) η εκπομπή ειδήσεων και σχολίων που μεταδίδεται από την τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléjournal (νόθο σύνθ.)].

Τήλεφος (ο) {-ου κ. -έφου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Ηρακλή και τής Αύγης, διάδοχος στον θρόνο τής Μυσίας, ο οποίος, αφού τραυματίστηκε από τον Αχιλλέα, έλαβε τον χρησμό ότι αυτός που τον τραυμάτισε θα τον θεραπεύσει *(ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται)*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τηλε-* (< επίρρ. *τῆλε* «μακριά», βλ.λ.) + *-φος* (αγν. ετύμου)].

τηλεφωνείο (το) [1880] ο χώρος ή ο θάλαμος στον οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη τηλεφωνική συσκευή για δημόσια χρήση.

τηλεφώνημα (το) [1895] {τηλεφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλήση και επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: *τοπικό / υπεραστικό* ~ ΣΥΝ. συνδιάλεξη **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας τέτοιας επικοινωνίας: *τώρα τελευταία δέχεται απειλητικά ~ από αγνώστους*.

τηλεφωνητής (ο) [1891], **τηλεφωνήτρια** (η) [1890] {τηλεφωνητριών} **1.** ο υπάλληλος δημόσιου, ιδιωτικού ή στρατιωτικού τηλεφωνικού κέντρου, που μεριμνά για τη διεξαγωγή τής τηλεφωνικής σύνδεσης και επικοινωνίας **2.** ***(αυτόματος) τηλεφωνητής*** (α) συσκευή συνδεδεμένη με το τηλέφωνο, η οποία δίνει σύντομη μαγνητοφωνημένη απάντηση κατά την κλήση και καταγράφει τα τηλεφωνικά μηνύματα: *μου απάντησε ο ~ σου* || *έχετε μήνυμα στον ~ σας* (β) (ειδικότ.) αντίστοιχη λειτουργία τής κινητής τηλεφωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. téléphoniste].

τηλεφωνία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων που διαθέτει μια περιοχή **2.** (συνεκδ.) (α) η επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: *αναλογική / ψηφιακή* ~ (β) ***κινητή τηλεφωνία*** το είδος τής τηλεφωνικής επικοινωνίας, κατά την οποία ο ένας τουλάχιστον από τους δύο συνδρομητές επικοινωνεί με τον άλλον (δέχεται κλήση ή καλεί) χρησιμοποιώντας φορητή ασύρματη τηλεφωνική συσκευή (κινητό τηλέφωνο), η οποία συνδέεται μέσω αριθμού κλήσεως με ειδικό τηλεφωνικό κέντρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephony. Η φρ. *κινητή τηλεφωνία* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mobile telephony].

τηλεφωνικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τηλέφωνο ή την τηλεφωνία: ~ *θάλαμος / κέντρο / συσκευή / δίκτυο / γραμμή / κατάλογος / παρακολούθηση / μονάδες χρέωσης / κλήση* **2.** αυτός που γίνεται με το τηλέφωνο: ~ *συνομιλία / καταγγελία / επικοινωνία / συνεργασία*. — **τηλεφωνικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

τηλέφωνο (το) [1861] {τηλεφών-ου | -ων} **1.** συσκευή που επιτρέπει την προφορική συνδιάλεξη μεταξύ δύο προσώπων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους, πάνω στην οποία υπάρχει πίνακας με αριθμητικά στοιχεία από το 0 μέχρι το 9 (με τα οποία σχηματίζει κανείς τον αριθμό κλήσεως τής αντίστοιχης συσκευής τού προσώπου με το οποίο επιθυμεί να συνομιλήσει), καθώς και υποδοχές από όπου ακούμε (ακουστικό) τον συνομιλητή και μιλούμε προς αυτόν: *ψηφιακό* ~ || *κλείνω το* ~ (σταματώ να μιλάω, κατεβάζω το ακουστικό) || *βάζω* ~ (μου τοποθετεί ο Ο.Τ.Ε. την τηλεφωνική συσκευή και με εντάσσει στο δίκτυο των συνδρομητών του) || *πιάνω το* ~ (απαντώ, όταν χτυπάει) || *σηκώνω το* ~ (δηλ. το ακουστικό, γενικότ. απαντώ) || *το τηλέφωνο είναι νεκρό* (δεν ακούγεται το σήμα λειτουργίας του, δεν δουλεύει) || *το* ~ *βουίζει* (κάνει τον χαρακτηριστικό ήχο που δηλώνει ότι η γραμμή είναι κατειλημμένη) || *σε ζητούν στο* ~ || *χτυπάει το* ~ (καλεί)· ΦΡ. (α) ***κάνω (σε κάποιον) ένα τηλέφωνο / παίρνω (στο) τηλέφωνο (κάποιον)*** τηλεφωνώ (σε κάποιον) (β) ***είμαι στο τηλέφωνο*** μιλώ στο τηλέφωνο, συνομιλώ τηλεφωνικά: *περίμενε λίγο, τώρα* ~ (γ) ***μιλάει το τηλέφωνο*** είναι κατειλημμένη η τηλεφωνική γραμμή (δ) ***μου κόβουν το τηλέφωνο*** μου διακόπτουν την τηλεφωνική σύνδεση, επειδή δεν πλήρωσα τον λογαριασμό (ε) ***κινητό τηλέφωνο*** βλ. λ. *κινητός* (στ) ***σταθερό τηλέφωνο*** βλ. λ. *σταθερός* (ζ) ***φορητό / ασύρματο τηλέφωνο*** φορητή συσκευή τηλεφωνίας, την οποία μπορούμε να παίρνουμε μαζί μας από δωμάτιο σε δωμάτιο και επιτρέπει τη συνδιάλεξη χωρίς καλωδιακή σύνδεση (η) ***μεταφορά τηλεφώνου*** η εγκατάσταση τού ίδιου τηλεφώνου σε διαφορετικό χώρο, σε διαφορετική περιοχή, που απαιτεί νέα σύνδεση από τον Ο.Τ.Ε. και έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή τού αριθμού τηλεφωνικής κλήσεως (θ) ***ροζ τηλέφωνα*** τηλεφωνικό δίκτυο στο οποίο, όταν κανείς καλεί συγκεκριμένους αριθμούς, ακούει επί πληρωμή μαγνητοφωνημένα ερωτικά μηνύματα ή συνομιλεί ανταλλάσσοντας ερωτικά μηνύματα (ι) ***κόκκινο τηλέφωνο*** ειδική τηλεφωνική γραμμή που αποσκοπεί στην ανταλλαγή πολιτικών και στρατιωτικών πληροφοριών μεταξύ αρχηγών κρατών (ια) ***χαλασμένο τηλέφωνο*** παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο πρώτος παίκτης λέει στο αφτί τού δευτέρου μια φράση χωρίς καθαρή άρθρωση και αυτός μεταφέρει στον επόμενο ό,τι άκουσε κ.ο.κ., ώστε να προκύπτει στο τέλος ένα αστείο αποτέλεσμα (ιβ) ***άναψαν τα τηλέφωνα*** βλ. λ. *ανάβω* **2.** (συνεκδ.) το τηλεφώνημα: *κάνω ένα* ~ || *είχα ένα ~ από το εξωτερικό* || *ακριβύνε το* ~ (το κόστος κάθε συνδιάλεξης) **3.** (συνεκδ.) ο αριθμός τηλεφωνικής κλήσεως κάποιου: *μου δίνετε το ~ σας;* || *βρήκα το ~ σου στον κατάλογο* **4.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός τηλεφώνου και το έντυπο με το οποίο αυτός αποστέλλεται και πληρώνεται: *ήρθε το* ~ || *πλήρωσα το* ~ **5.** το τηλεφωνικό δίκτυο, η παροχή τηλεφωνίας: *στο χωριό δεν υπάρχει* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephone].

τηλεφωνώ (κ. -άω) [1833] ρ. αμετβ. κ. μετβ. (+σε) {τηλεφων-είς κ. -άς... | τηλεφών-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ (με κάποιον) μέσω τηλεφώνου: ~ *για πολλή ώρα* || *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, γιατί* ~ ΣΥΝ. είμαι στο τηλέφωνο ♦ **2.** (μετβ.) (α) καλώ κάποιον στο τηλέφωνο: *αν δεν αισθάνεσαι καλά, τηλεφώνησέ μου* (β) μεταδίδω πληροφορία από το τηλέφωνο: *μου τηλεφώνησε ότι θα περνούσε το απόγευμα να μας έβλεπε* **3.** (μεσοπαθ. ***τηλεφωνιέμαι***) επικοινωνώ τηλεφωνικώς (με κάποιον): *τηλεφωνηθήκαμε χτες* || *τηλεφωνιέμαι με τον Πέτρο συχνά*.

τηλεφωτογραφία (η) [1893] {τηλεφωτογραφιών} **1.** μέθοδος μεταδόσεως εικόνων και κειμένων, κατά την οποία η εικόνα σαρώνεται από ακτίνες φωτός, τού οποίου η ένταση μεταβάλλεται ανάλογα με τις διαφορές φωτεινότητας τής εικόνας και τού ρεύματος, που αποδίδεται από τα φωτοκύτταρα στα οποία αντανακλάται **2.** η τεχνική τής φωτογράφισης από μεγάλη απόσταση με τη χρήση τηλεφακού. Επίσης **τηλεφωτογράφιση** (σημ. 2). - **τηλεφωτογραφικός**, -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephotography].

τηλεχειριζόμενος, -η, -ο (για συσκευές, μηχανισμούς κ.λπ.) αυτός που τον ενεργοποιεί και τον χειρίζεται κανείς με τηλεχειρισμό: ~ *στερεοφωνικό συγκρότημα / τηλεόραση / κλιματιστικό / αυτοκινητάκι*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telecontrolled].

τηλεχειρισμός (ο) ο χειρισμός συσκευής από απόσταση, που μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια φωτεινών σημάτων, ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télécommande (νόθο σύνθ.)].

τηλεχειριστήριο (το) {τηλεχειριστηρί-ου | -ων} μικρή συσκευή για τον χειρισμό συσκευών από απόσταση: *το ~ τής τηλεόρασης / τού βίντεο* ΣΥΝ. τηλεκοντρόλ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. télécommandeur (νόθο σύνθ.), αγγλ. remote control].

τηλεψυχία (η) {χωρ. πληθ.} η τηλεπάθεια.

τηλομοιοτύπημα (το) ▸ τηλεομοιοτύπημα

τηλομοιοτυπία (η) ▸ τηλεομοιοτυπία

τηλομοιότυπο (το) → τηλεομοιοτυπικός

τηλομοιοτυπώ ρ. ▸ τηλεομοιοτυπώ

Τήλος (η) νησί των Δωδεκανήσων ΒΔ. τής Ρόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τῆλος*, αγν. ετύμου].

τηλοψία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να παρακολουθεί κανείς τηλεόραση (πβ. λ. *τηλεθέαση*).
[ΕΤΥΜ. < *τηλ(ε)-* + *-οψία* < *ὄψη*].

Τήνος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Άνδρου και τής Μυκόνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Τηνιακός** κ. (λόγ.) **Τήνιος** (ο), **Τηνιακή** κ. (λόγ.) **Τήνια** κ. **Τηνία** (η), **τηνιακός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τῆνος*, αγν. ετύμου].

τήξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μετάβαση ενός σώματος από τη στερεά στην υγρή κατάσταση ΣΥΝ. λειώσιμο ΑΝΤ. πήξη **2.** ***σημείο τήξεως*** η θερμοκρασία κατά την οποία ένα σώμα μεταβαίνει από τη στερεά στην υγρή κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῆξις* < *τήκω* (βλ.λ.)].

-τήρας παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει όργανο ή σκεύος, το οποίο επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *λαμπ-τήρας, ανεμισ-τήρας, προφυλακ-τήρας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-τηρ, -τῆρος*, παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. επιθήματος *-ter (πβ. σανσκρ. pi-tā, λατ. pa-ter = αρχ. *πα-τήρ*) και συνδ. με τα επιθήματα *-τήριο(ν), -τωρ, -τήριος*].

τηράω ρ. μετβ. {τηράς... | τήραξα} (λαϊκ.) **1.** κοιτάζω, παρατηρώ **2.** (μτφ.) προσέχω, φροντίζω για κάτι. - (σπάν.) **τήραγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τηρῶ / -άω* < αρχ. *τηρῶ (-έω)*, βλ.λ. Από τη σημ. «προσέχω, φυλάσσω» τού αρχ. *τηρῶ* προήλθε η σημερινή (ήδη μεσν.) σημ. «παρατηρώ, κοιτάζω»].

τήρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάσωση, η διαφύλαξη: ~ *τού παραδοσιακού τρόπου ζωής / των εθίμων* **2.** (συνεκδ.) η πιστή εφαρμογή, η συμμόρφωση προς κάτι: ~ *νόμων / συμφωνίας / υποσχέσεων / τυπικών διαδικασιών* || ~ *απόστασης ασφαλείας μεταξύ των αυτοκινήτων* **3.** η εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας ή εργασίας: ~ *λογιστικών βιβλίων / πρακτικών συνεδριάσεων* || ~ *αρχείου*.

-τήρι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώ-

νει: **1.** το όργανο ή το σκεύος με το οποίο γίνεται κάτι: *σκαλισ-τήρι, βιδω-τήρι* **2.** τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *πατη-τήρι, εργασ-τήρι.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *-τήριον* (βλ.λ.)].

-τήριο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώνει: **1.** το όργανο ή το σκεύος που επιτελεί μια λειτουργία: *πλυν-τήριο, στεγνω-τήριο* **2.** το μέσο με το οποίο γίνεται κάτι: *ειδοποιη-τήριο, απολυ-τήριο* **3.** τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *καθαρισ-τήριο, κρατη-τήριο, δικασ-τήριο, γυμνασ-τήριο.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-τήρ* (βλ.λ.) και απαντά αρχικώς σε παράγωγα ουσ. των αρσ. σε *-τήρ* (λ.χ. *κλη-τήρ – κλη-τήριον*)].

-τήριος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθ. που δηλώνει αυτόν που γίνεται με ορισμένο τρόπο ή για συγκεκριμένο σκοπό: *ευχαρισ-τήρια επιστολή, κινη-τήριος μοχλός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-τήρ* (βλ.λ.). λ.χ. *κινη-τήρ – κινη-τήριος*, απαντά όμως και ως ανεξάρτητο παραγωγικό μόρφημα (λ.χ. *εὐχαρισ-τήριος, ἀσφαλισ-τήριος*)].

τηρώ ρ. μετβ. {τηρείς... | τήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** διασώζω, διαφυλάσσω: ~ *παλιές συνήθειες / ήθη / έθιμα / παραδόσεις* ΣΥΝ. κρατώ, διατηρώ ΑΝΤ. εγκαταλείπω, παραμελώ **2.** (συνεκδ.) ακολουθώ πιστά, εφαρμόζω: ~ *τους νόμους / τον λόγο / την υπόσχεσή μου / μια συμφωνία* ΑΝΤ. παραβαίνω, παραβιάζω **3.** έχω αναλάβει την εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας ή εργασίας: ~ *τα λογιστικά βιβλία τής επιχείρησης* || ~ *τα πρακτικά συνεδρίου* ΣΥΝ. κρατώ **4.** κρατώ ορισμένη στάση, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***τηρώ σιγήν ιχθύος*** βλ. λ. *ιχθύς* (β) ***τηρώ στάση αναμονής*** περιμένω (δεν ενεργώ, επειδή περιμένω να δω πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα): *οι Η.Π.Α. τηρούν στάση αναμονής στο θέμα τής σύγκρουσης των δύο χωρών* (γ) ***τηρουμένων των αναλογιών*** βλ. λ. *αναλογία* (δ) ***τηρώ τα προσχήματα*** βλ. λ. *πρόσχημα* (ε) ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** βλ. λ. *αιδήμων* (στ) ***τηρώ / κρατώ (τις) αποστάσεις*** βλ. λ. *απόσταση.* — **τήρηση** (η) [αρχ.], **τηρητής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τηρῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kʷē-r-ō (με υγρό ένθημα -r-), εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷei- «προσέχω, παρατηρώ», πβ. σανσκρ. cāyati «παρατηρώ, φροντίζω, φοβούμαι», αρχ. σλαβ. čajǫ «αναμένω, ελπίζω», λιθ. káina «αξία, τιμή» κ.ά. Αν αυτή η ετυμ. είναι έγκυρη, τότε το ρ. *τηρῶ* εντάσσεται στην οικογ. των λ. *ποινή, τίω* (βλ.λ.), ενώ αποκλείεται η σύνδεση με το ρ. *πέλω / -ομαι.* Για τη σχέση με το αρχ. *τημελῶ*, βλ. λ. *ατημέλητος.* Ήδη αρχ. η σημ. «εφαρμόζω, ακολουθώ πιστά», λ.χ. *τηρῶ ὅρκους* (Δημοκρ. 239), *τηρῶ παρακαταθήκας* (Ισοκρ. 1, 22) κ.ά. Η φρ. *τηρώ στάση αναμονής* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. guarder une position d'attente].

τής¹ οριστικό άρθρο → ο, η, το

της² → αυτός

-τής κ. **-της** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει: **1.** την ιδιότητα προσώπου: *δεσμώ-της, πατριώ-της* **2.** επάγγελμα: *πεταλω-τής, χορευ-τής* **3.** όργανο, σκεύος: *μετρη-τής, υπολογισ-τής.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. *-tā- και απαντά σε παράγωγα ρημάτων (λ.χ. *μαθη-τής, ἐρέ-της*) και ονομάτων (λ.χ. *τοξό-της, ἀγορη-τής*)].

Τ.Θ. (η) Ταχυδρομική Θυρίδα

τι ερωτημ. αντων. **1.** (ως ουσιαστικό) ποιο πράγμα, ποια πράξη κ.λπ.: ~ *είπες;* || ~ *άκουσες;* ΦΡ. (α) (αρχαιοπρ.) ***τι μέλλει γενέσθαι*** βλ. λ. *γενέσθαι* (β) (αρχαιοπρ.) ***τι τέξεται η επιούσα*** (*τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα*, Π.Δ. Παροιμ. 27, 1) τι θα φέρει η επόμενη μέρα: *ας μη λέμε μεγάλα λόγια, γιατί δεν ξέρουμε ~* (γ) (λόγ.) ***τι το όφελος;*** (αρχ. φρ. *τί δ' ἔστ' ὄφελος / τί γὰρ ὄφελος;*) ποιο είναι το όφελος; *κι αν βλάψω την υγεία μου, για να ανταποκριθώ στις υποχρεώσεις μου, ~;* (δ) ***τι θα πει*** (i) τι σημαίνει: *το παιδί ρωτά τον πατέρα του ~ «διάτρητος»* (ii) για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, για να δηλωθεί ο αδικαιολόγητος χαρακτήρας ενέργειας, σκέψης κ.λπ.: ~ *ότι δεν μπορούσε;* (ε) ***και τι μ' αυτό;*** (i) για να δηλωθεί κάτι άσχετο προς το θέμα: ~*; Γι' άλλο πράγμα συζητάμε* (ii) (για να εκφραστεί αδιαφορία ή αμφιβολία για την έκβαση ενέργειας) και τι βγαίνει μ' αυτό;: ~*; Θα λύσουμε κανένα πρόβλημα;* (στ) ***ξέρεις τι;*** άκου να σου πω: ~*; Δεν θα 'ρθω αύριο στη δουλειά* (ζ) ***προς τι;*** για ποιον λόγο, γιατί: ~ *το μίσος και ο αλληλοσπαραγμός;* (η) (λόγ.) ***τι χρείαν έχομεν μαρτύρων;*** (*τί χρείαν ἔχομεν μαρτύρων*, Κ.Δ. Μάρκ. 14, 63) τι ανάγκη έχουμε από μάρτυρες; (για πράγματα προφανή, που αποδεικνύονται από μόνα τους): *όταν ο ίδιος ομολογεί την πράξη του, ~;* **2.** (σε ρητορικές ερωτήσεις) (α) (απολύτως): ~ *είχαμε, ~ χάσαμε;* (τίποτα δεν είχαμε, τίποτα δεν χάσαμε) (β) σε ερωτήσεις με άρνηση, στις οποίες υπονοείται ως απάντηση «πάρα πολλά, τα πάντα»: ~ *δεν θα 'δινα, να ξαναβρισκόμουν στο χωριό μου!* (γ) ***τι κι αν*** για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, δεν πειράζει: ~ *βρέχει;* || ~ *γεράσαμε;* **3.** (ως επίθ.) (α) τι λογής, τι είδους: ~ *άνθρωπος είσαι συ;* || ~ *ρούχα θα βάλεις;* || ~ *πρόβλημα έχει αυτός; Με τα λεφτά που βγάζει κάνει ό,τι θέλει!* (β) (καθημ.) πόσος: ~ *μισθό παίρνετε;* **4.** (ως επίρρ. για να δηλωθεί αιτία, σκοπός ή αναφορά) γιατί, για ποιον σκοπό, σε τι: ~ *σου φταίω εγώ* (σε τι...) || ~ *κλείστηκες εκεί μέσα;* (γιατί...) **5.** (εμφατ. πριν από ερώτηση που ακολουθεί και εμπεριέχει έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή αποδοκιμασίας για κάτι): *Τι; Αύριο έχουμε αργία;* || *Τι; Θα ξανάρθει στη δουλειά;* **6.** (επιδοκιμαστικά ή μειωτ., σε περιπτώσεις έντονης εκδήλωσης συναισθήματος): ~ *ωραία!* / *καλά!* / *μαρτύριο!* / *αηδία!* **7.** (σε απάντηση, για να εκφραστεί αποδοκιμασία ή αντίρρηση): *–Ήταν ωραίο το ταξίδι; –Τι ωραίο; Έβρεχε σ' όλη τη διαδρομή!* **8.** (με άρθρο) (α) πόσα πολλά: *το ~ λέει για σένα είναι απερίγραπτο* (β) αυτό που: *το ~ έγινε δεν περιγράφεται.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. ερωτηματικής αντων. *τίς* (βλ.λ.)].

-τιά κατάληξη θηλ. ουσ.: *χαραγμα-τιά, δαγκωμα-τιά, πηδημα-τιά, λαβωμα-τιά.*
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής που προήλθε από ουδ. σε *-μα*, τα οποία έχουν χαρακτήρα *-τ-* στη γενική (λ.χ. *χάραμα – χαράματ-ος, χαραματιά*)].

τιάρα (η) {τιαρών} η μίτρα των Παπών τής Ρώμης και των ιεραρχών τής Αγγλικανικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ανατολ. δάνειο, ίσως φρυγικής αρχής].

Τίβερης (ο) ποταμός τής Κ. Ιταλίας που πηγάζει από τα Απέννινα Όρη και διασχίζει τη Ρώμη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τίβερις / Θύ(μ)βρις* < λατ. Tiberis, αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. dubr «ύδατα». Οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ότι ο ποταμός ονομάστηκε έτσι εξαιτίας τού βασιλιά τής Άλβας *Τιβερίνου*].

τιβί κ. **τι-βι** (η) {άκλ.} η τηλεόραση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. T.V., συντομ. τής λ. television (βλ. κ. *τηλεόραση*)].

τίγκα ως επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: *το βαρέλι είναι ~· δεν χωράει άλλο* || *το μαγαζί ήταν ~ από κόσμο* ΣΥΝ. φίσκα, κάργα. — **τιγκάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. diga «επίχωμα, φράγμα» < γαλλ. digue < ολλ. dijk. Κατ' άλλη άποψη, < ιταλ. διάλεκτ. tinga < ρ. tingare «δίνω, παρέχω αφθόνως» (υποχωρητ.) < μεσν. λατ. thingāre < αρχ. γερμ. thingōn].

τιγρέ επίρρ.· σαν τής τίγρης (δηλ. με ραβδώσεις): ~ *γατάκια / ύφασμα / φούστα.*

τίγρη (η) {τίγρ-εις, -εων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που ανήκει στην οικογένεια των αιλουροειδών και χαρακτηρίζεται από το ζωηρό καστανοκίτρινο χρώμα του και τις κάθετες προς τον άξονα τού σώματος μαύρες ραβδώσεις τού δέρματός του, καθώς και για τη δύναμη και ευκινησία του **2.** (μτφ.) (α) για ευκίνητο, δυναμικό και ορμητικό πρόσωπο (β) για τη δύναμη και την ορμητικότητα (κάποιου): (για παίκτη ομάδας) *ένας ~ στην επίθεση τής ομάδας* || *«βάλτε έναν ~ στη μηχανή»* (ενν. *τού αυτοκινήτου*· διαφήμιση για καύσιμα). Επίσης **τίγρις** {τίγρεως} κ. **τίγρης** (ο). — (υποκ.) **τιγράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τίγρις*, περσ. δάνειο, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η ακριβής προέλευση. Η σύνδεση με αβεστ. tiγri- «βέλος», αρχ. περσ. tigra- «οξύς, αιχμηρός» ίσως οφείλεται σε παρετυμολογία, παρά το σχόλιο τού Στράβωνος για τον ομώνυμο ποταμό (*Τίγρις ἄμικτον φυλάσσων τὸ ῥεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοὔνομα Μήδων τίγριν καλούντων τὸ τόξευμα*). Μέσω τού λατ. tigris η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. tiger, γαλλ. tigre, γερμ. Tiger].

Τίγρης (ο) ποταμός τής Δ. Ασίας που πηγάζει από τον Αντίταυρο, διαρρέει το Ιράκ και εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τίγρης, -ητος / Τίγρις, -ιδος* < αρχ. περσ. Tigra- (βλ. λ. *τίγρη*) λόγω τής ορμητικότητας των υδάτων του].

τιγροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τιγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σώμα με τίγρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τιθασεύω ρ. μετβ. {τιθάσευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για άγρια ζώα) εξημερώνω, δαμάζω ΣΥΝ. ημερεύω ΑΝΤ. εξαγριώνω, αποθηριώνω **2.** (μτφ.) (α) υποτάσσω (κάποιον/κάτι) στη θέλησή μου, τον κάνω να με υπακούει: *δύσκολα μπορεί κανείς να τιθασεύσει αυτούς τους απείθαρχους νέους* (β) θέτω υπό έλεγχο: *προσπαθούν να τιθασεύσουν τα ελλείμματα τού Δημοσίου.* — **τιθάσευση** (η) [μτγν.], **τιθασευτής** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιθασός* «εξημερωμένος» (με επίθημα *-σός*, πβ. κ. *βλαισός, ῥυ-σός*), με θ. *θα-* και εκφραστ. αναδιπλασιασμό *-τι-*. Το θ. παρουσιάζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhē- «θηλάζω, τρέφω» (πβ. αρχ. *θῆ-σθαι*, ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. dháyati, αρχ. σλαβ. dojǫ, αρχ. γερμ. tāju κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμολογία, η λ. *τιθασός* θα προσδιόριζε αρχικώς το ήμερο ζώο, που δέχεται να τραφεί από ανθρώπινο χέρι].

τίθεμαι ρ. αμετβ. {τίθε-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -εσθε, -νται· παρατ. ετιθέμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *θέτω* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. μέσ. τ. τού *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*].

τίθονται! Ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν στο γ' πρόσωπο πληθυντικού τού **τίθεμαι** τον τύπο **τίθονται**(!): *Τίθονται τα εξής ζητήματα.* Το ίδιο συμβαίνει και με σύνθετα τού *Τίθεμαι*: *Οι αντίπαλοι επιτίθονται.* Επίσης, σπανιότερα χρησιμοποιούν και τύπο *τίθομαι* και σύνθετο *επι-τίθομαι*. Στις περιπτώσεις αυτές, τα *τίθονται / τίθομαι* χρησιμοποιούνται εσφαλμένως αντί των *τίθενται / τίθεμαι*, όπως φαίνεται και από τους υπόλοιπους τύπους τού ρήματος (*τίθεμαι, τίθεσαι, τίθεται, τιθέμεθα, τίθεσθε, τίθενται*). Οι τύποι με *-ο-* σχηματίζονται αναλογικά προς τους κανονικούς τύπους σε *-ομαι / -ονται* των ρημάτων σε *-ω* (*ντύνομαι / ντύνονται, γράφομαι / γράφονται, ορίζομαι / ορίζονται* κ.λπ.).

τικ¹ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. αφύσικη, ακούσια και επαναλαμβανόμενη σπασμωδική κίνηση τού προσώπου, τού λαιμού, των άκρων κ.λπ. (τίναγμα απότομο, σύσπαση, μορφασμός κ.λπ.), η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά κυρ. αίτια: *από τα καψώνια στον στρατό τού έμεινε κάποιο ~* || *νευρικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tic, ονοματοπ. λ.].

τικ² (το) {άκλ.} **1.** ψηλό δέντρο των τροπικών περιοχών τού οποίου το ξύλο είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό στην υγρασία και χρησιμοποιείται στην ναυπηγική, στην επιπλοποιία, σε οικοδομικές κατασκευές κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού παραπάνω δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teak < πορτ. teca < μαλαϊκ. tekka].

-τικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που

προέρχεται από τριτόκλιτα ουσιαστικά σε -*μα*: *πραγμα-τικός, συμπληρωμα-τικός, εμβλημα-τικός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ουσ. με επίθημα -*της* (λ.χ. *άθλη-τής* > *άθλητικός, ὑπηρέ-της* > *ὑπηρετικός*), από όπου γρήγορα αυτονομήθηκε ως επίθημα].

τικ-τάκ κ. **τίκι-τακ** (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος τού ρολογιού, που παράγεται από την κίνηση των δεικτών του **2.** κάθε μονότονα επαναλαμβανόμενος παλμικός ήχος, λ.χ. των χτύπων τής καρδιάς, ιδ. λόγω συγκίνησης, ανησυχίας, επιθυμίας κ.ά.: *«όταν σε κοιτώ, αρχίζει τής καρδιάς το ~»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tic tac, ηχομιμητ. λ.].

τίκτω ρ. μετβ. {έτεκον} (αρχαιοπρ.) (για γυναίκα) γεννώ, φέρνω στον κόσμο: *ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει* (βλ. λ. *γεννώ*)· ΦΡ. ***ώδίνεν όρος και έτεκε μυν*** βλ. λ. *μυς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τί-τκ-ω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και αντιμετάθεση των συμφώνων) < θ. -*τκ*-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *τεκ*-, που απαντά και στην ομόρρ. λ. *τέκ-νον* (βλ.λ.). Αυτή η οικογένεια λέξεων, που συμπεριλαμβάνει και τους ετεροιωμ. τ. *τόκ-ος, τοκ-ετός*, συνδ. επίσης με γερμανικές λέξεις, οι οποίες έχουν τις σημ. «νεαρός, υπηρέτης, πολεμιστής», λ.χ. αρχ. σκανδ. þegn, αρχ. αγγλ. þeg(e)n, αρχ. γερμ. degan κ.ά.].

τιλιά (η) ΒΟΤ. η φλαμουριά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. tilia «φιλύρα», αγν. ετύμου].

τίλιο (το) το αφέψημα που γίνεται από φύλλα και άνθη φλαμουριάς και έχει καταπραϋντικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tiglio < λατ. tilia «φιλύρα»].

τίλλω ρ. μετβ. {έτιλα} (λόγ.) **1.** (για ύφασμα) ξεφτύζω, κουρελιάζω **2.** (γενικότ.) μαδώ· μόνο στη ΦΡ. ***τίλλω τας τρίχας τής κεφαλής μου***.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τίλ-jω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *πτίλον* «φτερό» (με αφομοίωση τού *π*- κυρ. στα σύνθ. με προθέσεις *άπο-, παρα-, περι-*). Βλ. κ. *πτίλον*].

τίλμα (το) {τίλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στουπί από νήματα παλαιών λινών και βαμβακερών υφασμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό μηχανημάτων ή ως γάζα για την κάλυψη τραυμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τίλλω* (βλ.λ.)].

τιμ (το) {άκλ.} ελλην. *ομάδα*· σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό: *το προπονητικό ~ τής ομάδας* || *το επιστημονικό ~ τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. team].

τιμαλφής, -ής, -ές {τιμαλφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλη αξία ΣΥΝ. πολύτιμος, βαρύτιμος **2.** ***τιμαλφή*** (τα) τα κοσμήματα, τα χρυσαφικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + -*αλφής*, από το θ. τού αορ. β' *ἀλφεῖν* τού ρ. *ἀλφάνω* «κομίζω, παράγω» < Ι.Ε. *algʷh- «κερδίζω - αντίτιμο», πβ. σανσκρ. árhati «κερδίζω», λιθ. algà «αμοιβή» κ.ά.].

τιμαριθμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τιμάριθμο **2.** ***Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή*** (συντομ. Α.Τ.Α.) η προσαρμογή τού μισθού των υπαλλήλων και των ημερομισθίων των εργατών στην αύξηση τού τιμαρίθμου, ώστε να προστατεύεται το πραγματικό τους εισόδημα, η αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*) τού μισθού τους.

τιμαριθμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η προσαρμογή των οικονομικών μεγεθών στον τιμάριθμο.

τιμαριθμοποιώ ρ. μετβ. {τιμαριθμοποιείς... | τιμαριθμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΟΙΚΟΝ. προσαρμόζω οικονομικά μεγέθη στον τιμάριθμο.

τιμάριθμος (ο) {-ου κ. -ίθμου | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο δείκτης μετρήσεως τού κόστους διαβίωσης, που προσδιορίζει τις μεταβολές των τιμών των αγαθών ανάμεσα σε δύο χρονικές περιόδους: *άνοδος / πτώση τού ~* || *ο ~ κυμάνθηκε στο πρώτο τρίμηνο τού '97 σε ικανοποιητικά επίπεδα* ΣΥΝ. δείκτης τιμών (πβ. λ. *πληθωρισμός*).
[ΕΤΥΜ. < *τιμή* + *αριθμός*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wertzahl].

τιμάριο (το) {τιμαρί-ου | -ων} **1.** (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) εκτεταμένη αγροτική περιοχή που παραχωρούσε ο σουλτάνος σε στρατιωτικό αξιωματούχο, ο οποίος καρπωνόταν μόνο τις προσόδους, χωρίς να είναι ιδιοκτήτης τής έκτασης, αναλάμβανε όμως να παρέχει στρατιωτική υποστήριξη στον σουλτάνο (πβ. λ. *τσιφλίκι, φέουδο*) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εκμεταλλεύεται κάποιος, χωρίς να του ανήκει (θέση, αξίωμα κ.λπ.): *το κόμμα δεν είναι ~ κανενός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τιμάριον* < περσ. timar].

τιμαριούχος (ο) [1831] ο ιδιοκτήτης τιμαρίου ΣΥΝ. τσιφλικάς (πβ. λ. *φεουδάρχης*).
[ΕΤΥΜ. < *τιμάριο* + -*ούχος* < *έχω*].

τιμαριώτης (ο) [1782] {τιμαριωτών} ο τιμαριούχος.

τιμαριωτικός, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται με το τιμάριο ή τον τιμαριούχο: *~ σύστημα / ιδιοκτησία.*

τιμαριωτισμός (ο) [1856] ΙΣΤ. διοικητικό σύστημα που αναπτύχθηκε κατά την περίοδο τής ακμής τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και είχε ως βάση την παραχώρηση τιμαρίων σε στρατιωτικούς αξιωματούχους ΣΥΝ. τιμαριωτικό σύστημα (πβ. λ. *φεουδαρχία*).

τιμή (η) **1.** (για πράγματα) η αξία, το αντίτιμο, το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβάλει κανείς για την αγορά πράγματος ή την παροχή υπηρεσίας: *~ εποχική / εργοστασίου* (όσο κοστίζει στους κατασκευαστές) / *κόστους* (όσο κοστίζει ένα προϊόν, χωρίς κέρδος) / *σταθερή* (που δεν μεταβάλλεται ή χωρίς τον πληθωρισμό) / *τρέχουσα* (που ισχύει σε δεδομένη χρονική στιγμή) / *χρηματιστηριακή / πράσινη* (ενός αγροτικού προϊόντος, όπως καθορίζεται από την Ε.Ε.) / *φίξινγκ* (συναλλάγματος, το οποίο αγοράζουν ή πωλούν οι τράπεζες) / *ξένων νομισμάτων / χρυσού / συναλλάγματος* || *~ αγοράς / πώλησης ενός προϊόντος* || *συγκράτηση / άνοδος / πτώση των ~* || *οι ~ στη λαχαναγορά κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα* || *τσουχτερές / τσιμπημένες* (ανεβασμένες) / *συμφέρουσες / λογικές / υπερβολικές / ανταγωνιστικές / εκπτωτικές ~* || *αγόρασα κάτι σε ~ ευκαιρίας* || *σου το δίνω σε συμβολική ~* (κατώτερη από την πραγματική του) || *οι ~ αφέθηκαν ελεύθερες* (να αυξομειώνονται ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση) || *οι ~ των ακινήτων / των μετοχών / των καυσίμων*· ΦΡ. (α) ***τιμή εκκινήσεως*** βλ. λ. *εκκίνηση* (β) ***τιμή γνωριμίας*** η αρχική χαμηλή τιμή στην οποία πωλείται ένα προϊόν προκειμένου να το γνωρίσουν οι καταναλωτές **2.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. (α) κάθε δυνατός προσδιορισμός μεταβλητού μεγέθους ή ποσότητας ή μαθηματικής παράστασης: *~ αλγεβρικής παράστασης / θερμοκρασίας* (β) ***απόλυτη τιμή*** βλ. λ. *απόλυτος* • **3.** (για πρόσ.) (α) η υπόληψη, η κοινωνική εκτίμηση που δικαιούται κάθε άνθρωπος ως κοινωνικό ον (β) στοιχείο τής προσωπικότητας τού ατόμου, η κοινωνική και προσωπική του αξία: *το αίσθημα τής ~* || *σέβομαι / θίγω / προσβάλλω την ~ κάποιου* || *προσωπική / οικογενειακή ~* || *η ~ τού νεκρού / τού αδελφού*· ΦΡ. (α) ***τιμής ένεκεν*** (*τιμῆς ἕνεκα*, Ξενοφ. *Ἀνάβασις* 7.3.28) σε ένδειξη σεβασμού, εκτιμήσεως, έντονης επιδοκιμασίας: *έπαινος / βραβείο / δίπλωμα / τίτλος ~* || *χαρίζω βιβλίο ~* (β) (επίσ.) ***διατελώ μετά τιμής / με τιμή*** (ως στερεότυπη κατακλείδα επιστολών) με εκτίμηση, με σεβασμό (γ) ***στον λόγο τής τιμής μου / λόγω τιμής, έχεις / σου δίνω τον λόγο τής τιμής μου*** ομωτικές φρ. που βασίζονται στην επίκληση τής προσωπικής αξιοπρέπειας: *~! Θα σου επιστρέψω το γρηγορότερο τα χρήματα* (δ) ***αποτίνω φόρο τιμής*** (σε / προς κάποιον) εκφράζω τον σεβασμό, την εκτίμησή μου για πρόσωπο ή ομάδα προσώπων: *ήρθαμε εδώ, για να αποτίσουμε φόρο τιμής στους νεκρούς που έπεσαν για την ελευθερία τής πατρίδας* (ε) ***χρέος τιμής*** η ηθική υποχρέωση: *ήταν ~ να υποδεχτούμε πανηγυρικά τους ολυμπιονίκες στη χώρα μας* (στ) ***κώδικας τιμής*** ο ηθικός κώδικας που περιλαμβάνει αξίες και κανόνες, οι οποίοι αφορούν και συμβάλλουν στην καλή φήμη, στην υπόληψη (κάποιου): *ανάμεσα στους Κρητικούς επικρατεί ένας ~* || *ο ~ των σαμουράι λέγεται «μπουσίντο»* (ζ) (παροιμ.) ***η τιμή τιμή δεν έχει (και χαρά στον που την έχει)*** η κοινωνική εκτίμηση είναι ανεκτίμητο αγαθό, που δεν εξαγοράζεται με τίποτε (η) ***για την τιμή των όπλων*** για υποχώρηση, συμβιβασμό ή ήττα, κατά την οποία τηρούνται τα προσχήματα, ώστε να διαφυλάσσεται η αξιοπρέπεια τού ηττημένου: *έπρεπε να αντισταθείς λίγο, έτσι ~!* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) τιμητική διάκριση ή εκδήλωση: *δεν επιζητούσε τις ~* || *του απένειμαν τις καθιερωμένες ~* || *στρατιωτικές ~* (αυτές που αποδίδονται από στρατιωτικό άγημα με βάση ειδικό κανονισμό) || *του έκαναν μεγάλες ~*· ΦΡ. ***κυρία (επί) των τιμών*** η κυρία που υποδέχεται επίσημα πρόσωπα (αρχηγούς κρατών, πρέσβεις κ.ά.) και ανήκει στην ιδιαίτερη ακολουθία βασίλισσας ή πριγκίπισσας **5.** οτιδήποτε ανεβάζει την υπόληψη κάποιου: *είναι ~ μας να σας έχουμε απόψε κοντά μας* || *είναι προς τιμήν του ότι δεν δέχτηκε αντάλλαγμα* || *«~ και δόξα στους αγωνιστές τού Πολυτεχνείου»* || *σε τι οφείλω την ~ τής επισκέψεώς σας;* || *θα μου κάνετε την ~ να παρευρεθείτε στη δεξίωση;* || *«~ σ' εκείνους όπου στην ζωήν των ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες»* (Κ. Καβάφης)· ΦΡ. ***προς τιμή(ν) (κάποιου)*** (i) για ενέργεια που προσδίδει αξία, υπόληψη σε αυτόν που την κάνει: *αν και αντίπαλός μου, ~ του παραδέχθηκε ότι είχα δίκιο* (ii) για κάτι που γίνεται για να τιμηθεί κάποιος: *δεξίωση προς τιμήν τού υπουργού* **6.** (για κορίτσια) η αγνότητα, η παρθενία: *παίρνω την ~ κάποιας* (είμαι ο πρώτος που έρχεται σε σεξουαλική επαφή μαζί της) || *στα χωριά παλαιότερα φρόντιζαν για την ~ των κοριτσιών πριν από τον γάμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τίω* «αποδίδω τιμή, εκτιμώ, σέβομαι» < θ. *τῑ*- < Ι.Ε. *kʷī-, μηδενισμ. βαθμ. τού *kʷēi- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. cāyati «σέβομαι», cāyú- «σεβαστός». Δεν θεωρείται έγκυρη οποιαδήποτε σύνδεση των ρ. *τίω* και *τίνω* «πληρώνω, αμείβω» (βλ. λ. *άπο-τίνω*). Το ουσ. *τιμή* είχε τη βασική σημ. «αξία», προσδιόριζε όμως και τον οφειλόμενο σεβασμό που απέρρεε από τη βασιλική ιδιότητα ή τη μεγάλη περιουσία κάποιου, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «χρηματική αξία». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *δίνω τον λόγο τής τιμής μου* (< γαλλ. donner ma parole d'honneur), *κώδικας τιμής* (< γαλλ. code d'honneur), *η τιμή τιμή δεν έχει* (< γαλλ. l'honneur n'a pas de prix), *χρέος τιμής* (< αγγλ. debt of honour), *ζήτημα τιμής* (< γαλλ. point d'honneur), *έχω την τιμή να...* (< γαλλ. avoir l'honneur de...), *το πεδίο τής τιμής* (< γαλλ. le champ d'honneur), *κυρία επί των τιμών* (< αγγλ. lady / maid of honour) κ.ά.].

τίμημα (το) [αρχ.] {τιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χρηματικό ποσό που στοιχίζει η απόκτηση πράγματος ή η παροχή υπηρεσίας: *καταβολή τιμήματος* || *το ~ τής εξαγοράς τής εταιρείας* ΣΥΝ. αντίτιμο, αξία **2.** (μτφ.) το κόστος (κοινωνικό, ψυχολογικό κ.λπ.) ενέργειας ή συμπεριφοράς: *το ~ τής δόξας / τού πλούτου / τής αγάπης* || *όλα στη ζωή έχουν το ~ τους* || *«ο ισλαμιστής πρώην πρωθυπουργός πλήρωσε το ~ τής διένεξής του με τον στρατό»* (εφημ.) || *το ~ τής νίκης ήταν βαρύ* ΣΥΝ. αντίτιμο.

τίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απονομή τιμής **2.** ο προσδιορισμός τής χρηματικής αξίας, η χρηματική αποτίμηση.

τιμητής (ο), **τιμήτρια** (η) {τιμητριών} πρόσωπο που έχει την τάση να κρίνει με αυστηρό τρόπο τους άλλους και τις ενέργειές τους: *άνθρωποι με πολλά ελαττώματα γίνονται παρά ταύτα τιμητές των συνανθρώπων τους* || *ποιος είναι αυτός που έχει μεταβληθεί σε τιμητή των πάντων;* ΣΥΝ. επικριτής, επιτιμητής, κήνσορας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμώ*. Ως *τιμητής* στην αρχ. Ελλάδα προσδιοριζόταν ο αξιωματούχος που αποτιμούσε τη φορολογήσιμη αξία των υπαρχόντων ή αξιολογούσε το μέγεθος φυσικών καταστροφών. Στη σημερινή σημ. συνέβαλε το αξίωμα τού Ρωμαίου *τιμητοῦ* (μτγν., απόδ. τού λατ. censor), βλ. κ. *κήνσορας*].

τιμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει τιμές (σε

κάποιον): ~ *άγημα / φρουρά* **2.** (για πράγμ.) αυτός που γίνεται ή παρέχεται σε ένδειξη τιμής: ~ *σύνταξη / διάκριση / αφιέρωση / εκδήλωση / βραδιά* || *απονομή ~ μεταλλίων* **3.** ως ουσ. στη ΦΡ. ***έχω την τιμητική μου*** προσελκύω το ενδιαφέρον των άλλων (σε ορισμένη περίσταση): *απόψε έχει την τιμητική του· όλοι γι' αυτόν συζητούν* || *τις μέρες των Χριστουγέννων τα μελομακάρονα έχουν την τιμητική τους* **4.** αυτός που φανερώνει εκτίμηση και προσδίδει τιμή σε (κάποιον): ~ *τίτλος / προσφώνηση / αναφορά* ΣΥΝ. εξυψωτικός ΑΝΤ. ταπεινωτικός, μειωτικός. — **τιμητικ-ά / -ώς** {μτγν.} επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

τίμιος, -α, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει συναίσθηση τής τιμής και τού καθήκοντος και ακολουθεί τα προστάγματα τής ηθικής ΣΥΝ. έντιμος, χρηστός, ηθικός ΑΝΤ. άτιμος, ανήθικος, ασυνείδητος **2.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά ήθη και τον νόμο: ~ *μοιρασιά* || ~ *συναλλαγές / κουβέντες·* ΦΡ. ***τίμια πράγματα!*** (για να βεβαιώσουμε ότι δεν θα υπάρξει απάτη ή αδικία): *θα γίνουν όλα όπως συμφωνήσαμε, ~!* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερός, άγιος: ~ *σταυρός* (στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός) / *ξύλο* (βλ.λ.) || ~ *δώρα* (ο άρτος και ο οίνος που προσκομίζει ο ιερέας ως αναίμακτη θυσία προς τον Θεό) || ~ *ζώνη* (η ζώνη τής Θεοτόκου). — **τίμια / τιμίως** {μτγν.} επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή*].

τιμιότητα (η) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού τίμιου ανθρώπου, η συνέπεια και η τήρηση των συμφωνημένων και των νόμων ΣΥΝ. εντιμότητα ΑΝΤ. ατιμία, ανεντιμότητα.

Τιμόθεος (ο) {-ου κ. -έου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνονται οι επιστολές *Προς Τιμόθεον* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τίμος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμῶ* + *θεός*].

τιμοκατάλογος (ο) [1871] {τιμοκαταλόγ-ου | -ων, -ους} ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται οι τιμές των διαφόρων καταναλωτικών ειδών και εμπορευμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Preisliste].

τιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} μορφή πολιτεύματος τής αρχαίας Ελλάδας, στο οποίο η συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση τής πολιτείας ήταν ανάλογη με την περιουσιακή τους κατάσταση. — **τιμοκρατικός**, -ή, -ό {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + *-κρατία* < *κράτος*, πβ. κ. *δημο-κρατία*].

Τιμολέων (ο) {Τιμολέοντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Κορίνθιος πολιτικός και στρατιωτικός (410-337 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τιμολέοντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμῶ* + *λέων*].

τιμολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός τής τιμής προϊόντος.

τιμολόγιο (το) [1856] {τιμολογί-ου | -ων} **1.** εμπορικό έγγραφο που δίνεται από τον πωλητή στον αγοραστή και στο οποίο καταγράφονται το είδος και τα στοιχεία τού εμπορεύματος (η ποσότητα, η τιμή, το μεταφορικό κόστος κ.λπ.) **2.** έγγραφο απόδειξης πωλήσεως εμπορεύματος ή παροχής υπηρεσιών, στο οποίο αναγράφεται και το αντίστοιχο αντίτιμο: *κόβω* ~ || ~ *ηλεκτρικού ρεύματος* ΣΥΝ. λογιαριασμός. — **τιμολογιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Preiskurant].

τιμολογώ ρ. μετβ. [1889] {τιμολογείς... | τιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθορίζω την τιμή πωλήσεως προϊόντος.

τιμόνι (το) {τιμον-ιού | -ιών} όργανο με το οποίο ο οδηγός (οχήματος, σκάφους, αεροπλάνου) καθορίζει την κατεύθυνση: *κρατάω / στρίβω το* ~ || *ξύλινο / πλαστικό / υδραυλικό* (στα αυτοκίνητα) ~· ΦΡ. ***στο τιμόνι*** (i) στην οδήγηση, το να οδηγεί κανείς (συνήθ. επαγγελματικά, λ.χ. ταξί): *όλη μέρα ~, σπάνε στο τέλος τα νεύρα σου!* || *ο καπετάνιος ήταν ~* (ii) στη θέση τού οδηγού: *ποιος κάθεται / είναι ~;* (iii) στην εξουσία, στη διοίκηση: *βρίσκεται ~ τής διακυβέρνησης τής χώρας από το 1994* || *είναι ~ τής εταιρείας εδώ και δέκα χρόνια*. — (υποκ.) **τιμονάκι** (το). (μεγεθ.) **τιμονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. timon < λατ. temo, -ōnis «άμαξα, άρμα» (με τη μεσν. σημ. «άροτρο, τιμόνι»), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τιμονιά (η) ο χειρισμός τού τιμονιού: *έκανε μια ανάποδη ~ και βρέθηκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας*.

τιμονιάρω ρ. μετβ. {τιμόνιαρα} (λαϊκ.) **1.** κρατώ το τιμόνι, κατευθύνω με τιμόνι ΣΥΝ. (λόγ.) πηδαλιουχώ **2.** (μτφ.) διοικώ, κυβερνώ.

τιμονιέρης (ο) {τιμονιέρηδες}. **τιμονιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κρατά, που χειρίζεται το τιμόνι (κυρ. στα πλοία) ΣΥΝ. πηδαλιούχος **2.** (μτφ.) ο κυβερνήτης, ο διοικητής: ~ *τού κράτους* || *«ο μεγάλος ~», έτσι αποκαλούσαν τον Μάο Τσε Τουνγκ*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. timonier < timon (βλ. λ. *τιμόνι*)].

τιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τιμάς... | τίμ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απονέμω τιμή (βλ.λ.), εκφράζω τον σεβασμό μου (σε κάποιον/κάτι): *τιμούμε τους αγωνιστές τής εθνικής αντίστασης* || *τιμά τη μνήμη τού πατέρα του* || ~ *το μεγαλείο / τη θυσία / το έργο κάποιου* || ~ *δεόντως / γενναία* ΣΥΝ. σέβομαι **2.** εκδηλώνω τιμητικά (με τιμητικές διακρίσεις) τον σεβασμό μου προς κάποιον: *η Βουλή τίμησε με ειδικό μετάλλιο τον μεγάλο πολιτικό* **3.** περιβάλλω (κάποιον) με τιμή, αποδίδω τιμή (σε κάποιον): *αυτή η ενέργεια δεν τον τιμά καθόλου* || *με τίμησε με την εμπιστοσύνη του* || *με την επιτυχία του τιμά τους δασκάλους και τους γονείς του·* ΦΡ. ***τιμώ με την παρουσία μου (κάποιον)*** (για επίσημα πρόσωπα) παρευρίσκομαι τιμητικά στην εκδήλωση (κάποιου) **4.** (μτφ. για φαγητό) αποδίδω την πρέπουσα σημασία (τρώγοντας, πίνοντας κ.λπ.): *θα τιμήσουμε το κρασί σας δεόντως* || *τίμησα τις σπεσιαλιτέ σας και με το παραπάνω* **5.** τηρώ, εφαρμόζω στην πράξη: ~ *τον όρκο / την υπόσχεσή μου* ΣΥΝ. κρατώ **6.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***τιμάται / τιμώνται***) (λόγ.) κοστίζει / κοστίζουν: *το βιβλίο / το έντυπο τιμάται χίλιες δραχμές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τιμῶ (-άω)* < *τιμή* (βλ.λ.)].

τιμώμενος, -η, -ο **1.** αυτός ο οποίος τιμάται, του αποδίδονται τιμές **2.** ΝΟΜ. (ως ουσ.) πρόσωπο στο οποίο καταλείπεται με διαθήκη περιουσιακό όφελος (κατεξοχήν οι κληρονόμοι και οι κληροδόχοι αλλά και άλλα πρόσωπα τα οποία αποκτούν κάποιο περιουσιακό όφελος από τη διαθήκη).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *τιμῶ (-άω)*].

Τίμων (ο) {Τίμων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος πολίτης (5ος αι. π.Χ.), γνωστός για τη μισανθρωπία του **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τίμωνας** κ. **Τίμος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμή*].

τιμωρία (η) {αρχ.} {τιμωριών} **1.** η ποινή που επιβάλλεται σε κάποιον, ο οποίος διέπραξε αξιόποινη πράξη: *επιβάλλω ~* **2.** (συνεκδ.) η ταλαιπωρία ή ο καταναγκασμός που επιβάλλεται για σφάλμα ή παράλειψη: *ο δάσκαλος του έβαλε ~ να γράψει δέκα φορές τα ορθογραφικά του λάθη σωστά·* ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) τιμωρία*** τιμωρώ με συγκεκριμένο τρόπο (κάποιον): *τον έβαλε τιμωρία στον πίνακα* (να στέκεται όρθιος στον πίνακα) (β) ***θεία τιμωρία*** (i) η τιμωρία που επιβάλλεται, σύμφωνα με θρησκευτικές αντιλήψεις, από τον Θεό στους αμαρτωλούς (ii) για καθετί που παθαίνει κάποιος ο οποίος έχει βλάψει άλλους και θεωρείται στη λαϊκή συνείδηση ότι αποτελεί εκδήλωση τής θεϊκής δικαιοσύνης· αλλιώς *Θεία Δίκη*. — (υποκ.) **τιμωριούλα** (η).

τιμωρός (ο/η) **1.** πρόσωπο που τιμωρεί (κάποιον): *ο διαβόητος ληστής εμφανιζόταν ως ~ των πλουσίων και προστάτης των φτωχών* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εμφανίζεται ως τιμωρία, ως ανταπόδοση ή εκδίκηση: *ο σκληρός θάνατος ήρθε ~ τής απληστίας του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὅρομαι / ὁρῶ* «βλέπω, φυλάσσω, προστατεύω» (πβ. κ. *θυρωρός, ἀκταιωρός*). Όπως δείχνει ο μορφολογικός σχηματισμός, το σύνθ. *τιμωρός* είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που προστατεύει την τιμή κάποιου», χρησιμοποιήθηκε δε και με την έννοια «βοηθός, συνεπίκουρος, προστάτης», ενώ η σημ. «αυτός που επιβάλλει ποινή, που εκδικείται» φαίνεται να οφείλεται σε παρασυσχετισμό προς το ρ. *τίνω* (βλ. κ. *ἀπο-τίνω*)].

τιμωρώ ρ. μετβ. {αρχ.} {τιμωρείς... | τιμώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιβάλλω τιμωρία, ποινή (σε κάποιον): *θα σε τιμωρήσει η δικαιοσύνη για τα αδικήματα που διέπραξες* || *τιμώρησαν τους ενόχους όπως τους άξιζε* || ~ *σκληρά / αυστηρά / επιεικώς* **2.** (συνεκδ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω **3.** ανταποδίδω την πράξη κάποιου για παραδειγματισμό ή εκδίκηση: *ο Θεός μάς τιμωρεί για τα αμαρτήματά μας!* || *καταστρέψαμε τη φύση κι αυτή τώρα μας τιμωρεί* || *ο γιος της την τιμωρούσε με τον τρόπο του: αδιαφορούσε για ό,τι έλεγε*.

τινάζω ρ. μετβ. {τίνα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (α) κουνώ (κάτι) με δύναμη, για να πέσουν αυτά που έχει πάνω του: ~ *τις ελιές / τις κερασιές, για να πέσουν οι καρποί* || ~ *τα ρούχα / το πάπλωμα / τις κουβέρτες* (για να φύγει η σκόνη) (β) (ειδικότ. για ρούχα, χαλιά, σκεπάσματα κ.λπ.) χτυπώ (κάτι) με ειδικό όργανο (χτυπητήρι) ή με τα χέρια, αφού το κρεμάσω από ψηλά (για να καθαρίσει από τη σκόνη): *όταν τινάζει τα χαλιά, όλη η σκόνη έρχεται στο μπαλκόνι μου* (γ) (γενικότ.) κινώ κάτι πέρα-δώθε: *τίναξε τα μαλλιά της με χάρη* || ~ *τα σεντόνια* **2.** πετώ (κάτι) με ορμή, εκσφενδονίζω: *του τίναξε την καρέκλα στο κεφάλι·* ΦΡ. (α) ***τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα*** βλ. λ. *μυαλό* (β) ***τινάζω (κάτι) στον αέρα*** (i) ανατινάζω, καταστρέφω (κάτι) με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι σαμποτέρ τίναξαν στον αέρα τις αποθήκες πυρομαχικών* (ii) (μτφ.) οδηγώ σε αποτυχία, καταστρέφω: *τίναξε τις διαπραγματεύσεις στον αέρα* ΣΥΝ. τορπιλίζω (γ) ***τα τινάζω / τινάζω τα πέταλα*** (περιφρονητικά ή επιτιμητικά) πεθαίνω **3.** (μεσοπαθ. ***τινάζομαι***) (α) πετιέμαι από τη θέση μου λόγω έντονου ή ξαφνικού συναισθήματος: *ξαφνικά του ήρθε μια ιδέα και τινάχτηκε από τη θέση του σαν ελατήριο* (β) κάνω απότομη κίνηση, συσπώμαι: *ξαφνικά το χέρι του τινάχτηκε μπροστά* || *μόλις του χτύπησε με το σφυράκι το γόνατο, το πόδι του τινάχτηκε μπροστά*. — **τίναγμα** (το) {μτγν.} κ. (σπάν.) **τιναγμός** (ο) {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐτίναξα* τού αρχ. *τινάσσω*, κατά το σχήμα *χαράσσω - ἐχάραξα - χαράζω*. Το ρ. *τινάσσω*, εκφραστ. τ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από απρφ. **κινάξαι* (με ανομοιωτική τροπή *-κ-* > *-τ-* λόγω τού *-ξ-* <ks>)].

τίνος → τίς[1]

τίντα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό μελάνι απαλού χρώματος, που χρησιμοποιείται για εκτύπωση χωρίς τονικές διακυμάνσεις **2.** χρώμα ζωγραφικής που αραιώνεται με λινέλαιο και νέφτι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tinta < παλαιότ. tinct < λατ. tinctus, μτχ. τ. τού ρ. tingere «βρέχω, υγραίνω»].

τίποτε κ. **τίποτα** αντων. {άκλ.} **1.** (ως ουσ. ουδετέρου γένους) (α) (σε προτάσεις καταφατικές ή ερωτηματικές) κάτι: *βλέπεις ~;* || *τρέχει* (συμβαίνει) *~;* || (προτρεπτικά) *φάε ~, να δυναμώσεις!* (β) (σε προτάσεις αποφατικές) καθόλου, ουδέν: *δεν είδα απολύτως ~* || *αν δεν πιστεύουν όλοι οι υπάλληλοι, δεν κάνεις ~* (δεν έχεις αποτέλεσμα)· ΦΡ. (α) ***δεν γίνεται τίποτα*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει λύση ή δυνατότητα να διευθετηθεί (κάτι): *–Θεραπεύεται αυτή η ασθένεια, γιατρέ; –Δυστυχώς, ~!* (β) ***δεν κάνει τίποτε!*** (i) (ως απάντηση σε ευχαριστία για υπηρεσία ή βοήθεια που προσφέρθηκε) δεν κοστίζει τίποτε: *–Σας ευχαριστώ για όλα! –~!* (ii) (για πρόσωπο ή πράγμα) δεν αξίζει, είναι άχρηστο(ς): *ο νέος υπάλληλος ~* || *το εξάρτημα / το ανταλλακτικό ~* (iii) (για πρόσ.) μένει άπρακτος, αδρανεί, τεμπελιάζει: *~ όλη μέρα* (γ) ***τίποτα το λες εσύ...*** ασήμαντο το θεωρείς εσύ...: *~ που τράκαρε το αυτοκίνητο;* || *Βρέθηκε απ' τη μια μέρα στην άλλη με τόσα εκατομμύρια. ~ αυτό;* (δ) ***με τίποτα (στον κόσμο)*** με κανένα

αντάλλαγμα. σε καμιά περίπτωση: ~ *δεν θ' άλλαζα τους φίλους μου* (ε) **δεν έχω τίποτα εναντίον (κάποιου)** δεν έχω εχθρική διάθεση προς (κάποιον): *μη με παρεξηγείς· ~ σου* || *Έχεις τίποτα εναντίον μου: Μήπως είπα τίποτα και σε πείραξε;* (στ) **δεν τρέχει τίποτε** για την έκφραση αδιαφορίας ή για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, για να καθησυχάσουμε κάποιον: *άσ' τον να λέει. ~* || *μην ανησυχείς· ~* (η) **άλλο τίποτε** (i) για να εκφραστεί ο μεγάλος βαθμός στον οποίο εμφανίζεται ένα φαινόμενο, κατάσταση κ.λπ.: *από σκοτούρες και βάσανα ~* (ii) (ερωτηματικώς) υπάρχει κάτι άλλο:: *Σαν πολλά δεν ζητάς; ~;* (θ) **ένα τίποτε** κάτι ασήμαντο, μηδαμινό: *αυτός είναι ~* (ι) **κι όχι τίποτ' άλλο...** (επιτατ.) για να εστιάσουμε την προσοχή σε κάτι που μας ενδιαφέρει περισσότερο από άλλα: *είναι η τρίτη φορά που αναβάλλουμε την παράδοση τού έργου· ~, θα λένε ότι το κάνουμε επίτηδες!* **2.** (με άρθρο) για να δηλωθεί κάτι ελάχιστο ή εντελώς ανάξιο λόγου· κυρ. στις ΦΡ. (α) **για / με το τίποτα** χωρίς σημαντικό λόγο, για ασήμαντη αιτία ή αφορμή: *θυμώνει / κάνει καβγά ~* (β) **πολύ κακό για το τίποτα** βλ. λ. *πολύς* (γ) **από το τίποτα** από εντελώς ασήμαντη αφορμή ή κατάσταση, από το μηδέν: *ξεκίνησε ~ κι έφτασε ψηλά* (χωρίς αρχική υποδομή, χωρίς να του παρέχει κανείς βοήθεια, μια βάση για να ξεκινήσει) **3.** (ως αόρ. αντων., ιδ. σε ερωτημ. προτάσεις, πριν από ονόματα πληθυντικού αριθμού): *έχει ~ εστιατόρια εδώ πέρα, για να φάμε;* || *έχεις ~ πληροφορίες για το θέμα;*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τί-ποτε*; «τι άραγε;». Η σημερινή σημ. είναι ήδη μεσν., ενώ ο τ. *τίποτα* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιρρ. σε *-α* (πβ. κ. *σήμερον – σήμερα*)].

τιποτένιος, -ια, -ιο **1.** ο ανάξιος λόγου: *τσακώθηκαν για ~ πράγματα* ΣΥΝ. μηδαμινός, ασήμαντος ΑΝΤ. αξιόλογος, σημαντικός **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) ο πρόστυχος, ο φαύλος: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. ελεεινός.
[ΕΤΥΜ. < *τίποτε* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *σοκολατ-ένιος, χρυσαφ-ένιος*].

Τιπούκειτος (ο) κατάλογος στον οποίο αναγράφονταν τα βιβλία, οι τίτλοι και χωρία τής μεγάλης βυζαντινής νομοθετικής συλλογής *Βασιλικά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *τί ποῦ κεῖται;* «πού βρίσκεται τι»].

τιράζ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. ο αριθμός των αντιτύπων, στα οποία τυπώνεται ένα έντυπο ΣΥΝ. τράβηγμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tirage < tirer «τραβώ» < μεσν. λατ. tirāre].

τιραμισού (το/η) {άκλ.} γλύκυσμα που αποτελείται από λεπτό παντεσπάνι, κρέμα με βάση άσπρο τυρί και άρωμα καφέ, πασπαλισμένο με κακάο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tiramisu < ιταλ. tira mi su «τράβηξέ με πάνω, ανέβασέ με», εξαιτίας των δυναμωτικών ιδιοτήτων του].

Τίρανα (τα) {Τιράνων} η πρωτεύουσα τής Αλβανίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tiranë, πιθ. συνδ. με το λατ. Tyrrhēni «Τυρρηνοί» (βλ. κ. *Τυρρηνοί*)].

τιράντα (η) {δύσχρ. τιραντών} **1.** καθεμία από το ζευγάρι των ελαστικών λωρίδων που περνά κανείς πάνω από τους ώμους του και εφαρμόζει στη μέση παντελονιού ή φούστας, ώστε να συγκρατείται χωρίς ζώνη **2.** καθεμιά από τις υφασμάτινες λωρίδες ενός ρούχου χωρίς μανίκια, που περνά από τους ώμους και ενώνει το μπροστινό (στο ύψος τού στήθους) με το πίσω μέρος: *~ νυχτικού / σουτιέν / κομπινεζόν* ΣΥΝ. ράντα. - (υποκ.) **τιραντάκι** (το) κ. **τιραντούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tirante, μτχ. τ. τού ρ. tirare «τραβώ» < μεσν. λατ. tirāre].

τιρκουάζ (το) {άκλ.} **1.** ορυκτό με υαλώδεις κρυστάλλους σε χρώμα γαλάζιο, πρασινωπό ή γκριζοπράσινο, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το χρώμα τού παραπάνω ορυκτού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. turquoise «είδος πέτρας που συναντάται στην Τουρκία», θηλ. τού επιθ. turquois < turc «Τούρκος»].

τιρμπουσόν (το) {άκλ.} ελλην. *εκπωμάστρο·* ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο με το οποίο αφαιρεί κανείς τον φελλό (πώμα) μπουκαλιών (συνήθ. κρασιού)· αποτελείται από ελικοειδές στέλεχος με αιχμηρή άκρη, το οποίο εισέρχεται στον φελλό και κατόπιν έλκεται προς τα έξω είτε με τη δύναμη τού χεριού είτε με ειδικό μηχανισμό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tire-bouchon < tirer «τραβώ» + bouchon «πώμα»].

τις[1] οριστικό άρθρο ▸ ο, η, το

τις[2] αντων. {τίνος, τίνι, τίνα / τίνες, τίνων, τίσι, τίνας} (αρχαιοπρ.-λόγ.) **1.** ποιος· ΦΡ. (α) **τις πταίει;** ποιος φταίει: (τίτλος τού δηκτικού άρθρου που έγραψε ο Χ. Τρικούπης εναντίον τής πολιτικής των ανακτόρων το 1874) (β) **τις αγορεύειν βούλεται;** βλ. λ. *αγορεύω* (γ) ΣΤΡΑΤ. **τις ει;** ποιος είσαι; (στερεότυπη έκφραση αναγνώρισης, που απευθύνει στρατιώτης-σκοπός σε στρατιώτη που πλησιάζει, περίπολο ή εφοδεύοντα αξιωματικό) (δ) **τίνι τρόπω** *(τίνι τρόπῳ)* με ποιον τρόπο: *κανείς πλέον δεν γνωρίζει ~ θα εκτονωθεί η ένταση* **2.** (η γεν. *τίνος* με τη σημ. «ποιανού, σε ποιον»): *τίνος είναι η τσάντα* || *τίνος είναι τούτο το παιδί;* (ποιοι είναι οι γονείς του; ποια είναι η καταγωγή του;) || *τίνος να το πω;* (σε / προς ποιον) || *τίνος το όνομα έχει:*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αντων., η οποία λειτουργούσε ως ερωτηματική (όταν τονιζόταν) και ως αόριστη (όταν ήταν εγκλιτική), που ανάγεται σε Ι.Ε. *k^wi- «ποιος, κάποιος», πβ. λατ. quis, χεττ. kuiš, σανσκρ. cit, αρχ. σλαβ. čĭ-(to) κ.ά. Από την αμάρτυρη αιτ. *τιν (πβ. χεττ. kuin, λατ. quem), όπου το -ν- θεωρήθηκε θεματικό, προήλθαν οι τ. *τίνος* (γεν.), *τίνι* (δοτ.). Στο ίδιο θ. ανάγονται οι πλάγιες πτώσεις *τέο* (αττ. *τοῦ*), *τέῳ* (δοτ. *τῷ*), που συνδ. με σανσκρ. kasya, λατ. cujus, (> ισπ. cuyo), αρχ. αγγλ. hwæs (> αγγλ. whose), αρχ. σλαβ. česo κ.ά.].

Τιτάνας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένα από τα παιδιά τού Ουρανού και τής Γαίας, που επαναστάτησαν κατά των θεών τού Ολύμπου και, αφού ηττήθηκαν, ο Δίας τούς έριξε στον Άδη **2.** (μετωνυμ.) αυτός που διαθέτει πάρα πολύ μεγάλη σωματική δύναμη: *οι ~ τής άρσης βαρών κέρδισαν τέσσερα μετάλλια στους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. γίγαντας, υπεράνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τιτάν, -ᾶνος* (με δυσερμήνευτο επίθημα *-άν*, πβ. κ. *Ἀθαμάν, Ἀκαρνάν*), αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το αρχ. *τιταίνω* «τείνω, τεντώνω» (< *τι-τάν-jω, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *τείνω*), αλλά η σημ. «τιμωρώ» που αποδίδει στο ρ. ο Ησίοδος, δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη και οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία προς το ρ. *τίω*. Αν θεωρηθεί ότι οι *Τιτᾶνες* αποτελούσαν θεότητες που σχετίζονταν με τον Ήλιο και προέρχονταν από τη Μικρά Ασία, δεν αποκλείεται η λ. να έχει μικρασιατική προέλ.].

τιτάνειος, -α, -ο κ. **τιτάνιος 1.** αυτός που χαρακτηρίζει τους Τιτάνες (βλ. λ. *τιτάνας*), ο πάρα πολύ δυνατός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πάνω από τις φυσικές, ανθρώπινες δυνάμεις, ο υπεράνθρωπος: *~ έργο / προσπάθειες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Τιτάν, -ᾶνος*].

τιτανικός, -ή, -ό [αρχ.] τιτάνειος (βλ.λ.).

τιτάνιο κ. (ορθότ.) **τιτάνειο** (το) [1897] {τιτανίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο Ti) με αργυρόλευκο χρώμα, τα κράματα τού οποίου χρησιμεύουν ως ύλη για την κατασκευή τουρμπινών, τροχών σιδηροδρόμων, εξαρτημάτων πλοίων, υπερηχητικών αεροπλάνων και πυραύλων κ.ά (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. titanium, ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο εξαιτίας τής ανθεκτικότητας των κραμάτων που σχηματίζει].

τιτάνιος -α, -ο → τιτάνειος

τιτανιούχος, -ος, -ο [1897] ΧΗΜ. (για χημικές ενώσεις) αυτός που περιέχει τιτάνιο.

τιτανίτης (ο) [1867] {τιτανιτών} ΧΗΜ. ορυκτό με κύρια συστατικά το πυριτικό τιτάνιο και το ασβέστιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. titanite].

τιτανόλιθος (ο) [1840] {τιτανολίθ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ο ασβεστόλιθος.

τιτανομαχία (η) [μτγν.] {τιτανομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. η σύγκρουση μεταξύ Τιτάνων και θεών τού Ολύμπου, που έληξε με τη νίκη των θεών **2.** (μτφ.) μάχη μεταξύ πολύ ισχυρών προσώπων ή αθλητικών ομάδων.

τίτανος (ο) {τιτάνου | χωρ. πληθ.} ο ασβέστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθανή η σύνδεση με σανσκρ. śvitná- «υπόλευκος»].

τιτάνωση (η) [1812] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το πέρασμα με ασβέστη, το ασβέστωμα **2.** ΙΑΤΡ. η φυσική εναπόθεση αλάτων ασβεστίου στους ιστούς των δοντιών και των οστών και άλλων οργάνων, καθώς και παθολογικών μορφωμάτων ΣΥΝ. αποτιτάνωση.

τιτιβίζω ρ. → τιττυβίζω

τιτλομανής, -ής, -ές [1897] {τιτλομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιδιώκει με μανία την απόκτηση τίτλων (αξιωμάτων ή διακρίσεων). — **τιτλομανία** (η) [1822]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-μανής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*].

τίτλος (ο) **1.** (σε κείμενο) λέξη ή φράση που αναφέρεται στο περιεχόμενο κειμένου ή βιβλίου: *στο εξώφυλλο υπάρχει ο ~ τού έργου* || *ο ~ τού άρθρου / τής επιφυλλίδας* || *σύντομος / ευρηματικός / πρωτότυπος ~* || *πολλοί περαστικοί έστεκαν στα περίπτερα και χάζευαν τους ~ των εφημερίδων* ΣΥΝ. επικεφαλίδα, επιγραφή· ΦΡ. (α) **πηχυαίος τίτλος** (κυριολ.) ο τίτλος που έχει μήκος έναν πήχυ· (μτφ.-εκφραστ.) πολύ μεγάλος τίτλος, με πολύ μεγάλα γράμματα: *οι εφημερίδες προέβαλαν με πηχυαίους τίτλους την εκλογική νίκη* (β) **κύριος τίτλος** ο βασικός τίτλος τής εφημερίδας, στο κέντρο συνήθ. ή ψηλά στην πρώτη σελίδα: *όλες οι εφημερίδες αναφέρονται στον κύριο τίτλο τους στην προκήρυξη εκλογών* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που εκδίδεται υπό ορισμένο τίτλο: *ο εκδοτικός μας οίκος φέτος εξέδωσε εκατό τίτλους* **3.** (ειδικότ. στο εσωτερικό κειμένου) λέξη ή σύντομη φράση που τίθεται στην αρχή κεφαλαίου, ενότητας, τμήματος δημοσιεύματος και συμπυκνώνει το περιεχόμενό τους ή προϊδεάζει γι' αυτό **4.** λέξη ή φράση που προσδιορίζει το περιεχόμενο θεατρικού, κινηματογραφικού, τηλεοπτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ. έργου, εκπομπής (ραδιοφώνου, τηλεόρασης) και λειτουργεί ως αναγνωριστικό του στοιχείο: *ο ~ μιας τηλεοπτικής εκπομπής για το βιβλίο ήταν «Άξιον Εστί»* || *ο ~ τής ταινίας μοιάζει άσχετος με την υπόθεση* || *ο ~ ενός πίνακα / ενός γλυπτού* **5.** (σε κινηματογραφικό έργο) **τίτλοι** (οι) τα στοιχεία τού έργου (ο τίτλος και τα ονόματα των ηθοποιών, σκηνοθετών, συντελεστών παραγωγής), που προβάλλονται συνήθ. στην αρχή τής ταινίας· ΦΡ. **πέφτουν οι τίτλοι** προβάλλονται στην οθόνη τα στοιχεία τού έργου: *πρώτα ~ και μετά αρχίζει η δράση* **6.** η ονομασία επιχείρησης, εταιρείας, ιδρύματος, οργάνωσης κ.λπ., η οποία κατοχυρώνεται και προστατεύεται νομικά· ΦΡ. **διακριτικός τίτλος** όνομα φανταστικό ή πραγματικό, παράσταση ζωγραφική, σχέδιο κ.λπ., που φέρει αποκλειστικά μια εμπορική επιχείρηση (λ.χ. *καφενείο «Η Συνάντηση»*), ένα κόμμα, ένας σύλλογος κ.λπ. **7.** έγγραφο ή χρεώγραφο με οικονομική αξία, που ενσωματώνει δικαίωμα υπέρ (κάποιου) (μετοχές, ομόλογα κ.λπ.)· αλλιώς *χρηματιστηριακοί τίτλοι: εκδόθηκαν τίτλοι τού Δημοσίου* || *μακροχρόνιοι ~ χαμηλού επιτοκίου* **8.** ΝΟΜ. (α) έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται νόμιμο δικαίωμα σε κάτι (κτήμα, κτίσμα κ.ά.) υπέρ κάποιου προσώπου: *~ κυριότητας ακινήτου* || *~ ιδιοκτησίας / κατοχής* (β) **εκτελεστός τίτλος** δημόσιο έγγραφο βάσει τού οποίου μπορεί να γίνει αναγκαστική εκτέλεση προς ικανοποίηση κάποιας αξιώσεως (δηλ. να υποχρεωθεί ο οφειλέτης να εκπληρώσει την υποχρέωσή του, λ.χ. τελεσίδικη δικαστική απόφαση, διαιτητική απόφαση, διαταγή πληρωμής κ.ά.) **9.** έγγραφο που χορηγεί εκπαιδευτικός οργανισμός, σχολή, το κράτος κ.λπ., με το οποίο βεβαιώνεται ότι κάποιος παρακολούθησε ή περά-

τωσε επιτυχώς σπουδές, φοίτησε ή αποφοίτησε από εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ.: ~ *σπουδών* || *είναι κάτοχος πανεπιστημιακού* ~ (διπλώματος, πτυχίου) || *έχει να επιδείξει τίτλους και αξιόλογο επιστημονικό έργο* **10.** (γενικότ.) (α) δίπλωμα ή τιμητική διάκριση (β) ***αντιποίηση τίτλου*** βλ. λ. *αντιποίηση* **11.** αξίωμα, τιμητική προσαγόρευση: *του απονεμήθηκε ο ~ τού διδάκτορος τής Νομικής Σχολής* **12.** αξίωμα σε ιεραρχία ή στην κοινωνική διαστρωμάτωση: ~ *ευγενείας* (λ.χ. δούκας, μαρκήσιος, κόμης κ.λπ.) || *φέρει τον ~ τού αρχιστρατήγου*· ΦΡ. ***τίτλος τιμής*** κάτι που τιμά αυτόν που το έχει: *η συμμετοχή μου στην Αντίσταση αποτελεί ~ για μένα* **13.** ΑΘΛ. (α) το πρωτάθλημα: *η κατάκτηση τού ~ από την Λ.Ε.Κ.* || *σε τροχιά τίτλου μπήκε ο Π.Α.Ο.Κ. με τη σημερινή νίκη του* (β) η διάκριση τού πρωταθλητή ή κυπελλούχου επίσημης διοργάνωσης: *η ομάδα μας κέρδισε τον ~ τού Κυπελλούχου Ευρώπης στο μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «επιγραφή», < λατ. titulus].

τιτλούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που φέρει τίτλο ευγενείας ή κατέχει ένα αξίωμα **2.** ΑΘΛ. ομάδα που έχει κερδίσει αθλητικό τίτλο (πρωταθλητή ή κυπελλούχου).
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-ούχος* < *έχω*].

τιτλοφόρο (το) το δημοσιογραφικό δημοσίευμα που φέρει ιδιαίτερο τίτλο.
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

τιτλοφορώ ρ. μετβ. [1835] {τιτλοφορείς... | τιτλοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απονέμω (σε κάποιον) τιμητικό τίτλο **2.** δίνω ονομασία, τίτλο (σε κάτι): ~ *μια οργάνωση / μια επιχείρηση* ΣΥΝ. επιγράφω **3.** (μεσοπαθ. ***τιτλοφορούμαι***) φέρω ως τίτλο: *ένα βιβλίο που τιτλοφορείται «Το τέλος τής Ιστορίας»* ΣΥΝ. επιγράφομαι. — **τιτλοφόρηση** (η) [1891].

τιτοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γιουγκοσλάβο πολιτικό Τίτο (βλ. λ. *τιτοϊσμός*).

τιτοϊσμός (ο) η ιδεολογία και η πολιτική τού Γιουγκοσλάβου πολιτικού Τίτο, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας ήταν η σχετική αυτονόμηση από τις σοβιετικές κατευθύνσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. titoism, από το όνομα τού Γιουγκοσλάβου πολιτικού Josip Broz Tito (1892-1980)].

Τίτος (ο) **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνεται η επιστολή *Προς Τίτον* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < λατ. Titus, πιθ. συγκεκομμ. μορφή τής λ. titulus «τίτλος», υποδηλώνοντας ένα πρόσωπο που χαίρει σεβασμού].

τιτουλάριος (ο) {τιτουλάρι-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που φέρει μόνο τον τίτλο αξιώματος (δεν έχει δηλ. και τη δυνατότητα ασκήσεως τής αντίστοιχης εξουσίας σε συγκεκριμένη εκκλησία) ΣΥΝ. επίτιμος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ο βοηθός επίσκοπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τίτουλος* < λατ. titulus (βλ. λ. *τίτλος*) + παραγ. επίθημα *-άριος*, πβ. κ. *καγκελ-άριος*].

τιτρώσκω ρ. μετβ. {έτρωσα (μτχ. τρώσας), ετρώθην, -ης, -η... (να/θα τρωθώ, μτχ. τρωθείς, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ.) τραυματίζω, πληγώνω: *το κύρος τής κυβέρνησης έχει τρωθεί λόγω των ατασθαλιών που αποκαλύφθηκαν* || *«οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές έχουν τρωθεί από τον χρηματισμό και τη διαφθορά»* (εφημ.)· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***ο τρώσας και ιάσεται*** (*ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται*) αυτός που προκάλεσε το τραύμα, θα το θεραπεύσει· (μτφ.) όποιος προκάλεσε τη ζημιά, θα την αποκαταστήσει: *μη ζητάς ευθύνες από εμένα για ό,τι συνέβη*· ~!
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρω-*, με ενεστ. αναδιπλασιασμό και επίθημα -σκω (πβ. κ. *ἀρέ-σκω*). Η ρίζα *τρω-* παρουσιάζει τη μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *τερη-* (με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν), δισύλλ. μορφή τού Ι.Ε. *ter- «διαπερνώ, τρυπώ», που μαρτυρείται στα ομόρρ. *τερη-δών, τραῦ-μα, τρί-β-ω, τρη-τός* (βλ. λ. *διά-τρη-τος*) κ.ά.].

τιττυβίζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *τιτιβίζω*) {τιττύβισα} (για πουλιά) κελαηδώ. — **τιττύβισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., ονοματοποιημ. λ., που ίσως συνδ. με το σανσκρ. tittirá «πέρδικα»].

Τιφλίδα (η) (εσφαλμ. ορθ. *Τυφλίδα*) η πρωτεύουσα τής Γεωργίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. Tiflis < γεωργιαν. Tbilisi < tbili «θερμός», που αναφέρεται στις φυσικές θερμοπηγές τής χώρας].

Τ.Κ. (ο) Ταχυδρομικός Κώδικας (ορθότ. *Κωδικός*).

τ.μ. συντομ.· τετραγωνικό μέτρο: *η τιμή τού τ.μ. ξεπερνά τις 300.000 δρχ.*

τμήθηκα ρ. ▸ τέμνω

τμήμα (το) {τμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μέρος που έχει αποσπαστεί, αποκοπεί από ένα αντικείμενο: ~ *από τον κορμό δένδρου* || ~ *από τα οστά* ΣΥΝ. τεμάχιο **2.** το μέρος ενός όλου: ~ *βιβλίου / πόλεως / δάσους* **3.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) το μέρος ευθείας ή επιφάνειας (β) ***ευθύγραμμο τμήμα*** βλ. λ. *ευθύγραμμος* (γ) ***τμήμα κύκλου*** το μέρος τής επιφάνειας τού κύκλου, που ορίζεται από ένα τόξο τής περιφέρειάς του και τής αντίστοιχης χορδής (δ) ***τμήμα σφαίρας*** το μέρος τής σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων **4.** κλάδος δημόσιας ή ιδιωτικής υπηρεσίας: ~ *πωλήσεων / τραπεζικών καταθέσεων / ερευνών / μάρκετινγκ* || *Τμήμα Μουσικών Σπουδών* ΣΥΝ. τομέας **5.** (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται ο κλάδος αυτός· ΦΡ. (α) ***(αστυνομικό) τμήμα*** (i) αστυνομική υπηρεσία τής οποίας οι αρμοδιότητες εντοπίζονται σε ορισμένη περιοχή (ii) (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται η υπηρεσία αυτή: *τους συνέλαβαν και τους πήγαν στο* ~ (β) ***εκλογικό τμήμα*** (i) περιοχή που αντιστοιχεί σε ορισμένο αριθμό εκλογέων (ii) (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο διεξάγονται οι εκλογές στην περιοχή αυτή **6.** (σε σχολείο) υποδιαίρεση τάξης και συνεκδ. η αίθουσα όπου γίνεται η διδασκαλία: *η Α' Γυμνασίου έχει τρία ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τμῆμα*, αρχική σημ. «κομμάτι, τεμάχιο – υποδιαίρεση», < θ. *τμη-* (< *tmē-). μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) τού θ. *τεμε-*, δισύλλ. μορφή τού Ι.Ε. *tem- (βλ. λ. *τέμνω*). Μτγν. είναι η σημ. που αναφέρεται σε μέρη ενός συνόλου ανθρώπων].

> **τμήμα ή τιμήμα;** Συχνά ακούγεται, ιδ. από ομιλητές καταγόμενους από τη Νότια Ελλάδα (Πελοπόννησο), ο τ. **τιμήμα** αντί τού **τμήμα**. Στην προφορά δηλ. αυτών των ομιλητών αναπτύσσεται το φωνηεντικό στοιχείο [i], που διευκολύνει την προφορά τού *τμ-* στην αρχή τής λέξης. Οπωσδήποτε, ο ετυμολογικά και πανελλήνια ορθός τύπος είναι ο τ. **τμή-μα** από το ρ. **τέμνω** (πβ. *τμή-ση, τμη-τός, συντετμη-μένος [συντέμνω], περιτετμη-μένος [περιτέμνω]* κ.ά.). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στις λέξεις **σταθιμός** αντί **σταθμός** και **καπινός** αντί **καπνός**. Στις λέξεις αυτές, ωστόσο, η χρήση των τύπων με την ανάπτυξη τού [i] είναι περιορισμένη.

τμηματάρχης (ο/η) [1833] {(θηλ. τμηματάρχου) κλητ. τμηματάρχα | τμηματαρχών} **1.** προϊστάμενος τμήματος υπηρεσίας (δημόσιας ή ιδιωτικής) **2.** βαθμός στη διοικητική ιεραρχία: ~ *τού Υπουργείου Παιδείας.*
[ΕΤΥΜ. < *τμήμα* + *-άρχης* < *άρχω*].

τμηματικός, -ή, -ό [1835] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τμήμα **2.** αυτός που γίνεται κατά τμήματα, σταδιακά: ~ *καταβολή ποσού* ΣΥΝ. μερικός ΑΝΤ. συνολικός, ολόκληρος. — **τμηματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

τμήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η τομή, η αποκοπή μέρους από ένα σύνολο **2.** (στην Αρχαία Ελληνική) ο αποχωρισμός προθέσεως από μία λέξη, με την οποία αποτελούσε σύνθετη λέξη και η παρεμβολή άλλων λέξεων ενδιαμέσως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τμῆσις* < θ. *τμη-* τού ρ. *τέμνω*, βλ. κ. *τμῆ-μα*].

τμήσω (να/θα) ρ. → τέμνω

τμητός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να διαιρεθεί σε τμήματα, να τμηθεί **2.** κομμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τμη-* τού ρ. *τέμνω*, βλ. κ. *τμῆ-μα*].

Τ.Μ.Τ.Σ. (η) Τράπεζα Μετοχικού Ταμείου Στρατού.

ΤΝΤ (το/η) → τρινιτροτολουόλη

το[1] άρθρ. → ο, η, το
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. άρθρου *ὁ, ἡ, τό*, που ανάγεται σε Ι.Ε. *tod, πβ. σανσκρ. tád, γοτθ. þata, αρχ. σλαβ. to, λιθ. taĩ κ.ά. Βλ. κ. *ὁ, ἡ*].

το[2] ▸ αυτός

Τόγκο (το) {άκλ.} (γαλλ. République Togolaise = Δημοκρατία τού Τόγκο) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λομέ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Τογκολέζος** (ο), **Τογκολέζα** (η), **τογκολικός,** -ή, -ό κ. **τογκολέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Togo, από την ομώνυμη λίμνη, τής οποίας το όν. προέρχεται από τις λ. to «νερό» και go «ακτή, όχθη» (γλώσσα Κούα)].

τοιούτος, τοιαύτη, τοιούτο· αντων. δεικτική (λόγ.) **1.** τέτοιος, τέτοιας λογής· ΦΡ. ***εν τοιαύτη περιπτώσει*** (*ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει*) σε τέτοια περίπτωση, τότε **2.** (λαϊκ.) **τοιούτος** (ο) ο ομοφυλόφιλος, ο κίναιδος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοιοῦτος*, από συμφυρμό των αντωνυμιών *τοῖος* (βλ. κ. *τέτοιος*) και *οὗτος*].

τοιουτοτρόπως επίρρ. (λόγ.) με αυτό τον τρόπο, έτσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τοιουτότροπος* «τέτοιος, τέτοιου είδους» < *τοιοῦτος* + *τρόπος*].

τοις μετρητοίς → μετρητά

τοιχαρχία (η) {τοιχαρχιών} ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο τμήματα στα οποία χωρίζεται το πλήρωμα πολεμικού πλοίου, για να εκτελούνται με βάρδια (εναλλάξ) οι εργασίες και οι υπηρεσίες στο πλοίο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοίχαρχος*, αρχική σημ. «επόπτης ερετών σε κάθε πλευρά τού πλοίου», < *τοῖχος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

τοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τοίχισα} περικλείω (κάτι) με τοίχο ΣΥΝ. περιτοιχίζω. — **τοίχιση** (η).

τοιχίο (το) (λόγ.) **1.** μικρός τοίχος, τοιχάκι **2.** το μέρος τού τοίχου που βρίσκεται από τη μια και την άλλη πλευρά πόρτας ή παραθύρου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοιχίον*, υποκ. τού αρχ. *τοῖχος* (βλ.λ.)].

τοίχιση (η) ▸ τοιχίζω

τοιχοβάτης (ο) {τοιχοβατών} ΑΡΧΙΤ. η βάση τού τοίχου αρχαίων κτηρίων.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που βαδίζει πάνω σε τοίχο», < *τοῖχος* + *-βάτης* < *βαίνω* (πβ. κ. *ἐπι-βάτης – ἐπι-βαίνω*)].

τοιχογράφημα (το) [1845] {τοιχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η τοιχογραφία (βλ.λ., σημ. 1).

τοιχογραφία (η) [μτγν.] {τοιχογραφιών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική παράσταση στην επιφάνεια τοίχου ή οροφής οικοδομήματος ΣΥΝ. νωπογραφία, φρέσκο **2.** (μτφ.) η απεικόνιση καταστάσεων μιας περιόδου, εποχής κ.λπ.: *τα διηγήματά του συνθέτουν μια ~ τής Αθήνας τού Μεσοπολέμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*

τοιχογραφικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τοιχογραφία **2.** αυτός που γίνεται με τοιχογραφία: ~ *διάκοσμος.*

τοιχογράφος (ο) [μτγν.] αυτός που κάνει τοιχογραφίες.

τοιχογραφώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {τοιχογραφείς... | τοιχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω σε τοίχο. — **τοιχογράφηση** (η) [1887].

τοιχογυρίζω ρ. μετβ. {τοιχογύρισ-α, -μένος} περικλείω με τοίχο ΣΥΝ. περιτοιχίζω. — **τοιχογύρισμα** (το).

τοιχοδομή (η) [1897] η κατασκευή τοίχου και ο ίδιος ο τοίχος ως κατασκευή ΣΥΝ. τοιχοποιία.

τοιχοδομώ ρ. αμετβ. {τοιχοδομείς... | τοιχοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτίζω, ανεγείρω τοίχο. — **τοιχοδόμηση** κ. **τοιχοδομία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοιχοδομῶ (-έω)* < *τοιχοδόμος* (ήδη μυκ. to-ko-do-mo) <

τοῖχος + δόμος < δέμω «χτίζω, κατασκευάζω» (βλ. κ. *δομή*)].

τοιχοκόλλημα (το) [1856] {τοιχοκολλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κόλληση σε τοίχο **2.** (συνεκδ.) καθετί που κολλιέται σε τοίχο (λ.χ. μια αφίσα).

τοιχοκόλληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση σε τοίχο, λ.χ. αφίσας: *με νόμο απαγορεύεται η ~.*

τοιχοκολλητής (ο) [1889], **τοιχοκολλήτρια** (η) {τοιχοκολλητριών} πρόσωπο που κολλά (αφίσες, ανακοινώσεις, διαφημιστικά χαρτιά κ.ά.) σε τοίχο.

τοιχοκολλώ ρ. μετβ. [1835] {τοιχοκολλάς... | τοιχοκόλλ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι κ. -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} κολλώ (κάτι) σε τοίχο: ~ *ανακοίνωση / διαφήμιση / αφίσα / αγγελία.*

τοιχοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή τοίχων· ΦΡ. ***ξηρά τοιχοποιία*** η ξερολιθιά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των χτισμένων μερών οικοδομής.

τοίχος (ο) κατασκεύασμα από δομικά υλικά, όπως πέτρες, τούβλα κ.λπ., τα οποία συνδέονται συνήθ. με κονίαμα και τοποθετούνται σε κατακόρυφη διάταξη, περιβάλλοντας εξωτερικά ένα κτίσμα ή σχηματίζοντας χωρίσματα στο εσωτερικό του (λ.χ. οι τοίχοι των δωματίων): *χτίζω / υψώνω ~ || βάφω τους ~ || γκρεμίζω τον ~ που χωρίζει τα δύο δωμάτια || ο ~ που περιβάλλει την αυλή / το κτήμα / την έπαυλη || κρεμώ / καρφώνω έναν πίνακα στον ~* ΣΥΝ. ντουβάρι· ΦΡ. (α) ***χτυπώ το κεφάλι μου στον τοίχο*** μετανιώνω οικτρά: *αν δεν ακούσεις τις συμβουλές μου, μια μέρα θα το χτυπήσεις το κεφάλι σου στον τοίχο* (β) ***τοίχο-τοίχο*** για κάποιον που περπατά προσεκτικά, με προφύλαξη, ακουμπώντας στον τοίχο (γ) ***και οι τοίχοι έχουν αφτιά*** βλ. λ. *αφτί* (δ) ***κολλάω (κάποιον) στον τοίχο*** αποστομώνω, κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να πει τίποτα, αποδεικνύοντάς του ότι έχει άδικο: *παρουσίασε ατράνταχτα στοιχεία και κόλλησε τους κατηγόρους του στον τοίχο* (ε) ***στήνω (κάποιον) στον τοίχο*** (i) τοποθετώ (κάποιον) όρθιο με την πλάτη να ακουμπά ή να βρίσκεται πολύ κοντά σε τοίχο για εκτέλεση, οδηγώ (κάποιον) στο εκτελεστικό απόσπασμα: *εγκληματίες σαν κι αυτόν πρέπει να τους στήνουν στον τοίχο* (ii) κατηγορώ (κάποιον) με έντονο ύφος, του καταλογίζω ευθύνες για κάτι, τον θεωρώ ένοχο: *μ' έχουν στήσει στον τοίχο για όλα τα λάθη που έγιναν!* (στ) ***μέσα στους τέσσερεις τοίχους*** μέσα στο σπίτι: *όλη μέρα είμαι κλεισμένη ~· βαρέθηκα πια!* — (υποκ.) **τοιχάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοῖχος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στη λ. *τεῖχος* (βλ.λ.)].

τοιχόστρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση εσωτερικών τοίχων με διάφορα υλικά (ξύλο, χαρτί, ύφασμα κ.λπ.) ΣΥΝ. ταπετσάρισμα.

τοιχόχαρτο (το) [1889] το χαρτί που χρησιμοποιείται στην τοιχόστρωση, η ταπετσαρία.

τοίχωμα (το) [1898] {τοιχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιφάνεια που περιορίζει έναν χώρο, η πλευρά κοιλώματος: ~ *δοχείου / δεξαμενής / αγγείου* **2.** ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) επιφάνεια που περιβάλλει κοιλότητα τού σώματος: *θωρακικό / κοιλιακό ~.*

τοκάριθμος (ο) [1882] {τοκαρίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ΟΙΚΟΝ. το γινόμενο τού κεφαλαίου επί τον αριθμό των ημερών, κατά τις οποίες το κεφάλαιο αυτό δίνει τόκο **2.** ***τοκάριθμοι*** (οι) οι σειρές των αριθμών που περιέχονται στους πίνακες των τοκολογίων.

τοκάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. αρχικά, ελεύθερη σύνθεση για πληκτροφόρο όργανο, κομμάτι με το οποίο ο εκτελεστής «άγγιζε» τα πλήκτρα, συχνά εισαγωγή σε κάποιο άλλο· αργότερα, σύνθεση για πιάνο γρήγορη και δεξιοτεχνική: ~ *και φούγκα, τού Μπαχ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. toccata, θηλ. τής μτχ. toccatus τού ρ. toccare «αγγίζω, πιάνω» < μεσν. λατ. toccāre (ονοματοπ. λ., από όπου γαλλ. toucher > αγγλ. touch)].

τοκετός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία εξέρχεται το παιδί από τις γεννητικές οδούς της μητέρας: *φυσιολογικός / πρόωρος ~* ΣΥΝ. γέννα **2.** (μτφ.) το στάδιο στο οποίο πραγματοποιείται κάτι, αποκτά υπόσταση: «*το μεγαλεπήβολο αυτό σχέδιο βρίσκεται στα πρόθυρα τού ~*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόκος* + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός, συρφετός*)].

τοκίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δανείζω χρήματα με τόκο **2.** (μεσοπαθ. ***τοκίζομαι***) (για ποσά σε τράπεζα) προστίθεμαι στο κεφάλαιο ως προβλεπόμενος τόκος: *άφησε τα χρήματα στην τράπεζα να τοκίζονται.* — **τοκισμός** (ο) [αρχ.].

Τόκιο (το) → Τόκυο

τοκισμός (ο) → τοκίζω

τοκιστής (ο) [αρχ.] αυτός που δανείζει με τόκο· ΦΡ. ***τοκιστής και σουλατσαδόρος*** άνθρωπος που δεν εργάζεται, χαραμοφάης: «*αυτού τού είδους η ανάπτυξη ευνοεί τους απατεώνες, τους τοκιστές και σουλατσαδόρους*» (εφημ.).

τοκογλυφία (η) [1833] {τοκογλυφιών} ο δανεισμός χρημάτων με υπερβολικά υψηλό τόκο, πάνω από αυτόν που επιτρέπει ο νόμος.

τοκογλυφικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τον τοκογλύφο ή την τοκογλυφία: ~ *κεφάλαιο.*

τοκογλύφος (ο/η) πρόσωπο που δανείζει χρήματα με υπερβολικά υψηλό (πάνω από τον νόμιμο) τόκο ΣΥΝ. αισχροκερδής, (λαϊκ.-εκφραστ.) αγιογδύτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόκος + -γλύφος < γλύφω* «χαράσσω, σκαλίζω». Η λ. αναφέρεται περιγραφικά στη συνήθεια των τοκογλύφων να χαράσσουν με τη γλυφίδα πάνω στο ξύλινο τραπέζι τούς τόκους, με τους οποίους επιβάρυναν τους πελάτες τους].

τοκολόγιο (το) [1853] {τοκολογί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. σύνολο πινάκων, στους οποίους αναγράφονται οι τόκοι κεφαλαίων σε συνάρτηση με τον χρόνο τοκισμού και το επιτόκιο.

τοκομερίδιο (το) [1871] {τοκομεριδί-ου | -ων} απόδειξη ενσωματωμένη σε χρεώγραφο, η οποία παρέχει στον κομιστή το δικαίωμα να εισπράξει τον τόκο που αυτή αντιπροσωπεύει κατά τη λήξη ορισμένης χρονικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. coupon d'intérêt].

τοκοπληρωμή (η) πληρωμή τόκων για ένα χρονικό διάστημα χάριτος χωρίς παράλληλη αποπληρωμή κεφαλαίου.

τόκος (ο) **1.** το ποσό που αποφέρουν ως κέρδος χρήματα κατατεθειμένα στην τράπεζα για ορισμένη χρονική περίοδο (εξάμηνο ή έτος) ανάλογα με το επιτόκιο· ΦΡ. ***στον τόκο*** για κατάθεση χρημάτων σε τράπεζα (όπου τοκίζονται): *καλύτερα να βάλεις τα λεφτά σου ~, παρά να τα κρατάς στο σπίτι* **2.** (συνεκδ.) το επιτόκιο: *-Με πόσο ~ έβαλες τα λεφτά στην τράπεζα; -5%* **3.** το ποσό που πληρώνει οφειλέτης στον δανειστή του ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση των χρημάτων που δανείστηκε: ~ *δανείου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοκετός». < θ. *τοκ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *τεκ-*, για το οποίο βλ. λ. *τίκτω* (< **τί-τκ-ω*)].

τοκόσημο (το) {τοκοσήμ-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. το φορόσημο με το οποίο εισπράττονται οι φόροι επί των τόκων ενός τίτλου.

τοκοφορία (η) [1761] ΟΙΚΟΝ. η απόδοση τόκου.

τοκοφόρος, -ος, -ο [1871] αυτός που αποφέρει τόκο: ~ *δάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < *τόκος + -φόρος < φέρω*].

τοκοχρεωλύσιο (το) [1848] {τοκοχρεωλυσί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. μία από τις προκαθορισμένες δόσεις δανείου που περιλαμβάνει τους τόκους τής περιόδου και μέρος τού κεφαλαίου: *η αποπληρωμή των ~.*

τοκοχρεωλυτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τοκοχρεωλύσιο **2.** ***τοκοχρεωλυτική δόση*** η δόση που καταβάλλεται για την αποπληρωμή δανείου και αποτελείται από το ποσό που δίδεται για την εξόφληση τού κεφαλαίου και το ποσό που προορίζεται για την εξόφληση των τόκων: ~ *στεγαστικού δανείου.*

τοκσόου κ. **τοκ-σόου** (το) {άκλ.} ελλην. *εκπομπή (δια)λόγου* ή *λογοθέαμα*· τηλεοπτική εκπομπή στην οποία οι προσκεκλημένοι (πρόσωπα συνήθ. τής επικαιρότητας, διασημότητες, αλλά συχνά και κοινό) συζητούν ένα θέμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. talk show].

Τόκυο (το) η πρωτεύουσα τής Ιαπωνίας.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. Tokyo «ανατολική πρωτεύουσα» < tō «ανατολή» + kyō «πρωτεύουσα». Η πόλη έλαβε αυτό το όνομα κατ' αντιδιαστολή προς την προηγούμενη πρωτεύουσα Kyotō].

τολ (το) {άκλ.} μετάλλινη κυλινδρική κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο: *οι στρατιώτες εγκαταστάθηκαν σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tôle, διαλεκτ. τ. τού table «τραπέζι»].

Τολέδο (το) πόλη και περιοχή τής Κ. Ισπανίας, όπου έζησε και δημιούργησε ο Δομίνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Toledo < λατ. Toletum < κελτ. tol «λόφος – ύψωμα», καθώς η πόλη βρίσκεται σε μια υπερυψωμένη περιοχή κοντά στον ποταμό Τάγο].

τόλμη (η) {χωρ. πληθ.} η απουσία φόβου, το θάρρος: «*θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία*» (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. σθένος, αποφασιστικότητα ΑΝΤ. δειλία, λιποψυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόλμα / τόλμη* < **τολμᾱ́* (με συγκοπή τού δεύτερου -ο- σε περιβάλλον υγρού) < **τολᾰ-μᾱ́* (με αφομοίωση) < θ. *τολᾰ-*, μεταπτωτ. βαθμίδα (με ετεροίωση, το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *telə- «ζυγίζω, σηκώνω». βλ. ομόρρ. *ταλανίζω, τάλα-ντ-ο(ν)*. Στη λ. *τόλμη* το αρχικό θ. αποκτά τη μεταφορική σημ. «αναλαμβάνω την ευθύνη για κάτι, παίρνω πρωτοβουλία»].

τόλμημα (το) [αρχ.] {τολμήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε ενέργεια που συνεπάγεται κίνδυνο και το αποτέλεσμα τής οποίας δεν είναι βέβαιο· ριψοκίνδυνη, παράτολμη πράξη: *ήταν ~ που του εναντιώθηκες· μπορούσε να σε βλάψει!*

τολμηρός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει τόλμη, που ενεργεί με ριψοκίνδυνο τρόπο: *ένας έξυπνος και ~ πολιτικός* ΣΥΝ. άφοβος, θαρραλέος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος **2.** (για πράξεις) αυτός που γίνεται με τόλμη: ~ *εγχείρημα* **3.** (κακόσ.) ο θρασύς, ο αναιδής **4.** αυτός που ξεπερνά τα ηθικά όρια· (ειδικότ.) αυτός που έχει ερωτικά προκλητικό περιεχόμενο ή εμφάνιση: ~ *ντύσιμο / λόγια / σχέσεις / ταινία / μυθιστόρημα / περιγραφή.* — **τολμηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **τολμηρότητα** (η) [1898].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόλμη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός, αὐστηρός*].

τολμητίας (ο) [μτγν.] {τολμητιών} (λόγ.) ο τολμηρός άνθρωπος: «*αλίμονο σ' εκείνον που θα γίνει ~ και θ' αμφισβητήσει την αυθεντία τους*» (εφημ.). Επίσης **τολμητής** [μτγν.].

τολμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τολμάς... | τόλμ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω το θάρρος να κάνω κάτι ριψοκίνδυνο: *η μικρή αυτή χώρα τόλμησε να τα βάλει με τους μεγάλους τής γης* ΑΝΤ. δειλιάζω, λιγοψυχώ, τρομάζω **2.** (κακόσ.) έχω το θράσος να (κάνω κάτι): *δεν φτάνει που με εξαπάτησε, τόλμησε να μου ζητήσει από πάνω και τα ρέστα || πώς τολμάς και μου μιλάς έτσι;* ΦΡ. (α) **τολμώ να...** παίρνω το θάρρος να...· για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διστάζει να είναι κατηγορηματικός, λέει ή υποθέτει κάτι με επιφύλαξη ή γνωρίζοντας πως θα υπάρξουν αντιδράσεις: ~ *πω ότι η επιλογή τής κυβέρνησης ήταν ατυχής!* (β) ***μην τολμήσεις να / και...*** (ως απειλή) μην αποπειραθείς, μην επιχειρήσεις να (κάνεις κάτι): ~ *μου ξαναμιλήσεις! || ~ και με ξαναπάρεις τηλέφωνο!* ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι τολμηρός: *δεν είναι άνθρωπος που τολμά στη ζωή του* || (παροιμ.) «*ο τολμών νικά*».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τολμῶ (-άω)* < *τόλμη*].

τολύπη (η) {τολυπών} (λόγ.) **1.** τούφα από κατεργασμένο μαλλί ή βαμβάκι **2.** (κατ' επέκτ. κ. συνεκδ.) καθετί που έχει παρόμοιο με το παραπάνω σχήμα: ~ *χιονιού / καπνού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως < *τύλος* «εξόγκωμα, κάλος, ρόζος» (βλ.λ.) μέσω αμάρτυρου **τυλυπ-* (με ανομοίωση). Η σύνδεση με το ρ. *τυλίσσω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

τομαρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει φτειαχτεί από τομάρι ΣΥΝ. δερμάτινος, πέτσινος. Επίσης **τομαρήσιος**.

τομάρι (το) {τομαρ-ιού | -ιών} **1.** το δέρμα, το πετσί: ~ *ζώου* ΣΥΝ. δορά **2.** (ειρων.) το ανθρώπινο σώμα και κατ' επέκτ. ο εαυτός· ΦΡ. (α) ***πουλάω ακριβά το τομάρι μου*** υπερασπίζομαι τη ζωή μου με όλη μου τη δύναμη, προκαλώντας τις μέγιστες απώλειες στον αντίπαλο: *δεν πρόκειται να παραδοθούμε· θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας!* (β) ***φυλάει το τομάρι του*** αγαπά πολύ τη ζωή του (γ) ***νοιάζεται μόνο για το τομάρι του*** ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό του: *είναι μια παλιοεγωίστρια· μόνο για το τομάρι της νοιάζεται* (δ) ***τον τρώει το τομάρι του*** κάνει πράγματα που προκαλούν επιθετική αντίδραση, σαν να επιθυμεί να τον δείρουν (ε) ***γλυτώνω το τομάρι μου*** διαφεύγω τον θάνατο, καταφέρνω να ζήσω: *μέσα στον χαλασμό το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν να γλυτώσουν το τομάρι τους* **3.** (κακόσ.) παλιάνθρωπος: *είναι μεγάλο ~* ‖ (επιτατ.) *πουλημένο ~* ΣΥΝ. γαϊδούρι, καθοίκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τομάριον* < αρχ. *τόμος* (βλ.λ.) + επίθημα *-άριον*].

τομάτα (η) ➝ ντομάτα

τοματιά (η) ➝ ντοματιά

τοματοπολτός (ο) ➝ ντοματοπολτός

τοματοσαλάτα (η) ➝ ντοματοσαλάτα

τομεακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τομέα: ~ *συνέλευση* **2.** αυτός που γίνεται κατά τομείς: ~ *δράση / πολιτικές*.

τομεάρχης (ο) {κλητ. τομεάρχα | τομεαρχών} (στον διοικητικό ή πολιτικό χώρο) ο προϊστάμενος τομέα: ~ *στον Ο.Τ.Ε.* ‖ *σύνοδος των τομεαρχών τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < *τομέας* + *-άρχης* < *άρχω*].

τομέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** το τμήμα έργου, δραστηριότητας ή υπηρεσίας: *το πανεπιστήμιο έχει δραστήρια παρουσία σε όλους τους ~ τής έρευνας* ‖ *~ πωλήσεων / διανομής προϊόντων* ‖ *δημόσιος ~* (το Δημόσιο) ‖ *ιδιωτικός ~* ‖ *ο πολιτικός και ο στρατιωτικός ~ μυστικής υπηρεσίας* ‖ *~ δράσης* ‖ *το κυβερνητικό έργο στον ~ τής οικονομίας κρίνεται επιτυχημένο* ‖ *διακρίθηκε σε πολλούς ~ τής δημόσιας ζωής* **2.** οι περιοχές, τα επίπεδα στα οποία μπορεί να διαιρεθεί μια έννοια ή ένας αφηρημένος χώρος: *σε όλους τους ~ τού επιστητού / τής γνώσης / τής αλήθειας / τής φιλοσοφίας* **3.** το τμήμα ευρύτερης περιοχής, όπως έχει αυτή χωριστεί, για να ελέγχεται και να εξυπηρετείται καλύτερα: *Νέα Υόρκη, δυτικός ~* **4.** (α) (σε πανεπιστήμιο) διοικητική υποδιαίρεση τού Τμήματος: *ο ~ Κλασικής Φιλολογίας ανήκει στο Φιλολογικό Τμήμα* (β) (συνεκδ.) η συνεδρίαση των μελών (διδασκόντων) τού τομέα: *αύριο έχει ~ στις δύο το μεσημέρι* (βλ. λ. *πανεπιστήμιο*, ΠΙΝ.) **5.** η ειδικότητα κάποιου (συνήθ. στην επιστήμη ή την τέχνη): *πρόκειται για γιατρό μοναδικό στον ~ του* • **6.** ΜΑΘ. (α) ***κυκλικός τομέας*** το μέρος τής επιφάνειας ενός κύκλου που ορίζεται από δύο ακτίνες και το μεταξύ τους τόξο (β) ***σφαιρικός τομέας*** το στερεό που γράφει κυκλικός τομέας ο οποίος περιστρέφεται γύρω από δεδομένη διάμετρο τού κύκλου, όπου ανήκει ο κυκλικός τομέας **7.** καθένα από τα τέσσερα άνω και τα τέσσερα κάτω μπροστινά δόντια τής οδοντοστοιχίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τομεύς* «αυτός που κόβει» < *τομή* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. secteur (< λατ. sector), που αρχικώς αναφερόταν σε γεωμετρικά σχήματα (κύκλους, σφαίρες κ.ά.), όπως περιγράφεται στη σημ. 6].

τομή (η) **1.** το κόψιμο μιας επιφάνειας σε ένα σημείο της: *κάνω ~* ‖ *~ βαθιά / επίπεδη / κάθετη / κατά πλάτος* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, στο οποίο κόπηκε μια επιφάνεια: *τοποθέτησε το εργαλείο στην ~* **3.** (ειδικότ.) η χειρουργική διάνοιξη τής σάρκας ανθρώπου ή ζώου με ειδικό εργαλείο: *καισαρική ~* **4.** (συνεκδ.) το άνοιγμα που έγινε με τον παραπάνω τρόπο: *έβλεπες ακόμη την ~ από την επέμβαση* **5.** ΜΕΤΡ. (α) ο χωρισμός στίχου σε τμήματα κατά την απαγγελία (β) (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο γίνεται η μετρική διαίρεση: *πενθημιμερής / εφθημιμερής / βουκολική ~* **6.** ΜΑΘ. το σύνολο των κοινών σημείων δύο γραμμών, επιφανειών ή στερεών· ΦΡ. (α) ***χρυσή τομή*** βλ. λ. *χρυσός* (β) ***τομή συνόλων*** το σύνολο των κοινών στοιχείων δύο συνόλων **7.** (μτφ.) (α) η δραστική παρέμβαση σε συγκεκριμένο χώρο (ο οποίος παρουσιάζει πρόβλημα): *πρέπει να γίνουν οι αναγκαίες ~ στον τομέα τής παιδείας* (β) καθετί με το οποίο ρυθμίζονται με τρόπο πρωτοποριακό και καθοριστικό τα θέματα ενός χώρου: *~ στον τομέα τής υγείας αποτελεί το καινούργιο νομοσχέδιο* (γ) η σε βάθος ανάλυση φαινομένου, καταστάσεως ή γεγονότος: *τομές στα πολιτικά γεγονότα* **8.** σχεδιάγραμμα μιας από τις δύο επιφάνειες, στις οποίες διαιρείται ένα κτήριο, ένα σκάφος, μια κατασκευή κ.λπ., που τέμνεται από επίπεδο κατά μήκος ή εγκάρσια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τομ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι απόδ. τού γερμ. Einschnitt].

-τομή κ. **-τομία** ΙΑΤΡ. β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν χειρουργική διάνοιξη ορισμένου οργάνου: *τραχειο-τομή, κρανιο-τομία*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φλεβο-τομία, ανατομή*, μτγν. *λαρυγγο-τομία*), που προέρχεται από το θ. *τομ-* τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. splénectomie, artériatomie)].

-τομή / -τομία, -εκτομή / -εκτομία, -στομία, -πηξία, -πλαστική. **-τομή** ή **-τομία** είναι το λεξικό επίθημα που δηλώνει εγχειρήσεις κατά τις οποίες γίνεται απλή χειρουργική διάνοιξη τού αναφερόμενου οργάνου, λ.χ. **γαστροτομή** (για την αφαίρεση καταποθέντος ξένου σώματος), **κυστεοτομή** (για την αφαίρεση λίθου τής ουροδόχου κύστης), **νεφροτομή** ή **πυελοτομή** (για την αφαίρεση λίθου από τη νεφρική πύελο) κ.ο.κ. Αντί τού **-τομή** χρησιμοποιείται ισοτίμως και το επίθημα **-τομία**. Το β' συνθετικό **-εκτομή** χρησιμοποιείται για τις εγχειρήσεις κατά τις οποίες γίνεται αφαίρεση τού αναφερομένου στο α' συνθετικό οργάνου, λ.χ. **γαστρεκτομή** (για καρκίνο), **σπληνεκτομή** (σε ρήξεις τού οργάνου), **νεφρεκτομή, μαστεκτομή** κ.ο.κ. Αν και μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί τού **-εκτομή** το **-εκτομία**, αυτό δεν είναι καθιερωμένο. Μια **-εκτομή** μπορεί να είναι **ολική** ή **υφολική** ή **μερική**. Το επίθημα **-στομία** χρησιμοποιείται για τις επεμβάσεις στις οποίες δημιουργείται χειρουργική έξοδος που παροχετεύει το προϊόν τής λειτουργίας τού χειρουργημένου οργάνου, λ.χ. **νεφροστομία** ή **ουρητηροστομία** για την παροχέτευση των ούρων, **ειλεοστομία** ή **κολοστομία** (η λεγόμενη και **παρά φύσιν έδρα**) για την απομάκρυνση των κοπράνων, **κυστεοστομία** για την απαγωγή των ούρων από την κύστη κ.ο.κ. Σε μερικές περιπτώσεις το **-στομία** μπορεί να χρησιμεύει και για την παροχή τροφής, υγρών κ.λπ., όπως συμβαίνει με τη **γαστροστομία**. Ένα άλλο είδος επεμβάσεως δηλώνει το επίθημα **-πηξία**, όταν πραγματοποιείται στερέωση οργάνου σε περιπτώσεις πτώσης του, λ.χ. σε πτώση τής μήτρας γίνεται **υστεροπηξία**, σε πτώση τού νεφρού **νεφροπηξία** κ.ο.κ. Το β' συνθετικό **-πλαστική**, αναφέρεται σε επεμβάσεις που τελούνται για ανατομική ή/και λειτουργική αποκατάσταση, όπως λ.χ. **χειλεοπλαστική, ρινοπλαστική, πυελοπλαστική**, ενώ άλλοτε τέτοιες επεμβάσεις αναφέρονται περιφραστικά, όπως λ.χ. **πλαστική μαστού**.

τομίας (ο) {τομιών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τομή*].

τομίδιο (το) [1766] {τομιδί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός τόμος.

τομογραφία (η) {τομογραφιών} **1.** ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται ακτίνες Χ, για να φωτογραφίσουμε προκαθορισμένο επίπεδο τού ανθρώπινου σώματος, παραμερίζοντας τα υπόλοιπα επίπεδα: *αξονική* (βλ.λ.) *~* ‖ *μαγνητική ~* (τεχνική απεικονίσεως κυρ. των μαλακών μορίων τού ανθρώπινου σώματος με τη βοήθεια μαγνητικών πεδίων για τον εντοπισμό όγκων και ανωμαλιών στους ιστούς) **2.** (συνεκδ.) η απεικόνιση τού επιπέδου τού σώματος (αυτού που υποβάλλεται σε εξέταση): *ώς σήμερα έχει κάνει τρεις ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomography].

τομογράφος (ο) η συσκευή με την οποία γίνονται οι τομογραφίες: *αξονικός / μαγνητικός ~* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomograph].

τόμος (ο) **1.** βιβλίο που αποτελεί μέρος ευρύτερου έργου: *~ εγκυκλοπαίδειας* ‖ *ογκώδης / λεπτός / πολύχρωμος / κατατοπιστικός ~* ‖ *η βιβλιοθήκη τού δήμου διαθέτει αρκετές χιλιάδες ~, που καλύπτουν πολλούς τομείς γνώσεως* **2.** (ειδικότ.) μεγάλο και ογκώδες βιβλίο: *αυτό δεν είναι βιβλίο, είναι ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***συνοδικός τόμος*** κείμενο Πατριάρχη ή αρχηγού αυτοκέφαλης Εκκλησίας και των συνόδων τους, με το οποίο τακτοποιούνται σοβαρά εκκλησιαστικά ζητήματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φέτα, κομμάτι», < θ. *τομ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Ήδη μτγν. η σημ. «ρόλος παπύρου – τεύχος»].

-τόμος λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει το πρόσωπο ή το όργανο που κόβει κάτι: *υλο-τόμος, λαιμη-τόμος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ὑλο-τόμος*), που προέρχεται από το ρ. *τέμνω*].

-τομος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό τόμων: *δίτομο λεξικό* ‖ *δωδεκάτομη εγκυκλοπαίδεια*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τετρά-τομος, τρί-τομος*), που προέρχεται από το αρχ. *τόμος*].

τόμπολα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ομαδικό τυχερό παιχνίδι που παίζεται με κάρτες, οι οποίες έχουν σημειωμένους πάνω τους αριθμούς, όπου νικητής είναι όποιος συμπληρώσει πρώτος τους αριθμούς τής κάρτας του τραβώντας αριθμούς από κληρωτίδα **2.** (ως επιφών.) πέτυχα ή έχασα: *~! Σας κέρδισα όλους!* ‖ *~! Πάλι λάθος έκανα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tombola < ρ. tombolare, άλλος τ. τού ρ. tombare «πέφτω» < δημώδ. λατ. *tumbare, εκφραστ. ονοματοπ. λ., με αφετηρία τον θόρυβο που προκαλείται κατά την πτώση].

τον¹ ➝ ο, η, το

τον² ➝ αυτός

τονάζ {άκλ.} ΝΑΥΤ. η χωρητικότητα πλοίου σε τόνους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tonnage < tonne «τόνος (χίλια κιλά)»].

Τόνγκα (η) {άκλ.} (τονγκ. Pule'anga Tonga = Βασίλειο τής Τόνγκα) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Νουκουαλόφα, επίσημη γλώσσα την Τονγκική και νόμισμα το παάνγκα. — **Τόνγκιος** (ο), **Τόνγκια** (η), **τονγκικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < τονγκ. Tonga, που πιθ. σημαίνει απλώς «νησί» ή, κατ' άλλους, «ιερός τόπος»].

τονθορύζω ρ. ➝ υποτονθορύζω

τονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {τόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΓΛΩΣΣ. βάζω τόνο (βλ. λ. *τόνος*) σε συλλαβή μιας λέξης **2.** προφέρω με τρόπο έντονο: *τελείωσε την αγόρευσή του τονίζοντας τις τελευταίες του λέξεις* **3.** (μτφ.) υπογραμμίζω, δίνω έμφαση (σε κάτι): *ο υπουργός τόνισε τη σημασία τού έργου που επιτελέστηκε στην περιοχή* ‖ *το κούρεμά της τονίζει τις γραμμές τού προσώπου της* ‖ *ένα βάψιμο που τονίζει το χρώμα των ματιών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.

τονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τόνο ή τον τονισμό: *~ σημεία* (οξεία, περισπωμένη, βαρεία) / *κανόνες* (οι κανόνες για τη σωστή τοποθέτηση και χρησιμοποίηση τού τόνου) ‖ *~ σύστημα* • **2.** ΙΑΤΡ. τονωτικός: *~ φάρμακα* ΣΥΝ. δυναμωτικός· ΦΡ. ***τονικός σπασμός*** ο σπασμός κατά τον οποίο οι μύες βρίσκονται σε κατάσταση

διαρκούς συσπάσεως • **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***τονική μουσική / τονικό σύστημα*** η μουσική που γράφεται στο σύστημα των επτάφθογγων κλιμάκων, όπως διαμορφώθηκαν ως μείζονες και ελάσσονες (βλ. λ. *κλίμακα*)· ταυτίζεται κατά πολύ με την τήρηση των κανόνων τής παραδοσιακής αρμονίας και αντίστιξης και αντιπαρατίθεται αφενός στο τροπικό σύστημα, το οποίο είναι γραμμένο σε παραδοσιακούς μουσικούς τρόπους, αφετέρου στο ατονικό σύστημα· αλλιώς *σύστημα μείζονος - ελάσσονος* (το) (β) ***τονική βαθμίδα*** ή ***τονική*** (ιταλ. tonica) (στο τροπικό σύστημα) η κυρίαρχη βαθμίδα τής κίνησης τού μέλους, η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο όπου το μέλος ηρεμεί, σε αντίθεση προς τη δεσπόζουσα (βλ.λ.), η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο τής έντασης· στο τονικό σύστημα (μείζονος – ελάσσονος) ταυτίζεται με την πρώτη βαθμίδα τής επτάφθογγης κλίμακας (γ) ***τονική συγχορδία*** (στο τονικό σύστημα) η συγχορδία (βλ.λ.) που σχηματίζεται με θεμέλιο την τονική βαθμίδα, δηλαδή την πρώτη τής κλίμακας.

τονικότητα (η) [1847] {τονικοτήτων} **1.** ΜΟΥΣ. η τονική κυριαρχία ενός βασικού φθόγγου σε μουσική κλίμακα και στις μελωδίες που βασίζονται σε αυτήν **2.** ΦΥΣΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών μυών να παρουσιάζουν μυϊκό τόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tonicité].

τονισμός (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) η εκφώνηση μιας λέξης με έξαρση τής φωνής (σε ένταση ή σε ύψος) κατά την εκφορά ορισμένης συλλαβής· (β) (για λέξεις) η τοποθέτηση τόνου (βλ.λ.): *~ ρήματος / ουσιαστικού* || *~ στη λήγουσα / στην παραλήγουσα* (γ) ***δυναμικός τονισμός*** η τοποθέτηση τονικού σημείου στο φωνήεν τής λέξης που προφέρεται πιο έντονα, πιο δυνατά σε σχέση με τα υπόλοιπα (π.χ. στα Νέα Ελληνικά) (δ) ***προσωδιακός / μουσικός τονισμός*** η τοποθέτηση τόνου με βάση τη χρονική διάρκεια (μακρά ή βραχεία) και τον τρόπο τής προφοράς («προσωδίας») των φωνηέντων μιας λέξης (π.χ. στα Αρχαία Ελληνικά) **2.** η μεγαλύτερη προβολή ενός πράγματος σε σχέση με κάτι άλλο, η ανάδειξη ενός στοιχείου (από ένα σύνολο) σε ένταση και έκταση μεγαλύτερη από κάποιο άλλο: *στον πίνακα αυτόν είναι χαρακτηριστικός ο ~ των γκρίζων χρωμάτων / των όγκων / τής μορφής* || *ο ~ των αδυναμιών τού αντιπάλου* ΣΥΝ. προβολή, ανάδειξη, υπογράμμιση ΑΝΤ. παραμερισμός, υποβάθμιση.

τονισμός: είδη τόνων. Προτού εφαρμοστεί (από το 1982) το **μονοτονικό** σύστημα, η χρήση δηλ. ενός μόνον είδους τόνου, τής οξείας, για να δηλώνει πού τονίζεται η λέξη, χρησιμοποιούνταν τρεις διαφορετικοί τόνοι: η **οξεία**, η **περισπωμένη** και (στα τυπωμένα, ιδίως, κείμενα) η **βαρεία**. Βλέποντας ιστορικά το θέμα, γνωρίζουμε ότι οι αρχαίοι έγραφαν σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς να δηλώνουν τον τόνο (ενώ με ειδικό γράμμα, το Η, δήλωναν στην Αθήνα μέχρι το 400 π.Χ. το δασύ πνεύμα, βλ. λ. *πνεύμα*). Με την κατάργηση τής προσωδίας (τής διάκρισης μακρών και βραχέων φωνηέντων), οι αρχαίοι Αλεξανδρινοί γραμματικοί, για την ακρίβεια ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος, επινόησαν και πρωτοχρησιμοποίησαν από το 200 π.Χ. τους τόνους (και τα πνεύματα), για να διακρίνουν αρχικά τους ομόγραφους τύπους (*νόμος ≠ νομός*, *οἶκοι ≠ οἴκοι* κ.τ.ό.). Μετά την κατάργηση τής προσωδίας, που ολοκληρώνεται τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, και με τις μελέτες των Αλεξανδρινών γραμματικών, ιδίως τού Ηρωδιανού (περ. 200 μ.Χ.), αρχίζουν να δηλώνονται συχνότερα οι τόνοι στα φιλολογικά κυρ. κείμενα από τον 2ο και 3ο αι. μ.Χ., γεγονός που διευκολύνει τη σπουδή των αρχαίων κειμένων και τους πολλούς ξένους (Ρωμαίους, Αιγυπτίους κ.ά.) που μάθαιναν Ελληνικά. Η χρήση των τόνων (και των πνευμάτων) γενικεύεται πολύ αργότερα, τον 9/10 αι. μ.Χ. στο Βυζάντιο, μαζί με την καθιέρωση τής μικρογράμματης γραφής. Έκτοτε και μέχρι το 1982 οι τόνοι χρησιμοποιήθηκαν πάντοτε στη γραφή με μικρές απλοποιήσεις σε σχέση με τον τονισμό των διχρόνων *(α, ι, υ)*.
Τα τρία είδη τόνων είναι: **οξεία** (από το *οξεία προσωδία*): δηλώνει το ανέβασμα τής φωνής σε μία από τις τρεις από το τέλος συλλαβές· π.χ. *τόν, νέος, ἄνθρωπος*· **βαρεία**: δηλώνει το κατέβασμα τής φωνής, που συμβατικά εστιάζεται στην πρώτη από το τέλος συλλαβή (λήγουσα), όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξεως· π.χ. *τ**ὸ**ν νέο, τ**ὸ**ν καλ**ὸ** μαθητή*· **περισπωμένη** (λεγόταν και *οξυβαρεία*): δηλώνει το ανέβασμα και μαζί το κατέβασμα τής φωνής στην ίδια συλλαβή· π.χ. *κ**ῆ**πος, δ**ῶ**ρο*.
Σημειώνεται ότι φωνολογικά το κύριο από πλευράς τονισμού στην ελληνική γλώσσα είναι η **θέση** τού τόνου (σε ποια συλλαβή βρίσκεται) και όχι πια το είδος τού τόνου (αν είναι οξεία, βαρεία ή περισπωμένη). Σημαντικό λ.χ. είναι να διακρίνει κανείς τους διαφορετικούς τύπους (λέξεις / σημασίες), που δηλώνει η διαφορετική θέση τού τόνου στα: *γέρος - γερός, νόμος – νομός, χαμόγελα – χαμογέλα – χαμογελά*, píno *(πίνω)* · pinó *(πεινώ)*, lípo *(λείπω)* · lipó *(λυπώ)*.

τόννος (ο) ψάρι με σώμα μεγάλο και παχύ, σχήμα ατρακτοειδές, χρώμα σκούρο μπλε στη ράχη και σταχτί στην κοιλιά, που ζει κυρ. στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό και το κρέας του είναι πολύ νόστιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα, τόνος, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tonno < μτγν. λατ. tunnos < λατ. thynnus < αρχ. *θύννος* (βλ.λ.)].

τοννοσαλάτα (η) {δύσχρ. τοννοσαλατών} σαλάτα με τόννο, διάφορα λαχανικά και μαγιονέζα.

τονοδέτης (η) {τονοδετών} ΝΑΥΤ. δέστρα στην προκυμαία, όπου δένονται τα σχοινιά τής πρύμνης.
[ΕΤΥΜ. < *τόνος* + *-δέτης* < *δένω*, πβ. κ. *λαιμο-δέτης*].

τονομετρία (η) {τονομετριών} η μέτρηση τής ενδοφθάλμιας πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tonometry].

τονόμετρο (το) {τονομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής ενδοφθάλμιας πίεσης, που αποτελείται από μεταλλικό έμβολο, το οποίο ακουμπά στον οφθαλμικό βολβό και δείχνει την πίεση σε ειδικά βαθμονομημένη κλίμακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tonometer].

τόνος[1] (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) το ύψος ή η ένταση τής φωνής στον προφορικό λόγο σε ένα σημείο λέξεως ή ομάδας λέξεων (β) (συνεκδ.) (στον γραπτό λόγο) διακριτικό σημείο που σημειώνεται πάνω από το φωνήεν συλλαβής μιας λέξης και δηλώνει το σημείο τής έντασης τής φωνής, όταν αυτή εκφωνείται, ή τις αυξομειώσεις τού ύψους τής φωνής: *τοποθέτηση / είδη τόνων* (: οξεία, περισπωμένη, βαρεία) || *βάζω / σημειώνω / παραλείπω τον ~ σε μια λέξη* **2.** (για φωνή) το ύψος, η ένταση: *δυνατοί / χαμηλοί ~* || *υψώνω / χαμηλώνω τον ~ τής φωνής μου* || *μη μου υψώνεις εμένα τον τόνο τής φωνής σου* (μη μου μιλάς έντονα και απειλητικά) **3.** το σύνολο των χαρακτηριστικών, ο τρόπος τής ομιλίας, όπως αντανακλά την ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ομιλητής: *μιλώ με έντονο / επιθετικό ~* || *μου μίλησε μ' έναν ~ απογοήτευσης / ειρωνείας / θλίψης* || (κ. στον πληθ.) *διαμαρτυρήθηκε σε ήπιους ~* || *τα αντιπολιτευόμενα στελέχη κράτησαν χαμηλούς ~ στη συνεδρίαση τής Κεντρικής Επιτροπής* || *συμφώνησαν να χαμηλώσουν οι ~ τής αντιπαράθεσης και να μειωθεί η ένταση*· ΦΡ. (α) ***ανεβάζω / κατεβάζω τους τόνους*** αυξάνω / μετριάζω την ένταση τής φωνής, τού ύφους τής ομιλίας μου: *ο δημοσιογράφος ζήτησε από τους δύο πολιτικούς να κατεβάσουν τους τόνους* || *στη συζήτηση που ακολούθησε ο υπουργός ανέβασε τους τόνους* (β) ***ανεβαίνουν οι τόνοι*** αυξάνεται η ένταση: *σιγά-σιγά ~ τής προεκλογικής αντιπαράθεσης* (γ) ***επαναλαμβάνω σε όλους τους τόνους*** επαναλαμβάνω με κάθε δυνατό τρόπο, με έμφαση: *ο πρωθυπουργός επανέλαβε σε όλους τους τόνους την πρόθεση τής κυβέρνησης να εξαντλήσει την τετραετία* **4.** (ειδικότ. για τη λογοτεχνία) το ύφος: *επικός / λυρικός ~ ποιήματος* **5.** (για προφορικό ή γραπτό λόγο) η ιδεολογική διάθεση ή τάση: *η ομιλία του χαρακτηριζόταν από αντιδεξιούς ~* • **6.** ΙΑΤΡ. (α) ο βαθμός ελαστικότητας μυός ή ιστού (β) η πίεση στα τοιχώματα τού οφθαλμικού βολβού από τα υγρά που υπάρχουν σε αυτόν • **7.** ΜΟΥΣ. (α) (γερμ. Ton) ο μουσικός ήχος, ο φθόγγος (βλ.λ.), το τονικό ύψος (β) το μεγαλύτερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς φθόγγους μιας φυσικής ή συγκερασμένης διατονικής κλίμακας· διαιρείται σε δυο ημιτόνια: *η μείζων κλίμακα προχωρά κατά ~, ~, ημιτόνιο, ~, ~, ~, ημιτόνιο* || *αυτό το πιάνο είναι κουρδισμένο ενάμιση ~ πιο ψηλά από το άλλο*· ΦΡ. ***δίνω τον τόνο*** (i) (σε ορχήστρα ή τραγουδιστή) υποδεικνύω τον κατάλληλο μουσικό ρυθμό (ii) (μτφ.) παρουσιάζω, μεταδίδω το κύριο χαρακτηριστικό, το στίγμα, την κυρίαρχη ατμόσφαιρα, τον ρυθμό: *ο πρωθυπουργός έδωσε τον τόνο τής πολιτικής που πρόκειται να ακολουθήσει* || *οι δημοσιογράφοι δίνουν τον τόνο τής προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων* **8.** (στο τηλέφωνο, αν καλέσουμε τον αριθμό 141· ως ηχητική ένδειξη για την ώρα) χαρακτηριστικός ήχος σύντομης διάρκειας: *η ώρα στον επόμενο ~ θα είναι δέκα και είκοσι και τριάντα δευτερόλεπτα* **9.** (για χρώματα) ο βαθμός εντάσεως, η διαβάθμιση φωτός και σκιάς: *πίνακες με γκρίζους ~* || *ζεστοί / ρόδινοι ~ στον ουρανό* || *οι ~ τού γαλάζιου / τού πράσινου σ' ένα τοπίο* **10.** (κατ' επέκτ.) η απόχρωση στην ατμόσφαιρα ενός χώρου: *υπήρχε ένας ~ κομψότητας / λιτότητας / μεγαλοπρέπειας στο δωμάτιο / στο κτήριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, εμετός, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τείνω* (< **τέν-jω*), βλ.λ.].

τόνος – τόνος – τόννος. Πρόκειται για τρεις διαφορετικές στην προέλευση και τη σημασία τους λέξεις. Το **τόνος**, που σημαίνει «την έξαρση τής φωνής σε ορισμένη συλλαβή μιας λέξης» και τη γραπτή δήλωσή της (τόνος = οξεία, βαρεία, περισπωμένη), προέρχεται από τη ρίζα **τεν-** (πβ. **τέν-ων, τείνω** < **τεν-jω*), αποτελώντας την ετεροιωμένη βαθμίδα της (*τεν-: τόν-ος*, όπως *λέγ-ω: λόγ-ος, μέν-ω: μόν-ος*). Το **τόνος**, που σημαίνει «μέτρο χωρητικότητας» *(ένας τόνος σιτάρι)*, είναι δάνειο από το γαλλ. tonne (πβ. αγγλ. tun και ton, γερμ. Tonne, ισλ. tunna) – παλαιότερα, πριν απλογραφηθούν τα σύμφωνα των δάνειων λέξεων τής Ελληνικής, η λέξη γραφόταν **τόννος**. Τέλος, το **τόννος**, που δηλώνει το ομώνυμο ψάρι, πήρε μεν την τελική μορφή του ως δάνειο από το ιταλ. tonno, το ίδιο όμως το ιταλ. tonno ανάγεται στο αρχ. ελλην. **θύννος** (όπως και το tuna τής Αγγλικής < ισπ. atún < αραβ. tun < *θύννος*). Το τελευταίο αυτό είναι καλό να γράφεται με δύο *-ν-* **(τόννος)** σύμφωνα με την προέλευσή του.

τόνος[2] (ο) **1.** μονάδα βάρους ίση με χίλια κιλά **2.** (μτφ.) για πολύ μεγάλη ποσότητα: *πήγε κι αγόρασε έναν ~ πατάτες* **3.** μέτρο χωρητικότητας πλοίων ΣΥΝ. κόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tonne < μεσν. λατ. tunna, κελτ. αρχής].

τόντι επίρρ. → τωόντι

τονώνω ρ. μετβ. {τόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προσδίδω δύναμη, αυξάνω τη ζωντάνια: *ένα πλούσιο πρωινό με δημητριακά τονώνει σημαντικά τον ανθρώπινο οργανισμό* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, ενισχύω ΑΝΤ. εξασθενίζω, αδυνατίζω **2.** (μτφ.) αναζωογονώ, ζωντανεύω: *οι νέες επενδύσεις θα τονώσουν την οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή* || *ο λοχαγός προσπαθούσε να τονώσει το ηθικό των στρατιωτών του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τονῶ (-όω)* < αρχ. *τόνος*].

τόνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η ενίσχυση, το δυνάμωμα, η αύξηση τής ενεργητικότητας και τής ζωντάνιας: *ένα ρόφημα για την ~ τού οργανισμού* || (μτφ.) *εμψυχωτικά λόγια για την ~ τού ηθικού των παικτών.*

τονωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (κυρ. για φάρμακα ή φαρμακευτικές ου-

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1. Ως τονικό σημείο (τόνος) χρησιμοποιείται η **οξεία** (΄). Οι λέξεις που τονίζονται στη λήγουσα ονομάζονται **οξύτονες**· αυτές που τονίζονται στην παραλήγουσα **παροξύτονες** και αυτές που τονίζονται στην προπαραλήγουσα **προπαροξύτονες**.
2. Τόνο παίρνει κάθε λέξη που έχει **δύο ή περισσότερες συλλαβές** (όχι οι μονοσύλλαβες λέξεις). Δεν ανεβάζουν τον τόνο τους στην προηγούμενη λέξη οι λέξεις στις οποίες έχει σιγηθεί το τονιζόμενο αρκτικό φωνήεν (αφαίρεση), είτε παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες είτε ως δισύλλαβες: *του 'πε* [< *του είπε*], *μου 'ρθε* [< *μου ήρθε*], *του 'φερε* [< *του έφερε*], *του 'δωσε* [< *του έδωσε*]). Διατηρούν τον τόνο τους: (α) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από έκθλιψη: *λίγ' απ' όλα, ούτ' εγώ* (β) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από αποκοπή τού ληκτικού φωνήεντος μπροστά από σύμφωνο: *φέρ' το, άσ' τον*.
3. Οι **μονοσύλλαβες λέξεις** δεν παίρνουν τόνο. Εξαιρούνται και παίρνουν τόνο:
(α) Ο διαζευκτικός σύνδεσμος *ή*: *ο Κώστας ή ο Γιάννης*.
(β) Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (*μου, σου, του, της, μας, σας, τους*), για να διακριθούν από τις κτητικές: *η μητέρα μού είπε* (= η μητέρα είπε σε μένα), αλλά *η μητέρα μου είπε* (= η δική μου μητέρα είπε).
(γ) Τα ερωτηματικά *πού* και *πώς* (είτε βρίσκονται σε ευθεία είτε σε πλάγια ερώτηση): *Πού μένεις;* (ευθεία ερώτηση) – *Πες μου πού μένεις* (πλάγια ερώτηση) – *Πώς είσαι;* – *Πες μου πώς είσαι*.
(δ) Οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συνεκφέρονται με τους ρηματικούς τύπους *μπω, βγω, βρω, 'ρθω*, σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς, λ.χ. *θά μπω, θά 'ρθω* κ.λπ. (επειδή προφέρεται πιο δυνατά το *θα*), αλλά *θα μπω, θα 'ρθω* (προφέρεται *θα μπώ, θα 'ρθώ*). (Σημειώνεται ότι ανάλογος τονισμός [«τονισμός φράσεως»] δεν προβλέπεται σε αντίστοιχες περιπτώσεις, π.χ. *θα 'φερε* [όχι *θά 'φερε*]· βλ. 2).
• Θεωρούνται μονοσύλλαβοι και δεν παίρνουν τόνο οι συνιζημένοι τύποι: *για, γεια, ποιος, ποιου, ποιους, πια, πιω, δυο, μια, γυιος, το βιος* κ.ά. (αλλά: *δύο, μία, το ποιόν, ο βίος*).
4. Ο τόνος τού εγκλιτικού αναβιβάζεται στη λήγουσα τής προηγούμενης λέξης, όταν αυτή είναι προπαροξύτονη: *ο πρόεδρός μας, άνοιξέ του*. Όταν προηγείται τύπος προστακτικής και ακολουθούν δύο εγκλιτικά, ο τόνος σημειώνεται ως εξής:
πες του το (μονοσύλλαβος τύπος προστακτικής)
δώσε τού το (παροξύτονος τύπος προστακτικής)
άνοιξέ του το (προπαροξύτονος τύπος προστακτικής)
5. **Πνεύματα** δεν σημειώνονται (ψιλή [᾿], δασεία [῾]).

Προτείνουμε και εφαρμόζουμε στο παρόν λεξικό τον τονισμό τής γενικής τού οριστικού άρθρου (τού – τής – τού), για να αποφεύγεται η σύγχυση με τα αντίστοιχα κτητικά (του, της, του) και για να διευκολύνεται η ανάγνωση και κατανόηση των ονοματικών φράσεων σε συνεχές κείμενο:
Η πτώση τής τιμής τού δολαρίου προκαλεί αναταραχή στις αγορές τής Ευρώπης.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Α. Οι τόνοι είναι δύο: η **οξεία** (΄) και η **περισπωμένη** (῀)[1].
Οξεία τίθεται πάντοτε στη βραχεία συλλαβή και, ανάλογα με την περίπτωση, στη μακρά συλλαβή.
Περισπωμένη τίθεται μόνο σε μακρά συλλαβή.

Β. Οι βασικοί (γενικοί) κανόνες τού τονισμού είναι:
1. Η τονιζόμενη **βραχεία συλλαβή** παίρνει πάντοτε οξεία: *φυτό, νέα*.
2. Η τονιζόμενη **μακρά παραλήγουσα** παίρνει περισπωμένη, όταν η λήγουσα είναι βραχεία: *δῶσε, φῆμες* (῀ ◡)[2].
• Εξαιρούνται: *ὥστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἴθε*.
• Η τονιζόμενη **μακρά παραλήγουσα** παίρνει οξεία, όταν η λήγουσα είναι μακρά: *ἀκούω, ἀνθρώπους, κηφήνων, μήνας* (΄– –).
3. Η τονιζόμενη **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντοτε οξεία: *τράπεζα, ὥριμος, αἴτημα*.

Γ. Για να εφαρμοστούν οι γενικοί αυτοί κανόνες, πρέπει να γνωρίζουμε πότε μια συλλαβή (δηλ. το φωνήεν ή η δίφθογγός της) είναι μακρά και πότε βραχεία[3].
(α) Τα φωνήεντα μπορεί να είναι *μακρά, βραχέα* ή *δίχρονα*.
Βραχέα είναι πάντοτε τα: **ε, ο** (συνεπώς, παίρνουν πάντοτε οξεία).
Μακρά είναι πάντοτε τα: **η, ω** (παίρνουν άλλοτε οξεία και άλλοτε περισπωμένη, βλ. Β2).
Δίχρονα είναι τα: **α, ι, υ** (είναι δηλ. άλλοτε μακρά και άλλοτε βραχέα).
(β) Ειδικότερα, τα **δίχρονα**[4]:
1. Τα **ι, υ** είναι βραχέα στην παραλήγουσα των ονομάτων (ουσιαστικών, επιθέτων, αντωνυμιών, μετοχών) και των ρημάτων (συνεπώς, όταν τονίζονται, παίρνουν οξεία): *τρίβε* (◡́◡), *λύσε* (◡́◡), *σκύλος* (◡́◡), *κλίμα* (◡́◡) κ.λπ.
2. Το **α** είναι βραχύ: (α) Στη λήγουσα των ουδετέρων: *μῆλα* (῀◡) (β) Στην άτονη λήγουσα τής οριστικής των ρημάτων: *τραγουδοῦσα* (῀◡), *εἶδα* (῀◡) (γ) Στην παραλήγουσα των ρημάτων, εκτός από τις καταλήξεις **-αμαι, -ασαι, -αται** τού ενικού και **-αμε, -ατε, -ανε** τού πληθυντικού: *βάλε* (◡́◡), αλλά *πεινᾶνε, κοιμᾶμαι, ἐκτιμᾶτε, ἄς φᾶμε* (῀◡).
Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις τα *α, ι, υ* θεωρούνται μακρά.
(γ) Συλλαβές με δίψηφα φωνήεντα (*αι, ει, οι, ου, υι*) και συνδυασμούς *αυ, ευ* θεωρούνται μακρές: *γενναῖος* (῀◡), *ἐκεῖνος* (῀◡), *πλοῖο* (῀◡), *κλήρου*, *πίνει* (΄–), *εὖρος* (῀◡), *μαῦρα* (῀◡).
• Εξαιρούνται (θεωρούνται βραχέα) τα **αι, οι** στο τέλος κλιτής λέξεως (εφόσον δεν ακολουθούνται από άλλο φθόγγο / γράμμα): *χοῖροι* (῀◡), *εἶμαι* (῀◡), *λαοί* (– ◡́), αλλά *κλαῖς* (῀), *πληροῖς* (– ῀).

Δ. Τέλος, τίθεται πάντοτε **περισπωμένη**:
(α) Στην τονιζόμενη μακρά λήγουσα των ρημάτων: *ἀγαπῶ, κλαῖς, τρῶς, κινεῖς*.
(β) Στην τονιζόμενη γενική (ενικού και πληθυντικού) ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών: *τοῦ μαθητῆ, τῆς ἀλεποῦς, τῶν γυναικῶν, σοῦ, αὐτῶν* κ.λπ.
(γ) Στις αντωνυμίες: *ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς, ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς*.
(δ) Στα κύρια ονόματα σε *-ᾶς* και σε άλλα: *Λουκᾶς, Μηνᾶς, Θεοτοκᾶς – Ἡρακλῆς, Περικλῆς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἰησοῦς* κ.ά.

---

1. Υπάρχει και ένας τρίτος τόνος, η **βαρεία** (`), που τίθεται πάντοτε στην τελευταία τονιζόμενη συλλαβή (*τὸ μικρὸ σπίτι*) (αν δεν ακολουθεί στίξη), μόνο στα τυπωμένα αρχαία ή λογιότερα κείμενα.
2. Εδώ η βραχεία συλλαβή συμβολίζεται με το (◡), ενώ η μακρά συλλαβή με το (–), π.χ. *φορητός* (◡ – ◡́).
3. Στη σημερινή γλώσσα **δεν υπάρχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα**. Ο χαρακτηρισμός τους ως «μακρών» και «βραχέων» γίνεται με βάση την αρχαία γλώσσα και μόνο για να καθοριστεί ο τόνος στο πολυτονικό σύστημα.
4. Οι κανόνες πολυτονικού τής Νέας Ελληνικής που αφορούν στα δίχρονα είναι απλοποιημένοι έναντι των κανόνων τής Αρχαίας, π.χ. Αρχαία: *γλῶσσα, πεῖρα, πρᾶγμα* – Νέα: *γλώσσα, πείρα, πράγμα*.

σίες και ενέσεις) αυτός που δυναμώνει τον οργανισμό και ενισχύει τη δραστηριότητα των οργάνων τού σώματος: ~ *λοσιόν για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δυναμωτικός **2.** (συνεκδ.) ο αναζωογονητικός: ~ *παρεμβάσεις στην οικονομία* **3.** ενισχυτικός τού ηθικού: *η πρώτη νίκη τής ομάδας ήταν ~ για τους παίκτες·* ΦΡ. ***τονωτική ένεση*** καθετί που τονώνει το ηθικό κάποιου: *η βόλτα στην εξοχή ήταν μια ~ μετά από τόση κούραση.* — **τονωτικά** επίρρ.

τοξευτής (ο) [αρχ.], **τοξεύτρια** (η) [1875] {τοξευτριών} πρόσωπο που τοξεύει. τοξότης.

τοξεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τόξευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ρίχνω με τόξο ♦ **2.** (μετβ.) τραυματίζω (κάποιον) με βέλος. — **τόξευμα** (το) [αρχ.] κ. **τόξευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον*].

τοξικοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στη λήψη φαρμακευτικής ουσίας ή στην κατανάλωση τροφίμων που περιέχουν τοξική χημική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicodermie].

τοξικολογία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις τοξικές ουσίες και τις επιδράσεις τους στον οργανισμό και με τη θεραπεία των δηλητηριάσεων που προξενούν. — **τοξικολόγος** (ο/η) [1887], **τοξικολογικός**, -ή, -ό [1880], **τοξικολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicologie].

τοξικομανής, -ής, -ές {τοξικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καταναλώνει για μεγάλο χρονικό διάστημα και από συνήθεια ουσίες που προκαλούν σωματική και ψυχική εξάρτηση (ναρκωτικά, παραισθησιογόνα, ηρεμιστικά κ.ά.): (κυρ. ως ουσ.) *πρόγραμμα απεξάρτησης τοξικομανών* ΣΥΝ. ναρκομανής. — **τοξικομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τοξικός* + *-μανής* (από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicomane].

τοξικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλείται από δηλητηριώδεις ουσίες: ~ *ουσίες / φάρμακα / αέρια / απόβλητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην αρχ. συνεκφορά *τοξικὸν φάρμακον* «δηλητήριο με το οποίο άλειφαν τις αιχμές των βελών», από όπου προέκυψαν οι ξέν. όροι, λ.χ. αγγλ. toxic, γαλλ. toxique κ.ά.].

τοξικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα μιας ουσίας να προκαλεί τοξικά φαινόμενα (δηλητηριάσεις).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicité].

τοξικοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο παθολογικός φόβος για τις δηλητηριώδεις ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxiphobia].

τοξικοφόρος, -ος, -ο κ. **τοξινοφόρος** αυτός που περιέχει ή παράγει τοξικές ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxophorous].

τοξίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. βαρύ σύνδρομο τής βρεφικής ηλικίας, που χαρακτηρίζεται από πεπτικές διαταραχές και αφυδάτωση ΣΥΝ. τοξινίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxicosis].

τοξιναιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία πολλών βακτηριακών τοξινών στο αίμα και η μόλυνσή του από αυτές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxaemia (βλ. κ. *τοξίνη*)].

τοξίνη (η) [1894] {τοξινών} ΙΑΤΡ.-ΒΙΟΛ. καθένα από τα μέλη ομάδας μορίων πρωτεϊνικής φύσεως, που είναι δηλητηριώδη για τον οργανισμό: *οι ~ ορισμένων φαγητών* || *τρώει μόνο λαχανικά, για να καθαρίσει ο οργανισμός του από τις ~.* — **τοξινικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxine].

τοξινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η τοξίκωση (βλ.λ.).

τοξινοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπεία που γίνεται με τη χρήση, μικροβιακών κυρίως, τοξινών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxinotherapy].

τοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από τοξίνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxinosis].

τόξο (το) **1.** όπλο που αποτελείται από καμπύλο μακρύ στέλεχος (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, ανάλογα με την εποχή και το είδος), τού οποίου οι δύο άκρες συνδέονται με ευθύ (τεντωμένο) σχοινί (χορδή) ή με ειδικό ελατήριο, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται το βέλος που ρίχνεται προς συγκεκριμένο στόχο: *στρατιώτης με ~* (τοξότης) || *βάζω ένα βέλος στο ~* || *ρίχνω με το ~* **2.** το παραπάνω όπλο σε σύγχρονη μορφή, που χρησιμοποιείται στο άθλημα τής τοξοβολίας **3.** (συνεκδ.) το βέλος που ρίχνει κανείς με το τόξο: *τα ~ έπεφταν βροχή* **4.** σήμα κυκλοφορίας σε δρόμο ή κλειστό χώρο (λ.χ. διάδρομο, κατάστημα), το οποίο δείχνει την κατεύθυνση που πρέπει κανείς να ακολουθήσει και έχει το σχήμα βέλους: *ένα ~ έδειχνε την πορεία* ● **5.** ΜΑΘ. (α) κάθε τμήμα καμπύλης, που ορίζεται από δύο σημεία της (β) ***κυκλικό τόξο*** το μέρος τής περιφέρειας κύκλου που ορίζεται από δύο σημεία του **6.** (συνεκδ.) ΑΝΑΤ. μέλος τού σώματος που έχει σχήμα τόξου (σημ. 1): *αορτικό / βραχιόνιο / ζυγωματικό ~* **7.** (μτφ.) για τον γεωγραφικό προσδιορισμό μιας τάσης (ιδεολογίας, θρησκείας κ.λπ.) που έχει εξαπλωθεί σε ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, δίνοντας την εντύπωση καμπύλης (τόξου): *πολλοί μιλούν για μουσουλμανικό ~ στα Βαλκάνια πάνω από την Ελλάδα* **8.** ΑΡΧΙΤ. αψίδα, καμάρα **9.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ουράνιο τόξο*** βλ. λ. *ουράνιος, ίριδα* **10.** ΜΟΥΣ. το δοξάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βέλος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόξον*, πιθ. δάνειο από τη σκυθική γλώσσα, αν λάβουμε υπ' όψιν την ξεχωριστή φήμη που είχαν οι Πέρσες, και κυρ. οι Σκύθες, ως επιδέξιοι τοξότες. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η λ. ίσως συνδ. με τα σκυθικά ανθρωπωνύμια *Τόξαρις, Τάξακις, Ταξίλας* και με το μτγν. περσ. taxš «τόξο». Αντιθέτως, η συσχέτιση με λατ. taxus «είδος δέντρου» και περσ. *taxša- είναι λιγότερο πιθανή. Η σημ. «ουράνιο τόξο» είναι μτγν.].

τοξοβολία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. αγώνισμα που συνίσταται στη ρίψη βελών με τόξο εναντίον κινητών ή ακίνητων στόχων.

τοξοβόλος (ο/η) αθλητής / αθλήτρια τής τοξοβολίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόξον* + *-βόλος* < *βάλλω*].

τοξοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα τόξου: ~ *αρτηρίες / ίνες / κατασκευή* ΣΥΝ. τοξωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τοξόπλασμα (το) {τοξοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) παρασιτικός μικροοργανισμός που απαντά κυρ. στα λευκοκύτταρα ανθρώπων και ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxoplasma].

τοξοπλάσμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική ασθένεια των σπονδυλωτών, λόγω μόλυνσης από τοξόπλασμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxoplasmosis].

τοξοστοιχία (η) {τοξοστοιχιών} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) η ένωση με τόξα των κιόνων μιας κιονοστοιχίας.
[ΕΤΥΜ. < *τόξο* + *-στοιχία* < *στοίχος*].

τοξότης (ο) {τοξοτών} **1.** στρατιώτης οπλισμένος με τόξο ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. ημισφαιρίου, ο οποίος περιέχει τις πυκνότερες περιοχές τού γαλαξία μας **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το ένατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/11-21/12 **4.** (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. to-ko-so-ta) < *τόξον* + παραγ. επίθημα *-της* (πβ. κ. *ἱππό-της*)].

τοξοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει τόξο (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον* + *-φόρος* < *φέρω*].

τοξωτός, -ή, -ό [μτγν.] τοξοειδής (βλ.λ.), κυρτωμένος: ~ *φρύδια* || ~ *έγχορδο μουσικό όργανο* (που παίζεται με δοξάρι).

τοπάζι (το) {τοπαζ-ιού | -ιών} ορυκτό και πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστικό κίτρινο χρώμα (αλλά και καστανό ή κυανό) και υαλώδη λάμψη, που μετά από θερμική κατεργασία αποκτά ρόδινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοπάζιον*, δάνειο ανατολ. προελ., που πιθ. προήλθε από όνομα νησιού στην Ερυθρά Θάλασσα. Μέσω τού λατ. topazus η λ. διαδόθηκε σε αρκετές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. topaz, γαλλ. topaze κ.ά.].

τοπάρχης (ο) {τοπαρχών} **1.** ο διοικητής ενός τόπου **2.** (συνεκδ.) ισχυρός τοπικός άρχοντας ΣΥΝ. προεστός, προύχοντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόπος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

τοπαρχία (η) [μτγν.] {τοπαρχιών} **1.** περιοχή που διοικείται από τον τοπάρχη **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού τοπάρχη.

τόπι (το) {δύσχρ. τοπ-ιού | -ιών} **1.** μικρή σφαίρα, κυρ. από λάστιχο, που χρησιμοποιείται σε διάφορα παιχνίδια: *τα παιδιά έπαιζαν ~* ΣΥΝ. μπάλα **2.** η μπάλα τού ποδοσφαίρου: *«ο επιθετικός τής Προοδευτικής έσπρωξε το ~ στα δίχτυα τής ομάδας τού Ιωνικού»* (εφημ.) || (ειρων.) *έντεκα άντρες που κλοτσούν ένα ~·* ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) τόπι στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) πολύ ● **3.** μακρύ ύφασμα περιτυλιγμένο γύρω από ξύλινο άξονα σε σχήμα κυλίνδρου: *ο υπάλληλος έβαλε τα ~ στα ράφια* ● **4.** (παλαιότ.-λαϊκ.) η μπάλα τού καννονιού **5.** (συνεκδ.) το καννόνι: *«βάλτε φωτιά στα ~, κάψτε τα Γιάννενα»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. top «σφαίρα»].

-τόπι λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών με τη σημ. «χωράφι, αγρός, τόπος»: *βοσκο-τόπι, λασπο-τόπι, βαλτο-τόπι.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής *(-τόπιον)*, υποκ. τού αρχ. *τόπος*].

τοπικισμός (ο) [1877] η υπερβολική προσήλωση (κάποιου) στα συμφέροντα τού τόπου καταγωγής του, τής ιδιαίτερης πατρίδας του ή τού τόπου όπου διαμένει, αδιαφορώντας για το ευρύτερο (εθνικό ή κοινωνικό) συμφέρον. — **τοπικιστής** (ο) [1892], **τοπικίστρια** (η), **τοπικιστικός**, -ή, -ό [1894], **τοπικιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. localism].

τοπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς το σύνολο τής επικράτειας ή έναν μεγάλης έκτασης γεωγραφικό χώρο): ~ *άρχοντας / προβλήματα / εκλογές / αρμοδιότητα /* (κομματική) *οργάνωση / σύλλογος* || ~ *κλίμα / παράδοση / πόλεμος / πανηγύρι / έθιμα* || ΓΛΩΣΣ. ~ *επίρρημα* (επίρρημα που δηλώνει τόπο) (β) ***τοπική κοινωνία*** δήμος ή κοινότητα, κατ' αντιδιαστολή προς ευρύτερη περιφέρεια (γ) ***τοπική συγκοινωνία*** συγκοινωνιακό δίκτυο, συνήθ. λεωφορειακό, που εξυπηρετεί τους κατοίκους συγκεκριμένης περιοχής μέσα στα όριά της (κατ' αντιδιαστολή προς τους λεωφορειακούς άξονες, που εξυπηρετούν κατοίκους διαφορετικών περιοχών) (δ) ***τοπική αυτοδιοίκηση*** δημοκρατικός αποκεντρωτικός θεσμός διαχείρισης των τοπικών υποθέσεων· οι δήμοι και οι κοινότητες· βλ. κ. λ. *αυτοδιοίκηση* (ε) ΜΕΤΕΩΡ. ***τοπικός άνεμος*** άνεμος μικρής εντάσεως, που επηρεάζεται από τη διαμόρφωση τού χώρου και τις συνθήκες τής περιοχής και όχι από τη γενικότερη κυκλοφορία στην ατμόσφαιρα **2.** αυτός που σχετίζεται με ένα ορισμένο τμήμα από ένα σύνολο: *καταπολέμηση τού ~ πάχους* || ~ *θεραπεία.* — **τοπικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος.*

τοπικότητα (η) [1801] {τοπικοτήτων} στοιχείο που σχετίζεται με έναν τόπο (με τις συνθήκες, τους ανθρώπους, τα ήθη κ.λπ.): (συνήθ. στον πληθ.) *«πολλοί χωρικοί μετακινήθηκαν στις πόλεις μεταφέροντας μαζί τις ~ τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. localité].

τοπίο (το) **1.** υπαίθριος συνήθ. φυσικός χώρος (ως προς τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του, που τον καθιστούν αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης από τον άνθρωπο): *ορεινό / νησιωτικό / μαγευτικό / υπέροχο / μοναδικό / εξαίσιο ~* || *θαυμάζω / ατενίζω το ~* **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική παράσταση τέτοιου χώρου, πολλές φορές πλαισιωμένου και από πρόσωπα: *ο πίνακας απεικονίζει ένα ορεινό ~* **3.** (γενικότ.) η

κατάσταση πραγμάτων. το σκηνικό: *ακόμη δεν φαίνεται να έχει ξεκαθαρίσει το πολιτικό ~ τής χώρας* || *«μια σειρά βιομηχανικών συγχωνεύσεων και εξαγορών μεταμορφώνει κάθε μέρα το ~ των Μ.Μ.Ε.»* (εφημ.) || *θολό το ~ στη χρηματιστηριακή αγορά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοπίον* < μτγν. *τόπιον* (με καταβιβασμό τού τόνου), υποκ. τού αρχ. *τόπος*].
τοπιογραφία (η) [1863] {τοπιογραφιών} ζωγραφικός πίνακας που απεικονίζει τοπίο. -- **τοπιογραφικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
τοπιογράφος (ο/η) [1829] ζωγράφος που φιλοτεχνεί τοπιογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paysagiste].
το πλανάσθαι ανθρώπινον → ανθρώπινος
τόπλες επίρρ. **1.** (για γυναίκα) χωρίς να καλύπτεται με ρούχο το στήθος: *στην παραλία πολλές γυναίκες κυκλοφορούν ~* **2.** (ως επίθ. για ρούχο) αυτός που αφήνει το πάνω μέρος τού γυναικείου σώματος, ιδ. το στήθος, ακάλυπτο: *φοράει μαγιό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. topless].
τοπ-μόντελ (το) {άκλ.} γυναίκα ή άνδρας που βρίσκεται στην κορυφή των μοντέλων τα οποία μετέχουν σε επιδείξεις μόδας, υψηλής ραπτικής στον διεθνή χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. top-model].
τοπογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η εφαρμοσμένη επιστήμη μέσω τής οποίας διενεργούνται ακριβείς μετρήσεις γήινων επιφανειών και απεικονίζονται γραφικά σε χάρτη **2.** (συνεκδ.) η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή τόπου ή περιοχής (με τα βουνά, τις κοιλάδες κ.λπ.)· επίσης η ίδια η διαμόρφωση ενός τόπου: *η ~ μιας περιοχής.*
τοπογραφικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τοπογραφία: *~ μελέτη / χάρτης / υπηρεσία* **2. τοπογραφικό** (το) το τοπογραφικό σχεδιάγραμμα. - - **τοπογραφικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ.
τοπογράφος (ο/η) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικός που ασχολείται με τοπογραφικές εργασίες (σύνταξη τοπογραφικών χαρτών, χάραξη τεχνικών έργων κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topographe].
τοπογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τοπογραφείς... | τοπογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χαρτογραφώ μια περιοχή συντάσσοντας τον τοπογραφικό της χάρτη.
τοποθεσία (η) [μτγν.] {τοποθεσιών} **1.** το μέρος, η θέση σε τόπο, την οποία καταλαμβάνει ένα σπίτι, ένας οικισμός κ.λπ. και η ίδια η περιοχή γενικότερα: *χωριό χτισμένο σε ωραία / πεδινή / ορεινή ~* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. συλλογή από ιστοσελίδες τού Παγκόσμιου Ιστού: *επισκέφθηκα μια ενδιαφέρουσα διαδικτυακή ~ σχετικά με τον γαλλικό κινηματογράφο.*
[ΕΤΥΜ. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. web-site].
τοποθέτηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) (για πράγματα) το να τοποθετεί κανείς (κάτι/κάπου): *η ~ των πιατικών στα ράφια* (β) η ένταξη στον χώρο και τον χρόνο: *η ~ αυτού τού ποιητή στην εποχή του* || *η ~ τής δράσης στη χώρα των φαραώ αποτελεί εύρημα τού σκηνοθέτη* **2.** (για πρόσ.) ο καθορισμός τής θέσης στην οποία πρόκειται να υπηρετήσει ένας υπάλληλος (διορισμός, μετάθεση, προαγωγή): *η ~ καθηγητών σε οργανικές θέσεις σχολείων* || *η ~ κάποιου ως προέδρου ενός οργανισμού* **3.** (για χρήματα/κεφάλαια) η επένδυση σε τραπεζικές καταθέσεις, ακίνητα κ.λπ.: *βραχυπρόθεσμη ~ κεφαλαίου* || *~ αποταμιεύσεων* • **4.** η άποψη, η γνώμη για ένα θέμα / ζήτημα: *οι ~ των συνέδρων στο σχετικό ζήτημα ήταν ποικίλες* || *πολιτική ~* || *δεξιά / αριστερή ~.*
τοποθετώ ρ. μετβ. {τοποθετείς... | τοποθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για πράγματα) βάζω (κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (συνήθ. με προσοχή): *~ τα βιβλία στη βιβλιοθήκη / τα πιάτα στην πιατοθήκη* || *~ τα ρούχα με προσοχή στη βαλίτσα* **2.** (μτφ.) βάζω (κάποιον/κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (κοινωνική, πολιτική, ηθική, καλλιτεχνική κ.λπ.) μέσα σε σύνολο, τον κατατάσσω (κάπου): *τον τοποθετούν στον χώρο τού υπερρεαλισμού* || *-Πού τον τοποθετείς σύμφωνα με όσα λέει; -Τον ~ στην Αριστερά* **3.** (μτφ.-ειδικότ.) προσδιορίζω σε χώρο και χρόνο, εντοπίζω: *πότε και πού τοποθετείτε τις απαρχές τού σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού;* || *ο ερευνητής τοποθετεί το έργο τού καλλιτέχνη στο ιστορικό του πλαίσιο* || *ο συγγραφέας τοποθετεί τους ήρωές του στη μετεμφυλιακή Ελλάδα* **4.** βάζω σε μια θέση, σε σειρά (ιεραρχία, κλίμακα κ.λπ.): *τον τοποθέτησαν στη δεύτερη κατηγορία* || *τοποθέτησαν την ομάδα σε όμιλο ισχυρών αντιπάλων* **5.** (για σκέψη, ιδέα, άποψη) στηρίζω (κάπου), θέτω: *τοποθέτησε το θέμα σε εσφαλμένη βάση* || *δεν το τοποθετείς σωστά το θέμα* **6.** ορίζω (με διορισμό, προαγωγή, μετάθεση) κάποιον σε εργασιακή, πολιτική, διοικητική θέση: *ο πρωθυπουργός τοποθέτησε δικούς του ανθρώπους στις θέσεις-κλειδιά τού κρατικού μηχανισμού* || *τοποθετήθηκε μορφωτικός ακόλουθος τής πρεσβείας* **7.** (για κεφάλαια) επενδύω: *~ χρήματα στην τράπεζα* (μεσοπαθ. **τοποθετούμαι**) **8.** παίρνω θέση στον χώρο: *τοποθετήθηκε στο κατάλληλο σημείο, για να δει από κοντά τον πρόεδρο* || *ο παίκτης είχε τοποθετηθεί στο σωστό σημείο για γκολ* **9.** (μτφ.) παίρνω θέση για ένα ζήτημα, εκφράζω συγκεκριμένη άποψη: *αφού τοποθετήθηκαν όλοι οι σύνεδροι, άρχισε η ψηφοφορία* **10.** (μτφ.) κινούμαι μέσα στα όρια ενός χώρου (ιδεολογικού, πολιτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ.), φέρω τα χαρακτηριστικά του: *η σκέψη του τοποθετείται στο ρεύμα τού ρομαντισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοποθετώ (-έω)*, αρχική σημ. «περιγράφω», < *τόπος* + *-θετώ* < *-θέτης* < *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].
τοπολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. η επιστήμη που μελετά τη σχέση τού χώρου (τοπολογικός χώρος) και ιδ. των στοιχείων των αντικειμένων τα οποία μένουν αναλλοίωτα, ακόμη και όταν τα σχήματα παραμορφώνονται, τεντώνονται, σχίζονται κ.λπ. με τη μαθηματική ανάλυση. -- **τοπολογικός, -ή, -ό** [1788], **τοπολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topologie].
τοπομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής τοπογραφίας, που έχει ως αντικείμενο τις απεικονίσεις και τις μετρήσεις των θέσεων διαφόρων σημείων τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topométrie].
τόπος (ο) **1.** τοποθεσία, μέρος, περιοχή· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***κατά τόπους*** κατά περιοχές, τοπικά: *~ θα σημειωθούν βροχοπτώσεις* (β) ***κρανίου τόπος*** ο Γολγοθάς (βλ.λ.) (γ) ***Άγιοι Τόποι*** τα μέρη στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός (δ) (λόγ.) ***επί τόπου*** (i) με παρουσία (κάποιου) στον συγκεκριμένο τόπο που τον ενδιαφέρει: *ο νομάρχης θα μεταβεί ~, για να επιβλέψει το έργο* (ii) στο ίδιο σημείο, επιτόπια: *έκανε στροφή ~* (ε) (μτφ.) ***μένω στον τόπο*** πεθαίνω ακαριαία: *τον χτύπησε σφαίρα και έμεινε στον τόπο* (στ) ***αφήνω (κάποιον) στον τόπο*** σκοτώνω (κάποιον) ακαριαία: *τον χτύπησε με δύναμη και τον άφησε στον τόπο* (ζ) ***κοινός τόπος*** η κοινοτοπία (βλ.λ.): *η ανάγκη περιορισμού των ελλειμμάτων αποτελεί κοινό τόπο πλέον* (η) ***άλλοι τόποι, άλλοι άνθρωποι*** τα ανθρώπινα ήθη και έθιμα ποικίλλουν από τόπο σε τόπο (θ) ***από τόπο σε τόπο*** σε διάφορες περιοχές: *η λαϊκή μας μουσική διαφέρει ~* (ι) ΕΚΚΛΗΣ. ***τόπος αναπαύσεως*** (μτφ. σε ύμνους, κείμενα κ.λπ.) η μετά θάνατον αιώνια ζωή **2.** το μέρος από το οποίο κατάγεται ή στο οποίο διαμένει (κάποιος) (χωριό, πόλη ή χώρα), η πατρίδα: *νοσταλγώ τον ~ μου* || *ο ~ μας είναι ξεχασμένος από το κράτος*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλωμένο*** βλ. λ. *παπούτσι* **3.** ο χώρος που καταλαμβάνει ένα αντικείμενο, η θέση στην οποία βρίσκεται: *κάθε πράγμα βρισκόταν στον ~ του*· ΦΡ. (α) ***πιάνω τόπο*** βλ. λ. *πιάνω* (β) (μτφ.) ***δίνω τόπο στην οργή*** συγκρατώ τον θυμό μου, παύω να είμαι οργισμένος: *δώσε τόπο στην οργή πια· αφού βλέπεις ότι έχει μετανιώσει!* (γ) ***κάνω τόπο (σε κάποιον)*** αφήνω ελεύθερο χώρο: *κάνε τόπο να περάσουμε!* (δ) ***τόπο στα νιάτα!*** (ως σύνθημα) για την ανάγκη ανανέωσης ενός χώρου (εργασιακού, πολιτικού κ.ά.) σε έμψυχο υλικό με προώθηση νεότερων στελεχών: *είναι καιρός να αποσυρθεί η παλαιά φρουρά από την ηγεσία τής παράταξης· ~!* **4.** (μτφ.) θέση στο Διαδίκτυο: *στον διαδικτυακό μας ~ υπάρχουν ιστοσελίδες για όλα τα αθλήματα* • **5.** ΜΑΘ. ***γεωμετρικός τόπος*** το σύνολο σημείων που έχουν ορισμένη κοινή ιδιότητα και συνήθ. ανήκουν σε μια ευθεία, γραμμή ή επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Εντελώς υποθετικές και ανεπιβεβαίωτες θεωρούνται οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λιθ. tenkù «εκτείνω, εξαπλώνομαι», με αρχ. αγγλ. þafian «συναινώ, παρέχω, επιτρέπω» και με αρχ. σλαβ. tepq «χτυπώ», οι οποίες προϋποθέτουν δυσερμήνευτες μεταβολές].
-τοπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** τόπο ή περιοχή γεμάτη από κάτι: *θαμνό-τοπος, ψαρό-τοπος* **2.** τόπο που προορίζεται για κάτι: *βοσκό-τοπος, κυνηγό-τοπος, βιό-τοπος* **3.** τόπο που έχει συγκεκριμένη ιδιότητα: *ξερό-τοπος, αγριό-τοπος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *τόπος* και εμφανίζεται τόσο σε κληρονομηθέντα σύνθετα (λ.χ. αρχ. *ἄ-τοπος, ἔκ-τοπος*, μτγν. *ἰδιό-τοπος*) όσο και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. bio-tope), από όπου επεκτάθηκε σε γενικότερη χρήση (λ.χ. *δασό-τοπος, ερημό-τοπος*)].
τοποτηρητής (ο) **1.** πρόσωπο που έχει εξουσιοδοτηθεί να αντικαθιστά (κάποιον), όταν απουσιάζει (λ.χ. ο κληρικός που αναπληρώνει τον επίσκοπο χηρεύουσας επισκοπής) **2.** (μτφ.) το πρόσωπο που τοποθετεί κάποιος κάπου, για να επιτηρεί, να εποπτεύει και να του αναφέρει τι γίνεται: *«ο υπουργός Εξωτερικών δεν είδε με καλό μάτι την τοποθέτηση τοποτηρητή τού πρωθυπουργού δίπλα του»* (εφημ.). — **τοποτηρητεία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τοποτηρώ (-έω)* < *τόπος* + *τηρῶ*].
τοποχρονολογία (η) [1892] {τοποχρονολογιών} (στη βιβλιογραφία) ο τόπος, η χρονολογία και ο εκδοτικός οίκος ενός δημοσιεύματος.
τοπωνυμία (η) [1874] {τοπωνυμιών} η ονομασία τόπου ή γεωγραφικού χώρου ΣΥΝ. τοπωνύμιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toponymie].
τοπωνυμικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις τοπωνυμίες: *~ έρευνες / κατάλογοι* **2. τοπωνυμικό** (το) το σύνολο των τοπωνυμίων χώρας ή περιοχής: *~ τής Ηλείας.*
τοπωνύμιο (το) {τοπωνυμί-ου | -ων} ονομασία τόπου (χωριού, κωμόπολης, πόλης, δρόμου, βουνού, ποταμού κ.λπ.) ΣΥΝ. τοπωνυμία.
[ΕΤΥΜ. < *τόπος* + *-ωνύμιο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toponyme].

κλίση τοπωνυμίων. Τα ξένα τοπωνύμια, τα οποία λήγουν ή σχηματίζονται με καταλήξεις τού κλιτικού συστήματος τής Ελληνικής (-α, -η, -ο κ.λπ.), κλίνονται κανονικά όπως τα αντίστοιχα ονόματα τής Ελληνικής: η *Νικαράγουα* – τής *Νικαράγουας*, η *Κένυα* – τής *Κένυας*, όπως και η *Σερβία* – τής *Σερβίας*, η *Ρωσία* – τής *Ρωσίας* κ.λπ. Ομοίως θα κλίνουμε η *Σκόδρα* - τής *Σκόδρας*, η *Λίμα* – τής *Λίμας*, η *Ριβιέρα* – τής *Ριβιέρας*, η *Κωνστάντζα* – τής *Κωνστάντζας*, η *Οττάβα* – τής *Οττάβας*, η *Βενεζουέλα* – τής *Βενεζουέλας* κ.ο.κ. Επίσης θα κλίνουμε και τα ουδέτερα σε **-ο**: το *Τολέδο* - τού *Τολέδου*, το *Τορίνο* – τού *Τορίνου*, το *Οντάριο* – τού *Οντάριου*, το *Όσλο* – τού *Όσλου*, όμοια όπως λέμε το *Βερολίνο* – τού *Βερολίνου*, το *Μιλάνο* - τού *Μιλάνου*, το *Λονδίνο* – τού *Λονδίνου* κ.τ.ό. Το ίδιο ισχύει για τα ξένα τοπωνύμια σε **-η**: η *Κορνουάλλη* – τής *Κορνουάλλης*, η *Καμπότζη* - τής *Καμπότζης*, η *Βρετάνη* - τής *Βρετάνης*, η *Ζανζιβάρη* – τής *Ζανζιβάρης* κ.ο.κ., όπως και η *Βόννη* – τής *Βόννης*, η *Βιέννη* – τής *Βιέννης*, η *Βομβάη* – τής *Βομβάης*, η *Ζυρίχη* – τής *Ζυρίχης* κ.λπ.

τορ (το) {άκλ.} μονάδα πίεσης ίση με την πίεση που προκαλεί στη

βάση της στήλη υδραργύρου ύψους ενός χιλιοστομέτρου· αντιστοιχεί στο 1/760 τής πρότυπης ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. όρ. torr, από το όν. τού Ιταλού φυσικομαθηματικού E. Torricelli (1608-47), ο οποίος μελέτησε την επίδραση τής ατμοσφαιρικής πίεσης].

Τορά (η) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. **1.** η Πεντάτευχος **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο τής ιουδαϊκής θρησκευτικής λογοτεχνίας, περιλαμβανομένης τής Παλαιάς Διαθήκης, τού Ταλμούδ κ.λπ. **3.** ειλητάριο από περγαμηνή, πάνω στην οποία είναι γραμμένο το κείμενο τής Πεντατεύχου· χρησιμοποιείται για τις λατρευτικές ανάγκες στις εβραϊκές συναγωγές.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. tōrāh «διδασκαλία, νόμος» < hora «διδάσκω»].

-τορας παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή επάγγελμα: *αυτοκρά-τορας, εισπράκ-τορας, διδάκ-τορας, μαγαζά-τορας, συμβουλά-τορας, παντοκρά-τορας, κοσμοκρά-τορας, εστιά-τορας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. παραγ. επίθημα *-τωρ, -τορος* (λ.χ. *κτή-τωρ, αὐτοκρά-τωρ, ἡγή-τωρ*), εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. επιθήματος *-te/or (πβ. *πα-τήρ, σω-τήρ* – γεν. *γεννή-τορ-ος*, κλητ. *μῆ-τερ*)].

τορβάς (ο) → ντορβάς

τορέρο (ο) {άκλ.} ο ταυρομάχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. torero < toro «ταύρος» < λατ. taurus].

τόρευμα (το) [μτγν.] {τορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) έργο σμιλευτό ή σκαλισμένο ΣΥΝ. ανάγλυφο, σκαλιστό.

τορεύς (ο) {τορ-έως | -είς, -έων} (αρχαιοπρ.) αυτός που κατεργάζεται μέταλλα ή σκληρά υλικά, δημιουργώντας ανάγλυφα έργα (μικροτεχνίας κ.λπ.), κομψοτεχνήματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τορεύω* (βλ.λ.)].

τορεύω ρ. μετβ. {τόρευ-σα | -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) κατεργάζομαι (λ.χ. με σμίλη) μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό, δημιουργώντας ανάγλυφα ή έκτυπα σχήματα, έργα μικροτεχνίας κ.λπ. — **τορευτής** (ο) [μτγν.], **τορευτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **τορευτός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (< *τέρ-jω, βλ. κ. *τερη-δών, τέρ-μα*), + επίθημα *-εύω*, μάλλον αναλογικά προς το *χαλκεύω*].

Τορίνο (το) πόλη τής ΒΔ. Ιταλίας στις όχθες τού Πάδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Torino, που οφείλει την ονομασία στον ρωμαϊκό οικισμό Augusta Taurinōrum, τον οποίο είχαν ιδρύσει οι Taurini, μια λιγουριανή φυλή. Το εθνωνύμιο Taurini είναι κελτ. αρχής και ανάγεται πιθ. στις κελτ. λ. tauro «βουνό» ή tur «νερό», ενώ υπάρχει και η άποψη ότι προέρχεται από το λατ. taurus (< αρχ. *ταῦρος*)].

τόρμος (ο) (λόγ.) **1.** προεξοχή εξαρτήματος, η οποία εφαρμόζει σε εγκοπή άλλου εξαρτήματος, ώστε να τα ενώνει και να συγκρατεί επιβραδύνοντας την κίνηση τού ενός **2.** ΣΤΡΑΤ. η οπή στην οποία εφαρμόζει το μεταλλικό σύστημα τού πολυβόλου. — (υποκ.) **τορμίσκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., που χρησιμοποιείται με τις βασικές σημ. «οπή, κοιλότητα» και «τένοντας, άξονας», καθώς και με πολλές άλλες εξειδικευμένες σημασίες. Η σημ. «οπή, κοιλότητα» θα επέτρεπε τη σύνδεση με την οικογ. τού ρ. *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. κ. *τορεύω*), αλλά οι σημ. «τένοντας, άξονας» έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στη σύνδεση με γερμ. λ. για το «έντερο», πβ. αρχ. σκανδ. þarmr, γερμ. Darm ή και με χεττ. tarma- «καρφί, αστράγαλος»].

τορναδόρος (ο) ο τεχνίτης, σε ξυλουργείο ή σιδηρουργείο, που κατεργάζεται με τόρνο (βλ.λ.) ξύλινα ή μεταλλικά αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. tornidor < μτγν. λατ. tornātor < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τορνάρισμα (το) {τορναρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η κατεργασία αντικειμένου (ξύλινου, μεταλλικού κ.ά.) με τόρνο ΣΥΝ. τόρνευμα, τόρνευση.

τορνάρω ρ. → τορνεύω

τόρνεμα (το) {τορνέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τόρνευση **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει δουλευτεί με τόρνο. Επίσης **τόρνευμα** [αρχ.].

τορνευτήριο (το) {τορνευτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο στο οποίο ο τορναδόρος κατεργάζεται αντικείμενα από ποικίλα υλικά με τόρνο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τορνευτήριον* < αρχ. *τορνεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *οἰκη-τήριον, μαιευ-τήριον*].

τορνευτής (ο) [μτγν.] ο τορναδόρος.

τορνευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τορνευτή: ~ *εργαλεία* **2. *τορνευτική*** (η) η τέχνη τού τορνευτή.

τορνευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που τον έχει κατεργαστεί τεχνίτης με τόρνο **2.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και συμμετρία αναλογιών: *οι ~ καμπύλες τού σώματος* ΣΥΝ. καλλίγραμμος (β) περίτεχνα επεξεργασμένος: *~ λόγος.*

τορνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόρν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** κατεργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι) με τόρνο: *~ το μέταλλο / το ξύλο* **2.** (μτφ. για λόγο) δουλεύω περίτεχνα. Επίσης **τορνάρω**. — **τόρνευση** (η) [μτγν.].

τόρνος (ο) μηχάνημα πολλαπλής χρήσεως, τόσο στη βιοτεχνία όσο και τη βιομηχανία, εφοδιασμένο με κοπτικό εργαλείο, με το οποίο μπορούμε να αφαιρέσουμε τμήμα τής μάζας μετάλλου ή ξύλου, ωσότου αυτό αποκτήσει την επιθυμητή μορφή, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι ξυλουργοί για την κατεργασία διαφόρων αντικειμένων, προκειμένου να τους δώσουν καμπύλο ή κυλινδρικό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ. (με παραγ. επίθημα *-νος*, πβ. κ. *κύκ-νος*), < θ. *τορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. κ. *τορεύω*)].

Τορόντο (το) πόλη και λιμάνι του ΝΑ. Καναδά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Toronto, που έλαβε την ονομασία του από το ινδιάν. χωριό Tarantou, το οποίο ίσως ανάγεται στην ιροκέζικη λ. Toron-tohen «δάσος μέσα στο νερό» ή στη λ. deondo «τόπος συνάντησης» (γλώσσα Χούρον)].

τορπίλα (η) → τορπίλη

τορπιλάκατος (η) [1892] {τορπιλακάτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ελαφρό ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, εξοπλισμένο με τορπίλες, αντιαεροπορικά πυροβόλα μικρού διαμετρήματος και πυροβόλα.

τορπίλη (η) [1879] {τορπιλών} **1.** υποβρύχιο βλήμα μακρόστενου, κυλινδρικού σχήματος, το οποίο διαθέτει σύστημα προωθήσεως και κατευθύνσεως, μπορεί να μεταφέρει εκρηκτική γόμωση (μέχρι πεντακοσίων κιλών) σε μεγάλη απόσταση και να βρίσκει με ακρίβεια τον στόχο του· εκτοξεύεται από αεροπλάνο, πλοίο ή υποβρύχιο και μπορεί να προκαλέσει την καταστροφή μέχρι και βαριά θωρακισμένου πλοίου: *εκτοξεύω / ρίχνω ~ εναντίον εχθρικού καταδρομικού* || *η ~ δεν εξερράγη / αστόχησε* || *πετυχαίνω με ~ έναν στόχο* || *τηλεκατευθυνόμενη ~* || *~ με σύστημα αυτόματης αναζήτησης τού στόχου* **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια η οποία έχει σκοπό να πλήξει κάποιον, πυροδοτεί αντιδράσεις και έχει καταστροφικά αποτελέσματα: *νέα ~ εναντίον τού προέδρου από ομάδα βουλευτών τής εσωκομματικής αντιπολίτευσης.* Επίσης (λαϊκ.) **τορπίλα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νάρκη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. torpille < προβηγκ. torpio < λατ. torpedo, -inis «νάρκη» < ρ. torpēre «ναρκώνω»].

τορπιλητής (ο) [1890] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης τού Πολεμικού Ναυτικού, επιφορτισμένος με τον χειρισμό των τορπιλών κατά την εκτόξευσή τους.

τορπιλίζω ρ. μετβ. [1896] {τορπίλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ανατινάζω (εχθρικό στόχο) εκτοξεύοντας τορπίλη: *οι Ιταλοί τορπίλισαν την «Έλλη»* **2.** (μτφ.) υπονομεύω μια διαδικασία (συνήθ. επίσημη), εμποδίζω με δόλιο ή παρασκηνιακό τρόπο την επιτυχή έκβασή της: *οι μεγάλες δυνάμεις τορπίλισαν τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών* || *η ειρήνη στην περιοχή τορπιλίστηκε από την τρομοκρατική ενέργεια* ΣΥΝ. ανατρέπω, σαμποτάρω, υπονομεύω. — **τορπιλισμός** (ο).

τορπιλικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις τορπίλες: ~ *μηχανισμός* **2. *τορπιλικό*** (το) το τορπιλοβόλο (βλ.λ.).

τορπιλοβλητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που χρησιμοποιείται στη ρίψη τορπιλών: ~ *σωλήνας.*
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη + βλητικός < βάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα*)].

τορπιλοβόλο (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. μικρό ταχύπλοο πολεμικό σκάφος, το οποίο είναι εξοπλισμένο κυρ. με τορπίλες.
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη + -βόλο < βάλλω* (πβ. κ. *πυρο-βόλο*), απόδ. τού γαλλ. torpilleur].

τορπιλοειδής, -ής, -ές [1892] {τορπιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τορπίλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τορπιλοπλάνο (το) ΣΤΡΑΤ. μαχητικό αεροσκάφος που εκτοξεύει τορπίλες εναντίον εχθρικών θαλάσσιων στόχων από χαμηλό ύψος.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *τορπίλη + -πλάνο < πλανώμαι* (βλ. λ. *αεροπλάνο*), απόδ. τού αγγλ. torpedo plane].

τορπιλοσωλήνας (ο) ο σωλήνας εκτοξεύσεως τορπιλών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. torpedo tube].

τορπιλοφόρο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. βοηθητικό πολεμικό σκάφος που χρησιμοποιείται για τον ανεφοδιασμό των τορπιλοβόλων με τορπίλες.
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη + -φόρος < φέρω*].

τος, τη, το (αδύνατος τύπος τής προσωπικής αντων. τρίτου προσ.) αυτός (βλ.λ.): *Να τος! Εδώ είναι!* || *πού 'ν' τος;* (πού είναι αυτός;) || *να το το δαχτυλίδι.*
[ΕΤΥΜ. Από την αιτ. *τον, την, το* τού άρθρου *ο, η, το* κατ' αναλογίαν προς την αντων. *αυτόν, αυτήν, αυτό* και την ονομαστική *αυτός, -ή, -ό*].

-τός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος / κάτι: **1.** μπορεί να πάθει ή να κάνει (κάτι): *σπασ-τός, κουρδισ-τός, βιδω-τός, διαβα-τός* **2.** αξίζει για (κάτι): *αγαπη-τός, επιθυμη-τός* **3.** γίνεται με ορισμένο τρόπο: *συλλαβισ-τός* **4.** έχει ορισμένη ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: *πλεχ-τός, χτυπη-τός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- / αν-* στερητικό.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται κυρ. σε ρηματικά επίθετα (λ.χ. *στρεπ-τός, ἐρασ-τός, στρω-τός* κ.ά.) και προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-(e)to-].

τοσάκις επίρρ. (λόγ.-σπάν.) τόσες φορές: *έχει αναφερθεί ~ σε αυτό το θέμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόσος* + επιρρ. επίθημα *-άκις*, πβ. κ. *πολλ-άκις*].

Τοσκάνη (η) περιοχή τής Κ. Ιταλίας. — **Τοσκανός** (ο), **Τοσκανή** (η), **τοσκανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Toscana < λατ. Tusci / Tuscani, ετρουσκ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή περί το 1000 π.Χ., αγν. ετύμου].

Τόσκος (ο) {-ες κ. -ηδες} ο Αλβανός τής Τοσκαρίας (περιοχή στην Κ. και Α. Αλβανία, νοτίως τού ποταμού Σκούμπι).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tosk, αγν. ετύμου].

τόσο επίρρ. **1.** για τη δήλωση ορισμένου μεγέθους, ποσότητας, όγκου κ.λπ.: *είναι ~ μεγάλος* || *πήρε ένα ραβδί, ~ μακρύ* || *ό,τι και να του πεις, αυτός ~ καταλαβαίνει* **2.** (α) για έμφαση στο μέγεθος, στην ποσότητα κ.λπ.: *σε ~ μικρό σπίτι μένετε;* || *~ πολύ σε πείραξε αυτό που είπα;* || *~ μεγάλο αυτοκίνητο, πού το παρκάρεις;* || *~ μεγάλη ανοησία δεν έχω ξανακούσει!* || *πώς και ήρθες ~ νωρίς;* ΦΡ. ***τόσο μα τόσα*** (+επίθ.) για ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό, που προκαλεί εντύπωση: *είναι ~ ηλίθιος!* (β) με δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση με το ***ώστε / που***: *είναι ~ αγενής, που δεν λέει ούτε καλημέρα* || *είναι ~ έξυπνος, ώστε του αρκεί να διαβάσει το μάθημα μια φορά για να το μάθει* **3.** (για σύγκριση) (α) στην αρχή προτάσεων ως απόδοση σε προτάσεις με το **όσο**: *όσο πιο πολύ αρνείσαι ~ πιο πολύ θα σε πιέζει* || *όσο λιγότερο του μιλάς ~ το καλύτερο για όλους μας* (β) (ειδικότ.) για να δηλώσουμε ότι κάτι έχει μια ιδιότητα στον ίδιο βαθμό με κάτι άλλο: *είναι ~ ικανός όσο και ο πατέρας του* || *δεν θεωρείται ~ αξιόπιστος όσο ο Χάρης·* ΦΡ. ***άλλο τόσο*** (i) στον ίδιο βαθμό: *όσο καλός εί-*

ναι ο ένας, ~ είναι κι ο άλλος (ii) δύο φορές η ίδια ποσότητα: στα κιλά είναι όσο εσύ κι ~ **4.** (μετά από αριθμό) περίπου, όσο δηλώνει ο αριθμός και κάτι παραπάνω (κυρ. όταν δεν ξέρουμε, δεν θυμούμαστε ή δεν θέλουμε να προσδιορίσουμε ακριβώς κάτι): *είναι σαράντα ~ χρονών* || *η ώρα έχει πάει δύο και ~* ΦΡ. (αρνητ.) ***και τόσο*** για μετριασμό αυτού που έχει ήδη λεχθεί: *δεν είναι ~ άσχημος!* || *δεν μιλάω ~ πολύ, για να μου λέτε ότι φλυαρώ!* **5.** λίγο: *δεν θα μου δώσει από το γλυκό ούτε ~;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόσον*, ουδ. τού επιθ. *τόσος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη στον Όμηρο].

τοσοδούλης, -α, -ι (εκφραστ.) τόσο μικρός, πάρα πολύ μικρός: *είναι ένας ~ ανθρωπάκος* || *ένα ~ σκυλάκι σε φόβισε;* ΣΥΝ. τόσος δα. — **τοσοδούλικος** κ. **τοσοδούτσικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος δα* + υποκ. επίθημα *-ούλης*, πβ. κ. *μικρ-ούλης*].

τόσος, -η, -ο αντων. δεικτική **1.** ο ίδιος ή τέτοιος ως προς το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση ή τη διάρκεια **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τού ίδιου περίπου μεγέθους με αυτό που δείχνω· ΦΡ. (α) ***τόσος μόνο(ν)*** σε τέτοιον βαθμό λίγος ή μικρός: *τόση μόνο μπίρα μού αρκεί* (β) ***τόσοι και τόσοι*** πάρα πολλοί, αναρίθμητοι: *τόσοι και τόσοι (άνθρωποι) ζήτησαν τη βοήθειά του* || *έχει βαφτίσει τόσα και τόσα παιδιά* (γ) ***άλλος τόσος*** διπλάσιος: *από το πολύ φαγητό έγινε ~* (δ) ***τόσα ξέρεις, τόσα λες!*** δεν ξέρεις τι σου γίνεται· έχεις άγνοια και δεν μπορείς να καταλάβεις (ε) ***(κάνω) το τόσο τόσο*** (συχνά συνοδεύεται από ανάλογη χειρονομία) μεγαλοποιώ τα πράγματα: *συχνά οι εφημερίδες κάνουν ~* **3.** μέχρι τέτοιου σημείου μεγάλος ή πολύς: *είχα τόση ανάγκη να ξαναβρεθούμε!* **4.** πάρα πολύς: *με τόσα που μου είπες, με ανησύχησες* || *~ κόσμος, πού βρέθηκε;* || (με συμπερασματικό σύνδεσμο *ώστε* ή *που*) *είναι τόση η κούρασή μου, ώστε / που δεν σε πρόσεξα* **5.** (μετά από αριθμό) και κάτι, λίγο περισσότερος (επειδή δεν ξέρουμε τον ακριβή αριθμό): *έχει φτάσει στα εκατόν τόσα κιλά το βάρος του* **6.** (ως απόδοση τού *όσος*) ακριβώς ίσος κατά το μέγεθος, τον αριθμό, τη διάρκεια, την ένταση κ.λπ. με κάποιον άλλο: *όσοι είναι οι προσκεκλημένοι τόσα είναι και τα πιάτα στο τραπέζι* || *όσους δίσκους μού ζήτησες τόσους σου έφερα* **7.** (σε αρνητ. προτάσεις + και, με μετριαστική σημασία) όχι πάρα πολύς: *–Ήταν πεντακόσια άτομα στη δεξίωση; –Όχι και τόσοι!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόσ(σ)ος* (ήδη μυκ. to-so) < **τότj-ος* < I.E. *toti- «τόσοι» (άκλ. επίθ.), πβ. σανσκρ. táti, λατ. tot, toti-dem].

τοσοσδά, τοσηδά, τοσοδά αντων. δεικτική (επιτατ.) αυτός που είναι πάρα πολύ μικρός σε μέγεθος, σε ποσότητα ή σε έκταση: *θα δοκιμάσω ένα ~ μόνο κομματάκι από το γλυκό* || *είναι ένας ~ ανθρωπάκος, κι όμως, ξέρεις τι δύναμη έχει;* — **τοσοδά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος* (βλ.λ.) + *δα* (βλ.λ.)].

τοσούλης, -α, -ικο (υποκ.-χαϊδευτ.) τόσο μικρός ή λίγος. Επίσης **τοσούτσικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος* + υποκ. επίθημα *-ούλης*].

τοσούτος, τοσαύτη, τοσούτο {τοσούτων} (λόγ.-σπάν.) τόσο μεγάλος ή τόσο πολύς· ΦΡ. ***τοσούτω μάλλον*** *(τοσούτῳ μᾶλλον)* τόσο περισσότερο, κατά κύριο λόγο, πόσο μάλλον: *οι πολιτικοί ηγέτες οφείλουν να είναι άψογοι, ~ εφόσον θέλουν να θεωρούνται πρότυπα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοσοῦτος* < *τόσος* + *οὗτος*].

τοστ (το) {άκλ.} σάντουιτς που αποτελείται από δύο τετράγωνες φέτες ψωμιού αλειμμένες εσωτερικά με βούτυρο, ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν λεπτές φέτες τυριού και ζαμπόν (και άλλα συνοδευτικά) και οι οποίες ψήνονται σε ειδική ηλεκτρική συσκευή (τοστιέρα): *κρύο / ζεστό / καλοψημένο / άψητο / απλό ~* || *~ με ντομάτα* || *κάνω / ψήνω / φτειάχνω ένα ~* || *ψωμί για ~* (καθεμιά από τις λεπτές, τετράγωνες φέτες ψωμιού, που διατίθενται σε ειδική συσκευασία στο εμπόριο). — (υποκ.) **τοστάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. toast < μέσ. αγγλ. to(o)sten < μέσ. γαλλ. toster < δημώδ. λατ. *tostāre < λατ. tostus, μτχ. τ. τού ρ. torrēre «ψήνω, φρυγανίζω»].

τοστάδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα που ετοιμάζει και πουλά τοστ.
[ΕΤΥΜ. < *τοστ* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *τυροπιτ-άδικο*].

τοστιέρα (η) {δύσχρ. τοστιερών} ηλεκτρική συσκευή που αποτελείται απο δύο μεταλλικές, συνήθ. με ραβδώσεις, θερμαινόμενες πλάκες, ενωμένες στη μία τους πλευρά, ώστε να ανοίγουν και να κλείνουν, ανάμεσα στις οποίες τοποθετείται και ψήνεται συμπιεζόμενο το τοστ.
[ΕΤΥΜ. < *τοστ* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *ψησт-ιέρα*].

Τ.Ο.Τ.Α. (το) Τμήμα Οδικών Τροχαίων Ατυχημάτων.

τότε επίρρ. **1.** σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή περίοδο (τού παρελθόντος ή τού μέλλοντος): *~ ζούσαμε μέσα στη φτώχια και τη μιζέρια* || *δεν υπήρχαν πολυκατοικίες ~·* ΦΡ. (α) ***ως τότε / μέχρι τότε*** μέχρι ενός χρονικού σημείου (το οποίο έχει ήδη αναφερθεί): *τον Οκτώβριο έχουμε εκλογές· ~ πρέπει να προετοιμαστούμε σωστά* || *ας μη βιαζόμαστε, ~ έχουμε καιρό* || *θα τα πούμε το βράδυ· ~, καλή ξεκούραση!* (β) ***τότε που*** την περίοδο ή τη χρονική στιγμή που...: *~ κυβερνούσε ο Καποδίστριας* || *θυμάσαι ~ είχαμε πάει στη Νάξο;* || *από ~ παντρεύτηκε, εξαφανίστηκε από τα στέκια μας* **2.** (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για έμφαση στη χρονική στιγμή κατά την οποία γίνεται κάτι: *~ ακούστηκε ένας πυροβολισμός* **3.** σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν: *όταν δεις να επαληθεύονται οι προβλέψεις μου, ~ θα με θυμηθείς* || *ας πούμε ότι έρχονται έτσι τα πράγματα· τι κάνουμε, ~;* **4.** (με άρθρο) (α) για πρόσωπο ή κατάσταση παλαιότερης χρονικής περιόδου ή στιγμής: *ο ~ διοικητής τού νησιού* || *η ~ κυβέρνηση* (β) (ως ουσ.) το παρελθόν: *ποια είναι η διαφορά τού ~ με το σήμερα;* ● **5.** (εισάγει για έμφαση απόδοση υποθέσεως ή το δεύτερο σκέλος συλλογισμού, το συμπέρασμα) άρα, επομένως, λοιπόν: *αν δεν μπορεί να επιβληθεί στο κόμμα του, ~ πρέπει να παραιτηθεί* || *αφού είναι έτσι τα πράγματα, ~ θα υποχωρήσουμε.* Επίσης (λαϊκότ.) **τότες**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *το-* (< I.E. *tod, από το άρθρο *τό*, βλ.λ.) + *τε*, που απαντά στις λ. *ὅ-τε, πό-τε* και ανάγεται στο I.E. ληκτικό μόρφημα *-te (άσχετο προς τον σύνδεσμο *τε* < *kʷe)].

τοτέμ (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονες φυλές) ζώο, πράγμα ή φυσικό φαινόμενο, το οποίο θεωρείται ότι με υπερφυσικό, μυστηριακό τρόπο έχει αποκτήσει συγγένεια με άτομο, ομάδα ατόμων ή φυλή και λατρεύεται ως βοηθός των ανθρώπων· (ειδικότ.) το ζώο που δεν πρέπει να φονεύεται ούτε να πληγώνεται **2.** (συνεκδ.) κάθε παράσταση αυτού τού ζώου, τού πράγματος, τού φυσικού φαινομένου κ.λπ., καθώς και κάθε μύθου σχετικού με τους προγόνους τής φυλής που το λατρεύει. — **τοτεμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. totem < αγγλ. totem < ototeman «το τοτέμ του» (λ. τής ινδιάν. γλώσσας Οτζίμπουα) < ρίζα ote- «συγγένεια αίματος», που απαγόρευε σε δύο αδέλφια τού αντίθετου φύλου να έλθουν σε γάμο μεταξύ τους].

τοτεμισμός (ο) ΕΘΝΟΛ. το σύνολο των δοξασιών και των θρησκευτικών πρακτικών (λατρευτικό τυπικό, απαγορεύσεις, σεβασμός σε ιεροποιημένες συμβολικές αναπαραστάσεις ζώων ή φυσικών αντικειμένων και φαινομένων), οι οποίες συνδέονται με την πίστη ατόμων ή ομάδων πρωτόγονης κοινότητας σε τοτέμ (βλ.λ.), το οποίο αναγνωρίζουν ως πρόγονο, προστάτη ή σύντροφό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. totemism].

τού[1] οριστικό άρθρο → ο, η, το

του[2] → αυτός

τουαλέτα (η) {τουαλετών} **1.** έπιπλο που αποτελείται από βάση (με συρτάρια) και μεγάλο καθρέφτη στερεωμένο σε αυτήν, όπου τοποθετούνται ή φυλάσσονται κοσμήματα και καλλυντικά **2.** (συνεκδ.) η περιποίηση και ο καλλωπισμός τού σώματος: *κάνω την ~ μου* (περιποιούμαι την εμφάνισή μου, καλλωπίζομαι) ΣΥΝ. ευτρεπισμός ● **3.** γυναικείο (συνήθ. μακρύ) φόρεμα από ακριβό ύφασμα, που φοριέται σε επίσημες περιστάσεις (γιορτές, δεξιώσεις ή άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις): *βραδινή ~* ● **4.** το δωμάτιο στο οποίο ικανοποιούμε τις φυσικές μας ανάγκες, πλενόμαστε ή και καλλωπιζόμαστε: *πήγε στην ~, για να κάνει την ανάγκη του* ΣΥΝ. λουτρό, μπάνιο, αποχωρητήριο. — (υποκ.) **τουαλετίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toilette, υποκ. τού toile «πανί» < λατ. tela «ύφασμα, ιστός»].

> **τουαλέτα: συνώνυμα.** Ο χώρος τού σπιτιού όπου κάνουμε τη φυσική ανάγκη μας έχει δηλωθεί με ποικίλες λέξεις, που γίνονται όλο και πιο ευφημιστικές όσο εξελίσσεται ο πολιτισμός και η ζωή στην αστική κοινωνία. Σήμερα χρησιμοποιούμε ευφημιστικά τις λέξεις **τουαλέτα** (κυριολεκτικά: ο χώρος όπου καλλωπίζεται κανείς), **μπάνιο** (κυριολεκτικά: ο χώρος τού λουτρού), **βεσέ** (το ξενικό W.C., κυριολεκτικά: χώρος με νερό για να φρεσκαριστεί κανείς, να πλύνει τα χέρια του) και **μέρος** (με στένωση τής σημασίας τής λέξης, ώστε να δηλώνει αποκλειστικά το αποχωρητήριο). Η λ. **αποχωρητήριο** (μαρτυρείται από το 1888), «ο χώρος όπου αποχωρεί, αποσύρεται κανείς για τη (φυσική) ανάγκη του», είναι η πιο ουδέτερη λέξη –μη ευφημιστική, αλλά και μη χυδαία– για τη δήλωση τού συγκεκριμένου χώρου. Όμοια χρησιμοποιήθηκε για πολύ καιρό στην καθημερινή γλώσσα και η ξενικής προέλευσης λ. **καμπινές**. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν τις λ. *ἄφοδιον, ἀφοδευτήριον, ἀναγκαῖον* και κυρίως τη λ. *ἀπόπατος*. Η λ. **απόπατος** επανεισήχθη στη λόγια γλώσσα στα τέλη τού 19ου αιώνα, κάνοντας τον Κουμανούδη να παρατηρήσει «*ἡ δὲ νεοείσακτος ἀρχαία λέξις, ὁ ἀπόπατος, ἐξευγενίζεται ὑπὸ τῶν ἀμαθεστέρων εἰς ὑπόπατον*» (*Συναγωγή νέων λέξεων..., λ. ἀποχωρητήριον*). Η λ. **αφοδευτήριο** χρησιμοποιήθηκε πολύ στη γλώσσα τού στρατού *(τον έστειλαν να καθαρίσει τα αφοδευτήρια)*, όπως και η λ. **Καλλιόπη**· παλαιότερα δε χρησιμοποιήθηκε και η λ. **αναγκαίος** (ενν. χώρος) στην αστική γλώσσα. Πλάστηκαν επίσης οι λ. **ουρητήριο** (για ανδρικές τουαλέτες) και το ευφημιστικό **ανακουφιστήριο**, που δεν χρησιμοποιείται πλέον, όπως δεν χρησιμοποιείται και η παλαιότερη λόγια λ. **κοπρών**.

τουαλεταρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {τουαλεταρίσ-τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** περιποιούμαι την εμφάνισή μου ΣΥΝ. ευτρεπίζομαι, καλλωπίζομαι **2.** βάζω τουαλέτα, ντύνομαι με επίσημα ρούχα. — **τουαλετάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τούβλο (το) **1.** δομικό υλικό ποικίλου σχήματος και χρώματος συνήθ. κοκκινωπού, με εσωτερικές τρύπες, που αποτελεί ψημένο μείγμα αργιλώδους χώματος και νερού και χρησιμοποιείται είτε στο χτίσιμο εσωτερικών ή εξωτερικών τοίχων οικοδομής είτε στην εσωτερική επικάλυψη καμινιών: *διάτρητο / πυρίμαχο ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο περιορισμένης ευφυΐας: *υπήρχαν και δύο μαθητές στην τάξη, που ήταν ανεπίδεκτοι μαθήσεως, τελείως τούβλα* ΣΥΝ. αμαθής, βλάκας, κούτσουρο, ξύλο απελέκητο, κουμπούρας. — (υποκ.) **τουβλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦβλον* < *τούβουλον* < μτγν. λατ. tubulus, υποκ. τού λατ. tubus «σωλήνας», αγν. ετύμου].

Τουβαλού (η) {άκλ.} (αγγλ. Tuvalu) νησιωτικό κράτος τού Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Φονγκαφάλε, χωρίς επίσημη γλώσσα (ομιλούνται η Τουβαλουανή, η Κιριμπάτι και η Αγγλική) και νομίσματα το δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού. — **Τουβαλουανός** (ο), **Τουβαλουανή** (η), **τουβαλουανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tuvalu < τουβαλ. Tuvalu «οκτώ στέκουν μαζί» < tū «στέκω» + valu «οκτώ». Αν και το σύμπλεγμα τής Τουβαλού αποτελείται από εννέα νησιά, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι σε οκτώ ομιλείται η τουβαλουανή γλώσσα, ενώ στο ένατο χρησιμοποι-

είται η γλώσσα Κιριμπάτι (Kiribati). Ως αποικία (ώς το 1978) η χώρα είχε το όν. *Νήσοι Έλις* (αγγλ. Ellice Islands), από τον Καναδό εφοπλιστή Alexander Ellice, τού οποίου το πλοίο κατέπλευσε στην Τουβαλού το 1819].

τουβούλα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.-εκφραστ.) η τηλεόραση, ως οικείο πλέον οικογενειακό στοιχείο και συνήθ. σε σχέση με τα ελαφρά και λαϊκά προγράμματά της.
[ΕΤΥΜ. < *τιβί* (< αγγλ. T.V.) + υποκ. επίθημα *-ούλα*. Τα σύμφωνα (ξεκινώντας από τα χειλικά [p], [v], [f]) προφέρονται μερικές φορές στον πρόχειρο λόγο με τη συνοδία τού φωνήεντος [u]].

τουίντ (το) {άκλ.} τραχύ στην υφή μάλλινο ύφασμα, που έχει υφανθεί με διαφορετικού χρώματος κλωστές και χρησιμοποιείται κυρ. για σακάκια, παλτά και κοστούμια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tweed < σκωτσ. tweel «ύφασμα με ραβδώσεις» (υπό την επίδρ. τού τοπων. Tweed, ποταμού στη Σκωτία) < μέσ. αγγλ. twyll < αρχ. αγγλ. twilic «(ύφασμα) με διπλό νήμα» < λατ. bilix < bi- (< bis «δις») + -lix < licium «μίτος, νήμα»].

τουίστ (το) {άκλ.} χορός δημοφιλής στη δεκαετία τού '60, στον οποίο οι χορευτές στρέφουν τα πόδια και το σώμα τους (χέρια, γοφούς, ώμους) με γρήγορες κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. twist «στρίβω, γυρίζω» < αρχ. αγγλ. twist «σχοινί», που συνδ. με αρχ. αγγλ. twā «δύο»].

τουλάχιστον επίρρ. **1.** (για αριθμό ή ποσότητα) το λιγότερο, κατ' ελάχιστον: *παρευρέθηκαν στα εγκαίνια ~ διακόσια άτομα* **2.** για κάτι που θα μπορούσε να έχει πει ή κάνει κάποιος: *θα μπορούσε ~ να με ενημερώσει, πριν δώσει τέτοια εντολή* **3.** το λιγότερο που θα μπορούσε να πει κανείς για κάτι: *η συμπεριφορά της ήταν ~ αναιδής* || *είναι ~ πρόωρο να μιλά κανείς για βουλευτικές εκλογές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὐλάχιστον* (με κράση) < φρ. *τὸ ἐλάχιστον*].

τούλι (το) {τουλιού | χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρό ύφασμα από βαμβάκι ή μετάξι, που σχηματίζει λεπτό δικτυωτό πλέγμα και χρησιμοποιείται στη ραπτική, τη βιομηχανία ετοίμων ενδυμάτων και την κατασκευή μεταξωτών κόσκινων αλευροποιίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tulle, από την ομώνυμη πόλη τής Γαλλίας, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το ύφασμα].

τούλινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τούλι: *~ μπομπονιέρες.*

τουλίπα (η) {τουλιπών} μικρό καλλωπιστικό φυτό με βολβό, άρωμα ξεχωριστό και άνθη ποικίλου χρώματος (κόκκινου, ροζ, άσπρου κ.λπ.), που φυτρώνει στις εύκρατες περιοχές τής Γης και καλλιεργείται κυρ. στην Ολλανδία και στο Βέλγιο: *Ολλανδία, η χώρα τής ~.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. tulipa < τουρκ. tülbend «τουρμπάνι» < περσ. dulband, εξαιτίας τής ομοιότητας που παρουσιάζει το άνθος τής τουλίπας με αυτό το είδος κεφαλοδέσμου. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολογική σχέση με το αρχ. *τολύπη* (βλ.λ.)].

Τουλούζη (η) πόλη τής ΝΔ. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Toulouse < μτγν. λατ. Tolosa < κελτ. tol «λόφος, ύψωμα», αφού η πόλη βρίσκεται κοντά στους πρόποδες των Πυρηναίων].

τού λόγου μου αντί τής προσ. αντων. (βλ. λ. *λόγος*).

τουλουμήσιος, -ια, -ιο αυτός που διατηρείται σε τουλούμι: *~ τυρί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

τουλούμι (το) {τουλουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ασκί που γίνεται από κατσικήσιο κυρίως δέρμα· ΦΡ. (α) ***βρέχει με το τουλούμι*** βρέχει πολύ, καταρρακτωδώς (β) ***τον έκανε τουλούμι στο ξύλο*** τον έδειρε αγρίως, τον ξυλοκόπησε πολύ. — (υποκ.) **τουλουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tulum].

τουλουμιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τουλούμιασα} (λαϊκ.) (μετβ.) **1.** (για τυρί) τοποθετώ μέσα σε τουλούμι **2.** (μτφ.) ξυλοκοπώ (κάποιον) αγρίως ● **3.** (αμετβ.) φουσκώνω, πρήζομαι σαν τουλούμι: *τουλουμιασε η κοιλιά του από το φαΐ.* — **τουλούμιασμα** (το).

τουλουμοτύρι (το) {τουλουμοτυρ-ιού | -ιών} τυρί που διατηρείται σε τουλούμι με άλμη και παρασκευάζεται από γάλα αιγοπροβάτων.

τουλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μακρόστενο κυλινδρικό γλυκό με ραβδώσεις στην επιφάνειά του (θυμίζει κοτλέ), το οποίο παρασκευάζεται από ελαφριά ζύμη, που ψήνεται και διαποτίζεται με σιρόπι ● **2.** η αντλία, η τρόμπα. — (υποκ.) **τουλουμπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tulumba < ιταλ. tromba (βλ. λ. *τρόμπα*)].

τουλουμπατζής (ο) {τουλουμπατζήδες} **1.** αυτός που φτειάχνει ή πουλά τουλούμπες (σημ. 1) ● **2.** ο χειριστής τουλούμπας (βλ.λ., σημ. 2).

τουλούπα (η) (λαϊκ.) η τολύπη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τολύπη* (βλ.λ.), με τροπή και αφομοίωση].

τουλπάνι κ. **τουλουπάνι** (το) {τουλπαν-ιού | -ιών} **1.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα αραιά υφασμένο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μαντηλιών για το κεφάλι ή ως σουρωτήρι για υγρά **2.** (συνεκδ.) ο κεφαλόδεσμος, η μαντήλα ΣΥΝ. μπόλια, κεφαλοπάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tülbent (με την επίδρ. τής λ. τουλούπα), βλ. κ. *τουρμπάνι*].

τούμπα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πλήρης περιστροφή τού σώματος στον αέρα με το κεφάλι προς τα κάτω, με ή χωρίς στήριξη των χεριών στο έδαφος· ΦΡ. (α) ***κάνω τούμπες*** (για κάτι) (i) επιθυμώ πάρα πολύ να κάνω (κάτι): *κάνει τούμπες για να 'ρθει μαζί στις διακοπές* (ii) συμπεριφέρομαι δουλικά σε κάποιον ισχυρό, για να τον κολακεύσω και να εξασφαλίσω εξυπηρέτηση: *μπροστά του κάνει τούμπες* (β) (καθημ.-μτφ.) ***φέρνω (κάποιον) τούμπα*** κάνω (κάποιον) να αλλάξει άποψη και να συμφωνήσει μαζί μου (γ) ***(τα) φέρνω τούμπα*** ανατρέπω μια κατάσταση, φέρνω τα πάνω-κάτω: *ενώ κανείς δεν τον υπολόγιζε, τα έφερε όλα τούμπα στο συνέδριο και εξελέγη πρόεδρος* ● **2.** η πτώση κάποιου στο έδαφος από γλίστρημα, παραπάτημα, τρικλοποδιά κ.λπ.· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***τρώω τούμπα***: *πάτησε μια μπανανόφλουδα και έφαγε τούμπα·* επίσης ***παίρνω μια τούμπα*** (συνήθ. εμφατικά): *εκεί που περπατούσε, πήρε μια τούμπα!* (β) ***έρχομαι τούμπα*** αναποδογυρίζω (συνήθ. για οχήματα): *πάτησε απότομα φρένο και το αμάξι ήρθε τούμπα* ● **3.** (α) χωμάτινος λόφος, γήλοφος ΣΥΝ. ψήλωμα, όχθος (β) ΑΡΧΑΙΟΛ. γήλοφος πάνω σε αρχαίο τάφο ή οικισμό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. tumba «μικρό ύψωμα, γήλοφος – τάφος» < αρχ. *τύμβος* (βλ.λ.)].

τούμπα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με κλείδες ΣΥΝ. μπάσο τούμπα ● **2.** σιδηροσωλήνας λέβητα κεντρικής θέρμανσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tuba < λατ. tuba «σάλπιγγα», αγν. ετύμου].

τούμπαλιν επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανάποδα, αντιστρόφως: *οι Βρετανοί εξυπηρετούν τους Αμερικανούς και ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὔμπαλιν* (με κράση) < *τὸ ἔμπαλιν* < *τό* + *ἔμπαλιν* (επίρρ.) «αντιθέτως, αντιστρόφως» (*ἐν-* + *πάλιν*)].

τουμπανιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουμπάνιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) φουσκώνω σαν τύμπανο, πρήζομαι· (μεσοπαθ. ***τουμπανιάζομαι***): *τον βρήκαν τουμπανιασμένο* (πρησμένο) ♦ **2.** (μετβ.) δέρνω πολύ, ξυλοκοπώ αγρίως: *τον τουμπάνιασαν στο ξύλο.* Επίσης **τουμπανίζω.** — **τουμπάνιασμα** (το).

τούμπανο (το) (λαϊκ.) **1.** το τύμπανο (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***το κάνω τούμπανο*** (για μυστικό) γνωστοποιώ σε όλους, κοινολογώ κάτι): *δεν είναι άνθρωπος να του εμπιστευτείς κάτι· ό,τι του πεις το κάνει τούμπανο!* (β) (παροιμ.) ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** βλ. λ. *κόσμος* (γ) ***η κοιλιά μου έγινε τούμπανο*** παράφαγα, έφαγα περισσότερο από το κανονικό (δ) ***βρίσκω (κάποιον) τούμπανο*** βρίσκω (κάποιον) τυμπανιαίο, νεκρό **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι υπερβολικά φουσκωμένο, πρησμένο: *το πόδι μου έγινε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τύμπανο* (βλ.λ.), με τροπή [i] → [u]].

τουμπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τούμπαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αναποδογυρίζω (κάτι), το κάνω να γυρίσει ανάποδα: *τουμπάρισαν το τραπέζι, για να επισκευάσουν τα πόδια του* **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) με επιτήδειο τρόπο να αλλάξει γνώμη ή να κάνει ό,τι του λέω: *τον τουμπάρισε και ψήφισε άλλο κόμμα* || *με τα κόλπα του κατάφερε να τον τουμπάρει* ΣΥΝ. ξεγελώ, καταφέρνω, φέρνω στα νερά μου ♦ **3.** (αμετβ.) ανατρέπομαι, αναποδογυρίζω: *το αυτοκίνητο τούμπαρε σε μια επικίνδυνη στροφή* ΣΥΝ. ντεραπάρω. — **τουμπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τούμπα*[1] + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *κορν-άρω*].

τουμπεκί (το) {τουμπεκ-ιού | -ιών} **1.** ψιλοκομμένα φύλλα καπνού **2.** (ειδικότ.) φύλλα καπνού ειδικά παρασκευασμένα για ναργιλέ: *κάνω ~* || *«κοίταξε τριγύρω οι μάγκες, κάνουν όλοι τουμπεκί»* (λαϊκ. τραγ.) **3.** (μτφ.-αργκό) η σιωπή, το να μη μιλάει κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω τουμπεκί*** δεν μιλάω, σιωπώ: *εσύ κάνε τουμπεκί· δεν σου πέφτει λόγος!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tömbeki < ιταλ. tabacco «καπνός» (βλ. κ. *ταμπάκος*)].

τουμπελέκι κ. **τουμπερλέκι** (το) {τουμπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κρουστό όργανο, τού οποίου το ηχείο, πήλινο συνήθ. ή μεταλλικό, θυμίζει στο σχήμα ανάποδη πήλινη στάμνα ή κανάτι, με πιο πλατύ και στρογγυλό το επάνω μέρος, στού οποίου το άνοιγμα έχει τοποθετηθεί τεντωμένο δέρμα· κρούεται ρυθμικά με τα χέρια, ενώ το πιο λεπτό, σαν λαιμός, κάτω μέρος του αφήνει το άνοιγμα ελεύθερο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tümbelek].

τουναντίον επίρρ. (λόγ.) απεναντίας, αντιθέτως: *δεν συνετίστηκε· ~, έκαμε χειρότερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὐναντίον* (με κράση) < *τὸ ἐναντίον*].

τούνδρα (η) ▸ τούντρα

τούνελ (το) {άκλ.} **1.** η σήραγγα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) δύσκολη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να περάσει κανείς: *«το απελπιστικά σκοτεινό ~ των σχέσεων των δύο χωρών»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***φως στο βάθος / στην άκρη τού τούνελ*** κ. ***φως στο τούνελ*** για την ύπαρξη ελπίδων σε δύσκολες, σκοτεινές περιόδους: *δεν βλέπω ~ για την οικονομία τής χώρας* (β) ***βγαίνω / βγάζω (κάποιον) από το τούνελ*** ξεφεύγω από δύσκολη κατάσταση, ξεπερνώ ένα πρόβλημα: *με πυγμή προσπαθεί να βγάλει τη χώρα του από το τούνελ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tunnel (οπτικό δάνειο) < μέσ. γαλλ. tonnelle «χωνί», θηλ. τού tonnel, υποκ. τού tonne «βαρέλι» < μτγν. λατ. tunna, αγν. ετύμου].

τουνίκ (η) {άκλ.} γυναικείο ρούχο που είναι σαν μακριά ζακέτα με ίσια γραμμή και φθάνει ώς το γόνατο ή τον αστράγαλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tunique < λατ. tunica «μακρύ ένδυμα, χιτώνας που φοριόταν κατάσαρκα (με ή χωρίς μανίκια)», δάνειο από εβρ. kuttōneth (μέσω τής Ετρουσκικής), εξού και το αρχ. *χιτών*].

τούντρα κ. **τούνδρα** (η) {δύσχρ. τουντρών} επίπεδη ή λοφώδης έκταση πολικών περιοχών ή περιοχών με μεγάλο υψόμετρο, η οποία χαρακτηρίζεται από γυμνό έδαφος και βράχους ή από την παρουσία βλάστησης, που αποτελείται από βρύα, λειχήνες, πόες και θάμνους.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tundra < λαπων. tūndar].

τουπέ (το) {άκλ.} το υπεροπτικό ή ακατάδεκτο ή υπεροπτικό ύφος, η αλαζονική συμπεριφορά: *έχει μεγάλο ~* ΑΝΤ. σεμνότητα, μετριοφροσύνη, συστολή. Επίσης (λαϊκ.) **τουπές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toupet < παλ. γαλλ. top «άκρη, μύτη, κορυφή» < φρανκον. *top, που συνδ. με γερμ. λ., λ.χ. αρχ. αγγλ. topp (> αγγλ. top), αρχ. γερμ. zopf (> γερμ. Zopf «κοτσίδα, πλεξούδα»)].

τουρ (η/το) {άκλ.} (τουριστική) περιήγηση ενός τόπου, συνήθ. οργανωμένη από τουριστικό γραφείο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. tour < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος*].

τουρανικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με το Τουράν (ιρανική ονομασία τού Τουρκμενιστάν, βλ.λ.) και τους κατοίκους του: ~ *λα-*

ός / *γλώσσα* / *καταγωγή* (βλ. κ. λ. *παντουρανισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Turanien < περσ. Turan, γενικός όρος για τους λαούς τής Κεντρικής Ασίας (ειδικά τού Τουρκεστάν), που υποτίθεται ότι ελήφθη από τον μυθικό ήρωα Tur].

ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ. (η) Τουρκική Δύναμη Κύπρου (πβ. ΕΛ.ΔΥ.Κ.).

τουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η προσωρινή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο διαμονής τους σε άλλες περιοχές (τής χώρας τους ή τού εξωτερικού), με στόχο την επίσκεψη αξιοθεάτων και γενικότ. την αναψυχή ή ειδικό σκοπό: *εσωτερικός* / *εξωτερικός* / *φτηνός* / *εκπαιδευτικός* / *παραθαλάσσιος* / *ορεινός* / *οικολογικός* / *χειμερινός* ~ || *κάνω τουρισμό*· πβ. λ. *αγροτοτουρισμός*, *οικοτουρισμός* **2.** (συνεκδ.) η οργανωμένη προσπάθεια που διεξάγεται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς (τουριστικά γραφεία) για την προσέλκυση τουριστών σε χώρα ή περιοχή ή τη ρύθμιση όλων των λεπτομερειών για τη μετακίνηση τουριστών: *ασχολούμαι με τον* ~ || *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)* || *πλήγμα για τον ελληνικό* ~ *ο πόλεμος στη Βοσνία* || *γραφείο τουρισμού*· ΦΡ. (α) ***μαζικός τουρισμός*** η μεταφορά πολυπληθών ομάδων επισκεπτών (συνήθ. των λαϊκών στρωμάτων) σε έναν τόπο, καθώς και η οργάνωση τής μετακίνησης και τής διαμονής τους με την παροχή φθηνών υπηρεσιών (β) ***κοινωνικός τουρισμός*** βλ. λ. *κοινωνικός* **3.** το σύνολο των τουριστών που επισκέπτεται μια περιοχή: *δεν έχουμε* ~ *φέτος στο νησί* || *έχει μειωθεί* / *πέσει ο* ~ *τα τελευταία χρόνια* **4.** (μτφ.) η παρουσία κάποιου σε έναν χώρο, χωρίς να αισθάνεται ότι ανήκει σε αυτόν ή ότι συμμετέχει σοβαρά (συνήθ. σε επαγγελματικούς, υπηρεσιακούς, σχολικούς χώρους): *οι μαθητές πρέπει να καταλάβουν ότι δεν έρχονται στο σχολείο για* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. tourisme < tour «σύντομη μετακίνηση με επιστροφή, κύκλος» < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τουρίστας (ο) {τουριστών}, **τουρίστρια** (η) {τουριστριών} **1.** πρόσωπο που επισκέπτεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο τής μιας ημέρας (κυρ. σε περίοδο διακοπών) μια περιοχή για τα αξιοθέατά της και για αναψυχή ΣΥΝ. επισκέπτης, περιηγητής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν ενδιαφέρεται ουσιαστικά για όσα συμβαίνουν γύρω του, που η παρουσία του μοιάζει τυπική και ανέμελη, όπως ενός τουρίστα: *οι φοιτητές αισθάνονται συχνά τουρίστες στις σχολές τους.* — (υποκ.) **τουριστριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. turista. Βλ. κ. *τουρισμός*].

τουριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον τουρισμό ή τους τουρίστες: ~ *κίνηση* / *ανάπτυξη* / *υποδομή* / *ζήτηση* / *περίοδος* / *γραφείο* / *βιομηχανία* / *συνάλλαγμα* || ~ *καταστήματα* / *είδη* / *αξιοθέατα* / *οδηγός* (περιοδικό με χρήσιμες για τους τουρίστες πληροφορίες) / *φυλλάδιο* || ~ *πολιτική* (η πολιτική που ακολουθεί μια χώρα για την προσέλκυση τουριστών) || *Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων* (ξενοδοχοϋπαλλήλων, μαγείρων κ.ά.)· ΦΡ. (α) ***τουριστική αστυνομία*** ειδική υπηρεσία τής Ελληνικής Αστυνομίας, που ελέγχει αν λειτουργούν σωστά τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια, ενημερώνει και βοηθεί τους τουρίστες κ.λπ. (β) ***τουριστικός πράκτορας*** πρόσωπο που αναλαμβάνει να ρυθμίσει όλες τις λεπτομέρειες (εισιτήρια, ξενοδοχεία κ.λπ.) για τουριστικά ταξίδια πελατών **2.** (για τόπο, χώρα, νησί κ.λπ.) αυτός που προσελκύει πολλούς τουρίστες: *τα νησιά τού Αιγαίου είναι* ~ || *αξιοποίηση μιας* ~ *περιοχής* || ~ *παραλία.* — **τουριστικά** επίρρ.

τούρκα (η) στη ΦΡ. ***αλά τούρκα*** σε τουρκικό στυλ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. turca].

Τουρκάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ο μικρός Τούρκος ΣΥΝ. Τουρκόπουλο.

Τουρκάλα (η) → Τούρκος

Τουρκαλάς (ο) {Τουρκαλάδες} (κακόσ.-επιτατ.) ο Τούρκος.

Τουρκαλβανός (ο) [1815], **Τουρκαλβανή** (η) (στην Τουρκοκρατία) Αλβανός που είχε ασπαστεί τη μουσουλμανική θρησκεία. Επίσης **Τουρκαρβανίτης** (ο).

Τουρκεστάν κ. **Τουρκιστάν** (το) {άκλ.} εκτεταμένη περιοχή τής Κ. Ασίας που ορίζεται Α. από την Κασπία Θάλασσα και Δ. από την έρημο Γκόμπι και περιλαμβάνει το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακστάν, το Τατζικιστάν, την Κιργιζία, μέρος τού Β. Αφγανιστάν και μέρος τής Δ. Κίνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Turkestan «χώρα των Τούρκων», με β' συνθ. την περσ. λ. ostan «χώρα, γη»].

τουρκεύω ρ. αμετβ. {τούρκε-ψα, -μένος} **1.** γίνομαι Τούρκος (με τη σημασία ότι γίνομαι μουσουλμάνος): *πολλοί τούρκεψαν, για να γλιτώσουν τη ζωή και το βιος τους* **2.** (για χώρα ή πόλη) καταλαμβάνομαι από τους Τούρκους: *«γιατ' ήταν θέλημα Θεού η Πόλη να τουρκέψει»* (δημοτ. τραγ.). — **τούρκεμα** (το).

Τουρκιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η Τουρκία, το οθωμανικό κράτος **2.** (λαϊκότ.) οι Τούρκοι ή πλήθος Τούρκων: *«Πάργα, ~ σε πλάκωσε, ~ σε τριγυρίζει»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *Τουρκία* (με συνίζηση), πβ. κ. *Βλαχ-ιά*, *Φραγκ-ιά*].

Τουρκία (η) (τουρκ. Türkiye Cumhuriyeti = Δημοκρατία τής Τουρκίας) κράτος τής Εγγύς Ανατολής με πρωτεύουσα την Άγκυρα, επίσημη γλώσσα την Τουρκική και νόμισμα την τουρκική λίρα. — **Τούρκος** (ο) (βλ.λ.), **Τουρκάλα** (η), **τουρκικός**, -ή, -ό (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **τούρκικος**, -η, -ο, **Τουρκικά** κ. (καθημ.) **Τούρκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Türkiye < Türk «Τούρκος», αγν. ετύμου].

τουρκικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **τούρκικος, -η, -ο 1.** αυτός που σχετίζεται με την Τουρκία, τον πολιτισμό και τους κατοίκους της: ~ *στυλ* / *καφές* / *λουτρά* (χαμάμ) / *τουαλέτα* (χωρίς λεκάνη στην οποία κάθεται κανείς κατά την αφόδευση) **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέλη διαφόρων λαών μογγολικής προελεύσεως και ποικίλων ανθρωπολογικών τύπων, όπως οι Ουζμπέκοι, οι Καζάχοι, οι Κιργίζιοι, οι Τάταροι κ.ά: ~ *γλώσσες* / *λαοί.*

τουρκιστί επίρρ. [1851] (λόγ.) στην τουρκική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ. < *Τούρκος* + επιρρ. επίθημα *-ιστί*, πβ. κ. *γαλλ-ιστί*].

Τουρκμενιστάν (το) {άκλ.} (τουρκμεν. Turkmenistan) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Ασχαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Τουρκμενική και νόμισμα το μανάτ Τουρκμενιστάν. — **Τουρκμένιος** (ο), **Τουρκμένια** (η), **τουρκμενικός**, -ή, -ό, **Τουρκμενικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκμεν. Turkmenistan «χώρα των Τουρκμενίων» < τουρκ. Türkmen < περσ. Turkmān / -mēn «αυτός που μοιάζει με Τούρκο» < Turk / Tork «Τούρκος» + -mān / -mēn < ρ. māndan «μοιάζω»].

τουρκο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τους Τούρκους ή την Τουρκία: *τουρκο-λογία*, *τουρκό-φιλος*, *τουρκό-φωνος*, *τουρκο-μερίτης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το εθνωνύμιο *Τούρκος* (βλ.λ.)].

τουρκογενής, -ής, -ές [1899] {τουρκογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από την Τουρκία ή την τουρκική γλώσσα: ~ *επώνυμο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-γενής* < *γένος*].

τουρκόγυφτος (ο), **τουρκογύφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μουσουλμάνος τσιγγάνος **2.** (μειωτ.) άνθρωπος βρόμικος και σκούρος στο δέρμα.

τουρκοκρατία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. ***Τουρκοκρατία*** η χρονική περίοδος κατά την οποία το ελληνικό έθνος βρισκόταν υπό τουρκικό ζυγό· κυρ. από το 1453 (Άλωση Κωνσταντινουπόλεως) μέχρι την Επανάσταση τού 1821 και την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους το 1832: *οι ελληνικές κοινότητες στην* ~ || *πολλά ελαττώματα τής φυλής μας αποδίδονται στην* ~ **2.** (γενικότ.) η περίοδος κατά την οποία οι Τούρκοι κυριαρχούν σε λαό ή περιοχή: *η* ~ *στα Βαλκάνια.*

τουρκοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1848] {τουρκοκρατείσαι... | τουρκοκρατήθηκα} (λόγ.) (για χώρες και λαούς) βρίσκομαι υπό τουρκική κυριαρχία: *η Βόρεια Κύπρος τουρκοκρατείται* || *η απελευθέρωση των τουρκοκρατούμενων περιοχών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

Τουρκοκρητικός (ο) [1895], **Τουρκοκρητικιά** (η) καθένας από τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους τής Κρήτης, οι οποίοι μετά το 1922 εγκατέλειψαν το νησί και μεταφέρθηκαν στην Τουρκία.

Τουρκοκύπριος (ο) {Τουρκοκυπρί-ου | -ων, -ους}, **Τουρκοκύπρια** (η) ο τουρκικής καταγωγής κάτοικος τής Κύπρου, κατ' αντιδιαστολή προς τον Ελληνοκύπριο. — **τουρκοκυπριακός**, -ή, -ό.

τουρκολογιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-περιληπτ.) το πλήθος των Τούρκων. Επίσης **τουρκολόι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-λογιά* (περιληπτ. λεξικό επίθημα) < αρχ. *-λογία* «συλλογή» (πβ. κ. *άνθο-λογία*)].

τουρκολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τον τουρκικό πολιτισμό και τους τουρκικούς λαούς, οι τουρκικές σπουδές. — **τουρκολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turcologie (νόθο σύνθ.)].

τουρκολόγος (ο/η) [1855] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην τουρκολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turkologue].

τουρκομαθής, -ής, -ές [1845] {τουρκομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την τουρκική γλώσσα και ιστορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-μαθής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

Τουρκομάνος (ο) ο Τουρκμένιος και ειδικότ. καθένα από τα μέλη τής φυλετικής ομάδας που ζει στο Τουρκμενιστάν και στις γύρω περιοχές (Σιβηρία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν), αλλά και στις περιοχές τής Εγγύς και Μέσης Ανατολής (Κ. Τουρκία, Συρία, Ιράκ), καθώς και στο Ιράν.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τουρκμενιστάν*].

τουρκομερίτης (ο) {τουρκομεριτών}, **τουρκομερίτισσα** (η) {τουρκομεριτισσών} (κατά την περίοδο τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) αυτός που καταγόταν από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές. — **τουρκομερίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-μερίτης* < *μέρος*, πβ. κ. *ξω-μερίτης*].

τουρκομπαρόκ (το) {άκλ.} **1.** τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 18ο αι. στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και που συνδυάζει στοιχεία μπαρόκ τής Δ. Ευρώπης με στοιχεία τής οθωμανικής τέχνης **2.** (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι κακόγουστο, ακαλαίσθητο.

τουρκοπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν κυριεύσει οι Τούρκοι: *«μη με μαλώνεις, Κίσαβε, βρε τουρκοπατημένε, που σε πατάει η Κονιαριά κι οι Λαρσινοί αγάδες»* (δημοτ. τραγ.).

Τουρκόπουλο (το), **Τουρκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο νεαρός Τούρκος, η νεαρή Τουρκάλα ΣΥΝ. Τουρκάκι.
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

Τούρκος (ο), **Τουρκάλα** (η) **1.** ο πολίτης τής Τουρκίας **2.** (μτφ.) οργισμένος, έξαλλος από θυμό: *έγινα ~ μ' αυτά που έγραψε ένας δημοσιογράφος εις βάρος μου* || *μ' έκανε Τούρκο με τη συμπεριφορά του* **3.** (γενικά στην Τουρκοκρατία) ο μουσουλμάνος: *«γίνεσαι ~ Διάκο μου, την πίστη σου ν' αλλάξεις;»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ αψύ ή καυτερό: *αυτό το φαγητό είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Αττίλας*, *Κυπριακό*, *πράσινος*, *ψευδοκράτος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Τούρκος* < τουρκ. Türk, αγν. ετύμου].

τουρκόσπορος (ο) **1.** (παλαιότ.-μειωτ.) ο γυιος ή η κόρη Τούρκου και χριστιανής **2.** μειωτική προσφώνηση που χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. για Έλληνες πρόσφυγες από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές: *«Για τους ανθρώπους τού Κωνσταντίνου, εμείς που ερχόμασταν από το σκλαβωμένο έθνος, που είχαμε ανατραφεί μόνο με μια λαχτάρα, την Ελλάδα, ήμασταν οι τουρκόσποροι»* (Γ. Σεφέρης).

τουρκοφάγος (ο) (παλαιότ.) προσφώνηση ή προσωνύμιο πολεμιστή

που διακρίθηκε κατά την Επανάσταση τού 1821, επειδή σκότωσε πολλούς Τούρκους· ο καταστροφέας, ο εξολοθρευτής των Τούρκων: *Νικηταράς ο ~* (πβ. λ. *-φάγος*, *-κτόνος* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκο- + -φάγος, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

τουρκοφιλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα φιλίας προς τους Τούρκους **2.** (ειδικότ.) το να υπερασπίζεται κανείς τα τουρκικά συμφέροντα, να υποστηρίζει τις πολιτικές θέσεις τής Τουρκίας: *η ~ τής εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας.* — **τουρκόφιλος** (ο) [1829] (πβ. κ. λ. *φιλότουρκος*).

τουρκοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η φοβία για τους Τούρκους.

τουρκόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

τουρκοχώρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό στο οποίο κατοικούν Τούρκοι.

τούρλα (η) {χωρ. πληθ.} σωρός στρογγυλού σχήματος με μυτερή προεξοχή κ. (κατ' επέκτ.) κάθε μικρή προεξοχή τής γης μόνο στη ΦΡ. ***στην τούρλα τού Σαββάτου*** βλ. λ. *Σάββατο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *τρούλ(λ)α*, με αντιμετάθεση φθόγγων (βλ. κ. *τρούλος*)].

τουρλί (το) {τουρλ-ιού | -ιών} το πουλί τουρλίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τούρλα*].

τουρλίδα (η) το μεγαλύτερο παρυδάτιο πουλί τής Ευρώπης, που έχει πολύ μακρύ και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, χαρακτηριστική φωνή και πυκνές ραβδώσεις στο φτέρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *τούρλα*].

τουρλού (το) {άκλ.} φαγητό τού φούρνου, που γίνεται με διάφορα λαχανικά, κυρ. καλοκαιρινά· ΦΡ. ***τουρλού-τουρλού*** κάθε λογής· για πολλά διαφορετικά είδη, που είναι ανακατεμένα, όλα μαζί: *έβαλε όλα τα υλικά μαζί, ~, και τα έβρασε.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. türlü].

τουρλώνω ρ. μετβ. {τούρλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.- για υλικά) συσσωρεύω σε τούρλα (ώστε να σχηματιστεί τούρλα) **2.** κάνω κάτι να προεξέχει, προβάλλω: *~ την κοιλιά / τον πισινό*· ΦΡ. ***την τούρλωσα*** παραγέμισα την κοιλιά μου με φαγητό, παραέφαγα και φούσκωσα. — **τούρλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ώ (-όω)*, με αντιμετάθεση φθόγγων, < μτγν. *τροῦλ(λ)α* (βλ. κ. *τούρλα*)].

τουρλωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προεξέχει ΣΥΝ. φουσκωτός, εξογκωμένος: *~ πισινός.* — **τουρλωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ωτός*, με αντιμετάθεση φθόγγων, < *τρουλ(λ)ώ*, βλ. κ. *τουρλώνω*].

τούρμα (η) {τουρμών} ΙΣΤ. διοικητική διαίρεση τού βυζαντινού θέματος (βλ. λ. *θέμα*) και ανώτερη μονάδα τού βυζαντινού στρατού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦρμα* < λατ. turma «ουλαμός, ίλη (ιππικού)»].

τουρμάρχης (ο) [μεσν.] {τουρμαρχών} ΙΣΤ. ο διοικητής τούρμας (βλ.λ.).

τουρμπάνι (το) {τουρμπαν-ιού | -ιών} **1.** πλατύ και λεπτό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί ή μετάξι, που χρησιμοποιούν μουσουλμανικοί λαοί ως καπέλο περιτυλίγοντάς το στο κεφάλι ή πάνω από μικρό σκουφάκι ΣΥΝ. σαρίκι **2.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turban < παλαιότ. tulbant < τουρκ. tülbent < περσ. dulband. Βλ. κ. *τουλουπάνι*].

τουρμπίνα (η) {τουρμπινών} ΤΕΧΝΟΛ. περιστροφική μηχανή που κινείται με τη θερμική ενέργεια αέρα ή αερίου και χρησιμοποιείται σε μεγάλες εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, στους στροβιλοαντιδραστήρες των αεροσκαφών και στους κινητήρες των αυτοκινήτων (πβ. λ. *αεριοστρόβιλος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turbine < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη» (βλ. κ. *τούρμπο*)].

τούρμπο (το) {άκλ.} ελλην. *στροβιλοσυμπιεστής* (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας ή μηχάνημα που λειτουργεί με τουρμπίνα (βλ.λ.) • **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ανόητος άνθρωπος που αντιλαμβάνεται αργά, που δεν παίρνει γρήγορα στροφές: *είναι ~· ό,τι κι αν του πεις, δεν καταλαβαίνει.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. turbo < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη»].

τουρμποκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τουρμπίνα.

τούρμπο-τζετ (το) {άκλ.} αεροσκάφος τού οποίου ο κινητήρας λειτουργεί με τουρμπίνα αερίων και είναι έτσι τοποθετημένος, ώστε η ώθηση τού αεροσκάφους να προέρχεται από την εξώθηση προς τα πίσω των αερίων τής καύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. turbo jet].

τουρνέ (η) {άκλ.} η περιοδεία (θιάσου, καλλιτέχνη, ομάδας κ.ά.): *κάνω ~ στην επαρχία.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. tournée < ρ. tourner «γυρίζω, περιοδεύω, περιφέρομαι» < δημώδ. λατ. *tornare < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τουρνικέ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** συσκευή που μπορεί να περιστραφεί από μια δύναμη αντιδράσεως: *υδραυλικό / ηλεκτρικό ~* **2.** μεταλλικός περιστρεφόμενος μηχανισμός, που τοποθετείται στην είσοδο δημόσιων χώρων (λ.χ. σουπερ-μάρκετ, γηπέδων κ.λπ.) και που επιτρέπει την είσοδο ενός ατόμου κάθε φορά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tourniquet < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. *τουρνέ*)].

τουρνουά (το) {άκλ.} αθλητική διοργάνωση σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, στην οποία συνήθ. έρχονται αντιμέτωποι οι καλύτεροι αθλητές ή ομάδες και στον νικητή τής οποίας απονέμεται έπαθλο ή και χρηματικό ποσό: *~ τένις / ποδοσφαίρου / μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tournoi < ρ. tournoyer «περιφέρομαι, περιπλανώμαι» < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. *τουρνέ*)].

τουρσί (το) {τουρσ-ιού | -ιών} λαχανικό που διατηρείται σε ξίδι ή άλμη: *έφτειαξα ένα βαζάκι ~* || (ως επίθ.) *αγγούρια / πιπεριές ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. turşu].

τούρτα (η) {δύσχρ. τουρτών} γλύκυσμα μεγάλου και συνήθ. στρογγυλού σχήματος, το οποίο παρασκευάζεται από παντεσπάνι (ως βάση) με επικάλυψη από κρέμα, σοκολάτα κ.ά. και γαρνίρεται με σαντιγί, ψιλοκομμένα φρούτα, αμύγδαλα κ.ά.: *~ γενεθλίων / παγωτό.* — (υποκ.) **τουρτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοῦρτα* «ψημένο ψωμί» < λατ. torta «είδος πίτας», ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. tortus τού ρ. torquēre «στρέφω, γυρίζω», πβ. γαλλ. tourte].

τουρτουριάρης, -α, -ικο αυτός που τουρτουρίζει πολύ όταν κάνει κρύο, που τον επηρεάζει πολύ το ψύχος.
[ΕΤΥΜ. < *τουρτούρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αρρωστ-ιάρης*].

τουρτουρίζω ρ. μετβ. {τουρτούρισα} (λαϊκ.) τρέμω από το κρύο, ριγώ ΣΥΝ. τρεμουλιάζω. — **τουρτούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ταρταρίζω* < αρχ. *Τάρταρος* (βλ.λ.)].

τούρτουρο (το) το ρίγος από το ψύχος. Επίσης **τουρτούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τουρτουρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

τους[1] οριστικό άρθρο → ο, η, το

τους[2] ▸ αυτός

τουσέ επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος, η ειδικότερη τεχνική με την οποία «αγγίζουμε» το όργανο, για να το κάνουμε να ηχήσει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toucher «αγγίζω» < δημώδ. λατ. *toccare, ηχομιμητ. λ.].

τουτέστι(ν) επίρρ. (λόγ.) δηλαδή, ήτοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τουτέστι(ν)* < αρχ. φρ. *τοῦτ' ἔστι(ν)*].

τούτος, -η, -ο κ. **ετούτος** δεικτική αντων. **1.** (συνήθ. λογοτ. αντί τού *αυτός*): *~ ο άνθρωπος φέρεται παράξενα* || *~ το καλοκαιράκι* || *και τούτο κι εκείνο* || *τούτο μόνο σου ζητώ* || *τούτες τις μέρες* || *πέρα(ν) τούτου* (πέρα από αυτό)· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***τούτου δοθέντος*** έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: *~, πιστεύω ότι πρέπει να αναθεωρήσουμε τις απόψεις μας* (β) ***άνευ τούτου*** χωρίς αυτό: *το χρήμα είναι απαραίτητο και ~ τίποτα δεν μπορεί να γίνει* (γ) ***προς τούτο*** για τον σκοπό αυτόν ή προς την κατεύθυνση αυτή: *η παρέμβαση τού υπουργού συμβάλλει ~* (δ) ***πρας τούτοις*** επιπλέον, επιπροσθέτως: *~, επείγει η λήψη και άλλων μέτρων* (βλ. κ. λ. *ούτος*) (ε) ***επί τούτω*** βλ. λ. *ad hoc* (στ) (λόγ.) ***επί τούτοις*** επί τούτοις ... (ζ) (λόγ.) ***ως εκ τούτου*** όπως προκύπτει από τα προηγούμενα: *~, αντιλαμβάνεστε ότι πρέπει να ληφθούν αυστηρά μέτρα* (η) ***άλλο πάλι και τούτο*** βλ. λ. *άλλος* (θ) ***καλό και τούτο*** για κάτι που συμβαίνει ξαφνικά, αναπάντεχα (ι) ***και τούτο και το άλλο*** (σε αφήγηση, για να δείξουμε σειρά διαδοχικών πράξεων, γεγονότων): *κι αρχίζει να φωνάζει, να βρίζει, ~* (βλ. κ. λ. *ούτος*) **2.** (+ *'δώ / εδώ* – εμφατ.) αυτός εδώ ακριβώς: *«σε τούτα 'δώ τα μάρμαρα, κακιά σκουριά δεν πιάνει»* (Γ. Ρίτσος) || *τι λέει τούτος εδώ;* || *ετούτο 'δώ το παιδί είναι άτακτο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦτος* (ήδη μτγν. *τοῦτοι*), κατ' αναλογίαν προς τις πλάγιες πτώσεις *τούτου, τούτῳ, τοῦτον* κ.ά. τής αρχ. αντων. *οὗτος*].

τουτού (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το αυτοκίνητο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., που αποδίδει ήχους μηχανών (σιδηροδρόμου, αυτοκινήτου κ.ά.)].

τούφα (η) {τουφών} **1.** μικρός αριθμός από τρίχες των μαλλιών τής κεφαλής μαζί: *του έκοψε μια ~ από τα μαλλιά του* || *μάζεψε μια ~ τρίχες από το πάτωμα* **2.** (κατ' επέκτ.) δέσμη από ίνες μαλλιού ή νήματος **3.** (μτφ.) μεγάλη νιφάδα χιονιού • **4.** (στρατιωτική αργκό, συνήθ. στον πληθ.) το ψέμα: *όλα αυτά που λένε είναι ~!* • **5.** (αργκό στον πληθ.) η ξεκούραση και ο ύπνος, το να μένει κανείς για πολύ στο κρεβάτι: *πάμε για τούφες!* || *«μάσες, φούμες, τούφες»* (στρατιωτ. έκφραση). — (υποκ.) **τουφίτσα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦφα* < μτγν. λατ. tūfa «δόρυ με τρίχινο λοφίο στο άκρο», γερμ. αρχής, λ.χ. αρχ. αγγλ. þūf «τούφα, λοφίο», αρχ. νορβ. þūfa κ.ά.].

τουφέκι κ. **ντουφέκι** (το) {τουφεκ-ιού | -ιών} φορητό και μακρύκαννο πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιείται στον στρατό (οπλίτες πεζικού) και στο κυνήγι: *κρατώ το ~* || *με το ~ στον ώμο* || *γεμίζω το ~ και ρίχνω* ΣΥΝ. (λόγ.) τυφέκιο.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tüfek].

τουφεκιά κ. **ντουφεκιά** (η) ο πυροβολισμός με τουφέκι: *ρίχνω τουφεκιές στον αέρα.*

τουφεκίδι κ. **ντουφεκίδι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η ανταλλαγή πυροβολισμών με τουφέκια: *άρχισε το ~* || *πέφτει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τουφέκι* + περιληπτ. επίθημα *-ίδι* (πβ. κ. *πιστολ-ίδι*)].

τουφεκίζω κ. **ντουφεκίζω** κ. (λόγ.) **τυφεκίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουφέκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (αμετβ.) πυροβολώ με τουφέκι, ρίχνω τουφεκιά· (μετβ.) **2.** εκτελώ με τουφέκι: *οι Γερμανοί τουφέκισαν όσους έπιασαν στο μπλόκο*· ΦΡ. ***θα τον τουφεκίσουν!*** για πρόσωπο από το οποίο θα ζητηθούν ευθύνες για σημαντική απόφαση ή παράλειψή του και θα τιμωρηθεί αυστηρότατα: *αν υποχωρήσουμε στις αξιώσεις των εχθρών τής χώρας, θα μας τουφεκίσουν, έλεγε ο υπουργός* **3.** (γενικότ.) σκοτώνω με τουφέκι. Επίσης (καθημ.) **(ν)τουφεκάω.** — **τουφεκισμός** κ. (λόγ.) **τυφεκισμός** (ο) κ. **(ν)τουφέκισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*

τουφεκισμός (ο) ▸ τουφεκίζω

τουφεξής κ. (σπάν.) **ντουφεξής** (ο) {τουφεξήδες} (λαϊκ.) (παλαιότ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά όπλα.
[ΕΤΥΜ. < *τουφέκι* + επίθημα *-τζής*, με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *-κ-τζ-* σε *-ξ-* (πβ. κ. *μπουζου-ξής*)].

τουφωτός, -ή, -ό αυτός που έχει τούφες ή μοιάζει με τούφα ΣΥΝ. θυσανωτός.

τόφαλος (ο) (για πρόσ.) μεγαλόσωμος ογκώδης άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Από το επώνυμο τού πρωταθλητή τής άρσης βαρών *Δημητρίου Τόφαλου* (1892-1966), που ήταν ιδιαίτερα εύσωμος].

τοχαρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τοχάρους, αρχαίο σκυθικό λαό τής Βακτριανής: *~ γλώσσα.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. tocharisch].
Τ.Π. (το) Τάγμα Πεζικού.
Τ.Π.Α.Ε.Ν. (το) Ταμείο Προνοίας Αξιωματικών Εμπορικού Ναυτικού.
Τ.Π.Δ. (το) Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.
Τ.Π.Δ.Υ. (το) Ταμείο Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων.
τρ. (το) τρέχον (έτος), τρέχοντος (έτους).
-τρα[1] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** επάγγελμα, δραστηριότητα ή συγκεκριμένη ενέργεια κ.λπ.: *πλύσ-τρα, ράφ-τρα, κλέφ-τρα, φταίχ-τρα, χαρτορίχ-τρα, παρηγορή-τρα, αφέν-τρα, πλανεύ-τρα, ρουφήχ-τρα, τσούχ-τρα·* συχνά ως οικ. ή λαϊκ. παραλλαγή των θηλυκών σε *-τρια* (βλ.λ.): (υφάντρια) *υφάντρα*, (προσκυνήτρια) *προσκυνήτρα*, (ράπτρια) *ράφ-τρα*, (πλύντρια) *πλύσ-τρα*, (πλεονέκτρια) *πλεονέχ-τρα* **2.** αντικείμενο με συγκεκριμένη χρήση ή λειτουργία: *ξαπλώσ-τρα, θερμάσ-τρα, απλώσ-τρα, σιδερώσ-τρα, κρεμάσ-τρα, σφυρίχ-τρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. επίθημα *-τρια* (με ημιφωνοποίηση και αποβολή τού *-ι-*), βλ.λ.].
-τρα[2] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών, τα οποία απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν χρηματικό ποσό το οποίο δίνεται για τον σκοπό που δηλώνει το θέμα: *εύρε-τρα, εξέτασ-τρα, λύ-τρα, δίδακ-τρα, φύλακ-τρα, αποθήκευ-τρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, πληθ. τού επιθήματος *-τρον* (βλ.λ.)].
τράβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο δοκάρι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται για τη στήριξη στέγης ή δαπέδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trave «δοκάρι, δοκός» < λατ. trabs, -bis].
τράβαλα (τα) → ντράβαλα
τραβατζάρω ρ. μετβ. {τραβατζάρισα} (λαϊκ.) (για υγρό) μεταφέρω από ένα δοχείο σε άλλο: *~ λάδι / κρασί.* — **τραβατζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. travasare «μεταγγίζω (υγρό)» < μεσν. λατ. trans-vasāre < trans- «δια-, μετα-» + -vasare < vas, vāsis «αγγείο»].
τράβελινγκ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜ. είδος πλάνου που πραγματοποιείται με κίνηση τής κάμερας τοποθετημένης πάνω σε βάση που εξασφαλίζει την απορρόφηση των κραδασμών τής κίνησης και με τη σειρά της κινείται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένες ράγες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. travelling «ταξιδεύοντας»].
τραβέρσα (η) {δύσχρ. τραβερσών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. ξύλινο δοκάρι, το οποίο βρίσκεται τοποθετημένο κάθετα προς τον διαμήκη άξονα τού πλοίου **2.** ο στρωτήρας (βλ.λ.) σιδηροτροχιάς **3.** ΑΡΧΙΤ. δοκάρι (από μέταλλο, ξύλο ή σκυρόδεμα) που χρησιμοποιείται στη σύνδεση δύο ή περισσοτέρων δομικών στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. traversa < ρ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι – διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» (βλ. κ. *τραβερσάρω*)].
τραβερσάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** ο διάπλους (κυρ. περιστασιακός) από λιμάνι σε λιμάνι **2.** (ως επίρρ.) με το ταξίδι: *πληρώνεται ~* ΑΝΤ. μηνιαίως, με τον μήνα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traversata < ρ. traversare (βλ. κ. *τραβερσάρω*)].
τραβερσάρω ρ. αμετβ. {τραβέρσ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) **1.** κάνω τραβερσάδα • **2.** κάνω τραβέρσο (βλ.λ.). Επίσης **τραβερσώνω.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι – διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» < μτγν. λατ. transversare < λατ. trans-versus «λοξός, εγκάρσιος» < trans- «δια-, πέραν» + versus < vertere «στρέφω, τρέπω»].
τραβέρσο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η θέση πλοίου, κατά την οποία πλέει με μειωμένη ταχύτητα, καθώς δέχεται τον άνεμο ή το κύμα από τα πλάγια: *το πλοίο στρώθηκε* (πήρε θέση) *~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traverso «λοξά, από το πλάι, καθέτως» < λατ. transversus «λοξός, εγκάρσιος» (βλ. λ. *τραβερσάρω*)].
τραβεστί (ο/η) {άκλ.} ομοφυλόφιλος άνδρας που ντύνεται με γυναικεία ρούχα (πβ. λ. *παρενδυσία*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. travesti, μτχ. τ. τού ρ. travestir «μεταμφιέζομαι» < ιταλ. travestire < tra- (< λατ. trans- «δια-, πέραν») + vestire «ντύνομαι» (< λατ. vestis, -is «ένδυμα»)].
τράβηγμα (το) {τραβήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να τραβά κανείς (κάτι/κάποιον): *το ~ τής πόρτας, για να κλείσει* || *το ~ του τραπεζιού πιο μπροστά* ΣΥΝ. έλξη, σύρσιμο **2.** (συνεκδ.) η άντληση ή η μεταφορά υγρού: *~ νερού / κρασιού* **3.** (για καλώδιο, σκοινί, σύρμα κ.λπ.) η μεταφορά από ένα σημείο που θεωρείται πηγή σε άλλο σημείο: *το ~ καλωδίου από την κεραία τής τηλεόρασης μέχρι τον χώρο όπου βρίσκεται η συσκευή* **4.** η κίνηση προς τα πίσω: *το ~ των νερών τής παλίρροιας* • **5.** η σχεδίαση (με σύρσιμο πινέλου, μολυβιού κ.λπ.): *το ~ γραμμών / μιας μολυβιάς* • **6.** (μτφ.) ***τραβήγματα*** (τα) η ταλαιπωρία, η περιπέτεια: *δεν θέλω ~ με την εφορία* • **7.** ΤΥΠΟΓΡ. το τιράζ (βλ.λ.) • **8.** η λήψη φωτογραφίας ή το γύρισμα σκηνών κινηματογραφικής / τηλεοπτικής ταινίας: *το ~ μιας σκηνής* • **9.** ΟΙΚΟΝ. η έκδοση συναλλαγματικής • **10.** ΑΝΑΤ. (για μυ) απότομο τέντωμα και πιάσιμο: *έχει ~ στους προσαγωγούς.*
τραβηγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν τραβήξει, συνήθ. προς τα πίσω: *σου πηγαίνουν πολύ τα μαλλιά ~ πίσω* || *με το λίφτινγκ που έκανε, το δέρμα της φαίνεται ~ αφύσικα* **2.** (μτφ.) υπερβολικός, ακραίος: *ήταν πολύ ~ το αστείο του και την προσέβαλε* ΣΥΝ. εξεζητημένος· ΦΡ. ***(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά*** για κάτι που είναι εντελώς απίθανο να συμβαίνει ή να ισχύει, ακραίο: *αυτό το συμπέρασμα είναι τραβηγμένο από τα μαλλιά* || *αυτή η θεωρία είναι τραβηγμένη από τα μαλλιά· απορώ πώς τη σκέφτηκε* • **3.** (για φωτογραφία ή ταινία) αυτός που έχει αποτυπωθεί σε φιλμ με φωτογραφική ή κινηματογραφική μηχανή: *αυτά τα πλάνα είναι ~ στα Ηλύσια Πεδία* || *μια φωτογραφία ~ το 1970.*
τράβηξα ρ. → τραβώ
τραβηξιά (η) (λαϊκ.) **1.** το τράβηγμα • **2.** κάθε εισπνοή καπνού από τσιγάρο ή ναρκωτικό ΣΥΝ. ρουφηξιά.
τραβηχτική (η) (λαϊκ.) **1.** η συναλλαγματική (βλ.λ.) **2.** χρηματικό ποσό που αποσπάται εντέχνως από κάποιον.
τραβηχτικός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που τραβάει, που ελκύει: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. ελκυστικός.
τραβηχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να τραβηχτεί ή έχει τραβηχτεί • **2.** ***τραβηχτή*** (η) η παράνομη λήψη, η υφαρπαγή χρημάτων. — **τραβηχτά** επίρρ.
τραβολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τραβολογάς... | τραβολογ-ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** τραβώ (κάποιον) (συνήθ. με άσχημο ή βίαιο τρόπο): *είχαν πιάσει έναν κακομοίρη και τον τραβολογούσαν μες στον δρόμο* **2.** (μτφ.) ταλαιπωρώ (κάποιον) υποβάλλοντάς τον σε εξαντλητικές μετακινήσεις και καταβάλλοντάς τον ψυχικά: *χρόνια μάς τραβολογούν στα δικαστήρια* || *την τραβολογάει τόσον καιρό, χωρίς να την παντρεύεται.* — **τραβολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τραβώ* + *-λογώ* (< *λόγος*)].
τραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραβάς... | τράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασκώ ελκτική δύναμη σε (κάποιον/κάτι), τον κάνω να κινηθεί προς το μέρος μου ή (για πράγμα) το τεντώνω κρατώντας το από ένα σημείο του: *οι ψαράδες τραβούσαν τα δίχτυα / τις βάρκες στη στεριά* || *ο γερανός τράβηξε το αυτοκίνητο από το χαντάκι* || *κάθε ομάδα κρατάει από μία άκρη τού σχοινιού και το τραβά με δύναμη* || *τράβηξε το ξίφος από το θηκάρι* || *~ το καλώδιο από την πρίζα* || *τράβηξε πίσω το κλείστρο τού όπλου* || *~ το καζανάκι / το χειρόφρενο* ΣΥΝ. σύρω, έλκω· ΦΡ. (α) ***τραβάτε με κι ας κλαίω*** βλ. λ. *κλαίω* (β) (μτφ.) ***τραβώ (κάποιον) απ' τη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (γ) (μτφ.) ***τραβάω τα μαλλιά μου*** βλ. λ. *μαλλί* (δ) ***τραβώ κουπί*** (i) (κυριολ.) κωπηλατώ (ii) (μτφ.-λαϊκ.) περνώ μεγάλες δυσκολίες, ταλαιπωρούμαι: *στην καινούργια του δουλειά τραβάει πολύ κουπί* (ε) (οικ.) ***τραβάω ζόρι*** (i) ταλαιπωρούμαι, καταπονούμαι (ii) (αργκό-ειρων.) έχω πρόβλημα με (κάποιον ή κάτι): *εσύ τι ζόρι τραβάς και διαμαρτύρεσαι;* (στ) ***τραβώ χαρτί*** παίρνω τραπουλόχαρτο από την τράπουλα, όταν έρχεται η σειρά μου (ζ) ***τραβάω τον δρόμο μου*** (i) ακολουθώ τη δική μου πορεία: *πήρε υποτροφία, πήγε στο εξωτερικό και τράβηξε τον δρόμο του* (ii) ακολουθώ την πορεία μου, αυτό που με ενδιαφέρει, χωρίς να ασχολούμαι με κάτι άλλο, παραβλέποντας τα άλλα: *εσύ τράβα τον δρόμο σου και μην ασχολείσαι με τους άλλους* (η) ***τραβώ το αφτί (κάποιου)*** επιπλήττω, κάνω αυστηρές παρατηρήσεις σε κάποιον: *δεν υπάρχει κάποιος υπεύθυνος να του τραβήξει το αφτί;* **2.** (καθημ.) σε φράσεις που δηλώνουν την ενέργεια που κάνει κάποιος, λ.χ. ***τραβάω ένα χαστούκι / σκαμπίλι (σε κάποιον)*** (χαστουκίζω, σκαμπιλίζω), ***τραβάω μπουνιά (σε κάποιον)*** (τον γρονθοκοπώ), ***τραβάω κλοτσιά*** (κλοτσώ), ***τραβάω σουτ*** (σουτάρω), (λαϊκ.) ***τραβώ (σε κάποιον) ένα βρισίδι / ένα λούσιμο*** βρίζω κάποιον άσχημα: *του τράβηξε ένα βρισίδι, που θα το θυμάται σ' όλη του τη ζωή,* κ.ά. **3.** κρατώ (κάποιον/κάτι) από ένα σημείο και τον μετακινώ σέρνοντάς τον· ΦΡ. ***τραβώ στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* **4.** (για υγρά) (α) αντλώ: *~ κρασί απ' το βαρέλι* (β) απορροφώ: *το χώμα τραβάει πολύ νερό* **5.** (συνεκδ.) πίνω: *~ κάμποσο κρασί·* ΦΡ. (καθημ.) **το τραβώ** πίνω πολύ: *βλέπω το τραβάς το ουίσκι* • **6.** απωθώ, απομακρύνω: *τον τράβηξε πέρα* • **7.** (για χρήματα) κάνω ανάληψη: *~ χρήματα από την τράπεζα* • **8.** καταναλώνω, απορροφώ μέρος τής παραγωγής: *η Ευρώπη τραβάει πολύ μεσογειακό λάδι* • **9.** αποτυπώνω κάτι σε φιλμ (με φωτογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα, κινηματογραφική μηχανή): *~ φωτογραφίες* || *τον τράβηξε σε μια αστεία πόζα την ώρα που κοιμόταν* || *το τηλεοπτικό συνεργείο τράβηξε μερικές σκηνές από το πανηγύρι* • **10.** (μτφ.) προσελκύω: *τον τράβηξε η ομορφιά της* || *αν δεν σε τραβάει η δουλειά σου, τη σταματάς* || *ο νεαρός ηθοποιός τράβηξε πάνω του τα φώτα τής δημοσιότητας* || *η ταινία του τράβηξε το ενδιαφέρον παραγωγών τού Χόλλυγουντ* ΣΥΝ. θέλγω, ελκύω ΑΝΤ. απωθώ • **11.** (μτφ.) πάσχω, υποφέρω: *τράβηξα πολλά βάσανα στη ζωή μου·* ΦΡ. (α) ***τραβώ τού λιναριού τα πάθη*** περνώ μεγάλες ταλαιπωρίες (β) ***τραβώ των παθών μου τον τάραχο / τού Χριστού τα πάθη / τα πάνδεινα*** καταταλαιπωρούμαι, υποφέρω (γ) ***τραβώ τον διάολό μου*** έχω πολλά βάσανα (δ) ***τι τραβάμε και δεν το μαρτυράμε!*** σε περιπτώσεις στις οποίες αγανακτεί κανείς με μια κατάσταση, ταλαιπωρείται πολύ, αλλά δεν διαμαρτύρεται • **12.** (μτφ.) αποζητώ, επιθυμώ: *απόψε η καρδιά μου τραβάει γλέντι και χορό·* ΦΡ. (α) ***η ψυχή μου τραβάει (κάτι)*** επιθυμώ έντονα κάτι: *ό,τι τραβάει η ψυχή σας θα το βρείτε στο νέο μας πολυκατάστημα* || *απόψε ~ γλέντι και χορό* (β) ***(κάτι) το τραβάει η ψυχή / ο οργανισμός (κάποιου)*** κάποιος δείχνει να του αρέσει ή να επιδιώκει κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *φαίνεται πως την τραβάει η ψυχή σου την ταλαιπωρία, γι' αυτό κυκλοφορείς με τη συγκοινωνία* || *το τραβάει ο οργανισμός του, με τον τρόπο που συμπεριφέρεται, να του δώσουν την απόλυση στο χέρι* • **13.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, τραβολογώ: *μας τραβούσε χρόνια στα δικαστήρια* || *την τραβάει πέντε χρόνια τώρα και δεν την παντρεύεται* • **14.** (μτφ. για μήνα) έχω, περιλαμβάνω: *πόσο τραβάει ο μήνας;* || *ο μήνας τραβάει τριάντα μία μέρες* • **15.** χαράσσω, σύρω: *~ γραμμές στο χαρτί* ♦ (αμετβ.) **16.** κινούμαι προς ορισμένη κατεύθυνση: *τράβηξε για το Σούνιο·* ΦΡ. (α) ***τράβα στη μπάντα*** πήγαινε στην άκρη (β) ***τράβα στη δουλειά σου!*** ασχολήσου με τις υποθέσεις σου και μην επεμβαίνεις σε ξένες υποθέσεις: *~ και μην ανακατεύεσαι!* (γ) ***τράβα!*** (i) πήγαινε, ξεκίνα: *«καροτσέρη ~, να πάμε στα Ταταύλα»* (λαϊκ. τραγ.) (ii) φύγε, χάσου!: *άι ~ από 'δώ!* • **17.** σχηματίζω ρεύμα: *το τζάκι δεν τραβάει* (η καπνοδόχος δεν διοχετεύει έξω τον καπνό) • **18.** διαρκώ, παρατείνομαι: *τράβηξε πολύ αυτό το σίριαλ· καιρός να τελειώνει·* ΦΡ. (α) ***τραβώ σε μάκρος / μακριά*** διαρκώ πολύ: *αυτή η υπόθεση τράβηξε σε μάκρος* (β) ***(και) τράβα κορδέλα***

για κάτι (συνήθ. ενοχλητικό) που συνεχίζεται, που δεν έχει τέλος • **19.** (για όχημα) έχω ταχύτητα ή υψηλή απόδοση: *το καινούργιο του αμάξι τραβάει γερά* || *το μηχανάκι έχει παλιώσει και δεν τραβάει στις ανηφόρες·* (μεσοπαθ. ***τραβιέμαι***) **20.** (α) αποσύρομαι: *τραβήχτηκε από την πολιτική / από τη δουλειά του* ΣΥΝ. αποτραβιέμαι (β) αποσύρομαι, υποχωρώ: *τα νερά τραβιούνται με την άμπωτη* • **21.** ταιριάζω με το φαγητό ή την εποχή: *τραβιέται το ούζο με αυτά τα μεζεδάκια* || *το καλοκαίρι η μπίρα τραβιέται πολύ* • **22.** ταλαιπωρούμαι: *~ χρόνια μ' αυτή την ιστορία κι ακόμη δεν έχω ξεμπλέξει* • **23.** (λαϊκ.) έχω ερωτικές σχέσεις: *τραβιέται μ' έναν συμφοιτητή της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραυώ* < *ταυρώ*, άλλος τ. τού ρ. *ταυρίζω* (πβ. κ. *χαιρετίζω – χαιρετώ, έξασθενίζω – έξασθενώ*), με τη σημ. «τραβώ όπως ο ταύρος, σύρω βίαια», < αρχ. *ταῦρος.* Σύμφωνα με την ετυμολ. αρχή, η λ. θα έπρεπε να γράφεται *τραυώ*, αλλά επικράτησε η γρ. *τραβώ*].

τραγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τραγανό σταφύλι **2.** η πετρώδης σύσταση τού εδάφους **3.** (ειδικότ.) ομαλός αλλά σκληρός βυθός σκεπασμένος με άμμο και χαλίκια, σπασμένα κοχύλια και μικρά ζωντανά πράσινα φύκια.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *τραγανός*, πβ. κ. *φαγανός – φαγάνα*].

τραγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραγάνισα} μασώ (κάτι τραγανό), κάνοντας χαρακτηριστικό θόρυβο, καθώς αυτό θρυμματίζεται στο στόμα. — **τραγάνισμα** (το).

τραγανιστός, -ή, -ό (για φαγώσιμο είδος) αυτός που είναι κάπως σκληρός στην επιφάνεια ή ξεροψημένος και, καθώς τρώγεται, θρυμματίζεται με χαρακτηριστικό θόρυβο στο στόμα: *~ πατάτες / φύλλο πίτας* ΣΥΝ. τραγανός.

τραγανός, -ή, -ό 1. (για φαγώσιμο είδος) κάπως σκληρός ή ξεροψημένος, τραγανιστός (βλ.λ.): *~ μπισκότο* **2.** (για καρπούς) αυτός που έχει κάπως σκληρό περίβλημα: *~ κεράσι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *τραγ-* (< αρχ. *τρώγω*, πβ. απρφ. αορ. β' *τραγ-εῖν*) + παραγ. επίθημα *-ανός*, πβ. κ. *στεγ-ανός*].

τράγειος, -α, -ον ➝ τράγιος

τραγελαφικός, -ή, -ό [1818] κατά γελοίο τρόπο αφύσικος, αλλόκοτος: *η απεργία των ταξί προκάλεσε μια ~ κατάσταση στους δρόμους.*

τραγέλαφος (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** μυθικό ζώο με σώμα ελαφιού και τράγου **2.** (μτφ.) καθετί αφύσικο και αλλόκοτο κατά γελοίο τρόπο: *η υπόθεση εξελίχθηκε σε σωστό ~.*

τραγή (η) το δέρμα τού τράγου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τραγέα / -ῆ* (ενν. *δορά*) < αρχ. *τράγος* (πβ. κ. *λεοντ-ῆ*)].

τραγήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) τράγιος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

τραγί κ. (λαϊκότ.) **τραΐ** (το) {τραγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο τράγος ή (καταχρ.) το μικρό κατσίκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *τράγος* (πβ. κ. *αρνί, γίδι*)].

τραγιάσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο λαϊκό καπέλο με γείσο ΣΥΝ. κασκέτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω.*
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. *trăiască* (Grecia) «ζήτω (η Ελλάδα)», κραυγή επευφημίας Ρουμάνων εκδρομέων στην Ελλάδα, που τη συνόδευαν με πέταγμα των σκούφων τους στον αέρα, με αποτέλεσμα να παρασυνδεθεί η ονομασία τού σκούφου με την προαναφερθείσα κραυγή].

τραγικοκωμικός, -ή, -ό ➝ κωμικοτραγικός

τραγικοποιώ ρ. μετβ. [1893] {τραγικοποι-είς | τραγικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω ένα γεγονός, μια κατάσταση με τρόπο τραγικό, υπερβάλλοντας ως προς τη σοβαρότητα του γεγονότος ή τής κατάστασης: *μην τραγικοποιείς τα πράγματα· θα τα καταφέρεις μια χαρά στις εξετάσεις!* ΣΥΝ. δραματοποιώ. — **τραγικοποίηση** (η).

τραγικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τραγωδία (βλ.λ.): *~ ποιητής / ήρωας / χορός / ειρωνεία* **2.** ***τραγικό*** (το) μία από τις αισθητικές κατηγορίες (όπως και το κωμικό, το ωραίο κ.ά.), η οποία δηλώνει το συναίσθημα που προκύπτει από τον φόβο και τον έλεο (στην τραγωδία) ή από τη σύγκρουση τού πόνου και τής ευχαρίστησης, τής χαράς και τής λύπης **3.** ***τραγικός*** (ο) ο ποιητής τού αρχαίου δράματος: *το βιβλίο του αναφέρεται στους αρχαίους ~* • **4.** (α) αυτός που έχει συμβεί με πολύ δυσάρεστο τρόπο, συχνά βίαιο: *βρήκε ~ θάνατο σε δυστύχημα* (β) αυτός που προκαλεί μεγάλη θλίψη: *~ γεγονός / εξέλιξη / συμβάν / επεισόδιο / κατάληξη / εμπειρία / στιγμές* (γ) (για πρόσ.) αυτός που η κατάστασή του προκαλεί τη συμπάθεια και τον οίκτο: *η ~ μάννα τού θύματος* || *~ φιγούρα η σκελετωμένη μορφή τού πρόσφυγα* || *~ φυσιογνωμία* (δ) αυτός που έχει ως επακόλουθο συμφορές: *~ απερισκεψία / λάθος.* **τραγικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τράγος*, αντί τού αναμενομένου *τραγῳδικός* (που είναι σπανιότ.), πβ. κ. *κωμικός – κωμῳδικός.* Ήδη αρχ. η σημ. «ο αναφερόμενος σε τραγωδία»].

τραγικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι τραγικό (βλ. λ. *τραγικός*): *η ~ τής κατάστασης.*

τραγικωμωδία (η) δραματικό έργο που συμπεριέχει στοιχεία τραγωδίας και κωμωδίας: *πολλοί φιλόλογοι θεωρούν την «Άλκηστη» και την «Ιφιγένεια την εν Ταύροις» τραγικωμωδίες.*

τραγίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δυσάρεστη οσμή που αναδίδει ο τράγος ΣΥΝ. βαρβατίλα.
[ΕΤΥΜ. < *τράγος* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ιδρωτ-ίλα*].

τράγιος, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον τράγο: *κέρατα ~* || (κ. ως βρισιά) *τα κέρατά σου τα ~!* || *«ζουμί από πόδια τράγια»* (Α. Λασκαράτος).

τραγογένης (ο) {τραγογένηδες} **1.** αυτός που έχει (μακριά συνήθ.) γένια, σαν τού τράγου **2.** (ειρων.-υβριστ.) ο παπάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τράγος* + *-γένης* < *γένι*].

τραγόδερμα (το) {τραγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα τού τράγου.

τραγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τράγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τραγόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή τράγου.

τραγόπαππας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο παππάς ΣΥΝ. τραγογένης (σημ. 2).

τραγοπόδαρος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει πόδια τράγου (συχνά ως επίθ. τού Διαβόλου, που κατά τη λαϊκή φαντασία έχει πόδια τράγου, και τού αρχ. θεού Πάνα) **2.** αυτός που φέρνει γρουσουζιά, ο γρουσούζης ΣΥΝ. κατσικοπόδαρος. Επίσης **τραγοπόδης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *τράγος* + *-πόδαρος* < *ποδάρι*, πβ. αρχ. *τραγό-πους*].

τράγος (ο) (λαϊκ.) **1.** η αρσενική αίγα με χαρακτηριστικό γένι· ΦΡ. ***αποδιοπομπαίος τράγος*** βλ. λ. *αποδιοπομπαίος* • **2.** (υβριστ.) ο παπάς, ειδικότ. αυτός που έχει γένι που θυμίζει τράγο • **3.** ΑΝΑΤ. δερμάτινη τριγωνική προεξοχή τού αφτιού μπροστά από το στόμιο τού έξω ακουστικού πόρου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, < θ. *τραγ-* τού ρ. *τρώγω* (πβ. απρφ. αορ. β' *τραγ-εῖν*)].

τραγούδημα (το) ➝ τραγουδώ

τραγούδι (το) {τραγουδ-ιού | -ιών} **1.** (α) μελωδική απόδοση, μελοποίηση κειμένου, κατά κανόνα ποιητικού, που τραγουδιέται από μια φωνή ή και από χορωδία· η λ. χρησιμοποιείται ιδίως για μελοποιήσεις σε απλές μουσικές φόρμες: *τα ~ τού Σούμπερτ* || *χορωδιακό ~* || *το ~ τής γης, τού Μάλερ* || *και τώρα, θα ακούσετε μουσική και τραγούδια* ΣΥΝ. (λόγ.) άσμα, κομμάτι (β) (ειδικότ.) μελοποίηση στίχων σε τυποποιημένη φόρμα, που στηρίζεται συνήθως στη διαδοχή κουπλέ (βλ.λ.) και ρεφρέν (βλ.λ.): *είχε μια τσάντα τραγούδια υπό μάλης, και γύρναγε τις εταιρείες για να τα βγάλει δίσκο·* ΦΡ. ***και θα πεις κι ένα τραγούδι!*** για κάποιον που αναγκάζεται να κάνει κάτι, και μάλιστα με το παραπάνω: *θα τον παντρευτείς, και θα πεις κι ένα τραγούδι!* **2.** (περιληπτ.) σύνολο τραγουδιών με ενιαία θεματολογία, μουσικό ύφος ή προέλευση: *το κλασικό / έντεχνο / λαϊκό / δημοτικό / κλέφτικο / ρεμπέτικο / ελαφρό / ελαφρολαϊκό / μοντέρνο / ελληνικό / ξένο / ποπ / ροκ / αγγλόφωνο ~* **3.** (συνεκδ.) η μελωδία, η μουσική, ο μουσικός ήχος: *το ~ τής σοπράνο / τού βιολιού / τού φλάουτου / τού πιάνου / τής ορχήστρας / τού πουλιού / τού αηδονιού* **4.** (συνεκδ.) το να τραγουδά κανείς: *μου αρέσει το τραγούδι* ΣΥΝ. τραγούδημα· ΦΡ. (α) ***το ρίχνω στο τραγούδι*** αρχίζω να τραγουδώ συνεχώς ή να ασχολούμε συστηματικά με το τραγούδι (β) ***πιάνω το τραγούδι*** αρχίζω να τραγουδώ **5.** η επαγγελματική ενασχόληση με την παραγωγή, κυκλοφορία ή ερμηνεία τραγουδιών, η αγορά τού τραγουδιού: *ανερχόμενος αστήρ του μοντέρνου ~* || *ασχολείται με το ~, ως παραγωγός* || *το ~ στις μπουάτ διέρχεται κρίση* || *βιομηχανία τραγουδιού* — (υποκ.) **τραγουδάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **τραγουδάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τραγουδῶ* (υποχωρητ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < **τραγῴδιον* (με την επίδρ. τού *τραγουδῶ*), υποκ. τού αρχ. *τραγῳδία*].

τραγουδιάρης (ο) {τραγουδιάρηδες}, **τραγουδιάρα** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο που λέει τραγούδια ή που του αρέσει να τραγουδά· (ειρων.) ερασιτέχνης τραγουδιστής ή τραγουδιστής λαϊκών κέντρων χαμηλού επιπέδου (σκυλάδικα, βλ.λ.).

τραγούδισμα (το) ➝ τραγουδώ

τραγουδιστής (ο) [μεσν.] {-ές κ. (λαϊκ.) -άδες}, **τραγουδίστρια** (η) {τραγουδιστριών} πρόσωπο που τραγουδά επαγγελματικά τραγούδια δικά του ή άλλων συνθετών: *λαϊκός / μεγάλος / επώνυμος / διάσημος ~* ΣΥΝ. ερμηνευτής, (λόγ.) αοιδός.

τραγουδιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το τραγούδι ή τον τραγουδιστή: *μεγάλες ~ επιτυχίες / σεζόν.* — **τραγουδιστικά** επίρρ.

τραγουδιστός, -ή, -ό 1. αυτός που τραγουδιέται: *~ κείμενο* **2.** αυτός που είναι σαν τραγούδι: *~ φωνή* ΣΥΝ. μελωδικός. — **τραγουδιστά** επίρρ.

τραγουδοποιός (ο) αυτός που γράφει τραγούδια, που συνθέτει τη μουσική και τους στίχους και συχνά τα ερμηνεύει ο ίδιος. — **τραγουδοποιία** (η), **τραγουδοποιώ** ρ. {-είς...}, **τραγουδοποιητικός, -ή, -ό.**

τραγουδώ κ. **τραγουδάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τραγουδάς... | τραγούδησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω την ικανότητα να αποδώσω συνδυασμό στίχων και μουσικής, μπορώ να πω ένα τραγούδι: *δεν ~, δεν έχω ωραία φωνή* || *«τραγουδάτε στο μπάνιο;»* (διαφήμ.) || *~ ωραία / συγκρατημένα / φάλτσα / με πάθος* **2.** ασκώ το επάγγελμα τού τραγουδιστή, ερμηνεύω τραγούδια επαγγελματικώς: *~ σε νυχτερινό κέντρο / σε μπουάτ* || *δήλωσε ότι δεν θα τραγουδήσει ξανά* **3.** (μτφ. για πουλιά) κελαηδώ: *τα πουλιά τραγουδούσαν στα κλαδιά* ♦ (μετβ.) **4.** λέω, εκτελώ με τη φωνή μου ένα τραγούδι, γενικότερα απαγγέλλω εμμελώς ή αποδίδω με τη φωνή μου μια μελωδική γραμμή: *η παρέα τραγουδά παλιά, ξεχασμένα τραγούδια τού Γιαννίδη* || *το γλέντι άλλοι τραγουδούσαν, άλλοι χορεύανε* || *το παιδί τραγουδούσε με τη φωνή του λογάκια χωρίς σημασία* || *όταν παίζεις την μελωδία, να την τραγουδάς κιόλας* **5.** ερμηνεύω τις συνθέσεις ενός συνθέτη: *στη συναυλία ο Μπιθικώτσης θα τραγουδήσει Θεοδωράκη* **6.** συνθέτω ένα μεγάλο ποίημα ή διάφορα ποιήματα σχετικά με ένα θέμα: *ένας ποιητής που τραγούδησε τον έρωτα με την ποίησή του* || *ο Παλαμάς στα ποιήματά του τραγουδάει τους καημούς τής ρωμιοσύνης.* — **τραγούδημα** κ. **τραγούδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραγουδῶ* < αρχ. *τραγῳδῶ (-έω)* < *τραγῳδός* (βλ.λ.)].

τραγωδία (η) {τραγωδιών} **1.** θεατρικό έργο, το οποίο συνδύαζε κατά την αρχαιότητα τον ποιητικό έμμετρο λόγο, τη μουσική και την όρχηση και, αναπαριστώντας σκηνές από την ίδια τη ζωή και εσωτερικές συγκρούσεις των ανθρώπων, προκαλούσε στην ψυχή των θεατών τον φόβο και τον οίκτο για τη μοίρα των ηρώων: *οι τραγωδίες τού Αισχύλου / τού Ευριπίδη* **2.** το θεατρικό είδος που περιλαμβάνει τέτοια έργα: *το θέατρό μας θ' ανεβάσει ~* || *δήλωσε ότι θα παίξει ~* **3.** (στα νεότερα χρόνια) θεατρικό έργο με δραματική υπόθεση ΑΝΤ. κωμωδία

4. (συνεκδ.) συμβάν που προκαλεί λύπη και οίκτο για τους αναξιοπαθούντες: *αεροπορική / ναυτική / οικογενειακή ~* ΣΥΝ. δράμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραγῳδία* < *τραγῳδός* (βλ.λ.)].

τραγωδιογράφος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει τραγωδίες, ο συγγραφέας τραγωδιών ΣΥΝ. τραγικός ποιητής.

τραγωδοποιός (ο) [αρχ.] ο τραγωδιογράφος. — **τραγωδοποιία** (η) [μτγν.].

τραγωδοποιώ ρ. αμετβ. [1882] {τραγωδοποιείς...} γράφω τραγωδία.

τραγωδός (ο/η) **1.** ο τραγικός ποιητής ● **2.** ηθοποιός που παίζει σε τραγωδία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραγῳδός* < *τράγος* + *ᾠδή* (κατά το *ῥαψῳδός*). Η ερμηνεία παραμένει ανεξακρίβωτη, καθ' όσον μάλιστα συνδέεται στενά με την ιστορική εξέλιξη τής τραγωδίας ως λογοτεχνικού είδους. Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή στους διονυσιακούς διθυράμβους, στους οποίους ένας χορός σατύρων (που τους αποκαλούσαν *τράγους*) επιδιδόταν σε έξαλλες πράξεις μανίας, ακόμη και ασέλγειας. Κατ' άλλους, όμως, η λ. *τραγῳδός* περιέγραψε αρχικώς εκείνον που τραγουδούσε και χόρευε σε αγώνες με έπαθλο έναν τράγο ή με αφορμή τη θυσία του].

τραΐ (το) ▸ τραγί

Τραϊανός (ο) **1.** *Μάρκος Ούλπιος*· Ρωμαίος αυτοκράτορας (98-117 μ.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Traianus / Troianus < Troia «Τροία»].

τραινάρισμα (το) → τρενάρισμα

τραινάρω ρ. ▸ τρενάρω

τραίνο (το) ▸ τρένο

τρακ (το) {άκλ.} η ανησυχία ή ο φόβος που αισθάνεται κάποιος, όταν βρίσκεται μπροστά σε πολύ κόσμο, όταν περνά μια σωματική ή ψυχική δοκιμασία ή έρχεται σε επαφή με κάτι τελείως καινούργιο γι' αυτόν: *ο ηθοποιός, πριν βγει στη σκηνή, είχε ~ || με πιάνει ~ όταν απευθύνομαι σε μεγάλο ακροατήριο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trac, εκφραστ. λ., πιθ. προϊόν ονοματοποιίας].

τράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να ζητεί κανείς από άλλον χρήματα, τσιγάρα, μικροαντικείμενα κ.λπ., για να καλύπτει τις ανάγκες του, χωρίς να τα επιστρέφει ή να πληρώνει γι' αυτά: *κάνω ~ || ζω με την ~ || βγαίνω για ~ || μου έκανε ~ μερικά τσιγάρα*· ΦΡ. ***κάνω τράκες*** εντυπωσιάζω, προκαλώ αίσθηση με την εμφάνισή μου ● **2.** (αργκό) το τρακάρισμα, η σύγκρουση: *έγινε μια ~ στη διασταύρωση!*
[ΕΤΥΜ. < *τρακάρω* (υποχωρητ.)].

τρακαδόρος (ο), **τρακαδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει κατά σύστημα τράκα (βλ.λ., σημ. 1). — **τρακαδόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τράκα* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *κομπινα-δόρος*].

τρακάρισμα[1] (το) [1814] {τρακαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η σύγκρουση οχημάτων: *δεν έχει συνέλθει ακόμη απ' το ~.*

τρακάρισμα[2] (το) {τρακαρίσματος | χωρ. πληθ.} το να έχει πάθει κανείς τρακ (βλ.λ.).

τρακαρισμένος[1], -η, -ο (όχημα) που έχει συγκρουστεί (με άλλο όχημα): *το αυτοκίνητό του είναι ~ στο δεξί φτερό.*

τρακαρισμένος[2], -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που έχει τρακ (βλ.λ.): *ήταν ~ και δεν τα πήγε καλά στις προφορικές εξετάσεις.*
[ΕΤΥΜ. < *τρακ*, με την επίδρ. τού ρ. *τρακάρω*].

τρακάρω[1] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τράκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (κατά την οδική κυκλοφορία) (α) συγκρούομαι με άλλο όχημα: *τρακάρισα με ένα άλλο αυτοκίνητο / με μηχανάκι / με φορτηγό || τράκαρα στην εθνική οδό* (β) πέφτω με όχημα πάνω σε σταθερό σημείο ή σταθμευμένο όχημα: *τράκαρε σ' ένα δέντρο / σε μια κολόνα τής Δ.Ε.Η.* || (κ. μτφ.) *εκεί που περπατούσα, τράκαρα σ' έναν στύλο / σ' έναν τοίχο* ♦ (μετβ.) **2.** (α) προκαλώ ζημιά στο όχημα που οδηγώ προσκρούοντας σε άλλο όχημα ή σταθερό σημείο: *πού το τράκαρες το αμάξι σου κι έγινε έτσι;* || *πρόσεξε μην τρακάρεις το καινούργιο σου αυτοκίνητο* (β) *(τρακάρω κάποιον)* χτυπώ με το όχημά μου το όχημα άλλου: *με τράκαραν* (κάποιος χτύπησε με το όχημά του το δικό μου) || *τον τράκαρε κάποιος από πίσω* || *έστριψε απότομα, για να μη μας τρακάρει* **3.** (μτφ.) συναντώ τυχαία (κάποιον), καθώς περπατώ ή οδηγώ: *τον τράκαρα σε μπαράκι τής παραλίας.* Επίσης **τρακέρνω**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. attraccare «(για πλοίο) πλευρίζω σε αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο, ορμίζω», αγν. ετύμου].

τρακάρω[2] ρ. μετβ. κάνω κάποιον να πάθει τρακ· συνήθ. το μεσοπαθ. ***τρακάρομαι*** κ. ***τρακαρίζομαι*** παθαίνω τρακ: *τρακαρίστηκε όταν είδε τα θέματα των εξετάσεων || ήταν πολύ τρακαρισμένη στη συνέντευξη Τύπου.*

τρακατρούκα κ. **στρακαστρούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό πυροτέχνημα που παράγει με αλλεπάλληλες εκρήξεις έντονους κρότους ΣΥΝ. κροτίδα **2.** (μτφ.) ***τρακατρούκες*** (οι) απειλές ή υποσχέσεις που μένουν μόνο στα λόγια και δεν πραγματοποιούνται.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τράκο (το) κ. **τράκος** (ο) (λαϊκ.) **1.** η σύγκρουση οχημάτων: *έγινε ένα ~ στη γωνία* ΣΥΝ. τρακάρισμα ● **2.** η ζημιά που παθαίνει κανείς σε μια δραστηριότητά του, η βλάβη· κυρ. στη ΦΡ. ***παθαίνω τράκο*** παθαίνω ζημιά, με βρίσκει συμφορά: *έπαθε ένα τράκο, που θα το θυμάται σε όλη του τη ζωή.*
[ΕΤΥΜ. < *τρακάρω* (υποχωρητ.)].

τρακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} σύνολο τριακοσίων (προσώπων, πραγμάτων)· μόνο στη ΦΡ. ***καμιά τρακοσαριά*** περίπου τριακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρ(ι)ακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά* (βλ.λ.)].

τρακόσοι → τριακόσιοι

τρακτέρ (το) {άκλ.} ελλην. *ελκυστήρας*· τροχοφόρο ή ερπυστριοφόρο όχημα που ρυμουλκεί άλλα οχήματα, κυρ. γεωργικά μηχανήματα· (συνήθ. συνεκδ.) το όχημα που φέρει πίσω του γεωργικό μηχάνημα για το όργωμα των χωραφιών: *οι αγρότες με τα ~ έκλεισαν την εθνική οδό.* — (υποκ.) **τρακτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tracteur < λατ. tractus «έλξη, σύρσιμο, τράβηγμα» < ρ. trahere «έλκω, σύρω, τραβώ» (πβ. μτχ. tractus)].

τρακτερωτός, -ή, -ό (παπούτσι) που η σόλα του έχει μικρές προεξοχές και εγκοπές, όπως τα λάστιχα των τροχών των τρακτέρ.

τραλαλά επιφών. (καθημ.) εκφράζει χαρά· ΦΡ. (σκωπτ.) (α) ***είναι τραλαλά*** (για πρόσ.) τα έχει χαμένα, δεν ξέρει τι λέει ή τι κάνει (β) (αργκό) ***έπαθε ψυχικό τραλαλά*** ταράχτηκε πολύ, υπέστη νευρικό κλονισμό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tralala, ονοματοπ. λ.].

Τράλλεις (οι) {Τράλλεων} αρχαία πόλη τής Μικράς Ασίας, το σημερινό Αϊδίνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, από ομώνυμο θρακ. φύλο, αγν. ετύμου].

τραμ (το) {άκλ.} ελλην. *τροχιόδρομος*· μεταφορικό αστικό μέσο που αποτελείται από ηλεκτροκίνητα τροχοφόρα οχήματα, τα οποία κινούνται πάνω σε σιδηροτροχιές. — (υποκ.) **τραμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tram, αβεβ. ετύμου, ίσως < μέσ. ολλ. trame «δοκός, μαδέρι», οπότε η λ. θα αναφερόταν αρχικώς στις σιδηροτροχιές των ορυχείων, πάνω στις οποίες κινούνταν τα βαγόνια με το φορτίο].

τραμβαγέρης (ο) {τραμβαγέρηδες} (παλαιότ.) οδηγός ή εισπράκτορας τραμ.
[ΕΤΥΜ. < *τραμβάι* (< αγγλ. tram-way, οπτικό δάνειο) + παραγ. επίθημα *-έρης*, με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-*].

τραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} ο βόρειος άνεμος ΣΥΝ. (επίσ.) βορράς κ. (καθημ.) βοριάς (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραμο(υ)ντάνα* < ιταλ. tramontana «άνεμος από τα βουνά (τού βορρά)», θηλ. τού επιθ. tramontano < λατ. transmontānus < trans- + montānus «ορεινός» < mons, -ntis «όρος»].

τράμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ανταλλαγή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. trampa].

τραμπάκουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ογκώδες και αργό ιστιοφόρο πλοίο τής Αδριατικής Θάλασσας **2.** (μτφ.) πολύ χοντρή γυναίκα που βαδίζει αργά και κουνιέται δεξιά-αριστερά, καθώς στηρίζεται διαδοχικά στο ένα και στο άλλο πόδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trabaccolo, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *tra-bica (ενν. nāvis) < trabs, -bis «δοκός (στενόμακρη), πλοίο»].

τραμπάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινη ή μεταλλική δοκός ή σανίδα που στηρίζεται στο μέσον της πάνω σε μία (συχνά διχαλωτή) βάση και έχει καθίσματα στις δύο άκρες, όπου κάθονται δύο άτομα, καθένα από τα οποία πιέζει με το βάρος του τη θέση του, ώστε ο απέναντί του να σηκωθεί στον αέρα και αντιστρόφως: *κάνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traballare «ταλαντεύομαι» (υποχωρητ.) < tra- «μεταξύ, ανάμεσα» (< λατ. trans) + ballare «χορεύω, πηδώ, σκιρτώ» < μτγν. λατ. ballāre (< αρχ. *βάλλω*)].

τραμπαλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {τραμπαλίστηκα} (λαϊκ.) **1.** παίζω με την τραμπάλα, ταλαντεύομαι πάνω σε τραμπάλα: «*τράμπα-τραμπαλίζομαι, πέφτω και τσακίζομαι*» (παιδικό τραγ.) **2.** (μτφ.) πηγαίνω πάνω-κάτω, ανεβοκατεβαίνω, όπως λ.χ. μια βάρκα στο κύμα. — **τραμπάλιαμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τραμπολίνο (το) η εκτέλεση ακροβατικών πάνω σε τεντωμένο καραβόπανο και το άθλημα που βασίζεται σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trampolino < trampoli < γερμ. trampeln «ποδοκροτώ»].

τραμπουκαρειό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) (περιληπτ.) σύνολο ή ομάδα τραμπούκων. Επίσης **τραμπουκαρία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τραμπούκος* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*].

τραμπουκέτο (το) κινητό μηχάνημα τού θεάτρου, που εξυπηρετεί τη σκηνική παρουσίαση ή εξαφάνιση προσώπων ή αντικειμένων τού σκηνικού διακόσμου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trabocchetto < γαλλ. trébuchet < προβηγκ. trabuc «πολιορκητικός κριός» (βλ. κ. *τραμπούκος*)].

τραμπουκισμός (ο) η συμπεριφορά που αρμόζει σε τραμπούκο· χαρακτηρίζεται από θρασύτητα, χρησιμοποίηση απειλών και εκβιασμών, αυθαιρεσία και πρόκληση ταραχών, με σκοπό την εξυπηρέτηση ανέντιμων και ευτελών σκοπών πολιτικής παράταξης ή πολιτικού προσώπου: *οι ~ των οπαδών τού ακροδεξιού υποψηφίου.*

τραμπούκος (ο) **1.** πρόσωπο που πληρώνεται (ή σπανιότ. ενεργεί από μόνο του) για να προκαλεί επεισόδια και να βιαιοπραγεί εις βάρος (κυρ. πολιτικών) αντιπάλων: *οι ~ τής ακροδεξιάς προσπάθησαν να εμποδίσουν τη συγκέντρωση των ειρηνιστών* **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί βία για την επιβολή του σε έναν χώρο ΣΥΝ. νταής. — **τραμπούκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. trabuco «είδος πυύρου (που έμοιαζε με όλμο)» < προβηγκ. trabuc «καταπέλτης, πολιορκητική μηχανή» < tra- «ανάμεσα, μεταξύ» + -buc (< φρανκον. būk «κοιλιά»). Η σημερινή χρήση τής λ. οφείλεται στη συνήθεια ορισμένων πολιτικών να δίνουν ως φιλοδώρημα ένα πούρο σε εκείνους που προσλαμβάνονταν για να τρομοκρατούν τους πολιτικούς αντιπάλους].

τρανεύω ρ. αμετβ. {τράνεψα} (σπάν.) γίνομαι τρανός (βλ.λ.).

τρανζίστορ (το) {άκλ.} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. συμπαγής συσκευή που αποτελείται από διαδοχικούς ημιαγωγούς ενωμένους μεταξύ τους, οι οποίοι παίζουν τον ρόλο ενισχυτή μικρών μεταβολών τού ρεύματος και τής τάσεως **2.** (συνεκδ.) μικρό ραδιόφωνο. — (υποκ.) **τρανζιστοράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. transistor < trans(fer) «μεταφέρω» + (res)istor «αντίσταση», επειδή ή ενέργεια διοχετεύεται στον ημιαγωγό μέσω ηλεκτρικής αντιστάσεως].

τράνζιτ κ. **τράνζιτο** (το) {άκλ.} **1.** η διέλευση εμπορευμάτων από ενδιάμεσους σταθμούς προς τον τελικό προορισμό τους, χωρίς την καταβολή ενδιάμεσων δασμών **2.** η παραμονή ταξιδιωτών σε σταθμούς (λιμάνια, αεροδρόμια) και η μετεπιβίβασή τους σε άλλο μέσο μεταφοράς για την ολοκλήρωση τού ταξιδιού τους χωρίς ενδιάμεσο έλεγχο στις αποσκευές ή (συνήθ.) και στα διαβατήρια, καθώς και ο χώρος στον οποίο παραμένουν για τη μετεπιβίβασή τους: *πτήση ~ για Αργεντινή.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. transit / ιταλ. transito < λατ. transitus «διάβαση, μετάβαση» < transire «μεταβαίνω, διέρχομαι»].

τρανκουίλο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως ένδειξη εκφραστική ή ρυθμικής αγωγής: ήρεμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tranquillo «ήρεμος, ήσυχος» < λατ. tranquillus].

τρανός, -ή, -ό (εκφραστ.-λογοτ.) **1.** (για πρόσ.) ο σπουδαίος: *έγινε μεγάλος και ~* **2.** πολύ μεγάλος, πολύ σημαντικός: *~ απόδειξη* || *~ παράδειγμα τής αξίας του υπήρξε η ερμηνεία του στο έργο αυτό* **3.** (σπάν.-λαϊκ.) ο μεγάλος στην ηλικία ή στο ανάστημα ΣΥΝ. μεγάλος ΑΝΤ. μικρός. — **τρανότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρανής* «σαφής, ευκρινής» (κατά τα επίθ. σε *-ος*), που παρουσιάζει επίθημα *-ανής*, πβ. κ. *σαφ-ηνής*. Το θ. *τρ-* προέρχεται πιθ. από τη μηδενισμ. βαθμ. τού *τείρω* (< **τέρ-jω*) (βλ. λ. *τόρνος, τρίβω*), ενώ η σημασιολ. εξέλιξη φαίνεται ικανοποιητική, αν ληφθεί υπ' όψιν και το παράγ. *τορός* «διαπεραστικός, σαφής, ξεκάθαρος»].

τρανσαμινάση (η) {δύσχρ. τρανσαμινασών} ΒΙΟΛ. ένζυμο που συμβάλλει στη γενική διαδικασία μεταβολισμού των αμινοξέων· οι τρανσαμινάσες απαντούν φυσιολογικά στα κύτταρα, αλλά η ποσότητά τους στο αίμα είναι μικρή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. transaminase < transamination < λατ. trans- «δια-, πέραν» + amination < amin- (βλ. λ. *αμίνες*)].

τρανσέξουαλ (ο/η) {άκλ.} αυτός που έχει αλλάξει φύλο (από άνδρας σε γυναίκα ή το αντίστροφο) με χειρουργική επέμβαση. — **τρανσεξουαλικότητα** (η), **τρανσεξουαλικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trans(s)exual].

τρανσεξουαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η αίσθηση που έχει κάποιος ότι ανήκει στο αντίθετο φύλο και συνήθ. η επακόλουθη πραγματοποίηση αλλαγής φύλου με χειρουργική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. transsexualism].

Τρανσυλβανία (η) (ρουμ. Transilvania) περιοχή τής Δ. Ρουμανίας που περικλείεται Β., Α. και Ν. από τα Καρπάθια Όρη. — **Τρανσυλβανός** (ο), **Τρανσυλβανή** (η), **τρανσυλβανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Transylvania < trans- «δια-» + sylva «δάσος»].

τραντάζω ρ. μετβ. {τράντα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** σείω δυνατά και απότομα: *ο σεισμός τράνταξε τα σπίτια* || (κ. μτφ.) *το θέατρο τραντάχτηκε από τα γέλια των θεατών* ΣΥΝ. ταρακουνώ **2.** (μτφ.) συγκλονίζω (κάποιον) ψυχικά ή τον κάνω να βγει από κατάσταση εφησυχασμού: *οι εικόνες βίας από τον πόλεμο μας τράνταξαν* || *τους τράνταξαν τα εκλογικά αποτελέσματα* ΣΥΝ. ταρακουνώ. — **τράνταγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **τραντανίζω* (κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε *-άζω*) < **ταντανίζω* (με ανάπτυξη *-ρ-* ευφωνικού) < αρχ. *ταντανίζω* (< *τάνταλος*, βλ.λ.)].

τρανταχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που κάνει θόρυβο: *~ γέλια* **2.** αυτός που εντυπωσιάζει, που προκαλεί αίσθηση: *ο πρόεδρος τού συλλόγου έκανε ~ μεταγραφές* **3.** ο πολύ ισχυρός ή προφανής: *~ επιχείρημα / απόδειξη* **4.** (για πρόσ.) ο σπουδαίος, ο διάσημος: *~ φυσιογνωμία / προσωπικότητα.* — **τρανταχτά** επίρρ.

τρανώνω ρ. αμετβ. {τράνω-σα, -θηκα} (λογοτ.) τρανεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρανώ (-όω)* «ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω» < *τρανός* (βλ.λ.), κατά τη σημασιολ. εξέλιξη τού επιθ.].

τράπεζα (η) {-ας κ. -έζης | -εζών} **1.** οικονομική επιχείρηση ή οργανισμός που είναι εξουσιοδοτημένος να παρέχει διάφορες υπηρεσίες, όπως η παραλαβή και φύλαξη χρημάτων (κατάθεση με τόκο) ή αντικειμένων αξίας (σε θυρίδες), ο δανεισμός χρημάτων με τόκο, η έκδοση και εξαργύρωση επιταγών, η πώληση και αγορά συναλλάγματος, η διακίνηση κεφαλαίων, η έκδοση νομίσματος κ.ά.: *Εθνική / Εμπορική / Κτηματική ~* || *Κεντρική Τράπεζα* (η Τράπεζα Ελλάδος, η οποία εκδίδει το νόμισμα) || *~ επενδύσεων* || *κρατική / ιδιωτική ~* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένας τέτοιος οργανισμός, καθώς και κάθε του παράρτημα: *πήγα στην ~* || *έκρηξη βόμβας σε ~ των Αθηνών* **3.** (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλη οικονομική άνεση, που μπορεί να δανείζει τους άλλους: *δεν είμαι ~, για να σας δίνω συνεχώς λεφτά!* **4.** (ειδικότ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται και συντηρείται σε καλή κατάσταση κάτι (αίμα, σπέρμα, μοσχεύματα ή πληροφορίες σε υπολογιστή), ώστε να χρησιμοποιηθεί μόλις υπάρξει ανάγκη: *~ αίματος* (βλ. λ. *αίμα*) / *σπέρματος / πληροφοριών / δεδομένων* • **5.** (σπάν.) το τραπέζι, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***Αγία Τράπεζα*** τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο τραπέζι που βρίσκεται μέσα στο ιερό των χριστιανικών ναών, πάνω στο οποίο τελείται το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (β) ***συζήτηση στρογγυλής τραπέζης*** βλ. λ. *στρογγυλός* (γ) ***Ιππότες τής Στρογγυλής Τραπέζης*** οι ιππότες που, κατά τον θρύλο, αποτέλεσαν την αυλή τού βασιλιά Αρθούρου στην Αγγλία και οι οποίοι κάθισαν γύρω από ένα στρογγυλό τραπέζι, ώστε να φαίνονται όλοι ίσοι: *το αδελφάτο των ιπποτών τής στρογγυλής τραπέζης* **6.** (σε μονές) ο χώρος στον οποίο προσφέρονται γεύματα στους πιστούς και γευματίζουν οι μοναχοί· ΦΡ. ***κάνω τράπεζα*** γευματίζω, παρέχω γεύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τρά-πεδ-ja* < θ. *τρα-* + *πεδ-* (από την απαθή βαθμ. τής λ. *πούς*, βλ. κ. *πέδ-ον, πεδ-ίον*). Το θ. *τρα-* ανάγεται στο αριθμητ. *τέσσαρες* (πβ. επίθ. *τέ-ταρ-τος, τε-τρά-κις*) μέσω Ι.Ε. *kʷe-tr-, όπου όμως η σίγηση τού αρχικού *τε-* (< *kʷe-) παραμένει δυσερμήνευτη (ίσως θεωρήθηκε αναδιπλασιασμός). Η λ. δήλωνε αρχικώς κάθε έπιπλο με οριζόντια επιφάνεια, που στηρίζεται σε τέσσερα πόδια, αργότερα δε εξειδικεύθηκε στη σημ. «τραπέζι αργυραμοιβού, εξέδρα συναλλαγών», από όπου προέκυψε η σημ. «πιστωτικό ίδρυμα». Μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική αποτελούν οι φρ. *Ιππότες τής Στρογγυλής Τραπέζης* (< The Round Table Knights), *συζήτηση στρογγυλής τραπέζης* (< round-table discussion), *τράπεζα πληροφοριών* (< data bank) κ.ά.].

τραπεζάκι (το) → τραπέζι

τραπεζαρία (η) {τραπεζαριών} **1.** ο χώρος σπιτιού, ξενοδοχείου ή ιδρύματος, στον οποίο υπάρχουν ένα μεγάλο τραπέζι και καρέκλες για την παροχή γεύματος σε επισκέπτες (σπίτι) ή αρκετά τραπέζια για το σερβίρισμα πελατών ή τροφίμων (ξενοδοχείο, ίδρυμα): *θα φάμε στην ~* || *περάστε στην ~* || *το πρωινό σερβίρεται στην ~ τού ξενοδοχείου* **2.** (συνεκδ.) ο απαραίτητος εξοπλισμός ενός τέτοιου χώρου σε ιδιωτική κατοικία, συνήθ. το τραπέζι και οι καρέκλες, όπου παρατίθεται γεύμα σε επισκέπτες ή φιλοξενούμενους: *αγόρασα καινούργια ~* || *μοντέρνα / κλασική ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραπεζάρης* «τραπεζοκόμος των μονών» < *τράπεζα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *πρωτ-άρης, λυρ-άρης*].

τραπέζι (το) {τραπεζ-ιού | -ιών} **1.** έπιπλο με τέσσερα συνήθ. πόδια, πάνω στα οποία στηρίζεται επίπεδη επιφάνεια: *στρογγυλό / χειρουργικό ~* || *~ πτυσσόμενο / περιστρεφόμενο / κινητό / τροχήλατο / ραπτομηχανής / σερβιρίσματος / σχεδιάσεως / τού καφέ / τού χολ / για φαγητό / τής κουζίνας / για γραφείο* || *στο τηλεοπτικό στούντιο έχουν τοποθετήσει τα μηχανήματα σε μακρόστενα ~* || *το ~ των συνομιλιών* (επισήμων) / *των διαπραγματεύσεων / των διαβουλεύσεων / τού διαλόγου / των συζητήσεων·* ΦΡ. (α) ***κλείνω τραπέζι*** (σε εστιατόριο ή νυχτερινό κέντρο) κλείνω θέση, κάνω κράτηση: *έχει πολύ κόσμο την Τσικνοπέμπτη στις ταβέρνες και πρέπει να κλείσουμε τραπέζι* (β) ***ρίχνω (π.χ. πρόταση) στο τραπέζι*** καταθέτω, υποβάλλω, παρουσιάζω (μια πρόταση) στους συνομιλητές / συζητητές μου **2.** (ειδικότ.) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στο τραπέζι*** παίρνω θέση για να γευματίσω: *όλη η οικογένεια καθόταν στο τραπέζι* (β) ***στρώνω τραπέζι*** βλ. λ. *στρώνω* (γ) ***ξεστρώνω / μαζεύω το τραπέζι*** μαζεύω όσα έστρωσα πάνω στο τραπέζι (δ) ***βάζω τραπέζι*** ετοιμάζω, στρώνω τραπέζι (για φαγητό) **3.** (συνεκδ.) το γεύμα ή το δείπνο: *έχουμε ~ απόψε* || *με κάλεσαν σε ~·* ΦΡ. ***κάνω το τραπέζι (σε κάποιον)*** παραθέτω γεύμα (σε κάποιον). · (υποκ.) **τραπεζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. τού *τράπεζα* (βλ.λ.)].

τραπεζιέρης (ο) {τραπεζιέρηδες}, **τραπεζιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ο τραπεζοκόμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τραπέζι* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ. κ. *τιμον-ιέρης*].

τραπεζικός, -ή, -ό [1833] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την τράπεζα: *~ λογαριασμός / γραμμάτιο / επιταγή / κατάθεση / επιτόκιο / πίστωση / κεφάλαιο / απόρρητο* (η απαγόρευση τής δημοσίευσης κάθε πληροφορίας για την οικονομική κατάσταση των πελατών μιας τράπεζας) / *σύστημα / στέλεχος / κολοσσός* || *ηλεκτρονικές ~ συναλλαγές* (β) ***Τραπεζικός Μεσολαβητής*** ανεξάρτητος θεσμός που έχει δημιουργηθεί για να εξετάζει αμερόληπτα και με διαφάνεια διαδικασίες τις διαφορές οι οποίες προκύπτουν ανάμεσα στους συναλλασσόμενους και τις τράπεζες και που αφορούν λ.χ. την ποιότητα των υπηρεσιών, τους υπολογισμούς χρεώσεων σε πιστωτικές κάρτες κ.λπ. **2. τραπεζικός** (ο) ο υπάλληλος τράπεζας ΣΥΝ. τραπεζοϋπάλληλος.

> **τραπεζικός ή τραπεζιτικός.** Ό,τι έχει σχέση με την **τράπεζα** δηλώνεται κανονικά με το επίθετο **τραπεζ-ικός**: *τραπεζικές συναλλαγές, τραπεζικό δάνειο, τραπεζικό γραμμάτιο, τραπεζικός υπάλληλος.* Άρα το **τραπεζιτ-ικός** αναφέρεται στο **τραπεζ-ίτης** «ο ιδιοκτήτης μιας τράπεζας» *(τραπεζιτικά συμφέροντα, τραπεζιτική ζωή)* και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται με αναφορά στην τράπεζα: έτσι, τα *τραπεζιτικός (υπάλληλος)* ή *τραπεζιτικό σύστημα* κ.λπ. πρέπει να αποφεύγονται και να προτιμώνται αντιστοίχως τα *τραπεζικός (υπάλληλος), τραπεζικό σύστημα* κ.τ.ό.

τραπέζιο (το) {τραπεζί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. επίπεδο τετράπλευρο, που έχει τις δύο πλευρές παράλληλες και άνισες: *ισοσκελές ~* || *διάμεσος τραπεζίου* • **2.** ΑΘΛ. σύστημα από δύο σχοινιά που κρέμονται από ψηλά παράλληλα μεταξύ τους και στις άκρες τους ενώνονται με κυλινδρική λεπτή ράβδο, από την οποία κρατιέται ο γυμναστής κάνοντας ασκήσεις (αιωρήσεις, περιστροφές κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. τού *τράπεζα* (βλ.λ.)].

τραπεζιοειδής, -ής, -ές [1896] {τραπεζιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τραπέζιο: *πλοίο με ~ πανιά* ΣΥΝ. τραπεζοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τραπεζίτης (ο) [αρχ.] {τραπεζιτών} **1.** ο ιδιοκτήτης ή ο βασικός μέτοχος ή (παλαιότ.) ο διευθυντής τράπεζας • **2.** ΑΝΑΤ. καθένα από δύο ή τρία στους ενηλίκους τελευταία δόντια τής άνω και κάτω γνάθου ΣΥΝ. γομφίος.

τραπεζιτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τραπεζίτη: *~ σύστημα / επιταγή / συμφέροντα / ζωή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τραπεζικός.*

τραπεζογραμμάτιο (το) [1865] {τραπεζογραμματί-ου | -ων} χάρτινο νόμισμα που κυκλοφορεί η τράπεζα, το χαρτονόμισμα.

τραπεζοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τραπεζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** τραπεζιοειδής (βλ.λ.): *~ πανιά* **2.** ΑΝΑΤ. ***τραπεζοειδής μυς*** μεγάλος και πλατύς μυς τής οπίσθιας επιφάνειας τού τραχήλου και τής ράχης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τραπεζοκόμος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εξυπηρετεί όσους γευματίζουν ή δειπνούν ΣΥΝ. σερβιτόρος, τραπεζιέρης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τράπεζα* + *-κόμος* < *κομώ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

τραπεζοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική κατάσταση, στην οποία όλοι οι τομείς τής ζωής μιας χώρας και τα διάφορα ζητήματα ελέγχονται από τράπεζες.

[ΕΤΥΜ. < *τράπεζα* + *-κρατία* < *κράτος*, πβ. κ. *στρατο-κρατία*].

τραπεζομάντηλο (το) [μεσν.] κάλυμμα τού τραπεζιού που στρώνεται κατά την ώρα τού φαγητού ή υπάρχει για διακοσμητικούς λόγους πάνω στο τραπέζι: *κεντητό ~* || *απαγορεύτηκαν στα εστιατόρια τα πλαστικά και χάρτινα ~*.

τραπεζομάχαιρο (το) (λαϊκ.) μαχαίρι που τοποθετείται στο τραπέζι μαζί με τα πιρούνια, τα κουτάλια και τα πιάτα κατά την ώρα τού φαγητού.

τραπεζομεσίτης (ο) [1884] {τραπεζομεσιτών} αυτός που μεσολαβεί σε τραπεζικές συναλλαγές ανάμεσα σε τρίτους. — **τραπεζομεσιτικός**, -ή, -ό [1888].

τραπεζοϋπάλληλος (ο/η) {τραπεζοϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος τραπέζης, που εργάζεται σε τράπεζα ΣΥΝ. τραπεζικός. — **τραπεζοϋπαλληλικός**, -ή, -ό.

Τραπεζούς (η) {Τραπεζούντ-ος, -α} πόλη τής ΒΑ. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, μία από τις ισχυρότερες και πλουσιότερες ελληνικές πόλεις τού Πόντου από την αρχαιότητα μέχρι το 1922· υπήρξε επίσης πρωτεύουσα τής Αυτοκρατορίας τής Τραπεζούντας από το 1204 μέχρι το 1461. Επίσης **Τραπεζούντα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τραπεζοῦς, -οῦντος* < αρχ. *τράπεζα*, ίσως λόγω τής μορφής τού εδάφους].

τραπεζώνω ρ. μετβ. {τραπέζω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) (συνήθ. αρνητ.) **1.** κάνω το τραπέζι σε (κάποιον), του παρέχω γεύμα ή δείπνο **2.** τρέφω (κάποιον) ή τον καλώ συχνά για φαγητό: *δύο χρόνια τούς τραπεζώνω κι ούτε ένα «ευχαριστώ» δεν άκουσα*. — **τραπέζωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπεζῶ (-όω)*, κυρ. το μέσ. *τραπεζοῦμαι* «κάθομαι στο τραπέζι» < *τράπεζα*].

τράπηκα ρ. → τρέπω

τράπουλα (η) {δύσχρ. τραπουλών} δεσμίδα από 54 τραπουλόχαρτα, κυρ. για χαρτοπαίγνιο, αλλά και άλλα παιχνίδια (πασιέντζα κ.λπ.)· ΦΡ. (α) ***σημαδεμένη τράπουλα*** τράπουλα τής οποίας ορισμένα φύλλα έχουν σημάδι, για να αναγνωρίζουν οι χαρτοκλέφτες τα χαρτιά που τους ενδιαφέρουν (β) ***με σημαδεμένη τράπουλα*** (μτφ.) για διαδικασία κατά την οποία δεν τηρούνται οι προϋποθέσεις τής αμεροληψίας και τής δικαιοσύνης και το αποτέλεσμα έχει προκαθοριστεί: *οι διαπραγματεύσεις έγιναν ~* || *οι δύο πλευρές διαπραγματεύονται ~* (γ) ***κόβω την τράπουλα*** κόβω τα χαρτιά (βλ. λ. *κόβω*) (δ) ***ανακατεύω την τράπουλα*** ανακατεύω τα τραπουλόχαρτα, ώστε να μην υπάρχουν ευνοϊκοί συνδυασμοί χαρτιών και να μοιραστούν εντελώς τυχαία στους παίκτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trappola «παγίδα» < φρανκον. *trappa (> γαλλ. trappe)].

τραπουλόχαρτο (το) καθεμιά από τις 54 χαρτονένιες ή συνθετικές κάρτες που αποτελούν την τράπουλα, 40 από τις οποίες έχουν αριθμούς από το 1 ώς το 10 και 14 από αυτές φιγούρες (βαλές, ντάμα, ρήγας και δύο τζόκερ)· κάθε αριθμός και φιγούρα (εκτός των δύο τζόκερ) υπάρχει τέσσερεις φορές, μία για καθένα από τα τέσσερα διαφορετικά σύμβολα («καρό», «κούπα», «σπαθί» και «μπαστούνι», λ.χ. «δύο σπαθί», «δέκα καρό», «ντάμα μπαστούνι» κ.λπ.): *κατέρρευσε σαν πύργος από τραπουλόχαρτα* (απότομα και ολοκληρωτικά).

τραστ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. μεγάλος οικονομικός οργανισμός, ο οποίος προέρχεται από τη συγχώνευση επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο προϊόν και στον οποίο κάθε *μέλος* χάνει τη νομική, διοικητική και οικονομική αυτοτέλειά του· συγκροτείται ύστερα από την υπογραφή νόμιμης συμφωνίας και αποσκοπεί στη δημιουργία μονοπωλίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trust «εμπιστοσύνη, αξιοπιστία», σκανδ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. traust, αρχ. αγγλ. treowe «έμπιστος»].

τράτα (η) {δύσχρ. τρατών} ΝΑΥΤ. **1.** αλιευτικός δικτυωτός σάκος τριγωνικού σχήματος: *«η ~ μας η κουρελού, η χιλιομπαλλωμένη»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) ψαροκάικο με συρόμενα δίχτυα ● **3.** κυκλικός παραδοσιακός χορός, που χορεύουν οι γυναίκες με τα χέρια χιαστί.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. tratta, θηλ. τού επιθ. tratto «τραβηγμένος, τεντωμένος» < λατ. tractus «έλκυση, τράβηγμα», μτχ. τ. τού ρ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω»].

τραταμέντο (το) (λαϊκότ.) το κέρασμα, η περιποίηση (βλ. κ. λ. *τρατάρω*): *περάστε για ένα ~* ΣΥΝ. τρατάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trattamento, βλ. λ. *τρατάρω*].

τρατάρης (ο) {τρατάρηδες} **1.** αυτός που ψαρεύει με τράτα **2.** ο ιδιοκτήτης τράτας.
[ΕΤΥΜ. < *τράτα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *βαρκ-άρης*].

τρατάρω ρ. μετβ. {τρατ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) προσφέρω γλύκυσμα ή ποτό σε επισκέπτη, τον κερνώ κάτι ΣΥΝ. φιλεύω. Επίσης **τρατέρνω**. — **τρατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. trattare «προσφέρω, περιποιούμαι» < λατ. tractāre «χειρίζομαι, ασχολούμαι» < μτχ. tractus τού ρ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω»].

τραυλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τραύλισα} ♦ (αμετβ.) **1.** πάσχω από τραυλισμό, είμαι βραδύγλωσσος **2.** (συνεκδ.) κομπιάζω στην ομιλία: *~ από τον φόβο μου* ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) μουρμουρίζω κάτι, δεν το λέω καθαρά: *εμφανώς σοκαρισμένος τραύλιζε κάτι μισόλογα*.

τραυλισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαταραχή στην προφορική ομιλία, που εκδηλώνεται ως δυσκολία προφοράς ορισμένων συμφώνων ή λέξεων ΣΥΝ. βραδυγλωσσία, ψεύδισμα. Επίσης **τραύλισμα** (το) [μτγν.].

τραυλός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από τραυλισμό ΣΥΝ. ψευδός, βραδύγλωσσος. — **τραυλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με παραγ. επίθημα *-λός*, συχνό σε επίθ. που δηλώνουν σωματική αναπηρία, λ.χ. *τυφ-λός, χω-λός*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, αφού είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί οποιαδήποτε σύνδεση με το ουσ. *τραῦμα*. Δεν αποκλείεται ο σχηματισμός τής λ. να είναι ηχομιμητικός και να αποτυπώνει τη δυσκολία των τραυλών κατά την προφορά των φθόγγων *-ρ-* και *-λ-*].

τραύμα (το) {τραύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. σωματική βλάβη από εξωτερικό παράγοντα, που προκαλεί λύση τής συνέχειας των ιστών τού δέρματος και συνήθ. αιμορραγία: *ανοιχτό / βαθύ / επικίνδυνο / ανεπούλωτο ~* || *επιπόλαιο ~* (χωρίς συνέπειες, ακίνδυνο) || *διαμπερές ~* (από σφαίρα, βλ. λ. *διαμπερής*) ΣΥΝ. πληγή, λαβωματιά **2.** (μτφ.) καθετί που πλήττει κάποιον, που προκαλεί βλάβη στην προσωπικότητα, την εργασία του κ.λπ.: *η ήττα σε εκείνο τον πόλεμο αποτελεί ακόμη ανεπούλωτο εθνικό ~* || *η απόρριψή του υπήρξε ένα ~ στην προσωπικότητά του* ΣΥΝ. πλήγμα, χτύπημα· ΦΡ. ***ψυχικό τραύμα*** ψυχική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει ένα γεγονός ή ένα συμβάν και το οποίο αποθηκεύεται στη μνήμη κάποιου και τον επηρεάζει μακροπρόθεσμα: *ο χωρισμός των γονιών του τού προκάλεσε ~* || *η θέα των σκοτωμένων στρατιωτών προκάλεσε ~ στον νέο* ΣΥΝ. σοκ **3.** μεγάλη υλική ζημιά, καταστροφή (συνήθ. στον πληθ.): *η Σερβία θα υποφέρει για πολύ από τα ~ τού πολέμου*. — (υποκ.) **τραυματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραῦμα / τρῶμα* (αρχαιότ.) < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* «πληγώνω, τραυματίζω» (βλ.λ.). Ο αττ. τ. *τραῦμα* οφείλεται σε αναλογία προς τον τ. *θραῦσμα* (< *θραύω*)].

τραυματίας (ο/η) {(θηλ. τραυματίου) | τραυματιών} πρόσωπο που φέρει τραύμα, που έχει τραυματιστεί: *~ πολέμου* (αυτός που έχει τραυματιστεί σε πόλεμο) ΣΥΝ. λαβωμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τραῦμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *λοχ-ίας, ταμ-ίας*].

τραυματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τραυμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) τραύμα (σωματικό ή ψυχικό): *~ θανάσιμα / στο πόδι* ΣΥΝ. λαβώνω, πληγώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ πλήγμα σε κάποιον/κάτι: *η ταπεινωτική συνθήκη τραυμάτισε την εθνική μας υπερηφάνεια* || *του τραυμάτισε την αξιοπρέπεια με τη συμπεριφορά της* || *ανόητα επιχειρήματα που τραυματίζουν τη νοημοσύνη μας* || *η επιβολή τέτοιου καθεστώτος τραυματίζει θανάσιμα τη δημοκρατία* ΣΥΝ. πληγώνω, θίγω **3.** (ειδικότ.) προκαλώ ψυχικό τραύμα (σε κάποιον) (βλ. λ. *τραύμα*): *η σκληρή εμπειρία τού Βιετνάμ τραυμάτισε πολλούς Αμερικανούς στρατιώτες για πάντα*.

τραυματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τραύμα (σωματικό ή ψυχικό) ή προέρχεται από αυτό: *~ πυρετός* || *οι διώξεις και η προσφυγιά υπήρξαν γι' αυτήν μια ~ εμπειρία* (που την τραυμάτισαν ψυχικά) (πβ. λ. *τραύμα, τραυματίζω*).

τραυματιοφορέας (ο/η) {τραυματιοφορ-είς, -έων} υγειονομικός υπάλληλος ή στρατιώτης τού Υγειονομικού Σώματος, που έχει ως έργο του τη μεταφορά των τραυματιών στο νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς.

τραυματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η πρόκληση σωματικού τραύματος: *σοβαρός / μοιραίος / θανάσιμος ~* || *ο ~ κάποιου από αδέσποτη σφαίρα / από μαχαιριά* (λάβωμα) **2.** (μτφ.) η πρόκληση πλήγματος: *ο ~ τού κύρους / τής προσωπικότητας / τής αξιοπρέπειας (κάποιου)*.

τραυματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και τη θεραπεία των τραυμάτων. — **τραυματολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatology].

τραυματολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στην τραυματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatologist].

τράφηκα ρ. → τρέφω

τραχανάς (ο) {τραχανάδες} ζυμαρικό σε κοκκώδη μορφή που αποτελείται από χοντροαλεσμένο σιτάρι ή σιμιγδάλι και τρώγεται αφού βράσει πρώτα μέσα σε γάλα και αποξηρανθεί· ΦΡ. ***έχω τραχανά απλωμένο*** είμαι εμπερίστατος λόγω σοβαρής εκκρεμότητας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tarhana, με αντιμετάθεση, < περσ. tarxāna].

τραχεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο αναπνευστικός σωλήνας που συνδέει τον λάρυγγα με τους βρόγχους. — **τραχειακός**, -ή, -ό [1873].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραχεῖα* (ενν. *ἀρτηρία*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τραχύς*].

τραχειίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τής τραχείας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéite].

τραχειοβρογχικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με την τραχεία και στους βρόγχους: *~ γάγγλια / αδενοπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéobronchique].

τραχειοβρογχίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού βλεννογόνου τής τραχείας και των βρόγχων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéobronchite].

τραχειορραγία (η) {τραχειορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία στην τραχεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tracheorrhagy < *τραχεία* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει), από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού ρ. *ῥήγνυμι*].

τραχειοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής τραχείας με το λαρυγγοσκόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéoscopie].

τραχειοτομία [1839] κ. **τραχειοτομή** (η) [1887] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τής τραχείας για θεραπευτικούς σκοπούς (για την εισαγωγή ειδικού σωλήνα, που διευκολύνει την αναπνοή, για να αποφευχθεί η ασφυξία από επικίνδυνο ξένο σώμα ή από τη συσσώρευση εκκριμάτων στην τραχεία και στους βρόγχους). — **τραχειοτομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trachéotomie].

τραχηλιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** μέρος ενδύματος γύρω από τον λαιμό **2.** (ειδικότ. για νήπια) η σαλιάρα **3.** (για ζώα) πλατύ περιλαίμιο **4.** (συνεκδ.) κομμάτι κρέατος από τον τράχηλο σφαγμένου ζώου.

τραχηλικός, -ή, -ό → τράχηλος

τραχηλισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. η σπασμωδική συστολή τού τραχήλου κατά τη διάρκεια επιληπτικής κρίσης • **2.** ΑΘΛ. (στην πάλη) η λαβή σε αντίπαλο από τον τράχηλο.

τραχηλίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού τραχήλου τής μήτρας, η οποία έχει ως σύμπτωμα τη λευκόρροια (βλ.λ.): *οξεία / χρονία ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelitis].

τράχηλος (ο) {τραχήλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. (α) το τμήμα που ενώνει το κεφάλι με τον κορμό τού σώματος, ο λαιμός (το εμπρόσθιο τμήμα και ο αυχένας): *τού Έλληνος ο ~ ζυγόν δεν υποφέρει·* ΦΡ. (α) ***κάθομαι στον τράχηλο (κάποιου)*** καταδυναστεύω, τυραννώ (κάποιον) (β) ***σκύβω τον τράχηλο (σε κάποιον)*** υποτάσσομαι αδιαμαρτύρητα στις θελήσεις (κάποιου) (β) το στενό κυλινδρικό τμήμα διαφόρων οργάνων τού σώματος: *ο ~ τής μήτρας* **2.** (στα ζώα) ο λαιμός: *ο ~ τού αλόγου* **3.** (μτφ.) ο λαιμός διαφόρων αντικειμένων, λ.χ. ενός αγγείου. — **τραχηλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ., με επίθημα *-ηλος* (πβ. κ. *κίβδ-ηλος*), που ίσως συνδ. με το ρ. *τρέχω*, δηλώνοντας το μέρος τού σώματος που στρέφεται, που γυρίζει (πβ. τη σημασιολ. μεταβολή στα αρχ. σλαβ. vratŭ «τράχηλος» – vratiti «στρέφω», καθώς και την ετυμολ. σύνδεση τού λιθ. kãklas «τράχηλος» με το αρχ. *κύκλος*). Το θ. *τραχ-* αποτελεί μάλλον τη συνεσταλμ. βαθμ. τού *τρέχω*].

τραχηλοτομία (η) {τραχηλοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τού τραχήλου τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelotomy].

τραχύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {τράχυν-α, -θηκα} **1.** κάνω κάτι τραχύ ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. λειαίνω **2.** (μτφ.) παροξύνω, εξερεθίζω. — **τράχυνση** (η), **τραχυντικός**, -ή, -ό [αρχ.].

τραχύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {τραχ-ύ κ. -έος | -ιοί κ. -είς, -έων (θηλ. -ειών)· τραχύτ-ερος, -ατος} **1.** (για επιφάνειες) ανώμαλος, μη λείος, άγριος κατά την αφή: *~ ύφασμα* ΣΥΝ. (για έδαφος) πετρώδης ΑΝΤ. λείος, απαλός **2.** σκληρός, δύσκαμπτος ΑΝΤ. μαλακός, απαλός, τρυφερός **3.** σκληρός, ανυπόφορος: *~ χιονιάς* **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται απότομα ΣΥΝ. βάναυσος, αγροίκος **5.** (μτφ.-συνεκδ.) αυτός που απαιτεί την καταβολή κόπων: *~ έργο* ΣΥΝ. επίμοχθος, κοπιαστικός, εργώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με κατάλ. *-ύς*, πβ. κ. *ταχ-ύς, βραδ-ύς*), που μορφολογικώς θα ήταν δυνατόν να συνδ. με το ρ. *θράσσω* (< **θράχ-jω*, μέσω κοινού θ. **θραχ-* και ανομοιώσεως) και, ως εκ τούτου, με το ρ. *ταράσσω* (βλ.λ.), αλλά η σημασιολ. απόσταση δυσχεραίνει τον συσχετισμό].

τραχύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μη λεία, η μη ομαλή υφή (μιας επιφάνειας): *η ~ μιας πλάκας μαρμάρου* ΣΥΝ. αγριάδα ΑΝΤ. ομαλότητα, απαλότητα **2.** η σκληρότητα στη συμπεριφορά, οι απότομοι τρόποι: *η ~ τού χαρακτήρα του τον έκανε ανεπιθύμητο* ΣΥΝ. βαναυσότητα ΑΝΤ. ευγένεια, ηπιότητα **3.** η δυσκολία, η σκληράδα (τού βίου): *η ~ τής ζωής των ορεσίβιων λαών.*

τραχύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει τραχιά, βραχνή φωνή.

τράχωμα (το) {τραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μολυσματική ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από χρόνια φλεγμονή τού επιπεφυκότος των βλεφάρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τραχύς* + παραγ. επίθημα *-ωμα*, πιθ. κατά το *γλαύκ-ωμα*].

τραχωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα τραχώματα: *~ επιπεφυκίτιδα* **2.** ***τραχωματικός*** (ο), ***τραχωματική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από τράχωμα.

τρέιλερ (το) {άκλ.} **1.** τροχοφόρο όχημα, το οποίο σύρεται από φορτηγό ή αυτοκίνητο και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων • **2.** σύντομο διαφημιστικό φιλμ που περιλαμβάνει επιλεγμένα στιγμιότυπα (σκηνές) από προσεχή κινηματογραφική ταινία ή τηλεοπτική παραγωγή και το οποίο προβάλλεται ενημερωτικά για τους τηλεθεατές κατά τη διάρκεια προγράμματος: *στο ημίχρονο των αθλητικών αγώνων τα κανάλια μεταδίδουν διαφημίσεις και ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ trailer < trail «ρυμουλκώ, ακολουθώ τα ίχνη»].

τρεις, τρεις, τρία {τριών} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τρία (3) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.): *ανέμειξε ~ χρώματα* || *στο λιμανάκι ήταν αραγμένες ~ βάρκες* || *οι ~ Ιεράρχες* || *οι ~ Μάγοι με τα δώρα·* ΦΡ. (α) ***τρεις κι ο κούκκος*** ελάχιστοι άνθρωποι: *Πόσοι παρακολούθησαν τη διάλεξη; –-!* (β) (οικ.-εκφραστ.) ***τρία πουλάκια κάθονταν...*** (i) για πρόσωπο που αδιαφορεί για τις νουθεσίες που του δίνονται: *ο πατέρας του προσπαθούσε να του βάλει μυαλό, αλλά αυτός ~!* (ii) για πρόσωπο που αναφέρεται σε πράγματα άσχετα με το θέμα: *–Τι σου απάντησε στην πρόταση που του έκανες: –-!* (γ) ***κάθε τρεις και λίγο / και δέκα*** πολύ συχνά: *~ τρέχει στο σπίτι τους!* (δ) (παροιμ.) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει σκόπιμα λανθασμένους λογαριασμούς, για να αποκομίσει παράνομα κέρδη (ε) (παροιμ.) ***μια τού κλέφτη, δυο τού κλέφτη, τρεις και την κακή του μέρα*** βλ. λ. *κλέφτης* **2.** (ως τακτικό αριθμητικό, για δήλωση χρόνου): *στις τρεις τού μηνός έχει τα γενέθλιά της* **3.** ***τρία*** (το) βλ.λ. **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό αυτόν ή δηλώνεται με αυτόν: *ο γιος του πάτησε τα ~* (τα τρία του χρόνια) || *να μας απαντήσει το νούμερο ~* || *τον έκοψε στη χημεία με ~* || *το δωμάτιο ~* || (στο χαρτοπαίγνιο) *~ σπαθί* || *το ~ αντικατέστησε το πέντε στην ομάδα·* ΦΡ. ΜΑΘ. ***(απλή) μέθοδος των τριών*** μέθοδος επιλύσεως προβλημάτων, κατά την οποία από τρία δεδομένα βρίσκουμε το ζητούμενο τέταρτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρεῖς* (ήδη μυκ. ti-ri-si = *τρισί*, δοτ. πληθ.) < *treyes < I.E. *trei- / *tri- «τρεις, τρία», πβ. σανσκρ. tráyaḥ, λατ. trēs (> ισπ. tres, γαλλ. trois), αλβ. tre, αρχ. γερμ. drī (> γερμ. drei), αγγλ. three, αρχ. σλαβ. trije, πολ. trzy κ.ά. Ομόρρ. *τρί-τος, τριά-κοντα, τρι-ς, τρι-άς (-άδα), τρια-κόσιοι* κ.ά.].

τρεισήμισι επίθ. {άκλ.} τρεις και μισός· για ποσότητα από τρεις και μισή μονάδες: *~ ημέρες / σελίδες / εκατομμύρια.* Επίσης **τριάμισι.**
[ΕΤΥΜ. < *τρεις, τρία* + *ήμισυ*].

τρεκλίζω κ. **τρικλίζω** ρ. αμετβ. {τρέκλισα} παραπατώ καθώς βαδίζω, βαδίζω ασταθώς: *ο μεθυσμένος τρέκλιζε στον δρόμο.* — **τρέκλισμα** κ. **τρίκλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρακλίζω / τρακλῶ* (με τροπή σε *-ε-* λόγω τού υγρού, πβ. κ. *φταρνίζομαι – φτερνίζομαι*) < *τακλῶ*, διαλεκτ. τ. τού Πόντου με σημ. «κάνω κυβίστηση, τούμπα», < αρχ. *κατακλῶ* «σπάζω, κόβω» (με απόσπαση τής πρώτης συλλ.) < *κατα-* + *κλῶ (-άω)* (βλ. κ. *κλάσμα*)].

τρέλα (η) (παλαιότ. ορθ. *τρέλλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ανατροπή τής διανοητικής ισορροπίας τού ανθρώπου, από απώλεια τής λογικής: *έχει περιέλθει σε κατάσταση τρέλας* ΣΥΝ. φρενοβλάβεια, παραφροσύνη· ΦΡ. (α) ***πουλάω τρέλα*** παριστάνω τον τρελό για ιδιοτελείς σκοπούς (β) (παροιμ.) ***η τρέλα δεν πάει στα βουνά (πηγαίνει στους ανθρώπους / μον' στους ανθρώπους πάει)*** η τρέλα είναι χαρακτηριστικό τού ανθρώπου, όχι τής φύσης (συνήθ. για πρόσωπα που ενεργούν με τρόπο ασυνάρτητο) **2.** (α) η ενέργεια που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία: *έκανε την ~ να εγκαταλείψει τις σπουδές του* || *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~ και πεις πουθενά το σχέδιό μας!* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία (β) ***τρέλες*** (οι) οι απερισκεψίες, οι παρεκτροπές: *νεανικές / παιδικές ~* **3.** (μτφ.) (α) η ιδιοτροπία: *έχει ~ με την τάξη και την οργάνωση* (β) ο ενθουσιασμός, το πάθος: *έχει ~ για τη μουσική* ΣΥΝ. λόξα, ψώνιο, μεράκι • **4.** (ως επίθ. ή επίρρ.) για κάτι ωραίο, εξαιρετικό, θαυμάσιο: *το γλυκό ήταν ~* || *περάσαμε ~ στις διακοπές* ΣΥΝ. μούρλια, θαύμα. — (υποκ.) **τρελίτσα** (η), (μεγεθ.) **τρελάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τρελαίνω* (υποχωρητ.) ή < *τρελός*].

τρελάδικο (το) (λαϊκ.) το τρελοκομείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *σκυλ-άδικο*].

τρελαίνω ρ. μετβ. (παλαιότ. ορθ. *τρελλαίνω*) {τρέλα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) τρελό, ώστε να χάσει τη διανοητική του ισορροπία: *δεν άντεξε τη φρίκη τού πολέμου και τρελάθηκε* || *κοντεύει να την τρελάνει με τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. μουρλαίνω **2.** (μτφ.) αναστατώνω ψυχικά, ταλαιπωρώ, εκνευρίζω: *με τρελαίνει αυτή η σιωπή· ας μιλήσει κάποιος!* || *μας έχει τρελάνει με τις φωνές του από το πρωί* **3.** (μτφ.) ενθουσιάζω (κάποιον), τον συγκινώ ιδιαίτερα, «του παίρνω τα μυαλά»: *τα κάλλη της έχουν τρελάνει γέρους και νέους!* ΣΥΝ. ξετρελαίνω· (μεσοπαθ. ***τρελαίνομαι***) **4.** γίνομαι τρελός: *τρελάθηκε και τον έκλεισαν στο φρενοκομείο!* ΦΡ. ***μην τρελαθούμε (κιόλας)! / δεν τρελάθηκα!*** για τη δήλωση αγανάκτησης ή αμφισβήτησης για κάτι που ειπώθηκε: *~! Και μου κάνουν ζημιά στο σπίτι και θα πληρώσω κι από πάνω;* **5.** (μτφ.) αναστατώνομαι σωματικά ή ψυχικά: *τρελάθηκε από τον φόβο του / την αγωνία του / από τον πονόδοντο / στον πονοκέφαλο* **6.** (+για) επιθυμώ πάρα πολύ, υπεραγαπώ: *τρελαίνεται για χορό / το ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. έχω πάθος / ψώνιο για κάτι· ΦΡ. ***δεν τρελαίνομαι (κιόλας)!*** δεν μου κάνει ιδιαίτερη εντύπωση (κάτι), δεν με ενθουσιάζει: *καλό το καινούργιο αυτοκίνητό της, αλλά δεν τρελαίνομαι κιόλας!* **7.** νιώθω ερωτικό ενθουσιασμό, ερωτική έλξη: *τρελάθηκε από τα κάλλη της / την ομορφιά της / την τρυφερότητά της* ΣΥΝ. ξετρελαίνομαι **8.** για πολύ έντονο συναίσθημα· ΦΡ. ***τρελαίνομαι από τη χαρά μου*** χαίρομαι πολύ: *όταν έμαθε ότι πήρε την υποτροφία για σπουδές στο εξωτερικό, τρελάθηκε από τη χαρά του* **9.** ενεργώ απερίσκεπτα, κάνω ανοησίες: *φαίνεται θα τρελάθηκε και πούλησε το μαγαζί σε τέτοια τιμή* **10.** (η μτχ. ***τρελαμένος***, -η, -ο) βλ.λ.

τρελαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η τρέλα, η παραφροσύνη **2.** (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει ότι κάποιος δεν σκέφτεται λογικά: *όλο τρελαμάρες κάνει αυτό το παιδί* ΣΥΝ. παλαβομάρα.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *σαχλα-μάρα, κουτα-μάρα*].

τρελαμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρελαθεί: *δεν στέκει στα καλά του, είναι ~* **2.** πολύ ενθουσιασμένος, παθιασμένος με (κάποιον/κάτι): *~ με την ομάδα μου.*

τρελάρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **τρελάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει ανοησίες: *ο γιος της είναι ένας ~· το μυαλό του το 'χει μόνο στα μηχανάκια!*
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + μεγεθ. επίθημα *-άρα(ς)*].

τρελέγκω (η) {τρελέγκως | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που συμπεριφέρεται ιδιόρρυθμα, επιπόλαια ή απερίσκεπτα ΣΥΝ. μουρλέγκω, τρελοκαμπέρω. Επίσης **τρελόγκα.**
[ΕΤΥΜ. < *τρελαίνω* + παραγ. επίθημα *-κω*, θηλ. κυρ. ονομάτων, λ.χ. *Κατίγ-κω* (< *Κατίνα*), *Λέγ-κω* (< *Ελένη*)].

τρέλλα (η) ‣ τρέλα

τρελλός, -ή, -ό → τρελός

τρελο- / τρελό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** τον τρελό, αυτόν που έχει ψυχονευρωτικά προβλήματα και ό,τι σχετίζεται με αυτόν: *τρελο-κομείο, τρελό-παιδο* **2.** αυτόν που χαρακτηρίζεται από αστάθεια, που δεν είναι προβλέψιμος: *τρελόκαιρος* **3.** οποιονδήποτε ή οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από παραλογισμό, υπερβολή ή εκζήτηση: *τρελο-κόριτσο, τρελο-παρέα, τρελο-περιπέτεια, τρελο-κατάσταση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *τρελός*].

τρελογιατρός (ο) (λαϊκ.) ο ψυχίατρος.

τρελοκαμπέρω (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα πολύ απερίσκεπτη, που δεν σκέφτεται λογικά ΣΥΝ. τρελέγκω, μουρλέγκω, τρελοπαντιέρα.
[ΕΤΥΜ. < *τρελο-* + *καμπέρω* < τουρκ. kamber «πιστός σύντροφος, δούλος» (εδώ «τής τρέλας»)].

τρελοκομείο (το) [1840] **1.** το ίδρυμα περίθαλψης και νοσηλείας των

τρελών, ψυχιατρείο: *αυτόν πρέπει να τον κλείσουν σε* ~ ΣΥΝ. τρελάδικο **2.** (μτφ.) (α) για χώρο στον οποίο επικρατεί παραλογισμός ή όπου ο καθένας κάνει ό,τι θέλει: *αυτό το σπίτι έχει μεταβληθεί σε* ~ (β) (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα: *αυτός ο λοχαγός ήταν σκέτο* ~.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

τρελοκόριτσο (το) (χαϊδευτ.) κορίτσι επιπόλαιο και ζωηρό.

τρελόπαιδο (το) άτακτο, ζωηρό παιδί: *έχει μπλέξει με κάτι τρελόπαιδα τής γειτονιάς και έχει αμελήσει τα μαθήματά του.*

τρελοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.-κακόσ.) επιπόλαιη, άμυαλη γυναίκα ΣΥΝ. τρελάρα, τρελέγκω, τρελοκαμπέρω.

τρελός, -ή, -ό (παλαιότ. ορθ. *τρελλός*) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει τρελαθεί: *ή ~ είναι ή τον ~ παριστάνει* ΣΥΝ. μουρλός, παλαβός, λωλός· ΦΡ. (α) ***τρελός για δέσιμο*** τελείως τρελός, θεόμουρλος ΑΝΤ. νουνεχής, εχέφρων, λογικός (β) ***τρελός παπάς σε βάφτισε*** βλ. λ. *βαπτίζω* (γ) ***ο τρελός είδε τον μεθυσμένο και φοβήθηκε*** ένας μεθυσμένος είναι πιο επικίνδυνος από έναν τρελό (δ) (εκφραστ.) ***για τρελούς ψάχνεις;*** ως απάντηση για να δηλωθεί ότι κάποια πρόταση που γίνεται είναι τόσο ασύμφορη, ώστε μόνο τρελοί θα τη δέχονταν: *σιγά μην πάω πάλι να τον βοηθήσω· ~!* **2.** (+ με / για) αυτός που αγαπά (κάποιον/κάτι) με πάθος: *είναι ~ για τη ζωγραφική* || *~ για τον αθλητισμό* || *είναι ~ μαζί σου* (τρελά ερωτευμένος)· ΦΡ. ***κάνω σαν τρελός*** χαίρομαι υπερβολικά, ενθουσιάζομαι, παθιάζομαι: *κάνει σαν τρελός, όταν είναι να διασκεδάσει με τους φίλους του* || *κάνει σαν τρελός γι' αυτήν* (είναι πολύ ερωτευμένος) ΣΥΝ. παθιασμένος **3.** (μτφ.) (α) για κάτι που γίνεται με παράλογο τρόπο, που ξεπερνά τα λογικά όρια: *οι ~ ρυθμοί τής σύγχρονης ζωής* ΣΥΝ. παράλογος· ΦΡ. ***το τρελό τής υπόθεσης / τής ιστορίας*** το πιο παράλογο, απίθανο, το εξωφρενικό στοιχείο μιας υπόθεσης: *το πιο τρελό τής υπόθεσης ήταν ότι τελικά φτάσαμε να τον παρακαλούμε αντί να μας κυνηγάει αυτός* (β) αυτός που ξεπερνά τα αποδεκτά, ανεκτά όρια, εξωφρενικός: *Αυτά είναι ~ πράγματα! Μόνο σ' αυτή την υπηρεσία συμβαίνουν!* **4.** (ειδικότ.) ανόητος, απερίσκεπτος: *του πέρασε στιγμιαία από τον νου η ~ σκέψη ν' αυτοκτονήσει* || *Καλά, είσαι ~: Δεν έχεις καθόλου μυαλό στο κεφάλι σου;* ΑΝΤ. λογικός, συνετός **5.** πολύ έντονος ή παράφορος: *~ έρωτας / νιάτα / ηλικία* (η ηλικία τής νεανικής παραφοράς)· ΦΡ. ***μες στην τρελή χαρά*** βλ. λ. *χαρά* **6.** πολύ εύθυμος, ζωηρός: *~ πάρτι / παρέα / συντροφιά* **7.** αυτός που είναι παράτολμος, δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *είχαν ένα ~ σχέδιο / μια ~ ιδέα* • **8.** (στο σκάκι) το κομμάτι «αξιωματικός» **9.** ***τρελός*** (ο), ***τρελή*** (η) ο φρενοβλαβής: *όλοι οι ~ ήταν στο προαύλιο·* ΦΡ. (α) ***τής τρελής*** για μεγάλη αναστάτωση, αναταραχή: *στο πάρτι έγινε ~* ΣΥΝ. έγινε τής μουρλής / τής παλαβής (β) ***σαν τής τρελής τα μαλλιά*** βλ. λ. *μαλλί* (γ) (παροιμ.) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* (δ) ***ο τρελός τού χωριού*** (i) πρόσωπο με διαταραγμένο ψυχικό κόσμο ή διανοητική καθυστέρηση, που στις παραδοσιακές κοινωνίες αποτελούσε χαρακτηριστικό μέλος τους (αλλά όχι περιθωριοποιημένο ή απόβλητο) (ii) (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα σε έναν χώρο, που η συμπεριφορά του αποκλίνει χαρακτηριστικά από τη συμπεριφορά των υπολοίπων.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *τρηρός*, «γλώσσα» τού Ησυχίου *(τρηρόν· ἐλαφρόν, δειλόν, ταχύ)*, < αρχ. *τρήρων* «περιστέρι», με αντέκταση, < **τράσ-ρων* < **trs-* μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **tres-* «τρέμω» (βλ. λ. *τρέμω*). Σύμφωνα με άλλη, λιγότερο πιθ. άποψη, το μεσν. *τρελ(λ)ός* ανάγεται στα αρχ. ανθρωπωνύμια *Τρέλλος* και *Τρέλλων*, που μαρτυρούνται στον μιμογράφο Σώφρονα].

> **τρελός: συνώνυμα.** Η έννοια τού παραλογισμού στα λόγια και στις πράξεις είναι καθημερινό φαινόμενο στις ανθρώπινες σχέσεις, που έχει βρει τη δήλωσή του στη γλώσσα με ποικιλία λέξεων και εκφράσεων. Μια και πρόκειται για έννοια που έχει σχέση με το μυαλό, την ψυχή και τη νόηση τού ανθρώπου, μια σειρά λέξεων (αρκετοί όροι) συνδέονται με τις λ. **φρένες, ψυχή, νους** κ.λπ.: **φρενοβλαβής, φρενοπαθής, σχιζοφρενής – ψυχοπαθής, ψυχαθενής – παρανοϊκός – μανιακός – ακαταλόγιστος.** Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην ομιλούμενη για κάθε μορφής παραλογιζόμενο, είναι η λ. **τρελός** από το αρχ. **τρηρός** «ελαφρός» (οπότε αρχική σημ. τού *τρελός* είναι η σημ. «ελαφρόμυαλος»). Μια ομάδα λέξεων, που θα μπορούσαν να περιληφθούν στις λεγόμενες «εκφραστικές λέξεις», χρησιμοποιούνται στον προφορικό ιδίως λόγο, για να χαρακτηρίσουν κάποιον ως τρελό. Η προέλευση των λέξεων αυτών ποικίλλει: **μουρλός** < *μωρο-λόγος* ή από συμφυρμό των *μωρός* + *λωλός*· **ζουρλός** < *(σ)βουρλός* < *σβουρίζομαι* «γυρνάω σαν τη σβούρα» ή κατά συμφυρμό από *ζερβός* + *τρελός*· **κουζουλός** < **κούζα** «στάμνα χωρίς χέρι» (αρχική σημ. τού *κουζουλός* «κουλλοχέρης»)· **λωλός** < μτχ. *ὀλωλώς* «απολωλώς, χαμένος» τού αρχ. *ὄλλυμαι* (αρχική σημ. «χαμένος»). Από το *ὄλλυμαι* είναι και το *παλαβός*: *απολωλώς* > *πολωλώς* > *παλαλός* > **παλαβός**, οπότε *παλαβός* σημαίνει και αυτό «χαμένος». Κατά τον επιφανή γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι, η λ. έχει άλλη προέλευση: **παλάβρα** («φλυαρία, παλαβωμάρα») > *παλάβια* > *παλαβιός* > **παλαβός** (ας σημειωθεί ότι το *παλάβρα*, από το ισπανοεβρ. palavra, είναι αντιδάνειο, αφού παράγεται από το λατ. parabola, που δεν είναι άλλο από το ελλην. **παραβολή**). Τέλος, από το αρχ. *Σάβος* ή *Σαβός* «βακχευόμενος, εκτός εαυτού, τρελός» προήλθε πιθ. το **ζαβός**, ενώ λέξεις όπως **σαλεμένος** (του *σαλεύω*), **βλαμμένος** κ.λπ. προέρχονται από μεταφορικές χρήσεις λέξεων με άλλη αρχική σημασία.

τρελούτσικος, -η, -ο (υποκ.) λίγο τρελός· συνήθ. για πρόσωπο που κάνει περίεργα πράγματα, έχει περίεργες συνήθειες ή ενεργεί με απρόβλεπτο αλλά χαριτωμένο τρόπο ΣΥΝ. παλαβούτσικος. — **τρελούτσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*, πβ. κ. *μικρ-ούτσικος*].

τρελόχαρτο (το) (οικ.) **1.** το επίσημο έγγραφο που δείχνει ότι κάποιος νοσηλεύθηκε σε ψυχιατρείο: *όσοι εργοδότες βλέπουν το ~, αρνούνται να τον προσλάβουν* **2.** (στον στρατό) το πιστοποιητικό με το οποίο η αρμόδια υγειονομική υπηρεσία βεβαιώνει ότι κάποιος δεν μπορεί να υπηρετήσει τη θητεία του λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, ψυχικών γενικά διαταραχών.

τρεμάμενος, -η, -ο αυτός που τρέμει: *~ χέρια / φωνή / δάχτυλα* ΣΥΝ. τρεμουλιαστός.
[ΕΤΥΜ. < *τρέμω*, κατά τις μτχ. σε *-άμενος*, πβ. κ. *λεγ-άμενος, τρεχ-άμενος*].

τρεμεντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η ρητίνη, το έκκριμα κωνοφόρων δέντρων, που χρησιμοποιείται στο άλειμμα των καρτιών των πλοίων ΣΥΝ. τερεβινθίνη.
[ΕΤΥΜ. < *τερμινθίνη* (με αντιμετάθεση), θηλ. τού μτγν. επιθ. *τερμίνθινος* < αρχ. *τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμιθιά (η) ΒΟΤ. είδος φιστικιάς ΣΥΝ. (λόγ.) τερέβινθος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρέμιθος* < αρχ. *τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμολάμπω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τρεμοφέγγω (βλ.λ.).

τρέμολο (το) ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού φθόγγου με πολύ γρήγορη επανάληψή του στην ίδια χορδή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tremolo < λατ. tremulus «σειόμενος, παλλόμενος» < tremare (βλ. κ. *τρέμω*)].

τρεμοπαίζω ρ. αμετβ. {τρεμόπαιξα} **1.** (για φλόγα ή φως) αυξομειώνεται η έντασή μου, αναβοσβήνω: *το φως των άστρων που τρεμοπαίζει* **2.** (για βλέφαρα) ανοιγοκλείνω γρήγορα και έντονα.

τρεμοσβήνω ρ. αμετβ. {τρεμόσβησα} **1.** σβήνω σιγά-σιγά με τρεμουλιαστές αναλαμπές, ετοιμάζομαι να σβήσω: *το φως / το κερί τρεμοσβήνει* || *τα αστέρια τρεμοσβήνουν* ΣΥΝ. τρεμοπαίζω **2.** χάνομαι σιγά-σιγά, παρακμάζω: *η Βυζαντινή Αυτοκρατορία τρεμόσβηνε στις αρχές τού ΙΕ' αιώνα.* — **τρεμόσβημα** (το).

τρεμούλα (η) {χωρ. πληθ.} η τρεμουλιαστή κίνηση από φόβο, κρύο, συγκίνηση ή πυρετό: *μ' έπιασε ~ από το κρύο* ΣΥΝ. ρίγος, σύγκρυο, ανατριχίλα, κρυάδα. Επίσης **τρέμουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τρέμω* + παραγ. επίθημα *-ούλα*, πβ. κ. *ραχ-ούλα*].

τρεμουλιάζω ρ. αμετβ. {τρεμούλιασα} **1.** τρέμω από κρύο, πυρετό, φόβο ή συγκίνηση: *τρεμούλιαζαν τα χέρια του* || *τρεμούλιαζε η φωνή του από τη συγκίνηση* ΣΥΝ. ριγώ **2.** τρεμοφέγγω: *«τ' αστέρια τρεμουλιάζουνε στού ζέφυρου το χάδι»* (τραγ.). — **τρεμούλιασμα** (το).

τρεμουλιάρης, -α, -ικο {τρεμουλιάρηδες} αυτός που εύκολα τρεμουλιάζει από κρύο, φόβο, συγκίνηση, αδυναμία ή πυρετό ΣΥΝ. κρυουλιάρης, φοβιτσιάρης. Επίσης **τρεμουλιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τρεμούλα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης*].

τρεμούλιασμα (το) → τρεμουλιάζω

τρεμουλιαστός, -ή, -ό αυτός που τρεμουλιάζει: *του μίλησε με ~ φωνή.* — **τρεμουλιαστά** επίρρ.

τρέμουλο (το) → τρεμούλα

τρεμοφέγγω ρ. αμετβ. {τρεμόφεξα} (για φώτα, αστέρια κ.λπ.) φωτίζω τρεμουλιαστά, με μικρές διακοπές ΣΥΝ. τρεμολάμπω. — **τρεμοφέγγισμα** (το).

τρέμω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** με διαπερνά ρίγος, κάποιο μέλος ή τα μέλη τού σώματός μου ταράζονται, συσπώνται απότομα και ελαφρά, δονούμαι ακούσια από μικρές αλλεπάλληλες κινήσεις: *τρέμουν τα χέρια μου / τα πόδια μου / τα γόνατά μου* || *~ ολόκληρος / σύγκορμος / από τον φόβο μου / από τη συγκίνησή μου* **2.** (γενικά) δονούμαι: *έτρεμε η γη από τον σεισμό* || *~ σαν καλάμι / σαν το φύλλο στον άνεμο* **3.** φοβούμαι, ανησυχώ πάρα πολύ: *~ και μόνο που σκέφτομαι ότι μπορεί να συμβεί κάτι τέτοιο* || *~ τον πατέρα της / τον θείο του* || *τρέμει μην πάθει τίποτα ο γιος της που είναι στα ξένα·* ΦΡ. (α) ***τρέμω σαν (το) ψάρι*** βλ. λ. *ψάρι* (β) ***τρέμει το φυλλοκάρδι μου*** φοβάμαι πάρα πολύ: *είχε μείνει μόνη στο σκοτεινό σοκάκι κι έτρεμε το φυλλοκάρδι της.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. **tr-em-*, παρεκτεταμ. μορφή τής μηδενισμ. βαθμ. τής ρίζας **ter-* «τρέμω, πάλλομαι, σείομαι», πβ. σανσκρ. taraláh «σειόμενος, παλλόμενος», λατ. tremere «τρέμω, σείομαι» (> γαλλ. craindre «φοβούμαι», ισπ. temblar «τρέμω») κ.ά. Ομόρρ. *τρό-μος, τρομ-ερός, τρομ-άσσω (-άζω).* Παραλλήλως απαντά και το αρχ. *τρέω* «τρέπομαι σε φυγή από φόβο» < **τρέσ-ω* (< Ι.Ε. **tr-es-*), βλ. κ. *τρελός*].

τρενάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρέναρ-α κ. -ισα} (καθημ.) καθυστερώ, παρατείνω (κάτι): (μετβ.) *προσπαθεί να τρενάρει τις διαπραγματεύσεις, ώστε να επωφεληθεί* || (αμετβ.) *τρενάρει η υπόθεση* ΑΝΤ. επισπεύδω. — **τρενάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. traîner «τραβώ από πίσω – αναβάλλω» < δημώδ. λατ. **traginare* > **tragère* < λατ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω», με την επίδρ. τού ρ. agere «άγω»].

τρένο (το) ο σιδηρόδρομος, η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία: *το ~ φεύγει στις 12* || *ταξιδεύω στο εξωτερικό με ~* || *παίρνω το ~ για Θεσσαλονίκη* || *έπεσε στις γραμμές τού τρένου* || *ανεβαίνω στο / κατεβαίνω από το ~* || *πότε έχει ~ για Πάτρα;* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***χάνω το τρένο*** χάνω μια καλή ευκαιρία: *κινδυνεύουμε να χάσουμε το τρένο τής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης* (β) (μτφ.) ***κατεβαίνω από το τρένο*** αποχωρώ από τον χώρο στον οποίο ανήκω: *όσοι διαφωνούν με την πολιτική τού κόμματος, να κατέβουν από το τρένο!* — (υποκ.) **τρενάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. treno < γαλλ. train < ρ. traîner «τραβώ από πίσω, έλκω» (βλ. λ. *τρενάρω*)].

τρέξιμο (το) [μεσν.] {τρεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η γρήγορη κίνηση προς τα μπρος, με τρόπο που και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν

στιγμιαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό **2.** ΑΘΛ. ο αγώνας στον οποίο ο αθλητής ξεκινά από μια αφετηρία και προσπαθεί να φθάσει στον συντομότερο δυνατό χρόνο στο τέρμα καθορισμένης απόστασης: *πρωταθλητής στο ~* || *παραβγαίνουν στο ~* (συναγωνίζονται) ΣΥΝ. αγώνας δρόμου, σπριντ **3.** (μτφ.) η μεγάλη προσπάθεια, η έντονη κινητοποίηση: *η δουλειά αυτή θέλει / απαιτεί / έχει πολύ ~* (στον πληθ. *τρεξίματα, τα*) οι έγνοιες για σοβαρή υπόθεση: *έχουμε ~ με τα περιουσιακά μας* ΣΥΝ. τρεχάματα (βλ.λ.) **4.** (μτφ.-καθημ.) η σκόπιμη υποβολή σε ταλαιπωρία: *φάγαμε πολύ ~ στον στρατό* • **5.** η ροή υγρού.

τρεπόνημα (το) {τρεπονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. σπειροειδές βακτήριο που προκαλεί διάφορες ασθένειες, λ.χ. σύφιλη ΣΥΝ. σπειροχαίτη.
[ΕΤΥΜ. < *τρέπω* + *νήμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. treponema].

τρεπονημάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από τρεπόνημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. treponematosis].

τρέπω ρ. μετβ. {έτρεψα, τράπηκα κ. λόγ. ετράπην, -ης, -η... (μτχ. τραπείς, -είσα, -έν)} **1.** κάνω (κάποιον) να αλλάξει κατεύθυνση ή στάση ΣΥΝ. κατευθύνω, εκτρέπω· ΦΡ. ***τρέπω σε φυγή (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει τρέχοντας: *έτρεψαν τους αντιπάλους τους σε φυγή* || *ο ληστής ετράπη σε φυγή* **2.** αλλάζω τη μορφή που έχει κάτι, μεταβάλλω: (ΜΑΘ.) *~ έναν αριθμό σε γινόμενο παραγόντων, λ.χ. 15 = 3 x 5* || (ΓΛΩΣΣ.) *το -ξ- τής πρόθεσης «εξ» μπροστά από σύμφωνο τρέπεται σε -κ-.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. *trep-, πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σύνδεση με σανσκρ. trápate «ντρέπομαι» (πβ. κ. *εν-τρέπομαι*), αλλά το λατ. trepit, προς το οποίο συνήθως παραβάλλεται, ίσως είναι απλώς εφεύρημα των γραμματικών. Από την άλλη πλευρά, το μυκ. to-ro-qo «στριφτό κρόσσι» θα μπορούσε πιθ. να οδηγήσει σε αρχική ρ. *trokʷ-, ετεροιωμ. βαθμ. τού *trekʷ-, αν και ο μυκ. τ. έχει συνδεθεί επίσης με το ρ. *στρέφω*. Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν την ύπαρξη παραλλήλων ριζών *tr-ep- και *tr-ekʷ-. Ομόρρ. *τρόπ-ος, τροπ-ή, εύ-τράπ-ελος, τρόπ-αιο(ν), τροπ-άριο(ν)* κ.ά.].

τρέσα (η) {τρεσών} διακοσμητική ταινία που τοποθετείται σε ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tresse, αβεβ. ετύμου, πιθ. αντιδάν., < δημώδ. λατ. *trichia < αρχ. *θρίξ, τριχός*].

τρέφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα, τράφηκα, θρεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω τροφή (σε κάποιον): *~ το μωρό με γάλα και φρουτόκρεμες* ΣΥΝ. διατρέφω, ταΐζω **2.** παρέχω τα απαραίτητα προς το ζην, συντηρώ: *δεν έχει να θρέψει την οικογένειά του* || (παροιμ.) *«ο μήνας που τρέφει τους έντεκα»* (βλ. λ. *μήνας*) **3.** (μτφ.) συντηρώ: *η φτώχια τρέφει την εγκληματικότητα* || (μεσοπαθ.) *«η εσωτερική αντιπολίτευση τρέφεται από τη λαϊκή δυσαρέσκεια»* (εφημ.) **4.** εκτρέφω ζώα: *τρέφει είκοσι γελάδια* **5.** αυξάνω, κάνω να μεγαλώσει: (παροιμ.) *«ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο ήλιος τα μοσχάρια»* **6.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να αναπτυχθεί: *~ κόμη / γενειάδα* ♦ (αμετβ.) **7.** (μτφ.) μορφώνω, εκπαιδεύω: *με τον ρομαντισμό τράφηκαν δυο γενιές τού 19ου αιώνα* **8.** (λόγ.-μτφ.) έχω, διατηρώ: *~ ελπίδες / αυταπάτες / φιλοδοξίες / ψευδαισθήσεις* || *~ καλά / κακά αισθήματα για κάποιον* || *έτρεφε πικρία για το ότι δεν τον έκαναν υπουργό* **9.** (λαϊκ. για καρπούς) ωριμάζω **10.** (για πληγή) επουλώνομαι, κλείνω: *μέχρι να θρέψει η πληγή στο πόδι, μη φορέσεις παπούτσι!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρέφ-ω (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *dhrebh- «τρέφω, μεγαλώνω (κάτι), αυξάνω, αναπτύσσω», πβ. λιθ. drebiù «διαπλάθω, μορφοποιώ», αρχ. γερμ. trebir «κατακάθι ρετσινιού», αγγλ. draff «κατακάθι ζύθου», ρωσ. drobá κ.ά. Φαίνεται πως το ρ. *τρέφω* είχε αρχικώς τη σημ. «ευνοώ την ανάπτυξη κάποιου, παρέχοντάς του κατάλληλη φροντίδα», αλλά στις υπόλοιπες Ι.Ε. γλώσσες τα ομόρριζα απέκτησαν συγκεκριμένες τεχν. χρήσεις. Βλ. κ. *θρόμβος*].

τρέφω: σύνθετα. Το **τρέφω**, βασικό ρήμα τής Ελληνικής από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, σχημάτιζε τον ενεργ. μέλλοντα, τον αόριστο, καθώς και τον μεσοπαθητ. αόριστο διαφορετικά από τον ενεστώτα: **θρέφ-ω* > **τρέφ-ω** (με ανομοίωση των δασέων *θ, φ*, δηλ. με τροπή τού *θ* σε *τ*)· **θρέφ-σω* > ***θρέψ-ω (θρέψω)***, **έ-θρεφ-σα* > ***έ-θρεψ-α (έθρεψα)*** και **θρεφ-τός* > **θρεπ-τός** (με αρχαία τροπή τού δασέος *φ* σε ψιλό *π* μπροστά από *σ* ή *τ*). Σε νεότερους χρόνους για το απλό **τρέφω** χρησιμοποιήθηκε και ο τ. **θρέφω**, που δεν είναι φυσικά ο παλιός από τον οποίο ξεκίνησε, αλλά νεότερος τύπος αναλογικός από τα **θρέψω**, *έθρεψα* > *θρέφω*. Ανάλογο τ. εμφανίζει και το ρ. **ανατρέφω**, που επίσης σχηματίζει και τ. **αναθρέφω**, ο οποίος διαφέρει υφολογικά από το **ανατρέφω** (βλ. λ. *ανατρέφω*). Το **τρέφω** σημαίνει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, «δίνω τροφή». Το **ανατρέφω** χρησιμοποιείται για παιδιά και σημαίνει «μεγαλώνω» και «εκπαιδεύω» *(ανέθρεψαν τρία παιδιά - όπως ανατρέφουν τα παιδιά τους οι γονείς, έτσι φέρονται στους άλλους και στους ίδιους)*. Το **διατρέφω** (και **διατρέφομαι**) σημαίνει «τον τρόπο διατροφής, τη δίαιτα που ακολουθεί κανείς» *(διατρέφεται μόνο με λαχανικά και φρούτα)*. Τέλος, το **εκτρέφω** χρησιμοποιείται για τη διατροφή και συντήρηση ζώων *(εκτρέφουν κουνέλια και κότες)*.

τρεχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το τρέξιμο (βλ.λ.): *έριξα / πάτησα ~, για να προλάβω το λεωφορείο* **2.** (ως επίρρ.) τρέχοντας: *έφυγε ~ για τη δουλειά του.*
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *πηλ-άλα*].

τρεχαλητό (το) (λαϊκ.) το τρέξιμο (συνήθ. για να προλάβει κανείς κάτι ή να τακτοποιήσει υπόθεσή του) (βλ.λ.): *γύρισε λαχανιασμένος από το ~.*

τρεχάματα (τα) {χωρ. γεν.} οι ενέργειες που γίνονται για την τακτοποίηση υποθέσεων (και που συνήθ. συνεπάγονται ταλαιπωρία, κούραση και άγχος): *αρρώστησε ο γυιος μας κι έχουμε ~* || *έχω ~ με την αστυνομία / την εφορία* ΣΥΝ. τρεξίματα.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *-άματα*, κατά τον πληθ. των ουδ. σε *-μα, -ματα*, πβ. κ. *γερ-άματα, κλά-ματα*].

τρεχαντήρι (το) {τρεχαντηρ-ιού | -ιών} γρήγορο και μικρό ιστιοφόρο πλοίο που διακρίνεται για την ευστάθειά του και είναι κατάλληλο για τη μεταφορά εμπορευμάτων και την εξυπηρέτηση μικρών ακτοπλοϊκών γραμμών. — (υποκ.) **τρεχαντηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < **τροχαντήρι-ον* (με την επίδρ. τού ρ. *τρέχω*) < μτγν. *τροχαντήρ (ό)* «τμήμα τής πρύμνης πλοίου» (< αρχ. *τροχός*)].

τρεχάτος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει κάπου τρέχοντας: *ήρθε ~ στο ραντεβού.*
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *φευγ-άτος*].

τρεχούμενος, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **τρεχάμενος 1.** αυτός που τρέχει, που ρέει: *~ νερά* ΑΝΤ. στεκούμενος, (λόγ.) λιμνάζων • **2.** (για λογαριασμό μόνο στον τ. *τρεχούμενος*) ο ανοικτός, που ισχύει τώρα, που υπάρχει σήμερα.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *-ούμενος*, κατά τις μτχ. σε *-ούμενος*, πβ. κ. *χρειαζούμενος*].

τρέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτρεξα} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι προς τα εμπρός με μεγάλη ταχύτητα, κινώντας τα πόδια πολύ πιο γρήγορα από ό,τι στο απλό ή γρήγορο περπάτημα· κινούμαι γρήγορα με σύντομες αναπηδήσεις στον βηματισμό, έτσι ώστε και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν στιγμιαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό: *~ για να προλάβω το λεωφορείο* || *τρέξε μέχρι τη γωνία, για να τον προλάβεις* ΑΝΤ. βραδυπορώ, αργοπορώ· ΦΡ. (α) ***τρέχω και δεν φτάνω*** προσπαθώ αδιάκοπα, χωρίς να καταφέρνω να καλύψω τις ανάγκες μου, να επανορθώσω ζημία ή να ολοκληρώσω μια προσπάθεια: *από το πρωί ώς το βράδυ έχω μαθήματα, ξένες γλώσσες, συναντήσεις· ~!* (β) ***τρέχα-γύρευε*** βλ. λ. *γυρεύω* (γ) ***τρέχω πίσω από κάποιον / τρέχω από πίσω του*** ακολουθώ συνεχώς κάποιον, συνήθ. επιδιώκοντας την προσοχή, την ικανοποίηση αιτήματος ή την εύνοιά του: *την έχει ερωτευθεί και τρέχει συνεχώς από πίσω της* || *τρέχει πίσω από κάθε πολιτευτή τής περιοχής του, μπας και του διορίσουν την κόρη στο Δημόσιο!* **2.** ΑΘΛ. (α) συμμετέχω σε αγώνα δρόμου μικρών, μεσαίων ή μεγάλων αποστάσεων: *~ στα 100 / στα 400 / στα 1.500 μέτρα* || *~ σε ευρωπαϊκούς / σε ολυμπιακούς αγώνες* (β) οδηγώ αγωνιστικό αυτοκίνητο σε αγώνα ταχύτητας αυτοκινήτων (ράλι): *τρέχει στο ράλι «Ακρόπολις»* || *~ στη «φόρμουλα 1»* **3.** (α) (για οχήματα) κινούμαι με συγκεκριμένη ταχύτητα: *το αυτοκίνητό μου τρέχει με 200 χιλιόμετρα την ώρα* (β) (για οδηγό) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *όταν βρω ανοιχτό τον δρόμο, ~* ΣΥΝ. το πατάω (ενν. *το γκάζι*) **4.** βιάζομαι, κινούμαι με βιασύνη: *Ακόμη εδώ είσαι; Τρέξε, γιατί θα χάσεις το πλοίο!* **5.** (για τον νου / το μυαλό) έχω συγκεντρωθεί σε κάτι, σε μια σκέψη, έχω απορροφηθεί σε αυτό: *πού τρέχει ο νους σου;* || *«Πώς μας θωρείς ακίνητος; Πού τρέχει ο λογισμός σου;»* (Α. Βαλαωρίτης) **6.** (α) μετακινούμαι, ενεργώ για τη διευθέτηση ζητημάτων: *~ για δουλειές / για μια υπόθεση τού γυιου μου* || *πού έτρεχες όλη μέρα κι είσαι τόσο ταλαιπωρημένος;* (β) ενεργώ για να βοηθήσω κάποιον: *ποιος θα τρέξει για σένα, αν αρρωστήσεις;* (γ) εργάζομαι υπερβολικά, υπεραπασχολούμαι: *έχει πέσει πολλή δουλειά αυτή την περίοδο και τρέχουμε όλοι* **7.** (α) πηγαίνω κάπου πρόθυμα, συχνάζω: *~ στα μπαρ / στις ντισκοτέκ / στα πάρτι* (β) περιπλανώμαι άσκοπα: *Πού τρέχεις τα βράδια; Πού γυρνάς;* • **8.** (για υγρό) ρέω, κυλώ: *τρέχουν δάκρυα στα μάτια μου* || *έτρεχε ιδρώτας από το πρόσωπό του·* ΦΡ. (α) ***τρέχει η βρύση*** η βρύση παρουσιάζει διαρροή νερού (β) ***τρέχει η μύτη μου*** έχω καταρροή (γ) ***τρέχουν τα σάλια μου*** επιθυμώ πολύ: *και μόνο που σκέφτομαι τι μαγείρεψες, ~!* || *τρέχουν τα σάλια του για τη μελαχρινή!* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι • **9.** (α) (για χρονικό διάστημα) περνώ γρήγορα: *ο χρόνος τρέχει· γι' αυτό ζήσε την κάθε στιγμή!* (β) (για ρολόι) πηγαίνω μπροστά: *το ρολόι μου τρέχει* • **10.** είμαι σε διαρκή εξέλιξη, μεταβάλλομαι συνεχώς: *τα γεγονότα / οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα τρέχουν και ο σταθμός μας θα σας ενημερώνει συνεχώς με έκτακτα δελτία ειδήσεων* **11.** εξακολουθώ να υφίσταμαι, να καταβάλλομαι, να παρέχομαι: *αυτοί απεργούν, αλλά ο μισθός τους τρέχει* (καταβάλλεται κανονικά) || *προσπαθούν να καλύψουν τα ελλείμματα, αλλά οι τόκοι από τα δάνεια τρέχουν* (πβ. λ. *τρεχούμενος*) **12.** (η μτχ. ***τρέχων, -ουσα, -ον***) βλ.λ. • **13.** (τριτοπρόσ. ***τρέχει***) συμβαίνει: *τι ~ με σας;* ΦΡ. (α) ***κάτι τρέχει στα γύφτικα*** για ασήμαντο γεγονός: *Έχασε ένα πεντοχίλιαρο και ~! Εδώ άλλοι χάνουν περιουσίες!* (β) ***δεν τρέχει τίποτα!*** (i) (καθησυχαστικά) δεν υπάρχει πρόβλημα, μην ανησυχείς: *–Μήπως θίχτηκε από αυτό που του είπα; –~, είναι ανοιχτός στην κριτική* (ii) για τη δήλωση αδιαφορίας: *Εδώ έχουν έρθει τα πάνω κάτω, αλλά γι' αυτόν ~!* ♦ (μετβ.) **14.** μεταφέρω βιαστικά: *τον έτρεχαν άρον-άρον στο νοσοκομείο* || *~ κάποιον στους γιατρούς* **15.** (μτφ.) (α) ταλαιπωρώ, καταπιέζω: *ο λοχίας ~ πολύ τους στρατιώτες* (β) αναγκάζω κάποιον να με ακολουθεί ή να με συνοδεύει σε υπόθεση μου ή στις μετακινήσεις μου: *με έτρεχε όλη μέρα από μαγαζί σε μαγαζί!* **16.** (α) (οικ.-για Η/Υ) προκαλώ την εκτέλεση ενός προγράμματος στον Η/Υ, το θέτω σε λειτουργία: *τρέξε λίγο το πρόγραμμα, να δούμε πώς δουλεύει* (β) (για κασέτα, δισκέτα, ψηφιακό δίσκο) προχωρώ μπροστά χρησιμοποιώντας τη λειτουργία τής γρήγορης ταχύτητας (αγγλ. fast forward): *τρέξε την κασέτα να δούμε τι έχει παρακάτω* **17.** (για όχημα) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *μην το τρέχεις τόσο, είναι επικίνδυνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θρέχ-ω* (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *dhregh- «κινούμαι γρήγορα, τρέχω», πβ. λετ. drāžu «τρέχω γρήγορα», λιθ. padróžti, γοτθ. þragjan «τρέχω», αρχ. ιρλ. traig «πόδι» κ.ά. Ομόρρ. *τροχ-ός, τροχ-ιά, τροχ-αίος, τροχ-ίζω, τροχ-άζω, τράχ-ηλος, κακ-εν-τρεχ-ής*

κ.ά. Η σημ. που αναφέρεται στους Η/Υ, αποδίδει το αγγλ. run].
τρέχων, -ουσα, -ον {τρέχ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που ισχύει αυτή τη στιγμή: *τρέχοντα έξοδα* || *τρέχων λογαριασμός* || *τρέχουσες δαπάνες* **2.** συνηθισμένος, γνωστός πλέον: *οι πολιτικές αντιπαραθέσεις στην τηλεόραση έχουν γίνει τρέχον φαινόμενο*· ΦΡ. ***τρέχον νόμισμα*** βλ. λ. *νόμισμα* **3.** τωρινός, σύγχρονος: *η τρέχουσα τεχνολογία* || *οι τρέχουσες ανάγκες / εξελίξεις* || *στην τρέχουσα συγκυρία...* **4.** αυτός τον οποίο διανύουμε χρονικά: *το τρέχον έτος* || *η τρέχουσα χρονιά* || (κ. ως ουσ.) *η συνάντηση θα γίνει στις 15 τρέχοντος* (ενν. *μηνός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *τρέχω*. Οι σύγχρονες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. courant].
τρέψω ρ. ▸ τρέπω
τρήμα (το) {τρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. η οπή τού σώματος για επικοινωνία ή δίοδο οργάνων, νεύρων κ.λπ.: *σπονδυλικό ~* || *τρήματα τής βάσης τού κρανίου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῆμα* < θ. *trē-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *terē-, με μηδενισμ. το πρώτο και απαθές το δεύτερο φωνήεν, για το οποίο βλ. λ. *τι-τρώ-σκω*].
τρήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το τρύπημα, η διάτρηση **2.** (συνεκδ.) το άνοιγμα, η τρύπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῆσις* < θ. *τρη-* < *trē- (βλ. λ. *τρῆμα*)].
τρι- λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται τρεις φορές (λ.χ. *τρι-σύλλαβος, τρί-γωνο, τρί-κορφος, τρι-κάταρτος*) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεῖς, τρία* (βλ.λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ. *τρι-πλάσιος, τρί-γω-νος*) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος, τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιτατ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κατάρατος, τρισ-μέγιστος*)].
τρία (το) δύο συν ένα, ο αριθμός 3 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ. κ. λ. *τρεις*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tri-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *trei- (βλ. κ. *τρεῖς*), που συνδ. με σανσκρ. tri, αρχ. σλαβ. tri, λατ. tria κ.ά.].
-τρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών (που αντιστοιχούν σε αρσενικά σε *-τής*): *ποιή-τρια, παρουσιάσ-τρια, νική-τρια*· κάποια θηλυκά σε *-τρια* σχηματίζουν δεύτερο (λαϊκότερο) τύπο σε *-τρα* (βλ.λ.) ή *-ισσα* (βλ.λ.): (υφάντρια) *υφάντρα*, (προξενήτρια) *προξενήτρα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που αποτελεί αττ. τ. τού επικού *-τειρα* (λ.χ. *σώ-τειρα*) < *-*τερ-jα* < Ι.Ε. επίθημα *-ter-, από το οποίο και το αρχ. *-τήρ, -τής* (βλ.λ.)].
τριαγμός (ο) (αρχαιοπρ.) η νίκη σε τρία αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τριάζω* «νικώ σε τρία αγωνίσματα» < αρχ. *τρία*].
τριάδα (η) **1.** σύνολο τριών προσώπων ή πραγμάτων: *τα πρόσωπα αυτά αποτελούν την ηγετική ~ τού κόμματος* || *ο γυμναστής είπε στους μαθητές να κάνουν τριάδες* (να συνταχθούν ανά τρεις, τρεις-τρεις) **2.** ΘΕΟΛ. ***Αγία Τριάδα*** (κατά τη χριστιανική διδασκαλία) ο Θεός στις τρεις υποστάσεις του (Πατήρ, Υιός και Άγιον Πνεύμα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριάς, -άδος* < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*). Με τη σημ. τού δόγματος τού χριστιανισμού, η λ. απαντά από τον 6ο αι. μ.Χ. στον Ιουστινιάνειο Κώδικα].
τριαδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τριάδα: *ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το ~ σχήμα «θέση – αντίθεση – σύνθεση»* ● **2.** αυτός που σχετίζεται με την Αγία Τριάδα: *ο ~ Θεός.* — **τριαδικότητα** (η) [1887].
τρίαινα (η) {τριαινών} καμάκι με τρεις αιχμές, που αποτελούσε μυθολογικό όπλο και σύμβολο τού Ποσειδώνα και χρησιμοποιείται σήμερα για αλιεία μεγάλων ψαριών ΣΥΝ. τρικράνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*) + παραγ. επίθημα *-αινα*, πβ. κ. *ὕ-αινα*].
τριακονθήμερος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί τριάντα ημέρες ΣΥΝ. τριανταήμερος **2.** ***τριακονθήμερο*** (το) {τριακονθημέρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα τριάντα ημερών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριάκοντα* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].
τριάκοντα (το) {άκλ.} (λόγ.) **1.** τριάντα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30· σε παγιωμένες φρ., λ.χ. *τα ~ αργύρια* (βλ.λ.), *οι ~ τύραννοι* (στην αρχαία Αθήνα) ή σε λόγ. φρ., λ.χ. *οι ~ τού νέου ολιγομελούς υπουργικού συμβουλίου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρια-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα *-κοντα* (< *dkomt, ετεροιωμ. βαθμ. τού *dekm̥t- > *δεκάς, -άδος*), πβ. κ. *τεσσαρά-κοντα*].
τριακοντα- κ. **τριακοντά-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριακοντα-ετής, τριακοντα-ήμερο* **2.** είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τριακοντα-πλάσιος*.
τριακονταετής, -ής, -ές → τριακοντα-, -ετής
τριακονταετία (η) ▸ τριακοντα-, -ετία
τριακοντάκις επίρρ. ▸ τριακοντα-, -άκις
τριακονταπλάσιος, -α, -ο ▸ τριακοντα-, -πλάσιος
τριακόσιοι, -ες, -α {τριακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στις τρεις εκατοντάδες: *οι ~ βουλευτές* || *~ γραμμάρια ζάχαρη* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ΙΣΤ. ***τριακόσιοι*** (οι) οι Σπαρτιάτες πολεμιστές που με αρχηγό τον Λεωνίδα έπεσαν στις Θερμοπύλες το 480 π.Χ., πολεμώντας εναντίον των Περσών **3.** ***τριακόσια*** (το) τρεις φορές το εκατό, ο αριθμός 300 (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λαϊκ.) **τρακόσιοι**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρια-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (πβ. κ. *είκοσι – Fίκατι*) < *dkm̥t- «εκατό» (βλ. λ. *εκατό*). Ο τ. *-κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιθήματα *-κοντα, -κοστός* (πβ. *τριάκοντα, τρια-κοστός*)].
τριακοσιομέδιμνος (ο) {τριακοσιομεδίμν-ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής δεύτερης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των τριακοσίων μεδίμνων· αλλιώς *ιππέας* (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*).
τριακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 300ός στην αραβική αρίθμηση, Τ' ή τ' στην ελληνική και CCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριακόσια (300) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
τριακοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 30ός στην αραβική αρίθμηση, Λ' ή λ' στην ελληνική και XXX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριάντα (30) **2.** ***τριακοστή*** (η) η τριακοστή ημέρα κάθε μήνα: *την 30ή κάθε μηνός πληρώνονται οι μισθοί τού επομένου* **3.** ***τριακοστό*** (το) καθένα από τα τριάντα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριάκοντα* + παραγ. επίθημα *-στός*, πβ. κ. *ἑξηκο-στός*].
τριάμισι → τρεισήμισι
τριανδρία (η) {τριανδριών} **1.** (στην αρχ. Ρώμη) η άσκηση τής εξουσίας από τρεις άνδρες: *η πρώτη ρωμαϊκή ~ (Πομπήιος, Ιούλιος Καίσαρ, Κράσσος)* **2.** ομάδα τριών ανδρών, οι οποίοι συνδέονται με κοινά οράματα και ιδανικά: *η ~ τού Εκπαιδευτικού Ομίλου* (Μ. Τριανταφυλλίδης, Δ. Γληνός, Α. Δελμούζος). — **τριανδρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. triumviratus].
τριάντα (το) {άκλ.} **1.** είκοσι εννέα συν ένα, ο αριθμός 30 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30: *~ παιδιά / μήλα / γραβάτες*. Επίσης (λόγ.) **τριάκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < συντετμ. τ. τού αρχ. *τριά-κο-ντα* (βλ.λ.), πβ. κ. *πεντήκοντα – πενήντα, εξήκοντα – εξήντα*].
τριαντα- κ. **τριαντά-** κ. **τριαντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριαντά-χρονος, τριαντα-ήμερο* **2.** είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τριαντα-πλάσιος*.
τριανταδυάρι (το) {δύσχρ. τριανταδυαρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος τριάντα δύο χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα δύο* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριος*, βλ.λ.)].
τριανταήμερο (το) {τριανταημέρ-ου | -ων} σύνολο τριάντα ημερών, ο μήνας.
τριανταμία (η) {χωρ. πληθ.} τυχερό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, στο οποίο κερδίζει όποιος πετύχει άθροισμα των αριθμών που αναγράφονται ή αντιστοιχούν στα τραπουλόχαρτά του ίσο με τον αριθμό τριάντα ένα ή τον πλησιέστερο σε αυτόν σε σχέση με τους συμπαίκτες του. Επίσης **τριανταένα** (το).
τριανταπεντάρι (το) {δύσχρ. τριανταπενταρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος τριάντα πέντε χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο*, βλ.λ.)].
τριαντάρης (ο) {τριαντάρηδες}, **τριαντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας τριάντα ή περίπου τριάντα ετών ΣΥΝ. τριακονταετής, τριαντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας τριάντα λεπτών (μισής ώρας) (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τριάντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].
τριαντάρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ποσότητα τριάντα όμοιων πραγμάτων **2.** χρηματικό ποσό τριάντα δραχμών: *αυτές οι τσίχλες κοστίζουν ένα ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-άρι*].
τριανταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά τριανταριά*** περίπου τριάντα: *κοστίζει καμιά ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].
τριανταρίζω ρ. αμετβ. {τριαντάρισα} φθάνω στην ηλικία των τριάντα χρόνων.
[ΕΤΥΜ. < *τριανταριά* + παραγ. επίθημα *-ίζω*].
τριανταφυλλένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα τού **τριαντάφυλλου**: *~ ήλιος / μάγουλα* ΣΥΝ. ρόδινος, ροδαλός.
τριανταφυλλής, -ιά, -ί **1.** ο τριανταφυλλένιος **2.** ***τριανταφυλλί*** (το) το χρώμα τού τριαντάφυλλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
Τριανταφυλλιά (η) γυναικείο όνομα.
τριανταφυλλιά (η) [μεσν.] θαμνώδες καλλωπιστικό φυτό με αγκαθωτό βλαστό, τού οποίου τα άνθη έχουν χρώμα κυρίως ρόδινο και κόκκινο και ωραία μυρωδιά: *όρθια / αναρριχώμενη ~* || *κήπος με τριανταφυλλιές*.
τριαντάφυλλο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς με κόκκινο, ροζ, άσπρο, πορτοκαλί ή κίτρινο χρώμα και ωραίο άρωμα ΣΥΝ. ρόδο. — (υποκ.) **τριανταφυλλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριαντάφυλλον* < *τριάντα* + *φύλλον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *τριαντάφυλλον (ρόδον)*].
τριανταφυλλόλαδο (το) έλαιο που εξάγεται από τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδέλαιο.
τριανταφυλλόνερο (το) νερό βρασμένο μαζί με φύλλα τριαντάφυλλου ΣΥΝ. ροδόσταμο.
τριανταφυλλόξιδο (το) ξίδι αρωματισμένο με πέταλα ρόδων.
Τριαντάφυλλος (ο) {-ου κ. -ύλλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
τριαντάφυλλος, -η, -ο αυτός που έχει τριάντα φύλλα: *~ τετράδιο / μπλοκ / ένθετο.*
τριαντάχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί τριάντα χρόνια ή έχει ηλικία τριάντα ετών: *~ πόλεμος / νέος / επιστήμονας* **2.** ***τριαντάχρονα*** (τα) η τριακοστή επέτειος: *γιορτάζουν τα ~ τού γάμου τους.*
τριαξονικός, -ή, -ό → τρι(σ)-, -αξονικός
τριάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο που απαρτίζεται από τρεις μονάδες **2.** (α) ΣΤΡΑΤ. ποινή φυλάκισης ή στέρησης εξόδου για τρεις ημέρες (β) αποβολή μαθητή για τρεις ημέρες (γ) ΑΘΛ. τρία γκολ· σκορ με τρία γκολ από την πλευρά τού νικητή: *η ομάδα έφαγε ~ στο*

ματς **3. τριάρες** (οι) σε παιχνίδι με ζάρια, η περίπτωση που και τα δύο ζάρια, τα οποία ρίχτηκαν, δείχνουν τον αριθμό τρία: *έφερε τριάρες* **4.** παλαιό παιδικό παιχνίδι με βώλους.
[ΕΤΥΜ. < *τριάρι* + μεγεθ. κατάλ. *-α*].

τριάρης (ο) ➝ τρι(σ)-, -άρης

τριάρι (το) {τριαρ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο τριών μονάδων **2.** σύνολο από τρία όμοια πράγματα: *τα χρυσό ~ τής κλήρωσης* (οι τρεις τυχεροί αριθμοί) **3.** (συνεκδ.) (α) ΑΘΛ. ο αθλητής τού οποίου η φανέλα φέρει τον αριθμό τρία (β) (ειδικότ.) καλαθοσφαιριστής που παίζει στη θέση «τρία»: *ο Πανιώνιος έχει καλό ~* ΣΥΝ. (αγγλ.) φόργουορντ ● **4.** διαμέρισμα τριών κύριων δωματίων: *μένει σε ~* || *νοικιάζει ένα ~*. — (υποκ.) **τριαράκι** (το) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < *τρία* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

τριαρχία (η) {τριαρχιών} το να άρχουν, να κυβερνούν μαζί τρία άτομα: *η ~ τού Μάρκου Αντωνίου, τού Λέπιδου και τού Οκταβιανού στην αρχαία Ρώμη* (πβ. λ. *τριανδρία*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρίαρχος*].

τριατομικός, -ή, -ό [1884] (για μόριο) αυτός που έχει τρία άτομα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triatomique].

τριβαδισμός (ο) (λόγ.) η γυναικεία ομοφυλοφιλία, ο λεσβιασμός.
[ΕΤΥΜ. < *τριβάς, -άδος* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tribadisme].

τριβάς (η) {τριβάδ-ος, -α | -ες, -ων} (λόγ.) η ομοφυλόφιλη γυναίκα, η λεσβία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριβάς, -άδος* < αρχ. *τρίβω*].

τριβέας (ο) {τριβ-είς, -έων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κυλινδρικό εξάρτημα στο οποίο στηρίζεται άτρακτος ή άλλο μέρος μηχανής που στρέφεται **2.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών υλικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριβεύς, -έως* < αρχ. *τρίβω*].

τριβείο (το) μηχάνημα λειάνσεως επιφανειών από ξύλο, μάρμαρο κ.λπ.

τριβέλι (το) {τριβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το τρυπάνι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***μου 'γινε τριβέλι*** μου έγινε φορτικός, ενοχλητικός **2.** (μτφ.) η έμμονη ιδέα, η βασανιστική σκέψη: *η επαγγελματική αποκατάσταση τού γυιου του τού είχε γίνει ~ στο κεφάλι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριβέλ(λ)ιν* < *τρεβέλλιον* < λατ. terebellum, υποκ. τού terebra «τρυπάνι» (< terere «τρίβω, τρυπώ»)].

τριβελίζω ρ. μετβ. {τριβέλισα} **1.** τρυπώ, ανοίγω τρύπες με τριβέλι **2.** (μτφ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: *αυτή η ιδέα τριβελίζει το μυαλό μου* || *μου τριβελίζει το κεφάλι με τις παραξενιές του*. — **τριβέλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τριβέλι*].

τριβή (η) **1.** ΦΥΣ. δύναμη που ανθίσταται στην κίνηση και η οποία αναπτύσσεται όταν ένα κινούμενο σώμα έρχεται σε επαφή με άλλο σώμα ή επιφάνεια, εμποδίζοντας ή σταματώντας την κίνησή τους **2.** το να τρίβει κανείς (κάτι) **3.** (συνεκδ.) η φθορά ως αποτέλεσμα τριψίματος: *η ~ των ελαστικών* ΣΥΝ. λειώσιμο, φάγωμα **4.** (μτφ.) η σύγκρουση απόψεων: *άρχισαν πάλι οι ~ μεταξύ των κομματικών δελφίνων*· ΦΡ. ***σημείο τριβής*** θέμα για το οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις, για το οποίο υπάρχει έντονη αντιπαράθεση, σύγκρουση και αδυναμία σύγκλισης· επίμαχο σημείο: *η κατανομή των κονδυλίων κατά νομό αποτελεί το ~ μεταξύ των συναρμόδιων υπουργών* ΣΥΝ. προστριβή, μικροδιαφορά **5.** η εμπειρία που αποκτά κανείς από την άσκηση επαγγέλματος και γενικά από τη συστηματική ενασχόληση με κάτι: *η ~ του με τη δουλειά και τους εργάτες τον ωφέλησαν* || *αποκτώ ~ μ' έναν εργασιακό χώρο* (εξοικειώνομαι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίβω* (βλ.λ.)].

τριβίδι (το) {τριβιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η πλάνη² (σημ. 1).

τριβόλι (το) {τριβολ-ιού | -ιών} **1.** αγκαθερό ζιζάνιο των αγρών· βλ. κ. λ. *τρίβολος* ΣΥΝ. κολλητσίδα **2.** (μτφ.) το ζωηρό, άτακτο παιδί ΣΥΝ. ζιζάνιο, δαίμονας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριβόλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίβολος* (< *τρι-* + *-βόλος* < *βάλλω*), που χρησιμοποιήθηκε ως όνομα φυτού, επειδή είχε το ίδιο σχήμα με πολεμικό όπλο τριών αιχμών].

τριβολίζω ρ. μετβ. {τριβόλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω χωράφι για τρίτη φορά. — **τριβόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *-βολίζω* < *βολή*].

τρίβολος (ο) {τριβόλ-ου | -ων, -ους} το τριβόλι (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***διαόλοι και τριβόλοι***: *μαζεύτηκαν όλοι οι ~ και δεν μας άφησαν να κλείσουμε μάτι όλη νύχτα!*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *τριβόλι*. Στη φρ. *διαόλοι και τριβόλοι* το πρόθεμα *τρι-* λειτουργεί ως επιτατικό, καθώς το α' συνθ. τού *δι-άβολοι* (με λανθ. χωρισμό) παρετυμολογήθηκε προς το *δύο*].

τρίβραχυς (ο) {τριβράχ-εος | -εις, -εων} ΜΕΤΡ. (μετρικός πους) που αποτελείται από τρεις βραχείες συλλαβές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *βραχύς*].

τρίβω ρ. μετβ. {έτρι-ψα, τρίφτηκα, τριμμένος κ. (λόγ.) τετριμμένος} **1.** κινώ ένα αντικείμενο πάνω σε άλλο, ώστε να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους: *~ απαλά / σκληρά / με δύναμη τα πλακάκια* || *~ την πλάτη, για να την καθαρίσω* || *~ τα ρούχα στο πλύσιμο* || *~ τις φτέρνες με ελαφρόπετρα* || *~ την κατσαρόλα με σφουγγάρι*· ΦΡ. (α) ***τρίβω τα χέρια μου*** (i) (κυριολ.) κινώ τη μια παλάμη πάνω στην άλλη ως ένδειξη ικανοποίησης (ii) (μτφ.) αισθάνομαι μεγάλη ευχαρίστηση: *οι αντίπαλοί μας τρίβουν τα χέρια τους με τις αποτυχίες μας* (β) ***τρίβω (κάτι) στη μούρη (κάποιου)*** (i) (κυριολ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω στο πρόσωπο (κάποιου) (ii) (μτφ.) δείχνω ή δίνω (κάτι σε κάποιον) με θυμό ή έντονο τρόπο, για να του αποδείξω ότι είχα δίκιο και εκείνος άδικο ή ότι τώρα πια δεν τον έχω ανάγκη κ.λπ.: *μου έλεγε ότι δεν θα τα καταφέρω· τώρα που πήρα το δίπλωμα, θα του το τρίψω στη μούρη!* || *με είχε πρήξει με τα δανεικά· τώρα που βρήκα τα λεφτά, θα του τα τρίψω στη μούρη* **2.** (α) κινώ με ορισμένο τρόπο και με πίεση τα δάχτυλα σε σημείο τού σώματος, για να το ανακουφίσω: *~ τα μάτια μου, γιατί με τσούζουν* || *~ την πλάτη κάποιου όταν πονάει* || *~ τα πόδια κάποιου, όταν τα νιώθει βαριά* (β) ***τρίβω τα μάτια μου*** νιώθω μεγάλη έκπληξη: *θα τον δείτε να φτάνει πολύ ψηλά και θα τρίβετε τα μάτια σας* ΣΥΝ. εκπλήσσομαι, θαυμάζω, απορώ (γ) (ειδικότ.) αλείφω (σημείο τού σώματος) με ειδική ουσία για θεραπευτικούς λόγους κάνοντας παράλληλα χειρομαλάξεις: *~ κάποιον με οινόπνευμα* || *~ κάποιον με λάδι, για να χαλαρώσουν οι μύες* **3.** καθαρίζω με τρίψιμο: *~ τα μαγειρικά σκεύη / τα μαχαιροπίρουνα* || *~ τον νεροχύτη με σύρμα / το πάτωμα, για να γυαλίσει / τα πλακάκια* **4.** λειαίνω, γυαλίζω με τρίψιμο: *ο μαραγκός τρίβει το ξύλο με γυαλόχαρτο* **5.** συμπιέζω, συνθλίβω: *τρίβουν τις ελιές, για να βγάλουν το λάδι τής χρονιάς* **6.** κάνω κάτι σκόνη ή μικρά κομματάκια, αλέθω: *~ πιπέρι / καφέ / τυρί* (στον τρίφτη) *για τα μακαρόνια*· ΦΡ. (μτφ.) ***πώς το τρίβουν το πιπέρι*** πόσο δύσκολο είναι (κάτι): *όταν θα μπει στη δουλειά, τότε θα δει ~* **7.** χαϊδεύω ερωτικά· (μεσοπαθ. ***τρίβομαι***) **8.** (α) σέρνομαι πάνω σε (κάτι): *οι αγκώνες του τρίβονταν πάνω στο τραπέζι* (β) (κυρ. για γλυκά) θρυμματίζομαι εύκολα, γίνομαι μικρά κομμάτια: *η μηλόπιτα τρίφτηκε* **9.** φθείρομαι από την πολλή τριβή και χρήση: *τρίφτηκε το παντελόνι του στα γόνατα* || *ο γιακάς τού πουκαμίσου είχε τριφτεί* ΣΥΝ. λειώνω **10.** (μτφ.) αποκτώ πείρα, εξοικείωση με κάτι λόγω μακρόχρονης και συστηματικής ενασχόλησης με αυτό: *έχει τριφτεί με αυτό το αντικείμενο εργασίας* ΣΥΝ. αποκτώ τριβή (πβ. λ. *τριβή*) **11.** (α) έρχομαι σε επαφή με σώμα ή επιφάνεια, με τρόπο που να μου προκαλεί ευχάριστο αίσθημα: *το μωρό τριβόταν στην αγκαλιά τής μάννας του* || *η γάτα τριβόταν στο καλοριφέρ* (β) (με ερωτικό τρόπο): *η κοπέλα τριβόταν πάνω του* **12.** (η λόγ. μτχ. ***τετριμμένος, -η, -ο***) βλ.λ. — **τρίψιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *tr-iə-bh- (όπου το -bh- δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά· ίσως πρόκειται για παρέκταση), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ter- «τρυπώ, διαπερνώ», πβ. λατ. terere «τρίβω» (παρακ. trivi), αρχ. σλαβ. trěbiti «εκτρίβω, αποξέω», ρωσ. terebit' κ.ά. Η ίδια ρίζα απαντά με διάφορες μορφές στα ρ. *τι-τρώ-σκω, τείρ-ω, τε-τραίν-ω* (βλ. κ. *τρήμα*)].

τρίβωνας (ο) {τριβώνων} το ράσο μοναχού (ως σύμβολο ασκητισμού και αυτάρκειας): *καλογερικός ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίβων, -ωνος* < *τρίβω*, επειδή συνήθως επρόκειτο για πολυχρησιμοποιημένο ένδυμα].

τριγαμία (η) [μτγν.] {τριγαμιών} το να συνάπτει κάποιος γάμο για τρίτη φορά.

τρίγαμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συνάπτει γάμο για τρίτη φορά **2.** αυτός που έχει συνάψει γάμο με τρεις συζύγους συγχρόνως.

τριγενής, -ής, -ές {τριγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για επίθ.) αυτός που έχει τρία γένη: *επίθετο ~ και δικατάληκτο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γενής* < *γένος*].

τριγλί (το) {τριγλ-ιού | -ιών} (λόγ.) το μπαρμπούνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίγλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίγλη* < θ. *τριγ-* (τού *τρίζω*, πβ. παρακ. *τέ-τριγ-α*) + παραγ. επίθημα *-λη* (πβ. *τρώγ-λη, κίχ-λη*). Η σημασιολ. εξέλιξη οφείλεται στον θόρυβο που προκαλούν τα βράγχια, όταν ένα ψάρι σπαρταρά καθώς το βγάζουν από το νερό (πβ. κ. γαλλ. grondin «μπαρμπούνι» < ρ. gronder «θορυβώ», γερμ. Knurrhahn «τριγλί» < ρ. knurren «γρυλίζω»)].

τριγλυκερίδιο (το) [1880] {τριγλυκεριδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κάθε εστέρας τής γλυκερίνης με τρία όμοια ή διαφορετικά λιπαρά οξέα· το κυριότερο συστατικό των λιπών και των ελαίων, που παρέχουν συμπυκνωμένο τροφικό ενεργειακό απόθεμα στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triglycéride].

τρίγλυφος, -η, -ο ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. **1.** αυτός που έχει τρεις γλυφές **2.** (α) ***τρίγλυφος*** (η) {τριγλύφ-ου | -ων, -ους} διακοσμητικό στοιχείο στο διάζωμα αρχιτεκτονήματος δωρικού ρυθμού, που αποτελείται από τρεις κάθετες γλυφές (βλ.λ.) οι οποίες εξέχουν (β) ***τρίγλυφο*** (το) {τριγλύφ-ου | -ων} το διάζωμα που αποτελείται από τριγλύφους και μετόπες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γλυφος* (< *γλύφω* «λαξεύω, σκαλίζω»), πβ. *ανάγλυφος*].

τριγλωσσία (η) → τρι(σ)-, -γλωσσία

τρίγλωσσος, -η, -ο → τρι(σ)-, -γλωσσος

τριγλώχιν (ο/η) {τριγλώχινος} αυτός που έχει τρεις αιχμές, τρεις «μύτες»· στην ΑΝΑΤ. ***τριγλώχιν βαλβίδα*** η βαλβίδα τού κολποκοιλιακού στομίου τής δεξιάς πλευράς τής καρδιάς, η οποία κατά την καρδιακή συστολή εμποδίζει την παλινδρόμηση τού αίματος από τη δεξιά κοιλία στον δεξιό κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *γλωχίν* «αιχμή, μύτη» (βλ. κ. *γλώσσα*)].

τριγμός (ο) [αρχ.] **1.** ο ήχος που παράγεται από κάτι που τρίζει (βλ. λ. *τρίζω*)· το τρίξιμο **2.** ήχος που αναγγέλλει την κατάρρευση ενός κτηρίου και ο οποίος παράγεται από τη δόνησή του (λ.χ. λόγω σεισμού, έργων που το ταρακουνούν ή αργής διάλυσης των μερών του) **3.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) τα αντιληπτά από όλους σημάδια τής κακής λειτουργίας ή τού κινδύνου διαλύσεως ενός θεσμού.

τριγυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τριγύρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) γυρίζω εδώ και εκεί, περιφέρομαι: *πού τριγυρίζεις τα βράδια;* || *~ στους δρόμους / στην εξοχή* ♦ (μετβ.) **2.** περιβάλλω, περιτριγυρίζω: *σπίτι τριγυρισμένο από χωράφια / από δέντρα / μέσα στη νύχτα* **3.** (μτφ.) πλησιάζω ή ενοχλώ συνεχώς (κάποιον), αποσκοπώντας σε δικό μου όφελος: *τον τριγυρίζει τελευταία, για να τον διορίσει στο Δημόσιο* **4.** επιδιώκω (την) ερωτική προσέγγιση ενός προσώπου: *στο χωριό τον τριγυρίζουν πολλές* ΣΥΝ. γυροφέρνω ● **5.** (συνήθ. για ασθένειες) εμφανίζω τα αρχικά συμπτώματα αρρώστιας: *τον τριγυρίζει πάλι η γρίπη*. — **τριγύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τριγύρω* (βλ.λ.)].

τριγυρνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριγυρνάς...} τριγυρίζω (βλ.λ.): *κάθε νύχτα ~ στα μπαρ.*
[ΕΤΥΜ. < *τριγυρίζω*, με την επίδρ. τού ρ. *γυρνώ*].

τριγύρω επίρρ. γύρω-γύρω, ολόγυρα: *~ ακούγονταν κελαηδήματα πουλιών* || (και σε χρήση ονόματος ή επιθέτου) *οι ~* (οι γείτονες) || *τα ~ χωράφια.* Επίσης **τριγύρα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρι-* επιτατ. (< αρχ. *τρίς*) + επίρρ. *γύρω*].

τριγωνικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει το σχήμα τριγώνου.

τριγωνισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. η διαίρεση επιφάνειας σε τρίγωνα με σκοπό τη μέτρησή της **2.** ο διαχωρισμός τής γήινης επιφάνειας με νοητές γραμμές σε δίκτυο τριγώνων, συνήθ. ισόπλευρων. — **τριγωνίζω** ρ. [μτγν.].

τρίγωνο (το) {τριγών-ου | -ων} **1.** γεωμετρικό σχήμα που έχει τρεις πλευρές και τρεις γωνίες: *ισοσκελές / ορθογώνιο / ισόπλευρο / οξυγώνιο / αμβλυγώνιο / ορθογώνιο / σκαληνό ~ || πλευρές / κορυφές / διάμεσος / κέντρο βάρους τριγώνου* ΣΥΝ. τρίπλευρο· ΦΡ. ***ερωτικό / ιψενικό τρίγωνο*** τρία άτομα (δύο άνδρες και μία γυναίκα ή δύο γυναίκες και ένας άνδρας), ανάμεσα στα οποία αναπτύσσονται ερωτικές σχέσεις (βλ. κ. λ. *ιψενικός*) **2.** (συνεκδ.) (α) ξύλινο σχεδιαστικό όργανο σε σχήμα ορθογωνίου τριγώνου, που χρησιμεύει στη χάραξη ευθειών (καθέτων, παραλλήλων κ.λπ.) ΣΥΝ. γνώμονας (β) ξυλουργικό εργαλείο τριγωνικού σχήματος, που χρησιμεύει στη χάραξη επιφανειών και στην εξακρίβωση δίεδρων γωνιών ΣΥΝ. γωνιά **3.** μουσικό όργανο σε σχήμα τριγώνου (σημ. 1), που κρούεται με χαλύβδινη ράβδο (συνήθ. από τα παιδιά, όταν λένε τα κάλαντα): *παίζω ~ || «τρίγωνα, κάλαντα μες στη γειτονιά»* (χριστουγεννιάτικο τραγ.) **4.** γλύκυσμα σε σχήμα τριγώνου, που φτειάχνεται από φύλλα ζύμης και γεμίζεται με κρέμα: *ονομαστά είναι τα ~ από το Πανόραμα Θεσσαλονίκης.* — (υποκ.) **τριγωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίγωνον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τρίγωνος*].

τριγωνομέτρηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με τρίγωνο (γνώμονα).

τριγωνομετρία (η) [1749] {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τριγωνομετρικών αριθμών (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη κ.λπ.) ή των τριγωνομετρικών συναρτήσεων και τις εφαρμογές τους σε γεωμετρικούς υπολογισμούς και κυρίως σε τρίγωνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trigonometry].

τριγωνομετρικός, -ή, -ό [1766] ΜΑΘ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την τριγωνομετρία: *~ εξίσωση / σειρά* **2.** (α) ***τριγωνομετρικές συναρτήσεις*** οι έξι βασικές συναρτήσεις γωνίας ή τόξου (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα) (β) ***τριγωνομετρικοί πίνακες*** πίνακες που περιέχουν τις τιμές των τριγωνομετρικών αριθμών των γωνιών ή τόξων (συνήθως από 0° ώς 45° ή ώς 90°) (γ) ***τριγωνομετρικός αριθμός*** ένας από τους έξι αριθμούς που αναφέρονται σε γωνία ή τόξο (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα).

τριγωνομετρώ ρ. μετβ. [1897] {τριγωνομετρείς... | τριγωνομέτρησα} μετρώ με τριγωνισμό.

τρίγωνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρεις γωνίες: *~ σχήμα*· ΦΡ. ***τρίγωνη ακίδα*** (η) βλ. λ. *ακίδα* **2.** ***τρίγωνο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γωνος* < *γωνία*].

τρίδιπλος, -η, -ο τριπλός· ΦΡ. ***διπλός και τρίδιπλος*** διπλός και ακόμη περισσότερο: *πάχυνε πολύ από πέρυσι· έγινε ~!*
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* (βλ.λ.) + *διπλός*].

τρίδυμος, -η, -ο **1.** (για μωρά) αυτός που γεννήθηκε με άλλους δύο στον ίδιο τοκετό: *έκανε / γέννησε τρίδυμα* ● **2.** (λαχείο) στο οποίο, για να κερδίσει κανείς, πρέπει να βρει τρεις αριθμούς ή (στον ιππόδρομο) τρεις ίππους σε ορισμένο συνδυασμό ● **3.** αυτός που αποτελείται ή διακλαδίζεται σε τρία: *~ νεύρο* ● **4.** για σύνολο τριών στενών συνεργατών, συμπαικτών κ.λπ.: *το επιθετικό ~ τού Ολυμπιακού.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *-δυμος* (< *δύο* + παραγ. επίθημα *-μος*, βλ. κ. *δίδυ-μος*)].

τριεδρικός, -ή, -ό → τρι(σ)-, -εδρικός

τρίεδρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -εδρος

τριεθνής, -ής, -ές {τριεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που σχετίζεται με τρία έθνη **2.** ***Τριεθνές*** (το) συνοριακό σημείο στη Β. Ελλάδα, όπου συναντώνται τα σύνορα τής Ελλάδας, τής Βουλγαρίας και τής Τουρκίας.

τριετής, -ής, -ές ▸ τρι(σ)-, -ετής

τριετία (η) ▸ τρι(σ)-, -ετία

τριζάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρίζει.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φευγ-άτος*].

τριζοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριζοβολάς... | τριζοβόλησα} τρίζω, βγάζω ήχο όμοιο με τρίξιμο.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + *-βολώ* < *βολή*].

τριζόνι (το) {τριζον-ιού | -ιών} έντομο καφέ-μαύρου χρώματος, το οποίο παράγει χαρακτηριστικό ήχο όμοιο με τρίξιμο, καθώς τρίβονται μεταξύ τους οι άκρες των πτερύγων του ΣΥΝ. γρύλλος.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + παραγ. επίθημα *-όνι*, πβ. κ. *τρυγ-όνι, αηδ-όνι*].

τρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτριξα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω ξερό, συχνά οξύ και ενοχλητικό διακεκομμένο ήχο (όπως όταν δεν έχουν λαδωθεί οι μεντεσέδες στις πόρτες): *τα ξύλα τρίζουν στο τζάκι || έτριζε η πόρτα από τον πολύ αέρα || τρίζουν τα τζάμια από τον θόρυβο των φορτηγών || κατά τον σεισμό έτριζε το σπίτι || τρίζουν τα παπούτσια του καθώς περπατά || το πάτωμα θέλει επισκευή, γιατί τρίζει* || (μετβ.) *μην τρίζεις τα δόντια σου, είναι γρουσουζιά·* ΦΡ. (α) ***τρίζουν τα κόκκαλα (κάποιου)*** για πεθαμένο που, αν ζούσε, θα αποδοκίμαζε τη συμπεριφορά κάποιου: *θα τρίζουν τα κόκκαλα τού μεγάλου ποιητή με αυτά που γράφονται για την ποίησή του!* (β) ***τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)*** μιλώ (σε κάποιον) αυστηρά, απειλώ (κάποιον) φοβίζοντάς τον: *αν δεν του τρίξεις λίγο τα δόντια, δεν πρόκειται να σε ακούσει || κάνει τον άγριο, αλλά αν του τρίξεις λίγο τα δόντια, γίνεται αμέσως αρνάκι* **2.** (μτφ.) κλονίζομαι, είμαι έτοιμος να σωριαστώ: *τρίζουν τα θεμέλια τού καθεστώτος || η επιχείρηση άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των χρεών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. ηχομιμητικής αρχής (πβ. κ. *τρύζω*), η οποία συνδ. με το μτγν. *στρίγξ, -γγός* «κουκουβάγια» και με λατ. stridēre «τρίζω, σφυρίζω», τοχ. trisk- «θορυβώ, γρυλίζω»].

τριημερία (η) ▸ τρι(σ)-, -ημερία

τριήμερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί τρεις ημέρες: *~ πυρετός* **2.** ***τριήμερο*** (το) {τριημέρ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα τριών ημερών: *οι Αθηναίοι θα επωφεληθούν από το εορταστικό ~ τής Καθαράς Δευτέρας* **3.** ***τριήμερα*** (τα) τρισάγιο σε τάφο τρεις ημέρες μετά τον θάνατο.

τριημιτόνιο (το) {τριημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. η διαφορά τριών ημιτονίων μεταξύ δύο συνεχόμενων φθόγγων με τη χρήση σημείου αλλοιώσεως.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *ημιτόνιο*].

τρίηχο (το) ΜΟΥΣ. το αποτέλεσμα τής υποδιαίρεσης μιας μουσικής αξίας όχι σε δύο μέρη, όπως είναι το τυπικό στη δυτική μουσική, αλλά σε τρία ΣΥΝ. τριολέτο, τριολέ, (σπάν.) τερτσίνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. triplet].

τριηραρχία (η) [αρχ.] {τριηραρχιών} **1.** (στην αρχαία Αθήνα) δημόσια λειτουργία (βλ.λ.), σύμφωνα με την οποία οι πιο εύποροι πολίτες ανελάμβαναν τα έξοδα εξοπλισμού τριήρους **2.** το αξίωμα τού κυβερνήτη τής τριήρους, τού τριηράρχου.

τριήραρχος (ο) {τριηράρχ-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαία Αθήνα) ο εύπορος πολίτης που αναλάμβανε τη δημόσια λειτουργία τής τριηραρχίας **2.** ο κυβερνήτης τριήρους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριήρης* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

τριηραρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τριηραρχείς...} (στην αρχαία Αθήνα) είμαι τριήραρχος.

τριήρης (η) {τριήρ-ους | -εις, -ων} ταχύπλοο πολεμικό πλοίο των αρχαίων Ελλήνων, το οποίο είχε τρεις σειρές κουπιών σε καθεμιά από τις δύο πλευρές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-ήρης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ἐρε-*, από όπου και *ἐρέ-της* «κωπηλάτης» (βλ.λ.), οπότε η *τριήρης* (ενν. *ναῦς*) είναι το πλοίο που διαθέτει σε κάθε πλευρά του τρεις σειρές κωπηλατών (*ἐρετῶν*)].

τριθέσιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -θέσιος

τριίστιος, -ος, -ο [1876] (για πλοίο) που έχει τρία ιστία ΣΥΝ. τρικάταρτος.

τρικ (το) (παλαιότ. ορθ. *τρυκ*) {άκλ.} **1.** οπτική απάτη, τέχνασμα που παραπλανά το κοινό (σε θεάματα), δίνοντας μια ψευδαίσθηση πραγματικότητας για λόγους τεχνικούς (σκηνοθεσία) ή ψυχαγωγίας: *ταχυδακτυλουργικά ~* ΣΥΝ. κόλπο **2.** (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα, το κόλπο: *πολιτικά / εκλογικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truc / αγγλ. trick < προβηγκ. trique «απάτη» < ρ. trikier «απατώ» < δημώδ. λατ. *triccāre < λατ. tricāri «μηχανορραφώ», αγν. ετύμου].

Τρίκαλα (τα) {Τρικάλων} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Τρικάλων).* —**Τρικαλινός** κ. **Τρικαλιώτης** (ο), **Τρικαλινή** κ. **Τρικαλιώτισσα** (η), **τρικαλινός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *Τρίκ(κ)η* (πβ. κ. *Δήμος Τρικκαίων*), αγν. ετύμου. Ποικίλες απόψεις εξηγούν την παραγωγή τού ονόματος. Μία εκδοχή (Χ. Συμεωνίδης) υποστηρίζει ότι προέρχεται από τ. **Τρίκαρα* < *Τρικάρανα (ὄρη)* «όρη με τρεις κορυφές» (με απλολογία και ανομοίωση). Κατ' άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στο αρχ. *Τρίκκη* είτε μέσω τού λατ. Tricca illa (Α. Κεραμόπουλος) είτε με παραγ. επίθημα *-αλα* (Κ. Άμαντος)].

τρικαντό (το) (παλαιότ.) τρίκοχο καπέλο από μαύρο ύφασμα με ανεστραμμένο γείσο και φτερά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. *tri-canton < tri- «τρι-» + παλ. προβηγκ. canton «γωνία, αιχμή» (< λατ. canthus < μτγν. *κανθός*, βλ. κ. *ἄκανθα*)].

τρικατάληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για επίθετο) αυτός που έχει ξεχωριστή κατάληξη για καθένα από τα τρία γένη, π.χ. *καλ-ός, -ή, -ό.*

τρικάταρτος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κάταρτος

τρικέζα (η) {δύσχρ. τρικεζών} (στην τηλεόραση και στον κινηματογράφο) μηχάνημα για τη δημιουργία σκηνοθετικών τρικ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truqueuse, θηλ. τού truqueur < ρ. truquer «σημαδεύω, κάνω τρικ» < truc (βλ. λ. *τρικ*)].

τρικέρης (ο) {τρικέρηδες} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Διάβολος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. επίθ. *τρίκερως* (κατά τα αρσ. σε *-ης*) < *τρι-* + *-κερως* < *κέρας*].

τρικέρι (το) {τρικερ-ιού | -ιών} εκκλησιαστικό κηροπήγιο που έχει υποδοχές για τρία κεριά. Επίσης (λόγ.) **τρικήριο**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρικήριον* < *τρι-* + *-κηρίον* (βλ. κ. *κερί*)].

τρικέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τρία κεφάλια: *~ τέρας* **2.** ΑΝΑΤ. ***τρικέφαλος μυς*** ο μυς που έχει τρεις μυϊκές κεφαλές: *βραχιόνιος / κνημιαίος ~.*

τρίκιλος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κιλος

τρικινητήριος, -α, -ο → τρι(σ)-, -κινητήριος

τρικλίζω ρ. → τρεκλίζω

τρίκλινος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κλινος

τρίκλισμα (το) ▸ τρέκλισμα

τρίκλιτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κλιτος

τρικλοποδιά (η) **1.** η σκόπιμη τοποθέτηση τού ποδιού κάποιου ανάμεσα στα πόδια ενός άλλου, ενώ αυτός κινείται, ώστε να παραπατήσει και να πέσει κάτω ΣΥΝ. πεδίκλωμα **2.** (μτφ.) η χρησιμοποίηση πο-

νηρού ή ύπουλου τρόπου, για να εμποδιστεί κάποιος να δράσει ή να επιτύχει τον στόχο του: ~ *στην προεκλογική εκστρατεία τού υποψηφίου των συντηρητικών από στελέχη τού κόμματός του.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **τριπλο-ποδιά* (με ανομοίωση τού πρώτου *-π-*, ίσως κατ' επίδρ. τού *τρικλίζω*) < *τριπλο-πόδης*, ονομασία τρίποδου δαίμονα. < *τριπλός* + *-πόδης* < *πόδι*].

τρίκλωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τρία κλωνιά • **2.** (για νήμα) αυτός που έχει τρεις κλωστές **3.** (στην ηλεκτρολογία για καλώδιο) αυτός που αποτελείται από τρία μονωμένα σύρματα.

τρικό (το) {άκλ.} πλεκτό ύφασμα ή ρούχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tricot < ρ. tricoter «πλέκω», που ίσως είναι προϊόν ονοματοποιίας].

τρίκογχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κογχος

τρικολόρε επίθ. {άκλ.} τρίχρωμος ή (κατ' επέκτ.) πολύχρωμος: *μπλούζα / πουκάμισο / ζυμαρικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tricolore < tri- «τρι-» + colore «χρώμα» (< λατ. color, -ōris)].

τρίκορφος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κορφος

τρικούβερτος, -η, -ο **1.** (για πλοίο) αυτός που έχει τρεις κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα **2.** (μτφ.) ο μεγάλος σε διαστάσεις, σε ποσότητα ή σε ζωηρότητα: *στον γάμο τού αδελφού μου έγινε ~ γλέντι* || ~ *καβγάς.* — **τρικούβερτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *-κούβερτος* < *κουβέρτα*, αρχική σημ. «καράβι με τρεις κουβέρτες (καταστρώματα)», από όπου απέκτησε γενική επιτατ. χρήση].

τρίκοχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρεις κόχες: ~ *καπέλο* (τρικαντό) **2.** ***τρίκοχο*** (το) το καπέλο που έχει τρεις γωνίες: *καμάρωνε με τη στρατιωτική του στολή και το ~* ΣΥΝ. τρικαντό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίκογχος* < *τρι-* + *κόγχη*].

τρικράνι (το) {τρικραν-ιού | -ιών} **1.** γεωργικό εργαλείο με τρεις αιχμές • **2.** αλιευτικό εργαλείο (καμάκι) παρόμοιου σχήματος.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *τρίκρανος* «τρικέφαλος» < *τρι-* + *κράνος* (βλ.λ.), μέσω αμάρτυρου υποκ. **τρικράνιον*].

τρίκυκλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρεις κύκλους ή τροχούς: ~ *όχημα / μοτοσυκλέτα* **2.** ***τρίκυκλο*** (το) {τρικύκλ-ου | -ων} όχημα με τρεις τροχούς, που είναι συνήθ. χαμηλού κυβισμού.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *κύκλος* «τροχός», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tricycle].

τρικυμία (η) {τρικυμιών} **1.** η μεγάλη θαλασσοταραχή: *δεν απέπλευσαν τα πλοία λόγω τρικυμίας* ΣΥΝ. φουρτούνα **2.** (μτφ.) η αναταραχή που προκαλείται κάπου και η σύγχυση που ακολουθεί: ~ *στο Υπουργείο μετά τα πρόσφατα γεγονότα*· ΦΡ. (λόγ.) **τρικυμία εν κρανίω** *(τρικυμία ἐν κρανίῳ)* σύγχυση φρενών, η αναστάτωση τού μυαλού **3.** (γενικότ.) οι αντιξοότητες, οι δυσκολίες και ταλαιπωρίες στις οποίες υποβάλλεται κανείς: *αντιμετώπισε με θάρρος τις ~ τής ζωής του* ΣΥΝ. φουρτούνες, βάσανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-κυμία* < *κῦμα*. Η λ. δήλωνε αρχικώς το τρίτο κύμα, που είναι μεγαλύτερο και ορμητικότερο από τα προηγούμενα].

τρικυμίζω ρ. μετβ. {τρικύμισ-α, -μένος} **1.** προκαλώ τρικυμία ΣΥΝ. φουρτουνιάζω **2.** (μτφ.) προξενώ αναταραχή, αναστάτωση **3.** (η μτχ. ***τρικυμισμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ *θάλασσα* ΣΥΝ. τρικυμιώδης (β) ο αναστατωμένος: ~ *ψυχή.*

τρικύμισμα (το) {τρικυμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το φουρτούνιασμα τής θάλασσας.

τρικυμισμένος, -η, -ο **1.** (για τη θάλασσα) που έχει τρικυμία **2.** (μτφ.) ο γεμάτος ταραχές, αναστάτωση ή αντιξοότητες: ~ *ζωή / ψυχή.*

τρικυμιώδης, -ης, -ες [1871] {τρικυμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ *θάλασσα* ΣΥΝ. τρικυμισμένος, φουρτουνιασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος αναστατώσεις, απρόβλεπτες μεταβολές των καταστάσεων, περιπετειώδης: *μια ~ σχέση* ΣΥΝ. θυελλώδης, ταραγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τρίλεπτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -λεπτος

τρίλημμα (το) [1861] (λόγ.) **1.** υποθετικός συλλογισμός που έχει στην υπόθεση ή την απόδοσή του τρεις όρους με διάζευξη **2.** η υποχρεωτική και συνήθ. μη ευνοϊκή επιλογή ανάμεσα σε τρεις δυνατότητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. trilemma, κατά το αντίστοιχο dilemma < μτγν. *δίλημμα* (βλ.λ.)].

τρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. το πολύ γρήγορο παίξιμο δύο συνεχόμενων φθόγγων, που τους χωρίζει τόνος ή ημιτόνιο **2.** (μτφ.) το κελάηδημα πουλιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trille < ιταλ. trillo, ονοματοπ. λ., πβ. λατ. trittilāre «τερετίζω»].

τρίλιζα (η) {χωρ. πληθ.} επιτραπέζιο παιχνίδι, στο οποίο κάθε παίκτης προσπαθεί να φέρει τρία δικά του πούλια στη σειρά, είτε σε ευθεία είτε σε διαγώνιο, μετακινώντας τα καταλλήλως μέσα σε ορθογώνιο τετράπλευρο χωρισμένο σε τετράγωνα· παίζεται επίσης σε αυτοσχέδιο τετράπλευρο, που σχεδιάζουν οι παίκτες σε χαρτί ή πίνακα, στα τετράγωνα τού οποίου προσπαθούν να σχηματίσουν τριάδες χρησιμοποιώντας το σύμβολο «Χ» ο ένας και «Ο» ο άλλος.
[ΕΤΥΜ. < *τρίλια*, πιθ. κατά τα *πίππιζα, αμπάριζα*].

τρίλοβος, -η, -ο **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που έχει τρεις λοβούς (βλ.λ., σημ. 2): ~ *στόμαχος* **2.** ΑΡΧΙΤ. (για κατασκευή σε οικοδόμημα) αυτός που έχει υπέρθυρο με τρεις λοβούς (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (*τρίλοβον ἧπαρ*, Αριστοτέλης) < *τρι-* + *λοβός*].

τριλογία (η) [αρχ.] {τριλογιών} **1.** το σύνολο των τριών τραγωδιών με εσωτερική ενότητα, που όφειλε να παρουσιάσει ο διαγωνιζόμενος στα αρχαία Διονύσια: *η ~ «Ορέστεια» τού Αισχύλου περιελάμβανε τις τραγωδίες «Αγαμέμνων», «Χοηφόροι», «Ευμενίδες»* **2.** (γενικότ.) σύνολο τριών έργων με εσωτερική συνοχή: *με την ταινία «Το μέλλον είναι γυναίκα» ο Μ. Φερρέρι ολοκληρώνει την τριλογία του γύρω από το θέμα «άνδρας – γυναίκα».*

τριμελής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -μελής

τριμερής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -μερής

τρίμετρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -μετρος

τριμηνία (η) → τρι(σ)-, -μηνία

τριμηνιαίος, -α, -ο → τρι(σ)-, -μηνιαίος

τρίμηνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** τριμηνιαίος **2.** ***τρίμηνο*** (το) {τριμήν-ου | -ων} (α) το χρονικό διάστημα τριών μηνών: *κατά το δεύτερο ~ τού έτους παρουσιάστηκε ελαφρά κάμψη τού πληθωρισμού* (β) (ειδικότ.) υποδιαίρεση τού σχολικού έτους, που διαρκεί τρεις μήνες: *εξετάσεις / αποτελέσματα / βαθμολογία α' τριμήνου.*

τρίμμα (το) {τρίμμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρό κομμάτι που προήλθε από τρίψιμο ή θρυμματισμό: ~ *ψωμιού / τυριού* ΣΥΝ. θρύμμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῖμμα* < *τρίβω*].

τριμορφία (η) → τρίμορφος

τριμορφισμός (ο) [1888] το να εμφανίζεται κάποιος με τρεις μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trimorphisme].

τρίμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζεται με τρεις διαφορετικές μορφές. — **τριμορφία** (η).

Τρίνινταντ και Τομπάγκο (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Trinidad and Tobago = Δημοκρατία τού Τρίνινταντ και Τομπάγκο) νησιωτικό κράτος τής Ν. Καραϊβικής Θάλασσας, κοντά στις ακτές τής Ν. Αμερικής, που περιλαμβάνει τα νησιά Τρίνινταντ και Τομπάγκο, με πρωτεύουσα το Πορτ οφ Σπέιν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τρίνινταντ και Τομπάγκο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Trinidad < ισπ. trinidad «τριάδα», ονομασία που δόθηκε στο νησί το 1498 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, ίσως επειδή στα μάτια του το τριπλό ορεινό σύμπλεγμα τού νησιού συμβόλιζε την Αγία Τριάδα. Το νησί *Τομπάγκο* (< αγγλ. Tobago) ανάγεται στην αιτινή λ. tambaku «καπνός», λόγω τής περίεργης –τότε– συνήθειας των ιθαγενών να εισπνέουν τον καπνό, αφού πρώτα αποξήραιναν και τύλιγαν τα φύλλα του].

τρινιτροτολουόλη (η) ΧΗΜ. (σύμβολο TNT) εκρηκτική ύλη που χρησιμοποιείται στις γομώσεις βλημάτων, ναρκών, τορπιλών κ.ά. Επίσης **τρινιτροτολουόλιο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. trinitrotoluene (TNT) < trinitrine (< λατ. tri(ni) «ανά τρεις» + -nitrine < nitrum «νίτρο») + toluene < tolu «είδος δέντρου τής Ν. Αμερικής με ρητινώδη εκχύματα» + παραγ. επίθημα -ene].

τρίξιμο (το) {τριξίμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει κάτι που τρίζει: *το ~ τής χαλασμένης πόρτας / των παραθυρόφυλλων* ΣΥΝ. τριγμός.

τρίο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τρεις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τρία όργανα ή τρεις φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ για βιολί, κόρνο και πιάνο τού Μπραμς* ΣΥΝ. τριωδία **3.** (ειδικότ.) το μεσαίο τμήμα τής τυπικής μουσικής φόρμας ορισμένων χορών (λ.χ. τού μενουέτου), εμβατηρίων κ.λπ., μετά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρχικό τμήμα τού χορού **4.** (γενικότ.) ομάδα τριών ατόμων (που συνήθ. εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται): *οι τρεις τους αποτελούν ένα αχώριστο ~ από τα χρόνια τού σχολείου* || *το επιθετικό ~ μιας ομάδας ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. τριπλέτα **5.** (ειδικότ.) το ερωτικό τρίγωνο (βλ. λ. *τρίγωνο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trio < λατ. tri- «τρι-», κατ' επίδρ. τού duo «δύο»].

τρίοδος (η) {τριόδ-ου | -ων, -ους} το σημείο στο οποίο συναντώνται τρεις δρόμοι ΣΥΝ. τρίστρατο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *ὁδός*].

τριόδυο (το) {χωρ. πληθ.} ζαριά στην οποία το ένα ζάρι δείχνει τρία και το άλλο δύο.

τριολέτο (το) **1.** το τρίηχο (βλ.λ.) • **2.** οκτάστιχο ποίημα με δύο ρίμες και όμοιους τον πρώτο, τέταρτο και έβδομο στίχο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. triolet, υποκ. τού trio (βλ. κ. *τρίο*)].

τριοξίδιο (το) [1884] {τριοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. χημική ένωση, το μόριο τής οποίας περιέχει τρία άτομα οξυγόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trioxyde].

τριπατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τρία πατώματα, τρεις ορόφους: ~ *σπίτι.*

τριπίθαμος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πίθαμος

τρίπλα (η) → ντρίπλα

τριπλαδόρος (ο) → ντριπλαδόρος

τριπλάρω ρ. → ντριπλάρω

τριπλασιάζω ρ. → τρι(σ)-, -πλασιάζω

τριπλάσιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -πλάσιος

τριπλέτα (η) {τριπλετών} τρία πράγματα ή πρόσωπα μαζί: *η επιθετική ~ μιας ομάδας ποδοσφαίρου.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. triplette < triple < λατ. triplus «τριπλός»].

τρίπλευρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πλευρος

τριπλοκατοικία (η) {τριπλοκατοικιών} οικοδομή με τρεις κατοικίες.

τριπλός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: ~ *επένδυση* **2.** τρεις φορές περισσότερος ή μεγαλύτερος από κάτι άλλο: *ο δικός μας καναπές είναι ~ σε σχέση με τον δικό σας* || ~ *χτύπημα* (σε τρία σημεία ή τρεις φορές στο ίδιο σημείο) || *κερδίζει τα ~ λεφτά από μένα* ΣΥΝ. τριπλάσιος **3.** αυτός στον οποίο συμμετέχουν τρία μέλη: ~ *συμμαχία / συνεννόηση* ΣΥΝ. τριμερής **4.** αυτός που έχει τρεις μορφές ή ιδιότητες: *έχει ~ ρόλο στην επιχείρηση: τού γραμματέα, τού λογιστή και τού υπεύθυνου πωλήσεων* **5.** αυτός που γίνεται με τρεις διαδοχικές κινήσεις: ~ *χτύπημα στο σαγόνι τού πυγμάχου* || *έπαιξε τον αγώνα στον ΠΡΟ-ΠΟ με ~ παραλλαγή* **6.** αυτός που έχει γίνει σε τρία

σημεία: ~ *κάταγμα.* — **τριπλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπλοῦς* < *τρι-* + *πλοῦς* / *-πλός* (βλ.λ.)].
τριπλότυπο (το) [1833] {τριπλοτύπ-ου | -ων} **1.** μπλοκ αποδείξεων με τρία δελτία **2.** (συνεκδ.) το δελτίο που κόβεται από το βιβλίο αυτό ως απόδειξη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. triplicatum].
τριπλότυπος, -η, -ο αυτός που εκτυπώνεται σε τρία όμοια αντίτυπα: ~ *απόδειξη.*
τριπλούν (το) {άκλ. αντί τού ορθού κλιτού *τριπλού*} το αγώνισμα στο άλμα εις μήκος κατά το οποίο ο αθλητής αρχίζει να τρέχει, κάνει τρεις μεγάλους διασκελισμούς και στη συνέχεια πηδά όσο το δυνατόν πιο μακριά μέσα σε ένα σκάμμα γεμάτο άμμο.
τριπλουνίστας (ο) {τριπλουνιστών}, **τριπλουνίστρια** (η) {τριπλουνιστριών} αθλητής/αθλήτρια τού τριπλού άλματος (βλ. λ. *τριπλούν*).
[ΕΤΥΜ. < *τριπλούν* + παραγ. επίθημα *-ίστας* (βλ.λ.)].
τριπλούς, -ή, -ούν (λόγ.) **1.** ο τριπλός· ΦΡ. ***εις τριπλούν*** τρεις φορές: *καταθέστε την αίτησή σας* ~ (σε τρία αντίτυπα) **2.** ΑΘΛ. ***τριπλούν*** (το) βλ.λ.· επίσης (παλαιότ.) ***άλμα (εις) τριπλούν*** **3.** ΙΑΤΡ. ***τριπλούν (εμβόλιο)*** εμβόλιο για τη διφθερίτιδα, τον τέτανο και τον κοκκύτη μαζί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπλοῦς* (βλ. λ. *τριπλός*)].
τριπλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση των ματιών, κατά την οποία βλέπει κάποιος τρία είδωλα τού ίδιου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. < *τριπλός* + *-ωπία* < αρχ. *ὤψ* «όψη» (βλ. λ. *όψη*)].
τρίποδας (ο) {τριπόδων} αντικείμενο με τρία πόδια, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα άλλου αντικειμένου: *ο* ~ *ενός πολυβόλου* / *μιας φωτογραφικής μηχανής* / *βιντεοκάμερας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίπους, -ποδος* (ήδη μυκ. ti-ri-po) < *τρι-* + *πούς, ποδός* «πόδι». Το σύνθ. *τρίπους* αντιστοιχεί επακριβώς σε λατ. tripēs, σανσκρ. tripád-].
τριποδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {τριπόδισα} (για άλογο) καλπάζω με μέτρια ταχύτητα.
τριποδισμός (ο) [1871] **1.** (για άλογο) ο καλπασμός με μέτρια ταχύτητα **2.** ΙΑΤΡ. η ανύψωση τής κνήμης και η κάμψη τού μηρού, που παρουσιάζονται κατά το βάδισμα όσων πάσχουν από παράλυση των δακτύλων των ποδιών.
τρίποδο (το) [μεσν.] {τριπόδ-ου | -ων} ο τρίποδας (βλ.λ.).
τρίποδος, -η, -ο αυτός που έχει τρία πόδια: ~ *κάθισμα.*
Τρίπολη[1] (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Κ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αρκαδίας. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) **Τριπολιτσά.** — **Τριπολιτσιώτης** κ. **Τριπολίτης** (ο), **Τριπολιτσιώτισσα** κ. **Τριπολίτισσα** (η), **τριπολιταιώτικος, -η, -ο** κ. **τριπολίτικος.**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Τριπολιτσά*, που τον 19ο αι. αντικαταστάθηκε από τον λόγιο τ. *Τρίπολις*. Πιθ. οφείλεται στη συγχώνευση τριών –άλλοτε ακμαίων– κωμοπόλεων: *Βελιγοστής, Νικλίου* και *Θάνα*].
Τρίπολη[2] (η) {-ης κ. -πόλεως} η πρωτεύουσα τής Λιβύης. — **Τριπολίτης** (ο), **Τριπολίτισσα** (η), **τριπολίτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τρίπολις*, επειδή στην αρχαιότητα περιελάμβανε τρεις χωριστές πόλεις. Η αραβ. ονομασία Ṭarābulus (al-jarb) «(δυτική) Τρίπολη» ανάγεται στην Ελληνική].
τριπολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τρεις πόλους **2.** ΗΛΕΚΤΡΟΛ. ***τριπολικό καλώδιο*** καλώδιο με τρία σύρματα, για τον θετικό, τον αρνητικό και τον ουδέτερο πόλο.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *πολικός* < *πόλος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tripolar].
τρίποντο (το) {τριπόντ-ου | -ων} (στο μπάσκετ) καλάθι τριών πόντων, που επιτυγχάνεται από παίκτη ο οποίος σουτάρει από απόσταση 6.25 μ. (ή 6.75 μ. στις Η.Π.Α.) ή μεγαλύτερη.
τρίπορτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πορτος
τρίπους (ο) → τρίποδας
τρίπρακτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πρακτος
τρίπτυχος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: *η εφημερίδα θα δημοσιεύσει ένα* ~ *αφιέρωμα στο έργο τού μεγάλου συγγραφέα* **2.** ***τρίπτυχο*** (το) {τριπτύχ-ου | -ων} (α) σύστημα που αποτελείται από τρεις ζωγραφικές ή ανάγλυφες συνθέσεις, που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε οι δύο πλαϊνές να διπλώνονται προς αυτήν που βρίσκεται στο κέντρο και να την καλύπτουν (β) φυλλάδιο ή δελτίο που διπλώνεται έτσι ώστε να σχηματίζονται σε αυτό τρία συνεχόμενα φύλλα (λ.χ. το δελτίο φοιτητικής ταυτότητας, το δίπλωμα οδηγήσεως κ.ά.) (γ) (γενικότ.) σύνολο τριών συνδεόμενων μεταξύ τους μερών, εννοιών κ.λπ.: *η συντηρητική ιδεολογία βασίζεται στο* ~ *«πατρίς – θρησκεία – οικογένεια»* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***τρίπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) τρεις συνενωμένες πινακίδες (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ., σημ. 6) (βλ. κ. λ. *δίπτυχα, πολύπτυχα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-πτυχος* < *πτυχή*. Η κυριολ. σημ. «τρίδιπλος» απαντά στον Όμηρο και στον γιατρό Γαληνό (όπου αναφέρεται σε χειρουργικούς επιδέσμους), ενώ η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ. (*τρίπτυχοι θρῆνοι*, Ευριπίδης). Το ουδ. *τρίπτυχο* ως τεχν. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. triptyque].
τρις επίρρ. **1.** (λόγ.) τρεις φορές • **2.** (συντομ.) το τρισεκατομμύριο (γράφεται κ. ***τρισ.***): *στο ενάμισι* ~ *ανέρχεται ο προϋπολογισμός τής κολοσσιαίας πολυεθνικής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *trei- «τρεις» (βλ. λ. *τρεις*), πβ. κ. σανσκρ. triḥ, λατ. ter].
τρι(σ)- κ. **τρί-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τρία (3): *τρι-σύλλαβος, τρι-ώροφος, τρι-ετής, τρι-ήμερος, τρι-μερής* **2.** είναι τρεις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τρι-πλάσιος, τρισ-κατάρατος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεῖς, τρία* (βλ.λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ. *τρι-πλάσιος, τρί-γω-νος*) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος, τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιτατ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κατάρατος, τρισ-μέγιστος*)].
τρισάγιο (το) [1856] **1.** εκκλησιαστικός ύμνος προς την Αγία Τριάδα **2.** σύντομη επιμνημόσυνη ακολουθία που τελείται στον ναό, τον τάφο ή στο σπίτι νεκρού: *στον ιερό ναό τής Αγ. Βαρβάρας έγινε* ~ *στη μνήμη των τριών πιλότων που χάθηκαν.*
τρισάθλιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε αξιολύπητη κατάσταση, είναι πολύ φτωχός, άρρωστος κ.λπ. ΣΥΝ. δυστυχέστατος, αξιολύπητος **2.** (για πράγματα, χώρους κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άθλια κατάσταση: ~ *δωμάτιο* / *ρούχο* **3.** αυτός που έχει πολύ κακό χαρακτήρα· ΦΡ. (εμφατ.) ***ελεεινός και τρισάθλιος*** για πρόσωπο χυδαίο, κατώτατης ηθικής ποιότητας.
τρισαλί επιφών.· τρεις φορές αλίμονο: *Αλί και* ~ *μου! Τι έπαθα ο δύστυχος!* Επίσης **τρισαλίμονο.**
τρίσβαθος, -η, -ο **1.** ο πολύ βαθύς: ~ *σπηλιά* / *στέρνα* **2.** ***τρίσβαθα*** (τα) τα πιο μύχια και απόκρυφα μέρη: *φύλαγε την κρυφή της αγάπη στα* ~ *τής καρδιάς της.*
τρισβάρβαρος, -η, -ο (επιτατ.) ο πολύ βάρβαρος: *«~ τα ελληνικά των, οι άθλιοι»* (Κ. Καβάφης).
τρισδιάστατος, -η, -ο **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και ύψος): ~ *σχήμα* / *χώρος* / *μορφή* **2.** αυτός που δείχνει να έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και βάθος), που φαίνεται να μην είναι επίπεδος: ~ *τηλεοπτική* / *κινηματογραφική εικόνα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. three-dimensional].
τρισέγγονος, -η, -ο [μεσν.] το παιδί τού δισέγγονου.
τρισεκατομμύριο (το) [1883] {τρισεκατομμυρί-ου | -ων} **1.** χίλια δισεκατομμύρια, ο αριθμός 1.000.000.000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000.000.000: *ένα* ~ *άνθρωποι.*
τρισεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει εισόδημα ή περιουσία ενός ή περισσοτέρων τρισεκατομμυρίων.
τρισέλιδος, -η, -ο → τρι(σ)-, -σέλιδος
τρισένδοξος, -η, -ο [1833] πολύ ένδοξος: *οι* ~ *πρόγονοί μας.*
τρισευδαίμων, -ων, τρισεύδαιμον [μτγν.] {τρισευδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) πολύ ευτυχισμένος ΣΥΝ. πανευτυχής, τρισμακάριστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
τρισευτυχισμένος, -η, -ο πάρα πολύ ευτυχισμένος: *ζει* ~ *με την οικογένειά του.*
τρισθενής, -ής, -ές [1888] {τρισθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σθένος (βλ.λ.) τρία: ~ *χημικό στοιχείο* ‖ ~ *ρήμα* (με δύο αντικείμενα και το υποκείμενο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trivalent].
τρισκατάρατος, -η, -ο **1.** τρεις φορές καταραμένος: ~ *νόσος* ΣΥΝ. θεοκατάρατος, επικατάρατος **2.** ***τρισκατάρατος*** (ο) ο Διάβολος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *-κατάρατος* < *καταρῶμαι*, πβ. κ. *ἐπικατάρατος*].
τρισκελής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -σκελής
τρισκόταδο (το) το πυκνό, το βαθύ σκοτάδι ΣΥΝ. θεοσκόταδο.
τρισκότεινος, -η, -ο πολύ σκοτεινός: ~ *νύχτα* ΣΥΝ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος ΑΝΤ. ολόφωτος.
τρισμακάριστος, -η, -ο [μτγν.] ο τρισευτυχισμένος.
τρισμέγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο πάρα πολύ μεγάλος ΣΥΝ. παμμέγιστος **2.** (στον αποκρυφισμό) προσωνυμία τού Ερμή: *Ερμής ο* ~.
τρισμός (ο) ΙΑΤΡ. σπασμός των μυών τής γνάθου, που προκαλεί πόνο και δεν επιτρέπει το άνοιγμα τού στόματος· παρατηρείται συχνά ως σύμπτωμα τού τετάνου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίζω*].
τρισόλβιος, -ος, -ον (λόγ.) τρισευτυχισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *ὄλβιος* < *ὄλβος* (βλ.λ.)].
τρισταυρία (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να σημειώνει ο εκλογέας τρεις σταυρούς προτιμήσεως σε κάθε ψηφοδέλτιο.
τρίστηλος, -η, -ο [1896] **1.** (για κείμενο) αυτός που έχει ή καταλαμβάνει τρεις στήλες: ~ *άρθρο* / *τίτλος εφημερίδας* ‖ ~ *σώμα θέρμανσης* **2.** ***τρίστηλο*** (το) δημοσίευμα που καταλαμβάνει τρεις στήλες εντύπου.
τρίστιχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -στιχος
τρίστρατο (το) [μεσν.] (καθημ.) το σημείο συνάντησης τριών οδών, το σταυροδρόμι.
τρίστυλος, -η, -ο → τρι(σ)-, -στυλος
τρισυλλαβία (η) {τρισυλλαβιών} **1.** το να έχει (μια λέξη) τρεις συλλαβές **2.** ΓΛΩΣΣ. ***νόμος τής τρισυλλαβίας*** ο νόμος που ορίζει ότι καμιά ελληνική λέξη δεν τονίζεται πέρα από την προπαραλήγουσα (δηλ. πέρα από την τρίτη συλλαβή από το τέλος).
τρισύλλαβος, -η, -ο → τρι(σ)-, -σύλλαβος
τρισυπόστατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τρεις υποστάσεις: *η* ~ *θεότητα* (η Αγία Τριάδα).
τρισχαριτωμένος, -η, -ο [1891] πάρα πολύ χαριτωμένος: ~ *κοριτσάκι.* — **τρισχαριτωμένα** επίρρ.
τρισχειρότερος, -η, -ο τρεις φορές χειρότερος, πολύ χειρότερος: *δήλωσε ότι η κατάσταση τής οικονομίας είναι τώρα* ~. — **τρισχειρότερα** επίρρ.
τρισχιδής, -ής, -ές {τρισχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) διαιρεμένος στα τρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι(σ)-* (< αρχ. *τρίς*, βλ.λ.) + *-σχιδής* < *σχίζω*].
τρισχιλιετής, -ής, -ές [μτγν.] {τρισχιλιετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί τρεις χιλιάδες χρόνια: *η* ~ *ιστορία τού ελληνικού έθνους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
τριταγωνιστής (ο), **τριταγωνίστρια** (η) {τριταγωνιστριών} πρό-

σωπο το οποίο διαδραματίζει τριτεύοντα ρόλο (σε κάτι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριτ(ο)-* + *ἀγωνιστής*, πβ. κ. *πρωτ-αγωνιστής*].

τριταίος πυρετός (ο) ο πυρετός που επανέρχεται κάθε τρίτη μέρα και αποτελεί ένα από τα συμπτώματα τής ελονοσίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριταῖος* < *τρίτος*].

τριτανακοπή (η) [1871] ΝΟΜ. το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος τρίτος προσβάλλει δικαστική απόφαση γιατί θίγεται από τα αποτελέσματά της.
[ΕΤΥΜ. < *τρίτος* + *ανακοπή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tierce opposition].

τριτάξιος, -α, -ο [1833] αυτός που αποτελείται από τρεις τάξεις: ~ *γυμνάσιο / λύκειο·* ΦΡ. ***τριτάξιο δημοτικό σχολείο*** το σχολείο, στο οποίο διδάσκουν τρεις δάσκαλοι για έξι τάξεις ΣΥΝ. τριθέσιο.

τριτεγγύηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγύηση που παρέχει κάποιος ως τρίτος, προκειμένου να πληρωθεί σε άλλον μια συναλλαγματική.

τριτεγγυητής (ο) [1838] αυτός που παρέχει τριτεγγύηση.

τριτεγγυώμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1888] {τριτεγγυάσαι... | τριτεγγυήθηκα} παρέχω τριτεγγύηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τριτεξάδελφος (ο), **τριτεξαδέλφη** (η) ο τρίτος εξάδελφος, γυιος τού δεύτερου εξαδέλφου τού γονιού μου.

τριτεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μτχ. τριτεύων, -ουσα, -ον | τρίτευσα} είμαι τρίτος στη σειρά (κατατάξεως ή σπουδαιότητας)· (κυρ. η μτχ. ***τριτεύων***, *-ουσα, -ον*) για κάποιον/κάτι πολύ ασήμαντο: *τριτεύοντα θέματα*.

Τρίτη (η) η τρίτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή)· ΦΡ. (α) ***Μεγάλη Τρίτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας (β) ***Τρίτη και δεκατρείς*** η τρίτη ημέρα τής εβδομάδας και δέκατη τρίτη τού μήνα, η οποία θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, γρουσούζικη.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *τρίτος* στη μτγν. φρ. *τρίτη (σαββάτου)*. Στη λατ. ονομασία dies Martis «ημέρα τού Άρη» βασίζονται οι ονομασίες τής ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λ.χ. γαλλ. marti, ισπ. martes, ρουμ. marti. Στις γερμ. γλώσσες αφετηρία αποτέλεσε το αρχ. γερμ. Ziestag, αρχ. αγγλ. Tiwesdeg «ημέρα τού θεού Tiw / Zio (τής γερμ. μυθολογίας)», από όπου γερμ. Dienstag, αγγλ. Tuesday, σουηδ. Tisdag κ.ά.].

τριτημόριον (το) {τριτημορί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (από ένα σύνολο) το ένα τρίτο **2.** ΜΟΥΣ. το ένα τρίτο τού τόνου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίτος* + *-μόριος* (βλ. λ. *μόριο*), πβ. κ. *τεταρτη-μόριον*].

τριτο- κ. **τριτό-** κ. **τριτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που αντιστοιχεί σε σειρά μεταξύ ομοειδών πραγμάτων στον αριθμό τρία: *τριτό-τοκος, τριτο-βάθμιος, τριτο-ετής, τριτο-κοσμικός, τριτο-γενής* **2.** αυτόν που αντιστοιχεί σε ταξινόμηση στον αριθμό τρία: *τριτό-κλιτος, τριτο-πρόσωπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρίτος*].

τριτοβάθμιος, -α, -ο [1873] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τρίτο βαθμό ιεραρχικά οργανωμένου συνόλου: ~ *συνεταιριστική οργάνωση* || ~ *διοικητικά όργανα·* ΦΡ. ***τριτοβάθμια εκπαίδευση*** η ανώτερη και η ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση (τα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι.) **2.** ΜΑΘ. αυτός που είναι τρίτου βαθμού: ~ *εξίσωση*.

τριτογενής, -ής, -ές {τριτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** τρίτος κατά σειρά γενέσεως ή εμφανίσεως **2.** ΟΙΚΟΝ. ***τριτογενής τομέας παραγωγής*** το εμπόριο και η παροχή υπηρεσιών (σε αντίθεση με τη γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή και τη βιοτεχνία/βιομηχανία) **3.** ΓΕΩΛ. ***τριτογενής περίοδος*** περίοδος τού καινοζωικού αιώνα, που διαρκεί από 65 έως 2 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα· διακρίνεται στις εποχές *Παλαιόκαινο, Ηώκαινο, Ολιγόκαινο, Μειόκαινο και Πλειόκαινο*. — **τριτογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίτος* + *-γενής* < *γένος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. tertiaire].

τριτοετής, -ής, -ές [1889] {τριτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για φοιτητές) αυτός που διανύει το τρίτο έτος των σπουδών του: ~ *φοιτητής τής Φιλολογίας / σπουδαστής τού Τ.Ε.Ι. Λογιστικής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τριτόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά την τρίτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *πόλις, -εως. – χειμών, -ώνος – σαφής, -ούς, Έλλην, -ος* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *τρίτος* + *κλιτός* < *κλίνω*].

τριτοκοσμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις υπό ανάπτυξη χώρες τού Τρίτου Κόσμου **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλό επίπεδο οικονομικής / κοινωνικής ανάπτυξης: ~ *χώρα / τρόποι / νοοτροπία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Third World].

τρίτομος, -η, -ο → τρι(σ)-, -τομος

τριτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. ***τριτοπρόσωπο ρήμα*** ρήμα που απαντά μόνο στο τρίτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο (λ.χ. *συμβαίνει / συμβαίνουν, επείγει / επείγουν, πρέπει, πρόκειται, έγκειται, ενδέχεται* και αρκετά ρήματα στη μεσοπαθητική τους φωνή: *ανακοινώνεται / ανακοινώνονται, αποφασίζεται, εννοείται, πιστεύεται, υποτίθεται, επιδιώκεται, διαδίδεται* κ.λπ.)· τα τριτοπρόσωπα ρήματα διαφέρουν από τα απρόσωπα ρήματα (βλ. λ. *απρόσωπος*). — **τριτοπροσώπως** επίρρ. [μτγν.].

τρίτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 3ος στην αραβική αρίθμηση, Γ' ή γ' στην ελληνική και III στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τρία (3): ~ *σώμα Στρατού* || ~ *ηλικία* (η γεροντική ηλικία, που έπεται τής μέσης και τής νεανικής) || *εγκαύματα / ανάκριση* ~ *βαθμού* || *ταξιδεύω στην ~ θέση τού πλοίου* || *ξενοδοχείο ~ κατηγορίας* **2.** αυτός που βρίσκεται σε αξία και σπουδαιότητα μετά τον δεύτερο: *υφάσματα ~ διαλογής·* ΦΡ. ***Τρίτος Κόσμος*** το σύνολο των υπό ανάπτυξη χωρών τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Λατινικής Αμερικής **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***τρίτο πρόσωπο*** το πρόσωπο για το οποίο μιλάει ο ομιλητής· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις γ' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-ει, έτρεχ-ε)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες *(αυτός, αυτή, αυτό, αυτοί, αυτές, αυτά)* (β) ***τρίτη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ις (πόλις), -ων (κανών), -ης (σαφής), -υς (πρέσβυς)* κ.ά. σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση, δεύτερη κλίση*) **4. τρίτος** (ο) (α) αυτός που δεν σχετίζεται με υπόθεση, συζήτηση ή σύνολο ατόμων: *αυτό το πρόβλημα πρέπει να λυθεί από εμάς· οι ~ περιττεύουν* (β) αυτός που δεν μετέχει σε υπόθεση ή σχέση που υπάρχει μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: *η παρέμβαση τρίτου στη δίκη* (γ) αυτός που αναμειγνύεται σε σχέση ή υπόθεση μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: *ο ~ σε μια σχέση φέρνει χωρισμό* (δ) ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον υποπλοίαρχο (ε) ο τρίτος όροφος πολυκατοικίας (στ) ο τρίτος μήνας τού έτους, ο Μάρτιος: *στις 25/3 (εικοσιπέντε τρίτου) γιορτάζεται ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου* **5. τρίτη** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάζω ~* (β) η τρίτη ημέρα κάθε μήνα: *3/9 (τρίτη Σεπτεμβρίου)* (γ) η τρίτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *είναι στην ~ Λυκείου και έχει πολύ διάβασμα* (δ) ***Τρίτη*** (η) βλ.λ. **6. τρίτο** (το) καθένα από τα τρία ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *για τον χαλβά χρειαζόμαστε ένα ~ τού φλιτζανιού μέλι* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-τος* των αριθμητ. επιθ., πβ. κ. *τέταρ-τος, έκτος*) < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *trei- (βλ. λ. *τρεις*). Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. trit, αβεστ. θrit-ya-, λατ. tertius (> ισπ. tercio) κ.ά.].

τριτότοκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γεννημένος μετά τον δευτερότοκο: ~ *γυιος* **2.** (γυναίκα) που γεννά για τρίτη φορά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρίτος* + *τόκος* (βλ.λ.), πβ. κ. *πρωτό-τοκος, δευτερό-τοκος*].

τρίτροχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -τροχος

Τρίτων (ο) {Τρίτων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα με σώμα ανθρώπου και ουρά ψαριού, γυιος τού Ποσειδώνα και τής Αμφιτρίτης. Επίσης **Τρίτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, που συνδ. με το όν. *Ἀμφιτρίτη*. Και τα δύο είναι αγν. ετύμου (προελλην. αρχής) σε αντίθεση με το προσωνύμιο *Τριτο-γένεια* (τής Αθηνάς), το οποίο ερμηνεύεται από την Ελληνική].

τριτώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {τρίτωσα} επαναλαμβάνομαι για τρίτη φορά: *τρίτωσε το κακό*.

τριφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που έχει τρεις φάσεις· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τριφασικό ρεύμα*** σύστημα τριών μονοφασικών εναλλασσομένων ρευμάτων, τα οποία παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορά φάσεως 120° (β) ***τριφασική γεννήτρια*** η γεννήτρια που παράγει τριφασικό εναλλασσόμενο ρεύμα (γ) ***τριφασικός κινητήρας*** ο κινητήρας που λειτουργεί με εναλλασσόμενο τριφασικό ρεύμα (δ) ***τριφασική συσκευή*** η συσκευή που λειτουργεί με τριφασικό ρεύμα (ε) ***τριφασικό καλώδιο*** το ηλεκτρικό καλώδιο που αποτελείται από τρεις μονωμένους αγωγούς διελεύσεως ρεύματος (κατά το πλείστον χάλκινους), των οποίων η διατομή ποικίλλει αναλόγως τής ισχύος τής εκάστοτε συνδεόμενης συσκευής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. triphasic].

τρίφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε τρεις δρόμους.

τρίφτης (ο) {τριφτών} **1.** οικιακό σκεύος που διαθέτει επιφάνεια με εγκοπές / χειροκίνητος ή ηλεκτρικός μύλος, που χρησιμοποιείται για το τρίψιμο τυριού, φρούτων ή λαχανικών • **2.** μηχανή για τη λείανση επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίπτης* < αρχ. *τρίβω*].

τριφτός, -ή, -ό τριμμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπτός* < *τρίβω*].

τριφύλλι (το) {τριφυλλ-ιού | -ιών} **1.** ποώδες φυτό, με φύλλα σύνθετα από τρία φυλλαράκια και άνθη κόκκινα και μοβ, που χρησιμοποιείται σε αποξηραμμένη μορφή ως ζωοτροφή: *άγριο ~·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ζήσε, Μάη μου, να φας τριφύλλι*** βλ. λ. *Μάης* **2.** το έμβλημα τού Παναθηναϊκού Α.Ο. και το ίδιο το αθλητικό σωματείο **3.** το έμβλημα τού οδηγισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριφύλλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίφυλλον* < *τρι-* + *φύλλον*].

τρίφυλλος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φυλλος

τριφωνία (η) [1768] {τριφωνιών} ΜΟΥΣ. **1.** χορωδία με τρεις φωνές **2.** συναυλία με τρία όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triphonie].

τρίφωνος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φωνος

τρίφωτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φωτος

τρίχα (η) {τριχών} **1.** νηματοειδής κεράτινος σχηματισμός που φυτρώνει και αναπτύσσεται στο δέρμα των ανθρώπων και των ζώων (και από τον οποίο αποτελούνται τα μαλλιά και τα τριχωτά μέρη τού σώματος): *σαμπουάν που περιποιείται τις ~ τής κεφαλής* || *βγήκαν στο κεφάλι του άσπρες ~* || *θα σου μαδήσω το τσουλούφι τρίχα-τρίχα·* ΦΡ. (α) (οικ.) ***τρίχες (κατσαρές)*** για πράγματα που δεν έχουν καμιά αξία (β) ***παρά τρίχα*** παραλίγο: ~ *να τρακάρουμε* (γ) ***στην τρίχα*** κομψά, άψογα: *είναι ντυμένος ~* (δ) ***μου σηκώνεται η τρίχα / μου σηκώνονται οι τρίχες τής κεφαλής μου*** ανατριχιάζω, μένω κατάπληκτος, φρίττω: *μου σηκώθηκε η τρίχα μ' αυτά που είδα και άκουσα* (ε) ***κρέμεται από μια τρίχα (κάτι)*** βρίσκεται σε επικίνδυνη κατάσταση: *η υγεία του ~* (στ) ***δεν πειράζω ούτε τρίχα (κάποιου)*** δεν προκαλώ την παραμικρή βλάβη (σε κάποιον) **2.** (συνεκδ.) το τρίχωμα: *η ~ του είναι γερή και στιλπνή* || *έχει καλής ποιότητας ~* **3.** οτιδήποτε έχει το σχήμα τρίχας: *οι ~ τής οδοντόβουρτσας*. — (υποκ.) **τριχούλα** κ. **τριχίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν., από την αιτ. *τρίχα* τού αρχ. *θρίξ, τριχός* (με ανομοίωση), που είναι αγν. ετύμου, αφού οι συνώνυμες λ. Ι.Ε. γλωσσών έχουν ποικίλη προέλευση. η δε προταθείσα σύνδεση με λιθ. drìkà «νήματα, κλωστές» δεν έχει επιβεβαιωθεί].

τρίχας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο ανόητος, ο τιποτένιος άνθρωπος.

τριχιά (η) **1.** (παλαιότ.) σχοινί από τρίχες αλόγων ή κατσικιών **2.** χοντρό σχοινί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριχία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < *τρίχα* (βλ.λ.)].

τριχίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των βλεφαρίδων, κατά την οποία στρέφονται προς τον βολβό τού ματιού, ερεθίζοντας τον κερατοειδή και τον επιπεφυκότα.

τριχίδιο (το) [μτγν.] {τριχιδί-ου | -ων} **1.** πολύ μικρή και λεπτή τρίχα **2.** ΒΟΤ. καθεμιά από τις σαρκώδεις τριχούλες των ριζών, με τις οποίες απορροφώνται θρεπτικές ουσίες και νερό.

τρίχινος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από τρίχες: ~ *ένδυμα*.

τριχοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τριχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (α) αυτός που είναι όμοιος με τρίχα (β) αυτός που είναι λεπτός σαν τρίχα: ~ *ρωγμές στον σοβά* **2.** ΑΝΑΤ. ***τριχοειδές αγγείο*** καθένα από τα πολύ λεπτά αιμοφόρα και λεμφικά αγγεία, που αποτελούν σημαντικά στοιχεία τής κυκλοφορίας τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τριχομονάδα (η) ΖΩΟΛ. πρωτόζωο που ενδημεί παρασιτικά στον άνθρωπο και στα ζώα και προκαλεί μολύνσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomonad].

τριχομονάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσημα που μεταδίδεται σεξουαλικώς και προκαλεί αιδοιοκολπίτιδα, ουρηθρήτιδα, συνοδευόμενο από έκκριμα, κνησμό κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomoniasis].

τριχόπτωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πτώση των τριχών τής κεφαλής περισσότερο από το φυσιολογικό, που οδηγεί σε φαλάκρα: *φάρμακα κατά τής ~*.

τρίχορδος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χορδος

τριχοτομώ ρ. μετβ. {τριχοτομείς... | τριχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαιρώ σε τρία μέρη: ~ *μια γωνία* || *η Βοσνία τριχοτομήθηκε*. — **τριχοτόμηση** κ. **τριχοτομία** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριχοτομῶ (-έω)* < επίρρ. *τρίχα* «σε τρία μέρη» + *-τομῶ* < *τομή* (βλ. κ. *διχο-τομῶ*)].

τριχοφάγος (ο) [1889] η παθολογική τριχόπτωση σε ορισμένα σημεία στο κεφάλι ή στα γένια.

τριχοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} το να βγαίνουν τρίχες (κυρ. στο πρόσωπο ή στο σώμα): *μειωμένη / αυξημένη / έντονη ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τριχοφυής* < *θρίξ, τριχός* + *-φυής* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

τριχοφυτία (η) {τριχοφυτιών} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στον μύκητα τριχόφυτο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophytie].

τριχόφυτο (το) {τριχοφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. παρασιτικός μύκητας που προκαλεί δερματοπάθειες σε ανθρώπους και ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophyton].

τρίχρονα (τα) → τρι(σ)-, -χρονα

τρίχρονος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χρονος

τριχρωμία (η) {τριχρωμιών} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** η εκτύπωση έγχρωμων εντύπων ή εικόνων με τρία μόνο χρώματα **2.** (συνεκδ.) η εικόνα που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichromie].

τρίχρωμος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χρωμος

τρίχωμα (το) [αρχ.] {τριχώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των τριχών που καλύπτει το σώμα ή μέλος τού σώματος ανθρώπου και ζώου ή τον κορμό φυτού: *πλούσιο / αραιό ~* || *το ~ τού στέρνου / τής μασχάλης / τής κεφαλής / τής ηβικής περιοχής* || *ζώο με γυαλιστερό ~*.

Τριχωνίδα (η) λίμνη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας. Επίσης (λόγ.) **Τριχωνίς** {Τριχωνίδ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τριχωνίς (λίμνη)*, αβεβ. ετύμου, ίσως προελλην. τοπωνύμιο].

τριχωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι γεμάτος τρίχες: ~ *πόδια / στήθος* ΣΥΝ. δασύτριχος, μαλλιαρός ΑΝΤ. άτριχος **2.** ***τριχωτό*** (το) το σύνολο των τριχών μιας περιοχής τού σώματος: *το ~ τής κεφαλής*.

τριψήφιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -ψήφιος

τρίψιμο (το) → τρίβω

τριωδία (η) → τρι(σ)-, -ωδία

τριώδιο (το) {τριωδίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό εκκλησιαστικό βιβλίο που περιλαμβάνει τις ακολουθίες τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής από την Κυριακή τού Τελώνη και τού Φαρισαίου μέχρι το Μεγάλο Σάββατο **2.** (συνεκδ.) οι τρεις εβδομάδες τής Αποκριάς: *ανοίγει / αρχίζει / κλείνει το ~* (αρχίζουν οι Αποκριές).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριῴδιον*, επειδή οι υμνογραφικοί κανόνες τού βιβλίου αυτού περιέχουν μόνο τρεις ωδές (αντί των συνήθων εννέα), < *τρι-* + *ῴδιον* < *ᾠδή*].

τριώνυμο (το) {τριωνύμ-ου | -ων} ΜΑΘ. κάθε αλγεβρικό πολυώνυμο που περιλαμβάνει τρεις όρους, αποτελεί δηλ. το άθροισμα τριών μονωνύμων (βλ.λ.), π.χ. $\alpha\chi^2+\beta\chi+\gamma$.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τριώνυμος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trinôme].

τριώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρία ονόματα **2.** ΜΑΘ. ***τριώνυμο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *ώνυμος* (< *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού *ὄνομα* με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

τρίωρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -ωρος

τριώροφος, -η, -ο → τρι(σ)-, -ώροφος

-τρο / -τρό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** όργανο, αντικείμενο, εργαλείο και γενικά το μέσο με το οποίο πραγματοποιείται μια ενέργεια: *σκέπασ-τρο, σκιάχ-τρο, φίμω-τρο, θήλασ-τρο* **2.** χρηματική συναλλαγή για συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. στον πληθ.): *ασφάλισ-τρα, κόμισ-τρα* **3.** αυτό που προκαλεί ορισμένη ψυχική αντίδραση, συναίσθημα: *φόβη-τρο, γόη-τρο, κίνη-τρο* **4.** τόπο: *θέα-τρο, θέρε-τρο, λου-τρό*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *tr- του Ι.Ε. επιθήματος *ter- (πβ. κ. *-τηρ*) και απαντά με τις μορφές *-τρον* (λ.χ. *πλῆκ-τρον, κίνη-τρον*), *-σ-τρον* (λ.χ. *ἄγκι-σ-τρον*) κατ' αναλογίαν προς τα παράγωγα ρημάτων σε *-άζω* (λ.χ. *στεγάζω – στέγασ-τρον*), *-ε-τρον* (λ.χ. *θέρ-ε-τρον*) κατ' αναλογίαν προς τα παράγωγα δισυλλ. ριζών (λ.χ. *τέρε-τρον*)].

τροβαδούρος (ο) **1.** περιπλανώμενος λυρικός ποιητής και τραγουδιστής τού Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) στη Δ. Ευρώπη, κυρ. στη Γαλλία, τη Β. Ισπανία και τη Β. Ιταλία: *τα κατορθώματα των ιπποτών γίνονταν τραγούδια στο στόμα των ~* **2.** (γενικότ.) ο τραγουδοποιός, αυτός που συνθέτει τραγούδια και τραγουδά ο ίδιος: *ο ~ τής αγάπης* || *~ των παθών τής φυλής*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. troubadour < προβηγκ. trobador < ρ. trobar «βρίσκω – συνθέτω» (πβ. γαλλ. trouver «βρίσκω») < δημώδ. λατ. *tropāre < λατ. tropus < αρχ. *τρόπος*].

Τροία (η) αρχαία πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, γνωστή από την περίφημη δεκαετή πολιορκία της από τους Αχαιούς (Τρωικός Πόλεμος), που περιγράφεται στην *Ιλιάδα* τού Ομήρου. — **Τρώας** (ο) {Τρώων}, **Τρωαδίτισσα** (η), **τρωικός, -ή, -ό** [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τροία / Τρωΐα* (δωρ.), αγν. ετύμου, αν και έχει προταθεί η συσχέτιση με τα χεττ. τοπωνύμια Truiša και Tarmisa].

τρόικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) ρωσικό έλκηθρο ή άμαξα, που σύρεται από τρία άλογα, ζεμένα κατά μέτωπο **2.** (στην πολιτική) η συνδιοίκηση τριών αρχόντων ή αντιπροσωπία που αποτελείται από τρία πρόσωπα: *η ~ τής Ευρωπαϊκής Ένωσης θα συναντηθεί με την πολιτική ηγεσία τής χώρας, για να συζητηθούν οικονομικά θέματα* || *η ~ τού Εκτελεστικού Γραφείου τού Κινήματος*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tróĭka < troe «τρεις»].

τροκάνι (το) {τροκαν-ιού | -ιών} **1.** κουδουνάκι, συνήθ. σιδερένιο, που το κρεμούν στα μικρά ζώα **2.** λαϊκό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κουδούνι σε σχήμα ισοσκελούς τραπεζίου. Επίσης **τροκάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. κατά τα *ροκάνι, -άνα*].

τρόλεϊ (το) (παλαιότ. ορθ. *τρόλλεϋ*) {άκλ.} το ηλεκτροκίνητο λεωφορείο που έχει συνηθισμένους (ελαστικούς) τροχούς και τροφοδοτείται με ρεύμα από δύο κεραίες (τρολέδες), των οποίων τα άκρα εφαρμόζουν στα ηλεκτροφόρα σύρματα, που αποτελούν το δίκτυο για την ηλεκτροκίνησή τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trolley < ρ. troll (με την παλαιότ. σημ. «κυλώ»), που συνδ. με μέσ. γαλλ. troller «τρέχω εδώ κι εκεί», μέσ. γερμ. trollen «περπατώ ή τρέχω με μικρό διασκελισμό»].

τρολές (ο) {τρολέδες} (λαϊκ.) καθεμία από τις δύο κεραίες τού τρόλεϊ, τής οποίας το άκρο εφαρμόζει σε εναέριο ηλεκτροφόρο σύρμα τού δικτύου ηλεκτροδότησης κατά μήκος των διαδρομών, διοχετεύοντας έτσι ηλεκτρισμό για την κίνηση τού οχήματος: *πέφτει / χαλάει ο ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trolley (βλ. λ. *τρόλεϊ*)].

τρομάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρόμα-ξα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον) αιφνίδιο και έντονο φόβο, τον κάνω να τρέμει, να αισθανθεί πανικό: *ο σκύλος τρόμαξε τον κλέφτη* || *τα νέα με τρόμαξαν* || *δεν με τρομάζουν οι αντίξοες συνθήκες* ΣΥΝ. φοβίζω, σκιάζω **2.** (+να) καταβάλλω πολύ κόπο, κάνω μεγάλες προσπάθειες για να πετύχω (κάτι) ή συναντώ μεγάλες δυσκολίες στην επίτευξη (ενός σκοπού): *τρόμαξα να τον πείσω να έλθει μαζί μας* || *τρομάξαμε να σε βρούμε!* ΣΥΝ. μοχθώ, δυσκολεύομαι ♦ **3.** (αμετβ.) κυριεύομαι ξαφνικά από ζωηρό φόβο, με πιάνει πανικός: *τη νύχτα ~ πολύ εύκολα* || *τρόμαξα όταν τον είδα τόσο χλωμό* || *είναι πολύ φοβητσιάρης, τρομάζει με το παραμικρό* || *τρόμαξα όσο δεν λέγεται!* || (η μτχ. ***τρομαγμένος, -η, -ο***) *μπήκε στο δωμάτιο ~* || *ήταν πολύ τρομαγμένη απ' όσα είδε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκιάζομαι. — **τρόμαγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *τρόμαξα* τού αρχ. *τρομάσσω* (κατά το σχήμα *τινάσσω – τινάζω*), παράλλ. τ. τού ρ. *τρομῶ* (*-έω*) < *τρόμος*].

τρομακτικός, -ή, -ό κ. **τρομαχτικός** **1.** αυτός που προκαλεί τρόμο, που τρομάζει: ~ *προοπτική / θόρυβος / εμπειρία / θαλασσοταραχή / ιστορία / θέαμα / όραμα / έκρηξη* • **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη, θαυμασμό και δέος, που ξεπερνά κάθε περιγραφή: ~ *θάρρος / θέληση / ταχύτητα / βάθος / κατόρθωμα* ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, καταπληκτικός, απερίγραπτος, κολοσσιαίος. — **τρομακτικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

τρομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δυνατός και ξαφνικός φόβος, τρόμος: *πήρα τέτοια ~, που δεν θα την ξεχάσω ποτέ!* || *στο άκουσμά του την έπιασε ~* ΣΥΝ. τρόμος, δέος, πανικός, (λαϊκότ.) αλάφιασμα· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***τρομάρα σου / τρομάρα να σου 'ρθει!*** δυστυχία σου, συμφορά σου· για περιπτώσεις στις οποίες σχολιάζουμε αρνητικά ή ειρωνικά τις πράξεις, τα παθήματα ή τις επιθυμίες κάποιου: *βρε, τρομάρα να σου 'ρθει, εδώ δεν έχεις να φας, αυτοκίνητο ονειρεύεσαι;* || *«τον έφερε στην Ελλάδα ξεγελώντας μυστικούς πράκτορες –τρομάρα τους! –, αστυνομικούς επιφορτισμένους με την ασφάλεια τού αεροδρομίου»* (εφημ.) (β) ***μια χαρά και δυο τρομάρες!*** για να δηλώσουμε τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς ή να ειρωνευτούμε την πορεία ή την εξέλιξη των πραγμάτων: *– Πώς πάει η καινούργια σου δουλειά; –~!* ΣΥΝ. χάλια, μην τα ρωτάς, άσ' τα να πάνε, καθόλου καλά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρόμος* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

τρομαχτικός, -ή, -ό → τρομακτικός

τρομερός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί τρόμο: ~ *θέαμα / δυστύχημα*

/ θάνατος / πόλεμος / όψη / αγωνία ΣΥΝ. τρομακτικός, φοβερός, φρικιαστικός, αποτρόπαιος· ΦΡ. (ειδικότ.) **είναι τρομερό (να)...** είναι απαίσιο ή ανυπόφορο (να)...: ~ *να μη μπορείς να βρεις το δίκιο σου!* • **2.** αυτός που προξενεί κατάπληξη με το μέγεθος, την ισχύ του κ.λπ., που δεν μπορεί κανείς να τον περιγράψει: *έχει ~ μνήμη· δεν ξεχνά τίποτε* || *~ θόρυβος / κύμα / κρύο / σπατάλη / έλλειψη / εμπόδιο / εντύπωση / προσπάθεια / ικανότητα* ΣΥΝ. καταπληκτικός, εκπληκτικός ΑΝΤ. ασήμαντος **3.** (μτφ. για πρόσ.) πολύ επιδέξιος, αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό για ικανότητα ή ιδιότητά του: *~ ομιλητής / ρήτορας / δουλευτής / αθλητής / χαρτοπαίκτης / δάσκαλος / αντίπαλος* ΣΥΝ. δεινός, ικανότατος, απίστευτος, αξιοθαύμαστος, αφάνταστος· ΦΡ. **το τρομερό παιδί (ενός χώρου)** για πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τη δράση του σε ρεύμα, κίνημα ή τομέα δραστηριότητας: *«η εικόνα του θυμίζει τα τρομερά παιδιά τής σύγχρονης ψηφιακής εποχής»* (εφημ.). — **τρομερ-ά / -ώς** επίρρ. (σημ. 2-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρόμος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

τρομοκράτης (ο) [1850] {τρομοκρατών}, **τρομοκράτισσα** (η) {δύσχρ. τρομοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να επιβληθεί ή να κερδίσει κάτι με τον τρόμο, που τρομοκρατεί συστηματικά **2.** (συχνότ.) μέλος παράνομης οργάνωσης που ασκεί τρομοκρατία (βλ.λ.): *η κυβέρνηση επικήρυξε τους ~.*

[ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + *-κράτης* < *κρατώ*, πβ. κ. *αριστο-κράτης*, απόδ. τού γαλλ. terroriste].

τρομοκράτηση (η) → τρομοκρατώ

τρομοκρατία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** σειρά ενεργειών για την επιβολή τού τρόμου με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *οι εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να αντισταθούν στην ~ των εργοδοτών* || *«η ~ δεν θα περάσει»* (σύνθημα απεργών) **2.** (συνεκδ.) τρόπος διακυβέρνησης τού λαού από μικρή μειοψηφία, η οποία εφαρμόζει σκληρά μέτρα βίας: *κρατική ~* **3.** ΙΣΤ. ***Τρομοκρατία*** (η) (γαλλ. La Terreur) ονομασία δύο περιόδων τής Γαλλικής Επανάστασης (10 Αυγούστου – 20 Σεπτεμβρίου 1792 κ. Σεπτέμβριος 1793 – 27 Ιουλίου 1794), που χαρακτηρίστηκαν από μαζικές φυλακίσεις και εκτελέσεις και γενικά επεισόδια μεγάλης σκληρότητας **4.** η συστηματική χρήση βίας (δολοφονίες, βομβιστικές ενέργειες, απειλές για καταστροφές, αεροπειρατείες) εκ μέρους ομάδων, οργανώσεων, μειονοτήτων, ακόμη και στρατών ή μυστικών υπηρεσιών, με στόχο να τρομοκρατήσουν λαούς, κυβερνήσεις ή πολιτικούς αντιπάλους, προκειμένου να επιτύχουν τους πολιτικούς τους στόχους: *η διεθνής ~.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. terrorisme].

τρομοκρατικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την τρομοκρατία (σημ. 3) ή τους τρομοκράτες: *~ ενέργεια / δράση / απόπειρα / επίθεση / ομάδα / χτύπημα·* ΦΡ. **τρομοκρατική οργάνωση** ομάδα τρομοκρατών που προσπαθεί να επιτύχει τους πολιτικούς σκοπούς της με την τρομοκρατία (βλ.λ., σημ. 3): *εξαρθρώθηκε η ~ «Ερυθρές Ταξιαρχίες»* || *η νέα βομβιστική ενέργεια τής ~ «17 Νοέμβρη».*

τρομοκρατώ ρ. μετβ. [1880] {τρομοκρατείς... | τρομοκράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ τρόμο (σε κάποιον), τον φέρνω σε κατάσταση πανικού: *μην του λες τέτοια πράγματα και τον τρομοκρατείς* || *οι φήμες για επικείμενο σεισμό τρομοκράτησαν τον πληθυσμό, που εγκατέλειψε άρον-άρον τα σπίτια του* ΣΥΝ. τρομάζω, πανικοβάλλω • **2.** διενεργώ πράξεις τρομοκρατίας (βλ.λ.), κυβερνώ ή επιβάλλομαι με τον τρόμο, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *οι ληστές τρομοκρατούσαν τότε ολόκληρη την περιοχή* || *τρομοκρατεί τους κατωτέρους του και τους αναγκάζει να υπακούουν τυφλά* || *συμμορίες κακοποιών τρομοκρατούν τις συνοικίες* **3.** (μεσοπαθ. ***τρομοκρατούμαι***) κατέχομαι ή καταλαμβάνομαι από τρόμο, με πιάνει πανικός: *τρομοκρατήθηκα όταν τον είδα σε τέτοια κατάσταση·* (η μτχ. ***τρομοκρατημένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει κυριευθεί από τρόμο: *ο κόσμος έφυγε τρομοκρατημένος από τον τόπο τής βομβιστικής επίθεσης* || *~ άνθρωπος / παιδί / ζώο* ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι. — **τρομοκράτηση** (η).

τρομολαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση, η ηδονή που αισθάνεται κανείς, όταν παρακολουθεί σκηνές τρόμου ή σε περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί ο τρόμος. —**τρομολάγνος** (ο), **τρομολαγνικός, -ή, -ό.**

τρομονόμος (ο) (ειρων.) ο νόμος που σχετίζεται με την καταπολέμηση τής τρομοκρατίας.

[ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + *νόμος*, κακόσημος δημοσιογραφικός νεολογισμός τής δεκαετίας τού '90 αντί τού όρου *αντιτρομοκρατικός (νόμος)*].

τρόμος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το ισχυρό και αιφνίδιο αίσθημα φόβου και πανικού: *~ με κατέλαβε, όταν συνειδητοποίησα πού βρισκόμουν* || *«~ πάνω από την πόλη»* (τίτλος ταινίας) || *συμμορίες κακοποιών σπέρνουν τον ~ στην ύπαιθρο* || *κλίμα τρόμου επικρατεί στην πολιορκημένη πόλη* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που εμπνέει φόβο, που φοβίζει ή τρομοκρατεί: *ο διαβόητος λήσταρχος υπήρξε για χρόνια ο ~ των ταξιδιωτών* || *τα μαθηματικά είναι ο ~ πολλών μαθητών* ΣΥΝ. φόβητρο· ΦΡ. (α) (εμφατ.) **ο φόβος και τρόμος** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο φόβο: *φόβος και τρόμος μ' έπιασε όταν τον είδα* || *ήταν ο φόβος και ο τρόμος των αντιπάλων ποδοσφαιριστών* || *σύντομα έγινε ο φόβος και ο τρόμος των αγάδων τού κάμπου* (β) **ισορροπία τού τρόμου** βλ. λ. *ισορροπία* • **3.** ΙΑΤΡ. η τρεμούλα, μικρές διαδοχικές παλμικές κινήσεις μέλους ή ολόκληρου τού σώματος, που εκτελούνται ακούσια και αποτελούν φυσιολογικό φαινόμενο (λ.χ. υπό την επίδραση ψύχους, εκνευρισμού ή άλλων ερεθισμάτων) ή σύμπτωμα ασθένειας: *~ ηρεμίας / ενεργείας* || *στατικός ~.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το να τρέμει κανείς από φόβο», < *τρέμω*].

τρόμπα (η) {δύσχρ. τρομπών} ελλην. *αντλία·* (καθημ.) **1.** η αντλία νερού ή αέρα: *βγάζω νερό από το πηγάδι με την ~* || *φουσκώνω τα λάστιχα τού ποδηλάτου με την ~* ΣΥΝ. υδραντλία / αεραντλία **2.** (ειδικότ.) ειδική συσκευή για τον ψεκασμό των φυτών ΣΥΝ. ψεκαστήρας.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tromba «αντλία, σάλπιγγα» < προηγκ. trompa, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. trumpa, ίσως ονοματοποιημένη λ.].

τρόμπα μαρίνα (η) ελλην. *τηλεβόας·* (λαϊκ.) **1.** συσκευή για την ενίσχυση τής ανθρώπινης φωνής, ώστε να ακούγεται σε μεγάλη απόσταση **2.** (παλαιότ.) μεγάλο κοχύλι, με το οποίο τα ιστιοφόρα πλοία μετέδιδαν ηχητικά σήματα κατά τη διάρκεια ομίχλης ΣΥΝ. μπουρού.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tromba marina].

τρομπάρω ρ. αμετβ. {τρομπ-άρισα κ. -αρα} (λαϊκ.) **1.** χρησιμοποιώ την τρόμπα (βλ.λ.), για να αντλήσω νερό ή για να δώσω αέρα • **2.** (αργκό) αυνανίζομαι. — **τρομπάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombare < tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρόμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) (μειωτ.-υβριστ.) **1.** πρόσωπο που αυνανίζεται ΣΥΝ. (!) μαλάκας **2.** (μτφ.) ανόητος, ηλίθιος.

τρομπέτα (η) {τρομπετών} ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με βαλβίδες· αποτελεί το υψηλότερο εν χρήσει χάλκινο όργανο τής συμφωνικής ορχήστρας, ενώ ευρεία χρήση έχει γνωρίσει και σε άλλα μουσικά ήδη ιδ. στην τζαζ.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombetta, υποκ. τού tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπετίστας (ο) {τρομπετιστών}, **τρομπετίστρια** (η) {τρομπετιστριών} μουσικός που παίζει τρομπέτα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombettista].

τρομπόνι (το) {τρομπον-ιού | -ιών} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο, το οποίο αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα που καταλήγει σε ευρύ άνοιγμα και το ένα του τμήμα μπορεί ο εκτελεστής να το επιμηκύνει ή να το βραχύνει **2.** (συνεκδ.) αυτός που παίζει το παραπάνω μουσικό όργανο, ο τρομπονίστας: *αρρώστησε το ~ τής μπάντας* **3.** ο ηχηρός, σαν τρομπόνι: *αυτός έχει φωνή ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombone < tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπονίστας (ο) {τρομπονιστών}, **τρομπονίστρια** (η) {τρομπονιστριών} μουσικός που παίζει τρομπόνι. Επίσης **τρομπονιστής.**

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombonista].

τρομώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τρομώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζει τρεμούλα ή συνοδεύεται από τρεμούλα: *~ κίνηση* ΣΥΝ. τρεμουλιαστός, τρεμάμενος ΑΝΤ. ατρεμής, σταθερός **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***τρομώδες παραλήρημα*** βλ. λ. *παραλήρημα* (β) ***τρομώδης παράλυση*** η νόσος τού Πάρκινσον, το γνωστότερο σύμπτωμα τής οποίας είναι το τρέμουλο των χεριών.

τρόπαιο (το) {τροπαί-ου | -ων} **1.** (στην αρχαιότητα) πρόχειρο αναμνηστικό μνημείο από σωρούς λαφύρων που στηνόταν από τους νικητές στο πεδίο τής μάχης, στο σημείο ακριβώς όπου νικήθηκαν οι εχθροί **2.** (κατ' επέκτ.) (α) σημείο ή σύμβολο νίκης: *οι Έλληνες έστησαν ~ στα βουνά τής Αλβανίας* (β) κάθε αντικείμενο που έχει κερδίσει ή αποκομίσει κανείς από δραστηριότητα την οποία θεωρεί σπουδαία, σημαντική: *στους τοίχους τού σπιτιού του κρέμονταν διάφορα κυνηγετικά τρόπαια* **3.** (ειδικότ.) ΑΘΛ. το κύπελλο που κατακτά ο πρώτος νικητής μιας διοργάνωσης: *ελπίδες ότι φέτος το ~ θα έρθει στη χώρα μας* || *νίκησε στον τελικό και πήρε το βαρύτιμο ~* **4.** (συνεκδ.) η μεγάλη και θριαμβευτική νίκη: *στους Ολυμπιακούς Αγώνες η ομάδα μας κέρδισε τα μεγαλύτερα ~·* ΦΡ. **ουκ εά με καθεύδειν (το [τού] Μιλτιάδου τρόπαιον)** (*ούκ ἐᾷ με καθεύδειν τὸ [τοῦ] Μιλτιάδου τρόπαιον*, Πλουτάρχου *Θεμιστοκλῆς* 3, 4, φράση τού Θεμιστοκλή μετά τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα) δεν με αφήνει να κοιμηθώ η νίκη τού Μιλτιάδη, γενικότ. δεν με αφήνει να ησυχάσω (κάποιος/κάτι).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρόπαιον* / *τροπαῖον* < *τροπή*, με τη σημ. «κατανίκηση και καταδίωξη τού εχθρού», πβ. κ. *κατα-τροπώνω*].

τροπαιούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει τρόπαια ή για τον οποίο έχουν στηθεί τρόπαια, ο νικητής: *στρατηγός ~* || ΑΘΛ. ο *περσινός ~ στη διοργάνωση* ΣΥΝ. τροπαιοφόρος, θριαμβευτής, νικηφόρος ΑΝΤ. νικημένος, ηττημένος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροπαιοῦχος* < *τρόπαιον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

τροπαιοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που φέρει, κατακτά τρόπαια, ο νικητής: *ο άγιος Γεώργιος ο ~* ΣΥΝ. τροπαιούχος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρόπαιον* + *-φόρος* < *φέρω*].

τροπάριο (το) {τροπαρί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. μικρός έμμετρος ύμνος (πβ. τη *στροφή* στα ποιήματα), που ψάλλεται κατά τη διάρκεια των ορθοδόξων ακολουθιών: *αναστάσιμο / νεκρώσιμο / μαρτυρικό ~* || *το ~ τής Κασσιανής* || *ιδιόμελα / αυτόμελα / προσόμοια ~* || *κατανυκτικό / δοξαστικό ~* **2.** (μτφ.-κυρ. στον τ. *τροπάρι*) καθετί που επαναλαμβάνεται στερεότυπα και προκαλεί ανία: *πάντα το ίδιο ~ μας ψέλνει* (δηλ. μας επαναλαμβάνει διαρκώς τα ίδια) || *συνέχισε το ~ του επί ώρες* || *σταμάτα αυτό το ~ σε παρακαλώ, βαρέθηκα πια!* || *επαναλαμβάνω / ξαναρχίζω το ~ για την παρακμή τής κοινωνίας* ΣΥΝ. μοτίβο, χαβάς, βιολί· ΦΡ. (μτφ.) **αλλάζω τροπάρι** αλλάζω θέμα, τρόπο ομιλίας ή συμπεριφοράς. Επίσης **τροπάρι.**

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τροπάριον* < *τρόπος* (με τη σημ. «μελωδία, αρμονία») + παραγ. επίθημα *-άριον* (πβ. κ. *βιβλ-άριον*)].

τροπή (η) **1.** το να τρέπει κανείς (κάτι) ή να τρέπεται ο ίδιος προς ορισμένο σημείο, η αλλαγή κατευθύνσεως: *τα πράγματα πήραν ~ προς το καλύτερο / χειρότερο* || *η ~ τού εχθρού σε φυγή* ΣΥΝ. γύρισμα **2.** (ειδικότ.) η μερική ή ριζική μεταβολή τής κατάστασης, τής ουσίας κ.λπ. σε άλλη, η αλλαγή τής σύστασης ή η μεταβολή σε ισοδύναμη ποσότητα: ΜΑΘ. *η ~ τού κλάσματος σε δεκαδικό* || ΓΛΩΣΣ. *η ~ τού βραχέος φωνήεντος σε μακρό* • **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το ηλιοστάσιο (βλ.λ.)· ΦΡ. **γραμμή των τροπών** διάμετρος τής εκλειπτικής, που είναι κάθετη στην ευθεία των σημείων τής ισημερίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέπω* (βλ.λ.). Ως τεχν. όρ. η λ. δήλωνε αρχικώς το θερι-

νό και χειμερινό ηλιοστάσιο (λ.χ. *τροπαί θεριναί*). πολύ γρήγορα όμως τη συναντούμε στη σημ. «αλλαγή, μεταβολή», καθώς και «εξαναγκασμός τού εχθρού σε φυγή»].

τρόπιδα (η) {τροπίδων} (επίσ.) η καρίνα (βλ.λ.) τού πλοίου. Επίσης (αρχαιοπρ.) **τρόπις** {τρόπιδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρόπις, -ιδος* < θ. *τροπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τρέπω*) + επίθημα *-ις, -ιδος*].

τροπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που φανερώνει τρόπο, πώς γίνεται ή εκδηλώνεται (κάτι): ~ *επίρρημα / μετοχή* (λ.χ. στην πρόταση *γράφεις ωραία*, το επίρρ. *ωραία* είναι τροπικό, γιατί δηλώνει το *πώς* γράφεις) (β) ***τροπικό ρήμα*** χαρακτηρισμός κυρίως των ρημάτων *πρέπει* και *μπορεί*, με τα οποία δηλώνεται η στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενά του, μέσα στον γενικότερο μηχανισμό τής τροπικότητας (βλ.λ.) που διαθέτει η γλώσσα· τα συγκεκριμένα ρήματα επιτρέπουν διττή σημασιολογική ερμηνεία, η οποία διασαφείται κανονικώς από τα συμφραζόμενα: *μπορεί να έρθει το βράδυ* (= επιτρέπεται να έρθει το βράδυ, δεοντική ερμηνεία) || *ίσως έρθει το βράδυ* (επιστημική ερμηνεία) **2.** ΦΙΛΟΣ. ***τροπική λογική*** βλ. λ. *λογική* • **3.** ΓΕΩΓΡ. ***τροπικός*** (ο) (ή σπανιότ. ***τροπικός κύκλος***) καθένας από τους δύο νοητούς κύκλους τής γήινης σφαίρας, που βρίσκονται εκατέρωθεν τού Ισημερινού και σε απόσταση 23° 27' από αυτόν: *βόρειος* ~ *ή* ~ *τού Καρκίνου* (αυτός που βρίσκεται βορείως τού Ισημερινού) || *νότιος* ~ *ή* ~ *τού Αιγόκερω* (αυτός που βρίσκεται νοτίως τού Ισημερινού) **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται στη διακεκαυμένη ζώνη τής Γης. δηλ. στις περιοχές που βρίσκονται κοντά στον Ισημερινό, μεταξύ των δύο τροπικών (βλ. παραπάνω): ~ *χώρα / ζέστη / καλλιέργεια / ζώνη* (η περιοχή στην επιφάνεια τής Γης μεταξύ των δύο τροπικών, που χαρακτηρίζεται κυρ. από μεταβολές στις βροχοπτώσεις) / *δάσος* (αυτό που απαντά στις θερμές και υγρές περιοχές γύρω από τον Ισημερινό και αποτελείται κυρ. από ψηλά πλατύφυλλα αειθαλή δέντρα και πυκνή βλάστηση) / *πανίδα / κλίμα* (χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλές θερμοκρασίες και αυξημένη υγρασία ή ξηρότητα) / *καταιγίδα* (ισχυρότερη από τις συνηθισμένες καταιγίδες και ασθενέστερη από τον τυφώνα) / *νόσος / πυρετός* • **5.** (γεν.) ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τις τροπές τού Ηλίου, δηλ. τα ηλιοστάσια (βλ.λ.) **6.** ΜΟΥΣ. ***τροπική μουσική*** η μουσική η οποία δημιουργείται στο πλαίσιο ενός συστήματος μουσικών τρόπων (βλ. λ. *τρόπος*).
[ΕΤΥΜ. Οι φρ. *τροπικό ρήμα, τροπική λογική* αποτελούν μεταφρ. δάνεια από τα αγγλ. modal verb, modal logic].

τροπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. η αντίληψη μουσικής σύνθεσης κατά τα συστήματα των τρόπων (βλ.λ.), σε αντιδιαστολή προς τη γραφή κατά το σύστημα τής τονικότητας (βλ.λ.) • **2.** ΓΛΩΣΣ. η στάση τού ομιλητή απέναντι σε αυτά που λέει («μήνυμα»), ο προσωπικός σχολιασμός και ο τρόπος παρουσίασης των λεγομένων, ώστε να απηχεί την κυμαινόμενη βεβαιότητα τού ομιλητή (επιστημική τροπικότητα) ή τις διαθέσεις του, λ.χ. ανάγκη, επιθυμία, ευχή, προσταγή κ.ά. (δεοντική τροπικότητα), π.χ. *αφού δεν μας τηλεφώνησε, θα έρχεται εδώ* (*θα έρχεται* = πιθανόν έρχεται) || *να πάω εγώ, αν δεν μπορεί κανένας άλλος* (*να πάω* = ας πάω, δέχομαι να πάω) || *αχ, και να κέρδιζες το λαχείο· θα φεύγαμε αμέσως για τη Χαβάη!* (*αχ, και να κέρδιζες* = μακάρι να κέρδιζες)· η τροπικότητα στην Ελληνική εκφράζεται με τους δείκτες *να, θα, ας*, με τροπικά ρήματα (*μπορεί, πρέπει*) και τροπικές εκφράσεις (*είναι ανάγκη, είναι πιθανόν, ίσως, μακάρι, λες* κ.λπ.) ή και, γραμματικοποιημένα, με τις γραμματικές εγκλίσεις (προστακτική, υποτακτική, οριστική) βλ. κ. λ. *έγκλιση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modality].

τρόπις (η) → τρόπιδα

τροπισμός (ο) **1.** ΒΙΟΛ. το βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ριζωμένοι (εδραίοι) φυτικοί οργανισμοί ή όργανά τους αλλάζουν προσανατολισμό ή ρυθμό αυξήσεως υπό την επίδραση διαφόρων ερεθισμάτων, είτε φυσικών, όπως το φως, η βαρύτητα, η επαφή, είτε χημικών, όπως η παρουσία ορισμένων χημικών στοιχείων κ.ά.· ο όρος χρησιμοποιείται και για κινητούς μικροοργανισμούς, καθώς και για κατώτερα ζώα εδραία ή ελεύθερα, που προσανατολίζονται αντιδρώντας σε εξωτερικά φυσικά ή χημικά ερεθίσματα: *θετικός* ~ (ανάπτυξη προς το ερέθισμα) || *αρνητικός* ~ (ανάπτυξη μακριά από το ερέθισμα) (πβ. *φωτοτροπισμός, γεωτροπισμός, χημειοτροπισμός, υδροτροπισμός, θερμοτροπισμός*) ΣΥΝ. τακτισμός • **2.** ΝΑΥΤ. (επίσ.) (α) η τοποθέτηση τού σκάφους σε κατάλληλη θέση για εργασίες συντηρήσεως ή επισκευής τής τρόπιδας (βλ.λ.) (β) (συνεκδ.) οι εργασίες που γίνονται στην τρόπιδα τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tropisme].

τροπιστήριο (το) [1858] {τροπιστηρί-ου | -ων} (λόγ.) ο χώρος όπου γίνεται ο τροπισμός (σημ. 2) πλοίου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καρνάγιο.

τροπολογία (η) {τροπολογιών} **1.** (κυριολ.) τροποποίηση θέματος όσον αφορά στη λεκτική διατύπωση ή στις λεπτομέρειες **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. σύντομο κείμενο που εισάγεται σε σχέδιο νόμου, αποφάσεως, ψηφίσματος, συνθήκης κ.λπ. και επιφέρει μικρές τροποποιήσεις ή συμπληρώσεις σε προηγούμενες διατάξεις τους: *η Βουλή ψήφισε χθες δύο νέες* ~ *στο φορολογικό νομοσχέδιο*. — **τροπολογικός, -ή, -ό** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μεταφορική ή αλληγορική έκφραση», < *τρόπος* + *-λογία* (< *λέγω*). Ο νομ. όρ. είναι απόδ. τού αγγλ. amendment].

τροπολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τροπολογείς... | τροπολόγ-ησα} (σπάν.) **1.** τροποποιώ τη λεκτική διατύπωση θέματος, επιφέρω επουσιώδεις μεταβολές σε αυτό **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. εισάγω τροπολογία (βλ.λ.) σε σχέδιο νόμου, συνθήκης, συμφωνίας κ.λπ., που πρόκειται να έλθει προς ψήφιση.

τροπόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} μικρού πάχους ζώνη στην ατμόσφαιρα τής Γης μεταξύ τής τροπόσφαιρας (βλ.λ.) και τής στρατόσφαιρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tropopause].

τροποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μερική μεταβολή, μικρή ή μεγάλη αλλαγή (σε κάτι): ~ *κανονισμού / νόμου / συμβάσεως / συμφωνίας / διάταξης* ΣΥΝ. αλλαγή, μεταβολή. — **τροποποιητικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modification].

τροποποιώ ρ. μετβ. {τροποποιείς... | τροποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιφέρω ελαφρές μεταβολές, κάνω μικρές αλλαγές (σε κάτι): *νομίζω ότι είναι καιρός να τροποποιήσεις τις απόψεις σου ως προς το συγκεκριμένο πρόσωπο* || *ο υπουργός αρνείται να τροποποιήσει το νομοσχέδιο, όπως ζητεί η αντιπολίτευση* ΣΥΝ. αλλάζω, μεταβάλλω, μεταρρυθμίζω, τροπολογώ **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***τροποποιημένος, -η, -ο***) ΒΙΟΛ. αυτός που έχει υποστεί κάποιας μορφής μεταβολή στη σύνθεσή του ή στον τρόπο παραγωγής του: *γενετικά* ~ *σπόροι / ντομάτες / τρόφιμα* (βλ. λ. *μεταλλαγμένος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modify].

τρόπος (ο) **1.** σύστημα ή μέσο με το οποίο επιτελείται (κάτι), μέθοδος (σκέψεως, πράξεως, ενεργείας κ.λπ.): *δεν μου αρέσει ο* ~ *που φέρεται / που κάθεται / που σκέφτεται* || *θα βρούμε* ~ (θα επινοήσουμε) *να πληρώσουμε τα χρέη* || *δυστυχώς, δεν υπάρχει* ~ *να μάθουμε* || *όλοι οι* ~ *δοκιμάστηκαν και απέτυχαν* || *έχεις το ελεύθερο να ενεργήσεις με αυτό / κατ' αυτό τον* ~ || *με τον ίδιο / με άλλον* ~ || *με τον δικό σου* ~ || *με όποιον* ~ *σού αρέσει* || *θα συναινέσει με τον έναν ή τον άλλον* ~ || *με το έργο του εγκαινιάζει έναν νέο* ~ *ανάγνωσης / ερμηνείας τής ποίησης* || ~ *εργασίας / διδασκαλίας* || *ο ανδρικός και ο γυναικείος* ~ *αντίληψης των γεγονότων*· ΦΡ. (α) ***τρόπος ζωής*** το πώς ζει κάποιος, οι συγκεκριμένες μορφές ικανοποίησης των υλικών και πνευματικών αναγκών ενός προσώπου ή ομάδας κοινωνικής, οι προτιμήσεις, η συνήθης συμπεριφορά, τα ήθη, τα έθιμα, η νοοτροπία κ.λπ.: *με τα τηλεοπτικά σίριαλ εξαπλώνεται όλο και περισσότερο ο αμερικανικός* ~ || *το άγχος και το στρες αποτελούν, δυστυχώς, στοιχεία τού σύγχρονου* ~ (β) ***με κάθε τρόπο*** κ. (λόγ.) ***παντί τρόπω*** (*παντί τρόπῳ*, Αισχ. *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ.* 301), ***/ διά παντός τρόπου*** με κάθε μέσο, με κάθε προσπάθεια: *πρέπει* ~ *να μάθουμε τι έγινε* ΣΥΝ. οπωσδήποτε, εξάπαντος (γ) ***με κανέναν τρόπο*** σε καμία περίπτωση, ποτέ: ~ *δεν πρέπει να ανακαλύψουν τα σχέδιά μας!* ΣΥΝ. επ' ουδενί (δ) ***κατά κάποιον τρόπο /*** (λόγ.) ***τρόπον τινά*** (*τρόπον τινά*, Ευριπ. *Ἱππόλυτος* 1300) για να το πούμε έτσι· κάπως, περίπου: *ήταν,* ~, *ο προστάτης μας όλα εκείνα τα χρόνια* (ε) (λόγ.) ***τρόπος τού λέγειν*** για να δείξουμε ότι δεν εννοούμε ακριβώς αυτό που λέμε, δεν κυριολεκτούμε: ~ *θα πάω, δεν το έκανα κιόλας!* (στ) ***με τρόπο*** (i) έτσι που να μη θίγει, να μην προσβάλλει, με τακτ ή με επιτηδειότητα, όχι απότομα ή αδέξια: *πες του το* ~, *μην πάθει τίποτα* || *να την πλησιάσεις* ~ *και να προσπαθήσεις να την πάρεις με το μέρος σου* ΣΥΝ. επιδέξια, επιτήδεια (ii) κρυφά, χωρίς να γίνει κάτι αντιληπτό: *πάρ' το* ~ *και φύγε* **2.** σε δομές τού τύπου *με ωραίο τρόπο, με άσχημο τρόπο, με παράξενο τρόπο* αντί των αντίστοιχων επιρρημάτων: *σου μιλώ με ωραίο* ~ (ωραία) || *με κοιτάζει με παράξενο* ~ (παράξενα) **3.** (μτφ.) στάση και συμπεριφορά, το πώς φέρεται κανείς: *από το σπίτι του έχει μάθει καλούς* ~ (ευγενική συμπεριφορά) || *αυτό το παιδί δεν έχει τρόπους* (δηλ. δεν έχει καλή ανατροφή) || *ο* ~ *τού γείτονά μας ήταν άψογος* || *έχει έναν* ~ *που σε κατακτά* ΣΥΝ. διαγωγή, φέρσιμο· ΦΡ. ***με τον τρόπο του*** με τη συμπεριφορά του: ~ *είναι σαν να μου λέει ότι δεν θέλει να με ξαναδεί* **4.** η ικανότητα σε κάτι, η επιτηδειότητα σε χειρισμούς: *έχει τον* ~ *να παρουσιάζει το άσπρο μαύρο* || *έχει έναν θαυμαστό* ~ *να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοτοπιές* ΣΥΝ. επιδεξιότητα, ικανότητα • **5.** (σπάν.) οι πηγές εσόδων κάποιου και συνεκδ. τα ίδια τα αγαθά του, τα υπάρχοντά του: *έχει τον τρόπο του* (δηλ. είναι εύπορος) || *έχουν τον* ~ *τους και τα βολεύουν* ΣΥΝ. περιουσία, βιος, μέσα • **6.** ΜΟΥΣ. (γαλλ. mode) ομάδα μελών ή μουσικών κομματιών, τα οποία χρησιμοποιούν ορισμένα κοινά μουσικά στοιχεία: θεμελίους και δεσπόζοντες φθόγγους, καταλήξεις, στερεότυπες φράσεις κ.λπ.· τα κοινά αυτά στοιχεία ορίζουν τον «τρόπο» που κινούνται τα μέλη· το ευρωπαϊκό τονικό σύστημα (μείζονος-ελάσσονος) προέκυψε ως απλοποίηση παλαιότερου τροπικού • **7.** ΓΛΩΣΣ. το ποιόν ενεργείας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν, περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέπω* (βλ.λ.)].

τροπόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η κατώτερη ζώνη τής ατμόσφαιρας τής Γης, η οποία φθάνει σε ύψος τα 12 χλμ. και μέσα στην οποία δημιουργούνται τα καιρικά φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. troposphere].

τροτέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που εκδίδεται, πόρνη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trotteuse (πβ. κ. trottoir «πεζοδρόμιο») < ρ. trotter «καλπάζω, τριποδίζω», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. trottōn].

τροτσκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μαρξιστικό ιδεολογικό δόγμα που βασίζεται στη θεωρία περί διαρκούς επαναστάσεως τού Λέοντος Τρότσκι (1879-1940), ηγετικής φυσιογνωμίας τής Οκτωβριανής Επανάστασης και θεωρητικού τού κόμματος των Μπολσεβίκων στη Ρωσία **2.** (κατ' επέκτ.) η αντίστοιχη πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε σε διάφορες χώρες τού κόσμου. — **τροτσκιστής** (ο), **τροτσκίστρια** (η), **τροτσκιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trotskisme, από το όνομα τού Ρώσου κομουνιστή ηγέτη Leon Trotsky (πραγματικό όν. Lev Davidovic Bronstein)].

τρουα-κάρ επίθ. {άκλ.} **1.** (φωτογραφία) που εμφανίζει το φωτογραφιζόμενο αντικείμενο (κυρ. το πρόσωπο ανθρώπου) σε κλίση, ώστε να είναι ορατά τα τρία τέταρτα τής συνολικής του επιφάνειας· κατ' αντιδιαστολή προς τα «ανφάς» και «προφίλ» **2.** (για ρούχα, εξαρτή-

ματα ένδυσης κ.λπ.) αυτός που δεν καλύπτει το σύνολο τής επιφάνειας σώματος: *κάλτσες / μαντό / σουτιέν / μανίκι* ~ • **3.** (βιολί) μικρότερο από τις κανονικές διαστάσεις, κυρ. για τη διδασκαλία μικρών παιδιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trois-quarts «τρία τέταρτα»].

τρούλος (ο) ΑΡΧΙΤ. ο ημισφαιρικός θόλος που στεγάζει κατοικήσιμο χώρο και ιδ. το κεντρικό τμήμα τού χριστιανικού ναού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τροῦλ(λ)ος* < λατ. trulla «είδος δοχείου, τηγάνι» (με αλλαγή γένους πιθ. κατά το *θόλος*), τεχν. όρ., πιθ. δάνειο ετρουσκ. προελ.].

τρουλωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για κτήριο) οικοδομημένο με τρούλο, αυτό που έχει θολωτή στέγη: ~ *ναός / οικοδόμημα* ΣΥΝ. (λόγ.) θολοσκεπής **2.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με τρούλο, που έχει το σχήμα και τη μορφή τρούλου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ωτός* < *τρουλ(λ)ῶ (-όω)* < μτγν. *τροῦλ(λ)ος* (βλ.λ.)].

τρούφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σοκολάτα σε πολύ μικρά κομμάτια, με τα οποία επικαλύπτουμε (γαρνίρουμε) γλυκύσματα **2.** (συνεκδ.) γλύκυσμα στρογγυλού ή κωνικού σχήματος καλυμμένο με κομματάκια σοκολάτας (σημ. 1) • **3.** εδώδιμος, υπόγειος μύκητας (μανιτάρι) λευκού ή μαύρου χρώματος, ο οποίος χρησιμοποιείται ως καρύκευμα και είναι περιζήτητος σε πολλές χώρες τής Ευρώπης. — (υποκ.) **τρουφάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truffe < δημώδ. λατ. tufera (με μετάθεση τού -r-), πληθ. ουδ. τού *tūfer < λατ. tuber, -eris «εξόγκωμα»].

τροφαντός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (αρχικά για καρπούς και λαχανικά) αυτός που εμφανίζεται πρόωρα, που ωριμάζει πριν από την κανονική εποχή ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. όψιμος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα, καλοθρεμμένος: ~ *παιδί / κορίτσι* || ~ *αγελάδα* ΣΥΝ. ευτραφής, αφράτος ΑΝΤ. ατροφικός, λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. turfanda «πρώιμος (καρπός)» < περσ. tarvanda].

τροφέας (ο) {τροφ-είς, -έων} **1.** αυτός που τρέφει (κάποιον)· τροφός **2.** (ειδικότ.) ο γονέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροφεύς* < *τροφός* + παραγ. επίθημα *-εύς*].

τροφεία (τα) {μόνο στον πληθ.} (λόγ.) η δαπάνη για την τροφή, τα έξοδα διατροφής: *τα ~ τού κολεγίου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροφεῖα* < *τροφεύς* < *τροφός*].

-τροφείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν επαγγελματικό χώρο, ο οποίος: **1.** είναι κατάλληλος για τη φιλοξενία, περιποίηση κ.λπ. (κάποιου): *ορφανο-τροφείο* **2.** προορίζεται για τη συστηματική εκτροφή ζώου: *ορνιθο-τροφείο, χοιρο-τροφείο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἱπποτροφεῖον, θηριο-τροφεῖον*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-τροφος* (βλ.λ.)].

τροφή (η) **1.** κάθε ουσία, η οποία προσλαμβάνεται από ζωντανό οργανισμό για τη θρέψη, τη συντήρηση και την αύξησή του· (ειδικότ.) το παρασκεύασμα που προκύπτει από την ανάμειξη τροφίμων, πρωτογενών θρεπτικών υλών και ευφραντικών: *αναζήτηση / πηγή / λήψη / επεξεργασία τροφής* || *λιπαρές / υγιεινές* ~ || ~ *πλούσια σε βιταμίνες* || *έμεινε χωρίς νερό και ~ για δέκα μέρες* || ~ *για γάτες / χοίρους / αγελάδες* (ζωοτροφές) / ξηρά ~ ΣΥΝ. φαγητό· ΦΡ. (α)***πνευματική τροφή*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) ***στερεά τροφή*** βλ. λ. *στερεός* (γ) ***μασημένη τροφή*** γνώσεις ήδη επεξεργασμένες από άλλους, που παρέχονται έτοιμες, χωρίς ο δέκτης να χρειαστεί να σκεφθεί ή να προβληματιστεί: *τα σχολικά βοηθήματα δίνουν ~ στους μαθητές* **2.** (μτφ.) κάθε ύλη που χρησιμοποιείται για τη λειτουργία μηχανών ή τα αναγκαία στοιχεία για να λειτουργεί επαρκώς ένα πρόγραμμα: *έφερε ~ για τις μηχανές* (καύσιμα) || *δίνω ~ στο πρόγραμμα τού υπολογιστή* (εισάγω δεδομένα) **3.** (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την αφορμή (για κάτι) ή χρησιμοποιείται ως υλικό για να συντηρείται κάτι: *η στάση του έδωσε ~ για σχόλια στον Τύπο* || *«η πλουσιότερη οικογένεια στον κόσμο τής τέχνης έγινε ~ για πρωτοσέλιδα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέφω*].

-τροφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη συστηματική εκτροφή ζώων, πτηνών κ.λπ.: *ιπποτροφία, πτηνο-τροφία, χοιρο-τροφία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἱππο-τροφία*, μτγν. *συν-τροφία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-τροφος* (βλ.λ.)].

τροφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τροφή: ~ *δηλητηρίαση* (οξεία γαστρεντερίτιδα που προκαλείται από την κατανάλωση μολυσμένων τροφών) / *ήθη / κανόνες*· ΦΡ. ***τροφικά έθιμα*** κοινωνικές ή θρησκευτικές ρυθμίσεις που καθορίζουν ποιες τροφές επιτρέπεται να καταναλωθούν και ποιες όχι σε συγκεκριμένες συνθήκες ή γενικά, λ.χ. η απαγόρευση τής κατανάλωσης χοιρινού κρέατος στους Εβραίους και τους μουσουλμάνους **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη θρέψη ή συντελεί σε αυτήν: ~ *διαταραχή / νεύρα* (οι συμπαθητικές ίνες που ρυθμίζουν τη θρέψη, δηλ. τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη ιστού ή οργάνου τού οργανισμού) **3.** ΒΙΟΛ. (α) ***τροφική αλυσίδα / αλυσίδα διατροφής*** βλ. λ. *αλυσίδα* (β) ***τροφικό επίπεδο*** η θέση ενός είδους στην τροφική αλυσίδα (γ) ***τροφικός κύκλος*** η κυκλοφορία ενός χημικού στοιχείου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και τού περιβάλλοντος.

τρόφιμο (το) {τροφίμ-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) **1.** κάθε στερεό ή υγρό προϊόν που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παρασκευή τροφής: *εμπόριο τροφίμων* || ~ *φυσικά* (που έχουν παραχθεί χωρίς λιπάσματα ή που δεν περιέχουν συντηρητικά) / *νωπά / συντηρημένα / κατεψυγμένα / συσκευασμένα / διαιτητικά* || ~ *φυτικής προέλευσης* (λ.χ. τα σιτηρά, τα όσπρια, τα οπωρικά, τα λαχανικά κ.ά.) / *ζωικής προέλευσης* (λ.χ. το κρέας, τα αλιεύματα, τα αβγά, το γάλα κ.ά.) || *βιομηχανία / επεξεργασία / συντήρηση / αποθήκευση / έλεγχος τροφίμων* ΣΥΝ. φαγώσιμο **2.** (α) ***τεχνολογία τροφίμων*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους συντήρησης, συσκευασίας, διακίνησης και αξιοποίησης των τροφίμων (β) ***χημεία τροφίμων*** βλ. λ. *χημεία.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *τρόφιμος* (ήδη μτγν. πληθ. *τρόφιμα*, τα)].

τρόφιμος (ο/η) {τροφίμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που διατρέφεται από άλλον, που ζει ως οικότροφος (βλ.λ.) σε ίδρυμα: *είναι ~ τού σχολείου μας / τού παρθεναγωγείου / κολεγίου* || ~ *φρενοκομείου* (ο τρελός) / *ασύλου* ΣΥΝ. οικότροφος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που ζει ή συχνάζει σε συγκεκριμένο, και μάλιστα αρνητικά χαρακτηρισμένο, περιβάλλον: ~ *των φυλακών / των χαμαιτυπείων / των τεκέδων* ΣΥΝ. θαμώνας, τακτικός επισκέπτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροφή* + παραγ. επίθημα *-ιμος* (πβ. κ. *μόν-ιμος, πόσιμος*)].

τροφοβλάστη (η) {τροφοβλαστών} η εξωτερική στιβάδα των κυττάρων στα έμβρυα τού ανθρώπου και άλλων θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trophoblaste].

τροφοδοσία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** η παροχή των απαραίτητων τροφίμων, η χορήγηση τροφής, συνήθ. σε μεγάλη ομάδα ατόμων: *η εταιρεία μας έχει αναλάβει την ~ τού στρατού* || *διακοπή τής ~ των πολιορκημένων* ΣΥΝ. τροφοδότηση, σίτιση **2.** η παροχή ύλης ή ενέργειας για τη λειτουργία μηχανής, η τροφοδότηση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφοδότης (ο) [μεσν.] {τροφοδοτών}, **τροφοδότρια** (η) {τροφοδοτριών} **1.** αυτός που χορηγεί τρόφιμα, που έχει ως επάγγελμα την τροφοδοσία: ~ *τού στρατού / τού στόλου / τού πλοίου* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προμηθεύει οποιοδήποτε απαραίτητο υλικό ή προϊόν: *η Μέση Ανατολή είναι ο κυριότερος ~ τής Ευρώπης σε πετρέλαιο* ΣΥΝ. προμηθευτής· ΦΡ. ***αυτόματος τροφοδότης*** όργανο που ρυθμίζει και εξασφαλίζει τη σταθερότητα τής στάθμης τού νερού σε λέβητα **3.** (μτφ.) αυτός που παρέχει κάτι σε άλλον: *«ο συμβολισμός τής γης ως υποδοχέως των νεκρών σωμάτων, αλλά και ως μήτρας και τροφοδότριας κάθε μορφής ζωής»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφοδότηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τροφοδοσία (βλ.λ.) **2.** η παροχή τής αναγκαίας ενέργειας ή ύλης για τη λειτουργία και τη συντήρηση ενός συστήματος (μηχανής, κυκλώματος κ.λπ.): *η ~ με ρεύμα μιας περιοχής* || *η ~ κινητήρα με καύσιμη ύλη / ατμολέβητα με νερό* **3.** (μτφ.) η ενίσχυση, εξασφάλιση προϋποθέσεων για να συνεχιστεί η λειτουργία μιας μονάδας ή συνόλου μονάδων: *η ~ τής γερμανικής βιομηχανίας με αμερικανικά κεφάλαια* **4.** ΑΘΛ. η μεταβίβαση τής μπάλας από παίκτη σε συμπαίκτη του.

τροφοδοτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αναφέρεται στην τροφοδοσία ή στον τροφοδότη: ~ *σύστημα* (το σύστημα που εξασφαλίζει την τροφοδοσία ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής διάταξης με ηλεκτρική ενέργεια) / *μηχανισμός.*

τροφοδοτώ ρ. μετβ. [1856] {τροφοδοτείς... | τροφοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χορηγώ τρόφιμα, παρέχω τα απαραίτητα φαγώσιμα για τη συντήρηση ενός ή περισσοτέρων ανθρώπων: ~ *τον στρατό / τον στόλο* ΣΥΝ. σιτίζω **2.** (κατ' επέκτ.) παρέχω τα αναγκαία υλικά ή την απαραίτητη ενέργεια για τη συντήρηση και λειτουργία συστήματος, μηχανήματος κ.λπ.: ~ *πλοίο / αεροπλάνο με καύσιμα* || ~ *μηχανή / κλίβανο* || ~ *συσκευή / κύκλωμα με ηλεκτρική ενέργεια* ΣΥΝ. δίνω, χορηγώ **3.** (μτφ.) παρέχω (κάτι) συστηματικά, δίνω ανελλιπώς: *η νεαρή ηθοποιός τροφοδοτεί τις κοσμικές στήλες με πλούσιο υλικό για κουτσομπολιό* || *τα λόγια της τροφοδοτούσαν τη φαντασία μου* || *«τα άπειρα ποτάμια τού Πόντου και οι αδιάκοποι χείμαρροι τροφοδοτούν μονίμως τη Μαύρη Θάλασσα»* (εφημ.) **4.** παρέχω στήριξη ή ενισχύω, συμβάλλω στη συντήρηση ενός φαινομένου, μιας κατάστασης: *η ένταση στις σχέσεις των δύο ανδρών τροφοδοτείται από τα δημοσιεύματα τού Τύπου* || *οι αγγλικές μυστικές υπηρεσίες τροφοδοτούσαν την αναταραχή στη Ν. Αφρική* **5.** ΑΘΛ. μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη για συνέχιση τής επιθετικής ενέργειας τής ομάδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφός (η) (λόγ.) **1.** η γυναίκα που έχει αναλάβει τον θηλασμό ξένου βρέφους ΣΥΝ. παραμάννα **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε συμβάλλει με τον τρόπο του στην ανατροφή των παιδιών: *«η τηλεόραση έχει γίνει η βασική ~ των παιδιών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *τρέφω*].

-τροφος / -τρόφος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνει: **1.** αυτόν που τρέφει (σιτίζει, συντηρεί, ανατρέφει) κάτι: *πτηνο-τρόφος, ορνιθο-τρόφος, κτηνο-τρόφος, αγελαδο-τρόφος, ιχθυο-τρόφος* κ.ά. **2.** αυτόν που ζει ή τρέφεται με ορισμένο τρόπο: *οικό-τροφος, ετερό-τροφος, αυτό-τροφος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. (σημ. 1), Μτγν. (σημ. 2) και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *τρέφω*].

τροφοσυλλέκτης (ο) {τροφοσυλλεκτών}, **τροφοσυλλέκτρια** (η) {τροφοσυλλεκτριών} ο άνθρωπος τής λίθινης εποχής, που ζούσε νομαδικά και τρεφόταν κυρ. με τη συλλογή καρπών και το κυνήγι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. food-gatherer].

τροχαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) (υποκ.) το τρέξιμο για προθέρμανση ή ως γυμναστική άσκηση: *πάμε ένα ~ γύρω από το γήπεδο.*

τροχάδην επίρρ. (λόγ.) **1.** τρέχοντας: *πήγε ~ μέχρι το σπίτι της* ΣΥΝ. (καθημ.) τρεχάλα **2.** (ειδικότ.) παράγγελμα τής γυμναστικής για τρέξιμο με μέτρια ταχύτητα: *εμπρός, όλοι ~!* **3.** (μτφ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *κοίταξε το κείμενο ~* || *πέρασε ~ τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ. ταχέως, εν σπουδή ΑΝΤ. επισταμένως· ΦΡ. ***επί τροχάδην*** [αρχ.] (λόγ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *λέω ~ τι συνέβη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τροχός / τρόχος* + επιρρ. επίθημα *-άδην* (πβ. κ. *συστ-*

άδην)].

τροχάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ. για άλογα) πηγαίνω με τροχασμό (βλ.λ.). δηλ. με αργό τρέξιμο. βραδύτερο από τον καλπασμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.)].

Τροχαία (η) **1.** η υπηρεσία τής αστυνομίας που ρυθμίζει και εποπτεύει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στις πόλεις και τις εθνικές οδούς: *υπηρετώ / πηγαίνω στην ~* || *καλώ την ~* || *έρχεται η ~ και παίρνει καταθέσεις* || *τον έγραψε η ~* || *τα σήματα τής ~* (πινακίδες που προειδοποιούν. καθοδηγούν ή απλώς πληροφορούν τους οδηγούς και τους πεζούς) **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: *περνούσε μπροστά από την ~*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τροχαίος* (βλ.λ.)].

τροχοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον τροχαίο πόδα (βλ. λ. *τροχαίος*, σημ. 3) ή αυτός που αποτελείται από τροχαίους ως ρυθμικές μονάδες: *~ μέτρο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τροχαϊος* (ενν. *πούς*)].

τροχαίος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τα τροχοφόρα οχήματα ή την κίνησή τους: *~ ατύχημα / δυστύχημα / υλικό* (το σύνολο τών σιδηροδρομικών και τροχιοδρομικών οχημάτων *μαζί* με τα ανταλλακτικά τους) / *κίνηση* (η κυκλοφορία κάθε είδους τροχοφόρων οχημάτων) / *παράβαση* • **2.** (σπάν.) ***τροχαίος*** (ο) ο τροχονόμος (βλ.λ.) • **3. *τροχαίος*** (ο) (ενν. *πους*) (α) μετρικός πους τής αρχαίας (προσωδιακής) ποίησης, ο οποίος αποτελείται από μία μακρά συλλαβή, τη *θέση*, και μία βραχεία, την *άρση* (β) ρυθμική μονάδα τής νεότερης (ρυθμοτονικής) ποίησης, που αποτελείται από δύο συλλαβές. μία τονισμένη και μία άτονη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.)].

τροχαλία (η) {τροχαλιών} τροχός προσαρμοσμένος σε άξονα με λεία ή αυλακωτή στεφάνη. γύρω από την οποία τυλίγεται συρματόσχοινο, αλυσίδα, ιμάντας κ.ά.. που χρησιμοποιείται για την ανύψωση φορτίου, τη μετάδοση τής κίνησης. την άσκηση ελκτικής δύναμης κ.λπ. ΣΥΝ. μακαράς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροχαλία* / *τροχιλεία* < *τροχίλος* < *τροχός* + παραγ. επίθημα *-ιλος*].

τρόχαλο (το) το χαλίκι.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού *τρόχαλος* (βλ.λ.) κατ' επίδραση τού ομόρριζου μτγν. *τρόχμαλος* «πέτρα που κυλάει. χαλίκι» < **τρόχ-μος* < αρχ. *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-μος*].

τρόχαλος (ο) (λαϊκ.) **1.** σωρός από πέτρες **2.** τοίχος από ξερολιθιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *τροχαλός* «αυτός που τρέχει - στρογγυλός» < *τροχ-* (< *τρέχω*) + παραγ. επίθημα *-αλός* (πβ. κ. *ομ-αλός*)].

τροχαντήρας (ο) ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο ογκώματα που υπάρχουν στο μηριαίο οστό: *μείζων και ελάσσων ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τροχαντήρ, -ήρος* (όρ. τού γιατρού Γαληνού) < **τροχαίνω* (θ. **τροχ-αν-* < ρ. *τρέχω*, πβ. κ. *τροχ-ός, τροχ-ιά*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*].

τροχασμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ταχύς βηματισμός αλόγου, πιο γρήγορος από το βάδισμα. αλλά πιο αργός από τον καλπασμό. Επίσης **τρόχασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τροχάζω* < *τροχός*].

τροχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) **1.** το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά εργαλεία και συσκευές ΣΥΝ. τροχιστήριο **2.** η μηχανή με την οποία εκτελείται η παραπάνω εργασία.

τροχηλασία (η) [αρχ.] {τροχηλασιών} η κίνηση με τροχούς.

τροχήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κινείται με τροχούς, που χρησιμοποιεί τροχούς για την κίνησή του: *~ όχημα* ΣΥΝ. τροχοφόρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*, πβ. κ. *σφυρ-ήλατος*].

τροχιά (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ. η διαδρομή την οποία εκτελεί ουράνιο σώμα λόγω τής βαρύτητας: *η ~ τής Σελήνης γύρω από τη Γη / τής Γης γύρω από τον Ήλιο* **2.** ΦΥΣ. το σύνολο των διαδοχικών θέσεων που καταλαμβάνει ένα κινητό σώμα ή η γραμμή που διαγράφει κατά τη διάρκεια τής κίνησής του: *η ~ των ηλεκτρονίων γύρω από τον πυρήνα* || *ευθύγραμμη / ελλειπτική / κυκλική ~* ΣΥΝ. πορεία **3.** ΦΥΣ. η καμπύλη που διαγράφει ένα αντικείμενο, το οποίο εκτοξεύεται στον αέρα: *η ~ ενός βλήματος / μιας οβίδας* || *ο δορυφόρος τέθηκε σε ~ γύρω από τη Γη* || *ο πρώτος δορυφόρος μπήκε σε ~ το 1957* (βλ. κ. λ. *σπούτνικ*) **4.** (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κάποιος/κάτι: *τον τελευταίο καιρό έχει φύγει από την ~ του, κάνει άλλα αντ' άλλων* || *«οι δείκτες ζήτησης ακινήτων ακολούθησαν αυξητική ~»* (εφημ.) || *«η ελληνική οικονομία έχει μπει σε ~ ανάπτυξης»* (εφημ.) || *«οι πρόσφατες αποτυχίες έβγαλαν την ομάδα εκτός τροχιάς τίτλου»* (εφημ.) || *«σε τροχιά ανόδου ήταν και χθες ο Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών»* (εφημ.) • **5.** (σπάν.) τα ίχνη που αφήνουν οι τροχοί οχήματος πάνω στο έδαφος **6.** οι σιδερένιες ράγες. πάνω στις οποίες κινούνται τα σιδηροδρομικά οχήματα ΣΥΝ. σιδηροτροχιά· ΦΡ. ***μέσα σταθερής τροχιάς*** το μετρό και το τραμ. — **τροχιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τροχός». < αρχ. *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. orbite].

τροχίζω ρ. μετβ. {τρόχισ-α. -τηκα. -μένος} **1.** οξύνω την αιχμή κοπτικού εργαλείου με τον ακονιστικό τροχό ή με την ακόνη: *~ μαχαίρι / ψαλίδι* ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. στομώνω **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. καθαρίζω και λειαίνω δόντι με τον τροχό (βλ.λ.) **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) οξύνω μια ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), τον εξασκώ σε κάτι: *τα μαθηματικά τροχίζουν το μυαλό* || *~ τη μνήμη* ΣΥΝ. ακονίζω. — **τρόχισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός*].

τροχίλος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός ανυψώσεως βαρών. ο μακαράς (βλ.λ.) ΣΥΝ. καρούλι • **2.** ΑΡΧΙΤ. η κοίλη εσοχή που βρίσκεται μεταξύ των δύο σπειρών στη βάση των ιωνικών κιόνων • **3.** ΖΩΟΛ. υδρόβιο πτηνό. μετρίου μεγέθους. με μακρύ ράμφος και μακριά διχαλωτή ουρά· το κολιμπρί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* + παραγ. επίθημα *-ιλος*].

τροχιογέφυρα (η) {τροχιογεφυρών} γέφυρα από όπου περνά σιδηροδρομική γραμμή.
[ΕΤΥΜ. < *τροχιά* + *γέφυρα*].

τροχιογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που τοποθετείται μέσα σε τορπίλη (βλ.λ.), για να καταγράφει αυτόματα την τροχιά της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. trajectographe (νόθο σύνθ.) < trajectoire «τροχιά» (< λατ. trajectus. μτχ. τ. τού ρ. trajicere «διαβιβάζω. διαπερνώ») + -graphe (< *γράφω*)].

τροχιοδείκτης (ο) {τροχιοδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός που τοποθετείται στη βάση μικρού βλήματος και. βγάζοντας σπίθες ή καπνούς, καθιστά φωτεινή την τροχιά του.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tracer element].

τροχιοδεικτικός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον τροχιοδείκτη, που δείχνει την τροχιά βλήματος: *~ βολίδα* (που σχηματίζει έντονο φωτεινό ίχνος διαγράφοντας τροχιά στον αέρα και χρησιμοποιείται κυρ. στα αντιαεροπορικά βλήματα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tracer bullet / shell].

τροχιοδρομικός, -ή, -ό [1889] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τροχιόδρομο (το τραμ) και την κίνησή του: *~ γραμμή / συγκοινωνία / όχημα* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) ***τροχιοδρομικός*** (ο) υπάλληλος ή εργάτης που εργάζεται σε εταιρεία τροχιοδρόμων. — **τροχιοδρομικ-ά / -ώς** επίρρ.

τροχιόδρομος (ο) [1883] {τροχιοδρόμ-ου | -ων, -ους} το τραμ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tramway].

τροχίσκος (ο) [αρχ.] **1.** μικρός τροχός **2.** φαρμακευτικό χάπι.

τρόχισμα (το) → τροχίζω

τροχιστήριο (το) {τροχιστηρί-ου | -ων} **1.** το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά (λ.χ. ψαλίδια, μαχαίρια κ.ά.) ή άλλα εργαλεία ΣΥΝ. τροχείο **2.** (λαϊκ.) ***τροχιστήρι*** (το) επίμηκες σιδερένιο εργαλείο που χρησιμοποιείται για να ακονίζονται πρόχειρα τα μεγάλα μαχαίρια των κρεοπωλείων ΣΥΝ. λίμα.
[ΕΤΥΜ. < *τροχίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*. πβ. κ. *εργασ-τήριο*].

τροχιστής (ο) [1894] αυτός που τροχίζει αιχμηρά ή κοπτικά εργαλεία, τεχνίτης ειδικευμένος στο να τροχίζει μεταλλικά αντικείμενα ΣΥΝ. ακονιστής.

τροχιστικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τροχιστή ή το τρόχισμα: *~ διαδικασία / εργαλείο* **2. *τροχιστικά*** (τα) η αμοιβή που παίρνει ο τροχιστής για την εργασία του, τα έξοδα τού τροχίσματος.

τροχοβίλα (η) {σπάν. τροχοβιλών} **1.** μεγάλο και πολυτελές τροχόσπιτο (βλ.λ.), διαμορφωμένο εσωτερικά σε πολλούς και άνετους χώρους **2.** κατοικία προκατασκευασμένη. που μεταφέρεται πάνω σε τροχούς για εγκατάσταση συνήθ. σε εξοχική τοποθεσία.

τροχοδρομώ ρ. αμετβ. {τροχοδρομείς... | τροχοδρόμησα} (λόγ. για αεροπλάνα) κινούμαι με τους τροχούς στο έδαφος κατά την απογείωση και την προσγείωσή μου. — **τροχοδρόμηση** (η).

τροχοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τροχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τροχό (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή τροχού: ΜΑΘ. *~ καμπύλη* ΑΝΤ. ευθύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τροχονόμος (ο/η) αστυνομικός που ανήκει στη δύναμη τής Τροχαίας (βλ.λ.).

τροχοπέδη (η) {τροχοπεδών} (λόγ.) **1.** ειδικός μηχανισμός για την επιβράδυνση ή τη διακοπή τής κίνησης περιστρεφόμενου τροχού· το φρένο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή ανακόπτει ενέργεια. προσπάθεια, δραστηριότητα κ.λπ.: *η αδιαλλαξία τής άλλης πλευράς αποτελεί ~ για την πρόοδο των συνομιλιών* || *η παρέμβασή του στάθηκε ~ στην εξέλιξη τής μεσολαβητικής προσπάθειας* ΣΥΝ. εμπόδιο. φρένο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τροχός* + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.)].

τροχοπέδηση (η) → τροχοπεδώ

τροχοπεδητής (ο) [1897] (λόγ.-παλαιότ.) ο σιδηροδρομικός υπάλληλος που χειριζόταν τα φρένα στους σιδηροδρόμους.

τροχοπέδιλο (το) [1893] {τροχοπεδίλ-ου | -ων} (λόγ.) ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο εφοδιασμένο με μικρούς τροχούς, που προσαρμόζεται στο παπούτσι και χρησιμεύει για τρέξιμο στον δρόμο ή σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα ΣΥΝ. πατίνι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. road-skate ή roller-skate].

τροχοπεδιλοδρομώ ρ. αμετβ. {τροχοπεδιλοδρομείς... | τροχοπεδιλοδρόμησα} (λόγ.-σπάν.) τρέχω με τροχοπέδιλα. κινούμαι με πατίνι ΣΥΝ. πατινάρω. — **τροχοπεδιλοδρομία** (η).

τροχοπεδώ ρ. μετβ. [1897] {τροχοπεδείς... | τροχοπέδησα} (λόγ.-σπάν.) επιβραδύνω ή σταματώ εντελώς την κίνηση τροχού. χρησιμοποιώντας το φρένο ΣΥΝ. φρενάρω. - **τροχοπέδηση** (η).

τροχός (ο) **1.** καθένα από τα όργανα κυκλικού σχήματος, που περιστρέφονται γύρω από άξονα και επιτρέπουν τη μετάδοση τής κίνησης. ώστε να προχωρεί ένα όχημα: *~ αυτοκινήτου / άμαξας / ποδηλάτου / αεροπλάνου* || *από τη σύγκρουση χτυπήθηκαν οι μπροστινοί ~* || *οι πίσω ~ τού λεωφορείου* || *βοηθητικός ~* (ρεζέρβα) || *όχημα με δύο ~* (δίτροχο) / *με τέσσερεις ~* (τετράτροχο) || *υδραυλικός ~* (αυτός που μετατρέπει σε μηχανική την κινητική ενέργεια ρεύματος νερού, το οποίο πέφτει πάνω του) ΣΥΝ. ρόδα· ΦΡ. (α) ***θα γυρίσει ο τροχός (θα γελάσει κι ο φτωχός)*** θα αλλάξει η τύχη· για την μεταστροφή τής τύχης και των καταστάσεων στη ζωή (β) ***ο τελευταίος / πέμπτος τροχός τής αμάξης*** βλ. λ. *άμαξα* (γ) ***ο τροχός τής τύχης*** το σύμβολο τής αβεβαιότητας των ανθρώπινων πραγμάτων **2.** (ειδικότ.) ο περιστρεφόμενος δίσκος που αποτελεί το βασικό εργαλείο τού αγγειοπλάστη και χρησιμεύει για να μορφοποιείται κατάλληλα ο πηλός που τοποθετείται πάνω του και πλάθεται με τα χέρια τού τεχνίτη· αλλιώς *κεραμικός τροχός* **3.** (γενικότ.) καθετί που έχει το σχήμα τού

παραπάνω οργάνου, καθετί στρογγυλό ή στρογγυλεμένο: ~ *ακονίσματος* || *ο ~ μιας τροχαλίας* • **4.** αρχαίο και μεσαιωνικό όργανο βασανισμού με παρόμοιο σχήμα, πάνω στο οποίο περιστρεφόταν ο κατάδικος και έβρισκε οδυνηρό θάνατο, αφού πρώτα του έσπαζαν τα μέλη με σιδερένια ράβδο • **5.** ΙΑΤΡ. ειδικό οδοντιατρικό εργαλείο, που διαθέτει μικροσκοπικό περιστρεφόμενο δίσκο για τον καθαρισμό και τη λείανση των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέχω*. Όμοιας ετυμ. είναι και το επίσης αρχ. παροξύτονο *τρόχος*, το οποίο διαφοροποιήθηκε ως προς τη σημ., δηλώνοντας «το τρέξιμο, τον αγώνα δρόμου σε κυκλικό στάδιο, την περιστρεφόμενη κίνηση»].

-τροχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό τροχών: *τετράτροχο όχημα* || *δίτροχο άρμα* || (το ουδ. ως ουσ.) *ο δράστης επέβαινε σε δίτροχο*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δίτροχος [άμαξα]*, *τετρά-τροχος*), που προέρχεται από το αρχ. *τροχός*].

τροχοσκηνή (η) σκηνή τοποθετημένη πάνω σε μεταλλικό σκελετό με ρόδες, που τη σέρνει αυτοκίνητο.

τροχόσπιτο (το) αυτοκινούμενο ή ρυμουλκούμενο τροχοφόρο όχημα, ειδικά διαμορφωμένο εσωτερικά και εφοδιασμένο με όλες τις απαραίτητες εγκαταστάσεις τής σύγχρονης διαβίωσης (λ.χ. κουζίνα, καθίσματα, λουτρό κ.ά.), το οποίο εγκαθίσταται σε ιδιόκτητο οικόπεδο ή σε ειδικό χώρο κατασκηνωτικού και χρησιμεύει ως παραθεριστική κατοικία: *φέτος θα κάνουμε διακοπές με το ~* || *επεκτεινόμενο ~* (αυτό που επιτρέπει την ανάπτυξη τέντας) || *πτυσσόμενο ~* (αυτό που αποτελείται από δύο τμήματα, συναρμοσμένα το ένα μέσα στο άλλο, τα οποία αναπτύσσονται στο έδαφος).

τροχοφόρος, -α, -ο [1871] **1.** (γενικά) αυτός που διαθέτει τροχούς, που κινείται πάνω σε τροχούς: ~ *όχημα* || ~ *αυτοκινούμενο πυροβόλο* ΣΥΝ. (λογιότ.) τροχήλατος **2.** ***τροχοφόρο*** (το) κάθε όχημα που κινείται με τροχούς: *η απαγόρευση τής διέλευσης αφορά σε όλα τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < *τροχός* + *-φόρος* < *φέρω*].

τρύγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η συγκομιδή σταφυλιών ΣΥΝ. τρύγος. Επίσης **τρύγημα** (το) [μτγν.].

τρυγητής (ο) [μτγν.] {κ. τρυγητάδες}, **τρυγήτρια** (η) {τρυγητριών} (σημ. 1) (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που μαζεύει τα σταφύλια **2.** (διαλεκτ.) ***Τρυγητής*** ο μήνας Σεπτέμβριος, επειδή κατά τη διάρκειά του γίνεται ο τρύγος των σταφυλιών. — **τρυγητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

τρυγητός (ο) [αρχ.] (λαϊκ.) **1.** η συγκομιδή των σταφυλιών και σπανιότ. τού μελιού και του κεριού από τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. τρύγος, τρύγημα **2.** (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: *καθαρίζουμε τα βαρέλια τού κρασιού τώρα που πλησιάζει ο ~* ΣΥΝ. τρύγος.

τρυγία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το κατακάθι που εναποτίθεται από το κρασί στον πυθμένα και στα τοιχώματα τού δοχείου, μέσα στο οποίο γίνεται η ζύμωση τού μούστου και διαχωρίζεται από το κρασί πριν από τη διαδικασία παλαίωσής του • **2.** ΙΑΤΡ. η πέτρα στα δόντια (βλ. λ. *πέτρα*), η οποία εμφανίζεται στερεά προσκολλημένη στις επιφάνειες των τομέων, των κυνοδόντων και των προγομφίων τής κάτω γνάθου, καθώς και των γομφίων τής άνω γνάθου. Επίσης (λαϊκότ.) **τρυγιά** (η) (σημ. 1). — **τρυγικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρύξ, -γός* «κατακάθι τού κρασιού», αβεβ. ετύμου. Δεν αποκλείεται η λ. να συνδ. με το ρ. *τρυγώ* (βλ.λ.), που σε αυτή την περίπτωση θα είχε αρχική σημ. «πατώ σταφύλια, για να βγάλω τον μούστο». Ίσως πρόκειται για προελλην. όρο].

τρυγόνα (η) **1.** το θηλυκό τρυγόνι (βλ.λ.) **2.** (για πρόσ.) χαϊδευτική προσφώνηση γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυγών, -όνος*, ονοματοπ. λ., που συνδ. με το ρ. *τρύζω* (εκφραστ. ρ., ηχομιμητικής αρχής)].

τρυγόνι (το) {τρυγον-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) αποδημητικό πτηνό που ανήκει στην οικογένεια των περιστεροειδών, έχει μικρό κεφάλι που απολήγει σε λεπτό ράμφος και μακριές, μυτερές φτερούγες· ΦΡ. ***μ' έναν σμπάρο δυο τρυγόνια*** βλ. λ. *σμπάρος*. — (υποκ.) **τρυγονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρυγόνιον*, υποκ. τού αρχ. *τρυγών* (βλ. κ. *τρυγόνα*)].

τρύγος (ο) **1.** η συγκομιδή ώριμων καρπών, ιδ. των σταφυλιών, μία από τις πιο επίπονες και σημαντικές γεωργικές εργασίες: *όλο το χωριό πηγαίνει στον ~* || *μπήκαμε στον ~* (αρχίσαμε το μάζεμα των σταφυλιών) ΣΥΝ. τρυγητός, τρύγημα **2.** (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: *μετά τον ~ αρχίζει το φθινόπωρο*· ΦΡ. ***θέρος, τρύγος, πόλεμος*** για περιστάσεις στις οποίες απαιτείται έντονη προσπάθεια και αυξημένη δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρυγώ (-άω)*, υποχωρητ.].

τρυγώ ρ. μετβ. {τρυγάς... | τρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μαζεύω ώριμους καρπούς και ιδ. σταφύλια: ~ *το αμπέλι* ΣΥΝ. (λόγ.) δρέπω **2.** (ειδικότ.) συλλέγω μέλι και κερί από τις κυψέλες: ~ *τα μελίσσια* **3.** (μτφ.-λογοτ.) απολαμβάνω, κυνηγώ την ευχαρίστηση: *τρυγούσε με πάθος τις χαρές τής ζωής* || *την παράτησε, αφού πρώτα τρύγησε τις χάρες της* **4.** (μτφ.) αποσπώ χρήματα από κάποιον, εκμεταλλευόμενος την αφέλεια ή τις συναισθηματικές αδυναμίες του: *κάνει πως τον αγαπάει και τον τρυγάει* || *αντί να δουλεύει, τρυγάει τους γονείς του* ΣΥΝ. απομυζώ, αρμέγω, μαδώ. — **τρύγημα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυγώ (-άω)*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *τρύξ, -γός* (βλ. λ. *τρυγία*)].

τρύζω ρ. αμετβ. {έτρυξα} (λόγ.-σπάν.) **1.** (για ορισμένα πτηνά) βγάζω σιγανό και γογγυστικό ήχο: *το τρυγόνι / το χελιδόνι τρύζει* • **2.** (για τζιτζίκια) βγάζω χαρακτηριστικό οξύ ήχο ΣΥΝ. τερετίζω. — **τρυσμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ., προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. κ. *τρίζω*].

τρυκ (το) → τρικ

τρύπα (η) {τρυπών} **1.** κάθε άνοιγμα σε μια επιφάνεια: ~ *στον τοίχο / στο δόντι / στον δρόμο / σε έναν φράχτη / σε παπούτσι / στο έδαφος* || *το συνεργείο άνοιξε τρύπες, για να περάσει σωλήνες* || *η σφαίρα άνοιξε μια ~ στο παράθυρο* || *ο δρόμος είχε γεμίσει τρύπες από τις εργασίες τής Ε.ΥΔ.Α.Π.* || *κλείνω / βουλλώνω / φράζω / διευρύνω / καλύπτω / σκεπάζω μια ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οπή· ΦΡ. (α) ***έχει τρύπες η τσέπη μου*** είμαι σπάταλος, δεν ελέγχω πόσα ξοδεύω (β) ***βουλλώνω τρύπες*** καλύπτω τις πιο επείγουσες ανάγκες, εξοφλώ μερικά χρέη: *με το δώρο τού Πάσχα απλώς ~· πού λεφτά και για διασκέδαση!* (γ) ***κάνω μια τρύπα στο νερό*** βλ. λ. *νερό* (δ) ΑΣΤΡΟΝ. ***μαύρη τρύπα*** (η) βλ. λ. *μαύρος* (ε) ΟΙΚΟΛ. ***τρύπα τού όζοντος*** βλ. λ. *όζον* **2.** (ειδικότ.) υπόγεια φωλιά ζώου: *η τρύπα τού λαγού / τού ποντικού / τού κουνελιού / τής αλεπούς* || (παροιμ.) *«ο ποντικός στην τρύπα του δεν χώραγε και κολοκύθια μάζευε»* (για εκείνους που επιχειρούν πράγματα ανώτερα των δυνάμεών τους) **3.** (μτφ.) πολύ μικρός χώρος, δωμάτιο ή μαγαζί με πολύ μικρές διαστάσεις: *ζει σε μια ~* || *είναι μια ~, αλλά κάνει χρυσές δουλειές* **4.** (μτφ.) έλλειμμα οικονομικό: ~ *στον προϋπολογισμό* **5.** (λαϊκ.-κακόσ.) το αιδοίο ή ο πρωκτός. — (υποκ.) **τρυπούλα** κ. **τρυπίτσα** (η), (μεγεθ.) **τρυπάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρυπῶ (-άω)*, υποχωρητ.].

τρυπάνι (το) {τρυπαν-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο από χάλυβα με ελικωτό στέλεχος, το οποίο απολήγει σε αιχμή και, καθώς περιστρέφεται, ανοίγει τρύπες (σε ξύλα, μέταλλα, τοίχους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρυπάνιον*, υποκ. τού αρχ. *τρύπανον* < *τρυπῶ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *δόκ-ανον*].

τρυπανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {τρυπάνισ-α, -τηκα, -μένος} ανοίγω τρύπα με τρυπάνι, τρυπώ με το τρυπάνι. — **τρυπάνισμα** (το) κ. **τρυπανισμός** (ο) [μτγν.].

τρυπανόσωμα (το) {τρυπανοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} μαστιγοφόρο πρωτόζωο, που εισβάλλει στον οργανισμό έπειτα από δάγκωμα εντόμου (λ.χ. μύγας τσετσέ), παρασιτεί στο αίμα και στους ιστούς ανθρώπων και οικόσιτων ζώων (βλ. κ. *τρυπανοσωμίαση*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trypanosome].

τρυπανοσωμίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} μεταδοτική μολυσματική ασθένεια, ενδημική στην Αφρική, που προκαλείται από εισβολή τρυπανοσωμάτων (βλ.λ.), επιφέρει μυϊκή ατονία, εξασθένηση τής οράσεως και λήθαργο, οδηγεί δε στον θάνατο, αν αφεθεί χωρίς θεραπεία· αλλιώς *νόσος τού ύπνου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trypanosomiasis].

τρύπημα (το) [αρχ.] {τρυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άνοιγμα τρύπας: *το ~ στο λάστιχο ήταν μεγάλο* || *το ~ των αφτιών της, για να βάλει σκουλαρίκια* • **2.** το τσίμπημα από μυτερό αντικείμενο: *το ~ τής βελόνας / από αγκάθι*.

τρυπητήρι (το) [1847] {τρυπητηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο που χρησιμεύει για να ανοίγονται μικρές τρύπες σε σώματα μικρής ή μέτριας σκληρότητας (λ.χ. δέρμα, χαρτί κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρυπώ* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ο)*, πβ. κ. *κοιμη-τήριο*].

τρυπητός, -ή, -ό [αρχ.] (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τρυπηθεί, που είναι γεμάτος τρύπες: ~ *σκεύος* ΣΥΝ. τρύπιος **2.** (ειδικότ.) ***τρυπητό*** (το) μαγειρικό σκεύος με μικρές τρύπες, που χρησιμεύει για να σουρώνουμε τα φαγητά ΣΥΝ. σουρωτήρι **3.** (ειδικότ.) ***τρυπητή*** (η) κουτάλα με τρύπες, κατάλληλη για το σερβίρισμα μαγειρεμένων τροφών, που πρέπει πρώτα να στραγγιστούν (λ.χ. μακαρονιών, λαχανικών κ.ά.).

τρύπιος, -α, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τρύπα ή τρύπες: *οι σόλες των παπουτσιών ήταν τρύπιες* || *οι κάλτσες σου είναι ~* || ~ *βάρκα / σακούλα / μπλούζα / πουκάμισο / πετσέτα / παντελόνι / τσέπες*· ΦΡ. ***η τσέπη (κάποιου) είναι τρύπια / κάποιος έχει τρύπια τσέπη*** για σπάταλο άνθρωπο ΣΥΝ. τρυπημένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εύκολο να τον παραβιάσει κανείς από διάφορα σημεία, να εισχωρήσει σε αυτόν εύκολα: *η άμυνα τής ομάδας ήταν ~· οι αντίπαλοι επιθετικοί όποτε ήθελαν έμπαιναν στην περιοχή*.
[ΕΤΥΜ. < *τρυπώ* (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. *άξιος, γνήσιος, πλούσιος* ή, κατ' άλλη άποψη, < *τρύπα* (κατά το σχήμα *αγρός – άγριος, τιμή – τίμιος*)].

τρυπιοχέρης (ο) {τρυπιοχέρηδες}, **τρυπιοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ξοδεύει πολλά χρήματα, σπάταλος.

τρυπίτσα (η) → τρύπα

τρυπογάζι (το) {τρυπογαζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος αραιής βελονιάς, πρόχειρο γαζί ΣΥΝ. αζούρ.

τρυποκάρυδο (το) ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πουλί με καστανό φτέρωμα και κοντή ανασηκωμένη ουρά, που τρυπώνει σε θάμνους, φράχτες και κοιλώματα, για να πιάσει έντομα και να φτειάξει τη φωλιά του ΣΥΝ. τρυποφράχτης, (επίσ.) τρωγλοδύτης.

τρυποκάρυδος (ο) **1.** το τρυποκάρυδο (βλ.λ.) • **2.** ο δρυοκολάπτης (βλ.λ.): *Γούντυ ο ~* (διάσημη φιγούρα κινουμένων σχεδίων).

τρυπούλα (η) → τρύπα

τρυποφράχτης (ο) {τρυποφραχτών} το τρυποκάρυδο (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) παππαδίτσα, μελισσουργός.

τρυπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρυπάς... | τρύπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω τρύπα (σε κάτι): *οι διαρρήκτες τρύπησαν τον τοίχο και πέρασαν στο κοσμηματοπωλείο* || *ο ελεγκτής μού τρύπησε το εισιτήριο* || ~ *τα αφτιά μου, για να βάλω σκουλαρίκια* || ~ *τα λάστιχα τού αυτοκινήτου* || *τρυπούν το βουνό, για να ανοιχτεί σήραγγα* **2.** πληγώνω με αιχμηρό όργανο: *τρύπησα το δάχτυλό μου με τη βελόνα* ΣΥΝ. κεντώ· ΦΡ. ***να μου τρυπήσεις τη μύτη*** βλ. λ. *μύτη* **3.** (κατ' επέκτ.) περνώ πέρα για πέρα: *ο πόνος με τρυπούσε ως το κόκκαλο* || *το κρύο τρυπούσε τα κόκκαλα* ΣΥΝ. διαπερνώ ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι διάτρητος, γεμίζω τρύπες, κυρ. λόγω φθοράς: *το μπροστινό λάστιχο τού αυτοκινήτου τρύπησε και ξεφούσκωσε* || *τρύπησε η βάρκα / το δοχείο / η μπάλα / το καζανάκι* • **5.** είμαι αιχμηρός, μπορώ να πλη-

γώσω τρυπώντας: *πρόσεξε, τα αγκάθια τρυπούν!* ΣΥΝ. τσιμπώ • **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***τρυπιέμαι***) (ειδικότ.-αργκό) παίρνω ναρκωτικά με σύριγγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυπῶ (-άω)* < θ. *trū-p-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *teru- / *tru- «τρυπώ, τρίβω», πβ. ρωσ. trūp «πτώμα», σανσκρ. trūp «κορμός, σκελετός» κ.ά. Η λ. συνδ. με τα ρ. *τρύω* «βασανίζω, ταλαιπωρώ» και *τρύχω* (βλ. λ. *κατα-τρύχω*)].

τρύπωμα (το) {τρυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση σε τρύπα ή σε μη ορατό σημείο • **2.** (α) πρόχειρο ράψιμο με αραιές βελονιές: *η μοδίστρα κάνει ένα ~. για να ξέρει ακριβώς πόσο θα είναι το στρίφωμα* (β) (συνεκδ.) η ειδική άσπρη κλωστή για το τρύπωμα.

τρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρύπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) σε τρύπα, κρύβω σε τρύπα ή σε σημείο που δεν φαίνεται: *πού τρύπωσες τα παπούτσια μου και δεν τα βρίσκω;* || *κάπου το τρύπωσε το βιβλίο, άντε τώρα να το βρεις* ΣΥΝ. καταχωνιάζω ΑΝΤ. ξετρυπώνω • **2.** ράβω (κάτι) πρόχειρα και με αραιές βελονιές, το συγκρατώ με ράψιμο: *τρύπωσα το στρίφωμα τής φούστας μου που ξηλώθηκε* ΣΥΝ. βελονιάζω ♦ (αμετβ.) **3.** μπαίνω σε τρύπα, χώνομαι (κάπου) για να κρυφτώ: *η αλεπού τρύπωσε στη φωλιά της* || *τα παιδιά τρύπωσαν κάτω από το κρεβάτι / πίσω από την πόρτα* ΣΥΝ. κρύβομαι, χώνομαι, καταχωνιάζομαι ΑΝΤ. φανερώνομαι, ξετρυπώνω **4.** αναζητώ επαγγελματικές, οικονομικές κ.ά. ευκαιρίες και καταφέρνω να συμμετάσχω σε αυτές (με πονηρό ή έξυπνο τρόπο): *πάντα βρίσκει τρόπο να τρυπώνει σε τέτοιες δουλειές* || *τα κατάφερε και τρύπωσε στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χώνομαι, μπαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *τρύπα* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

τρυσμός (ο) → τρύζω

τρυφεράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρυφερότητα (βλ.λ.).

τρυφερόλογο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το ερωτόλογο (βλ.λ.).

τρυφερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει απαλή και μαλακή υφή: *~ χέρια / δέρμα / πατούσες / κρέας* || *«τρυφερό σαν την καρδιά ενός μαρουλιού»* (διαφήμιση) ΣΥΝ. απαλός, μαλακός ΑΝΤ. σκληρός, τραχύς **2.** (μτφ.) αυτός που συγκινείται εύκολα, που έχει λεπτά και αγνά αισθήματα: *έχει αγνή και ~ καρδιά* || *είναι ~ ψυχή* ΣΥΝ. ευαίσθητος, καλός, ευσυγκίνητος ΑΝΤ. αναίσθητος, σκληρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει γλυκιά συμπεριφορά και αισθαντικότητα, που εκφράζει στοργή: *~ φιλία / αισθήματα / φροντίδες / φωνή / διάθεση* ΣΥΝ. αβρός, στοργικός, συναισθηματικός ΑΝΤ. σκληρός, σκληρόκαρδος **4.** (μτφ.) αυτός που εκφράζει έρωτα: *αντάλλαξαν ~ λόγια / ματιές* ΣΥΝ. ερωτικός **5.** (μτφ.) ο λεπτός και αδύνατος, αυτός που έχει ακόμη ευαίσθητο χαρακτήρα και κράση λόγω τού νεαρού τής ηλικίας του: *~ βλαστάρι* || *~ ηλικία* (παιδική ηλικία) ΣΥΝ. λεπτοφυής, αδύναμος ΑΝΤ. δυνατός, μεστωμένος, ώριμος. — (υποκ.) **τρυφερούλης, -α, -ι/-ικο** κ. **τρυφερούτσικος, -η/-ια, -ο**, **τρυφερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρυφή* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φαν-ερός*].

τρυφερότητα (η) {αρχ.} {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το να είναι (κάποιος/κάτι) απαλό και μαλακό ΣΥΝ. τρυφεράδα, απαλότητα ΑΝΤ. σκληρότητα, τραχύτητα **2.** (μτφ.) η λεπτότητα και γλυκύτητα των αισθημάτων, η έκφραση στοργής: *όταν ήταν παιδί, στερήθηκε τη μητρική ~* || *ένιωθε μεγάλη ~ για τη γιαγιά της* ΣΥΝ. ευαισθησία, αισθαντικότητα, στοργή ΑΝΤ. σκληρότητα **3. *τρυφερότητες*** (οι) ερωτικές διαχύσεις, περιπαθείς τρόποι: *κρύφτηκαν στη γωνία και άρχισαν τις ~* || *να λείπουν οι ~ μπροστά μας!* ΣΥΝ. ερωτοτροπίες, (λαϊκότ.) ζαχαρώματα.

τρυφερούδι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ως χαρακτηρισμός μωρού ή παιδιού.
[ΕΤΥΜ. < *τρυφερός* + υποκ. επίθημα *-ούδι* (βλ.λ.)].

τρυφή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ζωή πλούσια και μαλθακή, με μεγάλη πολυτέλεια και άνεση: *ζούσε μέσα στην ~ και τις απολαύσεις* ΣΥΝ. καλοπέραση, χλιδή, ραστώνη ΑΝΤ. στέρηση, ανέχεια **2.** (κατ' επέκτ.) η αγάπη και η αναζήτηση των σαρκικών ηδονών ΣΥΝ. ηδυπάθεια, φιληδονία, συβαριτισμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *θρυφ-* (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *dhrubh-, μηδενισμ. βαθμ. τού *dhreubh- (τού ρ. *θρύπτω*, βλ.λ.) «θραύω, θρυψαλίζω», πβ. αρχ. γερμ. triofan (> γερμ. triefen «στάζω, σταλάζω»), αρχ. αγγλ. droppian (> αγγλ. drop «στάζω») κ.ά. Το ρ. *θρύπτω* γνώρισε ιδιόμορφη σημασιολ. εξέλιξη από τη σημ. «θραύω, θρυψαλίζω» στη σημ. «διαφθείρω ηθικά, οδηγώ στην ακολασία», με αποτέλεσμα η λ. *τρυφή* να έχει αρχική σημ. «ζωή μαλθακή, καλοπέραση - φιληδονία»].

τρυφηλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά την τρυφή (βλ.λ.), τον μαλθακό και ηδυπαθή βίο, που αναζητεί τις απολαύσεις και τις σαρκικές ηδονές ΣΥΝ. μαλθακός, ηδυπαθής, φιλήδονος **2.** αυτός που είναι γεμάτος ανέσεις και απολαύσεις: *~ ζωή / συνήθειες* ΣΥΝ. άνετος, φιλήδονος. — **τρυφηλ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **τρυφηλότητα** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρυφή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *άπατ-ηλός*].

Τρύφων (ο) {Τρύφων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο μάρτυς* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τρύφωνας**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *τρυφή* (βλ.λ.)].

Τρωάδα (η) {-ας κ. -ος} αρχαία περιοχή τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, όπου βρισκόταν η Τροία. — **Τρωαδίτης** (ο), **Τρωαδίτισσα** (η), **τρωαδίτικος, -η, -ο** κ. **τρωαδικός, -ή, -ό** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τρῳάς, -άδος* < *Τροία* / *Τρωΐα* (βλ.λ.) + επίθημα *-άς, -άδος*].

Τρώας (ο) → Τροία

τρώγλη (η) {σπάν. τρωγλών} **1.** σπηλιά ή φωλιά ζώου **2.** (μτφ.) ανθυγιεινή κατοικία χωρίς φυσικό φως, άθλιος χώρος διαμονής: *πολλοί λαθρομετανάστες διαβιούν σε τρώγλες* || *πέρασε τα τελευταία του χρόνια σε μια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρώγω* + παραγ. επίθημα *-λη*, πβ. κ. *στή-λη, σμί-λη*].

τρωγλοδύτης (ο) {τρωγλοδυτών}, **τρωγλοδύτισσα** (η) {τρωγλοδυτισσών} **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που κατοικεί σε σπηλιά **2.** (μτφ.) αυτός που κατοικεί σε τρώγλη (βλ.λ.), που ζει σε άθλια κατοικία • **3.** ΖΩΟΛ. το πτηνό τρυποφράχτης (βλ.λ.). — **τρωγλοδυτισμός** (ο), **τρωγλοδυτικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρώγλη* + *δύτης* < *δύω*].

τρωγοπίνω ρ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) τρώγω και πίνω συγχρόνως, συμμετέχω σε φαγοπότι: *όλη μέρα τρωγόπιναν κάτω απ' την κληματαριά*.

τρώγω ρ. → τρώω

τρωθώ ρ. → τιτρώσκω

τρωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Τροία, την αρχαία πόλη στα βόρεια παράλια τής Μικράς Ασίας **2. *Τρωικός Πόλεμος*** (ο) η περίφημη σύγκρουση ανάμεσα στους συνασπισμένους Αχαιούς και στο βασίλειο τής Τροίας με τους συμμάχους του, που τοποθετείται στην ύστερη μυκηναϊκή εποχή (12ος αι. π.Χ.)· (μτφ.) κάθε μεγάλη και σφοδρή σύγκρουση ή διαμάχη **3.** (ειδικότ.) ***Τρωικά*** (τα) η εποχή, οι χρόνοι τού Τρωικού Πολέμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Τρώς, -ός*, όνομα τού μυθικού ιδρυτή τής Τροίας].

τρωκτικό (το) **1.** ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα τής πιο πολυπληθούς και διαδεδομένης τάξης θηλαστικών (ποντικοί, αρουραίοι, σκίουροι, κάστορες κ.ά.), που χαρακτηρίζονται από πολύ ισχυρή οδοντοφυΐα (κοπτήρες και γομφίους), χάρη στην οποία μπορούν να κόβουν και να ροκανίζουν και τα σκληρότερα αντικείμενα **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τη θέση του και αποσπά χρηματικά ή άλλα οφέλη από ποσά ή περιουσιακά στοιχεία που δεν του ανήκουν: *τα ~ των δημοσίων ταμείων*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *τρωκτικός* «άπληστος» < αρχ. *τρώκτης* < *τρώγω* (βλ.λ.), αρχική σημ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)». Η σημερινή βασική σημ. είναι απόδ. τού νεολατ. Rodentia (πληθ.)].

τρώσας → τιτρώσκω

τρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) ο τραυματισμός ΣΥΝ. πλήγωμα, λάβωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῶσις* < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* (βλ.λ.) + *-σις* (πβ. *βρῶσις*)].

τρωτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που είναι δυνατόν να πληγωθεί εύκολα ΑΝΤ. άτρωτος **2.** (μτφ. + σε) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει (κάτι επιβλαβές): *ο οργανισμός του είναι ~ σε τέτοιους ιούς* || *είναι ~ στα χτυπήματα των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. άτρωτος, απρόσβλητος· ΦΡ. ***τρωτό σημείο*** το αδύνατο σημείο, εκεί όπου κάποιος υστερεί, μειονεκτεί: *η φιλαργυρία είναι το ~ του* ΣΥΝ. αχίλλειος πτέρνα **3.** (ειδικότ.) ***τρωτό*** (το) κακή ιδιότητα, ελάττωμα, στοιχείο τής ζωής ή τού χαρακτήρα κάποιου, για το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί ή να θεωρηθεί ότι μειονεκτεί: *η περιέργεια είναι από τα ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ. μειονέκτημα, ψεγάδι, κουσούρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* (βλ.λ.)].

τρώω κ. **τρώγω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τρως, τρώ-ει, -με, -τε, -ν(ε) | έφαγα (να/θα φάω, φας..., προστ. φάε), φαγώ-θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μασώ και καταπίνω στερεά ή ημιστερεά τροφή· καταναλώνω τρόφιμα: *τρώμε για να ζούμε, δεν ζούμε για να τρώμε* || *φάγαμε και ήπιαμε με έξοδα τής εταιρείας* || *~ πολύ / λίγο / λαίμαργα / ανόρεχτα / σαν πουλάκι* (ελαφρά) / *σαν γουρούνι* (λαίμαργα) / *για δέκα* (πάρα πολύ) / *τού σκασμού* (μέχρι να φουσκώσω, μέχρι να σκάσω)· ΦΡ. (α) ***να φαν' κι οι κότες*** για να δείξουμε την αφθονία ενός αγαθού: *Λεφτά; ~ !* (β) ***τρώω με δέκα μασέλες*** βλ. λ. *μασέλα* (γ) ***να τρώει η μάννα και στο παιδί / τού παιδιού να μη δίνει*** για πολύ νόστιμο και λαχταριστό φαγητό (δ) (παροιμ.) ***ας τρώει η γριά κι ας μουρμουρίζει ο γέρος*** για ανθρώπους εγωιστές, κάνουν ό,τι θέλουν να κάνουν το δικό τους (ε) ***τρώω με χρυσά κουτάλια*** βλ. λ. *χρυσός* (στ) ***θα φάμε καλά!*** θα καλοπεράσουμε ή θα κερδίσουμε πολλά χρήματα (ζ) ***θα φας / θα φάει καλά!*** (i) ως έκφραση απειλής: *μου κάνει τον μάγκα, αλλά άμα τον αρπάξω καμιά μέρα, θα φάει καλά!* (ii) για να δείξουμε ότι κάποιος δεν συνειδητοποιεί ότι πρόκειται να πάθει κάτι κακό: *αν συνεχίσει έτσι, θα φάει καλά!* **2.** κάθομαι για φαγητό, γευματίζω ή δειπνώ: *θα φάμε μαζί το μεσημέρι* || *τρώμε έξω τα βράδια* (σε εστιατόριο, όχι στο σπίτι) || *τι ώρα τρώτε συνήθως;* **3.** εισπράττω με παράνομο τρόπο, κλέβω εκμεταλλευόμενος τη θέση μου ή χρηματίζομαι: *όσοι ανακατεύονται με τις επιδοτήσεις τρώνε καλά!* || *Φάγανε οι εργολάβοι, φάγανε οι μηχανικοί, φάγανε οι υπάλληλοι τής πολεοδομίας... Έτσι εξηγείται πώς χτίστηκαν τόσα αυθαίρετα μες στο δάσος* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) παραβιάζω ή δεν τηρώ νηστεία· δεν νηστεύω: *ασθενείς και οδοιπόροι επιτρέπεται να τρώνε* || *Έφαγες και το Μεγάλο Σάββατο; Αμαρτία!* ΣΥΝ. αρταίνομαι (β) (αρνητ.) αποφεύγω το κρέας και τις ζωικές τροφές κατά την περίοδο τής νηστείας: *δεν ~ τη Μεγάλη Εβδομάδα* ♦ (μετβ.) **5.** μασώ και καταπίνω (ποσότητα τροφής): *το μεσημέρι έφαγα κοτόπουλο με ρύζι* || *φάε όλο το φαΐ σου!* || *δεν τρώει τίποτα σχεδόν τον τελευταίο καιρό* || *~ κάτι στο πόδι* (πρόχειρα)· ΦΡ. (α) ***τρώω τον άμπακο / τον περίδρομο / τον αγλέορα*** καταναλώνω υπερβολική ποσότητα φαγητού (β) ***χαράμι το ψωμί που τρώει*** δεν είναι άξιος για τίποτε, είναι εντελώς άχρηστος (γ) ***φάγαμε ψωμί κι αλάτι (μαζί)*** βλ. λ. *αλάτι* (δ) ***έφαγα τα ψωμιά μου*** (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ γέρος, πλησιάζω στον θάνατο: *εγώ τα ψωμιά μου τα έχω φάει, εσείς να δείτε από 'δώ και μπρος τι θα κάνετε* (ii) (για πράγματα) έχω φθαρεί ανεπανόρθωτα, έχω αχρηστευθεί: *αυτή η κουζίνα τα 'φαγε τα ψωμιά της· είναι για πέταμα* (ε) ***τρώω χυλόπιτα*** με απορρίπτει το πρόσωπο στο οποίο δείχνω ερωτικό ενδιαφέρον: *της έκανε πρόταση, αλλά έφαγε χυλόπιτα* (στ) ***το τρώω και με τρώει*** για περιπτώσεις που δεν αισθάνομαι τη γεύση τού φαγητού λόγω ανησυχίας ή θλίψης (ζ) ***τρώω με τα μάτια***

(κάποιον / κάτι) βλ. λ. *μάτι* (η) (παροιμ.) **θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι** βλ. λ. *ατσάλι* (θ) **τρώω τον κόσμο / τη γη** ψάχνω παντού ή καταβάλλω πάρα πολλές προσπάθειες, αναστατώνω τα πάντα, για να βρω (κάποιον/κάτι): *έφαγα τον κόσμο να σε βρω* || *έφαγα τη γη να σ' αναζητώ* (ι) (ειδικότ.) **τρώω (κάτι) με το κουτάλι** βλ. λ. *κουτάλι* (ια) (παροιμ.) **φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο** για κάτι που επιθυμεί κανείς πάρα πολύ, αλλά το απολαμβάνει μόνο με τα μάτια, δεν μπορεί να το αποκτήσει (ιβ) (παροιμ.) **φάγαμε το βόδι / τον γάιδαρο κι αφήσαμε την ουρά του** απομένει μόνο κάτι λίγο (εύκολο ή δύσκολο), για να ολοκληρωθεί η προσπάθειά μας (ιγ) (παροιμ.) **όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι** όποιος διαθέτει το κατάλληλο μέσον ή την απαραίτητη δύναμη, απολαμβάνει τα αγαθά (ιδ) (παροιμ.) **το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό** (εκφραστ. για την ισχύ τού νόμου τής ζούγκλας) ο ισχυρότερος επικρατεί τού ασθενέστερου (ιε) (παροιμ.) **έπεσαν τ' άστρα τ' ουρανού και τα 'φαγαν οι χοίροι** για ανώτερους ανθρώπους που ξέπεσαν και διασύρονται από κατωτέρους τους (ιστ) (παροιμ.) **το πρόβατο που ξεκόβει απ' το κοπάδι (ή φεύγει απ' το μαντρί) το τρώει ο λύκος** όποιος αποχωρεί από οργανωμένο σύνολο και ακολουθεί μοναχική πορεία, σίγουρα θα αποτύχει (ιζ) **όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρώνε οι κότες** βλ. λ. *ανακατεύω* (ιη) (οικ.-ειρων.) **το τρώω το φαΐ μου** είμαι πειθήνιος, υπακούω: *μη μου κακομιλάς. εγώ ~, είμαι καλό παιδί* (ιθ) **ό,τι φάμε κι ό,τι πιούμε...** για να δείξουμε τη σημασία που έχει να ζει κανείς ευχάριστα το παρόν, αδιαφορώντας για το αύριο **6.** διατρέφομαι με συγκεκριμένο είδος τροφής: *τα πρόβατα τρώνε χορτάρι* || *τα γουρούνια τρώνε τα πάντα* **7.** (ειδικότ.) μου αρέσει συγκεκριμένο φαγητό, καταναλώνω κάτι με ευχαρίστηση: *τα ~ τα θαλασσινά* || *ο γυιος μου δεν τρώει τα όσπρια* • **8.** δαγκώνω ή τσιμπώ: *μ' έφαγαν τα κουνούπια* || *μ' έφαγε ένας σκύλος* || *ξέρεις τι θα κάνεις, αν σε φάει σφήκα / σκορπιός;* ΦΡ. (α) **μαύρο φίδι που σ' έφαγε** αλίμονό σου, τι έχεις να πάθεις... (β) **με τρώνε / ζώνουν τα φίδια** βλ. λ. *ζώνω* • **9.** (μτφ.) παραλείπω τμήματα κειμένου κατά την εκφώνηση ή την ανάγνωσή του ή γράμματα όταν γράφω: *διάβαζε βιαστικά κι έφαγε το μισό κείμενο* || *πού είναι το ύψιλον, το έφαγες;* ΦΡ **τρώω τα λόγια μου** δεν προφέρω καλά τις λέξεις • **10.** πιστεύω εύκολα σε ό,τι μου λένε: *του είπαν χοντρά ψέματα κι όμως αυτός τα 'φαγε* || *ό,τι του πεις το τρώει. τόσο αφελής είναι!* ΣΥΝ. μασάω, χάφτω· ΦΡ. (α) **τρώω άχυρα / πίτουρα / λάχανα / κουτόχορτο** είμαι πολύ εύπιστος ή βλάκας: *κουτόχορτο νομίζεις ότι τρώμε και μας λες τέτοια ψέματα;* (β) **δεν τα τρώω / μασάω / χάφτω εγώ αυτά!** δεν ξεγελιέμαι εύκολα, δεν πιστεύω εύκολα τέτοια πράγματα • **11.** (μτφ.) προκαλώ φθορά ή διάβρωση (σε κάτι): *τα βράχια τα 'χει φάει το κύμα* || *τη λαμαρίνα την είχε φάει η σκουριά* || *τα έπιπλα τα 'χε φάει το σαράκι* || *ο σκόρος έφαγε τα μάλλινα ρούχα* || *το πόδι τού τραπεζιού είχε φαγωθεί στην άκρη* **12.** καταστρέφω (κάποιον/κάτι), τον οδηγώ στο χειρότερο σημείο: *τους έφαγαν οι αντιζηλίες και τα μίση* || *ήταν καλό παιδί, αλλά τον έφαγαν οι παλιοπαρέες* || *τον έφαγε το πάθος του για τα χαρτιά / για το ποτό / για τις γυναίκες·* ΦΡ. (α) **τρώω τα μούτρα μου** βλ. λ. *μούτρο* (β) (παροιμ.) **η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη** βλ. λ. *αφέντης* (γ) **τρώω το κεφάλι μου** βλ. λ. *κεφάλι* (δ) **(ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα, η ξεροκεφαλιά σου κ.λπ.) θα σε φάει** (ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα, η ξεροκεφαλιά σου κ.λπ.) θα σε καταστρέψει: *ας μην ακούει τις συμβουλές μας· το πείσμα του θα τον φάει!* **13.** επιτίθεμαι σε κάποιον, στρέφομαι εναντίον του ή επιδιώκω να τον βλάψω, σε φρ. τού τύπου *μόλις είπε την άποψή του, έπεσαν όλοι επάνω του να τον φάνε!* || *αντί να συνεργάζεστε, εσείς πάτε να φάτε ο ένας τον άλλον!* **14.** κάνω (κάποιον) (συνήθ. με αθέμιτα μέσα) να χάσει τη θέση που κατέχει, να απολυθεί: *ήταν καλός στη δουλειά του, αλλά τον έφαγαν οι συνδικαλιστές, επειδή τους πήγαινε κόντρα* || *αυτόν τον υπουργό θα τον φάνε στον επόμενο ανασχηματισμό* **15.** (+ γεν. προσ. αντων.) κάποιος/κάτι απαιτεί από εμένα να ξοδεύω ορισμένο ποσό για τη συντήρησή του: *το αυτοκίνητο μου τρώει πολλά λεφτά κάθε μήνα* || *οι σπουδές τού γυιου τους στο εξωτερικό τούς τρώνε πολλά λεφτά* **16.** χρησιμοποιώ κάτι και το ξοδεύω, καταναλώνω: *τα φάγαμε τα λεφτά που είχαμε* || *φάγαμε το κρέας που είχαμε στο ψυγείο* || *τρώω το χαρτζιλίκι μου σε βιβλία* || *το αυτοκίνητο τρώει πολλή βενζίνη·* ΦΡ. (παροιμ.) **η φτήνια τρώει τον παρά** βλ. λ. *φτήνια* **17.** (ειδικότ.-κακόσ.) σπαταλώ, ξοδεύω χωρίς σύνεση: *έφαγε όλο του το βιος στο καζίνο και τώρα πεινάει!* || *ό,τι οικονομίες είχε τις έφαγε στις διασκεδάσεις* || *όσα βγάζει τα τρώει μέσα σ' ένα βράδυ στα μπουζούκια!* ΣΥΝ. εξαντλώ, δαπανώ **18.** (κακόσ. για χρόνο) ξοδεύω ένα χρονικό διάστημα ή μια περίοδο τής ζωής μου (συνήθ. ανώφελα): *έφαγα τα χρόνια μου στα θρανία (σπουδάζοντας)* || *έφαγε τα νιάτα του στη φυλακή* || *έφαγα τη ζωή μου στα καράβια (ως ναυτικός)* || *φάγαμε μία μέρα στις μετακινήσεις·* ΦΡ. (α) **τρώω τον χρόνο (κάποιου)** κάνω (κάποιον) να χάσει πολύτιμο χρόνο για μένα: *μη μου τρως τον χρόνο. ό,τι έχεις να μου πεις, πες το γρήγορα!* (β) (στο ποδόσφαιρο) **τρώω / ροκανίζω τον χρόνο** καθυστερώ το παιχνίδι, για να λήξει ο χρόνος τού αγώνα: *όταν μια ομάδα κερδίζει, προσπαθεί να ροκανίσει τον χρόνο, για να κρατήσει τη νίκη* • **19.** παίρνω με απάτη, δόλο, παράνομη πράξη (κάτι που ανήκει σε άλλον): *έφαγε τα λεφτά τής επιχείρησης* || *τον κορόιδεψε και του έφαγε ένα εκατομμύριο* ΣΥΝ. καταχρώμαι **20.** (ειδικότ.) αφαιρώ με παράνομο τρόπο μέρος από τα χρήματα που διαχειρίζομαι: *ποιοι έφαγαν τα δις των κοινοτικών κονδυλίων;* • **21.** ζητώ (κάτι) φορτικά και επίμονα, γίνομαι ενοχλητικός με τις συνεχείς παρακλήσεις ή παροτρύνσεις μου: *με έφαγε να πάμε στον κινηματογράφο* || *τον έφαγε να της πάρει γούνα* || *τα παιδιά μ' έφαγαν να τα πάω στο λούνα-παρκ* ΣΥΝ. παρακαλώ, ικετεύω, πιέζω· ΦΡ. (α) **τρώω τ' αφτιά (κάποιου)** (κυρ. στον αόρ.) βλ. λ. *αφτί* (β) **τρώω το κεφάλι (κάποιου)** (κυρ. στον αόρ.) ζαλίζω κάποιον μιλώντας συνεχώς (γ) **τρώω / ξύνω τα νύχια μου (για κάτι)** επιθυμώ (κάτι) έντονα, αδημονώ: *~ για καβγά* (επιδιώκω συνεχώς διενέξεις, προσπαθώ να δημιουργήσω καβγάδες) (δ) (οικ.) **τρώω τα λυσσ(ι)ακά μου / τα συκώτια μου** προσπαθώ με κάθε τρόπο, καταβάλλω οποιαδήποτε προσπάθεια, κάνω το παν, προσπαθώ με κάθε μέσο να πετύχω κάτι: *έφαγε τα λυσσ(ι)ακά του να τον πείσει, αλλά δεν το κατόρθωσε* (ε) **τρώω τα μουστάκια μου με κάποιον** τσακώνομαι, έχω έντονη αντιδικία με κάποιον: *φάγανε τα μουστάκια τους για το ποιος θα αναλάβει τη διοίκηση* (στ) **φάε τη γλώσσα σου / που να φας τη γλώσσα σου** βλ. λ. *γλώσσα* (ζ) **τρώω (τα) σίδερα** βλ. λ. *σίδερο* **22.** παθαίνω (κάτι) (από απροσεξία, αμέλεια, χωρίς να το περιμένω): *εκεί που περπατούσα, έφαγα μια τούμπα!* || *έφαγα μια γλίστρα στον δρόμο και χτύπησα στον μηρό* • **23.** (για συναισθήματα, επιθυμίες, πάθη κ.λπ.) βιώνω (κάτι) πολύ έντονα, με απασχολεί (κάτι) πάρα πολύ: *τον τρώει ο καημός* || *ποιος ξέρει το σαράκι (στενοχώρια) που τρώει την καρδιά μου!* || *με τρώει η περιέργεια / η αγωνία / ο φθόνος / η ζήλια* ΣΥΝ. βασανίζω, μαστίζω, κατατρύχω, φθείρω, τυραννώ **24.** φθείρω ψυχικά, ενοχλώ ή ταλαιπωρώ (κάποιον) με τις ενέργειές μου: *μ' έφαγε με τη γκρίνια του!* || *μ' έχει φάει με τις ανοησίες της* || *τον έφαγε τον άνθρωπο με τις ιδιοτροπίες του* • **25.** επικρατώ σε μάχη ή αγώνα, αναδεικνύομαι ανώτερος από αντίπαλο: *θα σας φάμε στο ντέρμπι τής Κυριακής* || *αν και μικρός, τον τρώει στο τρέξιμο* ΣΥΝ. νικώ, ξεπερνώ • **26.** σκοτώνω (κάποιον): *τον έφαγαν μπαμπέσικα / στον ύπνο* || *πίσω και σ' έφαγα!* (οπισθοχώρησε, γιατί θα σε σκοτώσω) || *αυτός στην Κατοχή έφαγε κόσμο και κοσμάκη·* ΦΡ. (α) **τρώω (κάποιον) λάχανο** (i) τον νικώ ολοκληρωτικά, τον εξευτελίζω: *στο ματς τής Τρίτης τούς φάγαμε λάχανο!* (ii) τον φονεύω, χωρίς να προλάβει να αντιδράσει ή χωρίς να φταίει: *πήγε άδικα ο άνθρωπος· τον φάγανε λάχανο!* ΣΥΝ. φονεύω (β) **(κάποιον) τον τρώει το μαύρο χώμα / σκοτάδι** για κάποιον που σκοτώθηκε **27.** γίνομαι στόχος επιθετικής ενέργειας (φραστικής ή σωματικής) (από κάποιον): *~ κράξιμο / βρίσιμο / κατσάδα* (έντονη αποδοκιμασία) || *~ μπουνιά / κλοτσιά / σφαλιάρα / χαστούκι / αγκωνιά / γονατιά·* ΦΡ. (α) **τρώω ξύλο** με δέρνει κάποιος: *έφαγε πολύ ξύλο από τον πατέρα του* (β) (απειλητικά) **θα τις φας!** θα φας ξύλο (βλ. *τρώω ξύλο*), θα σε δείρω: *κάτσε ήσυχα, γιατί ~!* (γ) **τρώω τής χρονιάς μου / το ξύλο τής χρονιάς μου** με δέρνουν αλύπητα **28.** καταβροχθίζω, κατασπαράζω: *«μην κουνηθείτε, γιατί θα σας φάω!» είπε ο δράκος* || *ο λύκος άρπαξε το αρνί και το 'φαγε·* ΦΡ. (απειλητικά) **θα σε φάω!** θα σου συμπεριφερθώ άσχημα, θα σε δείρω: *κάτσε ήσυχα, γιατί ~!* **29.** (αρνητ.) για να πείσουμε κάποιον ότι δεν πρέπει να φοβάται, ότι δεν θα πάθει τίποτα: *πλησίασε, δεν θα σε φάω!* || *μη φοβάσαι τη μηχανή, δεν (σε) τρώει!* (πβ. *δεν δαγκώνει*) **30.** (για μηχανήματα) προκαλώ φθορά (σε κάποιον/κάτι που έρχεται σε επαφή με μένα): *η κοπτική μηχανή τού 'φαγε δύο δάχτυλα* || *το μαγνητόφωνο έφαγε την κασέτα* ΣΥΝ. κόβω, μασάω **31.** (ειδικότ. για μηχανήματα που λειτουργούν με κέρματα) κατακρατώ το κέρμα, χωρίς να εκτελέσω την προβλεπόμενη λειτουργία: *το τηλέφωνο μου 'φαγε το εικοσάρικο* || *έριξα δύο κέρματα στον κερματοδέκτη και μου τα 'φαγε!* **32.** (στα ομαδικά αθλήματα) δέχομαι γκολ, καλάθι, πόντο κ.λπ. από τον αντίπαλο: *φάγαμε δύο γκολ στο πρώτο ημίχρονο* || *η ομάδα έτρωγε το ένα καλάθι πίσω από το άλλο·* ΦΡ. (οικ.) **την τρώω** ηττώμαι, χάνω: *τη φάγαμε από τους Δανούς και αποκλειστήκαμε!* || *κάθε βδομάδα την τρώτε από τους αντιπάλους σας* **33.** σε φράσεις στον παρακείμενο, για να δείξουμε ότι μια κατάσταση χαρακτηρίζει σε υπερβολικό βαθμό κάποιον/κάτι: *κοίταξε τα ράφια τα 'χει φάει η σκόνη!* (είναι γεμάτα σκόνη) || *τον έχει φάει η τηλεόραση* (βλέπει υπερβολικά τηλεόραση) || *Δεν τον βλέπεις πώς έγινε; Τον έχει φάει ο έρωτας* (τον έχει κυριεύσει, τον έχει ταλαιπωρήσει) **34.** (αργκό) στην προστακτική **φάε / φα'** ως έκφραση αποδοκιμασίας για συγκεκριμένο πρόσωπο: *φάε έναν τύπο!* || *φα' τον βλάκα, πώς κοιτάζει!* **35.** υφίσταμαι (κάτι), αναγκάζομαι να υποστώ (κάτι) παρά τη θέλησή μου: *γυρνώντας σπίτι έφαγα όλη τη βροχή* || *έφαγα όλο το κρύο περιμένοντας να έρθεις·* ΦΡ. (οικ.) **τρώω κάποιον / κάτι στη μούρη / στη μάπα** για ενοχλητικά πρόσωπα ή καταστάσεις που αναγκαζόμαστε να υποστούμε: *με άφησες μόνο μαζί του και τον έφαγα δυο ώρες στη μάπα!* **36.** μου επιβάλλεται (κάτι) ως ποινή, τιμωρία: *~ πρόστιμο / πέντε χρόνια φυλακή* || (στο δικαστήριο) *--Πόσο έφαγε; --Δύο χρόνια με αναστολή* || (στο ποδόσφαιρο) *έφαγε κόκκινη κάρτα* (αποβλήθηκε) **37.** (κακόσ.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση, τον εξουδετερώνω (συνήθ. με ανήθικα / αθέμιτα μέσα): *ήταν καλός πολιτικός, αλλά τον έφαγαν οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι* || *τον έφαγαν τα μεγάλα συμφέροντα, γιατί δεν χαριζόταν σε κανέναν* **38.** (τριτοπρόσ. **τρώει, τρώνε**) κάτι μου προκαλεί φαγούρα: *με τρώει το γόνατο / το αφτί / η χούφτα μου* || *με τρώνε τα ρούχα μου / τα εξανθήματα στο δέρμα* || *με τρώει το κεφάλι μου και ξύνομαι συνέχεια·* ΦΡ. (α) **με τρώει η μύτη μου** βλ. λ. *μύτη* (β) **με τρώει η γλώσσα μου** βλ. λ. *γλώσσα* (γ) (οικ.) **με τρώει ο πισινός / κώλος μου (για κάτι)** θέλω πολύ να κάνω (κάτι), που μπορεί, όμως, να έχει και αρνητικές συνέπειες: *σε τρώει ο κώλος σου να χάσεις τα λεφτά σου στα χαρτιά!* ΣΥΝ. πηγαίνω γυρεύοντας (δ) **με τρώει το χέρι μου** (μτφ., συχνά ως απειλή προς κάποιον) είμαι έτοιμος να χειροδικήσω ♦ (μεσοπαθ. **τρώγομαι**) **39.** (κυριολ.) είμαι κατάλληλος για κατανάλωση, φαγώσιμος: *αυτό τρώγεται;* || *ένα είδος μανιταριών που δεν τρώγονται* **40.** (κατ' επέκτ.) αξίζω να με φάει κανείς: *το φαγητό είναι χάλια, δεν τρώγεται* **41.** (μτφ.) είμαι υποφερτός, δεν προκαλώ αντιπάθεια: *δεν είναι όμορφη, αλλά τρώγεται* || *εσύ πια δεν τρώγεσαι με τίποτε!* (είσαι εντελώς ανυπόφορος) || *δεν τρώγεται μήτε ωμός μήτε ψημένος* (είναι εντελώς ασυμβίβαστος ή ανυπόφορος) **42.** αξιώνω (κάτι) φορτικά, ζητώ με επιμονή: *φαγώθηκε να παντρευτεί· και τι κατάλαβε;* || *έναν χρόνο τώρα τρώγεται να του πάρω αυτοκίνητο* **43.** μεμψιμοιρώ συνεχώς, τα βάζω με τους άλλους ή με τον εαυτό μου, εκφράζω συνεχώς παράπονα: *τρώγεται διαρκώς για το*

μεροκάματο || όλη μέρα τρώγεται για το τίποτα || τρώγομαι με τα ρούχα μου (γκρινιάζω συνέχεια, δεν με ευχαριστεί τίποτε και κανένας, φιλονικώ με όλους και με τον εαυτό μου) **44.** έρχομαι σε σύγκρουση, καβγαδίζω (με κάποιον): *τρώγεται συνέχεια με τους συναδέλφους του* || (εμφατ.) *τρώγονται σαν τα σκυλιά* ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι, φιλιώνω, μονοιάζω **45.** (ειδικότ. η μτχ. **φαγωμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει καταναλώσει την απαραίτητη τροφή, που έχει γευματίσει: *ευχαριστώ, δεν θα πάρω τίποτα· είμαι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)». < *trī-g- < *trō-g- (με ένθημα -g-), μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ter- «τρίβω, τρυπώ». πβ. αρμ. t'urc «πιγούνι, μασητήρας», λατ. tergere «μασώ, λειαίνω», γοτθ. þairko «τρύπα» κ.ά. Ομόρρ. *τρώγ-λη, τράγ-ος, τραγ-ανός* κ.ά. Η σημ. «τρώγω», μέσω τής οποίας αντικαταστάθηκε το αρχ. *έσθίω*, είναι μτγν.].

τσ κ. **τσου** (επιφών.) για την έκφραση άρνηση ή, επαναλαμβόμενο, για την έκφαρση αποδοκιμασίας.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Τ.Σ.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως Αυτοκινητιστών.

τσαγαλί (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) το πρασινωπό χρώμα τού χλωρού αμυγδάλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

τσάγαλο (το) (διαλεκτ.) το χλωρό αμύγδαλο, αυτό που δεν έχει ακόμη ωριμάσει πλήρως.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *διά-γαλο* «γεμάτο γάλα» (< *διά* + *γάλα*) ή < *σύ-γαλο* < *συ(ν)-* + *γάλα*, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο τουρκ. çağla (bademi) «άγουρο αμύγδαλο» < περσ. čağāla].

τσαγανό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζωηρότητα και το νεύρο, το θάρρος: *δεν έχει το ~ που χρειάζεται γι' αυτή τη δουλειά* ΣΥΝ. δύναμη, ζωτικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μεσν. *τσαγανός* (βλ.λ.) με μτφ. σημ.].

τσαγανός (ο) **1.** ΖΩΟΛ. ο κάβουρας ● **2.** εσοχή τής ραπτομηχανής, όπου τοποθετείται η σαΐτα με το μασουράκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çağanoz «κάβουρας»].

τσαγγαράδικο (το) → τσαγκαράδικο

τσαγγάρης (ο) → τσαγκάρης

τσαγγάρικο (το) → τσαγκάρικο

τσαγγαροδευτέρα (η) → τσαγκαροδευτέρα

τσαγγός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** ο ταγγός (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι ιδιότροπος και ασυμβίβαστος ΣΥΝ. δύστροπος, δύσκολος.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ταγγός*].

τσαγερία (η) {τσαγεριών} κατάστημα όπου σερβίρουν κυρίως τσάι ΣΥΝ. (λόγ.) τεϊοποτείο.
[ΕΤΥΜ. < θ. *τσαγ- (τσάι, -αγιού)* + παραγ. επίθημα *-ερία*].

τσαγερό (το) η τσαγιέρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τσάι* + παραγ. επίθημα *-ερό*, με ευφωνικό *-γ-*].

τσαγιέρα (η) {τσαγεριών} (λαϊκ.) σκεύος για την παρασκευή, τη διατήρηση τής θερμοκρασίας και το σερβίρισμα τού τσαγιού.
[ΕΤΥΜ. < *τσάι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, με ευφωνικό *-γ-*].

τσαγκαράδικο (το) το τσαγκάρικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τσαγκάρης* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τσαγκάρης (ο) {τσαγκάρηδες κ. τσαγκαράδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή και επιδιορθώνει υποδήματα ΣΥΝ. παπουτσής, υποδηματοποιός, υποδηματοδιορθωτής.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαγγάριος / τζαγγάριος* < *τζάγγη* «είδος υποδήματος» < λατ. zanca, λ. παρθικής αρχής].

τσαγκάρικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται και επιδιορθώνονται παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιείο. Επίσης **τσαγκαράδικο**.

τσαγκαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η αργία τής Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγκάρηδες **2.** (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: *Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;*

τσαγκρουνιά (η) (διαλεκτ.) η γρατζουνιά (βλ.λ.).

τσαγκρουνίζω ρ. (διαλεκτ.) γρατζουνίζω (βλ.λ.).

τσάι (το) [1895] {τσαγ-ιού | (σπανιότ.) -ια, -ιών} **1.** (α) θαμνώδες φυτό με αρωματικά λευκά λουλούδια και αειθαλή φύλλα ΣΥΝ. (λόγ.) τεϊόδεντρο (β) τα αποξηραμμένα φύλλα τού φυτού, επεξεργασμένα ή μη ΣΥΝ. (λόγ.) τέϊον **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από το βράσιμο των αποξηραμμένων φύλλων τού παραπάνω φυτού και καταναλώνεται ως ζεστό ή κρύο ρόφημα: *ελαφρύ / βαρύ ~ || ~ μαύρο / πράσινο / στιγμιαίο / με λεμόνι / με γάλα / Κεϋλάνης / με άρωμα γιασεμιού || φτειάχνω / σερβίρω ~ || οι Άγγλοι παίρνουν το ~ τους στις πέντε || είναι ώρα για ~ || φλιτζάνι / σερβίτσιο / κουτί / κουταλάκι / σουρωτήρι / φακελάκι τσαγιού* ΣΥΝ. (λόγ.) τέϊον· ΦΡ. (ειδικότ.) ***τσάι τού βουνού*** θερμαντικό αφέψημα που παρασκευάζεται από τα άνθη διαφόρων αρωματικών φυτών, τα οποία φυτρώνουν σε υψόμετρο άνω των χιλίων μέτρων **3.** (συνεκδ.) απογευματινή συνάντηση, κατά την οποία προσφέρεται στους καλεσμένους το παραπάνω αφέψημα (σημ. 2) μαζί με μπισκότα, κέικ, γλυκά κ.ά.: *πήραμε μια πρόσκληση για ~ || η αίθουσα διατίθεται για ~, συνεστιάσεις και κοινωνικές εκδηλώσεις || χορευτικό ~ || ~ των κυριών τού φιλανθρωπικού σωματείου* **4.** κάθε έγχυμα (βλ.λ.) αποξηραμμένων φύλλων από συγκεκριμένο φυτό ή από μείγμα τμημάτων του με θεραπευτικές συνήθ. ιδιότητες: *~ από βότανα.* — (υποκ.) **τσαγάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsăĭ, βλ. κ. *τέϊο*].

τσακ (το) {άκλ.} **1.** συνήθ. στη ΦΡ. (α) ***στο τσακ*** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: *έφτασες ~· λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο* (β) (προφορ.) ***τσακ μπαμ*** αμέσως: *ζήτησα έναν καφέ και, ~, μου τον έφερε!* ● **2.** (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): *και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει ο διακόπτης τού ρεύματος!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσακάλι (το) {τσακαλ-ιού | -ιών} **1.** ΖΩΟΛ. σαρκοφάγο θηλαστικό, συγγενικό με τον λύκο και τον σκύλο, που έχει γκριζοκίτρινο τρίχωμα, κοκκινωπή ουρά με μαύρη άκρη και χρυσοκάστανα μάτια, κυνηγά κυρ. τη νύχτα και τρέφεται με μικρά τρωκτικά (συνήθ. ποντικούς), έντομα, πτώματα και με απορρίμματα που αφήνουν οι άνθρωποι **2.** (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλες ικανότητες, που τα καταφέρνει σε ό,τι κάνει: *είναι ~, του αναθέτουν όλες τις δύσκολες υποθέσεις* ΣΥΝ. επιτήδειος **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η σκληρότητα, η απανθρωπιά, η βία: *τα ~ τού υποκόσμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakal < περσ. šaġāl, πβ. κ. σανσκρ. śrgāla].

τσακαλόλυκος (ο) σαρκοφάγο θηλαστικό που προέρχεται από διασταύρωση τσακαλιού και λύκου.

τσάκα-τσάκα κ. **τσάκα-τσούκα** επίρρ.· (καθημ.) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση ΣΥΝ. τάκα-τάκα.

τσακίδια (τα) (λαϊκ.-κυριολ.) το μέρος όπου μπορεί κανείς να γκρεμιστεί· (υβριστ.) στη φράση ***στα τσακίδια!*** φύγε να μη σε βλέπω, χάσου από μπροστά μου ΣΥΝ. στον διάολο!
[ΕΤΥΜ. < *τσακίζω* + επίθημα *-ίδια* (πληθ. τού *-ίδι*), πβ. κ. *πριον-ίδια*].

τσακίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσάκισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) κομμάτια, το σπάζω, το συντρίβω: *~ ένα κλαδί / μια βέργα ||* (μτφ.) *~ το νερό* (μετριάζω την ψυχρότητά του, το κάνω χλιαρό) || (παροιμ.) *«η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει»* **2.** διπλώνω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *~ ένα χαρτί στα δύο / στα τέσσερα || οι περισσότερες σελίδες τού βιβλίου είναι τσακισμένες* **3.** (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον), τον υποβάλλω σε βάσανα και ταλαιπωρίες, τον κάνω να χάσει τη δύναμη ή το σθένος του: *την τσάκισαν τα γηρατειά || αυτός ο θόρυβος μου τσάκισε τα νεύρα || μας τσάκισε η λύπη / αυτή η δουλειά / ο πληθωρισμός / ο υγρός καιρός || φαινόταν τσακισμένος ύστερα από το ξενύχτι / την αρρώστια || ~ κάποιον στο ξύλο* (τον δέρνω πάρα πολύ, ανελέητα) ΣΥΝ. εξαντλώ, εξασθενίζω **4.** (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον) σε μάχη ή αγώνα, κατανικώ: *οι στρατιωτικές μας δυνάμεις τσάκισαν τον εχθρό* ΣΥΝ. καταστρέφω ΑΝΤ. νικώμαι, ηττώμαι **5.** (μτφ.) καταναλώνω κάτι με βουλιμία: *το τσάκισα χθες το παστίτσιο* ♦ (αμετβ.) **6.** (για άνεμο ή ψύχος) μειώνεται η ένταση ή η δριμύτητά μου, καταπαύω: *η παγωνιά / η θύελλα τσάκισε* ΣΥΝ. κοπάζω, ησυχάζω, μαλακώνω, πέφτω (μτφ.) ΑΝΤ. δυναμώνω, χειροτερεύω **7.** (μτφ.) καταβάλλομαι από κάποιον, χάνω τη δύναμη, το σθένος, τη ζωτικότητά μου κ.λπ.: *τσάκισε η υγεία του από την υπερκόπωση || τσάκισε από τα βάσανα και τις αρρώστιες || τσακίζει η καρδιά μου* (λυπούμαι πάρα πολύ, συγκινούμαι) ΣΥΝ. νικώμαι, εξασθενώ, κουράζομαι, εξαντλούμαι· (μεσοπαθ. ***τσακίζομαι***) **8.** γίνομαι κομμάτια, συντρίβομαι, τραυματίζομαι βαριά: *το σκάφος τσακίστηκε στα βράχια || έπεσε και τσακίστηκε* ● **9.** δείχνω μεγάλη προθυμία για κάτι, γίνομαι θυσία: *τσακίστηκε να περιποιηθεί τους καλεσμένους της || κάθε μέρα τσακίζεται να μας ευχαριστήσει* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, (μτφ.) σκοτώνομαι, (μτφ.) σκίζομαι, κόπτομαι **10.** (α) (οικ.) εκτελώ κάτι (για το οποίο πήρα εντολή) πολύ γρήγορα: *πες του να τσακιστεί να έλθει εδώ που τον θέλω || τσακίσου να φέρεις το ξεσκονόπανο τώρα!* (β) (υβριστ. στην προστ.) φύγε από εδώ γρήγορα, ξεκουμπίσου! ΣΥΝ. (άι) στα τσακίδια! δρόμο!
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *τσακ* (ηχομιμητ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, < *τσακίον* «είδος μαχαιριού που διπλώνει στα δύο», (αγν. ετύμου), ενώ τελείως απίθανη θεωρείται η αναγωγή στο ρ. **δι-ακκίζομαι* «κάνω ακκισμούς»].

τσακίρ (το) {άκλ.} (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***τσακίρ κέφι*** μεγάλο κέφι, κατάσταση έντονης ευφορίας και ελαφράς μέθης: *φτάνω στο ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cakirkeyf «ελαφρώς μεθυσμένος»].

τσακίρης (ο) {τσακίρηδες}, **τσακίρισσα** (η) (λαϊκ.) αυτός που έχει γαλάζια μάτια ΣΥΝ. γαλανομάτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakır].

τσακίρικος, -η, -ο (λαϊκ.) (για μάτια) αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα· (μτφ.) ελκυστικός, γοητευτικός: *~ βλέμμα.*

τσάκιση (η) (λαϊκ.) **1.** η πτυχή υφάσματος **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που σχηματίζεται από την πτυχή τού υφάσματος κατά το σιδέρωμα: *πρόσεχε μη χαλάσεις την ~ τού παντελονιού σου || παντελόνι με καλή / ίσια ~.*

τσάκισμα (το) [μεσν.] {τσακίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σπάσιμο σε κομμάτια: *το ~ τού καρυδιού* **2.** το δίπλωμα σε δύο ή περισσότερα μέρη: *το ~ τού χαρτιού στα δύο* **3.** το δίπλωμα τής γωνίας σελίδας βιβλίου / τετραδίου **4.** η πτυχή υφάσματος και η γραμμή που σχηματίζεται κατά το σιδέρωμα: *το ~ τού φορέματος / τού παντελονιού* ΣΥΝ. τσάκιση, πιέτα ● **5.** (για ψύχος και άνεμο) ελάττωση τής έντασης ή τής δριμύτητας ΣΥΝ. μετριασμός, κατάπαυση **6.** (μτφ.) καταβολή ή εξασθένηση δυνάμεων, σθένους, ζωτικότητας κ.λπ.: *~ τού οργανισμού / τού ηθικού / τής αξιοπρέπειας* ΣΥΝ. εξάντληση **7.** (μτφ.) η κατάπνιξη, η συντριβή: *το ~ τής εξέγερσης / τής αντεπανάστασης* ● **8.** το τμήμα που επαναλαμβάνεται, η επωδός ή οποιαδήποτε μελωδική παρεμβολή σε τραγούδι ΣΥΝ. ρεφρέν, γύρισμα **9.** ***τσακίσματα*** (τα) (α) λυγίσματα τού κορμιού, κουνήματα τής μέσης κατά το βάδισμα ή τον χορό (β) τα νάζια που γίνονται από φιλαρέσκεια ΣΥΝ. σκέρτσα, τσαλίμια, καμώματα, (λόγ.) ακκισμοί.

τσακιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανίσει: *~ ελιές* ΣΥΝ. κοπανισμένος ΑΝΤ. ατσάκιστος, ακοπάνιστος ● **2.** αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: *~ γιακάς* ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ΑΝΤ. ατσάκιστος, απτύχωτος· ΦΡ. (α) ***δεν έχω πεντάρα τσακιστή*** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) ***δεν δίνω πεντάρα / δεκάρα τσακιστή*** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) ***δεν αξίζω πεντάρα / δε-***

κάρα τσακιστή δεν αξίζω τίποτα.

τσακμάκι (το) {τσακμακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κομμάτι χάλυβα που με την τριβή πάνω σε πυρόλιθο παράγει σπινθήρες, οι οποίοι μεταδίδονται σε φιτίλι **2.** (συνεκδ.) ο αναπτήρας που αποτελείται από χάλυβα και πυρόλιθο και λειτουργεί με τον παραπάνω τρόπο: *φέρε μου το ~ ν' ανάψω τη φωτιά* **3.** (μτφ.) αυτός που συλλαμβάνει αμέσως μια ιδέα, ο έξυπνος: *παιδί ~* ΣΥΝ. σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakmak].

τσακμακόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η πέτρα τού τσακμακιού (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) ο πυρόλιθος ΣΥΝ. στουρναρόπετρα.

τσακωμός (ο) ο διαπληκτισμός και η συνακόλουθη διακοπή των σχέσεων: *μετά τον ~ τους δεν ξαναμίλησαν* || *δεν πρέπει να παίρνει κανείς στα σοβαρά τους ~ των ερωτευμένων* || *οι ~ μέσα στην οικογένεια δεν είναι κάτι ασυνήθιστο* ΣΥΝ. μάλωμα, καβγάς ΑΝΤ. συμφιλίωση, μόνοιασμα. Επίσης **τσάκωμα** (το).

Τσάκωνας (ο) {Τσακώνων}, **Τσακώνισσα** (η) ο κάτοικος τής Τσακωνιάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. εθνωνύμιο, αβεβ. ετύμου, πιθ. από το περιγραφικό όν. *ἔξω Λάκωνες* με τροπή τού -ξ- σε -τσ- (πβ. κ. τσακων. *τσερέ = ξηρός*) και σίγηση τού -λ-: *ἔξω Λάκωνες* > **Τσω-άκωνες* > *Τσάκωνες* (με έκκρουση). Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στη φρ. *εἰς τοὺς Λάκωνας*, καθώς και η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* μέσω αμάρτυρου τ. **τράχωνες* (< *τράχων* «τραχύ, ανώμαλο έδαφος»). Έχει προταθεί επίσης η συσχέτιση με το μεσν. *διάκονες* «υπηρέτες, φύλακες κάστρων», ενώ η υπόθ. περί ετυμολ. από το αλβ. tsakon «τραχύ έδαφος» δεν αιτιολογείται σημασιολογικώς].

Τσακωνιά (η) [μεσν.] το ΝΑ. τμήμα τής επαρχίας Κυνουρίας τού νομού Αρκαδίας, όπου ομιλείται η τσακωνική διάλεκτος, νεοελληνική διάλεκτος δωρικής προελεύσεως με πολλά αρχαϊκά στοιχεία.

τσακωνικός, -ή, -ό κ. **τσακώνικος**, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Τσάκωνες (τους κατοίκους τής Τσακωνιάς) ή την Τσακωνιά: *~ χορός / διάλεκτος* **2.** ***Τσακώνικα*** (τα) η διάλεκτος των Τσακώνων (βλ. λ. *Τσακωνιά*).

τσακώνω ρ. μετβ. {τσάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** πιάνω (κάποιον), τον συλλαμβάνω στην παγίδα: *παραφύλαξαν και τσάκωσαν τον διαρρήκτη* || *~ κάποιον στα πράσα* (τον πιάνω την ώρα ακριβώς που κάνει κάτι, λ.χ. κλοπή, ύποπτη ή παράνομη πράξη κ.λπ.) ΣΥΝ. παγιδεύω, αρπάζω, γραπώνω **2.** (+να) συλλαμβάνω (κάποιον) να κάνει (κάτι κακό): *τον τσάκωσαν να κλέβει* || *αν σε τσακώσω να το ξανακάνεις, θα σε διώξω!* **3.** (λαϊκ.) αρπάζω (κάτι), πιάνω σφιχτά με απότομη κίνηση: *μόλις μπήκε, τσάκωσε το μπουκάλι από το τραπέζι* **4.** (λαϊκ.) παίρνω και κρατώ στα χέρια μου· κυρ. στον αόρ. και στην προστ. ***τσάκωσε*** / (κ. αργκό) ***τσάκω'***: *τσάκωσ' τα χιλιάρικα και φύγε!* || *τσάκω' το μερτικό σου* **5.** (μεσοπαθ. ***τσακώνομαι***) έρχομαι σε προστριβή ή σύγκρουση (με κάποιον), μαλώνω: *μην τσακώνεστε για μικροπράγματα* || *τσακώνονταν και πήγα να τους χωρίσω* || *τσακώθηκαν και διέλυσαν τον αρραβώνα* || *έχει τσακωθεί με τους περισσότερους φίλους του* ΣΥΝ. μαλώνω, καβγαδίζω, (λογιότ.) διαπληκτίζομαι ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι· ΦΡ. ***είμαι τσακωμένος (με κάποιον)*** έχω μαλώσει, έχω έλθει σε ρήξη (με κάποιον)· δεν διατηρώ σχέσεις, δεν του μιλάω: *δεν μιλάμε πια· είμαστε τσακωμένοι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < *τσακίον* «είδος μαχαιριού» (βλ. κ. *τσακίζω*), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, < **ψακώνω* (πβ. κ. *ψευδός – τσευδός*), από συμφυρμό των λ. *ψάχνω* και *μαγκώνω*. Έχει ακόμη προταθεί η αναγωγή στον δωρ. τ. *σακῶ (-όω)* (αττ. σηκῶ, βλ. λ. *σηκώνω*), με τη σημ. «βάζω (το αρνί) στον σήκο, δηλ. στο ζύγι», μέσω τ. **σσακόω* από συνεκφορά με αντων.].

τσακωτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) τσακωτό*** πιάνω (κάποιον) την ώρα που κάνει κάτι ύποπτο ή κακό: *τον έκαναν τσακωτό την ώρα που έκλεβε.*

τσαλαβούτας (ο) (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) αυτός που βαδίζει απρόσεκτα και πατά μέσα στις λάσπες **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που ενεργεί, εργάζεται κ.λπ. χωρίς τάξη και σύστημα, απρόσεκτα: *μη βασίζεσαι σ' αυτόν, είναι ~ στη δουλειά του* ΣΥΝ. τσαπατσούλης, άτσαλος, ακατάστατος.

τσαλαβουτώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαλαβουτάς... | τσαλαβούτησα} (λαϊκ.) **1.** βαδίζω απρόσεκτα και πατώ μέσα σε λάσπη ή νερά **2.** (μτφ.) κολυμπώ στα ρηχά, χτυπώντας από φόβο ή για διασκέδαση τα χέρια και τα πόδια στο νερό: *τα πιτσιρίκια τσαλαβουτούσαν στην άκρη τού γιαλού* **3.** (μτφ.) είμαι τσαπατσούλης, σκέπτομαι, ενεργώ, εργάζομαι κ.λπ. απρόσεκτα και επιπόλαια, χωρίς τάξη ή σύστημα: *ώρες τσαλαβουτούσε μέσα στα βιβλία, αλλά δεν έμαθε τίποτα.* — **τσαλαβούτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *άτσαλα βουτώ* ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *ἔξαλλα βουτῶ*].

τσαλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ζάρα που σχηματίζεται σε ύφασμα.

τσαλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσαλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** μαζεύω κάτι άτσαλα, το διπλώνω πρόχειρα έτσι, ώστε να σχηματίσει ζάρες: *~ χαρτί / έγγραφο / γράμμα / τα ρούχα μου* || *τσαλακωμένο φόρεμα / σακάκι / παντελόνι* ΑΝΤ. ισιώνω, σιδερώνω **2.** (για μέταλλα) συμπιέζω, ώστε να αλλοιωθεί η μορφή του: *~ μια λαμαρίνα* **3.** (μτφ.) μειώνω, υποβιβάζω: *~ την αξιοπρέπεια / την υπόληψη κάποιου* ΣΥΝ. καταρρακώνω, (μτφ.) εξευτελίζω, (καθημ.) στραπατσάρω (μτφ.) ΑΝΤ. εξυψώνω, εξαίρω **4.** (αργκό) καταστρέφω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) χτυπώντας τον, τραυματίζοντάς τον: *κάτσε στη μπάντα, γιατί θα σου τσαλακώσω τη μούρη!* ♦ **5.** (αμετβ.) σχηματίζω εύκολα άτσαλες πτυχές ή ζάρες: *το λινό ύφασμα τσαλακώνει εύκολα.* — **τσαλάκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **ψαλακώνω* (με τροπή τού -ψ- σε τσ-, πβ. κ. *ψευδός – τσευδός*) < μτγν. *ψαλάσσω* «αγγίζω ελαφρά» (πβ. *ψαλακτός*) < αρχ. *ψάλλω* + παραγ. επίθημα -άσσω (πβ. κ. *αἱμ-άσσω, παλ-άσσω, σταλ-άσσω*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αμάρτυρο **δια-λακκῶ* < *διά* + *λακκῶ* < *λάκκος*].

τσαλαπατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τσαλαπατάς... | τσαλαπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** καταστρέφω ή συνθλίβω (κάτι) με τα πόδια, πατώ άτσαλα πάνω του: *τσαλαπατούσαν τα λουλούδια τού πάρκου!* || *τα χαρτιά τα είχαν τσαλαπατήσει οι περαστικοί* ΣΥΝ. ποδοπατώ **2.** (μτφ.) μειώνω το κύρος και την υπόληψη κάποιου, τον εξευτελίζω: *~ την αξιοπρέπεια / τα αισθήματα των άλλων* ΣΥΝ. ταπεινώνω, στραπατσάρω, (μτφ.) τσαλακώνω. — **τσαλαπάτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαλαπατῶ*, αβεβ. ετύμου, ίσως από τη φρ. *ἄτσαλα πατῶ* ή *ἔξαλλα πατῶ*, ενώ υπάρχει και η εκδοχή τής αναγωγής στη φρ. *λὰξ πατῶ*, καθώς και στον διαλεκτ. τ. **τσαλαχο-πατῶ* (*τσάλαχο* «θόρυβος»)].

τσαλαπετεινός (ο) ΖΩΟΛ. όμορφο πτηνό με πλούσιο πορτοκαλοκάστανο φτέρωμα, εντυπωσιακό λοφίο από μακριά μαύρα στις άκρες φτερά, φτερούγες και ουρά σε μαύρο και άσπρο χρωματισμό και μακρύ κοφτό ράμφος· τρέφεται με έντομα και σκουλήκια και ζει συνήθ. σε ανοικτούς θαμνότοπους ΣΥΝ. αγριοπετεινός, αγριοκόκορας.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *τσαλί* (βλ.λ.) + *πετεινός*].

τσαλί (το) {τσαλ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** ξερό χόρτο που χρησιμεύει ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρύγανο **2.** είδος αγκαθωτού θάμνου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çalı].

τσαλίμι (το) {τσαλιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** επιδέξια κίνηση τού σώματος στον χορό ή στην πάλη ΣΥΝ. κόλπο, φιγούρα **2.** (μτφ.) εξεζητημένη κίνηση ή συμπεριφορά που γίνεται από φιλαρέσκεια: *πολλά ~ μάς κάνει τώρα τελευταία* ΣΥΝ. τσάκισμα, σκέρτσο, κάμωμα, (λογιότ.) ακκισμός. — (υποκ.) **τσαλιμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çalım].

τσαμαδούρα (η) η σημαδούρα (βλ.λ.).

τσαμασίρια (τα) {τσαμασιριών} (λαϊκ.) τα προσωπικά είδη (κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çamaşır «ασπρόρουχα για πλύσιμο»].

Τσάμης (ο) {Τσάμηδες} ο κάτοικος τής Τσαμουριάς, περιοχής τής Θεσπρωτίας· (ειδικότ.) ο μουσουλμάνος αλβανόφωνος (Τουρκαλβανός) τής Τσαμουριάς, που εξαιρέθηκε τής ανταλλαγής πληθυσμών με την Τουρκία.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αρχ. *Θύαμις*, ποταμός που διαρρέει την περιοχή, ή < *Σάμεις*, όν. αρχ. θρακοϊλλυρικού λαού].

τσάμικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Τσάμηδες, δηλ. τους κατοίκους τής Τσαμουριάς (βλ.λ.): *~ φορεσιά / έθιμα* || *γίνομαι ~ ταμπάκος* (γίνομαι πολύ ενοχλητικός, φορτώνομαι σε κάποιον) **2.** ***τσάμικος*** (ο) παραδοσιακός κυκλικός χορός με πανελλήνια διάδοση· χορεύεται σε ρυθμό 3/4 και περιλαμβάνει 12 βήματα (κατ' άλλους 16) και χαρακτηρίζεται από τις εντυπωσιακές φιγούρες τού πρώτου χορευτή.

Τσαμουριά (η) (στην Τουρκοκρατία) περιοχή τής Θεσπρωτίας, που περιελάμβανε την Παραμυθιά, την Πάργα, τις Φιλιάτες, το Μαργαρίτι και χωριά τού Δελβίνου.
[ΕΤΥΜ. < *Τσάμης* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ουριά*, πβ. κ. *κλεφτ-ουριά*].

τσάμπα ▸ τζάμπα

τσαμπατζής (ο) → τζαμπατζής

τσαμπί (το) {τσαμπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο βότρυς σταφυλιού, πολλά σταφύλια μαζί γύρω από ένα βασικό στέλεχος: *κόψαμε από την κληματαριά τέσσερα μεγάλα ~ σταφύλι* || *έφαγε ένα ολόκληρο ~ σταφύλι!* **2.** (γενικότ.) κάθε καρπός φυτού που έχει σχήμα βότρυος. — (υποκ.) **τσαμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. zambin, υποκ. τού zampa «πόδι (ζώου, πτηνού)», ονοματοπ. λ.].

τσαμπουκαλεύομαι ρ. αμετβ. {τσαμπουκαλεύτηκα} (αργκό) **1.** συμπεριφέρομαι επιθετικά, εριστικά, με τσαμπουκά (βλ.λ.) **2.** προξενώ προβλήματα.

τσαμπουκαλής (ο) {τσαμπουκαλήδες}, **τσαμπουκαλού** (η) {τσαμπουκαλούδες} (αργκό-κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασύ τρόπο: *κάνει τον ~, αλλά είναι δειλός* ΣΥΝ. μάγκας, νταής. Επίσης **τσαμπουκαλίδισσα** (η). — **τσαμπουκαλήδικος**, -η, -ο, **τσαμπουκαλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sabıkalı «σεσημασμένος, αυτός που δεν έχει λευκό ποινικό μητρώο»].

τσαμπουκαλίκι (το) {χωρ. γεν.} (αργκό-κακόσ.) η επιθετική και θρασεία συμπεριφορά: *σε ποιον πουλάς ~;* || *κράτα το ~ γι' άλλες περιστάσεις* ΣΥΝ. τσαμπουκάς, μαγκιά, ζοριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < *τσαμπουκάς* + *-λίκι* (< τουρκ. -lık), πβ. κ. *πασα-λίκι*].

τσαμπουκάς (ο) (αργκό) **1.** ζόρικη και μάγκικη συμπεριφορά, που τη χαρακτηρίζει το επιθετικό, θρασύ και απειλητικό ύφος: *έρχεται κάθε τόσο και μας πουλάει ~* ΣΥΝ. τσαμπουκαλίκι, ζοριλίκι, νταϊλίκι, μαγκιά **2.** (συνεκδ.) αυτός που υιοθετεί τέτοια συμπεριφορά, ζόρικος και σκληρός άνθρωπος: *παριστάνει τον ~, αλλά είναι δειλός* ΣΥΝ. τσαμπουκαλής **3.** η μαχητικότητα, ο δυναμισμός και η αυτοπεποίθηση: *χρειάζεται ~ σ' αυτή τη δουλειά, αλλιώς θα σε κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν* || *ό,τι κέρδισε, το κέρδισε με τον ~ του*· ΦΡ. ***σπάω τον τσαμπουκά (κάποιου)!*** κάμπτω την αυτοπεποίθηση κάποιου, ώστε να γίνει υπάκουος ή να μην αντιδρά δυναμικά: *κάνει καψώνια στους νεοσύλλεκτους, για να τους σπάσει τον τσαμπουκά.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sabıka «προηγούμενη καταδίκη, ποινή — ποινικό παρελθόν»].

τσαμπούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο τής νησιωτικής Ελλάδας, που αποτελείται από ασκί (από δέρμα αρνιού ή κατσίκας), το οποίο φουσκώνει με αέρα ο εκτελεστής (τσαμπουνάρης), και από δύο καλαμένιους αυλούς με γλωσσίδι, από τους οποίους παρά-

γει χαρακτηριστικό οξύ ήχο· πβ. κ. *γκάιντα* ΣΥΝ. (λόγ.) άσκαυλος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. zampogna < λατ. symphonia < αρχ. *συμφωνία* (ως μουσ. όρ.)].

τσαμπουνάρης (ο) {τσαμπουνάρηδες} αυτός που παίζει τσαμπούνα.

τσαμπουνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαμπουνάς... | (σπάν.) τσαμπούνησα} (λαϊκ.) **1.** (αρχικά) παίζω την τσαμπούνα (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.) φλυαρώ ακατάπαυστα, λέγοντας ανοησίες· μιλώ χωρίς νόημα: *τι τσαμπουνάει αυτός;* || *τι κάθεσαι και μου τσαμπουνάς;* ΣΥΝ. μωρολογώ, αεροκοπανώ, παραληρώ. Επίσης **τσαμπουνίζω** [μεσν.]. — **τσαμπούνημα** κ. **τσαμπούνισμα** (το).

τσάμπουρο (το) (λαϊκ.) το κύριο στέλεχος / κοτσάνι από το τσαμπί, όταν αφαιρεθούν οι ρώγες.

τσαννάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.-μεγεθ.) μεγάλος πήλινος κεσές, στρογγυλός, με υψωμένα πλαϊνά τοιχώματα: *γιαούρτι σε ~* ΣΥΝ. γαβάθα (η).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τ. τού ουσ. *τσαννάκι* (βλ.λ.)].

τσαννάκι (το) {τσαννακ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) πήλινο πιάτο των χωρικών ΣΥΝ. γαβάθα· (λαϊκ.) ΦΡ. ***χωρίζω τα τσαννάκια μου (με κάποιον)*** (i) διαμοιράζω ό,τι έχω κοινό (με κάποιον) και γεν. ξεκαθαρίζω τις σχέσεις μου μαζί του (ii) παίρνω διαζύγιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çanak < μτγν. *σαννάκιον* «πήλινο δοχείο», αγν. ετύμου].

τσαννακογλείφτης (ο) {τσαννακογλειφτών} (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που γλείφει τα τσαννάκια κάποιου, δηλ. που κολακεύει κάποιον προσπαθώντας να προωθηθεί ή να κερδίσει την εύνοιά του: *καλός ~ είσαι και τού λόγου σου!* ΣΥΝ. κόλακας, τιποτένιος.

Τσαντ (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhurīyat Tchad, γαλλ. République du Tchad = Δημοκρατία τού Τσαντ) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Εντζάμενα. επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tchad. από την ομώνυμη λίμνη, < αραβ. tšād, από λ. των ιθαγενών που σημαίνει «λίμνη»].

τσάντα (η) {τσαντών} **1.** σακίδιο από δέρμα, ύφασμα, πλαστικό ή άλλο υλικό σε διάφορα σχήματα, με χειρολαβές, όπου τοποθετεί κανείς διάφορα αντικείμενα: *κρεμαστή / μαθητική ~* || *~ για ψώνια* **2.** (ειδικότ.) εξάρτημα τής γυναικείας αμφίεσης για την τοποθέτηση τού πορτοφολιού, των κλειδιών, των καλλυντικών και των άλλων απαραίτητων μικροαντικειμένων, που κρέμεται από τον ώμο ή κρατιέται στο χέρι. — (υποκ.) **τσαντάκι** (το), **τσαντούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çanta].

τσαντάκιας (ο) {τσαντάκηδες} (λαϊκ.) κακοποιός που αρπάζει τσάντες από διαβάτες, κυρ. από γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. < *τσάντα* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *ματ-άκιας, γυαλάκιας*)].

τσαντιά (η) το χτύπημα με την τσάντα: *του 'ριξε μια ~ στο πρόσωπο.*

τσαντίζω ρ. → τσατίζω

τσαντίλα[1] (η) → τσατίλα

τσαντίλα[2] (η) (διαλεκτ.) **1.** σάκος από αραιοΰφασμένο πανί, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποστράγγιση τού χλωρού τυριού **2.** (συνεκδ.) το τυρί που παρασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αραιό ύφασμα που χρησιμοποιείται για αποστράγγιση.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. čedilo].

τσαντίλας (ο) → τσατίλας

τσαντίρι (το) {τσαντιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πρόχειρο κατάλυμα με τέντα στηριγμένη σε μεταλλικούς ή ξύλινους ιστούς, σκηνή: *τα ~ των τσιγγάνων* ΣΥΝ. αντίσκηνο, τέντα **2.** προχειροφτειαγμένο φτωχόσπιτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çadır].

τσάντισμα (το) → τσάτισμα

τσαντόρ (το) {άκλ.} φαρδύ μακρύ ρούχο που φοριέται από γυναίκες σε μουσουλμανικές χώρες, κυρ. στο Ιράν, φτειαγμένο από μαύρο ύφασμα, που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος, το κεφάλι και μέρος τού προσώπου· πβ. λ. *γιασμάκι, φερετζές*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tchador < αραβ. čador < περσ. čaddar].

τσάο επιφών. {άκλ.} αντίο, γεια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciao, διαλεκτ. τ. τού schiavo «δούλος (σας)», που χρησιμοποιήθηκε ως χαιρετισμός, < μεσν. λατ. sclavus (βλ. λ. *σκλάβος*)].

Τ.Σ.Α.Ο.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως και Αρωγής Οργάνων Αγροφυλακής.

τσαουλί (το) {τσαουλ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής τσαουλιάς (βλ.λ.) **2.** ποικιλία φασολιών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **διά-ύλιον* «γεμάτο ύλη, χυμό – ζουμερό» < *διά* + *ύλη*].

τσαουλιά (η) (λαϊκ.) ποικιλία βερικοκιάς (βλ.λ.).

τσαούσης (ο) {τσαούσηδες}, **τσαούσα** (σημ. 2) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) υπαξιωματικός τού τουρκικού στρατού με βαθμό αντίστοιχο τού λοχία **2.** (συνήθ.-μτφ.) άνθρωπος πολύ αυταρχικός, αυθαίρετος και ιδιότροπος. Επίσης **τσαούσω** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *τσιαβούσης* / *τσαούσιος* < τουρκ. çavuş «λοχίας, φρουρός»].

τσάπα (η) {σπάν. τσαπών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο για σκάψιμο, που αποτελείται από μία πλατιά λάμα, η οποία είναι κάθετα προσαρμοσμένη σε μακρόστενο ξύλινο κοντάρι (στειλιάρι): *σκάβω τον κήπο με την ~* || *περιστροφική ~* (σύγχρονο μηχανικό εργαλείο που έχει τη δυνατότητα να ανασκάπτει πολλά αυλάκια τού ίδιου αγρού ταυτόχρονα) ΣΥΝ. σκαπάνη, τσαπί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. zappa < δημώδ. λατ. sappa, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ιλλυρ. zapp «τράγος»].

τσαπατσοδουλειά (η) η προχειροδουλειά.

τσαπατσούλης (ο) {τσαπατσούληδες}, **τσαπατσούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο που σκέπτεται, ενεργεί, εργάζεται κ.λπ. χωρίς τάξη και σύστημα, άτσαλα και επιπόλαια: *ακόμη δεν έχει μαζέψει το δωμάτιό του. ο ~* || *χτένισε καλά τα μαλλιά σου, μην είσαι ~!* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapaçul «ατημέλητος»].

τσαπατσουλιά (η) **1.** η έλλειψη νοικοκυροσύνης, το να είναι κανείς άτσαλος και ακατάστατος: *η ~ αυτού τού παιδιού δεν περιγράφεται!* || *~ στο ντύσιμο / στο γράψιμο / στις δουλειές τού σπιτιού* ΣΥΝ. ακαταστασία, επιπολαιότητα **2.** (συνεκδ.) ενέργεια ή εργασία που γίνεται πρόχειρα, χωρίς μελέτη ή χωρίς τάξη και σύστημα: *θέλεις πάντα να έχεις κάποιον να διορθώνει τις ~ σου.*

τσαπατσούλικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τσαπατσούλη, που γίνεται με τσαπατσουλιά: *~ δουλειά / ντύσιμο / εμφάνιση / μέθοδος / τρόπος* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός. — **τσαπατσούλικα** επίρρ.

τσαπερδόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ζωηρή, παιχνιδιάρα και έξυπνη νεαρή γυναίκα: *κοίτα τι σκάρωσε πάλι η ~!*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *σαπέρδιον*, σκωπτικό προσωνύμιο τής εταίρας Φρύνης, υποκ. τού αρχ. *σαπέρδης* «είδος ψαριού (κορακίνος)», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τσαπί (το) {τσαπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος τσάπα (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) σκαπτικό εργαλείο, σκαπάνη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαπίον*, υποκ. τού *τσάπα* (βλ.λ.)].

τσαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {τσάπισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) σκάβω (κάτι) με την τσάπα (βλ.λ.): *~ τον κήπο / χωράφι* ΣΥΝ. σκαλίζω, σκάβω ♦ **2.** (αμετβ.) σκάβω με την τσάπα: *από το πρωί ~· στιγμή δεν ξαπόστασα.* — **τσάπισμα** (το).

τσαπράζι (το) {τσαπραζ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα αργυρά ή επίχρυσα κοσμήματα που φοριούνταν σταυρωτά στο στήθος, αποτελώντας εξάρτημα τής παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς τής ηπειρωτικής Ελλάδας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapraz < περσ. čaprāst].

τσαρδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) πρόχειρος χώρος στέγασης ή κατασκήνωσης, παράγκα ή φτωχικό σπίτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çardak].

τσαρδί (το) {τσαρδ-ιού | -ιών} φτωχό σπίτι· (γενικότ.) το σπίτι, η κατοικία.
[ΕΤΥΜ. < *τσαρδάκι* (υποχωρητ.), που θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *πασούμι – πασουμάκι*)].

τσάρεβιτς (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ο πρωτότοκος γυιος τού τσάρου (βλ.λ.) και διάδοχος τού ρωσικού θρόνου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsarevič < tsar (βλ. κ. *τσάρος*) + πατρων. επίθημα -evič].

τσαρικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τσάρο (βλ.λ.): *~ εξουσία / καθεστώς* **2. τσαρικός** (ο) ο οπαδός τού τσάρου και τού τσαρισμού (βλ.λ.).

τσαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η σύζυγος τού τσάρου (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ.) γυναίκα με εξουσία τσάρου στη Ρωσία: *η Μεγάλη Αικατερίνη ήταν πανίσχυρη ~.*

τσαρισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} η απολυταρχική εξουσία των τσάρων τής Ρωσίας (μέχρι το 1917).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tsarism (βλ. κ. *τσάρος*)].

τσάρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) περπάτημα για αναψυχή, περίπατος: *πάμε ~ στη θάλασσα;* || *κάνουν ~ με τ' αυτοκίνητα* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çark «τροχός»].

τσαρλατάνος (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που εξαπατά τους άλλους για ιδιοτελείς σκοπούς, παριστάνοντας τον ειδικό: *ένας ~ είναι και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης **2.** (ειδικότ.) ψευτοεπιστήμονας που εκμεταλλεύεται τους αφελείς: *~ γιατρός / φαρμακοποιός* ΣΥΝ. κομπογιαν(ν)ίτης **3.** (μειωτ.) επιστήμονας, κυρ. γιατρός ή πολιτικός, που δίνει πολλές υποσχέσεις. — **τσαρλατανιά** (η), **τσαρλατανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciarlatano (με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. ciarlare «φλυαρώ» (< cerretano «κάτοικος τού χωριού Cerreto (στην Ιταλία)» ή < μεσν. *κερατάς* (άποψη H. & R. Kahane)].

τσάρλεστον (το) {άκλ.} γρήγορος χορός που συνοδεύεται από μουσική τζαζ· κατάγεται από τους μαύρους τής Β. Αμερικής και απέκτησε τεράστια δημοτικότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη κατά την περίοδο τού Μεσοπολέμου (δεκαετία '20).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. charleston, από την ομώνυμη πόλη τής Ν. Καρολίνας στις Η.Π.Α.].

τσάρος (ο) **1.** ο απόλυτος μονάρχης τής Ρωσικής Αυτοκρατορίας μέχρι την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) και ο τίτλος του: *ο Μέγας Πέτρος ήταν ~ τής Ρωσίας* **2.** ο ηγεμόνας τής Βουλγαρίας κατά τον Μεσαίωνα **3.** (μτφ.) το πρόσωπο που ασκεί απόλυτη εξουσία σε έναν τομέα: *ο ~ τής οικονομίας.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsar < γοτθ. kaisar < λατ. caesar (βλ. κ. *καίσαρας*)].

τσαρουχάς (ο) {τσαρουχάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά τσαρούχια.

τσαρούχι (το) {τσαρουχ-ιού | -ιών} **1.** χαμηλό υπόδημα των χωρικών και βοσκών τής ηπειρωτικής Ελλάδας, που κατασκευαζόταν από ακατέργαστο ή ημικατεργασμένο δέρμα και είχε φούντα στην άκρη **2.** (ειδικότ.) το παραπάνω τυποποιημένο υπόδημα των ευζώνων τής προεδρικής φρουράς με τη χαρακτηριστική κόκκινη φούντα στο μπροστινό άνω άκρο· ΦΡ. (α) ***με μισό τσαρούχι*** για άνθρωπο πολύ φτωχό, άπορο (β) ***με τα τσαρούχια*** με άνεση, χωρίς να δυσκολευτεί κανείς ιδιαίτερα, χωρίς απώλειες· και με το παραπάνω: *πέρασε ~ στις εξετάσεις* **3.** (μτφ.) κάθε άκομψο ή χοντροκομμένο παπούτσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çarık].

τσάρτερ (το) {άκλ.} **1.** αεροπλάνο που εκτελεί χαμηλού κόστους αεροπορική πτήση, τής οποίας οι θέσεις έχουν προπληρωθεί από γραφείο ταξιδίων για λογαριασμό πελατών του με κοινό προορισμό: *θα*

πάω στο Παρίσι με ~ **2.** (ως επίθ.) για πτήση που έχει πραγμαμματιστεί με τον παραπάνω τρόπο: *πτήση ~ για Λονδίνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αγγλ. charter «επίσημο κείμενο ή συμβόλαιο, που εξασφαλίζει τα δικαιώματα αποκλειστικής χρήσεως» < παλ. γαλλ. chartre < μεσν. λατ. chartula, υποκ. τού λατ. charta «φύλλο παπύρου» < αρχ. *χάρτης*].

τσατίζω κ. **τσαντίζω** ρ. μετβ. {τσάτισ-α, -τηκα, -μένος} ενοχλώ (κάποιον) και τον κάνω να θυμώσει ή να εκνευριστεί: *τον τσάτισες πολύ αυτή τη φορά* || *με τσάτισε και της απάντησα άσχημα* || *μην τσατίζεσαι, δεν αξίζει τον κόπο* || *τσατίστηκε λίγο, όταν αρνήθηκα να του κάνω το χατίρι* || *φαινόταν τσατισμένος όταν ήλθε* ΣΥΝ. πειράζω, ενοχλώ, εξοργίζω. — **τσάτισμα** κ. **τσάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çatışmak «συγκρούομαι». κατά τα ρ. σε *-ίζω*].

τσατίλα κ. **τσαντίλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση μεγάλου εκνευρισμού ή οργής ως αποτέλεσμα πειράγματος, κακής συμπεριφοράς τρίτου κ.λπ.: *κόντεψε να σκάσει από την ~ του, όταν το έμαθε!* ΣΥΝ. θυμός, αγανάκτηση.
[ΕΤΥΜ. < *τσατίζω* + παραγ. επίθημα *-ίλα*. πβ. κ. *μαυρ-ίλα*].

τσατίλας κ. **τσαντίλας** (ο) πρόσωπο που νευριάζει εύκολα. που δίνει την εντύπωση ότι είναι πολύ συχνά νευριασμένος ΣΥΝ. ζοχάδας.

τσάτισμα κ. **τσάντισμα** (το) → τσατίζω

τσάτρα-πάτρα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** έτσι κι έτσι, κουτσά-στραβά: *μιλάει Αγγλικά ~* || *τα κατάφερε ~* **2.** πρόχειρα, χωρίς επιμέλεια: *έχτισε τον τοίχο ~* ΑΝΤ. επαρκώς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < τουρκ. çatra-patra < μεσν. *σάταλα-πάταλα*].

τσατσά κ. **τσάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ηλικιωμένη γυναίκα, θεία ή γιαγιά • **2.** (κακόσ.) μεγάλης ηλικίας γυναίκα. ιδιοκτήτρια πορνείου ή που εκδίδει γυναίκες ΣΥΝ. προαγωγός **3.** (ειδικότ.) ηλικιωμένη γυναίκα (συχνά παλιά πόρνη) που έχει την ευθύνη τής λειτουργίας πορνείου.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από αναδίπλωση τού μεσν. *τσά* (< *θειά*) ή, κατ' άλλους, από το βουλγ. tsitsa «θεία»].

τσα-τσά (το) {άκλ.} **1.** χορός από τη Ν. Αμερική με μικρά γρήγορα βήματα **2.** (συνεκδ.) η μουσική για τον παραπάνω χορό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ., πβ. αγγλ. cha-cha].

τσατσάρα (η) {σπάν. τσατσαρών} (λαϊκ.) **1.** χτένα με αραιά δόντια για το χτένισμα και το ξέμπλεγμα των μαλλιών **2.** μικρή (συνήθ. ανδρική) χτένα τσέπης. — (υποκ.) **τσατσαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zazzara (πβ. ιταλ. zazzera «τούφα μαλλιών»), που συνδ. με γοτθ. tatura].

τσάτσος (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που πλησιάζει τους ισχυρούς και τους κολακεύει για προσωπικό όφελος: *οι ~ τού αφεντικού* ΣΥΝ κόλακας. γλείφτης **2.** (ειδικότ.) αυτός που καταδίδει κάποιον στους ισχυρούς ΣΥΝ. καταδότης. χαφιές **3.** πρόσωπο που εκτελεί πιστά τις εντολές (κάποιου. συνήθ. σημαντικού κοινωνικά προσώπου).
[ΕΤΥΜ. < *τσάτσα* / *τσατσά*, με αλλαγή γένους].

τσάττισμα (το) {τσαττίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαλογικό ποίημα ανάμεσα σε δύο λαϊκούς ποιητές (τσαττιστάρηδες) στην Κύπρο, με αυτοσχέδιους στίχους, στο πλαίσιο λαϊκού ποιητικού διαγωνισμού ή εορταστικής εκδήλωσης.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

Τ.Σ.Α.Υ. (το) Ταμείο Συντάξεως και Αυτασφαλίσεως Υγειονομικών.

τσαφ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει το σπίρτο μόλις ανάβει ή ο σπινθήρας ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσαφ-τσούφ (το) {άκλ.} ο ήχος τής ατμομηχανής.

τσαχπίνης (ο) {τσαχπίνηδες}, **τσαχπίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει νάζια ή ζωηρές κινήσεις (συνήθ. για να προκαλέσει το ερωτικό ενδιαφέρον) ΣΥΝ. ναζιάρης, σκερτσόζος, παιχνιδιάρης. — **τσαχπινιά** (η), **τσαχπίνικος,** -η/-ια, -ο κ. **τσαχπινιάρης,** -α, -ικο, **τσαχπίνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapkın «γυναικάς»].

τσεβδίζω ρ. → τσευδίζω

τσεβδός, -ή, -ό → τσευδός

τσεβρές (ο) {τσεβρέδες} (διαλεκτ.) κάλυμμα κεφαλής ή διακοσμητικό στοιχείο επίπλων από ύφασμα κεντημένο επιδέξια (συχνά χρυσοκέντητο) και πολύχρωμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çevre].

τσεκ (το) {άκλ.} η τραπεζική επιταγή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. check «ελέγχω», αρχική σημ. (στο σκάκι) «απειλώ τον αντίπαλο βασιλιά. κάνω σαχ», < αρχ. γαλλ. eschec / eschac < αραβ. šāh (βλ. λ. *σαχ*)].

τσεκάπ κ. **τσεκ-άπ** (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η γενική ιατρική εξέταση που περιλαμβάνει σειρά κλινικών και εργαστηριακών ερευνών, για να διαπιστωθεί η κατάσταση των οργάνων και γενικά τής υγείας τού εξεταζομένου πριν από την εμφάνιση οποιωνδήποτε συμπτωμάτων: *ετήσιο / προεγχειρητικό / μετεγχειρητικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. check up].

τσεκάρω ρ. μετβ. {τσεκάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ελέγχω στοιχεία ή επιβεβαιώνω αν ισχύει (κάτι): *~ τον λογαριασμό / τα ψώνια στον κατάλογο* || *το περιστατικό είναι αληθινό· το έχω τσεκάρει!* ΣΥΝ. επαληθεύω. — **τσεκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. check «ελέγχω»].

τσεκουράτος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που είναι κοφτερός σαν τσεκούρι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα και δηκτικότητα, που χτυπά σαν καταπέλτης: *~ λόγια / παρατήρηση / ποινή ~* ΣΥΝ. αυστηρός. δριμύς ΑΝΤ. ήπιος, επιεικής. — **τσεκουράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τσεκούρι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *φευγ-άτος*].

τσεκούρι (το) {τσεκουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** εργαλείο με βαριά κοφτερή λεπίδα στην άκρη ενός στελέχους (στειλιάρι) για το κόψιμο δέντρων, ξύλων σε κομμάτια και άλλες χρήσεις: *το ~ τού ξυλοκόπου* ΦΡ. **φωτιά και τσεκούρι** καταστροφές μεγάλης έκτασης. που προκαλούν επιδρομείς. συνήθ. με σφαγές και εμπρησμούς: *ο Ιμπραήμ πέρασε τον Μοριά από ~* ΣΥΝ. μπαλτάς. (λογιότ.) πέλεκυς **2.** (α) (μτφ.) περικοπές δαπανών: *για ~ σε όλες τις δαπάνες τού Δημοσίου μίλησε χθες στη Βουλή ο υπουργός Οικονομικών* (β) για αυστηρότατη κρίση σε εξετάσεις μαθητών, φοιτητών: *έπεσε ~ στη φυσική εφέτος.* — (υποκ.) **τσεκουράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσεκούριον* < μτγν. *σεκούριον*. υποκ. τού λατ. securis «πέλεκυς, αξίνα» < ρ. secāre «τέμνω, κόβω»].

τσεκουριά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα με τσεκούρι (βλ.λ.).

τσεκουρώνω ρ. μετβ. {τσεκούρωσ-α, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με το τσεκούρι **2.** (συνήθ. μτφ.) τιμωρώ αυστηρά, επιβάλλω πολύ μεγάλη ποινή: *ο δικαστής τον τσεκούρωσε* **3.** (ειδικότ.) βαθμολογώ μαθητές πολύ αυστηρά ή τους απορρίπτω στις εξετάσεις (λόγω αυστηρότητας): *έμαθα ότι η καινούργια καθηγήτρια τσεκουρώνει.* — **τσεκούρωμα** (το).

τσελβόλ (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που μοιάζει με βελούδο.

τσελεμεντές (ο) {τσελεμεντέδες} (μετωνυμ.) βιβλίο με συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού *Ν. Τσελεμεντέ* (1878-1958), συγγραφέα βιβλίων μαγειρικής].

τσελέστα (η) {τσελεστών} ΜΟΥΣ. όργανο τής συμφωνικής ορχήστρας, που μοιάζει με όρθιο πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. celesta, άλλος τ. τού επιθ. celeste «ουράνιος» < λατ. caelestis (< caelum «ουρανός»)].

τσέλιγκας (ο) {-ες κ. -άδες} (λαϊκ.) κτηνοτρόφος με πολλά πρόβατα, γίδια κ.λπ.. ο ιδιοκτήτης μεγάλου κοπαδιού, που κοντά του εργάζονται διάφοροι μικροκτηνοτρόφοι.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. tselnik «γενάρχης οικογένειας»].

τσελιγκάτο (το) ανεπτυγμένη κτηνοτροφική μονάδα, που είχε στα παλιά χρόνια ως βάση το κοπάδι μιας πλούσιας και ισχυρής οικογένειας με τα δικά της βοσκοτόπια και περιελάμβανε ακόμη διαφόρους εξαρτημένους μικροκτηνοτρόφους. οι οποίοι βοσκούσαν τα ζώα τους μαζί με το κοπάδι ισχυρής οικογένειας και εργάζονταν κοντά της.
[ΕΤΥΜ. < *τσέλιγκας* + παραγ. επίθημα *-άτο*, πβ. κ. *δεσποτ-άτο*].

τσελιγκόπουλο (το). **τσελιγκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο γιος / η κόρη τού τσέλιγκα ή νεαρός τσέλιγκας.
[ΕΤΥΜ. < *τσέλιγκας* + λεξικό επίθημα *-πουλο*].

τσελίστας (ο) {τσελιστών} ο βιολοντσελίστας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. cellista (βλ. κ. *τσέλο*)].

τσέλο (το) ΜΟΥΣ. το βιολοντσέλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cello, συντετμημένος τ. τού violon-cello (βλ. κ. *βιολοντσέλο*)].

τσεμπαλίστας (ο) {τσεμπαλιστών}. **τσεμπαλίστρια** (η) {τσεμπαλιστριών}, μουσικός που παίζει τσέμπαλο (βλ.λ.). Επίσης **τσεμπαλίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cembalista].

τσέμπαλο (το) ΜΟΥΣ. (το) πληκτροφόρο όργανο, στο οποίο οι χορδές ηχούν καθώς νύσσονται με πένες. από δέρμα ή από φτερό· αναπτύχθηκε κατά τον 15ο.. και, κατά τον 18ο αι., αντικαταστάθηκε σταδιακά από το πιάνο· σε σχέση με το πιάνο, έχει πολύ φτωχότερες δυνατότητες δυναμικής και εκφραστικής διαφοροποίησης τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. cembalo / clavicembalo < μεσν. λατ. (clavi)cymbalum (νόθο σύνθ.) < λατ. clavis «κλειδί» + αρχ. *κύμβαλον*].

τσεμπέρι (το) {τσεμπερ-ιού | -ιών} μαντήλι από λεπτό ύφασμα, που φορούν στο κεφάλι οι γυναίκες (συνήθ. τής υπαίθρου και των χωριών).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çember < περσ. čambar «μαντήλι, περιδέραιο»].

τσέπη (η) {τσεπών} **1.** σχισμή (άνοιγμα) στην εσωτερική ή την εξωτερική πλευρά ενδύματος ή πρόσθετο κομμάτι υφάσματος ραμμένο πάνω σε ρούχο, που σχηματίζει θήκη στην οποία μπορεί κανείς να βάζει και να μεταφέρει μικροαντικείμενα: *βάζω το πορτοφόλι / το μαντήλι / τα κλειδιά / το στυλό / την κάρτα στην ~* || *ανοίγω / κλείνω την ~ μου* || *μπουφάν με μεγάλες ~* || *φουσκωμένη ~* (από τα πολλά αντικείμενα) || *γεμίζω / αδειάζω τις ~ μου* || *ξηλωμένη / τρύπια / μπαλλωμένη ~* || *μιλάει με τα χέρια στις ~* (ένδειξη αγένειας) || *το Υπουργείο Οικονομικών βάζει το χέρι βαθιά στην ~ τού φορολογούμενου πολίτη* (επιβάλλει φόρους, απουσπά χρήματα) || *δεν έχω δραχμή / δεκάρα / φράγκο στην ~* (δεν έχω καθόλου λεφτά)· ΦΡ. (α) **βάζω το χέρι (βαθιά) στην τσέπη** βλ. λ. *χέρι* (β) **έχω καβούρια στην τσέπη** είμαι τσιγκούνης. δεν θέλω να κάνω έξοδα (γ) **με άδειες τσέπες** χωρίς λεφτά (δ) **έχω (κάποιον / κάτι) στην τσέπη μου / στο τσεπάκι μου** έχω εξασφαλισμένο, σίγουρο ένα αποτέλεσμα. μπορώ να έχω (κάποιον/κάτι) όποια στιγμή θέλω. είναι τού χεριού μου: *μη σε απασχολεί αυτός· τον έχω στο τσεπάκι μου* **2.** το εισόδημα, η οικονομική κατάσταση ή τα χρήματα κάποιου: *οι ρυθμίσεις τού υπουργείου έχουν στόχο το όφελος τής εθνικής οικονομίας. αλλά και τής τσέπης μας·* ΦΡ. (α) **πληρώνω (κάτι) απ' την τσέπη μου** πληρώνω (κάτι) με δικά μου χρήματα (β) **κοιτάω την τσέπη μου** είμαι φιλάργυρος, κοιτάζω το συμφέρον μου **3.** (η γεν. **τσέπης** ως χαρακτηρισμός) για πολύ μικρά αντικείμενα. συχνά και για μικροσυσκευές ή μικρογραφίες (μινιατούρες) μεγάλων αντικειμένων: *ραδιόφωνο / τηλεόραση ~* || *βιβλίο ~* (πολύ μικρών διαστάσεων και συνήθ. σε χαμηλή τιμή). — (υποκ.) **τσεπούλα** (η) κ. **τσεπάκι** (το)..
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cep].

τσεπώνω ρ. μετβ. {τσέπω-σα, -θηκα. -μένος} (λαϊκ.) **1.** τοποθετώ στην τσέπη **2.** (συνεκδ.) παίρνω. εισπράττω (συνήθ. χρήματα) με παράνομο

τρόπο: *οι μεσάζοντες τσεπώνουν πολλά από μίζες.* — **τσέπωμα** (το).

τσερβέλο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος· ΦΡ. (α) ***δεν κόβει το τσερβέλο (κάποιου)*** (κάποιος) δεν είναι εύστροφος, δεν αντιλαμβάνεται ή δεν σκέφτεται γρήγορα (β) ***σήκωσε / πήρε το τσερβέλο (κάποιου)*** πήρε τα μυαλά (κάποιου), παρέσυρε, επηρέασε καθοριστικά (κάποιον): *του πήραν το τσερβέλο με τις υποσχέσεις τους για πλούτη και δόξα* (γ) ***θα μου φύγει το τσερβέλο*** θα τρελαθώ (συνήθ. από κάτι παράλογο, εντελώς ακατανόητο)· πβ. λ. *μυαλό.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cervello < λατ. cerebellum, υποκ. τού cerebrum «εγκέφαλος, νους»].

τσέρι (το) {άκλ.} λικέρ με άρωμα κερασιού.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cherry < παλ. γαλλ. cherise < μτγν. λατ. ceresia < λατ. cerasus < αρχ. *κέρασος* «κερασιά»].

Τσερκέζος (ο), **Τσερκέζα** (η) ο Κιρκάσιος, η Κιρκάσια (βλ. λ. *Κιρκασία*).
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Čerkesy, πιθ. < οσετ. čarkas «αετός»].

τσέρκι (το) {τσερκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το περίβλημα βαρελιού, κόσκινου και άλλων αντικειμένων που έχουν κυκλική περιφέρεια ΣΥΝ. στεφάνη **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε ξύλινος ή μεταλλικός δακτύλιος που χρησιμοποιείται για στήριξη ή συγκράτηση· (ειδικότ.) σκληρός ιμάντας για το δέσιμο πολλών αντικειμένων μαζί: *έδεσε τα βιβλία σε στοίβες με το ~* **3.** (παλαιότ.) παιχνίδι με μεταλλικό στεφάνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cerchio «κύκλος, στεφάνη» < λατ. circulus, υποκ. τού circus «κύκλος» (βλ. κ. *τσίρκο*)].

τσέτουλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αγορά με πίστωση· στη ΦΡ. ***κόβω τσέτουλα*** αγοράζω (κάτι) με πίστωση, με σκοπό να μην πληρώσω **2.** (ως επίρρ.) δωρεάν.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. cetola (ιταλ. cedola) < μτγν. λατ. schedula, υποκ. τού λατ. scheda / scida < αρχ. *σχίδη* (ρ. *σχίζω*), στη σημ. «φύλλο (χαρτιού ή παπύρου)». Στις ιταλ. διαλέκτους η λ. έλαβε τη σημ. τού καταλόγου όπου σημειώνονταν οι οφειλέτες και τα χρέη τους προς τον πιστωτή].

τσετσέ (η) {άκλ.} παρασιτική μύγα τής Αφρικής, μεγαλύτερη από την οικιακή και με κιτρινοκάστανο χρώμα, που τρέφεται με αίμα και είναι γνωστή για τη μετάδοση τής νόσου τού ύπνου στον άνθρωπο· ΦΡ. ***τσίμπησε (κάποιον) μύγα τσετσέ*** για την αλλοπρόσαλλη, περίεργη ή ιδιαίτερα εκνευρισμένη συμπεριφορά (κάποιου): *Πώς κάνεις έτσι: Μύγα ~ σε τσίμπησε; Ηρέμησε λίγο!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tsetse < tsêtsê (γλ. Τσβάνα)].

Τσετσενία (η) αυτόνομη ρωσική δημοκρατία στον Β. Καύκασο με πρωτεύουσα το Γκρόζνυ, επίσημη γλώσσα την Τσετσενική και νόμισμα το ρούβλι. — **Τσετσένος** (ο), **Τσετσένα** (η), **Τσετσενικά** (τα), **τσετσενικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Checheny, αγν. ετύμου].

τσευδίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} τραυλίζω, ψευδίζω (βλ.λ.): *ο γυιος της δεν μιλάει ακόμη σωστά, τσευδίζει.* — **τσεύδισμα** (το).

τσευδός, -ή, -ό ο ψευδός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψευδός* (βλ.λ.), με τροπή τού συμπλέγματος /ps/ σε /ts/, πβ. κ. *κου-τσ-ός < κο-ψ-ός, κο-τσ-άνι < κο-ψ-άνιον*].

Τσεχία (η) (τσεχ. Česká Republica = Τσεχική Δημοκρατία) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα την Πράγα, επίσημη γλώσσα την Τσεχική και νόμισμα την τσεχική κορώνα. — **Τσέχος** (ο), **Τσέχα** (η), **τσεχικός, -ή, -ό** κ. (λαϊκ.) **τσέχικος, -η, -ο, Τσεχικά** κ. (λαϊκ.) **Τσέχικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Czech «Τσέχος» < τσεχ. Ček, πιθ. < četa «στρατός»].

Τσεχοσλοβακία (η) ΙΣΤ. κράτος τής Κ. Ευρώπης, το οποίο ιδρύθηκε το 1918, με πρωτεύουσα την Πράγα, και διασπάστηκε το 1993 σε δύο επιμέρους κράτη, την Τσεχία και τη Σλοβακία. — **Τσεχοσλοβάκος** (ο), **Τσεχοσλοβάκα** (η), **τσεχοσλοβακικός, -ή, -ό** κ. **τσεχοσλοβάκικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Czechoslovakia].

τσηρώτο (το) (σχολ. ορθ. *τσιρότο*) λεπτό έμπλαστρο· κυρ. μικρή αυτοκόλλητη ταινία που επικολλάται πάνω σε μικρό τραύμα (λ.χ. κόψιμο στο δάχτυλο) για προστασία: *του έβαλε ένα ~ στην πλάτη.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cerotto < μτγν. *κηρωτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *κηρωτός* «αλειμμένος με κερί» (< *κηρός*). Από την ετυμ. προκύπτει ότι ορθότ. γρ. τής λ. είναι με *-η-* και *-ω-* (*τσηρώτο*)].

τσήτα (η) {δύσχρ. τσητών} **1.** ξύλινος πήχυς **2.** κομμάτι ξύλου με το οποίο κρατείται κάτι τεντωμένο· ΦΡ. ***είμαι στην τσήτα*** σε υπερένταση, έχω τεντωμένα νεύρα **3.** το ξύλινο στήριγμα των κληματίδων τού αμπελιού **4.** το κόσκινο **• 5.** η καρφοβελόνα **• 6.** διακοσμητική λωρίδα που ράβεται στον ποδόγυρο **7.** (ως επίρρ.) κολλητά, εφαρμοστά στο σώμα: *φορούσε ένα μπλουζάκι ~ και διαγράφονταν όλες οι λεπτομέρειες τού σώματος.*
[ΕΤΥΜ. < *σήτα* «κόσκινο» (βλ.λ.)].

τσητώνω ρ. μετβ. {τσήτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τεντώνω: *τσήτωσε τα πόδια του στο κρεβάτι || μετά το λίφτινγκ το δέρμα της είχε τσητωθεί·* ΦΡ. (λαϊκ.) ***την τσήτωσε*** (ενν. *την κοιλιά του*) παράφαγε και φούσκωσε **2.** (μτφ.) πιέζω κάποιον να εντείνει τις προσπάθειές του **3.** (μτφ. η μτχ. **τσητωμένος, -η, -ο**) αυτός που έχει τεντωμένα νεύρα, που βρίσκεται σε μεγάλη ένταση: *είναι πολύ ~ σήμερα· με το παραμικρό αντιδρά!* — **τσήτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσήτα* + παραγ. επίθημα *-ώνω*. Λιγότερο πιθ. η παραγωγή από το αρχ. *τιταίνω* «τείνω, τεντώνω» ή από συμφυρμό των ρ. *τιταίνω* και *τεντώνω*].

τσητωτός, -ή, -ό τεντωμένος.

τσίβα (η) ▸ τζίβα

τσιγαρίδα (η) (συνήθ. στον πληθ.) ξεροτηγανισμένα κομμάτια χοιρινού λίπους.
[ΕΤΥΜ. < *τσιγαρίζω*].

τσιγαρίζω ρ. μετβ. {τσιγάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προπαρασκευάζω υλικό τού φαγητού τηγανίζοντάς το για λίγη ώρα σε καυτό λάδι, βούτυρο ή λίπος μέχρι να ροδίσει, για να το χρησιμοποιήσω στο μαγείρεμα: *~ τα κρεμμύδια* ΣΥΝ. καβουρντίζω, σοτάρω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. **τσιγαρίζομαι**) βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι: *τσιγαριστήκαμε όλη μέρα στον ήλιο.* — **τσιγάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοποιημένη λ.].

τσιγαριλίκι κ. **τσιγαρλίκι** (το) {τσιγαριλικ-ιού | -ιών} στριφτό τσιγάρο, το οποίο περιέχει χασίς ή μαριχουάνα.

τσιγαριστός, -ή, -ό αυτός που τον έχουν τσιγαρίσει ΣΥΝ. τσιγαρισμένος.

τσιγάρο (το) [1871] **1.** μακρόστενο λεπτό κυλινδρικό χαρτί με ή χωρίς φίλτρο στο ένα του άκρο, που περιέχει ποσότητα ψιλοκομμένων και επεξεργασμένων φύλλων καπνού και το οποίο τοποθετεί κανείς στα χείλη του ή σε πίπα και ανάβει το άλλο άκρο (το ελεύθερο), ρουφώντας μια δόση καπνού (εισπνέοντας ή αποβάλλοντάς τον): *ένα πακέτο με τσιγάρα || ανάβω το ~ || στρίβω* (βλ.λ.) / *ρουφώ / πίνω / προσφέρω ~ || ελαφρύ / βαρύ / σέρτικο / άφιλτρο ~* **2.** (συνεκδ.) **τσιγάρα** (τα) η συσκευασμένη σε μικρά κουτιά ποσότητα τσιγάρων (σημ. 1) που διατίθεται στο εμπόριο: *αυξήσεις στα ~ || το περίπτερο δεν είχε τσιγάρα* **3.** (συνεκδ.) ό,τι απομένει από το κάπνισμα τού τσιγάρου· αποτσίγαρο, γώπα: *στον δρόμο έβλεπες πεταμένα ~ || το σταχτοδοχείο ήταν γεμάτο τσιγάρα* **4.** (συνεκδ.) το κάπνισμα: *αρχίζω / κόβω το ~ || κόβω το ~ μαχαίρι* (όχι σταδιακά, αλλά απότομα, μια κι έξω) (πβ. λ. *πούρο, πίπα*) **5.** απόσταση ίση με τον χρόνο που χρειάζεται για να καπνίσει κανείς ένα τσιγάρο: *«το σπίτι βρίσκεται ένα ~ δρόμο πιο κάτω»* (εφημ.). — (υποκ.) **τσιγαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cigaro < ισπ. cigaro, πιθ. < zicar «καπνίζω», λ. τής γλώσσας των Μάγια].

τσιγαροθήκη (η) [1880] {τσιγαροθηκών} **1.** θήκη (μεταλλική ή ξύλινη, συνήθ. επίπεδη και πεπλατυσμένη), μέσα στην οποία τοποθετούνται τσιγάρα ΣΥΝ. ταμπακιέρα **• 2.** (καταχρ.) το σταχτοδοχείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. σταχτοθήκη. Επίσης (σπάν.-λόγ.) **σιγαρετοθήκη** (σημ. 1).

τσιγαρόχαρτο (το) [1884] **1.** λεπτό χαρτί με το οποίο τυλίγεται ο καπνός των τσιγάρων **2.** (γενικότ.) λεπτό ημιδιαφανές χαρτί που χρησιμοποιείται στο σχέδιο (κυρ. για αντιγραφές).

τσιγγάνικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους Τσιγγάνους: *~ ζωή / γλώσσα / τραγούδια / έθιμα / χοροί / βιολιά / μπάντα με τρομπέτες / μουσική.* — **τσιγγάνικα** επίρρ.

Τσιγγάνος (ο), **Τσιγγάνα** (η) μέλος νομαδικού λαού με σκουρόχρωμο δέρμα, με καταγωγή από τη Β. Ινδία, που σήμερα ζουν διασκορπισμένοι σε ομάδες (νομαδικές ή εγκατεστημένες) σε όλο τον πλανήτη και κυρ. στην Ευρώπη: *οι ~ θεωρούνται σύμβολο τής ελευθερίας, χωρίς περιορισμούς ζωής || οι ~ στην Ελλάδα έγιναν γνωστοί ως σιδεράδες και οργανοπαίκτες || καταυλισμός Τσιγγάνων || πολλοί ~ μένουν σε τσαντίρια* (πβ. λ. *Αθίγγανος, Γύφτος, Ρομ*). Επίσης (λαϊκότ.) **Ατσίγγανος** (ο), **Ατσιγγάνα** (η). — **Τσιγγανάκι** κ. **Τσιγγανόπουλο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ατσίγγανος < αθίγγανος* «άθικτος, ανέγγιχτος» (*ἀ*στερητ. + *θιγγάνω* «αγγίζω»). Ο όρ. *ἀθίγγανος* αποδόθηκε κατά τη βυζαντινή εποχή στους πιστούς μιας μανιχαϊστικής αίρεσης, οι οποίοι είχαν μετοικήσει από τη Φρυγία στο Βυζάντιο και που (εσφαλμένα;) ταυτίστηκαν με τους *Τσιγγάνους*].

> ΣΧΟΛΙΟ Οι **Τσιγγάνοι** αυτοαποκαλούνται **Ρομ** (Rom) «άνδρας, σύζυγος» – ενώ οι μη Τσιγγάνοι είναι gadje «άξεστοι, χωριάτες». Τόσο η ονομασία όσο και η γλώσσα που μιλούν (Romany) προέρχονται από την (Αρχαία) Ινδική, αφού είναι βέβαιο ότι αρχική κοιτίδα των Τσιγγάνων είναι η Β. Ινδία. Στο Βυζάντιο οι αιρετικοί Μελχισεδεκίτες (4-5 αι. μ.Χ.) αποκλήθηκαν **Αθίγγανοι**, από όπου το **Ατσίγγανοι** (14ος-15ος αι.) και το **Τσιγγάνοι** (εξού και η γραφή με -γγ- αντί -γκ-). Το **Αθίγγανοι** (*α-* στερητ. + *θιγγάνω* «θίγω, αγγίζω») σήμαινε «άθικτοι», χαρακτηρισμός που αποδιδόταν στους παρίες, στα μέλη τής κατώτερης κάστας (τάξεως) ή στους εκτός κάστας (πβ. αγγλ. untouchables). Ονομάστηκαν επίσης στο Βυζάντιο (9ος αι.) και *Αιγύπτιοι*, από όπου το **Γύφτοι**, είτε διότι έφθασαν στο Βυζάντιο μέσω Αιγύπτου είτε διότι προήλθαν από τη «Μικρή Αίγυπτο», την εύφορη Κιλικία (πβ. αγγλ. Gypsy < Egyptians «Αιγύπτιοι», ισπ. Gitanos < Egitanos «Αιγύπτιοι»). Άλλες ονομασίες τους είναι **Κατσίβελοι** και **Μποέμ**. Το **Κατσίβελοι** προήλθε από το Cattivello, υποκ. τού cattivo < λατ. captivus «αιχμάλωτος, δούλος», ενώ το **Μποέμ** (< γαλλ. bohème) δεν είναι παρά οι **Βοημοί**, οι πρόσφυγες από τη Βοημία (Bohemia), που μετακινούνταν και ζούσαν ξέγνοιαστοι και ελεύθεροι (από εκεί και η λ. **μποέμ** «ξέγνοιαστος»), λόγω τής επίσημης αδείας που έδωσε στους Τσιγγάνους ο βασιλιάς τής Βοημίας, η οποία τους επέτρεπε να μετακινούνται ελεύθερα σε διάφορες χώρες τής Κ. Ευρώπης. Οι τρεις κύριες φυλετικές ομάδες των Τσιγγάνων είναι οι Kalderash (σιδηρουργοί, χαλκουργοί, κυρίως τής Κ. και Δ. Ευρώπης), οι Gitanos (μουσικοί-χορευτές κυρίως τής Ιβηρικής Χερσονήσου) και οι Manush ή Sinti (δεξιοτέχνες τού τσίρκου κυρίως τής Ιταλίας, Γαλλίας και Γερμανίας).
> Ας σημειωθεί ότι η λ. **τσιγγούνης** ετυμολογείται από τουρκ. çingene που δηλώνει τον τσιγγάνο, αποτελεί δηλ. για την Ελληνική αντιδάνειο (γι' αυτό γράφεται με -γγ- και όχι με -γκ-).

τσιγγουνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {τσιγγουνεύτηκα} αποφεύγω να χρησιμοποιήσω ή να ξοδέψω κάτι: *~ ακόμα και το νερό || ~ τα λόγια του* ΣΥΝ. φειδωλεύομαι ΑΝΤ. σπαταλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

τσιγγούνης, -α, -ικο {τσιγγούνηδες} αυτός που δεν θέλει να κάνει

έξοδα, που προσπαθεί να αποφύγει κάθε δαπάνη ΣΥΝ. σφιχτοχέρης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης. — (μεγεθ.) **τσιγγούναρος** (ο), **τσιγγούνικος**, -η, -ο, **τσιγγούνικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çingene < μεσν. *Τσιγγάνος* (βλ.λ.)].

τσιγγούνης: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν «αυτόν που αγαπά υπερβολικά, σχεδόν παθολογικά, τα χρήματα και στερείται συχνά πραγμάτων που έχει ανάγκη ή επιθυμεί, για να μην ξοδεύει χρήματα», είναι πολλές στην Ελληνική, όπως και σε άλλες γλώσσες. Η συμπεριφορά τού τσιγγούνη (ενέργειες, ιδιότητες, νοοτροπία), ενίοτε τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται από τους άλλους σε ορισμένη εθνική ομάδα, είναι η πηγή τής δημιουργίας των σχετικών λέξεων. Έτσι, τα **τσιγγούνης, γύφτος, τσιφούτης** και πιθ. το **καρμοίρης** προέρχονται από αντίστοιχα εθνικά ονόματα: *Τσιγγάνος* > τουρκ. çingene > **τσιγγούνης**, *Γύφτος* (< *Αιγύπτιος*) > **γύφτος**, τουρκ. çifıt «Εβραίος» > **τσιφούτης**, πιθανόν και το **καρμοίρης** < αρχ. *Καριμοίροι* (< *Κάρες* «λαός τής Μ. Ανατολής, που οι άνδρες του υπηρετούσαν ως μισθοφόροι ή ήταν δούλοι» + *μοίρα*). Η υπερβολική αγάπη προς τα χρήματα έδωσε τα **φιλ-άργυρος, φιλο-χρήματος** και **παραδό-πιστος**. Η οικονομία στη ραπτική (ράψιμο, μπαλλώματα) έδωσε τα **σπαγκοραμμένος** και **σπάγκος**, καθώς και το **εξηνταβελόνης**. Τέλος, η υπερβολική οικονομία (**φειδώ**) έδωσε το **φειδωλός** και η πίεση να μην ξοδεύει κανείς, τα **σφιχτός** και **σφιχτοχέρης**.

τσιγγουνιά (η) η υπερβολική τάση να αποφεύγει κανείς κάθε έξοδο, να μη θέλει να δώσει ή να ξοδέψει χρήματα ή οτιδήποτε κατέχει· συχνά στον πληθ.: *Τσιγγουνιές θα κάνουμε τώρα: Πάρε ό,τι και όσα χρειάζεσαι!*
τσιγκέλι (το) {τσιγκελ-ιού | -ιών} **1.** σιδερένιο άγκιστρο στο οποίο κρεμούν οι κρεοπώλες τα κρέατα προς πώληση· ΦΡ. ***βγάζω τα λόγια (κάποιου) με το τσιγκέλι*** βλ. λ. *βγάζω* **2.** σιδερένιο εργαλείο ανελκύσεως αντικειμένων, που έχουν πέσει σε στέρνα, πηγάδι ή γενικά σε λάκκο με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. γάντζος. — (υποκ.) **τσιγκελάκι** (το), **τσιγκελωτός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çengel < περσ. čangāl «νύχια, άγκιστρα»].
τσιγκελωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με τσιγκέλι: *~ μουστάκια*. — **τσιγκελωτά** επίρρ.
τσίγκινος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσίγκο: *~ λαμαρίνες*.
τσιγκλώ ρ. → τσυγκλώ
τσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για την εκτύπωση κειμένων και εικόνων με τη χρήση τσίγκου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. zincography (νόθο σύνθ.)].
τσιγκογράφος (ο) τεχνίτης εξειδικευμένος στην τσιγκογραφία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. zincograph (νόθο σύνθ.)].
τσίγκος (ο) **1.** ΧΗΜ. ο ψευδάργυρος **2.** (συνεκδ.) ΤΥΠΟΓΡ. πλάκα εκτυπώσεως στη μέθοδο όφσετ (βλ.λ.), που κατασκευαζόταν αρχικά από ψευδάργυρο και σήμερα από διάφορα άλλα μέταλλα (λ.χ. αλουμίνιο) ή δύο και τρία στρώματα μετάλλου (λ.χ. χαλκό, χρώμιο κ.λπ.): *διμεταλλικός / τριμεταλλικός ~* **3.** η λαμαρίνα που έχει επικάλυψη ψευδαργύρου: *σκεπή από ~ || η βροχή χτυπούσε στον ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. zinco < γερμ. Zink, αγν. ετύμου].
τσιγκούνης, -α, -ικο → τσιγγούνης
τσίζμπουργκερ (το) {άκλ.} το χάμπουργκερ (βλ.λ.) που περιέχει και τυρί.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cheeseburger].
τσίκλα (η) → τσίχλα
τσίκνα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή που αναδίδει το κρέας που ψήνεται ή καίγεται.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **κνίτσα* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *κνίσα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται (υποχωρητ.) από το ρ. *τσικνώνω* < **έξ-ικμῶ* < αρχ. *ἐξικμάζω* «αποπνέω, αναδίδω» < *ἐξ-* + *ἰκμάς, -άδος* (πβ. κ. *τσύγκλα – ξύγκλα*)].
τσικνιάς (ο) {τσικνιάδες} (λαϊκ.) ο ερωδιός (βλ.λ.).
τσικνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσίκνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να αναδίδει τσίκνα: *~ το φαγητό* **2.** τσιγαρίζω, καβουρντίζω ♦ (αμετβ.) **3.** αναδίδω τσίκνα: *τσίκνιζαν τα κρέατα* **4.** διασκεδάζω την ημέρα τής Τσικνοπέμπτης: *εσείς πού θα τσικνίσετε;* — **τσίκνισμα** (το).
Τσικνοπέμπτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η Πέμπτη τής δεύτερης εβδομάδας τής Αποκριάς, η οποία εορτάζεται με ψήσιμο κρεάτων και μαζικές εξόδους στις ταβέρνες.
τσικό (τα) {άκλ.} οι μικροί ποδοσφαιριστές μιας ομάδας, τα παιδικά και εφηβικά τμήματά της: *τα ~ τού Ολυμπιακού || κατεβαίνει στον αγώνα με τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. chico «νεαρός»].
τσικουδιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. ρακή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσίκουδο*, αβεβ. ετύμου, ίσως < **κίκουδο* < *κούκουδο* «κουκούτσι»].
τσικρίκι (το) {τσικρικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος διπλής ρόκας (βλ. λ. *ρόκα*[1]).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cıkrık].
τσικ τσικ (το) ο ήχος από το ελαφρό τρίξιμο ξύλου ή το τσαλάκωμα χαρτιού. Επίσης **τσακ τσακ**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
τσιλημπουρδίζω ρ. αμετβ. {τσιλημπούρδισα} (εκφραστ.-οικ.) επιδίδομαι σε ερωτικές αταξίες: *παρά την ηλικία του τσιλημπουρδίζει ακόμα* ΣΥΝ. μπερμπαντεύω, ερωτοτροπώ. — **τσιλημπούρδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιληπορδῶ (-έω)* «φέρομαι χυδαία, βάναυσα» (με τσιτακισμό), με β' συνθ. τη λ. *πορδή*. Σχετικά με το α' συνθ. *σιλη-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το ανθρωπωνύμιο *Σιληνός* (βλ.λ.), αν και άλλοι θεωρούν ότι πρόκειται για διαλεκτ. τ. που συνδ. με το αρχ. *τιλῶ (-άω)* «έχω διάρροια»].
τσίλι (το) {άκλ.} πολύ καυτερή σάλτσα, καθώς και το φαγητό στην παρασκευή τού οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοια σάλτσα: *μεξικάνικη σαλάτα με ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chilli < ισπ. chile < chili (γλώσσα Ναχουάτλ)].
τσίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκοπιά· εύχρ. στις ΦΡ. (α) ***κρατάω / φυλάω τσίλιες*** (οικ.) προσέχω μήπως εμφανιστεί κανείς (λ.χ. αστυνομικός), καθώς κάποιος άλλος εκτελεί παράνομη πράξη (λ.χ. διάρρηξη): *οι δύο έκλεβαν κι ο τρίτος φύλαγε τσίλιες* (β) ***στην τσίλια*** (αργκό) σε επιφυλακή, σε εγρήγορση: *όλη τη βδομάδα ήμουν ~*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. ciglia / ciglio «φρύδι» (πβ. φρ. aguzzare la ciglia «παρατηρώ προσεκτικά») < λατ. cilium].
τσιλιαδόρος (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) αυτός που φυλάει τσίλιες (συνήθ. σε ομάδα κακοποιών).
[ΕΤΥΜ. < *τσίλια* + λεξικό επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].
τσιλιβήθρα (η) {τσιλιβηθρών} **1.** ΖΩΟΛ. το πτηνό σουσουράδα (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) ο μικρόσωμος και λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. *τσιλιμήθρα*, πιθ. < αλβ. çilimi «παιδάκι, νήπιο» + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].
τσίλικος, -η/-ια, -ο **1.** (για νομίσματα) καινούργιο, νέας κοπής και γι' αυτό γυαλιστερό **2.** (γενικότ.) καινούργιος: *τα ~ άλογα τού αραμπατζή*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çil «καινούργιος» ή < τουρκ. çelik «ατσάλι»].
τσίμα-τσίμα επίρρ. ➝ τσύμα-τσύμα
τσιμεντάρω ρ. μετβ. {τσιμεντάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιστρώνω, φράζω ή ενώνω με τσιμέντο: *~ την αυλή / την ταράτσα*. Επίσης **τσιμεντώνω**. — **τσιμεντάρισμα** (το).
τσιμεντένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. η γεώτρηση στην οποία ρίχνεται τσιμέντο με μεγάλη πίεση, ώστε να στερεοποιηθεί η περιοχή που βρίσκεται κάτω από αυτήν.
τσιμεντένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσιμέντο: *~ σκαλοπάτι*.
τσιμέντο (το) **1.** οικοδομικό υλικό με τη μορφή λεπτότατης γκριζοπράσινης σκόνης, που παράγεται κυρ. από ασβεστόλιθο και άργιλο και όταν αναμιχθεί με νερό σχηματίζει πολτό, ο οποίος μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα στερεοποιείται και γίνεται σκληρός λίθος με μεγάλη αντοχή· χρησιμοποιείται για την παρασκευή τσιμεντοκονιαμάτων, σκυροκονιαμάτων, άοπλου και οπλισμένου σκυροδέματος (μπετόν, μπετόν αρμέ), τσιμεντολίθων, τσιμεντοσανίδων και για κατασκευές τόσο στο έδαφος όσο και μέσα στο νερό: *~ ταχείας / βραδείας πήξεως || εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου* **2.** (συνεκδ.) το τσιμεντοκονίαμα (βλ.λ.): *κουβαλάω / ρίχνω ~*· ΦΡ. (α) ***τσιμέντο να γίνει*** δεν βαριέσαι! (β) ***είμαι / βρίσκομαι στα τσιμέντα*** (για οικοδομή) είμαι / βρίσκομαι στο στάδιο κατά το οποίο ρίχνεται μπετόν στα καλούπια **3.** (συνεκδ.) επιφάνεια που αποτελείται από στερεοποιημένο τσιμεντοκονίαμα, που δεν έχει στρωθεί ακόμη με πλάκες, ξύλινο δάπεδο κ.λπ.: *καταβρέχω το ~, για να μη σκάσει*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çimento < ιταλ. cemento < λατ. caementum «λατόμημα, ακατέργαστο πέτρωμα» < ρ. caedere «τέμνω, κόβω»].
τσιμεντόβεργα (η) {δύσχρ. τσιμεντοβεργών} η σιδερένια / χαλύβδινη βέργα κυκλικής διατομής, που τοποθετείται στο τσιμέντο (μπετόν) για να το οπλίσει (βλ. λ. *μπετόν αρμέ*).
τσιμεντοβιομηχανία (η) {τσιμεντοβιομηχανιών} βιομηχανία παραγωγής τσιμέντου.
τσιμεντοβιομήχανος (ο) {τσιμεντοβιομηχάν-ου | -ων, -ους} ο ιδιοκτήτης τσιμεντοβιομηχανίας.
τσιμεντοκολόνα (η) κολόνα φτειαγμένη από τσιμέντο.
τσιμεντοκονία (η) {τσιμεντοκονιών} μείγμα τσιμέντου, άμμου και νερού που χρησιμοποιείται ως επίχρισμα επιφανειών ή συνδετικό υλικό.
τσιμεντοκονίαμα (το) {τσιμεντοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} οικοδομικό υλικό (μείγμα) που παρασκευάζεται από τσιμέντο, άμμο και νερό και το οποίο στερεοποιείται, όταν έλθει σε επαφή με τον αέρα και το νερό· χρησιμοποιείται για τη στεγανοποίηση δεξαμενών, για το γέμισμα των αρμών ανάμεσα στις πλάκες, την κατασκευή τσιμεντοπλίνθων κ.ά. (πβ. λ. *σκυρόδεμα, μπετόν*).
τσιμεντόλιθος (ο) {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} ο τεχνητός πλίνθος που κατασκευάζεται από σκυρόδεμα (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό στις οικοδομές. Επίσης **τσιμεντόπλινθος** (η).
τσιμεντόπλακα (η) {τσιμεντοπλακών} τσιμεντένια πλάκα που στρώνεται σε μεγάλες επιφάνειες (πεζοδρόμια, ταράτσες κ.α.).
τσιμεντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ευρεία χρήση τού τσιμέντου ως οικοδομικού υλικού· κάλυψη μιας έκτασης με κτίσματα από τσιμέντο: *η ~ τής Αθήνας τις τρεις τελευταίες δεκαετίες || η παράνομη ~ τού κτήματος με την ανοχή τής πολιτείας*.
τσιμεντοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από τσιμέντο με ίνες αμιάντου και πριονίδια ξύλου.
τσιμεντοστρώνω ρ. μετβ. {τσιμεντόστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με τσιμέντο: *τσιμεντοστρωμένη αυλή / δρόμος*. — **τσιμεντόστρωση** (η) [1893].
τσιμεντοσωλήνας (ο) σωλήνας από τσιμέντο.
τσιμεντούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} (καθημ.) πόλη με πολλά τσιμεντένια κτήρια· κυρ. ως χαρακτηρισμός μεγαλούπολης στην οποία κυριαρχούν οι πολυκατοικίες και απουσιάζει το

πράσινο: *η Αθήνα, μια* ~.

τσιμεντόχρωμα (το) {τσιμεντοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικό χρώμα, κατάλληλο για να βάφει τσιμεντένιες επιφάνειες.

τσιμεντώνω ρ. ▸ τσιμεντάρω

τσιμινιέρα (η) {τσιμινιερών} η καπνοδόχος των πλοίων και των εργοστασίων ΣΥΝ. φουγάρο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. ciminiera < γαλλ. cheminée < μτγν. λατ. caminata < λατ. caminus < αρχ. *κάμινος* (βλ.λ.)].

τσιμουδιά (η) {χωρ. πληθ.} ψίθυρος: (ως προσταγή) ~! *Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα!* ΦΡ. ***δεν βγάζω τσιμουδιά*** δεν λέω ούτε λέξη, σωπαίνω: *ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν έβγαλα τσιμουδιά* ΣΥΝ. δεν κάνω κιχ, δεν βγάζω άχνα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *σιμῳδία* «φάλτσο τραγούδι, άτεχνη ωδή» < κύρ. όν. *Σῖμος* (βλ. λ. *σιμός* «πλακουτσομύτης») + *ᾠδή*].

τσιμούχα (η) {τσιμουχών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικός, δερμάτινος ή πλαστικός δακτύλιος στεγανότητας **2.** η παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. ούγια **3.** (συνεκδ.) λωρίδα από παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. μπορντούρα ● **4.** άκομψο ρούχο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çamuha «σφουγγάρι κατώτερης ποιότητας»].

τσίμπημα (το) {τσιμπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άγγιγμα με μυτερό αντικείμενο και το αίσθημα (πόνος) που αυτό προκαλεί: *ένιωσε ένα ~ από τη βελόνα τής ένεσης* ΣΥΝ. (λόγ.) νυγμός **2.** (α) το πιάσιμο μέρους τού δέρματος με τα δάχτυλα (συνήθ. τον δείκτη και τον αντίχειρα) και το σύντομο σφίξιμό του: *του έδωσε ένα ~ στο μάγουλο* (β) (συνεκδ.) το αίσθημα (πόνος) που προκαλεί η παραπάνω ενέργεια: *αισθάνθηκε ένα δυνατό ~ στο μπράτσο* ΣΥΝ. τσιμπιά **3.** (για πουλί) η λήψη ποσότητας τροφής με απότομη, κοφτή κίνηση τού ράμφους: *η κότα με γρήγορα ~ έφαγε τους σπόρους τού καλαμποκιού* ΣΥΝ. ράμφισμα **4.** το ελαφρό τρύπημα με το ράμφος ΣΥΝ. ράμφισμα **5.** (μτφ.) γρήγορο, βιαστικό γεύμα: *φτειάξε κάτι απλό για ~· δεν έχω πολύ χρόνο* **6.** (μτφ.) απότομος ελαφρός πόνος ή ενόχληση σε μέρος τού σώματος: *ένιωσα ένα ~ στην καρδιά* || *αν αισθάνεται τσιμπήματα στα πόδια, μάλλον έχει πρόβλημα στην κυκλοφορία τού αίματος.* — (υποκ.) **τσιμπηματάκι** (το).

τσιμπηματιά (η) **1.** το τσίμπημα **2.** (συνεκδ.) το σημάδι που μένει στο σώμα από τσίμπημα.

τσιμπητός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τσίμπημα (βλ.λ.).

τσιμπιά (η) το τσίμπημα (βλ.λ., σημ. 2).

τσιμπίδα (η) **1.** κάθε είδους λαβίδα **2.** (μτφ.) ο μηχανισμός υπηρεσίας τού κράτους, που συλλαμβάνει όσους παρανομούν: *τον έπιασε η ~ τής εφορίας* || *έπεσε στην ~ τού νόμου* (τής αστυνομίας). — (υποκ.) **τσιμπιδούλα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *ἐμπίς, -ίδος* «είδος εντόμου» (με την επίδραση τού ρ. *τσιμπώ*) < *ἐμπίνω* «καταπίνω (ενν. το αίμα)» (υποχωρητ.) < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *πίνω*].

τσιμπιδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό τσιμπίδι (λαβίδα) που αποτελείται από δύο λεπτά μακρόστενα στελέχη και χρησιμοποιείται ανάλογα με το σχήμα και την κατασκευή, για να πιάνει κανείς πολύ μικρά αντικείμενα (λ.χ. ψηφίδες, τυπογραφικά στοιχεία κ.ά.) ή για να αφαιρέσει τρίχες (από τα φρύδια, το πρόσωπο κ.λπ.) και για τη συγκράτηση των μαλλιών: *ήρθε με τα ~ στα μαλλιά.*

τσιμπίδι (το) {τσιμπιδ-ιού | -ιών} πολύ μικρή λαβίδα.

τσίμπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λιπώδες έκκριμα που εμφανίζεται συνήθ. στις άκρες των ματιών (λόγω οφθαλμικών παθήσεων, την ώρα τού ύπνου κ.λπ.): *ξύπνησε με τις ~ στα μάτια* ΣΥΝ. (λόγ.) λήμη· ΦΡ. ***με την τσίμπλα στο μάτι*** χωρίς να έχει συνέλθει από τον ύπνο, πριν ξυπνήσει καλά: *είμαι ακόμη ~· περίμενε να πιω πρώτα έναν καφέ, να ξυπνήσω* ● **2.** ο οφθαλμός στη βάση κάθε κληματίδας αμπέλου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τσιμπλιάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

τσιμπλιάζω ρ. αμετβ. {τσίμπλιασ-α, -μένος} εμφανίζονται τσίμπλες στα μάτια: *τσίμπλιασαν τα μάτια του.* — **τσίμπλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σιφλή* (με τσιτακισμό) + παραγ. επίθημα *-ιάζω*. Το *σιφλή* είναι θηλ. τού μτγν. επιθ. *σιφλός* «ανάπηρος, ακρωτηριασμένος – τυφλός», αγν. ετύμου].

τσιμπλιάρης, -α, -ικο αυτός που έχει τσίμπλες στα μάτια του. Επίσης **τσιμπλιάρικος, -η, -ο.**

τσιμπολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπολογάς... | τσιμπολόγησα} ♦ **1.** (μετβ.) τσιμπώ (κάποιον/κάτι) συνέχεια ♦ **2.** (αμετβ.) (μτφ.) τρώω λίγο από διάφορα φαγητά ή τρώω λίγο με μικρές μπουκιές: *καθόταν ανόρεχτος και τσιμπολογούσε.* — **τσιμπολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσιμπώ* + *-λογώ* (< αρχ. *-λογῶ* < *λέγω* «συλλέγω»)].

τσιμπούκι (το) {τσιμπουκ-ιού | -ιών} **1.** είδος πίπας για κάπνισμα: *κάπνιζε το ~ του* ● **2.** (λαϊκ.-!, αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η πεολειξία. — (υποκ.) **τσιμπουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çubuk].

τσιμπούρι (το) {τσιμπουρ-ιού | -ιών} **1.** παρασιτικό έντομο που απαντά στο δέρμα των ζώων: *ο σκύλος έπιασε τσιμπούρια· αλλιώς ακάρι* (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ενοχλητικός, φορτικός για τους άλλους: *μας έγινε ~* (έρχεται όπου πηγαίνουμε, δεν μας αφήνει μόνους ή ήσυχους) ΣΥΝ. βδέλλα, κολλητσίδα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσιμούριν* (με την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *τσιμπώ*) < **κιμμύριον*, υποκ. τού μτγν. *κίμμυρος* («γλώσσα» τού Ησυχίου)].

τσιμπούσι (το) {τσιμπουσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φαγοπότι, το συμπόσιο ΣΥΝ. ευωχία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cümbüş].

τσιμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπάς... | τσίμπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω σφιχτά το δέρμα με δύο συνήθ. δάχτυλα (κυρ. με τον δείκτη και τον αντίχειρα), προκαλώντας πόνο: *τσιμπούσε συνεχώς τα μαγουλάκια τού μικρού* || *τσίμπησέ με να δω αν ονειρεύομαι!* (σε περιπτώσεις μεγάλης έκπληξης, απίστευτου περιστατικού) **2.** αγγίζω ή τρυπώ (κάποιον/κάτι) με αιχμηρό όργανο: *με τσίμπησε κουνούπι* || *την τσίμπησε με την καρφίτσα / με τη βελόνα* **3.** (για πτηνά) πιάνω ποσότητα τροφής με κοφτή κίνηση τού ράμφους: *το καναρίνι τσιμπούσε το κανναβούρι* **4.** (μτφ.-λαϊκ.) συλλαμβάνω: *η αστυνομία τον τσίμπησε, ενώ προσπαθούσε να διαφύγει τη σύλληψη* **5.** (μτφ.) παίρνω, πιάνω κάτι· ΦΡ. ***τσίμπα το!*** (οικ.) πιάσε το, άρπαξέ το! (όταν πετάμε ή ρίχνουμε κάτι σε κάποιον) **6.** (μτφ.) παίρνω κάτι ως αύξηση, δώρο, κέρδος: *οι τιμές πώλησης τσίμπησαν 2-4%* || *πήγε να δει τον παππού του και τσίμπησε ένα πεντοχίλιαρο από κείνον* ♦ (αμετβ.) **7.** (για ψάρια) τρώω το δόλωμα και πιάνομαι από το αγκίστρι: *σήμερα δεν τσιμπάνε τα ψάρια* || *τσιμπάει;* (συνηθισμένη αλλά και ενοχλητική ερώτηση σε ερασιτέχνη ψαρά, για να μάθει κανείς αν πάει καλά το ψάρεμα, αν υπάρχουν ψάρια και αν τρώνε το δόλωμα) **8.** (για πρόσ.) τρώω από λίγο με μικρές μπουκιές ή κάτι πρόχειρα: *εσύ δεν τρως· τσιμπάς σαν το πουλί* **9.** (μεσοπαθ. ***τσιμπιέμαι***) είμαι ερωτευμένος: *τσιμπήθηκε με μια μικρή* **10.** (η μτχ. ***τσιμπημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που είναι ερωτευμένος: *είναι ~ μαζί της* (β) (για τιμές προϊόντων) ανεβασμένος, ακριβός: *είναι ~ οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσιμπώ* < **τσιμπίζω* < **ἐξ-εμπίζω* (με τροπή τού -ξ- σε -τσ-, πβ. κ. *τσύγκλα* - *ζύγκλα*) < *ἐξ-* + *-εμπίζω* < αρχ. *ἐμπίς, -ίδος* «είδος εντόμου» (βλ. κ. *τσιμπίδα*). Λιγότερο πιθ. είναι οι προταθείσες αναγωγές στο ρ. *συμπιέζω* ή στο αρχ. *κίμβιξ, -ῖκος* «τσιγγούνης, μικρολόγος»].

τσινί (το) {τσιν-ιού | -ιών} πλακίδιο επισμαλτωμένο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çini (< Cin «Κίνα»)].

τσίνισμα (το) {τσινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η αντίδραση σε κάτι (συνήθ. με τίναγμα, με αντανακλαστική κίνηση) **2.** (μτφ.) η αντίδραση (κάποιου) (επειδή του ασκείται πίεση ή επειδή δεν θέλει να κάνει κάτι που του ζητούν): *μόλις του λέω να βρει μια δουλειά, αρχίζει τα ~.*

τσίνορο (το) (συνήθ. στον πληθ.) η βλεφαρίδα ΣΥΝ. ματοτσίνο(υ)ρο, ματόκλαδα.
[ΕΤΥΜ. < *ματο-τσίνο(υ)ρο*, με απόσπαση τού β' συνθ., < μεσν. *τσινάρι(ν)* < **κινάριον* (με τσιτακισμό) < μτγν. *κίναρα* / *κύναρα* «αγκινάρα», αγν. ετύμου].

τσιντσιλά (το) {άκλ.} **1.** μικρόσωμο τρωκτικό τής Ν. Αμερικής, που μοιάζει με λαγό και θηρεύεται για την πολύτιμη γούνα του **2.** (συνεκδ.) η γούνα τού παραπάνω ζώου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chinchilla < ισπ. chinchilla, υποκ. τού chinche < λατ. cimex, -icis «κοριός»].

τσινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσινάς... | τσίνησα} **1.** (για ζώα) κλοτσώ αντιδρώντας, τινάζομαι: *μόλις σπιρούνισε το άλογο, εκείνο τσίνησε και δεν προχωρούσε* **2.** (μτφ. για πρόσ.) δυσανασχετώ, αντιδρώ (επειδή δεν θέλω να κάνω κάτι ή επειδή με πιέζουν): *μόλις του πεις για γάμο, τσινάει* ΣΥΝ. δυστροπώ, (μτφ.) κλοτσάω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσινῶ* < **τινῶ* (με τσιτακισμό) < *τινάζω*].

τσιουάουα (το) {άκλ.} ο πιο μικρόσωμος σκύλος τού κόσμου, με στρογγυλό κεφάλι, μεγάλα ανασηκωμένα αφτιά, μάτια που προεξέχουν και γεροδεμένο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Από το τοπων. Chihuahua, πόλη τού Μεξικού].

τσίου-τσίου (το) {άκλ.} το κελάηδημα πουλιού.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσιπ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος από ημιαγωγό υλικό, κυρ. από πυρίτιο, επάνω στο οποίο μπορούν να αποτυπώνονται διάφορα ηλεκτρονικά στοιχεία (αντιστάσεις, τρανζίστορ κ.ά.)· πβ. λ. *μικροτσίπ.* — (υποκ.) **τσιπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chip «θραύσμα, τεμάχιο» (κυρ. στη φρ. silicon chip «τεμάχιο σιλικόνης») < μέσ. αγγλ. chippen, από σύνθ. αρχ. αγγλ. forcippion «αποκόπτω»].

τσίπα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κρούστα στην επιφάνεια των υγρών, ιδ. τού γάλακτος **2.** (συνεκδ.) ο λεπτός υμένας που μένει μερικές φορές στο πρόσωπο των νεογέννητων ● **3.** κάλυμμα κεφαλής γυναικών· τσεμπέρι **4.** (μτφ.) η ντροπή: *δεν έχει καθόλου ~ επάνω του* (είναι τελείως ξεδιάντροπος).
[ΕΤΥΜ. μεσν., με σημ. «πέπλος, τσεμπέρι», πιθ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σίφα· χόρια* «υμένες που καλύπτουν το πρόσωπο τού εμβρύου», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, ο μεσν. τ. ανάγεται σε σλαβ. tsipa].

τσιπούρα (η) ▸ τσιππούρα

τσιπουράδικο (το) μεζεδοπωλείο όπου σερβίρεται τσίπουρο.

τσίπουρο (το) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το υπόλειμμα από το πάτημα των σταφυλιών ΣΥΝ. στέμφυλο **2.** (συνεκδ.) η ρακή (βλ.λ.). — (υποκ.) **τσιπουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ίσως < τουρκ. sapre. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το μτγν. *σίκερα* «είδος οινοπνευματώδους ποτού» < εβρ. šēkar].

τσιπουρόχωμα (το) {τσιπουροχώματος | χωρ. πληθ.} είδος χώματος από στέμφυλα.

τσιππούρα (η) (συνήθ. ορθ. *τσιπούρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ νόστιμο νομαδικό ψάρι, με σώμα συμπιεσμένο στα πλευρά, ψηλή και καμπουρωτή ράχη, ασημόγκριζο χρώμα και μια χαρακτηριστική χρυσοκίτρινη ταινία, σαν φρύδι, που ενώνει τα μάτια· ζει σε παράκτιες περιοχές με αμμώδη βυθό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἵππουρος* (< *ἵππος* + *οὐρά*). Το αρχικό τσ- προέρχεται από αμάρτυρο αρχικό /s/, το οποίο οφείλεται σε συμπροφορά τού άρθρου με το ουσ. στη γεν. **τῆς ἱππούρας* (με αλλαγή γένους)].

τσιπς (τα) {άκλ.} λεπτές, στρογγυλές και επίπεδες, τηγανισμένες φέτες πατάτας: *ένα σακουλάκι ~* || *~ με ρίγανη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chips, πληθ. τού chip, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cippion «κόβω (ψωμί, φέτες)»].

τσιράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μαθητευόμενος σε τεχνικό επάγ-

γελμα ΣΥΝ. κάλφας, παραγυιός **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) ο πιστός ακόλουθος (κάποιου) και συνηθέστ. αυτός που εκτελεί τις εντολές (κάποιου): *τον έχει για ~ του* || *εμφανίστηκε στο μαγαζί με τα ~ του* ΣΥΝ. υπηρέτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çırak < περσ. čirāġ «πελάτης»].

τσίριγμα (το) ➝ τσυρίζω

Τσιρίγο (το) (λαϊκ.) τα Κύθηρα (βλ.λ.). — **Τσιριγώτης** (ο), **Τσιριγώτισσα** (η), **τσιριγώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Cerigo < λατ. Cedrigum < Cethericum / Citthericum < αρχ. *Κύθηρα* (βλ.λ.)].

τσιρίδα (η) ➝ τσυρίδα

τσιρίζω ρ. ➝ τσυρίζω

τσιριμόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) η φιλοφρόνηση **2.** το νάζι: *μας κάνει τσιριμόνιες* ΣΥΝ. κόνξες, σκέρτσα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσεριμόνια* < ιταλ. cerimonia < λατ. caerimonia «θρησκεία, τελετή», αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. λ.].

τσιρίσι (το) {τσιρισ-ιού | -ιών} **1.** είδος αμύλου που προέρχεται και εξάγεται από τους κονδύλους τού ασφοδέλου **2.** (συνεκδ.) η κόλλα που παρασκευάζεται από το άμυλο αυτό και χρησιμοποιείται από τους υποδηματοποιούς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiriş].

τσιριτσάντζουλα (η) ➝ τζιριτζάντζουλα

τσιριχτός, -ή, -ό ➝ τσυριχτός

τσίρκο (το) **1.** στεγασμένος χώρος με κυκλική κονίστρα (πίστα) στο κέντρο, όπου γίνονται παραστάσεις με ταχυδακτυλουργούς, ακροβάτες, γυμνασμένα ζώα κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) ο (περιοδεύων) θίασος που πραγματοποιεί τις παραστάσεις αυτές **3.** (μτφ.) κωμικό θέαμα: *κατανήσαμε σωστό ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. circo < λατ. circus «κύκλος», που συνδ. με τα αρχ. *κρίκος* / *κίρκος* (βλ.λ.)].

τσίρκουλο (το) (λαϊκ.) γελοίος· κυρ. στη ΦΡ. ***γίνομαι τσίρκουλο*** γελοιοποιούμαι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. circolo < λατ. circulus, υπόκ. τού circus «κύκλος»].

τσίρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υδαρές κόπρανο τής διάρροιας. Επίσης **τσιρλιό** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσιρλώ* (υποχωρητ.)].

τσιρλητό (το) (λαϊκ.) η διάρροια.

τσιρλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) **1.** αυτός που παθαίνει συχνά διάρροια **2.** (μτφ.-ειρων.) ο δειλός.
[ΕΤΥΜ. < *τσίρλα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρωμ-ιάρης*].

τσιρλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τσίρλισ-α, -τηκα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αφήνω τσίρλες ♦ **2.** (μετβ.) λερώνω με τσίρλες: *ο μικρός τσίρλισε το παντελόνι του* **3.** (μεσοπαθ. **τσιρλίζομαι**) (α) βρομίζω τα ρούχα μου με τσίρλες: (παροιμ.) *«άβρακος βρακί δεν είχε, το είδε και τσιρλίστηκε»* (για κάποιον που χαίρεται πολύ, όταν αποκτά ακόμη και ένα συνηθισμένο αγαθό) (β) (μτφ.) φοβούμαι ή χαίρομαι υπερβολικά. Επίσης **τσιρλώ** {-άς...}. — **τσίρλιαμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσι(ρ)λώ* < αρχ. *τιλῶ (-άω)* (με τσιτακισμό) < *τῖλος* «διάρροια» < *ti-lo- (με επίθημα -lo-), που συνδ. με άλλες Ι.Ε. λ. (όπου εμφανίζονται διαφορετικά επιθήματα), λ.χ. αρμ. t'rik' «κοπριά», αρχ. αγγλ. þīnan «είμαι υγρός», αρχ. σλαβ. tina «βούρκος» κ.ά.].

τσιρόνι (το) {τσιρον-ιού | -ιών} ψάρι με πεπιεσμένα πλευρά, γκριζογάλαζο ή λαδοπράσινο χρώμα, με κόκκινα μάτια που περιβάλλονται από χρυσοκίτρινο δακτύλιο, ζει σε λίμνες και ποτάμια, ψαρεύεται για τη σάρκα του και χρησιμοποιείται και ως δόλωμα.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *τσίρος* (βλ.λ.)].

τσίρος (ο) **1.** το αποξηραμμένο σκουμπρί (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) άνθρωπος με αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κάτισχνος, λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *κηρίς* «είδος ψαριού» (με τσιτακισμό), αβεβ. ετύμου, ίσως < *κηρός* «κερί», λόγω τού χρώματος τού ψαριού. Ωστόσο, η ίδια ακριβώς ερμηνεία θα μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί για να στηρίξει την προταθείσα αναγωγή στο αρχ. *κιρρός* «ωχρός» (βλ. λ. *κίρρωση*)].

τσιροσαλάτα (η) {δύσχρ. τσιροσαλατών} σαλάτα με βάση λεπτές φέτες τσίρου μέσα σε λαδόξιδο, που προσφέρεται ως ορεκτικό.

τσιρότο (το) ➝ τσηρώτο

τσίσα κ. **τσίσια** (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η ούρηση και (συνεκδ.) τα ούρα: *κάνω ~* || *τα ~ τού μωρού* ΣΥΝ. κάτουρο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. τουρκ. çiş].

τσίτα[1] (η) ➝ τσήτα

τσίτα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μαϊμού: *σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν την ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çita].

τσιτακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο τής τροπής τού συμφώνου «κ» σε «τσ» (ουρανική προφορά) και τού «γκ» σε «τζ» μπροστά από τα φωνήεντα /e/ και /i/ και το ημίφωνο /j/, καθώς και (σπανιότ.) τού «τ» σε «τσ» πριν από διάφορα φωνήεντα, λ.χ. *Καρύκης > Καρύτσης.*
[ΕΤΥΜ. < τσ-, κατ' αναλογίαν προς το *ητακισμός*].

τσιτάτο (το) παράθεμα από τον γραπτό ή προφορικό λόγο σημαντικού προσώπου, το οποίο χρησιμοποιεί κανείς στον δικό του λόγο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Zitat < γαλλ. citation «παράθεση χωρίου» < ρ. citer < λατ. citāre «καλώ, επονομάζω»].

τσιτάχ (το) {άκλ.} ταχύτατο αιλουροειδές (φθάνει τα 110 χλμ. ανά ώρα) που μοιάζει με τίγρη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cheetah (οπτικό δάνειο) < χίντι chītā «λεοπάρδαλη» < σανσκρ. chitraka < chitra «κηλίδα, στίγμα»].

τσίτι (το) {χωρ. γεν.} κοινό βαμβακερό ύφασμα με απλή ύφανση. — (υποκ.) **τσιτάκι** (το), **τσίτινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çit].

τσιτσερόνε (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ξεναγός ή διερμηνέας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cicerone «εύγλωττος, ευχερής στην έκφραση» < κύρ. όν. Cicerone, από τον αρχ. Ρωμαίο ρήτορα Κικέρωνα (λατ. Cicero), γνωστό για την ευφράδειά του].

τσιτσί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (όταν απευθυνόμαστε σε μωρά ή μικρά παιδιά) το κρέας: *φάε λίγο ~.*
[ΕΤΥΜ. Λ. τής νηπιακής γλώσσας, που προέρχεται από το αρχ. *τιτθίον*, υποκ. τού *τιτθός* «μαστός» (πβ. κ. ιταλ. ciccia, σλαβ. tsitsa)].

τσιτσίδι επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς ρούχα, σε κατάσταση γύμνιας: *κυκλοφορούσε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τσιτσί* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

τσίτσιδος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει κανένα ρούχο, εντελώς γυμνός: *έκαναν τσίτσιδοι μπάνιο στη θάλασσα* ΣΥΝ. ολόγυμνος.

τσιτσιδώνω ρ. μετβ. {τσιτσίδω-σα, -θηκα, -μένος} ξεγυμνώνω κάποιον· κυρ. μεσοπαθ.: *τσιτσιδώθηκε και βούτηξε στο νερό.*

τσιτσιμπίρα κ. **τζιτζιμπίρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναψυκτικό με πιπεράτη γεύση, που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα από λεμόνι, ζάχαρη, τζίντζερ και νερό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ginger beer < ginger «αρωματικό φυτό» (< παλ. γαλλ. gimgibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber) + beer «μπίρα»].

τσιτσιρίζω ρ. ➝ τσυτσυρίζω

τσιτσίρισμα (το) ➝ τσυτσυρίζω

τσίτωμα (το) ➝ τσήτωμα

τσιτώνω ρ. ➝ τσητώνω

τσιτωτός, -ή, -ό ➝ τσητωτός

τσιφ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. όρος τού διεθνούς εμπορίου, που δηλώνει ότι στην τιμή εμπορευμάτων που πωλήθηκαν και μεταφέρονται με πλοίο συμπεριλαμβάνεται το κόστος τους, η ασφάλιση και ο ναύλος μέχρι την άφιξη στο λιμάνι προορισμού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C.I.F., αρκτικόλεξο από τις λ. C[ost] «αξία», I[nsurance] «ασφάλεια», F[reight] «ναύλος»].

τσιφλικάς (ο) {τσιφλικάδες} ο ιδιοκτήτης τσιφλικιών, ο μεγαλοκτηματίας.

τσιφλίκι (το) {τσιφλικ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) το αγρόκτημα μεγάλης εκτάσεως που ανήκε σε έναν ιδιοκτήτη και το καλλιεργούσαν αγρότες, οι οποίοι όφειλαν να δίνουν στον ιδιοκτήτη (τσιφλικά) μέρος τής σοδειάς και να του παρέχουν υπηρεσίες χωρίς αμοιβή **2.** (μτφ.) καθετί που ιδιοποιείται κανείς αυθαίρετα: *θεωρεί τα πάντα ~ του* || *εδώ μέσα δεν είναι ~ σου να κάνεις ό,τι θέλεις!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiftlik].

τσιφλικούχος (ο) (λόγ.) ο τσιφλικάς.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *τσιφλίκι* + *-ούχος* < *έχω*].

τσιφούτης (ο) {τσιφούτηδες}, **τσιφούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τσιγγούνης, ο φιλάργυρος. Επίσης **τσιφούτισσα** (η). — **τσιφουτιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çıfıt «Εβραίος»].

τσιφούτικος, -η/-ια, -ο αυτός που χαρακτηρίζει τον τσιφούτη: *~ συμπεριφορά.*

τσιφτετέλι (το) {τσιφτετελ-ιού | -ιών} **1.** ανατολίτικος αντικριστός ή ατομικός χορός, αυτοσχεδιαστικός και αισθησιακός, που βασίζεται στο ρυθμικό λίκνισμα τού σώματος **2.** (συνεκδ.) η μουσική και το τραγούδι που βασίζεται σε αυτό τον χορό: *άκουγε τσιφτετέλια στο ραδιόφωνο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiftetelli].

τσίφτης (ο) {τσίφτηδες}, **τσίφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που τα κάνει όλα τέλεια, άψογα: *Είσαι ~! Μου έκανες καλή δουλειά!* || (και ως προσφώνηση) *γειά σου, Πέτρο, τσίφτη!* || *«χτύπα τα πόδια, τσίφτισσα, τσιγγάνα τουρκογύφτισσα»* (λαϊκ. τραγ.) ● **2.** (α) είδος γερακιού (β) μικρό πουλί σαν σπουργίτι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. qift «γεράκι», πβ. κ. *ξεφτέρι, σαΐνι*].

τσίφτικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε τσίφτη, άψογος, τέλειος. — **τσίφτικα** επίρρ.

τσίχλα[1] κ. (παλαιότ.) **τσίκλα** (η) {τσιχλών} μαστίχα που κυκλοφορεί συσκευασμένη σε τεμάχια μικρού μεγέθους (όπως οι καραμέλες), περιέχει γαλακτώδη χυμό και γλυκαντικές ουσίες (ζάχαρη) και τη μασάει κανείς για πολλή ώρα χωρίς να την καταπίνει. — (υποκ.) **τσιχλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chicle < μεξικ. ισπ. chicle < tzictli (γλώσσα Ναχουάτλ των Αζτέκων)].

τσίχλα[2] (η) {τσιχλών} **1.** μικρό εντομοφάγο ωδικό πτηνό με στητό παράστημα, πυρρόξανθο ή καστανό πάνω μέρος και υπόλευκο κάτω στήθος και πλευρά διάστικτα συνήθ. με σκούρες κηλίδες **2.** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ αδύνατος ΣΥΝ. τσίρος.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μτγν. *κίχλα* (με τσιτακισμό) < αρχ. *κίχλη* (βλ.λ.)].

τσιχλόφουσκα κ. (παλαιότ.) **τσικλόφουσκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσίχλα που, όταν τη μασάει κανείς, μπορεί να δημιουργεί φούσκες.

Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. (το) Ταμείο Συντάξεως Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Τ.Σ.Ν. (το) Ταμείο Συντάξεως Νομικών.

τσογλάνι (το) {τσογλαν-ιού | -ιών} (υβριστ., συνήθ. για νεαρούς) ο αλήτης, άνθρωπος με πολύ κακή συμπεριφορά. — (μεγεθ.) **τσόγλανος** κ. **τσογλαναράς** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çoğlan < iç oğlan «νεαρός υπηρέτης» (< oğlan «παιδί»)].

τσοκ (το) {άκλ.} **1.** (σε οχήματα) μηχανικό εξάρτημα το οποίο περιορίζει την ποσότητα αέρα που εισέρχεται στο καρμπιρατέρ και διευκολύνει την έναυση τής μηχανής του οχήματος **2.** εξάρτημα των περιστροφικών εργαλείων (π.χ. δραπάνου, τόρνου κ.ά.) για να συγκρατεί το εργαλείο ή το προς επεξεργασία αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. choke, αρχική ρηματική σημ. «παρεμποδίζω την ανα-

πνοή αποφράσσοντας την οδό ή μολύνοντας τον αέρα»· ειδικά για μηχανές «εμπλουτίζω το καύσιμο μείγμα μειώνοντας την είσοδο αέρα στον αναμίκτη (καρμπιρατέρ)», < μέσ. αγγλ. choken, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cēace (> cheek «μάγουλο»)].

τσοκαρία (η) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση ΣΥΝ. τσόκαρο.

τσόκαρο (το) **1.** παντόφλα ή πέδιλο με ξύλινη σόλα, που κάνει χαρακτηριστικό θόρυβο στο περπάτημα **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. zocaro < λατ. socculus, υποκ. τού soccus «μικρό υπόδημα, παντόφλα», πιθ. από τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *σύκχοι· ὑποδήματα φρύγια* και *συκχάδες· εἶδος ὑποδήματος*].

τσόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το κουρέλι, το τσούλι (βλ.λ.) **2.** (αργκό) άνδρας που εκδίδεται **3.** (υβριστ.) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *τσούλι*].

τσολιαδίστικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τσολιά: ~ *ρούχα* / *φουστανέλα* **2. *τσολιαδίστικα*** (τα) η φορεσιά τού τσολιά. Επίσης **τσολιάδικος**.

τσολιάς (ο) {τσολιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο εύζωνος (βλ.λ.): *γεια σου, λεβέντη μου τσολιά!* || *τουρίστες φωτογράφιζαν τους* ~ *μπροστά από τη Βουλή* **2.** (συνεκδ.) ομοίωμα τσολιά (σημ. 1) που πωλείται ως τουριστικό αναμνηστικό (σουβενίρ). — (υποκ.) **τσολιαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσόλι* (βλ. λ. *τσούλι*)].

τσομπανάκος κ. **τσοπανάκος** (ο) νεαρός τσομπάνης: «~ *ήμουνα, προβατάκια έβοσκα*».

τσομπάνης κ. **τσοπάνης** (ο) {τσομπάνηδες κ. τσομπαναραίοι} ο βοσκός, ο ποιμένας. Επίσης **τσομπάνος** κ. **τσοπάνος**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çoban < περσ. šōbān < gōbān «βουκόλος»].

τσομπανόπουλο κ. **τσοπανόπουλο** (το) μικρός, νεαρός τσομπάνης.
[ΕΤΥΜ. < *τσομπάνης* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

τσομπανόσκυλο κ. **τσοπανόσκυλο** (το) **1.** σκύλος που χρησιμοποιείται από τους τσομπάνηδες για τη φύλαξη των κοπαδιών **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που δείχνει ιδιαίτερη πίστη και αφοσίωση στο αφεντικό του.

τσομπάνος (ο) → τσομπάνης

τσόνι (το) {τσον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουλί σπίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Διαλεκτ. λ., αγν. ετύμου].

τσόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσθετο κομμάτι υφάσματος, που τοποθετείται σε φορεσιά, για να μακρύνει ή να φαρδύνει **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που προστίθεται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συμπλήρωμα **3.** (ειδικότ.) (α) η εμβόλιμη σκηνή πορνό που παρεμβάλλεται κατά την προβολή ταινίας με διαφορετικό θέμα (β) (συνεκδ.) κάθε ταινία πορνό ή κασέτα βίντεο με τολμηρό περιεχόμενο: *ένας κινηματογράφος που προβάλλει τσόντες*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. zonta (ιταλ. giunta) «προσθήκη» < ρ. giungere «φθάνω (μέσ.) συνδέομαι, προστίθεμαι» < λατ. jungere «συνδέω, συνάπτω» (αρχ. *ζεύγ-νυ-μι*)].

τσοντάδικο (το) (λαϊκ.) λαϊκός κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό.

τσοντάρω ρ. μετβ. {τσοντάρισα} (λαϊκ.) **1.** (σε ρούχο, ύφασμα) προσθέτω τσόντα ΣΥΝ. ματίζω **2.** (μτφ.) συμπληρώνω το ποσό που απαιτείται για κάποιον σκοπό: *θα του τσοντάρει ο πατέρας του μερικά χρήματα, για να αγοράσει αυτοκίνητο*. — **τσοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zontare < zonta (βλ. λ. *τσόντα*)].

τσοντοσινεμάς (ο) {τσοντοσινεμάδες} (λαϊκ.) ο κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό ΣΥΝ. τσοντάδικο.

τσοπανάκος (ο) → τσομπανάκος

τσοπάνης (ο) → τσομπάνης

τσοπανόπουλο (το) → τσομπανόπουλο

τσοπάνος (ο) → τσομπάνης

τσοπανόσκυλο (το) → τσομπανόσκυλο

τσόπερ (το) {άκλ.} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. διάταξη που διακόπτει ή αποκαθιστά τη λειτουργία ηλεκτρικού κυκλώματος σε τακτά χρονικά διαστήματα • **2.** μοτοσυκλέτα με υπερυψωμένο τιμόνι και χαμηλό κάθισμα. — (υποκ.) **τσοπεράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chopper < chop «κόβω, διακόπτω» < παλ. γαλλ. c(h)oper < δημώδ. λατ. *cuppare «αποκεφαλίζω»].

τσότρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ξύλινο δοχείο κρασιού ή νερού ΣΥΝ. φλασκί.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çotra < ιταλ. ciotola < λατ. cotyla < αρχ. *κοτύλη* (βλ.λ.)].

τσουβαλάτα επίρρ. (λαϊκ.) μέσα σε τσουβάλι· στη ΦΡ. ***χύμα και τσουβαλάτα*** βλ. λ. *χύμα*.

τσουβάλι (το) {τσουβαλ-ιού | -ιών} **1.** καννάβινος σάκος μέσα στον οποίο αποθηκεύονται διάφορα προϊόντα· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) στο τσουβάλι*** εξαπατώ, παραπλανώ (κάποιον) (β) ***βάζω (κάποιον) στο ίδιο τσουβάλι (με άλλον)*** εξισώνω (κάποιον) αδίκως (με άλλον), ισοπεδώνω (γ) (εμφατ.) ***με το τσουβάλι*** για πολύ μεγάλη ποσότητα, αφειδώς: *ξοδεύει τα λεφτά* ~ **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού σάκου: *ένα* ~ *πατάτες* / *κρεμμύδια* ΣΥΝ. τσουβαλιά **3.** ρούχο πολύ τσαλακωμένο ή πολύ φαρδύ και άκομψο. — (υποκ.) **τσουβαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çuval < περσ. čuwāl / guwāl «σάκος»].

τσουβαλιά (η) η ποσότητα προϊόντος που χωράει ένα τσουβάλι.

τσουβαλιάζω ρ. μετβ. {τσουβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ, αποθηκεύω σε τσουβάλι ΣΥΝ. σακιάζω **2.** (μτφ.) (α) λέω κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *μας τσουβάλιασε στα ψέματα* (β) συλλαμβάνω και βάζω στη φυλακή: *χθες τσουβάλιασαν πολλούς λαθρομετανάστες* (γ) (μεσοπαθ.) για πολλούς ανθρώπους που στριμώχνονται μαζί (σε μέσο μεταφοράς κ.α.). — **τσουβάλιασμα** (το).

τσουγκράνα (η) {δύσχρ. τσουγκρανών} **1.** γεωργικό εργαλείο με σιδερένια δόντια στην άκρη, προσαρμοσμένα σε ξύλινο κοντάρι, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού χώματος από τις πέτρες και άλλα άχρηστα αντικείμενα **2.** ο ξύλινος πήχυς που χρησιμοποιείται για το ξέμπλεγμα νήματος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **γρατσούνα* (με αντιμετάθεση συλλαβών) < *γρατσουνώ* (βλ.λ.)].

τσουγκρανιά (η) **1.** ο χειρισμός τής τσουγκράνας **2.** (συνεκδ.) η γρατζουνιά, η αμυχή από χτύπημα τσουγκράνας.

τσουγκρανίζω ρ. μετβ. **1.** καθαρίζω με τσουγκράνα • **2.** γρατσουνίζω. — **τσουγκράνισμα** (το).

τσουγκρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσούγκρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) συγκρούω ελαφρά δύο αντικείμενα: *τσούγκρισαν τα ποτήρια τους* / *πασχαλινά αβγά*· ΦΡ. ***τα τσουγκρίζω (με κάποιον)*** τσακώνομαι, μαλώνω (με κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) συγκρούομαι (με κάποιον): *τα δύο αυτοκίνητα τσούγκρισαν* **3.** (μεσοπαθ.) ***τσουγκρίζομαι*** συγκρούομαι (με κάποιον): *τσουγκρίστηκαν στον δρόμο* (έπεσε ο ένας πάνω στον άλλον). — **τσούγκρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **συγκρίζω* (με τσιτακισμό και τροπή [i] › [u], πβ. κ. *συρίζω* – *τσυρίζω*, *σίζω* – *τσούζω*) < αρχ. *συγκρούω*].

τσούζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έτσουξα} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ καυστικό πόνο σε (κάποιον/κάτι), όπως όταν ρίχνουμε οινόπνευμα σε ανοιχτή πληγή: *πρόσεξε πώς θα βάλεις την αλοιφή στο τραύμα, γιατί θα σε τσούξει* **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχικό πόνο (σε κάποιον, επειδή λέω ή κάνω κάτι που τον ενοχλεί, τον πειράζει): *τον έτσουξαν τα λόγια του* || *δημοσιεύει μια είδηση που θα τους τσούξει* ♦ (αμετβ.) **3.** (α) είμαι δριμύς, προκαλώ καυστικό πόνο: *ένα υγρό που τσούζει, όταν το βάλεις στην πληγή* (β) αισθάνομαι ερεθισμό: *τα μάτια μου τσούζουν από το νέφος* **4.** (μτφ.) είμαι δριμύς: *το κρύο τσούζει* **5.** (μτφ.) είμαι δηκτικός: *μερικά πράγματα τσούζουν, όταν τ' ακούς* || *λόγια που τσούζουν*· ΦΡ. ***τα τσούζει*** πίνει πολύ, μεθάει **6.** (μτφ.) είμαι ακριβός: *οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί τσούζουν*. — **τσούξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σίζω* «εκβάλλω συριστικό ήχο» (ονοματοποιημένη λ.), με τσιτακισμό (πβ. κ. *συρίζω* – *τσυρίζω*) και τροπή [i] › [u] (πβ. κ. *συγκρούω* – *τσουγκρίζω*)].

τσουκάλα (η) › τσουκάλι

τσουκαλάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** το εργαστήριο τού τσουκαλά **2.** ο χώρος πωλήσεως τσουκαλιών και άλλων πήλινων ειδών.
[ΕΤΥΜ. < *τσουκαλάς* (πληθ. *τσουκαλάδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τσουκαλάς (ο) {τσουκαλάδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή ο πωλητής τσουκαλιών.

τσουκάλι (το) {τσουκαλ-ιού | -ιών} χύτρα από πηλό. — (υποκ.) **τσουκαλάκι** (το), (μεγεθ.) **τσουκάλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *τσούκ(κ)α* < ιταλ. zucca «κολοκυθιά, κολοκύθα» < μτγν. λατ. cucutia (με αποκοπή τής α' συλλαβής και αντιμετάθεση συμφώνων), για το οποίο βλ. λ. *κουκούτσι*].

τσουκαλιά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωράει ένα τσουκάλι.

τσουκάνι (το) {τσουκαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σφυρί για το πελέκημα τής πέτρας. — **τσουκάνισμα** (το), **τσουκανίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυκάνιον* (με τσιτακισμό και τροπή [i] › [u]), υποκ. τού *τυκάνη* «δοκάνη, αλωνιστικό εργαλείο» < αρχ. *τύκος* «σφυρί, πέλεκυς» + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. κ. *χο-άνη*). Το αρχ. *τύκος* ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *tuk- τού I.E. *teuk- (ρ. *τεύχω* «φτειάχνω, κάνω») και συνδ. με αρχ. σλαβ. tŭknǫti «χτυπώ, ωθώ», ρωσ. tknútí, αρχ. γερμ. dühen «πιέζω», αρχ. ιρλ. toll «τρύπα» κ.ά. Βλ. λ. *τυγχάνω*].

τσουκνίδα (η) ΒΟΤ. ποώδες φυτό καλυπτόμενο από «τρίχες» που τσιμπούν και προκαλούν έντονο κνησμό στο δέρμα ανθρώπου ή ζώου, όταν έρθει σε επαφή μαζί τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. λ., που ανάγεται στο αρχ. *κνίδη* «τσουκνίδα» (< *κνίδωση*, βλ.λ.), αλλά είναι αβέβαιη η ακριβής μορφολ. εξέλιξη. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. προέρχεται από τ. **κυνοκνίδη* (< *κύων, κυνός* + *κνίδη*) > **κυκνίδα* > **τσυκνίδα* > *τσουκνίδα*, ενώ κατ' άλλους από **ἀκανθο-κνίδη*. Τέλος, έχει προταθεί και η περίπτωση συμφυρμού των λ. *τσούχτρα* και *κνίδη*].

τσούλα (η) {σπάν. τσουλών} **1.** η γυναίκα ελευθερίων ηθών, η πόρνη **2.** κάθε ανήθικη γυναίκα. — (υποκ.) **τσουλάκι** κ. **τσουλί** (το) κ. **τσουλίτσα** (η), (μεγεθ.) **τσουλάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciulla, που αποσπάστηκε από τη λ. fan-ciulla «κοριτσάκι προεφηβικής ηλικίας» (αρσ. fanciullo), άλλος τ. τού fancello, υποκ. τού fante «μωρό, παιδάκι» (< λατ. infans, -antis)].

τσουλήθρα (η) {σπάν. τσουληθρών} παιχνίδι που συναντάται συχνά σε παιδικές χαρές ή σε πισίνες, το οποίο αποτελείται από κατηφορική λεία σανίδα με προστατευτικές πλευρές (κουπαστές), στην κορυφή τής οποίας κάθονται τα παιδιά και αφήνονται να γλιστρήσουν προς τη βάση της καταλήγοντας στο έδαφος (ή στο νερό, αν είναι σε πισίνα): *κάνω* ~ (αφήνομαι να γλιστρήσω στην τσουλήθρα).
[ΕΤΥΜ. < *τσουλώ* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. κ. *κολυμβ-ήθρα*].

τσουλί (το) → τσούλα

τσούλι κ. **τσόλι** (το) {τσουλ-ιού | -ιών} χαλί από φθαρμένο ύφασμα ΣΥΝ. κουρελού (βλ. λ. *τσόλι*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çul < αραβ. cūl].

τσουλούφι (το) {τσουλουφ-ιού | -ιών} τούφα μαλλιών, ιδ. αυτή που εξέχει στο μπροστινό ή πάνω μέρος τού κεφαλιού: *τον άρπαξε από το* ~ || *δεν είχε χτενιστεί και πετούσαν κάτι τσουλούφια στο κεφάλι του*· ΦΡ. ***θα σου βγάλω το τσουλούφι*** θα σε ξεμαλλιάσω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zülüf].

τσουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσουλάς... | τσούλ-ησα, -ιέμαι} ♦ **1.** (μετβ.) σπρώχνω (κάποιον/κάτι), ώστε να κυλήσει, κυλώ (κάποιον/κάτι) σε επίπεδη επιφάνεια: *προσπαθούσαν να τσουλήσουν στην κατη-*

φόρα το αυτοκίνητο που δεν έπαιρνε μπρος ♦ (αμετβ.) **2.** γλιστρώ πάνω σε μια επιφάνεια **3.** (αργκό) κινούμαι, παίρνω μπρος: *τσούλα να φύγουμε!* **4.** (α) (για υπόθεση, διαδικασία κ.ά.) εξελίσσομαι, προχωρώ προς τη διευθέτησή μου: *το θέμα μας τσουλάει, σύντομα θα τακτοποιηθεί* (β) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, επιτυγχάνω: *αυτή η εκπομπή δεν τσούλησε και τη σταμάτησαν.* — **τσούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **τσυλώ* < αρχ. *κυλώ*, με τσιτακισμό].

τσουμπλέκι (το) (συνήθ. στον πληθ.) μικροαντικείμενα που κουβαλάει κανείς μαζί του, συνήθ. αντικείμενα για πρόχειρο φαγητό (κατσαρολικά, μαχαιροπίρουνα κ.λπ.). — (υποκ.) **τσουμπλεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çömlek «πήλινο δοχείο»].

τσουνάμι (το) {άκλ.} πολύ μεγάλο θαλάσσιο κύμα που προκαλείται από υποθαλάσσιο σεισμό ή από ηφαιστειακή έκρηξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tsunami < ιαπων. tsunami < tsu «λιμάνι» + nami «κύμα»].

τσουνί (το) {τσουν-ιού | -ιών} **1.** ΒΟΤ. (για φύλλο ή καρπό) ο μίσχος, το κοτσάνι **2.** (ευφημ.) το πέος μικρού παιδιού ΣΥΝ. τσουτσούνι.
[ΕΤΥΜ. < **κυνίον*, υποκ. τού αρχ. *κύων, κυνός*, με τσιτακισμό].

τσούξιμο (το) {τσουξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ο καυστικός πόνος που αισθάνεται κανείς, λ.χ. όταν βάλουμε οινόπνευμα πάνω σε τραύμα, σε ανοιχτή πληγή.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*].

τσουπ {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** για τη δήλωση τής ξαφνικής εμφάνισης κάποιου: *εκεί που καθόμασταν, ~, να σου κι ο Πέτρος!* **2.** (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) για τη δήλωση τρόπου περπατήματος, συνήθ. αργού ή ασυνήθιστου: ~, ~, ~ *η γιαγιά κατάφερε να περάσει τον δρόμο μόνη της* **3.** (γενικότ.) για διάφορες κινήσεις ή ενέργειες: *αυτό το πλυντήριο είναι υπεραυτόματο: βάζεις τα ρούχα μέσα, ~, πατάς το κουμπί και, ~, τα κάνει όλα μόνο του!* **4.** για να δηλωθεί η ταχύτητα, συντομία κ.λπ.: *πήγα με το αυτοκίνητο και, ~, ήμουν εκεί σε 10 λεπτά.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cup, ηχομιμητ. λ.].

τσούπα κ. **τσούπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή κοπέλα. — (υποκ.) **τσουπί** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. tšupë, πιθ. υπό την επίδρ. τού περιληπτ. tšupëri «το σύνολο των κοριτσιών»].

τσουράπι (το) {τσουραπ-ιού | -ιών} **1.** κοντή χειροποίητη μάλλινη κάλτσα των χωρικών **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε χοντρή μάλλινη κάλτσα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çorap].

τσουράπω (η) {πληθ. τσουράπες} (μτφ.-μειωτ.) κακοντυμένη και απεριποίητη γυναίκα.

τσουρέκι (το) {τσουρεκ-ιού | -ιών} γλυκό αρτοσκεύασμα με αφράτη ζύμη, που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες, παλαιότ. συνδεδεμένο με τις γιορτές τού Πάσχα και που σήμερα καταναλώνεται οποιαδήποτε μέρα: *τους προσέφερε ~ μαζί με τον καφέ.* — (υποκ.) **τσουρεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çörek].

τσούρμο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) το πλήρωμα εμπορικού ή πολεμικού πλοίου: *οι Τούρκοι έπαιρναν Έλληνες νησιώτες στα ~ των πολεμικών τους πλοίων* **2.** (συνηθέστ.-καθημ.) το πλήθος ανθρώπων: *τον ακολουθούσε ένα ~ παιδιά.*
[ΕΤΥΜ. Άλλος τ. τής λ. *τσούρμα* (αντιδάν.) < ιταλ. ciurma «πλήρωμα πλοίου» < πορτ. chusma / churma < μτγν. λατ. c(e)leusma < αρχ. *κέλευσμα*].

τσουρουφλίζω ρ. μετβ. {τσουρούφλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καίω επιφανειακά: *η πλάτη του ήταν τσουρουφλισμένη από τον ήλιο* ΣΥΝ. καψαλίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστο συναίσθημα: *ο λογαριασμός τής εφορίας με τσουρούφλισε.* — **τσουρούφλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ονοματοπ. ρ. *τσουρώνω* και *τσουφλίζω* (μεσν.)].

τσουρουφλιστός, -ή, -ό αυτός που έχει τσουρουφλιστεί, καψαλισμένος.

τσουτσέκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μικρόσωμος, ο μικροκαμωμένος **2.** ο ανήλικος ● **3.** αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος ΣΥΝ. αναιδής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiçek].

τσουτσούνι (το) {τσουτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** το πέος (συνήθ. για παιδιά) **2.** (υβριστ.) πρόσωπο ανάξιο λόγου. — (υποκ.) **τσουτσουνάκι** (το). (μεγεθ.) **τσουτσούνα** κ. **τσουτσουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αναδιπλ. τ. τού *τσούνι* / *τσουνί* (βλ.λ.)].

τσουχτερός, -ή, -ό **1.** δριμύς, διαπεραστικός: *κάνει ~ κρύο* **2.** (μτφ.) δηκτικός: *~ λόγια* **3.** (μτφ.) πολύ ακριβός: *~ τιμές / λογαριασμός / πρόστιμο.* — **τσουχτερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) και το παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *κοφτ-ερός*].

τσούχτρα (η) {δύσχρ. τσουχτρών} **1.** μέδουσα που προκαλεί έντονο πόνο, φαγούρα και κοκκίνισμα, όταν τσιμπήσει (κάποιον): *τον τσίμπησε ~* || *η θάλασσα είχε τσούχτρες* **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) σαρκαστικός, δηκτικός άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) και το παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *πνίχ-τρα, ρουφήχ-τρα*].

τσόφλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το κέλυφος τού αβγού **2.** (κατ' επέκτ.) το περίβλημα, η φλούδα καρπού **3.** (μτφ.) ευτελής άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. *τσέφλιν* < αραβ. djefl. Κατ' άλλη (λιγότερο πιθ.) άποψη, *τσόφλι* < **έξω-φλοιον* (< *έξω* + *φλοιός*), οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *τσώφλοιο*].

τσόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χοντρό μάλλινο ύφασμα· ΦΡ. ***τι θα χάσω την τσόχα ή τα ραφτικά / τι πληρώνεις την τσόχα ή τα ραφτικά*** (i) για κάτι το οποίο το βρίσκει κανείς σε τιμή ευκαιρίας και γι' αυτό δεν αξίζει να ανησυχεί για τα χρήματα που θα δώσει (ii) για καθετί που συμβαίνει και δεν έχει καμία συνέπεια για κάποιον **2.** (συνεκδ.) το πράσινο χοντρό μάλλινο ύφασμα, με το οποίο καλύπτεται το τραπέζι τής χαρτοπαιξίας **3.** (συνεκδ.) η χαρτοπαιξία: *τον έφαγε η ~.* — **τσόχινος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çuha].

Τ.Σ.Π.Ε.Α.Θ. (το) Ταμείο Συντάξεως Προσωπικού Εφημερίδων Αθηνών-Θεσσαλονίκης.

τσυγκλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τσυγκλάς... | τσύγκλησ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κεντώ ζώο με κάτι αιχμηρό **2.** (συνήθ. μτφ. για πρόσ.) πειράζω, προκαλώ την αντίδραση κάποιου εξερεθίζοντάς τον (ενώ αυτός διστάζει): *πάψε να με τσυγκλάς, γιατί θα θυμώσω* || *δεν έφταιγε που τον χτύπησε· την τσυγκλούσε όλη την ώρα.* Επίσης **τσυγκλίζω**. — **τσύγκλημα** κ. **τσύγκλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσύγκλα*, άλλος τ. τής λ. *ξύγκλα* «όργανο τού αργαλειού» (νόθο σύνθ.) < *οξύς* + μεσν. *ούγκλα* < λατ. ungula «όνυξ, οπλή (ίππου)» (υποκ. τού unguis «νύχι»). Κατ' άλλη άποψη, < **τσιγκελώ* / *-ίζω* < *τσιγκέλι*].

τσύμα-τσύμα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** άκρη-άκρη **2.** (συνεκδ.) με δυσκολία, ίσα-ίσα, στο όριο, μόλις και μετά βίας: *~ τα φέρνουμε βόλτα* ΣΥΝ. με το ζόρι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cima «κορυφή (βλαστού), άκρη» < λατ. cīma / cȳma «κύημα, νεαρός βλαστός» < αρχ. *κῦμα* (άλλος τ. τού *κύημα* < *κύω / κυέω*)].

τσύνορο (το) ▸ τσίνορο

τσυρίδα (η) δυνατή και διαπεραστική φωνή.
[ΕΤΥΜ. < *τσυρίζω* (πβ. το σχήμα *σφραγίζω – σφραγίδα, φροντίζω – φροντίδα*)].

τσυρίζω ρ. αμετβ. {τσύριξα} βγάζω οξεία, διαπεραστική κραυγή: *τι έπαθες και τσυρίζεις;* ΣΥΝ. στριγκλίζω. — **τσύριγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συρίζω* (με τσιτακισμό, πβ. *κότσυφας – κόσσυφος*)].

τσυριχτός, -ή, -ό (για φωνή, τραγούδι) αυτός που παράγεται με οξύ, διαπεραστικό ήχο: *είχε μια αντιπαθητική ~ φωνή.* — **τσυριχτά** επίρρ.

τσυτσυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσυτσύρισα} παράγω συνεχή συριστικό ήχο, όπως το λάδι που καίγεται στο τηγάνι, τα υλικά που τσιγαρίζονται κ.λπ. — **τσυτσύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσυρίζω*, με εκφραστ. αναδιπλασιασμό τής πρώτης συλλαβής].

Τ.Τ.Ε. (η) Τράπεζα τής Ελλάδος.

Τ.Τ.Τ. (τα) (παλαιότ.) Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα.

Τυβίγγη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας, γνωστή για το πανεπιστήμιο και τους εκδοτικούς της οίκους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Tübingen < παλαιότ. Twivigia < μέσ. άνω γερμ. twing «τομέας δικαιοδοσίας, αρμοδιότητας»].

τυγχάνω ρ. αμετβ. {έτυχα} (αρχαιοπρ.) **1.** τυχαίνω (βλ.λ.) (συνήθ. με κατηγορούμενο ή κατηγορηματική μτχ.) είμαι, συμβαίνει να είμαι: *ο πρόεδρος τυγχάνει φίλος μου* || *ο νεαρός τυγχάνει προστατευόμενός μου* || *οι κύριοι τυγχάνουν εργαζόμενοι στην εταιρεία μας* **2.** (+γεν.) μου συμβαίνει (κάτι): *~ θεραπείας* || *~ τής αμέριστης υποστήριξης τής κυβερνήσεως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με έρρινο ένθημα *-γ-* και παραγ. επίθημα *-άνω*, πβ. κ. *μανθ-άνω*) < θ. *τυχ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *τευχ-* < I.E. *dheugh- «πιέζω, εφάπτομαι, αγγίζω», πβ. σανσκρ. duháti «αρμέγει», αρχ. γερμ. tuht «δύναμη, ισχύς» (> γερμ. tüchtig «άξιος, ικανός»), ιρλ. dúan «αρκεί, φθάνει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τεύχ-ω, τεῦχ-ος, τύχ-η* κ.ά.].

Τ.Υ.Δ.Κ. (η) Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων.

τυλιγάδι (το) {τυλιγαδ-ιού | -ιών} **1.** ξύλινη ράβδος που χρησιμοποιούν οι υφάντριες, για να τυλίγουν το νήμα ΣΥΝ. τυλιχτάρι **2.** ΦΙΛΟΛ. πάπυρος τυλιγμένος σε κύλινδρο ● **3.** (λαϊκ.) σκουλήκι που παρασιτεί στις ελιές.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τυλιγάδι(ο)ν* < *τυλίγω* + υποκ. επίθημα *-άδι(ο)ν*].

τυλιγαδιάζω ρ. μετβ. {τυλιγάδιασ-α, -τηκα, -μένος} τυλίγω νήμα σε τυλιγάδι. — **τυλιγάδιασμα** (το).

τυλίγω ρ. μετβ. {τύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (για νήμα, καλώδιο κ.τ.ό.) περιστρέφω κάτι γύρω από τον εαυτό του ή γύρω από (κάτι) άλλο: *~ το σκοινί γύρω από τον στύλο* || *~ την κλωστή στο καρούλι* || *~ το καλώδιο στο* || *~ το φιλμ / την πετονιά* ΑΝΤ. ξετυλίγω **2.** (ειδικότ.) κάνω κάτι ρολό: *~ το χαλί / τον χάρτη / μια αφίσα* ΑΝΤ. ξετυλίγω **3.** (συνεκδ.) σκεπάζω, περιβάλλω με κάλυμμα: *τύλιξε τα τρόφιμα με αλουμινόχαρτο* || *τύλιξε το πόδι με γάζα*· ΦΡ. ***τυλίγω (κάποιον) σε μια κόλλα χαρτί*** για την πειθαρχική ή ποινική δίωξη που θα υποστεί κάποιος, αφού συγκεντρωθούν τα αποδεικτικά στοιχεία που θα στηρίξουν την ενοχή του: *τον τύλιξαν σε μια κόλλα χαρτί και τον έστειλαν στον εισαγγελέα* **4.** (κατ' επέκτ.) συσκευάζω, περιβάλλω κάτι με χαρτί, ύφασμα κ.ά.: *θα πάρετε τα σουβλάκια στο χέρι ή να σας τα τυλίξω;* || *θα μου τυλίξετε το βάζο, γιατί είναι για δώρο;* **5.** (για τα μαλλιά) περιστρέφω τούφες μαλλιών γύρω από μπικουτί (βλ.λ.), για να τους δώσω ορισμένη φόρμα, γραμμή: *είχε τυλίξει τα μαλλιά της, για να κατσαρώσουν* || *ήρθε με τυλιγμένα τα μαλλιά* **6.** (μτφ.) περιβάλλω, κλείνω (κάποιον/κάτι) μέσα μου: *τους τύλιξε η ομίχλη* || *τον τύλιξε στην αγκαλιά της* || *την τύλιξε η γλυκιά νάρκη τού ύπνου* **7.** (μτφ.) εξαπατώ (κάποιον), καταφέρνω να τον κάνω να δεχθεί ό,τι του λέω με πονηρό τρόπο: *την τύλιξε τάζοντάς της λαγούς με πετραχήλια!* || *πρόσεξε μη σε τυλίξει και την παντρευτείς!* ΣΥΝ. ξεγελώ, παραπλανώ· (μεσοπαθ. **τυλίγομαι**) **8.** περιστρέφομαι γύρω από κάτι: *τα νήματα τυλίγονται αυτόματα γύρω από μεταλλικά πηνία* || *το φιλμ τυλίχτηκε σε λίγα δευτερόλεπτα στη μπομπίνα* **9.** μαζεύομαι, δίνω στο σώμα μου τέτοιο σχήμα, ώστε να μοιάζω με σφαίρα και να μην ξεχωρίζουν τα άκρα: *ο σκαντζόχοιρος τυλίχτηκε κι έγινε μια μπάλα* || *η γάτα τυλίχτηκε σαν κουβάρι* **10.** (+ με κάτι) καλύπτω το σώμα μου ή μέρος

του με ρούχο, κάλυμμα: *τυλίχτηκε στη γούνα της* || *το σώμα της ήταν τυλιγμένο σε μεταξωτά υφάσματα* || *το κεφάλι του ήταν τυλιγμένο με γάζες* || *τυλίχτηκε στο παλτό του* **11.** (ειδικότ.) σκεπάζομαι (με σεντόνι, κουβέρτα): *τυλίξου, γιατί θα κρυώσεις* || *να τυλιχτείς καλά και να προσέξεις να μην ξεσκεπαστείς* ΣΥΝ. κουκουλώνομαι **12.** (μτφ.) μπλέκομαι σε μια υπόθεση χωρίς να το θέλω ή παρασύρομαι από κάποιον με πονηρό τρόπο: *τυλίχτηκε στα δίχτυα τους και έχασε πολλά λεφτά* || *αυτός είναι αϊτός, δεν τυλίγεται εύκολα!* **13.** καλύπτομαι από κάτι, με περιβάλλει, ώστε να μη φαίνομαι: *το τάνκερ τυλίχτηκε στις φλόγες* || *το κτήριο είχε τυλιχτεί στους καπνούς.* — **τύλιγμα** (το) [μτγν.] κ. **τύλιξη** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐτύλιξα* τού μτγν. *τυλίσσω* (κατά το σχήμα *ἔπνιξα - πνίγω*) < αρχ. *τύλη* / *τύλος* «οτιδήποτε έχει κυρτωθεί από το βάρος, καμπούρα, προσκεφάλι». τεχν. όρ., < *tu-l- (με παρέκταση -l-), μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *teu- «φουσκώνω», πβ. σανσκρ. tulam «βαμβάκι, τούφα», αρχ. σλαβ. tylŭ «αυχένας», αρχ. πρωσ. tūlan «πολύ», αρχ. νορβ. þollr «δέντρο, σφήνα», γερμ. Dull «σκαλμός» κ.ά. Ομόρρ. *τυλ-ῶ (-όνω)*].

τυλιχτάρι (το) {τυλιχταρ-ιού | -ιών} το τυλιγάδι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *τυλιχτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *σφαχτ-άρι*].

τυλιχτός, -ή, -ό αυτός που έχει τυλιχτεί, ο τυλιγμένος.

τύλος (ο) (λόγ.) **1.** ο κάλος, ο ρόζος **2.** (ειδικότ.) η καμπούρα τής καμήλας ΣΥΝ. ύβος **3.** ΝΑΥΤ. ξύλινο ή μεταλλικό κατασκεύασμα που χρησιμεύει στην πρόσδεση καλωδίων τού πλοίου ΣΥΝ. τάκος **4.** ΒΟΤ. η μεμβράνη που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα διαχωριστικά τοιχώματα των ηθμοειδών σωλήνων τού φυτού.

[ΕΤΥΜ. αρχ., άλλος τ. τού ουσ. *τύλη* (βλ. λ. *τυλίγω*)].

τυλοφθόρος, -ος, -ο(ν) [1890] (για φάρμακα) αυτός που φθείρει και εξαλείφει τους κάλους.

[ΕΤΥΜ. < *τύλος* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

τυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τυλ-ώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κάλο **2.** (α) αυτός που είναι γεμάτος κάλους: ~ *πόδι* (β) ΙΑΤΡ. ***τυλώδες έλκος*** έλκος που χαρακτηρίζεται από υπερτροφική σκλήρυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τύλωμα (το) [μτγν.] {τυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σκληρό εξόγκωμα τού δέρματος, ο κάλος **2.** το υπερβολικό γέμισμα τής κοιλιάς από φαγητό ΣΥΝ. χορτασμός, κορεσμός, φούσκωμα.

τυλώνω ρ. μετβ. {τύλω-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για το στομάχι) παραγεμίζω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυλῶ (-όω)* < *τύλος* (βλ.λ.)].

τύμβος (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. τεχνητός λόφος από χώμα και πέτρες, που δημιουργείται πάνω από τάφους· (γενικότ.) ο μεγαλοπρεπής τάφος: *ο ~ των Μαραθωνομάχων* || *προϊστορικοί ~* **2.** μνημείο, αναμνηστική στήλη: *ύψωσαν ~ στη μνήμη του.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρό χωμάτινο βουναλάκι πάνω από τον τάφο», πιθ. < θ. *tu-bh- (με έρρινο ένθημα -m- και αποδάσυνση τού επιθήματος -bh-, πβ. κ. *θρό-μ-βος < τρέ-φ-ω*), μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *teu-bh- (τής ρ. *teu- «φουσκώνω»), πβ. λατ. tumēre «φουσκώνω», tumulus «βουναλάκι», (> ισπ. túmulo), αρχ. γερμ. dūmo (> γερμ. Daumen «αντίχειρας»), μέσ. ιρλ. tomm «λοφίσκος», ουαλ. tom «βουναλάκι» κ.ά. Το λατ. tumba (> γαλλ. tombe) είναι δάνειο από την Ελληνική].

τυμβωρύχος (ο) **1.** πρόσωπο που ανοίγει τάφους, για να τους συλήσει **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διασύρει τη μνήμη νεκρού ή εκμεταλλεύεται κάτι ιερό (από το παρελθόν) για δικό του όφελος. — **τυμβωρυχία** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τύμβος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*, πβ. κ. *ἀνθρακ-ωρύχος*].

τυμπανιαίος, -α, -ο [1744] (για πτώματα) εξογκωμένος σαν τύμπανο. — **τυμπανιαίως** επίρρ. [1888].

τυμπανίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τυμπάνισ-α, -τηκα, -μένος} παίζω τύμπανο.

τυμπανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο τού αφτιού: ~ *οστό* / *νεύρο* / *υμένας* **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο (το μουσικό όργανο) **3.** (για ήχους) αυτός που ηχεί σαν τύμπανο.

τυμπανισμός (ο) **1.** το χτύπημα τού τυμπάνου, η τυμπανοκρουσία **2.** ΙΑΤΡ. η διόγκωση τής κοιλιάς που επέρχεται από τη συσσώρευση αερίων στα έντερα ή στο στομάχι ΣΥΝ. μετεωρισμός. Επίσης **τυμπάνιασμα** (το) [1889] (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. αρχ. (σημ. 1) < *τυμπανίζω* < *τύμπανον*. Ως ιατρ. όρ. η λ. είναι αντιδάν. από αγγλ. tympanism].

τυμπανιστής (ο) [αρχ.], **τυμπανίστρια** (η) [αρχ.] {τυμπανιστριών} **1.** αυτός που χτυπάει το τύμπανο: *«ο μικρός ~»* (χριστουγεννιάτικο τραγούδι) ΣΥΝ. τυμπανοκρούστης **2.** ΣΤΡΑΤ. (ειδικότ.) ο στρατιώτης που χτυπά το τύμπανο για τη ρύθμιση τού βηματισμού κατά τη διάρκεια στρατιωτικών παρελάσεων.

τύμπανο (το) {τυμπάν-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. μουσικό όργανο, που αποτελείται από κοίλο ξύλινο ή μεταλλικό αντηχείο, πάνω από το οποίο τεντώνεται μια μεμβράνη· ο ήχος παράγεται με κρούση τής μεμβράνης, με πλήκτρο ή με τα χέρια· το τύμπανο ανήκει στα καθιερωμένα όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας και διαφέρει από άλλα κρουστά, κατά το ότι παράγει ήχο ορισμένου τονικού ύψους: *η συμφωνία κλείνει μέσα στις ομοβροντίες των τυμπάνων τής ορχήστρας·* ΦΡ. ***τα τύμπανα τού πολέμου*** το προάγγελμα έναρξης πολέμου: *ήχησαν ξανά ~ στη μαύρη ήπειρο* (πβ. λ. *κρουστός, ταμπούρλο, νταούλι*) **2.** ΑΝΑΤ. (στο αφτί) η τεντωμένη μεμβράνη που χωρίζει τον έξω ακουστικό πόρο από το μέσον ους ● **3.** ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) η τριγωνική επιφάνεια αετώματος (β) το στήριγμα τρούλου στους βυζαντινούς ναούς (γ) τοίχος κυκλικής, ελλειπτικής ή πολυγωνικής κάτοψης, πάνω στον οποίο στηρίζεται θόλος ● **4.** ΤΥΠΟΓΡ. ο περιστρεφόμενος κεντρικός κύλινδρος τυπογραφικού πιεστηρίου, με τον οποίο πιέζεται πάνω στην τυπογραφική πλάκα το χαρτί που τυπώνεται (βλ. λ. *τούμπανο*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τύμπανον* (με παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. *ὄργ-ανον, δρέπ-ανον, τρύπ-ανον* κ.ά.), αβεβ. ετύμου. σημιτ. αρχής, πβ. εβρ. top (πληθ. tuppim), αραμ. tuppa κ.ά., αν ληφθεί υπ' όψιν ότι το *τύμπανον* συνδέεται με τις οργιαστικές τελετές προς τιμήν τού Διονύσου και τής Κυβέλης. Λιγότερο πιθ. θεωρείται η παλαιότ. άποψη περί αναγωγής στο ρ. *τύπτω* (βλ.λ.), η οποία χαρακτηρίζει υστερογενές το έρρινο -m- (πβ. κ. σανσκρ. pra-stumpati «σπρώχνω με τα κέρατα»)].

τυμπανοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τυμπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με τύμπανο **2.** ο πολύ εξογκωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τυμπανοκρουσία (η) [1865] {τυμπανοκρουσιών} **1.** ΜΟΥΣ. το παίξιμο, το χτύπημα τού τυμπάνου **2.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) η θορυβώδης και επιδεικτική προβολή γεγονότος: *ο γάμος τού βασιλικού ζεύγους αναγγέλθηκε με τυμπανοκρουσίες·* ΦΡ. ***χωρίς τυμπανοκρουσίες*** χωρίς να γίνει θόρυβος, χωρίς μεγάλη προβολή, διαφήμιση κ.λπ.: ~ *κυκλοφόρησε το καινούργιο του βιβλίο.*

τυμπανοκρούστης (ο) [1766] {δύσχρ. τυμπανοκρουστών} ο τυμπανιστής.

[ΕΤΥΜ. < *τύμπανο* + *-κρούστης* < *κρούω*].

τυμπανοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. επιπλοκή τής χρόνιας ωτίτιδας που προκαλεί βαρηκοΐα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tympanosclerosis].

τυμπάνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο τυμπανισμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tympanose].

Τύμφη (η) όρος τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων· αλλιώς *Γκαμήλα*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το τοπωνύμιο *Στύμφαλος* εξαιτίας τού παράλλ. τ. *Στύμφη*].

Τυμφρηστός (ο) όρος τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τυ(μ)φρηστός* (το *-μ-* προφανώς κατά το *Τύμφη*, βλ.λ.) < **Τυ(μ)φρηττός*, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου].

Τυνησία (η) (αραβ. Al Jumhūrīyah at-Tūnusīyah = Δημοκρατία τής Τυνησίας) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τύνιδα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο. — **Τυνήσιος** (ο), **Τυνήσια** (ο), **τυνησιακός, -ή, -ό** [1894].

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Tunisie < αραβ. Tūnusīyah < Tūnis (ονομασία τής πρωτεύουσας τής χώρας), αγν. ετύμου. Μερικοί τη συνδέουν με τη φοιν. θεότητα Tanit].

Τύνιδα (η) η πρωτεύουσα τής Τυνησίας. Επίσης (λόγ.) **Τύνις** {Τύνιδος} κ. (λαϊκ.) **Τούνεζι** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αραβ. Tūnis (βλ. λ. *Τυνησία*). Ο τ. *Τούνεζι* αποτελεί οπτικό δάνειο από την ισπ. ονομασία Túnez (προφ. *Τούνεθ*)].

τυπάζω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βάζω σε καλούπια (τύπους) υλικό για την κατασκευή πλίνθων ή τη χύση μετάλλου **2.** (μτφ.) διαπλάθω, διαμορφώνω.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τύπος*].

τυπάκος (ο) (αργκό) συνήθ. νεαρός με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *ωραίος ~ ο φίλος σου* (βλ. κ. λ. *τύπος*).

τυπάς (ο) {τυπάδες} (αργκό) πρόσωπο με ιδιαίτερη προσωπικότητα και δικό του, ξεχωριστό ύφος.

Τ.Υ.Π.Ε.Τ. (το) Ταμείο Υγείας Προσωπικού Εθνικής Τραπέζης.

τυπικαρειό (το) (συνήθ. ορθ. *τυπικαριό*) ειδικός χώρος στα μοναστήρια τού Αγίου Όρους, όπου φυλάσσονται τα εκκλησιαστικά βιβλία.

[ΕΤΥΜ. < *τυπικάρης* + παραγ. επίθημα *-ειό* (πβ. *καρβουνάρης - καρβουναρειό*)].

τυπικάρης (ο) {τυπικάρηδες} ο καλόγερος που φροντίζει για την πιστή τήρηση τού μοναστικού τυπικού.

[ΕΤΥΜ. < *τυπικό* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *βαρκ-άρης*].

τυπικό (το) [μεσν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει την τυπική διάταξη των ακολουθιών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τη διάρκεια τού εκκλησιαστικού έτους (β) το κτητορικό τυπικό (βλ. λ. *κτητορικός*) **2.** (μτφ.) το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνεται κάτι: *ακολουθώ* / *παραβιάζω το ~* || *σύμφωνα με το ~* ● **3.** ΓΛΩΣΣ. το τυπολογικό (βλ.λ.) τμήμα τής παραδοσιακής γραμματικής, που πραγματεύεται τους τύπους των λέξεων· κυρ. η μορφολογία (βλ.λ.).

τυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι σύμφωνος με τους τύπους και τις καθιερωμένες συνήθειες: ~ *διαδικασία* / *συμφωνία* / *ενέργεια* / *φιλοφρόνηση* ΣΥΝ. συμβατικός **2.** (επιστ.) (α) αυτός που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο τύπο (είδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά): *ο πυρετός είναι ~ σύμπτωμα τής γρίπης* || *τα έντονα ζυγωματικά είναι ~ γνώρισμα των Μογγόλων* || *τα ~ χαρακτηριστικά φυλής* / *κοινωνίας* / *κοινωνικού στρώματος* (β) ΒΙΟΛ. ***τυπικό γνώρισμα*** χαρακτηριστικό γνώρισμα αποκλειστικά μιας ομάδας ζώων ή φυτών **3.** (α) αυτός που είναι χαρακτηριστικός (κατάστασης, φαινομένου, συμπεριφοράς κ.ά.): *η στάση της αποτελεί ~ εκδήλωση αδιαφορίας* || *~ παράδειγμα* / *περίπτωση δημοσιοϋπαλληλικής νοοτροπίας* (β) (ειδικότ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός συνόλου ή περιοχής: *είναι ~ Άγγλος· πάντα ακριβής στα ραντεβού του* || *το σούβλισμα αρνιού είναι ~ πασχαλινό έθιμο* **4.** αυτός που ακολουθεί χωρίς παρέκκλιση ό,τι προβλέπεται από έναν κανονισμό: *είναι πολύ ~ στη δουλειά του· έρχεται και φεύγει πάντα την προβλεπόμενη ώρα!* **5.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τους τύπους που ισχύουν στην κοινωνική συμβίωση: *είναι πολύ ~· πάντα θα θυμηθεί να μου τηλεφωνήσει στη γιορτή μου, όπου κι αν βρίσκεται* **6.** αυτός που γίνεται με επίσημο τρόπο: *την αρχική συμ-*

φωνία ακολούθησε και η ~ επικύρωση **7.** αυτός που σχετίζεται με επίσημη πιστοποίηση: *γνωρίζει από πρακτική εμπειρία τη δουλειά, αλλά δεν έχει τα ~ προσόντα* (π.χ. πτυχίο) **8.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια και τρόπους που χρησιμοποιούνται μεταξύ αγνώστων προσώπων, σε επίσημες καταστάσεις ή σε δημόσιες εμφανίσεις: *είναι ~ με τους υφισταμένους του και τους μιλάει πάντα στον πληθυντικό* || *στις ~ μορφές επικοινωνίας αποφεύγονται οι οικείες ή πολύ λαϊκές εκφράσεις* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τήρηση μόνο των κοινωνικών τύπων, χωρίς οικειότητα ή φιλική διάθεση, μη εγκάρδιος: *~ χαιρετισμός / χαμόγελο / χειραψία* || *οι σχέσεις τους είναι καθαρά τυπικές: ανταλλάσσουν μια «καλημέρα», μια «καληνύχτα» κι αυτό είναι όλο!* **9.** αυτός που γίνεται με επιφανειακό τρόπο (απλώς για να τηρηθούν οι τύποι): *επειδή βιάζονταν, έκαναν έναν ~ έλεγχο τού κτηρίου* || *μην ενοχλείστε, πρόκειται για μια ~ διαδικασία* **10.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τυποποίηση και που χρησιμοποιείται σε επίσημες ή σημαντικές κοινωνικά περιστάσεις: *στις αναφορές που συντάσσουμε σε δημόσιες υπηρεσίες χρησιμοποιούμε ~ γλώσσα* **11.** ΘΡΗΣΚ. ***τυπικά και τελετουργικά αντικείμενα*** αντικείμενα που χρησιμοποιούνται σε λατρείες, τελετουργίες και ιερές τελετές **12.** ΦΙΛΟΣ. ***τυπική Λογική*** κλάδος τής Λογικής (βλ.λ.) που ορίζει τους κανόνες ορθής λειτουργίας τής σκέψης, ώστε αυτή να προχωρεί χωρίς άλματα και αντιφάσεις ανεξάρτητα από το αν οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι κατά το περιεχόμενό τους ορθές **13.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τους τύπους, τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται ένα γλωσσικό στοιχείο, π.χ. τις μορφές μιας λέξης που κλίνεται **14.** ΧΗΜ. ***τυπικό βάρος*** το άθροισμα των ατομικών βαρών όλων των ατόμων που εμφανίζονται σε έναν χημικό τύπο **15.** ΝΟΜ. (α) ***τυπικός νόμος*** κάθε πράξη των οργάνων που έχουν οριστεί από την πολιτεία με σκοπό την άσκηση νομοθετικής εξουσίας ΑΝΤ. ουσιαστικός νόμος (β) ***τυπική ισχύς νόμου*** η ολοκλήρωση των νόμιμων διαδικασιών για την έκδοση νόμου ΑΝΤ. ουσιαστική ισχύς νόμου. — **τυπικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο σύμφωνος με τους τύπους», < αρχ. *τύπος*. Ήδη μτγν. είναι και η σημ. «συμβολικός, εξεικονιστικός». Οι σημ. 3-10 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. formel].

τυπικά – τυπικώς – τύποις – για τους τύπους. Το επίρρημα *τυπικώς* διαφέρει από το *τυπικά* κατά έναν λεπτό αλλά σημαντικό τρόπο: Το **τυπικώς** σημαίνει «από τυπικής πλευράς, όπως ορίζουν οι τύποι, η τυπική διαδικασία»: *Τυπικώς, για να είναι νόμιμη η απόφαση, απαιτούνται οι υπογραφές τριών υπουργών – Τυπικώς δεν επιτρέπεται να παρίσταται ο υποψήφιος κατά την κρίση τής διδακτορικής διατριβής.* Το **τυπικά** σημαίνει περισσότερο «φαινομενικά, επιφανειακά, για να τηρηθούν οι τύποι και τα προσχήματα», αντιτιθέμενο σημασιολογικά προς το «στην ουσία, ουσιαστικά»: *Τυπικά ζουν ακόμη μαζί, αλλά έχουν χωρίσει εδώ και δύο χρόνια – Τυπικά το οικόπεδο ανήκει στην Κοινότητα, αλλά το χρησιμοποιούν οι γείτονες για πάρκινγκ από τότε που ήρθαμε εδώ.* Διασαφείται ότι το *τυπικά* χρησιμοποιείται επίσης όπως το *τυπικώς*, αλλά κυρίως χρησιμοποιείται ως αντίθετο τού «κατ' ουσίαν, στην ουσία, ουσιαστικά, στην πραγματικότητα»: *Θέλω να συμφωνήσεις μαζί μου ουσιαστικά, όχι τυπικά.* Στην εμφατική, ιδιαίτερη χρήση του το επίρρημα τυπικά ισοδυναμεί με τα επιρρηματικά **τύποις** και **για τους τύπους**: *Τύποις συμμετέχουν κι αυτοί, ουσιαστικά όμως η επιχείρηση διευθύνεται από τους νέους ιδιοκτήτες – Έκαναν πως συμφωνούν για τους τύπους, στην πραγματικότητα τους χωρίζει μίσος αγεφύρωτο.*

τυπικότητα (η) [1812] {τυπικοτήτων} **1.** το να είναι κάτι σύμφωνο με τους τύπους, με ό,τι απαιτείται, προβλέπεται: *η ~ μιας διαδικασίας / μιας απόφασης / των προσόντων / ενός νόμου* **2.** η πιστή τήρηση των κανόνων, η συνέπεια: *στη δουλειά του τον διακρίνει η ~* **3.** η τήρηση των κοινωνικών τύπων, η συμβατικότητα: *ας αφήσουμε τις τυπικότητες· μπορούμε να μιλάμε στον ενικό* ΑΝΤ. οικειότητα.

τύπισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) νεαρή γυναίκα με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *στο μπαρ ήταν μια ~ μόνη της.*

τυποβαφείο (το) το εργαστήριο ή εργοστάσιο τυποβαφικής.

τυποβαφική (η) [1888] μέθοδος βαφής υφασμάτων, ώστε να αποκτούν ποικιλόχρωμα σχέδια. Επίσης **τυποβαφία** κ. **τυποβαφή**. — **τυποβαφικός**, -ή, -ό, **τυποβαφικ-ά / -ώς** επίρρ.

τυπογραφείο (το) [1766] ο χώρος (εργαστήριο ή εργοστάσιο) στον οποίο εκτυπώνονται βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά ή άλλα έντυπα: *Εθνικό Τυπογραφείο* (το επίσημο κρατικό τυπογραφείο, όπου εκτυπώνεται και η *Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*)· ΦΡ. **ο δαίμων τού τυπογραφείου** βλ. λ. *δαίμονας.*

τυπογραφία (η) [1598] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των μεθόδων και τεχνικών στοιχειοθεσίας και εκτύπωσης κειμένων ή εικόνων: *η ανάπτυξη / η εξέλιξη τής ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. typographia].

τυπογραφικός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τυπογραφία ή τον τυπογράφο: *~ επιμέλεια / πείρα / τεχνική* || *~ τέχνες* (οι επιμέρους κλάδοι τής τυπογραφίας) || *~ λάθος* ΣΥΝ. γραφικές τέχνες **2.** αυτός που χρησιμεύει ή συμβάλλει στην εκτύπωση: *~ μελάνι / στοιχεία* (μεταλλικοί ή ξύλινοι χαρακτήρες με τους οποίους στοιχειοθετείται το προς εκτύπωση κείμενο) / *μηχάνημα / πιεστήριο* **3.** ***τυπογραφικό*** (το) το τυπωμένο δεκαεξασέλιδο ΣΥΝ. δοκίμιο **4.** ***τυπογραφικά*** (τα) τα έξοδα εκτυπώσεως ενός εντύπου.

τυπογράφος (ο/η) [1856] ο ιδιοκτήτης ή ο τεχνίτης τυπογραφείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-γράφος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. typographus].

τύποις → τύπος

τυποκλοπία (η) [1782] {τυποκλοπιών} η λαθραία ανατύπωση μέρους ή και τού συνόλου ξένου συγγράμματος για κερδοσκοπικούς και γενικώς αθέμιτους σκοπούς ΣΥΝ. κλεψιτυπία. — **τυποκλοπικός**, -ή, -ό [1897].

τυποκλόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που διαπράττει τυποκλοπία.

τυποκλοπώ ρ. αμετβ. [1871] {τυποκλοπείς... | τυποκλόπησα} διαπράττω, ενεργώ τυποκλοπία.

τυποκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η προσήλωση στους τύπους και η υποτίμηση τής ουσίας ΣΥΝ. φορμαλισμός. — **τυποκράτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-κρατία* < *κράτος* (πβ. κ. *δημο-κρατία*), απόδ. τού γαλλ. formalisme].

τυπολάτρης (ο) [1893] {τυπολατρών}, **τυπολάτρισσα** (η) {τυπολατρισσών} πρόσωπο που μένει υπερβολικά προσκολλημένο στους εξωτερικούς τύπους και αδιαφορεί για την ουσία ΣΥΝ. φορμαλιστής.

τυπολατρία (η) [1888] {τυπολατριών} η υπερβολική προσκόλληση στους τύπους και η παραμέληση τής ουσίας. — **τυπολατρικός**, -ή, -ό [1893].

τυπολογία (η) [1853] {τυπολογιών} **1.** σύνολο, σύστημα τύπων **2.** επαγωγικού χαρακτήρα επιστημονική μέθοδος που αποσκοπεί στη συστηματοποίηση και ταξινόμηση τής γνώσης στα επιμέρους ερευνητικά αντικείμενα με βάση ορισμένους, καθορισμένους τύπους· βρίσκει εφαρμογές σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους, όπως η βιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γλωσσολογία κ.ά. **3.** ΓΛΩΣΣ. η ταξινόμηση των γλωσσών βάσει ομοιοτήτων και διαφορών που εμφανίζουν στη δομή τους (μορφολογική, συντακτική, φωνολογική), π.χ. η διάκριση των γλωσσών σε *κλιτές, συγκολλητικές* και *απομονωτικές / μονοσυλλαβικές* τού W. von Humboldt ή σε *εργαστικές* και *αιτιατικές* γλώσσες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. typologie].

τυπολογικός, -ή, -ό [1860] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τυπολογία **2.** ΓΛΩΣΣ. ***τυπολογικό*** (το) το τυπικό, το τμήμα τής σχολικής (παραδοσιακής) γραμματικής που περιλαμβάνει τους τύπους των λέξεων, το πώς σχηματίζονται, πώς κλίνονται κ.λπ. ΣΥΝ. μορφολογία. — **τυπολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

τυπομανής, -ής, -ές {τυπομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την τήρηση των τύπων, των συμβατικών κανόνων. — **τυπομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-μανής*, από το θ. τού αρχ. *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*].

τυπομάχος (ο/η) πρόσωπο που μάχεται τον Τύπο (εφημερίδες και περιοδικά).

τυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η τοποθέτηση σε καλούπια, τύπους (β) ο καθορισμός ενός σταθερού προτύπου βάσει τού οποίου γίνεται κάτι· η προσαρμογή σε συγκεκριμένο τύπο: *~ τής διδασκαλίας τής ιστορίας* || *η ~ των ονομασιών προϊόντων* **2.** ΟΙΚΟΝ. η μαζική βιομηχανική παραγωγή προϊόντων σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές, με ποσοτικά και ποιοτικά πρότυπα: *~ αγαθών / τροφίμων* **3.** (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, η κοινοτοπία: *~ ύφους.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardisation].

τυποποιητής (ο) μηχάνημα το οποίο γεμίζει δοχείο με συγκεκριμένο προϊόν, πωματίζει, κλείνει και εγκιβωτίζει.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. formulator].

τυποποιώ ρ. μετβ. {τυποποιείς... | τυποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) τοποθετώ (κάτι) σε τύπους, σε καλούπια (β) καθορίζω ένα σταθερό πρότυπο βάσει τού οποίου θα γίνεται κάτι: *~ τη διδασκαλία μαθήματος* **2.** ΟΙΚΟΝ. παράγω με τρόπο μαζικό προϊόντα σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές **3.** (η μτχ. ***τυποποιημένος***, *-η, -ο*) (α) (για προϊόντα) αυτός που παράγεται με βάση ορισμένα πρότυπα, ορισμένες προδιαγραφές (β) (μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: *~ έκφραση / ύφος / ερμηνεία* ΣΥΝ. κοινότοπος, τετριμμένος ΑΝΤ. πρωτότυπος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardise].

τύπος (ο) **1.** (γενικά) κατηγορία, είδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *~ ανθρώπων / κοινωνιών* || *αυτοκίνητο τελευταίου ~* (σύγχρονο μοντέλο ή σύγχρονης τεχνολογίας) || *~ αίματος* || *λεξικό νέου ~* (με νέα δομή, με καινοτομίες) || *αυτού τού ~ η συμπεριφορά με εκνευρίζει* || *άνθρωποι τέτοιου ~ με διασκεδάζουν*· ΦΡ. **τού τύπου** (+γεν. χωρίς άρθρο) που θυμίζει, που μοιάζει, όπως: *φοράει ρούχα ~ Έλβις Πρίσλεϋ* || *η λέξη αυτή χρησιμοποιείται σε φράσεις ~...* **2.** ο χαρακτήρας, η προσωπικότητα και το ύφος κάποιου: *είναι ~ κεφάτος / πονηρός / παράξενος* || *~ αντιπροσωπευτικός μιας νοοτροπίας* || *τι ~ είναι αυτός ο άνθρωπος;* || *αυτή η κοπέλα δεν ταιριάζει στον ~ μου* (στον χαρακτήρα μου, στο στυλ μου)· ΦΡ. (α) **ακουστικός τύπος** βλ. λ. *ακουστικός* (β) **οπτικός τύπος** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση τής όρασης ● **3.** (αργκό-ειρων.) ο άνθρωπος, το άτομο: *τι γυρεύει εδώ αυτός ο ~;* || *είναι ένας ~ ψηλός και γεροδεμένος*· ΦΡ. **(κάποιος) είναι ο τύπος μου** (κάποιος) είναι ο άνθρωπος που μου ταιριάζει **4.** αυτός που είναι ιδιότροπος ή εκκεντρικός: *αυτός κι αν είναι ~!* **5.** το πρότυπο, το υπόδειγμα: *αυτός είναι ο ~ πολίτη που θέλουμε να διαπλάσουμε*· ΦΡ. ***τύπος και υπογραμμός*** βλ. λ. *υπογραμμός* **6.** το σχέδιο, η φόρμουλα με βάση την οποία συντάσσεται και γράφεται κάτι: *~ αιτήσεως / αναφοράς* **7.** (συνεκδ.) το καλούπι, το εκμαγείο **8.** (μτφ.) τρόπος, μέσο δράσης: *αναζητούσαν κάποιον νόμιμο ~ για τη διευθέτηση τού ζητήματος* ΣΥΝ. φόρμουλα **9.** το αποτύπωμα, το ίχνος: *θέτω τον δάκτυλον επί τον ~ των ήλων* (βλ. λ. *ήλος*) **10.** η στάμπα: *ο ~ τής σφραγίδας* ● **11.** η εκτύπωση κειμένων και εικόνων, η τυπογραφία ● **12.** (περιληπτ.) ***Τύπος*** (ο) το σύνολο των εφημερίδων

και των περιοδικών, καθώς και το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται σε αυτά: *ο ~ θεωρείται «τέταρτη εξουσία»* || *η κρίση τού ~* (πτώση των πωλήσεων) || *ο έλεγχος τού ~* || *η ελευθερία τού ~* || *περιοδικός / ημερήσιος / πρωινός / λαϊκός / αθλητικός / πολιτικός / σκανδαλοθηρικός* (που προβάλλει κυρ. σκάνδαλα· αλλιώς *ροζ Τύπος*) / *έντυπος / ηλεκτρονικός (ραδιόφωνο – τηλεόραση)*· ΦΡ. (α) ***εκπρόσωπος τού Τύπου*** ο δημοσιογράφος: *οι ~ περίμεναν τον πρωθυπουργό* (β) ***εκπρόσωπος Τύπου*** πρόσωπο που έχει την ευθύνη για την ενημέρωση των δημοσιογράφων (σε κόμμα, εταιρεία, οργανισμό, υπουργείο κ.λπ.) (γ) ***υπουργός Τύπου*** υπουργός αρμόδιος για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (δ) ***Γραφείο Τύπου*** υπηρεσία υπουργείου, επιχείρησης κ.λπ. αρμόδια για την ενημέρωση των δημοσιογράφων, αλλά και για την παρακολούθηση των δημοσιευμάτων των εφημερίδων (ε) ***διά τού Τύπου*** μέσω των εφημερίδων και των ραδιοτηλεοπτικών μέσων· συνηθέστ. με δημοσίευμα ή συνέντευξη: *ο υπουργός έσπευσε ~ να διασκεδάσει τις φήμες περί παραιτήσεώς του* || *δυσφήμιση ~* (στ) ***πρακτορείο Τύπου*** ειδησεογραφικό πρακτορείο, οργανισμός που συγκεντρώνει και διακινεί ειδήσεις δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος μέσω δικτύου ανταποκριτών (ζ) ***συνέντευξη Τύπου*** βλ. λ. *συνέντευξη* (η) ***κίτρινος Τύπος*** τα σκανδαλοθηρικά και συκοφαντικά έντυπα • **13.** (μτφ.) μορφή συμπεριφοράς που έχει παγιωθεί από συνήθεια ή από εφαρμογή (εθιμικών ή δικαϊκών) κανόνων: *~ δικονομικοί / λατρείας* **14.** ΝΟΜ. ***τύπος (δικαιοπραξίας)*** το μέσο με το οποίο ο νόμος ή η συμφωνία των μερών επιβάλλουν να εξωτερικευτεί η δήλωση βουλήσεως για την κατάρτιση δικαιοπραξίας επί ποινή ακυρότητας τής τελευταίας (π.χ. συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο, δήλωση ενώπιον τής αρχής) **15.** η εξωτερική μορφή πράγματος, ενέργειας, συμπεριφοράς ή θεσμού, κατ' αντιδιαστολή προς το ουσιαστικό τους περιεχόμενο: *δίνει σημασία στους ~* || *κρατάει / τηρεί τους ~*· ΦΡ. ***για τους τύπους*** επειδή κάτι επιβάλλεται κοινωνικά: *τους έκανε τραπέζι ~* ΣΥΝ. για τα μάτια τού κόσμου, για το θεαθήναι ΑΝΤ. ουσιαστικά, πραγματικά **16.** (ο αρχαιοπρ. τ. ***τύποις*** ως επίρρ.) (α) σύμφωνα με τους τύπους, τυπικά: *είναι ~ σωστό· ουσιαστικά όμως δεν ισχύει* || *«Ο Γιόχαν Στράους υιός έγραψε αυτή την πόλκα [...] για να παρουσιαστεί στον χορό τής Ελληνικής Κοινότητας τής Βιένης, τον Ιανουάριο τού 1858. Είναι λοιπόν και ~ ένα πρωτοχρονιάτικο έργο»* (εφημ.) (β) γιατί έτσι πρέπει: *~ μένουν μαζί, στην πραγματικότητα η σχέση τους δεν είναι ουσιαστική* • **17.** η παράσταση που εκφράζει συμβολικά και αφηρημένα σχέσεις μεταξύ αριθμών, μαθηματικών συμβόλων, φυσικών μεγεθών ή χημικών ουσιών και ενώσεων: *αλγεβρικός / μαθηματικός / χημικός / μοριακός / συντακτικός ~* (βλ.λ.) • **18.** ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις διαφορετικές μορφές με τις οποίες εμφανίζεται μια λέξη (σε διαφορετικές διαλέκτους ή εποχές, κατά την κλίση κ.λπ.), η μορφή μιας λέξης: *ο ~ «λόγους» είναι αιτιατική πληθυντικού τής λέξης «λόγος»* || *δωρικός / ιωνικός / αιολικός / αττικός ~ ρήματος ή ουσιαστικού* || *~ τής καθαρεύουσας / τής δημοτικής* || *σπάνιος / αμάρτυρος / υποθετικός / λόγιος / εύχρηστος ~ λέξεως* **19.** ΒΙΟΛ. το αρχικό δείγμα στο οποίο στηρίζεται η περιγραφή ενός είδους, γένους κ.λπ. ζώου ή φυτού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυπικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τύπτω* (βλ.λ.). Ο τ. *τύποις* (σημ. 16) είναι δοτ. πληθ.].

τυποσκόπιο (το) {τυποσκοπί-ου | -ων} η λούπα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. *περι-σκόπιο*].

τυποτεχνικός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την τεχνική τής εκτύπωσης εντύπου. — **τυποτεχνικά** επίρρ.

τύπτω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ελέγχω, ψέγω: *τον τύπτει η συνείδησή του για την κακή πράξη που έκαμε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τύπ-jω* (πβ. κ. *κλέπτω* < **κλέπ-jω*) < θ. τυπ-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)teu-p- «πιέζω, σπρώχνω, ωθώ», πβ. σανσκρ. pra-stum-páti «σπρώχνω με τα κέρατα», tu(m)pāti «χτυπώ», αρχ. σλαβ. tŭpati «χτύπος, σφυγμός», tŭpŭtŭ «θόρυβος», πιθ. λατ. stupēre «εκπλήσσω, θαμπώνω» κ.ά. Ομόρρ. *τύπ-ος, τύψ-ις (-η), τυπ-ικός* κ.ά. Η σημασιολ. εξέλιξη «πιέζω» → «τύπος» δεν είναι άγνωστη σε άλλες γλώσσες (λ.χ. γαλλ. presser «πιέζω» – presse «τύπος»), ενώ οι εξειδικευμένες τεχν. χρήσεις τού ρ. «φτειάχνω καλούπι, αποτυπώνω επακριβώς» οδήγησαν στις σημ. «υπόδειγμα, πρότυπο» τής λ. *τύπος*].

τυπωθήτω (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η έγκριση (το «έχει καλώς») για να προχωρήσει μια τυπογραφική εργασία από τα προηγούμενα στάδια στο στάδιο τής εκτύπωσης: *ο επιμελητής τής έκδοσης έδωσε το ~*.
[ΕΤΥΜ. Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *τυπώ (-όω)* (βλ. λ. *τυπώνω*), απόδ. τού νεολατ. imprimatur (ρ. imprimere), το οποίο κατά τον Μεσαίωνα αποτελούσε απόδειξη εγκρίσεως εκ μέρους τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προκειμένου να τυπωθεί ή να δημοσιευθεί κάτι].

τύπωμα (το) [αρχ.] {τυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} η εκτύπωση: *το ~ τού βιβλίου / μιας σελίδας / μιας φωτογραφίας*. Επίσης **τύπωση** (η) [αρχ.].

τυπώνω ρ. μετβ. {τύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για εικόνα ή κείμενα) αναπαράγω τυπογραφικά ΣΥΝ. εκτυπώνω **2.** (συνεκδ.) εκδίδω: *έχει τυπώσει τρεις ποιητικές συλλογές* **3.** αποτυπώνω, χαράσσω με πίεση πάνω σε μαλακό σώμα: *~ σχέδια σε ύφασμα*· ΦΡ. ***τυπώνω στον νου / στο μυαλό μου*** αποτυπώνω, συγκρατώ καλά κάτι στον νου μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυπώ (-όω)* < *τύπος*].

τυπωτής (ο) [μτγν.], **τυπώτρια** (η) {τυπωτριών} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει εκτυπωτικές μήτρες **2.** πρόσωπο που τυπώνει κάτι.

τυπωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: *~ μηχανή* ΣΥΝ. εκτυπωτικός **2. *τυπωτικά*** (τα) τα έξοδα για την εκτύπωση εικόνων ή εντύπων.

τυράδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα στο οποίο πωλείται τυρί ΣΥΝ. τυροπωλείο.
[ΕΤΥΜ. < *τυράς* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (μέσω πληθ. *τυρ-άδες*), πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τυράγνισμα (το) → τυράννισμα

τυραγνώ ρ. ▸ τυραννώ

τυραννία (η) [αρχ.] {τυραννιών} **1.** η εξουσία τού τυράννου, το καταπιεστικό καθεστώς: *οι δικτάτορες επέβαλαν την ~ τους στη χώρα* **2.** (συνεκδ.-μτφ.) η καταπίεση, ο καταναγκασμός: *η ~ των γονιών / των δασκάλων* **3.** (μτφ.) η ταλαιπωρία, το βάσανο: *είναι ~ να κυκλοφορείς στο κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. παίδεμα, μαρτύριο **4.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) τυραννικός, δύστροπος άνθρωπος: *αυτό το παιδί είναι σκέτη ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

τυραννίδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κατά την αρχαιότητα) πολίτευμα στο οποίο ο τύραννος κατελάμβανε πραξικοπηματικά την εξουσία και κυβερνούσε απολυταρχικά **2.** (σήμερα) το δικτατορικό πολίτευμα ΑΝΤ. δημοκρατία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυραννίς, -ίδος* < *τύραννος*].

τυραννικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τύραννο: *~ εξουσία / καθεστώς / συμπεριφορά / αυθαιρεσία* **2.** (μτφ.) καταπιεστικός, βασανιστικός: *~ μεταχείριση / αγάπη* || *~ μέτρα*. — **τυραννικά** επίρρ.

τυραννίσκος (ο) [1818] (υποκ.) ο ασήμαντος ή μικρής ισχύος τύραννος: *διάφοροι ~ πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να δαμάσουν το φρόνημα τού λαού μας*.
[ΕΤΥΜ. < *τύραννος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

τυράννισμα κ. (λαϊκ.) **τυράγνισμα** (το) {τυραννίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καταπίεση που ασκεί κάποιος σε άλλον **2.** η ταλαιπωρία, τα βάσανα που υφίσταται κάποιος.

τυραννοκτόνος (ο) **1.** ο φονιάς τυράννου ή τυράννων **2.** ΙΣΤ. ***Τυραννοκτόνοι*** (οι) οι Αθηναίοι πολίτες Αρμόδιος και Αριστογείτων, οι οποίοι φόνευσαν το 514 π.Χ. τον τύραννο Ίππαρχο, συμβάλλοντας στον τερματισμό τής τυραννίδας. — **τυραννοκτονία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τύραννος* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

τύραννος (ο) {τυράνν-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που καταλύει τη δημοκρατία και εγκαθιδρύει αυταρχικό καθεστώς, στο οποίο κυβερνά αυθαίρετα ΣΥΝ. δικτάτορας **2.** (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται ή ενεργεί καταπιεστικά για τους άλλους: *δεν θέλω να έχω πάνω απ' το κεφάλι μου κανέναν ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός) δύστροπος άνθρωπος, που ταλαιπωρεί τους άλλους με τη συμπεριφορά του: *ο δάσκαλος αποκαλούσε τους μαθητές του «μικρούς τυράννους»* **4.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που γινόταν ηγέτης τού δήμου σε ολιγαρχικά πολιτεύματα και, αφού ανερχόταν στην εξουσία, κυβερνούσε με απόλυτο και ενίοτε βίαιο τρόπο. — (υποκ.) **τυραννίσκος** (ο) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από το προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα. Αμφίβολη παραμένει η συσχέτιση με το ετρουσκ. turan, προσωνυμία τής Αφροδίτης, καθώς και με το χετт. tarwana. Το ουσ. *τύραννος* προσδιόριζε απαρχής τον απόλυτο άρχοντα, τού οποίου η εξουσία δεν υπέκειτο σε καμία νομική διάταξη, αντιτιθέμενο έτσι προς το συνώνυμο *βασιλεύς* (βλ.λ.)].

τυραννόσαυρος (ο) {τυραννοσαύρ-ου | -ων, -ους} πολύ μεγάλος σαρκοφάγος δεινόσαυρος, που έζησε κατά την Κρητιδική Περίοδο και απολιθώματά του βρέθηκαν στη Β. Αμερική και την Α. Ασία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. tyrannosaurus].

τυραννώ [αρχ.] (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **τυραγνώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τυρανν-είς κ. -άς... | τυράνν-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ασκώ τυραννική εξουσία, κυβερνώ ως τύραννος ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω, καταπιέζω: *ο άντρας της την τυραννούσε μια ζωή* || *μην ~ το παιδί!* **3.** (η μτχ. ***τυραννισμένος***, -η, -ο κ. (λαϊκ.) ***τυραγνισμένος***) αυτός που δοκίμασε και δοκιμάζει πολλά βάσανα στη ζωή του ΣΥΝ. πολύπαθος, βασανισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

τυράς (ο) {τυράδες} **1.** πρόσωπο που πουλάει τυριά ΣΥΝ. τυροπώλης **2.** πρόσωπο που τρώει πολύ τυρί.

τυρβάζω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) καταπιάνομαι με κάτι επιδεικτικά· μόνο στη ΦΡ. ***περί πολλά / άλλα τυρβάζω*** (*μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά*, Κ.Δ. Λουκ. 10, 41) ασχολούμαι με άλλα (όχι με αυτά που πρέπει) ή ασχολούμαι με πολλά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυρβάζω* «ανακατεύω» < *τύρβη / σύρβη* «αναστάτωση, σύγχυση, αταξία», αγν. ετύμου, εκφραστ. λ. Οποιαδήποτε ετυμολόγηση προσκρούει στην ανεξήγητη εναλλαγή των αρχικών *τ- / σ-* προ τού *-υ-* (η υπόθεση ότι πρόκειται για προϊόν αναλογίας προς το ρ. *σύρω* είναι μάλλον παρετυμολογική), το δε θ. *τυρβ-* δεν δικαιολογείται ως Ι.Ε. λόγω τού τελικού κλειστού -b (θα αναμέναμε *twrbh-), πράγμα που καθιστά δυσχερή τη σύνδεση με αρχ. σκανδ. þorp «αγρόκτημα», αρχ. γερμ. dorf «χωριό», λατ. turma «ομάδα, τσούρμο» κ.ά. Εντούτοις, η απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ τής λ. *τύρβη* και τού λατ. turba «θόρυβος, ταραχή» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. turba είναι δάνειο από την Ελληνική].

> **τυρβάζομαι ή τυρβάζω;** Όπως φαίνεται από τη φρ. τού Ευαγγελίου, ο ορθός τ. είναι **τυρβάζη / -ει**, που είναι β' πρόσωπο οριστικής ενεστώτα τού ρ. **τυρβάζομαι**· το αρχ. ρ. **τυρβάζω** έχει άλλη σημασία («κινώ, αναταράζω, σαλεύω ή διάγω ευχάριστο βίο») και θα έδινε τον τ. **τυρβάζεις**.

τύρβη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο θόρυβος, η ταραχή: *η ~ μιας μεγαλούπολης / τής κοινωνικής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *τυρβάζομαι*].

τυρεμπόριο (το) {τυρεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο τυριού.

τυρέμπορος (ο/η) [1889] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους}

έμπορος τυριού. Επίσης (λαϊκ.) **τυρέμπορας** (ο).

τυρί (το) {τυρ-ιού | -ιών} **1.** γαλακτομικό προϊόν που παρασκευάζεται με ειδική επεξεργασία τού γάλακτος (με πήξη τής τυρίνης τού γάλακτος και την επίδραση πυτιάς, ανάμειξη, θέρμανση / ζύμωση κ.λπ.): ~ *σκληρό* (από παρατεταμένη κατεργασία, αργή ωρίμαση και προσθήκη λίγου νερού στη μάζα του· διατηρείται για πολύ καιρό, λ.χ. η γραβιέρα, το κεφαλοτύρι κ.ά.) || *μαλακό* ~ (με σύντομη κατεργασία, γρήγορη ωρίμαση, περισσότερο νερό στη μάζα του, διατηρείται στο ψυγείο, λ.χ. η φέτα, το τουλουμοτύρι, η κοπανιστή κ.ά.) || *άσπρο* / *κίτρινο* / *αλμυρό* ~ **2.** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) ο επαρχιώτης. — (υποκ.) **τυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυρίον*, υποκ. τού αρχ. *τυρός* (ήδη μυκ. tu-ro₂), που συνδ. με αβεστ. tūri- «πηγμένο γάλα», tūrya- «τυρί», μέσ. ινδ. tūra- «τυρί» κ.ά.].

> **τυριά: γλωσσική προέλευση...** Η ίδια η λ. **τυρί** είναι υποκ. τού αρχ. **τυρός**, μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά και είναι Ι.Ε. λ. (αρχ. περσ. tuiri-, μεσν. ινδ. tura- κ.ά.). Τυριά με ελληνικής προελεύσεως ονομασία είναι: **μανούρι, ανθότυρο / αθότυρος, μυζήθρα, κεφαλήσιο / κεφαλοτύρι, κοπανιστή**. Το **μανούρι** ανάγεται στο **μανός** (ενν. **τυρός**) «λεπτό (άπαχο) τυρί» (**μανός > μανούρα** μεσν. > **μανούρι** υποκ.). Το **αθότυρο(ς)** στο **αθός** (ο) + **τυρός**, όπου το **αθός** είναι από το **ανθός** (ο), μεταπλασμένο τ. τού **άνθος** (το). **Ανθότυρο / αθότυρος** είναι το «άνθος τού τυριού» (πβ. *ανθόγαλο*). Το **μυζήθρα** εμφανίζεται κατά τον 16ο αι. και παράγεται από το **ζυμήθρα** (με αντιμετάθεση των πρώτων συλλαβών) < **ζύμη** + **-ηθρα** (πβ. *δακτυλ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα* κ.τ.ό.). Από το **μυζήθρα** και το τοπωνύμιο *Μυζηθράς* > *Μυστράς*. Το **κεφαλοτύρι** (ή **κεφαλήσιο τυρί**) πήρε το όνομά του από το σχήμα του (σχήμα κεφαλιού), ενώ η **κοπανιστή** (< **κοπανίζω**) από τον τρόπο παρασκευής της. Η ελληνικότατη **φέτα** είναι λεκτικά ξένης προελεύσεως, αφού το *φέτα* ανάγεται στο ιταλ. fetta ή βεν. feta. Από το «φέτα τυριού», που θα σήμαινε «πλατύ κομμάτι (τυριού)», έγινε το *φέτα* κατά παράλειψη τής λ. *τυρί*. Και το επίσης ελληνικότατο **κασέρι** είναι τουρκικής λεκτικής προελεύσεως, από το τουρκ. kaşer. Η **παρμεζάνα** είναι το ιταλ. Parmigiano, το επίθ. τής ιταλ. πόλης Parma. Η **γραβιέρα** προέρχεται από το όνομα τής ελβετικής πόλης Gruyère, γνωστής για το ομώνυμο τυρί (η λ. πέρασε στην Ελληνική μέσω τού ιταλ. groviera). Ξενικό είναι, τέλος, το **ροκφόρ**, προϊόν τής ομώνυμης γαλλικής πόλης Roquefort.

τυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση τού τυριού ΣΥΝ. τυροδοχείο, τυροθήκη.
[ΕΤΥΜ. < *τυρί* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *καφετ-ιέρα*].

Τυρινή (η) η εβδομάδα και κυρ. η Κυριακή μετά την Κυριακή τής Αποκριάς ΣΥΝ. Τυροφάγος (η).

Τύρναβος (ο) {-ου κ. -άβου} πόλη τής Θεσσαλίας στον νομό Λάρισας. — **Τυρναβίτης** (ο), **Τυρναβίτισσα** (η), **τυρναβίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. *Τίρναβος* (ορθότ. γρ.) < σλαβ. Tirnovo «αγκαθότοπος»].

τυροβόλι (το) {τυροβολ-ιού | -ιών} **1.** μικρό καλάθι από βρύα, μέσα στο οποίο αποστραγγίζεται το τυρόπηγμα **2.** (συνεκδ.) το τυρόπηγμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυροβόλιον*, υποκ. τού *τυροβόλος* < *τυρός* + *βόλος* (< *βάλλω*)].

τυρόγαλα (το) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το ωχροκίτρινο υγρό που υπολείπεται μετά την πήξη τού γάλακτος ΣΥΝ. ορός γάλακτος. Επίσης **τυρόγαλο**.

τυροδοχείο (το) η τυριέρα. Επίσης **τυροδόχη** (η).

τυροειδής, -ής, -ές [1839] {τυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τυροκαυτερή (η) τυροσαλάτα με πικάντικη γεύση.

τυροκομείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού τυροκόμου.

τυροκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ο βιομηχανικός κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή και την εμπορία τυριού.

τυροκομικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τον τυροκόμο ή την τυροκομία: ~ *προϊόντα*.

τυροκόμος (ο/η) [1889] πρόσωπο που παρασκευάζει τυρί.

τυροκομώ ρ. αμετβ. {τυροκομείς... | κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} παρασκευάζω τυρί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυροκομῶ* < *τυρός* + *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

τυροκροκέτα (η) {δύσχρ. τυροκροκετών} κροκέτα από τυρί.

Τυρόλο (το) περιοχή τής Δ. Αυστρίας. — **Τυρολέζος** (ο), **Τυρολέζα** (η), **τυρολέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Tyrolo, από το κάστρο τού *Τυρόλου* (Tyrol), πιθ. < κελτ. tir «γη, χώρα»].

τυρόπηγμα (το) {τυροπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πηγμένο γάλα, πριν μετατραπεί σε τυρί.
[ΕΤΥΜ. < *τυρί* + *πήγμα* < *πήζω*].

τυρόπιτα (η) {δύσχρ. τυροπιτών} πίτα με γέμιση από τυρί. — (υποκ.) **τυροπιτάκι** (το) κ. **τυροπιτούλα** (η).

τυροπιτάδικο (το) (καθημ.) κατάστημα όπου πωλούνται τυρόπιτες.
[ΕΤΥΜ. < *τυρόπιτα* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

τυροπιτάς (ο) {τυροπιτάδες} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τυροπιτάδικου ή εργαζόμενος σε αυτό.

τυροπωλείο (το) [1889] το κατάστημα στο οποίο πωλείται τυρί (σε διάφορα είδη) ΣΥΝ. (λαϊκ.) τυράδικο.

τυροπώλης (ο) [αρχ.] {τυροπωλών}, **τυροπώλισσα** (η) {τυροπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει τυρί ΣΥΝ. (λαϊκ.) τυράς.

τυρός (ο) (λόγ.) το τυρί· ΦΡ. ***μεταξύ τυρού και αχλαδίου*** βλ. λ. *μεταξύ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *τυρί*].

Τύρος (η) πόλη τής αρχαίας Φοινίκης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φοιν. tsor «πέτρα, βράχος». Όμοιας προελ. είναι και η σύγχρ. αραβ. ονομασία Sur].

τυροσαλάτα (η) {δύσχρ. τυροσαλατών} κρεμώδης σαλάτα με κύριο συστατικό το τυρί.

τυροτρίφτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρίφτης τυριού.

τυροφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που τρώει πολύ τυρί **2.** ***Τυροφάγος*** (η) (α) η εβδομάδα μετά την Κυριακή τής Αποκριάς, κατά την οποία οι ορθόδοξοι χριστιανοί νηστεύουν το κρέας, αλλά τρώνε τυρί, γάλα, βούτυρο, αβγά και ψάρια (βλ. κ. λ. *Τυρινή*) (β) ***Κυριακή τής Τυροφάγου*** η τελευταία Κυριακή τής Αποκριάς. — **τυροφαγία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τυρός* + *-φάγος*, από το θ. τού αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγ-ητό*)].

Τυρρηνικό (Πέλαγος) (το) τμήμα τής Δ. Μεσογείου Θαλάσσης μεταξύ τής Ιταλικής Χερσονήσου και τής Κορσικής και τής Σαρδηνίας.

Τυρρηνός (ο), **Τυρρηνή** (η) ο Ετρούσκος. — **τυρρηνικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυρρηνός* / *Τυρσηνός* < τοπων. *Τύρρα* / *Τύρσα*, από όπου και λατ. *Tursci > Tusci (Etrusci), που συνδ. με το αρχ. *τύρσις* «πύργος, προμαχώνας», λατ. turris, οσκ. tiurri. Φαίνεται πως ολόκληρη η λεξιλογική οικογένεια είναι Ι.Ε. προελ. και ανάγεται σε ρίζα *dhergh- / *dhrgh- «στερεός, συμπαγής» (βλ. λ. *θρανίο*)].

Τυρταίος (ο) αρχαίος Έλληνας ελεγειακός ποιητής (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυρταῖος* < **τυρ-τός*, ρηματ. επίθ. τού θ. **τυρ-* < *(k^w)tur-, με διαφορετική αντιπροσώπευση τής συνεσταλμ. βαθμ., για την οποία βλ. τα ομόρριζα *τέ-ταρ-τος, τρά-πεζα, τε-τρά-κις*. Το όν. *Τυρταῖος* πιθ. σήμαινε «τέταρτος γυιος». Δεν ευσταθεί η υπόθ. περί ιλλυρικής αρχής].

τύρφη (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. οργανικό καύσιμο με μαύρο ή καστανό χρώμα, που σχηματίζεται από τη συσσώρευση και τη μερική αποσύνθεση των φυτικών υπολειμμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. turf «χλόη», που συνδ. με αρχ. σαξ. turf, αρχ. γερμ. zurf, αρχ. σκανδ. torf].

τυρφώδης, -ης, -ες [1869] {τυρφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με τύρφη **2.** αυτός που αποτελείται από τύρφη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τυφεκίζω ρ. ▸ τουφεκίζω

τυφέκιο (το) [1834] {τυφεκί-ου | -ων} (λόγ.) φορητό όπλο με μακριά κάννη και μεγάλο βεληνεκές: *παραλαβή συγχρόνων τυφεκίων από τον Στρατό Ξηράς* ΣΥΝ. τουφέκι, ντουφέκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tüfek. Ο τ. οφείλεται σε υπερδιόρθωση / υπεραστισμό (πβ. κ. *μπόμπα – βόμβα*)].

τυφεκιοφόρος, -ος, -ο [1847] **1.** αυτός που φέρει τυφέκιο: ~ *άγημα* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***τυφεκιοφόρος*** (ο) οπλίτης τού Στρατού Ξηράς οπλισμένος με τυφέκιο.
[ΕΤΥΜ. < *τυφέκιο* + *-φόρος* < *φέρω*].

τυφεκισμός (ο) ▸ τουφεκισμός

τύφη (η) ΒΟΤ. το φυτό ψάθα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *tū-bh- (με επίθημα -bh-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *teu- «φουσκώνω», πβ. λατ. tuber «όγκος», αρχ. γερμ. dūmo «αντίχειρας» (> γερμ. Daumen, αγγλ. thumb), γαλλ. truffe «τρούφα» κ.ά. Ομόρρ. *τύ-λη, τύ-μβ-ος*].

τυφικός, -ή, -ό [1879] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τύφο: ~ *νόσος* / *ουσία* / *βακτηρίδιο* **2.** ***τυφικός*** (ο) πρόσωπο που πάσχει από τύφο.

τύφλα (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η έλλειψη, η απώλεια τής όρασης ΣΥΝ. τυφλότητα, στραβομάρα, τυφλομάρα· ΦΡ. (α) ***τύφλα στο μεθύσι*** πολύ μεθυσμένος ΣΥΝ. σκνίπα, κουνουπίδι (β) ***δεν βλέπει την τύφλα του*** δεν βλέπει σχεδόν καθόλου, είναι θεόστραβος (γ) ***δεν ξέρει την τύφλα του*** δεν ξέρει τίποτε, είναι άσχετος (δ) ***τύφλα να 'χει ο (τάδε) μπροστά στον (δείνα)*** για πρόσωπο που ξεχωρίζει για κάποια ιδιότητά του τόσο, ώστε, αν συγκριθεί με κάποιον διάσημο για την ίδια ιδιότητα, αναδεικνύεται καλύτερο: *μπροστά στη γοητεία σου τύφλα να 'χει ο Μάρλον Μπράντο!* (ε) ***τύφλες και μούντζες! / τύφλα!*** προς κάποιον που σκοντάφτει ή κάνει κάτι αδέξια (στ) ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός*** βλ. λ. *νύφη* (ζ) ***τύφλα στα μάτια σου!*** φράση που λέει κάποιος όταν συναντήσει στον δρόμο κάποιον που μπορεί να ματιάζει, ενώ παράλληλα κάνει τον σταυρό του και φτύνει τρεις φορές, για να προλάβει το μάτιασμα.

τυφλαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} η τύφλα.
[ΕΤΥΜ. < *τύφλα* + *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα, σιχα-μάρα*].

τυφλοβδομάδα (η) {χωρ. πληθ.} χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος αδυνατεί να δει και να αξιολογήσει σωστά (κάτι/κάποιον) (λέγεται συχνά για τους ερωτευμένους).

τυφλοπάνι (το) {τυφλοπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πανί με το οποίο δένουν τα μάτια κάποιου για να μη βλέπει.

τυφλόμυγα (η) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο ένας παίκτης, έχοντας δεμένα τα μάτια του με μαντήλι, προσπαθεί να πιάσει κάποιον από τους συμπαίκτες του, οι οποίοι τον πειράζουν.

τυφλοπόντικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρόσωμο τρωκτικό με μικρά μάτια καλυμμένα από επιδερμίδα και ασθενική όραση, και με προεξέχοντες κυνόδοντες με τους οποίους σκάβει υπόγειες στοές· το σώμα του καλύπτεται από βελούδινο καστανό γκρίζο τρίχωμα και τρέφεται αποκλειστικά με φυτικές ουσίες ΣΥΝ. ασπάλακας **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που συνηθίζει να ζει στο σκοτάδι.

τυφλός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν βλέπει, που δεν έχει όραση ή έχασε την όρασή του ΣΥΝ. αόμματος, στραβός· ΦΡ. (α) ***η δικαιοσύνη είναι τυφλή*** για την αμεροληψία των δικαστών (η θεά Θέμις αναπαριστάται συνήθ. με πανί γύρω από τα μάτια) (β) ***ο έρωτας είναι τυφλός***

όταν είναι κανείς ερωτευμένος, δεν παρατηρεί τα ελαττώματα τού άλλου (γ) **τυφλό σύστημα** βλ. λ. *σύστημα* (δ) **τυφλή πτήση / προσγείωση** για αεροπορική πτήση / προσγείωση με τη χρήση μόνο των οργάνων πλοήγησης λόγω έλλειψης ορατότητας (ε) **στα τυφλά** χωρίς να ξέρει κάποιος πού ακριβώς θα βρει αυτό που ψάχνει ή ποιο είναι το αποτέλεσμα μιας επιλογής του: *ψάχνει ~ ρωτώντας δεξιά κι αριστερά* || *ραντεβού ~* (χωρίς να ξέρεις με ποιον θα συναντηθείς) **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που δεν έχει όραση, που δεν μπορεί να δει: *Σύνδεσμος Τυφλών* || *το σύστημα ανάγνωσης και γραφής για τυφλούς* || *γυαλιά / μπαστούνι ενός ~* ΣΥΝ. αόμματος· ΦΡ. **στους τυφλούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος** βλ. λ. *μονόφθαλμος* **3.** (α) αυτός που δεν αντιδρά στο φως (β) ΑΝΑΤ. **τυφλό σημείο** η περιοχή τού αμφιβληστροειδούς όπου καταλήγει το οπτικό νεύρο και η οποία, επειδή δεν έχει αισθητήρια κύτταρα, δεν είναι ευαίσθητη στο φως **4.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει είσοδο, αλλά όχι έξοδο: *~ δρόμος* ΣΥΝ. αδιέξοδος (β) αυτός που δεν έχει άνοιγμα προς τα έξω: *~ παράθυρο* **5.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν έχει αντίκρισμα, αντιστοιχία ή αποδέκτη: *~ παραπομπή* (όταν δεν υπάρχει αυτό στο οποίο παραπέμπει) || *~ μπαλιά* (β) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο: *~ χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης* **6.** (μτφ.) ο παράφορος, που δεν μπορεί να δει ή δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τις επιπτώσεις των πράξεών του: *~ πάθος / φανατισμός / βία* **7.** (μτφ.) απόλυτος, απεριόριστος: *~ υπακοή / εμπιστοσύνη / πίστη* **8.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία λογικής, κρίσεως, συνεπώς υπερβολικός: *~ μίσος / θυμός* **9.** (μτφ.) άβουλος, χωρίς δική του κρίση: *~ όργανο τής μοίρας* **10.** ΑΝΑΤ. **τυφλό έντερο** το αρχικό τμήμα τού παχέος εντέρου. — **τυφλά** επίρρ., **τυφλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-λός*, συχνό σε λ. που δηλώνουν ελάττωμα ή αναπηρία, πβ. *χω-λός, τραυ-λός*) < *τύφω* «σχηματίζω καπνό, καπνίζω» (βλ. λ. *τῦφος*), το δε επίθ. *τυφλός* δήλωσε αυτόν που έχει θολή όραση, που βρίσκεται στο σκοτάδι].

τυφλοσούρτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που σέρνει από κοντά, που καθοδηγεί κάποιον τυφλό **2.** (κακόσ.) πρόχειρο βοήθημα για τα σχολικά μαθήματα, στο οποίο βρίσκει κανείς εύκολα έτοιμες λύσεις ή απαντήσεις, χωρίς να αναγκαστεί να ψάξει και να σκεφτεί ΣΥΝ. λυσάρι **3.** (γενικότ.) κάθε βοηθητικό εγχειρίδιο με πρακτικές οδηγίες.
[ΕΤΥΜ. < *τυφλός* + *-σούρτης* / *σούρτης* < *σύρω* / *σούρνω*].

τυφλότητα (η) → τυφλός

τυφλώνω ρ. μετβ. {τύφλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερώ (από κάποιον) την όραση, τον καθιστώ τυφλό: *στα παλιά χρόνια τύφλωναν τους αιχμαλώτους* || (μεσοπαθ.) *τυφλώθηκε στον πόλεμο* ΣΥΝ. στραβώνω **2.** εμποδίζω (κάποιον) να δει (ρίχνοντάς του ισχυρό φως): *οι προβολείς μάς τύφλωσαν* || (μεσοπαθ.) *προς στιγμήν τυφλώθηκε από τα φλας των φωτογράφων* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να κρίνει σωστά, να μη μπορεί να εκτιμήσει τις καταστάσεις νηφάλια: *τον τύφλωσε το πολύ χρήμα / ο έρωτας / η ομορφιά της / το μίσος / το πάθος*. — **τυφλωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τυφλῶ (-όω)* < *τυφλός*].

τύφλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απώλεια τής οράσεως εξαιτίας οφθαλμικών βλαβών, παθήσεων ή εξωγενών αιτιών: *ο σοβαρός τραυματισμός του είχε ως αποτέλεσμα την ~* || *η ~ επήλθε στο τέλος τού βίου του* **2.** (μτφ.) η αδυναμία κάποιου να δει, να καταλάβει κάτι: *η πολιτική ~ ορισμένων ηγετών οδηγεί τις χώρες τους σε αδιέξοδα* || *πνευματική / ηθική ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

τυφοειδής, -ής, -ές [1862] {τυφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή τύφου: *~ πυρετός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. typhoïd].

τύφος (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης πάθηση που εκδηλώνεται με πολλές μορφές και προκαλείται από βακτηρίδιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῦφος* < *τύφω* «σηκώνω καπνό, καπνίζω» < **θύφ-ω* (με ανομοίωση των δασέων) < *dhu-bh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dheubh- «σκορπίζω, στροβιλίζω» (με παρέκταση -bh-), πβ. σανσκρ. dhūpa- «καπνός», αρχ. ιρλ. dub «μαύρος», γοτθ. daufs «πωρωμένος, κουφός», αρχ. αγγλ. dēaf (> αγγλ. deaf), αρχ. γερμ. toub «ανόητος» κ.ά. Ομόρρ. *θύ-ω* (βλ.λ.), *τυφ-λός* κ.ά. Η λ. *τῦφος* χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει ορισμένα είδη πυρετού, τα οποία συνοδεύονταν από απώλεια των αισθήσεων και θολούρα, λήθαργο].

τυφώνας (ο) **1.** βίαιος και καταστρεπτικός στρόβιλος αέρα με ταχύτητα 250-300 χλμ. την ώρα, που καλύπτει εκτεταμένες περιοχές και εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα στον Ειρηνικό, τον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, στην Καραϊβική Θάλασσα και στον Κόλπο τού Μεξικού ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που προκαλεί μεγάλες καταστροφές ή αναστάτωση στο πέρασμά του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυφῶν, -ῶνος*, θεωνύμιο τού μυθικού πατέρα των ανέμων, προελλην. αρχής, ίσως μικρασιατ. δάνειο. Η σύνδεση με το ρ. *τύφω* «σηκώνω καπνό» οφείλεται σε παρετυμολογία, όπως φαίνεται από τη διαφορετική ποσότητα τού *-υ-* (*τῦφος – Τῡφῶν*)].

τυχαίνω ρ. αμετβ. {έτυχα} (συνήθ. + γεν. προσ. αντων.) **1.** συμβαίνω (σε κάποιον) κατά τύχη (χωρίς να το επιδιώξει): *μου έτυχε μια ξαφνική δουλειά και πρέπει να φύγω* || *του έτυχε μια αναποδιά και χάλασε η δουλειά* || *άρπαξε την ευκαιρία αμέσως· δεν τυχαίνουν, βλέπεις, τέτοια στον καθένα κάθε μέρα!* **2.** (ειδικότ.) για κάτι που παθαίνει κανείς (χωρίς να φταίει): *όλο αναποδιές μού τυχαίνουν* || *του έτυχαν απανωτά προβλήματα* || *του έτυχαν βάσανα και δυσκολίες*· ΦΡ. (α) **είναι να μη σου τύχει** ως σχόλιο για κάτι κακό που συνέβη σε κάποιον, δηλώνοντας έτσι ότι το σημαντικό είναι να μη συμβεί κάτι σε κάποιον και όχι το τι θα κάνει αφού του συμβεί (β) **καλύτερα να μη σου τύχει (κάτι)** ως ευχή να μη συμβεί σε κάποιον κάτι κακό που συνέβη σε άλλον **3.** (τριτοπρόσ. **τυχαίνει, τυχαίνουν**) πέφτει (σε κάποιον) ο κλήρος, ο αριθμός λαχείου κ.λπ.: *μου έτυχε ο πρώτος αριθμός τού λαχείου* || *περιμένουν όλοι με αγωνία σε ποιον θα τύχει το δώρο* ΣΥΝ. λαχαίνω **4.** βρίσκομαι τυχαία (κάπου): *έτυχε κι αυτός στον καβγά τους* **5.** (απρόσ. **τυχαίνει** + *να*) συμβαίνει, γίνεται τυχαία: *~ καμιά φορά να μη φτάνει το τρένο στην ώρα του* || *~ να τον ξέρω κι εγώ* || *αν τύχει και περάσω ξανά από τα μέρη σας, θα σας επισκεφθώ* || (κ. απολύτως) *–Είναι δυνατόν να έγινε τέτοιο λάθος; –Έτυχε*· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **εική και ως έτυχε** βλ. λ. *εική* (πβ. λ. *τυγχάνω*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το θ. τού αόρ. β' *ἔ-τυχ-ον* (τού αρχ. *τυγχάνω*, βλ.λ.), κατά το σχήμα *λαμβάνω – ἔλαβον – λαβαίνω, μανθάνω – ἔμαθον – μαθαίνω*].

τυχαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται ή προκύπτει κατά τύχη, όχι σκόπιμα ή σχεδιασμένα: *~ συνάντηση / γνωριμία / επιλογή* || *μια ~ ανακάλυψη οδήγησε στη διαλεύκανση τού μυστηρίου* ΣΥΝ. απρόβλεπτος, συμπτωματικός ΑΝΤ. σκόπιμος, ηθελημένος **2. τυχαίο** (το) το απρόβλεπτο στοιχείο τής ζωής: *διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι προσεγγίζουν το ~ στη φύση, την κίνηση κ.λπ.* **3.** (μτφ.) ασήμαντος, οποιοσδήποτε συνηθισμένος άνθρωπος: *δεν είναι κανένας ~· πρόκειται για κορυφαίο επιστήμονα* ΣΥΝ. κοινός ΑΝΤ. σημαντικός, σπουδαίος, αξιόλογος. — **τυχαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ., **τυχαιότητα** (η) [1858].

τυχάρπαστος, -η, -ο [1892] αυτός που αναδείχθηκε σε ορισμένο τομέα όχι λόγω των ικανοτήτων του, αλλά λόγω τυχαίων περιστάσεων, τις οποίες εκμεταλλεύθηκε.
[ΕΤΥΜ. < *τύχη* + *αρπάζω* (πβ. κ. *αν-άρπαστος*)].

τυχεράκιας (ο) {τυχεράκηδες} πρόσωπο που ευνοείται από την τύχη: *έλα πάλι, τυχεράκια, τα κονόμησες!*
[ΕΤΥΜ. < *τυχερός* + μειωτ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματάκιας*].

τυχερό (το) **1.** αυτό που η τύχη φέρνει στον καθένα· κυρ. στη ΦΡ. **ήταν (το) τυχερό (του) να** η τύχη το ήθελε να...: *ήταν το ~ του να φύγει γρήγορα από τη ζωή* || *ήτανε ~ της να βρει καλό σύζυγο* **2. τυχερά** (τα) (i) τα μικροποσά που παίρνει κανείς ως φιλοδώρημα: *τα γκαρσόνια, εκτός από τον μισθό τους, έχουν και τα ~ τους* (ii) (γενικότ.) κάθε επιπλέον κέρδος ή όφελος που έχει κανείς σε μια δραστηριότητα: *λόγω τής δουλειάς του λείπει πολύ καιρό από το σπίτι· έχει όμως και τα ~ του: ταξίδια σε μακρινά μέρη, γνωρίζει άλλους λαούς κι ανθρώπους*.

τυχερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει καλή τύχη, που τον ευνοεί η τύχη: *~ άνθρωπος* || *~ στη ζωή / στο επάγγελμα / στον έρωτα / στα χαρτιά* || *στάθηκε / φάνηκε ~* || (παροιμ.) «*κάλλιο ~ παρά πλούσιος*» ΑΝΤ. άτυχος, κακότυχος, (λαϊκ.) γκαντέμης· ΦΡ. **τελευταίος και τυχερός** για κάποιον/κάτι που είναι στο τέλος μιας σειράς και αποδεικνύεται ή ελπίζεται να είναι τυχερός: *αυτή είναι η τελευταία και τυχερή προσπάθεια* || *τελευταία και τυχερή ερώτηση: όποιος τη βρει κερδίζει* || *ήταν ~· όλοι οι προηγούμενοι απέτυχαν* **2.** αυτός που γίνεται κατά τύχη, ο τυχαίος: *ήταν τυχερό αυτό το γκολ· η μπάλα χτύπησε σε κάποιον, άλλαξε πορεία και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα*· ΦΡ. **τυχερά παιχνίδια** παιχνίδια των οποίων η έκβαση εξαρτάται αποκλειστικά από την τύχη και όχι από τις ικανότητες τού παίκτη (λ.χ. στοιχήματα, λαχεία, ρουλέτα κ.λπ.) **3.** αυτός που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε κάποιον: *το 3 είναι ο ~ μου αριθμός* || *η Τρίτη είναι η ~ μου μέρα* ΣΥΝ. γουρλήδικος ΑΝΤ. γρουσούζικος **4. τυχερό** (το) βλ.λ. — (υποκ.) **τυχερούλης** (ο), **τυχερούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη, μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τυχηρός* < *τύχη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *τολμ-ηρός*].

τύχη (η) {τυχών} **1.** η υποθετική δύναμη που καθορίζει ευνοϊκά ή αρνητικά την έκβαση των γεγονότων, που αφορούν στους ανθρώπους και στις προσπάθειές τους: *η ~ ευνοεί τους τολμηρούς* || *έτσι το θέλησε η ~*· ΦΡ. (α) **τής τύχης τα γραμμένα** όσα θεωρείται ότι προκαθορίζει η μοίρα: *κανείς δεν γνωρίζει ~* (β) **έχω την τύχη με το μέρος μου** με ευνοεί η τύχη, είμαι τυχερός: *όποιος θα έχει την τύχη με το μέρος του, θα κερδίσει τον αγώνα* (γ) **ανοίγει η τύχη μου** βλ. λ. *ανοίγω* (δ) **(είμαι) άξιος τής τύχης μου** βλ. λ. *άξιος* ΣΥΝ. πεπρωμένο, (λόγ.) ειμαρμένη (ε) **αφήνω τα πράγματα στην τύχη τους** δεν προνοώ, αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν χωρίς να παρεμβαίνω (στ) **δοκιμάζω την τύχη μου** (σε κάτι) κάνω κάτι που έχει αβέβαιη έκβαση, ρισκάρω: *δοκίμασε την τύχη της στις επιχειρήσεις / στον κινηματογράφο / στο καζίνο* (ζ) **η τύχη γυρίζει την πλάτη (σε κάποιον)** για κακοτυχία, δυσμενή εξέλιξη: *τα είχε πάει πολύ καλά στον διαγωνισμό, αλλά στο τέλος η τύχη τού γύρισε την πλάτη* (η) **η τύχη χαμογελάει (σε κάποιον)** για την ευνοϊκή (για κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: *επιτέλους η τύχη μάς χαμογέλασε: κερδίσαμε το λαχείο!* (θ) **εγκαταλείπω / αφήνω (κάποιον) στην τύχη του** αδιαφορώ πλήρως για το τι θα συμβεί στο μέλλον σε κάποιον (που βρίσκεται ήδη σε δύσκολη θέση): *οι πλημμυροπαθείς διαμαρτύρονταν ότι η πολιτεία τούς έχει αφήσει στην τύχη τους* (ι) **(κάποιος / κάτι) δεν έχει (καμία) τύχη** (κάποιος/κάτι) δεν έχει (καμία) προοπτική για κάτι καλό, για επιτυχία: *προσπαθεί να πετύχει συμβιβασμό τώρα, γιατί, αν πάμε στο δικαστήριο, δεν έχει καμία τύχη* (ια) **κρατάω στα χέρια μου την τύχη (κάποιου)** η ζωή, η εξέλιξη, η πορεία (προσώπου ή θέματος) εξαρτάται από εμένα, από δικές μου αποφάσεις ή χειρισμούς: *οι αρχηγοί των υπερδυνάμεων κρατούν στα χέρια τους την τύχη όλου τού κόσμου* || *ο νέος διευθυντής κρατάει την τύχη των έκτακτων υπαλλήλων στα χέρια του* (ιβ) **πηγαίνω (κάπου) να βρω την τύχη μου / αναζητώ την τύχη μου** αναζητώ (κάπου) καλύτερες συνθήκες ζωής: *πήγε μετανάστης στην Αμερική να βρει την τύχη του* (ιγ) **αναζητώ καλύτερη τύχη** αναζητώ καλύτερες συνθήκες ζωής (ιδ) **η τύχη έπαιξε (σε κάποιον) άσχημο παιχνίδι** για τη δυσμενή κατάληξη υπόθεσης, η οποία εξελισσόταν θετικά ή έδινε ελπίδες για ευτυχή κατάληξη (ιε) **λέω την τύχη (κάποιου)** προλέγω το μέλλον (κάποιου): «*να σου πω την τύχη σου, να σου πω το ριζικό σου*» (ιστ) **καλή τύχη!** (ως ευχή) να πάνε όλα καλά! **2.** το

απρόβλεπτο στοιχείο στην έκβαση των πραγμάτων, το να γίνεται κάτι χωρίς να το έχει σχεδιάσει κανείς· ΦΡ. (α) **από τύχη** από τυχαία συγκυρία: *κέρδισε / τα κατάφερε* ~ (β) **στην τύχη** χωρίς να γνωρίζω ή να έχω προγραμματίσει κάτι: *δεν ξέρω ποιο είναι το σωστό· θα διαλέξω στην τύχη* (γ) **κατά τύχη** τυχαία: *όλα συνέβησαν* ~ **3.** (ειδικότ.) η καλοτυχία ή το σύνολο ευνοϊκών περιστάσεων: *με λίγη ~ θα τα καταφέρεις* || *έχει ~ στα χαρτιά / στην αγάπη / στη δουλειά* || *δεν είχε ~ στη ζωή του* || *δοκιμάζω την ~ μου* || *βασίζομαι στην ~ μου*· ΦΡ. (α) **τύχη βουνό** πολύ ευνοϊκή συγκυρία: *είχε ~: το αυτοκίνητό του καταστράφηκε, αλλά αυτός δεν έπαθε ούτε γρατζουνιά* (β) (παροιμ.) **αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει** ο τυχερός πετυχαίνει στη ζωή του (γ) **χαρά στην τύχη του!** είναι πολύ τυχερός: ~ *να πάρει τέτοια κοπέλα!* (δ) **πού τέτοια τύχη!** για να δείξουμε ότι δεν είμαστε τυχεροί και δεν μας συμβαίνουν τόσο ευχάριστα γεγονότα, όσο σε κάποιους άλλους, ότι δεν έχουμε την τύχη άλλων: *-Θα φύγετε στις διακοπές; -Μπα.* ~*!* (ε) **(κάποιος) κοιμάται κι η τύχη του δουλεύει** για κάποιον που όλα του έρχονται ευνοϊκά, χωρίς ο ίδιος να κάνει τίποτα (στ) (λόγ.) **τύχη αγαθή** *(τύχῃ ἀγαθῇ)* (ως επίρρ.) ευτυχώς: ~ *εμφανίστηκε ένα περιπολικό και οι επίδοξοι ληστές τράπηκαν σε φυγή* (ζ) **για καλή μου τύχη...** (σε αφήγηση) ευτυχώς για μένα: ~ *εκείνη την ώρα άρχισε να βρέχει και η φωτιά έσβησε* (η) **κάνω την τύχη μου** μου συμβαίνει κάτι και εξασφαλίζω καλή ζωή: *παντρεύτηκε την κόρη ενός βιομηχάνου κι έκανε την τύχη του!* **4. τύχες** (οι) η ζωή ή το μέλλον (κάποιου): *οι ~ των λαών των Βαλκανίων*· ΦΡ. **ενώνουμε τις τύχες μας** αποφασίζουμε να ζήσουμε μαζί ή να αγωνιστούμε μαζί: *θέλησαν να ενώσουν τις τύχες τους και να παντρευτούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τυχ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-τυχ-ον*) τού ρ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η **τύχη** στους αρχαίους ήταν μέση λέξη (media vox): σήμαινε και την «καλή τύχη» και, λιγότερο, την «κακή τύχη» (το ίδιο και η λατ. fortuna). Η λ. *τύχη* (από το **τυγχάνω**) σήμαινε αρχικά «αυτό που συναντά κανείς (στη ζωή του), που συντυχαίνει, που τον βρίσκει» (το λατ. fortuna προήλθε από το fors, fortis «ευκαιρία, το φερόμενο» από το ρ. ferre «φέρω»). **Τυχηρός** και νεοελλ. **τυχερός** (για το *η*, πβ. *σίδηρος > σίδερο, ξηρός > ξερός*) είναι «αυτός που έχει καλή τύχη», ενώ **ατυχής** και νεοελλ. **άτυχος** (για τον μεταπλασμό πβ. *ανωφελής – ανώφελος, απρεπής – άπρεπος* κ.τ.ό.) είναι «αυτός που δεν έχει (καλή) τύχη». Ο *τυχηρός / τυχερός* είναι και **ευτυχής**, ενώ ο *ατυχής / άτυχος* είναι **δυατυχής / δύστυχος**. Σε νεότερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε για την «καλή τύχη» το ξενικό **γούρι** και το **γουρλής**. Το μεσαιωνικό **αγούριν** επιτρέπει να δεχθούμε ότι η λ. προέρχεται από το λατ. augurium «(καλός) οιωνός» μάλλον παρά από τουρκ. uğur, που και αυτό έχει πιθανώς την ίδια προέλευση. Όπως συνέβη και σε άλλες περιπτώσεις, λέξεις προερχόμενες από ξένες γλώσσες (ιδ. από την Τουρκική) χρησιμοποιούνται παράλληλα με τις ελληνικές, εμφανίζοντας περισσότερο βιωματικό χαρακτήρα και υφολογική απόχρωση (πβ. *κήπος – μπαξές, αστυφύλακας – μπάτσος, έρωτας – σεβντάς* κ.ά.). Έτσι, κοντά στα *τυχερός άτυχος* χρησιμοποιούνται αντιστοίχως τα ξενικής προελεύσεως **γουρλής – γρουσούζης / γουρσούζης** και **γκαντέμης**, που υφολογικά είναι πιο εκφραστικές λέξεις. Οι λέξεις αυτές είναι τουρκικές (uğurlu και uğursuz «δυσοίωνος»), ενώ το *γκαντέμης* προέρχεται πιθ. από το τουρκ. kademsiz «άμοιρος – κακότυχος».

τυχοδιώκτης (ο) [1826] {τυχοδιωκτών}, **τυχοδιώκτρια** (η) [1894] {τυχοδιωκτριών} **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τις περιστάσεις και χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να επιτύχει: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αριβίστας **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ανήθικα μέσα για να επιτύχει τον σκοπό του ΣΥΝ. απατεώνας, παλιάνθρωπος. Επίσης **τυχοδιώκτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Glücksjäger].

τυχοδιωκτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τον τυχοδιώκτη: ~ *νοοτροπία / πολιτική / φύση / πνεύμα / πόλεμος / ζωή.* — **τυχοδιωκτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

τυχοδιωκτισμός (ο) [1895] ο τρόπος ζωής, η συμπεριφορά και η νοοτροπία τού τυχοδιώκτη ΣΥΝ. αριβισμός.

τυχόν επίρρ. **1.** ίσως, κατά τύχη: *αν ~ το ξεχάσω, θύμησέ μου το το πρωί*· επίσης συχνά με τα «μην» και «μήπως»: *πρόσεχε μην ~ και το χάσεις!* (σε απειλές, *μην τυχόν και*) αλίμονό σου αν...: *μην τυχόν και ξεχάσεις να μου φέρεις αυτό που σου ζήτησα!* **2.** (κ. ως επίθ.) πιθανός, ενδεχόμενος: *οι ~ ζημίες θα καλυφθούν από έκτακτες εισφορές.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. μτχ. *τυχών, -οῦσα, -όν*, αόρ. β' τού ρ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

τυχών, -ούσα, -όν {τυχ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), θηλ. -ουσών} τυχαίος (όχι επιλεγμένος)· οποιοσδήποτε, ασήμαντος, συνήθ. μαζί με το *πρώτος*: *παντρεύτηκε τον πρώτο τυχόντα* || *Να μου μιλάτε καλύτερα. Δεν είμαι η πρώτη τυχούσα!* Επίσης (καθημ.) **τυχόντας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

τύψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (συνήθ. στον πληθ.) ο έλεγχος που ασκεί η συνείδηση (σε κάποιον για κακή πράξη του): *νιώθω τύψεις* || *τον τρώνε οι ~* || *δεν έχει τύψεις για τις πράξεις του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τύψις* < αρχ. *τύπτω* (βλ.λ.)].

των οριστικό άρθρο ▸ ο, η, το

τωόντι επίρρ. (κ. προφορ. *τόντι*, συγκεκομμ. τ.) (λόγ.) πραγματικά, όντως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *τῷ ὄντι*].

τώρα επίρρ. **1.** αυτή τη στιγμή: *είμαι απασχολημένος ~* || *θα του τηλεφωνήσω ~* || *φεύγω ~ αμέσως* || *το θέλω εδώ και ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) **τώρα δα** αυτήν ακριβώς τη στιγμή (β) **από τώρα;** τόσο νωρίς;: ~ *θα φύγεις; Κάθισε λίγο ακόμη!* **2.** αυτή τη χρονική περίοδο, το παρόν: *μέχρι ~ ήμουν λίγο ιδεαλιστής· πρέπει όμως να αλλάξω αντιλήψεις!* || ~ *που ανθίζουν τα κλαριά* || (ως ουσ.) *με ενδιαφέρει το ~, όχι το παρελθόν*· ΦΡ. **από τώρα και στο εξής** βλ. λ. *εξής* **3.** σήμερα και στο εξής: *από ~ πρέπει να αρχίσεις την προετοιμασία σου* **4.** (+που) για να δείξουμε ότι έχει συντελεστεί, ολοκληρωθεί πλέον κάτι και το θεωρούμε δεδομένο: ~ *που σε ξέρω πια, μπορώ να σου πω ένα μυστικό...* || ~ *που γνωριστήκαμε, ας μιλάμε στον ενικό* || ~ *που τα είπαμε, κατάλαβα ότι δεν είχα δίκιο* **5.** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: ~ *φέρ' το μου, όχι αύριο!* || (απολύτως) *-Πότε θα μου φέρεις αυτό τον καφέ; -~!* (έρχεται, είναι έτοιμος) || (παροιμ.) *«άντρα θέλω, ~ τον θέλω»* **6.** για χρονικό σημείο πολύ κοντά στη στιγμή που μιλάμε (λίγο πριν ή μετά): ~ *το είπε, δεν το άκουσες;* || ~ *φεύγουμε, μη φωνάζεις!* || *είναι μια βδομάδα ~ κλεισμένος στο σπίτι του και δεν θέλει να δει άνθρωπο*· ΦΡ. (α) **τώρα μάλιστα!** (i) για να δείξουμε απογοήτευση: *~! Μόνο αυτό μας έλειπε!* (ii) για να δείξουμε ικανοποίηση για κάτι που στο τέλος γίνεται σωστά: ~*· έτσι είναι σωστό, όχι όπως το είχες πριν!* (β) **έλα τώρα!** για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν ευσταθούν αυτά που λέει ή κάνει ή ότι υπερβάλλει: ~*, τι είναι αυτά που μας λες;* || ~*, μην κάνεις σαν μωρό!* **7.** υπ' αυτές τις προϋποθέσεις, εν τοιαύτη περιπτώσει κ.λπ., έτσι όπως έχουν εξελιχθεί τα πράγματα: *Κακώς του έδωσες λεφτά χωρίς απόδειξη. ~, μην τον είδατε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, ήδη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *τῇ ὥρᾳ* (με επιρρ. χρήση), με έκκρουση. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή σε περίφραση **τὸ ὥρα*, κατ' επίδραση εκφράσεων όπως *τὸ νῦν, τὸ σήμερον* κ.ά.].

τωρινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει ή γίνεται τώρα: *η ~ κυβέρνηση* || *οι ~ νέοι* || *τα ~ ήθη* || *οι ~ μόδες* ΣΥΝ. σημερινός, σύγχρονος ΑΝΤ. αλλοτινός, παλιός.

Υ

Υ, υ: ύψιλον, το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τη διαμόρφωση τού ελληνικού αλφαβήτου, έτσι ώστε και οικονομικό να είναι (κάθε γράμμα να δηλώνει έναν φθόγγο) και λειτουργικό (να γράφεται και, κυρίως, να διαβάζεται με ευκολία), χρειάστηκε να επινοηθούν γράμματα που να δηλώνουν τα φωνήεντα. Αυτό έγινε με το *α*, το *ε*, το *ι* και το *ο* και, τελευταία από όλα, και με το *υ*. Επινοήθηκε το γράμμα ύψιλον, για να δηλώσει το φωνήεν [u] (*ῠ / ῡ*), το οποίο αργότερα στην αττική διάλεκτο προφέρθηκε ως [ü] (όπως περίπου το γαλλ. u στη λ. pure ή το γερμ. ü στη λ. über). Οι Ρωμαίοι μάλιστα, γνώστες τής ελληνικής γλώσσας και τής ελληνικής γραφής, έπλασαν ιδιαίτερο γράμμα στο αλφάβητό τους (που είναι εξέλιξη τού δυτικού / χαλκιδικού ελληνικού αλφαβήτου), το «ελληνικό y» (y Graecum: rhythmus, Thucydides, mythus, zephyrus), για να δηλώσουν επακριβώς την προφορά τού *υ* ως [ü], που δεν υπήρχε στη Λατινική. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής δέχονται ότι το γράμμα Υ στηρίχθηκε στο βορειοσημιτικό wāw, το οποίο στη σαμαρειτική του μορφή έδωσε το δίγαμμα *(F)*, ενώ στη φοινικική του μορφή χρησιμοποιήθηκε για να παραστήσει το [u], το ύψιλον. Δίγαμμα και ύψιλον, ως γνωστόν, είναι αντιστοίχως η συμφωνική και η φωνηεντική πλευρά τού ημιφώνου w (πβ. αρχ. **κλέF-ος > κλέος*, αλλά *κλυ-τός*· **ρέF-ω > ρέω*, αλλά *ρύ-αξ (ρυάκι), ρεῦ-μα)*. Το ότι επί πολλούς αιώνες (μέχρι τον 9ο/10ο αι. μ.Χ.) το *υ* προφερόταν ως [ü] και από τον 3ο αι. μ.Χ. είχε συμπέσει στην ίδια προφορά και το **οι**, έκανε ώστε οι Βυζαντινοί να το ονομάσουν **ὖ ψιλόν** (πβ. και **ἒ ψιλόν**) αντί τής αρχικής ονομασίας τού γράμματος που ήταν **ὖ**· αυτό, βεβαίως, δεν αλλάζει το γεγονός ότι στην αρχή τής λέξης το *υ* συνοδευόταν στην προφορά από δασύ πνεύμα (*ὑπό, ὑγρός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Υ, υ ύψιλον· το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ύψιλον, αριθμός*).

Υ.Α.Ε.Π. (η) Υπηρεσία Ασφαλείας Επισήμων Προσώπων.

ύαινα (η) {υαινών} **1.** σαρκοβόρο θηλαστικό που μοιάζει με σκύλο, έχει χαρακτηριστικά μεγάλα στρογγυλεμένα αφτιά και πανίσχυρες σιαγόνες και τρέφεται κυρ. με τα υπολείμματα τού κυνηγιού των λιονταριών, των τίγρεων κ.λπ. **2.** (μτφ.) αιμοβόρος και ύπουλος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαινα* < *ὗς* «χοίρος» + παραγ. επίθημα *-αινα* (πβ. κ. *λέ-αινα, τρί-αινα*). Το ζώο οφείλει την ονομασία του στην ομοιότητά του με τον χοίρο, τόσο στη μορφή όσο και ως προς την αγκαθωτή χαίτη. Το αρχ. *ὗς* (βλ. κ. *σῦς*) < Ι.Ε. *sū-s, πβ. λατ. sūs, αρχ. γερμ. su (> γερμ. Sau «γουρούνα»), μέσ. αγγλ. sowe (> αγγλ. sow «γουρούνα») κ.ά.].

Υακίνθη (η) γυναικείο όνομα.

Υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου} **1.** ΜΥΘΟΛ. ωραιότατος νέος, εγγονός τού Λακεδαίμονα και τής Σπάρτης, ο αγαπημένος τού Απόλλωνα, ο οποίος τον μεταμόρφωσε σε λουλούδι μετά τον θάνατό του **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *υάκινθος*].

υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου | -ων κ. -ίνθων, -ους κ. -ίνθους} καλλωπιστικό φυτό με έντονο άρωμα και πολυάριθμα μικρά άνθη, που μοιάζουν με κύπελλο κυανού, ροζ ή άσπρου χρώματος ΣΥΝ. ζουμπούλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑάκινθος / Fάκινθος* (αρχικός τ.), αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, παραλλήλως προς το λατ. vaccinium].

υαλεμπόριο (το) [1886] {υαλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο υαλικών. — **υαλέμπορος** (ο).

υαλικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος **2.** ***υαλικά*** (τα) τα οικιακά σκεύη που έχουν κατασκευαστεί από γυαλί ΣΥΝ. γυαλικά. Επίσης **υάλινος**, -η, -ο [αρχ.].

υαλοβάμβακας (ο) {υαλοβαμβάκων} πυκνή και μαλακή μάζα από ίνες γυαλιού, η οποία χρησιμοποιείται σε θερμικές και ηχητικές μονώσεις, ως εσωτερική επένδυση σε μπουφάν, καθώς και στη διήθηση οξέων και διαλυμάτων καυστικών αλκαλίων ΣΥΝ. υαλομέταξα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fibreglass].

υαλοβερνίκωμα (το) {υαλοβερνικώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. το υαλώδες επίχρισμα πήλινων ή φαγεντιανών αντικειμένων, με το οποίο μπορούν να γίνουν υδατοστεγή.

υαλοβερνίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επάλειψη επιφάνειας με υαλοβερνίκωμα.

υαλογράφημα (το) {υαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ημιδιαφανής διακοσμητική σύνθεση από χρωματιστά κομμάτια γυαλιού, που χρησιμοποιούνται για να καλύψουν μια επιφάνεια ή ένα άνοιγμα (λ.χ. σε ένα παράθυρο) ΣΥΝ. βιτρό.

υαλογραφία (η) {υαλογραφιών} **1.** η τέχνη και η τεχνική κατασκευής υαλογραφημάτων **2.** (συνεκδ.) το υαλογράφημα. — **υαλογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographie].

υαλογράφος (ο/η) **1.** ο κατασκευαστής υαλογραφημάτων **2.** όργανο για τη σχεδίαση ή τη μεταφορά σχεδίων πάνω σε γυαλί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographe].

υαλογραφώ ρ. αμετβ. {υαλογραφείς... | υαλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διακοσμώ με υαλογραφήματα μια επιφάνεια.

υαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {υαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γυαλί· στιλπνός, διαφανής ΣΥΝ. υαλώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υαλοκαθαριστήρας (ο) καθένας από τους δύο λεπτούς βραχίονες με ειδικό λαστιχάκι κατά μήκος τους, που είναι τοποθετημένοι στη βάση των μπροστινών ή και των πίσω τζαμιών τού αυτοκινήτου και χρησιμεύει στο καθάρισμά τους.
[ΕΤΥΜ. < *υαλο-* (< αρχ. *ὕαλος*, βλ. λ. *γυαλί*) + *καθαριστήρας*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. essuie-glace, αγγλ. windscreen wiper].

υαλόλιθος (ο) {υαλολίθ-ου | -ων, -ους} τεχνητή πλίνθος από συμπαγές γυαλί· το υαλότουβλο (βλ.λ.).

υαλομέταξα (η) {υαλομεταξών} ο υαλοβάμβακας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. soie de verre].

υαλόπαγος (ο) {υαλοπάγ-ου | -ων, -ους} λεπτό στρώμα πάγου, το οποίο δημιουργείται, όταν τα σταγονίδια τής βροχής, τού χιονόνερου ή τής ομίχλης αποτίθενται πάνω σε επιφάνειες με θερμοκρασία ίση ή χαμηλότερη τού σημείου πήξεως τού νερού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. verglas].

υαλόπανο (το) υλικό για την ενίσχυση ρευστών υλών οι οποίες χρησιμοποιούνται για την υγρομόνωση επίπεδων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. glass cloth].

υαλοπίνακας (ο) [1885] {υαλοπινάκων} (λόγ.) το τζάμι (βλ.λ.).

υαλόπλασμα (το) [1888] {υαλοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. η θεμελιώδης ουσία τού κυτταροπλάσματος, χωρίς τα κυτταρικά οργανίδια (βλ. λ. *οργανίδιο*) και τα έγκλειστα, η οποία είναι διαυγής σαν γυαλί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyaloplasme].

υαλοποιώ ρ. μετβ. [1847] {υαλοποιείς... | υαλοποίησα} μετατρέπω μια ύλη σε γυαλί. — **υαλοποίηση** (η) [1889].

υαλοπωλείο [1871] κ. (καθημ.) **γυαλοπωλείο** (το) (λόγ.) κατάστημα πωλήσεως γυάλινων σκευών· ΦΡ. ***ταύρος εν υαλοπωλείω*** βλ. λ. *ταύρος*.

υαλοπώλης (ο) [1871] {υαλοπωλών}, **υαλοπώλισσα** (η) {υαλοπωλισσών} **1.** ιδιοκτήτης υαλοπωλείου **2.** πρόσωπο που πωλεί υαλικά.

ύαλος κ. **ύελος** (η) {υάλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το γυαλί: *οπτική ~* (για την κατασκευή γυαλιών οράσεως) **2.** (συνεκδ.) ο υαλοπίνακας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαλος / ὕελος*, βλ. λ. *γυαλί*].

υαλοσκεπής, -ής, -ές [1863] {υαλοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ο σκεπασμένος ή στεγασμένος με γυαλί ΣΥΝ. τζαμωτός, τζαμένιος, υαλόφρακτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ύαλος* + *-σκεπής* < *σκέπω*].

υαλοστάσιο (το) [1883] {υαλοστασί-ου | -ων} (λόγ.) η τζαμαρία.
[ΕΤΥΜ. < *ύαλος* + *-στάσιο* (< *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι*)].

υαλοτέχνης (ο) [μτγν.] {υαλοτεχνών} ο υαλουργός (βλ.λ.).

υαλοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού γυαλιού και τής κατασκευής γυάλινων αντικειμένων ΣΥΝ. υαλουργία, υαλοποιία. — **υαλοτεχνικός**, -ή, -ό.

υαλότοιχος (ο) {υαλοτοίχ-ου | -ων, -ους} τοίχος από υαλότουβλα.

υαλότουβλο (το) δομικό υλικό που έχει την ιδιότητα να επιτρέπει στο φως να περνάει από μέσα του· χρησιμοποιείται είτε ως διακοσμητικό (σε διάφορα χρώματα) είτε για την κατασκευή τοίχων.

υαλουργείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού υαλουργού ΣΥΝ. υαλοποιείο.

υαλουργία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής κατασκευής και η διαδικασία τής παραγωγής γυάλινων ειδών ΣΥΝ. υαλοποιία **2.** η βιομηχανία τής κατασκευής ειδών από γυαλί. — **υαλουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

υαλουργός (ο/η) (λόγ.) τεχνίτης που κατασκευάζει γυάλινα είδη ΣΥΝ. υαλοποιός, υαλοτέχνης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑαλουργός* < *ὕαλος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

υαλόφρακτος, -η, -ο [1888] (λόγ.) αυτός που καλύπτεται με τζαμαρία: *~ χώρος* ΣΥΝ. τζαμωτός, υαλοσκεπής.

υαλόχαρτο(ν) (το) → γυαλόχαρτο

υαλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} υαλοειδής

(βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

υάλωμα (το) [μεσν.] {υαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατροπή ύλης σε γυαλί **2.** το σύνολο των γυάλινων μερών ενός οικοδομήματος ΣΥΝ. τζαμικά • **3.** το υαλογράφημα • **4.** το σμάλτο • **5.** ΙΑΤΡ. (α) οφθαλμική πάθηση των αλόγων, παρόμοια με γλαύκωμα (β) σπάνια δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό μικρών διαφανών ογκιδίων. Επίσης **υάλωση** (η).

υαλωτός, -ή, -ό [1880] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος.

υάρδα (η) → γιάρδα

Υ.Β.Ε.Τ. (το) Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας.

Υβόννη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Yvonne, χαϊδευτ. τού ον. Yves, γερμ. αρχής, που σημαίνει μάλλον «ήμερο έλατο»].

υβός, -ή, -όν [αρχ.] (λόγ.) καμπούρης, κυφός.

ύβος (ο) (λόγ.) **1.** η καμπούρα τής καμήλας **2.** ΙΑΤΡ. (α) παθολογικό εξόγκωμα τής ράχης ή τού στήθους λόγω παραμορφώσεως τής σπονδυλικής στήλης ή τού στέρνου· η καμπούρα (β) ***βουβάλειος ύβος*** η συγκέντρωση λίπους στον αυχένα σε περιπτώσεις χρόνιας λήψης κορτιζόνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὖβος* < *ὑβός* (με αναβιβασμό τού τόνου), ιατρ. όρ., αγν. ετύμου, με παραγ. επίθημα *-βός* και άλλων λ. που δηλώνουν σωματικό ελάττωμα, λ.χ. *στραβός, ραιβός* κ.ά.].

υβρεολόγιο (το) [1886] {υβρεολογί-ου | -ων} (περιληπτ.) το σύνολο των ύβρεων, λόγια που αποτελούν ύβρεις: *ξέσπασε σ' ένα φοβερό ~ εναντίον τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. βρισίδι.

ύβρη (η) → ύβρις

υβρίδιο (το) {υβριδί-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. φυτό ή ζώο που προέρχεται από τη διασταύρωση γενετικώς ανόμοιων ατόμων **2.** ΓΛΩΣΣ. σύνθετη λέξη τής οποίας τα στοιχεία προέρχονται από δύο διαφορετικές γλώσσες, π.χ. *βιντεοταινία, νεοκλασικός*· αλλιώς *νόθο σύνθετο*. — **υβριδικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybride < λατ. hybrida / hibrida / ibrida «γόνος διασταυρώσεως ετερογενών ζώων ή φυτών», αγν. ετύμου. Η ορθογρ. μορφή τής λ. οφείλεται σε παρετυμολογία προς το αρχ. *ὕβρις*].

υβριδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των φυσικών ή τεχνητών διεργασιών που οδηγούν στον σχηματισμό υβριδίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybridisme < hybride (βλ. κ. *υβρίδιο*)].

υβριδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υβριδισμός. Επίσης **υβριδίωση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybridisation].

υβρίζω ρ. μετβ. {ύβρισ-α, -θηκα (λογιότ. υβρίσθην, -ης, -η..., μτχ. υβρισθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὕβρις* (βλ.λ.)].

ύβρις (η) {ύβρ-εως, -ιν | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** απρεπής έκφραση, η οποία προσβάλλει την τιμή και την αξιοπρέπεια (κάποιου): *εκστομίζω / εκτοξεύω ύβρεις εναντίον κάποιου* ΣΥΝ. βρισιά **2.** καθετί το οποίο προσβάλλει, θίγει την αξιοπρέπεια, την τιμή κάποιου: *αποτελεί ύβριν για το πολίτευμά μας η εκλογή αυτού τού προσώπου* **3.** (στην αρχαία τραγωδία) η αλαζονική συμπεριφορά τού ανθρώπου, που οδηγούσε σε υπέρβαση τού ηθικού και τού θεϊκού νόμου και επέφερε την τιμωρία του. Επίσης **ύβρη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕβρις*, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει αρχικό μόριο *ὑ / ὐ* «επί» (βλ. λ. *ὕστερος*), καθώς και το ριζικό θ. τού αρχ. *βρι-αρός* «βαρύς, σταθερός» (βλ. λ. *βρίθω*), αλλά κάτι τέτοιο δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Η παλαιότ. σύνδεση με τον τ. *ὑπέρ*, η οποία θα ήταν ικανοποιητική σημασιολογικώς, δεν γίνεται αποδεκτή. Έχει, τέλος, παρουσιαστεί και η εκδοχή τού δανείου από χεττ. *hu(wa)ppar «βαριά προσβολή, ύβρις». Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν στην παραβίαση των κανόνων και στην υπέρβαση των ορίων που θεωρούνταν αρμόζοντα για θνητούς ανθρώπους, με συνέπεια την προσβολή των θεών και τον εξοργισμό τους].

υβριστής (ο) [αρχ.]. **υβρίστρια** (η) {υβριστριών} **1.** πρόσωπο που υβρίζει **2.** (στην αρχαία τραγωδία) πρόσωπο που διαπράττει ύβριν.

υβριστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύβριν ή τον υβριστή ή αποτελεί ύβριν: ~ *συμπεριφορά / άρθρο / σχόλιο / δημοσίευμα / επίθεση / γλώσσα*. — **υβριστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ύβωμα (το) {υβώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο ύβος, η καμπούρα • **2.** ΓΕΩΛ. τοποθεσία με ενδιάμεσο υψόμετρο, η οποία περιβάλλεται από όρη και λόφους από τη μια πλευρά και πεδιάδες από την άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕβωμα* < *ὖβος* (βλ.λ.)].

ύβωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η κύφωση, το καμπούριασμα.

Υ.Γ. (το) **1.** Υπουργείο Γεωργίας **2.** υστερόγραφο.

υγεία κ. (λαϊκ.) **υγειά** κ. **γεια** (η) **1.** η εύρυθμη λειτουργία τού οργανισμού, η φυσιολογική κατάσταση των οργάνων τού σώματος· (ειδικότ.) η πλήρης σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία: *είμαι καλά στην ~ μου || η πολυφαγία δεν κάνει καλό στην ~ || έχει σιδερένια / ατσάλινη ~ || καταστρέφω / ξαναβρίσκω την ~ μου ||* (οικ.) *από ~ πώς πάμε;* (είστε υγιής;) || *η ~ είναι το πολυτιμότερο αγαθό || πάνω απ' όλα η ~!* ΦΡ. (α) ***χαίρω άκρας υγείας*** είμαι απολύτως υγιής (β) ***βρίσκω την υγειά μου*** (στο τέλος πρότασης) βρίσκω λύση σε πρόβλημα (όχι κατ' ανάγκην υγείας) που με ταλαιπωρεί: *έκοψα το κάπνισμα και βρήκα την υγειά μου || πάρε μια μοτοσικλέτα να βρεις την υγειά σου, αντί να ταλαιπωρείσαι με τη συγκοινωνία!* (γ) ***πρόβλημα υγείας*** η ασθένεια: *επικαλέσθηκε ~ και δεν παρέστη στην εκδήλωση* (δ) ***εις υγείαν / στην υγειά σας*** ευχή που απευθύνει κάποιος ως πρόποση σε αυτούς με τους οποίους είναι μαζί ή προς τρίτους, υψώνοντας το ποτήρι του προς το μέρος τους (ε) ***με τις υγείες / υγειές (σου / σας)!*** (i) ευχετ. προς κάποιον που φταρνίστηκε ΣΥΝ. γείτσες (ii) προς κάποιον που ήπιε και έφαγε (iii) (ειρων.) προς κάποιον που απέτυχε σε προσπάθεια (ε) ***την υγειά μας να 'χουμε!*** για τη δήλωση τής πρωτεύουσας αξίας τής υγείας έναντι οποιουδήποτε άλλου αγαθού· κυρ. ως έκφραση παρηγοριάς: *Μη στενοχωριέσαι που δεν τα κατάφερες! ~!* (στ) ***και σε / εις άλλα με υγεία*** να μας συμβούν και άλλα ευχάριστα πράγματα και να είμαστε υγιείς να τα χαρούμε (ζ) ***χαρτί υγείας*** βλ. λ. *χαρτί* **2.** (ως επιφών.) ***υγεία!*** (ενν. *να υπάρχει*) για κάποιον που απέτυχε ή ατύχησε: *Μη στενοχωριέσαι! ~! Όλα διορθώνονται!* **3.** η ισορροπία τού πνευματικού και ψυχικού κόσμου, η απουσία διαταραχών: *φροντίζει για την ψυχική του ~, γι' αυτό δεν αγχώνεται || ο φανατισμός βλάπτει την πνευματική μας ~* **4.** (α) ο τομέας παροχής υγειονομικών υπηρεσιών: *Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας || Υπουργείο Υγείας* (β) ***Εθνικό Σύστημα Υγείας*** βλ. λ. *Ε.Σ.Υ.* (γ) ***Κέντρο Υγείας*** βλ. λ. *κέντρο* **5.** (μτφ.) η ευστάθεια, η ισορροπία, η καλή λειτουργία: *η ~ τής οικονομίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑγεία / ὑγεῖα* < αρχ. *ὑγίεια* (πβ. κ. *ταμ-ιεῖον* > *ταμεῖον*) < *ὑγιής* (βλ.λ.)].

υγειολογία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή τής λειτουργίας των οργάνων υγιούς οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygiology].

υγειονομείο (το) [1833] υγειονομική υπηρεσία που εδρεύει σε λιμάνια ή συνοριακούς σταθμούς και μεριμνά για την προφύλαξη τής χώρας από λοιμώδη νοσήματα.

υγειονομία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κρατική υπηρεσία που φροντίζει για τη δημόσια υγεία: *έλεγχοι τής ~ σε εστιατόρια*.

υγειονομικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υγειονομία: ~ *εξέταση / κέντρο / έλεγχος / μονάδα / φροντίδα / περίθαλψη / σώμα / επιτροπή / υπηρεσία*· ΦΡ. (α) ***υγειονομική ταφή*** (για απορρίμματα) η αναερόβια ταφή απορριμάτων (τρόπος ταφής που διασφαλίζει τη δημόσια υγεία) (β) ***υγειονομική ζώνη*** βλ. λ. *ζώνη* **2. υγειονομικός** (ο) ο υπάλληλος τής υγειονομίας.

υγειονόμος (ο/η) [1856] ο προϊστάμενος υγειονομικής υπηρεσίας.

υγιαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} είμαι καλά στην υγεία μου, έχω ευεξία ΑΝΤ. νοσώ, ασθενώ· ΦΡ. ***υγίαινε / υγιαίνετε!*** (i) ευχή που απευθύνεται από κάποιον που πίνει σε κάποιον άλλον (ii) αποχαιρετιστήρια φράση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιαίνω* < *ὑγιής* (βλ.λ.)].

υγιεινή (η) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους και τα μέσα που είναι κατάλληλα για την προστασία τής υγείας: *οι κανόνες τής ~ || ~ τροφίμων* **2.** (ειδικότ.) η φροντίδα για την υγεία μέλους τού σώματος ή κοινωνικής ομάδας: *η ~ τού στόματος / των δοντιών || βιομηχανική / σχολική / αθλητική ~*· ΦΡ. ***είδη υγιεινής*** είδη μπάνιου (λ.χ. λεκάνες, μπανιέρες, πλακάκια, νιπτήρες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., από γαλλ. hygiène, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *ὑγιεινός* (βλ.λ.)].

υγιεινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη δημόσια υγεία (υγιεινή ύδρευσης, αποχέτευσης, επιδημιών κ.λπ.). — **υγιεινολογικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygienology].

υγιεινολόγος (ο/η) [1866] γιατρός ειδικευμένος στην υγιεινολογία.

υγιεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβάλλει στη διατήρηση τής υγείας: ~ *διατροφή / τροφή / κλίμα / περιβάλλον* **2.** (ειδικότ. για τροφές) που δεν περιέχουν λιπαρές ή άλλες βλαπτικές ουσίες. — **υγιεινά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιεινός* < **ὑγιεσ-νός* < *ὑγιής* (θ. **ὑγιεσ-*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-σν-* και αντέκταση (πβ. *ἀλγεινός* < **ἀλγεσ-νός* < *ἄλγος, ὀρεινός* < **ὀρεσ-νός* < *ὄρος*)].

> **υγιεινός – υγιής.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν στη σημασία και τη χρήση τους: **υγιεινός** είναι «αυτός που βοηθάει στην υγεία», ενώ **υγιής** είναι «αυτός που έχει υγεία» και μεταφορικώς «ο λογικός, ορθός» και «αυτός που λειτουργεί ορθά ή αποδοτικά». Άρα, φράσεις όπως *«υγιής διατροφή»* (αντί τού ορθού *«υγιεινή διατροφή»*) ή *«Υπήρξε υγιεινή η αντίδραση των εργαζομένων»* (αντί τού ορθού *«υγιής αντίδραση»*) πρέπει να αποφεύγονται ως λανθασμένες.

υγιής, -ής, -ές {υγι-ούς | -είς (ουδ. -ή)· υγιέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υγεία: ~ *παιδί*· ΦΡ. ***νους υγιής εν σώματι υγιεί*** βλ. λ. *νους* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ψυχική και πνευματική υγεία, που δεν εμφανίζει ψυχικά ή διανοητικά προβλήματα: ~ *άνθρωποι για μια ~ κοινωνία* **3.** (μτφ.) λογικός, σωστός: ~ *αντίληψη / νοοτροπία* **4.** (μτφ. για θεσμό) (α) που λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του, χωρίς παρεκκλίσεις: ~ *δημοκρατία / δικαιοσύνη / οικονομία* (χωρίς ελλείμματα, πληθωρισμό κ.λπ.) (β) που γίνεται με θεμιτό τρόπο: ~ *ανταγωνισμός* ΑΝΤ. αθέμιτος **5.** (ειδικότ. για επιχείρηση) που λειτουργεί αποδοτικά, που αποφέρει κέρδη: ~ *επιχείρηση* ΑΝΤ. προβληματικός **6.** ηθικός αποδεκτός: ~ *νοοτροπία / πράξεις* ΑΝΤ. νοσηρός, ανήθικος. — **υγιώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *υγιεινός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιής* < *su-gʷiy-es, σύνθ. λ., < I.E. *su- «ευ, καλώς» (βλ. λ. *εὖ*) + I.E. *gʷiyē- «ζωή, βίος» (βλ. λ. *ζῶ, βίος*), πράγμα που σημαίνει ότι η λ. αντιστοιχεί στο αρχ. *εὐζωΐα* και συνδ. με το συνών. αβεστ. hu-jyā-ti-].

υγραέριο (το) {υγραερί-ου | -ων} αέριο καύσιμο που αποτελείται από προπάνιο ή βουτάνιο και διατίθεται στο εμπόριο υγροποιημένο υπό πίεση σε ειδικές φιάλες· χρησιμοποιείται για τη λειτουργία οικιακών συσκευών, για την κίνηση οχημάτων κ.α.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liquid gas].

υγραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ύγραν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω

(κάτι) υγρό, το διαβρέχω: ~ *τα χείλη / τη γλώσσα μου* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι υγρός, εμποτίζομαι από υγρασία: *τα ρούχα ύγραναν* **3.** (μεσοπαθ. *υγραίνομαι*) (α) γίνομαι υγρός (β) (μτφ. για γυναίκα) εκκρίνω υγρά στον κόλπο λόγω σεξουαλικής διέγερσης ΣΥΝ. (καθημ.) μουσκεύω. **ύγρανση** (η) [αρχ.].

υγραντήρας (ο) συσκευή που παράγει υδρατμούς για την ύγρανση τής ξηρής ατμόσφαιρας ΑΝΤ. αφυγραντήρας.
[ΕΤΥΜ. < *υγραίνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. moisturiser].

υγραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υγραίνει, που προκαλεί υγρασία.

υγρασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η παρουσία μεγάλης ποσότητας υδρατμών στον ατμοσφαιρικό αέρα: *με πειράζει η* ~ || *έχει πολλή* ~ *στο χωριό* ΑΝΤ. ξηρασία **2.** η υγρότητα σε επιφάνεια ή χώρο: *το δωμάτιο / το ταβάνι / το σπίτι έχει* ~ **3.** τα σταγονίδια νερού που σχηματίζονται στους πόρους αγγείου ή τοίχου ή τα ίχνη σαπίσματος στους τοίχους: *ο τοίχος έβγαλε ~ και χάλασε το χρώμα του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρασία* < *ὑγράζω* «είμαι υγρός» < *ὑγρός* (βλ.λ.)].

υγρό (το) **1.** ΦΥΣ. κάθε σώμα που βρίσκεται σε υγρή κατάσταση **2.** ΦΥΣΙΟΛ. κάθε υδαρές συστατικό τού οργανισμού: *γαστρικό* ~ || *υδατοειδές ~ των οφθαλμών* || *τα ~ τού κόλπου τής γυναίκας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρόν*, ουδ. τού επιθ. *ὑγρός* (βλ.λ.). Σε αρχ. επιγραφές απαντά η βασική σημ. τού υγρού σώματος (*μετρεῖν τὰ ὑγρά*. Επίδαυρος 4ος αι. π.Χ.), ενώ μτγν. είναι η χρήση τής λ. για τα σύμφωνα *λ, ρ*].

υγρο- κ. **υγρό-** κ. **υγρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με υγρή ή ρευστή κατάσταση: *υγρο-ποιώ, υγρ-αέριο, υγρό-πισσα* **2.** με την υγρασία τής ατμόσφαιρας: *υγρο-γράφος, υγρο-μετρία* **3.** με υδάτινη έκταση: *υγρο-βιότοπος* **4.** με τα υγρά σύμφωνα: *υγρό-ληκτος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὑγρ-όφθαλμος*, μτγν. *ὑγρο-ποιῶ*), που προέρχεται από το επίθ. *ὑγρός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hygro-métrie) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. wetland «υγρότοπος»)].

υγροβιότοπος (ο) {υγροβιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΟΙΚΟΛ. υδάτινος χώρος (ποταμός, λίμνη, θάλασσα) μαζί με τις παρακείμενες εδαφικές εκτάσεις, όπου ζει και αναπτύσσεται υπό τις κατάλληλες συνθήκες ορισμένη πανίδα και χλωρίδα.

υγρογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ. όργανο με το οποίο καταγράφεται σε χαρτί η υγρασία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrograph].

υγρόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αυτός που το θέμα του έχει χαρακτήρα υγρό σύμφωνο (λ, ρ).
[ΕΤΥΜ. < *υγρός* + *-ληκτός* < *λήγω*, πβ. κ. *φωνηεντό-ληκτος*].

υγρομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση τής υγρασίας τού ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγροσκοπία. — **υγρομετρικός, -ή, -ό** [1802].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrométrie].

υγρόμετρο (το) [1802] {υγρομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο για τη μέτρηση τής σχετικής υγρασίας τού ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγρογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygromètre].

υγρομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μόνωση των τοίχων και των πλακών τής οικοδομής ώστε να μη τα διαπερνά υγρασία.

υγρόπισσα (η) [1802] {χωρ. πληθ.} πίσσα που βρίσκεται σε ρευστή κατάσταση.

υγροποίηση (η) → υγροποιώ

υγροποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να υγροποιηθεί.

υγροποιητικός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να υγροποιεί κάτι.

υγροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υγροποιείς... | υγροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (στερεό ή αέριο σώμα) σε υγρό. — **υγροποίηση** (η) [1887].

υγρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σύσταση όμοια με το νερό, τα διάφορα ποτά κ.λπ.· το μη συμπιεστό ρευστό: ~ *τροφή / διάλυμα / καύσιμο* (πβ. λ. *ρευστός, στερεός, αέριος*)· ΦΡ. (α) **υγρό στοιχείο** βλ. λ. *στοιχείο* (β) **υγρός στίβος** αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα (γ) **υγρός τάφος** το υγρό στοιχείο, συνήθ. η θάλασσα, όταν πνίγεται κάποιος σε αυτό: *το Αιγαίο έγινε ο ~ των ναυτικών μας, που χάθηκαν στο ναυάγιο* **2. υγρό** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που περιέχει υγρασία: ~ *αέρας / κλίμα / φυλακή / σεντόνια* **4.** βρεγμένος, νοτισμένος: ~ *χώρα* || ~ *μάτια από τα δάκρυα* **5.** ΓΛΩΣΣ. **υγρά σύμφωνα** τα σύμφωνα λ, ρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρός*, αβεβ. ετύμου. ίσως < I.E. *wog-wo- «υγρός», πβ. αρχ. σκανδ. vokr, ολλ. wak κ.ά. Πολύ λίγες πιθανότητες συγκεντρώνει τυχόν σύνδεση με το λατ. ūvidus «υγρός»].

υγροστάτης (ο) {υγροστατών} σύστημα αυτόματου ελέγχου τής υγρασίας τού αέρα, το οποίο χρησιμοποιείται στις εγκαταστάσεις κλιματισμού.
[ΕΤΥΜ. < *υγρός* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrostat].

υγροταξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η κατευθυνόμενη απόκριση κινητού οργανισμού προς την υγρασία **2.** (καταχρ.) ο υγροτροπισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrotaxie].

υγρότητα (η) [αρχ.] η ιδιότητα τού υγρού.

υγρότοπος (ο) {υγροτόπ-ου | -ων, -ους} υδάτινος χώρος με υδρόβια βλάστηση και λασπώδες έδαφος: *φυσικός / τεχνητός* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wetland].

υγροτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η προσανατολισμένη μετακίνηση ενός φυτού προς το μέρος όπου υπάρχει υγρασία ή προς την υγρασία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrotropism].

υγρόφιλος, -η, -ο **1.** αυτός που απορροφά τα υγρά και κυρ. το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος **2.** (για φυτά ή οργανισμούς) αυτός που ευδοκιμεί σε υγρούς τόπους ΣΥΝ. υδροχαρής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophile].

υγρόφυτο (το) {υγροφύτ-ου | -ων} φυτό που ζει σε περιβάλλον με υψηλή υγρασία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophyte].

ύγρωμα (το) {υγρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η συλλογή υγρών στον αγκώνα, στο γόνατο κ.α., κάτω από το δέρμα και σε σημείο όπου ασκείται πίεση ή τριβή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygroma].

Υ.Δ. (το) Υπουργείο Δικαιοσύνης.

υδαρής, -ής, -ές {υδαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ρευστός, νερουλός: ~ *περιττώματα* **2.** (μτφ.) πλαδαρός, χαλαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδαρής* < *ὕδωρ* (βλ.λ.)].

υδαταγωγός, -ός, -ό [1897] (λόγ.) **1.** αυτός που μεταφέρει νερό: ~ *κατασκευή* **2. υδαταγωγός** (ο) ο σωλήνας νερού.

υδαταέριο κ. **υδραέριο** (το) {υδαταερί-ου | -ων} ΧΗΜ. αέριο μείγμα μονοξειδίου τού άνθρακα και υδρογόνου, που χρησιμοποιείται σε βιομηχανικές συνθέσεις όπως στην παρασκευή συνθετικής βενζίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water gas].

υδατάνθρακας (ο) [1876] {υδατανθράκων} **1.** ΒΙΟΛ. φυσική οργανική ένωση που αποτελεί ουσιώδες συστατικό όλων των ζωντανών οργανισμών και μία από τις κυριότερες πηγές ενέργειας γι' αυτούς και σχηματίζεται από διοξείδιο τού άνθρακα και νερό στα φυτά κατά τη φωτοσύνθεση: *υδατάνθρακες περιέχουν οι πατάτες, το ρύζι κ.ά.* **2.** ΧΗΜ. οργανική ένωση, τής οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο και η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό τού πετρελαίου, τού φυσικού αερίου κ.ά.· απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hydrates de carbon (πληθ.)].

υδαταποθήκη (η) [1884] {υδαταποθηκών} χώρος (δοχείο, δεξαμενή) εναποθήκευσης νερού.

υδατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νερό: ~ *συστατικά*· ΦΡ. **υδατική κρέμα** η καλλυντική κρέμα που ενυδατώνει το δέρμα.

υδάτινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από νερό: ~ *στρώμα / οδός*· ΦΡ. **υδάτινοι πόροι** το σύνολο των φυσικών υδάτων που απαντούν στη Γη και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον άνθρωπο, λ.χ. τα νερά των ποταμών, των λιμνών, των πηγών κ.ά. ΣΥΝ. υδατώδης **2.** αυτός που παρασκευάζεται από νερό: ~ *βαφή / διάλυμα* **3.** (μτφ.) διαφανής: ~ *γραμμές.*

υδατο- κ. **υδατό-** κ. **υδατ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το νερό: *υδατο-καλλιέργεια, υδατο-στεγής, υδατο-μετρία, υδατό-σημο, υδατ-ώνω.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὕδωρ, ὕδατος*].

υδατογράφημα (το) [1887] {υδατογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. ΧΗΜ. σχέδιο (γράμματος, εικόνας, συμβόλου κ.λπ.), που σχηματίζεται στο χαρτί, όταν αυτό βρίσκεται ακόμη σε πολτώδη κατάσταση και σε φάση λείανσης των επιφανειών του, το οποίο γίνεται ευκρινές, όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από μια πηγή φωτός· χρησιμοποιείται για την αναγνώριση τού κατασκευαστή ή τής ποιότητας τού χαρτιού και τη διακρίβωση και πρόληψη παραχάραξης ή πλαστογραφίας: *στα χαρτονομίσματα υπάρχουν υδατογραφήματα.*

υδατογραφία (η) [1897] {υδατογραφιών} **1.** η ζωγραφική που γίνεται με χρώματα διαλυμένα στο νερό ΣΥΝ. ακουαρέλα **2.** (συνεκδ.) ζωγραφικός πίνακας με υδρόχρωμα. — **υδατογραφικός, -ή, -ό** [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aquarelle].

υδατογράφος (ο/η) [1883] πρόσωπο που ζωγραφίζει υδατογραφίες.

υδατογραφώ ρ. αμετβ. [1887] {υδατογραφείς... | υδατογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω υδατογραφίες.

υδατοδιαλυτός, -ή, -ό (για σώμα) αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται στο νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο σύνθ.)].

υδατοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υδατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με νερό, υδατώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υδατοκαλλιέργεια (η) {υδατοκαλλιεργειών} **1.** η εκτροφή υδρόβιων ζώων, κυρ. ψαριών, καθώς και η καλλιέργεια υδρόβιων φυτών (φυκιών) (πβ. *ιχθυοκαλλιέργεια, ιχθυοτροφία*) **2.** η καλλιέργεια φυτών σε άγονο έδαφος, ποτίζοντάς τα με νερό που περιέχει όλα τα απαραίτητα για την ανάπτυξη στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aquaculture].

υδατοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η καλλιέργεια και η εκτροφή υδρόβιων ζωικών οργανισμών σε ειδικά εργαστήρια με στόχο τον τεχνητό πολλαπλασιασμό τους.
[ΕΤΥΜ. < *υδατο-* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

υδατολογία (η) [1847] η υδρολογία (βλ.λ.).

υδατομετρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μέτρηση των φυσικών ιδιοτήτων τού νερού **2.** μέθοδος προσδιορισμού τής σκληρότητας τού νερού. Επίσης **υδατομέτρηση**. — **υδατομετρικός, -ή, -ό.**

υδατόμετρο (το) {υδατομέτρ-ου | -ων} το υδρόμετρο (βλ.λ.).

υδατοπερατός, -ή, -ό [1887] υδροπερατός (βλ.λ.). - **υδατοπερατότητα.**
[ΕΤΥΜ. < *ὕδωρ, -ατος* + *περατός* < αρχ. *περῶ (-άω)*, βλ. λ. *περνώ*].

υδατοποσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πόση νερού, η υδροποσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδατοποσία* < *ὕδατο-* + *-ποσία* < *πότης*].

υδατόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση των υδά-

των. κυρ. ποταμού, από μεγάλο ύψος, η οποία συχνά χρησιμοποιείται ως μέσο παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. waterfall].

υδατόσημο (το) {υδατοσήμ-ου | -ων} **1.** το σχέδιο, η παράσταση που εκτυπώνεται πάνω σε φύλλο χαρτιού με υδάτινες γραμμές και γίνεται ορατό όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από πηγή φωτός ΣΥΝ. υδατογραφία **2.** (ειδικότ.) το υδατογράφημα που χρησιμοποιείται σε γραμματόσημα και το οποίο πιστοποιεί τη γνησιότητά τους και καθιστά δυσχερέστερη την παραχάραξή τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. watermark].

υδατοσκοπία (η) ▸ υδροσκοπία

υδατοσκοπικός, -ή, -ό ▸ υδροσκοπία

υδατοστεγής, -ής, -ές [1873] {υδατοστεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αδιαπέραστος από νερό ΣΥΝ. υδροστεγής, αδιάβροχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. wasserdicht].

υδατοστρόβιλος (ο) {υδατοστροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** η δίνη τού νερού, ο στρόβιλος ΣΥΝ. υδροστρόβιλος (βλ.λ., σημ. 1) **2.** μηχανικός στρόβιλος που κινείται με τη δύναμη νερού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water-spout].

υδατόστρωμα (το) [1883] {υδατοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα νερού.

υδατοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ομαδικό άθλημα που παίζεται στο νερό από δύο ομάδες επτά κολυμβητών, οι οποίοι προσπαθούν να ρίξουν τη μπάλα στην εστία τής αντίπαλης ομάδας· το γουότερ-πόλο. Επίσης **υδατόσφαιρα**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. water polo].

υδατοσφαιριστής (ο), **υδατοσφαιρίστρια** (η) {υδατοσφαιριστριών} ο αθλητής / η αθλήτρια τής υδατοσφαίρισης ΣΥΝ. πολίστας.

υδατοφράκτης (ο) [1889] {υδατοφρακτών} μεγάλο τεχνητό φράγμα για τη συγκέντρωση ή τη συγκράτηση των υδάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) νεροδεσιά.

υδατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υδατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με νερό ΣΥΝ. υδαρής, νερουλός **2.** αυτός που αποτελείται από νερό ΣΥΝ. υγρός, υδάτινος **3.** αυτός που έχει αναμιχθεί με νερό ΣΥΝ. νερωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υδατώνω ρ. μετβ. {υδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενυδατώνω (βλ.λ.) **2.** (λόγ.) αραιώνω (κάτι) βάζοντας νερό. — **υδάτωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υδατῶ (-όω)* < *ὕδωρ, ὕδατος* (βλ.λ.)].

Υ.Δ.Ε.Δ. (η) Υπηρεσία Δασμολογήσεων και Εξαγωγικών Διευκολύνσεων.

ύδνον (το) εδώδιμο μανιτάρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδνον*, αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι η λ. συνδ. με το *ὕδωρ* μέσω σημ. «χυμώδης, υδαρής» ή με το ρ. *ὕει* «βρέχει» μέσω σημ. «φυτό που φυτρώνει στη βροχή». Ακόμη έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για σύνθ. από τις λ. *ὗς* «χοίρος» και αμάρτυρο **ἔδνον* «τροφή» (θ. *ἐδ-* τού *ἐσθίω* «τρώγω»), πβ. κ. γερμ. Saubrot, αγγλ. sowbread, όν. φυτών (sow «γουρούνα» + bread «ψωμί»)].

Ύδρα (η) **1.** νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου σε μικρή απόσταση από τις ΝΑ. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. —**Υδραίος** (ο), **Υδραία** (η), **υδραίικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **υδραϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὕδρα* (βλ. λ. *ὕδρα* «νερόφιδο»)].

ύδρα (η) {υδρών} (λόγ.) **1.** ασπόνδυλος οργανισμός με πεπτική κοιλότητα που έχει ένα μόνο άνοιγμα· απαντά με τη μορφή πολύποδα (βλ.λ.) σε γλυκά νερά και έχει μεγάλη αναγεννητική ικανότητα (πβ. κ. τον μύθο για τη Λερναία Ύδρα) **2.** ***Λερναία Ύδρα*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕδρα* (< *ὕδωρ*, βλ.λ.), που συνδ. με σανσκρ. udrá- «είδος ασιατικού ζώου», αρχ. γερμ. attar, αρχ. σκανδ. atr, λιθ. údra, ρωσ. výdra κ.ά.].

υδραγωγείο (το) [μτγν.] **1.** η δεξαμενή όπου συγκεντρώνεται νερό και διοχετεύεται με αγωγούς σε δίκτυα υδρεύσεως **2.** το σύνολο των συστημάτων που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά νερού από έναν τόπο σε δεξαμενή συγκέντρωσης και τη διοχέτευσή του μέσω αγωγών στο αστικό ή αγροτικό δίκτυο.

υδραγωγός (ο) [αρχ.] ο αγωγός που μεταφέρει νερό.

υδραέριο (το) ▸ υδαταέριο

υδραίικος, -η, -ο κ. **υδραϊκός**, -ή, -ό ▸ Ύδρα

υδραιμία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού ποσοστού τού νερού που περιέχεται στο πλάσμα τού αίματος, με αποτέλεσμα την αύξηση τού όγκου του και την αραίωσή του. — **υδραιμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrémie].

Υδραίος (ο) → Ύδρα

υδραντλία (η) [1870] {υδραντλιών} αντλία νερού ΣΥΝ. τρόμπα.

υδραργυρίαση (η) [1839] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αργή δηλητηρίαση από υδράργυρο ΣΥΝ. υδραργύρωση (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. hydrargyria].

υδράργυρος (ο) {υδραργύρου | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. υγρό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Hg) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2.** η ποσότητα τέτοιου υγρού που υπάρχει στα θερμόμετρα· ΦΡ. ***ανεβαίνει / κατεβαίνει ο υδράργυρος*** (i) ανεβαίνει / κατεβαίνει η θερμοκρασία, ο πυρετός (ii) (μτφ.) αυξάνεται / μειώνεται η ένταση: *ανεβαίνει ο υδράργυρος στην προεκλογική αναμέτρηση*. — **υδραργυρικός**, -ή, -ό [1802].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδράργυρος* < *ὑδρ(ο)-* + *ἄργυρος*].

υδραργυρούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που περιέχει υδράργυρο **2.** ***υδραργυρούχα*** (τα) φαρμακευτικά σκευάσματα από υδράργυρο ή από άλατα υδραργύρου.
[ΕΤΥΜ. < *υδράργυρος* + *-ούχος* < *έχω*].

υδραργύρωμα (το) {υδραργυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} αμάλγαμα μετάλλου με υδράργυρο.

υδραργύρωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίχριση μεταλλικής επιφάνειας με υδράργυρο • **2.** ΙΑΤΡ. η υδραργυρίαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mercuration].

ύδραρθρος (ο) [1853] {υδράρθρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση ορώδους υγρού σε αρθρική κοιλότητα, που προκαλείται από κακώσεις ή από λοιμώξεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrarthre].

υδρατμός (ο) [1876] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η αέρια κατάσταση τού νερού, ο ατμός από την εξάτμιση τού νερού: *οι ~ που παράγονται, όταν ρίχνουμε νερό σε καυτές επιφάνειες* ΣΥΝ. άχνη, αχνός, άχνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vapeur d'eau].

υδραυλική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις πρακτικές εφαρμογές των ρευστών και έχει ως αντικείμενα, αφενός μεν τη ροή των υγρών σε αγωγούς, ποταμούς και διαύλους, αφετέρου δε τη συγκράτησή τους με φράγματα και δεξαμενές.

υδραυλικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη διοχέτευση και τη χρησιμοποίηση τού νερού σε τεχνικές εγκαταστάσεις και έργα (β) ***υδραυλική εγκατάσταση*** σύστημα σωληνώσεων και υποδοχέων εγκατεστημένο σε κτήριο για τη διανομή και χρήση πόσιμου νερού και την αποχέτευση υδατικών λυμάτων (γ) ***υδραυλικός τροχός*** μηχανική συσκευή αντλήσεως ενέργειας από ρεύμα νερού ή υδατόπτωση, η οποία αποτελείται από τροχό με πτερύγια στερεωμένα στην επιφάνειά του **2.** (α) ***υδραυλικός*** (ο) (i) ο τεχνίτης που εγκαθιστά ή επισκευάζει υδραυλικές εγκαταστάσεις (ii) μηχανικός εξειδικευμένος σε υδραυλικά έργα (β) ***υδραυλικά*** (τα) οι υδραυλικές εγκαταστάσεις: *χάλασαν τα ~* || *η επισκευή των ~* **3.** (για μηχανισμό) αυτός που χρησιμοποιεί ως κινητήριο μέσο τη μεταδιδόμενη μέσω ασυμπίεστων ρευστών (νερού ή ελαίου) πίεση: *~ ασανσέρ* || *αυτοκίνητο με ~ τιμόνι* **4.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ανθεκτικός στη διαβρωτική επίδραση τού νερού: *~ κονία / άσβεστος / γύψος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδραυλικός* < *ὕδραυλος*, αρχικώς «μουσικό όργανο που περιελάμβανε σωλήνα νερού», < *ὑδρ(ο)* + *αὐλός*].

ύδραυλις (η) {-αύλεως, -αυλι(ν) | -αύλεις, -αύλεων} ΜΟΥΣ. αρχαίο μηχανικό όργανο που το αποτελούσαν ανισοϋψείς αυλοί διατεταγμένοι κατακόρυφα και το οποίο με την τεχνητή εισροή και εκροή νερού παρήγε ισχυρό και οξύ ήχο· το χρησιμοποιούσαν στα θεάματα τού ιπποδρόμου και στην εκτέλεση στρατιωτικής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδραυλις*, μουσικό όργανο που εφεύρε στην Αλεξάνδρεια ο Κτησίβιος (150 π.Χ.), < *ὑδρ(ο)-* + *-αυλις* < *αὐλός*, καθώς η παραγωγή ήχου γινόταν με τεχνητή εισροή και εκροή ύδατος στους σωλήνες (*αὐλούς*) του].

υδρείο (το) **1.** ΝΑΥΤ. θέση από την οποία υδρεύονται τα πλοία • **2.** η υδρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρεῖον* < *ὑδρεύω*].

ύδρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο εφοδιασμός με νερό: *η ~ χωριού / πόλης* || *κεντρικός αγωγός / έργα ύδρευσης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών και των μέσων που απαιτούνται για τη συλλογή και τη διοχέτευση τής αναγκαίας ποσότητας νερού σε οικισμό. — **υδρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

υδρεύω ρ. μετβ. {ύδρευ-σα, -θηκα} **1.** παρέχω νερό (σε περιοχή, κτήμα, οίκημα κ.λπ.) ΣΥΝ. υδροδοτώ **2.** (μεσοπαθ. ***υδρεύομαι***) εφοδιάζομαι με νερό: *η περιοχή υδρεύεται με ένα απηρχαιωμένο σύστημα αγωγών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρεύω* < θ. *ὑδρ-* (βλ. λ. *υδρο-*, *ὕδωρ*)].

υδρία (η) {υδριών} **1.** πήλινο δοχείο για την εναπόθεση και τη μεταφορά νερού ΣΥΝ. στάμνα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. χάλκινο ή πήλινο αγγείο με σφαιρικό σώμα και κυλινδρικό λαιμό για τη μεταφορά νερού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρία* < *ὕδωρ* (βλ. λ. *υδρο-*)].

υδρο- κ. **υδρό-** κ. **υδρ-** λεξικό πρόθημα το οποίο δηλώνει: **1.** σχέση με το νερό ή ομοιότητα με νερό: *υδρό-βιος, υδρ-ατμός, υδρό-σφαιρα, υδρό-φιλος, υδρο-ηλεκτρισμός, υδρο-λογία* **2.** ΧΗΜ. την παρουσία ή την πρόσληψη υδρογόνου ή, σπανιότερα, νερού στο μόριο μιας χημικής ένωσης: *υδρό-θειο, υδρό-λυση, υδρο-χλώριο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὕδωρ* (βλ.λ.) μέσω θ. *ὑδρ-* (< Ι.Ε. *ǝud- / *ud-r-)].

υδροβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής βιολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των υδρόβιων οργανισμών και ειδικότερα τής φυσιολογίας, τού μεταβολισμού, τής συμπεριφοράς και τής οικολογίας τους. — **υδροβιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrobiology].

υδρόβιος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που ζει στο νερό ή σε εκτάσεις πλημμυρισμένες με νερό: *~ οργανισμός / φυτό*.

υδροβιότοπος (ο) {υδροβιοτόπ-ου | -ων, -ους} ο υγρότοπος (βλ.λ.).

υδρόγειος, -ος, -ο [1760] **1.** αυτός που αποτελείται από γη και νερό **2.** ***υδρόγειος (σφαίρα)*** (i) η γήινη σφαίρα, η ίδια η Γη: *κάνω τον γύρο τής υδρογείου* (ii) σφαίρα που φέρει στην επιφάνειά της έναν χάρτη τής Γης και περιστρέφεται γύρω από άξονα.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-γειος* < *γη*, πβ. κ. *μεσό-γειος*].

υδρογέφυρα (η) {υδρογεφυρών} ΤΕΧΝΟΛ. τεχνικό έργο ζεύξεως χαράδρας για την τοποθέτηση αγωγού ύδρευσης ή άρδευσης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. water-pipe bridge].

υδρογεωλογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής υδρολογίας και τής γεωλογίας, που ασχολείται με τη μελέτη τού νερού κάτω από την επιφάνεια τής Γης, την έρευνα και προστασία των υπόγειων υδάτων, καθώς και την υδροληψία. — **υδρογεωλογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogeology].

υδρογνώμων (ο) [μεσν.] {υδρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} ο με-

τρητής κατανάλωσης νερού.

υδρογονάνθρακας (ο) [1881] {υδρογονανθράκων} ΧΗΜ. οργανική ένωση, τής οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο, η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό τού πετρελαίου, τού φυσικού αερίου κ.ά. και που απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά: *κορεσμένοι / ακόρεστοι / αρωματικοί ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrocarbure (νόθο σύνθ.)].

υδρογόνο (το) [1871] ΧΗΜ. άχρωμο, άοσμο και εύφλεκτο αέριο (σύμβολο H), ένα από τα δύο συστατικά τού νερού και το αφθονότερο χημικό στοιχείο τού Γαλαξία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***βόμβα υδρογόνου*** βλ. λ. *υδρογονοβόμβα*.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-γόνο* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrogène].

υδρογονοβόμβα (η) {υδρογονοβομβών} βόμβα μαζικής καταστροφής, τής οποίας η ισχύς οφείλεται στην ενέργεια που απελευθερώνεται από αντίδραση μεταξύ πυρήνων δευτερίου (ισοτόπου τού υδρογόνου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hydrogen bomb].

υδρογονοσταγονίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} σταγονίδιο υδρογόνου (βλ. λ. *υδρογόνο*).

υδρογονούχος, -ος, -ο [1849] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει υδρογόνο: *~ ένωση*.
[ΕΤΥΜ. < *υδρογόνο* + *-ούχος* < *έχω*].

υδρογόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** αντίδραση ανάμεσα στο υδρογόνο και σε χημική ένωση **2.** η διεργασία στερεοποιήσεως ζωικών και φυτικών ελαίων μέσω τής αντίδρασής τους με υδρογόνο. — **υδρογονωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogenation].

υδρογραφία (η) [1728] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΓΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη χαρτογράφηση των περιοχών τής γήινης επιφάνειας, οι οποίες καλύπτονται από νερό. — **υδρογραφικός**, -ή, -ό [1809].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrographie].

υδροδείκτης (ο) [1858] {υδροδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. βαθμονομημένος γυάλινος σωλήνας με μικρή διάμετρο, ο οποίος συνδέεται με τη βάση δεξαμενής ή λέβητα και μετρά τη στάθμη τού νερού στο εσωτερικό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserstandsanzeiger].

υδροδιαλυτός, -ή, -ό κ. **υδατοδιαλυτός** (για ουσία) **1.** αυτός που διαλύεται στο νερό **2.** ***υδροδιαλυτό κερί*** το κερί που χρησιμοποιείται στην αποτρίχωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο σύνθ.)].

υδροδοτώ ρ. μετβ. [1884] {υδροδοτείς... | υδροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω νερό: *~ κάποια περιοχή*. — **υδροδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

υδροδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) **1.** (γενικά) δοχείο νερού **2.** (ειδικότ.) μικρό δοχείο νερού που χρησιμοποιούν στρατιώτες, εκδρομείς κ.ά. ΣΥΝ. παγούρι.

υδροδυναμική (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τους νόμους που διέπουν την κίνηση των υγρών, καθώς και τις αντιστάσεις που αναπτύσσονται κατά την κίνηση των στερεών σωμάτων μέσα σε αυτά (λ.χ. ενός σκάφους μέσα στο νερό) (πβ. λ. *αεροδυναμική*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrodynamique].

υδροδυναμικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στα φαινόμενα που σχετίζονται με την κίνηση των υγρών: *~ πίεση*. — **υδροδυναμικά** επίρρ.

υδροηλεκτρικός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τον υδροηλεκτρισμό: *~ ενέργεια / εγκατάσταση / σταθμός / έργο*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectrique].

υδροηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από την κίνηση των υδάτων με μετατροπή τής υδραυλικής ενέργειας των ποταμών και των υδατοπτώσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectricité].

υδρόθειο (το) [1877] {υδροθείου} ΧΗΜ. αέριο άχρωμο, δύσοσμο (όπως τα χαλασμένα αβγά) και τοξικό (προκαλεί δηλητηρίαση, λ.χ. από τις αναθυμιάσεις των υπονόμων), που προέρχεται από την ένωση υδρογόνου και θείου και χρησιμοποιείται στις χημικές αναλύσεις. — **υδροθειικός**, -ή, -ό [1840].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrogène sulphuré].

υδροθειούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει υδρόθειο.
[ΕΤΥΜ. < *υδρόθειο* + *-ούχος* < *έχω*].

υδροθεραπεία (η) [1861] {υδροθεραπειών} το σύνολο των θεραπευτικών μεθόδων, οι οποίες βασίζονται στην αξιοποίηση των φυσικών και χημικών ιδιοτήτων τού νερού. — **υδροθεραπευτικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothérapie].

υδροθεραπευτήριο (το) [1893] {υδροθεραπευτηρί-ου | -ων} το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται υδροθεραπεία.

υδροθερμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πηγές θερμών ή/και ιαματικών υδάτων και την επίδρασή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrothermal].

υδροθήκη (η) [μτγν.] {υδροθηκών} **1.** (λόγ.) η στέρνα, η δεξαμενή **2.** ΝΑΥΤ. η δεξαμενή πόσιμου νερού στο κύτος των πλοίων.

υδροθώρακας (ο) [1839] {υδροθωράκων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση υγρού στην κοιλότητα τού υπεζωκότος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothorax].

υδροϊωδικός, -ή, -ό [1839] αυτός που περιέχει υδροϊώδιο.

υδροϊώδιο (το) [1876] {υδροϊωδίου} ΧΗΜ. άχρωμο υδρογονούχο αέριο με αποπνικτική οσμή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. iodure d'hydrogène].

υδροκεφαλία (η) {υδροκεφαλιών} ΙΑΤΡ. η συσσώρευση εγκεφαλονωτιαίου υγρού στον εγκέφαλο, η οποία προκαλεί παροξυσμούς, πνευματική καθυστέρηση και προοδευτική μεγέθυνση τής κεφαλής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocephaly].

υδροκεφαλικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υδροκεφαλία **2.** ***υδροκεφαλικός*** (ο), ***υδροκεφαλική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υδροκεφαλία, ο υδροκέφαλος.

υδροκεφαλισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** ο υπέρμετρος συγκεντρωτισμός· η συγκέντρωση τού μεγαλύτερου μέρους των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών σε ένα σημείο, λ.χ. στην πρωτεύουσα **2.** (ειδικότ.) η δυσανάλογα μεγάλη ανάπτυξη τού κέντρου, τής πρωτεύουσας ενός κράτους, σε σχέση με την υπόλοιπη επικράτεια: *ο ~ τού ελληνικού κράτους*.

υδροκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πάσχει από υδροκεφαλία (βλ.λ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υδροκεφαλισμό (βλ.λ.): *~ διοίκηση / κράτος*.

υδροκινητήρας (ο) κινητήρια μηχανή που λειτουργεί με τη ροή ή την πτώση νερού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water engine].

υδροκίνητος, -η, -ο [1890] αυτός που κινείται με την ενέργεια που παράγει το νερό.

υδροκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά πώς επιδρούν τα μεταλλικά νερά ή οι θερμές πηγές (σε συνδυασμό με το κλίμα) στους οργανισμούς και συγχρόνως τον τρόπο αξιοποίησής τους στην υδροθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroclimatologie].

υδροκρίτης (ο) [1890] {υδροκριτών} **1.** ύψωμα (στο έδαφος) στο οποίο διαχωρίζονται προς διάφορες κατευθύνσεις τα νερά τής βροχής **2.** νοητή γραμμή μεταξύ περιοχών συγκέντρωσης ομβρίων υδάτων· το όριο που διαχωρίζει τις λεκάνες απορροής διαφορετικών ποταμών.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-κριτής* < *κρίνω*, στη σημ. «διαχωρίζω», μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserscheide].

υδροκυάνιο (το) [1893] {υδροκυανί-ου | -ων} ΧΗΜ. άχρωμο δηλητηριώδες αέριο, ένωση τού άνθρακα, τού αζώτου και τού υδρογόνου· αλλιώς *πρωσικό οξύ*. — **υδροκυανικός**, -ή, -ό [1842].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cyanure d'hydrogène].

υδροκύστωμα (το) {υδροκυστώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κύστη που περιέχει ορώδες υγρό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocystoma].

υδρολαίλαψ (η) {υδρολαίλ-απος, -απα | -απες, -άπων} (λόγ.) ο δρόλαπας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *λαίλαψ*, *-απος* (βλ. λ. *λαίλαπα*)].

υδρολήπτης (ο) [1889] {υδροληπτών}, **υδρολήπτρια** (η) {υδροληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει νερό από πηγή ή υδραγωγείο. — **υδροληψία** (η) [1897].

υδρολίπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η παροχή τής απαραίτητης ποσότητας νερού για τη γονιμότητα τού εδάφους.

υδρολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η ολίσθηση οχήματος σε βρεγμένο οδόστρωμα (π.χ. λόγω βροχής).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. skimming].

υδρολογία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που ασχολείται με τις φυσικές και χημικές ιδιότητες των υδάτων, τη μελέτη τής εμφάνισης και τής κατανομής τους, όπως επίσης και με τις θεραπευτικές ιδιότητες των μεταλλικών νερών: *~ των επιφανειακών νερών / τού υπόγειου νερού* ΣΥΝ. υδατολογία. — **υδρολογικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologie].

υδρολόγος (ο/η) {υδρολόγ-ου | -ων, -ους} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην υδρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologue].

υδρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. η διάσπαση των χημικών δεσμών μιας χημικής ένωσης με την επίδραση νερού: *κατά την πέψη πραγματοποιείται ~ και οι περίπλοκες ενώσεις τής τροφής διασπώνται σε απλούστερες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrolysis].

υδρομαντεία (η) [μτγν.] {υδρομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση των χαρακτηριστικών τού νερού (χρώματος, διαφάνειας, σχημάτων, σκιών, ανακλάσεων και κυματισμών).

υδρομασάζ (το) {άκλ.} μασάζ τού σώματος με τη χρήση νερού που ρίχνεται υπό πίεση: *το γυμναστήριο διαθέτει ειδικούς χώρους για ~ || μπανιέρα με ~* (με ειδικές οπές από τις οποίες εκτοξεύεται νερό προς το κέντρο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hydromassage, νόθο σύνθ., < *υδρο-* + massage (βλ. λ. *μασάζ*)].

υδρομάστευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η διάτρηση τού εδάφους για την κατασκευή έργου, όπου θα συγκεντρωθούν όλα τα υπόγεια νερά που βρίσκονται διάσπαρτα σε μια περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *μάστευση* «έρευνα» < αρχ. *μαστεύω* «ερευνώ, ψάχνω» < *μαίομαι* «ερευνώ, αναζητώ» (< **μάσ-jo-μαι*), πβ. κ. *μαστρωπός*].

υδρομέδουσα (η) [αρχ.] {υδρομεδουσών} μεγάλη χελώνα των ποταμών.

υδρόμελι (το) [μτγν.] {υδρομελιού | χωρ. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από την αλκοολική ζύμωση μείγματος μελιού και νερού.

υδρομεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} η εξαγωγή μετάλλων από μετάλλευμα (ακατέργαστο ή εμπλουτισμένο) με τη βοήθεια υδατικού μέσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrometallurgy].

υδρομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υδατομετρία (βλ.λ.).

υδρομετρητής (ο) ο υδρογνώμονας (βλ.λ.).
υδρομετρία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής υδρολογίας που μετρά τις φυσικές ιδιότητες τού νερού· η υδατομετρία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrométrie].
υδρόμετρο (το) [1809] {υδρομέτρ-ου | -ων} **1.** συσκευή για τη μέτρηση τής παροχής νερού σε εγκαταστάσεις που υδρεύονται ή αρδεύονται ΣΥΝ. υδρογνώμονας **2.** ο υδροδείκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromètre].
υδρομηχανική (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η μηχανική των ρευστών (που μελετά την κίνηση, την ισορροπία τους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromécanique].
υδρόμυλος (ο) [μτγν.] {υδρομύλ-ου | -ων, -ους} μύλος που κινείται με την ενέργεια τής ροής ή τής πτώσης τού νερού.
υδρονομέας (ο/η) [1888] {υδρονομ-είς, -έων} υπάλληλος υδρονομείου.
υδρονομείο (το) [1888] **1.** η υπηρεσία που ελέγχει την κανονική ροή, τη διανομή και την προστασία των αρδευτικών υδάτων και επιβλέπει τη διαφύλαξη των σχετικών εγγειοβελτιωτικών έργων **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.
υδρονομή (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η διανομή των αρδευτικών υδάτων μέσω υδροσωλήνων. — **υδρονομικός**, -ή, -ό [1845].
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *νομή* < *νέμω*].
υδροξίδιο (το) [1876] {υδροξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. ένωση που περιέχει μία ή περισσότερες φορές το αρνητικά φορτισμένο ιόν τού υδροξυλίου: ~ *τού καλίου* / *τού νατρίου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyde].
υδροξύλιο (το) [1887] {υδροξυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής ανιονική ρίζα (OH).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyle].
υδροπέπων (ο) {υδροπέπ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) το καρπούζι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. melon d'eau].
υδροπερατός, -ή, -ό αυτός που αφήνει το νερό να περάσει από μέσα του, που δεν είναι στεγανός ΣΥΝ. υδατοπερατός. — **υδροπερατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* (βλ.λ.) + αρχ. *περατός* (< *περῶ, -άω* < *πέρα*)].
υδροπλάνο (το) αεροσκάφος εφοδιασμένο με πλωτήρες, που μπορεί να προσθαλασσώνεται και να επιπλέει στην επιφάνεια τού νερού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroplane (βλ. κ. *αεροπλάνο*)].
υδροπληξία (η) {υδροπληξιών} ΙΑΤΡ. η καρδιοαναπνευστική ανακοπή που προκαλείται από την απότομη βύθιση τού κολυμβητή σε παγωμένο νερό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hydrocution (νόθο σύνθ.)].
υδροπνευματικός, -ή, -ό [1819] **1.** αυτός που λειτουργεί με νερό και πεπιεσμένο αέρα **2.** ***υδροπνευματικές αναρτήσεις*** οι αναρτήσεις που επιτρέπουν στο αυτοκίνητο να ανυψώνεται, όταν τίθεται σε λειτουργία η μηχανή του (π.χ. σε παλαιά μοντέλα τής Citroën).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydropneumatique].
υδροπολιτική (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. (στις διεθνείς σχέσεις) ο κλάδος που μελετά τη γεωπολιτική σημασία τής έλλειψης, τής κατοχής και τής εκμετάλλευσης υδάτινων πόρων.
υδροπονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η καλλιέργεια φυτών με τις ρίζες τους βυθισμένες σε θρεπτικά διαλύματα νερού-λιπάσματος. — **υδροπονικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-πονία* < *πόνος* «μόχθος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroponics].
υδροποσία (η) {υδροποσιών} η πόση νερού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδροποσία* < *ὑδροπότης* < *ὑδρο-* + *πότης*].
υδρόπτερο (το) {υδροπτέρ-ου | -ων} (επίσ.) το ιπτάμενο δελφίνι.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *πτερόν*, κατά τα *ανεμό-πτερο, ελικό-πτερο*].
υδροπτέρυγο (το) {υδροπτερύγ-ου | -ων} το ιπτάμενο δελφίνι (βλ. λ. *ιπτάμενος*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hydrofoil (νόθο σύνθ.)].
υδρορροή κ. **υδρορρόη** (η) [αρχ.] {υδρορροών} αυλάκι ή αγωγός από ψευδάργυρο, μόλυβδο ή άλλο υλικό, το οποίο διατρέχει την περιφέρεια τής στέγης και συλλέγει τα νερά τής βροχής οδηγώντας τα προς το έδαφος ή το αποχετευτικό δίκτυο ΣΥΝ. λούκι.
υδροσκοπία (η) [μτγν.] {υδροσκοπιών} η διερεύνηση και ο προσδιορισμός τής θέσης υπόγειων υδάτινων αποθεμάτων. — **υδροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **υδροσκοπικά** επίρρ.
υδροσκόπος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τον προσδιορισμό τής θέσης των υπόγειων αποθεμάτων νερού για την κατασκευή φρεάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροσκόπος* < *ὑδρο-* + *-σκόπος* < *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].
υδροστάθμη (η) [1832] {χωρ. πληθ.} **1.** η στάθμη τού νερού (σε πηγάδι, δοχείο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) μικρός γυάλινος σωλήνας που δείχνει τη στάθμη τού νερού μέσα σε λέβητα **3.** (συνεκδ.) ο υδροστάτης (βλ.λ.).
υδροστάσιο (το) [μτγν.] {υδροστασί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** τόπος με στάσιμα νερά, μικρό τέναγος **2.** χώρος συλλογής και αποθήκευσης νερού, δεξαμενή **3.** λίμνη (φυσική ή τεχνητή) στην οποία εκτρέφονται ψάρια τού γλυκού νερού.
υδροστάτης (ο) {υδροστατών} τοπογραφικό όργανο, τού οποίου η λειτουργία βασίζεται στην αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων και με το οποίο μπορεί να μετρηθεί η υψομετρική διαφορά δύο σημείων τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροστάτης* < *ὑδρο-* + *-στάτης* < *ἵστημι* / *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].
υδροστατική (η) [1766] ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των συνθηκών ισορροπίας μέσα στα υγρά (λ.χ. τής πίεσης που ασκείται σε σώμα βυθισμένο στο νερό) και η οποία χρησιμοποιείται στον σχεδιασμό υδραυλικών μηχανών και πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrostatique].
υδροστατικός, -ή, -ό [1766] αυτός που σχετίζεται με τις συνθήκες ισορροπίας των υγρών και με την πίεση που ασκείται στα τοιχώματα τού αγγείου που τα περιέχει.
υδροστρόβιλος (ο) [1861] {υδροστροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** υδροδυναμική μηχανή που μετατρέπει την κινητική ενέργεια των υδατοπτώσεων ή/και τής ροής των υδάτων σε ωφέλιμη μηχανική ενέργεια ΣΥΝ. υδροτουρμπίνα **2.** η δίνη τού νερού ΣΥΝ. ρουφήχτρα, νεροστρόβιλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserturbine].
υδρόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των υδάτων τής Γης, τα οποία καλύπτουν τα 2/3 τής επιφάνειας τού πλανήτη και περιλαμβάνουν τα επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, τους πάγους και τους υδρατμούς τής ατμόσφαιρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrosphere].
υδροσωλήνας (ο) [1894] σωλήνας παροχέτευσης νερού ΣΥΝ. νεροσωλήνας.
υδροτεχνία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} τεχνολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη συγκέντρωση και χρησιμοποίηση των υδάτων στην οικονομία και τη γεωργία. Επίσης **υδροτεχνική**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrotechnique].
υδροτουρμπίνα (η) {υδροτουρμπινών} ο υδροστρόβιλος (βλ.λ.).
υδροτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. η τάση ορισμένων φυτών να στρέφονται, κατά την ανάπτυξή τους, προς τη διεύθυνση τού νερού ΣΥΝ. υγροτροπισμός. — **υδροτροπικός**, -ή, -ό [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrotropism].
υδρόφιλος, -η, -ο [1888] **1.** ΒΟΤ. (για φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται με τη βοήθεια τού νερού **2.** (για πρόσ.) αυτός που θέλει να πίνει διαρκώς νερό, που του αρέσει το νερό • **3.** ***υδρόφιλο βαμβάκι*** βαμβάκι που παρουσιάζει μεγάλη απορροφητικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrophile].
υδροφοβία (η) [μτγν.] {υδροφοβιών} ο παθολογικός φόβος και η αποστροφή για το νερό, σύμπτωμα νευρασθενειών και λύσσας στον άνθρωπο.
υδροφοβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υδροφοβία **2.** ***υδροφοβικός*** (ο), ***υδροφοβική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υδροφοβία.
υδρόφοβος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πάσχει από υδροφοβία **2.** (για φυτά) αυτό που αναπτύσσεται σε ξηρό περιβάλλον και αποφεύγει την πολλή υγρασία.
υδροφόρα (η) βυτίο μεταφοράς πόσιμου νερού.
υδροφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει νερό: ~ *σωλήνας* / *αγωγός* **2.** ΓΕΩΛ. ***υδροφόρος ορίζοντας*** νοητή υπόγεια επιφάνεια που αντιπροσωπεύεται από τη στάθμη των υπόγειων υδάτων **3.** ***υδροφόρα*** (η) βλ.λ. — **υδροφορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδροφόρος* < *ὑδρο-* + *-φόρος* < *φέρω*].
υδροφράκτης [1884] κ. (καθημ.) **υδροφράχτης** (ο) {υδροφρακτών} ο υδατοφράκτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. φράγμα.
υδρόφυτο (το) {υδροφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. φυτό που ζει και ευδοκιμεί στο νερό ή σε υγρά εδάφη ΣΥΝ. υδρόβιο, υδροχαρές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrophyte].
υδροχαρής, -ής, -ές {υδροχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αγαπά το νερό, αυτός που του αρέσει το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος **2.** (για φυτά) αυτός που ζει και ευδοκιμεί στο νερό ΣΥΝ. υδρόβιος. Επίσης **υδρόχαρος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑδροχαρής* < *ὑδρο-* + *-χαρής* < *χαίρω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-χάρ-ην*].
υδροχλωρικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει υδροχλώριο **2.** ***υδροχλωρικό οξύ*** το υδροχλώριο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrochlorique].
υδροχλώριο (το) [1887] {υδροχλωρίου} ΧΗΜ. άχρωμο αέριο με διαπεραστική και αποπνικτική οσμή, που αποτελεί υδρογονούχο ένωση τού χλωρίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. chlorure d'hydrogène].
υδροχόη (η) {υδροχοών} (λόγ.) κανάτα με την οποία έχυναν παλαιότερα νερό στη λεκάνη τού νιπτήρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροχόη* < *ὑδρο-* + *-χόη* < *χέω* «χύνω»].
υδροχόος (ο) **1.** αυτός που ρίχνει, χύνει νερό (σε κάτι, π.χ. ποτήρι, κανάτι κ.λπ.) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. ***Υδροχόος*** (ο) (α) το ενδέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/1-18/2 (β) (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροχόος* < *ὑδρο-* + *-χόος* < *χέω*, πβ. κ. *οἰνο-χόος*].
υδρόχρωμα (το) [1840] {υδροχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η νερομπογιά **2.** χρωματισμένο γαλάκτωμα ασβέστη, το οποίο χρησιμοποιείται για την επίχριση επιφανειών.
υδροχρωματίζω ρ. μετβ. [1891] {υδροχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} χρωματίζω ή επιχρίω επιφάνεια με υδρόχρωμα. — **υδροχρωμάτισμα** (το) κ. **υδροχρωματισμός** (ο) [1833].
υδροχρωματιστής (ο) [1895] τεχνίτης ειδικός στους υδροχρωματισμούς.
υδρόψυκτος, -η, -ο αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια υγρού: ~ *κινητήρας αυτοκινήτου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water-cooled].

ύδρωμα (το) {υδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κυστοειδής όγκος γεμάτος νερό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδρωμα* < αρχ. *ὕδωρ* (βλ. κ. *ύδρο-*)].

υδρωνύμιο (το) {υδρωνυμί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το όνομα υδάτινης έκτασης (θάλασσας, λίμνης, ποταμού). — **υδρωνυμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *υδρ(ο)-* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

υδρωπικία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκέντρωση ορώδους υγρού, που βγαίνει από το αίμα, σε κοιλότητες ή κοίλα όργανα τού σώματος ή ακόμη σε ενδιάμεσους ιστούς. — **υδρωπικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρωπικός* < αρχ. *ὕδρωψ, -ωπος* < θ. *ὑδρ-* (τής λ. *ὕδωρ*, βλ. κ. *ύδρο-*) + παραγ. επίθημα *-ωψ*, κατ' αναλογίαν προς άλλα σύνθ., λ.χ. *μύ-ωψ, μώλ-ωψ* (βλ.λ.)].

υδρωπισμός (ο) [μτγν.] **1.** η παθολογική κατάσταση που οφείλεται στην υδρωπικία **2.** η τάση για υδρωπικία και οιδήματα.

Υ.Δ.Τ. (το) Υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

ύδωρ (το) {ύδ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το νερό: *μόλυνση των υδάτων* || *όμβρια ύδατα* (νερά τής βροχής) || *υπόγεια / επιφανειακά / ωκεάνια / θαλάσσια ~* || *χωρικά ~*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***δίνω γην και ύδωρ*** βλ. λ. *γη* (β) ***εσωτερικά ύδατα*** οι θαλάσσιες περιοχές, οι λίμνες και τα ποτάμια που περιλαμβάνονται στην επικράτεια ενός κράτους (γ) ***βαρύ ύδωρ / νερό*** βλ. λ. *βαρύς* (δ) ***περί ανέμων και υδάτων*** βλ. λ. *περί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕδωρ* < Ι.Ε. *ud- «νερό», πβ. σανσκρ. ud-n-ás (γεν.), επίθ. an-udrá- «άνυδρος», αλβ. ujë «νερό», λατ. unda (> γαλλ. onde, ισπ. onda «κύμα»), χεττ. wadar «νερό», αρχ. γερμ. wazzar (> γερμ. Wasser), αρχ. αγγλ. wæter (> αγγλ. water), λιθ. ùdra κ.ά. Η λ. εμφανίζει εναλλαγή επιθημάτων -r- (*ud-r-, πβ. *ύδρο-, ύδρ-ία*) και -n- (γεν. *ὕδα-τος* < *ud-n-tos). Βλ. κ. *νερό*].

Υ.Ε.Α. (ο) Υποψήφιος Έφεδρος Αξιωματικός.

Υ.Ε.Ε. (η) Υπηρεσία Εντελλομένων Εξόδων.

Υ.Ε.Ε.Τ. (η) Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας.

Υ.ΕΘ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Υ.Ε.Κ.Α. (η) Υπηρεσία Εκμετάλλευσης Κρατικών Αυτοκινήτων.

Υ.Ε.Κ.Ε. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Κατασκευών Έργων.

ύελος (η) → ύαλος

Υεμένη (η) (αραβ. Al Jumhūrīyah al-Yamanīyah = Δημοκρατία τής Υεμένης) κράτος τής Ασίας στο ΝΔ. άκρο τής Αραβικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα τη Σαναά. επίσημη γλώσσα την Αραβική και νομίσματα το ριάλ Υεμένης. — **Υεμένιος** (ο), **Υεμένια** (η), **υεμενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Yemen < αραβ. Yamanīyah < yamīn «δεξιός, ευοίωνος» (ευφημιστικό προσωνύμιο)].

Υ.Ε.Ν. (το) Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας.

Υ.ΕΝ.Ε.Δ. (η) (παλαιότ.) Υπηρεσία Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων (τώρα Ν.Ε.Τ.).

υετός (ο) (αρχαιοπρ.) η βροχή.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ὑετός* < *ὕω* (κυρ. γ' πρόσ. *ὕει* «βρέχει») + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός, κοπ-ετός*). Το ρ. *ὕω* < **ὕjω* < *su-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seu- «πιέζω, διυλίζω», πβ. τοχ. swase «βροχή», αλβ. shi, αρχ. πρωσ. suge, αρχ. γερμ. sou «χυμός», ισλ. söggr «υγρός» κ.ά.].

Υ.Ε.Φ.Π. (το) Υπουργείο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων.

υϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υιό ή τα τέκνα: ~ *αγάπη / στοργή / φροντίδα* ΑΝΤ. γονικός.

υιοθεσία (η) {υιοθεσιών} ΝΟΜ. η διαδικασία κατά την οποία αποκτά κάποιος με δικαστική απόφαση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις γονέα απέναντι σε παιδί τού οποίου δεν είναι ο φυσικός (πραγματικός) γονέας: *συγγένεια εξ υιοθεσίας* || *δεν έκαναν παιδιά κι έτσι κατέφυγαν στην ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υἱοθεσία*, σύνθ. εκ. συναρπαγής από τη φρ. *υἱόν θέσθαι* (ρ. *τίθημι / τίθεμαι*), πβ. κ. *στοιχειο-θεσία, τοπο-θεσία*].

υιοθετώ ρ. μετβ. {υιοθετείς... | υιοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναγνωρίζω και αποκτώ ως δικό μου ένα παιδί με υιοθεσία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) εγκρίνω και αποδέχομαι ως δικό μου (κάτι): ~ *γνώμη / μέθοδο / στρατηγική / τακτική / μέτρα / σύστημα / λύση / πολιτική / πρόταση / εισήγηση / δόγμα / άποψη / (εχθρική / φιλική) στάση* || *η νεαρή ηθοποιός υιοθέτησε το ύφος τής διάσημης συναδέλφου της*. — **υιοθέτηση** (η) [μτγν.] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υἱοθετῶ (-έω)* < *υἱοθεσία* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

υιός (ο) (λόγ.) το αρσενικό τέκνο: *πρωτότοκος / θετός / νόθος* ~ ΣΥΝ. γυιος· ΦΡ. (α) ***άσωτος υιός*** βλ. λ. *άσωτος* (β) ***υιός τού Θεού / τού Ανθρώπου*** ο Χριστός (γ) ***πατήρ και υιός (ή υιοί)*** συνηθισμένη φράση σε τίτλο επιχείρησης, που δηλώνει τους ιδιοκτήτες (πατέρα και γυιο / γυιους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υἱός / υἱύς* (αρχαιότ.) < *su-jús < Ι.Ε. *su- «γεννώ, τίκτω», πβ. τοχ. soy «γυιος», αρμ. ustr, σανσκρ. sūnúh, αρχ. σλαβ. synŭ, αρχ. γερμ. sunu (> γερμ. Sohn), αρχ. αγγλ. sunu (> αγγλ. son), κ.ά. Βλ. κ. *γυιος*].

υιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού υιού, τού να είναι κανείς γυιος κάποιου: *«η λυτρωμένη ψυχή έχει συνείδηση τής πατρότητας τού Θεού και συγχρόνως τής δικής της υιότητας αλλά και αμαρτωλότητας»*.

Υ.Κ.Π. (η) Υπηρεσία Κρατικών Προμηθειών.

υλακή (η) (λόγ.) το γάβγισμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλύχτισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλακή* < *ὑλῶ (-άω)* «γαβγίζω» + εκφραστ. παρέκταση *-κ-* (βλ. κ. *ὑλακτῶ*). Το αρχ. *ὑλῶ* ανάγεται στην ηχομιμητική Ι.Ε. ρίζα *ul- και συνδ. με σανσκρ. ululi-, λατ. ululāre «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ὀλ-ολ-ύζω* (< **ὀλ-υλ-ίζω*, με αφομοίωση)].

υλακτώ ρ. αμετβ. {υλακτείς... | υλάκτησα} (λόγ.) (για σκυλιά) γαβγίζω, αλυχτώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλακῶ (-έω)*, παράλλ. τ. τού ρ. *ὑλῶ* (βλ. λ. *ὑλακή*), μέσω αμάρτυρου **ὑλά-κ-της* (με εκφραστ. παρέκταση *-κ-*)].

ύλη (η) {υλών} **1.** (α) θεμελιώδης ουσία τού σύμπαντος, από την οποία αποτελούνται όλα τα σώματα και που χαρακτηρίζεται από φυσικές και χημικές ιδιότητες, αποτελείται από ελάχιστα σωματίδια και εμφανίζεται σε διάφορες καταστάσεις (αέρια, υγρή, στερεά) (πβ. λ. *αντιύλη*) (β) (γενικά) καθετί που υπάρχει στον χώρο, καταλαμβάνει έκταση, έχει μάζα, όγκο και βάρος και γίνεται αντιληπτό με τις αισθήσεις: *οργανική / ανόργανη / ζωντανή / ρευστή* ~ || *τα σωματίδια τής ~* || *η ~ μπορεί να μετατραπεί σε ενέργεια και το αντίστροφο* **2.** η ουσία από την οποία κατασκευάζεται κάτι **3.** κάθε ουσία που υπόκειται σε φθορά και που χρησιμοποιείται για να παραχθεί κάτι: *εύφλεκτες / άφλεκτες ~*· ΦΡ. (α) ***γραφική ύλη*** οτιδήποτε είναι απαραίτητο για τη γραφή (β) ***πρώτη ύλη*** (i) ΟΙΚΟΝ. κάθε υλικό αγαθό τής πρωτογενούς ή δευτερογενούς παραγωγής, που χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία ή τη βιοτεχνία για την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων: *φυσική ~* (που λαμβάνεται από τη γεωργία, την αλιεία, με εξόρυξη κ.λπ.) || *τεχνητή / συνθετική ~* (που έχει παραχθεί τεχνητά με χημική σύνθεση) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε αποτελεί το βασικό υλικό για την κατασκευή, παρασκευή, δημιουργία κάποιου πράγματος: *τα ζυμαρικά αποτελούν την ~ για την παρασκευή αυτού τού νόστιμου φαγητού* || *οι μαρτυρίες των αιχμαλώτων πολέμου αποτέλεσαν την ~ για τη συγγραφή αυτού τού βιβλίου* **4.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο βιβλίου ή εντύπου: *η ~ ενός μυθιστορήματος / δημοσιογραφικού άρθρου* || *η ~ τού περιοδικού καλύπτει τη διεθνή επικαιρότητα* || *ένα έντυπο με πλούσια δημοσιογραφική ~* || *περιοδικό ποικίλης ~* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των γνώσεων που περιλαμβάνονται σε γνωστικό αντικείμενο ή μάθημα: *η ~ των αρχαίων / των μαθηματικών* || *η ~ που περιλαμβάνεται σε ένα εγχειρίδιο* || *δεν εξαντλήσαμε την ~ αυτού τού μαθήματος* || *ορίστηκε η ~ για τις εξετάσεις* (η εξεταστέα ύλη, το περιεχόμενο κεφαλαίων ή σελίδων που θα εξεταστούν) || *η διδακτέα / διδαχθείσα ~* (αυτή που πρέπει να διδαχθεί / που διδάχθηκε)· ΦΡ. ***εφ' όλης τής ύλης*** *(ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης)* (i) σε όλη την έκταση τής ύλης μαθήματος: *θα εξεταστείτε ~* (ii) σε όλα, στα πάντα: *θα γίνει συζήτηση ~ στη συνέλευση* **6.** το αντικείμενο τής αρμοδιότητας· στη ΦΡ. ***καθ' ύλην αρμόδιος*** (i) αυτός που είναι αρμόδιος για ένα θέμα: *απευθύνθηκα στον καθ' ύλην αρμόδιο για τη διευθέτηση τής υπόθεσής μου* (ii) *(καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο)* το δικαστήριο που έχει αρμοδιότητα να εκδικάζει συγκεκριμένη διαφορά με κριτήριο την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος **7.** φυσιολογικό ή παθολογικό έκκριμα τού σώματος **8.** (α) τα υλικά αγαθά, κατ' αντιδιαστολή προς τα πνευματικά: *ο κόσμος τής ~ και ο κόσμος τού πνεύματος* (β) (ειδικότ.) οι υλικές απολαύσεις, σε αντίθεση με τον θεωρητικό βίο, την πνευματική ζωή: *οι σημερινοί άνθρωποι είναι προσκολλημένοι στην ~* ΑΝΤ. πνεύμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕλη*, αγν. ετύμου, καθώς οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το λατ. silva «δάσος, ξυλεία», όσο και με αρχ. σκανδ. usli «καυτή στάχτη», λιθ. sulà «λάσπη, πηλός», δεν έχουν επιστημονική βάση. Με αφετηρία τη σημ. τής ξυλείας η λ. δήλωσε στη συνέχεια κάθε είδος υλικού, όπως και το κατακάθι που απομένει μετά το στράγγισμα (πβ. *δι-υλίζω*). Ήδη αρχ. η σημ. «θέμα, αντικείμενο αναφοράς ή πραγματείας» (πβ. τη φρ. *ἡ ὑποκειμένη ὕλη*, Αριστοτ. *Ἠθ. Νικομ.* 1094b 12). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *καθ' ύλην αρμόδιος* (< γαλλ. compétent en la matière), *πρώτη ύλη* (< γαλλ. matière première), *εύφλεκτες ύλες* (< γαλλ. matières inflammables) κ.ά.].

Υλίκη (η) λίμνη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ὑλίκη / Ὑλική* (< αρχ. *ὕλη*), λόγω των πλούσιων δασών που περιέβαλλαν τη λίμνη].

υλικό (το) **1.** η ουσία (ύλη) από την οποία γίνεται, φτιάχνεται ή αποτελείται κάτι: *υλικά για το κέικ* || *δομικά / οικοδομικά / αναλώσιμα ~* **2.** το σύνολο δεδομένων και πραγμάτων που μπορούν να αξιοποιηθούν, για να δημιουργήσει κανείς ένα έργο (καλλιτεχνικό, πνευματικό), για μελέτη, για σχολιασμό κ.λπ.: *~ για διάβασμα / για συζήτηση / για σκέψη / για ιστορία / για φιλμ / για το γύρισμα ενός ντοκιμαντέρ* || *έντυπο / διαφημιστικό / εκπαιδευτικό / διδακτικό / εποπτικό ~* || *πρωτογενές / δευτερογενές ~*· ΦΡ. (α) ***έμψυχο υλικό*** βλ. λ. *έμψυχος* (β) ***άψυχο υλικό*** ο οπλισμός, τα μεταφορικά μέσα, οι τροφές, τα τηλεπικοινωνιακά μηχανήματα, γενικά τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό (γ) ***υλικό πολέμου*** τα αναγκαία εφόδια για τον πόλεμο: *Σώμα Υλικού Πολέμου* (Σ.Υ.Π.) (δ) ***τροχαίο υλικό*** τα τροχοφόρα οχήματα και τα εξαρτήματά τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑλικόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑλικός* (βλ.λ.)].

υλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από ύλη: ~ *κόσμος / αγαθά* ΑΝΤ. άυλος **2.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τον αισθητό κόσμο, τα αγαθά από ύλη, τον άνθρωπο ως βιολογικό ον κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή: ~ *ανάγκες / ανέσεις / απολαύσεις* || *του παρείχε ~ και ηθική ενίσχυση* || *από την έκρηξη προκλήθηκαν ~ ζημιές* **3.** ΝΟΜ. ***υλική αρμοδιότητα*** η αρμοδιότητα τού δικαστηρίου που προσδιορίζεται από την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος. — **υλικότητα** (η) [1812].

υλικοτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα τεχνικά μέσα και τα υλικά που απαιτούνται για την κατασκευή ενός έργου: ~ *βάση / υποδομή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέσα παραγωγής και τις οικονομικές σχέσεις που διέπουν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού κ.λπ. — **υλικοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

υλισμός (ο) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. το ένα από τα δύο κύρια ρεύματα τής φιλοσοφικής σκέψης, κατά το οποίο πρωταρχικός παράγοντας και κύριο στοιχείο τού σύμπαντος είναι η ύλη, ούτως ώστε όλα τα φαινόμενα, ακόμα και αυτά που αφορούν στο πνεύμα, να ερμηνεύονται ως επιδράσεις ή συνέπειες φυσικών, υλικών αιτίων (πβ. λ.

ιδεαλισμός, ρεαλισμός): αυθόρμητος ~ (η πεποίθηση ότι η πραγματικότητα είναι υπαρκτή κατά τον τρόπο που εμείς, μέσω των αισθήσεών μας, την αντιλαμβανόμαστε, κυρ. βάσει τής καθημερινής εμπειρίας) ΣΥΝ. ματεριαλισμός· ΦΡ. (α) ***ιστορικός υλισμός*** βλ. λ. *ιστορικός* (β) ***διαλεκτικός υλισμός*** βλ. λ. *διαλεκτικός* (γ) ***χυδαίος υλισμός*** απλουστευτική υλιστική θεώρηση, κατά την οποία ακόμα και το πνεύμα, η συνείδηση, οι ιδέες είναι άμεσα παράγωγα τής ύλης **2.** (κατ' επέκτ.) η νοοτροπία και ο τρόπος ζωής που επικεντρώνεται στην αναζήτηση και απόλαυση υλικών αγαθών και ηδονών: *η εποχή μας ρέπει προς τον ~ και αγνοεί το πνεύμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑλισμός*, αρχική σημ. «διήθηση, στράγγισμα», < *ὑλίζω* «διηθώ, στραγγίζω» < αρχ. *ὕλη* (βλ.λ.). Με τη νεοελλ. σημ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. matérialisme].

υλιστής (ο) [1786], **υλίστρια** (η) {υλιστριών} **1.** οπαδός τής υλιστικής φιλοσοφίας, τού φιλοσοφικού συστήματος τού υλισμού: ~ *φιλόσοφος* ΣΥΝ. ματεριαλιστής ΑΝΤ. ιδεαλιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φροντίζει, που ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τα υλικά αγαθά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. matérialiste].

υλιστικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τον υλισμό και τον υλιστή: ~ *σκέψη / θεωρία / φιλοσοφία / άποψη / ερμηνεία φαινομένου* || *υποστήριξε ότι ζούμε σε ~ και αντιπνευματική εποχή* ΣΥΝ. ματεριαλιστικός ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, πνευματικός. — **υλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

-ύλλιο (λόγ.) υποκοριστικό επίθημα ουσιαστικών ουδετέρου γένους: *δενδρ-ύλλιο, αλσ-ύλλιο.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-υλ(λ)ος*, με απόσπαση τού *-υ-* από λ. με επίθημα *-λο-* < Ι.Ε. *-lo- (πβ. κ. *ἡδύς – ἡδ-ύ-λος, δριμύς – δριμ-ύ-λος*)].

υλοζωισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} φιλοσοφικό και κοσμολογικό σύστημα σκέψης που χαρακτηρίζει λ.χ. τις ερμηνείες των Ιώνων φιλοσόφων για τη γένεση τού κόσμου (7ος-6ος αι. π.Χ.), σύμφωνα με το οποίο ολόκληρη η φύση, δηλ. η ύλη στο σύνολό της, είναι ζώσα και έμψυχη (πβ. λ. *ανιμισμός*). Επίσης **υλοζωία** (η). — **υλοζωικός, -ή, -ό** [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïsme].

υλοζωιστής (ο) [1889], **υλοζωίστρια** (η) {υλοζωιστριών} ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού υλοζωισμού (βλ.λ.), των υλοζωικών αντιλήψεων και θεωριών. — **υλοζωιστικός, -ή, -ό, υλοζωιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïste].

υλομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε φυσικό σώμα διέπεται από δύο αρχές, την ύλη και το είδος, το οποίο ευθύνεται για τις μορφολογικές αλλοιώσεις που σημειώνονται στην ύλη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Hylemorphismus].

υλοποίηση (η) [1878] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πραγματοποίηση, το να αποκτήσει (κάτι που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) υλική υπόσταση, η εφαρμογή στην πράξη: ~ *σχεδίου / στόχου / σκοπού / οράματος / προγράμματος / στρατηγικής / πρότασης* || *οι ψηφοφόροι προσδοκούν την ~ των προεκλογικών υποσχέσεων* || *η ~ αυτής τής απειλής ισοδυναμεί με κήρυξη πολέμου* || *καταβάλλεται προσπάθεια για την ~ των έργων υποδομής στην πόλη μας* ΣΥΝ. πραγμάτωση, εκπλήρωση **2.** (σπάν.) η μετατροπή άυλου όντος σε ύλη ΑΝΤ. εξαΰλωση ● **3.** ΦΥΣ. ***υλοποίηση τής ενέργειας*** η εξαφάνιση ορισμένης ποσότητας ενέργειας και η ταυτόχρονη εμφάνιση μάζας.

υλοποιώ ρ. μετβ. [1874] {υλοποιείς... | υλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ. να αποκτήσει υλική υπόσταση, να πραγματοποιηθεί: ~ *εξαγγελία / υπόσχεση / πρόταση / στόχο / απειλή / απόφαση / οράματα / σχέδιο / πρόγραμμα* || *η συμφωνία των δύο χωρών υλοποιείται* ΣΥΝ. πραγματοποιώ, εκπληρώνω **2.** (σπάν.) μετατρέπω (κάτι άυλο) σε υλικό, μετατρέπω σε ύλη ΑΝΤ. εξαϋλώνω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. matérialiser].

υλοτόμηση (η) [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κοπή δέντρων από το δάσος για την εκμετάλλευση τής ξυλείας τους.

υλοτομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η διαδικασία τής κοπής δέντρων τού δάσους, τού πριονισμού τους σε κατάλληλα μήκη και τής μεταφοράς τους στο πριονιστήριο: *ασχολείται με την* ~ ΣΥΝ. υλοτόμηση **2.** (συνεκδ.) το μέρος τού δάσους, στο οποίο γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. υλοτόμιο **3.** η επιστημονική εκμετάλλευση των δασών για την προμήθεια οικοδομήσιμης ή καύσιμης ξυλείας: *η ~ είναι μία από τις βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές τής Σουηδίας.*

υλοτομικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την υλοτομία ή τον υλοτόμο: ~ *εργαλείο* **2.** (ειδικότ.) **υλοτομική** (η) η τέχνη και το επάγγελμα τού υλοτόμου.

υλοτόμιο (το) [μτγν.] {υλοτομί-ου | -ων} το μέρος τού δάσους στο οποίο γίνεται υλοτομία.

υλοτόμος κ. (λαϊκότ.) **λοτόμος** (ο) (λόγ.) **1.** ο ξυλοκόπος **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει αναλάβει την οικονομική εκμετάλλευση τής ξυλείας τού δάσους: *πρέπει να σώσουμε το δάσος από τις πυρκαγιές και τους ~* ● **3.** υμενόπτερο έντομο με χρώμα μελανό και κίτρινη κοιλιά, η προνύμφη τού οποίου κατατρώγει τα φύλλα των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλοτόμος* < *ὕλη* + *-τόμος* < *τόμη*].

υλοτομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υλοτομείς... | υλοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) κόβω δέντρα από το δάσος για την εκμετάλλευση τής ξυλείας τους (λ.χ. στην οικοδομική, την επιπλοποιία κ.λπ. ή για καυσόξυλα) ΣΥΝ. ξυλεύομαι.

υλοχρηστική (η) [1891] κλάδος τής δασολογίας που μελετά τα χαρακτηριστικά τού ξύλου των δασικών δέντρων και θάμνων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά συνδέονται με τις ιδιότητες των τελικών προϊόντων ξύλου ύστερα από τη μεταποίησή τους στις βιομηχανίες ξύλου.

υλωρική (η) [1892] κλάδος τής δασολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των επιβλαβών για την υγιεινή κατάσταση τού δάσους παραγόντων, καθώς και των βιολογικών και μη τρόπων και μεθόδων αντιμετώπισής τους, με σκοπό την προστασία τού δάσους ή των προϊόντων του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλωρός* «αγρονόμος – δασονόμος» < *ὕλη* (στη σημ. «δάσος») + *-ωρός* (απαντά σε διάφορα σύνθ. με τη σημ. «φρουρός, επιτηρητής», λ.χ. *θυρ-ωρός, πυλ-ωρός*) < *ὁρῶ (-άω)*].

Υ.ΜΑ.Θ. (το) Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

υμείς προσ. αντων. {υμών, υμίν, υμάς} (αρχαιοπρ.) εσείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμεῖς* < *us-sme- (πβ. λεσβ. *ὔμμε*), με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση, < Ι.Ε. *(y)us-(s)me, πβ. σανσκρ. yuṣman, λατ. vos, αλβ. ju, γοτθ. jus κ.ά. Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ο τ. *ε-σείς* από την αντων. *συ* κατά το σχήμα *ἡμεῖς – εμείς*].

υμέναιος (ο) {υμεναί-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) γαμήλιο άσμα το οποίο τραγουδούσαν οι φίλες και οι θεραπαινίδες τής νύφης, καθώς τη συνόδευαν από το πατρικό της στο σπίτι τού γαμπρού **2.** (συνεκδ.) ο γάμος ως θεσμός ή/και ως τελετή **3.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) ο θεός που προστάτευε τον γάμο και προς τον οποίον απευθύνονταν τα γαμήλια τραγούδια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμέναιος*, παράλλ. τ. τού *ὑμήν, -ένος* «είδος γαμηλίου άσματος – όν. τού θεού τού γάμου», αγν. ετύμου. Αν συνδ. με το αρχ. *ὑμήν* «υμένας», τότε η λ. θα αναφέρεται στη γαμήλια τελετή και στο άσμα σχετικά με τον παρθενικό υμένα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *ὕμνος* (βλ.λ.), που έχει εξίσου αβέβαιη ετυμολογία. Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ.].

υμένας (ο) (λόγ.) **1.** (γενικά) πολύ λεπτό δέρμα, μεμβράνη **2.** ΑΝΑΤ. λεπτός και ελαστικός ιστός ή περίβλημα με τη μορφή λεπτού φύλλου, που απαντά σε διάφορα όργανα τού σώματος: *παρθενικός* ~ (λεπτή μεμβράνη στο χείλος τού στομίου τού κόλπου γυναίκας, η οποία ανοίγει ή διαρρήγνυται κατά την πρώτη συνουσία) || *αιθουσαίος* (που βρίσκεται στον κοχλία τού αφτιού) / *αρθρικός / ορογόνος / ελαστικός* (που καλύπτει την έσω επιφάνεια των χόνδρων τού λάρυγγα κάτω από τον βλεννογόνο) ~ ΣΥΝ. μεμβράνη. Επίσης (λογιότ.) **υμήν** {υμένος}. — **υμενικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμήν, -ένος*, τεχν. όρ., < *su-men- (με επίθημα *-μην*, πβ. κ. *λι-μήν*) < Ι.Ε. *sju- / *su- «ράβω», πβ. σανσκρ. syūman- «δεσμός, ραφή», λατ. suere «ράβω, συρράπτω», sutor «παπουτσής», αρχ. γερμ. siuwan «ράβω», αρχ. γερμ. säumen, αγγλ. sew κ.ά. Για τη σχέση του με τη λ. *ὑμήν* «γαμήλιο άσμα, υμέναιος», βλ. λ. *υμέναιος*].

υμενοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υμενοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα ως προς τη φύση ή τη μορφή: ~ *κάλυμμα* ΣΥΝ. υμενώδης, μεμβρανώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υμενοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. πλαστική εγχείρηση για ανάπλαση τού παρθενικού υμένα ΣΥΝ. παρθενορραφή.

υμενόπτερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει υμενώδεις πτέρυγες: ~ *έντομο* **2.** (ειδικότ.) **υμενόπτερο** (το) {υμενοπτέρ-ου | -ων} κάθε έντομο που φέρει δύο ζεύγη μεμβρανωδών φτερών και ανήκει στην πολυπληθή τάξη εντόμων, στην οποία περιλαμβάνονται οι μέλισσες, οι σφήκες, τα μυρμήγκια κ.ά.

υμενώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υμενώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα, που έχει τη σύσταση ή την υφή υμένα: ~ *λαβύρινθος* (σχηματισμός τού έσω ωτός) ΣΥΝ. υμενοειδής, μεμβρανώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υμέτερος, -έρα, -ερον κτητική αντων. {υμετέρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που ανήκει σε εσάς ή προέρχεται από εσάς, δικός σας: *το ~ έργο βρήκε πολλούς συνεχιστές* **2.** (κακόσ.) **υμέτεροι** (οι) πρόσωπα που ευνοούνται και προωθούνται λόγω τής ένταξής τους σε ομάδα ή τής εξάρτησής τους από φορέα: *για τις θέσεις τού Δημοσίου πρέπει να προκηρύσσεται διαγωνισμός και όχι να τις καταλαμβάνουν οι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμέτερος* < θ. *ὑμε-* (τής αντων. *ὑμεῖς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τερος* (πβ. κ. *ἡμέ-τερος*)].

υμήν (ο) → υμένας

Υμηττός (ο) όρος τής Α. Αττικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὑμηττός*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπων.].

ύμνηση (η) → υμνώ

υμνητής (ο) [αρχ.], **υμνήτρια** (η) [μτγν.] {υμνητριών} πρόσωπο που υμνεί, επαινεί, εγκωμιάζει (κάποιον/κάτι): *η πράξη του βρήκε πολλούς ~ σε όλους τους πολιτικούς χώρους* || *δεν θα γίνει τιμητής τής πολιτικής μας ζωής ο ~ τού φασισμού* ΣΥΝ. εξυμνητής, εγκωμιαστής, επαινέτης, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής.

υμνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υπάρχει ή γίνεται για εξύμνηση: ~ *λόγος / άρθρο* ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκωμιαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός.

υμνογραφία (η) [1867] ΕΚΚΛΗΣ.-ΦΙΛΟΛ. **1.** η σύνθεση εκκλησιαστικών ύμνων **2.** η λειτουργική ποίηση, που συνοδευόταν από μέλος και η οποία αποτελεί σημαντικό τμήμα τής βυζαντινής και μεταβυζαντινής γραμματείας και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λατρεία τής Εκκλησίας: *η μελέτη του αφορά στην ~ τού 8ου αι.* — **υμνογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hymnographie].

υμνογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει ύμνους, ιδίως εκκλησιαστικούς: *ο Ρωμανός ο Μελωδός είναι από τους σημαντικότερους Βυζαντινούς ~* ΣΥΝ. υμνωδός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

υμνογραφώ ρ. αμετβ. [1882] {υμνογραφείς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-

ρατ.} γράφω ή συνθέτω (εκκλησιαστικούς) ύμνους.

υμνολόγημα (το) → υμνολογώ

υμνολογία (η) [μτγν.] {υμνολογιών} **1.** έπαινος ή εγκωμιασμός με ύμνους: *οι αρχαίοι ηγεμόνες συχνά είχαν στην αυλή τους και ποιητές που ανελάμβαναν την ~ τους* ΣΥΝ. εξύμνηση, εκθειασμός ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση **2.** (κατ' επέκτ.) ευχαριστήριος ύμνος που απευθύνεται προς τον Θεό, εγκώμιο τής δόξας τού Θεού ΣΥΝ. δοξολογία **3.** (συνεκδ.) πραγματεία που έχει ως αντικείμενό της τους εκκλησιαστικούς ύμνους **4.** η φιλολογική μελέτη των εκκλησιαστικών ύμνων (βλ. κ. λ. *υμνογραφία*). – **υμνολογικός**, -ή, -ό [μτγν.].

υμνολόγιο (το) [μτγν.] {υμνολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. συλλογή εκκλησιαστικών ύμνων και το βιβλίο στο οποίο αυτοί περιέχονται **2.** (μτφ.) εξύμνηση με πληθώρα επαίνων, εγκωμίων: *συχνά ο λόγος τής συγκεκριμένης εφημερίδας εκτρέπεται σε ένα πομπώδες ~ των κυβερνητικών επιλογών* ΣΥΝ. υμνολογία, εκθειασμός ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση.

υμνολόγος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που ψάλλει ή συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συνθέτει ύμνους, που απευθύνει επαίνους ή εγκώμια σε κάποιον: *η εφημερίδα του είναι ο μεγαλύτερος ~ τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. επαινέτης, εγκωμιαστής ΑΝΤ. επικριτής.

υμνολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υμνολογείς... | υμνολόγησα} **1.** ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνωδώ, ψαλμωδώ, υμνώ **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιου), απευθύνω έπαινο σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. εξυμνώ, ανυμνώ, εκθειάζω, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επιτιμώ, επικρίνω, κατηγορώ. - **υμνολόγημα** (το).

ύμνος (ο) **1.** ωδή που ψάλλεται προς τιμήν θεού, ήρωα ή αγίου, έχει πανηγυρικό χαρακτήρα και περιεχόμενο εγκωμιαστικό: *θρησκευτικός / επινίκιος* (που ψαλλόταν στην αρχαιότητα προς τιμήν των νικητών των πανελληνίων αγώνων) / *ολυμπιακός* ~ **2.** (ειδικότ.) (α) ***εκκλησιαστικός ύμνος*** έμμετρο θρησκευτικό ποίημα που ψάλλεται προς δόξαν τού Θεού ή αγίων, παίρνει διάφορες μορφές ανάλογα με το περιεχόμενο και το είδος τής μουσικής που το συνοδεύει (λ.χ. ιδιόμελο, δοξαστικό, απολυτίκιο) και έχει ενσωματωθεί στη λατρεία τής Εκκλησίας ΣΥΝ. υμνωδία, ψαλμός (β) ***Ακάθιστος Ύμνος*** βλ. λ. *ακάθιστος* (γ) ***εθνικός ύμνος*** άσμα, συνήθ. εμβατήριο, το οποίο εκφράζει πατριωτικά αισθήματα και έχει καθιερωθεί επίσημα από τις αρχές τού κράτους ή/και από τη συνείδηση τού λαού ως σύμβολο τής εθνικής ενότητας (δ) ΦΙΛΟΛ. ***Ομηρικός Ύμνος*** καθένα από τα 34 ποιήματα σε δακτυλικούς εξάμετρους στίχους, που αποδίδονται στους συνεχιστές τού Ομήρου και οι οποίοι είχαν συντεθεί προς τιμήν θεών (λ.χ. τού Απόλλωνα, τής Δήμητρας) ή ημιθέων (λ.χ. τού Ηρακλή, τού Ασκληπιού) και ψάλλονταν στις αντίστοιχες γιορτές των θεών πριν από την απαγγελία των Ομηρικών Επών **3.** (κατ' επέκτ.) ποίημα ή τραγούδι εγκωμιαστικό, σε ρυθμό γρήγορο και χαρούμενο: *ο ~ τής χαράς τού Μπετόβεν* || *«Ύμνος εις την Ελευθερίαν»* (Δ. Σολωμός) **4.** (μτφ.) ενθουσιώδης έπαινος, διθυραμβικό εγκώμιο: *η ερμηνεία του στον ρόλο αυτό χαιρετίστηκε με ύμνους από όλους τους κριτικούς θεάτρου* || *οι ~ προς τον αρχηγό δεν τον ωφέλησαν, αφού δεν πήρε υπουργείο* ΣΥΝ. εξύμνηση, υμνολογία, εκθειασμός, εγκώμιο, (μτφ.) διθύραμβος ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύμνος*, αβεβ. ετύμου. Μορφολογικώς η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το ουσ. *υμήν, -ένος* μέσω εναλλαγής τού επιθήματος *-μην* / *-μν-* (πβ. *λιμήν – λίμνη, ποιμήν – ποίμνη*), οπότε η λ. θα δήλωνε το σύνθετο άσμα, που αποτελείται από διαφορετικές ωδές (για τα δύο ουσ. *υμήν*, βλ. λ. *υμέναιος, υμένας*). Οι παλαιότ. αναγωγές στους τ. *υφή, υφαίνω* προσκρούουν σε σοβαρές φωνητικές δυσχέρειες, ενώ ελάχιστα πειστική θεωρείται η υπόθ. μεσογ. δανείου].

υμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υμνείς... | ύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ψάλλω εκκλησιαστικό ύμνο προς (κάποιον), δοξολογώ τον Θεό με ύμνους: *«Σε υμνούμεν, Σε ευλογούμεν, Σοι ευχαριστούμεν, Κύριε»* (από τη Θεία Λειτουργία) ΣΥΝ. υμνολογώ **2.** (κατ' επέκτ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιου), εκθειάζω (πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.) σε μεγάλο βαθμό, με έντονο τρόπο: *ο Όμηρος ύμνησε τα κατορθώματα των ηρώων τού Τρωικού Πολέμου* || *κανένα πολίτευμα δεν υμνήθηκε τόσο όσο η αθηναϊκή δημοκρατία τού χρυσού αιώνα τού Περικλή* || *~ το έργο / την προσπάθεια / την προσφορά / τη συμβολή κάποιου* ΣΥΝ. εξυμνώ, εγκωμιάζω, αποθεώνω ΑΝΤ. επικρίνω, επιτιμώ, κατηγορώ. - **ύμνηση** (η) [μτγν.].

υμνωδία (η) [αρχ.] {υμνωδιών} (λόγ.) **1.** το να ψάλλει κανείς ύμνο, να απευθύνει ύμνο προς κάποιον: *από μακριά ακούγονταν οι κατανυκτικές ~ τής Μ. Εβδομάδας* ΣΥΝ. ψαλμωδία **2.** (συνεκδ.) εκκλησιαστικός ύμνος, θρησκευτικό άσμα **3.** (σπάν.) ΜΟΥΣ. το ορατόριο (βλ.λ.).

υμνωδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που ψάλλει ύμνους, ιδ. εκκλησιαστικούς, και γενικότ. εγκωμιαστικά άσματα ΣΥΝ. υμνολόγος, ψαλμωδός **2.** πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμωδός **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που εξυμνεί (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. επαινέτης, εγκωμιαστής, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής, κατήγορος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υμνωδός* < *ύμνος* + *-ωδός* < *ωδή*].

υμνωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υμνωδείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικό ύμνο και γενικότ. εγκωμιαστικό άσμα ΣΥΝ. υμνολογώ, υμνογραφώ, ψαλμωδώ **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο, εξυμνώ ΣΥΝ. υμνολογώ, εγκωμιάζω, εκθειάζω ΑΝΤ. επικρίνω.

υνί (το) {υν-ιού | -ιών} το τριγωνικό και αιχμηρό σιδερένιο άκρο τού αρότρου, το οποίο κατά την κίνηση τού αρότρου εισδύει (με την πίεση τού βάρους του) στο έδαφος και το ανασκάπτει: *το ~ είναι ένα από τα κυριότερα εργαλεία στην παραδοσιακή αγροτική ζωή* || (παροιμ.) *βρήκε η νύφη μας το ~ πίσω από την πόρτα* (για όσους θεωρούν σημαντική ανακάλυψη πράγματα γνωστά, που είναι φανερά σε όλους).
[ΕΤΥΜ. < **ύνίον* < μτγν. *ύνιον*, υποκ. τού *ύνις, -εως*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *su-sni-, σύνθετη λ. από το αρχ. *ύς* «χοίρος» (βλ. λ. *ύαινα*) και το θ. *sn-, που απαντά στο μέσ. άνω γερμ. snouwen «φυσώ (τη μύτη), λαχανιάζω» (πβ. γερμ. Schnauze «ρύγχος, μουσούδα»), οπότε η λ. θα δήλωνε αρχικώς το ρύγχος τού χοίρου και τη συνήθειά του να σκαλίζει τη γη. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, το ουσ. *ύνις* προέρχεται από το *ύς* «χοίρος» και παρουσιάζει επίθημα *-νι-* κατά το συνώνυμο μτγν. *όφνις* (που συνδ. με αρχ. πρωσ. wagnis, λατ. vomis, -eris κ.ά.), αλλά το βραχύ αρχικό φωνήεν τού *ύνις* εγείρει φωνητικά προβλήματα].

Υ.Ο. (το) Υπουργείο Οικονομικών.

υοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {υοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα τού γράμματος Υ: ΑΝΑΤ. *~ οστούν* (οστό σε σχήμα ύψιλον στη βάση τής γλώσσας επάνω από τον λάρυγγα) / *τόξο* (το δεύτερο από τα βραγχιακά τόξα) || ΜΗΧΑΝ. *~ στέλεχος* (εξάρτημα τού γρύλου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Υόρκη Νέα (η) → Νέα Υόρκη

υπ. (ο/η) υπουργός.

Υ.Π.Α. (η) Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας.

υπαγάγω (να/θα) ρ. → υπάγω

υπαγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** απαγγελία κειμένου με αργό ρυθμό, ώστε να γίνεται αντιληπτό από άλλον / άλλους, προκειμένου να γραφτεί ή να επαναληφθεί προφορικά: *το κείμενο αυτό είναι προς ~* || *θα διαβάσω το ποίημα σε ρυθμό υπαγορεύσεως* ΣΥΝ. εκφώνηση· ΦΡ. ***καθ' υπαγόρευσιν*** (i) υπαγορεύοντας σε κάποιον τι θα γράψει: *έγραψε την απαντητική επιστολή ~* (ii) (μτφ.) υποδεικνύοντας ή επιβάλλοντας σε κάποιον πώς θα ενεργήσει: *ενεργούσε ~ τού αφεντικού του* **2.** (μτφ.) καθετί που υποβάλλεται ή επιβάλλεται (σε κάποιον), ώστε να καθορίζει τη συμπεριφορά του: *λειτούργησε πάντα ανεξάρτητα, ενάντια στις ~ τού μάρκετινγκ και των δημοσίων σχέσεων* || *ενήργησε πάντα σύμφωνα με τις ~ τής συνείδησής του* ΣΥΝ. υπόδειξη, συμβουλή, επιταγή.

υπαγορεύω ρ. μετβ. {υπαγόρευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκφωνώ ή απαγγέλλω (κείμενο) σε κάποιον με αργό ρυθμό, για να το γράψει ή να το επαναλάβει προφορικώς: *~ γράμμα / ορθογραφία / όρκο* || *ο καθηγητής υπαγόρευσε τα θέματα των εξετάσεων* **2.** (μτφ.) κάνω υποδείξεις (σε κάποιον): *δεν θα μου υπαγορεύσεις εσύ τι θα κάνω* || *θα κάνω ό,τι μου υπαγορεύει η συνείδησή μου / το καθήκον μου* || *οι ενέργειές τους υπαγορεύθηκαν από τις περιστάσεις* ΣΥΝ. υποδεικνύω, παρακινώ, προτρέπω **3.** (μτφ.) προσπαθώ να επιβάλω (σε άλλον τη θέλησή, την επιθυμία ή τις θέσεις μου με άμεσο ή έμμεσο τρόπο): *οι νικητές υπαγόρευσαν τους όρους τους στους ηττημένους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπαγορεύω* < *υπ(ο)-* + *αγορεύω*].

υπάγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {υπ-ήγαγα (να/θα υπαγάγω), -άγομαι, -ήχθην, -ης, -η... (μτχ. υπαχθείς, -είσα, -έν), -ηγμένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη τάξη ή σειρά, τον θέτω υπό τη δικαιοδοσία άλλου: *ο πρωθυπουργός αποφάσισε να υπαγάγει τις κοινωνικές ασφαλίσεις στο Υπουργείο Εργασίας* ΣΥΝ. εντάσσω **2.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***υπάγομαι***) (α) ανήκω σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα: *το «α» υπάγεται στα φωνήεντα* ΣΥΝ. κατατάσσομαι, τοποθετούμαι, ανήκω (β) (κατ' επέκτ.) είμαι ή τίθεμαι υπό τη δικαιοδοσία και τον έλεγχο κάποιου: *η Εκκλησία των Δωδεκανήσων υπάγεται στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως* ΣΥΝ. ανήκω ♦ **3.** (αμετβ.) πηγαίνω κάπου, μεταβαίνω· ΦΡ. (α) ***ύπαγε οπίσω μου, Σατανά!*** (*ύπαγε όπίσω μου, σατανά*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) για κάποιον πολύ ενοχλητικό ή για πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό (β) ***ύπαγε εν ειρήνη*** (*υπάγετε έν ειρήνη*, Κ.Δ. Ιακ. 2, 16) πήγαινε στο καλό, στην ευχή τού Θεού ΣΥΝ. βαδίζω, πορεύομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπάγω* «οδηγώ κάτω από άλλο – υποτάσσω» < *υπ(ο)-* + *άγω*. Από την ήδη αρχ. σημ. «προχωρώ, φεύγω μακριά» προήλθε η σημ. «πηγαίνω» (βλ. λ. *πηγαίνω*)].

υπαγωγή (η) [αρχ.] **1.** η τοποθέτηση (προσώπου / πράγματος) σε ορισμένη τάξη ή σειρά ή υπό τη δικαιοδοσία άλλου ΣΥΝ. ένταξη **2.** το να ανήκει (κάποιος/κάτι) σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα.

υπαίθριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι εγκατεστημένος ή γίνεται στο ύπαιθρο, σε ανοιχτό, μη στεγασμένο χώρο: *~ ζωή / αγορά / συγκέντρωση / παιχνίδι / γιορτή* ΣΥΝ. ανοιχτός, εξοχικός ΑΝΤ. κλειστός, εσωτερικός **2** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***υπαίθρια ζωγραφική*** (α) η πρακτική τής ζωγραφικής στο ύπαιθρο, κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωγραφική τού εργαστηρίου ΣΥΝ. υπαιθρισμός (β) (συνεκδ.) κάθε πίνακας που αποδίδει την αίσθηση τού ανοικτού χώρου, την αμεσότητα τού φυσικού τοπίου. — ***υπαίθρια / υπαιθρίως*** [αρχ.] επίρρ.

υπαιθρισμός (ο) η υπαίθρια ζωγραφική (βλ. λ. *υπαίθριος*).

ύπαιθρο (το) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ανοικτός, ο μη στεγασμένος χώρος και ιδ. η εξοχή: *είναι ωραία να κοιμάσαι στο ~* || *δουλεύω / γευματίζω στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύπαιθρον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ύπαιθρος* (βλ.λ.)].

ύπαιθρος (η) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιληπτ.) η εξοχή, οι αγροί και τα χωριά, τα μέρη που βρίσκονται έξω από τις πόλεις: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν και πάλι στην ~ το Σαββατοκύριακο* || *οι ρυθμοί τής ζωής στην ~ είναι πιο αργοί και ανθρώπινοι από ό,τι στις πόλεις* ΣΥΝ. επαρχία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ύπαιθρος (γή)* < αρχ. επίθ. *ύπαιθρος* < *υπ(ο)-* + *-αιθρος* < *αίθρη* / *αίθρα* «καθαρός ουρανός» (βλ. κ. *αίθριος*)].

υπαινιγμός (ο) έμμεση παρατήρηση, σχόλιο που εκφράζεται συγκεκαλυμμένα, κατά τρόπον ώστε να υπονοείται κάτι: *άσε τους ~ και μίλα ξεκάθαρα* || *έκανε βαρείς ~ εις βάρος σας* || *σαφής / φανερός / ολοφάνερος ~* ΣΥΝ. νύξη, υπονοούμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νύξη*.

υπαινικτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που ενέχει υπαινιγμό, που εκφράζει κάτι με συγκεκαλυμμένο τρόπο: *~ χαρακτηρισμός / ατμόσφαιρα* ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς. — **υπαινικτικά** επίρρ.

υπαινίσσομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπαινίχθηκα} εκφράζω (κάτι) με συγκεκαλυμμένο τρόπο, χωρίς να το δηλώσω ρητά: *τι υπαινίσσεσαι;* || *υπαινίχθηκε ότι το σφάλμα ήταν δικό μου* || *υπαινίχθηκαν ότι έχεις ύποπτο παρελθόν* ΣΥΝ. υπονοώ, εξυπονοώ, υποδηλώνω ΑΝΤ. δηλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαινίσσομαι* / *-ττομαι* < *ὑπ(ο)-* + *αἰνίσσομαι* (βλ. κ. *αἴνιγμα*)].

υπαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μείωση τής ευαισθησίας όσον αφορά στα ερεθίσματα που έχουν σχέση με την αίσθηση τής αφής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypaesthesia].

υπαίτιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που φέρει την ευθύνη (για κάτι), που είναι υπόλογος (για κακή πράξη, δυσάρεστη κατάσταση): *ποιος είναι ο ~ τής καταστροφής;* || *έγινα κατά λάθος ~ ατυχήματος* || *θεωρώ αυτόν ~ για το προσωπικό μου δράμα* ΣΥΝ. αίτιος, υπεύθυνος, ένοχος, (λαϊκ.) φταίχτης ΑΝΤ. ανεύθυνος, αθώος.

υπαιτιότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} **1.** η ευθύνη που φέρει κανείς ως υπαίτιος (κάποιας πράξεως): *μου καταλόγισαν εσφαλμένα την ~ για το ατύχημα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φταίξιμο ΑΝΤ. αναιτιότητα, αθωότητα **2.** ΝΟΜ. η αμέλεια ή ο δόλος προσώπου το οποίο συνετέλεσε στην επέλευση παράνομου αποτελέσματος.

υπακοή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμμόρφωση προς τις επιταγές προσώπου ή/και τους κανόνες συνόλου, οργάνωσης, κοινωνίας κ.λπ., έστω και αν αυτές ή αυτοί έρχονται σε αντίθεση με τις επιθυμίες και τη θέληση τού ατόμου: *~ στους γονείς / στους μεγαλυτέρους / στους ανωτέρους / στους νόμους / στο Σύνταγμα* || *δείξε ~ εκεί που την οφείλεις* ΣΥΝ. ευπείθεια, υποταγή, πειθαρχία ΑΝΤ. ανυπακοή, απείθεια, αντίδραση **2.** ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή πεποιθήσεως ή τού τρόπου συμπεριφοράς τού ατόμου ως συνέπεια τής πίεσης που του ασκείται από κάποια μορφή εξουσίας και η οποία είναι αντίθετη προς τη θέληση ή τις επιθυμίες τού ατόμου ΣΥΝ. συμμόρφωση ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) τροπάριο που ψάλλεται ή αναγιγνώσκεται στο τέλος τής τρίτης ωδής τού κανόνος (β) (στον μοναχισμό) η άσκηση στο να υπακούει τυφλά ο μαθητευόμενος στις εντολές και στην καθοδήγηση τού Γέροντά του, ώστε να ωριμάσει πνευματικά για τον μοναχικό βίο: *κάνω ~*.

υπάκουος, -η, -ο αυτός που υπακούει, που συμμορφώνεται με τις επιταγές, τις υποδείξεις, τους κανόνες άλλου / άλλων: *~ παιδί / μαθητής / στρατιώτης* ΣΥΝ. (λόγ.) ευπειθής, πειθήνιος ΑΝΤ. ανυπάκουος, απείθαρχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπακουός* (με αναβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *ὑπακούω*].

υπακούω ρ. αμετβ. {υπάκουσα} **1.** ακούω με σεβασμό ή δίνω προσοχή και συμμορφώνομαι προς (εντολή, επιταγή κ.λπ.): *ξέρει να κάνει τους μαθητές του να υπακούουν* || *~ στους γονείς μου / στους νόμους / στη συνείδησή μου / σε μια διαταγή* || *~ στα κελεύσματα τής εξουσίας* || (μτφ.) *ένιωθα τέτοια κούραση που τα πόδια μου δεν με υπάκουαν* ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθώ, απειθαρχώ **2.** (γενικότ.) είμαι υπάκουος, ευπειθής: *εδώ που ήλθες, πρέπει να υπακούς!* ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθαρχώ **3.** (μτφ.) γίνομαι σύμφωνα με κάτι ή υπάγομαι σε γενικό νόμο ή κανόνα: *ο πολιτικός λόγος σε αυτό το κράτος υπακούει σε παραδοσιακά πρότυπα* || *το φαινόμενο αυτό υπακούει στον νόμο τής βαρύτητας* ΣΥΝ. εμπίπτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑπ(ο)-* + *ἀκούω*].

υπακτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για φάρμακα) που προκαλεί ήπια (εν συγκρίσει προς το καθαρτικό) κάθαρση, φυσική κένωση τού εντέρου ΣΥΝ. ενεργητικός ΑΝΤ. στυπτικός **2.** (ειδικότ.) ***υπακτικό*** (το) φάρμακο που διευκολύνει την κένωση τού περιεχομένου τού εντέρου, χωρίς να προκαλεί τοπικό ή γενικό ερεθισμό ΣΥΝ. ενεργητικό ΑΝΤ. στυπτικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπακτικός* < αρχ. *ὑπάγω*].

υπαλλαγή (η) (λόγ.) **1.** αμοιβαία αλλαγή, διαδοχή **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο χρησιμοποιείται το όνομα τού δημιουργού ενός έργου αντί για το έργο (π.χ. *διαβάζω τον Σολωμό* αντί *διαβάζω τα ποιήματα τού Σολωμού*) ή τού εφευρέτη αντί για την εφεύρεση, ενός προσώπου που φέρει κάποια χαρακτηριστικά αντί για το επίθετο που τα αποδίδει (π.χ. *τέτοια Αφροδίτη που είναι, πώς να μην τη θαυμάζουν* αντί *τόσο όμορφη που είναι*)· ακόμη χρησιμοποιείται ως λέξη που φανερώνει αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο (π.χ. *όλη η χώρα πανηγύρισε τη νίκη τής εθνικής ομάδας* αντί *όλοι οι πολίτες*), ένα αφηρημένο όνομα αντί για συγκεκριμένο (π.χ. *τα νιάτα μας χάνονται από τα ναρκωτικά* αντί *οι νέοι μας*)· τέλος, ένα τοπωνύμιο αντί για το παραγόμενο επίθετο (π.χ. *θα πιούμε ούζο Μυτιλήνης* αντί *μυτιληνιό*) ΣΥΝ. μετωνυμία **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. το δικαίωμα τού οφειλέτη να υποκαταστήσει υποχρεώσή του με άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαλλαγή*, αρχική σημ. «ανταλλαγή – εναλλαγή», < *ὑπαλλάσσω* < *ὑπ(ο)-* + *ἀλλάσσω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

υπαλληλάκος (ο) {πληθ. τα υπαλληλάκια, των υπαλληλάκων} **1.** νεαρός υπάλληλος **2.** (εκφραστ.) υπάλληλος με ασήμαντη ή χαμηλή ιεραρχικά θέση. Επίσης **υπαλληλάκι** (το).

υπαλληλία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η υπαγωγή προσώπου ή πράγματος σε άλλον / άλλο, το να βρίσκεται (κανείς/κάτι) σε ιεραρχικά κατώτερη θέση: *~ εννοιών / αξιωμάτων* ΣΥΝ. υπαγωγή **2.** (κατ' επέκτ.-για πρόσ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η ιδιότητα τού υπαλλήλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) υπαλληλίκι **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων, η υπαλληλική τάξη.

υπαλληλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η θέση και η κατάσταση τού υπαλλήλου: *περιμένεις προκοπή με το ~;* ΣΥΝ. (λόγ.) υπαλληλία.
[ΕΤΥΜ. < *υπάλληλος* + παραγ. επίθημα *-ίκι* (βλ.λ.), πβ. κ. *προεδρι-λίκι, αρχηγι-λίκι*].

υπαλληλικός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον υπάλληλο ή την τάξη των υπαλλήλων: *~ εργασία / καθήκοντα / δικαιώματα / προσωπικό* **2.** ΝΟΜ. (α) ***Υπαλληλικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δημοσίου Δικαίου που περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τα σχετικά με τους δημοσίους και δημοτικούς υπαλλήλους (β) ***Υπαλληλικός Κώδικας*** ο κώδικας που περιέχει τα σχετικά με την υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων των διοικητικών υπηρεσιών τού κράτους και των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου.

υπαλληλίσκος (ο) [1839] (μειωτ.-για πρόσ.) υπάλληλος νεαρής ηλικίας ή με ασήμαντη, χαμηλή θέση στην ιεραρχία τής επιχείρησης ή τής υπηρεσίας στην οποία απασχολείται: *ένας ~ είναι και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. υπαλληλάκος.
[ΕΤΥΜ. < *υπάλληλος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. κ. *αστερ-ίσκος*].

υπαλληλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ένταξη κάποιου στο υπαλληλικό προσωπικό επιχείρησης ή υπηρεσίας: *η ~ χιλιάδων ημερήσιων παραμονές εκλογών ήταν σκανδαλώδης* **2.** (ειρων.) η επικράτηση και αποδοχή υπαλληλικής νοοτροπίας: *η ~ των στελεχών τής δημόσιας διοίκησης*.

υπάλληλος (ο/η) {υπαλλήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εκτελεί μη χειρωνακτική εργασία σε γραφείο, κατάστημα κ.λπ. για λογαριασμό εργοδότη, βρίσκεται υπό τις διαταγές προϊσταμένου ή άλλης ανώτερης αρχής και αμείβεται με μισθό: *δημόσιος / ιδιωτικός / δημοτικός / κοινοτικός / τραπεζικός / τελωνειακός / ταχυδρομικός ~* || *~ μαγαζιού / γραφείου* || *μόνιμος / προσωρινός ~* || *~ με σύμβαση αορίστου χρόνου* || *ζητούνται ~ από μεγάλη εταιρεία εισαγωγών-εξαγωγών*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθ. *ὑπάλληλος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. employé].

υπάλληλος, -η, -ο **1.** αυτός που υπάγεται σε άλλον, που βρίσκεται στη δικαιοδοσία άλλου **2.** ***υπάλληλος*** (ο/η) βλ.λ. **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***υπάλληλες έννοιες*** δύο έννοιες που διαφέρουν ως προς το πλάτος, δηλ. όταν το πλάτος τής μιας αποτελεί μέρος τού πλάτους μιας άλλης (π.χ. αρετή – εντιμότητα, θηλαστικό – άνθρωπος) (β) ***υπάλληλες κρίσεις*** κρίσεις από τις οποίες αυτή που έχει μεγαλύτερο ποσόν περιλαμβάνει την άλλη, η οποία όμως έχει το ίδιο ποιόν, λ.χ. η γενική καταφατική κρίση περιέχει τη μερική καταφατική, δηλ. η κρίση *«όλοι οι νέοι είναι ενθουσιώδεις»* περιέχει την κρίση *«μερικοί νέοι είναι ενθουσιώδεις»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὑπ' ἀλλήλων* (πβ. κ. *ἐπ-άλληλος*, *κατ-άλληλος*)].

υπαμείβω κ. **υποαμείβω** ρ. μετβ. {μτχ. ενεστ. υπαμειβόμενος, -η, -ο κ. υποαμειβόμενος | υπάμει-ψα, -φθηκα} δίνω (σε κάποιον) αμοιβή κατώτερη από εκείνη που προβλέπεται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underpay. Η λ. δεν συνδ. με το μτγν. *ὑπαμείβω* «ανταλλάσσω γη με θάλασσα»].

υπαμοιβή (η) [1878] (λόγ.) το να εναλλάσσεται κάτι με κάτι άλλο, η διαδοχή· κυρ. στη ΦΡ. ***εξ υπαμοιβής*** εκ περιτροπής.

υπανάπτυκτος, -η, -ο κ. **υποανάπτυκτος** **1.** αυτός που υστερεί σε ανάπτυξη: *~ βλάστηση* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος **2.** αυτός που υστερεί σε εξέλιξη, ιδ. από οικονομικής, τεχνολογικής, βιομηχανικής ή/και πολιτισμικής απόψεως: *~ χώρα / περιοχή / λαός* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη καλλιέργεια, μόρφωση ή κοινωνική αγωγή: *μόνο ~ άνθρωποι ακούνε τέτοια τραγούδια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underdeveloped].

υπανάπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση υπανάπτυκτης χώρας ή περιοχής, η έλλειψη οικονομικής, βιομηχανικής, τεχνολογικής κ.λπ. αναπτύξεως, που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια κεφαλαίων σε σύγκριση με τον πληθυσμό και τις υπάρχουσες πλουτοπαραγωγικές πηγές, σχεδόν αποκλειστική εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων και εξαγωγή πρώτων υλών και γεωργικών προϊόντων, χαμηλότατο κατά κεφαλήν εισόδημα και βιοτικό επίπεδο κ.λπ.: *η ~ είναι φαινόμενο χαρακτηριστικό των χωρών του Τρίτου Κόσμου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underdevelopment].

υπαναχωρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπαναχωρείς... | υπαναχώρησα} (λόγ.) **1.** αποχωρώ βαθμηδόν και διακριτικά, αποσύρομαι με τρόπο ΣΥΝ. υποχωρώ **2.** (μτφ.) αναιρώ ό,τι έχω πει, εγκαταλείπω παλαιότερες διακηρυγμένες απόψεις, ιδέες, γνώμες μου κ.λπ.: *υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά μετά υπαναχώρησε* || *ο πρόεδρος τον ανάγκασε να υπαναχωρήσει από την προηγούμενη αδιάλλακτη στάση του* ΣΥΝ. υποχωρώ, ανακαλώ, αποκηρύσσω ΑΝΤ. επιμένω **3.** ΝΟΜ. διαλύω μονομερώς σύμβαση ή συμφωνία, αθετώ τον λόγο μου ή την υπογραφή μου. — **υπαναχώρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.

υπανδρεία (η) [μεσν.] {υπανδρειών} (λόγ.) η παντρειά (βλ.λ.).

υπανδρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {υπάνδρευ-σα, -θην, -μένος} (λόγ.) συνενώνω με γάμο, παντρεύω.

ύπανδρος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει συνάψει γάμο με άλλο πρόσωπο: *~ γυνή* ΣΥΝ. παντρεμένος, (λόγ.) έγγαμος, (λόγ.-για άνδρα) νυμφευμένος ΑΝΤ. ανύπαντρος, άγαμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕπανδρος* < *ὑπ(ο)-* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

υπάνθρωπος (ο) {υπανθρώπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ.) άνθρωπος που έχει απάνθρωπη, κτηνώδη συμπεριφορά, χωρίς ηθικούς φραγμούς: *έκαναν τρομερά εγκλήματα οι ~!* ΣΥΝ. κτηνάνθρωπος, (μτφ.) κτήνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Untermensch].

υπαξιωματικός (ο/η) [1833] ΣΤΡΑΤ. κάθε βαθμοφόρος τού στρατού που είναι κατώτερος από αξιωματικό: *μόνιμος / τεχνικός / μάχιμος ~* || *Στρατιωτική Σχολή Υπαξιωματικών* (οι απόφοιτοι τής οποίας στελεχώνουν ως μόνιμοι το στράτευμα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-officier].

Υπαπαντή (η) **1.** *(τού Χριστού)* δεσποτική εορτή κατά την οποία εορτάζεται (στις 2 Φεβρουαρίου) η προσαγωγή τού βρέφους Ιησού από τη Θεοτόκο και τον Ιωσήφ στον ναό των Ιεροσολύμων και η υποδοχή

του εκεί από τον Συμεών ως Σωτήρα **2.** το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **3.** (συνεκδ.) ναός αφιερωμένος στην Υπαπαντή τού Χριστού **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπαπαντή* < *ὑπαπαντῶ* «προϋπαντώ» < *ὑπ(ο)-* + *ἀπαντῶ*].

υπαρκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη ΣΥΝ. υπαρξιακός **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει ύπαρξη: ~ *ρήματα* (λ.χ. είμαι, υπάρχω, υφίσταμαι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.

υπαρκτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει, που έχει υπόσταση, που αποτελεί στοιχείο τής πραγματικότητας: *πρέπει ν' ασχοληθούμε με τα ~ προβλήματα και όχι με δοξασίες και υποθέσεις* || *ο ήρωας αυτού τού βιβλίου δεν είναι φανταστικός, αλλά ~ πρόσωπο* || *ο κίνδυνος για μεγάλης εκτάσεως οικολογική καταστροφή από τη λειτουργία αυτού τού εργοστασίου είναι ~* ΣΥΝ. υφιστάμενος, πραγματικός ΑΝΤ. ανύπαρκτος, ανυπόστατος **2.** ΠΟΛΙΤ. ***υπαρκτός σοσιαλισμός*** βλ. λ. *σοσιαλισμός*.

ύπαρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} **1.** η κατάσταση τού υπαρκτού, το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): *δεν πιστεύω στην ~ φαντασμάτων* || *ασχολούνται με το ενδεχόμενο τής ~ άλλων κόσμων* || *από πολλούς έχει αμφισβητηθεί η ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. υπόσταση, οντότητα ΑΝΤ. ανυπαρξία **2.** (ειδικότ.) η ζωή τού ανθρώπου **3.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στο υπόγειο ζούσαν πέντε δυστυχισμένες ~ χωρίς καμία άνεση* || *άθλια / αμαρτωλή / χαριτωμένη / τρυφερή ~* || *επαναστατεί όλη μου η ~* (ο εαυτός μου, εγώ ο ίδιος ως συνείδηση) || *τον πλαισίωναν νεαρές ~* (κοπέλες) **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) το «είναι» καθ' εαυτό, δηλ. το γεγονός ότι υπάρχουμε, ανεξαρτήτως τής γνώσεως που υπάρχει ή μπορεί να αποκτηθεί από κάποιον (β) το «υπάρχειν» μέσω τής εμπειρίας, δηλ. το συνειδητοποιημένο γεγονός ότι υπάρχουμε, που είτε είναι πραγματικά παρόν στην αντίληψη ή στη συνείδηση τού εγώ είτε γίνεται αντιληπτό ως αντικείμενο αναγκαίας εμπειρίας (γ) η πραγματικότητα που βιώνεται ή βιώθηκε (σε αντίθεση προς το αφηρημένο και το θεωρητικό).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕπαρξις* < αρχ. *ὑπάρχω*].

υπαρξιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη: ~ *πρόβλημα / αδιέξοδο / ανησυχίες / αναζητήσεις / αγωνία* **2.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***υπαρξιακό άγχος*** η έντονη ανησυχία που διακατέχει το άτομο για το αν η ζωή έχει νόημα ή για το κατά πόσο είναι σε θέση να εκπληρώσει τους στόχους του (β) ***υπαρξιακή ψυχιατρική*** σχολή τής ψυχιατρικής που προσπαθεί να κατανοήσει μάλλον παρά να θεραπεύσει τις ιδιαιτερότητες τού ατόμου, βοηθώντας το παράλληλα να αποκτήσει επίγνωση και προσανατολισμό στη ζωή του (γ) ***υπαρξιακή ψυχολογία*** σχολή τής ψυχολογίας που βασίζεται στη φιλοσοφία τού υπαρξισμού και δίνει έμφαση στην επίγνωση από το ίδιο το άτομο τού εαυτού του, καθώς και στην ελευθερία επιλογής τού τρόπου ζωής και των μέσων για την αυτοπραγμάτωσή του. — **υπαρξιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. existential].

υπαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. ρεύμα τού 20ού αι., κατά το οποίο η ύπαρξη προηγείται τής ουσίας, οπότε την ύπαρξη και δράση τού ανθρώπου δεν τις καθορίζει η φύση του, αλλά ο ίδιος ο άνθρωπος με τις επιλογές του: *θεολογικός ~* (Κίρκεγκωρ, Γιάσπερς, Μαρσέλ) || *αθεϊστικός ~* (Χάιντεγκερ, Σαρτρ). — **υπαρξιστής** (ο), **υπαρξίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. existentialism].

υπαρξιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον υπαρξισμό ή τους υπαρξιστές: ~ *φιλοσοφία / θεωρία*. — **υπαρξιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπαρχή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αρχή· κυρ. στη ΦΡ. ***εξ υπαρχής*** (*ἐξ ὑπαρχῆς*, Αριστοτ. *Πολιτ.* 1293a 2) (i) από την αρχή: *αυτό πρέπει ~ να θεωρηθεί δεδομένο* ΣΥΝ. εξαρχής (ii) εκ νέου, ξανά: *επανέλαβε ~ το σύνολο τής κατάθεσής του* ΣΥΝ. πάλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαρχή* < *ὑπ(ο)-* + *ἀρχή*].

υπαρχηγία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία τού υπαρχηγού: *ανέλαβε την ~.*

υπαρχηγός (ο/η) [1889] ο πρώτος στην ιεραρχία μετά τον αρχηγό, αυτός που κατέχει την αμέσως κατώτερη θέση μετά τον αρχηγό και τον αναπληρώνει, όταν χρειαστεί, στα καθήκοντά του: ~ *τού επιτελείου / τού κόμματος*.

υπάρχοντα (τα) {υπαρχόντων} όλα όσα έχει κανείς, τα αγαθά που κατέχει, η κινητή και ακίνητη περιουσία του: *στον πόλεμο έχασε όλα τα ~ του* ΣΥΝ. βιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. πληθ. ενεστ. τού ρ. *ὑπάρχω* (βλ.λ.)].

ύπαρχος (ο) {υπάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ΝΑΥΤ. (α) ο μάχιμος αξιωματικός πολεμικού πλοίου, που κατέχει ιεραρχικά την αμέσως κατώτερη θέση από τον κυβερνήτη του πλοίου (β) ο μετά τον πλοίαρχο αξιωματικός σε επιβατηγά ή μεγάλα εμπορικά πλοία • **2.** (στο Βυζάντιο) ο υπεύθυνος τής επιμελητείας τού στρατού σε περίοδο εκστρατείας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπαρχος* < *ὑπ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

υπάρχω ρ. αμετβ. {υπήρξα} **1.** έχω υπόσταση, αποτελώ οντότητα: *υπάρχει θεός;* || *«σκέπτομαι, άρα ~»* (λατ. cogito ergo sum, Καρτέσιος) || *υπάρχει ζωή στον Άρη;* || *δεν υπάρχουν γοργόνες* **2.** ζω, βρίσκομαι εν ζωή: *κάθε οργανισμός, για να υπάρξει, χρειάζεται ορισμένες συνθήκες* **3.** υφίσταμαι κατά συγκεκριμένο τρόπο, έχοντας συγκεκριμένες ιδιότητες: *δεν μπορεί να υπάρξει εκσυγχρονισμός χωρίς ανάπτυξη* || *υπάρχει έρωτας χωρίς πάθος;* || *δεν υπάρχει πια ο ενθουσιασμός που υπήρχε τότε* || *είναι ο καλύτερος υπολογιστής που υπάρχει αυτή τη στιγμή*· ΦΡ. ***υπάρχει τρόπος*** μπορεί να γίνει, γίνεται: ~ *να αγοράσεις κάτι με προκαταβολή και να πληρώσεις με δόσεις;* || *θα ~ να φύγουμε!* **4.** βρίσκομαι (κάπου): *δεν υπήρχε ψυχή στον δρόμο* || *υπάρχει τίποτα* (ενν. εδώ) *να φάμε;* || *πού υπάρχει περίπτερο στη γειτονιά;* **5.** (συνήθ. στον αόρ.) διατελώ, φέρω ή χαρακτηρίζομαι από ιδιότητα: *υπήρξε υπουργός τής προηγούμενης κυβέρνησης* || *υπήρξε πάντοτε στοργική μητέρα* **6.** (μτφ.) είμαι σημαντικός, έχω αξία (για κάποιον/κάτι): *δεν υπάρχει πια το παρελθόν για μένα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπάρχω*, αρχική σημ. «αρχίζω, ξεκινώ από την αρχή», < *ὑπ(ο)-* + *ἄρχω*].

υπασπιστήριο (το) [1890] {υπασπιστηρί-ου | -ων} το γραφείο ή η έδρα τού υπασπιστή.

υπασπιστής (ο) {κλητ. υπασπιστά} **1.** αξιωματικός τοποθετημένος ως έμπιστος ακόλουθος ανώτερου στρατιωτικού διοικητή, κυρ. αρχηγού επιτελείου, ο οποίος τις περισσότερες φορές εκτελεί ταυτόχρονα και χρέη γραμματέως: ~ *τού στρατηγού / τού ναυάρχου* **2.** ανώτερος αξιωματικός που έχει τοποθετηθεί κοντά σε ηγεμόνα, αρχηγό κράτους κ.λπ. και τον συνοδεύει τιμητικά στις επίσημες μετακινήσεις του: ~ *τού βασιλιά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπασπιστής*, αρχική σημ. «οπλοφόρος, ο οποίος κρατούσε την ασπίδα αξιωματούχου», < *ὑπασπίζω* < *ὑπ(ο)-* + *ἀσπίζω* (< *ἀσπίς, -ίδος*)].

υπαστυνόμος (ο/η) [1833] αξιωματικός τής Ελληνικής Αστυνομίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπατεία (η) [μτγν.] {υπατειών} ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ρώμη) το αξίωμα και η εξουσία τού υπάτου: *η ~ τού Κικέρωνα* **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού υπάτου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είχε διατελέσει κανείς ύπατος: *η ~ του υπήρξε ένδοξη* • **3.** (στη Γαλλία κατά την περίοδο τής Γαλλικής Επανάστασης) η ανώτατη εξουσία η οποία διαδέχθηκε το Διευθυντήριο και την οποία ασκούσαν τρεις ισχυροί άνδρες (ύπατοι), ένας από τους οποίους ήταν ο Ναπολέων Βοναπάρτης.

υπατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {υπάτευσα} (λόγ.) είμαι ύπατος, κατέχω το αξίωμα και ασκώ την εξουσία τού υπάτου.

Υπάτη (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό **Φθιώτιδας**, γνωστή για τα ιαματικά λουτρά της.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο (< αρχ. επίθ. *ὕπατος*), που οφείλεται στην εξέχουσα θέση τής πόλεως στη Β. πλευρά τής Οίτης, όπου δέσποζε ως έδρα των Αιτωλών. Η μεγάλη σπουδαιότητά της διατηρήθηκε κατά τη Φραγκοκρατία, οπότε έλαβε το όνομα La Patria, ενώ οι Τούρκοι την αποκαλούσαν Patracik «μικρή Πάτρα». Επανέκτησε την ονομασία *Ύπάτη* το 1836].

ύπατος (ο) {υπάτ-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αξιωματούχος τής ρωμαϊκής πολιτείας των δημοκρατικών χρόνων, που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία και ήταν επί κεφαλής τού στρατού σε περίοδο πολέμου, η δε θητεία του διαρκούσε έναν χρόνο (λατ. consul) **2.** (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος, κυρ. τής αυλής, ή και ο ίδιος ο αυτοκράτορας **3.** ανώτατος άρχοντας που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία κατά το Σύνταγμα στη Γαλλία κατά την περίοδο πριν από την Πρώτη Αυτοκρατορία (1799-1804): *Ναπολέων Βοναπάρτης, ο πρώτος ~.* — **υπατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. αρσ. τού αρχ. επιθ. *ὕπατος* (βλ.λ.). Στη σημ. τού Ρωμαίου αξιωματούχου αποδίδει το λατ. consul].

ύπατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο, που υπερέχει όλων των άλλων· αυτός που είναι το πιο σημαντικό από όλους: ~ *αρχηγός / αρμοστής* || *έφθασε στα ~ αξιώματα τής πολιτείας* **2.** ***Ύπατη Αρμοστεία τού Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες*** οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών που ιδρύθηκε το 1951, εδρεύει στη Γενεύη και έχει ως αποστολή της την προάσπιση των δικαιωμάτων των προσφύγων και την επίλυση των κυριοτέρων προβλημάτων τους (σίτιση, περίθαλψη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπατος* (με παραγ. επίθημα -ατος, πβ. κ. *ἔσχ-ατος, δέκ-ατος*), από το θ. των προθ. *ὑπό, ὑπέρ* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. upama, λατ. summus / supremus].

υπάχθηκα ρ. ▸ υπάγω

Υ.Π.Γ.Π. (η) Υπηρεσία Προστασίας Γεωργικών Προϊόντων.

ΥΠ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Δημοσίων Έργων.

ΥΠ.Ε.Α. (η) Υπηρεσία Εθνικής Ασφαλείας.

υπέβαλα ρ. → υποβάλλω

υπεβλήθη ρ. ▸ υποβάλλω

υπεγγύηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) εγγύηση που παρέχεται επιπροσθέτως στον δανειστή για μεγαλύτερη εξασφάλισή του: *για να δανείσω τέτοιο ποσόν, χρειάζομαι και ~.*

υπέγγυος, -ος, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εγγυάται, που παρέχει εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως ΣΥΝ. εγγυητής **2.** (για πράγματα) αυτός που εκχωρείται ή χρησιμεύει ως εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως: *υπέγγυοι πρόσοδοι* (οι πρόσοδοι που παραχωρούνται διά νόμου από το κράτος ως εγγύηση για τη λήψη δανείου από το εξωτερικό). — **υπεγγύως** επίρρ., **υπεγγυότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέγγυος* < *ὑπ(ο)-* + *-έγγυος* < *ἐγγύη* (βλ. κ. *ἐγγυῶμαι*)].

ΥΠ.Ε.Δ.Α. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Διακινήσεως Αγαθών.

υπέδαφος (το) [1880] {υπεδάφους | χωρ. πληθ.} στερεό συμπαγές στρώμα τού ανώτερου φλοιού τής Γης, που βρίσκεται σε σχετικά μικρό βάθος κάτω από το (καλλιεργήσιμο) έδαφος: *το πλούσιο σε ορυκτά ~ μιας περιοχής.* — **υπεδαφικός**, -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-sol].

υπέδειξα ρ. → υποδεικνύω

υπεζωκώς (ο) {υπεζωκότ-ος, -α | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΑΝΑΤ. υμένας που αποτελείται από δύο πέταλα (το περίτονο και το περισπλάχνιο) και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια τού θώρακα περιβάλλοντας τους πνεύμονες.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. μτχ. παρακ. τού αρχ. *ὑποζώννυμι* (< *ὑπο-* + *ζώννυμι*, βλ. λ. *ζώνω*), από τη μτγν. φρ. *ὑπεζωκὼς τὰς πλευράς* (ενν. *ὑμήν*)].

ΥΠ.ΕΘ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

ΥΠ.ΕΘ.Ο. (το) Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

υπεισέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) το να υπεισέρχεται κάτι κάπου: *η ~ αστάθμητων παραγόντων στην απόφασή τους* ΣΥΝ. εισχώρηση, παρεμβολή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεισέλευσις* < *ὑπ(ο)-* + *εἰσέλευσις* «είσοδος, άφιξη». Ο τ. εκφράζει τη ρηματική ενέργεια τού ρ. *ὑπεισέρχομαι*].
υπεισέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {υπεισήλθα} (λόγ.) **1.** προχωρώ εις βάθος, ασχολούμενος (με μια υπόθεση), εμπλέκομαι σε (κάτι): *μην υπεισέρχεσαι ποτέ στις σχέσεις ενός ζευγαριού* || *είναι ανώφελο να υπεισέλθουμε τώρα σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. εισχωρώ, εισδύω **2.** (μτφ.) επηρεάζω έμμεσα: *στη λήψη τής απόφασης υπεισέρχονται ποικίλοι παράγοντες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεισέρχομαι* < *ὑπ(ο)-* + *εἰσέρχομαι*].
υπέκειτο ρ. ▸ υπόκειμαι
υπεκκαίω ρ. μετβ. {κυρ. στον ενεστ.} (λόγ.) υποδαυλίζω, υποκινώ υποθάλποντας, ενθαρρύνοντας (την εκδήλωση δυσάρεστων καταστάσεων): *η συγκεκριμένη εφημερίδα υπεκκαίει με τα άρθρα της το μίσος και τον φανατισμό* ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω ΑΝΤ. κατασιγάζω, κατευνάζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεκκαίω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐκ-* + *καίω*].
υπεκμισθώνω ρ. μετβ. [1891] {υπεκμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} μισθώνω περαιτέρω σε τρίτο πρόσωπο πράγμα το οποίο κατέχω ως μισθωτής: *~ σπίτι / έπιπλα* ΣΥΝ. υπενοικιάζω. — **υπεκμίσθωση** (η) [1840].
υπεκμισθωτής (ο) [1891], **υπεκμισθώτρια** (η) {υπεκμισθωτριών} πρόσωπο που υπεκμισθώνει (κάτι): *~ δωματίου* ΣΥΝ. υπενοικιαστής.
υπεκφεύγω ρ. αμετβ. {υπεξέφυγα} (λόγ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω (κάτι) ευθέως: *μην προσπαθείς να υπεκφύγεις, θέλω να μου απαντήσεις οπωσδήποτε* ΣΥΝ. ξεγλιστρώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεκφεύγω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐκ-* + *φεύγω*].
υπεκφυγή (η) [μτγν.] (συνήθ. στον πληθ.) η έντεχνη αποφυγή ρητής δήλωσης ή απάντησης, ελιγμός στον λόγο, προκειμένου να αποφύγει κανείς κάτι: *άσε τις ~ και τις δικαιολογίες και μίλα καθαρά.*
Υ.Π.Ε.Ν. (η) Υπηρεσία Προστασίας Εθνικού Νομίσματος.
υπενάντιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει αντίθετες ιδιότητες με (κάποιον/κάτι) ή/και βρίσκεται σε σχέση ανταγωνισμού με αυτό(ν) **2.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***υπεναντίες κρίσεις*** κρίσεις με αντίθετο περιεχόμενο, από τις οποίες η μία είναι μερικώς καταφατική και η άλλη μερικώς αποφατική και είτε είναι και οι δύο αληθείς είτε είναι η μία αληθής και η άλλη ψευδής, λ.χ. *«μερικοί δημοσιογράφοι είναι αντικειμενικοί»* και *«μερικοί δημοσιογράφοι δεν είναι αντικειμενικοί».* — **υπεναντιότητα** (η) [μτγν.].
υπενδύτης (ο) {υπενδυτών} (λόγ.) **1.** εσωτερικό ένδυμα, εσώρουχο **2.** (κατ' επέκτ.) κοντό, ελαφρό πανωφόρι χωρίς μανίκια, που φοριέται συνήθ. πάνω από το πουκάμισο και μέσα από το σακάκι ή τη ζακέτα ΣΥΝ. γιλέκο ● **3.** ΒΟΤ. η επιδερμίδα που καλύπτει τα σποριάγγεια ορισμένων φυτών (λ.χ. των διαφόρων ειδών φτέρης), για να τα προφυλάξει από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπενδύτης* < *ὑπενδύω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐνδύω*].
υπενδύω ρ. μετβ. {υπενέδυσα, υπενδεδυμένος} (για ένδυμα) επενδύω εσωτερικά, φοδράρω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπενδύω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐνδύω*].
υπενθυμίζω ρ. μετβ. [1813] {υπενθύμισα} κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι), φέρνω (κάτι) πάλι στη μνήμη (κάποιου): *σου ~ ότι αύριο λήγει η προθεσμία υποβολής αιτήσεων* || *υπενθύμισέ μου να της τηλεφωνήσω απόψε* ΣΥΝ. ξαναθυμίζω. — **υπενθύμιση** (η) [1856].
υπενοικιάζω ρ. μετβ. [1854] {υπενοικίασ-α, -τηκα, -μένος} νοικιάζω, εκμισθώνω (σε κάποιον κάτι), που έχω ο ίδιος νοικιάσει από τρίτο: *~ δωμάτιο / σπίτι* ΣΥΝ. υπεκμισθώνω. — **υπενοικίαση** (η) [1854].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-louer].
υπενοικιαστής (ο) [1833], **υπενοικιάστρια** (η) {υπενοικιαστριών} πρόσωπο που υπενοικιάζει, που υπεκμισθώνει (κάτι): *~ σπιτιού* ΣΥΝ. υπεκμισθωτής.
υπενωμοτάρχης (ο) [1833] {κλητ. υπενωμοτάρχα | υπενωμοταρχών} (παλαιότ.) υπαξιωματικός τής πρώην Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
ΥΠ.ΕΞ. (το) Υπουργείο Εξωτερικών.
υπεξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπεξήγαγα} (λόγ.) εξάγω (κάτι) κρυφά, αφαιρώ (κάτι) λαθραία: *~ έγγραφο* (βλάπτω ή καταστρέφω σκοπίμως έγγραφο, που δεν ανήκει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει σε εμένα, θίγοντας το συμφέρον άλλου). — **υπεξαγωγή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
υπεξαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η ιδιοποίηση ή κλοπή (ξένου κινητού πράγματος) από το πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η φύλαξη του: *ο ταμίας τής τράπεζας κατηγορήθηκε για ~ χρημάτων* || *~ ομολόγων / χρεωγράφων* **2.** ΝΟΜ. έγκλημα κατά τής ιδιοκτησίας, το οποίο συνίσταται στην παράνομη ιδιοποίηση ξένου (ολικά ή εν μέρει) κινητού πράγματος, το οποίο ο δράστης έχει στην κατοχή του. — **υπεξαιρέτης** (ο) [1840], **υπεξαιρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεξαίρεσις* < αρχ. *ὑπεξαιρῶ (-έω)* < *ὑπ(ο)-* + *ἐξ* + *αἱρῶ* (βλ. λ. *εξαιρώ*)].
υπεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι ανεξάρτητος, που υπόκειται στην εξουσία άλλου: *~ μέλος οικογένειας* ΣΥΝ. εξαρτημένος ΑΝΤ. αυτεξούσιος, ανεξάρτητος **2.** ΝΟΜ. (για ανήλικο τέκνο) αυτός που βρίσκεται υπό την κηδεμονία των γονέων του. — **υπεξουσιότητα** (η) [μεσν.].
ΥΠ.Ε.Π.Θ. (το) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
υπέρ πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** υπεράσπιση / υποστήριξη, ωφέλεια, ευεργεσία (+γεν.): *ο βουλευτής εκφράστηκε ~ τής απλής αναλογικής* || *αγώνας ~ βωμών και εστιών* (για τα όσια και τα ιερά τής πατρίδας) || *έπεσε μαχόμενος ~ πίστεως και πατρίδος* || *έρανος ~ των τυφλών / των σεισμοπαθών / των καρκινοπαθών* || *ο βασιλιάς παραιτήθηκε ~ τού γυιου του* ΑΝΤ. κατά, εναντίον· ΦΡ. (α) ***τάσσομαι / είμαι υπέρ*** υιοθετώ και υποστηρίζω κάτι, ασπάζομαι κάτι: *τάχθηκε ~ τής κατάργησης τού ισχύοντος νόμου* (β) ***τα υπέρ και τα κατά*** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, τα συν και τα πλην: *πρέπει με προσοχή να εξετάσεις ~ αυτής τής άποψης* **2.** υπέρβαση (ποσού) (πάνω ή/και πέρα από) (+αιτ.): *συγκεντρώθηκαν ~ τους χιλίους*· ΦΡ. ***υπέρ το δέον*** παραπάνω από το κανονικό, παραπάνω από αυτό που πρέπει: *είναι ~ αυστηρός με τα παιδιά του.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρ* < Ι.Ε. *uper(i) «άνω, προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. upari, λατ. super (> γαλλ. sur, ισπ. sobre), αρμ. ver, αρχ. γερμ. ubir (> γερμ. über), αγγλ. upper, over κ.ά. Ομόρρ. *ὑπό* (βλ.λ.). Η σημ. τής πρόθ. *ὑπέρ* προήλθε από τη χρήση της στη δήλωση μιας κίνησης από κάτω προς τα πάνω].
υπερ- κ. **υπέρ-** [αρχ.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται πάνω ή πέρα από κάτι: *υπέρ-γειος, υπέρ-θυρο, υπερ-πόντιος* **2.** υπερβολή, υπέρβαση ορίων: *υπέρ-βαρος, υπέρ-ηχος, υπερ-άνθρωπος, υπερ-κόσμιος, υπερ-βάλλω* **3.** εξουδετέρωση δυσχερειών, κατανίκηση αντιπάλων κ.λπ.: *υπερ-πηδώ, υπερ-νικώ* **4.** επικράτηση, εξασφάλιση υπεροχής: *υπερ-ισχύω, υπερ-έχω, υπερ-οπλία* **5.** μεγάλο βαθμό: *υπερ-αγαπώ, υπερ-προστασία, υπερ-πλήρης, υπέρ-λαμπρος, υπερ-αφθονία* || (και σε ελληνογενείς ξένους επιστημονικούς όρους) *υπερ-αιμία, υπερ-τροφία, υπερ-αισθησία* κ.λπ. **6** εκδήλωση υποστήριξης, υπεράσπισης, παροχή βοήθειας κ.λπ.: *υπερ-ασπίζομαι* **7.** ΧΗΜ. την ύπαρξη σε χημική ένωση ηλεκτραρνητικού στοιχείου (κυρ. οξυγόνου) σε αναλογία μεγαλύτερη από αυτή που καθορίζει ο συνήθης αριθμός οξείδωσής του: *υπερ-οξίδιο τού υδρογόνου / τού σιδήρου.*
υπεράγαθος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ αγαθός, αυτός που είναι απόλυτα αγαθός, αγαθότατος: *ο ~ Θεός* ΣΥΝ. πανάγαθος ΑΝΤ. κάκιστος, φαυλότατος.
υπεράγαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) υπέρμετρα, υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπέραγαν* < *ὑπέρ* + *ἄγαν* (βλ.λ.)].
υπεραγαπητός, -ή, -ό [1835] πάρα πολύ, υπερβολικά αγαπητός.
υπεραγαπώ [αρχ.] (κ -άω) ρ. μετβ. {υπεραγαπάς... | υπεραγάπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} αγαπώ σε υπερβολικό βαθμό: *ο παππούς υπεραγαπά τα εγγόνια του* ΣΥΝ. λατρεύω ΑΝΤ. μισώ.
υπεραγορά (η) μεγάλο κατάστημα στο οποίο προσφέρεται μεγάλη ποικιλία προϊόντων προς πώληση: *~ τροφίμων / ηλεκτρικών ειδών* ΣΥΝ. σούπερ-μάρκετ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. super market].
υπεραγώγιμος, -η, -ο ΦΥΣ. (για αγωγό) αυτός που παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductive].
υπεραγωγιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η ιδιότητα αγωγού να παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductivity].
υπεραγωγός (ο) ΦΥΣ. (ως χαρακτηρισμός) υλικό που παρουσιάζει την ιδιότητα τής υπεραγωγιμότητας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductor].
υπεραερισμός (ο) ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ανταλλαγής των αερίων ανάμεσα στις κυψελίδες και στα τριχοειδή αγγεία των πνευμόνων, η οποία είναι είτε φυσιολογική (λ.χ. σε περίπτωση έντονης μυϊκής εργασίας) είτε παθολογική (λ.χ. όταν σημειώνεται έλλειψη οξυγόνου) είτε προκλητή για θεραπευτικούς σκοπούς (στην αναισθησιολογία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperventilation (νόθο σύνθ.)].
υπεραθλητής (ο), **υπεραθλήτρια** (η) {υπεραθλητριών} αθλητής / αθλήτρια που πετυχαίνει εντυπωσιακές επιδόσεις ή ασυνήθιστα πολλές νίκες: *ένας ~ με τρία χρυσά μετάλλια στους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *οι ~ τού δεκάθλου.*
υπεραιμία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ποσότητας τού αίματος στην κυκλοφορία οργάνου ή τμήματος οργάνου τού σώματος, η οποία οφείλεται συνήθ. σε διαστολή των αρτηριών ή στην ύπαρξη εμποδίων κατά την εκροή τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémie].
υπεραιμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπεραιμία: *~ σύμπτωμα* **2.** αυτός που παρουσιάζει υπεραιμία ή πάσχει από υπεραιμία: *~ πνεύμονας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémique].
υπεραίρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) επαίρομαι, υπερηφανεύομαι: *υπεραίρεται για τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεραίρω* / *-ομαι* «υψώνω / -ομαι πάνω από κάτι άλλο» < *ὑπερ-* + *αἴρω* (βλ.λ.). Η σημερινή χρήση τού μέσ. τ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (Β' *Κορινθ.* 12, 7: *ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί*)].
υπεραισθησία (η) [1819] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. αυξημένη ευαισθησία τού δέρματος ή των βλεννογόνων ως προς τα αισθητικά ερεθίσματα, κυρ. τής αφής **2.** ΨΥΧΟΛ. η τάση τού υποκειμένου να αισθάνεται κάθε μεταβολή στο περιβάλλον του ως κάτι που το αφορά ιδιαιτέρως και μάλιστα αρνητικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperesthésie].
υπεραισθητικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπεραισθησία: *~ φαινόμενο / σύμπτωμα* **2.** αυτός που πάσχει από υπεραισθησία: *~ άτομο / δέρμα.*
υπεραισθητός, -ή, -ό [1876] αυτός που βρίσκεται πέρα από τον αισθητό κόσμο, που δεν είναι προσιτός στις αισθήσεις, αλλά συλλαμβάνεται μόνο με τον νου, τη σκέψη: *~ πραγματικότητα / ον / αξία.*

υπεραισιόδοξος, -η, -ο [1890] αυτός που είναι υπερβολικά αισιόδοξος: ~ *προβλέψεις.* — **υπεραισιόδοξα** επίρρ., **υπεραισιοδοξία** (η).

υπεραιωνόβιος, -α, -ο αυτός τού οποίου η ηλικία ξεπερνάει τα εκατό χρόνια (έναν αιώνα): ~ *πλάτανος / πεύκο.*

υπερακοντίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερακόντισ-α, -τηκα / -θηκα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ρίχνω το ακόντιο μακρύτερα από τον στόχο. ξεπερνώ όλους τους άλλους ακοντιστές **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω καλύτερες επιδόσεις (σε κάτι από άλλον / άλλους). συναγωνίζομαι (άλλους σε κάτι) ξεπερνώντας τους: *υπερακόντισε όλους τους προηγούμενους ομιλητές σε εθνική έπαρση* || (μτφ.) *«τα λόγια τής αγάπης υπερακοντίζουνε καμιά φορά το ίδιο το αίσθημα...»* (Ρ. Γαλανάκη) || (μεσοπαθ.) *«φέτος θα υπερακοντισθούν οι στόχοι τού προϋπολογισμού»* (εφημ.) ΑΝΤ. υπολείπομαι, υστερώ. — **υπερακόντιση** (η) [1897].

υπεράκτιος, -α, -ο ΟΙΚΟΝ. ***υπεράκτια εταιρεία*** εταιρεία που δραστηριοποιείται σε διαφορετική χώρα από αυτή στην οποία εδρεύει για λόγους μειωμένης φορολόγησης, λιγότερων ελέγχων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-άκτιος* < *ακτή*, απόδ. τού αγγλ. off-shore (company)].

υπεραμύνομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπεραμύνθηκα} (λόγ.) (+γεν.) παρέχω την υποστήριξή μου σε (κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να (τον/το) προστατεύσω: *στη συνέντευξή του ο πρώην πρωθυπουργός υπεραμύνθηκε τής πολιτικής του* || *ο αντιπρόσωπός μας υπεραμύνθηκε των εθνικών μας συμφερόντων* ΣΥΝ. υπερασπίζω, προασπίζω ΑΝΤ. αντιμάχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η ανάληψη μετρητών από τραπεζικό λογαριασμό που υπερβαίνει το επιτρεπτό όριο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. overdraft].

υπεραναπλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. μηχανισμός άμυνας τού Εγώ, που χαρακτηρίζεται από υπερβολή στη διόρθωση ή στην αναπλήρωση αδυναμίας ή ελαττώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supercompensation].

υπεραναπτυσσόμενος, -η, -ο [1847] αυτός που αναπτύσσεται με ρυθμούς που ξεπερνούν τον συνήθη ή τον μέσο όρο.

υπεράνθρωπος (ο) {υπερανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο ανώτερος, ο ιδανικός άνθρωπος: *ο ~ τού Νίτσε* (ο υποθετικός τύπος τού ιδανικού ανθρώπου, ο οποίος υπερέχει ως προς τη δύναμη τής σκέψης και τής θέλησης και προς τον οποίο οφείλει να τείνει η ανθρωπότητα) **2.** άνθρωπος με υπερφυσικές ικανότητες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Übermensch (σημ. 1), αγγλ. superman (σημ. 2)].

υπεράνθρωπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ξεπερνά τον άνθρωπο, που υπερβαίνει την ανθρώπινη φύση, τα μέτρα και τους περιορισμούς της: ~ *προσπάθεια / κατόρθωμα / επίτευγμα* ΣΥΝ. υπερφυσικός ΑΝΤ. ανθρώπινος **2.** ***υπεράνθρωπος*** (ο) βλ.λ. — **υπεράνθρωπα** επίρρ.

υπεράνω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) (+γεν.) **1.** πάνω από, ψηλότερα από (κάτι): ~ *τής κοιλάδας των Τεμπών υψώνεται η Όσσα* ΑΝΤ. υποκάτω **2.** σε θέση υψηλότερη, σημαντικότερη (από κάτι): *εγώ θέτω την αξιοπρέπειά μου ~ κάθε συμφέροντος* || *«υπενθύμισε ότι στη δημοκρατία δεν υπάρχει δύναμη ~ τού Κοινοβουλίου»* (εφημ.)· ΦΡ. ***είμαι υπεράνω (κάποιου πράγματος)*** (i) αδιαφορώ για (κάτι), δεν δίνω (σε αυτό) τη σημασία που του δίνουν οι άλλοι: *ο άνθρωπος αυτός είναι υπεράνω χρημάτων* || (κ. χωρ. γεν.) *δεν δίνει σημασία στα λεφτά· είναι υπεράνω* (ii) δεν στρέφεται προς εμένα (κάτι), δεν με αγγίζει: *είναι πρόσωπο υπεράνω κριτικής / πάσης υποψίας.*

υπεραξία (η) [1865] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιπλέον αξία, αυτή που υπολογίζεται πέρα από την αρχική εκτίμηση πράγματος· ΟΙΚΟΝ. **2.** (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η διαφορά μεταξύ τής αξίας των αγαθών, των προϊόντων που παράγονται και τής αμοιβής των βιομηχανικών εργατών, δηλ. τής εργατικής δύναμης που απαιτείται για την παραγωγή τους, διαφορά που καρπώνεται ο κεφαλαιοκράτης: *απόλυτη* ~ (ως αποτέλεσμα τής επιμήκυνσης τού ωραρίου εργασίας τού εργάτη, πέρα από τον χρόνο που είναι κοινωνικά απαραίτητος για την εξασφάλιση τής διαβίωσης και τής αναπαραγωγής του) || *σχετική* ~ (ως αποτέλεσμα τής εντατικοποίησης τής εργασίας ή τής αύξησης τής παραγωγικότητας τού εργάτη) **3.** κάθε αύξηση τής τιμής, δηλ. τής αξίας ενός αγαθού, η οποία προκύπτει χωρίς δαπάνη τού ιδιοκτήτη, όπως λ.χ. η αύξηση τής αξίας ακινήτου κοντά στο οποίο εκτελέστηκαν έργα κοινής ωφελείας, αγροτεμαχίου που εντάχθηκε στο σχέδιο πόλεως, παλαιού αντικειμένου λόγω συλλεκτικών τάσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Mehrwert].

υπεράξιος, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ άξιος: *είναι ~ για τη θέση τού υπουργού / τού γραμματέως* ΣΥΝ. πανάξιος ΑΝΤ. ανάξιος.

υπεραπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** η απασχόληση (κάποιου) στην παραγωγική διαδικασία πέρα από ό,τι ορίζεται ως κανονικό ή επιτρεπτό **2.** η χρησιμοποίηση εργαζομένων στην εκτέλεση έργου πέρα από όσο είναι αναγκαίο, λ.χ. ως μέτρο αντιμετώπισης τής ανεργίας **3.** η κατάσταση κατά την οποία εισέρχονται στην αγορά εργασίας λιγότερα πρόσωπα από όσα χρειάζονται για την κάλυψη των υπαρχουσών ελλείψεων, με αποτέλεσμα οι ήδη εργαζόμενοι να απασχολούνται περισσότερο από το κανονικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overemployment].

υπεραπλουστεύω ρ. μετβ. {υπεραπλούστευ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να μοιάζει ή να φαίνεται υπερβολικά απλό, περισσότερο από όσο πράγματι είναι· απλουστεύω σε πολύ μεγάλο βαθμό: *στην προσπάθειά του να γίνεται κατανοητός, συχνά υπεραπλουστεύει τα θέματα.* — **υπεραπλούστευση** (η), **υπεραπλουστευτικός,** -ή, -ό, **υπεραπλουστευτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απλουστεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oversimplify].

υπεράριθμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που υπερβαίνει τον συνήθη ή τον προκαθορισμένο αριθμό, που πλεονάζει: *οι ~ υπάλληλοι θα μετατα-χθούν σε άλλες υπηρεσίες.*

υπεραρκετός, -ή, -ό αυτός που είναι περισσότερο από αρκετός, που αρκεί και με το παραπάνω, που φθάνει και περισσεύει: *τα χρήματα που βγάζει είναι ~ για να καλύψουν τις ανάγκες του* || *η ποσότητα αυτή είναι* ~ ΣΥΝ. υπεράφθονος ΑΝΤ. λιγοστός, ανεπαρκής. — **υπεραρκετά** επίρρ.

υπερασπίζω ρ. μετβ. {υπεράσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** είμαι υπέρμαχος (κάποιου), προσφέρω προστασία ή έμπρακτη υποστήριξη (σε κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να απομακρύνω κινδύνους, επιβουλές κ.λπ. (από κάποιον/κάτι): *υπερασπίσαμε την πατρίδα μας κατά των εχθρών της / τα εθνικά μας συμφέροντα* || *θα υπερασπιστώ τις ιδέες μου / την τιμή μου / τις αρχές μου / τους φίλους μου / τα δικαιώματά μου ό,τι κι αν γίνει* || *υπερασπίζεται με σθένος τα δικαιώματα των μεταναστών / των μαύρων / των μειονοτήτων* ΣΥΝ. προστατεύω, υποστηρίζω, υπεραμύνομαι ΑΝΤ. διώκω **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. συνηγορώ για (κάποιον) στο δικαστήριο, είμαι συνήγορος ή ενεργώ ως συνήγορος (κάποιου): *τον υπερασπίζει ικανότατος δικηγόρος.* Επίσης ***υπερασπίζομαι.*** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερασπίζω* < *ὑπερ-* + *ἀσπίζω* «προστατεύω» < *ἀσπίς, -ίδος*].

υπεράσπιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να υπερασπίζεται κανείς κάτι, η έμπρακτη προστασία και υποστήριξη: *η ~ τής πατρίδας / των συνόρων* || *η ~ των οικονομικών μεταρρυθμίσεων* || *δεν έχω να πω τίποτα προς ~ μου* || *~ των αξιών / των ιδεών κάποιου* ΣΥΝ. προάσπιση, προστασία ΑΝΤ. δίωξη **2.** ΝΟΜ. η συνηγορία στο δικαστήριο: *η ~ του δεν θα είναι καθόλου εύκολη υπόθεση* || *συνήγορος / μάρτυρας υπεράσπισης* **3.** (συνεκδ.) ο/η συνήγορος ή η ομάδα των συνηγόρων που υπερασπίζονται κατηγορούμενο: *τον λόγο έχει τώρα η ~.*

υπερασπιστής (ο) [μτγν.], **υπερασπίστρια** (η) [μτγν.] {υπερασπιστριών} πρόσωπο που υπερασπίζεται, που προστατεύει ή/και υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): ~ *των φτωχών και αδυνάτων* || *φανήκατε άξιοι ~ τής πατρίδας* || ~ *των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. προστάτης, υποστηρικτής, προασπιστής, υπέρμαχος ΑΝΤ. διώκτης.

υπερασπιστικός, -ή, -ό [1812] **1.** ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με την υπεράσπιση: *ο δικηγόρος του θα κρατήσει αυτή την ~ γραμμή στη δίκη* **2.** αυτός που αποσκοπεί στην υπεράσπιση κάποιου: ~ *λόγια.* — **υπερασπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπεραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή εκτείνεται πέρα από τα όρια τής πόλης, στα περίχωρα ή στις μακρινές περιοχές, κατ' αντιδιαστολή προς τον αστικό: ~ *συγκοινωνία / σιδηρόδρομος* **2.** (ειδικότ.) ***υπεραστικό*** (το) (α) λεωφορείο που εκτελεί δρομολόγια εκτός τού αστικού δικτύου, σε άλλες πόλεις (β) τηλεφωνική συνδιάλεξη μεταξύ συνδρομητών που βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις: *πήρε δύο ~ από την Πάτρα, στην Αθήνα και στα Χανιά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interurban].

υπεραστισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η υπερδιόρθωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Überurbanismus].

υπερασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΟΜ. **1.** (στο Ιδιωτικό Δίκαιο) ασφάλιση κατά την οποία το ασφαλιστικό ποσό είναι μικρότερο από την ασφαλιστική αξία **2.** (στο Ναυτικό Δίκαιο) η ασφάλιση πλοίου ή εμπορεύματος για ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική αξία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overinsurance].

υπερατλαντικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που βρίσκεται πέραν τού Ατλαντικού Ωκεανού, στην αμερικανική ακτή τού Ατλαντικού Ωκεανού: *οι ~ μας σύμμαχοι* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον διάπλου ή τη σύνδεση περιοχών εκατέρωθεν τού Ατλαντικού Ωκεανού: ~ *πτήση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transatlantique (νόθο σύνθ.)].

υπερατομικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται έξω ή πέρα από το άτομο, που δεν εξαρτάται από τη βούληση τού ατόμου, κατ' αντιδιαστολή προς τον ατομικό, τον προσωπικό: ~ *προσπάθεια / αξία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superindividual].

υπεραυξάνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπεραύξη-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) υπέρμετρα, κάνω (κάτι) να λάβει υπερβολικές διαστάσεις: *η πολιτική αυτή υπεραυξάνει τα ελλείμματα* || (μεσοπαθ.) *τα αποθέματα νερού υπεραυξήθηκαν φέτος* ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ. — **υπεραύξηση** (η) [μτγν.].

υπεραυτόματος, -η, -ο (για μηχάνημα, συσκευή κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με μεγάλο βαθμό αυτοματισμού: ~ *πλυντήριο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superautomatic].

υπεραφθονία (η) {χωρ. πληθ.} πολύ μεγάλη αφθονία, ποσότητα πράγματος που φθάνει και περισσεύει: ~ *φρούτων / κρέατος στην αγορά* || *η εποχή μας χαρακτηρίζεται από ~ αγαθών* ΣΥΝ. υπερεπάρκεια. — **υπεράφθονος,** -η, -ο [1766], **υπεραφθονώ** ρ. [1865] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surabondance].

υπερβαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερέβην, -ης, -η..., μτχ. υπερβάς, -άσα, -άν} (λόγ.) **1.** περνώ πάνω από (κάτι), ξεπερνώ (φυσικό εμπόδιο): ~ *τον λόφο / το όρος* **2.** ξεπερνώ (κάτι), φθάνω πέρα από (τοπικό, χρονικό, ποσοτικό ή άλλο όριο): *ο παππούς έχει υπερβεί τα ενενήντα* || *πήρα κλήση, διότι υπερέβην το όριο ταχύτητας* || *ευτυχώς, το πρόστιμο δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες δραχμές* || *παρακαλούνται οι ομιλητές να μην υπερβαίνουν τον καθορισμένο χρόνο* ΑΝΤ. υπολείπομαι **3.** είμαι ή γίνομαι ανώτερος από (κάποιον/κάτι), φθάνω σε υψηλότατο σημείο: *η επιτυχία τού βιβλίου υπερέβη κάθε προσδοκία* || *αισθάνομαι ότι το έργο αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. ξεπερνώ ΑΝΤ. μειονεκτώ, υστερώ, υπολείπομαι **4.** (ειδικότ.) ξεπερνώ (τα επιτρεπόμενα όρια), φθάνω σε (απαράδεκτα σημεία): *η συμπεριφορά του υπερέβη τα εσκαμμένα* || *η αναίδειά της υπερβαίνει κάθε όριο.*

υπερβαλλόντως επίρρ. (λόγ.) σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθ' υπερβολήν: *εκφράστηκε ~ κολακευτικά για την πολιτική τής κυβέρνησης*

ΣΥΝ. υπέρμετρα. υπερβολικά ΑΝΤ. ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβαλλόντως* < *ὑπερβάλλων*, *-οντος* (μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὑπερβάλλω*) + επιρρ. κατάλ. *-ως*].

υπερβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερέβαλα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) είμαι ή γίνομαι ανώτερος από (κάποιον), πλεονεκτώ έναντι (κάποιου) ως προς κάτι: *υπερέβαλε όλους τους συναδέλφους του σε παραγωγικότητα* ΣΥΝ. ξεπερνώ, υπερβαίνω, υπερτερώ ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι· ΦΡ. ***υπερβάλλω τον εαυτό μου / (λογιότ.) ε(μ)αυτόν*** ξεπερνώ τον εαυτό μου (ενεργώντας κατά τρόπο καλύτερο ή χειρότερο από ό,τι θα περίμενε κανείς): *στο τέλος τής προσπάθειας αυτής όλοι υπερέβαλαν εαυτούς εργαζόμενοι εξαντλητικά* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι υπερβολικός, εμφανίζω τα πράγματα πιο σημαντικά, σοβαρά ή κρίσιμα από ό,τι είναι στην πραγματικότητα, δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις στα πράγματα: *μην τον ακούς αυτόν, πάντοτε υπερβάλλει* || *Αλήθεια συνέβησαν αυτά; Μήπως υπερβάλλεις;* ΣΥΝ. (καθημ.) τα παραλέω **3.** (ειδικότ. η μτχ. ***υπερβάλλων***, *-ουσα*, *-ον*) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, υπέρμετρος: *υπερβάλλων ενθουσιασμός / ζήλος* || *υπερβάλλον τέλος* (τέλος μεγαλύτερο από το κανονικό ή το νόμιμο).

υπέρβαρος, -η, -ο αυτός που έχει βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό (συνήθ. ευφημ. για πρόσ. αντί των *παχύσαρκος, χοντρός*): *βρέθηκε ~ στο ζύγισμα* || *όσοι έχουν ~ αποσκευές στο αεροδρόμιο πληρώνουν ένα επιπλέον ποσό.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overweight].

υπέρβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το να ξεπερνά κανείς (κάτι), να κινείται πέρα από αυτό, να απομακρύνεται από κάτι: *~ των αντιθέσεων / των παλαιών πολιτικών σχημάτων / των ξεπερασμένων θεσμών* || *η ~ τού μηδενισμού / τού καπιταλισμού / τής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. ξεπέρασμα **2.** η παραβίαση (καθορισμένου ορίου): *η ~ τού ορίου ταχύτητας* || *σημειώθηκε ~ των εξόδων με βάση τον προϋπολογισμό* **3.** κάθε πράξη που ξεπερνά τα καθορισμένα: *~ δικαιωμάτων / αρμοδιοτήτων / δικαιοδοσίας* || *η Ε.Ε. επιβάλλει πρόστιμα σε περίπτωση υπέρβασης των ποσοστώσεων*· ΦΡ. (α) ***υπέρβαση καθηκόντων*** βλ. λ. *καθήκον* (β) (λόγ.) ***καθ' υπέρβασιν*** υπερβαίνοντας τα συμφωνημένα ή επιτρεπόμενα όρια: *ο υπάλληλός σας ενήργησε ~ των αρμοδιοτήτων του* **4.** η παράβαση των ορίων που επιτρεπτής ή επιβαλλόμενης από τον νόμο δράσης ή συμπεριφοράς: *~ πειθαρχικής εξουσίας* (επιβολή ποινών που δεν προβλέπονται από τους νόμους και τους στρατιωτικούς κανονισμούς) **5.** (κυριολ.-σπάν.) το πέρασμα πάνω από (κάτι), η διάβαση φυσικού ή άλλου εμποδίου: *~ όρους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρβασις* < *ὑπερβαίνω*].

υπερβασία (η) [αρχ.] {υπερβασιών} (λόγ.-σπάν.) η καθ' υπέρβασιν πράξη, παράβαση ορίου, αρχής ή νόμου, κανόνα κ.λπ. ΣΥΝ. υπέρβαση.

υπερβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπέρβαση: *ενέργεια με υπερβατικό χαρακτήρα, καθώς αίρει παγιωμένες αντιθέσεις ενώνοντας τις ζωντανές δυνάμεις τής κοινωνίας μας* **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τον υπεραισθητό κόσμο, που βρίσκεται έξω από τα όρια τής εμπειρικής γνώσης ή των ερεθισμάτων των αισθήσεων και γίνεται αντιληπτός μόνο με τη νόηση ή τη διαίσθηση: *~ γνώση / συνείδηση / έννοια / κόσμος / εμπειρία* **3.** ***υπερβατικό*** (το) καθετί που υπερβαίνει τα όρια τής εμπειρίας, είναι ανεξάρτητο από τη συνείδηση, απρόσιτο στη γνώση και γίνεται κατανοητό μόνο με τη νόηση **4.** ΜΑΘ. (α) ***υπερβατικός αριθμός*** κάθε πραγματικός αριθμός για τον οποίο δεν υπάρχει πολυώνυμο με ακέραιους συντελεστές που να είναι ρίζα του, π.χ. ο $\pi = 3{,}141592...$, $e = 2{,}71828183...$ (β) ***υπερβατική εξίσωση*** κάθε μη αλγεβρική εξίσωση (λ.χ. εκθετική, λογαριθμική, τριγωνομετρική κ.ά.). — **υπερβατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερβατικός* «αυτός που σχετίζεται με το υπερβατό σχήμα» < αρχ. *ὑπερβατός* (βλ.λ.). Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. transcendantal].

υπερβατικότητα (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι υπερβατικό **2.** ΘΕΟΛ. θεολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός δεν βρίσκεται μέσα στα δημιουργήματά του ως ζωτική αρχή, αλλά έξω, επέκεινα ή υπεράνω αυτών **3.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία, σύμφωνα με την οποία πίσω από τα αισθητά φαινόμενα κρύβονται διαρκείς και αυθυπόστατες ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. transcendance].

υπερβατισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. **1.** γνωσιολογική αντίληψη που θεωρεί δυνατή μια a priori γνώση και επιχειρεί να προσδιορίσει τις συνθήκες υπό τις οποίες διαμορφώνεται **2.** φιλοσοφικό κίνημα που δημιουργήθηκε στη Νέα Αγγλία τού 19ου αι. και υποστήριξε ότι ολόκληρη η δημιουργία είναι ενιαία, οι άνθρωποι είναι φύσει καλοί και η διαίσθηση αποκαλύπτει τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων περισσότερο από τη λογική και την εμπειρία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transcendentalism].

υπερβατός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υπερβεί **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ***(σχήμα) υπερβατό*** λόγ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία ή περισσότερες λέξεις παρεμβάλλονται ανάμεσα σε δύο όρους, που βρίσκονται σε στενή συντακτική και λογική σχέση στην πρόταση, είτε για προβολή των παρεχόμενων πληροφοριών είτε λόγω τής στενής τους εξάρτησης από τον πρώτο όρο: *ο υπέρ βωμών και εστιών αγώνας* || *η χωρίς σεβασμό στον πολίτη χάραξη πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβατός* < *ὑπερβαίνω*].

υπερβέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο [1844] (εμφατ.) αυτός που είναι απολύτως βέβαιος, που δεν έχει την παραμικρή αμφιβολία για κάτι: *είμαι ~ ότι θα ευοδωθούν τα σχέδιά μας* ΣΥΝ. βεβαιότατος.

υπερβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται στον οργανισμό από λήψη υπερβολικής ποσότητας ορισμένης βιταμίνης για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hypervitaminosis (νόθο σύνθ.) < hyper (< *υπερ-*) + vitaminosis < vitamin (βλ. λ. *βιταμίνη*)].

υπερβολή (η) **1.** το να είναι κάτι υπερβολικό, να υπερβαίνει δηλ. το κανονικό και το συνηθισμένο, να ξεπερνά το ανεκτό όριο: *η αυστηρότητά του φθάνει στην ~* || *είναι γενναιόδωρος μέχρις υπερβολής*· ΦΡ. (α) ***καθ' υπερβολήν*** (*καθ' ὑπερβολήν*, Ισοκρ. 5, 11) σε υπερβολικό βαθμό, πέρα ή πάνω από το κανονικό ή το συνηθισμένο: *τρώει / πίνει ~* ΣΥΝ. υπερβολικά, καθ' υπέρβασιν, υπέρμετρα (β) ***χωρίς υπερβολή / (λόγ.) άνευ υπερβολής*** χωρίς να υπερβάλλω· για κάτι που φαίνεται υπερβολικό (αλλά δεν είναι): *~, πρόκειται για το μεγαλύτερο ταλέντο τής τελευταίας δεκαετίας* **2.** (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των κανονικών, συνηθισμένων ή ανεκτών ορίων: *η έκθεση καταδικάζει τις ~ και τις καταχρήσεις των κυβερνώντων* || *αποφεύγει τις ~ στο ντύσιμο* ΣΥΝ. ακρότητα **3.** (ειδικότ.) η μεγαλοποίηση των πραγμάτων στον λόγο, το να παρουσιάζεται (κάτι) μεγαλύτερο, σπουδαιότερο, σοβαρότερο κ.λπ. από ό,τι πράγματι είναι: *μην τον πιστεύεις αυτόν, λέει πάντα υπερβολές* || *άσε τις ~ και πες τα πράγματα όπως έγιναν* || *η ιστορία που μας διηγήθηκε ήταν γεμάτη υπερβολές* || *δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η εφαρμογή των μέτρων πέτυχε στο ακέραιο* ΣΥΝ. εξόγκωση, (μτφ.-λαϊκ.) (παρα)φούσκωμα **4.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το νόημα εκφράζεται με μεγαλοποιημένο τρόπο, ώστε να ξεπερνά κατά πολύ τη συνηθισμένη ανθρώπινη εμπειρία, με στόχο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες εντυπώσεις, να δοθεί έμφαση στο συγκεκριμένο σημείο ή/και να διασαφηθεί περαιτέρω το κείμενο, λ.χ. «*στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δυο χιλιάδες*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. κυριολεξία, σχήμα λιτότητας • **5.** ΜΑΘ. η επίπεδη καμπύλη, η οποία είναι ο γεωμετρικός τόπος των σημείων των οποίων η διαφορά (σε απόλυτη τιμή) τής απόστασης από δύο καθορισμένα σταθερά σημεία (τις εστίες) είναι σταθερή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβολή* < *ὑπερβάλλω*].

υπερβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, που ξεπερνά το συνηθισμένο, το καθορισμένο, το κανονικό ή το ανεκτό όριο: *~ απαιτήσεις / αξιώσεις / φιλοδοξίες* || *δίνει στις λεπτομέρειες ~ σημασία* || *~ θόρυβος / ενθουσιασμός / αυτοπεποίθηση / ευγένεια / αισιοδοξία / κολακεία / εμπιστοσύνη* || *~ φαγητό / ποτό / ύπνος / βάρος / τιμή* ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρμετρος, υπερβάλλων ΑΝΤ. μέτριος, ανεκτός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που λέει υπερβολές, που μεγαλοποιεί τα πράγματα, εξογκώνει τα γεγονότα κ.λπ.: *μη γίνεσαι ~, δες τα πράγματα στις κανονικές τους διαστάσεις* || *είναι πάντα ~ στις κρίσεις του* • **3.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρική υπερβολή: *~ συνάρτηση / γεωμετρία.* — **υπερβολικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **υπερβολικά – πολύ.** Συχνά χρησιμοποιείται το επίρρημα *υπερβολικά* σε λανθασμένες χρήσεις αντί τού *πολύ* ή των εμφατικών του τύπων *πάρα πολύ, εξαιρετικά*. Ωστόσο, το **υπερβολικά** έχει αρνητική απόχρωση· σημαίνει «περισσότερο από όσο πρέπει ή χρειάζεται» (ισοδυναμεί με το αγγλ. too much): *Σε τέτοιες περιπτώσεις ο έλεγχος είναι πολύ χρήσιμος* (θα ήταν λάθος να πούμε «υπερβολικά χρήσιμος»!) – *Ο δάσκαλος είναι υπερβολικά επιεικής* (σωστό· σημαίνει ότι ο δάσκαλος παραείναι επιεικής, είναι περισσότερο επιεικής απ' όσο πρέπει). Το **πολύ** ή, εμφατικά, τα **πάρα πολύ, εξαιρετικά** έχουν θετική απόχρωση· σημαίνουν «σε ποσότητα / ύψος / επίπεδο κ.λπ. που είναι γενικότερα αποδεκτό»: *Ο Γιάννης είναι πολύ έξυπνος* (αν πούμε «είναι υπερβολικά έξυπνος» θα ήταν αρνητικός χαρακτηρισμός). Αν θέλουμε να τονίσουμε τα λεγόμενά μας, τότε χρησιμοποιούμε τις εμφατικές δηλώσεις: *Είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο – Είναι εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο* (όχι «*υπερβολικά ενδιαφέρον βιβλίο*» ή «*υπερβολικά χρήσιμο εργαλείο*»!).
> → *αρκετά*

υπερβόρειος, -α (λόγ. -εία), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά στον Βόρειο Πόλο ή στα βορειότερα μέρη τής Ευρώπης, τής Αμερικής κ.λπ., αυτός που κατάγεται από τα μέρη αυτά: *ξανθή ~ καλλονή* ΣΥΝ. βορειότατος ΑΝΤ. νοτιότατος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον απώτατο βορρά, με τα βορειότερα μέρη τής Γης **3.** ΜΥΘΟΛ. ***Υπερβόρειοι*** (οι) {Υπερβορεί-ων, -ους} λαός που κατοικούσε στον έσχατο βορρά, σε χώρα πλούσια και με χρηστά ήθη, και συνδέθηκε από πολύ νωρίς με τη λατρεία τού Απόλλωνα στους Δελφούς και στη Δήλο.

υπερβραχέα (τα) ερτζιανά κύματα με πολύ μικρό μήκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrashort (waves)].

υπεργαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη έκκριση γάλακτος από τους αδένες των μαστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypergalactia].

υπέργειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής γης, δηλ. πάνω από το επίπεδο τού εδάφους: *~ ρίζα / βλαστός* || *~ σιδηρόδρομος* ΑΝΤ. υπόγειος, επίγειος. — ***υπέργεια / υπεργείως*** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέργειος* < *ὑπερ-* + *-γειος* < *γῆ* (πβ. κ. *ὑπόγειος*)].

υπεργενίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. φαινόμενο που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη τού παιδιού, κατά το οποίο το παιδί χρησιμοποιεί λέξεις με σημασία πιο διευρυμένη από τις αντίστοιχες λέξεις των ενηλίκων **2.** (κατ' επέκτ.) η γενίκευση σε υπερβολικό βαθμό: *είναι ~ να λες ότι μόνο οι αμοραλιστές επιβιώνουν σ' αυτό τον κόσμο!* — **υπεργενικευτικός**, -ή, -ό, **υπεργενικευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overgeneralisation].

υπεργενικεύω ρ. αμετβ. {υπεργενίκευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΨΥΧΟΛ. (για παιδί) χρησιμοποιώ λέξεις με σημασία ευρύτερη από αυτή που

έχουν στον λόγο των ενηλίκων **2.** επιτατ. τού γενικεύω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overgeneralise].

υπεργεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. υπερβολικά αυξημένη τιμή τής γεννητικότητας, που υπερβαίνει κατά πολύ την αύξηση τής παραγωγής καταναλωτικών αγαθών· κατ' αντιδιαστολή προς την υπογεννητικότητα.

υπέργηρος, -η/-ος, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γέρος, αυτός που έχει φθάσει σε πολύ προχωρημένη γεροντική ηλικία: *ο πρόεδρος είναι πλέον ~ και δεν μπορεί να εκτελέσει τα καθήκοντά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπέργηρως* / *-ος* < *υπερ-* + *-γηρως* / *-ος* < *γήρας*].

υπεργλυκαιμία κ. (ορθότ.) **υπεργλυχαιμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού σακχάρου στο αίμα πάνω από το φυσιολογικό ΑΝΤ. υπογλυκαιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα, γλυκαιμία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperglycaemia].

υπεργολαβία (η) [1890] {υπεργολαβιών} **1.** η ανάθεση τής εκτέλεσης έργου ή τμήματός του από τον εργολάβο που το ανέλαβε σε άλλον εργολάβο: *αναθέτω / αναλαμβάνω ~* **2.** η ανάθεση μέρους τής παραγωγής από μεγάλη βιομηχανική μονάδα σε άλλη μικρότερη ή σε βιοτεχνία. — **υπεργολαβικός,** -ή, -ό.

υπεργολάβος (ο/η) [1886] εργολάβος που αναλαμβάνει υπεργολαβίες (βλ.λ.).

υπερδεξιός, -ά, -ό αυτός που έχει υπερβολικά συντηρητικές πολιτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις, ακροδεξιός.

υπερδιέγερση (η) [1886] {-ης κ. -έρσεως | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ.-ΙΑΤΡ. εντονότατη νευρική ή ψυχική διέγερση, κατάσταση υπερέντασης: *είμαι / βρίσκομαι σε ~* || *βρίσκεται πάντα σε ~ πριν από τις εξετάσεις* ΣΥΝ. έξαψη, διέγερση ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surexcitation].

υπερδιεγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογικά αυξημένη διεγερσιμότητα τού νευρικού και τού μυϊκού συστήματος, που οφείλεται σε ασβεστιοπενία και σε εξωτερικούς ερεθισμούς και αποτελεί σύμπτωμα διαφόρων ασθενειών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overexcitability].

υπερδιόρθωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διόρθωση «καθ' υπέρβασιν», δηλ. υπεργενικευμένη διόρθωση μιας λέξης σε πλαστό τύπο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, π.χ. για το ξενικό moderne πλάστηκε ως υπερδιόρθωση λόγιος τύπος με -δ- αντί για -ντ-: *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος*· το φαινόμενο ονομάστηκε, λιγότερο δόκιμα, και *υπεραστισμός*, υπό την έννοια ότι αποτελεί διόρθωση τύπου που υπερβαίνει αντίστοιχους αστικούς (δόκιμους στην κοινή γλώσσα) τύπους (πβ. *βόμβα* αντί *μπόμπα*, *Βακάλης* [κύρ. όν.] αντί *Μπακάλης*, *Βουδούρης* [κύρ. όν.] αντί *Μπουντούρης*, *τυφέκιο(ν)* αντί *τουφέκι*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hypercorrection (νόθο σύνθ.) < hyper (< *υπερ-*) + correction «διόρθωση»].

υπερδιπλασιάζω ρ. μετβ. [1891] {υπερδιπλασίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) διπλάσιο και παραπάνω: *τα έσοδα τής εταιρείας υπερδιπλασιάστηκαν.*

υπερδιπλάσιος, -α, -ο [1897] αυτός που είναι περισσότερος από τον διπλάσιο: *τα κέρδη μας φέτος ήταν υπερδιπλάσια σε σχέση με τα περσινά.*

υπερδισύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει περισσότερες από δύο συλλαβές: *~ ρήμα / ουσιαστικό* ΣΥΝ. πολυσύλλαβος ΑΝΤ. μονοσύλλαβος.

υπερδομή (η) ΠΟΛΙΤ. (στον μαρξισμό) το εποικοδόμημα (βλ.λ.) ΑΝΤ. βάση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

υπερδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} **1.** η υπερβολικά μεγάλη δύναμη **2.** (συνεκδ.) κράτος που διαθέτει εξαιρετικά μεγάλη στρατιωτική, πολιτική και οικονομική ισχύ και ασκεί παγκόσμια επιρροή: *οι Η.Π.Α. είναι σήμερα η μόνη ~* || *αυτή η χώρα με την κατασκευή πυρηνικών όπλων φιλοδοξεί να μετατραπεί σε ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super power].

υπερέβαλα ρ. ▸ υπερβάλλω

υπερεγώ (το) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. (κατά την ψυχανάλυση τού Φρόυντ) ένα από τα τρία βασικά μέρη τής ανθρώπινης προσωπικότητας - τα άλλα δύο είναι το «εγώ» και το «εκείνο»–, το οποίο περιλαμβάνει ό,τι κοινώς ονομάζουμε *συνείδηση*, δηλ. ένα σύστημα απαγορεύσεων, επικρίσεων, αναστολών κ.λπ., και ακόμη μια σειρά αξιών, σκοπών, ιδανικών κ.ά., που αποτελούν τo ιδεώδες τού συγκεκριμένου προσώπου· αντιπροσωπεύει την εσωτερίκευση από το άτομο των αρχών των γονέων του και άλλων προτύπων συμπεριφοράς τού περιβάλλοντος –η οποία συντελέστηκε κατά την πρώτη παιδική ηλικία– και δρα κυρ. κατασταλτικά στις ενστικτώδεις παρορμήσεις του, κατευθύνοντάς τες συνήθ. σε ποικίλα –ανώδυνα– υποκατάστατα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. superego].

Υπερείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (390-322 π.Χ.), μαθητής τού Ισοκράτη και οπαδός τού Δημοσθένη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὑπερείδης*, επεκτεταμ. τ. τού **Ὑπερ-εύς* (< *ὑπέρ*) με βάση το θ. τής γεν. πτώσης **Ὑπερ-έως* > *Ὑπερε-ίδης*].

υπέρεισμα (το) {υπερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στήριγμα που τοποθετείται κάτω από αντικείμενο, για να το υποβαστάζει: *τοποθέτησαν υπερείσματα στους τοίχους τού κτίσματος, για να μην καταρρεύσει* ΣΥΝ. (καθημ.) υποστήριγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρεισμα* < *ὑπερείδω* «τοποθετώ κάτι ως υποστήριγμα» < *ὑπ(ο)-* + *ἐρείδω* (βλ. λ. *έρεισμα*)].

υπερεθνικισμός (ο) ο υπερβολικός, ακραίος εθνικισμός. — **υπερεθνικιστής** (ο), **υπερεθνικίστρια** (η), **υπερεθνικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultranationalism].

υπερεθνικός, -ή, -ό αυτός που είναι πάνω από έθνη, που αναφέρεται σε επίπεδο το οποίο ξεπερνά τα εθνικά όρια: *~ συνεργασία / δίκτυο / πρόβλημα* ΣΥΝ. διεθνής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. international].

υπερεκκρίνω ρ. μετβ. {υπερεξέκρινα} (λόγ.) εκκρίνω (κάτι) υπερβολικά, παρουσιάζω πολύ μεγάλη έκκριση (κάποιου πράγματος: *~ σίελο / πύον.* — **υπερέκκριση** (η) [μτγν.].

υπερέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** πολύ μεγάλη έκταση, τέντωμα (ενός πράγματος) περισσότερο από όσο πρέπει **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. μεγάλη έκταση τού κορμού προς τα πίσω με ή χωρίς στήριξη των χεριών σε όργανο ή συνασκούμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overextension].

υπερεκτείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερε-ξέτεινα, -κτάθηκα (κ. λογιότ. -ξετάθην, -ης, -η...), -κτεταμένος} (λόγ.) **1.** εκτείνω πάρα πολύ, τεντώνω (κάτι) περισσότερο από όσο πρέπει: *~ το σχοινί* ΣΥΝ. παρατεντώνω **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ υπερέκταση (βλ.λ.).

υπερεκτιμώ ρ. μετβ. [μεσν.] {υπερεκτιμάς... | υπερεκτίμ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} εκτιμώ (κάτι) λανθασμένα, αποδίδοντας σε αυτό μεγαλύτερη αξία, δύναμη κ.λπ. από την πραγματική: *μην υπερεκτιμάς την αξία του* || *η προσφορά του στη λογοτεχνία έχει υπερεκτιμηθεί* ΑΝΤ. υποτιμώ. — **υπερεκτίμηση** (η).

υπερεκχειλίζω ρ. αμετβ. [1883] {υπερεξεχείλισα, υπερεκχειλισμένος} (λόγ. για υγρά) υπερχειλίζω ΣΥΝ. πλημμυρίζω. — **υπερεκχείλιση** (η) [1869].

υπερένδοξος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-κυρ. ως προσωνυμία τού Θεού ή τής Θεοτόκου) πάρα πολύ ένδοξος, αυτός που έχει πολύ μεγάλη δόξα ΣΥΝ. ενδοξότατος.

υπερένταση (η) [1847] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ένταση των νεύρων, κατάσταση υπερδιέγερσης: *τα βράδια έχω συχνά ~* || *σήμερα ήταν μια μέρα γεμάτη ~* || *παρακολουθούσε το παιχνίδι με ~* || *πριν από τις εξετάσεις βρίσκομαι πάντα σε κατάσταση υπερέντασης* || *είμαστε σε ~ από την αναμονή* ΑΝΤ. χαλάρωση ● **2.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) η ένταση τού ρεύματος που παράγεται κατά τη στιγμή τής διακοπής ή τής σύνδεσης τού κυκλώματος, η οποία είναι μεγαλύτερη από την ένταση τού αρχικού ρεύματος.

υπερεντατικός, -ή, -ό αυτός που είναι πάρα πολύ εντατικός: *παρακολουθεί ένα ~ τμήμα μαθημάτων* (πβ. κ. λ. *εντατικός*). — **υπερεντατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super-intensive].

υπερεντείνω ρ. μετβ. [1847] {υπερεν-έτεινα, -τάθηκα, -τεταμένος} εντείνω (κάτι) υπερβολικά, πέρα από το κανονικό ή το φυσιολογικό (όριο αντοχής του): *υπερεντείναμε τις προσπάθειές μας.*

υπερεξουσία (η) {υπερεξουσιών} (συνήθ. στον πληθ.) εξουσία που είναι ενισχυμένη με δικαιοδοσίες: *το νέο Σύνταγμα περιόρισε τις ~ τού προέδρου.*

υπερεπάρκεια (η) {χωρ. πληθ.} (επιτατ.) η πολύ μεγάλη αφθονία: *έχουμε ~ τροφίμων / φαρμάκων / χώρων* ΣΥΝ. υπεραφθονία. — **υπερεπαρκώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overabundance].

υπερεπείγων, -ουσα, -ον αυτός που είναι εξαιρετικά επείγων: *~ ζήτημα / γράμμα.*

υπερεργασία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική εργασία.

υπερευαισθησία (η) [1853] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η υπερβολική ευαισθησία που επιδεικνύει κανείς σε λόγους, πράξεις, γενικότ. στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος· η πολύ μεγάλη ευθιξία: *πρόσεχε, έχει ~ στο ζήτημα αυτό και προσβάλλεται εύκολα* ΑΝΤ. αναισθησία, πώρωση **2.** ΙΑΤΡ. η υπερβολική αντίδραση τού ανοσοποιητικού συστήματος τού οργανισμού σε μια πρωτεΐνη, την οποία αναγνωρίζει ως ξένο σώμα ΣΥΝ. υπεραισθησία ΑΝΤ. υπαισθησία, αναισθησία **3.** ΒΟΤ. η αυξημένη ευαισθησία και η έντονη αντίδραση φυτού κατά την προσβολή του από ιό ή παθογόνο οργανισμό, η οποία οδηγεί σε άμεση νέκρωση τού προσβληθέντος τμήματος του φυτού, ώστε να μην επεκταθεί περισσότερο η μόλυνση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensibilité (νόθο σύνθ.)].

υπερευαίσθητος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος σε ερεθίσματα: *~ δέρμα / ραντάρ* **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι συναισθηματικά υπερβολικά ευαίσθητος: *~ κορίτσι / νέος* **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι υπερβολικά εύθικτος, που προσβάλλεται πολύ εύκολα: *πρόσεχε τι θα του πεις, είναι ~ στα θέματα τής δουλειάς του* **4.** αυτός που είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό ευαισθητοποιημένος για κάτι: *ο πρόεδρος είναι ~ σε ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensible (νόθο σύνθ.)].

υπερευχαριστώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερευχαριστείς... | υπερευχαρίστ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ευχαριστώ (κάποιον) πάρα πολύ, εκφράζω βαθύτατες ευχαριστίες (σε κάποιον): *σας ~ για την εξυπηρέτηση / για το καλό που μου κάνατε* **2.** (κατ' επέκτ.) προσφέρω πολύ μεγάλη ευχαρίστηση σε (κάποιον): *με αυτό που έκανες υπερευχαρίστησες τους γονείς και τους δασκάλους σου* ΑΝΤ. καταλυπώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. *υπερευχαριστημένος*, *-η, -ο*) ευχαριστημένος στον υπέρτατο βαθμό: *είμαι ~ από τις επιδόσεις σου* ΑΝΤ. καταλυπημένος.

υπερέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι καλύτερος (από κάποιον/κάτι): *υπερέχει όλων των άλλων στην εξυπνάδα και την εργατικότητα* ΣΥΝ. υπερτερώ, πλεονεκτώ ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι ανώτερος (ως προς κάτι): *το αυτοκίνητο αυτό υπερέχει και ως προς τον σχεδιασμό και τις επιδόσεις* || *το ξέρει ότι υπερέχει εμφανισιακά και αυτό του δίνει αυτοπεποίθηση* ΣΥΝ. πλεονεκτώ ΑΝΤ. μειονεκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

υπερήλικος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι προχωρημένης ηλικίας, που έχει γεράσει: *οι ~ άνθρωποι χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας* || (ως ουσ.) *τα δικαιώματα των υπερηλίκων* || *οι ανάγκες ενός υπερηλίκου*

ΣΥΝ. ηλικιωμένος. Επίσης (καθημ. ως ουσ.) **υπερήλικας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερῆλιξ* < *ὑπερ-* + *ἧλιξ*. *-ικος* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*), πβ. κ. *μεσ-ήλιξ*, *έν-ηλιξ*].

υπερημερία (η) [αρχ.] {υπερημεριών} ΝΟΜ. **1.** η εκπρόθεσμη εκπλήρωση υποχρεώσεως. η παρέλευση τής καθορισμένης προθεσμίας για την εκπλήρωση οικονομικής ως επί το πλείστον υποχρεώσεως: *ο καθυστερούμενος οφείλει τόκους υπερημερίας* ΣΥΝ. υπέρθεση **2.** (κατ' επέκτ.) η κατάσχεση και πώληση τής περιουσίας προσώπου ως συνέπεια τής παρέλευσης τής προθεσμίας για πληρωμή των οφειλών του **3.** η υπαίτια μη εκπλήρωση εμπροθέσμως τής παροχής από οφειλέτη και υπό την προϋπόθεση ότι η εκπλήρωσή της εξακολουθεί να είναι δυνατή: ~ *οφειλέτη* (όταν η υπαιτιότητα τής καθυστέρησης βαρύνει τον οφειλέτη) || ~ *δανειστή* (όταν ο δανειστής αυθαίρετα αρνείται την προσήκουσα παροχή).

υπερήμερος, -η, -ο **1.** αυτός που καθυστερεί περισσότερο από όσο επιτρέπεται την εκπλήρωση ή την αποδοχή υποχρεώσεως: ~ *οφειλέτης* (που δεν εκπληρώνει εγκαίρως την οφειλή του) || ~ *δανειστής* (που αποκρούει αδικαιολόγητα εμπρόθεσμη προσφορά τού οφειλέτη για εκπλήρωση υποχρεώσεως) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπερβαίνει την προθεσμία εκπληρώσεως υπάρχουσας υποχρεώσεως: *το γραμμάτιο είναι ~ και θα διαμαρτυρηθεί* ΣΥΝ. εκπρόθεσμος ΑΝΤ. εμπρόθεσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερήμερος* < *ὑπερ-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

υπερηφάνεια κ. (καθημ.) **περηφάνια** [μεσν.] (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα έντονης ικανοποίησης και αυτοεκτίμησης που έχει κάποιος για κάτι σπουδαίο που έκανε ή που σχετίζεται με τον ίδιο: *αισθάνεται ~ για τις επιτυχίες του / για την πρόοδο των παιδιών του / για την ιστορία τής χώρας του* **2.** το αίσθημα αξιοπρέπειας, που δεν επιτρέπει σε κάποιον να τον υποτιμούν ή που τον κάνει να μην καταδέχεται κάτι: *έχει μεγάλη ~ και δεν θα δεχθεί βοήθεια* || *πληγώθηκε η ~ του· δεν ήταν συνηθισμένος να τον απορρίπτουν* || *«ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης / από την ~ του κι από τη λεβεντιά του / δεν πάει στα κατώμερα να καλοξεχειμάσει / μόν' μένει απάνω στα βουνά...»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (καταχρ.-κακόσ.) η καύχηση (που μπορεί να φθάσει σε αλαζονεία): *δεν χρειάζεται τόση ~ για μια επιτυχία* ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινότητα, σεμνότητα.
[ΕΤΥΜ. < *υπερηφανεύομαι* (βλ.λ.), πβ. αρχ. *ὑπερηφανία*].

υπερηφάνεια / περηφάνια – υψηλοφροσύνη – έπαρση – οίηση – υπεροψία – αλαζονεία – κομπασμός – κομπορρημοσύνη – ξυπασιά. Μπορεί κανείς να (υ)περηφανεύεται για κάτι υπαρκτό, για αρετές και αξίες, ή και να υπερηφανεύεται για κάτι ανύπαρκτο ή κάτι που δεν θεωρείται ευρύτερα άξιο υπερηφανείας. Τη «θετική» έννοια τής υπερηφάνειας τη δηλώνει σήμερα η ίδια η λ. **(υ)περηφάν(ε)ια**, μολονότι η λ. ξεκίνησε δηλώνοντας (στην αρχαία γλώσσα) «αρνητική» έννοια: *Πρέπει να αισθάνεστε μεγάλη υπερηφάνεια για τον πατέρα σας, που θυσιάστηκε για την πατρίδα – Με περηφάνια και αξιοπρέπεια αντιμετώπισαν τις δυσκολίες τής ζωής, που τους βρήκαν μετά τον πόλεμο.* Την ίδια έννοια δηλώνει και η λ. **υψηλοφροσύνη**, η οποία όμως χρησιμοποιείται σπανιότερα και σε λογιότερο ύφος. Η αρνητική έννοια τής υπερηφάνειας, το να καυχάται κανείς και να θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από τους άλλους για αρετές, προσόντα κ.λπ. τα οποία δεν διαθέτει ή δεν είναι τέτοια που να δικαιολογούν τη δήθεν «ανωτερότητά» του, δηλώνεται στην Ελληνική με πολλές λέξεις: **ψωρο-περηφάνια** και **ψευτο-περηφάνια, έπαρση** (*επαίρομαι*. αρχ. σημ. «σηκώνομαι πιο ψηλά από τους άλλους»). **οίηση** (αρχ. *οἴομαι*. αρχ. σημ. «νομίζω ότι τάχα...»), **υπεροψία** («κοιτάζω αφ' υψηλού»), **αλαζονεία** (< *Αλαζόνες*, αρχαία θρακική φυλή), **κομπασμός / κομπορρημοσύνη** (αρχ. *κόμπος* «θόρυβος – θόρυβος γύρω από το όνομα»). **ξυπασιά** (*ξυπάζομαι* < *εκ-συσπάζομαι* «κινούμαι σαν νευρόσπαστο. επιδεικνύομαι με τις κινήσεις μου»). **μεγαυλαυχία** (*μέγας* + *αὐχῶ* «καυχώμαι», **μεγαληγορία** (*μέγας* + *ἀγορα*), **μεγαλορρημοσύνη** (*μέγας* + *ῥῆμα* «λόγος»).
Η λ. ***υπερηφάνεια*** γράφτηκε στη λόγια γλώσσα με *-ει-*, από τη σύνδεση τής λ. με το **υπερηφανεύομαι**. δηλ. με ρ. σε *-εύω*. Η αρχαία λ. είναι **υπερηφαν-ία** από το *υπερήφανος* (πβ. *αμήχανος* - *αμηχανία. τύραννος – τυραννία. φιλόξενος - φιλοξενία* κ.τ.ό.), ο δε παροξύτονος τύπος που χρησιμοποιούμε σήμερα είναι απευθείας σχηματισμός από το *(υ)περήφανος* (*περήφανος - περηφάνια, φτηνός – φτήνια. ορφανός – ορφάνια, ζωντανός – ζωντάνια* κ.λπ.· βλ. ΣΧΟΛΙΟ *-ια*). Εξάλλου, η λ. *υπερήφανος* δεν συνδέεται ετυμολογικά με το *περί*, αλλά έχει το **-η-** (περ-**ή**-φανος), πιθ. αναλογικά προς το αρχαίο συνώνυμο *υπερήνωρ*.

υπερηφανεύομαι [μτγν.] κ. (καθημ.) **περηφανεύομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {υπερηφανεύτηκα} **1.** νιώθω και εκφράζω υπερηφάνεια (για κάτι): ~ *για την επιτυχία μου / για τη δύναμή μου / για τα παιδιά μου* || *το ίδρυμα υπερηφανεύεται για το ερευνητικό του έργο* ΣΥΝ. καμαρώνω, (λόγ.) σεμνύνομαι ΑΝΤ. ντρέπομαι. (λόγ.) αισχύνομαι **2.** (κακόσ.) δείχνω αλαζονική συμπεριφορά, γιατί πιστεύω ότι υπερέχω σε σχέση με τους άλλους: *υπερηφανεύεται ότι έχει το καλύτερο αυτοκίνητο / για τις κατακτήσεις του / για τις επιδόσεις του στο σχολείο* ΣΥΝ. κομπάζω, επαίρομαι, καυχιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υπερήφανος, -η, -ο κ. **περήφανος** **1.** αυτός που νιώθει υπερηφάνεια (για κάτι): *είναι / νιώθει ~ για την τελευταία δουλειά του / που γεννήθηκε σε αυτή τη χώρα / που πέτυχε επαγγελματικά τόσο γρήγορα / για τα παιδιά του* || *η νίκη του στην άρση βαρών μάς έκανε εθνικά υπερήφανους* **2.** αυτός που είναι πολύ αξιοπρεπής (ώστε δεν επιτρέπει να τον υποτιμούν ή δεν καταδέχεται πρόσωπα και καταστάσεις που τον μειώνουν): *είναι πολύ ~. για να δεχθεί ελεημοσύνη* || *οι πάντες εντυπωσιάστηκαν από την ~ συμπεριφορά του* || *είμαστε ~ λαός και δεν ανεχόμαστε να μας προσβάλλουν οι ξένοι* ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής **3.** (κακόσ.) αυτός που επιδεικνύει αλαζονική συμπεριφορά, πιστεύοντας ότι υπερέχει των άλλων: *δείχνει τόσο ~. που γίνεται αντιπαθής* ΣΥΝ. (καθημ.) καυχησιάρης. (λόγ.) αλαζόνας, (λογιότ.) κομπορρήμων ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων ● ΦΡ. ***περήφανος στ' αφτιά*** για πρόσωπο που έχει πρόβλημα ακοής ή που προσποιείται ότι δεν ακούει: *μίλα δυνατά, γιατί ο παππούς είναι ~.* — **υπερήφανα / υπερηφάνως** [αρχ.] κ. **περήφανα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερήφανος*, αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι η λ. περιέχει ως α' συνθ. την πρόθ. *ὑπέρ*, καθώς και το συνδετικό φωνήεν *-η-*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *ὑπερηνωρ* (< *ὑπερ-* + *-ήνωρ* < *ἀνήρ*). Ως προς το β' συνθ. *-φανος*, η πρώτη εκδοχή θα ήταν η αναγωγή στο ρ. *φαίνω* / *-ομαι* (με τη σημ. «αυτός που φαίνεται. που προβάλλεται υπέρμετρα»), αλλά το ρ. δίνει β' συνθ. μόνο *-φανής* (λ.χ. *διαφανής*) και *-φαντος* (λ.χ. *ἄ-φαν-τος*). Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή σε αμάρτυρο *ὑπερηφών. αν υποτεθεί ότι σχετίζεται με την «άπαξ» λ. *κατηφόνες* (βλ. λ. *κατηφής*). Αρκετά περίπλοκη. τέλος. είναι η ανάλυση: *ὑπερηφενής «πολύ πλούσιος» (< *ὑπερ-* + *ἄφενος* «πλούτος») > *ὑπερηφενέοντας (με επαύξηση) > *ὑπερηφανέοντες* (με επίδρ. τού ρ. *φαίνομαι*) > *ὑπερήφανος* (υποχωρητ.)].

υπερηχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους υπερήχους και τις εφαρμογές τους: ~ *κύμα*· ΦΡ. ***υπερηχητική ταχύτητα*** ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα μεταδόσεως / κινήσεως τού ήχου στον αέρα **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με ταχύτητες που υπερβαίνουν την αντίστοιχη τού ήχου στον αέρα: ~ *πτήση* **3.** (ειδικότ. για οχήματα) αυτός που αναπτύσσει ταχύτητες μεγαλύτερες από την αντίστοιχη τού ήχου στον αέρα: ~ *αεροπλάνο / πύραυλος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supersonic].

υπερηχογράφημα (το) {υπερηχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. διάγραμμα που λαμβάνεται από την εξέταση με υπερήχους και χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonogram (νόθο σύνθ.)].

υπερηχογραφία (η) {υπερηχογραφιών} ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος που συνίσταται στη χρησιμοποίηση υπερήχων και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη σύγχρονη ιατρική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonography (νόθο σύνθ.)].

υπερηχογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που διενεργεί υπερηχογραφήματα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonograph (νόθο σύνθ.)].

υπερηχοθεραπεία (η) {υπερηχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση υπερήχων για θεραπευτικούς σκοπούς, με απευθείας εφαρμογή τους (με ειδική συσκευή) στην πάσχουσα περιοχή· εφαρμόζεται κυρ. σε περιπτώσεις παθήσεων των οστών και των αρθρώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ultrasonothérapie (νόθο σύνθ.)].

υπέρηχος (ο) {υπερήχ-ου | -ων, -ους} ΦΥΣ. (κυρ. στον πληθ.) κύματα που μοιάζουν με τα ηχητικά. αλλά διαθέτουν πολύ υψηλότερη συχνότητα από αυτήν που μπορεί να γίνει αντιληπτή από το ανθρώπινο αφτί, δηλ. ξεπερνούν τα 20.000 χερτς. με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να μη μπορεί να τα ακούσει, αλλά μέσω ειδικών συσκευών να τα χρησιμοποιεί ευρύτατα σε πολλούς τομείς τής επιστήμης και τής τεχνολογίας (λ.χ. στη μελέτη των μοριακών ιδιοτήτων των υλικών, σε βιομηχανικά και οδοντιατρικά εργαλεία, ραντάρ, για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς στην ιατρική κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasound].

υπερθέαμα (το) {υπερθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} πλούσιο και εντυπωσιακό θέαμα. ιδίως καλλιτεχνική παράσταση με στοιχεία σόου, που γίνεται για την ψυχαγωγία του κοινού: *μετά το δελτίο ειδήσεων θα παρακολουθήσετε από το κανάλι μας ένα μουσικοχορευτικό ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superspectacle].

υπερθεματίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {υπερθεμάτισα} **1.** δίνω περισσότερα, προσφέρω την πιο υψηλή τιμή σε πλειστηριασμό: *υπερθεμάτισε στη δημοπρασία και πήρε τον πίνακα* ΣΥΝ. πλειοδοτώ ΑΝΤ. μειοδοτώ **2.** (κατ' επέκτ.) τονίζω (κάτι) ακόμη περισσότερο. υπερβάλλω τους άλλους σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις: ~ *σε διαβεβαιώσεις / επαίνους / κατηγορίες / κριτική* ΣΥΝ. υπερτονίζω, ξεπερνώ, (μτφ.) πλειοδοτώ. — **υπερθεμάτιση** (η).

υπερθεματισμός (ο) [μεσν.] **1.** η προσφορά υψηλότερης τιμής σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. υπερθεμάτιση, πλειοδοσία ΑΝΤ. μειοδοσία **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η υπερβολή σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις ΣΥΝ. (μτφ.) πλειοδοσία. — **υπερθεματιστής** (ο) [μεσν.]. **υπερθεματίστρια** (η).

ύπερθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από πάνω. πιο ψηλά από κάτι ΣΥΝ. άνωθεν ΑΝΤ. κάτωθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπερθεν* < *ὑπερ-* + επιρρ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

υπερθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερθέρμα-να. -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) θερμαίνω (κάτι) υπερβολικά: ~ *το νερό / το δωμάτιο* ΣΥΝ. παραζεσταίνω ΑΝΤ. καταψύχω.

υπερθέρμανση (η) [1889] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** θέρμανση που υπερβαίνει το κανονικό ή το επιτρεπτό όριο ΣΥΝ. παραζέσταμα **2.** (ειδικότ.) η υπερβολική θέρμανση μετάλλου ή κράματος, χωρίς αυτό να υποστεί μερική ή ολική τήξη, πράγμα που ορισμένες φορές (όπως λ.χ. στην περίπτωση τού χάλυβα) συνεπάγεται αλλοίωση των ιδιοτήτων του ΣΥΝ. πύρωση. ερυθροπύρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surchauffe].

υπερθερμία (η) [1896] {υπερθερμιών} ΙΑΤΡ. **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας τού σώματος πάνω από το φυσιολογικό όριο. η οποία οφείλεται είτε σε αυξημένη παραγωγή (ή παροχή) είτε σε μειωμένη απο-

βολή θερμότητας, όπως λ.χ. σε περιπτώσεις θερμοπληξίας, ηλίασης ΑΝΤ. υποθερμία **2.** θεραπευτική μέθοδος που συνδυάζει την τυπική αύξηση τής θερμοκρασίας –που αυξάνει την αιμάτωση τής περιοχής– με την περιοχική χορήγηση ορισμένων φαρμάκων, λ.χ. αντικαρκινικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperthermie].

υπέρθερμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** υπέρμετρα θερμός, αυτός που έχει πάρα πολύ υψηλή θερμοκρασία: ~ *κλίβανος / πηγή* (τής οποίας το νερό έχει θερμοκρασία υψηλότερη από 45° Κελσίου) ΣΥΝ. θερμότατος, διάπυρος ΑΝΤ. υπόθερμος, κατάψυχρος, ψυχρότατος, παγωμένος **2.** ΦΥΣ. (α) ***υπέρθερμο ύδωρ*** νερό με θερμοκρασία ανώτερη τού σημείου βρασμού του (δηλ. των 100° Κελσίου) υπό ατμοσφαιρική πίεση (β) ***υπέρθερμος ατμός*** ατμός σε πολύ υψηλή θερμοκρασία, που σχηματίζεται σε ορισμένες θερμοδυναμικές μεταβολές χωρίς προσφορά ποσοτήτων θερμότητας.

υπέρθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) (σπάν.) η τοποθέτηση πράγματος πάνω από άλλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπέρθεσις* < αρχ. *ὑπερτίθημι* (βλ. κ. *θέση*)].

υπερθετικό (το) ΓΛΩΣΣ. **1.** τύπος επιθέτου ή επιρρήματος που βρίσκεται σε υπερθετικό βαθμό, π.χ. *εργατικότατος, ευφυέστατος, ευνοϊκότατα* **2.** (α) ***απόλυτο υπερθετικό (επιθέτου)*** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα σε απόλυτο βαθμό, χωρίς να συγκρίνεται με άλλα· σχηματίζεται είτε μονολεκτικά με την κατάληξη -(ό)τατος, -η, -ο ή συνήθ. με το επίρρ. πολύ και τον θετικό βαθμό τού επιθέτου, π.χ. *η πληροφορία που σας έδωσε είναι εγκυρότατη / πολύ έγκυρη* (β) ***σχετικό υπερθετικό (επιθέτου)*** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα στον πιο μεγάλο βαθμό σε σύγκριση με άλλα ομοειδή του· σχηματίζεται με το άρθρο και τον συγκριτικό βαθμό του επιθέτου, π.χ. *πέτυχε την υψηλότερη επίδοση στη γεωμετρία.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ὑπερθετικός*].

υπερθετικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** ***υπερθετικός βαθμός*** ο ανώτερος από τους τρεις βαθμούς των παραθετικών των επιθέτων και επιρρημάτων, δηλ. ο βαθμός συγκρίσεως που δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει την εκφραζόμενη από το επίθετο (ή το επίρρημα) ιδιότητα ή ποιότητα στον ύψιστο, στον ανώτατο βαθμό: *το «μαχητικότατος» είναι ο ~ τού επιθέτου «μαχητικός»* **2.** ***υπερθετικό*** (το) βλ.λ. — **υπερθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υπερθυμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού νευροψυχικού τόνου, που συνοδεύεται από αίσθημα σωματικής και ψυχικής ευεξίας και προκαλεί αυξημένη κινητική δραστηριότητα, παρουσιάζεται δε συνήθ. σε περιπτώσεις μανιοκατάθλιψης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthymia].

υπερθυρεοειδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση τής εκκρίσεως τού θυρεοειδούς αδένα, που συνοδεύεται συνήθ. από υπερπλασία τού οργάνου αυτού, από αύξηση τού βασικού μεταβολισμού και από αυξημένη δραστηριότητα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος ΑΝΤ. υποθυρεοειδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthyroidism].

υπέρθυρο (το) [αρχ.] {υπερθύρ-ου | -ων} (λόγ.) το ανώφλι (βλ.λ.): *το παλαιό αρχοντικό είχε σκαλιστά / ανάγλυφα / μαρμάρινα ~.*

υπερίδρωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική υπερέκκριση ιδρώτα, γενικευμένη ή τοπική (λ.χ. στις μασχάλες), που εμφανίζεται σε ποικίλες καταστάσεις (λ.χ. κατά την υποχώρηση εμπύρετων νοσημάτων, κατά την εμμηνόπαυση κ.ά.) ή οφείλεται σε δυσλειτουργία των ιδρωτοποιών αδένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhidrose].

υπερικό (το) ΒΟΤ. καθένα από τα αγγειόσπερμα, δικότυλα φυτά που είναι αυτοφυή στην Ελλάδα και περιλαμβάνονται στο γένος φυτών, στο οποίο ανήκει και το βάλσαμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερικόν*, άλλη γρ. τού ουσ. *ὑπέρεικος (ὁ) < ὑπ(ο)- + ἐρείκη* (βλ. λ. *ρείκι*)].

υπερίπταμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπερίπτα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. υπεριπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) (+γεν.) ίπταμαι υπεράνω περιοχής, πετώ πάνω (από κάποιον): *ο κόσμος παρακολουθούσε με το βλέμμα τα πολύχρωμα αερόστατα που υπερίπταντο τής πόλεως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερισχύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {υπερίσχυσα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): *ευτυχώς στην περίπτωση αυτή η λογική υπερίσχυσε τού πάθους || με πολύ αγώνα και προσπάθεια θα κατορθώσουμε να υπερισχύσουμε τής αντίπαλης ομάδας* ΣΥΝ. υπερνικώ, υπερτερώ, κατανικώ, κατισχύω, επικρατώ, επιβάλλομαι ♦ **2.** (αμετβ.) αποδεικνύομαι ισχυρότερος, νικώ: *τελικά υπερίσχυσε μέσα του η παλιά φιλία* ΣΥΝ. υπερνικώ ΑΝΤ. ηττώμαι.

υπερίσχυση (η) [1782] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} το να υπερισχύει κανείς κάποιου: *η ~ των μετριοπαθών στην εσωκομματική διαμάχη* ΣΥΝ. επικράτηση, κατίσχυση.

υπερίτης (ο) {υπεριτών} ΧΗΜ. δηλητηριώδες χημικό αέριο, που προκαλεί ασφυξία στο αναπνευστικό σύστημα και εγκαύματα στην επιδερμίδα τού ανθρώπου και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Γερμανούς ως όπλο κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ypérite, από το όν. τής βελγικής πόλης Ypres (ολλ. Ieper), όπου το 1817 πρωτοχρησιμοποιήθηκαν ασφυξιογόνα αέρια].

υπεριώδης, -ης, -ες {υπεριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** ΦΥΣ. αυτός που βρίσκεται πέρα από το ιώδες χρώμα τού ηλιακού φάσματος: ~ *ακτίνες / ακτινοβολία* (ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία με μήκος κύματος μικρότερο των ορατών φωτεινών ακτίνων, αλλά μεγαλύτερο των ακτίνων Χ· είναι αόρατη από το ανθρώπινο μάτι, αλλά μπορεί να προκαλέσει σειρά παθολογικών καταστάσεων στο ανθρώπινο σώμα [λ.χ. εγκαύματα], σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης σε αυτήν) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***υπεριώδης αστρονομία*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα ουράνια αντικείμενα, τα οποία εκπέμπουν στην περιοχή τού φάσματος πέρα από το ιώδες χρώμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultraviolet].

υπερκαινοφανής (ο) {υπερκαινοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ. αστέρας ο οποίος εκρήγνυται και η λάμψη του αυξάνει κατά 10^{10} για λίγες εβδομάδες ή και μήνες και ο οποίος εκτοξεύει μακριά το μεγαλύτερο μέρος τής μάζας του (πβ. λ. *καινοφανής*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. supernova].

υπερκαλύπτω ρ. μετβ. [1887] {υπερκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} καλύπτω εντελώς (κάτι) έτσι, ώστε να περισσεύω: *τα έσοδά μας υπερκαλύπτουν τα έξοδα* || (μεσοπαθ.) *το ομολογιακό δάνειο υπερκαλύφθηκε από παλαιά αποθεματικά* || *η παραγωγή υπερκάλυψε τη ζήτηση τού προϊόντος.* — **υπερκάλυψη** (η).

υπερκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατανάλωση αγαθών πέρα από το αναγκαίο επίπεδο **2.** ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η δαπάνη δυσανάλογα μεγάλου μέρους τού ατομικού και, κατά συνέπεια, τού εθνικού εισοδήματος σε καταναλωτικά αγαθά (πράγμα που συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα τής κοινωνίας τής αφθονίας). Επίσης **υπερκαταναλωτισμός** (ο). — **υπερκαταναλωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overconsumption].

υπερκατασκευή (η) κάθε κατασκευή που γίνεται πάνω σε υπάρχουσα, π.χ. η προσθήκη επίπλου πάνω σε άλλο έπιπλο στην επιπλοποιία, η κατασκευή δώματος στην οροφή τελειωμένης κατοικίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. *πανωσήκωμα, δώμα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superstructure].

Υπερκαυκασία (η) γεωγραφική περιοχή στον Καύκασο, που περιλαμβάνει το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία και τη Γεωργία. — **Υπερκαυκάσιος** (ο) [1849], **Υπερκαυκάσια** (η), **υπερκαυκασιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Transcaucasie].

υπέρκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπέρκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται} (λόγ.) (+γεν.) βρίσκομαι πάνω από (κάτι), κατέχω υψηλότερη θέση, δεσπόζω: *το φρούριο υπέρκειται τής πόλεως* ΑΝΤ. υπόκειμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερκείμενος, -η (λόγ. -ένη), **-ο 1.** αυτός που βρίσκεται πάνω από (κάτι), σε υψηλότερη θέση: *οι ~ λόφοι χρησιμοποιήθηκαν ως οχυρά* || (μτφ.) *οι ~ έννοιες* (ευρύτερες, γενικότερες) ΑΝΤ. υποκείμενος **2.** ΠΛΗΡΟΦ. ***υπερκείμενο*** (το) {υπερκειμέν-ου | -ων} κείμενο, αποθηκευμένο σε αρχείο Η/Υ, τμήματα τού οποίου παραπέμπουν αυτόματα σε άλλα σχετιζόμενα κείμενα με τη βοήθεια τού ποντικιού, διαμορφώνοντας έτσι ένα ιεραρχικό δίκτυο οργάνωσης τής πληροφορίας.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑπέρκειμαι*. Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hypertext].

υπερκέραση (η) → υπερκερώ

υπερκέρδος (το) {υπερκέρδ-ους | -η, -ών} **1.** κέρδος που υπερβαίνει το μέσο ή είναι πέραν τού αναμενόμενου: *τα ~ των πολυεθνικών κολοσσών* **2.** (ειδικότ.) το κέρδος τού κεφαλαιούχου, που προέρχεται από την υπεραξία (βλ.λ.) τού παραγόμενου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superprofit].

υπερκερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** αυτός που αποφέρει υπερκέρδη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superprofitable].

υπερκερώ ρ. μετβ. {υπερκεράς... | υπερκέρασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (στη στρατηγική) επεκτείνω το μέτωπο τής παράταξής μου, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα τής εχθρικής παράταξης, περικυκλώνω τον εχθρό ΣΥΝ. υπερφαλαγγίζω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ (κάτι) ποσοτικά ή ποιοτικά: *ο πρόεδρος τού συλλόγου ευελπιστεί ότι θα υπερκερασθούν οι εσωτερικές αντιδράσεις* ΣΥΝ. υπερβαίνω **3.** κινούμαι πέρα από κάτι που ισχύει ή ξεπερνώ αποτελεσματικά: *επιχειρούν να υπερκεράσουν το πρόβλημα* ΣΥΝ. υπερπηδώ, παρακάμπτω. Επίσης **υπερκεράζω.** — **υπερκέραση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερκερῶ (-άω) < ὑπερ- + -κερῶ < κέρας* «τμήμα στρατιωτικής παράταξης, πτέρυγα»].

υπερκινησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού υπερκινητικού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinésie].

υπερκινητικός, -ή, -ό 1. αυτός που κινείται υπερβολικά, παραπάνω από το φυσιολογικό: *οι ~ μαθητές προκαλούν εκνευρισμό στους συμμαθητές και τους δασκάλους τους* **2.** ***υπερκινητικός*** (ο), ***υπερκινητική*** (η) πρόσωπο με πρόβλημα κινητικότητας, που κάνει περισσότερες κινήσεις από το φυσιολογικό. — **υπερκινητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinétique].

υπερκομματικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει σε κόμματα ή πολιτικές παρατάξεις, που δεν υποστηρίζεται, δεν επηρεάζεται ή δεν ελέγχεται από αυτά· πολιτικώς ανεξάρτητος: ~ *υποψήφιος / συγκέντρωση / διαδήλωση / εκδήλωση / σχηματισμός* ΑΝΤ. κομματικός. — **υπερκομματικά** επίρρ.

υπερκόπωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική κόπωση, η πολύ μεγάλη και συνεχής κούραση: *σωματική / πνευματική ~ || ~ των χεριών / των ματιών* **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών τού οργανισμού, που οφείλονται στην υπερβολική και επαναλαμβανόμενη κόπωση ολόκληρου τού σώματος ή τμημάτων του: *έπαθα ~ || υποφέρω / αρρωσταίνω από ~.*

υπερκορεσμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (επιτατ.) ο υπερβολικός κορεσμός: ~ *τής αγοράς από είδη διατροφής* ΣΥΝ. υπερπλήρωση, υπερεπάρκεια ΑΝΤ. ανεπάρκεια, (λόγ.) ένδεια, έλλειψη **2.** (ειδικότ.) ο υπερβολικός χορτασμός, το αποτέλεσμα τής υπέρμετρης λήψεως τροφής **3.** ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία η προσφορά προϊόντος ή υπηρεσίας υπερβαίνει κατά πολύ τη ζήτηση **4.** ΧΗΜ. η κατάσταση διαλύματος στο οποίο η συγκέντρωση τής διαλυμένης ουσίας, σε ορισμένη θερμοκρασία, είναι ακόμη μεγαλύτερη και από την

ποσότητα τής ουσίας που αντιστοιχεί στην κατάσταση τού κορεσμού τού διαλύματος αυτού στις ίδιες συνθήκες. — **υπερκορέννυμαι** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *κορεσμός* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sursaturation].

υπερκόσμιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τον αισθητό κόσμο, που υπερβαίνει την αντικειμενική πραγματικότητα ΣΥΝ. υπερφυσικός ΑΝΤ. εγκόσμιος, πραγματικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που υπερβαίνει τα όρια τής εμπειρικής γνώσης, που βρίσκεται πέρα από κάθε αισθητηριακή εμπειρία: ~ *αποκάλυψη* / *γνώση* ΑΝΤ. εμπειρικός.

υπερκοστολογώ ρ. μετβ. {υπερκοστολόγ-ησα, -ούμαι, -είται,... -ήθηκα, -ημένος} κοστολογώ κάτι παραπάνω από το πραγματικό του κόστος. — **υπερκοστολόγηση** (η).

υπέρλαμπρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) πάρα πολύ λαμπρός, αυτός που διαθέτει εξαιρετική λάμψη: *το ~ άστρο τής Βηθλεέμ* || ~ *νίκη* ΣΥΝ. λαμπρότατος, ολόλαμπρος.

υπερλειτουργία (η) {υπερλειτουργιών} ΦΥΣΙΟΛ. (για όργανο τού οργανισμού) η λειτουργία που ξεπερνά τα φυσιολογικά όρια (προκαλώντας προβλήματα): ~ *ενός αδένα*. — **υπερλειτουργώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperfunction (νόθο σύνθ.)].

υπερλεωφόρος (η) ΠΛΗΡΟΦ. ***υπερλεωφόρος των πληροφοριών / τής πληροφορικής*** η συνεχής και ευρεία διακίνηση πληροφοριών μέσω τού Διαδικτύου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superhighway (of informa-tion)].

υπερλίπωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση, τοπική ή γενική, τού λιπώδους ιστού τού σώματος.

υπέρλογος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τη λογική, που υπερβαίνει τα όρια τής λογικής ΑΝΤ. λογικός (πβ. λ. *παράλογος*).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *λόγος*. πβ. το μτγν. επίρρ. *ὑπερλόγως*].

υπερμαγκανικός, -ή, -ό [1880] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει την υπερμαγκανική ρίζα (MnO_4^-): ~ *κάλιο*.

υπέρμαχος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μάχεται υπέρ (κάποιου), που υπερασπίζεται πρόσωπο, τόπο, θεσμό, αξία κ.λπ.: ~ *στρατηγός* (η Θεοτόκος) **2.** ***υπέρμαχος*** (ο/η) {υπερμάχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αγωνίζεται υπέρ θεσμού, αξίας κ.ά.: ~ *τής πίστης* / *των δικαιωμάτων των μειονοτήτων* / *τού πυρηνικού αφοπλισμού* || ~ *μιας πρότασης* / *ενός σχεδίου* / *μιας θεωρίας* ΑΝΤ. πολέμιος, αντίμαχος. — **υπερμαχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

υπερμεγέθης, -ης, υπερμέγεθες [αρχ.] {υπερμεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) πάρα πολύ μεγάλος, αυτός που έχει τεράστιο μέγεθος: ~ *ποταμός* / *βουνό* ΣΥΝ. τεράστιος ΑΝΤ. μικροσκοπικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υπέρμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, που είναι μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: *έδειξε ~ ζήλο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του* || ~ *προσπάθεια* / *ανάπτυξη* / *δανεισμός* ΣΥΝ. υπερβολικός, άμετρος ΑΝΤ. μέτριος, λιγοστός • **2.** ΜΕΤΡ. αυτός που παραβαίνει τους μετρικούς κανόνες ή που γίνεται χωρίς μετρικούς κανόνες: ~ *στίχος*. — **υπέρμετρα / υπερμέτρως** [αρχ.] επίρρ.

υπερμετρωπία (η) [1867] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαθλαστική ανωμαλία τού οφθαλμού, κατά την οποία οι φωτεινές ακτίνες, αντί να συγκλίνουν πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα, εστιάζονται πίσω από αυτόν, είτε γιατί ο βολβός τού ματιού είναι μικρότερος σε όγκο από τον φυσιολογικό είτε γιατί υπάρχει αποπλάτυνση τού κερατοειδούς, με αποτέλεσμα ο πάσχων να βλέπει τα αντικείμενα θολά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hypermétropie (βλ. λ. *υπερμέτρωψ*)].

υπερμέτρωψ (ο/η) [1890] {υπερμέτρ-ωπος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που πάσχει από υπερμετρωπία.
[ΕΤΥΜ. < *υπέρμετρος* + *-ωψ* (βλ. λ. *-ωπός*, *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hypermétrope].

υπερμνησία (η) {χωρ. πληθ.} η παθολογικά αυξημένη μνημονική ικανότητα, που χαρακτηρίζεται από συγκράτηση και αυτόματη ανάκληση πολυάριθμων και ασήμαντων αναμνήσεων, οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να έχουν λησμονηθεί, και παρατηρείται σε περιπτώσεις εγκεφαλικής ανωμαλίας, παραληρήματος, καθώς και σε άτομα με μειωμένη διανοητική λειτουργία (δηλ. ολιγοφρενείς) ΑΝΤ. αμνησία.
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-μνησία*, από το θ. *μνη-* τού αρχ. ρ. *μι-μνή-σκω* (βλ. λ. *μνήμη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypermnesia].

υπερνικώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερνικάς... | υπερνίκ-ησα, -ώμαι, -άσαι,... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** καταβάλλω (αντίπαλο), είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): *υπερνίκησε ένα συναίσθημα αποστροφής και μπήκε στο σπίτι* || ~ *τον θυμό* / *την οργή* / *τον πειρασμό* || ~ *τους ανταγωνιστές μου* ΣΥΝ. κατανικώ, κατισχύω, υπερισχύω, επιβάλλομαι ΑΝΤ. νικώμαι, καταβάλλομαι, ηττώμαι **2.** (μτφ.) εξουδετερώνω (οτιδήποτε με εμποδίζει), υπερπηδώ: *χρειάστηκε να υπερνικήσω πολλά εμπόδια, για να φθάσω εδώ* || ~ *δυσχέρειες* / *δυσκολίες* ΣΥΝ. υπερβαίνω, ξεπερνώ. — **υπερνίκηση** (η) [1879].

υπερνομάρχης (ο/η) {(θηλ. υπερνομάρχου) κλητ. υπερνομάρχα | υπερνομαρχών} ο πρόεδρος ενιαίων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων που περιλαμβάνουν περισσότερους τού ενός νομούς: *ο ~ Αθηνών-Πειραιώς*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. super-préfet].

υπερνομαρχία (η) {υπερνομαρχιών} η ενιαία νομαρχιακή αυτοδιοίκηση που περιλαμβάνει περισσότερους τού ενός νομούς: *διεκδικεί την ~ Αθηνών-Πειραιώς*. — **υπερνομαρχιακός**, -ή, -ό.

υπέρογκος, -η, -ο **1.** υπερβολικά ογκώδης, αυτός που καταλαμβάνει τεράστιο όγκο: ~ *δέμα* / *κιβώτιο* ΣΥΝ. ογκωδέστατος, υπερμεγέθης, τεράστιος ΑΝΤ. μικροσκοπικός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: *δαπανήθηκαν ~ ποσά για την εκτέλεση τού έργου* || ~ *δαπάνη* / *λογαριασμός* / *τιμή* ΣΥΝ. υπερβολικός, υπέρμετρος, τεράστιος ΑΝΤ. ελάχιστος. — **υπέρογκα / υπερόγκως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρογκος* < *ὑπερ-* + *ὄγκος*].

υπεροξίδιο (το) [1886] {υπεροξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** οργανική ή ανόργανη ένωση στο μόριο τής οποίας εντοπίζονται δύο άτομα οξυγόνου που ενώνονται μεταξύ τους και αυτά με τη σειρά τους ενώνονται ανά ένα με δύο άλλα στοιχεία **2.** ***υπεροξίδιο τού υδρογόνου*** ανόργανη χημική ένωση, τής οποίας τα υδατικά διαλύματα, τα οποία είναι γνωστά ως «οξυγονούχο νερό» (οξυζενέ), χρησιμοποιούνται ευρύτατα ως αντισηπτικά, ως αποχρωστικά και λευκαντικά μέσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. peroxyde (νόθο σύνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + oxyde (βλ. λ. *οξίδιο*)].

υπεροξυγόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική οξυγόνωση (βλ.λ.) τού αίματος με την παροχή οξυγόνου στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. peroxidation].

υπεροπλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπεροχή στα όπλα, καλύτερος εξοπλισμός σε σύγκριση με τον εχθρό: *έχουμε ~ στην ξηρά* / *στη θάλασσα* / *στον αέρα*.

υπερόπτης (ο) {υπεροπτών}, **υπερόπτρια** (η) {υπεροπτριών} (λόγ.) πρόσωπο υπερβολικά υπερήφανο, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: *η μεγάλη φήμη που απέκτησε τον έκανε υπερόπτη* ΣΥΝ. αλαζόνας, (λόγ.) επηρμένος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερόπτης* < *ὑπερ-* + *-όπτης* < θ. *oπ-* τού παρακ. *ὄπ-ωπα* (βλ. λ. *όψη*)].

υπεροπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός τού υπερόπτη: ~ *λόγια* / *στάση* / *συμπεριφορά* / *ύφος* ΣΥΝ. αλαζονικός, (λόγ.) υπερφίαλος, επηρμένος, (καθημ.) ξυπασμένος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να περιφρονεί τους άλλους, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: *είναι πολύ ~ προς τους υφισταμένους του* ΣΥΝ. αλαζονικός, ξυπασμένος, (λόγ.) επηρμένος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων. — **υπεροπτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

υπερορία (η) {υπεροριών} (αρχαιοπρ.) η αναγκαστική απομάκρυνση προσώπου, το οποίο κρίνεται ως ανεπιθύμητο, έξω από τα όρια (σύνορα) κράτους ή επικράτειας ΣΥΝ. εξορία, απέλαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερορία* (*γῆ*), θηλ. τού επιθ. *ὑπερόριος* < *ὑπερ-* + *-όριος* < *ὅρος*].

ύπερος (ο) {υπέρ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. το θηλυκό όργανο τού άνθους, που αποτελείται από ένα ή περισσότερα καρπόφυλλα, τα οποία είτε συμφύονται μεταξύ τους είτε όχι, κατ' αντιδιαστολή προς τον στήμονα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπερος* < *ὑπέρ*, κατά τα αρσ.].

υπερουράνιος[1], -α, -ο [αρχ.] (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω από τον ουρανό.

υπερουράνιος[2], -α, -ο ΧΗΜ. (στοιχείο) τού οποίου ο ατομικός αριθμός είναι μεγαλύτερος από τον ατομικό αριθμό τού ουρανίου.

υπερούσιος, -α, -ο ΘΕΟΛ. αυτός που βρίσκεται πέρα και πάνω από την ουσία (δηλ. την ύλη), που είναι απρόσιτος στην ανθρώπινη γνώση: ~ *Θεός* (προσωνυμία τού Θεού) || «*ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει*» (κοντάκιο των Χριστουγέννων) ΣΥΝ. άυλος, υπερκόσμιος, ασύλληπτος ΑΝΤ. υλικός, σωματικός, επιστητός. — **υπερουσιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερούσιος* < *ὑπερ-* + *-ούσιος* < *οὐσία*].

υπεροχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπερτερεί (κάποιος/κάτι) σε σχέση με (άλλον/άλλο), το να είναι ανώτερος ως προς την ποιότητα, την ποσότητα, το μέγεθος, την αξία κ.λπ.: *διαθέτουμε ~ έναντι τού εχθρού και θα νικήσουμε* || *η ~ τής ομάδας μας ήταν αδιαφιλονίκητη σε όλη τη διάρκεια τού αγώνα* || *έχω* / *κερδίζω* ~ *έναντι κάποιου* ΣΥΝ. ανωτερότητα, υπερτέρηση ΑΝΤ. κατωτερότητα, μειονεκτικότητα **2.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. άλλη ονομασία για το υπόλοιπο, τη διαφορά στην αφαίρεση **3.** ΝΟΜ. το επιπλέον ποσό, αυτό που απέμεινε από την πώληση ενεχύρου μετά την ικανοποίηση τής απαιτήσεως τού ενεχυροδανειστή **4.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα ορισμένων αλληλομόρφων κάθε γονιδίου να καθορίζουν τον φαινότυπο ενός οργανισμού, όταν υπάρχουν στον γονότυπό του ΣΥΝ. επικράτηση, κυριαρχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεροχή* < *ὑπερέχω*].

υπέροχος, -η, -ο **1.** αυτός που υπερέχει, που ξεχωρίζει από τους ομοίους του, που διαθέτει μια θετική ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό: ~ *άνθρωπος* / *καθηγητής* / *φωνή* / *συμπεριφορά* / *τοπίο* / *τέχνη* || *είσαι ~* (δηλ. πολύ όμορφη) *με αυτό το φόρεμα* ΣΥΝ. έξοχος, εξαιρετικός, εξαίρετος, ξεχωριστός, εξαίσιος ΑΝΤ. απαίσιος, φρικτός, άθλιος **2.** (ειδικότ.) ΦΙΛΟΣ. ***υπέροχο*** (το) βασική έννοια (κατηγορία) τής αισθητικής τού Ι. Καντ, που μοιάζει με το «ωραίο», αλλά διαφέρει από αυτό ως προς την έκταση ή την ποσότητα των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται. — **υπέροχα / υπερόχως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέροχος* < *ὑπερέχω*].

υπεροψία (η) {χωρ. πληθ.} υπερβολική υπερηφάνεια, που συνδυάζεται με περιφρόνηση προς τους άλλους: *συμπεριφέρεται με ~ προς τις φτωχές συμμαθήτριές της, επειδή προέρχεται από την υψηλή κοινωνία* ΣΥΝ. (λόγ.) έπαρση, αλαζονεία, οίηση, (λαϊκ.) ξυπασιά ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπεινότητα, μετριοφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεροψία* < *ὑπερόπτης*].

υπερπαραγωγή (η) [1891] **1.** ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή γεωργικών ή βιομηχανικών προϊόντων σε ποσότητες μεγαλύτερες από τις αναγκαίες ή τις προβλεπόμενες: *φέτος είχαμε ~ πορτοκαλιών και προβλέπεται*

ότι εκατοντάδες τόνοι θα σαπίσουν στις χωματερές • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο που διαθέτει πλούσια και επιβλητικά σκηνικά, πολλούς ηθοποιούς, σκηνές πλήθους κ.λπ., απαιτεί υψηλότατο χρηματικό ποσό για την ολοκλήρωσή του και έχει τα ανάλογα ποιοτικά χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overproduction (σημ. 1), superproduction (σημ. 2)].

υπερπατριώτης (ο) {υπερπατριωτών}, **υπερπατριώτισσα** (η) {υπερπατριωτισσών} (ειρων.-κακόσ.) πρόσωπο που προβάλλει υπερβολικά και ενίοτε υποκριτικά την προσήλωσή του στο ιδανικό τής πατρίδας, παρασυρόμενος σε εθνικιστικές ακρότητες και καταδικάζοντας όσους και ό,τι δεν υπηρετεί, κατά τη γνώμη του, τα εθνικά ιδεώδη: *θερμοκέφαλοι ~ υποστήριξαν τη λύση τής άμεσης στρατιωτικής επέμβασης* ‖ *κάποιοι ~, αυτόκλητοι εθνικοί σωτήρες, χαρακτηρίζουν προδότες όσους δεν συμφωνούν με τις απόψεις τους.* — **υπερπατριωτισμός** (ο). **υπερπατριωτικός**, -ή, -ό.

υπερπέραν (το) {άκλ.} (λόγ.) **1.** ο πέρα από τον θάνατο κόσμος, η μεταθανάτια, η άλλη ζωή ΣΥΝ. ο άλλος κόσμος **2.** (καθημ.) οτιδήποτε βρίσκεται ή υποθέτουμε ότι βρίσκεται πέρα από τον γνωστό κόσμο: *φωνές από το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *πέραν*, απόδ. τού γαλλ. l'au-delà].

υπερπήδηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** πήδημα πάνω από (κάτι): *~ χαντακιού / εμποδίου* **2.** (ειδικότ. στη γυμναστική) πήδημα πάνω από γυμναστικό όργανο με στήριξη μόνο των χεριών σε αυτό ή χωρίς καμία στήριξη **3.** (μτφ.) η υπέρβαση οποιουδήποτε εμποδίου, η με οποιονδήποτε τρόπο κατίσχυση επί προσώπου, πράγματος κ.λπ.: *η ~ των δυσκολιών / των οικονομικών δυσχερειών / των αντιδράσεων* ‖ *η ~ των αντιπάλων / των ανταγωνιστών* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεπέρασμα, (λόγ.) εξουδετέρωση, υπερνίκηση, υπερίσχυση.

υπερπηδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπηδάς... | υπερπήδ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πηδώ πάνω από (κάτι), ξεπερνώ με πήδημα: *το άλογο υπερπήδησε την τάφρο με δυσκολία* **2.** (μτφ.-συχνότ.) εξουδετερώνω οτιδήποτε με εμποδίζει ή με δυσκολεύει, αναδεικνύομαι ισχυρότερος αυτού: *χρειάστηκε να υπερπηδήσουμε πολλές δυσχέρειες, για να φτάσουμε εδώ* ‖ *~ εμπόδια / δυσκολίες / προβλήματα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπερνικώ, (καθημ.) ξεπερνώ.

υπερπλασία (η) [1879] {υπερπλασιών} η υπέρμετρη ανάπτυξη τού όγκου οργάνου ή ιστού, η οποία οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των συστατικών κυττάρων του, δηλ. σε αύξηση τού αριθμού τους, κατ' αντιδιαστολή προς την υπερτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperplasia].

υπερπληθυσμός (ο) [1821] {χωρ. πληθ.} **1.** πληθυσμός υπερβολικά και δυσανάλογα αυξημένος σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες χώρας ή περιοχής και με τα διαθέσιμα μέσα διαβίωσής του: *ένα από τα βασικότερα προβλήματα των χωρών τού Τρίτου Κόσμου είναι ο ~* **2.** ΖΩΟΛ. αριθμός των ατόμων ζωικού είδους σε δεδομένη περιοχή, ο οποίος εμφανίζεται δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με τις διαθέσιμες πηγές σε οξυγόνο, χώρο, τροφή, νερό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overpopulation].

υπερπληθώρα (η) {χωρ. πληθ.} υπερβολικά μεγάλος αριθμός (από κάτι): *~ τροφίμων.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. overabundance, surfeit].

υπερπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ταχύτατη αύξηση τού ρυθμού τού πληθωρισμού, η οποία συνοδεύεται από συνεχή πτώση τής αξίας τού εθνικού νομίσματος, διαρροή κεφαλαίων στο εξωτερικό, συρρίκνωση τής αγοραστικής δύναμης τού καταναλωτικού κοινού και συναλλαγές σε είδος, αποθάρρυνση των επενδύσεων και δημιουργία ανεργίας, με σοβαρό αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνική συνοχή (βλ. κ. λ. *πληθωρισμός*) ΣΥΝ. καλπάζων πληθωρισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperinflation (νόθο σύνθ.)].

υπερπλήρης, -ης, -ες [μτγν.] {υπερπλήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.-εμφατ.) εντελώς πλήρης, αυτός που δεν χωράει απολύτως τίποτε ή που έχει γεμίσει περισσότερο από όσο προβλέπεται ή επιτρέπεται: *το θέατρο είναι ~. δεν χωράει άλλους* ‖ *~ ξενοδοχείο / βαγόνι / δοχείο.* — **υπερπληρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υπερπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή υπερβολικής πληροφόρησης ΑΝΤ. υποπληροφόρηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overinforming].

υπερπληρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπληροίς... | υπερπλήρ-ωσα, -ούμαι, -ώθηκα, -ωμένος} (λόγ.) γεμίζω (κάτι) μέχρι επάνω ή περισσότερο από όσο πρέπει: *~ δοχείο / δεξαμενή* ‖ *~ αίθουσα / θέατρο με κόσμο* ΣΥΝ. (καθημ.) παραγεμίζω. — **υπερπλήρωση** (η) [μτγν.].

υπέρπολυς, -πολλη, -πολυ [αρχ.] {υπέρπολλ-οι (ουδ. -α)} (εκφραστ.-λόγ.) αυτός που είναι υπερβολικά πολύς: *οι τράπεζες επιβαρύνουν τους δανειολήπτες με υπέρπολυ τόκο.* — **υπέρπολυ** επίρρ.

υπερπολυτελής, -ής, -ές {υπερπολυτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) εξαιρετικά πολυτελής, αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυτέλεια, που φανερώνει χλιδή: *~ ξενοδοχείο / έπαυλη / θαλαμηγός* ‖ *~ διαβίωση* ΑΝΤ. λιτός, πενιχρός. — **υπερπολυτελώς** επίρρ., **υπερπολυτέλεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υπερπολύτιμος, -η, -ο αυτός που έχει υπερβολικά μεγάλη αξία ή είναι πάρα πολύ χρήσιμος: *~ αντίκα* ‖ *~ συνεργάτης / παίκτης.*

υπερπόντιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πέρα από τη θάλασσα, πέρα από τον ωκεανό, δηλ. πολύ μακριά: *~ χώρα / αποικία / εμπόριο*· ΦΡ. ***υπερπόντιος αλιεία*** η αλιεία που διεξάγεται με μεγάλα σκάφη εκτός Μεσογείου Θαλάσσης, π.χ. στις ακτές τής ΒΔ. Αφρικής στον Ατλαντικό Ωκεανό ή στις ακτές τής Α. Αφρικής.

υπερπροϊόν (το) {υπερπροϊόντ-ος | -α, -ων} ΟΙΚΟΝ. το πλεόνασμα πάνω από το αναγκαίο προϊόν (που παράγεται, όταν ο παραγωγός έχει καλύψει τις ανάγκες του).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. surplus-product].

υπερπροπόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εντατικότερη από το κανονικό προπόνηση ενός αθλητή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtraining].

υπερπροσπάθεια (η) {υπερπροσπαθειών} η πολύ μεγάλη προσπάθεια, η προσπάθεια που υπερβαίνει τις συνήθεις δυνάμεις ή δυνατότητες: *χρειάστηκε ~. για να πείσουμε τους εταίρους μας για την ορθότητα των απόψεών μας.*

υπερπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η εκδήλωση υπερβολικής προστασίας και φροντίδας εκ μέρους των γονέων προς τα παιδιά τους, η οποία συντελεί στον περιορισμό τής πρωτοβουλίας και αυτενέργειάς τους, με αποτέλεσμα την εξάρτηση των παιδιών από τους γονείς: *η ~ συνήθως κάνει τα παιδιά δειλά και ευθυνόφοβα* ΣΥΝ. υπερπροστατευτικότητα, υπερπροστατευτισμός **2.** η παροχή υψηλής προστασίας και ασφαλείας: *αντιηλιακό για ~ από τον ήλιο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overprotection].

υπερπροστατευτικός, -ή, -ό αυτός που εκδηλώνει υπερπροστασία: *~ συμπεριφορά / γονιός.* — **υπερπροστατευτικά** επίρρ., **υπερπροστατευτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overprotective].

υπερπροστατευτισμός (ο) **1.** ΟΙΚΟΝ. πολιτική αυστηρού προστατευτισμού **2.** ΨΥΧΟΛ. η υπερπροστασία.

υπερπροσφορά (η) **1.** η προσφορά (πράγματος) σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από το αναγκαίο ή το αναμενόμενο: *~ αγαθών / ενδιαφέροντος* **2.** (σε εμπορικά καταστήματα) η προσφορά προϊόντος σε πολύ χαμηλή τιμή πωλήσεως, συνήθ. λόγω εκπτώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Überangebot].

υπέρπυρο κ. (λαϊκ.) **πέρπυρο** κ. **πέρπερο** (το) {υπερπύρ-ου | -ων} χρυσό βυζαντινό νόμισμα που τέθηκε σε κυκλοφορία επί Μ. Κωνσταντίνου το 309 μ.Χ.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπέρπυρος* (λόγω τού χρώματος τού νομίσματος) < *ὑπερ-* + *-πυρος* < *πῦρ, πυρός*].

υπερρεαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές τού 20ού αι. (αφότου ο Αντρέ Μπρετόν το 1924 και το 1929 εξέδωσε το πρώτο και το δεύτερο αντίστοιχα *υπερρεαλιστικό μανιφέστο*) δίνοντας έμφαση στην υποσυνείδητη ή άλογη σημασία των παραστάσεων που ενεργοποιούνται αυτόματα με τον ελεύθερο συνειρμό, καθώς και στην αξιοποίηση τυχαίων εντυπώσεων, ασυνήθιστων αντιθέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. σουρεαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. surréalisme, βλ. κ. *σουρεαλισμός*].

υπερρεαλιστής (ο), **υπερρεαλίστρια** (η) {υπερρεαλιστριών} οπαδός τού κινήματος τού υπερρεαλισμού ΣΥΝ. σουρεαλιστής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. surréaliste, βλ. κ. *σουρεαλιστής*].

υπερρεαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κίνημα τού υπερρεαλισμού: *~ τάση στη ζωγραφική* ‖ *~ απόδοση ενός θέματος* ‖ *~ ποίηση* ΣΥΝ. σουρεαλιστικός. — **υπερρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπερσιβηρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάσχιση τής Σιβηρίας: *~ γραμμή* **2.** ***υπερσιβηρικός (σιδηρόδρομος)*** σιδηροδρομική γραμμή που διασχίζει τη Σιβηρία, συνδέοντας τη Ρωσία με τις ακτές τού Ειρηνικού Ωκεανού: *ταξιδεύω με τον ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Trans-Siberian].

υπερσιτίζω ρ. μετβ. {υπερσίτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον) υπερβολική τροφή ΑΝΤ. υποσιτίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερσιτίζω* < *ὑπερ-* + *σιτίζω* < *σῖτος*].

υπερσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σιτισμός κατά υπερβολικές ποσότητες, δηλ. κατά ποσότητες που υπερκαλύπτουν τις διατροφικές ανάγκες τού ατόμου (παλαιότ. και για θεραπευτικούς σκοπούς): *οι φυματικοί υποβάλλονταν παλιά σε ~* ΑΝΤ. υποσιτισμός **2.** (ειδικότ.) η παροχή σε ζώο περισσότερης τροφής από όση απαιτείται για να καλυφθούν οι ανάγκες του, με στόχο την πάχυνσή του για την παραγωγή κρέατος, την υποκίνηση ορισμένων λειτουργιών στον οργανισμό του (π.χ. αύξηση τής γονιμότητας) κ.ά. Επίσης **υπερσίτιση** (η). — **υπερσιτιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. suralimentation].

υπέρσοφος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) εξαιρετικά σοφός, αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη σοφία ΣΥΝ. πάνσοφος.

υπερσύγχρονος, -η, -ο πάρα πολύ σύγχρονος, αυτός που κατασκευάζεται, λειτουργεί κ.λπ. αξιοποιώντας και τα πιο πρόσφατα τεχνολογικά επιτεύγματα: *~ συσκευή / μηχάνημα / όπλο / αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ultra-moderne].

υπερσυνταγογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υπερβολική συνταγογράφηση φαρμάκων. — **υπερσυνταγογραφώ** ρ. μετβ. {-είς...}.

υπερσυντέλικος (ο) {υπερσυντελίκ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που σχηματίζεται στα Νέα Ελληνικά περιφραστικά (με το βοηθητικό ρήμα «είχα») και δηλώνει τον σχετικό χρόνο στο παρελθόν, δηλ. πράξη που έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν πριν από άλλη, επίσης ολοκληρωμένη στο παρελθόν, λ.χ. *είχα ήδη φύγει, όταν ειδοποίησες τους άλλους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερσυντέλικος* (ενν. *χρόνος*) < *ὑπερ-* + *-συντέλικος* < *συντελῶ (-έω)*].

υπερσυντηρητικός, -ή, -ό αυτός που είναι υπερβολικά συντηρητικός: *~ πολιτικός / απόψεις.* — **υπερσυντηρητικά** επίρρ., **υπερσυντηρητισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultraconservative].

υπέρταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική αύξηση τής πιέσεως που ασκείται από το αίμα στα τοιχώματα των

αγγείων, η οποία συνεπάγεται κίνδυνο καρδιακής προσβολής ή εγκεφαλικού επεισοδίου: *αρτηριακή* (αυξημένη πίεση τού αίματος στις αρτηρίες) / *ενδοκρανιακή* / *πνευμονική* / *πυλαία* / *φλεβική* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) πίεση ΑΝΤ. υπόταση **2.** ΗΛΕΚΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο το πλάτος ή η ενεργός τιμή τής εναλλασσόμενης τάσης στα άκρα ενός πυκνωτή ή ιδανικού πηνίου κυκλώματος μπορεί, με ορισμένες προϋποθέσεις, να πάρει τιμή μεγαλύτερη από το πλάτος ή την ενεργό τιμή τής εναλλασσόμενης τάσης που τροφοδοτεί το κύκλωμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπέρτασις* < *υπερ* + *τάσις* (< *τείνω*). Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypertension].

υπερτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπέρταση: ~ *σύμπτωμα* || (ως ουσ.) *είναι ~ και τρώει τα φαγητά ανάλατα.*

υπέρτατος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται πάνω από όλους ή από όλα σε μέγεθος, αξία, σημασία, σπουδαιότητα κ.λπ.: *έφθασε στον ~ βαθμό ευδαιμονίας* || *η ελευθερία θεωρείται το ~ αγαθό τού ανθρώπου* || ~ *τιμή* / *θυσία* / *αρχή* || ~ *κριτής* (ο Θεός) || *άνθρωπος υπέρτατης σοφίας* / *αρετής* ΣΥΝ. ανώτατος, ύψιστος, ύπατος, κορυφαίος ΑΝΤ. κατώτατος, έσχατος· ΦΡ. **υπέρτατο Ον** ο Θεός. — **υπέρτατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπέρτατος* < *υπέρ* + παραγ. επίθημα *-τατος* (τού υπερθ. βαθμού)].

υπερταχύς, -εία, -ύ {υπερταχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} **1.** αυτός που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα: ~ *τρένα* / *σιδηροδρομική γραμμή* **2.** ***υπερταχεία*** (η) ταχεία (τρένο) που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ 2 η λ. είναι απόδ. τού γαλλ. train à grande vitesse].

υπερτέλειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού) απόλυτα τέλειος ΣΥΝ. τελειότατος ΑΝΤ. ατελέστατος **2.** (εμφατ.) αυτός που ενσαρκώνει το ιδανικό πράγματος, ιδέας, καταστάσεως κ.λπ.: ~ *συσκευή* / *μέθοδος* / *σύστημα* ΣΥΝ. ιδανικός, ιδεώδης.

υπερτεμαχιακός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***υπερτεμαχιακά φαινόμενα*** φαινόμενα που σχετίζονται με το εκφώνημα (σειρά λέξεων: φράση / ολόκληρη πρόταση) και όχι με τα απλά τεμάχια τού λόγου· τέτοιο φαινόμενο είναι ο επιτονισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. suprasegmental].

υπερτέρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπεροχή, ανωτερότητα (έναντι άλλου).

υπέρτερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που υπερτερεί, που υπερέχει ποσοτικά ή ποιοτικά: *παρότι αντιμετώπισαν ~ δυνάμεις, νίκησαν* ΣΥΝ. μεγαλύτερος, ανώτερος ΑΝΤ. κατώτερος, υποδεέστερος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπέρτερος* < *υπέρ-* + παραγ. επίθημα *-τερος* (τού συγκρ. βαθμού)].

υπερτερώ ρ. μετβ. {υπερτερείς... | υπερτέρησα} (λόγ.) (+γεν.) είμαι ή γίνομαι ανώτερος (από άλλον), βρίσκομαι σε καλύτερη μοίρα, υπερισχύω: *υπερτερεί σαφώς των υπολοίπων σε εξυπνάδα και επιμέλεια* || *στο σχέδιο αυτό τα πλεονεκτήματα υπερτερούν των μειονεκτημάτων* ΣΥΝ. υπερέχω, πλεονεκτώ, επικρατώ ΑΝΤ. μειονεκτώ, υπολείπομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπερτερώ (-έω)* < αρχ. *υπέρτερος* (βλ.λ.)].

υπερτίμημα (το) {υπερτιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. **1.** η αύξηση τής αξίας ή τής προσόδου περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού: *αυτόματο* ~ (που προκύπτει ανεξάρτητα από την προσωπική συμβολή τού κατόχου τού οικονομικού αγαθού) ΑΝΤ. υποτίμημα **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό όφελος που αποκομίζει ο ιδιοκτήτης από την υπερτίμηση τής περιουσίας του **3.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αγοραία τιμή αγαθού ή εμπορεύματος σε σύγκριση με την προηγούμενη ή με τη συνήθη τιμή του **4.** η διαφορά ανάμεσα στην ονομαστική αξία τίτλου ή την πραγματική αξία νομίσματος και στην τρέχουσα τιμή του, όταν η τελευταία είναι ανώτερη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. increment].

υπερτιμημένος, -η, -ο 1. αυτός που του αποδίδουν μεγαλύτερη αξία από την πραγματική: *το ταλέντο του είναι ~· δεν είναι παρά ένας μέτριος ηθοποιός* ΑΝΤ. υποτιμημένος **2.** ΟΙΚΟΝ. (νόμισμα) που η ισοτιμία του έχει καθοριστεί σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που διαμορφώνεται στην ελεύθερη αγορά.

υπερτίμηση (η) [1863] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση υπερβολικής αξίας (σε κάτι): ~ *των δυνατοτήτων* / *των ικανοτήτων κάποιου* ΣΥΝ. υπερεκτίμηση ΑΝΤ. υποτίμηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η αύξηση τής τιμής αγαθού ή εμπορεύματος: ~ *των ειδών διατροφής* ΑΝΤ. υποτίμηση **3.** (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αξία ή η πρόσοδος περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού ΣΥΝ. υπερτίμημα.

υπερτιμολογώ ρ. μετβ. {υπερτιμολογείς... | υπερτιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τιμολογώ (κάτι) με ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική του αξία: ~ *εμπόρευμα* / *προϊόν*. — **υπερτιμολόγηση** (η).

υπέρτιμος (ο) {υπερτίμ-ου | -ων, -ους} αυτός που του αξίζει ιδιαίτερη τιμή· συνήθ. ως τιμητικός τίτλος αρχιερέων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *υπέρτιμος* < *υπέρ* + *-τιμος* < *τιμή*].

υπερτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερτιμάς... | υπερτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) αξία μεγαλύτερη από την πραγματική του: ~ *τις δυνάμεις* / *τις ικανότητές μου* ΣΥΝ. υπερεκτιμώ ΑΝΤ. υποτιμώ **2.** αυξάνω την τιμή εμπορεύματος ή άλλου οικονομικού αγαθού: *υπερτιμήθηκαν τα είδη διατροφής* ΣΥΝ. ανατιμώ, ακριβαίνω ΑΝΤ. υποτιμώ, φτηναίνω.

υπερτονίζω ρ. μετβ. {υπερτόνισ-α, -τηκα, -μένος} τονίζω (κάτι) υπερβολικά, δίνω μεγαλύτερη σημασία σε (κάτι) από αυτή που έχει πραγματικά: *υπερτόνισαν την αξία των πληροφοριών, αλλά αυτές αποδείχθηκαν ασήμαντες* ΣΥΝ. (μτφ.) υπογραμμίζω. — **υπερτονισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overstress].

υπερτραφής, -ής, -ές {υπερτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) υπερβολικά ευτραφής: ~ *άνθρωπος* / *υποζύγιο* ΣΥΝ. ευτραφέστατος ΑΝΤ. (λόγ.) λιπόσαρκος, κάτισχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπερτραφής* < *υπερ-* + *-τραφής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *έ-τράφ-ην*, ρ. *τρέφω*].

υπερτρίχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ανάπτυξη τού αριθμού και τού όγκου των τριχών τού σώματος και τής κεφαλής ή η εμφάνιση τριχώματος σε άτριχα μέρη (λ.χ. επάνω σε ελιές).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypertrichosis].

υπερτροφία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση τού όγκου και τού βάρους ιστού ή οργάνου οργανισμού (ανθρώπου, ζώου, φυτού), η οποία οφείλεται σε αύξηση τού όγκου των κυττάρων και των συστατικών του στοιχείων, χωρίς αντίστοιχη αύξηση τού αριθμού τους (κατ' αντιδιαστολή προς την υπερπλασία, βλ.λ.): ~ *μυός* / *τής καρδιάς* **2.** (σπανιότ.) η υπέρμετρη λήψη τροφής και κατά συνέπεια η υπερβολική θρέψη ΣΥΝ. υπερσιτισμός ΑΝΤ. υποσιτισμός **3.** (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη: *«στη συνειδητή ατροφία τού κοινωνικού κράτους αντιστοιχεί η ~ τού ποινικού κράτους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypertrophie].

υπερτροφικός, -ή, -ό [1891] αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερτροφία, που είναι υπερβολικά ανεπτυγμένος: ~ *όργανο* / *μυς* / *καρδιά* || *εγώ* ΑΝΤ. ατροφικός. - **υπερτροφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypertrophique].

υπερτυχερός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι εξαιρετικά τυχερός, που κερδίζει πολλά, επειδή τον ευνοεί η τύχη **2.** ***υπερτυχερός*** (ο) ο νικητής διαγωνισμού λαχείων ή γενικότ. (νόμιμων) τυχερών παιχνιδιών με πολύ μεγάλα κέρδη: *ο ~ τού ΛΟΤΤΟ* / *τού ΠΡΟ-ΠΟ* / *τού πρωτοχρονιάτικου Εθνικού Λαχείου.*

υπέρυθρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός τού οποίου το χρώμα κλίνει προς το ερυθρό, κοκκινωπός **2.** ΦΥΣ. ***υπέρυθρη ακτινοβολία* / *υπέρυθρες ακτίνες*** ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, που βρίσκεται στην περιοχή τού φωτεινού φάσματος πριν από το ερυθρό και τής οποίας τα μήκη κύματος είναι μεγαλύτερα των ορατών ακτινοβολιών και μικρότερα των μικροκυμάτων **3.** αυτός που λειτουργεί με υπέρυθρες ακτίνες: ~ *αισθητήρας* || *σύστημα ~ έρευνας και ιχνηλάτησης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπέρυθρος* < *υπ(ο)-* + *ερυθρός*. Ο φυσ. όρ. είναι απόδ. τού αγγλ. ultra-red].

υπερυπολογιστής (ο) ηλεκτρονικός υπολογιστής με εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις: *«μυστικές υπηρεσίες χρησιμοποιούν υπερυπολογιστές για την επεξεργασία επικοινωνιών και αποκρυπτογράφηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super computer].

υπερυψώνω ρ. μετβ. {υπερύψω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) υψώνω (κάτι) πάνω από το συνηθισμένο ή πάνω από κάτι άλλο, δίνω σε (κάτι) μεγαλύτερο ύψος: ~ *το καμπαναριό* || (η μτχ. ***υπερυψωμένος, -η, -ο***) ~ *διάβαση* / *σιδηροδρομική γραμμή* / *επίπεδο* / *δάπεδο* / *ισόγειο* ΣΥΝ. ανυψώνω ΑΝΤ. χαμηλώνω, κατεβάζω. — **υπερύψωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπερυψώ (-όω)* < *υπερ-* + *υψώ* < *ύψος*].

υπερφαλαγγίζω ρ. μετβ. {υπερφαλάγγισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. επεκτείνω το μέτωπο τής φάλαγγάς μου, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα τής εχθρικής παράταξης ΣΥΝ. υπερκερώ **2.** (μτφ.) υπερβαίνω (ό,τι με εμποδίζει ή με δυσκολεύει), περνώ πέρα ή πάνω από (κάποιον/κάτι) με οποιονδήποτε τρόπο: *τα τελευταία χρόνια οι ιδεολογικοί μας αντίπαλοι μας υπερφαλάγγισαν, αλλά δεν μας διέλυσαν* ΣΥΝ. ξεπερνώ. — **υπερφαλάγγιση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπερφαλαγγώ (-έω)* < *υπερ-* + *-φαλαγγώ* < *φάλαγξ, -αγγος*].

υπερφίαλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που υπερηφανεύεται υπερβολικά και παράλογα, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία και θράσος: ~ *άνθρωπος* / *ηγεμόνας* ΣΥΝ. αλαζόνας, (λογιότ.) επηρμένος, υπεροπτικός ΑΝΤ. ταπεινός, μετριόφρων **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: ~ *αξίωση* / *φιλοδοξία* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ. υπεροπτικός ΑΝΤ. ταπεινός. — **υπερφίαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπερφίαλος*, αβεβ. ετύμου, λ. με α' συνθ. την πρόθ. *υπέρ*. Ως προς το β' συνθ., έχουν διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, προέρχεται από τη λ. *φιάλη* με τη σημ. «αυτός που ξεχειλίζει, που είναι υπερβολικά γεμάτος», από όπου επεκτάθηκε στη γενική σημ. «υπερόπτης, υπερβολικός» (β) Νεότεροι ερευνητές ανάγουν το επίθ. στο αρχ. *υπερφυής* «υπερμεγέθης, υπερβολικός» (< *υπερ-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*) μέσω τ. **υπερφύαλος* (και με ανομοίωση *υπερφίαλος*) < *υπερ-* + *φυ-* (< *φύω*) + παραγ. επίθημα *-αλος* (πβ. κ. *ατάσθ-αλος*)].

υπερφιλελεύθερος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι υπερβολικά φιλελεύθερος: ~ *ανάλυση για τις αδυναμίες τού κράτους.*

υπερφιλόδοξος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά φιλόδοξος. — **υπερφιλοδοξία** (η).

υπερφορολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υπερβολική φορολόγηση. — **υπερφορολογώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtaxation].

υπερφορτίζω ρ. μετβ. {υπερφόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. φορτίζω (κάτι) υπερβολικά με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο από το κανονικό: *η συσκευή υπερφορτίστηκε* **2.** (γενικότ.) φορτίζω (κάτι) υπερβολικά ΣΥΝ. (καθημ.) υπερφορτώνω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surcharger].

υπερφόρτιση (η) [1879] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΦΥΣ. η φόρτιση ηλεκτρικής συσκευής με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο τού κανονικού **2.** (συνεκδ.) το πρόσθετο φορτίο, το οποίο δέχεται υπό συγκεκριμένες συνθήκες μια μηχανή ή κατασκευή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surcharge].

υπέρφορτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι υπερφορτωμένος ΣΥΝ. κατάφορτος.

υπερφορτώνω ρ. μετβ. {υπερφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} φορτώνω υπερβολικά (κάτι). τοποθετώ φορτίο / βάρος μεγαλύτερο τού κανονικού ή τού επιτρεπομένου σε (κάτι): ~ *βαγόνι / πλοίο / αυτοκίνητο* ΣΥΝ. παραφορτώνω. — **υπερφόρτωση** (η) [1844].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερφορτῶ (-όω)* < *ὑπερ-* + *φορτῶ (-όω)* < *φόρτος* (βλ.λ.)].

υπερφυής, -ής, -ές {υπερφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υπερβαίνει τη φύση, υπερφυσικός: ~ *κόσμος / πραγματικότητα* ΑΝΤ. φυσικός, γήινος, πραγματικός **2.** (συνεκδ.) υπέροχος, εξαίσιος: ~ *σύλληψη / αποκάλυψη.* — **υπερφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερφυής* < *ὑπὲρ* + *-φυής* (< *φύω, φύομαι*). πβ. *προσφυής*].

υπερφυσικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπερβαίνει τη φύση και τους νόμους της, που η ύπαρξη ή η εκδήλωσή του δεν εξηγείται με βάση τους φυσικούς νόμους και δεν ερμηνεύεται λογικά: ~ *φαινόμενο / όραμα / εμπειρία / δυνάμεις* || ~ *ον* (η θεότητα) ΣΥΝ. υπερκόσμιος ΑΝΤ. φυσικός, φυσιολογικός **2.** (μτφ.) εξαιρετικά μεγάλος· μεγαλύτερος από το φυσικό ή το κανονικό: ~ *δύναμη* || ~ *μπεμπές* (πολύ παχύ και μεγαλόσωμο μωρό ή μεγαλόσωμος άνδρας με μυαλό ή συμπεριφορά μωρού) || «*τέλεια στην όψη φρούτα με ~ ιδιότητες λόγω τής μετάλλαξης των γονιδίων τους*» (εφημ.) ΣΥΝ. υπερμεγέθης. — **υπερφυσικά / -ώς** [1889] επίρρ.

υπερχειλίζω ρ. αμετβ. [1887] {υπερχείλισ-α, -μένος} (λόγ.) (για υγρά) υπερβαίνω τα χείλη δοχείου, την κοίτη ποταμού, τη στεφάνη διαφράγματος κ.λπ. και χύνομαι έξω: *το ποτάμι υπερχείλισε* ΣΥΝ. εκχειλίζω, ξεχειλίζω. — **υπερχείλιση** (η) [1872].

υπερχλωρικός, -ή, -ό [1889] ΧΗΜ. (κυρ. για άλατα) αυτός που περιέχει την υπερχλωρική ρίζα (ClO_4^-).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perchlorique (νόθο σύνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + chlorique (βλ. λ. *χλώριο*)].

υπερχλωρυδρία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που συνίσταται στην αυξημένη περιεκτικότητα των γαστρικών υγρών τού στομάχου σε υδροχλωρικό οξύ και εκδηλώνεται με αίσθημα καύσου και ξινίλες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperchlorhydrie].

υπερχρεώνομαι ρ. αμετβ. {υπερχρεώ-θηκα, -μένος} αποκτώ περισσότερα χρέη από αυτά που μπορώ να αποπληρώσω: *υπερχρεωμένη εταιρεία / οργανισμός.*

υπερχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η υπερβολική χρέωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overcharge].

υπερχρονικός, -ή, -ό αυτός που ξεπερνάει τον χρόνο, που ισχύει σε διαφορετικές εποχές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super-temporal].

υπερχρονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ. ακύρωση (δηλ. παύση τής ισχύος) νομικής συμβάσεως, συμβολαίου κ.λπ. λόγω μη ανανεώσεώς του εντός καθορισμένης προθεσμίας **2.** (γενικότ.) παραγραφή που επέρχεται λόγω παρελεύσεως προθεσμίας.

υπερχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η παρουσία αυξημένης ποσότητας χρωστικής στο δέρμα και γενικότ. σε ιστό ή όργανο **2.** η παρουσία αυξημένης ποσότητας αιμοσφαιρίνης στα ερυθρά αιμοσφαίρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperchromia].

υπερψηφίζω ρ. μετβ. [1883] {υπερψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκρίνω (κάτι) με την ψήφο μου, δίνω θετική ψήφο σε (κάτι): *η Βουλή υπερψήφισε το νομοσχέδιο* || ~ *πρόταση / νόμο / σχέδιο* ΑΝΤ. καταψηφίζω.

υπερψήφιση (η) [1889] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η έγκριση με ψήφιση από την πλειονότητα: *η ~ τού νομοσχεδίου από τα 2/3 τής Βουλής.*

υπερώα (η) {δύσχρ. υπερωών} ΑΝΑΤ. το άνω τοίχωμα τής στοματικής κοιλότητας σε σχήμα θόλου, το οποίο χωρίζει το στόμα από τη ρινική κοιλότητα: *σκληρή* ~ (το πρόσθιο τμήμα της) || *μαλακή* ~ (το οπίσθιο τμήμα της) ΣΥΝ. ουρανίσκος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερῴα* < επίρρ. **ὑπέρω*, που αποσπάστηκε από το αρχ. *ὑπερώτατος* (< *ὑπέρ*, κατά τα *ἀνώ-τατος, κατώ-τατος*)].

υπερωικός, -ή, -ό [1782] ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που αρθρώνεται με επαφή τής ράχης τής γλώσσας στην υπερώα. π.χ. το *κ* στη λέξη *καλός*, το *γ* στη λέξη *γόνος*, το *χ* στη λέξη *χαρά*, το γκ στη λέξη *γκαμήλα* είναι ~ σύμφωνα ΣΥΝ. ουρανικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vélaire].

υπερώιος, -α, -ο (λόγ.) ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την υπερώα: ~ *αδένας / νεύρο / αρτηρία / οστό / απόφυση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερῷος / -ώιος* < επίρρ. **ὑπέρω* (βλ. λ. *υπερώα*)].

υπερωκεάνιο (το) {υπερωκεανί-ου | -ων} μεγάλο (επιβατηγό) πλοίο, το οποίο εκτελεί υπερωκεάνια ταξίδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ὑπερωκεάνιος* ως απόδ. τού γαλλ. transatlantique].

υπερωκεάνιος, -α, -ο (παλαιότ. *υπερωκεάνειος*) [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται διά μέσου τού ωκεανού: ~ *πλους / ταξίδι* ΣΥΝ. υπερπόντιος **2.** (σπάν.) αυτός που βρίσκεται πέρα από τον ωκεανό, πολύ μακριά: ~ *χώρες / κτήσεις / λιμένες* ΣΥΝ. υπερπόντιος **3.** ***υπερωκεάνιο*** (το) βλ.λ.

υπερωνυμία (η) ΓΛΩΣΣ. η σχέση μεταξύ λέξεων κατά την οποία μία από αυτές, που ονομάζεται *υπερώνυμο* (βλ.λ.) έχει ευρύτερη σημασία από τις άλλες, που ονομάζονται *υπώνυμα* (βλ.λ.).

υπερώνυμο (το) {υπερωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη τής οποίας η σημασία είναι ευρύτερη τής σημασίας άλλων λέξεων (υπωνύμων): *η λέξη «άνθος» είναι υπερώνυμο των λέξεων «τριαντάφυλλο» και «γαρύφαλλο»* (βλ. κ. λ. *υπώνυμο, συνώνυμο*).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Απόδ. τού αγγλ. superordinate].

υπερώο (το) (λόγ.) **1.** μικρό διαμέρισμα που βρίσκεται αμέσως κάτω από τη στέγη και πάνω από όλους τους ορόφους ΣΥΝ. σοφίτα **2.** (σπανιότ.) το ανώτερο τμήμα οικίας, το τελευταίο πάτωμα **3.** (ειδικότ.) (σε θέατρο ή κινηματογράφο) ο εξώστης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερῷον*, παράλλ. τ. τού *ὑπερῴα* (βλ.λ.)].

υπερωρία (η) {υπερωριών} **1.** το χρονικό διάστημα εργασίας πέρα από το κανονικό ωράριο: *αναγκάζομαι να κάνω υπερωρίες* (να εργαστώ παραπάνω ώρες από το κανονικό). *για να βγάλω τη δουλειά* || *την εποχή αυτή οι περισσότεροι υπάλληλοι δουλεύουν υπερωρίες* **2.** (συνεκδ.) η αμοιβή που πληρώνεται κάποιος για το επιπλέον χρονικό διάστημα εργασίας: *πληρώνομαι τις ~ μου.* — **υπερωριακός, -ή, -ό. υπερωριακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtime].

υπερωρίμαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ωρίμαση που ξεπερνά το φυσιολογικό στάδιο· (για φρούτο) το να έχει παραγίνει και να αρχίζει να αλλοιώνεται. — **υπερωριμάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surmaturation].

υπερώριμος, -η, -ο [1892] πολύ ώριμος, αυτός που έχει ωριμάσει υπερβολικά, που έχει ξεπεράσει το στάδιο τής ωρίμασης: ~ *φρούτο / καρπός* ΣΥΝ. (καθημ.) παραγινωμένος, παραμεστωμένος ΑΝΤ. ανώριμος, άγουρος, αγίνωτος.

υπεστόλην ρ. → υποστέλλω

υπέστην ρ. → υφίσταμαι

υπέστειλα ρ. → υποστέλλω

υπεσχημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός για τον οποίο έχει δοθεί υπόσχεση **2.** ***υπεσχημένα*** (τα) οι υποσχέσεις: *σημειώθηκαν αντιδράσεις, γιατί η κυβέρνηση δεν τήρησε τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ὑπισχνοῦμαι (-έο-)* (βλ. λ. *υπόσχομαι*), το οποίο σχηματίζει αρκετούς χρόνους με βάση τον παράλληλο τύπο *ὑπέχομαι*].

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. (το) Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

υπεύθυνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ευθύνη (για κάτι), που τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές του επιβάλλουν την οργάνωση και τον έλεγχο μιας δραστηριότητας, υπηρεσίας κ.λπ.: *ο πιλότος είναι ~ για την ασφάλεια των επιβατών* || *η Αστυνομία είναι ~ για την τήρηση τής τάξης* || *ποιος είναι ~ σε αυτό το κατάστημα;* || (ως ουσ.) *ο ~ τού τμήματος πωλήσεων / τροφοδοσίας / λογιστηρίου / δημοσίων σχέσεων* || *ο ~ σπουδών τής σχολής / υποκαταστήματος / τού Οργανωτικού τού κόμματος* || *ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά παντός υπευθύνου* ΑΝΤ. ανεύθυνος **2.** (ειδικότ.) (α) (για πρόσ.) αυτός από τον οποίο μπορεί ή πρέπει να ζητηθούν ευθύνες (για κάτι): *συνελήφθη ο ~ εκδότης τού επίμαχου βιβλίου* ΣΥΝ. υπόλογος ΑΝΤ. ανεύθυνος (β) αυτός που έχει, λόγω θέσεως, αυξημένες ευθύνες: *έχει ~ θέση στην εταιρεία: είναι διευθυντής πωλήσεων* **3.** ΝΟΜ. ***αστικώς υπεύθυνος*** {αστικώς υπευθύνου} το πρόσωπο το οποίο ανεξάρτητα από το αν υπέχει και ποινική ευθύνη, είναι υποχρεωμένο κατά τον νόμο να καταβάλει την αποζημίωση ή τη χρηματική ικανοποίηση που επιδικάζει το δικαστήριο στον πολιτικώς ενάγοντα **4.** αυτός που φταίει (για κάτι), που ευθύνεται (για κάτι): *ποιος είναι ~ για το ατύχημα;* || *σε θεωρώ ~ για ό,τι συνέβη* || *κάποια μέρα θα πληρώσουν οι ~* ΣΥΝ. υπαίτιος, ένοχος ΑΝΤ. αναίτιος, αθώος **5.** αυτός που συναισθάνεται τις ευθύνες του, που εργάζεται και συμπεριφέρεται με αίσθημα ευθύνης και σοβαρότητας: *είναι πολύ ~ άνθρωπος* || *η δουλειά αυτή πρέπει να δοθεί σε ~ πρόσωπο* ΑΝΤ. ανεύθυνος **6.** (κατ' επέκτ.) αυτός που παρέχεται ή γίνεται με την ευθύνη κάποιου: ~ *δήλωση / απάντηση / διαβεβαίωση.* — **υπεύθυνα / υπευθύνως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεύθυνος, ευθύνη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεύθυνος* < *ὑπ(ο)-* + *εὔθυνος* < *εὐθύνη*, πβ. κ. *ἀν-εύθυνος*].

υπευθυνότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει κανείς την ευθύνη μιας δραστηριότητας, ενός τομέα: *έχει την ~ τής διοργάνωσης* **2.** η συναίσθηση τής ευθύνης που έχει κανείς, το να ενεργεί με υπεύθυνο τρόπο: *τον διακρίνει μεγάλη ~ παρά το νεαρόν τής ηλικίας του* ΑΝΤ. ανευθυνότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη.*

υπέχω ρ. μετβ. {υπείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} κρατώ κάτω από (κάτι), υπόκειμαι· (λόγ.) κυρ. στη ΦΡ. ***υπέχω ευθύνη*** έχω ευθύνη, είμαι υπεύθυνος (υπαίτιος) για κάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέχω* < *ὑπ(ο)-* + *ἔχω*. Η λ. χρησιμοποιείται συχνά στην αρχ. δικανική ορολογία, δηλώνοντας την ανάληψη ευθύνης ή υποχρέωσης σε περιφράσεις όπως *ὑπέχω ζημίαν / δίκην / αἰτίαν* «κατηγορία» κ.ά.].

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

υπήγαγα ρ. → υπάγω

υπηγμένος, -η, -ο → υπάγω

υπήκοος (ο/η) {υπηκό-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που υπόκειται στην εξουσία κράτους ή (παλαιότ.) ηγεμόνα: *οι Σέρβοι ήταν κάποτε ~ τής Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας* || *αδιαφορεί για την τύχη των υπηκόων του* **2.** ΝΟΜ. πολίτης κράτους, αυτός που έχει ή στον οποίο έχει αναγνωριστεί η υπηκοότητα κράτους: *Έλληνας / Άγγλος / Γάλλος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπήκοος* < *ὑπ(ο)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].

υπηκοότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ορισμένο πρόσωπο με ορισμένο κράτος, ώστε το πρόσωπο να θε-

ωρείται πολίτης τής οικείας πολιτείας και στοιχείο τού συνόλου που ονομάζεται «λαός»: *αποκτώ / παίρνω / χάνω την ~* || *αγγλική / γαλλική / αμερικανική ~* (πβ. λ. *ιθαγένεια*).

υπήνεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά από αυτή που φυσά ο άνεμος: *~ λιμένας* ΣΥΝ. απάνεμος ΑΝΤ. προσήνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπήνεμος* < *ὑπ(ο)-* + *-ήνεμος* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄνεμος*].

υπηρεσία (η) {υπηρεσιών} **1.** το έργο, η εργασία, που ανατίθεται σε υπάλληλο ανάλογα με τη θέση που κατέχει και με βάση τον καταμερισμό εργασίας που ισχύει στον χώρο όπου απασχολείται: *~ γραφείου / λόχου* || *ορκίστηκε και ανέλαβε ~* || *από την υγειονομική επιτροπή κρίθηκε ικανός προς ~* || *στο δικαστήριο ισχυρίστηκε ότι εκτελούσε διατεταγμένη ~* ΣΥΝ. εργασία, δουλειά· ΦΡ. (α) ***εν / σε υπηρεσία*** κατά την εκτέλεση τού έργου που μου έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων μου: *στους αστυνομικούς απαγορεύεται η κατανάλωση αλκοόλ, όταν είναι ~* (β) ***είμαι υπηρεσία*** (προφορ.) έχω οριστεί να εκτελέσω ορισμένη εργασία ή αποστολή: *ποιος είναι απόψε υπηρεσία;* (γ) ***άρνηση υπηρεσίας*** η άρνηση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού να εκτελέσει τα καθήκοντα που επιβάλλονται από τον νόμο και τους κανονισμούς (θεωρείται ποινικό αδίκημα) (δ) ***τίθεμαι εκτός υπηρεσίας*** απαλλάσσομαι από τα καθήκοντά μου, απολύομαι (ε) ***αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας*** βλ. λ. *αντιποίηση* (στ) ***θέτω σε υπηρεσία*** αναθέτω την εκτέλεση έργου: *«το Πολεμικό Ναυτικό έθεσε σε υπηρεσία μία ακόμη φρεγάτα»* (εφημ.) (ζ) ***ενεργός υπηρεσία*** το να εργάζεται κάποιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη σύνταξη, την έξοδο από την υπηρεσία): *δύο χρόνια μετά την αποστράτευσή του, επανήλθε στην ~* **2.** (α) (η γεν. ***υπηρεσίας*** ως προσδιορισμός) για υπάλληλο ή στρατιωτικό που αναλαμβάνει την εκτέλεση καθορισμένων εργασιών στο πλαίσιο τού προγράμματος εργασίας και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *ποιος είναι ο αξιωματικός ~ απόψε στο αστυνομικό τμήμα;* (β) (ειδικότ.) η εκτέλεση τής εργασίας, των καθηκόντων που ανατίθενται σε υπάλληλο ή στρατιωτικό: *για να μετατεθεί κανείς στην Αθήνα, χρειάζεται να έχει συμπληρώσει ορισμένα χρόνια ~ σε παραμεθόρια περιοχή* **3.** (συνεκδ.) ο χρόνος που διήρκεσε ή διαρκεί μια υπηρεσία: *είμαι στην ενεργό ~, δεν έχω ακόμη συνταξιοδοτηθεί* || *έχει συντάξιμη ~* || *Πόση ~ έχεις στο Δημόσιο; Είκοσι χρόνια ή περισσότερο;* **4.** (συνεκδ.) κλάδος οργανώσεως, στρατού, δημοσίου ή ιδιωτικού οργανισμού κ.λπ., ιεραρχικά οργανωμένος, καθώς και το σύνολο των λειτουργιών που περιλαμβάνει: *δημόσια / ιδιωτική ~* || *η νομική ~ μιας εταιρείας* || *διπλωματική / ταχυδρομική / τηλεφωνική / μυστική / τελωνειακή / αρχαιολογική ~* || *Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών* (κρατικός οργανισμός που ενεργεί κατασκοπία υπέρ των κρατικών συμφερόντων) || *η ~ μας λειτουργεί άψογα* || *~ ασφαλείας / υγείας / πυρασφάλειας* **5.** κάθε παροχή που προσφέρει δημόσια ή ιδιωτική εταιρεία: *η εταιρεία αυτή προσφέρει διαδικτυακές ~ σε συνδρομητές* **6.** η εξυπηρέτηση (σκοπού, προσώπου κ.ά.)· κυρ. σε ΦΡ. όπως ***τίθεμαι στην υπηρεσία (κάποιου), θέτω τον εαυτό μου στην υπηρεσία ενός αγώνα*** κ.ά. **7.** (γενικότ.) η προσφορά προς (κάποιον/κάτι), κυρ. αυτή που παρέχεται ανιδιοτελώς, χωρίς αμοιβή ή αντάλλαγμα ή ως βοήθεια, ενίσχυση κ.λπ.: *προσέφερε πολύτιμες ~ στην πατρίδα* || *με αυτά που του λες, του προσφέρεις πολύ καλή ~ για τα σχέδιά του* || *χρειάζομαι επειγόντως τις ~ γιατρού / δικηγόρου* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση· ΦΡ. (α) ***προσφέρω τις καλές μου υπηρεσίες*** μεσολαβώ για να λυθεί διαφορά, να υπογραφεί συμφωνία κ.λπ. (β) ***σημαντικές / εξαίρετες υπηρεσίες*** προσφορά σημαντικής προσωπικότητας –καλλιτέχνη, λογοτέχνη κ.λπ.–, η οποία βάσει ορισμένων νόμιμων προϋποθέσεων θεμελιώνει δικαίωμα συντάξεως ή απονομής στο πρόσωπο αυτό παρασήμου ή άλλων τιμητικών διακρίσεων (γ) ΠΟΛΙΤ. ***καλές υπηρεσίες*** διπλωματική μέθοδος για την ειρηνική επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών, που συνίσταται στη διακριτική παρέμβαση ενός τρίτου (προσωπικότητας διεθνούς κύρους ή αντιπροσώπου κράτους) μεταξύ των συγκρουόμενων μερών **8.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που υπηρετούν (κάποιον), το υπηρετικό προσωπικό (κυρ. ιδιωτικής οικίας)· κάθε υπηρέτης / υπηρέτρια ξεχωριστά: *ζητώ ~ να με βοηθάει στις δουλειές* || *είμαστε δύο μήνες χωρίς ~* || *η ~ έχει σήμερα άδεια εξόδου* || *σκάλα / είσοδος / δωμάτιο / στολή υπηρεσίας* (που προορίζεται δηλ. για το υπηρετικό προσωπικό) **9.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***υπηρεσίες*** (οι) τα άυλα αγαθά που προσφέρονται από το κράτος ή/και από ιδιωτικούς φορείς, στα οποία περιλαμβάνονται οι μεταφορές, η ψυχαγωγία, η εκπαίδευση, η υγεία, το εμπόριο, η άμυνα, η ασφάλεια τής χώρας κ.λπ. και τα οποία συγκροτούν τον τριτογενή τομέα τής οικονομίας (β) ***δελτίο παροχής υπηρεσιών*** έγγραφο επικυρωμένο από την εφορία, στα δελτία τού οποίου αναγράφονται τα ποσά αμοιβής ελεύθερου επαγγελματία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπηρεσία* < *ὑπηρέτης* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ομάδα κωπηλατών», αλλά ήδη αρχ. είναι η χρήση τής λ. για τη δουλεία, την έμμισθη εργασία και την άσκηση λειτουργήματος].

υπηρεσιακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη υπηρεσία: *~ καθήκον / έγγραφο / αλληλογραφία / ανάγκες / εξέλιξη / γλώσσα / φρασεολογία / αυτοκίνητο* || *απολύθηκε για ~ λόγους* || *ο αστυνομικός χρησιμοποίησε το ~ του όπλο* **2.** (α) ***υπηρεσιακό συμβούλιο*** συλλογικό όργανο, αρμόδιο να γνωμοδοτεί και να αποφασίζει για κάθε σχεδόν μεταβολή τής καταστάσεως των δημοσίων υπαλλήλων (β) ***υπηρεσιακή έκθεση*** που κατά τον νόμο συντάσσεται περιοδικώς από τον προϊστάμενο δημόσιας υπηρεσίας και περιλαμβάνει αξιολόγηση των υπαλλήλων του (γ) ΠΟΛΙΤ. ***υπηρεσιακή κυβέρνηση*** κυβέρνηση που συγκροτείται από μη κομματικά πρόσωπα ή από προσωπικότητες τού δημοσίου βίου με μόνο στόχο τη διενέργεια βουλευτικών εκλογών μετά τη διάλυση τής Βουλής και την προκήρυξη εκλογών **3.** αυτός που σχετίζεται με υπηρεσιακή κυβέρνηση: *~ πρωθυπουργός / υπουργός.* — **υπηρεσιακ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

υπηρέτης (ο) {υπηρετών} **1.** άνδρας που εργάζεται σε βοηθητικές εργασίες στην οικία κάποιου έναντι μισθού, ενίοτε και άλλων παροχών (τροφής, στέγης κ.λπ.): *προσλαμβάνω / απολύω έναν ~* || *είχε δέκα ~ να τον υπηρετούν* || *κάνω τον ~ σε κάποιον* || *«~ δύο αφεντάδων»* (κωμωδία τού Γκολντόνι) ΣΥΝ. υπηρεσία ΑΝΤ. κύριος, αφέντης, αφεντικό, νοικοκύρης· ΦΡ. (παλαιότ.) ***δημόσιοι υπηρέτες*** κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι (θυρωροί, κλητήρες κ.λπ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εργάζεται με προσήλωση και αυταπάρνηση για την επίτευξη ενός σκοπού: *~ τού δημοσίου συμφέροντος / τού Κυρίου* (για ιερωμένο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπηρέτης*, αρχική σημ. «κωπηλάτης που τελούσε υπό τις διαταγές τού κελευστή». < *ὑπ(ο)-* + *-ηρέτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐρέτης* «κωπηλάτης» (βλ.λ.). Η σημερινή γενικευμένη σημ. είναι ήδη αρχ.].

υπηρέτηση (η) ▸ υπηρετώ

υπηρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους υπηρέτες: *~ στολή / προσωπικό* (το σύνολο των υπηρετών οικίας) **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που ταιριάζει σε υπηρέτη, σε δούλο: *~ στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ. δουλικός, δουλοπρεπής ΑΝΤ. υπερήφανος. — **υπηρετικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπηρέτρια (η) [μτγν.] {υπηρετριών} γυναίκα που εργάζεται χειρωνακτικά κυρ. σε σπίτι έναντι μισθού: *δεν είμαι ~ σου, για να σου κάνω όλες τις δουλειές* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός, υπηρεσία, (παλαιότ.) δουλικό. (υποκ.) **υπηρετριούλα** (η).

υπηρετώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπηρετείς... | υπηρέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** εργάζομαι ως υπηρέτης στην οικία κάποιου: *έχει δύο ανθρώπους να τον υπηρετούν* || *μας υπηρετεί πενήντα χρόνια τώρα* ΣΥΝ. δουλεύω **2.** (μτφ.) προσφέρω τις υπηρεσίες μου σε (κάποιον), δρω για ορισμένο σκοπό, εργάζομαι για (κάποιον): *είμαι έτοιμος να κάνω το παν, για να υπηρετήσω τη χώρα μου* || *~ έναν σκοπό / μια ιδέα / ξένα συμφέροντα* || *οι κυβερνήσεις οφείλουν να υπηρετούν αρχές και τα συμφέροντα τού συνόλου των πολιτών* || *οι πολιτικοί πρέπει να υπηρετούν το κοινό συμφέρον* || *~ στον στρατό* ΣΥΝ. εξυπηρετώ· ΦΡ. ***υπηρετώ τη μητέρα πατρίδα*** υπηρετώ τη στρατιωτική μου θητεία ♦ (αμετβ.) **3.** προσφέρω τις υπηρεσίες μου στην πατρίδα ως στρατιώτης, εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις: *έχεις υπηρετήσει στον στρατό;* || *υπηρέτησα στην Αεροπορία* || *όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος, υπηρετούσε στα σύνορα* **4.** (γενικότ.) εκτελώ δημόσια, στρατιωτική ή άλλη υπηρεσία, εργάζομαι ως δημόσιος υπάλληλος ή στρατιωτικός: *υπηρετώ σε γυμνάσιο ακριτικής περιοχής* || *τριάντα πέντε χρόνια υπηρέτησα στο Ναυτικό* || *~ σε μια θέση.* — **υπηρέτηση** (η) [αρχ.].

υπήχθην ρ. → υπάγω

υπίατρος (ο) [1896] {υπιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Υγειονομικού τού Στρατού Ξηράς με βαθμό υπολοχαγού.
[ΕΤΥΜ. < *υπ(ο)-* + *ιατρός*].

υπίλαρχος (ο) [1896] {υπιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπναγωγός, -ός, -ό αυτός που διευκολύνει την έλευση τού ύπνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnagogique].

υπνάκος (ο) {χωρ. πληθ.} ύπνος μικρής διάρκειας: *παίρνω έναν ~ μετά το φαγητό* || *ένας ~ το μεσημέρι σε ανανεώνει.*

υπναλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που νυστάζει συχνά, που τον πιάνει εύκολα ο ύπνος: *~ παιδί / υπάλληλος / μαθητής* ΣΥΝ. νυσταλέος ΑΝΤ. δραστήριος, ενεργητικός. — **υπναλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπναλέος* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *νυστ-αλέος, γηρ-αλέος*].

υπναράς, -ού, -άδικο/-ούδικο {υπναράδες (θηλ. -ούδες)} (καθημ.) αυτός που κοιμάται πολύ, που του αρέσει υπερβολικά ο ύπνος: *πολύ ~ είναι ο γιυος σου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. < *ύπνος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *κοιλ-αράς*].

υπνηλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) η έντονη νύστα: *μετά το φαγητό με έπιασε ~* || *σήμερα βρίσκεται σε κατάσταση υπνηλίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γλάρωμα **2.** ΙΑΤΡ. η ακατανίκητη τάση για ύπνο, που παρατηρείται εκτός των συνηθισμένων ωρών και οδηγεί σε ύπνο μικρού βάθους και σύντομης διάρκειας, είναι δε συχνό φαινόμενο σε γέροντες, παχύσαρκους και πρόσωπα που αναρρώνουν από ασθένεια **3.** η κατάσταση μεταξύ ύπνου και εγρήγορσης: *δεν έχει ξυπνήσει καλά-καλά, βρίσκεται ακόμη σε κατάσταση υπνηλίας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπνηλία* < *ὑπνηλός* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *σφριγ-ηλός, ἀπατ-ηλός*].

υπνοβασία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συμπεριφορά τού υπνοβάτη, η οποία μοιάζει άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο με τη δραστηριότητα τού ατόμου όταν είναι ξύπνιο, αλλά συνοδεύεται από τέλεια αμνησία των γεγονότων κατά την αφύπνιση και μετά από αυτήν: *η ~ στους ενηλίκους είναι ένδειξη ψυχοπάθειας, επιληψίας κ.ά.* ΣΥΝ. νυχτοβασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somnambulisme].

υπνοβάτης (ο) [1840] {υπνοβατών}, **υπνοβάτισσα** (η) {υπνοβατισσών} πρόσωπο που υπνοβατεί, δηλ. που βαδίζει, ομιλεί, εκτελεί πράξεις κ.λπ. κατά τη διάρκεια τού ύπνου ΣΥΝ. νυχτοβάτης. — **υπνοβατικός,** -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. < *ύπνος* + *-βάτης* < *βαίνω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somnambule].

υπνοβατώ ρ. αμετβ. [1871] {υπνοβατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συμπεριφέρομαι ως υπνοβάτης, σηκώνομαι από το κρεβάτι μου και βαδίζω, μιλώ, εκτελώ ορισμένες πράξεις κ.λπ., ενώ είμαι ακόμη σε κατάσταση ύπνου.

υπνοβότανο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) βοτάνι, το αφέψημα τού οποίου πιστεύεται ότι προκαλεί χαλάρωση και ύπνο και χρησιμοποιείται ως υπνωτικό.

υπνοδωμάτιο (το) [1883] {υπνοδωματί-ου | -ων} δωμάτιο που προορίζεται για ύπνο, ο χώρος στον οποίο κοιμάται κανείς: *διαμέρισμα με δύο ~ || μεγάλο / ηλιόλουστο / ευάερο / ευήλιο ~ || παιδικό / εφηβικό ~* ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα, (λόγ.) κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schlafzimmer].

υπνοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας σε ορισμένες οξείες ψυχιατρικές καταστάσεις (λ.χ. όταν υπάρχει κίνδυνος αυτοκτονίας) που συνίσταται στην πρόκληση τεχνητού ύπνου, κυρ. με τη βοήθεια ψυχοτρόπων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotherapy].

υπνολαλία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. αυτόματη ομιλία, παραμιλητό, κατά τη διάρκεια τού ύπνου με εκφορά περισσότερο ή λιγότερο καλά αρθρωμένων φθόγγων. Επίσης **υπνολαλιά**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somniloquie].

υπνοπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} εκπαιδευτική μέθοδος μετάδοσης γνώσεων κατά τη διάρκεια τού ύπνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnopaedia].

ύπνος (ο) **1.** φυσιολογική περιοδική κατάσταση νάρκης τού οργανισμού και τού νευρικού συστήματος, που χαρακτηρίζεται από ελάττωση τής συνειδήσεως και τής (εκούσιας) κινητικής δραστηριότητας, κατάργηση τής εγρήγορσης, η οποία είναι αμέσως αντιστρεπτή, καθώς και από μείωση τής ικανότητας αντιδράσεως στα ερεθίσματα: *ελαφρύς / βαρύς / ήσυχος / βραδινός / μεσημεριανός / σύντομος / παρατεταμένος ~ || χρειάζομαι οκτώ ώρες ύπνο την ημέρα, για να ξεκουραστώ || δεν αξίζει να στενοχωριέσαι και να χάνεις τον ~ σου || τι ώρα πας για ~; || μη με ξυπνάς, άσε με να χορτάσω τον ~ μου || δωμάτιο / ώρα / ρούχα ύπνου* ΑΝΤ. εγρήγορση· ΦΡ. (α) ***βλέπω (κάτι / κάποιον) στον ύπνο μου*** (i) ονειρεύομαι (κάτι/κάποιον), βλέπω (κάτι/κάποιον) σε όνειρο: *τι είδες στον ~ σου;* (ii) φαντάζομαι (κάτι), πιστεύω ή παρουσιάζω ως αληθινό (κάτι που είναι αποκύημα τής φαντασίας μου): *αυτά που μας διηγήθηκε τα είδε στον ~ του* (β) ***κοιμάμαι τον ύπνο τού δικαίου*** βλ. λ. *κοιμάμαι* (γ) ***με πιάνει (κάποιος) στον ύπνο*** με βρίσκει (κάποιος) απροετοίμαστο, παθαίνω κάτι (από κάποιον) ξαφνικά, χωρίς να το καταλάβω ή να το περιμένω: *τους επιτέθηκαν ξαφνικά και τους έπιασαν στον ύπνο* (δ) ***ούτε στον ύπνο μου δεν το περίμενα*** ούτε στα όνειρά μου δεν το φανταζόμουν, είχα ανέλπιστα καλή τύχη, μου συνέβη κάτι καλό, χωρίς να το σχεδιάσω ή να το περιμένω (ε) ***είμαι από τον ύπνο*** μόλις έχω ξυπνήσει και δεν έχω συνέλθει ακόμη: *τώρα δεν σε καταλαβαίνω τι μου λες, γιατί ~* (στ) (παροιμ.) ***γλυκός ο ύπνος το πρωί, γυμνός ο κώλος / παλιά (τα) ρούχα τη Λαμπρή*** ο υπναράς και ο τεμπέλης δεν έχουν προκοπή, μένουν πάντοτε φτωχοί (ζ) (παροιμ.) ***ο ύπνος τρέφει το παιδί κι ο ήλιος το μοσχάρι*** για την ευεργετική επίδραση τού ύπνου στην ανάπτυξη τού παιδιού (η) ***αιώνιος ύπνος*** (ευφημ.) ο θάνατος: *κοιμήθηκε τον ~* (θ) (λόγ.) ***καθ' ύπνους*** κατά τον ύπνο, στη διάρκεια τού ονείρου (ι) (εκφραστ.) ***χάνω τον ύπνο μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *χάνω* (ια) ***ύπνο ελαφρύ*** (ενν. να έχεις) ως ευχή προς κάποιον που πρόκειται να κοιμηθεί (ιβ) ***δεν με πιάνει / δεν μου κολλάει ύπνος*** δεν μπορώ να κοιμηθώ: *τον τελευταίο καιρό δεν με πιάνει / δεν μου κολλάει ύπνος τα βράδια || πώς να με πιάσει ύπνος με τόσες έγνοιες που έχω στο κεφάλι μου;* (ιγ) ***ύπνε που παίρνεις τα παιδιά (έλα πάρε και τούτο)*** (i) αρχικός στίχος νανουρίσματος (ii) (ειρων.) προς κάποιον που είναι έτοιμος να αποκοιμηθεί, π.χ. στη δουλειά του, ενώ βρίσκεται σε παρέα κ.λπ. **2.** (μτφ.) κατάσταση διανοητικής ή ψυχικής αδράνειας: *αν θέλεις να βρεις δουλειά, πρέπει να βγεις από τον ~, να δραστηριοποιηθείς* ΣΥΝ. νωθρότητα, ραστώνη ΑΝΤ. δραστηριοποίηση **3.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται πολύ αργά και νωθρά, τεμπέλικα, που μοιάζει να κοιμάται: *ας αναθέσουμε τη δουλειά σε κάποιον δραστήριο κι όχι σ' αυτό τον ~!* || (κ. κλητ.) *-Έ, ύπνε, κουνήσου!* **4.** ΙΑΤΡ. (α) ***χειμέριος ύπνος*** η χειμερία νάρκη (βλ. λ. *νάρκη*) (β) ***νόσος τού ύπνου*** θανατηφόρος αφρικανική λοιμώδης νόσος, κύριο σύμπτωμα τής οποίας είναι ο βραδέως εξελισσόμενος λήθαργος (γ) ***σύνδρομο άπνοιας τού ύπνου*** διαταραχή από κακό αερισμό-οξυγόνωση κατά τη διάρκεια τού ύπνου· συνδυάζεται με ροχαλητό και δημιουργεί δυνητικούς κινδύνους ● **5.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) γυιος τής Νύκτας και τού Ερέβους, δίδυμος αδελφός τού Θανάτου. — (υποκ.) **υπνάκος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπνος* < *sup-nos, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *swep- «κοιμούμαι», πβ. σανσκρ. svápna- «ύπνος, όνειρο», λατ. somnus (> *somniculus > γαλλ. sommeil, ισπ. sueño), αρμ. k'un, αλβ. gjumë, αρχ. ιρλ. sūan κ.ά.].

ύπνος – υπναράς, κοιμάμαι – κοιμήσης. Ό,τι έχει σχέση με τη βασική βιολογική διαδικασία τού ύπνου είναι φυσικό να έχει ξεχωριστή θέση στην επικοινωνία. Έτσι το **ύπνος** έδωσε τη λ. **υπναράς**, που δηλώνει «αυτόν που του αρέσει υπερβολικά ο ύπνος, που κοιμάται πάρα πολύ». Η λέξη αυτή έχει περιγραφική σημασία με επιτατική χροιά και χρησιμοποιείται σε καθημερινό φιλικό ύφος. Αρνητική («κακή») σημασία έχει, αντιθέτως, το ουσιαστικό που παράγεται από το ρ. **κοιμάμαι**, η λ. **κοιμήσης**. Αυτή χρησιμοποιείται μόνο με μεταφορική σημασία, για να δηλώσει «αυτόν που είναι νωθρός, οκνός, που δεν αναπτύσσει δραστηριότητα, ούτε παίρνει πρωτοβουλίες». Με την ίδια σημασία (ως αρνητικός χαρακτηρισμός) χρησιμοποιείται μεταφορικά και η μετοχή **κοιμισμένος**.

υπνόσακος (ο) μεγάλος φορητός υφασμάτινος σάκος σαν πάπλωμα, που χρησιμοποιείται για να κοιμάται κανείς μέσα του, κυρ. σε κατασκηνώσεις ΣΥΝ. σλίπινγκ-μπαγκ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sleeping-bag].

υπνοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος για τον ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnophobia].

υπνοφόρος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ύπνο: *~ φάρμακο || το φυτό μήκων η ~* (η παπαρούνα) ΣΥΝ. υπνωτικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπνοφόρος* < *ὕπνος* + *-φόρος* < *φέρω*].

υπνώνω ρ. μετβ. {ύπνω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ύπνο σε (κάποιον), κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί (κυρ. κατά τη διαδικασία τής ύπνωσης, βλ.λ.) ΣΥΝ. αποκοιμίζω ΑΝΤ. ξυπνώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπνῶ (-όω)* <*ὕπνος*].

ύπνωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η πρόκληση τεχνητού ύπνου **2.** (συνεκδ.) ΙΑΤΡ. ο τεχνητός ύπνος, δηλ. η κατάσταση ύπνου που προκαλείται συνειδητά από τον υπνωτιστή (βλ.λ.) και χαρακτηρίζεται από μερική αναστολή τής συνείδησης και τού βουλητικού ελέγχου, καθώς και από αυξημένη δεκτικότητα στην επιρροή τού υπνωτιστή σε σχέση προς άλλες επιδράσεις (βλ. κ. λ. *υπνωτισμός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnose].

υπνωτήριο (το) {υπνωτηρί-ου | -ων} θάλαμος ύπνου για άτομα σε ίδρυμα, πλοίο κ.λπ.: *~ ορφανοτροφείου / στρατώνα* ΣΥΝ. κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑπνωτήριον* < *ὑπνῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *κοιμη-τήριον, στεγνω-τήριον*].

υπνωτίζω ρ. μετβ. [1882] {υπνώτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποκοιμίζω (κάποιον) με τεχνητά μέσα, υποβάλλω (κάποιον) σε ύπνωση (βλ.λ.): *ο ψυχίατρος υπνώτισε την ασθενή του* ΣΥΝ. κοιμίζω, υπνώνω ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη βλέπει την αλήθεια, ώστε να μην έχει σαφή και ακριβή αντίληψη τής πραγματικότητας, να μην καταλαβαίνει τι συμβαίνει: *την έχει υπνωτίσει τελείως και δεν βλέπει πού την οδηγεί αυτή η κατάσταση* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκοιμίζω ΑΝΤ. (μτφ.) αφυπνίζω **3.** (μεσοπαθ. ***υπνωτίζομαι***) υποβάλλομαι εύκολα σε ύπνωση: *άλλα άτομα υπνωτίζονται και άλλα όχι* **4.** (μτφ. η μτχ. ***υπνωτισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που κινείται χωρίς ζωντάνια, με νωχελικό και νωθρό τρόπο ή που είναι πολύ απορροφημένος από κάτι, σαν να έχει χάσει την επαφή με την πραγματικότητα: *τον άκουγε υπνωτισμένη ν' αφηγείται ιστορίες και περιπέτειες από τα παλιά || κοίταζε υπνωτισμένη τα κοσμήματα στις βιτρίνες.* — **υπνώτιση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotise].

υπνωτικό (το) φάρμακο και γενικότ. ουσία που προκαλεί ύπνο: *παίρνει υπνωτικά, για να κοιμηθεί.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. somnifère].

υπνωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί, που επιφέρει ύπνο: *~ φάρμακο / αφέψημα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπνοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την ύπνωση (βλ.λ.), που είναι χαρακτηριστικός τής υπνώσεως: *~ κατάσταση* **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***υπνωτική έκσταση*** κατάσταση υψηλής ευαισθησίας στην υποβολή, που προκαλείται από τον υπνωτιστή και μοιάζει με ονειρική κατάσταση (β) ***υπνωτική παλινδρόμηση*** η διαδικασία τής αναβίωσης ξεχασμένων ή απωθημένων εμπειριών υπό την επίδραση υπνώσεως **4.** (ειδικότ.) ***υπνωτικό*** (το) βλ.λ.

υπνώτιση (η) ▸ υπνωτίζω

υπνωτισμός (ο) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που καθιστούν δυνατή την πρόκληση τεχνητού ύπνου (δηλ. υπνώσεως) σε άτομο, με αποτέλεσμα αυτό να δίνει την εντύπωση ότι δεν έχει συνείδηση τού περιβάλλοντός του, να κοιτάζει με απλανές βλέμμα ή να έχει κλειστά τα μάτια και να υπακούει στα παραγγέλματα τού υπνωτιστή του: *παρακολούθησε τα μαθήματα ενός ψυχαναλυτή που εφάρμοζε τον ~* **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση αυτού που έχει υπνωτιστεί, η ύπνωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnotisme].

υπνωτιστής (ο) [1889], **υπνωτίστρια** (η) {υπνωτιστριών} πρόσωπο που μπορεί να υπνωτίζει, που κατέχει τις κατάλληλες τεχνικές και μεθόδους για την πρόκληση τεχνητού ύπνου: *διάσημος / γνωστός / ικανός ~.*

υπνωτιστικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τον υπνωτισμό ή με τον υπνωτιστή: *~ πείραμα / τεχνική.*

υπνώττω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κοιμάμαι ελαφρά, βρίσκομαι μεταξύ ύπνου και ξύπνιου ΣΥΝ. (καθημ.-εκφραστ.) λαγοκοιμάμαι ΑΝΤ. αγρυπνώ **2.** (συνήθ. μτφ.) μένω αδρανής, δεν κάνω αυτά που πρέπει: *οι αρμόδιοι υπνώττουν* ΣΥΝ. αδρανώ, απρακτώ ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι, γρηγορώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπνώσσω / -ττω* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-ώσσω / -ώττω*, πβ. κ. *λιμ-ώττω*].

υπό κ. **υπ'** (πριν από φωνήεν) κ. **υφ'** (πριν από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** τόπο: (α) το σημείο ή τη θέση όπου βρίσκεται κάποιος/κάτι (και μτφ. για ιεραρχίες και σχέσεις μεταξύ προσώπων: εξάρτηση, υποταγή, υποτέλεια) (+αιτ.): *~ το έδαφος / τον ήλιο / σκιάν || η θερμοκρασία έφτασε τους 10 βαθμούς ~ το μηδέν || το ανήλικο τέκνο βρίσκεται ~ την κηδεμονία τής γιαγιάς του || πέρασε όλη τη ζωή του ~ τη σκιά των διάσημων γονέων του || οι στρατιώτες βρίσκονται ~ τις διαταγές μου || διέπραξε κλοπές ~ την επήρεια ναρκωτικών ουσιών || ~ την αρχηγία τού γνωστού κακοποιού, η σπείρα διέπραξε σειρά ληστειών* || (κ. +γεν.) *~ μάλης* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***υπό τα όπλα*** σε ενεργό στρατιωτική υπηρεσία: *το Υπουργείο πήρε την ευθύνη να καλέσει ~ δύο κλάσεις στρατευσίμων* (β) ενώπιον, μπροστά σε (+αιτ.): *γινόταν λαθρεμπόριο ~ τα όμματα* (μπροστά στα μάτια) *τής Αστυνομίας || ~ το άγρυπνο βλέμμα των φρουρών, κάθε προσπάθεια διαφυγής ήταν αδύνατη* **2.** τρόπο ή συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκεται κάποιος/κάτι ή γίνεται κάτι και συχνά εξαναγκασμό, επιβολή, περιορισμό (+αιτ.): *βρίσκομαι εδώ ~ την ιδιότητα τού στρατιωτικού || δέχτηκε ~ την πίεση των περιστάσεων || οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους ~ το κράτος τού φόβου* (κυριευμένοι από φό-

βο) || *εδώ και δύο μήνες βρίσκεται ~ κράτηση* (φυλακισμένος) || *τέθηκε ~ περιορισμό* || *το έχω ~ σκέψη* || *~ παρατήρηση* || *σχέδιο ~ δοκιμή / συζήτηση* || *μηχάνημα ~ επισκευή* || *δικαστική υπόθεση ~ εκδίκαση* || *προϊόν ~ απαγόρευση* || *θα δεχτώ να συμπράξω μαζί σου ~ όρους* || *θα σε βοηθήσω ~ τον όρο ότι θα με βοηθήσεις κι εσύ στο μέλλον* || *το έργο ολοκληρώθηκε ~ την επίβλεψη άξιων μηχανικών* || *η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε ~ την αιγίδα* (με την προστασία και την κάλυψη) *τού Υπουργείου Πολιτισμού* || *~ την προστασία των αστυνομικών αρχών προσήλθε να καταθέσει στο δικαστήριο* || *πάρε υπ' ευθύνη σου το αυτοκίνητο και γύρισέ το μου όποτε μπορέσεις* || *έχουν σταματήσει κάθε είδους δραστηριότητα, γιατί η εταιρεία βρίσκεται ~ διάλυση* || *το δάνειο που ζητήσατε από την τράπεζά μας είναι ~ έγκρισιν* || *οι εκλογές έγιναν ~ καθεστώς βίας και νοθείας* || *η σχολή αυτές τις μέρες δεν λειτουργεί, διότι τελεί ~ κατάληψη* (την έχουν καταλάβει φοιτητές και δεν αφήνουν να λειτουργήσει) || *οίκημα ~ κατάρρευσιν / κατασκευήν* || *δέχτηκαν ~ την απειλή των όπλων* || *~ το βάρος των εξελίξεων, αναγκάστηκε να παραιτηθεί·* ΦΡ. (α) ***είμαι υπ' ατμόν*** βρίσκομαι σε αναμονή (για να φύγω, να αναχωρήσω) ή σε ετοιμότητα για κάτι (β) ***υφ' όρον απόλυση*** η χορήγηση αναστολής σε κατάδικο, με τον όρο τής απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα, τής εμφανίσεώς του στο αστυνομικό τμήμα για κάποιο διάστημα κ.λπ. (γ) ***υπό μορφήν / τύπον*** (+γεν.) σαν να επρόκειτο για, όμοια με: *είπε αυτό που είχε να πει υπό τύπον αστείου, για να μην την προσβάλει* (δ) ***υπό αίρεσιν*** για κάτι που ενδέχεται να αλλάξει: *απόφαση ~* (ε) ***υπό την αίρεση*** (+να) με τον όρο, με την επιφύλαξη: *δεν θα σας επιβληθεί ποινή, ~ να μην επαναλάβετε αυτό που κάνατε* (στ) ***υπό την σκέπη(ν)*** με την προστασία, με τις φροντίδες (ζ) ***υπό το πρίσμα*** από την άποψη ή την οπτική γωνία: *πολλές λαϊκές δοξασίες εξηγούνται με επάρκεια ~ τής επιστήμης* (η) (σπάν.) ***λαμβάνω (κάτι) υπό σημείωσιν*** διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου, προσπαθώ να μην ξεχάσω (κάτι) **3.** ποιητικό αίτιο (+γεν.): *εγκλημάτησε κινούμενος ~ νοσηράς ζήλιας* **4.** αιτία (+γεν.): *καταστροφές προκλήθησαν ~ των χιονοπτώσεων* • **5.** (ως επίρρ.) σε κατώτερη θέση, από κάτω: *θέλει να τον έχει μονίμως ~* ΑΝΤ. από πάνω. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπό* < I.E. *upo «υπό, κάτω από», πβ. σανσκρ. pa, λατ. sub (με δυσεξήγητο αρχικό s-, πβ. κ. *ὑπέρ* – super), γαλλ. sous, ισπ. soto (< λατ. sub-tus), αρχ. γερμ. uf, γερμ. auf, αγγλ. up (με αντίθετη σημ.) κ.ά. Ομόρρ. *ὑπέρ* (βλ.λ.), *ὕπ-ατος*, *ὕψ-ος* κ.ά.].

υπο- κ. **υπό-** κ. **υπ- / υφ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** βρίσκεται κάτω από κάτι ή κινείται προς τα κάτω: *υπο-βρύχιος, υπο-δόριος, υπό-γειος, υπ-έδαφος, υπό-στεγο* **2.** βρίσκεται υπό την επίδραση, υπό το κράτος ή την εξουσία κάποιου, προϋποθέτει υποταγή, εξάρτηση ή (από την πλευρά τού ανωτέρου) επιβολή και εξαναγκασμό: *υπο-κύπτω, υπό-δουλος, υπ-ακούω, υπό-δικος, υπο-φέρω, υπο-ψήφιος, υπό-χρεος, υπο-τάσσω* **3.** είναι σε ιεραρχικά ή αξιολογικά κατώτερη, υποδεέστερη θέση ή τάξη: *υπ-άλληλος, υπ-ηρέτης, υπ-αρχηγός, υπο-πλοίαρχος, υπ-ίλαρχος, υφ-υπουργός, υπ-όκοσμος* **4.** γίνεται κρυφά, λαθραία ή/και σε μικρό βαθμό ή συνιστά έμμεση ή συγκεκαλυμμένη ενέργεια ή διεργασία: *υπο-θάλπω, υπο-κινώ, υπο-βόσκω, υπο-δαυλίζω, υπ-αινίσσομαι, υπ-εκφεύγω, υπο-συνείδητο* **5.** χαρακτηρίζεται από κίνηση προς τα πίσω (ή εκτελεί μια τέτοια κίνηση), οπισθοχώρηση ή στάση: *υπ-αναχωρώ, υπο-χωρώ, υπο-τροπή* **6.** γίνεται ή υπάρχει σε μικρό βαθμό ή για μικρό χρονικό διάστημα: *υπό-ξινος, υφ-άλμυρος, υπο-κύανος, υπο-απασχολούμαι, υπο-μειδιώ* **7.** χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια, στέρηση ή ελάττωση σε μεγάλο βαθμό ή βρίσκεται κάτω από τα επιτρεπόμενα όρια: *υπ-ανάπτυξη, υπ-άνθρωπος, υπο-λειτουργώ, υπογλυκαιμία, υπο-θερμία, υπό-ταση* **8.** υπάρχει ή συντελείται με πιο έντονο τρόπο: *υπ-ενθυμίζω, υπο-δέχομαι, υπο-διαιρώ* **9.** ΧΗΜ. (ως πρόθεμα) (προκειμένου για χημική ένωση) περιέχει τη μικρότερη αναλογία οξυγόνου από σειρά ενώσεων, οι οποίες σχηματίζονται από τα ίδια χημικά στοιχεία, ή ότι ένα από τα στοιχεία της βρίσκεται στη χαμηλότερη οξιδωτική βαθμίδα σε σχέση με τις άλλες ενώσεις, τις οποίες αυτό μπορεί να σχηματίσει με τα ίδια στοιχεία: *υποχλωριώδες οξύ* (σε αντιδιαστολή προς το χλωρικό και το υπερχλωρικό οξύ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ὑπό* (βλ.λ.) και απαντά ως *ὑπο-* προ συμφώνου (λ.χ. *ὑπο-βάλλω*), ως *ὑπ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *ὑπ-έχω*) και ως *ὑφ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. *ὑφ-αρπάζω*). Σε ορισμένους σύγχρονους όρους η σύνθεση είναι πιο χαλαρή, με αποτέλεσμα το *υπο-* να απαντά και προ φωνήεντος (λ.χ. *υπο-αλλεργικός, υπο-είδος*)].

υποαλλεργικός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να ελαχιστοποιεί την πιθανότητα αλλεργικής αντίδρασης, καθώς εμπεριέχει ουσίες που δεν ερεθίζουν το δέρμα: *~ κρέμες / καλλυντικά*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoallergenic].

υποαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση στην αγορά εργασίας, κατά την οποία οι εργαζόμενοι είτε απασχολούνται λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (μερική απασχόληση), αν και θα επιθυμούσαν πλήρη απασχόληση, είτε δεν απασχολούνται καθόλου (ανεργία) είτε επιδίδονται σε δραστηριότητες περιττές (παρασιτισμός) είτε χρησιμοποιούνται πλεοναστικά σε εργασία, χωρίς να είναι απαραίτητοι (συγκεκαλυμμένη ανεργία): *χρόνια / παροδική / εποχική ~* ΑΝΤ. υπεραπασχόληση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underemployment].

υποαπασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {υποαπασχολείσαι... (μτχ. υποαπασχολούμενος, -η, -ο) | υποαπασχολήθηκα} απασχολούμαι λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (βλ. λ. *υποαπασχόληση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποαστικός, -ή, -ό (μέσο μεταφοράς) που εκτελεί δρομολόγια εντός των ορίων μιας πόλης, ενώνοντας συγκοινωνιακά συνοικίες τής ίδιας πόλης.

υποατομικός, -ή, -ό ΦΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με διαδικασίες οι οποίες συντελούνται στο εσωτερικό τού ατόμου **2.** αυτός που σχετίζεται με τα σωματίδια που περιέχονται στο άτομο (ηλεκτρόνια, πρωτόνια, νετρόνια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subatomic (νόθο σύνθ.)].

υποβαθμίζω ρ. μετβ. {υποβάθμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μειώνω την αξία (προσώπου, πράγματος, θεσμού κ.λπ.), τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από εκείνη στην οποία πράγματι ανήκει: *θεωρεί ότι οι νέες ρυθμίσεις μπορεί να υποβαθμίσουν τις σπουδές και τα πανεπιστημιακά πτυχία* || *με τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης, ο γεωπολιτικός ρόλος τής Τουρκίας υποβαθμίστηκε* ΣΥΝ. υποβιβάζω **2.** (κατ' επέκτ.) μειώνω τη σημασία (πράγματος, κατάστασης κ.λπ.), παρουσιάζω (κάτι) ως περισσότερο ασήμαντο απ' ό,τι πράγματι είναι: *η κυβέρνηση προσπάθησε να υποβαθμίσει το επεισόδιο* ΣΥΝ. (μτφ.) μειώνω ΑΝΤ. τονίζω **3.** (μτφ.) κάνω να εκπέσει ποιοτικά: *η μόλυνση τού περιβάλλοντος έχει υποβαθμίσει την πόλη μας* || *υποβαθμισμένη συνοικία / περιοχή* ΣΥΝ. αλλοιώνω, ευτελίζω. — **υποβάθμιση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. downgrade].

υποβαθμιστικός, -ή, -ό αυτός που υποβαθμίζει, που συντελεί στη μείωση τής αξίας ή τής σημασίας πράγματος, κατάστασης, θεσμού κ.λπ.: *~ παράγοντας / κριτική* ΣΥΝ. μειωτικός, ευτελιστικός.

υποβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μείωση τής αξίας (προσώπου, πράγματος, θεσμού κ.λπ.), ώστε λ.χ. να κατέχει κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από αυτή που αρχικώς είχε: *η ~ τής στρατιωτικής και πολιτικής θέσης μιας χώρας* || *η ~ των πτυχίων / των σπουδών / των πανεπιστημίων / μιας περιοχής* (π.χ. λόγω εγκατάλειψης, μόλυνσης, αύξησης τής εγκληματικότητας κ.ά.) ΣΥΝ. υποβιβασμός **2.** (κατ' επέκτ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας (σε κάποιον/κάτι) από αυτήν που πραγματικά έχει: *με επίσημη ανακοίνωσή του το Υπουργείο Εξωτερικών επιχειρεί την ~ τού επεισοδίου χαρακτηρίζοντάς το ως «μεμονωμένο περιστατικό»* ΣΥΝ. υποτίμηση **3.** (μτφ.) η έκπτωση τής ποιότητας: *η ~ τής ζωής των πολιτών* || *η ~ μιας περιοχής λόγω τής μόλυνσης τού περιβάλλοντος*.

υπόβαθρο (το) [αρχ.] {υποβάθρ-ου | -ων} **1.** καθετί που τίθεται κάτω από κάτι, κάθε φυσικό σώμα ή τεχνητή κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση στηρίξεως: *έκαμε ένα γερό ~, για να στηρίξει το σπίτι* || *η εξέδρα υποχώρησε, αφού πρώτα ράγισε το ~ της* ΣΥΝ. υποστήριγμα, θεμέλιο **2.** (μτφ.) το σύνολο ορισμένων παραγόντων, λ.χ. τα προτερήματα, τα ελαττώματα, οι ιδιότητες τού χαρακτήρα, οι ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες και καταστάσεις, το σύνολο των γνώσεων και των εμπειριών κ.λπ., που διαμορφώνουν την προσωπικότητα και το πολιτιστικό επίπεδο τού ατόμου: *δικαστικός με στέρεο επιστημονικό και ηθικό ~* || *ένας άνθρωπος χωρίς ποιοτικό ~ είναι επόμενο να φέρεται αγενώς* **3.** (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών, των καταστάσεων, των γεγονότων, δηλ. το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, που βρίσκεται σε στενή αιτιώδη σχέση με οποιοδήποτε φαινόμενο ή ανάπτυξη: *εκείνη την εποχή δημιουργήθηκε το κατάλληλο ~, για να σημειωθεί η μεγάλη αυτή πολιτισμική άνθηση / λογοτεχνική έκρηξη* ΣΥΝ. φόντο, πλαίσιο **4.** καθετί που λειτουργεί ως βάση για να υπάρξει ή να αναπτυχθεί κάτι: *το θεωρητικό ~ μιας πολιτικής θέσης* || *το επιστημονικό ~ μιας μελέτης* || *το ~ μιας θρησκείας* • **5.** ΓΕΩΛ. το στερεό πέτρωμα που βρίσκεται κάτω από άμμο, ιλύ, άργιλο ή άλλα χαλαρά ιζήματα.

υποβάλλω ρ. μετβ. {υπέβαλα, υπο-βλήθηκα (κ. λόγ. υπεβλήθην, -ης, η.... μτχ. υποβληθείς, -είσα, -έν), -βεβλημένος} **1.** θέτω (κάτι) υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου, κάνω πρόταση ή παρουσιάζω (αίτημα) σε αρμόδια αρχή, σε προϊστάμενο κ.λπ.: *~ αίτηση / σχέδιο / πρόταση / υποψηφιότητα* || *το γραφείο μας θα υποβάλει οπωσδήποτε σχέδια στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό* || *~ έκθεση πεπραγμένων / αξιώσεις για αποζημίωση / μήνυση / αίτηση διαζυγίου / ερώτηση / την παραίτησή μου* || *~ αποδείξεις / συμπληρωματική δήλωση στην εφορία* ΣΥΝ. προτείνω, παρουσιάζω, εισηγούμαι· ΦΡ. ***υποβάλλω τα σέβη μου*** (ως τυπική μορφή χαιρετισμού που απευθύνεται σε σεβαστό πρόσωπο ή σε αξιωματούχο) σας σέβομαι, εκδηλώνω τον σεβασμό μου **2.** υποχρεώνω (κάποιον) σε (κάτι), αναγκάζω (κάποιον) να υποστεί δυσάρεστη κατάσταση: *μας υποβάλλει σε ταλαιπωρίες και έξοδα με παράλογες απαιτήσεις* || *ο καινούργιος δάσκαλος υπέβαλε τα παιδιά σε σκληρή πειθαρχία* || *το καθεστώς υποβάλλει σε βασανιστήρια τους πολιτικούς κρατουμένους* || *~ σε ανάκριση / σε δοκιμασία / σε κόπους / σε σκληρή κριτική* || *~ κάποιον σε έλεγχο* ΣΥΝ. αναγκάζω, υποχρεώνω **3.** βάζω (μια ιδέα) στο μυαλό (κάποιου), επηρεάζω (κάποιον) έντεχνα· υπαγορεύω εντέχνως (σε κάποιον τις απόψεις, τη θέλησή μου κ.λπ.): *οι διαφημίσεις καθώς και διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές μάς υποβάλλουν επιθυμίες και διαθέσεις που οδηγούν στην αλόγιστη κατανάλωση* || *μου υπέβαλε την ιδέα ότι με υπονομεύεις* || *της έχει υποβάλει την επιθυμία για μεγάλη ζωή* ΣΥΝ. πείθω, επηρεάζω, υποκινώ **4.** (σπάν.-κυριολ.) θέτω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) • **5.** (σπανιότ., στο θέατρο) υπαγορεύω στους ηθοποιούς το κείμενο τού έργου που παρουσιάζεται, εκτελώ το έργο τού υποβολέα (βλ.λ.) ΣΥΝ. υπαγορεύω· (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***υποβάλλομαι***) **6.** πείθω ο ίδιος τον εαυτό μου για κάτι συνήθ. περίεργο ή παράλογο, βάζω στο μυαλό μου έμμονες ιδέες ή είμαι δεκτικός υποβολής, υπνωτισμού και παρόμοιων καταστάσεων: *υποβάλλεται εύκολα και οι άλλοι το εκμεταλλεύονται* ΣΥΝ. αυθυποβάλλομαι **7.** (+σε) υφίσταμαι (κάτι): *~ σε μεταμόσχευση νεφρού / αιμοκάθαρση / χειρουργική επέμβαση / έλεγχο / δοκιμασία / θεραπεία / αλκοτέστ / βασανιστήρια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑπο-* + *βάλλω*. Εκτός τής κυριολ. σημ. «τοποθετώ ή ρίχνω από κάτω», ήδη αρχ. (ομηρική) είναι η σημ. «διασπείρω φήμες,

σπερμολογώ» και «υπαγορεύω έμμεσα (μιαν άποψη) σε κάποιον». Στη σημ. «προσκομίζω έγγραφο, αίτηση κ.τ.ό.» η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. soumettre].

υποβαστάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβάστα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** βαστώ (κάτι) από κάτω, στηρίζω (κάτι) από τη βάση του: *τέσσερεις πεσσοί υποβαστάζουν τον τρούλο τού ναού* ΣΥΝ. υποστηρίζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) στηρίζω (κάποιον) για να μην πέσει, βοηθώ (κάποιον) να σταθεί ή να κινηθεί κρατώντας τον: *η νοσοκόμα υποβάσταξε τον άρρωστο ώς το παράθυρο* ‖ *ο γέροντας προχωρούσε υποβασταζόμενος από τους γιους του* ΣΥΝ. συγκρατώ, στηρίζω.

υποβιβάζω ρ. μετβ. {υποβίβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κατατάσσω (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη βαθμίδα ή θέση, αξίωμα κ.λπ. σε σχέση με αυτήν που είχε προηγουμένως: *τον υποβίβασαν από τμηματάρχη σε εισηγητή* ‖ *η ομάδα κινδυνεύει να υποβιβαστεί στη β' κατηγορία* ‖ *τέτοιες πράξεις υποβιβάζουν τον άνθρωπο στο επίπεδο τού κτήνους* ΑΝΤ. προβιβάζω, προάγω **2.** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερο από αυτό που είναι: *τέτοιου είδους εκπομπές υποβιβάζουν τη νοημοσύνη μας* ΣΥΝ. υποβαθμίζω, μειώνω, υποτιμώ ΑΝΤ. ανυψώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) προσβάλλω την υπερηφάνεια και την αξιοπρέπεια (κάποιου), ταπεινώνω (κάποιον): *δεν σας επιτρέπω να με υποβιβάζετε, κύριε συνάδελφε!* ΣΥΝ. εξευτελίζω ΑΝΤ. ανυψώνω, τιμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβιβάζω* < *ὑπο-* + *βιβάζω* (βλ. λ. *βάζω*)].

υποβιβασμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατάταξη (κάποιου) σε ιεραρχική ή βαθμολογική θέση κατώτερη αυτής που αρχικά είχε: *η ομάδα απειλείται με ~* ΑΝΤ. προβιβασμός, προαγωγή **2.** η μείωση τής αξίας (προσώπου ή πράγματος), ώστε να αποδίδεται σε αυτό μικρότερη αξία από την πραγματική του: *τέτοια συμπεριφορά συνιστά ~ τής ανθρώπινης φύσης* ΣΥΝ. υποβάθμιση, υποτίμηση ΑΝΤ. ανύψωση, προαγωγή. Επίσης **υποβίβαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων}.

υποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νόσος που οφείλεται στην έλλειψη μίας ή περισσότερων βιταμινών (ελαφρά μορφή αβιταμίνωσης), η οποία προκαλεί μεταβολικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hypoavitaminosis (νόθο σύνθ.)].

υποβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βλέπω (κάποιον) με κακό μάτι, δυσπιστώ απέναντι σε (κάποιον) ή/και φθονώ (κάποιον): *τον υποβλέπουν οι συνάδελφοί του* ΣΥΝ. λοξοκοιτάζω **2.** (κατ' επέκτ.) επιδιώκω να αποκτήσω (κάτι) με έμμεσο ή αθέμιτο τρόπο: *υποβλέπει τη θέση μου / την περιουσία μου* ΣΥΝ. εποφθαλμιώ.

υποβλήθηκα ρ. → υποβάλλω

υποβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που ασκεί υποβολή, που εμπνέει ιδέες ή σκέψεις ή προκαλεί συναισθήματα, ιδ. υψηλά: *~ ατμόσφαιρα / μουσική / απαγγελία / ποίηση / γλώσσα / φωτογραφία / σκηνικό* ΣΥΝ. εντυπωσιακός, γοητευτικός. — **υποβλητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **υποβλητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-βλητικός* < *-βλητός* < *βάλλω* (βλ. κ. *βλήμα, υποβολή*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. suggestif].

υποβοήθηση (η) → υποβοηθώ

υποβοηθητικός, -ή, -ό [1854] αυτός που λειτουργεί βοηθητικά, που υποβοηθεί ή μπορεί να υποβοηθήσει: *~ παράγοντας / ενέργεια / πράξη* ΣΥΝ. βοηθητικός ΑΝΤ. παρακωλυτικός. — **υποβοηθητικά** επίρρ.

υποβοηθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβοηθείς... | υποβοήθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βοηθώ έμμεσα ή δευτερευόντως ή επιπλέον, συμβάλλω (σε κάτι): *ο θόρυβος που προκλήθηκε γύρω από το όνομά του υποβοήθησε την επιτυχία τής συναυλίας του* ΣΥΝ. ενισχύω, συνεπικουρώ. — **υποβοήθηση** (η) [1887].

υποβολέας (ο/η) {(θηλ. υποβολέως) | υποβολ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** (στο θέατρο) το άτομο που υπαγορεύει χαμηλόφωνα στους ηθοποιούς το κείμενο τού ρόλου τους, για να τους διευκολύνει και να εξασφαλίσει την ομαλή εξέλιξη τής παράστασης **2.** (μτφ.) άτομο που υποβάλλει σε άλλον να κάνει κάτι, ιδ. κακό, που υπαγορεύει τη θέληση, τις επιθυμίες του κ.λπ. σε κάποιον: *αυτά τα πιστεύεις εσύ ή σου λέει ο ~ σου να τα πεις;* ΣΥΝ. υποκινητής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποβολεύς* < αρχ. *ὑποβάλλω*, με τη σημ. «ψιθυρίζω, υπενθυμίζω»].

υποβολείο (το) [1891] (στο θέατρο) κρύπτη στο μέσο τής σκηνής, στην οποία εγκαθίσταται ο υποβολέας (βλ.λ.) κατά την ώρα τής παράστασης και υπαγορεύει από εκεί στους ηθοποιούς τα κείμενα των ρόλων τους.

υποβολή (η) **1.** το να θέτει κανείς υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου (κάτι)· η παρουσίαση αιτήματος σε αρμόδια αρχή: *~ αίτησης / σχεδίου / πρότασης / υποψηφιότητας / έκθεσης / αξιώσεων / μήνυσης / ερώτησης / παραίτησης* ΣΥΝ. πρόταση, παρουσίαση, εισήγηση **2.** το να υφίσταται κάποιος κάτι ή να αναγκάζεται να υποστεί κάτι: *η ~ σε χειρουργική επέμβαση* ‖ *η ~ κάποιου σε δοκιμασίες* **3.** η ισχυρή ηθική επιρροή που ασκείται στο πνεύμα· ο ενεργητικός ή παθητικός επηρεασμός τής σκέψης και τού ψυχισμού προσώπου, καθώς και η έντεχνη υπαγόρευση σε αυτό ιδέας, επιθυμίας κ.λπ. που ανήκει σε άλλον: *είναι αδύνατος χαρακτήρας και υπόκειται σε υποβολές* ‖ *υπνωτική ~* ΣΥΝ. επίδραση, επιρροή· ΦΡ. (λόγ.) ***καθ' υποβολήν*** (*καθ' ὑποβολήν*, μτγν. φρ.) καθ' υπαγόρευση άλλου, με ξένη εισήγηση ή υπόδειξη: *δεν ενεργεί αυτοβούλως, αλλά ~* ΑΝΤ. αυτοβούλως **4.** ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική τεχνική και διεργασία με την οποία μπορεί να επηρεαστεί η συναισθηματική κατάσταση ή/και ο τρόπος συμπεριφοράς ατόμου, καθώς και τα αποτελέσματά της **5.** ΝΟΜ. η υποκατάσταση ή αντικατάσταση πραγματικού αντικειμένου με πλασματικό, η εικονικότητα: *~ ονόματος σε συναλλαγματική* (η μνεία ανύπαρκτου προσώπου αντί τού εκδότη, τού πληρωτή ή τού κομιστή τής συναλλαγματικής) / *ιδιότητας / τέκνου* (λαθραία υποκατάσταση ξένου, δηλ. νόθου τέκνου στη θέση τού γνησίου) ΣΥΝ. πλαστότητα, νόθευση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑποβάλλω* (πβ. κ. *βολή – βάλλω*). Η λ. σήμαινε αρχικώς (μτφ.) «υπόδειξη, υπενθύμιση – ύπουλη ή έντεχνη επιρροή», αργότερα δε περιέγραψε και την πράξη τού υποβολέα στο θέατρο. Ο ψυχολ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. suggestion].

υποβολιμαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται με υπόδειξη άλλου, που δεν προκύπτει ελεύθερα και ανεπηρέαστα, αλλά υποβάλλεται σε κάποιον από άλλον: *~ κρίση / γνώμη / αναφορά* ΑΝΤ. αυτόβουλος **2.** (ειδικότ.) αυτός που προτείνεται ή εισάγεται με δόλιο τρόπο, για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένη σκοπιμότητα: *αυτά τα δημοσιεύματα είναι ~ και αποσκοπούν στο να πλήξουν το κύρος τού νέου προέδρου* **3.** (σπανιότ.) αυτός που τίθεται κρυφά στη θέση άλλου, που αντικαθιστά τον γνήσιο: *~ σύγγραμμα* (αυτό που αποδίδεται σε κάποιον συγγραφέα, χωρίς στην πραγματικότητα να είναι έργο δικό του) ΣΥΝ. πλαστός, νόθος ΑΝΤ. γνήσιος. — **υποβολιμαί-α / -ως** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβολιμαῖος* < *ὑποβολή* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος*, πβ. κ. *ἐπιστολ-ιμαῖος*].

> **υποβολιμαίος ή υποβολιμιαίος;** Από επίθ. σε **-ιμος** σχηματίστηκαν στην Αρχαία και στη λόγια Ελληνική μερικά επίθετα σε **-ιμ-αίος** (*-ιμος* + *-αιος*): **υποβολ-ιμαίος, κλοπ-ιμαίος** (και **κλεψ-ιμαίος**), **επιστολ-ιμαίος** και **θνησ-ιμαίος**. Ο τύπος σε *-ιμ-ιαίος (υποβολιμιαίος)* προέρχεται από εσφαλμένη σύνδεση τού *υποβολιμαίος* προς τα πολλά επίθετα σε **-ιαίος** (*εβδομαδ-ιαίος, βαθμ-ιαίος, μην-ιαίος, ωρ-ιαίος, γων-ιαίος* κ.τ.ό.).

υποβόσκω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, είμαι σε λανθάνουσα κατάσταση, υποκρύπτομαι: *κάτω από την επιφανειακή συμφιλίωση υπέβοσκε άσβεστο μίσος μεταξύ των αντιπάλων* ‖ *υποβόσκει δυσαρέσκεια / κυβερνητική κρίση* ΣΥΝ. υφέρπω, εμφωλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποφώσκω*.

υποβρυχιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το υποβρύχιο: *~ στόλος* (το σύνολο των υποβρυχίων χώρας) / *μοίρα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διεξάγεται με ένα ή περισσότερα υποβρύχια: *~ πόλεμος / άσκηση / επιχείρηση* (πβ. λ. *υποβρύχιος*).

υποβρύχιο (το) {υποβρυχί-ου | -ων} **1.** κυρ. πλοίο, ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο, για να πλέει και να μάχεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: *σύγχρονο / πυρηνοκίνητο* (που κινείται με πυρηνική ενέργεια και φέρει πυρηνικά όπλα) *~* ‖ *ναύτης υποβρυχίου* **2.** βανίλια που προσφέρεται σε κουταλάκι βυθισμένο σε ένα ποτήρι με νερό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. submarine].

υποβρύχιος, -α, -ο **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, μέσα στο νερό: *~ φυτό / ζωή / καλώδιο* (τηλεπικοινωνιακό καλώδιο που έχει ποντιστεί στη θάλασσα) / *έρευνα / δραστηριότητα / φωτογράφιση / λήψη / ψάρεμα / κολύμπι / άμυνα* (το σύνολο των αμυντικών μέσων, λ.χ. πλοία, νάρκες κ.λπ., που λειτουργούν κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και χρησιμοποιούνται για την υπεράσπιση χώρας ή περιοχής) ‖ *Ομάδες Υποβρυχίων Καταστροφών* (συντομ. Ο.Υ.Κ.) ΣΥΝ. υποθαλάσσιος **2.** (ειδικότ.) ***υποβρύχιο*** (το) βλ.λ. — **υποβρύχια / υποβρυχίως** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβρύχιος* < *ὑπο-* + *βρύχιος* «βαθύς» < **βρύξ, -χός* «βάθος». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. τού **βρύξ*, η πιθανότερη σύνδεση είναι με το ρ. *βρέχω*, αν δεχθούμε ότι η συνεσταλμ. βαθμ. br-gh- αντιπροσωπεύεται ως *-υρ-* (πβ. *ἀγείρω – ἀγύρτης*). Στην περίπτωση αυτή το ρ. *βρέχω* θα είχε τη σημ. «βυθίζω»].

υπόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υπόγειο.
[ΕΤΥΜ. < *υπόγ(ειο)* + μεγεθ. επίθημα *-α*].

υπογαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική ελάττωση τού γάλακτος γυναίκας που θηλάζει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogalactia].

υπογαστρικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το υπογάστριο: *~ χώρα*.

υπογάστριο (το) {υπογαστρί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το κάτω μέρος τού πρόσθιου τοιχώματος τής κοιλίας, αυτό που εκτείνεται από τον αφαλό μέχρι την περιοχή τής ήβης: *το θύμα έφερε βαθύ τραύμα στο ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***μαλακό υπογάστριο*** το ασθενέστερο αμυντικώς τμήμα (κράτους, συνασπισμού, κόμματος, κοινωνίας κ.λπ.) **2.** (σπάν.) ΝΑΥΤ. καθένα από τα μακριά ξύλα, με τα οποία υποστηρίζεται η γάστρα τού προς καθέλκυση πλοίου, για να μην κλίνει προς μία πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπογάστριον* < *ὑπο-* + *-γάστριον* < *γαστήρ, -τρός*].

υπογάστριος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κάτω μέρος τής κοιλίας: *~ αρτηρία / φλέβα* **2.** (ειδικότ.) ***υπογάστριο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.

υπογεγραμμένη (η) (ενν. *ιώτα*) (λόγ.) ΓΛΩΣΣ. σημείο (σχήματος μικρού γιώτα) που αποτελεί το σύμβολο τού υποτακτικού φωνήεντος *-ι* των μακροφώνων διφθόγγων *(ηι, ωι, αι)*, το οποίο γράφεται κάτω από (υπο-γράφεται) τα μακρά φωνήεντα στην αρχαία, μεσαιωνική και λόγια γλώσσα, λ.χ. στη δοτική πτώση, στην υποτακτική, ενώ στη Ν. Ελληνική έχει καταργηθεί: *ἀποθνῄσκω, στεντορείᾳ τῇ φωνῇ, τραγῳδία, ἐν τῇ ᾠᾷ* κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ὑπογράφω*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *ὑπογεγραμμένη (ἰῶτα)*, πβ. νεολατ. iota subscriptum].

υπόγειο (το) {υπογεί-ου | -ων} διαμέρισμα οικίας ή κτίσμα, τού οποίου το δάπεδο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους: *στο ~ έχουμε βαρέλια με κρασί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κατώ(γ)ι ΑΝΤ. ανώγειο, (λαϊκ.) ανώ(γ)ι. — (υποκ.) **υπογειάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόγειον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπόγειος*].

υπόγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από το έδαφος, κάτω από την επιφάνεια τής γης: *~ κρύπτη / αίθουσα / έκρηξη / πυρηνική δοκιμή / διάβαση / ποταμός / πλούτος / βλαστός / καρπός / καλώδιο* (που έχει κατασκευαστεί με τέτοιον τρόπο, ώστε να αντέχει

στις συνθήκες ταφής και ακαμψίας μέσα στο έδαφος για μεγάλο χρονικό διάστημα) / *όργανα* (τα όργανα τού φυτού που αναπτύσσονται μέσα στο έδαφος) / *ύδατα* (το νερό που απαντά κάτω από την επιφάνεια τής γης, όπου καταλαμβάνει εν μέρει ή εξ ολοκλήρου τους κενούς χώρους στα εδάφη ή τα γεωλογικά στρώματα) / *ρεύματα* ΑΝΤ. υπέργειος, επίγειος **2.** (ειδικότ.) ***υπόγειος (σιδηρόδρομος)*** δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών κάτω από την επιφάνεια τής γης για την εξυπηρέτηση των μετακινήσεων στις μεγαλουπόλεις: *παίρνω / ταξιδεύω με τον ~ || σταθμός τού ~ || ο ~ τού Λονδίνου / τής Μόσχας / τού Παρισιού* ΣΥΝ. μετρό **3.** (ειδικότ.) ***υπόγειο*** (το) βλ.λ. **4.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι εμφανής, που γίνεται κρυφά, συχνά και δόλια: *γίνονται ~ διεργασίες για την επίτευξη συμφωνίας* || *«οι πόθοι μας ακολουθούνε ~ διαδρομές»* (Δ. Σαββόπουλος) || *προσπαθούν να τον πλήξουν με ~ ενέργειες* || *αυτό το κόμμα ακολουθεί την τακτική των ~ συνεργασιών με άλλα κόμματα.* — **υπόγεια / υπογείως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγειος* < *ὑπο-* + *-γειος* < *γῆ*. πβ. κ. *ἐπί-γειος*].

υπογείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να γίνεται κάτι υπόγειο: *η ~ σιδηροδρομικών γραμμών / μιας οδού.* — **υπογειώνω** ρ.

υπογένειο (το) {υπογενεί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό γένι στο πιγούνι, συχνά μόνο στην άκρη τού πιγουνιού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπογένειος* < *ὑπο-* + *-γένειος* < *γένειον* (βλ. κ. *γένι*)].

υπογεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η πτώση τής γεννητικότητας, δηλ. η μείωση των ετήσιων γεννήσεων σε χώρα ή περιοχή, η οποία μακροπρόθεσμα μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχη μείωση τού πληθυσμού τής χώρας ή τής περιοχής· κατ' αντιδιαστολή προς την υπεργεννητικότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. denatalité].

υπογλυκαιμία (η) (ορθότ. *υπογλυχαιμία*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική ελάττωση τής περιεκτικότητας τού αίματος σε σάκχαρο (γλυκόζη) ΑΝΤ. υπεργλυκαιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα, γλυκαιμία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemia].

υπογλυκαιμικός, -ή, -ό (ορθότ. *υπογλυχαιμικός*) **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπογλυκαιμία: *~ κώμα / σύνδρομο* || *πέφτω σε ~ σοκ* **2.** αυτός που προκαλεί υπογλυκαιμία, δηλ. που είναι ικανός να μειώσει την ποσότητα τού σακχάρου στο αίμα: *~ φάρμακο* **3.** (ειδικότ.) ***υπογλυκαιμικός*** (ο), ***υπογλυκαιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υπογλυκαιμία, που εμφανίζει συχνά κρίσεις υπογλυκαιμίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemic].

υπόγλυκος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι λίγο γλυκός, αυτός που έχει ελαφρώς γλυκιά γεύση: *~ καραμέλα / σάλτσα / σιρόπι / φάρμακο* ΣΥΝ. γλυκούτσικος ΑΝΤ. υπόπικρος, πικρούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγλυκυς*, κατά το απλό *γλυκός*].

υπογλώσσιο (το) {υπογλωσσί-ου | -ων} κάθε φαρμακευτικό σκεύασμα που διαλύεται κάτω από τη γλώσσα τού ασθενούς, για να επιτευχθεί ταχύτερη επενέργεια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπογλώσσιος*].

υπογλώσσιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γλώσσα: *~ αρτηρία / αδένας* (διπλός σιαλογόνος αδένας στην πρόσθια περιοχή τού στόματος) / *νεύρο* (κρανιακό κινητικό νεύρο, το οποίο ελέγχει τους μυς τής γλώσσας και το δάπεδο τού στόματος) **2.** αυτός που τοποθετείται κάτω από τη γλώσσα: *~ φάρμακο / δισκίο* **3.** (ειδικότ.) ***υπογλώσσιο*** (το) βλ.λ.

υπογνάθιος, -α, -ο [1898] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γνάθο: *~ γάγγλιο* **2.** ***υπογνάθιος αδένας*** ο σιαλογόνος αδένας που βρίσκεται στην εσωτερική επιφάνεια τής κάτω γνάθου, μπροστά από τη βάση τής γλώσσας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-maxillaire].

υπογοναδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ενδοκρινική διαταραχή, η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη λειτουργική δραστηριότητα των σεξουαλικών αδένων και συνοδεύεται από καθυστέρηση τής αύξησης τού σώματος και τής ανάπτυξης των γεννητικών οργάνων: *θηλυκός / αρσενικός ~*.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *γονάδα* (< *γόνος*) + παραγ. επίθημα *-ισμός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogonadism].

υπογονάτιο (το) [μτγν.] {υπογονατί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το επιγονάτιο **2.** μαξιλάρι το οποίο τοποθετείται κάτω από τα γόνατα αυτού που γονατίζει.

υπογονιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μειωμένη γονιμότητα.

υπογραμμή (η) [1898] γραμμή που σύρεται κάτω από λέξη ή φράση, για να δηλώσει ότι το σημείο αυτό πρέπει να προσεχθεί, δηλ. να διαβαστεί με έμφαση ή να τυπωθεί με διαφορετικά στοιχεία.

υπογραμμίζω ρ. μετβ. [1860] {υπογράμμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** σύρω γραμμή κάτω από (γραμμένες ή τυπωμένες λέξεις ή φράσεις), για να επισύρω την προσοχή τού αναγνώστη σε αυτές: *υπογράμμισε τα ρήματα τού κειμένου και σημείωσε σε ποια φωνή και διάθεση ανήκουν* **2.** (μτφ.) τονίζω ιδιαίτερα (κάτι), αποδίδω μεγάλη έμφαση σε αυτό: *ο υπουργός υπογράμμισε τη σπουδαιότητα των νέων μέτρων* || *η πράξη του υπογραμμίζει το ενδιαφέρον του για σένα* || *πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές για την εφαρμογή τού σχεδίου μας* ΣΥΝ. εξαίρω, επισημαίνω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. souligner].

υπογράμμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το χάραγμα ή η σημείωση γραμμής κάτω από λέξεις ή φράσεις, κυρ. για την επισήμανση τής σπουδαιότητάς τους, τού ενδιαφέροντός τους, για τον εντοπισμό τους μέσα στο κείμενο κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που χαράσσεται ή σημειώνεται κάτω από λέξεις ή φράσεις: *αραιή / διακεκομμένη / διπλή / κόκκινη ~* || *~ με στυλό / με μολύβι* **3.** (μτφ.) η έμφαση, ο ιδιαίτερος τονισμός (ενός σημείου): *η ~ τής συμβολής του ήταν και η πλέον επίσημη επιβράβευση τής όλης του προσπάθειας* || *η ~ των τριών αυτών παραγόντων δεν συνιστά υποτίμηση των υπολοίπων* ΣΥΝ. επισήμανση. — (υποκ.) **υπογραμμισούλα** (η).

υπογραμμιστής (ο) μαρκαδόρος, συνήθ. με χοντρή μύτη και φωσφοριζέ χρώματος, που χρησιμοποιείται για την επισήμανση χωρίων σε κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underliner].

υπογραμμός (ο) μόνο στη ΦΡ. ***τύπος και υπογραμμός*** για άνθρωπο με υποδειγματική συμπεριφορά, στον οποίο δεν μπορούμε να προσάψουμε τίποτα, αλλά αποτελεί πρότυπο για τους άλλους: *είναι συνεπέστατος στις υποχρεώσεις του, ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπογραμμός*, αρχική σημ. «πινακίδα αλειμμένη με κερί, στην οποία ο μαθητής έπρεπε να αντιγράψει ακριβώς από κάτω ό,τι είχε γράψει ο δάσκαλος», < αρχ. *ὑπογράφω*].

υπογραφή (η) **1.** η ιδιόχειρη και συνήθως ιδιόρρυθμη αναγραφή τού ονόματος και τού επωνύμου προσώπου, που ισχύει ως διακριτικό τού εν λόγω προσώπου: *η ~ του είναι αναγνωρίσιμη* || *έχει παράξενη / περίπλοκη / καλλιγραφική ~* || *αντιγράφω την ~ κάποιου* || *γνησιότητα / πλαστογράφηση υπογραφής* **2.** η παραπάνω ιδιόχειρη ή τυποποιημένη (σε σφραγίδα) αναγραφή τού ονοματεπωνύμου κάποιου, που τίθεται από τον ίδιο στο τέλος κειμένου, για να δηλώσει ότι το κείμενο ανήκει σε αυτόν ή ότι το εγκρίνει και το αποδέχεται: *βάζω την ~ μου σε έγγραφο* || *για να επικυρωθεί η αίτηση, χρειάζεται και η ~ τού προϊσταμένου* || *εκχωρώ / μεταβιβάζω κάτι βάζοντας την ~ μου·* ΦΡ. (α) ***δίνω / βάζω την υπογραφή μου για (κάποιον / κάτι)*** (μτφ.) εγγυώμαι για (κάποιον/κάτι) (β) ***δεν ξέρω ούτε την υπογραφή μου να βάλω*** είμαι εντελώς αγράμματος (γ) ***βάζω την υπογραφή μου / υπογράφω και με τα δυο μου χέρια*** συμφωνώ απολύτως, είμαι απολύτως σίγουρος ή σύμφωνος, το αποδέχομαι πλήρως (δ) ***συγκεντρώνω / μαζεύω υπογραφές*** συγκεντρώνω σε έντυπο τις υπογραφές μελών ενός συνόλου ως απόδειξη τής συμφωνίας τους με συγκεκριμένο αίτημα που θέτει φορέας, ομάδα προσώπων ή μεμονωμένο πρόσωπο: *ο εξωραϊστικός σύλλογος τής περιοχής συγκέντρωσε υπογραφές για την απομάκρυνση των οίκων ανοχής* || *μαζεύουν υπογραφές για την απελευθέρωση ενός πολιτικού κρατουμένου* (ε) ***βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά*** για κάποιον που υπογράφει με τρόπο που η υπογραφή του να καταλαμβάνει πολύ χώρο (στ) (λαϊκ.) ***πέφτουν οι υπογραφές*** (κάποιοι) υπογράφουν (συμβόλαιο, συμφωνία κ.λπ.): *αύριο-μεθαύριο ~ και ολοκληρώνεται η μεταγραφή τού παίκτη στην ομάδα* **3.** (κατ' επέκτ.) η έγκριση ή επικύρωση εγγράφου με αναγραφή σε ορισμένο σημείο τού ονοματεπωνύμου, λ.χ. τού εγκρίνοντος: *έγινε τμηματάρχης στην τράπεζα και έχει δικαίωμα υπογραφής* **4.** (κατ' επέκτ.) η επίσημη πράξη επικυρώσεως συμφωνίας που έχει συναφθεί προηγουμένως: *~ συνθήκης / συμβολαίου / σύμβασης / πρωτοκόλλου συνεργασίας* ΣΥΝ. συνομολόγηση **5.** (κατ' επέκτ.) η υπόσχεση ή διαβεβαίωση που έχει δώσει (κάποιος), η προσωπική δέσμευση (για κάτι): *είναι αξιόπιστος άνθρωπος που ξέρει να τιμά την ~ του* || *ό,τι πει είναι συμβόλαιο, δεν θ' αρνηθεί ποτέ την ~ του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γραπτή κατηγορία, απόφαση», < *ὑπογράφω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (πβ. Ιωάνν. Χρυσ. Ὁμιλίαι 40, 2: *οὕτω πιστεύω... καὶ δι' ὑπογραφῆς ὁμολογῶ*)].

υπογράφω ρ. μετβ. {υπέγραψα, υπο-γράφτηκα κ. -γράφηκα (κ. λόγ. υπεγράφην, -ης, -η..., μτχ. υπογραφείς, -είσα, -έν), -γεγραμμένος)} **1.** βάζω την υπογραφή μου (στο τέλος κειμένου ή σε ευδιάκριτο σημείο καλλιτεχνικού έργου, για να δηλώσω ότι ανήκει σε εμένα ή εγκρίνοντας το περιεχόμενό του): *~ έγγραφο / αίτηση / δήλωση / επιταγή* || *~ με το πραγματικό μου όνομα / με άλλο όνομα / με το αίμα μου* || *όσοι είναι αγράμματοι ας υπογράψουν με έναν σταυρό* || *ο πίνακας αναγνωρίζεται ότι ανήκει στον ζωγράφο, αλλά δεν είναι υπογεγραμμένος·* ΦΡ. (α) ***υπογράφω τη θανατική μου καταδίκη*** προκαλώ με τις πράξεις μου τον θάνατό μου, τη δολοφονία μου (επειδή προκαλώ ή βλάπτω τα συμφέροντα κάποιων, συνήθ. παρανόμων): *είναι γνωστό ότι όποιο μέλος αυτών των συμμοριών συνεργαστεί με την αστυνομία, υπογράφει αυτόματα και τη θανατική του καταδίκη* (β) ***υπογράφω / βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά*** βλ. λ. *υπογραφή* **2.** εμφανίζομαι ως ο δημιουργός (πνευματικού έργου): *το βιβλίο υπογράφει γνωστός κοσμικογράφος* || *την ταινία υπογράφει ένας άγνωστος σκηνοθέτης* **3.** (κατ' επέκτ.) δίνω την έγκρισή μου για (κάτι) ή δηλώνω επίσημα την αποδοχή (κάποιου πράγματος): *υπογράφω κι εγώ αυτό το σχέδιο / αυτή την προσπάθεια* || *μάλιστα, φίλε μου, αυτό το ~!* ΣΥΝ. εγκρίνω, αποδέχομαι, επικυρώνω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω· ΦΡ. ***υπογράφω και με τα δυο μου χέρια*** βλ. λ. *υπογραφή* **4.** (κατ' επέκτ.) επικυρώνω, καθιστώ κάτι έγκυρο με επίσημο τρόπο δηλώνοντας ότι συμφωνώ με το περιεχόμενό του: *~ συνθήκη / συμβόλαιο / συμφωνία / σύμβαση / προσύμφωνο* || *οι εμπόλεμες πλευρές αποφάσισαν να υπογράψουν συνθήκη ειρήνης πενταετούς διάρκειας* ΣΥΝ. συνομολογώ ΑΝΤ. ακυρώνω **5.** (ειδικότ.) ΑΘΛ. συμφωνώ επίσημα να ενταχθώ σε ένα σωματείο / σύλλογο: *από ώρα σε ώρα ο διεθνής επιθετικός υπογράφει σε ομάδα τού εξωτερικού* **6.** (σπάν.-μεσοπαθ. ***υπογράφομαι***) βάζω την υπογραφή μου κάτω από κείμενο **7.** (κυριολ.-σπάν.) γράφω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) (πβ. λ. *προσγράφω*) **8.** (ειδικότ. για πρόσ. η μτχ. ***υπογεγραμμένος***, -η) ως στερεότυπη έκφραση εγγράφου που τίθεται πάνω από το όνομα αυτού που βάζει την υπογραφή του: *ο (κάτωθι) ~ δηλώνει υπεύθυνα ότι...* **9.** (ειδικότ.) ***υπογεγραμμένη*** (η) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γράφω από κάτω (σε ψήφισμα)», < *ὑπο-* + *γράφω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

υπόγυιος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.-σπάν.) μόνο στη ΦΡ. ***εξ υπογυίου*** (*ἐξ ὑπογυίου*, Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 6.1.43) πρόχειρα, με τα μέσα που διατίθενται τη στιγμή αυτή, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγυιος* «αιφνίδιος – πρόσφατος» < *ὑπο-* + *-γυιος* < **γύη* «κυρτότητα, καμπύλη» (βλ. λ. *ἐγγύη*)].

υποδαυλίζω ρ. μετβ. [1872] {υποδαύλισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ανασκαλεύω (τα ξύλα τής φωτιάς) ή προσθέτω καινούργια, για να τη διατηρήσω ή να τη δυναμώσω ΣΥΝ. συνδαυλίζω **2.** (μτφ.) υποκινώ έμμεσα, ενισχύω κρυφά (πράξεις καταστροφικές ή συναισθήματα αρνητικά), ενθαρρύνω: *~ την εχθρότητα / το μίσος / τα πάθη / τις ταραχές / μια ανταρσία* || *τα άρθρα των εφημερίδων υποδαυλίζουν τις απεργίες* || *~ την περιέργεια κάποιου* ΣΥΝ. αναμοχλεύω, υποθάλπω, (σπάν.) υποκαίω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. attiser].

υποδαύλιση (η) [1872] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αναμόχλευση, η έμμεση και συνήθ. κρυφή ενίσχυση ή υποκίνηση καταστροφικών πράξεων ή αρνητικών συναισθημάτων: *η ~ των παθών τού Εμφυλίου και τού εθνικού διχασμού είναι εγκληματική.*

υποδεέστερος, -η, -ο (λόγ.) κατώτερος σε αξία, τάξη, δύναμη, ποιότητα κ.λπ.: *υπάρχει σε πολλούς η αντίληψη ότι τα ελληνικά προϊόντα είναι ~ των αντίστοιχων ευρωπαϊκών* || *ο δεύτερος υποψήφιος είναι φανερά ~ τού πρώτου* || *είμαι σε ~ θέση* ΑΝΤ. ανώτερος, (λόγ.) υπέρτερος. — **υποδεέστερα** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδεέστερος*, συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ὑποδεής* «ελλιπής, ελαττωματικός» < *ὑπο-* + *-δεής* < *δέω / -ομαι*].

υπόδειγμα (το) [αρχ.] {υποδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τύπος, δείγμα που χρησιμεύει για την παραγωγή ομοιόμορφων πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ., σύμφωνα με ορισμένο σχέδιο ή τάξη: *οι καταστάσεις πρέπει να συνταχθούν σύμφωνα με το ~* || *~ εκθέσεως / αιτήσεως / δηλώσεως* || *εφαρμόζεται το αναπτυξιακό ~ τής Βρετανίας* || *«ο συγγραφέας εφαρμόζει διάφορα υποδείγματα τής στρατηγικής των παιγνίων σε γνωστές διακρατικές διενέξεις»* (εφημ.) ΣΥΝ. κανόνας, σχέδιο· ΦΡ. ***βιομηχανικό υπόδειγμα*** αντικείμενο κατασκευασμένο με τις απαιτούμενες προδιαγραφές, που χρησιμεύει ως πρότυπο για τη μαζική παραγωγή τού αντίστοιχου προϊόντος ΣΥΝ. μοντέλο **2.** (μτφ.) άνθρωπος που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, πρότυπο χρηστής συμπεριφοράς: *είναι ~ πατέρα και συζύγου / οικογενειάρχη / μαθητή* || *είναι ~ επιμέλειας / τιμιότητας / ήθους* || *προβάλλω / παίρνω κάποιον ως ~* ΣΥΝ. παράδειγμα, πρότυπο.

υποδειγματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμεύει ή μπορεί να χρησιμεύσει ως υπόδειγμα, που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς: *~ εργασία / συμπεριφορά / διαγωγή / περίπτωση* || (για πρόσ.) *~ πατέρας / σύζυγος / μαθητής* ΣΥΝ. παραδειγματικός, αξιομίμητος, τέλειος, ιδανικός ΑΝΤ. αξιοπεριφρόνητος, αξιοκατάκριτος **2.** αυτός που γίνεται, κατασκευάζεται κ.λπ., για να χρησιμεύσει ως υπόδειγμα: *~ καλλιέργεια / διδασκαλία / προϊόν* ΣΥΝ. πρότυπο, ιδεώδης. — **υποδειγματικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υποδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέδειξα, υποδείχθηκα (κ. λογιότ. υπεδείχθην, -ης, -η... μτχ. υποδειχθ-είς, -είσα, -έν), υποδεδειγμένος} **1.** επισημαίνω σε κάποιον κάτι, του δείχνω κάτι ώστε να το προσέξει, να το συνειδητοποιήσει: *δεν του αρέσει να του υποδεικνύουν τα λάθη του* ΣΥΝ. υποδηλώνω **2.** δείχνω (κάτι) φανερά, καθορίζω (πρόσωπο, πράγμα κ.λπ.): *ο γεωλόγος υπέδειξε το σημείο στο οποίο πρέπει να γίνει η γεώτρηση* || *ο πρόεδρος τον υπέδειξε για διάδοχό του* **3.** δίνω συμβουλές, κάνω προτάσεις: *του υπέδειξα να τους μηνύσει* || *ποιος του υπέδειξε να ακολουθήσει αυτή την τακτική;* || *του υπέδειξα ποια πορεία να ακολουθήσει* ΣΥΝ. συμβουλεύω, προτείνω. Επίσης (λαϊκ.) **υποδείχνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

υπόδειξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** το να υποδεικνύει κανείς κάτι, να δίνει την κατάλληλη πληροφορία για πράξη, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: *κατόπιν υποδείξεως* || *με ~ τού μάρτυρα η αστυνομία βρήκε τα κλοπιμαία* || *σαφής ~* ΣΥΝ. δείξη, πληροφόρηση **2.** το να συμβουλεύει κανείς κάποιον ή να του προτείνει πράξη, ενέργεια, δραστηριότητα κ.λπ. (συχνά με τρόπο διδακτικό ή ενοχλητικό): *ενεργεί καθ' υπόδειξιν τού προϊσταμένου του* || *οι ~ τής επιτροπής θα ληφθούν υπ' όψιν* || *εφαρμόζουν κατά γράμμα τις ~* || *δεν δέχομαι υποδείξεις από κανέναν για το τι θα κάνω* ΣΥΝ. συμβουλή, προτροπή, εισήγηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

υποδείχνω ρ. → υποδεικνύω

υποδεκάμετρο (το) [1809] {υποδεκαμέτρ-ου | -ων} **1.** μικρός χάρακας από ξύλο, μέταλλο ή πλαστικό, μήκους συνήθ. δέκα εκατοστών, ο οποίος υποδιαιρείται με χαραγές και στις δύο πλευρές του σε εκατοστόμετρα και χιλιοστόμετρα και χρησιμεύει για σχεδιάσεις **2.** (σπάν.) το ένα δέκατο τού μέτρου, δέκα εκατοστόμετρα ΣΥΝ. παλάμη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. décimètre (νόθο σύνθ.)].

υποδεκανέας (ο) [1833] {-α κ. -έως | -είς, -έων} ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποδένω ρ. μετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} ποδένω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑποδένω* < αρχ. *ὑποδέω* < *ὑπο-* + *δέω* (βλ. λ. *δένω*)].

υπόδερμα (το) {υποδέρματος | χωρ. πληθ.} **1.** ΑΝΑΤ. ο λιπώδης συνδετικός ιστός που υπάρχει κάτω από το δέρμα, ο υποδόριος ιστός **2.** ΒΟΤ. ο φυτικός ιστός που υπάρχει κάτω από την επιφάνεια των βλαστών και των φύλλων • **3.** ΖΩΟΛ. χονδρή τριχωτή μύγα, η προνύμφη τής οποίας ζει κάτω από το δέρμα των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoderma].

υποδερμικός, -ή, -ό [1836] υποδόριος (βλ.λ.).

υπόδεσις (η) → υπόδηση

υποδεσπόζουσα (η) {υποδεσποζουσών} ΜΟΥΣ. **1.** μια από τις κύριες βαθμίδες τού μουσικού τρόπου ή τής κλίμακας τού τονικού συστήματος, δίπλα στην τονική και τη δεσπόζουσα (βλ.λ.)· στις μείζονες και ελάσσονες κλίμακες τοποθετείται ένα διάστημα τετάρτης πάνω από την τονική **2.** η συγχορδία που σχηματίζεται με θεμέλιο την υποδεσπόζουσα βαθμίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από ιταλ. subdominante].

υποδετήριο (το) {υποδετηρί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) **1.** το μικρό μεταλλικό ή κοκκάλινο εργαλείο, με το οποίο υποβοηθούμε το πόδι να μπει μέσα στο παπούτσι ΣΥΝ. (καθημ.-μτφ.) κόκκαλο **2.** λωρίδα από δέρμα ή πανί, ραμμένη στο πίσω μέρος τού παπουτσιού, για την υποβοήθηση τής εισαγωγής τού ποδιού σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < *υποδένω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *κρατη-τήριο*].

υποδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υποδέχ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** δέχομαι, συγκεντρώνω (κάτι που πέφτει ή ρέει από πάνω): *η δεξαμενή υποδέχεται το νερό τής βροχής / τα λύματα τού εργοστασίου* **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) δέχομαι (κάποιον που έρχεται), φιλοξενώ (κάποιον) σύμφωνα με τους τύπους ή αποδίδω σε (κάποιον) τιμές: *με υποδέχθηκαν καλά / άσχημα* || *ποιος θα σε υποδεχθεί στον σταθμό;* || *το συγκεντρωμένο πλήθος υποδέχτηκε τον πρωθυπουργό με ζωηρές επευφημίες* || (κ. μτφ.) *η πατρική γη θα τον υποδεχθεί σε λίγο* (δηλ. θα γίνει η ταφή του στην πατρική γη) ΣΥΝ. προϋπαντώ, καλωσορίζω, δεξιώνομαι, τιμώ, καλοδέχομαι **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) μαθαίνω, πληροφορούμαι (κάτι) ευμενώς ή δυσμενώς, με καλή ή κακή διάθεση: *πώς υποδέχτηκε τα νέα / την είδηση;* ΣΥΝ. εκλαμβάνω, (μτφ.) παίρνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποδηλώνω ρ. μετβ. {υποδήλω-σα, -θηκα, -μένος} δηλώνω (κάτι) με έμμεσο τρόπο, φανερώνω (κάτι) πλαγίως, χρησιμοποιώ υπαινιγμούς: *η απάντησή του υποδηλώνει ότι δέχεται την πρότασή μας* || *με μια κίνηση τού κεφαλιού του υποδήλωσε τη διαφωνία του* ΣΥΝ. υποσημαίνω, υπαινίσσομαι, υπονοώ, εξυπονοώ ΑΝΤ. δηλώνω, φανερώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδηλῶ (-όω)* «επισημαίνω ιδιαιτέρως» < *ὑπο-* + *δηλῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

υποδήλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. **1.** ό,τι λανθάνει και συνάγεται από τη χρήση τής σημασίας μιας λέξης· η υπονοούμενη, μη ρητά δηλούμενη σημασία ή σημασιολογική απόχρωση μιας λέξης **2.** η συνδήλωση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση*.

υπόδημα (το) {υποδήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) εξωτερικό προστατευτικό περικάλυμμα των ποδιών, κατασκευασμένο από δέρμα ή ύφασμα και ενισχυμένο στο κάτω μέρος με χοντρό πέλμα και τακούνι: *ψηλό / ανοιχτό / κλειστό / καθημερινό / επίσημο / δερμάτινο / καστόρινο / λουστρινένιο / υφασμάτινο ~* || *κατάστημα / βιοτεχνία υποδημάτων* ΣΥΝ. παπούτσι· ΦΡ. ***γράφω (κάτι / κάποιον) στα παλαιά μου τα υποδήματα / στα παλαιότερα των υποδημάτων μου*** γράφω κάποιον στα παλιά μου τα παπούτσια (βλ. λ. *παπούτσι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόδημα* < *ὑποδέω* (βλ. λ. *υποδένω*)].

υποδηματοδιορθωτής (ο) [1896] (λόγ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην επιδιόρθωση υποδημάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρης.

υποδηματοκαθαριστής (ο) [1889] (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που καθαρίζει και στιλβώνει υποδήματα ΣΥΝ. (λόγ.) στιλβωτής, (καθημ.) λούστρος.

υποδηματοποιείο (το) [1871] (λόγ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται υποδήματα ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρικο, (λαϊκ.) παπουτσάδικο.

υποδηματοποιία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η τέχνη και το επάγγελμα τής κατασκευής υποδημάτων **2.** η βιοτεχνία ή η βιομηχανία κατασκευής υποδημάτων.

υποδηματοποιός (ο/η) [1839] κατασκευαστής υποδημάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρης, (λαϊκ.) παπουτσής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.

υποδηματοπωλείο (το) [1896] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται (έτοιμα) υποδήματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) παπουτσάδικο. — **υποδηματοπώλης** (ο) [αρχ.], **υποδηματοπώλισσα** (η).

υπόδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το να φοράει κανείς τα υποδήματά του ΣΥΝ. (λαϊκ.) ποδεσιά, παπούτσωμα ΑΝΤ. (λόγ.) ανυποδησία, (λαϊκ.) ξυπολυσιά **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) τα ίδια τα υποδήματα και οτιδήποτε σχετίζεται με αυτά (λ.χ. κάλτσες, κορδόνια κ.ά.): *κατάστημα με είδη ενδύσεως και υποδήσεως* • **3.** ΝΑΥΤ. ενίσχυση λέμβων ή πλοιαρίων με σχοινιά ή καλώδια που περιβάλλουν το σκάφος και δένονται πάνω από το κατάστρωμα, προκειμένου να αποφευχθεί η διάνοιξη των πλευρών του σε περίπτωση υπερφόρτωσης. Επίσης (λογιότ.-σπανιότ.) **υπόδεσις** [αρχ.] {υποδέσεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόδησις* < αρχ. *ὑποδέω* (βλ. λ. *υποδένω*)].

υποδιαίρεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαίρεση τμήματος ή τμημάτων σε ακόμη μικρότερα μέρη: *η ~ τού νομού σε επαρχίες / τού υπουργείου σε διευθύνσεις* **2.** (ειδικότ.) η περαιτέρω διαίρεση συνόλου, που έχει ήδη προκύψει από διαίρεση ευρύτερου συνόλου σε είδη, η συγκρότηση ταξινομικής μονάδας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: *τα θηλαστικά αποτελούν ~ τής ευρύτερης κατηγορίας των σπονδυλωτών* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε διαίρεση **4.** (συνεκδ.) καθετί που προέρχεται από την παραπάνω διαδικασία, το προϊόν τής περαιτέρω διαίρεσης συνόλου: *η επαρχία είναι ~ τού νομού* || *η διεύθυνση είναι ~ τού υπουργείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

υποδιαιρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υποδιαιρείς... | υποδιαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** χωρίζω (τμήμα ή τμήματα συνόλου) σε μικρότερα μέρη: *~ ποσόν* ΣΥΝ. διαιρώ **2.** (κατ' επέκτ.) χωρίζω (κάτι) σε τμήματα, διαιρώ ΣΥΝ. διαχωρίζω **3.** (μεσοπαθ. **υποδιαιρούμαι**) χωρίζομαι σε μικρότερα μέρη ή απαρτίζομαι από μικρότερα μέρη: *στην ταξινόμηση των φυτών, το γένος υποδιαιρείται σε είδη* || *το υπουργείο υποδιαιρείται σε διευθύνσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

υποδιάκονος (ο) [μτγν.] {υποδιακόν-ου | -ων} αξίωμα τού κατώτερου κλήρου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, το οποίο λαμβάνεται με χειροθεσία (όχι με χειροτονία)· ο υποδιάκονος βοηθεί τον διάκονο και τον ιερέα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

υποδιαστολή (η) **1.** ΜΑΘ. διακριτικό σημείο (κόμμα) το οποίο χρησιμοποιείται στη δήλωση (γραφή) των δεκαδικών αριθμών, για να χωρίσει τις ακέραιες μονάδες από τα δεκαδικά ψηφία, λ.χ. *25,50*. **2.**

ΓΛΩΣΣ. διακριτικό σημείο με μορφή κόμματος, το οποίο τίθεται στο αναφορικό *ό,τι*, για να διακρίνεται από το ειδικό *ότι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδιαστολή* «σύντομη παύση – χώρισμα μεταξύ λέξεων (για να αποφευχθεί εσφαλμένη ανάγνωση)» < *ὑπο-* + *διαστολή*].

υποδιεύθυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** το αξίωμα και το έργο τού υποδιευθυντή (βλ.λ.): *μόλις πριν από έναν μήνα ανέλαβε την υποδιεύθυνση* **2.** υπηρεσία, συνήθ. αυτοτελής, που αποτελεί υποδιαίρεση τής διευθύνσεως, αλλά θεωρείται ευρύτερη τού τμήματος: *~ διοικητικών υπαλλήλων / τεχνικών*.

υποδιευθυντής (ο) [1833] {κλητ. υποδιευθυντά}, **υποδιευθύντρια** (η) [1863] {υποδιευθυντριών} **1.** ο αμέσως κατώτερος τού διευθυντή στην υπαλληλική ιεραρχία υπηρεσίας, οργανισμού κ.λπ., και ο αντίστοιχος βαθμός: *όταν απουσιάζει ο διευθυντής, τον αναπληρώνει στα καθήκοντά του ο ~* **2.** ο προϊστάμενος υποδιεύθυνσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-directeur].

υποδικία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. **1.** η κατάσταση τού υποδίκου, το να είναι κανείς υπόδικος (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς υπόδικος.

υπόδικος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΝΟΜ. πρόσωπο εναντίον τού οποίου εκκρεμεί κατηγορία **2.** (μτφ.) αυτός που βαρύνεται με κατηγορίες, που θεωρείται υπεύθυνος για κάτι: *οι αποστάτες είναι ~ στη συνείδηση τού λαού* ΣΥΝ. υπόλογος, υπεύθυνος.

υποδιοίκηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το αξίωμα και το έργο τού υποδιοικητή **2.** η υποδιαίρεση διοικήσεως, που διαθέτει μερική τουλάχιστον αυτοτέλεια.

υποδιοικητής (ο) [μτγν.] {κλητ. υποδιοικητά} **1.** το πρόσωπο που βρίσκεται στην ιεραρχία αμέσως μετά τον διοικητή, τον οποίο και αναπληρώνει σε περίπτωση που απουσιάζει ή κωλύεται **2.** ο προϊστάμενος υποδιοίκησης **3.** ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας, αμέσως κατώτερος ιεραρχικά από τον διοικητή: *ο ταγματάρχης εκτελεί χρέη υποδιοικητή στη μονάδα μας*.

υποδιπλασιάζω ρ. αμετβ. {υποδιπλασίασα, -τηκα, -μένος} μειώνω (κάτι) στο μισό (συχνότ. μεσοπαθ.): *τα έσοδά τους φέτος υποδιπλασιάστηκαν*. — **υποδιπλασιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδιπλάσιος* «μειωμένος κατά το ήμισυ» < *ὑπο-* + *διπλάσιος*].

υποδομή (η) **1.** το σύνολο των οικονομικών, τεχνικών, πολιτισμικών κ.λπ. προϋποθέσεων και προδιαγραφών ή προπαρασκευών που απαιτούνται για την εκτέλεση έργου, την ανάπτυξη τομέα κ.λπ.: *δεν μπορεί να σημειωθεί ανάπτυξη τού τουρισμού χωρίς την κατάλληλη ~, δηλ. συγκοινωνίες, ξενοδοχεία, τηλεπικοινωνίες κ.λπ.* || *στόχος τού υπουργείου είναι να θέσει τις βάσεις, να δημιουργήσει την κατάλληλη ~ για την προσέλκυση ξένων επενδυτών* || *η κυβέρνηση προωθεί την υλοποίηση έργων υποδομής* ΣΥΝ. βάση, υπόβαθρο **2.** (α) το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους ΑΝΤ. ανωδομή (β) δομική κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση μεγαλύτερου τεχνικού έργου **3.** (συνεκδ.) το κεφάλαιο τού τεχνικού τομέα που ασχολείται με την κατασκευή σιδηροδρόμων, εξετάζοντας ειδικότερα τα σχετικά με τη χάραξη ή την επιχωμάτωση των σιδηροδρομικών οδών **4.** (στον μαρξισμό) η βάση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδομή* «αντέρεισμα, τοίχος» < *ὑπο-* + *δομή*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. substructure].

υποδόριος, -α, -ο [1869] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιδερμίδα, δηλ. την επιφάνεια τού δέρματος: *~ ιστός / αιμάτωμα / εμφύσημα / έγχυση / ένεση* ΣΥΝ. υποδερμικός ΑΝΤ. επιδερμικός. — **υποδόρια / υποδορίως** [1888] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-δόριος* < αρχ. *δορά* (βλ.λ.)].

υπόδουλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση δουλείας, που υπόκειται σε ξένη κυριαρχία: *~ έθνος* || *οι Έλληνες ήταν 400 χρόνια υπόδουλοι στους Τούρκους* ΣΥΝ. υποτελής, σκλαβωμένος ΑΝΤ. ελεύθερος, ανεξάρτητος, αδούλωτος.

υποδουλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {υποδούλω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) υπόδουλο (βλ.λ.): *~ λαό / έθνος / πληθυσμό* ΣΥΝ. σκλαβώνω ΑΝΤ. απελευθερώνω, λυτρώνω.

υποδούλωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποστέρηση τής ελευθερίας και τής ανεξαρτησίας (κάποιου), ώστε να καθίσταται δούλος ή να εξαρτάται πλήρως από (κάτι): *η ~ των Ελλήνων στους Τούρκους* || *η ~ τού σύγχρονου ανθρώπου στον καταναλωτισμό* ΣΥΝ. σκλάβωμα, υποταγή, καθυπόταξη ΑΝΤ. απελευθέρωση, λύτρωση.

υποδοχέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** (γενικά) αυτός που υποδέχεται (κάποιον/κάτι): *«η γη θεωρείται συμβολικά ως ~ των νεκρών σωμάτων»* (εφημ.) **2.** (α) ΤΕΧΝΟΛ. χώρος ή δοχείο στο οποίο αποστάζονται και συγκεντρώνονται υγρά ή κονιοποιημένα υλικά (β) τμήμα μηχανήματος, συσκευής, κατασκευής κ.λπ., ειδικά κατασκευασμένο για να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα ΣΥΝ. υποδοχή **3.** ΒΙΟΛ. ειδικό τμήμα τής μεμβράνης τού κυττάρου, με το οποίο συνδέεται μια ουσία, που επιδρά στη λειτουργία τού κυττάρου: *ορμονικοί ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδοχεύς* < αρχ. *ὑποδέχομαι*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. receptor].

υποδοχή (η) **1.** (για πρόσ.) το να υποδέχεται κανείς (κάποιον που έρχεται), η φιλοξενία ή/και η απόδοση τιμών σε προσκεκλημένο ή επισκέπτη σύμφωνα με τους τύπους και τα έθιμα: *αίθουσα / χώρος υποδοχής* || *ετοιμάζουμε ~ στον καινούργιο μας προϊστάμενο* || *πήγαν όλοι στον σταθμό για την ~ τού ξενιτεμένου* || *ετοιμάζω τα δωμάτια για την ~ των ξένων* || *οι κάτοικοι τής πόλης επεφύλαξαν θερμή ~ στον υπουργό* ΣΥΝ. προϋπάντηση, καλωσόρισμα, δεξίωση, φιλοξενία ΑΝΤ. αποχαιρετισμός **2.** (συνεκδ.) ο χώρος ή το τμήμα κτηρίου, στο οποίο δέχεται κανείς ξένους: *περάστε, σας παρακαλώ, στην ~* ΣΥΝ. ρεσεψιόν **3.** ο τρόπος ή η διάθεση με την οποία αντιμετωπίζει κανείς κάτι καινούργιο: *το βιβλίο του έτυχε ενθουσιώδους ~ από κριτικούς και κοινό* || *ψυχρή / χλιαρή ~ τού νέου κόμματος από τα Μ.Μ.Ε.* || *κορυφώνονται οι εκδηλώσεις για την ~ τού καινούργιου χρόνου* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα ή κοίλωμα μηχανήματος, συσκευής, κατασκευής κ.λπ., προορισμένο να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα τού μηχανήματος ή τής συσκευής: *στο πίσω μέρος τής συσκευής υπάρχει μια ~ για την τοποθέτηση τού εξαρτήματος* ΣΥΝ. υποδοχέας **5.** ΑΘΛ. (στο βόλεϊ) ο τρόπος με τον οποίο δέχεται και χειρίζεται τη μπάλα ένας παίκτης: *~ τής μπάλας ύστερα από σερβίς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδοχή* < *ὑποδέχομαι*].

υποδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποδύθηκα} (λόγ.) υποκρίνομαι ορισμένο χαρακτήρα, παριστάνω (άλλο πρόσωπο): *ο ηθοποιός που υποδύεται τον Άμλετ επαινέθηκε από τους κριτικούς* ΣΥΝ. παίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδύω* / *-ομαι* < *ὑπο-* + *δύω* (βλ.λ.)].

υποείδος (το) [1886] {υποείδ-ους | -η, -ών} **1.** ΒΙΟΛ. υποκατηγορία τού είδους, στην οποία ανήκουν μέλη με ορισμένα γνωρίσματα, που τα διακρίνουν από άλλα αντίστοιχα τού είδους και συγκροτούν μια αναπαραγωγική ομάδα **2.** (γενικότ.) υποδιαίρεση ενός είδους: *κινηματογραφικά ~ είναι οι διάφορες υποδιαιρέσεις, π.χ. τού θρίλερ*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-espèce].

υποεκπαιδεύω ρ. μετβ. {υποεκπαίδευ-σα, -θηκα, -μένος} παρέχω ελλιπή εκπαίδευση: *όποιος δεν έχει ολοκληρώσει τις γυμνασιακές του σπουδές θεωρείται υποεκπαιδευμένος*. — **υποεκπαίδευση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. undereducate].

υποεκπροσώπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η περιορισμένη (αριθμητικά ή/και ποιοτικά) εκπροσώπηση: *η ~ τού συλλόγου μας στο δευτεροβάθμιο όργανο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. under-representation].

υποεκτιμώ ρ. μετβ. {υποεκτιμάς... | υποεκτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω σε (κάτι) αξία μικρότερη από αυτή που πράγματι έχει: *~ μέγεθος / ποσότητα / ποιότητα* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. υπερεκτιμώ, υπερτιμώ. — **υποεκτίμηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underestimate].

υποενότητα (η) {υποενοτήτων} η ενότητα που περιλαμβάνεται σε μία ευρύτερη ενότητα (βιβλίου, άρθρου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsection].

υποεπιτροπή (η) επιμέρους ομάδα ευρύτερης επιτροπής που ασχολείται με κάποιο ειδικό θέμα: *η ~ εξωτερικών υποθέσεων τής αμερικανικής γερουσίας* || *εντός των ημερών θα συσταθεί μια ~ που θ' ασχοληθεί με το θέμα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subcommittee].

υποζύγιο (το) {υποζυγί-ου | -ων} (λόγ.) ζώο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων, την έλξη τροχοφόρων και άλλες βαριές εργασίες: *τροφή / κατάλυμα υποζυγίων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποζύγιον* < *ὑπο-* + *-ζύγιον* < *ζυγός*].

υποηχητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους υποήχους και τις εφαρμογές τους: *σύγχρονα ~ αεροσκάφη*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infrasonore].

υπόηχος (ο) {υποήχ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) κύματα που έχουν συχνότητα χαμηλότερη από το όριο τής ανθρώπινης ακουστικής αντίληψης, δηλ. κάτω από 20 χερτς περίπου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infrason].

υποθάλαμος (ο) [1889] {υποθαλάμου | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. περιοχή τού διάμεσου εγκεφάλου, που βρίσκεται κάτω από τον θάλαμο (βλ.λ.) και πάνω από την υπόφυση (βλ.λ.). — **υποθαλάμιος, -α, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. hypothalamus].

υποθαλάσσιος, -α, -ο [1867] αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ λιβάδι / όρος / χάσμα / κοιλάδα / έρευνα / γεώτρηση* ΣΥΝ. υποβρύχιος, ενάλιος. — **υποθαλάσσια** επίρρ.

υποθάλπω ρ. μετβ. {υπέθαλψα} (λόγ.) **1.** τρέφω και προστατεύω (κάποιον) κρυφά και συνήθ. παρά τις επιταγές των νόμων: *~ ληστή / εγκληματία / αντάρτη* || *κατηγορείται ότι υπέθαλψε τον δραπέτη* ΣΥΝ. συντηρώ, κρύβω ΑΝΤ. προδίδω, καταδίδω **2.** συμβάλλω έμμεσα στη διατήρηση ή την έξαψη (πάθους, αρνητικού συναισθήματος κ.λπ.), ενισχύω κρυφά (καταστροφική πράξη ή δραστηριότητα): *~ ταραχές / απειθαρχία / έχθρα / μίσος / τη φιλοδοξία / τη ματαιοδοξία κάποιου* || *η αντιπολίτευση υποθάλπει τις απεργίες των δημοσίων υπαλλήλων και των καθηγητών* || *με τα άρθρα του υποθάλπει το ενδιαφέρον τού κοινού για σκάνδαλα* ΣΥΝ. υποκινώ, υποδαυλίζω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποθάλπω* «θερμαίνω εσωτερικά» < *ὑπο-* + *θάλπω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

υπόθαλψη (η) [1841] **1.** η κρυφή παροχή τροφής και προστασίας (σε κάποιον) κυρ. κατά παράβαση των επιταγών των νόμων: *~ εγκληματία / τρομοκράτη* **2.** η έμμεση διατήρηση ή έξαψη πάθους, αρνητικού συναισθήματος, η κρυφή ενίσχυση (αρνητικού συναισθήματος ή καταστροφικής δραστηριότητας): *η ~ των ταραχών / τής έχθρας / τής απειθαρχίας* ΣΥΝ. υποκίνηση, υποδαύλιση, αναμόχλευση.

υπόθεμα (το) [μτγν.] {υποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** καθετί που τοποθετείται κάτω από (κάτι άλλο) και χρησιμεύει ως βάση ή υποστήριγμα ΣΥΝ. θεμέλιο, υπόστρωμα, υπόβαθρο **2.** ΙΑΤΡ. στερεό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που εισάγεται με το χέρι ή με τη βοήθεια ειδικού εργαλείου στον πρωκτό ή στον κολεό ΣΥΝ. υπόθετο **3.** ΒΟΤ. το κατώτερο τμήμα τού κορμού ενός δέντρου, το οποίο φέρει τις ρίζες και στο οποίο προσκολλάται το εμβόλιο κατά τον εμβολιασμό, δίνοντας νέο φυτό.

υποθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υποθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** θερμαίνω (κάτι) ελαφρώς, ζεσταίνω λίγο: *~ νερό* ΑΝΤ. υπερθερμαίνω **2.**

(μτφ.) συντηρώ ή ενισχύω κρυφά (συναίσθημα, πάθος, δραστηριότητα κ.λπ.) ΣΥΝ. υποκινώ, υποθάλπω, υποδαυλίζω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποθερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** πτώση τής θερμοκρασίας τού σώματος κάτω από το φυσιολογικό όριο, δηλ. κάτω από 36,5° Κελσίου, που παρατηρείται σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης στο ψύχος ή εμφανίζεται ως σύμπτωμα ορισμένων δηλητηριάσεων (λ.χ. από βαρβιτουρικά) ή λοιμωδών νοσημάτων, όπως λ.χ. η χολέρα, η σηψαιμία κ.ά.: *έχω / εμφανίζω* ~ ΑΝΤ. υπερθερμία, πυρετός **2.** ***τεχνητή υποθερμία*** τεχνητή ελάττωση τής θερμοκρασίας τού σώματος για τη μείωση τής αιμορραγίας και τη διευκόλυνση χειρουργικών επεμβάσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermia].

υποθερμικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την υποθερμία: ~ *σύμπτωμα* ΑΝΤ. υπερθερμικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζει υποθερμία: ~ *ασθενής* ΑΝΤ. υπερθερμικός **3.** ΓΕΩΛ. (α) (για πετρογενετικές και μεταλλογενετικές διεργασίες) αυτός που συντελείται σε συνθήκες σχετικά υψηλών θερμοκρασιών (300°-500° Κελσίου) και πιέσεων (β) ***υποθερμικό μετάλλευμα*** συγκέντρωση μεταλλικών ορυκτών, η οποία σχηματίζεται σε σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις από τη δράση υδατικών διαλυμάτων που περιέχουν μετάλλευμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermic].

υπόθερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που είναι λίγο θερμός, κάπως ζεστός ΣΥΝ. (καθημ.) ζεστούτσικος, χλιαρός ΑΝΤ. υπέρθερμος, θερμότατος, διάπυρος, καυτός **2.** ΓΕΩΛ. αυτός που έχει θερμοκρασία μικρότερη από 30° Κελσίου: ~ *νερό / (ιαματική) πηγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

υπόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** αυτό που υποθέτει κανείς, καθετί το οποίο εκλαμβάνει κανείς ως δεδομένο ή πραγματικό, για να καταλήξει σε συμπέρασμα· καθετί που χρησιμεύει ως βάση σκέψης, συζήτησης, ενέργειας κ.λπ.: *δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό, μια ~ κάνω* || *σωστή / εσφαλμένη ~* || *οι ~ μας επιβεβαιώθηκαν πλήρως* || *οι υποψίες σου βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, δεν έχουν πραγματική βάση* ΣΥΝ. εικασία· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***επί τη υποθέσει*** (*ἐπὶ τῇ ὑποθέσει*) αν υποτεθεί ότι..., αν δεχθούμε ως ενδεχόμενο ότι... (β) ***υπόθεση εργασίας*** υποθετική κατάσταση που για λόγους επαγγελματικούς ή επιστημονικούς αντιμετωπίζεται ως πραγματική, ώστε να εξεταστούν οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισής της **2.** (ειδικότ. στην επιστήμη) η ευρετική μέθοδος που συνίσταται στη διατύπωση αληθοφανούς εικασίας για την εξήγηση φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών κ.λπ. φαινομένων, η οποία πρέπει να επαληθευτεί με την παρατήρηση και το πείραμα και μπορεί να μετεξελιχθεί σε θεωρία, αν διαθέτει εύρος και ερμηνευτική επάρκεια: *διατυπώνω* ~ **3.** το αντικείμενο συζήτησης, ασχολίας, έρευνας, φροντίδας κ.λπ., κάθε ζήτημα που απασχολεί τον άνθρωπο: *αυτό που μου ζητάς δεν είναι εύκολη ~* || *δύσκολη / μεγάλη / ζόρικη ~* || *αυτό είναι δική σου ~, όχι δική μου* (δηλ. αφορά εσένα) || *αυτό είναι προσωπική μου ~ και δεν σε αφορά* || *αυτή είναι όλη κι όλη η ~!* || *το πρόστιμο είναι ασήμαντο, είναι ~ πέντε χιλιάδων δραχμών* || *οι συνομιλίες πήγαιναν καλά, αλλά όταν φθάσαμε στην ~ τού δανείου, διαφωνήσαμε* || *αυτό το σχέδιο είναι χαμένη ~· δεν πρόκειται να πετύχει* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα, πρόβλημα **4.** (ειδικότ.) σοβαρό ζήτημα που απασχολεί την κοινή γνώμη, τις σχέσεις μεταξύ των κρατών κ.λπ.: *η ~ των τηλεφωνικών υποκλοπών είναι στην επικαιρότητα* || *οι εξωτερικές ~ τής χώρας μας δεν πηγαίνουν καλά τον τελευταίο καιρό* || *τιμούμε όσους θυσιάστηκαν για την ~ τής ειρήνης και τής ελευθερίας* || *η ~ τής Κύπρου / τής Βοσνίας* ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα **5.** (ειδικότ.) το έργο που εκτελεί κάποιος, η επιχειρηματική ή άλλη δραστηριότητα (κάποιου): *πώς πάνε οι ~ σου;* || *έχω πολλές ~* (είμαι πολυάσχολος) ΣΥΝ. ασχολία, εργασία, δοσοληψία **6.** ΝΟΜ. το αντικείμενο δίκης ή/και η ίδια η δίκη: *η ~ σου θα εκδικαστεί την επόμενη εβδομάδα* || *κερδίζω / χάνω μια ~* || *~ απάτης / φόνου / διαζυγίου* **7.** το θέμα λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού έργου, ο μύθος περί τον οποίο πλέκεται το έργο: *το φιλμ αυτό έχει πρωτότυπη ~* || *διηγήσου μου, σε παρακαλώ, την ~ τής ταινίας* || *αισθηματική / αστυνομική / πολιτική ~* || *~ διηγήματος / μυθιστορήματος* ΣΥΝ. ιστορία, περιεχόμενο, σενάριο **8.** ΓΛΩΣΣ. δευτερεύουσα υποθετική πρόταση που αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου (σε αντιδιαστολή προς την *απόδοση*, βλ.λ.), λ.χ. στον υποθετικό λόγο *«αν μπορούσα να διαλέξω, θα προτιμούσα να μη δουλεύω»*, η πρόταση *«αν μπορούσα να διαλέξω»* είναι η υπόθεση **9.** ΦΙΛΟΛ. καθεμία από τις σύντομες συγγραφές των Αλεξανδρινών φιλολόγων, με τις οποίες εξέθεταν με συντομία και ανέλυαν σε γενικές γραμμές το περιεχόμενο αρχαίας τραγωδίας ή κωμωδίας, δίνοντας ταυτόχρονα και ορισμένα στοιχεία τής ταυτότητας τού έργου (λ.χ. πότε διδάχθηκε, ποιος ήταν ο χορηγός του κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόθεσις* < *ὑποτίθημι* (πβ. κ. *θέσις* - *τίθεμαι*)].

υποθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει ή διατυπώνεται μόνον ως υπόθεση, που δεν επιβεβαιώνεται από τα πράγματα: ~ *κίνδυνος / κέρδος / περίπτωση* ΣΥΝ. υποτιθέμενος, θεωρητικός ΑΝΤ. βέβαιος, υπαρκτός, πραγματικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελεί αποκύημα τής φαντασίας, που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα: ~ *φίλος / εχθρός / γονιός* ΣΥΝ. φανταστικός, ψεύτικος ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός **3.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει υπόθεση ή με τον οποίο εκφράζεται υπόθεση: ~ *σύνδεσμοι* (οι σύνδεσμοι *εάν, αν, σαν, άμα* τής Ν. Ελληνικής, με τους οποίους εισάγονται οι υποθετικές προτάσεις) || ~ *πρόταση* (δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με υποθετικό σύνδεσμο και αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου, αλλιώς «υπόθεση») || ~ *λόγος* (λογική ενότητα που αποτελείται από δύο προτάσεις, μία δευτερεύουσα υποθετική και μία κύρια, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αιτίου - αιτιατού, προϋποθέσεως - αποτελέσματος, λ.χ. *«αν είχα χρήματα, θα έκανα πολλά ταξίδια»*) **4.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***υποθετική κρίση*** κάθε κρίση τής οποίας το κύρος εξαρτάται από το κύρος άλλης κρίσης (β) ***υποθετικός συλλογισμός*** συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα εξάγεται από προτάσεις, εκ των οποίων η μία τουλάχιστον είναι υποθετική.
— **υποθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υπόθετο (το) ΙΑΤΡ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε στερεά μορφή και με σχήμα κυλίνδρου, κώνου ή σφαιριδίου, το οποίο εισάγεται στον οργανισμό από τον δακτύλιο τού πρωκτού ή τον κολεό των γυναικών για θεραπευτικούς σκοπούς και εκεί λειώνει σιγά-σιγά από τη θερμοκρασία και απορροφάται ΣΥΝ. υπόθεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόθετον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὑπόθετος* «ο τοποθετημένος από κάτω» < αρχ. *ὑποτίθημι* (βλ. κ. *θετός*)].

υποθέτω ρ. μετβ. {υπέθεσα, υπο-τίθεμαι (μτχ. υποτιθέμενος, -η, -ο), -τέθηκα, -τεθειμένος} **1.** θέτω νοερά (κάτι) ως δεδομένο, θεωρώ (κάτι) πραγματικό, μολονότι δεν έχει αποδειχθεί, προκειμένου ξεκινώντας από αυτό ως βάση να καταλήξω σε συμπέρασμα, να εξηγήσω απορία κ.λπ.: *αν υποθέσουμε ότι είναι ένοχος, τι στάση θα κρατήσουμε τότε;* || *αν υποθέσουμε ότι αυτό αληθεύει, τότε βρισκόμαστε σε πολύ δύσκολη θέση* **2.** (γενικότ.) κάνω εικασία, θεωρώ ή εκλαμβάνω (κάτι) ως πιθανό, εκφράζω εκτίμηση, γνώμη, πεποίθηση κ.λπ., που δεν αποδεικνύεται από τα πράγματα: ~ *ότι θα χιονίσει απόψε* || *ο γιατρός υπέθεσε ότι ο πυρετός οφείλεται σε γρίπη* || *σε αυτή την περίπτωση δεν ξέρει κανείς τι να υποθέσει* || *ξέρεις γιατί είμαι εδώ, υποθέτω* || *πρόκειται για τον υποτιθέμενο δράστη τής ληστείας* ΣΥΝ. εικάζω, νομίζω, πιστεύω, μαντεύω, φαντάζομαι **3.** (ειδικότ. το τριτοπρόσ. ***υποτίθεται***) τίθεται ως προϋπόθεση, θεωρείται δεδομένο ή πραγματικό, αν και δεν έχει αποδειχθεί: ~ *ότι πρέπει να τον στηρίξουμε στην προσπάθειά του* || ~ *ότι σε αυτή την ηλικία είναι αρκετά ώριμος, για να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτίθημι* < *ὑπο-* + *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

υποθήκευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΝΟΜ. η εγγραφή υποθήκης σε ακίνητο τού οφειλέτη ή τρίτου: *προκειμένου να του δώσουν δάνειο, προχώρησε στην ~ τής περιουσίας τους* **2.** (μτφ.) η υπονόμευση (κάποιου πράγματος), η εξάρτησή του από συνθήκες που δεν είναι ελέγξιμες, κατά τρόπον ώστε να κινδυνεύει: *είναι ανεπίτρεπτη η ~ τού μέλλοντος των παιδιών μας λόγω τής λανθασμένης διαχείρισης των οικονομικών τού κράτους*.

υποθηκεύσιμος, -η, -ο [1897] ΝΟΜ. (για ακίνητα) αυτός που είναι δυνατόν να υποθηκευθεί: ~ *σπίτι / οικόπεδο*.

υποθηκεύω ρ. μετβ. [1840] {υποθήκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ΝΟΜ. εγγράφω υποθήκη (βλ.λ.) σε ακίνητο: *αναγκάστηκε να υποθηκεύσει τα χωράφια του, για να πάρει το δάνειο που ήθελε* || ~ *σπίτι / οικόπεδο / διαμέρισμα* **2.** (μτφ.) η επιβάρυνση με δεσμεύσεις (συχνά δυσβάστακτες), που οδηγούν στην υπονόμευση: *κανείς δεν δικαιούται να υποθηκεύει το μέλλον τής χώρας με παροχές χωρίς φειδώ στο παρόν*.

υποθήκη (η) {υποθηκών} (λόγ.) **1.** ΝΟΜ. το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο-δανειστή εξουσία προνομιακής ικανοποιήσεως τής απαιτήσεώς του για την εξασφάλιση τής οποίας συστάθηκε η υποθήκη από το πλειστηρίασμα που θα προκύψει από την αναγκαστική εκποίηση (πλειστηριασμό) τού βαρυνόμενου με υποθήκη ακινήτου τού οφειλέτη ή τρίτου: *δάνειο με ~* || *βάζω / δίνω ~ το σπίτι μου / το οικόπεδό μου* || *διαγράφω / εξαλείφω / αίρω ~*· ΦΡ. ***βιβλίο υποθηκών*** το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται επισήμως οι υποθήκες **2.** (σπανιότ.) η συμβουλή που δίνεται μια για πάντα, ηθική επιταγή: *οι πρόγονοί μας μας άφησαν πολύτιμες ~ για το μέλλον* ΣΥΝ. παραίνεση, προσταγή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποθήκη* < *ὑποτίθημι* (βλ. κ. *θήκη*)].

υποθηκοφύλακας (ο) [1833] {υποθηκοφυλάκων} ΝΟΜ. δημόσιος λειτουργός, επιφορτισμένος με την καταχώριση των υποθηκών και των μεταγραφών στα ειδικά βιβλία τού υποθηκοφυλακείου και τη φύλαξη των βιβλίων αυτών.

υποθηκοφυλακείο (το) [1871] (εσφαλμ. *υποθηκοφυλάκιο*) η δημόσια υπηρεσία και το γραφείο στο οποίο φυλάσσονται τα βιβλία όπου εγγράφονται οι υποθήκες, οι μεταγραφές κ.ά.

υποθυρεοειδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. υπολειτουργία τού θυρεοειδούς αδένα, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή έκκριση θυρεοειδούς ορμόνης και τη μείωση τής περιεκτικότητας τού αίματος σε αυτήν, κατ' αντιδιαστολή προς τον υπερθυρεοειδισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothyroidism].

υποκαθιστώ ρ. μετβ. {υποκατέστησα, υποκα-θίσταμαι κ. -ώμαι, -αται..., υποκαταστάθηκα, υποκατεστημένος} (λόγ.) **1.** εγκαθιστώ (κάποιον) ή τοποθετώ (κάτι) στη θέση άλλου: *για λόγους υγείας υποκαταστήσαμε στη διατροφή μας το ζωικό λίπος με φυτικό* ΣΥΝ. αντικαθιστώ **2.** εγκαθιστώ τον εαυτό μου, τοποθετούμαι ο ίδιος στη θέση άλλου: *προς το παρόν ~ εγώ τον διευθυντή* ΣΥΝ. αντικαθιστώ, αναπληρώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκαθίστημι* < *ὑπο-* + *καθίστημι* (βλ. λ. *καθιστώ*)].

υποκαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-μτφ.) διεγείρω έντεχνα, ενισχύω κρυφά πάθος, πόθο, αρνητικό συναίσθημα κ.λπ.: ~ *μίσος* ΣΥΝ. υποδαυλίζω, υποκινώ, υποθάλπω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποκάμισο (το) → πουκάμισο

υποκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. περιορισμένη κατανάλωση προϊόντων, εμπορευμάτων κ.λπ. σε σύγκριση με την παραγωγή ή την προσφορά τους και σε σχέση με την αναμενόμενη ή προγραμματιζόμενη κατανάλωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underconsumption].

υποκατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εγκατάσταση προσώπου ή η τοποθέτηση πράγματος στη θέση άλλου: *~ ρόλων / καθηκόντων* ΣΥΝ. αντικατάσταση, αναπλήρωση **2.** ΝΟΜ. η τοποθέτηση προσώπου ή πράγματος στη θέση άλλου προσώπου ή πράγματος σύμφωνα με τον νόμο ή με σύμβαση των μερών: *~ κληρονόμου / αντιπροσώπου* **3.** ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία ή το αποτέλεσμα τής αντικατάστασης γλωσσικού στοιχείου (σε φωνολογικό, μορφολογικό ή σημασιοσυντακτικό επίπεδο) από ένα άλλο, λ.χ. στον διάλογο *«–Θα μου δείξεις το παλτό που αγόρασες; -Ναι, θα σου το δείξω»* έχουμε υποκατάσταση τής ονοματικής φράσης *«το παλτό»* από ένα κλιτικό (*«το»*) **4.** ΒΙΟΛ. η σταδιακή αντικατάσταση ενός είδους από μεταλλαγμένη μορφή του, φαινόμενο που παρατηρείται λ.χ. σε ορισμένα είδη εντόμων **5.** ΧΗΜ. χημική αντίδραση, κατά την οποία άτομο ή ομάδα ατόμων χημικής ένώσεως αντικαθίσταται από άλλο άτομο ή ομάδα ατόμων **6.** ΨΥΧΟΛ. ο μηχανισμός άμυνας τού «εγώ», με τον οποίο το άτομο αντικαθιστά μη εφικτή ή μη αποδεκτή επιθυμία, ενόρμηση, συναίσθημα, σκοπό κ.λπ. με κάτι άλλο πραγματοποιήσιμο ή περισσότερο αποδεκτό **7.** ΟΙΚΟΝ. η μερική αντικατάσταση παραγωγικού συντελεστή από κάποιον άλλον στην παραγωγική διαδικασία, χωρίς να επέλθει εξαιτίας αυτού μεταβολή τού παραγόμενου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκατάστασις* < *ὑποκαθίστημι* (βλ. κ. *κατάσταση*). Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. substitution].

υποκαταστασιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα υποκαταστάσεως ενός γλωσσικού στοιχείου από ένα άλλο σε παραδειγματικό επίπεδο (βλ. λ. *παραδειγματικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. substitutionality].

υποκαταστάτης (ο) {υποκαταστατών} **1.** αυτός που υποκαθιστά κάποιον **2.** ΒΙΟΛ. άτομο, ομάδα ή μόριο που αντικαθιστά ένα άλλο στη σύμπλοκη χημική ένωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκαταστάτης* < *ὑποκαθίσταμαι*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. substitute].

υποκατάστατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} καθετί που μπορεί να αντικαταστήσει κάτι άλλο ή παρέχεται στη θέση άλλου: *η μαργαρίνη είναι ~ τού βουτύρου* || *στα προγράμματα καταπολέμησης των ναρκωτικών η μεθαδόνη χρησιμοποιείται ως ~ τής ηρωίνης* || *αναζητεί σε κάθε γυναίκα που γνωρίζει ένα ~ τής μητέρας του.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *υποκατάστατος* (βλ.λ.)].

υποκατάστατος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που υποκαθιστά ή έχει υποκαταστήσει κάποιον, που έχει πάρει τη θέση του ΣΥΝ. αντικαταστάτης, αναπληρωτής (β) αυτός που έχει υποκατασταθεί από άλλον **2.** ΟΙΚΟΝ. ***υποκατάστατα αγαθά*** τα αγαθά στα οποία υπάρχει η δυνατότητα τής μερικής υποκατάστασης τού ενός από το άλλο, όπως είναι λ.χ. το βούτυρο και η μαργαρίνη **3.** (ειδικότ.) ***υποκατάστατο*** (το) βλ.λ. **4.** ***υποκατάστατος*** (ο) ΝΟΜ. ο δεύτερος κληρονόμος, αυτός που ορίζεται σε περίπτωση που ο πρώτος δεν αποδέχεται την κληρονομιά ή που δεν υπάρχει κατά την επαγωγή τής κληρονομιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκατάστατος* < *ὑποκαθίστημι* < *ὑπο-* + *καθίστημι* (βλ. κ. *καθιστώ*)].

υποκατάστημα (το) [1833] {υποκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} δευτερεύον κατάστημα επιχείρησης, το οποίο εξαρτάται από το κεντρικό και εδρεύει συνήθ. σε άλλη γεωγραφική περιοχή: *~ τράπεζας / εταιρείας* || *δίκτυο υποκαταστημάτων* ΣΥΝ. παράρτημα.

υποκατεστημένος, -η, -ο → υποκαθιστώ

υποκατέστησα ρ. → υποκαθιστώ

υποκατηγορία (η) [1896] {υποκατηγοριών} υποδιαίρεση μιας κατηγορίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subcategory].

υποκατηγοριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η σύνταξη ενός ρήματος, όσον αφορά στα επιτρεπτά και μη συμπληρώματά του (βλ. λ. *ρήμα*).

υποκάτω επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κάτω από κάτι: *~ τής κλίνης* ΑΝΤ. υπεράνω.

υπόκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπό-κειμαι, -κεισαι, -κειται, -κείμεθα, -κεισθε, -κεινται, μτχ. υποκείμενος, -η, -ο, παρατ. υπέκειτο, υπέκειντο} (λόγ.) **1.** (αρχαιοπρ.) κείμαι υπό, βρίσκομαι κάτω από (κάτι): *τα υποκείμενα στρώματα τού εδάφους υποχώρησαν και έγινε καθίζηση* ΑΝΤ. υπέρκειμαι· ΦΡ. ΝΟΜ. ***τα υπερκείμενα τοις υποκειμένοις*** *(τὰ ὑπερκείμενα τοῖς ὑποκειμένοις)* αξίωμα σύμφωνα με το οποίο ο ιδιοκτήτης εδάφους κατέχει και κάθε κτίσμα που βρίσκεται πάνω σε αυτό· (μτφ.) **2.** καθορίζομαι υποχρεωτικά (από κάτι που προβλέπεται) ή εξαρτώμαι από την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *αυτή η περίπτωση δεν υπόκειται στους συνηθισμένους κανόνες* || *υπόκειται στη διακριτική σας ευχέρεια να ικανοποιήσετε ή όχι το αίτημά μου* || *~ σε έλεγχο / σε ρυθμίσεις* **3.** είμαι επιδεκτικός σε κάτι, μπορώ να υποστώ (κάτι): *τα προϊόντα αυτά υπόκεινται σε αλλοιώσεις / σε φθορά* || *στη γλώσσα είναι λίγοι οι κανόνες που δεν υπόκεινται σε εξαιρέσεις* ΣΥΝ. επιδέχομαι, υφίσταμαι **4.** (ειδικότ.) χρησιμεύω ως υπόθεση, τίθεμαι ως βάση συλλογισμού, επιχειρήματος κ.λπ. **5.** ***υποκείμενο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποκειμενικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με το υποκείμενο (βλ.λ.), που προβάλλεται ως προσωπική αντίληψη ή απορρέει από την ατομική κρίση κάποιου, χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί με την πραγματικότητα: *~ γνώμη / άποψη / θέση / εντύπωση* ΣΥΝ. ατομικός, προσωπικός ΑΝΤ. αντικειμενικός **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που ανήκει στο υποκείμενο, δηλ. στο σκεπτόμενο ον, στην ατομική συνείδηση, που πηγάζει ή εκφράζεται από το υποκείμενο και δεν αποτελεί τμήμα τού φυσικού κόσμου ή τής αντικειμενικής πραγματικότητας ΑΝΤ. αντικειμενικός (β) αυστηρά ατομικός, αυτός που ανήκει σε ένα μόνο υποκείμενο και επιδέχεται μεταβολή ανάλογα με την προσωπικότητα, δηλ. τις προτιμήσεις, τις επιλογές και τους προσανατολισμούς αυτού τού υποκειμένου **3.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που αφορά σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο, δηλ. υποκείμενο, ή που είναι αναγνωρίσιμος σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο **4.** ΙΑΤΡ. ***υποκειμενικό σύμπτωμα*** σύμπτωμα που αισθάνεται ο ασθενής, αλλά δεν γίνεται αντιληπτό εξωτερικά. — **υποκειμενικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectif].

υποκειμενικότητα (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) το να είναι κάτι υποκειμενικό (βλ.λ.): *~ μιας γνώμης / μιας άποψης* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα **2.** (ειδικότ.) ο ιδιάζων τρόπος με τον οποίο σκέπτεται, αισθάνεται και ενεργεί κάθε άτομο, η εσωτερική υπόσταση τού ατόμου: *το έργο του αποτελεί έκφραση τής ~ του* ΣΥΝ. ατομικότητα, ιδιοσυγκρασία **3.** ΦΙΛΟΣ. η κατάσταση τού ανθρώπινου πνεύματος, όταν αυτό εξετάζει τα πράγματα μόνο από υποκειμενική άποψη και σε ατομικό επίπεδο, δηλ. αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα μέσω τής συνείδησής του και μόνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivité].

υποκειμενισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η άρνηση τής ύπαρξης αντικειμενικής πραγματικότητας και, κατά συνέπεια, αντικειμενικής αλήθειας· η αντίληψη ή η θεωρία σύμφωνα με την οποία η αλήθεια έχει μόνο υποκειμενική και όχι αντικειμενική αξία, δηλ. εξαρτάται απόλυτα από το υποκείμενο –το κάθε άτομο ξεχωριστά και τη συνείδησή του–, το οποίο αποτελεί και τη μοναδική πραγματικότητα **2.** (κατ' επέκτ.) το να κρίνει κανείς με βάση μόνο την προσωπική του άποψη, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τις γνώμες των άλλων: *το κείμενό του το χαρακτηρίζει ο ~· παρουσιάζει τον αρχηγό του μόνο με θετικές ιδιότητες, αγνοώντας επιδεικτικά όσα αρνητικά έχουν γραφεί γι' αυτόν* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivisme].

υποκείμενο (το) {υποκειμέν-ου | -ων} **1.** αυτό με το οποίο ασχολείται κανείς, το θέμα τού λόγου, τής συζήτησης, τής ασχολίας, τής φροντίδας κ.λπ.: *τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι το ~ τής μεγάλης αυτής έρευνας* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα **2.** (μειωτ.) πρόσωπο, άτομο: *σπουδαίο ~ είσαι και τού λόγου σου!* || *τι άθλιο ~!* **3.** ΓΛΩΣΣ. ο κύριος όρος τής πρότασης, που δηλώνει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα), αυτό που ενεργεί (στα ενεργητικά ρήματα) ή παθαίνει (στα παθητικά ρήματα) ή βρίσκεται σε μια κατάσταση (στα ουδέτερα ρήματα), λ.χ. *ο ήλιος είναι λαμπρός* (υποκείμενο *«ο ήλιος»*) || *πηγαίνω στο σχολείο / κοιμάμαι* (υποκείμενο *«εγώ»*) κ.λπ. (πβ. λ. *αντικείμενο, κατηγορούμενο*) **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) ατομικό και πραγματικό ον, το «εγώ» κάθε ανθρώπου, που έχει την ιδιότητα τού σκέπτεσθαι, τού γιγνώσκειν και τού βούλεσθαι, αναλογεί προς τη συνείδηση και απέναντι σε αυτό ο εξωτερικός κόσμος αποτελεί αντικείμενο (β) (στη Λογική) η έννοια τής κατηγορικής κρίσης, για την οποία αποφαίνεται κανείς· αυτό στο οποίο αποδίδεται το κατηγορούμενο ή το κατηγόρημα **5.** ΨΥΧΟΛ. (α) το άτομο ως αίτιο τού εαυτού του και ως φορέας των ψυχικών φαινομένων (β) το ον που υπόκειται σε παρατήρηση, δοκιμασία ή πείραμα **6.** ΝΟΜ. το πρόσωπο ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων • **7.** ΒΟΤ. υπόθεμα (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκείμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὑπόκειμαι*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. Ο φιλοσ. και ψυχολ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Subjectum].

υποκείμενος, -η, -ο ▸ υπόκειμαι

υποκελευστής (ο) [1858] ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, που αντιστοιχεί στον λοχία τού Στρατού Ξηράς και ο αντίστοιχος βαθμός.

υποκεφάλαιο (το) {υποκεφαλαί-ου | -ων} το κεφάλαιο που περιλαμβάνεται σε ένα άλλο ευρύτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subchapter].

υποκίνηση (η) [1870] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προτροπή και ενίσχυση (κάποιου), ώστε να προβεί σε αρνητική πράξη ή ενέργεια: *για το πραξικόπημα υπήρξε ~ από το εξωτερικό* || *ο όχλος με την καταλληλη ~ ξεσηκώθηκε και άρχισε να καταστρέφει σπίτια και καταστήματα* (πβ. λ. *παρακίνηση, παρότρυνση, ώθηση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

υποκινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής κινητικής δραστηριότητας, που μπορεί να οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (όπως λ.χ. ο ύπνος) είτε σε παθολογικά αίτια (όπως λ.χ. η μυϊκή αδράνεια ή οι νόσοι τού νευρικού συστήματος) είτε σε λήψη φαρμάκων (λ.χ. ηρεμιστικών).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypokinésie].

υποκινητής (ο) [1835], **υποκινήτρια** (η) [1897] {υποκινητριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που υποκινεί σε κάτι, που υποδαυλίζει ή τροφοδοτεί έμμεσα πάθος, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ.: *θα τιμωρηθούν οι ~ των ταραχών* || *οι ~ τής εξέγερσης / τής απεργίας / τής ανταρσίας* **2.** ΒΙΟΛ. κάθε εξωτερικό ερέθισμα (χημικό, μηχανικό, ηχητικό, οπτικό), που προκαλεί στα ζώα ως απόκριση ειδική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γερμ. Auslöser].

υποκινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υποκινείς... | υποκίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προτρέπω (κάποιον) σε πράξη ή ενέργεια, ενεργώ έτσι, ώστε να γίνει κάτι: *~ ανταρσία / επανάσταση* ΣΥΝ. παρακινώ, παροτρύνω, ωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, αποθαρρύνω **2.** διεγείρω έντεχνα, ενισχύω κρυφά: *θα συλληφθούν όσοι υποκινούν τις ταραχές* || *οι συνδικαλιστές που υποκινούν τις απεργίες έχουν τεθεί στο στόχαστρο τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. υποδαυλίζω, υποθάλπω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποκίτρινος, -η, -ο [1807] αυτός που έχει ελαφρά κίτρινο χρώμα.

υποκλείδιος, -α, -ο [1836] (λόγ.) ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από το οστό τής κλείδας (βλ.λ.): *~ αρτηρία / φλέβα / νεύρο / μυς.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-clavière].

υποκλέπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκλεψα, υπο-κλάπηκα (λογιότ. υπεκλάπην, -ης, -η.... μτχ. υποκλαπείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** κλέβω επιδέ-

ξια. ιδιοποιούμαι (κάτι) παρανόμως και με έντεχνο τρόπο: *η εταιρεία κατηγορείται ότι υπέκλεψε τεχνογνωσία και μεθόδους παραγωγής από τους ανταγωνιστές της* ΣΥΝ. οικειοποιούμαι, υπεξαιρώ **2.** (κατ' επέκτ.) αποσπώ (κάτι) παραπειστικά ή πετυχαίνω (κάτι) με αθέμιτο τρόπο: *υπέκλεψε την υπογραφή τού συνεταίρου του και τη χρησιμοποίησε για παράνομες συναλλαγές* **3.** (ειδικότ.) παρακολουθώ και ηχογραφώ παράνομα (τηλεφωνική συνδιάλεξη) με την τοποθέτηση ειδικού μηχανισμού στην τηλεφωνική συσκευή: ~ *συνομιλία / μήνυμα* || *η τότε κυβέρνηση υπέκλεπτε τα τηλέφωνα όχι μόνο τής αντιπολίτευσης, αλλά και των εσωκομματικών της αντιπάλων* **4.** (σπανιότ.) εξοικονομώ (κάτι), για να το διαθέσω αλλού.

υποκλινικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που δεν έχει εκδηλώσει συμπτώματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subclinical (νόθο σύνθ.)].

υποκλίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκλίθηκα} **1.** κλίνω το κεφάλι ή/και τον κορμό προς τα εμπρός (και σπανιότ. λυγίζω και το γόνατο), για να χαιρετίσω πρόσωπο και να του εκφράσω τον σεβασμό μου: ~ *μπροστά στη βασίλισσα* || *υποκλίθηκε μπροστά στην οικοδέσποινα και αποχώρησε διακριτικά* **2.** (μτφ.) δηλώνω υποταγή, περιέρχομαι στην εξουσία (κάποιου): ~ *μπροστά στη μοίρα* ΣΥΝ. υποτάσσομαι, υποκύπτω ΑΝΤ. αντιστέκομαι **3.** (μτφ.) αναγνωρίζω την αξία (κάποιου), παραδέχομαι την ανωτερότητά του (σε κάτι): ~ *μπροστά στο ταλέντο σας / στις γνώσεις σας* ΣΥΝ. θαυμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλίνω.*

υπόκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η προς τα εμπρός κλίση τού κεφαλιού και τού κορμού, ενίοτε σε συνδυασμό και με κάμψη τού γόνατος, που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια χαιρετισμού και εκφράζει βαθύ σεβασμό προς το χαιρετιζόμενο πρόσωπο: *κάνω ~ μπροστά σε εστεμμένο / αξιωματούχο* || *η νεαρή δεσποινίς έκανε υποκλίσεις με πολλή χάρη* || *όσο έμεινε στη δεξίωση, ήταν όλο κομπλιμέντα και υποκλίσεις προς τις κυρίες·* ΦΡ. **βαθιά υπόκλιση** βλ. λ. *βαθύς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

υποκλοπή (η) [1840] **1.** η παράνομη ιδιοποίηση, με τρόπο που να μη μπορεί να γίνει αντιληπτή: ~ *βιομηχανικών μυστικών / τεχνογνωσίας / απόρρητων πληροφοριών* ΣΥΝ. υπεξαίρεση **2.** η παράνομη παρακολούθηση και ηχογράφηση τηλεφωνικής συνδιάλεξης (*τηλεφωνική υποκλοπή*) με ειδικό μηχανισμό που τοποθετείται στην τηλεφωνική συσκευή («κοριό»): *οι κασέτες που δόθηκαν στη δημοσιότητα ήταν προϊόν υποκλοπής.*

υποκλυσμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η έγχυση υγρού στο παχύ έντερο διά μέσου τού πρωκτού, που γίνεται για απομάκρυνση τού περιεχομένου των εντέρων ή για άλλους σκοπούς· το κλύσμα.

υποκόμης (ο) [1809] {-η κ. -ητα | -ητες, -ήτων}, **υποκόμισσα** (η) [1860] {δύσχρ. υποκομισσών} (λόγ.) ευγενής σε διάφορες χώρες, ο οποίος κατατάσσεται ιεραρχικά αμέσως κάτω από τον κόμη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viscount].

υποκόπανος (ο) [1889] το πίσω μέρος τού κοντακίου των φορητών πυροβόλων όπλων: *στηρίζω το ντουφέκι στον τοίχο με τον ~* || *κτυπώ με τον ~* ΣΥΝ. κόπανος.

υποκορισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. μορφολογική και λεξιλογική λειτουργία τής γλώσσας, μέσω τής οποίας εκφράζεται πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση τής σημασίας τής πρωτότυπης λέξης· σμίκρυνση παρατηρείται σε σχηματισμούς όπως: *βουνό – βουναλάκι, συμπλοκή – μικροσυμπλοκή.* υποκορισμός (με την έννοια τής οικειότητας, τής συμπάθειας, τής αγάπης κ.λπ. ή και, αντίθετα, τής μείωσης, τής περιφρόνησης, τής απέχθειας κ.λπ.) σε σχηματισμούς όπως: *σκυλί – σκυλάκι, γέρος - γεροντάκι, σπίτι – χαμόσπιτο, σκάφος – σκαφάκι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκορισμός* < *ὑποκορίζομαι* «χρησιμοποιώ υποκοριστικές ή χαϊδευτικές λέξεις» < *ὑπο-* + *κορίζομαι* «θωπεύω, χαϊδεύω» < *κόρη*].

υποκοριστικό (το) ΓΛΩΣΣ. **1.** μόρφημα ή γενικότ. λεξιλογικό στοιχείο που επιτελεί τη λειτουργία τού υποκορισμού, λ.χ. *παιδ-***άκι**, *αυλ-***ίτσα**, *νοστιμ-***ούλης**, *ηγεμον-***ίσκος**, **χαμό-***σπιτο*, **υπο-***κίτρινος*, *λιγ-***ουλ-άκι**, **μικρή** *κουζίνα* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η λέξη που έχει σχηματιστεί με τη διαδικασία τού υποκορισμού: *παιδούλα, τραγουδάκι, κουκλίτσα.*

υποκοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υποκορισμό ΣΥΝ. σμικρυντικός, χαϊδευτικός.

> **υποκοριστικά – σμικρυντικά.** Στις περισσότερες γλώσσες, και κατεξοχήν στην Ελληνική και σε ορισμένες άλλες γλώσσες τής Μεσογείου, χρησιμοποιείται σε ευρεία έκταση ο **υποκορισμός**, παράγωγες δηλ. και σύνθετες λέξεις που δηλώνουν πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση. Έτσι λ.χ. ένα **τραπέζι** μπορεί να είναι μεγάλο ή να είναι μικρό. Στη β' περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για *«ένα μικρό τραπέζι»*, να λεξικοποιήσουμε δηλ. τη δήλωση τής σμίκρυνσης, ή να μιλήσουμε για *«ένα τραπεζάκι»*, γραμματικοποιώντας με το παραγωγικό επίθημα **-άκι** τη δήλωση τής σμίκρυνσης. Σε μερικές περιπτώσεις μπορούμε να δηλώσουμε τη σμίκρυνση και με άλλον τρόπο, με τη χρήση σύνθετης λέξης με α' συνθετικό το **μικρο-**: *μαγαζί – μικρομάγαζο, ιδιοκτήτης – μικροϊδιοκτήτης, καταθέτης - μικροκαταθέτης* κ.τ.ό. Τα παράγωγα τα σύνθετα που δηλώνουν πραγματική σμίκρυνση, ονομάζονται **σμικρυντικά** (deminutiva) ή και **υποκοριστικά**. Ωστόσο, ο β' όρος, ο όρος **υποκοριστικά** (hypocoristica, από το αρχ. ελλην. **υποκορισμός**, που προήλθε από το αρχ. ρ. **υποκορίζομαι** «μιλώ με αγάπη, μιλώ χαϊδευτικά») είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται για παράγωγα ή σύνθετα που δηλώνουν ένα άλλο είδος σμίκρυνσης, τη *συναισθηματική σμίκρυνση.* Λέγοντας *σπιτάκι, αυτοκινητάκι, μαννούλα, παιδάκι, μυτίτσα* κ.τ.ό., δεν πρόκειται πραγματικά για μικρών διαστάσεων σπίτι ή για μικρό αυτοκίνητο κ.λπ., αλλά για γλωσσικό μηχανισμό με τον οποίο εκφράζουμε τρυφερότητα, αγάπη, στενότερη συναισθηματική σχέση με ό,τι δηλώνει η υποκοριζόμενη λέξη. Πλήθος επιθημάτων και πολλά α' συνθετικά χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική, για να δηλώσουν πραγματική και συναισθηματική σμίκρυνση. Παραδείγματα: υποκοριστικά επιθήματα: **-άκι, -ίτσα, -ούλα, -ούλης, -άκος, -έλλι, -ούτσικος, -ούλικος, -ίακος, -ίδιο** κ.λπ.· υποκοριστικά α' συνθετικά (προθήματα): **μικρο-, χαμο-, ψευτο-, υπο-** κ.ά.

υπόκοσμος (ο) {υποκόσμου | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από ανηθικότητα, παρασιτισμό ή εγκληματική δράση και ζουν στο περιθώριο τής κοινωνίας: *άνθρωπος τού ~* ΣΥΝ. αποβράσματα τής κοινωνίας, κατακάθια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underworld].

υποκουλτούρα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** το σύνολο των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών ενός τμήματος πληθυσμού ή μιας κοινωνικής ομάδας, που διακρίνεται από τον γενικότερο πολιτισμό στον οποίο ανήκει ως προς τη γλώσσα, την ενδυμασία, τις αξίες, τους κοινωνικούς κανόνες κ.λπ.: *η ~ των νέων* || *η ~ των Ινδιάνων / των μαύρων τής Αμερικής* ΣΥΝ. υποπολιτισμός **2.** κάθε αποκλίνουσα κουλτούρα (σε σχέση με την κυρίαρχη), που αναπτύσσεται από ομάδες κοινωνικές, κυρ. νεανικές, με κύρια χαρακτηριστικά την απόκλιση στο ντύσιμο, στις μουσικές προτιμήσεις, στους τρόπους ψυχαγωγίας, στο ύφος και στον κώδικα ομιλίας κ.ά. (χούλιγκαν, μηχανόβιοι, πανκ κ.λπ.) **3.** (κακόσ.) η χαμηλής αισθητικής ποιότητας πολιτιστική παραγωγή: *η ~ των Μ.Μ.Ε.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subculture. Βλ. κ. *υποπολιτισμός*].

υποκρίνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκρίθηκα} **1.** συμπεριφέρομαι με τρόπο προσποιητό, προσπαθώ να φανώ διαφορετικός από αυτό που πραγματικά είμαι ή να υποκρύψω τις σκέψεις και τα αισθήματά μου: ~ *τον καλό / τον άγιο / τον αδιάφορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι, παίζω θέατρο **2.** (κυριολ.) υποδύομαι ρόλο σε θεατρικό έργο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπόδυση ενός θεατρικού ρόλου ΣΥΝ. ηθοποιία **2.** (μτφ.) η προσποίηση, η υποκρισία.

υποκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια κάποιου να μην εμφανίσει τον πραγματικό εαυτό του και να παρουσιάσει μια ψεύτικη εικόνα για τις ιδέες, τα συναισθήματα και τις προθέσεις του: *η κοινωνική ~* (η συμβατική κοινωνική συμπεριφορά, η φαινομενική αποδοχή κανόνων και αξιών, που δεν εφαρμόζονται στην πράξη) ΣΥΝ. προσποίηση, ανειλικρίνεια, φαρισαϊσμός ΑΝΤ. ειλικρίνεια.

υποκριτής (ο) [αρχ.], **υποκρίτρια** (η) [1835] {υποκριτριών} **1.** πρόσωπο που φέρεται με υποκρισία ΑΝΤ. ειλικρινής **2.** (στο θέατρο) ο ηθοποιός.

υποκριτική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού ηθοποιού, τα μέσα (εκφράσεις προσώπου, κίνηση, λόγος κ.λπ.) και ο τρόπος με τον οποίο τα χρησιμοποιεί, για να ενσαρκώσει έναν ρόλο (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση): *ταλέντο υποκριτικής.*

υποκριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φανερώνει υποκρισία: ~ *συμπεριφορά / ενθουσιασμός / ευσέβεια / χαμόγελο* ΣΥΝ. πλαστός, προσποιητός, επιτηδευμένος ΑΝΤ. απροσποίητος, ανυπόκριτος, ανεπιτήδευτος **2.** (στο θέατρο) αυτός που σχετίζεται με την υποκριτική: ~ *ταλέντο / ικανότητα / τέχνη.* — **υποκριτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **υποκριτικότητα** (η).

υπόκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} η συνοδία με μουσική (προβολής, κινηματογραφικού έργου, θεατρικής παράστασης, απαγγελίας κ.ά.): *εργάζονται με μουσική ~* || *προβλήθηκαν έργα τού βωβού κινηματογράφου με μουσική ~.*

υποκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρουσα} συνοδεύω με μουσική.

υποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρυψα} αποκρύπτω, δεν φανερώνω (κάτι) σκόπιμα: *η πράξη αυτή υποκρύπτει δόλο* ΣΥΝ. κρύβω, καλύπτω ΑΝΤ. αποκαλύπτω, εμφανίζω. — **υπόκρυψη** (η) [μτγν.].

υποκύανος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι ελαφρά κυανός ΣΥΝ. γαλαζωπός.

υποκύπτω ρ. αμετβ. {υπέκυψα} **1.** υποχωρώ σε (κάποιον/κάτι), κάνω τελικά (κάτι που αρχικά δεν δεχόμουν ή δεν ήθελα): ~ *στις πιέσεις / στις επιθυμίες / στις αξιώσεις / στις προκλήσεις κάποιου / στον πειρασμό / στη βία* ΣΥΝ. ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι· ΦΡ. (μτφ.) **υποκύπτω στα τραύματά μου / στο μοιραίο** πεθαίνω **2.** (ειδικότ.) υποτάσσομαι, ηττώμαι: *υπέκυψε εύκολα στην ανωτερότητα τού αντιπάλου του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκύπτω*, αρχική σημ. «σκύβω από κάτω υποτάσσομαι», *< ὑπο- + κύπτω* (βλ. λ. *σκύβω*)].

υποκυτταρικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **υποκυτταρικά οργανίδια** το σύνολο των μορφολογικά και λειτουργικά διαφοροποιημένων σχηματισμών τού κυττάρου, π.χ. μιτοχόνδρια (βλ.λ.).

υπόκωφος, -η, -ο [αρχ.] (για ήχο) αυτός που μόλις ακούγεται, σαν να προέρχεται από βάθος: ~ *θόρυβος* ΣΥΝ. βαθύς.

υπολαμβάνω ρ. μετβ. {υπέλαβα, μτχ. υπολαβών, -ούσα, -όν} **1.** (αρχαιοπρ.-σπάν.) νομίζω, θεωρώ **2.** απαντώ διακόπτοντας κάποιον που μιλάει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπολαμβάνω* < *ὑπο-* + *λαμβάνω.* Όταν αναφερόταν σε συζητήσεις, το ρ. είχε εξαρχής τη σημ. «ερμηνεύω τα λεγόμενα με συγκεκριμένο τρόπο, διατυπώνω μια υπόθεση, ένα συμπέρασμα»].

υπολανθάνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. υπολανθάνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, βρίσκομαι σε λανθάνουσα κατάσταση: *στα λεγόμενά του υπολανθάνει κάποια πικρία για τη συμπεριφορά των άλλων* ΣΥΝ. υποκρύπτομαι, υποβόσκω ΑΝΤ. είμαι φανερός.

υπόλειμμα (το) {υπολείμμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που μένει ως

υπόλοιπο: ~ *φαγητού* / *καφέ* || ~ *αρχαίων πολιτισμών* ΣΥΝ. απομεινάρι, κατάλοιπο. — **υπολειμματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόλειμμα* < *υπολείπω*].

υπόλειμμα: συνώνυμα. Ο γενικός όρος, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτερα για κάτι που απομένει ως υπόλοιπο, είναι η (αρχ. ήδη) λ. **υπόλειμμα** (από το ρ. **υπολείπ-ω / -ομαι**), σύνηθες και στον πληθ. **υπολείμματα**. Στην αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε πολύ (από τον Ευριπίδη και εξής) και η λ. **λείψανον** (από το **λείπω**), σημαίνοντας τόσο το απομεινάρι γενικά, όσο και ό,τι απομένει από τον άνθρωπο όταν φύγει από τη ζωή, τον νεκρό ειδικότερα. Στους μετέπειτα χρόνους περιορίστηκε βαθμηδόν μόνο στη β' αυτή σημασία: **λείψανα** «τα οστά θανόντος, ιδίως αγίου» – *λείψανο* «ο νεκρός» (ή μτφ. «σαν νεκρός»). Τη θέση τής λ. *λείψανο*, στην πιο γενική και βιωματική σημασία της, πήρε τους μεσαιωνικούς χρόνους η λ. **απομεινάρι(ον)** (< *απόμεινα* < *απομένω*), ενώ η νεότ. λ. **απολειφάδι** (< *από* + **λειφάδιον* < *λείπω*) δήλωσε ειδικότερα «τα απόνερα με σμήγμα σαπουνιού, τις σαπουνάδες» και μτφ. «τον ισχνό, λιπόσαρκο άνθρωπο», τα «οιονεί υπολείμματα ανθρώπου»! Κατά τα πολλά ουσιαστικά σε -*άδι* (*πετράδι, σκοτάδι, ρημάδι, ψεγάδι* κ.λπ.), το *απομεινάρι* μεταπλάστηκε και σε **απομεινάδι**. Με τη σημασία τού «υπολοίπου, αυτού που έχει απομείνει» χρησιμοποιείται και η λέξη **κατάλοιπο**, η οποία στον πληθυντικό εξειδικεύεται και στη σημασία των «υπολοίπων από μια χημική διεργασία» (*ραδιενεργά κατάλοιπα*) ή «τού μέρους ή όλου τού αρχείου συγγραφέα ο οποίος πέθανε» (*τα κατάλοιπα τού Πέτρου Βλαστού*).

υπολείπομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υπολείφθηκα} **1.** μένω ως υπόλοιπο: *υπολείπεται ακόμη πολλή προσπάθεια, για να τους φτάσουμε στην τεχνολογία* || *υπολείπονται δέκα μέρες μέχρι τις εξετάσεις* **2.** (συνεκδ. κ. μτφ.) βρίσκομαι σε μειονεκτική θέση, υστερώ: *η χώρα μας υπολείπεται σε πολλούς τομείς έναντι των ανεπτυγμένων κρατών* || *δεν υπολείπεται των άλλων σε ποιότητα* / *σε θάρρος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υπολειτουργικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ελλιπής λειτουργικότητα, η ανεπαρκής ανταπόκριση κάποιου στον ρόλο που έχει: *η ~ των διανοουμένων ευνοεί την επιβολή τής κουλτούρας τού «τίποτα»*.

υπολειτουργώ ρ. αμετβ. {υπολειτουργείς... | υπολειτούργησα} λειτουργώ ελλιπώς, με μειωμένη απόδοση ή παραγωγικότητα, δεν ανταποκρίνομαι επαρκώς στον ρόλο μου: *οι υπηρεσίες τής νομαρχίας υπολειτουργούν* || *το υγειονομικό κέντρο υπολειτουργεί λόγω ελλείψεων σε προσωπικό και εξοπλισμό* || (μτφ.) *οι διανοούμενοι υπολειτουργούν στις μέρες μας* || (ΙΑΤΡ.) *όταν κάποιος αδένας υπολειτουργεί, προκαλούνται οργανικές ανωμαλίες*. — **υπολειτουργία** (η).

υπόλευκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν λευκός ΣΥΝ. ασπριδερός.

υπολήμμα (το) {υπολήμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υποτεταγμένο λήμμα σε λεξικό, το οποίο αποτελεί παράγωγο (συνήθ.) ή ομόρριζο (σπάν.) τού βασικού λήμματος και καλύπτεται από τον ορισμό του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-entry].

υπολήπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [1837] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) τρέφω ιδιαίτερη εκτίμηση για κάποιον: *τον υπολήπτονται όλοι οι συνάδελφοί του* ΣΥΝ. σέβομαι, εκτιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *υπόληψη* (υποχωρητ.)].

υπόληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η εκτίμηση, ο σεβασμός που έχουμε (για κάποιον): *έχω σε μεγάλη ~ κάποιον* || *πέφτω στην ~ κάποιου* (δεν με εκτιμά πλέον) || (λόγ.) *μεθ' υπολήψεως* (με υπόληψη) ΑΝΤ. ανυποληψία **2.** η καλή φήμη, το καλό όνομα: *καταστρέφω* / *χάνω την ~ μου* || *σπιλώνω την ~ κάποιου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόληψις* < *υπολαμβάνω*, στη σημ. «θεωρώ (κάποιον)» (βλ. κ. *λήψη*)].

υπολογίζω ρ. μετβ. {υπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) λογαριάζω: ~ *δαπάνη* / *ζημία* / *κόστος* / *περιουσία* / *απόσταση* || ~ *την ταχύτητα* / *την ορμή* / *την απόσταση* (β) εκτιμώ κατά προσέγγιση: ~ *ότι ο αριθμός των θεατών δεν πρέπει να ξεπερνά τις δέκα χιλιάδες* || *δεν υπολόγισα σωστά το βάρος* || (+ αριθμητ.) *οι υποψήφιοι υπολογίζονται στους 15.000* • **2.** (+σε) βασίζομαι, στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι): *μπορώ να ~ σε σένα;* / *στη βοήθειά σου;* • **3.** συμπεριλαμβάνω, κατατάσσω: *τον ~ ανάμεσα στους φίλους μου* **4.** (μτφ.) λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: *πρέπει να υπολογίσουμε κάθε ενδεχόμενη εξέλιξη* **5.** εκτιμώ (για μελλοντική πράξη ή κατάσταση): ~ *να έχω τελειώσει σε μια εβδομάδα* || *αλλιώς τα είχα υπολογίσει και αλλιώς μου ήρθαν τα πράγματα* || *υπολογίζεται ότι τα εισιτήρια θα εξαντληθούν* • **6.** θεωρώ (κάποιον) σημαντικό πρόσωπο, τον σέβομαι ή/και τον φοβάμαι: *είναι ο ισχυρότερος οικονομικός παράγοντας τής χώρας και όλοι οι βουλευτές τον υπολογίζουν*· ΦΡ. ***δεν υπολογίζω κανέναν (και τίποτε)*** δεν δίνω σημασία σε κανέναν (και σε τίποτα), αψηφώ τους πάντες: *όταν θέλω να πετύχω τον σκοπό μου, ~!* || *Δεν ντρέπεσαι να βρίζεις μπροστά στον καθηγητή σου: Δεν υπολογίζεις κανέναν;* **7.** (μτφ. η μτχ. **υπολογισμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει μελετηθεί και σχεδιαστεί για συγκεκριμένο σκοπό από πριν: *ήταν μια καλά ~ ενέργεια, που αποσκοπούσε στην υπονόμευση τού κυβερνητικού έργου* (β) ακριβής: *με μια ~ μπαλιά βρήκε τον συμπαίκτη του στην άλλη άκρη τού γηπέδου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπολογίζομαι* «τοποθετώ χρήματα στον λογαριασμό κάποιου - λαμβάνω υπ' όψιν» < *υπο-* + *λογίζομαι* (βλ.λ.)].

υπολογίσιμος, -η, -ο [1840] **1.** αυτός που μπορεί να υπολογιστεί: ~ *αποτέλεσμα* **2.** (μτφ.) σημαντικός: ~ *δαπάνη* / *αντίπαλος* / *ομάδα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ικός*.

υπολογισμός (ο) [μτγν.] **1.** η εκτέλεση μαθηματικών πράξεων: *μικρούπολογιστής για την ταχύτερη εκτέλεση των ~* || *ένα καινούργιο πρόγραμμα για τον ~ των εξόδων τής εταιρείας* **2.** ο προσδιορισμός τού αριθμού (προσώπων, πραγμάτων), μιας ποσότητας, τής αξίας κ.λπ. (συνήθ. με εμπειρικό ή πρόχειρο τρόπο): *ο ~ τής αξίας ενός πίνακα* || *με δικούς μου ~ η ζημιά δεν πρέπει να ξεπερνά τις διακόσιες χιλιάδες* || *σύμφωνα με πρόχειρους ~, τα χρήματα που παίχτηκαν στο καζίνο τον τελευταίο μήνα ξεπερνούν τα εκατό εκατομμύρια* ΣΥΝ. λογαριασμός· ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω έξω στους υπολογισμούς μου*** κάνω λάθος στις εκτιμήσεις μου, δεν επαληθεύομαι από τις εξελίξεις ή τα αποτελέσματα: *περιμέναμε να κερδίσουμε πέντε έδρες στην επαρχία, αλλά πέσαμε έξω στους υπολογισμούς μας* **3.** (μτφ.) ***υπολογισμοί*** (οι) η σκοπιμότητα, η υστεροβουλία: *δεν θέλω υπολογισμούς στις σχέσεις μας· προέχει η ειλικρίνεια*.

υπολογιστής (ο) [1840], **υπολογίστρια** (η) {υπολογιστριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που ενεργεί με βάση τα ιδιοτελή του συμφέροντα ΣΥΝ. συμφεροντολόγος • **2.** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (συντομ. Η/Υ) (βλ. λ. *ηλεκτρονικός*)· ΦΡ. (α) ***προσωπικός υπολογιστής*** (συντομ. P.C.) μικρού μεγέθους υπολογιστής, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο σπίτι (για επεξεργασία κειμένων, λογιστικές πράξεις και παιχνίδια), αλλά και για μικροεφαρμογές στο γραφείο (πβ. λ. *μικρούπολογιστής, μικροεπεξεργαστής*) (β) ***φορητός υπολογιστής*** μικρού μεγέθους υπολογιστής, που λειτουργεί με μπαταρία και με ρεύμα, με δυνατότητες προσωπικού υπολογιστή, το σχήμα τού οποίου θυμίζει μικρό βαλιτσάκι, το ένα φύλλο του ανοίγει προς τα πάνω και περιέχει την οθόνη, ενώ στο κάτω βρίσκεται το πληκτρολόγιο και ο ενσωματωμένος μικροεπεξεργαστής **3.** μηχανή (συνήθ. μικρού μεγέθους) για απλές αριθμητικές πράξεις ή πιο σύνθετους μαθηματικούς υπολογισμούς: ~ *τσέπης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *ηλεκτρονικός* / *προσωπικός υπολογιστής* (< αγγλ. [personal] computer), *φορητός υπολογιστής* (< αγγλ. portable computer), *υπολογιστής (τσέπης)* (< γαλλ. calculateur)].

υπολογιστικός, -ή, -ό [1875] **1.** αυτός που αναφέρεται στον υπολογισμό: ~ *άνθρωπος* / *μηχανή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές: ~ *γλωσσολογία*. — **υπολογιστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

υπόλογος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να δώσει λόγο για ενέργειές του: *η κυβέρνηση είναι ~ ενώπιον τού λαού* || *είναι ~ για τα εγκλήματά του*.

υπόλοιπο (το) {υπολοίπ-ου | -ων} **1.** (α) ό,τι απομένει από ένα σύνολο: ~ *χρημάτων* || *πιστωτικό* / *χρεωστικό* ~ || *έχω να πληρώσω ένα ~ τής δόσης τού δανείου* || *το ~ τού τραπεζικού μου λογαριασμού* (β) ***λογιστικό υπόλοιπο*** η διαφορά μεταξύ πίστωσης και χρέωσης **2.** ΜΑΘ. ο αριθμός που απομένει στην πράξη τής διαίρεσης, όταν ένας αριθμός διαιρεθεί από έναν άλλον, λ.χ. αν διαιρέσουμε το 10 με το 3, μένει υπόλοιπο 1, αλλά και όταν διαιρέσουμε το 12 με το 4, το υπόλοιπο είναι 0.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *υπόλοιπος*].

υπόλοιπος, -η, -ο αυτός που απομένει από ένα σύνολο: *η Ιρλανδία συμφώνησε με την πρόταση τής Ελλάδας, οι ~ χώρες όμως διαφώνησαν* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ περάστε αύριο να πληρωθείτε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόλοιπος* < *υπο-* + *λοιπός* (βλ.λ.)].

υπολοχαγός (ο/η) [αρχ.] αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπομάζιος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που τοποθετείται ή βρίσκεται κάτω από τον μαστό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπομάζιος* < *υπο-* + -*μάζιος* < αρχ. *μαζός* (< **μαδ-jός*), άλλος τ. τού αρχ. *μαστός* (βλ.λ.)].

υπό μάλης επίρρ. φρ. (λόγ.) κάτω από τη μασχάλη: *το άγημα είχε παραταχθεί με τα όπλα ~ για την κηδεία τού στρατηγού* ΣΥΝ. παραμάσχαλα.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *υπό μάλης* < αρχ. *μάλη*, συγκεκομμ. τ. (τής καθομιλουμένης γλώσσας) τού ουσ. *μασχάλη* (βλ.λ.)].

υπομειδίαμα (το) [μτγν.] {υπομειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} το ελαφρό, αδιόρατο χαμόγελο.

υπομειδιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπομειδιάς... | υπομειδίασα} χαμογελώ ελαφρά, χωρίς να σχηματίζεται εμφανώς χαμόγελο.

υπομένω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέμεινα} δέχομαι με υπομονή, υποφέρω με καρτερία: ~ *αδιαμαρτύρητα* / *καρτερικά* || ~ *βάσανα* / *συμφορές* / *δυσκολίες* / *βασανιστήρια* ΣΥΝ. ανέχομαι, εγκαρτερώ ΑΝΤ. ανυπομονώ, απαυδώ, δυσανασχετώ.

υπομηχανικός (ο/η) [1833] πρόσωπο που παλαιότερα είχε πτυχίο τής Σχολής Υπομηχανικών (από το λεγόμενο «Μικρό Πολυτεχνείο»), το οποίο του παρείχε περιορισμένο δικαίωμα υπογραφής σχεδίων (οικοδομικών, μηχανικών κ.ά.).

υπομιμνήσκω ρ. μετβ. {υπέμνησ-α, -θην, -ης, -ης...} (λόγ.) υπενθυμίζω: *πρέπει να υπομνησθεί ότι προσέφερε πολλά στον αγώνα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπομιμνήσκω* < *υπο-* + *μιμνήσκω* < θ. *μνη-* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), βλ. λ. *μνήμη*].

υπομισθώνω ρ. μετβ. {υπομίσθω-σα, -θηκα, -μένος} ΝΟΜ. μισθώνω πράγμα από τρίτον, το οποίο κατέχει εκείνος ήδη ως μισθωτής.

υπομίσθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η περαιτέρω μίσθωση τού πράγματος που κατέχει κάποιος ως μισθωτής σε τρίτο πρόσωπο (βλ. λ. *μίσθωση*).

υπομισθωτής (ο) [μτγν.], **υπομισθώτρια** (η) {υπομισθωτριών} ΝΟΜ. πρόσωπο που υπομισθώνει πράγμα.

υπόμνημα (το) {υπομνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** γραπτή αναφορά που απευθύνεται σε πρόσωπο ή αρχή, με σκοπό τη γνωστοποίηση καταστάσεων ή γεγονότων: *ο πρώην υπουργός έστειλε ~ στον πρωθυπουργό* **2.** ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) έγγραφο που χρησιμοποιείται στις διακρατικές σχέσεις και περιέχει απόψεις, επιχειρήματα, προτάσεις και διεκδικήσεις κράτους ή διεθνούς οργανισμού: *η Ελλάδα κατέθε-*

σε σχετικό ~ στον Ο.Η.Ε. **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) το σύνολο των ερμηνευτικών σχολίων σε κείμενα (αρχαίων συνήθ.) συγγραφέων: *υπομνήματα στον Πλάτωνα / στον Αριστοτέλη* (β) ***κριτικό υπόμνημα*** (λατ. apparatus criticus) (κυρ. για αρχαία, μεσαιωνικά ή παλαιότερα κείμενα) σύνολο συμβόλων και στοιχείων που δίνουν πληροφορίες στον ειδικό (φιλόλογο) και τον αναγνώστη για το κείμενο το οποίο συνοδεύουν (για τη χειρόγραφη παράδοση, τους διαφορετικούς τύπους που παραδίδονται, τις προτάσεις και διορθώσεις άλλων φιλολόγων κ.ά.). — **υπομνηματικός,** -ή, -ό [μτγν.], **υπομνηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόμνημα* < *υπομιμνήσκω* (βλ.λ.). Στη διπλωματική γλώσσα η λ. αποδίδει το λατ. memorandum].

υπομνηματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπομνημάτισ-α, -τηκα, -μένος} ΦΙΛΟΛ. καταρτίζω υπόμνημα (βλ.λ., σημ. 3): *ένας φιλόλογος που υπομνημάτισε τον Όμηρο.* — **υπομνηματισμός** (ο) [μτγν.], **υπομνηματιστής** (ο) [μτγν.].

υπόμνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η υπενθύμιση: *του έγραψα προς ~* (για να του θυμίσω) || *αυτό το μνημείο λειτουργεί ως διαρκής ~ τού αγώνα για την ελευθερία* || *υπηρεσία αφύπνισης και υπομνήσεων τού Ο.Τ.Ε.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόμνησις* < *υπομιμνήσκω* (βλ.λ.)].

υπομνηστικός, -ή, -ό (λόγ.) (+γεν.) αυτός που γίνεται για να υπενθυμίσει: *η δήλωσή του, υπομνηστική τής ήττας στις εκλογές, προκάλεσε αντιδράσεις* || *~ επιστολή.* — **υπομνηστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπομνηστικός* < αρχ. *υπομιμνήσκω* (βλ.λ.)].

υπομοίραρχος (ο) [1833] {υπομοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπομονάδα (η) τμήμα ευρύτερης μονάδας (στρατιωτικής, βιομηχανικής κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subunit].

υπομονετικός, -ή, -ό αυτός που δείχνει υπομονή: *να είσαι ~ στις δυσκολίες τής ζωής* ΣΥΝ. καρτερικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **υπομονετικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπομονητικός* < *υπομονή*].

υπομονεύω ρ. αμετβ. {υπομόνεψα} (διαλεκτ.) κάνω υπομονή ΣΥΝ. εγκαρτερώ, υπομένω ΑΝΤ. ανυπομονώ, αδημονώ.

υπομονή (η) {χωρ. πληθ.} η ψυχική δύναμη με την οποία ανέχεται ή περιμένει κανείς κάτι, χωρίς να δυσανασχετεί ή να βιάζεται υπερβολικά: *χάνω την ~ μου* || *οπλίζομαι με ~* || *η ~ έχει και τα όριά της* || *κάνε ~· θα περάσει!* || *χαρά στην ~ σου, που αντέχεις ακόμη* ΣΥΝ. εγκαρτέρηση ΑΝΤ. ανυπομονησία, αδημονία, δυσανασχέτηση· ΦΡ. ***ιώβειος υπομονή*** βλ. λ. *ιώβειος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπομονή* < *υπομένω*].

υπομονητικός, -ή, -ό → υπομονετικός

υπομοχλεύω ρ. μετβ. {υπομόχλευσα} **1.** κινώ (κάτι) με μοχλό **2.** (μτφ.) αναμοχλεύω (βλ.λ.). — **υπομόχλευση** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπομοχλεύω* < *υπο-* + *μοχλεύω* < *μοχλός*].

υπομόχλιο (το) {υπομοχλί-ου | -ων} το σημείο στήριξης μοχλού ΣΥΝ. έρεισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπομόχλιον* < *υπο-* + *μοχλός* + επίθημα *-ιον*].

υπομφάλιος, -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τον ομφαλό.

υποναύαρχος (ο) [1869] {υποναυάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπονόημα (το) {υπονοήμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι υπονοείται, η υπονοούμενη σημασία: *το σημασιολογικό ~ που προκύπτει από τέτοιες χρήσεις των λέξεων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. implication].

υπόνοια (η) {υπονοιών} η ιδέα ή η εντύπωση ότι κάτι ισχύει ή συμβαίνει, η οποία δεν προκύπτει από κάτι αποδεδειγμένο, αλλά βασίζεται σε ορισμένες ενδείξεις: *έχω μια ~ ότι μας εξαπατά όλους* || *μου προκαλεί υπόνοιες η συμπεριφορά του* || *είχα εξαρχής υπόνοιες για τον ρόλο της σε αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. υποψία, εικασία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόνοια* < *υπονοῶ* (-έω)].

υπονόμευση (η) [1881] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** σειρά κρυφών και δόλιων ενεργειών, που αποσκοπούν στη φθορά (κάποιου/ενός πράγματος): *η ~ τού κυβερνητικού έργου από εσωκομματικούς αντιπάλους* **2.** η διάνοιξη υπόγειας σήραγγας, υπονόμου ΣΥΝ. υποσκαφή.

υπονομεύω ρ. μετβ. {υπονόμευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ κρυφά και δόλια, για να βλάψω κάποιον ή να ματαιώσω (κάτι): *μου κάνει τον φίλο, αλλά με υπονομεύει με κάθε τρόπο* || *η Τουρκία υπονομεύει τις συνομιλίες στον Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό* || *~ εξουσία / καθεστώς* ΣΥΝ. επιβουλεύομαι, υποσκάπτω, σαμποτάρω **2.** (κυριολ.) σκάβω το έδαφος, για να ανοίξω υπόνομο ΣΥΝ. υποσκάπτω, (λαϊκ.-σπάν.) μινάρω. — **υπονομευτής** (ο) [μτγν.], **υπονομεύτρια** (η), **υπονομευτικός,** -ή, -ό [1894], **υπονομευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπονομεύω* < αρχ. *υπόνομος* (βλ.λ.)].

υπόνομος (ο) {υπονόμ-ου | -ων, -ους} **1.** υπόγεια δίοδος, συνήθ. με σωλήνες και αγωγούς, στην οποία διοχετεύονται τα όμβρια και τα ακάθαρτα ύδατα από το σύστημα αποχέτευσης των σπιτιών, τα βρόμικα νερά από το πλύσιμο των δρόμων, τα απόνερα από κάθε χρήση κ.λπ. ΣΥΝ. βόθρος **2.** (μτφ.) βρομερό πράγμα: *το στόμα του είναι σκέτος ~* ΣΥΝ. οχετός **3.** άνοιγμα κάτω από το έδαφος, όπου τοποθετούνται εκρηκτικές ύλες για την ανατίναξη τής κατασκευής ή των πετρωμάτων που βρίσκονται πάνω από αυτό (βλ. λ. *φουρνέλο*) ΣΥΝ. λαγούμι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπόνομος* (αρχικώς για τάφρους και λίμνες με βρόμικα νερά) < **υπονέμω* (μτγν. *υπονέμομαι* «υποσκάπτω») < *υπο-* + *-νέμω* / *-ομαι*].

υπονοούμενο (το) {υπονοουμέν-ου | -ων} λόγος που αφήνει να εννοηθεί κάτι, συνήθ. εις βάρος κάποιου· υπαινιγμός: *μιλάει με υπονοούμενα* || *αφήνω υπονοούμενα για την ηθική κάποιου·* ΦΡ. ***το 'πιασα το υπονοούμενο!*** κατάλαβα τι υπονοείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νύξη*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *υπονοώ*].

υπονοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπονοείς... | υπονό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** εκφράζω ένα νόημα έμμεσα, χωρίς να μιλώ καθαρά: *κατάλαβες τι υπονοούσε μ' αυτό;* ΣΥΝ. υποδηλώνω, υπαινίσσομαι **2.** (τριτοπρόσ. ***υπονοείται***) εξυπακούεται, θεωρείται κάτι αυτονόητο, αν και δεν αναφέρεται ρητώς: *αυτό ~ στη σύμβαση.*

υπόξανθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κάπως ξανθός ΣΥΝ. ξανθωπός.

υπόξινος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι κάπως ξινός ΣΥΝ. ξινούτσικος.

υποξυγόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. η ελλιπής οξυγόνωση (βλ.λ.) τού αίματος, π.χ. σε μεγάλο υψόμετρο.

υποοικογένεια (η) {υποοικογενειών} ΒΙΟΛ. η βαθμίδα ανάμεσα στο γένος και στην οικογένεια στην κατάταξη ζώων και φυτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-family].

υποομάδα (η) ομάδα που υπάγεται σε μεγαλύτερη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subgroup].

υποπερίοδος (η) {υποπεριόδ-ου | -ων, -ους} **1.** υποδιαίρεση περιόδου **2.** (παλαιότ.) υποδιαίρεση γεωλογικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-period (νόθο σύνθ.)].

υποπερίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} περίπτωση που υπάγεται σε μια γενικότερη περίπτωση.

υπόπικρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως πικρός: *~ γεύση* ΣΥΝ. πικρούτσικος.

υποπίπτω ρ. αμετβ. {υπέπεσα} (λόγ.) (+σε) κάνω κάτι (εσφαλμένο), πέφτω σε / διαπράττω (κάτι): *~ σε σφάλμα / σε παράπτωμα / σε αμάρτημα·* ΦΡ. ***(κάτι) υποπίπτει στην αντίληψη (κάποιου)*** βλ. λ. *αντίληψη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υποπίπτω* «πέφτω (από) κάτω» < *υπο-* + *πίπτω*. Ήδη αρχ. οι σημ. «υποτάσσομαι σε κατακτητή», «υπάγομαι σε συγκεκριμένη τάξη ή κατηγορία», καθώς και η σύγχρονη σημ. (πβ. τις φρ. *υποπίπτει τῷ νῷ / τῇ ἀφῇ / ταῖς ὄψεσι / τῇ ἀκοῇ* κ.ά.)].

υποπλασία (η) {υποπλασιών} **1.** ΙΑΤΡ. η ατελής ανάπτυξη οργάνου ή ιστού: *νεφρική ~* **2.** ΒΟΤ. η μειωμένη ανάπτυξη φυτικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoplasia].

υποπληθυσμός (ο) πληθυσμός μικρότερος από αυτόν που μπορεί να συντηρήσει μια χώρα ΑΝΤ. υπερπληθυσμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underpopulation].

υποπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ελλιπής πληροφόρηση ΑΝΤ. υπερπληροφόρηση. — **υποπληροφορώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-information].

υποπλοίαρχος (ο) [1833] {υποπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού και Εμπορικού Ναυτικού, καθώς και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποπόδιο (το) [αρχ.] {υποποδί-ου | -ων} (λόγ.) καθετί (συνήθ. ειδικό έπιπλο) που τοποθετείται κάτω από τα πόδια κάποιου, για να πατάει πάνω του, όταν κάθεται· ΦΡ. ***έχω (κάποιον) υποπόδιο (των ποδών μου)*** (Π.Δ. *Ψαλμ.* 110, 1: *ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου*) έχω (κάποιον) υποχείριό μου, τον κάνω ό,τι θέλω.

υποπολικός, -ή, -ό (πολικό κλίμα) που χαρακτηρίζεται από μέτριες βροχοπτώσεις και επιφανειακές τήξεις των πάγων κατά την άνοιξη και το καλοκαίρι, όπως το κλίμα τής τούντρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subpolar].

υποπολιτισμός (ο) η υποκουλτούρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subculture].

υποπολλαπλάσιος, -α, -ο [μτγν.] πολλές φορές μικρότερος, κάθε αριθμός σε σχέση με τον πολλαπλάσιό του: *το 5 είναι υποπολλαπλάσιο τού 50* ΑΝΤ. πολλαπλάσιος.

υποπρακτορείο (το) [1885] παράρτημα κεντρικού πρακτορείου. — **υποπράκτορας** (ο) [μεσν.].

υποπρόγραμμα (το) {υποπρογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} πρόγραμμα το οποίο υπάγεται σε ένα άλλο ευρύτερο: *«ένα πρόγραμμα-ομπρέλα που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποπρογραμμάτων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subprogramme (νόθο σύνθ.)].

υποπροϊόν (το) {υποπροϊόντ-ος | -α, -ων} **1.** παράγωγο ή κατάλοιπο από την επεξεργασία άλλου προϊόντος: *το ~ τής καύσεως οργανικών υλών* || *τα πίτουρα είναι ~ τής αλευροβιομηχανίας* (πβ. λ. *συμπροϊόν*) **2.** (κακόσ.) χαμηλής ποιότητας προϊόν: *τα ~ τής κινηματογραφικής βιομηχανίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-produit].

υποπρολεταριάτο (το) το λούμπεν προλεταριάτο (βλ. λ. *λούμπεν*).

υποπροξενείο (το) [1833] **1.** προξενείο κατώτερης τάξεως **2.** (συνεκδ.) το οίκημα στο οποίο στεγάζεται το προξενείο αυτό.

υποπρόξενος (ο) [1833] {υποπροξέν-ου | -ων, -ους} προξενικός υπάλληλος, κατώτερος τού προξένου Γ' Τάξεως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vice-consul].

υποπτέραρχος (ο) {υποπτεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποπτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποπτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** υποψιάζομαι: *~ τις προθέσεις / τα κίνητρά του* || *~ ότι δεν έχει αγαθούς σκοπούς* **2.** (+για) θεωρώ (κάποιον) ύποπτο για (κάτι): *τον υποπτεύονται για κλοπή / για φόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, υποψιάζομαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υποπτεύω* (το μεσοπαθ. *υποπτεύομαι* σημαίνει «εγείρω υποψίες, είμαι ύποπτος») < *ύποπτος* (βλ.λ.)].

υποπτεύομαι ή υποπτεύω; Από παλαιότερους φιλολόγους, οι οποίοι είχαν ως κριτήριο όχι τη συγχρονική χρήση των λέξεων στην

ομιλουμένη Ν. Ελληνική. αλλά το αν *«κεῖται»* ή *«οὐ κεῖται»*, αν απαντά ή δεν απαντά μια παραδεδομένη λέξη στα κείμενα τής Αρχαίας και επίσης το πώς (με ποιον τύπο) απαντά, προτιμότερος θεωρείται ο τ. **υποπτεύω**: *Υποπτεύω ότι κάτι κακό θα συμβεί* · *Τον υποπτεύουν ως ένοχο κλοπών*. Αυτός είναι ο τύπος που χρησιμοποιείται στα κλασικά κείμενα (πβ. *ἐπεὶ ἠσθένει Δαρεῖος καὶ* ***ὑπώπτευε*** *τελευτὴν τοῦ βίου, ἐβούλετο τὼ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι* [Ξενοφών]). Το *υποπτεύω* δηλ. χρησιμοποιούταν στην ενεργητική φωνή, όπως και τα **εποπτεύω, κατοπτεύω** και (αρχ. μόνον) **διοπτεύω**, ενώ το **υποπτεύομαι** είχε καθαρώς παθητική χρήση (θεωρούμαι ύποπτος από κάποιον). Είναι χαρακτηριστικοί οι αφορισμοί τού μεγάλου γραμματικού και φιλολόγου Κωνσταντίνου Κόντου (*Γλωσσικαί Παρατηρήσεις*, σ. 19-20) για τη χρήση τού *υποπτεύομαι*: *«Οἱ λέγοντες ὑποπτεύομαί τινα ἢ ὑποπτεύομαί τι... ἐξελέγχονται παντελῶς ἀφροντιστοῦντες τῆς φύσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ* [τής δόκιμης Αρχαίας Ελληνικής], *καθ᾽ ἣν ὑπὸ τοῦ ρήματος ὑποπτεύομαι πάθος μόνον ἐμφαίνεται»* και *«Ἡμεῖς βδελυττόμεθα τὸ ὑποπτεύομαί τι καὶ ὑπωπτεύθην τι ὡς παντελῶς ἔκφυλα καὶ ἀνελλήνιστα»*! Ωστόσο, με γλωσσολογικούς όρους, αυτό που συνέβη με τη χρήση τού *υποπτεύομαι* αντί τού *υποπτεύω*, αλλά λιγότερο και με άλλα ρήματα που διαθέτουν παράλληλα και ενεργητικό τύπο (**υπερασπίζομαι** αντί **υπερασπίζω, προασπίζομαι** αντί **προασπίζω, επιβουλεύομαι** αντί **επιβουλεύω** κ.ά.), είναι ότι από την ευρύτερη χρήση τής μέσης φωνής (των τύπων σε *-ομαι*) αντί τής ενεργητικής (των τύπων σε *-ω*), οσάκις ο ομιλητής ήθελε να τονίσει το προσωπικό του ενδιαφέρον για τα λεγόμενα, ρήματα όπως το *υποπτεύομαι* εξελήφθησαν ως μέσα αποθετικά ρήματα, ότι έχουν δηλ. μόνο ή κύριο τον τύπο τής μέσης φωνής (*υποπτεύομαι, υπερασπίζομαι, επιβουλεύομαι*). Έτσι πέρασαν από ενεργητικά ρήματα σε **αποθετικά** ρήματα (ρήματα που έχουν μόνο τύπο σε *-ομαι* [πβ. *εργάζομαι, υπερηφανεύομαι, σκέπτομαι* κ.λπ.]) ή «οιονεί αποθετικά» (με λιγότερο χρησιμοποιούμενο τον ενεργητικό τύπο). Ως αποθετικό το *υποπτεύομαι* σχηματίζει παθητική δήλωση με την περίφραση *θεωρούμαι ύποπτος από... / γίνομαι ύποπτος σε...* Εν κατακλείδι, η χρήση τού *υποπτεύομαι* δεν είναι συγχρονικώς εσφαλμένη, αλλά θα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί σε λογιότερους συνήθως ομιλητές, που επιμένουν να χρησιμοποιούν στον λόγο τους το *υποπτεύω*.

ύποπτος, -η, -ο **1.** αυτός που προκαλεί υποψίες για το ποιόν, το περιεχόμενο ή τη δράση του, που δημιουργεί την εντύπωση ότι μπορεί να μην είναι νόμιμος, ηθικός ή ότι πιθανώς αποσκοπεί σε κάτι κακό: ~ *κινήσεις / πρόσωπο / δραστηριότητα / συμπεριφορά* || *μυρίζομαι κάτι ύποπτο σ᾽ αυτή την υπόθεση* || *τρόφιμα ύποπτης ποιότητας / προελεύσεως* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον υπόκοσμο και γενικότ. με παράνομες δραστηριότητες και εμπνέει ανησυχία ή φόβο: ~ *στέκια / δρόμοι / μπαρ / παρέες* **3.** (συνήθ. ως ουσ.) πρόσωπο που προκαλεί υποψίες (για παράνομη δραστηριότητα, για συγκεκριμένη πράξη): *η αστυνομία ανακρίνει πέντε υπόπτους για την τρομοκρατική ενέργεια* || ~ *φόνου / εμπρησμού*. — **ύποπτα / υπόπτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕποπτος* < *ὑπ(ο)-* + *ὀπτός* «ορατός» (βλ. λ. *οπτικός*)].

υποπυραγός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπόρραμμα (το) [1849] {υπορράμμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το τμήμα τού υφάσματος, που ράβεται κάτω από το ρούχο ΣΥΝ. (καθημ.) φόδρα.

υπορράπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέρραψα} (λόγ. για ρούχα) επενδύω εσωτερικά με ύφασμα ΣΥΝ. υπενδύω, (καθημ.) φοδράρω.

υπόρρητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που λέγεται με έμμεσο τρόπο, με υπονοούμενα: ~ *προειδοποίηση / απειλή / ανησυχία*.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *ρητός*].

υποσελίδιος, -α, -ο [1841] **1.** αυτός που βρίσκεται στο κατώτερο μέρος σελίδας κάτω από το κυρίως κείμενο: ~ *σημειώσεις / σχόλια* **2.** ***υποσελίδιο*** (το) {υποσελιδί-ου | -ων} αγγελία, ανακοίνωση ή δημοσίευση άσχετη προς το κείμενο, η οποία καταχωρίζεται στο κάτω μέρος σελίδας βιβλίου, εφημερίδας ή άλλου εντύπου. Επίσης **υποσέλιδος**, -η, -ο.

υποσημαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υποσήμα-να, -νθηκα, υποσεσημασμένος} υποδηλώνω (βλ.λ.), δείχνω, δηλώνω με έμμεσο ή ήπιο τρόπο (κάτι). — **υποσήμανση** (η).

υποσημασία (η) {υποσημασιών} η επιμέρους σημασία (λέξης, φράσης κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsense].

υποσημειώνω ρ. μετβ. {υποσημείω-σα, -θηκα, -μένος} γράφω υποσημειώσεις (σε κείμενο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποσημειοῦμαι (-όο-)* < *ὑπο-* + *σημειοῦμαι* (βλ. λ. *σημειώνω*)].

υποσημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σημείωση που γράφεται ή τυπώνεται κάτω από το κείμενο χειρογράφου, βιβλίου ή άλλου εντύπου.

υποσιτίζω ρ. μετβ. {υποσίτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω λιγότερη από την απαιτούμενη τροφή **2.** (μεσοπαθ. ***υποσιτίζομαι***) τρώω λιγότερο από όσο πρέπει ΑΝΤ. υπερσιτίζομαι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimenter].

υποσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η λήψη ποσοτικά ή/και ποιοτικά ανεπαρκούς τροφής, η οποία επιφέρει οργανικές ή λειτουργικές διαταραχές τού οργανισμού: *ο ~ των παιδιών τού Τρίτου Κόσμου* ΑΝΤ. υπερσιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimentation].

υποσκάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέσκαψα} **1.** (κυριολ.) σκάβω κάτω από κάτι **2.** (συνήθ. μτφ.) επιδιώκω να φθείρω, να κλονίσω (κάποιον/κάτι): ~ *τα θεμέλια τής οικογένειας / τού πολιτεύματος / τις προσπάθειες για ειρήνευση* ΣΥΝ. υπονομεύω.

υποσκαφή (η) [μτγν.] το σκάψιμο κάτω από το έδαφος, η διάνοιξη ορύγματος: *η εκτέλεση υποσκαφών για έργα θεμελίωσης* || *τα θαλάσσια ρεύματα προκαλούν συχνά υποσκαφές των λιμενικών έργων*. Επίσης **υπόσκαψη** [1865] {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων}.

υπόσκαφος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που είναι χτισμένος μέσα σε κατάλληλα σκαμμένη κοιλότητα τού εδάφους: *«η σκοτεινή ~ εκκλησία τής Παναγίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-σκαφος* < *σκάπτω*].

υποσκελίζω ρ. μετβ. {υποσκέλισ-α, -τηκα, -μένος} καταφέρνω να υπερισχύσω (κάποιου) με πλάγια μέσα: *για να φτάσει στη θέση αυτή, υποσκέλισε πολλούς ικανότερους υποψηφίους* ΣΥΝ. παραμερίζω, παραγκωνίζω. — **υποσκέλιση** (η) [1889] κ. **υποσκελισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποσκελίζω* < *ὑπο-* + *-σκελίζω* < *σκέλος*].

υποσκιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποσκίασ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) ελαφρώς σκοτεινό. — **υποσκίαση** (η) [αρχ.].

υποσκίασμα (το) [1861] {υποσκιάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** το αμυδρό φως ΣΥΝ. σκιόφως **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το τμήμα τού δίσκου τής Σελήνης, το οποίο δεν αποκρύπτεται εξ ολοκλήρου κατά τις εκλείψεις της.

υποσμηναγός (ο) ΣΤΡΑΤ. κατώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποσμηνίας (ο) {υποσμηνιών} ΣΤΡΑΤ. υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποσμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής οσφρητικής ικανότητας ΣΥΝ. υποσφρησία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyposmia].

υποσπαδίας (ο) {υποσπαδιών} ΙΑΤΡ. ανώμαλη διάπλαση των ουροφόρων οδών, κατά την οποία το έξω στόμιο τής ουρήθρας βρίσκεται στον άνδρα στην κάτω επιφάνεια τού πέους και στη γυναίκα, σπανίως, στον κόλπο της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποσπαδίας* < *ὑπο-* + *-σπαδίας* < *σπῶ (-άω)*, πβ. κ. *σπάδων* «ευνούχος»].

υπόσπονδος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προστατεύεται από συνθήκες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόσπονδος* < *ὑπο-* + *σπονδή*].

υποστάθμη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των αδιάλυτων συστατικών ενός υγρού, τα οποία κατακαθίζουν στον πυθμένα τού δοχείου, στο οποίο αυτό περιέχεται: ~ *λαδιού / κρασιού* ΣΥΝ. ίζημα, κατακάθι ΦΡ. (εμφατ.) ***κατωτάτης υποστάθμης*** κατώτατης ηθικής ποιότητας, τού χείριστου είδους: *άνθρωπος ~* ΣΥΝ. φαύλος, αχρείος.

υποσταθμός (ο) δευτερεύων σταθμός, που αποτελεί παράρτημα κεντρικού: ~ *τής Δ.Ε.Η.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-station].

υπόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η ύπαρξη: *οι πυρηνικοί εξοπλισμοί απειλούν την ίδια την ~ τής ανθρωπότητας* || *οι πράξεις αυτές δεν ταιριάζουν στην ανθρώπινη ~* ΣΥΝ. οντότητα **2.** το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσιογνωμία, τον ιδιαίτερο αναγνωρίσιμο χαρακτήρα τής ύπαρξης: *εταιρεία χωρίς νομική ~* · ΦΡ. (α) ***δίνω υπόσταση σε (κάποιον / κάτι)*** δίνω μορφή, κάνω να υπάρξει πραγματικά (κάποιος/κάτι): ~ *στα οράματά μου* ΣΥΝ. δίνω σάρκα και οστά (σε κάτι) (β) ***αποκτώ / λαμβάνω υπόσταση*** αποκτώ μορφή, πραγματική ύπαρξη: *με την υλοποίηση τού έργου απέκτησαν υπόσταση οι προσδοκίες των κατοίκων* ΣΥΝ. αποκτώ σάρκα και οστά **3.** ΘΕΟΛ. η ιδιαιτερότητα τής προσωπικής ύπαρξης, που εκφράζει τη φύση και φανερώνει το πρόσωπο: *ο Χριστός έχει δύο φύσεις* (θεϊκή και ανθρώπινη) *και μία ~ ή πρόσωπο* **4.** ΦΙΛΟΣ. η ουσία ως οντολογική πραγματικότητα **5.** (μτφ.) η αντιστοιχία προς την πραγματικότητα: *φήμες / λόγια / πληροφορίες χωρίς καμιά ~* **6.** (μτφ.) το κύρος ή η αυτόνομη παρουσία, τα στοιχεία τής προσωπικότητας που κάνουν κάποιον να ξεχωρίζει: *άνθρωπος χωρίς ~* ΣΥΝ. οντότητα • **7.** ΙΑΤΡ. η συρροή αίματος στα επικλινή μέρη τού σώματος, ιδ. στις βάσεις των πνευμόνων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόστασις*, αρχική σημ. «υποστήριγμα, θεμέλιο». < *ὑφίσταμαι* (βλ. κ. *στάση*). Η σημ. «ουσία» είναι ήδη αρχ., απαντά δε και στην Κ.Δ. (*Εβρ.* 1, 3: *χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*)].

υποστασιακός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση: ~ *φιλοσοφία / ποίηση / αγωνία* ΣΥΝ. υπαρξιακός.

υποστασιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λήψη υποστάσεως, η ενσάρκωση.

υποστασιοποιώ ρ. μετβ. {υποστασιοποιείς... | υποστασιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) να αποκτήσει υπόσταση, πραγματική μορφή και ύπαρξη **2.** ΦΙΛΟΣ. μετατρέπω μια λογική σχέση σε ουσία (από οντολογικής πλευράς) ή αποδίδω απόλυτη ισχύ σε κάτι σχετικό. Επίσης **υποστασιάζω**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. substantialise].

υποστάτης (ο) {υποστατών} **1.** καθετί που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα **2.** ΝΑΥΤ. (ειδικότ.) καθένα από τα στηρίγματα, πάνω στα οποία τοποθετούνται οι σωσίβιες λέμβοι των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστάτης* < αρχ. *ὑφίστημι* «θέτω από κάτω, στηρίζω» < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἵστημι* / *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

υποστατικό (το) το αγρόκτημα· αυτόνομη γεωργική μονάδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστατικόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑποστατικός*].

υποστατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση **2.** ΘΕΟΛ. ***υποστατική ένωση*** η ένωση στη θεία υπόσταση των δύο φύσεων τού Χριστού, τής θείας και τής ανθρώπινης.

υποστατός, -ή, -ό αυτός που υφίσταται ή μπορεί να υφίσταται ΑΝΤ. ανυπόστατος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υποστατός* < *ύφίστημι* (βλ. κ. *υποστάτης*)].

-υπόστατος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη υπόστασης ή συγκεκριμένου αριθμού υποστάσεων: *αν-υπόστατος, δισ-υπόστατος, τρισ-υπόστατος.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἀν-υπόστατος*, μεσν. *δισ-υπόστατος*), που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *ὑπόστασις* κατά τα ρηματ. επίθετα].

υποστέγασμα (το) [μτγν.] {υποστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπόστεγο (βλ.λ.).

υπόστεγο (το) [αρχ.] {υποστέγ-ου | -ων} στεγασμένος χώρος, ανοιχτός ολόγυρα: *μπες κάτω από το ~, για να μη βρέχεσαι.*

υποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέστ-ειλα, -άλην, -ης, -η...} **1.** κατεβάζω, μαζεύω: ~ *σημαία* ΑΝΤ. ανυψώνω, σηκώνω • **2.** μειώνω, ελαττώνω: ~ *την ταχύτητα πλοίου.*

υποστήριγμα (το) [μτγν.] {υποστηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που στηρίζει, βαστάζει (κάτι) από κάτω ΣΥΝ. υπόβαθρο, αντέρεισμα, αντηρίδα, υποστύλωμα.

υποστηρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποστήρι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** στηρίζω (κάτι) από κάτω: ~ *τον τοίχο / φράγμα / στοά με δοκάρια* ΣΥΝ. υποστυλώνω **2.** στηρίζω θεωρητικά (άποψη, θέση κ.λπ.) με επιχειρήματα, παρουσίαση στοιχείων κ.ά.: ~ *πειστικά μια θεωρία* || *υποστήριξε με πάθος τις απόψεις του* || ~ *τους ισχυρισμούς μου* **3.** (ειδικότ. για διδακτορική διατριβή) παρουσιάζω ενώπιον επιτροπής το θέμα μου εξηγώντας τι έχω κάνει και γιατί **4.** (μτφ.) βοηθώ, ενισχύω: ~ *φίλο / κόμμα με χρηματική ενίσχυση* || ~ *κάποιον αποφασιστικά* **5.** (α) δέχομαι κάτι ως σωστό, παίρνω θέση υπέρ: *υποστηρίζει τις μεταρρυθμιστικές λύσεις* || ~ *μια άποψη / μια θεωρία* (β) είμαι οπαδός (κάποιου), παίρνω το μέρος του: ~ *τον Άρη στο ποδόσφαιρο* || ~ *ένα κόμμα* **6.** ισχυρίζομαι με επιχειρήματα, διατείνομαι: *υποστήριξε ότι επρόκειτο για παρεξήγηση* || *υποστήριξε την ανάγκη θεσμικών αλλαγών.*

υποστηρικτής (ο) [1824]. **υποστηρίκτρια** (η) [1892] {υποστηρικτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): ~ *μεταρρυθμιστικών λύσεων / ακραίου κόμματος / μιας νέας τάσης στον χώρο τής οικονομίας.*

υποστηρικτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που παρέχει στήριξη: ~ *κολόνες* || (μτφ.) ~ *επιχειρήματα.*

υποστήριξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η στήριξη από κάτω: *η ~ τής οροφής με δοκάρια* **2.** (μτφ.) η ενίσχυση: *η ~ τού καθεστώτος από εξωτερικούς παράγοντες* || *έτυχε σημαντικής οικονομικής ~ κατά την προεκλογική περίοδο* || *εξασφαλίζω ~ από κάποιον* ΣΥΝ. συνδρομή, βοήθεια· ΦΡ. ***αεροπορική υποστήριξη*** βλ. λ. *αεροπορικός* **3.** η παροχή βοήθειας σε δυσκολία: *ψυχολογική / ηθική / ιατρική ~* || *η εταιρεία μας παρέχει τεχνική ~* || ~ *συστημάτων πληροφορικής* (σε λογισμικό και αναλώσιμα) || *ο ασθενής διατηρείται στη ζωή με μηχανική ~* **4.** (ειδικότ.) το να παίρνει κανείς θέση υπέρ (προσώπου, θέσης, άποψης): *η ~ ριζοσπαστικών λύσεων από μερίδα βουλευτών* || *η ~ ακραίων θέσεων / ενός υποψηφίου* **5.** η θεωρητική στήριξη (άποψης, θέσης κ.λπ.): ~ *μιας θεωρίας σε ένα συνέδριο* **6.** (για διδακτορική διατριβή) η τεκμηριωμένη παρουσίαση από υποψήφιο διδάκτορα τού θέματος που έχει αναλάβει ενώπιον επιτροπής.

υποστιγμή (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το κόμμα (βλ.λ.).

υποστολή (η) (λόγ.) **1.** το κατέβασμα· ΦΡ. ***υποστολή τής σημαίας*** το κατέβασμα τής σημαίας (συνήθ. με τελετουργικό τρόπο) από το κοντάρι: *κατά την ~ ακούγόταν ο εθνικός ύμνος* ΑΝΤ. έπαρση τής σημαίας **2.** περιορισμός, ελάττωση, μείωση: ~ *αξιών / απαιτήσεων.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστολή* < αρχ. *ὑποστέλλω* (βλ.λ.)].

υποστρατηγείο (το) ΣΤΡΑΤ. επιτελείο (π.χ. τού ΝΑΤΟ) υπό τις εντολές τού στρατηγείου.

υποστρατηγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το υποστρατηγείο, που εκτελεί εντολές και αποστολές τού υποστρατηγείου.

υποστράτηγος (ο) [αρχ.] {υποστρατήγ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής ΕΛ.ΑΣ. και τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποστρέφω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπέστρ-εψα, -άφην, -ης, -η..., -αμμένος} **1.** γυρίζω προς τα πίσω, πισωγυρίζω **2.** ΝΑΥΤ. στρέφω ιστιοφόρο πλοίο αντίθετα προς την κοίτη τού ανέμου, για να δεχθεί το πλοίο τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. ποδίζω ΑΝΤ. αναστρέφω, ορτσάρω.

υποστρόγγυλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως ή λίγο στρογγυλός: ~ *επιφάνεια / σχήμα* ΣΥΝ. στρογγυλούτσικος ΑΝΤ. ολοστρόγγυλος.

υποστροφή (η) [αρχ.] **1.** (λόγ.) το γύρισμα προς τα πίσω **2.** ΝΑΥΤ. η στροφή ιστιοφόρου πλοίου αντίθετα στην κοίτη τού ανέμου, για να δεχθεί τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. πόδισμα ΑΝΤ. ορτσάρισμα, αναστροφή.

υπόστροφος, -ος, -ο (για ασθένειες) αυτός που επανεμφανίζεται: ~ *πυρετός / έλκος.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόστροφος* < αρχ. *ὑποστρέφω*].

υπόστρωμα (το) [αρχ.] {υποστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) καθετί που στρώνεται κάτω από κάτι **2.** (ειδικότ.) οτιδήποτε στρώνει κανείς κάτω από το σαμάρι ή τη σέλα στη ράχη τού υποζυγίου **3.** γεωλογικό στρώμα τού υπεδάφους **4.** οτιδήποτε προϋπάρχει ως διαμορφωμένη κατάσταση σε σχέση με κάτι που διαμορφώθηκε και επικράτησε κατόπιν στον ίδιο χώρο **5.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. τα στοιχεία που απαντούν σε μια γλώσσα και θεωρούνται υπολείμματα προϋπάρχουσας γλωσσικής ομάδας: *γλωσσικά στοιχεία από το προελληνικό ~* **6.** ΝΑΥΤ. το τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από το ανώτερο κατάστρωμα **7.** (μτφ.) η βαθύτερη αιτία μιας κατάστασης: *το ~ τής διαμάχης / τής σύγκρουσης μεταξύ των δύο πολιτικών ανδρών.*

υπόστυλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που στηρίζεται σε στύλους **2.** ***υπόστυλο*** (το) {υποστύλ-ου | -ων} η περίστυλη στοά.

υποστύλωμα (το) [μτγν.] {υποστυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} κολόνα που χρησιμεύει ως υποστήριγμα.

υποστυλώνω ρ. μετβ. {υποστύλω-σα, -θηκα, -μένος} στηρίζω, στερεώνω με στύλους: ~ *φράχτη / σκεπή.* — **υποστύλωση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστυλῶ (-όω)* < αρχ. *ὑπόστυλος*].

υποστώ (να/θα) ρ. ▸ υφίσταμαι

υποσυνείδητο (το) {υποσυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σκοτεινό και ανεπίγνωστο τμήμα τής ανθρώπινης συνείδησης, στο οποίο ανήκουν απωθημένες για διάφορους λόγους σκέψεις, πράξεις ή επιθυμίες και το οποίο επηρεάζει την ψυχική μας ζωή, χωρίς να το συνειδητοποιούμε· το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που βρίσκονται έξω από τον χώρο τής συνείδησης, ώστε να μη γίνονται εύκολα αντιληπτά (πβ. λ. *ασυνείδητο*).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *υποσυνείδητος* ως απόδ. τού γερμ. Unterbewußtsein].

υποσυνείδητος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από το υποσυνείδητο, αυτός τον οποίο συνειδητοποιούμε με τρόπο ασαφή, αμυδρό: ~ *επιθυμία / αντίδραση / επίδραση* ΑΝΤ. συνειδητός. - **υποσυνείδητα / υποσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subconscious].

υποσύνολο (το) {υποσυνόλ-ου | -ων} ΜΑΘ. σύνολο τού οποίου όλα τα στοιχεία είναι και στοιχεία ενός άλλου συνόλου: *το σύνολο των θετικών αριθμών αποτελεί ~ τού συνόλου των ακέραιων αριθμών.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subset].

υποσύστημα (το) {υποσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} υποδιαίρεση ενός ευρύτερου συστήματος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsystem].

υπόσφαγμα (το) {υποσφάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (στην οφθαλμολογία) το αιμάτωμα στο μάτι από θραύση των αγγείων.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (ήδη στον Γαληνό και τον Σέξτο Εμπειρικό με τη σημερινή σημ.), αρχική σημ. «αίμα σφαγίου ανάμικτο με άλλα συστατικά». < *υπο-* + *-σφαγμα* < *σφάζω*].

υποσφρησία (η) {χωρ. πληθ.} η υποσμία (βλ.λ.).

υποσχέθηκα ρ. → υπόσχομαι

υποσχεμένος, -η, -ο → υπόσχομαι

υπόσχεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαβεβαίωση για την πραγματοποίηση έργου: *οι πολιτικοί δίνουν προεκλογικά πολλές ~, τις οποίες δεν τηρούν αφότου εκλεγούν* || *κράτησε την ~ που μου έδωσε* || *δεν αθετεί ποτέ τις ~ του* || *ο φόβος των κυρώσεων τον αναγκάζει να τηρήσει την ~ του* || *γραπτή / προφορική / προεκλογική / κατηγορηματική ~* || ~ *γάμου / πίστης / αφοσίωσης* || *το μέλλον του είναι γεμάτο υποσχέσεις* || *ο υπουργός έδωσε τις συνήθεις ~, για να κατευνάσει τα πνεύματα*· ΦΡ. ***σφήνω / δίνω υποσχέσεις*** (ενν. για το μέλλον) δίνω την εντύπωση ότι θα έχω θετική εξέλιξη: *μια αθλήτρια που αφήνει υποσχέσεις για σημαντική σταδιοδρομία.*

υποσχετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με υπόσχεση **2.** ***υποσχετικό (έγγραφο) / υποσχετική*** (η) έγγραφο με το οποίο δίνεται επισήμως υπόσχεση.

υπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποσχ-έθηκα, -εμένος (κ. λόγ. υπεσχημένος)} **1.** διαβεβαιώνω, δεσμεύομαι ότι θα πραγματοποιήσω (κάτι), δίνω υπόσχεση (για κάτι): *υπόσχεται πολλά, αλλά κάνει λίγα* || *ένας νέος επιστήμονας που υπόσχεται πολλά* (που αφήνει πολλές υποσχέσεις) || *τον υποσχέθηκα να τους φιλοξενήσω το καλοκαίρι στη Σπάρτη* || ~ *τον ουρανό με τ' άστρα* || *δεν σας ~ τίποτα, αλλά θα προσπαθήσω* ΣΥΝ. τάζω **2.** (η μτχ. ***υποσχόμενος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, μετοχή, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑπόσχομαι*, από την υποτ. αορ. β' *(ἵνα) ὑπό-σχωμαι* τού αρχ. *ὑπισχνοῦμαι / ὑπίσχομαι* < *ὑπ(ο)-* + *ἴσχω / -ομαι*, παράλλ. τ. τού *ἔχω*. Ο τ. *ὑπισχνοῦμαι (-έο)* οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το ρ. *ἀρνοῦμαι*].

υποσχόμενος, -η, -ο αυτός που αφήνει υποσχέσεις για το μέλλον, που δείχνει ότι θα έχει θετική εξέλιξη· κυρ. στη ΦΡ. ***πολλά υποσχόμενος*** αυτός που αφήνει πολλές υποσχέσεις (ελπίδες) ότι θα έχει θετική εξέλιξη: *ένας ~ νέος επιστήμονας* ΣΥΝ. φέρελπις.

υποταγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παράδοση στην εξουσία (κάποιου): *η ~ τής γυναίκας στον άνδρα* || *η ~ τής Ελλάδας στους ισχυρούς τής Ευρώπης* || *δήλωσαν ~ στους πραξικοπηματίες* **2.** (μτφ.) η υπαγωγή: *η ~ τού ατομικού συμφέροντος στο γενικό* **3.** (μτφ.) το να τίθεται κάτι σε δεύτερη μοίρα από πλευράς ιεραρχίας, αξιολόγησης: *η ~ τής καθημερινής ζωής στο κυνήγι τού πλούτου* **4.** η συνειδητή αναγνώριση τής εξουσίας (κάποιου): *η ~ στους νόμους τού κράτους.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποταγή* < αρχ. *ὑποτάσσω*].

υποταγμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **υποτεταγμένος 1.** αυτός που έχει υποταχθεί, που έχει υποδουλωθεί **2.** ΓΛΩΣΣ. (σε λεξικό για λήμμα) που έχει τεθεί στο τέλος τού ερμηνεύματος ομόρριζου λήμματος, επειδή η σημασία του προκύπτει εύκολα από αυτό, λ.χ. *το επίρρημα «υποτιμητικά» είναι υποτεταγμένο στο λήμμα «υποτιμητικός».*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτεταγμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ὑποτάσσω*].

υποτακτική (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** έγκλιση τού ρήματος τής Ελληνικής (και άλλων γλωσσών) που εκφράζει γραμματικοποιημένα μια από τις μορφές τροπικότητας, υποκειμενικής δηλ. στάσης και σχολιασμού των λεγομένων· δηλώνει πιθανότητα, απορία, ευχή, επιθυμία, προσταγή κ.ά.: *να ταξιδεύει άραγε τώρα προς το νησί;* || *να γυρίσουν πίσω να τους ξαναδώ και ας πεθάνω* || *να φύγεις από 'δώ αμέσως* || *να πάει στον αγύριστο!* (κατάρα) **2.** συχνό συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος, ρηματικών εκφράσεων και ονομάτων (πάντοτε με τον δείκτη «να», σε θέση αντικειμένου τού ρήματος ή –με άρθρο– και υποκειμένου τού ρήματος ισοδυναμεί με το «τελικό απαρέμφατο» τής Αρχαίας Ελληνικής και παίρνει άρνηση μη): *θέλει να έλθει μαζί σας* || *αποφεύγει να καπνίζει μπροστά μας* || *προσπαθούμε να βοηθήσουμε* || *ο-*

νειρεύονται να παντρευτούν και να ζήσουν μαζί || *το να πετύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις δεν είναι καθόλου εύκολο* || *είναι ανάγκη να τηλεφωνήσεις* || *είμαι έτοιμος να συμφωνήσω μαζί σας* || *πιθανόν να μην είναι εκεί* || *επιδιώκουν να μην υπάρξει καμία πρόοδος* (βλ. κ. λ. *τροπικότητα*).

υποτακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υποτάσσεται στην εξουσία ή στις διαταγές (κάποιου) **2.** (συνεκδ.) ευπειθής, πειθαρχικός ΑΝΤ. απείθαρχος, ανυπότακτος **3.** ***υποτακτικός*** (ο) ο δούλος, ο υπηρέτης: *είχε μαζί και δύο υποτακτικούς του* ΑΝΤ. κύριος, αφέντης • **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υπόταξη (βλ.λ.): ~ *λόγος* (η υπόταξη) / *σύνδεση* (η σύνδεση προτάσεων με υπόταξη) / *σύνδεσμος* (που συνδέει δευτερεύουσα πρόταση με κύρια κατά την υπόταξη) (β) ***υποτακτικό φωνήεν*** (για διφθόγγους) το φωνήεν που ακολουθεί: *στη λέξη νεράιδα ~ τής διφθόγγου αι είναι το ι* ΑΝΤ. προτακτικό φωνήεν **5.** ***υποτακτική*** (η) βλ.λ.

υπόταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής σύνδεσης τμημάτων λόγου (προτάσεων) με εξάρτηση τού ενός από το άλλο έτσι, ώστε το ένα να αποτελεί συστατικό τού άλλου (να εξαρτάται από το άλλο), προκειμένου να συμπληρωθεί, να ερμηνευθεί, να προσδιοριστεί (χρονικά, αιτιολογικά, ως σκοπός, ως αποτέλεσμα κ.λπ.) ακριβέστερα το περιεχόμενο τής κύριας πρότασης ή όρου της· λ.χ. στη συντακτική δομή *«τον απέρριψαν, γιατί δεν είχε τα τυπικά προσόντα»*, η πρόταση *«δεν είχε τα τυπικά προσόντα»* μέσω τού *«γιατί»* (δείκτης υποτάξεως ή υποτακτικός σύνδεσμος) εξαρτάται από την πρόταση *«τον απέρριψαν»*, εξηγώντας το περιεχόμενό της (την αιτία τής απόρριψης) ΣΥΝ. υποτακτικός λόγος ΑΝΤ. παράταξη.

υπόταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η πτώση τής αρτηριακής πίεσης κάτω από το φυσιολογικό όριο ΑΝΤ. υπέρταση **2.** ***ορθοστατική υπόταση*** η απότομη πτώση τής αρτηριακής πίεσης λόγω ξαφνικής αλλαγής τής κινητικής κατάστασης τού ατόμου (όταν σηκώνεται, κάθεται).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόστασις* «τέντωμα από κάτω» < *ὑποτείνω* (βλ. κ. *τάση*). Η σημερινή σημ. αποδίδει τον γαλλ. όρο hypotension (νόθο σύνθ.)].

υποτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπόταση· (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που έχει υπόταση ΑΝΤ. υπερτασικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypotensif (νόθο σύνθ.)].

υποτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέταξα, υποτά-χθηκα, -γμένος (λόγ. υποτεταγμένος)} **1.** θέτω υπό την εξουσία μου: *οι Ρωμαίοι, αφού υπέταξαν τους άλλους λαούς, κυριάρχησαν στην ιταλική χερσόνησο* ΣΥΝ. υποδουλώνω **2.** (μτφ.) ελέγχω, κατανικώ: *προσπαθεί να υποτάξει τα πάθη και τις αδυναμίες του* **3.** (μτφ.) υπάγω, θέτω (κάτι) σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με (κάτι άλλο ανώτερο): ~ *το ατομικό συμφέρον στο γενικό* **4.** (μεσοπαθ. ***υποτάσσομαι***) τίθεμαι με τη θέλησή μου υπό την εξουσία (κάποιου): *υποτάχθηκαν στον κατακτητή χωρίς αντίσταση* || *υποτάσσεται η σημερινή γυναίκα στον άντρα της;* || ~ *στη μοίρα μου.*

υποτείνουσα (η) {υποτεινουσών} ΜΑΘ. η πλευρά ορθογωνίου τριγώνου, που βρίσκεται απέναντι από την ορθή γωνία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτείνουσα (γραμμή / πλευρά)*, ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστ. τού *ὑποτείνω*].

υποτέλεια (η) [1859] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} η υποδούλωση, η υποταγή σε κάποιον ισχυρότερο: *η ~ στις ξένες δυνάμεις* || *επαίσχυντη πράξη υποτελείας* || *πληρώνω φόρο υποτελείας σε κράτος / ηγεμόνα* ΑΝΤ. ελευθερία, ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση.

υποτελής, -ής, -ές {υποτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υποχρεούται να πληρώνει τέλη ή φόρους σε κάποιον· ΦΡ. ***φόρου υποτελής*** (*φόρου ὑποτελής*, Θουκ. 1, 10) (για κράτος ή χώρα) αυτός που είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει στο κυρίαρχο κράτος φόρο υποτελείας: *οι κάτοικοι αυτής τής περιοχής υπήρξαν φόρου υποτελείς στον σουλτάνο* **2.** υποδουλωμένος, υποταγμένος στην εξουσία ισχυρού: ~ *χώρα / κράτος* ΑΝΤ. κυρίαρχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτελής* < *ὑπο-* + *-τελής* < *τέλος*].

υποτεταγμένος, -η, -ο ‣ υποταγμένος

υποτιθέμενος, -η, -ο αυτός που έχει παρουσιαστεί ως δεδομένος, αλλά αποδεικνύεται ανύπαρκτος ή ανέφικτος: *η ~ αμύθητη περιουσία του, αποδείχθηκε τελικά ότι ήταν μια μεγάλη απάτη* || *ο ~ τρομοκράτης δεν ήταν παρά ένας μικροδιαρρήκτης.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *ὑποτίθημι* (βλ. λ. *υποθέτω*)].

υποτίμημα (το) [μτγν.] {υποτιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. το ποσό έκπτωσης τής αξίας ενός πράγματος ΑΝΤ. υπερτίμημα.

υποτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μείωση τής τιμής **2.** (ειδικότ.) η πτώση τής συναλλαγματικής ισοτιμίας εθνικού νομίσματος σε σχέση με άλλα εθνικά νομίσματα: ~ *τής δραχμής έναντι τού μάρκου και τής στερλίνας* || *νομισματική* ~ ΑΝΤ. ανατίμηση, νομισματική σταθεροποίηση **3.** (μτφ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας σε (κάποιον/κάτι): ~ *συναδέλφου / αντιπάλου / των ικανοτήτων κάποιου* ΣΥΝ. υποβάθμιση, μείωση ΑΝΤ. υπερεκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποτίμησις* «υπολογισμός φοροδοτικής ικανότητας» < αρχ. *ὑποτιμῶ*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. dévaluation].

υποτιμητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που εκφράζει διάθεση υποτιμήσεως, θεωρήσεως τού άλλου ως κατώτερου: ~ *σχόλια* || *του έκανε υποδείξεις με ~ τρόπο.* — **υποτιμητικά** επίρρ.

υποτιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {υποτιμάς... | υποτίμ-ησα, -ώμαι, -άται,... -ήθηκα, -ημένος} **1.** μειώνω την τιμή ή την αξία, προβαίνω σε υποτίμηση: ~ *νόμισμα / μετοχή* ΑΝΤ. ανατιμώ, υπερτιμώ **2.** (μτφ.) θεωρώ ότι κάποιος ή κάτι διαθέτει μικρότερη από την πραγματική του αξία: *ο προπονητής ζήτησε να μην υποτιμήσουν οι παίκτες του την αντίπαλη ομάδα* ΑΝΤ. υπερεκτιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω.*

υποτιτλίζω ρ. μετβ. {υποτίτλισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω υπότιτλους σε ταινία για να κατανοούνται οι διάλογοι, αν πρόκειται για ξενόγλωσση ταινία, ή για τη διευκόλυνση θεατών με προβλήματα ακοής: *αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα, σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι ταινίες δεν υποτιτλίζονται, αλλά μεταγλωττίζονται.* — **υποτιτλισμός** (ο).

υπότιτλος (ο) [μεσν.] {υποτίτλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο δευτερεύων τίτλος βιβλίου ή δημοσιογραφικού άρθρου, που αναγράφεται κάτω από τον κύριο τίτλο ΑΝΤ. υπέρτιτλος **2.** ***υπότιτλοι*** (οι) το κείμενο που αποτελεί μετάφραση των διαλόγων ξενόγλωσσης κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας και εμφανίζεται στο κάτω μέρος τής οθόνης με φωτεινά γράμματα.

υποτίτλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση δευτερεύοντος τίτλου κάτω από τον κύριο τίτλο κειμένου.

υποτονθορύζω ρ. αμετβ. [μόνο σε ενεστ.] (αρχαιοπρ.) μουρμουρίζω ή τραγουδώ σιγά. — **υποτονθορυσμός** (ο) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποτονθορύζω* < *ὑπο-* + αρχ. *τονθορύζω* «μουρμουρίζω, ψιθυρίζω» < **τορ-θορ-ύζω* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού πρώτου *-ρ-* σε *-ν-*) < θ. *θορ-* τής λ. *θόρυβος* (βλ.λ.) και επίθημα *-ύζω*, πβ. *γογγ-ύζω, γρ-ύζω* κ.ά.].

υποτονία (η) {υποτονιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση τού μυϊκού τόνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypotonia].

υποτονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει ένταση, που δεν προκαλεί ενδιαφέρον: ~ *διδασκαλία / θεατρική παράσταση / αγώνας / αντίδραση / διαμαρτυρία / προεκλογικό κλίμα* ΑΝΤ. δυναμικός, ενδιαφέρων **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υποτονία (β) (ειδικότ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από υποτονία **3.** ΧΗΜ. (για διάλυμα) αυτό που έχει μικρότερη ωσμωτική πίεση σε σχέση με άλλο. — **υποτονικά** επίρρ., **υποτονικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypotonic].

υποτραχήλιο (το) [μτγν.] {υποτραχηλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το τμήμα τού κίονα μεταξύ τού κορμού και τού κιονοκράνου.

υποτρέμω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σιγοτρέμω.

υποτρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σιγοτρίζω. — **υποτριγμός** (ο) [1895].

υποτροπή (η) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση ασθένειας ύστερα από φαινομενική ανάρρωση ή μετά από περίοδο ύφεσης: *ο ασθενής παρουσίασε ~* || ~ *πυρετού / επιδημίας* **2.** ΝΟΜ. η διάπραξη νέου κακουργήματος ή εκ δόλου πλημμελήματος από κάποιον πριν περάσει ορισμένος χρόνος (κατά τον νόμο) από την καταδίκη του για άλλο κακούργημα ή εκ δόλου πλημμέλημα που είχε διαπράξει: *εγκληματίας καθ' υποτροπήν.*

υποτροπιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υποτροπίασα} **1.** επανεμφανίζω ασθένεια: *αν ο άρρωστος υποτροπιάσει, να του δώσετε τα φάρμακα που σας έγραψα* **2.** διαπράττω εκ νέου αξιόποινη πράξη μετά από προηγούμενη καταδίκη μου. — **υποτροπιασμός** (ο) [μτγν.] κ. **υποτροπίαση** (η) [1896].

υποτροπικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που υποτροπιάζει **2.** (για χώρες) αυτός που βρίσκεται κοντά σε τροπικές περιοχές.

υπότροπος, -η, -ο **1.** ΝΟΜ. αυτός που βρίσκεται σε υποτροπή (βλ.λ., σημ. 2): *επειδή ήταν ~ όταν διέπραξε την κλοπή, τιμωρήθηκε με αυστηρότερη ποινή* **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει τιμωρηθεί ήδη για παράβαση κανονισμών και υποπίπτει ξανά σε παράπτωμα: *ο παίκτης που αποβλήθηκε για εξύβριση τού διαιτητή, είναι ~ και θα τιμωρηθεί αυστηρότερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπότροπος*, αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει». < *ὑποτρέπομαι* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.)].

υποτροφία (η) [1833] {υποτροφιών} η δαπάνη που πληρώνει τρίτος (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.) για τη συντήρηση και τις σπουδές μαθητή, φοιτητή ή πτυχιούχου: *παίρνω ~ για πανεπιστήμιο τού εσωτερικού / τού εξωτερικού* || ~ *για μεταπτυχιακές σπουδές* || *Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών* (συντομ. Ι.Κ.Υ.).

υπότροφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παίρνει υποτροφία: (συνήθ. ως ουσ.) *υπότροφος εσωτερικού / εξωτερικού.*

υποτυπώδης, -ης, -ες [1887] {υποτυπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι ατελώς ανεπτυγμένος: ~ *όργανα / μορφές ζωής / εργασία* ΣΥΝ. ανεξέλικτος, εμβρυώδης **2.** (μτφ.) στοιχειώδης, χωρίς ιδιαίτερη ανάπτυξη: *είχαν στήσει ένα ~ σκηνικό για την παράσταση* || ~ *εκπαίδευση / σχεδιασμός.* — **υποτυπωδώς** επίρρ. [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *υποτυπώνω* (< αρχ. *ὑποτυπῶ, -όω* «σχεδιάζω το γενικό περίγραμμα») + παραγ. επίθημα *-ώδης*, απόδ. τού γαλλ. rudimentaire].

υποτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παραστατική απεικόνιση με τον λόγο (καταστάσεων, πραγμάτων κ.λπ.) **2.** ΤΟΠΟΓΡ. η απεικόνιση τού εδάφους με τα οριζόντια και κατακόρυφα χαρακτηριστικά του υπό ορισμένη κλίμακα ΣΥΝ. αποτύπωση.

υπουλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ύπουλη συμπεριφορά ΣΥΝ. υπουλότητα.

ύπουλος, -η, -ο **1.** αυτός που ενεργεί και συμπεριφέρεται με πονηριά και δολιότητα ή που βλάπτει χωρίς να γίνεται αντιληπτός: ~ *αντίπαλος / εχθρός / σύμμαχος / επίθεση* ΣΥΝ. δόλιος, πονηρός, καταχθόνιος **2.** (ασθένεια, ιός κ.λπ.) που μπορεί να πλήξει τον οργανισμό ξαφνικά ή χωρίς να εκδηλωθούν αμέσως συμπτώματα. — **ύπουλα** επίρρ., **υπουλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπουλος* < *ὑπ(ο)-* + *-ουλος* < *οὐλή*. Το επίθ. είχε αρχικώς ιατρ. χρήση και προσδιόριζε ένα τραύμα που είχε επιφανειακώς επουλωθεί, ενώ οι εσωτερικές βλάβες συνεχίζονταν. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

υπουργείο (το) [1824] **1.** ανώτατη διοικητική αρχή μιας χώρας με κα-

θορισμένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων, καθώς και το σύνολο των δημόσιων υπηρεσιών που διευθύνει ο υπουργός: *Υπουργείο Παιδείας / Εξωτερικών / Εθνικής Αμύνης* || *διοικώ ~* || *προΐσταμαι υπουργείου* || *οι υπάλληλοι υπουργείου* **2.** (συνεκδ.) το οίκημα στο οποίο στεγάζεται η αρχή αυτή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ministère. Τον 19ο αι. η λ. είχε και τη σημ. «κυβέρνηση, το σύνολο των κυβερνητικών αξιωματούχων» (λ.χ. *ὑπουργεῖον Τρικούπη / Δηλιγιάννη / Κουμουνδούρου*)].

υπούργημα (το) [αρχ.] {υπουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανώτερο δημόσιο αξίωμα, υψηλή δημόσια θέση.

υπουργήσιμος, -η, -ο [1890] (για υποψηφίους υπουργούς) αυτός που είναι δυνατόν να γίνει υπουργός.
[ΕΤΥΜ. < *υπουργώ* + παραγ. επίθημα *-σιμος*, πβ. *διεκδική-σιμος*].

υπουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού υπουργού: *δημιουργική ~* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί κάποιος το αξίωμα τού υπουργού: *επί υπουργίας του έγιναν πολλά έργα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπουργία*, αρχική σημ. «υπούργημα, προσφερόμενη υπηρεσία», < *ὑπουργός* (βλ.λ.)].

υπουργικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υπουργό: *~ απόφαση / αρμοδιότητες / αξίωμα / έδρανο / γραφείο / σύνοδος / ευθύνη·* ΦΡ. ***υπουργικό συμβούλιο*** βλ. λ. *συμβούλιο.*

υπουργιλίκι (το) (καθημ.-συνήθ. μειωτ.) το αξίωμα τού υπουργού.
[ΕΤΥΜ. < *υπουργός* + παραγ. επίθημα *-(ι)λίκι* (βλ.λ.)].

υπουργίνα (η) [1845] (λαϊκ.) **1.** η γυναίκα υπουργός **2.** η σύζυγος υπουργού.

υπουργοποίηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάθεση υπουργικού αξιώματος (σε κάποιον). — **υπουργοποιώ** ρ. {-είς...}.

υπουργός (ο/η) (συντομ. *υπ.*) ανώτατος κρατικός λειτουργός που ασκεί την εκτελεστική εξουσία, ο οποίος προΐσταται υπουργείου και μαζί με τους άλλους υπουργούς και τον πρωθυπουργό συγκροτούν την κυβέρνηση μιας χώρας: *εξωκοινοβουλευτικός / αναπληρωτής ~* || *~ άνευ χαρτοφυλακίου* (χωρίς συγκεκριμένη αρμοδιότητα) || *ο νόμος περί ευθύνης υπουργών.* · (υποκ.-μειωτ.) **υπουργίσκος** (ο) [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός, εξελληνισμός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπουργός*, αρχική σημ. «υπηρέτης, βοηθός». < *ὑπ(ο)- + -ουργός < ἔργον.* Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το ιταλ. ministro (πβ. το πεπαλαιωμένο *μινίστρος*)].

> **υπουργός – μινίστρος – σαμουράι.** Το κοινό στις τρεις αυτές λέξεις είναι ότι ξεκινούν και οι τρεις από τη βασική σημασία τού «υπηρέτης». Το **υπουργός** (συνηρημένος τύπος τού *ὑποεργός*) είναι αρχαία λέξη, που δήλωνε «τον βοηθό, τον υπηρέτη», με ρήμα το *υπουργώ* «παρέχω υπηρεσίες». Στα νεότερα χρόνια (19ο αι.) η λέξη επανενεργοποιήθηκε με νέα σημασία («μέλος τής κυβέρνησης επιφορτισμένο με αρμοδιότητες επί συγκεκριμένων θεμάτων»), για να αντικαταστήσει το ξενικό *μινίστρος* με μια ρομαντική-ιδεατή αναγωγή στον υπουργό ως «βοηθό και υπηρέτη τού πολίτη»! Αλλά και η λέξη **μινίστρος** (ιταλ. ministro, γαλλ. ministre, αγγλ. minister) ανάγεται στο λατ. ministro «υπηρέτης» (αρχική σημ. «ο ελάχιστος, ο μικρότερος» < λατ. minis (= minus) + -ter (πβ. και το αντίθ. magister < magis [magnus] + -ter). Το minister χρησιμοποιήθηκε στις νεολατινικές γλώσσες για να δηλώσει είτε τον «υπηρέτη τού Θεού / τής Εκκλησίας», δηλ. τον *ιερέα* (πβ. και ελλην. *διάκονος – διακονώ*) είτε τον «υπηρέτη τού πολίτη», δηλ. τον «υπουργό». Με τη β' σημασία, μέσω τού ιταλ. ministro, χρησιμοποιήθηκε και στην Ελληνική τής ελευθέρας Ελλάδος, για να δηλώσει το μέλος τής κυβέρνησης. Το περίεργο είναι ότι και μια άλλη λέξη από την Άπω Ανατολή, η ιαπωνική λ. **σαμουράι** (ιαπ. samurai), προτού φθάσει να δηλώσει «τον ευγενή πολεμιστή, τον ιππότη», δήλωνε τον «υπηρέτη» (από το ρ. samurafi «υπηρετώ»).

υπουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπουργείς...· μόνο σε ενεστ.} είμαι υπουργός, ασκώ υπουργικά καθήκοντα.

υπουρίς (η) {υπουρίδος} (λόγ.) το λουρί που περνά κάτω από την ουρά υποζυγίου και συγκρατεί τη σέλα ή το σαμάρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπουρίς, -ίδος < ὑπ(ο)- + -ουρίς < οὐρά*].

υποφαινόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που υπογράφει ένα έγγραφο ΣΥΝ. υπογεγραμμένος **2.** (στον προφορ. λόγο) εγώ ο ίδιος: *την ευθύνη για την αποστολή έχει αναλάβει ο ~.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑποφαίνω* «φέρνω στο φως, φανερώνω» < *ὑπο- + φαίνω / -ομαι*].

υπόφαιος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως φαιός ΣΥΝ. γκριζωπός.

υποφάρυγγας (ο) ΑΝΑΤ. το κατώτερο τμήμα τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subpharynx (νόθο σύνθ.)].

υποφερτός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υποφέρει: *~ ζέστη / πόνος* ΣΥΝ. ανεκτός ΑΝΤ. ανυπόφορος, αβάσταχτος **2.** (συνεκδ.) μέτριος, καλούτσικος: *~ εμφάνιση.* — **υποφερτά** επίρρ.

υποφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπέφερα} ♦ **1.** (μετβ.) ανέχομαι, υπομένω: *δεν μπορώ να ~ τόση ζέστη* || *μου είναι αδύνατον να τον ~* || *υποφέραμε πολλές κακουχίες στον πόλεμο* || *~ τα πάνδεινα* || *~ σιωπηλά / καρτερικά / αγόγγυστα* ♦ (αμετβ.) **2.** βρίσκομαι σε άσχημη σωματική ή ψυχική κατάσταση, βασανίζομαι: *~ από κρύο / μιζέρια / έλλειψη χρημάτων* || *τόσο καιρό υποφέρει, και κανείς δεν ρώτησε πώς είναι* **3.** πάσχω, πονώ: *~ από πονοκεφάλους / αρθριτικά / κρυοπαγήματα* **4.** (μεσοπαθ. **υποφέρομαι**) είμαι ανεκτός: *αυτός ο άνθρωπος δεν υποφέρεται* || *τόση ζέστη δεν υποφέρεται.*

υποφορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ερώτηση που υποβάλλεται στην αρχή **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς*** σχήμα λόγου, πολύ συχνό στα δημοτικά τραγούδια, κατά το οποίο πρώτα υποβάλλεται μια ερώτηση (υποφορά), με την οποία ζητείται η αιτία για κάτι, στη συνέχεια προβάλλεται –συχνά με μορφή ερωτήματος– κάποια πιθανή εξήγηση και, τέλος, αναιρείται αυτή η εξήγηση και δηλώνεται τι πραγματικά συμβαίνει (ανθυποφορά), π.χ. «*Γιατ' είναι μαύρα τα βουνά και στέκουν λυπημένα:* (υποφορά) / *Μην άνεμος τα πολεμά, μήνα βροχή τα δέρνει; / Κι ουδ' άνεμος τα πολεμά κι ουδέ βροχή τα δέρνει, / μόνο διαβαίνει ο Χάροντας με τους αποθαμένους* (ανθυποφορά)».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποφορά < ὑπο- + φορά < φέρω*].

υποφρούραρχος (ο) [1833] {υποφρουράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός αμέσως κατώτερος βαθμολογικά από τον φρούραρχο.

υπόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας, μεγέθους φουντουκιού, ο οποίος βρίσκεται στην κρανιακή κοιλότητα· οι ορμόνες του παίζουν σημαντικό ρόλο σε μεγάλο αριθμό λειτουργιών τού οργανισμού, καθώς ρυθμίζουν την έκκριση όλων των άλλων ορμονών. — **υποφυσιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόφυσις* < αρχ. *ὑποφύω* «αφήνω να βλαστήσει, εκβλαστάνω» < *ὑπο- + φύω / -ομαι*].

υποφώσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) φέγγω αμυδρά, αχνοφέγγω: *υποφώσκει η ημέρα* || *υποφώσκει η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο* (πβ. λ. *υποβόσκω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποφώσκω*, άλλος τ. τού ρ. *ὑποφαύσκω* με την επίδρ. τής λ. *φῶς*. Το αρχ. *ὑποφαύσκω* «αρχίζω να φέγγω» < *ὑπο- + φαύσκω* «φωτίζω, φανερώνω» < θ. *φaF-* (τού ουσ. *φῶς*, βλ.λ.) + ενεστ. επίθημα *-σκω*].

> **υποφώσκω – υποβόσκω.** Μερικές φορές χρησιμοποιείται το **υποφώσκω** με τη σημ. τού **υποβόσκω**, που έχει εντελώς διαφορετική σημασία. Το ήδη αρχ. **υποφώσκω** (και **υποφαύσκω**) σήμαινε και σημαίνει και σήμερα «αρχίζω να φέγγω, αχνοφέγγω, φέγγω αμυδρά»: *Η μέρα υποφώσκει – Η αυγή / το χάραμα υποφώσκει – Η φλόγα από το κερί υποφώσκει.* Αντιθέτως το **υποβόσκω** (το οποίο στην Αρχαία απαντά μόνο σε μεσοπαθ. τύπο: **υποβόσκομαι**) σημαίνει κυριολεκτικά «κρυφοτρώω, τρώω κρυφά» και έφτασε να χρησιμοποιείται με τη σημ. τού «υποκρύπτομαι, λανθάνω, δεν είμαι ακόμη φανερός» σε σχέση με κάτι επικίνδυνο, ενοχλητικό ή δυσάρεστο: *Ο κίνδυνος να μολυνθεί όλη η περιοχή υποβόσκει από καιρό – Η κρίση δεν είναι σημερινή· υποβόσκει τα τελευταία πέντε χρόνια.*

υποφωτίζω ρ. μετβ. [1851] {υποφώτισ-α, -τηκα, -μένος} φωτίζω αμυδρά, με χαμηλό φωτισμό: *ένας ~ παραλιακός δρόμος.*

υποχείριος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την εξουσία κάποιου και εκτελεί τις εντολές του: *είναι ~ στην εξουσία των ξένων δυνάμεων* || *το αφεντικό του τον έχει υποχείριό του·* (συχνά σε ουδ., αναλογικά προς τα συνών. *ενεργούμενο, όργανο* κ.λπ.): *την έκανε υποχείριό του* || *αυτός είναι υποχείριό τους* ΣΥΝ. υποτελής, υπεξούσιος ΑΝΤ. ανεξάρτητος, αυτεξούσιος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχείριος < ὑπο- + -χείριος < χείρ, -ρός*].

υποχθόνιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γη ΣΥΝ. υπόγειος **2.** ύπουλος, καταχθόνιος. — **υποχθόνια / υποχθονίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχθόνιος < ὑπο- + -χθόνιος < χθών, χθονός* «γη, έδαφος» (βλ.λ.)].

υποχονδρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τον υπερβολικό φόβο κάποιου ότι έχει πρόβλημα υγείας, χωρίς να συμβαίνει κάτι τέτοιο, καθώς και η μεγαλοποίηση ασήμαντων συμπτωμάτων **2.** (μτφ.) η υπερβολική ενασχόληση με την καθαριότητα (έντονος φόβος για τα μικρόβια κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. hypochondria < λατ. hypochondria < αρχ. επίθ. *ὑποχόνδριος* (βλ.λ.), επειδή παλαιότ. πίστευαν πως η δυσθυμία είναι ασθένεια που πηγάζει από τους δύο πλευρικούς χόνδρους].

υποχονδριάζω ρ. αμετβ. {υποχονδρίασα} γίνομαι υποχονδριακός.

υποχονδριακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** σχετικός με την υποχονδρία: *~ μελαγχολία* **2.** (ως ουσ.) αυτός που πάσχει από υποχονδρία. — **υποχονδριακά** επίρρ.

υποχόνδριος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τους πλευρικούς χόνδρους **2.** υποχονδριακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοντρός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχόνδριος < ὑπο- + -χόνδριος < χόνδρος*].

υπόχρεος, -η, -ο **1.** αυτός που οφείλει να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση, συνήθ. οικονομική: *~ προς το Δημόσιο / την εφορία / την τράπεζα* ● **2.** αυτός που έχει ηθική υποχρέωση σε (κάποιον): *σου είμαι ~ για τη βοήθεια που μου πρόσφερες* ΣΥΝ. ευγνώμων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόχρεος* < αρχ. *ὑπόχρεως < ὑπο- + -χρεως < χρέος*].

υποχρεούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1852] {υποχρεούσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την υποχρέωση, το καθήκον: *υποχρεούσθε να καταβάλετε το ακριβές αντίτιμο* || *ο δικαστής υποχρεούται να γνωρίζει εξ επαγγέλματος τους νόμους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ.*

υποχρεώνω ρ. μετβ. [1852] {υποχρέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγκάζω (κάποιον) να κάνει (κάτι), επιβάλλω: *ο νόμος μάς υποχρεώνει να ακολουθήσουμε ορισμένη διαδικασία* || *η συνείδησή μου με υποχρεώνει να αρνηθώ τη δελεαστική σας πρόταση* ● **2.** προκαλώ (σε κάποιον) το συναίσθημα τής ευγνωμοσύνης: *με υποχρεώνεις με όλες αυτές τις περιποιήσεις·* ΦΡ. ***(τώρα) μας υποχρέωσες!*** ως έκφραση απογοήτευσης προς κάποιον που δεν προσφέρει τη βοήθεια που περιμέναμε ή που μας φέρνει κακή είδηση, ενώ περιμέναμε κάτι θετικό.
[ΕΤΥΜ. < *υπόχρεος*].

υποχρέωση (η) [1845] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δέσμευση, το καθήκον, το χρέος: *οικονομικές / ηθικές / οικογενειακές / επαγγελματικές ~* || *επιβάλλω υποχρεώσεις σε κάποιον* || *ανέλαβε την ~ να επιβλέψει ο ίδιος το έργο* || *εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου ~* || *ό-*

ποιος έχει οικογένεια. βαρύνεται από πολλές ~· ΦΡ. ***συγγραφή υποχρεώσεων*** βλ. λ. *συγγραφή* **2. υποχρεώσεις** (οι) τα οικογενειακά και επαγγελματικά βάρη ή δεσμεύσεις: *είναι νέος και χωρίς ~* **3.** η ηθική οφειλή (από εξυπηρέτηση, ωφέλεια που έλαβα): *έχω ~ απέναντί σου μετά το καλό που μου έκανες || έχω ~ απέναντί του και δεν μπορώ να αρνηθώ τους εργασιακούς του όρους·* ΦΡ. ***από υποχρέωση*** χωρίς να το θέλω πραγματικά, αλλά επειδή αισθάνομαι ότι έχω ηθικό χρέος: *δεν τον φροντίζει από πραγματικό ενδιαφέρον, αλλά ~.*

υποχρεωτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που επιβάλλεται δεσμευτικά, που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε: *~ φοίτηση / παρακολούθηση / στρατιωτική θητεία / στοιχειώδης εκπαίδευση / μαθήματα* ΑΝΤ. προαιρετικός • **2.** περιποιητικός, εξυπηρετικός (σε βαθμό που δημιουργεί αίσθημα υποχρέωσης): *~ φίλοι.* — **υποχρεωτικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obligatoire].

υποχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} χρηματοδότηση μικρότερη τού κανονικού ή τού αναγκαίου: *η ~ τής Παιδείας / των Α.Ε.Ι.* — **υποχρηματοδοτώ** ρ. μετβ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underfunding].

υπόχρυσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χρυσίζει.

υποχρωμία (η) {υποχρωμιών} ΙΑΤΡ. η μείωση τής αιμοσφαιρίνης που περιέχεται σε κάθε ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypochromie].

υπόχυμα (το) {υποχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η διάχυση υγρού στον κερατοειδή χιτώνα τού ματιού, που δυσκολεύει την όραση, ο καταρράκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (όρ. τού Διοσκουρίδη και τού Γαληνού) < αρχ. *ὑποχέω* «χύνω κάτω» (βλ. κ. *χύμα*)].

υποχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η οπισθοχώρηση από στρατιωτική θέση: *σαλπίζω ~ || ο εχθρός υποχρεώθηκε σε άτακτη ~* ΣΥΝ. οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προέλαση· ΦΡ. ***τακτική υποχώρηση*** βλ. λ. τακτικός **2.** η πτώση σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό όπου βρίσκεται κάτι (νόμισμα, τιμή κ.λπ.): *~ τής ζέστης || η ~ τού δολαρίου έναντι τού μάρκου || η ~ τού Γενικού Δείκτη Τιμών τού Χρηματιστηρίου || η ~ μιας τάσης* **3.** η μετατόπιση, το να φεύγει κάτι από τη θέση του προς τα κάτω: *η ~ τού εδάφους* **4.** η παραίτηση από απαίτηση, ο συμβιβασμός: *δεν θα κάνουμε καμιά ~ στα κυριαρχικά μας δικαιώματα || η επίλυση τού προβλήματος απαιτεί αμοιβαίες ~.*

υποχωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εύκολα υποχωρεί σε κάτι: *μην είσαι τόσο ~, γιατί οι άλλοι θα επωφεληθούν || έδειξε ~ στάση* ΣΥΝ. συμβιβαστικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος **2.** αυτός που σχετίζεται με την υποχώρηση: *~ τακτική / ελιγμός* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***υποχωρητικός σχηματισμός*** βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω. — **υποχωρητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

> **υποχωρητικοί σχηματισμοί λέξεων.** Έτσι ονομάζονται λέξεις που σχηματίζονται αντίστροφα από το κανονικό, **υποχωρητικά**, όπως λέγεται. Τέτοιοι είναι οι σχηματισμοί ονομάτων από ρήματα, «μεταρρηματικοί» (αντί ρημάτων από ονόματα). Παραδείγματα: *γνωρίζω* > **γνώρα**, *αναταράσσω* > **αντάρα**, *λατρεύω* > **λάτρα**, *αντιλαλώ* > **αντίλαλος**, *κομίζω* > **κομιδή**, *αποκουμπώ* > **αποκούμπι**, *αντιμετρώ* > **αντίμετρο**, *αχνίζω* > **άχνα**, *αποπατώ* > **απόπατος**, *αγρυπνώ* > **αγρύπνια**, *βοώ* > **βοή**, *στενοχωρώ* > **στενοχώρια**, *βλαστάνω* > **βλαστός**, *βολεύω* > **βολή**, *βροντώ* > **βρόντος**, *διατάζω* > **διάτα**, *γυρίζω* > **γύρα**, *διαιτώμαι* > **δίαιτα**, *διπλώνω* > **δίπλα** (η), *ζαρώνω* > **ζάρα**, *ζουλώ* > **ζούλα**, *ηττώμαι* > **ήττα**, *κολυμπώ* > **κολύμπι**, *κυνηγώ* > **κυνήγι**, *γλεντοκοπώ* > **γλεντοκόπι**, *χαροκοπώ* > **χαροκόπι**, *κουρσεύω* > **κούρσος**.

υποχωρώ ρ. αμετβ. {υποχωρείς... | υποχώρησα} **1.** ΣΤΡΑΤ. αποσύρομαι από στρατιωτική θέση την οποία κατείχα (λόγω πιέσεως ή για στρατηγικούς λόγους): *οι εχθρικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν* ΣΥΝ. οπισθοχωρώ ΑΝΤ. προελαύνω • **2.** υφίσταμαι καθίζηση: *από το μεγάλο τράνταγμα τού σεισμού υποχώρησαν οι στέγες πολλών σπιτιών || το έδαφος υποχώρησε κάτω από τα πόδια τους* ΣΥΝ. πέφτω, καταρρέω • **3.** (μτφ.) πέφτω σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά που βρίσκομαι, παρουσιάζω ύφεση: *αναμένεται να υποχωρήσει ο καύσωνας / η κακοκαιρία / ο πυρετός || υποχώρησαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων || υποχώρησε το δολάριο έναντι τού γιεν* **4.** (μτφ.) παραιτούμαι από απαίτηση που έχω, γίνομαι πιο διαλλακτικός, συμβιβάζομαι: *δέχτηκε πολλές πιέσεις και αναγκάστηκε να υποχωρήσει || δεν φάνηκε διατεθειμένος να υποχωρήσει στις αξιώσεις του* ΑΝΤ. εμμένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχωρῶ (-έω)* < *ὑπο-* + *χωρῶ* (< *χῶρος*), πβ. κ. *ανα-χωρῶ, προ-χωρῶ*].

υπόψη επίρρ.· υπ' όψιν (βλ. λ. όψη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όψη.*

υποψήφιος, -α, -ο 1. αυτός που αποσκοπεί στην κατάληψη αξιώματος ύστερα από ψηφοφορία: *~ δήμαρχος / νομάρχης / βουλευτής* **2.** (κατ' επέκτ.) (α) οποιοσδήποτε επιδιώκει να γίνει ή να κάνει κάτι: *~ γαμπρός / αγοραστής / οδηγός* (β) αυτός που πρόκειται να γίνει κάτι: *είναι ~ μητέρα* (είναι έγκυος) **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιδιώκει να καταλάβει θέση μέσω διαγωνισμού: *οι ~ για τα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποψήφιος* < *ὑπο-* + *-ψήφιος* < *ψῆφος*].

υποψηφιότητα (η) [1854] {υποψηφιοτήτων} η συμμετοχή (κάποιου) ως υποψηφίου σε εκλογές, διαγωνισμό κ.λπ.: *θέτω / βάζω / υποβάλλω ~ για πρόεδρος / νομάρχης || απέσυρε την ~ του || η ~ τής Αθήνας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων.*

υποψία (η) {υποψιών} **1.** η δυσπιστία για (κάτι), η υπόθεση για κάτι κακό, η αμφιβολία για (κάποιον/κάτι): *με βάζει σε ~ το φέρσιμό του || μπαίνω σε υποψίες || άτομο υπεράνω πάσης ~ || οι κινήσεις του γεννούν υποψίες* **2.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: *η σαλάτα είχε μια ~ λαδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποψιάζομαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποψία* < *ὕποπτος* (βλ.λ.)].

υποψιάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποψιάσ-τηκα, -μένος} **1.** θεωρώ κάποιον ή κάτι ύποπτο: *η αστυνομία τον υποψιαζόταν για παράνομες δραστηριότητες* **2.** έχω υποψίες για (κάποιον/ κάτι): *~ ότι κάτι δεν πάει καλά στην υπόθεση αυτή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑποψιάζομαι* < αρχ. *ὑποψία* (πβ. κ. *έννοια - νοιάζομαι*), πβ. κ. μτγν. *ὑποψιῶμαι (-άο-)* «φοβούμαι»].

> **υποψιάζομαι – υποψιάζω.** Από το ουσ. **υποψία**, που χρησιμοποιείται στην αρχαία γλώσσα, πλάστηκε από τους λογίους το ρ. **υποψιάζομαι**, όπως από το **έννοια** πλάστηκε το **εννοιάζομαι** (> **νοιάζομαι**). Το **υποψιάζομαι** (κάποιον ή κάτι) λειτουργεί όπως το συνώνυμο **υποπτεύομαι / υποπτεύω**, είναι δηλ. *αποθετικό* ρήμα: *Τον υποψιάζομαι πως κρύβεται πίσω από το δημοσίευμα στην εφημερίδα.* Εντούτοις, από την ανάγκη να δηλωθεί η μεταβιβαστική λειτουργία τού ρήματος («κάνω / βάζω κάποιον να υποψιαστεί», «εμβάλλω υποψίες σε κάποιον») δημιουργήθηκε και τύπος **υποψιάζω** (πβ. [εν]**νοιάζομαι** - [εν]**νοιάζει**). Ο τύπος αυτός χρησιμοποιείται λιγότερο: *Με υποψιάζει το γεγονός ότι δεν έρχεται στη δουλειά του – Πρέπει να τον υποψιάσουμε να καταλάβει πως κάτι δεν πάει καλά.*

υποψιασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει υποψιαστεί κάτι: *από κάποια σχόλια που είχε ακούσει ήταν ~ για το τι θα συναντούσε* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει επάρκεια σε κάποιο θέμα και μπορεί να αντιλαμβάνεται πράγματα που δεν αντιλαμβάνονται πολλοί: *αν είσαι ~ για τον τρόπο που λειτουργεί το πολιτικό σύστημα, καταλαβαίνεις πού αποσκοπούν αυτές οι δηλώσεις || ένας ~ αναγνώστης / ακροατής / θεατής έχει αυξημένες απαιτήσεις.*

υπόψυχρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κάπως ψυχρός ΣΥΝ. ψυχρούτσικος.

ΥΠ.ΠΟ. (το) Υπουργείο Πολιτισμού.

υπτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπτίασα} ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ σε ύπτια θέση ♦ **2.** (αμετβ.) ξαπλώνω ανάσκελα. — **υπτίασις** (η) [μτγν.] κ. **υπτιασμός** (ο) [αρχ.].

ύπτιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι ανάσκελα ΑΝΤ. (λόγ.) πρηνής **2.** αυτός που γίνεται με το σώμα ανάσκελα: *~ κολύμβηση* **3. *ύπτιο*** (το) {υπτί-ου | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. το σουπίνο (βλ.λ.) (β) ΑΘΛ. η κολύμβηση με το σώμα ανάσκελα. — **ύπτια / υπτίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπτιος*, με επίθημα *-τιος* (χωρίς συριστικοποίηση), πβ. *αἴτιος, ἄρτιος* κ.ά. Η λ. προέρχεται από το θ. *ὑπ-* τής πρόθ. *ὑπό* (< Ι.Ε. *up(o)-, πβ. *ὑπ-ό, ὑπ-έρ, ὑπ-ατος*) και συνδ. με λατ. supinus «ύπτιος», μέσ. ιρλ. fóen «αυτός που κοιμάται ανάσκελα». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το επίθ. *ὕπτιος* ανάγεται σε ουσ. **ὑπτός*, συνδ. με σανσκρ. suptá- «κοιμισμένος» και εμφανίζει το θ. *sup- τής λ. *ὕπνος* (βλ.λ.). Η εκδοχή αυτή θα δικαιολογούσε τη σημ. τής φρ. *τὰ ὕπτια* «κοιλιά», που αναφέρεται στα ζώα, επειδή αυτά κοιμούνται πάνω στην κοιλιά, όχι ανάσκελα].

υπωνυμία (η) {υπωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. η σχέση μεταξύ δύο λέξεων, κατά την οποία η σημασία τής μιας αποτελεί μέρος τής σημασίας μιας άλλης (ευρύτερης, υπερώνυμο) (πβ. λ. *συνωνυμία, υπερωνυμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponymy].

υπώνυμο (το) {υπωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη τής οποίας η σημασία αποτελεί μέρος τής σημασίας άλλης λέξης (υπερωνύμου): *οι λέξεις «τριαντάφυλλο» και «γαρύφαλλο» είναι υπώνυμα τού υπερωνύμου «άνθος», «λουλούδι»* (πβ. λ. *συνώνυμο, υπερώνυμο*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponym < *υπ(ο)* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

υπώρεια (η) {υπωρειών} (για βουνά) η ρίζα, το κάτω μέρος, οι πρόποδες: *χωριό στις ~ τού Χελμού* ΣΥΝ. ριζοβούνι ΑΝΤ. βουνοκορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπώρεια* < *ὑπ(ο)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄρος*].

ύραξ (ο) {ύρ-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} μικρό χορτοφάγο θηλαστικό τής Αφρικής και τής ΝΔ. Ασίας, που θυμίζει τρωκτικό, με κοντόχοντρο σώμα και κοντό λαιμό, μικρά αφτιά, κοντά και λεπτά πόδια και κοντή ουρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕραξ, -ακος* < *sur-ak-, που συνδ. με λατ. sōrex «ποντικός» και παρουσιάζει επίθημα -ak-, συνηθισμένο σε ον. ζώων, λ.χ. *ἀσπάλ-αξ, δέλφ-αξ, σκύλ-αξ*. Αν υποτεθεί ότι το ζώο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας τής στριγγής κραυγής του, τότε είναι πιθ. η αναγωγή σε ρίζα: *sur-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *swer- «βουίζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. svárati «αντηχώ», γερμ. surren «βουίζω», λατ. susurrus «ψιθύρισμα, σούσουρο» κ.ά.].

-ύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ κατάληξη επιθέτων: *βαθ-ύς, -ιά / -εία, -ύ, ταχύς, -εία, -ύ, βαρύς, -ιά / -εία, -ύ, μακρ-ύς, -ιά, -ύ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως, συνίζηση, ταχύς, -ύτερος.*
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από Ι.Ε. *-ṷs].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η κλίση τού αρσενικού των επιθέτων σε **-ύς** είναι ακόμη ρευστή: *ο βαθύς, τού βαθύ / βαθιού, τον βαθύ – οι βαθείς / βαθιοί, των βαθιών, τους βαθείς / βαθιούς.* Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: **αψύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς**. Τα επίθετα **παχύς, βαρύς** κ.ά. εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε **-έος / -έων**: *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου*, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς τού τύπου **ταχύς**.

Με **-ι-** ή με **-ει-** είναι η ορθή γραφή των θηλυκών των επιθέτων σε **-ύς, -ιά, -ύ** (*βαθύς, παχύς, φαρδύς, βαρύς, ελαφρύς, γλυκύς / γλυκός, πλατύς, τραχύς* κ.ά.); Τα θηλ. σε **-εία** (*βαθεία, βαρεία* κ.λπ.) στους μεταγενέστερους και ιδ. στους βυζαντινούς χρόνους σχηματίστηκαν αναλογικά σε **-έα** (η *βαθέα*, η *βαρέα* κ.λπ.) και εν συνεχεία υπέστησαν συνίζηση: συμπροφέρθηκε το *ε* μαζί με το *α* σε μία συλλαβή, παίρνοντας την προφορά *ι*: **η βαθεία > βαθέα > βαθιά** (πβ. ουδ. *τα βαθέα > τα βαθιά, παλαιός > παλιός, ελαία > ελιά* κ.τ.ό.). Έτσι η ορθογραφία αυτών των θηλυκών επιθέτων είναι *-ιά*: **η βαθιά, η παχιά, η φαρδιά, η βαριά, η ελαφριά, η γλυκιά, η πλατιά, η τραχιά** κ.λπ. Χονδρικά, μπορεί να πει κανείς ότι τα θηλ. αυτών των επιθέτων ακολούθησαν την εξέλιξη των ουδ. πληθ.: όπως *τα βαθέα > τα βαθιά*, έτσι και *η βαθεία > η βαθέα > η βαθιά*. Γι' αυτό και γράφονται το ίδιο: *η βαθιά - τα βαθιά*. ☛ *συνίζηση, ταχύς*

Υ.Σ.Ε.Δ. (το) Υγειονομικό Σώμα Ενόπλων Δυνάμεων.

ύσσωπος (ο) {υσσώπ-ου | -ων, -ους} θαμνώδες αρωματικό φυτό με μοβ-γαλάζια ή ροζ, κόκκινα και άσπρα άνθη, που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη λαϊκή ιατρική, την παρασκευή αφεψημάτων, στον αρωματισμό φαγητών κ.α.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύσ(σ)ωπος* < εβρ. 'ēzō, πβ. κ. ασσυρ. zūpu, συρ. zōfā].

ύστατος, -η, -ο τελευταίος, έσχατος: *υπάρχει ελπίδα ότι την ~ στιγμή οι αντιμαχόμενες πλευρές θα καταλήξουν σε συμφωνία* ‖ *έγινε μια ~ προσπάθεια ειρήνευσης στην περιοχή*· ΦΡ. (α) ***ύστατο χαίρε*** ο τελευταίος (απο)χαιρετισμός (σε νεκρό): *πλήθος λαού απηύθυνε το ~ στον εκλιπόντα ποιητή* (β) ***την ύστατη ώρα*** την τελευταία στιγμή, όταν δεν υπάρχουν πια άλλα περιθώρια: *~ ο διαμεσολαβητής κατάφερε να πείσει τις εμπλεκόμενες πλευρές να συμβιβαστούν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύστατος*, υπερθ. βαθμ., που συνδ. με σανσκρ. uttamá και εμφανίζει επίθημα *-τος* (αντί τού I.E. *-mo-) κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. *έσχατος, δέκατος*. Το επίθ. *ύστατος* εμφανίζει θ. **ύδ-* (οπότε **ύδ-τατος > ύσ-τατος*), για το οποίο βλ. λ. *ύστερος*].

υστέρα (η) {υστερών} (αρχαιοπρ.) η μήτρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υστέρα*, με επίθημα *-τερος* (βλ. λ. *ύστερος*) και πιθ. αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στο βάθος τής μήτρας». Η λ. ανάγεται σε τ. **ύδ-τέρα* (πβ. κ. *ύστατος*) και στο I.E. *ud «προς τα πάνω» (βλ. λ. *ύστερος*)].

ύστερα επίρρ. {υστερότερα} **1.** (χρονικό) μετά, κατόπιν: *πρώτα φάγαμε κι ~ χορέψαμε* ‖ *πήγαμε για κολύμπι κι ~ για ψάρεμα* **2.** (+από) μετά από (κάτι που προηγήθηκε): *~ από το γεύμα, πέσαμε για ύπνο* ‖ *~ από πολλά χρόνια, πραγματοποίησε το όνειρό του* **3.** (απολύτως) επιπλέον, εξάλλου: *πληρώνει πολλά για νοίκι και κοινόχρηστα· ~, έχει και τα ατομικά της έξοδα* ‖ *έχουμε πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσουμε: τον πληθωρισμό, τις απεργίες, το αγροτικό...· ~, να μην ξεχνάμε και το Κυπριακό...* (πβ. λ. *μετά, έπειτα, κατόπιν*) **4.** (για να ερμηνεύσουμε ή να δικαιολογήσουμε πράξη, συμπεριφορά, κατάσταση, που οφείλεται σε κάτι που προηγήθηκε): *έφαγε τού σκασμού· ~, πώς να κοιμηθεί;* ‖ *πέρασαν τόσες δυσκολίες μαζί· ~, πώς να μην είναι τόσο δεμένες ψυχικά;* ‖ (+από) *~ από τόση κούραση, φυσικό είναι να μη μπορεί να σταθεί στα πόδια της* ‖ *~ από αυτά που είπες στη συνέντευξη, μην περιμένεις να σε προσλάβουν!* ΦΡ. (α) ***κι ύστερα λένε...*** σε προτάσεις που λέγονται ως συμπέρασμα, για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει κάτι που έχει ειπωθεί ή που υποστηρίζεται γενικώς: *οι ταβέρνες και τα ξενυχτάδικα είναι γεμάτα κόσμο· ~ πως ο Έλληνας δεν έχει λεφτά!* ‖ *~ πως φταίει ο φονιάς· αφού του είχε κάνει τον βίο αβίωτο με τις παραξενιές της!* (β) ***κι ύστερα;*** για να δηλωθεί ότι κάτι που έχει αναφερθεί ως αξιοπερίεργο, σπουδαίο ή κακό, δεν πρέπει να προκαλεί απορία, ενδιαφέρον ή άρνηση: *–Έδωσε τόσα λεφτά για ένα πουκάμισο! –~: Αφού δεν έχει οικονομικό πρόβλημα!* ‖ *–Δεν δηλώνει στην εφορία ούτε τα μισά απ' όσα βγάζει! –Ε, ~; Ο πρώτος είναι που το κάνει;* ΣΥΝ. και τι μ' αυτό;, και τι έγινε;
[ΕΤΥΜ. Επίρρ. χρήση τού αρχ. *ύστερα*, πληθ. τού επιθ. *ύστερος* (βλ.λ.)].

υστεραίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που επακολουθεί ΣΥΝ. ύστερος, κατοπινός ΑΝΤ. πρότερος, προγενέστερος **2.** ***υστεραία*** (η) η επόμενη μέρα.

υστεραλγία (η) {υστεραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τής μήτρας μετά την έξοδο τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υστεραλγία* < αρχ. *υστεραλγής* < *υστέρα* + *-αλγής* < *ἄλγος*].

υστερεκτομή (η) [1861] ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μήτρας για θεραπευτικούς λόγους (καρκίνος, πολλαπλά ινομυώματα, ρήξη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hystérectomie].

υστέρημα (το) [μτγν.] {υστερήματος | χωρ. πληθ.} ποσότητα (από κάτι) που δεν επαρκεί· εύχρ. στη ΦΡ. ***από το υστέρημά μου*** (Κ.Δ. Λουκ. 21, 4: *αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς πάντα τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλεν*, για το δίλεπτο που προσέφερε η φτωχή χήρα) από τα αγαθά που μόλις μου αρκούν για να ζήσω: *δίνω σε κάποιον ~*.

υστέρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η καθυστέρηση: *η ~ που παρατηρείται στην ολοκλήρωση των μεγάλων έργων* **2.** η μειονεκτική θέση: *παρουσιάζει ~ έναντι των άλλων μαθητών λόγω ελλείψεως βασικών γνώσεων*.

υστερία (η) [1891] {υστεριών} **1.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση ενός ατόμου, το οποίο εκδηλώνει νευρικό άγχος με σωματικά συμπτώματα, τα οποία δεν έχουν καμία οργανική βάση: *οι μελέτες τού Φρόυντ για την ~* **2.** (μτφ.) η εκδήλωση υπερβολικών και εντονότατων αντιδράσεων, που δείχνουν ότι το άτομο έχει χάσει τον έλεγχο τού εαυτού του και έχει καταληφθεί από πανικό ή άλλο έντονο συναίσθημα, χωρίς όμως να δικαιολογείται κάτι τέτοιο από τις περιστάσεις: *μόλις δει κατσαρίδα, την πιάνει ~· ουρλιάζει, χειρονομεί έντονα και δεν ηρεμεί με τίποτα!* ‖ *μόλις δουν τον αγαπημένο τους τραγουδιστή, καταλαμβάνονται από ~· φωνάζουν, χτυπιούνται, κλαίνε, κάποιες λιποθυμούν* ‖ *μαζική / συλλογική / εθνικιστική / ηθικολογική / ρατσιστική ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hystérie < hystérique (υποχωρητ.) < αρχ. *υστερικός* (βλ.λ.)].

υστερικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό** **1.** αυτός που σχετίζεται με την υστερία: *~ κρίση / κινήσεις / κραυγές* **2.** αυτός που πάσχει από υστερία: *~ γυναίκα* **3.** (γενικότ.) αυτός που εκδηλώνεται με τρόπο υπερβολικό και έντονο, χωρίς να δικαιολογείται από τις περιστάσεις: *άσε τις ~ κραυγές· δεν χάθηκε ο κόσμος, επειδή έσπασε ένα πιάτο!* ‖ *την έπιασαν ~ γέλια* **4.** ***υστερικός*** (ο), ***υστερική*** (λαϊκ. ***υστερικιά***) (η) πρόσωπο με υπερβολικά έντονες, επιθετικές ή σπασμωδικές αντιδράσεις: *με παρέπεμψαν σε μια ~ κι αντί να εξυπηρετηθώ, τσακώθηκα!* — **υστερικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υστερικός* < *υστέρα* «μήτρα», επειδή πιστευόταν ότι η υστερία είναι αποκλειστικώς γυναικεία πάθηση, οφειλόμενη σε διαταραχές τής μήτρας].

υστερισμός (ο) [1831] η υστερία (βλ.λ.).

ύστερο (το) {υστέρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ο πλακούντας και οι εμβρυϊκοί υμένες που περιβάλλουν κατά την κύηση το έμβρυο και βγαίνουν από τη μήτρα μετά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕστερον*, παράλλ. τ. τού ουσ. *υστέρα* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους].

υστερο-[1] κ. **υστερό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάτι γίνεται ύστερα από κάτι άλλο: *υστερό-τοκος, υστερό-γραφο* **2.** (στην ιστορία) ότι κάτι ανήκει στην τελευταία περίοδο, στο τελευταίο στάδιο μιας διαβάθμισης: *υστερο-μινωικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὑστερο-γενής*, μτγν. *ὑστερο-βουλία*), που προέρχεται από το επίθ. *ὕστερος* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. Late Latin «υστερολατινικός»)].

υστερο-[2] κ. **υστερό-** κ. **υστερ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα τής γυναίκας (υστέρα): *υστερ-εκτομή, υστερό-πονοι, υστερο-πτωσία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὑστερ-αλγής*), που προέρχεται από το ουσ. *ὑστέρα* «μήτρα» (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hystér-ectomie, hystérographie)].

υστεροβουλία (η) {υστεροβουλιών} η ιδιοτελής προσδοκία που κρύβεται πίσω από πράξεις ή λόγια: *η εγκαρδιότητα και τα καλοπιάσματά του έκρυβαν ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υστεροβουλία*, < *ὕστερος* + *-βουλία* < *βουλή*, πβ. κ. *πρωτο-βουλία*. Αρχική σημ. «αλλαγή γνώμης μετά την πράξη, εκ των υστέρων σκέψη»].

υστερόβουλος, -η, -ο αυτός τού οποίου οι ενέργειες και η συμπεριφορά έχουν ιδιοτελή κίνητρα, δεν εκφράζουν τα πραγματικά του συναισθήματα, αλλά αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση προσωπικού συμφέροντος, το οποίο δεν είναι εμφανές· (γενικότ.) αυτός που σκέπτεται, ενεργεί και συμπεριφέρεται με ιδιοτελή κίνητρα ΑΝΤ. ανυστερόβουλος, ανιδιοτελής. — **υστερόβουλα / υστεροβούλως** [1889] επίρρ.

υστεροβυζαντινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τελευταία φάση τής βυζαντινής περιόδου (1081-1453).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Byzantine].

υστερογενής, -ής, -ές {υστερογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ύστερος, μεταγενέστερος: *~ αποτέλεσμα / φαινόμενο* **2.** (τέκνο) που γεννήθηκε τελευταίο. — **υστερογενώς** επίρρ. [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑστερογενής* < *ὕστερος* + *-γενής* < *γένος*].

υστερόγραφο (το) [1840] {υστερογράφ-ου | -ων} σύντομο σχόλιο, σημείωση, πληροφορία κ.λπ., που τίθεται στο τέλος κειμένου, επιστολής, βιβλίου κ.λπ. ως κάτι πρόσθετο ή έκτακτο, με τη συντομογραφία «Υ.Γ.».
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. postscriptum].

υστεροελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη περίοδο τού ελλαδικού πολιτισμού και την τελευταία τής Χαλκοκρατίας στην ηπειρωτική Ελλάδα (1600-1400 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Greek].

υστεροκυκλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση τού κυκλαδικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο τής Χαλκοκρατίας στις Κυκλάδες (1600-1100 π.Χ. περ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Cycladic].

υστερολατινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λατινική γλώσσα όπως ομιλείτο από τον 3ο ώς τον 6ο αι. μ.Χ. **2.** ***Υστερολατινική*** (η) / ***Υστερολατινικά*** (τα) η λατινική γλώσσα τής περιόδου από τον 3ο ώς τον 6ο αι. μ.Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Latin].

υστερολογώ ρ. αμετβ. {υστερολογείς... | υστερολόγησα} **1.** παίρνω τον λόγο τελευταίος **2.** προσθέτω κάτι στο τέλος τής ομιλίας μου, για να ενισχύσω όσα έχω πει. — **υστερολογία** (η) [μτγν.].

υστερομινωικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση τού μινωικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο τής Χαλκοκρατίας στην Κρήτη (περ. 1500-1100 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Minoan].

υστερόπονοι (οι) {υστεροπόν-ων, -ους} ΙΑΤΡ. οι πόνοι τής μήτρας μετά τον τοκετό.

υστεροπτωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση (βλ.λ.) τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hysteroptosis].

ύστερος, -η, -ο αυτός που είναι μεταγενέστερος, αυτός που ακολουθεί ή έρχεται στο τέλος, τελευταίος στη σειρά: *~ περίοδος / καπιτα-*

λισμός ΣΥΝ. κατοπινός, επόμενος· ΦΡ. (α) **εκ των υστέρων** έπειτα από κάτι που έχει προηγηθεί, αφού έχει ήδη διαπραχθεί: ~ *αναγνωρίζει το λάθος του* ΣΥΝ. (λατ.) a posteriori ΑΝΤ. εκ των προτέρων (β) **τα ύστερα τού κόσμου** οι τελευταίες μέρες τού κόσμου, η συντέλεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕστερος* < **ὕδ-τερος* (με συγκρ. επίθημα *-τερος*) < θ. **ὑδ-* < I.E. *ud «προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. út-, úd-, γοτθ. ūt, αρχ. γερμ. ūz (> γερμ. aus), αρχ. περσ. us- κ.ά. Ομόρρ. *ὕσ-τατος, ὑσ-τέρα, ὑσ-τερῶ* κ.ά. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. úttara- «ψηλότερος – μεταγενέστερος» και είχε αρχική σημ. «αυτός που μένει πίσω, που αργοπορεί»].

υστεροτοκία (η) [1887] {υστεροτοκιών} ΙΑΤΡ. η φυσική ή τεχνητή εξαγωγή τού πλακούντα και των εμβρυϊκών υμένων από τα γεννητικά όργανα τής γυναίκας μετά την έξοδο τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < *υστερο-* (< *υστέρα*) + *-τοκία* < *τόκος* (βλ.λ.)].

υστερότοκος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε τελευταίος, το τελευταίο παιδί μιας οικογένειας ΣΥΝ. βενιαμίν, (λαϊκ.) στερνοπαίδι, στερνοπούλι ΑΝΤ. πρωτότοκος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑστερότοκος* < *ὕστερος* + *τόκος* (βλ.λ.)].

υστεροτομία (η) {υστεροτομιών} ΙΑΤΡ. η απλή διάνοιξη τής μήτρας (υστέρας), όπως στην περίπτωση καισαρικής τομής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hystérotomie].

υστεροφημία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η καλή φήμη που αποκτά κάποιος μετά τον θάνατό του.

υστερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έπεται χρονικά κάποιου άλλου ΣΥΝ. μεταγενέστερος, κατοπινός ΑΝΤ. προγενέστερος, προτερόχρονος **2.** ***υστερόχρονο*** (το) το χρονικό διάστημα που ακολουθεί κάποιο άλλο: *το επίρρημα «κατόπιν» δηλώνει το ~, ενώ το «προηγουμένως» δηλώνει το προτερόχρονο* ΑΝΤ. προτερόχρονο.

υστερώ ρ. αμετβ. {υστερείς... | υστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (+γεν. / +έναντι) είμαι κατώτερος από (κάποιον άλλο): ~ *τού αδελφού μου σε μόρφωση* || ~ *έναντί του σε γνώσεις* ΣΥΝ. μειονεκτώ ΑΝΤ. υπερτερώ **2.** παρουσιάζω ελλείψεις σε ορισμένο τομέα: ~ *στη γλωσσική έκφραση / σε κοινωνική αγωγή / σε πείρα* • **3.** (σπάν.) καθυστερώ, αργοπορώ **4.** (λόγ.-μεσοπαθ. ***υστερούμαι***) στερούμαι, έχω έλλειψη από κάτι: *δεν υστερήθηκαν των αναγκαίων τα παιδιά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑστερῶ (-έω)* < *ὕστερος* (βλ.λ.)].

-ύτερος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα συγκριτικού βαθμού επιθέτων σε -ύς: *παχύς – παχύτερος, οξύς – οξύτερος* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε επίθ. σε -υς με το επίθημα *-τερος* τού συγκρ. βαθμού].

> **-ύτερος: καλ-ύτερος, μεγαλ-ύτερος, πρωτ-ύτερος, κοντ-ύτερος, χοντρ-ύτερος, αρχ-ύτερος.** Τα επίθετα αυτά, μολονότι δεν ανήκουν στην κατηγορία των επιθέτων σε **-ύς** (*πλατύς, παχύς, φαρδύς, βραχύς* κ.λπ.), τα οποία σχηματίζουν κανονικά τα παραθετικά τους σε **-ύτερος / -ύτατος** (*πλατύτερος / πλατύτατος, βραχύτερος / βραχύτατος* κ.λπ.), επηρεασμένα από τα επίθετα σε *-ύς* σχηματίζουν τον συγκριτικό βαθμό τους (όχι και τον υπερθετικό), όπως αυτά: *καλός* – **καλύτερος**, *μεγάλος* – **μεγαλ-ύτερος**, *κοντός* – **κοντ-ύτερος**, *χοντρός* – **χοντρ-ύτερος**, πρώτος – **πρωτ-ύτερος**, *αρχή* – **αρχ-ύτερα** (στη φράση *«μια ώρα αρχύτερα»*).

υττέρβιο (το) {υττερβίου} ΧΗΜ. μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Ytterbium < Ytterby, πόλη τής Σουηδίας όπου εντοπίστηκε το μέταλλο].

υφάδι κ. (λαϊκ.) **φάδι** (το) {υφαδ-ιού | -ιών} το σύνολο των νημάτων υφάσματος, που είναι κάθετα προς την ούγια του (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφάδιον* < αρχ. *ὑφή* + υποκ. επίθημα *-άδιον*].

υφαίνω κ. (λαϊκ.) **φαίνω** ρ. μετβ. {ύφα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** πλέκω νήματα (στον αργαλειό ή σε υφαντικές μηχανές) για την κατασκευή υφάσματος: ~ *ένα χαλί* || (μτφ.) *η αράχνη υφαίνει τον ιστό της* **2.** (μτφ.) σχεδιάζω στο παρασκήνιο, εξυφαίνω: ~ *συνωμοσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαίνω* < **ὑφ-άν-jω* (με πρόσφυμα *-αν-* και ρηματ. επίθημα *-jω*) < θ. *ὑφ-* < *ubh-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *webh- «πλέκω, υφαίνω», πβ. σανσκρ. ubhnāti «συνάπτω, συνδέω», αλβ. venj «πλέκω, υφαίνω» (< *webhn-jō), αρχ. γερμ. weban (> γερμ. weben, αγγλ. weave) κ.ά. Ομόρρ. *ὑφ-ή, ὕφ-ος*].

υφαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΝΟΜ. η κλοπή ή υπεξαίρεση μεταξύ συγγενών ή προσώπων συνδεδεμένων με ιδιαίτερο δεσμό και η οποία διώκεται μόνο κατόπιν εγκλήσεως τού παθόντος • **2.** ΜΑΘ. μαθηματική διαδικασία η οποία συνίσταται στην εύρεση τού υπολειπόμενου τόκου, με σκοπό την έκπτωση του από το συνολικό ποσό κατά την εξόφληση συναλλαγματικής πριν από τη λήξη της **3.** ΟΙΚΟΝ. η διαδικασία προσδιορισμού τής σημερινής αξίας κεφαλαίου, που πρόκειται να εισπραχθεί στο μέλλον **4.** ΓΛΩΣΣ. η αποβολή στο μέσο λέξεως φωνήεντος πριν ή και μετά από άλλα φωνήεντα. λ.χ. (αρχ.) *βοηθο-έω > βοηθ-έω / -ῶ,* (αρχ.) *Θεόδωρος > Θόδωρος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφαίρεσις* < αρχ. *ὑφαιρῶ* (βλ.λ.). Οι γλωσσ. και νομ. όροι είναι μτγν.].

υφαιρώ ρ. αμετβ. {υφαιρείς... | υφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} (λόγ.) κάνω υφαίρεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαιρῶ (-έω)* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *αἱρῶ* (βλ. κ. *ἀφ-αιρῶ*)].

ύφαλα (τα) {υφάλων} (λόγ.) το τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ίσαλο (βλ.λ.) γραμμή του ΣΥΝ. βρεχάμενα ΑΝΤ. έξαλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *τὰ ὕφαλα (τῆς νεώς),* ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. τού αρχ. *ὕφαλος* (βλ.λ.)].

υφάλμυρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι κάπως αλμυρός (μεταξύ θαλάσσιου και γλυκού νερού): *μια λιμνοθάλασσα με ~ νερά.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφάλμυρος* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἁλμυρός*].

υφαλοδείκτης (ο) {υφαλοδεικτών} ο σημαντήρας που επισημαίνει τη θέση υφάλου.

υφαλοκρηπίδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο βυθός και το υπέδαφος των περιοχών που καλύπτει η θάλασσα και που γειτονεύουν με την ακτή νησιού ή παράκτιου κράτους έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη και σε βάθος τέτοιο, ώστε να είναι δυνατή η εκμετάλλευση τού φυσικού πλούτου (λ.χ. πετρελαίου) των περιοχών αυτών: *η διένεξη Ελλάδας-Τουρκίας για την ~ των νησιών τού Αιγαίου* **2.** ΓΕΩΛ. η συνέχεια τής ξηράς των ακτών κάτω από τη θάλασσα μέχρι ορισμένου βάθους (ανάλογα με τη φύση τής ακτής).
[ΕΤΥΜ. < *ύφαλος* + *-κρηπίδα* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. continental shelf].

ύφαλος (ο) {υφάλ-ου | -ων, -ους} βραχώδης ανύψωση τού θαλάσσιου πυθμένα, που φθάνει λίγο πιο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και αποτελεί μεγάλο κίνδυνο για τα πλοία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφαλος* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *-αλος* < *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα», πβ. κ. *ἀγχί-αλος*].

ύφανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία υφαίνονται νήματα για την παραγωγή υφασμάτων **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο υφαίνονται τα νήματα: *ύφασμα με πυκνή / αραιή ~* **3.** (μτφ.) η σύνθεση: *η ~ τής αφήγησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος, ωρίμαση.*

υφάνσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να υφανθεί: ~ *ύλες / ίνες.*

υφαντήριο (το) [1895] {υφαντηρί-ου | -ων} **1.** χώρος ύφανσης **2.** εργαστήριο κατασκευής υφασμάτων.

υφαντής (ο), **υφάντρια** (η) [μτγν.] {υφαντριών} πρόσωπο που ασχολείται με την υφαντική. Επίσης (λαϊκ.) **ανυφαντής** (ο), **ανυφάντρα** κ. (λαϊκότ.) **υφάντρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφάντης* (με καταβιβασμό τού τόνου) < *ὑφαίνω*].

υφαντική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ένας από τους τρεις κλάδους τής υφαντουργίας (μαζί με την πλεκτική και τη νηματουργία), που έχει ως αντικείμενο την κατασκευή υφασμάτων.

υφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύφανση ή τον υφαντή: ~ *ιστός / τέχνη.*

υφαντός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **φαντός 1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: ~ *κιλίμι / χαλί / κουβέρτα / σεντόνι* ΣΥΝ. υφασμένος **2.** ***υφαντό*** κ. (λαϊκ.) **φαντό** (το) ύφασμα που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: *εμπόριο υφαντών.*

υφαντουργείο (το) [1885] το εργοστάσιο ή η βιοτεχνία κατασκευής υφασμάτων.

υφαντουργία (η) {χωρ. πληθ., υφαντουργιών στη σημ. 3} **1.** η τέχνη και οι τεχνικές κατασκευής υφασμάτων **2.** ο βιομηχανικός / βιοτεχνικός και οικονομικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την κατασκευή υφασμάτων: *ελληνική ~* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή υφασμάτων: *κάηκε μια ~.* — **υφαντουργικός**, -ή, -ό [1889].

υφαντουργός (ο/η) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την υφαντουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑφαντουργός* < *ὑφαντός* + *-ουργός* < *ἔργον*].

υφαρπάζω ρ. μετβ. {υφάρπα-ξα (λόγ. υφήρπασα), -χθηκα, -γμένος} **1.** οικειοποιούμαι (κάτι που δεν μου ανήκει) με επιτήδειο και πλάγιο τρόπο: *«υφήρπασε τα δικαιολογητικά τής νομιμοποίησης τού αυθαιρέτου»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω να αποσπάσω (κάτι) από (κάποιον) χρησιμοποιώντας πλάγιο τρόπο: ~ *την εξουσία / την υπογραφή / τη συγκατάθεση / την ψήφο κάποιου* ΣΥΝ. παίρνω, (οικ.) βουτάω. — **υφαρπαγή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαρπάζω* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἁρπάζω*].

ύφασμα (το) {υφάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το υλικό που έχει κατασκευαστεί από φυσικές ή τεχνητές ίνες, οι οποίες πλέκονται κάθετα μεταξύ τους σε αργαλειό ή άλλα παρόμοια μηχανήματα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ενδυμάτων: *μάλλινο / μεταξωτό / βαμβακερό / αδιάβροχο / γυαλιστερό / κρουστό / λινό / νάιλον / συνθετικό ~.* — (υποκ.) **υφασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφασμα* < *ὑφαίνω*].

υφασματέμπορος (ο/η) [1886] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος υφασμάτων.

υφασμάτινος, -η, -ο αυτός που είναι φτειαγμένος από ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό: ~ *τραπεζομάντηλο / κορδέλα.*

υφέν 1. επίρρ. (παλαιότ.) μαζί, ομού, από κοινού: *προφέρονται / γράφονται ~* **2.** (το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. σημάδι (‿) που γραφόταν κάτω από διφθόγγους ή από δύο συνεχόμενα φωνήεντα, για να δηλωθεί ότι οι δύο φθόγγοι συνεκφωνούνται (στη συνίζηση): *παλαιός (> παλ‿ιός) νιος, γιατί, βιος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφέν* < *ὑφ' ἕν* < *ὑπό* + *ἕν*].

υφέρπω ρ. αμετβ. [παρατ. υφείρπα] (κακόσ., κυρ. για φήμες ή αρρώστιες) αναπτύσσομαι, διαδίδομαι χωρίς να γίνομαι άμεσα ή αμέσως αντιληπτός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφέρπω* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἕρπω*].

ύφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η μείωση τής έντασης, η πορεία προς μια πιο ομαλή κατάσταση: ~ *τής κακοκαιρίας / των εντάσεων στις σχέσεις των δύο κρατών / τής κατάστασης τού ασθενούς* || *βαρομετρική / διεθνής* ~ ΣΥΝ. μετριασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. έξαρση, ένταση **2.** η πτώση (από υψηλό επίπεδο σε χαμηλότερο), ο περιορισμός τής ευρύτητας αποδοχής κ.λπ.: *τα πράγματα είναι δύσκολα σε περιόδους οικονομικής ~* || *περνούμε περίοδο ύφεσης* || *οι δουλειές βρίσκονται σε ~* || *στην εποχή μας οι ιδέες και οι ιδεολογίες βρίσκονται σε ~* ΑΝΤ. άνοδος • **3.** ΜΟΥΣ. (α) η βάρυνση ενός φθόγγου τής κλίμακας κατά ένα ημιτόνιο (βλ.λ.)· παράγεται νέος φθόγγος, τού

οποίου το όνομα σχηματίζεται από το όνομα τού παλιού, με την προσθήκη τής λ., λ.χ. μι ~ (β) το μουσικό σημείο τής βάρυνσης ενός φθόγγου κατά ένα ημιτόνιο· στη δυτική σημειογραφία, σχηματίζεται ως ελαφρώς πλαγιασμένο b (από την γαλλ. ονομασία bémol ή την ιταλ. bemolle), το οποίο γράφεται πριν από τον φθόγγο που αλλοιώνεται· η ύφεση υπάγεται στην ευρύτερη έννοια των αλλοιώσεων (βλ.λ.) ΣΥΝ. *μπεμόλ* • **4.** ΜΕΤΕΩΡ. περιοχή χαμηλών βαρομετρικών πιέσεων, στην οποία η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο, οι άνεμοι πνέουν περί το κέντρο της αριστερόστροφα στο βόρειο και δεξιόστροφα στο νότιο ημισφαίριο· προκαλεί κακοκαιρία με βροχές το καλοκαίρι και βροχές και χιόνια τον χειμώνα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ύφεσις*, αρχική σημ. «χαλάρωση των χορδών μουσικού οργάνου», < αρχ. *υφίημι* «κατεβάζω, χαμηλώνω» < *ύφ-* (< *ύπο-*) + *ίημι*, πβ. κ. *άφεσις* - *αφίημι*, *έφεσις* – *εφίημι*. Ο μουσ. όρ. αποδίδει τον γαλλ. détente].

υφέσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που επιδέχεται ύφεση: ~ *πυρετός*.

υφή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο πλέκονται μεταξύ τους οι ίνες από τις οποίες δημιουργείται το ύφασμα: *πυκνή / αραιή* ~ ΣΥΝ. ύφανση **2.** ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μόρια ή/και τα κύτταρα κάθε σώματος ή οργανισμού: *η ~ τού ξύλου / τού μετάλλου / τού χαρτιού* ΣΥΝ. σύσταση **3.** η αίσθηση που δημιουργείται από την επαφή μας με υλικό σώμα: *βελούδινη / απαλή* ~ **4.** (α) (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη λογοτεχνικού έργου (β) τα στοιχεία (συνόλου, κατάστασης), των οποίων η σύνθεση δημιουργεί την ιδιαιτερότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*, *ύφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υφή* < *υφαίνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

υφηγεσία (η) [1871] {υφηγεσιών} (σε ξένα πανεπιστήμια και παλαιότ. στην Ελλάδα) η επιστημονική έρευνα και διατριβή που υποβάλλεται για να αποκτήσει κανείς τον τίτλο τού υφηγητή· ΦΡ. ***διατριβή επί υφηγεσία*** *(διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ)* ανώτερη διατριβή που προϋποθέτει και ακολουθεί την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*, *πανεπιστημιακός*.

υφηγητής (ο), **υφηγήτρια** (η) {υφηγητριών} **1.** (σε ξένα πανεπιστήμια) ο επιστήμονας που διδάσκει σε πανεπιστημιακό ή άλλο ισότιμο ίδρυμα υπό την εποπτεία τού καθηγητή τής έδρας **2.** (παλαιότ.) πανεπιστημιακός διδάσκαλος με ανώτερο διδακτορικό τίτλο *(διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ)*, ο οποίος διδάσκει αμισθί ή με εντολή διδασκαλίας σε θέση ανώτερη τού επιμελητή και αμέσως κατώτερη τού έκτακτου καθηγητή. — **υφηγητικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*, *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφηγητής* (μτγν. σημ. «δάσκαλος») < *ὑφηγοῦμαι* *(-έο-)* «προπορεύομαι, οδηγώ – δείχνω τον δρόμο» < *ύφ-* (< *ύπο-*) + *ἡγοῦμαι*].

υφήλιος (η) {υφηλίου | χωρ. πληθ.} **1.** ολόκληρος ο πλανήτης Γη: *οι λαοί τής ~* || *στα καλλιστεία αναδείχθηκε «Μις ~»* ΣΥΝ. κόσμος, πλανήτης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν στη Γη: *η ~ κινδυνεύει από το έιτζ* ΣΥΝ. οικουμένη, πλανήτης, κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *ὑφήλιος*, που πρωτοαπαντά στον Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) και προέρχεται από τη φρ. *ὑφ' ἡλίῳ* «κάτω από τον ήλιο»].

υφίσταμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. {υφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. υφιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | υπέστην, -ης, -η... (να/θα υποστώ)} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) έχω υπόσταση, ύπαρξη: *το ζήτημα δεν υφίσταται πια, τακτοποιήθηκαν όλα* || *η υφιστάμενη κατάσταση* ΣΥΝ. υπάρχω, βρίσκομαι ♦ **2.** (μετβ.) (α) υποχρεώνομαι να περάσω από (δοκιμασία) ή να υπομείνω (δυσάρεστη κατάσταση): *δεν θα υποστώ άλλη φορά τέτοια συμπεριφορά!* ΣΥΝ. υποφέρω, ανέχομαι (β) παθαίνω, μου συμβαίνει (κάτι, συνήθ. δυσάρεστο): *καθημερινά υφιστάμεθα ταλαιπωρίες* || ~ *μαρτύρια / βασανιστήρια / έλεγχο / πλήγμα / τις συνέπειες των πράξεών μου / θυσίες* || *χιλιάδες στρέμματα δάσους υπέστησαν ολική καταστροφή* || *ο αθλητής είχε υποστεί βαρύ διάστρεμμα* **3.** (η μτχ. ενεστ. **υφιστάμενος**, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφίσταμαι* (ήδη στον Αριστοτέλη με τη σημ. «υπάρχω, είμαι» κατά το *ὑπόστασις*) < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἵσταμαι*].

υφιστάμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {-ου κ. -ένου | -ων κ. -ένων, -ους κ. -ένους} **1.** αυτός που υφίσταται, που υπάρχει: *η ~ κατάσταση* • **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατώτερη υπαλληλική βαθμίδα από άλλον και εξαρτάται ιεραρχικά από αυτόν: (κυρ. ως ουσ.) *συμπεριφέρεται φιλικά / τυπικά στους υφισταμένους του* ΑΝΤ. προϊστάμενος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑφίσταμαι*].

υφολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γλωσσολογίας και τής θεωρίας τής λογοτεχνίας, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τού γλωσσικού ύφους στον λόγο και ειδικότ. στα λογοτεχνικά κείμενα. — **υφολογικός,** -ή, -ό, **υφολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. stylistics].

ύφος (το) {ύφους | συνήθ. χωρ. πληθ.· σπάν. ύφη} **1.** (α) η έκφραση τού προσώπου ή/και ο τρόπος ομιλίας, στα οποία αποτυπώνονται οι ψυχικές διαθέσεις τού ατόμου: *κοιτάζω / μιλάω με αγέρωχο / άγριο / απότομο / απορημένο / αυστηρό / επιβλητικό / επιθετικό / επιτακτικό / ευγενικό / μελαγχολικό / μυστηριώδες / πένθιμο / προκλητικό / χυδαίο* ~ || *Τι ~ είν' αυτό; Δεν είμαστε υπηρέτες σου!* || *του έκανε παρατήρηση σε έντονο* ~ (β) (ειδικότ.) ο επιτηδευμένος τρόπος ομιλίας και γενικότ. εμφάνισης, με τον οποίο πιστεύει κανείς ότι θα φανεί σπουδαίος: *μιλάω με / παίρνω* ~ ΣΥΝ. επιτήδευση ΑΝΤ. απλότητα **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο ιδιαίτερος, εξατομικευμένος τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί καθένας τη γλώσσα, αξιοποιώντας μέσα από τις επιλογές του τα ποικίλα μέσα που αυτή του προσφέρει στον προφορικό και τον γραπτό λόγο: *ανεπιτήδευτο / λιτό / δασκαλίστικο / δηκτικό / δραματικό / κομψό / μονότονο / ξερό / πεζό / ποιητικό / προσωπικό / σατιρικό / σοβαρό / στρωτό / μεγαλοπρεπές / υψηλό / υπερβολικό / πομπώδες* ~ ΣΥΝ. έκφραση, στυλ (β) (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο διαφοροποιείται ένα είδος γραφής ή κείμενο από άλλο, ένας συγγραφέας από άλλον, με βάση τις γλωσσικές του επιλογές ή και αποκλίσεις (υφολογισμούς): *επιστημονικό / λογοτεχνικό / δημοσιογραφικό / θεολογικό / αττικό / φιλολογικό* ~ || *το ~ τού Σεφέρη / τού Παπαδιαμάντη* **3.** η τεχνοτροπία που χαρακτηρίζει ένα σύνολο δημιουργών ή καλλιτεχνών ή μια περίοδο: *ρομαντικό / μεταμοντέρνο / αναγεννησιακό* ~ || *αρχιτεκτονικό / ζωγραφικό / διακοσμητικό* ~ ΣΥΝ. στυλ, ρυθμός. — (υποκ.-σκωπτ.) **υφάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφος* < *ὑφαίνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (λ.χ. *τὸ τῶν λόγων ὕφος*, Λογγίν. 1,4)].

> **ύφος - υφή.** Το **υφή** (πβ. ομόρρ. **υφαίνω, ύφανση**) δηλώνει τη σύνθεση ενός αντικειμένου, τα στοιχεία που το αποτελούν και του προσδίδουν την ιδιαιτερότητά του. Το **ύφος**, αντιθέτως, ενώ είναι και αυτό ομόρριζο και σημαίνει έμμεσα τη σύσταση, έχει αποκτήσει ειδική, διαφορετική σημασία. Το *ύφος* δηλώνει κυρίως την ιδιαιτερότητα στη γλωσσική έκφραση ενός ανθρώπου τόσο στην ομιλία όσο και στα γραπτά του και, ειδικότερα, την ιδιαιτερότητα τής γλώσσας ενός συγγραφέα ή τής τεχνικής και τής τέχνης ενός καλλιτέχνη (μουσικού, ζωγράφου κ.λπ.). Ειδικότερα, το ύφος ενός κειμένου είναι αποτέλεσμα τού συνόλου των επιλογών και των αποκλίσεων που εμφανίζονται συνειδητά και με ορισμένη συχνότητα στο έργο ενός συγγραφέα (**επιλογές** είναι συμβατικές εναλλακτικές δυνατότητες που ενυπάρχουν σε κάθε γλώσσα –π.χ. χρήση ονοματικής ή ρηματικής φράσης, ενεργητικής ή παθητικής φωνής κ.ο.κ.–, ενώ **αποκλίσεις** είναι επ' ευκαιρία χρήσεις / νεολογισμοί –συνήθως στη σύναψη των λέξεων– που επινοεί ο συγγραφέας, π.χ. *Στέγνωσε η αγάπη στις τρύπιες ψυχές μας*).
> Ως προς την ορολογία, συχνά χρησιμοποιείται, αντί για τη λ. ύφος, η λ. **στυλ** (πβ. και *στυλιστική*, *στυλιστικά φαινόμενα*). Ωστόσο, προκειμένου για το γλωσσικό – λογοτεχνικό ύφος, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος **ύφος** (αντίστοιχος προς το **ύφος** που χρησιμοποίησαν οι αρχαίοι), καθώς και τα παράγωγα **υφολογία** (αντί για τη *στυλιστική*) και **υφολογικός** (αντί για το *στυλιστικός*). Στο κάτω-κάτω, αν η ετυμολογία τού ξενικού **style** και τού λατ. stylus από το ελλην. **στύλος** είναι ορθή, τότε και το **στυλ** είναι επίσης ελληνικής προελεύσεως, αλλά με περιορισμένη ετυμολογική και σημασιολογική διαφάνεια από ό,τι το *ύφος*. Η λ. *στυλ* πάντως, χρησιμοποιείται στη μόδα, όπου και έχει επικρατήσει.

υφυπουργός (ο/η) [1874] μέλος τής κυβέρνησης, υφιστάμενο τού υπουργού, που ασχολείται με συγκεκριμένο τομέα δράσης στον ευρύτερο χώρο ευθυνών τού υπουργού: *ο ~ Αθλητισμού ενημέρωσε τον αρμόδιο υπουργό Πολιτισμού*.

υφυπουργείο (το) [1887] **1.** η δημόσια υπηρεσία τής οποίας προΐσταται ο υφυπουργός **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία.

υψηλόβαθμος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλή βαθμίδα ιεραρχικής κλίμακας: ~ *αξιωματούχος / στέλεχος επιχείρησης / μέλος οργάνωσης / υπάλληλος υπουργείου* ΑΝΤ. χαμηλόβαθμος • **2.** (σχολή) στην οποία, για να εισαχθεί κανείς, πρέπει να συγκεντρώσει υψηλή βαθμολογία: *στις ~ σχολές ανήκουν η Νομική και η Ιατρική* || *οι ~ σχολές τής πρώτης δέσμης* ΑΝΤ. χαμηλόβαθμος.

υψηλόμισθος, -η, -ο αυτός που αμείβεται με υψηλό μισθό: ~ *υπάλληλος* ΑΝΤ. χαμηλόμισθος.

υψηλός, -ή, -ό **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχετικά μεγάλο ύψος ΣΥΝ. ψηλός **2.** (ήχος) που έχει σχετικά μεγάλο τονικό ύψος, οξύτητα: ~ *κλίμακα* (συνήθ. μτφ.) **3.** μεγαλύτερος ή περισσότερος από το συνηθισμένο: ~ *ανάστημα / πίεση / θερμοκρασία / τάση ηλεκτρικού ρεύματος / συχνότητα / τιμές / κέρδη / ποσοστό / φόρος / εισόδημα / ρυθμός ανάπτυξης* ΣΥΝ. μεγάλος, ψηλός ΑΝΤ. χαμηλός, μικρός **4.** αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία: ~ *ραπτική / κομμωτική / τέχνη / ποίηση / τεχνολογία* ΣΥΝ. ανώτερος **5.** αυτός που σχετίζεται με κάτι που θεωρείται πολύ αξιόλογο, πνευματικά ή ηθικά ανώτερο: ~ *ιδέες / στόχοι / ιδεώδη / αξίες* **6.** αυτός που σε μία κλίμακα αξιολόγησης βρίσκεται στις πρώτες θέσεις, ξεπερνά πολύ το μέσο και χαμηλό επίπεδο: ~ *ποιότητα / επίπεδο γνώσεων / αίσθημα ευθύνης / φρόνημα / προδιαγραφές* || *περιοχές ~ κινδύνου για πυρκαγιές* **7.** αυτός που είναι κοινωνικά ανώτερος, που κατέχει σημαντική (κοινωνική, πολιτική) θέση: *οι ~ καλεσμένοι / προσκεκλημένοι* ΣΥΝ. ανώτερος ΑΝΤ. κατώτερος· ΦΡ. (α) ***υψηλή κοινωνία*** το σύνολο προσώπων με σημαντική κοινωνική θέση, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (πβ. λ. *αριστοκρατία*, *τζετ-σετ*) (β) ***αφ' υψηλού*** με υπεροπτικό ύφος: *κοιτάζω κάποιον ~* ΣΥΝ. ακατάδεκτα, αλαζονικά ΑΝΤ. καταδεκτικά, συγκαταβατικά (γ) (αρχαιοπρ.) ***καθ' υψηλήν επιταγήν*** ύστερα από εντολή ανώτερης εξουσίας ή δύναμης: (ειρων.) ~ *προσερχόμεθα ευπρεπώς ενδεδυμένοι* (δ) ***Υψηλή Πύλη*** βλ. λ. *Πύλη* (ε) ***υψηλά πρόσωπα*** πρόσωπα με μεγάλο κύρος, ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματούχοι, μέλη τής πολιτικής ηγεσίας, επίσημοι κ.λπ. **8.** αυτός που σχετίζεται με σπουδαίο ή ωφέλιμο κοινωνικά έργο: ~ *καθήκον / αποστολή / αξίωμα*. — **υψηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψηλός* < επικό επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *χαμ-ηλός*, *ἀπατ-ηλός*. Το επίρρ. *ὕψι* εμφανίζει θ. *ὑπ-* των λ. *ὕπ-ατος*, *ὕπ-ό*, *ὑπ-έρ* (βλ.λ.) και κατάλ. *-ι* αρχ. τοπικής πτώσεως (πβ. κ. *ἀντ-ί*, *ἄρτ-ι*). Το *-s-* *(ὑψ-)* παραμένει δυσερμήνευτο (βλ. κ. *ὀψέ* – *ἀπόψε*), εμφανίζεται εντούτοις και στο αρχ. ιρλ. ós «ψηλά», αρχ. σλαβ. vysokŭ (< *ūpso-), λατ. sus- < *sub-s- (ρ. sustineo)].

υψηλόσωμος, -η, -ο [1851] αυτός που είναι πολύ ψηλός: ~ *αθλητής / γυναίκα*.

υψηλότατος (ο) {υψηλοτάτ-ου | -ων, -ους}, **υψηλοτάτη** (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα / πριγκίπισσα ΣΥΝ. υψηλότητα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψηλότατος*, υπερθ. τού επιθ. *υψηλός*. Για τη σύγχρονη χρήση βλ. λ. *υψηλότητα*].

υψηλότητα (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα / πριγκίπισσα: *πώς αισθάνεται σήμερα η ~ Σας;* ΣΥΝ. υψηλότατος. Επίσης **υψηλότης** {υψηλότητος}. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υψηλότης* < αρχ. *υψηλός*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. Highness].

υψηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει υψηλό τόκο: *~ δάνεια που δεν συμφέρουν τον δανειζόμενο* ΑΝΤ. χαμηλότοκος.

υψηλόφρων, -ων, -ον {υψηλόφρ-ονος, -ονα | ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** αυτός που εμπνέεται από ευγενείς και μεγάλες ιδέες: *~ οραματιστής / στοχαστής* ΣΥΝ. ευγενής, υψηλός, ανώτερος ΑΝΤ. ποταπός **2.** (αρνητ.) αυτός που φέρεται υποτιμητικά στους άλλους, που θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο ΣΥΝ. αλαζόνας, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων. Επίσης **υψηλόφρονας** (ο/η). — **υψηλοφρόνως** επίρρ. |1896|, **υψηλοφροσύνη** (η) |μτγν.|, **υψηλοφρονώ** ρ. |μτγν.| {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψηλόφρων* < *υψηλός* + *-φρων* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

υψηλόφωνος, -η, -ο |μτγν.| αυτός που διαθέτει ή γίνεται με δυνατή φωνή: *~ διαταγή* ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ΑΝΤ. χαμηλόφωνος, σιγανός. — **υψηλόφωνα / υψηλοφώνως** |1898| επίρρ.

υψικάμινος (η) |1887| {υψικαμίν-ου | -ων, -ους} **1.** καμίνι με χαρακτηριστικά μεγάλο ύψος, μέσα στο οποίο παράγεται χυτοσίδηρος από τη διάσπαση και την αναγωγή των μετάλλων στις υψηλές θερμοκρασίες που αναπτύσσονται σε αυτό **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο υπάρχουν καμίνια τού παραπάνω τύπου. [ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *κάμινος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. haut fourneau].

υψίκορμος, -η, -ο |1895| αυτός που διαθέτει ψηλό κορμό ΣΥΝ. ψηλόσωμος ΑΝΤ. χαμηλόκορμος. [ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *κορμός*].

ύψιλον (το) {άκλ.} Υ, υ· το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὒ ψιλόν*, με τη σημ. «μονοψήφιο υ», κατ' αντιδιαστολή προς το διψήφιο *-οι-*, με το οποίο (κατά τον Μεσαίωνα) συνέπιπτε στην προφορά].

υψίπεδο (το) {υψιπέδ-ου | -ων} επίπεδο μέρος γης που βρίσκεται σε μεγάλο ύψος από τη θάλασσα: *τα ~ τού Γκολάν στη Μέση Ανατολή* ΣΥΝ. οροπέδιο ΑΝΤ. βαθύπεδο. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *υψίπεδος* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος, χώμα» (βλ. λ. *πεδίο*)].

υψιπέτης (ο) {υψιπετών}, **υψιπέτις** (η) {υψιπέτιδος} (λόγ.) πρόσωπο που εμπνέεται από μεγάλες ιδέες ή/και εκφράζει μεγάλες ιδέες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψιπέτης* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πέτης* < *πέτομαι* «πετώ» (βλ. κ. *πετώ*)].

υψιπετής, -ής, -ές {υψιπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έπεσε από τον ουρανό ΣΥΝ. ουρανοκατέβατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψιπετής* < επίρρ. *ὕψι* (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πετής* < *πίπτω* (βλ.λ.)].

ύψιστος, -η (λόγ. -ίστη), **-ο** {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** αυτός που βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο σε μια ιεραρχική / αξιολογική κλίμακα, ανώτατος: *το ~ αξίωμα τής χώρας* || *αυτό αποτελεί για μας ~ προτεραιότητα* || *~ συμφέρον / αγαθό / πρόσόν / διάκριση / τιμή* || (σε άναρθρη γεν.-λόγ.) *αποστολή υψίστης σημασίας* || *φυλακές ~ ασφαλείας* ΣΥΝ. σημαντικότατος, σπουδαιότατος ΑΝΤ. ασήμαντος **2.** ΘΕΟΛ. ***Ύψιστος*** (ο) {Υψίστου} προσωνυμία τού Θεού: *δοξάζω τον Ύψιστο που είμαι καλά στην υγεία μου*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕψιστος* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*, πρβ. κατά τα *μέγιστος, κύδιστος*].

υψίστρωμα (το) {υψιστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό γκριζωπό νέφος, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. altostratus].

υψισωρ(ε)ίτης (ο) {υψισωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. σφαιρικό νέφος, γκρίζου υπόλευκου χρώματος, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. altocumulus].

υψιτενής, -ής, -ές {υψιτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μεγάλο ύψος ΣΥΝ. (υ)ψηλός ΑΝΤ. χαμηλός, κοντός. — **υψιτενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑψιτενής* < επίρρ. *ὕψι* (βλ. λ. *υψηλός*) + *-τενής* < *τείνω*].

υψίφωνος, -η (λόγ. -ος), **-ο** |1863| **1.** αυτός που έχει φωνή μεγάλου ύψους **2.** ***υψίφωνος*** (η) λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή κινείται εκ φύσεως στις ψηλότερες περιοχές τής γυναικείας φωνής, σε αντίθεση με τής μεσοφώνου: *η άρια τής ~* || *τον ρόλο τής Νόρμας ερμήνευσε απαράμιλλα η ~ Μαρία Κάλλας* ΣΥΝ. σοπράνο (βλ. λ. *μεσόφωνος, βαθύφωνος*) **3.** (σπανιότ.) ο τενόρος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. κ. *υψηλός*) + *-φωνος* < *φωνή*].

υψομετρία (η) |1861| {χωρ. πληθ.} ΤΟΠΟΓΡ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση τού υψομέτρου: *βαρομετρική / τριγωνομετρική ~* **2.** η μέθοδος με την οποία μετρούν και αναπαριστούν ανάγλυφα την επιφάνεια τής γης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométrie].

υψομετρικός, -ή, -ό |1861| **1.** αυτός που σχετίζεται με την υψομετρία • **2.** αυτός που σχετίζεται με το υψόμετρο: *~ διαφορά*. — **υψομετρικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométrique].

υψόμετρο (το) |1866| {υψομέτρ-ου | -ων} **1.** (για τοποθεσίες) η ακριβής απόσταση σε κάθετο άξονα ενός σημείου στην επιφάνεια τής γης από την επιφάνεια τής θάλασσας, που εκλαμβάνεται ως σημείο αναφοράς: *το χωριό βρίσκεται σε μεγάλο ~* ΣΥΝ. ύψος **2.** (στην αεροπλοΐα) βασικό όργανο για την πλοήγηση αεροσκάφους, το οποίο δείχνει με ακρίβεια ανά πάσα στιγμή την απόσταση τού σκάφους από τη γη. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. altitude (σημ. 1), altimètre (σημ. 2)].

ύψος (το) {ύψ-ους | -η, -ών} **1.** η απόσταση από τη βάση ενός σώματος ώς την κορυφή του σε κατακόρυφο άξονα: *το ~ τού κτηρίου* || *το αεροπλάνο παίρνει / χάνει ~* ΦΡ. (α) ***στα ύψη*** (i) σε πολύ ψηλό σημείο: *πετάω / βρίσκομαι στα ~* (ii) (μτφ.) σε μεγάλο βαθμό: *χάρις στη διαφημιστική εκστρατεία οι πωλήσεις τού δίσκου της εκτινάχθηκαν ~* (iii) (για τιμές αγαθών) η ακρίβεια: *οι τιμές των οπωροκηπευτικών έφτασαν / ανέβηκαν ~* (β) ***ή τού ύψους ή τού βάθους*** για περιπτώσεις που κάτι/κάποιος δεν έχει σταθερότητα, αλλά μπορεί να κυμαίνεται από το ένα άκρο στο άλλο: *αυτός ο παίκτης είναι ~· άλλοτε είναι ο καλύτερος και άλλοτε ο χειρότερος τού αγώνα* **2.** ΑΘΛ. το άλμα εις ύψος: *προκρίθηκε στον τελικό τού ~* **3.** (για πρόσ.) η απόσταση από το έδαφος ώς το κεφάλι, όταν κανείς είναι όρθιος, το μήκος τού σώματος: *-Τι ~ έχεις; -1,80* (ένα ογδόντα, ενν. μέτρα) || *ένας άντρας δύο μέτρα ~* || (κ. σε γεν.) *ένας νέος αθλητής ύψους 1,95* ΣΥΝ. μπόι, ανάστημα· ΦΡ. (μτφ.) ***ατέκομαι στο ύψος μου*** διατηρώ την αξιοπρέπειά μου ή ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις (ρόλου, περιστάσεων κ.λπ.) **4.** η γραμμή που ξεκινά νοερά από συγκεκριμένο σημείο και χρησιμεύει για να προσδιοριστεί η θέση ή η απόσταση ενός αντικειμένου ή τόπου σε σχέση με το σημείο αναφοράς: *το έπιπλο ήταν ψηλό· έφτανε στο ~ των ώμων μου* || *ο δρόμος είναι κλειστός λόγω χιονοπτώσεων στο ~ τού Καπανδριτίου* **5.** ΜΟΥΣ. το πόσο ψηλά ή χαμηλά βρίσκεται ένας φθόγγος σε σχέση με τους άλλους: *τονικό ~* ΣΥΝ. οξύτητα, ανέβασμα **6.** ΓΕΩΜ. (α) η κάθετη απόσταση μεταξύ τής κορυφής και τής βάσης ενός σχήματος ή η (κάθετη) απόσταση μεταξύ των δύο παράλληλων βάσεων ενός σχήματος ή στερεού: *το ~ τριγώνου / τραπεζίου / πρίσματος* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το κάθετο ευθύγραμμο τμήμα, με το οποίο προσδιορίζεται το παραπάνω μέγεθος **7.** (μτφ.) (α) το σημείο στο οποίο μπορεί να φθάσει ή προς το οποίο τείνει κάτι: *το ~ των συναλλαγών / των τιμών / των δαπανών / τής παραγωγής / των επιτοκίων / των αποδοχών·* ΦΡ. ***στο ύψος των περιστάσεων*** στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες: *δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς ~* (βλ. *αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*, λ. *αίρω*) (β) (η γεν. ***ύψους*** ως προσδιορισμός ποσού): *αγορές ~ πενήντα χιλιάδων* || *εμπορική συμφωνία ~ ενός δισεκατομμυρίου* ΣΥΝ. μέγεθος, βαθμός **8.** (μτφ.) η πνευματική ή ηθική υπεροχή: *το ~ των ιδεών / των συλλογισμών* ΣΥΝ. ανωτερότητα ΑΝΤ. κατωτερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, ύφος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕψος* < *ὕψιστος* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *μήκιστος – μῆκος, κύδιστος – κῦδος*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *βρίσκομαι στο ύψος (ενός τόπου)* (< γαλλ. être à la hauteur d'un lieu), *στέκομαι στο ύψος των περιστάσεων* (< γαλλ. être à la hauteur de l'occasion), *παίρνω / χάνω ύψος* (< γαλλ. prendre / perdre de la hauteur)].

ύψωμα (το) |μτγν.| {υψώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τμήμα τού εδάφους, το οποίο προεξέχει λόγω τού ύψους του σε σχέση με την έκταση γύρω του: *το ~ προσέφερε καλό παρατηρητήριο για τη γύρω περιοχή* ΣΥΝ. ψήλωμα ΑΝΤ. βαθούλωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος τού προσφόρου που έχει σφραγιστεί με τα ιερά σύμβολα και δίνεται τεμαχισμένο σε κομμάτια ως αντίδωρο στους πιστούς. — (υποκ.) **υψωματάκι** (το).

υψώνω ρ. μετβ. {ύψω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σηκώνω ψηλά: *~ το κεφάλι / τη σημαία / το βλέμμα / τα μάτια / το χέρι* ΣΥΝ. ανεβάζω ΑΝΤ. χαμηλώνω, κατεβάζω· ΦΡ. (α) ***υψώνω / ορθώνω το ανάστημά μου*** αντιμετωπίζω μια κατάσταση με γενναιότητα, δεν φοβάμαι: *παρά την ηλικία του, ύψωσε το ανάστημά του και διεκδίκησε τα δικαιώματά του* ΑΝΤ. μαζεύομαι, δειλιάζω (β) ***υψώνω τη φωνή μου*** ανεβάζω την ένταση τής φωνής μου, κυρ. επειδή έχω εκνευριστεί ή θέλω να επιβληθώ στους άλλους: *μην υψώνεις σε μένα τη φωνή σου!* ΣΥΝ. φωνάζω, (οικ.) γκαρίζω ΑΝΤ. μιλάω χαμηλόφωνα **2.** ΜΑΘ. ***υψώνω (έναν αριθμό) σε (δύναμη)*** πολλαπλασιάζω (έναν αριθμό) με τον εαυτό του τόσες φορές όσες αντιστοιχούν στη συγκεκριμένη δύναμη: *~ το 5 στην τρίτη* (5^3) **3.** (μτφ.) μεταφέρω σε ανώτερο επίπεδο, εξισώνω: *με την ενέργειά του αυτή υψώθηκε σε σύμβολο τού αγώνα τής χώρας του* ΣΥΝ. εξυψώνω ΑΝΤ. ταπεινώνω, μειώνω **4.** (μεσοπαθ. ***υψώνομαι***) πετώ σε ύψος, ανεβαίνω στον ουρανό: *το αεροπλάνο υψώθηκε στα 3.000 πόδια* ΣΥΝ. ανεβαίνω. — **ύψωση** (η) |μτγν.|, **υψωτικός, -ή, -ό** |μτγν.|. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψῶ (-όω)* < *ὕψος*].

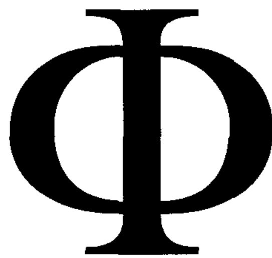

Φ, φ: φει / φι, το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το γράμμα *φει* δήλωνε ένα κλειστό δασύ χειλικό σύμφωνο [ph] και συναποτελούσε με τα *θ* και *χ* τα δασέα σύμφωνα τής Ελληνικής. Στους χρόνους τής Κοινής το *φ* και τα λοιπά δασέα σύμφωνα έχασαν τη δασεία προφορά τους και δήλωσαν διαρκείς τριβόμενους συμφωνικούς φθόγγους (ph > f [phoros] > [foros], th > θ, kh > χ). Ωστόσο, στο φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας Ελληνικής τα δασέα σύμφωνα ήταν τόσο σημαντικά, ώστε όχι μόνον ονομάστηκαν με βάση αυτά όλα τα κλειστά σύμφωνα (δασέα: *φ, θ, χ* – μη δασέα / ψιλά: *π, τ, κ* – ενδιάμεσα των δασέων και μη δασέων, «μέσα»: *β, δ, γ*), αλλά οι Έλληνες επινόησαν και ειδικά γράμματα, το Φ και το Χ, για να δηλώσουν αυτά τα σύμφωνα. Έτσι, με βάση το γράμμα Θ, το οποίο προήλθε με μεταβολή τής φωνητικής αξίας («εμφατικό οδοντικό»), που είχε το γράμμα αυτό στο βορειοσημιτικό αλφάβητο, πλάστηκαν μονογράμματες δηλώσεις και για το χειλικό δασύ (Φ) και για το ουρανικό δασύ (Χ). Οι ιστορικοί, μάλιστα, τής ελληνικής γραφής πιστεύουν ότι το Φ μπορεί να προήλθε με ανάλογη αλλαγή στη μορφή τού γράμματος Θ (άλλοι, όμως, το παράγουν από το γράμμα κόππα Ϙ, άλλοι από τη συνένωση δύο Υ κ.λπ.). Πριν από την επινόηση τής μονογράμματης δήλωσης τού Φ, το γράμμα δηλωνόταν κυρίως με τον συνδυασμό ΠΗ (Π και δασύ Η). Η χαρακτηριστική δασεία προφορά τού Φ στην Αρχαία έκανε ώστε και οι λέξεις με Φ που πέρασαν στη Λατινική και σε άλλες γλώσσες να γράφονται με ph (πβ. αγγλ. phase = *φάση*, -phone = *-φωνο*, -phagy = *-φαγία*, philanthropy = *φιλανθρωπία*, philosophy = *φιλοσοφία* κ.λπ.). Το **φι** είναι απλούστερη γραφή τού **φει**, οφειλόμενη στο φαινόμενο τού ιωτακισμού (*ει* = *ι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Φ, φ φει κ. φι· το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *φει, αριθμός*).

φα (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο τέταρτος φθόγγος στη βασική κλίμακα τής δυτικής μουσικής: *~ δίεση / ύφεση* || *το κλειδί τού ~*.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. fa, από την πρώτη συλλ. τού λατ. famuli «δούλοι» (πληθ. τού επιθ. famulus). Βλ. λ. *νότα*].

φά' συγκεκομμ. τ. τής προστ. *φά(γ)ε (φά' το)* τού ρ. *τρώω* (βλ.λ.).

φάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το φυτό λαθούρι: *~ σαντορινιά* **2.** ο εδώδιμος καρπός τού λαθουριού **3.** (συνεκδ.) κιτρινωπός χυλός που παρασκευάζεται από τους αποφλοιωμένους και τριμμένους καρπούς τού λαθουριού· ΦΡ. (μτφ.) ***κάποιον λάκκο έχει η φάβα*** κάτι ύποπτο συμβαίνει ΣΥΝ. κάτι δεν πάει καλά **4.** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) φιάσκο, αποτυχία: *~ η νέα του ταινία* ΣΥΝ. πατάτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φάβα (τό)* (με αλλαγή γένους κατά τα θηλ.) < λατ. faba, που συνδ. με σερβοκρ. bob, ρωσ. bob, bóba κ.ά.].

φαβιανός (ο) ΙΣΤ. μέλος τής Φαβιανής Εταιρείας (που αποσκοπούσε στην εγκαθίδρυση δημοκρατικού σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Μ. Βρετανία) και οπαδός τής άποψης ότι πρέπει να επικρατήσει ο σοσιαλισμός σταδιακά και όχι με επανάσταση. — **φαβιανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fabian, ονομασία εταιρείας (Fabian Society), που ιδρύθηκε στην Αγγλία το 1884. Η ονομασία ανάγεται στον Ρωμαίο στρατηγό Φάβιο Μάξιμο (Quintus Fabius Maximus), ο οποίος νίκησε τον Αννίβα κατά τον Β' Καρχηδονιακό Πόλεμο εφαρμόζοντας την τακτική τής αναμονής και των ελιγμών, αποφεύγοντας μια ανοιχτή, αποφασιστική σύγκρουση].

φαβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η κυάμωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. favisme < ιταλ. fava < λατ. faba (βλ. λ. *φάβα*)].

φαβορί (το) {άκλ.} **1.** το άλογο που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να κερδίσει την κούρσα / διαδρομή: *ποντάρω / παίζω όλα τα χρήματά μου στο ~* ΑΝΤ. αουτσάιντερ **2.** (συνήθ.) αυτός που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να επικρατήσει των άλλων σε περιπτώσεις συναγωνισμού ή ανταγωνισμού: *η Αθήνα ήταν το ~ για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων τού 2004* || *αυτή η ομάδα είναι το ~ για την πρόκριση στον επόμενο γύρο* ΑΝΤ. αουτσάιντερ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. favori / -ite < ιταλ. favorito, μτχ. τού ρ. favorire «ευνοώ» < favore «εύνοια, ευμένεια» < λατ. favor, -ōris].

φαβορίτα (η) {φαβοριτών} οι τρίχες που αφήνουν οι άνδρες αξύριστες από το ύψος των αφτιών και προς τα κάτω ώς τα μάγουλα ή την άρθρωση τής γνάθου: *αφήνω φαβορίτες* || *ξυρίζω / κονταίνω τις ~ μου*. — (υποκ.) **φαβοριτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. favorite < ιταλ. favorito (βλ. λ. *φαβορί*). Αρχικώς τη συνήθεια αυτή ανέπτυξαν άνδρες από την Τοσκάνη, οι οποίοι θεωρούσαν την τριχοφυΐα στις παρειές ένδειξη ανδρισμού. Τους άνδρες αυτούς οι Γάλλοι αποκάλεσαν favoris «ευνοημένους, επικρατούντες»].

φαβοριτισμός (ο) η σκανδαλωδώς ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων σε σχέση με τους πολλούς, ιδ. σε κρατικές υπηρεσίες ΣΥΝ. ευνοιοκρατία ΑΝΤ. αξιοκρατία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. favoritisme < favorite (βλ. κ. *φαβορί*)].

φαγάδικος, -η, -ο **1.** αυτός που καταναλώνει πολλή τροφή ή ενέργεια για να συντηρηθεί: *~ ζωντανό / μηχάνημα* ΣΥΝ. φαγανός, φαγάς ΑΝΤ. λιτοδίαιτος, λιγόφαγος **2.** (οικ.) ***φαγάδικο*** (το) το μέρος όπου σερβίρεται φαγητό ΣΥΝ. μαγέρικο, ταβέρνα. Επίσης **φαγούδικος** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *φαγάς* (πληθ. *φαγάδες*) + παραγ. επίθημα *-ικος*].

φαγάκι (το) → φαΐ

φαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μηχάνημα που χρησιμεύει για τη διάνοιξη κοιλωμάτων, την αφαίρεση πετρωμάτων ή/και τη μεταφορά χωμάτων ΣΥΝ. εκσκαφέας **2.** το πλωτό συνήθ. μηχάνημα που χρησιμεύει για την ομαλοποίηση ή απλώς τον καθαρισμό τού βυθού τής θάλασσας, τής λίμνης ή ποταμού ΣΥΝ. βυθοκόρος **3.** (μτφ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής ή ενέργειας: *το μωρό είναι σκέτη ~, κάθε δύο ώρες θέλει τάισμα*. Επίσης **φαγάνας** (ο) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < *φαγανός* (υποχωρητ.) ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μτγν. *φάγων, -ονος* «σιαγόνα» < θ. *φαγ-* τού αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγανός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που τρώει πολύ.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (τού αορ. β' *ἔ-φα-γον*, βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *τραγ-ανός*)].

φαγάς (ο) {φαγάδες}, **φαγού** (η) {φαγούδες} πρόσωπο που τρώει πολύ (πβ. λ. *καλοφαγάς*) ΣΥΝ. φαταούλας, λαίμαργος ΑΝΤ. λιτοδίαιτος, λιγόφαγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαγᾶς* < θ. *φαγ-* τού αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ᾶς*].

φαγγρί (το) {φαγγρ-ιού | -ιών} ψάρι κοκκινωπού ή ασημόλευκου χρώματος, το οποίο ζει στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό, συγγενεύει με τον σαργό, το λυθρίνι, τη συναγρίδα και την τσιππούρα και αποτελεί εκλεκτό έδεσμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **φαγρίον*, υποκ. τού αρχ. *φάγρος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το μτγν. *φάγρος* «ακόνη» λόγω των κοφτερών δοντιών τού ψαριού. Ωστόσο, το μτγν. *φάγρος* «ακόνη» δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά, ίσως συνδ. με αρμ. bark «πικρός (για γεύση)», πράγμα που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *bhag-ro- «αιχμηρός»].

φαγέδαινα (η) {φαγεδαινών} ΙΑΤΡ. εξέλκωση (βλ.λ.) που απλώνεται στο σώμα καταστρέφοντας το καλυπτήριο σύστημα ή και βαθύτερα τις σάρκες ΣΥΝ. (λαϊκ.) φά(γ)ουσα. — **φαγεδαινικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαγ-εδών* (κατά τις ονομασίες ασθενειών σε *-αινα*, πβ. *γάγγρ-αινα*) < θ. *φαγ-* τού αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-εδών* (πβ. κ. *σηπ-εδών*)].

φαγεδαινισμός (ο) ΙΑΤΡ. η τάση έλκους ή πληγής να επεκταθεί σε όλη την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagédénisme].

φαγεντιανός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό και έχει λουστραριστεί με κασσιτερούχο βερνίκι: *~ σερβίτσιο* ΣΥΝ. πορσελάνινος (βλ. κ. λ. *φαγιάντσα*).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής ιταλ. πόλης Faenza (> γαλλ. Fayence), όπου πρωτοαναπτύχθηκε αυτή η τεχνική (βλ. κ. *φαγιάντσα*)].

φαγητό (το) **1.** η τροφή που παρασκευάζει ή/και καταναλώνει κανείς για να επιβιώσει: *~ νόστιμο / ανάλατο / άνοστο / βαρύ / καμένο / καλομαγειρεμένο / λαδερό / νερόβραστο / νηστήσιμο / σπιτικό / πικάντικο / πρόχειρο / τής ώρας* || *τι ~ ετοίμασες / θα φάμε σήμερα;* ΦΡ. (α) ***φαγητό σε πακέτο*** φαγητό παρασκευασμένο σε εστιατόριο, ταβέρνα ή άλλο παρόμοιο κατάστημα, το οποίο παίρνει κανείς μαζί του για να το καταναλώσει αλλού ή του το στέλνουν στο σπίτι (β) ***έτοιμο φαγητό*** φαγητό προπαρασκευασμένο και μερικές φορές μισοψημένο, το οποίο διατίθεται σε τυποποιημένες συσκευασίες στα καταστήματα (γ) ***ξαναζεσταμένο φαγητό*** (μτφ.) χαρακτηρισμό ιδέας, άποψης, κατάστασης κ.λπ. που επαναλαμβάνεται αυτούσια, χωρίς να προσφέρει κάτι καινούργιο: *όσα περισπούδαστα μας αραδιάζει, δεν είναι παρά ~ επαναλαμβάνει συνεχώς τον εαυτό του* **2.** (συνεκδ.) το να τρώει κανείς: *όταν έχει στενοχώριες, το ρίχνει στο ~* || *μου αρέσει το ~, γι' αυτό και δεν μπορώ να κάνω δίαιτα* **3.** (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία γευματίζει κανείς: *μετά το ~ πίνει έναν καφέ* ΣΥΝ. γεύμα / δείπνο. Επίσης (λαϊκ.) **φαΐ** (βλ.λ.) κ. **φαγί**. — (υποκ.) **φαγητούλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαγητόν* < θ. *φαγ-* (τού αορ. β' *ἔ-φαγ-ον*) + *-ητόν*, ουδ. τού επιθήματος *-ητός*. Ο τ. *ἔ-φαγ-ον* (απρφ. *φαγ-εῖν*) χρησιμοποιήθη-

κε ως αόρ. β' τού αρχ. *έσθίω* «τρώγω», αλλά δεν συνδέεται ετυμολογικά μαζί του ούτε εμφανίζει ομόρριζο ενεστώτα. Το αρχ. θ. *φαγ-* ανάγεται σε I.E. *bhag- «διαμοιράζω, διανέμω» (κυρ. τροφή), πβ. σανσκρ. bhajati «διαιρώ», bhak-ṣá-ḥ «φαγητό, τροφή», αρχ. σλαβ. bogatŭ «πλούσιος» κ.ά.].

-φαγία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος τρώει κάτι: *αβγο-φαγία, χορτο-φαγία, κρεατο-φαγία* **2.** ότι κάποιος τρώει με ορισμένο τρόπο: *ταχυ-φαγία, πολυ-φαγία, ωμο-φαγία* **3.** ότι κάποιος τρώει σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φαγία, ολιγο-φαγία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγιάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο φαγεντιανός (βλ.λ.) ΣΥΝ. πορσελάνινος **2.** (γενικότ.) μεγάλο και πλατύ σκεύος σερβιρίσματος: *το ψητό θα μπει στη ~* ΣΥΝ. πιατέλα. Επίσης **φαγιάνς** {άκλ.} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλης Faenza (Β. Ιταλία) < λατ. Faventia, που σημαίνει «σιωπή, σιγή», προφανώς εξαιτίας τής ήσυχης θέσης όπου βρισκόταν η πόλη].

φαγιούμ (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΤΕΧΝ. νεκρική προσωπογραφία τής Ελληνιστικής Περιόδου φιλοτεχνημένη κυρ. με την τεχνική τής εγκαυστικής πάνω σε λεπτή σανίδα ή ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλεως Al-Fayyum τής Αιγύπτου, όπου βρέθηκε νεκρόπολη με νεκρικές προσωπογραφίες τής φερώνυμης τεχνικής].

φαγκότο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ορχηστρικό ξύλινο πνευστό όργανο με διπλή γλωσσίδα ΣΥΝ. βαρύαυλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fagotto, αρχική σημ. «δέσμη, δεμάτι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με νορβ. fagg (ίδια σημ.)].

φαγκρί (το) → φαγγρί

φαγοκύτταρο (το) [1897] {φαγοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο που ανήκει στον αμυντικό μηχανισμό τού οργανισμού, καθώς έχει τη δυνατότητα να περικλείει στο εσωτερικό του και να χωνεύει –διασπώντας τα– ανόργανα σωματίδια αλλά και παθογόνους οργανισμούς, όπως τα μικρόβια. — **φαγοκυτταρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocyte < phago- (< θ. *φαγ-*, βλ. λ. *φαγητό*) + -cyte (< αρχ. *κύτος*)].

φαγοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΒΙΟΛ. ο μηχανισμός πρόσληψης από το κύτταρο στερεών ή παχύρρευστων σωματιδίων με εγκόλπωση τής κυτταρικής μεμβράνης και περίκλειση των τροφικών ή επιβλαβών για τον οργανισμό σωματιδίων ΣΥΝ. (ορθότ.) κυτταροφαγία. Επίσης **φαγοκύτωση** [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocytose].

φαγοκύτωση (η) → φαγοκυττάρωση

φαγοπότι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το να καταναλώνει κανείς ταυτόχρονα τροφή και οινοπνευματώδη συνήθ. ποτά **2.** (συνήθ. συνεκδ.) η διασκέδαση και η καλή διάθεση που δημιουργείται, όταν μαζεύεται παρέα που καταναλώνει τροφή και οινοπνευματώδη ποτά: *το ρίξαμε στο ~ και το τραγούδι* || *γερό ~* ΣΥΝ. γλέντι, ξεφάντωμα, (λόγ.) συμπόσιο, ευωχία, (λαϊκ.) τσιμπούσι· ΦΡ. (μτφ.) ***μεγάλο φαγοπότι*** για ρυθμίσεις ή ατασθαλίες από τις οποίες επωφελήθηκαν κάποιοι οικονομικά: *~ στις προμήθειες εξοπλισμού.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τ. **φαγό-ποτον* < *φα(γ)ί + ποτόν*].

-φάγος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** αυτόν που τρώει κάτι: *μυρμηγκο-φάγος, χορτο-φάγος, κρεατο-φάγος, παμ-φάγος* **2.** αυτόν που εξολοθρεύει κάτι/κάποιους: *τουρκο-φάγος, κομουνιστο-φάγος* **3.** αυτόν που αποκτά παράνομα ή δόλια κάτι: *οικοπεδο-φάγος* **4.** αυτόν που τρώει κάτι σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φάγος, ολιγο-φάγος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** δερματικός ερεθισμός που προκαλεί κνησμό, την επιθυμία να ξυστεί κάποιος: *μ' έπιασε ~ στην πλάτη* || *αυτή η σκόνη φέρνει ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κνησμός **2.** (μτφ.) εσωτερική αναστάτωση, ανησυχία ή επιθυμία για κάτι: *«Επτά χρόνια ~»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας)· ΦΡ. (ειρων.) ***είχα μια φαγούρα*** για κάτι παντελώς αδιάφορο: *–Ξέρεις, ο Σάκης δεν θα έρθει μαζί μας. –Κι ~ αν θα 'ρθει μαζί μας ή όχι!* ΣΥΝ. μεγάλη μου σκασίλα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολούρα*].

φάγουσα (η) → φαγέδαινα

φαγώθηκα ρ. → τρώω

φάγωμα (το) {φαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φάει κανείς κάτι ΣΥΝ. (λόγ.) βρώση **2.** (μτφ.) η καταστροφή ή φθορά από τριβή ή διάβρωση: *το ~ τού βράχου από το κύμα / τού τοίχου από την υγρασία / των ελαστικών τού αυτοκινήτου* **3.** (μτφ.) η φαγωμάρα (βλ.λ.): *όλη μέρα σ' αυτό το σπίτι γκρίνια και ~· δεν τους αντέχω άλλο!*

φαγωμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η διαρκής αντιπαλότητα και αντιπαράθεση μεταξύ ατόμων, που συνοδεύονται συνήθ. από γκρίνια: *εμάς τους Έλληνες μας τρώει η ~* ΣΥΝ. φάγωμα. Επίσης **φαγωμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φάγωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *σιχαμ-άρα*].

φαγωμένος, -η, -ο → φαγώνομαι, τρώω

φαγώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φαγώ-θηκα, -μένος} **1.** τρώγομαι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) υφίσταμαι φθορά από τριβή ή διάβρωση: *ο βράχος φαγώθηκε από το κύμα* || *τα λάστιχα φαγώθηκαν από τα απότομα φρεναρίσματα* ΣΥΝ. φθείρομαι, διαβρώνομαι **3.** (μτφ.) βρίσκομαι σε διαρκείς προστριβές με κάποιον, γκρινιάζουμε ο ένας στον άλλον: *από παιδιά δεν μπορούσαν να τα βρουν μεταξύ τους· όλη την ώρα φαγώνονταν!* ΣΥΝ. τρώγομαι, μαλώνω, καβγαδίζω **4.** (η μτχ. **φαγωμένος,** *-η, -ο*) αυτός που έχει φάει και έχει χορτάσει: *μην ετοιμάσεις τίποτα για μένα· είμαι ~* (βλ. κ. λ. *τρώω*) ΑΝΤ. νηστικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγ-ητό*) + *-ώνω / -ώνομαι*].

φαγώσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για να καταναλωθεί ως τροφή: *~ καρπός* ΣΥΝ. (λόγ.) εδώδιμος, βρώσιμος **2.** ***φαγώσιμα*** (τα) αυτά που μπορούν να καταναλωθούν ως τροφή: *έχουμε αρκετά ~ για το τριήμερο:* ΣΥΝ. τρόφιμα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγ-ητό*) + παραγ. επίθημα *-σιμος*, κατ' αναλογίαν προς τ. όπως *αναλ-ώσιμος, βι-ώσιμος* κ.ά.].

φάδι (το) → υφάδι

φάε, φάτε ρ. → τρώω

φαεινός, -ή, -ό φωτεινός, λαμπρός· στις ΦΡ. (α) ***φαεινή ιδέα*** θαυμάσια ιδέα, η ιδέα που έρχεται στο μυαλό κάποιου σαν φως που φώτισε, έλαμψε ξαφνικά (β) (λόγ.) ***ηλίου φαεινότερον*** βλ. λ. *ήλιος.* — **φαεινότητα** (η) [1854].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαϝεσ-νός* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-σν-* και αντέκταση) < θ. **φαϝεσ-* (βλ. λ. *φως / φάος*) + παραγ. επίθημα *-νός.* Η φρ. *φαεινή ιδέα* αποδίδει τη γαλλ. idée lumineuse].

φαΐ κ. (λαϊκ.) **φαγί** (το) {φαγ-ιού | -ιά, -ιών} **1.** το φαγητό (βλ.λ.)· ΦΡ. ***(κάτι) έχει φαΐ / ψωμί*** βλ. λ. *ψωμί* **2.** (+γεν. αδύνατου τ. προσωπικής αντων., σε φρ. τού τύπου ***(κάτι) είναι το φαΐ μου***) για κάτι στο οποίο είναι κανείς πολύ ικανός, με το οποίο είναι πολύ εξοικειωμένος ή με το οποίο ασχολείται συνεχώς: *τα σταυρόλεξα είναι το ~ μου.* — (υποκ.) **φαγάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαγεῖ(ν)*, που χρησιμοποιήθηκε ως ουσ., < αρχ. απρφ. *φαγεῖν* (βλ. λ. *φαγητό*). Ο τ. *φαΐ* οφείλεται σε σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*].

Φαίδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού Θησέα και θετή μητέρα τού Ιππολύτου, τον οποίο και ερωτεύθηκε παράφορα **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *φαιδρός* (βλ.λ.) με αναβιβασμό τού τόνου].

φαιδρολόγημα (το) [1891] {φαιδρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** λόγος που προκαλεί ευχαρίστηση ή γέλιο ΣΥΝ. ευφυολόγημα, χαριτολόγημα, αστεϊσμός **2.** λόγος ή άποψη η οποία στερείται σοβαρότητας, που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν: *με φαιδρολογήματα δεν γίνεται πολιτική· χρειάζονται επιχειρήματα!* ΣΥΝ. φαιδρότητα, γελοιότητα. Επίσης **φαιδρολογία** (η). — **φαιδρολόγος** (ο/η) [1895], **φαιδρολογώ** ρ. [1890] {-είς...} (σημ. 2).

φαιδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που λάμπει από χαρά: *~ πρόσωπα από τη χαρά τής ημέρας* ΣΥΝ. ιλαρός, γελαστός, χαρούμενος ΑΝΤ. κατηφής, βαρύς, δύσθυμος **2.** αυτός που προκαλεί γέλιο, ευχαρίστηση: *~ ιστορία* ΣΥΝ. αστείος, ευτράπελος ΑΝΤ. σοβαρός **3.** (κακόσ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να πάρει στα σοβαρά: *είναι ~ υποκείμενο· τι ασχολείσαι μαζί του;* ΣΥΝ. γελοίος, σαχλός ΑΝΤ. σοβαρός ● ΦΡ. ***η χώρα όπου ανθεί η φαιδρά πορτοκαλέα*** (ειρων.) η χώρα στην οποία δεν υπάρχει η αναγκαία σοβαρότητα στην αντιμετώπιση καταστάσεων: *μην περιμένεις σοβαρή αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων· εδώ είναι ~.* — **φαιδρά** επίρρ., **φαιδρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gʷhəi-d-ro- (με οδοντική παρέκταση -d- και επίθημα -ro-) < I.E. *gʷhəi- «λαμπερός, φωτεινός», πβ. λιθ. gaidrùs «καθαρός, ανοιχτός (ενν. ουρανός χωρίς σύννεφα)», αρχ. πρωσ. gaidis «σιτάρι λευκό, έτοιμο για θερισμό» κ.ά. Ομόρρ. *φαι-ός* (βλ.λ.)].

> **φαιδρά πορτοκαλέα.** Ειρωνική αναφορά σε μια παλαιότερη (τού 19ου αι.) στομφώδη και εξωπραγματική ωραιοποίηση τής Ελλάδας. Η φρ. προέρχεται από το ποίημα «Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος» τού ρομαντικού ποιητή, μεταφραστή και λεξικογράφου Άγγ. Βλάχου (1838-1920): *Ξεύρεις τὴν χώραν ποὺ ἀνθεῖ φαιδρὰ πορτοκαλέα / ποὺ κοκκινίζ' ἡ σταφυλὴ / καὶ θάλλει ἡ ἐλαία: / Ὢ δὲν τὴν ἀγνοεῖ κανεὶς / εἶναι ἡ γῆ ἡ ἑλληνίς.* Το ποίημα διακωμωδήθηκε στο περιοδικό *Ραμπαγάς.*

φαιδρύνω ρ. μετβ. {φαίδρυνα} (λόγ.) καθιστώ (κάτι) φαιδρό: *με τους αστεϊσμούς του επιχείρησε να φαιδρύνει την ατμόσφαιρα.* — **φαιδρυντικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαιδρός* (βλ.λ.)].

Φαίδων (ο) {Φαίδων-ος, -α} **1.** ο *Ηλείος* αφοσιωμένος μαθητής τού Σωκράτη, ο οποίος ίδρυσε στην Ήλιδα τη λεγόμενη *Ηλειακή φιλοσοφική σχολή* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φαίδωνας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *φαιδ-* τού επιθ. *φαιδρός* (βλ.λ.)].

φαιλόνιο (το) {φαιλονί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο μανδύας χωρίς μανίκια, τον οποίο φορούν εξωτερικά οι κληρικοί. Επίσης **φαιλόνι.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαιλόνιον*, υποκ. τού *φαιλόνης (ό)* < *φαινόλης* (με αντιμετάθεση), λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *φαίνω / -ομαι* και πιθ. σήμαινε αρχικώς «ανοιχτόχρωμο ή λαμπρό ένδυμα» (πβ. το ομηρικό επίθ. *φαινόλις* «λαμπρή»). Το λατ. paenula είναι δάνειο από την Ελληνική].

φάιναλ-φορ (το) {άκλ.} ελλην. *τελικός (γύρος) των τεσσάρων* ΑΘΛ. η τελική φάση διοργάνωσης (συνήθ. μπάσκετ), στην οποία τέσσερεις ομάδες παίζουν αγώνες μεταξύ τους διεκδικώντας έναν τίτλο (πρωτάθλημα, κύπελλο): *το ~ τού Κυπέλλου Πρωταθλητριών στο μπάσκετ διεξάγεται φέτος στη Βαρκελώνη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. final-four «τελικός (γύρος) των τεσσάρων»].

φαινόλη (η) {φαινολών} ΧΗΜ. στερεά οργανική ένωση που ανήκει στην τάξη των αλκοολών, είναι παράγωγο τού βενζολίου και παράγεται από τη λιθανθρακόπισσα· χρησιμοποιείται στην παρασκευή χρωστικών υλών, φαρμάκων, απολυμαντικών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ρ. *φαίνω / -ομαι* + παραγ. επίθημα *-όλη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénol].

φαίνομαι ρ. αμετβ. {φάνηκα} **1.** είμαι ή γίνομαι αντιληπτός με την όραση: *μετά από λίγο φάνηκε η αντικρινή στεριά* || *δεν φαίνεται με γυμνό μάτι· χρειάζεται μικροσκόπιο* || *κάτω από το παλτό φαινόταν το φόρεμά της* || *από την ταράτσα τού σπιτιού μου φαίνεται η Ακρόπολη* || (παροιμ.) *«χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει»* || (μτφ.)

δεν άφηνε ποτέ να φανούν τα συναισθήματά του || *αν φανεί, πείτε του να μου τηλεφωνήσει* ΣΥΝ. διακρίνομαι, εμφανίζομαι ΑΝΤ. είμαι αόρατος, χάνομαι, σβήνω **2.** (+κατηγορούμενο ή επίρρ.) δίνω την εντύπωση ότι είμαι: ~ *κουρασμένος* / *ευδιάθετος* / *καλά* || *όλα φαίνονταν να πηγαίνουν καλά, ώσπου ήρθε η δυσάρεστη είδηση* || *φαίνεται ψηλότερος απ' όσο πραγματικά είναι* || *φαίνεται σοβαρή εταιρεία* || *πώς σου φαίνεται η ιδέα μου;* || *η γυναίκα τού Καίσαρα πρέπει όχι μόνο να είναι τίμια, αλλά και να φαίνεται* ΣΥΝ. δείχνω· ΦΡ. ***(κάτι) είσαι και φαίνεσαι*** (ειρ.) ως απάντηση σε κάποιον που μας αποκάλεσε με αρνητικού περιεχομένου λέξη, επαναλαμβάνοντας με έμφαση αυτό που είπε ως χαρακτηρισμό για τον ίδιο: *Βλάκας ~!* **3.** βεβαιώνω ότι είμαι: *με αυτή του την υπεύθυνη πράξη φάνηκε άξιος τής εμπιστοσύνης σας* / *αντάξιος των περιστάσεων* || *ποιος είναι πιο έξυπνος, θα φανεί στο μέλλον!* ΣΥΝ. αποδεικνύομαι· ΦΡ. ***η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται*** βλ. λ. *ημέρα* **4.** (απρόσ. ***φαίνεται***) είναι πιθανό: *δεν με πήρε τηλέφωνο· ~ δεν γύρισε ακόμη στο σπίτι* || ~ *ότι θα βρέξει* / *θα έχουμε προβλήματα* || *–Λες να τα καταφέρει; -Έτσι ~* || *απ' ό,τι ~, καλό είναι να φύγετε* **5.** (τριτοπρόσ. ***φαίνεται***) (α) προκύπτει, συνάγεται: *–Από πού ~ ότι ξέρει τη γλώσσα; –Έχει ζήσει χρόνια στο εξωτερικό* (β) είναι φανερό: *–Έχω να κοιμηθώ τρεις μέρες –~! Έχεις τα χάλια σου*· ΦΡ. ***(μου) φαίνεται*** (i) έχω την εντύπωση: ~ *ότι δεν έχεις προετοιμαστεί καλά για τις εξετάσεις* || *τα πράγματα θ' αλλάξουν, φαίνεται· θ' αναλάβει νέος υπουργός* (βλ. κ. σημ. 2) (ii) δίνω την εντύπωση: *έχει πατήσει τα πενήντα, αλλά δεν του φαίνεται* **6.** (η μτχ. ***φαινόμενος, -μένη, -μενο***) ΑΣΤΡΟΝ.-ΜΑΘ.-ΦΥΣ. αυτός που υπάρχει όπως υποπίπτει στην αντίληψη τού παρατηρητή, κατ' αντιδιαστολή προς εκείνον που υπάρχει όπως πραγματικά είναι· φαινομενικός: ~ *χρόνος* / *κίνηση* / *ταχύτητα* / *μέγεθος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαίνω* / *-ομαι* < **φᾰ-ν-jω* (με έρρινο πρόσφυμα -ν-) < θ. *φᾰ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **bhā-* με βασικές σημ. «λάμπω, φωτίζω» και «λέγω, εξηγώ» (τού ρ. *φημί*, βλ. λ. *φήμη*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. bhāti «φωτίζει», bhānú- «λάμψη, φως», αρμ. banam «αποκαλύπτω», αρχ. ιρλ. bān «λευκός», γερμ. bohnern «γυαλίζω» κ.ά. Ομόρρ. *φαν-ερός, φά-σις (-η), φά-σμα, φαντ-άζομαι, φάντ-ασμα* κ.ά. Βλ. κ. *φῶς*].

φαινομεναλισμός (ο) ➝ φαινομενοκρατία

φαινομενικός, -ή, -ό [1886] αυτός που δεν έχει πραγματική οντότητα, που φαίνεται χωρίς να υπάρχει: ~ *ηρεμία* / *αγάπη* / *φιλία* / *αιτία* / *αδιαφορία* / *ευκολία* ΣΥΝ. πλαστός, πλασματικός, επιφανειακός ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός. — **φαινομενικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ., **φαινομενικότητα** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. apparent].

φαινομενισμός (ο) ➝ φαινομενοκρατία

φαινόμενο (το) {φαινομέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε συλλαμβάνει η συνείδηση τού ανθρώπου μέσω των αισθήσεών του: *η συστηματική ενασχόληση με τα ~ οδήγησε τον άνθρωπο στην επιστήμη*· ΦΡ. (α) ***κατά τα φαινόμενα*** σύμφωνα με αυτό που γίνεται αντιληπτό: ~ *αύριο θα έχουμε καλοκαιρία* / *είναι χρεωμένος ώς τον λαιμό* ΣΥΝ. απ' ό,τι φαίνεται, πιθανότατα (β) ***τα φαινόμενα απατούν*** βλ. λ. *απατώ* **2.** (α) οτιδήποτε παρατηρείται στη φύση, την κοινωνία ή στον άνθρωπο και γίνεται αντιληπτό μέσω τής ανθρώπινης παρατήρησης και εμπειρίας: *φυσικό* / *βιολογικό* / *ζωικό* / *ηλεκτρικό* / *μαγνητικό* / *μετεωρολογικό* / *καιρικό* / *μηχανικό* / *νευρικό* / *οπτικό* / *ουράνιο* / *περιοδικό* ~ || *το ~ τού θερμοκηπίου* || *κοινωνικό* / *ρατσιστικό* / *εθνικιστικό* / *πολιτικό* / *πνευματικό* ~ (β) (προφορ. κυρ. στον πληθ.) αντί τού *καιρικά φαινόμενα*: *αναμένονται ακραία* ~ **3.** οτιδήποτε ασυνήθιστο, οτιδήποτε παρεκκλίνει από τα συνηθισμένα προκαλώντας έκπληξη: *οι χιονοπτώσεις μέσα στο καλοκαίρι αποτελούν ~* || *το ~ τής γλωσσομαθίας* **4.** (για πρόσ.) αυτός που παρεκκλίνει παρουσιάζοντας μία ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: *Μα εσύ είσαι ~! Πού τα ξέρεις όλ' αυτά;* **5.** ΦΙΛΟΣ. οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό από (ή σχετίζεται με) την ανθρώπινη εμπειρία και όχι από την ανθρώπινη νόηση και το οποίο μπορεί να αποτελεί έκφανση τής πραγματικότητας και όχι την ίδια την πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *φαίνομαι* (βλ.λ.)].

φαινομενοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έχει αντίληψη και γνώση μόνο των φαινομένων από τα αντικείμενα και όχι των ίδιων των αντικειμένων, πράγμα που συνεπάγεται ότι τα αντικείμενα τής γνώσης και τής εμπειρίας είναι μόνο συνειδησιακά, δηλ. υποκειμενικά αισθήματα. Επίσης **φαινομενισμός** κ. **φαινομεναλισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φαινόμενο* + *-κρατία* < *κρατώ*, απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. phenomenalism].

φαινομενολογία (η) [1858] ΦΙΛΟΣ. **1.** η επιστημονική παρατήρηση των φαινομένων **2.** σύγχρονο ρεύμα με κύριο εκπρόσωπο τον Χούσερλ και αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων, τα οποία αντιμετωπίζονται ως συνειδητές εμπειρίες και μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για τη σύλληψη των όντων καθ' εαυτά, απαλλαγμένων από συμβεβηκότα. — **φαινομενολογικός, -ή, -ό, φαινομενολογικ-ώς / -ά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phänomenologie].

φαινότυπος (ο) {φαινοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το σύνολο των εμφανών χαρακτηριστικών ενός οργανισμού, τα οποία προκύπτουν από την αλληλεπίδραση κληρονομικών ιδιοτήτων και περιβάλλοντος (πβ. λ. *γονότυπος*). — **φαινοτυπικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénotype].

φαίνω ρ. ➝ υφαίνω

φαιοκίτρινος, -η, -ο [1840] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και κίτρινου.

φαιοκόκκινος, -η, -ο αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και κόκκινου.

φαιοπράσινος, -η, -ο [1890] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και πράσινου.

φαιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει σκούρο χρώμα: ~ *χρώματα* ΣΥΝ. μουντός ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος **2.** σταχτής, γκρίζος **3.** ΑΝΑΤ. ***φαιά ουσία*** η μία από τις δύο ουσίες που βρίσκονται στον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό, έχει χρώμα σταχτί (σε αντίθεση με τη λευκή ουσία) και συντίθεται από νευρικά κύτταρα: (ειρων.) *πόση ~ κατανάλωσες, για να φτάσεις σ' αυτό το συμπέρασμα;* (σκέφτηκες πολύ;).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαι-σός* / **φαι-Fός* / **φαι-σFός* (δεν έχει εξακριβωθεί ποιος είναι ο ενδιάμεσος τ.) < θ. *φαι-* < Ι.Ε. **gʷhəi-* «λαμπερός, φωτεινός», για το οποίο βλ. το ομόρρ. *φαιδρός*].

φαιοχίτων (ο) {φαιοχίτ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά σταχτί πανωφόρι **2.** ΙΣΤ. το μέλος τού γερμανικού ναζιστικού κόμματος (λόγω τού χρώματος τής στολής του) (πβ. κ. λ. *μελανοχίτων*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαιός* + *χιτών, -ῶνος*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γερμ. Braunhemd].

φαιόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει φαιό, γκρίζο χρώμα.

Φαιστός (η) αρχαία πόλη τής Κρήτης, που αποτέλεσε στα μινωικά χρόνια το δεύτερο σημαντικό της πολιτισμικό κέντρο μετά την Κνωσό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων. (ήδη μυκ. Pa-i-to), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπων. ανάγεται στο ουσ. *φῶς* / *φά(F)ος* μέσω τ. **φαF-ιστος* (υπερθ.), πβ. κ. *κέρδος – κέρδιστος, κῆδος – κήδιστος*, αλλά η απουσία τού *-F-* από τον μυκ. τ. Pa-i-to καθιστά προβληματική την ανάλυση αυτή].

φάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός μηχανισμός στον οποίο τοποθετείται δόλωμα (συνήθ. τυρί), για να προσελκυσθούν και να παγιδευτούν ποντίκια ΣΥΝ. ποντικοπαγίδα· ΦΡ. (μτφ.) ***πιάνομαι / πέφτω στη φάκα*** (i) συλλαμβάνομαι να κάνω κάτι, συνήθ. παράνομο: *ο δραπέτης έπεσε στη φάκα που του έστησε η αστυνομία* (ii) περιέρχομαι σε δεινή θέση, παγιδεύομαι ΣΥΝ. (οικ.) την πατάω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fak].

φακελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρός φάκελος: *ένα ~ τσάι* / *χαμομήλι* / *τίλιο* / *καφέ* / *καννέλα* / *ζάχαρη* **2.** (συνεκδ.) η παράνομη χρηματική αμοιβή για την εξασφάλιση καλύτερης ή ταχύτερης εξυπηρέτησης: *έδωσε ~ στον εφοριακό* / *στον ελεγκτή τής πολεοδομίας* || *ένας γιατρός κατηγορείται ότι πήρε ~, για να χειρουργήσει ασθενή κατά προτεραιότητα.*

φακελοποιία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική και ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή φακέλων. — **φακελοποιείο** (το) [1894], **φακελοποιός** (ο/η) [1891].

φάκελος (ο) (παλαιότ. ορθ. *φάκελλος*) {φακέλ-ου | -ων, -ους} **1.** χάρτινη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσεται και αποστέλλεται επιστολή: *γράφω τη διεύθυνση τού αποστολέα και τού παραλήπτη στον ~* **2.** χάρτινη ή πλαστική θήκη, μέσα στην οποία φυλάσσονται έγγραφα: *βάζω τα σχετικά έγγραφα στον ίδιο ~* ΣΥΝ. αρχείο **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με ένα πρόσωπο ή θέμα: *έχει καλό υπηρεσιακό ~* (οι αναφορές που έχουν γραφεί γι' αυτόν είναι θετικές) || *έχει φάκελο στην Ασφάλεια* (έχει απασχολήσει τις διωκτικές αρχές με παράνομες πράξεις ή –παλαιότερα– με την πολιτική του δραστηριότητα) || *ο φάκελός του είναι καθαρός* (δεν έχει διαπράξει αδικήματα) || *ο ~ τής Κύπρου* (τής εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο) || *ο ~ τής υποψηφιότητας μιας χώρας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων.* Επίσης (λαϊκ.) **φάκελο** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η ομοιότητα προς τον αρχ. τ. *σφάκελος* «γάγγραινα» (βλ. λ. *σφακελισμός*) είναι μάλλον τυχαία. Ίσως ευσταθεί η σύνδεση με τον τ. *σφάκελος* «το μεσαίο δάχτυλο» (άσχετο προς το προηγούμενο), αν θεωρήσουμε ότι οι λ. παρουσιάζουν εναλλαγή *φ-* / *σφ-* και ότι στην ίδια οικογένεια εντάσσεται το λατ. fascis «φάκελος», οπότε **φάσκελος* > *σφάκελος* (με μετάθεση). Σε ό,τι αφορά τη σημασιολ. απόσταση των λ., παρόμοια πορεία συναντούμε στο ουσ. *φάλαγξ* «κυλινδρικό κομμάτι ξύλου – επίμηκες οστό των δακτύλων»].

> **φάκελος / φάκελλος – σάκος / σάκκος – κρεβάτι / κρεββάτι;** Το ερώτημα με τις λέξεις αυτές είναι αν πρέπει να γράφονται με ένα ή δύο *-λ-* το **φάκελος** (και τα παράγωγα *φακελάκι, φακελώνω*), με ένα ή δύο *-κ-* το *σάκος (σακί, σακίδιο, σακούλα, σακούλι)*, με ένα ή δύο *-β-* το *κρεβάτι (κρεβατώνομαι)*. Επειδή οι λέξεις παραδίδονται στην Αρχαία Ελληνική και με τις δύο γραφές, είναι προτιμότερο να ακολουθείται η **απλούστερη γραφή** *(φάκελος, σάκος, κρεβάτι)*. Ας σημειωθεί, επιπλέον, ότι η λέξη *σάκος* είναι ήδη στην Αρχαία δάνειο από τη σημιτική: **σάκος** < εβρ. šaq (από το ελλην. *σάκ(κ)ος* > λατ. saccus, γαλλ. sac, γερμ. Sack κ.λπ.). Η λέξη **κρεβάτι** < *κραβάτ-ιον* < *κρά(β)βατος* < λατ. grabatus ίσως προέρχεται από το μακεδ. **κράββατος**, οπότε η λέξη αποτελεί αντιδάνειο.

φακέλωμα (το) {φακελώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κακόσ.) η συγκέντρωση στοιχείων για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): *το ~ των πολιτών ήταν συνήθης τακτική την περίοδο τής δικτατορίας*· ΦΡ. ***ηλεκτρονικό φακέλωμα*** συγκέντρωση στοιχείων (κάποιου) σε ηλεκτρονικό αρχείο **2.** (γενικότ.) συγκέντρωση στοιχείων για τη ζωή, τις δραστηριότητες, τις προτιμήσεις κ.λπ. (κάποιου): *πολλές εμπορικές επιχειρήσεις στηρίζουν την προώθηση των προϊόντων τους στο ~ χιλιάδων υποψήφιων πελατών.*

φακελώνω ρ. μετβ. {φακέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κακόσ.) συγκεντρώνω στοιχεία για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): *τον είχαν φακελωμένο στην Ασφάλεια την εποχή τής δικτατορίας* || ~ *πολίτες για τα πολιτικά τους φρονήματα* **2.** (γενικότ.)

συγκεντρώνω στοιχεία για κάποιον, τηρώ αρχείο με πληροφορίες σχετικές με κάποιον: *μας έχει φακελώσει όλους στην παρέα· ξέρει τηλέφωνα, διευθύνσεις, προτιμήσεις, γενέθλια, επετείους!* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *φακελώ*, *-ώνω* < αρχ. *φάκελος*].

φακή (η) **1.** φυτό τής οικογένειας των ψυχανθών, το οποίο δίνει μικρό στρογγυλό και πεπλατυσμένο καρπό, καφέ ή πορτοκαλί· (συνεκδ.) **2.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού· ΦΡ. (α) ***παλληκάρι τής φακής*** άνθρωπος που, ενώ προσποιείται τον γενναίο, στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασύδειλος (β) (λόγ.) ***αντί πινακίου φακής*** βλ. λ. *πινάκιο* **3. *φακές*** (οι) το φαγητό που παρασκευάζεται από τους βρασμένους καρπούς τού παραπάνω φυτού (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φακή (-έα)* < *φακός* (βλ.λ.)].

φακίδα (η) καθένα από τα μικρά (συνήθ. μόνιμα) σκούρα στίγματα στην επιφάνεια τού προσώπου, κυρ. στα μάγουλα και στη μύτη: *τυπική Ιρλανδέζα με κόκκινα μαλλιά, πράσινα μάτια και φακίδες* || *πρόσωπο γεμάτο φακίδες* (βλ. κ. λ. *πανάδα*). — (υποκ.) **φακιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φακή* (< *φακός*, στη μτγν. σημ. «κηλίδα τού δέρματος»), πιθ. μέσω αμάρτυρου υποκ. **φακίς*, *-ίδος*].

φακιδιάρης, -α, -ικο (μειωτ.) αυτός τού οποίου το πρόσωπο είναι γεμάτο φακίδες.
[ΕΤΥΜ. < *φακίδα* + παραγ. επίθημα -*ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*, *βρομ-ιάρης*].

φακιόλι (το) {φακιολ-ιού | -ιών} μαντήλι από λεπτό συνήθ. ύφασμα, το οποίο δένουν οι γυναίκες στο κεφάλι τους ΣΥΝ. μαντήλα, τσεμπέρι, (λόγ.) κεφαλόδεσμος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φακιόλιον* / *φακιάλιον* < λατ. faciāle < facies, -ei «μορφή, όψη»].

φακίρης (ο) {φακίρηδες}, **φακίρισσα** (η) {φακιρισσών} **1.** ινδουιστής ασκητής ο οποίος έχει αναπτύξει ξεχωριστές ικανότητες, όπως μεγάλη αντοχή στον πόνο ή αναισθησία στο κάψιμο κ.λπ. **2.** (γενικότ.) αυτός που προσφέρει έναντι αμοιβής ψυχαγωγία, κατά την οποία ο ίδιος επιδίδεται σε εντυπωσιακές και επικίνδυνες επιδείξεις, όπως να ξαπλώνει σε κρεβάτι με καρφιά κ.λπ. — **φακιρισμός** (ο), **φακιρικός**, -ή, -ό κ. **φακίρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. faqīr «φτωχός»].

φακλάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** πόρνη μεγάλης ηλικίας **2.** (ως χαρακτηρισμός) (α) γυναίκα εύσωμη και με άσχημο σώμα (β) γυναίκα με πρόστυχη εμφάνιση ή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

φακοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {φακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού φακού, είναι δηλ. στρογγυλός και πεπλατυσμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

φακόμετρο (το) {φακομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση τής διαθλαστικής ικανότητας των φακών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacometer].

φακός (ο) **1.** σώμα από γυαλί ή από οποιοδήποτε άλλο υλικό, που έχει την ιδιότητα να διαθλά το φως· η μία τουλάχιστον πλευρά του είναι καμπύλη και χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό οπτικών ειδώλων: κοίλος / *κυρτός* / *αμφίκυρτος* / *κοιλόκυρτος* / *αμφίκοιλος* / *επιπεδόκοιλος* ~ || *ευρυγώνιος* / *μεγεθυντικός* / *συγκεντρωτικός* ~ **2.** (συνεκδ.) (α) κάθε συσκευή για τη λήψη εικόνων, η λειτουργία τής οποίας στηρίζεται σε φακούς (σημ. 1): *κινηματογραφικός* / *φωτογραφικός* ~ (β) (συνεκδ.) η τέχνη που σχετίζεται με καθένα από τα παραπάνω συστήματα: ο *τηλεοπτικός φακός αποτύπωσε σ' αυτή την ταινία όλο τον ανθρώπινο πόνο* **3.** ΑΝΑΤ. ***κρυσταλλοειδής φακός*** βλ. λ. *κρυσταλλοειδής* **4.** (α) καθένας από τους δύο φακούς (σημ. 1) για τη βελτίωση τής όρασης, που στερεώνονται σε σκελετό αποτελώντας τα ματογυάλια (γυαλιά): ~ *μυωπίας* / *υπερμετρωπίας* / *πρεσβυωπίας* (β) ***φακός επαφής*** (συνήθ. στον πληθ.) φακός (σημ. 1) από εύκαμπτο υλικό, που προσαρμόζεται απευθείας στο μάτι για τη βελτίωση τής όρασης: ~ *μιας χρήσεως* || *απολυμαντικό υγρό για φακούς επαφής* • **5.** φορητό όργανο που λειτουργεί με λάμπα και μπαταρία, για να φωτίζει: *ανάβω τον* ~ ΣΥΝ. ηλεκτρική λυχνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φακή». αβεβ. ετύμου. Αν η κατάλ. -*κος* θεωρηθεί επίθημα (πβ. κ. *ἀμάρακος*, *ἄρακος*, *αἴσακος*), τότε το αρχικό *φα*- πιθ. συνδ. με λατ. faba (βλ. λ. *φάβα*), αρχ. σλαβ. bobŭ, αλβ. bathë, αρχ. γερμ. bona κ.ά. Η σημερινή σημ. τής λ. οφείλεται στο αμφίκυρτο σχήμα τής φακής (ήδη στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε τη σημ. «φιάλη νερού»). Η φρ. *φακός επαφής* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contact lense].

φακοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση τού κρυσταλλοειδούς φακού τού ματιού (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacosclerosis].

φακοσκόπιο (το) {φακοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο με το οποίο εξετάζεται ο κρυσταλλοειδής φακός (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3) τού ματιού για τυχόν αλλοιώσεις.
[ΕΤΥΜ. < *φακός* + -*σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacoscope].

φάλαγγα (η) {φαλάγγων} **1.** γραμμή στρατιωτών ή στρατιωτικών σωμάτων, ιδ. για μάχη σε μεγάλο βάθος: ~ *στρατιωτών* / *πλοίων* || *μακεδονική* / *λοξή* ~ ΣΥΝ. σειρά, τάξη, παράταξη, γραμμή **2.** (γενικότ.) διάταξη των μελών μιας ομάδας: ~ *κατ' άνδρα* || *κατά πεντάδες* ~ *των μαθητών* / *των αθλητών* **3.** έκτακτο σώμα στρατιωτών με δική του οργάνωση: *η* ~ *των ιερολοχιτών* / *μακεδονομάχων* **4.** (α) παρακρατική ή παραστρατιωτική ένοπλη ομάδα (β) ***πέμπτη φάλαγγα*** (i) ΙΣΤ. οι άνθρωποι μέσα στη νόμιμη κυβέρνηση τής Ισπανίας, οι οποίοι κατά τη διάρκεια τού εμφυλίου πολέμου ενίσχυαν με τις ενέργειές τους τον στρατηγό Φράνκο και τις τέσσερεις φάλαγγες που βρίσκονταν υπό τις διαταγές του (ii) δίκτυο μυστικών πρακτόρων που, σε περίπτωση πολέμου, δρουν στο έδαφος κράτους για λογαριασμό ξένης δύναμης, παρέχοντας πληροφορίες, διενεργώντας δολιοφθορές και κυρ. υπονομεύοντας την ομοψυχία και το ηθικό τού πληθυσμού (iii) κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων με διαβρωτική δράση, που έχει ως στόχο την υπονόμευση αγώνα, κινήματος κ.λπ.: «*η κυβέρνηση τού Βελιγραδίου κατηγόρησε την αντιπολίτευση ως* ~ *και για απόπειρα αποσταθεροποίησης τής Σερβίας*» (εφημ.) **5.** μακρά σειρά ατόμων ή οχημάτων, που προχωρούν προς μία κατεύθυνση σε καθορισμένο δρομολόγιο: ~ *στρατιωτικών οχημάτων* ΣΥΝ. κονβόι, ουρά • **6.** η οριζόντια ράβδος από την οποία κρέμονται οι πλάστιγγες τής ζυγαριάς: *ασημένια* / *σκαλιστή* ~ • **7.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μακριά οστά, από τα οποία αποτελούνται τα δάκτυλα των χεριών και των ποδιών σε ανθρώπους και ζώα • **8.** ο φάλαγγας (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*γκ*-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλαγξ*, *-αγγος* (με έρρινο ένθημα -*γ*-, πβ. *φάρα-γ-ξ*) < *bhl-ə-g-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel-əg- «σανίδα, δοκάρι», πβ. αρχ. ισλ. bjalki «δοκάρι», αρχ. αγγλ. balca, γερμ. Balken, ίσως και λατ. fulciō «στηρίζω» κ.ά. Από τη συγκριτική εξέταση των ομορρίζων προκύπτει ότι η λ. *φάλαγξ* σήμαινε αρχικώς «κυλινδρικό ξύλο», από όπου και οι σημ. «οστό των δακτύλων» και «στρατιωτικός σχηματισμός» (μτφ.)].

φαλαγγάρχης (ο) {φαλαγγαρχών} ο επικεφαλής φάλαγγας. — **φαλαγγαρχία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φάλαγξ*, *-αγγος* + -*άρχης* < *ἄρχω*].

φάλαγγας (ο) **1.** βασανιστήριο κατά το οποίο τα πόδια ακινητοποιούνται ανάμεσα σε δύο ξύλα και τα πέλματα δέχονται χτυπήματα από ράβδο: *έκαναν* ~ *στον κρατούμενο* **2.** (συνεκδ.) το όργανο με το οποίο ακινητοποιούν τα πόδια, για να εκτελέσουν το παραπάνω βασανιστήριο: *ξύλινος* ~ ΣΥΝ. ποδόδεσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλαγξ*, -*γγος* (βλ.λ.) στη σημ. «κυλινδρικό ξύλο»].

φαλαγγηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε φάλαγγες: *τα στρατεύματα προχωρούσαν* ~ ΣΥΝ. σε σειρές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *φάλαγξ*, *-αγγος* + επιρρ. επίθημα -*ηδόν*, πβ. κ. *πρηνηδόν*].

φαλάγγι (το) {φαλαγγ-ιού | -ιών} **1.** τριχωτή αράχνη, το δάγκωμα τής οποίας θεωρείται δηλητηριώδες • **2.** ΝΑΥΤ. (α) μακρόστενο δοκάρι που χρησιμεύει για να ρυμουλκηθεί το πλοίο από τη θάλασσα στην ξηρά (β) δοκάρι που χρησιμοποιείται στη ναυπηγική και τοποθετείται κατά μήκος τής σχάρας στη ναυπηγική κλίνη • ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον) φαλάγγι*** (i) παίρνω (κάποιον) στο κυνήγι: *οι εχθροί τούς πήραν φαλάγγι* ΣΥΝ. τρέπω σε φυγή (ii) πετυχαίνω συντριπτική νίκη εις βάρος (κάποιου). — (υποκ.) **φαλαγγάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαλάγγιον*, υποκ. τού *φάλαγξ*, *-αγγος*].

φαλαγγίτης (ο) [μτγν.] {φαλαγγιτών}, **φαλαγγίτισσα** (η) {δύσχρ. φαλαγγιτισσών} **1.** στρατιώτης που ανήκει σε φάλαγγα **2.** ΙΣΤ. μέλος παρακρατικής ή παραστρατιωτικής ομάδας, ιδ. σε χώρες με φασιστικό καθεστώς: *οι* ~ *τού Φράνκο*. — **φαλαγγιτικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **φαλαγγίτικος**, -η, -ο.

φάλαινα (η) {φαλαινών} **1.** θηλαστικό που ζει στις ανοιχτές θάλασσες και μοιάζει με τεράστιο ψάρι: *μπλε* / *λευκή* ~ || ~ *τής Γροιλανδίας* || *οι φυσητήρες τής* ~ **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η πολύ χοντρή και δυσκίνητη γυναίκα ΣΥΝ. κήτος. — (υποκ.) **φαλαινίτσα** (η) κ. **φαλαινάκι** (το). **φαλαινοειδής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλ(λ)αινα* < *φαλλός* (βλ.λ.) + -*αινα* (πβ. κ. *λέ-αινα*, *δράκ-αινα*), πιθ. λόγω τού σχήματος τού ζώου. Δεν φαίνεται πιθ. η μεσολάβηση τού τ. *φάλλη* (< *φαλλός*, με αλλαγή γένους) με μειωτ. χρήση τού επιθήματος -*αινα*. Ο λατ. τ. ballaena δεν προέρχεται από την Ελληνική, παρότι ομοιάζει μορφολογικώς].

φαλαινοθήρας (ο) [1856] {φαλαινοθηρών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική του απασχόληση το κυνήγι τής φάλαινας.
[ΕΤΥΜ. < *φάλαινα* + -*θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

φαλαινοθηρία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το κυνήγι τής φάλαινας.

φαλαινοθηρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φαλαινοθηρία και τους φαλαινοθήρες **2. *φαλαινοθηρικό*** (το) το πλοίο που χρησιμοποιείται στη φαλαινοθηρία.

φαλαινοκαρχαρίας (ο) {φαλαινοκαρχαριών} είδος καρχαρία γιγαντιαίων διαστάσεων, που είναι ακίνδυνος για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. whale shark].

φαλάκρα κ. **φαράκλα** κ. **καράφλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (συνήθ. στους άνδρες) η οριστική πτώση των τριχών από ένα σημείο ή από όλο το τμήμα τού κεφαλιού που καλύπτεται από μαλλιά, αφήνοντάς το χωρίς τρίχωμα: *σχηματισμός φαλάκρας* ΣΥΝ. (επιστ.) αλωπεκία **2.** (συνεκδ.) το μέρος τού κεφαλιού που δεν έχει πια μαλλιά: *στρογγυλή* / *γυαλιστερή* ~· ΦΡ. ***κάνω φαλάκρα*** (i) αρχίζω να έχω τριχόπτωση και σημεία στο κεφάλι χωρίς μαλλιά: *μεγάλωσε, γέρασε, έκανε φαλάκρα* (ii) προκαλώ τη δημιουργία φαλάκρας: *μη φοράς συνέχεια το κράνος, γιατί κάνει φαλάκρα*. — (υποκ.) **φαλακρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *φαλακρός* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου στο θηλ. *φαλακρά*].

φαλακραίνω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} αποκτώ φαλάκρα ΣΥΝ. καραφλιάζω. Επίσης **φαλακρώνω** [μτγν.] κ. **φαλακριάζω**. — **φαλάκρωμα** (το) [μτγν.] κ. **φαλάκρωση** (η).

φαλάκρας κ. **καράφλας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο φαλακρός άνδρας.

φαλακροκόρακας (ο) {φαλακροκοράκων} ο κορμοράνος (βλ.λ.).

φαλακρός, -ή, -ό κ. **φαρακλός** κ. **καραφλός** **1.** αυτός που δεν έχει μαλλιά στο τριχωτό μέρος τής κεφαλής ή σε τμήμα από αυτό **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου βλάστηση: ~ *βουνό* ΣΥΝ. γυμνός, άδενδρος, αποψιλωμένος ΑΝΤ. δασώδης, δενδρώδης. — **φαλακρότητα** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φάλαξ*, *-ακος* (< επίθ. *φαλός* «λευκός») + παραγ. επί-

θημα *-ρος* (πβ. κ. *ἄκ-ρος*). Το αρχ. επίθ. *φαλός* ανάγεται προφανώς σε θηλ. ουσ. **φαλά* (πβ. τη «γλώσσα» *φαλᾶ-ρός*) < *bhl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «λευκός, λαμπερός», πβ. σανσκρ. bhāla- «λάμψη, μέτωπο», αρμ. bal «ωχρότητα, λευκότητα», αλβ. balë «μέτωπο», γοτθ. bala «ωχρός», αγγλ. bald «φαλακρός» κ.ά.].

φαλακρώνω ρ. → φαλακραίνω

φάλαρα (τα) {φαλάρων} στολίδια στην προμετωπίδα, τα χαλινάρια και τα ηνία τού αλόγου: *μπρούντζινα / πολύχρωμα* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ο ενικός *φάλαρον* είναι σπάν.) < *φάλος (ὁ)* «μεταλλικό εξάρτημα τής περικεφαλαίας», αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το επίθ. *φαλός* «λευκός», οπότε ο τ. *φάλαρον* θα σήμαινε «κομμάτι μετάλλου που λάμπει», αλλά η σύνδεση αυτή οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

φαλαρίδα (η) **1.** πουλί που ζει κοντά στις λίμνες και οφείλει το όνομά του στο φαλακρό κεφάλι του • **2.** ΒΟΤ. ποώδες φυτό που ανήκει στα αγρωστώδη, με καλαμοειδή μίσχο, που καταλήγει σε ταξιανθία και βρίσκεται συχνά κοντά σε φράκτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαλαρίς, -ίδος* < *φάλαρος* «λευκός» (< επίθ. *φαλός*, βλ. λ. *φαλακρός*)].

Φάληρο (το) {Φαλήρου} παραλιακή περιοχή τού νομού Αττικής, ΝΔ. τής Αθήνας και κοντά στον Πειραιά: *Παλαιό / Νέο* ~ || *δέλτα Φαλήρου*. — **Φαληριώτης** (ο), **Φαληριώτισσα** (η), **φαληριώτικος, -η, -ο** κ. **φαληρικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φάληρον* < επίθ. *φάληρος / φάλᾱρος* «λευκός, λαμπρός» < *φαλός* (βλ. λ. *φαλακρός*)].

φαλιμέντο (το) (λαϊκ.) το να χάνει κανείς όλη του την περιουσία, όλα του τα χρήματα: *βαράω / παθαίνω* ~ ΣΥΝ. πτώχευση, χρεωκοπία, φαλίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fallimento < fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» < λατ. fallere «σφάλλω, απατώ»].

φαλιρίζω ρ. αμετβ. {φαλίρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) χάνω όλη μου την περιουσία: *φαλίρισαν στο μεγάλο κραχ* ΣΥΝ. πτωχεύω, χρεωκοπώ. Επίσης **φαλίρω**. — **φαλίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φαλίρω* < ιταλ. fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» (βλ. λ. *φαλιμέντο*)].

φαλκιδεύω ρ. μετβ. {φαλκίδευ-σα, -θηκα, -μένος} περιορίζω την ισχύ (δικαιωμάτων) χωρίς τυπικά να παρανομώ: ~ *τα δικαιώματα τού λαού / την ελευθερία τού Τύπου* ΣΥΝ. υποσκάπτω, υπονομεύω. — **φαλκίδευση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαλκίδιον* «το ελάχιστο τμήμα εκτάσεως που κρατείται για τους δικαιούχους (κατά τον Φαλκίδιο νόμο)» < λατ. lex Falcidia «Φαλκίδιος νόμος», από το όν. Ρωμαίου δημάρχου].

φαλλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με φαλλό: ~ *ομοίωμα* **2.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον φαλλό ως σύμβολο τής ανδρικής σεξουαλικότητας: ~ *σύμβολο / στάδιο* (το στάδιο ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης κατά το οποίο το παιδί αρχίζει να ενδιαφέρεται για τα γεννητικά του όργανα) **3.** αυτός που σχετίζεται με τις γιορτές γύρω από τον φαλλό: ~ *γιορτή / επικλήσεις / τραγούδια* || *το «Μπουρανί» στον Τύρναβο είναι μια γιορτή που συνεχίζει στις μέρες μας τα αρχαία ~ έθιμα*.

φαλλοκράτης (ο) {φαλλοκρατών} (κακόσ.) ο άνδρας που πιστεύει στην υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών· (γενικότ.) ο άνδρας που συμπεριφέρεται με τρόπο υποτιμητικό προς τις γυναίκες ΣΥΝ. σεξιστής.
[ΕΤΥΜ. < *φαλλός* + *-κράτης* < *κρατώ*].

φαλλοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και ο αντίστοιχος τρόπος οργάνωσης τής κοινωνίας ως προς τις σχέσεις των δύο φύλων, σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες υπερέχουν και προτιμώνται έναντι των γυναικών σε όλους τους τομείς δράσης ΣΥΝ. σεξισμός. — **φαλλοκρατικός, -ή, -ό, φαλλοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phallocratie].

φαλλός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) μεγάλου μεγέθους ομοίωμα τού ανδρικού γεννητικού οργάνου σε στύση, που λειτουργούσε ως σύμβολο τής γονιμότητας και το οποίο οι πιστοί περιέφεραν με πομπή σε γιορτές προς τιμήν τού Βάκχου ή γενικότ. τής ευφορίας τής γης **2.** (συνεκδ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο **3.** ΨΥΧΟΛ. το πέος ως σύμβολο τού ανδρισμού, τής ανδρικής σεξουαλικότητας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., λ. τής καθημερινής γλώσσας, < *bhl-jo- (με επίθημα -jo-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, πρήζομαι, διογκώνομαι», πβ. αρμ. beln-awor «φαλλός», λατ. follis «ασκί, σωλήνας», γερμ. διαλεκτ. bille «πέος» κ.ά. Ομόρρ. *φάλ(λ)-αινα* (βλ.λ.)].

φαλλοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που κρατάει φαλλό (ομοίωμα φαλλού): ~ *χορευτές*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φαλλός* + *-φόρος* < *φέρω*].

φαλτσάρισμα (το) → φαλτσάρω

φαλτσαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει πορεία φάλτσου (βλ.λ., σημ. 3)· προκειμένου για μπάλα την οποία ο παίκτης χτυπά στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της, ώστε να ακολουθήσει καμπύλη τροχιά: ~ *σουτ*. — **φαλτσαριστά** επίρρ.

φαλτσάρω ρ. αμετβ. {φάλτσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) **1.** τραγουδώ με παράφωνο τρόπο: *κάποια μέλη τής χορωδίας φαλτσάρουν* **2.** (για μπάλα) δέχομαι τέτοιο χτύπημα, ώστε να ξεφύγω από την προκαθορισμένη ή αναμενόμενη πορεία μου: *η μπάλα φάλτσαρε και κατέληξε στα δίχτυα* **3.** (μτφ.-οικ.) διαπράττω ατόπημα, κάνω λάθος ΣΥΝ. σφάλλω. — **φαλτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falsare «παραποιώ, αλλοιώνω» < μτγν. λατ. falsāre < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» (βλ. κ. *φάλτσος*)].

φαλτσέτα (η) {φαλτσετών} μικρό κοπίδι των τσαγκαρήδων ή των βυρσοδεψών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falcetto, υποκ. τού falce «δρεπάνι» < λατ. falx, -cis].

φάλτσο (το) (λαϊκ.) **1.** το παίξιμο ή το τραγούδισμα μιας νότας σε λανθασμένο τονικό ύψος: *κάποτε τραγουδούσε άψογα, τώρα δεν αποφεύγει και μερικά* ~ ΣΥΝ. παραφωνία, φαλτσάρισμα **2.** (μτφ.-οικ.) η διάπραξη ατοπήματος, το να μην κάνει κάποιος τη σωστή ενέργεια ΣΥΝ. λάθος, σφάλμα, φαλτσάρισμα ΑΝΤ. σωστό **3.** (στο ποδόσφαιρο, στο μπιλιάρδο κ.α.) η καμπύλη πορεία τής μπάλας από χτύπημα που δέχεται στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της: *με ~ έστειλε τη μπάλα δεξιά από το τείχος στο αντίπαλο τέρμα* ΣΥΝ. φαλτσάρισμα **4.** ΤΕΧΝΟΛ. η γωνία που δεν είναι ορθή, συνήθ. η γωνία των 45 μοιρών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falso (βλ. λ. *φάλτσος*)].

φαλτσογωνιά (η) ΤΕΧΝΟΛ. (λαϊκ.) ξυλουργικό εργαλείο από ξύλο ή σίδερο για τη χάραξη γωνιών 45 μοιρών.

φαλτσοκόφτης (ο) {φαλτσοκοφτών} εργαλείο (κόφτης) για την κοπή υλικών σε γωνία 45 μοιρών.

φάλτσος, -α, -ο 1. (α) (για νότα, τραγούδι) αυτός που εκτελείται σε λανθασμένο τονικό ύψος (β) αυτός που δεν τραγουδά σωστά: *είσαι* ~ (τραγουδάς σε εσφαλμένη νότα) ΣΥΝ. παράφωνος **2.** αυτός που δεν έχει ωραία φωνή ΣΥΝ. παράφωνος. — **φάλτσα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. falso < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» < ρ. fallere «σφάλλω, απατώ» (μτχ. falsus -a -um)].

φαμελιά κ. **φαμιλιά** (η) (λαϊκ.) η οικογένεια, ιδ. η πολυμελής: *έχει να θρέψει ολάκερη* ~· ΦΡ. ***πάτερ φαμίλιας*** βλ.λ. Επίσης **φαμίλια**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικογένεια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φαμιλία* < λατ. familia «οικογένεια μαζί με τους οικέτες, τους οικιακούς υπηρέτες», πιθ. ετρουσκ. λ.].

φαμελίτης (ο) {φαμελιτών}, **φαμελίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αρχηγός πολυμελούς οικογενείας με χαμηλό συν. εισόδημα: ~ *άνθρωπος και να τον πετάξουν στον δρόμο! Ντροπή!* ΣΥΝ. οικογενειάρχης. Επίσης **φαμελιάρης** (ο) {φαμελιάρηδες}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικογένεια*.
[ΕΤΥΜ. < *φαμελιά* (βλ. κ. *φαμίλια*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

φαμίλια (η) → φαμελιά

φάμπρικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το εργοστάσιο: *«σφυρίζ' η ~, μόλις χαράξει / οι εργάτες τρέχουν για τη δουλειά»* (λαϊκ. τραγ.) || *«Ο δρόμος με τις ~»* (*Cannery Row*, 1945, μυθιστόρημα τού Τζ. Στάινμπεκ) **2.** (μτφ.) περίπλοκος και συνήθ. δόλιος τρόπος, για να πετύχει κανείς αυτό που θέλει: *έστησε ολόκληρη ~, για να του αποσπάσει το ποσό που ήθελε* || *ανοίγω / ξαναρχίζω* ~ ΣΥΝ. μηχανή, κόλπο, τέχνασμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbrica < λατ. fabrica «εργαστήριο (κυρ. ξυλουργού)» < faber, -bri «ξυλουργός, τέκτων»].

φαμπρικάντης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. εργοστασιάρχης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbricante < ρ. fabbricare «κατασκευάζω, δημιουργώ» (βλ. λ. *φαμπρικάρω*)].

φαμπρικάρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) κατασκευάζω (προϊόντα) σε βιομηχανική κλίμακα ΣΥΝ. παράγω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbricare < λατ. fabricare «κατασκευάζω, δημιουργώ» < fabrica (βλ. κ. *φάμπρικα*)].

φαμφάρα (η) → φανφάρα

φαμφαρονικός, -ή, -ό → φανφαρονίστικος

φαμφαρονισμός (ο) → φανφαρονισμός

φαμφαρονίστικος, -η, -ο → φανφαρονίστικος

φαμφαρόνος (ο) → φανφαρόνος

φαν (ο/η) {άκλ.} οπαδός (βλ.λ. *θαυμαστής*): *Μου αρέσουν πολύ τα θρίλερ. Εσύ είσαι ~ τού είδους;* (σε εκφράζει το συγκεκριμένο κινηματογραφικό είδος;) || *είμαι ~ αυτού τού τραγουδιστή*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fan, συγκεκομμ. τ. τού fanatic (βλ. λ. *φανατικός*)].

φαναράς (ο) {φαναράδες} (καθημ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επισκευάζει φανάρια (βλ.λ.) ΣΥΝ. φαναρτζής.

Φανάρι (το) {-ιού κ. -ίου} συνοικία τής Κωνσταντινούπολης στην οποία βρίσκεται το Οικουμενικό Πατριαρχείο· πολλοί Έλληνες κάτοικοί της κατείχαν υψηλά αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη τής πνευματικής ζωής τού Ελληνισμού επί Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Φανάριον*, συνοικία τής Κων/πόλεως, που οφείλει την ονομασία της στον φανό, ο οποίος υπήρχε στην αποβάθρα τού λιμανιού (πβ. κ. *Κολωνάκι*)].

φανάρι (το) {φαναρ-ιού | -ιών} **1.** σκεύος από μεταλλικό σκελετό και τουλάχιστον μία πλευρά από διαφανές ή ημιδιαφανές υλικό, το οποίο προστατεύει την πηγή φωτός που είναι τοποθετημένη και στερεωμένη στο εσωτερικό του: *ηλεκτρικό / χάρτινο / αναμμένο* ~ || ~ *τού λαδιού / τού γκαζιού* || *μπρούντζινα ~ τού δρόμου* ΣΥΝ. φανός· ΦΡ. (α) ***(είναι) φως φανάρι*** (είναι) πάρα πολύ σαφές, ξεκάθαρο: ~ *ότι πάει να σε κοροϊδέψει* ΣΥΝ. ηλίου φαεινότερον (β) ***ψάχνω με το φανάρι*** βλ. λ. *ψάχνω* (γ) (οικ.) ***κρατώ / βαστώ το φανάρι (σε κάποιον)*** διευκολύνω (κάποιον) στις ερωτικές του δραστηριότητες· συνήθ. σε περιπτώσεις που κάποιος καλείται να συνοδέψει μόνος του ένα ή περισσότερα ζευγάρια: *Αφού θα είστε ζευγάρια, εμένα τι με θέλετε μαζί σας; Να σας ~;* (δ) (παροιμ.) ***άναψε το φανάρι σου προτού να σ' εύρει η νύχτα*** να φροντίζεις για κάτι, προτού παραστεί επιτακτική ανάγκη ΣΥΝ. των φρονίμων τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν (ε) ***κόκκινα φανάρια*** τα πορνεία (στ) ***φανάρι τού Διογένη*** το φανάρι με το οποίο γυρνούσε στην αρχαία αγορά ο κυνικός φιλόσοφος Διογένης λέγοντας «άνθρωπον ζητώ»· λέγεται για την αναζήτηση των κατάλληλων ανθρώπων ή ανθρώπων με ανώτερη ηθική προσωπικότητα (βλ. κ. *άνθρωπον ζητώ*, λ. *άνθρωπος*) **2.** (ειδικότ.) καθεμιά από τις προστατευμένες σε ημιδιαφανές τζάμι λυχνίες, που βρίσκονται στο μπροστινό και το πίσω μέρος των οχημάτων, για να φωτίζουν τον δρόμο και το όχημα τη νύχτα: *κάηκε / έσπασε το πίσω δεξιά* ~ ΣΥΝ. φανός • **3.** καθεμιά από τις φωτεινές σημάνσεις στις διασταυρώσεις των δρόμων ή

σε άλλα επικίνδυνα σημεία, που λειτουργούν με ηλεκτρισμό και σε συνδυασμό μεταξύ τους, ώστε να ρυθμίζουν την κίνηση οχημάτων και πεζών ή να τους προειδοποιούν: *άναψε το ~ ξερίνα!* (άναψε το πράσινο φανάρι, που επιτρέπει την κίνηση) || *στα πρώτα ~ μετά την πλατεία στρίβετε δεξιά* || *τον έπιασε το ~ και μας έχασε* (αναγκάστηκε να σταματήσει, γιατί το φανάρι έγινε κόκκινο) ΣΥΝ. σηματοδότης **4.** ΝΑΥΤ. ο φάρος: *«Είναι παράξενα τής Ίντιας τα ~»* (Ν. Καββαδίας) • **5.** (παλαιότ.) σκεύος από μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, βάση και οροφή και πυκνή σήτα στο πλάι, το οποίο κρεμούσαν από το ταβάνι και μέσα στο οποίο φύλασσαν τρόφιμα, για να τα προφυλάξουν από έντομα και ζωύφια. — (υποκ.) **φαναράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φανάριον*, υποκ. τού αρχ. *φανός* (βλ.λ.)].

Φαναριώτης (ο) {Φαναριωτών} **1.** Έλληνας κάτοικος τής συνοικίας τού Φαναρίου στην Κωνσταντινούπολη **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους λογίους που προέρχονταν από παλιές και μεγάλες αρχοντικές οικογένειες που κατοικούσαν στη συνοικία αυτή: *η ποίηση των ~.* — **φαναριώτικος**, -η, -ο [1876].

φαναρτζής (ο) {φαναρτζήδες} (οικ.) **1.** ο τεχνίτης που επισκευάζει τα μεταλλικά μέρη, τις λαμαρίνες οχήματος (π.χ. το αμάξωμα τρακαρισμένου αυτοκινήτου) **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια (βλ.λ., σημ. 1) **3.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή διορθώνει σκεύη και αντικείμενα από λεπτά και ευτελή μέταλλα ΣΥΝ. τενεκετζής. — **φαναρτζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φανάρι* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *κουλλουρ-τζής*].

φανατίζω ρ. μετβ. [1871] {φανάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) φανατικό: *με το κήρυγμά του φανατίζει τους πιστούς.*
[ΕΤΥΜ. < *φανατικός* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

φανατικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που είναι υπερβολικά και τυφλά προσηλωμένος σε ιδέα, πίστη, πρόσωπο: *~ μουσουλμάνος / οπαδός ποδοσφαιρικής ομάδας / κόμματος* ΑΝΤ. αφανάτιστος, μετριοπαθής **2.** (γενικότ.) αυτός που κάνει κάτι ή έχει συγκεκριμένη ιδιότητα σε υπερβολικό βαθμό: *~ καπνιστής / θαυμαστής κάποιου* ΣΥΝ. μανιώδης· ΦΡ. (σκωπτ.-ειρων.) **φανατικός άνδρας** σε εκφράσεις όπως: *δεν είναι (και τόσο) ~* (είναι θηλυπρεπής). — **φανατικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fanatique < λατ. fanaticus «θεόληπτος, αυτός που κυριαρχείται από ιερή μανία» < fanum «ιερό, ναός». Το επίθ. Fanatici προσδιόριζε κυρ. τους ιερείς τής Ίσιδος και τής Κυβέλης, οι οποίοι κατά τη διάρκεια ιερού παραληρήματος επέφεραν πληγές στο σώμα τους].

φανατισμός (ο) [1838] η τυφλή προσήλωση σε ιδέα, πίστη ή πρόσωπο, η οποία οδηγεί στην άρνηση κάθε κριτικής και στο μίσος για όποιον πιστεύει το αντίθετο: *ο ~ αντιμάχεται την ελευθερία τής σκέψης* ΑΝΤ. μετριοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fanatisme (βλ. κ. *φανατικός*)].

φανέλα (η) {φανελών} **1.** ύφασμα πολύ μαλακό, ζεστό και χνουδωτό: *κοστούμι από ~* **2.** ρούχο με ή χωρίς μανίκι από βαμβάκι ή μαλλί, που φοριέται κατάσαρκα και καλύπτει τον κορμό τού ανθρώπου: *γυναικεία / ανδρική / καλοκαιρινή / χειμωνιάτικη ~* **3.** (γενικότ.) οποιοδήποτε ρούχο φοριέται εφαρμοστά στο πάνω μέρος τού σώματος: *η ~ τού στρατιώτη / τού ποδοσφαιριστή* || *«Η ~ με το εννιά»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Κουμανταρέα) ΣΥΝ. μπλούζα **4.** (συνεκδ.) (α) η αθλητική ομάδα στην οποία ανήκει κάποιος: *παλιά οι ποδοσφαιριστές αγωνίζονταν για τη ~* (για τη δόξα τής ομάδας τους) || *ο Μ. Δομάζος έβρεψε δάφνες με τη ~ τού Π.Α.Ο.* (β) ΙΣΤ. **η Φανέλα τού Στρατιώτη** γυναικεία φιλανθρωπική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1938 και είχε ως στόχο να εξασφαλίσει ρούχα, αλλά και να προσφέρει ψυχαγωγία στους στρατιώτες. — (υποκ.) **φανελάκι** (το) κ. **φανελίτσα** (η) (σημ. 2, 3), **φανελένιος**, -ια, -ιο (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fanela < ιταλ. flanella < γαλλ. flanelle < αγγλ. flannel < μέσ. αγγλ. flaunneol, παράλλ. τ. τού flanyn «ύφασμα σάκου» < ουαλ. gwlanen / gwlan «μαλλί»].

φανελάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** εργοστάσιο που παράγει φανέλες (βλ.λ.) ΣΥΝ. φανελοποιία **2.** κατάστημα που εμπορεύεται φανέλες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φανέλα* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *βαρελ-άδικο*].

φανελοποιείο (το) εργοστάσιο που κατασκευάζει φανέλες ΣΥΝ. φανελάδικο.

φανελοποιία (η) {φανελοποιιών} **1.** εργοστάσιο όπου κατασκευάζονται φανέλες ΣΥΝ. φανελάδικο **2.** η κατασκευή φανελών.

φανελοποιός (ο/η) **1.** πρόσωπο που φτιάχνει φανέλες **2.** ιδιοκτήτης φανελοποιείου.
[ΕΤΥΜ. < *φανέλα* + *-ποιός* < *ποιώ*].

φανερόγαμος, -η, -ο [1847] ΒΟΤ. (φυτό) που έχει εμφανή τα όργανα με τα οποία αναπαράγεται, δηλ. σχηματίζει άνθη και καρπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phanérogame].

φανερός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο μπορούν όλοι να δουν ή να αντιληφθούν: *~ αιτία / σκοπός / στόχος των τρομοκρατών / χρηματοδότης / σύνδεσμος* ΣΥΝ. εμφανής ΑΝΤ. μυστικός, κρυφός, αφανής **2.** αυτός τού οποίου το περιεχόμενο γίνεται αμέσως αντιληπτό από όλους: *~ ατιμία / προδοσία / συκοφαντία / εχθρότητα / ανταγωνισμός* || *πρόκειται για ~ απάτη* ΣΥΝ. σαφής, ξεκάθαρος, πρόδηλος ΑΝΤ. συγκεκαλυμμένος, κρυφός. — **φανερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *φαν-* (τού ρ. *φαίνω / -ομαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

φανερώνω ρ. μετβ. {φανέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φέρνω (κάτι) στο φως, το δείχνω στους άλλους: *άνοιξε την παλάμη του και φανέρωσε ένα δαχτυλίδι* ΣΥΝ. εμφανίζω, παρουσιάζω ΑΝΤ. εξαφανίζω, κρύβω **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) γνωστό, φέρνω στο φως (κάτι που συνήθ. δεν ξέρουν οι περισσότεροι): *~ μυστικό / απάτη / σχέδιο / δολοπλοκία / αισθήματα / την ταυτότητά μου / την αλήθεια / τις προθέσεις μου / τον πραγματικό μου χαρακτήρα* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω **3.** καθιστώ (κάτι) φανερό, σαφές: *οι αδέξιες κινήσεις τού φανέρωναν την αμηχανία του* || *η έκφραση του φανερώνει άνθρωπο βαθιά πληγωμένο* ΣΥΝ. σημαίνω, δηλώνω· (μεσοπαθ. **φανερώνομαι**) **4.** κάνω την εμφάνισή μου: *Φανερώσου! Μην κρύβεσαι άλλο!* || *φανερώθηκε απότομα μπροστά μας* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι ΑΝΤ. κρύβομαι **5. Φανερωμένη** (η) (α) προσωνυμία τής Παναγίας (β) (συνεκδ.) ονομασία ναών, μονών ή περιοχών, συνήθ. επειδή εκεί, σύμφωνα με την παράδοση, βρέθηκε εικόνα τής Παναγίας ή αγίου. — **φανέρωμα** (το), **φανέρωση** (η) [μτγν.], **φανερωτής** (ο) [μτγν.], **φανερώτρα** (η), **φανερωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φανερούμαι (-όο-)* (το ενεργ. *φανερώ* είναι μτγν.) < *φανερός* (βλ.λ.)].

φανζίν (το) {άκλ.} περιοδικό που εκδίδεται από ερασιτέχνες για τους λάτρεις τής επιστημονικής φαντασίας, τής λαϊκής μουσικής, των κόμικς, των σπορ κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fanzine, από συμφυρμό των λ. fan και (maga)zine].

φάνηκα ρ. → φαίνομαι

φαν-κλάμπ (το) {άκλ.} οργανωμένος σύλλογος οπαδών ομάδας, τραγουδιστή, ηθοποιού κ.λπ.: *ηλεκτρονικό ~ στο Διαδίκτυο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fan club].

φανοκόρος (ο) [1886] **1.** (παλαιότ.) ο υπάλληλος που επέβλεπε τη λειτουργία και τη συντήρηση των φανών τής πόλης **2.** ΝΑΥΤ. ο ναύτης που καταπιάνεται με τη συντήρηση και τον καθαρισμό των φανών και των λυχνιών τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < *φανός* + *-κόρος* < αρχ. *κορώ (-έω)* «σκουπίζω, καθαρίζω» (αγν. ετύμου, βλ. κ. *νεω-κόρος*)].

φανοποιείο (το) [1889] ο χώρος στον οποίο εργάζεται ο φανοποιός.

φανοποιός (ο) [1865] (επίσ.) **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια **2.** ο φαναρτζής (βλ.λ.).

φανός (ο) (λόγ.) το φανάρι: *~ αυτοκινήτου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μετά φανών και λαμπάδων*** (*μετά φανών καί λαμπάδων*, Κ.Δ. Ιωάνν. 18, 3) σε πανηγυρική ατμόσφαιρα (β) **ενετικοί φανοί** βλ. λ. ενετικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. τού αττ. επιθ. *φανός, -ή, -όν*, συνηρημένος τ. τού επιθ. *φαεινός* (βλ.λ.)].

φανοστάτης (ο) [1890] {φανοστατών} στύλος με φανό φωτισμού δρόμων ή άλλων δημόσιων χώρων.
[ΕΤΥΜ. < *φανός* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *λυχνο-στάτης*].

Φανούριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φανούρης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν., που πλάστηκε με βάση το β' συνθ. τού ον. Θεο-*φάνης* (βλ.λ.) και το λατινογενές επίθημα *-ούριος* (πβ. *Μερκ-ούριος*). Ανήκει στους αποκαλούμενους «φανέντες» αγίους, που ανακαλύφθηκαν πολλά χρόνια μετά τη δράση τους].

φανουρόπιτα (η) {δύσχρ. φανουροπιτών} πίτα που προσκομίζεται στην εκκλησία ανήμερα τής εορτής τού Αγ. Φανουρίου (27 Αυγούστου) (για να φανερώσει ή ως ευχαριστήριο δώρο επειδή φανέρωσε κάτι ο Άγιος): *οι ανύπαντρες κοπέλες βάζουν ένα κομμάτι ~ το βράδυ κάτω από το μαξιλάρι τους, για να ονειρευτούν ποιον θα παντρευτούν.*

φαντάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {φαντάσ-τηκα, -μένος} **1.** αναπαριστώ στο μυαλό μου, με τη φαντασία μου: *δεν μπορώ να τον φανταστώ να σκοτώνει* || *φαντάσου / φαντάζεσαι την κατάπληξή μου, όταν το άκουσα!* || *μπορείς να φανταστείς τι επακολούθησε!* || *ήταν οι πιο όμορφες διακοπές που μπορούσα να φανταστώ* || *τον φανταζόμουν ψηλότερο* • **2.** (+ότι / πως, +να) (α) σκέφτομαι, νομίζω: *μη φαντάζεσαι ότι θα μείνω με σταυρωμένα τα χέρια!* || *Καλά το φαντάστηκα εγώ! Αυτός έκλεψε τα λεφτά* (β) υποθέτω, θεωρώ πιθανό: *ποιος θα το φανταζόταν ότι πίσω από αυτό το αθώο πρόσωπο κρυβόταν ένας τέτοιος υποκριτής!* || *φαντάζομαι πως θα συμφωνήσουν μαζί μας* ΣΥΝ. πιστεύω, νομίζω **3.** (ως απάντηση) μπορώ να το φανταστώ (σημ. 1), το καταλαβαίνω: *-Έχει πολλά προβλήματα τώρα -~! Δεν ήταν και λίγο αυτό που του έτυχε* • ΦΡ. ***για φαντάσου!*** για να εκφραστεί έκπληξη: *~! Ξεκίνησε απ' το τίποτα και μέσα σε λίγα χρόνια έγινε μεγάλος και τρανός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, νομίζω*.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **φαντάζομαι** με τη σημ. «υποθέτω, νομίζω» είναι νεολογισμός τής Ελληνικής που αποδίδει το αγγλ. guess: *Φαντάζομαι πως θα συνεργαστούν μαζί μας - Θα υποβάλει μήνυση; Έτσι φαντάζομαι - Δεν φαντάζομαι να θέλει να του τηλεφωνήσεις κιόλας.*

φαντάζω ρ. αμετβ. {φάνταξα} (καθημ.) **1.** ξεχωρίζω λόγω τής ιδιαίτερης εμφάνισής μου: *το παλιό δημαρχείο ~ μέσα στη νύχτα ανάμεσα στα άλλα κτήρια* **2.** προκαλώ ζωηρή εντύπωση: *μου φάνταξε ένα κοστούμι στη βιτρίνα* **3.** δίνω την εντύπωση: *μπροστά του όλα τ' άλλα φαντάζουν φτηνοπράγματα* || *«φάνταζες σαν πριγκιπέσσα»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *φαντ-* (από ρηματ. επίθ., λ.χ. *ἄ-φαντος, ἐμ-φαντ-ικός*) < *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.)].

φανταιζί επίθ. → φαντεζί

φανταρία (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) πολλοί φαντάροι μαζί: *όλη η ~ μαζεύεται στις καφετέριες τής πλατείας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. fantaria < ισπ. infantería «σωματοφυλακή των ανήλικων πριγκίπων» < λατ. infans, -antis «παιδί»].

φαντάρος (ο) (καθημ.) ο στρατιώτης τού Στρατού Ξηράς· ΦΡ. (α) ***πάω φαντάρος*** κατατάσσομαι στον στρατό: *σε μερικούς μήνες ~* (β) ***με παίρνουν φαντάρο*** καλούμαι να καταταγώ στον στρατό (γ) (αργκό) ***βλέπω τον Χριστό φαντάρο*** τα χάνω, χάνω τις αισθήσεις μου, γενικότ. παθαίνω ισχυρό κλονισμό (από κούραση, χτύπημα, σοκ κ.λπ.): *έφαγα μια γροθιά, που είδα τον Χριστό φαντάρο!* — (υποκ.)

φανταράκι (το). **φανταρίστικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φανταρία* (βλ.λ.), υποχωρητ.].
φαντασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα ανάκλησης και αναπαράστασης στον νου αντικειμένων ή γεγονότων που έχουν ήδη υποπέσει στην αντίληψη: *είδα με τη ~ μου άλογα να τρέχουν στο λιβάδι* || *ταξιδεύω με τη ~ μου* || *η ~ σου καλπάζει* || *προϊόν / αποκύημα νοσηρής ~*· ΦΡ. ***κατά φαντασίαν ασθενής*** βλ. λ. *ασθενής* **2.** (συνεκδ.-μειωτ.) κάθε προϊόν φαντασίας (σημ. 1): *όλα αυτά είναι δικές της ~· πώς είναι δυνατόν να τα πιστεύεις;* **3.** η ικανότητα κάποιου να επινοεί κάτι πρωτότυπο συνδυάζοντας γνωστά στοιχεία: *έχει ~· μπορεί να φτειάξει ολόκληρη ιστορία στη στιγμή* || *καλλιτέχνης με ~* || *ερεθίζει τη ~ μου* || *παιδική / δημιουργική / συνδυαστική / μεγάλη / ζωηρή / εξημμένη ~*· ΦΡ. ***επιστημονικής φαντασίας*** (ως χαρακτηρισμός) για φανταστικό αφήγημα (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών • **4.** ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση που χαρακτηρίζεται από ελεύθερη μορφή και έμπνευση και προορίζεται συνήθ. για ενόργανη σόλο εκτέλεση: *~ για φλάουτο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαντάζω / -ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. τής μουσικής σύνθεσης αποδίδει το γερμ. αντιδάν. Phantasie, ενώ ο όρ. *επιστημονική φαντασία* αποδίδει τον αγγλ. science fiction].
φαντασιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται ή αναπτύσσεται στη φαντασία: *~ συμπεριφορά / σχέση* **2.** ***φαντασιακό*** (το) (κυρ. κατά τις απόψεις τού ψυχαναλυτή J. Lacan) ένα από τα τρία επίπεδα αναφοράς τού ψυχαναλυτικού πεδίου (τα δύο άλλα είναι το *πραγματικό* και το *συμβατικό*), τού οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η συγκρότηση τού «εγώ» με βάση την εικόνα τού ομοίου του (εικονικό εγώ) ΣΥΝ. εικονικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imaginaire].
φαντασιοκόπημα (το) [1877] {φαντασιοκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} (μειωτ.) το ψεύδος που αποτελεί προϊόν φαντασίας.
φαντασιοκοπία (η) [μεσν.] {φαντασιοκοπιών} (μειωτ.) σκέψη που βρίσκεται πέρα από την πραγματικότητα.
φαντασιοκοπώ ρ. αμετβ. {φαντασιοκοπείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φαντάζομαι ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα. — **φαντασιοκόπος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαντασιοκοπώ (-έω)* < *φαντασιοκόπος* < *φαντασία* + *-κόπος* < *κόπτω*].
φαντασιόπληκτος, -η, -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει την τάση να φαντάζεται ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα ΣΥΝ. φαντασιοκόπος (πβ. λ. *ευφάνταστος*) **2.** (κατ' επέκτ.) ο φαντασμένος, ο αλαζόνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. < *φαντασία* + *-πληκτος* < *πλήττω*].
φαντασιοπληξία (η) [1851] {φαντασιοπληξιών} **1.** το να είναι κανείς φαντασιόπληκτος **2.** (συνεκδ.) το προϊόν φαντασιοπληξίας (σημ. 1), η σκέψη ή ο λόγος φαντασιόπληκτου: *όλα αυτά είναι φαντασιοπληξίες.*
φαντασιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φαντασιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που υπάρχει μόνο στη φαντασία **2.** ο υποθετικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
φαντασιώνομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {φαντασιώθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) δημιουργώ στο μυαλό μου εικόνες που απορρέουν από την επιθυμία μου να πραγματοποιηθεί κάτι: *φαντασιώνεται τη στιγμή που θα αναλάβει τη διεύθυνση τού τμήματος και παίρνει κουράγιο* ♦ **2.** (αμετβ.) φαντάζομαι ή επιθυμώ (κάτι) που είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *Μη φαντασιώνεσαι! Δεν πρόκειται να έρθει στο πάρτι σου* || (κ. μετβ.) *σταμάτα να φαντασιώνεσαι ότι θα σε πάρει τηλέφωνο να σου ζητήσει να βγείτε.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαντασιώ (-όω)* < αρχ. *φαντασία*].
φαντασίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παράσταση που σχηματίζει κανείς στον νου του με τη φαντασία του: *ερωτικές ~* || *«πρόκειται για μια καθαρή ~ η άποψη ότι η επίσκεψη τού αμερικανού προέδρου θα ενισχύσει τον πολιτικό του ρόλο»* (εφημ.).
φάντασμα (το) {φαντάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ψυχή νεκρού που εμφανίζεται στους ζωντανούς: *στον «Άμλετ» το ~ τού δολοφονημένου βασιλιά εμφανίζεται στον γυιο του και του ζητεί να εκδικηθεί* ΣΥΝ. πνεύμα· ΦΡ. (μτφ.) ***φαντάσματα τού παρελθόντος*** οτιδήποτε δυσάρεστο προέρχεται από το παρελθόν: *όσο κι αν το θέλουν, δεν μπορούν να ξαναζωντανέψουν τα ~, τότε που χώριζαν τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μιάσματα* || *προσκολλημένοι στα ~, αδυνατούν να συλλάβουν τη σύγχρονη πραγματικότητα* **2.** (γενικότ.) κάθε άυλο, υπερφυσικό ον, που πιστεύεται ότι εμφανίζεται κυρ. σε έρημους τόπους, παλιά ή εγκαταλελειμμένα σπίτια κ.λπ., φοβίζοντας τους ανθρώπους: *ιστορίες με φαντάσματα* || *πιστεύει στα ~* || *τη νύχτα βγαίνουν τα ~* ΣΥΝ. στοιχειό· (μτφ.) **3.** ο υπερβολικά αδύνατος άνθρωπος: *κατάντησε ~* ΣΥΝ. σκελετός· (σε φραστικά ονόματα) **4.** πρόσωπο ή πράγμα που εμφανίζεται ως υπαρκτό, χωρίς να υπάρχει στην πραγματικότητα: *χρησιμοποιεί μια εταιρεία-~, για να ξεπλένει το βρόμικο χρήμα* **5.** αυτός που εμφανίζεται και εξαφανίζεται εντελώς απρόσμενα, χωρίς να μπορεί κανείς να τον εντοπίσει: *ο ληστής-~* || *οργάνωση-~* **6.** αυτός που έχει εγκαταλειφθεί από τους ανθρώπους, ο ερημωμένος: *πόλη-~* || *πλοίο-~.* — (υποκ.) **φαντασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαντάζω / -ομαι* (βλ.λ.)].
φαντασμαγορία (η) [1876] {φαντασμαγοριών} **1.** το θεατρικό έργο στο οποίο κυριαρχεί το στοιχείο τού εντυπωσιακού θεάματος **2.** (μτφ.) οτιδήποτε ιδιαίτερα ωραίο και εντυπωσιακό: *η γιορτή αυτή ήταν αληθινή ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. fantasmagorie (< *φάντασμα* + *-αγορία* < *αγορεύω*) κατά το allégorie].
φαντασμαγορικός, -ή, -ό [1882] αυτός που είναι ιδιαίτερα ωραίος και εντυπωσιακός: *τα πολύχρωμα βεγγαλικά είναι ένα ~ θέαμα.*
φαντασμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **φανταγμένος** αυτός που έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζόνας ΑΝΤ. ταπεινόφρων.
φανταστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, αλλά μόνο στη φαντασία: *~ εμπόδια / φόβοι / εχθροί* ΣΥΝ. πλασματικός, υποθετικός, εξωπραγματικός, χιμαιρικός ΑΝΤ. υπαρκτός, πραγματικός **2.** αυτός που περιγράφει κάτι, το οποίο αποτελεί δημιούργημα τής φαντασίας: *~ ιστορία / διήγηση / μυθιστόρημα* • **3.** (καθημ.) αυτός που είναι εξαιρετικά ωραίος: *~ καιρός / τιμές* (πολύ χαμηλές) / *χαρακτήρας / κορίτσι* ΣΥΝ. καταπληκτικός, απίθανος. — **φανταστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος.*

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **φανταστικός** με τη σημ. «καταπληκτικός, απίθανος, εξαιρετικά ωραίος» είναι νεολογισμός τής σύγχρονης Ελληνικής από το αγγλ. fantastic, που πλάστηκε από το ελλην. *φανταστικός.* Έτσι, η ελληνική λ. *φανταστικός* ξαναγύρισε στην Ελληνική («αντιδάνειο») με νέα σημασία.

φανταχτερός, -ή, -ό αυτός που φαντάζει, που προκαλεί ζωηρή εντύπωση: *~ χρώματα / ρούχα / διακόσμηση.* — **φανταχτερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φανταχτός* (< *φαντάζω*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβερός*].
φαντεζί επίθ. {άκλ.} αυτός που προκαλεί εντύπωση λόγω τής ιδιομορφίας και τού ασυνήθιστου χαρακτήρα του: *~ χρώματα* (έντονα χρώματα σε ασυνήθιστους συνδυασμούς) ΣΥΝ. έντονος, χτυπητός, φανταχτερός. Επίσης **φαντεζίστικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. fantaisie < λατ. phantasia < αρχ. *φαντασία*].
φάντης (ο) {φάντηδες} τραπουλόχαρτο που παριστάνει νέο άνδρα: *ο ~ κούπα* ΣΥΝ. βαλές· ΦΡ. (α) ***(βγήκε / ήρθε... κλπ.) σαν φάντης μπαστούνι*** για κάποιον που εμφανίζεται απρόσμενα και κατά ενοχλητικό τρόπο (β) ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** βλ. λ. *ρετσινόλαδο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fante < ισπ. infante < λατ. infans, -antis «παιδί»].
φάντομ (το) {άκλ.} είδος μαχητικού αεροπλάνου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. phantom «φάντασμα» < μέσ. γαλλ. fantosme < λατ. phantasma < αρχ. *φάντασμα* (βλ.λ.)].
φαντομάς (ο) {φαντομάδες} **1.** (με κεφ.) μυθιστορηματικό πρόσωπο, ευφυέστατος εγκληματίας που χρησιμοποιεί αριστοτεχνικές μεθόδους (μεταμφιέσεις, αθόρυβα όπλα κ.λπ.) και κατορθώνει να ξεφεύγει πάντα από την αστυνομία, διατηρώντας την πραγματική του ταυτότητα μυστική **2.** (μετωνυμ.) (α) ο κακοποιός που καταφέρνει μονίμως να διαφεύγει τη σύλληψη (β) (γενικότ.) αυτός που εμφανίζεται ή εξαφανίζεται απρόοπτα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. Fantômas (όνομα μυθιστορηματικού ήρωα των Γάλλων συγγραφέων M. Allain και P. Souvestre, 1911) < γαλλ. fantôme < δημώδ. λατ. *fantauma / *fantagma < αρχ. *φάντασμα* (βλ.λ.)].
φαντός, -ή, -ό → υφαντός
φανφάρα κ. **φαμφάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. μουσικό κομμάτι με πανηγυρικό και πομπώδη χαρακτήρα, που παίζεται με σάλπιγγες **2.** (μτφ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πομπώδη μεγαλοστομία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fanfara < γαλλ. fanfare, εκφραστ. τ. (με αναδιπλασιασμό), που έχει ηχομιμητική προέλευση και απαντά σε αρκετές γλώσσες].
φανφαρονικός, -ή, -ό → φανφαρονιστικός
φανφαρονισμός κ. **φαμφαρονισμός** (ο) ο πομπώδης λόγος, η κενή μεγαλοστομία.
φανφαρονίστικος, -η, -ο κ. **φαμφαρονίστικος** αυτός που ταιριάζει σε φανφαρόνο: *~ συμπεριφορά.* Επίσης **φανφαρονικός,** -ή, -ό κ. **φαμφαρονικός.**
φανφαρόνος κ. **φαμφαρόνος** (ο) πρόσωπο στο οποίο αρέσει να καυχάται, να προβάλλει τον εαυτό του με μεγαλοστομίες, με κομπασμούς ΣΥΝ. κομπαστής, λογάς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. fanfarone < ισπ. fanfarón, που συνδ. με τη λ. fanfara (βλ. λ. *φανφάρα*)].
φαξ (το) {άκλ.} η συσκευή τηλεομοιοτυπίας και συνεκδ. το τηλεομοιοτύπημα ΣΥΝ. τέλεφαξ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fax, συντομευμ. τ. τού facsimile < λατ. fac simile «φτειάξε παρόμοιο»].
φάουλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, στην υδατοσφαίριση κ.α.) **1.** η παράβαση από παίκτη ενός κανόνα, η οποία δίνει το δικαίωμα στον αντίπαλο να πάρει στην κατοχή του τη μπάλα: *ο αμυντικός έκανε ~ στον επιθετικό, προσπαθώντας να τον κόψει* || *ο διαιτητής σφύριξε / έδωσε / καταλόγισε ~* **2.** (συνεκδ.) η βολή (σουτ) που δικαιούται να εκτελέσει αντίπαλος τής ομάδας, εις βάρος τής οποίας καταλογίστηκε η παραπάνω παράβαση **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικανονική ή εσφαλμένη ενέργεια: *~ τού υπουργού στη συζήτηση τού νομοσχεδίου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. foul].
φάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) το χτύπημα στο κεφάλι ή στον σβέρκο με την παλάμη: *δίνω / τρώω μια ~* || *τον πλακώνω στις ~* ΣΥΝ. καρπαζιά, σφαλιάρα, κατραπακιά, φούσκος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].
φάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) **1.** το γένος, το σόι **2.** η ομάδα, το σινάφι: *η ~ των πολιτικών / των γιατρών* || *είναι ίδια ~ οι δυο τους.*
[ΕΤΥΜ. < αλβ. fara «σπόρος, γένος» ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αρωμουν. fară «γένος», γερμ. αρχής].
φαράγγι (το) {φαράγγ-ιού | -ιών} στενό και βαθύ άνοιγμα γης μεταξύ δύο βουνών με σχεδόν κάθετα βραχώδη τοιχώματα: *το ~ τής Σαμαριάς* (πβ. κ. λ. *χαράδρα, κοιλάδα*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *φάραγξ, -αγγος* (με εκφραστ. έρρινο επί-

θημα -*αγγ-*, πβ. κ. *σῆραγξ, φάλαγξ*) < θ. *φαρ-* (τού αρχ. ουδ. *φάρος* «άροτρο») < *bhr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher- «σκάβω, τρυπώ, κόβω», πβ. λατ. forāre «τρυπώ» (> ισπ. herir «πληγώνω»), μέσ. ιρλ. bern(a) «φαράγγι», αρμ. brem «σκάβω, τρυπώ», αρχ. γερμ. bōran «τρυπώ» (> γερμ. bohren, αγγλ. bore), αλβ. brimë «τρύπα» κ.ά.].

φαραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαραγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με φαράγγι **2.** αυτός που έχει πολλά φαράγγια.

φαράκλα (η) → φαλάκρα

φαρακλός, -ή, -ό → φαλακρός

φαράσι (το) {φαρασ-ιού | -ιών} μικρό φτυάρι από μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για το μάζεμα των σκουπιδιών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. faraş].

φαραώ (ο) {άκλ.} (ως τίτλος) ο βασιλιάς τής αρχαίας Αιγύπτου: *οι τάφοι / οι πυραμίδες / οι μούμιες των ~*· ΦΡ. ***οι δέκα πληγές τού φαραώ*** βλ. λ. *πληγή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. phar'ōh < αιγυπτ. per'ā «ανάκτορο, παλάτι»].

φαραωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους φαραώ: *~ έργα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pharaonic].

φαρδαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {φάρδυνα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) φαρδύ: *~ παντελόνι / φούστα* ΣΥΝ. ανοίγω, πλαταίνω, ευρύνω ΑΝΤ. στενεύω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι φαρδύς: *ο δρόμος φαρδαίνει πιο κάτω* ΑΝΤ. στενεύω. Επίσης **φαρδύνω**. — **φάρδεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

φαρδομάνικος, -η, -ο **1.** (ρούχο) που έχει φαρδύ μανίκι: *~ πουκάμισο* **2.** ***φαρδομάνικο*** (το) ευρύχωρο ένδυμα με φαρδιά μανίκια, το ράσο· ΦΡ. (παροιμ.) ***καλά 'ν' τα φαρδομάνικα, μα 'ν' για τους δεσποτάδες*** βλ. λ. *δεσπότης*.

φάρδος (το) {φάρδ-ους | -η, -ών} (καθημ.) το πλάτος, το εύρος· ΦΡ. ***έχω φάρδος*** (λαϊκ.) είμαι τυχερός, είμαι κωλόφαρδος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φαρδύς*, πβ. κ. *πλάτος – πλατύς*].

φαρδουλός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που είναι κάπως φαρδύς.
[ΕΤΥΜ. < *φαρδύς* + παραγ. επίθημα *-ουλός*, πβ. κ. *παχ-ουλός*].

φαρδύνω ρ. → φαρδαίνω

φαρδύς, -ιά, -ύ {φαρδ-ιού | -ιοί κ. -είς (ουδ. -ιά)} (καθημ.) πλατύς, ευρύς: *αυτό το παντελόνι είναι πολύ ~ για μένα* || *~ πλάτες*· ΦΡ. ***φαρδύς-πλατύς*** (για κάποιον που ξαπλώνει ή πέφτει) με όλο το πλάτος τού σώματος: *γλίστρησε κι έπεσε ~ στο πάτωμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εὐφραδής* (βλ.λ.), κατά τα επίθ. σε *-ύς*, πβ. κ. *πλατ-ύς*].

Φαρενάιτ βαθμός (ο) καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας που επινόησε ο Γερμανός φυσικός Φαρενάιτ για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας (σύμβολο F).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού φυσικού G. Fahrenheit (1686-1736)].

φαρέτρα (η) {φαρετρών} η δερμάτινη θήκη στην οποία τοποθετούσαν οι τοξότες τα βέλη τους: (μτφ.) *η Ελλάδα διαθέτει πολλά επιχειρήματα στη διαπραγματευτική της ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ήδη στους αρχ. σχολιαστές απαντά η συνήθης εξήγηση, ότι δηλ. η λ. εμφανίζει επίθημα *-τρα / -τρο* δηλωτικό οργάνου (πβ. *φέρε-τρον*) και τη συνεσταλμ. βαθμ. bhr- τού ρ. *φέρω*. Εντούτοις, η εξειδικευμένη σημ. τής λ. και η αποκλειστική δήλωση τής θήκης των βελών θα μπορούσαν ίσως να οδηγήσουν στην άποψη ότι πρόκειται για δάνειο που συσχετίσθηκε παρετυμολογικώς με το ρ. *φέρω*].

φαρί (το) {χωρ. γεν.} (διαλεκτ.-λογοτ.) άλογο κατάλληλο κυρ. για ιππασία ή πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαρίον*, υποκ. τού αραβ. faras «ίππος»].

φαρίνα (η) {χωρ. πληθ.} λεπτό και εξαιρετικής ποιότητας σιτάλευρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. farina < λατ. farina, υποκ. τού far, farris «είδος σιτηρού – χοντρό αλεύρι»].

φαρισαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φαρισαίους **2.** (μτφ.) ο υποκριτικός, κυρ. στην επίδειξη ευλάβειας ή ευαισθησίας: *~ συμπεριφορά / ενδιαφέρον*. — **φαρισαϊκά** επίρρ.

Φαρισαίος (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. μέλος ιουδαϊκής θεοκρατικής μερίδας, που επιδίωκε την πιστή τήρηση τού Μωσαϊκού Νόμου και στην Κ.Δ. χαρακτηρίζεται από υποκριτική θεοσέβεια **2.** (μτφ.) ο υποκριτής, κυρ. αυτός που εμμένει στην τήρηση των τύπων αδιαφορώντας για την ουσία· ΦΡ. (ειρων.) ***Γραμματείς και Φαρισαίοι*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για πρόσωπα που έχουν τυπολατρική και υποκριτική συμπεριφορά, που άλλα διακηρύσσουν και άλλα πράττουν (ii) γραφειοκράτες, τυπολάτρες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φαρισαῖος* (κυρ. πληθ. *Φαρισαῖοι*) < αραμ. perišayā, εβρ. perūšim (πληθ.) «ξεχωριστοί», όν. που αναφερόταν τόσο στην προνομιακή τους θέση όσο και στην προσπάθειά τους να τηρούν αυστηρά τον εβραϊκό Νόμο διαφοροποιούμενοι στην πράξη από τον κοινό άνθρωπο].

φαρισαϊσμός (ο) [1782] η υποκριτική συμπεριφορά που ταιριάζει σε Φαρισαίο ΣΥΝ. υποκρισία.

φάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αγρόκτημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. farm, αρχική σημ. «καθορισμένη τιμή ενοικίου για αγρόκτημα», < μέσ. αγγλ. ferme < παλ. γαλλ. ferme (< μεσν. λατ. firma «καθορισμένη τιμή»)].

φαρμακαποθήκη (η) [1891] {φαρμακαποθηκών} **1.** η αποθήκη φαρμάκων **2.** το κατάστημα χονδρικής πώλησης φαρμακευτικών ειδών.

φαρμακεία (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το να δηλητηριάσει κανείς κάποιον, η δηλητηρίαση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαρμακεύω* «χρησιμοποιώ ουσία ως δηλητήριο ή φάρμακο - ασκώ μαγεία, πνευματισμό» < *φάρμακον*].

φαρμακείο (το) **1.** το κατάστημα στο οποίο πωλούνται φάρμακα **2.** έπιπλο ή ντουλάπι στο οποίο φυλάσσονται βασικά φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη (π.χ. βαμβάκι, γάζες, σύριγγες κ.ά.) για άμεση χρήση· ΦΡ. ***φαρμακείο αυτοκινήτου*** τσάντα με φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη πρώτης ανάγκης, την οποία οφείλει να έχει κανείς στο αυτοκίνητό του **3.** (μτφ.) κατάστημα ή έμπορος που πουλά σε υπερβολικά υψηλές τιμές: *μην ψωνίζεις απ' αυτόν, είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pharmacie < μτγν. λατ. pharmacia < αρχ. *φαρμακεία* (βλ.λ.)].

φαρμακέμπορος (ο/η) [1833] {φαρμακεμπόρ-ου | -ων, -ους} έμπορος φαρμάκων. — **φαρμακεμπορία** (η) [1835], **φαρμακεμπόριο** (το).

φαρμακερός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.) δηλητηριώδης: *~ φίδι / βοτάνι* **2.** (μτφ.) πικρός, δηκτικός: *~ γλώσσα / κουβέντα / κριτική* **3.** (για ψύχος) δριμύς· ΦΡ. ***τρίτη και φαρμακερή*** η τρίτη και καθοριστική προσπάθεια. — **φαρμακερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φαρμάκι* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *στυγ-ερός*].

φαρμακευτής (ο) [μτγν.], **φαρμακεύτρια** (η) {φαρμακευτριών} πρόσωπο που παρασκευάζει ή χρησιμοποιεί δηλητηριώδη φάρμακα.

φαρμακευτική (η) [μτγν.] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και την παρασκευή φαρμάκων.

φαρμακευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φάρμακα ή τη φαρμακολογία: *~ έρευνες / αγωγή / κώδικας / εταιρεία / υλικά* **2.** αυτός που έχει τις θεραπευτικές ιδιότητες φαρμάκου: *~ φυτά / βότανα / προϊόντα*.

φαρμακεύω ρ. → φαρμακώνω

φαρμάκι (το) {δύσχρ. φαρμακ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το δηλητήριο· ΦΡ. (μτφ.) ***φαρμάκι στάζει η γλώσσα του*** λέει πικρόχολες κουβέντες, μιλά με κακεντρέχεια· (μτφ.) **2.** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ πικρό: *ο καφές είναι ~!* **3.** (μτφ.) η πικρία, η θλίψη: *έχει πιει πολλά ~ στη ζωή της* || *«σε πότισα ροδόσταμο / με πότισες ~»* (Ν. Γκάτσος) || *ας πιούμε να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* **4.** ως χαρακτηρισμός για δριμύ ψύχος: *έχει ένα κρύο έξω ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαρμάκιον*, υποκ. τού *φάρμακον*].

φαρμακίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η γεύση φαρμάκου· (γενικότ.) η δυσάρεστη γεύση που θυμίζει φάρμακο.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *τσιγαρ-ίλα*].

φάρμακο (το) {φαρμάκ-ου | -ων} **1.** χημική ουσία που χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση αρρώστιας, πάθησης: *~ εσωτερικής / εξωτερικής χρήσεως* || *τα χάπια, οι αλοιφές, τα σιρόπια, οι ενέσεις, τα υπόθετα είναι μορφές φαρμάκων* || *το ~ που μου έγραψε / έδωσε ο γιατρός* || *παίρνω ~ για τον πονοκέφαλο / για την καρδιά μου* || *ισχυρό / δραστικό ~* || *γεωργικά ~* (για την αντιμετώπιση νόσων ή παρασίτων που προσβάλλουν καλλιέργειες) || *~ νέας γενιάς* **2.** (μτφ.) το μέσο θεραπείας δυσάρεστων καταστάσεων: *το καλύτερο ~ για τον εγωισμό είναι η ταπείνωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάρμακον*, αρχική σημ. «θεραπευτικό βότανο», αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο, όπως συμβαίνει και με αρκετά ον. φυτών, λ.χ. *ἀίσακος, ἀμάρακος, πιστάκη*, ή αποτελεί παράγωγο ουσ. *φάρμαξ, -ακος (με επίθημα *-ak-), παρεκτεταμ. τ. ενός ουδ. **φάρμα*. Σε ό,τι αφορά τον τ. **φάρμα*, καλύτερα τεκμηριωμένη φαίνεται η αναγωγή στο ρ. *φέρω* (πβ. κ. *χαίρω – χάρμα*) με τη σημ. «φυτό που φέρει, που παράγει η γη», πβ. αλβ. bār «άχυρο, βότανο». Αξιοπρόσεκτη είναι η σύνδεση με το Ι.Ε. *bher- «κόβω, τρυπώ, σκάβω» (βλ. λ. *φαράγγι*), αν ληφθεί υπ' όψιν η σημασιολ. εξέλιξη τού γερμ. Heu «σανός – σκαμμένος». Το ουσ. *φάρμακον* δήλωνε αρχικώς κάθε βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες, καθώς και κάθε τέτοιο παρασκεύασμα, ενώ στη συνέχεια δήλωσε επίσης και το δηλητήριο, το φαρμάκι. Ήδη αρχ. είναι η χρήση τής λ. με τη σημ. «μαγικό φίλτρο», παρασκεύασμα που χρησιμοποιούσαν κατά την άσκηση πνευματισμού (πβ. κ. *φαρμακεία*)].

φαρμακοβιομηχανία (η) {φαρμακοβιομηχανιών} η βιομηχανία φαρμάκων. — **φαρμακοβιομηχανικός**, -ή, -ό.

φαρμακοβιομήχανος (ο) {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ο βιομήχανος φαρμάκων.

φαρμακόγλωσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) ο λόγος προσώπου γεμάτος από αρνητικά σχόλια για άλλους και συνεκδ. ο ίδιος ο άνθρωπος που μιλά με κακεντρέχεια.

φαρμακόγλωσσος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που μιλά με κακεντρέχεια: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. φαρμακομύτης.

φαρμακογνωσία (η) [1787] {χωρ. πληθ.} η μελέτη των προϊόντων που έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες στη φυσική τους κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacognosie].

φαρμακοδυναμική (η) ΙΑΤΡ. η μελέτη τού μηχανισμού δράσεως των φαρμακευτικών ουσιών στον πάσχοντα οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacodynamique].

φαρμακοθεραπεία (η) {φαρμακοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharmacotherapy].

φαρμακοληψία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η λήψη φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + *-ληψία* < *λῆψη*, πβ. κ. *θεο-ληψία*].

φαρμακολογία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής δράσης των φαρμάκων στους ζωντανούς οργανισμούς, καθώς και την παραγωγή φαρμακευτικών ουσιών. — **φαρμακολογικός**, -ή, -ό [1849].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacologie].

φαρμακολύτρια (η) {χωρ. πληθ.} (ως προσωνυμία αγίων γυναικών) αυτή που θεραπεύει δηλητηριάσεις: *Αγία Αναστασία η ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φάρμακο* + *λύτρια* < *λύω*].

φαρμακομανής, -ής, -ές {φαρμακομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χρησιμοποιεί φάρμακα σε υπερβολικό βαθμό. — **φαρμακομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

φαρμακομύτης, -α, -ικο (εκφραστ.) ο κακεντρεχής, ο φθονερός ΣΥΝ.

φαρμακόγλωσσος.
φαρμακοποιία (η) [μτγν.] {φαρμακοποιιών} επίσημο σύγγραμμα κάθε χώρας (*Ελληνική ~, Βρετανική ~, Αμερικανική ~* κ.λπ.) που τυποποιεί και προτυποποιεί τη σύνθεση και την παρασκευή των βασικών φαρμάκων.
φαρμακοποιός (ο/η) [αρχ.] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φαρμακευτική και αναλαμβάνει την εκτέλεση των ιατρικών συνταγών, ενίοτε και την παρασκευή φαρμάκων.
φαρμακοποσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάποση φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φάρμακον* + *-ποσία* < *πόσις*].
φαρμακοτεχνία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φαρμακευτικής που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή φαρμάκων. — **φαρμακοτέχνης** (ο), **φαρμακοτεχνικός**, -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacotechnie].
φαρμακοτρίφτης (ο) {φαρμακοτριφτών} **1.** (παλαιότ.) ο υπάλληλος φαρμακείου **2.** (μειωτ.-ειρων.) ο φαρμακοποιός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαρμακοτρίπτης* < *φάρμακον* + *τρίπτης* < *τρίβω*].
φαρμακοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις ενώσεις με φαρμακευτικό ενδιαφέρον είτε αυτές είναι φυσικά προϊόντα είτε είναι προϊόντα χημικής σύνθεσης.
φαρμακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαρμακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει φαρμακευτικές, θεραπευτικές ιδιότητες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
φαρμακώνω ρ. μετβ. {φαρμάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.-εκφραστ.) δηλητηριάζω: *είχε βάλει στρυχνίνη στον καφέ και τον φαρμάκωσε* **2.** (μτφ.) προκαλώ μεγάλη πίκρα σε (κάποιον): *φαρμάκωσε τους γονείς του με τα σκληρά του λόγια* **3.** (μεσοπαθ. **φαρμακώνομαι**) παίρνω δηλητήριο, δηλητηριάζομαι: *πήρε κινίνο να φαρμακωθεί*. Επίσης **φαρμακεύω** [αρχ.] (πβ. *φαρμακεία, φαρμακευτικός*). — **φαρμάκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαρμακῶ (-όω)* < *φάρμακον*].
φαρμασονία (η) → φραμασονία
φαρμασόνος (ο) → φραμασόνος
φαρμπαλάς (ο) → φραμπαλάς
φαροδείκτης (ο) [1890] {φαροδεικτών} ο κατάλογος των φάρων που υπάρχουν σε μεγάλη θαλάσσια περιοχή.
φαρόπλοιο (το) [1892] {φαροπλοί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. μικρό πλοίο που φέρει φάρο και βρίσκεται αγκυροβολημένο σε ορισμένες θαλάσσιες περιοχές, για να διευκολύνει τη ναυσιπλοΐα και να αποτρέπει θαλάσσια ατυχήματα ΣΥΝ. καραβοφάναρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bateau-phare].
φάρος (ο) **1.** πυργοειδής φωτιστική συσκευή, εγκατεστημένη στην ακτή ή σε αβαθή ύδατα, που κατευθύνει τους ναυτιλλομένους κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ ακρωτηρίου* **2.** (συνεκδ.) ψηλός στενός πύργος, στην κορυφή τού οποίου υπάρχει τέτοια φωτιστική συσκευή, για να καθοδηγούνται οι ναυτιλλόμενοι **3.** (μτφ.) αυτός που διαφωτίζει, που καθοδηγεί: *η μητρόπολή μας αποτελεί ~ τής Ορθοδοξίας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Φάρος (ή)*, όν. νησιού στον κόλπο τής Αλεξάνδρειας, στον οποίο υπήρχε φάρος ύψους 120 μέτρων, ο οποίος συγκαταλεγόταν στα επτά θαύματα τής αρχαιότητας].
Φαρ-Ουέστ (το) {άκλ.} **1.** οι δυτικές πολιτείες των σημερινών Η.Π.Α., κυρ. κατά την περίοδο τού αποικισμού τής Β. Αμερικής από Ευρωπαίους και ειδικότ. τον 19ο αι.· κοινή πρακτική στις περιοχές αυτές ήταν η μανιώδης επιδίωξη πλουτισμού και οι συχνές ένοπλες συμπλοκές μεταξύ εκπροσώπων τού νόμου και παρανόμων **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός (α) ένοπλων συμπλοκών, συνήθ. μεταξύ κακοποιών: *«σκηνές ~ με αλλοδαπούς μαφιόζους στην Πάτρα»* (εφημ.) (β) κατάστασης άναρχης, όπου ο καθένας ενεργεί αυθαίρετα εις βάρος άλλων και ο νόμος δεν εφαρμόζεται: *ο δημοσιογράφος χαρακτήρισε την κατάσταση που επικρατεί σχετικά με την αδειοδότηση των ραδιοφωνικών σταθμών «το ~ των FM»* (πβ. *Άγρια Δύση*, λ. *Δύση, Σικάγο, Τέξας*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Far West < far «μακρινός» + West «Δύση»].
φαροφύλακας (ο) [1894] {φαροφυλάκων} ο φύλακας φάρου.
φαροφυλακή (η) ειδική υπηρεσία επιφορτισμένη με τη φύλαξη και την επίβλεψη των φάρων.
φάρσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κωμικό θεατρικό έργο που χαρακτηρίζεται από τη γρήγορη εναλλαγή απρόοπτων κωμικών παρεξηγήσεων **2.** το να ξεγελάσει ή να φέρει σκόπιμα σε αμηχανία κανείς κάποιον, με σκοπό να προκαλέσει με παιγνιώδη διάθεση το γέλιο των άλλων: *κάνω / σκαρώνω ~ σε κάποιον* || *αθώα / κακόγουστη / τηλεφωνική / πρωταπριλιάτικη ~*. — **φαρσικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία, σατιρικός*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. farsa < γαλλ. farce, αρχική σημ. «κωμικό επεισόδιο που παρεμβαλλόταν ως ιντερμέδιο στα θρησκευτικά δράματα», < ρ. farcir < λατ. farcire «πληρώ, γεμίζω»].
Φάρσαλα (τα) {Φαρσάλων} πόλη τής Ν. Θεσσαλίας στον νομό Λάρισας, όπου το 48 π.Χ. ο Καίσαρας νίκησε τον Πομπήιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φάρσαλος (ή)*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *φάρσος* «κομμάτι, τεμάχιο, τμήμα» (πόλεως, κατοικίας, ενδύματος κ.λπ.) και, ως εκ τούτου, με την Ι.Ε. ρίζα *bher-s- «κόβω, τσακίζω»].
φαρσέρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει φάρσες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. farceur (βλ. λ. *φάρσα*)].
φαρσί επίρρ. (για γλώσσα) απταίστως: *μιλάει Αγγλικά και Γαλλικά ~* || *είπε το μάθημα ~, όταν τον εξέτασε ο δάσκαλος* ΣΥΝ. απ' έξω κι ανακατωτά, (οικ.) νεράκι, στην εντέλεια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. farsi «περσικά», επειδή η τουρκική γλώσσα περιέχει πολλές περσικές λ.].
φαρσοκωμωδία (η) {φαρσοκωμωδιών} κωμωδία με πολλά στοιχεία φάρσας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.
φάρυγγας (ο) {φαρύγγων} ΑΝΑΤ. μυομεμβρανώδες σωληνοειδές όργανο τού λαιμού, που συνδέει τη στοματική και τις ρινικές κοιλότητες με τον οισοφάγο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάρυγξ, -υγγος / φάρυξ, -υγος* (αρχαιότ.), με επίθημα -υγ- (*-ug-). Η λ. εμφανίζει θ. *φαρ-* < *bhr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher- «σκάβω, τρυπώ, κόβω», πβ. λατ. frūmen «φάρυγγας» (< *frug-smen < *bhr-u-g-), αρμ. erbug «στήθος» (< *bhrug-), αρχ. ισλ. barki «λαιμός» (< *bhorg-) κ.ά. Ομόρρ. *φάρ-αγξ* (βλ. λ. *φαράγγι*), αρχ. *φάρος* «άροτρο». Ο τ. *φάρυγξ* (αντί τού αρχαιοτ. *φάρυξ*) κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *λάρυγξ*].
φαρυγγικός, -ή, -ό [1834] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον φάρυγγα: *~ πάθηση*.
φαρυγγισμός (ο) ο φαρυγγοσπασμός (βλ.λ.).
φαρυγγίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού φάρυγγα, η οποία προκαλείται από βακτήρια και ιούς: *χρόνια / οξεία ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngite].
φαρυγγολαρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φαρυγγίτιδα που συνδυάζεται και με φλεγμονή τού λάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngolaryngite].
φαρυγγορραγία (η) {φαρυγγορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. < *φάρυγγας* + *-ρραγία*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (ρ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngorragie].
φαρυγγοσκόπιο (το) {φαρυγγοσκοπί-ου | -ων} ιατρικό εργαλείο για την εξέταση τού φάρυγγα και τής οπίσθιας ρινικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *φάρυγγας* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngoscope].
φαρυγγοσπασμός (ο) ΙΑΤΡ. ο παθολογικός σπασμός των μυών τού φάρυγγα που συνοδεύεται από αίσθημα κόμβου στον λαιμό ΣΥΝ. φαρυγγισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngospasm].
φαρυγγοτομία (η) {φαρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. η διάνοιξη τού φάρυγγα με χειρουργική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngotomie].
φαρφουρένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από φαρφουρί: *~ βάζο / στολίδι* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει απόχρωση που θυμίζει φαρφουρί.
φαρφουρί (το) {άκλ.} **1.** λεπτή κατεργασμένη πορσελάνη **2.** (συνεκδ.) δοχείο από λεπτή πορσελάνη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. firfiri, πιθ. < αρχ. *πορφύριον*, υποκ. τού ουσ. *πορφύρα* (αρχική σημ. «κοχύλι με έντονο κόκκινο χρώμα»), ίσως επειδή αρχικά πίστευαν ότι τα αγγεία αυτά κατασκευάζονταν από κοχύλια].
φάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πρόσθετο κομμάτι υφάσματος που ράβεται σε ένδυμα, για να το μακρύνει, να το φαρδύνει ή να το διακοσμήσει **2.** φαρδιά καννάβινη ταινία, που καρφώνεται στον σκελετό καθισμάτων, όπου στηρίζονται οι σούστες. — (υποκ.) **φασούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascia «λωρίδα, ζώνη, ταινία» < λατ. fascia < fascis, -is «δέσμη, φάκελος» (βλ. κ. *φασισμός*)].
φασαμέν (τα) {άκλ.} ματογυάλια με μικρή λαβή, που αποτελούσαν παλαιότ. εξάρτημα τής εμφάνισης των γυναικών τής υψηλής κοινωνίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. face à main «είδος μικρών γυαλιών με λαβή»].
φασαρία (η) {φασαριών} (καθημ.) **1.** ο έντονος θόρυβος: *κάνω ~* || *δεν μπορώ να διαβάσω / να σε ακούσω από την πολλή ~ που γίνεται έξω* **2.** το θορυβώδες επεισόδιο, η αναστάτωση: *έγιναν πάλι ~ στο κέντρο τής Αθήνας* **3.** ο καβγάς, ο σαματάς: *πας γυρεύοντας για ~* **4.** η έντονη επίπληξη: *του έκανα ~, επειδή δεν ήρθε στο ραντεβού* **5.** ο κόπος: *Να μη σε βάζω σε ~ τώρα. Θα περάσω άλλη φορά που θα έχεις περισσότερο χρόνο* **6. φασαρίες** (οι) το τρέξιμο, το μπλέξιμο, η φορτική απασχόληση: *έχω ~ με την εφορία / με την αστυνομία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fesseria «ανοησία, βλακεία» < fesso «ανόητος, ηλίθιος» < fessa «γυναικείο αιδοίο» (προσβλητική λ.) < μτγν. λατ. fissa < λατ. findere «σχίζω, χωρίζω» (μτχ. fissus)].
φασαρίας (ο) {χωρ. πληθ.} πρόσωπο που κάνει φασαρία· στη ΦΡ. ***καπετάν-φασαρίας*** βλ. λ. *καπ(ε)τάν*.
φασαριόζος, -α, -ικο αυτός που προκαλεί φασαρίες. — **φασαριόζικος**, -η, -ο, **φασαριόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φασαρία* + επίθημα *-όζος* (< ιταλ. -oso), πβ. κ. *φουρι-ό-ζος, μαφι-όζος*].
φασάτος, -η, -ο (ρούχο) που έχει φάσες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fasciato < fascia (βλ. λ. *φάσα*)].
φάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το εξελικτικό στάδιο μίας από τις διαδοχικές καταστάσεις (α) στην πορεία ή/και την εξέλιξη φαινομένου, θεσμού, διαδικασίας, έργου κ.λπ.: *οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται σε αποφασιστική ~* || *η έρευνα πέρασε από πολλές ~* || *η δίκη εισήλθε σε κρίσιμη ~* || *μια ~ οικοδομικών εργασιών / ασθένειας* || *η τουριστική βιομηχανία βρίσκεται σε ~ ωρίμασης* (β) στην ατομική δραστηριότητα κάποιου: *οι ~ τής επαγγελματικής σταδιοδρομίας / τής κοινωνικής ανέλιξης / τής καλλιτεχνικής δημιουργίας κάποιου* (γ) η περίοδος: *σημαντική / μεταβατική / διαδοχική ~ τής Ιστορίας* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις διαδοχικές όψεις που εμφανίζει ένα ετερόφωτο ουράνιο σώμα: *οι ~ τής Σελήνης* **3.** ΧΗΜ. η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα στοιχείο: *στερεά / υγρή / αέρια ~* (χημικού στοιχείου) • **4.** ΗΛΕΚΤΡΟΛ. η γωνία προσδιορισμού τής τιμής εναλλασσόμενου ημιτονοειδούς μεγέθους στη μονάδα τού χρόνου: *~ ηλεκτρικού ρεύματος* **5.** ΑΘΛ. στιγμιότυπο αγώνα: *ο αγώνας είχε πολλές ενδιαφέρουσες ~* || *αμφισβητούμενη ~* **6.** (καθημ.) περίσταση: *με βρήκες σε δύσκολη ~* || *σ' αυτή τη ~ καλύτερα να μην είμαστε βιαστικοί* **7.** (αργκό) (α) ενδιαφέρον ή αστείο επεισόδιο: *ωραία ~ η χτεσινή!* ΦΡ. ***έχει φάση*** για κάποιον/κάτι αστείο ή που έχει ενδιαφέρον: *έχει ~ αυτό το*

παιδί! ΣΥΝ. έχει γούστο (β) ερωτοτροπίες μεταξύ δύο προσώπων: *έγινε φάση με την τάδε, αλλά τίποτα παραπάνω.* — (υποκ.) **φασούλα** (η) (σημ. 6-7). **φασικός**, -ή, -ό (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάσις*, αρχική σημ. «εμφάνιση (για τη Σελήνη και τα άστρα)», < θ. *φα-* (τού ρ. *φαίνω / -ομαι*, βλ.λ.) + επίθημα *-σις*. Ο ηλεκτρολ. και χημ. όρος είναι αντιδάν. από γαλλ. phase].

φασιανός (ο) ορνιθόμορφο πτηνό, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μακριά ουρά του, τη βραχνή φωνή και το λαμπρόχρωμο φτέρωμα των αρσενικών· αποτελεί εκλεκτό θήραμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φασιανός* (ενν. *ὄρνις*), από το όν. τού ποταμού τής Κολχίδας *Φάσιος* (ονομαστ. *Φᾶσις*)].

φασίζω ρ. αμετβ. (εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.) αποκλίνω προς τη φασιστική ιδεολογία· κυρ. η μτχ. ***φασίζων***, *-ουσα, -ον*: *φασίζουσες τάσεις* ‖ *φασίζων λαϊκισμός*.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* (υποχωρητ.)].

φασίνα (η) (χωρ. πληθ.) **1.** ΝΑΥΤ. ο καθαρισμός τού πλοίου από ναύτες **2.** (γενικότ.) η γενική καθαριότητα: *κάνω / έχω πολλή ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascina, υποκ. τού fascia (βλ. λ. *φάσα*)].

φασίολος (ο) (φασιόλ-ου | -ων, -ους) (λόγ.) η φασολιά ή το φασόλι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. αντιδάν., < λατ. phaseolus, υποκ. τού phaselus < αρχ. *φάσηλος* (βλ. λ. *φασόλι*)].

φασισμός (ο) **1.** ΙΣΤ. ιδεολογία και πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, το οποίο εγκαθίδρυσε στην Ιταλία ο Μουσσολίνι το 1922 **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε ιδεολογία ή πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, όπως στη χιτλερική Γερμανία **3.** (εκφραστ.) υποιοδήποτε σύστημα ή μορφή καταπίεσης, αυθαιρεσίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascismo < fascia «δέσμη, ταινία» < λατ. fascis (κυρ. πληθ. fasces), αρχαίο ρωμαϊκό έμβλημα που υιοθέτησε ο Μουσσολίνι το 1919 (ως σύμβολο τού κινήματός του), το οποίο παρίστανε μια δέσμη ράβδων με έναν πέλεκυ].

φασισμός – ναζισμός – δικτατορία – τυραννία – ολοκληρωτισμός – απολυταρχία. Ο γενικός όρος που δηλώνει τον συγκεντρωτισμό τής εξουσίας και την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη άσκησή της είναι ο **ολοκληρωτισμός** (αγγλ. totalitarianism). Ο **φασισμός**, ο **ναζισμός** και η **δικτατορία** αποτελούν μορφές ολοκληρωτικών συστημάτων που συνδέονται με τη βία, την καταδίωξη των αντιφρονούντων, τις αυθαίρετες διακρίσεις, με ιδεοληψίες και παραλογισμούς, που αποβαίνουν εις βάρος τής ελευθερίας τής σκέψης και τής ίδιας τής ζωής μεγάλων ομάδων ανθρώπων ή και ολόκληρων εθνών. Στην αρχαία Ελλάδα, μορφή ολοκληρωτικού συστήματος υπήρξε η **τυραννίς** (παρόλο που αρχικά δεν είχε αρνητική σημασία), η οποία σήμαινε την άσκηση τής εξουσίας από τον **τύραννο**, κατά τρόπο απόλυτο, καταπιεστικό και ανεξέλεγκτο, έτσι που οι λ. *τύραννος, τυραννώ, τυραννία* προσέλαβαν τη σημ. «βασανιστής, βασανίζω, βασανισμός». Από τη **δικτατορία** των Ρωμαίων, που σήμαινε την εξουσία τού *δικτάτορα* (dictator ήταν ο εκτάκτως διοριζόμενος άρχοντας με απόλυτη εξουσία διάρκειας έξι μηνών), προήλθε ο σύγχρονος όρος, που δηλώνει τον αυταρχικό έλεγχο τού κράτους από ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Ο όρος **χούντα** (< ισπ. junta «ενωμένη ομάδα»), ειδικότερα, δηλώνει το στρατιωτικοπολιτικό καθεστώς που επιβάλλεται με ένοπλο πραξικόπημα. Ο **φασισμός** ήταν το ολοκληρωτικό καθεστώς που επέβαλε στην Ιταλία ο Μπενίτο Μουσσολίνι από το 1922 έως το 1943 έχοντας ως έμβλημα τις **fasces** (ενικός fascis, εξού και fascismo), το σύμβολο τής εξουσίας και δύναμης των αρχόντων στην αρχ. Ρώμη (fasces ήταν δέσμες από ράβδους με πέλεκυ στο μέσο, που κρατούσαν οι ραβδούχοι, οι lictores, οι οποίοι προπορεύονταν των αρχόντων). Έκτοτε, ο *φασισμός* σήμαινε ό,τι και ο *ολοκληρωτισμός* και η **απολυταρχία** (η οποία δήλωσε πρώτα την **απόλυτη μοναρχία**, που επικράτησε μετά τη φεουδαρχία), δηλ. την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη εξουσία. Την ίδια σημ., με μεταφορικό νόημα και έμφαση στην καταπίεση, έχουν στην καθημερινή γλώσσα και τα *τυραννία / τύραννος, δικτατορία / δικτάτορας* και *χούντα*, που χρησιμοποιούνται μειωτικά ακόμη και για δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις, που όμως θεωρούνται αυταρχικές και οιονεί απολυταρχικές. Τα **φασισμός / φασιστικός / φασίστας** χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την αυταρχικότητα, την αυθαιρεσία, την εξουσιαστική, βίαιη και αντιδημοκρατική συμπεριφορά (*αυτό είναι φασισμός – φασιστική νοοτροπία* κ.λπ.). Με τη σημ. τού αυταρχισμού και τής βίαιης, αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς χρησιμοποιούνται και τα **ναζισμός / ναζιστικός** (από τον γερμανικό **ναζισμό**, το σύστημα που επιβλήθηκε στη Γερμανία από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα τού Αδόλφου Χίτλερ [1933-1945] και που οδήγησε στον όλεθρο τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου). Το γερμ. Nazi, από όπου τα *Ναζί / ναζιστής / ναζισμός*, είναι συντετμημένος τύπος τού γερμ. **Na**tionalso**zi**alismus «εθνικοσοσιαλισμός». Κύρια αρχή τού ναζισμού υπήρξε η έμφαση στην ανωτερότητα τής γερμανικής φυλής έναντι άλλων τις οποίες οι ίδιοι θεωρούσαν κατώτερες, πράγμα που οδήγησε σε ακραίες φυλετικές διακρίσεις (**ρατσισμό**) και στον φανατικό **αντισημιτισμό**, με αποτέλεσμα το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, των Τσιγγάνων και άλλων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

φασισταρειό (το) (συνήθ. ορθ. *φασισταριό*) (μειωτ.) σύνολο φασιστών.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, βλ. κ. *αλητ-αρειό*].

φασίστας (ο) (φασιστών), **φασίστρια** (η) (φασιστριών) **1.** οπαδός τού φασισμού **2.** (μτφ.-εκφραστ.) αυταρχικός άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascista (βλ. κ. *φασισμός*)].

φασιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φασισμό ή τον φασίστα: ~ *νοοτροπία / αντιλήψεις / ιδεολογία / σύμβολο / χαιρετισμός.* — **φασιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

φασιστοειδής, -ής, -ές (φασιστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει φασιστική μορφή ή θυμίζει φασισμό **2.** **φασιστοειδές** (το) ο φασίστας: *μάζεψε στο κόμμα όλα τα ~.* — **φασιστοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* + *-ειδής* < *είδος*].

φασιστόμουτρο (το) (υβριστ.) ο φασίστας.

φάσκελο (το) (οικ.) η μούντζα. Επίσης **φασκελιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφάκελος (ὁ)* «το μεσαίο δάχτυλο τού χεριού – υβριστική χειρονομία» (με αλλαγή γένους και αντιμετάθεση). Βλ. λ. *φάσκελος*].

φασκελοκουκούλωσ' τα! φρ. (οικ.) για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει λύση, διέξοδος: *αν δεν έχω μαζέψει μέχρι τότε τα λεφτά, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε στον διάβολο.

φασκελώνω ρ. μετβ. (φασκέλω-σα, -θηκα, -μένος) (οικ.) μουντζώνω. — **φασκέλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφακελώνω* < μτγν. *σφάκελος* (βλ. λ. *φάσκελο*)].

φασκιά (η) η λωρίδα υφάσματος με την οποία τυλίγουν τα βρέφη: *τότε ήμουν ακόμη μωρό στις ~* ΣΥΝ. σπάργανο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φασκία* < λατ. fascia «δέσμη, ταινία, λωρίδα» (βλ. κ. *φάσα*)].

φασκιώνω ρ. μετβ. (φάσκιω-σα, -θηκα, -μένος) τυλίγω (βρέφος) στις φασκιές ΣΥΝ. σπαργανώνω. — **φάσκιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φασκιῶ (-όω)* < *φασκία* (βλ. λ. *φασκιά*)].

φασκομηλιά (η) πολυετές φρυγανώδες ή θαμνόμορφο φυτό με χνουδωτά φύλλα και έντονη αρωματική οσμή ΣΥΝ. αλισφακιά, αλιφασκιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σφακομηλέα* (με αντιμετάθεση) < μτγν. *φάσκον / σφάκος* «είδος λειχήνα» + *μηλέα* < *μῆλον*. Η λ. *φάσκον / σφάκος* (αρχαιότ.) είναι αγν. ετύμου και δήλωνε τόσο τη φασκομηλιά όσο και έναν λειχήνα με ευχάριστη οσμή].

φασκόμηλο (το) **1.** η φασκομηλιά **2.** αφέψημα από φύλλα ή ανθισμένες κορυφές φασκομηλιάς, με ελαφρώς πικρή γεύση και θεραπευτικές ιδιότητες (σπασμολυτικό, τονωτικό κ.ά.): *βράζω / πίνω ~.*

φάσκω ρ. αμετβ. (εύχρ. στον ενεστ.) στη ΦΡ. ***φάσκω και αντιφάσκω*** βλ. λ. *αντιφάσκω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λέγω, επιβεβαιώνω», < θ. *φα-* (τού ρ. *φημί*, βλ. λ. *φήμη*) + ενεστ. επίθημα *-σκω* (πβ. κ. *βό-σκω*)].

φάσμα (το) (φάσμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** (α) ΦΥΣ. το σύνολο των συχνοτήτων τής ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας ή μέρους της: ~ *υπεριώδους / μικροκυμάτων* ‖ *ηλιακό ~* ‖ *τα χρώματα τού ~* (β) ΧΗΜ. ΦΥΣ. ***φάσμα ένωσης*** η γραφική παράσταση τής έντασης τής ακτινοβολίας που απορροφάται ή διέρχεται από μία ένωση ως συνάρτηση τής συχνότητας, τού μήκους κύματος ή τής ενέργειας τής ακτινοβολίας **2.** (μτφ.) τα διαφορετικά μέρη που συναποτελούν ένα πολύμορφο και πολυμερές σύνολο: *όλο το ~ των πολιτικών δυνάμεων / αντιλήψεων* ● **3.** (σπάν.) το φάντασμα **4.** (μτφ.) οτιδήποτε προβάλλει ως απειλή: *το ~ τού πολέμου / τής πείνας* ‖ *η επαρχία αντιμετωπίζει το ~ τής εγκατάλειψης.* — **φασματικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φάντασμα – απειλητική εμφάνιση», < *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.), με παραγ. επίθημα *-σ-μα*, όπου το *-σ-* οφείλεται στην επίδρ. τού παρακ. *πέ-φασ-μαι*, πβ. κ. *ὕφα-σμα - ὑφαίνω, χά-σμα - χαίνω*. Ο φυσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από νεολατ. spectrum].

φασματογραφία (η) (φασματογραφιών) η μελέτη των φασμάτων με φασματογράφο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrographie (νόθο σύνθ.)].

φασματογράφος (ο) διάταξη με την οποία μετράται και καταγράφεται το φάσμα μιας ένωσης σε συγκεκριμένη περιοχή συχνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrographe (νόθο σύνθ.)].

φασματοηλιογράφος (ο) φασματογράφος υψηλής διακριτικής ικανότητας, που χρησιμοποιείται για τη μελέτη τού ηλιακού φάσματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectroheliographe (νόθο σύνθ.)].

φασματοηλιοσκόπιο (το) (φασματοηλιοσκοπί-ου | -ων) ΑΣΤΡΟΝ. παλαιό αστρονομικό όργανο ανίχνευσης και παρατήρησης των φαινομένων που συμβαίνουν στην ηλιακή επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrohelioscope (νόθο σύνθ.)].

φασματοσκοπία (η) (χωρ. πληθ.) το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη τής αλληλεπίδρασης τής ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με την ύλη. — **φασματοσκοπικός**, -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectroscopie (νόθο σύνθ.)].

φασολάδα κ. (λαϊκ.) **φασουλάδα** (η) η πηχτή σούπα που γίνεται με ξερά φασόλια. — (υποκ.) **φασολαδίτσα** (η).

φασολάκι κ. (λαϊκ.) **φασουλάκι** (το) (χωρ. γεν.) **1.** ο χλωρός καρπός τής φασολιάς **2.** (στον πληθ.) λαδερό φαγητό από χλωρούς καρπούς φασολιάς: *~ γιαχνί* ● **3.** έπιπλο με ψηλά λεπτά πόδια τού οποίου το πάνω μέρος έχει σχήμα φασολιού.

φασόλι κ. (λαϊκ.) **φασούλι** (το) (φασολ-ιού | -ιών) **1.** ο καρπός τής φασολιάς (είτε ο λοβός είτε καθένα από τα σπέρματα που υπάρχουν μέσα στον λοβό): *ξερά ~* (ξηρά σπέρματα) ‖ *φασόλια τσαουλιά / μαυρομάτικα·* ΦΡ. (παροιμ.) ***φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι*** σιγά-σιγά μπορεί να μαζέψει κανείς πολλά, κάνοντας λίγη οικονομία μαζεύει κανείς στο τέλος πολλά χρήματα ΣΥΝ. (παροιμ.) σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει η στάμνα η πλατιά **2.** **φασόλια** (τα) φαγητό από ξηρούς καρπούς φασολιάς, φασολάδα. — (υποκ.) **φασολάκι** (βλ.λ.) κ. (λαϊκ.) **φασουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φασηόλιον*, υποκ. τού *φασήολος* (αντιδάν.) < λατ.

phaseolus / phaselus < αρχ. *φάσηλος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως συμβαίνει συχνά με φυτά μεσογ. χωρών].

φασολιά κ. (λαϊκ.) **φασουλιά** (η) μονοετές ποώδες φυτό, κοντό θαμνόμορφο ή αναρριχητικό, τού οποίου οι καρποί (τα φασόλια) τρώγονται χλωροί ή ξεροί και έχουν μεγάλη θρεπτική αξία.

φασόν (το) {άκλ.} **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο ένα ύφασμα **2.** (συνεκδ., ως επίρρ.) για ραφή ενδυμάτων από ειδικευμένους τεχνίτες, που γίνεται σύμφωνα με υποδείξεις συγκεκριμένης εταιρείας / οίκου μόδας: *αυτή η μοδίστρα / αυτό το συνεργείο δουλεύει ~ κομμάτια τού Ντιόρ* || *παίρνει δουλειά ~ από διάφορους οίκους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. façon, βασική σημ. «τρόπος, προϊόν εργασίας». < λατ. factio, -ōnis «πράξη, ενέργεια» < ρ. facere «κάνω, ποιώ, πράττω» (μτχ. factus)].

φασουλάδα (η) ▸ φασολάδα

φασουλάκια (τα) ▸ φασολάκια

Φασουλής (ο) {Φασουλήδες} **1.** κωμικός ήρωας τού κουκλοθέατρου **2.** (μετωνυμ.) (α) το κουκλοθέατρο (β) (μτφ.) γελοίος άνθρωπος ΣΥΝ. παλιάτσος.

φασουλιά (η) ▸ φασολιά

φασούλι (το) ▸ φασόλι

φάσσα (η) {φασσών} μεγάλο περιστέρι με πλατιά λευκή λωρίδα στις φτερούγες και στιλπνό πράσινο και πορφυρό χρώμα στον λαιμό, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία (απαντά και σε μεγάλες πόλεις).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, που συνδ. με το αρχαϊκό ουσ. *φάψ*, *φαβός* μέσω τ. **φάζα* < **φάβ-ja*, πβ. κ. *νήσσα, κίσσα*].

φασσοπερίστερο (το) περιστέρι μικρότερο και πιο σκοτεινόχρωμο από τη φάσσα (βλ.λ.), με μία λαμπρή πράσινη κηλίδα στο πλάι τού λαιμού, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία.

φαστ-φούντ (το) {άκλ.} ελλην. *ταχυεστιατόριο, ταχυφαγείο*· εστιατόριο στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται με γρήγορο τρόπο κυρ. τυποποιημένα φαγητά (π.χ. χάμπουργκερ, κοτόπουλο πανέ κ.ά.), τα οποία μπορεί ο πελάτης να πάρει και στο σπίτι του. Επίσης **φαστφουντάδικο**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fast food «γρήγορο φαγητό»].

φαταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. αντίληψη ή στάση, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος δεν μπορεί να τροποποιήσει τη φορά των γεγονότων, επειδή αυτά προκαθορίζονται από τη μοίρα ΣΥΝ. μοιρολατρία. — **φαταλιστής** (ο), **φαταλίστρια** (η), **φαταλιστικός**, -ή, -ό, **φαταλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fatalism < fatal «μοιραίος» < λατ. fatālis < fātum -i «μοίρα, πεπρωμένο»].

Φάτα Μοργκάνα (η) **1.** η νεράιδα Morgan le Fay των μυθιστοριών τού κύκλου τού βασιλιά Αρθούρου, που αναφέρεται ως αδελφή του και μάγισσα **2.** (μετωνυμ.) (α) αντικατοπτρισμός που εμφανίζεται στον πορθμό τής Μεσσήνης στη Σικελία (και που συνδέεται στη σικελική παράδοση με το υποτιθέμενο παλάτι τής Φάτα Μοργκάνα), ο οποίος συνίσταται σε επιμήκυνση τού αντικειμένου τής αντίπερα ακτής (β) (γενικότ.) ο αντικατοπτρισμός, κατά τον οποίο εμφανίζονται αντικείμενα εν μέρει στη θάλασσα και εν μέρει στον ουρανό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Fata Morgana < μέσ. αγγλ. Morgan (Le Fay), όν. μάγισσας στις ιστορίες τού βασιλιά Αρθούρου].

φαταούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο αδηφάγος, αυτός που δεν χορταίνει με τίποτε.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *φά' τα ούλα*].

φατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. επαφικός (βλ.λ.). — **φατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. phatic < ελλην. *φατ-ικός* < *φατός*, ρημ. επίθετο τού αρχ. *φημί*. Ο όρος πλάστηκε από τον Άγγλο γλωσσολόγο B. Malinowski και έγινε ευρύτερα γνωστός από τις λειτουργίες τής γλώσσας, όπως τις καθόρισε ο γλωσσολόγος R. Jakobson].

φάτνη (η) {δύσχρ. φατνών} **1.** το παχνί (βλ.λ.), κυρ. αυτό μέσα στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός **2.** ομοίωμα τού παχνιού ή ολόκληρου τού σπηλαίου στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός, με αναπαράσταση τής Γέννησης: *κάτω από το χριστουγεννιάτικο δέντρο βάλαμε μια ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φάθ-νā* (με προχωρητική ανομοίωση) < *bhṇdh-nā, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhendh- «δένω, συνδέω» (με παρέκταση -dh-), πβ. σανσκρ. badhnāti, κελτ. benna «άμαξα με καλάθι πλεγμένο από κλαδιά ιτιάς», μέσ. ιρλ. buinne «δεσμός», αρχ. γερμ. bintan (> γερμ. binden «δένω, συνδέω», αγγλ. bind) κ. ά. Ομόρρ. *πενθ-ερός* (βλ.λ.). Η λ. *φάτνη* προφανώς αναφερόταν αρχικά σε τύπο καλαθιού πλεγμένου από κλαδιά ιτιάς ή, κατ' άλλη άποψη, στο αντικείμενο με το οποίο δενόταν το ζώο, από όπου συνεκδοχικώς προήλθε η σημ. «παχνί»].

φατνιακός, -ή, -ό [1836] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνία: *~ νεύρο* **2.** ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) που αρθρώνεται με τη γλώσσα να αγγίζει ή να πλησιάζει τα φατνία, τα ούλα (π.χ. τα αγγλικά [t] και [d]).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alvéolaire].

φατνίο (το) ΑΝΑΤ. καθένα από τα κοιλώματα τής φατνιακής απόφυσης των οστών τής άνω και τής κάτω γνάθου, τα οποία υποδέχονται τις ρίζες των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φατνίον*, υποκ. τού αρχ. *φάτνη*].

φάτνωμα (το) [αρχ.] {φατνώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθένα από τα κοίλα ορθογώνια οροφής, που σχηματίζονται από τη διασταύρωση των δοκών της ● **2.** ΣΤΡΑΤ. κατακόρυφο άνοιγμα στον προστατευτικό θώρακα πυροβόλου όπλου ή πυροβολείου ● **3.** ένα από τα πολλά διαμερίσματα τής ατράκτου αεροπλάνου.

φάτνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΡΧΙΤ. η διακόσμηση οροφής με φατνώματα (σημ. 1).

φατνωτός, -ή, -ό [μτγν.] ο διακοσμημένος με φατνώματα (σημ. 1).

φατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. τιμολόγιο αποστολής εμπορευμάτων **2.** η κατ' αποκοπή ανάληψη έργου από τεχνίτη (π.χ. για βάψιμο, σοβάτισμα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fattura «τιμολόγιο» < μτγν. λατ. factūra < λατ. factus «πεπραγμένος, επεξεργασμένος», ουσιαστικοπ. μτχ. τού ρ. facere «ποιώ, πράττω»].

φατρία (η) {φατριών} ομάδα ατόμων που προωθεί δικά της συμφέροντα, ερχόμενη σε σύγκρουση με ομοειδείς ομάδες ή με το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκει. — **φατριακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρατρία* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-ρ-*) < *φράτηρ* «αδελφός» < Ι.Ε. *bhrāter-, πβ. σανσκρ. bhrātar-, αρμ. elbayr, λατ. frāter (> γαλλ. frère), γοτθ. broþar, γερμ. Bruder, αγγλ. brother κ.ά. Η λ. *φατρία* αναφερόταν αρχικώς στη μεγάλη πατριαρχική οικογένεια, η οποία απετελείτο από συνδεδεμένες μεταξύ τους οικογενειακές μονάδες (συνήθ. με δεσμούς αίματος)].

φατριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {φατρίασ-α, -τηκα, -μένος} δρω για τα συμφέροντα τής φατρίας στην οποία ανήκω. — **φατριασμός** (ο) [μεσν.], **φατριαστής** (ο) [μτγν.].

φατριαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ταιριάζει σε φατρία, σε φατριαστές: *~ συμπεριφορά / κινήσεις.* — **φατριαστικά** επίρρ.

φάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το πρόσωπο: *δεν μου αρέσει η ~ του* || (προσβλητικά) *άντε να δεις τη ~ σου στον καθρέφτη!* ΣΥΝ. μούρη, μάπα, μούτρο· ΦΡ. (α) **φάτσα με φάτσα** πρόσωπο με πρόσωπο: *ήρθα ~ με τον γείτονα· δεν μπορούσα να μην τον χαιρετίσω* (β) **ούνα φάτσα ούνα ράτσα** ίδια φάτσα (πρόσωπο), ίδια φυλή· (υποτιμ., σκωπτ. ή και χαϊδευτ.) για άτομα που εναρμονίζονται απόλυτα στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς ή μοιάζουν πολύ φυσιογνωμικά: *οι Έλληνες συνηθίζουν να λένε ότι είναι ~ με τους Ιταλούς* (γ) **φάτσα-κάρτα** (οικ.-λαϊκ.) ακριβώς απέναντί μου (συνήθ. για κάποιον που εμφανίζεται μπροστά μας απροσδόκητα): *ξαφνικά τον είδα ~ μπροστά μου* **2.** (κακόσ.) ύποπτο άτομο: *τα βράδια τριγυρίζουν στην πλατεία κάτι φάτσες* **3.** (για κτήρια και οικόπεδα) η πρόσοψη **4.** (ως επίρρ.) ακριβώς απέναντι: *το παράθυρό μου είναι ~ στο πάρκο.* — (υποκ.) **φατσούλα** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. faccia «πρόσωπο, όψη» < μτγν. λατ. facia < λατ. facies, -ei].

φατσικά επίρρ.· εξ όψεως, φυσιογνωμικά, εξωτερικά: *τον ξέρω μόνο ~* || *~ μου αρέσει.*

φατσούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** (χαϊδευτ.) το πρόσωπο, κυρ. αυτό που έχει μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά χαρακτηριστικά: *είδα στο παράθυρο μία πονηρή ~ να με κοιτάζει· ήταν η γάτα τού γείτονα* ΣΥΝ. μουτράκι, προσωπάκι **2.** (συνεκδ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει χαρακτηριστικό πρόσωπο συνήθ. με μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά και γενικότ. με συμπαθητικά, αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά: *είναι πολύ ~ ο ανιψιός σου!*

φαυλεπίφαυλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πολύ φαύλος ΣΥΝ. πανάθλιος, αχρειότατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φαῦλος* + *ἐπί* + *φαῦλος*].

φαυλόβιος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που διάγει φαύλο βίο.

φαυλοκράτης (ο) [1891] {φαυλοκρατών} (συνήθ. για πολιτικό) που διαχειρίζεται τα κοινά με φαύλο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *φαύλος* + *-κράτης* < *κρατώ*, πβ. κ. *τρομο-κράτης*].

φαυλοκρατία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των φαύλων στην πολιτική ζωή. — **φαυλοκρατικός**, -ή, -ό [1895].

φαύλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει ήθος, δεν πιστεύει σε αξίες και χρησιμοποιεί ανεπίτρεπτα μέσα (χρηματισμό, ρουσφέτι, αναξιοκρατικές μεθόδους κ.τ.ό.): *~ συμπεριφορά / πολιτικός* ΣΥΝ. ανήθικος, αχρείος· ΦΡ. **φαύλος κύκλος** (i) ΦΙΛΟΣ. εσφαλμένος συλλογισμός στον οποίο το ζητούμενο χρησιμοποιείται ως αποδεικτικό μέσο (ii) (μτφ.) για κατάσταση στην οποία η επίλυση ενός προβλήματος οδηγεί στη δημιουργία άλλου, το οποίο με τη σειρά του οδηγεί πάλι στο αρχικό προκαλώντας αδιέξοδο: *ο ένας υπάλληλος σε στέλνει στον άλλο, χωρίς να βρίσκεις τον αρμόδιο· ~!* — **φαυλότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαῦλος* < **φλαῦ-λος* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-λ-*), με παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. κ. *στρεβ-λός, χω-λός, τυφ-λός*), συνηθισμένο σε λ. που δηλώνουν αναπηρίες. Η λ. συνδ. πιθ. με το αρχ. επίθ. *φλαῦρος* «κακός, πονηρός» (με επίθημα *-ρος*) είτε μέσω αναγωγής σε κοινό θ. *φλαυ-* είτε μέσω αφομοιώσεως: *φλαῦρος* > **φλαῦ-λος* > *φαῦλος*. Λιγότερο πιθ. η συσχέτιση με το επίθ. *παῦρος* «μικρός, βραχύς», αν το αρχικό *φ-* αντιπροσωπεύει εκφραστικό φθόγγο *ph, αφού το *-λ-* (*φλαῦ-ρος*) δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].

Φαύνος (ο) ΜΥΘΟΛ. αρχαία ρωμαϊκή θεότητα των αγρών, ο αντίστοιχος ελληνικός Παν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φαῦνος* < λατ. Faunus. Το λατ. θεωνύμιο συνδέεται με το ρ. faveo «ευνοώ»].

φαφλατάδικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε φαφλατά. — **φαφλατάδικα** επίρρ.

φαφλατάς (ο) {φαφλατάδες}, **φαφλατού** (η) {φαφλατούδες} (σκωπτ.) **1.** ο φλύαρος, ο πολυλογάς ΣΥΝ. αερολόγος, κενολόγος, παπαρδέλας **2.** πρόσωπο που του αρέσει να καυχιέται ΣΥΝ. καυχησιάρης, φανφαρόνος. — **φαφλατιά** (η), **φαφλατίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φαφλατίζω* (ονοματοπ. λ.) ή, κατ' άλλη εκδοχή, < **παφλαστής* (με προληπτ. αφομοίωση) < αρχ. *παφλάζω*].

φαφούτης (ο) {φαφούτηδες}, **φαφούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) πρόσωπο που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. ξεδοντιάρης. Επίσης **φαφούτισσα** (η). — **φαφούτικος**, -ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πιθ. από την προφορά κάποιου, που του λείπουν τα δόντια].

φαφουτιάζω ρ. αμετβ. {φαφούτιασα} γίνομαι φαφούτης.

φάω (να/θα) ρ. → τρώω

FBI (το) (προφέρεται *Εφ-Μπι-Αι*) η ομοσπονδιακή αστυνομία των Η.Π.Α. για τη δίωξη εγκλημάτων σε όλη την επικράτεια.

[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Federal Bureau of Investigation «Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών»].

φεβρουαριανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Φεβρουάριο **2.** ***Φεβρουαριανά*** (τα) γεγονότα που συνέβησαν στην Αθήνα στις 8 Φεβρουαρίου 1863, μετά την έξωση τού Όθωνος, υπό την ηγεσία τού στρατηγού Δ. Γρίβα και με αίτημα την απομάκρυνση τού πρωθυπουργού Δημ. Βούλγαρη από την εξουσία.

Φεβρουάριος (ο) {Φεβρουαρίου} ο δεύτερος μήνας τού έτους και ο τρίτος τού χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο), ο οποίος έχει 28 ή, κάθε τέσσερα χρόνια, 29 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) **Φλεβάρης** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. februarius (ενν. mensis) < επίθ. februus «καθαρτικός», επειδή κατά τη διάρκεια τού μηνός αυτού (τελευταίου στο ρωμαϊκό ημερολόγιο) γίνονταν γιορτές εξαγνισμού].

φεγγαράδα (η) {χωρ. πληθ.} το φως τής πανσελήνου κατά τη διάρκεια τής νύχτας.

φεγγάρι (το) {φεγγαρ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) η Σελήνη: *ολόγιομο / γεμάτο ~* (πανσέληνος) || *το ~ είναι στη χάση / στη φέξη του* || *νύχτα χωρίς ~* || *στρογγυλό / αυγουστιάτικο ~* || *βγήκε / λάμπει το ~* || *«πάμε μια βόλτα στο ~»* (Μ. Χατζιδάκις) || *στο φως τού ~* || *«φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου να περπατώ...»* (η αρχή τού τραγουδιού που θεωρείται ότι τραγουδούσαν τα παιδιά που πήγαιναν στο «κρυφό σχολειό» κατά την Τουρκοκρατία)· ΦΡ. (α) ***θέλει να του κατεβάσουν το φεγγάρι*** έχει πολύ μεγάλες απαιτήσεις (β) (παροιμ.) ***τού Αυγούστου το φεγγάρι είναι ήλιος τού Γενάρη*** για τη λαμπρότητα τού Αυγουστιάτικου φεγγαριού **2.** (συνεκδ.) το φως τής Σελήνης: *κάνω περίπατο στο / με το ~* ΣΥΝ. σεληνόφως **3.** (συνεκδ.) ο σεληνιακός μήνας· ΦΡ. (α) ***ένα φεγγάρι*** (i) κάποτε, για κάποιο χρονικό διάστημα: *ήταν ~ στην Αυστραλία* (ii) για λίγο: *δούλεψε κι εδώ ~* (β) ***έχω (κάτι) φεγγάρια*** έχω πολύ καιρό (να κάνω κάτι): *~ να τον δω / να του τηλεφωνήσω* (γ) ***ανάλογα με τα φεγγάρια του*** ανάλογα, σε σχέση με την ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος, ανάλογα με τη διάθεσή του: *βαθμολογεί ~· πότε είναι αυστηρός, πότε επιεικής.* — (υποκ.) **φεγγαράκι** (το), **φεγγαρήσιος, -ια, -ιο** κ. **φεγγαρένιος.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φεγγάριον* < αρχ. *φέγγος* (βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-άριον*].

φεγγαριάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φεγγαριάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) παθαίνω επιληψία, σεληνιάζομαι. — **φεγγάριασμα** (το).

φεγγαριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το φεγγάρι **2.** (για πρόσ.) σεληνιασμένος, επιληπτικός **3.** αυτός που έχει παραξενιές, ιδιότροπος **4.** ***φεγγαριάτικα*** (τα) οι λόξες, οι παραξενιές κάποιου.

φεγγαροβραδιά (η) η φεγγαρόλουστη βραδιά.

φεγγαρόλουστος, -η, -ο (λογοτ.) ο λουσμένος στο φως τού φεγγαριού: *~ βραδιά* ΣΥΝ. φεγγαρόφωτος.

φεγγαροντυμένος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που (μοιάζει να) έχει ντυθεί με το φως τού φεγγαριού: (με κεφ.) *η ~* (ως γυναίκα· οπτασία στο ποίημα τού Δ. Σολωμού *Ο Κρητικός*).

φεγγαροπρόσωπος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό και φωτεινό όπως το φεγγάρι.

φεγγαροστολισμένος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει στολιστεί από το φως τού φεγγαριού.

φεγγαροφώτιστος, -η, -ο → φεγγαρόφωτος

φεγγαρόφωτο (το) το φως τού φεγγαριού, το σεληνόφως.

φεγγαρόφωτος, -η, -ο αυτός που φωτίζεται από το φεγγάρι. Επίσης **φεγγαροφώτιστος, -η, -ο.**

φεγγαρόψαρο (το) μεγαλόσωμο ψάρι χρώματος γκρίζου έως καστανού, με σώμα κυκλικό ή ελλειψοειδές, το οποίο ζει σε θερμά και εύκρατα νερά.

φεγγερός, -ή, -ό αυτός που φωτίζεται, ο φωτεινός.

[ΕΤΥΜ. < *φέγγος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός, φοβ-ερός*].

φεγγίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {φέγγισα} **1.** φέγγω αμυδρά **2.** είμαι ημιδιαφανής ΣΥΝ. φεγγρίζω.

φεγγίτης (ο) {φεγγιτών} άνοιγμα σε οροφή ή στο πάνω μέρος τοίχου, από το οποίο φωτίζεται και αερίζεται κλειστός χώρος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέγγος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης*].

φεγγοβολή (η) [1881] {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η ακτινοβολία, η λάμψη. Επίσης **φεγγοβολιά** (η) κ. **φεγγοβόλημα** (το) [1888].

φεγγοβολώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φεγγοβολείς... | φεγγοβόλησα} (λογοτ.) εκπέμπω φως, λαμπυρίζω. — **φεγγοβόλος, -α, -ο** [μτγν.].

φέγγος (το) {φέγγους | χωρ. πληθ.} (λογοτ.) φως που εκπέμπεται από κάπου, η λάμψη: *το ~ των ματιών της.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < I.E. *(s)p(h)eng- «λάμπω», πβ. αρχ. αγγλ. spincan «πετάω σπίθες», αγγλ. spunk «σπίθα» κ.ά., άποψη που δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά το αρχικό δασύ *φ-*, το οποίο απουσιάζει από τους τ. άλλων γλωσσών. Σύμφωνα με άλλη εξήγηση, το ουσ. *φέγγος* ανάγεται σε **σπέγγ-ος* (I.E. *(s)peng-) και δέχτηκε την επίδρ. τού αρχ. συνωνύμου *φάος / φως*].

φεγγρίζω ρ. αμετβ. {φέγγρισα} (λογοτ.) **1.** εκπέμπω αμυδρό φως ΣΥΝ. φεγγίζω **2.** είμαι ή γίνομαι ημιδιαφανής: *αυτό το ύφασμα φεγγρίζει* ΣΥΝ. φεγγίζω **3.** (μτφ. για πρόσ.) αδυνατίζω υπερβολικά. — **φέγγρισμα** (το), **φεγγριστός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < *φεγγαρίζω* (με συγκοπή τού *-α-*) < *φεγγάρι*].

φέγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφεξα} ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω φως (σε κάποιον): *φέξε μου λίγο με τον φακό!* ΣΥΝ. φωτίζω· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***φέξε μου και γλίστρησα!*** βλ. λ. *γλιστρώ* (β) ***μου 'φεξε*** άνοιξε η τύχη μου, με βρήκε αναπάντεχο, απρόσμενο καλό: *Άντε πάλι, σου 'φεξε! Δεν έχεις σχολείο αύριο!* ♦ (αμετβ.) **2.** εκπέμπω φως: *ο φακός / ο προβολέας δεν φέγγει καλά* ΣΥΝ. φωτίζω, ανάβω **3.** λάμπω, φωτίζομαι: *«εχάραξε η Ανατολή και έφεξε η Δύση»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (απρόσ. ***φέγγει***) ξημερώνει, χαράζει: *έμεινε μέχρι να φέξει* (να ξημερώσει) **5.** (μτφ.) γίνομαι υπερβολικά ισχνός, αδύνατος: *έφεξε από την πείνα / από την αρρώστια.* — **φέξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (το μεσοπαθ. *φέγγομαι* ήδη αρχ.) < αρχ. *φέγγος*].

φει κ. **φι** (το) {άκλ.} Φ, φ· το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***στο πει και φει*** βλ. λ. *πι* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φεῖ / φῖ* (κατ' αναλογίαν προς το *πεῖ / πῖ*) < σημιτ. pē].

φέιγ-βολάν (το) {άκλ.} έντυπο (διαφήμιση, προκήρυξη κ.ά.) μικρών διαστάσεων, που μοιράζεται ή σκορπίζεται στον δρόμο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. feuille volante < feuille «φύλλο» + volante, μτχ. τ. τού ρ. voler «πετώ»].

Φειδίας (ο) {-α κ. -ου} αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.), κυριότερα έργα τού οποίου είναι το άγαλμα τής Αθηνάς Προμάχου στην Ακρόπολη των Αθηνών και τού Διός στην Ολυμπία. — **φειδιακός, -ή, -ό** [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φείδομαι* «φροντίζω, επιμελούμαι – χρησιμοποιώ με περίσκεψη» (βλ.λ.)].

Φειδιππίδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Αθηναίος ο οποίος σε δύο ημέρες διέτρεξε την απόσταση από την Αθήνα μέχρι τη Σπάρτη, για να ζητήσει τη βοήθεια των Λακεδαιμονίων πριν από τη μάχη στον Μαραθώνα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *φειδ-* (τού ρ. *φείδομαι*, βλ.λ.) + *ἵππος* + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

φείδομαι ρ. μετβ. αποθ. {εφείσθην, -ης, -η...} (+γεν.) (λόγ.) **1.** κάνω οικονομία σε (κάτι): *δεν εφείσθη κόπων / προσπαθειών / δαπανών* ΑΝΤ. σπαταλώ· ΦΡ. ***χρόνου φείδου*** βλ. λ. *χρόνος* **2.** διαφυλάσσω, λυπάμαι, αφήνω απείρακτο: *οι κατακτητές δεν εφείσθησαν ούτε των ιστορικών μνημείων τής χώρας· τα κατέστρεψαν όλα* || *δεν θα μιλήσω περισσότερο, φειδόμενος τού κύρους και τής αξιοπρέπειας τού Κοινοβουλίου*· ΦΡ. ***πάντες αυτοπροαιρέτως αποθνήσκομεν και ου φεισόμεθα τής ζωής ημών*** (*πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καί οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν*, Δούκας *Ιστορία*, κεφ. 39) όλοι θα πεθάνουμε με δική μας βούληση και δεν θα λογαριάσουμε (λυπηθούμε) τη ζωή μας· φρ. που είπε κατά την απάντησή του στον Μωάμεθ Β΄ (Πορθητή) ο Κων/νος Παλαιολόγος, όταν του ζητήθηκε η παράδοση τής Κων/πολης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bheid- «σχίζω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. bhēdāmi (προστ.), λατ. findere (> γαλλ. fendre, ισπ. hender), γοτθ. beitan «δαγκώνω», αρχ. γερμ. bīzzan (> γερμ. beißen), αρχ. αγγλ. bītan (> αγγλ. bite) κ.ά. Όπως προκύπτει από την ετυμολογία, το ρ. σήμαινε αρχικώς «ξεχωρίζω κάτι για τον εαυτό μου, για να του αφιερώσω την αποκλειστική μου προσοχή», πράγμα που εξηγεί την αρχ. σημ. «φροντίζω, επιμελούμαι», καθώς και τη σημ. «χρησιμοποιώ με μέτρο, με περίσκεψη»].

φειδώ (η) {φειδούς | χωρ. πληθ.} η λελογισμένη χρήση αγαθού: *ξόδευε χρήματα με ~* ΣΥΝ. οικονομία ΑΝΤ. σπατάλη.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φείδομαι* (βλ.λ.)].

φειδωλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {φειδωλεύτηκα} (λόγ.) κάνω οικονομία σε (κάτι).

φειδωλός, -ή, -ό 1. αυτός που ξοδεύει ή κάνει κάτι με φειδώ, με μέτρο: *~ στη διατροφή / στις δαπάνες / στις δηλώσεις του* (που αποφεύγει να κάνει δηλώσεις) **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φειδώ: *~ διαχείριση* ΑΝΤ. αφειδώλευτος. — **φειδωλά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φειδώ* + παραγ. επίθημα *-ωλός*, πβ. κ. *ἁμαρτ-ωλός*].

φέις-κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος εμφάνισης*· ο φυσιογνωμικός και εμφανισιακός έλεγχος που γίνεται από υπαλλήλους νυχτερινών κέντρων στους πελάτες στην είσοδο τού κέντρου, προκειμένου να τους επιτρέψουν την είσοδο.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. face control].

φελάχος (ο), **φελάχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγρότης, χωρικός τής Αιγύπτου.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fellah < αραβ. fallāḥ «χωρικός»].

φελέκι (το) μόνο στη ΦΡ. (!-λαϊκ. αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) ***γαμώ το φελέκι μου / σου*** (υβριστ.) για τη δήλωση αγανάκτησης εκ μέρους τού ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί ή τον θίγει (πβ. φρ. *γαμώ το στανιό μου / σου*).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. felek «τύχη»].

φελί (το) {φελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κομμάτι, φέτα (ψωμιού, φρούτου, γλυκύσματος κ.ά.): *του 'κοψε ένα μεγάλο ~ βασιλόπιτας.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὀφέλλιον* «σφαιρίδιο» (με αποβολή τού αρκτικού άτονου *ὀ*), υποκ. τού **(ὀ)φέλλα* < λατ. offella «μπουκιά ψωμιού», υποκ. τού offa «μαλακή σφαιροειδής μάζα (άρτου ή μελιού)», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

φελιζόλ (το) {άκλ.} ελαφρό πλαστικό υλικό, που χρησιμοποιείται ως μονωτικό σε κιβώτια μεταφοράς εύθραυστου υλικού (ηλεκτρικών μηχανημάτων κ.τ.ό.).

[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία προϊόντος].

φελλένιος, -ια, -ιο ο κατασκευασμένος από φελλό.

φελλόδρυς (η) [μτγν.] {φελλόδρυ-ος | -υες, -ύων} (λόγ.) η δρυς, από τον φλοιό τής οποίας κατασκευάζεται ο φελλός.

φελλομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μεγάλο τεμάχιο φελλού, το οποίο προσδένεται στα δίχτυα των ψαράδων.

φελλός (ο) **1.** σπογγώδης και αδιάβροχη ύλη, που λαμβάνεται από τον φλοιό δέντρων, κυρ. τής φελλόδρυος **2.** (συνεκδ.) (α) κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω ή και οποιαδήποτε άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται ως βούλλωμα μπουκαλιού: *δεν μπορώ να βγάλω τον ~ από το μπουκάλι· χρειάζομαι τιρμπουσόν* ΣΥΝ. πώμα (β) κομμάτι από την παραπάνω ύλη, που κρατά το δίχτυ ή το αγκίστρι σε ορισμένο ύψος πάνω από τον πυθμένα ● **3.** (οικ.-υβριστ.) ο ανόητος άν-

θρωπος· (γενικότ.) ο ανάξιος· ΦΡ. ***οι φελλοί πάντα επιπλέουν*** οι ανάξιοι καταφέρνουν να αναδεικνύονται ή να επιβιώνουν.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, αφού η *φελλόδρυς* ευδοκιμεί στο υγρό και θερμό κλίμα τής Μεσογείου. Κατ' άλλη άποψη, *φελλός* < **φελ-νός* (με αφομοίωση) < *bhel-no- (με επίθημα -no-), που ανάγεται σε Ι.Ε. *bhel- «φλοιός, περικάρπιο» και συνδ. με ρωσ. bolona «περικάρπιο, εκβλάστημα», τσεχ. blána «δέρμα». Κατά την άποψη αυτή, ο αιολικός τ. (με *-λλ-* από αφομοίωση τού *-λν-*) γενικεύθηκε σε ολόκληρη την Ελληνική].
φελλοτάπητας (ο) {φελλοταπήτων} τάπητας από χοντρό ύφασμα αλειμμένο με μείγμα από ρινίσματα φελλού, ο οποίος χρησιμοποιείται για την επίστρωση δαπέδων και τοίχων δωματίων.
φελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** κατασκευασμένος από φελλό **2.** αυτός που μοιάζει με φελλό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
φελλωτός, -ή, -ό κατασκευασμένος από φελλό ή επενδεδυμένος με φελλό.
φελόνι (το) · ▸ *φαιλόνιο*
φελούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο με ένα ή δύο ιστία· σήμερα κυρ. το μικρό ιστιοφόρο που χρησιμοποιείται στον Νείλο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. feluca < γαλλ. felouque < ισπ. falu(c)a, ίσως < αραβ. falūk, πληθ. τού fulk < μτγν. *ἐφόλκιον* «ρυμουλκούμενο πλοιάριο» (< αρχ. *ἐφέλκω*). Κατ' άλλη άποψη, το ισπ. falu(c)a ανάγεται σε αραβ. falūwah «μικρό φορτηγό πλοίο», ενώ έχει υποτεθεί και η αναγωγή σε αρχ. σκανδ. holok].
φέλπα (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό συνήθ. ύφασμα, που αποτελεί απομίμηση βελούδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. felpa < αρχ. γαλλ. feupe, αγν. ετύμου].
φελπένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από φέλπα. Επίσης **φελπεδένιος**, -ια, -ιο.
φελώ ρ. ▸ ωφελώ
φεμινισμός (ο) [1897] αντίληψη και κίνημα που επιδιώκει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και τη διεύρυνση τού ρόλου τής γυναίκας μέσα στην κοινωνία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. feminism / γαλλ. féminisme < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].
φεμινιστής (ο) ο οπαδός τού φεμινισμού (βλ.λ.), πρόσωπο που αποδέχεται και εφαρμόζει τις αρχές τού φεμινιστικού κινήματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. féministe < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].
φεμινιστικός, -ή, -ό [1897] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον φεμινισμό (βλ.λ.): ~ *έντυπο / μελέτη / οργάνωση* (β) ***φεμινιστικό κίνημα*** (i) κίνημα που σχετίζεται με το κοινωνικοπολιτικό ρεύμα τού φεμινισμού (ii) το σύνολο των φεμινιστικών οργανώσεων **2.** αυτός που γίνεται με βάση τις αρχές τού φεμινισμού: ~ *θεολογία / κοινωνιολογία /* (λογοτ.) *κριτική / σπουδές.* — **φεμινιστικά** επίρρ.
φεμινίστρια (η) {φεμινιστριών} **1.** αυτή που αγωνίζεται ενεργά για τη χειραφέτηση τής γυναίκας και την εξίσωσή της με τον άνδρα σε όλους τους τομείς **2.** αυτή που πιστεύει στις αρχές τού φεμινισμού και τις εφαρμόζει.
φενάκη (η) {δύσχρ. φενακών} **1.** (λόγ.-σπάν.) η περούκα **2.** (συνήθ. μτφ.) η απάτη, το ψέμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέναξ, -ακος* «απατεώνας» (με παραγ. επίθημα *-αξ*, πβ. κ. *σύρφ-αξ, ὄμφ-αξ*), αβεβ. ετύμου, ίσως πρώιμη μονοφθογγισμένη προφορά τού τ. **φαίναξ* (μαρτυρείται μόνον ως κύρ. όν. *Φαίναξ*, πβ. κ. μυκ. Pa-na-ki, ανθρωπωνύμιο σε δοτ. πτώση), που ανάγεται στο ρ. *φαίνομαι*].
φενακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φενάκισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-κακόσ.) εξαπατώ, ξεγελώ με παραπλανητικά μέσα: *τους φενακίζουν με ψεύτικες υποσχέσεις, μέχρι να κάνουν τη δουλειά τους || η ψευδής ή φενακισμένη συνείδηση που έχουν τα μέλη μιας ομάδας ή τάξης στις ταξικές κοινωνίες.* — **φενακισμός** (ο) [αρχ.].
φενγκ-σούι (το) {άκλ.} η τέχνη τής διαρρύθμισης χώρων με τέτοιον τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται αρμονία.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. fēng shuǐ, κατά λέξη «άνεμος και νερό», είδος μαγείας στην Κίνα, με το οποίο θεωρούσαν ότι εναρμονίζεται η καθημερινή πρακτική με τις φυσικές δυνάμεις (το χρησιμοποιούσαν ακόμη και στον προσδιορισμό τού κατάλληλου χώρου για τάφο ή κατοικία)].
φενταγίν (οι) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) τα μέλη θρησκευτικών ή πολιτικών ομάδων τής Μ. Ανατολής με αντιστασιακή δράση **2.** Άραβες καταδρομείς, μέλη ομάδας παραστρατιωτικών ή ανταρτών στη Μέση Ανατολή, οι οποίοι ενεργούν κυρίως κατά τού Ισραήλ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fedayin / αγγλ. fedayeen, πληθ. τού fedayee < διαλεκτ. αραβ. fidā'ī (πληθ. fidā'iyīn) «αυτοθυσιαζόμενος, αυτός που θυσιάζει τη ζωή του (κυρ. για την πατρίδα του)»].
φεντεραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ομοσπονδιοποίηση τής πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης μιας χώρας. — **φεντεραλιστής** (ο), **φεντεραλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. federalism < federal < παλαιότ. foederal < λατ. foedus, -eris «σπονδή, συνθήκη»].
φέξη (η) {χωρ. πληθ.} η γέμιση τής σελήνης· κυρ. στη ΦΡ. ***στη χάση και στη φέξη*** πολύ σπάνια, αραιά και πού: *συναντιόμαστε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *φέγγω*, από το θ. τού αορ. *έ-φεξ-α*].
φέξιμο (το) → φέγγω
φεουδαλικός, -ή, -ό ▸ φεουδαρχικός
φεουδαλισμός (ο) → φεουδαρχισμός
φεουδάρχης (ο) [1880] {φεουδαρχών} ΙΣΤ. ο ιδιοκτήτης φέουδου ΣΥΝ. τιμαριούχος, άρχοντας, τσιφλικάς.
[ΕΤΥΜ. < *φέουδο* + *-άρχης* < *άρχω*].
φεουδαρχία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, το οποίο στηριζόταν στον θεσμό τού φέουδου (βλ.λ.) και αντικατέστησε το σύστημα τής δουλείας ΣΥΝ. τιμαριωτισμός. Επίσης **φεουδαρχισμός** κ. **φεουδαλισμός** (ο) [1891]. — **φεουδαρχικός**, -ή, -ό κ. **φεουδαλικός** [1889].
φέουδο (το) [1782] **1.** ΙΣΤ. (στον δυτικοευρωπαϊκό Μεσαίωνα) το τμήμα γης που παραχωρούσε ο κυρίαρχος ηγεμόνας σε υποτελείς του ευγενείς με αντάλλαγμα την αφοσίωση και την υποταγή τους προς το πρόσωπό του, καθώς και την προσφορά των στρατιωτικών υπηρεσιών τους ΣΥΝ. τιμάριο, τσιφλίκι **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο χώρος στον οποίο έχει κανείς κατ' αυθαίρετο τρόπο απόλυτη εξουσία: *ο κρατικός μηχανισμός δεν είναι ~ τού εκάστοτε κυβερνώντος* ΣΥΝ. τσιφλίκι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. feudo < μεσν. λατ. feudum / feodum < δημώδ. λατ. fevum «ποίμνιο – περιουσία», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. fihu (> γερμ. Vieh «ζώα, κτήνη»), αρχ. αγγλ. feoh, γοτθ. faihu κ.ά.].
φερέγγυος, -α, -ο **1.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρέχει εγγυήσεις για την τήρηση των οικονομικών του υποχρεώσεων: ~ *οφειλέτης / τράπεζα* ΑΝΤ. αφερέγγυος **2.** αυτός που εμπνέει εμπιστοσύνη: ~ *συνεργάτης / προτάσεις* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόπιστος. — **φερεγγυότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *ἐγγύη* (βλ. λ. *εγγυώμαι*)].
φέρ' ειπείν (για να εισαγάγουμε στον λόγο ή στη συζήτηση ένα παράδειγμα) παραδείγματος χάριν, για παράδειγμα, λόγου χάριν: *πολλοί άνθρωποι πλούτισαν χωρίς να δουλέψουν καθόλου· ο αδελφός τού Λούη, ~, πού τα βρήκε τόσα λεφτά;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φέρ' εἰπεῖν* < *φέρω* + *εἰπεῖν*, απρφ. αορ. β' τού *λέγω*].
Φερεκύδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (6ος αι. π.Χ.) **2.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει εξουσιαστική δύναμη, πολεμική φήμη», < *Φερε-* (< *φέρω*) + *-κύδης* < *κῦδος*. Η πανάρχαια λ. *κῦδος* δήλωνε αρχικώς την εξουσιαστική ισχύ των θεών και συνδ. πιθ. με αρχ. σλαβ. čudo «θαύμα», αναγόμενη σε *kū-d-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *keΗ-, για το οποίο βλ. το ομόρριζο *ἀ-κού-ω* (διαλεκτ. *ἀ-κεύ-ω*)].
φέρελπις, -ις, -ι [1897] {φερέλπ-ιδος, -ι(ν) | -ιδων} αυτός που δημιουργεί δικαιολογημένες προσδοκίες σχετικά με το μέλλον και την εξέλιξή του: ~ *νέος / πρωτοβουλία.*
[ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *ἐλπίς, -ίδος*, πβ. κ. *εὔ-ελπις*].

> **φέρελπις – εύελπις – άπελπις.** Και τα τρία επίθετα είναι σύνθετα τής λ. **ελπίς** *(ελπίδα).* Το *εύελπις* είναι αρχαίο, τα *φέρελπις* και *άπελπις* νεότεροι λόγιοι σχηματισμοί. Το **εύελπις** δηλώνει «αυτόν που γεννά ελπίδες, που μπορείς να στηριχτείς επάνω του, που υπόσχεται πολλά». Ανάλογες προσδοκίες δημιουργεί και το συνώνυμο **φέρελπις**, το οποίο από τη σύνθεσή του (*φέρω* + *ελπίς*) είναι περισσότερο διαφανές ετυμολογικά και σημασιολογικά. Το **άπελπις** λειτουργεί ως σημασιολογικό αντίθετο των δύο άλλων· δηλώνει «αυτόν που δεν γεννά ελπίδες, που δεν επιτρέπει προσδοκίες για κάτι καλό».
> Μορφολογικά (στην κλίση τους) και τα τρία επίθετα παρουσιάζουν δυσκολίες. Κλίνονται: *τού / τής ευέλπιδος / φερέλπιδος / απέλπιδος, τον / την εύελπι(ν) / φέρελπι(ν) / άπελπι(ν), οι / τους / τις ευέλπιδες / φερέλπιδες / απέλπιδες, των ευέλπιδων / φερέλπιδων / απέλπιδων* (αλλά των *ευελπίδων*, πβ. *Σχολή Ευελπίδων*, ως ουσ.).

φερέοικος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για ζώα) αυτός που κουβαλά μαζί του την κατοικία του (π.χ. το σαλιγκάρι, η χελώνα) **2.** (μτφ. για άνθρωπο) αυτός που είναι διαρκώς περιπλανώμενος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *οἶκος*].
φερέσυχνο (το) (παλαιότ.) τηλεφωνικό κύκλωμα που βοηθά να λειτουργούν 2-11 διαφορετικοί τηλεφωνικοί αριθμοί στο ίδιο ζεύγος αγωγών αλλά σε διαφορετικές συχνότητες.
φερετζές (ο) {φερετζέδες} καλύπτρα τού προσώπου των μουσουλμάνων γυναικών· ΦΡ. (παροιμ.) ***όλα τα 'χει η Μαριωρή, ο φερετζές τής λείπει*** για ανθρώπους που ασχολούνται με επουσιώδη πράγματα, ενώ στερούνται βασικότερα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < οθωμ. τουρκ. ferace, πιθ. αντιδάν., < μεσν. *φορεσία*].
φέρετρο (το) {φερέτρ-ου | -ων} η ξύλινη κάσα μέσα στην οποία τοποθετείται ο νεκρός, για να μεταφερθεί στο νεκροταφείο και στη συνέχεια να ταφεί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φέρετρον* (ήδη αρχ. ο συγκεκομμ. τ. *φέρτρον*) < αρχ. *φέρω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *θέρε-τρον*. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. bhari-tra].
φερετροποιείο (το) [1894] το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται φέρετρα.
φερετροποιός (ο) [1886] ο τεχνίτης που κατασκευάζει φέρετρα.
φερέφωνο (το) [1897] {φερεφών-ου | -ων} το πρόσωπο που εκφράζει τις απόψεις άλλου, που μιλά και δρα σύμφωνα με τις επιθυμίες άλλου: *ο ανίσχυρος βασιλιάς στην Αίγυπτο ήταν ~ τού ιερατείου.*
[ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *-φωνο* < *φωνή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-parole].
φεριμπότ κ. **φέρι-μποτ** (το) (παλαιότ. ορθ. *φέρρυ-μπωτ*) {άκλ.} ελλην. *οχηματαγωγό (πλοίο)*· πλοίο ειδικά κατασκευασμένο, για να μεταφέρει επιβάτες και τροχοφόρα οχήματα, συνήθ. σε μικρές αποστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ferry-boat < ferry «πορθμείο» + boat «βάρκα, πλοιάριο»].
φερμάνι (το) → φιρμάνι
φερμάρω ρ. μετβ. {φέρμαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** παρακολουθώ με προσοχή, προσηλώνω το βλέμμα μου σε (κάποιον/κάτι): *τη φερμάριζε που περπατούσε σεινάμενη-κουνάμενη* **2.** (για κυνηγετικό σκυλί)

οσμίζομαι τον αέρα. για να εντοπίσω χτυπημένο θήραμα **3.** (προστ. ***φέρμα!***) παράγγελμα σε οδηγό οχήματος, ώστε να σταματήσει αμέσως ΣΥΝ. στοπ, αλτ. – **φερμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fermare «σταματώ, συγκρατώ» < λατ. firmāre «στερεώνω. σταθεροποιώ» < firmus «στερεός, ισχυρός»].

φέρμελη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) γιλέκο χρυσοποίκιλτο ή κεντημένο με μεταξωτή κλωστή. που φοριέται με τη φουστανέλα.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. fermelë].

φέρμιο (το) {φερμίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που πρωτοεπισημάνθηκε κατά την πρώτη δοκιμή τής βόμβας υδρογόνου στον Ν. Ειρηνικό (Νοέμβριος 1952) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. fermium. που έλαβε το όνομα αυτό προς τιμήν τού Ιταλοαμερικανού φυσικού E. Fermi (1901-1954)].

φερμουάρ (το) {άκλ.} μηχανισμός για το κλείσιμο και το άνοιγμα ενδύματος, αντικειμένου κ.λπ., το οποίο αποτελείται από δύο ταινίες με μεταλλικά ή πλαστικά δόντια και από έναν δρομέα. ο οποίος σύρεται πάνω στις ταινίες αυτές και εμπλέκει ή απεμπλέκει –ανάλογα με τη φορά του– τα δόντια έτσι, ώστε να κλείνει ή να ανοίγει αντίστοιχα το αντικείμενο: ~ *φορέματος / παντελονιού / τσάντας / βαλίτσας* || *ανοίγω / κλείνω το ~* || *μαύρο / άσπρο / κόκκινο ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω (σε κάποιον) φερμουάρ*** κάνω (κάποιον) να πάψει να μιλάει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fermoir < ρ. fermer «κλείνω – σταματώ» < λατ. firmāre (βλ. κ. *φερμάρω*)].

φερμουίτ (το) {άκλ.} καθένα από τα τακάκια των δισκόφρενων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με γαλλ. ferme «στερεός, σφιχτός» και huite «οκτώ»].

φερνή (η) (αρχαιοπρ.) η προίκα (πβ. *πολύφερνη νύφη*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bher-nā < I.E. *bher- «φέρω» (βλ. λ. *φέρω*). πβ. αρμ. bern «φορτίο, βάρος». αλβ. barrë «φορτίο» κ.ά. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «αυτό που μεταφέρεται, προκειμένου να προσφερθεί ως δώρο», ενώ απαντά συχνά και η σημ. «καλάθι». Πολύ νωρίς στα αρχ. κείμενα η λ. *φερνή* υποχώρησε προ τού συνωνύμου *προίξ* (βλ.λ.)].

φέρνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφερα, φερμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω κάτι από εκεί όπου βρίσκεται και το μετακινώ εκεί όπου πηγαίνω ή εκεί όπου βρίσκομαι: *θα έλθω στο γραφείο να σου φέρω την απόδειξη* || *φέρε μου μια καρέκλα να καθίσω* || *τι δώρο θα μου φέρεις από τη Γενεύη;* ΣΥΝ. (λόγ.) κομίζω **2.** ενεργώ ώστε να μεταφερθεί κάτι από ένα μέρος σε ένα άλλο: *ο δήμαρχος έφερε νερό από το βουνό, για να υδρευθεί η πόλη* || ~ *κάρβουνο απ' την Αγγλία* (εισάγω) || *όλα τα μοντέλα του τα φέρνει κατευθείαν από το Παρίσι* || *ο υπουργός προτίθεται να φέρει το σχετικό νομοσχέδιο στη Βουλή* || *θα φέρω το θέμα σου προς συζήτηση την άλλη εβδομάδα* || *ο καινούργιος δάσκαλος έφερε νέες μεθόδους διδασκαλίας στο σχολείο μας* (εισήγαγε) || (μτφ.) *τα λεφτά δεν φέρνουν την ευτυχία* ΣΥΝ. εισάγω· ΦΡ. (α) ***φέρνω (πάντα) τον κατακλυσμό*** βλέπω τα πράγματα πολύ απαισιόδοξα: *μη τον ακούς· φέρνει πάντα τον κατακλυσμό!* (β) ***ο λόγος / η κουβέντα το φέρνει*** για κάτι που λέγεται παρεμπιπτόντως, στην πορεία τής συζήτησης: *μια και το έφερε η κουβέντα, εσύ πού θα πας για διακοπές;* (μια και μιλούσαμε για διακοπές) (γ) (παροιμ.) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος (όλος)*** σε μια στιγμή μπορούν να συμβούν οι πιο απροσδόκητες εξελίξεις. να ανατραπούν τα πάντα **3.** οδηγώ (κάπου): *πού φέρνει αυτό το μονοπάτι;* || *μας έφερε στην πόλη από τον συντομότερο δρόμο* || ~ *την κατάσταση σε αδιέξοδο* || (μτφ.) *μ' έφερε στο σημείο να τον χτυπήσω* || *αυτό το παιδί με φέρνει σε απόγνωση* || (μτφ.) ~ *κάποιον στα λογικά του / στο φιλότιμο* (βλ. λ. *φιλότιμο*)· ΦΡ. (α) ***φέρνω (κατι) στο φως / στο προσκήνιο*** αποκαλύπτω, κάνω γνωστό: *είναι αυτός που έφερε στο φως το χρηματιστηριακό σκάνδαλο* || *«οι εξελίξεις αυτές φέρνουν στο προσκήνιο έντονους προβληματισμούς για το μέλλον τού οργανισμού»* (εφημ.) (β) ***φέρνω στον κόσμο*** (για γυναίκες) γεννώ: *η γνωστή ηθοποιός έφερε στον κόσμο χτες τη νύχτα ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. τίκτω (γ) ***φέρνω (κάποιον) σε επαφή με (κάποιον / κάτι)*** μεσολαβώ, για να επικοινωνήσει (να γνωριστεί, να συνεργαστεί κ.λπ.) κάποιος με άλλον ή να γνωρίσει κάτι: *θα σας φέρω σε επαφή με τον διευθυντή, να του εκθέσετε ο ίδιος το πρόβλημα* || *«η ύπαρξη τέτοιων κόμβων στο Διαδίκτυο φέρνει σε επαφή πολλούς ξένους με τις ελληνικές θέσεις»* (εφημ.) (δ) (οικ.) ***σούρτα-φέρτα*** (τα) βλ.λ. (ε) ***φέρνω βόλτα*** (i) στρέφω (κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση. τυλίγω: ~ *το σχοινί!* ΣΥΝ. γυρίζω (ii) (μτφ.) ψάχνω μεθοδικά. ανασκαλεύω: *έφερε βόλτα όλο το σπίτι, για να βρει το δαχτυλίδι που έχασε·* (οικ.) (στ) ***φέρνω μια βόλτα / έναν γύρο*** κάνω μια στροφή χορεύοντας (ζ) ***τα φέρνω βόλτα*** τα καταφέρνω. τα βολεύω: *με έναν μόνο μισθό τα φέρνουμε δύσκολα βόλτα· πρέπει να δουλέψω κι εγώ* (η) ***τα φέρνω*** (+επίρρ.) βρίσκομαι σε συγκεκριμένη οικονομική κατάσταση: ~ *δύσκολα / τσύμα-τσύμα* (θ) ***το / τα φέρνω από 'δώ, το / τα φέρνω από 'κεί*** δοκιμάζω κάθε δυνατή λύση, προσπαθώ με διάφορους τρόπους: *τα φέρνω από 'δώ, τα φέρνω από 'κεί να βρω έναν τρόπο να τον βοηθήσω, αλλά είναι δύσκολα τα πράγματα* || *το 'φερε από 'δώ. το 'φερε από 'κεί, στο τέλος με κατάφερε* (ι) ***τη φέρνω (σε κάποιον)*** κοροϊδεύω. εξαπατώ· κατορθώνω να επιβάλω (κάτι σε κάποιον) με πονηρία: *είναι παμπόνηρος. μην τον αφήσεις να σου τη φέρει!* (ια) ***φέρνω (κάποιον) με τα / στα νερά μου*** βλ. λ. *νερό* (ιβ) ***φέρνω τα πάνω κάτω*** ανατρέπω μια κατάσταση (συνήθ. για αρνητική μεταβολή): *η είδηση τής συγχώνευσης των δύο κολοσσών έφερε τα πάνω κάτω στο χρηματιστήριο* (ιγ) ***φέρνω (κάτι) σε λογαριασμό*** βλ. λ. *λογαριασμός* (ιδ) ***φέρνω σε πέρας*** φέρω εις πέρας, βλ. λ. *πέρας* (ιε) ***φέρνω στον νου μου*** ανακαλώ στη μνήμη μου, θυμάμαι: *έφερε στον νου της τις μαύρες μέρες τής Κατοχής* (ιστ) ***φέρνω (κάποιον) ώς τον λαιμό*** βλ. λ. *λαιμός* **4.** κάνω (κάποιον) να έρθει σε συγκεκριμένη θέση. κατάσταση: *τον έφερε αντιμέτωπο με τον ανταγωνιστή του* || *με έφερε πρόσωπο με πρόσωπο με τη δυστυχία αυτών των ανθρώπων·* ΦΡ. (α) ***φέρνω (κάποιον) στο σμήν*** εξαντλώ τελείως την υπομονή (κάποιου), φτάνω (κάποιον) στο απροχώρητο (β) ***φέρνω σε δύσκολη θέση (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί άσχημα, αμήχανα με τα λεγόμενα ή τις πράξεις μου ● **5.** κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να έλθει / να πάει κάπου: *μας έφερε ο Σωτήρης με το αυτοκίνητό του* || *φέρε τον φίλο σου να τον γνωρίσουμε!* || *πόσους μάρτυρες θα φέρει στη δίκη;* **6.** καλώ: *φέρε αμέσως έναν γιατρό!* || *πρέπει να φέρουμε τον υδραυλικό, να μας φτειάξει τη βρύση·* (μτφ.) **7.** γίνομαι αιτία να εκδηλωθεί ή να συμβεί (κάτι): *η εμφάνισή του μου φέρνει αηδία* || *ο καπνός τής έφερε βήχα* || *το πολύ φαγητό φέρνει νύστα* || *τι αποτέλεσμα έφεραν οι προσπάθειές του;* || *η ανάμνηση αυτή μού έφερε δάκρυα στα μάτια* || *ποια ήταν τα γεγονότα που έφεραν τον πόλεμο;* || *η παρουσία του μου φέρνει τύχη / ατυχία* ΣΥΝ. προκαλώ. προξενώ, επιφέρω **8.** αφήνω ως κέρδος, δίνω: *η δουλειά που κάνει του φέρνει πολλά λεφτά* ΣΥΝ. αποφέρω **9.** εκφράζω: *φέρνει συνεχώς αντιρρήσεις·* ΦΡ. (α) ***φέρνω (ως) παράδειγμα*** αναφέρω ως παράδειγμα: ~ *τη γειτονική χώρα. για να δείξω πού οδηγούν τα μειονοτικά προβλήματα* (β) ***φέρνω (ως) δικαιολογία*** χρησιμοποιώ ως δικαιολογία: ~ *την αρρώστια τού πατέρα του, για να μην έλθει μαζί μας* || *τι δικαιολογία έφερε αυτή τη φορά;* ΣΥΝ. προβάλλω **10.** κρατώ επάνω μου, υφίσταμαι το βάρος (αντικειμένου)· ορθότ. *φέρω* (βλ.λ.) **11.** έχω επάνω μου· ορθότ. *φέρω* (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **12.** μοιάζω, πλησιάζω στην εμφάνιση: *στο πρόσωπο φέρνει στη μητέρα του* || *τα μαλλιά της φέρνουν προς το ξανθό* **13.** (το μεσοπαθ. ***φέρνομαι***) φέρομαι (βλ. λ. *φέρω*), συμπεριφέρομαι (πβ. λ. *φέρω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φέρω* (βλ.λ.)].

-φέρνω β' συνθετικό ρημάτων που δηλώνουν ότι κάτι μοιάζει, θυμίζει (κυρ. στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση) κάποιον/κάτι: *αντρο-φέρνω, αμερικανο-φέρνω, χαζο-φέρνω.*

Φερόες (Νήσοι) (οι) συστάδα νησιών τού ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Ισλανδίας και τής Αγγλίας, η οποία ανήκει στη Δανία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Faeroes (οπτικό δάνειο) < δαν. Føroyar «νήσοι των προβάτων» < for «πρόβατο» + oyar «νήσοι»].

φέρρυ-μπωτ (το) ➝ φεριμπότ

φέρσιμο (το) {φερσίμ-ατος | -ατα. -άτων} (καθημ.) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς: *δεν μου αρέσει το ~ σου* || *τι φερσίματα είναι αυτά;* || *αχαρακτήριστο / άσχημο / σκληρό ~* ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόποι. — (υποκ.) **φερσιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φέρσιμον* < *φέρω* + παραγ. επίθημα *-σιμο*. πβ. κ. *ψή-σιμο*].

φερτός, -ή, -ό **1.** αυτός που εισάγεται από ξένη χώρα: ~ *προϊόντα* **2.** αυτός που έχει μεταφερθεί από ένα μέρος σε άλλο: ~ *ύλες / υλικά.*
[ΕΤΥΜ. < *φέρω*].

φερφορζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο σίδερο (κυρ. σιδηροτεχνίες): ~ *έπιπλα για βεράντες.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fer forgé «σφυρηλατημένος σίδηρος»].

φέρω ρ. μετβ. {έφερα, φέρ-θηκα. -μένος} (λόγ.) **1.** κρατώ επάνω μου. υφίσταμαι το βάρος (αντικειμένου): *στο κέντρο τού ναού τέσσερεις μεγάλες κολόνες φέρουν το βάρος τής οροφής* || (μτφ.) *ποιος θα φέρει την ευθύνη γι' αυτό;* (ποιος θα κατηγορηθεί γι' αυτό;) ΣΥΝ. βαστάζω. υποβαστάζω, αίρω ΑΝΤ. ρίχνω, πετώ· ΦΡ. (μτφ.) ***φέρω (κάτι) βαρέως*** βλ. λ. *βαρέως* **2.** έχω επάνω μου (μόνιμα ή προσωρινά): *ορισμένα ζώα φέρουν μάρσιππο* || *το σώμα του έφερε ίχνη χτυπημάτων* || *έφερε πολλά χρήματα μαζί του. όταν του επιτέθηκαν;* || *θα οδηγούνται στο αυτόφωρο όσοι συλλαμβάνονται να φέρουν όπλο* (να οπλοφορούν) || (μτφ.) *φέρει το όνομα τού παππού του* (ονομάζεται όπως ο παππούς του) || *έφερε τα σημάδια τής κακοποίησης στο σώμα του* **3.** (ειδικότ.) έχω επάνω μου γραμμένο ή ζωγραφισμένο: *το έγγραφο αυτό φέρει την υπογραφή του* || *το αγγείο φέρει γεωμετρικές παραστάσεις* || *το προϊόν έφερε την ένδειξη «εύθραυστο»* ● **4.** οδηγώ σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα: ~ *σε γνώση / εις γνώσιν κάποιου* (καθιστώ κάτι γνωστό σε κάποιον) || ~ *(κάποιον) σε θεογνωσία* (τιμωρώ, συνετίζω) || ~ *επί το αυτό* (συγκεντρώνω, συναθροίζω)· ΦΡ. (α) ***φέρω εις πέρας*** βλ. λ. *πέρας* (β) ***άγομαι και φέρομαι*** (βλ.λ.) (γ) ***φερ' ειπείν*** (βλ.λ.) **5.** (μεσοπαθ. ***φέρομαι***) (α) ενεργώ με συγκεκριμένο τρόπο στις σχέσεις μου με κάποιον/κάποιους, στις επαφές μου με ανθρώπους: *πώς φέρεσαι έτσι στον πατέρα σου;* || *μάθε να φέρεσαι!* || *μου φέρεται καλά / άψογα / άδικα / σκληρά / με σεβασμό / με το γάντι* (με λεπτότητα) || ~ *με αυθάδεια / με αξιοπρέπεια / με σύνεση* ΣΥΝ. συμπεριφέρομαι (β) (συνήθ. τριτοπρόσ., κυρ. στον δημοσιογραφικό λόγο) θεωρούμαι. επικρατεί για μένα η φήμη. η αντίληψη ή η υποψία: *φέρεται δυσαρεστημένος με τις επιλογές τού αρχηγού του* || *καταζητείται ο φερόμενος ως δράστης τού εγκλήματος* (βλ. κ. λ. *φέρνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pe-re = *φέρει*) < I.E. *bher- «φέρω», πβ. σανσκρ. bhárami, λατ. ferō. αρμ. berem. αλβ. bie. αρχ. σλαβ. bero «παίρνω. συγκεντρώνω». αγγλ. bear «φέρω». γερμ. ge-bären «γεννώ» κ.ά. Ομόρρ. *φερ-νή, φέρε-τρο(ν), φορ-ά, φόρ-ος, φορ-ῶ*, πιθ. κ. *φαρ-έτρα, φάρμακο(ν)* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τη μορφή *φερε-* (λ.χ. *φερέ-οι-κος*). Ο μεσν. τ. *φέρνω* έχει σχηματιστεί από τον αόρ. *ἔφερα* κατά το σχήμα *σέρνω – ἔσυρα. δέρνω – ἔδειρα* κ.ά.].

φέρων, -ουσα, -ον {φέρ-οντος (θηλ. -ούσης). -οντα | -οντες (ουδ.

-φέρνω *β' συνθετικό*

αγριο-φέρνω ρ.
αριστερο-φέρνω ρ.
βλακο-φέρνω ρ.
γαϊδουρο-φέρνω ρ.
γεροντο-φέρνω ρ.
κοντο-φέρνω ρ.
κουτο-φέρνω ρ.
ξενο-φέρνω ρ.
πικρο-φέρνω ρ.
σοβαρο-φέρνω ρ.
τρελο-φέρνω ρ.
φυτο-φέρνω ρ.
ψευτο-φέρνω ρ.
ψηλο-φέρνω ρ.

-οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που φέρει, μεταφέρει κάτι· (ειδικότ.) για κάθε στοιχείο οικοδομήματος που δέχεται φορτίο: *ο φέρων σκελετός τού κτηρίου* || *τα τειχία είναι φέροντα στοιχεία.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *φέρω*. Ως οικοδομ. όρ. η λ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. carrier].

φερώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το αντίστοιχο όνομα: *τού Αγίου Γεωργίου εκκλησιαστήκαμε στον ~ ναό τής πόλης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φέρω* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

φέσι (το) {φεσ-ιού | -ιών} **1.** κάλυμμα τής κεφαλής σε κωνικό σχήμα με επίπεδη κορυφή, από μάλλινο ύφασμα ή τσόχα συνήθ. κόκκινου χρώματος, με ή χωρίς φούντα, το οποίο αποτελούσε παλαιότ. τμήμα τής ανδρικής ενδυμασίας των λαών τής Ανατολής: *στην Τουρκία το ~ καταργήθηκε με νόμο το 1925* **2.** το κάλυμμα τής κεφαλής των Ελλήνων ευζώνων ● **3.** (λαϊκ.) ανεξόφλητο χρέος: *μας έχει ταράξει στα ~*· ΦΡ. ***βάζω / φορώ φέσι (σε κάποιον)*** δεν εξοφλώ το χρέος που έχω (σε κάποιον) (βλ. κ. λ. *βάζω*) **4.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) τελείως μεθυσμένος: *χθες στο πάρτι γίναμε ~* ΣΥΝ. σκνίπα, τύφλα, πίτα. — (υποκ.) **φεσάκι** (το) (σημ. 1-3), (μεγεθ.) **φέσα** κ. **φεσάρα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fes < Fez, πόλη τού Β. Μαρόκου].

φεστιβάλ (το) {άκλ.} **1.** σειρά καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που οργανώνονται περιοδικά, συνήθ. στον ίδιο χώρο και κατά την ίδια χρονική περίοδο, έχουν πανηγυρικό και συχνά διαγωνιστικό χαρακτήρα: *~ τραγουδιού / χορού / κινηματογράφου* || *~ των Αθηνών / των Καννών / τής Βενετίας / τραγουδιού τής Γιουροβίζιον* || *~ Μπετόβεν / Μπαχ* **2.** σειρά καλλιτεχνικών και άλλων εκδηλώσεων, που οργανώνονται από κομματική νεολαία. — **φεστιβαλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. festival < μεσν. λατ. fēstivālis (dies) «εορταστική (ημέρα)» < λατ. festivus «ευφρόσυνος» < festus «εορταστικός»].

φεστόνι (το) {φεστον-ιού | -ιών} **1.** οδοντωτό κέντημα με στρογγυλές ή μυτερές απολήξεις, που φτειάχνεται συνήθ. στο άκρο υφάσματος ή ενδύματος **2.** ΑΡΧΙΤ. γλυπτός διάκοσμος σε σχήμα γιρλάντας, καρπών ή ανθέων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. festone < festa «γιορτή» (βλ. κ. *φιέστα*)].

φεσώνω ρ. μετβ. {φέσω-σα, -μένος} (εκφραστ.) δεν πληρώνω χρέος που έχω, βάζω (σε κάποιον) φέσι: *φέσωσε τους φίλους του.*

φέτα (η) {φετών} **1.** λεπτό και πλατύ κομμάτι, συνήθ. φαγώσιμου είδους: *μια ~ ψωμί / καρπούζι / μερικές φέτες πορτοκάλι / μανταρίνι* || *κόβω το πεπόνι / το ζαμπόν σε φέτες* **2.** καθένα από τα λεπτά και πλατιά τμήματα τού σώματος ενός καλοριφέρ ● **3.** (χωρ. πληθ.) σκληρό ή μαλακό λευκό τυρί με αλμυρή, πιπεράτη ή υπόξινη γεύση, που παρασκευάζεται από γάλα κατσίκας ή προβάτων και διατηρείται μέσα στην άλμη: *βαρελήσια / ελληνική / αγνή / μαλακή / σκληρή ~.* — (υποκ.) **φετίτσα** κ. **φετούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fetta < *offetta, υποκ. τού λατ. offa «βλωμός, μπουκιά», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

φετινός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που σχετίζεται με αυτή τη χρονιά, το τρέχον έτος: *~ μόδα / τάση / σοδειά / χειμώνας / καλοκαίρι / καιρός* ΣΥΝ. (λόγ.) εφετινός ΑΝΤ. περυσινός.

φετίχ (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονους λαούς) άψυχο αντικείμενο στο οποίο αποδίδονται υπερφυσικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε αντικείμενο έχει για κάποιον πολύ μεγάλη σημασία, ώστε να είναι προσκολλημένος σε αυτό: *για έναν μανιώδη βιβλιόφιλο το βιβλίο είναι ~* ● **3.** ΨΥΧΟΛ. οποιοδήποτε αντικείμενο ή μέλος σώματος προκαλεί σε κάποιον γενετήσια διέγερση: *οι ψηλές κόκκινες μπότες είναι το ~ του.* — **φετιχικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fétiche (με εσφαλμ. ανάγνωση) < πορτ. feitiço «μαγεία, γοητεία» < λατ. facticius «τεχνητός» < ρ. facto «κατασκευάζω, εργάζομαι», θαμιστ. τού facio «κάνω, ποιώ»].

φετιχισμός (ο) [1882] **1.** η λατρεία των φετίχ (βλ.λ.) από πρωτόγονους λαούς **2.** (μτφ.) ο υπερβολικός σεβασμός, η τυφλή αφοσίωση σε κάτι **3.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. σεξουαλική απόκλιση κατά την οποία επέρχεται γενετήσια διέγερση με την απλή θέα ή το άγγιγμα συγκεκριμένου, φυσιολογικά μη ερωτικού, αντικειμένου ή μέλους τού σώματος. — **φετιχιστής** (ο), **φετιχίστρια** (η), **φετιχιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fétichisme (βλ. κ. *φετίχ*)].

φετιχολατρία (η) η λατρεία των φετίχ (βλ.λ.) ΣΥΝ. φετιχισμός. — **φετιχολάτρης** (ο).

φέτος επίρρ. ▸ εφέτος

φετούλα (η) ▸ φέτα

φετφάς (ο) {φετφάδες} (λαϊκ.) **1.** επίσημη γνωμοδότηση ή ερμηνεία που δίνεται από τον μουφτή ή τον ιμάμη για νομικό, θρησκευτικό κ.λπ. ζήτημα τού ιερού μουσουλμανικού Δικαίου **2.** (μτφ.-μειωτ.) το διάταγμα, η διαταγή: *ο λαός δεν κυβερνάται με φετφάδες.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *φετφάς* < τουρκ. fetva].

φευ επιφών. (αρχαιοπρ.) εκφράζει απελπισία, οδύνη ή αγανάκτηση: *είμεθα, φευ, υποχρεωμένοι να πληρώσουμε βαρύ φόρο* ΣΥΝ. αλίμονο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φεῦ*, ηχομιμητ. επιφώνημα, όπως συμβαίνει και με τα λατ. fu, γαλλ. fi, γερμ. pfui, αγγλ. faugh κ.ά.].

φεύγα (το) {άκλ.} παιχνίδι στο τάβλι.

φευγάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγιό.
[ΕΤΥΜ. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *τρέχω – τρεχάλα*].

φευγαλέος, -α, -ο [1889] **1.** αυτός που διαρκεί πολύ λίγο, που έρχεται και φεύγει γρήγορα: *~ πόνος / ευτυχία* ΣΥΝ. στιγμιαίος, παροδικός, εφήμερος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής, μόνιμος **2.** αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός, ο αμυδρά αισθητός: *~ χαμόγελο / ματιά.* — **φευγαλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *πειν-αλέος, ψωρ-αλέος*].

φευγατίζω ρ. μετβ. {φευγάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυγαδεύω. — **φευγάτισμα** (το).

φευγάτος, -η, -ο **1.** (καθημ.) αυτός που έχει φύγει ή απουσιάζει: *όταν φτάσαμε, εκείνος ήταν ήδη ~* **2.** αυτός που έχει περάσει, που είναι παρελθόν: *~ αγωνίες* **3.** (μτφ.-σκωπτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ότι ζει στον δικό του κόσμο: *όση ώρα τού μιλούσα ήταν ~· δεν καταλάβαινε τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, χορτ-άτος*].

φευγιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αναχώρηση **2.** η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγάλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-ιό*, πβ. κ. *χτικ-ιό*].

φεύγω ρ. αμετβ. {έφυγα} **1.** αφήνω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, ξεκινώ για αλλού: *ήρθαν το μεσημέρι κι έφυγαν τα μεσάνυχτα* || *ώρα να φύγουμε!* || *αύριο φεύγουμε για διακοπές* || *θα φύγω από τη Μαρία στις οχτώ* (από το σπίτι της) || *φύγε από κοντά του, θα σε κολλήσει!* (μην πηγαίνεις κοντά του) || *το πλοίο φεύγει στις οχτώ* || *φύγε από μένα και πήγαινε σε κανέναν άλλον να πεις τις κουταμάρες σου* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω **2.** (ειδικότ.) με αναγκάζουν να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί· ξεκινώ για αλλού, επειδή με διώχνουν: *ο προπονητής τον απείλησε ότι, αν δεν συμμορφωθεί, θα φύγει από την ομάδα* || *~ κακήν κακώς* || (απειλητικά) *θα φύγεις με τις κλοτσιές!* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω **3.** σπεύδω να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, απομακρύνομαι βιαστικά: *~ κρυφά* || *~ σαν κλέφτης* (χωρίς να με αντιληφθούν ή χωρίς να χαιρετίσω) ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***όπου φύγει-φύγει*** για κάποιον που απομακρύνθηκε όσο πιο γρήγορα μπορούσε, που έτρεξε μακριά: *μπήκα ξαφνικά με την καραμπίνα κι ~ ο κλέφτης* **4.** (α) δραπετεύω, ξεφεύγω: *δύο κρατούμενοι κατάφεραν να φύγουν* || *έφυγε από τη χώρα, για να μη συλληφθεί* || *κράτα σφιχτά το λουρί τού σκύλου και πρόσεχε μη σου φύγει!* (β) (για πράγματα) ξεφεύγω από τον έλεγχο κάποιου: *πρόσεχε μη σου φύγει καμιά κουβέντα γι' αυτό* (μην αποκαλύψεις το μυστικό) || *μου 'φυγε το ποτήρι από το χέρι κι έπεσε κάτω* **5.** εγκαταλείπω οριστικά τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί: *απ' το παλιό σπίτι φύγαμε πριν από τρία χρόνια* (τώρα μένουμε αλλού) || *οι νέοι που φεύγουν από το σπίτι / από τους γονείς τους* || *οι Γερμανοί έφυγαν από την Ελλάδα το 1944* || *είναι πολύ ερωτευμένος μαζί της και της κάνει όλα τα χατίρια, γιατί φοβάται μην του φύγει* **6.** (α) εγκαταλείπω τον χώρο δραστηριοτήτων μου, αυτό στο οποίο συμμετέχω: *θέλω να φύγω απ' αυτή τη δουλειά, αλλά δεν βρίσκω καλύτερη* || *οι δημοσιογράφοι που έφυγαν από την εφημερίδα* || *οι δυσαρεστημένοι έφυγαν από το κόμμα* || (μτφ.) *η κυβέρνηση είναι ανίκανη και πρέπει να φύγει* || *κάποιοι υποστηρίζουν ότι τα Λατινικά πρέπει να φύγουν από τα σχολεία* (να καταργηθούν) ΣΥΝ. αποχωρώ (β) (για συναισθήματα, ιδιότητες κ.λπ.) παύω να υπάρχω σε κάποιον: *του 'φυγε η επιθυμία για παγωτό*· ΦΡ. (α) ***μου 'φυγε η ψυχή*** τρόμαξα πάρα πολύ (β) ***μου 'φυγε η μαγκιά*** έπαψα να νομίζω ότι είμαι σπουδαίος, αισθάνθηκα αδύναμος, ασήμαντος: *μέχρι χθες νόμιζε ότι δεν υπήρχε κανένας που θα μπορούσε να τον νικήσει· μόλις είδε όμως τον φίλο σου, του 'φυγε η μαγκιά!* **7.** (ευφημ.) πεθαίνω: *έφυγε από κοντά μας ο εξαίρετος συνάδελφος...* || *«ο Μάνος Λοΐζος έφυγε τη στιγμή τής πιο δημιουργικής φάσης του»* (εφημ.)· ΦΡ. ***φεύγω από τη ζωή*** πεθαίνω **8.** (μτφ.) παρέρχομαι, περνώ (χρονικά): *τα νιάτα φεύγουν γρήγορα* **9.** (για πράγματα) αποσπώμαι από την κανονική μου θέση: *έφυγε μία σελίδα από το βιβλίο* || *μου έφυγε πόντος από την κάλτσα* **10.** (για πράγματα) εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: *πώς θα φύγουν αυτοί οι λεκέδες από το χαλί;* || *αυτά τα χρώματα είναι ανεξίτηλα· δεν φεύγουν ποτέ* || *έφυγε η χλομάδα από το πρόσωπό του* || *κοιμήθηκα και μου έφυγε η κούραση* || *έφυγε ένα βάρος από πάνω μου* (απαλλάχθηκα από έγνοια που με βασάνιζε) ΣΥΝ. βγαίνω ΑΝΤ. μένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bheu-g- «φεύγω», πβ. λατ. fugere «φεύγω, δραπετεύω» (> γαλλ. fuir, ισπ. huir), λιθ. baugùs «δειλός» κ.ά. Μορφολογικώς είναι εφικτή η συσχέτιση με σανσκρ. bhujáti «φεύγει», bhug-ná- «λυγισμένος, κεκαμμένος», γοτθ. biugan «κάμπτω, λυγίζω», γερμ. biegen, αλλά η σημασιολ. απόσταση είναι μεγάλη, με αποτέλεσμα να έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η ρίζα *bheug- είχε διαφορετικές σημ.: (α) «φεύγω» (β) «λυγίζω» (γ) «απομακρύνω, ελευθερώνω». Ομόρρ. *φυγ-ή, φυγ-άς* κ.ά.].

φευκτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να αποφύγει ΑΝΤ. άφευκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φεύγω* + επίθημα ρηματ. επιθ. *-τός*].

φηγός (η) ΒΟΤ. η οξιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bhāgō-, πβ. λατ. fāgus, κελτ. bāgos, αρχ. γερμ. buohha (> γερμ. Buche), γοτθ. boka «γράμμα, χαρακτήρας», αρχ. γερμ. buoh (> γερμ. Buch «βιβλίο») κ.ά. Η λ. *φηγός* χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «δρυς, βαλανιδιά», επειδή η οξιά δεν ευδοκιμούσε πολύ στην Ελλάδα].

φηκάρι (το) ➔ θηκάρι

φηλί-κλειδί (λαϊκ.) για αχώριστους φίλους: *οι δυο τους είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. Το α' συνθ. *φηλί [θηλί]*, υποκ. τού μεσν. *θηλέα* «κλειδαρότρυπα» (βλ. λ. *θηλιά*). Το φ οφείλεται σε παρετυμολογία προς το *φίλος*].

φήμη (η) {φημών} **1.** η ανεξακρίβωτη πληροφορία που διαδίδεται ανεξέλεγκτα από στόμα σε στόμα: *κυκλοφορεί η ~ ότι θα παραιτηθεί* || *μην τα πιστεύεις αυτά, είναι μόνο φήμες* || *κυκλοφορούν κάθε λογής φήμες γι' αυτόν* ΣΥΝ. διάδοση **2.** η (καλή ή κακή) γνώμη που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι: *δεν θέλω να καταστρέψω / χαλάσω*

την καλή μου ~ || *το ξενοδοχείο αυτό έχει κακή* ~ || *έχει ~ γενναιόδωρου / τσιγγούνη* ΣΥΝ. υπόληψη, εκτίμηση **3.** (ειδικότ.) η καλή γνώμη που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι, το καλό όνομα: *αντάξιος τής ~ του* || *σπιλώνω / καταστρέφω τη ~ μου* ΣΥΝ. δόξα, αίγλη **4.** το να είναι κανείς/κάτι ευρύτατα γνωστό(ς), ονομαστό(ς): *η ~ του απλώθηκε / έφτασε γρήγορα ώς τα πέρατα τού κόσμου* || *κάθε ηθοποιός ονειρεύεται να γίνει διάσημος, ν' αποκτήσει ~* || *η διεθνούς ~ τραγουδίστρια Μαρία Κάλλας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhē-mā (εμφανίζει το ίδιο θ. με το αρχ. ρ. *φη-μί* «λέγω») < Ι.Ε. *bhē- / *bhā- «λέγω, μιλώ», πβ. αρμ. bam, λατ. fāma «φήμη», αρχ. σλαβ. bajǫ «λέγω, αφηγούμαι», αρχ. ισλ. bōn «αίτημα, ικεσία», αρχ. αγγλ. boen κ.ά. Ομόρρ. *φά-σκω*, β' συνθ. *-φασις* (λ.χ. *ἀντί-φασις*), *-φατος* (λ.χ. *θέσ-φατος*), *φω-νή* κ.ά. Διαρκώς κερδίζει έδαφος η άποψη ότι η Ι.Ε. ρίζα είχε τόσο τη σημ. «λάμπω, φέρνω στο φως» όσο και τη σημ. «μιλώ, δηλώνω» (πβ. κ. λατ. declarō «φανερώνω – δηλώνω, εκθέτω»), πράγμα που –υπό προϋποθέσεις– θα μπορούσε να εντάξει τις λ. *φημί, φῶς / φάος, φαίνω* στην ίδια ετυμολ. οικογένεια].

φημίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {φημισμένος} έχω φήμη, είμαι ονομαστός, ξακουστός: *φημίζεται για το θάρρος / τη γενναιότητα / τη σκληρότητά του* || *η Κρήτη φημίζεται για τη φιλοξενία της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

φημισμένος, -η, -ο αυτός που φημίζεται για κάτι (ικανότητα, αρετή, χάρισμα κ.λπ.): *~ συνθέτης / ηθοποιός / χειρουργός* ΣΥΝ. περίφημος, ονομαστός, ξακουστός.

> **φημισμένος: συνώνυμα.** Είναι πολλές οι λέξεις στη γλώσσα μας που σημαίνουν «τον άνθρωπο που είναι ευρύτερα γνωστός και ακουστός για θετικές πλευρές του (ικανότητες, αρετές, χαρίσματα, προσφορά κ.λπ.)» και σχηματίζονται από πολλές εννοιολογικές περιοχές. Τέτοιες είναι: (α) **φήμη**: *φημισμένος, περίφημος, παγκοσμίου φήμης, διεθνούς φήμης* (β) **όνομα**: *ονομαστός, επώνυμος, όνομα, περιώνυμος* (γ) **ακούω**: *ακουστός, ξακουστός, ξακουσμένος, κοσμοξακουσμένος, κοσμοξάκουστος* (δ) **γνώση**: *γνωστός, πασίγνωστος* (ε) **φαίνομαι**: *περιφανής, επιφανής* (στ) **θρύλος**: *θρυλικός, πολυθρύλητος* (ζ) **βοή**: *περιβόητος, διαβόητος* (με αρνητική σημ.) (η) διάφορα: *διαπρεπής, διακεκριμένος, διάσημος, διασημότητα, φίρμα, φυσιογνωμία, με τ' όνομα, προσωπικότητα, ντίβα,* (κακόσ.) *βεντέτα* κ.ά.

φημολογία (η) {φημολογιών} το να διαδίδονται, να κυκλοφορούν φήμες για κάποιον/κάτι: *ο πρωθυπουργός έδωσε με τις δηλώσεις του τέλος στις ~ περί πρόωρων εκλογών* || *ανεύθυνη / έντονη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *φήμη* + *-λογία* < *λέγω*].

φημολογείται, φημολογούνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {φημολογήθηκε} υπάρχει, κυκλοφορεί η φήμη, ακούγεται: *~ ότι θα αυξηθούν οι τιμές στα καύσιμα* || *φημολογούνται τόσα για τη ζωή του* || *οι φημολογούμενες εξελίξεις σε μια υπόθεση* ΣΥΝ. λέγεται, (δια)θρυλείται.

φθάνω κ. (καθημ.) **φτάνω** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφθασα κ. έφτασα, φθασμένος κ. φτασμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έρχομαι, καταλήγω στο τέρμα, εκεί όπου κατευθύνομαι ή μεταφέρομαι: *τι ώρα θα φθάσουμε στον προορισμό μας;* || *το αεροπλάνο έφθασε με μία ώρα καθυστέρηση* || *το γράμμα σου έφτασε χτες* || *μόλις έφτασε ένα φαξ για σένα* || *έφθασε στα χέρια μου μια επιταγή στο όνομά σου* || (μτφ.) *όσα εμπόδια κι αν μου βάζουν, εγώ θα φτάσω στην αλήθεια* || *~ στα άκρα / σε σύγκρουση / σε κρίσιμο σημείο* ΑΝΤ. φεύγω, αναχωρώ· ΦΡ. (α) ***το μαχαίρι φτάνει στο / ώς το κόκκαλο*** βλ. λ. *μαχαίρι* (β) (για ηλικία) ***φθάνω (π.χ. τα πενήντα)*** γίνομαι (πενήντα) ετών: *δεν ξέρω πώς θα είμαι, όταν θα φτάσω τα εβδομήντα* (γ) **ο κόμπος έφτασε στο χτένι** η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο (δ) ***τρέχω και δεν φτάνω*** βλ. λ. *τρέχω* **2.** πλησιάζω, κοντεύω να έρθω: *φτάνει η άνοιξη* || *διαισθάνθηκε ότι φθάνει το τέλος του* **3.** (οι τ. ***έφτασα! – έφτασε!***) έρχομαι αμέσως – έρχεται αμέσως (ενν. η παραγγελία)· λέγεται συνήθ. από σερβιτόρο: *Φέρε μου έναν καφέ! – ~!* **4.** αγγίζω συγκεκριμένο όριο, εκτείνομαι ή γίνομαι αντιληπτός μέχρις ενός σημείου: *το έργο αυτό φθάνει στην τελειότητα* (αγγίζει την τελειότητα) || *η μυρωδιά των λουλουδιών φτάνει μέχρι εδώ* || *το πάρκο φτάνει ώς το ποτάμι* || *έχει μαλλιά που φτάνουν μέχρι τη μέση* || *η φωνή τού ομιλητή δεν έφτανε στο πίσω μέρος τής αίθουσας* || *η φήμη του έφθασε μέχρις εδώ* || *παραδόσεις που έφτασαν ώς τις μέρες μας*· ΦΡ. ***ώς εκεί φτάνει το μυαλό μου / ώς εκεί μού φτάνει*** τόσο καταλαβαίνω, τόσες μόνο είναι οι πνευματικές μου ικανότητες **5.** (μτφ.) επιτυγχάνω κάτι συγκεκριμένο, κατακτώ (θέση, αξίωμα κ.λπ.): *έφτασε μέχρι τον βαθμό τού στρατηγού* || *αυτός μια μέρα θα φτάσει πολύ ψηλά* (θα γίνει σπουδαίο πρόσωπο) **6.** (μτφ.) περιπίπτω σε ορισμένη κατάσταση, κυρ. δυσάρεστη, έχω ορισμένη έκβαση: *στο τέλος έφτασε να ζητιανεύει στους δρόμους* || *έφτασε να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους* || *έχει φτάσει πια σε αδιέξοδο* || *έφτασε στο σημείο να με πει κλέφτη* || *δεν ξέρω τι θα κάνω, αν τα πράγματα φτάσουν εκεί* ΣΥΝ. καταλήγω, καταντώ· ΦΡ. (α) ***φθάνω στα άκρα*** βλ. λ. *άκρο* (β) ***φθάνω στο απροχώρητο*** βλ. λ. *απροχώρητος* ● **7.** είμαι αρκετός: *θα φτάσει το φαγητό για όλους;* || *δεν φτάνουν 100.000 δρχ. για τα βαφτίσια* || *- Θα φτάσει το ύφασμα για τη ζακέτα: –Θα το κάνουμε εμείς να φτάσει* || *δεν μου φτάνει αυτή η εξήγηση* || *φτάνει και περισσεύει* (είναι υπεραρκετό, δεν χρειάζεται άλλο) ΣΥΝ. αρκώ, επαρκώ **8.** (τριτοπρόσ.) (α) ***φτάνει να...*** υπό την προϋπόθεση (να), αρκεί: *όλα θα διορθωθούν, ~ να ζητήσεις συγγνώμη* (β) ***δεν φτάνει που...*** για να δηλωθεί κάτι δυσάρεστο, που έρχεται να προστεθεί σε άλλα επίσης δυσάρεστα: *~ που είναι τεμπέλης, είναι και απαιτητικός* (γ) ***σαν να μην έφθανε (κάτι)...*** σαν να μην ήταν αρκετό (κάτι): *σαν να μην έφθαναν όλ' αυτά που έπαθαν, τώρα απειλούνται και με χρεωκοπία* (δ) (ως επιφών.) αρκετά!, όχι άλλο!: *~, μη μου βάλεις άλλο φαΐ!* || *~ πια! Δεν σε αντέχω άλλο!* ΣΥΝ. αρκεί, σώνει, σταμάτα ♦ (μετβ.) **9.** προλαβαίνω: *πηγαίνετε μπροστά κι εγώ θα σας φτάσω* || *γρήγορα έφθασε τους άλλους δρομείς* ΣΥΝ. προφθάνω· ΦΡ. (α) (ως κατάρα) ***να μη φτάσει (να)...*** να μην αξιωθεί, να μη ζήσει (μέχρι να)...: *να μη φτάσεις να δεις προκοπή!* || *να μη φτάσει τού χρόνου* (να πεθάνει εντός τού έτους) ΣΥΝ. να μη σώσει να (β) ***που να μην έφτανα να...*** για να εκφραστεί έντονη μετάνοια για κάτι που έγινε: *~ ξεστομίσω αυτό τον λόγο!* **10.** πιάνω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά) τεντώνοντας το χέρι μου: *μπορείς να μου φτάσεις αυτό το βιβλίο;* **11.** μπορώ να πιάσω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά): *βάλε τα φάρμακα σ' ένα μέρος, που να μην τα φτάνουν τα παιδιά* || *είμαι κοντός και δεν το ~*· ΦΡ. (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** βλ. λ. *αλεπού* **12.** είμαι ή γίνομαι ισάξιος, αναδεικνύομαι εφάμιλλος (προς κάποιον/κάτι): *κανένας δεν τον φτάνει στη δύναμη* || *κανένα σπορ δεν φτάνει το μπάσκετ από πλευράς συγκινήσεων* ΣΥΝ. εξισώνομαι **13.** (α) βρίσκομαι ή ανεβαίνω (σε συγκεκριμένο ύψος, επίπεδο): *δεν τον φτάνει τον αδελφό του, είναι πιο κοντός* || *Πώς μεγάλωσε! Τον έφτασε τον πατέρα του* (β) (για αριθμούς) ανέρχομαι (σε συγκεκριμένο αριθμό, ποσότητα): *τα χρέη του προς την εφορία φτάνουν τα 10.000.000 δρχ.* || *αυτό το βιβλίο έχει φτάσει ήδη τις πέντε εκδόσεις* **14.** επιτυγχάνω, κερδίζω (αυτό που επιδιώκω): *σκοπός τού χριστιανού είναι να φθάσει στη θέωση* || *κόπιασα πολύ, για να φτάσω στην επιτυχία και την αναγνώριση* || *~ στην αναγνώριση / στον θρίαμβο / στους στόχους μου* **15.** (η μτχ. **φτασμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει εξασφαλίσει μεγάλη επιτυχία και αναγνώριση στις δραστηριότητές του: *~ επιχειρηματίας / δικηγόρος / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. επιτυχημένος, διακεκριμένος, καταξιωμένος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. — **φθάσιμο** κ. (καθημ.) **φτάσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φθάνϝω*, αγν. ετύμου. Ο παθ. αόρ. β' *ἔφθην* / *ἔφθᾱν* φαίνεται να είναι ο αρχαιότ. τ. τού συστήματος (πβ. κ. *ἔβην - βαίνω, ἔστην – ἵστημι*)].

φθάρθηκα ρ. → φθείρω

φθαρμένος, -η, -ο → φθείρω

φθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που φθείρει, που προξενεί βλάβη, καταστροφή ΣΥΝ. φθοροποιός, καταστροφικός.

φθαρτός, -ή, -ό αυτός που υπόκειται στη φθορά: *το σώμα τού ανθρώπου / η ύλη είναι ~* ΑΝΤ. άφθαρτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθείρω* (βλ.λ.)].

φθαρώ (να/θα) ρ. → φθείρω

φθέγγομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αρθρώνω ομιλία, προφέρω φθόγγους: *ο άνθρωπος, σε αντίθεση με όλα τα άλλα ζώα, φθέγγεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. τ., αγν. ετύμου, ο οποίος εμφανίζει έρρινο ένθημα -γ-, πβ. κ. *κλα-γ-γή, στρί-γ-ξ, λύ-γ-ξ*. Οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με αρχ. σλαβ. zvęgǫ «άδω», ρωσ. zvjagú «γαβγίζω», λιθ. žéngiu «χρεμετίζω» κ.ά. δεν ευσταθούν μορφολογικώς. Παράγ. *φθόγγ-ος*].

φθειρ (η) {φθειρ-ός, -α | -ες, -ών} (αρχαιοπρ.) η ψείρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθείρ (ὁ)*, που συνδ. με το ρ. *φθείρω* (< **φθέρ-jω*). Το νόημα τού συσχετισμού είναι ότι η ψείρα αναπτύσσεται πάνω σε φθαρμένη σάρκα ή ότι το ίδιο το έντομο προκαλεί φθορά και σήψη. Βλ. κ. *ψείρα*].

φθειρίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθολογικών δερματικών εκδηλώσεων που προκαλούνται στο σώμα, στο τριχωτό της κεφαλής ή στο τριχωτό τού εφηβαίου από διάφορα είδη ψειρών (βλ.λ.).

φθειροκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σκοτώνει, που εξολοθρεύει τις ψείρες (βλ.λ.): *~ φάρμακο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φθείρ, -ρός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω»].

φθείρω ρ. μετβ. {έφθειρα, εφθάρην, -ης, -η..., φθαρμένος κ. (λόγ.) εφθαρμένος} **1.** καταστρέφω βαθμιαία, προκαλώ σταδιακή βλάβη ή ζημιά: *η υγρασία φθείρει τους τοίχους* || *με αυτά που κάνεις, φθείρεις την υγεία σου* || *συγκεντρώσου σε αυτό που κάνεις και μη φθείρεις άσκοπα τις δυνάμεις σου* ΣΥΝ. βλάπτω, (εκφραστ.) τρώω ΑΝΤ. ωφελώ **2.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να χαλάσει με συνεχή ή κακή χρήση: *αυτό το πουλόβερ το φορούσα συνέχεια και το έφθειρα στους αγκώνες* || *τα φτηνά παπούτσια φθείρονται γρήγορα* ΣΥΝ. τρίβω, λειώνω, χαλάω **3.** (μτφ.) βλάπτω ηθικώς: *τον έφθειραν οι κακές παρέες* ΣΥΝ. διαφθείρω, καταστρέφω ΑΝΤ. διαπλάσσω, ωφελώ **4.** (μεσοπαθ. **φθείρομαι**) χάνω βαθμηδόν το κύρος και την υπόληψή μου, ξεπέφτω στα μάτια των άλλων: *το κόμμα έχει φθαρεί από τη μακρά παραμονή του στην εξουσία* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνω, ξεφτίζω **5.** (η λόγ. μτχ. **εφθαρμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φθέρ-jω* (με αντέκταση) < Ι.Ε. *g^zʷher- ή *gʷhđer- «ρέω, χύνω – εξαφανίζω», πβ. σανσκρ. kṣárati «ρέει, εξαφανίζεται», kṣara «νερό» κ.ά. Η αντιπροσώπευση τού ηχηρού χειλοϋπερωικού δασέος *g^zʷh- ως *φθ-* ή *ψ-* απαντά και στα ρ. *φθάνω, φθίνω*].

φθηνά κ. (καθημ.) **φτηνά** επίρρ. σε φθηνή τιμή, χωρίς να ξοδέψω πολλά χρήματα: *αγόρασα / βρήκα αυτή την τσάντα πολύ ~* || *σ' αυτά τα μαγαζιά μπορείς να ψωνίσεις ~* || (μτφ.) *δεν θα πουλήσω ~ το τομάρι μου!* ΦΡ. ***φτηνά τη γλύτωσα*** απέφυγα κίνδυνο, χωρίς να υποστώ σημαντική βλάβη: *Μου επέβαλαν 50.000 δρχ. πρόστιμο· ~! Θα μπορούσαν να με είχαν βάλει και στη φυλακή!*

φθηναίνω κ. **φτηναίνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φθήνυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι φθηνότερος: *φέτος οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αναμένεται να φθηνύνουν πολύ* || *φτήνυνε η ζάχαρη* ΑΝΤ. ακριβαίνω **2.** (μτφ. στον τ. **φτηναίνω**) ευτελίζομαι, χάνω την αξία μου, ξεπέφτω: *έπεσε αισθητά το επίπεδο τού θεάτρου· οι παραστάσεις του έχουν φτηνύνει* ♦ **3.** (μετβ.) (για εμπορεύματα) κάνω (κάτι) φτηνότερο, κατεβάζω την τιμή του: *λόγω τού ανταγωνισμού οι έμποροι αναγκάστηκαν να φτηνύνουν τα είδη τους* ΑΝΤ. ακριβαίνω.

φθήνια (η) → φτήνια

φθηνός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **φτηνός 1.** αυτός που έχει χαμηλή τιμή: *στο φοιτητικό εστιατόριο το φαγητό είναι ~* || *~ γκαρσονιέρα / αυτοκίνητο / κολόνια* || (συνεκδ.) *~ τιμή* ΑΝΤ. ακριβός **2.** (συνεκδ.) αυτός που πουλά ή προσφέρει υπηρεσίες σε χαμηλή τιμή: *είναι ο πιο ~ έμπορος* || *~ μαγαζί / ξενοδοχείο*· ΦΡ. (μτφ.) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός* **3.** (μτφ.-μειωτ.) ευτελής, χαμηλής ποιότητας: *~ άνθρωπος / χιούμορ / επιχείρημα / δικαιολογία* ΑΝΤ. σοβαρός, ποιοτικός. — (υποκ.) **φτηνούτσικος**, -η, -ο, **φτηνούτσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εὐθηνός* «άφθονος, ανθηρός» < αρχ. *εὐθηνῶ (-έω)* «αφθονώ, είμαι πλούσιος» (για ανθρώπους και εσοδείες) < *εὐ* + *-θηνῶ*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < Ι.Ε. *dhē- «τρέφω, θηλάζω» (βλ. κ. *θη-λή, θῆ-λυς*), πβ. λατ. fēnus «γεωργικό προϊόν», felix «ευτυχής». Ο σχηματισμός με επίθημα -νο- οφείλεται ίσως στην επίδραση τού ουσ. *σθένος*].

φθινοπωριάζει ρ. απρόσ. {φθινοπώριασε} αρχίζει το φθινόπωρο. — **φθινοπώριασμα** (το).

φθινοπωριάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το φθινόπωρο· για κάτι που συμβαίνει το φθινόπωρο κατά τρόπο ασυνήθιστο, παράδοξο: *τι σ' έπιασε να κάνεις ηλιοθεραπεία ~;*

φθινοπωρινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το φθινόπωρο: *~ ισημερία / βροχή / μελαγχολία* ΑΝΤ. ανοιξιάτικος **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το φθινόπωρο: *~ ταγέρ* **3.** ***φθινοπωρινά*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το φθινόπωρο: *για το ταξίδι τού Οκτωβρίου χρειάζομαι ~* **4.** αυτός που έχει στοιχεία τού φθινοπώρου (συννεφιά, βροχή, σχετικό κρύο): *ο καιρός σήμερα είναι ~, παρόλο που έχουμε Αύγουστο!* Επίσης **φθινοπωριάτικος**, -η, -ο. — **φθινοπωρινά** επίρρ.

φθινόπωρο κ. (λογοτ.) **χινόπωρο** (το) {φθινοπώρ-ου | -ων} **1.** μία από τις τέσσερεις εποχές τού χρόνου, αυτή που διαδέχεται το καλοκαίρι, προηγείται τού χειμώνα και περιλαμβάνει τους μήνες Σεπτέμβριο, Οκτώβριο και Νοέμβριο: *το ~ γίνεται ο τρύγος των σταφυλιών* || *βρισκόμαστε στην αρχή / στα μέσα / στο τέλος τού ~* **2.** (μτφ.) η ηλικία που προσεγγίζει τα γηρατειά: *βρίσκομαι στο ~ τής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθινόπωρον* < *φθίνω* + *ὀπώρα*].

φθίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· εύχρ. οι μτχ. φθίνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) **1.** (γενικά) ελαττώνομαι σταδιακά: *οι δυνάμεις μας φθίνουν με τα χρόνια* || *ο αριθμός των δασών και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων συνεχώς φθίνει* || *το ποσοστό των γεννήσεων ακολουθεί φθίνουσα πορεία* (μειώνεται σταδιακά) || *η επιρροή του άρχισε σιγάσιγά να φθίνει* ΣΥΝ. μειώνομαι, λιγοστεύω ΑΝΤ. αυξάνω, αυξάνομαι, αβγατίζω **2.** βρίσκομαι σε κατάσταση παρακμής: *από τον 2ο αι. μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άρχισε να φθίνει* ΣΥΝ. παρακμάζω ΑΝΤ. ακμάζω, ανθώ **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***φθίνουσα Σελήνη*** η φάση τής Σελήνης από την πανσέληνο μέχρι τη νέα Σελήνη, οπότε το ορατό τμήμα της μειώνεται συνεχώς· η Σελήνη στη χάση της **4.** ΜΑΘ. (α) ***φθίνουσα πρόοδος*** πρόοδος τής οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενό του (β) ***φθίνουσα ακολουθία*** ακολουθία τής οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενό του (γ) ***φθίνουσα συνάρτηση*** συνάρτηση f για την οποία, αν $x < x_1$, τότε $f(x) \geq f(x_1)$.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθίν-Fω < *gʷhi-n-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷhei-n- ή *gʷhdei-n- «αναλίσκω, αφανίζω» (με έρρινο ένθημα -n-), πβ. σανσκρ. kṣayáḥ «αφανίζω», kṣayá- «απώλεια, εξαφάνιση» κ.ά. Ομόρρ. *φθί-σις (-η)*].

φθίση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η σταδιακή ελάττωση, η βαθμιαία φθορά ΣΥΝ. μείωση, εξαφάνιση, παρακμή **2.** (για πρόσ.) η κατάσταση μαρασμού ● **3.** ΙΑΤΡ. η φυματίωση (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) χτικιό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθίσις* < *φθίνω* (βλ.λ.). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. kṣí-ti- «εξαφάνιση, καταστροφή»].

φθισιατρείο (το) (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό θεραπευτήριο για φυματικούς ΣΥΝ. σανατόριο.

φθισικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [αρχ.] (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. φυματικός, (λαϊκ.) χτικιάρης.

Φθιώτιδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λαμία. — **Φθιώτης** (ο), **φθιωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φθιῶτις* (ενν. *γῆ*) «χώρα τής Φθίας» < *Φθίη / -ᾱ*, περιοχή τής ΝΑ. Θεσσαλίας, αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις ξεχωρίζει η σύνδεση με το ρ. *φθί-νω* μέσω επιθ. **Φθί-ῑος* (τού οποίου το τοπων. *Φθίη* αποτελεί ουσιαστικοπ. τύπο), όπως μαρτυρείται στον ομηρικό τ. *Φθῖες* και με σημ. «η χώρα των νεκρών», πράγμα που θα χαρακτήριζε τη *Φθίᾱ* ως μυθικό κράτος, πατρίδα των Μυρμιδόνων. Αναπόδεικτη κάθε σύνδεση με το ρ. *θέσσασθαι* «ικετεύω, προσεύχομαι» (βλ. κ. *Θεσσαλία*)].

φθογγικός, -ή, -ό → φθόγγος

φθογγόγραμμα (το) {φθογγογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αποδίδει φθόγγο (και όχι συλλαβή ή και λέξη).

> ***φθογγόγραμμα – συλλαβόγραμμα – λογόγραμμα – μονόγραμμα – δίγραμμα.*** Στην ιστορία τής γραφής, ο άνθρωπος πέρασε από ποικίλους τύπους «γραμμάτων» στην προσπάθειά του να δηλώσει τους φθόγγους που δηλώνουν τις σημασίες των λέξεων κάθε γλώσσας, στην προσπάθειά του δηλ. να αποδώσει γραπτώς τα στοιχεία που αποτελούν την προφορική ομιλία κάθε γλώσσας. Χρησιμοποίησε το **λογόγραμμα** (ή **εικονόγραμμα**), με το οποίο ένα γράμμα απέδιδε εικονιστικά ολόκληρη τη λέξη. Με αφαιρετικό τρόπο πέρασε αργότερα από την εικόνα στην «ιδέα» τής σημασίας που δηλώνει η λέξη, στο **ιδεόγραμμα**. Περισσότερο φωνητική ήταν η εξέλιξη που ακολούθησε με τη συλλαβογραφική γραφή. Σ' αυτήν κάθε γράμμα, δηλ. κάθε **συλλαβόγραμμα**, απέδιδε έναν συνδυασμό φωνήεντος με σύμφωνο, δηλ. μια συλλαβή λέξεως και όχι ολόκληρη λέξη. Φυσικά, οι δυνατοί συνδυασμοί φθόγγων (συλλαβές) σε μια γλώσσα είναι πολλοί, γι' αυτό και απαιτούνται πολλά συλλαβογράμματα, πράγμα που κάνει τη συλλαβογραφική γραφή αντιοικονομική και δυσεφάρμοστη. Έτσι επινοήθηκαν από τους Έλληνες τα **φθογγογράμματα**, δηλ. η αλφαβητική γραφή (το πρώτο πραγματικό στον κόσμο αλφάβητο· βλ. λ. *αλφάβητο, γραφή*). Κάθε φθογγόγραμμα δηλώνει έναν φθόγγο (φωνήεν ή σύμφωνο) – σπανιότερα μπορεί να δηλώνει και δύο ή περισσότερους φθόγγους, εφόσον είναι φωνητικά παρεμφερείς ή παραλλαγές τού ιδίου φθόγγου (αλλόφωνα, βλ.λ.). Τέλος, όταν σε μια φθογγογραφική / αλφαβητική γραφή ένα γράμμα δηλώνει δύο φθόγγους (π.χ. τα ξ και ψ τής Ελληνικής, όπου *ξ = κσ* και *ψ = πσ*), τότε πρόκειται για **μονόγραμμα**, ενώ το αντίθετο (όταν δύο γράμματα δηλώνουν έναν φθόγγο, π.χ. *μπ = β, γκ =* g) πρόκειται για **δίγραμμα**.

φθογγογραφία (η) [1873] {φθογγογραφιών} η γραφή που χρησιμοποιεί φθογγογράμματα (βλ.λ.). — **φθογγογραφικός**, -ή, -ό, **φθογγογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

φθογγολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** (παλαιότ.) το τμήμα τής παραδοσιακής / σχολικής γραμματικής που μελετά την άρθρωση και τις παθήσεις (μεταβολές) των φθόγγων· από τις αρχές τού 19ου αι. αντικαταστάθηκε από την (ιστορική) φωνητική, που μελετά τους νόμους τής μεταβολής των φθόγγων, και από τις αρχές τού 20ού αι. διακρίθηκε από τη φωνολογία (βλ.λ., σημ. 1), που μελετά τους φθόγγους «εν συστήματι» ως διαφοροποιητικές (τής σημασίας) μονάδες ΣΥΝ. φωνητική **2.** το φωνητικό σύστημα μιας γλώσσας. — **φθογγολογικός**, -ή, -ό [1860].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Lautlehre].

φθόγγος (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τα φωνητήρια όργανα τού ανθρώπου· την παραγωγή, την πρόσληψη (ακουστική) και την αντίληψη των φθόγγων μελετά η φωνητική (βλ.λ.) (πβ. λ. *φώνημα*): *συμφωνικός / φωνηεντικός / συνοδίτης* (βλ.λ.) ~ **2.** ΜΟΥΣ. (α) ο μουσικός ήχος ορισμένου τονικού ύψους ΣΥΝ. ο τόνος, η νότα (β) το γραφικό σημείο, με το οποίο παριστάνεται ο μουσικός φθόγγος ΣΥΝ. η νότα, το φθογγόσημο. — **φθογγικός**, -ή, -ό [1860]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθέγγομαι* (βλ.λ.)].

φθογγόσημο (το) [1883] {φθογγοσήμ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία παριστάνονται στη γραφή οι ιδιότητες μουσικών φθόγγων (λ.χ. το τονικό ύψος, η διάρκεια: ολόκληρο, μισό, τέταρτο, όγδοο..., εξηκοστό τέταρτο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. nota (βλ. κ. *νότα*)].

φθονερός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που κατέχεται από φθόνο, που ενεργεί και συμπεριφέρεται κινούμενος από φθόνο: *~ άνθρωπος / συνάδελφος* ΣΥΝ. ζηλόφθονος **2.** αυτός που γίνεται από φθόνο ή φανερώνει φθόνο: *~ πράξη / ενέργεια / ματιά / λόγια*. — **φθονερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθόνος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *βροχ-ερός*].

φθόνος (ο) {χωρ. πληθ.} το έντονο αίσθημα δυσαρέσκειας για την υπεροχή, τα αγαθά ή την ευτυχία τού άλλου, η ζήλια που συνοδεύεται από κακία και μίσος: *την εξέλιξη τού συναδέλφου του στη θέση τού διευθυντή την είδε με ~* ΣΥΝ. ζηλοφθονία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. θ. *gʷdh-en- (< *gʷdh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷedh- «σπρώχνω βίαια, καταστρέφω»), που συνδ. με λιθ. gendù, gésti «πορεύομαι προς την καταστροφή, χάνομαι», σανσκρ. gandh- «σπρώχνω, πιέζω, καταστρέφω» κ.ά.].

φθονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φθονείς... | φθόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αισθάνομαι φθόνο (για κάποιον/κάτι): *με φθονεί για την επιτυχία / την ευτυχία μου* || (παροιμ.) *«κάλλιο να σε φθονούν παρά να σε ψυχοπονιούνται»* ΣΥΝ. ζηλεύω.

φθορά (η) **1.** η βαθμιαία καταστροφή, η σταδιακή απώλεια τής αρχικής ποιότητας, ποσότητας ή ιδιότητας: *η ~ που επέρχεται με το πέρασμα τού χρόνου* || (μτφ.) *οι συνεχείς μικροκαβγάδες προκαλούν ~ στις σχέσεις τους*· ΦΡ. ***μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας*** βλ. λ. *αφθαρσία* **2.** (ειδικότ.) η σταδιακή καταστροφή από τη μακρά χρήση ή την πολυκαιρία: *τα λάστιχα φέρουν έντονα σημάδια φθοράς* || *ο ενοικιαστής δεν είναι υπεύθυνος για φθορές που προέρχονται από τη συνήθη χρήση* **3.** (μτφ.) σταδιακή απώλεια τής δύναμης, τής ακμής: *στην εξορία η υγεία του υπέστη μεγάλη ~* ΣΥΝ. παρακμή, μαρασμός **4.** (μτφ.) η σταδιακή απώλεια τού κύρους· ΦΡ. ***φθορά τής εξουσίας*** η μείωση των ψηφοφόρων πολιτικού κόμματος, ως αποτέλεσμα παραμονής του, ιδιαίτερα για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην εξουσία **5.** (α) κάθε είδους βλάβη, ζημιά σε αντικείμενα: *προστασία από διάφορες ~* (β) ΝΟΜ. ***φθορά ξένης ιδιοκτησίας*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος με πρόθεση καταστρέφει ή βλάπτει (ολικά ή μερικά) ξένο πράγμα ή με άλλον τρόπο καθιστά ανέφικτη τη χρήση του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *φθείρω* (βλ.λ.)].

φθορίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση από φθόριο και από παράγωγά του, η οποία παρατηρείται κυρ. σε όσους εργάζονται στη μεταλλουργία αλουμινίου και βηρυλλίου· προκαλεί οστεοπόρωση, βλάβες στα δόντια, αναπνευστικές διαταραχές και αδυνάτισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fluorosis].

φθορίζω ρ. αμετβ. [1886] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εμφανίζω φθορισμό (βλ.λ.), εκπέμπω φως, όταν βρεθώ υπό την ενέργεια ακτινοβολίας: *φθορίζουσα ουσία* ΣΥΝ. φωσφορίζω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fluorescer].

φθόριο (το) [1889] {φθορίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριο στοιχείο (σύμ-

φιδοτόμαρο (το) (λαϊκ.) το δέρμα τού φιδιού, το φιδοπουκάμισο.

φιδότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρύπα την οποία χρησιμοποιεί φίδι για φωλιά ΣΥΝ. φιδοφωλιά.

φιδοφωλιά (η) η φωλιά τού φιδιού ΣΥΝ. φιδότρυπα.

φιδόχορτο (το) (λαϊκ.) ποώδες φυτό, για το οποίο πιστεύεται ότι η σκόνη από τη ρίζα του θεραπεύει τα δαγκώματα φιδιών ΣΥΝ. φιδοβότανο.

φιδωτός, -ή, -ό αυτός που στρίβει σαν φίδι, που σχηματίζει έλικες, μαιάνδρους: ~ *μονοπάτι / δρόμος / ποτάμι* ΣΥΝ. φιδήσιος, στριφτός, (λόγ.) οφιοειδής, ελικοειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος.

φιέστα (η) **1.** ο εορτασμός με πανηγυρικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. γιορτή, πανηγύρι **2.** (μειωτ.) η πανηγυρική εκδήλωση που έχει μόνο επιδεικτικό χαρακτήρα και όχι ουσιαστικό περιεχόμενο: *οι κομματικές ~ αποτελούν μέρος τού προεκλογικού αγώνα των κομμάτων.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. fiesta < λατ. festus «εορταστικός» (από τη φρ. dies festus) (βλ. κ. *φεστιβάλ*)].

φίκος (ο) καλλωπιστικός θάμνος, δέντρο ή αναρριχώμενο φυτό, που καλλιεργείται για τα μεγάλα, παχιά, δερματώδη φύλλα του, τα οποία έχουν βαθυπράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ficus «σύκο», πιθ. μεσογ. δάνειο. παράλλ. προς το αρχ. *σῦκον* και το αρμ. t'uz «σύκο»].

φίλα επίρρ. (λόγ.) ευνοϊκά, φιλικά· μόνο στη ΦΡ. ***φίλα προσκείμενος*** αυτός που έχει φιλική στάση προς κάποιον· (ειδικότ.) αυτός που πρόσκειται πολιτικά, κοινωνικά κ.λπ. σε πρόσωπο ή ιδεολογικό χώρο και κατ' επέκτ. ο υποστηρικτής, ο οπαδός: *ανήκει στους φίλα προσκείμενους τής Αριστεράς* || *η δήλωσή του έθιξε τους φίλα προσκείμενους στον αντιπρόεδρο τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. Αρχ. επιρρ. χρήση τού πληθ. ουδ. τού επιθ. *φίλος*].

Φιλαδέλφεια (η) {-ας κ. -είας} **1.** πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας που γνώρισε μεγάλη ακμή κατά την αρχαιότητα *(μικραί Ἀθῆναι)* • **2.** πόλη και λιμάνι των ΒΑ. Η.Π.Α. — **Φιλαδελφιώτης** (ο), **Φιλαδελφιώτισσα** (η), **φιλαδελφιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά *Άτταλο Β' τον Φιλάδελφο*, ο οποίος την ίδρυσε το 140 π.Χ. Η πόλη των Η.Π.Α. (αγγλ. Philadelphia) ιδρύθηκε το 1682 από τον Άγγλο William Penn, ο οποίος ακολουθούσε το χριστιανικό δόγμα των Κουακέρων. Επειδή η αρχ. *Φιλαδέλφεια* είναι μία από τις επτά πόλεις τής Μ. Ασίας που μνημονεύονται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη (3, 7-11), επέλεξε αυτό το όνομα για τη νέα πόλη].

φίλαθλος, -η/-ος, -ο **1.** (σπάν.) αυτός που αγαπά τον αθλητισμό: ~ *νεολαία* || *Επιτροπή Φιλάθλου Ιδιότητος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που συμβαδίζει με τις αρχές και τα ιδεώδη τού αθλητισμού: ~ *πνεύμα* **3. φίλαθλος** (ο/η) {φιλάθλ-ου | -ων, -ους} (α) ο οπαδός αθλητικής ομάδας: *οι ~ των δύο ομάδων* (β) ο θεατής αθλητικού αγώνα: *ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις επιτηρούν την έξοδο των φιλάθλων από το γήπεδο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *ἆθλος* (βλ.λ.)].

φιλαινάδα (η) (συνήθ. ορθ. *φιλενάδα*) (λαϊκ.) **1.** (για γυναίκες) η φίλη γυναίκας: *πήγε εκδρομή με τις ~ της* • **2.** (για άνδρες) η ερωμένη: *όταν έμαθε ότι ο άντρας της έχει ~, τον χώρισε* ΣΥΝ. αγαπητικιά, (οικ.) γκόμενα. — (υποκ.) **φιλαιναδίτσα** κ. **φιλαιναδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φιλαινάδες*, πληθ. τού μεσν. *φίλαινα* (θηλ. τού *φίλος*, πβ. κ. *λέ-αινα*), πβ. κ. *αδελφ-άδες, συννυφ-άδες, κυρ-άδες*. Η γρ. με *-αι- (φιλαινάδα)* είναι η ορθή ετυμολογικώς].

φιλαλήθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την αλήθεια και η προσπάθεια για την αποφυγή τού ψεύδους ΣΥΝ. ειλικρίνεια ΑΝΤ. ψευδος, υποκρισία.

φιλαλήθης, -ης, φιλάληθες [αρχ.] {φιλαλήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που αγαπά την αλήθεια, που αποφεύγει το ψεύδος: *ο ~ άνθρωπος δεν έχει τίποτα να φοβηθεί* ΑΝΤ. ψεύτης, υποκριτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φιλόζωος*.

φιλαλληλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον για τον πλησίον, τον συνάνθρωπο: *το χριστιανικό κήρυγμα διδάσκει τη συναδέλφωση και τη ~* ΣΥΝ. αλτρουισμός ΑΝΤ. φιλαυτία, εγωισμός, εγωκεντρισμός. — **φιλάλληλος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλάλληλος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *φίλος ἀλλήλοις*].

φιλαναγνώστης (ο) [μτγν.] {φιλαναγνωστών}, **φιλαναγνώστρια** (η) {φιλαναγνωστριών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το διάβασμα, ο φίλος τού βιβλίου ΣΥΝ. βιβλιόφιλος.

φιλανδέζικος, -η, -ο ▸ Φινλανδία

Φιλανδία (η) → Φινλανδία

φιλανδικός, -ή, -ό ▸ Φινλανδία

φιλανθής, -ής, -ές (λόγ.) {φιλανθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αγαπά τα άνθη, τα λουλούδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *-ανθής* < *ἄνθος*].

φιλανθρωπία (η) [αρχ.] {φιλανθρωπιών} **1.** η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον προς τον συνάνθρωπο: *δεν τον βοήθησε από ~, αλλά επειδή περιμένει αντάλλαγμα* ΣΥΝ. φιλαλληλία, φιλευσπλαχνία, ανθρωπισμός ΑΝΤ. μισανθρωπία, ασπλαχνία **2.** (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει την αγάπη τού ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο και έχει συνήθ. τη μορφή ελεημοσύνης και γενικότ. υλικής ή/και ηθικής συμπαράστασης προς αναξιοπαθούντες: *άσε τις ~ και κοίταξε λίγο τον εαυτό σου!* ΣΥΝ. αγαθοεργία **3.** ΘΕΟΛ. η αγάπη τού Θεού για τον άνθρωπο με κορυφαία έκφρασή της το μυστήριο τής ενανθρωπήσεως τού Χριστού **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η ποιμαντική μέριμνα τής Εκκλησίας για την πνευματική ζωή των μελών της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

φιλανθρωπικός, -ή, -ό [1832] αυτός που σχετίζεται με τη φιλανθρωπία (βλ.λ.), αυτός που διαπνέεται από φιλανθρωπία ή αποβλέπει σε αυτήν: ~ *έργο / σύλλογος / οργάνωση / ίδρυμα / σκοπός.*

φιλάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πλησίον του, τους συνανθρώπους του: *παριστάνει τον ~, αλλά στην πραγματικότητα εκμεταλλεύεται τους φτωχούς* ΣΥΝ. φιλάλληλος, αλτρουιστής ΑΝΤ. μισάνθρωπος, εγωκεντρικός, φίλαυτος **2.** ΘΕΟΛ. (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που αγαπά το ανθρώπινο γένος: *ελεήμων και ~* **3.** (για αφηρ. έννοιες) αυτός που διαπνέεται από φιλανθρωπία, που φανερώνει ευσπλαχνία: ~ *πράξη / έργο / αισθήματα* ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, ελεήμων ΑΝΤ. απάνθρωπος, άσπλαχνος. — **φιλάνθρωπα / φιλανθρώπως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλαράκος (ο) (προστ.) **1.** (χαϊδευτ.) φίλος (βλ.λ.): *θα πάω να πιω ένα ποτό με τους ~ μου* **2.** (οικ.-ειρων. ως προσφώνηση): *φιλαράκο, αυτά να πας να τα πεις αλλού!* || *για πού το 'βαλες, φιλαράκο;* Επίσης **φιλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φίλος* + υποκ. επίθημα *-αράκος*, πβ. κ. *ψευτ-αράκος*].

φιλάρας (ο) (αργκό) ο καλός φίλος· κυρ. σε προσφωνήσεις, συχνά με ειρωνική διάθεση ή για να δημιουργηθεί κλίμα οικειότητας: *φιλάρα, δυστυχώς δεν μπορώ να σε βοηθήσω.*
[ΕΤΥΜ. < *φίλ(ος)* + μεγεθ. επίθημα *-άρας*, πβ. κ. *τρελ-άρας*].

φιλάργυρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το χρήμα, που το συγκεντρώνει με πάθος και δεν θέλει να το ξοδεύει: «*στον φιλάργυρο τα γρόσα, καθώς στον νεκρό η γλώσσα*» (παροιμ.) (όπως από τον νεκρό δεν μπορείς να πάρεις λέξη, έτσι και από τον φιλάργυρο δεν παίρνεις γρόσια, χρήματα) ΣΥΝ. φιλοχρήματος, σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, γενναιόδωρος, χουβαρντάς. — **φιλαργυρία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης, φιλόζωος*.

φιλάρεσκος, -η, -ο [1871] **1.** (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί και προσπαθεί να αρέσει στους άλλους (με το ντύσιμό του, τις κινήσεις του κ.λπ.), να φαίνεται ωραίος και ελκυστικός: ~ *γυναίκα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φανερώνει την επιθυμία και την προσπάθεια κάποιου να αρέσει: ~ *κινήσεις / συμπεριφορά.* — **φιλάρεσκα** επίρρ., **φιλαρέσκεια** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *-άρεσκος* < *αρέσκω* (πβ. μτγν. *αὐτ-άρεσκος*)].

> **φιλάρεσκος – αυτάρεσκος – νάρκισσος.** Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν κάποιον που προσπαθεί να αρέσει στην εμφάνισή του, αισθητικά. Ο **φιλάρεσκος** προσπαθεί να αρέσει και να θαυμάζεται από τους άλλους· ο **αυτάρεσκος** αρέσει και θαυμάζει τον εαυτό του· ο **νάρκισσος** (και **ναρκισσευόμενος**) έχει την τάση τού αυτάρεσκου, τον αυτοθαυμασμό και την αυταρέσκεια, σε υπερβολικό ως παθολογικό βαθμό.

Φιλαρέτη (η) γυναικείο όνομα.

Φιλάρετος (ο) {-ου κ. -έτου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *φιλ(ο)-* (< *φίλος*) + *ἀρετή*].

φιλαρμονική (η) [1840] ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύνολο, η ορχήστρα που αποτελείται κυρ. από χάλκινα όργανα, πνευστά και κρουστά: *η ~ τού δήμου έπαιζε στην πλατεία εύθυμους σκοπούς* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπάντα **2. *Φιλαρμονική*** (η) η συμφωνική ορχήστρα: *η ~ τής Νέας Υόρκης* || (κ. ως επίθ.) ~ *ορχήστρα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. philharmonic].

φιλαρμονιστής (ο), **φιλαρμονίστρια** (η) {φιλαρμονιστριών} μέλος φιλαρμονικής ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < *Φιλαρμονική (ορχήστρα)*].

φιλάρχαιος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά την αρχαιότητα, που ενδιαφέρεται για ό,τι έχει σχέση με αυτήν ΣΥΝ. αρχαιόφιλος, αρχαιολάτρης.

φίλαρχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατέχεται από το πάθος τής εξουσίας, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να ασκεί εξουσία: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αρχομανής. — **φιλαρχία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

φιλάσθενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αρρωσταίνει εύκολα, που προσβάλλεται συχνά από ασθένειες, που έχει ασθενική κράση: ~ *παιδί* ΣΥΝ. ασθενικός, (λαϊκ.) αρρωστιάρης ΑΝΤ. γερός.

φιλαυτία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπερβολική αγάπη κάποιου για τον εαυτό του, ο υπέρμετρος εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός, αυταπάρνηση. — **φίλαυτος**, -η, -ο [αρχ.].

φιλέ (το) → φιλές

φιλειρηνικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγάπη για την ειρήνη: ~ *λαός / αισθήματα* ΣΥΝ. ειρηνόφιλος ΑΝΤ. πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος **2.** αυτός που προωθεί την ειρήνη, που αποβλέπει στη διασφάλιση τής ειρήνης: ~ *πολιτική / κίνηση / οργάνωση* ΑΝΤ. φιλοπόλεμος. — **φιλειρηνικά** επίρρ., **φιλειρηνικότητα** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλειρηνισμός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και η πολιτική για την εγκαθίδρυση παγκόσμιας ειρήνης και γενικότ. την ελαχιστοποίηση ή εξάλειψη τής χρήσεως βίας στις διανθρώπινες σχέσεις. — **φιλειρηνιστής** (ο), **φιλειρηνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pacifisme].

φιλέκδικος, -η, -ο [1831] (λόγ.) αυτός που μνησικακεί και επιζητεί την εκδίκηση ΣΥΝ. εκδικητικός, μνησίκακος ΑΝΤ. ανεξίκακος.
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *έκδικος* «εκδικητής, τιμωρός» < *εκ-* + *-δικος* < *δίκη*].

φιλεκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που αγαπά την εκπαίδευση, που αποβλέπει στην προαγωγή τής εκπαίδευσης **2. *Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία*** εκπαιδευτικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που ιδρύθηκε το 1836 με στόχο την προαγωγή τής εκπαίδευσης, ιδίως τής γυναικείας, και συνεχίζει το έργο του μέχρι σήμερα μέσα από τα

βολο F) με χρώμα κιτρινοπράσινο, το οποίο απαντά στη φύση μόνο σε ενώσεις και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη μεταλλουργία, τη βιομηχανία πλαστικού κ.α. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *φθορά*. λόγω των διαβρωτικών ιδιοτήτων του. Η γαλλ. αντίστοιχη ονομ. fluor (< λατ. fluere «ρέω, σταλάζω») οφείλεται στον εύτηκτο χαρακτήρα τού στοιχείου].

φθοριούχος, -ος (καθημ. -α), -ο [1873] ΧΗΜ. (για στοιχεία και ενώσεις) αυτός που περιέχει φθόριο (βλ.λ.): *~ άλας / ασβέστιο / άργυρος / νάτριο.*
[ΕΤΥΜ. < *φθόριο* + *-ούχος* < *έχω*].

φθορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να απορροφούν το φως και στη συνέχεια να το εκπέμπουν σε μεγαλύτερο μήκος κύματος, όταν βρεθούν υπό την επενέργεια ακτινοβολίας, ορατής ή αόρατης (όπως λ.χ. οι ακτίνες X, η υπεριώδης ακτινοβολία κ.ά.), καθώς επίσης και το σχετικό φαινόμενο: *~ υλικού* || *~ ακτίνων X* (αυτός που προκαλείται από δέσμη ακτίνων X) **2.** ***λαμπτήρας φθορισμού*** γυάλινος σωλήνας που έχει επιχριστεί εσωτερικά με ειδική φθορίζουσα ουσία και στον οποίο έχει εισαχθεί μία σταγόνα υδραργύρου και ένα ευγενές αέριο υπό ελαττωμένη πίεση, χάρη στα οποία, όταν στο εσωτερικό εκτελούνται ηλεκτρικές εκκενώσεις, παράγεται έντονο λευκό φως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fluorescence].

φθορίτης (ο) [1889] {φθοριτών} ΓΕΩΛ. φθοριούχο ορυκτό τού ασβεστίου, πολύ διαδεδομένο στη φύση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fluorite].

φθορίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο υδρογόνου οργανικής ενώσεως υποκαθίσταται από ένα άτομο φθορίου **2.** η προσθήκη φθορίου στο πόσιμο νερό για την αποστείρωση του και για την προστασία των δοντιών των καταναλωτών από την τερηδόνα **3.** ΟΠΤ. η εναπόθεση λεπτότατου διαφανούς στρώματος φθοριούχου άλατος μετάλλου (π.χ. MgF_2) στην επιφάνεια μιας οπτικής υάλου, προκειμένου να κατασταλεί το ανακλώμενο φως και να βελτιωθεί η απόδοση των οργάνων που χρησιμοποιούν στοιχεία από την ύαλο αυτή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fluoration].

φθοροποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί, επιφέρει φθορά: *~ επίδραση / ένταση* ΣΥΝ. βλαβερός, καταστρεπτικός ΑΝΤ. ωφέλιμος, επωφελής.

φι (το) ▸ φει

φιάλη (η) {φιαλών} (λόγ.) **1.** (α) επιμήκες δοχείο από γυαλί ή πλαστικό, που έχει στενό λαιμό και μικρό άνοιγμα και χρησιμοποιείται για την αποθήκευση και μεταφορά υγρών ΣΥΝ. μπουκάλι, μποτίλια (β) ***φιάλη αερίου*** μεταλλικό δοχείο, ειδικά κατασκευασμένο για την αποθήκευση και μεταφορά αερίων υπό πίεση, υγροποιημένων ή διαλυμένων, όπως λ.χ. το υγραέριο (γ) ***φιάλη αίματος*** βλ. λ. *αίμα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. κρήνη με λεκάνη που βρισκόταν στον νάρθηκα ή έξω από παλαιοχριστιανικό ναό και χρησίμευε για τον τελετουργικό καθαρμό των χεριών των πιστών που προσέρχονταν στη Θεία Λειτουργία **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ρηχό και πλατύ αγγείο. — (υποκ.) **φιαλίδιο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pi-a₂-ra), τεχν. όρ. με παραγ. επίθημα *-άλη* (πβ. κ. *σκυτ-άλη*). πιθ. < **φισ-άλᾱ / *πισ-άλᾱ* (με πρόληψη τής δασύτητας στο αρκτικό *π-*), αβεβ. ετύμου, καθώς δεν είναι πειστική η αναγωγή στο θ. pī- τού ρ. *πίω* (επειδή προσκρούει στην αρχική σημ. «λεκάνη» τής λ. *φιάλη*). Ίσως, σε τελική ανάλυση, να πρόκειται για προελλην. δάνειο].

φιαλοδόχη (η) (λόγ.-σπάν.) σκεύος ή ερμάριο (σε κάβες κ.α.) που φέρει κατάλληλες υποδοχές, για να τοποθετούνται φιάλες ΣΥΝ. φιαλοθήκη. Επίσης **φιαλοδόχος**.
[ΕΤΥΜ. < *φιάλη* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

φιαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {φιαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης: *~ όργανο / δοχείο* ΣΥΝ. φιαλωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φιαλοθήκη (η) [1835] {φιαλοθηκών} (λόγ.) θήκη για την τοποθέτηση και φύλαξη φιαλών (σε κάβες κ.α.).

φιαλόσχημος, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός που έχει σχήμα φιάλης: *ο κεμεντζές είναι η ~ λύρα των Ελλήνων τού Πόντου.*

φιαλωτός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης ΣΥΝ. φιαλοειδής.

φιάσκο (το) (εκφραστ.) **1.** η παταγώδης αποτυχία ή το πάθημα που επισύρει τον χλευασμό των άλλων: *η εκδήλωση / η συναυλία / η συνωμοσία κατέληξε σε ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε σημαδεύεται από παταγώδη αποτυχία κατά τρόπο ιδιαίτερα απογοητευτικό και συνήθ. επισύρει τον χλευασμό άλλων: *η πρεμιέρα τής «Τραβιάτα» τού Τζ. Βέρντι το 1853 υπήρξε ένα ~, σύντομα όμως αναγνωρίστηκε ως μία από τις σπουδαιότερες όπερες τού 19ου αι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiasco «γυάλινο μπουκάλι» και μτφ. «αποτυχία» (πβ. τη νεοελλ. φρ. «έμεινε μπουκάλα») < μτγν. λατ. flasco, -ōnis (βλ. λ. *φλασκί*)].

φιγούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάθε μορφή ή σχήμα που απεικονίζεται κάπου: *οι ~ που διακοσμούν το βάζο είναι εμπνευσμένες από την κινεζική μυθολογία* **2.** καθένα από τα εικονογραφημένα τραπουλόχαρτα, δηλ. ο ρήγας, ο βαλές και η ντάμα: *οι ~ στο κουμ-καν μετρούν για 10* **3.** (στο θέατρο σκιών) το χάρτινο ομοίωμα ανθρώπου: *οι πρώτες ~ τού Καραγκιόζη έχουν φυλαχτεί σε μουσείο* **4.** (α) μορφή ανθρώπου που δεν διακρίνεται σαφώς: *είδα μια ανδρική ~ να πλησιάζει* (β) μορφή, ο ίδιος ο άνθρωπος: *«διακρίνει κανείς φιγούρες από τα παλιά σε θέσεις-κλειδιά τού κρατικού μηχανισμού»* (εφημ.) • **5.** (μειωτ.) η επίδειξη που αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό· συνεκδ. η ματαιόδοξη συμπεριφορά που αποβλέπει στον εντυπωσιασμό των άλλων: *αγόρασαν τις εγκυκλοπαίδειες για ~· είναι γνωστό ότι δεν ανοίγουν ποτέ βιβλίο!* || *όλο ~ είσαι·* ΦΡ. ***κάνω / πουλάω φιγούρα*** επιδεικνύομαι για να εντυπωσιάσω: *οι νεόπλουτοι συνηθίζουν να κάνουν φιγούρα* • **6.** ΜΟΥΣ. το μουσικό σχήμα, η μουσική μορφή· ο όρος χρησιμοποιείται σε δύο, ιδίως, περιπτώσεις: (α) η μελωδική καμπύλη, κατά τη φθογγική και ρυθμική διάρθρωσή της· στον βαθμό που με μικρότερες φιγούρες χτίζονται ευρύτερες μουσικές γραμμές, η έννοια αυτή συμπίπτει με το μοτίβο (β) έμμονα μικρά συνοδευτικά σχήματα, τα οποία χρησιμοποιούνται ιδίως στην ενορχήστρωση τού μουσικού έργου, κατά τη γραφή των μερών των οργάνων: *οι ~ των βιολιών* || *ρυθμικές ~* • **7.** συνδυασμός βημάτων και κινήσεων σε χορό, χορευτική παραλλαγή: *έμαθα μια καινούργια ~* || *στην πίστα δεν υπήρχε χώρος, για να κάνουν οι χορευτές τις ~ τους* **8.** (γενικότ.) κίνηση που ακολουθεί συγκεκριμένο πρότυπο: *ακροβατική ~* **9.** (παλαιότ.) ***φιγούρες*** (οι) τα γλυπτά κοσμήματα τής πρύμνης των ιστιοφόρων πλοίων. — (υποκ.) **φιγουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figura < λατ. figura «μορφή, σχήμα» < ρ. fingere «πλάσσω, κατασκευάζω»].

φιγουράρω ρ. αμετβ. {φιγουράρισα} **1.** (σπάν.) επιδεικνύομαι για να εντυπωσιάσω: *της αρέσει να φιγουράρει με ακριβά μοντελάκια* **2.** παρουσιάζομαι σε σημείο που ελκύει την προσοχή: *η φωτογραφία της φιγουράρει σε όλα τα πρωτοσέλιδα* || *το όνομά του φιγουράρει πρώτο στον κατάλογο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurare < figura (βλ. κ. *φιγούρα*)].

φιγουρατζής (ο) {φιγουρατζήδες}, **φιγουρατζού** (η) {φιγουρατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που του αρέσει να κάνει φιγούρα, να επιδεικνύεται: *είναι ~· όποιον βλέπει, του μιλάει για τα πόσα λεφτά έχει* ΣΥΝ. επιδειξιομανής ΑΝΤ. σεμνός. — **φιγουρατζήδικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φιγούρα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

φιγουράτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που εντυπωσιάζει με την εμφάνισή του: *~ φόρεμα / κουστούμι* ΣΥΝ. φανταχτερός, λουσάτος ΑΝΤ. λιτός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurato < ρ. figurare (βλ. κ. *φιγουράρω*)].

φιγουρίνι (το) {φιγουριν-ιού | -ιών} **1.** το εικονογραφημένο περιοδικό που περιέχει υποδείγματα και σχέδια μόδας **2.** (μτφ.-συνεκδ.) το ωραία και πολύ κομψά ντυμένο πρόσωπο: *~ είσαι απόψε με το καινούργιο σου φόρεμα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurini (πληθ.) < figura (βλ. κ. *φιγούρα*)].

φιδαετός (ο) μικρός αετός που τρέφεται με φίδια, σαύρες, βατράχια κ.ά.

φιδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το φίδι • **2.** επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι που παίζεται με ζάρια και πιόνια, τα οποία κινούνται σε διαδοχικές θέσεις σχηματίζοντας μαίανδρο • **3.** το σπειροειδές εντομοαπωθητικό από εύφλεκτη ύλη, που καίγεται αργά βγάζοντας καπνό, ο οποίος απωθεί τα κουνούπια.

φιδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει σχήμα φιδιού, με πολλές στροφές ΣΥΝ. φιδήσιος, στριφτός.

φιδές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολύ λεπτό, νηματοειδές ζυμαρικό για την παρασκευή ελαφριάς σούπας **2.** (συνεκδ.) η σούπα που παρασκευάζεται από το παραπάνω ζυμαρικό: *με πονάει το στομάχι μου και θα φάω ~.* — (υποκ.) **φιδεδάκος** (ο) κ. **φιδεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. fidè < λατ. fides, -ium (πληθ.) «χορδές κιθάρας, λύρας»].

φιδήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *φιδίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το φίδι: *~ δέρμα* **2.** (μτφ.) λεπτός και ευλύγιστος σαν φίδι: *~ κορμί* ΣΥΝ. λυγερός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλές στροφές, που εκτυλίσσεται σαν το φίδι: *~ μονοπάτι* ΣΥΝ. οφιοειδής, ελικοειδής, φιδωτός, φιδένιος ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

φίδι (το) {φιδ-ιού | -ιών} **1.** ερπετό χωρίς άκρα, με δέρμα φολιδωτό και σώμα επιμήκες, κυλινδρικό και ευλύγιστο, ορισμένα είδη τού οποίου είναι δηλητηριώδη: *γνωστότερα είδη φιδιού είναι η οχιά, ο κροταλίας, η κόμπρα, ο βόας, ο πύθωνας κ.ά.* || *το ~ έρπει / σέρνεται / σφυρίζει / κουλουριάζεται* || *το δάγκωμα ορισμένων δηλητηριωδών ~ είναι θανατηφόρο για τον άνθρωπο* || *γόης φιδιών* || *ιοβόλο ~* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) όφις· ΦΡ. (α) (απειλητικά) ***μαύρο φίδι που σ' έφαγε*** θα πάθεις μεγάλο κακό, θα τιμωρηθείς σκληρά: *αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω, ~!* (β) ***το αβγό τού φιδιού*** οτιδήποτε ευνοεί ή σχετίζεται με την ανάπτυξη τού νεοναζισμού (γ) ***με ζώνουν τα φίδια*** βλ. λ. *ζώνω* (δ) ***βγάζω το φίδι απ' την τρύπα*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αναλαμβάνει κάτι ιδιαίτερα δύσκολο (συνήθ. για λογαριασμό άλλων): *βρείτε άλλο κορόιδο, να βγάλει το φίδι απ' την τρύπα!* ΣΥΝ. βγάζω τα κάστανα απ' τη φωτιά **2.** (μτφ.-υβριστ.) ο ύπουλος, ο κακός άνθρωπος· ΦΡ. (α) ***φίδι κολοβό*** (ως χαρακτηρισμός) πολύ πονηρός, φθονερός άνθρωπος (β) ***ζεσταίνω / έχω φίδι στον κόρφο μου*** βλ. λ. *κόρφος*. — (υποκ.) **φιδάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀφίδιον*, υποκ. τού ουσ. *ὄφις* (βλ.λ.)].

> **φίδι ή φείδι; Όφις** > **οφ-ίδιον** (υποκοριστικό) > **φίδ-ι** (με σίγηση του αρκτικού *ο-* και τού ληκτικού *-ον*)· όχι: *όφις, όφε-ως* > *οφείδιον* > **φείδι**. ΙΙβ. **ξίδι** (< *οξίδιον* < *όξος*), **ταξίδι** (< *ταξ-ίδιον*), (!) **αρχίδι** (< *ορχίδιον*), **οξίδιο** (< *οξίδιον* < *οξύ*) κ.ο.κ. → ξίδι

φιδοβότανο (το) το φιδόχορτο (βλ.λ.).

φιδόγλωσσα (η) (λαϊκ.) **1.** η γλώσσα τού φιδιού **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πικρόχολα, που η γλώσσα του στάζει φαρμάκι ΣΥΝ. κακόγλωσσος, φαρμακόγλωσσος.

φιδοπουκάμισο (το) (λαϊκ.) το δέρμα τού φιδιού, που κατά περιόδους αποβάλλεται ολόκληρο από το σώμα του και αντικαθίσταται από άλλο ΣΥΝ. φιδοτόμαρο.

φιδοσέρνομαι ρ. αμετβ. {φιδοσύρθηκα} (λαϊκ.) σέρνομαι σαν φίδι.

Αρσάκεια-Τοσίτσεια σχολεία, που ίδρυσε, οργάνωσε και διοικεί· βλ. κ. λ. *Αρσάκεια*.

φιλελευθερισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η αντίληψη και η στάση ζωής που ευνοεί την ελευθερία σε επίπεδο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, ιδεολογικό ή/και ατομικό **2.** η πολιτική ιδεολογία που εμμένει στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, που υποστηρίζει τον σεβασμό στα δικαιώματα τού πολίτη, των μειοψηφιών κ.λπ. **3.** ***(οικονομικός) φιλελευθερισμός*** η οικονομική αντίληψη που υποστηρίζει ότι η αγορά και οι δυνάμεις της πρέπει να αφήνονται να λειτουργούν ελεύθερες και ότι ο ρόλος τού κράτους πρέπει να περιορίζεται στη διαμόρφωση τού πλαισίου, στο οποίο διεξάγεται ο οικονομικός ανταγωνισμός, και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. liberalism].

φιλελευθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται (κάποιος/κάτι) φιλελεύθερος, να αγαπά την ελευθερία ή να χαρακτηρίζεται από πνεύμα ελευθερίας: *η ~ μιας κοινωνίας / των αντιλήψεων* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η κατάργηση των περιορισμών στη διακίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, εργαζομένων κ.λπ. μεταξύ κρατών ή στη λειτουργία τής αγοράς σε ένα κράτος (β) (ειδικότ.) η κατάργηση των εθνικών περιορισμών στη διασυνοριακή κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων κ.λπ., ώστε να μην παρεμποδίζεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών-μελών τής Ε.Ε.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. liberalisation].

φιλελευθεροποιώ ρ. μετβ. {φιλελευθεροποι-είς... | φιλελευθεροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) φιλελεύθερο, να αγαπά την ελευθερία ή να χαρακτηρίζεται από πνεύμα ελευθερίας **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) καταργώ τους περιορισμούς στη διακίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, εργαζομένων κ.λπ. μεταξύ κρατών ή στη λειτουργία τής αγοράς σε ένα κράτος (β) (ειδικότ.) καταργώ τους εθνικούς περιορισμούς που υπάρχουν στη διασυνοριακή κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών, των πληρωμών και κεφαλαίων, οι οποίοι παρεμποδίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών τής Ε.Ε.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liberalise].

φιλελεύθερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αγαπά την ελευθερία: *~ άνθρωπος / λαός* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προωθεί την υπόθεση τής ελευθερίας, που συμβάλλει στη διεύρυνση τής ατομικής, κοινωνικής, πολιτικής, θρησκευτικής κ.λπ. ελευθερίας: *~ ιδέες / θεωρία / απόψεις* || *οι ~ διατάξεις ενός Συντάγματος* **3.** ***φιλελεύθερος*** (ο) {φιλελευθέρου | -ων, -ους} ο οπαδός τού πολιτικού και οικονομικού φιλελευθερισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλέλληνας (ο) [αρχ.] {φιλελλήνων} **1.** ο αλλοδαπός που έχει ιδιαίτερη συμπάθεια προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΑΝΤ. μισέλληνας, ανθέλληνας **2.** ΙΣΤ. κάθε ξένος που υποστήριζε την Ελληνική Επανάσταση τού 1821 και ενδεχομένως αγωνίστηκε ο ίδιος στο πλευρό των επαναστατών: *ο λόρδος Μπάυρον υπήρξε από τους γνωστότερους ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλελληνικός, -ή, -ό [1825] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους φιλέλληνες ή τον φιλελληνισμό: *~ κίνημα* **2.** αυτός που εξυπηρετεί τους Έλληνες, που υποστηρίζει τα δίκαια και τα συμφέροντα τής Ελλάδας: *~ πολιτική* ΑΝΤ. ανθελληνικός, μισελληνικός. — **φιλελληνικά** επίρρ., **φιλελληνικότητα** (η) [1886].

φιλελληνισμός (ο) [1761] **1.** η ιδιότητα τού φιλέλληνα **2.** ΙΣΤ. ιδεολογική και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική· αποσκοπούσε στην ηθική και υλική ενίσχυση των Ελλήνων πριν και κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού 1821 ΑΝΤ. ανθελληνισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. philhellénisme].

φίλεμα (το) ➝ φιλεύω

φιλενάδα (η) ➝ φιλαινάδα

φιλεργατικός, -ή, -ό [1897] αυτός που προωθεί τα δίκαια και τα συμφέροντα των εργατών: *~ πολιτική / νομοθεσία* ΑΝΤ. αντεργατικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φίλεργος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που αγαπά την εργασία, που εργάζεται με προθυμία, που δεν αποφεύγει τους κόπους τής δουλειάς: *είναι ~, γι' αυτό θα πάει μπροστά* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος ΑΝΤ. φυγόπονος, οκνηρός, τεμπέλης, ακαμάτης. — **φιλεργία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φιλεργός* < *φιλ(ο)-* + *-εργός* < *ἔργον*].

φιλέρημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά την ερημιά, την απομόνωση ΣΥΝ. μοναχικός ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός. — **φιλερημία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλέρι (το) {φιλεριού} **1.** ποικιλία αμπελιού με αραιές ρίζες **2.** (συνεκδ.) το σταφύλι που παράγεται από την παραπάνω ποικιλία και έχει ρώγες σφαιρικές με ρόδινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. filler «μονήρης, μεμονωμένος»].

φίλερις, -ις, -ι {φιλέρ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που προκαλεί συχνά καβγά, εριστικός: *ο ~ βουλευτής προκάλεσε επεισόδιο με συνάδελφό του στη Βουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *ἔρις* «διένεξη, διχόνοια» (βλ. λ. *έριδα*)].

φιλές (ο) {φιλέδες} **1.** πολύ λεπτό και αραιό δικτυωτό πλέγμα από μετάξι, νάιλον κ.ά., που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση των μαλλιών και τη στερέωση τού χτενίσματος **2.** δικτυωτό πλέγμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή παραπετασμάτων **3.** ΑΘΛ. το δίχτυ που διαχωρίζει τους χώρους των δύο αντίπαλων ομάδων στο βόλεϊ ή των αντιπάλων στο τένις και στο πινγκ-πονγκ **4.** ΤΥΠΟΓΡ. λεπτή διαχωριστική γραμμή που ξεχωρίζει αυτοτελή κείμενα σε εφημερίδα ή περιοδικό. Επίσης **φιλέ** (το) {άκλ.}. — (υποκ.) **φιλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. filet «δίχτυ, πλέγμα», υποκ. τού fil < λατ. filum «μίτος, νήμα»].

φιλετάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το φιλέτο (βλ.λ.): *προσφέρουν φιλετάκια μινιόν με ανάλογη σάλτσα* ● **2.** κομμάτι δέρματος που προστίθεται στο πίσω μέρος τού υποδήματος, για να καλύπτει τη ραφή.

φιλέτο (το) **1.** φέτα από σφάγιο, χωρίς κόκκαλο, από την περιοχή γύρω από τα νεφρά, η οποία θεωρείται το εκλεκτότερο κομμάτι: *κόντρα ~* (κομμένο κόντρα) **2.** (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: *τα ~ γης σε πολύ κεντρικά σημεία τής πόλης είναι πανάκριβα* || *«αν οι σιδηροδρομικές γραμμές-φιλέτα δοθούν σε ιδιώτες, τότε θα μείνουν στον Ο.Σ.Ε. μόνο τα ελλείμματα»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) πρόσθετο λεπτό περίγραμμα σε ένδυμα ή υπόδημα **4.** στενή λωρίδα (από μάρμαρο, ξύλο κ.λπ.) για διακόσμηση, π.χ. δαπέδου. — (υποκ.) **φιλετάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. filetto, υποκ. τού filo «νήμα, κλωστή» < λατ. filum].

φιλεύσπλαχνος, -η, -ο αυτός που νιώθει οίκτο και συμπόνια για τους συνανθρώπους του και τους βοηθεί ΣΥΝ. σπλαχνικός, πονετικός ΑΝΤ. άσπλαχνος, άπονος, σκληρόκαρδος. - **φιλεύσπλαχνα** επίρρ., **φιλευσπλαχνία** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φιλεύσπλαγχνος* < *φιλ(ο)-* + *εὔσπλαγχνος*].

φιλεύω ρ. μετβ. {φίλε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) προσφέρω (φαγώσιμο ή ποτό), κυρ. σε επισκέπτη: *τι να σε φιλέψουμε;* || *τον φίλεψε γλυκό τού κουταλιού* ΣΥΝ. κερνάω, τρατάρω. — **φίλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φίλος*].

φίλη (η) {στη γεν. πληθ. χρησιμοποιείται ο τ. φιλαινάδων} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο συνδέεται κανείς με σχέση αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης, χωρίς να υπάρχει συγγένεια ή ερωτικό ενδιαφέρον: *είναι αχώριστες ~ από παιδιά* ΣΥΝ. φιλαινάδα **2.** (κατ' επέκτ.-καταχρ.) το πρόσωπο γυναικείου φύλου με το οποίο υπάρχει σχέση γνωριμίας, με την οποία κάνει κάποια/κάποιος παρέα: *θα πάω βόλτα με τις ~ μου* ΣΥΝ. γνωστή, φιλαινάδα **3.** (+μου, σου...) η γυναίκα με την οποία έχει συνάψει κανείς ερωτικό δεσμό: *συζεί με τη ~ του* ΣΥΝ. φιλαινάδα, ερωμένη, αγαπητικιά, (οικ.) γκόμενα **4.** (ως επίθ.): *φίλη χώρα* (η χώρα με την οποία υπάρχουν φιλικοί δεσμοί).

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **φίλη** δεν σχηματίζει γενική πληθυντικού *(των φίλων)* για λόγους προφύλαξης από τη σύγχυση που θα προέκυπτε με το αρσενικό *(ο φίλος - των φίλων)*. Έτσι, όταν υπάρχει ανάγκη σχηματισμού γενικής πληθυντικού για το θηλ. *φίλη*, χρησιμοποιείται ο τ. **φιλαινάδων**: *Δεν της αρέσουν τα γούστα των φιλαινάδων της· έχει δικές της προτιμήσεις*. Ομοίως η λ. **φοβέρα** δεν σχηματίζει γεν. πληθ. *(φοβερών)*, γιατί συμπίπτει με τη γεν. τού επιθ. **φοβερός** κ.ο.κ.

φιλήδονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τις (σαρκικές) ηδονές, ο έκδοτος στις απολαύσεις ΣΥΝ. ηδυπαθής, έκλυτος ΑΝΤ. εγκρατής, ασκητικός **2.** αυτός που δείχνει ηδυπάθεια, που φανερώνει αγάπη προς τις ηδονές: *~ χείλη / έκφραση*. — **φιληδονία** (η) [μτγν.].

φίλημα (το) [αρχ.] {φιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το φιλί (βλ.λ.): *κορίτσι / χείλη για ~*.

Φιλήμων (ο) {Φιλήμον-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας κωμικός ποιητής, εκπρόσωπος τής Νέας Κωμωδίας (361-262 π.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Φιλήμονας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. (μαρτυρείται επίσης το μτγν. επίθ. *φιλήμων* «ευγενικός, τρυφερός») < θ. *φιλ-* (βλ. λ. *φίλ-ος*, *φιλ-ῶ*) + παραγ. επίθημα *-ήμων*, πβ. κ. *αἰδ-ήμων*, *εἰδ-ήμων*, *νο-ήμων* κ.ά.].

φιλήσυχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αγαπά την ησυχία, που δεν αγαπά τη φασαρία ΣΥΝ. ήπιος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σέβεται και τηρεί τους νόμους, που αποστρέφεται τις ταραχές: *~ πολίτης* ΣΥΝ. νομοταγής, νομιμόφρων ΑΝΤ. ταραξίας, ταραχοποιός.

φιλί (το) {φιλ-ιού | -ιών} η επαφή των χειλιών με τα χείλη, το μάγουλο ή άλλο σημείο τού σώματος άλλου προσώπου, καθώς επίσης και με ζώο ή πράγμα· θεωρείται έκφραση αγάπης, ερωτικού πόθου, εγκάρδιου χαιρετισμού κ.λπ.: *του έδωσε ένα ~ στο μάγουλο / στο στόμα* || *ανταλλάσσουμε φιλιά* || *το Πάσχα δίνουμε το ~ τής αγάπης* || *(πολλά) ~* (στερεότυπη φράση στο τέλος επιστολής ή ως προφορικός αποχαιρετισμός) || *γλυκό / ηχηρό / παθιασμένο / βιαστικό / πεταχτό / ρουφηχτό / γαλλικό / αθώο ~* || *φιλιά!* (ή *φιλάκια!*) (λέγεται ως αποχαιρετισμός προς οικείο πρόσωπο στο τέλος συνάντησης, τηλεφωνικής συνομιλίας, επιστολής) || *φιλιά σταυρωτά!* (τρόπος αποχαιρετισμού· σατιρικά: *ματς-μούτς*) ΣΥΝ. φίλημα, (λόγ.) ασπασμός· ΦΡ. (α) ***το φιλί τής ζωής*** (i) η τεχνητή αναπνοή (βλ.λ.) που εφαρμόζεται στο στόμα τού ασθενούς, αφού πρώτα μισανοιχτούν τα χείλη του (ii) (μτφ.) η ενίσχυση ή βοήθεια που φθάνει την τελευταία στιγμή, που ενισχύει, τονώνει, στηρίζει: *η υποστήριξη τής Αριστεράς έδωσε ~ στην ετοιμόρροπη κυβέρνηση* (β) (μτφ.) ***το φιλί τού Ιούδα*** βλ. λ. *Ιούδας* (γ) (παροιμ.) ***ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμάδα*** βλ. λ. *ανάρια*. — (υποκ.) **φιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. απρφ. *φιλεῖν* τού ρ. *φιλῶ*, πβ. κ. *φα(γ)ί – φαγεῖν*].

φιλία (η) {δύσχρ. φιλιών} **1.** η σχέση μεταξύ φίλων, ο δεσμός αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης (χωρίς ερωτικό πόθο), που ενώνει δύο ή περισσότερα μη συγγενικά πρόσωπα: *θέλω απόδειξη τής ~ σου* || *όρκοι αιώνιας ~* || *από νωρίς συνδέθηκαν με βαθιά και ειλικρινή ~* || (στον πληθ.) *οι παλιές ~ δεν ξεχνιούνται εύκολα* || *στην κατασκήνωση θα δημιουργήσεις νέες ~* ΑΝΤ. έχθρα, μίσος· ΦΡ. ***πιάνω φιλία / φιλίες (με κάποιον)*** γίνομαι φίλος **2.** η ευνοϊκή διάθεση: *φροντίζει να έχει εξασφαλίσει τη ~ των ισχυρών* ΑΝΤ. έχθρα, εχθρότητα, δυσμένεια **3.** η σχέση ειρηνικής συνύπαρξης και αλληλεγγύης μεταξύ χωρών, λαών, ομάδων: *ελληνοτουρκική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος* (βλ.λ.)].

-φιλία β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αγάπη ή προτίμηση: *ζωο-φιλία, αστυ-φιλία, ομοφυλο-φιλία, βιβλιο-φιλία, ξενο-φιλία, ουδετερο-φιλία* **2.** το είδος τής σχέσης

φιλίας μεταξύ προσώπων: *λυκο-φιλία, ψευτο-φιλία* **3.** ΙΑΤΡ. ασθένεια ή παθολογική προδιάθεση: *αιμο-φιλία, σπασμο-φιλία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *φιλία* (πβ. μτγν. *θεο-φιλία*, αρχ. *λυκο-φιλία*) και επεκτάθηκε ακόμη και σε ιατρ. όρους (λ.χ. *σπασμο-φιλία, αιμο-φιλία*) συχνά ως απόδ. ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. hémo-philie, xénophilie)].

φιλιατρό (το) (λαϊκ.) το στόμιο τού πηγαδιού.
[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται στο αρχ. *φρέαρ* «πηγάδι» μέσω αμάρτυρου τ. **φρεατρόν* (< *φρέατρα*, μτγν. πληθ. αντί τού αναμενομένου *φρέατα*) με την εξής πορεία: **φρεατρόν* > **φλιατρόν* (με ανομοίωση τού *-ρ-* σε *-λ-* και συνίζηση) > *φιλιατρό* (με ανάπτυξη *-ι-*)].

φιλιγκράν (το) {άκλ.} **1.** διάτρητο δικτυωτό κόσμημα που σχηματίζεται από λεπτά, συγκολλημένα μεταξύ τους πλέγματα χρυσών, ασημένιων ή γυάλινων ινών: (κ. ως επίθ.) *χρυσά σκουλαρίκια ~* **2.** δαντέλα με βελόνα, ισπανικής προελεύσεως, που συνδυάζει χρωματιστή και μεταλλική κλωστή **3.** μεταλλικό κέντημα που χρησιμοποιείται στη λεπτή διακόσμηση τής επίπλωσης και στον εκκλησιαστικό διάκοσμο (στη Δύση) **4.** κυματιστό σχήμα ή γράμμα που δημιουργείται με πίεση κατά το στάδιο τής κατασκευής χαρτιού, για να μην είναι εύκολη η παραποίησή του ΣΥΝ. υδατογράφημα, υδατόσημο **5.** ***φιλιγκράν*** (η) η τεχνική κατασκευής των παραπάνω. Επίσης **φιλιγκράνα** (η) {χωρ. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. filigrane < ιταλ. filigrana < fili- (< λατ. filum «νήμα, κλωστή») + -grana < λατ. granum «σπόρος»].

φιλί-κλειδί ➤ φηλί-κλειδί

φιλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλία, αυτός που φανερώνει φιλία: *έχουμε / διατηρούμε ~ σχέσεις* || *να σου δώσω μια ~ συμβουλή;* || *~ συμπεριφορά / δεσμός / στάση / εκδήλωση / χειρονομία / υποδοχή / χαμόγελο / συντροφιά / διάθεση / περιβάλλον / επίσκεψη / συζήτηση* ΑΝΤ. εχθρικός **2.** ταγμένος με το μέρος κάποιου: *~ χώρα / έθνος* ΣΥΝ. συμμαχικός. (λόγ.-σπανιότ.) φίλιος ΑΝΤ. εχθρικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει ευμενή διάθεση, εγκαρδιότητα: *ήταν πολύ ~ μαζί μου* || *~ ακροατήριο* ΑΝΤ. εχθρικός, ψυχρός· ΦΡ. ***φιλική τιμή*** χαμηλή τιμή **4.** ΑΘΛ. (αγώνας) που δεν διεξάγεται στο πλαίσιο διοργάνωσης (π.χ. πρωταθλήματος, κυπέλλου κ.λπ.), αλλά περισσότερο ως ευκαιρία, για να προπονηθούν οι ομάδες: *~ παιχνίδι / συνάντηση* ΣΥΝ. φιλικό (το) **5.** ***φιλικό*** (το) ο φιλικός αγώνας (σημ. 4) **6.** αυτός που δεν προκαλεί προβλήματα σε κάποιον/κάτι: *οι καινούργιοι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι ~ προς τον χρήστη* || *προϊόντα ~ προς το περιβάλλον* (ανακυκλώσιμα, που δεν καταστρέφουν το όζον κ.λπ.) **7.** ΙΣΤ. (α) ***Φιλική Εταιρεία*** μυστική εταιρεία που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησσό από τους Ν. Σκουφά, Α. Τσακάλωφ και Ε. Ξάνθο και αποσκοπούσε στην οργάνωση κινήματος για την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό (β) ***Φιλικός*** (ο) μέλος τής Φιλικής Εταιρείας. — **φιλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **φιλικότητα** (η) [1887].

φιλιόκβε (το) {άκλ.} (λατ. filioque) ΘΕΟΛ. *και εκ τού Υιού*· όρος που προστέθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο Σύμβολο τής Πίστεως (το «Πιστεύω») κατά τον 11ο αι. (1014, Σχίσμα των δύο Σεργίων), σύμφωνα με τον οποίο, το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται (έχει ως αρχή του) όχι μόνο από τον Πατέρα, αλλά και από τον Υιό· αποτέλεσε το κύριο θεολογικό αίτιο τού σχίσματος μεταξύ τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1054).
[ΕΤΥΜ. < λατ. filiōque «και εκ τού Υιού» < filiō (αφαιρετ. πτώση τού ουσ. filius «υιός») + que «και»].

φίλιος, -α, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκφράζει, που φανερώνει ή που αισθάνεται φιλία (βλ.λ.): *~ στρατεύματα / περιοχή / δυνάμεις* ΣΥΝ. φιλικός ΑΝΤ. εχθρικός, πολέμιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος*].

φιλιότσος (ο), **φιλιότσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) αυτός που έχει βαφτιστεί από κάποιον (νοννό / νοννά) ΣΥΝ. βαφτιστικός, βαφτισιμιός, βαφτιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figlioccio, υποκ. τού figlio «υιός»].

Φιλιππία (η) γυναικείο όνομα.

φιλιππικός (ο) [μτγν.] (ενν. λόγος) **1.** καθένας από τους τρεις λόγους που εκφώνησε ο Δημοσθένης κατά τού βασιλιά τής Μακεδονίας Φιλίππου Β' **2.** (μτφ.) το δριμύ κατηγορητήριο: *ο πρόεδρος εξαπέλυσε ~ εναντίον τής εσωκομματικής αντιπολίτευσης.*

Φιλιππίνες (οι) {Φιλιππινών (συνήθ. προφορ. Φιλιππίνων)} (ταγκαλ. Republika ng Pilipinas, αγγλ. Republic of the Philippines = Δημοκρατία των Φιλιππινών) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Μανίλα, επίσημες γλώσσες τη Φιλιππινέζικη (Ταγκαλόγκ) και την Αγγλική και νόμισμα το πέσο Φιλιππινών. — **Φιλιππινέζος** (ο), **Φιλιππινέζα** (η), **φιλιππινέζικος, -η, -ο, Φιλιππινέζικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. Οι Φιλιππίνες οφείλουν την ονομασία τους στον Φίλιππο Β', βασιλιά τής Ισπανίας, ο οποίος ήταν διάδοχος τού θρόνου, όταν (το 1543) ο Ισπανός εξερευνητής Ruy López de Villalobos κατέλαβε το Αρχιπέλαγος].

Φίλιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} **1.** όνομα πέντε βασιλέων τής Μακεδονίας με κυριότερο τον Φίλιππο Β' (382-336 π.Χ.), πατέρα τού Αλεξάνδρου **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Απόστολο, έναν από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξε το Ευαγγέλιο στη Φρυγία· ΦΡ. ***βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ*** βλ. λ. *Ναθαναήλ* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Φίλιππας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., με σημ. «αυτός που αγαπά τα άλογα ή την ιππασία». < *φιλ(ο)-* + *ἵππος*].

φίλιππος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που αγαπά τα άλογα και την ιππασία **2.** (ειδικότ. ως ουσ.) ο τακτικός θεατής ιπποδρομιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *ἵππος*].

Φιλιππούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη και περιοχή τής Κ. Βουλγαρίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φιλιππούπολις* (από το όν. τού βασιλιά *Φιλίππου Β' τού Μακεδόνα*, ο οποίος την ίδρυσε). Ο Φίλιππος ονόμασε αρχικώς τη νέα πόλη *Πονηρόπολιν*, αλλά οι Θράκες κάτοικοι την αποκαλούσαν Pulpudava (< Pulp «Φίλιππος» + dava «πόλη»), από όπου προήλθε η σημερινή βουλγ. ονομασία Plovdiv. Η ελλην. ονομασία αποτελεί μετάφραση τής θρακικής και άρχισε να χρησιμοποιείται από τον 2ο αι. π.Χ. Οι Ρωμαίοι την αποκαλούσαν Trimontium, επειδή είχε οικοδομηθεί πάνω σε τρεις λόφους].

Φιλισταίος (ο), **Φιλισταία** (η) **1.** ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού εγκατεστημένου στη Ν. ακτή τής Παλαιστίνης πριν από την άφιξη των Ισραηλιτών· οι Φιλισταίοι συγκρούστηκαν με τους Ισραηλίτες και ηττήθηκαν οριστικά από τον βασιλιά Δαβίδ **2.** (μετωνυμ.) στενόμυαλος, εγωιστής και υποκριτής άνθρωπος. — **φιλισταϊκός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φιλισταῖος*, πιθ. συνδ. με εβρ. paloš «εισβάλλω». Ο λαός των Φιλισταίων έδωσε το όνομά του στην *Παλαιστίνη* (βλ.λ.)].

φιλισταϊσμός (ο) η στενόμυαλη, εγωιστική και υποκριτική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *Φιλισταίος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

φιλιστρίνι (το) ➤ φινιστρίνι

φιλίστωρ (ο/η) {φιλίστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που αγαπά την ιστορία, τις ιστορικές μελέτες **2.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τη γνώση και την έρευνα ΣΥΝ. φιλομαθής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *ἵστωρ* «γνώστης» (βλ. κ. *ιστορία*)].

φιλιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φίλιω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) αποκαθιστώ τις αγαθές σχέσεις (μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων), οδηγώ σε συμβιβασμό: *κοίταξε να τους φιλιώσεις, γιατί είναι κρίμα να είναι μαλωμένοι* ΣΥΝ. συμφιλιώνω, συμβιβάζω ΑΝΤ. διχάζω ♦ **2.** (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση, αίρω τις διαφορές μου με κάποιον: *όταν συγκρούονται για τέτοιους σοβαρούς λόγους, δεν είναι εύκολο να φιλιώσουν* || *έτσι ο άνθρωπος φιλιώνει με την ιδέα τού θανάτου* ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι. **φίλιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φιλιῶ (-όω)* < αρχ. *φίλιος*].

φιλμ (το) {άκλ.} **1.** μεμβράνη από οξική κυτταρίνη ή πολυεστέρα, επικαλυμμένη με φωτοευαίσθητο γαλάκτωμα, που χρησιμοποιείται στις φωτογραφικές και κινηματογραφικές μηχανές για τη λήψη εικόνων **2.** (συνεκδ.) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, έργο **3.** ΤΥΠΟΓΡ. φύλλο από αδιάσταλτο διαφανές υλικό, πάνω στο οποίο αποτυπώνεται κείμενο ή και εικόνα που προορίζεται για εκτύπωση. — (υποκ.) **φιλμάκι** (το) (βλ.λ.), **φιλμικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. film < μέσ. αγγλ. filme «μεμβράνη» < αρχ. αγγλ. filmen, που συνδ. με αρχ. αγγλ. fell «δέρμα», λατ. pellis «δέρμα», καθώς και με το αρχ. *πέλμα*].

φιλμάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρής διάρκειας κινηματογραφική ταινία.

φιλμάρω ρ. μετβ. {φιλμάρισ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** τραβώ ταινία **2.** ΤΥΠΟΓΡ. εμφανίζω σε φιλμ (κείμενο ή φωτογραφίες προς εκτύπωση). — **φιλμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φιλμ* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φιλμογραφία (η) **1.** το σύνολο των κινηματογραφικών ταινιών τις οποίες έχει σκηνοθετήσει (κάποιος) ή στις οποίες έχει πρωταγωνιστήσει ή έχει συμμετάσχει ένας ηθοποιός: *η ~ τού Φ. Φελλίνι* **2.** κατάλογος κινηματογραφικών ταινιών (συνήθ. με κοινό θέμα): *~ τού ανεξάρτητου αμερικανικού κινηματογράφου τού έτους 1999.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. filmographie (νόθο σύνθ.)].

φιλντισένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από φίλντισι: *~ κολιέ / άγαλμα* ΣΥΝ. σεντεφένιος **2.** που μοιάζει, κυρ. στο χρώμα, με φίλντισι: *~ επιδερμίδα.*

φίλντισι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο μάργαρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. σεντέφι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fildişi].

φιλο- κ. **φιλό-** κ. **φιλ-** α' συνθετικό που δηλώνει αγάπη, προτίμηση, ροπή / κλίση προς κάποιον/κάτι: *φιλο-πόλεμος, φιλο-πρόοδος, φιλο-χρήματος, φιλ-άσθενος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φίλος* (βλ.λ.)].

φιλοβασιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι υπέρ τού θεσμού τής βασιλείας: *~ οργάνωση* || (κ. ως ουσ.) *συγκέντρωση φιλοβασιλικών* ΣΥΝ. βασιλόφρων, βασιλικός ΑΝΤ. αντιβασιλικός, αντιμοναρχικός **2.** αυτός που πρόσκειται στον βασιλιά: *απόπειρα πραξικοπήματος από ομάδα ~ στρατηγών.*

φιλογύνης (ο) [αρχ.] {φιλογύνηδες} πρόσωπο που αγαπά τις γυναίκες ΑΝΤ. μισογύνης.

φιλοδασικός, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί στη φροντίδα και προστασία των δασών: *~ πολιτική / πρακτική / νομοθεσία.*

φιλόδεντρο (το) (συνήθ. ορθ. *φυλλόδεντρο*) καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα, συνήθ. πλατιά, δερματώδη φύλλα και άνθη που σχηματίζουν ταξιανθία, η οποία περιβάλλεται από ένα μεγάλο φύλλο (σπάθη).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. philodendron. Η γρ. *φυλλόδε-*

φιλο- *α' συνθετικό*

φιλο-αμερικανικός, -ή, -ό
φιλο-αναρχικός, -ή, -ό
φιλο-αριστερός, -ή, -ό
φιλο-βενιζελικός, -ή, -ό
φιλο-βρετανικός, -ή, -ό
φιλο-δασικός, -ή, -ό
φιλο-ϊσραηλινός, -ή, -ό
φιλο-κομουνιστικός, -ή, -ό
φιλο-κυβερνητικός, -ή, -ό
φιλο-κυπριακός, -ή, -ό
φιλο-ναζιστής (ο)
φιλο-παλαιστινιακός, -ή, -ό
φιλο-σερβικός, -ή, -ό
φιλο-σοβιετικός, -ή, -ό
φιλο-σταλινικός, -ή, -ό
φιλο-τουρκικός, -ή, -ό
φιλο-χουντικός, -ή, -ό

ντρο οφείλεται σε παρετυμολογία προς το *φύλλο*].

φιλοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά το δίκαιο.

φιλόδικος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει την τάση να καταφεύγει συχνά στα δικαστήρια: *σύμφωνα με τις στατιστικές, οι Έλληνες είναι ~ λαός* ΣΥΝ. δικομανής. — **φιλοδικία** (η) [μτγν.].

φιλοδοξία (η) [μτγν.] {φιλοδοξιών} **1.** η αγάπη για τη δόξα και τη διασημότητα **2.** η ζωηρή επιθυμία για ανάδειξη: *φλέγεται από ~* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ονειρεύεται κανείς για τη μελλοντική του εξέλιξη. γενικότ. οτιδήποτε σημαντικό ονειρεύεται κανείς να πραγματοποιήσει: *έχει τη ~ να διαδώσει τις φιλειρηνικές του ιδέες στην πατρίδα του* || *οι νέοι είναι φυσικό να έχουν (πολλές) ~* || *άνθρωπος χωρίς φιλοδοξίες* || *μικρές / μεγάλες / προσωπικές / πολιτικές / αρρωστημένες ~* || *πραγματοποιώ τις ~ μου* ΣΥΝ. επιθυμία, επιδίωξη.

φιλόδοξος, -η, -ο [αρχ.] (για πρόσ.) **1.** αυτός που αγαπά πολύ τη δόξα και τα μεγαλεία, που τον διακρίνει ζωηρή επιθυμία για ανάδειξη: *είναι πολύ ~ και επιδιώκει να ανέβει με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. (κακόσ.) μεγαλομανής ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινός **2.** αυτός που έχει πολλές φιλοδοξίες για τη μελλοντική του εξέλιξη, που επιδιώκει έντονα να επιτύχει (κάπου) ή να αποκτήσει (κάτι): *ως επιχειρηματίας είναι πολύ ~ και ριψοκίνδυνος* || *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης* **3.** (για πράγματα) αυτός που φανερώνει φιλοδοξία, που εμπεριέχει υψηλούς και δύσκολους στόχους: *~ σχέδιο / στόχος / πρόγραμμα / πολιτική* ΣΥΝ. μεγαλεπήβολος ΑΝΤ. ταπεινός. — **φιλόδοξα** επίρρ.

φιλοδοξώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοδοξείς... | φιλοδόξησα} (+να) έχω συγκεκριμένη φιλοδοξία, επιθυμώ σφοδρά (να πραγματοποιήσω έργο, να επιτύχω στόχο κ.λπ.): *~ να γίνω συγγραφέας* || *φιλοδοξεί να καταλάβει υψηλά αξιώματα.*

φιλοδυτικός, -ή, -ό **1.** φιλικός προς τη Δύση και τους δυτικούς: *ο ισλαμιστής πρωθυπουργός άλλαξε πορεία και ακολουθεί πλέον ~ πολιτική* **2.** ΠΟΛΙΤ. φιλική τοποθέτηση απέναντι στα κράτη, κυρίως τις ιθύνουσες Μεγάλες Δυνάμεις, και τους διακρατικούς σχηματισμούς στον χώρο τού Δυτικού Ημισφαιρίου, όπου και δεσπόζει η φιλελεύθερη ιδεολογία και η ελεύθερη οικονομία: *~ κυβέρνηση / πολιτική / αρθρογραφία.*

φιλοδώρημα (το) [μεσν.] {φιλοδωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) μικρό χρηματικό ποσό που προσφέρεται ως δώρο από πελάτη σε υπάλληλο για τις υπηρεσίες του: *αφήνω ~ στον σερβιτόρο* || *στο βεστιάριο απαγορεύονται τα ~* ΣΥΝ. πουρμπουάρ, (λαϊκ.) μπαξίσι.

φιλοδωρώ ρ. μετβ. [μεσν.] {φιλοδωρείς... | φιλοδώρησα} (λόγ.-σπάν.) ανταμείβω με φιλοδώρημα: *~ τον σερβιτόρο / τον αχθοφόρο* || (ειρων.) *τον φιλοδώρησε με μια καρπαζιά* || *το καθεστώς τον φιλοδώρησε με καταδίκη σε φυλάκιση δύο χρόνων.*

φιλόζωος[1], -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που αγαπά υπέρμετρα τη ζωή, που νοιάζεται υπερβολικά γι' αυτήν **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλθακότητα και δειλία, επειδή αγαπά και προσέχει υπερβολικά τον εαυτό του ΣΥΝ. μαλθακός, δειλός. — **φιλοζωία** (η) [μτγν.].

φιλόζωος[2], -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά τα ζώα, που νοιάζεται για αυτά: *η ~ κυρία ταΐζει τα αδέσποτα τής γειτονιάς* ΣΥΝ. ζωόφιλος. — **φιλοζωία** (η), **φιλοζωικός**, -ή, -ό.

> **φιλόζωος ή ζωόφιλος;** Τα **ζωόφιλος / φιλόζωος** ανήκουν σε έναν μικρό αριθμό συνθέτων που εμφανίζουν διπλή μορφή: *Θεόφιλος – Φιλόθεος, Θεόδωρος – Δωρόθεος* κ.ά. Ωστόσο, κρίνοντας από τη σημασία τού συνθέτου («αυτός που αγαπά τα ζώα») και από παρόμοια σύνθετα, κανονικός είναι ο τ. *φιλόζωος* (< *φιλώ* «αγαπώ» + *ζώο*) (πβ. *φιλόσοφος* = αυτός που αγαπά τη σοφία, *φιλέλληνας* = αυτός που αγαπά τους Έλληνες, *φιλελεύθερος* = αυτός που αγαπά την ελευθερία, *φίλεργος* = αυτός που αγαπά την εργασία, *φιλάνθρωπος, φιλαλήθης, φιλανθής, φιλάργυρος, φίλαθλος, φιλέρημος, φιλεργατικός* κ.ά.).

φιλοθεάμων, -ων, -ον {φιλοθεάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που του αρέσουν τα θεάματα: *το φιλοθεάμον κοινό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-θεάμων* < *θεῶμαι (-άο-)* «παρατηρώ, βλέπω» (βλ. λ. *θέαμα*)].

Φιλοθέη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ η Αθηναία* **2.** γυναικείο όνομα.

Φιλόθεος (ο) {-ου κ. -έου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *θεός*].

φιλόθεος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δείχνει αγάπη και σεβασμό προς τον Θεό ΣΥΝ. θεοσεβής. — **φιλοθεΐα** (η) [μτγν.].

φιλόθρησκος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που αγαπά τη θρησκεία και ό,τι σχετίζεται με αυτήν, που έχει πολύ ανεπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα ΣΥΝ. θρήσκος, θεοσεβής, θεοφοβούμενος ΑΝΤ. άθρησκος, άθεος.

φιλοκαλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αγάπη προς το ωραίο ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. απειροκαλία, κακογουστιά **2.** ΘΕΟΛ (α) η αγάπη τού κάλλους, τού ωραίου και τού καλού· επομένως, και η αγάπη για τον Θεό, που είναι η πηγή τού καλού (β) (με κεφ.) τίτλος ανθολογημένων αποσπασμάτων από το έργο τού Ωριγένη (γ) *(Φιλοκαλία των Ιερών νηπτικών)* απάνθισμα έργων πατέρων τής Εκκλησίας, από τον 4ο ώς τον 15ο αι., το οποίο συνέταξαν και εξέδωσαν (Βενετία 1782) οι άγιοι Νικόδημος ο Αγιορείτης και Μακάριος Κορίνθου. — **φιλοκαλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «καλαισθησία», < αρχ. *φιλόκαλος* < *φιλο-* + *καλός*. Ως θεολ. όρ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τους Μ. Βασίλειο και Γρηγόριο Ναζιανζηνό, οι οποίοι τιτλοφόρησαν έτσι ορισμένα έργα τού Ωριγένη, και αργότερα (1782) χρησιμοποιήθηκε για το ερανισμα υπό τον τίτλο *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*].

φιλόκαλος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά το ωραίο, που διαθέτει φιλοκαλία ΑΝΤ. αφιλόκαλος, ακαλαίσθητος, κακόγουστος, απειρόκαλος.

φιλοκατήγορος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που του αρέσει να κατηγορεί, να επικρίνει τους άλλους.

φιλοκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {φιλοκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το κέρδος, που κερδοσκοπεί: *~ επαγγελματίας* ΑΝΤ. αφιλοκερδής, ανιδιοτελής. — **φιλοκερδώς** επίρρ., **φιλοκέρδεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φιλοκίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του αρέσει ο κίνδυνος, που επιδιώκει να εκτίθεται σε κίνδυνο ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος.

φιλοκόλακας (ο) [αρχ.] {φιλοκολάκων} πρόσωπο που του αρέσει να κολακεύει.

Φιλοκτήτης (ο) ΜΥΘΟΛ. Θεσσαλός ηγεμόνας που έλαβε μέρος στην εκστρατεία κατά τής Τροίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *-κτήτης* < θ. *κτη-* τού ρ. *κτῶμαι* (βλ. λ. *κτῆ-μα, κτῆ-σις*)].

φιλολαϊκός, -ή, -ό [1896] αυτός που φανερώνει αγάπη για τον λαό και υπερασπίζεται τα συμφέροντά του: *~ μέτρο / πολιτική* ΑΝΤ. αντιλαϊκός.

Φιλόλαος (ο) {-ου κ. -άου} αρχαίος Έλληνας πυθαγόρειος φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.) από τον Κρότωνα τής Κάτω Ιταλίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *λαός*].

φιλολογία (η) {φιλολογιών} **1.** (γενικά) η επιστήμη που μελετά συγκεκριμένη γλώσσα και λογοτεχνία, συχνά σε συνδυασμό και με άλλες πλευρές τού αντίστοιχου πολιτισμού (π.χ. ιστορία, τέχνες κ.λπ.): *νεοελληνική / γερμανική ~* **2.** (ειδικότ.-παλαιότ.) η σπουδή των αρχαίων γλωσσών, κυρ. από την άποψη τής κριτικής αποκατάστασης, τής μελέτης τής γνησιότητας και τής ερμηνείας των κειμένων που έχουν διασωθεί από την αρχαιότητα, καθώς επίσης και των σχέσεων των κειμένων αυτών με τον πολιτισμό και τον συγγραφέα τους: *αρχαία ελληνική / λατινική / σανσκριτική ~* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των γραπτώς παραδεδομένων έργων έθνους, εποχής κ.λπ.: *αγγλική / γαλλική / γερμανική / αρχαία / μεσαιωνική / βυζαντινή / νεοελληνική ~* ΣΥΝ. γράμματα, γραμματεία **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των συγγραμμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο τού επιστητού: *η υπό έκδοση σειρά θα πλουτίσει τη νομική ~ τής χώρας μας* || *ιατρική / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ. γραμματεία ● **5.** (μειωτ.) (συνήθ. στον πληθ.) ομιλία χωρίς ουσία, άσκοπη φλυαρία: *άσε τις ~ και προχώρησε στην ουσία!* || *κάνει ~, δεν λέει τίποτε σημαντικό* ΣΥΝ. αερολογία, πολυλογία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φιλομάθεια, αγάπη για τη λογοτεχνία», < *φιλόλογος* (βλ.λ.)].

> **φιλολογία – λογοτεχνία – θεωρία τής λογοτεχνίας – συγκριτική φιλολογία.** Συχνά εμφανίζεται σύγχυση στη χρήση αυτών των όρων, οι οποίοι διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους. **Λογοτεχνία** είναι η τέχνη τού λόγου, τα έργα τής ποίησης και τής πεζογραφίας που γράφονται από τους λογοτέχνες, ποιητές ή πεζογράφους. **Φιλολογία** είναι η επιστήμη που μελετά τα λογοτεχνικά έργα και γενικότερα την πνευματική παραγωγή ενός λαού (η αρχαία φιλολογία μελετά όχι μόνο τα λογοτεχνικά έργα, αλλά τα πάσης φύσεως κείμενα που έχουν διασωθεί, φιλοσοφικά, ιστορικά, επιστημονικά κ.ά.). **Συγκριτική φιλολογία** είναι η επιστήμη που μελετά συγκριτικά τις λογοτεχνίες των διαφόρων χωρών (π.χ. ελληνική και αγγλική λογοτεχνία, γαλλική και γερμανική λογοτεχνία ή την ευρωπαϊκή λογοτεχνία γενικότερα κ.τ.ό.). **Θεωρία τής λογοτεχνίας** (ή **λογοτεχνική κριτική** ή **κριτική τής λογοτεχνίας**) είναι επίσης η επιστήμη που μελετά τα γενικά θέματα τής δομής, λειτουργίας, ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων τής λογοτεχνίας· έχει δηλ. έντονα θεωρητικό χαρακτήρα.

φιλολογίζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. φιλολογίζων, -ουσα, -ον | φιλολόγισα} (λόγ.-συχνά μειωτ.) ασχολούμαι ερασιτεχνικά με τη φιλολογία: *φιλολογίζοντες κύκλοι.*
[ΕΤΥΜ. < *φιλολογία* + παραγ. επίθημα *-ίζω* (πβ. μτγν. επίθ. *φιλολογιστικός*)].

φιλολογικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φιλολογία ή τον φιλόλογο: *~ μελέτη / σπουδές / ενασχόληση / περιοδικό / κριτική* || *~ σαλόνι* (χώρος, συνήθ. σε ιδιωτικό σπίτι, όπου οι προσκεκλημένοι συζητούν για τη λογοτεχνία, για πνευματικά ζητήματα) || *~ βραδιά*· ΦΡ. ***φιλολογικό μάθημα*** καθένα από τα σχολικά μαθήματα, που ανήκουν στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών (γλώσσα, λογοτεχνία, ιστορία, φιλοσοφία, έκθεση) **2.** αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία ή τους λογοτέχνες: *~ κείμενο / ψευδώνυμο* ΣΥΝ. λογοτεχνικός **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο ή ουσιαστικό περιεχόμενο· ΦΡ. (α) ***φιλολογική συζήτηση / κουβέντα*** (μειωτ.) συζήτηση γενική, όχι λεπτομερής, συχνά και χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (β) ***φιλολογικό ενδιαφέρον*** (i) το ενδιαφέρον για φιλολογικά θέματα (ii) (σκωπτ.) το ενδιαφέρον που πηγάζει από περιέργεια και όχι από διάθεση για ουσιαστική γνώση. — **φιλολογικ-ά / -ώς** [1845] επίρρ.

φιλόλογος (ο/η) {φιλολόγ-ου | -ων, -ους} **1.** ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φιλολογία **2.** ο πτυχιούχος φιλολογίας που διδάσκει φιλολογικά μαθήματα στη μέση εκπαίδευση (βλ. λ. *φιλολογικός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φίλος των λόγων, τής ρητορικής και τής λογοτεχνίας», < *φιλο-* + *λόγος*. Στη μτγν. γλώσσα η λ. δήλωσε τον σπουδαστή και τον λόγιο].

φιλολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φιλολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.**

(σπάν.) ασχολούμαι με τη φιλολογία **2.** (καταχρ.) ασχολούμαι με τη λογοτεχνία ● **3.** (μειωτ.) μιλώ άσκοπα, φλυαρώ: *φιλολογούν με τις ώρες χωρίς να καταλήγουν πουθενά.*

φιλομαθής, -ής, -ές {φιλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· φιλομαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που αγαπά τη μάθηση, που επιδιώκει να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις: ~ *νέος.* — **φιλομάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-μαθής*, από το θ. τού αορ. β' *ἔμαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

Φιλομήλα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Αθήνας Πανδίονος, την οποία οι θεοί μεταμόρφωσαν σε χελιδόνι **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *Φιλόμηλος* «αυτός που αγαπά τα πρόβατα» < *φιλο-* (< *φίλος*) + *-μηλος* < *μῆλον* «πρόβατο» (βλ. λ. *μηλωτή*)].

φιλόμουσος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αγαπά τη μουσική ΑΝΤ. άμουσος **2.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τις καλές τέχνες ΣΥΝ. φιλότεχνος ΑΝΤ. άμουσος **3.** αυτός που αγαπά τη γνώση, τη μόρφωση, που επιδιώκει να αποκτήσει μόρφωση ΣΥΝ. φιλομαθής, φιλίστωρ, φιλεπιστήμων. — **φιλομουσία** (η) [μτγν.].

φιλονεϊστής (ο) [1840] πρόσωπο που αγαπά τους νέους. — **φιλονεϊσμός** (ο) [1890].

φιλονικία (η) [αρχ.] {φιλονικιών} (λόγ.) η εριστική εκδήλωση, σύγκρουση μεταξύ προσώπων, κυρ. με λόγια: *η κληρονομιά προκάλεσε πολλές ~ στην οικογένεια* ΣΥΝ. λογομαχία, διαπληκτισμός, διένεξη, (λαϊκ.) τσακωμός, καβγάς, μάλωμα. — **φιλόνικος,** -η, -ο [αρχ.].

φιλονικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φιλονικείς... | φιλονίκησα} (λόγ.) έρχομαι σε διαπληκτισμό, στήνω καβγά ΣΥΝ. λογομαχώ, ερίζω, διαπληκτίζομαι, (λαϊκότ.) μαλώνω, τσακώνομαι, καβγαδίζω.

φιλόνομος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που σέβεται και τηρεί τους νόμους, που υπακούει πρόθυμα σε αυτούς: ~ *πολίτης* ΣΥΝ. νομοταγής, νομιμόφρων. — **φιλονομία** (η).

φιλοξενία (η) [αρχ.] {φιλοξενιών} **1.** το να είναι κανείς φιλόξενος: *φημίζεται για τη ~ του* ΑΝΤ. αφιλοξενία **2.** (γενικότ.) η παροχή στέγης και περιποίησης (επί πληρωμή): *το ξενοδοχείο μας προσφέρει ~ σε διακόσιους περίπου τουρίστες καθημερινά.*

φιλόξενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υποδέχεται και περιποιείται με εγκαρδιότητα επισκέπτες ή ξένους: ~ *λαός / χώρα* || (κατ' επέκτ.) ~ *σπίτι* ΑΝΤ. αφιλόξενος **2.** φιλικός και εγκάρδιος προς τους ξένους: ~ *διάθεση.* — **φιλόξενα** επίρρ.

φιλοξενώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φιλοξενείς... | φιλοξέν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω δωρεάν στέγη και περιποιούμαι (ξένο ή επισκέπτη) στο σπίτι, στην πατρίδα, στον τόπο μου: *το καλοκαίρι θα φιλοξενήσω για τρεις εβδομάδες έναν Βέλγο φίλο μου* **2.** παρέχω στέγη, περιποίηση, εξυπηρέτηση επί πληρωμή: *αυτό το ξενοδοχείο φιλοξενεί δέκα χιλιάδες άτομα τον χρόνο* **3.** προσφέρω τον χώρο στον οποίο θα γίνει (κάτι) ή θα εμφανιστεί (κάποιος/κάτι): *η Αθήνα θα φιλοξενήσει την άλλη εβδομάδα τη διάσημη καλλιτέχνιδα* || *το Ηρώδειο φιλοξενεί σειρά μουσικών εκδηλώσεων* || *το μουσείο φιλοξενεί συλλογή από κινέζικα γλυπτά* **4.** (μτφ.) καταχωρίζω σε φύλλο εφημερίδας, περιοδικού κ.λπ.: *το σημερινό φύλλο φιλοξενεί στις στήλες του ένα άρθρο τού διάσημου Ιταλού συγγραφέα* || *οι δηλώσεις τού υπουργού φιλοξενήθηκαν σε αθηναϊκή εφημερίδα* **5.** (σε ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές) έχω στο στούντιο ως προσκεκλημένο: *στη σημερινή εκπομπή φιλοξενούμε τον υπουργό Παιδείας* **6.** ΑΘΛ. υποδέχομαι, ως γηπεδούχος, ομάδα που θα αγωνιστεί στην έδρα μου: *στη Ν. Φιλαδέλφεια η Α.Ε.Κ. φιλοξενεί τον Π.Α.Ο.* ΣΥΝ. υποδέχομαι **7.** (η μτχ. **φιλοξενούμενος,** -η, -ο) (α) (ως ουσ.) το πρόσωπο που φιλοξενείται κάπου: *αυτή την εβδομάδα έχουμε φιλοξενούμενους στο σπίτι* ΣΥΝ. ξένος, μουσαφίρης (β) ΑΘΛ. για ομάδα που παίζει εκτός έδρας ως προς τη γηπεδούχο ομάδα: *οι φιλοξενούμενοι προηγήθηκαν νωρίς στο σκορ* || *η ~ ομάδα.*

φιλοπαίγμων, -ων, -ον {-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει ή που γίνεται με εύθυμη ή περιπαικτική διάθεση: *με τη φιλοπαίγμονα στάση της τον προκαλούσε.* Επίσης (καθημ.) **φιλοπαίγμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-παίγμων* < *παίζω*, από θ. αορίστου *παικ-* + παραγ. επίθημα *-μων*].

φιλοπατρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την πατρίδα ΣΥΝ. πατριωτισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*

φιλόπατρις, -ις, -ι [μτγν.] {φιλοπάτρ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες, -ίδων} (λόγ.) αυτός που αγαπά την πατρίδα του, που τρέφει πατριωτικά αισθήματα ΣΥΝ. πατριώτης.

φιλοπερίεργος, -η, -ο [1883] **1.** (κακόσ.) υπερβολικά περίεργος, αυτός που εκδηλώνει αδιάκριτο ενδιαφέρον ΣΥΝ. αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός **2.** αυτός που εκδηλώνει περιέργεια, ενδιαφέρον για τα πράγματα γύρω του. — **φιλοπεριέργεια** (η).

Φιλοποίμην (ο) {Φιλοποίμεν-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας στρατηγός τής Αχαϊκής Συμπολιτείας (253-183 π.Χ.), ο οποίος προσπάθησε να αναβιώσει τη δόξα τής κλασικής εποχής **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *ποιμήν*].

φιλοπόλεμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πόλεμο, που επιδιώκει τον πόλεμο: *οι ~ κύκλοι μπορεί να σύρουν σε περιπέτειες τη χώρα μας* ΣΥΝ. πολεμοχαρής, πολεμικός ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, ειρηνιστικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει αγάπη για τον πόλεμο, που υποστηρίζει την προοπτική τού πολέμου: ~ *διάθεση / πολιτική / προπαγάνδα* ΣΥΝ. πολεμοχαρής ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, φιλειρηνικός, αντιπολεμικός.

φιλόπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την εργασία, που δεν αποφεύγει τους κόπους τής δουλειάς: ~ *μαθητής / υπάλληλος* ΣΥΝ. φίλεργος, εργατικός, δραστήριος ΑΝΤ. φυγόπονος, οκνηρός, νωθρός, (λαϊκ.) ακαμάτης, τεμπέλης. — **φιλοπονία** (η) [αρχ.].

φιλοποσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη για την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών. — **φιλοπότης** (ο) [αρχ.], **φιλοπότις** (η) [μτγν.] {φιλοπότιδος}.

φιλοπράγμων (ο/η) {φιλοπράγμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που του αρέσει να ασχολείται με πολλά, που έχει πολλές δραστηριότητες ΣΥΝ. πολυπράγμων, πολυάσχολος, δραστήριος ΑΝΤ. απράγμων, ολιγοπράγμων, αδρανής **2.** (κακόσ.) αυτός που του αρέσει να ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, να αναμειγνύεται παντού ΣΥΝ. φιλοπερίεργος, αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός. — **φιλοπραγμοσύνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-πράγμων* < *πρᾶγμα*].

φιλοπρόοδος, -η, -ο [1853] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά και επιθυμεί την πρόοδο, που επιδιώκει να προοδεύει συνεχώς **2.** αυτός που συντελεί, που συμβάλλει στην πρόοδο: ~ *μέτρα / πολιτική.*

φιλόπρωτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επιθυμεί να έχει πάντοτε τα πρωτεία, που επιδιώκει να έχει την πρωτοκαθεδρία. — **φιλοπρωτία** (η) [μτγν.].

φιλόπτωχος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (για ιδρύματα) αυτός που λειτουργεί υπέρ των φτωχών, που αποβλέπει στην παροχή βοήθειας στους φτωχούς: ~ *εταιρεία / ταμείο.*

φίλος (ο) **1.** το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο συνδέεται κανείς με σχέση αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης, χωρίς να υπάρχει συγγένεια ή ερωτικό ενδιαφέρον: *μου στάθηκε πάντα καλός ~* || *Άκουσέ με! Σου μιλάω σαν ~* || *ο Μιχάλης κι εγώ είμαστε αχώριστοι ~* || *το βράδυ θα έλθουν στο σπίτι συγγενείς και ~* || *ας χωρίσουμε σαν δύο καλοί ~* || *σ' ευχαριστώ, είσαι αληθινός ~!* || *μεταξύ φίλων δεν χρειάζονται τυπικότητες* || *έχει φίλο τον δήμαρχο* || (κατ' επέκτ.) *ο σκύλος είναι ο καλύτερος / πιστότερος ~ τού ανθρώπου* || *οικογενειακός / στενός / επιστήθιος / παιδικός / κοινός ~* || *ο Γιάννης είναι προσωπικός ~ τού πρωθυπουργού* ΑΝΤ. εχθρός· ΦΡ. (α) ***από μακριά και φίλοι*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πραγματική φιλία, οπότε είναι προτιμότερο να τηρούνται οι τύποι και οι αποστάσεις· (παροιμ.) (β) ***ο καλός ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται*** η καλύτερη απόδειξη τής πραγματικής φιλίας είναι η βοήθεια, η συμπαράσταση στις δύσκολες στιγμές (γ) ***αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματά του*** βλ. λ. αγαπώ (δ) ***δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι*** το ποιόν ενός ανθρώπου το καταλαβαίνει κανείς βλέποντας ποιους συναναστρέφεται (ε) ***οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους*** βλ. λ. *λογαριασμός* (στ) ***όταν έχεις τέτοιους φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς*** για περιπτώσεις στις οποίες βλάπτεται κανείς από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο **2.** (κατ' επέκτ.-καταχρ.) το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο υπάρχει σχέση γνωριμίας, με το οποίο κάνει κάποιος παρέα ΣΥΝ. γνωστός **3.** (α) ο εραστής (παντρεμένης γυναίκας): *η γυναίκα του βρήκε / έπιασε φίλο* (β) ο ερωτικός σύντροφος (ανύπαντρης γυναίκας): *ήρθε μαζί με τον ~ της* ΣΥΝ. εραστής, αγαπητικός, (οικ.) γκόμενος **4.** το πρόσωπο που έχει ευνοϊκή διάθεση προς κάποιον: *κοίτα να τον έχεις ~, γιατί είναι ισχυρό πρόσωπο!* ΑΝΤ. εχθρός, πολέμιος **5.** το πρόσωπο που τρέφει αισθήματα συμπάθειας, που ευνοεί ή υποστηρίζει κάτι: ~ *των γραμμάτων / των τεχνών* || *ο Ούλοφ Πάλμε υπήρξε ~ τής Ελλάδας*· ΦΡ. ***δεν είμαι φίλος*** (ευγενικός τρόπος να αρνηθεί κανείς κάτι που του προσφέρεται): *–Θα πάρετε λίγο τυρί; –Ευχαριστώ, δεν είμαι φίλος (τού τυριού)* **6.** αυτός που δεν έχει εχθρικές προθέσεις: *μη φοβάσαι, είμαι ~ σου!* (μτφ.) **7.** η χώρα, ο λαός με τον οποίο υπάρχουν σχέσεις ειρήνης, αλληλεγγύης ή και συμμαχίας σε καιρό πολέμου: (κ. ως επίθ.) *δύο ~ λαοί* **8.** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε βοηθεί, είναι χρήσιμο(ς): *η τεχνολογία είναι ~ τού ανθρώπου, όταν χρησιμοποιείται σωστά* **9.** (κλητ. ***φίλε (μου)***) (α) (οικ.) ως προσφώνηση προς άγνωστο πρόσωπο: *~, μήπως ξέρεις αυτή τη διεύθυνση;* || *~, φέρε μας δύο καφέδες!* || (απειλητικά) *Τι τρέχει, ~; Έχεις πρόβλημα;* (β) ως προσφώνηση, συχνά με διάθεση ελαφράς ειρωνείας ή για καλλιέργεια κλίματος οικειότητας: *κάνεις λάθος, ~ μου*· ΦΡ. ***φίλοι μου*** ως προσφώνηση προς ακροατήριο: *σήμερα, ~, θα μιλήσουμε για το πρόβλημα τής υπογεννητικότητας* **10.** (οικ.) για να δηλωθεί πρόσωπο, το όνομα τού οποίου είναι άγνωστο· χρησιμοποιείται αντί τού *αυτός*: *ωραία τα λέει ο ~* **11.** (ως επίθ.) αγαπητός: *οι φίλοι ακροατές μπορούν να παρεμβαίνουν στην τηλεοπτική συζήτηση*· ΦΡ. ***φίλος Πλάτων, αλλά φίλτερα η αλήθεια*** αγαπώ τον Πλάτωνα, αγαπώ όμως περισσότερο την αλήθεια· για να δηλωθεί ότι όποιος αναζητεί την αλήθεια, δεν επηρεάζεται από προσωπικές συμπάθειες. — (υποκ.) **φιλαράκος** (ο) (βλ.λ.) κ. **φιλαράκι** (το), (αργκό) **φιλάρα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ο μυκ. αόρ. pi-ra-me-no (**φιλάμενος*), όπως και τα παράγ. *φιλ-ίων, φίλ-τερος, φίλ-τατος* κ.ά., δείχνουν ότι αρχικό είναι το θ. *φιλ-* (και όχι θ. *φι-* + επίθημα *-λος*), από το οποίο προέκυψαν τόσο το θ. *φιλε-* (*φιλέ-ω / -ῶ*) όσο και το θ. *φιλο-* (*φίλος*). Εντούτοις, καμία σύνδεση με Ι.Ε. τ. δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί. Η λ. *φίλος* δεν προσδιόριζε αρχικώς σχέση συναισθηματική, αλλά δήλωνε κυρ. την ένταξη στην ίδια κοινωνική ομάδα, καθώς επίσης και τη σχέση που προέκυπτε έπειτα από φιλοξενία. Ωστόσο, και το σημερινό σημασιολογικό περιεχόμενο τής λ. είναι ήδη αρχ.].

-φιλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ονομάτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που αγαπά ή προτιμά κάτι: *αγγλό-φιλος, βιβλιό-φιλος, ειρηνό-φιλος, θεατρό-φιλος, ομοφυλό-φιλος, υδρό-φιλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φίλος*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. hydrophile)].

φιλοσόφημα (το) [αρχ.] {φιλοσοφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διερεύνηση φαινομένου μέσα στα όρια τής φιλοσοφίας, φιλοσοφική έρευνα ή πραγματεία **2.** (συνεκδ.) φιλοσοφική ιδέα, δόγμα συγκεκριμένης

φιλοσοφίας: *ο ισχυρισμός περί ανυπαρξίας τού Θεού είναι ένα από τα βασικά ~ τού διαλεκτικού υλισμού.*

φιλοσοφημένος, -η, -ο → φιλοσοφώ

φιλοσοφία (η) [αρχ.] {φιλοσοφιών} **1.** η λογική έρευνα και αναζήτηση τής φύσης των πραγμάτων και τής αλήθειας των όντων και των φαινομένων, τής γνώσης, των αξιών κ.λπ., η συστηματική εξέταση τού κόσμου και ο επιστημονικός κλάδος που διαμορφώνεται από αυτή την προσπάθεια: *ασχολούμαι με τη ~* || *σπουδάζω ~* || *ο θάνατος είναι από τα βασικότερα ζητήματα που απασχόλησαν τη ~ ανά τους αιώνες* || *η αισθητική, η ηθική, η λογική, η μεταφυσική, η γνωσιολογία είναι κλάδοι τής ~* **2.** (συνεκδ.) η διδασκαλία, το σύστημα φιλοσόφου ή φιλοσοφικής κατεύθυνσης ή περιόδου τής ιστορίας: *η ~ τού Πλάτωνα / τού Χέγκελ / τού Μαρξ* || *προσωκρατική / αριστοτελική / στωική / επικούρεια / καρτεσιανή / καντιανή ~* || *αρχαία / μεσαιωνική / νεότερη ~* **3.** η σπουδή τής εξέλιξης τής φιλοσοφίας (σημ. 1), των διαφόρων φιλοσοφικών συστημάτων: *σπουδάζω ~* || *φοιτητής φιλοσοφίας* **4.** η θεωρία ή το σύνολο των ιδεών που αποτελούν τη βάση γνωστικού αντικειμένου, δραστηριότητας: *πολιτική ~* || *~ τής ιστορίας / τής τέχνης / τού Δικαίου / τής γλώσσας / ενός νόμου*· ΦΡ. ***αναλυτική και γλωσσική φιλοσοφία*** βλ. λ. *αναλυτικός* **5.** ο τρόπος με τον οποίο εκτιμά κανείς γενικώς τα πράγματα, τη ζωή: *η δική μου ~ για τις δύσκολες καταστάσεις είναι η εξής...* || *για τους Γερμανούς η επιτυχία στην εργασία είναι κάτι πολύ σημαντικό· οι Έλληνες έχουν μιαν άλλη ~* **6.** (μειωτ.) οι ασαφείς, πολύπλοκοι και υπερβολικά γενικόλογοι συλλογισμοί: (κυρ. στον πληθ.) *Άσε τις ~! Εδώ χρειαζόμαστε συγκεκριμένες λύσεις*· ΦΡ. ***δεν θέλει (και πολλή) φιλοσοφία*** δεν χρειάζεται πολλή σκέψη, είναι απλό και ευνόητο: *Ποιος φταίει; Ε, ~!* (είναι εύκολο να το βρεις). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*

φιλοσοφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία: *~ σύστημα / θεωρία / αρχή / δόγμα / στοχασμός / σύγγραμμα / λόγος / δοκίμιο / ερώτημα* **2. Φιλοσοφική (Σχολή)** πανεπιστημιακή σχολή που περιλαμβάνει διάφορα τμήματα, στα οποία διδάσκεται η φιλοσοφία και οι άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες (η φιλολογία, η ιστορία, η αρχαιολογία, η ψυχολογία, η παιδαγωγική κ.λπ.). — **φιλοσοφικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

φιλοσοφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η τάση ή η έφεση προς φιλοσοφικό στοχασμό.

φιλόσοφος (ο/η) [αρχ.] {φιλοσόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο φίλος τής σοφίας, το πρόσωπο που αγαπά τη γνώση και την έρευνα **2.** το πρόσωπο που διατυπώνει δικό του φιλοσοφικό σύστημα, που διατυπώνει φιλοσοφικούς στοχασμούς: *ο Πλάτων ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ~ τής αρχαιότητας* || *προσωκρατικός / στωικός / επικούρειος / σχολαστικός / ιδεαλιστής / μαρξιστής ~* || *ο από σκηνής ~* (χαρακτηρισμός τού Ευριπίδη λόγω τής συνήθειάς του να βάζει στο στόμα ηρώων του δικές του φιλοσοφικές απόψεις) **3.** (μτφ.) αυτός που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και τα προβλήματα τής ζωής με σκέψη και γνώση, με εγκαρτέρηση και απάθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*

φιλοσοφώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {φιλοσοφείς... | φιλοσόφ-ησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** σκέπτομαι και ερευνώ τα πράγματα με τρόπο φιλοσοφικό, σε έκταση και σε βάθος: *Αρκετά φιλοσοφήσαμε! Καιρός ν' ασχοληθούμε και με πρακτικά ζητήματα!* **2.** σκέπτομαι γύρω από ένα θέμα με διαφορετικό τρόπο από τον συνηθισμένο, συνήθ. πιο νηφάλιο ή πιο αισιόδοξο: *στη ζωή χρειάζεται να φιλοσοφείς και λίγο, για να μην τρελαθείς* ♦ (μετβ.) **3.** αντιμετωπίζω τα πράγματα με φιλοσοφική διάθεση· ΦΡ. ***το φιλοσοφώ*** σκέφτομαι (κάτι) πιο ήρεμα και αναλυτικά και από άλλη οπτική γωνία, συνήθ. πιο αισιόδοξη: *Μη χάνεις την ψυχραιμία σου! Ας το φιλοσοφήσουμε λίγο!* **4.** (η μτχ. ***φιλοσοφημένος,*** -η, -ο) (α) αυτός που ενέχει ή φανερώνει φιλοσοφική σκέψη: *~ άποψη* (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να ξεπερνά τις δυσκολίες με νηφάλια σκέψη: *~ άτομο / στάση.*

φιλόστοργος, -η, -ο [αρχ.] ο γεμάτος στοργή, αυτός που συμπεριφέρεται προστατευτικά, με τρυφερότητα: *~ μητέρα* ΣΥΝ. στοργικός, τρυφερός ΑΝΤ. άστοργος. — **φιλόστοργα** επίρρ., **φιλοστοργία** (η) [αρχ.].

Φιλόστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} όνομα τεσσάρων αρχαίων Ελλήνων σοφιστών (2ος αι. μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *στρατός*].

φιλότεκνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά τα παιδιά του: *~ γονέας / πατέρας* **2.** (για ατέκνους) αυτός που αγαπά πολύ τα παιδιά, που επιθυμεί πολύ να αποκτήσει παιδιά: *το ορφανό θα δοθεί σε ~ ζευγάρι, για να το μεγαλώσει.* — **φιλοτεκνία** (η) [μτγν.].

φιλοτελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ερασιτεχνική ή επαγγελματική ενασχόληση με τη συλλογή, μελέτη ή εμπορία γραμματοσήμων και άλλων αντικειμένων ταχυδρομικής χρήσεως (π.χ. σφραγίδων, φακέλων πρώτης ημέρας κυκλοφορίας κ.ά.). Επίσης (σπάν.) **φιλοτέλεια** (η). — **φιλοτελικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *φιλο-* + *-τελισμός* < *τέλος* (βλ.λ.). Ο αντίστοιχος ξέν. όρ., έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση, < γαλλ. philatélisme < phil- (< *φιλ(ο)-*) + -atélisme < *ατέλεια* «απαλλαγή από έξοδα», επειδή με τη χρήση γραμματοσήμων ο παραλήπτης απαλλασσόταν από τα τέλη αλληλογραφίας, τα οποία επωμιζόταν ο αποστολέας].

φιλοτελιστής (ο), **φιλοτελίστρια** (η) {φιλοτελιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον φιλοτελισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. philatéliste (βλ. κ. *φιλοτελισμός*)].

φιλοτέχνημα (το) [μτγν.] {φιλοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) έργο κατασκευασμένο με τέχνη, προϊόν τής έμπνευσης και τής εργασίας καλλιτέχνη ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα.

φιλότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την τέχνη, τις καλές τέχνες, που παρακολουθεί την εξέλιξη και τα καλλιτεχνικά ρεύματα των καλών τεχνών (ζωγραφικής, γλυπτικής κ.λπ.): *πολλοί ~ παρευρέθηκαν στα εγκαίνια τής έκθεσης ζωγραφικής* || *ένα πλατύ ~ κοινό* ΣΥΝ. φιλόμουσος. — **φιλοτεχνία** (η) [αρχ.].

φιλοτεχνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοτεχνείς... | φιλοτέχν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατασκευάζω ή επεξεργάζομαι (κάτι) με καλλιτεχνική διάθεση ΣΥΝ. καλλιτεχνώ **2.** (γενικότ.) δημιουργώ (έργο τέχνης): *ο δήμαρχος τίμησε τον γλύπτη που φιλοτέχνησε το άγαλμα τής πλατείας.*

φιλοτίμηση (η) → φιλοτιμώ

φιλοτιμία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έντονη συναίσθηση τής προσωπικής τιμής και τής αξιοπρέπειας, που εκδηλώνεται κυρ. με την επιθυμία κάποιου να κερδίζει την εκτίμηση των άλλων, με την ευαισθησία του ως προς το τι σκέφτονται οι άλλοι γι' αυτόν: *κεντρίζω τη ~ κάποιου* ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, εγωισμός ΑΝΤ. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία **2.** η προθυμία στην εκτέλεση εντολής, καθήκοντος κ.λπ. ή στην παροχή υπηρεσίας ή εκδούλευσης: *εργάζεται με πολλή ~* ΑΝΤ. απροθυμία, δυστροπία· ΦΡ. ***κάνω την ανάγκη φιλοτιμία / (λόγ.) την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος*** βλ. λ. *ανάγκη* **3.** η ανωτερότητα, η ευγένεια ψυχής που εκδηλώνεται κυρ. με τη γενναιοδωρία ΑΝΤ. μικροψυχία, φιλαργυρία **4.** (συνεκδ.) κάθε γενναιόδωρη πράξη που φανερώνει φιλοτιμία, εκδήλωση χαρακτηριστική τού φιλότιμου ανθρώπου (σημ. 3): *άμα αρχίσει τις ~, δεν του μένει δεκάρα στην τσέπη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

φιλότιμο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη συναίσθηση τής προσωπικής τιμής και τής αξιοπρέπειας, η φιλοτιμία (βλ.λ., σημ. 1): *με τόσες κατηγορίες να τον βαραίνουν, θα έπρεπε να είχε παραιτηθεί από το αξίωμά του, αν είχε μια στάλα ~* || *θίγω το ~ κάποιου* ΣΥΝ. ευθιξία ΑΝΤ. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία· ΦΡ. ***φέρνω / ρίχνω (κάποιον) στο φιλότιμο*** κεντρίζω (σε κάποιον) τη φιλοτιμία: *για να σου κάνει τη δουλειά, πρέπει να τον φέρεις στο φιλότιμο· πες του ότι είναι ο μόνος που μπορεί να σε βοηθήσει και ότι έχεις απόλυτη ανάγκη τη βοήθειά του!* **2.** η ιδιαίτερη ευαισθησία, η ευσυνείδητη προσπάθεια στην επιτέλεση καθήκοντος, έργου: *δουλεύει πάντοτε με ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *φιλότιμος*].

φιλότιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει έντονο το συναίσθημα τής τιμής και τής προσωπικής αξιοπρέπειας, που θέλει και προσπαθεί να κερδίζει την εκτίμηση των άλλων: *αν ήσουν τόσο ~, δεν θα τα ανεχόσουν αυτά!* ΣΥΝ. εύθικτος, (οικ.) μπεσαλής, ευαίσθητος ΑΝΤ. αφιλότιμος, αναίσθητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που καταβάλλει ευσυνείδητες προσπάθειες να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του ή να διακριθεί στον τομέα τής δραστηριότητάς του: *είναι πολύ ~· αν δεν μείνεις ικανοποιημένος απ' τη δουλειά του, θα φροντίσει να επανορθώσει* ΣΥΝ. ευσυνείδητος **3.** αυτός που δεν υπολογίζει τα χρήματα, προκειμένου να βοηθήσει ή να περιποιηθεί κάποιον: *είναι τόσο ~, που ήθελε να μας κεράσει όλους κι ας μην έχει πολλά χρήματα* ΑΝΤ. μικρόψυχος, φιλάργυρος, τσιγγούνης **4.** (κατ' επέκτ. για αισθήματα ή εκδηλώσεις) αυτός που φανερώνει φιλοτιμία: *~ προσπάθεια / χειρονομία* **5. φιλότιμο** (το) βλ.λ. — **φιλότιμα / φιλοτίμως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

φιλοτιμώ ρ. μετβ. {φιλοτιμείς... | φιλοτίμ-ησα, -ούμαι / -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διεγείρω τη φιλοτιμία σε (κάποιον), κεντρίζω τον ζήλο σε (κάποιον): *προσπάθησε να τον φιλοτιμήσεις· ίσως σε εξυπηρετήσει* **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***φιλοτιμούμαι / φιλοτιμιέμαι***) δείχνω φιλοτιμία, παρακινούμαι από φιλοτιμία (να πράξω κάτι): *φιλοτιμήθηκε να αναλάβει αυτός τα έξοδα για την εκδήλωση* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι ΑΝΤ. δυστροπώ. **φιλοτίμηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλοτιμοῦμαι (-έο-)* < *φιλο-* + *-τιμοῦμαι* < *τιμή*. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά με τη σημ. «αγωνίζομαι υποκινούμενος από ευσυνειδησία» (λ.χ. *Β' Κορινθ.* 5, 9: *διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα ... εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι*)].

φιλοτομαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο υπέρμετρος εγωισμός, η υπερβολική αγάπη κάποιου για την καλοπέραση και τα συμφέροντά του, τα οποία υπερασπίζει με οποιοδήποτε τίμημα ΣΥΝ. ιδιοτέλεια ΑΝΤ. αλτρουισμός, φιλαλληλία. — **φιλοτομαριστής** (ο), **φιλοτομαρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φιλο-* + *τομάρι* + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

φιλόφρονας (ο) → φιλόφρων

φιλοφρόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λόγος επαινετικός, που δηλώνει συμπάθεια και φιλική διάθεση ΣΥΝ. κομπλιμέντο, καλά λόγια.

φιλοφρονητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι επαινετικός, που φανερώνει κολακευτική διάθεση: *σας ευχαριστώ για τα ~ σας λόγια* || *~ χειρονομία.* — **φιλοφρονητικ-ά / -ώς** επίρρ.

φιλοφρονώ ρ. μετβ. {φιλοφρονείς... | φιλοφρόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω φιλοφρονήσεις (σε κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλοφρονοῦμαι (-έο-)* < *φιλόφρων, -ονος*].

φιλοφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η φιλική διάθεση, η ευγενική και περιποιητική συμπεριφορά: *μας δέχθηκε με εγκαρδιότητα και ~* **2.** ΝΟΜ. ***διεθνής φιλοφροσύνη*** το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς που ρυθμίζουν τις διακρατικές σχέσεις.

φιλόφρων, -ων, -ον {φιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια, που εκδηλώνει συμπάθεια και περιποιητικότητα: *~ οικοδεσπότης / ξενοδόχος.* Επίσης (καθημ.) **φιλόφρονας** (ο/η). — **φιλοφρόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευγενικός, φιλικός», < *φιλο-* + *-φρων,* μεταπτωτ. βαθμ. τού ουσ. *φρήν, -ενός*].

φιλοχρηματία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη προς το χρήμα: *άνθρωπος γνωστός για τον κυνισμό και τη ~ του* ΣΥΝ. φιλαργυρία ΑΝΤ. αφιλοχρηματία.

φιλοχρήματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρή-

ματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να κερδίσει ή να μαζέψει χρήματα: *είναι καλός επιχειρηματίας, αλλά είναι πολύ ~· δεν δίνει τού αγγέλου του νερό* ΣΥΝ. φιλάργυρος, παραδόπιστος, πλεονέκτης, άπληστος ΑΝΤ. αφιλοκερδής, ανιδιοτελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.

φιλόψογος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά να ψέγει, να κατηγορεί τους άλλους ΣΥΝ. φιλοκατήγορος, επικριτικός.

φιλόχριστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αγαπά τον Χριστό.

φίλτατος, -άτη, -ατο (λόγ.) πάρα πολύ αγαπητός· χρησιμοποιείται ως προσφώνηση: *τι κάνεις, φίλτατε;* ΣΥΝ. προσφιλέστατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος* (βλ.λ.) + επίθημα -*τατος* (υπερθ. βαθμού)].

φιλτράρω ρ. μετβ. {φιλτράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) περνώ (κάτι) από φίλτρο: *~ λάδι / νερό / αέρα* ΣΥΝ. διυλίζω, διηθώ **2.** (μτφ.) ελέγχω εξονυχιστικά κάτι, το καθαρίζω από ορισμένα στοιχεία: *στο έργο τού Κρυστάλλη θα βρούμε φιλτραρισμένο το δημοτικό τραγούδι.* — **φιλτράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. filtrare < filtro (βλ. κ. *φίλτρο²*)].

φίλτρο¹ (το) **1.** το μαγικό ποτό: *το ~ τού έρωτα* ΣΥΝ. ελιξήριο **2.** (κατ' επέκτ.-συνεκδ.) αγάπη και στοργή, τρυφερότητα, κυρ. των γονέων προς τα παιδιά: *μητρικό ~* ● **3.** ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού άνω χείλους, που έχει σχήμα αύλακας και βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη μύτη· αλλιώς *υπορρινική αύλακα* (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φίλτρον* < *φιλῶ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*].

φίλτρο² (το) **1.** κάθε πορώδες σώμα, μέσω τού οποίου περνά υγρό ή αέριο, προκειμένου να απαλλαγεί από τα ξένα σώματα ή από τα υλικά με τα οποία είναι αναμεμιγμένο: *~ λαδιού / αέρα* (που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό αέρα από αιωρούμενα σωματίδια ή βακτηρίδια) / *τσιγάρου* (που αποτελείται από νήματα οξικής κυτταρίνης και κατακρατεί την πίσσα και μέρος τής περιεχόμενης στον καπνό τού τσιγάρου νικοτίνης) || *καφές φίλτρου* (ο καφές που φτειάχνεται σε καφετιέρα) || *ηλιακό ~* (χημική ουσία που χρησιμοποιείται σε αντηλιακά και καλλυντικά παρασκευάσματα, για να απορροφά τη βλαβερή υπεριώδη ακτινοβολία) || *βιολογικό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ηθμός ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη ραδιοφωνικού δέκτη, που απομακρύνει τα παράσιτα **3.** ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη που χρησιμεύει στον διαχωρισμό των συχνοτήτων των βαρέων, μέσων και οξέων τόνων και στη διόρθωση των εγγραφών και ορισμένων αναπαραγωγών ήχου **4.** ΦΩΤΟΓΡ. ***αντισταθμιστικό φίλτρο*** βλ. λ. *αντισταθμιστικός*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. filtro < μτγν. λατ. filtrum, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. filz, αρχ. σουηδ. filt κ.ά.].

φίλυδρος, -ος, -ο (λόγ.) (φυτό) που αγαπά το νερό και ευδοκιμεί σε αυτό, που χρειάζεται πολύ νερό, για να αναπτυχθεί ΣΥΝ. υδροχαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + -*υδρος* < *ὕδωρ, ὕδατος*].

φιλύποπτος, -η, -ο αυτός που συνήθως ή εύκολα υποψιάζεται τους άλλους, που δεν έχει εμπιστοσύνη σε κανέναν ΣΥΝ. καχύποπτος, δύσπιστος ΑΝΤ. εύπιστος, ευκολόπιστος, αφελής, απονήρευτος. — **φιλύποπτα** επίρρ., **φιλυποψία** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *ύποπτος*].

φιλύποπτος – καχύποπτος – ύποπτος. Τόσο το **φιλύποπτος** όσο και το **καχύποπτος** έχουν ενεργητική σημασία (σημειώνουν αυτόν που υποπτεύεται τους άλλους), ενώ το **ύποπτος** έχει παθητική σημασία (σημαίνει αυτόν που είναι στόχος τής υποψίας των άλλων, που τον υποπτεύονται). Περαιτέρω, το *φιλύποπτος* δηλώνει αυτόν που συνηθίζει να υποπτεύεται τους άλλους ή που εύκολα τους υποψιάζεται, ενώ το *καχύποπτος* αυτόν που υποψιάζεται τους άλλους για κάτι κακό (επί κακώ), πράγμα που δεν συμβαίνει με το *φιλύποπτος*.

φιλύρα (η) {φιλυρών} (λόγ.) η φλαμουριά (βλ.λ.): *η «Οδός υπό τας Φιλύρας» (Unter den Linden) είναι πολύ γνωστός κεντρικός δρόμος τού Βερολίνου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. αποτελεί σύνθ. από το επίθ. *φίλος* και τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὕρον· σμῆνος* (βλ. λ. *ύραξ*), επειδή η φιλύρα προσελκύει τις μέλισσες. Παρόμοια σημασιολ. σχέση συναντούμε και στα ζεύγη λατ. apium «σέλινο» – apis «μέλισσα», γερμ. Bienenbaum «είδος δέντρου» – Biene «μέλισσα»].

φιλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φιλάς... | φίλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) *(~ κάποιον)* αγγίζω με τα χείλη μου (κάποιον) σε μέρος τού σώματός του (χείλη, μάγουλο, μέτωπο κ.α.), ως έκφραση χαιρετισμού, αγάπης ή ερωτικού πόθου: *τον ~ στο μάγουλο / στα χείλη / στο στόμα / στο μέτωπο* || *~ σταυρωτά* || *φιλήσέ μου τα παιδιά!* ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι (β) *(~ κάτι)* αγγίζω με τα χείλη μου (κάτι), ως έκφραση αγάπης ή σεβασμού: *φίλησε με σεβασμό το χέρι τού πατέρα / τού ιερέα* || *φίλησε τη φωτογραφία τής αγαπημένης του* || *έκανε τον σταυρό της και φίλησε την εικόνα* || *μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτειά έσκυψε και φίλησε το χώμα τής πατρίδας του* ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***φιλώ σταυρό*** ορκίζομαι (β) ***φιλώ κατουρημένες ποδιές*** βλ. λ. *κατουρώ* (γ) (παροιμ.) ***χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησέ το*** είναι καλύτερα να υποταχθείς σε κάποιον, αν δεν μπορείς να συγκρουστείς μαζί του, πρέπει να πας με το καλό όπου δεν μπορείς να πας με το άγριο **2.** (μεσοπαθ. ***φιλιέμαι***) ανταλλάσσω φιλί ή φιλιά με κάποιον: *το ζευγάρι φιλιέται περιπαθώς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «νιώθω στοργή και τρυφερότητα, αγαπώ», < *φίλος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. (όχι στον Όμηρο) και αρχικώς απαιτούσε πάντοτε αντικείμενο αναφοράς (λ.χ. *φιλεῖν τὰς παρειάς / τοῖσι στόμασι / τὸ σὸν κάρα* κ.ά.). Αργότερα η λ. αντικατέστησε το αρχ. ρ. *ἀσπάζομαι*].

Φίλων (ο) {Φίλων-ος, -α} **1.** Ιουδαίος φιλόσοφος (30 π.Χ.-45 μ.Χ.), ο σημαντικότερος εκπρόσωπος τού αλεξανδρινού ιουδαϊσμού **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Φίλωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φίλος*, πβ. κ. *Πλάτ-ων*].

φιμέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει γκρίζο χρώμα, όπως αυτό τού καπνού (συνήθ. για τζάμια ή φακούς γυαλιών μέσα από τα οποία δεν μπορεί να δει κανείς): *ένα αυτοκίνητο με ~ τζάμια.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fumé «μαυρισμένος, σκοτεινιασμένος με καπνό» < fumée «καπνός» < ρ. fumer < λατ. fumāre (βλ. κ. *φουμάρω*)].

φιμώνω ρ. μετβ. {φίμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω φίμωτρο (σε ζώο) **2.** (κατ' επέκτ.) φράζω το στόμα κάποιου με το χέρι μου, με κομμάτι ύφασμα ή με άλλο μέσο, για να τον εμποδίσω να φωνάξει: *οι ληστές τον έδεσαν και τον φίμωσαν* **3.** (μτφ.) στερώ (από κάποιον) την ελευθερία τού λόγου: *η δικτατορία φίμωσε τις εφημερίδες* ● ΦΡ. ΝΑΥΤ. ***φιμώνω το σχοινί*** δένω την άκρη τού σχοινιού με σπάγκο, για να μην ξεφτύσει. — **φίμωμα** (το) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιμῶ (-όω)* < *φιμός* «χαλινάρι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με τα *σφίγγω - σφιγμός* και με το λατ. fiscus «καλάθι» δεν συγκεντρώνουν καμία πιθανότητα].

φίμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (σπάν.) το να φιμώνει κανείς ζώο ή άνθρωπο ΣΥΝ. φίμωμα **2.** (μτφ.) η επιβολή σιγής, η στέρηση τής ελευθερίας τού λόγου: *η ~ τού Τύπου* ● **3.** ΙΑΤΡ. η στένωση τής πόσθης τού πέους, που δεν επιτρέπει την έξοδο και αποκάλυψη τής βαλάνου και είτε υπάρχει εκ γενετής είτε προκαλείται από τοπικές φλεγμονές.

φίμωτρο (το) {-ου κ. -ώτρου | -ων κ. -ώτρων} **1.** πλέγμα από σχοινί, δέρμα, μέταλλο κ.λπ., που τοποθετείται γύρω από το ρύγχος των ζώων, για να τα εμποδίζει να δαγκώνουν: *βάζω ~ στον σκύλο / στην αρκούδα* **2.** (μτφ.) η στέρηση τής ελευθερίας τού λόγου: *η δικτατορία έβαλε ~ στον δημοσιογραφικό λόγο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φίμωτρον* < αρχ. *φιμῶ (-όω)* + παραγ. επίθημα -*τρον*, πβ. κ. *ἄρο-τρον*].

φιν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. μικρό ιστιοφόρο για ιστιοπλοϊκούς αγώνες, το οποίο κυβερνάται από ένα άτομο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. finn < σουηδ. fena «πτερύγιο» (παλ. ολλ. vinne), που συνδ. με λατ. spina «αγκάθι»].

φίνα επίρρ. (λαϊκ.) πάρα πολύ ωραία, περίφημα: *περάσαμε ~ στην εκδρομή* || *τα κατάφερες ~* || *-Πώς νιώθεις; -~!* ΣΥΝ. έξοχα, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, απαίσια, φρικτά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *φίνος*].

φινάλε (το) {άκλ.} **1.** το τελευταίο μέρος μουσικού ή θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, γιορτής, εκδήλωσης: *έργο με περίφημο / πρωτότυπο / προβλέψιμο ~* **2.** (μτφ.) το τέλος, η κατακλείδα: *ξέρεις ποιο ήταν το ~ τής υπόθεσης;* ΣΥΝ. επίλογος, έκβαση ΑΝΤ. αρχή, ξεκίνημα· ΦΡ. ***στο φινάλε*** στο τέλος, τελικά: *~ κανείς δεν μπορεί να μας υποδείξει τι θα κάνουμε.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finale < λατ. finālis < finis -is «όρος, τέλος»].

φιναλίστ (ο/η) {άκλ.} αυτός που προκρίνεται στην τελική φάση των αγώνων μιας διοργάνωσης: *η ομάδα τους ήταν πολλές φορές ~ σε διάφορα τουρνουά* || *οι πέντε ~ των εφετινών καλλιστείων.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. finaliste < finale, βλ. κ. *φινάλε*].

φινέτσα (η) {χωρ. πληθ.} η λεπτότητα στην εμφάνιση, στους τρόπους, στη συμπεριφορά κ.λπ.: *το ντύσιμό της έχει ~* || *επίπλωσαν το σπίτι τους με γούστο και ~* ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. χοντροκοπιά, κακογουστιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finezza < fino «τέλος» (< λατ. finis), πβ. κ. *τέλος - τέλειος – τελειότητα*].

φινετσάτος, -η, -ο αυτός που διαθέτει φινέτσα: *~ άνθρωπος / γυναίκα / ντύσιμο / εμφάνιση / στυλ* ΣΥΝ. λεπτός, καλαίσθητος ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — **φινετσάτα** επίρρ.

φινιριστήριο (το) {φινιριστηρί-ου | -ων} **1.** μηχάνημα που διοχετεύει αέρα σε κατάλληλη θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τη λείανση και το γυάλισμα υφασμάτων μετά τη βαφή **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο πραγματοποιείται η παραπάνω διαδικασία.
[ΕΤΥΜ. < *φινίρω* (αόρ. *φινίρισ-α*) + παραγ. επίθημα -*τήριο* (πβ. κ. *καθαρισ-τήριο*)].

φινίρω ρ. μετβ. {φινίρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) υποβάλλω (κάτι) σε τελική επεξεργασία ΣΥΝ. τελειοποιώ. — **φινίρισμα** (το), **φινιρισμένος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finire «τελειώνω – τελειοποιώ» < λατ. finīre < finis «όριο, τέλος»].

φίνις (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ. ο τερματισμός: *μέχρι το ~ τής κούρσας δεν είχε ξεχωρίσει η νικήτρια* **2.** (μτφ.) το τελικό στάδιο δράσης, προσπάθειας: *επιταχύναμε πάρα πολύ τον ρυθμό παραγωγής στο ~ και τελειώσαμε εγκαίρως.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. finish].

φινιστρίνι κ. (σπάν.-λαϊκ.) **φιλιστρίνι** (το) {φινιστριν-ιού | -ιών} ΝΑΥΤ. το στρογγυλό παράθυρο σε καμπίνα πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) παραφωτίς.
[ΕΤΥΜ. < *φινεστρίνι* (με αφομοίωση) < ιταλ. finestrini (πληθ.), υποκ. τού finestra «παράθυρο» < λατ. fenestra, αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. δάνειο].

Φινλανδία κ. **Φιλανδία** (η) (γράφεται μερικές φορές κ. *Φιλλανδία*) (φινλ. Suomen Tasavalta, σουηδ. Republiken Finland = Δημοκρατία τής Φινλανδίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ελσίνκι, επίσημες γλώσσες τη Φινλανδική και τη Σουηδική και νόμισμα το ευρώ. — **Φι(ν)λανδός** κ. (καθημ.) **Φι(ν)λανδέζος** (ο), **Φι(ν)λανδή** κ. (καθημ.) **Φι(ν)λανδέζα** (η), **φι(ν)λανδικός**, -ή, -ό κ. **φι(ν)λανδέζικος**, -η, -ο, **Φι(ν)λανδικά** κ. **Φι(ν)λανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Finlande < σουηδ. Finland «χώρα των Φίννων» < Finn + land «χώρα, γη». Το εθνωνύμιο Finn, που απαντά

ως Fenni σε λατ. κείμενα τού 1ου αι. μ.Χ., ανάγεται πιθ. σε αρχ. γερμ. finna / fenna «πτερύγιο ψαριού», επειδή πιστεύεται ότι οι Φίννοι χρησιμοποιούσαν δέρματα ψαριών ως ενδύματα. Η ονομασία Suomi είναι αγν. ετύμου, αν και ορισμένοι την παράγουν από τις φινλ. λ. suo «έλος» και maa «χώρα»].

φινλανδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιβολή περιορισμού κινήσεων ενός αδύνατου κράτους στην εξωτερική του πολιτική από ένα ισχυρό γειτονικό κράτος (όπως παλαιότ. ο περιορισμός τής Φινλανδίας από τη Σοβιετική Ένωση).

φιννικός, -ή, -ό [1894] ΕΘΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους: ~ *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Finnic < Finn (βλ. λ. *Φινλανδία*)].

Φίννοι (οι) ΕΘΝΟΛ. οι απόγονοι φυλών που μιλούσαν φιννοουγγρικές γλώσσες, με κυριότερους σύγχρονους εκπροσώπους τους τους Φινλανδούς και τους Εσθονούς, καθώς και ορισμένους λαούς τής Ρωσίας, όπως οι Καρέλιοι, οι Ίνγκριοι κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Φινλανδία*].

φιννοουγγρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους και τους Ούγγρους **2.** ΓΛΩΣΣ. ***φιννοουγγρικές γλώσσες*** κλάδος τής οικογένειας των ουραλικών γλωσσών, ο οποίος περιλαμβάνει τη Φινλανδική, την Ουγγρική, την Εσθονική και ορισμένες γλώσσες λαών τής Ρωσίας (Καρελική, Βεπική κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Finno-Ugric].

φινόκιο (το) το μάραθο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finocchio < δημώδ. λατ. *feniculum, υποκ. τού λατ. fenum «χόρτο»].

φίνος, -α, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτούς τρόπους, ο ευγενικός και διακριτικός στη συμπεριφορά **2.** αυτός που έχει λεπτότητα και ευγένεια, ο εκλεπτυσμένος: ~ *γούστο / γοητεία / ντύσιμο* ΑΝΤ. χοντροκομμένος **3.** αυτός που είναι λεπτής τέχνης, που απευθύνεται σε λεπτή αίσθηση: ~ *ύφασμα / μετάξι / πορσελάνη / άρωμα* • **4.** (λαϊκ.) πολύ καλός, σπουδαίος, εξαιρετικός. — **φίνα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. fino «λεπτός, καθαρός, ευγενικός» < λατ. finis «τέλος» (πβ. κ. *τέλος* – *τέλειος*)].

φιντάνι (το) → φυντάνι

φιντεϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική αντίληψη που δίνει τεράστια σημασία στην πίστη, την οποία θεωρεί ίση ή ανώτερη από τη λογική και την επιστήμη (κατ' αντιδιαστολή προς τον ορθολογισμό). — **φιντεϊστής** (ο), **φιντεΐστρια** (η), **φιντεϊστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fideism < λατ. fides, -ei «πίστη»].

Φιντίας (ο) πυθαγόρειος φιλόσοφος, γνωστός για τη φιλία του με τον Δάμωνα (πβ. λ. *Δάμων*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Φιλ-τίας (με δωρ. εναλλαγή *-λτ-* / *-ντ-*) < **φιλτός* < θ. *φιλ-* των λ. *φιλ-ῶ, φίλ-ος, φίλ-τρον*].

φιξ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων, που δεν μεταβάλλεται: *οι τιμές μας είναι* ~ ΣΥΝ. καθορισμένος, αμετάβλητος ΑΝΤ. κυμαινόμενος, μεταβαλλόμενος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fixe < λατ. fixus «βέβαιος, μόνιμος, στερεός», μτχ. τ. τού ρ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φιξάρω ρ. μετβ. {φιξάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** σταθεροποιώ (κάτι), ώστε να μείνει αναλλοίωτο: ~ *το χρώμα / το φιλμ* **2.** καθορίζω (κάτι που μέχρι στιγμής είναι υπό συζήτηση): ~ *ημερομηνία* ΣΥΝ. οριστικοποιώ. — **φιξάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φιξ* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φιόγκος (ο) **1.** τρόπος δεσίματος κορδέλας, κορδονιού κ.λπ. σε σχήμα πεταλούδας: *δένω την κορδέλα / τα κορδόνια μου φιόγκο* || *το πουκάμισό της έδενε μπροστά σε* ~ **2.** (συνεκδ.) κορδέλα, κορδόνι κ.λπ. δεμένο σε σχήμα πεταλούδας: *έλυσε τον* ~ *και άνοιξε το πακέτο* || *το φόρεμά της είχε στο μπούστο έναν σατέν* ~ • **3.** (μειωτ.) ο κομψευόμενος και μαλθακός νεαρός ΣΥΝ. τζιτζιφιόγκος. — (υποκ.) **φιογκάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiocco «νιφάδα, τουλούπα (μαλλιού), κόμπος» < λατ. floccus «χνούδι, υφάδι», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φιορδ (το) {άκλ.} καθένας από τους στενούς και φιδωτούς θαλάσσιους κόλπους, που εισδύει βαθιά σε απότομη, βραχώδη ακτή: ~ *των νορβηγικών ακτών.*
[ΕΤΥΜ. < νορβ. fjord < αρχ. νορβ. fjorthr, που συνδ. με αγγλ. ford «διάβαση, πέρασμα» (λ.χ. Ox-ford), γερμ. Furt (λ.χ. Frank-furt)].

φιορίνι (το) {φιορίν-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. παλαιό ευρωπαϊκό νόμισμα, χρυσό ή ασημένιο, που κόπηκε για πρώτη φορά στη Φλωρεντία τον 13ο αι. και αργότερα διαδόθηκε σε άλλες χώρες **2.** το νόμισμα διαφόρων σύγχρονων κρατών (π.χ. τής Ολλανδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiorini (πληθ.) < fiore «άνθος, λουλούδι» (επειδή ένα άνθος ήταν χαραγμένο στα νομίσματα τής Φλωρεντίας) < λατ. flos, -ōris].

φιοριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) ποίκιλμα που προστίθεται κατά βούληση από τον τραγουδιστή σε μουσική φράση για καλλωπισμό (β) φθόγγος ή ομάδα φθόγγων που παρεμβάλλονται στην ενόργανη μελωδία, για να την καλλωπίσουν ή για να εξάρουν τη δεξιοτεχνία τού καλλιτέχνη **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε προστίθεται για καλλωπισμό, κυρ. διακοσμητικό σχέδιο: *υπογραφή με* ~ || *έγραφε απλά, λιτά, χωρίς φιοριτούρες.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fioritura «ανθοφορία» < fiorire «ανθίζω» < μτγν. λατ. florīre < λατ. florēre < flos, -ōris «άνθος, λουλούδι»].

φιορντ (το) → φιορδ

φιόρο κ. **φιόρε** (το) {άκλ.} (διαλεκτ.-λογοτ.) το άνθος, το λουλούδι: *το* ~ *τού λεβάντε* (η Ζάκυνθος).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiore «άνθος» < λατ. flos, -ōris].

F.I.R. (το) (προφέρεται *εφ άι αρ* ή *φιρ*) Περιοχή / Τομέας Πληροφοριών Πτήσεων (βλ. λ. *περιοχή*).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Flight Information Region].

φιρίκι (το) {φιρικ-ιού | -ιών} ο καρπός τής φιρικιάς (βλ.λ.), ποικιλία μήλου μικρότερη από τη συνηθισμένη, με υπόξινη γεύση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ferik].

φιρικιά (η) μηλιά με καρπούς μικρότερους από τους κανονικούς και υπόξινους στη γεύση.

φιρί-φιρί επίρρ. (καθημ.) επίμονα, σκόπιμα: *πάει* ~ *για καβγά* || ~ *πας να σε δείρω!* ΣΥΝ. σώνει και καλά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. φρ. firil-firil «κυκλικά, γύρω-γύρω»].

φίρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η επωνυμία επιχειρήσεως **2.** (συνεκδ.) η επιχείρηση: *μια μεγάλη* ~ *τού εξωτερικού ανοίγει παράρτημα και στην Ελλάδα* **3.** το χαρακτηριστικό σήμα σε προϊόν με το όνομα τής παρασκευάστριας εταιρείας: *η* ~ *στο παντελόνι* ΣΥΝ. μάρκα **4.** (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ γνωστός και αναγνωρισμένος στον χώρο του: *ανέβηκε το κασέ της από τότε που έγινε* ~ ΣΥΝ. διασημότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. firma «εταιρεία – υπογραφή, επωνυμία» < firmare «υπογράφω, επιβεβαιώνω» < λατ. firmāre < firmus «στερεός, βέβαιος»].

φιρμάνι κ. **φερμάνι** (το) {φιρμαν-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) διάταγμα τού σουλτάνου (βλ.λ.): *η μονή ιδρύθηκε με ειδικό* ~ **2.** (συχνά ειρων.) το διάταγμα, κανονιστική εντολή: *ο διευθυντής έβγαλε* ~ *ότι απαγορεύεται το κάπνισμα στους χώρους τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ferman. Το *φιρμάνι* ήταν διάταγμα που περιελάμβανε θετική συνήθ. ρύθμιση σε αντίθεση με το *μπουγιουρντί* (βλ.λ.)].

φις (το) {άκλ.} εξάρτημα για την τροφοδοσία συσκευής με ηλεκτρικό ρεύμα, το οποίο διαθέτει δύο ή περισσότερες μεταλλικές προεξοχές, που εφαρμόζουν στις αντίστοιχες εσοχές τής πρίζας: *βάλε το* ~ *τού πλυντηρίου στην πρίζα* ΣΥΝ. ρευματολήπτης. — (υποκ.) **φισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fiche < ρ. ficher «μπήγω, χώνω» < δημώδ. λατ. *ficcāre < *figicāre < λατ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φισέκι κ. (λαϊκότ.) **φουσέκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το φυσίγγιο **2.** (μτφ. ως επίρρ.) πολύ γρήγορα: *έφυγε* ~.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fişek].

φισεκλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η θήκη για φισέκια, που φοριέται στο σώμα, συνήθ. σταυρωτά: *κατέβηκε ο καπετάνιος απ' το βουνό ζωσμένος τα* ~ ΣΥΝ. φυσιγγιοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fişeklik].

φίσκα (η) → φύσκα

φιστικάς (ο) {φιστικάδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που πουλά φιστίκια **2.** αυτός που έχει στην ιδιοκτησία του εκτάσεις με φιστικιές (βλ.λ.).

φιστικής, -ιά, -ί (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει την πράσινη απόχρωση τού εσωτερικού τού φιστικιού Αιγίνης: ~ *φόρεμα / αυτοκίνητο* **2.** ***φιστικί*** (το) {άκλ.} η πράσινη απόχρωση τού φιστικιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

φιστίκι (το) (συνήθης ορθ. *φυστίκι*) {φιστικ-ιού | -ιών} ο καρπός και το εδώδιμο σπέρμα τής φιστικιάς, το οποίο ψήνεται με αλάτι και καταναλώνεται ως ξηρός καρπός, θεωρείται δε μεγάλης θρεπτικής αξίας: ~ *Αιγίνης* || *μασουλάω φιστίκια* || *τα* ~ *συνοδεύουν το ουίσκι* ΦΡ. ***αράπικο φιστίκι*** βλ. λ. *αράπικος.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. fıstık < μτγν. *πιστάκιον*, υποκ. τού *πιστάκη* (βλ.λ.)].

φιστικιά (η) καρποφόρο, φυλλοβόλο δέντρο με πλούσια διακλάδωση, σύνθετα βαθυπράσινα φύλλα και εδώδιμους καρπούς με ξυλώδες περίβλημα, για τους οποίους καλλιεργείται.

φιστικοβούτυρο (το) βουτυρώδης κρέμα που παρασκευάζεται από αλεσμένα ξηροψημένα φιστίκια και χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

φιστικοπώλης (ο) {φιστικοπωλών} αυτός που πουλάει φιστίκια ΣΥΝ. φιστικάς.

φίστουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το συρίγγιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. fistula «σωλήνας, σύριγγα», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Φίτζι (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of Fiji = Δημοκρατία των Φίτζι) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Σούβα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Φίτζι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Fiji, αγν. ετύμου. Στην τοπική γλώσσα τα νησιά αποκαλούνται Viti].

φιτίλι (το) {φιτιλ-ιού | -ιών} **1.** χοντρό νήμα, διαποτισμένο με ειδικό διάλυμα, που χρησιμεύει για να ανάβει και να διατηρεί τη φλόγα σε φωτιστικά αντικείμενα ή συσκευές: ~ *κεριού / καντηλιού / λάμπας / αναπτήρα* || *καθαρίζω / κόβω το* ~ ΣΥΝ. άφτρα· ΦΡ. ***στο πιτς-φιτίλι*** (επιτατ.) πάρα πολύ γρήγορα ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, στο πει και φει, μάνι-μάνι κ.τ.ό. **2.** θρυαλλίδα πυροδοτήσεως όπλου ή εκρηκτικής ύλης: ~ *δυναμίτιδας / φουρνέλου*· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω φιτίλι*** βάζω φιτιλιά (βλ.λ.) **3.** στενή λωρίδα υφάσματος ραμμένη για διακόσμηση στην περιφέρεια σεντονιών, ενδυμάτων κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξεφτιλίζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. fitil < αραβ. fatīl].

φιτιλιά (η) (λαϊκ.-μτφ.) κακόβουλη διασπορά πληροφοριών, κακοπροαίρετα σχόλια που έχουν σκοπό να προκαλέσουν φιλονικίες, έριδες, ένταση κ.λπ.: *βάζει φιτιλιές ανάμεσά τους.*

φιτιλιάζω ρ. μετβ. {φιτίλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον να θυμώσει, να οργιστεί (συνήθ. εναντίον τρίτων), «του βάζω φιτίλι».

ΦΙΦΑ (η) (F.I.F.A.) (γαλλ. Fédération Internationale de Football Association) Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου.

Φ.Κ.Ε. (ο) Φόρος Κύκλου Εργασιών.

φκ(ε)ιάνω ρ. → φτειάχνω

φκ(ε)ιάξιμο (το) → φτειάχνω

φκ(ε)ιασίδι (το) → φτειασίδι

φκ(ε)ιασίδωμα (το) → φτειασίδωμα

φκ(ε)ιασιδώνω ρ. → φτειασιδώνω

φκυάρι (το) → φτυάρι

Φλαμανδία (η) **1.** περιοχή τής Δ. Ευρώπης με πολιτική αυτονομία, τής οποίας ένα τμήμα ανήκει στο Βέλγιο και άλλο στη Γαλλία· κατά την Αναγέννηση άνθησαν σε αυτήν το εμπόριο και οι τέχνες **2.** η μία από τις δύο περιφέρειες που αποτελούν το σημερινό Βέλγιο, στην οποία ομιλούνται διάλεκτοι τής ολλανδικής γλώσσας. Επίσης **Φλάνδρα**. — **Φλαμανδός** (η), **Φλαμανδή** (η), **φλαμανδικός**, -ή, -ό, **Φλαμανδικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. γαλλ. Flamandie (σύγχρονο Flandre) < επίθ. Flamand < ολλ. Vlaams (πβ. κ. Vlanderen «Φλάνδρα»), πιθ. από συμφυρμό των λ. vlakte «πεδιάδα» και wanderen «περιπλανώμαι», εννοώντας μια περιοχή επίπεδη και εκτεταμένη].

φλαμέγκο (το) {άκλ.} λαϊκός χορός τής Ισπανίας, από την περιοχή τής Ανδαλουσίας, με τσιγγάνικη καταγωγή· (συνεκδ.) η μουσική ή το τραγούδι που τον συνοδεύει.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. flamenco < ολλ. flaming «Φλαμανδός», ιδιότητα που αποδιδόταν από τους Ισπανούς σε φανταχτερά, ζωηρόχρωμα πράγματα, ακόμη και στη μουσική].

φλαμίνγκο (το) {άκλ.} υδρόβιο πτηνό με λευκό ή ροζ πτέρωμα, που ζει σε κοπάδια και είναι γνωστό για την ομορφιά του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flamingo < πορτ. flamengo, πιθ. < προβηγκ. flamenc < flama «φλόγα» (< λατ. flamma)].

φλαμούρι (το) {φλαμουρ-ιού | -ιών} **1.** η φλαμουριά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) φιλύρα **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τής φλαμουριάς: *σκαμνί από* ~ **3.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από άνθη φλαμουριάς και έχει αντισπασμωδικές και καταπραϋντικές ιδιότητες ΣΥΝ. τίλιο.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *φλάμμουρον* < μτγν. *φλάμμουλον* (με ανομοίωση) < λατ. flammeolum, υποκ. τού flammeum, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επίθ. flammeus < flamma «φλόγα»].

φλαμουριά (η) ψηλό φυλλοβόλο δέντρο τού δάσους, που φύεται στο Β. Ημισφαίριο· έχει φύλλα πυκνά σε σχήμα καρδιάς και πριονωτά, άνθη λευκά και αρωματικά και σφαιροειδείς καρπούς· από τα άνθη του παρασκευάζεται το αφέψημα τίλιο ΣΥΝ. (λόγ.) φιλύρα.

φλαμπέ επίθ. {άκλ.} φαγητό ή γλύκυσμα που το περιχύνουν με αλκοολούχο ποτό ή οινόπνευμα, βάζουν φωτιά και το σερβίρουν καθώς φλέγεται: *λουκάνικα* ~ || (κ. ως επίρρ.) *θα τα φτιάξουμε* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flambé < ρ. flamber «φλέγομαι» < flambe «φλόγα» < παλ. γαλλ. flamble < λατ. flammula, υποκ. τού flamma].

φλάμπουρο (το) (λαϊκ.) **1.** η πολεμική σημαία: *το* ~ *τής επανάστασης* **2.** (παλαιότ.) λάβαρο που κρατούσαν σε γαμήλιες τελετές, το οποίο αποτελούνταν από κομμάτια υφάσματος ή μαντήλια δεμένα σε κοντάρι με σταυρό, που στις κεραίες του είχε μπηγμένα ρόδια (σύμβολο γονιμότητας) **3.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) το χρυσοποίκιλτο λάβαρο από μεταξωτό ύφασμα, που χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, τα μέλη τής βασιλικής οικογένειας και οι ανώτατοι πολιτικοί και στρατιωτικοί αξιωματούχοι κατά τις διάφορες τελετές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **φλάμπουλον* (με ανομοίωση) < μτγν. *φλάμμουλον* (βλ. λ. *φλαμούρι*)].

Φλάνδρα (η) → Φλαμανδία

φλάντζα (η) {δύσχρ. φλαντζών} ΤΕΧΝΟΛ. λεπτό φύλλο σε σχήμα δίσκου από δέρμα, μέταλλο, ελαστικό ή άλλο υλικό, που προσαρμόζεται στο άκρο σωλήνα, κυλίνδρου, περιβλήματος κ.λπ. και χρησιμεύει στη σύνδεση με άλλο μηχανικό ή υδραυλικό στοιχείο ή στην εξασφάλιση στεγανότητας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flangia < αγγλ. flange < μέσ. γαλλ. flanche < αρχ. γαλλ. flanc, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hlanca].

φλαουτίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **φλαουτίστρια** (η) {φλαουτιστριών} ο μουσικός που παίζει φλάουτο. — Επίσης **φλαουτίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flautista < flauto (βλ. λ. *φλάουτο*)].

φλάουτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** πνευστό μουσικό όργανο με στενό επιστόμιο και σωλήνα που φέρει τρύπες και κλειδιά κατά μήκος του: *σονάτα για* ~ *και πιάνο* ΣΥΝ. (λόγ.) πλαγίαυλος **2. φλάουτο με ράμφος** πνευστό μουσικό όργανο με κωνικό σωλήνα που στενεύει στο κάτω άκρο· χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν από τον Μεσαίωνα ώς την εποχή τού μπαρόκ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flauto < γαλλ. flûte < αρχ. προβηγκ. flaüt < δημώδ. λατ. *flabeolum < λατ. flāre «φυσώ, πνέω»].

φλάρος (ο) (υβριστ.) στη ΦΡ. ***τον κακό σου τον φλάρο*** τον κακό σου τον καιρό· εκφράζει αγανάκτηση τού ομιλητή για κάτι που είπε αυτός προς τον οποίο απευθύνεται.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φράρος* (με ανομοίωση) < βεν. frar «καλόγερος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας», παράλλ. τ. τού ιταλ. frate «καλόγερος, μοναχός» (< λατ. frater «αδελφός»)].

φλας (το) {άκλ.} **1.** στιγμιαία αναλαμπή μεγάλης εντάσεως, που επιτυγχάνεται με τεχνητά μέσα, κατάλληλη για λήψη φωτογραφιών όταν και όπου δεν υπάρχει επαρκής φωτισμός: *χωρίς* ~ *δεν βγαίνει φωτογραφία το βράδυ* **2.** (συνεκδ.) η συσκευή που παράγει την παραπάνω αναλαμπή και είτε συνδέεται με τη φωτογραφική μηχανή είτε είναι ενσωματωμένη σε αυτήν: *δεν άναψε το* ~ **3.** ομοιόμορφα διακοπτόμενη και επαναλαμβανόμενη αναλαμπή, που χρησιμεύει ως δείκτης πορείας οχήματος: *βγάζω* ~ *δεξιά* (όταν πρόκειται να στρίψω δεξιά) **4.** (συνεκδ.) το ειδικό όργανο οχήματος, με το οποίο προκαλείται η παραπάνω αναλαμπή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flash < παλαιότ. flask(i)en «πιτσυλίζω», ηχομιμητ. λ.].

φλασκί (το) {φλασκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) δοχείο για νερό ή κρασί που κατασκευάζεται παραδοσιακά από τον αποξηραμμένο καρπό κολοκυθιάς (βλ.λ.) ΣΥΝ. (διαλεκτ.) τσότρα. — (υποκ.) **φλασκάκι** (το), (μεγεθ.) **φλάσκα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φλασκίον*, υποκ. τού *φλάσκα* < μτγν. λατ. flasca].

φλασμπάκ κ. **φλας-μπάκ** (το) {άκλ.} αναδρομή στο παρελθόν με διακοπή τής ομαλής πορείας στον χρόνο τής υπόθεσης: *στην αρχή τής ταινίας ο σκηνοθέτης κάνει ένα* ~ *στα παιδικά χρόνια τού ήρωα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flash-back].

φλέβα (η) {φλεβών} **1.** ΑΝΑΤ. αιμοφόρο αγγείο, το οποίο μεταφέρει το φτωχό σε οξυγόνο αίμα από όλα τα μέλη και τα όργανα τού σώματος στον δεξιό κόλπο τής καρδιάς (πβ. κ. λ. *αρτηρία*)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βρίσκω / πιάνω τη φλέβα (κάποιου)*** πετυχαίνω το ευαίσθητο σημείο (κάποιου), τον αγγίζω στο ευαίσθητο σημείο του: *από την αντίδρασή του στα λόγια μου κατάλαβα ότι βρήκα τη φλέβα του* ΣΥΝ. αγγίζω την ευαίσθητη χορδή (κάποιου) (β) ***δεν κυλάει αίμα στις φλέβες μου*** βλ. λ. *αίμα* **2.** ΓΕΩΛ. (α) έγχρωμη ακανόνιστη γραμμή σε μάζα ορυκτού: *μάρμαρο άσπρο με μαύρες* ~ (β) εκρηξιγενές σώμα με μορφή πλάκας ή στρώματος, που είναι προσανατολισμένο κάθετα ή με μεγάλη κλίση προς το υπόλοιπο πέτρωμα **3.** κοίτασμα ορυκτού μεταλλεύματος, το οποίο εκτείνεται μέσα σε ένα μη εκμεταλλεύσιμο πέτρωμα: ~ *χρυσού*· ΦΡ. (μτφ.) ***χτυπάω φλέβα χρυσού*** ανακαλύπτω κάποιον/κάτι με ιδιαίτερη αξία, πολύτιμο **4.** (κατ' επέκτ.) υπόγειο ρεύμα νερού: *εκεί όπου σκάβαμε, βρήκαμε* ~ || *στέρεψαν οι* ~ *τής πηγής* **5.** (μτφ.) έμφυτη ή κληρονομημένη ικανότητα σε κάτι, ταλέντο: *όλη η οικογένεια έχει καλλιτεχνική* ~ || ~ *ζωγράφου* ΣΥΝ. κλίση **6.** (μτφ.) η προέλευση, η καταγωγή: *έχει* ~ *ευγενική / αριστοκρατική.* — (υποκ.) **φλεβίτσα** (η) κ. **φλεβούλα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φλέψ, φλεβός* < *bhl-egʷ-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω», πβ. αρχ. γερμ. bolca «φουσκάλα», Ομόρρ. *φαλλός, φάλ(λ)αινα, φλύω* (βλ. λ. *φλύ-κταινα*), *φλίβω* «πιέζω» κ.ά.].

Φλεβάρης (ο) (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (βλ.λ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει*** όσα κρύα κι αν κάνει ο Φεβρουάριος, ο χειμώνας τελειώνει σε αυτόν τον μήνα. — **φλεβαριάτικος**, -η, -ο κ. **φλεβαρήσιος**, -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **Φεβρ(ου)άρης* (με έκκρουση) < μτγν. *Φεβρουάριος* (βλ.λ.), που παρετυμολογήθηκε προς τη λ. *φλέβα*].

φλεβικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις φλέβες: ~ *αίμα / σύστημα / πάθηση / επάρκεια* **2.** ΓΕΩΛ. αυτός που σχηματίζεται από τη διείσδυση μάγματος ηφαιστείου κατά μήκος ρωγμών κοντά στην επιφάνεια τού εδάφους: ~ *εκρηξιγενές πέτρωμα.*

φλεβίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού τοιχώματος των φλεβών, που προκαλεί τοπική στάση τού αίματος και σχηματισμό θρόμβων στο εσωτερικό τους. Επίσης **φλεβίτις** {φλεβίτιδος}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phlébite].

φλεβογραφία (η) {φλεβογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία φλέβας ή ομάδας φλεβών ύστερα από ένεση σκιαγραφικής ουσίας στην ίδια τη φλέβα και σπανιότερα σε αρτηρία ή στον μυελό οστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phlebography].

φλεβόκομβος (ο) σημείο τής καρδιάς όπου παράγονται οι διεγέρσεις που προκαλούν την καρδιακή λειτουργία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. sinus].

φλεβορραγία (η) {φλεβορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία από φλέβα.
[ΕΤΥΜ. < *φλέβα* + *-ρραγία*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (ρ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phleborrhagia].

φλεβοτομία (η) [αρχ.] {φλεβοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή, διάνοιξη τού τοιχώματος φλέβας για αφαίμαξη, κυρ. σε περιπτώσεις εγκεφαλικής συμφόρησης ή μεγάλης αρτηριακής πίεσης. – **φλεβοτομικός**, -ή, -ό [μτγν.].

φλεβοτόμος (ο) [μτγν.] **1.** (α) χειρουργικό εργαλείο με το οποίο πραγματοποιείται η φλεβοτομία (βλ.λ.) (β) εμπειρικός γιατρός εξειδικευμένος στις αφαιμάξεις με φλεβοτομία ● **2.** κουνούπι που μεταδίδει τον δάγκειο πυρετό και άλλες λοιμώξεις. Επίσης **φλεβοτόμο** (το) (σημ. 1α).

φλεβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλεβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι όμοιος με φλέβα, που έχει τη μορφή φλέβας: ~ *ρίζα* **2.** αυτός που έχει πολλές ή μεγάλες φλέβες, γεμάτος φλέβες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλέγμα κ. (προφορ.) **φλέμα** (σημ. 1) (το) {φλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. (α) βλεννώδης, παχύρρευστη ύλη που εκκρίνουν οι ρινικές κοιλότητες ή οι βρόγχοι: *αποβολή φλεγμάτων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ροχάλα (β) (κατά τον Ιπποκράτη) ο ένας των τεσσάρων χυμών τού σώματος, που η ισορροπία του με τους άλλους συνεπαγόταν τη διατήρηση τής υγείας ● **2.** η ψυχραιμία ή η απάθεια, η ήρεμη αντιμετώπιση δυσχερειών ή κινδύνων: *απάντησε ατάραχος με το γνωστό βρετανικό* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλέγω*. Στους αρχ. συγγραφείς το *φλέγμα* είναι ένας από τους τέσσερεις χυμούς τού σώματος, που θεωρούνται υπεύθυνοι για την ψυχική διάθεση. Το μεσν. *φλέμα* με απλοποίηση από το *φλέγμα*· πβ. *πράγμα – πράμα*].

φλεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αντιμετωπίζει τα πράγματα με ψυχραιμία, με ηρεμία και αυτοσυγκέντρωση ΣΥΝ. ψύχραιμος, απαθής, ασυγκίνητος ΑΝΤ. ευέξαπτος, θερμόαιμος. — **φλεγματικ-ά / -ώς** επίρρ.

φλεγματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλεγματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή φλέγματος: ~ *ουσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλεγμονή (η) ΙΑΤΡ. τοπική αντίδραση ιστού τού σώματος, που προκαλεί διόγκωση, ερυθρότητα, θερμότητα και πόνο και αποτελεί την απάντηση των ζωντανών ιστών και κυρ. των αιμοφόρων αγγείων σε τραυματική, μικροβιακή ή άλλη βλάβη: *οξεία / χρονία* ~ || ~ *τού δέρματος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλέγμα* + παραγ. επίθημα *-ονή*, πβ. κ. *πλησμ-ονή*].

φλεγμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με φλεγμονή.

φλεγμονώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή φλεγμονής: ~ *ερεθισμός* **2.** αυτός που εμφανίζει φλεγμονή: ~ *ιστός / οίδημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλέγω ρ. μετβ. {κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για επιθυμία, πάθος) κατέχω: *τη φλέγει η επιθυμία να κάνει καριέρα ηθοποιού* **2.** (η λόγ. μτχ. **φλέγων, -ουσα, -ον**) αυτός που απασχολεί πολύ έντονα, επιτακτικός λόγω τής μεγάλης του σημασίας: *~ ζήτημα / θέμα·* (μεσοπαθ. **φλέγομαι**) **3.** καίγομαι, καταστρέφομαι από φωτιά: *το δάσος τής Πεντέλης φλέγεται για δεύτερη ημέρα* || *οι πυροσβέστες προσπάθησαν να σώσουν το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πυρπολούμαι· (μτφ.) **4.** είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία: *το παιδί φλεγόταν από τον πυρετό* **5.** διακατέχομαι (από συναίσθημα ή έντονη επιθυμία): *φλέγεται από επιθυμία να σπουδάσει* || *~ από οργή / πόθο / έρωτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhl-eg-, παρεκτεταμ. μορφή τού I.E. *bhel- «λάμπω, αστράφτω», πβ. λατ. fulgēre (ίδια σημ.), flamma «φλόγα», (> γαλλ. flamme, ισπ. llama), ολλ. blaken «φλέγομαι, καίγομαι», γοτθ. bairhts «λαμπρός, διαυγής», αγγλ. bright κ.ά. Ομόρρ. *φλόξ (-γα).* Παράγ. *φλέγμα, εὔ-φλεκ-τος, φλεγμ-ονή, φλογ-ίζω* κ.ά.].

φλέμα (το) → φλέγμα

φλερτ (το) {άκλ.} **1.** προσπάθεια πρόκλησης τού ερωτικού ενδιαφέροντος με κομψό και λεπτό τρόπο, η έμμεση επιδίωξη ερωτικής σχέσης: *του αρέσει το ~* || *επιπόλαιο ~* ΣΥΝ. φλερτάρισμα, κόρτε, ερωτοτροπία **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει συνάψει κανείς αισθηματικό δεσμό: *να η Μαίρη με το κανούργιο της ~!* **3.** (μτφ.) η εκδήλωση επιθυμίας για προσέγγιση, συνεργασία κ.λπ. και η προσπάθεια ευμενούς προδιάθεσης τού άλλου γι' αυτό: *το ~ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων με ασιατικούς κολοσσούς.* — (υποκ.) **φλερτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flirt, αρχική σημ. «ξαφνικό χτύπημα» (αργότερα η σύγχρ. «ερωτικό ενδιαφέρον χωρίς σοβαρό σκοπό»), εκφραστ. λ. με αρχικό σύμπλεγμα fl- (συνήθ. ηχομιμητ. λ., πβ. flap, flick, flip)].

φλερτάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλέρταρα κ. φλερτάρισα} ♦ **1.** (μετβ.) προσπαθώ να προκαλέσω το ερωτικό ενδιαφέρον (κάποιου), συνήθ. με κομψό και λεπτό τρόπο (με κομπλιμέντα, συζήτηση, χιούμορ, κατάλληλο ύφος και κινήσεις κ.λπ.): *τη φλερτάρει απροκάλυπτα / ανοιχτά / συνεχώς* || *~ ένα κορίτσι / έναν νεαρό* || *φλερτάρει με όλους τους συμμαθητές της στην τάξη* ΣΥΝ. κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια, (λόγ.) ερωτοτροπώ **2.** (μτφ.) (+με) εκδηλώνω ενδιαφέρον ή επιθυμία (για κάτι) ή διερευνώ τις προθέσεις κάποιου με σκοπό τη συνεργασία, την προσέγγιση κ.λπ.: *~ με την ιδέα να πολιτευθώ* || *η επιχείρηση φλερτάρει με ξένους επενδυτές·* ΦΡ. ***φλερτάρω με τον κίνδυνο*** μπλέκομαι σε ριψοκίνδυνες καταστάσεις, προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω φλερτ: *μου αρέσει να ~.* — **φλερτάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού.*

φλεψ (η) → φλέβα

φληνάφημα (το) {φληναφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μωρολογία, σαχλαμάρα. — **φληναφώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλαναφῶ (-άω),* παράλλ. προς το μτγν. *φλήναφος* «φλύαρος – φλυαρία», ενώ δεν έχει διασαφηνιστεί ποιος είναι ο αρχικός τ. Αν αρχικό θεωρηθεί το ρ. *φλαναφῶ,* τότε αποτελεί προϊόν συμφυρμού των *φληνύω* «φλυαρώ, μωρολογώ» και *ἀφῶ (-άω)* «αγγίζω» (< *ἀφή*), πβ. κ. *ψηλ-αφῶ.* Αν, απεναντίας, αρχικός θεωρηθεί ο τ. *φλήναφος,* τότε το β' συνθ. *-αφος* θα αποτελούσε παραγ. επίθημα τού καθημερινού λεξιλογίου (πβ. κ. *κόλ-αφος*). Σε ό,τι αφορά το α' συνθ. *φλην- / φλᾱν-,* ισχυρή παραμένει η εκδοχή τής αναγωγής σε θ. *bhl̥-n-, συνεσταλμ. βαθμ. (με έρρινη παρέκταση) τού I.E. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. λ. *φαλλός, φά(λ)λαινα*)].

φλησκούνι (το) {φλησκουν-ιού | -ιών} **1.** πολυετές και πολύκλαδο φυτό, έντονα αρωματικό, που διαθέτει τονωτικές ιδιότητες και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από το παραπάνω φυτό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βλησκούνιν,* υποκ. τού αρχ. *βλήχων / γλήχων,* αγν. ετύμου].

φλιπάρω ρ. αμετβ. {φλίπ-αρα κ. -άρισα, -ισμένος} (αργκό) φθάνω στα όρια τής τρέλας ή τής αντοχής μου: *δεν αντέχω άλλο, κοντεύω να ~* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, μου στρίβει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (λ.χ. ένα νόμισμα στον αέρα)», εκφραστ. λ., αγν. ετύμου].

φλίπερ (το) {άκλ.} ηλεκτρονικό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης πιέζει δύο κουμπιά κινώντας δύο βραχίονες, οι οποίοι εκσφενδονίζουν μια μεταλλική μπίλια που, καθώς κινείται, προσκρούει σε διάφορα σημεία (τα οποία αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους βαθμούς) κάνοντάς τα να φωτιστούν και να ηχήσουν. — (υποκ.) **φλιπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flipper < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (κάτι) με ξαφνική κίνηση ή χτύπημα» (ηχομιμητ. λ.)].

φλισκούνι (το) → φλησκούνι

φλιτ (το) {άκλ.} **1.** εντομοκτόνο φάρμακο σε μορφή σπρέι **2.** (συνεκδ.) συσκευή για την εκτόξευση υγρού (κυρ. εντομοκτόνου) υπό μορφή πυκνών σταγονιδίων: *ψεκάζω με το ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flit, εμπορική ονομ. εντομοκτόνου, από το ρ. flit «κινούμαι αλλάζοντας ξαφνικά κατεύθυνση (όπως τα έντομα)»].

φλιτάρω ρ. αμετβ. {φλίτ-αρα κ. -άρισα} ψεκάζω με φλιτ. — **φλιτάρισμα** (το).

φλιτζάνι (το) (συνήθης ορθ. *φλυτζάνι*) {φλιτζαν-ιού | -ιών} **1.** μικρή κούπα με λαβή, με την οποία πίνει κανείς ροφήματα: *~ τού τσαγιού / τού καφέ·* ΦΡ. (μτφ.) ***λέω / διαβάζω το φλιτζάνι*** προλέγω το μέλλον παρατηρώντας το κατακάθι τού καφέ (βλ. κ. λ. *καφετζού*) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *ένα ~ καφέ / γάλα / τσάι* || *σε 2 1/2 ~ βραστού νερού αναλογεί 1 ~ ρύζι.* — (υποκ.) **φλιτζανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fincan].

φλόγα (η) {φλογών} **1.** το ανώτερο, φωτεινό και αεριώδες μέρος τής φωτιάς, το οποίο κινείται διαρκώς παίρνοντας διάφορα σχήματα, η «γλώσσα» τής φωτιάς: *οι ~ ξεπηδούσαν μέσα από το καμίνι* **2.** (ειδικότ.) η φωτιά φιτιλιού: *η ~ τού κεριού / τού καντηλιού τρεμοπαίζει / τρεμοσβήνει* **3.** (εκφραστ. στον πληθ.) η φωτιά, κυρ. όταν κατακαίει κάτι: *ολόκληρο το σπίτι ήταν τυλιγμένο στις ~* || *παραδόθηκε στις ~·* (μτφ.) **4.** (α) το ζωηρό πάθος: *η ~ τού πατριωτισμού* (β) η έντονη επιθυμία, ο ζήλος για κάτι, η έντονη ορμή • **5.** ο ερεθισμός τού δέρματος • **6.** ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με κόκκινα άνθη. — (υποκ.) **φλογίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φλόξ -γός,* από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φλογ-)* τού ρ. *φλέγ-ω* (βλ.λ.)].

φλογάτος, -η, -ο → φλόγινος

φλογέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. παραδοσιακό πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα από καλάμι, ξύλο, μέταλλο, κόκκαλο ή πλαστικό, φέρει οπές κατά μήκος, είναι ανοικτό και στα δύο άκρα ή έχει ειδικό επιστόμιο με μονό γλωσσίδι ΣΥΝ. (λόγ.) αυλός, (λαϊκ.) σουραύλι **2.** (α) γλυκό τού ταψιού από λεπτή ζύμη τυλιγμένη σε σχήμα φλογέρας με γέμιση από τριμμένους ξηρούς καρπούς (π.χ. καρύδια) και περιχυμένο με μέλι (β) μικρό γλύκυσμα ζαχαροπλαστείου, κυλινδρικού σχήματος, με γέμιση σοκολάτας.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. flojerë].

φλογερός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος και ένταση, παράφορος: *~ έρωτας / επιθυμία / λόγος* || (κ. για πρόσ.) *~ εραστής / υποστηρικτής* ΣΥΝ. θερμός, ζωηρός, διάπυρος, θυελλώδης, ένθερμος ΑΝΤ. χλιαρός, άτονος, ψυχρός, συγκρατημένος. — **φλογερ-ά / -ώς** επίρρ., **φλογερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλόξ, -γός* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. κ. *τρομ-ερός*].

φλογίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φλόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διεγείρω έντονο πάθος, προκαλώ θερμό ή υψηλό συναίσθημα: *ο ενθουσιασμός φλόγιζε όλες τις καρδιές* ΣΥΝ. εξάπτω, φλέγω **2.** ΙΑΤΡ. προκαλώ φλεγμονή (σε κάτι), επιφέρω φλόγωση· (μεσοπαθ. **φλογίζομαι**) **3.** (για την επιδερμίδα) παίρνω το χρώμα τής φλόγας, γίνομαι κατακόκκινος: *φλογίστηκε το πρόσωπό του* ΣΥΝ. κοκκινίζω **4.** (μτφ.) βιώνω έντονο πάθος, ζωηρό συναίσθημα: *~ από έρωτα* ΣΥΝ. φλέγομαι. — **φλόγιασμα** (το) [μτγν.] κ. **φλογισμός** (ο) [μτγν.] (κυρ. σημ. 3).

φλόγινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το χρώμα και την όψη τής φλόγας· ο φλογερός **2.** αυτός που αποτελείται από φλόγες· πύρινος **3.** (για τη ρομφαία αγγέλου) αυτός που εκπέμπει φλόγες. Επίσης **φλογάτος**.

φλογιστικός, -ή, -ό [1840] αυτός που προκαλεί ανάφλεξη ή φλόγωση: *~ ουσία.*

φλόγιστρο (το) {φλογίστρ-ου | -ων} συσκευή για διάφορες χρήσεις που παράγει και εκτοξεύει ρυθμιζόμενη φλόγα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φλογισ-* (τού ρ. *φλογίζω*) + παραγ. επίθημα *-τρο,* πβ. κ. *ασφάλισ-τρο*].

φλογοβόλος, -ος, -ο [1843] **1.** αυτός που εκπέμπει φλόγες, που βγάζει φωτιές: *~ όπλο* **2. φλογοβόλο** (το) οπλικό μηχάνημα που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση φλεγόμενο υγρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. < *φλόγα* + *-βόλος* < *βάλλω,* απόδ. τού γερμ. Flammenwerfer (σημ. 2)].

φλογοβολώ ρ. αμετβ. [1843] {φλογοβολείς... | φλογοβόλησα} (λογοτ.) βγάζω φλόγες, κάψα: *«κόλαση [...] κι όλη φλογοβολάει στα σωθικά μου»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < *φλόγα* + *-βολώ* < *βάλλω*].

φλογοκόκκινος, -η, -ο ο κόκκινος σαν τη φλόγα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρρός.

φλογώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλογώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή τής φλόγας, τής φωτιάς ΣΥΝ. φλογάτος **2.** ο γεμάτος φλόγες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φλόγωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} τοπικός ερεθισμός τού δέρματος ή ιστού τού σώματος που προκαλεί θερμότητα, ερυθρότητα και πόνο ΣΥΝ. φλεγμονή, ερύθημα. Επίσης **φλόγωμα** (το) [μτγν.]. — **φλογώνω** ρ. [μτγν.].

φλοΐδα (η) → φλούδα

φλοιός (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. (α) το σύνολο των ιστών που αποτελούν το εξωτερικό περίβλημα των ριζών, τού κορμού και των κλαδιών των ξυλωδών φυτών: *ο ~ των δέντρων / των θάμνων* || *λεπτός / χοντρός ~* (β) το εξωτερικό περίβλημα των καρπών: *τα μήλα έχουν λεπτό ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλούδα **2.** ΓΕΩΛ. το εξώτατο στερεό περίβλημα τής γήινης σφαίρας, που βρίσκεται πάνω από τον μανδύα (βλ.λ.) και έχει πάχος 13-15 χιλιόμετρα κάτω από τους ωκεανούς και 30-60 χιλιόμετρα στην ξηρά: *ηπειρωτικός ~* **3.** ΑΝΑΤ. η εξωτερική στιβάδα οργάνου ή μέλους τού σώματος, η οποία έχει ξεχωριστή δομή και λειτουργία: *εγκεφαλικός ~* || *~ των επινεφριδίων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φλοϝ-jό-ς* (πβ. κ. **χορ-jος* > *χοῖρος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *φλέω* «είμαι χυμώδης» < **φλέϝ-ω* < *bhl-eu-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -eu-) τού I.E. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. κ. *φαλλός*). Η αναγωγή στο ρ. *φλέω* ερμηνεύεται σημασιολογικώς από το γεγονός ότι ο φλοιός τού δέντρου περιέχει φυτικούς χυμούς σε μεγάλη ποικιλία και ποσότητα].

φλοισβίζω ρ. αμετβ. [1823] {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ. για νερό) παφλάζω ελαφρά: *τα κύματα φλοισβίζουν απαλά.* — **φλοίσβισμα** (το).

φλοίσβος (ο) (λόγ.-λογοτ.) ο ελαφρός παφλασμός κινούμενου νερού, ο ήχος μικρών κυμάτων που χτυπούν στην ακτή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φλοῖσβος,* αρχική σημ. «θόρυβος», < **φλοιδ-μος* (με επίθημα *-βος* κατά το *θόρυβος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *bhl-ei-d- (παρεκτεταμ. μορφή τού I.E. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω»), που συνδ. με μέσ. ιρλ. blaed «βρυχηθμός», αγγλ. bloat «φουσκώνω, πρήζομαι», λετ. blīstu (ίδια σημ.). Βλ. κ. *φλέβα*].

φλοιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (επιστημ.)

1. αυτός που έχει τη μορφή φλοιού 2. αυτός που έχει παχύ φλοιό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλόκα (η) {φλοκών} (λαϊκ.) η φούντα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. floc < λατ. floccus «χνούδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φλοκάτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** χοντρό μάλλινο πανωφόρι βοσκών και χωρικών υφασμένο με φλόκια (βλ.λ.) **2.** χοντρό μάλλινο κλινοσκέπασμα ή χαλί υφασμένο με φλόκια (πβ. λ. *βελέντζα*). Επίσης **φλοκάτα**.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *φλοκάτος* < *φλόκα* (βλ.λ.)].

φλοκάτος, -η, -ο → φλοκωτός

φλόκι (το) {φλοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χοντρό χνούδι από στριμμένο μαλλί, υφασμένο στην επιφάνεια χαλιού, κουβέρτας ή σε ποιμενική κάπα ΣΥΝ. φλόκος **2.** θηλιά από μαλλί ή βαμβάκι.
[ΕΤΥΜ. < *φλόκος* (βλ.λ.)].

φλοκιάζω ρ. αμετβ. {φλόκιασα} (λαϊκ.) υφαίνω φλόκια (βλ.λ.).

φλοκιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) φλοκωτός (βλ.λ.).

φλόκος (ο) (λαϊκ.) **1.** το φλόκι (βλ.λ.) • **2.** ΝΑΥΤ. (στα ιστιοφόρα) τριγωνικό ιστίο που προεξέχει από την πλώρη ΣΥΝ. (λόγ.) αρτέμων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. flocco < λατ. floccus «κροκίδα, χνούδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φλοκωτός, -ή, -ό κ. **φλοκάτος, -η, -ο** (λαϊκ.) **1.** (για ύφασμα) αυτός που έχει φλόκια (βλ.λ.), ο υφασμένος με φλόκια: ~ *κουβέρτα / βελέντζα / χαλί / κάπα* ΣΥΝ. φλοκιαστός **2. φλοκωτή** (η) η φλοκάτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φλόκα* + παραγ. επίθημα *-ωτός*, πβ. κ. *φουντ-ωτός*].

φλομιάζω ρ. ▸ φλομώνω

φλόμιασμα (το) ▸ φλομώνω

φλόμος (ο) **1.** ονομασία διαφόρων δηλητηριωδών φυτών **2.** (συνεκδ.) η δηλητηριώδης ουσία που παράγεται από τα φυτά αυτά: *ψάρευαν παράνομα με ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την ποικιλία των τ. *φλόμος / φλόνος / πλόμος*].

φλόμπερ (το) {άκλ.} ελαφρύ οπισθογεμές τουφέκι ή πιστόλι μικρού βεληνεκούς, που χρησιμοποιείται συνήθ. για σκοποβολή ή για κυνήγι μικρών πουλιών. — (υποκ.) **φλομπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το επώνυμο τού Γάλλου Flobert, ο οποίος εφεύρε τον συγκεκριμένο τύπο όπλου το 1845].

φλομώνω κ. **φλομιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλόμ-ωσα κ. -ιασα, -ώθηκα κ. -ιάστηκα, -ωμένος κ. -ιασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ναρκώνω (ψάρια) ρίχνοντας στη θάλασσα φλόμο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναισθητοποιώ (συνήθ. μτφ.) **2.** (α) δημιουργώ (σε συγκεκριμένο χώρο) αποπνικτική ατμόσφαιρα: *θα φλομώσεις το σπίτι με τα τσιγάρα σου!* (β) κάνω (κάποιον) να υποφέρει δημιουργώντας αποπνικτική ατμόσφαιρα: *με φλόμωσε ο καπνός τού πούρου, δεν αντέχω άλλο!* ΦΡ. **φλομώνω (κάποιον) με / σε (κάτι)** ενοχλώ (κάποιον) με (κάτι που κάνω) σε υπερβολικό βαθμό ή κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό εις βάρος (κάποιου): *μας φλόμωσε πάλι με τα ψέματά του / στις ερωτήσεις / στη φλυαρία* ΣΥΝ. ταράζω, τρελαίνω, πεθαίνω (κάποιον) σε (κάτι) ♦ (αμετβ.) **3.** γεμίζω δύσοσμο καπνό, γίνομαι αποπνικτικός: *το δωμάτιο φλόμωσε απ' τα τσιγάρα* ΣΥΝ. βρομώ, βρομοκοπώ, ζέχνω, ντουμανιάζω **4.** (για πρόσ.) αισθάνομαι ζάλη, νιώθω δυσφορία: *φλόμωσα από το πολύ διάβασμα!* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, δυσφορώ. — **φλόμωμα** κ. **φλόμιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φλόμος* (βλ.λ.)].

φλορίνι (το) ▸ φιορίνι

φλος (το) {άκλ.} (στο πόκερ και στην πόκα) ο ανώτερος συνδυασμός φύλλων, που αποτελείται από πέντε φύλλα διαδοχικά και τού ίδιου χρώματος: ~ *στις κούπες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flush < αγγλ. flush < μέσ. γαλλ. flus < λατ. fluxus «ροή»].

φλοτέρ (το) {άκλ.} **1.** ο πλωτήρας (βλ.λ.) **2.** καθεμία από τις δύο στεγανές βάρκες, με τις οποίες τα υδροπλάνα επιπλέουν στο νερό • **3.** συσκευή που διακόπτει αυτόματα την παροχή νερού ή άλλου υγρού σε δεξαμενή, για να εμποδίσει την υπερχείλιση: *χάλασε το ~ στο καζανάκι και τρέχει το νερό*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flotteur < ρ. flotter «επιπλέω» < flot «κύμα», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. flotian (> αγγλ. float «επιπλέω»), αρχ. σουηδ. flotō π. αρχ. νορβ. flota κ.ά.].

φλου επίθ. {άκλ.} (καθημ.) **1.** (α) ασαφής: *η κατάσταση παραμένει ~* (β) (γενικότ.) απροσδιόριστος και απρόβλεπτος, χωρίς σταθερότητα: *είναι πολύ ~ τύπος* **2.** αυτός που δεν έχει επακριβώς καθοριστεί ή προσδιοριστεί: *αφήσαμε την ημερομηνία ~* ΦΡ. **στο φλου** χωρίς ακριβή καθορισμό, αορίστως: *ας μην κανονίσουμε τώρα, ας το αφήσουμε ~* **3.** μη ευκρινής, θολός: *τα πρόσωπα στο φόντο τής φωτογραφίας είναι ~* **4.** (ως επίρρ.) ασαφώς, όχι με συγκεκριμένο τρόπο: *μιλάει πολύ ~* ΣΥΝ. αόριστα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flou, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. flāvus «ξανθός» ή με φρανκον. *hlao «χλιαρός»].

φλούδα κ. **φλοίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** το ξυλώδες εξωτερικό περίβλημα του κορμού και των κλαδιών δέντρων ΣΥΝ. φλοιός **2.** το εξωτερικό περίβλημα καρπού ή αβγού: ~ *πορτοκαλιού / μήλου / αχλαδιού / καρπουζιού* || *τρώω τα φρούτα με τη ~* ΣΥΝ. φλοιός **3. φλούδες** (οι) κομμάτια από το εξωτερικό περίβλημα καρπού: *πετάω τις ~ απ' το καρπούζι στα σκουπίδια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φλούδιον* (βλ. λ. *φλούδι*), με αλλαγή γένους. Ο τ. *φλοίδα* < *φλοίδι* < *φλοι-ίδιον, υποκ. τού αρχ. *φλοιός*].

φλουδερός, -ή, -ό (λαϊκ. για καρπούς) αυτός που έχει χοντρή φλούδα: ~ *πορτοκάλι* ΣΥΝ. χοντρόφλουδος ΑΝΤ. ψιλόφλουδος.

φλούδι (το) {δύσχρ. φλουδ-ιού | -ιών} **1.** φλούδα (βλ.λ.) **2. φλούδια** (τα) τα υπολείμματα από κέλυφος αβγού ή σκληρό φλοιό καρπού (π.χ. καρυδιών, φιστικιών κ.λπ.). Επίσης (για καρπούς) **φλοίδι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φλούδιον*, υποκ. τού αρχ. *φλοῦς* / *φλόος* «είδος φυτού», τού οποίου αρχαιότ. θεωρείται ο τ. *φλέως*. Η ποικιλία των τ. θα μπορούσε να εξηγηθεί με αρχικό θ. **φλεϜ-*, οπότε: (α) **φλῶϜ-ος* (εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ.) > **φλόϜ-ος* (βράχυνση τού -ω-) > *φλόος* (σίγηση ενδοφωνηεντικού -Ϝ-) > *φλοῦς* (συναίρεση) (β) **φλῆϜ-ος* (εκτεταμ. βαθμ.) > *φλέως* (σίγηση τού -Ϝ- και αντιμεταχώρηση). Παραδοσιακά, η λ. ανάγεται στο θ. *bhl-eu- (< Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω», βλ. κ. *φλοιός*), πράγμα που αιτιολογείται από την ανθοφορία τού φυτού και την ταχεία ανάπτυξή του. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η πιθανότητα δανεισμού].

φλουρί (το) {φλουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) χρυσό βυζαντινό νόμισμα: ~ *κωνσταντινάτο* **2.** (συνήθ. κατ' επέκτ.) κάθε παλαιό χρυσό και γενικότ. κάθε νόμισμα, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά και ως κόσμημα: *πέρυσι μου έπεσε το ~ τής βασιλόπιτας*· ΦΡ. **γίνομαι κίτρινος σαν το φλουρί** χλομιάζω έντονα: ~ *απ' τον φόβο μου*. — (υποκ.) **φλουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *φλωρίον*, υποκ. τού μτγν. λατ. florinus < λατ. florēre «ανθώ, θάλλω» < flos, -ōris «άνθος» (βλ. κ. *φιορίνι*)].

φλουτάρω ρ. αμετβ. {φλούτ-αρα κ. -άρισα} δεν έχω σαφές περίγραμμα, είμαι θολός: *η φωτογραφία φλουτάρει* || *φλουτάρουν τα στοιχεία στο τυπωμένο κείμενο*. — **φλουτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φλου*].

φλούφλης (ο) {φλούφληδες} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιπόλαιο, ανόητο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fluff, στη σημ. «αποτυχημένος, ανόητος» (ιδίως σε θεατρικούς ρόλους)].

φλυαρία (η) [αρχ.] {σπάν. φλυαριών} η κουραστική πολυλογία, πολλά λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο: *με άρχισε στη ~* || *το ρίχνω στη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογία*.

φλύαρος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που λέει πολλά, που μιλάει συνέχεια και οι λόγοι του δεν έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. πολυλογάς ΑΝΤ. ολιγόλογος, λιγομίλητος, λακωνικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φλυαρία: ~ *έκθεση / ταινία* ΑΝΤ. λακωνικός, περιεκτικός. — **φλύαρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, η οποία ανάγεται στο ρ. *φλύω* «είμαι χυμώδης, ανθηρός - φλυαρώ», αλλά η ακριβής πορεία σχηματισμού παραμένει αβέβαιη. Λογικότερη παρουσιάζεται η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. **φλύᾱ* «γονιμότητα - φλυαρία» και επίθημα *-ρος* (πβ. κ. *άνια-ρός, λυπη-ρός*), ενώ ο τονισμός οφείλεται στη γενίκευση τού τόνου τής κλητ. *φλύαρε* (πβ. κ. αττ. *μόχθηρος, πόνηρος*). Βλ. κ. λ. *φλύκταινα*].

φλυαρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φλυαρείς... | φλυάρησα} λέω φλυαρίες ΣΥΝ. πολυλογώ, παρλάρω, γλωσσοκοπανώ.

φλύκταινα (η) {φλυκταινών} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. φουσκάλα στο δέρμα, που περιέχει πύον **2.** ΒΟΤ. κηλίδα που μοιάζει με φυσαλλίδα στα φύλλα, στον βλαστό και στους καρπούς φυτού, η οποία αποτελεί σύμπτωμα προσβολής τού φυτού από παθογόνο μύκητα • **3.** εξόγκωμα στην επιφάνεια των μετάλλων, που οφείλεται σε διάρρηξη ή ανύψωση λόγω αερίων, τα οποία παρέμειναν πολύ κοντά σε αυτή την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φλύγ-ταν-ja* < θ. **φλυγ-* (τού ρ. *φλύω* με παρέκταση *-γ-* < *bhlu-g-) + επίθημα *-ταν-* < *-tn- (μορφή τού Ι.Ε. επιθήματος *-ti- > *-της*). Το ρ. *φλύω* (που παρουσιάζει ποικιλία σημασιών: «είμαι χυμώδης, ανθηρός - βράζω, κοχλάζω - κάνω εμετό - φλυαρώ») ανάγεται σε θ. *bhl-u-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» και συνδ. με λατ. fluēre (> ισπ. fluir), «ρέω, κυλώ», αρχ. σλαβ. bl'ujq «κάνω εμετό», λιθ. bliáuti «μουγκρίζω, φωνασκώ» κ.ά. Ομόρρ. *φλοιός* (βλ.λ.), *φλούδι* (< αρχ. *φλοῦς*), *φλύαρος* (βλ.λ.), *φλοῖσβος* (βλ.λ.) κ.ά.].

φλυκταινώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φλυκταινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει τη μορφή φλύκταινας: ~ *εξάνθημα* **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζει φλύκταινες: ~ *δερματοπάθεια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλυκταίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** ο σχηματισμός φλυκταινών (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από πολλαπλό φλυκταινώδες εξάνθημα.

φλύσχης (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. σύστημα ιζηματογενών πετρωμάτων, συχνά μεγάλου πάχους, που αποτελείται από επάλληλα στρώματα χοντρόκοκκου ψαμμίτη και αργιλικού σχιστολίθου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. flysch < ελβετογερμ. flisch, ονομασία τέτοιων πετρωμάτων στις Ελβετικές Άλπεις, που συνδ. με γερμ. λ. για πετρώματα, λ.χ. δαν. flint, διαλεκτ. flins κ.ά.].

φλυτζάνι (το) ▸ φλιτζάνι

Φλώρα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Flora «θεά των λουλουδιών και τής άνοιξης» < flos, flōris «άνθος» (> γαλλ. fleur, αγγλ. flower κ.ά.). Από το κύρ. όνομα προέκυψε ο διεθνής όρος τής βοτανικής flora «χλωρίδα»].

Φλωρεντία (η) **1.** ιστορική πόλη τής Κ. Ιταλίας, η οποία κατά την Αναγέννηση υπήρξε σημαντικό πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο **2.** γυναικείο όνομα. — **Φλωρεντινός** κ. **Φλωρεντίνος** (ο), **Φλωρεντινή** (η), **φλωρεντινός, -ή, -ό** κ. **φλωρεντίνικος, -η, -ο** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Florentia < florens «ανθηρός», μτχ. τ. τού ρ. florēre «ανθώ, θάλλω» (< flos, -ōris «άνθος»), λόγω των πλούσιων ανθοκήπων που περιβάλλουν την πόλη. Το ιταλ. Firenze ανάγεται σε παλαιότ. ιταλ. Fiorenza (< λατ. Florentia)].

Φλωρέντιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Florentius < μτχ. florens «ανθηρός», για το οποίο βλ. λ. *Φλωρεντία*. Βλ. κ. το ομόρρ. *Φλώρα*].

Φλώρινα (η) {-ας κ. -ίνης} πόλη τής Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Φλώρινας* κ. *Φλωρίνης*). — **Φλωρινιώτης** (ο).

Φλωρινιώτισσα (η), **φλωρινιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. *φλωρινός* «ανθισμένος», όπως επιβεβαιώνεται από την πλούσια βλάστηση τής περιοχής και από το γεγονός ότι κατά τον Μεσαίωνα η πόλη έφερε το όν. *Χλωρός* (βλ. κ. *φλώρος*)].

φλώρος (ο) **1.** ωδικό πτηνό με μελωδικό κελάηδημα, λαμπρό ελαιοπράσινο φτέρωμα, με μεγάλες κίτρινες κηλίδες στις φτερούγες και στην ουρά και υπόλευκο ράμφος **2.** (μτφ.-αργκό) μαλθακός, ελαφρόμυαλος ή/και θηλυπρεπής άνδρας: *αυτός είναι ~· δεν ξέρει πού παν τα τέσσερα από πιάτσα* || *άντρα λες αυτόν τον ~ που παντρεύτηκε;* Επίσης **φλώρι** (το) (σημ. 1), **φλωράς** (σημ. 2). — **φλωράδικος,** -η, -ο, **φλώρικα** κ. **φλωράδικα** επίρρ. (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φλῶρος* < αρχ. *χλωρίων* (κατά παρετυμολ. προς το *φλουρί*) < *χλωρός* (βλ.λ.)].

Φ.Μ.Α. (ο) Φόρος Μεταβίβασης Ακινήτου.

Φ.Μ.Α.Π. (ο) Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας.

Φ.Μ.Σ. (η) Φυσικο-Μαθηματική Σχολή.

Φ.Μ.Υ. (ο) Φόρος Μισθωτών Υπηρεσιών.

φοβάμαι ρ. → φοβούμαι

φοβέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συχνά στον πληθ.) η απειλή προς κάποιον, ώστε να φοβηθεί και να κάνει κάτι που πρέπει: *αρχίζω τις ~* ΣΥΝ. (λόγ.) εκφοβισμός· ΦΡ. (παροιμ.) ***και ο άγιος φοβέρα θέλει*** βλ. λ. *άγιος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φίλη, φοβούμαι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φοβερίζω* (υποχωρητ.)].

φοβερίζω ρ. μετβ. {φοβέρισα} (καθημ.) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να φοβηθεί με απειλές, χωρίς συνήθ. να τις πραγματοποιώ: *τον φοβέριζε συνέχεια με το διαζύγιο* || *όλο τους φοβερίζει πως θα τους πάει στα δικαστήρια, αλλά δεν κάνει τίποτα στο τέλος* ΣΥΝ. φοβίζω, απειλώ, εκφοβίζω. — **φοβέρισμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φοβερός* (βλ.λ.)].

φοβερός, -ή, -ό **1.** αυτός που προξενεί φόβο: ~ *αντίπαλος* || *είναι ~ και τρομερός!* ΣΥΝ. τρομακτικός **2.** (συνήθ. κατ' επέκτ.) απαίσιος, φρικτός: ~ *έγκλημα / ατύχημα / πόλεμος* ΣΥΝ. αποτρόπαιος, αποτροπιαστικός **3.** (καθημ.-καταχρ.) (α) αυτός που προκαλεί έκπληξη και θαυμασμό, που ξεχωρίζει: ~ *μνήμη!* || ~ *άλμα / προσπάθεια* || (κ. για πρόσ.) ~ *χορεύτρια / δρομέας* ΣΥΝ. εκπληκτικός, καταπληκτικός, τρομερός, έξοχος, απίθανος (β) εξαιρετικά μεγάλος σε μέγεθος, ποσότητα ή ένταση: *ξόδεψε ένα ~ ποσό* || ~ *βλακεία / γκάφα / αμάθεια / επιτυχία / δεξιοτεχνία / ταχύτητα* ΣΥΝ. απίστευτος, απερίγραπτος, αφάνταστος, τρομερός. — **φοβερά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόβος* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. κ. *φαν-ερός*].

φόβητρο (το) οτιδήποτε εμπνέει φόβο ή οτιδήποτε χρησιμοποιείται για εκφοβισμό: *οι επιχειρηματίες δεν μπορούν να επενδύσουν με το ~ τού πληθωρισμού* ΣΥΝ. σκιάχτρο, μπαμπούλας, μορμολύκειο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φόβητρον* (κυρ. στον πληθ.) < *φόβος* + παραγ. επίθημα *-ητρον,* πβ. κ. *κίν-ητρον, θέλγ-ητρον*].

φοβητσιάρης, -α, -ικο {φοβητσιάρηδες} (καθημ.) αυτός που φοβάται εύκολα, που χάνει εύκολα το θάρρος του ΣΥΝ. δειλός, άτολμος, λιγόψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, τολμηρός, άφοβος, αποφασιστικός. — **φοβητσιάρικος,** -η, -ο, **φοβητσιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. επιθ. *φοβητός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης,* πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

φοβία (η) {φοβιών} ΨΥΧΟΛ. ο αγχώδης και παράλογος φόβος για συγκεκριμένο αντικείμενο, πρόσωπο, ζώο ή κατάσταση, τού οποίου τον παράλογο χαρακτήρα αναγνωρίζει ο πάσχων, χωρίς όμως να μπορεί να απαλλαγεί από αυτόν: *αντικείμενο φοβίας μπορεί να είναι τα μικρόβια, οι κλειστοί χώροι* (κλειστοφοβία), *το ύψος (ακροφοβία)* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. phobie < αρχ. *φόβος*].

-φοβία β' συνθετικό για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ονομάτων, κυρ. επιστημονικών όρων τής ψυχολογίας, με το οποίο δηλώνεται ότι το υποκείμενο τρέφει αγχώδη και παράλογο φόβο για κάτι συγκεκριμένο ή αφηρημένο, το οποίο δηλώνεται από το α' συνθετικό: *ανθρωπο-φοβία* (φόβος για τους ανθρώπους), *αγορα-φοβία, υψο-φοβία, μυο-φοβία, κενο-φοβία, ξενο-φοβία, κλειστο-φοβία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φόβος* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. xéno-phobie)].

φοβίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φόβισ-α, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να φοβηθεί: *φοβίζει τα παιδιά με ιστορίες για φαντάσματα* || *με φοβίζει η ιδέα των εξετάσεων* || *αυτό το μέρος με φοβίζει λιγάκι τη νύχτα* ΣΥΝ. τρομάζω, φοβερίζω, (λαϊκ.) σκιάζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (η μτχ. **φοβισμένος,** -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι, φοβούμαι.*

φοβικός, -ή, -ό αυτός που φανερώνει ή περιέχει φόβο: ~ *αντιδράσεις / αντανακλαστικά / συμπεριφορά.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phobique].

φοβικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η βίωση φόβου ή η εκδήλωση φόβου: «*η πολιτική του χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και ~*» || «*κινείται με αυτοπεποίθηση, χωρίς ~*» (εφημ.).

φοβισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται φόβο: *μπήκε στην αίθουσα ~* **2.** αυτός που φανερώνει φόβο: ~ *βλέμμα.* — **φοβισμένα** επίρρ.

φοβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό κίνημα Γάλλων ζωγράφων των αρχών τού 20ού αι. (όπως λ.χ. των Ματίς, Μπρακ, Βαν Ντόνγκεν κ.ά.), οι οποίοι αντιδρώντας στον ιμπρεσιονισμό χρησιμοποιούν πολύ έντονους και αντίθετους μεταξύ τους χρωματικούς τόνους και σκούρα περιγράμματα, ενώ παράλληλα αποδίδουν ελεύθερα τα σχήματα των αντικειμένων και καταργούν την προοπτική. — **φοβιατής** (ο), **φοβιατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fauvisme < fauve «άγριο θηρίο», αρχική σημ. «αυτός που έχει καστανοκίτρινο χρώμα», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. falo, αρχ. αγγλ. fealu (> fallow) κ.ά.].

φόβος (ο) **1.** το εξαιρετικά δυσάρεστο συναίσθημα που καταλαμβάνει κάποιον στην παρουσία ή τη σκέψη πραγματικού ή υποθετικού κινδύνου ή απειλής: *δεν ξέρει τι θα πει ~* (είναι ατρόμητος) || *ζούμε με τον ~ τού επικείμενου πολέμου* || *δεν μπορούσε να μιλήσει από τον ~ του* || *στο δικαστήριο ορκίζεσαι να μιλήσεις χωρίς ~ και πάθος* || *με σταμάτησε ο ~ τής τιμωρίας / τής αποτυχίας* || *νιώθω / προκαλώ / προξενώ / εμπνέω / τρέφω ~* || *με πιάνει / με καταλαμβάνει ~* || *τρέμω / τρελαίνομαι / παραλύω / κατουριέμαι από (τον) ~ (μου)* || *ξαφνικός / έντονος / παράλογος / παιδαριώδης ~* ΑΝΤ. αφοβία, γενναιότητα, θάρρος, τόλμη· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι / κάποιον) από φόβο*** αντιμετωπίζω (κάτι/κάποιον) με φόβο: *δεν είναι καλός στα μαθηματικά, γιατί τα έχει πάρει από φόβο* (β) (παροιμ.) ***ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα*** ο φόβος τής τιμωρίας ή των συνεπειών τού νόμου είναι αποτρεπτικός κάποιου παραπτώματος: *με τα μέτρα κατάσχεσης των αυτοκινήτων έψαν να οδηγούν μεθυσμένοι* · ~ (γ) (εκφραστ.) ***φόβος και τρόμος*** βλ. λ. *τρόμος* (δ) ***φόβος Θεού*** δέος, σεβασμός προς τον Θεό (ε) ***για τον φόβο των Ιουδαίων*** (*διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων,* Κ.Δ. Ιωάνν. Ζ'. 13) για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς με συγκεκριμένο τρόπο, επειδή επαπειλείται κίνδυνος από γνωστά, υπονοούμενα από τον ομιλητή πρόσωπα (ή καταστάσεις): *επειδή ήταν αργά, σκέφτηκαν να μην ακυρώσουν τα εισιτήρια στο μετρό, αλλά τελικά τα ακύρωσαν ~* (μη γίνει ξαφνικός έλεγχος) (στ) ***δεν έχει φόβο*** δεν διατρέχει ή δεν εγκυμονεί κίνδυνο, είναι ασφαλής: *παρά το χιόνι, η διαδρομή ~* || *~ ο γυιος σου· θα περάσει σίγουρα στο πανεπιστήμιο* **2.** οτιδήποτε φοβάται κανείς: *ο μεγάλος μου ~ είναι η αποτυχία / τα φίδια* **3.** (α) αδιευκρίνιστο συναίσθημα ότι επίκειται κίνδυνος (συχνά στον πληθ.): *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του* (τις ανασφάλειές του) || *οι ~ μου επαληθεύθηκαν* || *εκφράζονται φόβοι για το ενδεχόμενο τρομοκρατικού χτυπήματος* (β) το δυσάρεστο ενδεχόμενο: *υπάρχει ~ να μείνουμε χωρίς νερό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός, φοβούμαι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. *(φοβ-)* τού ρ. *φέβομαι* «φοβούμαι» < I.E. *bheg^{w}- «δραπετεύω, απομακρύνομαι», πβ. λιθ. bėgti «τρέχω, φεύγω», αρχ. σλαβ. bežati «φεύγω» κ.ά.].

φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντας → Δαναοί

φοβούμαι κ. **φοβάμαι** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {φοβάσαι... | φοβ-ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κατέχομαι από φόβο, αισθάνομαι φόβο ή αγωνία, ανησυχία κ.λπ.: *Μη φοβάσαι! Εγώ είμαι εδώ!* || *φοβήθηκα πολύ, γιατί βρέθηκα μόνη σ' ένα σκοτεινό σοκάκι* || *φοβήθηκα όταν είδα ότι είχε όπλο* ΣΥΝ. τρομάζω, (λαϊκ.) σκιάζομαι ΑΝΤ. έχω θάρρος **2.** κατέχομαι από ανησυχία, έχω αγωνία (για κάποιον/κάτι): *φοβάται πολύ για την υγεία του / για σένα / για το παιδί του* || *έφυγε από τη χώρα, επειδή φοβήθηκε για τη ζωή του / την ασφάλειά του* ♦ (μετβ.) **3.** (+αιτ. ή +να / μην) αισθάνομαι φόβο μήπως συμβεί (κάτι), αντιμετωπίζω με φόβο (κάποιον/κάτι): *φοβάται μην τον απολύσουν* || ~ *να μιλήσω / να πάω κάπου / να φανερώσω την αλήθεια* || *εγώ ποτέ μου δεν φοβήθηκα τις συνέπειες* || *φοβάται πολύ τον πατέρα του / την αποτυχία / τη μοναξιά* || (εκφραστ.) *αυτή φοβάται και τον ίσκιο της!* || *αυτός ούτε Θεό φοβάται ούτε ανθρώπους ντρέπεται* (είναι εντελώς αναιδής, ανήθικος ή άδικος άνθρωπος) ΣΥΝ. τρομάζω ΑΝΤ. έχω θάρρος· ΦΡ. (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** για περιπτώσεις όπου ο φόβος είναι αμοιβαίος **4.** υποψιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι δυσάρεστο): *~ ότι αυτός είναι ο ένοχος* || *φοβούμαστε ότι θα αναγκαστούμε να προσφύγουμε στη δικαιοσύνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοβοῦμαι (-έω)* < *φόβος*].

> **φοβούμαι – φοβίζω – φοβερίζω – εκφοβίζω, φόβος – εκφοβισμός – εκφόβιση / εκφόβηση – φοβέρα.** Η Ελληνική σε σχέση με τη σημ. τού «φόβου» διαθέτει την αντίθεση ανάμεσα στο «αισθάνομαι φόβο» και στο «προκαλώ φόβο»: το α' δηλώνεται με το **φοβούμαι** (αρχαίο), το β' με το **φοβίζω** (νεότερο). Το (επίσης αρχαίο) **φοβερίζω,** όπως και το **εκφοβίζω** (στη θέση τού αρχ. **εκφοβώ**), παραλλάσσουν τη σημ. τού *φοβίζω* με λεπτές σημασιολογικές αποχρώσεις: το *φοβερίζω* σημαίνει «απειλώ κάποιον προσπαθώντας να τον κάνω να φοβηθεί», το δε *εκφοβίζω* σημαίνει «μετέρχομαι διάφορα μέσα (απειλητικά λόγια, απειλητικές ενέργειες κ.λπ.), προκειμένου να κάνω κάποιον να φοβηθεί». Ακόμη, το *φοβερίζω* είναι περισσότερο λ. τού προφορικού λόγου, ενώ το *εκφοβίζω* τού προφορικού και τού γραπτού. Τέλος, το *φοβερίζω* υποδηλώνει συνήθως ότι οι απειλές μένουν στα λόγια ή είναι και φτειαχτές για να προξενήσουν φόβο, ενώ το *εκφοβίζω* υποδηλώνει ενέργειες που πραγματοποιούνται για να τρομοκρατήσουν τον εκφοβιζόμενο. Αντιστοίχως, **φόβος** είναι αυτό που αισθάνεται κανείς, όταν κάποιος/κάτι απειλεί να του κάνει κακό, να τον βλάψει, ενώ **εκφοβισμός** και **εκφόβιση** και (στον προφορικό λόγο) **φοβέρα** (συνήθως στον πληθ. **φοβέρες**) είναι αυτό που κάνει κάποιος για να γεννήσει στους άλλους φόβο. Η σημασιολ. απόχρωση μεταξύ των *φοβερίζω* και *εκφοβίζω* υφίσταται και μεταξύ των *φοβέρα* και *εκφοβισμός / εκφόβιση.*
> Σε σχέση με την ορθογραφία τού *εκφόβιση* –με *-ι-* ή με *-η-* (*εκφόβιση* ή *εκφόβηση*) - και οι δύο γραφές είναι ορθές: η μεν με *-ι-* (*εκφόβιση*), γιατί το ρ. είναι **εκφοβίζω,** η δε γραφή **εκφόβηση,** γιατί η λ. είναι ήδη αρχαία (από το ρ. **εκφοβώ**) και σήμαινε ό,τι και η νεότερη *εκφόβιση.*

φόδρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτό ύφασμα που ράβεται ως επένδυση στο εσωτερικό των ρούχων: *σκίστηκε η ~ τού σακακιού μου / τής φούστας* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόρραμμα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε εσωτερική επένδυση αντικειμένου από οποιοδήποτε υλικό, λ.χ. ξύλο, έλασμα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fodra < φρανκον. *fōdr].

φοδράρω ρ. μετβ. {φόδραρα κ. φοδράρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ράβω φόδρα (σε ρούχο), επενδύω εσωτερικά με ειδικό ύφασμα: ~ *το φόρεμα / το σακάκι* ΣΥΝ. (λόγ.) υπορράπτω **2.** (κατ' επέκτ.) επενδύω εσωτερικά (αντικείμενο). Επίσης **φοδραρίζω**. — **φοδράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. fodrar < fodra (βλ. κ. *φόδρα*)].

Φοίβη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις Τιτανίδες, κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας, μητέρα τής Λητούς και τής Αστερίας **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Φοίβος* (βλ.λ.)].

Φοίβος (ο) **1.** προσωνυμία τού θεού Απόλλωνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φοῖβος* < επίθ. *φοῖβος* «καθαρός, αγνός», αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια υπόθεση, η λ. συνδ. με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *ἀφικτόν· ἀκάθαρτον, μισητόν* και *ἀφικτρός· ἀκάθαρτος, μιαρός*, οπότε οι θεματικοί τ. *φοιβ-* και *φικ-* αποτελούν μεταπτωτ. βαθμ. Ι.Ε. ρίζας με ληκτικό -g^w και τροπή σε -κ- προ τού οδοντ. -τ-. Ωστόσο, οποιαδήποτε σύνδεση με άλλους Ι.Ε. τ. παραμένει ανεπιβεβαίωτη, όπως με αρχ. πρωσ. swäigstan «λάμψη», λετ. zvàigzne «αστέρι», αρχ. σλαβ. dzvězda «αστέρι», οι οποίοι θα προϋπέθεταν αρχική ρίζα *ĝh^woig^w-].

Φοίνικας (ο) {Φοινίκων}, **Φοίνισσα** (η) [αρχ.] {Φοινισσών} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού τής Μέσης Ανατολής, ο οποίος κατοικούσε στη Φοινίκη (βλ.λ.) και διακρίθηκε ιδιαίτερα στο εμπόριο. — **φοινικικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φοῖνιξ, -ικος* (ήδη μυκ. po-ni-ki-jo = *φοινίκιος*), αβεβ. ετύμου. Αν και οι Φοίνικες ήταν σημιτικός λαός, η ονομασία τους δεν φαίνεται να έχει αυτή την προέλευση (οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν Kinahni «Χαναναίοι», βλ. κ. *Χαναάν*)· ίσως πρόκειται για δάνειο ή για ελληνική επινόηση, αφού το *φοῖνιξ* σήμαινε «πορφυρός, κόκκινος - πορφύρα» και, συνεπώς, *Φοῖνιξ* θα σήμαινε αρχικά «μη λευκός, έγχρωμος, σκουρόχρωμος, μελαμψός» και όχι «παραγωγός πορφύρας», όπως υποστηρίχθηκε, επειδή οι Φοίνικες ήταν παραγωγοί πορφύρας].

φοίνικας[1] (ο) {φοινίκων} δέντρο ή θάμνος με ψηλό, κυλινδρικό, ευθυτενή και χωρίς διακλαδώσεις κορμό, που καταλήγει σε θύσανο ΣΥΝ. φοινικόδεντρο, φοινικιά, χουρμαδιά (είδος φοίνικα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος* (μυκ. po-ni-ke = δοτ. *φοίνικει*) < εθνων. *Φοῖνιξ* (βλ.λ.), εφόσον πρόκειται για δέντρο που εισήχθη από τις θερμές περιοχές τής Α. Μεσογείου].

φοίνικας[2] (ο) {φοινίκων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ιερό πτηνό των αρχαίων Αιγυπτίων, για το οποίο πιστευόταν ότι ζούσε 500 χρόνια και ότι, όταν διαισθανόταν πως έρχεται το τέλος του, άναβε φωτιά από αρωματικά φύλλα και καιγόταν μέσα σε αυτήν, για να αναγεννηθεί κατόπιν από τις στάχτες του **2.** (συνεκδ.) το πρώτο νόμισμα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, που κόπηκε στην Αίγινα το 1828 από την κυβέρνηση Καποδίστρια και έφερε παράσταση τού παραπάνω πτηνού. Επίσης (λόγ.) **φοίνιξ** {φοίνικος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος*, αγν. ετύμου, μολονότι πιστεύεται ότι η λ. έχει αιγυπτ. προέλ. (< αιγυπτ. bnu / bjn), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η προέλευση είναι σημιτική].

φοινικέλαιο (το) {φοινικελαί-ου | -ων} φυτικό έλαιο που λαμβάνεται από τους καρπούς τού ελαιοφοίνικα ή τού κοκοφοίνικα και χρησιμοποιείται κυρ. στη σαπωνοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. palm oil].

Φοινίκη (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα τής Μέσης Ανατολής, που εκτεινόταν στα εδάφη τού σημερινού Λιβάνου και σε τμήμα τής σημερινής Συρίας και τού Ισραήλ (κυριότερες πόλεις: Τύρος, Βύβλος, Σιδώνα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Φοίνικας*].

φοινίκι (το) {φοινικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο καρπός τού δέντρου φοίνικας (βλ.λ.) ΣΥΝ. χουρμάς ● **2.** το μελομακάρονο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοινίκιον*, υποκ. τού *φοῖνιξ, -ικος*].

φοινικιά (η) [μεσν.] το δένδρο φοίνικας (βλ.λ.) ΣΥΝ. χουρμαδιά.

φοινικικός, -ή, -ό ▸ Φοίνικας

φοινικόδασος (το) {φοινικοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από φοινικιές: *το ~ στο Βάι τής Κρήτης είναι το μοναδικό στην Ευρώπη* ΣΥΝ. φοινικώνας.

φοινικόδεντρο (το) [1886] {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το δέντρο φοίνικας ΣΥΝ. φοινικιά, χουρμαδιά.

φοινικοειδής, -ής, -ές {φοινικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει τη μορφή φοίνικα: ~ *φυτό* **2.** ΒΟΤ. **φοινικοειδή** (τα) οικογένεια μονοκοτυλήδονων φυτών, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα είδη φοινίκων, όπως η χουρμαδιά, η φοινικιά κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φοινικώνας (ο) (λόγ.) δάσος φοινίκων, τόπος κατάφυτος από φοινικόδεντρα ΣΥΝ. φοινικόδασος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοινικών, -ῶνος* < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος*].

φοίτηση (η) → φοιτώ

φοιτηταριό (το) (σχολ. ορθ. *φοιτηταριό*) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** το σύνολο των φοιτητών ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος **2.** πλήθος φοιτητών: *μαζεύτηκε πολύ ~ στο πάρτι* ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. < *φοιτητής* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*].

φοιτητής (ο) [αρχ.], **φοιτήτρια** (η) [1889] {φοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στο πανεπιστήμιο, το πολυτεχνείο ή σε άλλη ανώτατη σχολή: *είμαι ~ στο πρώτο έτος* || ~ *Θεολογίας / Μαθηματικών* || *τριτοετής / μεταπτυχιακός ~* || ~ *επί πτυχίω·* ΦΡ. (α) ***αιώνιος φοιτητής*** (μειωτ.) ο φοιτητής που παρατείνει αδικαιολόγητα επ' αόριστον τις σπουδές του, καθυστερώντας την αποφοίτησή του από το πανεπιστήμιο (β) ***ανταλλαγή φοιτητών*** βλ. λ. *ανταλλαγή*. — (υποκ.) **φοιτητάκος** (ο), **φοιτητριούλα** (η).

φοιτητικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με φοιτητές: ~ *ζωή / στέκι / καφενείο / εκλογές / ταυτότητα / σύλλογος / παράταξη / εισιτήριο / λέσχη / εστία / εκδήλωση / κίνημα*.

φοιτητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των φοιτητών ΣΥΝ. φοιτηταριό **2.** πλήθος φοιτητών ΣΥΝ. φοιτηταριό.

φοιτητοπαρέα (η) {δύσχρ. φοιτητοπαρεών} παρέα από φοιτητές.

φοιτητοπατέρας (ο) **1.** (κυρ. ειρων.) καθηγητής που επιδιώκει να έχει καλές σχέσεις με τους φοιτητές και να είναι αρεστός σε αυτούς **2.** (κακόσ.) συνδικαλιστής φοιτητής που ασχολείται συνεχώς με τον συνδικαλισμό (εις βάρος των σπουδών του) ή προσπαθεί να καθοδηγήσει τους συμφοιτητές του.

φοιτώ ρ. αμετβ. {φοιτάς... | φοίτησα} (λόγ.) **1.** είμαι φοιτητής, παρακολουθώ μαθήματα σε ανώτατη σχολή: ~ *στη Φιλοσοφική / στο Πολυτεχνείο* || *φοίτησε στην Αθήνα / στο Καίμπριτζ* || *δεν θα περάσεις το έτος, αν δεν φοιτάς κανονικά* ΣΥΝ. σπουδάζω **2.** (γενικότ.) παρακολουθώ μαθήματα σε συγκεκριμένη σχολή ή σχολείο ιδιαίτερου τύπου: *φοίτησε τρία χρόνια στο κολέγιο*. — **φοίτηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοιτῶ (-άω)*, αγν. ετύμου. Η άποψη ότι το β' συνθ. *-ιτάω* ανάγεται σε ρ. **ἰτάω* (επαναλ. τ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω», ρηματικό επίθ. *ἰτητέον*) δεν ερμηνεύει το άγνωστο προθεμ. *φο(ι)-*].

φόκο (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φωτιά· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***βάζω φόκο*** βάζω φωτιά, πυρπολώ (β) ***παίρνω φόκο*** παίρνω φωτιά, ανάβω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fuoco < λατ. focus «εστία», αγν. ετύμου].

φόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομμάτι τροφής που περιέχει δηλητήριο και χρησιμεύει για τη θανάτωση ζώων, συνήθ. σκύλων: *έριξαν ~ στα αδέσποτα τής γειτονιάς* **2.** (μειωτ.) για γυναίκα πολύ άσχημη ή κακή: *δεν αξίζει τίποτα σαν γυναίκα· είναι ~* **3.** για οτιδήποτε δεν αξίζει (για ταινία, βιβλίο κ.λπ.): *η παράσταση βγήκε ~* **4.** μέσον εξαπατήσεως, δόλωμα: *του ρίξανε τη ~ για πολλά κέρδη και του φάγανε τα λεφτά* ● **5.** μικρό κομμάτι δέρματος που ράβεται πάνω σε φθαρμένο μέρος υποδήματος ΣΥΝ. μπάλλωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φόλλις, -εως* < λατ. follis «βαλλάντιο»].

Φολέγανδρος κ. (διαλεκτ.) **Πολύκανδρος** (η) {Φολεγάνδρου} **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Μήλου και τής Σικίνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Φολεγάνδριος** κ. (διαλεκτ.) **Πολυκανδριώτης** (ο), **Φολεγάνδρια** κ. (διαλεκτ.) **Πολυκανδριώτισσα** (η), **φολεγάνδριος**, -α, -ο κ. (διαλεκτ.) **πολυκανδριώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Φολέγανδρος*, όν. τού γιου τού Μίνωος, μυθικού βασιλέα τής Κρήτης, ο οποίος εστάλη να αποικίσει τη νήσο. Πιθ. με β' συνθ. σε *-ανδρος*, πβ. *Ἀλέξ-ανδρος, Τέρπ-ανδρος* κ.ά. Το *Πολύκανδρος* κατά παρετυμολογία προς το *πολυ-*].

φολίδα (η) (λόγ.) **1.** καθένα από τα μικρά οστρακοειδή πλακίδια που καλύπτουν το σώμα των ερπετών και των ψαριών ΣΥΝ. λέπι **2.** ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις μικρές πλάκες που σχηματίζονται στην ανθρώπινη επιδερμίδα και αποτελεί σύμπτωμα δερματοπαθειών **3.** μικρή μεταλλική πλάκα που καλύπτει την επιφάνεια διαφόρων αντικειμένων: *θώρακας / πανοπλία με φολίδες* ΣΥΝ. έλασμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φολίς, -ίδος*, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *φελλός* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με ρωσ. bolona «εκβλάστημα σε δέντρο, περικάρπιο», τσεχ. blána «δέρμα» κ.ά.].

φολιδωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για ζώα) καλυμμένος με φολίδες **2.** ΖΩΟΛ. **φολιδωτά** (τα) οικογένεια ζώων, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα λεπιδωτά ερπετά (φίδι, σαύρα, κροκόδειλος) **3.** καλυμμένος με μικρές μεταλλικές πλάκες (ελάσματα), οι οποίες βρίσκονται η μία κοντά στην άλλη έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο στρώμα: ~ *πανοπλία / θώρακας*.

φολκλόρ (το) {άκλ.} **1.** το σύνολο των εκδηλώσεων τού λαϊκού παραδοσιακού πολιτισμού· οτιδήποτε αποτελεί αντικείμενο τής επιστήμης τής λαογραφίας: *ελληνικό / βαλκανικό ~* **2.** (μειωτ.) η κακόγουστη αισθητική που βασίζεται στην επιφανειακή μίμηση προτύπων από τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό **3.** (ως επίθ.) ο φολκλορικός (βλ.λ.): *ντύσιμο / εκδήλωση ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. folklore < folk «λαός» + lore «σύνολο γνώσεων, μάθηση»].

φολκλορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό: ~ *εκδήλωση / ντύσιμο / μπαλλέτο / μουσική* ΣΥΝ. φολκλόρ **2.** (μειωτ.) αυτός που μιμείται με επιτηδευμένο τρόπο πρότυπα συνδεδεμένα με τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό: *τουριστικές ταβέρνες με ~ διακόσμηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. folkloric (βλ. λ. *φολκλόρ*)].

φολκλορισμός (ο) **1.** η υιοθέτηση στοιχείων τού παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού στην τέχνη **2.** η αναβίωση στοιχείων ή μορφών τού λαϊκού βίου και πολιτισμού, που δεν ανταποκρίνονται πλέον στις σημερινές ανάγκες, ασκούν ωστόσο γοητεία στις σύγχρονες κοινωνίες, όπως η αναπαράσταση τού «βλάχικου γάμου», που γίνεται κάθε Καθαρή Δευτέρα στη Θήβα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. folklorism (βλ. λ. *φολκλόρ*)].

φομπ (το) {άκλ.} διεθνής εμπορικός όρος· δηλώνει ότι όλα τα έξοδα ώς τη φόρτωση ενός εμπορεύματος σε πλοίο βαρύνουν τον πωλητή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. f.o.b., από τα αρχικά των λ. f(ree) o(n) b(oard) «ελεύθερο επί τού πλοίου»].

φομπιζού κ. **φο-μπιζού** (το) {άκλ.} κόσμημα κατασκευασμένο από μέταλλο, γυαλί ή άλλο φθηνό υλικό, που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου μετάλλου ή λίθου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. faux bijou < faux «ψεύτικος» + bijou «κόσμημα»].

φονεύς (ο) ▸ φονιάς

φονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {φόνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) αφαιρώ βίαια τη ζωή (κάποιου), σκοτώνω ΣΥΝ. δολοφονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.

φονιάς (ο) {φονιάδες}, **φόνισσα** (η) {φονισσών} (λαϊκ.) αυτός που έχει διαπράξει φόνο (βλ.λ.) ΣΥΝ. δολοφόνος, ανθρωποκτόνος· ΦΡ. ***κι ύστερα λένε πως φταίει ο φονιάς*** για περιπτώσεις στις οποίες η συμπεριφορά ή η εμφάνιση κάποιου είναι τέτοια που μπορεί να προκαλέσει εις βάρος του βίαιες ενέργειες (λέγεται συνήθ. ως έμμεση δικαιολόγηση τού δράστη): *~! Αφού συνεχώς τον υπέβαλλε σε ταπει-*

νώσεις και εξευτελισμούς μπροστά σε όλους! Επίσης (αρχαιοπρ.) **φονεύς** {αρχ.} {φονέως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φονέας* (με συνίζηση), από την αιτ. τού αρχ. *φονεύς* < *φόνος*].

φονικός, -ή, -ό {αρχ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με φόνο ή με φονιά: *~ τάσεις* ΣΥΝ. δολοφονικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί ή προκάλεσε θάνατο ή θανάτους: *~ όπλο / όργανο / σφαίρα / μάχη / σύγκρουση / πυρ* ΣΥΝ. θανάσιμος, θανατηφόρος ΑΝΤ. ζωοποιός **3.** (λαϊκ.) **φονικό** (το) ο φόνος.

φονξιοναλισμός (ο) **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η θεωρία ανάλυσης κάθε κοινωνικού ή πολιτιστικού φαινομένου, σύμφωνα με την οποία οι κοινωνικές λειτουργίες επιτελούνται πάντα σε συσχετισμό με τις κοινωνικές ανάγκες και γι' αυτό διασφαλίζεται η λειτουργική αρμονία και ισορροπία τής κοινωνίας ΣΥΝ. λειτουργισμός **2.** ΑΡΧΙΤ. η αρχή τής λειτουργικότητας (βλ.λ.) στον σχεδιασμό και στη χρήση των υλικών για την κατασκευή κτηρίων, επίπλων κ.λπ. και η εφαρμογή της. — **φονξιοναλιστής** (ο), **φονξιοναλίστρια** (η), **φονξιοναλιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fonctionnalisme < fonction «λειτουργία» < λατ. functio, -ōnis «επιτέλεση, ολοκλήρωση»].

φόνος (ο) η ανθρωποκτονία που γίνεται από πρόθεση: *καταδικάστηκε / κατηγορείται για ~ εκ προμελέτης* || *διαπράττω ~* (ΝΟΜ. βλ. λ. *ανθρωποκτονία*) ΣΥΝ. δολοφονία, ανθρωποκτονία, (λαϊκ.) φονικό, σκοτωμός, σκότωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από την ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷhen- «χτυπώ, φονεύω» (τού αρχ. *θείνω* «φονεύω», βλ. λ. *πρόσφατος*), με αντιπροσώπευση τού *gʷh- ως *φ-* προ τού -ο-].

φόντα (τα) → φόντο

φονταμενταλισμός (ο) ελλην. *θεμελιωτισμός* **1.** η τάση για επιστροφή στις πηγές τής θρησκείας· ο θρησκευτικός συντηρητισμός και η αντιπαράθεση προς τις φιλελεύθερες ή νεωτεριστικές τάσεις: *προτεσταντικός / χριστιανικός / ισλαμικός ~* **2.** (γενικότ.) η ακραία φανατική προσήλωση σε ορισμένες αρχές: *πολιτικός ~.* — **φονταμενταλιστής** (ο), **φονταμενταλίστρια** (η), **φονταμενταλιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fondamentalisme < επίθ. fondamental < λατ. fundamentalis (< fundamentum «θεμέλιο»)].

φοντάν (το) {άκλ.} γλύκυσμα σε μέγεθος μπουκιάς, που προσφέρεται για κέρασμα (π.χ. σοκολατάκι, ζαχαρωτό). — (υποκ.) **φοντανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fondant < ρ. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φοντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σιντριβάνι, η βρύση, η πηγή: *η μαρμάρινη ~ τής πλατείας Μεταξουργείου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fontana < λατ. fontana (aqua) «(νερό) πηγής» (κατ' αντιδιαστολή προς το aqua pluvialis «βρόχινο νερό»), θηλ. τού επιθ. fontano < fonte «πηγή» < λατ. fons, fontis].

φοντανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πορσελάνινο ή γυάλινο σκεύος κατάλληλο για την τοποθέτηση φοντάν ή άλλων μικρών γλυκών.
[ΕΤΥΜ. < *φοντάν* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (πβ. κ. *μπιζουτ-ιέρα*)].

φον-ντε-τέν (το) {άκλ.} καλλυντική κρέμα προσώπου με χρώμα, η οποία χρησιμοποιείται για να καλύπτονται ατέλειες (π.χ. ακμή) και για να δίνει στο δέρμα χρωματική ομοιομορφία: *απλώνω / βγάζω το ~* || *~ σκούρο / ανοικτό / στο χρώμα τού δέρματος* ΣΥΝ. μέικ-απ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fond de teint «βάση χρώματος (προσώπου)»].

φοντί (το) (συνήθ. ορθ. *φοντύ*) {άκλ.} **1.** ελβετικής προέλευσης έδεσμα από λειωμένο κίτρινο τυρί που τρώγεται με μικρά κομμάτια ψωμιού ή κρέατος **2.** (συνεκδ.) το ειδικό μαγειρικό σκεύος στο οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fondu, μτχ. τ. τού ρ. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φόντο (το) **1.** το βάθος εικόνας ή ζωγραφικού πίνακα: *χαρακτηριστικό τής βυζαντινής εικονογραφίας είναι το χρυσό ~* || *μαύρες φιγούρες σε λευκό ~* ΣΥΝ. ορίζοντας **2.** (μτφ.) το χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται κάτι: *η ταινία είναι μια ιστορία αγάπης, που εκτυλίσσεται με ~ τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* ● **3. φόντα** (τα) τα προσόντα: *δεν έχει τα ~ για πολιτικός* || *πολλοί ορέγονται αυτή τη θέση· πόσοι όμως έχουν τα ~ να τη διεκδικήσουν;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fondo < λατ. fundus, -eris «βυθός, πυθμένας»].

φοξ-τεριέ (το) {άκλ.} κυνηγετικός σκύλος ράτσας, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά στο κυνήγι τής αλεπούς και έχει κύρια χαρακτηριστικά το λευκό τρίχωμα με τις μαύρες ή καστανέρυθρες κηλίδες, το επίμηκες ρύγχος και τα αναδιπλωμένα σε σχήμα V αφτιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fox terrier (με γαλλ. ανάγνωση) < fox «αλεπού» + terrier «ράτσα σκύλων» (βλ. κ. *τεριέ*)].

φοξ-τρότ (το) {άκλ.} **1.** χορός αμερικανικής προέλευσης για ζευγάρια, με ρυθμό 4/4 και ποικιλία βημάτων, αργών και γρήγορων **2.** (συνεκδ.) η μουσική για τέτοιο χορό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fox trot < fox «αλεπού» + trot «βαδίζω γρήγορα με μικρά βήματα»].

φορ (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο επιθετικός παίκτης μιας ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fore].

φορά (η) **1.** η κατεύθυνση κινούμενου πράγματος: *στρέψε το πανί κατά τη ~ τού ανέμου* || *θα ακολουθήσουμε τη ~ τού ρεύματος* || *η ~ των δεικτών τού ρολογιού (από δεξιά προς τα αριστερά)* ΣΥΝ. πορεία **2.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται μια κατάσταση: *πηγαίνουμε σύμφωνα με τη ~ των πραγμάτων* ΣΥΝ. πορεία, εξέλιξη ● **3.** χρονικό σημείο: *αυτή τη ~ έχεις δίκιο* || *πρώτη ~ μού συμβαίνει αυτό* || *την τελευταία ~ που τον είδα είχε αδυνατίσει πολύ* || *για όλα τα πράγματα υπάρχει η πρώτη ~* ΣΥΝ. περίπτωση, στιγμή· ΦΡ. (α) ***ακόμη / άλλη μια φορά*** σε μία ακόμη περίσταση / χρονική στιγμή: *μπορώ να σας ενοχλήσω ~, αν χρειαστώ κάτι;* (β) ***πρώτη και τελευταία φορά*** για κάτι που δεν πρόκειται να επαναληφθεί: *σου κάνω το χατίρι για ~* (γ) ***(μιαν) άλλη φορά*** (i) άλλοτε, σε άλλη ώρα ή σε άλλη περίσταση ή ευκαιρία: *θα τα πούμε ~* (ii) (ειδικότ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αρνείται κάτι που του προτείνουν, του προσφέρουν κ.λπ., ή αναβάλλει κάτι επ' αόριστον: *–Θέλετε ν' ανεβείτε να σας κεράσω κάτι; –Ευχαριστώ, ~.* (δ) ***την άλλη φορά*** την επόμενη παρόμοια στιγμή ή περίσταση: *~ θα λογαριαστούμε* (ε) ***φορές-φορές*** κάποτε-κάποτε, από καιρού εις καιρόν: *μου 'ρχεται ~ να πάω να την ξαναβρώ* (στ) (ως σύνδ.) ***κάθε φορά (που)*** βλ. λ. *κάθε* (ζ) (ως σύνδ.) ***όσες φορές*** όταν, οσάκις: *~ πήγα εκδρομή με πούλμαν, κουράστηκα και ζαλίστηκα πάρα πολύ* (η) ***καμιά φορά*** (i) ενίοτε, όχι συχνά, σε ορισμένες περιπτώσεις: *καλή η δουλειά, χρειάζεται όμως ~ να το ρίχνουμε και λίγο έξω* (ii) κάποτε, σε κάποια περίσταση ή ευκαιρία: *έλα ~ να τα πούμε* (iii) (επιτατ.), για δήλωση ανυπομονησίας: *θα έλθεις ~;* (θ) ***μια φορά*** (i) κάποτε, σε αόριστη περίσταση ή ευκαιρία: *ήλθε ~ στο σπίτι μου κι από τότε δεν ξαναφάνηκε...* (ii) κάποτε, σε συγκεκριμένη περίσταση στο παρελθόν ή στο μέλλον: *~ ερωτεύτηκα κι εγώ και τελικά δεν προχώρησε αυτή η σχέση* (iii) ως επιτατικό σχόλιο ονόματος ή εκφράσεως: *άνθρωπος ~!* (δηλ. άξιος να λέγεται άνθρωπος) (ι) ***μια φορά κι έναν καιρό*** κάποτε, σε περασμένη εποχή (ως εναρκτήρια φράση στα παραμύθια): *~ ήταν ένα βασιλόπουλο...* **4.** (με αριθμητικό ή ποσοτικό επίθ.) για τη δήλωση συχνότητας, τού πόσο συχνά συμβαίνει κάτι: *πόσες ~ σου έχω πει να βγάζεις το σίδερο από την πρίζα:* || *τις περισσότερες ~ που τον ζητώ στο τηλέφωνο, κάνει πως δεν είναι εκεί·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***εκατό / χίλιες φορές*** πάρα πολύ συχνά: *~ σου το 'χω πει, αλλά συνέχεια το ξεχνάς* (β) ***μερικές φορές*** από καιρού εις καιρόν (όχι και τόσο συχνά): *~ περνάει κι από 'δώ, συνήθως όμως πηγαίνει στον θείο του απέναντι* **5.** (ακολουθούμενο από συγκεκριμένη χρον. ενότητα) δηλώνει τη συχνότητα κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου: *πάω στο γυμναστήριο τρεις ~ την εβδομάδα* || *πόσες ~ τον μήνα πας στο κομμωτήριο;* **6.** (μετά από απόλυτο αριθμητικό και ακολουθούμενο από συγκριτικό) δηλώνει τον βαθμό σπουδαιότητας, μεγέθους, ποιότητας μιας πράξης, ενέργειας, αντικειμένου κ.λπ. σε σύγκριση με κάτι άλλο: *είναι δύο ~ μεγαλύτερός σου στα χρόνια* || *αυτό το διαμέρισμα είναι τρεις ~ καλύτερο από το προηγούμενο που νοικιάζαμε* **7.** ΜΑΘ. (α) ως δηλωτικό πολλαπλασιασμού αριθμών: *τρεις ~ το πέντε κάνει δεκαπέντε* (β) ***φορά διανύσματος*** η κατεύθυνση από την αρχή προς το πέρας διανύσματος, η οποία παριστάνεται με βέλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* (βλ.λ.). Από την αρχαία σημ. τής λ. *φορά* «μεταφορά, φορείο» προήλθε η σημ. «χρονικό σημείο, χρονική στιγμή»].

φόρα¹ (η) {χωρ. πληθ.} γρήγορη κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση, ορμή: *έπεσε με ~ πάνω στα κάγκελα και χτύπησε* || *το αυτοκίνητο ερχόταν με ~ καταπάνω μας* || (κ. μτφ.) *αυτός με τη ~ που 'χει, θα φτάσει πολύ ψηλά* ΣΥΝ. δύναμη, ταχύτητα· ΦΡ. (α) ***κόβω (σε κάποιον) τη φόρα*** αποθαρρύνω (κάποιον): *ήθελα να γίνω ραλίστας, αλλά οι γονείς μου μου 'κοψαν τη φόρα!* (β) ***παίρνω φόρα*** (i) ΑΘΛ. κάνω προπαρασκευαστικές κινήσεις, που θα μου δώσουν την απαραίτητη ορμή για μεγάλο άλμα ή ρίψη: *ο αθλητής πήρε (πολλή / μεγάλη) φόρα και πήδησε στο σκάμμα* (ii) (μτφ.) αποκτώ μεγάλη ορμή, έντονη παρόρμηση για κάτι: *μην παίρνεις πολλή φόρα· επειδή είχες μια επιτυχία, δεν σημαίνει ότι θα καταφέρεις τα πάντα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *φορά* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου].

φόρα² (η) στη ΦΡ. ***στη φόρα*** (λέγεται μερικές φορές κ. ***στα φόρα***), π.χ. (α) ***βγάζω (τα άπλυτα κάποιου) στη φόρα*** φανερώνω δημόσια (κάτι κρυφό ή μυστικό, συνήθ. επιλήψιμο): *απείλησε να μας βγάλει όλα τ' άπλυτα στη φόρα* || *~ μια απάτη / ένα σκάνδαλο* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, δημοσιοποιώ (β) ***βγαίνω στη φόρα*** έρχομαι στο φως, αποκαλύπτομαι (συνήθ. για κάτι μυστικό και επιλήψιμο): *θα βγουν όλες οι απάτες τους στη φόρα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. fora, πληθ. τού forum «αγορά» (βλ.λ.)].

φοράδα (η) (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. αλόγα· ΦΡ. ***χέστηκε η φοράδα στ' αλώνι*** για να δηλωθεί ότι ένα συμβάν είναι ανάξιο λόγου ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα, σιγά μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα μεγαλόσωμη και άχαρη ΣΥΝ. αλόγα, γαϊδάρα. — (υποκ.) **φοραδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοράς, -άδος*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού αρχ. *φέρ-ω* κατ' επίδρ. τού αρχ. συνων. *φυρβάς, -άδος* (βλ.λ.)].

φορατζής (ο) {φορατζήδες} (λαϊκ.) ο εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *φορτηγ-ατζής*].

φορβάδα (η) (λόγ.) το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. φοράδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορβάς, -άδος*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορβ-)* τού ρ. *φέρβ-ω* «τρέφω» (βλ. λ. *φορβή*)].

φορβειά (η) (λόγ.) το καπίστρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέρβω* «τρέφω (ζώο)», βλ. λ. *φορβή*].

φορβή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) τροφή για τα κατοικίδια ζώα, κυρ. η ξερή, όπως λ.χ. ο σανός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. po-qa) < *φέρβω* «τρέφω (ζώο)» < Ι.Ε. *bher-gʷ- «τρέφω, ταΐζω», πβ. σανσκρ. bhárrati «καταπίνει, καταβροχθίζει», αρχ. σκανδ. bergja «στοιχίζω». Η σύνδεση με το λατ. herba «πόα, χλόη» δεν είναι επιτρεπτή φωνητικώς].

φορέας (ο) {φορ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει, διαθέτει ή μεταδίδει κάτι: *η διάλεξη είχε θέμα: «ο άνθρωπος ως ~ πολιτισμού»* || *~ ιδεών* **2.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που φέρει ιό ασθένειας, χωρίς το ίδιο να την εκδηλώνει: *είναι ~ τού ΕΙΤζ* **3.** διοικητικό όργανο, υπηρεσία ή οργανισμός, που έχει την ευθύνη για την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων ή για την κατάρτιση και την εφαρμογή προγραμμάτων: *κοινωνικός / ασφαλιστικός / συνδικαλιστικός / πολιτιστικός / πολιτικός ~* || *οι αρμόδιοι ~ για την εφαρμογή ενός σχεδίου* || *οι ~ διαχείρισης /*

υλοποίησης ενός έργου **4.** ΤΕΧΝΟΛ. κάθε τεχνικό κατασκεύασμα ή μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων ή για να αναδέχεται δυνάμεις (π.χ. βάρος), λ.χ. οι σιδηροδρομικές ράβδοι, το κεκλιμένο επίπεδο, οι δοκοί κ.ά. • **5.** ΦΥΣ. **φορέας ηλεκτρικού φορτίου** κάθε σώμα που έχει ηλεκτρικό φορτίο και τού οποίου η κίνηση έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ηλεκτρικού ρεύματος: *τα ελεύθερα ηλεκτρόνια στα μέταλλα είναι ~* **6.** ΜΑΘ. **φορέας διανύσματος** η ευθεία πάνω στην οποία βρίσκεται το διάνυσμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορεύς*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρ-ω* (βλ.λ.). Στη σημ. τού διοικητικού οργάνου η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο vecteur, ενώ στη σημ. τού φορέα ιού αποδίδεται το αγγλ. carrier].

Φόρεϊν Όφις (το) {άκλ.} το Υπουργείο Εξωτερικών τής Μεγάλης Βρετανίας: *«συνταρακτικά στοιχεία από τα αρχεία τού ~ για τα αγγλικά σχέδια για την Κύπρο»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Foreign Office «Γραφείο Εξωτερικών»].

φορείο (το) φορητό κρεβάτι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ασθενών, τραυματιών ή νεκρών: *τον πήραν με το ~ και τον πήγαν στο νοσοκομείο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορεῖον* < αρχ. *φορεύς* (βλ.λ.)].

φόρεμα (το) {φορέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονοκόμματο γυναικείο εξωτερικό ένδυμα που καλύπτει τον άνω κορμό μέχρι ένα σημείο των ποδιών: *βραδινό / νυφικό / μίνι / μάξι ~* **2.** (καθημ.) το να φοράει κανείς κάτι (ένδυμα, υπόδημα): *έλειωσα τα παπούτσια μου από το πολύ ~.* — (υποκ.) **φορεματάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *φόρημα* < *φορῶ* (βλ.λ.)].

φορεμένος, -η, -ο (για ενδύματα και υποδήματα) αυτός που έχει ήδη φορεθεί, που δεν είναι καινούργιος: *~ σακάκι / φούστα / παπούτσια* ΣΥΝ. μεταχειρισμένος ΑΝΤ. αφόρετος.

φορεσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, η περιβολή: *καλή / καθημερινή / παραδοσιακή / βασιλική ~* ΣΥΝ. ενδυμασία, αμφίεση, στολή, κοστούμι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φορεσία* (με συνίζηση) < αρχ. *φορῶ* + επίθημα *-εσία*, κατ' αναλογίαν προς τα θηλ. σε *-σία*, πβ. κ. *ἱκ-ε-σία*].

φορητός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι έτσι κατασκευασμένος (λ.χ. με μικρές διαστάσεις ή μικρό βάρος κ.λπ.), ώστε να μπορεί να μεταφέρεται από ένα σημείο σε άλλο (δηλ. που δεν έχει μία μόνο σταθερή βάση εγκατάστασης, αλλά μπορεί να τοποθετηθεί σε διαφορετικά σημεία): *~ συσκευή / τηλεόραση / ραδιοκασετόφωνο* **2.** (για αντικείμενα) αυτός τον οποίο μπορεί να μεταφέρει κανείς στα χέρια ή που μπορεί να τον έχει μαζί του καθώς κινείται: *~ όπλο / ηλεκτρονικός υπολογιστής / πυροσβεστική συσκευή / ασύρματος / τηλέφωνο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φορῶ (-έω)*, βλ.λ.].

-φορία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος φέρει κάτι: *λαμπαδη-φορία, οπλο-φορία, πικετο-φορία* **2.** εμφάνιση, ανάπτυξη (ενός πράγματος): *ανθο-φορία, καρπο-φορία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λαμπαδηφορία, κυκλο-φορία*), που προέρχεται από τα αντίστοιχα σύνθετα σε *-φόρος* (βλ.λ.)].

φορμά (το) {άκλ.} ελλην. *διαμόρφωση, μορφοποίηση* **1.** ΠΛΗΡΟΦ. η μορφή που δίνουμε σε ένα κείμενο, όταν το επεξεργαζόμαστε σε ηλεκτρονικό υπολογιστή **2.** ΤΕΧΝΟΛ. το είδος συστήματος μετάδοσης εικόνας, π.χ. *το ~ PAL.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. format < ιταλ. formato (αρχικώς όρος τής τυπογραφίας) < λατ. formatus < ρ. formare «μορφοποιώ» < forma «μορφή»].

φόρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σχήμα πράγματος, η όλη εξωτερική μορφή του: *χάλασε η ~ τού καπέλου σας || βάζο σε κλασική ~ || πειραματική / πρωτοποριακή ~* **2.** το αρνητικό εκμαγείο πράγματος, ο κοίλος τύπος που δίνει σχήμα και μορφή σε εύτηκτη ύλη: *~ μετάλλου / γλυκού* ΣΥΝ. μήτρα, καλούπι **3.** (για λογοτεχνικά ή καλλιτεχνικά έργα) η μορφή: *~ και περιεχόμενο στην τέχνη || το καλλιτέχνημα είναι σε μεγάλο βαθμό η ~ του* • **4.** ευρύχωρο, άνετο ανθεκτικό ένδυμα, κατάλληλο για εργαζομένους χειρωνακτικά ή αθλουμένους: *οι τεχνίτες φορούσαν μπλε ολόσωμες ~ || αθλητική ~ || ~ γυμναστικής / εργασίας* • **5.** (για πρόσ.) (α) η φυσική κατάσταση ή/και η ψυχική διάθεση: *είμαι σε καλή / θαυμάσια / κακή ~* (β) (ειδικότ.) η καλή φυσική κατάσταση και απόδοση ή/και η καλή ψυχική διάθεση: *αυτή την εποχή είμαι σε ~ || διανύω περίοδο φόρμας || χάνω / διατηρώ τη ~ μου ||* (στον πληθ.) *είναι στις φόρμες του* (είναι σε κατάσταση ευφορίας και υψηλής απόδοσης) **6.** ΜΟΥΣ. (α) η οργάνωση τού ηχητικού υλικού με «οικονομία», ούτως ώστε το κάθε στοιχείο που χρησιμοποιείται να νοηματοδοτείται μουσικά (β) η τυπική, ιστορικά διαμορφωμένη μουσική μορφή· μορφολογικός τύπος οργάνωσης τού μουσικού υλικού: *~ φούγκας / σονάτας.* — (υποκ.) **φορμίτσα** κ. **φορμούλα** (η) (σημ. 2, 4) κ. **φορμάκι** (το) (σημ. 2· επίσης, είδος ενδύματος μωρού).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forma < λατ. forma «μορφή, σχήμα»].

φορμάικα (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. χαρτί εμποτισμένο με ρητίνη φαινόλης-φορμαλδεΰδης και με επιφάνεια επενδεδυμένη με τεχνητή ρητίνη· χρησιμοποιείται για την επένδυση επίπλων, την κατασκευή διακοσμητικών τοιχωμάτων, αντικολλητικών πλαστικών προϊόντων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Formica, εμπορική ονομ.].

φορμαλδεΰδη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη αλδεΰδη· άχρωμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, με έντονη οσμή, ευδιάλυτο στο νερό και την αιθανόλη, που προκαλεί ερεθισμούς και χρησιμοποιείται για τις αντισηπτικές του ιδιότητες, καθώς και ως πρώτη ύλη στη χημική βιομηχανία για την παραγωγή πολυμερών και άλλων προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Formaldehyd < form- (< λατ. formica «μυρμήγκι») + Aldehyde < νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»].

φορμαλισμός (ο) ελλην. *μορφοκρατία ή τυποκρατία* **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη μεταφυσική) φιλοσοφικό σύστημα που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι η μορφή τους **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ.-ΦΙΛΟΛ. αντίληψη και τεχνοτροπία στις καλές τέχνες και στη λογοτεχνία, που δίνει προτεραιότητα στη μορφή τού έργου τέχνης και στην αισθητική αντίδραση που αυτή προκαλεί, αγνοώντας σχεδόν το περιεχόμενό του ή ταυτίζοντάς το με τη μορφή **3.** (στις επιστήμες) η αντίληψη σύμφωνα με την οποία η επιστημονική προσέγγιση των αντικειμένων πρέπει να διατυπώνεται με αυστηρώς επιστημονικό τρόπο και με βάση τη μαθηματική τυποποίηση: *μαθηματικός / γλωσσολογικός / δομιστικός ~* **4.** (γενικότ.) το ενδιαφέρον περισσότερο για τον τύπο και όχι για την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. τυπολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formalisme < formal < λατ. formalis (< forma «μορφή, σχήμα»)].

φορμαλιστής (ο), **φορμαλίστρια** (η) {φορμαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού φορμαλισμού (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) ο προσηλωμένος στους τύπους παρά στην ουσία: *~ λογοτέχνης* ΣΥΝ. τυπολάτρης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formaliste (βλ. κ. *φορμαλισμός*)].

φορμαλιστικός, -ή, -ό ελλην. *μορφοκρατικός*· αυτός που αναφέρεται στον φορμαλισμό: *~ θεωρητικές απόψεις για τη λογοτεχνία || ~ διδασκαλία* (τυποποιημένη, βασισμένη στους εξωτερικούς τύπους). — **φορμαλιστικά** επίρρ.

φορμάρισμα (το) {φορμαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διαμόρφωση, η απόδοση σχήματος, μορφής **2.** η τοποθέτηση σε καλούπι **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η μορφοποίηση (βλ.λ.) **4.** ΑΘΛ. η καλή κατάσταση αθλητή.

φορμαρισμένος, -η, -ο 1. (για πράγμ.) αυτός που έχει διαμορφωθεί, που έχει λάβει οριστικό σχήμα και μορφή ΣΥΝ. διαμορφωμένος, σχηματισμένος, μορφοποιημένος ΑΝΤ. αφορμάριστος, αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος, αμορφοποίητος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι σε φόρμα, που βρίσκεται σε καλή φυσική ή/και ψυχική κατάσταση και μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα: *~ αθλητής* ΑΝΤ. ντεφορμέ **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (δισκέτα) που έχει φορμαριστεί (βλ. λ. *φορμάρω*).

φορμάρω ρ. μετβ. {φόρμαρα κ. φορμάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή σε (κάτι): *~ τη (γραπτή) έκφρασή μου* ΣΥΝ. διαμορφώνω, σχηματίζω, πλάθω, διαπλάσσω **2.** βάζω (κάτι) σε καλούπι, τοποθετώ (εύτηκτη ύλη) σε μήτρα, για να λάβει το οριστικό της σχήμα: *~ γλυκό / μέταλλο* ΣΥΝ. καλουπώνω **3.** ΠΛΗΡΟΦ. μορφοποιώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. formare < λατ. formāre «διαμορφώνω, πλάσσω» (< forma «μορφή, σχήμα»). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. ρ. format].

φορμάτ (το) (ορθότ. προφορά *φόρματ*) {άκλ.} το φορμά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. format. Βλ. κ. *φορμά*].

φόρμιγγα (η) {φορμίγγων} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο με τέσσερεις ή επτά χορδές, παρόμοιο με τη σημερινή άρπα αλλά μικρότερου σχήματος, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατεξοχήν οι αοιδοί και οι ραψωδοί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φόρμιγξ, -ιγγος*, με παραγ. επίθημα *-ιγξ*, που χρησιμοποιείται και για άλλα μουσικά όργανα (λ.χ. *σῦρ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*), αγν. ετύμου, πιθ. ανατ. ή μεσογ. δάνειο].

Φορμίων (ο) {Φορμίων-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φορμός* «πλεχτό καλάθι, κοφίνι» (< ρ. *φέρω*· ετεροιωμ. βαθμ. *φορ-* + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *παλ-μός*)].

Φορμόζα (η) η Ταϊβάν (βλ.λ.).

φορμόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατικό διάλυμα φορμαλδεΰδης που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τη συντήρηση βιολογικών παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formol, εμπορική ονομ., < formaldéhyde (βλ. κ. *φορμαλδεΰδη*)].

φόρμουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αρνητικό εκμαγείο, το καλούπι που χρησιμοποιείται για τη μορφοποίηση αντικειμένων ΣΥΝ. τύπος, μήτρα **2.** (κατ' επέκτ.) μαθηματικός, φυσικός ή χημικός τύπος **3.** (μτφ.) ορισμένος τύπος ή κανόνας εκφράσεως ιδεών και διαδικασία παρουσίασης ή διατύπωσης: *η κυβέρνηση αναζητεί νέα ~ για την προώθηση των φορολογικών ρυθμίσεων || αναζητείται ~ αποδεκτή από όλους τους συνέδρους για τη σύνταξη τής τελικής διακήρυξης* • **4.** τύπος αγωνιστικών αυτοκινήτων και συνεκδ. ο αγώνας στον οποίο τρέχουν τα αυτοκίνητα αυτά: *Φόρμουλα 1.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. formula < λατ. formula «τύπος, κανόνας», υποκ. τού forma «μορφή, σχήμα»].

φοροαπαλλαγή (η) απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής φόρου, η φορολογική απαλλαγή. — **φοροαπαλλάσσομαι** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax exemption].

φοροαποφεύγω ρ. αμετβ. {φοροαπέφυγα} αποφεύγω με νόμιμο τρόπο να πληρώσω επιπλέον φόρους, π.χ. προσέχοντας να μην εμπίπτουν οι δραστηριότητές μου σε κατηγορίες που φορολογούνται: *λένε ότι ο επιχειρηματίας έχει καθήκον απέναντι στο κράτος να μη φοροδιαφεύγει και καθήκον απέναντι στον εαυτό του να φοροαποφεύγει.* — **φοροαποφυγή** (η).

φοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {φοροδιέφυγα} κάνω φοροδιαφυγή (βλ.λ.), αποκρύπτω εισόδημα ή άλλη φορολογητέα ύλη με σκοπό να αποφύγω την καταβολή φόρων: *ορισμένοι φοροδιαφεύγουν συστηματικά, με αποτέλεσμα να μεταφέρονται τα φορολογικά βάρη εκείνων στους συμπολίτες τους.*

φοροδιαφυγή (η) {χωρ. πληθ.} η αθέτηση των νόμιμων φορολογικών υποχρεώσεων, η απάτη εις βάρος τού κράτους, που συνίσταται στην απόκρυψη τής πραγματικής φορολογητέας ύλης ή στην παραποίησή της με διάφορα τεχνάσματα (πλαστά τιμολόγια, παροχή υπηρεσιών χωρίς αποδείξεις κ.λπ.), με στόχο την αποφυγή καταβολής φόρων: *μέτρα για την πάταξη τής ~* ΣΥΝ. φοροκλοπή.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax evasion].

φοροδοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταβολή φόρων: ~ *ικανότητα* (η δυνατότητα φυσικού ή νομικού προσώπου να καταβάλλει φόρους σε συνάρτηση με το φορολογητέο εισόδημά του) **2.** αυτός που μπορεί να καταβάλλει φόρους: *το ~ τμήμα τού πληθυσμού.*
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *-δοτικός* < *δότης*].

φοροεισπρακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων: ~ *μέσα / σύστημα* || ~ *επιδρομή τής κυβέρνησης.*

φοροεισπράκτορας (ο/η) {φοροεισπρακτόρων} εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. εφοριακός, τελώνης, (λαϊκ.) φορατζής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax collector].

φοροελεγκτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άσκηση φορολογικών ελέγχων: ~ *σύστημα / μηχανισμός.*

φοροκλέπτης κ. (καθημ.) **φοροκλέφτης** (ο) {φοροκλεπτών} αυτός που διαπράττει φοροδιαφυγή (βλ.λ.) ΣΥΝ. φοροφυγάς.

φοροκλέπτω ρ. αμετβ. {φοροέκλεψα} ΝΟΜ. διαπράττω φοροδιαφυγή.

φοροκλοπή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φοροδιαφυγή **2.** (ειδικότ.) η υπεξαίρεση τού Φ.Π.Α.

φοροληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων.

φορολόγηση (η) ▸ φορολογώ

φορολογήσιμος, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί ή πρέπει να φορολογηθεί: ~ *έσοδα / εισοδήματα* || *αυτοκίνητο δέκα ~ ίππων* ΑΝΤ. αφορολόγητος.

φορολογητέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να φορολογηθεί: ~ *ποσόν / εισόδημα / αξία / ύλη* (το σύνολο των εισοδημάτων, συναλλαγών και άλλων πράξεων, που υπόκεινται κατά τον νόμο σε φορολογία) ΣΥΝ. φορολογήσιμος ΑΝΤ. αφορολόγητος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. taxable].

φορολογία (η) [μτγν.] {σπανιότ. φορολογιών} **1.** η επιβολή φόρων: *αναλογική ~* (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται με σταθερό συντελεστή, ανεξάρτητα από το ύψος τού εισοδήματος) || *προοδευτική ~* (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται με αύξοντα συντελεστή, ανάλογα με το ύψος τού φορολογητέου εισοδήματος) ΣΥΝ. φορολόγηση **2.** (συνεκδ.) ο φόρος (βλ.λ.), το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται ως φόρος: *μειώνω / αυξάνω τη ~* || *~ εισοδήματος / επιτηδεύματος / γαιών / κερδών / αποταμιεύσεων / κεφαλαίου / ακίνητης περιουσίας* ΣΥΝ. δασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία.*

φορολογικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φορολογία (βλ.λ.): *~ κατάλογος / μητρώο / απαλλαγή / επιβάρυνση / νόμος / ελάφρυνση / κλίμακα / καθεστώς / βάρη / ισότητα / μέτρα / ελεγκτής / σύστημα / πολιτική / νομοθεσία / υποχρέωση / ενημερότητα / αρχές / κατάσταση* || *η διεύρυνση τής ~ βάσης* || *ο ~ οδηγός είναι ένα έντυπο με οδηγίες για τη συμπλήρωση τής ~ δήλωσης* **2.** (α) ***φορολογικός συντελεστής*** συντελεστής που, πολλαπλασιαζόμενος επί το φορολογητέο εισόδημα, δίνει τον προς καταβολή φόρο (β) ***φορολογικό απόρρητο*** η υποχρέωση τού κράτους να μη γνωστοποιεί σε τρίτους τα στοιχεία τής φορολογίας κάθε πολίτη (γ) ***φορολογική δήλωση*** (i) η έγγραφη δήλωση των φορολογουμένων φυσικών και νομικών προσώπων για τα εισοδήματα και τα περιουσιακά στοιχεία που απέκτησαν κατά τη διάρκεια τού προηγούμενου οικονομικού έτους, η οποία κατατίθεται στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (ii) (συνεκδ.) το τυποποιημένο κρατικό έγγραφο, στο οποίο γίνεται η παραπάνω δήλωση (δ) ***φορολογικός παράδεισος*** χώρα που παρέχει πολύ μεγάλες φορολογικές διευκολύνσεις. — **φορολογικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

φορολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φορολογείς... | φορολογ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιβάλλω φόρους σε (κάποιον/κάτι): *η κυβέρνηση πρέπει να σταματήσει να φορολογεί ανελέητα τους χαμηλόμισθους και τους μικροσυνταξιούχους* || *το ελληνικό κράτος ~ τους μισθωτούς / τους επιτηδευματίες / τα ποτά / τα τσιγάρα* ΣΥΝ. (κακόσ.) χαρατσώνω **2.** (η μτχ. **φορολογούμενος,** -η, -ο) αυτός που καταβάλλει φόρους στο κράτος: *ο ~ πολίτης* || (συνήθ. ως ουσ.) *τα ελλείματα των δημοσίων επιχειρήσεων επιβαρύνουν τον Έλληνα ~.* — **φορολόγηση** (η) [1884].

φορομπήχτης (ο) [1892] {δύσχρ. φορομπηχτών} (κακόσ. για κυβερνώντες) αυτός που επιβάλλει μεγάλους φόρους στον λαό, που θεσπίζει αβάσταχτη ή άδικη φορολογία.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *μπήχτης* < *μπήγω*].

φορομπηχτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την επιβολή δυσβάστακτων φόρων: ~ *πολιτική / νομοσχέδιο / αντίληψη.*

φόρος (ο) **1.** οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος κανείς να εισφέρει ή να καταβάλλει σε κάποιον (κυρ. σε ανώτερη αρχή): *τον Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι πλήρωναν ~ υποτελείας στον φεουδάρχη·* ΦΡ. (α) ***φόρος αίματος*** το σύνολο των νεκρών σε πολεμική ή άλλη επιχείρηση: *το έθνος μας πλήρωσε βαρύ ~ στον πόλεμο* (β) ***φόρος τιμής*** οι καθιερωμένες από τον νόμο ή οι αρμόζουσες τιμές προς κάποιον για κατόρθωμα, έργο ή υπηρεσία που προσφέρει: *συγκεντρωθήκαμε εδώ, για να αποτίσουμε ~ στον ένδοξο εκλιπόντα μαχητή* (γ) ***φόρου υποτελής*** βλ. λ. υποτελής **2.** (ειδικότ.-συχνότ.) η υποχρεωτική εισφορά σε χρήμα, που καταβάλλουν οι πολίτες και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις στο κράτος ή σε άλλη αρχή, π.χ. στον δήμο, για την κάλυψη δημοσίων δαπανών ή αναγκών: *όποιος πολίτης έχει εισόδημα μέχρι ενάμισι εκατομμύριο τον χρόνο, δεν πληρώνει καθόλου ~* || *~ εισοδήματος / επιτηδεύματος / ακινήτων / μεταβιβάσεως ακινήτων / δωρεάς / αυτοκινήτου / επί τού κεφαλαίου / επί τής δαπάνης / κατανάλωσης / κληρονομιάς / ανωνύμων εταιρειών / θεαμάτων / πολυτελείας* || *αναλογών / παρακρατηθείς / δημοτικός / επαχθής / κεφαλικός ~* || *επιστροφή / παραγραφή* (μετά την παρέλευση πολύ μεγάλου χρονικού διαστήματος) *φόρων* || *πληρώνω / παρακρατώ τον ~* || *επιβλήθηκαν πρόσθετοι ~* || *Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας* ΣΥΝ. φορολογία, δασμός· ΦΡ. (α) ***άμεσος φόρος*** βλ. λ. *άμεσος* (β) ***έμμεσος φόρος*** βλ. λ. *έμμεσος* (γ) ***φόρος προστιθέμενης αξίας*** (συντομ. Φ.Π.Α.) ο δημόσιος φόρος επί τού ποσού που μια επιχείρηση προσθέτει στις τιμές των αγαθών κατά τη διάρκεια τής παραγωγής και διανομής τους, ο οποίος μετακυλίεται και επιβαρύνει τον τελικό καταναλωτή (δ) ***φόρος αεροδρομίου*** βλ. λ. *αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* (βλ.λ.)].

-φόρος, -α (λόγ. -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που φέρει επάνω του ή που έχει κάτι: *τροχο-φόρος, βαθμο-φόρος, πετρελαιο-φόρος, κερασ-φόρος* **2.** (σε ουσιαστικοποιημένα επίθετα) αυτόν που μεταφέρει κάτι: *αχθο-φόρος, αγγελια-φόρος, ασθενο-φόρο, βυτιο-φόρο* **3.** αυτόν που παράγει κάτι: *καρπο-φόρος, οπωρο-φόρος* **4.** αυτόν που προκαλεί ή αποφέρει κάτι: *θανατη-φόρος, ελπιδο-φόρος, κερδο-φόρος* **5.** αυτόν που φορά συγκεκριμένο ένδυμα: *ρασο-φόρος, βρακο-φόρος, φουστανελο-φόρος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *φέρω* (βλ. κ. *φόρος*)].

φορόσημο (το) {φοροσήμ-ου | -ων} το ειδικό ένσημο με το οποίο εισπράττεται ο φόρος για ορισμένους τόκους (βλ. λ. *βιβλιόσημο*).
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *-σημο* < *σήμα*].

φοροσυνάχτης (ο) [1839] {φοροσυναχτών} (λαϊκ.) αυτός που συγκεντρώνει τους φόρους, ο εισπράκτορας δημοσίων φόρων ή δημοτικών τελών ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας, (λαϊκ.) φορατζής.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *συνάκτης* < *συνάγω*].

φοροτελής, -ής, -ές {φοροτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που υπόκειται σε φορολογία, που πληρώνει ή είναι υποχρεωμένος να πληρώνει φόρους: ~ *υπήκοοι / οργανισμός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φόρος* + *-τελής* < *τέλος*].

φοροτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με διάφορα τεχνικά θέματα για την καταβολή και είσπραξη των φόρων, τη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων κ.λπ.: ~ *γραφείο / εταιρεία* **2. φοροτεχνικός** (ο/η) (α) επαγγελματίας ειδικός στα διάφορα τεχνικά θέματα γύρω από τη φορολογία, όπως λ.χ. στη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων ή υπομνημάτων, προσφυγών κ.λπ. προς τις αρμόδιες υπηρεσίες τού κράτους (β) δημόσιος υπάλληλος που υπηρετεί στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες και είναι αρμόδιος για τη βεβαίωση τού φόρου και τον έλεγχο των φορολογικών δηλώσεων των πολιτών.

φόρουμ (το) {άκλ. (συχνά πληθ. φόρα)} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο υπαίθριος χώρος, κυρ. στο κέντρο των αρχαίων ρωμαϊκών πόλεων, που λειτουργούσε ως κέντρο συνάθροισης, εμπορικών συναλλαγών, διακίνησης και κατασκευής προϊόντων κατά το πρότυπο τής αγοράς των ελληνικών πόλεων (πβ. λ. *αγορά*) ● **2.** η διάσκεψη σχετικά με ζητήματα γενικού (συχνά διεθνούς) ενδιαφέροντος με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, συνήθ. ειδικών, εμπειρογνωμόνων ή ανθρώπων που έχουν αναπτύξει έντονη σχετική δράση: *διεθνές ~ για την καταπολέμηση τού ρατσισμού* || (στο Διαδίκτυο) «*συζητούν για το πρόβλημα στα δεκάδες φόρα τού Διαδικτύου*» (εφημ.) **3.** το βήμα τού ομιλητή (σε διάσκεψη, συνέδριο κ.λπ.) και κατ' επέκτ. η παρουσίαση των θέσεών του από το βήμα αυτό: *διακήρυξε τις ελληνικές θέσεις απ' όλα τα ~ των διεθνών οργανισμών* **4.** (συνεκδ.) οργανωμένη ομάδα ατόμων τού ίδιου επιστημονικού, ιδεολογικοπολιτικού, επαγγελματικού κ.λπ. χώρου, η οποία εκφράζεται ενιαία διατυπώνοντας κοινές θέσεις: *ανακοίνωση τού Φιλελεύθερου ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. forum «αγορά» < foris, -is «θύρα»].

φορούσι (το) ▸ φουρούσι

φοροφυγάς (ο) {-άδα κ. -άδος, -άδα | -άδες} πρόσωπο που συμπληρώνει ψευδή φορολογική δήλωση, αποφεύγοντας να δηλώσει το πραγματικό του εισόδημα, ώστε να αποδίδει στο κράτος φόρο μικρότερο από τον αναλογούντα· πρόσωπο που δεν πληρώνει τους φόρους του, που φοροδιαφεύγει: *το Υπουργείο Οικονομικών έδωσε στη δημοσιότητα λίστα με ονόματα γνωστών ~.* Επίσης **φοροφυγάδας.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax evador].

φόρτε (το) {άκλ.} **1.** το δυνατό σημείο κάποιου, ό,τι κάνει κανείς με μεγάλη επιτυχία, καλύτερα: *αυτός ο χορός δεν είναι το ~ μου!* || *είναι καλός σ' όλα τα μαθήματα, το ~ του όμως είναι η έκθεση* **2.** το σύνολο των δυνάμεων που διαθέτει κανείς, το μάξιμουμ των δυνατοτήτων του: *έχει βάλει το ~ του, για να τελειώσει η δουλειά* (προσπαθεί με όλες του τις δυνάμεις)· ΦΡ. **στο φόρτε** στον μέγιστο βαθμό, στο μάξιμουμ: *έχει τα καλοριφέρ ~, αλλά με τέτοια παγωνιά πού να κρατήσει η ζέστη!* || *το κέφι ήταν στο ~ του!* ΣΥΝ. στο φουλ ● **3.** ΜΟΥΣ. (κυρ. ως επίρρ.) (α) (τρόπος παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) δυνατά: *η ορχήστρα παίζει ~* (β) ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως *f*, σημαίνει εκτέλεση με μεγάλη ένταση ήχου, δυνατά (γ) (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φόρτε, δυνατά: *η ανάπτυξη τού θέματος μας οδηγεί σε ένα ~, στο οποίο το θέμα ακούγεται στα χάλκινα* ΑΝΤ. πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forte «δυνατός, ισχυρός» < λατ. fortis].

φορτέτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.-κυριολ.) φρούριο: *η ~ τού Ρεθύμνου* ● **2.** το χοντρό ύφασμα που τοποθετείται μέσα από τη φόδρα των ρούχων, κυρ. των ανδρικών, για να κρατάει στητά, να μη ζαρώνουν **3.** κομμάτι από σκληρό δέρμα, που τοποθετείται μεταξύ τού πάτου και τής σόλας παπουτσιού και στηρίζει την καμάρα τού ποδιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fortezza «φρούριο, οχυρό» < λατ. *fortitia < fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτηγάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό φορτηγό ή ημιφορτηγό όχημα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για μεταφορές.

φορτηγατζής (ο) {φορτηγατζήδες}. **φορτηγατζού** (η) {φορτηγατζούδες} οδηγός ή ιδιοκτήτης φορτηγού αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < *φορτηγό* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *δοσ-ατζής*].

φορτηγήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *φορτηγίσιος*) αυτός που σχετίζεται με φορτηγό όχημα ή πλοίο.

φορτηγίδα (η) μικρό φορτηγό σκάφος, το οποίο χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και φόρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μαούνα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορτηγίς, -ίδος* < αρχ. *φορτηγός*].

φορτηγό (το) **1.** μεγάλο τροχοφόρο όχημα, το οποίο διαθέτει ενσωματωμένη κλειστή ή ανοιχτή καρότσα και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων, έχει τρεις ή και τέσσερεις άξονες (αναλόγως τού φορτίου που μπορούν να μεταφέρουν και τού επιτρεπόμενου φορτίου): ~ *απλό* (με άξονες προσαρμοσμένους σε ένα πλαίσιο) / *αρθρωτό* (από δύο ή περισσότερα χωριστά πλαίσια, που συνδέονται με κατάλληλα συστήματα ζεύξεως) || *ρυμουλκούμενο* / *ανατρεπόμενο* ~ (βλ. λ. *ανατρέπω*) / *κλειστό* (με σκεπασμένη καρότσα) || ~ *ψυγείο* (τού οποίου ο πίσω χώρος είναι διαμορφωμένος σε ψυγείο για την ασφαλή μεταφορά ευπαθών, κατεψυγμένων προϊόντων) (πβ. λ. *ημιφορτηγό*) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μεγάλο όχημα που χρησιμοποιείται για να μεταφέρει πράγματα, υλικά, προϊόντα, εξαρτήματα κ.λπ., όπως οι νταλίκες, τα απορριμματοφόρα, τα πυροσβεστικά, τα βυτία, τα γερανοφόρα κ.λπ. **3.** εμπορικό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων. — (υποκ.) **φορτηγάκι** (το) (σημ. 1, 2) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *φορτηγός* (βλ.λ.)· πβ. μτγν. φρ. *φορτηγά πλοία*].

φορτηγός, -ός, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων: ~ *πλοίο* / *τροχοφόρο όχημα* **2. φορτηγό** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόρτος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*, πβ. κ. *στρατ-ηγός, οδ-ηγός*].

φορτίζω ρ. μετβ. {φόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για μπαταρία) συσσωρεύω ή ενισχύω ηλεκτρικό φορτίο: *δεν έχει φορτιστεί αρκετά η μπαταρία τού ασύρματου τηλεφώνου, γι' αυτό δεν πιάνεις γραμμή*· (μτφ.) **2.** αυξάνω την ένταση, κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους: *η ατμόσφαιρα ήταν πολύ φορτισμένη λόγω των συνεχών αντεγκλήσεων* || *δηλώσεις που φορτίζουν το πολιτικό κλίμα* ΣΥΝ. τεταμένος, ηλεκτρισμένος **3.** προσδίδω ιδιαίτερο βάρος, ξεχωριστή χροιά σε (λέξεις, λόγια κ.λπ.): *το γράμμα της ήταν ιδιαίτερα φορτισμένο συναισθηματικά* ΣΥΝ. τονίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φορτώνω», < *φόρτος*. Οι σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. τού αγγλ. charge].

φορτικός, -ή, -ό αυτός που επιβαρύνει με την παρουσία του, που χαρακτηρίζεται από ενοχλητική επιμονή: ~ *τύπος* / *πελάτης* / *ερωτήσεις*. — **φορτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **φορτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόρτος* (βλ.λ.)].

φορτίο (το) **1.** οτιδήποτε φορτώνεται σε μεταφορικό μέσο (π.χ. εμπόρευμα): ~ *πλοίου* / *τρένου* || *μεταφέρω* / *κουβαλώ* / *ασφαλίζω* / *φορτώνω* / *ξεφορτώνω* ~ **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος να υποστεί ή να διαχειριστεί κάποιος και το οποίο τον επιβαρύνει (υλικά, ψυχικά): «*η Ελλάδα πρέπει να προβάλει με σωστό τρόπο το βαρύ ~ μιας τεράστιας πολιτιστικής κληρονομιάς*» (εφημ.) || *η ανάληψη οικογενειακών ευθυνών ήταν δυσβάσταχτο ~ για μερικούς* ΣΥΝ. βάρος • **3.** ΦΥΣ. ***ηλεκτρικό φορτίο*** η ποσότητα ηλεκτρισμού σώματος ή ουσίας που φανερώνει περίσσεια ή έλλειμμα ηλεκτρονίων: *θετικό* / *αρνητικό* ~ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορτίον*, υποκ. τού ουσ. *φόρτος* (βλ.λ.). Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. charge].

φόρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η συσσώρευση ή η ενίσχυση ηλεκτρικού φορτίου (σε μπαταρία)· (μτφ.) **2.** η αύξηση τής έντασης κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους, η όξυνση: *καλύτερα ν' αποφύγουμε τη ~ τής ατμόσφαιρας* **3.** το ιδιαίτερο (συναισθηματικό) βάρος, η ξεχωριστή χροιά που μπορεί να έχει μια λέξη: *συναισθηματική ~* || *για όσους γεννήθηκαν στη Μικρά Ασία, ονόματα όπως «Σμύρνη», «Αϊβαλί», «Κορδελιό» έχουν ιδιαίτερη ~*.

φορτίσιμο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** (τρόπος παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) πολύ δυνατά: *ακούγονται τρεις συγχορδίες σε ~* **2.** ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως ff, σημαίνει εκτέλεση με πολύ μεγάλη ένταση ήχου, πολύ δυνατά· πρόκειται για τη μεγαλύτερη εν χρήσει ένδειξη ηχητικής έντασης, αν και δεν αποκλείονται μεγαλύτερες, όπως φόρτε - φορτίσιμο, φορτισίσιμο κ.λπ. **3.** (συνεκδ. ως ουσ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φορτίσιμο, πολύ δυνατά: *και το μέρος κλείνει με ένα ~ όλης τής ορχήστρας* ΑΝΤ. πιανίσιμο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fortissimo, υπερθ. τού επιθ. forte (βλ. κ. *φόρτε*)].

φορτιστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που φορτίζει μπαταρίες: ~ *μπαταρίας κινητού τηλεφώνου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. charger].

φορτοεκφόρτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η φόρτωση και η εκφόρτωση (εμπορευμάτων, υλικών, αντικειμένων, ζώων κ.λπ.) από μεταφορικό μέσο.

φορτοεκφορτωτής (ο) ο εργάτης που κάνει φορτοεκφορτώσεις.

φορτοθυρίδα (η) η θυρίδα στα πλευρά πλοίου, από την οποία γίνονται φορτοεκφορτώσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cargo port].

φόρτος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** οτιδήποτε επιβαρύνει κάποιον, προκαλώντας κούραση ή ενόχληση: *δεν θα παρευρεθώ λόγω αυξημένου ~ εργασίας* **2.** (στην αεροναυπηγική) ***συντελεστής φόρτου*** ο λόγος τού αθροίσματος τού βάρους αεροσκάφους και τής φυγόκεντρης δύναμης που ενεργεί σε αυτό κατά τη στροφή, διά το βάρος του **3.** ΙΑΤΡ. ***γαστρικός / στομαχικός φόρτος*** ενόχληση στο στομάχι λόγω δυσπεψίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρ-ω* + παραγ. επίθημα *-τος* (πβ. κ. *νόσ-τος*)].

φόρτσα επίρρ. (λαϊκ.) (προτρεπτικά) με δύναμη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forza «δύναμη, ισχύς» < μτγν. λατ. fortia < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτσαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που κινείται ή ενεργεί με μεγάλη ταχύτητα ή βιασύνη: *φεύγω* / *έρχομαι* / *περνάω με το αυτοκίνητο* ~ ΣΥΝ. φορτσάτος. — **φορτσαριστά** επίρρ.

φορτσάρω ρ. αμετβ. {φορτσάρισα κ. φόρτσαρα} (καθημ.) **1.** βάζω όλη μου τη δύναμη, εντείνω τις προσπάθειές μου: *όταν φτάσει ο καιρός των εξετάσεων, θα φορτσάρω* **2.** (για ανέμους) γίνομαι πιο δυνατός, ενισχύομαι ΑΝΤ. καλμάρω. — **φορτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forzare < *fortiāre < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ορμή και ταχύτητα: *μπήκε φορτσάτος στο γήπεδο κι έβαλε αμέσως γκολ*. — **φορτσάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forzato < ρ. forzare (βλ. κ. *φορτσάρω*)].

φόρτωμα (το) [μεσν.] {φορτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φορτώνει κανείς κάτι ΣΥΝ. φόρτωση **2.** (συνεκδ.) το φορτίο: *μετέφερε με το ζώο τρία ~ ξύλα* **3.** (μτφ.) αιτία προβλημάτων, ενοχλήσεως: *γίνομαι ~ σε κάποιον*.

φορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φόρτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) τοποθετώ φορτίο σε (μεταφορικό μέσο ή υποζύγιο): *φόρτωσε το αυτοκίνητο μ' έναν σωρό πράγματα για τις διακοπές* || ~ *το γαϊδούρι* ΑΝΤ. ξεφορτώνω (β) (συνεκδ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι βαρύ να μεταφέρει: *με φόρτωσε με όλα τα ψώνια της και κράτησε μόνο μια μικρή τσαντούλα* (γ) (μτφ.) επιβαρύνω: *Μη με φορτώνεις με πολλή δουλειά! Δεν θα μπορέσω να τη βγάλω* || ~ *κάποιον με έγνοιες* / *με αγγαρείες* / *με μπελάδες* / *με χρέη* || *μου φόρτωσε* (μου ανέθεσε) *τον γιο της, να τον προσέχω*· ΦΡ. (μτφ.) ***τα φορτώνω στον κόκορα*** βλ. λ. *κόκορας* **2.** (μτφ.) μεταθέτω (υποχρέωση ή ενοχή για κάτι) σε άλλον: *προσπάθησε να του φορτώσει το έγκλημα που είχε κάνει* || *όταν είδε πως δεν μπορούσε να βγάλει τη δουλειά που του είχαν αναθέσει, προσπάθησε να τη φορτώσει στους συναδέλφους του* **3.** παίρνω (φορτίο): *το πλοίο θα φορτώσει κάρβουνο* **4.** (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι σε αφθονία: *κάθε φορά που έρχεται, μας φορτώνει (με) δώρα* **5.** (για Η/Υ) (α) μεταφέρω πρόγραμμα ή στοιχεία στη μνήμη τού υπολογιστή: ~ *ένα πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας* || *περίμενα πολλή ώρα μέχρι να φορτωθεί αυτή η σελίδα από το Διαδίκτυο* (β) τοποθετώ κάποιο μέσο (κάρτα, δίσκο) στην αντίστοιχη περιφερειακή μονάδα ♦ **6.** (αμετβ.) παίρνω φορτίο: *το πλοίο φορτώνει στο επόμενο λιμάνι* (μεσοπαθ. **φορτώνομαι**) **7.** (α) παίρνω επάνω μου (κάτι βαρύ): *δεν μου έφταναν οι δικές μου τσάντες, φορτώθηκα και τα πράγματα τής θείας μου!* (β) (μτφ.) αναλαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο): *αφού δεν μπορούσε κανείς άλλος να δουλέψει, φορτώθηκε μόνος του τα οικογενειακά βάρη* || *πρόσεχε μη φορτωθείς εσύ τις συνέπειες!* **8.** γίνομαι πιεστικός, φορτικός (σε κάποιον): *μου έχει φορτωθεί, για να τον πάρω μαζί μου στις διακοπές* **9.** (ειδικότ. η μτχ. **φορτωμένος**, -η, -ο) αυτός που είναι επιβαρυμένος: *το πρόγραμμα τού υπουργού είναι πολύ ~*. — **φόρτωση** (η) [1844].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορτώ (-όω)* < αρχ. *φόρτος*].

φορτωτήρας (ο) [1850] **1.** ΝΑΥΤ. γερανός που στερεώνεται είτε στο κατάστρωμα είτε στα κατάρτια εμπορικού πλοίου και χρησιμοποιείται για τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μπίγα **2.** ξύλο που διχαλώνει στην άκρη του και χρησιμοποιείται για το φόρτωμα των ζώων. Επίσης **φορτωτήρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φορτώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *μονω-τήρας*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. loader].

φορτωτής (ο) [1833] **1.** ο εργάτης που φορτώνει εμπορεύματα **2.** το πρόσωπο που αποστέλλει ένα φορτίο **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση αντικειμένων, λ.χ. σε αποθήκες, σε ειδικούς χώρους επεξεργασίας υλικών, σε μεταφορικά μέσα **4.** χωματουργικό μηχάνημα για τη φόρτωση χωμάτων σε φορτηγά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chargeur].

φορτωτική (η) το έγγραφο που εκδίδεται αμέσως μετά τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, με το οποίο αποδεικνύεται η φόρτωση και η μεταφορά τους και στο οποίο γίνεται λεπτομερής καταγραφή όλων των εμπορευμάτων: *θαλάσσια ~* (έγγραφο που εκδίδει και υπογράφει μετά τη φόρτωση ο πλοίαρχος και το οποίο αποδεικνύει τη φόρτωση των προς μεταφορά εμπορευμάτων) || *αεροπορική ~* (έγγραφο που αναφέρεται στην εναέρια μεταφορά εμπορευμάτων, εκδίδεται σε τρία αντίτυπα και υπογράφεται από τον αποστολέα και τον μεταφορέα) || ~ *διεθνών οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών* (έγγραφο που αφορά στις οδικές και σιδηροδρομικές μεταφορές προϊόντων και συντάσσεται από τον αποστολέα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (lettre de) / (police de) chargement].

φορτωτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φόρτωση· ΦΡ. ***φορτωτικό έγγραφο*** κάθε έγγραφο που συντάσσεται για τη νομότυπη αποστολή και μεταφορά εμπορευμάτων, όπως το ασφαλιστήριο συμβόλαιο, το πιστοποιητικό προελεύσεως και επιβλέψεως κ.λπ. **2. φορτωτική** (η) βλ.λ. **3. φορτωτικά** (τα) η αμοιβή που καταβάλλεται για τη φόρτωση εμπορευμάτων.

φορώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φορ-άς κ. -είς... | φόρ-εσα, -έμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** φέρω, έχω στο σώμα μου (κάτι) ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα (ενδύσεως) ή ως καλλυντικό: ~ *παλτό* / *γάντια* / *κάλτσες* || *όταν δουλεύει, φοράει φόρμα* || *εκείνο το βράδυ φορούσε μαύρο παντελόνι, καφέ παπούτσια και ριγέ πουκάμισο* || *δεν ~ τα γυαλιά μου και δεν βλέπω καλά* || ~ *κολόνια* / *κραγιόν* || *στις επίσημες εκδηλώσεις ο στρατηγός φοράει όλα του τα παράσημα* || *το ρολόι φοριέται συνήθως στο αριστερό χέρι* || ~ *μαύρα* (πενθώ) / *τα καλά μου* / *τα επίσημα ρούχα μου* / *τα καλοκαιρινά μου*· ΦΡ. (α) ***φοράω γυαλιά*** φέρω συνήθως γυαλιά λόγω προβλήματος στην όραση: ~ *από το Δημοτικό* || *δεν έχει φορέσει ακόμη γυαλιά, αν και έχει γεράσει* (β)

(κάτι) ***φοριέται πολύ*** (i) (κάτι) το φορούν πολλοί. είναι τής μόδας: *αυτό το μαγιό ~ φέτος* (ii) (αργκό-ειρων.) (κάτι) συνηθίζεται: *θα είναι υποψήφιος για δημοτικός σύμβουλος· ~ αυτό τον καιρό* **2.** τοποθετώ (κάτι) πάνω μου ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα, ντύνομαι: *φόρεσε το σακάκι σου, γιατί κάνει κρύο!* || *πήρε μια μάσκα και τη φόρεσε, για να μην τον αναγνωρίσουν* || *έκανε μία ώρα μέχρι να φορέσει αυτό το φόρεμα!* || *απόψε θα φορέσω μακριά σκουλαρίκια και αλυσίδα στο χέρι* || (μτφ.-ειρων.) *φόρεσε το καλύτερό της χαμόγελο* ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω **3.** *(~ σε κάποιον κάτι)* βάζω (σε κάποιον) ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα, τον κάνω να βάλει (κάτι) πάνω του: *~ στο παιδί καθαρά ρούχα* || *φόρεσαν στον Χριστό ακάνθινο στεφάνι* || *του φόρεσαν χειροπέδες* (τον συνέλαβαν) ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω· ΦΡ. ***τα φοράω (σε κάποιον)*** (ενν. *τα κέρατα*) απατώ, κάνω απιστίες (σε κάποιον): *η γυναίκα του του τα φοράει* ΣΥΝ. κερατώνω **4.** χρησιμοποιώ (κάτι) βάζοντάς το πάνω μου, κάνω χρήση (ενός πράγματος): *μην του παίρνεις δώρο αποσμητικά και κολόνιες· δεν τα φοράει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορῶ (-έω)*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.) ως επιτατ. σχηματισμός].

-φορώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος είναι ντυμένος με κάτι: *μαυρο-φορώ, ρασο-φορώ* **2.** ότι κάποιος κρατά, μεταφέρει (κάτι): *οπλο-φορώ, λαμπαδη-φορώ* **3.** ότι κάποιος/κάτι βγάζει, παράγει, αποκτά (κάτι): *ανθο-φορώ, καρπο-φορώ, κερδο-φορώ*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καρπο-φορῶ, τελεσ-φορῶ*, μτγν. *λευκο-φορῶ, δαφνη-φορῶ*), που προέρχεται από το ρ. *φορῶ* (βλ.λ.) και από τα αντίστοιχα σύνθ. σε *-φόρος*].

φου (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος που κάνει κάποιος όταν φυσά, συνήθ. για να σβήσει κάτι αναμμένο: *κάνε ~ στα κεράκια!* **2.** (παρατεταμένο) το φύσημα τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

φουαγέ (το) {άκλ.} (συνήθ. σε θέατρο, κινηματογράφο, μορφωτικό ίδρυμα, εκθεσιακό χώρο κ.λπ.) η ευρύχωρη αίθουσα, η οποία έχει διαμορφωθεί ειδικά για την υποδοχή θεατών, επισκεπτών κ.λπ. και την παραμονή τους (λ.χ. στα διαλείμματα των παραστάσεων, των διαλέξεων κ.λπ.), ώστε να μπορούν να καθίσουν, να καπνίσουν, να συζητήσουν, να πιουν κάτι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. foyer, αρχική σημ. «καπνιστήριο», < μτγν. λατ. focarium, υποκ. τού λατ. focus «εστία, τζάκι»].

φουαγκρά κ. **φουα-γκρά** (το) {άκλ.} ορεκτικό έδεσμα που παρασκευάζεται από συκώτι χήνας με διάφορα καρυκεύματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. foie gras < foie «συκώτι» + gras «λίπος»].

φουγάρο (το) **1.** (καθημ.) η καπνοδόχος (βλ.λ.): *~ πλοίου / εργοστασίου / τζακιού·* ΦΡ. (εκφραστ. -σκωπτ.) ***καπνίζω σαν φουγάρο*** καπνίζω μανιωδώς **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο ως πηγή μολύνσεως τού περιβάλλοντος, τής ατμόσφαιρας: *«να φύγουν τα ~ απ' τον Ασπρόπυργο!»* (σύνθημα κατοίκων τής περιοχής).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fogara < μτγν. λατ. focārium, υποκ. τού λατ. focus «εστία, τζάκι, φωτιά»].

φούγκα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. μορφή πολυφωνικής γραφής, η τελευταία που αναπτύχθηκε πριν να κυριαρχήσει στην Ευρώπη η ομοφωνική αντίληψη· χαρακτηρίζεται από μια μουσική φράση (το «θέμα», βλ.λ.), η οποία εμφανίζεται στη μια φωνή μετά την άλλη, χωρίς ουσιώδεις αλλοιώσεις τής μελωδικής της δομής· από το χαρακτηριστικό της αυτό, δηλ. από το ότι η φράση «φεύγει» από τη φωνή στην οποία ακούγεται, προκειμένου να ακουστεί σε κάποιαν άλλη, πήρε το όνομά της· έφτασε στο απόγειό της κατά τον 18ο αι., με τις φούγκες τού Μπαχ και τού Χαίντελ, αλλά φούγκες εξακολούθησαν να γράφονται και μετά, καθώς η φόρμα αυτή θεωρήθηκε η υψηλότερη μορφή τής συνθετικής τέχνης. ΣΥΝ. φυγή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fuga < λατ. fuga «φυγή, τροπή» < ρ. fugere «φεύγω»].

φουκαράς (ο) {φουκαράδες}, **φουκαρού** (η) {φουκαρούδες} (λαϊκ.) **1.** ο φτωχός, αυτός που βρίσκεται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση: *την πολιτική τής λιτότητας την πληρώνουν κυρίως οι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ενδεής **2.** (για την έκφραση συμπάθειας, συμπόνιας) ο δυστυχισμένος, ο ταλαίπωρος: *βρε τον ~, τι έπαθε!* || *σε καταλαβαίνω, φουκαρά μου!* ΣΥΝ. δύστυχος, δόλιος, κακομοίρης, καημένος, (οικ.) έρμος, καψερός. — (υποκ.) **φουκαράκος** κ. **φουκαρατζίκος** (ο), **φουκαράδικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fukara].

φουκαριάρης, -α/-ισσα, -ικο {φουκαριάρηδες} αυτός που προκαλεί τη συμπόνια των άλλων λόγω τής δυστυχίας του: *βρε τον ~ τι έπαθε!* (βλ. λ. *φουκαράς*, σημ. 2). — **φουκαριάρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. < *φουκαράς* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

φουλ επίθ. {άκλ.} **1.** (καθημ.-εκφραστ.) γεμάτος, πλήρης: *το αμάξι είναι ~· δεν παίρνει άλλον* || *δούλεψα οχτώ ώρες ~* (οχτώ ώρες γεμάτες, ούτε λεπτό λιγότερο)· ΦΡ. ***στο φουλ*** στον μέγιστο βαθμό, με τη μεγαλύτερη δυνατή ένταση, ισχύ: *οι μηχανές δουλεύουν ~* || *το καλοριφέρ καίει ~* **2.** (ως επίρρ.) στον μέγιστο βαθμό ή πολύ έντονα: *οι δακτυλογράφοι δουλεύουν ~, για να προλάβουν την έκδοση* || *στο πρώτο ημίχρονο παίξαμε ~, ενώ στο δεύτερο χαλαρώσαμε* • **3. φουλ** (το) (στο πόκερ και την πόκα) ο συνδυασμός τριών όμοιων τραπουλόχαρτων με άλλα δύο όμοια: *~ τού άσου* (τρεις άσοι) / *τής ντάμας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. full «γεμάτος, πλήρης» (βλ. λ. *πλήρης*)].

φουλάρι (το) {φουλαρ-ιού | -ιών} λεπτό και ελαφρό, συνήθ. μεταξωτό, μακρόστενο μαντήλι, που φοριέται στον λαιμό ως συνοδευτικό εξάρτημα τής ενδυμασίας: *γυναικείο / λευκό / εμπριμέ ~* || *δένω το ~ γύρω απ' τον λαιμό* || *φορώ ~ μέσα απ' το πουκάμισο.* — (υποκ.) **φουλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. foulard < προβηγκ. foulat < δημώδ. λατ. *fullāre < λατ. fullo, -ōnis «αυτός που κατεργάζεται το μαλλί – λευκαντής»].

φουλαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: *δύο λεωφορεία πέρασαν φουλαριστά με κόσμο* ΣΥΝ. πλήρης, (καθημ.) τίγκα, πήχτρα **2.** αυτός που κινείται ή λειτουργεί με τη μεγαλύτερη ταχύτητα ή με τη μέγιστη ισχύ: *πήρε τη στροφή ~*.
[ΕΤΥΜ. < *φουλάρω* + παραγ. επίθημα *-ιστός*, κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *λαχταρ-ιστός*)].

φουλάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούλαρα κ. φουλάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) γεμίζω πλήρως: *~ το ντεπόζιτο με βενζίνη* ♦ (αμετβ.) **2.** τρέχω με τη μεγαλύτερη ταχύτητα που μπορώ να αναπτύξω: *πήγαινε σιγά στις στροφές και φουλάρεις στην ευθεία* **3.** (μτφ.) καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια, βάζω τα δυνατά μου: *στις εξετάσεις ~ στο διάβασμα* • **4.** κάνω φουλ (βλ.λ.) στην πόκα ή στο πόκερ. — **φουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φουλ* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φούλι (το) **1.** ποικιλία γιασεμιού • **2. φούλια** (τα) κουκκιά που χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή και ως βάση τής διατροφής των πιο φτωχών λαϊκών στρωμάτων σε διάφορες αραβικές χώρες, λ.χ. στην Αίγυπτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fulya «νάρκισσος»].

φουλτάιμ κ. **φουλ-τάιμ** επίθ. {άκλ.} ελλην. *πλήρους ωραρίου / απασχολήσεως* **1.** αυτός που καλύπτει πλήρες ωράριο: *εργασία / απασχόληση ~* ΑΝΤ. μερικής απασχολήσεως, παρτ-τάιμ **2.** (ως επίρρ.) με πλήρες ωράριο: *δουλεύει στο πρόγραμμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. full time].

φούμα (η) (λαϊκ.-οικ.) το κάπνισμα· ΦΡ. ***μάσες, ξάπλες, φούμες*** για κατάσταση αδράνειας, τεμπελιάς.
[ΕΤΥΜ. < *φουμάρω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *κόρνα - κορνάρω, λίμα – λιμάρω*].

φουμαδόρος (ο) (λαϊκ.) ο μανιώδης καπνιστής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fumador < fumar «καπνίζω» (βλ. κ. *φουμάρω*)].

φούμαρα (τα) (οικ.-εκφραστ.) ψευτιές, τα ανόητα, χωρίς αντίκρισμα λόγια: *πουλάει ~* || *μην τον ακούς, όλο ~ είναι!* ΣΥΝ. (λόγ.) φαντασιοκοπήματα, (εκφραστ.) μπούρδες.
[ΕΤΥΜ. < *φουμάρω* (υποχωρητ.)].

φουμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούμαρα κ. φουμάρισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) καπνίζω: *~ ναργιλέ·* ΦΡ. (οικ.) ***τι καπνό φουμάρει;*** τι είδους άνθρωπος είναι: *τον άρχισε στις ερωτήσεις, μέχρι να δει τι καπνό φουμάρει* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι καπνιστής, καπνίζω: *τον βλέπεις διαρκώς μ' ένα τσιγάρο στο χέρι να φουμάρει.* Επίσης **φουμέρνω**. — **φουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. fumare < λατ. fumāre < fumus «καπνός»].

φούμος (ο) **1.** η καπνιά **2.** μαύρη μπογιά η οποία ξεβάφει εύκολα και χρησιμοποιείται για την πρόχειρη βαφή ή κάλυψη σωμάτων, λ.χ. για την παραλλαγή στρατιωτών **3.** (μτφ.) η αρνητική ψήφος, το μαύρο: *θα πέσει ~ στις εκλογές!* || *του ρίξαν / έφαγε ~.* Επίσης **φούμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φοῦμος* < λατ. fumus «καπνός»].

φούντα (η) {σπάν. φουντών} **1.** σύνολο κλωστών ίσου μάκρους, δεμένων μαζί, ώστε η μία άκρη τους να είναι ελεύθερη: *μπερές με ~* ΣΥΝ. θύσανος· ΦΡ. ***δουλειές με φούντες*** (i) για δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο, που είναι πολύπλοκη: *το ιδιωτικό πανεπιστήμιο θέλει καθηγητές, χρειάζεται φοιτητές και δίδακτρα, άδεια λειτουργίας και έλεγχο τού υπουργείου.* ~ (ii) πολλή δουλειά: *από τότε που άνοιξε το μαγαζί, τρέχουμε για εμπορεύματα, υπαλλήλους, εφορίες...· τι να σου λέω, ~* **2.** κλαδάκι ανθισμένο ή μπουμπουκιασμένο: *κόβω μια ~ βασιλικό* **3.** (αργκό) το χασίς ως ναρκωτική ουσία: *καπνίζει ~.* — (υποκ.) **φουντίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦνδα* < λατ. funda «σφεντόνα», τεχν. όρ., πιθ. δάνειο].

φουνταριστός, -ή, -ό (ως χαρακτηρισμός) ο προωθημένος επιθετικός ποδοσφαιρικής ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < φουντάρω, με σχηματισμό ρηματικού επιθέτου: *φουνταρισ-* (θέμα αορ.) + *-τός*].

φουντάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούνταρα κ. φουντάρισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βυθίζω (πλοίο) ρίχνοντάς το πάνω σε ξέρα, βράχο κ.λπ.: *πήρε καινούργια βάρκα και πήγε και τη φούνταρε αμέσως* **2.** (α) ρίχνω στη θάλασσα (κάποιον): *τον πήραν στα χέρια και τον φούνταραν στη θάλασσα* (β) ρίχνω (την άγκυρα): *ο καπετάνιος είπε να φουντάρουμε τις άγκυρες εδώ* **3.** (μτφ.) οδηγώ (κάτι) σε αποτυχία, σε καταστροφή: *αν αναλάβει αυτός, θα τη φουντάρει την επιχείρηση* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πλοίο) (α) βυθίζομαι, καταποντίζομαι: *το καΐκι φούνταρε στ' ανοιχτά* (β) αγκυροβολώ **5.** (μτφ.) αποτυγχάνω εντελώς, καταστρέφομαι: *η επιχείρηση κινδυνεύει να φουντάρει.* — **φουντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fundare < λατ. fundāre «στερεώνω, θεμελιώνω» < fundus, -i «πυθμένας, βυθός – θεμέλιο»].

φούντο (το) ο πυθμένας, ο πάτος τής θάλασσας· ΦΡ. ***πάω για φούντο*** (i) (για πλοίο) καταποντίζομαι, βουλιάζω (ii) (μτφ.) οδηγούμαι σε ολοκληρωτική αποτυχία, καταστροφή: *όλη η προσπάθεια πήγε για φούντο* || *έτσι που δεν διαβάζει, θα πάει πάλι για φούντο στις εξετάσεις* ΣΥΝ. ναυαγώ.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *φοῦντος* < λατ. fundus -i «πυθμένας, βυθός – θεμέλιο»].

φουντούκι (το) {φουντουκ-ιού | -ιών} ο καρπός τής φουντουκιάς· πρόκειται για κάρυο που βρίσκεται μέσα σε κύπελλο, είναι πλούσιο σε έλαια και πρωτεΐνες και χρησιμοποιείται ως ξηρός καρπός, καθώς και για την παρασκευή γλυκυσμάτων. — (υποκ.) **φουντουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. findık < μτγν. *ποντικόν* (ενν. *κάρυον*) < αρχ. *Πόντος*].

φουντουκιά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με καρπό καστανού

χρώματος (φουντούκι) και φύλλα ωοειδή και πριονωτά· καλλιεργείται κυρ. στη ΝΑ. Ευρώπη σε πολλές ποικιλίες, ενώ υπάρχει και αυτοφυής στην Κ. και Β. Ελλάδα ΣΥΝ. (λόγ.) λεπτοκαρυά.

φουντώνω ρ. αμετβ. {φούντω-σα, -μένος} **1.** (για φυτά, δέντρα κ.λπ.) αναπτύσσομαι βγάζοντας φύλλα και κλαδιά: *φούντωσε το αγιόκλημα στον κήπο μας* ΑΝΤ. φυλλορροώ **2.** αποκτώ πιο πυκνή βλάστηση: *φούντωσε ο κήπος με το συχνό πότισμα* **3.** (για φωτιά) δυναμώνω: *φούντωσε η πυρκαγιά* (μτφ.) **4.** εκτείνομαι, αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: *φούντωσαν οι εξεγέρσεις των αγροτών σε όλη τη χώρα* || *φουντώνει η μάχη* || *φούντωσε ο έρωτας μέσα του* **5.** ερεθίζομαι σεξουαλικά: ~, *όταν τη βλέπω* **6.** οργίζομαι, εξάπτομαι: *φουντώνει με το παραμικρό / για το τίποτα* ΣΥΝ. ανάβω **7.** αναστατώνομαι, με κυριεύει ταραχή: *όταν είδα ότι η ώρα είχε πάει δύο και δεν είχε γυρίσει, φούντωσα.* — **φούντωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *φούντα* (βλ.λ.)].

φούντωση (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη έξαψη που αισθάνεται κάποιος, η οποία οφείλεται σε μεγάλη συναισθηματική αναστάτωση, δυνατή συγκίνηση ή νευρικότητα και δημιουργεί την εντύπωση ότι αυξάνει απότομα η θερμοκρασία τού σώματος: «*μια ~, μια φλόγα έχω μέσα στην καρδιά...*» (λαϊκ. τραγ.).

φουντωτός, -ή, -ό 1. (για δέντρα, φυτά) αυτός που έχει πυκνό, πλούσιο φύλλωμα: *~ βασιλικός / τριανταφυλλιά* ΣΥΝ. πυκνόφυλλος, φουντωμένος, δασύφυλλος **2.** αυτός που αυξάνει σε όγκο, που φαίνεται σαν φουσκωμένος: *~ μαλλιά / ουρά* ΣΥΝ. πεταχτός, θυσανώδης **3.** αυτός που έχει φούντα (για στολίδι): *~ τσαρούχι / μπερές.* — **φουντωτά** επίρρ.

φούξια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δέντρο ή θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό για τα ζωηρόχρωμα άνθη του σε διάφορες αποχρώσεις τού κόκκινου, τού πορφυρού, τού μπλε, τού μοβ ή λευκού, που έχουν σωληνοειδές ως κωδωνοειδές σχήμα και κρέμονται σε μακρύ μίσχο, σαν σκουλαρίκια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fuchsia, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου Leonard Fuchs (1501-66)].

φούξια επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την έντονη, φωσφορίζουσα μοβ-ροζ απόχρωση των ανθέων ορισμένων ειδών τού φυτού φούξια: *~ μπλούζα / ύφασμα / κραγιόν* **2. φούξια** (το) η παραπάνω μοβ-ροζ απόχρωση.

φούρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η πιεστική βιασύνη: *διαβάζει χωρίς ~* || (κ. στον πληθ.) *είμαι σε / έχω φούριες* (βιάζομαι) || *είχε τη ~ της η γυναίκα, είχε κι αυτόν να της πιάνει την κουβέντα* ΣΥΝ. σπουδή, βία **2.** η ορμητική, βιαστική κίνηση: *έκλεισε την πόρτα με ~* || *μπήκε στο γραφείο με ~* ΣΥΝ. ορμή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. furia < λατ. furia «μανία» < ρ. furere «μαίνομαι, λυσσώ»].

φουριόζικος, -η (λαϊκ. -ια), **-ο** (καθημ.) αυτός που γίνεται με πιεστική βιασύνη: *~ δουλειές* || *~ πηγαινέλα* ΣΥΝ. βιαστικός. — **φουριόζικα** επίρρ.

φουριόζος, -α, -ο 1. (εκφραστ.) αυτός που ενεργεί με χαρακτηριστική βιασύνη, ορμητικά, γρήγορος: *μπήκε ~ στο γραφείο και δεν μας πρόσεξε καν* ΣΥΝ. βιαστικός **2.** αυτός που έχει μεγάλη πίεση, ένταση και που εκνευρίζεται εύκολα: *πολύ ~ μας ήλθες, συμβαίνει τίποτα;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. furioso < λατ. furiōsus «μαινόμενος» < furia (βλ. κ. *φούρια*)].

φούρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο διχαλωτός πάσσαλος, το δικράνι **2.** η αγχόνη, η κρεμάλα ● **3.** η οργή, κυρ. όταν δεν έχει εξωτερικευθεί· ΦΡ. (α) ***έχω φούρκα (με κάποιον)*** είμαι οργισμένος (εναντίον κάποιου) (β) ***με πιάνει φούρκα*** θυμώνω, εξοργίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦρκα* < λατ. furca «δικράνι, δίκρανο ξύλο σε σχήμα Λ», αγν. ετύμου].

φουρκάδα (η) **1.** το δικράνι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα χόρτου ή άχυρου που πιάνει το δικράνι.

φουρκέτα (η) {φουρκετών} **1.** η διχαλωτή καρφίτσα, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να μαζεύουν, να στερεώνουν τα μαλλιά τους **2.** (μτφ.) απότομη, κλειστή στροφή αυτοκινητόδρομου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forchetta «πιρούνι, διχαλωτή περόνη», υποκ. τού forca «δικράνι, διχάλα» < λατ. furca (βλ. κ. *φούρκα*)].

φουρκίζω ρ. μετβ. {φούρκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρυπώ και πιάνω με φούρκα **2.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ οργή (σε κάποιον), τον εκνευρίζω έντονα: *τον φούρκισε η ξετσιπωσιά τους* || (κ. μεσοπαθ.) *φουρκίζομαι, όταν κάποιος είναι τόσο αναιδής.* — **φούρκισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απαγχονίζω, παλουκώνω». < *φοῦρκα* (βλ.λ.)].

φουρνάρειό (το) (λαϊκ.) **1.** το τμήμα ή κτίσμα αγροικίας στο οποίο υπάρχει φούρνος για το ζύμωμα και το ψήσιμο τού ψωμιού **2.** αποθήκη αλεύρων και σιτηρών.

φούρναρης (ο) {φουρνάρηδες κ. φουρναραίοι}, **φουρνάρισσα** (η) {φουρναρισσών} (καθημ.) πρόσωπο που ψήνει και πουλάει ψωμιά, ιδιοκτήτης φούρνου ΣΥΝ. αρτοποιός, ψωμάς· ΦΡ. ***σαράντα χρόνια φούρναρης*** για πρόσωπο που έχει πολυετή πείρα σε κάτι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φουρνάρης* (με αναβιβασμό τού τόνου) < λατ. furnarius < furnus].

φουρνάρικο (το) (λαϊκ.) ο φούρνος, το μαγαζί στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί και άλλα αρτοποιήματα, είδη ζαχαροπλαστικής και τυποποιημένα προϊόντα (γαλακτοκομικά, χυμοί, εμφιαλωμένα νερά, ποτά κ.λπ.) ΣΥΝ. αρτοποιείο, ψωμάδικο.

φουρναρόφτυαρο (το) μακρύ φτυάρι από ξύλο, που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες, για να βάζουν ταψιά στον φούρνο.

φουρνέλο (το) **1.** (α) άνοιγμα σε βράχο, το οποίο γεμίζουν με εκρηκτική ύλη για ανατίναξη (β) μηχανισμός με εκρηκτική ύλη για ανατινάξεις **2.** (συνεκδ.) η εκρηκτική ύλη: *βάρδα. ~!* (φράση με την οποία προειδοποιούν τον κόσμο να μην πλησιάσει εκεί όπου πρόκειται να γίνει η έκρηξη)· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω φουρνέλο (σε κάποιον / κάτι)*** υπονομεύω, υποσκάπτω (κάποιον/κάτι).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fornello, υποκ. τού forno «φούρνος» (βλ. λ. *φούρνος*)].

φουρνιά (η) (καθημ.) **1.** η ποσότητα που χωράει ο φούρνος για ψήσιμο: *μια ~ ψωμί / κουλούρια* **2.** (μτφ.) σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συνδέονται με ορισμένη χρονική περίοδο: *η καινούργια ~ φοιτητών / μεταναστών / νεοσυλλέκτων / αθλητών*· ΦΡ. ***φουρνιές-φουρνιές*** σε ομάδες, η μία ομάδα μετά την άλλη.

φουρνίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {φούρνισ-α, -τηκα, -μένος} τοποθετώ (κάτι) στο φούρνο, για να ψηθεί: *~ ψωμί.* — **φούρνισμα** (το).

φουρνιστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ψηθεί στον φούρνο **2.** ΝΑΥΤ. ***φουρνιστή*** (η) κομμάτι από μέταλλο ή ξύλο, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση τού σκελετού των πλοίων.

Φούρνοι (οι) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Ικαρίας και τής Σάμου.

φουρνόξυλο (το) μακρύ ξύλο που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες για τον εσωτερικό καθαρισμό τού φούρνου, για τη ρύθμιση τής φωτιάς και για το φούρνισμα.

φούρνος (ο) **1.** θολωτή κτιστή κατασκευή, μέσα στην οποία γίνεται το ψήσιμο τού ψωμιού ή και άλλων φαγητών ή γλυκών· ΦΡ. (α) ***φούρνος μην καπνίσει*** για περιπτώσεις στις οποίες εκδηλώνεται αδιαφορία (β) ***κάποιος φούρνος θα γκρεμίστηκε*** (ειρων.) για κάτι αναπάντεχο, απροσδόκητο ή αντίθετο προς τις συνήθειες κάποιου: *Αποφάσισε να πλυθεί! ~!* (γ) ***σαν τον φούρνο τού Χότζα*** (i) για κάποιον που αλλάζει πολύ εύκολα γνώμη (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος δέχεται πολλές αλληλοσυγκρουόμενες υποδείξεις, συμβουλές (δ) (παροιμ.) ***όποιος δεν είδε κάστρο, βλέπει φούρνο και ξιπάζεται*** για κάποιον που έχει ζήσει σε απομονωμένη περιοχή και εκπλήσσεται με μικροπράγματα **2.** (συνεκδ.) κατάστημα με ειδική εγκατάσταση, όπου γίνεται το ψήσιμο τού ψωμιού ή και άλλων φαγητών, το αρτοποιείο: *πήγε στον ~, για να αγοράσει ψωμί* || *ο ~ είναι σήμερα κλειστός* || *θα πάω το γιουβέτσι στον ~* **3.** ηλεκτρική οικιακή συσκευή που χρησιμεύει για ψήσιμο: *φτιάχνω στον ~ κοτόπουλο με πατάτες* ΣΥΝ. (ηλεκτρική) κουζίνα· ΦΡ. ***φούρνος μικροκυμάτων*** βλ. λ. *μικροκύματα* **4.** ο κλίβανος ή η κάμινος, όπου γίνονται διάφορες τεχνικές εργασίες, λ.χ. βαφή αυτοκινήτου, πηλοπλαστική κ.ά. **5.** ΤΕΧΝΟΛ. η εστία ατμολέβητα **6.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πολύ ζεστός: *το δωμάτιο είναι / έγινε ~ με το καλοριφέρ* **7.** (ειδικότ.) το κρεματόριο (βλ.λ.). — (υποκ.) **φουρνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦρνος* < λατ. furnus].

φουρό (το) {άκλ.} φαρδύ γυναικείο μεσοφόρι, που κρατά τη φούστα φουσκωμένη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fourreau, γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. *fōdr].

φουρούσι κ. **φορούσι** (το) {φουρουσ-ιού | -ιών} οριζόντια προεξοχή (από μάρμαρο, ξύλο, μπετόν κ.ά.) σε οικοδομή ή άλλη κατασκευή για να υποβαστάζει βαρύ στοιχείο (π.χ. μπαλκόνι, ράφι κ.ά.)· συνήθ. προέκταση δοκαριού έξω από την κολόνα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη εξώστη ή για διακοσμητικούς λόγους.

φουρτούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) η τρικυμία, η θαλασσοταραχή: *ταξιδεύω με ~* || *έχει πολλή ~* ΑΝΤ. γαλήνη, μπουνάτσα **2.** (μτφ.) η συμφορά, η δυσάρεστη περιπέτεια: *ξαναβρήκε το κουράγιο να παλέψει με τις ~ που τον περίμεναν* || *τον βρήκαν πολλές ~* ΣΥΝ. δυστυχία, ατυχία, δεινά· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται*** οι ικανότητες κάποιου αποδεικνύονται στις δύσκολες περιστάσεις (β) ***μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες*** οι πλούσιοι και οι ισχυροί έχουν πολλές έγνοιες, βάσανα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φορτούνα* < ιταλ. fortuna < λατ. fortūna «τύχη – κακοτυχία»].

φουρτουνιάζω ρ. αμετβ. {φουρτούνιασ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** (για θάλασσα) γίνομαι τρικυμιώδης **2.** (μτφ.) αναστατώνομαι, ταράζομαι, θυμώνω **3.** (η μτχ. ***φουρτουνιασμένος***, -η, -ο) βλ.λ. — **φουρτούνιασμα** (το).

φουρτουνιασμένος, -η, -ο (καθημ.) **1.** τρικυμιώδης, θυελλώδης: *~ θάλασσα / κύματα*· (μτφ.) **2.** πολυτάραχος: *~ χρόνια / καιροί* **3.** αναστατωμένος, ταραγμένος: *γύρισε στο σπίτι του ~.*

φουσάτο (το) (λαϊκ.) το στράτευμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φουσσάτον* < μτγν. *φοσσάτον* < μτγν. λατ. fossatum < λατ. fossa «όρυγμα, τάφρος (προς οχύρωση στρατοπέδου)» < ρ. fodere «ορύσσω, σκάβω»].

φουσέκι (το) → φισέκι

φούσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φουσκάλα (βλ.λ.) **2.** η μεγάλη φυσαλλίδα **3.** ελαστική μεμβράνη σε σχήμα σφαίρας που γεμίζει με αέρα ή αέριο ΣΥΝ. μπαλόνι **4.** (συνήθ. στον πληθ.) αερολογίες, λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μας χόρτασε φούσκες* ΣΥΝ. μπούρδες **5.** για κάτι που αρχικά εμφανιζόταν ως σημαντικό και τελικά αποδεικνύεται ασήμαντο: *το θέμα των ξένων επενδύσεων αποδείχθηκε μια ~* || (στο χρηματιστήριο) *πολλοί χαρακτηρίζουν «φούσκες» τις μετοχές των οποίων ανεβαίνει η τιμή, χωρίς να αντιστοιχεί στην πραγματική τους αξία* **6.** η ουροδόχος κύστη: *κοντεύει να σπάσει η ~ μου* (έχω έντονη ανάγκη για ούρηση) ● **7.** ΝΑΥΤ. το ιστίο τού πλοίου ● **8.** (στο τζάκι) ο χώρος πάνω από τον θάλαμο καύσεως. — (υποκ.) **φουσκίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦσκα* < αρχ. *φύσκη* / *-ā* «το παχύ έντερο, φούσκα» < *φῦσα* «φυσερό, φύσημα» (βλ. λ. *φυσῶ*) με παραγ. επίθημα *-σκη* / *-κη* (πβ. κ. *μά-σκη, φρί-κη*)].

φουσκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πυώδης φυσαλλίδα τού δέρματος, η φλύκταινα: *βγάζω φουσκάλες στα χέρια / στα πόδια.* — (υποκ.) **φουσκαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φούσκα* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *ψιχ-άλα*].

φουσκαλιάζω ρ. αμετβ. {φουσκάλιασ-α, -μένος} γεμίζω φουσκάλες.

— **φουσκάλιασμα** (το).

φουσκί (το) {φουσκ-ιού | -ιών} **1.** το κοπρόχωμα που χρησιμοποιείται ως λίπασμα **2.** τα υπολείμματα κλαδιών και φύλλων μουριάς, καθώς και τα περιττώματα μεταξοσκωλήκων, που χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φύσκιον*, υποκ. τού αρχ. *φύσκη* (βλ. λ. *φούσκα*)].

φουσκίζω ρ. μετβ. {φούσκισ-α, -μένος} λιπαίνω (τη γη) με φουσκί. — **φούσκισμα** (το).

φουσκοδεντριά (η) **1.** η εποχή πριν από την άνοιξη, κατά την οποία τα δέντρα είναι έτοιμα να ανθίσουν **2.** (μτφ.) ***φουσκοδεντριές*** (οι) οι πρώτοι ερωτικοί πόθοι των νέων.

φουσκοθαλασσιά (η) η κυματοειδής κίνηση τής θάλασσας, που παραμένει αφού κοπάσει ο άνεμος.

φουσκομάγουλος, -η, -ο αυτός που έχει φουσκωμένα μάγουλα.

φουσκονεριά (η) (λαϊκ.) η πλημμυρίδα ΑΝΤ. φυρονεριά.

φούσκος (ο) (οικ.) το δυνατό χαστούκι, ο μπάτσος: *έφαγε έναν ~, που είδε τον ουρανό σφοντύλι!*
[ΕΤΥΜ. < *φούσκα*].

φούσκωμα (το) {φουσκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φουσκώνει κάτι ή το να φουσκώσει κανείς κάτι: *τα λάστιχα θέλουν ~* ΑΝΤ. ξεφούσκωμα **2.** (ειδικότ.) το να αισθάνεται κανείς το στομάχι του υπερβολικά γεμάτο, πρησμένο ΣΥΝ. βαρυστομαχιά.

φουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούσκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάτι) με αέρα, ώστε να μεγαλώσει σε όγκο: *~ το μπαλόνι / τα λάστιχα τού ποδηλάτου* || *ορισμένα πουλιά φουσκώνουν τον λαιμό τους, για να προσελκύσουν το θηλυκό* ΑΝΤ. ξεφουσκώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***φουσκώνω τα μυαλά (κάποιου)*** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του **2.** (για άνεμο) ωθώ (τα πανιά πλοίου), ώστε να γίνουν κοίλα, να καμπυλώσουν **3.** αναπνέω δύσκολα, λαχανιάζω: *έτρεξα στην ανηφόρα και φούσκωσα* **4.** (για φυτά και δένδρα) ετοιμάζομαι την άνοιξη για τη νέα βλάστηση: *φούσκωσαν οι κερασιές* (πβ. λ. *φουσκοδεντριά*) **5.** (για θάλασσα) είμαι σε τρικυμία, φουρτουνιάζω: *η θάλασσα φούσκωσε* **6.** (για φαγητό ή ποτό) προκαλώ αίσθημα κορεσμού, πρήξιμο: *με φούσκωσε η μπίρα και δεν μπορώ να φάω* || (συνεκδ.) *αυτό το φαγητό μού φουσκώνει το στομάχι* (μτφ.-εκφραστ.) **7.** κάνω (κάτι) να αυξηθεί: (συνήθ. η μτχ.) *τους ήλθε φουσκωμένος λογαριασμός* **8.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σπουδαιότερο, σημαντικότερο από ό,τι πραγματικά είναι: *τους τα είπα λίγο φουσκωμένα, μήπως και συγκινηθούν* ΣΥΝ. μεγαλοποιώ· ΦΡ. ***τα φουσκώνω*** παρουσιάζω τα πράγματα υπερβολικά, μεγαλοποιημένα **9.** (αργκό) αφήνω (γυναίκα) έγκυο ΣΥΝ. γκαστρώνω ♦ (αμετβ.) **10.** (α) αυξάνω σε όγκο: *το γάλα / ο καφές φουσκώνει, όταν βράζει* || *η ζύμη φούσκωσε* (β) είμαι διογκωμένος: *το σακάκι σου φουσκώνει στο σημείο που έχεις το πορτοφόλι* || *φουσκωμένη τσέπη* (γεμάτη λεφτά) **11.** αισθάνομαι φούσκωμα στο στομάχι, κορεσμό, βαρυστομαχιά: *έφαγα πολύ και φούσκωσα* **12.** (μτφ.) επαίρομαι, καυχώμαι: *~ σαν το παγώνι / τον διάνο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φοῦσκα* (βλ.λ.)].

φούσκωση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το δυσάρεστο αίσθημα (συνήθ. δύσπνοια), κυρ. εξαιτίας στομαχικής διαταραχής.

φουσκωτός, -ή, -ό 1. διογκωμένος, αυτός που είναι γεμάτος αέρα: *το σκάφος αρμένιζε με ~ πανιά·* ΦΡ. ***φουσκωτό ψωμί*** το ψωμί με προζύμι **2.** ***φουσκωτό*** (το) (ενν. *σκάφος*) λαστιχένια βάρκα πολυτελείας φουσκωμένη με αέρα **3.** (αργκό) ***φουσκωτός*** (ο) σωματοφύλακας ή φύλακας χώρων με εξαιρετικά ανεπτυγμένους μυς.

φούστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναικείο ένδυμα που στηρίζεται στη μέση και καλύπτει τα πόδια μέχρις ενός σημείου: *μίνι / μάξι ~* || *σκωτσέζικη ~* (το κιλτ). — (υποκ.) **φουστίτσα** (η) κ. **φουστάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fusta, αρχική σημ. «τσόχα, σκληρό ύφασμα», < λατ. fustis «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγν. ετύμου].

φουστανέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύπτυχη φούστα, συνήθ. λευκή, που αποτελούσε τμήμα τής παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς στην Ελλάδα: *η ~ τού τσολιά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *φουστάνι* (βλ.λ.)].

φουστανελοφόρος (ο) ο άνδρας που φορεί φουστανέλα. Επίσης **φουστανελάς**.
[ΕΤΥΜ. < *φουστανέλα* + *-φόρος* < *φορῶ*].

φουστάνι (το) {φουστάν-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** γυναικείο ολόσωμο ένδυμα που καλύπτει το σώμα από τους ώμους ώς ορισμένο σημείο των ποδιών: *εμπριμέ / ανοιξιάτικο / κοντό ~* || (μτφ.) *είναι κολλημένος στο ~ τής μάννας του* (είναι μαμμόθρεφτο) ΣΥΝ. φόρεμα **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο φύλο, οι γυναίκες (πβ. λ. *ποδόγυρος*). — (υποκ.) **φουστανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. fustagni (πληθ.) < μεσν. λατ. fūstāneum «είδος σκληρού υφάσματος, τσόχα», υποκ. τού λατ. fustis «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγν. ετύμου].

φούτερ (το) {άκλ.} η κολεγιακή μπλούζα (βλ. λ. *κολεγιακός*). — (υποκ.) **φουτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Futter «φόδρα»].

Φουτζί (το) ηφαιστειακό όρος, το ψηλότερο τής Ιαπωνίας. Επίσης **Φουτζιγιάμα**.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. Fuji / Fujiyama (όπου yama «βουνό»), αγν. ετύμου].

φουτμπόλ (το) (κ. παλαιότ. *φουτμπώλ*) {άκλ.} το ποδόσφαιρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. football].

φουτουρισμός (ο) καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. κυρ. στην Ιταλία και τη Ρωσία και κήρυττε την εξέγερση κατά τού ακαδημαϊσμού και τη ριζική ανανέωση τής τέχνης σύμφωνα με το πνεύμα τού συγχρόνου της μηχανικού πολιτισμού, τον οποίο και αποθέωσε. — **φουτουριστής** (ο), **φουτουρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. futurisme < ιταλ. futurismo < futuro «μέλλον» < λατ. futūrus «μέλλων». Το κίνημα τού φουτουρισμού και η ονομασία του ξεκίνησαν από τον Ιταλό ποιητή και εκδότη F.T. Marinetti, ο οποίος δημοσίευσε σχετικό άρθρο στην παρισινή εφημερίδα *Le Figaro* (1909)].

φουτουριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον φουτουρισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με κινηματογραφικές ταινίες, οι οποίες τοποθετούν τη δράση τους στο μέλλον, κυρ. σε κόσμο έντονα μηχανοποιημένο ή/και παρηκμασμένο: *~ ταινία / τοπίο*. — **φουτουριστικά** επίρρ.

φουφού (η) {φουφούδες} το φορητό μαγκάλι από λαμαρίνα ή πηλό: *ψήνω ψάρια / κάστανα στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fufu < ελλην. *φουβού* / *φουγκού* < βεν. fogo «εστία, φωτιά» (< λατ. focus)].

φουφούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πίσω και κάτω μέρος τής νησιώτικης βράκας **2.** (συνεκδ.) η βράκα ΣΥΝ. σαλβάρι. — (υποκ.) **φουφουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

φούχτα (η) → χούφτα

φουχτώνω ρ. → χουφτώνω

Φ.Π.Α. (ο) Φόρος Προστιθέμενης Αξίας.

φραγγέλλιο (το) {φραγγελλί-ου | -ων} μαστίγιο από πλεγμένα σχοινιά ή λουριά, το καμουτσίκι· κυρ. σε μτφ. χρήσεις που αναφέρονται σε αυστηρή τιμωρία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φραγ(γ)έλλιον* < *φλαγ(γ)έλλιον* (με προληπτ. ανομοίωση) < λατ. flagellum «μαστίγιο», υποκ. τού flagrum].

φραγγελλώνω ρ. μετβ. {φραγγέλλω-σα, -θηκα, -μένος} χτυπώ με φραγγέλλιο, μαστιγώνω. — **φραγγέλλωμα** (το) κ. **φραγγέλλωση** (η) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φραγ(γ)ελλῶ* / *φλαγ(γ)ελλῶ* (-*όω*) < *φραγ(γ)έλλιον* (βλ.λ.)].

φραγή (η) ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) σύστημα με το οποίο επιλέγει κανείς να μην είναι δυνατή η πραγματοποίηση όλων ή ορισμένων κλήσεων από συγκεκριμένη τηλεφωνική σύνδεση: *~ εξερχομένων / εισερχομένων / διεθνών / υπεραστικών κλήσεων* || *ενεργοποίηση / απενεργοποίηση φραγής* || *κωδικός φραγής*.
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός, < αρχ. *φράσσω* κατά τους αρχ. σχηματισμούς *ἀλλάσσω - ἀλλαγή, διατάσσω - διαταγή*. Ο τεχνολογικός όρος αποτελεί απόδ. τού αγγλ. barring].

φραγκεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φράγκεψα} (κακόσ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ρωμαιοκαθολικός ♦ **2.** (μετβ.) προσηλυτίζω (κάποιον) στον ρωμαιοκαθολικισμό. — **φράγκεμα** (το).

Φραγκιά (η) (λαϊκ.-παλαιότ.) η Δυτική Ευρώπη.

φραγκικός, -ή, -ό {μτγν.} κ. (λαϊκ.) **φράγκικος, -η, -ο 1.** ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Φράγκους: *~ επιδρομές·* (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους κατοίκους τής Δ. Ευρώπης και τον πολιτισμό τους (κατ' αντιδιαστολή προς την ανατολική-βυζαντινή ελληνική παράδοση): *~ έθιμο / φορεσιά* **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (κατ' αντιδιαστολή προς την ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία) **4.** ***φράγκικα*** (τα) (α) η ευρωπαϊκή ενδυμασία, κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική (β) οποιαδήποτε δυτικοευρωπαϊκή λατινογενής γλώσσα.

φράγκιο (το) {φραγκίου} ΧΗΜ. φυσικό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που βρίσκεται στη φύση μόνο σε ίχνη, χωρίς καμία μέχρι σήμερα πρακτική εφαρμογή (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. francium, από τη χώρα προελεύσεως (France) τής Γαλλίδας χημικού M. Perey, η οποία απομόνωσε το στοιχείο το 1939].

Φραγκισκανός (ο) μέλος μοναχικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ίδρυσε ο Άγιος Φραγκίσκος τής Ασίζης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Franciscanus < Franciscus].

Φραγκίσκη (η) γυναικείο όνομα.

Φραγκίσκος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με γνωστότερο τον Άγιο Φραγκίσκο τής Ασίζης **2.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης: *~ Ιωσήφ τής Αυστροουγγαρίας* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Franciscus < μτγν. λατ. franciscus «γαλλικός» (βλ. κ. *Φράγκος*)].

φράγκο (το) **1.** νομισματική μονάδα τής Ελβετίας και παλαιότ. τής Γαλλίας, τού Λουξεμβούργου, τού Βελγίου, τού Λιχτενστάιν, τού Μονακό και των πρώην γαλλικών και βελγικών αποικιών **2.** τα χρήματα: *έχεις φράγκα να κάνουμε μια επιχείρηση;* || *μας σώθηκαν τα ~* ΦΡ. (α) ***δεν δίνω φράγκο*** (μτφ.) αδιαφορώ τελείως: *~ για το τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα (β) ***δεν αξίζει φράγκο*** (μτφ.) (για πρόσ. ή πράγματα) είναι ευτελούς αξίας, ασήμαντο(ς): *~ η πένα σου* || *μην τον εμπιστεύεσαι γι' αυτή τη δουλειά· ~* (δεν αξίζει τίποτε) (γ) ***δεν έχω φράγκο*** είμαι απένταρος, δεν έχω ούτε δραχμή **3.** (παλαιότ.) η δραχμή: *πήρα δύο κιλά μήλα με πεντακόσια φράγκα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. franco < γαλλ. franc (βλ. λ. *Φράγκος*), από τη μεσν. λατ. επιγραφή (σε νομίσματα) Francōrum rex «βασιλιάς των Φράγκων»].

φραγκο- κ. **φραγκό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τους Φράγκους, με τη Δ. Ευρώπη γενικότ. ή με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία: *φραγκο-χιώτικα, φραγκο-ράφτης, φραγκοκάστελο* **2.** (για ονόματα δέντρων, καρπών και ζώων) ότι κάτι εμφανίστηκε πρώτα σε ξένη χώρα: *φραγκο-συκιά, φραγκο-στάφυλο, φραγκό-κοτα* ● **3.** ότι κάτι σχετίζεται με το φράγκο (τη δραχμή): *φραγκοδίφραγκο, φραγκο-φονιάς*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *Φράγκος* (βλ.λ.) και από το νεότ. *φράγκο*].

φραγκοδίφραγκα (τα) **1.** κέρματα μικρής αξίας: *μάζευε ένα σωρό ~ από τη ζητιανιά* **2.** (κατ' επέκτ.) ευτελές χρηματικό ποσό: *δεν ασχο-*

λούμαστε με ~· εδώ πρόκειται για δουλειά δεκάδων εκατομμυρίων.

φραγκοκάστελο (το) φράγκικο κάστρο.

φραγκοκκλησιά κ. **φραγκόκκλησα** (η) (λαϊκ.) ο ναός Ρωμαιοκαθολικών.

φραγκόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παμφάγο πτηνό με ογκώδες, κυρτωμένο σώμα, στρογγυλεμένες φτερούγες, σταχτί φτέρωμα, λεπτό λαιμό και δυνατά πόδια.

Φραγκοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η περίοδος κατά την οποία ελληνικές περιοχές βρίσκονταν υπό την κατοχή Δυτικοευρωπαίων ηγεμόνων (Φράγκων) (από τον 13ο ώς τον 16ο αι.). — **φραγκοκρατούμαι** ρ. [1858] {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ. < *Φράγκος* + *-κρατία* < *κρατώ*].

φραγκολεβαντίνικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φραγκολεβαντίνους **2.** ***φραγκολεβαντίνικα*** (τα) η γραφή ελληνικών λέξεων με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκοχιώτικα.

Φραγκολεβαντίνος (ο) **1.** ο κάτοικος χώρας τής Α. Μεσογείου με δυτικοευρωπαϊκή καταγωγή **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο κάτοικος χώρας τής Α. Μεσογείου με αλλοτριωμένη εθνική συνείδηση λόγω έντονων δυτικοευρωπαϊκών επιδράσεων.
[ΕΤΥΜ. < *Φράγκος* + *λεβαντίνος* «ανατολίτης» (βλ.λ.)].

φραγκοπαναγιά (η) (ειρων.) γυναίκα με προσποιητή σεμνότητα ΣΥΝ. σιγανοπαπαδιά, χαμηλοβλεπούσα.

φραγκόπαππας (ο) {φραγκοπαππάδες} (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) ο ρωμαιοκαθολικός ιερέας.

φραγκοραφτάδικο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το κατάστημα ή το εργαστήριο ευρωπαϊκών ενδυμάτων (κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική κατά τόπους ενδυμασία).

φραγκοράφτης (ο) {φραγκοραφτάδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο ράφτης ανδρικών ευρωπαϊκών ενδυμάτων.

Φράγκος (ο), **Φράγκισσα** (η) **1.** ΙΣΤ. ο κάτοικος τής Δ. Ευρώπης, κυρ. κατά τους βυζαντινούς χρόνους **2.** ΘΡΗΣΚ. ο ρωμαιοκαθολικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Francus (κυρ. πληθ. Franci, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε τον 3ο αι. μ.Χ. στη ρωμαϊκή Γαλατία) < αρχ. γερμ. Frank, που πιθ. συνδ. με αρχ. γερμ. franca «γενναίος», αρχ. σκανδ. frakka «ακόντιο». Σύμφωνα με νεότερες θεωρίες, το εθνωνύμιο Frank συνδ. με το γερμ. ρ. wringen «συστρέφω, στρίβω», με την έννοια ότι ο λαός αυτός ξεριζώθηκε από την αρχική του πατρίδα].

φραγκοσταφυλιά (η) οπωροφόρος θάμνος με παλαμοειδή φύλλα, που φύεται σε εύκρατες περιοχές και τού οποίου ο εδώδιμος καρπός χρησιμοποιείται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

φραγκοστάφυλο (το) ο καρπός τής φραγκοσταφυλιάς.

φραγκοσυκιά (η) ογκώδης δενδρόμορφος κάκτος, που αποτελείται από μεγάλα πεπλατυσμένα, σε σχήμα ρακέτας, αγκαθωτά πράσινα φύλλα.

φραγκόσυκο (το) ο εδώδιμος καρπός τής φραγκοσυκιάς, που έχει κίτρινο ή πορτοκαλί έντονο χρώμα και έντονο περίβλημα με λεπτά αγκάθια.

Φραγκοσυριανός (ο), **Φραγκοσυριανή** (η) ο ελληνικής καταγωγής κάτοικος τής Σύρου, που είναι ρωμαιοκαθολικός το θρήσκευμα. — **φραγκοσυριανός**, -ή, -ό.

φραγκοφονιάς (ο) {φραγκοφονιάδες} (οικ.) (μειωτ.-σκωπτ.) αυτός που προσπαθεί να αποφύγει οποιαδήποτε δαπάνη, σπατάλη χρημάτων ΣΥΝ. τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος, χουβαρντάς.

φραγκόφτυαρο (το) (λαϊκ.) παλέτα με λαβή από κάτω, πάνω στην οποία τοποθετείται ο σοβάς για το σοβάντισμα.

φραγκοχιώτικα (τα) Ελληνικά γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκολεβαντίνικα.

Φραγκφούρτη (η) ‣ Φρανκφούρτη

φράγμα (το) {φράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τεχνητό εμπόδιο που κατασκευάζεται κατά πλάτος ποταμού ή στομίου εκβολής, για να συγκρατεί το νερό: *το ~ τού Μαραθώνα / τού Ασουάν* **2.** (μτφ.) οριακό σημείο, όριο πάνω ή κάτω από το οποίο είναι δύσκολο να φθάσει κανείς: *ο Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου Αθηνών ξεπέρασε το ~ των 5.000 μονάδων || ο αθλητής αυτός ξεπέρασε το ~ των δέκα δευτερολέπτων σε αγώνα ταχύτητας στα 100 μ.* **3.** ΦΥΣ. ***φράγμα τού ήχου*** η ταχύτητα με την οποία διαδίδεται ο ήχος (συνήθ. στον αέρα)· ΦΡ. ***σπάω το φράγμα τού ήχου*** (για αεροσκάφος) φθάνω σε ταχύτητα μεγαλύτερη από αυτή τού ήχου **4.** (μτφ.) εμπόδιο: *ο αναλφαβητισμός υψώνει ένα ανυπέρβλητο ~ στην προσπάθεια κοινωνικής ένταξης τού νέου || η οροσειρά αυτή αποτελεί ένα φυσικό ~ μεταξύ των δύο χωρών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φραγμογενής -ής, -ές ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. **φραγμογενή σύμφωνα** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*).

φραγμός (ο) **1.** το εμπόδιο: *μόρφωση χωρίς οικονομικούς / κοινωνικούς ~ || θέτω φραγμούς στην κερδοσκοπία / στην παραπληροφόρηση || δεν γνωρίζει φραγμούς σε τίποτε || άτομο χωρίς ηθικούς ~* • **2.** ΣΤΡΑΤ. μάζα πυρός για ανάσχεση τού εχθρού: *βολή φραγμού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φράζω κ. (λόγ.) **φράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφραξα, φρά-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περικλείω με φράχτη: *~ περιβόλι / χωράφι* **2.** αποκλείω, εμποδίζω: *~ τον δρόμο / την είσοδο σε κάποιον || ~ το στόμα κάποιου* (τον εμποδίζω να μιλήσει, βάζοντας π.χ. το χέρι μου στο στόμα του) || *το νέο μεϊκάπ δεν φράζει τους πόρους τού δέρματος* ♦ **3.** (αμετβ.) βουλλώνω: *έφραξε ο σωλήνας / ο νεροχύτης και δεν φεύγουν τα νερά.* — **φράξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έφραξα* τού αρχ. *φράσσω* κατά το σχήμα *έσταξα – στάζω, έκραξα – κράζω* κ.τ.ό. Το αρχ. *φράσσω / -ττω* < **φράκ-jω* (που εμφανίζεται ως **φραγ-* προ τού ερρίνου *-μ-*, λ.χ. *φράγμα, φραγ-μός*) < θ. *bhrk-, συνεσταλμ. βαθμ. Ι.Ε. ρίζας, η οποία δεν έχει προσδιοριστεί. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, καθώς καμία σύνδεση δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, το δε λατ. farcīre «σιτεύω, γεμίζω» απέχει σημασιολογικώς].

φρακάρω ρ. αμετβ. {φράκαρα κ. φρακάρισ-α, -τηκα, -μένος} παύω να κινούμαι, ακινητοποιούμαι λόγω εμποδίου: *φράκαρε η πόρτα || έχουν φρακάρει τα αυτοκίνητα στον δρόμο λόγω τής πορείας στο κέντρο τής πόλης.* — **φρακάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. fracar «πιέζω», πιθ. < λατ. frangere «συνθλίβω, συντρίβω»].

φράκο (το) επίσημο εξωτερικό ανδρικό ένδυμα σκούρου χρώματος με ψαλιδωτό σχίσιμο στο πίσω μέρος που είναι μακρύτερο από το πρόσθιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. frac < αγγλ. frock «βραδινό ένδυμα» < αρχ. γαλλ. froc, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hroc «ένδυμα»].

φρακτή (η) ΝΑΥΓ. το επίπεδο διαχωριστικό τοίχωμα που χωρίζει υδατοστεγώς καθένα από τα κύρια διαμερίσματα τής δομής ενός πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *φρακτός* < αρχ. *φράσσω* (< **φράκ-jω*), βλ. λ. *φράζω*].

φράκτης (ο) ‣ φράχτης

φραμασονία κ. **φαρμασονία** (η) η μασονία (βλ.λ.).

φραμασόνος κ. **φαρμασόνος** (ο) ο μασόνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. frammassone < γαλλ. franc-maçon «ελευθεροτέκτων», απόδ. τού αγγλ. free-mason < free «ελεύθερος» + mason «μασόνος, τέκτων» (βλ. λ. *μασόνος*)].

φραμπαλάς κ. **φαρμπαλάς** (ο) {φραμπαλάδες} **1.** λωρίδα υφάσματος με πιέτες ή σούρα, που ράβεται σαν διακοσμητικό τελείωμα σε φορέματα, κουρτίνες κ.λπ. • **2.** (παλαιότ.) η εύθυμη φασαρία από ανθρώπους που διασκεδάζουν, που αστειεύονται **3.** (μτφ.) (α) εύσωμη γυναίκα (β) γενικά η γυναίκα: *του αρέσει ο ~* (οι γυναίκες, είναι γυναικάς).
[ΕΤΥΜ. < *φαρμπαλάς* (με αντιμετάθεση) < *φαλμπαλάς* (με ανομοίωση) < γαλλ. falbala < farbella (διαλεκτ. τής Λυών), αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. faldella, υποκ. τού falda «κομμάτι υφάσματος, λουρίδα» (< γοτθ. falda «πτυχή, δίπλα»)].

φραμπουάζ (το) {άκλ.} το κόκκινο βατόμουρο, καρπός τής βατομουριάς, γνωστής ως σμεουριάς, που φύεται σε ορεινές ιδίως περιοχές· χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκυσμάτων ΣΥΝ. σμέουρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. framboise < παλαιότ. γαλλ. frambaise < φρανκον. brambasia «μούρο»· η τροπή τού αρκτικού br- σε fr- από επίδρ. τής λ. fraise «φράουλα»].

Φρανκφούρτη κ. **Φραγκφούρτη** (η) πόλη τής Γερμανίας στις όχθες τού ποταμού Μάιν.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Frankfurt, αρχική σημ. «οχυρό των Φράγκων», αφού οι Φράγκοι είχαν ιδρύσει τον 1ο αι. μ.Χ. ένα οχυρό δίπλα στον ποταμό Μάιν, όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη].

φράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τούφα μαλλιών που πέφτει *στο μέτωπο* ΣΥΝ. αφέλεια **2.** ταινία με κρόσσια ΣΥΝ. (λόγ.) ταινιόπλεγμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frangia < γαλλ. frange < δημώδ. λατ. *frimbia < μτγν. λατ. fimbria (με μετάθεση τού -r-) < λατ. πληθ. fimbriae «κρόσσια», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

φραντζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψωμί σε στενόμακρο σχήμα (πβ. λ. *καρβέλι*). — (υποκ.) **φραντζολάκι** (το) κ. **φραντζολίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. francala, αρχική σημ. «γαλλικό (ψωμί)»].

φραντσάιζινγκ (το) {άκλ.} η δικαιόχρηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. franchising < ρ. franchise < παλ. γαλλ. franchir «ελευθερώνω – επιτρέπω» < franc «ελεύθερος · Φράγκος» (επειδή αρχικώς προσδιόριζε τους Φράγκους που απαλλάσσονταν από φορολογία)].

Φραντσέζος (ο), **Φραντσέζα** (η) (λαϊκ.) ο Γάλλος. — **φραντσέζικος**, -η, -ο, **Φραντσέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Francese < προβηγκ. franses < μτγν. λατ. Franciscus (βλ. λ. *Γαλλία*)].

φράξια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομουνιστική ομάδα που δρα έξω από θεσμικούς οργανισμούς (κόμματα) **2.** μέλη κόμματος που συγκροτούν ξεχωριστή ομάδα, η οποία διαφοροποιείται ή αντιτίθεται στη γραμμή τού κόμματος **3.** (μτφ.-ειρων.) ομάδα προσώπων που ενεργεί κρυφά, συνωμοτικά: *σύζυγος, νύφη και πεθερά έχουν κάνει ~ και δρουν εναντίον τού πεθερού!*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. fraktsija < γαλλ. fraction «διάσπαση» < μτγν. λατ. fractio, -ōnis < λατ. frangere «θραύω, συντρίβω» (μτχ. fractus)].

φράξιμο (το) → φράζω

φράξινος, -η, -ο κατασκευασμένος από ξύλο φράξου.
[ΕΤΥΜ. < λατ. fraxinus «το δέντρο μελία», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη σημύδα, λ.χ. σανσκρ. bhūrjaḥ, ρωσ. berëza, αρχ. γερμ. birihha].

φραξιονισμός (ο) η πολιτική πρακτική τού σχηματισμού φράξιας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fractionnisme (βλ. κ. *φράξια*)].

φραξιονιστής (ο) **1.** μέλος φράξιας (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που εφαρμόζει φραξιονιστική πρακτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fractionniste < ρ. fractionner < fraction «διάσπαση» (βλ. κ. *φράξια*)].

φραξιονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φραξιονισμό ή τον φραξιονιστή: *~ πρακτική* (βλ. λ. *φράξια*).

φράξο (το) φυλλοβόλο δέντρο που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό και παρέχει πολύτιμη ξυλεία ΣΥΝ. μελία. Επίσης **φράξος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < λατ. fraxinus (βλ. λ. *φράξινος*), επειδή θεωρήθηκε επίθ.].

φράουλα (η) {δύσχρ. φραουλών} **1.** μικρό, εύγευστο και αρωματικό φρούτο με κόκκινο χρώμα και μικρούς μαύρους σπόρους στην εξω-

τερική του επιφάνεια: *παγωτό* ~ (παγωτό με άρωμα φράουλας) || ~ *γλυκό* (γλυκό τού κουταλιού) || *μαρμελάδα* ~ • **2.** ποικιλία αρωματικού σταφυλιού με μεγάλες, στρογγυλές ρώγες. — (υποκ.) **φραουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φράγουλα* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -γ-) < ιταλ. fragola < δημώδ. λατ. *fragula, υποκ. τού λατ. fraga, -ōrum (πληθ.), που έχει κοινή προέλευση με το αρχ. *ῥώξ* / *ῥάξ* (βλ. λ. *ρώγα*)].

φραουλιά (η) πολυετές ποώδες φυτό με τριχωτά σύνθετα φύλλα, τής οποίας καρπός είναι η φράουλα.

φράπα (η) **1.** δέντρο εσπεριδοειδές, παρόμοιο με τη λεμονιά, ο καρπός τού οποίου (στρογγυλός, χρώματος κίτρινου) γίνεται γλυκό τού κουταλιού **2.** ο καρπός αυτού τού δέντρου· ΦΡ. ***το πρόσωπό του / το μάγουλό του είναι σαν φράπα*** το πρόσωπο / το μάγουλό του είναι παχύ, λείο, χωρίς ρυτίδες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frappa (< παλ. γαλλ. frape, αγν. ετύμου)].

φραπέ επίθ. {άκλ.} (ρόφημα από στιγμιαίο καφέ) που παρασκευάζεται με ανακίνηση σε σέικερ, κρύο και με αφρό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. frappé, μτχ. τού ρ. frapper «χτυπώ», ονοματοπ. λ.].

φραπές (ο) {φραπέδες} (λαϊκ.-προφορ.) ο καφές φραπέ. Επίσης **φραπέ** (το). — (υποκ.) **φραπεδάκι** (το), (εμφατ.) **φραπεδιά** (η).

φρασεολογία (η) [1782] {φρασεολογιών} οι φράσεις που επιλέγει κανείς για να εκφραστεί, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται κανείς: *η ~ που χρησιμοποιεί δεν ταιριάζει σε δημόσιο πρόσωπο* || *υβριστική / προβληματική / άσχημη ~*. — **φρασεολογικός, -ή, -ό** [1834]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phraséologie].

> **φρασεολογία ή φρασιολογία;** Ορθότερο θα ήταν το **φρασιολογία**, αφού τα σύνθετα από ουσιαστικά σε *-ση (-σις)* σχηματίζονται από το θέμα τής ονομαστικής *φράσι-(ς)* και όχι τής γενικής *φράσε-(ως)* (πβ. **φυσιολογία, κινησιολογία, γνωσιολογία** κ.τ.ό.). Η λ. αποκλίνει και σημασιολογικά, αφού ούτε λόγος ή επιστήμη περί φράσεων είναι (όπως τα *αισχρολογία, γενεαλογία, θεολογία, αστρολογία* κ.λπ.) ούτε συλλογή φράσεων (*στρατολογία, φορολογία* κ.τ.ό.), αλλά περιληπτικό όνομα, το οποίο δηλώνει τις φράσεις που χρησιμοποιεί κανείς όταν εκφράζεται. → *ειδησεογραφία*

φράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο λέξεων που αποτελεί μία συντακτική ενότητα, τμήμα προτάσεως (π.χ. «ο καλός άνθρωπος» ή «μέσα στο σπίτι μου» ή «χτυπώ την πόρτα»): *το «εδώ και τώρα» είναι μία ~ που χρησιμοποιούσε συχνά ο Α. Παπανδρέου στις προεκλογικές* του ομιλίες το *1981* || *ονοματική / ρηματική / προθετική / εμπρόθετη / επιρρηματική* ~ **2.** ΓΛΩΣΣ. ο σταθερός συνδυασμός λέξεων, συνήθ. με χαρακτήρα ιδιωτισμού, το περιεχόμενο τού οποίου είναι διαφορετικό από αυτό που θα προέκυπτε κανονικά από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων αυτών (π.χ. «φαύλος κύκλος», «λευκός θάνατος», «σπάω πλάκα» κ.λπ.) **3.** (καταχρ.) οτιδήποτε λέει κάποιος, πρόταση ή ακόμη και μία μόνο λέξη: *θα πω μόνο μία ~ ακόμη* || *δεν πρόλαβε να τελειώσει την ~ του* || *από όλες τις ~ που είπε μου έμεινε μία στο μυαλό* **4.** ΜΟΥΣ. ολοκληρωμένο τμήμα μουσικού λόγου, σύνολο από νότες που αποτελούν μία μουσική ενότητα. — (υποκ.) **φρασούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φράσις*, αρχική σημ. «ομιλία», < *φράζω* «δείχνω, δηλώνω, εκφράζω» < **φραδ-jω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φρα-δ-*, συνεσταλμ. βαθμ. (με οδοντ. παρέκταση) τού θ. που απαντά στο αρχ. *φρήν, -ενός* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. οι σημ. «τρόπος εκφράσεως - μικρό κείμενο»].

φράσσω ρ. → φράζω

φραστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την ομιλία: ~ *ολίσθημα / σφάλμα / πυροτέχνημα / επίθεση / επεισόδιο / διατύπωση* ΣΥΝ. λεκτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φράση: ~ *δομή* (β) **φραστική λέξη** (ή *λεξική φράση*) παγιωμένη έκφραση (περίφραση), που στη χρήση λειτουργεί σαν μία λέξη· μπορεί να είναι *φραστικό όνομα (φακοί επαφής, λέξη-κλειδί), φραστικό ρήμα (κάνω ερώτηση = ερωτώ)* ή *αρκτικόλεξο (Ο.Τ.Ε.)* (γ) **φραστικό σύνθετο** βλ. λ. *σύνθετος* (δ) **φραστική δομή** τα άμεσα και έμμεσα συστατικά που συνθέτουν τη δομή μιας πρότασης· π.χ. στην πρόταση *«ο μεγαλύτερος αδελφός έφυγε για την Ιταλία»* άμεσα συστατικά είναι η ονοματική φράση (ΟΦ) *«ο μεγαλύτερος αδελφός»*, που λειτουργεί ως υποκείμενο, και η ρηματική φράση (ΡΦ) *«έφυγε για την Ιταλία»*, που λειτουργεί ως κατηγόρημα· έμμεσα συστατικά τής ονοματικής φράσης είναι το άρθρο *«ο»* και το επίθετο / επιθετικός προσδιορισμός *«μεγαλύτερος»* κ.ο.κ. η διάρθρωση τής φραστικής δομής συχνά απεικονίζεται σχηματικά με το διάγραμμα του δέντρου (βλ.λ.). — **φραστικ-ά / -ώς** επίρρ.

φράχτης κ. (λόγ.) **φράκτης** (ο) {φραχτών} μόνιμη ή πρόχειρη κατασκευή, που περικλείει ανοιχτό χώρο (αυλή, σπίτι, οικόπεδο, κτήμα): *ξύλινος / αγκαθωτός* ~ ΣΥΝ. περίφραξη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φράκτης* < αρχ. *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φρέαρ (το) {φρέ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (αρχαιοπρ.) το πηγάδι **2.** κάθε τεχνητό όρυγμα που οδηγεί σε κοίτασμα μετάλλου ή ορυκτού· ΦΡ. ***αρτεσιανό φρέαρ*** βλ. λ. *αρτεσιανός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φρῆϜ-αρ* (με αντιμεταχώρηση) < *bhrēw-r̥, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -w-) τού Ι.Ε. *bher- «βράζω, κοχλάζω, αναβλύζω», πβ. αρμ. albiur «πηγή», γοτθ. brunna «φρέαρ», αρχ. γερμ. brunno (> γερμ. Brunnen), ρωσ. brujá «ρεύμα», λατ. fervēre «βράζω» (> ισπ. hervir) κ.ά. Είναι αξιοσημείωτο ότι μόνον η Ελληνική εμφανίζει τη σημασιολ. μεταβολή «νερό που αναβλύζει» → «πηγάδι»].

φρεατίδα (η) **1.** χάσμα γης που επικοινωνεί με υπόγειο υδροφόρο στρώμα **2.** ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις θυρίδες υδροφόρου πλοίου, από τις οποίες μπαίνουν οι ναύτες, για να καθαρίσουν το κύτος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρεατίς, -ίδος* < αρχ. *φρέαρ, -ατος* (βλ.λ.)].

φρεάτιο (το) {φρεατί-ου | -ων} **1.** τεχνητή κάθετη δίοδος, που οδηγεί σε υπονόμους ή σε δίκτυο ύδρευσης ή υπόγειων ηλεκτρικών καλωδιώσεων **2.** ο χώρος μέσα στον οποίο κινείται ανελκυστήρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρεάτιον*, υποκ. τού αρχ. *φρέαρ, -ατος* (βλ.λ.)].

φρεατωρύχος (ο) (λόγ.) ο εργάτης που σκάβει φρέατα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φρέαρ, -ατος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*].

φρεγάτα κ. **φρεγάδα** (η) {φρεγατών} **1.** (παλαιότ.) τρικάταρτο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο **2.** (μτφ.-εύσημο) εύσωμη γυναίκα ΣΥΝ. νταρντάνα **3.** (σήμερα) μέσου μεγέθους ταχύ πολεμικό πλοίο, κατάλληλο για συνοδεία άλλων πλοίων και για επιθετικές αποστολές.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fregada / ιταλ. fregata < σικελ. fragata, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *virgāta (nāvis) «ιστιοφόρο (πλοίο)» < virga «ράβδος, βέργα» (βλ. κ. *βέργα*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο μεσν. *ἄφρακτη (ναῦς)* «απροστάτευτο (πλοίο)», άποψη λιγότερο πιθ. φωνητικώς και σημασιολογικώς].

φρέζα (η) {φρεζών} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** εργαλειομηχανή που χρησιμοποιείται για την κατεργασία ξύλου ή μετάλλου **2.** το εγλύφανο (βλ.λ.) • **3.** το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την απόξεση των οδοντικών ιστών, οι οποίοι έχουν προσβληθεί από τερηδόνα • **4.** άροτρο που διακρίνεται από τα αντίστοιχα των άλλων ειδών από τη σειρά λεπίδων που διαθέτει, οι οποίες στηρίζονται σε περιστρεφόμενο κύλινδρο και με τις οποίες γίνεται το όργωμα • **5.** η φρέζια. — (υποκ.) **φρεζάκι** (το) (σημ. 4), **φρεζαδόρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresa < γαλλ. fraise < ρ. fraiser «τρυπώ, πτυχώνω», ίσως < φρανκον. *frisi «χείλος, άκρη - γύρος (υφάσματος), κράσπεδο»].

φρεζάρω ρ. μετβ. {φρεζάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} **1.** κατεργάζομαι (μέταλλο ή ξύλο) με φρέζα • **2.** οργώνω με φρέζα. — **φρεζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresare < fresa (βλ. κ. *φρέζα*)].

φρεζάτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δουλεμένος σε φρέζα **2.** (για κεφαλή βίδας) αυτός που έχει σχήμα κόλουρου κώνου, ώστε να βυθίζεται στο ξύλο και να μπορεί να καλυφθεί για διακοσμητικούς λόγους. Επίσης **φρεζαριστός, -ή, -ό**. — **φρεζαριστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φρέζα* + παραγ. επίθημα *-άτος*].

φρέζια κ. **φρέζα** (η) {φρεζιών} καλλωπιστικό φυτό τής οικογένειας των ιριδιδών με πολλές ποικιλίες, που ευδοκιμεί σε θερμά κλίματα· τα άνθη του είναι σωληνοειδή κίτρινα, κόκκινα ή λευκά, ενωμένα ανά πέντε ώς δέκα και εύοσμα.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. freesia, από το όν. τού Σουηδού βοτανολόγου E. Fries (1794-1878)].

Φρειδερίκη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φρίντα**.

Φρειδερίκος (ο) όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Frédéric < γερμ. Friedrich < αρχ. γερμ. fred «ειρήνη» + rīc «ισχύς»].

φρένα (τα) → φρένο

φρεναδόρος (ο) σιδηροδρομικός υπάλληλος, ο τροχοπεδητής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φρένο* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *τζογα-δόρος, τορνα-δόρος*].

φρεναπάτη (η) [1879] {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η ψευδαίσθηση, η πλάνη.
[ΕΤΥΜ. < *φρην, -ενός* (βλ.λ.) + *απάτη*, απόδ. τού γαλλ. illusion].

φρενάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρέναρ-α κ. -ισα} ♦ (μετβ.) **1.** ακινητοποιώ πατώντας φρένο (βλ.λ.): ~ *το αυτοκίνητο / λεωφορείο / μηχανάκι* ΣΥΝ. τροχοπεδώ **2.** (μτφ.) σταματώ, επιβραδύνω ή εμποδίζω (κάποιον/κάτι): ~ *τις σχετικές διαδικασίες* || *στις σπατάλες τον φρενάρει η γυναίκα του* ♦ **3.** (αμετβ.) (για οδηγό) σταματώ την κίνηση οχήματος: *ευτυχώς πρόλαβα να φρενάρω, αλλιώς θα θρηνούσαμε θύματα*. — **φρενάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frenare < freno (βλ. λ. *φρένο*)].

φρένες (οι) → φρην

φρενήρης, -ης, -ες {φρενήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελείως εκτός ελέγχου, που τον έχει καταλάβει φρενίτιδα, ο ξέφρενος: ~ *ανταγωνισμός* || ~ *πορεία ενός αυτοκινήτου* || *ο ~ ρυθμός τής σύγχρονης ζωής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *φρενήρης* (< *φρήν, -ενός*, βλ.λ., + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. κ. *ποδ-ήρης*) είχε την ακριβώς αντίθετη σημ. «φρόνιμος, λογικός». Η λ. επαναχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από το 1761 ίσως κατ' επίδρ. τού μεσν. *φρενιάζω* και τού αρχ. *φρενῖτις*].

φρενιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρένιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) έξω φρενών ΣΥΝ. εξοργίζω, δαιμονίζω ♦ **2.** (αμετβ.) εξοργίζομαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου: *φρένιασε από το κακό του, όταν άκουσε πως η φιλαινάδα του θα τον εγκαταλείψει*. — **φρένιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φρην, -ενός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάζω*, πβ. κ. *λογιάζω*].

φρενικός, -ή, -ό [1836] σχετικός με τις φρένες: ~ *νόσος* (η φρενοπάθεια).

φρενίτιδα (η) **1.** ΙΑΤΡ. εγκεφαλική διαταραχή που συνοδεύεται από παραλήρημα **2.** (συνεκδ.) το παραλήρημα που εμφανίζεται ως σύμπτωμα τής εγκεφαλίτιδας ή μηνιγγίτιδας **3.** (μτφ.) η παραφροσύνη **4.** (μτφ.) η ξέφρενη χαρά: ~ *ενθουσιασμού / χαράς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρενῖτις, -ιδος* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

φρενιτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φρενίτιδα **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φρενίτιδα.

φρενιτιώδης, -ης, -ες [1896] {φρενιτιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) φρενήρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φρένο (το) **1.** μηχανισμός που επιβραδύνει ή σταματά την κίνηση μηχανικού συστήματος, κυρ. οχήματος· (ειδικότ.) καθένα από τα εξαρτήματα που σταματούν την κίνηση αυτοκινήτου: *πατάω* ~ (φρενάρω)

|| τα ~ δεν έπιασαν / κόλλησαν || τα ~ τού αυτοκινήτου στρίγγλισαν || υδραυλικά / σκληρά ~ ΣΥΝ. τροχοπέδη **2.** (μτφ.) οτιδήποτε θέτει φραγμό (σε πράξεις, δραστηριότητες): *πρέπει να μπει ~ στις προσλήψεις* || *βάζω ~ στη φοροδιαφυγή* (σταματώ, μπλοκάρω).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. freno < λατ. frenum «χαλινάρι»].

φρένο – τροχοπέδη. Μολονότι μηχανολογικά οι δύο λέξεις έχουν την ίδια σημασία, διαφέροντας στην προέλευσή τους (το *τροχοπέδη* είναι ελληνική, λογιότερη λ., ενώ το *φρένο* είναι ξενική, νεότερη καθημερινή λ.), εντούτοις διαφέρουν υφολογικά στη μεταφορική χρήση τους. Το **τροχοπέδη** (= εμπόδιο) χρησιμοποιείται αρνητικά (κακόσημο), ενώ το **φρένο** (= φραγμός) θετικά (εύσημο): *Το ισχύον φορολογικό σύστημα αποτελεί τροχοπέδη για μια δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών ~ Η κυβέρνηση αποφάσισε να βάλει φρένο στις αλόγιστες δαπάνες τού Δημοσίου.*

φρενοβλαβής, -ής, -ές [αρχ.] {φρενοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από παράνοια, από βλάβη των διανοητικών του λειτουργιών. — **φρενοβλάβεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός, -ης, -ης, -ες.*

φρενοκομείο (το) [1833] νοσηλευτικό ίδρυμα στο οποίο περιθάλπονται οι άνθρωποι που πάσχουν από ψυχικά νοσήματα ΣΥΝ. ψυχιατρείο, τρελοκομείο.
[ΕΤΥΜ. < *φρενο- + -κομείο < αρχ. κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

φρενολογία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις διανοητικές παθήσεις ΣΥΝ. ψυχιατρική. — **φρενολογικός,** -ή, -ό [1852].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phrénologie].

φρενολόγος (ο) [1897] (παλαιότ.) γιατρός ειδικευμένος στις διανοητικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phrénologue].

φρενοπαθής, -ής, -ές {φρενοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από διατάραξη φρενών, ο φρενοβλαβής. — **φρενοπάθεια** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τρελός.*
[ΕΤΥΜ. < *φρενο- + -παθής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

φρενοπαθολογία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) η παθολογία των διανοητικών παθήσεων. — **φρενοπαθολογικός,** -ή, -ό.

φρέον (το) {άκλ.} ΧΗΜ. παράγωγο τού μεθανίου ή τού αιθανίου, στο οποίο όλα τα άτομα υδρογόνου έχουν υποκατασταθεί από χλώριο ή φθόριο και το οποίο χρησιμοποιείται ως ψυκτικό υγρό ΣΥΝ. χλωροφθοράνθρακας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Freon, εμπορ. ονομασία].

φρέρης (ο) ρωμαιοκαθολικός ιερωμένος που διδάσκει ως καθηγητής σε σχολείο.

φρεσκάδα (η) → φρέσκος

φρεσκάρω ρ. μετβ. {φρέσκ-αρα κ. -άρισα, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) δροσερό ή περιποιημένο: *πήγε να φρεσκάρει λίγο το πρόσωπό της* **2.** (μτφ.) ανανεώνω, επαναφέρω στην αρχική καλή κατάσταση: *πρέπει να φρεσκάρω λίγο τα Γερμανικά μου, γιατί τα έχω ξεχάσει* ♦ (αμετβ.) **3.** δυναμώνει ο άνεμος, κυρ. στη φρ. ***φρεσκάρει ο καιρός*** δυναμώνει η ένταση τού ανέμου **4.** (μεσοπαθ. ***φρεσκόρομαι***) περιποιούμαι πρόχειρα τον εαυτό μου, κυρ. πλένοντας το πρόσωπο και τα χέρια μου ή και αλλάζοντας ρούχα ή μακιγιάζ, ώστε να εμφανιστώ αναζωογονημένος, περιποιημένος: *πάω λίγο στο μπάνιο να φρεσκαριστώ πριν βγούμε.* — **φρεσκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frescare < fresco (βλ. κ. *φρέσκος*)].

φρέσκο[1] (το) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η νωπογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco (βλ. λ. *φρέσκος*)].

φρέσκο[2] (το) (αργκό) η φυλακή: *τον κλείσανε στο ~* || *πέρασε δυο μέρες στο ~* ΣΥΝ. στενή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco «δροσερός – νωπός» (βλ. λ. *φρέσκος*). Η σημ. «φυλακή» υπάρχει στις ιταλ. φρ. dormire / essere / mettere al fresco «κοιμούμαι / είμαι / βάζω στο φρέσκο»].

φρεσκο- α' συνθετικό που ενώνεται με μτχ. παρακειμένου, προσδίδοντάς της τη σημασία: **1.** αυτού που έγινε πρόσφατα, πριν από λίγο: *φρεσκο-λουσμένος, φρεσκο-ασβεστωμένος* **2.** τού νωπού: *φρεσκο-διατηρημένος, φρεσκο-κατεψυγμένος.*

φρεσκοδιατηρημένος, -η, -ο ο διατηρημένος σε νωπή κατάσταση.

φρεσκοκατεψυγμένος, -η, -ο αυτός που έχει καταψυχθεί, ενώ ακόμη ήταν φρέσκος, νωπός: ~ *ψάρια / λαχανικά.*

φρέσκος, -ια, -ο **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί, συλλεγεί κ.λπ. πρόσφατα και διατηρεί ακέραια και αναλλοίωτα τα συστατικά του: ~ *ψάρι / ψωμί* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. μπαγιάτικος· ΦΡ. ***φρέσκος αέρας*** ο καθαρός αέρας, κυρ. τής εξοχής, τής θάλασσας **2.** αυτός που καταναλώνεται όπως παράγεται, χωρίς συντηρητικά ή επεξεργασία: ~ *γάλα / κρέας / φρούτο* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. κατεψυγμένος **3.** αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει, που διατηρείται σε ρευστή κατάσταση: ~ *μπογιά* ΑΝΤ. στεγνωμένος **4.** αυτός που διατηρείται ακόμη στη μνήμη ζωηρά, έντονα: *οι εντυπώσεις μου απ' αυτόν είναι ~ ακόμη* || *έχω ~ την εικόνα τής εμφάνισής του στη δεξίωση* **5.** αυτός που μόλις συνέβη, πρόσφατος: ~ *ειδήσεις / νέα / γεγονότα* **6.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια, δροσιά, σωματική, ψυχική ή πνευματική ευεξία: *ξύπνησε ~* || ~ *επιδερμίδα* || *το πρωί είναι πάντα ~ το μυαλό τού ανθρώπου*· ΦΡ. ***φρέσκος-φρέσκος*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που εμφανίζεται δροσερός, περιποιημένος και με ζωντάνια: *ήρθες ~ σήμερα στη δουλειά!* **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτική διάθεση, που έχει πρωτότυπο χαρακτήρα: ~ *ιδέες / αντιλήψεις* ΑΝΤ. παλαιός, οπισθοδρομικός **8.** (για πρόσ.) που καταπιάνεται για πρώτη φορά με κάτι, που δεν έχει ακόμη αποκτήσει τη σχετική πείρα: ~ *στη δουλειά / στο γραφείο* **9.** για άνεμο έντασης περίπου 5 τής κλίμακας Μποφόρ. — **φρεσκάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. frisc (> γερμ. frisch, αγγλ. fresh), αρχ. σκανδ. ferskr].

φρην (η) {φρεν-ός | -ες, -ών} (μόνο στον πληθ. ***φρένες***) ο νους, το μυαλό: *διαταραχή / σύγχυση φρενών*· ΦΡ. (α) ***έξω φρενών*** (*ἔξω φρενῶν*, Πινδάρ. Ὀλυμπ. 7. 47) σε έξαλλη κατάσταση: *είμαι / γίνομαι ~* (β) ***έχω σώας τας φρένας*** βλ. λ. *σώος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τη ρίζα *φρεν-* (πιθ. < I.E. *gʷhren-) προέκυψαν τα *φρέν-ες* στην απαθή βαθμίδα, *φρον-ῶ, ἄφρον-α* στην ετεροιωμένη βαθμίδα, *φρήν* στην εκτεταμένη, *ἄ-φρων, ἐχέφρων* στην εκτεταμένη-ετεροιωμένη και *φρα-σί* (δοτ. πληθ. τού *φρένες*) στη συνεσταλμένη βαθμίδα. Η λ. σχηματίζεται σε *-ήν* όπως και άλλα όργανα τού σώματος (*ἀδήν, αὐχήν, σπλήν*), συνδέεται δε με το ρ. *φράζω* (βλ. λ. *φράση*) μέσω τής συνεσταλμ. βαθμ. **φρ-η-δ-*, αλλά εκτός τής Ελληνικής δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη συσχέτιση. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με τα ρ. *φράσσω* και *φύρω*. Προβλήματα έχουν εξάλλου εγερθεί και σε σχέση με το μέρος τού σώματος που προσδιόριζε αρχικά η λ. *φρήν*. Ενώ έχει μάλλον εγκαταλειφθεί η σημ. «διάφραγμα», κερδίζουν έδαφος οι σημ. «περικάρδιο», «πνεύμονες» ή γενικώς «το σύνολο των οργάνων που βρίσκονται στο άνω μέρος τού σώματος». Ομόρρ. *φρον-ῶ, φρόν-ιμος, φρον-τίς (-ίδα), ἐχέφρων* κ.ά.].

φρίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. η ζωφόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. frise < μεσν. λατ. frisium, παράλλ. τ. τού phrygium < λατ. phryx < αρχ. *Φρύξ, -υγός* (βλ. κ. *Φρυγία*), επειδή η Φρυγία ήταν περιώνυμη για τις χρυσοποίκιλτες ταινίες και ζώνες της].

φριζάρω ρ. μετβ. {φριζάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (για μαλλιά) κατσαρώνω, σγουραίνω. — **φριζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. friser, αβεβ. ετύμου, πιθ. < frire «τηγανίζω» < λατ. frigere «φρυγανίζω, τηγανίζω», εκφραστ. λ., ίσως προϊόν ονοματοποιίας].

Φριζία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΔ. Ευρώπης που βρέχεται από τη Βόρεια Θάλασσα και περιλαμβάνει τα Φριζικά Νησιά, πατρίδα των Φριζίων, γερμανικού λαού τού οποίου η γλώσσα έχει στενή συγγένεια με την Αγγλική· σήμερα ανήκει στη Γερμανία και την Ολλανδία. — **Φρίζιος** (ο), **Φρίζια** (η), **φριζικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Frisia (ολλ. Friesland) < λατ. Frisii, ονομασία των γερμανικών φύλων τής περιοχής, πιθ. < I.E. *fer-s- ή *far-s- «ακτή»].

φρικαλέος, -α, -ο αυτός που προκαλεί φρίκη: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. φρικτός, απαίσιος, φρικιαστικός. — **φρικαλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίκη* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *γηρ-αλέος, ψωραλέος*].

φρικαλεότητα (η) [1887] {φρικαλεοτήτων} **1.** η φρίκη που προκαλεί κάτι αποκρουστικό **2.** (συχνά στον πληθ.) οτιδήποτε προκαλεί φρίκη: *διαπράττω φρικαλεότητες* || *οι ~ των στρατευμάτων κατοχής.*

φρικάρω ρ. αμετβ. {φρίκαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (αργκό) **1.** φρίττω: *όταν βλέπω φίδι, ~* **2.** εκπλήσσομαι έντονα: *όταν τον είδα με τέτοια εμφάνιση, φρικάρισα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. freak «τέρας, ασυνήθιστο φαινόμενο ή πρόσωπο» (πιθ. συνδ. με αρχ. αγγλ. frician «χορεύω») + παραγ. επίθημα *-άρω*, με παρετυμολογική επίδρ. τού *φρίκη*].

φρικασέ (το) {άκλ.} φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας βρασμένο με μαρούλι ή άλλα λαχανικά και αβγολέμονο: *αρνάκι / χοιρινό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fricassée < ρ. fricasser, από συμφυρμό των ρ. frire «τηγανίζω» + casser «σπάζω»].

φρίκη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τρόμος που καταλαμβάνει κάποιον, όταν βλέπει ή ακούει κάτι αποτρόπαιο: *μου προκαλεί ~ η θέα τού αίματος* || *η ~ τού πολέμου*· ΦΡ. ***ταινία φρίκης*** η ταινία που με την υπόθεσή της ή/και με αποτρόπαιες σκηνές αποσκοπεί στο να προκαλέσει τρόμο στον θεατή ΣΥΝ. ταινία τρόμου, γκραν-γκινιόλ **2.** (συνεκδ.) οτιδή-

φρεσκο- *α' συνθετικό*

φρεσκο-αλεσμένος, -η, -ο
φρεσκο-αλωνισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ανοιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-ασβεστωμένος, -η, -ο
φρεσκο-ασπρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-βαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρασμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-γραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-γυαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-δουλεμένος, -η, -ο
φρεσκο-ζυμωμένος, -η, -ο
φρεσκο-θαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-θερισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καβουρδισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καθαρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καλλιεργημένος, -η, -ο
φρεσκο-κολλημένος, -η, -ο
φρεσκο-κομμένος, -η, -ο
φρεσκο-κοπανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-κουρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-λουσμένος, -η, -ο
φρεσκο-μαγειρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-μπογιατισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυσμένος, -η, -ο
φρεσκο-οργωμένος, -η, -ο
φρεσκο-παντρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-πατημένος, -η, -ο
φρεσκο-πλεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-πλυμένος, -η, -ο
φρεσκο-ποτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-πουλημένος, -η, -ο
φρεσκο-ραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-ρυθμισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σερβιρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σιδερωμένος, -η, -ο
φρεσκο-σκαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σκαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-σοβαντισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σπαρμένος, -η, -ο
φρεσκο-στειμμένος, -η, -ο
φρεσκο-στολισμένος, -η, -ο
φρεσκο-συγυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ταϊσμένος, -η, -ο
φρεσκο-τηγανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-τριμμένος, -η, -ο
φρεσκο-τρυγημένος, -η, -ο
φρεσκο-τυλιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-τυπωμένος, -η, -ο
φρεσκο-υφασμένος, -η, -ο
φρεσκο-φαγωμένος, -η, -ο
φρεσκο-φορεμένος, -η, -ο
φρεσκο-φτειαγμένος, -η, -ο
φρεσκο-φυτεμένος, -η, -ο
φρεσκο-χαραγμένος, -η, -ο
φρεσκο-χιονισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτενισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χωρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ψημένος, -η, -ο
φρεσκο-ψωνισμένος, -η, -ο

ποτε αποτρόπαιο προκαλεί το παραπάνω συναίσθημα: *ήταν ~ να το ακούς* **3.** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον πολύ άσχημο, απωθητικό: *το παίξιμό της στη χθεσινή παράσταση ήταν ~* || *–Πώς σου φάνηκε ο άντρας της; –~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού θηλ. *φρίξ, -ικός* «ελαφρός κυματισμός, ρίγος, ανατρίχιασμα», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με μέσ. ιρλ. bri «λόφος» (αιτ. brig), ουαλ. -briga «ψηλός, ορθός» κ.ά., που ανάγονται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher-gh- «ψηλός, ύψος», με την έννοια «στέκομαι όρθιος – ανατριχιάζω». Οι σημασιολογικά συγγενείς τ. *ῥῖγος*, λατ. frīgus ανάγονται σε Ι.Ε. *srīg- και δεν συνδέονται με τη λ. *φρίξ*].

φρικιάζω ρ. αμετβ. {φρικίασα} **1.** αισθάνομαι φρίκη **2.** ριγώ, ανατριχιάζω. Επίσης (λόγ.) **φρικιώ** [μτγν.] {-άς...}. — **φρικίασμα** (το).

φρικίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** το ρίγος, το τρεμούλιασμα **2.** (μτφ. για υδάτινη επιφάνεια) ο ελαφρός κυματισμός.

φρικιαστικός, -ή, -ό αυτός που προξενεί φρίκη: *~ θέαμα* ΣΥΝ. φρικαλέος, φρικτός. — **φρικιαστικά** επίρρ.

φρι-κίκ (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) το σουτ που έχει δικαίωμα να εκτελέσει παίκτης μετά από φάουλ μέσα στην αντίπαλη μεγάλη περιοχή ή γενικότ. σε οποιοδήποτε σημείο τού γηπέδου, χωρίς να εμποδίζεται από αντίπαλο παίκτη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. free kick «ελεύθερο χτύπημα»].

φρικιό (το) (αργκό) **1.** το νεαρό άτομο που ντύνεται και συμπεριφέρεται με τρόπο προκλητικά αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, συνήθ. για να εκδηλώσει αμφισβήτηση, διαμαρτυρία κ.λπ. **2.** άτομο με πολύ άσχημη εξωτερική εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. freak (βλ. λ. *φρικάρω*) με παρετυμολογική επίδρ. τού *φρίκη*, πβ. κ. *χτικιό*].

φρικιώ ρ. → φρικιάζω

φρικτός, -ή, -ό κ. **φριχτός 1.** αυτός που προκαλεί φρίκη: *υπέστη ~ βασανιστήρια* || *βρήκε ~ θάνατο* || *αντίκρισε ένα ~ θέαμα* ΣΥΝ. φρικαλέος, αποτρόπαιος, απαίσιος **2.** (εκφραστ.) πολύ κακής ποιότητας, απαίσιος: *είναι ~ τα παπούτσια που φοράς* || *~ παράσταση / οργάνωση.* — **φρικτά** κ. **φριχτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

φρικώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φρικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) ο φρικτός. — **φρικωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φριμάζω κ. (λαϊκ.) **φρουμάζω** ρ. αμετβ. {φρίμα-ξα, -γμένος} **1.** (κυρ. για άλογα) ξεφυσώ δυνατά με τα ρουθούνια από ανυπομονησία ή οργασμό **2.** (μτφ. για πρόσ.) εξοργίζομαι. — **φρίμασμα** κ. **φρούμασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φριμάσσω* < αρχ. *φριμάσσομαι (-ττ-)*, εκφραστ. ρ., πιθ. συνδ. με σανσκρ. jarbhurīti «τραντάζομαι, σπινθηροβολώ», αρχ. ισλ. brimi «φωτιά», αρχ. αγγλ. brim «θάλασσα», πράγμα που οδηγεί σε θ. *bh(e)ri-m-, άλλος τ. τού Ι.Ε. *bher- «κοχλάζω, αναβλύζω» (με έρρινη παρέκταση -m-)].

Φρίντα (η) ▸ Φρειδερίκη

φρίξον ήλιε! (*φρίξον ἥλιε, στέναξον γῆ* από την Ακολουθία τής Μεγάλης Τετάρτης) (λόγ.) για να εκφραστεί έντονη δυσαρέσκεια, αποτροπιασμός (για ανεπίτρεπτη, αισχρή ή φρικτή πράξη).

Φρίξος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά τής Βοιωτίας Αθάμαντα και τής Νεφέλης, αδελφός τής Έλλης· για να γλυτώσει την έχθρα τής μητριάς του Ινούς, έφυγε με την Έλλη από τη χώρα του με τη βοήθεια ενός χρυσόμαλλου κριαριού που έστειλε η μητέρα του **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φρίξος* < *φρίξ, -ικός* (βλ. λ. *φρίκη*)].

φριτέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *τηγανιέρα* **1.** μαγειρικό σκεύος με δύο πτυσσόμενα χερούλια στις άκρες του και αραιό μεταλλικό πλέγμα, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τροφές· για τηγάνισμα προσαρμόζεται μέσα σε κατσαρόλα, στον πυθμένα τής οποίας υπάρχει καυτό λάδι ή (σπανιότ.) λίπος, ώστε να διαπερνά και να τηγανίζει το περιεχόμενο τού σκεύους **2.** (συνεκδ.) μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από μία κατσαρόλα (κάδο) με ενσωματωμένο το παραπάνω πλέγμα και χρησιμοποιείται για το τηγάνισμα τροφίμων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. friteuse < frit(e) «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. τού ρ. frigere «τηγανίζω, φρυγανίζω»].

φριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τηγάνισμα σε λάδι ή σε λίπος **2.** μείγμα λίπους και λαδιού για τηγάνισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frittura < fritto «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. τού ρ. frigere «φρυγανίζω, τηγανίζω»].

φρίττω ρ. αμετβ. {έφριξα} **1.** καταλαμβάνομαι από φρίκη **2.** (εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από έντονη δυσαρέσκεια, αποτροπιασμό: *έφριξε, όταν έμαθε τα καμώματα τού γυιου του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίξ, -ικός* (βλ. λ. *φρίκη*)].

φριχτός, -ή, -ό → φρικτός

φροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ζ. Φρόυντ και τη θεωρία του: *~ θεωρία / ανάλυση.*

φροϊδισμός (ο) η ψυχαναλυτική θεωρία τού Αυστριακού νευρολόγου Ζίγκμουντ Φρόυντ. — **φροϊδιστής** (ο), **φροϊδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Freudismus, από το όν. τού Αυστριακού νευρολόγου Sigmund Freud (1856-1939)].

φροκαλιά (η) (λαϊκ.) η σκούπα.

φροκαλίζω ρ. μετβ. {φροκάλισα} (λαϊκ.) σκουπίζω. Επίσης **φροκαλώ** {-είς...}. — **φροκάλισμα** (το).

φρόκαλο (το) (λαϊκ.) **1.** το σκουπίδι: *μαζεύω / σαρώνω τα ~* **2.** (συνεκδ.) η σκούπα • **3.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου, άξιο περιφρόνησης **4.** (ως χαρακτηρισμός-οικ.) πάρα πολύ άσχημος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φροκαλῶ* (υποχωρητ.) < *φλοκαλῶ (με ανομοίωση τού *-λ-*) < αρχ. *φιλοκαλῶ* «διακοσμώ – αγαπώ το ωραίο» (< *φιλόκαλος*)· πβ. τη μεσν. «γλώσσα» *φιλοκάλιον* «σκούπα»].

φρόνημα (το) {φρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** **φρονήματα** (τα) οι απόψεις, οι πεποιθήσεις: *διώχθηκε λόγω των πολιτικών του ~* || *φάκελος πολιτικών ~* ΣΥΝ. ιδεολογία **2.** η συναίσθηση τής αξίας ή τής υπεροχής: *οι Ένοπλες Δυνάμεις διαθέτουν υψηλό ~* ΣΥΝ. ηθικό, αυτοπεποίθηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρονῶ* (βλ.λ.)].

φρονηματίζω ρ. μετβ. {φρονημάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) φρόνιμο, συνετό: *ήλπιζαν πως η τιμωρία θα τον φρονημάτιζε* ΣΥΝ. συνετίζω. — **φρονηματισμός** (ο) [μτγν.]. **φρονηματιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρονηματίζομαι* «γίνομαι υπερόπτης, αλαζόνας» < *φρόνημα*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τής λ. *φρόνιμος*].

> **φρονηματίζω ή φρονιματίζω;** Επειδή το ρήμα *φρονηματίζω* σημαίνει «συνετίζω, κάνω κάποιον να σκέπτεται και να φέρεται σωστά, με φρόνηση, φρόνιμα», παρασυνδέεται από μερικούς παραγωγικά προς το *φρόνιμος* και γράφεται (λανθασμένα) ως *φρονιματίζω*: *φρονήματ(-ος) + -ίζω* > **φρονηματίζω** (όχι: *φρόνιμος* > **φρονιμίζω*!). Από το *φρόνιμος* παράγεται το αμετάβατο ρ. **φρονιμ-εύω**, που σημαίνει «γίνομαι φρόνιμος». Με άλλα λόγια, σημασιολογικώς τα *φρονηματίζω* και *φρονιμεύω* βρίσκονται σε σχέση μεταβατικού και αμετάβατου ρήματος με παραπλήσια βασική σημασία.

φρόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} σκέψη και συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από σύνεση και σωφροσύνη: *ενεργώ με ~* ΣΥΝ. φρονιμάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρόνησις* < *φρονῶ (-έω)*, βλ.λ.].

φρονιμάδα (η) ▸ φρόνιμος

φρονιμεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {φρονίμεψα} (καθημ.) γίνομαι φρόνιμος: *από τότε που πήγε στο νηπιαγωγείο, φρονίμεψε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρονηματίζω*.

φρονιμίτης (ο) [1897] {φρονιμιτών} καθένας από τους τέσσερεις τελευταίους γομφίους, που φυτρώνουν στα άκρα τής γνάθου, συνήθ. μετά το δέκατο έκτο έτος τής ηλικίας τού ανθρώπου ΣΥΝ. σωφρονιστήρας.
[ΕΤΥΜ. < *φρόνιμος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *τραπεζίτης*, απόδ. τού γαλλ. dent de sagesse (αγγλ. wisdom tooth)].

φρόνιμος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται λογικά και ενεργεί με σύνεση, προνοητικότητα και περίσκεψη: *~ άνθρωπος / οικογενειάρχης* || *οι ~ και οι μωρές παρθένες* ΣΥΝ. λογικός, συνετός, μυαλωμένος, γνωστικός ΑΝΤ. άμυαλος, ασυλλόγιστος· ΦΡ. (παροιμ.) ***των φρονίμων τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν*** για να τονιστεί η αξία τής προνοητικότητας **2.** (συνεκδ. για πράξεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, περίσκεψη κ.λπ.: *~ απόφαση / κουβέντες / συμβουλές* || (απρόσ.) *δεν είναι φρόνιμο να εμπιστευθούμε τέτοιους ανθρώπους* **3.** αυτός που ακολουθεί τους ηθικούς κανόνες και τα κυρίαρχα ηθικά πρότυπα τής κοινωνίας ΣΥΝ. ενάρετος, ηθικός **4.** (συνήθ. για παιδιά) αυτός που είναι υπάκουος και πειθαρχημένος: *όσο λείπω, να είσαι ~!* ΑΝΤ. άτακτος. — **φρόνιμα** επίρρ., **φρονιμάδα** [μεσν.] κ. **φρονιμότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρον-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *φρεν-* τής λ. *φρήν, -ενός*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *μόν-ιμος*].

φροντίδα (η) **1.** το έντονο ενδιαφέρον, η ιδιαίτερη προσοχή και ενασχόληση με κάποιον/κάτι: *ιδιαίτερη / ξεχωριστή / συγκινητική / ολοκληρωμένη / ειδική ~* || *η στοργή και η ~ των γονέων για τα παιδιά* || *~ για το ντύσιμο / την εξωτερική εμφάνιση / τη διασκέδαση* || *η ~ τού σώματος / τής επιδερμίδας* ΣΥΝ. μέριμνα, περιποίηση ΑΝΤ. αμέλεια, αδιαφορία **2.** (συνήθ. στον πληθ.) (κακόσ.) οτιδήποτε βασανίζει το μυαλό κάποιου, τον κάνει να καταβάλλει εντατικές προσπάθειες, να αγωνιά, να έχει άγχος κ.λπ.: *τώρα που παντρεύτηκε, έχει πολλές ~* || *γεμάτος άγχη και ~* ΣΥΝ. έγνοια, σκοτούρα, πρόβλημα **3.** το σύνολο των ενεργειών και η ευθύνη για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, έργου, σκοπού κ.λπ.: *το πρόγραμμα καταρτίστηκε με δική του ~* || *η γιορτή διοργανώθηκε με τη ~ τού δημάρχου* **4.** ο επιμελημένος τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι: *σκάλισμα / βιβλιοδεσία με ιδιαίτερη ~* ΣΥΝ. μεράκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροντίς, -ίδος* < θ. *φρον-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *φρήν, -ενός* (βλ.λ.), αν και δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η κατάλ. *-τίς*. Η απλούστερη εκδοχή είναι η υιοθέτηση οδοντικού επιθήματος *-τις* (< *-ti, πβ. κ. *πίσ-τις, κύσ-τις*), ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο ρ. *φροντίζω* (υποχωρητ.). Τέλος, κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από τ. **φρον-τρίς* (με ανομοίωση), θηλ. τού **φρον-τήρ* «στοχαστής» (με επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*)].

φροντίζω ρ. μετβ. {φρόντισ-α, -μένος} **1.** (συχνά +για) ασχολούμαι με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπευθυνότητα με (κάτι): *~ την καριέρα / τις σπουδές* || (μτφ.) *~ την τσέπη / το πορτοφόλι μου* (το οικονομικό μου συμφέρον) || *~ για τη μόρφωση / τη συντήρηση / την ανατροφή των παιδιών μου* || *~ για θέσεις / εισιτήρια / καθίσματα* (μεριμνώ για την απόκτηση θέσεων κ.λπ.) || *θα φροντίσω για το θέμα / την υπόθεσή σας* ΣΥΝ. νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, μεριμνώ ΑΝΤ. αμελώ **2.** έχω κατά νου, κανονίζω ή επιδιώκω: *φρόντισε αύριο να πας· μην το αμελήσεις* **3.** (+να / ώστε...) μεριμνώ από πριν, προνοώ: *φρόντισε να έχεις μαζί σου την ταυτότητά σου* **4.** επιμελούμαι, περιποιούμαι (κάποιον/κάτι): *~ τον εαυτό μου / το ντύσιμο / την εμφάνιση / την υγεία / τη σιλουέτα μου* || *τον άρρωστο φρόντιζε μια νοσοκόμα* || *το παιδί φροντίζει τη γιαγιά του* ΣΥΝ. (για ασθενή) κουράρω **5.** με προσωπική εργασία κάνω κάτι να βρίσκεται ή να διατηρείται σε καλή κατάσταση: *~ το σπίτι / τον κήπο / το αυτοκίνητό μου* **6.** (η μτχ. **φροντισμένος, -η, -ο**) αυτός που έχει γίνει με προσοχή, επιδεξιότητα και χαρα-

κτηρίζεται από καλό γούστο: ~ *έκδοση* / *ντύσιμο* / *ύφος* ΣΥΝ. περιποιημένος, επιμελημένος, προσεγμένος ΑΝΤ. πρόχειρος, κακόγουστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φροντίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

φροντιστηριακός, -ή, -ό [1846] αυτός που σχετίζεται με φροντιστήριο: ~ *τάξεις* / *πείρα* / *μαθήματα*. — **φροντιστηριακά** επίρρ.

φροντιστήριο (το) {φροντιστηρί-ου | -ων} **1.** το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο που βοηθεί τους μαθητές στα σχολικά ή πανεπιστημιακά μαθήματα και στην προετοιμασία για τις εξετάσεις τους: *κάνω μαθηματικά σε* ~ || *νομικό* ~· ΦΡ. ***φροντιστήριο (ξένων γλωσσών)*** το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο όπου διδάσκονται ξένες γλώσσες **2.** (συνεκδ.) η σειρά βοηθητικών μαθημάτων είτε σε ιδιωτικό εκπαιδευτήριο είτε με καθηγητή στο σπίτι για τη βελτίωση τής επίδοσης τού μαθητή: *κάνω ~ στην έκθεση* (παίρνω μαθήματα) || *του κάνω ~ στα μαθηματικά* (παραδίδω μαθήματα) **3.** (ειδικότ.) το πανεπιστημιακό μάθημα κατά το οποίο γίνεται εξέταση και εφαρμογή όσων έχουν διδαχθεί **4.** (σπανιότ.) το σεμινάριο (βλ.λ.) **5.** (μτφ.) το δασκάλεμα κάποιου από πριν, για το τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίσταση: *ήταν φανερό ότι οι μάρτυρες είχαν περάσει από ~ για το τι έπρεπε να πουν* • **6.** αποθήκη ή το γραφείο τού φροντιστή (κυρ. θεάτρου). — (υποκ.) **φροντιστηριάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ινστιτούτο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροντιστήριον*, στη μτγν. σημ. «σχολείο – σπουδή», < *φροντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *γυμνασ-τήριον*].

φροντιστηριούχος (ο/η) ιδιοκτήτης φροντιστηρίου.
[ΕΤΥΜ. < *φροντιστήριο* + παραγ. επίθημα *-ούχος* (< *έχω*)].

φροντιστής (ο) [αρχ.]. **φροντίστρια** (η) {φροντιστριών} **1.** ο υπεύθυνος για την προμήθεια και τη φύλαξη ειδών που απαιτούνται για κάτι (θεατρική παράσταση, το γύρισμα κινηματογραφικής ταινίας, τη λειτουργία αθλητικής ομάδας κ.λπ.) **2.** ο υπεύθυνος για τη συντήρηση ενός χώρου ή για τις προμήθειες σε οργανισμό, στρατόπεδο κ.λπ.: ~ *γηπέδου* / *στην Ολυμπιακή Αεροπορία* • **3.** ο καθηγητής φροντιστηρίου ή αυτός που παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα.

φρονώ ρ. μετβ. {φρονείς...} (λόγ.) έχω τη γνώμη, νομίζω: *εγώ ~ ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε σοβαρότερα το ζήτημα* ΣΥΝ. θεωρώ, πιστεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρονῶ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *φρεν-* τού *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

Φροσύνη (η) → Ευφροσύνη

Φρόσω (η) → Ευφροσύνη

φροϊδικός, -ή, -ό → φροϊδικός

φροϊδισμός (ο) → φροϊδισμός

φροϊδιστής (ο) → φροϊδισμός

φρούδος, -η, -ο (λόγ.) μάταιος, ανώφελος: ~ *ελπίδες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροῦδος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει φύγει, εξαφανιστεί», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸ ὁδοῦ* με πρόληψη τής δασύτητας και κράση].

φρουί-γλασέ κ. **φρουί-γκλασέ** (το) {άκλ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται από φρούτα καλυμμένα με γλάσο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fruit glacé < fruit «φρούτο» + glacé «παγωμένος»].

φρουί-ζελέ (το) {άκλ.} ζελέ από χυμό ή με μικρά κομμάτια φρούτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gelé (evv. fruit). Βλ. κ. *ζελέ*].

φρουκτόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. απλό σάκχαρο, ισομερές τής γλυκόζης, το οποίο απαντά στα πράσινα φυτά, στους καρπούς και στο μέλι και έχει γεύση πιο γλυκιά από την κοινή ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fructose < λατ. frūctus «καρπός» (βλ. λ. *φρούτο*)].

φρουμάζω ρ. → φριμάζω

φρούμασμα (το) → φρίμασμα

φρουρά (η) **1.** η φρούρηση, η φύλαξη· (συνεκδ.) **2.** ομάδα προσώπων, κυρ. στρατιωτών, που αναλαμβάνει τη φύλαξη θέσεως ή προσώπου: *η προσωπική ~ τού υπουργού* || *η προεδρική* ~ || *τιμητική* ~· ΦΡ. ***παλαιά φρουρά*** (περιληπτ.) οι παλαιότεροι σε έναν χώρο: *η ~ των διηγηματογράφων* / *των αγωνιστών* || *«στο πλαίσιο τής ανανέωσης τού κόμματος, στις εκλογές για τη νέα Εκτελεστική Επιτροπή δεν θα λάβουν μέρος κορυφαία στελέχη τής ~»* (εφημ.) **3.** το σύνολο των στρατευμάτων, τα οποία εδρεύουν σε πόλη: *η ~ τής πρωτεύουσας* **4.** η υπηρεσία τού φρουρού, η βάρδια τού φρουρού: *είμαι* / *αναλαμβάνω* / *μπαίνω* / *αντικαθιστώ* ~· ΦΡ. ***αλλαγή φρουράς*** βλ. λ. *αλλαγή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *φρουρός* (βλ.λ.)].

φρουραρχείο (το) [1833] **1.** ΣΤΡΑΤ. η στρατιωτική αρχή που εκτελεί χρέη αστυνομίας, έχοντας τον έλεγχο τής εξωτερικής υπηρεσίας και τής εν γένει συμπεριφοράς (πειθαρχίας κ.λπ.) στρατιωτικών από μονάδες που σταθμεύουν σε πόλη ή διέρχονται από αυτήν **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω αρχή.

φρούραρχος (ο) {φρουράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής τού φρουραρχείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρουρά* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

φρούρηση (η) → φρουρώ

φρούριο (το) [αρχ.] {φρουρί-ου | -ων} **1.** η μεγάλη οχυρή κτηριακή εγκατάσταση ή συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου διευθύνεται η υπεράσπιση περιοχής από εχθρική επίθεση και στην οποία μπορεί να εδρεύει υψηλή στρατιωτική ή άλλη αρχή ΣΥΝ. κάστρο, πύργος, οχυρό **2.** (μτφ.) καθετί που έχει λειτουργία προστασίας, υπερασπίσεως: *το Πανεπιστήμιο υπήρξε το ~ των δημοκρατικών ιδεωδών*. — **φρουριακός**, -ή, -ό [1897].

φρουρός (ο/η) **1.** πρόσωπο που φρουρεί κάποιον/κάτι: *οι ~ των συνόρων* || *βάζω ~ στην τράπεζα* || *υπάρχουν δύο φρουροί νύχτα-μέρα μπροστά στο σπίτι του* ΣΥΝ. σκοπός, σωματοφύλακας, φύλακας **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να υπερασπίζεται, να προασπίζει κάτι: ~ *τής ελευθερίας* / *τής δημοκρατίας* / *τής ηθικής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **προ-hορός*, με πρόληψη τής δασύτητας (πβ. κ. *φροῦδος*) και συναίρεση, < *προ* + *-horós < *-(s)woro- τού ρ. *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

φρουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φρουρείς... | φρούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρακολουθώ (κάτι/κάποιον), φροντίζοντας για την ασφάλειά του: ~ *στρατόπεδο* / *τα σύνορα* / *το προεδρικό μέγαρο* **2.** παρακολουθώ (κάποιον που βρίσκεται υπό περιορισμό), προσέχοντας να μη δραπετεύσει: *τον κρατούμενο φρουρούν τέσσερεις αστυνομικοί* ΣΥΝ. επιτηρώ, περιφρουρώ, φυλάω. — **φρούρηση** (η) [μτγν.].

φρουταγορά (η) υπαίθρια αγορά ή κατάστημα όπου πωλούνται φρούτα.

φρουτάκια (τα) {χωρ. γεν.} τυχερό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης προσπαθεί να επιτύχει την εμφάνιση τριών όμοιων εικόνων (συνήθ. φρούτων) στην οθόνη ειδικής συσκευής.

φρουτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος στο οποίο τοποθετούνται φρούτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fruttiera < frutto (βλ. λ. *φρούτο*)].

φρούτο (το) **1.** ο εδώδιμος νωπός καρπός δέντρου ή θάμνου, που συνήθ. έχει γλυκιά γεύση και τρώγεται ως επιδόρπιο (π.χ. μήλο, πορτοκάλι, φράουλα, πεπόνι κ.ά.): *καθαρίζω τα* ~ (τους αφαιρώ τη φλούδα) **2.** (μτφ.-ειρων.) για πρόσωπο ή κατάσταση που ξενίζει, προκαλεί αρνητική εντύπωση ή δυσάρεστη έκπληξη: *Καινούργιο ~ κι αυτό! Πώς βρέθηκε αυτό το ψώνιο με εκπομπή στην τηλεόραση;* || *«ο ορθολογισμός θεωρείται δυτικό ~, με αποτέλεσμα να μην είναι ιδιαίτερα δημοφιλής τον τελευταίο καιρό»* (εφημ.). — (υποκ.) **φρουτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frutto < λατ. fructus «καρπός» < ρ. fruor «καρπούμαι, χρησιμοποιώ»].

φρουτόδεντρο (το) το οπωροφόρο δέντρο.

φρουτοθεραπεία (η) {φρουτοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη διατροφή με φρούτα.

φρουτόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κρέμα φτειαγμένη από πολτοποιημένα φρούτα, συνήθ. ως παιδική τροφή.

φρουτοσαλάτα (η) {δύσχρ. φρουτοσαλατών} ψιλοκομμένα φρούτα ανακατεμένα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fruit salad].

φρουτοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς πολλά φρούτα: *η ~ αποτελεί στοιχείο τής υγιεινής διατροφής*.

φρουτοφάγος, -ος, -ο αυτός που τρώει πολλά φρούτα.

φρουτοχυμός (ο) ο χυμός που φτειάχνεται με στείψιμο φρούτων: *φρέσκος* / *απολαυστικός* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fruit juice].

φρουφρού (το) {άκλ.} **1.** το θρόισμα λεπτού υφάσματος ή φορέματος **2.** ο φραμπαλάς· ΦΡ. ***(όλο) φρουφρού και αρώματα*** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιφανειακό, που ενεργεί με επιδεικτικό, θορυβώδη αλλά ανούσιο τρόπο, με σκοπό τον εντυπωσιασμό: *μην τον παίρνεις στα σοβαρά· είναι όλο ~*.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πιθ. < γαλλ. froufrou].

φρυάζω ρ. αμετβ. {(ε)φρύαξα} (λόγ.) **1.** (για άλογα) φριμάζω **2.** (για πρόσ.) κυριεύομαι από θυμό, εξοργίζομαι: *φρύαξε όταν το έμαθε*. — **φρύαγμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρυάσσω* < αρχ. *φρυάσσομαι (-ττ-)* «φριμάζω, χρεμετίζω», εκφραστ. ρ. (όπως και το συνώνυμο *φριμάσσομαι*), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *φρέαρ* (βλ.λ.) μέσω τής μηδενισμ. βαθμ. *bhru (τής ρίζας *bhr-ew-), ενώ κατ' άλλη άποψη το ρ. αποτελεί μεταπλασμ. τ. τού *φριμάσσομαι* με την επίδρ. τού ουσ. *ρύαξ, -ακος*].

φρυγανιά (η) η ψημένη (σε φρυγανιέρα ή γκριλ) φέτα ψωμιού. — (υποκ.) **φρυγανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φρυγανίζω* (υποχωρητ.)].

φρυγανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οικιακή ηλεκτρική συσκευή που ψήνει φέτες ψωμιού, για να γίνουν φρυγανιές.
[ΕΤΥΜ. < *φρυγανιά* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

φρυγανίζω ρ. μετβ. {φρυγάνισ-α, -τηκα, -μένος} ψήνω (φέτα ψωμιού), ώστε να γίνει τραγανή. — **φρυγάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φρύγανον* (βλ.λ.)].

φρύγανο (το) {φρυγάνων} **1.** ποώδες φυτό με ξυλώδη βλαστό ή μικρού μεγέθους θάμνος, που φυτρώνει σε άγονους και βραχώδεις τόπους καθώς και οι άκρες των βλαστών που ξεραίνονται σε περιόδους ξηρασίας: *στα ~ ανήκουν το θυμάρι, η φασκομηλιά κ.ά.* **2.** ξερό κλαδί ή θάμνος που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. χαμόκλαδο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρύγανον* < *φρύγω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *λάχ-ανον, τρύπ-ανον*].

φρυγανώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φρυγανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή φρυγάνων **2.** γεμάτος φρύγανα.

Φρύγας (ο) {Φρυγών} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού, ο οποίος αρχικά κατοικούσε στη Θράκη και αργότερα (2400-2000 π.Χ.) μετακινήθηκε στη Β. Μικρά Ασία, όπου ανέπτυξε σημαντικό πολιτισμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φρύξ, -γός*, βλ. λ. *Φρυγία*].

Φρυγία (η) αρχαία χώρα τής ΒΔ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Φρύγες ονομάζονταν αρχικά *Βρίγες* / *Βρύγες* / *Βρύγοι* και ήταν γείτονες των Μακεδόνων, ενώ τον 12ο π.Χ. αι. μετακινήθηκαν προς την Μικρά Ασία. Μολονότι θεωρούνται Ι.Ε. φύλο, δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς η σύνδεση με την Ι.Ε. γλώσσα].

φρυγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φρύγες ή τη Φρυγία: ~ *γλώσσα* / *πολιτισμός* **2.** ΙΣΤ. ***φρυγικός σκούφος / πίλος*** (α) κάλυμμα τού κεφαλιού σε σχήμα κόλουρου κώνου με την κορυφή να κλίνει προς τα εμπρός, το οποίο συνήθιζαν να φορούν οι Φρύγες (β) κάλυμμα τού κεφαλιού όμοιο με το παραπάνω, που υπήρξε σύμβολο επαναστατών σε διάφορες αστικές δημοκρατικές επαναστάσεις (στις Κάτω Χώρες, στη Β. Αμερική, των Ιακωβίνων κατά τη Γαλλική Επα-

νάσταση). Επίσης **φρύγιος**, -α, -ο [αρχ.].

φρύγω ρ. μετβ. {φρυγμένος} ξεροψήνω, καβουρντίζω: *φρυγμένα αμύγδαλα.* — **φρυγμός** (ο) [μτγν.] κ. **φρύξη** (η) [μτγν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhr-ug- (με παρέκταση -g- και φωνηεντικό ένθημα -u-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher- «ψήνω, μαγειρεύω», πβ. σανσκρ. bhrjjáti «ψήνει», λατ. fr-i-g-ĕre «ψήνω, τηγανίζω» (> γαλλ. frire, ισπ. freír). λετ. biŕga «ατμός, αχνός» κ.ά.].

φρυδάς (ο) {φρυδάδες} (εκφραστ.) ο άνδρας που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.

φρυδάτος, -η, -ο αυτός που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.
[ΕΤΥΜ. < *φρύδι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *χνουδ-άτος*].

φρύδι (το) {φρυδ-ιού | -ιών} **1.** λωρίδα από κοντές τρίχες σε σχήμα ημισελήνου, η οποία περιβάλλει το άνω μέρος των ματιών και τα προστατεύει από τον ιδρώτα: *σμίγω / σηκώνω τα* ~ **2.** (μτφ.) το χείλος, η άκρη υψώματος, η κορυφογραμμή: *στο ~ τού γκρεμού / τής πλαγιάς.* — (υποκ.) **φρυδάκι** (το). (μεγεθ.) **φρυδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀφρύδιον*, υποκ. τού αρχ. *ὀφρῦς (ἡ)* < *ὀ-* προθεμάτ. + *-φρῦς* < Ι.Ε. *bhrū- «φρύδι», πβ. σανσκρ. bhrūh, αρχ. ιρλ. forbru, αρχ. σλαβ. bruvĭ, αρχ. σκανδ. brūn, μακεδ. *ἀβροῦτες* κ.ά. Κατ' άλλην υπόθεση, η λ. *ὀφρῦς* σχηματίστηκε από τ. **ὀπ-φρῦς*, όπου το *ὀπ-* αποτελεί ριζικό θ. τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. λ. *ὄμμα*) και από το *φρῦς* (< Ι.Ε. *bhrū-), πβ. κ. αγγλ. eye-brow].

φρυκτός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) ο ξεροψημένος, ο καβουρντισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρύγω* (βλ.λ.)].

φρυκτωρία (η) {φρυκτωριών} (κατά την αρχαιότητα) η μετάδοση σημάτων με πυρσούς κατά τη νύκτα σε μακρινές αποστάσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρυκτωρός* < *φρυκτός* «πυρσός» (βλ.λ.) + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ*, πβ. κ. *θυρ-ωρός*].

Φρύνη (η) **1.** αρχαία Αθηναία εταίρα (365-310 π.Χ.), φημισμένη για την εξαιρετική ομορφιά της **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φρῦνος* (βλ.λ.)].

Φρύνιχος (ο) {-ου κ. -ίχου} αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φρῦνος* (βλ.λ.)].

φρύνος (ο) αμφίβιο χωρίς ουρά, συγγενές προς τον βάτραχο, που όμως έχει μεγαλύτερο σώμα, πιο αδύνατα πίσω πόδια, δέρμα τραχύ και ξηρό, γεμάτο εξογκώματα και παραμένει συχνότερα στην ξηρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρῦνος* < *bhr-ū-no- (με παραγ. επίθημα -no-), μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ū-) τού Ι.Ε. *bher- «λαμπρός, καφετής, καστανός», πβ. σανσκρ. babhrúh «καστανοκόκκινος», λατ. fiber «κάστορας», αρχ. γερμ. brūn «ανοιχτό καφέ χρώμα» (> γερμ. braun, αγγλ. brown) κ.ά. Είναι προφανές ότι η λ. *φρῦνος* αναφερόταν εξαρχής σε ζώα που έχουν ανοιχτό καφέ χρώμα και κατέληξε να προσδιορίζει το συγκεκριμένο αμφίβιο].

φρύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} το καβούρντισμα, το ξεροψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρύξις* < αρχ. *φρύγω* (βλ.λ.)].

-φρων, -φρων, -φρον (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει ορισμένες πεποιθήσεις: *βασιλόφρων, εθνικό-φρων* **2.** ότι κάποιος έχει συγκεκριμένη άποψη για τον εαυτό του και αντίστοιχη συμπεριφορά: *ταπεινό-φρων, μετριό-φρων* **3.** ότι κάποιος βρίσκεται σε συγκεκριμένη πνευματική κατάσταση: *σώ-φρων, ά-φρων, παρά-φρων.* Επίσης (προφορ.) **-φρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-φρων, σώ-φρων*, μτγν. *ταπεινό-φρων*), που προέρχεται από μεταπτωτ. βαθμ. τού *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

φταίξιμο (το) {φταιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η υπαιτιότητα, η ευθύνη για δυσάρεστο συμβάν: *το ~ δεν είναι δικό μου* || *ο κατηγορούμενος ρίχνει το ~ στον φίλο του* ΣΥΝ. ενοχή.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-φταιξ-α* (ρ. *φταίω*) και το παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *τρέξ-ιμο*].

φταίχτης (ο) {φταιχτών}, **φταίχτρα** (η) {δύσχρ. φταιχτρών} (καθημ.) πρόσωπο που φταίει για κάτι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-φταιξ-α* (ρ. *φταίω*), πβ. κ. *παίχ-της*].

φταίω κ. (λόγ.) **πταίω** ρ. αμετβ. {φταί-ω, φται-ς, -ει, -με, -τε, -νε | έφταιξα} **1.** είμαι υπαίτιος, ένοχος: *φταίνε οι γονείς για την κακή ανατροφή των παιδιών τους* || *εσύ φταις γι' αυτό που έπαθα* ΦΡ. (α) **τι φταίω** για να εκφραστεί η διαμαρτυρία κάποιου που αδικείται, επειδή υφίσταται τις συνέπειες από κάτι για το οποίο δεν έχει ο ίδιος ευθύνη: *~ εγώ, αν εσύ είσαι ανίκανος;* || *κι εγώ ~;* || *τι φταις κι εσύ, να βασανίζεσαι μαζί μου;* (δεν πρέπει να βασανίζεσαι κι εσύ μαζί μου) (β) ***φταίω (σε κάποιον)*** (i) (συνήθ. αρνητ.) θεωρούμαι αιτία ή υπεύθυνος για κάτι κακό (από κάποιον): (ειρων.) *τόσα άλλα προβλήματα υπάρχουν, αυτό σου έφταιξε;* (αυτό είναι το πρόβλημά σου;) (ii) ενοχλώ (κάποιον): *τι σου έφταιξε το σκυλί και το κακομεταχειρίζεσαι έτσι;* (γιατί το κακομεταχειρίζεσαι;) || *συνεχώς βρίσκει αφορμή για να γκρινιάζει· πότε του φταίει το φαΐ, πότε το σπίτι* (γ) ***έφταιξε ο γάιδαρος και δέρνουν το σαμάρι*** (παροιμ.) για περιπτώσεις που, αντί για τον ένοχο, τιμωρείται ένας αθώος ή κάποιος που έχει έμμεση σχέση με το πρόβλημα (δ) ***τις πταίει;*** βλ. λ. *τις*[1] **2.** (σε παρελθοντικούς χρόνους) διαπράττω σφάλμα, παράπτωμα: *αν έφταιξα σε τίποτε, σου ζητώ συγγνώμη* || *παραδέχομαι ότι έφταιξα* **3.** (τριτοπρόσ. ***φταίει, φταίνε***) για τον προσδιορισμό τού αιτίου ή τού ενόχου: *«τι να φταίει, τι να φταίει που δεν πήγαμε μπροστά;»* (τραγ.) || *ίσως φταίει το ότι δεν υπήρξε εκεί μια αντίστοιχη αστική τάξη, ίσως φταίνε και οι διαφορετικές συνθήκες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πταίω*, αγν. ετύμου, εκφραστ. ρ., που εμφανίζει όμοια καταλ. προς τα ρ. *παίω, ραίω*].

φτάνω ρ. → φθάνω

φταρνίζομαι ρ. → φτερνίζομαι

φτάρνισμα (το) → φτέρνισμα

φτάσιμο (το) {φτασίματος | χωρ. πληθ.} ο άφιξη, ο ερχομός.

φτασμένος, -η, -ο αυτός που είναι επιτυχημένος στον χώρο του: *στα 30 του ήταν κιόλας ένας ~ γιατρός / δικηγόρος.*

φτειαγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι καλά αποκατεστημένος επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: *δεν έχει ανάγκη αυτός, είναι καλά ~ με τα λεφτά τού μπαμπά* **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας επειδή έχει καταναλώσει οινοπνευματώδες ποτό: *όταν βγήκαμε το βράδυ ήταν ήδη ~* **3.** αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών **4.** αυτός που είναι έτοιμος για ερωτική συνεύρεση.

φτειάνω ρ. → φτειάχνω

φτειάξη (η) (σχολ. ορθ. *φτιάξη*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι φτειαγμένο κάτι: *είναι από τη ~ του πολύ πρακτικό* **2.** (για πρόσ.) η εξωτερική εμφάνιση **3.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας που έχει κανείς, η ιδιοσυγκρασία: *δεν είναι στη ~ του να λέει ψέματα.*
[ΕΤΥΜ. < **εὐθείασις* < μεσν. *εὐθειάζω*, βλ. λ. *φτειάχνω*].

φτειαξιά κ. **φτειασιά** (η) (σχολ. ορθ. *φτιαξιά*) η κατασκευή τού σώματος, ο τύπος του σώματος: *είχε ωραία ~.*

φτειάξιμο κ. **φτειάσιμο** (το) → φτειάχνω

φτειασίδι κ. (λαϊκ.) **φκειασίδι** (το) (σχολ. ορθ. *φτιασίδι* κ. *φκιασίδι*) {συνήθ. στον πληθ.} το στολίδι, το ψιμύθιο: *της αρέσει να ντύνεται απλά, χωρίς φτειασίδια* || (μτφ.) *ο λόγος του μεστός, λιτός, χωρίς φτειασίδια.*
[ΕΤΥΜ. < **εὐθείασις* (< μεσν. *εὐθειάζω*, βλ. λ. *φτειάχνω*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *στολ-ίδι*].

φτειασιδώνω κ. (λαϊκ.) **φκειασιδώνω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *φτιασιδώνω* κ. *φκιασιδώνω*) {φτειασίδω-σα, -θηκα, -μένος} στολίζω, καλλωπίζω με φτειασίδια (κάποιον)· συχνά ειρων.: *ώρες τη φτειασιδώνανε για να εμφανιστεί στην εκδήλωση.* — **φτειασίδωμα** κ. (λαϊκ.) **φκειασίδωμα** (το).

φτειαστός, -ή, -ό → φτειαχτός

φτειάχνω κ. (λαϊκ.) **φκειάχνω** κ. **φτειάνω** [μεσν.] κ. **φκειάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *φτιάχνω* κ. *φκιάχνω* κ. *φτιάνω* κ. *φκιάνω*) {έφτεια-ξα κ. -σα, φτειά-χτηκα κ. -στηκα, -γμένος κ. -σμένος} ♦ (μετβ.) **1.** δημιουργώ κάτι, είτε με μηχανικά μέσα είτε με ενέργειες που είτε με τη σκέψη και τον λόγο: *το εργοστάσιό του έφτειαχνε έπιπλα* || *~ σπίτι στην Πάρο* || *τα βιβλία φτειάχνονται από χαρτί* || *~ σχέδια / μια καινούργια λέξη / μια θεωρία* || *~ ένα μουσικό συγκρότημα* ΣΥΝ. κατασκευάζω **2.** (ειδικότ.) ετοιμάζω: *φτειάξε μου έναν καφέ* || *~ το φαγητό / έναν κατάλογο με ονόματα* **3.** δίνω σε (κάτι) τη μορφή που πρέπει να έχει, τακτοποιώ: *~ το κρεβάτι / το δωμάτιό μου* || *έφτειαξε τα μαλλιά της και ποζάρισε για φωτογραφία* **4.** (α) διορθώνω: *~ το ρολόι μου, που πηγαίνει μπροστά* (β) επισκευάζω: *πότε θα έρθει ο ηλεκτρονικός, να φτειάξει την τηλεόραση;* || *προσπαθεί να φτειάξει τα φρένα τού αυτοκινήτου* **5.** (γενικότ.) βελτιώνω, κάνω (κάτι) να γίνει καλύτερο, να έρθει σε καλύτερη κατάσταση: *το χαμομήλι θα σου φτειάξει το στομάχι* ΦΡ. (α) (οικ.) ***(κάτι / κάποιος) με φτειάχνει*** (i) (κάτι/κάποιος) με κάνει να νιώθω καλύτερα, μου προκαλεί ευθυμία (ii) (κάποιος) με διεγείρει ερωτικά, με ανάβει: *ξέρει να με φτειάχνει με κάθε του άγγιγμα* (β) ***φτειάχνω τη μέρα (κάποιου)*** κάνω κάποιον να αισθανθεί ευχάριστα: *με το κομπλιμέντο που μου έκανε μου έφτειαξε τη μέρα* **6.** (λαϊκ.) ασχολούμαι (με κάτι): *τι φτειάχνεις σήμερα;* ΦΡ. (λαϊκ.) ***τι φτειάχνεις;*** πώς πας, τι κάνεις; **7.** τιμωρώ, κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε φτειάξω!***: *άσ' τον και θα σ' τον φτειάξω εγώ!* ΣΥΝ. θα σε κανονίσω, θα σε τακτοποιήσω, θα σου δείξω εγώ! ● ΦΡ. (α) ***τα φτειάχνω*** (με κάποιον) (i) συμφιλιώνομαι: *είχαν τσακωθεί, αλλά τώρα τα έχουν φτειάξει* (ii) δημιουργώ ερωτικό δεσμό: *τη γνώρισε στο γραφείο, του άρεσε και τα 'φτειαξε μαζί της* || *τους τα 'φτειαξε μια κοινή τους φίλη* (β) ***τη φτειάχνω (σε κάποιον)*** εξαπατώ (κάποιον): *μου την έφτειαξαν· μου πήραν 100.000 δρχ. χιλιάδες τάχα δανεικά και εξαφανίστηκαν* ♦ **8.** (αμετβ.) βελτιώνομαι: *από αύριο θα φτειάξει ο καιρός* || *ακόμη είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει· όταν μεγαλώσει, θα φτειάξει* || *ο κόσμος ελπίζει ότι μετά από τόση λιτότητα θα φτειάξει η κατάσταση* || *με τη λιακάδα μού φτειάχνει η διάθεση* (μεσοπαθ. **φτειάχνομαι**) **9.** αποκαθίσταμαι ικανοποιητικά (στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα): *φτειάχτηκε ήδη σε σχετικά μικρή ηλικία* || *ανακατεύτηκε με το εμπόριο και φτειάχτηκε* **10.** καλλωπίζομαι, στολίζομαι: *συνηθίζει να φτειάχνεται με τις ώρες στον καθρέφτη* || *πάω να φτειαχτώ, γιατί περιμένω κόσμο απόψε* (αργκό) **11.** (α) έρχομαι σε κατάσταση ευθυμίας μεθώντας ελαφρά: *με δύο σφηνάκια φτειάχτηκε ο φίλος μας* (β) έρχομαι στα κέφια μου, φτάνω σε μεγάλη ευδιαθεσία: *~, όταν μου λες τέτοια* || *πάμε ν' ακούσουμε τραγούδια, να φτειαχτούμε* **12.** διεγείρομαι ερωτικά **13.** βρίσκομαι υπό την επήρεια ναρκωτικών: *από το βλέμμα του φαινόταν ότι ήταν φτειαγμένος* ΣΥΝ. μαστουρώνω **14.** (η μετοχή **φτειαγμένος**, -η, -ο) βλ.λ. — **φτειάξιμο** κ. **φτειάσιμο** κ. (λαϊκ.) **φκειάσιμο** (σχολ. ορθ. *φτιάξιμο, φκιάσιμο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φτειάνω* (κατά τα ρ. σε *-χνω*, πβ. *σπρώ-χνω, διώ-χνω*, που σχηματίζουν αοριστικό θ. με χαρακτήρα *-ξ-*) < *φθειάνω* < **φθειάζω* (κατά τα ρ. σε *-νω*) < *εὐθειάζω* «ισιώνω, διορθώνω» (με σίγηση τού άτονου αρκτικού /e/, πβ. κ. *εὐθηνός - φτηνός*) < αρχ. *εὐθύς*. Η γρ. με *-ι-* (*φτιάχνω*) δεν έχει ετυμολ. στήριξη].

φτειαχτός, -ή, -ό κ. **φτειαστός** (σχολ. ορθ. *φτιαχτός* κ. *φτιαστός*) (καθημ.-κακόσ.) **1.** μη φυσικός ΣΥΝ. τεχνητός **2.** μη αληθινός, προσποιητός: *το επεισόδιο ήταν ~· είχαν συνεννοηθεί από πριν να κάνουν ότι μαλώνουν* || *~ αποτέλεσμα / αγώνες* ΣΥΝ. στημένος, προσυνεννοημένος, σικέ.

φτελιά (η) μακρόβιο και υψηλόκορμο δέντρο, το οποίο καλλιεργείται πολλές φορές ως καλλωπιστικό και χαρακτηρίζεται για την ανθεκτικότητα τού ξύλου του στο νερό ΣΥΝ. (διαλεκτ.) καραγάτσι. Επίσης (λόγ.) **πτελέα**.

[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < αρχ. *πτελέα* (ήδη μυκ. pte-re-wa / pe-te-re-wa), αγν. ετύμου. Η λ. φαίνεται να εμφανίζει παραγ. επίθημα *-έα* (πβ. *μηλ-έα, ἰτ-έα, συκ-έη*), αλλά το μυκ. -ewa γεννά προβλήματα. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *πτέλας* «αγριόχοιρος», με την έννοια ότι ο αγριόχοιρος συχνάζει σε περιοχές με τέτοια δέντρα (πβ. κ. γερμ. Eber «αγριόχοιρος» – Eberesche «φτελιά»). Το αρμ. t'eli «φτελιά» ίσως αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].

φτενός, -ή, -ό (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος ΣΥΝ. λιγνός, ψιλός, ισχνός, αδύνατος, άπαχος ΑΝΤ. χοντρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πτενός* «λεπτός» < ουσ. *πτενόν* «φτερό» (< αρχ. *πτηνόν*)].

φτενόφλουδος, -η, -ο (καρπός) που έχει φτενή φλούδα ΣΥΝ. ψιλόφλουδος.

φτέρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό χωρίς άνθη και σπόρους, το οποίο εμφανίζεται σε χιλιάδες διαφορετικά είδη, ορισμένα από τα οποία καλλιεργούνται ως διακοσμητικά, και χαρακτηρίζεται από την ιδιότητά του να πολλαπλασιάζεται με σπόρια (βλ. λ. *σπόριο*)· ΦΡ. ***λαγός τη φτέρη έσειε / κούναγε, κακό τής κεφαλής του*** για περιπτώσεις που κάποιος δεν προσέχει κάτι που τον προστατεύει και προκαλεί μόνος του το κακό του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτέρις, -εως* < αρχ. *πτερόν*].

φτεριάζω ρ. αμετβ. {φτέριασα} (για νεοσσό) βγάζω φτερά, φτερώνω. — **φτέριασμα** (το).

φτέρνα κ. (λόγ.) **πτέρνα** (η) {φτερνών} **1.** το οπίσθιο μέρος τού πέλματος τού ανθρώπινου ποδιού· ΦΡ. (α) ***αχίλλειος πτέρνα*** βλ. λ. *αχίλλειος* (β) ***οι φτέρνες του χτυπούν στις πλάτες / στους ώμους*** για πολύ γρήγορη φυγή κάποιου που κινδυνεύει (πβ. *τα πόδια του έφταναν στους ώμους*) **2.** (συνεκδ.) το πίσω μέρος τού παπουτσιού ή τής κάλτσας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πτέρνη* < Ι.Ε. *persnā «φτέρνα» (για την εναλλαγή τού αρκτικού *pt- / *p-, πβ. κ. *πτόλις – πόλις, πτόλεμος – πόλεμος*), πβ. σανσκρ. pārṣṇi- «φτέρνα», λατ. perna «χοιρομέρι, ζαμπόν» (> ισπ. pierna), χεττ. paršna «άνω μέρος τού μηρού», γοτθ. fairzna «φτέρνα» (> γερμ. Ferse) κ.ά. Το μυκ. pte-no (δυϊκός *πτέρνω*;) δηλώνει ένα τμήμα τής άμαξας (πιθ. τα δύο σκαλοπάτια)].

φτερνιά (η) το χτύπημα με φτέρνα ή με σπιρούνι.

φτερνίζομαι κ. **φταρνίζομαι** κ. (λόγ.) **πταρνίζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {φτερνίστηκα} εκπνέω απότομα και με θόρυβο, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες (π.χ. από σκόνη ή κρύωμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτάρνυμαι*, με την προσθήκη τού επιθήματος *-ίζω / -ομαι*, < *ptr-nu- (με επίθημα *neu- / *nu-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *p(s)ter- «φταρνίζομαι», πβ. αρμ. p'ṙngam, λατ. sternuere (> γαλλ. éternuer, ισπ. estornudar) κ.ά. Η Ι.Ε. ρίζα έχει προφανώς ηχομιμητ. προέλευση. Ο νεοελλ. τ. *φτερνίζομαι* παρουσιάζει τροπή τού -α- σε -ε- σε περιβάλλον υγρού (πβ. *κρεβάτι – κράβατος*), ίσως με την επίδρ. τής λ. *φτέρνα*].

φτέρνισμα κ. **φτάρνισμα** (το) {φτερνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αντανακλαστικός σπασμός των αναπνευστικών μυών, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες, ο οποίος προκαλεί απότομη εκπνοή με έντονο χαρακτηριστικό ήχο.

φτερνιστήρι (το) [μεσν.] {φτερνιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πτερνιστήρας, το σπιρούνι.

φτερνοκοπώ ρ. μετβ. {φτερνοκοπείς... | φτερνοκόπησα} χτυπώ με τις φτέρνες ή με το φτερνιστήρι. — **φτερνοκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτερνοκοπῶ* < *πτέρνα* + *-κοπῶ* (< *κόπτω*), πβ. κ. *πλευρο-κοπῶ*].

φτερό (το) **1.** ο επιδερμικός σχηματισμός που καλύπτει το σώμα των πουλιών: *παλιότερα από τα ~ τής χήνας κατασκευάζονταν πένες* || *φτερά και πούπουλα* **2.** η φτερούγα: *τα ~ τού αετού / των αγγέλων* || *το πουλί άνοιξε τα ~ του και πέταξε μακριά* || *πουλί με σπασμένα ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δίνω φτερά (σε κάποιον)*** δίνω θάρρος (σε κάποιον), ανυψώνω το ηθικό του (β) ***κόβω τα φτερά (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* (γ) ***κάνω φτερά*** χάνομαι, εξαφανίζομαι (πιθ. λόγω κλοπής): *η τσάντα μου έκανε φτερά μέσα από το αυτοκίνητο!* (δ) ***στο φτερό*** πολύ γρήγορα, στο άψε-σβήσε: *έφερε τον καφέ ~* (ε) ***φύλλο και φτερό*** βλ. λ. *φύλλο* **3.** εξάρτημα με μορφή πτερυγίου ή φτερούγας: *~ αεροπλάνου / ανεμόμυλου* **4.** το ξεσκονιστήρι με φτερά (σημ. 1) **5.** η μεταλλική καμπυλώδης προστατευτική κατασκευή που καλύπτει από πάνω τον τροχό αυτοκινήτου ή δίτροχου **6.** (μτφ.) η ώθηση ή η δύναμη και η ορμή: *τα διαβάσματα εκείνα έδωσαν φτερά στη φαντασία του* || *τα ~ τής ελπίδας / τής νιότης* **7.** (στην πυγμαχία) ***κατηγορία φτερού*** κατηγορία στην οποία αγωνίζονται πολύ ελαφριοί πυγμάχοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερόν* < θ. *πτ-* (< Ι.Ε. *pet- «πετώ, πέφτω», βλ. λ. *πέτομαι*) + παραγ. επίθημα *-ε-ρον*. Η λ. συνδ. επίσης με χεττ. pattar «φτερό», αρμ. t'er «πλευρά», σανσκρ. patra- «φτερό, πούπουλο», αρχ. γερμ. fedara (> γερμ. Feder «πούπουλο»), λατ. penna «πούπουλο» (< *petnā-) κ.ά.].

φτεροκοπώ ρ. αμετβ. {φτεροκοπ-άς κ. -είς... | φτεροκόπησα} πετώ κάνοντας θόρυβο με τα φτερά μου: *«κότες και κοκόρια φτεροκοπούσαν κακαρίζοντας και ξεσήκωναν σκόνη και τον κόσμο»* (περιοδ.). — **φτεροκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φτερό* + *-κοπώ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλαγιο-κοπώ*].

φτεροπόδαρος, -η, -ο (εκφραστ.) γρήγορος στο τρέξιμο, αυτός που μοιάζει να έχει φτερά στα πόδια του ΣΥΝ. γοργοπόδαρος.

φτερούγα (η) {σπάν. φτερούγων} καθένα από τα δύο συμμετρικά όργανα πτήσεως στα πλευρά των πουλιών και των εντόμων ΣΥΝ. φτερό (σημ. 2)· ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω (κάποιον) κάτω από τις φτερούγες μου*** παίρνω (κάποιον) υπό την προστασία μου, αναλαμβάνω την προστασία κάποιου, συνήθ. αδυνάμου. — (υποκ.) **φτερουγίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πτερούγα* (με τροπή τού *-υ-* σε *-ου-* σε περιβάλλον υγρού) < αρχ. *πτερύγιον*, υποκ. τού *πτέρυξ, -υγος* (βλ.λ.). Ο τ. *φτερούγων* με επίδρ. τού *πτερύγων*].

φτερουγίζω ρ. αμετβ. {φτερούγισα} (για πουλιά και έντομα) **1.** κουνώ τα φτερά μου, για να πετάξω **2.** κουνώ τα φτερά μου και πετώ· ΦΡ. (μτφ.) ***φτερούγισε η καρδιά μου*** αισθάνθηκα μεγάλη συγκίνηση. Επίσης **φτερουγώ** {-άς...}. — **φτερούγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερυγίζω* < *πτέρυξ, -υγος* (βλ. κ. *φτερούγα*)].

φτέρωμα κ. (λόγ.) **πτέρωμα** (το) {φτερώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φτερών που καλύπτουν το σώμα των πουλιών: *πλούσιο / πολύχρωμο / φανταχτερό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτέρωμα* < αρχ. *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν*].

φτερώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φτέρω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για πουλιά) βγάζω φτερά ♦ (μετβ.) (μτφ.) **2.** κάνω (κάποιον) γρήγορο, δίνω ταχύτητα σε (κάποιον/κάτι): *η φιλοδοξία του να νικήσει φτέρωσε τα πόδια του* **3.** ενθαρρύνω κάποιον, του δίνω κουράγιο: *τον φτέρωσε με τα λόγια του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν* (βλ.λ.)].

φτερωτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πτερωτός 1.** αυτός που έχει φτερούγες· ΦΡ. (α) ***φτερωτός θεός*** ο θεός Έρωτας (β) ***φτερωτός κόσμος*** τα πουλιά **2.** (μτφ.) πολύ γρήγορος, αυτός που μοιάζει να έχει φτερά: *~ άλογο* **3.** αυτός που έχει σχηματισμούς, οι οποίοι μοιάζουν με φτερούγες (πτερύγια): *~ τροχός* **4. φτερωτή** (η) (α) ο τροχός νερόμυλου, ο οποίος φέρει πτερύγια: *«γύρνα ~ τού μύλου»* (Φ. Γκ. Λόρκα, μετάφρ. Ν. Γκάτσος) (β) (γενικότ.) κάθε τροχός με πτερύγια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερωτός* < *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν*].

φτηνά επίρρ. ➝ φθηνά

φτηναίνω ρ. ➝ φθηναίνω

φτήνια κ. **φθήνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) η ιδιότητα τού φτηνού ή η κατάσταση κατά την οποία οι τιμές είναι χαμηλές· ΦΡ. (παροιμ.) ***η φτήνια τρώει τον παρά*** όταν τα προϊόντα είναι φτηνά, έχει κανείς την τάση να ξοδεύει πάρα πολλά χρήματα **2.** η χαμηλή ποιοτική στάθμη και αξία: *η ~ των λόγων του / τής συμπεριφοράς του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < *φτηναίνω* (υποχωρητ.) < *φτηνός*, πβ. κ. *φτωχός – φτωχαίνω – φτώχια*].

φτηνιάρης, -α, -ικο {φτηνιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που έχει μικρή αξία ή χαμηλή ποιότητα: *το εορταστικό πρόγραμμα τού καναλιού ήταν πολύ ~*. Επίσης **φτηνιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φτηνός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ζηλ-ιάρης*].

φτηνο- (μειωτ.) α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό την ιδιότητα τού φθηνού λόγω κακής ποιότητας: *φτηνο-δουλειά, φτηνο-πάπουτσα*.

φτηνοδουλειά (η) (μειωτ.) **1.** η κακής ποιότητας εργασία, που δεν απαιτεί μεγάλη αμοιβή **2.** (συνεκδ.) το κακής ποιότητας έργο, που δεν στοίχισε πολλά: *αυτός ο πίνακας είναι ~*.

φτηνοπρά(γ)ματα (τα) {φτηνοπρα(γ)μάτων} (μειωτ.) **1.** τα πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, τα φτηνά πράγματα **2.** οι ανάξιες λόγου υποθέσεις: *δεν ασχολούμαι με τέτοια ~*.

φτηνός, -ή, -ό ➝ φθηνός

φτιασίδι (το) ➝ φτειασίδι

φτιασιδώνομαι ρ. ➝ φτειασιδώνομαι

φτιάχνω ρ. ➝ φτειάχνω

φτου επιφών. **1.** ο ήχος τού φτυσίματος· ΦΡ. (α) ***φτου κι απ' την αρχή*** βλ. λ. *αρχή* (β) (υβριστ.) ***φτου σου!*** ντροπή σου! (γ) ***φτου ξελευθερία!*** συνηθισμένη έκφραση στο παιδικό παιχνίδι «κρυφτό», την οποία λέει ο παίκτης ο οποίος ξεφεύγει και με αυτόν τον τρόπο «ελευθερώνει» όλους τους παίκτες που έχει βρει αυτός που τα φυλάει (δ) ***φτου, κακά!*** (i) (οικ.) ως έκφραση αποδοκιμασίας προς κάποιον που είπε κακή λέξη (ii) προς μικρό παιδί για να φτύσει κάτι που έβαλε στο στόμα του **2.** εκφράζει απογοήτευση, έντονη δυσαρέσκεια για κάτι που συνέβη αντίθετα από το επιθυμητό: *~, ατυχία!* || *~, να πάρει ο διάολος! Πάλι έχασα το πορτοφόλι μου!* **3.** εκφράζει αηδία: *~! Τα καρύδια είναι χαλασμένα!* **4.** για την αποτροπή βασκανίας, όταν εκφράζει κανείς έντονα τον θαυμασμό του: *~ σου, κοπελάρα μου!*, επίσης σε φρ. όπως ***φτου σου να μη σε ματιάσω!, φτου σου να μην αβασκαθείς!*** και συχνά επαναλαμβανόμενο: ***φτου-φτου-φτου, (να μη σε ματιάσω)!***
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., με την επίδρ. τού ρ. *φτύνω*].

φτουράω ρ. αμετβ. {φτουράς, -άει ..., -άνε | φτούρησα} **1.** (για ποσότητα) είμαι αρκετός, φθάνω (και περισσεύω): *ένα κιλό σιμιγδάλι και δεν φτούρησε για ένα ταψί* **2.** (για ενέργεια) ευοδώνομαι, πετυχαίνω, συμφέρω: *δεν ~ αυτή η επιχείρηση· πρέπει να αλλάξουμε προσανατολισμούς* **3.** (αργκό-για πρόσ.) αξίζω, είμαι επαρκής (για κάτι): *καλό παιδί, αλλά δεν φτουράει ως μαθητής.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. obduro «είμαι σκληρός, αντέχω» (< πρόθ. ob- + duro < durus «σκληρός, στερεός»), κατ' επίδρ. τού ρ. *φτάνω*].

φτυάρι κ. (λαϊκ.) **φκυάρι** (το) {φτυαρ-ιού | -ιών} **1.** εργαλείο που αποτελείται από ένα στειλιάρι, στην άκρη τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πλατιά μεταλλική επιφάνεια· χρησιμοποιείται για τη λήψη, τη μεταφορά και το ανακάτωμα στερεών υλικών (χώματος, πετρών, λάσπης κ.λπ.) και, σπάνια, στο σκάψιμο **2.** (μτφ.) αυτός που συνηθίζει να κουτσομπολεύει, να κακολογεί τους άλλους (βλ. κ. λ. *θάβω*) **3.** μακριά ξύλινη λαβή με πλατύ άκρο για το φούρνισμα τού ψωμιού. — (υποκ.) **φτυαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μτγν. *πτυάριον*, υποκ. τού αρχ. *πτύον* «φτυάρι», τεχν. όρ. (με αρχικό θ. *πτ-* αντί τού αναμενομένου *π-*), πιθ. < Ι.Ε. *peu- / *pu- «καθαρίζω, διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. σανσκρ. pávate, λατ. pūrus «γνήσιος, αγνός» (> γαλλ. pur, αγγλ. pure), αρχ. γερμ. fowen «κοσκινίζω, διυλίζω» κ.ά.].

φτυαριά (η) **1.** κάθε κίνηση τού φτυαριού για μετακίνηση ή φόρτωση υλικού: *δεν είναι πολλά τα μπάζα, πέντε φτυαριές πράμα* **2.** η ποσότητα υλικού που χωράει στο φτυάρι: *μια ~ χαλίκι* **3.** το χτύπημα με φτυάρι: *του 'δωσε μια ~.*

φτυαρίζω ρ. μετβ. {φτυάρισ-α, -μένος} ανακατεύω ή μεταφέρω με το φτυάρι: *~ χώμα / πέτρες / τσιμέντο.* — **φτυάρισμα** (το).

φτύμα (το) {φτύμ-ατος | -ατα, -άτων} η φτυσιά. το φτύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *φτύνω*. πβ. κ. *ντύνω – ντύμα*].

φτύνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφτυσα, φτύσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) εκτοξεύω από το στόμα μου σάλιο: *~ χάμω / στον δρόμο·* ΦΡ. ***φτύνω (σ)τον κόρφο μου!*** σε περιπτώσεις αποτροπής βασκανίας ♦ (μετβ.) **2.** ρίχνω σάλιο σε (κάποιον): *τον έφτυσε μπροστά σε όλους·* ΦΡ. (α) ***φτύνω εκεί όπου έγλειφα*** για πρόσωπο που καταφέρεται εναντίον αυτού που παλιότερα επαινούσε ή γενικότ. που δείχνει αγνωμοσύνη για πρόσωπο ή κατάσταση που παλιότερα τον εξυπηρετούσαν: *Τι να του πεις! Φτύνει εκεί όπου έγλειφε: όσο τους είχε ανάγκη και πληρωνόταν από αυτούς, δεν έλεγε κουβέντα· τώρα που εγκατέλειψε την εταιρεία, κατηγορεί τους πάντες!* (β) ***(κάποιος δεν αξίζει) ούτε να τον φτύσεις*** (κάποιος) είναι άξιος κάθε περιφρόνησης (γ) ***φτύσε με μη με ματιάσεις!*** για την αποτροπή βασκανίας, όταν κάποιος εκφράζεται με ιδιαίτερο θαυμασμό για κάποιον (δ) ***λες και τον έφτυσε στο στόμα / λες και τον έχει φτύσει*** για κάποιον που μοιάζει πολύ σε κάποιον άλλον, που είναι ολόιδιος: *Κοίταξε πώς του μοιάζει ο γιυός του! Λες και τον έφτυσε στο στόμα!* **3.** εκτοξεύω από το στόμα μου (κάτι που είχα μέσα σε αυτό): *έφτυσε το κρέας, γιατί δεν του άρεσε* || (μτφ.) *τα τουφέκια έφτυναν καυτό μολύβι·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***φτύνω αίμα*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***φτύνω τής μάννας μου το γάλα*** βλ. λ. *γάλα* **4.** (μτφ.-αργκό) αγνοώ, περιφρονώ ή απορρίπτω (κάποιον), αποστρέφομαι (κάποιον): *τόσες φορές σε καλέσαμε κι εσύ μας έφτυσες* (δεν ήρθες) • ΦΡ. (αργκό) ***τα φτύνω*** κουράζομαι πολύ, εξαντλούμαι, αποκάμνω: *κόντευε να τα φτύσει απ' την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τα παίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έπτυσα* τού αρχ. *πτύω*, κατά το σχήμα *έξυσα – ξύνω, έψησα – ψήνω.* Το αρχ. *πτύω* αποτελεί εκφραστ. ρ. και λέξη-ταμπού, αφού δηλώνει κυρ. τη σημ. «φτύνω για να αποφύγω το "κακό μάτι"», με αποτέλεσμα την ποικιλία των τ. στις διάφορες Ι.Ε. γλώσσες. Σε ό,τι αφορά το αρχικό θ., αν *πτύω* < *pjū-, τότε η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. pljujǫ, λιθ. spiáuju, αρχ. ισλ. spýja (όλα με τη σημ. «φτύνω»), ενώ αν το σύμπλεγμα *πτ-* (pt-) θεωρηθεί αρχαϊκό, τότε πλησιέστεροι φαίνονται άλλοι Ι.Ε. τ., λ.χ. αρμ. t'uk «πτύελο», t'k'-anem «φτύνω». Επίσης συγγενείς είναι και άλλες λ. με αρχικό s-, λ.χ. λατ. spuere, αρχ. γερμ. spīwan (> γερμ. speien), αγγλ. spit κ.ά., αλλά η αναγωγή τους σε Ι.Ε. (s)p(h)jēu- / *(s)pju- παραμένει αβέβαιη].

φτυσιά (η) το σάλιο που φτύνει κανείς ΣΥΝ. απόπτυσμα, πτύσμα, πτύελο, ροχάλα.

φτύσιμο (το) {φτυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φτύνει κανείς **2.** το σάλιο που φτύνει κάποιος **3.** (μτφ.-αργκό) η περιφρόνηση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***κάποιος / κάτι δεν είναι ούτε για φτύσιμο***: *μου φέρθηκε πολύ σκάρτα, δεν είναι ούτε για φτύσιμο* (β) ***έχω κάποιον στο φτύσιμο***: *ήταν μια εποχή που τον είχαν όλοι στο φτύσιμο· τώρα όλοι τρέχουν από κοντά του* || *τον έχουν όλοι στο ~* (τον περιφρονούν) (γ) ***ρίχνω σε κάποιον φτύσιμο***: *προσπάθησε να της πιάσει την κουβέντα, αλλά εκείνη του 'ριξε ένα φτύσιμο!* Επίσης **φτυσιματιά** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έφτυσα* τού ρ. *φτύνω* και το επίθημα *-ιμο*. πβ. κ. *ξύσ-ιμο*].

φτύσμα (το) [αρχ.] {φτύσμ-ατος | -ατα, -άτων} το σάλιο που φτύνει κάποιος.

φτυστός, -ή, -ό (εκφραστ.) εντελώς όμοιος: *το μωρό είναι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ. απαράλλακτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος.*

φτωχαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο φτωχός, κυρ. αυτός που είναι άξιος συμπάθειας ή λύπησης.
[ΕΤΥΜ. < *φτωχός* + υποκ. επίθημα *-αδάκι*, πβ. κ. *πετρ-αδάκι*].

φτωχαίνω κ. (λόγ.) **πτωχαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φτώχυνα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι φτωχός: *η οικογένειά τους φτώχυνε* ΑΝΤ. πλουτίζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) φτωχό. — **φτώχεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

φτώχια (η) (σχολ. ορθ. *φτώχεια*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού να είναι κανείς φτωχός, να στερείται των αναγκαίων αγαθών: *ζουν μέσα στη ~* || *η ~ και η ανεργία συχνά οδηγούν στο έγκλημα* || *όριο φτώχιας* (όριο εισοδήματος κάτω από το οποίο θεωρείται κανείς φτωχός) ΣΥΝ. πενία, ένδεια, ανέχεια, στέρηση, δυστυχία, μιζέρια, εξαθλίωση ΑΝΤ. πλούτος, ευμάρεια· ΦΡ. (α) ***η φτώχια θέλει καλοπέραση*** οι φτωχοί πρέπει να χαίρονται και να διασκεδάζουν, για να μην καταβάλλονται ψυχικά από την άσχημη κατάσταση στην οποία βρίσκονται (β) ***έξω φτώχια (και καλή καρδιά)*** ο φτωχός πρέπει να αντιμετωπίζει την κατάστασή του με αισιοδοξία, να μη βαρύνεται ψυχικά και να μην απογοητεύεται (γ) ***τα πολλά λόγια είναι φτώχια*** (i) για να τονιστεί η αξία τής λακωνικότητας, το ότι πρέπει να αποφεύγει κανείς τη φλυαρία (ii) δεν χρειάζονται περισσότερα, ανώφελα λόγια· οτιδήποτε περισσότερο σχετικά με κάτι είναι μάταιο να ειπωθεί: *το πρόγραμμα σταθεροποίησης τής οικονομίας είναι δεδομένο· από εκεί και πέρα ~* (δ) (παροιμ.) ***η φτώχια φέρνει γκρίνια*** η φτώχια προκαλεί προβλήματα και οδηγεί στη γκρίνια λόγω δυσαρέσκειας **2.** (μτφ.) η έλλειψη αφθονίας ή επάρκειας σε κάτι: *~ ιδεών / λεξιλογίου* ΑΝΤ. πλούτος. Επίσης (λόγ.) **πτωχεία** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. < *φτωχαίνω* (υποχωρητ.) < *φτωχός*, κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια, ακριβός – ακριβαίνω – ακρίβια* κ.λπ. Η γρ. *φτώχεια* προϋποθέτει παραγωγή από το αρχ. *πτωχεία*, κάτι που δεν δικαιολογείται λόγω τού τονισμού τής λ. (πβ. *δουλεία – δουλειά, εσοδεία – σοδ(ε)ιά, υγεία – (υ)γειά* κ.ά.), οπότε θα αναμενόταν *πτωχεία – *φτωχειά*].

φτώχια: συνώνυμα. Η έννοια τής «στέρησης των αναγκαίων πόρων ζωής», δηλ. τής φτώχιας, υπήρξε από τα αρχαία χρόνια ενδημούσα κατάσταση σε μια μικρή χώρα με περιορισμένους φυσικούς και υλικούς πόρους, όπως η Ελλάδα. Ως εκ τούτου, το σχετικό λεξιλόγιο ήταν και είναι αρκετά πλούσιο. Οι αρχαίοι εξέφρασαν τη φτώχια με τη λ. **πενία** (*πένομαι, πένης*· ομόρρ. τού *πόνος, πονώ* «μοχθώ, εργάζομαι», *πενιχρός*). Ο Ηρόδοτος (7, 102) έχει πει το χαρακτηριστικό: *τῇ Ἑλλάδι πενίη σύντροφός ἐστι [...] (ἀρετῇ) δὲ χρεωμένη τῇ πενίῃ ἐπαμύνεται* (στην Ελλάδα μόνιμος σύντροφος είναι η φτώχια [...], αντιμετωπίζει δε τη φτώχια χρησιμοποιώντας την αρετή»). **Πενία** ήταν η αξιοπρεπής φτώχια, όταν κανείς καταφέρνει να εξοικονομεί τα αναγκαία με το μεροκάματο, αφού **πένης** ήταν ο φτωχός εργάτης, ο μεροκαματιάρης (σε αντίθεση με τον **πλούσιο** ή τον **δυνάμενον** «εύπορο»). **Πτωχεία**, αντιθέτως, στους αρχαίους είναι η παντελής έλλειψη των προς το ζην, που καταλήγει στην επαιτεία, τη ζητιανιά· **πτωχός** είναι ο ζητιάνος. Ο Αριστοφάνης στον *Πλούτο* (στ. 553) ορίζει τη διαφορά πτωχού και πένητος ως εξής: *πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος [...] ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα· τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα* (ας σημειωθεί ότι η λ. *πτωχός* συνδέεται ετυμολογικά με το αρχ. *πτήσσω* «ζαρώνω από τον φόβο μου» και ότι **πτωχός** είναι «ο ζαρωμένος, ο φοβισμένος, ο κακομοίρης»). Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ως γενική για «τη στέρηση πόρων προς το ζην» η λ. **φτώχια** (από το **φτωχαίνω** < *φτωχός* κατά τα *φτηνός - φτηναίνω - φτήνια* κ.τ.ό.), ενώ η *πενία* είναι τυπικότερος οικονομικός όρος. Η **απορία** δηλώνει τη βεβαιωμένη (εγγράφως και τυπικώς) έλλειψη πόρων ζωής, ενώ οι λ. **ένδεια** (από το *ενδεής* «στερούμενος»), **ανέχεια** *(έχω)* και **στέρηση** δηλώνουν (άτυπα) επίσης την έλλειψη πόρων για να ζήσει κανείς. Η λ. **ζητιανιά** είναι ό,τι το αρχ. *πτωχεία*, δηλ. η επαιτεία. Μια σειρά λ., όπως **δυστυχία, μιζέρια** και **εξαθλίωση**, δηλώνουν τα υλικά, κοινωνικά και ψυχολογικά αποτελέσματα τής φτώχιας, ενώ την έλλειψη χρημάτων, που συνιστά τη *φτώχια* και την *ανέχεια*, ο λαός με πικρόχολο χιούμορ χαρακτήρισε ως **απενταρία** (*απένταρος < πεντάρα*), **αδεκαρία** (*αδέκαρος < δεκάρα*), **αφραγκιά** (*άφραγκος < φράγκο*) και **αναπαραδιά** (*ανα-* στερητ. + *παράδες* «χρήματα»).

φτωχικό (το) **1.** το σπίτι τού φτωχού **2.** (κατ' επέκτ. ως έκφραση μετριοφροσύνης) το σπίτι: *καλώς όρισες στο ~ μας.*

φτωχικός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πτωχικός** **1.** αυτός που ταιριάζει σε φτωχό: *~ ντύσιμο / γεύμα / σπίτι / γειτονιά* **2. φτωχικό** (το) βλ.λ. — **φτωχικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτωχικός < πτωχός*].

φτωχο- κ. **φτωχό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κατάσταση φτώχιας: *φτωχο-γειτονιά, φτωχό-παιδο, φτωχόσπιτο* **2.** κάτι που σχετίζεται με τους φτωχούς: *φτωχο-κομείο, φτωχολογιά.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φτωχός* (βλ.λ.)].

φτωχογειτονιά (η) η γειτονιά στην οποία κατοικούν φτωχοί: *στις ~ τής Αθήνας* ΣΥΝ. φτωχομαχαλάς.

φτωχοκομείο (το) → πτωχοκομείο

φτωχοκόριτσο (το) το κορίτσι φτωχής οικογένειας ΑΝΤ. πλουσιοκόριτσο.

φτωχολογιά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.-εκφραστ.) το σύνολο των φτωχών: *«~, για σένα κάθε μου τραγούδι»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φτωχολογία < φτωχός* + *-λογία < λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

φτωχολόι (το) {χωρ. πληθ.} (σπανιότ.) η φτωχολογιά.
[ΕΤΥΜ. < *φτωχο-* + *-λόι* (βλ.λ.)].

φτωχομάγαζο (το) (εκφραστ.) το φτωχικό μαγαζί: *δρόμοι παλιοί, γεμάτοι φτωχομάγαζα.*

φτωχομάννα (η) (εκφραστ.) ο χώρος ή ο τόπος που είναι προσιτός οικονομικά και σε φτωχούς: *η Αθήνα είναι ~· βρίσκει κανείς ό,τι θέλει σε φτηνές τιμές* || *«Θεσσαλονίκη μου, μεγάλη ~»* (λαϊκ. τραγ.).

φτωχομαχαλάς (ο) {φτωχομαχαλάδες} η φτωχογειτονιά.

φτωχομπινές (ο) {φτωχομπινέδες} (λαϊκ.-μειωτ.) κακομοίρης, μικρός (που κάνει μικροαπάτες κ.λπ.).

φτωχοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με φτωχικά ρούχα.

φτωχόπαιδο (το) το παιδί φτωχής οικογένειας: *ξεκίνησε από ~ κι έγινε μεγάλος και τρανός* ΑΝΤ. πλουσιόπαιδο.

φτωχοπερήφανος, -η, -ο αυτός που είναι φτωχός, αλλά διατηρεί την αξιοπρέπειά του ΣΥΝ. (ειρων.) ψωροπερήφανος.

φτωχός, -ή, -ό **1.** αυτός που στερείται αναγκαίων αγαθών, που δεν έχει αρκετά χρήματα για να ζήσει: *~ οικογένεια* || (κ. ως ουσ.) *προστάτης των ~ και των αδυνάτων* || *«θα γυρίσει ο τροχός, θα γελάσει κι ο ~»* (παροιμ.) ΣΥΝ. άπορος, ενδεής ΑΝΤ. πλούσιος, ευκατάστατος, εύπορος· ΦΡ. (α) ***φτωχός συγγενής*** βλ. λ. *συγγενής* (β) (παροιμ.) ***όπου φτωχός κι η μοίρα του*** για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκουν και άλλες δυστυχίες κάποιον ήδη δυστυχή: *έχασε τον γυιο του και τώρα έμεινε ανάπηρος· ~!* **2.** αυτός που δεν έχει μεγάλη χρηματική αξία ή περιέχει λιγοστά πράγματα (φανερώνοντας έλλειψη οικονομικών πόρων): *~ δώρο / γεύμα* **3.** οικονομικά αδύναμος: *~ χώρες / περιοχή* || *τα οικονομικά μέτρα θίγουν τις φτωχότερες τάξεις·* (μτφ.) **4.** ελλιπής, ανεπαρκής: *έδαφος ~ σε φυσικούς πόρους* || *φαγητό ~ σε θρεπτικά συστατικά* || *~ σοδειά* **5.** (σε εκφράσεις συμπάθειας, συμπόνιας) καημένος, δυστυχής: *τι τραβάει, ο ~!* — **φτωχά** επίρρ., (υποκ.) **φτωχούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **φτωχούλικος,** -ια, -ο κ. **φτωχούτσικος,** -η/-ια, -ο

☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πτωχός* < **πτω-κ-ός* (με εκφραστ. δάσυνση τού επιθήματος), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πτήσσω* «ζαρώνω από φόβο» < *πτά-κ-jω* (μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. **πετᾶ-*, βλ. λ. *πί-πτ-ω, πέτ-ομαι*). Η λ. συνδ. μεταξύ άλλων με τα αρμ. t'ak-čim, t'ak'-eay «κρύβομαι»].

φτωχόσπιτο (το) το φτωχικό σπίτι.

φτωχοσυνοικία (η) {φτωχοσυνοικιών} η φτωχογειτονιά ΣΥΝ. φτωχομαχαλάς.

φτωχοφαμελιά (η) (λαϊκ.) η φτωχή οικογένεια.

φτωχοφαμελίτης (ο) {φτωχοφαμελιτών}. **φτωχοφαμελίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο (πατέρας ή μητέρα) που έχει φτωχή οικογένεια.

φυγάδας (ο) ▸ φυγάς

φυγαδεύω ρ. μετβ. {φυγάδευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βοηθώ (κάποιον) να δραπετεύσει: *φίλοι του τον φυγάδευσαν στο εξωτερικό*. — **φυγάδευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυγάς, -άδος* (βλ.λ.)].

φυγάς (ο/η) {φυγάδ-α κ. -ος (θηλ. φυγάδος) | -ες} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο ανυπότακτος ή ο λιποτάκτης στρατιώτης **2.** πρόσωπο που έχει φύγει από την πατρίδα του ως δραπέτης, διωκόμενος. Επίσης **φυγάδας** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυγή* (βλ.λ.)].

> **φυγάς, φοροφυγάς, μιγάς κ.τ.ό.** Τα ονόματα τής κατηγορίας αυτής σχηματίζουν τις πλάγιες πτώσεις τού ενικού (γενική, αιτιατική) περιττοσύλλαβα (δηλ. με μία επιπλέον συλλαβή). Έτσι λέμε ο *φυγάς, τού φυγάδ-α / -ος, τον φυγάδα* και όχι *τού φυγά* (!), *τον φυγά* (!) κ.τ.ό.

φυγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εσπευσμένη απομάκρυνση από κάπου: *προσπάθησε να διασωθεί διά τής ~* || *«μια παρατεταμένη σύρραξη θα προκαλέσει ~ πληθυσμού προς το εξωτερικό»* (εφημ.) ΣΥΝ. φευγιό, φευγάλα, αναχώρηση **2.** η μη επιτρεπόμενη εγκατάλειψη ενός τόπου, η απομάκρυνση από κάποιο μέρος κρυφά: *η ~ τού καταζητούμενου στο εξωτερικό* **3.** η άτακτη υποχώρηση στο πεδίο τής μάχης· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *έτρεψαν τον εχθρό σε άτακτη ~* **4.** (μτφ.) το να ξεφεύγει κανείς από κάτι δυσάρεστο: *η μουσική είναι γι' αυτόν μια ~ απ' την πεζή πραγματικότητα* || *τάσεις φυγής* • **5.** ΜΟΥΣ. η φούγκα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύξ. φυγός* «φυγάς» (όπως απαντά σε σύνθ., λ.χ. *πρόσφυξ*) < θ. *φυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *φεύγω* (βλ.λ.)].

φυγο- κ. **φυγό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αποφυγή: *φυγό-δικος, φυγο-μαχία, φυγό-ποινος, φυγο-πονία* **2.** απομάκρυνση: *φυγό-κεντρος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φυγό-μαχος*, μτγν. *φυγό-δικος*), που προέρχεται από το θ. *φυγ-* (πβ. αόρ. β' *φυγ-εῖν*) τού ρ. *φεύγω*].

φυγόδικος (ο/η) {φυγοδίκ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. ο κατηγορούμενος που δεν εμφανίζεται στο δικαστήριο για να δικαστεί στην καθορισμένη δικάσιμο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φυγο-* (θ. *φυγ-* τού αορ. β' *ἔ-φυγ-ον* τού ρ. *φεύγω*) + *-δικος* < *δίκη*].

φυγοδικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φυγοδικείς... | φυγοδίκησα} ΝΟΜ. αποφεύγω να παραστώ στο δικαστήριο, για να δικαστώ. — **φυγοδικία** (η) [μτγν.].

φυγοκεντρικός, -ή, -ό [1886] ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη φυγόκεντρο δύναμη: *~ διαχωριστής* (διάταξη με την οποία επιτυγχάνεται στα εργαστήρια ο διαχωρισμός των συστατικών μείγματος).

φυγόκεντρος, -η (λόγ. -ος), **-ο** [1843] **1.** ΦΥΣ. (α) αυτός που τείνει να απομακρύνεται από το κέντρο ΑΝΤ. κεντρομόλος (β) ***φυγόκεντρος δύναμη*** πλασματική δύναμη που εφαρμόζουμε σε ένα σώμα, το οποίο κινείται σε κυκλική τροχιά, με διεύθυνση και μέγεθος ίδια προς την κεντρομόλο δύναμη, αλλά αντίθετη φορά **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται με αντίθετη φορά ή κατεύθυνση προς ορισμένο κέντρο (εξουσίας, κρατικής οργάνωσης κ.λπ.): *στα κόμματα αναπτύσσονται ~ τάσεις* (τάσεις αντίθετες προς αυτά που πρεσβεύει η ηγεσία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. centrifugus].

> **φυγόκεντρος – κεντρόφυγος – κεντρομόλος.** Στις αρχές τού 18ου αι. πλάστηκαν στη λόγια Λατινική τής εποχής οι λ. centripetus και centrifugus, για να δηλώσουν αντιστοίχως στη φυσική την κίνηση μιας δυνάμεως **προς** το κέντρο (centripetus) και την κίνηση μιας δυνάμεως **από** το κέντρο (centrifugus). Η προς το κέντρο κίνηση δηλώθηκε από τα λατ. centrum «κέντρο» + petere «ζητώ» (> centripetus), ενώ η από το κέντρο απομάκρυνση, φυγή με τα λατ. centrum «κέντρο» + fugere «φεύγω, απομακρύνομαι» (> centrifugus). Έτσι πλάστηκαν (από τους νεολατινικούς όρους) οι γαλλ. όροι centripète (1700) και centrifuge (1700), από όπου οι αγγλ. centripetal και centrifugal. Από τους ξένους όρους οι Έλληνες διαφωτιστές τού 18ου αι. έπλασαν τους ελλην. όρους **κεντρόμολος** (< *κέντρο* + *-μόλος* < αρχ. αόρ. β' *ἔ-μολ-ον* «ήλθα» τού ρ. *βλώσκω* [πβ. *μολών λαβέ*]) και **κεντρόφυξ**, *-υγος* (< *κέντρο* + *-φυξ* < θ. *φυγ-* από αόρ. β' *ἔ-φυγ-ον* του *φεύγω* [πβ. *πρόσ-φυξ* «πρόσφυγας»]). Και οι δύο όροι πρωτομαρτυρούνται στον διαμορφωτή τής καθαρεύουσας Νικηφόρο Θεοτόκη (1766) και στον διδάσκαλο τού Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1766). Ωστόσο, έναντι τού αρχαίου τύπου *κεντρόμολος* (που θα ήταν και ορθότερος [πβ. *αυτόμολος*]), ο άλλος διδάσκαλος τού Γένους, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, το έτος 1812 υποστήριξε (και επέβαλε) τον τονισμό **κεντρομόλος**. Για το *κεντρομόλος* προτάθηκαν και άλλες αποδόσεις (**κεντροπετής**, Σπυρ. Μαυρογένης 1863, **κεντρόποδες** *δυνάμεις*, Χριστόδ. Ακαρνάν 1786, **κεντροφερής** και **κεντροδιώκτις** *δύναμη*, *Γαλλοελληνκό Λεξικό* Μ. Σχινά και Ι. Λεβαδέως), που δεν επικράτησαν. Για το *κεντρόφυξ / κεντρόφυγος* προτάθηκε από τον πολύ Κωνσταντίνο Ασώπιο (1843) ο τ. **φυγόκεντρος**, ο οποίος και επικράτησε (ο τ. **φυξίκεντρος** που προτάθηκε από τον Ηρακλή Μητσόπουλο [1845] δεν επικράτησε).

φυγομαχία (η) [μεσν.] {φυγομαχιών} **1.** η αποφυγή από κάποιον να πολεμήσει, να μπει στη μάχη, συνήθ. από δειλία **2.** (συνήθ. μτφ.) η αποφυγή από κάποιον να εμπλακεί σε δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγόμαχος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που αποφεύγει να πολεμήσει, να μπει στη μάχη, συνήθ. από δειλία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αποφεύγει να εμπλακεί σε δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγομαχείς... | φυγομάχησα} **1.** αποφεύγω να αναμετρηθώ (μάχη ή αγώνα) από δειλία **2.** (μτφ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω μια δύσκολη κατάσταση: *η αντιπολίτευση κατηγορεί τον πρωθυπουργό ότι φυγομαχεί στη Βουλή*.

φυγόποινος, -η, -ο [1885] αυτός που έχει καταδικαστεί από δικαστήριο, αλλά αποφεύγει να εκτίσει την ποινή του και παραμένει ασύλληπτος.

φυγοπόλεμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποφεύγει να πολεμήσει λόγω δειλίας.

φυγόπονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποφεύγει τους κόπους, την εργασία ΣΥΝ. οκνηρός, τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, επιμελής. — **φυγοπονία** (η) [μτγν.].

φυγοπονώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγοπονείς...} είμαι φυγόπονος, αποφεύγω τους κόπους, την εργασία ΣΥΝ. τεμπελιάζω.

φυγόστρατος (ο) [1883] {φυγοστράτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που αποφεύγει την εκπλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων, ο ανυπότακτος. — **φυγοστρατία** (η) [1897].

φύγω (να/θα) ρ. → φεύγω

-φυής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** (α) αυτόν που διαθέτει μια πνευματική ικανότητα κάποιου επιπέδου: *μεγαλο-φυής, ιδιο-φυής, ευ-φυής* (β) αυτόν που έχει συγκεκριμένη σωματική διάπλαση: *μικρο-φυής, νανο-φυής* • **2.** αυτόν που φυτρώνει σε συγκεκριμένο τόπο ή με ορισμένο τρόπο: *πετρο-φυής, αυτο-φυής* **3.** αυτόν που είναι κατάφυτος από ένα συγκεκριμένο είδος φυτού ή δέντρου: *ελαιο-φυής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-φυής, προσ-φυής*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

-φυΐα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** πνευματική ικανότητα σε ορισμένο βαθμό ή ορισμένου τύπου: *ιδιο-φυΐα, μεγαλο-φυΐα, ευ-φυΐα* **2.** δημιουργία, γένεση: *οδοντο-φυΐα, τριχο-φυΐα, ονυχο-φυΐα*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-φυΐα*, μτγν. *μεγαλο-φυΐα*), που προέρχεται από τα αντίστοιχα επίθετα σε *-φυής* (βλ.λ.)].

φύκι (το) {φυκ-ιού | -ιών} αυτότροφο υδρόβιο φυτό· ΦΡ. (μτφ.) ***(πουλώ) φύκια για μεταξωτές κορδέλες (σε κάποιον)*** παρουσιάζω ευτελή, ασήμαντα πράγματα ως σπουδαία ή ακριβά (για λόγους επίδειξης ή εξαπάτησης): *τόσον καιρό τους πουλούσε φύκια για μεταξωτές κορδέλες, ότι τάχα είχε σπουδάσει σε μεγάλα πανεπιστήμια, ενώ απλώς είχε παρακολουθήσει μαθήματα σε διάφορες ιδιωτικές σχολές*. Επίσης (επιστημ.) **φύκος** [αρχ.] {φύκ-ους | -η, -ών}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυκίον / φυκίον*, υποκ. τού ουδ. *φῦκος*, αγν. ετύμου. λ. που αναφερόταν αρχικά σε ένα είδος λειχήνα, από τον οποίο παρασκευαζόταν κόκκινη βαφή. Η αναγωγή στο εβρ. pūk «βαφή (ματιών)» δεν θεωρείται πιθανή, επειδή ο σημιτ. τ. φαίνεται να προσδιορίζει ένα είδος μαύρης βαφής].

φυκόστρωτος, -η, -ο στρωμένος με φύκια.

φύλαγμα (το) [μτγν.] {φυλάγματος | χωρ. πληθ.} **1.** η φύλαξη, η προστασία: *το ~ τού σπιτιού / των χρημάτων / των συνόρων* **2.** (ειδικότ.) η αποθήκευση και φύλαξη: *το ~ των χαλιών σε ειδικούς χώρους* || *το ~ των αποσκευών σε αίθουσα τού αεροδρομίου* **3.** η προφύλαξη: *ο καιρός χάλασε και χρειάζεται ~* **4.** η επιτήρηση (για την ασφάλεια και προστασία κάποιου): *το ~ των παιδιών, όταν λείπουν οι γονείς*.

φυλάγω ρ. → φυλάσσω

φυλάκα (η) (αργκό-ειρων.) η φυλακή: *αν συνεχίσει τις κλεψιές, θα πάει ~*.

φύλακας (ο/η) {φυλάκων} **1.** πρόσωπο που φρουρεί, που επιτηρεί κάτι: *ο ~ τής πύλης / τού μουσείου / τής σιδηροδρομικής διασταύρωσης*· ΦΡ. ***έχουν γνώση οι φύλακες*** βλ. λ. γνώση **2.** ο προστάτης, ο υπερασπιστής: *έχουν τον Άγιο Νικόλαο ~ τού νησιού τους*· ΦΡ. ***φύλακας άγγελος*** βλ. λ. *άγγελος* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που διατηρεί κάτι (π.χ. παραδόσεις, έθιμα) αναλλοίωτο στον χρόνο: *~ των παραδόσεων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύλαξ, -ακος*, με επίθημα *-αξ* (πβ. κ. *κόλ-αξ, σκύλ-αξ*), αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, η λ. συνδ. με το β' συνθ. τού λατ. bubulcus «βουκόλος», su-bulcus «χοιροβοσκός», μέσω τ. *-fulcus, αλλά η λ. *φύλαξ* είναι πολύ αρχαιότερη και επιπλέον ουδέποτε δήλωσε τον φρουρό ζώων. Ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνουν οι συνδέσεις με τη λ. *πύλη* ή με το θ. *bheu-dh, πβ. αρχ. *πυνθάνομαι* «πληροφορούμαι, παρατηρώ», καθώς και με το αρχ. *φωλεός* «φωλιά»].

-φύλακας β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που προστατεύει κάτι/κάποιον: *δασο-φύλακας, σωματο-φύλακας, αστυ-φύλακας, θαλαμο-φύλακας, φαρο-φύλακας* **2.** πρόσωπο, χώρο ή αντικείμενο σχετικά με την αποθήκευση και διαφύλαξη: *υποθηκο-φύλακας, αρχειο-φύλακας, χαρτο-φύλακας*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *σωματο-φύλαξ, ἀγρο-φύλαξ*, αρχ. *νυκτο-φύλαξ*), που προέρχεται από το αρχ. *φύλαξ, -κος*].

φυλακή (η) **1.** το κτήριο στο οποίο εγκλείονται οι υπόδικοι ή κατάδικοι: *μπαίνω ~* || *πάω* / *με κλείνουν (στη) ~* (με φυλακίζουν) || *σαπίζω στη ~* || *δραπετεύω* / *απολύομαι από τη ~* || *κλείνω* / *στέλνω κάποιον (στη) ~* || *τρόφιμος* / *διευθυντής φυλακών* || *φυλακές ανηλίκων* || *«όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή»* (Β. Ουγκώ)· ΦΡ. (α) ***κάνω φυλακή*** κλείνομαι σε φυλακή και εκτίνω την ποινή μου: *έκανε δέκα χρόνια φυλακή* || *έχω κάνει φυλακή επί χούντας, γιατί ήμουν αριστερός* (β) (παροιμ.) ***τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες*** όποιος μπορεί να κάνει κάτι ριψοκίνδυνο, δεν φοβάται να μπει ακόμη και στη φυλακή ΣΥΝ. (επίσ.) σωφρονιστικό κατάστημα. (λόγ.) δεσμωτήριο **2.** (συνεκδ.) η ποινή τής φυλάκισης: *έφαγε δέκα χρόνια ~* **3.** ΣΤΡΑΤ. ποινή που προσμετρείται ως επιπλέον χρόνος θητείας **4.** (μτφ.) οτιδήποτε (χώρος, θεσμός κ.λπ.) περιορίζει την ελευθερία: *έλεγε ότι ο γάμος είναι ~* || *μερικοί μαθητές αισθάνονται ότι το σχολείο είναι ~* || *ο φιλόσοφος θεωρούσε το σώμα ~ τής ψυχής*· ΦΡ. ***θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου*** (*Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 140/141. 3) Κύριε, περιφρούρησε το στόμα μου· σε περιπτώσεις στις οποίες προσπαθεί κανείς να συγκρατήσει τον εαυτό του για να μην ξεστομίσει ανάρμοστη φράση, χαρακτηρισμό, ύβρη: *αυτός ο άνθρωπος, ~, είναι υπεύθυνος για ό,τι μας συνέβη* ● **5.** ΝΑΥΤ. η τετράωρη υπηρεσία των ανδρών τού πληρώματος πλοίου ΣΥΝ. βάρδια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρούρηση – φύλαξη, διατήρηση» < *φύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

-φυλακή β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** υπηρεσία φύλαξης: *ακτο-φυλακή, αγρο-φυλακή, πολιτοφυλακή* **2.** τμήμα, συνήθ. στρατιωτών, που κινείται σε συγκεκριμένη πλευρά μιας πορείας: *εμπροσθο-φυλακή, οπισθο-φυλακή*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-φυλακή*), που προέρχεται από το αρχ. *φυλακή* στην αρχ. σημ. «φύλαξη, φρούρηση»].

φυλακίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κλείνω (κάποιον) στη φυλακή: *τον φυλάκισαν για κλοπές που είχε διαπράξει* || *τον φυλάκισαν επειδή ήταν αντίθετος με το καθεστώς* ΣΥΝ. κρατώ, (λαϊκ.) κλείνω / βάζω μέσα **2.** (η μτχ. ***φυλακισμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. **3.** (μτφ.) περιορίζω την ελευθερία των κινήσεων (κάποιου): *ο πατέρας της την είχε φυλακίσει στο σπίτι.*

φυλάκιο (το) [μτγν.] {φυλακί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. **1.** οίκημα διαμονής των στρατιωτών που ανήκουν στη φρουρά στρατοπέδου ή περιοχής· ΦΡ. ***προκεχωρημένο φυλάκιο*** βλ. λ. *προκεχωρημένος* **2.** στρατιωτική θέση, η οποία φρουρείται για επιτήρηση προφυλακών και συλλογή πληροφοριών, και το απόσπασμα που είναι σε αυτήν.

-φυλάκιο κ. **-φυλακείο** β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον χώρο όπου φυλάσσεται κάτι: *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο* || *υποθηκοφυλακείο*.

> **-φυλάκιο και -φυλακείο.** Η αρχαία λ. **φυλάκιο** παραδίδεται ως προπαροξύτονη με *-ι- (φυλάκιον)* και ως παροξύτονη (προπερισπώμενη) με *-ει- (φυλακεῖον)*. Κανονικά, τα ουσιαστικά που δηλώνουν τόπο σχηματίζονται με την παραγωγική κατάληξη **-είο** και με τον τόνο στην παραλήγουσα: *ραφείο, βαφείο, μαντείο, ταχυδρομείο, κουρείο, ιατρείο, ορυχείο, ζαχαροπλαστείο, αρτοπωλείο* κ.τ.ό. Επομένως και **φυλακείο** (όπως παραδίδεται στην Αρχαία) και *υποθηκοφυλακείο, δασοφυλακείο, αρχαιοφυλακείο* κ.τ.ό. Ο Ζηκίδης μάλιστα παρατηρεί: *«τὸ φερόμενον διὰ τοῦ ι φυλάκιον πλημμελές εἶνε»*, θεωρώντας ως ορθό το *φυλακεῖο(ν)*. Ωστόσο, ο προπαροξύτονος τύπος *φυλάκιο* ήδη στην Αρχαία γράφτηκε με *-ι-* (πιθανόν λόγω και τής ευρύτερης, μη σταθερής τοπικής σημασίας του), όμοια δε γράφονται και προπαροξύτονα σύνθετα, όπως *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο*.

φυλάκιση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο εγκλεισμός στη φυλακή **2.** ΝΟΜ. η στερητική τής ελευθερίας ποινή που δεν είναι μικρότερη των δέκα ημερών και δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη: *οι παραβάτες τιμωρούνται με ~ τουλάχιστον 2 ετών* (πβ. κ. *κάθειρξη*).

φυλακισμένος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε φυλακή: (κ. ως ουσ.) *τα δικαιώματα* / *η ανταρσία των ~* ΣΥΝ. κατάδικος, έγκλειστος, κρατούμενος **2.** (μτφ.) ο περιορισμένος, αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων.

φυλακτό (το) → φυλαχτό

φύλακτρα (τα) [1883] {φυλάκτρων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται για τη φύλαξη (πράγματος).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλάσσω* (θ. *φυλακ-*, λ.χ. *φυλακ-τός*) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *δίδακ-τρα*)].

φυλακώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {φυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυλακίζω.

φύλαξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} το να φυλάσσει κανείς κάποιον/κάτι: *η ~ των κρατουμένων* / *των χρημάτων* / *των συνόρων* || *η μπέιμπι-σίτερ αναλαμβάνει τη ~ των παιδιών* || *αναλαμβάνουν κάθαρισμα και ~ χαλιών.*

φύλαρχος (ο) {φυλάρχ-ου | -ων, -ους} ο αρχηγός, ο ηγέτης φυλής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυλή* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

φυλάσσω κ. **φυλά(γ)ω** κ. **φυλώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. -άς... | φύλαξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρέχω προστασία, προσέχω, φρουρώ: *οι στρατιώτες φυλάσσουν τα σύνορα τής πατρίδας* || *πολλοί σκοποί φύλασσαν το προεδρικό μέγαρο* ΣΥΝ. περιφρουρώ, προασπίζω, υπερασπίζω· ΦΡ. ***φυλάσσω Θερμοπύλες*** βλ. λ. *Θερμοπύλες* **2.** επιτηρώ, δείχνω προσοχή ή φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *θα μου φυλάξετε για λίγο τα πράγματα, μέχρι να επιστρέψω;* || *πήγαινε να κάνεις τη δουλειά σου και θα φυλάξω εγώ το παιδί* ΣΥΝ. προσέχω **3.** (συνεκδ.) προφυλάσσω, προστατεύω: *ο Θεός να μας φυλάει από τέτοιες συμφορές*· ΦΡ. (α) **Θεός φυλάξοι** βλ. λ. *Θεός* (β) (παροιμ.) ***όποιος φυλάει τα ρούχα του, έχει τα μισά*** βλ. λ. *ρούχο* (γ) ***ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα*** βλ. λ. *φόβος* **4.** κρατώ, διατηρώ (κάτι) με συγκεκριμένο συνήθ. σκοπό: *έχω φυλάξει τα γράμματα που μου έστελνες από τη Γαλλία* || *~ κάποια χρήματα για τις σπουδές των παιδιών μου* || *φύλαξε το φαγητό για αύριο* || *φύλαξε την όρεξή σου για μετά*· ΦΡ. (α) ***φυλάω (κάτι) (σε κάποιον)*** κρατώ κακία (για κάτι) (σε κάποιον), κυρ. περιμένοντας την ευκαιρία να ανταποδώσω: *του το φυλάω αυτό που είπε* (β) ***τη φυλάω / την έχω φυλαγμένη (σε κάποιον)*** παραμονεύω (κάποιον), ώστε να τον βλάψω **5.** (μτφ.) τηρώ, σέβομαι: *δεν φύλαξε τον όρκο του* / *τις οικογενειακές του αρχές και παραδόσεις* ♦ (αμετβ.) **6.** ΣΤΡΑΤ. είμαι σκοπός, έχω σκοπιά / υπηρεσία: *ποιος φυλάει σήμερα;* **7.** (μεσοπαθ. ***φυλάγομαι***) προσέχω τον εαυτό μου, προστατεύομαι: *να φυλάγεσαι απ' τους κακούς ανθρώπους* || *έτρεξε να φυλαχτεί απ' την ξαφνική μπόρα* ● ΦΡ. ***τα φυλάω*** (στο παιδικό ομαδικό παιχνίδι «κρυφτό») κλείνω τα μάτια, για να κρυφτούν οι άλλοι ΑΝΤ. βγαίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φυλάκ-jω* < *φύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

φυλαχτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το φυλαχτό.
[ΕΤΥΜ. < *φυλαχτό* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *παλληκ-άρι*].

φυλαχτό κ. **φυλακτό** (το) το αντικείμενο που φοράει κανείς πάνω του, για να τον προστατεύει από κάθε κακό: *φορούσε ~ από τίμιο ξύλο* ΣΥΝ. περίαπτο, εγκόλπιο, (λαϊκ.) χαϊμαλί.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *φυλακτός* < αρχ. *φυλάσσω*].

φυλετικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις φυλές ή τις μεταξύ τους σχέσεις: *~ μίσος* / *διακρίσεις* (ρατσισμός) / *ανισότητες* / *προκαταλήψεις* / *χαρακτηριστικά* || *υποστηρικτές τής ~ καθαρότητας* **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το φύλο: *~ χρωμόσωμα.* — **φυλετικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυλέτης* «ομόφυλος, αυτός που ανήκει σε φυλή» < *φυλή* + παραγ. επίθημα *-έτης*, πβ. κ. *γαμ-έτης, οἰκ-έτης*].

φυλετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το φύλο στα έμβια όντα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sexuality].

φυλετισμός (ο) [1835] η πολιτική των φυλετικών διακρίσεων (βλ. κ. λ. *ρατσισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.

φυλή (η) **1.** σύνολο ανθρώπων με κοινή καταγωγή και κοινά γενετικά γνωρίσματα: *λευκή* / *μαύρη* / *κίτρινη ~*· ΦΡ. ***αρία φυλή*** βλ. λ. *άριος* **2.** (κατ' επέκτ.-εκφραστ.) το έθνος: *η ελληνική ~* || *τα πεπρωμένα τής ~* **3.** (ειδικότ.) ομάδα με κοινά γνωρίσματα και κοινό βίο, κυρ. υποδιαίρεση ευρύτερων ομάδων στους λαούς τής Αμερικής και τής Αφρικής: *οι άποικοι συνάντησαν πολλές ~ Ινδιάνων* || *οι εξερευνητές μιλούσαν για άγριες ~ ιθαγενών στην Αφρική* **4.** (μτφ.) κοινωνική ομάδα με ιδιαίτερα γνωρίσματα, συνήθ. εκκεντρικά, περιθωριακά: *οι διάφορες ~ των Εξαρχείων* || *«η άγρια ~ των δεκαεξάρηδων»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουδ. *φῦλον* (βλ.λ.)].

φυλλάδα (η) **1.** (παλαιότ.) φτηνό βιβλίο μικρού όγκου, που αποτελούσε λαϊκό ανάγνωσμα: *«Η ~ τού Μεγαλέξαντρου»* **2.** (μειωτ.) η χαμηλού επιπέδου εφημερίδα: *μη δίνεις σημασία στο τι γράφει πάλι η ~!* **3.** (συνεκδ.) το προχειρογραμμένο σχολικό βοήθημα, το λυσάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλλάς, -άδος* < *φύλλον*. Η λ. δήλωνε αρχικώς πολλά φύλλα ραμμένα μαζί και, γενικώς, το φύλλωμα ενός δέντρου· κατά τον Μεσαίωνα όμως η λ. δήλωσε ειδικά το κλαδί τής ροδοδάφνης, όπου οι μαθητές τύλιγαν τα χαρτιά τους (στα οποία αναγραφόταν το αλφάβητο)].

φυλλάδιο (το) {φυλλαδί-ου | -ων} το ολιγοσέλιδο έντυπο: *ενημερωτικό* / *διαφημιστικό ~* ΣΥΝ. μπροσούρα· ΦΡ. ***ναυτικό φυλλάδιο*** βλ. λ. *ναυτικός*. — (υποκ.) **φυλλαδιάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. livret].

φυλλαράκι (το) → φύλλο

φύλλο (το) **1.** καθένα από τα συνήθ. πράσινα, πεπλατυσμένα και λεπτά όργανα διαπνοής των φυτών, τα οποία εκφύονται στους βλαστούς ή στα κλαδιά τους: *τον χειμώνα πολλά δέντρα ρίχνουν τα ~ τους και την άνοιξη βγάζουν άλλα* || *κίτρινα* / *ξερά ~*· ΦΡ. (α) ***φύλλο συκής*** βλ. λ. *συκή* (β) ***δεν κουνιέται φύλλο*** (i) για πλήρη άπνοια (ii) (μτφ.) για πλήρη αδράνεια ή παθητική στάση: *στη χώρα δεν ~· καμιά φωνή αντίστασης, καμιά αντίδραση* **2.** ΒΟΤ. ***(ανθικό) φύλλο*** καθένα από τα πέταλα, τα σέπαλα ή τους στήμονες τού άνθους: *τα ~ τού τριαντάφυλλου* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε λεπτό και πλατύ σαν φύλλο δέντρου (σημ. 1): *~ χρυσού* **4.** (στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική) ζύμη που γίνεται λεπτή και πλατιά ή πωλείται ως τέτοια σε τυποποιημένη / βιομηχανοποιημένη μορφή και χρησιμοποιείται για φαγητά ή γλυκά, που παρασκευάζονται με στρώσεις των υλικών τους: *ανοίγω ~ για τυρόπιτα* / *μπακλαβά* **5.** (συνεκδ.) (α) καθένα από τα κομμάτια χαρτιού από τα οποία αποτελείται βιβλίο ή τετράδιο: *έκοψε ένα ~ από το σημειωματάριό της και μου έγραψε το τηλέφωνό της* (β) η κόλλα χαρτιού: *μου δίνεις ένα ~;* || *κάθε ~ τυπωμένου βιβλίου αποτελείται από δύο σελίδες, τη μπροστινή και την πίσω*· ΦΡ. (α) ***φύλλο και φτερό*** για βιβλίο / τετράδιο κ.λπ., τού οποίου οι σελίδες έχουν σκορπιστεί: *το βιβλίο τής ιστορίας μου έγινε ~* (β) ***κάνω (κάποιον / κάτι) φύλλο και φτερό*** εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *οι ελεγκτές έκαναν τα βιβλία τής εταιρείας φύλλο και φτερό* (γ) ***αλλάζω φύλλο*** βλ. λ. *αλλάζω* (δ) (μτφ.) ***γύρισα φύλλο*** άλλαξα ιδέες, φρονήματα, τρόπο ζωής (ε) ΑΘΛ. ***ροζ φύλλο (αγώνα)*** (αργκό) η νίκη σε αγώνα: *ήταν αποφασισμένοι να φύγουν με το ~ τού αγώνα* **6.** (α) η εφημερίδα που εκδόθηκε σε συγκεκριμένη ημέρα: *στο σημερινό της ~ η εφημερίδα μας φιλοξενεί συνέντευξη τού Μ. Θεοδωράκη* (πβ. λ. *τεύχος, τόμος*) (β) (γενικότ.) η εφη-

μερίδα: *αριστερό / δεξιό ~ || τα πρωινά ~* **7.** (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το έγγραφο που παρουσιάζει τη στρατιωτική κατάσταση στρατιώτη ή στρατιωτικού: *~ αδείας / πορείας* (όταν μετατίθεται στρατιώτης ή στρατιωτικός από μια στρατιωτική μονάδα σε άλλη ή μετακινείται από την έδρα του με ειδική αποστολή) **8.** (κατ' επέκτ.) το έγγραφο που δηλώνει συγκεκριμένη κατάσταση, η οποία αφορά σε πρόσωπο ή πράγμα: *~ μισθοδοσίας / παρουσίας / ποιότητας / ελέγχου* **9.** (συνεκδ.) (α) καθένα από τα χαρτιά τής τράπουλας: *μοιράζω φύλλα || ανοίγω τα ~ μου* (β) (περιληπτ.) το σύνολο των τραπουλόχαρτων ενός παίκτη: *έχω καλό ~* ΦΡ. (α) **κάνω φύλλα** μοιράζω τραπουλόχαρτα στους συμπαίκτες μου (β) **γύρισε το φύλλο** (i) αρχίζει ή παύει να ευνοεί κάποιον η τύχη στα χαρτιά (ii) (μτφ.) άλλαξαν τα πράγματα (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο) (γ) **έχω φύλλο** με ευνοεί η τύχη **10.** (συνεκδ.) τμήμα πόρτας, παραθύρου ή τραπεζιού που ανοιγοκλείνει. — (υποκ.) **φυλλαράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύλλον* < **φύλ-jov* < *bh(u)l-yo- ή *bh(u)l-io, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού -l- ως -*υλ*-, πβ. κ. *μύλ-ή*) του Ι.Ε. *bhel- «φύλλο – φουσκώνω, αυξάνω», πβ. λατ. folium «φύλλο» (> γαλλ. feuille), αρχ. γερμ. bluomo «άνθος» (> γερμ. Blume, αγγλ. bloom), blāt (> γερμ. Blatt «φύλλο») κ.ά.].

> **φύλλο – φύλο.** Ομόηχες (αρχαίες) ελληνικές λέξεις με διαφορετική ετυμολογική προέλευση και σημασία. Το **φύλλο** ανάγεται σε αρχ. ρ. *bhel- *(φελ-)* «φύλλο, άνθηση», από όπου το **φύλ-λο** (< **φυλjo* < **φl-jo*, στην ασθενή βαθμίδα τής ρίζας και με φωνηεντισμό -*υ*-) και (στην ετεροιωμένη βαθμίδα) το λατ. fol-ium. Το **φύλο** (αρχ. *φῦλον*) ανάγεται σε ρ. *φυ-* (*bhū) «φυτρώνω, γεννώ, παράγω» και επίθημα *-λο-*: **φύ-λο** «ράτσα, φυλή, είδος» και **φυ-λή** «κοινή καταγωγή, γενιά, ράτσα» (αρχική σημασία και των δύο: «αυτός που αναπτύσσεται ως ομάδα»). Από το **φύλλο**: *φυλλ-άδιο, φυλλ-άδα, φυλλ-άριο, φύλλ-ωμα, φυλλ-ωσιά· φυλλο-βόλος, φυλλο-ρροώ, φυλλο-κάρδι, φυλλο-φόρος, φυλλο-μετρώ, φυλλο-ξήρα· πλατύ-φυλλος, πολύ-φυλλος, τριαντά-φυλλο, τρι-φύλλι, ματό-φυλλο, επι-φυλλίδα* κ.ά. Από το **φύλο / φυλή**: *φύλ-αρχος, φυλ-ετικός, φυλ-ετισμός, φυλο-γονία· αλλό-φυλος, εμ-φύλιος, έκ-φυλος, ομό-φυλος, ομοφυλόφιλος, παμ-φυλία, τρι-φυλία* κ.ά.

φυλλοβόλος, -ος, -ο (δέντρο) τού οποίου τα φύλλα πέφτουν κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ΑΝΤ. αειθαλής. — **φυλλοβολία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-βόλος, φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φύλλον* + *-βόλος* < *βάλλω*].

φυλλοβολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φυλλοβολείς... | φυλλοβόλησα} (για δέντρα και φυτά) αποβάλλω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα. — **φυλλοβολή** (η) κ. **φυλλοβόλημα** (το).

φυλλόδεντρο (το) → φιλόδεντρο

φυλλοειδής, -ής, -ές [1897] {φυλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα φύλλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ηδης, -ης, -ες.*

φυλλοκάρδι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (εκφραστ. κ. στον πληθ.) τα βάθη, τα μύχια τής ψυχής: *έτρεμαν τα ~ της* (ήταν βαθύτατα συγκλονισμένη, ανησυχούσε, φοβόταν). ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

φυλλομαδώ ρ. μετβ. {φυλλομαδάς...} μαδώ τα πέταλα (άνθους): *το κοριτσάκι φυλλομαδούσε μια μαργαρίτα.*

φυλλομετρητής (ιστού) (ο) ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα παρουσίασης πληροφοριών τού Παγκόσμιου Ιστού.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. web browser].

φυλλομετρώ ρ. μετβ. [1782] {φυλλομετρ-άς κ. -είς... | φυλλομέτρησα} γυρίζω γρήγορα τις σελίδες (εντύπου), κοιτώντας τες βιαστικά: *φυλλομέτρησε το περιοδικό, για να δει αν είχε αυτό που τον ενδιέφερε* ΣΥΝ. ξεφυλλίζω. — **φυλλομέτρημα** (το) [1894] κ. **φυλλομέτρηση** (η) [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

φυλλοξήρα [1888] κ. (λαϊκ.) **φυλλοξέρα** (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. το έντομο και η καταστρεπτική ασθένεια που προσβάλλει τα φύλλα και τις ρίζες των κλημάτων, με αποτέλεσμα τη σήψη τους: *έπεσε ~ στα αμπέλια* [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + *-ξήρα* < *ξηρός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. phylloxera].

φυλλορροώ ρ. αμετβ. {φυλλορροείς... | φυλλορρόησα} **1.** (για δέντρα και φυτά) ρίχνω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ΣΥΝ. φυλλοβολώ **2.** (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι βαθμηδόν: *οι ελπίδες μας φυλλορροούσαν.* — **φυλλορρόημα** (το) κ. **φυλλόρροια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλλορροῶ (-έω)* < *φύλλον* + *-ρροῶ* < *ῥοή*].

-φυλλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το είδος των φύλλων φυτού: *πλατύ-φυλλος, σαρκό-φυλλος* **2.** τον αριθμό των φύλλων εντύπου, τετραδίου: *πενηντά-φυλλος, εκατοντά-φυλλος* **3.** τον αριθμό των φύλλων επίπλου, π.χ. ντουλάπας: *δίφυλλη ντουλάπα / τραπέζι / παράθυρο.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-φυλλος*, μτγν. *τρί-φυλλος*), που προέρχεται από το ουσ. *φύλλον* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. chloro-phyll)].

φυλλοσκεπής, -ής, -ές [1894] {φυλλοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ο σκεπασμένος με πυκνό φύλλωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + *-σκεπής* < *σκέπω*].

φυλλοστρωμένος, -η, -ο ο στρωμένος με φύλλα. Επίσης **φυλλόστρωτος** [αρχ.].

φυλλοταξία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η διάταξη των φύλλων πάνω στον βλαστό, που είναι χαρακτηριστική για κάθε φυτό. Επίσης **φυλλόταξη.**

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. phyllotaxie].

φυλλουριά (η) (περιληπτ.) το φύλλωμα, η φυλλωσιά.

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + παραγ. επίθημα *-ουριά*, πβ. κ. *κλεφτ-ουριά, λασπ-ουριά*].

φυλλοφάγος, -ος, -ο [1892] **1.** (για ζώα και έντομα) αυτός που τρώει φύλλα, που τρέφεται με φύλλα **2.** ΖΩΟΛ. **φυλλοφάγος** (ο) κολεόπτερο έντομο που προσβάλλει φυλλοβόλα δέντρα και κατατρώγει τα φύλλα τους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. phyllophagus].

φυλλοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύλλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

φυλλοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυλλοφορείς...} σχηματίζω φύλλωμα, έχω φύλλα.

φυλλόχωμα (το) {φυλλοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που σχηματίζεται από την αποσύνθεση φύλλων δέντρων και υπολειμμάτων φυτών και που χρησιμοποιείται ως λίπασμα.

φυλλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φυλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με φύλλο, ο φυλλοειδής **2.** αυτός που έχει πυκνά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φύλλωμα (το) [μτγν.] {φυλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φύλλων φυτού, δένδρου: *πλούσιο / πυκνό ~ || κρυμμένος μέσα στα ~* ΣΥΝ. φυλλωσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

φυλλωσιά (η) το φύλλωμα: *κάθισε κάτω από μια ~, να ξαποστάσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. < **φύλλωσις* (< αρχ. *φυλλῶ* < *φύλλον*), κατά τα θηλ. σε *-ιά*, πβ. κ. *καθισ-ιά*].

φυλλωτός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που είναι κατασκευασμένος από φυλλώδη ελάσματα: *~ πυκνωτής.*

φύλο (το) **1.** το σύνολο των βιολογικών χαρακτηριστικών που καθορίζουν αν ένας άνθρωπος ή ζώο είναι αρσενικό ή θηλυκό: *ανδρικό / γυναικείο ~* ΦΡ. (α) **ισχυρό φύλο** οι άνδρες (β) **ωραίο φύλο / ασθενές φύλο** οι γυναίκες (γ) **αλλαγή φύλου** βλ. λ. *αλλαγή* **2.** (συνεκδ.) τα γεννητικά όργανα **3.** η φυλή: *βαρβαρικά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γένος, ομόηχα, φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦλον*, με επίθημα *-λο-*, πβ. κ. *ξύ-λο-ν, ὄχ-λο-ς*. Οι λ. *φῦλον* και *φυ-λή* ανάγονται σε κοινό θ. *φυ-* < *bhū- τού ρ. *φύω / -ομαι* (βλ.λ.) και συνδ. με αρχ. σλαβ. bylije «χόρτα», ρωσ. byl «ήμουν, ήταν», ίσως και με λατ. tribus «φυλή» (< *tri-bhu-). Οι λ. *φῦλον* και *φυλή* διαχωρίστηκαν σημασιολογικά, δηλώνοντας σύνολα ανθρώπων με ομοειδή χαρακτηριστικά: η λ. *φῦλον* περιέγραψε τόσο τις φυλετικές ομάδες (πράγμα που αποτελεί την αποκλειστική χρήση τής λ. *φυλή*) όσο και το σύνολο των ανθρώπων ή ζώων που ανήκουν στο αρσενικό ή θηλυκό γένος].

φυλογένεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η γένεση και η ύπαρξη των δύο φύλων (τού αρσενικού και τού θηλυκού).

φυλογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιστορία τής βιολογικής εξέλιξης ενός είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας ή ομάδας συγγενών οργανισμών. — **φυλογενετικός, -ή, -ό** [1893].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phylogenèse].

φυλογονία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η βιολογική εξέλιξη των οργανισμών (βλ. λ. *οντογένεση*). — **φυλογονικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. < *φύλο* + *-γονία* < *γόνος*].

φυλοκαθορισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των παραγόντων που καθορίζουν το φύλο (*αρσενικό ή θηλυκό*) ενός οργανισμού.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sex determination].

φυλώ ρ. → φυλάσσω

φύμα (το) {φύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (επιστημ.) οτιδήποτε εξέχει στο δέρμα ή σε άλλο σημείο τού σώματος ΣΥΝ. έξαρμα, εξόγκωμα, οίδημα **2.** ΑΝΑΤ. μικρών διαστάσεων προεξοχή των οστών, τής εγκεφαλικής ουσίας ή άλλων ιστών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦμα* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

φυματικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό** [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φυματίωση **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. φθισικός, (λαϊκ.) χτικιάρης.

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -ατος*].

φυματίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ουσία που χρησιμοποιείται, για να διαγνωσθεί αν κάποιος πάσχει ή όχι από φυματίωση.

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -τος* + παραγ. επίθημα *-ίνη*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tuberculine].

φυμάτιο (το) {φυματί-ου | -ων} **1.** ΒΟΤ. καθένα από τα εξογκώματα που σχηματίζονται στις ρίζες ορισμένων φυτών, όπως η φακή, η σόγια κ.ά. **2.** ΙΑΤΡ. φλεγμονώδες κέντρο με μυκοβακτηρίδια, τον σχηματισμό τού οποίου προκαλεί η φυματίωση. — **φυματιοειδής, -ής, -ές** [1839].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυμάτιον*, υποκ. τού *φύμα, -ατος*].

φυματιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής φυματίωσης. — **φυματιολογικός, -ή, -ό.**

φυματιολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στη φυματιολογία.

φυματιώδης, -ης, -ες [1839] {φυματιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με το φυμάτιο ή τη φυματίωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φυματίωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτικό λοιμώδες νόσημα που προσβάλλει ανθρώπους και ζώα και οφείλεται σε διάφορα είδη μυκοβακτηρίων, τα οποία είναι γνωστά με την περιληπτική ονομασία «βάκιλος τού Κοχ» ΣΥΝ. φθίση, (λαϊκ.) χτικιό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -ατος*, μεταφρ. δάνειο από νεολατ. tuberculosis].

φυντάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μικρός βλαστός, το νεαρό βλαστάρι ΣΥΝ. βλασταράκι **2.** το νεαρό φυτό **3.** το φυτώριο ● **4.** (μτφ. για πρόσ.) νεαρό άτομο που πρωτοβγαίνει σε συγκεκριμένο χώρο δρα-

στηριοτήτων: *τα ~ στον χώρο τής δημοσιογραφίας* ΣΥΝ. πρωτόβγαλτος. — (υποκ.) **φυντανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. fidan < μτγν. *φυτάνη* «εποχή τής φύτευσης» (< αρχ. *φύω / -ομαι* + παραγ. επίθημα *-άνη*)].

φύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εφύην} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για φυτά) βλασταίνω, ξεφυτρώνω και αναπτύσσομαι βγάζοντας βλαστούς, φύλλα κ.λπ.: *το έδαφος τού νησιού είναι πετρώδες και τα φυτά φύονται με δυσκολία* || *στην Ελλάδα φύονται πολλά είδη φυτών* ΣΥΝ. φυτρώνω, (λόγ.) εκφύομαι, ευδοκιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, έθνος, φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bhu- «αυξάνω, αναπτύσσομαι», πβ. αρμ. busanim «μεγαλώνω», σανσκρ. bhūmī «γη, έδαφος, χώμα», αρχ. σλαβ. bylije «φυτά», byhŭ «ήμουν», αλβ. bimë «φυτά», λατ. fui «ήμουν» (> ισπ. fui), αρχ. αγγλ. beo «είμαι» (> αγγλ. be) κ.ά. Ομόρρ. *φύ-σις (-η), φυτό(ν), φυτ-εύω, φύ-τρα, φυσ-ικός, φυτ-ικός, φυτ-εία, φύ-μα* κ.ά.].

φύρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μείωση τού όγκου ή τού βάρους προϊόντος ή αντικειμένου που οφείλεται σε διαφόρους λόγους: *η φάβα έχει ~, όταν αλέθεται* || *αν αγοράσεις είκοσι κιλά, δεν θα είναι όλα καλά, θα έχεις και ~* (μτφ.) **2.** η ελάττωση τής απόδοσης των πνευματικών λειτουργιών: *συνήθως στους γέροντες το μυαλό έχει ~* **3.** πρόσωπο ή πράγμα που δεν αποδίδει έργο, που είναι βάρος για τη λειτουργία μιας επιχείρησης κ.λπ.: *τόσα χρόνια εδώ υπάλληλος, ~ τον είχαμε. ~ τον έχουμε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυρώ* (υποχωρητ.). βλ. λ. *φύραμα*, κατά το σχήμα *γεννώ – γέννα*].

φυραίνω ρ. αμετβ. {φύρα-να, -μένος} **1.** εμφανίζω φύρα (βλ.λ.) **2.** μαζεύω, συρρικνώνομαι **3.** (μτφ.) ξεμωραίνομαι, χάνω το μυαλό μου.
[ΕΤΥΜ. < *φύρα* (βλ.λ.)].

φύραμα (το) {φυράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) η ζύμη, το ζυμάρι· ΦΡ. ***τού ίδιου φυράματος*** (κακόσ.-ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο τού ίδιου (κακού) χαρακτήρα ή ήθους με άλλο: *είναι κι αυτός ~ με τον προηγούμενο* **2.** ειδική τροφή για πτηνά **3.** το ένζυμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυρώ (-άω)* < *φύρω* < **φύρ-jω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *bhṛ- (με αντιπροσώπευση τού -ṛ- ως *υρ-*, πβ. κ. *αγύρ-της*), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *bher- «κοχλάζω, αναβλύζω» (βλ. λ. *φρέαρ*), πβ. λατ. fervēre «ζέω, βράζω», fermentum «ζύμη», αρχ. αγγλ. beorma «προζύμι», αγγλ. barm, γερμ. Bärme «ζύμη» κ.ά. Η σύνδεση με το σανσκρ. bhurāti «ταράζομαι, ανακινούμαι» και με το συνών. αρχ. *πορ-φύρω* δεν θεωρείται πλέον βέβαιη].

φύρδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) αναμεμειγμένα· στη ΦΡ. ***φύρδην μίγδην*** εντελώς ανακατεμένα, χωρίς καμία τάξη: *τα πέταξε όλα ~ στη βαλίτσα και έφυγε βιαστικά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύρω* (βλ. λ. *φύραμα*) + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *μίγδην, χύ-δην*].

F.Y.R.O.M. (η) (προφέρεται *Φίρομ*) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας· τα Σκόπια (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. διεθνούς ονομασίας Former Yugoslavian Republic of Macedonia].

φυρόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μιλά ή πράττει ανόητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. < *φύρω* + *μυαλό*].

φυρονεριά (η) (λαϊκ.) η άμπωτη κατά το φαινόμενο τής παλίρροιας ΑΝΤ. φουσκονεριά.
[ΕΤΥΜ. < *φύρω* + *-νεριά* < *νερό*].

φυσαλλίδα (η) (σχολ. ορθ. *φυσαλίδα*) **1.** (λόγ.) σφαιρίδιο αέρα ή αερίου στην επιφάνεια υγρού ΣΥΝ. φουσκάλα **2.** ΙΑΤΡ. μικρή φουσκάλα τού δέρματος, που περιέχει υγρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσαλλίς, -ίδος* < *φῦσα* «φυσερό, πνοή» (βλ. λ. *φυσώ*) + παραγ. επίθημα *-αλλίς*, πβ. κ. *θρυ-αλλίς*].

φυσαρμόνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πνευστό όργανο που ηχεί με το φύσημα μιας σειράς παλλόμενων μεταλλικών γλωσσιδίων, τα οποία είναι στερεωμένα σε μικρούς σωλήνες που περιέχονται σε παραλληλόγραμμο κουτί **2.** (παλαιότ.) το ακορντεόν **3.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε έχει αρθρώσεις, πτυχές, όπως αυτές τού ακορντεόν: *λεωφορείο ~* (το αρθρωτό λεωφορείο) (β) οτιδήποτε έχει συμπιεστεί και παραμορφωθεί έτσι, ώστε να έχει πτυχές, όπως τού ακορντεόν: *το αυτοκίνητο έγινε ~ μετά την καραμπόλα*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Physharmonika < phys- (< αρχ. *φῦσα* «φυσερό, πνοή», βλ. κ. *φυσώ*) + harmonika (< αρχ. *ἁρμονικός*)].

φύσει επίρρ. (λόγ.) εκ φύσεως, από τη φύση του, εκ γενετής: *ο άνθρωπος είναι ~ κοινωνικό ον* || *σύμφωνα με τις ρατσιστικές αντιλήψεις, ορισμένοι λαοί είναι ~ κατώτεροι από άλλους* (πβ. λ. *επίκτητος, θέσει*)· ΦΡ. (α) ***φύσει αδύνατον*** εντελώς αδύνατον: *μου είναι ~ να δεχθώ μια τέτοια πρόταση* (β) ***φύσει μακρά συλλαβή*** (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει μακρό φωνήεν, μακρό από τη φύση και όχι από τη θέση του· π.χ. συλλαβές με *η, ω, ει, ου* κ.ά. ΑΝΤ. θέσει μακρά συλλαβή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., δοτ. εν. τού ουσ. *φύσις*].

φυσέκι (το) → φισέκι

φυσεκλίκι (το) → φισεκλίκι

φυσερό (το) ο φυσητήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ* + παραγ. επίθημα *-ερό*, πβ. κ. *τσαγ-ερό*].

φύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών (χλωρίδα και πανίδα), των γεωλογικών σχηματισμών (βουνά, έδαφος, υπέδαφος, θάλασσες, λίμνες κ.λπ.), των υλικών στοιχείων (αέρας, φωτιά, νερό κ.λπ.) και γενικότ. το υλικό σύμπαν και οι λειτουργίες του, θεωρούμενο ανεξάρτητος τού ανθρώπου, για τον οποίο αποτελεί το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει, αναπτύσσεται και πεθαίνει: *οι ομορφιές / τα στοιχεία* (βλ.λ.) */ τα αγαθά / τα προϊόντα / η προστασία / οι χαρές / οι κίνδυνοι τής ~* || *αυτό αντίκειται στους νόμους τής ~* || *χημικά στοιχεία που υπάρχουν στη ~* || *η σχέση ανθρώπου-φύσης στον Σολωμό* **2.** (καθημ.) χώρος με πράσινο, δέντρα κ.λπ.· η εξοχή: *ζω στη ~* **3.** η προσωποποιημένη δύναμη που εκδηλώνεται στα μετεωρολογικά (θύελλες, κατακλυσμούς) ή τα γεωφυσικά φαινόμενα (σεισμούς, εκρήξεις ηφαιστείων) και που αποτελεί βασικό σύμβολο σε μυστηριακές λατρείες ή αισθητικά ρεύματα (λ.χ. στον ρομαντισμό): *η οργή / η εκδίκηση τής ~* || *η μητέρα ~* **4.** ο συνήθ. απλός τρόπος ζωής που φέρνει τον άνθρωπο σε άμεση και ζωντανή επαφή με το φυσικό περιβάλλον, σε αντίθεση προς τον σύγχρονο και σύνθετο τρόπο ζωής των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών, των σημερινών μεγαλουπόλεων: *ο Ζ.Ζ. Ρουσσώ διακήρυξε την επιστροφή στη ~* **5.** ΚΑΛΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική αναπαράσταση στοιχείων τής φύσεως, ιδ. στη ΦΡ. ***νεκρή φύση / (λόγ.) νεκρά φύσις*** (i) (στη ζωγραφική) η αναπαράσταση φρούτων, λουλουδιών, θηραμάτων και διαφόρων αντικειμένων (ii) (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας με τα παραπάνω στοιχεία **6.** η προσωπικότητα, ο ιδιαίτερος ψυχικός κόσμος κάθε ανθρώπου, η ιδιοσυγκρασία του: *χαρούμενη / ευχάριστη / ανήσυχη / ερευνητική ~* ΣΥΝ. στόφα, (καθημ.-λαϊκ.) πάστα· ΦΡ. (α) ***είναι στη / από τη / μέσα στη φύση (κάποιου)*** αποτελεί έμφυτο στοιχείο τού χαρακτήρα, τής προσωπικότητας (κάποιου): *δεν είναι στη φύση του να εξαπατά τους άλλους* (β) ***από τη φύση (μου / σου / του / της κ.λπ.)*** όπως προκύπτει από τον ιδιαίτερο ψυχοπνευματικό του κόσμο: *είμαι από τη φύση μου αισιόδοξος / απαισιόδοξος* ΣΥΝ. (λόγ.) εξ ιδιοσυγκρασίας (γ) ***η έξη είναι δεύτερη φύση*** βλ. λ. *έξη* (δ) ***δεύτερη φύση*** οτιδήποτε καθίσταται οργανικό και αναπόσπαστο μέρος τής ζωής ή τής προσωπικότητας κάποιου: *η σχολαστικότητα τού έγινε ~* **7.** ο ιδιαίτερος τρόπος σωματικής κατασκευής ατόμου: *ασθενική / αδύναμη / ρωμαλέα / δυνατή ~* ΣΥΝ. κράση· ΦΡ. ***εκ φύσεως*** εκ γενετής, από γεννησιμιού (κάποιου): *~ τυφλός / ανάπηρος* **8.** το γεννητικό όργανο τού άνδρα ΣΥΝ. πέος **9.** (ειδικότ.) οι φυσικές λειτουργίες τού ανθρώπινου οργανισμού, που εξασφαλίζουν τη συντήρηση, την επιβίωση και την αναπαραγωγή τού ανθρώπινου είδους και γενικότ. ό,τι θεωρείται ότι υπακούει στους νόμους τής φύσης, ό,τι θεωρείται φυσικό· ΦΡ. (α) ***παρά φύσιν*** (*παρά φύσιν*, Ευριπ. *Φαίδρα* 395) (i) για σεξουαλικές πράξεις που θεωρείται ότι αποκλίνουν από την ομαλή ικανοποίηση τής γενετήσιας ορμής: *~ συνουσία / ασέλγεια* (ΝΟΜ. ποινικό αδίκημα που προσβάλλει τη σωματική και ηθική ακεραιότητα προσώπου, ιδ. ανηλίκου, και γενικότ. τα χρηστά ήθη τής οργανωμένης κοινωνίας) (ii) (καθημ.) για οτιδήποτε αντίκειται στους νόμους τής φύσης (iii) ***παρά φύσιν έδρα*** τεχνητός πρωκτός που δημιουργείται με εγχείρηση σε άλλη θέση από τον φυσικό πρωκτό (ορθό τού εντέρου) για την αποβολή των κοπράνων σε παθολογικές καταστάσεις (π.χ. καρκίνο τού παχέος εντέρου) (β) ***κατά φύσιν / φύση*** (*κατά φύσιν*, Πινδάρ. Αποσπ. 169) σύμφωνα με τις φυσιολογικές λειτουργίες ή και ορμές, ένστικτα, ανάγκες τού ανθρώπου και γενικότ. σύμφωνα με τις επιταγές τής φύσης: *ο άνθρωπος έπαψε να ζει ~* || *~ ορμές / ροπές* || *λειτουργία νεφρών ~* • **10.** το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την ξεχωριστή φυσιογνωμία προσώπου, πράγματος, καταστάσεως, κυρ. αυτά που συνδέονται με το ίδιο του το είναι, που δεν μπορούν να αλλάξουν: *είναι τέτοια η ~ τής δουλειάς του, που αναγκάζεται να καταπονείται σωματικά* || *η ~ τού συστήματος / τού πολιτεύματος / τού προβλήματος* || *η ~ των πραγμάτων* (η ιδιαίτερη μορφή των συνθηκών που εκάστοτε επικρατούν) || *η θεϊκή ~ τού Χριστού* || *είναι στη ~ τού ανθρώπου να σφάλλει* (πβ. λ. *υπόσταση*) **11.** το είδος, κάθε ξεχωριστή μορφή με την οποία υπάρχει κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***πάσης φύσεως*** κάθε είδους: *οι ~ σκοπιμότητες* || *πωλούνται ~ υλικά* **12.** ο λόγ. τ. ***φύσει*** βλ. λ. *φύσει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύσις* < **φύτ-ις* < *φυτ-όν* (με συριστικοποίηση τού -τ- προ τού -ι-, πβ. κ. *βάσις*) < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. bhūti- «ευημερία, αφθονία», λιθ. būtis «ύπαρξη». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή φύση* (< γαλλ. nature morte), *δεύτερη φύση* (< λατ. secunda natura), *εκ φύσεως* (< λατ. de natura)].

φύσημα (το) [αρχ.] {φυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φυσήξει κανείς αέρα **2.** η πνοή τού ανέμου • ΦΡ. (οικ.-μτφ.) ***παίρνω φύσημα*** με διώχνουν: *ο διευθυντής δεν είναι ευχαριστημένος μαζί του· αργά ή γρήγορα θα πάρει φύσημα* • **3.** αθώος ή παθολογικός ήχος μιας κάποιας διάρκειας, καρδιακής ή αγγειακής προελεύσεως: *καρδιακό / καρδιοπνευμονικό ~*.

φυσητήρας (ο) **1.** συσκευή με την οποία φυσιέται αέρας για την αναρρίπιση φωτιάς ΣΥΝ. φυσερό **2.** ΖΩΟΛ. (α) το αναπνευστικό όργανο τής φάλαινας, από το οποίο εκτοξεύει νερό (β) εξαιρετικά μεγαλόσωμη φάλαινα με μικρά πτερύγια, χωρίς ραχιαίο πτερύγιο και με μικρές καμπούρες στη ράχη, η οποία αλιεύεται συστηματικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσητήρ, -ῆρος* < *φυσῶ* + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].

φυσητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο φύσημα (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυσώ*].

φυσητός, -ή, -ό [μτγν.] κατασκευασμένος και κατεργασμένος με φύσημα: *~ γυαλί*.

φυσιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που χρησιμοποιεί φυσικούς παράγοντες για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — **φυσιατρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. physiatrics].

φύσιγγα (η) {φυσίγγων} ΦΑΡΜ. μικρός σωλήνας που χρησιμοποιείται για την υποδοχή και συντήρηση φαρμάκου υπό μορφή διαλύματος ΣΥΝ. αμπούλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦσιγξ, -ιγγος*, αρχική σημ. «κύστη, βολβός», < *φῦσα* «φυσερό, πνοή» + παραγ. επίθημα *-ιγξ*, πβ. κ. *σῦρ-ιγξ, φόρμ-ιγξ*].

φυσίγγιο (το) [1782] {φυσιγγί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. πυρομαχικό πολεμικού ή κυνηγετικού όπλου, μικρού μεγέθους και κυλινδρικού σχήματος, το

οποίο περιλαμβάνει βλήμα και προωθητική γόμωση, κλεισμένα σε περίβλημα ή κάλυμμα εφοδιασμένο με εμπύρευμα. Επίσης **φυσίγγι**. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *φῦσιγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

φυσιγγιοθήκη (η) [1847] {φυσιγγιοθηκών} (για στρατιώτες ή κυνηγούς) φορητή θήκη φυσιγγίων.

φυσικά επίρρ. **1.** ακολουθώντας φυσικές διεργασίες, με μη τεχνητό τρόπο: *προϊόν που παρασκευάζεται ~* ΑΝΤ. *τεχνητά* **2.** με τρόπο που φαίνεται πηγαίος, απροσποίητος, που είναι ο αναμενόμενος σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων: *παίζει / απαγγέλλει ~* || *«Πέθανε», απάντησε πολύ ~, σαν να μη συνέβαινε τίποτα!* ΑΝΤ. ψεύτικα • **3.** (ως επιβεβαιωτικό μόριο) ασφαλώς, οπωσδήποτε, σαφώς: *~ και θα του το πω· μείνετε ήσυχος* || *-Εσύ θα πας διακοπές; —~! Είναι δυνατόν να μην πάω:* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

φυσική (η) **1.** η επιστήμη που μελετά την ύλη, την κίνησή της, καθώς και τις δυνάμεις που ασκούνται σε αυτήν: (β) *βασικοί κλάδοι τής ~ είναι η μηχανική, η θερμοδυναμική, ο ηλεκτρισμός, η οπτική, η ακουστική κ.ά.* || *πυρηνική / ιατρική ~* || *~ πειραματική* (παλαιότερο σχολικό μάθημα τού Δημοτικού, κατά το οποίο διδάσκονταν τα βασικά στοιχεία τής φυσικής επιστήμης με τη βοήθεια πειραμάτων) **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο με την παραπάνω επιστήμη σχολικό μάθημα: *διαγώνισμα στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσική (ἐπιστήμη)*, ήδη στον Αριστοτέλη, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *φυσικός*].

φυσικό (το) (καθημ.) η ιδιοσυγκρασία, ο χαρακτήρας, το εσωτερικό γνώρισμα: *είναι τού φυσικού μου να αγχώνομαι*.

φυσικο- κ. **φυσικό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση με την επιστήμη τής φυσικής: *φυσικο-μαθηματικός, φυσικο-πυρηνικός* **2.** φυσικό και όχι μηχανικό ή τεχνητό μέσο για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *φυσικο-θεραπεία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φυσικός* και ως τμήμα επιστημονικών όρων περιλαμβάνεται σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physico-chimique, physico-mathématique)].

φυσικοθεραπεία κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπεία** (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η θεραπεία ασθενειών με τη βοήθεια και την αξιοποίηση φυσικών στοιχείων, όπως ο αέρας, το νερό, η θερμότητα κ.λπ., με την εφαρμογή φυσικών ασκήσεων (κινήσεων, μαλάξεων κ.λπ.) συνήθ. και με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiothérapie].

φυσικοθεραπεία ή φυσιοθεραπεία; Ορθός είναι ο σχηματισμός **φυσικοθεραπεία** (< *φυσικός* + *θεραπεία* [πβ. αγγλ. physical therapy]). Το παλαιότ. **φυσιοθεραπεία** θα σήμαινε μάλλον «η θεραπεία τής φύσεως» (πβ. *φυσιολογία* = λόγος περί φύσεως, *φυσιογνωμία* = η γνώση τής φύσεως, *φυσιολάτρης* = ο λάτρης τής φύσεως κ.τ.ό.) και σχηματίστηκε ως απόδοση των (όχι ορθώς σχηματισμένων) ξένων όρων (πβ. γαλλ. physiothérapie, αγγλ. physiotherapy [και physical therapy]).

φυσικοθεραπευτής κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπευτής** (ο) [1896], **φυσικοθεραπεύτρια** κ. (παλαιότ. εσφαλμ.) **φυσιοθεραπεύτρια** (η) {φυσικοθεραπευτριών} ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσικοθεραπεία.

φυσικοθεραπευτικός κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπευτικός**, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τη φυσικοθεραπεία ή και τους φυσικοθεραπευτές: *~ αγωγή*.

φυσικομαθηματικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται τόσο με τη φυσική όσο και με τη μαθηματική επιστήμη **2.** (παλαιότ.) ***Φυσικομαθηματική Σχολή*** πανεπιστημιακή σχολή στην οποία διδάσκονται οι θετικές επιστήμες με έμφαση στη φυσική και στα μαθηματικά **3.** ***φυσικομαθηματικός*** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται τόσο στα μαθηματικά όσο και στη φυσική· συνήθ. καθηγητής που διδάσκει τα αντίστοιχα μαθήματα **4.** ***φυσικομαθηματικά*** (τα) [1786] οι φυσικές και οι μαθηματικές επιστήμες στο σύνολό τους.

φυσικοπυρηνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πυρηνική φυσική **2.** ***φυσικοπυρηνικός*** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πυρηνική φυσική.

φυσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φύση, προέρχεται ή καθορίζεται από αυτήν και όχι από τον άνθρωπο: *~ δυνάμεις / νόμος / φαινόμενα / ομορφιά / άμυνα τού οργανισμού* || *~ δίκαιο* (ο άγραφος νόμος που προηγείται τού θετού και αντιδιαστέλλεται προς αυτόν) || *~ τρόπος ζωής* || *πέθανε από ~ αίτια* **2.** (α) ***φυσικός πλούτος / φυσικοί πόροι*** το σύνολο των πρώτων υλών που προέρχονται από τη φύση (από το έδαφος, τα δάση, τα ύδατα) και αξιοποιούνται βιομηχανικώς (β) ΧΗΜ. ***φυσικό αέριο*** αέριο που παράγεται στον φλοιό τής Γης, αποτελείται κυρ. από μεθάνιο (CH_4), είναι εύφλεκτο, βρίσκεται συνήθ. στους θόλους των κοιτασμάτων πετρελαίου, δεν είναι δηλητηριώδες, εξορύσσεται και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη (προς υποκατάσταση τού φωταερίου) και για την παραγωγή πρώτων υλών ΣΥΝ. γαιαέριο (γ) ***φυσικά καύσιμα*** φυσικές ουσίες (υλικά σώματα), όπως κάρβουνο, πετρέλαιο, οι οποίες, όταν καίγονται, παράγουν άφθονη θερμότητα (δ) ΒΙΟΛ. ***φυσική επιλογή*** βλ. λ. *επιλογή* (ε) ***φυσική επιστήμη*** (*φυσικὴ ἐπιστήμη*, Αριστοτ. *Περί Ζώων* 640a 2) καθεμιά από τις επιστήμες που διερευνούν και μελετούν τους νόμους που διέπουν τη φύση (λ.χ. η φυσική, η χημεία, η γεωλογία, η βιολογία, η αστρονομία κ.λπ.) (στ) ***φυσική ιστορία*** (παλαιότ.) σχολικό μάθημα τού Δημοτικού, που έχει ως αντικείμενο τον κόσμο των ζώων και των φυτών (ζ) ***φυσικός θάνατος*** ο θάνατος από γηρατειά, ο θάνατος που δεν προέρχεται από βία ή δεν επέρχεται πρόωρα **3.** (για σχέσεις συγγενείας) βασισμένες σε δεσμούς αίματος: *~ γονείς / τέκνα / παιδί* ΑΝΤ. θετός **4.** αυτός που βασίζεται στη λογική, την επιστήμη κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τον μεταφυσικό: *~ εξήγηση / ερμηνεία ενός φαινομένου* **5.** αυτός που είχε προκαθοριστεί πριν από τη γέννηση κάποιου, που δεν διαμορφώθηκε μετά (π.χ. ως αποτέλεσμα επιδράσεων, εμπειριών κ.λπ.): *~ ικανότητες / χαρίσματα* ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής ΑΝΤ. επίκτητος **6.** αυτός που σχετίζεται με την υλική, τη σωματική υπόσταση τού ανθρώπου: *~ ανάγκες / ορμές*· ΦΡ. (α) ***φυσική κατάσταση*** η κατάσταση τής σωματικής υγείας κάποιου: *βρίσκομαι σε / έχω καλή / κακή ~* || *βελτιώνω τη φυσική μου κατάσταση* (β) ***φυσική / σωματική αγωγή*** βλ. λ. *αγωγή* (γ) ***φυσική αντίσταση*** βλ. λ. *αντίσταση* **7.** αυτός που συμφωνεί με τη φύση των πραγμάτων, που είναι εύκολα κατανοητός και κατ' επέκτ. ο συνήθης και ομαλός: *~ αντίδραση* || *~ πορεία / τάξη πραγμάτων* || *παίρνω / θεωρώ κάτι εντελώς ~*· ΦΡ. (α) ***είναι φυσικό (να / ότι)*** είναι κανονικό, αποδεκτό από όλους, αυτονόητο: *~ να υποστηρίζει τους συμπατριώτες του* || *~ να τον συμπαθείς· είναι τόσο καλός άνθρωπος!* (β) ***φυσική ακολουθία*** η ανεμπόδιστη και λογική συνέχεια των πραγμάτων: *«εδώ, η σχέση θεωρίας και πράξης δεν είναι μια σχέση φυσικής ακολουθίας και άρρηκτης συνέχειας...»* (περιοδ.) (γ) ***φυσικώ τω λόγω*** βλ. λ. *λόγος* **8.** μη προσποιητός, αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, αυθορμητισμό, φυσικότητα: *~ παίξιμο θεατρικού ρόλου / ύφος / λόγος / απαγγελία* ΣΥΝ. αυθόρμητος ΑΝΤ. ψεύτικος, υποκριτικός **9.** μη τεχνητός, αυτός που δεν έχει υποστεί υστερογενή επεξεργασία: *~ φωνή / μαλλιά / τροφές* (μη βιομηχανοποιημένες) / *χυμοί* (που παρασκευάζονται απευθείας από χυμό φρούτων) • **10.** (για χρώματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και ένταση • **11.** ΜΑΘ. ***φυσικός αριθμός*** καθένας από τους αριθμούς 0, 1, 2, 3, 4, 5,... που αποτελούν βασική (πρωταρχική) έννοια για τα μαθηματικά • **12.** ΝΟΜ. (α) ***φυσικό πρόσωπο*** ο άνθρωπος από τη σκοπιά τής νομοθεσίας, τού Δικαίου, κατ' αντιδιαστολή προς το νομικό πρόσωπο (εταιρεία, ίδρυμα κ.λπ.) (β) ***φυσικός δικαστής*** βλ. λ. *δικαστής* • **13.** ***φυσικός*** (ο/η) (α) ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσική επιστήμη (β) ο καθηγητής τής φυσικής **14.** ***φυσική*** (η) βλ.λ. **15.** ***φυσικό*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, τεχνητός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύσις*. Οι αρχ. σημ. περιλαμβάνουν οτιδήποτε έχει σχέση με τη φύση, τη γνησιότητα και τη φυσικότητα, ενώ *φυσικός* αποκαλείται και ο ερευνητής των φαινομένων. Ορισμένοι επιστημ. όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *φυσικός θάνατος* (< γαλλ. mort naturelle), *φυσικό δίκαιο / αέριο* (< γαλλ. droit / gaz naturel), *φυσική αγωγή* (< γαλλ. culture physique) κ.ά.].

φυσικότητα (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού να είναι κανείς φυσικός στη συμπεριφορά του, να μη δίνει την εντύπωση ότι προσποιείται: *λέει τα ψέματά του με τέτοια ~, που τον πιστεύουν όλοι* ΑΝΤ. προσποίηση.

φυσικοχημικός, -ή, -ό [1821] αυτός που μελετά ή σχετίζεται με τις γενικές αρχές και τους νόμους που διέπουν τις χημικές αντιδράσεις και τις μεταβολές των καταστάσεων τής ύλης. — **φυσικοχημεία** (η).

φυσιο- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** τη φύση, το περιβάλλον και τον φυσικό κόσμο: *φυσιο-λάτρης, φυσιογνώστης, φυσιο-δίφης* **2.** τη φύση, τις οργανικές λειτουργίες προσώπου ή έμβιου όντος γενικότ.: *φυσιο-λογία, φυσιο-παθολογία* **3.** χαρακτηριστικά μορφής και προσωπικότητας: *φυσιο-γνωμία* **4.** αντί τού ορθού *φυσικο-*: *φυσιο-θεραπεία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυσικοθεραπεία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *φυσιογνωμία, φυσιο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *φύσις, -εως* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physio-thérapie, physio-cratie)].

φυσιογνωμία (η) {φυσιογνωμιών} **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών τού προσώπου κάποιου: *γνωστή / ευγενική / γλυκιά / συμπαθητική ~* **2.** (μτφ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος ή η γενική εντύπωση που προκαλεί: *στη δεκαετία τού '50 άλλαξε εντελώς η ~ τής Αθήνας* || *η ~ των κομμάτων / τού καλλιτεχνικού ρεύματος* ΣΥΝ. μορφή **3.** η εξέχουσα προσωπικότητα που έχει διαδραματίσει σε ορισμένο τομέα σημαντικό ρόλο: *ηγετική ~* || *έγινε / αποτελεί ~ στον χώρο τής επιστήμης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκεκομμένος τ. τού *φυσιογνωμονία* < *φυσιογνώμων* < *φύσις* + *γνώμων*].

ΣΧΟΛΙΟ Το **φυσιογνωμία** είναι αρχαία (μτγν.) λ. που σχηματίστηκε κατά απλολογία από το **φυσιογνωμ(ον)ία** (< *φυσιογνώμων, -ώμονος*). Εικάζεται ότι μπορεί να σήμαινε τη «φυσιολογία», αλλά οπωσδήποτε είχε ως κύρια σημ. «το να κρίνει κανείς κάποιον από τα φυσικά του χαρακτηριστικά» (υπάρχει πραγματεία με τίτλο *Φυσιογνωμονικόν* τού Αντισθένη και βιβλίο *Φυσιογνωμονικά* που αποδίδεται στον Αριστοτέλη). Στην επιστημονική ορολογία, από το ελλην. *φυσιογνωμονία* πλάστηκε το νεότερο λατινικό physiognomonia (από όπου το γαλλικό (1562) physiognomonie) και το physiognomia, από όπου τα γαλλ. physionomie, αγγλ. physiognomy (με επίδραση των ελλην. *-γνωμία*) και από αυτά το ελλην. *φυσιογνωμία* (ως αντιδάνειο). Η Ελληνική χρησιμοποίησε περαιτέρω το **φυσιογνωμική** *(τέχνη)*, για να αποδώσει «την τέχνη τού να κρίνεις από τα χαρακτηριστικά», ενώ η Αγγλική χρησιμοποίησε το physiognomy, για να δηλώσει και τη *φυσιογνωμία* και τη *φυσιογνωμική*.

φυσιογνωμική (η) η μελέτη τής σχέσης μεταξύ των χαρακτηριστικών τού προσώπου και τής προσωπικότητας κάποιου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυσιογνωμία*.

φυσιογνωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φυσιογνωμία: *~ χαρακτηριστικά*. — **φυσιογνωμικ-ά / -ώς** επίρρ.

φυσιογνωμιστής (ο) [1885], **φυσιογνωμίστρια** (η) {δύσχρ. φυσιογνωμιστριών} μελετητής τής φυσιογνωμικής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physionomiste < physionomie <

νεολατ. physiognomia < αρχ. *φυσιογνωμία*].

φυσιογνωσία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη τής φύσης **2.** το σύνολο των φυσικών επιστημών. — **φυσιογνωστικός,** -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. < *φυσιο-* + *-γνωσία* < *γνώση*].

φυσιογνώστης (ο) [1897] {φυσιογνωστών}, **φυσιογνώστρια** (η) {φυσιογνωστριών} επιστήμονας που ασχολείται με τις φυσικές επιστήμες.

φυσιογραφία (η) [1871] η φυσική γεωγραφία. — **φυσιογραφικός,** -ή, -ό [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiographie].

φυσιογράφος (ο) [1819] πρόσωπο που ασχολείται με τη φυσιογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiographe].

φυσιοδίφης (ο) [1867] {φυσιοδιφών} πρόσωπο που ερευνά συστηματικά οτιδήποτε ανήκει στη φύση (φυσικά φαινόμενα, ζώα, φυτά, ορυκτά κ.λπ.): *μέχρι τη στιγμή που η βιολογία συγκροτήθηκε ως επιστήμη, δεν είχαμε βιολόγους αλλά φυσιοδίφες.* — **φυσιοδιφικός,** -ή, -ό [1845].
[ΕΤΥΜ. < *φυσιο-* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, διερευνώ», αγν. ετύμου (πβ. κ. *ιστοριο-δίφης*). μεταφρ. δάνειο από γερμ. Naturforscher].

φυσιοθεραπεία (η) ➝ φυσικοθεραπεία

φυσιοθεραπευτής (ο) → φυσικοθεραπευτής

φυσιοθεραπευτικός, -ή, -ό ➝ φυσικοθεραπευτικός

φυσιοκράτης (ο) [1862] {φυσιοκρατών} ο οπαδός τής φυσιοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiocrate].

φυσιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία κατά την οποία η φύση ανάγεται σε απώτατη αιτιοκρατική αρχή των πάντων και η οποία απορρίπτει την ύπαρξη οποιασδήποτε υπερφυσικής δημιουργικής δύναμης. — **φυσιοκρατικός,** -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiocratie].

φυσιολάτρης (ο) [1869] {φυσιολατρών}, **φυσιολάτρισσα** (η) {δύσχρ. φυσιολατρισσών} πρόσωπο που αγαπά τη φύση και τον φυσικό τρόπο ζωής. — **φυσιολατρία** (η) [1831].

φυσιολατρικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με τους φυσιολάτρες και τη φυσιολατρία: *εκδρομή τού ~ συλλόγου.*

φυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τις λειτουργίες των ζωντανών οργανισμών και συνιστά συνδυασμό πολλών επιστημονικών κλάδων. κυρ. τής ιατρικής αλλά και τής βιολογίας και τής φυσικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, φρασεολογία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύσις* + *-λογία*. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε από τον Αριστοτέλη και εντεύθεν με τη σημ. «έρευνα των φυσικών αιτίων και φαινομένων», αναφερόταν δε αρχικά στις φιλοσοφικές απόψεις των προσωκρατικών. Την ίδια σημ. είχαν και οι λ. *φυσιολογικός* και *φυσιολόγος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί ελληνογενές σύνθετο, < γαλλ. physiologie].

φυσιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τη φύση: *~ τοκετός / σφυγμός / θερμοκρασία / επίπεδα χοληστερίνης* ΣΥΝ. φυσικός, ομαλός ΑΝΤ. παθολογικός, αφύσικος, ανώμαλος **2.** αυτός που δεν προκαλεί έκπληξη, που δεν ξεφεύγει από τα αναμενόμενα: *είναι ~ το ενδιαφέρον τού επενδυτή για την τύχη που θα έχουν τα χρήματά του* || *~ εξέλιξη* ΣΥΝ. εύλογος, φυσικός ● **3.** αυτός που σχετίζεται με τη φυσιολογία. — **φυσιολογικά** επίρρ.

φυσιολόγος (ο/η) [αρχ.] επιστήμονας ειδικευμένος στη φυσιολογία.

φυσιοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της φυσιολογίας που μελετά την κατάσταση τού οργανισμού κατά τη διάρκεια ασθενειών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiopathologie].

φυσιοπαθολόγος (ο/η) φυσιολόγος που έχει ειδικευθεί στη φυσιοπαθολογία. — **φυσιοπαθολογικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiopathologue].

φύσκα ως άκλ. επίθ. ή επίρρ. (συνήθης ορθ. *φίσκα*) (λαϊκ.) **1.** (ως επίθ.) πολύ γεμάτος, εντελώς πλήρης: *το θέατρο / το τρένο ήταν ~* ΣΥΝ. υπερπλήρης **2.** (ως επίρρ.) εντελώς, πλήρως: *γεμάτος ~* ΣΥΝ. κάργα, τίγκα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύσκη* / *-α* «το παχύ έντερο, φούσκα» (βλ. λ. *φούσκα*). Η γρ. με *-ι- (φίσκα)* δεν έχει ετυμολ. στήριξη].

φυσκάρω ρ. αμετβ. (συνήθης ορθ. *φισκάρω*) {φύσκ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} γεμίζω πλήρως: *η αίθουσα φύσκαρε από κόσμο* ΣΥΝ. τιγκάρω.

φυσομανώ ρ. αμετβ. {φυσομαν-είς κ. -άς...· μόνο στον ενεστ.} (εκφραστ.) **1.** (για άνεμο) φυσώ πολύ δυνατά **2.** (μτφ. για πρόσ.) είμαι οργισμένος.
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ* + *-μανώ* < *μαίνομαι*, από το. θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάνην* (βλ. κ. *μαν-ία*)].

φυσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (μεγεθ.) το φυσερό ● **2.** πτυσσόμενο τοίχωμα από πλαστικό ή άλλο εύκαμπτο υλικό, π.χ. στα αρθρωτά λεωφορεία **3.** σωληνοειδής στοά με πτυσσόμενα τοιχώματα. π.χ. στα γήπεδα, διά μέσου τής οποίας βγαίνουν οι αθλητές από τα αποδυτήρια, ή σε αεροδρόμια, διά μέσου τής οποίας γίνεται η μετακίνηση των επιβατών από και προς το αεροπλάνο ● **4.** σειρά σελίδων ενωμένων μεταξύ τους, που βγαίνουν από εκτυπωτή και στη συνέχεια κόβονται χωριστά η καθεμία: *η ~ με τη μισθοδοσία / με τα αποτελέσματα των εξετάσεων.*
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ*, κατά τα ον. σε *-ούνα*, πβ. κ. *κουδούνα*].

φυστίκι (το) → φιστίκι

φυστικιά (η) ➝ φιστικιά

φυσώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φυσάς... | φύση-ξα κ. -σα, -χτηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκπνέω αέρα, βγάζω από το στόμα μου αέρα κατευθύνοντάς τον προς (συγκεκριμένο αντικείμενο): *~ τη σούπα, για να κρυώσει* || *~ τη φωτιά, για να δυναμώσει* ΦΡ. (μτφ.) (α) **το φυσάει** διαθέτει πολλά χρήματα, είναι πλούσιος: *παντρεύτηκε έναν Αμερικάνο που το φυσάει* (β) **το φυσάει και δεν κρυώνει** βλ. λ. κρυώνω (γ) (παροιμ.) **όποιος καεί στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι** βλ. λ. γιαούρτι **2.** κάνω να βγει αέρας από (κάπου)· κυρ. στη ΦΡ. **φυσώ τη μύτη μου** βγάζω αέρα από τη μύτη μου (για να βγει η μύξα που έχει μέσα) ♦ (αμετβ.) **3.** βγάζω αέρα από το στόμα με μεγάλη ένταση: *~ στο μάτι του, για να φύγει το σκουπιδάκι·* ΦΡ. **φυσάω και ξεφυσάω** (i) νιώθω έντονη δυσφορία (ii) είμαι πολύ αναστατωμένος: *αντί να φυσάς και να ξεφυσάς, ηρέμησε και προσπάθησε να αντιμετωπίσεις την κατάσταση* **4.** (για άνεμο) πνέω: *ο άνεμος φυσούσε δυνατά* || *φύσηξε απαλά το αεράκι·* ΦΡ. (α) (μτφ.) **όπου φυσάει ο άνεμος** βλ. λ. άνεμος (β) **όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει** βλ. λ. *αλέθω* **5.** (απρόσ. **φυσάει**) (α) πνέει δυνατός και ορμητικός άνεμος ΣΥΝ. έχει αέρα (β) (γενικότ.) πνέει άνεμος: *σήμερα μόλις που ~* **6.** (προστ. **φύσα!** - οικ.) σε κάποιον που είπε ή έκανε ανοησία· συνοδεύεται από χειρονομία κατά την οποία προτείνει κανείς τα δάχτυλά του κλειστά στο στόμα τού άλλου, ώστε με το φύσημα να ανοίξουν σε μούντζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσῶ (-άω)* < *φῦσα (ἡ)* «φυσερό, πνοή», θηλ. σε *-σα* (πβ. κ. *δόξα, δίψα*). < *φυσ-σα (με απλοποίηση) < I.E. *p(h)u-s- (με παρέκταση -s-), ονοματοπ. ρίζα από τον ήχο τής πνοής τού ανέμου και των εκρήξεων, πβ. σανσκρ. pŭṣyati «ευδοκιμεί, προκόβει», λατ. pussula «φυσαλλίδα» κ.ά.].

φυτεία (η) {φυτειών} μεγάλη έκταση γης, στην οποία γίνεται συγκεκριμένη καλλιέργεια (λ.χ. ζαχαροκάλαμου, καφεόδεντρου, μπανάνας κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυτεύω*].

φύτεμα (το) → φυτεύω

φύτευση (η) → φυτεύω

φυτευτήρι (το) {φυτευτηρ-ιού | -ιών} το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο φύτεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυτευτήριον* < *φυτεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*. πβ. κ. *κλαδευ-τήριον*].

φυτευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φύτευση **2.** κατάλληλος για φύτευση.

φυτευτός, -ή, -ό **1.** (για φυτά) αυτός που τον έχουν φυτέψει (κάπου), που δεν φύτρωσε μόνος του ΣΥΝ. φυτεμένος ΑΝΤ. αυτοφυής **2.** (καταχρ.-λαϊκ.) αυτός που τον έχουν εμφυτεύσει, τον έχουν τοποθετήσει ως εμφύτευμα σε κάποιο σημείο: *~ δόντια / μαλλιά* **3.** (μτφ.) αυτός που τον τοποθετούν σε μια υπηρεσία, γενικότ. σε έναν οργανωμένο χώρο, χωρίς να προβλέπεται ή να απαιτείται κάτι τέτοιο: *αυτός ο υπάλληλος ήρθε ~ από κάποιο σημαίνον πρόσωπο.*

φυτεύω ρ. μετβ. {φύτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** τοποθετώ στο έδαφος (σπόρο ή ρίζα φυτού), προκειμένου να ριζώσει και να αναπτυχθεί: *~ λεμονιές / μαρούλια / λουλούδια* ΑΝΤ. ξεριζώνω **2.** (μτφ.-εκφραστ.) χώνω: *του φύτεψε μια σφαίρα στο κεφάλι πυροβολώντας τον* **3.** (μειωτ.) ενταφιάζω: *πάει αυτός· τον φύτεψαν χτες το απόγευμα.* — **φύτεμα** (το) [αρχ.] κ. **φύτευση** (η) [αρχ.], **φυτευτής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυτόν* (βλ.λ.)].

φυτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: *~ βασίλειο / κόσμος / λίπη / έλαια / παραγωγή* **2.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) **φυτικές λειτουργίες** οι βιολογικές λειτουργίες που εξασφαλίζουν την εσωτερική ομοιοστασία τού σώματος (β) **φυτικό νευρικό σύστημα** το αυτόνομο νευρικό δίκτυο που ελέγχει όλες τις φυτικές λειτουργίες.

φυτίνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** άλας ασβεστίου και μαγνησίου, που περιέχεται στα σιτηρά και μπορεί να παρασκευαστεί και συνθετικώς **2.** υδρογονωμένο μαγειρικό λίπος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Phytin (εμπορική ονομ.)].

φυτό (το) **1.** ΒΙΟΛ. ενόργανος σχηματισμός, ο οποίος τρέφεται από το έδαφος, το νερό και την ατμόσφαιρα, και μεταβάλλει την τροφή του, αφού την αφομοιώσει, σε οργανικές ενώσεις: *τα ~ χωρίζονται σε δέντρα, θάμνους και πόες* || *η ρίζα / ο βλαστός / τα φύλλα / οι καρποί τού ~* || *~ τροπικό / αρωματικό / καλλωπιστικό / εσωτερικού χώρου* || *ανώτερα / κατώτερα ~* || *φυτεύω / κλαδεύω / ποτίζω / περιποιούμαι / ραντίζω τα ~·* (μτφ.) **2.** ο άνθρωπος που λόγω βλάβης (τού εγκεφάλου) έχει χάσει τις διανοητικές του ικανότητες και ζει υποτυπωδώς: *ύστερα από το ατύχημα έμεινε ~* ● **3.** (σκωπτ. για μαθητή ή φοιτητή) αυτός που μελετά υπερβολικά, που δεν σκέπτεται τίποτε άλλο εκτός από το διάβασμα και έχει χάσει την κριτική του ικανότητα ή δεν έχει επαφή με τον κόσμο γύρω του. - (μεγεθ.-σκωπτ.) **φυτούκλα** (η) κ. **φύτουλας** (ο) (σημ. 3), (υποκ.) **φυτούλι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού ρήματ. επιθ. *φυτός* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. bhūtá- (ίδια σημ.)].

φυτοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η βιολογία των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytobiology].

φυτογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των φυτών. — **φυτογεωγραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytogeography].

φυτογή (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η φυτική γη, το φυτόχωμα.

φυτογραφία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής βοτανικής που ασχολείται με την περιγραφή των φυτών. — **φυτογραφικός,** -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytographie].

φυτοζωία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να φυτοζωεί κανείς.

φυτοζωώ ρ. αμετβ. [1853] {φυτοζωείς...· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ζω φτωχά, μόλις που καταφέρνω να καλύψω τις βιοτικές μου ανάγκες: *επέζησαν από την καταστροφή, αλλά τώρα φυτοζωούν μέσα σε άθλιες συνθήκες* **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε μαρασμό, σε κατάσταση παρακμής: *τα επαρχιακά θέατρα φυτοζωούν.*

φυτοθεραπεία (η) {φυτοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη λήψη φυτικών παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytotherapy].

φυτοκοινωνία (η) {φυτοκοινωνιών} ΟΙΚΟΛ. το σύνολο των φυτών δεδομένου βιοτόπου ή βιοκοινωνίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. phytocoenosis < phyto- + coenosis (< μτγν. *κοίνωσις* < αρχ. *κοινῶ*, *-όω* < *κοινός*)].
φυτοκομείο (το) [1846] ο χώρος στον οποίο γίνονται καλλιέργειες φυτών με επιστημονικές μεθόδους.
φυτοκομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική καλλιέργεια των φυτών. — **φυτοκομικός**, -ή, -ό [1828].
φυτοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη φυτοκομία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φυτόν* + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].
φυτολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των φυτών **2.** (παλαιότ.) μάθημα στο Δημοτικό με αντικείμενο τα φυτά. — **φυτολογικός**, -ή, -ό [1881].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytologie].
φυτολόγιο (το) [1873] {φυτολογί-ου | -ων} **1.** συλλογή αποξηραμμένων φυτών, η οποία χρησιμοποιείται για επιστημονική μελέτη **2.** μαθητικό τετράδιο ή άλμπουμ με συλλογή δειγμάτων από φυτά.
φυτολόγος (ο/η) [1805] επιστήμονας ειδικευμένος στη φυτολογία.
φυτοορμόνη (η) {φυτοορμονών} ΒΟΤ. φυσική ή συνθετική ουσία η οποία συντελεί στην αύξηση των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytohormone].
φυτοπαθογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ασθένεια στα φυτά: ~ *μύκητες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytopathogen].
φυτοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η επιστήμη που μελετά τις ασθένειες των φυτών. — **φυτοπαθολογικός**, -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytopathologie].
φυτοπαθολόγος (ο/η) [1890] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυτοπαθολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytopathologue].
φυτοπαράσιτο (το) {φυτοπαρασίτ-ου | -ων} ο ζωικός οργανισμός που παρασιτεί πάνω σε φυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytoparasite].
φυτοπλαγκτόν (το) {φυτοπλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των υδρόβιων φυτικών οργανισμών, συνήθ. μονοκυττάρων, που συνήθ. δεν έχουν δική τους κίνηση και μαζί με το ζωοπλαγκτόν αποτελούν το πλαγκτόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytoplankton].
φυτοτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. σύνολο επιστημών και τεχνικών που μελετούν τις διαδικασίες παραγωγής καλλιεργούμενων φυτών. — **φυτοτεχνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytotechnie].
φυτοτοξίνη (η) {φυτοτοξινών} ΓΕΩΠ. **1.** αντιγόνο φυτικής προελεύσεως, το οποίο μπορεί να καθορίσει την παραγωγή αντισωμάτων σε ζωντανό οργανισμό **2.** η τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytotoxin].
φύτουλας (ο) → φυτό
φυτοφάγος, -ος, -ο [1814] αυτός που τρέφεται αποκλειστικά από φυτικές ουσίες, αυτός που τρώει μόνο φυτά ή μέρη φυτού (δεν τρώει κρέας): *τα ζώα διακρίνονται σε φυτοφάγα, σαρκοφάγα και παμφάγα.* — **φυτοφαγία** (η) [1887]. **φυτοφαγικός**, -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytophage].
φυτοφάρμακο (το) {φυτοφαρμάκ-ου | -ων} το φάρμακο που χρησιμοποιείται για την πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών των φυτών.
φυτόχωμα (το) {φυτοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που αναμειγνύεται με αποσυντεθειμένες οργανικές ύλες ζωικής ή φυτικής προελεύσης· χρησιμοποιείται ως βελτιωτικό τού εδάφους (λίπασμα) στις καλλιέργειες.
φυτόψειρα (η) {δύσχρ. φυτοψειρών} η μελίγκρα (βλ.λ.). Επίσης **φυτόφθειρα** (η) [1888].
φύτρα (η) {φυτρών} **1.** το φύτρο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η γενιά, το σόι: *διαβόλου* ~ || ~ *αρχοντική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *μή-τρα*, *χύ-τρα*].
φύτρο (το) το βλάστημα, το γέννημα: ~ *πατάτας* / *ντομάτας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φύτρον* < *φυτρώνω* (υποχωρητ.)].
φυτρώνω ρ. αμετβ. {φύτρω-σα, -μένος} **1.** (για φυτό) αναφύομαι στην επιφάνεια εδάφους ή χώματος: *τα γιασεμιά δεν φύτρωσαν ακόμη* ΣΥΝ. βλαστάνω, ξεφυτρώνω **2.** βγαίνω, εκφύομαι στην επιφάνεια τού δέρματος: *φύτρωσε το μουστάκι του* || *φύτρωσαν λίγες τρίχες στο κεφάλι του* **3.** (μτφ.) εμφανίζομαι (κάπου) ξαφνικά, συνήθ. προκαλώντας δυσφορία: *από πού φύτρωσες εσύ;* ΦΡ. (α) ***φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν*** ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις (β) ***φυτρώνουν σαν τα μανιτάρια*** για ομοειδή πράγματα που εμφανίζονται μαζικά σε μια περιοχή: *τέτοια μπαράκια έχουν φυτρώσει σαν τα μανιτάρια στην πόλη.* — **φύτρωμα** (το) κ. **φύτρωση** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φύτρα* (βλ.λ.)].
φυτωνύμιο (το) {φυτωνυμί-ου | -ων} το όνομα φυτού.
[ΕΤΥΜ. < *φυτό* + *-ωνύμιο*, κατά τα *τοπ-ωνύμιο*, *ακρ-ωνύμιο* (βλ.λ.) κ.ά.].
φυτώριο (το) {φυτωρί-ου | -ων} **1.** (α) η έκταση στην οποία αναπτύσσονται νεαρά φυτά, μέχρι να μεταφυτευθούν (β) ο χώρος στον οποίο αναπτύσσονται και πωλούνται νεαρά φυτά **2.** (μτφ.) ο χώρος μέσα από τον οποίο βγαίνουν καινούργια ταλέντα: *η σχολή τού Κ. Κουν αποτέλεσε ~ σπουδαίων ηθοποιών* || *οι ομάδες εφήβων είναι τα ~ των αυριανών πρωταθλητών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φυτώριον* < **φυτωρός* < *φυτόν* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ*, πβ. κ. *πυλ-ωρός*, *θυρ-ωρός*].

φύω ρ. → φύομαι
φχαριστώ ρ. → ευχαριστώ
φχαριστιέμαι ρ. → ευχαριστώ
φωβισμός (ο) → φοβισμός
φωβιστής (ο) → φοβισμός
φωβιστικός, -ή, -ό → φοβιστικός
Φωκάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φωκᾶς* < αρχ. *φώκη* «φώκια» (βλ.λ.). Ομόρρ. *Φωκ-ίων*, *Φωκ-υλ-ίδης*, *Φωκ-ίς*, *Φώκ-αια*].
φώκια (η) {φωκιών} **1.** μεγαλόσωμο αμφίβιο σαρκοφάγο θηλαστικό με παγκόσμια εξάπλωση· έχει σώμα ογκώδες και υδροδυναμικό, κοντό λείο τρίχωμα, άκρα σαν πτερύγια ψαριών, μακρουλό κεφάλι, μεγάλα μάτια και οξύ ρύγχος· ζει και αναπαράγεται στις ακτές, συνήθ. σχηματίζοντας αποικίες, αλλά αναζητεί την τροφή του (ψάρια, καβούρια, χταπόδια κ.λπ.) στη θάλασσα: *γροιλανδική* / *μεσογειακή* ~ **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα άσχημη ή χοντρή και δυσκίνητη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φώκη*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην ονοματοπ. Ι.Ε. ρίζα *p(h)u- (βλ. λ. *φυσῶ*) με επίθημα *-κη* (πβ. κ. *θή-κη*), μέσω τής σημ. «σφύριγμα τής φώκιας». Κατ' άλλους, ωστόσο, η λ. αποτελεί δάνειο].
Φωκίδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός τής Κ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Άμφισσα. — **Φωκεύς** (ο) [αρχ.]. **φωκικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φωκίς*, *-ίδος* (ενν. *γῆ*), κατά τα *Αἰολ-ίς*, *Δωρ-ίς*, που πήρε το όνομά της από τον ήρωα *Φῶκο*, γυιο τής θαλάσσιας θεότητας Ψαμάθης, η οποία μεταμορφώθηκε σε φώκια].
Φωκίων (ο) {Φωκίων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός, πολιτικός και ρήτορας (402-317 π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φωκίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φῶκος*, όν. ήρωα (βλ. λ. *Φωκίδα*)].
Φωκυλίδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (6ος αι. π.Χ.)· συνέθεσε κυρίως έπη και ελεγείες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φωκύλος* (με παραγ. επίθημα *-ίδης*, πβ. κ. *Παρμεν-ίδης*) < *Φῶκος* (< *φώκη* «φώκια») + επίθημα *-ύλος*].
φωλεά (η) [αρχ.] (λόγ.) η φωλιά (βλ.λ.).
φωλεός (ο) (λόγ.-σπάν.) φωλιά στην οποία βρίσκουν προσωρινό κατάλυμα ή φωλιάζουν άγρια ζώα και κυρ. το μέρος όπου περνούν τη χειμερία νάρκη τους: *ο ~ τής αρκούδας* ΣΥΝ. φωλιά, λημέρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φωλ-εός* (με επίθημα *-εός*) < *bhōw-l-, που συνδ. πιθ. με αρχ. σκανδ. bōl «φωλιά», διαλεκτ. σουηδ. böle «καλύβα καστόρων», ίσως και με το συνώνυμο αρχ. *γωλεός* (πβ. κ. λιθ. guõlis «φωλιά»). Η ακριβής Ι.Ε. ρίζα παραμένει άγνωστη].
φωλεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εύχρηστ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για ζώα) βρίσκομαι στη φωλιά μου, μένω ή κρύβομαι στη φωλιά μου ΣΥΝ. φωλιάζω **2.** (ειδικότ. για άγρια ζώα) διέρχομαι τη χειμερία νάρκη, κοιμάμαι στη φωλιά μου: *η αρκούδα φωλεύει* **3.** (μτφ.) λανθάνω, υπάρχω κρυμμένος, χωρίς να εκδηλώνομαι: *στα λόγια της φώλευε το μίσος* ΣΥΝ. εμφωλεύω.
φώλι (το) {φωλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αβγό ή ομοίωμα αβγού που τοποθετείται στη φωλιά τής κότας, για να την προσελκύσει να γεννήσει εκεί ΣΥΝ. (λόγ.) απότοκο· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε φώλι ούτε προσφώλι*** για περιπτώσεις μεγάλης φτώχιας, πείνας. Επίσης **φώλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φωλιά* (υποχωρητ.)].
φωλιά (η) **1.** η κατοικία των ζώων (και ιδ. των πουλιών), η κατασκευή που ετοιμάζουν τα ζώα, για να προφυλάσσονται και για να αποθέτουν τα αβγά ή να φυλάσσουν τα νεογνά τους: ~ *αετού* / *πέρδικας* / *χελιδονιού* / *αλεπούς* / *λιονταριού* **2.** (μτφ.) ο χώρος που αποτελεί καταφύγιο, κρυψώνα ή/και ορμητήριο, κυρ. για τις επιλήψιμες ή παράνομες πράξεις κάποιου: ~ *ληστών* / *κακοποιών* / *τρομοκρατών* **3.** (α) (χαϊδευτ.) ο χώρος στον οποίο συμβιώνει ένας άνδρας και μία γυναίκα, ένα ζευγάρι: *έχτισαν τη ~ τους με μεγάλο μεράκι* (δηλ. το σπίτι τους) (β) (κακόσ.) χώρος που χρησιμοποιείται για κρυφές ερωτικές συνευρέσεις: *αυτό το ξενοδοχείο αποτελεί ερωτική ~ για τα παράνομα ζευγάρια*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***έχω λερωμένη τη φωλιά μου*** έχω διαπράξει επιλήψιμες πράξεις, έχω κάνει ατοπήματα: *δεν μπορούσε να πει τίποτα εναντίον μου, γιατί είχε κι αυτός λερωμένη τη φωλιά του* (β) (παροιμ.) ***ο διάολος δεν χαλάει τη φωλιά του*** ο κακοποιός δεν βλάπτει αυτούς που τον υποθάλπουν **4.** ΣΤΡΑΤ. κάθε οχυρωμένη θέση που έχει ειδικά οργανωθεί για άμυνα: ~ *αντίστασης* / *πυροβόλου* || (παλαιότ.) ΝΑΥΤ. ~ *κόρακα* (σκοπιά εγκατεστημένη στο ψηλότερο σημείο τού πρωραίου ιστού για την κατόπτευση τής θάλασσας) **5.** ΤΕΧΝΟΛ. ***πυροσβεστική φωλιά / φωλεά*** κόκκινο μεταλλικό κιβώτιο, τοποθετημένο σε ευδιάκριτη θέση στο εσωτερικό κτηρίου, το οποίο περιέχει τα μέσα πυρόσβεσης για ώρα ανάγκης **6.** ΓΕΩΠ. κάθε ένα από τα σημεία οργωμένου αγρού, στα οποία παραχώνονται σπόροι ή κόνδυλοι φυτών, για να φυτρώσουν **7.** ΒΙΟΛ. ***οικολογική φωλιά*** η θέση την οποία κατέχει κάθε πληθυσμός σε ένα οικοσύστημα ανάλογα με τη λειτουργία του ΣΥΝ. οικολογικός θώκος • **8.** (στον οδηγισμό) υποομάδα τού Σμήνους των Πουλιών (βλ. λ. *πουλί*, *οδηγισμός*). Επίσης (λόγ.) **φωλεά**. — (υποκ.) **φωλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωλεά* (με συνίζηση, πβ. κ. *μηλέα – μηλιά*), παράλλ. τ. τού αρσ. *φωλεός* (βλ.λ.). Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. niche].
φωλιάζω ρ. αμετβ. {φώλιασα} **1.** (για πτηνά) φτειάχνω φωλιά και μένω μέσα σε αυτήν: *τα περισσότερα πουλιά φωλιάζουν στα δέντρα* ΣΥΝ. φωλεύω **2.** (για ζώα) βρίσκομαι στη φωλιά μου, ζω ή κρύβομαι σε φωλιά: *στο δάσος φωλιάζουν λύκοι και αλεπούδες* ΣΥΝ. φωλεύω **3.** (ειδικότ. για ορισμένα ζώα) περνώ τη χειμερία νάρκη μέσα στη φωλιά μου: *φωλιάζει τον χειμώνα και ξαναβγαίνει την άνοιξη* **4.** (μτφ. για πρόσ.) μπαίνω κάπου, για να κρυφτώ, κρύβομαι κάπου: *το μικρό φώλιασε στην αγκαλιά τής μητέρας του* ΣΥΝ. τρυπώνω, χώνομαι

5. υπάρχω μέσα σε (κάτι/κάποιον), χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *το μίσος φώλιαζε στην ψυχή του.* — **φώλιασμα** (το).

φωλίτης (ο) {φωλιτών} το φώλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φωλιά* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *φαμελ-ίτης*].

φωνάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φώναξα} ♦ (αμετβ.) **1.** βγάζω ισχυρή φωνή ή κραυγή, μιλώ πολύ δυνατά: *μη φωνάζεις, δεν είμαι κουφός* || *φώναξα απ' τον πόνο* || *δεν μπορείς να μιλάς χωρίς να φωνάζεις;* || *οι συγκεντρωμένοι φώναζαν μ' όλη τη δύναμη τής φωνής τους* || *τι έπαθε και φωνάζει;* ΣΥΝ. κραυγάζω, (εκφραστ.) κράζω, ξεφωνίζω, (λόγ.) φωνασκώ ΑΝΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης*** βλ. λ. *κλέφτης* (β) ***αν δεν φωνάξει το μωρό, δεν το ταΐζει η μάννα*** πρέπει να διεκδικεί κανείς αυτό που θέλει ή δικαιούται και να μην περιμένει να του το δώσουν οι άλλοι από μόνοι τους **2.** (ειδικότ.) εκδηλώνω με δυνατές φωνές την οργή ή τον θυμό μου: *μην του δίνεις σημασία, άσ' τον να φωνάζει* || *ήρθε να κάνει φασαρία και φώναζε σαν λυσσασμένος* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω ♦ (μετβ.) **3.** (α) λέω (κάτι) με δυνατή φωνή, απευθύνομαι (προς κάποιον) μεγαλόφωνα: *φώναξέ του να γυρίσει πίσω* || ~ *τ' όνομά της* || *φώναξε «βοήθεια»* (β) μαλώνω, επιπλήττω: *φωνάζει τού παιδιού όλη την ώρα* **4.** (ειδικότ.) καλώ (κάποιον) μεγαλόφωνα και συνήθ. ονομαστικά: *με φώναξε στο γραφείο του, για να με ρωτήσει κάτι* || *άκουσα να με φωνάζει κάποιος* || *να δεις που σήμερα ο δάσκαλος θα με φωνάξει για μάθημα·* ΦΡ. ***φωνάζω τον κατάλογο*** βλ. λ. *κατάλογος* **5.** (γενικά) καλώ (κάποιον που χρειάζομαι) να έλθει: *φώναξε αμέσως γιατρό!* || *κάθε τόσο χαλάει η βρύση και πρέπει να φωνάζουμε τον υδραυλικό* || *φώναξέ μου ένα ταξί.* — **φώναγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*, κατά τα ρ. σε *-άζω*].

φωνακλάς (ο) {φωνακλάδες}, **φωνακλού** (η) {φωνακλούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συνηθίζει να φωνάζει, να βγάζει κραυγές: ~ *μωρό* **2.** πρόσωπο που εκνευρίζεται εύκολα και βάζει τις φωνές: *με ποιους τα έβαλε πάλι ο ~ ο άντρας σου;* ΑΝΤ. ήρεμος, σιωπηλός. — **φωνακλάδικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φωνάκλα* «δυνατή φωνή» < *φωνή* + μεγεθ. επίθημα *-άκλα*, πβ. κ. *χερ-άκλα*].

φωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μεγεθ.) **1.** δυνατή, βροντερή φωνή: *έβγαλε μια ~ που μας ξεκούφανε όλους!* **2.** (συνεκδ.) τραγουδιστής / τραγουδίστρια με πολύ καλή φωνή: *είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + μεγεθ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *τρελ-άρα*].

φωνασκία (η) [αρχ.] {φωνασκιών} (λόγ.) πολύ δυνατή και ενοχλητική ομιλία ή συζήτηση με οξεία και διαπεραστική φωνή: *αφήστε τις ~ κι ελάτε να μιλήσουμε ήρεμα, για να συνεννοηθούμε.*

φωνασκώ ρ. αμετβ. {φωνασκείς... · εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) εκβάλλω δυνατές κραυγές, φωνάζω ή φλυαρώ με δυνατή και διαπεραστική φωνή: *μη φωνασκείτε, κύριε συνάδελφε!* || *όσοι φωνασκούν θα αποβληθούν από την αίθουσα* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωνασκῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ασκούμαι στο τραγούδι ή στην απαγγελία», < *φωνή* + *ἀσκῶ*].

φωναχτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που λέγεται δυνατά και ξεκάθαρα, που τον φωνάζει κανείς: ~ *αντίρρηση / επίκριση / δήλωση* ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ΑΝΤ. χαμηλόφωνος, ψιθυριστός. — **φωναχτά** επίρρ.

φωνή (η) **1.** ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τον αέρα καθώς περνά μέσα από φραγμούς ή στενά τής στοματικής κοιλότητας ή από τη ρινική κοιλότητα· ο αέρας ξεκινάει από τους πνεύμονες, περνάει από την τραχεία, θέτει (ή δεν θέτει) σε κίνηση τις φωνητικές χορδές τού λάρυγγα και μέσω τού φάρυγγα διοχετεύεται στη στοματική κοιλότητα (λιγότερο στη ρινική κοιλότητα), όπου διαμορφώνεται ακουστικά από τα αρθρωτικά σχήματα, τις θέσεις και τις κινήσεις των «φωνητηρίων οργάνων» (γλώσσας, χειλιών, σταφυλής, μαλακού ουρανού, κάτω σιαγόνας) σε σχέση με το «σύστημα αναφοράς» (δόντια, ούλα, ουρανίσκος, άνω σιαγόνα): *έχει δυνατή / βαθιά / ψιλή / πλούσια / σπηλαιώδη / βροντερή / καμπανιστή / απαλή / τραχιά ~* || *από την έκπληξη έχασα τη ~ μου* || *φώναζε μ' όλη τη δύναμη τής ~ του, για να τον ακούσουν* ΣΥΝ. λαλιά· ΦΡ. (α) ***με μια φωνή*** (μτφ.) ομόφωνα, σαν ένας άνθρωπος: ~ *συμφώνησαν όλοι να μην παραδοθούν στον εχθρό* (β) (οικ.) ***κατά φωνή κι ο γάιδαρος*** για κάποιον που εμφανίζεται απροσδόκητα τη στιγμή ακριβώς που γίνεται λόγος για αυτόν (γ) ***ούτε φωνή ούτε ακρόαση*** βλ. λ. *ακρόαση* (δ) ***υψώνω / χαμηλώνω τη φωνή*** (συνεκδ.) φωνάζω (από θυμό κ.λπ.) / κατεβάζω τον τόνο τής φωνής, μιλώ ήπια: (απειλητικά) *μη μου υψώνεις εμένα τη φωνή!* || *για χαμήλωσε λίγο τη φωνή σου, μας ακούνε οι γείτονες* **2.** πολύ δυνατή ομιλία, κραυγή: *έβγαλε μια ~, που μας κούφανε όλους* || *βράχνιασε από τις πολλές ~* ΣΥΝ. φωνασκία, ξεφωνητό, ουρλιαχτό ΑΝΤ. ψίθυρος, μουρμούρισμα· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** (*φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, Κ.Δ. Ματθ. 3, 3 και Π.Δ. Ησαΐας 40, 3) για περιπτώσεις στις οποίες ορθές και χρήσιμες υποδείξεις αντιμετωπίζονται με αδιαφορία (β) ***φωνή λαού, οργή Θεού*** (λατ. vox populi, vox Dei) η κινητοποίηση τού λαού έχει πολύ μεγάλη δύναμη και αποτελεσματικότητα (γ) ***βάζω / μπήγω / πατάω τις φωνές (σε κάποιον)*** φωνάζω με οργή για να επιπλήξω (κάποιον) ή ξεφωνίζω καλώντας σε βοήθεια **3. φωνές** (οι) θόρυβος από φωνασκίες, φασαρία: *τι ~ και κακό είναι αυτό;* || *σταματήστε τις ~ να σκεφτούμε ήρεμα τι θα κάνουμε* ΣΥΝ. οχλοβοή, σαματάς **4.** (κατ' επέκτ.-λογοτ.) ο ήχος που παράγεται από άψυχα αντικείμενα: *βιολί / κιθάρα με βραχνή ~* || ~ *τού δάσους / τής Θάλασσας* **5.** (μτφ.) η εσωτερική παρόρμηση, έντονο συναίσθημα που ωθεί κάποιον σε ορισμένες ενέργειες: *τον κάλεσε η ~ τού αίματος να εκδικηθεί τον φόνο τού αδελφού του* || *η ~ τής συνείδησης / τού καθήκοντος / τής καρδιάς* **6.** (συνεκδ.) (α) τραγουδιστής ή τραγουδίστρια: *μια από τις σημαντικότερες ~ τού αιώνα μας* (β) άνθρωπος, προσωπικότητα: *«μας χρειάζεται μια ~ με κύρος και επιρροή στο εξωτερικό»* (εφημ.) **7.** ΜΟΥΣ. (α) το σύνολο των ήχων που παράγονται από τα φωνητήρια όργανα τού ανθρώπου και χρησιμοποιούνται για την δημιουργία μέλους: *τραγουδίστρια με ωραία ~* || *σήμερα η ~ μου δεν είναι σε καλή κατάσταση* || *δεν έχει ~ για να τραγουδήσει όπερα* (β) (ιταλ. parte, γαλλ. voix) το μουσικό «μέρος» στο πλαίσιο μιας φωνητικής μουσικής σύνθεσης, η μουσική γραμμή, η διαδοχή μουσικών φθόγγων που προορίζονται να τραγουδηθούν από ένα σύνολο τραγουδιστών, λ.χ. η «φωνή τού τενόρου» είναι η μουσική γραμμή που τραγουδούν ταυτόχρονα όλοι οι τενόροι μιας χορωδίας· (κατ' επέκτ.) (στην οργανική σύνθεση και ιδίως στο πολυφωνικό ιδίωμα, λ.χ. στη φόρμα τής φούγκας), διαδοχή φθόγγων που γίνονται αντιληπτές ως μία μουσική γραμμή στο πλαίσιο ενός πολυφωνικού πλέγματος: *πρώτη / δεύτερη / τρίτη ~* (γ) (στο λαϊκό τραγούδι) η καθεμιά από τις συνήθ. δύο παράλληλες μουσικές γραμμές: το πρίμο (βλ.λ.) ή το σεκόντο (βλ.λ.): *στο τραγούδι αυτό τού Στέλιου Καζαντζίδη, κάνει δεύτερη ~ η Καίτη Γκρέυ* (δ) για μουσικό όργανο) μουσικό φθόγγος, νότα: *δεν μπορώ να πιάσω αυτή την ~ στην κιθάρα* || *από το ακορντεόν λείπουν δύο ~* **8.** ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων τού ρήματος (ληκτικών μορφημάτων, στοιχείων τού θέματος κ.ά.) με τους οποίους δηλώνεται ότι το ρήμα σημαίνει ενέργεια (ενεργητική φωνή), πάθος (παθητική φωνή) ή κατάσταση (μέση φωνή)· π.χ. *στέλνω* ένα δέμα (ενεργητική) - η γυναίκα *τραυματίστηκε* από το αυτοκίνητο (παθητική) - *κοιμάται* ήρεμα (μέση) (η *φωνή* αναφέρεται στους τύπους τού ρήματος, ενώ η *διάθεση* στο τι σημαίνει το ρήμα, πώς διατίθεται το υποκείμενο τού ρήματος σε σχέση με αυτό που δηλώνει το ρήμα· η φωνή είναι οι ενεργητικοί και οι μεσοπαθητικοί *κλιτικοί τύποι*, ενώ η διάθεση είναι η ενεργητική, ουδέτερη, αυτοπαθής, παθητική, μέση κ.ά. *σημασίες* τού ρήματος· πβ. και σχέση έγκλισης (μορφολογικής διάκρισης) και τροπικότητας (σημασιολογικής διάκρισης)· βλ. λ. *έγκλιση* (β) ο φθόγγος. — (υποκ.) **φωνίτσα** κ. **φωνούλα** (η), (μεγεθ.) **φωνάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φω-νά* (με επίθημα *-νā*, πβ. κ. *ποι-νή, στρωμ-νή*) < *bhō-na, ετεροιωμ. βαθμ. τής Ι.Ε. ρίζας *bhā- τού ρ. *φημί* (βλ. κ. *φήμη*). Η νεότερη άποψη, κατά την οποία *φωνή* < *ghwōnā, ετεροιωμ. βαθμ. ρίζας *ghwen- «αντηχώ», πβ. αρχ. σλαβ. zvonŭ, ρωσ. zvon «ήχος» κ.ά., θα παρουσίαζε τη λ. *φωνή* εντελώς απομονωμένη (από τα *φη-μί, ἄ-φατος, φή-μη* κ.ά.) εντός τής Ελληνικής, με αποτέλεσμα να μη συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Η σημ. 8α αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. voix. Η σημ. 8β αποτελεί απόδ. τού αγγλ. phone, το οποίο πλάστηκε από το αρχ. *φωνή* (= φθόγγος), που απαντά στους αρχαίους γραμματικούς (Διονύσιο Θράκα κ.ά.)].

φωνήεν (το) {φωνή-εντος | -εντα, -έντων} ΓΛΩΣΣ. κάθε ηχηρός φθόγγος τής γλώσσας, που μπορεί να σχηματίσει μόνος του συλλαβή και που παράγεται με την ελεύθερη διέλευση (χωρίς πρόσκρουση σε φραγμό ή στενό) τού εκπνεόμενου αέρα από τον λάρυγγα και τη στοματική κοιλότητα: *η Ελληνική γλώσσα φωνητικώς έχει 5 φωνήεντα* (τα /a/, /e/, /i/, /o/ και /u/) *τα οποία δηλώνονται στη γραφή με 7 (φωνητικά) γράμματα* (τα α, ε, η, ι, ο, υ, ω) || *ανάλογα με τον τρόπο αρθρώσεώς τους τα ~ διακρίνονται σε ανοικτά* (το /a/), *σε ενδιάμεσα* (τα /e/ = ε, αι και /o/ = ο, ω) *και σε κλειστά* (τα /i/ = ι, η, υ, ει, οι, υι και /u/ = ου) || *στην Αρχαία Ελληνική υπήρχαν μακρά φωνήεντα* (δηλώνονταν με τα γράμματα η και ω), *βραχέα φωνήεντα* (ε, ο) *και δίχρονα* (α, ι και υ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, δίφθογγος, έκκρουση, -ρρ-, συγκοπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωνῆεν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *φωνήεις* «αυτός που έχει φωνή», < *φωνή* + επίθημα *-ήεις*. Ήδη στον Πλάτωνα συναντούμε τη σημερινή σημ. στον πληθ. *τὰ φωνήεντα*].

φωνηεντικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τα φωνήεντα: ~ *σύμπλεγμα* || ~ *πάθη.* — **φωνηεντικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

φωνηεντισμός (ο) [1880] ΓΛΩΣΣ. **1.** η παρουσία ενός συγκεκριμένου φωνήεντος στο θέμα λέξεως **2.** το σύνολο των φωνηέντων μιας γλώσσας, τα φωνήεντα: *ο ~ τής Ελληνικής άλλαξε σημαντικά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vocalisme].

φωνηεντόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που το θέμα του λήγει σε φωνήεν: ~ *όνομα / ρήμα* (λ.χ. *ακού-ω, ομιλί-α* κ.λπ.) (πβ. λ. *συμφωνόληκτος*).
[ΕΤΥΜ. < *φωνήεν, -εντος* + *-ληκτος* < *λήγω*].

φώνημα (το) {φωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. καθένας από τους φθόγγους ορισμένης γλώσσας που έχει διαφοροποιητική αξία και με την αντίθεσή του προς άλλα φωνήματα μεταβάλλει τη σημασία των λέξεων· π.χ. στις λέξεις *πόνος, τόνος, μόνος* τα *π, τ* και *μ* διαφοροποιούν τη σημασία των αντίστοιχων λέξεων, δηλ. είναι φωνήματα· ο συνδυασμός συγκεκριμένων φωνημάτων για κάθε λέξη συνιστά το «σημαίνον», τη φωνολογική δήλωση, που μαζί με τη σημασία αποτελούν τη λέξη· βλ. κ. λ. *-ημα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. phonème < αρχ. *φώνημα* «εκφώνημα, ήχος φωνής» < ρ. *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*].

φωνηματική (η) ΓΛΩΣΣ. η φωνολογία (βλ.λ.). Επίσης **φωνημική**. — **φωνηματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonématique].

φώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των ανατομικών και φυσιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή φωνής, λόγου **2.** (γενικότ.) η παραγωγή φωνής.

φωνητήριος, -α, -ο φωνητικός· κυρ. στη ΦΡ. ***φωνητήρια όργανα*** τα όργανα που παράγουν τη φωνή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωνή* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σω-τήριος*].

φωνητική (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη η οποία μελετά τους φθόγγους, δηλ. τους έναρθρους ήχους μιας γλώσσας από φυσική, υλική πλευρά, δηλ. ως φυσικά, εμπειρικά γεγονότα, εξετάζει την αρθρωτική και ακουστική τους ποιότητα, καθώς και τη διαδικασία αντι-

λήψεώς τους: *αντιληπτική* ~ (ερευνά τη διαδικασία, με την οποία γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι, καθώς και τη σχέση τους με τα αντίστοιχα κέντρα τού εγκεφάλου) || *πειραματική / συγχρονική / εφαρμοσμένη / αρθρωτική / ακουστική* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonétique].

φωνητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνή: ~ *όργανα / μουσική* (γραμμένη για μία ή περισσότερες φωνές, στις οποίες μπορεί να προστεθεί και συνοδία οργάνων) / *άσκηση* || *οι ~ δυνατότητες ενός τραγουδιστή* **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που συνδέεται με την παραγωγή τής φωνής ή συντελεί σε αυτή: ~ *χορδές* (οι δύο οριζόντιες, μυώδεις πτυχές στο εσωτερικό τού λάρυγγα, οι οποίες με τις περιοδικές δονήσεις τους λόγω τού ρεύματος τού αέρα που περνά ανάμεσά τους, παράγουν τους ηχηρούς φθόγγους τής γλώσσας) || ~ *μύες* (οι μύες τού λάρυγγα που βοηθούν στην παραγωγή τής φωνής) **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τους φθόγγους: ~ *μεταβολές / νόμοι* (οι νόμοι που διέπουν τις μεταβολές των φθόγγων) (β) ***φωνητική ορθογραφία*** σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο κάθε γράφημα (γράμμα) παριστάνει έναν και μόνο φθόγγο τού φωνητικού συστήματος μιας γλώσσας, οπότε η σχέση μεταξύ τής προφοράς μιας γλώσσας και τής γραπτής δήλωσής της είναι σχέση 1:1, λ.χ. η λέξη <λύπη> θα γραφεί [lípi] (κατ' αντιδιαστολή προς την ιστορική ορθογραφία) (γ) ***φωνητική μεταγραφή*** η καταγραφή γλωσσικού στοιχείου με τα σύμβολα τού διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου, προκειμένου να επιτευχθεί όσο το δυνατόν πιστότερη απόδοση τής προφοράς του (δ) ***διεθνές φωνητικό αλφάβητο*** βλ. λ. *αλφάβητο* **4. *φωνητική*** (η) βλ.λ. — **φωνητικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

φωνητική – φωνολογική – ιστορική ορθογραφία. Η ορθογραφία μιας γλώσσας ακολουθεί κατά κανόνα έναν από τους τρεις αυτούς τύπους ορθογραφίας. Ως **ιστορική ορθογραφία** χαρακτηρίζεται ο τύπος γραφής των λέξεων σύμφωνα με την ιστορική, δηλαδή την αρχική ή ετυμολογική τους προέλευση. **Φωνολογική** είναι η ορθογραφία που αποδίδει αδρομερώς την προφορά των λέξεων. **Φωνητική ορθογραφία** είναι αυτή που αποδίδει με μεγάλη ακρίβεια τον τρόπο που προφέρονται οι λέξεις μιας γλώσσας. Η λέξη «γυναίκα», γραμμένη σήμερα ως <γυναίκα>, αποτελεί παράδειγμα ιστορικής ορθογραφίας τής λέξης. Φωνολογικά η λέξη θα γραφόταν /γινέκα/ (φωνολογική ορθογραφία). Η φωνητική ορθογραφία τής λέξης θα οδηγούσε σε τύπο [ʝinéka]. Όπως φαίνεται από το παράδειγμα, ο «πιστότερος» τύπος ορθογραφίας είναι η φωνητική, που αποδίδει λεπτομερώς την προφορά τής λέξης (π.χ. την ουρανική προφορά τού *γ* ως [ʝ] στο παράδειγμα). Λιγότερο πιστή είναι η φωνολογική ορθογραφία τής λέξης και ακόμη λιγότερο πιστή έως τελείως απομακρυσμένη είναι η ιστορική ορθογραφία των λέξεων. Στην πραγματικότητα, και στην ιστορία των διαφόρων γλωσσών, η ορθογραφία ξεκινά κατά κανόνα ως φωνολογική και στην καλύτερη περίπτωση ως φωνητική, για να καταλήξει με την πάροδο τού χρόνου σε ιστορική.

-φωνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ΜΟΥΣ. την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού φωνών: *τρι-φωνία, τετραφωνία* **2.** την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού προσώπων με δικαίωμα ομιλίας, έκφρασης: *κατοχύρωση τής πολυφωνίας στην πολιτική* • **3.** την ομιλία συγκεκριμένης γλώσσας: *ελληνο-φωνία, αγγλο-φωνία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-φωνία*, μτγν. *πολυ-φωνία*), που προέρχεται από το ουσ. *φωνή*, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθ. και σε αποδόσεις ξένων όρων (πβ. γαλλ. franco-phonie > *γαλλο-φωνία*, ortho-phonie)].

φωνιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διαταραχές τής εκφοράς (εκφώνησης) τής γλώσσας, καθώς και τους τρόπους θεραπείας τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phoniatrics].

-φωνικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πολυφωνική χορωδία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *συμ-φωνικός*), το οποίο προέρχεται από σύνθ. σε *-φωνία, -φωνος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (πβ. γαλλ. radio-phonique, vόθο σύνθ.)].

φωνο- κ. **φωνό-** κ. **φων-** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με τη φωνή και γενικότ. τους ήχους: *φωνό-γραφος, φωνο-μετρία, φωνο-μοντάζ* **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. με τα φωνήματα: *φωνο-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *φωνομαχία*), που προέρχεται από το αρχ. *φωνή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. γαλλ. phono-logie, phono-métrie)].

φωνογραφία (η) {φωνογραφιών} **1.** η αποτύπωση τής φωνής σε δίσκο (φωνογράφου, μαγνητοφώνου κ.λπ.) ΣΥΝ. ηχογράφηση **2.** η παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonography].

φωνογραφικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνογραφία ή τον φωνογράφο: ~ *εταιρεία* **2.** αυτός που σχετίζεται με την παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο: ~ *απόδοση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonographic].

φωνογράφος κ. **φωνόγραφος** (ο) [1880] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την εγγραφή σε δίσκο και την αναπαραγωγή των διαφόρων ήχων (μουσικής, ανθρώπινης φωνής κ.λπ.) με τη βοήθεια μιας ακίδας που γλιστρούσε επάνω στην ειδική επιφάνεια ενός περιστρεφόμενου κυλίνδρου, παρωχημένης σήμερα τεχνολογίας ΣΥΝ. γραμμόφωνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonograph].

φωνογραφώ ρ. μετβ. [1891] {φωνογραφείς... | φωνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποτυπώνω (φωνή και γενικά ήχους) σε φωνογραφικό κύλινδρο ή δίσκο: ~ *το τραγούδι* ΣΥΝ. ηχογραφώ.

φωνοκαρδιογράφημα (το) {φωνοκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με το κατάλληλο όργανο ενός καρδιακού φυσήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonocardiogram].

φωνοκινητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις κινήσεις των φωνητικών οργάνων: ~ *αμνησία* (απώλεια τής μνήμης των κινήσεων για την άρθρωση τού λόγου). — **φωνοκινητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonocinétique].

φωνοληψία (η) {φωνοληψιών} **1.** το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες επιτυγχάνεται η λήψη και αποτύπωση των διαφόρων ήχων με ηλεκτροακουστικά μέσα ΣΥΝ. ηχοληψία **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα των παραπάνω διαδικασιών: *η ταινία είχε πολύ κακή ~.* — **φωνολήπτης** (ο). **φωνοληπτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + *-ληψία* < *λήψη*].

φωνόλιθος (ο) [1861] {φωνολίθ-ου | -ων, -ους} (στην πετρογραφία) εκρηξιγενές πέτρωμα, το οποίο διασπάται σε λεπτές ανθεκτικές πλάκες. — **φωνολιθικός,** -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonolite, επειδή οι πλάκες τού πετρώματος παράγουν ισχυρό ήχο, όταν χτυπηθούν με μεταλλικό αντικείμενο].

φωνολογία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που εξετάζει τους φθόγγους μιας γλώσσας από τη λειτουργική τους πλευρά, δηλ. ως σύστημα αντιθέσεων, ως ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες (φωνήματα), η παρουσία ή απουσία των οποίων σε ορισμένο περιβάλλον λέξεως διαφοροποιεί τη σημασία τής λέξης: *λειτουργική / συγχρονική / διαχρονική* (εξετάζει τις μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phonologie].

φωνολογικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνολογία: ~ *σύστημα* (το σύστημα αντιθέσεων που συγκροτούν τα φωνήματα ορισμένης γλώσσας, τα οποία διαφοροποιούν τη σημασία των λέξεων ανάλογα με την παρουσία ή την απουσία τους σε συγκεκριμένο περιβάλλον) || ~ *μονάδα* (το φώνημα) / *νόμοι* (που περιγράφουν τις συστηματικές μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***φωνολογική ορθογραφία*** σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο τα γραφήματα (γράμματα) παριστάνουν τα φωνήματα και όχι τους φθόγγους μιας γλώσσας, οπότε δεν δηλώνονται οι ποικιλίες (τα αλλόφωνα) των φωνημάτων αλλά μόνο τα ίδια τα φωνήματα (δηλώνεται λ.χ. μόνο το φώνημα *κ*, ασχέτως τού ότι το *κ* προφέρεται διαφορετικά στη λ. *κακός* και στις λ. *κυρία, και*). — **φωνολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φωνητικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonologique].

φωνομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η μέτρηση τής έντασης τής φωνής και γενικά των διαφόρων ήχων **2.** σύστημα πειραματικής διερεύνησης των φωνητικών χαρακτηριστικών τής γλώσσας με βάση τη στατιστική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrie].

φωνομετρικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη φωνομετρία. — **φωνομετρικ-ά / -ώς** [1861] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrique].

φωνόμετρο (το) [1861] {φωνομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** όργανο για τη μέτρηση τής έντασης και τής οξύτητας τής φωνής **2.** συσκευή παραγωγής διαφόρων ήχων και θορύβων, η οποία χρησιμοποιείται για τον έλεγχο των μικροφώνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonomètre].

φωνομιμητική (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διδασκαλίας τής ανάγνωσης στα παιδιά, κατά την οποία οι μαθητές προφέρουν μόνο τον φθόγγο που αντιστοιχεί σε κάθε γράμμα και όχι ολόκληρο το όνομα τού γράμματος, λένε λ.χ. «α» και όχι «άλφα».
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonomimic].

φωνομοντάζ (το) {άκλ.} μοντάζ μαγνητοφωνημένων φωνών: *τα όσα ακούστηκαν στη συνέντευξη δεν ειπώθηκαν έτσι ακριβώς, είναι αποτέλεσμα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. phonomontage (νόθο σύνθ.)].

-φωνος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πεντάφωνο συγκρότημα* • **2.** αυτόν που έχει ως μητρική ή κύρια γλώσσα του αυτή που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγγλό-φωνος, αλβανό-φωνος, αραβό-φωνος, αρβανιτό-φωνος, βλαχό-φωνος, βουλγαρό-φωνος, γαλλό-φωνος, γερμανό-φωνος, ελληνό-φωνος, ισπανό-φωνος, ιταλόφωνος, λατινό-φωνος, ρωσό-φωνος, σλαβό-φωνος, τουρκό-φωνος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ομόφωνος, σύμ-φωνος*), που προέρχεται από το ουσ. *φωνή* και εμφανίζεται επίσης σε μεταφορές ξέν. όρων (πβ. γαλλ. franco-phone > *γαλλό-φωνος*, νόθο σύνθ.)].

φωνοσκόπιο (το) {φωνοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για τη μελέτη τού μηχανισμού και τού τρόπου παραγωγής τής φωνής, καθώς και των οργάνων που συντελούν σε αυτή.
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonoscope].

φωνοσπασμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σπασμώδης διαταραχή τής ομιλίας.

φωνοταινία (η) {φωνοταινιών} ταινία κινηματογράφου ή μαγνητοφώνου στην οποία έχουν καταγραφεί ήχοι και φωνές.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound track].

φωνούμενος λόγος (ο) ΓΛΩΣΣ. η ομιλία, ο λόγος / η γλώσσα στην προφορική τους διάσταση, ως έναρθρη εκφορά κατ' αντιδιαστολή

προς τον (κατεξοχήν) λόγο, το σύστημα τής γλώσσας και την εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε γι' αυτό ΣΥΝ. ομιλία ΑΝΤ. ενδιάθετος λόγος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *φωνῶ (-έω)* (< *φωνή*)].

φώραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) ΦΥΣ. **1.** (στη ραδιοηλεκτρολογία) η διαδικασία ανίχνευσης, με ειδική συσκευή, τής παρουσίας ή τής μεταβολής ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, ταλαντώσεων κ.λπ., προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό περιεχόμενο που πιθανόν μεταφέρουν **2.** (παλαιότ.) η διαδικασία διαχωρισμού ενός σήματος από τη φέρουσα συχνότητα, την οποία αυτό διαμορφώνει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο-)* «συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω – αναζητώ τον κλέφτη (ενεργ.)» (βλ.λ.)].

φωρατής (ο) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή ασυρμάτων, με την οποία ανιχνεύεται η παρουσία ραδιοηλεκτρικών κυμάτων ή ταλαντώσεων και ενίοτε διαχωρίζεται το αρχικό διαμορφωτικό σήμα, προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό του περιεχόμενο: *γραμμικός / τετραγωνικός ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο)*, βλ.λ., απόδ. τού αγγλ. detector].

φωριαμός (ο) κιβώτιο σε διάφορα μεγέθη, εντοιχισμένο ή φορητό, που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη διαφόρων αντικειμένων (εγγράφων, φακέλων σε γραφεία, αθλητικών ειδών σε σχολεία και αθλητικούς χώρους κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φώρ-ιος* «φορητός» (πβ. σανσκρ. bhāryá-) < *φέρ-ω*· το *φωρ-* είναι εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμίδα τού θ. *φερ-* (< Ι.Ε. *bher-). Κατ' άλλους, πρόκειται για ξέν. προελεύσεως λ., πιθ. προελληνική].

φωρώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {φωράσαι... | εφωράθην, -ης, -η...} (λόγ.-σπάν.) **1.** συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω να διαπράττω αξιόμεμπτη ή κολάσιμη πράξη: *εφωράθη κλέπτων / να περιφέρεται υπόπτως* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνομαι στα πράσα, με τσακώνουν **2.** (μτφ.) γίνομαι φανερά αντιληπτός, πιάνομαι: *ο βουλευτής εφωράθη να αγνοεί τον κανονισμό τής Βουλής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο-)* < *φώρ, -ρός* «κλέφτης» < *bhōr-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher- τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.), δηλώνοντας αυτόν που «φέρει μαζί του (το κλεμμένο αντικείμενο)». Η λ. συνδ. επίσης με λατ. fur «κλέφτης» (αν δεν αποτελεί δάνειο από την Ελληνική) και με αρμ. burn «χέρι, πυγμή, δύναμη». Ομόρρ. *αυτό-φωρος* (βλ.λ.)].

φως (το) {φωτ-ός | -α, -ων} **1.** το αίτιο που διεγείρει το αισθητήριο τής όρασης, η φωτεινή ακτινοβολία που καθιστά τα αντικείμενα ορατά και η οποία, από επιστημονικής απόψεως, είναι ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που εκπέμπεται από σώματα σε κατάσταση ερυθροπύρωσης ή λευκοπύρωσης, διαδίδεται στο κενό με ταχύτητα 300.000 χιλιομέτρων το δευτερόλεπτο και αποτελεί τη βασικότερη πηγή ενέργειας για τη ζωή των φυτών και των ζώων στον πλανήτη μας: *έλα στο ~ να σε δω καλύτερα!* || *στο ~ τής ημέρας τα χρώματά του θα φανούν πολύ καλύτερα* || *τα φυτά μεγαλώνουν με το ~ τού Ήλιου* || *περπατούσαμε στο ~ τού φεγγαριού* || *δυνατό / άπλετο / μουντό / αδύνατο ~* ΣΥΝ. φέγγος ΑΝΤ. σκότος, (λόγ.) σκοτία, σκοτάδι, σκοτεινιά· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βλέπω το φως*** αρχίζω να υπάρχω, γεννιέμαι: *είδε το φως μέσα στη δίνη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου* (β) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** δημοσιεύομαι, γίνομαι ευρέως γνωστός: *η δήλωσή του μόλις χθες είδε το φως τής δημοσιότητας* (γ) ***έρχομαι / βγαίνω στο φως*** (*εἰς φῶς ἰέναι*, Σοφοκλ. *Φιλοκτ.* 1353, ίδια σημ.) ανακαλύπτομαι ή αποκαλύπτομαι, έρχομαι στο προσκήνιο: *ήλθαν στο φως οι κομπίνες τους* (δ) ***βλέπω φως*** απαλλάσσομαι από εμπόδια, δυσχέρειες κ.λπ., διαβλέπω ελπίδες: *πέρασα πολλές ταλαιπωρίες, μέχρι που άρχισα να ~* || *από τη δουλειά αυτή δεν πρόκειται να δούμε φως* (ε) ***(είναι) φως φανάρι*** βλ. λ. φανάρι (στ) ***αλλάζω τα φώτα (σε κάποιον)*** ταλαιπωρώ (κάποιον) πολύ, βασανίζω (κάποιον): *μου άλλαξε τα φώτα στο τρέξιμο!* (ζ) ***(δίνω) (σε κάποιον) το πράσινο φως*** επιτρέπω (σε κάποιον) να ενεργήσει ή να κινηθεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *η συμμαχία έδωσε το πράσινο φως για αγροτορική επέμβαση* (η) ***φως μου!*** (*ὦ φῶς!*, αρχ. προσφώνηση) ως προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο (θ) ***ρίχνω φως (σε μια υπόθεση)*** ανακαλύπτω στοιχεία που βοηθούν στη διαλεύκανση υπόθεσης, την επίλυση προβλήματος κ.λπ.: *η δημοσιογραφική έρευνα ρίχνει άπλετο φως στην υπόθεση τής δολοφονίας τού εισαγγελέα* (ι) ***γενηθήτω φως!*** (*γενηθήτω φῶς*, Π.Δ. *Γένεσις* 1, 3) ας δημιουργηθεί φως! συχνά μτφ. σε στιγμές συσκότισης (ια) ***(και) εγένετο φως*** (*καὶ ἐγένετο φῶς*, Π.Δ. *Γένεσις* 1, 3) (και) δημιουργήθηκε φως· συχνά μτφ. όταν επανέρχεται το φως μετά από συσκότιση ή όταν αποκαλύπτεται κάτι (ιβ) ***(φως), περισσότερο φως!*** (γερμ. mehr Licht, τα τελευταία λόγια τού Γκαίτε) (μτφ.) ως απαίτηση για διαφάνεια σε μια υπόθεση, για την αποκάλυψη περισσότερων στοιχείων (ιγ) ***έτος φωτός*** (i) ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως μήκους που χρησιμοποιείται κυρ. στην αστρονομία για τη μέτρηση των κοσμικών αποστάσεων και ισούται με την απόσταση που διανύει το φως στο κενό σε χρονικό διάστημα ενός έτους (ii) (μτφ. στον πληθ.-εμφατ.) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά που χωρίζει (πρόσωπα, καταστάσεις κ.λπ.): *σε σχέση με τις αντιλήψεις των προκατόχων του, οι αντιλήψεις του βρίσκονται έτη φωτός μπροστά!* **2.** το σύνολο των φωτεινών ακτίνων που εκπέμπονται από τεχνητή φωτεινή πηγή, η ύπαρξη ή παροχή τεχνητού φέγγους: *αυτό το δωμάτιο δεν έχει ηλεκτρικό ~* || *διάβαζε τη νύχτα με το ~ τής λάμπας / των κεριών / τής φωτιάς* || *άναψε / άνοιξε το ~, έχει βραδιάσει πια* || *σβήσε το ~, ξημέρωσε* || *η Δ.Ε.Η. μάς έκοψε το ~* ΣΥΝ. φωτισμός **3.** (συνεκδ.) κάθε τεχνητή φωτεινή πηγή, δηλ. κάθε συσκευή ή διάταξη που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία: *πάλι χάλασαν τα ~ και πρέπει να φωνάξουμε τον ηλεκτρολόγο* || *πριν βάψουμε το δωμάτιο, βγάλαμε το ~ από το ταβάνι* || (στο αυτοκίνητο) *φώτα πορείας / κατεύθυνσης / θέσεως* || *τα ~ τής τροχαίας* (τα φανάρια τής τροχαίας) || (κ. μτφ.) *τα φώτα τής ράμπας* (το θέατρο, η θεατρική ζωή, καριέρα, βλ. κ. λ. *ράμπα*) ΣΥΝ. λαμπτήρας, λάμπα, λυχνία, φανάρι **4.** (συνεκδ.) το να βλέπει κανείς, η αίσθηση τής όρασης: *μετά από το ατύχημα έχασε το ~ του* || *πρέπει να κάνει μια πολύ λεπτή και δύσκολη εγχείρηση, για να ξαναβρεί το ~ του*· ΦΡ. ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** για περιπτώσεις στις οποίες προτείνεται σε κάποιον κάτι που σίγουρα επιθυμεί και τον ωφελεί, ώστε να είναι αυτονόητη η αποδοχή του: *φυσικά και θέλω μια καλύτερη δουλειά· ~* **5.** (μτφ.) η προσδοκώμενη αίσια έκβαση σε κατάσταση δυσκολίας: *αρχίζουμε να βλέπουμε φως στην άκρη / στο βάθος τού τούνελ* **6.** (μτφ. στον πληθ.) οι γνώσεις ή η παιδεία που διαθέτει κανείς, η σοφία: *για το ζήτημα αυτό θα καταφύγω οπωσδήποτε στα ~ σου*· ΦΡ. ***ο αιώνας των φώτων*** η περίοδος τού Διαφωτισμού **7. Φώτα** (τα) βλ.λ. **8.** (μτφ.) η οπτική γωνία· στη ΦΡ. ***υπό το φως*** (+γεν.): «*~ αυτών των δεδομένων προκύπτει αβίαστα η διαπίστωση...*» (εφημ.) **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ως προσωνυμία τού Θεού Πατρός, τού Ιησού Χριστού, αλλά και γενικά τής Αγίας Τριάδας: *~ εκ φωτός, θεόν αληθινόν εκ θεού αληθινού* (Σύμβολο τής Πίστεως) (β) ***άγιο φως*** το αναστάσιμο φως (σημ. 1) που λαμβάνεται από τον Πανάγιο Τάφο το μεσημέρι τού Μεγάλου Σαββάτου και διανέμεται στους πιστούς από τον Ορθόδοξο Πατριάρχη Ιεροσολύμων (γ) ***άκτιστο φως*** βλ. λ. *άκτιστος* (δ) ***φως ιλαρόν*** εκκλησιαστικός ύμνος που ψάλλεται από τους ιερείς τη στιγμή που εισέρχονται στο Ιερό Βήμα κατά την ακολουθία τού Εσπερινού. — (υποκ.) **φωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῶς / φάος* < **φάϝ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -ϝ- και συναίρεση) < *bhə-w- (με επίθημα -w-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhā «φως, λάμψη», πβ. σανσκρ. bhā-ti, bhās-a «φως», bhās-ati «λάμπει» κ.ά. Η ανάλυση αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπαγωγή των σημαντικών λ. *φῶς, φημί, φαίνω* στην ίδια ευρύτερη ετυμολ. οικογένεια. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βλέπω το φως* (γεννιέμαι) (< γαλλ. voire la lumière), *φέρνω στο φως* (< γαλλ. mettre en lumière), *υπό το φως* (< γαλλ. à la lumière), *ρίχνω φως (σε κάτι)* (< αγγλ. throw / shed light on something)].

φωστήρας (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο με σημαντική κατάρτιση στον τομέα του· σοφός, ειδήμων: *είναι ~ στα νομικά* || *~ τής Εκκλησίας / τής επιστήμης* || (ειρων.) *δεν χρειαζόμαστε άλλους ~· ακόμα πληρώνουμε τα χρέη που άφησαν στην εταιρεία μας οι προηγούμενοι* || «*αυτά τα προβλήματα μόλις πρόσφατα τα ανακάλυψαν οι αρμόδιοι ~ τού υπουργείου*» (εφημ.) ΣΥΝ. πολυμαθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωστήρ, -ῆρος*, μεταπλασμ. τ. τού *φαυστήρ* κατ' επίδρ. τού ουσ. *φῶς*. Το μτγν. *φαυστήρ* ανάγεται σε θ. **φαυ-σ-* (με υστερογενές -σ-) < **φαϝ-* (βλ. λ. *φως*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *καυστήρ*].

φωσφοριζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που φωσφορίζει: *~ ρούχο / ρολόι / μαρκαδόρος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. phosphorisé, βλ. λ. *φωσφορίζω*].

φωσφορίζω ρ. αμετβ. [1839] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκπέμπω φως, φωσφορική λάμψη: *φωσφορίζουσα ουσία* (κάθε στερεά ουσία που εκπέμπει φως, όταν εκτίθεται σε ακτινοβολία) || *τα μάτια τής γάτας φωσφορίζουν στο σκοτάδι* ΣΥΝ. λαμπυρίζω, φθορίζω. — **φωσφόρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphoriser].

φωσφορικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον φώσφορο (βλ.λ.) ή τον φωσφορισμό (βλ.λ.): *~ λάμψη / ιδιότητες* **2.** ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη φωσφορική ρίζα (PO_4^{3-}): *~ οξύ / νάτριο / λίπασμα / ορυκτό / πέτρωμα* ΣΥΝ. φωσφορούχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorique].

φωσφόρισμα (το) ▸ φωσφορίζω

φωσφορισμός (ο) [1881] {χωρ. πληθ.} **1.** η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από σώμα ή ουσία που έχει εκτεθεί στην επίδραση ορισμένων ειδών ακτίνων (λ.χ. τής υπεριώδους ακτινοβολίας), φαινόμενο που διατηρείται και μετά την παύση τής ακτινοβόλησης (σε αντιδιαστολή προς τον φθορισμό, βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) φωσφόρισμα, λαμπύρισμα **2.** ΒΙΟΛ. (α) το φαινόμενο τής εκπομπής ψυχρού φωτός από ορισμένους ζωικούς ή φυτικούς οργανισμούς ή μικροοργανισμούς, όπως λ.χ. η πυγολαμπίδα (β) ***θαλάσσιος φωσφορισμός*** το ψυχρό, κυανοπράσινο φως που εκπέμπεται, λόγω χημικών διεργασιών, από τα θαλάσσια φυτά και ζώα ΣΥΝ. βιοφωσφορισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorisme].

φωσφορίτης (ο) [1802] {φωσφοριτών} πέτρωμα, κυρ. ιζηματογενές, που περιέχει υψηλές συγκεντρώσεις φωσφορικών ορυκτών με τη μορφή κονδυλωδών ή συμπαγών μαζών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorite].

φώσφορος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. αμέταλλο χημικό στοιχείο (σύμβολο P), ευρύτατα διαδεδομένο στη φύση, που απαντά σε χρώμα λευκό, ερυθρό ή μαύρο· είναι ισχυρό αναγωγικό μέσο, έχει ύψιστη βιολογική σπουδαιότητα για τον άνθρωπο και τα ζώα και λαμβάνεται από τα τρόφιμα (κρέας, κρόκο αβγού, όσπρια κ.λπ.) **2.** κάθε στερεό υλικό χρώματος κίτρινου ή υποκίτρινου που εκπέμπει φως στο σκοτάδι και αναφλέγεται εύκολα στον αέρα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) **φωσφόρος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωσφόρος* (ενν. *ἀστήρ*) < *φῶς* + *-φόρος* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. phosphore. Ο τονισμός *φώσφορος* αναλογικώς προς άλλα σύνθετα σε *-φορος*, όπως *ανήφορος, κατήφορος, εύφορος, πρόσφορος* κ.ά.].

φωσφορούχος, -ος, -ο [1802] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει φώσφορο (βλ.λ.): *~ ένωση / υδρογόνο / λίπασμα / ορυκτό* ΣΥΝ. φωσφορικός.
[ΕΤΥΜ. < *φωσφόρος* + *-ούχος* < *έχω*].

Φώτα (τα) {Φώτων} τα Θεοφάνια (βλ.λ.): «*Σήμερα τα ~ και ο φωτι-*

σμός / και χαρά μεγάλη και ο αγιασμός» (από κάλαντα των Θεοφανίων) || *την ημέρα των Φώτων γίνεται ο αγιασμός των υδάτων.*
[ΕΤΥΜ. Η ημέρα τής βαπτίσεως τού Χριστού ονομάστηκε «ημέρα των Φώτων» (ήδη μεσν.), γιατί με αυτήν γενεσιουργείται το μυστήριο τής χριστιανικής βαπτίσεως, που είναι «φωτισμός» των ανθρώπων, πβ. Γρηγορίου Θεολόγου *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα* 36, 336, 8-23: *Ἡ γὰρ ἁγία τῶν Φώτων ἡμέρα, (...) ἀρχὴν μὲν τὸ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον*].

φωταγώγηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} φωτισμός με πολλά και δυνατά φώτα: *γιορτινή ~ τού σπιτιού* || *~ τής πολιτείας* ΣΥΝ. φωταψία, φωτοχυσία ΑΝΤ. συσκότιση. Επίσης **φωταγωγία** [μτγν.] {φωταγωγιών}.

φωταγωγικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωταγώγηση (βλ.λ.): *~ ετοιμασίες* ΑΝΤ. συσκοτιστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***φωταγωγικό*** (το) τροπάριο που δεν ψάλλεται αλλά αναγιγνώσκεται στην αρχή τής ακολουθίας τού Όρθρου κατά τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή.

φωταγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που φέρνει φως, που μεταδίδει το φως από φωτεινό σε σκοτεινό χώρο: *~ οπή* ΣΥΝ φωτοφόρος **2.** ***φωταγωγός*** (ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτ(ο)-* (< αρχ. *φῶς, φωτός*) + *ἀγωγός*].

φωταγωγός (ο) άνοιγμα σε τοίχο ή κενός χώρος στο εσωτερικό οικοδομής, ιδ. πολυκατοικίας, για τον φωτισμό των εσωτερικών διαμερισμάτων: *το παράθυρο τού μπάνιου βλέπει στον ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωταγωγός (θυρίς)*, από το επίθ. *φωταγωγός* (βλ.λ.)].

φωταγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φωταγωγείς... | φωταγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτίζω με πολλά και δυνατά φώτα (έναν χώρο), παρέχω άπλετο φωτισμό: *την περίοδο των γιορτών ο δήμος φωταγωγεί τους δρόμους και την κεντρική πλατεία* || *η Ακρόπολη φωταγωγείται κάθε βράδυ* ΣΥΝ. καταφωτίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω.

φωταέριο (το) [1834] {φωταερίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. εύφλεκτο αέριο μείγμα που παρασκευάζεται με ξηρά απόσταξη λιθανθράκων, περιέχει μεθάνιο και σημαντικές ποσότητες μονοξειδίου και διοξειδίου του άνθρακα και χρησιμοποιείται για φωτισμό και θέρμανση ΣΥΝ. (καθημ.) γκάζι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. gaz d'éclairage].

φωτάκι (το) → φως

φωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** ο πλούσιος (δυνατός) φωτισμός, φωταψία ΣΥΝ. φωτοχυσία, καταυγασμός **2.** (σπάν.) η λαμπρότητα τού φωτός: *η ~ τής ημέρας* **3.** ΦΥΣ. η εκπομπή από ένα υλικό ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με ένταση μεγαλύτερη από αυτή τής θερμικής ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το ίδιο υλικό στην ίδια θερμοκρασία **4.** ΦΥΣ. ***ατμοσφαιρική φωταύγεια*** η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από τα άτομα ή τα μόρια τής ατμόσφαιρας είτε λόγω διεγέρσεώς τους από την ηλιακή ακτινοβολία είτε λόγω συγκρούσεων είτε ως αποτέλεσμα των μεταξύ τους αντιδράσεων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φωταυγής* < *φωτ(ο)-* (< *φῶς, φωτός*) + *-αυγής* < *αὐγή*].

φωταψία (η) {φωταψιών} (λόγ.) ζωηρός και άπλετος φωτισμός: *προς τι όλες αυτές οι ~, γιορτάζουμε τίποτε;* ΣΥΝ. φωταγώγηση, φωτοχυσία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φωτ(ο)-* + *-αψία* < αρχ. *ἅπτω* (πβ. κ. *ἀν-άπτω*)].

Φωτεινή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ η Σαμαρείτις / η μάρτυς* **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *φωτεινός* (βλ.λ.)].

φωτεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που φωτίζει, που εκπέμπει φως: *~ σώμα / αστέρι / επιγραφή / σηματοδότης / πηγή / ακτίνα* || *αγόρασα ένα ρολόι με ~ δείκτες, για να βλέπω την ώρα στο σκοτάδι* ΑΝΤ. σκοτεινός **2.** αυτός που είναι γεμάτος φως, που φωτίζεται άπλετα: *~ δωμάτιο / σπίτι / χώρος* ΣΥΝ. φωτερός, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. σκοτεινός· ΦΡ. (α) ***φωτεινή εξαίρεση*** πρόσωπο που ξεχωρίζει ιδιαίτερα λόγω των θετικών ιδιοτήτων του ανάμεσα σε άλλα με αρνητικές ιδιότητες: *μέσα σ' αυτό τον συρφετό των φανατικών, αυτός, μετριοπαθής και ήπιος, αποτελεί ~* (β) ***φωτεινό παράδειγμα*** για πρόσωπο ή πράξη που λειτουργεί ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: *το ~ ενός αστυνομικού που με την αυτοθυσία του προστάτεψε τη ζωή αθώων πολιτών* (γ) ***φωτεινό διάλειμμα*** περίοδος διανοητικής διαύγειας ή πνευματικής, πολιτικής, οικονομικής ανόδου μέσα σε μια περίοδο στασιμότητας (δ) ΦΥΣ. ***φωτεινός θάλαμος*** συσκευή που αποτελείται από κάτοπτρο με μικρή οπή ή από πρίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο, ώστε να επιτρέπει την ταυτόχρονη παρατήρηση μιας εικόνας και ενός φύλλου χαρτιού, πάνω στο οποίο είναι δυνατή η σχεδίαση τής εικόνας **3.** (μτφ.) αυτός που λάμπει, που διαθέτει καθαρότητα και διαύγεια: *~ μάτια / χαμόγελο / χρώματα* ΣΥΝ. λαμπρός, καθαρός, διαυγής ΑΝΤ. μουντός, θολός **4.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει σαφήνεια και ευκρίνεια, που φωτίζει ή διαφωτίζει: *~ ιδέα / εξήγηση* || (για πρόσ.) *~ διάνοια / πνεύμα* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, ευκρινής, ξεκάθαρος ΑΝΤ. ασαφής, αόριστος. — **φωτεινά** επίρρ., **φωτεινότητα** (η) [1880]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναργής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φῶς, φωτός*, κατά τα επίθ. *σκοτ-εινός, φα-εινός*].

φωτερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** γεμάτος φως, αυτός που φωτίζεται άπλετα: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ. φωτεινός ΑΝΤ. σκοτεινός **2.** (ειδικότ.) ***φωτερό*** (το) μικρό άνοιγμα σε τοίχο για την είσοδο τού φωτός, φεγγίτης **3.** (ειρων.-σπάν.) ***φωτερά*** (τα) τα μάτια, οι οφθαλμοί: *άνοιξε τα ~ σου!* (πρόσεξε καλά).
[ΕΤΥΜ. < *φῶς, φωτός* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *παγ-ερός*].

Φώτης (ο) → Φώτιος

φωτιά (η) **1.** η ταυτόχρονη παραγωγή θερμότητας και φωτός με τη γρήγορη καύση εύφλεκτου υλικού, η οποία συνοδεύεται συνήθ. και από φλόγα: *η ~ καίει στο τζάκι* || *κάθομαι κοντά στη ~* || *~ με ξύλα* || *κάρβουνα για τη ~* || *ανάβω / σβήνω / φυσώ / συνδαυλίζω τη ~* || *μόλις διάβασε το γράμμα, το πέταξε στη ~* || *μου δίνετε τη ~ σας, παρακαλώ;* (δηλ. μου δίνετε σπίρτο ή αναπτήρα, για να ανάψω τσιγάρο;) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) πυρ· ΦΡ. (α) ***βάζω φωτιά*** (i) πυρπολώ: *έβαλε φωτιά στο σπίτι, για να εισπράξει την ασφάλεια* (ii) (μτφ.) προκαλώ έριδα και αντιδικία, προξενώ καβγά: *μπήκε ανάμεσα στο ζευγάρι και τους έβαλε φωτιά* (β) ***παίρνω / αρπάζω / πιάνω φωτιά*** (i) ανάβω, αναφλέγομαι: *τα ξερά ξύλα πήραν εύκολα φωτιά* (ii) (μτφ. για πρόσ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *μην παίρνεις φωτιά με το πρώτο!* (iii) (κυρ. *παίρνω / αρπάζω φωτιά*) χρησιμοποιούμαι εντατικά σε δεδομένη στιγμή: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, τα τηλέφωνα πήραν φωτιά* (γ) ***φωτιά και λάβρα*** μεγάλη ζέστη, δυνατός καύσωνας (δ) (μτφ.) ***είμαι φωτιά και λάβρα*** (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ θυμωμένος, έχω εξοργιστεί (ii) (για είδη εμπορίας) είμαι πανάκριβος, πωλούμαι σε πολύ υψηλή τιμή (ε) ***φωτιά (πάνω) στη φωτιά*** αντίδραση με τα ίδια (βίαια) μέσα (στ) ***θα πέσει φωτιά να μας κάψει!*** ως έκφραση φόβου για περιπτώσεις στις οποίες παρατηρούνται πολλές αθέμιτες ή ανήθικες πράξεις: *~ που αφήσαμε τόσο κόσμο να χαθεί εξαιτίας μας!* || (κ. ως κατάρα) *φωτιά (να πέσει) να σας κάψει, παλιάνθρωποι!* || (κ. σε όρκο) *να πέσει φωτιά να με κάψει, αν λέω ψέματα!* (ζ) ***φωτιά που μας έκαψε!*** μας βρήκε μεγάλη συμφορά (η) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά*** είμαι απόλυτα βέβαιος για κάτι, παίρνω όρκο για την αλήθεια πράγματος (θ) ***παίζω με τη φωτιά*** βλ. λ. *παίζω* (ι) ***ρίχνω λάδι στη φωτιά*** βλ. λ. *λάδι* (ια) (παροιμ.) ***δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά*** βλ. λ. *καπνός* (ιβ) (παροιμ.) ***η φωτιά και το μπαρούτι δεν συγκάνουνε / δεν συγκαίουνε*** για πράγματα ή πρόσωπα που είναι φύσει ασυμβίβαστα και συνεπώς η συνύπαρξή τους είναι αδύνατη (ιγ) (παροιμ.) ***το στραβό το ξύλο η φωτιά το σ(ι)άζει*** με την τιμωρία περιορίζεται ή αναστέλλεται η τάση προς το κακό (ιδ) ***ανάβω φωτιά*** βλ. λ. *ανάβω* (ιε) ***φωτιά στα μπατζάκια μου*** βλ. λ. *μπατζάκι* (ιστ) ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** βλ. λ. *κάστανο* **2.** (συνεκδ.) η γλώσσα τού πυρός: *οι ~ έγλειψαν τους τοίχους των σπιτιών* || (μτφ.) *τα μάτια της πετούσαν φωτιές* (πβ. *σπίθες*) ΣΥΝ. φλόγα **3.** (κατ' επέκτ.) πυρκαγιά που ανάβεται τυχαία ή σκόπιμα και προξενεί καταστροφές: *ευτυχώς δεν ήταν κανένας στο σπίτι, όταν ξέσπασε η ~* || *η ~ άφησε μόνο τους εξωτερικούς τοίχους τού κτηρίου όρθιους* **4.** (μτφ.) ένοπλη σύγκρουση, μάχη: *έπεσε πρώτος στη ~ εμψυχώνοντας τους άνδρες του* ΣΥΝ. πόλεμος **5.** (μτφ.) ένταση, κρίση ή μεγάλα προβλήματα που προκαλούνται (σε έναν χώρο ή στις σχέσεις ανθρώπων): *η παρέμβασή του αποσκοπούσε στο να σβήσει τη ~ που άναψαν στο κόμμα οι δηλώσεις τού πρώην υπουργού·* κυρ. στη ΦΡ. ***ανάβω φωτιές (σε κάποιον)*** βλ. λ. *ανάβω.* — (υποκ.) **φωτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φωτία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < αρχ. *φῶς, φωτός*].

φωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {φώτισ-α, -τηκα, -μένος κ. (λόγ.) πεφωτισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκπέμπω και παρέχω φως σε (κάποιον/κάτι): *ο ήλιος φωτίζει την οικουμένη* || *μόνο ένα κερί φώτιζε το σκοτεινό δωμάτιο* || *είχαμε ένα φανάρι, για να φωτίζουμε τον δρόμο μας* || (κ. μτφ.) *ένα χαμόγελο φώτισε το πρόσωπό του* || (κ. αμετβ.) *δεν φωτίζει καλά αυτή η λάμπα* || *οι δρόμοι και οι πλατείες μας φωτίζονταν με ηλεκτρισμό* || *ο ουρανός φωτίστηκε προς την πλευρά τής Ανατολής* ΣΥΝ. φέγγω **2.** (μτφ.) παρέχω επαρκείς εξηγήσεις για (κάτι) σε (κάποιον), κάνω διευκρινίσεις ή αποκαλύψεις: *η ανάκριση φώτισε το έγκλημα* || *η έκθεση τού διεθνούς οργανισμού φώτισε με δραματικό τρόπο τη δυστυχία τού πληθυσμού* || *μπορείτε να με φωτίσετε σε αυτό το θέμα;* || *~ ένα μυστήριο / ένα δύσκολο χωρίο κειμένου* || *τα νέα δεδομένα φωτίζουν σκοτεινές πτυχές αυτής τής υπόθεσης* ΣΥΝ. ερμηνεύω, διαλευκαίνω, διαφωτίζω· ΦΡ. (ειρων.) ***με / μας φώτισες!*** δεν είπες τίποτε το καινούργιο ή η εξήγηση σου δεν έλυσε την απορία μου: *Τώρα, μας φώτισες! Αυτό το ήξερα, δεν περίμενα εσένα να μου το πεις!* **3.** (μτφ. για τον Θεό) δίνω φώτιση στους (ανθρώπους), βοηθώ και καθοδηγώ στη ζωή: (ως ευχή) *ο Θεός να σε φωτίζει!* || *με φώτισε ο Θεός και απάντησα σωστά / και απέφυγα τον κίνδυνο* ♦ **4.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***φωτίζει***) ξημερώνει, γίνεται ημέρα: *το καλοκαίρι φωτίζει νωρίτερα* || *άρχισε ήδη να φωτίζει* ΣΥΝ. φέγγει, χαράζει **5.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***φωτίζομαι***) δέχομαι το μυστήριο τού βαπτίσματος, βαπτίζομαι: *φωτίστηκε το μωρό* || *ο φωτιζόμενος* (αυτός που πρόκειται να βαπτιστεί) **6.** (ειδικότ. η λόγ. μτχ. ***πεφωτισμένος, -η, -ο***) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **φωτάω.** **φώτισμα** (το) [μτγν.].

φωτίκι (το) {φωτικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το λευκό σεντόνι με το οποίο περιβάλλουν το νεοφώτιστο βρέφος αμέσως μετά την τελετή τού βαπτίσματος **2.** (συνήθ. στον πληθ.) τα βαπτιστικά ρούχα.
[ΕΤΥΜ. < *φως, φωτός* + *-ίκια*, πληθ. ουδ. τού επιθήματος *-ίκιος* (πβ. κ. *συχαρ-ίκια*)].

Φώτιος (ο) {Φωτίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Φώτιο τον Μέγα, πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (820-891), περίφημο για την παιδεία και την ευρύτητα τού πνεύματός του **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φώτης.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *φῶς, φωτός*].

φώτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο φωτισμός τού μυαλού με τη θεία χάρη, η παροχή πνευματικού φωτός από τον Θεό, ώστε να υπάρχει επίγνωση τού ορθού και τού πρέποντος: *είθε ο Θεός να σου δίνει ~ !* || *μου 'δωσε ~ ο Θεός και κατάλαβα εγκαίρως το λάθος μου* **2.** (συνεκδ.) η έξυπνη, «φαεινή» ιδέα: *στην πιο δύσκολη στιγμή μού 'ρθε μια ~* ΣΥΝ έμπνευση.

φώτισμα (το) → φωτίζω

φωτισμός (ο) [μτγν.] **1.** η ύπαρξη ή η παροχή φωτός στα αντικείμενα και στον περιβάλλοντα χώρο, προκειμένου αυτός να φωτίζεται: *φυσικός ~* (αυτός που οφείλεται στο φως τής ημέρας) || *τεχνητός ~* (αυτός που γίνεται με τεχνητές φωτεινές πηγές) || *~ με κεριά / με λά-*

μπες / με ράβδους φθορίου || ζωηρός / δυνατός / χαμηλός / κρυφός / άπλετος ~ ΣΥΝ. φώτισμα, (λαϊκ.) φέξιμο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συσκευών που παράγουν τεχνητό φως και φωτίζουν κάποιον χώρο: *αλλάξαμε τον ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. φωτιστικά **3.** ο τρόπος που φωτίζεται η σκηνή (πρόσωπα, πράγματα, πράξεις κ.λπ.) σε μια θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παράσταση: *τον ~ ανέλαβε ένας ταλαντούχος νέος φωτιστής* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μετάδοση πνευματικού φωτός μέσω τού μυστηρίου τού βαπτίσματος, η φώτιση τού πνεύματος (β) (παλαιότ.) το μυστήριο τού βαπτίσματος, με το οποίο φωτίζεται ο άνθρωπος από το φως τής διδασκαλίας τού Χριστού και ελευθερώνεται από τα σκοτάδια τής πλάνης **5.** ΦΥΣ. (στην οπτική) το φωτομετρικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος τής φωτεινής ροής που δέχεται φωτιζόμενη επιφάνεια προς το μέγεθος τής επιφάνειας αυτής.

φωτιστής (ο) [μτγν.] ο ειδικός (θεάτρου, κινηματογράφου, τηλεόρασης κ.λπ.) που αναλαμβάνει τον φωτισμό (βλ.λ., σημ. 3) παράστασης (θεατρικής, κινηματογραφικής κ.λπ.).

φωτιστικό (το) κάθε συσκευή που χρησιμεύει για τον φωτισμό κλειστού χώρου: ~ *για το σαλόνι / οροφής / δαπέδου / επιτραπέζιο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (lampe) d'éclairage].

φωτιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που φωτίζει, που παρέχει φως: ~ *συσκευή / εφέ* || (ΣΤΡΑΤ.) ~ *βλήμα* (που περιέχει φωτοβολίδες για τη νύχτα, οι οποίες αναφλέγονται καθώς αυτό εκρήγνυται και πέφτουν αργά στο έδαφος, φωτίζοντας την περιοχή που πρόκειται να παρατηρηθεί) ΣΥΝ. φωτοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χρησιμοποιείται για την παροχή φωτός: ~ *πετρέλαιο / οινόπνευμα* **3. φωτιστικό** (το) βλ.λ.

φωτο- κ. **φωτό-** κ. **φωτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το φως ή τον φωτισμό, λ.χ. *φωτο-γραφία, φωτό-σφαιρα, φωτο-ρρυθμικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φῶς, φωτός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. photo-graphie)].

φωτοαγωγιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αύξηση τής ηλεκτρικής αγωγιμότητας μιας ουσίας, που προκαλείται από την απορρόφηση ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας (λ.χ. τού φωτός).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photoconductivity (νόθο σύνθ.)].

φωτοαντιγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το φωτοαντίγραφο: ~ *μηχάνημα / παραγωγή / εκτύπωση* ΣΥΝ. φωτοτυπικός. — **φωτοαντιγραφικά** επίρρ.

φωτοαντίγραφο (το) {φωτοαντιγράφ-ου | -ων} αντίγραφο κειμένου, σχεδίου ή εικόνας που έχει ληφθεί με τη μέθοδο τής φωτοτυπίας (βλ.λ.): *χρειάζομαι δέκα ~ αυτού τού εγγράφου* ΣΥΝ. φωτοτυπία, φωτοκόπια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photocopy (νόθο σύνθ.)].

φωτοβιολογία (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά την επίδραση τού φωτός στους έμβιους οργανισμούς καθώς και τις μεταβολικές τους διεργασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photobiologie].

φωτοβολή (η) → φωτοβολία

φωτοβόλημα (το) → φωτοβολώ

φωτοβολία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκπομπή φωτός και λάμψης, η ακτινοβολία: *η ~ των άστρων / των βεγγαλικών* ΣΥΝ. φεγγοβόλημα **2.** ΦΥΣ. η ένταση φωτεινής πηγής. Επίσης **φωτοβολή.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-βολία* < *-βόλος* (< *βάλλω*)].

φωτοβολίδα (η) [1887] **1.** πυροτεχνικό βλήμα σε μορφή μικρού πυραύλου, που εκτοξεύεται με ειδικό πιστόλι και εκπέμπει πολύ λαμπρό φως· χρησιμοποιείται τη νύχτα για πανηγυρικό φωτισμό (δηλ. ως πυροτέχνημα), για σηματοδότηση ή φωτισμό, καθώς και για τη μετάδοση μηνυμάτων κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ρίχνω / πετώ / εκτοξεύω ~ || πιστόλι φωτοβολίδων* **2.** κύριο εξάρτημα λυχνίας φωταερίου ή υγραερίου που μετατρέπει τη θερμική ενέργεια τής φλόγας σε φως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Leuchtkugel].

φωτοβόλος, -α (λόγ. -ος), **-ο** **1.** αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: ~ *αστέρι* ΣΥΝ. φωτεινός, φαεινός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει λάμψη, που αστράφτει: ~ *πρόσωπο / μάτια* ΣΥΝ. λαμπρός, αστραφτερός ΑΝΤ. σκοτεινός, μουντός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φωτο-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

φωτοβολταϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ύλη ή συσκευή στην οποία ο ηλεκτρισμός παράγεται ως αποτέλεσμα έκθεσης στο φως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photovoltaic (νόθο σύνθ.)].

φωτοβολώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φωτοβολείς... | φωτοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) φωτίζω (κάτι) έντονα, ρίχνω σε (κάτι) άπλετο φως ΣΥΝ. φωταγωγώ, (λόγ.) καταυγάζω ΑΝΤ. συσκοτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) εκπέμπω φως και λάμψη, αστράφτω: *φωτοβολούν τα μάτια του / το πρόσωπό του από ευτυχία* ΣΥΝ. λάμπω, φεγγοβολώ, ακτινοβολώ. — **φωτοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φωτοβολῶ* < *φωτο-* + *-βολῶ* (< *βάλλω*)].

φωτογένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αυτόματη εκπομπή φωτός από ορισμένα είδη ζώων και φυτών **2.** η ιδιότητα ορισμένων ανθρώπων να φαίνονται ζωηρά, όμορφα ή εκφραστικά τα χαρακτηριστικά τους κατά τη λήψη φωτογραφιών ή κατά την κινηματογράφησή τους: *βασικό προσόν κάθε μοντέλου είναι να διαθέτει ~.* — **φωτογενής, -ής, -ές** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωτογενής* «ο παραγόμενος από το φως» < *φωτο-* + *-γενής* (< *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogénie].

φωτογκρέι (το) {άκλ.} ειδικό κρύσταλλο γυαλιών που σκουραίνει στο φως και προστατεύει τα μάτια: (κ. ως επίθ.) *γυαλιά ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. photogrey (νόθο σύνθ.) < photo- (< ελλην. *φωτο-*) + grey «γκρι»].

φωτογονία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η παραγωγή και εκπομπή φωτός, ο φωσφορισμός (βλ.λ.). — **φωτογονικός, -ή, -ό** [1882].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-γονία* < *γόνος*].

φωτογόνος, -ος, -ο [μεσν.] (λόγ.) **1.** αυτός που παράγει, που αναδίδει φως **2.** ΖΩΟΛ. ***φωτογόνα όργανα*** τα όργανα ορισμένων οργανισμών, λ.χ. τής πυγολαμπίδας, στα οποία παρατηρείται το φαινόμενο τού φωσφορισμού **3.** κατάλληλος ως φωτιστική ύλη: ~ *σώμα / αέριο.*

φωτόγραμμα (το) {φωτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΩΤΟΓΡ. φωτογραφικό είδωλο, το οποίο παράγεται με την τοποθέτηση αντικειμένου μεταξύ τού φωτοευπαθούς χαρτιού ή τού φωτογραφικού φιλμ και τής φωτεινής πηγής· η εμφάνιση τού λανθάνοντος ειδώλου που σχηματίζεται με τον τρόπο αυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogramme].

φωτογραμμετρία [1883] κ. **φωτογραμμομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη η οποία χρησιμοποιεί τη φωτογραφία και γενικότ. την εικόνα για τη διενέργεια μετρήσεων· τεχνική μετρήσεων που αποσκοπεί στη μελέτη και τον ακριβή καθορισμό τού σχήματος, των διαστάσεων και τής θέσεως οποιουδήποτε αντικειμένου στον χώρο, με την χρησιμοποίηση μιας ή περισσότερων εικόνων τού αντικειμένου αυτού, π.χ. η χρησιμοποίηση φωτογραφιών κατά τη χαρτογράφηση και τις τοπογραφικές μετρήσεις ή αεροφωτογραφιών για την εκπόνηση στο γραφείο τοπογραφικών χαρτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogrammétrie].

φωτογραφείο (το) [1882] το εργαστήριο, το ατελιέ τού φωτογράφου: *πήγα στο ~ να βγάλω φωτογραφίες για διαβατήριο.*

φωτογράφημα (το) [1860] {φωτογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής διαδικασίας λήψεως μόνιμων εικόνων με την επίδραση τού φωτός πάνω σε ειδικό χαρτί· η φωτογραφία (βλ.λ.).

φωτογραφία (η) [1871] {φωτογραφιών} **1.** η μέθοδος και η τέχνη τού σχηματισμού μόνιμων εικόνων πάνω σε φιλμ με τη βοήθεια ειδικής μηχανής και εν συνεχεία τής αναπαραγωγής τους με την επίδραση τού φωτός σε χημικά παρασκευασμένη επιφάνεια: *ασχολούμαι με τη ~ || σπούδασε ~* ΣΥΝ. (σπάν.) φωτογραφική (τέχνη) **2.** (συνεκδ.) κάθε εικόνα που λαμβάνεται και αναπαράγεται με αυτό τον τρόπο: *ασπρόμαυρη / έγχρωμη / στιγμιαία* (αυτή που λαμβάνεται αυτόματα με ειδική μηχανή) / *υποβρύχια ~ || τραβώ / παίρνω / βγάζω ~ || ελάτε να σας βγάλω μια ~! || δυστυχώς, δεν βγαίνω καλά στις ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographie].

φωτογραφίζω ρ. μετβ. [1896] {φωτογράφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παίρνω (κάποιον) φωτογραφία, καταγράφω εικόνα προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ. με τη χρήση ειδικής μηχανής: *μαζευτείτε όλοι να σας φωτογραφίσω || μας φωτογράφισε πάνω στη γέφυρα* **2.** (κατ' επέκτ.) απεικονίζω (κάτι) σε φωτογραφία: ~ *πρόσωπα / τοπία / ηλιοβασιλέματα* **3.** (μτφ.) (α) περιγράφω κάποιον/κάτι πιστά, με απόλυτη ακρίβεια: *οι περιγραφές του φωτογραφίζουν όψεις τής καθημερινής ζωής στην επαρχία* (β) υποδεικνύω (κάποιον/κάτι) σαφώς, αλλά χωρίς να κατονομάζω: *ο δημοσιογράφος στο άρθρο του φωτογράφισε κατά κοινή ομολογία τον τέως υπουργό.* Επίσης (λόγ.) **φωτογραφώ** [1861] {-είς...}.

φωτογραφικός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωτογραφία: ~ *μηχανή* (η συσκευή με την οποία λαμβάνονται οι φωτογραφίες) / *πλάκα / θάλαμος / εργαστήριο / εκτύπωση / φακός* (οπτικό σύστημα που αποτελείται από απλούς φακούς στερεωμένους στο εσωτερικό κυλινδρικού σωλήνα και χρησιμεύει για τον σχηματισμό των ειδώλων κατά τη λήψη φωτογραφιών ή την εικονοληψία) || *έκδοση με πλούσιο ~ υλικό || ~ στιγμιότυπο / πορτρέτο* **2.** (ειδικότ.) **φωτογραφική** (η) η τέχνη τής λήψης φωτογραφιών, το επάγγελμα τού φωτογράφου **3.** (μτφ.) (α) αυτός που περιγράφει τόσο πιστά κάτι/κάποιον, ώστε θυμίζει φωτογραφία: ~ *απεικόνιση / περιγραφή* (β) αυτός που αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο (στις ικανότητες, στα προσόντα του κ.λπ.) ή περίπτωση, χωρίς να κατονομάζει: *η διατύπωση τής προκήρυξης τής θέσεως αυτής είναι ~, αφού περιγράφει συγκεκριμένο υποψήφιο, ο οποίος έχει ακριβώς αυτά τα προσόντα που αναφέρει || «πολύ εύστοχα ορισμένες τροπολογίες χαρακτηρίστηκαν "ντροπολογίες", γιατί αφορούσαν σε ρουσφέτια και ήταν απροκάλυπτα φωτογραφικές»* (εφημ.). — **φωτογραφικ-ά / -ώς** [1882] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographique].

φωτογράφιση (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφίας ή σειράς φωτογραφιών (προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ.) με τη χρήση ειδικής μηχανής: *οι ~ μόδας συχνά απαιτούν πολλές ώρες και μεγάλη κούραση || δύσκολη / πρωτότυπη / προσωπική / επαγγελματική ~.*

φωτογράφος (ο/η) [1871] **1.** επαγγελματίας που κάνει φωτογραφίσεις ή βγάζει φωτογραφίες επί πληρωμή: ~ *μόδας / εφημερίδας || ~ με αποκλειστικό συμβόλαιο συνεργασίας με το περιοδικό μας || ο Φρανς Λάντινγκ είναι από τους μεγαλύτερους ~ φύσης τού αιώνα || έχει ταλέντο φωτογράφου* **2.** πρόσωπο που τραβάει φωτογραφίες: *ποιος είναι ο ~ σε αυτήν εδώ τη φωτογραφία: || θα σας έβγαζα μία φωτογραφία, αλλά δυστυχώς δεν είμαι και πολύ καλός ~ || ερασιτέχνης ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographe].

φωτογραφώ ρ. → φωτογραφίζω

φωτοδότης (ο) [μτγν.] {δύσχρ. φωτοδοτών}, **φωτοδότρα** (η) {δύσχρ. φωτοδοτρών} (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει φως, που φωτίζει: *ο ~ ήλιος* ΣΥΝ. φωτεινός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρίζει πνευματικό φως, που φωτίζει την ψυχή και τον νου: *ο ~ Θεός* ΑΝΤ. φωτοσβέστης.

φωτοδυναμική (η) ΒΙΟΛ. η φωτοβιολογία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photodynamique].

φωτοδυναμικός, -ή, -ό **1.** (ουσία έγχρωμη ή φωσφορίζουσα) η οποία είναι βλαβερή, λ.χ. για τα βακτήρια με παρουσία φωτός, ενώ

είναι αβλαβής στο σκοτάδι **2.** ***φωτοδυναμική*** (η) βλ.λ.

φωτοειδησεογράφημα (το) (ορθότ. *φωτοειδησιογράφημα*) {φωτοειδησεογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το φωτορεπορτάζ (βλ.λ., σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.

φωτοειδησεογραφία (η) (ορθότ. *φωτοειδησιογραφία*) {χωρ. πληθ.} το φωτορεπορτάζ (βλ.λ., σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.

φωτοειδησεογράφος (ο/η) (ορθότ. *φωτοειδησιογράφος*) ο/η φωτορεπόρτερ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Photoreporter (< Photo- < *φωτο-*) + Reporter (βλ. κ. *ρεπόρτερ*)].

φωτοευαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. η ευπάθεια ορισμένων ουσιών και σωμάτων στο φως, που έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωσή τους, όταν εκτίθενται στις φωτεινές ακτίνες **2.** ΒΙΟΛ. η ευαισθησία των οργανισμών στην επίδραση τού φωτός, τόσο των ορατών φωτεινών ακτίνων όσο και τής υπεριώδους και υπέρυθρης ακτινοβολίας **3.** ΙΑΤΡ. η δυσανεξία προς το φως τού ηλίου που παρουσιάζουν τα ξανθά και πυρρόξανθα άτομα και η οποία εκδηλώνεται με κοκκίνισμα τού δέρματος ύστερα από μικρής διάρκειας έκθεση σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitivity (νόθο σύνθ.)].

φωτοευαίσθητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από φωτοευαισθησία, από ευπάθεια στο φως, με αποτέλεσμα να υφίσταται αλλοιώσεις κατά την έκθεσή του στο φως: *η ~ επικάλυψη επιφάνειας φιλμ* || *~ φάρμακα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο σύνθ.)].

φωτοευπαθής, -ής, -ές {φωτοευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι ευαίσθητος στο φως και που μπορεί να αλλοιωθεί ή και να καταστραφεί με την έκθεσή του σε αυτό: *τα φωτογραφικά φιλμ είναι ~* ΣΥΝ. φωτοευαίσθητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο σύνθ.)].

φωτοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τον φωτοηλεκτρισμό: *~ στοιχείο* (συσκευή με την οποία οι διακυμάνσεις τής έντασης τού φωτός μετατρέπονται σε διακυμάνσεις έντασης τού ηλεκτρικού φωτός) || *~ κύτταρο* (όργανο με το οποίο η φωτεινή ενέργεια μετασχηματίζεται σε ηλεκτρική και το αντίστροφο) || *~ φαινόμενο* (φαινόμενο αλληλεπίδρασης μεταξύ ακτινοβολίας και ύλης, το οποίο χαρακτηρίζεται από απορρόφηση φωτονίων και απελευθέρωση ηλεκτρονίων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectric].

φωτοηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των φυσικών φαινομένων, κατά τα οποία εμφανίζονται ηλεκτρικά φορτία σε σώμα ή ουσία που βρίσκεται υπό την επίδραση φωτεινής ακτινοβολίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectricity].

φωτοηλιογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ειδικό τηλεσκόπιο που χρησιμεύει στη φωτογράφιση και μελέτη τού ηλιακού δίσκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoheliograph].

φωτοθεραπεία (η) [1894] {φωτοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που χρησιμοποιεί την επενέργεια φωτεινών ακτίνων, φυσικής (λ.χ. ο ήλιος) ή τεχνητής προελεύσεως (λ.χ. λυχνίες υπέρυθρων ή υπεριωδών ακτίνων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photothérapie].

φωτοθερμοθεραπεία (η) {φωτοθερμοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η εφαρμογή συνδυασμού φωτεινών και θερμικών ακτινοβολιών για θεραπευτικούς σκοπούς.

φωτοκόπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φωτοαντίγραφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photocopy (νόθο σύνθ.) < photo- (< *φωτο-*) + copy «αντίγραφο»].

φωτοκύτταρο (το) {φωτοκυττάρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρονική διάταξη με την οποία δημιουργούνται ηλεκτρικά ρεύματα μέσω τής επίδρασης φωτεινής ακτινοβολίας. πράγμα που επιτρέπει την κίνηση απλών μηχανισμών, λ.χ. για το άνοιγμα και κλείσιμο πόρτας, για την ενεργοποίηση συστημάτων συναγερμού ή για άλλες χρήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photocell (νόθο σύνθ.)].

φωτόλουστος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι λουσμένος στο φως, άπλετα φωτισμένος: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ. ολόφωτος ΑΝΤ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος.

φωτόλουτρο (το) [1898] ΙΑΤΡ. η έκθεση τού δέρματος πάσχοντος μέλους ή και ολόκληρου τού σώματος σε φωτεινές (και θερμικές) ακτινοβολίες, φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, για την επίτευξη θεραπευτικού αποτελέσματος (λ.χ. για την πρόκληση ωδίνων κατά τον τοκετό).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Lichtbad].

φωτόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΧΗΜ. η χημική αποσύνθεση, δηλ. η διάσπαση χημικής ένωσης σε μικρότερες μονάδες ως αποτέλεσμα τής απορρόφησης φωτεινής ακτινοβολίας: *~ τού νερού* (η διάσπαση τού νερού κατά τη φωτοσύνθεση, οπότε και απελευθερώνεται οξυγόνο, ιόντα υδρογόνου και ηλεκτρόνια) **2.** ΦΥΣ. το σύνολο των μεταβολών ή των αλλοιώσεων που προκαλούνται στα διάφορα σώματα από την απορρόφηση φωτονίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photolysis].

φωτομεταφορά (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. εργασία αποτύπωσης από το διαφανές μοντάζ (βλ.λ.) τού προς εκτύπωση υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε κατάλληλα προετοιμασμένη επιφάνεια τής εκτυπωτικής πλάκας, με τη βοήθεια κατάλληλου φωτισμού, για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία.

φωτομετέωρο (το) [1883] {φωτομετεώρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. κάθε οπτικό φαινόμενο που παρατηρείται στην ατμόσφαιρα και οφείλεται σε ανάκλαση, διάθλαση, περίθλαση ή συμβολή τού ηλιακού και τού σεληνιακού φωτός, όπως λ.χ. το ουράνιο τόξο, ο ιριδισμός, ο αντικατοπτρισμός κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photometeor].

φωτομέτρηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τής έκτασης ή τής ποσότητας τού φωτός. — **φωτομετρώ** ρ. {-είς...}.

φωτομετρία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής οπτικής που ασχολείται με τη μέτρηση μεγεθών σχετικών προς τις ακτινοβολίες, στην περιοχή τού ορατού φωτός, όπως είναι λ.χ. η ένταση, η φωτεινή ροή, η λαμπρότητα κ.ά., χρησιμοποιώντας ως μέτρο το προκαλούμενο από αυτές οπτικό αίσθημα και βάσει ορισμένων συμβατικών παραδοχών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photométrie].

φωτομετρικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τη φωτομετρία: *~ συσκευή*. — **φωτομετρικ-ά / -ώς** [επίρρ.].

φωτόμετρο (το) [1845] {φωτομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ειδικό όργανο για τη μέτρηση τής έντασης τού φωτός που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή **2.** όργανο με το οποίο καθορίζεται ο χρόνος που πρέπει να εκτεθεί στο φως το φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ κατά τη λήψη φωτογραφιών, την κινηματογράφηση, καθώς και κατά τη μαγνητοσκοπική εικονοληψία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photomètre].

φωτομηχανικός, -ή, -ό **1.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που χρησιμοποιεί τη λήψη φωτογραφιών –και γενικά την επίδραση τού φωτός- για την κατασκευή στερεοτύπων, από τα οποία λαμβάνονται κατόπιν πολλά αντίτυπα: *~ αναπαραγωγή / ανατύπωση* **2.** αυτός που συνδυάζει ιδιότητες αναφερόμενες στο φως και στη μηχανική: *~ διεργασία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomechanical].

φωτομικρογραφία (η) {φωτομικρογραφιών} φωτογραφία αόρατου με γυμνό οφθαλμό αντικειμένου, που λαμβάνεται με τη βοήθεια μικροσκοπίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomicrography].

φωτομοντάζ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η συνένωση ή συναρμολόγηση πολλών φωτογραφιών ή τμημάτων φωτογραφιών σε μία εικόνα, που γίνεται για να προκαλέσει αισθητικό / καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ή για να προβληθεί διαφημιστικά ένα θέμα καλύτερα απ' ό,τι θα προβαλλόταν με μία απλή φωτογραφία **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας, η σύνθεση εικόνας που δημιουργείται από τη συνένωση πολλών φωτογραφιών ή από τον συνδυασμό φωτογραφίας και σχεδίου: *ο πρώην υπουργός δήλωσε ότι οι φωτογραφίες που δημοσιεύθηκαν είναι ~* || *είχαν για διαφημιστική αφίσα ένα καλόγουστο ~ από τοπία τής Ελλάδας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. photomontage (νόθο σύνθ.) < photo- (< *φωτο-*) + montage (βλ. κ. *μοντάζ*)].

φωτομοντέλο (το) πρόσωπο που εργάζεται ως μοντέλο, ποζάροντας για διαφημιστικές ή καλλιτεχνικές φωτογραφίες, οι οποίες προορίζονται να δημοσιευθούν, λ.χ. σε περιοδικά, να συνοδεύσουν διαφημιστικά κείμενα κ.λπ.

φωτόνιο (το) {φωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ. ένα κβάντο (βλ.λ.) ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, δηλ. το στοιχειώδες σωμάτιο φωτεινής ενέργειας, μηδενικά φορτισμένο, που εκπέμπεται από τα ακτινοβόλα σώματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photon].

φωτοπαγίδα (η) ειδική λυχνία που χρησιμεύει για την παγίδευση και εξολόθρευση βλαβερών νυκτόβιων εντόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. light trap].

φωτοπεριοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η λειτουργική και συμπεριφορική αντίδραση των ζωντανών οργανισμών στις ημερήσιες, εποχικές ή ετήσιες εναλλαγές των περιόδων φωτός και σκότους: *ο ~ στα φυτά επηρεάζει τον σχηματισμό κονδύλων ή βολβών, την ανθεκτικότητα στο ψύχος, την ανθοφορία κ.ά., ενώ στα ζώα καθορίζει την περίοδο τής αναπαραγωγής*. Επίσης **φωτοπεριοδικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoperiodism].

φωτορεπορτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *φωτοειδησεογραφία* (σημ. 1), *φωτοειδησεογράφημα* (σημ. 2) **1.** δημοσιογραφικό είδος που συνίσταται στην έρευνα και παρουσίαση ενός θέματος μέσω φωτογραφιών που συνοδεύονται από κατάλληλες λεζάντες ή και σχόλιο **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το θέμα που παρουσιάζεται με φωτογραφικό υλικό σε δημοσιογραφικό έντυπο: *ένα αξιόλογο ~ για τους οικονομικούς μετανάστες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. photoreportage < photo- (< *φωτο-*) + reportage (βλ. κ. *ρεπορτάζ*)].

φωτορεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} φωτογράφος που ασχολείται επαγγελματικά με τη φωτογραφική κάλυψη τής επικαιρότητας και που οι φωτογραφίες του/της δημοσιεύονται σε εφημερίδες, περιοδικά και κάθε είδους ειδησεογραφικά έντυπα ΣΥΝ. φωτοειδησεογράφος.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Photoreporter (νόθο σύνθ.)].

φωτορομάντζο (το) λαϊκό ρομάντζο σε συνέχειες, που δημοσιεύεται σε εφημερίδα ή περιοδικό με τη μορφή φωτογραφιών ή εικόνων, οι οποίες συνοδεύονται από κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fotoromanzo (νόθο σύνθ.) < foto- (< *φωτο-*) + romanzo (βλ. κ. *ρομάντζο*)].

φωτορρυθμικά (τα) (κυρ. στα κέντρα διασκέδασης, τα κλαμπ, τα μπαρ) φώτα συντονισμένα και ρυθμισμένα έτσι, ώστε να αναβοσβήνουν ρυθμικά και σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής των κομματιών που ακούγονται από τα μεγάφωνα: *δυνατά / γρήγορα ~*. — **φωτορρυθμικός, -ή, -ό. φωτορρυθμικ-ά / -ώς** επίρρ.

φωτορρύπανση (η) το φαινόμενο κατά το οποίο ο νυκτερινός ουρανός, κυρ. στις αστικές περιοχές, παρουσιάζει ένα έντονα φωτεινό υπόβαθρο· οφείλεται στη σκέδαση τού τεχνητού φωτός στη σκόνη, στα αιωρούμενα σωματίδια, στην υγρασία και στα αέρια τής ατμόσφαιρας.

-φωτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό λαμπτήρων (φώτων): *μονό-φωτο, τρί-φωτο* || *επτάφωτη λυχνία*.

φωτοσβέστης (ο) [1839] {φωτοσβεστών} (λόγ.-κακόσ.) αυτός που εχθρεύεται το πνεύμα και την παιδεία, ο πολέμιος τού πνευματικού φωτός και κάθε προόδου: *ο Καποδίστριας κατηγορήθηκε αδίκως ως ~ για την εκπαιδευτική του πολιτική* ΣΥΝ. σκοταδιστής ΑΝΤ. φωτοδότης, διαφωτιστής.

φωτοσκιάζω ρ. μετβ. [1871] {φωτοσκίασα} συμπληρώνω (εικόνα) με φωτοσκίαση (βλ.λ.), συνδυάζω αρμονικά τα χρώματά της έτσι, ώστε να δημιουργείται φωτοσκίαση: ~ *πίνακα / σκίτσο.*

φωτοσκίαση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο αρμονικός συνδυασμός σκούρων και ανοιχτών χρωμάτων σε εικόνα ή ζωγραφικό πίνακα, ώστε να αποδίδεται η επίδραση τού φωτός στα εικονιζόμενα αντικείμενα, δηλ. να δημιουργούνται φωτεινά σημεία και σκιές ΣΥΝ. σκιοφωτισμός.

φωτοστέφανο (το) **1.** φωτεινός κύκλος με τον οποίο περιβάλλεται η κεφαλή τού Χριστού, τής Παναγίας και των αγίων στις αγιογραφίες ως σύμβολο αγιότητας ΣΥΝ. άλως **2.** ΜΕΤΕΩΡ. οπτικό φαινόμενο τής ατμόσφαιρας, που δημιουργείται συνήθ. όταν υπάρχει ομίχλη ή πυκνή συννεφιά, και γίνεται ορατό ως μία λαμπρή, φωτεινή επιφάνεια που περιβάλλει σαν δακτύλιος τον Ήλιο ή τη Σελήνη **3.** (μτφ.) καλή φήμη, αίγλη: *το ~ τού μαρτυρίου / τής επιτυχίας* || (ειρων.) *παλιότερα τον παρουσίαζαν με μελανά χρώματα, τώρα του έχουν βάλει ~* ΣΥΝ. δόξα, κλέος. Επίσης **φωτοστέφανος** (ο) [1892].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Strahlenkranz].

φωτοστοιχείο (το) είδος ηλεκτρικού στοιχείου που παράγει ηλεκτρισμό μόνο όταν φωτίζεται και ανάλογα με τον φωτισμό που δέχεται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photoelement (νόθο σύνθ.)].

φωτοστοιχειοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος ηλεκτρονικής στοιχειοθεσίας κειμένων, που γίνεται με φωτογράφιση και αποτύπωση των τυπογραφικών στοιχείων πάνω σε ειδικό φωτοευαίσθητο χαρτί ή φωτογραφικό φιλμ ή με μεταφορά τους σε μαγνητικό δίσκο, από όπου στη συνέχεια μεταβιβάζονται σε τυπογραφική πλάκα ή τυπώνονται απευθείας σε σελίδες, χωρίς να χρησιμοποιείται τυπογραφική μηχανή ΣΥΝ. φωτοσύνθεση. — **φωτοστοιχειοθετώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από photocomposition (νόθο σύνθ.)].

φωτοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που συντελούνται με την επενέργεια τού ηλιακού φωτός και με τις οποίες τα φυτά (συγκεκριμένα τα πράσινα μέρη τους, λ.χ. τα φύλλα) μετατρέπουν το νερό και το διοξίδιο τού άνθρακα σε οξυγόνο και υδατάνθρακες· παρόμοιες διεργασίες παρατηρούνται και σε μικροοργανισμούς στους οποίους μετατρέπεται το υδρόθειο αντί τού νερού • **2.** ΤΥΠΟΓΡ. [1965] η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — **φωτοσυνθετικός,** -ή, -ό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosynthesis].

φωτοσυνθέτω ρ. αμετβ. {φωτοσυνέθεσα} ΒΙΟΛ. (για φυτά) μετατρέπω την ηλιακή ενέργεια σε χημική (βλ. κ. λ. *φωτοσύνθεση*).

φωτοσύστημα (το) {φωτοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. καθένας από τους βιοχημικούς μηχανισμούς των φυτών με τους οποίους η φωτεινή ενέργεια μετατρέπεται σε χημική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosystem].

φωτόσφαιρα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. το εσωτερικό τμήμα τής ηλιακής ή τής αστρικής ατμόσφαιρας, που αποτελεί και το ορατό τμήμα τής ηλιακής και τής αστρικής δομής. Επίσης **φωτοσφαίρα**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photosphère].

φωτοτακτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η φωτοταξία (βλ.λ.).

φωτοταξία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να στρέφονται ή να κινούνται προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα, δηλ. είτε να το πλησιάζουν είτε να απομακρύνονται από αυτό ΣΥΝ. φωτοτακτισμός, φωτοτροπισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototaxie].

φωτοταχυμετρία (η) μέθοδος αποτύπωσης τμημάτων τού εδάφους για την κατασκευή χαρτών. Επίσης **φωτοταχυμέτρηση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototacheometry].

φωτοταχύμετρο (το) {φωτοταχυμέτρ-ου | -ων} ειδικό όργανο για την αποτύπωση εδαφικών επιφανειών.

φωτοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα τηλεομοιοτυπίας, με το οποίο αποστέλλονται και λαμβάνονται φωτογραφίες, ακτινογραφίες κ.λπ. με φωτοηλεκτρικά μέσα. — **φωτοτηλεγραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototelegraphy].

φωτοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η ιδιότητα των φυτών να στρέφουν τα μέλη τους (βλαστούς, φύλλα, ρίζες κ.λπ.) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα: *θετικός ~* (όταν το φυτό στρέφεται προς το φως) || *αρνητικός ~* (όταν το φυτό στρέφεται σε κατεύθυνση αντίθετη προς το φως) ΣΥΝ. φωτοταξία, φωτοτακτισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototropism].

φωτοτσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος αποτύπωσης εικόνων πάνω σε πλάκες ψευδαργύρου με τη χρήση φωτομηχανικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photozincography (νόθο σύνθ.)].

φωτοτσιγκογράφος (ο) τεχνίτης ειδικευμένος στη φωτοτσιγκογραφία (βλ.λ.).

φωτοτυπάδικο (το) (λαϊκ.) το φωτοτυπείο (βλ.λ.).

φωτοτυπείο (το) [1894] το κατάστημα ή ο χώρος όπου μπορεί να βγάλει κάποιος φωτοτυπίες.

φωτοτυπία (η) [1848] {φωτοτυπιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος παραγωγής αντιγράφων κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ., με ειδικό μηχάνημα: *η διάδοση τής ~ απάλλαξε τους ανθρώπους από την αγγαρεία τής αντιγραφής των κειμένων με καρμπόν* **2.** (συνεκδ.) κάθε αντίγραφο κειμένου, φωτογραφίας κ.λπ. που παράγεται με την παραπάνω μέθοδο: *ασπρόμαυρη / έγχρωμη ~* || *βγάζω ~* ΣΥΝ. φωτοαντίγραφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototypie].

φωτοτυπικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωτοτυπία **2. φωτοτυπικό** (το) μηχάνημα που μπορεί να παράγει φωτοαντίγραφα (κειμένων, φωτογραφιών, σχεδίων κ.λπ.): *τελείωσαν τα φύλλα τού ~* || *χάλασε πάλι το ~.* — **φωτοτυπικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

φωτοτυπώ ρ. μετβ. [1889] {φωτοτυπείς... | φωτοτύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βγάζω φωτοτυπίες ή δίνω να μου βγάλουν φωτοτυπίες με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων: *θα φωτοτυπήσω τις σημειώσεις σου και θα σου τις επιστρέψω.* — **φωτοτύπηση** (η) [1889].

φωτοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ύπαρξη ή η εμφάνιση ζωηρού φωτός, λάμψη **2.** ΙΑΤΡ. οπτική ψευδαίσθηση κατά την οποία το μάτι βλέπει φωτεινά σχήματα, φωταψίες κ.λπ., όταν διεγείρεται ο αμφιβληστροειδής χιτώνας και το οπτικό νεύρο λόγω πιέσεως, ελαφρού χτυπήματος, σπασμού των βλεφάρων, υπεραιμίας κ.ά. — **φωτοφανής,** -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-φανής*, από το θ. τού παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην* τού αρχ. *φαίνω / -ομαι*].

φωτοφίνις κ. **φώτο-φίνις** (το) {άκλ.} (στον αθλητισμό) ο καθορισμός τού νικητή αγώνα ταχύτητας, ιπποδρομίας κ.λπ. με τη βοήθεια φωτογραφίας σε περίπτωση που τερματίσουν μαζί δύο ή περισσότεροι αθλητές.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. photo-finish (νόθο σύνθ.)].

φωτοφοβία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος τού φωτός και τάση για προστασία των ματιών από αυτό λόγω τής οδυνηρής αίσθησης που προκαλεί η επαφή μαζί του, φαινόμενο που παρατηρείται σε άτομα τα οποία πάσχουν από ορισμένες ασθένειες (λ.χ. επιπεφυκίτιδα, μηνιγγίτιδα, ιλαρά κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photophobie].

φωτοφόρο (το) λαμπτήρας με ανακλαστήρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. photophore < μτγν. *φωτοφόρος* (βλ.λ.)].

φωτοφόρος, -α, -ο αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: ~ *συσκευή* ΣΥΝ. φωτεινός, φωτιστικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

φωτοφράκτης (ο) {φωτοφρακτών} ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα φωτογραφικής μηχανής, με το οποίο αποκλείεται ή επιτρέπεται η είσοδος τού φωτός στον θάλαμό της και ρυθμίζεται έτσι και ο χρόνος φωτισμού τής φωτοευαίσθητης επιφάνειας κατά τη λήψη φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. shutter].

φωτόφυτο (το) {φωτοφύτ-ου | -ων} φυτό που αναπτύσσεται καλύτερα στο άμεσο ηλιακό φως ή σε άπλετο φωτισμό.

φωτόφωνο (το) [1881] {φωτοφών-ου | -ων} ΦΥΣ. συσκευή για τη μετάδοση των ήχων και τής φωνής σε μεγάλη απόσταση με τη βοήθεια δέσμης φωτεινών ακτίνων και κατόπτρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photophone].

φωτοχαλκοτυπία (η) {φωτοχαλκοτυπιών} ΤΕΧΝΟΛ. φωτομηχανική μέθοδος εκτύπωσης εικόνων που προορίζονται για πολυτελείς εκδόσεις.

φωτοχαρακτική (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για τη χάραξη με διαβρωτικά μέσα τού φωτογραφικού αντιτύπου που αποτυπώθηκε σε μεταλλική πλάκα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. photogravure (νόθο σύνθ.)].

φωτοχημεία (η) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις χημικές μεταβολές, οι οποίες προκαλούνται ή επιταχύνονται από την επίδραση τού φωτός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochimie].

φωτοχημικός, -ή, -ό [1883] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχημεία (βλ.λ.): ~ *αντίδραση* (κάθε χημική διεργασία που προκαλείται από την απορρόφηση υπέρυθρης, υπεριώδους ή ορατής φωτεινής ακτινοβολίας) / *νέφος.* — **φωτοχημικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

φωτοχρωμία (η) [1889] φωτογραφία χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochromie].

φωτοχρωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχρωμία. — **φωτοχρωμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochromique].

φωτοχυσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) πλημμύρα φωτός, άπλετος φωτισμός ΣΥΝ. φωταγώγηση, φωταψία ΑΝΤ. συσκότιση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-χυσία* < *χέω*].

φωτοψία (η) [1867] ΙΑΤΡ. η αίσθηση τής παρουσίας φώτων που εμφανίζονται στιγμιαία μπροστά στα μάτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. photopsia].

Χ

Χ, χ: χει / χι, το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στη Ν. Ελληνική (ήδη από τους χρόνους τής Κοινής) το γράμμα Χ δηλώνει ένα διαρκές τριβόμενο ουρανισκόφωνο σύμφωνο, αυτό που προφέρουμε στις λέξεις *χαρά* (υπερωικό *χ*) και *νύχι* (ουρανικό *χ*). Στην Αρχαία, το γράμμα Χ δήλωνε ένα κλειστό δασύ σύμφωνο (kh: khara = *χαρά*), μέλος τής πολύ σημαντικής σειράς των δασέων συμφώνων. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι Έλληνες έπλασαν το γράμμα Χ μεταξύ των πρόσθετων γραμμάτων τού ελληνικού αλφαβήτου. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι το γράμμα Χ προήλθε μορφικά είτε από το γράμμα *θήτα* στην παραλλαγή του ως ⊗ ή, με πλαγίαση των κεραιών, από το γράμμα *ταυ* (που αρχικά εμφανίστηκε ως +) ή και από το γράμμα Κ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το γράμμα Χ στα μεν γνωστά αλφάβητα τής Αρχαίας (τα λεγόμενα «ανατολικά»), όπως τής Αττικής, τής Μ. Ασίας, τής Πελοποννήσου κ.ά., δήλωνε το δασύ σύμφωνο [kh], ενώ στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Κάτω Ιταλίας κ.ά.) το Χ δήλωνε (όπως και σήμερα στο λατινικό αλφάβητο, που προήλθε από το δυτικό ελληνικό) το συμφωνικό σύμπλεγμα [ks], δηλ. το Ξ. Στα αλφάβητα, μάλιστα, όπου Χ = Ξ, ο δασύς φθόγγος [kh] δηλώθηκε με το γράμμα Ψ, ενώ το σύμπλεγμα ps (το Ψ) δηλώθηκε ως ΦΣ. Η γραφή **χι** αντί **χει** οφείλεται στο φαινόμενο τού ιωτακισμού, που παρατηρείται στην αρχαία φωνολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Χ, χ χει κ. χι **1.** το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *χει, αριθμός*) **2.** ΜΑΘ. (στην άλγεβρα) ***άγνωστος Χ*** η άγνωστη ποσότητα και ιδ. ο άγνωστος αριθμός, πίνακας, συνάρτηση κ.λπ. που ζητείται να υπολογιστεί σε μια εξίσωση ή γενικότερα σε ένα μαθηματικό πρόβλημα **3.** ΦΥΣ. ***ακτίνες Χ*** οι ακτίνες Ραίντγκεν, μια μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με πολλές εφαρμογές στην ιατρική και τη διαγνωστική (βλ. κ. λ. *ακτίνα*) • **4.** το σύμβολο τής ισοπαλίας στο ποδόσφαιρο (στα δελτία τού ΠΡΟ-ΠΟ): *ο αγώνας ήρθε Χ* || *παίζουν τον αγώνα 1-Χ-2*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

χα επιφών.· δηλώνει γέλιο ή ειρωνεία και συνήθ. επαναλαμβάνεται: *~! Ας γελάσω, είπε χλευαστικά* || *~, ~, ~! Ξέσπασαν όλοι στα γέλια, όταν το άκουσαν.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., ηχομιμητική λ.].

Χ.Α.Α. (το) Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών.

χαβάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** κιθάρα με έξι ατσάλινες χορδές, που παίζεται σε οριζόντια θέση με τη βοήθεια μεταλλικής πλάκας που μετακινείται πάνω στις χορδές με το αριστερό χέρι και μεταλλικών ονύχων στο δεξί χέρι· προέρχεται από τη νήσο Χαβάη τού Ειρηνικού Ωκεανού **2.** (συνεκδ.) παθητικό τραγούδι που εκτελείται με τη συνοδεία τού παραπάνω οργάνου και προέρχεται επίσης από τη νήσο Χαβάη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. επίθ. hawaiian (guitar) < τοπων. Hawaii (βλ. κ. *Χαβάη*)].

χαβαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) επιμονή στην ίδια αντίληψη, τακτική, συμπεριφορά: *το ~ του αυτός, δεν αλλάζει μυαλά με τίποτα!* ΣΥΝ. χαβάς.
[ΕΤΥΜ. < *χαβάς* + υποκ. επίθημα *-αδάκι*, πβ. κ. *καβγ-αδάκι*].

Χαβάη (η) νησιωτική πολιτεία των Η.Π.Α. στον Κ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Χονολουλού στη νήσο Οάχου. — **Χαβανέζος** (ο), **Χαβανέζα** (η), **χαβανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hawaii (οπτικό δάνειο) < πολυνησ. Owhyhii «τόπος των θεών», που αναφέρεται στα δύο ηφαίστεια των νησιών, τα οποία θεωρούνταν ως κατοικία των θεών].

χαβαλεδιάζω ρ. αμετβ. {χαβαλέδιασα} (λαϊκ.-εκφραστ.) κάνω χαβαλέ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χαβαλές, -έδες* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

χαβαλεδιάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία (συχνά χονδροειδούς) αστεϊσμού, ελαφρότητας και επιπολαιότητας ή και ανευθυνότητας.
[ΕΤΥΜ. < *χαβαλές, -έδες* + παραγ. επίθημα *-ιάρικος*, πβ. κ. *χαδ-ιάρικος*].

χαβαλές (ο) {χαβαλέδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** αστεϊσμοί, πειράγματα ή ευχάριστη κουβεντούλα για εκτόνωση, για πλάκα: *κάναμε χαβαλέ όλο το απόγευμα* || *η συνάντηση είχε πολύ ~* || *πήγαμε μαζί τους για τον ~ τής υπόθεσης* **2.** (κακόσ.) φασαρία ή και πρόκληση καταστροφών χωρίς λόγο, για πλάκα: *πάμε στο γήπεδο να κάνουμε ~* **3.** (για πρόσ.) (α) πρόσωπο που αρέσκεται να κάνει και να δέχεται αστεία (συχνά χονδροειδή), αυτός που συμπεριφέρεται με ελαφρότητα: *τον θέλουν στην παρέα, γιατί είναι πολύ ~* ΣΥΝ. χαβαλετζής (β) πρόσωπο επιπόλαιο και ανεύθυνο: *αυτοί δεν είναι σοβαροί άνθρωποι για να συνεργαστεί μαζί τους, είναι χαβαλέδες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havale].

χαβαλετζής (ο) {χαβαλετζήδες}, **χαβαλετζού** (η) {χαβαλετζούδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο που του αρέσει ο χαβαλές ΣΥΝ. χαβαλές. — **χαβαλετζήδικος**, -η/-ια, -ο, **χαβαλετζήδικα** επίρρ.

χαβανέζικος, -η/-ια, -ο → Χαβάη

χαβάνι (το) {χαβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεταλλικό κοίλο σκεύος για το κοπάνισμα συνήθ. ξηρών καρπών: *κοπάνισε τα καρύδια στο ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havan «γουδί» < περσ. hāvan].

χαβανόχερο (το) μεταλλικό, αμβλύ στη μία άκρη όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για το κοπάνισμα στο χαβάνι.

χάβαρο (το) (λαϊκ.) **1.** μικρό εδώδιμο στρείδι ΣΥΝ. αχηβάδα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε εδώδιμο όστρακο **3.** (μτφ.-μειωτ. για πρόσ.) άνθρωπος με μειωμένη ευφυΐα, βραδύνους: *είναι σκέτο ~!* ΣΥΝ. χαζός, αργόστροφος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής, (μτφ.) σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

χαβάς (ο) {χαβάδες} (λαϊκ.) **1.** η μελωδία τού τραγουδιού, ο σκοπός: *κρατώ / αλλάζω ~* || (ειρων.) *«οι βιολιτζήδες άλλαξαν, ο ~ μένει ο ίδιος»* (Θ. Κολοκοτρώνης) **2.** (συνήθ. μτφ.) η πεισματώδης επανάληψη των ίδιων λόγων, πράξεων, συμπεριφοράς κ.λπ.: *τόσες παρατηρήσεις τού κάναμε, αλλ' αυτός τον ~ του!* ΦΡ. ***αλλάζω χαβά*** βλ. λ. *αλλάζω*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hava].

habent sua fata libelli λατ. (προφέρεται *χάμπεντ σούα φάτα λίμπελι*) ελλην. *έχουν τη δική τους μοίρα τα βιβλία*· για να αναφερθούμε στην ποικίλη υποδοχή τους ανάλογα με το κοινό και την εποχή.

χαβιάρι (το) {χαβιαριού | χωρ. πληθ.} εκλεκτό έδεσμα που παρασκευάζεται από αλατισμένα αβγά διαφόρων ψαριών, ιδ. τού οξυρρύγχου, αφού πρώτα τους αφαιρεθούν οι ιστοί και το λίπος: *το ~ πρέπει να διατηρείται σε θερμοκρασίες 0°-7° Κελσίου, γιατί αλλοιώνεται εύκολα* || *μαύρο* (το καλύτερης ποιότητας και ακριβότερο) / *κόκκινο ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***μαύρο χαβιάρι*** για κάτι πολύ ακριβό, για κάτι που έχει απαγορευτικά υψηλή τιμή.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. havyar ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από το σύνθ. *ταριχαβγιάριον* < *τάριχος* + *αβγό*].

χαβιαροσαλάτα (η) {δύσχρ. χαβιαροσαλατών} σαλάτα από χαβιάρι ή αβγοτάραχο.

χαβούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) χτιστή δεξαμενή νερού ή λαδιού ΣΥΝ. στέρνα **2.** (ειδικότ.) υπόγεια δεξαμενή, ειδικά κατασκευασμένη για τη συγκέντρωση περιττωμάτων και άλλων λυμάτων κατοικίας ή πόλεως ΣΥΝ. βόθρος **3.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από ηθική ρυπαρότητα, διαφθορά: *το στόμα του είναι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) βρομιά, λάσπη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havuz < αραβ. ḥauḍ].

χάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυρ.) η συναγωγή των Εβραίων **2.** (μτφ.) θορυβώδης συγκέντρωση, πλήθος μαζεμένων ανθρώπων που φωνασκούν: *~ γίναμε εκεί μέσα, δεν υπάρχει κανείς να βάλει μια τάξη* || *η συνέλευση ήταν ~ Ιουδαίων* ΣΥΝ. οχλαγωγία, οχλοβοή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havra «συναγωγή» < εβρ. hebra. Η σημ. 2 λόγω τής ομαδικής προσευχής που αναπέμπεται στη συναγωγή].

Χάβρη (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Γαλλίας στο Στενό τής Μάγχης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (Le) Havre (οπτικό δάνειο), που αποσπάστηκε από την πλήρη αρχική ονομ. Le Havre de Grâce «το λιμάνι τής Χάριτος», η οποία δόθηκε στην πόλη το 1517 από τον ιδρυτή της Φραγκίσκο Α'].

χάβω ρ. • χάφτω

χαγάνος (ο) (παλαιότ.) Μογγόλος μονάρχης ή ανώτατος αξιωματούχος (κυβερνήτης, έπαρχος), ευγενής ή γαιοκτήμονας σε πολλές ισλαμικές κοινωνίες· αλλιώς *χαν, χάνος: ~ των Αβάρων / των Χαζάρων.*
[ΕΤΥΜ. Λόγ. μεταφορά τού τουρκ. kagan < μογγολ. qayan «κυβερνήτης». Όμοια προέλ. και το *χαν* < τουρκ. han < αρχ. περσ. khan < μογγολ. qayan].

Χάγη (η) πόλη τής Δ. Ολλανδίας, έδρα τής ολλανδικής κυβέρνησης και τού Διεθνούς Δικαστηρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Hague (οπτικό δάνειο) < ολλ. Den Haag, συντομευμένη μορφή τής πλήρους ονομασίας 's Graven-hage, με τη σημ. «φράχτης από θάμνους τού κόμητα», επειδή την κυνηγετική περιοχή των Ολλανδών ευγενών περιέκλειαν φράχτες από θάμνους].

χαγιάτι (το) {δύσχρ. χαγιατ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ξύλινος στεγασμένος και ανοιχτός εξώστης παραδοσιακού σπιτιού με εξωτερική σκάλα ΣΥΝ. βεράντα, μπαλκόνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayat < αραβ. ḥā'it «λαχανόκηπος»].

χάδεμα (το) → χαϊδεύω

χαδεμένος, -η, -ο → χαϊδεμένος

χάδι κ. **χάιδι** (το) {χαδ-ιού | -ιών} **1.** ελαφρό, τρυφερό άγγιγμα με την παλάμη τού χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων ως εκδήλωση αγάπης, στοργής, τρυφερότητας κ.λπ.: *γλυκό είναι πάντα το ~ τής μάννας* || *το μωρό μου θέλει χάδια* ΣΥΝ. χάιδεμα, χαϊδολόγημα, (λόγ.) θωπεία **2.** (κατ' επέκτ.) τρυφερή περιποίηση, καλόπιασμα: *«κι εμένα το παιδάκι μου το θρέφουνε τα ~»* (νανούρισμα) || *στερήθηκε τα ~ και τις φροντίδες στα παιδικά του χρόνια* ΣΥΝ. κανάκεμα **3.** (κατ' επέκτ.) φιλάρεσκη προσποίηση ή ακκισμός για την προσέλκυση τής προσοχής: *του 'κανε τόσα ~, ώστε τελικά τον κατάφερε* ΣΥΝ. νάζι, κάμωμα. — (υποκ.) **χαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἠχάδι(ο)ν* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἠ-*), με τη σημ. «τραγουδάκι, κανάκεμα», υποκ. τού αρχ. *ἦχος*. Ο τ. *χάιδι* προέρχεται από τη συνεκφορά *τὸ ἠχάδιον* > **τοϊχάδι* > *τὸ χάιδι* (με μετάθεση τού -ι-)].

χαδιάρης, -α, -ικο {χαδιάρηδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγαπά πολύ τα χάδια, που είναι συνηθισμένος στα χάδια, που του αρέσει να του συμπεριφέρονται τρυφερά: ~ *παιδί / γατί* ΣΥΝ. μαλακός, τρυφερός ΑΝΤ. σκληρός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κάνει νάζια, που του αρέσουν τα καμώματα: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. ναζιάρης. Επίσης **χαδιάρικος,** -η, -ο. — **χαδιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χάδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χαζεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χάζεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ.) γίνομαι χαζός: *είσαι στα καλά σου ή χάζεψες;* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω **2.** (κατ' επέκτ.) εντυπωσιάζομαι τόσο, που φέρομαι σαν χαζός, χάσκω από έκπληξη: *με το που αντικρίζεις τόσο πλούτο και χλιδή, χαζεύεις!* ΣΥΝ. αποσβολώνομαι, μένω με το στόμα ανοιχτό ● **3.** περνώ τον καιρό μου κοιτάζοντας ασήμαντα πλην ευχάριστα πράγματα, σπαταλώ τον χρόνο μου κοιτώντας από 'δώ και από 'κεί: *γιατί δεν κάνεις κάτι, αντί να χαζεύεις;* || *πέρασε όλη την ημέρα χαζεύοντας* ♦ **4.** (μετβ.) βλέπω ή παρακολουθώ (κάποιον/κάτι) απορροφημένος, με μεγάλη προσήλωση: *καθόταν στη γωνία και χάζευε την κίνηση* || *στεκόμουν και σε χάζευα πολλή ώρα.* — **χάζεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός*].

χάζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το να κοιτάζει κανείς ασήμαντα πράγματα, το να χαζεύει (κάτι)· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έχω χάζι*** είμαι διασκεδαστικός, ευχάριστος: *έχει πολύ χάζι ο φίλος σου!* (β) ***κάνω (κάτι / κάποιον) χάζι*** μου αρέσει, με διασκεδάζει, με ευχαριστεί (κάτι/κάποιος): *αυτό το μωρό το κάνω χάζι* ΣΥΝ. κάνω γούστο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haz «ευχαρίστηση»].

χαζο- κ. **χαζό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ανοησία, αφέλεια: *χαζόγερος, χαζο-γκόμενα, χαζο-πούλι* **2.** έλλειψη σοβαρότητας (από υπερβολική αγάπη και ενδιαφέρον): *χαζο-μπαμπάς* **3.** κάτι πρόχειρο, ανούσιο: *χαζο-κουβέντα, χαζο-λογώ.*

χαζοβιόλης (ο) {χαζοβιόληδες}, **χαζοβιόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που φέρεται ανόητα και επιπόλαια: *τι πήγε κι έκανε πάλι ο ~;* ΣΥΝ. κουτός, ανόητος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. — **χαζοβιόλικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + *-βιόλης* < *βιολί*].

χαζογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαζογελάς... | χαζογέλασα} γελώ χωρίς ιδιαίτερο λόγο και συνήθ. με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους.

χαζογκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) κοπέλα που συμπεριφέρεται ανόητα, επιπόλαια ή με ιδιαίτερη αφέλεια και ευπιστία.

χαζοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαζή κουβέντα, ανόητα λόγια· φλυαρία χωρίς περιεχόμενο: *αφήστε τις ~, να πούμε και κάτι πιο σοβαρό!* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογία.

χαζοκούτι (το) {χαζοκουτιού | χωρ. πληθ.} (ειρων.) η τηλεόραση: *κάθεται με τις ώρες μπροστά στο ~, αντί να διαβάσει τα μαθήματά του.*

χαζολογώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαζολογάς...· ευχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιλώ σαν χαζός, λέω ανοησίες: *συγκεντρώσου και σταμάτα να χαζολογάς* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογώ **2.** μένω αδρανής, είμαι αργόσχολος, σπαταλώ τον χρόνο μου ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα: *όλο χαζολογάει εδώ κι εκεί, αντί να στρωθεί να διαβάσει!* || *κάνε και καμιά δουλειά, όχι μόνο να χαζολογάς!* ΣΥΝ. χαζεύω, χασομερώ ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι. — **χαζολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + *-λογώ* < *-λόγος* < *λέγω*].

χαζομαμμά (η) {χαζομαμμάδες} γυναίκα που γίνεται για πρώτη φορά μητέρα και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί της.

χαζομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κανείς χαζός: *η ~ αυτού τού παιδιού είναι άλλο πράγμα!* || *είναι καλός μέχρι χαζομάρας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευφυΐα **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη χαζού, ανόητη ενέργεια: *ήταν μεγάλη ~ αυτό που έκανες* || *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~ εκεί που θα πας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία, απερισκεψία ΑΝΤ. εξυπνάδα. — (υποκ.) **χαζομαρίτσα** κ. **χαζομαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα*].

χαζομπαμπάς (ο) {χαζομπαμπάδες} άνδρας που γίνεται για πρώτη φορά πατέρας και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί του.

χαζοπούλι (το) {χαζοπουλι-ού | -ών} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμπεριφέρεται με αφέλεια.

χαζός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν διαθέτει ευφυΐα ή ευστροφία: *είναι πολύ καλός χαρακτήρας αλλά λιγάκι ~* || *δεν είμαι τόσο ~, ώστε να του δανείσω χρήματα!* || *μην παριστάνεις τον ~, καταλαβαίνεις πολύ καλά τι σου λέω* || *~ είσαι ή τον ~ παριστάνεις;* || *για χαζούς μας περνάς και μας λες τέτοιες δικαιολογίες;* || (σε οικ. προσφων.) *σε πείραζα, βρε χαζέ, δεν το εννοούσα!* ΣΥΝ. κουτός, ανόητος, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής, εύστροφος **2.** (κατ' επέκτ. για πράγμ.) αυτός που δεν απαιτεί εξυπνάδα (συνεπώς είναι εύκολος, κάνει ακόμη και για ανόητο): ~ *δουλειά / ερώτηση / ταινία* (απλοϊκή, αφελής) **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανοησία, που φανερώνει χαμηλό δείκτη ευφυΐας: ~ *κουβέντες / λόγια / απάντηση / ματιά* ΣΥΝ. ανόητος, βλακώδης ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής **4.** αυτός που δεν προκαλεί κανένα ενδιαφέρον σε έναν έξυπνο άνθρωπο, που προορίζεται για ανθρώπους χαμηλού επιπέδου: ~ *έργο / ταινία / βιβλίο.* — (υποκ.) **χαζούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **χαζούτσικος,** -η/-ια, -ο, **χαζά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χάζι* (βλ.λ.)].

χαζούλιακας (ο) (εκφραστ.-επιτατ.) πολύ χαζός: *ούτε αυτό το απλό πράγμα δεν καταλαβαίνει, ο ~!* ΣΥΝ. κουτός, βλάκας, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + παραγ. επίθημα *-ούλιακας*, πβ. κ. *στραβ-ούλιακας*].

χαζοφέρνω ρ. αμετβ. (λαϊκ.) είμαι κάπως χαζός, συμπεριφέρομαι σαν χαζός: *μην του δίνεις σημασία, χαζοφέρνει λίγο!*

χαζοχαρούμενος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει την ευθυμία του με χαζομάρες ή δείχνει πολύ χαρούμενος, χωρίς να υπάρχει λόγος: ~ *παιδί / κορίτσι* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική ευθυμία, ελαφρότητα και επιπολαιότητα: ~ *τραγουδάκι / ποιηματάκι / έκφραση (προσώπου).* — **χαζοχαρούμενα** επίρρ.

χάι επίθ. {άκλ.} (αργκό) **1.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση· συνήθ. στη ΦΡ. ***στα χάι μου*** στην καλύτερη κατάστασή μου: *τώρα που βρήκα δουλειά, είμαι ~!* ΣΥΝ. ανεβασμένος **2.** (α) αυτός που έχει ανέλθει κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων: *το παίζει πολύ ~ με τα ακριβά ρούχα που αγοράζει* ΣΥΝ. ανεβασμένος (β) (για πράγματα) αυτός που είναι εντυπωσιακός και ξεχωριστός: *πολύ ~ σπίτι· όλα δένουν μεταξύ τους άψογα* **3.** (κ. ως επίρρ.) θαυμάσια, σπουδαία: *περάσαμε πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high, κυριολ. «(υ)ψηλός»].

χαϊβάνι (το) {χαϊβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αυτός που είναι πολύ χαζός ΣΥΝ. βλάκας, κουτός, ανόητος ΑΝΤ. ευφυής, έξυπνος, εύστροφος **2.** (σπάν.-λαϊκότ.) το μωρό ή το μικρό παιδί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayvan «ζώο»].

Χαϊδελβέργη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας με διεθνούς φήμης πανεπιστήμιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Heidelberg < Heide «θαμνότοπος» + Berg «βουνό», καθώς η πόλη βρίσκεται στις όχθες τού ποταμού Νέκαρ και δίπλα στους δασώδεις λόφους Όντενβαλντ].

χάιδεμα (το) → χαϊδεύω

χαϊδεμένος, -η, -ο κ. **χαδεμένος** αυτός που του έχουν δείξει ιδιαίτερη στοργή και φροντίδα, που τον έχουν αναθρέψει με πολλά χάδια και περιποιήσεις: *τον έχουν πολύ ~ τον γιο τους* ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαϊδούλης· ΦΡ. ***χαϊδεμένο παιδί*** (i) (μειωτ.) αυτός που έχει δεχτεί τόσα χάδια και περιποιήσεις, ώστε έχει καταντήσει μαλθακός ή/και ασθενικός: *είναι το ~ τής μαμμάς του* (ii) αυτός που έχει την ιδιαίτερη συμπάθεια και εύνοια κάποιου: *είναι το ~ τού αφεντικού.*

χαϊδευτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται με τρυφερότητα ή εκφράζει τρυφερότητα: ~ *κίνηση / χειρονομία / όνομα / προσωνυμία* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπευτικός ΑΝΤ. τραχύς, σκληρός **2.** (ειδικότ.) ***χαϊδευτικό*** (το) το όνομα με το οποίο προσφωνούν κάποιον τα πολύ οικεία του πρόσωπα και το οποίο αποτελεί συνήθ. σύντμηση τού βαπτιστικού: *τη βάφτισαν Αθηνά, αλλά Νανά είναι το ~ της.* — **χαϊδευτικά** επίρρ.

χαϊδεύω ρ. μετβ. {χάιδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (α) αγγίζω ή τρίβω ελαφρά με την παλάμη τού χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων μου (κάποιον/κάτι) ως ένδειξη τρυφερότητας, αγάπης και στοργής: *χάιδεψε τρυφερά τη γυναίκα του* || ~ *το μωρό / το σκυλί / τα γένια τού παππού* || *το παιδάκι χαϊδεύει τη γατούλα* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χαϊδολογώ, (λόγ.) θωπεύω (β) αγγίζω κάτι ελαφρά, απαλά: ~ *τις χορδές τής κιθάρας* **2.** (ειδικότ.) αγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κάνω ερωτικές θωπείες σε (κάποιον): *τη χάιδεψε στο στήθος* **3.** (κατ' επέκτ.) περιβάλλω (κάποιον) με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες, συμπεριφέρομαι τρυφερά ή κολακευτικά προς (κάποιον): *μην τον χαϊδεύεις πολύ τον γιο σου, γιατί θα τον κακομάθεις* ΣΥΝ. περιποιούμαι, καλοπιάνω, κανακεύω **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***χαϊδεύομαι***) (α) αρέσκομαι στα χάδια, επιδιώκω τα χάδια και συμπεριφέρομαι ανάλογα: *η γάτα ήρθε να χαϊδευτεί στα πόδια μου* (β) αυνανίζομαι **5.** (ειδικότ. η μτχ. ***χαϊδεμένος, -η, -ο***) βλ.λ. — **χάιδεμα** κ. **χάδεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χά(ι)δι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εύω*].

χάιδι (το) → χάδι

χαϊδολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαϊδολογ-άς κ. -είς... | χαϊδολόγ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χαϊδεύω επίμονα ή συχνά (κάποιον/κάτι): ~ *συνέχεια το μωρό* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπεύω· (μεσοπαθ. ***χαϊδολογιέμαι***) **2.** ανταλλάσσω χάδια με κάποιον ΣΥΝ. χαϊδεύομαι **3.** μου αρέσουν τα χάδια, επιδιώκω τα χάδια και το δείχνω: *η γάτα χαϊδολογιέται στα πόδια μου* ΣΥΝ. χαϊδεύομαι. — **χαϊδολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χά(ι)δι* + *-λογώ* < *-λόγος* < *λέγω*].

χαϊδούλης κ. **χαδούλης** (ο) {χαϊδούληδες} (λαϊκ.) ο πολύ χαϊδεμένος, πρόσωπο που έχει ανατραφεί με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες: *είναι μικρούλης και ~* ΣΥΝ. παραχαϊδεμένος, κανακεμένος.
[ΕΤΥΜ. < *χά(ι)δι* + υποκ. επίθημα *-ούλης*, πβ. κ. *χαζ-ούλης*].

Χάιδω (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. (με σλαβ. καταλ. σχηματισμό [-ο], για τον οποίο βλ. λ. *Μαλάμω*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *χα(ϊ)δεύω* (βλ.λ.)].

χάι-κλάς (η) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία (βλ. λ. *υψηλός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high-class].

χαϊκού (το) {άκλ.} σύντομο ιαπωνικό ποίημα με σταθερή στιχουργική μορφή· αποτελείται από τρεις στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών) και κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι υποβάλλει πολλά με όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις. Επίσης **χάι-κάι.**
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. haiku < hai «είδος ανεπίσημης ποίησης» (κατά λέξη

«αστείο») + ku «στροφή ποιήματος»].

χαϊμαλί (το) {χαϊμαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αντικείμενο που το κρεμούν στον λαιμό εν είδει κοσμήματος και θεωρείται ότι προφυλάσσει από το κακό, τις ατυχίες κ.λπ.: *φορούσε ~ κατά τής βασκανίας* ΣΥΝ. φυλαχτό, (λαϊκ.) γκόλφι, (λόγ.) περίαπτο **2.** (γενικά) στολίδι που κρέμεται από τον λαιμό: *«οι βασιλιάδες με τ' ασημένια τους ~, με την κορώνα και την πορφύρα...»* (Ν. Γκάτσος) **3.** (ειρων.) μεγάλο, κρεμαστό και άκομψο κόσμημα τού λαιμού: *τι τα φόρεσες όλα αυτά τα ~;* [ΕΤΥΜ. < *χαμαϊλί* (με αντιμετάθεση) < τουρκ. hamayıl].

χαίνω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: παρακ. κεχην-ώς, -υία, -ός} (λόγ.-σπάν.) **1.** έχω ή σχηματίζω χάσμα, είμαι ανοικτός: *το βάραθρο έχαινε μπροστά μας* ΣΥΝ. χάσκω· ΦΡ. **χαίνουσα πληγή** (i) ανοικτή πληγή, τραύμα που δεν έχει κλείσει (ii) (μτφ.) πρόβλημα ή δυσάρεστη κατάσταση που δεν επιδέχεται λύση ή βελτίωση: *ο πληθωρισμός είναι μία από τις χαίνουσες πληγές τής οικονομίας μας* **2.** (η μτχ. **κεχηνώς**, -υία, -ός) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < **χάν-jω* (με επένθεση), βλ. λ. *κεχηνώς, χάσκω*].

χαίρε [αρχ.] προστ. τού ρ. *χαίρω* (βλ.λ.) **1.** (αρχαιοπρ. ως χαιρετισμός-σπάν.) να αισθάνεσαι χαρά, γεια σου (πβ. *~ Καίσαρ, ~ Κεχαριτωμένη*)· ΦΡ. **χαίρε βάθος αμέτρητον** βλ. λ. *βάθος* **2. χαίρε** (το) στη ΦΡ. **ύστατο χαίρε** βλ. λ. *ύστατος* (βλ. κ. λ. *χαίρω*).

χαιρέκακος, -η, -ο αυτός που νιώθει χαρά για τη δυστυχία των άλλων, που χαίρεται με τις ατυχίες ή τα παθήματά τους. — **χαιρέκακα** επίρρ., **χαιρεκακία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαιρε-* (< *χαίρω*) + *κακός*].

χαιρεκακώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χαιρεκακείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) είμαι χαιρέκακος, χαίρομαι για τις δυστυχίες ή τα παθήματα των άλλων.

χαίρετε ρ. ▸ χαίρω

χαιρέτημα (το) → χαιρετώ

χαιρετίζω ρ. μετβ. {χαιρέτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσαγορεύω (κάποιον) με το «χαίρετε» ή με τη φράση «γεια σου / σας» ή με νεύμα, καθιερωμένο τρόπο χαιρετισμού κ.λπ.: *μόλις με είδε, με χαιρέτισε* || *~ κάποιον με μια κίνηση τού κεφαλιού / βγάζοντας το καπέλο μου / δίνοντας το χέρι μου / διά χειραψίας / με ελαφρά υπόκλιση / κουνώντας το χέρι μου* ΣΥΝ. χαιρετώ **2.** απευθύνω σε (κάποιον) χαιρετισμό όπως ορίζει η συνήθεια ή η εθιμοτυπία: *~ το συνέδριο / τους παριστάμενους / τα μέλη τού κόμματος* ΣΥΝ. χαιρετώ **3.** (ειδικότ.) στέλνω χαιρετισμούς σε (κάποιον): *να μου χαιρετίσεις τους δικούς σου* **4.** (κατ' επέκτ.) εκφράζω σε (κάποιον που συναντώ) τα συναισθήματα, τα οποία τρέφω προς αυτόν, με φράσεις, χειρονομίες και γενικότ. με εξωτερικές εκδηλώσεις: *με χαιρέτισε μ' ένα χαμόγελο / πολύ ψυχρά* ΣΥΝ. χαιρετώ **5.** (μτφ.) αποδέχομαι (κάτι) με ενθουσιασμό, δηλώνω με ευχαρίστηση την έγκριση ή την επιδοκιμασία μου: *τα συνδικάτα χαιρέτισαν τις αποφάσεις τής κυβέρνησης* || *η εκλογή του χαιρετίστηκε από όλους τους συνέδρους* ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, επικροτώ, εγκρίνω ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, επικρίνω, ψέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαίρω* (από τον τ. *χαίρετε*, που χρησιμοποιείται ως χαιρετισμός) + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

χαιρέτισμα (το) [μτγν.] {χαιρετίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόδοση χαιρετισμού (σε κάποιον) με τις καθιερωμένες φράσεις ή/και χειρονομίες κατά τη συνάντηση ή τον αποχωρισμό και η συνακόλουθη έκφραση των συναισθημάτων προς αυτόν: *το ~ του ήταν κάπως ψυχρό* ΣΥΝ. χαιρετισμός **2. *χαιρετίσματα*** (τα) (α) αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού προς απόντα μέσω επιστολής, τρίτου προσώπου ή με άλλον τρόπο: *η γυναίκα μου σας στέλνει τα θερμά της ~* || *δώσε τα ~ μου στον πατέρα σου* ΣΥΝ. χαιρετισμοί, (σπάν.) χαιρετιστήρια (β) (ειρων.) λέγεται για να δηλώσει τέλεια αδιαφορία για κάτι ή για να τονίσει τετελεσμένη και αμετάκλητη αποτυχία: *Τώρα, πες του ~! Ας ερχόταν νωρίτερα!* || *άμα χάσουμε και αυτό το παιχνίδι, μετά ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

χαιρετισμός (ο) [μτγν.] **1.** η (λ.χ. «χαίρετε» «γεια σου / σας» κ.ά.) εκδήλωση των διαφόρων συναισθημάτων μεταξύ των ανθρώπων κατά τις συναντήσεις, τις συναναστροφές και τους αποχωρισμούς τους με καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες: *θερμός / εγκάρδιος / ψυχρός / τυπικός ~* || *έβγαλε το καπέλο του ως χαιρετισμό* || *με χαιρέτισε πρώτος και εγώ όφειλα να ανταποδώσω τον ~* ΣΥΝ. χαιρέτισμα **2.** (στον πληθ.) (α) αποστολή ή διαβίβαση αυτών των καθιερωμένων λέξεων και φράσεων προς απόντα μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *δώστε τους ~ μου στη σύζυγό σας* || *σας στέλνω τους θερμότερους ~ μου* ΣΥΝ. χαιρετίσματα, χαιρετιστήρια (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Χαιρετισμοί*** (οι) εκκλησιαστικοί ύμνοι που ψάλλονται προς τιμήν τής Θεοτόκου· ονομάστηκαν έτσι, γιατί σε αυτούς οι στίχοι των οίκων (βλ.λ.) που έχουν περιττό αριθμό αρχίζουν με τη λέξη «χαίρε» (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) η απόδοση των καθιερωμένων τιμών σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: *ο ~ τού βασιλιά / τής σημαίας* || *στέκομαι σε στάση χαιρετισμού* **4.** το να χαιρετίζει κανείς κάτι, κυρ. εκφράζοντας την αποδοχή, την επιδοκιμασία του: *ο πρόεδρος έστειλε ~ στη συνέλευση / στο συνέδριο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

χαιρετιστήριος, -α, -ο [1886] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χαιρετισμό ή γίνεται σε ένδειξη χαιρετισμού και ως εκδήλωση σεβασμού, αφοσίωσης, αγάπης κ.λπ.: *~ κανονιοβολισμός / λόγος / τηλεγράφημα / δώρο* **2.** (ειδικότ.) ***χαιρετιστήρια*** (τα) {χαιρετιστηρίων} η αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού ΣΥΝ. χαιρετίσματα.
[ΕΤΥΜ. < *χαιρετίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *ευχαρισ-τήριος*].

χαιρετούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πολύ έντονος και πομπώδης χαιρετισμός με ζωηρές κινήσεις και χειρονομίες: *άρχισαν τις ~ μπροστά στις κάμερες τής τηλεόρασης* **2.** κάθε τυπικός χαιρετισμός, ο οποίος για τον ομιλητή αποτελεί σύμβαση κοινωνική, την οποία δεν επιθυμεί σε συγκεκριμένη περίσταση ή αποφεύγει γενικά: *Δεν αφήνουμε τις ~ και τους πληθυντικούς; Εδώ είμαστε φιλαράκια!*
[ΕΤΥΜ. < *χαιρετώ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *χασ-ούρα*].

χαιρετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαιρετάς... | χαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} **1.** απευθύνω χαιρετισμό σε (κάποιον) με τις καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες, δείχνοντας ταυτόχρονα τα συναισθήματα που τρέφω προς αυτόν: *~ εγκάρδια / ψυχρά* || *με συγχωρείτε, παρέλειψα να σας χαιρετήσω* || *έφυγε χωρίς να με χαιρετήσει* ΣΥΝ. χαιρετίζω, (ειδικότ.) καλημερίζω, καλησπερίζω, καληνυχτίζω· ΦΡ. ***χαιρέτα μου / μας τον πλάτανο*** βλ. λ. *πλάτανος* **2.** (ειδικότ.) στέλνω τους χαιρετισμούς μου σε (κάποιον απόντα) μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *να μου χαιρετήσεις τους γονείς σου* ΣΥΝ. χαιρετίζω **3.** (ειδικότ.) κάνω καθιερωμένη κίνηση ή χειρονομία, για να αποδώσω τιμές σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: *~ τον βασιλιά / τη σημαία* || *οι στρατιώτες χαιρέτησαν ζωηρά τον λοχαγό τους* || *η άφιξή του χαιρετήθηκε με κανονιοβολισμούς* **4.** (κατ' επέκτ.) προσκυνώ εικόνα ή άλλο θρησκευτικό σύμβολο: *θα χαιρετήσουμε τον επιτάφιο και θα φύγουμε* ΣΥΝ. ασπάζομαι **5.** (κατ' επέκτ.) επισκέπτομαι (κάποιον) σε επίσημη ημέρα, για να ευχηθώ σε (αυτόν): *ήρθαμε να σε χαιρετήσουμε για τη γιορτή σου.* — **χαιρέτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαιρετώ*, από τον αόρ. *εχαιρέτισα* τού μτγν. *χαιρετίζω* (βλ.λ.), που συνέπιπτε φωνητικώς με τα ρ. σε *-ώ*, πβ. κ. *εκύλησα – κυλώ, ετίμησα – τιμώ*].

χαιρετώ ή χαιρετίζω; Από τον αόριστο *(χαιρέτισα)* και τον μέλλοντα *(χαιρετίσω)* τού ρ. **χαιρετίζω**, που συνέπιπταν με τους αορίστους σε **-ησα** και μέλλοντες σε **-ήσω** των ρημάτων σε *-ώ*, πλάστηκε και ρ. **χαιρετώ** (πβ. *σκορπίζω – σκορπώ, σφυρίζω – σφυρώ, λυγίζω – λυγώ* κ.ά.) και **αποχαιρετώ**. Τόσο τα **χαιρετισμός, χαιρετίσματα** όσο και το **αποχαιρετισμός**, παράγωγα ρημάτων σε *-ίζω*, δείχνουν ότι κύρια μορφή των αντίστοιχων ρημάτων είναι τα **χαιρετίζω** και **αποχαιρετίζω**. Ωστόσο, η χρήση έχει σήμερα καθιερώσει ευρύτερα το **χαιρετώ** *(**Χαιρετά** ευγενικά τους γείτονες και τους γνωστούς, αλλά δεν χαιρετά κανέναν από τους συναδέλφους του)*, κρατώντας το **χαιρετίζω** για πιο τυπικές χρήσεις, ιδίως στη σημ. τού «απευθύνω χαιρετισμό» σε συγκέντρωση, συνέδριο κ.τ.ό. *(Χαιρετίζω το συνέδριό σας για τη μελέτη τού περιβάλλοντος · Χαιρετίζουμε όλους τους συγκεντρωμένους εδώ απόψε).*

χαΐρι (το) {χαϊριού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) εξέλιξη προς το καλύτερο, ευδοκίμηση: *τόσα χρόνια στην ξενιτειά και ~ δεν έκανε!* ΣΥΝ. πρόοδος, προκοπή· ΦΡ. (α) ***χαΐρι και προκοπή*** (i) (εμφατ.) πρόοδος κοινωνική και οικονομική: *~ δεν είδαμε απ' την κόρη σου!* (ii) (ως κατάρα) σε ΦΡ. όπως ***χαΐρι και προκοπή να μη δεις*** να μην προοδεύσεις καθόλου, να δυστυχήσεις στη ζωή σου (β) (παροιμ.) ***στραβά πας, κάβουρα, μα δες και το χαΐρι σου*** αυτός που διαστρέφει την αλήθεια, που βρίσκει συνεχώς δικαιολογίες και προσχήματα, δεν προοδεύει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayır].

χαίρομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {χάρηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι χαρά, είμαι χαρούμενος, πολύ ευχαριστημένος ή ενθουσιασμένος: *χάρηκα που έμαθα νέα σας* || *γιατί χαίρεσαι τόσο πολύ σήμερα;* || *~ που δουλεύω για φιλανθρωπικούς σκοπούς* || (παροιμ.) *«ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται»* || (κ. σε συστάσεις) *~ πολύ που σας γνώρισα / για τη γνωριμία* ΑΝΤ. λυπούμαι· ΦΡ. ***ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** βλ. λ. *αναμπουμπούλα* ♦ **2.** (μετβ.) απολαμβάνω (κάτι): *καθόταν στον κήπο και χαιρόταν τη λιακάδα* || *δεν μπορεί να χαρεί τα πλούτη του* || *είναι από τους ανθρώπους που χάρηκαν τη ζωή τους* || *σου εύχομαι να 'σαι πάντα καλά, να χαίρεσαι τον άντρα σου και τα παιδιά σου*· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***να σε χαρώ / να χαρείς*** για να εκφράσουμε έντονη παράκληση: *πήγαινε, ~, να του μιλήσεις εκ μέρους μου!* || (επιτατ.) *να χαρείς ό,τι αγαπάς, βοήθησέ τον!* (β) ***να (σε / τον / την κ.λπ.) χαρώ*** για την έκφραση θαυμασμού: *να σε χαρώ εγώ, πόσο έχεις ομορφύνει!* || *να το χαρώ, που μου έχει ψηλώσει τόσο!* (γ) ***να χαρείς τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)*** βλ. λ. *νιάτα* (δ) (σε ευχετικές εκφράσεις για τη γιορτή κάποιου) ***να χαίρεσαι τη γιορτή σου!*** να ζήσεις πολλά χρόνια, (ευχή προς εορτάζοντα), ***να τον χαιρόμαστε / να τον χαίρεστε*** (ενν. αυτόν που εορτάζει) (ε) (σε ομωτικές φρ.) ***να μη χαρώ (κάποιον / κάτι)***: *να μη χαρώ τα παιδιά μου, αν σου λέω ψέματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεσοπαθ. φωνή τού αρχ. *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαίρω ρ. αμετβ. {έχαιρον, -ης, -η...} (αρχαιοπρ.) **1.** χαίρομαι (βλ.λ.)· συνήθ. για συστάσεις σε φρ. όπως: *~ πολύ για τη γνωριμία* || *Να σας συστήσω: από 'δώ ο σύζυγός μου. - ~ πολύ* **2.** (ειδικότ.) ***χαίρε / χαίρετε*** ως επίσημη προσφώνηση χαιρετισμού ή αποχαιρετισμού: *χαίρετε, κυρία μου* || *χαίρετε, κύριε διευθυντά* || *«χαίρε, ω, χαίρε ελευθεριά»* (από τον Εθνικό Ύμνο) (βλ. λ. *χαίρε*)· ΦΡ. ***χαίρετε και αγαλλιάσθε*** (*χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 12) (ως ευχή) να αισθάνεσθε χαρά και αγαλλίαση **3.** (λόγ.) τυγχάνω: *σας πληροφορώ ότι ~ άκρας υγείας* || *το πρόσωπο αυτό χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως στο εξωτερικό* || *~ καλής / κακής φήμης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χάρ-jω* (με επένθεση) < *ghr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «επιθυμώ, βρίσκω ευχαρίστηση, χαίρομαι», πβ. σανσκρ. haryati «επιθυμώ, ευχαριστιέμαι», λατ. hortor «προτρέπω, παρορμώ», αρχ. γερμ. gern «επιθυμητός» (> γερμ. gerne «ευχαρίστως») κ.ά. Ομόρρ. *χαρ-ά, χάρ-ις, χάρ-μα* κ.ά. Σχετικά με τον τ. *χαίρομαι*, ήδη οι αττικιστές θεωρούσαν τον τ. αυτό ως βαρβαρισμό έναντι τού *χαίρω*].

χάι-σοσάιετι (η) {άκλ.} υψηλή κοινωνία (βλ. λ. *υψηλός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high-society].

χαίτη (η) {χαιτών} **1.** οι μακριές τρίχες στον αυχένα ορισμένων ζώων: *η ~ τού αλόγου / τού λιονταριού* **2.** (μτφ. για πρόσ.) το μακρύ ξέπλεκο μαλλί που πέφτει στους ώμους και ο ανάλογος τρόπος χτενίσμα-

τος: *η ξανθιά ~ μιας τραγουδίστριας* ΣΥΝ. κόμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ghait-ā «κυματιστή κόμη», πβ. αβεστ. gaēsa- «σγουρά μαλλιά», μεσν. ιρλ. gaiset «σκληρά μαλλιά», περσ. gēs «μακριά μαλλιά» κ.ά.].

χάι-φάι κ. **χαϊφάι** (το) {άκλ.} σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής ήχου υψηλής πιστότητας: *ραδιόφωνο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hi-fi, αρκτικόλεξο από τις λ. high fidelity «υψηλή πιστότητα»].

χάκερ (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κυβερνοπειρατής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacker < hack «σπάζω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»].

χακί (το) {άκλ.} **1.** χοντρό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί και συνθετικές ίνες, χρώματος γκρίζου προς το πράσινο ή κίτρινο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή στρατιωτικών στολών **2.** (συνεκδ.) (α) η στολή τού στρατιώτη: *ντύθηκε στο ~* ‖ *φόρεσε το ~* (φόρεσε στρατιωτικά, πράγμα που δείχνει ότι κατατάχθηκε στον στρατό, πήγε στρατιώτης) (β) ο στρατός, η στρατιωτική θητεία: *μετά το σχολείο τον περιμένει το ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το χρώμα τού παραπάνω υφάσματος (σημ. 1), δηλ. η γκριζοπράσινη ή γκριζοκίτρινη απόχρωση (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: *~ σακάκι*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. khaki < χίντι khaki < περσ. khâk «χώμα, σκόνη - χρώμα τής σκόνης»].

χάκινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *δικτυοπειρατεία, κυβερνοπειρατεία*· η παράνομη πρόσβαση ατόμου στα αρχεία ενός υπολογιστή (βλ. λ. *δικτυοπειρατής*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacking < hack «σπάζω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»].

χάλαζα (η) το χαλάζι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάλαδ-ja < *ghləd-, συνεσταλμ. βαθμ. (ως προς το α' φωνήεν) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *ghelэd- «πάγος», πβ. περσ. žāla «χαλάζι», αρχ. σλαβ. žledica «χιονόνερο», σλοβ. žled «λεπτός πάγος» κ.ά.].

χαλαζασφάλεια (η) {χαλαζασφαλειών} η ασφάλιση γεωργικής παραγωγής για ενδεχόμενη ζημιά από χαλάζι ή παγετό.

χαλάζι (το) {χαλαζ-ιού | -ιών} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. μετεωρολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο σημειώνεται πτώση σκληρών κόκκων παγωμένου νερού στο έδαφος υπό μορφήν βροχής, συνήθ. κατά τη διάρκεια καταιγίδας: *λεπτόκοκκο / χοντρόκοκκο ~* ‖ *φέτος η σοδειά καταστράφηκε από το ~* ‖ (παροιμ.) *«στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι»* (όταν δεν μπορείς να έχεις αυτό που θέλεις, είναι προτιμότερο ένα υποκατάστατο ή κάτι παρόμοιο από το τίποτε) **2.** (ως επίρρ.) σε μεγάλη ποσότητα και με ορμή: *οι σφαίρες έπεφταν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλάζιον*, υποκ. τού αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλαζίας (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. πολύ διαδεδομένο ορυκτό, που αποτελείται κυρ. από διοξίδιο τού πυριτίου με απειροελάχιστες προσμείξεις λιθίου, νατρίου, καλίου και τιτανίου και τού οποίου πολλές ποικιλίες, όπως η ορεία κρύσταλλος, ο αμέθυστος κ.ά., θεωρούνται πολύτιμοι ή ημιπολύτιμοι λίθοι. **χαλαζιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλάζιο (το) {χαλαζί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος μικρού μεγέθους που μοιάζει με κόκκο και αναπτύσσεται στο βλέφαρο ΣΥΝ. (μτφ.) κριθαράκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλάζιον*, υποκ. τού αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλαζοβρόχι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) βροχή μαζί με χαλάζι, καταιγίδα με πτώση χαλαζιού και βροχής: *«τρία μεγάλα σύννεφα στο Καρπενήσι πάνε / το 'να φέρνει αστραπόβροντα, τ' άλλο ~»* (δημοτ. τραγ.).

χαλαζόκοκκος (ο) καθένας από τους κόκκους παγωμένου νερού, από τους οποίους αποτελείται το χαλάζι: *έπεφταν ~ μεγάλοι σαν φουντούκια*.

χαλαζόπληκτος, -η, -ο αυτός που έπαθε ζημιές από πτώση χαλαζιού: *~ περιοχή / πληθυσμός / γεωργός*.
[ΕΤΥΜ. < *χάλαζα* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

χαλαζόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η πτώση χαλαζιού: *οι καλλιέργειες καταστράφηκαν από ~*.

χαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό χαλί: *έστρωσε δύο ~ στο υπνοδωμάτιο* **2.** πρόχειρο και χοντρό χαλί μικρών διαστάσεων, κυρ. από πλαστικές ίνες ή από χόρτο, το οποίο στρώνεται μπροστά από την εξώπορτα και χρησιμεύει για να καθαρίζουν τα παπούτσια τους όσοι μπαίνουν σε έναν χώρο.

χαλάλι επίρρ. (λαϊκ.) ας είναι, δεν πειράζει, άξιζε να γίνει: *πάρ' το δικό σου, ~ σου*· ΦΡ. (α) ***χαλάλι να (σου) γίνει*** δεν με πειράζει για τους κόπους ή τις θυσίες που έκανα για χάρη σου: *χαλάλι να γίνουν οι κόποι μου, αφού το παιδί μου κατόρθωσε να σπουδάσει* ‖ *χαλάλι του τα χρήματα, του άξιζαν περισσότερα* (β) ***κάνω (κάτι) χαλάλι (σε κάποιον)*** συγχωρώ σε κάποιον κάτι ή το θεωρώ ότι καλώς έχει γίνει, δεν του κρατώ κακία: *αυτό του το κάνω χαλάλι*.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. halal < τουρκ. helal «νόμιμος»].

χαλαλίζω ρ. μετβ. {χαλάλισα} (λαϊκ.) κάνω (κάτι) χαλάλι, θεωρώ ότι (κάτι) καλώς έγινε, συγχωρώ: *τα ~ όλα τα έξοδα, αρκεί να βγει κάτι καλό* ΑΝΤ. χαραμίζω.

χαλάουα (η) {χωρ. πληθ.} αποτριχωτική κολλώδης ουσία και η διαδικασία αποτρίχωσης με αυτό το υλικό.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

χαλαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει τεντωθεί ή σφιχτεί πολύ, που στέκει ή κρέμεται πλαδαρά: *~ σχοινί / ζώνη / κόμπος / δεσμά / γκέμια / μύες / ύφανση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) λάσκος, μπόσικος ΑΝΤ. τεντωμένος, σφιχτός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ισχύ ή σθένος, που χαρακτηρίζεται από υποτονικότητα: *~ διπλωματικό διάβημα / εμπορική κίνηση* ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, (μτφ.) χλιαρός ΑΝΤ. έντονος, ζωηρός, σθεναρός **3.** (μτφ. για προφορικό ή γραπτό λόγο) αυτός που δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον ή δεν έχει ζωντάνια, δεν χαρακτηρίζεται από συνοχή: *η συζήτηση είναι ~ ακόμη* ‖ *~ ύφος / αγόρευση / προεκλογικός λόγος / πλοκή* (βιβλίου, ταινίας κ.λπ.) ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός ΑΝΤ. δυνατός, σφιχτός **4.** (μτφ. για συνήθειες ή αξίες) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, που τείνει προς την ελευθεριότητα: *~ πειθαρχία / ήθη / σχέσεις* ΣΥΝ. ελευθέριος ΑΝΤ. αυστηρός, άτεγκτος **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***χαλαρή σύνθεση*** βλ. λ. *σύνθεση* (β) ***χαλαρό σύνθετο*** βλ. λ. *σύνθετο*. — **χαλαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **χαλαρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαλῶ (-άω)* «χαλαρώνω» + παραγ. επίθημα *-ρός* (βλ. λ. *χαλώ*)].

χαλαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαλάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) χαλαρό: *χαλάρωσε το σχοινί, γιατί θα σπάσει* ‖ *~ τα δεσμά (κάποιου) / τη ζώνη μου / τα ηνία / τη γραβάτα* ΣΥΝ. ξεσφίγγω, (λαϊκ.) λασκάρω, ξετεντώνω ΑΝΤ. σφίγγω, τεντώνω, (λαϊκ.) τεζάρω **2.** (μτφ.) μετριάζω την ένταση ή την αυστηρότητα, επιφέρω ύφεση: *~ την προσπάθειά μου!* ‖ *αν χαλαρώσουμε την πειθαρχία, ο στρατός θα διαλυθεί* ‖ *προσπαθούν να χαλαρώσουν τον ασφυκτικό έλεγχο που τους ασκείται* ΣΥΝ. εξασθενίζω, μετριάζω ΑΝΤ. εντείνω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι χαλαρός, παύω να είμαι σφιχτός: *αν χαλαρώσουν οι βίδες, η κατασκευή θα σπάσει* ‖ *πρόσεξε μη χαλαρώσει το σχοινί!* ‖ *θα κάνω λίγη γυμναστική, γιατί έχουν χαλαρώσει οι μύες μου* **4.** (μτφ.) μειώνεται η ένταση μου: *το ενδιαφέρον τους για το θέμα άρχισε να χαλαρώνει* ΣΥΝ. εξασθενώ, μετριάζομαι ΑΝΤ. εντείνομαι **5.** γίνομαι πιο ελαστικός, χάνω την αυστηρότητα που με διέκρινε: *τα ήθη έχουν χαλαρώσει επικίνδυνα* **6.** (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση φυσικής άνεσης και ψυχικής ηρεμίας, μειώνεται το άγχος και η ένταση που αισθάνομαι: *ξάπλωσε λίγο να χαλαρώσεις* ‖ *με ένα ζεστό μπάνιο ~* ΑΝΤ. αγχώνομαι. — **χαλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλαρῶ (-όω)* < αρχ. *χαλαρός* (βλ.λ.)].

χαλάρωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι χαλαρό: *~ των δεσμών / τού σχοινιού* ΣΥΝ. χαλάρωμα, (λαϊκ.) λασκάρισμα, ξετέντωμα, ξεσφίξιμο ΑΝΤ. σφίξιμο, τέντωμα **2.** (κατ' επέκτ.) η έλλειψη σύνδεσης, συνοχής ή αρμονίας μεταξύ των μερών συνόλου: *~ των γραναζιών / των εξαρτημάτων τής μηχανής* ‖ (μτφ.) *~ τής πλοκής / τού νοήματος* ΑΝΤ. ένταση, δέσιμο **3.** η χαλαρότητα τού ανθρώπινου σώματος, η έλλειψη σφρίγους **4.** (μτφ.) η μείωση τής έντασης ή τής ζωηρότητας, η εξασθένηση: *~ τού ενδιαφέροντος / τής προσπάθειας* ΣΥΝ. ατονία, κάμψη, ύφεση, υποχώρηση, πτώση, κατάπτωση ΑΝΤ. ένταση, αναθέρμανση, αναζωπύρηση **5.** (μτφ. για νομίσματα, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ελαφρά μείωση τής τιμής, υποβιβασμός ΣΥΝ. υποτίμηση ΑΝΤ. ανατίμηση, υπερτίμηση **6.** (μτφ. για καταστάσεις, αξίες κ.λπ.) η μείωση τής αυστηρότητας, το να γίνεται (κάτι) ελαστικότερο, ανεκτικότερο: *~ τής πειθαρχίας / των ηθών* ΣΥΝ. ελευθεριότητα **7.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζεται από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο και έχει σκοπό τον έλεγχο τής τάσης των γραμμωτών μυών και, μέσω αυτού, τού τρόπου με τον οποίο αντιδρά συναισθηματικά **8.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κάθε φαινόμενο που συνδέεται με την καθυστέρηση, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στην εφαρμογή εξωτερικής τάσεως σε σύστημα και την ανταπόκριση τού συστήματος σε αυτήν: *θερμική ~* (η μετάβαση συστήματος προς την κατάσταση θερμικής ισορροπίας του, που επιτυγχάνεται με την ανταλλαγή θερμότητας ανάμεσα στα διάφορα μέρη του, καθώς και ανάμεσα σε αυτό και το περιβάλλον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

χαλαρωτικός, -ή, -ό [1847] αυτός που υποβοηθεί (κάποιον/κάτι) να χαλαρώσει, που επιφέρει χαλάρωση: *~ συνήθεια / μασάζ / λουτρό* ‖ *βότανο με ~ ιδιότητες* ΑΝΤ. αγχωτικός. — **χαλαρωτικά** επίρρ.

χάλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μείωση τού τόνου (βλ.λ.) ή τής σύστασης ενός ιστού ή οργάνου: *~ τού δέρματος / τού μυός / τού πέους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάλασις* < *χαλῶ* (βλ.λ.)].

χαλασιά (η) (λαϊκ.) **1.** ολοκληρωτική καταστροφή, όλεθρος: *η ~ τού χωριού* ΣΥΝ. χάλασμα, χαλασμός ΑΝΤ. φτειάξιμο, χτίσιμο **2.** (συνεκδ.) ερειπωμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: *έζησε μες στις ~* ΣΥΝ. χάλασμα, ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάλασ-α* (ρ. *χαλώ*) + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *φορεσ-ιά*].

χάλασμα (το) [μτγν.] {χαλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να χαλάει, να καταστρέφεται (κάτι): *το ~ τής μηχανής / τής συσκευής* ΣΥΝ. φθορά, αχρήστευση ΑΝΤ. φτειάξιμο, αποκατάσταση **2.** (ειδικότ.) η κατεδάφιση κτίσματος: *το ~ τού μνημείου / τού σπιτιού* ΣΥΝ. γκρέμισμα ΑΝΤ. κτίσιμο, (λόγ.) ανέγερση **3.** (συνεκδ.) γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: *από τα σπίτια και τις εκκλησίες είχαν πια απομείνει μόνο χαλάσματα* ‖ *βγήκε σαν φάντασμα μέσα από τα ~* ΣΥΝ. ερείπιο, (λαϊκ.) χαλασιά **4.** (κατ' επέκτ. για τρόφιμα) επιβλαβής αλλοίωση τής σύνθεσης ή τής γεύσης: *το ~ τού τυριού / τού κρέατος* ΣΥΝ. αποσύνθεση, ξίνισμα ΑΝΤ. διατήρηση **5.** (μτφ. για καιρικές συνθήκες) μεταβολή προς το χειρότερο: *το ~ τού καιρού* ΣΥΝ. επιδείνωση ΑΝΤ. βελτίωση **6.** (για περιουσιακά στοιχεία) η κατασπατάληση.

χαλασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χαλάσει, που δεν λειτουργεί πλέον: *~ αυτοκίνητο / μηχανή / παιχνίδι / τηλεόραση / τηλέφωνο / ανελκυστήρας* **2.** αυτός που έχει φθαρεί, που έχει σαπίσει: *~ φρούτα / φαγητό / δόντια*.

χαλασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μεγάλη καταστροφή, όλεθρος: *τίποτε δεν έμεινε όρθιο μετά τον ~* ΣΥΝ. χάλασμα· ΦΡ. (συνήθ.) ***χαλασμός κόσμου / Κυρίου*** (i) μεγάλη καταστροφή, κοσμοχαλασιά: *έξω γινόταν ~ από τη θύελλα και τη βροχή* (ii) μεγάλη αναστάτωση και κοσμοσυρροή, πολύς θόρυβος: *με δυσκολία άνοιξα δρόμο μέσα σ' αυτό τον ~* ΣΥΝ. φασαρία, συνωστισμός, κοσμοπλημμύρα ΑΝΤ. ησυχία, ερημιά **2.** ξέφρενος ενθουσιασμός: *έγινε ~ από το χειροκρότημα, όταν οι τραγουδιστές ανέβηκαν στη σκηνή* ‖ *«νιώθω για σε, πατρίδα μου, στα σπλάχνα χαλασμό»* (Αρ. Βαλαωρίτης).

χαλαστής (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που χαλάει, που καταστρέφει ή σκοτώνει: *«Χάρος χαλαστής... και πλάστης Χάρος»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. (συχνότ.) καταστροφέας, εξολοθρευτής ΑΝΤ. δημιουργός, πλάστης.

χαλάστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) γενική καταστροφή ή αποτυχία: *τι ~ ήταν αυτή που έπαθα!* ΣΥΝ. χαλασμός· ΦΡ. ***κάνω χαλάστρα (σε κάποιον)*** υπονομεύω (κάποιον), χαλάω τα σχέδια (κάποιου): *πάνω που ήμουν έτοιμος να της κλείσω ραντεβού, ήρθες εσύ και μου έκανες χαλάστρα!*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάλασ-α* (ρ. *χαλώ*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σκοτώσ-τρα*].

χαλβαδιάζω ρ. μετβ. {χαλβάδιασα} (λαϊκ.-οικ.) κοιτάζω (κάτι/κάποιον) με μεγάλη λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < *χαλβάς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

χαλβαδόπιτα (η) {δύσχρ. χαλβαδοπιτών} (λαϊκ.) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από χαλβά και μοιάζει με το μαντολάτο (βλ.λ.).

χαλβαδοποιία (η) [1895] {χωρ. πληθ., χαλβαδοποιιών στη σημ. 2} (λόγ.) **1.** η παρασκευή χαλβά (βλ.λ.) **2.** η βιοτεχνία ή η βιομηχανία παρασκευής χαλβά και οι αντίστοιχες εγκαταστάσεις ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλβατζήδικο. Επίσης **χαλβαδοποιείο** (το) [1897]. — **χαλβαδοποιός** (ο) [1894].

χαλβαδόριζα (η) (λαϊκ.) το φυτό που χρησιμοποιείται στην παρασκευή χαλβά από ταχίνι.

χαλβάς (ο) {χαλβάδες} (λαϊκ.) **1.** γλύκυσμα που παρασκευάζεται από ταχίνι, ζάχαρη, διάφορα αρωματικά και συνήθ. εκχύλισμα χαλβαδόριζας και καταναλώνεται κυρ. τις ημέρες τής νηστείας **2.** οικιακό γλύκυσμα με κοκκώδη υφή, που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, βούτυρο ή λάδι και ζάχαρη **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος αφελής, νωθρός ή δειλός: *ποιος δίνει σημασία σ' αυτό τον ~!* ΑΝΤ. έξυπνος, θαρραλέος, αποφασιστικός. — (υποκ.) **χαλβαδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. halva < τουρκ. helva < αραβ. ḥalwā «ζαχαρωτό»].

χαλβατζής (ο) {χαλβατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει χαλβά (βλ.λ.), που έχει ως επάγγελμα την παρασκευή χαλβά ΣΥΝ. (λόγ.) χαλβαδοποιός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. helvacı < helva «χαλβάς»].

χαλβατζήδικο (το) εργαστήριο παρασκευής χαλβά.
[ΕΤΥΜ. < *χαλβατζής, -ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σουβλατζήδικο*].

Χαλδαία (η) περιοχή και αρχαίο βασίλειο τής Μεσοποταμίας, γύρω από το δέλτα τού ποταμού Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε σημαντικός πολιτισμός. — **Χαλδαίος** (ο), **Χαλδαία** (η), **χαλδαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Χαλδαῖος*, αγν. ετύμου, εθνωνύμιο που απαντά ως Kaldu στα σφηνοειδή κείμενα].

χαλεπός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που εμπεριέχει δυσχέρειες και δυσκολίες, που χρειάζεται μεγάλο κόπο για να πραγματοποιηθεί: *~ έργο / προσπάθεια* ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, επίπονος, κοπιώδης, κοπιαστικός, επαχθής ΑΝΤ. εύκολος, ευχερής· ΦΡ. ***χαλεπά τα καλά*** (Πλάτ., *Κρατύλος* 384 Α· η φρ. αποδίδεται στον Σόλωνα) τα αξιόλογα και ωραία πράγματα είναι δύσκολα **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, στενοχώρια ή φόβο: *στους ~ καιρούς που ζούμε...* || *οι ~ ημέρες τής Κατοχής* ΣΥΝ. δυσάρεστος, (λόγ.) αλγεινός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **χαλεπώς** επίρρ. [αρχ.], **χαλεπότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι υποθέσεις περί συνδέσεως με το επίθ. *χωλός* ή με το ρ. *χαλῶ* με πρωτοελληνικό επίθημα *-πο-* παραμένουν ανεπιβεβαίωτες].

χαλές (ο) {χαλέδες} (λαϊκ.) **1.** ο χώρος που προορίζεται για την υγιεινή εκπλήρωση των σωματικών αναγκών και για καθαρισμό ΣΥΝ. λουτρό, τουαλέτα, αποχωρητήριο, (λαϊκ.) απόπατος, καμπινές **2.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος ρυπαρός και αναξιοπρεπής, άξιος περιφρονήσεως ΣΥΝ. βρομιάρης, βρομερός, ελεεινός, αχρείος.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. hale < τουρκ. helâ].

χαλεύω ρ. μετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (διαλεκτ.) **1.** ψάχνω, αναζητώ (κάτι): *τι χαλεύει στο πατάρι αυτός πάλι;* || (παροιμ.) *«κάρβουνα, μπογιά και λάδι μη χαλεύεις στο σκοτάδι»* ΣΥΝ. γυρεύω **2.** (μτφ.) ζητιανεύω, ζητώ (κάτι) με αναξιοπρεπή τρόπο: *θα βγει πάλι στη γύρα να χαλεύει δουλειά και κανά πιάτο φαΐ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλή* / *-ά*, δωρ. τ. τού *χηλή* «οπλή» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εύω*, με πιθ. ενδιάμεση σημ. «ανοίγω την παλάμη, για να λάβω κάτι». Εντούτοις, η μεταφορική σημ. «παλάμη» (τής λ. *χηλή*) δεν φαίνεται να απαντά στα αρχ. ή μτγν. κείμενα].

χαλί (το) {χαλ-ιού | -ιών} χοντρό υφαντό από μαλλί, μετάξι ή συνθετικές ίνες, που στρώνεται στο πάτωμα ή κρεμιέται στους τοίχους για προφύλαξη από το κρύο ή για διακοσμητικούς λόγους: *περσικό / ανατολίτικο / μονόχρωμο / πολύχρωμο / χειροποίητο / μοντέρνο / μαγικό ~* || *~ από τοίχο σε τοίχο* ΣΥΝ. (λόγ.) τάπητας· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γίνομαι χαλί να με πατήσεις*** είμαι πρόθυμος να κάνω ό,τι μου ζητήσεις, να εκπληρώσω κάθε σου επιθυμία (β) ***στρώνω το χαλί (για κάποιον / κάτι)*** προετοιμάζω το έδαφος για να συμβεί (κάτι): *«ο ίδιος ο υπουργός έστρωσε το χαλί, για να πατήσουν οι επικριτές του»* (εφημ.) (γ) ***τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια (κάποιου)*** υπονομεύω, «βάζω τρικλοποδιά» σε κάποιον: *«τράβηξε το χαλί κάτω από τα πόδια τού προέδρου τού κόμματος, πάνω που εκείνος περίμενε χείρα βοηθείας»* (εφημ.) (δ) ***στρώνω κόκκινο χαλί*** (συνήθ. ειρων.) υποδέχομαι με τιμές κάποιον: *Μα ποιος νομίζει ότι είναι! Σιγά μην του στρώσουμε κόκκινο χαλί για να περάσει.* — (υποκ.) **χαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. halı].

χάλι (το) {χωρ. γεν.} η κακή, ελεεινή κατάσταση: *τι ~ είναι αυτό;* || *σήμερα αισθάνομαι κουρασμένος και άρρωστος, είμαι στα μαύρα μου τα ~* || *οι δουλειές του είναι σε φοβερό ~* || *γύρισε πίσω σε κακό ~* || *έχει τα ~ του μ' αυτά τα ρούχα* || (ο πληθ. ως επίρρ.) *νιώθω χάλια σήμερα* || *ο δρόμος ήταν χάλια* || *μην ξενυχτήσεις πάλι, γιατί αύριο θα είσαι χάλια.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hal].

χαλιγκάλι (το) {άκλ.} δημοφιλής χορός τής δεκαετίας τού '60, που τον χαρακτηρίζουν ο γρήγορος ρυθμός και οι ελαφρές αναπηδήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hull-gull, παιδικό παιγνίδι, αγν. ετύμου].

χαλικερός, -ή, -ό αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: *~ έκταση / ακρογιαλιά* ΣΥΝ. χαλικώδης, χαλικωτός.
[ΕΤΥΜ. < *χαλίκι* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

χαλίκι (το) {χαλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρή πέτρα, ιδ. κομμάτι από μεγαλύτερη: *ο δρόμος ήταν κακοτράχαλος και γεμάτος χαλίκια* || *πήγαμε σε μια παραλία όλο ~* (δηλ. όχι αμμώδη) ΣΥΝ. πετραδάκι, (λόγ.-σπανιότ.) σκύρο, λατύπη **2.** (περιληπτ.) αδρανές υλικό που αποτελείται από προϊόντα συντριβής λίθων με διάμετρο από πέντε ώς είκοσι πέντε χιλιοστών: *έφεραν σήμερα πέντε φορτηγά ~ για το στρώσιμο τού δρόμου / τής σιδηροδρομικής γραμμής.* — (υποκ.) **χαλικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *χάλιξ, -ικος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, με επίθημα *-ιξ* (πβ. κ. *ἕλ-ιξ, κύλ-ιξ*). Γενικώς, θεωρείται ότι η λ. συνδ. με το λατ. calx, -cis «ασβέστης», αλλά δεν έχει διευκρινιστεί αν πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική ή αν και οι δύο λ. αποτελούν παράλληλο δάνειο από άγνωστη μεσογ. γλώσσα. Η παλαιότερη υπόθ. περί μικρασιατικής προελ. (πβ. ακκαδ. kalakku «ασβέστης (;)») δεν ευσταθεί, αφού και η σημ. τού ακκαδ. τ. δεν είναι βέβαιη].

χαλικόστρωμα (το) [1894] {χαλικοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα χαλικιών, επιφάνεια στρωμένη με χαλίκια: *θα ρίξουμε την άσφαλτο πάνω από το ~.*

χαλικοστρώνω ρ. μετβ. [1888] {χαλικόστρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω (επιφάνεια) με χαλίκια: *~ έδαφος / δάπεδο / σιδηροδρομική γραμμή / δρομάκι* ΣΥΝ. χαλικώνω.

χαλικόστρωση (η) [1841] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια, με χαλικόστρωμα: *η ~ τού χωματόδρομου πριν από την ασφαλτόστρωσή του* ΣΥΝ. χαλίκωμα, χαλίκωση.

χαλικόστρωτος, -η, -ο [1831] αυτός που είναι στρωμένος με χαλίκια: *~ αυλή / δρομάκι.*

χαλικόχωμα (το) [1817] {χαλικοχώματος | χωρ. πληθ.} μείγμα χώματος και χαλικιών: *έστρωσαν τις αλέες με ~.*

χαλικώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαλικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με χαλίκι, που έχει τη μορφή χαλικιού: *~ πέτρωμα* **2.** (συνήθ.) αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: *~ ακρογιαλιά / παραλία / έκταση* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χαλίκωμα (το) [μτγν.] {χαλικώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: *~ δρόμου / δαπέδου / σιδηροδρομικής γραμμής* ΣΥΝ. χαλικόστρωση, χαλίκωση **2.** ***χαλικώματα*** (τα) τα προϊόντα τής συντριβής λίθων ΣΥΝ. χαλίκια.

χαλίκωση (η) [1878] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: *η ~ τού δρόμου / τής σιδηροδρομικής γραμμής* ΣΥΝ. χαλίκωμα, χαλικόστρωση **2.** ΙΑΤΡ. ασθένεια των πνευμόνων που προκαλείται από την εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης χαλικιών (δηλ. σκόνης ασβεστίου ή πυριτίου) και η οποία απαντά χαρακτηριστικά σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, λ.χ. στους λιθοξόους, τους κατασκευαστές πορσελάνης κ.ά. — **χαλικώνω** ρ. (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chalicosis].

χαλικωτός, -ή, -ό στρωμένος με χαλίκια: *~ δρόμος* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικώδης.

Χαλιμά (η) μόνο στη ΦΡ. ***παραμύθια τής Χαλιμάς*** (α) (εμφατ.) ψέματα: *~ σου έλεγε· δεν ήταν μαζί μου χθες* (β) για λόγια, υποσχέσεις κ.λπ. που γίνονται δύσκολα πιστευτά ή αποδεκτά λόγω τής ανυπόστατης φύσης τους: *αυτά που ισχυρίζεστε είναι ~· δεν αποδεικνύουν τίποτε!*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής κεντρικής ηρωίδας τής συλλογής ανατολίτικων ιστοριών *Χίλιες και μία νύχτες* (αραβ. *Alf laylah wa laylah*), με το οποίο άγνωστος μεταφραστής τού 19ου αι. αντικατέστησε το αυθεντικό όν. *Σεχραζάντ* (περσικής προελ.), ίσως έχοντας ακούσει αραβική διασκευή τού παραμυθιού].

χαλιναγώγηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η συγκράτηση (υποζυγίου) με το χαλινάρι **2.** (συνήθ. μτφ.) η πειθάρχηση, ο αποτελεσματικός έλεγχος ή χειρισμός (προσώπου, πλήθους, κατάστασης, ενστίκτου κ.λπ.) κατά τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται η συγκράτηση, ο περιορισμός του: *η ~ των παθών / τού απείθαρχου χαρακτήρα του / τού εξαγριωμένου όχλου ήταν αδύνατη* ΣΥΝ. ανακοπή, αναχαίτιση, καταστολή.

χαλιναγωγώ ρ. μετβ. {χαλιναγωγείς... | χαλιναγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ ή συγκρατώ (υποζύγιο ή άλλο ζώο) με το χαλινάρι: *ο αμαξάς χαλιναγώγησε τα αφηνιασμένα άλογα* **2.** (μτφ.) θέτω υπό έλεγχο, συγκρατώ: *~ τα πάθη / τις παρορμήσεις* || *~ την ανυπομονησία / τον θυμό / τους μαθητές μου* ΣΥΝ. περιορίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλιναγωγῶ (-έω)* < *χαλιναγωγός* < *χαλινός* + *ἀγωγός* (< *ἄγω*)].

χαλινάρι (το) {χαλιναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο των εξαρτημάτων που τοποθετούνται στο κεφάλι τού αλόγου ή άλλου υποζυγίου και βοηθούν τον αναβάτη να το διευθύνει ΣΥΝ. (λόγ.) χαλινός **2.** (συνήθ.) ΤΕΧΝΟΛ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται στο στόμα αλόγου ή άλλου υποζυγίου και, με τη βοήθεια δερμάτινων ιμάντων, επιτρέπει στον αναβάτη να κατευθύνει την κίνηση τού ζώου ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκέμι, στομίδα, χαλινωτήρας **3.** (μτφ.) η συγκράτηση (τής ορμής, τού πάθους, τού συναισθήματος κ.λπ.), η ανακοπή τής κίνησης: *βάλε ~ στη γλώσσα σου!* || *ο νεαρός είναι πολύ αυθάδης· χρειάζεται ~* ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλινάριον* < αρχ. *χαλινός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άριον*].

χαλιναρώνω ρ. μετβ. {χαλινάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο ΣΥΝ. χαλινώνω, καπιστρώνω. — **χαλινάρωμα** (το).

χαλινός (ο) (λόγ.) **1.** το σύνολο τής σκευής που προσαρμόζεται στο κεφάλι αλόγου ή άλλου υποζυγίου. και ειδικότ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται μέσα στο στόμα του ΣΥΝ. χαλινάρι. γκέμι. (λόγ.) στομίδα **2.** (μτφ.) η συγκράτηση και το μέσο συγκράτησεως τής ορμής, τού πάθους κ.λπ., καθετί που ανακόπτει ή περιορίζει: *του έβαλε ~ στη γλώσσα / στις ορέξεις του*· ΦΡ. (λόγ.) ***αποβάλλω / αποπτύω πάντα χαλινόν*** (Φιλοστρ. *Εικόνες* 1.12) αποχαλινώνομαι τελείως, γίνομαι ασύδοτος ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινάρι **3.** ΑΝΑΤ. επιμήκης πτυχή δέρματος ή βλεννογόνου που εκτείνεται ανάμεσα σε δύο όργανα ή δύο τμήματα τού ίδιου οργάνου και έχει συνδετικό ρόλο: ~ *τής γλώσσας / των χειλέων / τής ακροποσθίας / τής κλειτορίδας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Το σανσκρ. khalina- προέρχεται από την Ελληνική. αλλά δεν είναι σαφές αν και η ελληνική λ. αποτελεί επίσης (μη Ι.Ε.) δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. *χεῖλος* (βλ.λ.), με την έννοια ότι ο *χαλινός* ήταν το εξάρτημα που τοποθετείται στο σαγόνι τού υποζυγίου, αλλά ο φωνηεντισμός (συνεσταλμ. βαθμ.) δεν αποδεικνύεται εύκολα].

χαλινώνω ρ. μετβ. {χαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο: ~ *το άλογο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλιναρώνω, καπιστρώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλινῶ (-όω)* < *χαλινός* (βλ.λ.)].

χαλινωτήρας (ο) [1889] το όργανο με το οποίο χαλινώνεται το υποζύγιο, το εξάρτημα τού χαλιναριού που τοποθετείται μέσα στο στόμα τού ζώου ΣΥΝ. (λόγ.) στομίδα.
[ΕΤΥΜ. < *χαλινώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *οδοστρωτήρας*].

χαλινωτής (ο) [1887] τεχνίτης που κατασκευάζει χαλινάρια.

χαλιφάτο (το) **1.** η εξουσία και το αξίωμα τού χαλίφη **2.** το κράτος, η επικράτεια τού χαλίφη **3.** ΙΣΤ. το πολιτικο-θρησκευτικό κράτος, που περιελάμβανε τους μουσουλμάνους, καθώς και τα εδάφη και τους λαούς που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία τους, κατά τη διάρκεια των έξι πρώτων αιώνων από τον θάνατο τού προφήτη Μωάμεθ (632 μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. califfato < μεσν. λατ. caliphatus, βλ. λ. *χαλίφης*].

χαλίφης (ο) [1895] {χαλιφών} ανώτατος πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης τού ισλάμ, που θεωρείται διάδοχος τού προφήτη Μωάμεθ στην ηγεσία τής μουσουλμανικής κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. khalīfah «διάδοχος (τού Μωάμεθ)» < khalafa «διαδέχομαι»].

χαλκάς (ο) {χαλκάδες} (λαϊκ.) **1.** (α) μεταλλικός κρίκος ή δακτυλίδι: ~ *τής μύτης*· ΦΡ. (α) ***περνάω (σε κάποιον) χαλκά στη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***βάζω / περνάω χαλκά*** παντρεύομαι (β) (συνήθ. στον πληθ.) μεταλλικός κρίκος ως στοιχείο καλλωπισμού τής εξωτερικής εμφάνισης, κυρ. ως σκουλαρίκι **2.** (συνεκδ.) ρόπτρο πόρτας σε σχήμα κρίκου: *χτύπα τον ~, να μας ανοίξουν* **3.** (μτφ.) **χαλκάδες** (οι) τα δεσμά, οι χειροπέδες: *του πέρασαν τους ~ και τον πήγαν στη φυλακή*. — (υποκ.) **χαλκαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. halka «δαχτυλίδι» < αρχ. *χαλκός*].

χαλκείο (το) [αρχ.] (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) το εργαστήριο τού χαλκουργού, χώρος κατεργασίας χαλκού και άλλων μετάλλων ΣΥΝ. χαλκευτήριο, χαλκουργείο, (λαϊκ.) χαλκωματάδικο, μπακιρτζήδικο **2.** (μτφ.) χώρος όπου επινοούνται και εξυφαίνονται συνωμοσίες, σκευωρίες κ.λπ.: ~ *ψευδών ειδήσεων*.

χαλκέντερος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, εξαιρετικά εργατικός και παραγωγικός (σαν να έχει χάλκινα έντερα): ~ *μελετητής / ερευνητής* ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, ακατάβλητος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-έντερος* < *ἔντερον*].

χάλκευμα (το) [αρχ.] {χαλκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** καθετί κατασκευασμένο από χαλκό, χάλκινο σκεύος: ~ *λαϊκής τέχνης* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χάλκωμα **2.** (μτφ.) καθετί που εξυφαίνεται εις βάρος κάποιου, ψευδής κατηγορία: *όλα αυτά είναι ~ τού αντιπολιτευόμενου Τύπου, που στόχο τους έχουν να πλήξουν την κυβέρνηση* ΣΥΝ. συκοφαντία, σκευωρία, μηχανορραφία.

χαλκεύς (ο) {χαλκ-έως | -είς, -έων} (λόγ.-σπάν.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα: *στην αρχαιότητα ο Ήφαιστος θεωρούνταν προστάτης των ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) χαλκιάς, χαλκουργός, χαλκευτής, χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ka-ke-u) < *χαλκός*].

χάλκευση (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (κυριολ.) η κατεργασία (τού χαλκού), η κατασκευή (αντικειμένου από χαλκό): *η ~ προτομής / αγάλματος / γλυπτού* **2.** (μτφ.) η δημιουργία, η μορφοποίηση (κάποιου πράγματος): *η ~ συνειδήσεων είναι έργο το οποίο επωμίζονται οι παιδαγωγοί* ΣΥΝ. πλάσιμο **3.** (μτφ.-κακόσ.) η κατασκευή ψεύτικων κατηγοριών, η δημιουργία σκευωριών: *η ~ ψευδών ειδήσεων / συνωμοσιών* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία.

χαλκευτήριο (το) {χαλκευτηρί-ου | -ων} (λόγ.) το εργαστήριο τού χαλκευτή, εργαστήριο στο οποίο γίνεται κατεργασία τού χαλκού και κατασκευάζονται χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκουργείο, χαλκωματάδικο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλκευτήριον* < αρχ. *χαλκεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *κλαδευ-τήριον*].

χαλκευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα, που κατασκευάζει αντικείμενα από χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, (λαϊκ.) χαλκιάς, χαλκουργός, χαλκωματάς **2.** (μτφ.) αυτός που πλάθει κάτι, που δημιουργεί ΣΥΝ. δημιουργός, πλάστης ΑΝΤ. χαλαστής **3.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που μηχανορραφεί, που πλάθει συκοφαντίες: ~ *ψευδών ειδήσεων / πληροφοριών / κατηγοριών / γεγονότων* ΣΥΝ. μηχανορράφος, συκοφάντης, σκευωρός.

χαλκευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χαλκευτή και την τέχνη του, δηλ. την κατεργασία τού χαλκού: ~ *εργαλείο / μέθοδος* **2.** ***χαλκευτική*** (η) τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού και γενικά των μετάλλων για την κατασκευή χρηστικών ή άλλων αντικειμένων.

χαλκεύω ρ. μετβ. {χάλκ-ευσα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) κατεργάζομαι (τον χαλκό), κατασκευάζω (κάτι) επεξεργαζόμενος τον χαλκό: ~ *την προτομή κάποιου* **2.** (μτφ.) δίνω μορφή σε (κάτι), δημιουργώ: *ελάχιστοι πνευματικοί άνθρωποι χαλκεύουν συνειδήσεις* ΣΥΝ. πλάθω **3.** (μτφ.-κακόσ.) κατασκευάζω ψεύτικες κατηγορίες, πλάθω σκευωρίες: *οι εφημερίδες τής αντιπολίτευσης χαλκεύουν συστηματικά ειδήσεις και πληροφορίες* || *«το καθεστώς χαλκεύει νέα δεσμά για τον λαό»* (εφημ.) || *«όχι μόνο δεν ενισχύεται η αυτοτέλεια τής Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, αλλ' αντιθέτως χαλκεύονται τα δεσμά τής εξάρτησής της από την κυβέρνηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαλκεύς* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

Χάλκη (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων Δ. τής Ρόδου και ΝΑ. τής Τήλου **2.** νησί τής Προποντίδας, που ανήκει στα Πριγκιποννήσια, γνωστό για την περίφημη Θεολογική του Σχολή. — **Χαλκίτης** (ο), **Χαλκίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στα ορυχεία χαλκού, τα οποία υπήρχαν στο νησί κατά την αρχαιότητα].

Χαλκηδών (η) {Χαλκηδόν-ος, -α} πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας στις ακτές τού Βοσπόρου, γνωστή από την Οικουμενική Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε εκεί το 451. Επίσης **Χαλκηδόνα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, πιθ. < *χαλκός* + παραγ. επίθημα *-ηδών* (ίσως μέσω τ. **Καλχ-ηδών*, πβ. *χάλκη - κάλχη*)].

χαλκιάς (ο) {χαλκιάδες} (λαϊκ.) τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και τα άλλα μέταλλα, που κατασκευάζει χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, χαλκευτής, χαλκουργός, (λαϊκ.) χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χαλκέας* (με συνίζηση) < αρχ. *χαλκεύς*, πβ. κ. *φονιάς – φονεύς*].

Χαλκίδα (η) πόλη, πρωτεύουσα τού νομού Ευβοίας. — **Χαλκιδαίος** (ο), **Χαλκιδαία** (η), **χαλκιδαϊκός**, -ή, -ό κ. **χαλκιδικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χαλκίς, -ίδος* < *χαλκός*, λόγω τής ευρύτατα διαδεδομένης κατεργασίας χαλκού στην περιοχή].

Χαλκιδική (η) **1.** χερσόνησος τής Κ. Μακεδονίας **2.** ***νομός Χαλκιδικής*** νομός που περιλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο με πρωτεύουσα τον Πολύγυρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στην εγκατάσταση Ευβοέων αποίκων από τη *Χαλκίδα* (βλ.λ.) κατά τον 8ο αι. π.Χ.].

χάλκινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από χαλκό: ~ *σκεύος / νόμισμα / αντικείμενο / άγαλμα* || ΜΟΥΣ. ~ *όργανα* (πνευστά μουσικά όργανα από ορείχαλκο, στα οποία ο ήχος παράγεται με τη δόνηση των χειλιών, όπως λ.χ. η σάλπιγγα) ΣΥΝ. χαλκωματένιος, μπακιρένιος, (λόγ.-σπάν.) χαλκούς.

χαλκο- κ. **χαλκό-** κ. **χαλκ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τον χαλκό: *χαλκο-γραφία, χαλκ-ωρυχείο, χαλκο-τυπία* **2.** ότι κάτι έχει το χρώμα και τις αποχρώσεις τού χαλκού: *χαλκό-ξανθος, χαλκο-πράσινος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χαλκό-δετος, χαλκό-τυπος*), που προέρχεται από το ουσ. *χαλκός* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (λ.χ. ιταλ. calco-grafia)].

χαλκογόνα (τα) ΧΗΜ. τα στοιχεία τής έκτης ομάδας τού περιοδικού συστήματος (οξυγόνο, θείο, σελήνιο, τελούριο, πολώνιο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

χαλκογράφημα (το) [1834] {χαλκογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο, η εικόνα που φιλοτεχνείται με τη μέθοδο τής χαλκογραφίας ΣΥΝ. (συνεκδ.) χαλκογραφία, γκραβούρα.

χαλκογραφία (η) [1822] {χαλκογραφιών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τέχνη τής εγχάραξης πάνω σε πλάκα χαλκού εικόνων που προορίζονται για τύπωση, η χαρακτική σε χαλκό **2.** (συνεκδ.) η εικόνα, το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. χαλκογράφημα, γκραβούρα **3.** (κατ' επέκτ.) η χαρακτική σε οποιοδήποτε μέταλλο με ποικίλες τεχνικές μεθόδους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. calcografia].

χαλκογραφικός, -ή, -ό [1736] αυτός που σχετίζεται με τη χαλκογραφία ή τον χαλκογράφο: ~ *τεχνική / μέθοδος*. — **χαλκογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

χαλκογράφος (ο/η) [μεσν.] χαράκτης χαλκογραφημάτων.

χαλκογραφώ ρ. μετβ. [1782] {χαλκογραφείς... | χαλκογράφησα} δημιουργώ με την τεχνική τής χαλκογραφίας, χαράσσω σε χάλκινη πλάκα (εικόνα) για εκτύπωση.

χαλκόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι δεμένος ή ζωσμένος με ελάσματα χαλκού: ~ *βιβλίο / λαβή ξίφους*.

χαλκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {χαλκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χαλκό, που έχει το χρώμα τού χαλκού: ~ *μέταλλο / έντομο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης,-ης, -ες*.

χαλκόηχος, -η, -ο [1875] αυτός που ο ήχος του μοιάζει με τον ήχο χάλκινων μουσικών οργάνων.

χαλκομανία (η) [1889] {χαλκομανιών} εικόνα φιλοτεχνημένη με τη μέθοδο τής λιθογραφίας πάνω σε λεπτή μεμβράνη επικολλημένη σε χαρτί, από το οποίο μπορεί να μεταφερθεί σε άλλη (λεία) επιφάνεια, λ.χ. γυαλί, μέταλλο, ξύλο κ.λπ.: *το παιδί γέμισε τον τοίχο χαλκομανίες* || *κολλήσαμε χαλκομανίες πάνω στα πασχαλινά αβγά*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω (κάποιον) χαλκομανία*** χτυπώ άσχημα (κάποιον), τον δέρνω πολύ (β) ***γίνομαι χαλκομανία*** γίνομαι λειώμα, συντρίβομαι τελείως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calcomania (νόθο σύνθ.), με παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *χαλκός*, < calco «έκτυπο, αντίγραφο» (< ρ. calcare «πατώ, συμπιέζω – αντιγράφω» < λατ. calcare < calx, -cis «φτέρνα») + mania < αρχ. *μα-*

νία].

χαλκόξανθος, -η, -ο [1833] αυτός που έχει χρώμα ξανθό, το οποίο μοιάζει με το χρώμα τού χαλκού: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. πυρρόξανθος.

χαλκοπλάστης (ο) [μτγν.] {χαλκοπλαστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη χαλκοπλαστική, ο γλύπτης που δουλεύει σε χαλκό.

χαλκοπλαστικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού: ~ *εργαλείο / μέθοδος* **2.** (ειδικότ.) ***χαλκοπλαστική*** (η) η κατεργασία τού χαλκού και ιδίως η γλυπτική σε χαλκό: *ασχολείται με τη ~.*

χαλκοπράσινος, -η, -ο [1893] αυτός που έχει το πράσινο χρώμα τού σκουριασμένου χαλκού: ~ *πρόσωπο* (αυτό που φαίνεται πρασινωπό λόγω κάποιας ασθένειας) ΣΥΝ. ωχροπράσινος.

χαλκός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cu), ελατό, όλκιμο και ευκατέργαστο, που απαντά στη φύση υπό μορφήν ενώσεων με οξυγόνο ή θείο και έχει χρώμα κιτρινέρυθρο ως κοκκινωπό (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΙΙΙΚ.): *ανθρακικός / χλωριούχος / θειικός* (θειικό άλας τού χαλκού, γνωστό στην ένυδρη μορφή του και ως *γαλαζόπετρα*) / *θειούχος* (απαντά στη φύση σε μορφή ορυκτού) / *νιτρικός* ~ || *αντικείμενο από* ~ || *κατεργασία τού / ορυχείο χαλκού* (για την κατασκευή όπλων και χρηστικών ή καλλιτεχνικών αντικειμένων) **2.** ΙΣΤ. ***Εποχή τού Χαλκού*** αρχαία φάση στην εξέλιξη τού υλικού πολιτισμού, που ακολούθησε τη Νεολιθική Εποχή και κατά την οποία άρχισε η κατασκευή όπλων ή εργαλείων από χαλκό (στην Ελλάδα άρχισε πριν από το 3.000 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ka-ko), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο από γλώσσα τής Εγγύς Ανατολής μέσω τής Κύπρου, όπου υπήρχαν ορυχεία χαλκού. Όσοι μελετητές δεν αποδέχονται την άποψη περί δανείου κινούνται κυρ. σε τρεις ετυμολ. κατευθύνσεις: (α) Ορισμένοι συνδέουν τη λ. με ρωσ. želèzo «σίδηρος», λιθ. geležis, που ανάγονται σε Ι.Ε. *ghel(e)gh-, ρίζα η οποία χρησιμοποιείται για διάφορα είδη μετάλλων (β) Αν θεωρηθεί ότι η λ. ανάγεται σε βασική σημ. «κόκκινο μέταλλο», έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *κάλχη / χάλκη / χάλχη* «πορφυρή βαφή» (γ) Από παλιά υποστηρίζεται η άποψη περί σημιτ. προελ. (από τη Φοινικική, τη Σουμεριακή ή την Αραμαϊκή) ή ακόμη από ανατολική λ. ḫapalki- «σίδηρος», αλλά η ακριβής σημ. των σημιτ. όρ. δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη].

χαλκοτύμπανο (το) {χαλκοτυμπάν-ου | -ων} ΜΟΥΣ. τύμπανο με χάλκινο ή ορειχάλκινο δίσκο.

χαλκοτυπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατεργασία τού χαλκού, η χαλκουργία ΣΥΝ. χάλκευση, χαλκευτική, χαλκοτυπική **2.** μέθοδος ανάγλυφης εκτύπωσης, κυρ. χαρτονομισμάτων.

χαλκοτυπικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χαλκοτυπία (βλ.λ.): ~ *εργαλείο / μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκουργικός **2.** ***χαλκοτυπική*** (η) [αρχ.] η τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού ΣΥΝ. χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκουργική.

χαλκοτύπος (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που σφυρηλατεί, που κατεργάζεται τον χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, χαλκευτής, χαλκοπλάστης, χαλκουργός, (λαϊκ.) χαλκιάς, χαλκωματάς.

χαλκουργείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού χαλκουργού ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκωματάδικο.

χαλκουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κατεργασία τού χαλκού με στόχο την κατασκευή ή/και διακόσμηση χρηστικών, καλλιτεχνικών ή άλλων αντικειμένων· τέχνη γνωστή από την αρχαιότητα ΣΥΝ. χαλκουργική, χαλκοπλαστική, χαλκευτική, χάλκευση, χαλκοτυπία.

χαλκουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** σχετικός με τη χαλκουργία ή τον χαλκουργό: ~ *εργαλείο / μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκοπλαστικός, χαλκοτυπικός **2.** ***χαλκουργική*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού ΣΥΝ. χαλκουργία, χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκοτυπική.

χαλκουργός (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χαλκουργία (βλ.λ.) ΣΥΝ. χαλκεύς, χαλκευτής, (λαϊκ.) χαλκιάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-ουργός* < *έργον*].

χαλκούς, -ή, -ούν (λόγ.-σπάν.) χάλκινος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλκοῦς (-έο-)* < *χαλκός*, πβ. κ. *χρυσοῦς, σιδηροῦς*].

χαλκούχος, -ος, -ο [1840] (λόγ.) αυτός που περιέχει χαλκό: ~ *μετάλλευμα / πέτρωμα / σκεύασμα* ΣΥΝ. χαλκοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκός* + *-ούχος* < *έχω*].

χαλκοφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που περιέχει (πολύ) χαλκό, πλούσιος σε χαλκό: ~ *μετάλλευμα / πέτρωμα* ΣΥΝ. χαλκούχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-φόρος* (< *φέρω*)].

χαλκόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τού χαλκού, κοκκινωπός.

χαλκοχυτική (η) [1892] η τέχνη τής κατασκευής χρηστικών και καλλιτεχνικών αντικειμένων με χύτευση λειωμένου χαλκού σε καλούπια ΣΥΝ. χαλκουργία, χαλκοπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκός* + *-χυτικός* (< *χυτός*)].

χάλκωμα (το) [αρχ.] {χαλκώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** σκεύος ή εργαλείο, ιδίως αντικείμενο καθημερινής χρήσεως, κατασκευασμένο από χαλκό: *τρίβω / γυαλίζω / γανώνω τα* ~ ΣΥΝ. μπακίρι **2.** (ειδικότ.) ***χαλκώματα*** (τα) όλα τα σκεύη (ταψιά, κατσαρόλες κ.λπ.) που έπαιρνε προίκα η νύφη **3.** (σπάν.) ο χαλκός.

χαλκωματάδικο (το) το χαλκουργείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκωματάς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σιδεράδικο*].

χαλκωματάς (ο) [μεσν.] {χαλκωματάδες} (λαϊκ.) ο χαλκουργός (βλ.λ.) ΣΥΝ. χαλκευτής, χαλκοπλάστης.

χαλκωματένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χαλκό (βλ.λ.): ~ *ταψί / κατσαρόλα* ΣΥΝ. χάλκινος, μπακιρένιος.

χαλκωρυχείο (το) [μτγν.] ορυχείο χαλκού, μεταλλείο από το οποίο εξάγεται χαλκός.

χαλκωρύχος (ο) πρόσωπο που εξορύσσει χαλκό, ο εργάτης χαλκωρυχείου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὀρύσσω*].

χαλνώ ρ. ▸ χαλώ

χαλούμι (το) {χαλουμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) λευκό σκληρό τυρί, που παράγεται στην Κύπρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαλούμιν* < αραβ. khallum].

χάλυβας (ο) {χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα σιδήρου και άνθρακα σε μικρή ποσότητα, σκληρό, ανθεκτικό, ευήλατο, ελαστικό και κατεργάσιμο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων και μηχανών υψηλών προδιαγραφών, μεταλλικών σκελετών, σκευών καθημερινής χρήσης, αρχιτεκτονικών μελών κ.λπ.: *ανοξείδωτος* (αυτός που περιέχει χρώμιο και νικέλιο σε αναλογία μεγαλύτερη τού 10%, που δεν οξειδώνεται) / *απαραμόρφωτος* (αυτός που δεν μεταβάλλεται ούτε και όταν υποβάλλεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες) / *πρωτόχυτος* (αυτός που παρασκευαζόταν παλαιότ. με τήξη στο χωνευτήριο) / *πυρίμαχος* ~ || *τα σκεύη που χρησιμοποιούμε καθημερινά στην κουζίνα (λ.χ. κουτάλια, μαχαίρια, κατσαρόλες) είναι κατασκευασμένα από* ~ ΣΥΝ. ατσάλι. Επίσης (λόγ.) **χάλυψ** {χάλυβος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάλυψ, -υβος* < εθνωνύμιο *Χάλυβες*, λαός που ζούσε Ν. τού Εύξεινου Πόντου και κατεργαζόταν το μέταλλο. Αγν. ετύμου. Για την προταθείσα σύνδεση με το ανατολ. ḫapalki- «σίδηρος» ισχύουν όσα αναφέρονται στη λ. *χαλκός*].

χαλύβδινος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από χάλυβα: ~ *εξάρτημα / πλάκα* ΣΥΝ. ατσαλένιος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν κάμπτεται, που δεν λυγίζει ούτε υποχωρεί: ~ *θέληση / φρόνημα / πίστη / αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. ακατάβλητος (β) αυτός που έχει μεγάλη αντοχή ή ανθεκτικότητα, που δεν υφίσταται κόπωση ή φθορά: ~ *νεύρα / υγεία* ΣΥΝ. ακαταπόνητος.
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* + παραγ. επίθημα *-ινος*, ενώ το *-δ-* οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *μόλυβδος*].

χαλυβδώνω [1895] κ. **χαλυβώνω** [1766] ρ. μετβ. {χαλύβδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα με ειδική επεξεργασία ΣΥΝ. χαλυβοποιώ **2.** ενισχύω την ανθεκτικότητα (μεταλλικού αντικειμένου) προσθέτοντας χάλυβα (ως επίστρωση) ΣΥΝ. ατσαλώνω **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) πιο ανθεκτικό, πιο ισχυρό ή πιο πείσμονα: *οι πρώτες αποτυχίες χαλύβδωσαν το πείσμα του για διάκριση* || (μεσοπαθ.) *μέσα στη μάχη χαλυβδώθηκε και τίποτα πια δεν τον φόβιζε* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, ενισχύω. — **χαλύβδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* (το *-δ-* οφείλεται στην παρετυμολ. επίδρ. τού *μόλυβδος*) + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

χαλυβοβιομηχανία (η) {χαλυβοβιομηχανιών} η βιομηχανία κατασκευής και επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβουργία.

χαλυβοποιώ ρ. μετβ. {χαλυβοποιείς... | χαλυβοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβδώνω. — **χαλυβοποίηση** (η), **χαλυβοποιείο** (το).

χαλυβουργείο (το) [1812] εργοστάσιο παραγωγής ή επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοποιείο.

χαλυβουργία (η) [1889] {χαλυβουργιών} **1.** η βιομηχανική επεξεργασία χάλυβα, το σύνολο των τεχνικών και των διεργασιών παραγωγής και κατεργασίας του **2.** (γενικότ.) η βαριά μορφή τής μεταλλουργίας σιδήρου **3.** ο βιομηχανικός κλάδος παραγωγής και κατεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοβιομηχανία. — **χαλυβουργικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* + *-ουργία* (< *-ουργός* < *έργο*)].

χαλυβώνω ρ. → χαλυβδώνω

χαλώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.-σπάν.) **χαλνώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαλ-άς... | χάλασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταστρέφω (κάτι), ώστε να είναι πια άχρηστο: *έριξε το ρολόι κάτω και το χάλασε* || ~ *μια κούκλα / μια καρέκλα* || *το πλύσιμο με ζεστό νερό χαλάει τα μάλλινα* || (μτφ.) *μου χάλασε την ηρεμία μου με τις φωνές του* **2.** προκαλώ βλάβη (σε κάτι), ώστε να χρειάζεται επιδιόρθωση: ~ *το κασετόφωνο / το βίντεο* **3.** γκρεμίζω ή κατεδαφίζω: *θα χαλάσουν το παλιό σπίτι, για να χτίσουν πολυκατοικία*· ΦΡ. (α) ***χαλώ τον κόσμο*** (i) προκαλώ μεγάλη αναστάτωση, κυρ. διαμαρτυρόμενος για κάτι, αντιδρώντας έντονα σε κάτι: *ένας κύριος χαλούσε τον κόσμο, γιατί δεν του επέτρεπαν να δει τον διευθυντή* (ii) κάνω μεγάλη φασαρία: *προσπαθούμε να κοιμηθούμε κι οι γείτονες χαλούν τον κόσμο μεσημεριάτικα!* (β) ***χαλάω κόσμο*** σημειώνω μεγάλη επιτυχία: *η τελευταία του ταινία χάλασε κόσμο κάνοντας ρεκόρ εισιτηρίων* **4.** υποβαθμίζω την ποιότητα (πράγματος), μειώνω την αξία του: *αυτό το μαγαζί έχει χαλάσει τα γλυκά / τα υφάσματα / τα ρούχα του* || (μτφ.) *ο ανταγωνιστικός και βιαστικός τρόπος ζωής έχει χαλάσει την ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων* ΣΥΝ. υποβαθμίζω, φτηναίνω, (λόγ.) ευτελίζω **5.** (μτφ.) προκαλώ την αποδιοργάνωση, τη διάλυση (πράγματος): *μ' αυτά που κάνει, θα χαλάσει το σπίτι του / την οικογένειά του* **6.** διακόπτω τη σχέση (φιλική, οικονομική κ.λπ.) που έχω με κάποιον: ~ *μια φιλία / συμφωνία / συνεργασία*· ΦΡ. ***τα χαλάω (με κάποιον)*** παύω να έχω σχέση, κυρ. ερωτική (με κάποιον): *ο Τάκης τα χάλασε με την Άννα* || *δεν είναι πια μαζί· τα 'χουν χαλάσει* ΑΝΤ. τα φτειάχνω **7.** ματαιώνω, αποτρέπω την ολοκλήρωση (πράγματος): ~ *ένα σχέδιο / μια προσπάθεια* || *αύριο θα πάμε εκδρομή, αν δεν μας τα χαλάσει ο καιρός* || *είχαμε κανονίσει βραδινή έξοδο, αλλά μας τα χάλασε η επίσκεψή της* **8.** (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζω αρνητικά, ανατρέπω: ~ *το κέφι / τη διάθεση / τη χαρά / την καρδιά κάποιου*· ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***(κάτι) με χαλάει*** (κάτι) μου προκαλεί πρόβλημα ή δυσαρέσκεια, με ενοχλεί: *«Γιατί, εσένα σε χαλάει να μας φιλοξενήσουν αυτοί και να μην πληρώσουμε και τίποτα;»* **9.** κάνω (κάτι) λιγότερο επιθυμητό ή ελκυστικό, μειώνω την απόλαυση από κάτι: *έτσι όπως λέει τα ανέκδοτα, τα χαλάει* || ~ *την πλάκα / την έκπληξη / τη βραδιά*· ΦΡ. (καθημ.) ***το / τη χαλάω (κάποιου)*** καταστρέφω ένα ωραίο κλίμα, μια ευχάριστη κατάσταση

(στην οποία βρίσκονται άλλοι): *έλα και συ μαζί μας, μη μας το χαλάς!* || *πάνω που είχαμε έρθει στο κέφι, άρχισαν να τσακώνονται και μας τη χάλασαν* **10.** βλάπτω την αισθητική αρτιότητα (πράγματος): *αυτό το μεγαθήριο χαλάει την ομορφιά τού τοπίου* || *αυτό το σημάδι τής χαλάει το πρόσωπο* || *το φινάλε χαλάει όλο το κομμάτι* **11.** κακομαθαίνω (κάποιον) ή επηρεάζω (κάποιον) αρνητικά στη συμπεριφορά και στο ήθος: *του έκανε όλα τα χατίρια και τον χάλασε* || *αυτά τα υποκείμενα που συναναστρέφεται, θα τον χαλάσουν* (θα τον διαφθείρουν) || *«ένας εργατικός είχε μείνει, μου τον χαλάσατε κι αυτόν!»*, *είπε ο διευθυντής* **12.** επιβαρύνω ή προκαλώ τη λειτουργική βλάβη οργάνου, προξενώ αρρώστια: *θα χαλάσει το στομάχι του με τις αηδίες που τρώει* || *~ την υγεία μου* / *τα μάτια μου* **13.** (σπάν.-λογοτ.) φονεύω, σκοτώνω: *του 'στησαν καρτέρι, να τον χαλάσουν* **14.** ανταλλάσσω ένα νόμισμα μεγάλης αξίας με άλλα άλλα μικρότερης αξίας που όλα μαζί έχουν την αξία τού ανταλλασσομένου νομίσματος: *έχεις να μου χαλάσεις ένα δεκαχίλιαρο σε χιλιάρικα;* **15.** χαραμίζω, δαπανώ χωρίς αποτέλεσμα ή κατά τρόπο υπερβολικό: *~ πολλά λεφτά για ρούχα* || *χάλασε μία περιουσία γι' αυτό το σπίτι* || *~ τον καιρό μου* / *την ώρα μου* || *χάλασε τη ζωή της* / *τα νιάτα της με αυτό τον άνθρωπο*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* (β) ***δεν χαλάω χατίρι / χάρη (σε κάποιον)*** πραγματοποιώ ό,τι μου έχει ζητηθεί, ικανοποιώ τις επιθυμίες (κάποιου), τα αιτήματα που μου διατυπώνονται: *στη γυναίκα του δεν χαλάει ποτέ χατίρι* ♦ (αμετβ.) **16.** καταστρέφομαι, φθείρομαι, ώστε να είμαι πια άχρηστος: *αν μπει νερό μέσα στον μηχανισμό του, θα χαλάσει το ρολόι* || (μτφ.) *με τη φασαρία αυτή χάλασε ο ύπνος μου* **17.** παθαίνω βλάβη, παύω να λειτουργώ: *έχει χαλάσει η τηλεόραση, θέλει επισκευή*· ΦΡ. (α) ***χαλάει ο κόσμος*** (i) υπάρχει μεγάλη αναστάτωση: *~ με τις αποκαλύψεις για το νέο σκάνδαλο* ΣΥΝ. (γίνεται) χαμός (ii) γίνεται πολύς λόγος για κάτι, υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για κάτι: *~ με τις εξελίξεις στη μοριακή βιολογία* (β) ***δεν χάλασε (κι) ο κόσμος / δεν θα χαλάσει (κι) ο κόσμος*** για κάτι που δεν χρειάζεται να προκαλέσει σοβαρή ανησυχία, που είναι συνηθισμένο ή ασήμαντο και οι επιπτώσεις του πολύ περιορισμένες ή ασήμαντες: *~. αν αργήσεις πέντε λεπτά στη δουλειά σου!* (γ) ***ο κόσμος να χαλάσει*** ό,τι και αν γίνει, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες: *~. εγώ θα πάω διακοπές* || *~, πρέπει να τελειώσει αυτή η εκκρεμότητα* || *~. εγώ θα πω την αλήθεια* **18.** γίνομαι χειρότερης ποιότητας, χάνω την αξία μου: *έχουν χαλάσει πια τα φρούτα, δεν έχουν τη γεύση που είχαν παλιά*· ΦΡ. ***χάλασε η μανέστρα / η μαγιονέζα*** (μτφ.) για κάτι που δεν ευοδώθηκε, που πήγε στραβά παρά τις προσδοκίες **19.** (για σχέσεις επαγγελματικές, ερωτικές κ.λπ.) διακόπτομαι, παύω να ισχύω: *η συμφωνία χάλασε στα συμβόλαια την τελευταία στιγμή* || *όταν χαλάει μια σχέση, συνήθως φταίνε και οι δύο* **20.** (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, διαλύομαι: *ποιος ξέρει τι έγινε και χάλασε ο γάμος τους* **21.** ματαιώνομαι, μένω ανολοκλήρωτος: *το σχέδιο χάλασε, γιατί κάποιος μίλησε στην αστυνομία* **22.** (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζομαι αρνητικά, ανατρέπομαι: *πώς να μη χαλάσει η διάθεσή του μ' αυτά που άκουσε;* **23.** δεν έχω το επιθυμητό αποτέλεσμα, δεν έχω τον επιθυμητό αντίκτυπο, χάνω την ουσία μου: *φυσικά χάλασε η έκπληξη με τόσα υπονοούμενα που είχες πετάξει* || *αν το παρακάνεις, χαλάει η πλάκα!* **24.** χάνω την αισθητική μου αρτιότητα, γίνομαι λιγότερο ωραίος: *όλη η σύνθεση χαλάει από αυτή τη λεπτομέρεια* || *με τα χρόνια χάλασε πολύ το πρόσωπό της* || *χάλασε μετά την εγκυμοσύνη* **25.** (κυρ. για ανθρώπινα όργανα) αρρωσταίνω, αποκτώ πάθηση: *μ' αυτό το αδύνατο φως που διαβάζει, χάλασαν τα μάτια του* || *αν τρως συνέχεια γλυκά, θα χαλάσουν τα δόντια σου!* **26.** αλλοιώνομαι, υφίσταμαι ανεπιθύμητες βλάβες: *βάλε το φαγητό στο ψυγείο, να μη χαλάσει* **27.** διαφθείρομαι ηθικά, υφίσταμαι την αρνητική επίδραση (κάποιου): *πάει χάλασε κι αυτός, όλο ψευτιές είναι τελευταία* || *ήταν καλό παιδί, αλλά μ' αυτούς που έμπλεξε, έχει χαλάσει πολύ!* **28.** (για τον καιρό) επιδεινώνομαι: *χάλασε ο καιρός, χειμώνιασε!* **29.** (η μτχ. ***χαλασμένος***, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, σπάζω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλῶ (-άω)*, αρχική σημ. «χαλαρώνω, λύνω», αβεβ. ετύμου. Το αρχαιότερο θ. απαντά στον αόρ. *χαλάσ(σ)αι* (απρφ.), αλλά η επιχειρηθείσα αναγωγή σε τ. **χαλός* (< *ghə-lo-s) δεν αποδεικνύεται. Εξίσου αβέβαιη είναι η συσχέτιση με αρμ. xal «παιγνίδι», xalam «παίζω» ή xalal «ήσυχος, φιλικός», αφού εμφανίζει ιδιαίτερα σημαντική μορφολογική και σημασιολογική απόσταση].

χαμάδα (η) (λαϊκ.) ώριμος καρπός ελιάς που έχει πέσει στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. < *χάμω* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

χαμαί επίρρ. (αρχαιοπρ.) χάμω, καταγής ΣΥΝ. κάτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., με δυσερμήνευτη κατάλ. *-αι* (πβ. κ. *πάλ-αι, παρ-αί*), η οποία αποτελεί πιθ. υπόλειμμα αρχ. τοπικής πτώσεως μέσω τ. **χαμά* (πβ. κ. λατ. humī «χαμαί» – humus «χώμα»). Το θ. *χαμ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *(dh)ghm-, συνεσταλμ. βαθμ. τής ρίζας που απαντά στο ουσ. *χθών, χθονός* (βλ.λ.)].

χαμαιλέοντας (ο) {-α κ. -ος | -όντων} **1.** δενδρόβια, εντομοφάγος σαύρα μήκους 17-25 εκατοστών, με χαρακτηριστική ικανότητα να αλλάζει ταχύτατα το χρώμα της προσαρμοζόμενη στο φυσικό της περιβάλλον· μετακινείται εξαιρετικά αργά, διαθέτει μεγάλη ουρά για να βοηθείται στην αναρρίχησή της, επιμήκη γλώσσα με την οποία συλλαμβάνει τη λεία της, ενώ τα κωνικά, εξογκωμένα μάτια της μπορούν να περιστρέφονται προς κάθε κατεύθυνση και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαμολιός **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που προσαρμόζει τις ιδέες, τις αρχές και τα φρονήματά του στο εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον κατά το συμφέρον του, χωρίς ποτέ να έχει ειλικρινή και σταθερή τοποθέτηση ο ίδιος: *αυτοί που επιβιώνουν τελικά, είναι οι ~ των πολιτικών παρασκηνίων, που τα έχουν καλά με όλες τις ηγεσίες!* Επίσης (λόγ.) **χαμαιλέων** [αρχ.] {χαμαιλέοντος}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαμαιλέων* < *χαμαί* + *λέων*, οπότε η κυριολεκτική σημ. θα ήταν «λιοντάρι που έρπει»].

χαμαιλεόντειος, -α, -ο [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με τον χαμαιλέοντα· (ειδικότ. μτφ.) αυτός που προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στο εκάστοτε περιβάλλον: *«ένας πολιτικός με ~ προσαρμοστικότητα»* (εφημ.).

χαμαιλεοντισμός (ο) (κακόσ.) η προσαρμογή των ιδεών, των αρχών και των πεποιθήσεων κάποιου στο εκάστοτε κοινωνικό ή άλλο περιβάλλον σύμφωνα με το συμφέρον του.

χαμαίμηλον (το) [μτγν.] {χαμαιμήλ-ου | -ων} (λόγ.) το χαμομήλι (βλ.λ.).

χαμαιτυπείο (το) (λόγ.) **1.** ο οίκος ανοχής, το πορνείο ΣΥΝ. μπορντέλο **2.** (γενικότ.) κάθε κακόφημο στέκι, τόπος όπου συγκεντρώνονται άνθρωποι τού υποκόσμου **3.** (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ανηθικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαμαιτυπεῖον* < *χαμαιτύπη* «πόρνη» < *χαμαί* «χάμω» + *-τύπη* < αρχ. *τύπτω*].

χαμαίφυτο (το) {χαμαιφύτ-ου | -ων} (λόγ.) καθένα από τα φυτά που οι οφθαλμοί τους βρίσκονται κοντά ή μόλις πάνω από το έδαφος, κυρ. κατά τη διάρκεια τού χειμώνα, και συνήθ. έχουν χαμηλό ύψος και ξυλώδη βλαστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chamaephyte].

χαμάλης (ο) {χαμάληδες} (λαϊκ.) **1.** ο αχθοφόρος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκτελεί τις δύσκολες, κουραστικές δουλειές: *αυτός έκανε τον ~ κι οι άλλοι κέρδιζαν τη δόξα* || *ήταν ο ~ τού κόμματος, αναλάμβανε όλες τις κουραστικές και βαριές εργασίες* **3.** (μειωτ.) ο χυδαίος βωμολόχος, ο πρόστυχος άνθρωπος: *όχι να πέσω και στο στόμα των ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamal].

χαμαλιάτικα (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ως αμοιβή ο χαμάλης ΣΥΝ. αχθοφορικά.
[ΕΤΥΜ. < *χαμάλης* + παραγ. επίθημα *-ιάτικα*, πβ. κ. *μηνιάτικο*].

χαμαλίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επίστρωμα που στερεώνεται με λουριά στην πλάτη αχθοφόρου, για να διευκολύνει τη μεταφορά τού φορτίου του **2.** (κ. ως επίρρ.) μεταφέροντας κανείς κάποιον πάνω στην πλάτη του: *τον πήρε ~ μέχρι το σπίτι του.*
[ΕΤΥΜ. < *χαμαλίκι*].

χαμαλίκι (το) {χαμαλικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η εργασία και το επάγγελμα τού χαμάλη **2.** η καταναγκαστική βαριά δουλειά με την οποία επιφορτίζεται κάποιος, κάθε δουλειά που εκτελείται ως αγγαρεία: *τον είχαν στην οργάνωση μόνο για το ~ κι όχι για να παίρνει αποφάσεις* ΣΥΝ. χαμαλοδουλειά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamallık < hamal «χαμάλης»].

χαμάλικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ανήκει, αναφέρεται ή ταιριάζει σε χαμάλη: *~ δουλειά.* — **χαμάλικα** επίρρ.

χαμαλοδουλειά (η) (λαϊκ.) βαριά και άχαρη εργασία, που γίνεται ως αγγαρεία, σκληρή και επίπονη εργασία ΣΥΝ. χαμαλίκι.

χαμάμ (το) {άκλ.} **1.** λουτρό που αποτελείται από σειρά δωματίων διαφορετικής θερμοκρασίας (υγρής θερμότητας)· στο πρώτο ο επισκέπτης κάθεται σε θερμό (ξύλινο ή μαρμάρινο) ανάκλιντρο και υποβάλλεται στην έκθεση ζεστού αέρα, σε άλλο δωμάτιο (τού κυρ. λουτρού) λούεται με θερμό νερό που εκτοξεύεται με πίεση από κρουνούς και στο τρίτο βυθίζεται ο ίδιος πρώτα σε δεξαμενή ζεστού νερού (οπότε κατόπιν κάθεται με βαρύ σκέπασμα ακίνητος, για να ιδρώσει) και έπειτα βυθίζεται απευθείας σε δεξαμενή ψυχρού νερού για όσο χρόνο μπορεί· επιπλέον υπάρχουν αποδυτήρια, χώροι για ανάπαυση και για χειρομαλάξεις (μασάζ) ΣΥΝ. τούρκικα λουτρά **2.** (μτφ.) κάθε πάρα πολύ ζεστός και κλειστός χώρος: *με τον καύσωνα το σπίτι είχε γίνει ~* (πβ. λ. *σάουνα*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamam < αραβ. ḥammām].

χαμένος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που δεν βρίσκεται πια στην κατοχή ή στη διάθεση κάποιου: *βρήκε το ~ δαχτυλίδι* || *ο ~ Παράδεισος* || *η ~ ευτυχία* / *νιότη* || *~ πατρίδες* (οι αρχαίες κοιτίδες τού ελληνισμού, που σήμερα ανήκουν σε άλλα κράτη, λ.χ. η Μ. Ασία, ο Πόντος κ.ά.) (β) αυτός που δεν υπάρχει πλέον: *η ~ Ατλαντίδα* **2.** αυτός που έχει μείνει άγνωστος για πολύ χρόνο: *βρέθηκε ένας ναός ~ στα βάθη τού Αμαζονίου* **3.** ηττημένος ή ζημιωμένος, αυτός που ενοείται από την έκβαση μιας διαδικασίας ή από μια κατάσταση: *βγήκε ~ από αυτή τη συμφωνία* || (ως ουσ.) *οι ~ τού πολέμου* || *υποστηρίζει πάντα τους ~* || *οι ~ τής ζωής* (αυτοί που δεν κατάφεραν να επιτύχουν κοινωνικά ή οικονομικά) || *στα χαρτιά βγαίνει πάντα ~* || *παίρνω πίσω τα ~* (ξανακερδίζω όσα έχασα) **4.** αυτός που έχει χάσει τον προσανατολισμό του, που δεν γνωρίζει πού βρίσκεται: *περιπλανήθηκαν για μήνες χαμένοι στον ωκεανό* || *χαμένοι στο διάστημα* **5.** αυτός που έχει αλλού τη σκέψη του, που δεν προσέχει ή δεν σκέφτεται: *τον είδα και προχωρούσε σαν ~*· ΦΡ. ***τα 'χω χαμένα*** (i) έχω σαστίσει, κυρ. από μεγάλη έκπληξη: *τέτοιο θράσος πρώτη φορά βλέπω· τι να πω..~!* (ii) έχω χάσει τα λογικά μου, δεν ξέρω τι λέω: *ο γέρος τα 'χει εντελώς χαμένα!* **6.** αυτός που έχει υποστεί βλάβη, που έχει καταστραφεί· στη ΦΡ. ***είμαι / πάω χαμένος*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διατρέχει μεγάλο κίνδυνο, είναι καταδικασμένος: *αν μάθει την αλήθεια, πάμε χαμένοι!* || *αν τον πάρει είδηση η μάννα του, είναι χαμένος* **7.** αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν πραγματοποιήθηκε: *~ όνειρα* / *οράματα* / *ελπίδες* ● **8.** αυτός που γίνεται μάταια, που δεν φέρνει αποτέλεσμα: *μην ασχολείσαι μαζί τους, είναι ~ υπόθεση* || *οι συμβουλές μου πήγαν χαμένες* || *~ προσπάθεια* / *κόπος* / *λόγια* || *μην αφήνεις τον καιρό να πηγαίνει ~· κάνε κάτι!* ΦΡ. ***στα χαμένα*** χωρίς αποτέλεσμα: *βλέπω τόσες προσπάθειες να πηγαίνουν ~* ● **9.** (για πρόσ.) αυτός που έχει χαμηλή ηθική ποιότητα: *αυτός είναι ένας ~, ένα ρεμάλι!* || (υβριστ.) *φύγε από 'δώ, βρε χαμένε!* ΦΡ. (μειωτ.) ***χαμένο κορμί*** παλιάνθρωπος, άν-

θρωπος χαμηλής ηθικής ΣΥΝ. τιποτένιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, εμβρόντητος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *χάνω*].

χαμέρπεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ιδιότητα τού χαμερπούς ΣΥΝ. ποταπότητα, μικροπρέπεια, ευτέλεια **2.** κάθε πράξη μικροπρέπειας, η χαμερπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ποταπότητα.

χαμερπής, -ής, -ές {χαμερπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δείχνει χαμηλού επιπέδου συμπεριφορά, αναξιοπρεπή και μικροπρεπή, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του ΣΥΝ. ευτελής, ποταπός, τιποτένιος, μικροπρεπής ΑΝΤ. υψηλός. — **χαμερπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαμ(αί)* + *-ερπής* < *έρπω*].

χαμηλόβαθμος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό βαθμό σε μια ιεραρχική κλίμακα: ~ *υπάλληλος* / *προσωπικό* ΑΝΤ. υψηλόβαθμος.

χαμηλοβλεπούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. ειρων.) γυναίκα που χαμηλώνει το βλέμμα της από σεμνότητα ή σεμνοτυφία ΣΥΝ. ντροπαλή, σεμνότυφη.
[ΕΤΥΜ. < *χαμηλός* + *βλέπω* + επίθημα *-ούσα* των μτχ., πβ. κ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

χαμηλοβλέφαρος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μισόκλειστα τα βλέφαρά του, χαμηλωμένο το βλέμμα **2.** (μτφ.) ντροπαλός.

χαμηλοθώρης (ο) {χαμηλοθώρηδες}, **χαμηλοθώρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει χαμηλωμένο το βλέμμα του **2.** (μτφ.) (α) πολύ ντροπαλός ΣΥΝ. χαμηλοβλέφαρος (β) αυτός που ξέρει να κρύβει τις πραγματικές του προθέσεις, που δεν εκδηλώνει τις σκέψεις ή τις επιθυμίες του ΣΥΝ. ύπουλος, δόλιος. Επίσης **χαμηλοθωρούσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χαμηλός* + *-θώρης* < *θωρώ*].

χαμηλόμισθος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό μισθό, που οι απολαβές από το επάγγελμά του είναι μικρές: ~ *υπάλληλος* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ πλήττονται από τη λιτότητα* ΑΝΤ. υψηλόμισθος.

χαμηλός, -ή, -ό 1. αυτός που σε σχέση με τον μέσο όρο είναι τοποθετημένος, βρίσκεται ή κινείται κοντά στο έδαφος, στο πάτωμα ή στην επιφάνεια της γης: ~ *παράθυρο* / *ταβάνι* / *ράφι* / *φράχτης* || ~ *πτήση* / *μπαλιά* ΑΝΤ. (υ)ψηλός **2.** αυτός που το ύψος ή το βάθος του είναι μικρότερο από το αντίστοιχο τού μέσου όρου ή από το κανονικό: ~ *υψόμετρο* / *ορεινός όγκος* / *στάθμη νερού* || *η κοίτη τού ποταμού είναι χαμηλή* || ~ *σκάφη* || ~ *παπούτσια* / *τακούνια* ΣΥΝ. ρηχός, κοντός ΑΝΤ. ψηλός, βαθύς **3.** αυτός που έχει κατεύθυνση προς το έδαφος: ~ *βλέμμα* / *ματιά* **4.** (για τόπο) αυτός που έχει μικρό υψόμετρο ή βρίσκεται σε πεδιάδα ή κοντά στο επίπεδο τής θάλασσας **5. *χαμηλά*** (τα) σημείο με μικρό υψόμετρο: *πώς νιώθεις εκεί κάτω στα ~;* ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι απ' τα πολλά στα λίγα*** βλ. λ. *ψηλός* **6.** αυτός που σχηματίζει βαθιά καμπύλη, που κατεβαίνει αρκετά: ~ *ντεκολτέ* ΣΥΝ. βαθύς **7.** αυτός που αντιστοιχεί στην αρχή ή στις κατώτερες θέσεις μιας κλίμακας κατατάξεως, μετρήσεως ή αξιολογήσεως: ~ *εισόδημα* / *κλιμάκιο* / *επίδοση* / *βαθμολογία* / *κόστος* / *αρτηριακή πίεση* / *τάση ρεύματος* / *τιμές προϊόντων* / *κοινωνικά στρώματα* / *ναύλος* / *κόμιστρο* / *ζήτηση* / *μισθός* / *ποσοστό* / *υψόμετρο* / *ακροαματικότητα* / *δημοτικότητα* / *ταχύτητα* || ~ *ταχύτητες* (η πρώτη και η δεύτερη) || ~ *ορατότητα* / *παραγωγή* / *ρυθμός* || *φαγητό με ~ περιεκτικότητα σε θερμίδες* || ~ *θερμοκρασία* ΑΝΤ. υψηλός **8.** αυτός που κινείται στις κατώτερες νότες τής μουσικής κλίμακας: ~ *νότες* / *φωνή* / *ήχος* / *τόνος*· ΦΡ. ***(άνθρωπος) χαμηλών τόνων*** για μετριοπαθή άνθρωπο, που αποφεύγει τις συγκρούσεις και τις οξείες αντιπαραθέσεις, που ακολουθεί γενικά ήπια και διαλλακτική στάση **9.** αυτός που δεν έχει ένταση, δύναμη: *λέω κάτι με ~ φωνή* || ~ *προφίλ* (αγγλ. low profile) **10.** (μτφ.) αυτός από τον οποίο απουσιάζει το σθένος, που δηλώνει κατάπτωση, εγκατάλειψη ή αδιαφορία: ~ *φρόνημα* / *ηθικό* **11.** ΜΕΤΕΩΡ. ***βαρομετρικό χαμηλό*** βλ. λ. *βαρομετρικός*. — (υποκ.) **χαμηλούτσικος, -η/-ια, -ο, χαμηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *χαμαί* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *τρυφ-ηλός*, *σφριγ-ηλός*].

χαμηλόστεγος, -η, -ο [1880] χαμηλοτάβανος (βλ.λ.).

χαμηλοσυνταξιούχος (ο) συνταξιούχος με χαμηλή σύνταξη.

χαμηλοτάβανος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οροφή, χαμηλό ταβάνι: ~ *δωμάτιο* / *σπίτι* ΣΥΝ. χαμηλόστεγος ΑΝΤ. ψηλοτάβανος.

χαμηλοτάκουνος, -η, -ο (για υποδήματα) αυτός που έχει χαμηλό τακούνι: ~ *παπούτσι* / *γόβα* ΑΝΤ. ψηλοτάκουνος.

χαμηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει, αποδίδει ή επιβαρύνεται με χαμηλό επιτόκιο: ~ *δάνειο* / *κατάθεση* / *ομόλογο*.

χαμηλόφωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χαμηλή φωνή ή μιλά σιγανά ΑΝΤ. υψηλόφωνος **2.** αυτός που λέγεται ή τραγουδιέται με χαμηλή φωνή: ~ *εκτέλεση* / *σχόλιο* ΑΝΤ. υψηλόφωνος. — **χαμηλόφωνα / χαμηλοφώνως** [1866] επίρρ.

χαμήλωμα (το) [μεσν.] {χαμηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μείωση τού ύψους (ενός πράγματος): *το ~ τής φωνής* / *τής έντασης* / *των τιμών* ΣΥΝ. μείωση, ελάττωση ΑΝΤ. ύψωση, μεγάλωμα, αύξηση **2.** η τοποθεσία που βρίσκεται σε χαμηλό υψόμετρο ή σε συγκριτικά χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές ΑΝΤ. ύψωμα.

χαμηλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {χαμήλω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) χαμηλό ή χαμηλότερο, μειώνω το ύψος: ~ *έναν τοίχο* / *φράχτη* ΑΝΤ. υψώνω **2.** επιμηκύνω (κάτι) προς τα κάτω: ~ *μια φούστα* / *τις κουρτίνες* ΣΥΝ. μακραίνω ΑΝΤ. κονταίνω **3.** κατεβάζω, τραβώ (κάτι) προς τα κάτω, το κάνω να στραφεί ή να μετακινηθεί προς τα κάτω: ~ *τις τέντες* / *τα πανιά* || ~ *τα γυαλιά μου, για να δω κάτι* ΣΥΝ. κατεβάζω ΑΝΤ. ανεβάζω· ΦΡ. (α) ***χαμηλώνω τα μάτια / το βλέμμα*** στρέφω το βλέμμα μου προς τα κάτω: ~ *από φόβο* / *ντροπή* (β) (μτφ.) ***χαμηλώνω τη μύτη μου*** γίνομαι λιγότερο υπερόπτης: *καλά θα κάνει να χαμηλώσει λίγο τη μύτη του, γιατί έχει πολυπάρει αέρα* **4.** κάνω (κάτι) λιγότερο, μειώνω την ένταση ή την ποσότητά του: *χαμήλωσε την τηλεόραση* / *τη μουσική, προσπαθούμε να κοιμηθούμε* || ~ *το φως* / *την ταχύτητα* / *τους ρυθμούς παραγωγής* / *τη θερμοκρασία τού φούρνου* || ~ *την τιμή προϊόντος* (φτηναίνω) || (μτφ.) ~ *τους τόνους μιας συζήτησης* ΣΥΝ. μειώνω ΑΝΤ. αυξάνω· ΦΡ. (μτφ.) ***χαμηλώνω τη φωνή*** γίνομαι λιγότερο διεκδικητικός, μειώνω τις απαιτήσεις μου: *πες του να χαμηλώσει λίγο τη φωνή, γιατί το έχει παρακάνει* ♦ (αμετβ.) **5.** γίνομαι χαμηλός ή χαμηλότερος: *«να χαμηλώναν τα βουνά...»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κονταίνω ΑΝΤ. ψηλώνω **6.** γίνομαι λιγότερο βαθύς: *την περίοδο τού καλοκαιριού το ποτάμι χαμηλώνει* ΑΝΤ. βαθαίνω **7.** σκύβω: *χαμήλωσε, για να περάσει από τη χαμηλή πόρτα* **8.** κινούμαι προς τα κάτω: *το αεροπλάνο χαμήλωνε, για να προσγειωθεί* || *ο ήλιος πήρε να χαμηλώνει* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανεβαίνω **9.** γίνομαι λιγότερο έντονος, μειώνομαι ως προς την ποσότητα μου, ελαττώνομαι: *χαμήλωσε η ταχύτητα* / *η ένταση* / *η φωνή* / *το φως* / *η θερμοκρασία* || *έχουν χαμηλώσει πολύ οι τόνοι* ΣΥΝ. μειώνομαι ΑΝΤ. αυξάνομαι.

χαμίνι (το) [1845] {χαμιν-ιού | -ιών} (κακόσ.) το αλητάκι, παιδί τού δρόμου ΣΥΝ. αλητόπαιδο, αλάνι, αλητάκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gamin «αλητόπαιδο», αρχική σημ. «βοηθός υαλοποιού», αβεβ. ετύμου, ίσως γερμ. αρχής, πβ. γερμ. Gamel «ανόητος νέος». Τη λ. πρωτοχρησιμοποίησε ο Ι. Σκυλίτσης στη μετάφραση των *Αθλίων* τού Β. Ουγκό].

Χαμίτες (οι) [1866] {Χαμιτών} (παλαιότ.) οι λαοί τής Β. Αφρικής, οι οποίοι έχουν τα χαρακτηριστικά τής λευκής φυλής και αποτελούν ιδιαίτερο κλάδο τής μεσογειακής φυλής. — **χαμιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού *Χαμ*, γιου τού Νώε και προγόνου των αφρικανικών λαών].

χαμιτοσημιτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***χαμιτοσημιτική γλώσσα*** κάθε γλώσσα που ανήκει στην οικογένεια γλωσσών η οποία ανάγεται σε κοινή μητέρα-γλώσσα, που μιλιόταν στην περιοχή τής Σαχάρας μεταξύ τής όγδοης και έκτης χιλιετίας π.Χ. και στην οποία ανήκουν γλώσσες τής Β. Αφρικής και τής ΝΑ. Ασίας, όπως η Αραβική, η Αμχαρική, η Εβραϊκή και η Χάουσα· (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τις παραπάνω γλώσσες και τους λαούς που τις μιλούν: ~ *προέλευση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hamito-semitisch].

χαμο- κ. **χαμό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι: **1.** βρίσκεται χαμηλά: *χαμό-δεντρο* **2.** γίνεται χωρίς ένταση, ελαφρά: *χαμογελώ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *χάμω*].

χαμογέλασμα (το) [1790] {χαμογελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαμόγελο (βλ.λ.).

χαμογελαστός, -ή, -ό 1. αυτός που χαμογελά, που έχει πρόσχαρο ύφος: ~ *πρόσωπο* / *βλέμμα* / *παιδί* ΣΥΝ. πρόσχαρος ΑΝΤ. σκυθρωπός, κατσούφης **2.** αυτός που εκδηλώνεται με χαμόγελο: ~ *απάντηση*. — **χαμογελαστά** επίρρ.

χαμογέλιο (το) (λογοτ.) το χαμόγελο (βλ.λ.).

χαμόγελο (το) **1.** ελαφρά σύσπαση τού προσώπου, κατά την οποία ανασηκώνονται οι άκρες των χειλιών, συνήθ. χωρίς να ανοίξει το στόμα, για την έκφραση κυρ. θετικών συναισθημάτων (λ.χ. χαράς, ευχαρίστησης, ηρεμίας, ικανοποίησης) ή των προθέσεων, των σκέψεων κάποιου: *πλατύ* / *ζεστό* / *ειρωνικό* / *πικρό* / *προσποιητό* / *σαρκαστικό* / *παγωμένο* / *ηλίθιο* ~ || *σφιγμένο* / *συγκρατημένο* / *σφιχτό* ~ || ~ *ευτυχίας* / *τρυφερότητας* || *προχωρούσαν με το ~ στα χείλη* ΣΥΝ. χαμογέλιο, χαμογέλασμα, (λόγ.) μειδίαμα· ΦΡ. (α) ***ακάω χαμόγελο*** χαμογελώ (ενώ ήμουν σοβαρός): *μόλις άκουσε τα ευχάριστα νέα, έσκασε χαμόγελο* (β) ***κόβεται το χαμόγελο (κάποιου)*** (κάποιος) διακόπτει απότομα το χαμόγελό του: *όταν της ανακοίνωσαν ότι δεν θα πάρει άδεια, της κόπηκε το χαμόγελο* **2.** (μτφ.) ***χαμόγελα*** (τα) η ευχαρίστηση, η ικανοποίηση: *η δημοσκόπηση προκάλεσε χαμόγελα στην ηγεσία τού κόμματος* || *πολλά ~ βλέπω, τι καλό συνέβη;* ΦΡ. ***χαμόγελο ώς τ' αφτιά*** πολύ μεγάλη ευχαρίστηση, χαρά, η οποία εκφράζεται στο ύφος, στο πρόσωπο κάποιου: *είχε ένα ~ μετά τη νίκη του στις εκλογές* **3.** (συνεκδ.) το άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες, φορέματα, τού οποίου το κόψιμο φτάνει από ώμο σε ώμο. — (υποκ.) **χαμογελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χαμογελώ* (υποχωρητ.)].

χαμογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χαμογελάς... | χαμογέλασα} ♦ **1.** (αμετβ.) συσπώ ελαφρά το πρόσωπο, ανασηκώνοντας τις άκρες των χειλιών μου: *τους ζήτησε να χαμογελάσουν για τη φωτογραφία* || *χαμογελούσε ευτυχισμένη* / *με πίκρα* || ~ *πλατιά* ΣΥΝ. (λόγ.) μειδιώ ♦ **2.** (μετβ.) απευθύνω (σε κάποιον) χαμόγελο: *του χαμογέλασε πονηρά* || *σε ποιον χαμογελάς;* || *όλοι της χαμογέλασαν ευγενικά* || *μας χαμογέλασε με σημασία* / *με νόημα* (υπονοώντας κάτι)· ΦΡ. ***η τύχη χαμογελά (σε κάποιον)*** η τύχη ευνοεί (κάποιον): *η τύχη τού χαμογέλασε· κέρδισε τον πρώτο λαχνό τού λαχείου*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαμογελώ* < *χάμω* + *γελώ*].

χαμόδεντρα (το) [μεσν.] δέντρο χαμηλού ύψους, θάμνος.

χαμοζωή (η) η άθλια, φτωχική και μίζερη ζωή: *δεν άντεξε τη ~*.

χαμοθεός (ο) (λαϊκ.) (κυριολ.) επίγειος θεός· (μτφ.) ο προστάτης, ο βοηθός (κάποιου): (παροιμ.) *«κάθε δουλειά θέλει και χαμοθεό»* || *«έχεις χαμοθεό, έχεις και πανωθεό»*.

χαμοκέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το χαμόσπιτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάμω* + *-κέλλα* < *κελλί*].

χαμοκερασιά (η) η φραουλιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαμαικερασία*, με συνίζηση και προσαρμογή σε α' συνθ. *χαμο-*, < μτγν. *χαμαικέρασος*].

χαμοκέρασο (το) η φράουλα.

χαμόκλαδα (το) κάθε χαμηλό κλαδί που έχει φυτρώσει κοντά στο έδαφος, που ακουμπά στη γη.

χαμοκυλιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμοκυλίσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κυλιέμαι κατάχαμα, στο έδαφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

χαμολούλουδο (το) μικρό και χαμηλό λουλούδι ή λουλούδι που μόλις έχει φυτρώσει.

χαμομήλι (το) {χαμομηλ-ιού | -ιών} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό, που τα φύλλα και τα άνθη του διατάσσονται όπως τής μαργαρίτας. καλλιεργείται ως φαρμακευτικό ή για το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από αυτό και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαμπουάν, καλλυντικών και ως αρωματικό ΣΥΝ. χαμομηλιά **2.** το αφέψημα που παρασκευάζεται από αυτό το φυτό και έχει χαρακτηριστικές φαρμακευτικές ιδιότητες, για τις οποίες χρησιμοποιείται ως τονωτικό, καταπραϋντικό και αντισπασμωδικό. Επίσης **χαμόμηλο** [μεσν.] κ. **χαμαίμηλο** [μτγν.]. — (υποκ.) **χαμομηλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *χαμόμηλον* < μτγν. *χαμαίμηλον* < *χαμαί* + *μῆλον*].

χαμομηλιά (η) το χαμομήλι ως φυτό.

χαμομηλόλαδο (το) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα άνθη τού χαμομηλιού (βλ. κ. λ. *χαμομήλι*).

χαμοπέρδικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) το ορτύκι (βλ.λ.).

χαμός (ο) **1.** η οριστική απώλεια: *ο ~ τής αθωότητας / τής νεότητας* ΣΥΝ. χάσιμο, απώλεια **2.** η εξαφάνιση προσώπου (και σπανιότ.) πράγματος: *ο ξαφνικός ~ του είναι ακόμα ανεξήγητος* || (υβριστ.) *άι στον χαμό!* (χάσου) **3.** (ειδικότ.) ο θάνατος: *ο ~ τού μεγάλου ποιητή βύθισε τη χώρα στο πένθος* ΣΥΝ. απώλεια **4.** (οικ.) (α) η μεγάλη αναστάτωση από κοσμοσυρροή: *στη συναυλία έγινε ~* || *κάθε χρόνο παραμονές Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται ~* ΣΥΝ. κοσμοπλημμύρα, κοσμοχαλασιά (β) η μεγάλη αναστάτωση, κατάσταση μεγάλης έντασης και αναταραχής: *στο συνέδριο τού κόμματος θα γίνει ~!* || *όταν ήχησαν οι σειρήνες, έγινε ~ στους δρόμους· όλοι έτρεχαν στα καταφύγια* || *φύγε, γιατί θα γίνει ~, αν συνεχίσεις!* || (εμφατ.) *έγινε ο ~!* (με τονισμένο το *ο*) ΣΥΝ. το σώσε· ΦΡ. ***χαμός ατο ίσιωμα*** βλ. λ. *ίσιωμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάνω*, κατά τα ουσ. σε *-μός*, πβ. κ. *τριγ-μός, καη-μός*].

χαμοσέρνω ρ. μετβ. {χαμόσυρ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σέρνω (κάτι) στη γη, κατάχαμα.

χαμόσπιτο (το) χαμηλοτάβανο, φτωχικό σπίτι, πρόχειρα κατασκευασμένο από φτηνά υλικά ΣΥΝ. χαμοκέλλα.

χάμου επίρρ. → χάμω

χαμούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κ. **χαμούρης** (ο) {χαμούρηδες} (σημ. 2) (λαϊκ.-υβριστ.) **1.** φθηνή πόρνη τού δρόμου, που δεν διαθέτει δωμάτιο και κρεβάτι, αλλά εκδίδεται στην ύπαιθρο **2.** (γενικότ.) πρόσωπο εξευτελισμένο, ανυπόληπτο, ανήθικο. — **χαμούρικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < λατ. camura, θηλ. τού επιθ. camur «καμπύλος», τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Για τη σημασιολ. εξέλιξη πβ. κ. το μεσν. *κούρβα* «καμπύλη – πόρνη» (< λατ. curba)].

χάμουρα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα εξαρτήματα που τοποθετούνται πάνω στα υποζύγια για την ίππευση, τη φόρτωση ή το ζέψιμό τους ΣΥΝ. σαγή.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. hamuri, πληθ. τού ham «σαγή ίππου»].

χαμουρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμουρεύτηκα} (οικ.) ανταλλάσσω ερωτικά χάδια (με άλλο πρόσωπο). — **χαμούρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

χαμουτζής (ο) {χαμουτζήδες} (μειωτ.) σύμφωνα με κατοίκους τής Β. Ελλάδας, ο κάτοικος τής Νότιας Ελλάδας και ειδικότ. ο παλαιοελλαδίτης.
[ΕΤΥΜ. < *χάμω / χάμου* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

χαμπάρι κ. **χαμπέρι** (το) {χαμπαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η είδηση, τα νέα: *τι χαμπάρια;* (τι νέα;) || *τι χαμπέρια μάς φέρνεις;* ΦΡ. ***παίρνω χαμπάρι*** παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι (κάτι): *τόση φασαρία γίνεται γι' αυτό το θέμα κι αυτός δεν έχει πάρει χαμπάρι* || *αν σε πάρει χαμπάρι ότι τον κοροϊδεύεις, χάθηκες!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, (μτφ.) μυρίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haber «είδηση»].

χαμπαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαμπάριασα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αποκτώ αντίληψη (κάποιου πράγματος): *δεν χαμπαριάζει τίποτε!* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω **2.** έχω γνώσεις (σε συγκεκριμένο θέμα): *τι χαμπαριάζεις από μηχανές;* || *χαμπαριάζεις τίποτε από Αγγλικά;* **3.** λαμβάνω υπ' όψιν μου, συνυπολογίζω (κάτι): *αν θέλει κάτι, δεν χαμπαρίζει τίποτα και κανέναν* ΣΥΝ. λογαριάζω, υπολογίζω ♦ (αμετβ.) **4.** αντιλαμβάνομαι: *πού να χαμπαρίσει, αυτός είναι εντελώς χαζός!* **5.** (μτφ.-αρνητ.) δεν έχω γνώση ή αίσθηση ενός πράγματος: *δεν χαμπαρίζει αυτός από ευγένεια και τρόπους!* ΣΥΝ. κατανοώ. Επίσης **χαμπαρίζω**.

habaas corpus λατ. (προφέρεται *χάμπεας κόρπους*) ελλην. *να (κατ)έχεις (το) σώμα (σου)*· νόμος τού 1679 στην Αγγλία, ο οποίος ισχύει ώς σήμερα (συμπληρωμένος με μεταγενέστερους νόμους) στη Μ. Βρετανία και στις αγγλοσαξονικές χώρες και προστατεύει τον πολίτη από αδικαιολόγητη κράτηση και δίωξή του.

χάμπουργκερ (το) {άκλ.} **1.** κιμάς σε σχήμα μπιφτεκιού που τηγανίζεται **2.** έδεσμα που πωλείται συνήθ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού (φαστ-φουντ) και αποτελείται από δύο ημισφαιρικά ψωμάκια, ανάμεσα στα οποία τοποθετείται το παραπάνω μπιφτέκι και άλλα συνοδευτικά (κέτσαπ, μαγιονέζα, τυρί, σαλάτα κ.λπ.), ανάλογα με το είδος. — (υποκ.) **χαμπουργκεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hamburger (ενν. steak) < γερμ. Hamburg «Αμβούργο»].

χαμπουργκεράδικο (το) το κατάστημα που πουλά χάμπουργκερ.

χαμσίνι κ. **χαμψίνι** (το) [1898] (λαϊκ.) δυνατός, ξηρός και ζεστός άνεμος τής Αιγύπτου, που πνέει από την έρημο.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. khamsin «πενήντα», επειδή ορισμένες φορές ο άνεμος αυτός διαρκούσε πενήντα ημέρες].

χάμστερ (το) {άκλ.} τρωκτικό με κοντή ουρά και τρίχωμα, που μεταφέρει την τροφή του με μεγάλους θυλάκους στο εσωτερικό των παρειών του, είναι νυκτόβιο και τρέφεται κυρ. με καρπούς, σπόρους και χόρτα· χρησιμοποιείται ως πειραματόζωο αλλά συνηθίζεται και ως κατοικίδιο. — (υποκ.) **χαμστεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hamster < γερμ. Hamster < αρχ. γερμ. hamastro, πβ. κ. αρχ. σαξ. hamstra].

χαμψίνι (το) → χαμσίνι

χάμω επίρρ. (λαϊκ.) καταγής, στο έδαφος. Επίσης **χάμου**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάμαι* < αρχ. *χαμαί* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου και κατάλ. *-ω* κατά τα επιρρ. *ἔξω, ἐπάνω, κάτω*. Ο τ. *χάμου* κατά τα *παντού, πού, αλλού*].

Χ.Α.Ν. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων.

χαν (ο) {άκλ.} ο χαγάνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. han < μογγολ. hān].

Χαναάν (η) {άκλ.} Π.Δ.-Κ.Δ. παράκτια περιοχή τής Α. Μεσογείου Θαλάσσης με κέντρο τη Φοινίκη· η Παλαιστίνη. **Χαναναίος** (ο), **Χαναναία** (η), **χανααντικός**, -ή, -ό κ. **χαναναϊκός**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. kn'n / (māt) kinaḫḫi «(χώρα) τής Χαναάν», από το όν. τού γυιού τού Χαμ και εγγονού τού Νώε. Το τοπων. συνδ. με την ονομ. *Χνᾶ*, την οποία ο Εκαταίος ο Μιλήσιος αποδίδει στη Φοινίκη].

χάνδακας (ο) {χανδάκων} **1.** το χαντάκι (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ. με κεφ.) το Ηράκλειο Κρήτης. Επίσης **χάνδαξ** [μτγν.] {χάνδακος}.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χαντάκι, Ηράκλειο*].

χάνδρα (η) → χάντρα

Χ.Α.Ν.Θ. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης.

χάνι (το) {χαν-ιού | -ιών} (παλαιότ.) πανδοχείο για την κατάλυση οδοιπόρων: *το ~ τής Γραβιάς*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. han].

Χανιά (τα) {Χανίων} πόλη τής Δ. Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Χανίων)*. — **Χανιώτης** (ο), **Χανιώτισσα** (η), **χανιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Η τολμηρή αναγωγή τού τοπωνυμίου στο ουσ. *χάννος* δεν συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Περισσότερο ικανοποιητική φαίνεται η άποψη ότι το τοπωνύμιο ετυμολογείται από το (τουρκ.) *χάνι* μέσω τύπων τού πληθ. *των χανιών / τα χανιά* (επί βενετικής κυριαρχίας τής Κρήτης μαρτυρείται η ονομασία Lacanea)].

Hannibal ante portas λατ. (προφέρεται *Χάνιμπαλ άν-τε πόρτας*) ελλην. *ο Αννίβας προ των πυλών (ενν. τής Ρώμης)*· για να δείξουμε ότι ο κίνδυνος είναι άμεσος και ορατός.

χάννος (ο) (συνήθ. ορθ. *χάνος*) **1.** θαλάσσιο ψάρι που μοιάζει πολύ με την πέρκα, έχει καστανό και λευκό χρώμα, μικρά λέπια και η ουρά του είναι στρογγυλεμένη προς τα μέσα· συγγενεύει με τον ροφό, τη σφυρίδα, το λαβράκι κ.λπ. **2.** (μτφ.) ο ανόητος άνθρωπος: *κοιτάζει / στέκει σαν ~* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάχας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *χάννα / -η* με αλλαγή γένους. Το αρχ. *χάννα / -η* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χαίνω, χάσκω* (βλ.λ.), με εκφραστ. διπλασιασμό *-νν-*, δηλώνοντας έτσι το ψάρι που ανοίγει πολύ το στόμα του. Η υπόθεση περί αιγυπτιακής προελ. δεν ευσταθεί].

χάνος (ο) → χαγάνος

χανούμισσα (η) {χανουμισσών} **1.** μουσουλμάνα γυναίκα, κυρ. ενταγμένη σε χαρέμι **2.** (γενικότ.) η Τουρκάλα, η Οθωμανή γυναίκα. —(υποκ.) **χανουμάκι** κ. **χανούμι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χανούμ* (< τουρκ. hanım) + παραγ. επίθημα *-ισσα*, πβ. κ. *βασίλ-ισσα*].

Χάνσα (η) **1.** (κατά τον Μεσαίωνα στη Δ. Ευρώπη, κυρ. στη Γερμανία) σύμπραξη εμπόρων για την αντιμετώπιση των κινδύνων τού εμπορίου **2.** η Χανσεατική Ένωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hansa < μέσ. γερμ. hanse, που συνδ. με αρχ. γερμ. hansa «εταιρεία»].

χανσεατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Χάνσα **2.** ***Χανσεατική Ένωση*** μεσαιωνική σύμπραξη εκατόν πενήντα πόλεων τής Β. Γερμανίας και παρακείμενων χωρών για την προώθηση και προστασία τού εμπορίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hanseatisch < hansa (βλ. κ. *χάνσα*)].

χανσενικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (επίσ.) ο λεπρός (βλ. λ. *λέπρα*).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Νορβηγού γιατρού και βοτανολόγου Gerhart H.A. Hansen (1841-1912), ο οποίος το 1874 ανακάλυψε το παθογόνο μικρόβιο τής λέπρας].

χαντάκι (το) {χαντακ-ιού | -ιών} επιμήκες σκάμμα ή φυσικό άνοιγμα τής γης σαν μικρή τάφρος, που αξιοποιείται συχνά για τη διοχέτευση τού νερού, λ.χ. για το πότισμα χωραφιού ή για την αποστράγγιση νερών ή τοποθέτηση αγωγών καλωδίων: *ανοίγω / σκάβω ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χανδάκιον*, υποκ. τού μτγν. *χάνδαξ, -ακος* < αραβ. khandaq «τάφρος»].

χαντακώνω ρ. μετβ. {χαντάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ρίχνω σε χαντάκι (κάποιον/κάτι), με πρόθεση να του προκαλέσω βλάβη **2.** (συνήθ. μτφ.) προκαλώ την καταστροφή (κάποιου) συνήθ. άθελά μου, τον παγιδεύω σε επικίνδυνη κατάσταση: *ο δικηγόρος του τον χαντάκωσε σ' αυτή την υπόθεση* || *στην επιχείρηση που δουλεύει έχει χαντακωθεί· δουλεύει σαν χαμάλης και δεν έχει προοπτικές εξέλιξης*. — **χαντάκωμα** (το).

χαντζάρα κ. **χατζάρα** (η) (λαϊκ.) το μεγάλο χαντζάρι.

χαντζάρι κ. **χατζάρι** (το) {χαντζαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κοφτερό σπαθί με μεγάλο, καμπύλο σχήμα, που χρησιμοποιούσαν οι μουσουλμάνοι, κυρ. οι Τούρκοι πολεμιστές και οι πειρατές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hançer].

χαντζαριά κ. **χατζαριά** (η) το χτύπημα με χαντζάρι ή χαντζάρα, καθώς και το σημάδι ή η πληγή που προκαλεί αυτό.

χαντζής (ο) → χανιτζής

χάντικαπ (το) {άκλ.} ελλην. *υστέρηση* **1.** αγώνας ή διαγωνισμός στον οποίο οι συμμετέχοντες είτε επιβαρύνονται με μειονεκτήματα (όπως λ.χ. με μεγαλύτερα βάρη, μακρύτερες αποστάσεις, λιγότερο χρόνο), αν βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, είτε ευνοούνται με αντίστοιχα πλεονεκτήματα (λ.χ. μικρότερων βαρών, μικρότερων αποστάσεων, περισσότερου χρόνου), αν υστερούν σε σωματικά προσόντα, ώστε να εξισώνονται οι πιθανότητες όλων για νίκη **2.** κάθε μειονέκτημα που δυσκολεύει την επιτυχία, που αποτελεί εμπόδιο ΣΥΝ. πρόσκομμα **3.** σωματική ή πνευματική αναπηρία, η οποία κυρ. καθιστά τις καθημερινές δραστηριότητες δύσκολες ΣΥΝ. αναπηρία, ελάττωμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. handicap < φρ. hand in cap «χέρι μέσα σε καπέλο», τρόπος συναλλαγής ή ανταλλαγής κατά τον οποίο (τον 17ο αι.) τα δύο μέρη και ο επιδιαιτητής τοποθετούσαν χρήματα σε καπέλο. Ο επιδιαιτητής δήλωνε επίσης το ποσόν που έπρεπε να καταβάλει το ένα από τα δύο μέρη, ώστε η συναλλαγή να καταστεί ισορροπημένη και συμφέρουσα, οι δε συναλλασσόμενοι έβγαζαν τα χέρια τους από το καπέλο γεμάτα ή άδεια, δηλ. αποδεχόμενοι ή αρνούμενοι τη ρύθμιση].

χάντμπολ (το) {άκλ.} ελλην. *χειροσφαίριση*· ομαδικό παιχνίδι που παίζεται με στρογγυλή μπάλα σε γήπεδο 40 επί 20 μέτρων (με δύο μικρά τέρματα) μεταξύ δύο επταμελών ομάδων (από έξι παίκτες και έναν τερματοφύλακα), οι οποίοι εναλλάσσουν τη μπάλα με τα χέρια προσπαθώντας να επιτύχουν όσο το δυνατόν περισσότερα τέρματα (γκολ) εις βάρος τής αντίπαλης ομάδας. — **χαντμπολίστας** (ο), **χαντμπολίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. handball < hand «χέρι» + ball «μπάλα»].

χάντρα (η) {χαντρών} **1.** μικρό κομμάτι, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, από σκληρό υλικό με διαμπερή τρύπα, ώστε να περνιέται σε κλωστή, αλυσίδα, λουράκι, καρφίτσα κ.λπ. και να φοριέται ως κόσμημα, στολίδι: *οι ~ τού κομπολογιού* || *γυάλινη / πλαστική ~* || *πέρασε στο παιδί μια ~ για το μάτι* (γαλάζιου χρώματος, με σχέδιο σαν μάτι, που συνήθ. καρφιτσώνεται πάνω στα ρούχα τού μωρού, για προστασία από μάτιασμα) **2.** (μτφ.) (α) το έντονο, λαμπερό και όμορφο μάτι (β) μεγάλη σταγόνα: *μία ~ δάκρυ κύλησε απ' τα μάτια* • **3.** **χάντρες** (οι) μικρά και στρογγυλά φασόλια. — (υποκ.) **χαντρούλα** κ. **χαντρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. αραβ. αρχής].

χάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχασα, χά-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταλήγω να μην έχω (κάτι), λ.χ. λόγω ατυχήματος: *στο αεροδρόμιο έχασαν όλες τους τις αποσκευές* **2.** (α) παύω να έχω (κάτι) δικό μου ή πάνω μου (από απροσεξία και συνήθ. προσωρινά): *έχασα την αλυσιδίτσα μου στην παραλία* || *~ τα κλειδιά μου / τον αναπτήρα μου* ΑΝΤ. βρίσκω (β) παύω να έχω την κυριότητα ή την ιδιοκτησία (πράγματος): *~ πολλά χρήματα / μια περιουσία στα χαρτιά* || *έβαλε το σπίτι υποθήκη και το έχασε*· ΦΡ. (παροιμ.) **έχασε / μη χάσει η Βενετιά βελόνι** για απώλεια εντελώς ασήμαντη **3.** αδυνατώ να διατηρήσω ή να συγκρατήσω (κάτι): *~ την ισορροπία μου / το βήμα μου / τον έλεγχο τού αυτοκινήτου* || (για αεροπλάνα) *~ ύψος* (συνήθ. λόγω βλάβης)· ΦΡ. (α) **τα χάνω** σαστίζω: *απ' τη χαρά του τα 'χασε και δεν ήξερε τι έλεγε* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα (β) **χάνω τον μπούσουλα** βλ. λ. *μπούσουλας* (γ) **χάνω τα νερά μου** βλ. λ. *νερό* (δ) **χάνω το μυαλό μου / τον νου μου** βλ. λ. *μυαλό* (ε) **χάνω τις αισθήσεις μου** βλ. λ. *αίσθηση* (στ) **χάνω τ' αβγά και τα καλάθια / τα πασχάλια** βλ. λ. *αβγό* (ζ) (μτφ.) **τα 'χω χάσει** έχω τρελαθεί (η) **χάνω τα λόγια μου** (i) μιλώ σε κάποιον χωρίς να βρίσκω ανταπόκριση: *άδικα χάνεις τα λόγια σου, αυτός δεν ακούει κανέναν!* (ii) δεν μπορώ να ελέγξω τον λόγο μου λόγω ταραχής, συναισθηματικής φόρτισης κ.λπ.: *όποτε πάει να της μιλήσει, χάνει τα λόγια του!* **4.** (απο)στερούμαι (κάτι): *~ τη δουλειά μου / τα πολιτικά μου δικαιώματα / την ελευθερία μου*· ΦΡ. (α) **χάνω τη ζωή μου** πεθαίνω (β) **τι είχα, τι έχασα** για περιπτώσεις στις οποίες η κατάσταση κάποιου δεν αλλάζει, μένει όπως είχε: *μια προσπάθεια έκανα, αλλά δεν πέτυχε· ~!* (γ) **δεν έχω τίποτε να χάσω / τι έχω να χάσω** για προσπάθειες που αναλαμβάνει κανείς χωρίς τον φόβο τής αποτυχίας, χωρίς να θεωρεί αντικίνητρο πιθανό αρνητικό αποτέλεσμα: *θα του τα πω όλα κι ας μη με πιστέψει· ~;* (δ) **τι θα χάσω, αν...** δεν θα έχω καμία απώλεια ή επιβάρυνση, αυτό που θα στερηθώ είναι εντελώς ασήμαντο: *~ δεν βγω κι ένα βράδυ;* (ε) **χάνω (κάτι) προς χάριν (κάποιου)** στερούμαι (κάτι) συνειδητά χάριν (πράγματος / προσώπου): *προτίμησε να χάσει την ευκαιρία μιας καλής καριέρας προς χάριν τής οικογένειάς της* **5.** παύω να χαρακτηρίζομαι από κάτι (ικανότητα, ιδιότητα, αντίληψη, νοοτροπία κ.λπ.), τουλάχιστον στον βαθμό που συνέβαινε αυτό παλαιότερα: *~ τον αυθορμητισμό / τη δύναμη / τη λάμψη μου* || *η υπόθεση χάνει τη γοητεία / το μυστήριο / το ενδιαφέρον της* || *θα χάσω την υπομονή μου μαζί σου!* || *με τα χρόνια έχασε τη μνήμη / την αίγλη / την ομορφιά / τον ρομαντισμό / τη μαχητικότητά του* || *το λάστιχο στον ήλιο χάνει την ελαστικότητά του* || *~ τα μυαλά / τα λογικά μου* (παραφρονώ, τρελαίνομαι) || *~ πάσα ιδέα / την εκτίμησή μου για κάποιον*· ΦΡ. (μτφ.) **χάνω τον ύπνο μου για (κάποιον / κάτι)** νοιάζομαι, ανησυχώ ή ανυπομονώ για (κάποιον/κάτι): *έχω χάσει τον ύπνο μου με τα καμώματα τής κόρης μου!* **6.** αποστερούμαι (κάποιον, κυρ. αγαπημένο πρόσωπο) λόγω θανάτου: *~ την αδελφή / τον πατέρα μου* **7.** (για μέλος / όργανο τού σώματος) παύω να έχω: *έχασε το χέρι του στον πόλεμο* || *~ τα μαλλιά / τα δόντια μου*· ΦΡ. (μτφ.) **χάνω το κεφάλι μου** με αποκεφαλίζουν: *ο πασάς τον ειδοποίησε ότι αν δεν πιάσει τον ληστή θα χάσει το κεφάλι του* **8.** παρουσιάζω απώλεια από κάτι: *~ αίμα / βάρος* || *~ τις αισθήσεις μου* (λιποθυμώ)· ΦΡ. (μτφ.) **χάνω το χρώμα μου** βλ. λ. *χρώμα* **9.** (για γιατρό) αποτυγχάνω να κρατήσω στη ζωή (ασθενή): *δυστυχώς, τον χάσαμε στην εγχείρηση* **10.** (για γυναίκα) αποβάλλω: *έχασε το μωρό στον δεύτερο μήνα* ΣΥΝ. αποβάλλω **11.** (μτφ.) υφίσταμαι την ηθική φθορά, διαφθείρω ή κολάζω: *~ την ψυχή μου!* **12.** δεν προλαβαίνω (κάτι) (λόγω αργοπορίας μου): *έχασα την αρχή τού έργου!* || *~ το αεροπλάνο / το λεωφορείο* || *~ μια παράδοση μαθήματος / μια ομιλία* **13.** (συνήθ. για συσκευές μετρήσεως) λειτουργώ πιο αργά από το κανονικό, με χρονική καθυστέρηση: *το ρολόι χάνει ένα λεπτό τη μέρα* || *το μηχάνημα χάνει στροφές* **14.** μου ξεφεύγει (κάποιος/κάτι), δεν μπορώ να το παρακολουθήσω, είτε γιατί φεύγει από το οπτικό μου πεδίο είτε διότι δεν υπέπεσε στην αντίληψή μου: *τον χάσαμε μέσα στο πλήθος* || *δεν έχασε λέξη απ' όσα είπες*· ΦΡ. (α) **χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα** υπάρχει πολυκοσμία, θόρυβος και αταξία: *στη χθεσινή συγκέντρωση έχανε η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα* || *Με τέτοια γραφειοκρατία ~! Δεν βγάζεις άκρη!* (β) **χάνω τον δρόμο (μου)** ξεστρατίζω, βγαίνω από τη σωστή πορεία, κατεύθυνση (γ) **κάποιος βλέπει το δέντρο και χάνει το δάσος** βλ. λ. *δάσος* (δ) **πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...** για κάποιον που συχνάζει συστηματικά σε συγκεκριμένο μέρος: *~ στα μπιλιάρδα / στο γήπεδο / στο καφενείο* **15.** υστερώ, μένω πολύ πίσω (από κάποιον/κάτι): *οι άλλοι δρομείς τον έχασαν από τον δεύτερο γύρο*· ΦΡ. (μτφ.) **χάνω έδαφος** (i) οπισθοχωρώ: *οι εχθροί μας χάνουν συνεχώς έδαφος* (υποχωρούν) (ii) μένω πίσω έναντι (άλλου) σε διεκδίκηση, συναγωνισμό κ.λπ.: *το κόμμα φαίνεται να χάνει έδαφος σε όλες τις δημοσκοπήσεις* **16.** (α) αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο: *έχασε την ευκαιρία τής ζωής του* || *δεν έχασα λεπτό· μάζεψα τα πράγματά μου κι ετοιμάστηκα για διακοπές!* (β) (ειδικότ. για πρόσ.) δεν αξιοποιώ το ταλέντο, τις ικανότητες κάποιου: *«η κατάργηση των προνομίων για τους αθλητές ήταν ο λόγος που χάσαμε πολλούς μελλοντικούς πρωταθλητές»* (εφημ.) (γ) ξοδεύω (κάτι) χωρίς αποτέλεσμα, μάταια ή άσκοπα: *~ τον καιρό μου τεμπελιάζοντας* || *~ τις ώρες μου μπροστά στην τηλεόραση* || *~ τα νιάτα μου, χωρίς να κάνω τίποτα* **17.** (α) δεν αποκομίζω τα αναμενόμενα οφέλη (λόγω εσφαλμένης πρόβλεψης, κακής εκτίμησης ή κακού χειρισμού) (β) αποτυγχάνω να κατακτήσω, να κερδίσω κάτι (το οποίο διεκδικώ): *η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει την αγορά των Βαλκανίων*· ΦΡ. **χάνω το τρένο** βλ. λ. *τρένο* **18.** ηττώμαι σε (κάτι): *~ ένα παιχνίδι / έναν αγώνα / έναν πόλεμο / τις εκλογές / τη δίκη* (καταδικάζομαι) || *έχασε τον πρώτο γύρο στη διεκδίκηση τής προεδρίας* || *έχασε τις μάχες, αλλά κέρδισε τον πόλεμο* **19.** (α) (για επιχειρήσεις) έχω συγκεκριμένη ζημιά: *η εταιρεία φέτος έχασε ένα δις!* (β) παρουσιάζω απώλειες: *το ρούβλι έχασε μεγάλο μέρος τής αξίας του* **20.** (για μηχανήματα, συσκευές, εξαρτήματα κ.λπ.) έχω διαρροή υλικού ή συστατικού: *η μηχανή χάνει λάδια* || *το λάστιχο του αυτοκινήτου χάνει αέρα* ♦ (αμετβ.) **21.** βγαίνω ζημιωμένος (από μια διαδικασία), βαρύνομαι με αρνητικές δεσμεύσεις ή συνέπειες (από τη συμμετοχή μου σε αυτή): *~ από ένα συμβόλαιο / συμφωνία / συνεργασία* **22.** υφίσταμαι ήττα, νικιέμαι: *~ στον πόλεμο / στον αγώνα / στο σκάκι*· ΦΡ. **όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη** σε χαρτοπαίγνιο, ως παρηγοριά στους χαμένους **23.** υποτιμώμαι, μειώνεται η αξία μου (αισθητική, ηθική, επιστημονική κ.λπ.): *εσύ χάνεις, όταν κοροϊδεύεις τους φίλους σου* || *με τα μαλλιά κοντά χάνει πολύ στην εμφάνιση* || *το πρωτότυπο πάντα χάνει στη μετάφραση* **24.** στερούμαι (κάτι) σημαντικό, από το οποίο θα μπορούσα να αντλήσω ικανοποίηση, απόλαυση: *αν δεν τον έχεις δει πάνω στο σανίδι, πραγματικά χάνεις!* || *έχασες που δεν ήρθες μαζί μας στη Χίο!* || *δοκίμασε κι απ' αυτό το παγωτό, χάνεις!* || (κ. μετβ.) *μη χάσετε αυτή την ταινία!* **25.** (για πρόσ.-μειωτ.) δεν πάω καλά, το μυαλό μου δεν λειτουργεί σωστά: *μην του δίνεις και πολλή σημασία, το άτομο χάνει!* || *κατάλαβες τι σου είπα ή χάνεις;* || *αυτός ο άνθρωπος από κάπου χάνει!* (μεσοπαθ. **χάνομαι**) **26.** παύω να υπάρχω, εξαφανίζομαι: *χάνονται οι παραδόσεις τού λαού μας* || *χάθηκε ο ρομαντισμός / η πίστη των νέων στα κόμματα* **27.** παύω να φαίνομαι, βγαίνω από το οπτικό πεδίο (κάποιου): *μακρινή γραμμή που χάνεται στον ορίζοντα* || *Πού πήγε; Έχει χαθεί από προσώπου γης* || (μτφ.) *η ιστορία τής οικογένειάς του χάνεται στα χρόνια τού Βυζαντίου*· ΦΡ. (α) **άι χάσου / άι να χαθείς! / χάσου από τα μάτια μου!** εξαφανίσου, φύγε από μπροστά μου!: *~, να μη σε βλέπω*· κ. υβριστ. ως έκφραση μεγάλης αγανάκτησης και οργής: **ου να (μου) χαθείς**, *παλιάνθρωπε!* (β) **χάνομαι από τον κόσμο / απ' όλους** κλείνομαι μέσα στο σπίτι μου, αποφεύγω τις εξόδους και τις κοινωνικές συναναστροφές ή εγκαταλείπω τα εγκόσμια: *ήταν σίγουρα σοβαρό αυτό που σου έτυχε, αλλά τι θα κάνεις, θα χαθείς από τον κόσμο;* (γ) **χάνομαι από προσώπου γης** (i) εξαφανίζομαι ή έχω πολύ καιρό να εμφανιστώ κάπου (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή για κάτι που έκανε!: *μόλις κατάλαβα ό,τι τον προσέβαλα, ήθελα να χαθώ από προσώπου γης* **28.** (για πρόσ.) δεν έχω επικοινωνία με κάποιον ή αυτή γίνεται όλο και πιο σπάνια: *χαθήκαμε, βρε παιδί μου, χρόνια και ζαμάνια έχω να σε δω!* ΦΡ. **να μη χανόμαστε / να μη χαθούμε / να μη χάνεσαι** να κρατήσουμε επαφή, να συνεχίσουμε να επικοινωνούμε: *Να μη χαθούμε, έτσι; Πάρε κανένα τηλέφωνο!* **29.** με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις, οι αισθήσεις μου: *νιώθω να χάνομαι* || *ταράχτηκα τόσο πολύ, που ένιωσα να χάνομαι* ΣΥΝ. λιποθυμώ **30.** πεθαίνω: *χιλιάδες χάθηκαν στο μέτωπο πολεμώντας για την πατρίδα τους* **31.** βυθίζομαι σε απελπισία: *μη χάνεσαι· υπάρχει ακόμα ελπίδα!* **32.** κατέχομαι από σφοδρό πάθος (συνήθ. ερωτικό): *~ για σένα* **33.** οδηγούμαι στην καταστροφή, στην αποτυχία: *ένα λάθος αν γίνει, χάθηκαν όλα!* ΣΥΝ. καταστρέφομαι, αποτυγχάνω· ΦΡ. (α) **δεν θα χαθώ** θα τα καταφέρω, θα βρω λύση ή τον δρόμο μου (στη ζωή): *μην ανησυχείς, ~, θα επιβιώσω* (β) **κανείς δεν χάνεται** όλοι κάπως τακτοποιούν τη ζωή τους, βρίσκουν τον δρόμο τους στη ζωή: *~ αργά ή γρήγορα θα βρει τι θέλει να κάνει* (γ) **εδώ ο κόσμος χάνεται...** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, ενώ γύρω του συμβαίνουν άλλα σημαντικά (δ) **κανένας καλός δεν χάνεται / οι καλοί δεν χάνονται** οι άξιοι άνθρω-

ποι κάποια στιγμή αναγνωρίζονται και επιβραβεύονται **34.** (για πλοία) ναυαγώ: *το σκάφος χάθηκε στα άγρια κύματα τού ωκεανού* ΣΥΝ. βυθίζομαι· ΦΡ. (παροιμ.) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, την ώρα που συμβαίνουν σημαντικά γεγονότα, συνταρακτικές εξελίξεις **35.** (για πόλεις) υποδουλώνομαι, κυριεύομαι, πέφτω σε εχθρούς: *χάθηκε η Τροία / η Πόλη* **36.** (α) ασχολούμαι με πράγματα κατώτερα των πραγματικών μου δυνατοτήτων, δεν αξιοποιούμαι εκεί όπου μου αξίζει: *εσύ, παιδί μου, χάνεσαι πίσω από ένα γραφείο· έπρεπε να πας για δικηγόρος με τέτοια ευφράδεια!* (β) μένω ανεκμετάλλευτος, χαραμίζομαι: *μην αφήνεις τον καιρό να χάνεται!* || *έχουν χαθεί πολλές ευκαιρίες ώς τώρα* **37.** απορροφώμαι ολοκληρωτικά, αφοσιώνομαι (σε κάτι): *άσε με να χαθώ στη μουσική / στα βιβλία* (στη μελέτη τους) / *στην έρευνα / στα όνειρα / στις αναμνήσεις / στον κόσμο μου* ΣΥΝ. ξεχνιέμαι, βυθίζομαι **38.** ακολουθώ λανθασμένο δρόμο, κινούμαι χωρίς προσανατολισμό: *κάθε φορά που έρχομαι σπίτι σου, χάνομαι σ' αυτά τα δρομάκια* **39.** (μτφ.) περιπλέκομαι σε αδιέξοδα: *χάνεσαι μέσα σε αυτές τις παραπομπές / υποσημειώσεις / εξαιρέσεις* **40.** (για αναμέτρηση, ανταγωνισμό, αντιπαράθεση κ.λπ.) καταλήγω σε ήττα, σε αρνητικό αποτέλεσμα (εις βάρος κάποιου): *χάνεται ένας αγώνας* || *κι αν χάθηκε μία μάχη, δεν χάθηκε ο πόλεμος!* **41.** (η μτχ. ***χαμένος***, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έχασα* (< *έχάσα* < *έχάωσα*, αόρ. τού μτγν. *χαῶ* / *-όω* «εξολοθρεύω, καταστρέφω» < αρχ. *χάος*), κατά το σχήμα *έπιασα – πιάνω, έφθασα – φθάνω*].

χάος (το) {χάους | χωρ. πληθ.} **1.** το άπειρο τού διαστήματος, η άμορφη μάζα που υπήρχε πριν από τη δημιουργία τού σύμπαντος **2.** η άβυσσος (βλ.λ.) **3.** απότομος, αχανής γκρεμός: *μπροστά τους ανοιγόταν το ~* ΣΥΝ. βάραθρο **4.** (μτφ.) κατάσταση πλήρους συγχύσεως ή αταξίας: *το ~ τής γραφειοκρατίας / των εκκρεμών υποθέσεων / τής δημόσιας διοίκησης* || *στο γραφείο επικρατεί ~ μετά τις ανακοινώσεις για απολύσεις* || *πολιτικό ~* ΣΥΝ. (μτφ.) χαμός, ακαταστασία, αταξία, αναστάτωση ΑΝΤ. τάξη, ευρυθμία **5.** (α) ΟΙΚΟΝ. ***θεωρία χάους και καταστροφής*** μαθηματική θεωρία κατά την οποία οι εξωγενείς παράγοντες μπορούν μόνο να επιτείνουν και όχι να προκαλέσουν ανισορροπία στη λειτουργία ενός συστήματος, η οποία οφείλεται μόνο σε ενδογενείς παράγοντες (β) ΦΥΣ. ***επιστήμη τού χάους*** η επιστήμη που μελετά πώς από το τυχαίο, το ασταθές, το απρόβλεπτο, την αταξία δημιουργείται τάξη και μορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, συμμετρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χά-Fος* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίθ. *χαῦνος*) < *ĝhəu-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ĝhēu- «χάσκω, χασμουριέμαι». Η εκδοχή αυτή θα ενέτασσε τη λ. στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χαίνω, χάσκω*. Η λ. δήλωνε (ήδη στον Ησίοδο) την αρχική κατάσταση τού σύμπαντος, την έλλειψη τάξεως (κόσμου), το αδιαμόρφωτο και άπειρο κενό].

χαοτικός, -ή, -ό [1875] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χάος ΣΥΝ. χαώδης, αβυσσαλέος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, από στοιχεία αντιφατικά ή μπερδεμένα: *~ άτομο / συμπεριφορά / σκέψη*. — **χαοτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chaotique].

χαπάκιας (ο) {χαπάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ναρκωτικά χάπια.
[ΕΤΥΜ. < *χάπι* + παραγ. επίθημα *-άκιας* (βλ.λ.), πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματ-άκιας*].

χαπακώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαπακώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) χρησιμοποιώ ναρκωτικά χάπια.

χάπενινγκ (το) {άκλ.} **1.** αυθόρμητη και συνήθ. πρωτότυπη παράσταση ή ψυχαγωγική εκδήλωση, συχνά με συμμετοχή τού κοινού και αντισυμβατικό χαρακτήρα, που οργανώνεται λ.χ. για τη διαφήμιση προσώπου ή προϊόντος, την ευαισθητοποίηση τού κόσμου σε ένα θέμα κ.λπ.: *για τα εγκαίνια τής έκθεσης διοργανώνεται ~ με ζογκλέρ, κλόουν και χορευτές!* **2.** κάθε απρόσμενο γεγονός: *ο χορός τής Ένωσης είχε και ~, καθώς ο πρόεδρος ανέβηκε στο βήμα κρατώντας μία γλάστρα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. happening < ρ. happen «συμβαίνω» < hap «συμβάν» < αρχ. σκανδ. happ «τύχη, πιθανότητα»].

χάπι (το) {χαπ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους δισκίο ή κάψουλα φαρμάκου, που έχει σχεδιαστεί ώστε να λαμβάνεται από το στόμα είτε με κατάποση είτε με διάλυσή του στο στόμα: *ηρεμιστικό / υπνωτικό ~* ΣΥΝ. καταπότι **2.** (ειδικότ.) ***(αντισυλληπτικό) χάπι*** βλ. λ. *αντισυλληπτικός* **3.** (συνεκδ.) η μέθοδος αντισύλληψης που συνίσταται στη λήψη των παραπάνω δισκίων: *το ~ είναι η ασφαλέστερη αντισύλληψη* **4.** (μτφ.) κάτι δυσάρεστο που πρέπει να δεχτεί ή να υπομείνει κανείς: *να το καταπιούμε κι αυτό το ~, αλλά δεν μπορούν να συνεχιστούν οι υποχωρήσεις·* ΦΡ. ***χρυσώνω το χάπι (σε κάποιον)*** παρουσιάζω με όσο το δυνατόν πιο κομψό και ευχάριστο τρόπο (σε κάποιον) μια δυσάρεστη κατάσταση, την οποία θα υποστεί: *προσπάθησε να του χρυσώσει το χάπι λέγοντάς του ότι, παρά την ταλαιπωρία του, θα έχει πολλά οφέλη στο μέλλον*. — (υποκ.) **χαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hap. Η φρ. *χρυσώνω το χάπι* αποδίδει τη γαλλ. dorer la pilule].

χαπιέντ κ. **χάπι-εντ** (το) {άκλ.} (κυρ. στον κινηματογράφο) το ευτυχές τέλος, η ευνοϊκή κατάληξη: *η ταινία είχε ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. happy end].

Χαρά (η) γυναικείο όνομα, συνήθ. συντομ. τ. ονομάτων όπως *Χαρίκλεια, Χαραλαμπία, Χάρις*.

χαρά (η) **1.** συναίσθημα ή κατάσταση μεγάλης ευχαρίστησης και ικανοποίησης, που οφείλεται στο ότι κάποιος κατέχει ή ζει κάτι που τον ευχαριστεί πολύ: *ένιωσε μεγάλη ~ που είδε τον αδελφό της μετά από τόσα χρόνια* || *έζησε τη ~ να δει τα όνειρά του να πραγματοποιούνται* ΑΝΤ. λύπη, δυστυχία· ΦΡ. (α) ***είμαι μια χαρά*** είμαι σε πολύ καλή κατάσταση: *οι γιατροί είπαν ότι ~!* || *αν περιποιηθείς λιγάκι τον κήπο, θα 'ναι μια χαρά!* (β) ***δίνω χαρά (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί χαρούμενος: *μας έδωσε χαρά με την επιτυχία του!* (γ) ***χαρά σ' εκείνον / σ' τον*** (= σε αυτόν) ***που...*** είναι τυχερός ή δικαιολογημένα ευτυχισμένος εκείνος που...: *~ έχει σπίτι σ' αυτή την παραλία / έχει πολλά παιδιά / μπορεί να ταξιδεύει συχνά!* || (παροιμ.) *«η τιμή τιμή δεν έχει και χαρά σ' τον που την έχει!»* (δ) ***χαρά σ' εσένα*** πρέπει να χαίρεσαι (για την τύχη σου ή την ευτυχία σου): *~ που δεν αγχώνεσαι!* || *~ που ξεμπέρδεψες με τις εξετάσεις!* (ε) ***χαρά στο πρά(γ)μα!*** για κάτι το οποίο θεωρούμε ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *~! Κι εγώ μπορώ να ζωγραφίσω τέτοιον πίνακα!* (στ) ***με γεια σου, με χαρά σου*** χαλάλι σου: *~ ό,τι ξοδέψεις* (ζ) ***γεια σου (και) χαρά σου / γεια χαρά*** (ως χαιρετισμός) να είσαι καλά: *«– Γεια σου, χαρά σου γέρο! –Πού πάτε, ωρέ παιδιά;»* (δημοτ. τραγ.) (η) ***χαρά Θεού*** υπέροχη, ηλιόλουστη μέρα ή ευχάριστη ατμόσφαιρα: *έξω είναι ~, βγες μια βόλτα!* || *ο κάμπος ήταν ~ και ανθρώπων* (θ) ***μετά χαράς*** (*μετὰ χαρᾶς*, Ξενοφ. *Ιέρων* 1.25) με μεγάλη ευχαρίστηση: *–Μπορείς να με βοηθήσεις; – ~!* (ι) ***μια χαρά*** πολύ καλά: *τα κατάφερε ~ στις εξετάσεις!* || *–Πώς περνάς; –~!* ΣΥΝ. πέρίφημα (ια) (ειρων.) ***μια χαρά και δυο τρομάρες*** βλ. λ. *τρομάρα* (ιβ) (ειρων.) ***χαρά σε (κάποιον / κάτι)*** για (κάποιον/κάτι) που απορρίπτεται, για τον οποίο εκφράζονται ισχυρές ενστάσεις: *Χαρά στο κατόρθωμα πια! Και εγώ μπορώ να το κάνω!* || *χαρά στον άντρα που περνιέται για γόης!* || *Χαρά στο πράμα! Αυτό όλοι μπορούν να το κάνουν!* (ιγ) ***χαράς ευαγγέλια*** (*χαρᾶς εὐαγγέλια*, από το αναστάσιμο τροπάριο τής Κυριακής τού Πάσχα) για εξαιρετικά ευχάριστη είδηση, για μήνυμα που προκαλεί πολύ μεγάλη ευτυχία ή ικανοποίηση: *~ για τους μαθητές· αύριο απεργούν οι καθηγητές!* (ιδ) ***μες στην καλή / τρελή χαρά*** για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ χαρούμενο (συχνά ενώ οι περιστάσεις θα απαιτούσαν το αντίθετο): *όλοι είχαμε εκνευριστεί αφάνταστα από τα γεγονότα και μόνο η Μαρία ήταν ~* (ιε) ***πετάω απ' τη χαρά μου*** αισθάνομαι πολύ μεγάλη χαρά και το δείχνω **2.** η έκφραση αυτού τού συναισθήματος: *κοίτα ~ που κέρδισε το στοίχημα!* ΦΡ. (α) ***κάνω χαρά*** εκφράζω πόσο χαρούμενος είμαι (για κάτι): *έκανε μεγάλη χαρά που μας είδε, φιλιά, αγκαλιές...* (β) ***κάνω χαρές (σε κάποιον)*** εκδηλώνω (σε κάποιον) την ευχαρίστησή μου για την παρουσία του, δείχνω πόσο χαίρομαι που τον βλέπω, που είμαι κοντά του: *ο σκύλος τού έκανε χαρές μόλις τον είδε* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί τέτοιο συναίσθημα ή συναισθηματική κατάσταση, η αιτία αυτού τού συναισθήματος ικανοποίησης: *είναι ~ μου που σε βλέπω ξανά!* || *είναι ~ να μπορείς να ερωτεύεσαι·* ΦΡ. ***χαρά μου!*** ως προσφώνηση αγάπης ή οικειότητας: *να 'σαι καλά, ~* **4.** ο γάμος· κυρ. στη ΦΡ. ***στη χαρά / στις χαρές σου!*** στον γάμο σου: *να γλεντήσουμε και ~!* ΣΥΝ. στα δικά σου! — (υποκ.) **χαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευχάριστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαραγή (η) **1.** η χαρακιά, η χαραγματιά **2.** η εντομή (σε κορμούς φυτών ή δέντρων) • **3.** σχισμή, χαραμάδα • **4.** η χαραυγή.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χαραγ-* (τού *χαράσσω*) + κατάλ. *-ή* (πβ. *άρπαγ-ή*)].

χάραγμα (το) [αρχ.] {χαράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χάραξη με αιχμηρό όργανο πάνω σε μια επιφάνεια **2.** το επιφανειακό σχίσιμο, η ρωγμή ΣΥΝ. ραγισματιά.

χαραγματιά κ. **χαραματιά** (η) **1.** το χάραγμα (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) σημάδι από την ελαφρά χάραξη μιας επιφάνειας: *το τρίψιμο με σκληρή βούρτσα άφησε χαραγματιές στο λούστρο / στην πορσελάνη / στο ξύλο* ΣΥΝ. χαρακιά **3.** (στον τ. ***χαραματιά***) η χαραμάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάραγμα, -ατος* + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *δαγκωματ-ιά*].

χαράδρα (η) {χαραδρών} επίμηκες βαθύ άνοιγμα τής γης, κυρίως σε πλαγιά λόφου ή βουνού (πβ. κ. λ. *φαράγγι, κοιλάδα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. ουδ. *χέραδος* «πέτρα, λιθάρι» (που, εντούτοις, είναι εξίσου αβεβ. ετύμου, πβ. κ. *χερμάς, -άδος* «πέτρα») με επίθημα *-ρα*, αν και ο φωνηεντισμός θα υποδείκνυε την ύπαρξη συνεσταλμ. βαθμ. στον τ. *χαράδρα*. Η συχνά προτεινόμενη αναγωγή στο ρ. *χαράσσω* δεν είναι μορφολογικά ισχυρή].

χαράζω κ. **χαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χάρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιέζω μια επιφάνεια με κάτι πολύ σκληρό ή με αιχμηρό όργανο, προκαλώντας της γραμμές (ή σχηματίζοντας σχέδια): *~ τ' όνομά μου σε μαρμάρινη πλάκα* || *χάραξαν τα αρχικά τους στις βέρες τους* **2.** τραβώ γραμμές με χάρακα ή άλλο όργανο σχεδίασης: *~ μια λευκή σελίδα* ΣΥΝ. χαρακώνω **3.** προσδιορίζω την έκταση που θα καταλάβει ένα έργο, κυρ. μια κατασκευή, βάσει σχεδίου, αρχιτεκτονικής ή πολεοδομικής μελέτης: *στις καμένες περιοχές έχουν ήδη χαράξει οικόπεδα* || *θα χαραχτεί μεγάλος δρόμος έξι λωρίδων* **4.** (μτφ.) προσδιορίζω το πλαίσιο εξέλιξης, δίνω τις συντεταγμένες δράσεως: *~ τις νέες κατευθύνσεις τής πολιτικής τού κόμματος* || *οι Μεγάλες Δυνάμεις χάραξαν τη μοίρα τού νέου κράτους* || *«συ μου χάραξες πορεία...»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. σχεδιάζω, καθορίζω· ΦΡ. ***χαράζω πορεία*** βλ. λ. *πορεία* **5.** (μτφ.) εντυπώνω βαθιά και ανεξίτηλα (κάτι): *~ κάτι στη μνήμη μου* || *η εικόνα του έχει χαραχτεί βαθιά μέσα μου* ♦ (αμετβ.) **6.** (για όργανο, αντικείμενα κ.λπ.) μπορώ να κόβω μια επιφάνεια, αφήνοντας μόνιμα σημάδια σε αυτήν: *αυτό το λεπίδι έχει στομώσει, δεν χαράζει!* (τριτοπρόσ. ***χαράζει***) **7.** ξημερώνει: *χάραξε η μέρα* || *έξω χαράζει* **8.** φωτίζεται ο ορίζοντας πριν από την ανατολή: *ήταν η ώρα που χαράζει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χαράσσω* < **χαράκ-jω* < *χάραξ, -ακος* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

χάρακας (ο) {χαράκων} γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη ευθειών γραμμών, συνήθ. με διαβάθμιση στη μία πλευρά του, για τον υπολογισμό σε εκατοστά τού μήκους μιας γραμμής, μιας απόστασης κ.λπ.: *μετρώ το ύψος με τον ~* || *τραβώ γραμμές με τον ~* || *χτυπώ κά-*

ποιον με τον ~ || (καθημ.) *τις βρέχω σε κάποιον με τον χάρακα* (τιμωρώ μαθητή, χτυπώντας τον στην παλάμη με αυτό το όργανο για παραδειγματισμό). — (υποκ.) **χαρακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάραξ*, -*ακος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με I.E. ρ. *ĝher- «χαράσσω, σκαλίζω», πβ. λιθ. žerìu «χαράζω, τραβώ γραμμές», τοχ. kār(r)e «τάφρος». Η σύνδεση με το εβρ. ḥāraṣ «σκάβω» δεν ευσταθεί].

χαράκι (το) {χαρακ-ιού | -ιών} **1.** η χαραγματιά (βλ.λ.) **2.** καθεμία από τις παράλληλες γραμμές που είναι χαραγμένες, σχεδιασμένες ή τυπωμένες σε μια σελίδα, σε ένα φύλλο χαρτιού **3.** εντομή στον φλοιό ή στον κορμό φυτού ή δέντρου, λ.χ. για τον εμβολιασμό του • **4.** (διαλεκτ.) μικρός βράχος, πέτρινος όγκος: *«σε ψηλό βουνό, σε ριζιμιό ~»* (ριζίτικο Κρήτης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαράκιον*, υποκ. τού αρχ. *χάραξ*, -*ακος*].

χαρακιά (η) **1.** η βαθιά γραμμή ή το σημάδι που αφήνει σε μια επιφάνεια το χάραγμά της: *κάνε μια ~ στον κορμό τού δέντρου, να τρέξει το ρετσίνι* || *το σώμα του ήταν γεμάτο χαρακιές απ' το μαστίγωμα!* ΣΥΝ. χαραγματιά, χαράκι **2.** (συνεκδ.) ευθεία γραμμή που τραβά κανείς με τον χάρακα.

χαρακίρι (το) {άκλ.} **1.** τελετουργική αυτοκτονία με βαθύ σχίσιμο και άνοιγμα τής κοιλιάς με ξίφος ή μαχαίρι, που ήταν μέρος τής παλαιότ. παραδόσεως τής ιαπωνικής στρατιωτικής τάξης των σαμουράι και αποτελούσε βασικό στοιχείο τού κώδικα τιμής για πολεμιστές ή αξιωματούχους που είχαν ατιμαστεί, καταδικαστεί σε θάνατο ή ήταν έκφραση βαθύτατου πένθους· ΦΡ. (σκωπτ.-οικ.) ***θα κάνω χαρακίρι*** θα αυτοκτονήσω· ως έκφραση απόγνωσης, όταν κανείς δεν μπορεί να αντέξει άλλο μια κατάσταση **2.** (μτφ.) κάθε πράξη αυτοκτονίας ή αυτοκαταστροφής: *το να ομολογήσει μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες τις σχέσεις του με πρώην ναζί, ισοδυναμεί με πολιτικό ~* || *για την καριέρα του η παραίτηση ήταν καθαρό ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. harakiri < hara «κοιλιά» + kiri «κόβω»].

χαρακτήρας (ο) **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων και των γνωρισμάτων που διαμορφώνουν και απαρτίζουν την ιδιαιτερότητα ενός ατόμου, που καθορίζουν και συγχρόνως εκφράζονται με τον ξεχωριστό τρόπο συμπεριφοράς, σκέψης, αντίδρασης τού ατόμου: *εξαιρετικός / καλός / αγαθός / βίαιος ~* || *από τον ~ του είναι εκδηλωτικός / ευγενικός / βίαιος* || *έχουν εντελώς διαφορετικό ~, αν και είναι αδέλφια* || *αιτία τού διαζυγίου ήταν η ασυμφωνία χαρακτήρων* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία **2.** (συνεκδ.) καθένα από αυτά τα επιμέρους χαρακτηριστικά ή τα γνωρίσματα κάποιου: *δεν είναι ο ~ του να λέει ψέματα* **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το άτομο (αναφορικά με τη συμπεριφορά ή την προσωπικότητά του): *δεν την εμπιστεύομαι καθόλου· δεν είναι καλός ~* **4.** η ποιότητα ήθους ή συμπεριφοράς, η ηθική ακεραιότητα: *άνθρωπος με ~* || *τα συνετά λόγια της δείχνουν άνθρωπο με ~*· ΦΡ. ***κρατώ χαρακτήρα*** δεν υποκύπτω σε πιέσεις, μένω σταθερός στη θέση και στις αρχές μου **5.** το σύνολο των ιδιοτήτων, των ξεχωριστών γνωρισμάτων που διακρίνουν κάτι (χώρο, αντικείμενο, γεγονός, έργο, κατάσταση κ.λπ.): *έπρεπε να σεβαστούν τον θρησκευτικό χαρακτήρα τής εκδήλωσης* || *η διακόσμηση είχε μικτό ~, με στοιχεία ανατολίτικα και ευρωπαϊκά* || *ο ενωτικός ~ των λόγων του* || *«η βελτίωση τής συγκοινωνίας θα επέλθει με την ενίσχυση τού δημόσιου ~ των συγκοινωνιών»* (εφημ.) **6.** το ξεχωριστό ύφος, η τεχνοτροπία ενός καλλιτέχνη ή λογοτέχνη: *ο ξεχωριστός ~ τού Καζαντζάκη* ΣΥΝ. στυλ, ύφος **7.** καθένα από τα πρόσωπα ενός έργου (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.): *όλοι οι ~ τού έργου είναι αδύναμοι και μοναχικοί άνθρωποι* || *κωμωδία χαρακτήρων* **8.** θεατρικός, κινηματογραφικός ή τηλεοπτικός ρόλος: *ο ~ τού Οιδίποδα δεν μπορεί να ερμηνευθεί από έναν τόσο νέο ηθοποιό* • **9.** καθένα από τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται σε ένα σύστημα γραφής και ειδικότ. το τυπογραφικό στοιχείο • **10.** ΠΛΗΡΟΦ. ένα σύμβολο (π.χ. γράμμα, αριθμητικό ψηφίο), κωδικοποιημένο στον Η/Υ με δυαδικά ψηφία, συνήθως 8 ή 16· ΦΡ. (α) ***ιδιότητες χαρακτήρων*** τα χαρακτηριστικά που είναι δυνατόν να έχει ένα γράμμα, κείμενο, λ.χ. το στυλ του (υπογραμμισμένο, απλό, πλάγιο κ.λπ.), ο τρόπος εμφάνισής του (β) ***κρυφοί χαρακτήρες*** τα βοηθητικά στοιχεία (διαστήματα, παράγραφοι κ.λπ.) τα οποία παρουσιάζονται στην οθόνη τού υπολογιστή, χωρίς να εμφανίζονται στο τυπωμένο κείμενο • **11.** ΓΛΩΣΣ. το τελευταίο γράμμα τού θέματος μιας λέξης· λ.χ. στο ρ. *τρέχω* το *χ* **12.** ΒΙΟΛ. κάθε γνώρισμα, λειτουργία, δομή ή ουσία ενός οργανισμού, που προκύπτει από την επίδραση ενός ή περισσοτέρων γονιδίων, που μεταβιβάζεται από ένα ή περισσότερα γονίδια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακτήρ*, -*ῆρος* < *χαράσσω* (θ. *χαρακ*-, βλ. κ. *χάραξ*, -*ακος*) + παραγ. επίθημα -*τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].

χαρακτηρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {χαρακτήρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσδιορίζω τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσώπου ή πράγματος (γεγονότος, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.), εντάσσοντάς το σε αντίστοιχη κατηγορία: *χαρακτηρίστε τους παρακάτω τύπους γραμματικώς* || *~ τις προτάσεις με την ένδειξη «σωστό» ή «λάθος»* || *χαρακτήρισε τους συκοφάντες τον οπαδούς τού σκοταδισμού* || *το κτήριο έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο* ΑΝΤ. αποχαρακτηρίζω **2.** (για κείμενο που πρόκειται να τυπωθεί) ορίζω τη γραμματοσειρά, το μέγεθος των γραμμάτων, το στυλ γραφής κ.λπ. κειμένου, ώστε να έχει συγκεκριμένη εμφάνιση **3.** αποτελώ το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το κατεξοχήν γνώρισμα κάποιου (προσώπου, πράγματος κ.λπ.): *τον χαρακτήριζε ανέκαθεν η αίσθηση τού μέτρου* || *τις κινήσεις της χαρακτηρίζει απόλυτη ακρίβεια* **4.** (μεσοπαθ. ***χαρακτηρίζομαι***) γίνεται γνωστή η πολιτική μου ένταξη, θεωρούμαι (από κάποιους) οπαδός συγκεκριμένης πολιτικής ή κομματικής παρατάξεως: *φοβήθηκε να μετάσχει στη συζήτηση, για να μη χαρακτηριστεί* || *παλιότερα χαρακτηριζόσουν από την εφημερίδα που αγόραζες!*

χαρακτηρισμένος -η, -ο **1.** αυτός που έχει χαρακτηριστεί με κάποιον τρόπο **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. όρος ο οποίος στο πλαίσιο μιας δυϊκής αντίθεσης αντιπροσωπεύει το πιο χαρακτηριστικό (ως λιγότερο προβλέψιμο ή λιγότερο αναμενόμενο) σκέλος τής αντίθεσης· το σκέλος που δηλώνεται με το θετικό πρόσημο (+)· στην περίπτωση τού εγκλιτικού συστήματος τής Νέας Ελληνικής, το χαρακτηρισμένο σκέλος είναι η προστακτική βάσει τής μορφολογικής, ως προς τις καταλήξεις της, διαφοροποίησης από το μη χαρακτηρισμένο, την οριστική και την υποτακτική, που παρουσιάζουν μορφολογική ταύτιση ως προς το χαρακτηριστικό αυτό· αντίστοιχα, στην κατηγορία «χρόνος», χαρακτηρισμένο σκέλος για τη Νέα Ελληνική είναι το [+ παρελθόν], αφού αυτό διαθέτει αποκλειστικό σύστημα καταλήξεων για τη δήλωσή του, ενώ στο μη χαρακτηρισμένο σκέλος δηλώνονται με το ίδιο σύστημα καταλήξεων τόσο το παρόν όσο και το μέλλον.
[ΕΤΥΜ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. marked].

χαρακτηρισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο προσδιορισμός των βασικών, ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών (κάποιου): *θεωρούσε πολύ τιμητικό γι' αυτόν τον ~ τού «πρωτεργάτη τού κινήματος»* || *ο ~ μιας διαδικασίας ως διερευνητικής* || *επιεικής / προσβλητικός / ευγενικός / πετυχημένος / εύστοχος / άστοχος ~* ΣΥΝ. προσδιορισμός **2.** ο καθορισμός τού τρόπου με τον οποίο θα τυπωθεί ένα κείμενο **3.** η ανάπτυξη, η περιγραφική απόδοση των χαρακτηριστικών κάποιου: *ο ~ τού ήρωα με βάση την πλοκή τού έργου* ΣΥΝ. περιγραφή.

χαρακτηριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), που αποτελεί διακριτικό του γνώρισμα: *η φιλοξενία είναι ~ στοιχείο τού ελληνικού λαού* || *είναι ~ περίπτωση θρησκόληπτου ανθρώπου* || *θα σας αναφέρω ένα ~ παράδειγμα πολιτικής ευελιξίας* ΣΥΝ. αντιπροσωπευτικός, τυπικός **2.** ***χαρακτηριστικό*** (το) το ιδιαίτερο, ξεχωριστό γνώρισμα: *το κύριο ~ του είναι η ευγένεια* || *ο σεβασμός τού συνομιλητή και τής διαφορετικής άποψης είναι το βασικό ~ τής δημοκρατικής σκέψης* ΣΥΝ. γνώρισμα **3.** ***χαρακτηριστικά*** (τα) τα εξωτερικά γνωρίσματα, κυρ. τα γνωρίσματα τού προσώπου: *έχει αρμονικά / ωραία / λεπτά / ελληνικά / εξωτικά / αδρά ~* || *δεν θυμάμαι τα ~ τού προσώπου του.* — **χαρακτηριστικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

χαρακτηρολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη διερεύνηση και ανάλυση των ατομικών γνωρισμάτων, τού ανθρώπινου χαρακτήρα και τής προσωπικότητας, με τον τρόπο και τα αίτια τής διαμόρφωσής τους και με την περαιτέρω ταξινόμησή τους. — **χαρακτηρολογικός**, -ή, -ό, **χαρακτηρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Charakterologie].

χαράκτης (ο) {χαρακτών}, **χαράκτρια** (η) {χαρακτριών} **1.** τεχνίτης που ασχολείται με τη χάραξη σχεδίων, επιγραφών κ.λπ. πάνω σε επιφάνειες, κυρ. μεταλλικές, πέτρινες ή ξύλινες **2.** καλλιτέχνης που φιλοτεχνεί το αρχικό σχέδιο, το οποίο αποτυπώνεται σε ειδική μήτρα, για να αναπαραχθεί σε αντίτυπα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαράσσω* (βλ.λ.)].

χαρακτική (η) [1888] **1.** η τέχνη τού χαράκτη, η χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνας κ.λπ. σε μήτρα από σκληρό, ανθεκτικό υλικό για την αναπαραγωγή αυτού τού σχεδίου, τής επιγραφής κ.λπ. σε πολλά αντίτυπα **2.** (συνεκδ.) η φιλοτέχνηση έργων με την παραπάνω τεχνική ως ξεχωριστό καλλιτεχνικό είδος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. gravure (βλ. κ. *γκραβούρα*)].

χαρακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χαράκτη ή με τη χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνας πάνω σε μια επιφάνεια σκληρού υλικού (μετάλλου, πέτρας, ξύλου κ.λπ.) **2.** ***χαρακτική*** (η) βλ.λ. **3.** ***χαρακτικό*** (το) καθένα από τα έργα χαρακτικής.

χαράκωμα (το) [αρχ.] {χαρακώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) το χάραγμα μιας επιφάνειας με αιχμηρό όργανο: *το ~ ξύλινης επιφάνειας με μαχαίρι* **2.** η χάραξη παράλληλων γραμμών με τη βοήθεια χάρακα ΣΥΝ. ρίγωμα • **3.** τάφρος ή χαντάκι που ανοίγεται κοντά στη γραμμή τού πυρός (βλ.λ.) για την πρόχειρη οχύρωση των στρατιωτών και την κάλυψή τους από τις βολές τού εχθρικού στρατού: *πολεμούσαν δίπλα-δίπλα στα ~ τής Αλβανίας* || *βαθύ ~*· ΦΡ. ***πόλεμος χαρακωμάτων / μάχη χαρακωμάτων*** (i) ένοπλη σύγκρουση στην οποία οι αντίπαλοι πολεμούν από τα χαρακώματα (ii) (μτφ.) αντιπαράθεση στην οποία ανταλλάσσονται «πυρά», εκτοξεύονται συνεχώς και από τις δύο πλευρές κατηγορίες υπό μορφήν δηλώσεων, χωρίς να αναλαμβάνει κανείς την πρωτοβουλία μιας πλήρους και ανοιχτής επίθεσης ΣΥΝ. όρυγμα **4.** (συνεκδ.) ***χαρακώματα*** (τα) (α) η πρώτη γραμμή τού πυρός: *από τα μετόπισθεν βρέθηκε με μετάθεση στα ~!* (β) (μτφ.) οι θέσεις μάχης ή υπεράσπισης όσων έχει ταχθεί κάποιος να υπηρετεί: *βρέθηκε από νωρίς στα ~ τής πολιτικής / τού αγώνα / τής επιστήμης.*

χαρακώνω ρ. μετβ. {χαράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χαράζω μια επιφάνεια με αιχμηρό όργανο, κάνω χαρακιά: *~ τον κορμό ενός δέντρου με μαχαιράκι* **2.** τραυματίζω (κάποιον) με αιχμηρό όργανο στο πρόσωπο ή σε άλλο μέρος τού σώματός του, αφήνοντάς του μόνιμο σημάδι (ουλή): *τον χαράκωσε προειδοποιητικά, για να μη μιλήσει στην αστυνομία* || *την απείλησαν ότι, αν δεν δεχτεί τους όρους τους, θα τη χαρακώσουν* • **3.** τραβώ παράλληλες γραμμές πάνω σε μια επιφάνεια, λ.χ. σε λευκό φύλλο χαρτιού ΣΥΝ. ριγώνω. — **χαράκωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακ*(*όω*) < *χάραξ*, -*ακος*].

χαρακωτός, -ή, -ό αυτός που οι γραμμές του είναι χαραγμένες με χάρακα, που έχει γραμμένες ευθείες: *~ χαρτί / φύλλο / τετράδιο* ΣΥΝ. χαρακωμένος ΑΝΤ. αχαράκωτος.

Χαραλάμπης (ο) {-η κ. -άμπους} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα • ΦΡ. ***κλάφ' τα Χαράλαμπε*** βλ. λ. *κλαίω*. Επίσης **Χαράλαμπος** [μτγν.] κ. (καθημ.) **Μπάμπης, Λάμπης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *χαρά* + -*λάμπης* / -*λαμπος* < *λάμπω*].

Χαραλαμπία (η) γυναικείο όνομα.

χάραμα (το) {χωρ. γεν. | χαράματα} **1.** η ώρα πριν από την ανατολή, το ξημέρωμα ΣΥΝ. (λόγ.) λυκαυγές ΑΝΤ. γέρμα, λυκόφως· ΦΡ. ***άγρια / βα-***

θιά χαράματα (i) οι νυχτερινές ώρες πριν ξημερώσει: *ξυπνάει από τ' ~, για να πάει στη δουλειά* || *γύρισε απ' το γλέντι μέσα στα ~* (ii) (ως επίρρ.) μέσα στη νύχτα, πριν από το ξημέρωμα: *έβαλε τις φωνές ~ και τους ξύπνησε* **2.** (ως επίρρ.) την ώρα που ξημερώνει: *θα ξεκινήσουμε ~* **3.** η αρχή (μιας περιόδου): *το ~ τού 21ου αιώνα* ΣΥΝ. αυγή, λυκαυγές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χάραγμα* (με αφομοίωση *-γμ-* > *-μμ-* και απλοποίηση)].

χαραμάδα (η) **1.** το άνοιγμα, το επίμηκες κενό που μεσολαβεί μεταξύ δύο επιφανειών, οι οποίες είναι πάρα πολύ κοντά η μία στην άλλη ή που μπορεί να εφάπτονται: *από τις ~ περνούσαν οι ακτίνες τού ηλίου* ΣΥΝ. χαραγματιά, χαραματιά **2.** (συνεκδ.) ό,τι φαίνεται μέσα από ένα τέτοιο άνοιγμα, κενό: *μια ~ φως φώτιζε το σκοτεινό δωμάτιο* || (μτφ.) *μέσα σ' όλες τις δυσκολίες φάνηκε μια ~ ελπίδας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάραμα* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *γρηγορ-άδα*].

χαραματιά (η) → χαραγματιά

χαράμι επίρρ. (λαϊκ.) **1.** χωρίς τελικό αποτέλεσμα, χωρίς ωφέλεια: *~ πήγαν όλες οι προσπάθειές μου* ΣΥΝ. ανώφελα, μάταια **2.** ανάξια, χωρίς να πρέπει ή να είναι σωστό: *~ τον κρατούσαν στη δουλειά· τίποτα δεν ήξερε να κάνει* ΣΥΝ. άδικα· ΦΡ. (ως κατάρα) ***χαράμι να σου γίνει*** να μη σου δώσει (κάτι) καμία ευχαρίστηση, να μην το χαρείς: *«χαράμι να σου γίνουν τα ξενύχτια μου»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haram «απαγορευμένο (από τη θρησκεία), κακό», < αραβ. ḥarīm «απαγορευμένος, ιερός», που συνδ. με εβρ. herém «αντικείμενο καταραμένο» (βλ. λ. *ανάθεμα*)].

χαραμίζω ρ. μετβ. {χαράμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο, χρησιμοποιώ (κάτι) με ακατάλληλο τρόπο, χωρίς αποτέλεσμα ή χωρίς μέτρο: *χαράμισε όλη του την περιουσία σε γλέντια* || *χαράμισε τα νιάτα / τις δυνάμεις του* ΣΥΝ. σπαταλώ, χαλώ ΑΝΤ. αξιοποιώ, εκμεταλλεύομαι **2.** (μεσοπαθ. ***χαραμίζομαι***) δεν αξιοποιούμαι πλήρως, ξοδεύω τις δυνάμεις μου σε ανώφελες δραστηριότητες: *αυτός ο άνθρωπος χαραμίζεται στο ταμείο, έχει ταλέντο στις πωλήσεις!* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνομαι. — **χαράμισμα** (το).

χαραμοφάης (ο) {χαραμοφάηδες}, **χαραμοφάισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που συντηρείται από άλλους, χωρίς να καταβάλλει την απαιτούμενη ή καμία προσπάθεια, ζώντας εις βάρος άλλων **2.** πρόσωπο που αμείβεται, χωρίς να παράγει έργο.
[ΕΤΥΜ. < *χαράμι* + *-φάης* < *φαΐ* (βλ.λ.)].

χάραξ (ο) → χάρακας

χάραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η πίεση επιφάνειας με κάτι σκληρό ή αιχμηρό, ώστε να χαραχθεί κάτι πάνω σε αυτή: *η ~ τής αφιέρωσης σε μια πλάκα* **2.** το ρίγωμα, το να χαράζει κανείς ρίγες σε κάτι ● **3.** ο προσδιορισμός τής έκτασης, τού χώρου που θα καταλάβει ένα έργο, μια κατασκευή, ένα κράτος: *η ~ ενός νέου δρόμου* || *η ~ νέων συνόρων μετά τον πόλεμο* **4.** (μτφ.) ο σχεδιασμός, ο προσδιορισμός τού πλαισίου, των κατευθύνσεων που θα ακολουθήσει κανείς: *η ~ ενιαίας εξωτερικής πολιτικής από τις χώρες-μέλη τής Ε.Ε.* || *~ νέων στόχων / προοπτικών / στρατηγικής / πορείας.*

χαράσσω ρ. → χαράζω

χαράτσι (το) {χαρατσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο κεφαλικός φόρος που πλήρωναν οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι των κατακτημένων περιοχών τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.) κάθε είδους βαριά και συνήθ. άδικη οικονομική επιβάρυνση ή φορολογία: *νέο ~ στα ποτά και τα τσιγάρα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. haraç].

χαρατσώνω ρ. μετβ. {χαράτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω χαράτσι (βλ.λ.): *«τα γκαράζ τού κέντρου χαρατσώνουν τους πελάτες με ενιαίο και μεγάλο ποσό, άσχετα με τον χρόνο που θα αφήσουν το αυτοκίνητό τους»* (εφημ.). — **χαράτσωμα** (το).

χαραυγή κ. (λαϊκ.) **χαραγή** (η) **1.** η αυγή, η ώρα που χαράζει, που φωτίζεται ο ουρανός ΣΥΝ. χάραμα, λυκαυγές ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο **2.** (μτφ.) οι πρώτες αχνές ενδείξεις, το ξεκίνημα ενός πράγματος: *βρισκόμαστε μπροστά στη ~ μιας νέας εποχής* ΣΥΝ. έναρξη, αρχή, απαρχή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *χάραμα* και *αυγή*].

χαραχτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ή έχει γίνει με χάραγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακτός* < *χαράσσω*].

χάρβαλο (το) (λαϊκ.) **1.** το σαράβαλο, καθετί που βρίσκεται σε κατάσταση διάλυσης, αποσυντονισμού, που έχει χαλάσει εντελώς: *πέτα το ~ και πάρε ένα αυτοκίνητο τής προκοπής* ΣΥΝ. ρημάδι, χάλασμα **2.** (μτφ. για πρόσ.) το ηλικιωμένο άτομο, που η υγεία του ή η φυσική του κατάσταση βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση ΣΥΝ. (μτφ.) ερείπιο, ραμολιμέντο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάλαβρον* ή *χάραβλον* (με αντιμετάθεση) < **χαλαβρός*, παράλλ. τ. τού αρχ. *χαλαρός*. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή περί συμφυρμού των λ. *χάλαρο* και *άρβηλος* «ξέστρο δερμάτων» (μτγν. τεχν. όρ., αγν. ετύμου)].

χαρέμι (το) {χαρεμ-ιού | -ιών} **1.** (στους μουσουλμάνους) το σύνολο των γυναικών που έχει νυμφευθεί ένας άνδρας: *το ~ τού σουλτάνου* **2.** (συνεκδ.) το μέρος τής οικίας των μουσουλμάνων, στο οποίο διέμεναν οι γυναίκες τού ιδιοκτήτη, ο γυναικωνίτης **3.** (μτφ.) το σύνολο των ατόμων με τα οποία σχετίζεται κάποιος ερωτικά: *μπλέκει με πολλές, έχει ολόκληρο ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harem < αραβ. ḥarīm «απαγορευμένος, ιερός»].

χάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κομψότητα και λεπτότητα, το να γίνεται κάτι με ωραίο και ευχάριστο τρόπο: *περπατούσε με ~* || *χαιρετώ / μιλώ / χαμογελώ με ~* **2.** (γενικότ.) η κομψή και ανάλαφρη ομορφιά: *αυτό το φόρεμα δεν έχει καμιά ~* || *η ~ τού προσώπου / τού λόγου / τής αφήγησής της ήταν μοναδική* **3.** κάθε ξεχωριστό προτέρημα, χάρισμα: *ήταν άνθρωπος με πολλές ~, αλλά και πολλά ελαττώματα* || *κρυφές ~* (τα μη εμφανή χαρίσματα κάποιου)· ΦΡ. (α) ***ο λύκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη*** βλ. λ. *αλεπού* (β) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** βλ. λ. *όνομα* ● **4.** οτιδήποτε προκύπτει, συμβαίνει ή ζητείται χαριστικά, ως εξυπηρέτηση, στο πλαίσιο κυρ. στενής ή φιλικής σχέσης: *ζητώ / κάνω μια χάρη* || *ανταποδίδω μια ~* || *έλα να σε δω, σ' το ζητώ σαν ~·* ΦΡ. (α) ***χάρη / χάρις σε (κάποιον / κάτι)*** (για θετικές εξελίξεις) ακριβώς επειδή (κάποιος/κάτι) υπάρχει ή γίνεται, λειτουργεί με ορισμένο (ευνοϊκό για άλλον) τρόπο: *~ σένα μπόρεσα να τα καταφέρω* || *~ στη γενναιόδωρη προσφορά του, το σωματείο μας απέκτησε δική του στέγη* || *~ στην παρέμβαση τού υπουργού, δεν θα προχωρήσει η εγκατάσταση τού εργοστασίου στην περιοχή μας* (β) ***χάρη / χάριν (κάποιου)*** (*χάριν τινός*, αρχ. φρ.) υπέρ κάποιου: *εσιώπησαν όλοι ~ τού κοινού συμφέροντος* || *έκρυψε την αλήθεια ~ τής ενότητας / τής υστεροφημίας του* ΣΥΝ. υπέρ (γ) ***για χάρη / (λόγ.) προς χάριν (κάποιου)*** (*πρὸς χάριν* +γεν., αρχ. φρ.) για να ικανοποιηθεί (κάποιος), για να γίνει το χατίρι του: *~ σου ξενύχτησα, μέχρι να βρω αυτό που μου ζήτησες* || *αυτό μόνο ~ σου θα το έκανα* (δ) ***κατά χάριν*** με χαριστικό τρόπο: *του επετράπη ~ να μιλήσει, αν και δεν ήταν προγραμματισμένο κάτι τέτοιο* ΣΥΝ. χαριστικά (ε) ***κάνε μου τη χάρη να...*** θα ήθελα να έκανες κάτι για μένα, σε παρακαλώ να...: *~ μου φέρεις αυτό τον φάκελο* (στ) (ως παρατήρηση, σε περιπτώσεις θυμού ή απειλητικά) ***για κάνε μου τη χάρη*** αρκετά, ώς εδώ, για σταμάτα: *~! Από 'δώ και πέρα δεν ακούω τίποτα!* (ζ) ***έχε χάρη (που)...*** να ευχαριστείς (που...), να χρωστάς ευγνωμοσύνη (που...): *~ που είμαι στις καλές μου σήμερα, αλλιώς θα σε είχα κάνει μαύρο στο ξύλο!* || *~ που λυπάμαι τη μάννα σου, αλλιώς...!* (η) ***παραδείγματος / λόγου χάριν*** (συντομ. *π.χ.* ή *λ.χ.*) για να χρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα: *συναντάς, ας πούμε, έναν φίλο σου, ~ τον Παντελή...* (θ) (παροιμ.) ***η χάρη θέλει αντίχαρη*** το καλό, η βοήθεια ή η ευεργεσία κάποιου πρέπει να ανταποδίδεται (ι) ***μεγάλη η χάρη (κάποιου)...*** (i) για τη γιορτή αγίου: *σήμερα γιορτάζει ο Αϊ-Νικόλας, ~* (ii) (ειρων.) σε περιπτώσεις που κάποιος έχει υπερτιμήσει τις παραχωρήσεις που πρόκειται να κάνουμε γι' αυτόν, την αξία που έχει για μας: *μου θέλει και ξεχωριστό δωμάτιο για το σκυλί του, ~ του!* (ια) ***ποιος τη χάρη σου...*** για κάποιον που βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση, σε ζηλευτή θέση: *Επίσημο δείπνο προς τιμήν σου: ~!* (ιβ) ***περίοδος χάριτος*** (i) το χρονικό διάστημα από τη στιγμή που η πληρωμή ενός δανείου, ασφαλιστηρίου συμβολαίου γίνεται απαιτητή ώς τη στιγμή που η μη πληρωμή του συνεπάγεται την επιβολή προστίμων, την ακύρωση τής ισχύος του κ.λπ. (ii) το διάστημα των έξι μηνών μετά την εκλογή νέας κυβέρνησης, κατά το οποίο δεν επιτρέπεται βάσει τού Συντάγματος κατάθεση προτάσεως μομφής εναντίον τής κυβέρνησης (iii) (μτφ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η κριτική προς κάποιον ή κάτι παραμένει επιεικής, χωρίς καταλογισμό των λαθών του, κυρ. με την αιτιολογία ότι διέρχεται ένα στάδιο προσαρμογής: *η ~ που έδωσε στην κυβέρνηση ο αντιπολιτευόμενος Τύπος, έληξε* **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***(θεία) χάρη / χάρις*** η εκδήλωση τής ελευθέρας και ανιδιοτελούς αγάπης τού Θεού προς τον άνθρωπο για τη σωτηρία του, στην οποία μετέχουν οι άγιοι και όσοι πιστοί αγωνίζονται για την πνευματική τους τελείωση: *οι Απόστολοι δέχτηκαν τη ~* (β) η Παναγία ή κάθε άγιος τής εκκλησίας: *μέρα που γιόρταζε η ~ της* (γ) ο ιερός ναός που είναι αφιερωμένος στον άγιο ο οποίος γιορτάζει τη συγκεκριμένη μέρα ή στην Παναγία (κατά τις ημέρες που τιμάται από την Εκκλησία): *πήγα στη ~ της, ν' ανάψω ένα κεράκι* **6.** (ειρων.) το ίδιο το πρόσωπο στο οποίο αναφερόμαστε: *να με συγχωρεί / συμπαθά η ~ σου, αλλά εγώ δεν είμαι κάνα παιδάκι να μου μιλάς έτσι!* **7.** οτιδήποτε προκύπτει ως μεροληπτική παραχώρηση ή ενίσχυση κάποιου, κυρ. από ανωτέρο του, ή καταλογίζεται ως προνομιακή μεταχείριση: *δεν θέλω χάρες· να προαχθώ μόνο αν το αξίζω* ΣΥΝ. μεροληψία, ρουσφέτι **8.** το αίσθημα ευγνωμοσύνης, η ηθική δέσμευση και υποχρέωση απέναντι σε κάποιον για ανταπόδοση βοήθειας, υποστήριξης, εξυπηρέτησης κ.λπ. που έχει προσφέρει: *του χρωστώ μεγάλη ~ για όλα όσα έκανε για τα παιδιά μου* ΣΥΝ. ευγνωμοσύνη ● **9.** η ολική ή μερική άρση ή μετατροπή τής ποινής και, ενδεχομένως, των συνεπειών της, που επιβλήθηκε από ποινικό δικαστήριο με αμετάκλητη δικαστική απόφαση· απονέμεται με προεδρικό διάταγμα: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας απένειμε ~ στον ισοβίτη.* Επίσης (λόγ.) **χάρις** {χάρ-ιτος | -ίτων}. — (υποκ.) **χαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χάρις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάρις, -ιτος*, αρχική σημ. «εύνοια, ευγνωμοσύνη, χαρά» < *χαίρω* (βλ.λ.). Η λ. παρουσιάζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- και συνδ. με αρμ. jir «δώρο, χάρισμα» (< *ghṛi-), ενώ εμφανίζεται ήδη στα μυκ. ανθρωπωνύμια ka-ri-si-jo = *Χαρίσιος*, ka-ri-se-u = *Χαρισεύς*. Επίσης αρχ. είναι η σύνταξη *χάριν* + γεν. (πβ. γαλλ. grâce à), η οποία απαντά ήδη στον Πίνδαρο].

χάρηκα ρ. → χαίρομαι

-χαρής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος χαίρεται, ικανοποιείται (με κάτι): *αιμο-χαρής, πολεμο-χαρής* **2.** (για ζώα, φυτά) ότι (κάτι) ζει ή ευδοκιμεί σε ορισμένο περιβάλλον: *υδρο-χαρής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *αίμο-χαρής, οίνο-χαρής*), που προέρχεται από το θ. *χαρ-* τού αρχ. *χαίρω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-χάρ-ην*)].

χαρίεις, -εσσα, -εν {χαρί-εντος (θηλ. -έσσης) | -εντες, -έντων (θηλ. -εσσών)} (αρχαιοπρ.) χαριτωμένος: *χαρίεσσα κόρη* || *«κινείται με χαρίεσσα άνεση»* (εφημ.) ΣΥΝ. εύχαρις, χαριτόβρυτος ΑΝΤ. άχαρις.
χαριέντως επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάρις* + παραγ. επίθημα *-εις*, πβ. κ. *ἀστερ-ό-εις*].

χαριεντίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαριεντίστηκα} (λόγ.) **1.** μιλώ χαριτωμένα, λέγοντας αστεία και κάνοντας πειράγματα με πρόσχαρο τρόπο **2.** συναναστρέφομαι κάποιον με ερωτική διάθεση: *τώρα τε-*

λευταία χαριεντίζεται με μια ξανθιά ΣΥΝ. φλερτάρω, ερωτοτροπώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < χαρίεις, -εντος (βλ.λ.)].

χαριέντισμα (το) [μτγν.] {χαριεντίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χαριτωμένη συμπεριφορά **2.** το ερωτικό πείραγμα, η ερωτοτροπία: *άσε τα ~ με την Αθηνά, γιατί δεν σε βλέπω καλά!* ΣΥΝ. φλερτ. Επίσης **χαριεντισμός** (ο) [αρχ.].

χαρίζω ρ. μετβ. {χάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω (κάτι) ως δώρο (σε κάποιον): *της χάρισε ένα δαχτυλίδι για την επέτειό τους·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*** βλ. λ. γάιδαρος (β) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και ήθελε και το σαμάρι*** για άνθρωπο πλεονέκτη, που ζητά με θράσος περισσότερα από όσα του προσφέρονται **2.** (μτφ.) εξασφαλίζω (σε κάποιον κάτι πολύτιμο): *η σωστή διατροφή χαρίζει καλή υγεία* || *το νέο αυτό παιχνίδι σάς χαρίζει πολλές ώρες απόλαυσης* || *η ομάδα τής άρσης βαρών χάρισε στη χώρα μας πολλά μετάλλια* || *η θεωρία αυτή του χάρισε το βραβείο Νόμπελ* **3.** (για τη σύζυγο κάποιου) γεννώ, φέρνω στον κόσμο παιδί: *του χάρισε δύο υγιέστατα παιδιά* **4.** αφιερώνω (κάτι σε κάποιον): *η ομάδα χάρισε τη νίκη της στους οπαδούς της* || *το πρώτο τραγούδι είναι χαρισμένο από την Εύη στην παρέα της* **5.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να περάσει, χωρίς να το υπολογίσω, να το καταλογίσω: *επειδή είναι η πρώτη φορά που το κάνεις, σου το χαρίζω, αλλά να μην επαναληφθεί!* ΦΡ. (παροιμ.) ***δεν χαρίζω κάστανα*** βλ. λ. κάστανο **6.** διαγράφω (την ποινή ή την οφειλή κάποιου), δίνω χάρη: *του χαρίστηκαν όλα τα χρέη του προς το Δημόσιο* **7.** (μεσοπαθ. ***χαρίζομαι***) τάσσομαι μεροληπτικά υπέρ κάποιου, τον ευνοώ κρίνοντάς τον με πιο χαλαρά κριτήρια: *η εξετάστρια χαρίστηκε σ' αυτό τον υποψήφιο, γιατί ήταν γυιος μιας φίλης της* || *είναι αδέκαστος, δεν πρόκειται να χαριστεί σε κανέναν!* ΣΥΝ. υποστηρίζω, ευνοώ, πριμοδοτώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαρίζομαι* < *χάρις, -ιτος*. Η λ. είχε τις βασικές σημ. «δείχνω καλοσύνη, εύνοια και ευγνωμοσύνη - προσφέρω δώρο, χάρισμα». Η σημ. «μεροληπτώ εις βάρος κάποιου» είναι μτγν.].

Χαρίκλεια (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. κυρ. ον. *Χαρικλῆς* < *χάρις* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. κ. *Περι-κλῆς, Σοφο-κλῆς*].

Χαρίλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** αρχαίος βασιλιάς των Λακεδαιμονίων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χάρις* + *λαός*].

χάριν πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** ευεργεσία, ότι κάτι γίνεται για το καλό, την επίτευξη στόχου κ.λπ.: *συνιστώ υπομονή ~ τού συμφέροντος όλων* || *δούλεψε σκληρά παρά την ασθένειά του, ~ των παιδιών του* **2.** τον λόγο για τον οποίο λέγεται ή γίνεται κάτι (= με συγκεκριμένη πρόθεση, με σκοπό, για): *δεν ισχυρίστηκε σοβαρά κάτι τέτοιο, το ανέφερε ~ παιδιάς* (για αστείο) || *~ συντομίας* || *~ ευκολίας* || *~ αστεϊσμού* || *~ γούστου* || *~ ποικιλίας* || *το τελικό -ν μπαίνει στο τέλος πολλών λέξεων ~ ευφωνίας* (για να μην υπάρχει κακοφωνία) || *λόγου ~* || *παραδείγματος ~*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χάρη*].

Χάρις (η) {Χάριτος} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις τρεις κόρες τού Δία και τής Ωκεανίδας Ευρυνόμης, θεότητες τής ομορφιάς και τής χαράς (Αγλαΐα, Ευφροσύνη, Θάλεια, *οι Τρεις Χάριτες*) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Χάρη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *χάρη*].

χάρις (η) [αρχ.] {χάρ-ιτος | -ίτων} η χάρη (βλ.λ.).

χάρις πρόθ. (λόγ.) (+σε) χάρη σε (βλ. λ. *χάρη*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *χάρη*].

> **χάρις / χάρη σε ~ εξαιτίας.** Συχνά οι δύο φράσεις συγχέονται στη χρήση τους. Συγκεκριμένα, το **χάρις / χάρη σε** χρησιμοποιείται κακώς σε περιπτώσεις, όπως *«έχασα την περιουσία μου χάρις / χάρη στον πόλεμο»*, όπου το σωστό είναι *«έχασα την περιουσία μου εξαιτίας τού πολέμου»·* προφανώς ο πόλεμος δεν λειτούργησε θετικά, δεν επέδρασε ευνοϊκά *(προς χάριν τού ομιλητή)*, αλλά προξένησε ζημία. Το *χάρις / χάρη σε* χρησιμοποιείται κανονικά σε εύσημες χρήσεις (με καλή σημασία), όπως: *Σώθηκε χάρις / χάρη στην έγκαιρη διάγνωση τής ασθένειάς του - Το πρόβλημα λύθηκε χάρις / χάρη στη συνεργασία των ενδιαφερομένων* (όχι *εξαιτίας* τής συνεργασίας). Η ίδια διάκριση παρατηρείται και στις γαλλ. φρ. grâce à *(χάρις σε...)* και à cause de *(εξαιτίας τού...)*.
> Η φράση *χάρις σε* είναι ελλειπτική χρήση, προερχόμενη από πληρέστερη φρ. *χάρις οφείλεται σε* (κάποιον για κάτι που προσφέρε). Άρα, πρόκειται στην πραγματικότητα για ονομαστική πτώση τού παλαιότερου τύπου *η χάρις*, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως έχει, γιατί πρόκειται για παγιωμένο τύπο. Ωστόσο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο τύπος (ονομαστικής) *χάρη σε*, όπως συμβαίνει με όλα τα παλαιά τριτόκλιτα *(πόλις – πόλη, χρήσις – χρήση)*.
> Ας σημειωθεί ότι και η αιτιατική **χάριν** τού ουσιαστικού *χάρις* χρησιμοποιείται με τον αρχικό τής τύπο *(χάριν)* ως καταχρηστική πρόθεση, που συντάσσεται με γενική: *Πολέμησαν χάριν τής σωτηρίας τής πατρίδας / τής ελευθερίας.* Στη χρήση αυτή το *χάριν* σημαίνει ό,τι και οι προθέσεις *για, υπέρ* κ.λπ. Επίσης εμφανίζεται σε παγιωμένες φράσεις, όπως: *παραδείγματος χάριν* (για παράδειγμα), *λόγου χάριν, χάριν αστεϊσμού* (για αστείο) κ.λπ. ➝ *υπ' όψιν*

χαρισάμενος, -η, -ο (επιτατ.) ευτυχισμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***ζωή χαρισάμενη*** βλ. λ. *ζωή*.

χάρισμα (το) [μτγν.] {χαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι προσφέρει κανείς ως δώρο, ό,τι χαρίζει κανείς: *πάρε ό,τι θέλεις, ~ σου!* || *αυτό το ρολόι είναι ~ απ' τη μητέρα της* ● **2.** το φυσικό προτέρημα, το ιδιαίτερο, κυρ. έμφυτο προσόν που έχει κανείς: *άνθρωπος με πολλά ~* || *είχε το ~ να γοητεύει τα πλήθη* || *το ~ τού λόγου* (ευγλωττία) ΣΥΝ. προσόν, αρετή, προτέρημα ● **3.** (ως επίρρ.) χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: *δεν θέλω τίποτα ~· θα τα πληρώσω όλα* ΣΥΝ. χαριστικά, τσάμπα.

χαρισματικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά χαρίσματα: *~ φυσιογνωμία / προσωπικότητα·* ΦΡ. ***χαρισματικός ηγέτης*** ο ηγέτης που έχει την ξεχωριστή ικανότητα να εμπνέει και να επηρεάζει τα πλήθη, να ελέγχει και να κατευθύνει τους συνεργάτες του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. charismatic].

χαριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή προσφέρεται ως ένδειξη φιλίας ή εύνοιας προς κάποιον: *η τιμή που σου το δίνω είναι ~, επειδή είσαι πελάτης μου χρόνια!* ΦΡ. ***χαριστική βολή*** (i) ο τελευταίος εξ επαφής πυροβολισμός στον κρόταφο κάποιου μετά την εκτέλεσή του με τυφεκισμό, για να είναι βέβαιος ο θάνατός του ή για να μην υποφέρει από επιθανάτια αγωνία (ii) (μτφ.) το τελειωτικό χτύπημα, οτιδήποτε προκαλεί την οριστική καταστροφή κάποιου: *η δημοσίευση των άσεμνων φωτογραφιών του ήταν η ~ για τη δημοτικότητά του* || *οι νέες φορολογικές ρυθμίσεις θα είναι η ~ για χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***δοτική χαριστική*** (στα Αρχαία Ελληνικά) δοτική η οποία δηλώνει ότι κάτι συμβαίνει ή υπάρχει χάριν κάποιου **3.** αυτός που οφείλεται σε προνομιακή, μεροληπτική μεταχείριση κάποιου: *~ βαθμολογία / προαγωγή / διάταξη* || *~ νόμος* (με ρυθμίσεις ευνοϊκές για κάποιους) ΣΥΝ. χατιρικός, μεροληπτικός. — **χαριστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δίνει δωρεάν ή γενναιόδωρα», < *χαρίζομαι* (βλ. λ. *χαρίζω*). Η φρ. *χαριστική βολή* αποδίδει τη γαλλ. coup de grâce].

Χαριτίνη (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *χαρίτινος* < αρχ. *χάρις, -ιτος* + παραγ. επίθημα *-ινος*].

χαριτόβρυτος, -ος, -ο (λόγ.) εξαιρετικά χαριτωμένος και θελκτικός: *~ δεσποινίς* ΣΥΝ. χαριτόπλαστος, τρισχαριτωμένος, χαρίεις. — **χαριτοβρύτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάρις, -ιτος* + *-βρυτος* < *βρύω* «αναβρύζω, ξεχειλίζω» (βλ. λ. *έμ-βρυο*)].

χαριτολόγημα (το) [1881] {χαριτολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χαριτωμένος, πνευματώδης λόγος ΣΥΝ. ευφυολόγημα, χαριτολογία.

χαριτολογία (η) [1868] {χαριτολογιών} **1.** το να χαριτολογεί κανείς ΑΝΤ. μωρολογία **2.** το χαριτολόγημα (βλ.λ.).

χαριτολόγος, -ος, -ο [1891] (λόγ.) **1.** αυτός που εκφράζεται με χαριτολογήματα ΣΥΝ. ευφυολόγος ΑΝΤ. μωρολόγος **2.** (για λόγο, κουβέντα, σχόλιο) αυτός που εκφέρεται, διατυπώνεται με χάρη.
[ΕΤΥΜ. < *χάρις, -ιτος* + *λόγος*].

χαριτολογώ ρ. αμετβ. [1887] {χαριτολογείς... | χαριτολόγησα} μιλώ με έξυπνο, χαριτωμένο τρόπο αστειευόμενος: *του εξήγησε ότι δεν σοβαρολογούσε, αλλά τα είπε χαριτολογώντας* ΣΥΝ. ευφυολογώ.

χαριτόμορφος, -η, -ο [1681] (λόγ.) αυτός που έχει κομψή και όμορφη εμφάνιση, χαριτωμένο παρουσιαστικό.
[ΕΤΥΜ. < *χάρις, -ιτος* + *-μορφος* < *μορφή*].

χαριτόπλαστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) χαριτόβρυτος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάρις, -ιτος* + *πλαστός*].

Χαριτώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. τού αρχ. *Χαρίτων* < *χάρις, -ιτος*].

χαριτωμενιά (η) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) χαριτωμένος λόγος ή κίνηση, που γίνεται συνήθ. για κολακεία, καλόπιασμα, δημιουργία ευνοϊκού κλίματος ΣΥΝ. γαλιφιά, νάζι.

χαριτωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χάρη, κομψότητα: *~ παιδί / φόρεμα / άνθρωπος* ΑΝΤ. άχαρος **2.** για κάτι που προκαλεί ευχαρίστηση, επειδή είναι έξυπνο και ευρηματικό ή λέγεται με ωραίο τρόπο: *~ σχόλιο / ανέκδοτο* || *πολύ ~ αυτό που είπες!* ΣΥΝ. πετυχημένος **3.** μετριαστικά, για κάποιον/κάτι που δεν είναι άσχημος ούτε όμως και όμορφος: *δεν θα την έλεγα ωραία, είναι όμως χαριτωμένη.* — **χαριτωμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπαθητικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού μτγν. *χαριτώ* (*-όω*) < αρχ. *χάρις, -ιτος*].

Χαρίτων (ο) {Χαρίτων-ος, -α} **1.** ο *Αφροδισιεύς·* αρχαίος Έλληνας μυθιστοριογράφος (1ος αι. μ.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Χαρίτωνας** κ. **Χαρίτος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *χάρις, -ιτος*].

χάρμα (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτό το οποίο προκαλεί ευχαρίστηση· εύχρ. μόνο στη ΦΡ. ***χάρμα οφθαλμών*** βλ. λ. *οφθαλμός* **2.** (ως επίρρ. κ. επίθ.) πολύ καλά, κατ' απόλυτα ικανοποιητικό τρόπο: (επίρρ.) *όλα στις εξετάσεις πήγαν ~* || *αυτό που φοράς σου έρχεται ~* || (ως επίθ.) *αυτό το χρώμα είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαίρω*, πβ. κ. *κέρ-μα* ~ *κείρω*].

χαρμάνα (η) (αργκό) η έντονη στέρηση λόγω τής εξάρτησης από ναρκωτικά.

χαρμάνης (ο) {χαρμάνηδες} (λαϊκ.) **1.** ο εθισμένος χρήστης ναρκωτικών, που δεν έχει κάνει χρήση για πολύ καιρό, με αποτέλεσμα να υφίσταται το σύνδρομο τής στέρησης **2.** μανιώδης καπνιστής που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα: *ξέμεινα από τσιγάρα και είμαι ~ από το βράδυ.*

χαρμάνι (το) {χαρμαν-ιού | -ιών} **1.** μείγμα από καπνό διαφορετικών ειδών και ποικιλιών, που χρησιμοποιείται για τη γέμιση τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: *δυνατό / εκλεκτό / βαρύ ~* **2.** (γενικότ.) μείγμα διαφόρων υλικών ή ποικιλιών ενός είδους, που συνήθ. προορίζεται για βιομηχανική κατεργασία: *~ από τέσσερεις ποικιλίες καφέ* **3.** σκυρόδεμα που είναι έτοιμο, για να χρησιμοποιηθεί σε οικοδομές **4.** (συνεκδ.) τα υλικά που αναμειγνύονται στο παραπάνω μείγμα.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harman < περσ. xarman / xirman].

χαρμανιάζω ρ. αμετβ. {χαρμάνιασ-α, -μένος} (αργκό) **1.** αφήνομαι στη χαλαρωτική επίδραση ενός τσιγάρου ή ναρκωτικού, χάνοντας την επαφή με την πραγματικότητα ή τον έλεγχο τής σκέψης μου ΑΝΤ. ξεχαρμανιάζω **2.** νιώθω την έντονη ανάγκη να καπνίσω, αισθάνομαι τη στέρηση τού τσιγάρου ή τού ναρκωτικού στο οποίο έχω εθιστεί **3.** (γενικότ.) αισθάνομαι έντονη την ανάγκη για κάτι που μου λείπει (π.χ. για σεξ): *«τα κορίτσια προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους χαρμανιασμένους πελάτες»* (εφημ.). — **χαρμάνιασμα** (το).

χαρμολύπη (η) {χωρ. πληθ.} ανάμικτο συναίσθημα χαράς και λύπης. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χάρμα (τό)* «χαρά» + *λύπη*, με πιθ. επίδραση τού συνωνύμου αρχ. *χαρμονή* «χαρά», πβ. Πλάτ. *Φιληβ.* 43c: *βίον ἄλυπόν τε καὶ ἄνευ χαρμονῶν*].

χαρμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η βαθιά χαρά, η ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευφροσύνη, χαρά, τέρψη. Επίσης **χαρμονή**. [ΕΤΥΜ. μτγν., ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χαρμόσυνος* (βλ.λ.)].

χαρμόσυνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ή εκφράζει μεγάλη χαρά, βαθιά ικανοποίηση: *το ~ άγγελμα τής νίκης* || *~ είδηση* ΣΥΝ. ευφρόσυνος, χαροποιός ΑΝΤ. θλιβερός, λυπητερός. — **χαρμόσυνα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **χάρμων* (< ρ. *χαίρω* + παραγ. επίθημα *-μων*, πβ. κ. *μνήμων*) + παραγ. επίθημα *-συνος*, πβ. κ. *μνημό-συνος*].

χάρντγουερ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το μηχανικό μέρος ενός υπολογιστή, ο ηλεκτρικός και ηλεκτρομηχανικός εξοπλισμός του είτε ως σύστημα είτε ως σύνολο ειδικών συσκευών και εξαρτημάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το *λογισμικό* (σόφτγουερ), που αφορά στα προγράμματα τα οποία εκτελεί ο υπολογιστής. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. hardware (< hard «σκληρός» + ware «τμήμα εξοπλισμού»), κατ' αντιδιαστολή προς το software «λογισμικό»].

χαροκαμένος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί την απώλεια αγαπημένου ή αγαπημένων προσώπων, που έχει χάσει δικό του άνθρωπο: *η ~ μάννα ξέσπασε πάνω απ' τον τάφο τού γιου της.*

χαροκόπι (το) {χαροκοπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *χαροκοπώ* (βλ.λ.)].

χαροκόπος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συνηθίζει να γλεντά, που του αρέσουν τα γλέντια και οι διασκεδάσεις ΣΥΝ. γλεντζές, γλεντοκόπος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *χαροκοπώ* (βλ.λ.)].

χαροκοπώ ρ. αμετβ. {χαροκοπ-είς κ. -άς... | χαροκόπησα} γλεντοκοπώ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαροκοπῶ* < *χάρος* + *-κοπῶ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλαγιο-κοπῶ*].

Χάροντας (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος τού Ερέβους και τής Νύκτας, ο οποίος μετέφερε τις ψυχές των νεκρών στον Άδη. Επίσης (αρχαιοπρ.) **Χάρων** {Χάροντ-ος, -α}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χάρων*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < επίθ. *χάρων*, *-ωνος*, τού οποίου η σημ. δεν έχει επακριβώς προσδιοριστεί, αλλά φαίνεται να δηλώνει το σπινθηροβόλο βλέμμα (ετυμολογικώς το επίθ. *χάρων* αποτελεί ποιητ. τ. τού αρχ. *χαροπός* / *-ωπός*, με την επίδρ. τού *αἴθων*, πβ. κ. *αἴθουσα*). Η απευθείας συσχέτιση με το ρ. *χαίρω* οφείλεται σε ευφημισμό, η δε σύνδεση με το όν. *Ἀχέρων* δεν ευσταθεί].

χάροντας (ο) → χάρος

χαροπάλεμα (το) {χαροπαλέματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η επιθανάτια αγωνία.

χαροπαλεύω ρ. αμετβ. {χαροπάλεψα} (λαϊκ.) **1.** αγωνίζομαι να κρατηθώ στη ζωή: *δύο μέρες τώρα χαροπαλεύει στο κρεβάτι τού πόνου* ΣΥΝ. ψυχορραγώ **2.** (μτφ.) αγωνίζομαι να παραμείνω βιώσιμος: *η επιχείρηση χαροπαλεύει υπερχρεωμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

χαροποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί χαρά ΣΥΝ. χαρμόσυνος, ευφρόσυνος, ευφραντικός.

χαροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χαροποιείς... | χαροποίησα} προξενώ χαρά, κάνω (κάποιον) χαρούμενο: *η επιτυχία τού γιου του τον χαροποίησε ιδιαίτερα* ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω, τέρπω ΑΝΤ. λυπώ, θλίβω, στενοχωρώ. — **χαροποίηση** (η).

χάρος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. **Χάρος** (ο) ο Χάροντας (βλ.λ.) **2.** ο θάνατος, κυρ. όπως έχει προσωποποιηθεί από τη λαϊκή παράδοση και παριστάνεται με τη μορφή μαυροφορεμένου, κουκουλοφόρου καβαλάρη, που κρατά δρεπάνι, παίρνει τις ψυχές και τις οδηγεί στον Άδη: *τον πήρε / τον βρήκε ο (μαύρος) ~* (πέθανε) || *«για δες καιρό που διάλεξε ο ~ να με πάρει...»* (δημοτ. τραγ.) (σε περιπτώσεις άκαιρου, άδικου και τραγικού θανάτου)· ΦΡ. (α) ***παλεύω με τον χάρο*** χαροπαλεύω (βλ.λ.) (β) ***βλέπω τον χάρο με τα μάτια μου*** κινδυνεύω πολύ, έρχομαι κοντά στον θάνατο, γλυτώνω παρά τρίχα: *οι επιβάτες τής αμαξοστοιχίας που εκτροχιάστηκε είδαν τον χάρο με τα μάτια τους* (γ) ***γλυτώνω απ' τού χάρου τα δόντια / το στόμα / τα νύχια*** σώζομαι την τελευταία στιγμή και με δυσκολία από θανάσιμο κίνδυνο: *οι ναυαγοί διηγήθηκαν πώς γλύτωσαν απ' τού χάρου τα δόντια!* (δ) ***κι όποιον πάρει ο χάρος*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος επιτίθεται, λ.χ. πυροβολώντας, αδιακρίτως εναντίον των πάντων ή ενεργεί χωρίς να αναλογίζεται τις συνέπειες των πράξεών του στους άλλους (ε) ***βλέπω (κάποιον) σαν τον χάρο*** αποστρέφομαι έντονα (κάποιον), μου είναι πολύ μισητός ή μου προκαλεί μεγάλο φόβο (στ) ***τον ξέχασε ο χάρος*** για πολύ ηλικιωμένα άτομα, για υπερήλικες, υπέργηρους (ζ) ***τι στέκεσαι από πάνω μου σαν τον χάρο;*** ως έκφραση ενόχλησης που λέγεται από κάποιον που κάθεται προς κάποιον που στέκεται όρθιος δίπλα του **3.** (συνεκδ.) ό,τι προκαλεί θάνατο ή φέρνει μεγάλη καταστροφή, συντριβή: *τα ναρκωτικά είναι ο ίδιος ο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *Χάρων* (βλ.λ. *Χάροντας*), πβ. κ. *γέρος – γέρων*, *δράκος - δράκων*].

χαρούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται χαρά, που νιώθει ευχαρίστηση ή ικανοποίηση (για κάτι): *ήταν πολύ χαρούμενη που θα ξανάβλεπε τον ξενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ. ευχαριστημένος, κεφάτος, ευτυχισμένος ΑΝΤ. λυπημένος, θλιμμένος, στενοχωρημένος **2.** αυτός που δημιουργεί ευχάριστη αίσθηση, που γίνεται δεκτός ευχάριστα: *~ χρώμα / σχέδιο / διακόσμηση / τραγούδι* || *είναι ένας ~. ζεστός άνθρωπος, που σου εμπνέει αισιοδοξία* ΣΥΝ. πρόσχαρος, χαρωπός, (λόγ.) εύθυμος ΑΝΤ. θλιβερός, (λαϊκ.) μίζερος. — **χαρούμενα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *χαρ-* τού ρ. *χαίρω* + *-ούμενος* των μτχ. συνηρημένων ρ. (σε *-έω* και *-όω*), πβ. κ. *τρεχ-ούμενος*].

χαρουπάλευρο (το) σκόνη από χαρούπια, που χρησιμοποιείται για τις φαρμακευτικές της ιδιότητες, λ.χ. κατά τής διάρροιας μικρών παιδιών.

χαρούπι (το) {χαρουπ-ιού | -ιών} ο καρπός τής χαρουπιάς ΣΥΝ. ξυλοκέρατο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. harup].

χαρουπιά (η) πολυετές και αειθαλές δέντρο τής Μεσογείου, που απαντά κυρ. σε ξηρές περιοχές, έχει επιμήκεις σκληρούς και εδώδιμους καρπούς με στιλπνή επιφάνεια, σκούρο καφέ χρώμα και γλυκιά γεύση, περιέχει σκληρούς σπόρους και χρησιμοποιείται σε ζωοτροφές, στη βιομηχανία τροφίμων και στη φαρμακοβιομηχανία (χαρουπάλευρο) ΣΥΝ. ξυλοκερατιά.

χάρτα (η) **1.** ο γεωγραφικός χάρτης: *~ των Βορείων Θαλασσών* **2.** ΙΣΤ. (α) επίσημο κείμενο στο οποίο διακηρύσσονται αρχές, δικαίωμα κ.λπ.· (ειδικότ.) (β) ***Χάρτα τής Ελλάδος*** (ή *Χάρτα τού Ρήγα*) ιστορικός και γεωγραφικός χάρτης, που τύπωσε ο Ρήγας Φεραίος το 1797 και στον οποίο φαίνεται η εξάπλωση, η ακτινοβολία τού αρχαίου και τού νέου ελληνισμού σε Ευρώπη και Μ. Ασία· είναι εμπλουτισμένος με άφθονα στοιχεία αρχαιογνωσίας, αρχαίες ονομασίες πόλεων, επισήμανση αρχαιολογικών χώρων κ.λπ. (γ) ***Μεγάλη Χάρτα*** (λατ. Magna Charta) συνθήκη που υπογράφηκε το 1215 από τον βασιλιά τής Αγγλίας Ιωάννη τον Ακτήμονα και η οποία αποτελούσε την πρώτη πράξη περιορισμού τής απόλυτης μοναρχίας στα νεότερα χρόνια με την παραχώρηση από τον βασιλιά δικαιωμάτων στις κομητείες. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. charta < αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.)].

χαρταετός (ο) [1861] ελαφριά κατασκευή, που αποτελείται από έναν λεπτό σκελετό με ξυλόβεργες διασταυρούμενες ή ακτινωτές, ο οποίος καλύπτεται από λεπτό χαρτί ή πλαστικό κολλημένο πάνω τους και με μακριά χάρτινη ουρά, υψώνεται στον αέρα με κατάλληλο χειρισμό και ελέγχεται στο πέταγμά του από το έδαφος με μακρύ κουβάρι σπάγκου (καλούμπα): *την Καθαρά Δευτέρα, σύμφωνα με το έθιμο, πετούν χαρταετούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.

χαρτάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό χαρτί.

χαρταποθήκη (η) [1893] {χαρταποθηκών} αποθήκη για τη φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων χαρτιού.

χαρτεμπορικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χαρτεμπόριο ή τον χαρτέμπορο.

χαρτεμπόριο (το) [1885] {χαρτεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτέμπορος (ο/η) [1893] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτένιος, -ια, -ιο (καθημ.) χάρτινος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *παραμυθ-ένιος*].

χαρτεπικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το κολλάζ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. collage].

χαρτζιλίκι (το) {χαρτζιλίκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρό χρηματικό ποσό που δίνεται ως δώρο ή χρηματική βοήθεια, συνήθ. σε πρόσωπο μικρότερης ηλικίας ή εξαρτημένο οικονομικά, για τα καθημερινά του μικροέξοδα: *ο πατέρας απείλησε τον γιο του ότι, αν δεν διαβάζει, θα του κόψει το ~* **2.** το μικρό χρηματικό ποσό που χρειάζεται κάποιος καθημερινά για τα μικροέξοδά του: *τα χρήματα που έβγαζε απ' την καλοκαιρινή του δουλειά έφταναν ίσα-ίσα για το ~ του.* — (υποκ.) **χαρτζιλικάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. harçlık].

χαρτζιλικώνω ρ. μετβ. {χαρτζιλίκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω χαρτζιλίκι σε (κάποιον). — **χαρτζιλίκωμα** (το).

χάρτης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου | χαρτών} **1.** η γραφική αναπαράσταση επιλεγμένων χαρακτηριστικών τού συνόλου ή τμήματος τής επιφάνειας τής Γης πάνω σε συνήθ. επίπεδη επιφάνεια (ιδ. σε μεγάλο φύλλο χαρτιού) με βάση συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης: *γεωγραφικός ~ τής Ελλάδας / τής Ευρώπης / τού νησιού* || *παγκόσμιος / γεωφυσικός / πολιτικός* (με σύνορα, πόλεις, νομούς, επαρχίες κρατών) *~* || *γεωλογικός / πολεοδομικός / τοπογραφικός / βαθυμετρικός ~* || *αστρονομικός ~* (αναπαράσταση τού ουράνιου θόλου) || *ανάγλυφος ~* (βλ.λ.) || *ναυτικός ~* (αναπαράσταση τμήματος τής θάλασσας, στην οποία δηλώνονται η διαμόρφωση των ακτών, το βάθος τής θάλασσας, η ύπαρξη υφάλων κ.λπ. για την καθοδήγηση των ναυτιλλομένων) || *κάνω / ζωγραφίζω / διαβάζω έναν ~*· ΦΡ. (α) ***άσκηση επί χάρτου*** (i) άσκηση στρατηγικής, κατά την οποία πρέπει να υπολογιστούν οι πιθανές κινήσεις ενός στρατού υπό συνθήκες μάχης σε μια τοποθεσία, η οποία αναπαρίσταται σε συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης (ii) (μτφ.) η θεωρητική επίλυση προβλήματος, συνήθ. ως τρόπος, για εξάσκηση και ανάπτυξη ικανοτήτων στρατηγικής (β) ***σβήνω (κάποιον / κάτι) από τον χάρτη*** εξαφανίζω (κάποιον/κάτι), τον καταστρέφω, αφανίζω ή ελαχιστοποιώ την παρουσία ή την επίδραση που ασκεί (κάποιος/κάτι): *πολιτείες ολόκληρες έχουν κυριολεκτικά σβηστεί από τον χάρτη από τους βομβαρδισμούς* || *κατάφερε να σβήσει εντελώς από τον χάρτη όλους τους οικονομικούς ανταγωνιστές του* **2.** (μτφ.) κάθε πιστή αναπαράσταση ή καταγραφή μιας πραγματικότητας, η υπαρκτή κατάσταση σε έναν χώρο δράσης: *ο σύγχρονος πολιτικός ~ τής Ελλάδας μετά τη Μεταπολίτευση έχει αλλάξει σημαντικά* • **3.** επίσημο κείμενο στο οποίο καταγράφονται κωδικοποιημένες οι βα-

σικές αρχές, οι διακηρύξεις ή οι νόμοι που διέπουν τη λειτουργία ενός οργανισμού, μιας χώρας κ.λπ.: *συνταγματικός* (βλ.λ.) / *καταστατικός* ~ || *ο* ~ *τού Ο.Η.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα* • **4.** (λόγ.) το χαρτί: *εμπόριο χάρτου* • **5.** (παλαιότ.) (λατ. charta) ο άγραφος κύλινδρος από πάπυρο.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πάπυρος, ρόλος», αγν. ετύμου. Συχνά επαναλαμβάνεται η άποψη περί αιγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το φυτό *πάπυρος*, βλ.λ.), αλλά χωρίς γλωσσολογικά στοιχεία. Έχει προταθεί ακόμη και η ιβηρική καταγωγή τής λ. μέσω αραβ. qartâs, εκδοχή εξίσου αστήρικτη. Μέσω τού λατ. charta (< αρχ. *χάρτης*) η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες, πβ. γαλλ. carte «κάρτα, χάρτης», γερμ. Karte, αγγλ. chart «διάγραμμα» κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *άσκηση επί χάρτου* (< αγγλ. map drill), *σβήνω (κάποιον) από τον χάρτη* (< αγγλ. wipe off the map)].

χαρτί (το) {χαρτ-ιού | -ιών} **1.** υλικό που κατασκευάζεται από πολτό ξύλου ή άλλες φυτικές ίνες με βιομηχανική κατεργασία, συνήθ. σε λεπτά φύλλα, και χρησιμοποιείται ως επιφάνεια για να γραφεί ή να τυπωθεί κάτι, για περιτύλιγμα, για τη διακόσμηση τοίχων κ.λπ.: ~ *πολυτελείας / πεπιεσμένο / ιλουστρασιόν / για φωτοτυπικό μηχάνημα / γραφομηχανής / αλληλογραφίας / περιτυλίγματος / τυπογραφικό / γραφής* || *ανακυκλωμένο* ~ || *φωτογραφικό* ~ (με φωτοευαίσθητη επίχριση για την παραγωγή φωτοτυπιών από φωτογραφική διαφάνεια) || *δημοσιογραφικό* ~ (για εφημερίδες, φυλλάδια κ.λπ.) || *λευκό / έγχρωμο / μιλιμετρέ / ριγωτό / χοντρό / λεπτό / διαφανές / σκληρό* ~· ΦΡ. (α) ***χαρτί υγείας / τουαλέτας*** χαρτί που χρησιμοποιείται στην τουαλέτα και το οποίο κυκλοφορεί σε κυλινδρική συσκευασία (ρολό) (β) ***απορροφητικό χαρτί*** (i) το στυπόχαρτο (ii) (κ. ***χαρτί κουζίνας***) χαρτί με ειδική σύνθεση (κυκλοφορεί συνήθ. σε ρολό), που χρησιμοποιείται σε δουλειές καθαριότητας, στην κουζίνα κ.α. **2.** (συνεκδ.) ένα κομμάτι ή φύλλο από αυτό το υλικό: *δεν έχω ~ να γράψω, μου δίνεις μία σελίδα;* || *έσκισε το χαρτί όπου έγραφε* || (*τα λέω σε κάποιον*) *χαρτί και καλαμάρι* (τον πληροφορώ με κάθε λεπτομέρεια, επακριβώς) (βλ. κ. λ. *καλαμάρι*) **3.** κάθε υλικό που μοιάζει με αυτό, που έχει παρόμοια υφή ή χρήση, λ.χ. ο πάπυρος **4.** (λαϊκ.) απολυτήριο, δίπλωμα, πτυχίο: *πάρε ένα ~, να είσαι εξασφαλισμένος* || *σε δύο μήνες θα έχει και το ~ του από τον στρατό* **5.** ***χαρτιά*** (τα) (α) επίσημο έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή και αποδεικνύει ή επιβεβαιώνει την ταυτότητα κάποιου, την κατάστασή του κ.λπ.: *ο τροχονόμος τού ζήτησε τα ~ του, αλλά δεν είχε μαζί του την ταυτότητά του* || *οι αρχές τον καταζητούσαν και έφυγε από τη χώρα με πλαστά ~!* ΦΡ. ***κάνω τα χαρτιά μου*** συγκεντρώνω και καταθέτω τα απαιτούμενα δικαιολογητικά ή πιστοποιητικά, λ.χ. για τη διεκδίκηση μιας θέσης (β) οι σημειώσεις σε χαρτί (κάποιου): *ο ομιλητής κοίταζε συνέχεια τα ~ του* (γ) οι αποδείξεις, τα στοιχεία που προσκομίζει κανείς για να αποδείξει ό,τι ισχυρίζεται: *μιλάω με* ~ (δ) τα έγγραφα που χρησιμοποιούνται σε διαπραγματεύσεις, συναλλαγές κ.α.: *υπογράφω τα ~ για μια εμπορική συνεργασία*· ΦΡ. ***στα χαρτιά*** (i) στο στάδιο τής επεξεργασίας και τού καθορισμού των όρων μιας συμφωνίας: *το θέμα τής κατασκευής τού εργοστασίου βρίσκεται ακόμη ~* (ii) θεωρητικά: ~ *όλοι είναι σύμφωνοι, στην πράξη αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις!* **6.** το κάθε τραπουλόχαρτο: *δεν κάνει να βλέπεις τα ~ των άλλων παικτών* || *έχω καλό* ~ (που μου επιτρέπει να κερδίσω το παιχνίδι)· ΦΡ. (α) ***ανοίγω τα χαρτιά μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***(μιλώ) με ανοιχτά χαρτιά*** μιλώ ξεκάθαρα παρουσιάζοντας τις θέσεις μου και τα στοιχεία στα οποία τις βασίζω (γ) ***παίζω με ανοιχτά χαρτιά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) ***μοιράζω τα χαρτιά*** (i) (κυριολ.) δίνω σε κάθε παίκτη τον αριθμό των τραπουλόχαρτων που του αντιστοιχεί (ii) (μτφ.) ελέγχω μια διαδικασία: *όποιος μοιράζει τα χαρτιά έχει το πλεονέκτημα να φέρνει τα πράγματα όπως τον βολεύουν!* (ε) ***έχω κι άλλα χαρτιά*** διαθέτω πλεονεκτήματα, στοιχεία που μετρούν υπέρ μου, τα οποία δεν έχω φανερώσει ακόμα: *για να είναι τόσο σίγουρος, πρέπει να έχει κι άλλα χαρτιά!* (στ) ***παίζω το τελευταίο μου χαρτί*** ποντάρω στο τελευταίο μου πλεονέκτημα, εξαντλώ τις δυνατότητες που έχω, ώστε να καταφέρω κάτι: *παίζει το τελευταίο του χαρτί· αν αποτύχει και τώρα, θα πρέπει να παραιτηθεί* (ζ) ***παίζω το χαρτί (κάποιου)*** εξυπηρετώ τα συμφέροντα ή τις επιδιώξεις (κάποιου) άλλου (η) ***καμένο χαρτί*** βλ. λ. *καίω* (θ) ***ρίχνω τα χαρτιά*** προβλέπω το μέλλον (κάποιου) ανάλογα με τη σειρά των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς τους: *μια τσιγγάνα τής έριξε τα χαρτιά* || ~, *για να περνάει η ώρα* **7.** ***χαρτιά*** (τα) το χαρτοπαίγνιο: *παίζω* ~ || *τις ημέρες των εορτών χάνονται περιουσίες στα* ~ || *ό,τι βγάζει, τα παίζει στα* ~ || *κλέβει στα* ~· ΦΡ. (α) ***κόβω τα χαρτιά*** (i) κόβω την τράπουλα πριν από το μοίρασμα (βλ. λ. *κόβω*) (ii) σταματώ οριστικά το χαρτοπαίγνιο (β) (παροιμ.) ***όποιος χάνει στα χαρτιά κερδίζει στην αγάπη*** βλ. λ. *χάνω*. — (υποκ.) **χαρτάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαρτίον*, υποκ. τού αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.). Μερικές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χαρτί υγείας* (< γαλλ. papier hygiénique), *μοιράζω τα χαρτιά* (< αγγλ. deal the cards), *παίζω το τελευταίο μου χαρτί* (< αγγλ. play my last card) κ.ά.].

ΔΙΕΘΝΗ ΜΕΓΕΘΗ ΧΑΡΤΙΟΥ		
ΒΑΣΙΚΗ ΣΕΙΡΑ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ	
A	B	C
A0 = 841x1189	B0 = 1000x1414	C0 = 917x1297
A1 = 594x841	B1 = 707x1000	C1 = 648x914
A2 = 420x594	B2 = 500x707	C2 = 458x648
A3 = 297x420	B3 = 353x500	C3 = 324x458
A4 = 210x297	B4 = 250x353	C4 = 229x324
A5 = 148x210	B5 = 176x250	C5 = 162x229
A6 = 105x148	B6 = 125x176	C6 = 114x162
A7 = 74x105	B7 = 88x125	C7 = 81x114
A8 = 52x74	B8 = 62x88	C8 = 57x81
A9 = 37x52	B9 = 44x62	C9 = –
A10 = 26x37	B10 = 31x44	C10 = –

Σημ.: Ο πίνακας περιέχει τα μεγέθη χαρτιών σε χιλιοστά και τις ονομασίες τους κατά τα διεθνή πρότυπα και αφορά σε σχήματα τελικών προϊόντων.

Η σειρά Α είναι η βασική σειρά μεγεθών εντύπων, όπως φύλλων αλληλογραφίας, βιβλίων κ.λπ.

Οι σειρές Β και C χρησιμοποιούνται κυρίως για άλλα προϊόντα χαρτιού (συσκευασία κ.λπ.).

χαρτικά (τα) όλα τα υλικά (κυρ. από χαρτί, όπως τα τετράδια, τα ντοσιέ, αλλά και μολύβια, στυλό κ.ά.), που χρησιμοποιούνται κατά το γράψιμο: *κατάστημα χαρτικών*.

χάρτινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτί ή χαρτόνι: ~ *θήκη / καρτέλα / λίρα / συσκευασία* ΣΥΝ. χαρτένιος· ΦΡ. ***σαν χάρτινος πύργος*** βλ. λ. *πύργος* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ψεύτικος, ανυπόστατος: ~ *ήρωες*.

χαρτο- κ. **χαρτό-** κ. **χαρτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το χαρτί: *χαρτο-βιομηχανία, χαρτ-αποθήκη, χαρτο-βιβλιοπωλείο* **2.** με τα χαρτιά, την τράπουλα: *χαρτο-παίγνιο, χαρτο-μαντεία*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χαρτο-πώλης, χαρτο-ποιός*), που προέρχεται από το αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.). Τα νεότερα σύνθετα με τη σημ. «γεωγραφικός χάρτης» είναι ελληνογενή (λ.χ. γαλλ. carto-graphie)].

χαρτοβάμβακας (ο) χαρτί μαλακό και απορροφητικό σε πολύ λεπτά φύλλα.

χαρτοβασίλειο (το) [1885] {χαρτοβασιλεί-ου | -ων} (εκφραστ.) **1.** μεγάλη και άτακτη συγκέντρωση χαρτιών σε έναν χώρο (λ.χ. σε γραφείο) **2.** (μτφ.) κράτος με ισχυρή, αλλά και δυσκίνητη γραφειοκρατική οργάνωση.

χαρτοβιβλιοπωλείο (το) [1893] βιβλιοπωλείο στο οποίο πωλούνται και χαρτικά είδη. — **χαρτοβιβλιοπώλης** (ο) [1893].

χαρτοβιομηχανία (η) [1892] {χαρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία κατασκευής χαρτιού ή χαρτικών.

χαρτοβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοβιομηχανία ή με τον χαρτοβιομήχανο.

χαρτοβιομήχανος (ο) {χαρτοβιομηχάν-ου | -ων, -ους} βιομήχανος, ιδιοκτήτης χαρτοβιομηχανίας.

χαρτογιακάς (ο) {χαρτογιακάδες} (λαϊκ.-ειρων.) δημόσιος υπάλληλος που απασχολείται σε γραφείο, ο γραφειοκράτης.

χαρτογράφηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σύνταξη (κυρ. γεωγραφικού) χάρτη **2.** η ένταξη στα δεδομένα ενός γεωγραφικού χάρτη των φαινομένων που απαντούν σε κάθε περιοχή, όπως αυτά έχουν εντοπιστεί και καταταχθεί βάσει ερευνών από συγκεκριμένη επιστήμη: ~ *γλωσσικών ιδιωμάτων*.

χαρτογραφία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη και τέχνη τής κατάρτισης χαρτών, κυρ. γεωγραφικών. — **χαρτογραφικός, -ή, -ό** [1877].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartographie].

χαρτογράφος (ο/η) επιστήμονας ειδικευμένος στη χαρτογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cartographe < μτγν. *χαρτογράφος* «χαρτολάριος (υπεύθυνος εφοδιασμού στον στρατό)»].

χαρτογραφώ ρ. μετβ. [1891] {χαρτογραφείς... | χαρτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταρτίζω χάρτη, κυρ. γεωγραφικό, με τις μεθόδους τής χαρτογραφίας: ~ *μια περιοχή* **2.** εντάσσω στα δεδομένα γεωγραφικού χάρτη τα φαινόμενα που απαντούν σε κάθε περιοχή, όπως τα εντοπίζει και τα κατατάσσει μια επιστήμη: ~ *λαογραφικά / κοινωνικά / οικονομικά μια περιοχή* || ~ *τα γλωσσικά ιδιώματα τής Ελληνικής*.

χαρτόδεμα (το) [1843] {χαρτοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} δέμα με χάρτινο περιτύλιγμα.

χαρτοδένω ρ. μετβ. [1856] {χαρτόδε-σα, -θηκα, -μένος} (για βιβλία) χαρτοδετώ (βλ.λ.).

χαρτοδεσία (η) {χαρτοδεσιών} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέσιμο (το) {χαρτοδεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέτης (ο) {χαρτοδετών} ο υπάλληλος που αναλαμβάνει τη χαρτοδέτηση.

[ΕΤΥΜ. < *χάρτης* + *-δέτης* < *δένω*].

χαρτοδέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το δέσιμο ενός βιβλίου με χαρτί ΣΥΝ. χαρτοδεσία, χαρτοδέσιμο. Επίσης **χαρτόδεση**.

χαρτόδετος, -η, -ο [1897] (για βιβλία) αυτός που έχει χαρτοδετηθεί, που το εξώφυλλο του είναι χάρτινο.

χαρτοδετώ ρ. μετβ. {χαρτοδετείς... | χαρτοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω ένα βιβλίο με χαρτί, επενδύω τις σελίδες του με χάρτινο εξώφυλλο και όχι λ.χ. με δερμάτινο ή πλαστικό ΣΥΝ. χαρτοδένω.

[ΕΤΥΜ. < *χαρτο-* (< *χαρτί*) + *-δετώ* (< *δένω*)].

χαρτοθέτης (ο) [1833] {χαρτοθετών}, **χαρτοθέτρια** (η) (σημ. 1) {χαρτοθετριών} **1.** (παλαιότ.) υπάλληλος τυπογραφείου που τοποθετούσε στην κατάλληλη θέση τού πιεστηρίου τα φύλλα τού χαρτιού

για την εκτύπωσή τους **2.** η χαρτοθήκη που χρησιμοποιούν σχεδιαστές ή ζωγράφοι.

χαρτοθήκη (η) [μτγν.] {χαρτοθηκών} θήκη σε σχήμα κουτιού για τη φύλαξη εγγράφων, χαρτών, σχεδίων πινάκων κ.λπ.

χαρτοκιβώτιο (το) {χαρτοκιβωτίου | -ων} κουτί από χαρτόνι (συνήθ. σκληρό) που χρησιμοποιείται για τη συσκευασία και τη μεταφορά αντικειμένων.

χαρτοκλέβω ρ. αμετβ. {χαρτόκλεψα} κλέβω στα χαρτιά.

χαρτοκλέφτης (ο) [1892]. **χαρτοκλέφτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κλέβει στα χαρτιά.

χαρτοκόπτης (ο) [1898] {χαρτοκοπτών} μικρό μαχαίρι με αμβλεία κόψη, κατάλληλο για το κόψιμο χαρτιών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coupe-papier].

χαρτοκοπτική (η) [1898] η κατασκευή σχεδίων και μικρών αντικειμένων από χαρτί και χαρτόνι, κυρ. για λόγους διασκέδασης και εξάσκησης δεξιοτήτων των μικρών παιδιών.

χαρτόκουτο (το) κουτί από χαρτόνι (για αποθήκευση προϊόντων ή αρχειοθέτηση εγγράφων). Επίσης **χαρτόκουτα** (η).

χαρτόλιθος (ο) {χαρτολίθ-ου | -ων, -ους} ο ναστόλιθος (βλ.λ.).

χαρτομάζα κ. **χαρτόμαζα** (η) [1889] {χαρτομαζών} ο χαρτοπολτός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pâte à papier].

χαρτομανής, -ής, -ές [1889] {χαρτομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (μειωτ.) μανιώδης χαρτοπαίκτης. — **χαρτομανία** (η) [1839]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + *-μανής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* (ρ. *μαίνομαι*)].

χαρτομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο από άχρηστα, περιττά ή πεταμένα χαρτιά: *«οι υποψήφιοι δήμαρχοι ρυπαίνουν προεκλογικά τους δήμους με ~ και ουδέποτε τους καθαρίζουν μετεκλογικώς»* (εφημ.) **2.** ο μεγάλος αριθμός εγγράφων προς διεκπεραίωση, (συνήθ.) όπως είναι τοποθετημένα σε γραφείο **3.** η γραφειοκρατία.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

χαρτομαντεία (η) η διατύπωση προβλέψεων για το μέλλον με βάση την τυχαία σειρά, τοποθέτηση των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς που αυτή επιτρέπει. — **χαρτομάντης** (ο) [1886]. **χαρτομάντισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartomancie].

χαρτομάντηλο (το) το τετράγωνο, μαλακό και απαλό στην αφή του κομμάτι χαρτί που διατίθεται διπλωμένο και συσκευασμένο ειδικά, ώστε να χρησιμοποιείται ως μαντήλι μιας χρήσεως. — (υποκ.) **χαρτομαντηλάκι** (το).

χαρτόμουτρο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) ο μανιώδης χαρτοπαίκτης ΣΥΝ. χαρτομανής.

χαρτονένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτόνι: *~ κουτί / κιβώτιο / συσκευασία*.

χαρτόνι (το) {χαρτον-ιού | -ιών} χαρτί που είναι πιο χοντρό, σκληρό και άκαμπτο από το κανονικό και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή κουτιών, θηκών κ.λπ.: *φιγούρες από ~* || *ήρωες από ~* (καρτούν, βλ.λ.). — (υποκ.) **χαρτονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. carton, μεγεθ. τής λ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*].

χαρτονόμισμα (το) [1831] {χαρτονομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} νόμισμα που εκδίδεται επισήμως από αρμόδια κρατική υπηρεσία σε ειδικό χαρτί και αντιπροσωπεύει συνήθ. χρηματική αξία μεγαλύτερη από αυτή των κερμάτων, όπως λ.χ. το χιλιάρικο, το πεντοχίλιαρο, το δεκαχίλιαρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. papier-monnaie].

χαρτοπαίγνιο (το) [1809] {χαρτοπαιγνί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** παιχνίδι που παίζεται με τραπουλόχαρτα, όπως λ.χ. η ξερή, η πόκα, το κουμκάν **2.** η χαρτοπαιξία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jeu aux cartes].

χαρτοπαίζω ρ. αμετβ. [1889] {χαρτόπαιξα} (λαϊκ.) παίζω χαρτιά: *την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς όλοι λίγο-πολύ χαρτοπαίζουμε*.

χαρτοπαίκτης [1797] κ. **χαρτοπαίχτης** (ο) {χαρτοπαικτών}. **χαρτοπαίχτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που παίζει χαρτιά, συνήθ. κατά σύστημα, που έχει πάθος με τη χαρτοπαιξία. Επίσης **χαρτοπαίκτρια** (η) [1866].

χαρτοπαικτικός, -ή, -ό [1886] κ. (καθημ.) **χαρτοπαιχτικός** αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοπαιξία ή με τους χαρτοπαίκτες: *απέκτησε ~ συνήθειες·* ΦΡ. ***χαρτοπαικτική λέσχη*** λέσχη όπου επιτρέπεται από τον νόμο να παίζονται τυχερά παιχνίδια με χαρτιά.

χαρτοπαιξία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} το να παίζει κανείς χαρτιά, το χαρτοπαίγνιο.

χαρτοπετσέτα (η) {χαρτοπετσετών} τετράγωνο, μαλακό, απορροφητικό χαρτί διπλωμένο στα τέσσερα (διαφόρων χρωμάτων και ποιοτήτων), που χρησιμοποιείται ως πετσέτα μιας χρήσεως κατά το φαγητό. — (υποκ.) **χαρτοπετσετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paper napkin].

χαρτοποιία (η) [1821] {χωρ. πληθ., χαρτοποιιών στη σημ. 2} **1.** η τέχνη τής παρασκευής χαρτιού, καθώς και οι ειδικευμένες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για αυτήν **2.** εργοστάσιο παραγωγής χαρτιού **3.** ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή χαρτιού.

χαρτοποιός (ο/η) [μτγν.] **1.** εργάτης ειδικευμένος στην παραγωγή χαρτιού • **2.** βιομήχανος ιδιοκτήτης χαρτοποιίας ΣΥΝ. χαρτοβιομήχανος.

χαρτοπόλεμος (ο) [1893] **1.** μικρά πολύχρωμα χαρτάκια που συσκευάζονται και διατίθενται σε σακουλάκια και ρίχνονται στον αέρα για τη δημιουργία γιορταστικής και εύθυμης ατμόσφαιρας, κυρ. κατά τις ημέρες των Αποκριών ΣΥΝ. κομφετί **2.** η ανταλλαγή ή το πέταγμα των κομφετί στον αέρα ή προς κάποιον άλλον για διασκέδαση: *παίζω ~* **3.** (μτφ.) η ανταλλαγή εγγράφων (ή επιστολών), κυρ. μεταξύ υπηρεσιών με συγκρουόμενες αρμοδιότητες για τη διευθέτηση θέματος στο οποίο διαφωνούν.

χαρτοπολτός (ο) πολτώδης μάζα από φυτικές, ορυκτές ή τεχνητές ύλες, από την οποία με την κατάλληλη επεξεργασία παρασκευάζεται χαρτί ΣΥΝ. χαρτομάζα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paper pulp].

χαρτοπωλείο (το) [1871] κατάστημα στο οποίο πωλούνται χαρτικά είδη και γραφική ύλη.

χαρτοπώλης (ο) {χαρτοπωλών}. **χαρτοπώλισσα** (η) {χαρτοπωλισσών} πωλητής χαρτιού ή ιδιοκτήτης χαρτοπωλείου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πωλητής παπύρων», < *χαρτο-* (< *χάρτης*) + *-πώλης* < *πωλῶ*].

χαρτορίχτρα (η) {δύσχρ. χαρτοριχτρών} γυναίκα που ρίχνει τα χαρτιά, διατυπώνοντας προβλέψεις για το μέλλον ΣΥΝ. χαρτομάντισσα.

χαρτοσακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χάρτινη σακούλα, συνήθ. μικρού μεγέθους, για να μεταφέρει κανείς τα ψώνια του: *βάζω τα φρούτα σε ~*.

χαρτοσημαίνω ρ. μετβ. [1871] {χαρτοσήμα-να, -νθηκα, -σμένος} επικολλώ χαρτόσημο σε έγγραφο (δημόσιο ή μη), κυρ. όταν υποβάλλω αίτηση προς δημόσια υπηρεσία. — **χαρτοσήμανση** (η) [1889].

χαρτόσημο (το) [1836] {χαρτοσήμ-ου | -ων} ένσημο που υποχρεωτικά επικολλάται σε επίσημα έγγραφα, τα οποία απευθύνονται προς δημόσιες υπηρεσίες, ώστε να θεωρούνται έγκυρα, και το οποίο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό (τέλος), που αναγράφεται σε αυτό και εισπράττεται από το κράτος: *βάζω ~ των 100 δραχμών στην αίτηση* || *τέλος χαρτοσήμου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματόσημο*.
[ΕΤΥΜ. < *χάρτης* + *-σημο* < *σήμα*, απόδ. τού γαλλ. papier timbré].

χαρτοταινία (η) [1894] {χαρτοταινιών} **1.** χάρτινη και στενή ταινία τυλιγμένη σε κύλινδρο, που χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές υπολογιστικές και ταμειακές μηχανές για την εκτύπωση υπολογισμών, λογαριασμών κ.λπ. **2.** κολλητική ταινία από χαρτί.

χαρτούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλη ποσότητα χαρτιών σε συγκεκριμένο σημείο: *ένα γραφείο γεμάτο ~* ΣΥΝ. χαρτομάνι **2.** (αργκό) τα χαρτονομίσματα· (ειδικότ.) το φιλοδώρημα που παίρνουν οι μουσικοί από τους πελάτες τού κέντρου στο οποίο εργάζονται.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *βαβ-ούρα*].

χαρτοφύλακας (ο) {χαρτοφυλάκων} **1.** θήκη ή τσάντα από δέρμα ή άλλο υλικό για την ασφαλή μεταφορά και φύλαξη εγγράφων: *μαύρος / πλαστικός ~* **2.** ειδική επικάλυψη που τοποθετείται πάνω στο γραφείο καλύπτοντας ένα τμήμα τής επιφάνειάς του, για να μπορεί κανείς να γράφει χωρίς να φθείρεται το έπιπλο, και μέσα στο οποίο φυλάσσονται πρόχειρα διάφορα έγγραφα ή σημειώσεις **3.** έπιπλο ή μέρος που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εγγράφων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαρτοφύλαξ, -ακος* «χαρτουλάριος» < *χάρτης* + *φύλαξ*, απόδ. τού γαλλ. porte-feuille].

χαρτοφυλάκιο (το) {χαρτοφυλακί-ου | -ων} **1.** οι καθορισμένες αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που αντιστοιχούν σε υπουργικό αξίωμα: *παραλαβή χαρτοφυλακίου από τον νέο υπουργό* || *υπερυπουργός με διευρυμένο ~* || *υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου* || *το ~ τού Υπουργείου Οικονομικών* **2.** το σύνολο των αξιογράφων που έχει φυσικό ή νομικό πρόσωπο στην κατοχή του: *τα ~ των τραπεζών* || *~ ομολόγων / μετοχών* **3.** ***εταιρεία χαρτοφυλακίου*** εταιρεία που επενδύει σε μετοχές άλλων επιχειρήσεων και συχνά επιδιώκει να έχει λόγο στη διοίκησή τους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαρτοφυλάκιον* «θήκη εγγράφων» < μτγν. *χαρτοφύλαξ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. portfolio].

χαρτώνω ρ. μετβ. [1892] {χάρτω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω, επιστρώνω επιφάνεια ή αντικείμενο με χαρτί. — **χάρτωμα** (το).

χαρτωσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των χαρτιών που συγκεντρώνει σύμφωνα με τους κανόνες τού παιχνιδιού ένας παίκτης με ένα μόνο χαρτί, η μπάζα· ΦΡ. (μτφ.) ***δεν πιάνω χαρτωσιά μπροστά σε (κάποιον / κάτι)*** είμαι καταφανώς υποδεέστερος, είμαι κατώτερος από (κάποιον/κάτι): *δεν πιάνει χαρτωσιά μπροστά του ούτε στις γνώσεις ούτε στις ικανότητες*.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάρτωσα* (ρ. *χαρτώνω*) και το επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *απλωσ-ιά*].

Χάρυβδη (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας που ζούσε απέναντι από τη Σκύλλα (βλ.λ.), κατάπινε νερό και αποβάλλοντάς το καταπόντιζε τα διερχόμενα πλοία· ΦΡ. ***από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη*** βλ. λ. *Σκύλλα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χάρυβδις, -εως*, αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με τις λ. *χάσκω*, *χάος* και *ρυβδῶ* «καταβροχθίζω, ρουφώ»].

χαρχαλεύω ρ. αμετβ. {χαρχάλεψα} (λαϊκ.) ψαχουλεύω, κυρ. κάνοντας λίγο θόρυβο: *Τι χαρχαλεύει στο μπαούλο απ' το πρωί; Ψάχνει κάτι;* — **χαρχάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **χαλ-χαλ-εύω* (με προληπτ. ανομοίωση) < *χαλ-χάλι* (με αναδίπλωση τής πρώτης συλλαβής) < αρχ. *χαλή / χηλή* (βλ. κ. *χαλεύω*), αν δεν πρόκειται για ηχομιμητ. λ.].

χαρωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που φαίνεται χαρούμενος, που έχει χαρούμενο ύφος: *~ πρόσωπο / άτομο / βλέμμα* ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός **2.** αυτός που προκαλεί ή εκφράζει χαρά, που γίνεται δεκτός με ευχαρίστηση: *~ τραγούδι / περπάτημα / λόγια / σκοπός* ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός. — **χαρωπά** επίρρ., **χαρωπότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. επιθ. *χαροπός*, το οποίο παρουσιάζει δυσερμήνευτο επίθημα *-οπός*, ενώ θα αναμέναμε *-ωπός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < I.E. *okʷ- (βλ. λ. *ὀπή*). Το θ. *χαρ-* τού επιθέτου ανάγεται στο ρ. *χαίρω* (πβ. κ. *χαρά*)].

χασάπης (ο) {χασάπηδες} **1.** ο κρεοπώλης (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο ηθικός ή φυσικός αυτουργός κάθε κυρ. μαζικής σφαγής, ο βίαιος και αδίστα-

κτος εκτελεστής: *στην ομιλία του χαρακτήρισε τον Χίτλερ χασάπη των λαών* ΣΥΝ. (μτφ.) σφαγέας **3.** (μτφ.) ο επικίνδυνα αδέξιος ή ανεπαρκής χειρουργός. — (υποκ.) **χασαπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kasap < αραβ. qaṣṣāb].

χασάπικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χασάπη: ~ *μαχαίρι / ποδιά* **2. *χασάπικο*** (το) (α) το κρεοπωλείο (βλ.λ.) (β) ο χασάπικος χορός: *χόρεψαν* ~ (γ) τραγούδι στον ρυθμό τού χασάπικου χορού: *στον δίσκο υπάρχουν ζεϊμπέκικα, χασάπικα και τσιφτετέλια* **3. *χασάπικος (χορός) / χασάπικο*** (το) λαϊκός χορός (βυζαντινής προελεύσεως, ο περίφημος «μακελλάρικος») για άνδρες και γυναίκες, κατά τον οποίο οι χορευτές κρατιούνται από τους ώμους με τεντωμένα χέρια ο ένας δίπλα στον άλλον και ο οποίος έχει ως βασικό μοτίβο τρία πλάγια βήματα εναλλάξ δεξιά και αριστερά και δύο σταυρωτά βήματα προς τα εμπρός.

χασαπομάχαιρο (το) (λαϊκ.) το μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιούν οι κρεοπώλες, για να κόβουν το κρέας σε μερίδες.

χασαπόπαιδο (το) (λαϊκ.) το χασαπάκι, παιδί που εργάζεται σε κρεοπωλείο ή απασχολείται σε αυτό ως μαθητευόμενος χασάπης ΣΥΝ. χασαπόπουλο.

χασαπόπουλο (το) το χασαπόπαιδο ΣΥΝ. χασαπάκι.

χασαποσέρβικος (χορός) (ο) **1.** λαϊκός, γρήγορος, κυκλικός χορός, που χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι κρατιούνται από τους ώμους **2. *χασαποσέρβικο*** (το) (α) ο χασαποσέρβικος χορός (β) τραγούδι γραμμένο στον ρυθμό τού χασαποσέρβικου χορού: *ο Τσιτσάνης έχει γράψει ωραία* ~.

χασαπόσκυλο (το) (λαϊκ.) **1.** αδέσποτο σκυλί που τριγυρνά κοντά ή συχνάζει σε κρεοπωλεία, όπου το ταΐζουν οι κρεοπώλες (κυρ. με υπολείμματα κρέατος) **2.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ανεπρόκοπος, που ζει παρασιτικά ΣΥΝ. χαραμοφάης.

χασαποταβέρνα (η) {χασαποταβερνών} ταβέρνα που σερβίρει κυρίως κρεατικά και λειτουργεί συγχρόνως ως κρεοπωλείο.

χασαπόχαρτο (το) χοντρό και σκληρό χαρτί που χρησιμοποιούν οι κρεοπώλες για το περιτύλιγμα των μερίδων τού κρέατος ή τού κιμά.

χασεδένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτειαγμένος από χασέ: ~ *ρούχο / μαξιλάρι / μαντήλι.*
[ΕΤΥΜ. < *χασές, -έδες* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *μενεξεδ-ένιος*].

χασές (ο) {χασέδες} **1.** πολύ λεπτό, λευκό βαμβακερό ύφασμα, με το οποίο συνήθ. φτειάχνουν σεντόνια, μαξιλαροθήκες, εσώρουχα κ.λπ.: *φίνος* ~ **2.** (συνεκδ.) καθετί που είναι φτειαγμένο από αυτό το ύφασμα: *όλα της τα σεντόνια ήταν χασέδες!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hasse < περσ. xāṣa < αραβ. xāṣṣa].

χάση (η) {χωρ. πληθ.} η περίοδος κατά την οποία ο φωτεινός δίσκος τής σελήνης φαίνεται ολοένα μικρότερος, η περίοδος που διαρκεί από την πανσέληνο ώς τη νέα σελήνη ΑΝΤ. γέμιση· ΦΡ. ***στη χάση και στη φέξη*** μία στις τόσες, πολύ σπάνια: *λόγω πολλών ασχολιών βλεπόμαστε πια* ~ ΣΥΝ. αραιά και πού.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *χάσις (φεγγαριοῦ)* < *χάνω*].

χασικλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χασικλή **2.** (α) ***χασικλήδικο*** (το) το χασισοποτείο (βλ.λ.) (β) ***χασικλήδικα*** (τα) (παλαιότ.) λαϊκά (κυρ. ρεμπέτικα) τραγούδια, που αναφέρονταν στο χασίς, στους τεκέδες και στα σύνεργα τής χασισοποσίας (βλ.λ.). — **χασικλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χασικλής, -ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ. *μερακλήδικος*].

χασικλής (ο) {χασικλήδες}, **χασικλού** (η) {χασικλούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που κάνει συστηματικά χρήση χασίς **2.** (κατ' επέκτ., συχνά υβριστ.) κάθε χρήστης ναρκωτικής ουσίας. Επίσης (μειωτ.) **χασίκλας** (ο), **χασίκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **χασισι-κλής* (με απλολογία) < *χασίς* + *-κλής*, κατά τα *μερακλής, θεριακλής*].

χάσικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (ψωμί) που είναι καλής ποιότητας, το διαλεχτό (συνήθ. το άσπρο ψωμί πολυτελείας): *«είσαι άσπρη σαν φραντζόλα, σαν το ~ ψωμί»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. εκλεκτός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι καλής ποιότητας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. has].

χάσιμο (το) {χασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απώλεια: *το ~ τού βιβλίου / τού λεωφορείου / στα χαρτιά / της ψυχραιμίας* **2.** η ζημιά, κυρ. σε χρήματα: *το μαγαζί είχε ~ όλη τη χρονιά πέρυσι* ΣΥΝ. χασούρα **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί απώλεια ή συνιστά απώλεια: *είναι μεγάλο ~ να βλέπεις τις προσπάθειές σου να πέφτουν στο κενό·* ΦΡ. ***χάσιμο χρόνου*** για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχοληθεί κανείς: *μην προσπαθείς να της αλλάξεις γνώμη· είναι* ~.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-χασ-α* (ρ. *χάνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λειώσ-ιμο*].

χασίς (το) {άκλ.} **1.** η ινδική κάνναβη **2.** το ναρκωτικό που παράγεται από αυτό το φυτό, κυρ. από τα αποξηραμμένα φύλλα του, που μασιούνται ή καπνίζονται: *καπνίζω / πουλώ / αγοράζω / διακινώ* ~ || *τσιγάρο με* ~. Επίσης **χασίσι** [1876] {χασισιού}. — (υποκ.) **χασισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haşiş < αραβ. hašīš «ξερόχορτο»].

χασισέμπορος (ο) πρόσωπο που εμπορεύεται και διακινεί χασίς. Επίσης (λαϊκ.) **χασισέμπορας**.

χασισοκαλλιέργεια (η) {χασισοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια χασίς **2.** (συνεκδ.) η έκταση γης στην οποία καλλιεργείται χασίς ΣΥΝ. χασισοφυτεία.

χασισοποσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η χρήση χασίς.

χασισοποτείο (το) [1891] ο χώρος στον οποίο καπνίζουν χασίς ΣΥΝ. χασικλήδικο, τεκές.

χασισοπότης (ο) [1891] {χασισοποτών} πρόσωπο που κάνει χρήση χασίς, συνήθ. ο συστηματικός καπνιστής χασίς ΣΥΝ. χασικλής.

χασισοφυτεία (η) {χασισοφυτειών} έκταση γης στην οποία καλλιεργείται χασίς.

χασισώνω ρ. μετβ. {χασίσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω σε (κάποιον) να καπνίσει χασίς, τον κάνω να μαστουρώσει με χασίς.

χασκογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [1896] {χασκογελάς... | χασκογέλασα} **1.** γελώ με ορθάνοιχτο στόμα, γελώ δυνατά **2.** γελώ χωρίς πραγματικό λόγο κατά ηλίθιο τρόπο ΣΥΝ. χαχανίζω.

χάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (σκωπτ.) στέκω με ανοιχτό το στόμα από έκπληξη ή καθώς σκέφτομαι κάτι ΣΥΝ. χαζεύω **2.** σχηματίζω άνοιγμα, έχω χάσμα: *μπροστά τους έχασκε ο γκρεμός* **3.** είμαι διάπλατα ανοιχτός, ιδιαίτ. για κάτι στο οποίο έχουν χαλαρώσει ή χαλάσει οι ενώσεις, οι αρμοί του: *χάσκει το φερμουάρ του* || *χάσκουν οι σανίδες στο πάτωμα.* — **χάσκας** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-σκω*, πβ. κ. *φά-σκω*) < *ghn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghen- «χάσκω», πβ. λατ. hiascere / hiscere «χάσκω, ανοίγω το στόμα», αγγλ. yawn, γερμ. gähnen, σουηδ. gan «λάρυγγας, φάρυγγας» κ.ά. Ομοίως ετυμολογείται και ο παράλληλος μτγν. τ. *χαίνω* < **χάν-jω* < *ghn̥-jō. Ομόρρ. *χάσ-μα, χασμ-ῶμαι, χάνω* (βλ.λ.), *ἀχαν-ής* κ.ά.].

χάσμα (το) {χάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** βαθύ ρήγμα τού εδάφους ΣΥΝ. βάραθρο **2.** (μτφ.) (α) κάθε κενό που οφείλεται σε διακοπή μιας συνέχειας: *η μαγνητοφώνηση τής ομιλίας παρουσιάζει χάσματα* || ~ *στη μνήμη / στον λόγο / στη σκέψη κάποιου* (β) ΦΙΛΟΛ. (λατ. lacuna) κάθε σημείο ενός κειμένου, στο οποίο έχει παραλειφθεί λέξη, φράση ή περίοδος, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η νοηματική του αλληλουχία (γ) η αγεφύρωτη απόσταση ή διάσταση απόψεων, θέσεων, προσώπων κ.λπ.: *το ~ μεταξύ πλουσίων και φτωχών ολοένα και διευρύνεται·* ΦΡ. (α) ***χάσμα (των) γενεών*** κοινωνικό φαινόμενο που συνίσταται στην αδυναμία προσέγγισης και επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές γενεές, λ.χ. γονείς και παιδιά, και οφείλεται στις διαφορές που τα χωρίζουν στους τομείς τής συμπεριφοράς, των αξιών, των συνηθειών, των επιλογών στην εξωτερική εμφάνιση κ.λπ. (β) ***χάσμα νόμου*** η έλλειψη διατάξεως νόμου, που να αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόβλημα, το νομικό κενό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χασ-* των ρ. *χαίνω / χάσκω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *φάσ-μα – φαίνω*. Ορισμένοι όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *χάσμα γενεών* (< αγγλ. generation gap), *χάσμα νόμου* (< γαλλ. vide juridique)].

χάσμημα (το) {χασμήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το χασμουρητό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χασμῶμαι (-άο-)*].

χασμούρημα (το) {χασμουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χασμουρητό (βλ.λ.).

χασμουρητό (το) βαθιά αναπνοή με ανοιχτό το στόμα και με παρατεταμένη και συνήθ. θορυβώδη εισπνοή, που προκύπτει ως νευροφυτικό αντανακλαστικό λόγω νύστας, ανίας, κούρασης κ.λπ. ΣΥΝ. χασμούρημα, χάσμημα.
[ΕΤΥΜ. < *χασμουριέμαι* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. κ. *παραμιλ-ητό*].

χασμουριέμαι ρ. μετβ. αποθ. {χασμουρήθηκα} (καθημ.) **1.** ανοίγω το στόμα και αναπνέω με βαθιά, παρατεταμένη αναπνοή, χωρίς τη θέλησή μου, λόγω κούρασης, νύστας, ανίας **2.** νυστάζω: *σε λίγο θ' αρχίσει να χασμουριέται, γιατί τέτοια ώρα πηγαίνει συνήθως για ύπνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **χασμούρα* < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< *χαίνω / χάσκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

χασμωδία (η) {χασμωδιών} **1.** ΓΛΩΣΣ. η κακόηχη ακολουθία φωνηέντων σε επάλληλες συλλαβές, που βρίσκονται είτε στο μέσο μιας λέξης είτε σε συνεκφορά δύο συνεχόμενων λέξεων **2.** (μτφ.) η διακοπή τής αρμονικής συνέχειας, η δυσαρμονία, κυρ. κατά την εκτέλεση μουσικού ή θεατρικού έργου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χασμώδης* < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< *χαίνω / χάσκω*, βλ.λ.)].

χασογκόλης (ο) {χασογκόληδες} (ειρων.) ποδοσφαιριστής που χάνει συνεχώς τις ευκαιρίες για γκολ.

χασοδίκης (ο) {χασοδικών} (ειρων.) δικηγόρος που χάνει τις δίκες, που δεν καταφέρνει να υπερασπιστεί με επιτυχία τους πελάτες του: *πρέπει να βρεις καλό δικηγόρο, όχι κανέναν* ~.

χασομέρης (ο) {χασομέρηδες}, **χασομέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που αφήνει τον χρόνο του να περνάει άσκοπα, χωρίς να εργάζεται ΣΥΝ. αργόσχολος **2.** πρόσωπο που καθυστερεί στην εκτέλεση μιας εργασίας: *έμπλεξα με χασομέρη υπάλληλο και μου έφαγε όλο το πρωινό για ένα απλό πιστοποιητικό.*

χασομέρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το να χάνει κανείς άσκοπα τον καιρό του (χωρίς να δουλεύει) **2.** η καθυστέρηση κατά την εκτέλεση εργασίας: *δεν άντεχε αυτό το ~ στις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. χρονοτριβή, καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ. < *χασο-* (< *χάνω*) + *-μέρι* < *μέρα*].

χασομερώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χασομεράς... | χασομέρησα} ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω τη μέρα μου, δεν αξιοποιώ τον χρόνο μου: *Μη χασομεράς! Τέλειωνε τη δουλειά που σου ανέθεσα!* || *χασομέρησε μπροστά στην τηλεόραση και μετά δεν του μένει χρόνος να διαβάσει για το σχολείο!* **2.** εκτελώ εργασία με μεγάλη χρονοτριβή: *χασομερά συνεχώς και ούτε αύριο δεν τελειώνουμε* ΣΥΝ. χρονοτριβώ, καθυστερώ ♦ **3.** (μετβ.) καθυστερώ (κάποιον) εμποδίζοντάς τον να δουλέψει: *μη με χασομεράς, γιατί έχω πολλή δουλειά!* ΣΥΝ. απασχολώ.

χασούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η απώλεια κυρ. χρημάτων σε χαρτοπαίγνιο **2.** η οικονομική ζημιά λ.χ. επιχείρησης: *το μαγαζί είχε ~ δύο εκατομμυρίων.*
[ΕΤΥΜ. < *χασ-* (από το θ. τού αόρ. *έ-χασ-α*, ρ. *χάνω*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].

χασοφεγγαριά (η) (λαϊκ.) η χάση τού φεγγαριού, η περίοδος κατά την οποία φαίνεται όλο και λιγότερο από τη Γη.

χαστούκι (το) {χαστουκ-ιού | -ιών} **1.** χτύπημα με την παλάμη στο μάγουλο κάποιου: *δυνατό / ελαφρό ~ || πλακώνω κάποιον στα ~ || δίνω / ρίχνω / τρώω ένα ~ || ανάποδο ~* (με την εξωτερική πλευρά τού χεριού) ΣΥΝ. σκαμπίλι, (λόγ.) ράπισμα, κόλαφος, (λαϊκότ.) μπάτσος **2.** (μτφ.) η ισχυρή απόρριψη, το μεγάλο χτύπημα: *έφαγε πολλά ~ στη ζωή, αλλά ο χωρισμός τους τον διέλυσε || η απόρριψή του υπήρξε ~ στον εγωισμό του* ΣΥΝ. (λόγ.) κόλαφος. Επίσης **χαστουκιά** (η). — (υποκ.) **χαστουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αγν. ετύμου].

χαστουκίζω ρ. μετβ. {χαστούκισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω χαστούκι (σε κάποιον): *τον χαστούκισε πάνω στα νεύρα του* ΣΥΝ. (λόγ.) ραπίζω, κολαφίζω, (λαϊκ.) μπατσίζω. - **χαστούκισμα** (το).

χατζάρα (η) ▸ χαντζάρα

χατζάρι (το) → χαντζάρι

χατζη- λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων· παλαιότ. μπροστά από το όνομα προσώπου που επισκέφθηκε τους Άγιους Τόπους ως προσκυνητής: *χατζη-Πέτρος, χατζη-Γιάννης, χατζη-Θωμάς.*
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *χατζής* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

χατζής (ο) {χατζήδες}, **χατζίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) προσκυνητής των Αγίων Τόπων, δηλ. τής Ιερουσαλήμ (αν είναι χριστιανός) ή τής Μέκκας και τής Μεδίνας (αν είναι μουσουλμάνος).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. ḥajjī < ḥajj «προσκύνημα»].

χατίρι (το) {χατιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η χάρη, οτιδήποτε γίνεται ή προσφέρεται (σε κάποιον) από εύνοια: *κάνω το ~ κάποιου* (εκπληρώνω επιθυμία του, του κάνω τη χάρη) || *αν του κάνεις όλα τα ~, θα γίνει κακομαθημένος* ΣΥΝ. χάρη, εξυπηρέτηση· ΦΡ. (α) ***για το χατίρι (κάποιου)*** για χάρη (κάποιου): *δέχτηκε να τον συγχωρήσει μόνο ~ τής μάννας του* (β) ***χαλάω το χατίρι (κάποιου)*** δεν εκπληρώνω την επιθυμία που μου έχει εκφράσει: *στην κόρη του δεν χαλάει ποτέ χατίρι, ό,τι κι αν του ζητήσει.* — (υποκ.) **χατιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hatır].

χατιρικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ως χάρη, για το χατίρι κάποιου: *~ παραχώρηση* ΣΥΝ. χαριστικός. — **χατιρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χατ-τρίκ (το) (στο ποδόσφαιρο) η επιτυχία τριών γκολ από τον ίδιο παίκτη κατά τη διάρκεια ενός αγώνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hat-trick (αρχικώς όρος τού κρίκετ)].

χαυλιόδοντας (ο) {χαυλιοδόντων} καθένα από τα –συνήθ. δύο– δόντια ορισμένων θηλαστικών, όπως τού ελέφαντα και τού αγριόχοιρου, τα οποία έχουν μέγεθος κατά πολύ μεγαλύτερο των υπολοίπων, εξέχουν από το στόμα και λειτουργούν κυρ. ως αμυντικά μέσα και όχι για το μάσημα τής τροφής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαυλιόδους / -όδων, -όδοντος*, τού οποίου το β' συνθ. είναι η λ. *ὀδούς, ὀδόντος*. Δυσερμήνευτο παραμένει το α' συνθ. *χαυλι-*, παρότι έχουν διατυπωθεί απόψεις που το συνδ. με το αρχ. επίθ. *χαῦνος* «σπογγώδης, πορώδης» (βλ.λ.) μέσω θ. **χαϝ-* και επιθήματος *-λι-*, οπότε η λ. θα δήλωνε τα δόντια που είναι σε αραιή διάταξη].

χαύνος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική νωθρότητα, που δεν βρίσκεται σε νοητική εγρήγορση: *~ άτομο / άνθρωπος* ΣΥΝ. αποχαυνωμένος, κοιμισμένος, νωθρός, αποβλακωμένος ΑΝΤ. ξύπνιος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ζωντάνιας, νεύρου: *βυθισμένος σε μια ~ κατάσταση μπροστά στην τηλεόραση* ΣΥΝ. άτονος, χαλαρός. — **χαυνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαῦνος* «σπογγώδης, πορώδης - χαλαρός» < **χάϝ-νος* < θ. **χαϝ-* (τής λ. *χάος*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νος*, με αναβιβασμό τού τόνου].

χαύνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται ή να περιέρχεται κανείς σε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής εγρήγορσης ή ζωντάνιας: *η ~ τού καλοκαιριάτικου μεσημεριού || η ~ από την πολλή παρακολούθηση τηλεόρασης* ΣΥΝ. αποχαύνωση, νωθρότητα, χαυνότητα, χαλαρότητα ΑΝΤ. εγρήγορση, ζωντάνια. — **χαυνώνω** ρ. [αρχ.], **χαυνωτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

χαφ (ο) {άκλ.} ελλην. *μέσος* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή τής ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. half].

χαφιεδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) ο τρόπος δράσης και συμπεριφοράς τού χαφιέ, καθώς και κάθε ανάλογη νοοτροπία ύπουλης καταγγελίας των ενεργειών τρίτων. — **χαφιεδίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < *χαφιές, -ιέδες* + επίθημα *-ισμός*].

χαφιές (ο) {χαφιέδες} (κακόσ.) **1.** αστυνομικός ή συνεργάτης τής αστυνομίας που παρακολουθεί κρυφά τους πολίτες και καταγράφει τις κινήσεις τους: *~ τής Ασφάλειας* ΣΥΝ. καρφί, σπιούνος **2.** (γενικότ.) αυτός που προδίδει τις κινήσεις ή τα λόγια των άλλων σε τρίτους, κυρ. προσδοκώντας προσωπικά οφέλη ΣΥΝ. καταδότης, σπιούνος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hafiye].

χάφτω κ. **χάβω** ρ. μετβ. {έχαψα, χάφτηκα} (λαϊκ.) **1.** τρώω καταπίνοντας γρήγορα, με λαιμαργία: *έχαψε όλο το κομμάτι με μια μπουκιά* ΣΥΝ. καταβροχθίζω· ΦΡ. (α) ***χάφτω μύγες*** (i) είμαι νωθρός, τεμπελιάζω: *κάθεται όλη μέρα και χάφτει μύγες* ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι (ii) δεν είμαι σε θέση να αντιληφθώ, να καταλάβω κάτι: *αυτός δεν κάνει για τέτοιες δουλειές· είναι μόνο για να χάφτει μύγες* (β) (παροιμ.) ***όποιος πάει να χάψει βόδι, χάφτει μύγες*** για όποιον επιχειρεί πράγματα που ξεπερνούν τις δυνάμεις του και αναγκάζεται στο τέλος να περιοριστεί στα πολύ λίγα **2.** (μτφ.) πιστεύω εύκολα (κάτι). αποδέχομαι (ό,τι μου πουν οι άλλοι) χωρίς καμία εξέταση, χωρίς κριτικό έλεγχο: *το 'χαψε το παραμύθι || δεν τα ~ εγώ αυτά! || ~ δικαιολογίες / υποσχέσεις / κοπλιμέντα / ιστορίες / κόλπα.* — **χάψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χάπτω* < αρχ. *κάπτω* «καταβροχθίζω, καταπίνω» (βλ. λ. *κώπη*)].

χαχάμης (ο) {χαχάμηδες} ο ιερουργός των Εβραίων που προέρχονται από την Ισπανία ΣΥΝ. ραββίνος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haham].

χαχαμίκος (ο) (μειωτ.-σκωπτ.) ο Εβραίος που προέρχεται από την Ισπανία.

χάχανο (το) (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) τα δυνατά και παρατεταμένα γέλια, που είναι συχνά ενοχλητικά: *κόψτε τα ~ εσείς στο βάθος!* ΣΥΝ. χαχάνισμα **2.** (περιληπτ.) τα χάχανα (βλ. σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].

χαχανητό (το) το ηχηρό, παρατεταμένο γέλιο, συνήθ. χωρίς (σοβαρή) αιτία, που είναι συχνά ενοχλητικό.
[ΕΤΥΜ. < *χαχανίζω* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. κ. *μουρμουρ-ητό*].

χαχανίζω ρ. αμετβ. {χαχάνισα} (λαϊκ.) ξεσπώ σε ηχηρό γέλιο, το οποίο συνήθ. δεν μπορώ να συγκρατήσω: *Τι χαχανίζετε; Είπα κάτι αστείο;* ΣΥΝ. γελάω. — **χαχάνισμα** (το).

χάχας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** πρόσωπο που γελά χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί και συνήθ. χωρίς να έχει σοβαρό λόγο: *«Τι γελάς, βρε ~;» του είπε ενοχλημένος* ΣΥΝ. χαζοχαρούμενος ΑΝΤ. σοβαρός **2.** αυτός που μένει με το στόμα ανοιχτό, που παρακολουθεί χωρίς να αντιδρά ή να αντιλαμβάνεται τι γίνεται: *στεκόταν ο ~ και κοίταζε, αντί να βοηθήσει τον άνθρωπο που είχε πέσει κάτω* **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. μπούφος, βλάκας, χαζός ΑΝΤ. έξυπνος, πνευματώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].

χαχόλικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε χαχόλο· (για ρούχο) φαρδύς και ασουλούπωτος, άκομψος: *~ ντύσιμο.* - **χαχόλικα** επίρρ.

χαχόλος (ο), **χαχόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο μεγαλόσωμο, άκομψο και άχαρο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. hohol].

χαψιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ποσότητα φαγητού που χωρά στο στόμα τού ανθρώπου: *πεινούσε τόσο που έκανε το φαγητό του δυο ~!* ΣΥΝ. μπουκιά· ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) μια χαψιά*** (κυριολ.) καταπίνω· (συνήθ. μτφ.) νικώ (κάποιον) με ευκολία, χωρίς κόπο: *στη γελοιογραφία αυτή η χώρα παρουσιάζεται σαν θηρίο έτοιμο να κάνει μια χαψιά το αδύναμο κρατίδιο || αν τολμήσει να μου κουνηθεί, θα τον κάνω μια χαψιά* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ μικρός ή λίγος: *μια ~ άνθρωπος και να 'χει τόση δύναμη!* ΣΥΝ. σταλιά.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-χαψ-α* (ρ. *χάφτω*) και το επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *φτειαξ-ιά*].

χάψιμο (το) ▸ χάφτω

χαώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, οργάνωσης ή σαφήνειας: *~ κατάσταση / πόλη || ~ σκέψη / φιλοσοφία* ΣΥΝ. χαοτικός, μπερδεμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος, τακτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Χ.Β.Β.Ε. (οι) Χημικές Βιομηχανίες Βόρειας Ελλάδας.

χεβιμέταλ κ. **χέβι-μέταλ** (η/το) {άκλ.} ροκ μουσική, με έντονο, επιθετικό και σκληρό ηλεκτρικό ήχο: (κ. ως επίθ.) *συγκρότημα / συναυλία ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. heavy metal].

χεβιμεταλάς (ο) {χεβιμεταλάδες}, **χεβιμεταλού** (η) {χεβιμεταλούδες} πρόσωπο που ακούει χέβι-μέταλ μουσική και συνήθ. ακολουθεί τον αντίστοιχο τρόπο συμπεριφοράς και κυρ. ντυσίματος και χτενίσματος των χέβι-μέταλ συγκροτημάτων. — **χεβιμεταλάδικος, -η, -ο**.

Χεβρώνα (η) πόλη τού Ισραήλ Ν. τής Ιερουσαλήμ. Επίσης (λόγ.) **Χεβρών** {Χεβρών-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Χεβρών, -ῶνος* < εβρ. Ḥebrōn < ρ. ḥavor «συνδέω, ενώνω». Το αραβ. όν. τής πόλης είναι Al-Ḫalīl «ο φίλος» (προσωνυμία τού Αβραάμ)].

χεγκελιανισμός (ο) ▸ εγελιανισμός

χεζάς (ο) {χεζάδες}, **χεζού** (η) {χεζούδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πολύ δειλό πρόσωπο (βλ. λ. *χέστης*).

χέζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έχεσα, χέσ-τηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα περιττώματα τού οργανισμού από τον πρωκτό ΣΥΝ. αφοδεύω, αποπατώ· ΦΡ. (α) ***είπαν τού τρελού / τής γριάς να χέσει (κι έκατσε) και ξεκωλιάστηκε*** για περιπτώσεις στις οποίες γίνεται κατάχρηση, για αλόγιστη υπερβολή (β) ***μη χέσω!*** ως έκφραση απόρριψης ή αμφισβήτησης για κάτι: *Τώρα τον έπιασε ο πόνος για τις δυσκολίες που περνάω; ~!* (γ) ***χέσε μέσα!*** για αρνητική εξέλιξη, για δυσάρεστο συμβάν (πβ. 4β) ♦ (μετβ.) **2.** λερώνω (κάτι) καθώς αποβάλλω τα περιττώματα από τον οργανισμό μου: *τα έχεσε όλα γύρω* ΣΥΝ. σκατίζω, σκατώνω **3.** (μτφ.) μιλώ με σκαιό τρόπο σε (κάποιον), βάζω σε (κάποιον) τις φωνές ή επαναφέρω (κάποιον) στη θέση του μιλώντας αυστηρά, βρίζοντάς τον: *αν με ξαναενοχλήσει / μου ξαναμιλήσει έτσι, θα τον χέσω! ||* (κ. μεσοπαθ.) *αν συνεχίσει να με προκαλεί, θα χεστούμε άσχημα!* ΣΥΝ. (!) ξεχέζω· (στον αόρ.) **4.** (ειρων.) αδιαφορώ για (κάτι), δείχνω περιφρόνηση απέναντι σε (κάτι/κάποιον): *Χέσ' τον, ρε παιδί μου! Τι ασχολείσαι μαζί του; ||* (κ. μεσοπαθ.) *χέστηκα κι αν έρθει κι αν δεν έρθει!* ΣΥΝ. (οικ.) σκασίλα μου, αδιαφορώ· ΦΡ. (α) ***έχω (κάποιον) χεσμένο*** αδιαφορώ παντελώς για (κάποιον) (β) ***να χέσω μέσα*** ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που απέτυχε, που δεν εξελίχθηκε όπως αναμενόταν (γ) ***χέσε με / δεν μας χέζεις;*** άσε με ήσυχο, παράτα με· επίσης, ως έκφραση περιφρόνησης προς κάποιον: *δεν μας χέζεις, ρε φίλε, που θα κάτσω ν' ασχοληθώ μ' αυτόν!* (δ) (παροιμ.) ***όποιος χέζει στη θάλασσα τα βρίσκει στο αλάτι*** το κακό που κάνει κάποιος θα το βρει μπροστά του· (μεσοπαθ.) ***χέζομαι*** **5.** λερώνομαι καθώς αποβάλλω τα περιττώματά μου: *μωρό είναι, χέστηκε* ΦΡ. ***χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι είναι ασήμαντο και δεν αξίζει να ασχολείται κανείς ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα **6.** (μτφ.) φοβάμαι πάρα πολύ: *μόλις τον είδα ξαφνικά μπροστά μου μες στο σκο-*

τάδι, χέστηκα πάνω μου ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι. (οικ.) τα παίζω • ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) **(κάποιος) χέστηκε στο τάλιρο / στο λεφτό** (κάποιος) απέκτησε πάρα πολλά λεφτά: *άνοιξε ένα μαγαζάκι σε μια τουριστική παραλία και χέστηκε στο τάλιρο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χέδ-jω < Ι.Ε. *ghed- «αποπατώ – τρύπα», πβ. αλβ. dhjes, σανσκρ. hadati (ίδια σημ.), αρμ. jet «ουρά», αρχ. σκανδ. gat «τρύπα, άνοιγμα», αρχ. αγγλ. geat (> αγγλ. gate «πύλη»), αρχ. σαξ. gat «τρύπα – πρωκτός» κ.ά.].

χει κ. **χι** (το) {άκλ.} Χ, χ· το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖ / χῖ*, κατ' αναλογίαν προς το *πεῖ / πῖ* (βλ.λ.), αλλά με δασύ σύμφωνο].

χειλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το μικρό συνήθ. ωραίο χείλι, το χείλι μικρού σε ηλικία ή αγαπημένου προσώπου: *τα ~ τού μωρού* || *ας κερδίσουμε το λαχείο, να γελάσει κι εμάς μια φορά το ~ μας* (να χαρούμε κι εμείς μια φορά)· ΦΡ. **σκάει το χειλάκι (κάποιου)** (κάποιος) χαμογελάει ελαφρά, μόλις που χαμογελάει (συνήθ. όταν μετά από ατυχία ή δύσκολη περίοδο αρχίζει να εξομαλύνεται η κατάσταση).

χειλανθές (το) [1873] {χειλανθ-ούς | -ή} ΒΟΤ. **χειλανθή** (τα) οικογένεια φυτών των οποίων τα άνθη είναι δίχειλα, όπως ο βασιλικός, το δεντρολίβανο, το θυμάρι, η μέντα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. labiates (πληθ.)].

χειλαράς (ο) {χειλαράδες}, **χειλαρού** (η) {χειλαρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα χείλη. Επίσης **χειλάς** (ο) [μτγν.] κ. **χειλού** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χείλι / χείλος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *παιχτ-αράς*].

χειλεανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η (ικανότητα) κατανόησης των λέξεων που αρθρώνει κάποιος, όταν δεν ακούγεται η φωνή του ή όταν δεν μπορεί να ακούσει ο ακροατής: *οι κωφοί συνεννοούνται μεταξύ τους με τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χειλε-* (από γεν. πληθ. *χειλέων*, αντί τού αναμενομένου *χειλο-*) + *ανάγνωση*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lipreading].

χειλεοπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η εγχείρηση αποκατάστασης των χειλιών για αισθητικούς και λειτουργικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ch(e)ileoplasty].

χειλεόφωνος, -η, -ο [1876] κ. **χειλόφωνος** [1889] **1.** (φθόγγος) χειλικός (σημ. 2) **2.** ***χειλεόφωνα*** (τα) οι χειλικοί φθόγγοι.

χείλι κ. **αχείλι** (το) {χειλ-ιού | -ιών} το χείλος (βλ.λ.). - (υποκ.) **χειλάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **χειλάρες** (οι).
[ΕΤΥΜ. < *χείλος*, από τον πληθ. *τα χείλη-α* (αντί *χείλη*) κατά τους τ. *μάτια, στήθια* κ.τ.ό.].

χειλικόληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (συμφωνόληκτο όνομα ή ρήμα) που το θέμα του λήγει σε ένα από τα χειλικά σύμφωνα (π, β, φ), π.χ. *βάφ-ω, βλέπ-ω, τρίβ-ω.*
[ΕΤΥΜ. < *χειλικός* + *-ληκτος* < *λήγω*].

χειλικός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα χείλη **2.** ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) το οποίο παράγεται με τη συμμετοχή και των δύο χειλιών ή μόνο τού κάτω χείλους, δηλ. τα *π, β, φ* ΣΥΝ. χειλεόφωνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. labial].

χειλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η αλλοίωση των χειλιών από διάφορα αίτια: *γωνιακή ~, από έλλειψη βιταμινών.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ch(e)ilitis].

χειλοδοντικός, -ή, -ό [1782] (σύμφωνο) που προφέρεται με τη βοήθεια τού ενός χειλιού μόνο και των δοντιών, π.χ. το φ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. labiodental].

χειλόποδο (το) {χειλοπόδων} ΖΩΟΛ. δηλητηριώδες, σαρκοφάγο ζώο με πολλά ζεύγη ποδιών, επίμηκες σώμα με πολλά ομοειδή διαδοχικά τμήματα (μεταμέρη), σε καθένα από τα οποία υπάρχει ένα ζεύγος ποδιών, και με δηλητηριώδη δαγκάνα στο κεφάλι για τη σύλληψη και θανάτωση τού θηράματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chilopoda].

χείλος (το) {χείλ-ους | -η, -έων} (λόγ.) **1.** καθένας από τους δύο μυς τού προσώπου, που σχηματίζουν την εξωτερική πλευρά τού στόματος: *σχίζω / κόβω / τραυματίζω / πληγώνω το ~* || *είχε μια μελανιά στο κάτω ~* || *άβαφα / αφίλητα / βαμμένα / γλυκά / ερεθιστικά / κλειστά / λεπτά / μελανιασμένα / παχιά / σαρκώδη / σκασμένα / σφιχτά / υγρά / φιλήδονα / φλογερά / πελιδνά ~* || *«με το χαμόγελο στα ~»* (τραγ.) || *είχε ένα τσιγάρο κρεμασμένο στα ~* || *γλείφω / βάφω / φιλώ / μαζεύω / σουφρώνω / δαγκώνω τα ~*· ΦΡ. (α) **κρέμομαι από τα χείλη (κάποιου)** βλ. λ. *κρέμομαι* (β) **ψήνω το ψάρι στα χείλη (κάποιου)** βασανίζω (κάποιον), παίζω με τα συναισθήματα (κάποιου): *του είχε ψήσει το ψάρι στα χείλη· δεν άντεξε κι εκείνος και την παράτησε* ΣΥΝ. βγάζω (κάποιου) το λάδι **2.** ***χείλη*** (τα) το στόμα: *φιλάω κάποιον στα ~* || *σφραγίζω τα ~* (κλείνω το στόμα, δεν μιλώ) **3.** (γενικότ.) η περιοχή τής σάρκας γύρω από φυσικό άνοιγμα ή από τραύμα στο σώμα: *τα ~ τού αιδοίου / τής πληγής* **4.** (μτφ.) το μέρος στο οποίο απολήγει μια επιφάνεια ή τελειώνει το σχήμα ενός σώματος, η άκρη του: *το ~ τού γκρεμού / τού ποτηριού / τού πηγαδιού / τού τάφου / τού μπουκαλιού* ΣΥΝ. άκρη· ΦΡ. **στο χείλος τής αβύσσου / τού γκρεμού** στα πρόθυρα τής καταστροφής, λίγο πριν από την καταστροφή: *έκανε μεγάλο άνοιγμα και βρέθηκε στο χείλος τής αβύσσου* **5.** (μτφ.) (για καταστάσεις) το οριακό σημείο, λίγο πριν από αρνητική εξέλιξη: *βρίσκομαι στο ~ τής καταστροφής / τής τρέλας / τού πολέμου* ΣΥΝ. όριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖλος* < **χέλ-σος* ή **χέλ-νος*, που συνδ. με αρχ. ισλ. ghǫhnar «μουστάκι - γνάθος», αλλά το θ. **χελ-* δεν είναι δυνατόν να αναχθεί σε γνωστή Ι.Ε. ρίζα. Εντός τής Ελληνικής η μόνη δυνατή σύνδεση είναι με το αρχ. *χελ-ύνη* «χείλος»].

χειλού (η) → χειλαράς

χειλοϋπερωικός, -ή, -ό (υποθετικός φθόγγος) που ανάγεται στην ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και αποτελεί συνδυασμό χειλικής και υπερωικής άρθρωσης, όπως τα: *k^w, *g^w, *g^wh.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. labiovelar].

χειλόφωνος, -η, -ο → χειλεόφωνος

χείλωμα (το) [μτγν.] {χειλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόληξη αντικειμένου ή επιφάνειας που μοιάζει με τα ανθρώπινα χείλη **2.** (ειδικότ.) το τελείωμα σε νομίσματα και μετάλλια.

χειμαδιό (το) (λαϊκ.) **1.** ο προστατευμένος και συνήθ. πεδινός τόπος, στον οποίο μεταφέρουν οι βοσκοί τα κοπάδια τους, για να περάσουν τον χειμώνα **2.** (συνεκδ.) η διαχείμαση των κοπαδιών σε πεδινό τόπο: *κατέβασαν τα κοπάδια για το ~ στην πλαγιά* ΣΥΝ. ξεχειμώνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χειμαδεῖον* (με καταβιβασμό τόνου) < αρχ. *χειμάδιον* < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα *-άδιον*, πβ. κ. *κοπ-άδιον*].

χειμάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χειμάστηκα} (λόγ.) (κυριολ.) υφίσταμαι την ταλαιπωρία από τις κακές καιρικές συνθήκες τού χειμώνα· (συνήθ. μτφ. η μτχ. ***χειμαζόμενος, -η, -ο***) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, ψυχικές, συναισθηματικές κ.ά., περνώ δύσκολες ώρες: *ο χειμαζόμενος ελληνισμός τής Αλβανίας* || *η χειμαζόμενη οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ. ταλανίζομαι, βασανίζομαι, δοκιμάζομαι, ταλαιπωρούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χεῖμα, -ατος*, βλ. λ. *χειμώνας*].

Χειμάρρα (η) πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου) στην Αδριατική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για τη μεσν. *Χίμαιρα*, τοπωνύμιο στο οποίο επέδρασε η λ. *χείμαρρος*].

χείμαρος (ο) {χειμάρ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. άνοιγμα στο κύτος λέμβου, από το οποίο φεύγουν τα νερά, όταν αυτή ανασύρεται από τη θάλασσα· κοινώς *τρύπα τού νερού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ. τού ναυτικού λεξιλογίου, < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα *-ρος*, πβ. κ. *κύλινδ-ρος*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τού πασσάλου που χρησιμοποιείται για να κλείνει η οπή τού πυθμένα πλοίου σε περίπτωση κακοκαιρίας].

χείμαρρος (ο) {χειμάρρ-ου | -ων, -ους} **1.** ορμητικό ρεύμα νερού που σχηματίζεται από μεγάλη νεροποντή ή από το λειώσιμο τού χιονιού και διαρκεί λίγο: *το ρέμα με τη νεροποντή μετατράπηκε σε ορμητικό ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από μεγάλη ορμή και όγκο ή πλήθος: *~ λέξεων / δακρύων / οργής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χείμαρρος / χειμάρρους* < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + *-ρρους / -ρροος* < *ῥοῦς*, πβ. κ. *κατά-ρρους*].

χειμαρρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χειμαρρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που είναι ορμητικός σαν χείμαρρος: *~ ομιλία / ομιλητής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

χειμερινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** χειμωνιάτικος (βλ.λ.): *~ ηλιοστάσιο / εκπτώσεις / σπορ / διακοπές / στολή / κολεξιόν* || *πρέπει να βάλω ναφθαλίνη στη ντουλάπα με τα ~*· ΦΡ. (α) **χειμερινή ώρα** η κανονική ώρα τής ατράκτου στην οποία ανήκει κάθε χώρα, σε αντιδιαστολή προς τη θερινή ώρα, κατά την οποία το εικοσιτετράωρο αρχίζει εξήντα λεπτά νωρίτερα, ώστε να εξοικονομηθεί ενέργεια ΑΝΤ. θερινή ώρα (β) **χειμερινός κολυμβητής** κολυμβητής που κάνει μπάνιο σε θάλασσα, λίμνη ή ποτάμι καθ' όλη τη διάρκεια τού χειμώνα (γ) **χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες** βλ. λ. *ολυμπιακός* **2.** ***χειμερινά*** (τα) τα χειμωνιάτικα (βλ. λ. *χειμωνιάτικος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gheim-(e)r- (βλ. λ. *χειμώνας*), που συνδ. με λατ. hibernus (> γαλλ. hiver, ισπ. invierno), αρμ. jmern, σανσκρ. zimnī, πολ. zimny κ.ά.].

χειμέριος, -ία, -ο (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: *ο αιγιαλός ορίζεται από τη θάλασσα ως εκεί όπου φτάνει το ~ κύμα* ΑΝΤ. θερινός· ΦΡ. **χειμερία νάρκη** βλ. λ. *νάρκη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gheim-(e)r-jo-, για το οποίο βλ. λ. *χειμερινός, χειμώνας*].

χειμωνανθός (ο) [1887] μικρό δέντρο ή πόα από την Κίνα, το οποίο ανθίζει τον χειμώνα, βγάζοντας μικρά κιτρινωπά λουλούδια με λεπτό χαρακτηριστικό άρωμα· (γενικότ.) κάθε λουλούδι που ανθίζει τον χειμώνα. Επίσης **χειμώνανθος**.

χειμώνας (ο) **1.** μία από τις τέσσερεις εποχές τού έτους, στη διάρκεια τής οποίας υπάρχει το μεγαλύτερο ψύχος και η οποία αντιστοιχεί στους μήνες Δεκέμβριο, Ιανουάριο και Φεβρουάριο για το Β. Ημισφαίριο: *ήρθε / μπήκε ο ~*· ΦΡ. **χειμώνα-καλοκαίρι** όλες τις περιόδους τού χρόνου: *σ' αυτά τα μέρη δεν ξεχωρίζουν εποχές, βρέχει ~* **2.** η επικράτηση πολύ άσχημων καιρικών συνθηκών, συνήθ. χαμηλών θερμοκρασιών συνδυασμένων με βροχή, αέρα ή χιόνι: *βαρύς / άγριος / όψιμος / σκληρός / ήπιος / κακός / πρωτοφανής / ανυπόφορος ~* ΣΥΝ. θύελλα, κρύο, κακοκαιρία, ψύχος ΑΝΤ. καλοκαιρία **3.** (μτφ.) κατάσταση έντονης συναισθηματικής ψυχρότητας ή κατάθλιψης: *«Μια καρδιά στον χειμώνα»* (τίτλος ταινίας) **4.** (μτφ.-λογοτ.) το άσπρισμα των μαλλιών, τα γηρατειά: *ήρθε ~ στην κεφαλή του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειμών, -ῶνος* < gheim-ōn- (με επίθημα -en / -on) < Ι.Ε. *ghei-m- «χειμώνας, χιόνι» (με έρρινο ένθημα -m-), πβ. σανσκρ. himáḥ «χειμώνας», λατ. hiems, αλβ. dijën, αρχ. σλαβ. zima, πολ. zima κ.ά. Παραλλήλως απαντά και ο ποιητ. τ. *χεῖμα* «χειμώνας, κρύο, καταιγίδα» < *gheim-n̥- (με τη συνεσταλμ. βαθμ. τού επιθήματος *-en). Ομόρρ. *χειμ-έρ-ιος, χειμ-ερ-ινός, χειμ-άζω, χι-ών* (> *χιόνι*, βλ.λ.), *χείμα-ρρος* κ.ά.].

χειμωνιά (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο κρύος καιρός, η χειμωνιάτικη κακοκαιρία: *τον Δεκέμβρη μες στη ~* ΣΥΝ. ψύχος ΑΝΤ. καλοκαιρία (βλ. λ. *βαρυχειμωνιά*).

χειμωνιάζει ρ. αμετβ. απρόσ. {χειμώνιασε} **1.** αρχίζει ο χειμώνας: *όταν χειμωνιάσει, θα γυρίσουμε στην πόλη* **2.** βαραίνει ο καιρός, αρχίζει κακοκαιρία: *χειμώνιασε νωρίς φέτος.*

χειμώνιασμα (το) {χειμωνιάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** ο ερχομός τού χειμώνα **2.** η αρχή τής κακοκαιρίας (πβ. λ. *ξεχειμώνιασμα*).

χειμωνιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: ~ *ήλιος* / *κρύο* ΣΥΝ. χειμερινός ΑΝΤ. καλοκαιρινός **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για τον χειμώνα: ~ *φόρεμα* / *πιτζάμες* **3.** ***χειμωνιάτικα*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται τον χειμώνα: *βγάλαμε* / *κατεβάσαμε* (ενν. από τις ντουλάπες, από τα πατάρια) *τα* ~ **4.** αυτός που έχει στοιχεία τού χειμώνα (κακοκαιρία, κρύο): *σήμερα ήταν καθαρά* ~ *μέρα· η θερμοκρασία έπεσε στους 5°C.* — **χειμωνιάτικα** επιρρ.

χειμωνικό (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το καρπούζι (βλ.λ.).

χειρ (η) {χειρ-ός, -α | -ες, -ών, -ας} (αρχαιοπρ.) **1.** το χέρι (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***ήρξατο χειρών αδίκων*** βλ. λ. άδικος (β) ***έχω ανά χείρας*** (*ἀνὰ χεῖρας*, μτγν. φρ.) (i) κρατώ στα χέρια μου, έχω στη διάθεσή μου: ~ *το έγγραφο που αποδεικνύει την αθωότητά μου* || *το ανά χείρας βιβλίο* (το βιβλίο που κρατάει κανείς) ΣΥΝ. διαθέτω (ii) ασχολούμαι με κάτι, το μελετώ (γ) (παλαιότ.) ***ζητώ τη χείρα (κάποιας από κάποιον)*** κάνω πρόταση γάμου σε κάποια, ζητώ από κάποια να με παντρευτεί: *πήγε στον πατέρα της και τον ζήτησε τη χείρα της* ΣΥΝ. ζητώ το χέρι κάποιας (δ) ***τείνω χείρα βοηθείας*** προσφέρω βοήθεια (σε κάποιον): *οι μεγάλες δυνάμεις δεν έτειναν χείρα βοηθείας στους ανυπεράσπιστους πρόσφυγες* ΣΥΝ. συντρέχω, βοηθώ (ε) (σπάν.) ***τείνω χείρα επαιτείας*** ζητώ ελεημοσύνη, απλώνω το χέρι ζητιανεύοντας (στ) ***συν Αθηνά και χείρα κίνει*** (*σὺν Ἀθηνᾷ καὶ σὺ χεῖρα κίνει*, από τον μύθο τού Αισώπου αρ. 53 «Ανήρ ναυαγός») δεν πρέπει να περιμένεις να φέρει ο Θεός ή η τύχη τα πράγματα ευνοϊκά, αλλά να προσπαθήσεις και συ προς την κατεύθυνση αυτή (ζ) ***νίπτω τας χείρας μου*** βλ. λ. νίπτω **2.** (συνεκδ.) (α) το πρόσωπο που έκανε ή δημιούργησε (κάτι) (μαζί με τη γεν. τού ονόματος τού δημιουργού· συνήθης τρόπος υπογραφής ενός έργου στην αγιογραφία, βλ. κ. φρ. *διά χειρός*): ~ *Φωτίου* (ο Φώτιος ζωγράφισε) (β) (στην παλαιογραφία) το πρόσωπο που έγραψε ή αντέγραψε ένα χειρόγραφο· ΦΡ. ***δευτέρα χειρ*** ο δεύτερος –μετά τον αντιγραφέα– που έγραψε σχόλιο, έκανε διόρθωση ή προσθήκη κ.λπ. σε χειρόγραφο **3.** (η γεν. ***χειρός***) (α) για αντικείμενα φτειαγμένα στο χέρι, χειροποίητα: *χαλί* ~ (β) για εργαλεία που χρειάζονται τη δύναμη τού χεριού για να κινηθούν ή να λειτουργήσουν: *μηχανή* / *μίξερ* ~ ΑΝΤ. αυτόματος, αυτοκίνητος (γ) για αντικείμενα που φέρει κανείς στο χέρι (κατ' αντιδιαστολή με άλλα, που μπορεί να είναι σταθερά τοποθετημένα κάπου, να μη μεταφέρονται κ.λπ.): *ρολόι* ~ (που το φοράει κανείς στον καρπό του) || *αποσκευή* ~· ΦΡ. ***διά χειρός*** (+ γεν. ονόμ.) ως υπογραφή που βεβαιώνει ότι ένα έργο τέχνης είναι φτειαγμένο από αυτόν τού οποίου το όνομα ακολουθεί: *αγιογραφία* ~ *Κόντογλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος, -ί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χερσ-* (πβ. δοτ. πληθ. *χερσ-ί* < **χερσ-σί*) < I.E. *ghesr- «χέρι» (με αντιμετάθεση -sr- / -rs-), πβ. χετ. keššar, τοχ. tsar, αρμ. jeřn κ.ά. Από τη δοτ. *χερσί* έχει αποσπαστεί θ. *χερ-*, το οποίο απαντά στο υποκ. *χέρ-ιον*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ζητώ τη χείρα (κάποιας)* (< γαλλ. demander la main d'une fille), *τείνω χείρα βοηθείας* (< γαλλ. tendre une main secourable)].

χειράγρα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κρίση ουρικής αρθρίτιδας που εντοπίζεται στο άκρο χέρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ, -ρός* + *ἄγρα*, πβ. κ. *ποδ-άγρα*].

χειραγώγηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καθοδήγηση (κάποιου) σε επιλογές κατά τρόπο που δεσμεύει ή περιορίζει την ελευθερία του, την αυτενέργειά του: *η* ~ *τού λαού από τους δημαγωγούς* || *η* ~ *τής σκέψης* / *τής κοινής γνώμης*. Επίσης **χειραγωγία** [μτγν.].

χειραγωγός (ο/η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που δείχνει τον δρόμο σε κάποιον πιάνοντάς τον από το χέρι: ~ *τυφλού* ΣΥΝ. οδηγός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που οδηγεί τους άλλους σε έναν σκοπό, που τους δείχνει τον δρόμο: ~ *πλήθους* / *λαού* ΣΥΝ. καθοδηγητής, οδηγητής **3.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα σκοινιά που υπάρχουν στο πλάι τής γέφυρας ή τής σκάλας πλοίου και βοηθούν όσους διέρχονται από εκεί να μη χάνουν την ισορροπία τους ΣΥΝ. χειρολαβή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ, -ρός* + *ἀγωγός* (< *ἄγω*), πβ. κ. *παιδ-αγωγός*].

χειραγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χειραγωγείς... | χειραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον) πιάνοντάς τον από το χέρι: ~ *τυφλό* ΣΥΝ. καθοδηγώ, οδηγώ **2.** (συνήθ. μτφ.-κακόσ.) οδηγώ (κάποιον) στην κατεύθυνση που θέλω και –κατ' επέκτ.– επιβάλλω σε (κάποιον) την εξουσία μου: *χειραγωγημένα πλήθη* || *οι δημαγωγοί προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό* / *τις μάζες* ΣΥΝ. ποδηγετώ, επιβάλλομαι, κυριαρχώ.

χειράμαξα (η) [μτγν.] {χειραμαξών} (λόγ.) μικρό αμάξι που το σπρώχνει κανείς με τα χέρια: ~ *για τα υλικά οικοδομής* / *για τη μεταφορά αποσκευών* || *δίτροχη* / *βαριά* ~ ΣΥΝ. καρότσι.

χειραντλία (η) {χειραντλιών} (λόγ.) μικρή χειροκίνητη αντλία: *η* ~ *αντικατέστησε τον κουβά στο πηγάδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hand-pump].

χειραποσκευή (η) {χειραποσκευών} (λόγ.) το σύνολο των αποσκευών που κρατά κανείς μαζί του κατά τη διάρκεια ταξιδιού με μεταφορικό μέσο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες (αποσκευές) που μεταφέρονται σε ειδικό χώρο τού μεταφορικού μέσου: *χώρος χειραποσκευών στα αεροπλάνα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hand-luggage].

χειραφετημένος, -η, -ο αυτός που έχει χειραφετηθεί, που έχει απελευθερωθεί από την εξουσία κάποιου (σε κοινωνικό επίπεδο): ~ *γυναίκα* (ανεξάρτητη) || *άνθρωπος* ~ *από προλήψεις και εξαρτήσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*

χειραφέτηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απαλλαγή γυναίκας από την ανδρική εξουσία ή ανηλίκου από την εξουσία ενηλίκου: *η* ~ *τής γυναίκας* **2.** (γενικότ.) η απαλλαγή από την εξουσία ή την καταδυνάστευση: *η* ~ *τού ανθρώπου από τις προλήψεις και τις δεσμεύσεις τής άγνοιας και τής αμορφωσιάς.* Επίσης **χειραφεσία** [μτγν.] {χειραφεσιών}.

χειραφετικός, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί ή οδηγεί στη χειραφέτηση.

χειράφετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει απαλλαγεί από την εξουσία τρίτου ΣΥΝ. χειραφετημένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απελεύθερος (δούλος)», < *χείρ, -ρός* + *-άφετος* < ρ. *ἀφίημι* (βλ. κ. *αφήνω*)].

χειραφετώ ρ. μετβ. {χειραφετείς... | χειραφέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απελευθερώνω γυναίκα από την ανδρική εξουσία ή ανήλικο από την εξουσία ενηλίκου: *οι αγώνες τού φεμινιστικού κινήματος* / *οι νέες εργασιακές συνθήκες χειραφέτησαν τις γυναίκες* ΣΥΝ. ανεξαρτητοποιώ ΑΝΤ. χειραγωγώ **2.** (γενικότ.) απαλλάσσω από εξουσία ή καταδυνάστευση, από εξάρτηση, που καθορίζει τη δράση και τη σκέψη (κάποιου): (συνήθ. μεσοπαθ.) *«η σπουδάζουσα νεολαία προσπαθεί να χειραφετηθεί και να ενηλικιωθεί πολιτικά»* (εφημ.) ΣΥΝ. απελευθερώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειραφετῶ (-έω)* < *χειράφετος* (βλ.λ.)].

χειραψία (η) {χειραψιών} αμοιβαίο κράτημα και σφίξιμο τής παλάμης τού δεξιού χεριού μεταξύ δύο προσώπων ως χαιρετισμός, επιβεβαίωση συμφωνίας ή έκφραση συγχαρητηρίων: *θερμή* / *άτονη* / *χαλαρή* / *εγκάρδια* / *τυπική* / *ψυχρή* ~ || *ανταλλάσσω* ~ *με κάποιον* || (λόγ.) *χαιρετώ διά χειραψίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πυγμαχία – παλαιστική λαβή», < *χειραπτῶ (-έω)* < *χείρ, -ρός* + *-απτῶ* < *ἅπτω*].

χειρίδα (η) (λόγ.) το μέρος τού ενδύματος από τον ώμο ώς τον καρπό ΣΥΝ. μανίκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρίς, -ῖδος* < *χείρ, -ρός*].

χειριδωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μανίκια: ~ *ένδυμα* ΑΝΤ. αχειρίδωτος, αμάνικος.

χειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {χειρίστηκα} **1.** χρησιμοποιώ (όργανο ή εργαλείο) με το χέρι: ~ *τον αργαλειό* / *τον ηλεκτρονικό υπολογιστή* || *δεν ξέρω καθόλου να* ~ *αυτά τα μηχανήματα* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ (κάτι) ως μέσο, έχοντας συνήθ. αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες: ~ *την αγγλική γλώσσα με άνεση* (μιλώ άνετα Αγγλικά) / *καλά την πένα* (συγγράφω καλά) **3.** (α) (μια υπόθεση) ενεργώ με ορισμένο τρόπο για τη διεκπεραίωση (μιας υπόθεσης): *ποιος χειρίζεται τις σημαντικές αυτές υποθέσεις;* || ~ *προσωπικώς το θέμα σας* || *η επιτροπή που χειρίζεται τις εθνικές κρίσεις* (β) αντιμετωπίζω (ένα πρόσωπο) κατάλληλα, συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο: *άφησέ τον σε μένα, ξέρω πώς θα τον χειριστώ!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χείρ, -ρός* (βλ.λ.)].

χειρισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς ένα όργανο, εργαλείο ή μηχάνημα με τα χέρια του: *ο* ~ *τής γραφομηχανής* / *τού τόρνου* / *τού μίξερ* || *πολύπλοκος* / *δύσκολος* / *επικίνδυνος* ~ **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς το τιμόνι τής οδήγησης ή πλοήγησης σε δεδομένη στιγμή: *μ' έναν επικίνδυνο* ~ *ξέφυγε από το αυτοκίνητο που τον ακολούθησε* ΣΥΝ. μανούβρα **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς (κάτι) ως μέσο και αναπτύσσει τις αντίστοιχες δεξιότητες: *ο* ~ *μιας ξένης γλώσσας είναι απαιτητικός* || *ο* ~ *τού λόγου σε επιστημονικά κείμενα απαιτεί ακρίβεια, αυστηρότητα στη διατύπωση και γλωσσική πειθαρχία* **4.** ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα διάφορα ζητήματα που ανακύπτουν και δρα ως προς αυτά: *ο* ~ *των ζητημάτων τής εξωτερικής πολιτικής απαιτεί συνεχή εγρήγορση και στάθμιση των καταστάσεων* || *λεπτός* / *επιδέξιος* / *αδέξιος* / *τολμηρός* / *περίτεχνος* / *επικίνδυνος* / *κατάλληλος* ~ || *επιτροπή χειρισμού κρίσεων* || *ο* ~ *τοπικών κρίσεων χαμηλής και μεσαίας έντασης* ΣΥΝ. αντιμετώπιση.

χειριστήριο (το) [1870] {χειριστηρί-ου | -ων} **1.** (γενικά) το όργανο με το οποίο μπορεί κανείς να ελέγξει τη λειτουργία ενός μηχανήματος ή συσκευής **2.** ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή για την εκπομπή των σημάτων μορς, η λειτουργία τής οποίας στηρίζεται σε μοχλό για το άνοιγμα ή το κλείσιμο ηλεκτρικού κυκλώματος.
[ΕΤΥΜ. < *χειρίζομαι* (θ. *χειρισ-* τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, απόδ. τού γαλλ. manipulateur].

χειριστής (ο) [μτγν.], **χειρίστρια** (η) {χειριστριών} **1.** πρόσωπο που είναι επιφορτισμένο με τη λειτουργία και τον έλεγχο μηχανήματος ή εργαλείου έχοντας αναπτύξει τις σχετικές δεξιότητες: *ο* ~ *τού ελικοπτέρου* / *τού εκσκαφέα* / *τού υπολογιστή* / *τού προγράμματος* / *των όπλων* **2.** (για γλώσσα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιήσει μια γλώσσα: *δεινός* ~ *τής Γερμανικής* **3.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την εκπομπή και τη λήψη μηνυμάτων με τον κώδικα Μορς ΣΥΝ. τηλεγραφητής **4.** ΝΑΥΤ. ναυτικός που ανήκει στην κατώτερη βαθμίδα και εργάζεται στις μηχανές πλοίου **5.** ειδικευμένος παρασκευαστής σε χημικό εργαστήριο.

χειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χειρισμό ή τον χειριστή.

χείριστος, -η (λογιότ. -ίστη), -ο {χειρίστ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ κακής ποιότητας: *χιούμορ τού χειρίστου είδους* || *επέδειξε* ~ *διαγωγή* ΣΥΝ. κάκιστος ΑΝΤ. άριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέρ-ιστος* < θ **χερ-* (βλ. λ. *χείρων*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*, πβ. κ. *μέγ-ιστος*].

χειρο- κ. **χειρό-** κ. **χειρ-** κ. (λαϊκότ.) **χερο-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** γίνεται με το χέρι: *χειρο-κροτώ, χειρο-δικώ, χειρο-μαλάξεις, χειρο-ποίητος, χειρ-αψία* **2.** χρησιμοποιείται, κινείται, μεταφέρεται κ.λπ. με το χέρι λ.χ.: *χειραντλία, χειρ-άμαξα, χειρ-αποσκευή.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *χείρ, -ρός* (βλ.λ.)].

χειροβάδιση {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. μετατόπιση τού σώματος μόνο με τα χέρια, καθώς αυτό βρίσκεται συνεχώς σε εξάρ-

τηση από οριζόντιο όργανο (μονόζυγο, δίζυγο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. handspring].

χειροβίοτος, -ος, -ο(ν) (λόγ.-σπάν.) αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του: ~ *επαγγέλματα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χειρο-* + *βίοτος* «ζωή» < *βιῶ (-όω)* (< *βίος*)].

χειρόβολο (το) → χερόβολο

χειροβομβίδα (η) [1847] ΣΤΡΑΤ. βόμβα μικρού μεγέθους (περίπου όσο μια σφιγμένη γροθιά) και βεληνεκούς, εκρηκτικής ή χημικής γόμωσης, που εκτινάσσεται συνήθ. με το χέρι: *πετάω / ρίχνω / απασφαλίζω μια ~* || *η ~ έσκασε στο χέρι του*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Handgranate].

χειρόγραφο (το) [μτγν.] {χειρογράφ-ου | -ων} **1.** κάθε είδους κείμενο που έχει γραφεί με το χέρι και δεν είναι τυπωμένο: *έστειλε το ~ τού μυθιστορήματος στον εκδοτικό οίκο* **2.** βιβλίο που έχει γραφεί με το χέρι, στην περίοδο που δεν υπήρχαν μέσα για τον μηχανικό τρόπο αναπαραγωγής των κειμένων: *έκλεψαν πολύτιμα ~ τού 13ου αι.* || *δυσανάγνωστο / βυζαντινό / εικονογραφημένο / καλλιγραφημένο / μεσαιωνικό / παλίμψηστο / σπάνιο ~*.

χειρόγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει γραφεί με το χέρι: *της έδωσε να δακτυλογραφήσει τις ~ σημειώσεις του* ΑΝΤ. τυπωμένος, έντυπος **2.** *χειρόγραφο* (το) βλ.λ.

χειροδικία (η) [1893] {χειροδικιών} χτύπημα με το χέρι εις βάρος κάποιου: *η ~ δεν αποτελεί μέσο επίλυσης διαφορών μεταξύ πολιτισμένων ανθρώπων*.

χειροδικώ ρ. μετβ. [1883] {χειροδικείς... | χειροδίκησα} χτυπώ κάποιον με τα χέρια μου: *χειροδίκησε εις βάρος μου χωρίς λόγο και αιτία* ΣΥΝ. δέρνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειροδίκης* «αυτός που αυτοδικεί (με τα χέρια του)» < *χειρο-* + *-δίκης* < *δίκη*].

χειροδύναμος, -η, -ο → χεροδύναμος

χειροθεσία (η) [μτγν.] {χειροθεσιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η πράξη κατά την οποία ο ιερέας επιθέτει τα χέρια του στα κεφάλια των πιστών με σκοπό την επίκληση τής χάρης και παρουσίας τού Αγίου Πνεύματος **2.** η ακολουθία κατά την οποία ένας πιστός χρίεται σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα τού κλήρου (π.χ. τού αναγνώστη, τού ιεροψάλτη κ.ά.), όταν ο επίσκοπος, έξω από το ιερό βήμα, επιθέσει τα χέρια του στο κεφάλι του (πβ. λ. *χειροτόνηση*).

χειροθετώ ρ. αμετβ. {χειροθετείς... | χειροθέτησα} **1.** (για ιερέα) θέτω τα χέρια μου στο κεφάλι πιστού κατά τη διάρκεια προσευχής με επίκληση τού Αγ. Πνεύματος **2.** (για επίσκοπο) χρίω έναν πιστό σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα τού κλήρου (πβ. λ. *χειροτονώ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειροθετῶ (-έω)* < *χειρο-* + *-θετῶ* < *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θετός*, *θέτω*)].

χειροκαλλιέργεια (η) [1893] {χειροκαλλιεργειών} η αγροτική καλλιέργεια που διεξάγεται χωρίς τη βοήθεια μηχανημάτων αλλά με τα ίδια τα χέρια τού γεωργού.

χειροκέντητος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι κεντημένος στο χέρι: *~ μαντήλι / τραπεζομάντηλο*.

χειροκίνητος, -η, -ο [1833] αυτός που λειτουργεί, που κινείται με τη δύναμη των χεριών (κατ' αντιδιαστολή προς τον μηχανοκίνητο): *~ άμαξα / αντλία / αργαλειός*.

χειροκρόταλο (το) {χειροκροτάλ-ου | -ων} (λόγ.) ΜΟΥΣ. κρουστό όργανο που αποτελείται από δύο παράλληλα ξύλινα κομμάτια, τα οποία χτυπά ο παίκτης με τα δάχτυλα τού χεριού πάνω στην παλάμη του ΣΥΝ. καστανιέτα.

χειροκρότημα (το) [1835] {χειροκροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να χτυπά κανείς τις παλάμες των χεριών του μεταξύ τους προκαλώντας θόρυβο, ως εκδήλωση επιδοκιμασίας, αποδοχής ή ενθουσιασμού: *το κοινό ξέσπασε σε ζωηρά ~!* || *θερμό / συγκρατημένο / αδιάκοπο / βροντερό / ενθουσιώδες / παρατεταμένο ~* **2.** (συνεκδ.) η εκδήλωση αποδοχής, επιδοκιμασίας ή ενθουσιασμού: *η μεγάλη θεατρίνα ζούσε για το ~* ΣΥΝ. μπράβο ΑΝΤ. γιούχα.

χειροκρότηση (η) → χειροκροτώ

χειροκροτητής (ο) [1888] (κακόσ.) αυτός που χειροκροτεί κάποιον, ώστε να φαίνεται πως επιδοκιμάζει τις θέσεις ή τις ενέργειές του (κυρ. μπροστά σε τρίτους ή δημοσίως και κατόπιν προσυνεννοήσεώς τους ή ακόμα και πληρωμής τους): *σε κάθε του ομιλία υπάρχουν πλέον και οι γνωστοί ~, που σπεύδουν να συμφωνήσουν με τις εμπνεύσεις τού κυρίου υπουργού* || *κυβέρνηση χειροκροτητών* (ενν. που πάντα επικροτούν τις θέσεις τού πρωθυπουργού).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. applaudisseur].

χειροκροτώ ρ. μετβ. [1856] {χειροκροτείς... | χειροκρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χτυπώ με δύναμη τις παλάμες μου μεταξύ τους, για να εκφράσω τον θαυμασμό, την επιδοκιμασία ή τον ενθουσιασμό μου προς (κάποιον): *το κοινό όρθιο χειροκροτούσε για πολλή ώρα τους ηθοποιούς* || *~ παρατεταμένα / δυνατά / ζωηρά / βροντερά / θερμά / ενθουσιωδώς* ΣΥΝ. χτυπάω παλαμάκια **2.** (μτφ.) εγκρίνω με εμφανή και έμπρακτο τρόπο (κάτι): *η κυβέρνηση χειροκρότησε την πρωτοβουλία των πολιτών*. — **χειροκρότηση** (η) [1816].
[ΕΤΥΜ. < *χειρο-* + *κροτώ* < *κρότος*, αποδ. των γαλλ. battre des mains, applaudir].

χειρόκτιο (το) {χειροκτί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) το γάντι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χειρόκτιον* (με ανομοίωση) < **χειράρτιον* < *χειρ(ο)-* + *ἀρτάριον* «είδος υποδήματος» (< *αἴρω*, πβ. κ. *ἀρτήρ*)].

χειρολαβή (η) [μτγν.] **1.** οτιδήποτε είναι έτσι φτειαγμένο και τοποθετημένο, ώστε να μπορεί να στηρίζει κάποιον που πιάνεται με το χέρι του από αυτό· (ειδικότ. στα μέσα μεταφοράς) ξύλινη, πλαστική ή δερμάτινη λαβή σε σχήμα θηλιάς ή τριγώνου, κρεμασμένη από την οροφή, από την οποία κρατιούνται οι όρθιοι επιβάτες: *«κρατείσθε από τας χειρολαβάς»* (παλαιά επιγραφή λεωφορείων) **2.** εξάρτημα μηχανήματος, εργαλείου ή οργάνου το οποίο μπορεί να το κρατά ή να το χειρίζεται κανείς: *η ~ τού πριονιού / τού αρότρου* **3.** τρόπος με τον οποίο αγωνίζονται οι παλαιστές πιάνοντας ο ένας τον άλλον από τα χέρια **4.** επιμήκες ξύλο ή μέταλλο σε γέφυρα ή σκάλα, πάνω στο οποίο στηρίζονται όσοι περνούν από εκεί ΣΥΝ. (λόγ.) χειραγωγός, (καθημ.) κουπαστή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

χειρόμακτρο(ν) (το) {χειρομάκτρ-ου | -ων} (λόγ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμεύει για το σκούπισμα των χεριών ΣΥΝ. πετσέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρόμακτρον* < *χειρο-* + *μάκτρον* «προσόψιο, πετσέτα» < *μάσσω* «μαλάσσω, τρίβω» (βλ. κ. *μάκτρο*)].

χειρομαλάκτης (ο) {χειρομαλακτών}, **χειρομαλάκτρια** (η) {χειρομαλακτριών} (λόγ.) πρόσωπο που κάνει χειρομαλάξεις ΣΥΝ. μασέρ. — **χειρομαλακτικός**, -ή, -ό.

χειρομάλαξη (η) [1809] {-ης κ. -άξεως | -άξεις -άξεων} (λόγ.) το τρίψιμο με τα χέρια ορισμένων μερών τού σώματος ή και ολόκληρου τού σώματος, κυρ. για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. μασάζ.

χειρομαντεία (η) {χειρομαντειών} η μελέτη τού χαρακτήρα κάποιου ή/και η πρόβλεψη για το μέλλον με βάση την παρατήρηση των γραμμών στο εσωτερικό τού χεριού του. — **χειρομάντης** (ο) [μτγν.], **χειρομάντισσα** (η).

χειρομαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χειρομαντεία: *~ τέχνη* **2.** ***χειρομαντική*** (η) η χειρομαντεία (βλ.λ.).

χειρομάχημα (το) → χερομαχώ

χειρομάχισσα (η) → χερομάχος

χειρομάχος (ο) → χερομάχος

χειρομαχώ ρ. → χερομαχώ

χειρόμυλος [μτγν.] {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων, -ους κ. -ύλους} κ. **χερόμυλος** (ο) μικρός χειροκίνητος μύλος, με τον οποίο αλέθει κανείς σπόρους ή μικρούς καρπούς: *~ τού καφέ*.

χείρον (το) → χείρω
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖρον*, ουδ. τού *χείρων* (βλ.λ.)].

χειρονομία (η) [αρχ.] {χειρονομιών} **1.** κάθε κίνηση των χεριών που κάνει κανείς ασυναίσθητα, και ιδ. όταν μιλά, εκφράζοντας τη διάθεσή του ή προσπαθώντας να τονίσει ή να κάνει πιο σαφή ή ενδιαφέροντα αυτά που λέει: *μιλούσε γρήγορα με έντονες ~* || *αδέξια / αστεία / γελοία / εκφραστική / θεατρική / μελετημένη / μηχανική / νευρική ~* || *δεν καταλάβαινε Ελληνικά και προσπαθούσε να του εξηγήσει με χειρονομίες* **2.** η συνειδητή κίνηση των χεριών κάποιου, η οποία μπορεί να έχει συγκεκριμένη συμβολική σημασία: *φιλική / τρυφερή ~* || *άσεμνη / προσβλητική / υβριστική / απρεπής / πρόστυχη / χυδαία ~* **3.** (ειδικότ.) το να ακουμπά κανείς άλλον με σκοπό να τον παρενοχλήσει σεξουαλικά: *να λείπουν οι ~* **4.** (μτφ.) πράξη καλής προθέσεως: *πόσο ευγενική / φιλική ~ να μου στείλεις λουλούδια για τα γενέθλιά μου!* || *~ καλής θελήσεως* ΣΥΝ. κίνηση.

χειρονομώ ρ. αμετβ. {χειρονομείς... | χειρονόμησα} κάνω χειρονομίες: *χειρονομούσε ακατάπαυστα, όση ώρα μιλούσε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρονομῶ (-έω)* < *χειρο-* + *-νομῶ* (< *νέμω*)].

χειροπέδη (η) {δύσχρ. χειροπεδών} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) δύο στρογγυλοί κρίκοι που κλειδώνουν, συνδέονται μεταξύ τους με κοντή αλυσίδα και περνιούνται στα χέρια συλληφθέντων, υποδίκων ή καταδίκων, για να μη μπορούν να κάνουν ελεύθερα κινήσεις με τα χέρια τους: *του πέρασαν τις ~* **2.** (λαϊκ.) κόσμημα-βραχιόλι. Επίσης **χειροπέδα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χειρο-* + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.), πβ. κ. *τροχοπέδη*].

χειροπεδώ ρ. μετβ. {χειροπεδείς... | χειροπέδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπάν.) περνώ σε κάποιον χειροπέδες.

χειροπιαστός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός τον οποίο μπορεί να πιάσει κανείς με τα χέρια του· (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι εμφανής, πραγματικός, ώστε κανείς να μη μπορεί να αμφισβητήσει την υπόσταση, την ύπαρξή του: *χρειάζονται ~ αποδείξεις, για να σταθεί μια τέτοια κατηγορία* ΣΥΝ. απτός, ολοφάνερος ΑΝΤ. φανταστικός, αφηρημένος, υποθετικός. — **χειροπιαστά** επίρρ.

χειροπόδαρα κ. **χεροπόδαρα** επίρρ. **1.** από τα χέρια και τα πόδια: *πιασμένος / δεμένος ~* **2.** (μτφ.) ασφυκτικά, πιεστικά, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει κανείς: *έχουν αδιάσειστα στοιχεία· μας κρατούν ~* ΣΥΝ. σφιχτά, γερά ΑΝΤ. χαλαρά.

χειροποίητος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι με μηχάνημα: *~ κέντημα / ψωμί / παπούτσι / χαλί / έπιπλο* ΑΝΤ. μηχανοποίητος (πβ. λ. *αχειροποίητος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χειρο-* + *-ποίητος* < *ποιῶ*].

χειροπρακτική (η) ανεξάρτητος κλάδος τής θεραπευτικής επιστήμης, ο οποίος ειδικεύεται στις μηχανικές διαταράξεις και αλλοιώσεις των αρθρώσεων, ιδιαίτερα τής σπονδυλικής στήλης, καθώς και στις επιπτώσεις που οι διαταράξεις αυτές έχουν στο νευρικό σύστημα· ως μέθοδος θεραπείας χρησιμοποιεί ειδικούς επιδέξιους χειρισμούς, κυρίως με τα χέρια πάνω στη σπονδυλική στήλη, και αποφεύγει τη χρήση φαρμάκων ή χειρουργικών επεμβάσεων. — **χειροπράκτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chiropractic].

χειροπρίονο (το) [1894] πριόνι που κόβει με την (παλινδρομική) κίνηση των χεριών και δεν τίθεται σε λειτουργία με το ρεύμα ή με κάποιον άλλον μηχανισμό.

χειρόπτερο (το) [1884] {χειροπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θηλαστικό που περιλαμβάνεται στην ίδια τάξη, στην οποία ανήκουν και οι νυχτερίδες, και μπορεί να πετά χάρη στη μεμβράνη που συνενώνει τα υπερβολικά ανεπτυγμένα δάχτυλα των μπροστινών του άκρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Chiroptera (πληθ.)].

χειροσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το χάντμπολ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hand ball].

χειροτερεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χειροτέρ-ευσα κ. -εψα} ♦ **1.** (μετβ.)

κάνω (κάτι) να βρεθεί σε πιο άσχημη ή δύσκολη θέση από αυτή στην οποία βρισκόταν: *μη χειροτερεύεις τα πράγματα με τις φωνές σου· είναι αρκετά άσχημα από μόνα τους!* ΣΥΝ. επιδεινώνω ΑΝΤ. βελτιώνω, καλυτερεύω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε πιο δυσμενή ή άσχημη κατάσταση από αυτή στην οποία ήδη βρισκόμουν: *ο καιρός / η ποιότητα τού προϊόντος / η κατάσταση / η υγεία / η συμπεριφορά του χειροτέρεψε* ΣΥΝ. επιδεινώνομαι ΑΝΤ. βελτιώνομαι, καλυτερεύω. — **χειροτέρευση** (η) [1861] κ. **χειροτέρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χειρότερος*].

χειρότερος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι περισσότερο κακός (ηθικά, ποιοτικά), δυσάρεστος, επώδυνος, δύσκολος κ.λπ. από κάποιον άλλον ή από την προηγούμενη κατάστασή του: *ο χειμώνας φέτος ήταν ~ από τον περσινό || όσο πάνε και γίνονται ~ τα προϊόντα τής εταιρείας || οι σχέσεις τους βρίσκονται στο ~ σημείο || βρίσκεται στη ~ κατάσταση των τελευταίων χρόνων || η ~ επίδοση* ΑΝΤ. καλύτερος **2.** ***χειρότερο*** (το) η πλέον δυσάρεστη ή δυσμενής κατάσταση: *καταβάλλονται προσπάθειες, για ν' αποφευχθεί το ~·* ΦΡ. (α) ***τόσο το χειρότερο*** ακόμη πιο άσχημα: *αν αργήσεις, ~ για σένα: θα χάσεις την παράσταση* ΑΝΤ. τόσο το καλύτερο (β) ***(και) μη χειρότερα!*** ως έκφραση απευχής για κάτι που είναι ήδη άσχημο· μακάρι να μη γίνει κάτι χειρότερο: *~! Να δούμε τι άλλο θα μας συμβεί!* (γ) ***όποιος δεν δει τα χειρότερα, δεν εκτιμάει τα καλύτερα*** δεν μπορεί να εκτιμήσει κανείς κάτι, αν δεν βρεθεί σε χειρότερη κατάσταση από αυτή στην οποία βρίσκεται (δ) ***απ' το κακό στο χειρότερο*** για κατάσταση που επιδεινώνεται συνεχώς: *Δεν μπορούμε να ηρεμήσουμε! Πάμε ~.* — **χειρότερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από το θ. τού συγκρ. *χείρων* (βλ.λ.) κατά τα επίθ. σε *-τερος*].

χειροτεχνείο (το) [1854] ο ειδικός χώρος όπου ο χειροτέχνης κατασκευάζει τα έργα του.

χειροτέχνημα (το) [μτγν.] {χειροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έργο που φτιάχνει κανείς με τα χέρια του **2.** (ειδικότ.) κέντημα ή πλεκτό που έχει γίνει με το χέρι και όχι με μηχάνημα: *υφαντό / πλεκτό ~* ΣΥΝ. εργόχειρο.

χειροτέχνης (ο) [αρχ.] {χειροτεχνών}, **χειροτεχνίτρια** (η) [1891] {χειροτεχνίδων} πρόσωπο που κατασκευάζει χειροτεχνήματα.

χειροτεχνία (η) [αρχ.] {χειροτεχνιών} **1.** η κατασκευή με τα χέρια ή με απλά εργαλεία καλλιτεχνικών έργων: *~ των κρατουμένων στις φυλακές* **2.** το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται πώς να κατασκευάζουν καλλιτεχνήματα με τα χέρια τους και απλά υλικά ή εργαλεία. — **χειροτεχνικός**, -ή, -ό [αρχ.], **χειροτεχνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

χειροτόνηση (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τέλεση τού μυστηρίου κατά το οποίο λαϊκός αποκτά τον βαθμό τού διακόνου ή κληρικός αυτόν του πρεσβυτέρου ή τού επισκόπου (πβ. λ. *χειροθεσία*, σημ. 2). Επίσης **χειροτονία** [αρχ.] {χειροτονιών}.

χειροτονώ ρ. μετβ. {χειροτονείς... | χειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για επίσκοπο) τελώ το μυστήριο κατά το οποίο ένας λαϊκός περνά στον βαθμό τού διακόνου ή κληρικός σε αυτόν τού πρεσβυτέρου ή τού επισκόπου: *χειροτονήθηκε στη Μητρόπολη* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) χτυπώ με το χέρι μου (κάποιον)· κυρ. ως απειλή στη ΦΡ. ***θα σε χειροτονήσω!*** θα σε χτυπήσω, θα σε δείρω (πβ. λ. *χειροθετώ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειροτονῶ (-έω)*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *χεῖρα τείνειν* «τεντώνω το χέρι» (πβ. κ. *τείνω* - *τόνος*), που αποτελεί και την αρχική σημ. τής λ., κυρ. με την έννοια «ψηφίζω δι' ανατάσεως των χειρών». Αργότερα η λ. έλαβε τη γενικότερη σημ. «διορίζω (σε αξίωμα), τοποθετώ»].

χειρουργείο (το) [1888] **1.** η ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα σε νοσοκομείο ή κλινική, όπου διεξάγονται χειρουργικές επεμβάσεις: *τον έβαλαν αμέσως στο ~ || στρατιωτικό ~·* ΦΡ. ***κινητό χειρουργείο*** κινητή χειρουργική μονάδα, εγκατεστημένη σε ειδικό όχημα, για άμεση παροχή βοήθειας σε έκτακτα περιστατικά ή σε περίοδο πολέμου **2.** (συνεκδ.) η χειρουργική επέμβαση: *η πάθησή του χρειάζεται ~* **3.** (μτφ.) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ως χαρακτηρισμός διαιτησίας η οποία βλάπτει με έντεχνο τρόπο τη μία ομάδα.

χειρουργική (η) **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων με την επέμβαση πάνω στα όργανα ή τα τραύματα με τη βοήθεια ειδικών εργαλείων ή μηχανημάτων (λ.χ. λέιζερ): *γενική / κτηνιατρική / μαιευτική / οδοντιατρική / ορθοπαιδική / πειραματική ~* **2.** (α) ***πλαστική χειρουργική*** η ειδικότητα τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο την εξαφάνιση δυσπλασιών ή την αποκατάσταση επίκτητων αλλοιώσεων στην επιφάνεια τού ανθρώπινου σώματος και κυρ. στα μέρη που εκτίθενται περισσότερο, όπως το πρόσωπο (β) ***κοσμητική χειρουργική*** πλαστική χειρουργική που ασχολείται με την αισθητική βελτίωση ατελειών στο πρόσωπο και το σώμα τού ανθρώπου, καθώς και με τη διατήρηση ή αποκατάσταση τής νεανικότητάς τους (πβ. κ. λ. *τηλεχειρουργική*) (γ) ***αισθητική χειρουργική*** βλ. λ. *αισθητικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *χειρουργική (τέχνη)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χειρουργικός*].

χειρουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις επεμβάσεις στο σώμα ανθρώπου ή ζώου με εργαλεία (λ.χ. νυστέρι) ή με σύγχρονα μηχανήματα (λ.χ. λέιζερ) για τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων: *~ τραπέζι / επέμβαση / νυστέρι / κλίνη* **2.** ***χειρουργική*** (η) βλ.λ. **3.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με απόλυτη ακρίβεια και σταθερότητα: *τα νέα αεροπλάνα καταφέρουν ~ πλήγματα στους στρατιωτικούς στόχους·* ΦΡ. ***με χειρουργική ακρίβεια*** με απόλυτη ακρίβεια. — **χειρουργικά** επίρρ.

χειρουργός κ. (καθημ.) **χειρούργος** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στις χειρουργικές επεμβάσεις στο σώμα τού ανθρώπου ή των ζώων: *πετυχημένος / έμπειρος / γνωστός / πλαστικός ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση, -ουργός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειρουργός* < *χειρ(ο)-* + *ουργός* < *ἔργον*. Ο τ. *χειρούργος* με αναβιβασμό τού τόνου κατά τα *ραδιούργος, πανούργος*].

> **χειρουργός ή χειρούργος;** Το σωστό είναι το οξύτονο **χειρουργός** (λ. αρχαία), αφού όλα τα σύνθετα σε **-ουργός** (< *-ο-εργός*) τονίζονται στη λήγουσα: *δημι-ουργός, οπλ-ουργός, ξυλ-ουργός, μηχαν-ουργός, πυροτεχν-ουργός, υπ-ουργός, σιδηρ-ουργός, μουσ-ουργός, δραματ-ουργός, θαυματ-ουργός, λειτ-ουργός, υφαντ-ουργός, αυτ-ουργός, στιχ-ουργός* κ.ά. Σε **-ούργος** (παροξύτονα) σχηματίστηκαν μόνο τα (κακόσημα) **κακούργος** και **πανούργος** και, κατ' αυτά, το νεότ. **ραδιούργος**. Άρα **χειρουργός**, και όχι *χειρούργος*. Ας σημειωθεί ότι η λ. *χειρουργός*, προτού φτάσει να σημαίνει «τον γιατρό που επεμβαίνει χειρουργικώς» (από τον 1ο αι. μ.Χ.), σήμαινε «τον εργαζόμενο με τα χέρια, χειρωνακτικά», τον τεχνίτη και τον καλλιτέχνη. ‣ *-ουργός*

χειρουργώ ρ. μετβ. [αρχ.] {χειρουργείς... | χειρούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πραγματοποιώ χειρουργική επέμβαση: *~ τραυματία / ασθενή || σε ποιο νοσοκομείο χειρουργήθηκε ο πατέρας σου:* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.

χειροφίλημα (το) {χειροφιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να παίρνει κανείς το (δεξί) χέρι άλλου στο χέρι του, να σκύβει και να φιλά το επάνω (εξωτερικό) μέρος τής παλάμης ή απλώς να πλησιάζει τα χείλη του σε αυτό σε ένδειξη σεβασμού ή και θαυμασμού: *τα ~ των θαυμαστών στην ηθοποιό / των εγγονών στον παππού*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. baise-main].

χειρόφρενο (το) φρένο στα οχήματα, το οποίο ενεργοποιείται και απενεργοποιείται μέσω μοχλού, που ελέγχεται από το χέρι τού οδηγού, και χρησιμοποιείται για πιο ασφαλή ακινητοποίηση τού αυτοκινήτου κατά τη στάθμευση ή τους χειρισμούς σε ανηφορικά ή κατηφορικά μέρη: *τραβώ / βάζω το ~* (το ενεργοποιώ και ακινητοποιώ το όχημα) || *λύνω / αφήνω / κατεβάζω το ~* (το απενεργοποιώ και αφήνω το όχημα να κυλήσει) ΑΝΤ. ποδόφρενο (ή απλώς φρένο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. handbrake].

χείρων, -ων, -ον {χείρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) χειρότερος· ΦΡ. (α) ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** βλ. λ. *πλάνη*¹ (β) ***το μη χείρον βέλτιστον*** βλ. λ. *βέλτιστος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέρ-jων*, αβεβ. ετύμου. ίσως < Ι.Ε. *gher- «βραχύς, κοντός, μικρός», πβ. αρχ. ιρλ. gair, σανσκρ. hrasvá- (συγκριτ. hrásīyams-) κ.ά. Σύμφωνα με νεότερη εκδοχή, η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. gořijü «χειρότερος», gorěti «καίω», αλλά η σημασιολ. πορεία δεν έχει διαλευκανθεί. Τέλος, κατ' άλλη άποψη, το επίθ. *χείρων* προέρχεται από συγκόλληκτο επίθ. **χερύς* (< **χερεσ-F-*), που ανάγεται στην προαναφερθείσα Ι.Ε. ρίζα].

χειρώνακτας (ο) (αρχαιοπρ.) αυτός που εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με σωματική εργασία ΣΥΝ. (λαϊκ.) χερομάχος. Επίσης **χειρώναξ** {χειρώνακτος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρῶναξ, -ακτος* < *χειρ(ο)-* + *ἄναξ, -ακτος* «βασιλιάς, άρχοντας» (βλ.λ.)].

χειρωνακτικός, -ή, -ό [αρχ.] (για έργο) αυτός που διεξάγεται κατά κύριο λόγο με τα χέρια: *~ εργασία / επάγγελμα* ΑΝΤ. πνευματικός. — **χειρωνακτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ.

χελήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *χελίσιος*) αυτός που σχετίζεται με το χέλι ή που θυμίζει χέλι: *~ κινήσεις / σώμα / ευλυγισία*.

χέλι (το) {χελ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ.) ψάρι με επιμήκες, ευλύγιστο σώμα (σαν φίδι) με γυμνή επιφάνεια, το οποίο ζει σε γλυκά νερά, αλλά αναπαράγεται στη θάλασσα: *νόστιμο / λιπαρό / παχύ / καπνιστό ~ || ξεγλιστρώ / ξεφεύγω σαν ~* (ενν. από δυσάρεστες ή επικίνδυνες καταστάσεις).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐγχέλειον*, υποκ. τού *ἔγχελυς*, το οποίο προέρχεται πιθ. από συμφυρμό τής λ. *ἔχις (ὁ)* «ερπετό» και ενός άλλου τύπου, που δεν απαντά πλέον στην Ελλην., αλλά μαρτυρείται στο λατ. anguilla «χέλι»].

χελιδόνα (η) **1.** θηλυκό χελιδόνι που τρέφει μικρά ● **2.** σελάχι μεγάλων διαστάσεων.

χελιδόνι (το) {χελιδον-ιού | -ιών} πουλί που μοιάζει με το σπουργίτι, έχει διχαλωτή ουρά, μαύρο χρώμα στο κεφάλι, στα φτερά και στο πάνω μέρος τού σώματος και λευκή κοιλιά· αποδημεί κάθε φθινόπωρο προς θερμότερα κλίματα, επιστρέφοντας την άνοιξη, και γι' αυτό θεωρείται προάγγελος τής άνοιξης. — (υποκ.) **χελιδονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χελιδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *χελιδών, -όνος*, αβεβ. ετύμου. Η λ. παρουσιάζει επίθημα *-δών*, χαρακτηριστικό πτηνών (λ.χ. *ἀη-δών*), το δε επίθημα *-δFών* που απαντά σε αιολ. ανθρωπωνύμιο *(Χελι-δFῶν)*, είναι μάλλον ψευδοαρχαϊσμός. Η λ. συνδ. με το συνώνυμο λατ. hirundō, φαίνεται εντούτοις πως και οι δύο λ. αποτελούν παράλλ. δάνεια αγν. προελ., ενώ λιγότερο πιθανές φαίνονται οι αναγωγές των δύο τ. σε **χενιν-δFών* και *hinundō αντιστοίχως. Μια άλλη ετυμολόγηση που έχει προταθεί, είναι η σύνδεση με το αρχ. *κίχλη* (με αναδιπλασιασμό) και με την Ι.Ε. ρίζα *ghel- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. γερμ. Nachti-gall «αηδόνι», αρχ. γερμ. gellom «κράζω»].

χελιδόνιο (το) [μτγν.] {χελιδονί-ου | -ων} ποώδες φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες που ανήκει στην ίδια οικογένεια με την παπαρούνα.

χελιδόνισμα (το) [μτγν.] {χελιδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} τραγούδι που λέγανε παλιά τα παιδιά για τα χελιδόνια και την άνοιξη κρατώντας ένα ξύλινο χελιδόνι. — **χελιδονίζω** ρ. [αρχ.].

χελιδονοφωλιά (η) [1845] **1.** η φωλιά από λάσπη, χορταράκια και σκουπίδια που χτίζουν τα χελιδόνια, συνήθ. στις εξωτερικές κόγχες κτισμάτων **2.** (στη μαγειρική) έδεσμα τής κινεζικής κουζίνας το οποίο

είτε αποτελείται από πραγματικές φωλιές πουλιών είτε μιμείται το σχήμα τους, αποτελούμενο από ζυμαρικά ή φύτρες φασολιών.

χελιδονόψαρο (το) ψάρι με δυνατά πτερύγια που ζει στην επιφάνεια τής θάλασσας και μπορεί να πηδά έξω από αυτή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που αντέχουν τα ψάρια που το κυνηγούν: *τα ~ των τροπικών θαλασσών.*

χελίσιος, -ια, -ιο → χελήσιος

Χελμός (ο) τα Αροάνια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. chlmo «λόφος, ύψωμα»].

χέλυο (το) (λόγ.) {χελύ-ου | -ων} το όστρακο που προστατεύει το σώμα τής χελώνας και αποτελείται από οστέινες και κεράτινες πλάκες ΣΥΝ. χελωνοκαύκαλο, χελωνόστρακο, καβούκι, καύκαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χέλυον* < αρχ. *χέλυς, -υος* (βλ. λ. *χελώνα*)].

χελώνα (η) {χελωνών} φυτοφάγο ερπετό που κινείται πολύ αργά· ζει στην ξηρά ή τη θάλασσα και έχει ελλειψοειδές όστρακο στην πλάτη του (χέλυο ή καβούκι), όπου μαζεύει το κεφάλι και τα πόδια του, όταν νιώσει κίνδυνο: *χερσαία / θαλάσσια / εκατόχρονη ~*· ΦΡ. ***σαν χελώνα / με βήμα*** (ή ***ρυθμό***) ***χελώνας*** πολύ αργά, με πολύ βραδείς ρυθμούς: (προς οδηγό οχήματος) *αφού πας σαν χελώνα, κάτσε στη δεξιά λωρίδα!* (ενν. τού δρόμου) || *το έργο δεν θα τελειώσει στην ώρα του· όλα προχωρούν με ρυθμό χελώνας.* - (υποκ.) **χελωνίτσα** (η) κ. **χελωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χελώνη* < *ghel-ōu-nā (με επίθημα *-ώνη*, προϊόν μακράς διφθόγγου *-ωυ-*), παράλλ. τ. τού *χέλυς, -υος* «χελώνα» < *ghel-u-. Οι δύο τ. συνδ. με αρχ. σλαβ. žely «χελώνα», αλλά η περαιτέρω αναγωγή σε Ι.Ε. ρίζα είναι αμφίβολη, όπως λ.χ. στο Ι.Ε. *ghel- «κίτρινος, πράσινος» (πβ. λατ. helvus «λάχανο», *χλόη*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *χεῖλος* (πβ. κ. ιταλ. διάλεκτ. bezzuca «χελώνα» < δημώδ. λατ. *beccus «ράμφος», για τη σημασιολ. πορεία), ίσως λόγω τού ότι η χελώνα έχει σαγόνι που προεξέχει. Συνολικώς, η μόνη βέβαιη σύνδεση είναι με τους σλαβ. τ.].

χελωνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τη χελώνα: *~ καβούκι.*

χελώνι (το) {χελων-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) ο χοιραδισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χελώνιον*, υποκ. τού αρχ. *χελώνη* (βλ.λ.)].

χελώνια (τα) (λαϊκ.) πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαιμό εξογκώνονται και σκληραίνουν. Επίσης **χελωνάκια**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χελώνιον*, υποκ. τού *χελώνη* (βλ.λ.)].

χελωνιάρης, -α, -ικο {χελωνιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός τού οποίου οι αδένες στον λαιμό έχουν εξογκωθεί και σκληρυνθεί.
[ΕΤΥΜ. < *χελώνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αρκουδ-ιάρης*].

χελωνίσιος, -ια, -ιο → χελωνήσιος

χελωνοβότανο (το) {χελωνοβοτάνων} βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες.

χελωνοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {χελωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εξωτερικά μοιάζει με χελώνα **2.** αυτός που προχωρεί πολύ αργά, με τους ρυθμούς τής χελώνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χελωνοκαύκαλο (το) (λαϊκ.) το ελλειψοειδές όστρακο τής χελώνας: *σκληρό / εκατόχρονο ~* ΣΥΝ. χέλυο, καβούκι, καύκαλο.

χελωνόσουπα (η) σούπα από ζουμί βρασμένης χελώνας.

χελωνόστρακο (το) το χελωνοκαύκαλο (βλ.λ.).

Χ.Ε.Ν. (η) Χριστιανική Ένωση Νεανίδων.

χένα (η) {χωρ. πληθ.} ερυθροκάστανη φυτική χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται κυρ. για τη βαφή των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. henna < αραβ. ḥinnā'].

χέρα (η) → χέρι

χεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό χέρι· ΦΡ. (α) ***δίνω / βάζω ένα χεράκι*** προσφέρω λίγη βοήθεια: *βάλε και συ ένα χεράκι να τελειώσουμε γρηγορότερα* (β) ***τα λέω ένα χεράκι (σε κάποιον)*** (i) μιλάω χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές, επιτιμώντας, μαλώνοντας (κάποιον): *του τα 'πα ένα χεράκι και ξαλάφρωσα* ΣΥΝ. τα ψέλνω (σε κάποιον) (ii) μιλάω (με κάποιον) με λίγα λόγια: *δεν θα καθυστερήσεις· ένα χεράκι μόνο θα τα πούμε κι έφυγες* **2.** (χαϊδευτ.) τρυφερό και μικρό γυναικείο ή παιδικό χέρι: *της έπιασε το ~ || δώσε μου το ~ σου.*

χερακώνω ρ. μετβ. {χεράκωσα} (λαϊκ.) χουφτώνω, βάζω χέρι σε (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < *χεράκι* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

χέρι (το) {χερ-ιού | -ιών} **1.** το καθένα από τα δύο άνω άκρα τού ανθρώπου, από τον ώμο ώς τις άκρες των δακτύλων, και κατ' επέκτ. τα δύο εμπρόσθια άκρα ορισμένων ζώων: *αριστερό / δεξί / στιβαρό / γυμνασμένο / παράλυτο / χτυπημένο / σπασμένο / κοκκαλιάρικο / αδύνατο ~ || σταυρώνω τα ~ σε ένδειξη αμηχανίας || Ψηλά τα ~! Ληστεία! || γράφω με το αριστερό ~* (είμαι αριστερόχειρας)· ΦΡ. (α) ***βαρύ χέρι*** το να έχει κάποιος μεγάλη δύναμη, όταν χτυπά άλλον: *τις έφαγα άσχημα· είχε και ~ ο άθλιος!* (β) ***ελαφρύ χέρι*** ανάλαφρο άγγιγμα, συνήθ. για την ικανότητα γιατρών (λ.χ. οδοντιάτρων) ή νοσοκόμων να μην προκαλούν πόνο στον ασθενή: *νοσοκόμα με ~· δεν καταλαβαίνεις ότι σου κάνει ένεση!* (γ) ***μακρύ χέρι*** (i) η τάση (κάποιου) να κλέβει, κυρ. χωρίς να τον αντιλαμβάνονται: *είχε ~, αλλά κάποτε πιάστηκε* (ii) η τάση (κάποιου) να παρενοχλεί σεξουαλικά αγγίζοντας ή χαϊδεύοντας άλλα άτομα: *είχε ~, αλλά τώρα μαζεύτηκε!* (δ) ***κάθομαι / μένω με σταυρωμένα χέρια*** μένω άπρακτος, κάθομαι χωρίς να κάνω τίποτα: *Τι κάθεσαι με σταυρωμένα χέρια; Κουνήσου!* (ε) ***έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια (με κάποιον)*** τσακώνομαι (με κάποιον) παλεύοντας μαζί του: *ο καβγάς φούντωσε κι ήρθαν στα χέρια* (στ) ***σηκώνω τα χέρια (ψηλά)*** σταματώ τις προσπάθειες, παραιτούμαι: *η επιστήμη σηκώνει (ψηλά) τα χέρια σε τέτοιες περιπτώσεις* ΣΥΝ. παραδίδομαι (ζ) ***σηκώνω στα χέρια (κάποιον)*** σε περίπτωση πανηγυρισμού: *οι οπαδοί σήκωσαν τους πρωταθλητές στα χέρια* (η) ***(από) δεύτερο χέρι*** για μεταχειρισμένο προϊόν: *πήρα αυτοκίνητο ~* (θ) ***παίρνω (κάποιον) από το χέρι*** (i) καθοδηγώ (κάποιον) πηγαίνοντάς τον κάπου: *η νηπιαγωγός πήρε το παιδί από το χέρι και το πήγε στη θέση του* (ii) (μτφ.) παρακολουθώ πολύ στενά (κάποιον), καθοδηγώ (κάποιον) χωρίς να παίρνει ο ίδιος πρωτοβουλίες: *ο λαός δεν είναι μωρό, για να τον παίρνει ο κάθε ηγέτης απ' το χέρι* (ι) ***στο δεξί / αριστερό (σου) χέρι*** (ως οδηγία για να κατευθύνουμε κάποιον) στη δεξιά/αριστερή πλευρά σου καθώς προχωράς: *θα το βρεις στο δεξί σου χέρι* (ια) ***δοκιμάζω το χέρι μου / το πόδι μου*** βλ. λ. δοκιμάζω (ιβ) ***κάτω / κοντά / μακριά τα χέρια σου!*** μην απλώνεις τα χέρια σου πάνω μου (ιγ) (εκφραστ.) ***έχω μόνο δύο χέρια!*** για περιπτώσεις που κάποιος δεν μπορεί να κάνει ταυτόχρονα όλα όσα του ζητούν: *δεν μπορώ και να μαγειρεύω και να σερβίρω· ~* (ιδ) ***μετρούνται στα δάχτυλα τού ενός χεριού*** είναι πολύ λίγοι: *οι πραγματικοί φίλοι μου ~* **2.** (συνεκδ.) η αγκαλιά: *πήρε στα ~ της το παιδί και το νανούρισε || κράτα με στα ~ σου* **3.** (ειδικότ.) το τμήμα των άνω άκρων από τον καρπό ώς τις άκρες των δακτύλων: *ανδρικό / βρόμικο / ζεστό / μακρουλό / μελανιασμένο / περιποιημένο / ροζιασμένο / σκασμένο ~ || πλύνε τα ~ σου κι έλα να φάμε || του τράβηξε ένα χαστούκι με την ανάποδη τού ~ του || είχε χέρια πιανίστα* (με μακριά λεπτά δάχτυλα) || *το βάζο μού έπεσε μέσα απ' τα ~ μου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με τον σταυρό στο χέρι*** με τρόπο τίμιο και δίκαιο: *δεν προκόβει κανείς στις μέρες μας, αν πηγαίνει ~* ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά (β) ***ζητώ το χέρι / (λόγ.) τη χείρα (κάποιας από κάποιον)*** κάνω πρόταση γάμου (σε κάποιον για γυναίκα που κηδεμονεύει): *~ τής κόρης σας* ΣΥΝ. ζητώ σε γάμο (γ) ***είναι στο χέρι (κάποιου)*** είναι μέσα στις δυνατότητες (κάποιου), εξαρτάται (από κάποιον) αν θα κάνει κάτι ή όχι: *~ μας ν' αλλάξουμε αυτή την πόλη || ~ τού δικαστή να μας σώσει* (δ) ***δίνω το χέρι*** (i) συμφιλιώνομαι ή επισφραγίζω συμφωνία με κάποιον ανταλλάσσοντας χειραψία: *δώστε τα χέρια και ξεχάστε ό,τι έγινε* (ii) αποδέχομαι την πρόταση γάμου που μου γίνεται για γυναίκα που έχω υπό την προστασία μου (κόρη, αδελφή, κηδεμονευόμενη): *του έδωσε πλέον επίσημα το χέρι τής κόρης του* (έδωσε τη συγκατάθεσή του για τον γάμο) (ε) ***δένω τα χέρια (κάποιου)*** δεν αφήνω (κάποιον) να ενεργήσει όπως θέλει, περιορίζω (σε κάποιον) τις κινήσεις (κάποιου): *δεν μπορώ να σας βοηθήσω· ο νόμος μού δένει τα χέρια || μας έχει δέσει τα χέρια αυτή η απεργία* (στ) ***λύνω τα χέρια (κάποιου)*** βγάζω (κάποιον) από δύσκολη θέση, αποδεσμεύω (κάποιον): *η ευνοϊκή υπουργική ρύθμιση μας έλυσε τα χέρια* (ζ) ***βάζω / δίνω ένα χέρι (βοηθείας)*** προσφέρω βοήθεια: *βάλαμε όλοι ένα χέρι κι η δουλειά τελείωσε αμέσως* ΣΥΝ. βοηθώ, συμπαραστέκομαι (η) ***βάζω το χέρι (μου) στην καρδιά / με το χέρι στην καρδιά*** μιλώ με απόλυτη ειλικρίνεια: *βάλε το χέρι στην καρδιά και πες μου την αλήθεια* (θ) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά / στο ευαγγέλιο*** (i) είμαι απολύτως σίγουρος (για κάτι): *~ ότι αυτός ο άνθρωπος είναι αθώος* ΣΥΝ. κόβω το κεφάλι μου (ii) ορκίζομαι ότι λέω την αλήθεια: *Δεν λέω ψέματα! ~!* ΣΥΝ. ορκίζομαι (ι) ***βάζω στο χέρι*** (i) παίρνω υπό τον έλεγχό μου, αποκτώ την κυριότητα ή την εξουσία: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της* (ii) εξαπατώ, κοροϊδεύω: *τον έβαλαν στο χέρι και του 'φαγαν τα λεφτά* (ια) ***βάζω κι εγώ το χέρι μου (σε / για κάτι)*** συντελώ (σε/για κάτι) ή είμαι ο πραγματικός, αλλά κρυφός δημιουργός του: *δεν τα μαγείρεψα όλα μόνη μου· έβαλε κι η μητέρα μου το χέρι της* (ιβ) ***βάζω χέρι*** (i) (κακόσ.) πιάνω μέρη τού σώματος κάποιου με σκοπό να τον διεγείρω ή να ικανοποιηθώ σεξουαλικά: *έβαλε χέρι στη γραμματέα του και καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση* ΣΥΝ. χουφτώνω (ii) επιπλήττω (κάποιον) για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του: *το αφεντικό μάς έβαλε χέρι για τα λάθη στη δουλειά* ΣΥΝ. τα ψέλνω, τα λέω ένα χεράκι (iii) χρησιμοποιώ ή αποκτώ (κάτι που δεν μου ανήκει) συνήθ. με πλάγιους τρόπους: *έβαλαν χέρι στην πατρική περιουσία* (πβ. κ. *βάζω στο χέρι*) ΣΥΝ. οικειοποιούμαι, σφετερίζομαι (ιγ) ***απλώνω χέρι*** βλ. λ. απλώνω ΣΥΝ. χτυπώ (ιδ) ***με άδεια χέρια*** χωρίς δώρο: *πήγε επίσκεψη ~* (ιε) ***κόβω τα χέρια (κάποιου)*** (i) τιμωρώ ή απειλώ με τιμωρία (κάποιον): *θα σου κόψω τα χέρια, αν ξαναπειράξεις τα πράγματά μου* (ii) επιβάλλω ισχυρές απαγορεύσεις ή φέρνω εμπόδια (σε κάποιον): *η άνοδος των τιμών έκοψε τα χέρια στους μικρομεσαίους* (ιστ) ***να μου κοπεί το χέρι αν...*** για να δείξουμε ότι μιλάμε ειλικρινά, ότι λέμε την αλήθεια: *~ λέω ψέματα! || ~ τους ξαναψηφίσω* (ιζ) ***δεν μου κοβόταν καλύτερα το χέρι*** ως έκφραση απογοήτευσης ή μεταμέλειας για κάτι που, όταν το κάναμε, δεν φανταζόμασταν την αρνητική του κατάληξη: *~ που πήγα και του 'δωσα τόσα λεφτά χωρίς συμβόλαιο, τού απατεώνα!* (ιη) ***(κάτι) περνά από το χέρι μου*** (κάτι) είναι μέσα στις δυνατότητές μου, μπορώ να το κάνω: *σας βεβαιώνω, κάνω ό,τι ~ για την υπόθεσή σας* (ιθ) ***κάποιος περνά από τα χέρια κάποιου*** κάποιος μαθητεύει ή ασκείται ή διαπλάθεται από κάποιον: *όλοι αυτοί υπήρξαν μαθητές μου· όλοι τους πέρασαν απ' τα χέρια μου!* (κ) ***κάτι περνά από τα χέρια κάποιου*** κάτι εκτελείται, διεκπεραιώνεται από κάποιον: *όλες οι δουλειές τού σπιτιού περνούν απ' τα χέρια μου, δεν έχω καμία βοήθεια* (κα) ***(έχω κάποιον / είναι κάποιος) τού χεριού μου*** μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, ελέγχω (κάποιον) απόλυτα: *μη σε νοιάζει ο πρόεδρος τής επιτροπής· αυτός είναι ~* (κβ) ***φιλώ το χέρι (κάποιου)*** δείχνω τον σεβασμό μου (σε κάποιον): *σου ~, πατέρα· την ευχή σου* (ενν. δώσε μου) (κγ) (παροιμ.) ***χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησέ το*** βλ. λ. φιλώ (κδ) ***βάζω το χέρι στην τσέπη*** (ενν. για να πληρώσω) δίνω χρήματα, ξοδεύω: *ευτυχώς, για τη δική μας υπόθεση έβαλαν όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (έδωσαν πολλά) || *είναι τσιγγούνης, δεν βάζει το χέρι στην τσέπη* (κε) (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει*** είναι προτιμότερη η μικρότερη αλλά σίγουρη ωφέλεια από μια μεγαλύτερη αλλά αβέβαιη (κστ) (παροιμ.) ***το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο*** βλ. λ. νίβω (κζ) ***χαμένος / καμένος από χέρι*** σε περιπτώσεις σίγουρης εκ των προτέρων αποτυχίας: *τι θέλει και κατεβαίνει στις εκλογές, αφού είναι ~;* (κη) ***χέρι-χέρι*** (i)

κρατώντας ο ένας το χέρι τού άλλου: *προχωρούσαν πιασμένοι* ~ (ii) μαζί, με αλληλοϋποστήριξη, βοηθώντας ο ένας τον άλλον: ~ *τα δυο κόμματα στις εκλογές* (κθ) **τρίβω τα χέρια μου** νιώθω ή/και εκδηλώνω ευχαρίστηση: *οι τοπικοί παραγωγοί έτριβαν τα χέρια τους με τον περιορισμό των εισαγωγών* (λ) **ψηλά τα χέρια!** ως απειλή ληστών ή στρατιωτών προς αντιπάλους τους, για να τους ακινητοποιήσουν, προειδοποιώντας τους να μην αγγίζουν τίποτα (λ.χ. όπλα): ~ *κι ακίνητοι!* (λα) **κάτω τα χέρια (από κάποιον / κάτι)** (σε συνθήματα ή πολιτικούς λόγους) για την υπεράσπιση (λ.χ. τής αθωότητας) ή την απελευθέρωση προσώπου ή για την προάσπιση εργασιακού ή πολιτικού δικαιώματος: ~ *απ' τις συντάξεις!* (λβ) **και με τα δυο χέρια** (για την πρόθεση να ψηφίσουμε υπέρ ενός υποψηφίου, για την έκφραση τής πίστης μας σε ένα πρόσωπο ή κόμμα κατά τις εκλογές) χωρίς κανέναν ενδοιασμό, με απόλυτη πίστη και σιγουριά: *θα σε ψηφίσω* ~ (λγ) **λερώνω τα χέρια μου με αίμα** βλ. λ. *αίμα* (λδ) **(δώρο) από χέρι** (δώρο) από αγαπημένο πρόσωπο **4.** (συνεκδ.) (α) το ίδιο το άτομο: *έδωσε το δέμα στα* ~ *του*· ΦΡ. **δεξί χέρι** το πρόσωπο που είναι απαραίτητος βοηθός ή συνεργάτης κάποιου: *το* ~ *του στη δουλειά / στις επιχειρήσεις* (β) (ειδικότ. στον πληθ.) οι χειρώνακτες, οι εργάτες που δουλεύουν με τα χέρια: *χρειαζόμαστε πολλά* ~ *φέτος στον τρύγο*· ΦΡ. **εργατικά χέρια** οι εργάτες **5.** τα άνω άκρα ως μέσο ή όργανο που χρησιμοποιεί κανείς, για να πραγματοποιήσει κάτι: *κέντημα τού* ~ || *το* ~ *του ήταν πολύ επιδέξιο, είχε πάει και σε σχολή ζωγραφικής*· ΦΡ. (α) **στο χέρι** με τα χέρια, όχι με μηχανικό τρόπο: *πλύσιμο* ~ || *όλο το βιβλίο είναι γραμμένο* ~! (β) **γεια στα χέρια σου!** για να δείξουμε την ικανοποίησή μας για κάτι, συνήθ. φαγητό, που έφτειαξε κάποιος (γ) **πιάνουν τα χέρια μου** είμαι επιδέξιος, μπορώ να δημιουργώ χειροτεχνήματα ή να κάνω μαστορέματα και επισκευές μόνος μου (δ) **έχω χέρι** (i) έχω την ικανότητα να σχεδιάζω ή να ζωγραφίζω ωραία (ii) (για μπασκετμπολίστα) είμαι πολύ εύστοχος **6.** ο έλεγχος, η άμεση εποπτεία (που ασκεί κάποιος): *Αφήνομαι στα* ~ *σου! Κάνε ό,τι νομίζεις!* || *έμεινε ορφανός και μεγάλωσε στα* ~ *τής γιαγιάς του*· ΦΡ. (α) **έχω το πάνω χέρι / παίρνω το πάνω χέρι** ελέγχω (μια κατάσταση ή μια σχέση): ~ *στον γάμο μου / στην εταιρεία* || «*οι γηπεδούχοι ξεκίνησαν δυνατά το παιχνίδι και έδιναν την εντύπωση ότι θα είχαν το πάνω χέρι σε όλο τον αγώνα*» (εφημ.) (β) **έχω / κρατώ / βαστώ (κάποιον) στο χέρι** γνωρίζω τα μυστικά (κάποιου) και τον εκβιάζω, υπαγορεύω σε (κάποιον) τι να κάνει ΣΥΝ. έχω (κάποιον) υποχείριό μου (γ) **(κάτι) πέφτει στα χέρια (κάποιου)** (κάτι) περιέρχεται στη δικαιοδοσία ή την ιδιοκτησία (κάποιου): *τυχαία έπεσε στα χέρια μου αυτό το γράμμα* || *στρατιωτικά σχέδια έπεσαν στα χέρια τού εχθρού* (δ) **πέφτω στα χέρια (κάποιου)** (i) είμαι δέσμιος (κάποιου), είμαι υπό την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *δύσκολα θα τη γλυτώσει, αν πέσει στα χέρια των αντιπάλων* (ii) (ειδικότ. για χώρες, πόλεις, φρούρια κ.λπ.) καταλαμβάνομαι από τον στρατό τού αντιπάλου: *η Πόλη έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1453* (ε) **γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου)** ξεφεύγω από τα δεσμά, την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *γλύτωσε από τα χέρια τής συμμορίας* (στ) **είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια** με έχουν εμπιστευθεί σε αξιόπιστο, ικανό ή καλοπροαίρετο πρόσωπο: *Μην ανησυχείτε! Το παιδί σας βρίσκεται* ~ || *το έγγραφο βρίσκεται* ~ (ζ) **ξένα χέρια** βλ. λ. ξένος (η) **αλλάζω χέρια** βλ. λ. *αλλάζω* (θ) **στα χέρια (κάποιου)** σε πρόσωπο που θα χειριστεί υπόθεση ή γενικότ. θα αναλάβει κάτι: *πρόκειται για πολύ σοβαρή υπόθεση για να την εμπιστευθούμε* ~ *άπειρων ανθρώπων* (ι) **παίρνω (π.χ. μια υπόθεση) στα χέρια μου** αναλαμβάνω προσωπικά την ευθύνη να φέρω εις πέρας κάτι (π.χ. μια υπόθεση) **7.** (συνεκδ.) ο τρόπος ή η σειρά με την οποία κάτι (ένα πράγμα ή μια είδηση) μεταφέρεται από το ένα άτομο στο άλλο· ΦΡ. (α) **από χέρι σε χέρι / χέρι με (σε) χέρι** δίνοντας ο ένας (κάτι) στον άλλον σε μια αλυσίδα προσώπων: *το σημείωμα έφτασε σε μένα* ~ || «*χέρι σε χέρι ξέπεσε και στα δικά μου χέρια*» (Ν. Καββαδίας) (β) **από πρώτο χέρι** από την πηγή, από τους πρωταγωνιστές ενός επεισοδίου ή από αυτόπτες μάρτυρες: *τα ξέρω* ~, *γιατί μου τα 'πε ο βοηθός μου που ήταν παρών* **8.** κάθε ξεχωριστή φορά κατά την οποία συνήθ. επαναλαμβάνεται κάτι, ώσπου να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: *τα βαμβακερά να τα περνάς και δεύτερο* ~, *για να καθαρίσουν* || *θα περάσουμε τον τοίχο δύο* ~ *χρώμα ακόμη* || (μτφ.) *του 'ριξα ένα* ~ *ξύλο, να μάθει* (αρκετό, αλλά όχι πολύ) ΣΥΝ. πέρασμα ● **9.** (για τον Θεό ή άλλη υπερφυσική δύναμη): *ο Θεός να βάλει το* ~ *του!* (να μας βοηθήσει) || *το* ~ *τής μοίρας* **10.** (μτφ.) εξάρτημα από το οποίο μπορεί κανείς να πιάσει εργαλείο, μηχάνημα ή όργανο: *το* ~ *τής κατσαρόλας / τού πριονιού / τού μπαστουνιού / τού μαχαιριού / τής αξίνας / τού φλιτζανιού* ΣΥΝ. χερούλι ● **11.** (στο ποδόσφαιρο) παράβαση που γίνεται όταν ο ποδοσφαιριστής ακουμπήσει τη μπάλα με το χέρι εμποδίζοντας μια μεταβίβαση, ένα σουτ κ.λπ.: *ο διαιτητής σφύριξε το* ~ || *μέσα στη μεγάλη περιοχή το* ~ *είναι πέναλτι.* — (μεγεθ.-διαλεκτ.) **χέρα** (η), (μεγεθ.) **χερούκλα** (η), (υποκ.) **χεράκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χέριον*, υποκ. τού αρχ. *χείρ, -ρός* (βλ.λ.). Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *μένω με τα χέρια σταυρωμένα* (< demeurer les bras croisés), *περνάει από το χέρι μου* (< cela m'a passé par les mains), *έχω τα χέρια δεμένα* (< avoir les mains liées), *τον έχω στο χέρι* (< je l'ai en main), *από χέρι σε χέρι* (< de main en main), *από πρώτο / δεύτερο χέρι* (< de première / seconde main), *βρίσκεται σε καλά χέρια* (< il est en bonnes mains), *βάζω το χέρι μου στη φωτιά ότι...* (< mettre la main au feu que...), *παίρνω την υπόθεση στα χέρια μου* (< prendre l'affaire en main), *μετρούνται στα δάχτυλα τού ενός χεριού* (< on les compte sur les doigts de la main) κ.ά.].

χεριά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωρά στη χούφτα κάποιου ΣΥΝ. χούφτα, δράκα, χερόβολο, χερoβολιά.

χεριάζω ρ. μετβ. {χέριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πιάνω (κάτι) με το χέρι μου ΣΥΝ. χουφτώνω, αδράχνω, χεροβολιάζω.

χερικό (το) έναρξη εργασίας· εύχρ. στη ΦΡ. **κάνω χερικό** ξεκινώ εργασία, συναλλαγή ή γενικότ. μια δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., ουσιαστικοπ. ουδ. επιθ. **χερικός* (< *χέρι*), πβ. κ. *ποδαρικό*].

χερο- ➝ χειρ(ο)-

χεροβολιά κ. **χειροβολιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το πιάσιμο με το χέρι **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του: *μία* ~ *σπόρους* ΣΥΝ. χερόβολο, χερικό.

χεροβολιάζω κ. **χειροβολιάζω** ρ. μετβ. {χερoβόλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πιάνω (κάτι) με το χέρι ΣΥΝ. χεριάζω **2.** σχηματίζω χερόβολα, δηλ. δεμάτια με στάχυα.

χερόβολο (το) (λαϊκ.) η ποσότητα των σπαρτών που μπορεί να κρατήσει με το ένα χέρι αυτός που θερίζει: *ένα* ~ *στάχυα* ΣΥΝ. δεμάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χειρόβολον* < *χειρο-* + *-βολον* < *-βολος* (< *βάλλω*)].

χεροδύναμος, -η, -ο κ. **χειροδύναμος** αυτός που έχει μεγάλη δύναμη στα χέρια: ~ *παλαιστής / εργάτης*.

χεροκάμωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι από μηχανή: ~ *ζωγραφιά* ΣΥΝ. χειροποίητος.
[ΕΤΥΜ. < *χερο* + *-κάμωτος* < *καμώνω / κάνω*].

χερομάχημα (το) ➝ χερομαχώ

χερομάχος κ. **χειρομάχος** (ο) (λαϊκ.-σπάν.) αυτός που κερδίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του ΣΥΝ. χειρώνακτας.

χερομαχώ κ. **χειρομαχώ** [μτγν.] ρ. αμετβ. {χερομαχείς... | χερομάχησα} αγωνίζομαι να κερδίσω τα προς το ζην με χειρωνακτική εργασία. — **χερομάχημα** κ. **χειρομάχημα** (το).

χερόμυλος (ο) ➝ χειρόμυλος

χεροπάλαμο (το) **1.** η παλάμη, δηλ. το εσωτερικό μέρος τού χεριού **2.** (ο πληθ. *χεροπάλαμα* ως επίρρ.) με τις παλάμες.

χεροπόδαρα επίρρ. ➝ χειροπόδαρα

χερουβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τα χερουβ(ε)ίμ **2.** ΕΚΚΛΗΣ. **χερουβικό** (το) μεγάλος και αργός ύμνος που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία κατά τη μεγάλη Είσοδο (μετά την ανάγνωση τού Ευαγγελίου) και σχετίζεται με την πορεία τού Χριστού προς τον Γολγοθά και τον Τάφο: «*πάψετε το* ~ *κι ας χαμηλώσουν τ' άγια*» (δημοτ. τραγ.).

χερουβίμ κ. **χερουβείμ** (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (Άγγελοι), που βρίσκονται κοντά στον Θεό, τον οποίο υμνούν και τού οποίου τη δόξα υπηρετούν: «*την τιμιωτέραν των* ~» (εγκώμιο Θεοτόκου) (πβ. λ. *σεραφείμ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χερουβ(ε)ίμ* < εβρ. kerubim, πληθ. τού kerūb].

χερούκλα (η) ➝ χέρι

χερουλάς (ο) {χερουλάδες} η λαβή τού αρότρου ΣΥΝ. χειρολαβή. Επίσης **χερουλάτης**.

χερούλι (το) {χερουλ-ιού | -ιών} εξάρτημα το οποίο διευκολύνει να πιάσουμε και να χειριστούμε αντικείμενο ή εργαλείο: *το* ~ *τής πόρτας / τής ντουλάπας / τής στάμνας / τής βαλίτσας / τού αγγείου* ΣΥΝ. λαβή, πιάσιμο, χέρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χέρι* + υποκ. επίθημα *-ούλι*, πβ. κ. *μικρ-ούλι*].

χερσάδα (η) (λαϊκ.) μικρό ακαλλιέργητο μέρος μέσα σε καλλιεργημένη έκταση.
[ΕΤΥΜ. < *χέρσος* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

χερσαίος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει ή συντελείται στην ξηρά και όχι στη θάλασσα: ~ *χελώνα / ζώα* || ~ *τμήματα στρατού / δυνάμεις / επιχειρήσεις* (στρατιωτικές) / *επίθεση / δίκτυα μεταφοράς* ΣΥΝ. στεριανός, χέρσος ΑΝΤ. θαλάσσιος.

χερσόνησος (η) {χερσονήσ-ου | -ων, -ους} επιμήκες τμήμα γης που εισχωρεί μέσα στη θάλασσα και συνδέεται με την υπόλοιπη ξηρά από τη μία μόνον πλευρά του: *η* ~ *τού Αίμου* || *η Βαλκανική Χερσόνησος* (πβ. κ. λ. ακρωτήριο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χέρσος* (βλ.λ.) + *νήσος*].

χέρσος, -α (λόγ. -ος), **-ο** **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να καλλιεργηθεί: ~ *χωράφι / γη / έκταση* ΣΥΝ. άγονος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. γόνιμος, καλλιεργημένος **2.** χερσαίος: *η Γερουσία τής Δυτικής χέρσου Ελλάδος συγκροτήθηκε το 1821* ΣΥΝ. στεριανός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χέρσος / χέρρος (ή)* «ξηρά, στεριά» < I.E. *ĝhers- «παγώνω, σκληραίνω», πβ. σανσκρ. hárṣatē, λατ. horrēre «φρίττω», horror «φρίκη» (> γαλλ. horreur, ισπ. horror), hirsūtus «σκληρός, τραχύς» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *χοίρος* (βλ.λ.)].

χερσότοπος (ο) [1809] {χερσοτόπων} περιοχή που είναι άγονη ή δεν έχει καλλιεργηθεί. Επίσης **χερσοτόπι** (το).

χερσώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χέρσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω (ένα τμήμα γης) σε χέρσο, κάνω (κάτι) άγονο, παύω να (το) καλλιεργώ: *οι πυρκαγιές χέρσωσαν τον τόπο* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι χέρσος, παύω να είμαι γόνιμος: *τα χωράφια έμειναν ακαλλιέργητα και χέρσωσαν.* — **χέρσωμα** (το) [1809] κ. **χέρσωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χερσῶ* (*-όω*) < αρχ. *χέρσος*].

χερτς (το) (συχνά γράφεται και προφέρεται *χερτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής συχνότητας περιοδικών φαινομένων (σύμβολο Hz)· είναι η συχνότητα περιοδικού φαινομένου, τού οποίου ο κύκλος διαρκεί ένα δευτερόλεπτο.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. hertz, από το όν. τού Γερμανού φυσικού Heinrich R. Hertz (1857-94)].

χέσιμο (το) (!) **1.** η αποβολή περιττωμάτων τού οργανισμού από τον πρωκτό, η αποπάτηση: *πήγε για* ~ || (παροιμ.) «*ο γέρος ή από πέσιμο ή από* ~ *θα πάει*» **2.** (μτφ.) το προσβλητικό βρίσιμο: *του 'ριξα ένα* ~ *για τη χθεσινή του συμπεριφορά* (τον έβρισα πολύ) || *το χρειάζεται το* ~, *γιατί είναι παλιοχαρακτήρας.* — (υποκ.) **χεσιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-χεσ-α* (ρ. *χέζω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *στρώσ-ιμο*].

χέστης (ο) {χεστών} (!) **1.** αυτός που αποπατεί συνέχεια, που δεν μπορεί να ελέγξει την αποβολή των περιττωμάτων από τον οργανισμό του **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου θάρρος: *θέλω δίπλα μου άντρα πραγματικό, κι όχι έναν ~!* ΣΥΝ. φοβητσιάρης, δειλός ΑΝΤ. γενναίος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χεσ-* (ρ. *χέζω*) + παραγ. επίθημα *-της*].

χέστρα (η) {χεστρών} λεκάνη (συνήθ. τουρκικού τύπου), όπου αποπατεί κανείς.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χεσ-* (ρ. *χέζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*].

Χετταίοι (οι) αρχαίος λαός τής Εγγύς Ανατολής, ο οποίος άκμασε κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Χετταῖοι* < εβρ. Hittīm < χεττ. Khatti].

χεττιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Χετταίους και τη ζωή τους: *~ πολιτισμός / ευρήματα* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***χεττιτική γλώσσα*** αρχαία γλώσσα που μιλούσαν οι Χετταίοι, ανήκει στην ανατολική ομάδα τής ινδοευρωπαϊκής οικογένειας και από την οποία έχουν σωθεί γραπτά μνημεία, οι πινακίδες από το Μπογάζκιοϊ τής Μ. Ασίας, που χρονολογούνται στο 1700 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hethitisch].

χέω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) χύνω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέϜ-ω* < I.E. *ghew- «χύνω», πβ. σανσκρ. juhŏti «ρίχνω στη φωτιά (ως ολοκαύτωμα), θυσιάζω», αρμ. joyl «χυμένος», λατ. fundere «χύνω - λειώνω», αρχ. γερμ. giozzan (> γερμ. gieben) κ.ά. Ομόρρ. *χο-ή, χοῦς (-όο-), χο-ϊκός, χο-άνη, χυ-τός, χύ-μα, χύ-τρα, χύδην* κ.ά.].

χηλή (η) **1.** το άκρο των ποδιών σε μονώνυχα ζώα, όπως το άλογο: *τραυματισμένη ~* ΣΥΝ. οπλή **2.** το διχαλωτό άκρο των ποδιών στα μηρυκαστικά ζώα **3.** (κατ' επέκτ.) σκάσιμο ή ραγάδα στα πόδια ή σε άλλο μέρος τού σώματος **4.** (μτφ.) το διχαλωτό άκρο εργαλείων ή οργάνων **5.** μέρος τής ξηράς χωρίς μεγάλο ύψος, το οποίο χρησιμεύει στο να σταματά τη διείσδυση των θαλάσσιων υδάτων στην ξηρά ΣΥΝ. προβλήτα, μώλος, κυματοθραύστης. — **χηλοειδής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Ελάχιστα πιθ. η σύνδεση με τα *χαίνω, χάσκω*].

χηλοειδές (το) {χηλοειδ-ούς | -ή} ΙΑΤΡ. δύσμορφη ουλή που αναπτύσσεται στη θέση χειρουργικής τομής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chéloïde, λόγω τής ομοιότητας τής χηλής με τη συγκεκριμένη ουλή].

χηλός (ο) (αρχαιοπρ.) μεγάλο κιβώτιο από ξύλο στο οποίο φυλάσσονται ρούχα ή σκεύη ΣΥΝ. σεντούκι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου, ίσως υπάρχει σχέση με τον τ. *χηλή* (βλ.λ.)].

χημεία (η) **1.** (α) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ατομική και μοριακή σύσταση τής ύλης και τις μεταβολές και αλληλεπιδράσεις των συστατικών της (β) ***ανόργανη χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ερευνά όλα τα στοιχεία και τις ενώσεις, εκτός από αυτές τού άνθρακα (γ) ***οργανική χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ασχολείται με τις ενώσεις τού άνθρακα (δ) ***χημεία τροφίμων*** ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τον τρόπο παρασκευής τής τροφής, τη σύσταση, τη δομή και τις ιδιότητες των τροφίμων, καθώς και με τις μεταβολές και αλλοιώσεις που υφίστανται τα τρόφιμα κατά την παρασκευή, την αποθήκευση και το μαγείρεμα, όπως επίσης και με τη νοθεία των τροφίμων (ε) ***αναλυτική χημεία*** βλ. λ. *αναλυτικός* **2.** (συνεκδ.) το σχολικό ή πανεπιστημιακό μάθημα που έχει ως αντικείμενό του τη χημεία (σημ. 1) **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο δύο ή περισσότεροι άνθρωποι έλκονται ή επικοινωνούν, συνήθ. ερωτικά, νιώθοντας ταύτιση ή πνευματική ή ψυχική συγγένεια: *υπήρξε μια ~ ανάμεσά μας και ταιριάξαμε αμέσως.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χημ(ε)ία / χυμεία*, αβεβ. ετύμου, όπως φαίνεται και από τη διττή ορθογραφία τού όρου. Κατά μία άποψη η λ. προέρχεται από το τοπων. *Χημία*, που χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι για τη χώρα τους, και ανάγεται σε αιγυπτ. Kmt (< kmm «είμαι μαύρος») με αναφορά στη γονιμότητα τού εδάφους της. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι απολύτως εξακριβωμένο ότι η εν λόγω επιστήμη αποτελούσε αιγυπτιακή τεχνική και, επιπλέον, η αναγωγή στο ρ. *χέω* με σημ. «χύσιμο και τήξη (μετάλλων)» (οπότε *χυμεία*) δεν εξηγεί την πολύ ευρύτερη χρήση τής λ. Πιθανότερη φαίνεται η περίπτωση συμφυρμού των λ. *χυμός* και *Χημία* (που διευκολύνθηκε από τον ιωτακισμό). Στην Ελληνική έχουν την αρχή τους τόσο ο τ. *αλχημεία* (βλ.λ.) όσο και οι ξέν. όρ., πβ. γαλλ. chimie, αγγλ. chemistry κ.ά.].

χημεία – χυμεία – αλχημεία. Μπορεί η **χημεία** ως επιστήμη να ανάγεται ήδη στον 17ο αι., αλλά η **αλχημεία**, η ανάμειξη στοιχείων για τη μετατροπή των κοινών μετάλλων σε πολύτιμα, είναι πολύ παλαιότερη (φθάνει στον 9ο αι. μ.Χ.) και ως **χυμεία** την πρωτοβρίσκουμε στους πρώτους μεταχριστιανικούς (πρώιμους βυζαντινούς) αιώνες. Η τήξη (το χύσιμο) των μετάλλων, προκειμένου να αναμιχθούν και να μετατραπούν δήθεν σε ευγενή μέταλλα (χρυσάφι), και αργότερα (στο Βυζάντιο) η ανάμειξη διαφόρων χυμών από φυτά για την παρασκευή χρωμάτων (που χρησιμοποιούνταν για τις μικρογραφίες και, γενικότερα, για τις «χυμευτές εικόνες», όπως λέγονταν) συνδέει, πράγματι, ετυμολογικά τη λ. **χυμεία** με τα **χύμα** και **χυμός**, παράγωγα τού **χέω**. Μια τέτοια σύνδεση θα δικαιολογούσε τη γραφή **χυμεία**, που παραδίδεται σε κείμενα πρώιμων αλχημιστών (των πρώτων βυζαντινών χρόνων). Ωστόσο, η όλη δραστηριότητα των αλχημιστών φαίνεται ότι συνδέθηκε πολύ νωρίς με τη **Χημία**, την ονομασία τής χώρας τής Αιγύπτου: *Χημία* < αιγυπτ. *kmt* «μαύρος» – «εύφορος» (πβ. Πλούταρχος: *ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ*). Με τον ιωτακισμό, που ολοκληρώνεται στο Βυζάντιο μετά τον 10ο αι. (τότε «ιωτακίζονται» τα *υ* και *οι*, συμπίπτουν δηλ. με το *ι*, ενώ μέχρι τότε προφέρονταν και τα δύο ως /ü/, περίπου σαν το γαλλ. une), τα **χυμεία** και **χημεία** (*υ* και *η*) συμπίπτουν πλήρως και επικρατεί το **χημεία** (με *-η-*). Παράλληλα, πλάσσεται στην Αραβική η λ. **al-kimiya** (al = *η*, kimiya = *χημεία*), από όπου μέσω τής Λατινικής (alchemia) περνά στις ξένες γλώσσες (πβ. γαλλ. alchimie) και επιστρέφει στην Ελληνική ως αντιδάνειο **(αλχημεία)**. Ας σημειωθεί ότι οι μεγαλύτεροι αλχημιστές τού 9ου αι. μ.Χ. υπήρξαν Άραβες (Γκελπέρ, αρ-Ραζί, Αβικένας, Αβερρόης κ.ά.). Συμπέρασμα: παρά το ότι η σύνδεση με τα *χύμα / χυμός* θα οδηγούσε περισσότερο στη **χυμεία**, η χρήση επέβαλε το **χημεία** από επίδραση των **χημία** και **αλχημεία** και από την εναλλαγή των δύο φωνηέντων που επέτρεψε ο ιωτακισμός. Η γραφή με *-ει-* προήλθε πιθ. από τ. **χυμεύω* (*μαγεύω – μαγεία* κ.λπ.), όπως μαρτυρούν τα μτγν. *χύμευσις, χυμευτικός*.

χημείο (το) [1874] **1.** το εργαστήριο χημείας: *σχολικό / εξοπλισμένο / σύγχρονο ~* **2.** ***Χημείο*** (το) το κτήριο όπου κατά το παρελθόν στεγάστηκε το Τμήμα Χημείας τού Πανεπιστημίου Αθηνών **3.** ***Γενικό Χημείο τού Κράτους*** δημόσια υπηρεσία, στα εργαστήρια τής οποίας γίνεται ο έλεγχος δειγμάτων από προϊόντα που ήδη κυκλοφορούν ή πρόκειται να εισαχθούν από το εξωτερικό και η οποία εκδίδει αποφάσεις και γνωματεύσεις για θέματα χημείας.

χημειοθεραπεία (η) {χημειοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η αντιμετώπιση ορισμένων λοιμωδών νόσων και τού καρκίνου με τη χρήση συνθετικών χημικών ουσιών: *υποβάλλομαι σε ~* ΣΥΝ. χημικοθεραπεία. — **χημειοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiothérapie].

χημειοτακτισμός (ο) ΒΙΟΛ. η σχέση έλξης ή απώθησης ανάμεσα σε ένα κύτταρο ή έναν μικροοργανισμό και σε μια χημική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotactisme].

χημειοτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. το να μεταβάλλεται η πορεία και η κατεύθυνση προς τις οποίες αναπτύσσονται τα όργανα των φυτών υπό την επίδραση χημικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotropisme].

χημικοθεραπεία (η) η χημειοθεραπεία (βλ.λ.). — **χημειοθεραπευτικός**, -ή, -ό.

χημικός, -ή, -ό [1802] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη χημεία ή δημιουργείται / συντελείται με τους όρους τής επιστήμης αυτής: *~ ουσία / εξίσωση / μεταβολή / σύνθεση / ισορροπία / τύπος / σύμβολο / προϊόν* (β) ***χημικό στοιχείο*** βλ. λ. *στοιχείο* (γ) ***χημική ένωση*** κάθε υλικό που δημιουργείται με τον συνδυασμό δύο ή περισσοτέρων χημικών στοιχείων και δεν μπορεί να διαχωριστεί στα συστατικά του με τις γνωστές φυσικές μεθόδους (δ) ***χημικός δεσμός*** η επίδραση που ασκείται μεταξύ των ατόμων ενός ή περισσοτέρων χημικών στοιχείων και οδηγεί στη δημιουργία χημικών ενώσεων (ε) ***χημική αντίδραση*** βλ. λ. *αντίδραση* (στ) ***χημική ανάλυση*** βλ. λ. *ανάλυση* (ζ) ***χημικό όπλο*** προϊόν που προκαλεί άμεση τοξική αλλοίωση στους ζωντανούς οργανισμούς και χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις πολέμου: *απαγόρευση / κατάργηση των ~* (η) ***χημικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με χημικά όπλα (θ) ***χημική τουαλέτα*** χώρος για τις φυσικές ανάγκες τού ανθρώπου, που λειτουργεί με χημικό τρόπο και δεν συνδέεται με αποχέτευση **2.** (α) **χημικός** (ο/η) (i) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χημεία (ii) καθηγητής / καθηγήτρια σχολείου ή πανεπιστημίου που διδάσκει το μάθημα τής χημείας (β) ***χημικός μηχανικός*** (ο/η) επιστήμονας που είναι ειδικευμένος στον σχεδιασμό, στη λειτουργία και την παρακολούθηση χημικών εγκαταστάσεων, καθώς και στην παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων σε βιομηχανική βάση **3.** ***χημικά*** (τα) προϊόντα που έχουν παρασκευαστεί με τις μεθόδους τής χημείας: *η ασύδοτη χρήση χημικών στις φυτοκαλλιέργειες αποβαίνει εις βάρος τής υγείας τού καταναλωτή.* — **χημικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

χημισμός (ο) [1858] **1.** ΧΗΜ. η διεργασία που περιλαμβάνει όλα τα στάδια μιας χημικής αντίδρασης· συνηθέστ. *μηχανισμός χημικής αντίδρασης* **2.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών διεργασιών που συντελούνται σε έναν οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimisme].

χήμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. οίδημα τού κερατοειδούς τού ματιού που συνοδεύεται από φλεγμονή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χήμωσις* < **χημῶ (-όω)* < αρχ. *χήμη* «δίθυρο κοχύλι με ανοιχτά όστρακα» < θ. *χη-* (< *ghē-, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στα ρ. *χαίνω, χάσκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μη*, πβ. κ. *ρώ-μη, φή-μη*].

χήνα (η) {χηνών} **1.** εξημερωμένο κατοικίδιο πτηνό που μοιάζει με την πάπια, αλλά έχει μακρύτερο λαιμό, σφηνοειδές ράμφος και τα δάχτυλά του είναι ενωμένα με νηκτική μεμβράνη· ΦΡ. ***βάδισμα τής χήνας*** βηματισμός για τις παρελάσεις κατά τον οποίο οι στρατιώτες προχωρούν με τα πόδια τους εντελώς τεντωμένα, όταν τα σηκώνουν από το έδαφος **2.** (αργκό) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών: *σκάσε δέκα ~ και το τεφαρίκι θα 'ναι δικό σου* ΣΥΝ. χιλιάρικο. — (υποκ.) **χηνάκι** κ. **χηνάρι** (το) κ. **χηνούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χήν, -νός* < **χάνς, -νσός* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νσ-* και αντέκταση) < I.E. *ĝhan-s- «χήνα», πβ. σανσκρ. haṁsá-ḥ, λατ. ānser (> ισπ. ansar), πολ. gęś, αρχ. γερμ. gans (> γερμ. Gans), αγγλ. goose κ.ά. Λιγότερο πιθ. οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το ρ. *χάσκω*, οι υποθέσεις περί ανατολικής (τουρκικής;) προελ., καθώς και η άποψη ότι η λ. οφείλεται σε ονοματοποιία (από την κραυγή τού ζώου)].

χηνάρης (ο) {χηνάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που εκτρέφει ή/και πουλά χήνες ΣΥΝ. χηνοτρόφος.
[ΕΤΥΜ. < *χήνα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *γελαδ-άρης*].

χηνάρι (το) ➤ χήνα

χηνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τη χήνα: ~ *ράμφος*.

χηνοβοσκός (ο) [μτγν.] ο χηνοτρόφος (βλ.λ.).

χηνοτρόφος (ο) [μτγν.] αυτός που εκτρέφει χήνες ΣΥΝ. χηνάρης, χηνοβοσκός. — **χηνοτροφία** (η).

χηνοτροφείο (το) το εκτροφείο χηνών.

χήρα (η) {χηρών} γυναίκα τής οποίας ο σύζυγος έχει πεθάνει: *έμεινε χήρα* (χήρεψε)· ΦΡ. (α) ***εύθυμη χήρα*** (*Die lustige Witwe*, οπερέτα τού Ούγγρου F. Lehár, 1870-1948) γυναίκα που έχει χάσει τον άνδρα της, αλλά δεν πενθεί και εξακολουθεί να ζει τη ζωή της, κυρ. κατά τρόπο που φανερώνει μάλλον χαρά και ξεγνοιασιά (β) ***ο οβολός τής χήρας*** η προσφορά τού ανθρώπου που συνεισφέρει σε κοινό σκοπό ή βοηθεί συνάνθρωπό του δίνοντας από το υστέρημά του (γ) (παροιμ.) ***η χήρα μέσα κάθεται κι όξω την κουβεντιάζουν*** για το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να σχολιάσουν την ηθική μιας γυναίκας που έχει χάσει τον άνδρα της, ακόμα και αν αυτή είναι άψογη (δ) (παροιμ.) ***(να) κλαίν' οι χήρες, (να) κλαίν' κι οι παντρεμένες;*** για όσους παραπονιούνται, ενώ δεν υπάρχει πραγματικός λόγος για κάτι τέτοιο (ε) ***μαύρη χήρα*** βλ. λ. *μαύρος* (πβ. λ. *ζωντοχήρα*) (στ) ***σαν τη χήρα στο κρεβάτι*** για πρόσωπο που ανυπομονεί, βιάζεται πολύ (για κάτι): *Πώς κάνεις έτσι; ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσιαστικοπ. θηλ. επιθ. *ghē-ro- (επίθημα -ro-) < I.E. *ghē- «είμαι κενός – λείπω, εγκαταλείπω», πβ. σανσκρ. jáhāti «εγκαταλείπει, φεύγει», αρχ. γερμ. gān «πηγαίνω», γοτθ. gaidw «έλλειψη» κ.ά. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι η λ. προσδιόριζε αρχικώς μόνο τη γυναίκα που έχει στερηθεί τον σύζυγό της, το δε αρσ. *χῆρος* απαντά για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη με αναφορά κυρ. σε ζώα, αργότερα δε και στον άνδρα. Η φρ. *ο οβολός* (ή *το δίλεπτο*) *τής χήρας* αναφέρεται στο περιστατικό κατά το οποίο ο Ιησούς επαίνεσε μια φτωχή χήρα, επειδή συνεισέφερε στο χρηματοφυλάκιο τού ναού το ασήμαντο ποσόν των δύο λεπτών, που όμως αποτελούσε όλη την περιουσία της (Κ.Δ. Λουκ. 21, 1-4)].

χηρεία (η) [αρχ.] **1.** η κατάσταση τού χήρου / τής χήρας **2.** το να μένει θέση ή αξίωμα κενό. Επίσης **χηρεμός** (ο) (σημ. 1).

χηρευάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) ο χήρος (βλ.λ.). Επίσης **χηράμενος**.
[ΕΤΥΜ. < *χηρεύω* + *-άμενος*, κατά τις μτχ. *ιστ-άμενος*, *ιπτ-άμενος* κ.ά., πβ. κ. *λεγ-άμενος*].

χηρεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. χηρεύων, -ουσα, -ον | χήρεψα} **1.** χάνω τον/τη σύζυγό μου λόγω θανάτου: *στους δύο μήνες απ' όταν παντρεύτηκε, χήρεψε* **2.** (μτφ.) (για θέση ή αξίωμα) μένω κενός: *η θέση έχει χηρέψει από καιρό, αλλά κανείς δεν δέχεται να την αναλάβει*.

χήρος (ο) ο άνδρας τού οποίου η σύζυγος έχει πεθάνει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῆρος*, ουσιαστικοπ. αρσ. τού επιθ. *χῆρος* «στερημένος, έρημος» < *χήρα* (βλ.λ.)].

χθαμαλός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει μεγάλο ύψος, χαμηλός ΑΝΤ. ψηλός. — **χθαμαλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghdhm̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στη λ. *χθών* (βλ.λ.), με παραγ. επίθημα *-αλος*, πβ. κ. *άπ-αλός*, *όμ-αλός*].

χθες / χτες κ. **εχθές** [μτγν.] **/ εχτές** επίρρ. **1.** την αμέσως προηγούμενη μέρα: ~ *γύρισα από το ταξίδι και σήμερα άρχισα δουλειά* || ~ *το βράδυ / το πρωί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ε(ψ)ές ΑΝΤ. σήμερα, αύριο· ΦΡ. **χθες-προχθές** τις τελευταίες δύο-τρεις μέρες, χωρίς να προσδιορίζεται επακριβώς: ~ *ήμαστε μαζί και τα λέγαμε* ΣΥΝ. τις προάλλες, τώρα τελευταία **2.** (συνεκδ.) στο πολύ πρόσφατο παρελθόν: *μέχρι ~ αγαπιόντουσαν και τώρα δεν μιλιούνται* **3.** **χθες** (το) το παρελθόν: *το ~, το σήμερα και το αύριο τής ελληνικής γλώσσας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., τού οποίου το συμφωνικό σύμπλεγμα *χθ-* προξενεί ερμηνευτικά προβλήματα. Ορισμένοι μελετητές επιχείρησαν να αναλύσουν το επίρρ. έτσι, ώστε να αποτελείται από ένα δεικτικό πρόθεμα ακολουθούμενο από την I.E. ρίζα με τη σημ. «ημέρα»: *χθές* < *gh(i/e)-djes, πβ. σανσκρ. hyáḥ «χθες», αλβ. dje, λατ. heri (> γαλλ. hier, ισπ. ayer), αρχ. γερμ. kestre (> γερμ. gestern), αρχ. αγγλ. geostra-dæg (> αγγλ. yester-day) κ.ά. Παρότι οι εν λόγω συνδέσεις θεωρούνται γενικά σωστές, η μορφολ. ποικιλία των τ. οδήγησε σε νεότερη υπόθεση, κατά την οποία *χθές* < *g'h(y)-es, μηδενισμ. βαθμ. I.E. θ. *g'hey-, πράγμα που ερμηνεύει ικανοποιητικά τα σανσκρ. hyáḥ (< *ghyés-), λατ. her-i (< *ghes-, με απλοποίηση), αρχ. ιρλ. (in-)dē (< *g'h-e(s)-), και εν τέλει φαίνεται οικονομικότερη. Δεν γίνεται πλέον αποδεκτή η υπόθ. περί θ. *dhghes- (με μετάθεση των συμφώνων)].

χθεσινοβραδινός, -ή, -ό [1885] κ. **χτεσινοβραδινός** αυτός που συντελέστηκε το προηγούμενο βράδυ ή σχετίζεται με αυτό: ~ *είδηση / συμβάν / συγκέντρωση*.

χθεσινός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **χτεσινός** **1.** αυτός που σχετίζεται με την προηγούμενη ημέρα: *η ~ μέρα κύλησε δύσκολα* **2.** αυτός που δεν είναι καινούργιος, επίκαιρος ή φρέσκος: ~ *φαγητό* || *Αυτά είναι ~ νέα! Τίποτα καινούργιο έχεις να μου πεις;* ● **3.** αυτός που είναι πολύ νέος ή πολύ πρόσφατος: ~ *υπάλληλος κι έχει και διεκδικήσεις;* || *η λαθρομετανάστευση δεν είναι ~ φαινόμενο, υπάρχει από παλιά* ΣΥΝ. νέος ΑΝΤ. παλιός.

χθόνιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γη ή προέρχεται από τη γη: ~ *δυνάμεις* **2.** αυτός που ζει κάτω από τη γη: ~ *θεοί / θεότητες / δαίμονες* ΣΥΝ. υποχθόνιος, υπόγειος ΑΝΤ. επίγειος, υπέργειος, ουράνιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χθών*, *-νός* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. kṣámyaḥ «χοϊκός, γήινος», αρχ. ιρλ. duine, ουαλ. dyn «άνθρωπος»].

χθων (η) {χθον-ός, -α | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η γη, το έδαφος, το ίδιο το χώμα: *αρχαία ~* **2.** ΜΥΘΟΛ. **Χθων** (η) η θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής Γης, ταυτίζεται με τη Γαία και θεωρείται μητέρα των Τιτάνων και των Γιγάντων, των Σειρήνων και τού Τυφώνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με σανσκρ. kṣāh «γη, έδαφος», ιρλ. dū, λατ. humus, πολ. ziemy, αλλά η μορφολογική ποικιλία δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό τής κοινής I.E. ρίζας. Συνήθως διατυπώνεται η άποψη περί αναγωγής σε θ. *g'h-, από όπου προήλθαν με απλοποίηση οι ανωτέρω τ., αλλά αυτό θα άφηνε εκτός συστήματος τους χεττ. τ. tekan, taknas, τοχ. tkam̥, tkanis (ίδια σημ.). Έτσι, έχει προταθεί I.E. ρίζα *dheghom- (δισύλλ.), με μηδενισμ. το πρώτο φωνήεν και αντιμετάθεση: *(dh)gh-om- > *ghdh-om-, άποψη αρκετά ικανοποιητική, αν και ορισμένοι θεωρούν ότι η ρίζα *ghdh- είναι η αρχική. Ούτως ή άλλως οι συγγενείς τ. επιβάλλουν την αποδοχή αρχικού θ. με ληκτικό -m-, βλ. κ. *χθαμ-αλός*].

χι (το) → χει

χιάζω ρ. μετβ. {χίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χαράζω σε (κάτι) γραμμές που σχηματίζουν «Χ» **2.** χωρίζω (κάτι) σε σχήμα Χ **3.** βάζω (ένα πράγμα) πάνω σε (άλλο), με τρόπο ώστε να σχηματίζουν Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χῖ* / *χεῖ*].

χιασμός (ο) [μτγν.] το χιαστό σχήμα.

χιαστί επίρρ. (λόγ.) σε σχήμα Χ: *τοποθετήστε τις λωρίδες ~* || *τοποθέτησαν τα όπλα ~* ΣΥΝ. σταυροειδώς, σταυρωτά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χιάζω* + επιρρ. κατάλ. *-ί*, πβ. κ. *ἱππαστ-ί*].

χιαστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχηματίζει Χ, τού οποίου τα μέλη διασταυρώνονται ΣΥΝ. σταυροειδής, σταυρωτός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***χιαστό σχήμα*** το ρητορικό σχήμα κατά το οποίο δύο προτάσεις παρουσιάζουν την ίδια συντακτική και σημασιολογική δομή, αλλά οι όροι τής μιας πρότασης είναι σε αντίστροφη θέση από αυτούς τής άλλης, π.χ.: *οι γονείς χαίρονται τα παιδιά και τα παιδιά τους γονείς* || *«η Γκιώνα λέει τής Λιάκουρας κι η Λιάκουρα τής Γκιώνας»* (δημοτ. τραγ.) || *«μέρα και νύχτα περπατεί, νύχτα και μέρα λέει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. χιασμός.

H.I.V. (το) (Human Immunodeficiency Virus) ΙΑΤΡ. ο ιός τής ανθρώπινης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας (βλ. κ. λ. *έιτζ*).

χιβάδα (η) ➤ αχηβάδα

Χιλή (η) (ισπ. República de Chile = Δημοκρατία τής Χιλής) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαντιάγο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο. — **Χιλιανός** [1891] κ. (λαϊκ.) **Χιλιάνος** (ο), **Χιλιανή** (η), **χιλιάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Chili (οπτικό δάνειο) < ισπ. Chile, αγν. ετύμου, ίσως ανάγεται σε ινδιάνικη λ.].

χίλια (το) {άκλ.} εννιακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 1.000 (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *χίλιοι* (βλ.λ.)].

χιλιάδα (η) **1.** το σύνολο που αποτελείται από χίλια αντικείμενα ή μονάδες: *μία ~ διαφημιστικά έντυπα* || *κόστος τριών ~ δραχμών* **2.** ΜΑΘ. το σύνολο των χιλίων μονάδων, το οποίο με τη σειρά του θεωρείται νέα μονάδα: *να βρεθούν οι μονάδες, οι δεκάδες, οι εκατοντάδες και οι ~ των παρακάτω αριθμών* **3.** **χιλιάδες** (οι) (α) πάρα πολλοί / -ές / -ά: *έχω ~ πράγματα στο κεφάλι μου* || *έχω ~ υποθέσεις να τακτοποιήσω* || *του τα 'χω πει ~ φορές και δεν λέει να τα καταλάβει* ΣΥΝ. άπειρος ΑΝΤ. λίγος (β) (ενν. *δραχμές*) πάρα πολλά χρήματα: *το δώρο κόστισε ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χιλιάς*, *-άδος* < *χίλιοι* (βλ.λ.)].

χιλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {χίλιασα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ή είμαι χιλίων χρόνων· ΦΡ. (ευχετ.) ***να τα χιλιάσ-εις / -ετε*** (ως ευχή σε γενέθλια) να ζήσεις / ζήσετε χίλια χρόνια, να ζήσεις / ζήσετε πολύ: *Χρόνια πολλά! ~!* (πβ. *να τα εκατοστήσεις / -ετε*) ♦ (μετβ.) **2.** αυξάνω (κάτι), ώστε να φθάσει να αντιστοιχεί ποσοτικά με τον αριθμό 1.000 **3.** (κατ' επέκτ.) αυξάνω (κάτι) σε πολύ μεγάλο αριθμό.

χιλιάκις επίρρ. ➤ χιλιο-, -άκις

χιλιάκριβος, -η, -ο πάρα πολύ σημαντικός συναισθηματικά, πάρα πολύ αγαπητός: ~ *μου αγάπη* ΣΥΝ. μυριάκριβος, μονάκριβος, πολυαγαπημένος.

χιλιαπλάσιος, -α, -ο κ. **χιλιοπλάσιος** → χιλιο-, -πλάσιος

χιλιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μηχανή χιλίων κυβικών εκατοστών **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα δυόμισι οκάδες (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *χίλια* + παραγ. επίθημα *-άρα* (βλ.λ.)].

χιλιάρικο (το) **1.** χαρτονόμισμα αξίας χιλίων δραχμών ΣΥΝ. (επίσ.) χιλιόδραχμο, (αργκό) χήνα **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα δυόμισι οκάδες (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **χιλιαρικάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *χίλιες* (δραχμές) + παραγ. επίθημα *-άρικο* (βλ.λ.)].

χιλιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που αποτελείται από χίλιες μονάδες, από χίλια μέρη.
[ΕΤΥΜ. < *χίλια* + παραγ. επίθημα *-άρικος*, πβ. κ. *(ε)κατοστ-άρικος*].

χιλιαρχία (η) [αρχ.] {χιλιαρχιών} **1.** στρατιωτικό σώμα που αποτελείται από χίλιους στρατιώτες **2.** το να είναι κανείς χιλίαρχος.

χιλιο- α' συνθετικό (δηλώνει υπερβολή)

χιλιο-βασανισμένος, -η, -ο
χιλιο-γραμμένος, -η, -ο
χιλιο-διαβασμένος, -η, -ο
χιλιο-ζωγραφισμένος, -η, -ο
χιλιο-ιδρωμένος, -η, -ο
χιλιο-μαγειρεμένος, -η, -ο
χιλιο-μανταρισμένος, -η, -ο
χιλιο-μετρημένος, -η, -ο
χιλιο-μπαλλωμένος, -η, -ο
χιλιο-ξακουσμένος, -η, -ο
χιλιο-παιγμένος, -η, -ο
χιλιο-περπατημένος, -η, -ο
χιλιο-ραμμένος, -η, -ο
χιλιο-σταυρωμένος, -η, -ο
χιλιο-στερημένος, -η, -ο
χιλιο-σφουγγαρισμένος, -η, -ο
χιλιο-σχεδιασμένος, -η, -ο
χιλιο-τραγουδισμένος, -η, -ο
χιλιο-τρακαρισμένος, -η, -ο
χιλιο-φιλημένος, -η, -ο
χιλιο-χαραγμένος, -η, -ο
χιλιο-χτυπημένος, -η, -ο

χιλίαρχος (ο) {χιλιάρχ-ου | -ων, -ους} ο διοικητής σώματος αποτελούμενου από χίλιους στρατιώτες: *Ρωμαίος ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χιλι(ο)-* + *-αρχος* < *άρχω*].

χιλιασμός (ο) δοξασία η οποία χαρακτηρίζεται από την προσδοκία τής επίγειας βασιλείας τού Μεσσία, που θα διαρκέσει χίλια χρόνια και θα ολοκληρωθεί με τη Δευτέρα Παρουσία. — **χιλιαστής** (ο) [μτγν.], **χιλιάστρια** (η), **χιλιαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χιλιαστής* < *χιλιάζω* «είμαι χιλίων ετών» < αρχ. *χίλιοι*].

χιλιετηρίδα (η) **1.** η συμπλήρωση περιόδου χιλίων ετών και ο εορτασμός τής επετείου αυτής **2.** το διάστημα χιλίων ετών ΣΥΝ. χιλιετία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ετία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χιλιετηρίς, -ίδος* < *χιλι(ο)-* + *-ετηρίς* < *έτος*].

χιλιετής, -ής, -ές {χιλιετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί χίλια χρόνια: *η ~ παρουσία τού Βυζαντίου* ΣΥΝ. χιλιόχρονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χιλι(ο)-* + *-ετής* < *έτος*].

χιλιετία (η) [μτγν.] {χιλιετιών} το χρονικό διάστημα χιλίων ετών: «*Η βυζαντινή ~*» (τίτλος βιβλίου τού H.-G. Beck) ΣΥΝ. χιλιετηρίδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ετία, συνίζηση.*

χιλιο- κ. **χιλιό-** κ. **χιλι-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό χίλια (1.000): *χιλιό-χρονος* **2.** έχει γίνει αμέτρητες φορές: *χιλιο-τραγουδισμένη, χιλιο-ειπωμένο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *χιλι-ετής*), που προέρχεται από το επίθ. *χίλιοι* (βλ.λ.). Χρησιμοποιείται επίσης ως απόδ. τού kilo- (< *χίλιοι*) σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. αγγλ. kilogramme «χιλιόγραμμο», kilo-metre «χιλιόμετρο»].

χιλιόγραμμο (το) [1801] {χιλιογράμμ-ου | -ων} (επίσ.) η μονάδα μετρήσεως (τού βάρους ή τής μάζας) που ισοδυναμεί με 1.000 γραμμάρια και ανήκει στο Διεθνές Σύστημα ΣΥΝ. κιλό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogramme].

χιλιογραμμόμετρο (το) [1876] {χιλιογραμμομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. (παλαιότ.) μονάδα μέτρησης τής ροπής μιας δύναμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogrammètre].

χιλιόδραχμο (το) [1865] {χιλιοδράχμ-ου | -ων} (επίσ.) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών ΣΥΝ. χιλιάρικο.

χιλιοειπωμένος, -η, -ο αυτός που έχει ειπωθεί πολλές φορές και συνήθ. έχει καταντήσει κουραστικός: *~ ιστορία / αστείο / ανέκδοτο / φράση / κλισέ.*

χιλιοευχαριστώ ρ. μετβ. {χιλιοευχαριστείς... | χιλιοευχαρίστησα} εκδηλώνω μεγάλη ευγνωμοσύνη σε (κάποιον που μου προσφέρει κάτι): *σας ~ που με φέρατε στο σπίτι* ΑΝΤ. χιλιοπαρακαλώ.

χίλιοι, -ιες, -ια {χιλίων} **1.** αυτός που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό χίλια (1.000): *~ στρατιώτες / έντυπα / θέσεις* (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.)· ΦΡ. (λόγ.) ***επί τοις χιλίοις*** / (καθημ.) ***στα χίλια*** για να δηλωθεί το ποσοστό επί χιλίων μονάδων στο οποίο γίνεται αναφορά (κυριολεκτικά ή μεταφορικά): *δεν έχει πιθανότητες ούτε ένα ~ να γλυτώσει* **2.** (επιτατ.) πάρα πολλοί, αναρίθμητοι: *~ φορές σ' το έχω πει να προσέχεις, αλλά εσύ δεν βάζεις μυαλό || με τα ~ ζόρια* (πολύ δύσκολα) *|| με τα ~ βάσανα* (πολύ δύσκολα) *|| ~ ευχαριστώ / παρακάλια* ΣΥΝ. άπειρος, αναρίθμητος ΑΝΤ. λίγος· ΦΡ. (α) ***χίλια δυο*** πολλά και διάφορα: *μας είπε ~ πράγματα απ' τα ταξίδια του* (β) ***Χίλιες και μια νύχτες*** συλλογή από παραμύθια, μύθους, περιπέτειες και ερωτικές ιστορίες, με περσική και ινδική προέλευση, που έγιναν γνωστά από την αραβική τους μετάφραση μετά τον 16ο αι. (γνωστότερα είναι: *Ο Σεβάχ ο θαλασσινός, Το λυχνάρι τού Αλλαντίν, Ο Αλή Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες* κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέσλιοι* (πράγμα που ερμηνεύει τους διαλεκτ. τ.: ιων. *χείλιοι,* δωρ. *χήλιοι,* αιολ. *χέλλιοι*) < I.E. *gheslo- «χίλιοι». Ωστόσο, δυσκολίες προκαλεί η επιχειρηθείσα σύνδεση με τα συνώνυμα σανσκρ. sahásram, αβεστ. hazaŋrəm, αφού δεν έχει επιβεβαιωθεί κάποια από τις προτεινόμενες ετυμολ. πορείες. Η εκδοχή τής ανάλυσης sahas-ra < *sṃhes-lo, που θα οδηγούσε σε συσχέτιση με τη ρίζα *segh- τού ρ. *έχω,* είναι μορφολογικώς απρόσφορη. Κατ' άλλη άποψη, ο σανσκρ. τ. πρέπει να αναλυθεί ως sa-hasra < *sṃ-gheslo-, όπου το *sṃ- αποτελεί τη συνεσταλμ. βαθμ. τού προθέματος sa- (πβ. κ. *έκατόν,* τοχ. sas «ένα»). Αν και η δεύτερη υπόθεση φαίνεται πιο πιθανή, η I.E. δεν διέθετε κοινή ρίζα με τη σημ. «χίλιοι»].

χιλιόκυκλος (ο) {-ου κ. -ύκλου | -ων κ. -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα συχνότητας που ισούται με χίλια χερτς (βλ.λ.)· το κιλοχέρτς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kilocycle].

χιλιόλιτρο (το) [1856] {χιλιολίτρ-ου | -ων} μονάδα μέτρησης όγκου και χωρητικότητας, που αντιστοιχεί σε χίλια λίτρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. kilolitre].

χιλιομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση μιας απόστασης σε χιλιόμετρα.

χιλιομετρητής (ο) όργανο με το οποίο μετρείται μια απόσταση σε χιλιόμετρα ΣΥΝ. κοντέρ.

χιλιομετρικός, -ή, -ό [1833] αυτός που μετρείται ή υπολογίζεται σε χιλιόμετρα: *~ απόσταση.* — **χιλιομετρικά** επίρρ.

χιλιόμετρο (το) {χιλιομέτρ-ου | -ων} (συντομ. χλμ.) μονάδα μήκους που αντιστοιχεί σε χίλια μέτρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση μεγάλων αποστάσεων· ΦΡ. (σκωπτ.) ***όρθιο χιλιόμετρο*** για πολύ ψηλό άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilomètre].

χιλιομετροδείκτης (ο) {χιλιομετροδεικτών} οδικό σήμα στο πλάι των μεγάλων εθνικών ή διεθνών οδών, με το οποίο δηλώνεται το τέλος ή το μέσο κάθε χιλιομέτρου και στο οποίο αναγράφεται –στην πρώτη περίπτωση– η απόσταση τού σημείου αυτού από την αρχή τής μέτρησης.

χιλιοπαρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χιλιοπαρακαλ-άς κ. -είς... | χιλιοπαρακάλεσ-α, -τηκα, -μένος} ζητώ ικετευτικά (κάτι): *τον χιλιοπαρακάλεσα, χρυσό τον έκανα· ούτε να μ' ακούσει δεν ήθελε!* ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, ικετεύω.

χιλιοπλάσιος, -α, -ο → χιλιαπλάσιος

χιλιοστημόριο (το) [1856] {χιλιοστημορί-ου | -ων} **1.** το ένα από τα χίλια ίσα μέρη στα οποία μοιράζεται ένα σώμα ή μια ποσότητα ΣΥΝ. χιλιοστό **2.** (συνεκδ.-μτφ.) πάρα πολύ μικρή ποσότητα: *~ αγάπης / ενδιαφέροντος.*
[ΕΤΥΜ. < *χιλιοστός* + *μόριο,* πβ. κ. *πολλοστη-μόριο*].

χιλιοστό (το) ▸ χιλιοστός

χιλιοστο- κ. **χιλιοστό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων οι οποίες δηλώνουν τη διαίρεση ορισμένης μονάδας σε 1.000 ίσα μέρη: *χιλιοστό-μετρο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που απαντά σε μεταφρ. δάνεια ως απόδ. τού διεθν. milli-, λ.χ. γαλλ. milli-gramme].

χιλιοστόβαρο (το) ΝΑΥΤ. μονάδα μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millibar (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + -bar < *βάρος*].

χιλιοστόγραμμο (το) [1866] {χιλιοστογράμμ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού βάρους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού γραμμαρίου: *κάθε δισκίο περιέχει ένα ~ τής τοξικής ουσίας* ΣΥΝ. μιλιγκράμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. milligramme (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + -gramme < *γράμμα*].

χιλιοστόλιτρο (το) {χιλιοστολίτρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού όγκου (υγρών και αερίων) που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού λίτρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millilitre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + -litre (< αρχ. *λίτρα*)].

χιλιοστόμετρο (το) [1839] {χιλιοστομέτρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού μήκους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού μέτρου ΣΥΝ. μιλιμέτρ, χιλιοστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millimètre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

χιλιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 1000ός στην αραβική αρίθμηση, ͵Α ή ͵α στην ελληνική και M στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό χίλια (1.000): *ο ~ πελάτης μας κερδίζει πολύτιμα δώρα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει επαναληφθεί πάρα πολλές φορές: *για ~ φορά σού το λέω!* ΣΥΝ. πολλοστός, εκατοστός **3. *χιλιοστό*** (το) (α) καθένα από τα χίλια ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο ΣΥΝ. χιλιοστημόριο (β) καθεμία από τις χίλιες υποδιαιρέσεις τού μέτρου ΣΥΝ. χιλιοστόμετρο, μιλιμέτρ (γ) ΣΤΡΑΤ. η μονάδα μέτρησης γωνιών στο πυροβολικό (δ) ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα οργάνου για τη μέτρηση τού ύψους των κατακρημνισμάτων που έπεσαν σε ένα δεδομένο σημείο κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: *η συνεχής και ήρεμη βροχή πέφτει με ρυθμό 5 χιλιοστών ανά ώρα || «70 χιλιοστά βροχής σε ένα δωδεκαήμερο προκάλεσαν πλημμύρες»* (εφημ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χίλιοι* + παραγ. επίθημα *-οστός,* κατ' αναλογίαν προς το *είκοσ-τός* (πβ. κ. *έκατοστός*)].

χιλιοφορεμένος, -η, -ο αυτός που έχει φορεθεί πολλές φορές και έχει φθαρεί (το υλικό του) ή έχει κουράσει αυτόν που τον φορά: *~ ρούχο* / (μτφ.) *ιδέες* ΣΥΝ. πολυφορεμένος.

χιλιόχρονα (τα) ▸ χιλιο-, -χρονα

χιλιοχρονίτικος, -η, -ο **1.** αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια ΣΥΝ. χιλιόχρονος **2.** ο πολύ παλιός: *Αυτό το ~ σακάκι θα φορέσεις; Τόσα καινούργια ρούχα έχεις!*

χιλιόχρονος, -η, -ο [1831] **1.** αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια: *~ δέντρο / ιστορία* ΣΥΝ. χιλιετής, χιλιοχρονίτικος **2.** (ευχετ.) να ζήσεις / ζήσετε πολλά χρόνια: *~! Να σε χαίρονται οι δικοί σου!* ΣΥΝ. πολύχρονος.

χιλιοψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχείου που αντιστοιχεί σε 1.024 χαρακτήρες ή ψηφιολέξεις (bytes).

Χίλων (ο) {Χίλων-ος, -α} ο *Λακεδαιμόνιος·* ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας, περίφημος για τα αποφθέγματά του (6ος αι. π.Χ.). Επίσης **Χίλωνας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χιλός* «χλωρό χόρτο χρησιμοποιούμενο κυρ. ως τροφή αλόγων», αγν. ετύμου].

χίμαιρα (η) {χιμαιρών} **1.** προϊόν τής φαντασίας, επιθυμία που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *κυνηγώ χίμαιρες || η ~ τού απολύτου / τού καλού / τής ευτυχίας / τού ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ. ουτοπία, αυταπάτη ● **2.** ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός ή ιστός που έχει προκύψει από τον συνδυασμό δύο ή περισσοτέρων τύπων κυττάρων με άλλη γενετική προέλευση ● **3.** ΖΩΟΛ. ψάρι που ζει σε μεγάλα βάθη με παράξενη όψη, μακρόστενο σώμα, ασημί ή σκούρο χρώμα και με ουρά που μοιάζει με μαστίγιο **4.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) τέρας με σώμα λιονταριού, από τη ράχη τού οποίου εκφυόταν λαιμός και κεφάλι κατσίκας, ενώ η ουρά του κατέληγε σε κεφάλι φιδιού· το σκότωσε ο Βελλεροφόντης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με το αρχ. ουσ. *χίμαρος* «τράγος» και ανάγεται σε **χίμαρ-ja* < *ghim-r-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *gheim- «χειμώνας» (βλ. λ. *χειμώνας*), πβ. αρμ. jmeṙn «χειμώνας», διαλεκτ. νορβ. gimber «προβατίνα που δεν έχει αποκτήσει μικρά», λατ. bīmus «διετής» (για ζώα) (< *bi-himos) κ.ά.].

χιμαιρικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας: *τον κυνηγούν ~ μορφές και ανείπωτοι εφιάλτες* ΣΥΝ. φανταστικός, ψεύτικος ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός **2.** αυτός που δεν μπορεί

να πραγματοποιηθεί, που δεν είναι εφαρμόσιμος: ~ *όνειρα / ελπίδες / προσδοκίες / στόχοι* ΣΥΝ. απραγματοποίητος, ουτοπικός ΑΝΤ. πραγματοποιήσιμος, ρεαλιστικός. — **χιμαιρικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

χιμαιροκυνηγός (ο) (μτφ.-λογοτ.) αυτός που προσπαθεί να πραγματοποιήσει ουτοπικά πράγματα ή επιθυμίες.

χίμετλο(ν) (το) {χιμέτλ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. (αρχαιοπρ. συνήθ. στον πληθ. ***χίμετλα***) οι χιονίστρες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χίμετλον* < θ. *χιμ-* (< *ghim-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gheim- «χειμώνας», πβ. σανσκρ. himá «κρύο, χιόνι», λατ. bīmus < *bi-himus «διετής, δηλ. αυτός που πέρασε δύο χειμώνες» κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-ε-θλον / -ε-τλον*].

χιμίζω ρ. → χυμώ

χιμπαντζής κ. **χιμπατζής** (ο) {χιμπαντζήδες} **1.** ανθρωποειδής πίθηκος που ζει στην τροπική Αφρική, έχει ευκίνητα χείλη και χέρια, είναι έξυπνο ζώο, εξημερώνεται εύκολα και είναι ιδιαίτερα δημοφιλής σε τσίρκα και ζωολογικούς κήπους **2.** (μτφ.) πολύ άσχημος άνθρωπος: *τέτοια κούκλα να κυκλοφορεί μ' έναν κακάσχημο, μ' έναν ~!* ΣΥΝ. πιθηκομούρης, τέρας ΑΝΤ. κούκλος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chimpanzee (οπτικό δάνειο) < chimpenzi / kimpenzi, από διαλεκτ. τ. τής γλώσσας τού Κονγκό].

χιμώ ρ. → χυμώ

hinc et nunc λατ. (προφέρεται *χινκ ετ νουνκ*) ελλην. *εδώ και τώρα*· αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, αμέσως.

χινοπωριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το φθινόπωρο: ~ *ήλιος / θάλασσα / βροχή* ΣΥΝ. φθινοπωρινός. — ***χινοπωριάτικα*** επίρρ.

χινόπωρο (το) (λαϊκ.) το φθινόπωρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φθινόπωρο*, με την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *χύνω*].

χιονάνθρωπος (ο) {-ου κ. -ώπου | -ων κ. -ώπων, -ους κ. -ώπους} **1.** ομοίωμα ανθρώπου που κατασκευάζεται από χιόνι: *ένας ~ με μύτη ένα καρώτο, μάτια από κουμπιά και καπελάκι στο κεφάλι* **2. *χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων*** το τερατώδες πλάσμα στο οποίο απέδωσαν ίχνη που έμοιαζαν με τεράστιες πατημασιές στην περιοχή όπου τα χιόνια δεν λειώνουν ποτέ ΣΥΝ. γέτι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. snow-man].

χιονάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το άσπρο χρώμα τού χιονιού: ~ *ασπρόρουχα* ΣΥΝ. χιονόλευκος, κάτασπρος, πάλλευκος ΑΝΤ. κατάμαυρος.

χιονένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με χιόνι, που έχει το λευκό χρώμα τού χιονιού ή είναι φτειαγμένος από χιόνι.

χιόνι (το) {χιον-ιού | -ιών} **1.** το καιρικό φαινόμενο κατά το οποίο οι υδρατμοί τής ατμόσφαιρας παγώνουν, παίρνουν τη μορφή κρυστάλλων και συνενώνονται σε νιφάδες πέφτοντας στη γη **2.** (συνεκδ.) οι ίδιες οι νιφάδες, αλλά και το στρώμα που σχηματίζουν πάνω στην επιφάνεια τής γης: *ρίχνει / πέφτει βαρύ ~ || αποκλειστήκαμε από τα ~ || κάτασπρο / πυκνό / λασπωμένο / ψιλό / μαρτιάτικο ~ || σωρός από ~ || σκι στο ~* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μαθημένα τα βουνά στα / απ' τα χιόνια*** βλ. λ. *βουνό* (β) ***σαν τα χιόνια!*** για κάποιον που κάνει την εμφάνισή του μετά από μεγάλη απουσία **3.** ΜΕΤΕΩΡ. ***γραμμή διαρκούς / αιώνιου χιονιού*** το χαμηλότερο σημείο πάνω από το οποίο το χιόνι δεν λειώνει ποτέ, ούτε καν στη διάρκεια τού καλοκαιριού **4.** (μτφ. στην τηλεόραση) το σύνολο των παρασίτων που εμφανίζονται στην οθόνη σαν μικρές κουκκίδες λόγω τής κακής μετάδοσης ή λήψης τού σήματος, με αποτέλεσμα να μη βλέπει κανείς καθαρά την εικόνα **5.** (μτφ. ως επίθ.) (α) αυτός που είναι εξαιρετικά άσπρος: *ασπρόρουχα ~ || μαλλιά ~* ΣΥΝ. κάτασπρος, ολόλευκος, χιονάτος (β) αυτός που είναι ενοχλητικά κρύος, ψυχρός: ~ *είναι τα χέρια σου. Έλα να ζεσταθείς!* ΣΥΝ. μπούζι, πάγος, ψυγείο. — (υποκ.) **χιονάκι** (το), **χιονοειδής, -ής, -ές** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χιόνιον*, υποκ. τού αρχ. *χιών, -όνος* < *χιώμ < *gh(i)yom- (μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gheim- «χειμώνας»), που συνδ. με αρμ. jiwn «χιόνι», λατ. hiems «χειμώνας» κ.ά. Βλ. κ. *χειμώνας*].

χιονιάς (ο) {χιονιάδες} πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιονοπτώσεις: *το γύρισε σε ~* (ο καιρός) ΣΥΝ. χιονιστής. Επίσης **χιονιά** (η).

χιονίζει ρ. αμετβ. απρόσ. [αρχ.] {χιόνισ-ε, -μένος} πέφτει χιόνι: ~ *από νωρίς, αλλά δεν λέει να το στρώσει || χιονισμένα βουνά / κορφές* (που έχουν καλυφθεί από χιόνι).

χιονιστής (ο) [1816] **1.** πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιόνι ΣΥΝ. χιονιά, χιονιάς **2.** πάρα πολύ ψυχρός άνεμος που συνήθ. προμηνύει χιονοπτώσεις ή και προέρχεται από μέρη όπου έχει χιονίσει: *φύσηξε ~*.

χιονίστρα (η) {χιονιστρών} ΙΑΤΡ. (στον πληθ.) δερματοπάθεια που εμφανίζεται με διόγκωση των άκρων, τής μύτης και των αφτιών, τοπική ευαισθησία και καυσαλγίες και οφείλεται σε υπερβολικό ψύχος· εκδηλώνεται κυρ. τον χειμώνα ΣΥΝ. χίμετλο(ν).
[ΕΤΥΜ. < *χιονίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σφουγγαρίσ-τρα*].

χιονοβολή (η) [1888] (λόγ.) ο χιονοπόλεμος (βλ.λ.) ΣΥΝ. χιονοβόλημα. Επίσης **χιονοβολία** [1812].

χιονοβόλημα (το) [1887] {χιονοβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χιονοπόλεμος ΣΥΝ. χιονοβολία, χιονοβολή.

χιονοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που ρίχνει χιόνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χιών, -όνος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

χιονοβολώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χιονοβολείς... | χιονοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καλύπτω με χιόνι.

χιονοβροχή (η) [1891] βροχόπτωση που συνοδεύεται από χιονόπτωση ΣΥΝ. χιονόβροχο, χιονόνερο.

χιονόβροχο (το) βροχή μαζί με χιόνι που είτε διατηρείται και μετά την πτώση του είτε λειώνει καθώς πέφτει: *ρίχνει ~* ΣΥΝ. χιονόνερο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

χιονοδρομία (η) [1886] {χιονοδρομιών} (επίσ.) ΑΘΛ. το άθλημα (ολυμπιακό αγώνισμα) κατά το οποίο οι αθλητές φορούν μακριά και φαρδιά πέδιλα στα πόδια (χιονοπέδιλα), ώστε να μπορούν να γλιστρούν πάνω στην επιφάνεια τού χιονιού ή και να κάνουν άλματα από ένα σημείο σε άλλο, χρησιμοποιώντας συνήθ. δύο βοηθητικά ραβδιά: *κύπελλο χιονοδρομίας* ΣΥΝ. σκι.

χιονοδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη χιονοδρομία και τους χιονοδρόμους: ~ *αγώνες / εγκαταστάσεις / εξοπλισμός*· ΦΡ. ***χιονοδρομικό κέντρο*** το χιονοδρόμιο (βλ.λ.).

χιονοδρόμιο (το) {χιονοδρομί-ου | -ων} τόπος κατάλληλος για χιονοδρομίες, με ειδικές πίστες (διαφορετικού βαθμού δυσκολίας), καθώς και συναφείς χώρους άθλησης και ψυχαγωγίας ΣΥΝ. χιονοδρομικό κέντρο.

χιονοδρόμος (ο/η) **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που περπατά στο χιόνι **2.** αθλητής τής χιονοδρομίας ΣΥΝ. σκιέρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Schneeschuhläufer].

χιονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {χιονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} χιονώδης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χιονοθύελλα (η) [1870] {χιονοθυελλών} πολύ δυνατός άνεμος που συνοδεύεται από χιονόπτωση: *οι ορειβάτες αντιμετώπισαν βαριά ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneesturm].

χιονόλευκος, -η, -ο [1835] αυτός που έχει το λευκό χρώμα τού χιονιού: ~ *καθαριότητα* ΣΥΝ. χιονάτος, πάλλευκος, κάτασπρος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. schneeweiß].

χιονόμαλλος, -η, -ο [1860] αυτός τού οποίου τα μαλλιά είναι λευκά σαν το χιόνι: ~ *γιαγιά* ΣΥΝ. ασπρομάλλης.

χιονομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση τού ύψους των χιονοπτώσεων ανά περιοχή με ειδικά όργανα.

χιονομετρικός, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. αυτός που σχετίζεται με το χιονόμετρο και τη χιονομετρία. — **χιονομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χιονόμετρο (το) {χιονομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. το όργανο με το οποίο γίνεται η μέτρηση των χιονοπτώσεων ανά περιοχή.

χιονόμπαλα (η) {δύσχρ. χιονομπαλών} μπάλα από χιόνι στο μέγεθος περίπου τής παλάμης τού χεριού, την οποία πετούν ο ένας στον άλλον, όσοι παίζουν χιονοπόλεμο ΣΥΝ. χιονόσφαιρα.

χιονόνερο (το) βροχή και χιόνι, που διατηρεί τη μορφή του ή λειώνει, καθώς πέφτει: *ρίχνει ~* ΣΥΝ. χιονόβροχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

χιονονιφάδα (η) [1895] η νιφάδα τού χιονιού: *άσπρες, τρελές ~*.

χιονοπέδιλο (το) [1891] {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων} ειδικό πέδιλο, ένα για κάθε πόδι ή ένα και για τα δύο, με μεγάλο μήκος και φαρδιά βάση, που προσαρμόζεται σταθερά στο πόδι και επιτρέπει σε όποιον το φορά να γλιστρά ή να κάνει άλματα και να προσγειώνεται πάνω στο χιόνι (πβ. λ. *χιονοδρομία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneeschuh].

χιονοπόλεμος (ο) [1887] το παιχνίδι κατά το οποίο ρίχνει ο ένας στον άλλον χιονόμπαλες: *παίζω ~*.

χιονόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση χιονιού: *χιονοπτώσεις θα σημειωθούν στα βόρεια τού νομού || ελαφρά / πυκνή / σοβαρή ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. snowfall].

χιονοσκεπής, -ής, -ές [1853] {χιονοσκεπ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που είναι σκεπασμένος, καλυμμένος με χιόνι: ~ *κορυφές / βουνοπλαγιές / στέγες*. Επίσης **χιονοσκεπασμένος, -η, -ο** κ. **χιονοσκέπαστος** [1808]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χιόνι* + *-σκεπής* < *σκέπω*, πβ. κ. *α-σκεπής*].

χιονοστεφής, -ής, -ές [1862] {χιονοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου η κορυφή καλύπτεται από χιόνι: ~ *όρος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χιόνι* + *-στεφής* < *στέφω*].

χιονοστιβάδα (η) [1846] **1.** μεγάλη ποσότητα στρωμένου χιονιού που αποσπάται από την αρχική του θέση και κυλά σε πλαγιά βουνού παρασύροντας όλο και μεγαλύτερες μάζες χιονιού, αποκτώντας τελικά τεράστιο και ιδιαίτερα καταστροφικό όγκο: *ο οικισμός καταπλακώθηκε από ~ || η ~ παρέσυρε τρεις ορειβάτες* **2.** (μτφ.) σύνολο σοβαρών γεγονότων που συμβαίνουν ξαφνικά προκαλώντας δυσάρεστες συνέπειες: *η ~ των αποκαλύψεων για οικονομικά σκάνδαλα || ~ αντιδράσεων* **3.** ΟΙΚΟΝ. το σύστημα αγοραπωλησιών που στηρίζεται στο ότι κάθε αγοραστής γίνεται ταυτόχρονα πωλητής σε τρίτους ΣΥΝ. χιονόσφαιρα **4.** ΦΥΣ. ***φαινόμενο χιονοστιβάδας*** το φαινόμενο που παρατηρείται όταν εφαρμοστεί ένα ισχυρό ηλεκτρικό πεδίο σε μονωτή ή ημιαγωγό και συνίσταται στη ραγδαία αύξηση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος στο κύκλωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.

χιονοστρόβιλος (ο) [1886] {χιονοστροβίλ-ου | -ων, -ους} ισχυρός άνεμος που κάνει το χιόνι να στροβιλίζεται.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tourbillon de neige].

χιονόσφαιρα (η) [1863] {χιονοσφαιρών} (επίσ.) μπάλα από χιόνι στο μέγεθος τής παλάμης τού χεριού ΣΥΝ. χιονόμπαλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneeball].

χιονώδης, -ης, -ες [αρχ.] {χιονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χιόνι ΣΥΝ. χιονοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Χίος (η) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Σάμου και τής Λέσβου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Χίου*), ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Χίο, Οινούσες και Ψαρά. — **Χιώτης** (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **Χίος** [αρχ.] (ο), **Χιώτισσα** (η), **χιώτικος, -η, -ο** [μεσν.] κ. (λόγ.) **χιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

χιούμορ (το) {άκλ.} η σύλληψη των πραγμάτων και τής ζωής από την αστεία και κωμική πλευρά τους, καθώς και η έκφραση αυτής τής όψεως τόσο στον προφορικό όσο και τον γραπτό λόγο (κάποιου) με έξυπνο, πνευματώδη τρόπο: *λεπτή αίσθηση τού ~ || κακό / φθηνό /*

έξυπνο / προχωρημένο / τραβηγμένο / δηκτικό / ανεξάντλητο / αναπρεπτικό ~ || *το ιδιότυπο βρετανικό* ~ || *κάνω* ~· ΦΡ. ***μαύρο χιούμορ*** η σύλληψη και η αντιμετώπιση των δυσάρεστων πλευρών τής ζωής, ιδ. όσων αφορούν στον θάνατο, μέσα από κωμική ή ευτράπελη οπτική: *ταινία διανθισμένη με* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. humour < γαλλ. humeur < λατ. (h)umor, -ōris «υγρό, υγρότητα». Η γρ. χωρίς αρχικό h- στους λατ. τ. είναι η ορθή, το δε h- οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδ. προς τη λ. humus «γη, χώμα». Το λατ. umor συνδ. με το αρχ. *ὑγρός* και με αρμ. ους «φρέσκος», αρχ. ισλ. vǫkr «υγρός», ενώ η δημοφιλής συσχέτιση με το αρχ. *χυμός* δεν έχει ετυμολ. βάση. Για το σημασιολ. εύρος τής έννοιας «υγρό», βλ. λ. *ιδιοσυγκρασία, μελαγχολία*].

χιουμορίστας (ο) {δύσχρ. χιουμοριστών}, **χιουμορίστα** (η) **1.** πρόσωπο που έχει έντονη αίσθηση τού χιούμορ στην προφορική ή τη γραπτή έκφρασή του: *μεγάλος / σπουδαίος / εξαιρετικός* ~ **2.** αρθρογράφος σε εφημερίδα ή άλλο έντυπο που γράφει ευχάριστα ή κωμικά κείμενα: *καλοπληρωμένος / ταλαντούχος* ~ ΣΥΝ. ευθυμογράφος.
[ΕΤΥΜ. < *χιούμορ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *γραφ-ίστας*].

χιουμοριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χιούμορ, που χαρακτηρίζεται από αίσθηση τού χιούμορ ή (γενικότ.) θεωρείται αστείος: ~ *γραφή / προσέγγιση / οπτική / περιγραφή / σκηνή / διάλογος / έργο / σχόλιο / ύφος / διάθεση / επιθεώρηση.* — **χιουμοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

χίπης (ο) {χίπηδες}, **χίπισσα** (η) {δύσχρ. χιπισσών} **1.** καθένα από τα νέα άτομα, ιδ. στη δεκαετία τού '60-'70, που απέρριπταν την κατεστημένη τάξη πραγμάτων, εκδηλώνοντας την αντίθεσή τους με πολύχρωμα ρούχα, μακριά μαλλιά και γένεια (άνδρες), προτιμώντας την κοινοβιακή ζωή ή/και κάνοντας χρήση ψυχοτρόπων και ναρκωτικών ουσιών (χασίς, LSD), στην προσπάθειά τους να επιτύχουν νέα επίπεδα εμπειρίας, συχνά σύμφωνα με πρακτικές ανατολικών θρησκειών **2.** (γενικότ.) κάθε άτομο με μακριά, απεριποίητα μαλλιά και πολύχρωμα ρούχα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. hippie / hippy < hip «εναρμονισμένος με τις νέες ιδέες, την τελευταία λέξη τής μόδας κ.λπ., αυτός που είναι μέσα στα πράγματα», αγν. ετύμου].

χίπικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους χίπηδες και το κίνημα τού χιπισμού: ~ *ρούχα / τρόπος ζωής / εμφάνιση.* — **χίπικα** επίρρ.

χιπισμός (ο) το κίνημα των χίπηδων, το σύνολο των ιδεών και τής συμπεριφοράς που αυτοί υιοθετούσαν, καθώς και οι ενδυματολογικές, μουσικές κ.λπ. επιλογές τους.

χιπ-χόπ (το) {άκλ.} μουσικό είδος προερχόμενο από την Αμερική, ιδιαίτερα δημοφιλές μεταξύ των νέων, με χαρακτηριστικό σταθερό και κοφτό ρυθμό, που συνδυάζεται με διάφορα μουσικά εφέ και με λόγια που απαγγέλλονται ρυθμικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hip-hop, ηχομιμητ. λ.].

χιτ (το) {άκλ.} ελλην. *επιτυχία*· μουσική επιτυχία (τραγουδιστή ή συγκροτήματος). — (υποκ.) **χιτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hit, βασική σημ. «χτυπώ»].

χίτης (ο) {χιτών} (παλαιότ.) μέλος ή οπαδός τής «Οργάνωσης Χ» ή τού «Κόμματος των Χιτών», που ίδρυσε ο Γεώργιος Γρίβας («Αιγενής») και το οποίο είχε αντικομουνιστική δράση (κατά τού Ε.Α.Μ.) την περίοδο τής Κατοχής και φιλοβασιλικό προσανατολισμό.

χιτλερικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Αδόλφο Χίτλερ ή με το καθεστώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ώς το 1945: ~ *νεολαία / πρακτική / ιδεολογία* ΣΥΝ. ναζιστικός, εθνικοσοσιαλιστικός **2.** ***χιτλερικός*** (ο) οπαδός τού Χίτλερ ΣΥΝ. ναζιστής, εθνικοσοσιαλιστής.

χιτλερισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η ιδεολογία τού Χίτλερ και το καθεστώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ώς το 1945.

χιτώνας (ο) **1.** μακρύ, φαρδύ, συνήθ. χωρίς μανίκια ένδυμα, το οποίο φορούσαν κατάσαρκα, κυρ. οι άνδρες, στερεώνοντάς το με πόρπες ή περόνες: *ποδήρης / ιωνικός* ~ **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***(Άγιος) Χιτών*** ο χιτώνας τον οποίο φορούσε ο Χριστός και τον οποίο έπαιξαν στον κλήρο οι Ρωμαίοι στρατιώτες που τον σταύρωσαν **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως κάλυμμα άλλου πράγματος εφαρμόζοντας καλά πάνω του: *οι* ~ *τής Γης* **4.** ΑΝΑΤ. ***αμφιβληστροειδής χιτώνας*** βλ. λ. *αμφιβληστροειδής*. Επίσης (λόγ.) **χιτών** {χιτώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χιτών, -ῶνος* (ήδη μυκ. ki-to), σημιτ. αρχής, πβ. φοινικ. ktn «λινός χιτώνας», εβρ. kuttōnēth].

χιτώνιο (το) [αρχ.] {χιτωνί-ου | -ων} **1.** κοντός χιτώνας (βλ.λ.) **2.** ΣΤΡΑΤ. εξωτερικό ένδυμα των στρατιωτικών στο σχέδιο τού σακακιού ΣΥΝ. αμπέχονο **3.** (για πυροβόλο όπλο) πρόσθετος κυλινδρικός σωλήνας με τον οποίο περιβάλλεται τμήμα τού όπλου: «*τυφέκιο με θερμικό* ~ *καθ' όλο το μήκος τής κάννης*» (εφημ.).

χιτωνοειδής, -ής, -ές [1886] {χιτωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χιτώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ής, -ης, -ες*.

χιών (η) ➝ χιόνι

Χιώτης (ο) {Χιωτών}, **Χιώτισσα** (η) {Χιωτισσών} αυτός που κατάγεται από τη Χίο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***(δυο-δυο) σαν τους Χιώτες*** για δύο πρόσωπα που πηγαίνουν παντού μαζί ή για ανθρώπους που περπατούν ανά δύο: *πάνε* ~.
[ΕΤΥΜ. < *Χίος* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *Πειραι-ώτης*].

χιώτικος, -η, -ο ➝ Χίος

χλαίνη (η) {χλαινών} ΣΤΡΑΤ. εξωτερικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα, που είναι ιδανικό για τις πολύ κακές καιρικές συνθήκες τού χειμώνα ΣΥΝ. μανδύας. Επίσης **χλαίνα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλαῖνα* < **χλάν-jα* < **χλάμ-jα*, πράγμα που επιτρέπει τη σύνδεση με το αρχ. *χλαμ-ύς* (βλ. κ. *χλαμύδα*). Ωστόσο, και οι δύο τ. είναι αγν. ετύμου και ίσως αποτελούν δάνεια].

χλαλωή (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χλαπαταγή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < **(ο)χλαλωή* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ο-* και τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < *οχλαγωγία*].

χλαμύδα (η) κοντό ένδυμα των αρχαίων εφήβων ή ιππέων από τριγωνικό ύφασμα, το οποίο στερέωναν στους ώμους και συγκρατούσαν με περόνη ή πόρπη μπροστά, στο πάνω μέρος τού στήθους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλαμύς, -ύδος* < θ. *χλαμ-* (που συνδ. με το αρχ. *χλαῖνα*, βλ.λ.) + επίθημα *-ύς*. Ωστόσο, και οι δύο λ. είναι αγν. ετύμου, πιθ. δάνεια].

χλαμύδιο (το) {χλαμυδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μικροοργανισμός που ζει και πολλαπλασιάζεται μέσα σε ζωικά κύτταρα και αποτελεί βασική αιτία μολύνσεων τής ουρήθρας, τού τραχήλου τής μήτρας κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chlamydia].

χλαπακιάζω ρ. μετβ. {χλαπάκιασα} (λαϊκ.-οικ.) τρώω μεγάλες ποσότητες πολύ γρήγορα και λαίμαργα: *χλαπάκιασα ό,τι βρήκα μπροστά μου* ΣΥΝ. καταβροχθίζω, κατεβάζω, (οικ.) ξεσκίζω. — **χλαπάκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

χλαπαταγή (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλος θόρυβος που προέρχεται από πολλά άτομα συγκεντρωμένα ΣΥΝ. οχλοβοή, οχλαγωγία, φασαρία, (λαϊκ.) χλαλωή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *όχλος* και *πάταγος*].

χλαπάτσα κ. **κλαπάτσα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η διστομίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. gâlbeátsă < λατ. galbinus «κίτρινος» ή < αλβ. kelbaze < kelp «πύον». Πβ. ρουμ. gălbează].

χλάπα-χλούπα (το) {άκλ.} για να δηλωθεί ότι κάποιος τρώει λαίμαργα, με μεγάλες μπουκιές: *μέχρι να καθίσουν όλοι στο τραπέζι* ~ *άδειασε το πιάτο του.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

χλεμπάγια (η) ➝ πλεμπάγια

χλεμπόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αγγούρι, κολοκύθι ή πεπόνι που έχει περάσει το σημείο τής ωρίμασής του και πάει να σαπίσει έχοντας αποκτήσει αλλοιωμένο χρώμα **2.** (μειωτ.) η γυναίκα που δεν έχει ροδαλό ή κόκκινο χρώμα στο πρόσωπό της, αλλά είναι πολύ χλομή ΣΥΝ. χλεμπονιάρα, κιτρινιάρα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φλεμ(π)όνα* < *πλεμόνα* / *-ι* (βλ.λ.)].

χλεμπονιάρης (ο) {χλεμπονιάρηδες}, **χλεμπονιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ χλομός, πράγμα που θεωρείται ένδειξη κακής ή εύθραυστης υγείας ΣΥΝ. κιτρινιάρης ΑΝΤ. ροδαλός, κοκκινομάγουλος. Επίσης **χλεμπονιάρικος, -η, -ο** κ. **χλεμπονιασμένος**.
[ΕΤΥΜ. < *χλεμπόνα* «παραγινωμένο αγγούρι» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωριάρης*].

χλευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χλεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκφράζομαι με περιφρονητικό ή υποτιμητικό τρόπο, περιγελώ (κάποιον/κάτι): *χλευάζει τους αδύναμους / ό,τι δεν καταλαβαίνει* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, περιπαίζω, υβρίζω ΑΝΤ. επαινώ. — **χλευασμός** (ο) [αρχ.], **χλευαστής** (ο) [αρχ.], **χλευαστικός, -ή, -ό** [μτγν.], **χλευαστικά** επίρρ.

χλεύη (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη κοροϊδία και αποδοκιμασία, ο εμπαιγμός: *η* ~ *τού κόσμου* ΣΥΝ. χλευασμός, κοροϊδία ΑΝΤ. επιτίμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. *ghlew-ā (< Ι.Ε. *ghleu- «αστειεύομαι, είμαι χαρούμενος»), αυτό θα επέτρεπε τη σύνδεση με αρχ. αγγλ. glēo «χαρά», αλλά η διατήρηση τού ενδοφωνηεντικού *-F-* είναι ασυνήθιστη στην Ελληνική. Εξάλλου, αν γίνει δεκτή η παρουσία αρχαϊκού *-s-* με τη μορφή **χλεύ-ση* < *ghleu-s- (πβ. κ. *σκευή*), αυτό θα οδηγούσε σε μη αναμενόμενο τ. **χλεF-Fā*. Επίσης, δεν είναι σαφές αν η λ. πρέπει να ετυμολογηθεί από το Ι.Ε. *ghel- «κραυγάζω» ή από το Ι.Ε. *ghel- «λάμπω». Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *χελυνάζω· χλευάζω, φλυαρέω* και ανάγεται σε θ. *ghl-eu- < *ghel-u (με αντιμετάθεση), αλλά το ρ. *χελυνάζω* δεν μπορεί να απομακρυνθεί από τον ετυμολ. οικογένεια τής λ. *χεῖλος*].

χλιαίνω ρ. μετβ. {(ε)χλίαν-α, -θηκα} κάνω ένα υγρό χλιαρό ΣΥΝ. ζεσταίνω. — **χλίανση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χλι-άν-jω* (επίθημα *-αν-*) < θ. *χλι-*, πιθ. < *ghli-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghlei- «λαμπρός, σπινθηροβόλος», πβ. αρχ. ιρλ. glē, μέσ. άνω γερμ. glīmen, αρχ. σκανδ. gljā κ.ά. Ομόρρ. *χλι-αρός, χλι-δή* (βλ.λ.). Οι αντιστοιχίες αυτές προσκρούουν στη μακρότητα τού *-ι-* των *χλίω, χλιαρός*, πράγμα που καθιστά όλο το σύστημα αβέβαιο].

χλιαραίνω ρ. μετβ. {χλιάρυνα} κάνω (κάτι) χλιαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

χλιαρός, -ή, -ό 1. (για υγρά) αυτός που έχει κανονική θερμοκρασία, που δεν τον νιώθουμε ούτε κρύο ούτε ζεστό: ~ *θάλασσα / σούπα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ένταση, νεύρο: ~ *αντίδραση τού κοινού / στάση / συζήτηση / εντύπωση* ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, ουδέτερος ΑΝΤ. έντονος, ζωντανός. — **χλιαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **χλιαρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χλι-* (τού ρ. *χλιαίνω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *μιαίνω - μιαρός*].

χλιδάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η χλιδή: ~ *κέντρο διασκέδασης / περιβάλλον.*

χλιδή (η) η υπερβολική άνεση και πλούτος στη ζωή κάποιου: *ζει μέσα στη* ~ ΣΥΝ. πολυτέλεια, τρυφηλότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χλι-* (τού ρ. *χλιαίνω*, βλ.λ.), με οδοντική παρέκταση *-δ-*, που συνδ. με αρχ. σκανδ. glita «σπινθηροβολώ». Είναι αξιοσημείωτη η σημασιολ. πορεία «χλιαρός, μαλακός» ➝ «τρυφηλός, πολυτελής»].

χλιμιντρίζω ρ. αμετβ. {χλιμίντρισα} (για άλογα) βγάζω έντονο ήχο από το στόμα και τη μύτη ΣΥΝ. χρεμετίζω. Επίσης **χλιμιντρώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **χλιμίντρισμα** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χλιμι(ν)τρίζω* < αρχ. *χρεμετίζω* (βλ.λ.)].

χλμ. συντομ.· χιλιόμετρο, χιλιόμετρα.

χλοάζω ρ. αμετβ. {χλόασα} καλύπτομαι από πρασινάδα ΣΥΝ. πρασινίζω, χορταριάζω. Επίσης **χλοΐζω**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χλόη* (βλ.λ.)].

χλόασμα [μτγν.] κ. **χλόισμα** (σημ. 1) (το) {χλοάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο τόπος που είναι καλυμμένος από χλωρό χορτάρι • **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση κιτρινωπών κηλίδων στο πρόσωπο, που οφείλεται σε ενδοκρινικές και ορμονικές αλλαγές, συνήθ. εξαιτίας εγκυμοσύνης: *μητρικό ~*.

χλοερός, -ή, -ό αυτός που έχει σκεπαστεί από χλωρό χόρτο: *~ τόπος / λιβάδι* || ΕΚΚΛΗΣ. *«ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τόπῳ χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως»* (στον άλλο κόσμο, τον μετά θάνατον· από τη νεκρώσιμη ακολουθία) ΣΥΝ. χλωρός, πράσινος ΑΝΤ. ξερός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χλόη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

Χλόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. προσωνυμία τής θεάς Δήμητρας ως προστάτιδας των σπαρτών που βλαστάνουν **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χλόη* (βλ.λ.)].

χλόη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χαμηλή, πράσινη βλάστηση: *κυλιούνταν πάνω στη ~* ΣΥΝ. πρασινάδα, χορτάρι, γρασσίδι, χόρτο **2.** (α) ΒΟΤ. το σύνολο των ποωδών φυτών που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία πολύ χαμηλής και πυκνής βλάστησης (β) η ίδια η χαμηλή και πυκνή βλάστηση: *μην πατάτε τη ~* (επιγραφή σε κήπους, πάρκα κ.α.) ΣΥΝ. χλοοτάπητας, γκαζόν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χλόϜη* < *ghl-$^{e}/_{o}$u- (με παρέκταση -$^{e}/_{o}$u-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghel- «λάμψη, ζωτικότητα – κίτρινο, πράσινο χρώμα» (δεν είναι σαφές ποια από τις σημ. είναι αρχική). πβ. λιθ. žolė «χλόη, πρασινάδα», αρχ. σλαβ. zelĭje «λάχανο», λατ. helus / (h)olus, -eris «χλόη, λαχανικά», αγγλ. yellow «κίτρινος», γερμ. gelb κ.ά. Ομόρρ. *χλωρός, χολ-ή, χόλ-ος* κ.ά.].

χλοΐζω ρ. ▸ χλοάζω

χλόισμα (το) → χλόασμα

χλομάδα (η) (σχολ. ορθ. *χλωμάδα*) → χλομός

χλομιάζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *χλωμιάζω*) {χλόμιασ-α, -μένος} χάνω το χρώμα από τα μάγουλά μου, γίνομαι χλομός: *χλόμιασε απότομα και λιποθύμησε* || *μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός χλόμιασε*. Επίσης **χλομ(ι)αίνω**. — **χλόμιασμα** (το).

χλομός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *χλωμός, -ή, -ό*) **1.** αυτός που είναι ωχρός, που δεν έχει χρώμα στο πρόσωπό του (εξαιτίας ασθένειας ή έντονης ψυχικής μεταβολής): *~ κορίτσι* ΣΥΝ. κίτρινος, (μειωτ.-λαϊκ.) χλεμπονιάρης· ΦΡ. ***χλομά πρόσωπα*** οι λευκοί Ευρωπαίοι άποικοι στην Αμερική, όπως τους αποκαλούσαν οι γηγενείς Ινδιάνοι **2.** (μτφ.) άτονος, χωρίς ζωντάνια: *~ βλέμμα* || *η παρουσία του στη συζήτηση υπήρξε ~* ΣΥΝ. άτονος, αδύναμος ΑΝΤ. έντονος, καθαρός **3.** (αργκό-οικ.) ελάχιστα πιθανός· κυρ. στη ΦΡ. ***το βλέπω χλομό***: *χλομό το βλέπω να πάρουμε αύξηση* ΣΥΝ. δύσκολο, απίθανο. — (υποκ.) **χλομούλης, -α, -ι/-ικο** κ. **χλομούτσικος, -η, -ο**, **χλομάδα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φλόμος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου και τροπή τού *φ-* σε *χ-* κατ' επίδρ. των *χλωρός, χρώμα*, όπου οφείλεται και η εσφαλμ. γρ. με *-ω- (χλωμός)*].

χλοοκοπτικός, -ή, -ό (για εργαλείο) αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή τής χλόης: *~ μηχανή / τρακτέρ*.

χλοοτάπητας (ο) {χλοοταπήτων} πολύ χαμηλή και πυκνή βλάστηση, που καλλιεργείται είτε σε κήπους, πάρκα κ.λπ. είτε σε γήπεδα (όπου συνήθ. τοποθετείται σε μεγάλα κομμάτια χώματος και χλόης) και άλλους χώρους αθλήσεως: *αλλαγή τού ~ στο Ολυμπιακό Στάδιο* || *πλαστικός ~* (απομίμηση τέτοιας βλάστησης από συνθετική ύλη, που επιστρώνεται συνήθ. σε γήπεδα ποδοσφαίρου αντί τής καλλιέργειας ή τοποθέτησης φυσικού χλοοτάπητα) || *κουρεύω / ποτίζω τον ~* ΣΥΝ. χορτοτάπητας, γκαζόν, χλόη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. pelouse, gazon].

χλστ. συντομ.· χιλιοστό, χιλιοστά.

χλωμός, -ή, -ό ▸ χλομός

χλωράδα (η) → χλωρός

χλωρασιά (η) (λαϊκ.) **1.** η φρέσκια, πράσινη και τρυφερή βλάστηση ως τροφή ζώων **2.** πράσινη βλάστηση ΣΥΝ. χλόη, πρασινάδα.
[ΕΤΥΜ. < *χλωρός*, κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *πρασιά, χορτασιά* κ.τ.ό.].

χλωρίδα (η) **1.** ΒΟΤ. το σύνολο των φυτών που συναντά κανείς σε μια περιοχή: *η ~ και η πανίδα τής Αφρικής* ΑΝΤ. πανίδα **2.** ΦΥΣΙΟΛ. ***μικροβιακή χλωρίδα*** το σύνολο των μικροοργανισμών που βρίσκονται συγκεντρωμένοι στο δέρμα, στους βλεννογόνους, στο στόμα, το έντερο και τον κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλωρίς, -ίδος* < *χλωρός* (βλ.λ.)].

χλωρίνη (η) [1837] διάλυμα υποχλωριώδους νατρίου, που χρησιμοποιείται ως λευκαντικό και απολυμαντικό μέσο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chlorine].

χλώριο (το) [1839] {χλωρίου} ΧΗΜ. αέριο, αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Cl) τής ομάδας των αλογόνων, με χρώμα ανάμεσα στο κίτρινο και το πράσινο, χαρακτηριστική, έντονη και δυσάρεστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις χώρων και για τον καθαρισμό τού νερού (λ.χ. πόσιμο νερό των αστικών κέντρων, στις πισίνες κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **χλωρικός, -ή, -ό** [1876], **χλωριούχος, -ος, -ο** [1866].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. chlore < αρχ. *χλωρός*].

χλωρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** η προσθήκη χλωρίου στο κεντρικό σύστημα ύδρευσης, ώστε το πόσιμο νερό να αποστειρωθεί και να καθαριστεί από ξένα σώματα ή στοιχεία: *υποστηρίζεται ότι η ~ τού νερού προκαλεί βλάβες στην υγεία* **2.** (α) η πρόσληψη ενός ή περισσοτέρων ατόμων χλωρίου στη θέση των αντίστοιχων ατόμων υδρογόνου σε ένωση (β) η προσθήκη ενός μορίου χλωρίου στο μόριο ακόρεστης οργανικής ένωσης. — **χλωριώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chloration].

χλωροπλάστης (ο) [1893] {χλωροπλαστών} καθένα από τα εξειδικευμένα κυτταρικά οργανίδια των φυτών, που περιέχουν χλωροφύλλη και στα οποία συντελείται η διαδικασία τής φωτοσύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chloroplaste].

χλωρός, -ή, -ό 1. (για φυτά) αυτός που έχει μόλις βλαστήσει, είναι πράσινος και δροσερός και δεν έχει ακόμα ωριμάσει: *~ βλαστάρι / κλαδί / δεντράκι / χόρτα* ΣΥΝ. τρυφερός, φρέσκος ΑΝΤ. ξερός· ΦΡ. (α) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί*** δεν αφήνω (κάποιον) σε ησυχία, τον καταδιώκω παντού: *μετά τις καταγγελίες η αστυνομία δεν τους άφηνε σε χλωρό κλαρί· έκανε συνεχώς ελέγχους* ΣΥΝ. κυνηγώ (β) (παροιμ.) ***μαζί με τα (ή κοντά στα) ξερά καίγονται και τα χλωρά*** βλ. λ. *ξερός* • **2.** (για τυρί) αυτός που έχει μόλις κατασκευαστεί και δεν προορίζεται να διατηρηθεί για πολύ καιρό ΣΥΝ. φρέσκος, νωπός, ανάλατος ΑΝΤ. αλμυρισμένος **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει παραχθεί ή κατασκευαστεί πολύ πρόσφατα και δεν έχει προφτάσει να δέσει: *το ~ σαπούνι δεν κάνει καλό αφρό*. — **χλωράδα** κ. **χλωρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. *μικ-ρός*), που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των λ. *χλόη, χολή*, αλλά με δυσερμήνευτο φωνηεντισμό *χλω-* (< *ghlō-). Μια πιθ. ερμηνεία, βάσει τού σχήματος **πλόϜ-ος / πλοῦς, πλω-τός*, θα ήταν η σύνδεση των **χλόϜ-ος / χλοῦς* (επίθ.) με το επίθ. *χλω-ρός* (ως εκτεταμ. βαθμ.), αν και η σίγηση τού *-Ϝ-* δεν άφησε ίχνη. Οι ποικίλες σημ. τής λ. *χλωρός* («υγρός – φρέσκος, πρόσφατος», «κίτρινος, πράσινος, ωχρός») θα μπορούσαν να αναχθούν σε κοινή αρχική αφετηρία «λαμπρός, ζωηρός»].

χλωροτύρι (το) {χλωροτυρ-ιού | -ιών} πολύ πρόσφατα παρασκευασμένο τυρί που προορίζεται για άμεση κατανάλωση.

χλωροφορμίζω ρ. μετβ. [1889] {χλωροφόρμισ-α, -τηκα, -μένος} ναρκώνω (κάποιον) με τη χρήση χλωροφορμίου (βλ.λ.), συνήθ. για να υποβληθεί σε χειρουργική επέμβαση: *~ ασθενή*. — **χλωροφόρμιση** (η) [1876].

χλωροφόρμιο (το) [1851] {χλωροφορμίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμη, υγρή οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης, ενώ παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε ως αναισθητικό· αλλιώς *τριχλωρομεθάνιο*: *οι ληστές τον νάρκωσαν με ~*. — **χλωροφορμικός, -ή, -ό** [1876].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chloroforme (νόθο σύνθ.) < chloro- (< αρχ. *χλωρός*) + -forme < form(ique acide) «είδος οξέος» (< λατ. formica «μυρμήγκι»)].

χλωροφόρμιση (η) ▸ χλωροφορμίζω

χλωροφύλλη (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η σημαντικότερη χρωστική ουσία των φυτών, η οποία έχει πράσινο χρώμα και μετατρέπει την ηλιακή ενέργεια σε χημική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chlorophylle].

χλωρόφυτο (το) {χλωροφύτ-ου | -ων} **1.** ποώδες καλλωπιστικό φυτό με μακριά λογχοειδή φύλλα, που καμπυλώνουν προς τα κάτω και έχουν ανοιχτό πράσινο χρώμα με λευκοκίτρινες λωρίδες κατά μήκος τους· φυτεύεται κυρ. σε γλάστρες και ζαρντινιέρες **2.** ΒΟΤ. ***χλωρόφυτα*** (τα) τα πράσινα φύκια που απαντούν στα γλυκά νερά ή σε χερσαίους υγρούς βιότοπους (σε βράχους μέσα στο νερό, στην επιφάνεια στάσιμων νερών κ.α.) ΣΥΝ. χλωροφύκη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chlorophytum].

χλώρωση (η) [1838] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} σύμπτωμα των μη υγιών φυτών, που οφείλεται στην πτώση των επιπέδων τής χλωροφύλλης και εκδηλώνεται με το κιτρίνισμα των φύλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chlorose].

Χ.Μ.Ο. (οι) Χριστιανικές Μαθητικές Ομάδες.

χνάρι (το) κ. (λαϊκότ.) **αχνάρι** [μεσν.] {χναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το σημάδι που αφήνει στο έδαφος το πέλμα τού ανθρώπου ή των ζώων: *ακολουθώντας τα ~ του, θα βρούμε τη φωλιά του* ΣΥΝ. ίχνος, αχνάρι **2.** (μτφ.) ***χνάρια*** (τα) τρόπος, μέθοδος, πρακτική κ.λπ. σε συγκεκριμένο τομέα ή θέμα, τα οποία καθόρισε στο παρελθόν κάποιος και τα ακολουθεί στο παρόν κάποιος άλλος: *«αυτό το μουσικό συγκρότημα έφτειαξε μπαλλάντες στα ~ τής κρητικής μουσικής»* (εφημ.) || *ο γυιος ακολουθεί τα ~ τού πατέρα του στον τρόπο άσκησης τής εξουσίας*· ΦΡ. ***βαδίζω στα χνάρια (κάποιου)*** ακολουθώ ή προσπαθώ να μιμηθώ το παράδειγμα (κάποιου): *ο νέος διευθυντής βαδίζει στα χνάρια τού προηγούμενου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἰχν-άριον*, υποκ. τού αρχ. *ἴχνος* (βλ.λ.)].

χνοάζω ρ. αμετβ. {χνόασα} (αρχαιοπρ.) (για νέο άνδρα) αποκτώ τις πρώτες τρίχες (γένια) στο πρόσωπό μου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χνοῦς* (βλ.λ.)].

χνότο (το) (οικ.) ο αέρας που βγαίνει από το στόμα τού ανθρώπου ή άλλου ζωντανού οργανισμού: *έκανε τόσο κρύο, που βλέπαμε το ~ μας* || *μύριζαν τα ~ του σκόρδο* || *από την πείνα βρομούσαν τα ~ του* ΣΥΝ. ανάσα, αναπνοή· ΦΡ. ***ταιριάζουν τα χνότα μας*** βλ. λ. *ταιριάζω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χνότα*, πιθ. < **ἀχνότη (ή)* (με επίθημα *-ότη*, πβ. κ. *νιότη*) < *ἀχνός* ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < *χνοτώ* < **ἐκνοτίζω* «αναδίδω υγρασία» (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἐ-* και ανομοιωτ. τροπή τού *κ-* σε *χ-*) < *ἐκ-* + *νοτίζω* < *νότος*].

χνουδάτος, -η, -ο → χνουδωτός

χνούδι (το) {χνουδ-ιού | -ιών} **1.** (α) οι πολύ απαλές και κοντές τρίχες, που αρχίζουν να εμφανίζονται στο πρόσωπο και το σώμα των εφήβων: *πρώτο ~* || *~ στα χέρια / στην κοιλιά* (β) το πολύ λεπτό τρίχωμα των νεοσσών (γ) το πολύ λεπτό άχρωμο τρίχωμα των εμβρύων και των νεογεννήτων **2.** (α) το λεπτό και κοντό στρώμα από τρίχες στην εξωτερική επιφάνεια ορισμένων καρπών, φύλλων: *το ~ τού ροδάκινου* (β) οι κοντές και πυκνές τρίχες που καλύπτουν το σώμα ορισμέ-

νων εντόμων: *το ~ των μελισσών* **3.** (α) οι λεπτές ίνες από βαμβάκι ή μαλλί, που εξέχουν στην επιφάνεια υφάσματος και την κάνουν πολύ απαλή στην αφή: *το ~ τού βελούδου* (β) οι κόμποι και τα ξέφτια που σχηματίζονται στην επιφάνεια υφάσματος ή ρούχου –συνήθ. πλεγμένου– ύστερα από πολύχρονη χρήση και ανάλογα με την ποιότητά τους • **4.** σύνολο από κλωστές, τρίχες και σκόνη, που μαζεύονται στο πάτωμα, στις γωνιές, κάτω από έπιπλα κ.α.: *θα πάρω τα ~ με την ηλεκτρική σκούπα.* — (υποκ.) **χνουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χνούδιον, υποκ. τού αρχ. *χνοῦς* (βλ.λ.), πβ. κ. *φλούδι - φλοῦς*].

χνουδιάζω ρ. αμετβ. {χνούδιασ-α, -μένος} **1.** έχω ή εμφανίζω για πρώτη φορά χνούδι πάνω στο πρόσωπο ή το σώμα μου: *χνούδιασαν τα μάγουλά του* ΣΥΝ. χνοάζω **2.** (για υφάσματα) σχηματίζω κόμπους και ξέφτια από ίνες που αποκόπτονται: *πολύ κακής ποιότητας ύφασμα: με τη δεύτερη φορά που έβαλα το παλτό, χνούδιασε.* Επίσης **χνουδίζω.** — **χνούδιασμα** (το).

χνουδωτός, -ή, -ό αυτός που περιβάλλεται από τρίχωμα ή πέλος: *~ ζωάκι / ύφασμα / μάγουλο / ρωδάκινο.* Επίσης **χνουδάτος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χνούδι* + παραγ. επίθημα *-ωτός*, πβ. κ. *σταυρ-ωτός*].

χνους (ο) {χνου κ. χνοός | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το χνούδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χνοῦς / χνόος*, αγν. ετύμου. Η επιχειρηθείσα σύνδεση με το αρχ. *χνόη* «μεταλλικό εξάρτημα τροχού άμαξας» μέσω σημ. «τριβή, προϊόν τριβής» πρέπει να αποκλειστεί].

H.D.L. (το/η) (High Density Lipoprotein) ΒΙΟΛ. ΧΗΜ. λιποπρωτεΐνη υψηλής πυκνότητας (βλ. κ. λ. *χοληστερίνη*).

χνώτο (το) ▸ χνότο

χοάνη (η) {χοανών} **1.** ειδικό σκεύος που χρησιμεύει στην τήξη των μετάλλων ΣΥΝ. χωνευτήρι **2.** σκεύος με ανεστραμμένο κωνικό σχήμα, με ανοιχτή την πλατιά του πλευρά και οπή στη στενή του· το χωνί **3.** (μτφ.) το μέρος ή η κατάσταση όπου συγχωνεύονται αντίθετα ή διαφορετικά πράγματα: *η περιοχή μας αποτέλεσε ~ λαών και θρησκειών* ΣΥΝ. χωνευτήρι. — (λόγ.) **χοανοειδής,** -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χοϝ-άνη < θ. *χοϝ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *χέω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άνη*, πβ. κ. *λεκ-άνη, σκαπ-άνη*].

χόβερκραφτ (το) {άκλ.} σκάφος για θαλάσσιες μεταφορές, που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, ο οποίος διοχετεύεται τεχνητά μεταξύ τού κάτω μέρους τού σκάφους και τής επιφάνειας τού νερού· αλλιώς *αερόστρωμνο όχημα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hovercraft «μετέωρο σκάφος» < hover «μετέωρος» (< μέσ. αγγλ. hoveren / hoven, αγν. ετύμου) + craft «σκάφος – επιδεξιότητα» (< αρχ. αγγλ. cræft «επιδεξιότητα, δύναμη»)].

χόβολη (η) {χωρ. πληθ.} η ζεστή στάχτη από φωτιά: *πατάτες / μαντάρια στη ~ ‖ παραδοσιακός καφές στη ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Ίσως < **φόγολη* (με μετάθεση συμφώνων) < βεν. *fogolo (< λατ. focārius < focus «εστία, τζάκι»). Κατ' άλλη άποψη, *χόβολη* < **φόβολη* (με ανομοίωση τού *φ-*) < **(α)θόβολη* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *α-* και τροπή τού *θ-* σε *φ-*, πβ. κ. *θηλή – φηλή*) < *αθοβόλι* «τόπος όπου βάζουν τη στάχτη» < μεσν. *ἀθός* «στάχτη» (< αρχ. *ἄνθος*) + *-βόλι < βάλλω*].

χοή (η) (συνήθ. στον πληθ. **χοές**) (στην αρχαιότητα) η τιμητική προσφορά προς τους νεκρούς από μέλι, κρασί και νερό, μέρος τής οποίας έχυναν οι αρχαίοι Έλληνες στους τάφους ΣΥΝ. σπονδή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χοϝ-ή*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.)].

χοηφόρος, -ος, -ο(ν) αυτός που μεταφέρει χοές (βλ.λ.) στους νεκρούς: *η τραγωδία «Χοηφόροι» τού Αισχύλου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χοή* + *-φόρος < φέρω*].

χοϊκός, -ή, -ό αυτός που έχει πλαστεί ή κατασκευαστεί από χώμα: *~ πλάσμα* ΣΥΝ. γήινος, χωμάτινος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χοῦς* (βλ.λ.)].

χοιράδα (η) ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) η πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαιμό εξογκώνονται και σκληραίνουν συνήθως από φυματιώδη προσβολή τους ΣΥΝ. χελώνια. — **χοιραδικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοιράς, -άδος < χοῖρος* (βλ.λ.). Η λ. δήλωνε στην αρχαιότητα ένα είδος χαμηλών βράχων που έμοιαζαν με νώτα χοίρων, ενώ και η ιατρ. σημ. ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η εν λόγω νόσος προσβάλλει συχνά τους χοίρους].

χοιραδισμός (ο) [1887] η φυματίωση των λεμφικών αδένων, που εμφανίζεται με διόγκωσή τους και με δημιουργία συριγγίων (βλ.λ.). Επίσης **χοιράδωση** (η) [1879].

χοιρίδιο (το) {χοιριδί-ου | -ων} μικρός χοίρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. γουρουνάκι, γουρουνόπουλο· ΦΡ. ***ινδικό χοιρίδιο*** βλ. λ. *ινδικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοιρίδιον*, υποκ. τού *χοῖρος* (βλ.λ.)].

χοιρινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους χοίρους (βλ.λ.): *~ κρέας / λουκάνικο / δέρμα / μπριζόλες* **2.** (α) **χοιρινό** (το) το κρέας από χοίρο (βλ.λ.): *οι μουσουλμάνοι και οι Εβραίοι δεν τρώνε το ~ ‖ ψητό / καπνιστό ~* (β) **χοιρινή** (η) η χοιρινή μπριζόλα.

> **γουρουνήσιος – γουρούνι – χοιρινό, αρνήσιος – αρνί – πρόβατο, γιδήσιος – γιδινός – γίδα – κατσίκι.** Η διαφορά στην ονομασία τού ζώου και τού κρέατος που τρώμε είναι συχνή στις διάφορες γλώσσες και στην Ελληνική. Έτσι μιλάμε για **αρνήσιο κρέας** και για **μερίδα αρνιού**, αλλά όχι για *προβατήσιο κρέας* ή *μερίδα προβάτου*! Μιλάμε για **γουρούνι** και **γουρουνήσιο δέρμα**, αλλά **χοιρινό** ονομάζουμε το κρέας που τρώμε. Ομοίως λέμε ότι τρώμε **κατσικήσιο** κρέας και **κατσίκι** και όχι **γιδινό** ή **γιδήσιο** κρέας (λέμε, ωστόσο, *γίδα βραστή*, ή και *αίγα*, λ.χ. στην Κρήτη).

χοιροβοσκός (ο) [μτγν.] αυτός που βόσκει χοίρους (βλ.λ.).

χοιρόδερμα (το) [1890] {χοιροδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα από χοίρο (βλ.λ.).

χοιρομέρι (το) {χοιρομερ-ιού | -ιών} το μπούτι τού χοίρου, που διατηρείται για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού το έχουν αλατίσει και το έχουν υποβάλει είτε σε θερμική επεξεργασία (*~ βραστό*) ή το έχουν καπνίσει (*~ καπνιστό*): *εκλεκτό / εισαγόμενο ~* ΣΥΝ. ζαμπόν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χοῖρος* + *-μέρι < μερί* (< *μηρός*)].

χοιροπαραγωγή (η) [1898] η παραγωγή χοίρων.

χοίρος (ο) θηλαστικό παμφάγο ζώο με ογκώδες σώμα, ρύγχος που εξέχει και σκληρό τρίχωμα, το οποίο ο άνθρωπος εκτρέφει για το κρέας, το λίπος και το δέρμα του· το γουρούνι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο χοίρος τη λάσπη κυνηγά*** για αυτόν που έχει συνηθίσει και συνεχώς επιδιώκει κακές συναναστροφές (β) (παροιμ.) ***τού χοίρου το μαλλί δεν γίνεται μετάξι*** αυτός που δεν έχει καλή αγωγή δεν μπορεί να αλλάξει με κανέναν τρόπο (πβ. *τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*). — (υποκ.) **χοιρίδιο** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοῖρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ghor-yo-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher(s)- «παγώνω, σκληραίνω» (εφόσον ο χοίρος έχει σκληρό τρίχωμα), σανσκρ. hṛ́ṣyati «σκληραίνω, ανορθώνω», λατ. horrēre, αλβ. derk «χοίρος» (< *ghōr-n̥-k-), αρχ. ιρλ. garb «τραχύς» κ.ά. Η πρόταση για σύνδεση με το αρμ. επίθ. gēr «παχύς, λιπαρός» μέσω ρίζας *ghoir-o/ā- πρέπει να απορριφθεί, αφού το αρχικό σύμφωνο τής αρμ. λ. είναι αμφισβητούμενο και επιδέχεται διαφορετικές αναλύσεις].

χοιροστάσιο (το) [1891] {χοιροστασί-ου | -ων} **1.** το μέρος τού στάβλου σε αγροτικό σπίτι, που είναι ειδικά διαμορφωμένο για την εκτροφή χοίρων **2.** το χοιροτροφείο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **χοιροστάσι.**
[ΕΤΥΜ. < *χοίρος* + *-στάσιο < ίσταμαι* (πβ. κ. *στά-σις*)].

χοιροσφαγείο (το) [μτγν.] το σφαγείο χοίρων.

χοιροσφάγια (τα) {χοιροσφαγίων} (λαϊκ.) το σφάξιμο χοίρων από ιδιώτες, συνήθ. με τελετουργικό τρόπο, πριν από τα Χριστούγεννα ή κατά την περίοδο τής Αποκριάς ή για γιορτή που πρόκειται να γίνει, ώστε να παρασκευαστούν με το κρέας τους εδέσματα για τους προσκεκλημένους.

χοιροτροφείο (το) [μτγν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος που προορίζεται για τη μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση τού κρέατος, τού λίπους και τού δέρματός τους ΣΥΝ. χοιροστάσιο.

χοιροτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση τού κρέατος, τού λίπους και τού δέρματός τους. — **χοιροτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **χοιροτροφικός,** -ή, -ό [1893].

χόκεϊ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ομαδικό παιχνίδι που παίζεται μεταξύ των παικτών δύο ομάδων, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους ράβδους καμπυλωτές στο κάτω άκρο, με τις οποίες χτυπούν έναν πολύ μικρό δίσκο ή μία μικρή σφαίρα, προσπαθώντας να την περάσουν από τη γραμμή τού τέρματος των αντιπάλων: *~ επί πάγου / επί χόρτου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hockey < παλαιότ. hockie < παλ. γαλλ. hocquet «κυρτό μπαστούνι», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hāko «γάντζος», αρχ. αγγλ. hōc (> αγγλ. hook), αρχ. σκανδ. haki κ.ά.].

χολ (το) (παλαιότ. ορθ. *χωλ*) {άκλ.} έλλην. *προθάλαμος*· μικρός χώρος υποδοχής σε σπίτι, γραφείο αμέσως μετά την κύρια είσοδο: *ευρύχωρο / φωτεινό / μικρό ~.* — (υποκ.) **χολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hall < αρχ. αγγλ. heall, που συνδ. με αρχ. γερμ. halla, αρχ. νορβ. hǫll κ.ά.].

χολαγγειογραφία (η) {χολαγγειογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική απεικόνιση των χοληφόρων αγγείων μετά από ενδοφλέβια έγχυση σκιαγραφικού φαρμάκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholangiography].

χολαγωγός, -ός, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που ενισχύει τη ροή τής χολής στα χοληφόρα αγγεία: *~ φάρμακα / αγωγή / θεραπεία* ΣΥΝ. χοληφόρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χόλος / χολή* + *ἀγωγός*].

χολαιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αυξημένη παρουσία χολής στο αίμα, που εκδηλώνεται με ίκτερο και τάση για αιμορραγία, διαταραχές στην πέψη των λιπών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholémie].

χολαιμικός, -ή, -ό [1879] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χολαιμία (βλ.λ.) **2.** ***χολαιμικός*** (ο), ***χολαιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολαιμία (βλ.λ.).

χολέρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** λοιμώδης και επιδημική νόσος, που εκδηλώνεται με διάρροιες και εμετούς που οδηγούν σε αφυδάτωση, πτώση τής θερμοκρασίας τού σώματος και συχνά στον θάνατο· εμφανίζεται σε περιοχές όπου οι συνθήκες υγιεινής (λ.χ. ύδρευσης, αποχέτευσης κ.λπ.) βρίσκονται σε κακό επίπεδο **2.** (μτφ.) κατάσταση ή άνθρωπος ιδιαίτερα απεχθής και δυσάρεστος: *«αέρα, αέρα, να φύγει η ~!»* (σύνθημα εναντίον προσώπων που συμβολίζουν τη διαφθορά).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-έρα* και άλλων ασθενειών, πβ. κ. *ἴκτ-ερος*), αβεβ. ετύμου, πιθ. παράγ. τού ουσ. *χολάδες* «εντόσθια» ή τού ουσ. *χολή*, άποψη μορφολογικώς δυνατή, την οποία υποστήριζαν και αρχαίοι σχολιαστές. Σύμφωνα με νεότερη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. galar «ασθένεια, λύπη» και χεττ. kallar «κακός», οπότε < Ι.Ε. *ghal- «ζημιά, βλάβη», αλλά η λ. *χολέρα* είναι πολύ πιο εξειδικευμένη ως προς την ιατρ. σημασία της].

χολεριάζω ρ. αμετβ. {χολέριασ-α, -μένος} προσβάλλομαι από χολέρα (βλ.λ.).

χολεριασμένος, -η, -ο αυτός που έχει πάθει χολέρα.

χολερικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χολέρα (βλ.λ.): *~ μόλυνση / συμπτώματα* **2.** ***χολερικός*** (ο), ***χολερική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολέρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. χολεριασμένος, χολεροβλημένος **3.** (μτφ.) διεφθαρμένος ή πολύ αγενής και επιθετικός, αήθης: *~ συμπεριφορά ‖ ~ πρόσωπο·* ΦΡ. ***χολερική ιδιοσυγκρασία*** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει αυτόν που είναι ευέξαπτος και φέρεται βίαια χωρίς λόγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία.*

χολερόβλητος, -η, -ο [1892] αυτός που έχει προσβληθεί από χολέρα ΣΥΝ. χολεριασμένος, χολερικός.
[ΕΤΥΜ. < *χολέρα* + *-βλητος* < *βάλλω*].

χολερυθρίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. χρωστική ουσία τής χολής, προϊόν τής αποικοδόμησης τής αιμοσφαιρίνης· η αύξησή της δίνει το χαρακτηριστικό χρώμα τού ικτέρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubin].

χολερυθρινουρία (η) ΙΑΤΡ. η αποβολή χολερυθρίνης με τα ούρα σε περιπτώσεις αιμόλυσης και σε ίκτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubinuria (νόθο σύνθ.)].

χολή (η) **1.** ΦΥΣΙΟΛ. το υγρό που εκκρίνεται από το συκώτι μέσω τής χοληδόχου κύστεως στον δωδεκαδάκτυλο. έχει πρασινοκίτρινο χρώμα και συντελεί στην πέψη **2.** (συνεκδ.) η κύστη μέσα στην οποία βρίσκεται το παραπάνω υγρό. η χοληδόχος κύστη: *έχει πέτρα στη ~* || *εγχείρηση χολής*· ΦΡ. ***σπάω / κόβω τη χολή (κάποιου)*** προκαλώ μεγάλο και απότομο φόβο: *με κατατρόμαξες· μου 'κοψες τη χολή!* **3.** (μτφ.) η πικρία. η οργή: *με πότισες ~ (με πίκρανες)* || *δεν έχει ~* (είναι καλός και ήπιος) ΣΥΝ. δηλητήριο, φαρμάκι. χόλος· ΦΡ. (α) ***στάζω / χύνω / ξερνάω χολή (εναντίον κάποιου)*** εκφράζω την κακία και την πίκρα που έχω μέσα μου: *έσταζε χολή όσην ώρα μιλούσε για τον πολιτικό τον αντίπαλο* ΣΥΝ. στάζω δηλητήριο / φαρμάκι ΑΝΤ. είμαι όλο μέλι (β) ***αντί τού μάννα, χολήν*** (Αντίφωνο ιβ' Μεγάλης Πέμπτης: *Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας· Ἀντὶ τοῦ μάννα, χολὴν· ἀντὶ τοῦ ὕδατος, ὄξος...*) για ανθρώπους που βλάπτουν τους ευεργέτες τους. — **χολικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghol-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghel- «λαμπρός, ακτινοβόλος» και «κίτρινος, πράσινος, ωχρός», πβ. αβεστ. zāra- «χολή», αρχ. ισλ. gall «χολή, δηλητήριο», αρχ. γερμ. galla, λατ. fel, αρχ. σλαβ. žlŭčĭ «χολή», αρχ. γερμ. gold «χρυσός» κ.ά. Η σημ. τής λ. οφείλεται στο χρώμα της. Ομόρρ. *χλό-η, χλω-ρός, χόλ-ος*].

χοληδόχος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που περιέχει χολή **2. *χοληδόχος κύστη*** η κύστη που βρίσκεται μεταξύ τού ήπατος και τού δωδεκαδακτύλου και στην οποία συγκεντρώνεται η χολή που προέρχεται από το πρώτο όργανο, προτού καταλήξει στο δεύτερο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χολή* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

χοληστερίνη (η) ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. στεροειδής, λιπώδης και κηρώδης ουσία τού αίματος που έχει μεγάλη σημασία για τη διατήρηση τής ζωής στον οργανισμό· η υπέρμετρη αύξησή της οδηγεί σε παθολογικές καταστάσεις: *υψηλά ποσοστά χοληστερίνης στο αίμα* || *μέτρηση / μείωση τής ~*· ΦΡ. (α) ***καλή χοληστερίνη*** η περίσσια χοληστερίνη των κυττάρων που συγκεντρώνεται από τις λιποπρωτεΐνες υψηλής πυκνότητας (HDL – High Density Lipoproteins) και που θεωρείται ότι απομακρύνει τη LDL χοληστερίνη (βλ. παρακάτω) από τα τοιχώματα των αρτηριών (β) ***κακή χοληστερίνη*** η χοληστερίνη που περιέχεται στις λιποπρωτεΐνες χαμηλής πυκνότητας (LDL – Low Density Lipoproteins) και που είναι κατεξοχήν υπεύθυνη για την εμφάνιση αθηροσκλήρωσης στα αιμοφόρα αγγεία.
[ΕΤΥΜ. < *χοληστερόλη* (βλ.λ.) με το επίθημα *-ίνη*].

χοληστερόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ-ΧΗΜ. λιπίδιο που αποτελεί απαραίτητο συστατικό τής κυτταρικής μεμβράνης των θηλαστικών· οι διαταραχές τού μεταβολισμού του συντελούν στην εμφάνιση στεφανιαίας νόσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholesterol < chole- (< *χολή*) + ster- (< *στερεός*) + -ol (< λατ. oleum < αρχ. *ἔλαιον*)].

χοληφόρος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το σύστημα παραγωγής και μεταφοράς τής χολής από το συκώτι στο παχύ έντερο: *~ οδοί* (τα όργανα και οι πόροι όπου σχηματίζεται η χολή και μεταφέρεται από το συκώτι στον δωδεκαδάκτυλο) ΣΥΝ. χολαγωγός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voies biliaires].

χολιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {χόλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) νιώθω μεγάλη οργή ΣΥΝ. χολώνομαι, οργίζομαι, θυμώνω, κακιώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, χαλαρώνω ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ την οργή και την πικρία κάποιου: *τον χόλιασαν τα λόγια μου* ΣΥΝ. χολώνω, εξοργίζω, αγριεύω, θυμώνω, φουρκίζω, πικάρω ΑΝΤ. ησυχάζω, ηρεμώ, χαλαρώνω. — **χόλιασμα** (το), **χολιαστικός**, -ή, -ό.

χολικός, -ή, -ό → χολή

Χόλλυγουντ (το) {άκλ.} **1.** προάστιο τού Λος Άντζελες στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α., περίφημο για τα κινηματογραφικά του στούντιο και την καλλιτεχνική του κίνηση **2.** (συνεκδ.) ο κινηματογραφικός μηχανισμός παραγωγής ταινιών, συνήθ. εμπορικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιείται στην παραπάνω περιοχή: *το ~ κυριαρχεί στην παγκόσμια κινηματογραφική αγορά.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hollywood].

χολλυγουντιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στην κινηματογραφική βιομηχανία των Η.Π.Α., που αναπτύχθηκε στην περιοχή τού Χόλλυγουντ: *~ αστέρας / μελόδραμα / τεχνική / λάμψη* **2.** αυτός που τον χαρακτηρίζει το εντυπωσιακό θέαμα, η λάμψη, ο πλούτος των υλικών μέσων κ.λπ.: *η τελετή ενάρξεως, ~ προδιαγραφών, δεν θύμιζε σε τίποτα τη λιτότητα και την απλότητα των αρχαίων αγώνων.*

χολοκυστεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση τής χοληδόχου κύστεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystectomy].

χολοκυστίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής χοληδόχου κύστεως, η οποία συχνά συνοδεύεται από χολολιθίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystitis].

χολοκυστογραφία (η) {χολοκυστογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής χοληδόχου κύστεως με ακτινογραφία, συνήθ. για τον εντοπισμό λίθων ή άμμου στο εσωτερικό της.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystography].

χολολιθίαση (η) [1888] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων ή η συγκέντρωση άμμου στη χοληδόχο κύστη ή/και στις χοληφόρους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithiase].

χολολιθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στους χολολίθους (βλ.λ.) **2. *χολολιθικός*** (ο), ***χολολιθική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολολιθίαση.

χολόλιθος (ο) [1890] {χολολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ετερογενές ή σπάν. ομοιογενές σώμα, που σχηματίζεται από εκκρίσεις τής χολής και μοιάζει με λίθο ΣΥΝ. πέτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithe].

χόλος (ο) οργή συνδυασμένη με κακία ΣΥΝ. χολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού θηλ. *χολή* (βλ.λ.). Ενώ το θηλ. *χολή* περιορίστηκε στην ιατρ. χρήση, το αρσ. *χόλος* δήλωσε κυρ. τη διάθεση τής οργής, τού θυμού και τής αγανάκτησης, αφού πιστευόταν ότι οι αλλαγές στα «υγρά» τού σώματος επιδρούσαν στην ιδιοσυγκρασία τού ατόμου (βλ. κ. *μελαγχολία*)].

χολοσκάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χολοσκάς... | χολόσκασα} ♦ **1.** (αμετβ.) νιώθω μεγάλη στενοχώρια: *τι χολοσκάς για πράγματα ασήμαντα;* ΣΥΝ. σκάω, στενοχωριέμαι, το παίρνω κατάκαρδα ΑΝΤ. αδιαφορώ ♦ **2.** (σπάν.-μετβ.) κάνω (κάποιον) να στενοχωρηθεί πολύ: *μη χολοσκάζεις τον πατέρα σου· να είσαι καλό παιδί!* ΣΥΝ. στενοχωρώ, σκάω.

χολώνω ρ. μετβ. {χόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να νιώσει πίκρα, οργή: *τον χόλωσες με τα πείσματά σου* **2.** (μεσοπαθ. ***χολώνομαι***) νιώθω πίκρα ή οργή: *αποχώρησε χολωμένος* || *μόλις διάβασε την κακόβουλη κριτική χολώθηκε* ΣΥΝ. πικραίνω, οργίζω, νευριάζω, φουσκώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χολῶ (-όω)* < *χόλος*].

χόμο (ο) {άκλ.} άνθρωπος (βλ.λ.)· κυρ. σε λατ. φράσεις τής ανθρωπολογίας που δηλώνουν καθέναν από τους άμεσους προγόνους τού ανθρώπινου είδους (homo sapiens, homo erectus, homo faber κ.λπ., βλ. λ. *άνθρωπος*) και, κατ' αναλογίαν προς τα παραπάνω, σε νεότερες φράσεις και νεολογισμούς, λ.χ. *χόμο τελεόπτικους* (homo teleopticus, ο άνθρωπος τής εποχής τής τηλεόρασης ή μανιώδης τηλεθεατής), *χόμο εκονόμικους* (homo œconomicus, ο άνθρωπος που σκέφτεται και ενεργεί με βάση το οικονομικό του συμφέρον), *χόμο κονσούμενς* (homo consumens, καταναλωτικός άνθρωπος) κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. homo «άνθρωπος»].

homo homini lupus (Πλαύτος *Asin.* 495) λατ. (προφέρεται *χόμο χόμινι λούπους*) ελλην. *ο άνθρωπος (είναι) για τον άνθρωπο λύκος*· για να χαρακτηρίσουμε τις σύγχρονες κοινωνίες τού απάνθρωπου και ανελέητου ανταγωνισμού.

χόμπι (το) {άκλ.} η ερασιτεχνική ενασχόληση κάποιου με κάτι, που του δίνει μεγάλη ευχαρίστηση, συχνά ως διέξοδος από την κούραση και την καθημερινότητα: *έχει ~ να συλλέγει νομίσματα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hobby, που αρχικώς αναφερόταν σε ράτσα μικρού αλόγου, < Hobbin, χαϊδευτ. τού κυρ. ον. Robin. Κατά τον 16ο αι. στην Αγγλία η λ. δήλωσε ένα είδος μπαστουνιού με λαβή σχήματος κεφαλής αλόγου, το οποίο χρησίμευε σε παιγνίδια. Η σημερινή σημ. απαντά από τον 17ο αι.].

Χ.Ο.Ν. (οι) Χριστιανικές Ομάδες Νέων.

Χονγκ-Κόνγκ (το) (κινεζ. Hsiang Kang, αγγλ. Hong Kong) αποικία τής Μ. Βρετανίας μέχρι το 1997, οπότε επεστράφη στην Κίνα υπό ειδικό καθεστώς· βρίσκεται στις Ν. ακτές τής Κίνας και αποτελεί μεγάλο εμπορικό και πιστωτικό κέντρο με επίσημες γλώσσες την Κινεζική και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Χονγκ-Κονγκ. — **Χονγκ-κονγκέζος** (ο), **Χονγκ-κονγκέζα** (η), **χονγκ-κονγκέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hong Kong < κινεζ. Hsiang Kang «αρωματισμένο λιμάνι» < hsiāng «άρωμα» + gang «λιμάνι», όν. που αναφέρεται στα ρεύματα φρέσκου αέρα, τα οποία πνέουν μεταξύ τού νησιού Καουλούν (Kowloon) και τού λιμανιού τής Βικτωρίας].

χονδρέμπορος (ο) {χονδρεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο έμπορος που πουλά και αγοράζει εμπορεύματα σε μεγάλες ποσότητες: *~ κρεάτων.* — **χονδρεμπόριο** (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. commerçant en gros].

χονδρικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποτελείται από χόνδρο (βλ.λ.) ΣΥΝ. χόνδρινος ● **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την πώληση και αγορά εμπορεύσιμων αγαθών σε μεγάλες ποσότητες: *~ εμπόριο / τιμές* (χαμηλότερες τιμές για την αγορά μεγάλων ποσοτήτων εμπορευμάτων) ΑΝΤ. λειανικός (β) ***χονδρική*** η αγορά ή πώληση αγαθών σε μεγάλη ποσότητα: *τιμές χονδρικής.* — **χονδρικ-ά / -ώς** [1809] επίρρ. (σημ. 2) (βλ. κ. λ. *χοντρικός*).

χόνδρινος, -η, -ο → χόνδρος

χονδροειδής, -ής, -ές [1856] {χονδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· χονδροειδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που του λείπει η κομψότητα, η χάρη: *~ κατασκεύασμα / δουλειά / έπιπλο* ΣΥΝ. άκομψος, χοντροκομμένος, χοντροκαμωμένος ΑΝΤ. κομψός, λεπτοδουλεμένος, φινετσάτος **2.** αυτός που του λείπει η ευγένεια, το τακτ, που δεν έχει ή δεν είναι σύμφωνος με τους καλούς τρόπους: *~ αστείο / σχόλιο / ψέμα / δικαιολογία / συμπεριφορά* ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος, απρεπής ΑΝΤ. ευγενής, διακριτικός. — **χονδροειδώς** επίρρ. [1862]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grossier].

χονδρόκοκκος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από χονδρούς κόκκους ΑΝΤ. λεπτόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chondrococcus].

χονδρός, -ή, -ό → χοντρός

χόνδρος (ο) ΦΥΣΙΟΛ. ιστός που χαρακτηρίζεται από ελαστικότητα και αντοχή και από τον οποίο αποτελείται το έμβρυο, ενώ οι ενήλικοι τον διατηρούν στις άκρες των οστών, στα αφτιά και στη μύτη. — **χόνδρινος**, -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. τού επιθ. *χονδρός* (βλ.λ.) με αναβιβα-

σμό τού τόνου].

χοντράδα (η) (λαϊκ.) **1.** η πράξη ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και ευαισθησίας απέναντι στον άλλον: *με τις ~ του έχει χάσει τους φίλους του* || *λέω / πετάω χοντράδες* ΣΥΝ. απρέπεια, αγένεια, χωριατιά. • **2.** η χοντροκοπιά (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + παραγ. επίθημα *-άδα*. πβ. κ. *φυλλ-άδα*].

χοντράδι (το) {χοντραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πολλά μαζί ξεφτυσμένα νήματα σε ύφασμα: *από τη φόδρα κρεμόταν ένα ~* • **2.** εμφανής ατέλεια στην κατασκευή ενός πράγματος ΣΥΝ. χοντράδα • **3.** σκληρό σώμα μέσα σε μαλακή ύλη το οποίο γίνεται αισθητό με την αφή της.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + παραγ. επίθημα *-άδι*. πβ. *γλυκ-άδι*].

χοντραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χόντρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω κάποιον να αυξήσει τη μάζα και τον όγκο του: *τα φάρμακα κατά τής κατάθλιψης τη χόντρυναν πολύ* || *τα γλυκά μάς χοντραίνουν* ΣΥΝ. παχαίνω. παίρνω βάρος ΑΝΤ. αδυνατίζω, λεπταίνω **2.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται χοντρός: *τα φαρδιά ρούχα με χοντραίνουν* (με δείχνουν πιο παχύ) • **3.** (για τόνο φωνής) κάνω πιο βαθύ, πιο χαμηλό: *χοντραίνει τη φωνή της για τις ανάγκες τού ανδρικού ρόλου* ΣΥΝ. βαραίνω, βαθαίνω ΑΝΤ. λεπταίνω **4.** (μτφ.) δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις ή έκταση (σε κάτι): *μην το χοντραίνεις το πράγμα· ένα αστείο έκανα!* || *μην το χοντραίνεις άλλο το παιχνίδι, γιατί θα οδηγηθούμε σε σύγκρουση!* ♦ (αμετβ.) **5.** αποκτώ μεγαλύτερη μάζα και όγκο: *χόντρυνα και δεν χωράω στα ρούχα μου* ΣΥΝ. παχαίνω. παίρνω βάρος ΑΝΤ. αδυνατίζω. λεπταίνω **6.** (για τόνο φωνής) γίνομαι πιο βαρύς, πιο βαθύς: *πώς χόντρυνε έτσι η φωνή σου, γιαγιά;* (από το παραμύθι τής Κοκκινοσκουφίτσας) ΣΥΝ. βαραίνω, βαθαίνω ΑΝΤ. λεπταίνω **7.** (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερες διαστάσεις ή γίνομαι πιο έντονος, απαιτητικός ή ανταγωνιστικός: *όταν χόντρυνε το παιχνίδι, εγκατέλειψα το καρέ* || (στην πολιτική ή τις διεθνείς σχέσεις) *χοντραίνει το παιχνίδι* (η κατάσταση αρχίζει να γίνεται πολύ επικίνδυνη, πολύ σοβαρή). — **χόντρεμα** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

χοντραλεσμένος, -η, -ο αυτός που έχει αλεστεί σε μεγάλα κομμάτια ΑΝΤ. ψιλοαλεσμένος.

χοντράνθρωπος (ο) αυτός που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά και με ευπρέπεια, που κάνει χοντράδες ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος ΑΝΤ. ευγενής, καλλιεργημένος.

χοντρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πολύ χοντρή γυναίκα. Επίσης **χοντρέλω**.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + επίθημα *-έλα*. κατά το *βαρέλα*].

χόντρεμα (το) → χοντραίνω

χοντρεμπόριο (το) → χονδρέμπορος

χοντρικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι λεπτομερειακός, που δίνει μόνον τις γενικές γραμμές: *~ περιγραφή / εκτίμηση / υπολογισμός* ΣΥΝ. αδρομερής, γενικός ΑΝΤ. λεπτομερειακός. — **χοντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χονδρικός*].

> **χοντρικός – αδρομερής – γενικός.** Σε περιπτώσεις προσεγμένου λόγου και επισημότερου (επιστημονικού, διοικητικού κ.λπ.) ύφους, η χρήση τού **αδρομερής** προσφέρεται περισσότερο αντί τού **χοντρικός** ή τού **γενικός**. Σε φράσεις όπως «*αδρομερής εξέταση / περιγραφή / θεώρηση / παρουσίαση*» (ενός θέματος). το «*χοντρική εξέταση...*» δεν ταιριάζει υφολογικά, ενώ το «*γενική εξέταση / περιγραφή...*» υστερεί δηλωτικά, αφού σημασιολογικώς εκφράζει κάτι ευρύτερο και ακαθόριστο έναντι τού *αδρομερής*.

χοντρο- κ. **χοντρό-** κ. **χοντρ-** κ. (λόγ.) **χονδρο-** κ. **χονδρό-** κ. **χονδρ-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει μεγάλο βάρος, μάζα ή πάχος: *χοντρο-κόκκαλος, χοντρό-πετσος* • **2.** έχει αδέξιους τρόπους ή είναι άτεχνος: *χοντρ-άνθρωπος, χοντρο-κοπιά* **3.** δεν είναι εύστροφος, δεν μπορεί να ξεκολλήσει από κάτι: *χοντρο-κέφαλος* • **4.** (μόνο στον τ. *χονδρ[ο]-*) σχετίζεται με το χονδρικό εμπόριο: *χονδρ-έμπορος* • **5.** γίνεται με δυσκολία: *χοντρο-δουλειά*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *χονδρός* (βλ.λ.)].

χοντροαλεσμένος, -η, -ο κ. **χοντραλεσμένος** (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που είναι αλεσμένος σε χοντρούς κόκκους.

χοντρογυναίκα (η) αυτή που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά, που είναι χυδαία (πβ. *χοντράνθρωπος*).

χοντροδουλειά (η) **1.** δουλειά που απαιτεί πολύ κόπο και συνήθ. γίνεται χειρωνακτικά: *εργάτες για τις ~* • **2.** δουλειά ή έργο που έχει γίνει γρήγορα, χωρίς ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια: *αυτό το τραπέζι είναι ~ και όχι έργο καλού τεχνίτη* ΑΝΤ. λεπτοδουλειά, ψιλοδουλειά. — **χοντροδουλεμένος,** -η, -ο (σημ. 2).

χοντροκαμωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί χωρίς τέχνη και φροντίδα: *~ έπιπλα* ΣΥΝ. χοντροδουλεμένος ΑΝΤ. καλοφτειαγμένος, λεπτοδουλεμένος • **2.** αυτός που έχει βαρύ σκελετό και μέλη: *~ παιδί* ΑΝΤ. λεπτοκαμωμένος.

χοντροκαύκαλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει χοντρό κεφάλι ΣΥΝ. χοντροκέφαλος.

χοντροκέφαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χοντρό κεφάλι: *~ ζώο* ΣΥΝ. χοντροκαύκαλος • **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. χαζός, βλάκας, μπουνταλάς, χοντρόμυαλος ΑΝΤ. ξύπνιος, σαΐνι, ξυράφι **3.** αυτός που επιμένει στην άποψή του και δεν μεταπείθεται ΣΥΝ. αγύριστο κεφάλι, πεισματάρης, ισχυρογνώμων, ξεροκέφαλος ΑΝΤ. εύπιστος, ευμετάβλητος. — **χοντροκεφαλιά** (η) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

χοντροκόκκαλος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά κόκκαλα ΑΝΤ. λεπτοκόκκαλος.

χοντρόκοκκος, -η, -ο (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που έχει χοντρούς κόκκους ΑΝΤ. λεπτόκοκκος.

χοντροκομμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κοπεί ή αλεστεί σε μεγάλα κομμάτια: *~ καφές / τυρί / κρεμμύδι* ΑΝΤ. λεπτοκομμένος, ψιλοκομμένος • **2.** αυτός που δεν έχει χάρη ή δεν σέβεται τους καλούς τρόπους ή τις κοινωνικές συμβάσεις: *~ αστείο / ψέμα / φάρσα / κωμωδία* ΣΥΝ. άξεστος, άγαρμπος, χονδροειδής. **χοντροκομμένα** επίρρ.

χοντροκοπιά (η) **1.** δουλειά ή έργο που δεν έχει γίνει με τέχνη και προσοχή, αλλά με προχειρότητα και κακό γούστο: *να φανταστεί κανείς ότι οι ~ του θεωρούνται μοντέρνα τέχνη!* ΑΝΤ. λεπτοδουλειά, καλλιτεχνία **2.** συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από αγένεια, από παραβίαση των καλών τρόπων και τής ευγένειας: *πετάω / λέω / κάνω χοντροκοπιές* ΣΥΝ. χοντράδα, αγαρμποσύνη.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρο-* + *-κοπιά* < *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

χοντροκώλης (ο) {χοντροκώληδες}, **χοντροκώλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει χοντρά οπίσθια. Επίσης **χοντρόκωλος,** -η, -ο/-ικο.

χοντρολαίμης (ο) {χοντρολαίμηδες}, **χοντρολαίμα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει χοντρό λαιμό.

χοντρομπαλάς (ο) {χοντρομπαλάδες}, **χοντρομπαλού** (η) (μειωτ.) αυτός που είναι χοντρός και ασχημάτιστος, που το σώμα του μοιάζει με ογκώδη μπάλα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *χοντρο-* + *-μπαλάς* < *μπάλα*].

χοντρόμυαλος, -η, -ο αυτός που δεν αντιλαμβάνεται τα πράγματα εύκολα ή γρήγορα ΣΥΝ. χοντροκέφαλος ΑΝΤ. ξύπνιος, σαΐνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

χοντροπάπουτσο (το) χοντρό και άκομψο παπούτσι: *η μόδα έκανε τις κοπέλες να κυκλοφορούν με χοντροπάπουτσα*.

χοντρόπετσος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει επιδερμίδα μεγάλου πάχους: *~ ζώο* (λ.χ. ο ελέφαντας) ΣΥΝ. παχύδερμος ΑΝΤ. λεπτόπετσος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ευαισθησία ή/και ηθικούς φραγμούς: *άνθρωπος ~· δεν τον αγγίζει η ανθρώπινη δυστυχία* ΣΥΝ. αναίσθητος, ασυνείδητος, σκληρός, αγενής ΑΝΤ. ευαίσθητος, ευγενής.

χοντροπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά πόδια: *~ τραπέζι / κορίτσι* ΑΝΤ. λεπτοπόδαρος.

χοντρός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λόγ.) **χονδρός** {χοντρ-ότερος κ. -ύτερος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο όγκο, μάζα, βάρος ή πυκνότητα: *~ ρούχα / σκεπάσματα / βιβλίο / σκοινί* ΣΥΝ. βαρύς, παχύς ΑΝΤ. λεπτός **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μάζα και βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό: *~ παιδί / γέρος / γάτα* ΣΥΝ. παχύς, παχύσαρκος ΑΝΤ. αδύνατος, λιγνός, λεπτός, λιπόσαρκος **3.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια ή κόκκους: *~ αλεύρι / σιμιγδάλι / αλάτι / πιπέρι* ΑΝΤ. ψιλός • **4.** αυτός που είναι χαμηλά στην τονική κλίμακα: *~ φωνή* ΣΥΝ. βαθύς, βραχνός ΑΝΤ. ψιλός, λεπτός **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλών τρόπων και καλής συμπεριφοράς: *~ άνθρωπος / αστείο / συμπεριφορά / τρόποι* || *ήταν χοντρό να μη μου ευχηθεί, ενώ ήξερε ότι γιόρταζα* ΣΥΝ. άξεστος ΑΝΤ. λεπτός **6.** (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σοβαρότητα ή βαρύτητα, τού οποίου οι επιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ σοβαρές: *~ λάθος / προσβολή* || *παίζεται ~ παιχνίδι με τα ονόματα των υποψηφίων των κομμάτων* ΣΥΝ. σοβαρός, βαρύς ΑΝΤ. επουσιώδης, ελαφρύς • **7.** (ευφημ.) **χοντρό** (το) οι κενώσεις τού παχέος εντέρου: *πήγε στην τουαλέτα για το ~ του* ΑΝΤ. ψιλό • **8. χοντρά** (τα) χαρτονομίσματα μεγάλης αξίας (κατ' αντιδιαστολή προς τα «ψιλά», τα μικρής αξίας): *έχεις να μου χαλάσεις τα ~;* ΑΝΤ. ψιλά. — **χοντρά** επίρρ., (υποκ.-χαϊδευτ.) **χοντρούλης,** -α, -ικο κ. **χοντρουλός,** -ή, -ό κ. **χοντρούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χονδρός* < **χρονδ-ρός* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-ρ-* και παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. κ. *ψυχ-ρός*), ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *ghrendh- «θρυμματίζω, κόβω», πβ. λατ. frendere «τρίζω τα δόντια», frenum «στομίδα (αλόγου)» (> γαλλ. frein, ισπ. freno), αλβ. grundë «πίτουρο», αρχ. αγγλ. grindan «τρίβω, λειανίζω» (> αγγλ. grind), γερμ. Grand «άμμος» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικώς σε τριμμένους κόκκους σιταριού και στο αλεύρι, ενώ η σημ. «παχύς» είναι μτγν. Ορισμένοι μελετητές έχουν αναγάγει τη λ. στο ουγκαριτικό ḫndr̥ «στάχυ», αλλά μάλλον πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική].

> **χοντρός: συνώνυμα.** Η έννοια τού πάχους, τού πλεονάζοντος ή υπερβολικού βάρους στη σωματική διάπλαση τού ανθρώπου, εκφράστηκε με γλωσσική ποικιλία ανάλογα και με τις αντιλήψεις τής εποχής. Η κύρια λ. που δήλωσε στην Αρχαία τον υπέρβαρο άνθρωπο και, γενικότερα, ό,τι χαρακτηρίζεται ως μεγάλου βάρους, ήταν το **παχύς**. Από τους χρόνους τής Κοινής, η λ. **χόνδρος** «χονδραλεσμένο σιτάρι -- σβώλος · τα τραγανά μέρη των πλευρών και τού θώρακα» (πβ. κ. **υποχόνδρια** «τα υπό τους χόνδρους μέρη τού επιγαστρίου») πέρασε -με μετακίνηση τού τόνου και μεταφορική διεύρυνση τής σημασίας- στη λ. **χονδρός** «υπέρβαρος» και γενικά «μεγάλος, ευμεγέθης». Η λ. **παχύς** (πβ. και ουσ. το **πάχος**) διατήρησε την άμεση σύνδεση με το βάρος (*παχύς άνθρωπος, παχιά αγελάδα, παχύ στρώμα λίπους*), ενώ το **χοντρός** έχει γενικότερη σημασία «παχύς, μεγάλος, έντονος»: *χοντρό σκοινί*, αλλά και *χοντρό ψέμα* (όχι *παχύ ψέμα!*)· *χοντρή κυρία*, αλλά και *χοντρό λάθος* (όχι *παχύ λάθος!*). Χρησιμοποιείται, ωστόσο, και η μεταφορική φρ. *παχιά λόγια*, με τη σημ. «μεγάλα λόγια, υποσχέσεις που δεν μπορούν να εκπληρωθούν», έναντι τής φρ. *χοντρά λόγια*, που σημαίνει «αγενείς εκφράσεις, ύβρεις». Τα επίθ. **ευτραφής, παχουλός** και **εύσαρκος** είναι σήμερα ευγενικότεροι τρόποι έκφρασης, γιατί για να δηλώσει κανείς τη σημ. «χοντρός, παχύς»: *η ευτραφής κυρία* (όχι *η χοντρή κυρία!*), *παχουλή κοπέλα* (όχι *παχιά κοπέλα!*). Τέλος, τα **γεμάτος** και τα υποκ. **γεματούλης, γεματούτσικος** δηλώνουν τον κάπως παχύ, αυτόν που δεν είναι αδύνατος, αλλά δεν μπορεί να θε-

ωρηθεί και χοντρός.

χοντρόφλουδος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρή φλούδα: ~ *πορτοκάλι* ΑΝΤ. λεπτόφλουδος.

χοπ επιφών. **1.** (μαζί με το *έι*) για να δοθεί ρυθμός σε ομάδα που εκτελεί ενέργεια επαναλαμβανόμενη: *Τραβάτε όλοι μαζί κουπί! Έι ~, Έι ~!* **2.** για να δηλωθεί ελαφρό πήδημα, συνήθ. μαζί με το *ένα, δύο, τρία*, κατά τη διάρκεια γυμναστικής άσκησης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hop «εμπρός!»].

χοράρχης (ο) {χοραρχών} πρόσωπο που διευθύνει εκκλησιαστική χορωδία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χορός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

χοραρχία (η) {χοραρχιών} το να είναι κάποιος χοράρχης (βλ.λ.).

χορδή (η) **1.** ευθύγραμμο λεπτό νήμα από έντερο ζώου, μετάλλου ή συνθετική κλωστή, που στερεώνεται τεντωμένο πάνω από το ηχείο μουσικού οργάνου και, όταν πάλλεται, παράγει μουσικό ήχο: *οι ~ τής κιθάρας / τής βιόλας / τής άρπας* || *κουρδίζω / τεντώνω / αλλάζω χορδές*· ΦΡ. **εν χορδαίς και οργάνοις** (*ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 150, 4) με μουσική· (μτφ.) με κέφι, με πανηγυρισμούς **2.** (ειδικότ.) παρόμοιο ελαστικό νήμα στο τόξο, το οποίο ενώνει τις άκρες τού καμπύλου σκληρού στελέχους και στο μέσο τού οποίου εφαρμόζουμε το πίσω μέρος τού βέλους, το τεντώνουμε αφήνοντάς το απότομα, ώστε να εκτοξευθεί το βέλος: *από το τέντωμα έσπασε η ~ τού τόξου* || *τέντωσε τη ~ και έριξε μακριά το βέλος* ΣΥΝ. νευρά **3.** ΑΝΑΤ. (α) ο σχηματισμός τού σώματος που μοιάζει ή λειτουργεί όπως η χορδή (σημ. 1): ~ *τυμπάνου* (β) **φωνητικές χορδές** οι δύο σαρκώδεις πτυχές στον βλεννογόνο τού λάρυγγα, οι οποίες, όταν διέρχεται από μέσα τους ο αέρας τής εκπνοής, παράγουν την ανθρώπινη φωνή: *κάλος / πολύποδας στις ~* **4.** ΜΑΘ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο σημεία καμπύλης **5.** (μτφ.) εσωτερική ευαισθησία: *η ιστορία σας αγγίζει τις ~ τής ανθρώπινης ψυχής*· ΦΡ. **αγγίζω την ευαίσθητη χορδή κάποιου** ευαισθητοποιώ κάποιον ή τον συγκινώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνδ. με χεττ. karad- «εντόσθια» και ανάγεται σε τ. **χοροδή* (με συγκοπή). Αν γίνει δεκτή η ύπαρξη τέτοιου τ. και δεν πρόκειται για ανάπτυξη φωνήεντος στη Χεττιτική ή απλώς για λάθος στη γραφή, τότε αποφεύγεται η ένταξη στην ετυμολ. οικογένεια τού Ι.Ε. *gh^{e}^{o}r-nā «χορδή» (πβ. σανσκρ. hira-ḥ «ταινία, ζώνη», λατ. hīra «τμήμα εντέρου», αρχ. γερμ. garn > γερμ. Garn «κλωστή» κ.ά.). πράγμα που θα άφηνε ανερμήνευτο το οδοντ. *-δ-* τού τ. *χορδή*].

χορδίζω ρ. → κουρδίζω

χόρδισμα (το) → κούρδισμα

χορδιστής [1873] κ. **κουρδιστής** κ. **κουρντιστής** (ο), **χορδίστρια** (η) {χορδιστριών} ο ειδικός που γνωρίζει και, συνήθ., ασκεί επαγγελματικά, το χόρδισμα πληκτροφόρων οργάνων· ο χορδιστής τού πιάνου κατά κανόνα ασχολείται με όλα τα τεχνικά προβλήματα που μπορεί να παρουσιάσει το όργανο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accordeur].

-χορδος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν μουσικό όργανο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό χορδών: *εξάχορδη κιθάρα* || *τρίχορδο μπουζούκι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-χορδος [ᾠδή], τετρά-χορδον (τό)*), που προέρχεται από το ουσ. *χορδή*].

χορδοστάτης (ο) {χορδοστατών} το πλαίσιο όπου στερεώνονται οι χορδές μουσικού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. < *χορδή* + *-στάτης* < *ἵ-στα-μαι*].

χορδόφωνος, -η, -ο (για μουσικά όργανα) **1.** αυτός που έχει χορδές **2. χορδόφωνο** (το) {χορδοφών-ου | -ων} μουσικό όργανο με χορδές, έγχορδο.

χορεία (η) {χορειών} **1.** (αρχικά) το σύνολο των χορευτών σε αρχαίο δράμα ΣΥΝ. χορός **2.** (συνεκδ.) σύνολο προσώπων που ξεχωρίζουν για θετική ιδιότητά τους: *η ~ των αγγέλων / των ποιητών* **3.** σύνολο προσώπων που συνοδεύουν ή συμφωνούν με κάποιον ● **4.** ΙΑΤΡ. [1897] κάθε πάθηση τού νευρικού συστήματος που εκδηλώνεται κυρ. με κινήσεις των άκρων και τού προσώπου, τις οποίες δεν ελέγχει το άτομο. — **χορειακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορεύω*. Ο ιατρ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. chorée].

χορείος (ο) ΦΙΛΟΛ. (στην προσωδιακή ποίηση) **1.** ο τρίβραχυς μετρικός πους (⏑⏑⏑) ● **2.** ο τροχαίος μετρικός πους (–⏑ = ⏑⏑⏑).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χορεῖος* < αρχ. *χορός*].

χορευτά επίρρ.· με χορευτικά βήματα, αναπηδώντας με ζωηρότητα και ρυθμό: *περπατώ ~* ΣΥΝ. πηδηχτά ΑΝΤ. περπατητά.

χορευταράς (ο) {χορευταράδες}, **χορευταρού** (η) {χορευταρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά πολύ τον χορό και χορεύει καλά: *μεγάλος ~: δεν στέκεται ούτε λεπτό, όταν ακούσει κλαρίνο.*
[ΕΤΥΜ. < *χορευτής* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *ψευτ-αράς*].

χορευτής (ο) [αρχ.], **χορεύτρια** (η) [μτγν.] {χορευτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που κινεί ρυθμικά το σώμα και τα μέλη του, σύμφωνα με τη μουσική: *στα πανηγύρια εντοπίζει κανείς σπουδαίους ~* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική ενασχόληση του ή ως κύριο τρόπο προσωπικής έκφρασης την κίνηση σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής, μόνος του, σε ζευγάρι ή σε μεγάλη ομάδα: ~ *κλασικού μπαλλέτου / σύγχρονης τζαζ / ελληνικών χορών / παραδοσιακών χορών / νυχτερινού κέντρου*· ΦΡ. **πρώτος χορευτής** ο χορευτής που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε χορογραφία, σε μπαλλέτο **3.** αυτός που μετέχει σε χορό αρχαίου δράματος.

χορευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χορό ή τον χορευτή: ~ *βραδιά / εκδήλωση / κίνηση / φιγούρα / νούμερο / ρυθμός / κουστούμι / παπούτσια*· ΦΡ. **χορευτικό σχήμα** ομάδα χορού που ετοιμάζει χορογραφίες ή παραστάσεις και τις παρουσιάζει στο ευρύ κοινό **2. χορευτικό** (το) (α) η χορογραφία: *εκτέλεσαν μαζί ένα πολύ δύσκολο ~* (β) η ομάδα που ασχολείται με τον χορό, συνήθ. στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού κέντρου, συλλόγου: *απόψε δίνει παράσταση το ~ τού δήμου μας* (γ) (στον πληθ.) το μέρος μιας εκδήλωσης που περιλαμβάνει την παρουσίαση χορογραφιών: *τα ~ δεν ήταν πολύ καλά στη χθεσινή παράσταση.* — **χορευτικά** επίρρ.

χορεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χόρεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** κινώ το σώμα, τα πόδια και τα χέρια μου, παίρνοντας συχνά και την αντίστοιχη έκφραση στο πρόσωπό μου, σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής ή τού τραγουδιού: *χορεύαμε και διασκεδάζαμε όλη νύχτα* || *χορεύει άτσαλα / ρυθμικά / περήφανα* **2.** ξέρω τα βήματα συγκεκριμένου χορού, ξέρω πώς να κινούμαι ανάλογα με τον ρυθμό και συμμετέχω: *Χορεύετε; -Όχι, δεν ~. Δεν ξέρω χορό*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα** μόνον όταν είσαι ανεξάρτητος, μπορείς να κάνεις αυτό που θέλεις (β) (παροιμ.) **νηστικό αρκούδι δεν χορεύει** βλ. λ. *αρκούδι* (γ) **τώρα που μπήκες στον χορό, θα χορέψεις** όταν εμπλέκεται κανείς σε μια υπόθεση, πρέπει να μείνει μέχρι τέλους και να υποστεί όλες τις συνέπειες (δ) **όπως του παίζουν / του βαρούν / του λαλούν** (ενν. *τα όργανα*), **/ του σφυράνε, χορεύει** για ανθρώπους που είναι αναγκασμένοι ή επιλέγουν να ακολουθούν τους κανόνες που ορίζουν άλλοι χωρίς αντίδραση ή αμφισβήτηση (ε) (παροιμ.) **τρεις λαλούν και δυο χορεύουν** για πλήρη ασυνεννοησία **3.** (συνεκδ.) κινούμαι ζωηρά κάνοντας σχηματισμούς: *οι μέλισσες χόρευαν πάνω απ' τα λουλούδια* ΣΥΝ. αναπηδώ, χοροπηδώ· ΦΡ. **όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια** βλ. λ. *γάτα* **4.** (μτφ.) κινούμαι διαγράφοντας ολόκληρους κύκλους ή ημικύκλια: *το καράβι χόρευε στο φουρτουνιασμένο πέλαγος* || *ήπια τόσο, που όλα άρχισαν να χορεύουν μπροστά στα μάτια μου* ♦ (μετβ.) **5.** ξέρω τα συγκεκριμένα βήματα ή τους τρόπους έκφρασης ενός χορού και τους εκτελώ ως χορευτής: ~ *χασάπικο / μοντέρνα τζαζ* || *χόρευαν τους παραδοσιακούς χορούς*· ΦΡ. (α) **χορεύω τον χορό τού Ησαΐα** παντρεύομαι (β) **χορεύω (κάποιον) στο ταψί / κάνω (κάποιον) να χορεύει στο ταψί** φέρομαι βασανιστικά (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. του βγάζω το λάδι, του ψήνω το ψάρι στα χείλη **6.** (συνήθ. για άντρες) συνοδεύω γυναίκα στον χορό: *ο κουμπάρος χόρεψε τη νύφη.*

χορήγημα (το) [μτγν.] {χορηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό ποσό που χορηγείται σε κάποιον ΣΥΝ. επίδομα, χορηγία.

χορήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η παροχή (κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου ή ειδικού για ένα θέμα): ~ *επιδόματος / δανείου / φαρμάκων / θεραπευτικής αγωγής / άδειας παραμονής / πράσινης κάρτας / οικοδομικής άδειας.*

χορηγία (η) [αρχ.] {χορηγιών} **1.** ΙΣΤ. μία από τις λειτουργίες στην αρχαία Αθήνα· η υποχρέωση πλούσιου πολίτη να καταβάλει τα έξοδα τού χορού για το ανέβασμα δράματος στη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων **2.** η καταβολή χρημάτων, για να πραγματοποιηθεί έργο κοινής ωφελείας: *το έργο ολοκληρώθηκε με τη ~ τής Αρχιεπισκοπής* ΣΥΝ. προσφορά, χορήγηση **3.** η προσφορά χρημάτων για την πραγματοποίηση ενός σκοπού με ουσιαστικό στόχο τη διαφήμιση και προβολή αυτού που προσφέρει τα χρήματα: *η εκπομπή πραγματοποιείται με την ευγενική ~ γνωστής τράπεζας* **4.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στις παραπάνω περιπτώσεις ΣΥΝ. χορήγημα ● **5.** ΣΤΡΑΤ. η προώθηση βλημάτων προς πυροβόλο ή ρουκετών προς εκτοξευτήρα.

χορηγός (ο/η) **1.** ΙΣΤ. πρόσωπο που κατέβαλλε τα έξοδα τού χορού για το ανέβασμα δράματος στην αρχαία Αθήνα **2.** πρόσωπο που καταβάλλει τα έξοδα για την πραγματοποίηση έργου κοινής ωφελείας: ~ *τής εκδήλωσης για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες* **3.** (γενικότ.) αυτός που καλύπτει τα έξοδα για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού (καλλιτεχνικού, αθλητικού κ.ά.) έχοντας ταυτόχρονα ως στόχο του την προβολή ή τη διαφήμισή του: ~ *τής συναυλίας / τής εκπομπής* || *επίσημος ~ των Ολυμπιακών Αγώνων* ΣΥΝ. σπόνσορας ● **4.** αυτός που παρέχει βοήθεια, που προσφέρει κάτι καλό: ~ *χαράς / ζωής.* — **χορηγικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορός* + *-ηγός* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*. Η λ. στη σημ. 3 χρησιμοποιείται ως απόδ. τού αγγλ. sponsor].

χορηγώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χορηγείς... | χορήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) προσφέρω τα χρήματα για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, καλύπτω τα έξοδα για κάτι ♦ **2.** (μετβ.) παρέχω κάτι: ~ *άδειες / δάνεια / βοήθεια / πιστώσεις* ΣΥΝ. δίνω, προσφέρω. — **χορηγητής** (ο) [1896], **χορηγήτρια** (η).

χορηγώ - επιχορηγώ - επιδοτώ. Το **χορηγώ** σημαίνει «δίνω» και χρησιμοποιείται συνήθως για χρήματα που δίνονται επισήμως (από το κράτος, οργανισμούς, χορηγούς κ.λπ.) για συγκεκριμένο σκοπό: *Θα χορηγηθεί διορθωτικό επίδομα στους υπαλλήλους τού Δημοσίου - Το Ι.Κ.Υ. χορηγεί υποτροφίες.* Το αρχ. *χορηγῶ* (< *χορηγός* < *χορός* + *ἄγω*) σήμαινε «καταβάλλω χρήματα για την προετοιμασία τού χορού στα δράματα», αναφερόμενο σε ιδιώτες χορηγούς ή και σε επίσημες αρχές *(δήμος)*. Το **επιχορηγώ** δηλώνει χρήματα που καταβάλλονται από επίσημη αρχή (κράτος) και από τον κρατικό προϋπολογισμό ως πρόσθετη ή συμπληρωματική οικονομική υποστήριξη: *Η πολιτεία θα επιχορηγήσει πρόγραμμα έρευνας των πανεπιστημίων που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη.* Το **επιδοτώ** αναφέρεται στην οικονομική ενίσχυση που δίνεται εκτάκτως ή συμπληρωματικά σε ιδιώτες ως κίνητρο για συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα: *Η Αγροτική Τράπεζα επιδοτεί τους ελαιοπαραγωγούς με χρήματα τής Ε.Ο.Κ.*

χορίαμβος (ο) {χοριάμβ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. τετρασύλλαβος μετρικός πους, που συνδυάζει έναν τροχαίο (–⏑) και έναν ίαμβο (⏑–), δηλ.

-◡◡-. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χορεῖος* (βλ.λ.) + *ἴαμβος*].

χορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χορό τού αρχαίου δράματος: ~ *μέλη* / *άσματα* **2. χορικό** (το) το τραγούδι που τραγουδούσε ο χορός τού αρχαίου δράματος, γραμμένο σε ποικίλα μέτρα, κυρ. στη δωρική γλώσσα, συνοδευόμενο με ρυθμικές κινήσεις τού σώματος από τα μέλη τού χορού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορός*].

χόριο (το) {χορί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** ο τελευταίος εξωτερικός υμένας γύρω από το έμβρυο **2.** το στρώμα τού δέρματος που βρίσκεται ακριβώς κάτω από την επιδερμίδα και χαρακτηρίζεται από την πυκνότητα και την αντοχή του **3.** ο συνδετικός ιστός τού λεπτού εντέρου μεταξύ τού επιθηλίου και τής βλεννογόνου. — **χοριοειδής**, -ής, -ές [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χόριον*. αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με το αρχ. *χόρτος* (βλ.λ.) μέσω τής ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «κρατώ. περιβάλλω». Λιγότερο πιθ. είναι η σύνδεση με τη λ. *χορδή* (με αρχική σημ. «εντόσθια»), παρότι αρχαίοι κωμικοί επιχείρησαν να συνδέσουν τις λ. μέσω τού πληθ. *χόρια* «εντόσθια γεμισμένα με γάλα και μέλι» (είδος φαγητού. πβ. κ. *πλακούντας*)].

χορο- κ. **χορό-** κ. **χορ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται: **1.** με τον χορό: *χορο-εσπερίδα*, *χορο-γράφος*, *χορο-διδάσκαλος* **2.** με το ομαδικό τραγούδι: *χορ-ωδία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χορο-διδάσκαλος*, *χορο-στασία*), που προέρχεται από το ουσ. *χορός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. choré-graphie)].

χορογραφή (η) η τεχνική με την οποία καταγράφονται με ειδικό σημειακό σύστημα τα βήματα και οι κινήσεις χορού ή μπαλλέτου: *συμβουλεύτηκε τις κλασικές ~ τού είδους, για να συνθέσει το χορόδραμά του*.

χορογραφία (η) {χορογραφιών} **1.** η τέχνη δημιουργίας χορευτικών συνθέσεων, βάσει τής οποίας ο καλλιτέχνης υποδεικνύει στους χορευτές πώς πρέπει να κινούνται και να εκφράζονται χορευτικά **2.** (συνεκδ.) κάθε τέτοια χορευτική σύνθεση: *το μπαλλέτο ανεβαίνει σε καινούργια ~* || *πολύπλοκη* / *εντυπωσιακή* / *κλασική* / *εμπνευσμένη ~*. — **χορογράφος** (ο/η) [1892], **χορογραφικός**, -ή, -ό, **χορογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorégraphie].

χοροδιδασκαλείο (το) [1895] ο χώρος (συνήθ. σχολή) όπου διδάσκεται χορός.

χοροδιδάσκαλος (ο) [αρχ.] {χοροδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} ο δάσκαλος τού χορού, συνήθ. σε οργανωμένη σχολή. — **χοροδιδασκαλία** (η) [αρχ.], **χοροδιδασκαλικός**, -ή, -ό [μτγν.].

χορόδραμα (το) [1872] {χοροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο που παρουσιάζεται στη σκηνή θεάτρου και τού οποίου οι συντελεστές εκφράζονται καλλιτεχνικά με τον χορό και τη μίμηση, σύμφωνα πάντοτε με τη μουσική που το συνοδεύει: *σύγχρονο ~* ΣΥΝ. μπαλλέτο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorédrame].

χοροεσπερίδα (η) [1897] (λόγ.) η επίσημα οργανωμένη συγκέντρωση ατόμων με διεξαγωγή χορού: *ο αθλητικός όμιλος διοργανώνει ~ σε αίθουσα ξενοδοχείου* ΣΥΝ. χορός, πάρτι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. soirée dansante].

χοροθέατρο (το) {χοροθεάτρ-ου | -ων} **1.** έργο που συνδυάζει στοιχεία χορού, μουσικής και θεάτρου **2.** (συνεκδ.) η ομάδα των ηθοποιών-χορευτών που ανεβάζει το παραπάνω έργο.

χορολόγος (ο) ο εκπαιδευμένος χορευτής, ο οποίος καταγράφει σε ειδικό σημειακό κώδικα (βλ. λ. *χορογραφή*) ολόκληρα χορευτικά έργα (μπαλλέτα) στις πρόβες τους (ή τα παλαιότερα έργα όταν παρουσιάζονται) και χρησιμοποιεί τις σημειώσεις για τη διδασκαλία των βημάτων στους χορευτές, όταν τα έργα που κατέγραψε ξαναπαρουσιαστούν στη σκηνή.

χοροπηδάδικο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) το κλαμπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χοροπηδώ* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *ορθ-άδικο*].

χοροπήδημα (το) → χοροπηδώ

χοροπηδητό (το) τα ασυγχρόνιστα επιτόπια πηδηματάκια που κάνει κάποιος, συνήθ. σε συνδυασμό με κινήσεις και των χεριών, π.χ. ως εκδήλωση μεγάλης χαράς ή όταν παίζει ή διασκεδάζει κ.λπ.: *τα παιδιά άρχισαν το ~ στην αυλή τού σπιτιού* || (ειρων.) *αποκαλείς χορό αυτό το ~;* — **χοροπηδητά** επίρρ.

χοροπηδηχτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με ρυθμικά πηδήματα: ~ *βήματα* / *περπάτημα*.

χοροπηδώ ρ. αμετβ. {χοροπηδάς... | χοροπήδησα} **1.** κινούμαι πηδώντας εδώ και εκεί με ένταση και ζωηράδα: *τα αρνάκια χοροπηδούσαν στο χορτάρι* **2.** κινώ το σώμα μου έντονα ή με ρυθμό, συνήθ. από μεγάλη χαρά: *με το τέλος τού αγώνα οι οπαδοί χοροπηδούσαν από τον ενθουσιασμό τής νίκης* **3.** αναπηδώ: *χοροπήδησε απ' την έκπληξη*. — **χοροπήδημα** (το) (σημ. 1, 2).

χορός (ο) **1.** το να χορεύει κανείς: *αρχίζω τον ~* || *το ρίχνω στον ~* || *τρελαίνομαι για ~* || *πάω για ~* || *πάνω στον ~ κάτι του είπε* (καθώς χόρευαν) || *δεν ξέρω ~* (να χορεύω) || *αίθουσα χορού* || *πίστα χορού* (σε κέντρο διασκέδασης)· ΦΡ. **ανοίγω τον χορό** (i) ξεκινώ πρώτος να χορεύω: *οι νεόνυμφοι άνοιξαν τον χορό στο γλέντι* (ii) κάνω πρώτος κάτι από μια σειρά όμοιων πραγμάτων που ακολουθούν: *ήταν εκείνος που άνοιξε τον χορό των καταγγελιών κατά τού επιχειρηματία* || «*αυτός ο παίκτης άνοιξε τον χορό των γκολ στο ντέρμπι*» (εφημ.) **2.** (α) ο συγκεκριμένος συνδυασμός βημάτων, κινήσεων τού κορμού και των άκρων, που αντιστοιχεί κάθε φορά σε ορισμένο μουσικό είδος ή ρυθμό: *το τανγκό, το βαλς, η ντίσκο, η σάμπα είναι χοροί* || *τι χορό θα χορέψουμε;* || *κάνει θραύση ο καινούργιος αμερικανικός ~* || *χοροί τής μόδας* || *μαθαίνω έναν ~* || *τα βήματα ενός ~* (β) κάθε τέτοιο ρυθμικό είδος που παγιώνεται μέσα στον χρόνο και επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο ή παραλλάσσει κατά γεωγραφική περιοχή, εμπλουτίζεται και τροποποιείται, συχνά από συγκεκριμένους δημιουργούς: *ελληνικοί ~ και τραγούδια* || *ο ~ τής κοιλιάς* || *παραδοσιακός* / *μοντέρνος* / *λαϊκός* / *κλασικός* / *δημοτικός* / *συρτός* / *τσάμικος* / *καλαματιανός* / *αντικριστός* / *μακεδονίτικος* / *νησιώτικος ~*· ΦΡ. (α) **ο χορός τής Σαλώμης / των εφτά πέπλων** βλ. λ. Σαλώμη (β) **χορός κεφαλών** χορός στον οποίο όσοι συμμετέχουν έχουν καλυμμένο (με μάσκα) το πρόσωπό τους (γ) **χορός τού Ζαλόγγου** βλ. λ. Ζάλογγο (δ) **ο χορός τού Ησαΐα** (i) ΕΚΚΛΗΣ. τμήμα τής γαμήλιας τελετής, κατά την οποία ψάλλεται το «Ησαΐα χόρευε»: *τελείωσε ο ~* (ii) (συνεκδ.) ο γάμος: *χόρεψε τον ~* (παντρεύτηκε) **3.** το καλλιτεχνικό είδος που χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσο εκφράσεως διαθέσεων και αισθημάτων σύμφωνα με ορισμένες αρχές (λ.χ. μπαλλέτο σύγχρονου χορού): *ασχολούμαι με τον ~* || *σπουδάζω ~* || *η τέχνη τού ~* || *δάσκαλος* / *σχολή* / *παπούτσια* / *κοστούμι* / *φορμάκι χορού* || *κλασικός* / *μοντέρνος* / *πρωτοποριακός* / *μεταμοντέρνος* / *πειραματικός ~* || *ομάδα χορού* || *οι πρωτοπόροι τού σύγχρονου ~*· ΦΡ. **χορός στον πάγο** καλλιτεχνικός και αθλητικός χορός επιδείξεως / δεξιοτεχνίας, ατομικός ή ανά ζεύγη, στον οποίο οι χορευτές διαγωνίζονται πάνω σε επιφάνεια με πάγο φορώντας ειδικά παγοπέδιλα **4.** (γενικότ.) κάθε ρυθμική κίνηση τού σώματος, που μπορεί αυθόρμητα να κάνει κανείς, εκφράζοντας τις διαθέσεις του: *πάνω στη χαρά του άρχισε έναν αυτοσχέδιο ~* **5.** (μτφ.) κάθε κίνηση που έχει ρυθμό ή οδηγεί σε σχηματισμό μορφών ή σχεδίων: *ο ~ των κυμάτων* (το ρυθμικό ανεβοκατέβασμα) || *ο ~ των μελισσών γύρω απ' τα λουλούδια* **6.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που χορεύουν: *ο πρώτος τού ~* || *φωτογράφισε τον ~*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **όποιος είν' έξω απ' τον χορό, πολλά τραγούδια ξέρει** αυτός που δεν έχει επωμιστεί ευθύνες σε μια υπόθεση ή δεν γνωρίζει τα πράγματα από κοντά, είναι εύκολο να ασκεί κριτική (β) **μπαίνω στον χορό** (i) αρχίζω να χορεύω (ii) (μτφ.) εμπλέκομαι σε μια κατάσταση: «*εκτός από τους μαθητές και οι εκπαιδευτικοί μπαίνουν στον χορό των αντιδράσεων κατά τού νομοσχεδίου*» (εφημ.) ΣΥΝ. μπαίνω στο παιχνίδι (γ) (παροιμ.) **άμα μπεις στον χορό, θα χορέψεις** όταν βρεθείς σε δεδομένη κατάσταση, θα αναγκαστείς να συμμετάσχεις σε αυτήν (δ) **ο χορός καλά κρατεί** για τη διαιώνιση μιας, συνήθ. αρνητικής, κατάστασης (ε) **σέρνω τον χορό** (i) είμαι ο πρώτος χορευτής σε σειρά, συνήθ. κυκλική, χορευτών (ii) πρωτοστατώ σε κάτι: *αυτή η εταιρεία σέρνει τον χορό των αλλαγών στον χώρο τής κινητής τηλεφωνίας* (στ) **στήνω χορό** αρχίζω να χορεύω μαζί με άλλους: *έστησαν χορό στην πλατεία τού χωριού γιορτάζοντας την εκλογική νίκη* **7.** κοινωνική εκδήλωση που οργανώνεται με σκοπό οι καλεσμένοι να ψυχαγωγηθούν ακούγοντας τραγούδια, βλέποντας χορευτικά συγκροτήματα (μπαλλέτα) και χορεύοντας οι ίδιοι και που συχνά γίνεται για να συγκεντρωθούν χρήματα: *ο ~ τής Λέσχης Αξιωματικών* / *τού Συλλόγου Βενζινοπωλών* / *τού Α' Λυκείου Χαλανδρίου* || *ο φετινός ~ σημείωσε μεγάλη επιτυχία* || *φόρεμα* / *τουαλέτα χορού* ● **8.** το σύνολο των ηθοποιών που χορεύουν και τραγουδούν τα χορικά των αρχαίων δραμάτων και σε ορισμένες περιπτώσεις μετέχουν στη δράση τού έργου και διαλέγονται με τους άλλους ηθοποιούς: ~ *τραγωδίας* / *κωμωδίας*· ΦΡ. (λόγ.) **εν χορώ** (*ἐν χορῷ*) όλοι μαζί, με μία φωνή: *απάντησαν* / *συμφώνησαν ~* ΣΥΝ. ομόφωνα **9.** ΕΚΚΛΗΣ. οι ψάλτες ή το σύνολο των πιστών, όταν ψάλλουν **10.** (μτφ.) για πράγματα που διακινούνται, εμφανίζονται ή γίνονται σε μεγάλη ποσότητα ή σε υπερβολικό βαθμό: ~ *εκατομμυρίων στο ΠΡΟ-ΠΟ* || *συνεχίζεται ο ~ των αποκαλύψεων για το σκάνδαλο* || ~ *αντιδράσεων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, επειδή δεν έχει προσδιοριστεί η αρχική σημ. τής λ., αν δηλ. ως *χορός* περιγραφόταν αρχικώς το σύνολο των χορευτών που πιάνονται χέρι-χέρι ή ο χώρος που διαμορφώθηκε για χορό. Έχει προταθεί η σύνδεση με τους τ. *χώρα*, *χῶρος*, που όμως είναι αβεβ. ετύμου. Ισχυρότερη φαίνεται η σύνδεση με το αρχ. *χόρτος* μέσω τής ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «κρατώ, περιβάλλω» δηλώνοντας είτε τον περιφραγμένο χώρο είτε τη συνήθεια των χορευτών να πιάνονται χέρι-χέρι. Σε αυτή την περίπτωση, πλησίον βρίσκεται το λιθ. žaras «τάξη, σειρά», πβ. κ. σανσκρ. hárati «φέρνω, τραβώ»].

χοροστάσι (το) {χοροστασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μέρος όπου οι άνθρωποι συγκεντρώνονται και χορεύουν: *η πλατεία ήταν το ~ τού χωριού* || «*στο ~ κι η Μαριώ σήμερα θα κατέβει*» (Γ. Αθάνας).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χοροστάσιο*].

χοροστάσιο (το) [1863] {χοροστασί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος τού ναού όπου ψάλλει ο χορός των ψαλτών: *το ~ των δεξιών ψαλτών*.
[ΕΤΥΜ. < *χορός* + *-στάσιο* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *εργο-στάσιο*].

χοροστατώ ρ. μετβ. {χοροστατείς... | χοροστάτησα} ΕΚΚΛΗΣ. (για αρχιερέα) τελώ ιερή ακολουθία (ως προεξάρχων): «*ο Αρχιεπίσκοπος θα χοροστατήσει στον αγιασμό για τη γ' σύνοδο τής Βουλής*» (εφημ.) || (συνήθ.) *τελέσθηκε Θεία Λειτουργία χοροστατούντος του μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου*. — **χοροστασία** (η) [μτγν.], **χοροστατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χοροστατῶ (-έω)* < αρχ. *χοροστάτης* «ο κορυφαίος τού χορού» < *χορός* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *λυχνοστάτης*, *πρωτοστατώ*].

horror vacui λατ. (προφέρεται *χόρορ βάκουι*)· ελλην. *ο τρόμος τού κενού*· η τάση να μην αφήνει κάποιος κενό χώρο πάνω στο υλικό που χρησιμοποιεί (λ.χ. κάποιος που σχεδιάζει, κάποιος που γράφει πάνω σε μία σελίδα κ.λπ.).

χορταίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χόρτασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ικανοποιώ την πείνα μου, νιώθω πλήρης από πλευράς τροφής και δεν θέλω να φάω άλλο, νιώθω κορεσμό: *Κι άλλο θες; Δεν χόρτασες ακόμη;* || *δεν χορταίνει με τίποτα* (για αχόρταγο) ΑΝΤ. πεινώ· ΦΡ. (παροιμ.) **θα**

γυρίσει ο τροχός, θα / να χορτάσει κι ο φτωχός κάποτε θα αλλάξουν τα πράγματα προς το καλύτερο κι έτσι θα βελτιωθεί η κατάσταση των οικονομικά αδυνάτων **2.** ικανοποιώ μια έλλειψη: *μοίρασε ψωμί, για να χορτάσουν οι φτωχοί* ♦ (μετβ.) **3.** ικανοποιώ τις αισθήσεις που σχετίζονται με τροφή και ποτό: ~ *την πείνα μου / τη δίψα μου / την όρεξή μου* **4.** τρώω (κάτι) σε μεγάλη ποσότητα (μέχρι που νιώθω κορεσμό): *στις διακοπές στο νησί χορτάσαμε φρέσκο ψάρι* || ~ *παγωτό / γλυκά / λειχουδιές* **5.** (μτφ.) απολαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι/κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ή μέχρι κορεσμού: *χορτάσαμε βροχή φέτος* || *προτού τον χορτάσουμε, μας ξανάφυγε για έξω* || ~ *ήλιο / τον ύπνο* || *πριν να σε χορτάσουν τα μάτια μου, εξαφανίστηκες* ΑΝΤ. επιθυμώ, μου λείπει **6.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να νιώσει κορεσμό: *μας χόρτασε ψεύτικες υποσχέσεις τόσα χρόνια* ΣΥΝ. κουράζω, μπουχτίζω· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το*** η υποστήριξη ή η συμπεριφορά σου με βοήθησαν περισσότερο από την τυχόν υλική σου προσφορά· σημασία έχει η πρόθεσή σου περισσότερο και όχι τόσο η πράξη. — **χορτασμός** (ο) [μτγν.] κ. **χόρτασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐ-χόρτασ-α* τού αρχ. *χορτάζω*, κατά το σχήμα *ἐσώπασα* - *σωπαίνω*. Το αρχ. *χορτάζω* «ταΐζω – τρέφω (ζώα)» < *χόρτος* (βλ.λ.)].

χορταποθήκη (η) [1890] {χορταποθηκών} ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται χόρτο.

χορτάρι (το) {χορταρ-ιού | -ιών} το χόρτο (βλ.λ.). — (υποκ.) **χορταράκι** (το). **χορτάρινος**, -η, -ο κ. **χορταρένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χορτάριον*, υποκ. τού αρχ. *χόρτος*].

χορταριάζω ρ. αμετβ. {χορτάριασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω χόρτα στην επιφάνειά μου: *με την άνοιξη χορτάριασε ο τόπος όλος* **2.** φύονται πάνω μου βρύα: *χορταριασμένος τοίχος* **3.** (μτφ.) εγκαταλείπομαι στη μοίρα μου, φθείρομαι: *χορτάριασαν τα σπίτια και οι τάφοι.* — **χορτάριασμα** (το).

χορταρικό (το) (κυρ. στον πληθ.) κάθε μικρό πράσινο φυτό που τρώγεται ΣΥΝ. χόρτο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. επιθ. **χορταρικός* < *χορτάρι*].

χόρταση (η) [1833] {χωρ. πληθ.} η ικανοποίηση πείνας ή επιθυμίας ΣΥΝ. χόρτασμα· ΦΡ. ***δεν είναι (και) για χόρταση*** για πράγματα που πρέπει να γίνονται ή να καταναλώνονται με μέτρο: *φτάνουν πια οι βόλτες· ~!* Επίσης (λαϊκ.) **χορτασιά**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χορτάζω* (βλ. λ. *χορταίνω*)].

χόρτασμα (το) → χορταίνω

χορτασμός (ο) → χορταίνω

χορταστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι αρκετός, ώστε να ικανοποιήσει την πείνα κάποιου: ~ *πρωινό / γεύμα / μερίδα* **2.** αυτός που προσφέρει ικανοποίηση: ~ *θέαμα.*

χορτάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ικανοποιήσει πλήρως την πείνα του ή τις επιθυμίες του: *είναι ~ από φαΐ / από ηδονές* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. πεινασμένος, πειναλέος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***και η πίτα ολόκληρη / σωστή και ο σκύλος χορτάτος*** βλ. λ. *πίτα* (β) ***χορτάτος άνθρωπος*** ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο που δεν έχει ανάγκη από υλικά αγαθά, υλικά και ψυχικά γενναιόδωρος ή αυτάρκης **2.** ***χορτάτοι*** (οι) οι πλούσιοι: *οι ~ δεν λογαριάζουν τους φτωχούς.*
[ΕΤΥΜ. < *χορταίνω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

Χορτιάτης (ο) όρος τής Κ. Μακεδονίας Α. τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, από τη βυζαντινή μονή *Χορταΐτη*, που υπήρχε στους πρόποδές του].

χόρτο (το) **1.** χαμηλή πυκνή βλάστηση: *ξεριζώνω / κόβω τα ~* || *πυκνά ~ κάλυπταν το κατώφλι* ΣΥΝ. χλόη, πρασινάδα **2.** (συνεκδ.) το μέρος που καλύπτεται από πράσινη βλάστηση: *κυλιέμαι / κάθομαι / ξαπλώνω στο ~* || *ο παίκτης έπεσε σφαδάζοντας στο ~* ΣΥΝ. χλόη, χλοοτάπητας, γκαζόν, πρασινάδα **3.** τα πράσινα μέρη ενός φυτού ή η χαμηλή βλάστηση που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα ζώα: *ρίχνω ~ στα ζωντανά·* ΦΡ. ***τρώω χόρτο / κουτόχορτο*** βλ. λ. *κουτόχορτο* **4.** ***χόρτα*** (τα) (α) μικρά εδώδιμα φυτά αυτοφυή ή προϊόντα καλλιέργειας: *μαζεύω ~* || *άγρια / καλλιεργημένα ~* (β) (συνεκδ.) το φαγητό από βρασμένα ποώδη φυτά: *μια μερίδα ~* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει εντελώς ουδέτερη γεύση: *σκέτο ~ η περίφημη σπεσιαλιτέ τού καταστήματος!* ΣΥΝ. μάππα, κολοκύθι **6.** (αργκό) η μαριχουάνα ή το χασίς (βλ.λ.): *καπνίζει ~.* — **χόρτινος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χόρτον*, μεταπλασμένο ουδ. τού αρχ. *χόρτος* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους κατά τα *λάχανον, φυτόν* κ.τ.ό.].

χορτο- κ. **χορτό-** κ. **χορτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το χόρτο: *χορτο-καλύβα, χορτο-νομή, χορτ-αποθήκη* **2.** με τα χορταρικά, τα λαχανικά: *χορτο-φάγος, χορτό-σουπα, χορτό-πιτα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χορτο-κοπή, χορτο-φάγος*), που προέρχεται από το αρχ. *χόρτος* (βλ. λ. *χόρτο*)].

χορτοκαλύβα (η) [1889] {δύσχρ. χορτοκαλυβών} χορταρένια καλύβα.

χορτοκόπτης (ο) {χορτοκοπτών} η χορτοκοπτική μηχανή.

χορτοκοπτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμεύει στο κόψιμο των χόρτων: ~ *μηχανή.*
[ΕΤΥΜ. < *χόρτο* + *-κοπτικός* < *κόπτης*].

χορτολιβαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με λιβάδια, τα οποία έχουν χόρτο αυτοφυές ή καλλιεργημένο: ~ *έκταση* || *δημόσια ~ κτήματα.*

χορτονομή (η) (επίσ.) η πράσινη βλάστηση ή/και τα χόρτα που χρησιμοποιούνται ως τροφή για τα οικόσιτα ζώα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χόρτος* + *νομή* < *νέμω*].

χορτόπιτα (η) {δύσχρ. χορτοπιτών} πίτα που αποτελείται από στρώματα ζύμης ή φύλλου πάνω και κάτω και έχει στο μέσον γέμιση από άγρια ή καλλιεργημένα χόρτα: *νόστιμη / σπιτική / πετυχημένη ~.*

χόρτος (ο) φυτό που χρησιμεύει ως τροφή για τα ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghor-to- (με παραγ. επίθημα *-τος*, πβ. κ. *φόρ-τος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «κρατώ, περιβάλλω», πβ. λατ. hortus «κήπος» (> ισπ. huerto), αρχ. ιρλ. gort «φράχτης», ρωσ. gorod «πόλη», γοτθ. gards «αυλή», αγγλ. yard «σπίτι» κ.ά. Σύμφωνα με αμφισβητούμενες απόψεις, στην ίδια ετυμολογική οικογένεια ανάγεται το φρυγ. τοπων. *Γόρδιον* και το «πελασγικό» τοπων. *Γόρτυς*. Το ουσ. *χόρτος* δήλωνε αρχικώς τον περιφραγμένο χώρο, ο οποίος διατίθεται για βοσκή, σύντομα όμως η λ. δήλωσε και την ίδια την τροφή των ζώων, το χορτάρι].

χορτοσαλάτα (η) {δύσχρ. χορτοσαλατών} σαλάτα από χόρτα.

χορτόσουπα (η) {δύσχρ. χορτοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό της χορταρικά: *νόστιμη / ζεστή ~.*

χορτοτάπητας (ο) {χορτοταπήτων} ο χλοοτάπητας (βλ.λ.).

χορτοφαγία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κυρ. λαχανικά και γενικότ. φυτικά προϊόντα, αποφεύγοντας συστηματικά το κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις και τα παράγωγά του εξαιτίας θρησκευτικών λόγων (σε ανατολικές θρησκείες), ζωοφιλίας ή υγιεινής διατροφής. — **χορτοφαγικός**, -ή, -ό [1891].

χορτοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός τού οποίου ο οργανισμός είναι έτσι προσαρμοσμένος, ώστε να τρέφεται αποκλειστικά με χόρτα ή/και φρούτα: ~ *ζώα* ΣΥΝ. φυτοφάγος ΑΝΤ. σαρκοφάγος **2.** αυτός που έχει επιλέξει να μην τρώει κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις ούτε με τα παράγωγά του (για θρησκευτικούς λόγους, από ζωοφιλία ή για λόγους υγιεινής): (κ. ως ουσ.) *εστιατόριο για χορτοφάγους.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χόρτος* + *-φάγος*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

χορωδία (η) {χορωδιών} σύνολο ατόμων που τραγουδούν μαζί μουσικές συνθέσεις: *η φημισμένη ~ Staatskapelle τής Δρέσδης* || *παιδική / εκκλησιαστική ~* || *μέλος / διευθυντής χορωδίας* ΣΥΝ. κόρο. — **χορωδιακός**, -ή, -ό. **χορωδιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χορῳδία* < *χορός* + *-ῳδία* < *ᾠδή*].

χορωδός (ο/η) το μέλος χορωδίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χορός* + *-ῳδός* < *ᾠδή*, πβ. κ. *ψαλτ-ωδός*].

χότζας (ο) {-ες κ. -άδες} **1.** μουσουλμάνος ιεροδιδάσκαλος: *φωνάζω σαν τον ~* (φωνάζω δυνατά, όπως ο χότζας στο τζαμί) **2.** ***Χότζας*** (ο) ο πρωταγωνιστής διασκεδαστικών ηθικοπλαστικών ιστοριών τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hoca < περσ. khwāja].

χουβαρντάδικος, -η, -ο → χουβαρντάς

χουβαρνταλίκι κ. **κουβαρνταλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να φέρεται κανείς με γενναιοδωρία, να ξοδεύει με άνεση για τους φίλους του ΣΥΝ. γαλαντομία ΑΝΤ. τσιγγουνιά, μιζέρια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hovardalık < hovarda «χουβαρντάς»].

χουβαρντάς κ. **κουβαρντάς** (ο) {χουβαρντάδες}, **χουβαρντού** κ. **κουβαρντού** (η) {χουβαρντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ξοδεύει με άνεση για τους άλλους, που δεν τσιγγουνεύεται: *άνθρωπος ~ και γλεντζές· ήταν αγαπητός σε όλους* ΣΥΝ. ανοιχτοχέρης, γενναιόδωρος, γαλαντόμος ΑΝΤ. σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, μίζερος. — **χουβαρντάδικος**, -η, -ο κ. **κουβαρντάδικος**, **χουβαρντάδικα** κ. **κουβαρντάδικα** επίρρ., **χουβαρντοσύνη** κ. **κουβαρντοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hovarda].

χουγιάζω ρ. αμετβ. {χούγιαξα} (διαλεκτ.) φωνάζω δυνατά από απόσταση. — **χούγιασμα** κ. **χουγιαχτό** (το).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. huj(ati), με προσαρμογή κατά τα ρ. σε *-άζω*].

χουζουρεύω ρ. αμετβ. {χουζούρ-εψα, -μένος} μένω ξαπλωμένος στο κρεβάτι, αφού ξυπνήσω, χωρίς να κάνω τίποτα και απολαμβάνοντας αυτή την κατάσταση: *τα κυριακάτικα πρωινά ~ μέχρι αργά στο κρεβάτι* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αράζω, ραχατεύω. — **χουζούρεμα** κ. **χουζούρι** (το).

χουζούρης (ο) {χουζούρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που του αρέσει να χουζουρεύει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. huzur].

χούι (το) {χωρ. γεν. | χούγια} (λαϊκ.) **1.** έμφυτη ιδιότητα ή βαθιά ριζωμένη συνήθεια, κυρ. αρνητική: *καθένας με τα ~ του* || *είναι το ~ του αυτό· δεν μπορείς να του το κόψεις* ΣΥΝ. ιδιοτροπία· ΦΡ. (παροιμ.) ***πρώτα βγαίν' η ψυχή κι ύστερα το χούι*** είναι αδύνατον να απαλλαγεί κανείς από τις κακές συνήθειές του **2.** (συνεκδ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο πρέπει να χειρίζεται κανείς μηχάνημα ή συσκευή: *μη ζορίζεις το μηχάνημα· έχει κι αυτό τα ~ του* **3.** (μτφ.) κάθε ιδιαιτερότητα ως προς τη χρήση, τη λειτουργία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. huy].

χούλα-χουπ κ. **χουλαχούπ** (το) {άκλ.} **1.** μεταλλικό ή πλαστικό στεφάνι το οποίο γυρνά κάποιος γύρω από τη μέση και τους γοφούς του καθώς τους κινεί κυκλικά **2.** (συνεκδ.) παλαιότερος αμερικανικός χορός στον οποίο χρησιμοποιούσαν τα παραπάνω στεφάνια.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. hula-hoop < hula (χαβανέζικη λ. που δηλώνει χορό των ιθαγενών) + αγγλ. hoop «(μεταλλικό) στεφάνι»].

χουλιάρι (το) {χουλιαρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) το κουτάλι (βλ.λ.). — (μεγεθ.) **χουλιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χουχλιάρι* / *χοχλιάρι* (με ανομοιωτ. αποβολή τού -χ-) < μτγν. *κοχλιάριον* (με αφομοίωση), υποκ. τού αρχ. *κοχλίας*].

χουλιαριά (η) (διαλεκτ.) η κουταλιά (βλ.λ.).

χούλιγκαν (ο) {άκλ.} **1.** ο φανατικός οπαδός αθλητικού σωματείου, που συχνά μετέχει μαζί με άλλους σε έκτροπα πριν, μετά και κατά τη διάρκεια των αγώνων εις βάρος τής αντίπαλης ομάδας, των οπαδών της ή/και σε καταστροφή δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας: *οι ~ έκαψαν το γήπεδο / τον σταθμό τού τρένου* || *συμπλοκές αστυνομικών και νεαρών ~* **2.** (γενικότ.) άτομο, συνήθ. νεαρής ηλικίας, με αντικοινωνική συμπεριφορά ΣΥΝ. ταραξίας, ταραχοποιός. Επίσης (σπανιότ.)

χουλιγκάνος. — **χουλιγκανικός**, -ή, -ό κ. **χουλιγκάνικος**, -η, -ο, **χουλιγκάνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hooligan, από το όν. τού Ιρλανδού εγκληματία Patrick Hooligan, που έδρασε στο Λονδίνο το 1898].

χουλιγκανισμός (ο) **1.** η πρόκληση ή συμμετοχή σε επεισόδια μεταξύ οπαδών αντίπαλων ομάδων (ποδοσφαίρου, μπάσκετ και γενικότερα αθλητικών σωματείων), καθώς και οι καταστροφές που προκαλούνται από αυτά τα επεισόδια **2.** (γενικότ.) η φασιστική και ισοπεδωτική συμπεριφορά απέναντι στους άλλους: *ο ~ στην πολιτική ζωή τής χώρας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hooliganism (βλ. κ. *χούλιγκαν*)].

χούμος (ο) το χώμα που δημιουργείται από φυτά ή φλούδες φρούτων ή/και υπολείμματα τροφών που αποσυντίθενται και είναι ιδανικό για λίπασμα. — **χουμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. humus «γη, έδαφος»].

χουνέρι (το) {χουνερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πάθημα που συμβαίνει ξαφνικά: *παθαίνω μεγάλο ~* ΣΥΝ. κάζο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hüner «δεξιοτεχνία»].

χούντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) ομάδα πολιτικών που καταλαμβάνει την κυβερνητική εξουσία (για χώρες τής Λατινικής Αμερικής) (β) (γενικότ.) ομάδα πολιτικών και στρατιωτικών που καταλαμβάνουν την εξουσία με πραξικόπημα (βλ.λ.) και επιβάλλουν με τη δύναμη των όπλων δικτατορικό καθεστώς: *η ~ των στρατηγών στην Αργεντινή* || *η ~ των συνταγματαρχών στην Ελλάδα* (γ) (μτφ.) χαρακτηρισμός πολιτικής εξουσίας που ενεργεί αυταρχικά και δεν λαμβάνει υπόψη τη λαϊκή βούληση **2. Χούντα** (η) η δικτατορία που επιβλήθηκε στην Ελλάδα από το 1967 ώς το 1974: *θύμα / οπαδός / εξόριστος τής ~.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. junta, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. junto «ενωμένος, συνδεδεμένος» < λατ. junctus, μτχ. τ. τού ρ. jungere «ενώνω, συνδέω»].

χουντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χούντα (βλ.λ.): *~ νόμος / διώξεις / οργάνωση* **2. *χουντικός*** (ο), ***χουντικ-ή / -ιά*** (η) ο οπαδός ή το μέλος τής χούντας (βλ.λ.) **3. *χουντικοί*** (οι) οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί που οργάνωσαν την ανατροπή τής νόμιμης κυβέρνησης στην Ελλάδα το 1967, καθώς και όσοι συμμετείχαν στις μετέπειτα κυβερνήσεις τους. — **χουντικά** επίρρ.

χουντοβασιλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους χουντικούς οπαδούς τής μοναρχίας και τις δραστηριότητές τους: *~ εφημερίδα* ΣΥΝ. βασιλοχουντικός.

χουρμαδιό (η) φυτό (όπως ο φοίνικας) με γερό κορμό, φύλλωμα από μακρόστενα, σκληρά φύλλα και γευστικούς καστανούς καρπούς, τους χουρμάδες.

χουρμάς (ο) {χουρμάδες} ο καρπός τής χουρμαδιάς, μικρός, καφέ χρώματος, με μεγάλο κουκούτσι, πολύ γευστικός, τον οποίο συχνά αποξηραίνουν, για να συντηρηθεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. hurma].

χους (ο) {χου κ. χοός, χουν} (αρχαιοπρ.) **1.** το χώμα (βλ.λ.) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το υλικό το οποίο ο Θεός χρησιμοποίησε, για να δημιουργήσει τον άνθρωπο ΣΥΝ. πηλός, λάσπη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοῦς* < **χόϜ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -Ϝ- και συναίρεση), ετεροιωμ. βαθμ. τού *χέω* (βλ.λ.)].

χούφτα κ. **φούχτα** (η) {δύσχρ. χουφτών} **1.** το εσωτερικό τής παλάμης, όπως σχηματίζεται, όταν κάποιος λυγίσει ελαφρά τα δάχτυλά του προς τα μέσα: *άπλωσε τη ~ του ζητιανεύοντας* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στο εσωτερικό τού χεριού, την παλάμη: *μια ~ καλαμπόκι* ΣΥΝ. χεριά· ΦΡ. ***με τις χούφτες*** χωρίς φειδώ, με αφθονία: *βάζει τη ζάχαρη / το λάδι ~* ΣΥΝ. *με το τσουβάλι* **3.** (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα ή αριθμός: *«Για μια χούφτα δολάρια»* (για πολύ λίγα χρήματα· τίτλος ταινίας) || *μια ~ στρατιώτες αντιστέκονταν ακόμα* **4.** το μέρος από το οποίο πιάνει κάποιος ένα αντικείμενο: *πιάνω το σπαθί απ' τη ~* ΣΥΝ. λαβή, πιάσιμο. Επίσης (λαϊκ.) **χουφτιά** κ. **φουχτιά** (σημ. 2). — (υποκ.) **χουφτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φούχτα*, πιθ. υποχωρητ. < **φουχτίζω* < αρχ. *πυκτίζω / -εύω* «πυγμαχώ» < *πύκτης* «πυγμάχος». βλ. λ. *πυξ*].

χούφταλο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) πολύ γέρος άνθρωπος με κακή υγεία και κράση: *τέτοιο ~ και θέλει παντρειές!*
[ΕΤΥΜ. < *χούφτα / φούχτα* + παραγ. επίθημα *-αλο*, πβ. κ. *θρύψ-αλο*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε τ. *κούφταλο* (με αφομοίωση τού *κ-* προς το διαρκές *-φ-*) < αρχ. *κύπτω* «σκύβω» + παραγ. επίθημα *-αλο*].

χουφτιάζω κ. (σπανιότ.) **φουχτιάζω** ρ. μετβ. {χούφτιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πιάνω (κάτι) δυνατά με τη χούφτα: *χούφτιασε το ξύλο, για να κρατηθεί* ΣΥΝ. αδράχνω, αρπάζω. — **χούφτιασμα** (το).

χουφτώνω κ. **φουχτώνω** ρ. μετβ. {χούφτω-σα, -θηκα} (λαϊκ.) **1.** χουφτιάζω (βλ.λ.) **2.** αποσπώ (συνήθ. οικονομικό) όφελος με βίαιο ή παράνομο τρόπο: *μόλις χούφτωσε το παραδάκι, την κοπάνησε* ΣΥΝ. αρπάζω, βουτάω ♦ **3.** πιάνω μέλος τού σώματος άλλου ατόμου (συνήθ. γυναίκας) με ερωτικό σκοπό: *της χούφτωσε το στήθος* ΣΥΝ. βάζω χέρι. — **χούφτωμα** (το).

χουχουλιάζω ρ. μετβ. {χουχούλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ζεσταίνω με την ανάσα μου: *~ τα χέρια μου.* Επίσης **χουχουλίζω**. — **χουχούλιασμα** κ. **χουχούλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), από τον ήχο τής εκπνοής].

χοχλάζω ρ. → κοχλάζω

χοχλακιάζω ρ. → κοχλάζω

χοχλάκιασμα (το) → κοχλάζω

χοχλοκίζω ρ. → κοχλάζω

χοχλάκισμα (το) → κοχλάζω

χοχλίδι (το) {χοχλιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρό θαλασσινό όστρακο: *μικροσκοπικό / λαμπερό ~* ♦ **2.** μικρό βότσαλο: *βρεγμένο / ζωγραφισμένο ~* (πβ. κ. λ. *κοχλάδι*). — (υποκ.) **χοχλιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοχλίδιον* (με προληπτ. αφομοίωση), υποκ. τού αρχ. *κόχλος* (βλ. κ. *κοχλίας*)].

χοχλιός (ο) (διαλεκτ.-κυρ. στον πληθ.) τα σαλιγκάρια, κυρ. αυτά που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *χοχλιοί στον ατμό / κοκκινιστοί.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *κοχλιός*].

χόχλος (ο) (λαϊκ.) το βράσιμο, ο κοχλασμός.
[ΕΤΥΜ. < *χοχλάζω* (υποχωρητ.)].

χράμι (το) {χραμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό στρωσίδι που υφαίνεται στον αργαλειό ή σκέπασμα για το κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ihram «λευκός μανδύας, τον οποίο φορούν οι μουσουλμάνοι προσκυνητές στη Μέκκα»].

χρεία (η) {χρειών} **1.** η ανάγκη που δημιουργείται από τις καταστάσεις: *αν υπάρξει ~ να πολεμήσουμε, θα το κάνουμε* || *οι ~ τής καθημερινότητας·* ΦΡ. ***τι χρείαν έχομεν μαρτύρων;*** βλ. λ. *τι* **2.** η στέρηση: *η ~ μάς έχει τσακίσει* ΣΥΝ. φτώχια, ένδεια, στέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρη-ΐα* (με βράχυνση τού *-η-* προ ημιφώνου), τ. που απαντά στον Ησύχιο, < ρ. *χρή* + *-ία*, πβ. κ. *πεν-ία*. Το αρχ. απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη, υπάρχει υποχρέωση» είναι αβεβ. ετύμου και σχηματισμού. Δεν είναι σαφές αν το ρ. *χρή* αποτελούσε αρχικώς ουδ. ή θηλ. όνομα, καθώς ως ουδ. είναι ασυνήθιστο στην Ελληνική, ενώ ως θηλ. δεν θα μπορούσε να παραβληθεί προς τα *πλήν, δήν, μεσόδμη* (που εμφανίζουν θ. σε -ᾰ- και όχι σε -ē-). Ασχέτως προς το αρχικό γένος τής λ., ο συνδυασμός τού *χρή* με το ρ. *εἰμί* οδήγησε στην τελική ρηματοποίηση τής λ.: απρφ. *χρὴ εἶναι* > *χρῆναι*, παρατ. *χρὴ ἦν* > *χρῆν* κ.τ.ό. Από τις προταθείσες ετυμολογίες η λιγότερο αμφισβητούμενη είναι η αναγωγή στο Ι.Ε. *gher- «χαίρομαι» (βλ. λ. *χαίρω*). Ομόρρ. *χρῶμαι (-άο-), χρέ-ος, χρῆ-μα, χρησ-τός, χρησ-μός, χρήσ-της, χρῆ-σις (-η), χρει-άζομαι, ἀ-χρεῖος* κ.ά.].

χρειάζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {χρειάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ανάγκη (κάτι), μου λείπει (κάτι): *σε ~· μη φύγεις!* || *~ αγάπη / χρήματα / βοήθεια / νέα ρούχα / πολλή ώρα για να τελειώσω τη δουλειά* || *τα ρούχα χρειάζονται καθάρισμα* **2.** (απρόσ. ***χρειάζεται***) είναι αναγκαίο να: *~ να υπογράψεις* || *αν χρειαστεί, τηλεφώνησέ μου* || *~ θάρρος για να τον αντιμετωπίσεις* || *ένα κονιάκ είναι ό,τι ~ για το κρύο!* || *δεν ~ να μπω σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. πρέπει, οφείλει κάποιος· ΦΡ. ***τα χρειάστηκα*** αισθάνθηκα έντονο φόβο: *μόλις άκουσα βήματα πίσω μου, ~!* ΣΥΝ. τρομάζω, (οικ.) τα παίζω ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι αναγκαίος: *άφησε κάποια ρούχα πίσω· δεν χρειάζονται όλα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρεία* (βλ.λ.)].

χρειαζούμενος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που τον χρειαζόμαστε: *~ υλικά / έγγραφα* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, (λόγ.) χρειώδης **2. *χρειαζούμενα*** (τα) ο απαραίτητος εξοπλισμός: *τα ~ για το σπίτι τούς στοίχισαν πολύ* || *να πάρεις μαζί σου μόνον τα ~* ΣΥΝ. χρειώδη, αναγκαία, απαραίτητα.
[ΕΤΥΜ. < *χρειάζομαι* + *-ούμενος*, των μτχ. ρ. σε *-ώ* (κατά τα αρχ. συνηρημένα), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, μελλ-ούμενος*].

χρειώδης, -ης, -ες {χρειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (λόγ.) αυτός που χρησιμεύει σε κάτι: *οι ~ εξηγήσεις* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, χρειαζούμενος **2. *χρειώδη*** (τα) αυτά που είναι απαραίτητα: *να αγοράσετε μόνον τα ~· τίποτα περιττό* ΣΥΝ. (καθημ.) χρειαζούμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρεία* + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].

χρεμετίζω ρ. αμετβ. {χρεμέτισα} (για άλογα) βγάζω έντονο ήχο από τη μύτη και το στόμα: *το άλογο χρεμέτιζε αγριεμένο* ΣΥΝ. χλιμιντρίζω. — **χρεμέτισμα** (το) [μτγν.] κ. **χρεμετισμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. τ. (σε *-ετ-ίζω*), όπως φαίνεται και από τα παράλλ. *χρεμίζω, χρεμέθω* (κατά το σχήμα *φλέγω - φλεγέθω* και *γέμω - γεμίζω*). Η ποικιλία των τ. δείχνει ότι ως αρχικός τ. πρέπει να υποδειχθεί ένα ρ. **χρέμω* < Ι.Ε. *ghrem- «θορυβώ, βροντώ, μουγκρίζω», πβ. λετ. gremju «θορυβώ, εξοργίζομαι», ρωσ. gremljú «βροντώ, κροταλίζω», αρχ. γερμ. gremmen «θυμώνω» κ.ά.].

χρεο- → χρεω-

χρεόγραφο (το) → χρεώγραφο

χρεοκοπία (η) → χρεωκοπία

χρεοκοπώ ρ. → χρεωκοπώ

χρεολυσία (η) → χρεωλυσία

χρεολύσιο (το) → χρεωλύσιο

χρεολυτικός, -ή, -ό → χρεωλυτικός

χρεόλυτρο (το) → χρεώλυτρο

χρεοπιστώνω ρ. → πιστοχρεώνω

χρεοπίστωση (η) → πιστοχρεώνω

χρέος (το) {χρέ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε οφειλή χρηματικού ποσού ή άλλου περιουσιακού στοιχείου από άτομο ή εταιρεία προς άλλο άτομο ή εταιρεία: *έχουν μαζευτεί πολλά ~ και πρέπει να εξοφληθούν* || *δημιουργώ / εξοφλώ / παραγράφω / παρακρατώ ~* || *δημόσιο ~* (οι οφειλές τού Δημοσίου προς τρίτους, οι οποίες προέρχονται από τη σύναψη δανείων για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών) || *εξωτερικό / ληξιπρόθεσμο / μακροπρόθεσμο / εκκρεμές ~* || *έχω χρέη* (χρωστώ πολλά) || *συνεννόηθη για χρέη προς το Δημόσιο* || *διαγράφω τα ~ κάποιου·* ΦΡ. (α) ***χρέος τιμής*** η ηθική υποχρέωση· (γενικότ.) κάθε υποχρέωση ή οφειλή που πρέπει να ξεπληρώσει ο ευεργετηθείς (β) (παροιμ.) ***όποιος αγαπά το χρέος, έχει φίλο του / σύντροφο το ψέμα*** αυτός που συνηθίζει να χρεώνεται, επειδή το πιθανότερο είναι να μη μπορεί να πληρώσει, λέει πολλά ψέματα (γ) ***με πνίγουν τα χρέη*** χρωστάω πάρα πολλά χρήματα και δεν μπορώ να τα αποπληρώσω (δ) ***βάζω χρέος*** δανείζομαι ή αγοράζω με δόσεις (ε) ***αφήνω πίσω μου χρέη*** τα χρέη μου μεταβιβάζονται σε άλλους (π.χ. στους κληρονόμους μου, όταν πεθάνω): *η προηγούμενη διοίκηση άφησε πίσω της μεγάλα χρέη, τα οποία καλείται τώρα να εξοφλήσει η νέα διοίκηση* || *ο πατέ-*

ρας πεθαίνοντας άφησε πίσω του χρέη • **2.** αυτό που οφείλει κάποιος να πράξει από ηθικής πλευράς: *θεωρώ ~ μου να σου μιλήσω* || *έχω ~ να σε ειδοποιήσω* || *κάνω το ~ μου απέναντι στους γονείς, στην πατρίδα και στον Θεό* || *η φωνή τού ~* ΣΥΝ. καθήκον, υποχρέωση· ΦΡ. (ευφημ.) ***εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος*** πεθαίνω: *εκπλήρωσε το κοινόν χρέος* **3.** ***χρέη*** (τα) τα καθήκοντα, οι υποχρεώσεις: *εκτελώ ~ διευθυντή* || *όταν απουσιάζει ο αντισυνταγματάρχης, ο ταγματάρχης αναλαμβάνει ~ διοικητού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρέος* / *χρεῖος* < **χρῆος* (με βράχυνση τού -η- προ φωνήεντος, πβ. κ. *ἠώς* > *ἑώς*) < ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + -ος, πβ. κ. *εἶδος*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «ό,τι χρησιμοποιείται για ορισμένο σκοπό, οτιδήποτε είναι αναγκαίο», ενώ μέσω τού δικαστικού λεξιλογίου και των συνθέτων σε *-χρεος* / *-χρεως* οδηγήθηκε στη σημ. «οφειλή». Η φρ. *χρέος τιμής* αποδίδει την αγγλ. debt of honour].

χρεοστάσιο (το) → χρεωστάσιο

χρεοφειλέτης (ο) → χρεωφειλέτης

χρεω- κ. **χρεώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με χρέος: *χρεω-κοπία, χρεώ-γραφο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *χρέος* μέσω τού ομηρικού τ. *χρέως* (< **χρῆος*, με αντιμεταχώρηση). Η γρ. με -ω- είναι αρχαιότ. και καλύτερα παραδεδομένη από τη γρ. με -ο- *(χρεο-)*, η τελευταία δεν θα μπορούσε ωστόσο να θεωρηθεί εσφαλμένη].

χρεώβαρο (το) ο τόκος που προστίθεται στο χρέος (βλ.λ.), το οποίο προέρχεται από δανεισμό.

χρεώγραφο κ. **χρεόγραφο** (το) [1833] {χρεωγράφ-ου | -ων} ΝΟΜ.-ΟΙΚΟΝ. έγγραφο το οποίο εμπεριέχει υπόσχεση τού εκδότη να εκπληρώσει παροχή στον κομιστή τού εγγράφου.

χρεωκοπία κ. **χρεοκοπία** (η) [μτγν.] {χρεωκοπιών} **1.** η αδυναμία πληρωμής των χρεών (ατόμου ή εταιρείας), επειδή οι οφειλές προς τους πιστωτές υπερβαίνουν τα οικονομικά διαθέσιμα ΣΥΝ. πτώχευση **2.** (μτφ.) η αποτυχία στην επίτευξη ενός στόχου: *η εκπαιδευτική πολιτική οδηγείται σε ~* || *η ~ των πολιτικών συστημάτων* || *η ~ μιας θεωρίας.* — **χρεωκόπος** κ. **χρεοκόπος** (ο) [μτγν.].

χρεωκοπώ κ. **χρεοκοπώ** ρ. αμετβ. {χρεωκοπείς... | χρεωκόπη-σα, -μένος} **1.** δεν είμαι σε θέση να πληρώσω τα χρέη μου: *η εταιρεία του χρεωκόπησε* ΣΥΝ. φαλιρίζω, πτωχεύω **2.** παύω να έχω πια το κύρος, το γόητρο, την αξιοπιστία που είχα: *χρεωκόπησε από τη στιγμή που έμπλεξε μαζί τους* || *ως πολιτικός έχει πια χρεωκοπήσει* ΣΥΝ. ξοφλάω, υποβαθμίζομαι **3.** (γενικότ.) δεν μπορώ να αποδώσω καρπούς, δεν φέρνω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: *η πολιτική τής κυβέρνησης έχει χρεωκοπήσει* || *χρεωκοπημένες επιλογές στην εκπαίδευση* ΣΥΝ. αποτυγχάνω ΑΝΤ. επιτυγχάνω. — **χρεωκοπικός**, -ή, -ό [1886] κ. **χρεοκοπικός**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρεωκοπῶ (-έω)* < *χρεω-* + *-κοπῶ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλευρο-κοπῶ*].

χρεωλυσία κ. **χρεολυσία** (η) [μτγν.] {χρεωλυσιών} η εξόφληση χρέους με ισόποσες δόσεις, που καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

χρεωλύσιο κ. **χρεολύσιο** (το) {χρεωλυσί-ου | -ων} καθεμία από τις ισόποσες δόσεις, οι οποίες καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και με τις οποίες επιτυγχάνεται η απόσβεση τού αρχικού χρέους. — **χρεωλυτικός**, -ή, -ό [1833] κ. **χρεολυτικός, χρεωλυτικώς** κ. **χρεολυτικώς** επίρρ. [1833].
[ΕΤΥΜ. < *χρεω-* + *-λύσιο* < *-λύτης* < *λύω*].

χρεώλυτρο κ. **χρεόλυτρο** (το) {χρεωλύτρ-ου | -ων} το χρεωλύσιο.

χρεώνω ρ. μετβ. {χρέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) βάζω χρέος σε (κάποιον), του γράφω σε λογαριασμό τα ποσά που μου οφείλει για αγορές προϊόντων ή παροχή υπηρεσιών: *πόσα μου χρέωσες για τα ρούχα που αγόρασα;* || *χρέωσε στον λογαριασμό μου και τα έξοδα για δώρα* || *η ξενάγηση χρεώνεται επιπλέον* (β) για περιπτώσεις όπου κάποιος δεν πληρώνει αμέσως, αλλά αγοράζει με πίστωση: *δεν σε πληρώνω τώρα, χρέωσέ με* **2.** κοστολογώ, καθορίζω την τιμή για προϊόν ή υπηρεσία: *σ' αυτό το μπαρ χρεώνουν ακριβά τα ποτά* || *πόσο χρεώνεται η ώρα διδασκαλίας;* **3.** βάζω υποθήκη: *χρέωσα ό,τι είχα, για να τον σπουδάσω* **4.** (μτφ.) θεωρώ (κάποιον) υπεύθυνο για (κάτι), του καταλογίζω ευθύνη ή ποινή για (κάτι): *μην προσπαθείς να τα χρεώσεις όλα σε μένα* || *ποιος θα χρεωθεί το κόστος μιας τέτοιας απόφασης;* || *ο διαιτητής χρέωσε τον παίκτη με κίτρινη κάρτα* **5.** (μεσοπαθ. ***χρεώνομαι***) αποκτώ χρέη, δανείζομαι: *χρεώθηκα για να αγοράσω αυτοκίνητο.* — **χρέωμα** (το).

χρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επιβάρυνση κάποιου με χρέος: *η ~ μου με το ποσό τού 1.000.000 δρχ.* || *το ποσό τής αγοράς αυτής να εγγραφεί εις / σε ~ τού τραπεζικού λογαριασμού* **2.** η εγγραφή ποσού ως χρέους στην αριστερή στήλη λογαριασμού: *λογιστική ~* **3.** η απόδοση σε κάποιον τής ευθύνης (για κάτι): *η ~ τής αποτυχίας των μεταρρυθμίσεων στον υπουργό που τις εισηγήθηκε* || *η ~ τής ήττας στον προπονητή τής ομάδας.*

χρεωστάσιο κ. **χρεοστάσιο** (το) [1893] {χρεωστασί-ου | -ων} η παύση τής δίωξης κάποιου για χρέη ή τής ικανοποιήσεως τής απαιτήσεως πληρωμής τους με ειδικό νόμο σε έκτακτες οικονομικές ή πολιτικές περιστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < *χρεω-* + *-στάσιο* < *-στάτης* (από το θ. τού ρ. *ἵ-στα-μαι*)].

χρεώστης (ο) {χρεωστών} αυτός που έχει χρέος ΣΥΝ. χρεωφειλέτης ΑΝΤ. πιστωτής, δανειστής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρέος* / *χρέως* (βλ. λ. *χρεω-*) + παραγ. επίθημα *-της*].

χρεωστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που αναφέρεται σε χρέος ή σε χρεώστη: *~ απόδειξη* **2.** ***χρεωστικό*** (το) το έγγραφο πάνω στο οποίο έχει καταγραφεί το ποσό που χρωστά κάποιος.

χρεωφειλέτης κ. **χρεοφειλέτης** (ο) [μτγν.] {χρεωφειλετών} αυτός που οφείλει χρήματα ΣΥΝ. χρεώστης ΑΝΤ. πιστωτής.

χρήζω ρ. μετβ. {μόνο ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. χρήζων, -ουσα, -ον} (αρχαιοπρ. +γεν.) έχω ανάγκη: *~ προστασίας* || *το σύστημα διασταύρωσης στοιχείων έχρηζε εκσυγχρονισμού* || *οι δηλώσεις τού υπουργού χρήζουν σχολιασμού* || *θέσεις για άτομα χρήζοντα βοηθείας* ΣΥΝ. χρειάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῄζω* < απρόσ. *χρή* (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα *-ίζω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «επιθυμώ να αποκτήσω», ενώ αρχαιότατη είναι η χρήση του στη μαντική και τη χρησμοδοσία].

χρήμα (το) {χρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΟΙΚΟΝ. οικονομικό αγαθό που είναι κοινώς αποδεκτό ως μέσο με το οποίο κάποιος μπορεί να αγοράζει και να πουλά άλλα αγαθά και υπηρεσίες (να συναλλάσσεται), λειτουργεί δε ως μέτρο τής αξίας τους, ως αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*), ως μέσο πληρωμής κ.λπ.: *χρειάζεται ~ για να κινηθεί η αγορά* || *το ~ δεν αγοράζει την ευτυχία* || *προσφορά / ζήτηση χρήματος* || *το ~ ανοίγει πόρτες* (διευκολύνει τη ζωή) **2.** (ειδικότ.) το επίσημο νόμισμα, τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα που εκδίδει ένα κράτος: *μεταλλικό / χάρτινο ~*· ΦΡ. (α) ***λογιστικό / τραπεζικό χρήμα*** το χρήμα που αντιστοιχεί στις τραπεζικές καταθέσεις όψεως και διακινείται με επιταγές (β) ***ακριβό χρήμα*** το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο δύσκολα και με υψηλό επιτόκιο: *η πολιτική τού ακριβού χρήματος αποσκοπεί στη μείωση τού δανεισμού* (γ) ***φθηνό χρήμα*** το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο εύκολα και με χαμηλό επιτόκιο, συμβάλλοντας στην αύξηση τού δανεισμού και την αναθέρμανση τής οικονομίας (δ) ***ζεστό / θερμό χρήμα*** βλ. λ. *ζεστός* (ε) ***πλαστικό χρήμα*** οι πιστωτικές κάρτες (βλ. λ. *πιστωτικός*), τις οποίες εκδίδουν τράπεζες και άλλοι οργανισμοί με σκοπό να διευκολύνουν τους πελάτες τους στις συναλλαγές τους, ώστε να μην κυκλοφορούν με χαρτονομίσματα (ρευστό) πάνω τους (στ) ***βρόμικο χρήμα*** τα κεφάλαια που αποκτώνται με παράνομα ή ανήθικα μέσα: *το ~ των εμπόρων τής κοκαΐνης* (ζ) ***ξεπλένω βρόμικο χρήμα*** χρησιμοποιώ νόμιμους τρόπους, ώστε να εμφανίζω ως νόμιμα τα κέρδη από παράνομη δραστηριότητα: *η εταιρεία είναι βιτρίνα, για να ξεπλένει το βρόμικο χρήμα από τον παράνομο τζόγο* (η) ***το χρήμα δεν μυρίζει*** δεν έχει σημασία πώς αποκτάς τα χρήματα (θ) ***δει δη χρημάτων*** (*δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων*, Δημοσθ. *Ολυνθιακός Α'* 20) δεν μπορεί να γίνει τίποτα χωρίς τα χρήματα (ι) ***ρίχνω χρήματα (σε κάτι)*** επενδύω, ξοδεύω χρήματα (για κάτι), συνήθ. με την προοπτική κέρδους: *έχει ρίξει πολλά χρήματα σ' αυτή την επιχείρηση* (ια) ***τα χρήματα δεν πέφτουν από τον ουρανό / δεν βρίσκονται στον δρόμο*** χρειάζεται κόπος για να αποκτήσει κανείς χρήματα (ιβ) ***επί χρήμασι*** για χρήματα: *~ εκδιδομένη γυναίκα* (= πόρνη) **3.** ο πλούτος που διαθέτει κανείς στην παραπάνω μορφή: *κληρονόμησε χρήματα και ακίνητα από τον εκλιπόντα* || *ξοδεύω πολλά ~ για διασκέδαση* || (παροιμ.) *«ο βήχας και το ~ δεν κρύβονται»* ΣΥΝ. λεφτά, παράς, φράγκα· ΦΡ. (α) ***έχω χρήμα με ουρά*** έχω πάρα πολλά χρήματα, μεγάλο πλούτο (β) ***εύκολο χρήμα*** πλουτισμός χωρίς κόπο: *η αύξηση τού τζόγου με τα τυχερά παιχνίδια δείχνει την τάση για το ~* (γ) ***κολυμπάω στο χρήμα*** είμαι πάμπλουτος **4.** ο πλούτος και κατ' επέκτ. οι πλούσιοι: *το ~ κυβερνά τον κόσμο* || *ο κόσμος τού ~* **5.** (ειδικότ.) ο μισθός, τα εισοδήματα, το κέρδος: *πόσα ~ παίρνεις;* || *δεν βγάζεις χρήματα από τέτοια δουλειά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῆμα*, αρχική σημ. «πράγμα που χρησιμοποιεί ή χρειάζεται κάποιος», < απρόσ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *πρᾶγ-μα, πῶ-μα*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την αρχαιότητα, για να δηλώσει την κινητή περιουσία, τα υλικά αγαθά που μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί ανά πάσα στιγμή, αντιδιαστελλόμενη έτσι προς το σημασιολ. πεδίο τής λ. *κτῆμα*].

χρήματα: *συνώνυμα.* Η λέξη **χρήμα / χρήματα** δεν είναι σημαντική μόνο στη σημερινή καταναλωτική κοινωνία, η οποία στηρίζεται κατά πολύ στο χρήμα (και στο *χρηματιστήριο*...). Παράγωγο τού αρχ. ρήματος *χρή* «χρειάζεται, είναι ανάγκη» και ομόρριζο τού αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ», είχε στην Αρχαία τρεις βασικές σημασίες: (α) Αυτά που χρειάζεται ή χρησιμοποιεί κανείς, τα αναγκαία, τα χρειαζούμενα, τα χρειώδη, άρα ό,τι έχει κανείς, τα αγαθά, η περιουσία: *χρήματα λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται* (Αριστοτ. *Ηθ. Νικομάχεια* 1119, 26) (β) Τα χρήματα, τα λεφτά που χρησιμοποιεί κανείς στις συναλλαγές (αγορά, πώληση), σημασία ευρύτερης χρήσεως και στην Αρχαία, όπου έδωσε φράσεις τού τύπου «η ζωή τού ανθρώπου είναι τα λεφτά του» *(χρήματα ψυχὴ πέλεται [...] βροτοῖσι)* ή «τα λεφτά κάνουν τον άνθρωπο» *(χρήματ' ἀνήρ)* (γ) Τα πράγματα (σημασία που δεν σώζεται σήμερα, αλλά που έδωσε τη γνωστή ρήση *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*, «όλων των πραγμάτων μέτρο, κριτήριο είναι ο άνθρωπος» Πλάτ. *Κρατύλος* 385e 6). Η λ. *χρήματα* έδωσε παράγωγα όπως *χρηματικός, χρηματίζομαι, χρηματιστής – χρηματιστικός – χρηματιστήριο*, και σύνθετα όπως *χρηματαγορά, χρηματαποστολή* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική (καθημερινή γλώσσα) ονομάστηκαν **λεφτά** (< *λεφτά* < το *λεπτόν*, υποδιαίρεση τής δραχμής, δηλ. ονομασία ελληνικού νομίσματος). Από την Juno Moneta, τη Μνημοσύνη θεά Ήρα (Juno), τής οποίας το ιερό χρησιμοποιήθηκε από τους Ρωμαίους ως νομισματοκοπείο, το λατ. moneta έγινε η λέξη που δήλωσε «το νόμισμα, τα χρήματα» σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες: ιταλ. moneta, βενετ. moneda (από όπου το ελλην. **μονέδα**), γαλλ. monnaie, ισπ. moneda, αγγλ. money, γερμ. Münze, πολ.-ρωσ. moneta κ.ά. Το γαλλ. argent είναι από το λατ. argentum, που ανάγεται σε Ι.Ε. ρίζα *arg(n)- «λευκός» *(άσπρος)*. Το αρχ. *νομίζω* (αρχική σημ. «χρησιμοποιώ συνήθως, καθιερώνω») έδωσε την αρχαία λ. **νόμισμα** «χρη-

ματική μονάδα που έχει καθιερωθεί. έχει γίνει ευρύτερα δεκτή ως μέσο συναλλαγής» (από το ελλην. *νόμιμος* και το λατ. nummus «το νόμισμα»). Όπως το *λεφτά* προήλθε από το *λεπτόν*, έτσι και το τουρκ. para «μικρής αξίας νόμισμα» έδωσε δάνειο στην Ελληνική τη λ. **παράς** (συνήθ. σε πληθ. *παράδες* και υποκορ. *παραδάκι*). Το λατ. pecunia «χρήματα» (αρχική σημασία «κτήνη, ζώα» ως μέσο συναλλαγών) έδωσε τα **πεκούνια** «χρήματα» σε παλαιότερη προφορική χρήση, ενώ το (μεσν.) λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος (grossus «χοντρός, πυκνός»), έδωσε μέσω τού βενετ. grosso τη λ. **γρόσια**. Το εβραϊκό **μαμωνάς** «πλούτη» και η φράση τής Κ.Δ. (Ματθ. 6, 24) *«ού δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ»* πέρασε στα Ελληνικά ως μεταφορική σημ. τής λ. «χρήμα», ενώ το αγγλ. currency (current «ρέων, ρεύμα, ρευστός») έδωσε το ελλην. **ρευστό** (χρήμα) και **ρευστότητα** «μετρητά χρήματα». →*χρηματιστήριο*

χρηματαγορά (η) ΟΙΚΟΝ. **1.** η κεφαλαιαγορά (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το χρηματιστήριο (βλ.λ.): *η πορεία τής τιμής τού μάρκου στις διεθνείς ~.* Επίσης **αγορά χρήματος**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. money-market].

χρηματαποστολή (η) **1.** η μεταφορά μεγάλων χρηματικών ποσών, συνήθ. με ειδικό όχημα και συνοδία ειδικού προσωπικού ασφαλείας **2.** (συνεκδ.) τα άτομα και τα μέσα που μεταφέρουν τα χρήματα: *ληστές χτύπησαν τη ~ μεγάλης τράπεζας.*

χρηματίζομαι ρ. αμετβ. {χρηματίσ-τηκα, -μένος} δέχομαι χρήματα παρανόμως, για να εξυπηρετήσω κάποιον κατ' εξαίρεση ή για να μην προχωρήσω σε ενέργεια που τον θίγει: *δημόσιοι λειτουργοί χρηματίζονται* ΣΥΝ. (καθημ.) λαδώνομαι, (οικ.) τα παίρνω, τα πιάνω (πβ. λ. *δωροδοκώ*). — **χρηματισμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (στον μέσο τ.). με τη σημ. «διαπραγματεύομαι για προσωπικό οικονομικό όφελος – αισχροκερδώ». < *χρῆμα*. Στην Κ.Δ. απαντά η μτγν. σημ. «δέχομαι εντολή»: *χρηματισθέντες κατ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρῴδην* (Ματθ. 2, 12)].

χρηματίζω ρ. αμετβ. {χρημάτισα} (λόγ.) εκτελώ χρέη, ασκώ τα καθήκοντα: *χρημάτισε ταμίας τού συλλόγου επί δύο συναπτά έτη* ΣΥΝ. διατελώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρῆμα, -ατος*. Ο ενεργ. τ. είχε αρχικώς τις σημ. «συναλλάσσομαι με κάποιον, διαπραγματεύομαι», καθώς και «χορηγώ εντολές (πληρωμών)». Ήδη μτγν. η σημ. «φέρω τίτλο, κατέχω αξίωμα ή διορισμό» (λ.χ. Πολυβ. 5, 57, 2: *χρηματίζειν βασιλεύς*), που οφείλεται στη σημ. «πράγμα» τής λ. *χρῆμα* (δηλ. «υλοποιό αξίωμα, τίτλο»)].

χρηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα χρήματα: *για το στήσιμο τής επιχείρησης χρειάστηκαν μεγάλα ~ ποσά* || *~ παροχές / εγγύηση / πόροι / ενίσχυση / πρόστιμο / ποινή.*

χρηματιστηριακός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το χρηματιστήριο: *~ εταιρεία / παράγοντας / επένδυση / αγορά / κρίση / προϊόντα / συναλλαγές / αξία μετοχής / κύκλοι.*

χρηματιστήριο (το) {χρηματιστηρί-ου | -ων} **1.** ΟΙΚΟΝ. (α) ο χώρος στον οποίο γίνονται σε καθημερινή βάση αγοραπωλησίες αξιών (μετοχών, ομολόγων) ή εμπορευμάτων και ο οργανισμός που τις διοργανώνει: *το ~ τής (οδού) Σοφοκλέους* || *το ~ τού Τόκυο / τής Νέας Υόρκης* ΣΥΝ. χρηματαγορά (β) ***χρηματιστήριο αξιών*** βλ. λ. *αξία* (γ) ***χρηματιστήριο εμπορευμάτων*** η οργανωμένη αγορά όπου διενεργούνται αγοραπωλησίες τυποποιημένων προϊόντων πρωτογενούς παραγωγής (βαμβακιού, χρυσού, μετάλλων κ.λπ.) είτε σύμφωνα με δείγμα που φέρνει ο πωλητής είτε ως προαγορά προϊόντος που πρόκειται να παραχθεί, αλλά και παρεχόμενων υπηρεσιών (ναύλων κ.λπ.) (δ) ***χρηματιστήριο εργασίας*** ο χώρος όπου η προσφορά εργασίας συνδέεται με την παραγωγική διαδικασία και τις ανάγκες της, επηρεάζοντας έτσι τη διαμόρφωση των αμοιβών και των συμβάσεων **2.** (συνεκδ.) (α) ο χρόνος λειτουργίας και το ύψος των συναλλαγών που γίνονται στον παραπάνω χώρο: *ανοίγει / κλείνει το ~* || *το ~ είναι σε άνοδο / πτώση* (β) το σύνολο των επενδυτών στο χρηματιστήριο: *ευφορία στο ~* **3.** (μτφ.) ο υποθετικός χώρος όπου καθορίζεται η αξία ενός είδους σε σχέση με άλλα ομοειδή του ανάλογα με τις διεθνείς συνθήκες: *το ~ τής τέχνης* || *η θέση τής ελληνικής γλώσσας στο ~ των γλωσσών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρηματιστήριον* «τόπος διεξαγωγής εμπορικών συναλλαγών» < αρχ. *χρηματίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *καθαριστήριον*].

χρηματιστήριο – χρηματίζω. Η λέξη **χρηματιστήριο** (από το *χρηματιστής*) ως *«τόπος ἔνθα συνέρχονται οἱ χρηματισταὶ χάριν χρηματικῶν ἐργασιῶν»* (Λεξικό Liddell-Scott, μετάφραση Κωνσταντινίδη-Μόσχου) υπάρχει από τα χρόνια τού Πλουτάρχου (1ος-2ος αι. μ.Χ.). Για *χρηματιστές* μιλάει συχνά ο Πλάτων, στο λεξικό δε που είναι γνωστό ως *Σουίδα* (10ος αι. μ.Χ.) ο **χρηματιστής** ορίζεται ως *«ὁ ῥᾳδίως χρήματα πορίζων»*, δηλ. αυτός που εύκολα κερδίζει χρήματα (από τότε!...). Στον Πλάτωνα *χρηματιστής* είναι αυτός που επιδιώκει να κερδίζει πολλά χρήματα, ο φιλοκερδής· λέει στην *Πολιτεία* (586c, μετάφραση Κ. Γεωργούλη, σ. 287): *και ο χρηματιστής θα ειπή πως η ηδονή που φέρνει η τιμή ή η μάθηση, αν δεν βγάζη χρήματα, δεν έχει συγκριτικά με το κέρδος ουδέ την παραμικρή αξία.* Με τη λ. *χρηματιστική* δηλώνεται η τέχνη τού να κερδίζεις χρήματα, ενώ ο Ξενοφών μιλάει και για *«χρηματιστικούς οἰωνούς»*, για σημάδια που προοιωνίζονται κέρδη! Ενδιαφέρον έχει και το ρήμα **χρηματίζω / χρηματίζομαι**. Σήμαινε *«διεξάγω διαπραγματεύσεις ἢ ἐμπορικὰς ὑποθέσεις δι' ἐμαυτὸν ἢ πρὸς ἰδίαν μου ὠφέλειαν, κτῶμαι χρήματα»*, ενώ το *χρηματίζομαι* νόμισμα είχε ειδική χρηματιστηριακή χρήση: *«κάμνω χρηματιστικὰς ἐργασίας ὡς δανειστὴς ἢ τοκιστὴς χρημάτων ἢ ὡς τραπεζίτης»*, ακόμη και *«κερδίζω χρήματα ἀπό τινα λαμβάνων αὐτὰ δι' ἐκβιασμοῦ»*! Σήμερα το *χρηματίζομαι* έφθασε στη σημασία τού «δωροδοκούμαι, τα παίρνω», ενώ το ρήμα *χρηματίζω* από τον 2ο αι. π.Χ. σήμαινε «φέρω τιμητική ονομασία, αποκαλούμαι» (*διάδημα περιθέσθαι καὶ βασιλέα χρηματίζειν*, Πολύβιος), καταλήγοντας αργότερα στη σημ. «εκτελώ καθήκοντα, λειτουργώ ως, είμαι» (πβ. σήμερα *χρημάτισε βουλευτής / υπουργός*). →*χρήμα*

χρηματιστής (ο) [αρχ.]. **χρηματίστρια** (η) {χρηματιστριών} ΟΙΚΟΝ. **1.** πρόσωπο που ενεργεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο (βλ.λ.) κατ' εντολήν των πελατών του εισπράττοντας προμήθεια ΣΥΝ. χρηματομεσίτης **2.** πρόσωπο που διεξάγει τις διαπραγματεύσεις στο χρηματιστήριο (βλ.λ.). — **χρηματιστικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*.

χρηματόγραφο (το) [1894] {χρηματογράφ-ου | -ων} (παλαιότ.) έγκυρο έγγραφο στο οποίο αναφέρεται χρηματική παροχή ή δικαίωμα ΣΥΝ. χρεώγραφο.

χρηματόδεμα (το) [1873] {χρηματοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σφραγισμένο δέμα που αποστέλλεται μέσω τού ταχυδρομείου και περιέχει χρήματα.

χρηματοδότης (ο) [1833] {χρηματοδοτών}. **χρηματοδότρια** (η) {χρηματοδοτριών} το φυσικό ή το νομικό πρόσωπο που εξασφαλίζει τα οικονομικά μέσα, για να κινηθεί επιχείρηση ή να πραγματοποιηθεί έργο: *αναζητούν ~ για την υλοποίηση τού έργου.*

χρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παροχή χρημάτων για την έναρξη, ολοκλήρωση ή βελτίωση μιας επιχείρησης ή δραστηριότητας, με ευκολίες στην ανταπόδοση τού ποσού: *~ μιας εμπορικής πρωτοβουλίας* || *αγορά αυτοκινήτου με ~.*

χρηματοδοτικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με την εξασφάλιση και παροχή οικονομικών πόρων (για την εκτέλεση έργου, την οικονομική ενίσχυση κάποιου κ.λπ.): *~ οργανισμός* || *τα ~ πρωτόκολλα τής Ε.Ε.* — **χρηματοδοτικά** επίρρ.

χρηματοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {χρηματοδοτείς... | χρηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαθέτω τους πόρους ή τα μέσα για να πραγματοποιηθεί ένα έργο: *~ επιχείρηση / ανέβασμα θεατρικού έργου / την ανέγερση νοσοκομείου* **2.** εξασφαλίζω πόρους: *το έργο χρηματοδοτείται από την ομογένεια.*

χρηματοκιβώτιο (το) [1868] {χρηματοκιβωτί-ου | -ων} κιβώτιο, συνήθ. από ανθεκτικό μέταλλο, που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να φυλάσσονται σε αυτό χρήματα, κοσμήματα και οτιδήποτε άλλο πολύτιμο και το οποίο ανοίγει με ειδικό μηχανισμό (ηλεκτρονικό, κωδικό αριθμό, χρονοδιακόπτη κ.ά.): *απαραβίαστο / ηλεκτρικό ~* || *συνδυασμός χρηματοκιβωτίου* || *~ με χρονοκαθυστέρηση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Geldschrank].

χρηματολογώ ρ. μετβ. {χρηματολογείς... | χρηματολόγησα} **1.** ασκώ ισχυρές πιέσεις, ώστε να εισπράξω χρηματικό ποσό **2.** αποκτώ χρήματα με παράνομο ή αθέμιτο τρόπο, συνήθ. εκμεταλλευόμενος τη θέση ή το λειτούργημά μου ΣΥΝ. χρηματίζομαι. — **χρηματολογία** (η) [1797], **χρηματολογικός, -ή, -ό** [1872].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρηματολογῶ (-έω)* < *χρῆμα, -ατος* + *-λογῶ* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

χρηματομεσίτης (ο) [1892] {χρηματομεσιτών}, **χρηματομεσίτρια** (η) {χρηματομεσιτριών} **1.** πρόσωπο που μεσολαβεί για την είσπραξη δανείου **2.** πρόσωπο που εκτελεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο κατ' εντολήν των πελατών του ΣΥΝ. χρηματιστής. — **χρηματομεσιτικός, -ή, -ό.**

χρηματοοικονομικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που αναφέρεται στη διαχείριση τού χρήματος: *~ έλεγχος / διαχείριση / μίσθωση* (το λίζινγκ, βλ.λ.) */ δείκτης / προϊόντα / οργανισμός / υπηρεσίες / κίνδυνος / ανάλυση / σύμβουλος / επένδυση / σύστημα / συναλλαγές.*

χρηματοπιστωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με κάποια μορφή δανεισμού χρημάτων: *~ σύστημα / υπηρεσίες / οίκος / ίδρυμα.*

χρηματοφυλάκιο (το) [μτγν.] {χρηματοφυλακί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσει κάποιος τα χρήματά του, όταν κυκλοφορεί ΣΥΝ. πορτοφόλι.

χρησάμενος (ο) {χρησαμέν-ου | -ων, -ους}, **χρησαμένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο στο οποίο παραχωρείται για ορισμένο ή αόριστο χρόνο η χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: *ο ~ δεσμεύεται από τους όρους τού χρησιδανείου* ΑΝΤ. χρήστης.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ» (βλ. λ. *χρεία*)].

χρήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να χρησιμοποιείται (κάποιος/κάτι): *το ρούχο έχει φθαρεί από την πολλή ~* || *διάβασε προσεκτικά τις οδηγίες χρήσεως* || *ο ανελκυστήρας προορίζεται για ~ τού προσωπικού* || *φάρμακο για εξωτερική ~ μόνον* ΦΡ. ***κάνω χρήση*** (+γεν.) χρησιμοποιώ (κάτι): *~ των δικαιωμάτων μου / ναρκωτικών / πυρηνικής ενέργειας / νέων τεχνολογιών / σύγχρονων εργαλείων / λεξικού / δύσκολης γλώσσας* || *κάνω καλή χρήση τού χρόνου μου* ΣΥΝ. χρησιμοποίηση, μεταχείριση, διαχείριση • **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η εφαρμογή τού προϋπολογισμού για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, ώστε να εισπραχθούν ή να καταβληθούν οι οφειλές και τα χρέη που έχουν καταγραφεί σε ένα οικονομικό έτος: *η Βουλή ψήφισε τον προϋπολογισμό για τη ~ τού 1997* (β) ***διαχειριστική χρήση*** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο απογραφές και ισολογισμούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῆσις* < απρόσ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα *-σις*, πβ. κ. *φά-σις, παῦ-σις*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. ως ονοματικό παράγ. τού ομόρ. ρ. *χρῶμαι* «μεταχειρίζομαι, χρησιμοποιώ», δηλώνοντας την πράξη τής χρησιμοποιήσεως, κατ' αντιδιαστολή προς το ουδ. *χρῆμα* (βλ.λ.), το οποίο αναφερόταν στο ίδιο το χρησιμοποιούμενο μέσον ή πράγμα].

χρησιδάνειο (το) [1851] {χρησιδανεί-ου | -ων} ΝΟΜ. η σύμβαση κατά

την οποία ο ένας συμβαλλόμενος, ο χρήστης, παραχωρεί σε άλλον, τον χρησάμενο (βλ.λ.), για ορισμένο ή αόριστο χρόνο τη χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση, όταν λήξει η σύμβαση.

χρησιδεσπόζω ρ. αμετβ. [1851] {χρησιδέσποσα} ΝΟΜ. (στην περίπτωση τής χρησικτησίας) νέμομαι το πράγμα.

χρησιδεσπόζων (ο) {χρησιδεσπόζ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} ΝΟΜ. (στην περίπτωση τής χρησικτησίας) αυτός που νέμεται το πράγμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. usucapiens < usus «χρήση» + capiens < ρ. capere «αποκτώ, (κατα)λαμβάνω»].

χρησιδεσποτεία (η) [1854] {χρησιδεσποτειών} ΝΟΜ. (στην περίπτωση τής χρησικτησίας) η νομή τού πράγματος από τον χρησιδεσπόζοντα επί μακρό χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. usucapio].

χρησικτησία (η) [1858] {χρησικτησιών} ΝΟΜ. η απόκτηση τής κυριότητας κινητού ή ακίνητου πράγματος από πρόσωπο που έχει τη νομή αυτού για ορισμένο χρόνο: *αναστολή / διακοπή χρησικτησίας λόγω αγωγής* ΣΥΝ. χρησιδεσποτεία.

χρησιμεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {χρησίμ-ευσα κ. -εψα} είμαι χρήσιμος, βοηθώ σε (κάτι): (+σε) *το πώμα χρησιμεύει στο σφράγισμα τής φιάλης* || *οι ξένες γλώσσες χρησιμεύουν στην επαφή με άλλους πολιτισμούς* || (σε κάποιον ως κάτι) *«η διαφήμιση και οι τεχνικές πωλήσεων χρησιμεύουν επιπλέον ως πρότυπο στον πολιτικό λόγο»* (εφημ.) ΣΥΝ. ωφελώ, χρειάζομαι.

χρησιμοθήρας (ο/η) [1849] {χρησιμοθηρών} **1.** (κακόσ.) αυτός που διαρκώς επιδιώκει μόνον ό,τι θεωρεί χρήσιμο για τον εαυτό του **2.** ΦΙΛΟΣ. ο οπαδός τής χρησιμοθηρίας (βλ.λ.), που θεωρεί ότι είναι ηθικό και ορθό αυτό που είναι ωφέλιμο και χρήσιμο (πβ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*) ΣΥΝ. ωφελιμιστής.
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

χρησιμοθηρία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η συνεχής επιδίωξη μόνον όσων πραγμάτων είναι χρήσιμα ή ωφέλιμα για αυτόν που τα επιζητεί **2.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ηθικό και ορθό είναι το ωφέλιμο και το χρήσιμο (πβ. λ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*): *ζούμε σε εποχή χρησιμοθηρίας και ατομικισμού.* — **χρησιμοθηρικός,** -ή, -ό. **χρησιμοθηρικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*

χρησιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη ωφέλειας, υλικής απόλαυσης, η χρησιμοθηρία (βλ.λ.). — **χρησιμοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *-κρατία* < *-κράτης* < *κράτος*, απόδ. τού αγγλ. utilitarianism].

χρησιμοποίηση (η) ▸ χρησιμοποιώ

χρησιμοποιήσιμος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί, που μπορεί να αποβεί χρήσιμος σε (κάτι): ~ *δυνατότητα / επιχείρημα* ΑΝΤ. άχρηστος, αχρησιμοποίητος.

χρησιμοποιώ ρ. μετβ. [1871] {χρησιμοποιείς... | παρατ. χρησιμοποιούμουν, (λόγ.-σπάν.) εχρησιμοποιείτο, χρησιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταχειρίζομαι (κάποιον/κάτι), για να επιτύχω ορισμένο σκοπό: ~ *διάφορα εργαλεία, για να επισκευάσω το αυτοκίνητο* || *ο διαρρήκτης χρησιμοποίησε αιχμηρό αντικείμενο για αντικλείδι* || ~ *τη δύναμή μου / την επιρροή μου, για να επηρεάσω κάποιον* || *για την αγορά ακινήτου χρησιμοποίησα τις οικονομίες μου* || ~ *όλα τα μέσα* || *ο προπονητής χρησιμοποίησε όλους τους παίκτες που είχε στη διάθεσή του* **2.** κάνω συστηματική χρήση: *όταν καθαρίζω,* ~ *χλωρίνη* || *το αποσμητικό που χρησιμοποιώ δεν ερεθίζει το δέρμα* || *δεν έχεις μάθει να χρησιμοποιείς το μυαλό σου / τις ικανότητές σου* **3.** εκμεταλλεύομαι (κάποιον/κάτι) για δική μου ωφέλεια: *τον χρησιμοποίησαν για τους παράνομους σκοπούς τους, εκμεταλλευόμενοι το καλό του όνομα στην αγορά* || *χρησιμοποίησε το όνομά μου, για να του επιτραπεί η είσοδος* **4.** (+ως) (α) μεταχειρίζομαι κάτι με ορισμένο τρόπο ή σαν να ήταν κάτι άλλο: ~ *τη θέση μου ως μέσο άσκησης πιέσεως* || ~ *ένα έγγραφο ως αποδεικτικό στοιχείο* || *«ο ηγέτης τής μειονότητας χρησιμοποίησε την απειλή απόσχισης από το κράτος ως εκβιαστικό χαρτί για την ικανοποίηση των αιτημάτων του»* (εφημ.) || *η παράβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το καθεστώς χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα από ξένες δυνάμεις για στρατιωτική επέμβαση στη χώρα αυτή* (β) απασχολώ (επαγγελματικά) ή εκμεταλλεύομαι (κάποιον) με μια ιδιότητα: *τον χρησιμοποίησαν ως εργάτη στα κτήματά τους* || *χρησιμοποιούν μικρά ταχύπλοα πλοία ως πειρατικά* || *χρησιμοποιούν όμορφα κορίτσια ως έμψυχο διάκοσμο σε τηλεοπτικά θεάματα* ΣΥΝ. μεταχειρίζομαι, μετέρχομαι. — **χρησιμοποίηση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *ποιώ*, απόδ. τού γαλλ. utiliser].

χρήσιμος, -η, -ο αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που μπορεί ή είναι κατάλληλος να χρησιμοποιηθεί και να ωφελήσει: *που αρέσει να κάνω* ~ *δώρα* || *οι παρατηρήσεις σου είναι πολύ* ~ || *αυτό που μου λες δεν μου είναι χρήσιμο σε τίποτα* || *μην το πετάξεις, μπορεί αργότερα να σου φανεί χρήσιμο* || *οι ξένες γλώσσες στάθηκαν πολύ* ~ *στη δουλειά μου* || *το νάιλον είναι πολλαπλά χρήσιμο συνθετικό υλικό* ΣΥΝ. ωφέλιμος, επωφελής, (λόγ.) λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανωφελής, ακατάλληλος, απρόσφορος. — **χρήσιμα / χρησίμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *χρή* (βλ. λ. *χρεία*). πιθ. μέσω τού ουσ. *χρῆσις* (πβ. κ. *βάσις – βάσ-ιμος, καῦ-σις – καύσ-ιμος*)].

χρήσιμος – ωφέλιμος, χρησιμοθηρία – ωφελιμισμός / ωφελιμοκρατία. Αντίθετα προς τις σημασίες των επιθέτων **χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής** και των παραγώγων τους **(χρησιμότητα, ωφελιμότητα)**, που όλες έχουν εύσημο (θετικό) περιεχόμενο, δηλώνοντας κάτι που χρησιμεύει, εξυπηρετεί και ωφελεί τον άνθρωπο, τα σύνθετα **χρησιμοθηρία** και **ωφελιμισμός** έχουν αρνητική (κακόσημη) σημασία. Το *χρησιμοθηρία* σημαίνει την υπερβολική επιδίωξη ιδίως υλικών αγαθών εις βάρος των πραγματικών αξιών (πνευματικών αγαθών, πολιτισμικών κ.λπ.). Το ίδιο και ο *ωφελιμισμός* ή η **ωφελιμοκρατία** δηλώνει το να θυσιάζεις τα πάντα στην εξασφάλιση αγαθών υλικής χρησιμότητας (χρημάτων, περιουσίας, καταναλωτικών αγαθών, ανέσεων κ.τ.ό.), παραμελώντας τα αγαθά τής ζωής που δεν εξασφαλίζουν άμεσα πρακτικά οφέλη. *Χρησιμοθηρία* και *ωφελιμισμός* ταυτίζονται έτσι με τον **πρακτικισμό** και την παντελή αδιαφορία για τις βασικές αρετές που καταξιώνουν τη ζωή τού ανθρώπου.

χρησιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού χρήσιμου: *η* ~ *βιβλίου / συμβουλής / πληροφορίας / ανακάλυψης / δώρου* ΣΥΝ. ωφελιμότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*

χρησμοδοσία (η) [μτγν.] {χρησμοδοσιών} η χορήγηση χρησμού: *η* ~ *τού μαντείου* ΣΥΝ. προφητεία, χρησμολογία. — **χρησμοδοτικός,** -ή, -ό [1886].

χρησμοδότημα (το) [μτγν.] {χρησμοδοτήμ-ατος | -ατα, -άτων} η απόκριση μαντείου σε συγκεκριμένη ερώτηση, η προφητεία που δίνεται: *τα* ~ *τού μαντείου των Δελφών ήταν συνήθως ασαφή και δυσεξήγητα* ΣΥΝ. χρησμός.

χρησμοδότης (ο) [μτγν.] {χρησμοδοτών} αυτός που δίνει χρησμούς, που χρησμοδοτεί: *ο* ~ *τού μαντείου* ΣΥΝ. χρησμολόγος, προφήτης, μάντης.

χρησμοδοτικός, -ή, -ό ▸ χρησμοδοσία

χρησμοδοτώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χρησμοδοτείς... | χρησμοδότησα} δίνω χρησμούς, προλέγω τα μελλούμενα: *το μαντείο χρησμοδότησε σχετικά με την έκβαση τού πολέμου* ΣΥΝ. προφητεύω, προμαντεύω.

χρησμολογία (η) [μτγν.] {χρησμολογιών} η διατύπωση χρησμού.

χρησμολογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη χορήγηση ή/και την ερμηνεία των χρησμών, καθώς και με το πρόσωπο που δίνει χρησμούς: ~ *ικανότητα / δύναμη* ΣΥΝ. χρησμοδοτικός.

χρησμολόγιο (το) [μτγν.] {χρησμολογί-ου | -ων} το βιβλίο που περιέχει χρησμούς, προρρήσεις για το μέλλον.

χρησμολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που δίνει χρησμούς, που απαγγέλλει προρρήσεις: *ο* ~ *τού μαντείου* ΣΥΝ. χρησμοδότης, μάντης, προφήτης **2.** πρόσωπο που συλλέγει και μελετά τους χρησμούς, καθώς και αυτός που προσπαθεί να τους ερμηνεύσει **3.** (μτφ.) πρόσωπο που εκφράζεται ασαφώς, που αρέσκεται να χρησιμοποιεί ακατανόητα λόγια.

χρησμολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {χρησμολογείς... | χρησμολόγησα} **1.** δίνω ή ερμηνεύω χρησμούς, προφητεύω τα μελλούμενα: *ο μάντης χρησμολόγησε για την έκβαση τού πολέμου* ΣΥΝ. χρησμοδοτώ, μαντεύω, προφητεύω, προλέγω **2.** (μτφ.) μιλώ ασαφώς, λέγω πράγματα ακατανόητα.

χρησμός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) η απόκριση τού μαντείου σε όποιον το συμβουλευόταν σχετικά με το τι έπρεπε να κάνει ή τι του επιφύλασσε το μέλλον: *ζητώ / παίρνω χρησμό* **2.** προφητεία για το μέλλον, συνήθ. ασαφής ή διφορούμενη ΣΥΝ. χρησμοδότημα, χρησμοδοσία, μαντεία, μάντευμα, πρόρρηση, προοιωνισμός **3.** (μτφ.) κάθε ασαφής ή διφορούμενη έκφραση: *ένας πολιτικός που συνηθίζει να μιλάει με χρησμούς* ΣΥΝ. γρίφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + δυσερμήνευτο -σ- (που απαντά στους συγκριτικά νεότερους τ. *χρησ-τός, χρήσ-της* κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *θυ-μός*. Η λ. δήλωνε ευθύς εξαρχής την απάντηση τού θεού (συνήθ. μέσω των μαντείων) σε ερώτηση που ετίθετο].

χρήστης (ο) {χρηστών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάτι: ~ *συσκευής / μηχανήματος* || ~ *ναρκωτικών* || *ο* ~ *ενός λεξικού* || *οι* ~ *των δικτύων πληροφορικής* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***όνομα χρήστη*** (αγγλ. user name) το όνομα που χρησιμοποιεί ένας χρήστης υπολογιστικού συστήματος για να συνδεθεί σε ένα σύστημα (β) ***αριθμός χρήστη*** (αγγλ. user number) ειδικός αριθμός που παραχωρείται σε κάθε χρήστη ενός συστήματος παρέχοντάς του τη δυνατότητα να αναγνωρίζεται από το σύστημα όταν επικοινωνεί με αυτό μέσω (απομακρυσμένων) τερματικών **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί ένα πράγμα, κινητό ή ακίνητο: ~ *οικοπέδου / οικοδομής / αδείας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + παραγ. επίθημα *-της* (πβ. κ. *δράσ-της*) με δυσερμήνευτο -σ-].

χρηστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προορίζεται για χρήση ή είναι κατάλληλος για χρήση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί: ~ *οικόπεδο / μηχανή* ΣΥΝ. χρήσιμος, ωφέλιμος, λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανωφελής, αλυσιτελής **2.** αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί, που προορίζεται για γενική, καθημερινή χρήση: ~ *λεξικό / εγκυκλοπαίδεια* ΣΥΝ. εύχρηστος, ευκολομεταχείριστος ΑΝΤ. δύσχρηστος, δυσκολομεταχείριστος. — **χρηστικότητα** (η).

χρηστοήθης, -ης, χρηστόηθες {χρηστοήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ. για πρόσ.) αυτός που έχει χρηστά ήθη, ενάρετο και αγαθό χαρακτήρα: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. χρηστός, ηθικός, ενάρετος, καλός, έντιμος, τίμιος ΑΝΤ. κακοήθης, ανήθικος, ανέντιμος, κακός, φαύλος. — **χρηστοήθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρηστός* + *-ήθης* < *ἦθος*].

χρηστομάθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μάθηση χρήσιμων πραγμάτων, η απόκτηση ωφέλιμων γνώσεων **2.** (συνεκδ.-παλαιότ.) εγχειρίδιο για τη μόρφωση και τη διάπλαση καλού ήθους, που περιέχει σύνοψη των βασικών αξιόλογων γνώσεων, καθώς και αυτοτελή διηγήματα και διδακτικά αποσπάσματα δόκιμων συγγραφέων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρηστομαθής* < *χρηστός* + *-μαθής*, από το θ. του αορ. β' *ἔ-μαθ-ον* (αρχ. *μανθάνω*)].

χρηστός, -ή, -ό (λόγ.) (για πρόσ.) αυτός που ζει και συμπεριφέρεται σύμφωνα με την ηθική και το δίκαιο, που γνωρίζει και τηρεί το ορ-

θό: ~ *άνθρωπος / πολίτης / οικογενειάρχης* ΣΥΝ. χρηστοήθης, ηθικός, ενάρετος, έντιμος, ακέραιος ΑΝΤ. κακοήθης, φαύλος, ανέντιμος, ανήθικος, κακός, ασυνείδητος· ΦΡ. ***χρηστά ήθη*** βλ. λ. *ήθος*. — **χρηστότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*, *Χρίστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα *-τος* (πβ. κ. *τρω-τός*), με δυσερμήνευτο -σ-].

Χρήστος (ο) → Χρίστος

χρίζω ρ. → χρίω

χρίσμα (το) {χρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (αρχικά-σπάν.) η επικάλυψη επιφάνειας με κάποια ουσία ΣΥΝ. χρίση, επίχριση, επάλειψη **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται για επίχριση, οτιδήποτε αλείφεται πάνω σε επιφάνεια: *το ειδικό αυτό ~ θα δώσει λάμψη στον σκουριασμένο μπρούντζο* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το άγιο μύρο (βλ.λ.) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (με κεφ.) ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που τελείται αμέσως μετά το βάπτισμα (βλ.λ.) και συνίσταται στο άλειμμα των μελών τού νεοφώτιστου με άγιο μύρο, με στόχο τη χορήγηση σε αυτόν των χαρισμάτων τού Αγίου Πνεύματος **5.** (μτφ.) η επίσημη αναγνώριση, ανακήρυξη: *έλαβε / κέρδισε το ~ τού υποψηφίου προέδρου από τους συνέδρους τού κόμματός του* ΣΥΝ. αναγόρευση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρίσμα* < *χρίω* (βλ.λ.), από το θ. τού αόρ. *ἔ-χρισ-α*].

χριστεμπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εκμετάλλευση τής πίστης στον Χριστό για εμπορικούς σκοπούς.

χριστεπώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το όνομα τού Ιησού Χριστού και, κατ' επέκτ., που ανήκει ή αναφέρεται στον Ιησού Χριστό και στην Εκκλησία Του: ~ *πλήρωμα* (το σύνολο των χριστιανών, το πλήρωμα τής Εκκλησίας) / *ακροατήριο* ΣΥΝ. χριστιανός, χριστιανικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Χριστός* + *ἐπώνυμος*].

χριστιανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χριστιανισμό ή τους χριστιανούς, που σχετίζεται με τη θρησκεία τού Χριστού και τους πιστούς της: ~ *πίστη / λατρεία / ναός / κήρυγμα / ηθική / αγάπη / Εκκλησία / διδασκαλία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αρμόζει στους χριστιανούς, που χαρακτηρίζεται από πραότητα, αγάπη και φιλάνθρωπα αισθήματα και γενικότ. που συμφωνεί με την ηθική τού χριστιανισμού: ~ *ζωή / συμπεριφορά / πράξη / ενέργεια*. — **χριστιανικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

χριστιανισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που κήρυξε ο Ιησούς Χριστός και οι μαθητές του, μία από τις μεγαλύτερες και ευρύτερα διαδεδομένες θρησκείες: *ο ~ αριθμεί σήμερα περισσότερους από ένα δισεκατομμύριο πιστούς παγκοσμίως* || *τα κυριότερα δόγματα τού ~ είναι η Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι Διαμαρτυρόμενες (Προτεσταντικές) Εκκλησίες* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των χριστιανών: *ο ~ συγκρούστηκε με το ισλάμ* ΣΥΝ. χριστιανοσύνη.

χριστιανοδημοκράτης (ο) {χριστιανοδημοκρατών}, **χριστιανοδημοκράτισσα** (η) {χριστιανοδημοκρατισσών} ο πολιτικός ή οπαδός τής «χριστιανικής δημοκρατίας» ή «χριστιανοδημοκρατίας», πολιτικού χώρου που συνδυάζει τις δημοκρατικές και τις χριστιανικές αρχές. — **χριστιανοδημοκρατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται σε πολιτικά κόμματα που έφεραν τον τίτλο «Χριστιανική Δημοκρατία», όπως η Christlich-Demokratische Union (Γερμανία) ή η Democrazia Cristiana (Ιταλία)].

χριστιανομάχος (ο/η) (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που μάχεται τον χριστιανισμό, ο διώκτης των χριστιανών: *οι ~ αυτοκράτορες τής Ρώμης*.

χριστιανόπαιδο (το) το χριστιανόπουλο (βλ.λ.): «*τα περισσότερα μουσουλμανόπαιδα για πρώτη φορά έπαιξαν με ~*» (εφημ.).

χριστιανόπουλο (το) μικρός σε ηλικία χριστιανός.
[ΕΤΥΜ. < *χριστιανός* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

χριστιανός (ο), **χριστιανή** (η) **1.** πρόσωπο που πιστεύει στον Χριστό και στη διδασκαλία του, που ασπάζεται τα δόγματα τού χριστιανισμού· το μέλος τής Χριστιανικής Εκκλησίας: *χριστιανοί ονομάζονται οι πιστοί τού Χριστού ήδη από την αποστολική εποχή* || ~ *ορθόδοξος / ρωμαιοκαθολικός / διαμαρτυρόμενος (προτεστάντης) / κόπτης* **2.** (ιδ. σε φρ. δυσφορίας ή συμπάθειας) άνθρωπος: *άφησέ με, χριστιανέ μου, να κάνω τη δουλειά μου!* || *τι θέλει ο ~ και μας ενοχλεί τέτοια ώρα;* || *τι άλλο να σου κάνει ο ~!* || *τι τους έφταιξε ο ~ και τον βρίζουν;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Χριστός* + παραγ. επίθημα *-ιανός*].

χριστιανοσοσιαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κοινωνικοφιλοσοφική θεωρία τού 19ου αι., που αποσκοπούσε στην εφαρμογή των αρχών και διδαγμάτων τής χριστιανικής θρησκείας στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία για τη λύση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων τού ανθρώπου. — **χριστιανοσοσιαλιστής** (ο), **χριστιανοσοσιαλίστρια** (η), **χριστιανοσοσιαλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Christian Socialism].

χριστιανοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού χριστιανού, το να είναι κανείς χριστιανός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των απανταχού τής γης χριστιανών, ο χριστιανικός κόσμος: *το Πάσχα είναι η μεγαλύτερη γιορτή τής ~* ΣΥΝ. (συνεκδ.) χριστιανισμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χριστιανός* + παραγ. επίθημα *-σύνη*, πβ. κ. *αγαθοσύνη*].

Χριστίνα (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Χριστός*].

Χριστόδουλος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *Χριστός* + *δοῦλος*].

χριστολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** η διδασκαλία και τα δόγματα που αναπτύχθηκαν από τους Πατέρες τής Εκκλησίας και τις οικουμενικές συνόδους σχετικά με το πρόσωπο και το έργο τού Ιησού Χριστού **2.** ΘΕΟΛ. κλάδος τής δογματικής που μελετά τα ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με την ενανθρώπηση τού Χριστού, ιδιαίτερα δε την ένωση τής θείας με την ανθρώπινη φύση, καθώς και με τη διδασκαλία, το λυτρωτικό έργο και τον μαρτυρικό του θάνατο για τη σωτηρία τού κόσμου. — **χριστολογικός**, -ή, -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Christologie].

χριστοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που έχει ως κέντρο του, ως σημείο αναφοράς των ενεργειών του, τον Χριστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. christocentric].

Χριστοπαναγία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) ως βλαστήμια, προς τα πρόσωπα τού Χριστού και τής Παναγίας, όταν κάποιος οργίζεται: *μόλις είδε ότι οι εργάτες δεν είχαν κάνει σωστά τη δουλειά, άρχισε τις Χριστοπαναγίες*.

χριστόπιτα (η) {δύσχρ. χριστοπιτών} το χριστόψωμο (βλ.λ.).

Χριστός (ο) ο ιδρυτής τής χριστιανικής θρησκείας, ο ενσαρκωμένος Υιός και Λόγος τού Θεού, που σταυρώθηκε επί Ποντίου Πιλάτου για τη λύτρωση τού ανθρωπίνου γένους· ο Ιησούς· ΦΡ. (α) ***Χριστός κι Απόστολος! / Χριστός και Παναγία! / έλα Χριστέ κι Απόστολε! / Χριστέ μου!*** για να δηλωθεί έκπληξη, θαυμασμός, τρόμος κ.λπ. ή ως αποτρεπτική ευχή ΣΥΝ. Θεός φυλάξοι (β) (μτφ.) ***τραβώ τα πάθη τού Χριστού*** ταλαιπωρούμαι πολύ, βασανίζομαι (γ) (μτφ.) ***κάνω (κάποιον) Χριστό*** θερμοπαρακαλώ (κάποιον), πέφτω στα πόδια του ΣΥΝ. ικετεύω (δ) (για χρονολογίες) (i) ***προ Χριστού*** (συντομ. π.Χ.) πριν από τη γέννηση τού Χριστού: *το 1000 π.Χ.* (ii) ***μετά Χριστόν*** (συντομ. μ.Χ.) μετά τη γέννηση τού Χριστού: *1990 μ.Χ.* (ε) ***Χριστός!*** προς κάποιον που έχει στραβοκαταπιεί κάτι και νιώθει να πνίγεται. — (υποκ.) **Χριστούλης** (βλ.λ.) κ. **Χριστουλάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*, *Χρίστος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χριστός*, που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού εβρ. Mašiăh (> *Μεσσίας*, βλ.λ.). Η λέξη χρησιμοποιήθηκε στην Π.Δ. γενικά ως προσδιοριστικό βασιλέων, ιερέων και προφητών. Η χρήση τής λέξης εξειδικεύθηκε αργότερα στη μετάφραση τής Π.Δ. από τους Ο' (Εβδομήκοντα) για να αποδώσει τον εβρ. όρ. «Μεσσίας», στο πρόσωπο τού οποίου εκπληρώνεται η προφητεία. Ο Χριστός δηλ. είναι ο «χρισμένος» από τον Θεό σωτήρας (ειδικότ., κατά τη διατύπωση ορισμένων πατέρων, χρισμένος με το άγιο Πνεύμα)].

χριστός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που έχει επαλειφθεί με ρευστή ουσία: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ. κεχρισμένος, αλειμμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λάβει το χρίσμα (βλ.λ.), που έχει αναγορευθεί επίσημα: ~ *αρχιεπίσκοπος / βασιλεύς* (ήταν κεχρισμένος με άγιο μύρο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρίω* (βλ.λ.), από το θ. τού αόρ. *ἔ-χρισ-α* και το επίθημα των ρηματ. επιθ. *-τός*, πβ. κ. *πισ-τός*].

Χρίστος (ο) (συνήθ. ορθ. *Χρήστος*) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *Χριστός*, με αναβιβασμό τού τόνου].

> **Χρίστος ή Χρήστος;** Το **Χρίστος** παράγεται από το **Χριστός** (< *χριστός* «κεχρισμένος, ο φέρων το χρίσμα» < *χρίω*) με αναβιβασμό τού τόνου (πβ. *σταυρός* > **Σταύρος**, *λαμπρός* > **Λάμπρος**, *γλαυκός* > **Γλαύκος**, *φαιδρά* > **Φαίδρα** κ.ά.). Η γραφή **Χρήστος** παράγει προφανώς το όνομα από το **χρηστός** «αγαθός, καλός» (*χρηστός πολίτης*), πάλι με αναβιβασμό τού τόνου, πράγμα που γλωσσικώς είναι επίσης δυνατόν. Ωστόσο, η επίδοση τού ονόματος **Χρίστος** συνδέεται προφανώς με το όνομα τού *Χριστού* και με το κύρος τού χριστιανισμού (το γεγονός ότι κατά την παράδοση τής Εκκλησίας οι Χρίστοι εορτάζουν κατά την εορτή τού Χριστού, την εορτή των Χριστουγέννων, είναι μία έξωθεν –όχι γλωσσολογική– μαρτυρία για το πώς γινόταν αισθητό το όνομα στη συνείδηση των ομιλητών).

Χριστούγεννα (τα) {Χριστουγέννων} ΕΚΚΛΗΣ. η δεσποτική εορτή τής γεννήσεως τού Ιησού Χριστού που εορτάζεται κάθε χρόνο στις 25 Δεκεμβρίου: *εφέτος χιόνισε την ημέρα των ~* || *ανήμερα τα ~* || *την παραμονή των ~* || *ακολουθία / ύμνοι / τροπάρια / έθιμα / παραδόσεις των ~* || (ευχή) *καλά / ευτυχισμένα ~!* || *εορτές των ~* (το χρονικό διάστημα από την εορτή τής γεννήσεως τού Χριστού μέχρι τα Θεοφάνια, στις 6 Ιανουαρίου) || *διακοπές των ~* (οι διακοπές των σχολείων και των δικαστηρίων στο χρονικό αυτό διάστημα).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Χριστοῦ γέννα*, με αλλαγή γένους κατά τα ουδ. ον. εορτών, λ.χ. *Θεοφάνια*].

χριστουγεννιάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά την ημέρα ή κατά τις ημέρες τής εορτής των Χριστουγέννων: ~ *μας ήλθε το μαύρο μαντάτο* || ~ *βρήκες να καβγαδίσεις;*

χριστουγεννιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα Χριστούγεννα: ~ *έθιμο / κάλαντα / ιστορίες / δέντρο / διακοπές / τραπέζι*.

Χριστούλης (ο) ο Χριστός σε μικρή ηλικία· συχνά και σε επιφων. εκπλήξεως, πόνου, φόβου κ.λπ.: *Χριστούλη μου! Τι ωραίο πράγμα είν' αυτό!*

Χριστόφορος (ο) {-ου κ. -όρου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτης των ταξιδιωτών **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Χριστός* + *-φορος* < *φέρω*, πβ. κ. *Νικη-φόρος*].

χριστόψαρο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) μικρό ψάρι με πεπιεσμένο σώμα στα πλευρά, χρώματος γκριζοπράσινου, με χαρακτηριστική μαύρη κηλίδα στο κέντρο κάθε πλευράς του, το οποίο τρέφεται με άλλα ψάρια και καρκινοειδή, αλιεύεται δε για την εξαιρετικής ποιότητας, εύγευστη και άπαχη σάρκα του.
[ΕΤΥΜ. Το ψάρι οφείλει την ονομασία του σε παλαιό μύθο, κατά τον οποίο το έπιασε ο Χριστός με τα δάχτυλά του (από όπου και οι μαύ-

ρες κηλίδες του) και μετά το ξαναέριξε στη θάλασσα, επειδή το λυπήθηκε].

χριστόψωμο (το) (λαϊκ.) εφτάζυμο ψωμί με σταυρό και άλλα στολίδια από ζυμάρι, που παρασκευάζεται με μεγάλη επιμέλεια για τις εορτές των Χριστουγέννων ΣΥΝ. χριστόπιτα.

χρίω ρ. μετβ. {έχρισα, χρίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), (κε)χρισμένος} (λόγ.) **1.** απλώνω ομοιόμορφα ρευστή ή ημίρρευστη ουσία πάνω σε επιφάνεια. αλείφω επιφάνεια (με κάτι): *έχρισαν τα μαλλιά του με μύρο* ΣΥΝ. επιχρίω, επαλείφω **2.** (ειδικότ.) αλείφω επιφάνεια οικοδομής με ασβέστη ή ασβεστοκονίαμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασπρίζω, σοβα(ν)τίζω, ασβεστώνω, (λόγ.) επιχρίω **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) (για ιερέα) αλείφω τον άνθρωπο που βαπτίζεται με άγιο μύρο αμέσως μετά την ολοκλήρωση τού μυστηρίου τού βαπτίσματος (β) (για ιεράρχη) αναγορεύω επίσημα (ηγεμόνα) κατά την τελετή τής στέψης, αλείφοντάς τον με άγιο μύρο: *ο πάπας Πίος Ζ' έχρισε αυτοκράτορα τον Ναπολέοντα* **4.** (μτφ.) αναγνωρίζω (κάποιον) επίσημα, του μεταβιβάζω ορισμένο αξίωμα, καθώς και την εξουσία που απορρέει από αυτό: *οι σύνεδροι τον έχρισαν πρόεδρο τής συνελεύσεως* || *χρίστηκε υποψήφιος τού κόμματος για τις επόμενες εκλογές* || ~ *κάποιον διάδοχό μου* ΣΥΝ. αναγορεύω, ανακηρύσσω. — **χρίση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρίσ-ω ή *χρίσ-jω, αβεβ. ετύμου, ενώ δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί η αρχαιότητα τού -σ-, αφού είναι παρόν στα παράγ. *χρῖσ-μα, χρισ-τός*. απουσιάζει όμως από το μυκ. ki-ri-ta: *χριστά*. Σε ό,τι αφορά την ετυμ., η λ. θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *χραύω* «αγγίζω, χαράζω, συναντώ» (πβ. κ. *χνίω – χναύω, ψίω – ψαύω*). αλλά η επιχειρηθείσα περαιτέρω σύνδεση με λιθ. gr(i)eju «αφαιρώ την κρέμα από το γάλα», αρχ. σαξ. grīma «μάσκα, κράνος» κ.ά. δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Το συγγενές ρ. *χραύω* ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *gher- «χαράζω, ξέω, τρίβω», αλλά είναι δύσκολο να ενταχθεί και το ρ. *χρίω* στην ίδια ετυμολογική οικογένεια].

χροιά (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το χρώμα ή η παραλλαγή χρώματος: *το πρόσωπό της είχε μια ωχρή* ~ ΣΥΝ. απόχρωση, χρωματισμός **2.** (κατ' επέκτ.) ΜΟΥΣ. το χρώμα ή το ποιόν τού ήχου, αυτό δηλ. που καθιστά δυνατή τη διάκριση δύο ή περισσοτέρων μουσικών φθόγγων με την ίδια οξύτητα και ένταση, αλλά με διαφορετική προέλευση: ~ *φυσική / ηλεκτρική / παραμορφωμένη / συμφωνική / μινιμαλιστική / αφαιρετική* ΣΥΝ. ποιότητα, τόνος, ηχόχρωμα **3.** (γενικότ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδίδουν συγκεκριμένη ιδιότητα σε κάτι: *η φωνή του είχε βαριά και κουρασμένη* ~ || *ο θαυμασμός που εξέφρασε είχε και μια* ~ *φθόνου* || *τα λόγια του είχαν πολιτική / κομματική* ~ ΣΥΝ. χαρακτήρας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χρο-ο-ιά* (με υφαίρεση, πβ. κ. **βοηθο-έω* > *βοηθ-έω*) < **χροϝ-οσ-ιά* (με σίγηση ενδοφωνηεντικών -*F*- και -*σ*-) < *χρώς, -ωός* (βλ.λ.)].

-χρονα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** περίοδο συγκεκριμένου αριθμού ετών: *εννιά-χρονα* **2.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιόρτασαν τα πενηντάχρονα τής εταιρείας*.

χρονάκια (τα) {μόνο στον πληθ.} (υποκ.) αρκετά χρόνια, χρόνοι πολλοί· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω τα χρονάκια μου*** είμαι μεγάλος στην ηλικία, δεν θεωρούμαι νέος: *μπορεί να μικροδείχνει, αλλά τα έχει τα χρονάκια του*.

χροναξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ο ελάχιστος χρόνος που απαιτείται για τη διέγερση νευρικής ή μυϊκής ίνας με την εφαρμογή ηλεκτρικού ερεθίσματος, το οποίο έχει ένταση διπλάσια από την ελάχιστη τιμή διεγέρσεως.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chronaxy].

χρονιά (η) **1.** το χρονικό διάστημα ενός έτους και όλα όσα αυτό περιλαμβάνει (λ.χ. προσόδους, εισοδήματα κ.λπ.): *από τον παγετό καταστράφηκε η σοδειά μιας ολόκληρης* ~ || *φέτος ήταν καλή / πλούσια* ~ *για τα σπαρτά* || *για το μαγαζί δεν ήταν και τόσο καλή η* ~ ΣΥΝ. χρόνος, (λόγ.) έτος· ΦΡ. (α) ***τρώω (το ξύλο) τής χρονιάς μου*** τρώω πολύ ξύλο, ξυλοκοπούμαι άγρια: *συμμετείχε στα επεισόδια κι έφαγε (το ξύλο) τής χρονιάς του* (β) ***ακούω τής χρονιάς μου*** με υβρίζουν ή με προσβάλλουν πολύ (γ) ***χρονιά σου και χρονιά μου*** σειρά σου και σειρά μου, τον έναν χρόνο εσύ, τον άλλον εγώ (δ) ***καλή χρονιά!*** ευχή που λέγεται στην αρχή τού νέου έτους **2.** (ειδικότ.) το σχολικό έτος: *δεν διάβασε καθόλου και κινδυνεύει να χάσει τη* ~ *του* (δηλ. να μείνει στην ίδια τάξη).

[ΕΤΥΜ. < **χρονέα* (με συνίζηση, πβ. κ. *μηλέα – μηλιά*) < *χρόνος* ή, κατ' άλλη άποψη, < ουσιαστικοπ. επίθ. *χρονία* (ενν. *περίοδος*), με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση].

χρόνια (τα) → χρόνος

χρονιάζω ρ. αμετβ. {χρόνιασα} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι ενός έτους, συμπληρώνω τον πρώτο χρόνο τής ζωής μου: *το μωρό χρόνιασε* ΣΥΝ. χρονίζω **2.** (γενικότ.) συμπληρώνω ένα έτος, περνά ένας χρόνος από συμβάν, γεγονός κ.λπ.: *χρόνιασε η μακαρίτισσα* (συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τον θάνατό της) ΣΥΝ. χρονίζω. — **χρόνιασμα** (το).

χρονιάρης, -α, -ικο {χρονιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: ~ *μωρό / πουλάρι / φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) μονοετής, ετήσιος, (λαϊκ.) χρονιάτικος· ΦΡ. ***χρονιάρα μέρα*** επίσημη ημέρα, ημέρα μεγάλης γιορτής: *τι σου ήρθε να καβγαδίσεις ~;* Επίσης **χρονιάρικος, -η, -ο**.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

χρόνιασμα (το) → χρονιάζω

χρονιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: ~ *μωρό / φυτό* ΣΥΝ. χρονιάρης / χρονιάρικος, (λόγ.) ετήσιος, μονοετής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται ή συμβαίνει με τη συμπλήρωση χρονικού διαστήματος ενός έτους ΣΥΝ. ετήσιος **3.** (ειδικότ.-σπάν.) ***χρονιάτικο*** (το) ο ετήσιος μισθός ή το ετήσιο μίσθωμα.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + παραγ. επίθημα *-ιάτικος*, πβ. κ. *μηνιάτικος*].

χρονίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λόγ. μτχ. ενεστ. χρονίζων, -ουσα, -ον (σημ. 3) | χρόνισα} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι ενός έτους, συμπληρώνω έναν χρόνο: *χρόνισε το μωρό* ΣΥΝ. χρονιάζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) δαπανώ αδικαιολόγητα πολύ χρόνο σε κάτι, χάνω τον καιρό μου: *πετάξου να μας φέρεις κάτι να φάμε, αλλά μη χρονίσεις!* ΣΥΝ. αργώ, αργοπορώ, καθυστερώ, βραδύνω, χρονοτριβώ, χασομερώ ΑΝΤ. σπεύδω **3.** (μτφ.-γενικότ.) διαρκώ πάρα πολύ, δεν παρουσιάζω εξέλιξη: *η νόσος χρονίζει* || *καιρό τώρα χρονίζει η υπόθεσή μου στο δικαστήριο* || *τα έργα για την ανάπλαση τής περιοχής χρονίζουν* || (μτχ.) *ένα χρονίζον πρόβλημα* ΣΥΝ. καθυστερώ, διαιωνίζομαι, παρατείνομαι ΑΝΤ. εξελίσσομαι, προχωρώ.

χρονικό (το) **1.** η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν, χωρίς να αναφέρεται ή να τονίζεται η αιτιώδης μεταξύ τους σχέση και αλληλουχία: *το «Χρονικόν τού Μωρέως»* (έμμετρη ιστορική αφήγηση με θέμα την κατάληψη τής Πελοποννήσου από τους Φράγκους) || *«Χρονικόν τού Γαλαξειδίου»* (αφηγείται την ιστορία τής πόλης και αποδίδεται στον ιερομόναχο Ευθύμιο Πενταγιώτη) **2.** (στη δημοσιογραφία) σύντομο σχολιασμένο ρεπορτάζ σε εφημερίδα, τηλεοπτική, ραδιοφωνική κ.λπ. εκπομπή, που αναφέρεται σε γεγονότα τής επικαιρότητας, τα οποία παρουσιάζονται συνήθ. με τη σειρά που συνέβησαν: *ακολουθεί το ~ τής εξέγερσης στις φυλακές τής Κέρκυρας* || *το ~ μιας ληστείας / τής νίκης* **3.** **χρονικά** (τα) (α) τίτλος στήλης εφημερίδας, στην οποία αναγράφονται και σχολιάζονται περιληπτικά τα κυριότερα γεγονότα τής ημέρας (β) περιοδική έκδοση επιστημονικού, εκπαιδευτικού, μορφωτικού ή άλλου ιδρύματος ή σωματείου, που περιλαμβάνει απολογισμό των δραστηριοτήτων του, καθώς και άρθρα, αναλύσεις κ.λπ. σχετικά με αυτές: *κυκλοφόρησαν τα ~ τού Λυκείου των Ελληνίδων / τού δικηγορικού συλλόγου* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρονομικά χρονικά*** οι συλλογές στις οποίες περιλαμβάνονται καταγραφές αστρονομικών παρατηρήσεων από έτος σε έτος, με προοπτική εμπλουτισμού τους από τις επόμενες γενεές: ~ *των Χαλδαίων / των Ινδών / των Βαβυλωνίων* • ΦΡ. ***στα χρονικά*** σε ό,τι έχει καταγραφεί για κάτι στο παρελθόν· σε φρ. που δηλώνουν έντονη έκπληξη ή απογοήτευση για κάτι πρωτοφανές: *είναι πρωτοφανής αυτή η περίπτωση στα ιατρικά χρονικά* || *ποτέ ~ δεν ξανάγινε τέτοια καταστροφή*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *χρονικός* (ήδη στον Πλούταρχο απαντά η φρ. *τά χρονικά βιβλία*)].

χρονικογράφος (ο/η) [1840] συγγραφέας χρονικών, πρόσωπο που συντάσσει χρονικά: *ο Ι. Ζωναράς είναι από τους σημαντικότερους Βυζαντινούς ~* ΣΥΝ. χρονογράφος.

χρονικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο: ~ *περίοδος / όριο / καθυστέρηση / στιγμή / διάρκεια / διάστημα / προθεσμία* || *δεν υπάρχουν τα ~ περιθώρια, για να αλλάξουμε τα σχέδιά μας*· ΦΡ. ***χρονικός ορίζοντας*** ο χρόνος εντός τού οποίου προβλέπεται ή ορίζεται ότι πρέπει ή μπορεί να γίνει κάτι: *ο ~ εξόφλησης ενός δανείου* || *ο ~ αποπεράτωσης ενός δημόσιου έργου* **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει χρόνο, που φανερώνει σχέση χρόνου: ~ *πρόταση / σύνδεσμος / επίρρημα / προσδιορισμός / αύξηση / αντικατάσταση* (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) **χρονικό** (το) βλ.λ. — **χρονικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

χρόνιος, -α (λόγ. -ία), **-ο** [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί πολύ χρόνο, που υπήρξε ή/και εξακολουθεί να υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα, που δεν εξελίσσεται: ~ *βλάβη / έλλειμμα* ΣΥΝ. παλαιός, μόνιμος ΑΝΤ. τωρινός, πρόσφατος **2.** (ειδικότ. για ασθένειες) αυτός που χαρακτηρίζεται από μακρά διάρκεια και βραδεία εξέλιξη: ~ *αμυγδαλίτιδα / βρογχίτιδα* || ~ *παθήσεις* ΑΝΤ. οξύς. — **χρονίως** επίρρ. [αρχ.].

χρονισμός (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η ρύθμιση τής χρονικής αλληλουχίας: ~ *βαλβίδων κινητήρα* • **2.** η επιλογή τού κατάλληλου χρόνου για να προβεί κάποιος σε συγκεκριμένη ενέργεια (βλ. λ. *τάιμινγκ*): *«ο ~ τής γαλλικής κίνησης ήταν άσχημος: πενήντα χρόνια μετά τη Χιροσίμα, επέλεξε να κάνει τις υποβρύχιες πυρηνικές δοκιμές στην ατόλη Μουρουρόα»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρονίζω* «καθυστερώ – παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο – γίνομαι χρόνιος». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. timing.].

χρονοβόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** αυτός που απαιτεί πολύ χρόνο, που χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα για να ολοκληρωθεί: ~ *έργο / διαδικασία* ΑΝΤ. σύντομος.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή», πβ. κ. *αιμο-βόρος*].

χρονογράφημα (το) [1864] {χρονογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσιογραφικό κείμενο με λογοτεχνική χροιά, που σχολιάζει επίκαιρο πολιτιστικό ή κοινωνικό ζήτημα με ελαφρό και εύθυμο τρόπο.

χρονογραφία (η) [μτγν.] {χρονογραφιών} **1.** η συγγραφή χρονικών, η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν **2.** (ειδικότ. στη μεσαιωνική φιλολογία) ιστορική αφήγηση κατά χρονολογική σειρά και χωρίς αναφορά στη σημασία των γεγονότων ή στην αιτιώδη μεταξύ τους σχέση, καθώς και το σχετικό βιβλίο: *στο Βυζάντιο καλλιεργήθηκε ένα είδος χρονογραφίας, που άρχιζε κάθε φορά από καταβολής κόσμου και έφτανε ώς την εποχή τού εκάστοτε συγγραφέα* ΣΥΝ. χρονικό **3.** η συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες ή περιοδικά. — **χρονογραφικός, -ή, -ό, χρονογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρονογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** συγγραφέας χρονικών, αυτός που γράφει χρονογραφίες (βλ.λ.) ΣΥΝ. χρονικογράφος **2.** δημοσιογράφος ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες και περιοδικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

χρονογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χρονογραφείς... | χρονογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι χρονογράφος (βλ.λ.), συντάσσω χρο-

νικά ή χρονογραφίες **2.** (στη δημοσιογραφία) γράφω χρονογραφήματα (βλ.λ.), είμαι ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων: *επί χρόνια χρονογραφούσε σε πρωινή αθηναϊκή εφημερίδα.*

χρονοδιάγραμμα (το) {χρονοδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πίνακας στον οποίο καταγράφονται τα προγραμματισμένα εκ των προτέρων χρονικά όρια για την πραγματοποίηση των επιμέρους φάσεων ενός έργου: *καταρτίστηκε το ~ κατασκευής τής γέφυρας* || *το ~ μιας διοργάνωσης* ΣΥΝ. πρόγραμμα **2.** (στη στατιστική) γραφική παράσταση που υποδιαιρείται σε κλάσματα χρόνου (ημέρες, μήνες κ.λπ.) έτσι, ώστε να φανερώνει τις χρονικές διακυμάνσεις μεγέθους ή τη χρονική διαδοχή των γεγονότων που καταμετρούνται.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. timetable].

χρονοδιακόπτης (ο) {χρονοδιακοπτών} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή με ηλεκτρονικά εξαρτήματα, με τα οποία είναι δυνατή η διακοπή, η αποκατάσταση ή η μεταγωγή ηλεκτρικών κυκλωμάτων σε προκαθορισμένο χρόνο: *το χρηματοκιβώτιο τής τράπεζας ανοίγει με ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. time-switch].

χρονοεπίδομα (το) {χρονοεπιδόμ-ατος | -ατα, -άτων} επίδομα που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα σε υπαλλήλους μετά τη συμπλήρωση ορισμένου χρόνου εργασίας σε μια υπηρεσία.

χρονοκαθυστέρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μηχανισμός σε χρηματοκιβώτιο που ενεργοποιείται μετά το ξεκλείδωμά του και που συνδέεται με χρονόμετρο, το οποίο για λόγους ασφαλείας έχει ρυθμιστεί, ώστε να μην επιτρέπει να ανοίξει πλήρως το χρηματοκιβώτιο πριν από την παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος.

χρονοκάρτα (η) {χρονοκαρτών} τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένου χρόνου ομιλίας, η οποία χρησιμοποιείται για κλήσεις από σταθερό τηλέφωνο.

χρονολόγηση (η) [1838] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο καθορισμός τής χρονολογίας, η τοποθέτηση των γεγονότων μέσα στον χρόνο για την κατανόηση τής ροής και τής αλληλουχίας τους: *απόλυτη / σχετική ~* || *η ~ των αρχαιολογικών ευρημάτων δεν είναι απλή υπόθεση και γίνεται με διάφορους τρόπους* || *σύστημα χρονολόγησης* **2.** (για έγγραφο) η αναγραφή τού έτους και τής ημερομηνίας εκδόσεώς του ΣΥΝ. χρονολογία.

χρονολογία (η) [μτγν.] {χρονολογιών} **1.** ο χρονικός προσδιορισμός γεγονότος σε σχέση με άλλο σημαντικό γεγονός, φυσικό ή ιστορικό, το οποίο λαμβάνεται ως αφετηρία, λ.χ. από τη γέννηση τού Χριστού (αυτό ισχύει σήμερα), από κτίσεως Ρώμης κ.λπ. ΣΥΝ. χρονολόγηση **2.** η χρονική στιγμή κατά την οποία συνέβη κάτι, το έτος και η ημερομηνία συμβάντος, γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ακριβώς η ~ τού Τρωικού Πολέμου* || *βέβαιη / αβέβαιη / αόριστη ~* || *η ιστορία μού αρέσει, αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ εύκολα χρονολογίες* **3.** (συνεκδ.) αναγραφή σε έγγραφο τού έτους και τής ημερομηνίας συντάξεως, εκδόσεώς του κ.λπ., καθώς και το αποτέλεσμα τής διαδικασίας αυτής: *η διαθήκη αυτή δεν φέρει ~* || *για να καταθέσουμε την αγωγή, πρέπει πρώτα να ελέγξουμε τις ~ των εγγράφων* **4.** η επιστήμη που ασχολείται με τη μέτρηση τού χρόνου σε σχέση με σημαντικά φυσικά, κοσμικά ή ιστορικά συμβάντα, καθώς και με τη διαίρεσή του σε κανονικές μονάδες (ώρες, ημέρες, μήνες, έτη κ.λπ.) για τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό των γεγονότων.

> **χρονολογία – ημερομηνία.** Συχνά οι λέξεις συγχέονται σημασιολογικά και χρησιμοποιούνται εσφαλμένα. Ιδίως χρησιμοποιείται συχνά το **ημερομηνία** αντί τού **χρονολογία**. Ωστόσο είναι σαφές ότι το *χρονολογία* αναφέρεται γενικά σε έτος / χρόνο / χρονιά *(Ως πιθανή χρονολογία τού θανάτου της θεωρείται το 1894)*, ενώ το *ημερομηνία* σε ημέρα και μήνα *(Η ημερομηνία των γενεθλίων του είναι η έκτη Ιανουαρίου)*. Είναι λάθος να λέμε *«Η ημερομηνία ενάρξεως τής Ελληνικής Επανάστασης είναι το 1821»!* ή *«Το 1945 είναι η ημερομηνία γεννήσεως τού γνωστού Έλληνα επιστήμονα»!*

χρονολογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χρονολόγηση: *~ μέθοδος / σύστημα* **2.** αυτός που περιέχει χρονολογίες ή γεγονότα σε σειρά, σύμφωνα με τη χρονολογία τους: *~ πίνακας γεγονότων τής επανάστασης* || *οι μάχες αναφέρονται κατά ~ σειρά* || *~ χάρτης* || *~ κατάλογος εκδήλωσης των κοινωνικών κινημάτων.* — **χρονολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronologique].

χρονολόγιο (το) [1833] {χρονολογί-ου | -ων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. κατάλογος αστρονομικών στοιχείων για τη θέση των ουρανίων σωμάτων σε μικρά χρονικά διαστήματα, που βοηθούν στις αστρονομικές παρατηρήσεις και στους υπολογισμούς· αλλιώς *αστρονομική εφημερίδα* (η) • **2.** πίνακας με χρονολογίες γεγονότων.

χρονολογώ ρ. μετβ. [1856] {χρονολογείς... | χρονολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω (κάτι) χρονικά, καθορίζω τη χρονολογία συμβάντος, γεγονότος κ.λπ. ή την ημερομηνία κατασκευής πράγματος: *~ πόλεμο / συνθήκη / εκστρατεία / παλιό χειρόγραφο / αρχαιολογικό εύρημα* **2.** αναγράφω σε έγγραφο ή άλλο γραπτό κείμενο το έτος και την ημερομηνία συντάξεως, εκδόσεώς του κ.λπ.: *~ διαθήκη / ψήφισμα / γράμμα* **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χρονολογούμαι**) (α) εντοπίζομαι χρονικά σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *η εκκλησία τού χωριού μας χρονολογείται τον 12ο αι.* (β) αρχίζω να υπάρχω από ορισμένη εποχή, διατηρούμαι από το παρελθόν: *το ομηρικό ζήτημα χρονολογείται ήδη από την αρχαιότητα.*

χρονομεριστικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με σύστημα μίσθωσης κατά το οποίο πολλοί χρήστες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν εκ περιτροπής ακίνητα, εγκαταστάσεις, δίκτυα επικοινωνιών κ.ά. έτσι, ώστε να υπάρχει μείωση τού κόστους με επιμερισμό των δαπανών αγοράς και συντήρησης: *αγόρασε με ~ μίσθωση μία εβδομάδα διακοπών κάθε χρόνο σε διάφορα διαθέσιμα ξενοδοχεία.*
[ΕΤΥΜ. Ο οικον. όρος *χρονομεριστική μίσθωση* είναι απόδ. τού αγγλ. time-sharing].

χρονομέτρης (ο) [1896] {χρονομετρών} ο ειδικός που μετρά τον χρόνο με χρονόμετρο (βλ.λ.), αυτός που προσδιορίζει την ακριβή χρονική διάρκεια πράξεως, ενέργειας κ.λπ. με τη βοήθεια χρονομέτρου: *~ αγώνων δρόμου / αγώνων ταχύτητας αυτοκινήτων.*

χρονομέτρηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τού χρόνου, τής χρονικής διάρκειας με χρονόμετρο: *η ~ τής κούρσας ενός δρομέα* || *η ~ τής επίθεσης μιας ομάδας μπάσκετ.*

χρονομετρία (η) [1761] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. η μέτρηση τού χρόνου σε υψηλά επίπεδα ακριβείας με τη βοήθεια ειδικών οργάνων **2.** ΟΙΚΟΝ. η μέτρηση χρόνου σε συνδυασμό με τις κινήσεις των εργαζομένων, με σκοπό τον καθορισμό πρότυπων χρόνων και κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronométrie].

χρονομετρικός, -ή, -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με τη χρονομετρία ή το χρονόμετρο (βλ.λ.), που συνδέεται με το χρονόμετρο: *~ όργανο / μέθοδος / ακρίβεια.* — **χρονομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρονόμετρο (το) [1847] {χρονομέτρ-ου | -ων} **1.** ειδικό ρολόι που μετρά τον χρόνο με πολύ μεγάλη ακρίβεια, ακόμη και στις λεπτότατες υποδιαιρέσεις του (δευτερόλεπτα, δέκατα τού δευτερολέπτου κ.λπ.) ΣΥΝ. χρονογράφος **2.** ΝΑΥΤ. ωρολογιακός μηχανισμός για τη μέτρηση τού χρόνου με πολύ μεγάλη ακρίβεια, που απαιτείται για την επίλυση των προβλημάτων τής αστρονομικής ναυτιλίας **3.** ΜΟΥΣ. ειδικό όργανο που μετρά τις διάφορες ταχύτητες ρυθμικής αγωγής· ο μετρονόμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronomètre].

χρονομετρώ ρ. μετβ. [1897] {χρονομετρείς... | χρονομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ τον χρόνο με το χρονόμετρο (βλ.λ.), προσδιορίζω με ακρίβεια τη χρονική διάρκεια γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *~ μια κούρσα / έναν αγώνα δρόμου / την επίδοση αθλητή.*

χρονοντούλαπο (το) (ειρων.) αρχείο, χώρος όπου αποθηκεύονται απομεινάρια τού παρελθόντος· (μτφ.) η λήθη, το παρελθόν: *ο λαός με την ψήφο του έθεσε τη βασιλεία στο ~ τής ιστορίας.*

χρόνος (ο) {χρόνοι κ. χρόνια (τα) (σημ. 6-9), χρόνων κ. χρονών (σημ. 7)} **1.** ΦΥΣ. θεμελιώδης έννοια που εκφράζει τη διάρκεια υπάρξεως ή εκδηλώσεως φαινομένων, ενεργειών, καταστάσεων κ.λπ., την αλληλουχία τους· διαιρείται σε *παρόν, παρελθόν* και *μέλλον*, γίνεται καθολικά αντιληπτή από τον άνθρωπο και βρίσκεται σε στενή σχέση με τον χώρο: *γήινος / ηλιακός ~* || *τόσες ημέρες στο νοσοκομείο, έχασε πια την αίσθηση τού ~* || *σιγά-σιγά θα τo ξεπεράσεις, ο ~ είναι ο καλύτερος γιατρός* || *ο ~ θα δείξει αν κάναμε καλά που χωρίσαμε* || *εκμεταλλεύσου τον ~, γιατί περνάει γρήγορα* || *η πάροδος τού ~* ΣΥΝ. καιρός· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***συν τω χρόνω*** (*σὺν χρόνῳ*, Αισχύλ. Ἀγαμέμνων 1378) / ***προϊόντος τού χρόνου*** (*προϊόντος τοῦ χρόνου*, Ηροδ. 3.96) με την πάροδο τού χρόνου, όσο περνά ο καιρός: *οι συνθήκες ζωής θα καλυτερεύσουν ~* (β) ***είμαι εκτός τόπου και χρόνου*** έχω χάσει την επαφή μου με την πραγματικότητα: *μ' αυτά που λέει, δείχνει να είναι ~* (γ) ***χρόνου φείδου*** (Χίλων) να χρησιμοποιείς τον χρόνο σου με φειδώ, με οικονομία, να τον εκμεταλλεύεσαι σωστά (δ) ***ο χρόνος είναι χρήμα*** ο χρόνος έχει μεγάλη αξία, γι' αυτό πρέπει να τον εκμεταλλεύεται κανείς σωστά (ε) ***σε ανύποπτο χρόνο*** βλ. λ. *ανύποπτος* (στ) ***ο χρόνος δουλεύει υπέρ κάποιου / για κάποιον*** ή ***κατά / εις βάρος κάποιου*** όσο περνάει ο καιρός κάποιος ωφελείται / βλάπτεται: *στο κυβερνών κόμμα δεν βιάζονται για εκλογές, γιατί πιστεύουν ότι ο χρόνος δουλεύει υπέρ τους* **2.** (ειδικότ.) το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο γεγονότα ή ανάμεσα σε ορισμένο γεγονός και στην παρούσα στιγμή: *ο μέσος ~ ζωής τού ανθρώπου στις δυτικές κοινωνίες έχει αυξηθεί πολύ κατά τις τελευταίες δεκαετίες* || *πέρασε πολύς ~ από τότε που πρωτοήρθαμε εδώ* ΣΥΝ. καιρός **3.** απροσδιόριστη διάρκεια, όχι σύντομη: *για να ολοκληρωθούν τα έργα, χρειάζεται ~* || *έχω ~ και κάνω ταξίδια* || *έχεις ~ για καφέ;* || *απαιτείται ~ για να επουλωθούν τα τραύματα* || *ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή κερδίζω ~* || *μη χάνεις ~ με ανούσια πράγματα!* ΦΡ. ***(κάτι) μου τρώει / μου παίρνει χρόνο*** (κάτι) απαιτεί πολύ ώρα για να γίνει, με καθυστερεί, με αναγκάζει να αφιερώσω σε αυτό πολύ χρόνο: *αυτό που ζητάς θα μου πάρει πολύ χρόνο για να σου το ετοιμάσω* **4.** το καθορισμένο διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται ή πρέπει να γίνει κάτι ή το οποίο διατίθεται για κάτι: *μας έδωσε λίγο ~ για να λύσουμε την άσκηση* || *παρέδωσε την εργασία του εντός / εκτός χρόνου* || *πρέπει να βιαστούμε, τελειώνει ο ~ που έχουμε στη διάθεσή μας* || *τέλος χρόνου, παραδώστε τα γραπτά σας!* || *ολοκλήρωσε το έργο στον μισό ~* || *~ εργασίας* || (για κινητό τηλέφωνο) *νέο πακέτο σύνδεσης με δωρεάν ~ ομιλίας·* ΦΡ. (α) ***ελλείψει χρόνου*** επειδή δεν υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος: *~ θα αναβάλουμε τη συζήτηση των επόμενων δύο θεμάτων για την επόμενη συνεδρίαση* (β) ***υπό πίεση χρόνου*** με τον χρόνο να πιέζει, χωρίς να υπάρχει άνεση χρόνου: *δουλεύει ~· πρέπει να παραδώσει τη δουλειά του μέχρι την επόμενη Δευτέρα το αργότερο* (γ) ***εν ευθέτω χρόνω*** (*ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ*) βλ. λ. *εύθετος* (δ) ***ελεύθερος χρόνος*** ο χρόνος που δεν αφιερώνεται σε βιοποριστική δραστηριότητα **5.** η επίδοση αθλητή, η οποία μετριέται σε μονάδες χρόνου: *τι χρόνο έκανε ο δρομέας στα 100μ.;* || *ο χρόνος τής ομάδας ποδηλασίας είναι ο καλύτερος φέτος στον κόσμο* || *ο ~ του στα 200 μ. ήταν 21″·* ΦΡ. ***σε χρόνο-ρεκόρ*** σε πολύ λίγο χρόνο, πολύ λιγότερο από τον αναμενόμενο, τον συνήθη: *χθες δεν βρήκα κίνηση στον δρόμο κι έφθασα σπίτι ~* || *δουλέψαμε πολύ εντατικά και συστηματικά και τελειώσαμε το έργο ~* **6.** (ειδικότ.) το έτος (βλ.λ.): *από χρόνο σε χρόνο οι νέοι αλλάζουν* || *χρόνο με τον χρόνο τα πράγματα γίνονται ολοένα και χειρότερα* || *πηγαίνω στο χωριό μου μια φορά τον ~* || *~ μπαίνει ~ βγαίνει, η οικονο-*

μική κατάσταση τής χώρας δεν βελτιώνεται || τα έργα θα συνεχιστούν ανελλιπώς όλο τον ~, χωρίς ούτε μιας ημέρας διακοπή || ο προηγούμενος / ο επόμενος / ο μεθεπόμενος ~ || το έθιμο αυτό υπάρχει από αμνημονεύτων ~ (δηλ. από πολύ παλιά) || από αρχαιοτάτων ~ || χρόνια είχα να τον δω και τον συνάντησα σήμερα || βρε. πώς περνούν τα ~! ΣΥΝ. χρονιά· ΦΡ. (α) (ευχή) **και τού χρόνου!** μακάρι να είσαι καλά και να γιορτάσεις και το επόμενο έτος: *ωραία περάσαμε· άντε, ~!* || (παροιμ.-ειρων.) «*πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει ~*» (για όσους μιλούν εντελώς ασυλλόγιστα, λέγοντας πράγματα που είναι εντελώς ανάρμοστα για τη συγκεκριμένη περίσταση) (β) **χρόνια πολλά!** ευχή που δίνεται σε κάθε εορταστική περίσταση ΣΥΝ. έτη πολλά (γ) (κατάρα) **κακό χρόνο να 'χεις!** βλ. λ. κακός (δ) (κατάρα) **να μη σ' εύρει ο χρόνος** να πεθάνεις μέσα στο τρέχον έτος, να μη ζεις την άλλη χρονιά (ε) **χρόνια και ζαμάνια** πολλά χρόνια, πολύς καιρός: ~ *έχω να τον δω* || ~ *έχω να πάω στο θέατρο* (στ) **αφήνω χρόνους** φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω: *ο παππούς μάς άφησε χρόνους* (ζ) (παροιμ.) **όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος** σε μία και μόνη στιγμή μπορεί να επέλθει η μεγαλύτερη συμφορά (η) (παροιμ.) **μέρας χαρά και χρόνου λύπη** για κάθε στιγμιαία απόλαυση, που προκαλεί ταλαιπωρία για πολύ καιρό (θ) (παροιμ.) **τα χρόνια φέρνουν τη φρόνια** (τη φρόνηση) όσο προχωρεί η ηλικία γίνεται κανείς σοφότερος (ι) **τού χρόνου** το επόμενο έτος: ~ *σχεδιάζουμε να αγοράσουμε αυτοκίνητο* || *από ~ θα ισχύσει η νέα φορολογική διάταξη για τα αντικειμενικά κριτήρια* (πβ. κ. λ. εφέτος, πέρσι) (ια) **πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά μας θα 'ναι** (ο τελευταίος στίχος από λαϊκό θρήνο για την Άλωση τής Πόλης, στον οποίο εκφράζεται η προσδοκία τής επανάκτησης των περιοχών που χάθηκαν) ως προτροπή σε κάποιον να κάνει υπομονή, έχοντας την ελπίδα ότι με την πάροδο τού χρόνου θα αποκτήσει πάλι αυτά που έχασε **7.** μονάδα μέτρησης τής ηλικίας, έτος: *-Πόσων χρόνων / χρονών είσαι; -Σαράντα* || *τον επόμενο μήνα θα γίνω τριάντα χρόνων* || *έχει μία κόρη δέκα χρόνων* **8.** (στον πληθ.) ορισμένη χρονική περίοδος, εποχή: *συνέγραψε ιστορία των νεοτέρων χρόνων* || *αρχαίοι / ιστορικοί / προϊστορικοί ~* || *οι Έλληνες υπέφεραν στα ~ τής Τουρκοκρατίας* || *τα πράγματα ήταν αλλιώτικα στα ~ μου* || (λογοτ.) *τα ~ τής θύελλας / τής φωτιάς / τής αθωότητας* ΣΥΝ. εποχή, περίοδος· ΦΡ. (α) **πέτρινα χρόνια** περίοδος ταλαιπωρίας, βασάνων ή αποτυχιών (β) **άγουρα χρόνια** βλ. λ. άγουρος **9. χρόνια** (τα) (α) η ηλικία: *όταν είχα τα ~ σου, δούλευα από το πρωί μέχρι το βράδυ* || *τα ~ δεν κρύβονται*· ΦΡ. **παίρνουν (κάποιον) τα χρόνια** γερνάει (κάποιος), μεγαλώνει πολύ στην ηλικία: *Γιατί δεν βγαίνεις να διασκεδάσεις λίγο; Δεν σε πήραν πια και τα χρόνια!* (β) (χωρίς άρθρο) για χρονικό διάστημα αρκετών ετών, επί σειρά ετών: ~ *τώρα διδάσκει σε σχολεία τής επαρχίας* || ~ *και ~ τριγυρνά στα ξένα* **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) γραμματική κατηγορία που περιλαμβάνει κάθε σχηματισμό των ρηματικών τύπων, ο οποίος δηλώνει τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν – παρόν – μέλλον), κατά την οποία η ρηματική ενέργεια έλαβε, λαμβάνει ή θα λάβει χώρα: *στη Νέα Ελληνική οι ~ τού ρήματος είναι ο ενεστώτας, ο παρατατικός, ο μέλλοντας (στιγμιαίος και εξακολουθητικός), ο αόριστος, ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας* || *ενεστωτικός / μελλοντικός / συντελικός* (βλ.λ.) / *παρελθοντικός ~* || *αρκτικός / ιστορικός ~* || *περιφραστικός / απλός ~* || *συντελεσμένοι χρόνοι* (βλ. λ. συντελώ) (β) η ποσότητα φωνήεντος ή συλλαβής στην προσωδία: *μακρός / βραχύς ~*· ΦΡ. (α) **ακολουθία των χρόνων** βλ. λ. ακολουθία (β) **αντιμετάθεση χρόνου / αντιμεταχώρηση** βλ. λ. αντιμεταχώρηση **11.** ΜΕΤΡ. η ελάχιστη μονάδα, στην οποία διαιρείται μετρικός πους: *βραχύς ~* **12.** ΜΟΥΣ. (α) μονάδα μετρήσεως τής χρονικής διάρκειας (αξίας, βλ.λ.) των φθογγοσήμων· στην ευρωπαϊκή μουσική, συνηθισμένη μονάδα μέτρησης τού χρόνου είναι το τέταρτο, χρησιμοποιούνται όμως επίσης το μισό (αλά μπρέβε), το όγδοο και το δέκατο έκτο: *αυτή η νότα βαστάει (διαρκεί) τρεις ~* (β) θέση (μέρος) τού μουσικού μέτρου· διακρίνονται σε χρόνους ισχυρούς (θέσεις, βλ.λ.) και χρόνους ασθενείς (άρσεις, βλ.λ.): *πρώτος ~ τού μέτρου* (γ) το μέτρο, η βάση τής περιοδικής ρυθμικής διάρθρωσης ενός μουσικού κομματιού: *αυτό το κομμάτι είναι σε χρόνο 3/4* (δ) ρυθμική αγωγή, κοινώς τέμπο: ~ *αργός / γρήγορος* (ε) (στη βυζαντινή μουσική) η καταμέτρηση τού μουσικού διαστήματος κατά την απαγγελία (εκτέλεση, ψάλσιμο) των μουσικών φθόγγων· εκτελείται με ισόχρονες κινήσεις τού χεριού προς τα πάνω *(άρσις)* και προς τα κάτω *(θέσις)* **13.** ΓΕΩΛ. μονάδα μέτρησης τής ηλικίας των γεωλογικών σχηματισμών, η οποία αντιπροσωπεύει συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε ορισμένη επαλληλία πετρωμάτων • **14.** μονάδα μέτρησης τού κύκλου λειτουργίας μιας μηχανής. -- (υποκ.) **χρονάκια** (τα) (βλ.λ.) κ. **χρονάκος** (ο) (σημ. 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος, εγώ, πεθαίνω, ποιόν.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η ανάλυση *χρ-όνος* (με επίθημα *-όνος*, πβ. κ. *θρ-όνος, κλ-όνος*) < *ghr-onos, που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «αποκτώ, κρατώ» (βλ. κ. *χόρτος*), με τη σημ. τού χρόνου που μας περιβάλλει (άποψη σημασιολογικώς δυσχερής). Η επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. *κείρω* «κόβω» προσκρούει στην έννοια τής διάρκειας που κυριαρχεί στη λ. *χρόνος*. Τέλος, συζητείται η σύνδεση με τα αβεστ. zrvan-, zrūn- «χρόνος, διάρκεια» (< Ι.Ε. *gre/*ger- «ώριμος, παλιός»), καθώς και με την ετυμολ. οικογένεια τού ουσ. *γέρων*, αλλά η μορφολογική και σημασιολογική απόσταση είναι μεγάλη. Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο την έννοια τού χρόνου γενικά όσο και συγκεκριμένες περιόδους του (συνοδευόμενη από προσδιοριστικά). Επίσης αρχ. είναι η σημ. «ηλικία», ενώ μτγν. είναι ο γραμμ. όρος. Στην ίδια περίοδο εμφανίζεται και η σημ. «έτος». Εξάλλου, μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. σε *ανύποπτο χρόνο* (< γαλλ. en temps insoupçonnable), *κερδίζω / χάνω χρόνο* (< γαλλ. gagner / perdre du temps), *ο χρόνος είναι χρήμα* (< αγγλ. time is money) κ.ά.].

Τα ονόματα των χρόνων τού ρήματος. Γιατί λέμε *αόριστο* τον πιο ορισμένο χρόνο τού ρήματος; Τι σημαίνει *παρατατικός* ή *ενεστώτας*; Οι ονομασίες στους χρόνους τού ρήματος ανάγονται στους στωικούς και συνδέονται εν μέρει με μια φιλοσοφική θεώρηση τού χρόνου. Για τους στωικούς οι χρόνοι τού ρήματος διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τους **«ωρισμένους»** και τους **«αορίστους»**. *Ορισμένοι* είναι κυρίως οι χρόνοι που συνδέονται με το *παρόν* και με τη διάκριση *συνέχειας / επανάληψης* ή μη (ό,τι είναι γνωστό ως *ποιόν ενεργείας*). Οι υπόλοιποι χρόνοι είναι *αόριστοι*, δηλ. μη παροντικοί και μη αποτελούντες χαρακτηριστικά δείγματα τής αντίθεσης στο ποιόν ενεργείας. Δύο είναι οι αόριστοι χρόνοι: *ο παρωχημένος* (= παρελθοντικός) *αόριστος*, ο οποίος επικράτησε να ονομάζεται **αόριστος**, και ο *αόριστος μέλλων*, που είναι γνωστός απλώς ως **μέλλων**. Οι ορισμένοι χρόνοι διακρίθηκαν περαιτέρω ως προς το ποιόν ενεργείας σε **ατελείς** ή **παρατατικούς** (για συνεχείς / επαναλαμβανόμενες πράξεις) και σε **τέλειους** ή **συντελικούς** (για συντελεσμένες / τελειωμένες πράξεις)· ως προς τη χρονική βαθμίδα διακρίθηκαν σε **ενεστώτες** (παροντικούς) και **παρωχημένους** (παρελθοντικούς) χρόνους. *Ώρισμένος ἀτελὴς ἐνεστὼς* ήταν το πλήρες όνομα τού **ενεστώτα**. *Ώρισμένος παρατατικὸς παρωχημένος* ήταν το πλήρες όνομα τού **παρατατικού**. *Ώρισμένος τέλειος ἐνεστὼς* ή *ἐνεστῶσα συντέλεια* ήταν το όνομα τού (μετέπειτα αποκληθέντος) **παρακειμένου** (ο χρόνος που «παράκειται» – μία όχι πολύ δηλωτική ονομασία), ενώ ο *ὡρισμένος τέλειος παρωχημένος* δεν είναι άλλος από τον **υπερσυντέλικο** (< υπερ-συντελικός).

-χρονος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: *δεκαπεντάχρονος μαθητής* **2.** αυτόν που διαρκεί συγκεκριμένο αριθμό ετών: *τριαντάχρονη κατοχή* **3.** αυτόν που λειτουργεί σε συγκεκριμένο αριθμό χρόνων (βλ. λ. *χρόνος*, σημ. 14): *δίχρονη μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δί-χρονος* «αυτός που διαρκεί δύο χρονικές μονάδες», η σημερινή σημ. μεσν., *πεντά-χρονος*, ομοίως), που προέρχεται από το αρχ. *χρόνος*].

χρονοτριβώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {χρονοτριβείς... | χρονοτρίβησα} καθυστερώ αδικαιολόγητα να προβώ σε πράξη, ενέργεια κ.λπ., ξοδεύω τον χρόνο μου άσκοπα: *κάνε τη δουλειά σου, χωρίς να χρονοτριβείς* ΣΥΝ. αργοπορώ, χασομερώ, χάνω τον χρόνο μου ΑΝΤ. σπεύδω, επείγομαι. — **χρονοτριβή** (η).

χρονοχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η χρέωση αστικής τηλεφωνικής συνδιαλέξεως ανάλογα με τον χρόνο τής διάρκειάς της.

χρυσαετός (ο) [μτγν.] αετός με χρυσοκίτρινη απόχρωση στο κεφάλι και στον αυχένα, με πλατιά φτερά και τετράγωνη ουρά, που φωλιάζει σε απόμερες βραχώδεις οροσειρές.

χρυσαλλίδα (η) **1.** ΖΩΟΛ. η νύμφη των λεπιδόπτερων εντόμων, συνήθ. μαζί με το κουκούλι της: *χρειάζονται πολλές ημέρες, για να γίνει η ~ πεταλούδα* **2.** (συνεκδ.-λογοτ.) η πεταλούδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσαλλίς, -ίδος* < *χρυσ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-αλλίς*, πβ. κ. *θρυ-αλλίς*].

χρυσαλοιφή (η) μείγμα σκόνης χρυσού ή χαλκού με νερό που περιέχει κόμμι, το οποίο χρησιμοποιείται για την επιχρύσωση αντικειμένων.

χρυσάνθεμο (το) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} ποώδες καλλωπιστικό φυτό που καλλιεργείται σε κήπους και πάρκα για τα μεγάλα και εντυπωσιακά κίτρινα, λευκά ή κόκκινα άνθη του: *η χώρα των χρυσανθέμων* (η Ιαπωνία).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρυσάνθεμον* < *χρυσ(ο)-* + *ἄνθεμον* < *ἄνθος*].

Χρυσάνθη (η) γυναικείο όνομα.

Χρύσανθος (ο) {-ου κ. -άνθου} **1.** όνομα μαρτύρων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *χρυσ(ο)-* + *ἄνθος*].

Χρυσαυγή (η) γυναικείο όνομα.

χρυσαυγή (η) (λογοτ.) η χρυσή αυγή (βλ.λ.), η ώρα λίγο πριν από το ξημέρωμα, όταν ο ουρανός παίρνει χρυσό χρώμα προς την πλευρά τής ανατολής ΣΥΝ. ροδαυγή, ροδοχάραμα.

χρυσαυγής, -ής, -ές [αρχ.] {χρυσαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που λάμπει σαν το χρυσάφι, που εκπέμπει χρυσές ακτίνες: ~ *κόμη* ΣΥΝ. χρυσαφένιος, χρυσαφής ΑΝΤ. αμαυρός, σκοτεινός, θαμπός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ες*.

χρυσαυγίτης (ο) {χρυσαυγιτών} μέλος τής ακροδεξιάς εθνικιστικής οργάνωσης «Χρυσή Αυγή». — **χρυσαυγίτικος,** -η, -ο.

χρυσαφένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσάφι, αυτός που αποτελείται από χρυσό ή περιέχει χρυσό (βλ.λ.): ~ *κόσμημα / τάμα / αφιέρωμα / στολίδι* ΣΥΝ. μαλαματένιος, χρυσός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού, που χρυσίζει: ~ *μαλλιά / ανταύγεια*. Επίσης **χρυσαφής,** -ιά, -ί (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < *χρυσάφι* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *μολυβ-ένιος*].

χρυσάφι (το) {χρυσαφ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμο μέταλλο με λαμπερό κίτρινο χρώμα, από το οποίο κατασκευάζονται πολύτιμα αντικείμενα· ο χρυσός (βλ.λ.): *ψάχνω για / βρίσκω ~* || *η λάσπη τού ποταμού περιέχει ~* || *δεν θα το έκανα (ούτε) για όλο το ~ τής γης* **2.** (συνεκδ.) μεγάλος πλούτος, χρήματα: *κολυμπάει στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρυσάφιον* < αρχ. *χρυσός* + υποκ. επίθημα *-άφιον*, πβ. κ. *χωρ-άφιον*].

χρυσαφικό (το) (λαϊκ.) **1.** κόσμημα ή στολίδι από χρυσό: *πρόσεξες το χρυσαφικό που είχε στον λαιμό της;* **2. χρυσαφικά** (τα) το σύνολο των χρυσών κοσμημάτων και στολιδιών που έχει κάποιος: *της έκλεψαν τα ~ της*.

χρυσελεφάντινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσό και ελεφαντόδοντο: *το ~ άγαλμα τού Διός* (στην Ολυμπία) / *τής Αθηνάς* (στον Παρθενώνα).

Χρυσή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Χρύσα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *χρυσός*].

χρυσή (η) (λαϊκ.) πάθηση τού ήπατος, ο ίκτερος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***βγάζω τη χρυσή*** παθαίνω ίκτερο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χρυσός* / -*οῦς*].

χρυσηλασία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατεργασία τού χρυσού με σφυρηλασία.

χρυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο χρυσό: ~ *λατρευτικό αντικείμενο* / *λαβή σπαθιού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσ(ο)-* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ. κ. *ἐλατός*)].

χρυσίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {χρύσισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να μοιάζει με χρυσό, του προσδίδω το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού ♦ **2.** (αμετβ.) λάμπω σαν χρυσός (βλ.λ.), έχω το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού: *ο ουρανός χρυσίζει* || *τα χωράφια με τα στάχυα χρύσιζαν στο φως τού ήλιου*.

χρυσικός (ο) (λαϊκ.) ο χρυσοχόος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *χρυσικός* «από χρυσό» < αρχ. *χρυσοῦς*].

χρυσίο (το) (λόγ.) **1.** (αρχικά) κομμάτι χρυσού **2.** (συνεκδ.) νόμισμα από χρυσό, χρυσός κομμένος σε νομίσματα **3.** (γενικά) ποσότητα χρυσών νομισμάτων, πολλά χρήματα, πλούτος: *δούλοι τού χρυσίου*. Επίσης **χρυσικό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσίον*, υποκ. τού *χρυσός*].

Χρύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος στωικός φιλόσοφος από την Κιλικία (280-207 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χρυσός* + *ἵππος*].

χρυσο- κ. **χρυσό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** περιέχει ή είναι κατασκευασμένο από χρυσό: *χρυσό-βεργα, χρυσο-κέντημα* **2.** σχετίζεται με τον χρυσό: *χρυσο-θήρας, χρυσο-πληρώνω* **3.** μοιάζει με το χρώμα τού χρυσού, έχει κίτρινο χρώμα: *χρυσο-μάλλης, χρυσό-λιθος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *χρυσός* (βλ.λ.)].

Χρυσοβαλλάντης (ο) (συνήθ. ορθ. *Χρυσοβαλάντης*) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαλλάντης** (συνήθ. ορθ. *Βαλάντης*).
[ΕΤΥΜ. < *χρυσός* + *-βαλλάντης* < *βαλλάντιο* (βλ.λ.)].

χρυσοβάφω ρ. μετβ. {χρυσο(έ)βαψα, χρυσοβά-φτηκα, -μμένος} (λαϊκ.) βάφω (κάτι) με χρυσό χρώμα, του δίνω τη λάμψη τού χρυσού: *ο ήλιος χρυσοβάφει τον ουρανό κατά την ανατολή* ΣΥΝ. χρυσίζω.

χρυσόβεργα (η) {χρυσοβεργών} (λαϊκ.) χρυσή βέργα, ράβδος χρυσού.

χρυσόβιβλος (η) [1893] {χρυσοβίβλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.-παλαιότ.) το βιβλίο στο οποίο καταγράφονταν τα ονόματα των ευγενών κάθε τόπου ΣΥΝ. λίμπρο ντ' όρο. Επίσης **χρυσή βίβλος** (βλ. λ. *βίβλος*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. libro d' oro].

χρυσόβουλλο (το) (στο Βυζάντιο) επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα, το οποίο έφερε τη χρυσή σφραγίδα τού αυτοκράτορα, για να πιστοποιείται η γνησιότητά του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χρυσόβουλλον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *χρυσόβουλλος* < *χρυσός* + *-βουλλος* < *βούλλα* «σφραγίδα» (βλ.λ.)].

χρυσογέρακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} γεράκι με κιτρινωπή απόχρωση στον λαιμό και στο κεφάλι, που κυνηγά μικρά πουλιά και φωλιάζει ανάμεσα στα βράχια.

χρυσογραφία (η) {χρυσογραφιών} (συνήθ. σε χειρόγραφα) η γραφή των τίτλων, των αρχικών γραμμάτων ή ολόκληρων χωρίων με χρυσά γράμματα.

χρυσοδάκτυλος (ο) ως χαρακτηρισμός για κλέφτη ή ληστή, ο οποίος αφαιρεί επιδέξια μεγάλα ποσά ή αντικείμενα μεγάλης αξίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. goldfinger, από το ομώνυμο μυθιστόρημα (1959) τού Άγγλου συγγραφέα Ian Fleming, το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο ως μία από τις περιπετειώδεις ταινίες με κεντρικό ήρωα τον μυστικό πράκτορα 007 (Τζ. Μπόντ)].

χρυσοδένω ρ. μετβ. {χρυσόδε-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω βιβλίο με κάλυμμα στολισμένο με χρυσά γράμματα και κοσμήματα: ~ *το Ευαγγέλιο* **2.** συγκολλώ ή συναρμόζω μέρη κοσμήματος με χρυσό ή προσαρμόζω πολύτιμο λίθο σε χρυσό κόσμημα.

χρυσόδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για βιβλίο) ο δεμένος με κάλυμμα, το οποίο φέρει χρυσά γράμματα και κοσμήματα (πβ. κ. *πανόδετος, χαρτόδετος*) **2.** (για πολύτιμο λίθο) προσαρμοσμένος σε χρυσό ή με χρυσό: ~ *διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσοκόλλητος.

χρυσοθήρας (ο/η) {χρυσοθηρών} **1.** πρόσωπο που αναζητεί χρυσό (συνήθ. μεταλλεία χρυσού προς εκμετάλλευση ή αποθέσεις χρυσού στις όχθες των ποταμών): *στα μέσα τού 19ου αι. οι ~ συνέρρεαν κατά χιλιάδες στην Καλιφόρνια* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αναζητεί επίμονα το χρήμα, που επιδιώκει να πλουτίσει με κάθε τρόπο ΣΥΝ. τυχοδιώκτης. — **χρυσοθηρία** (η) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χρυσός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

χρυσοκάνθαρος (ο) [μτγν.] {χρυσοκανθάρ-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) **1.** ΖΩΟΛ. σκαθάρι (βλ.λ.) με λαμπερό χρυσοπράσινο χρώμα **2.** (μτφ.-χλευαστικά για πρόσ.) άνθρωπος πλούσιος και ξυπασμένος· (ειδικότ.) ο νεόπλουτος: *οι ~ αφεντάδες είχαν δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στους υποτακτικούς τους*.

χρυσοκάστανος, -η, -ο αυτός που έχει καστανό χρώμα με χρυσές ανταύγειες.

χρυσοκέντημα (το) {χρυσοκεντήμ-ατος | -ατα, -άτων} κέντημα που γίνεται με λεπτό χρυσό νήμα ή στριφτό χρυσό κορδόνι: *οι παραδοσιακοί ανδρικοί και γυναικείοι επενδύτες φέρουν χρυσοκεντήματα*.

χρυσοκεντητής (ο), **χρυσοκεντήστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τεχνίτης που ασχολείται με το χρυσοκέντημα, που κεντά υφάσματα, φορέματα, καπέλα κ.λπ. με χρυσή κλωστή ΣΥΝ. χρυσοποικιλτής. Επίσης **χρυσοκεντήτρια** (η).

χρυσοκέντητος, -η, -ο [1856] κεντημένος με χρυσή κλωστή ή χρυσό κορδόνι: ~ *ύφασμα* / *φόρεμα* / *μαντήλι* / *καπέλο* ΣΥΝ. χρυσοκεντημένος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος, χρυσοΰφαντος.

χρυσοκεντώ ρ. μετβ. [1847] {χρυσοκεντάς... | χρυσοκέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κεντώ με χρυσό νήμα ή χρυσό κορδόνι, φτειάχνω κεντήματα με χρυσή κλωστή σε ύφασμα: ~ *φόρεμα* / *μαντήλι*.

χρυσοκίτρινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα, το χρώμα τού χρυσού: ~ *φύλλο* / *ύφασμα* / *φόρεμα*.

χρυσοκλωστή (η) επίχρυση ή χρυσαφιά κλωστή, που χρησιμοποιείται στο κέντημα.

χρυσοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει χρώμα κόκκινο και που χρυσίζει: ~ *νήμα* / *φύλλο* **2.** (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός που έχει χρώμα πορφυρό και είναι στολισμένος με χρυσά κεντήματα ή κοσμήματα: ~ *φορεσιά*.

χρυσόκολλα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτότατο φύλλο χρυσού: *θόλος σκεπασμένος με* ~ **2.** ΓΕΩΛ. ένυδρο πυριτικό ορυκτό τού χαλκού με έντονο πρασινογάλαζο χρώμα και υαλώδη λάμψη, το οποίο θεωρείται ημιπολύτιμος λίθος.

χρυσοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πολύτιμους λίθους) αυτός που έχει συγκολληθεί με χρυσό ή σε χρυσό: ~ *διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσόδετος **2.** διακοσμημένος με χρυσάφι ΣΥΝ. χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοκονδυλιά [μεσν.] κ. **χρυσοκοντυλιά** (η) **1.** (στη μεταβυζαντινή αγιογραφία) η διακόσμηση με χρυσό των πτυχώσεων στα ενδύματα των αγίων **2.** η διακόσμηση παλαιών, πολύτιμων χειρογράφων με χρυσά γράμματα, κοσμήματα και μικρογραφίες **3.** (συνεκδ.) χρυσό κόσμημα σε εικόνα ή χειρόγραφο. — **χρυσοκονδυλιστής** κ. **χρυσοκοντυλιστής** (ο).

χρυσόλιθος (ο) [μτγν.] {χρυσολίθ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό τού σιδήρου και τού μαγνησίου με λαμπερό κιτρινοπράσινο χρώμα.

χρυσομάλλης, -α (λαϊκότ. -ού κ. -ούσα), -ικο {χρυσομάλληδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ξανθή κόμη, η οποία χρυσίζει, ξανθά και λαμπερά μαλλιά: *χρυσομαλλούσα κοπελιά*.

χρυσόμαλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει χρυσό μαλλί, χρυσό τρίχωμα: *το ~ δέρας* (βλ.λ.).

χρυσόμυγα (η) [1836] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε δίπτερο έντομο με φτερά που χρυσίζουν.

χρυσόνημα (το) [μεσν.] {χρυσονήμ-ατος | -ατα, -άτων} νήμα από χρυσό ή επιχρυσωμένο άργυρο, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση υφασμάτων, καπέλων κ.λπ.

χρυσόξανθος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει χρώμα ξανθό που χρυσίζει: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφένιος.

χρυσόπλεκτος, -η, -ο [1815] κ. **χρυσόπλεχτος** πλεγμένος ή υφασμένος με χρυσά νήματα, χρυσή κλωστή: ~ *σάλι* ΣΥΝ. χρυσοπλεγμένος, χρυσοΰφαντος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοπλέκω ρ. μετβ. {χρυσόπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} πλέκω με χρυσά νήματα ή παρεμβάλλω στην πλέξη χρυσά νήματα (πβ. *χρυσοκεντώ*).

χρυσόπλεχτος, -η, -ο → χρυσόπλεκτος

χρυσοπληρώνω ρ. μετβ. {χρυσοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω (κάτι) πολύ ακριβά, καταβάλλω εξαιρετικά μεγάλο αντίτιμο για να το αποκτήσω: *χρυσοπλήρωσε τον ξένο παίκτη, για να τον φέρει στην ομάδα* || *ωραία παπούτσια, αλλά τα χρυσοπλήρωσα*.

χρυσοπλουμίζω ρ. μετβ. {χρυσοπλούμισ-α, -τηκα, -μένος} διακοσμώ (ύφασμα) με χρυσά νήματα ή σιρίτια: ~ *φορεσιά* ΣΥΝ. χρυσοκεντώ, χρυσοστολίζω.

χρυσοπλούμιστος, -η, -ο διακοσμημένος με χρυσά νήματα, σιρίτια ή ελάσματα: ~ *φορεσιά* / *καριοφίλι* ΣΥΝ. χρυσοπλουμισμένος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοστόλιστος, (για ύφασμα) χρυσοκέντητος, χρυσοΰφαντος.

χρυσοποικιλτής (ο) [1891] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων και ενδυμάτων με χρυσά νήματα ή σιρίτια ΣΥΝ. χρυσοκεντητής.

χρυσοποικιλτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τον χρυσοποικιλτή και την τέχνη του: ~ *βελόνα* / *κλωστή*.

χρυσοποίκιλτος, -η, -ο (λόγ.) διακοσμημένος με χρυσό, με χρυσά νήματα, ελάσματα, σιρίτια κ.λπ.: ~ *φορεσιά* / *λαβή σπαθιού* / *άρματα* ΣΥΝ. χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλουμισμένος, χρυσοστόλιστος, χρυσοκόλλητος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *ποικιλτός* < *ποικίλλω*].

χρυσοπόρφυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πορφυρό, κόκκινο με χρυσές αποχρώσεις: ~ *ηλιοβασίλεμα*.

χρυσοπράσινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πράσινο που χρυσίζει, που εκπέμπει χρυσές ανταύγειες: ~ *φύλλο* / *πουλί*.

χρυσός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Au), απαντά σε καθαρή μορφή στη φύση, μπορεί εύκολα να σφυρηλατηθεί, δεν οξιδώνεται στον αέρα ή στο νερό και έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα· είναι το γνωστότερο από τα πολύτιμα μέταλλα και χρησιμοποιείται από πολύ παλιά για την κατασκευή πολύτιμων αντικειμένων και για την κοπή νομισμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *κόσμημα* / *στολίδι φτειαγμένο από* ~ || *καθαρός* / *ατόφυος* ~ || *φλέβα* / *ράβδος χρυσού* || *πέρασε λαθραία ένα εκατομμύριο δολάρια σε* ~ || *τα αποθέματα χρυσού μιας χώρας* || *ήθελε τόσο πολύ αυτό τον πίνακα,*

που πλήρωσε το βάρος του σε ~ για να τον αποκτήσει· ΦΡ. (α) **αντίκρισμα χρυσού** βλ. λ. *αντίκρισμα* (β) (παροιμ.) **ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός** βλ. λ. *λάμπω* **2.** (συνεκδ.) γενικότ. ο χρηματικός πλούτος: *ο ~ είναι ένας πανίσχυρος σύγχρονος θεός* ΣΥΝ. χρυσάφι, χρήμα, περιουσία **3.** (μτφ.) καθετί πολύτιμο ή πολύ αγαπητό: (παροιμ.) *«η σιωπή είναι ~»* || *τα λόγια σου είναι ~ για μένα·* ΦΡ. **μαύρος χρυσός** το πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ku-ru-so), σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. ḥārûṣ, ακκαδ. ḫurāṣu, φοιν. ḥrṣ. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή τής ύπαρξης τ. *χυρυσό- (όπως φαίνεται από το μυκ. ku-ru-so) > *χρυσός* (με συγκοπή), αφού η γρ. τού μυκ. τ. είναι αμφίβολη. Είναι ενδιαφέρον ότι οι άλλες Ι.Ε. γλώσσες χρησιμοποιούν συγγενείς λ. για τον χρυσό, που ανάγονται είτε στην Ι.Ε. ρίζα *ghel- «χρυσίζω, λάμπω» (λ.χ. σανσκρ. hiraṇya-, αγγλ. gold, γερμ. Gold κ.ά.) είτε σε Ι.Ε. τ. με τη σημ. «χρυσός» (λ.χ. λατ. aurum > γαλλ. or, τοχ. wäs, αρχ. πρωσ. ausis)].

χρυσός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από χρυσάφι ή αποτελείται από χρυσάφι: *~ κόσμημα / δαχτυλίδι / ρολόι / αλυσίδα / κορνίζα / σκεύος* ΣΥΝ. χρυσαφένιος, μαλαματένιος· ΦΡ. (μτφ.) (α) **τρώω με χρυσά κουτάλια** ζω πολύ πλούσια, έχω μεγάλο πλούτο: *αν πάρουμε και αυτή τη δουλειά, μετά θα τρώμε με χρυσά κουτάλια* (β) **χρυσός αιώνας** (λόγ. **χρυσούς αιών**) **/ χρυσή εποχή** περίοδος μεγάλης οικονομικής, κοινωνικής και ιδ. πολιτιστικής και πνευματικής ακμής: *ο χρυσούς αιών τού Περικλέους* || *η χρυσή εποχή τού Χόλλυγουντ* (γ) **χρυσή βίβλος** η χρυσόβιβλος (βλ. λ. *βίβλος*) (δ) **χρυσοί γάμοι** η πεντηκοστή επέτειος των γάμων (πβ. κ. *αργυροί γάμοι*, λ. *αργυρός*) (ε) **χρυσό ιωβηλαίο** η πεντηκοστή επέτειος από την ενθρόνιση ηγεμόνα ή αρχιερέα (στ) **χρυσός κανόνας** (λόγ. **χρυσούς κανών**) (i) ΟΙΚΟΝ. νομισματικό σύστημα, κατά το οποίο υπάρχει σταθερή σχέση ανάμεσα στην αξία ορισμένης ποσότητας χρυσού και στην αξία τής νομισματικής μονάδας, δηλ. ο χρυσός χρησιμοποιείται ως βάση για τον προσδιορισμό τής αξίας τής νομισματικής μονάδας (ii) (μτφ.) ο βασικός κανόνας, ο κανόνας τον οποίο πρέπει οπωσδήποτε να ακολουθεί καθένας (ζ) (μτφ.) **χρυσή τομή** (i) ΜΑΘ. η διαίρεση ευθύγραμμου τμήματος σε δύο (άνισα) μέρη έτσι, ώστε το τετράγωνο τού μήκους τού ενός να ισούται με το γινόμενο τού μήκους τού άλλου επί το μήκος ολόκληρου τού ευθύγραμμου τμήματος· λέγεται και *θεία τομή*, επειδή η αναλογία αυτή θεωρείται ως αρχή τού ωραίου στη φύση (ii) (μτφ.) η καλύτερη λύση σε πρόβλημα, αυτή που γίνεται αποδεκτή από όλες τις πλευρές: *η εύρεση τής ~ στο θέμα τής απεργίας* (η) **κάνω (κάποιον) χρυσό** θερμοπαρακαλώ (κάποιον), τον ικετεύω: *τον έκανα χρυσό να έλθει μαζί μας, αλλά δεν δέχθηκε* ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) Χριστό (θ) (μτφ.) **χρυσή ευκαιρία** η πιο μεγάλη ευκαιρία για να γίνει κάτι, από αυτές που σπάνια δίνονται σε κάποιον (ι) **χρυσή μετριότητα** (λατ. aurea mediocritas, Οράτιος *Ωδαί* 2. 10. 5) για (κάποιον/κάτι) που ακολουθεί τον μέσο όρο και δεν έχει κανένα σοβαρό ελάττωμα ούτε όμως και χάρισμα, με αποτέλεσμα να μην προκαλεί το ενδιαφέρον (ια) ΑΘΛ. **χρυσό μετάλλιο** το μετάλλιο που απονέμεται στον πρώτο νικητή αθλητικών αγώνων: *κατέκτησε το ~ στην άρση βαρών* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει επικάλυψη από χρυσό ή είναι στολισμένος με χρυσάφι: *~ άμφια / μανδύας* ΣΥΝ. χρυσαφένιος **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού: *~ κλωστή / κορνίζα* || *~ μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσόξανθος, χρυσαφής, χρυσαφένιος **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει καλούς και γλυκούς τρόπους, αγαθά αισθήματα ή/και πολλά προτερήματα και γι' αυτό είναι πολύ αγαπητός: *η κόρη της έχει παντρευτεί ένα ~ παιδί* || *~ γυναίκα η μητέρα σου* || (κατ' επέκτ.) *~ καρδιά* ΣΥΝ. καλός, ευγενικός, αξιαγάπητος, προσφιλέστατος ΑΝΤ. τραχύς, κακός, σκληρός· ΦΡ. **χρυσέ / χρυσή / χρυσό μου, σου** κ.λπ. (αρχ. προσφώνηση) προσφώνηση προς προσφιλές και οικείο πρόσωπο: *έλα εδώ, χρυσό μου!* || *«Βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου» του λέω, τίποτε εκείνος! Αμετάπειστος!* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία και σημασία, που αποφέρει σημαντικό κέρδος, ωφέλεια: *θα συνεργαστούμε με αυτόν και θα κάνουμε ~ δουλειές* (πολύ κερδοφόρες επιχειρήσεις) || *~ φωνή / λόγια* ΣΥΝ. πολύτιμος, χρήσιμος, ωφέλιμος· ΦΡ. ΑΘΛ. **χρυσή αλλαγή** (στο ποδόσφαιρο) ο αναπληρωματικός παίκτης που αντικαθιστά κατά κανόνα έναν βασικό και συμβάλλει καθοριστικά στην επιτυχή έκβαση του αγώνα: *ο Φέρκλαφ ήταν η ~ στη Λίβερπουλ· μόλις έμπαινε, έβαζε γκολ* **6.** αυτός που έχει πάρει χρυσό μετάλλιο (σημ. 1, ια) σε αγώνες: *οι ~ ολυμπιονίκες* || *τα ~ παιδιά τού ελληνικού αθλητισμού.* Επίσης (λόγ.) **χρυσούς, -ή, -ούν.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χρυσοῦς* < *χρύσεος* (με συναίρεση και καταβιβασμό τού τόνου καθ' έλξη προς τις πλάγιες πτώσεις, δηλ. *χρυσ-έου* > *χρυσ-οῦ* – *χρυσοῦς*, πβ. κ. *σιδηροῦς*) < *χρυσός* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χρυσός αιώνας* (< γαλλ. l'âge d'or), *χρυσός κανόνας* (< αγγλ. the golden rule), *χρυσή ευκαιρία* (< αγγλ. the golden opportunity), *χρυσή τομή* (< αγγλ. the golden mean) κ.ά.].

χρυσόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σκόνη χρυσού, που αποτελείται από πολύ μικρά ψήγματα: *έψαχναν στη λάσπη τού ποταμού για ~* **2.** υποκατάστατο τής σκόνης αυτής από οποιοδήποτε υλικό που χρυσίζει: *~ χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, τη βιβλιοδεσία και σε άλλες εργασίες.*

χρυσοστεφάνωτος, -η, -ο **1.** στεφανωμένος με χρυσό στεφάνι, αυτός που φορά χρυσό στεφάνι: *~ άγιος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει στεφθεί με το χρυσό στεφάνι τής δόξας, πολύ ένδοξος: *~ στρατηγός* ΑΝΤ. αφανής.

χρυσοστολίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {χρυσοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} διακοσμώ (κάτι) με χρυσό, το στολίζω με χρυσά νήματα ή κορδόνια, χρυσά ελάσματα, σιρίτια κ.λπ.: *χρυσοστόλιζαν τ' άλογά τους και πήγαιναν στο πανηγύρι* || *χρυσοστολισμένο τέμπλο* ΣΥΝ. χρυσοπλουμίζω, χρυσοκεντώ.

χρυσοστόλιστος, -η, -ο [μεσν.] στολισμένος με χρυσάφι, αυτός που φέρει χρυσά ποικίλματα (στολίδια): *~ εκκλησία / οροφή* || *~ βασίλισσα* ΣΥΝ. χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλουμισμένος, χρυσοστολισμένος.

Χρυσόστομος (ο) {-ου κ. -όμου} **1.** προσωνυμία τού Αγίου Ιωάννη, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και Πατέρα τής Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *-στομος* < *στόμα*].

χρυσόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μιλά πολύ όμορφα (σαν να βγαίνουν από το στόμα του «χρυσά» λόγια)· κυρ. στην προτρεπτική ΦΡ. **πες τα, χρυσόστομε!** καλά τα λες· για πρόσωπο που λέει πράγματα, τα οποία θα θέλαμε να πούμε, αλλά φοβούμαστε ή διστάζουμε.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *-στομος* < *στόμα*].

χρυσοτυπία (η) η χάραξη γραμμάτων ή σχεδίων επάνω σε φύλλο χρυσού, η οποία συνηθίζεται στις ράχες ή στα εξώφυλλα βιβλίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσότυπος* «επενδεδυμένος με χρυσό» < *χρυσο-* + *τύπος*].

χρυσούλι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.-χαϊδευτ.) για αγαπητό πρόσωπο, συνήθ. νεαρής ηλικίας: *τι κάνει το ~ μου;*

χρυσούς, -ή, -ούν ▸ χρυσός

χρυσοΰφαντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει υφανθεί με χρυσές κλωστές ή που έχει στολίδια από χρυσάφι: *~ φορεσιά / ύφασμα* ΣΥΝ. χρυσόπλεκτος, χρυσοκέντητος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** **1.** αυτός που περιέχει χρυσό: *~ κοίτασμα / χώρα / περιοχή / ποταμός* **2.** (σπανιότ. για πρόσ.) αυτός που φορά χρυσά κοσμήματα και χρυσοποίκιλτα ενδύματα· γενικότ. πολύ πλούσιος **3.** αυτός που αποφέρει τεράστια κέρδη: *«η αγορά οικοπέδων κοντά σε σταθμούς τού μετρό μπορεί να αποδειχθεί ~ επένδυση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + *-φόρος* < *φέρω*].

χρυσόφτερος, -η, -ο αυτός που έχει χρυσά φτερά ή φτερά που μοιάζουν χρυσά: *~ άγγελος / έρωτας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσόπτερος* < *χρυσο-* + *-πτερος* < *πτερόν*].

χρυσόχαρτο (το) [1894] πολύ λεπτό χαρτί χρυσού χρώματος που χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους στη διακόσμηση ή στη συσκευασία αντικειμένων· (ειδικότ.) το χρυσαφί χαρτί που βρίσκεται μέσα στη συσκευασία τσιγάρων, σοκολατών κ.α.: *τρόφιμα τυλιγμένα σε ~.*

χρυσοχέρης (ο) [μεσν.] {χρυσοχέρηδες}, **χρυσοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη επιδεξιότητα στα χέρια και είναι πολύ εργατικός, ώστε ό,τι και αν φτειάχνει, να γίνεται πολύ όμορφο και επιτυχημένο: *η γυναίκα του είναι ~.*

χρυσοχοείο (το) [μτγν.] **1.** εργαστήριο κατεργασίας τού χρυσού για την κατασκευή κοσμημάτων και άλλων πολύτιμων αντικειμένων **2.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται κοσμήματα και διακοσμητικά αντικείμενα από χρυσό, άργυρο και άλλα πολύτιμα μέταλλα ΣΥΝ. κοσμηματοπωλείο.

χρυσοχοΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων και πολύτιμων διακοσμητικών αντικειμένων ΣΥΝ. χρυσοχοϊκή.

χρυσοχοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χρυσοχοΐα ή/και τον χρυσοχόο: *~ εργαλείο / οίκος* **2.** (ειδικότ.) **χρυσοχοϊκή** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού χρυσού, η χρυσοχοΐα (βλ.λ.).

χρυσοχόος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χρυσοχοΐα (βλ.λ.), τεχνίτης ειδικευμένος στην κατεργασία τού χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσο-* + *-χόος* < *χέω*].

χρυσόψαρο (το) (καθημ.) ψάρι τού γλυκού νερού, μετρίου μεγέθους και γκρίζου ή καστανού χρώματος, το οποίο στη φυσική του κατάσταση ζει στα ποτάμια και τρέφεται κυρ. με υδρόβια φυτά και μικρά καρκινοειδή, αλλά συχνότερα απαντά εξημερωμένο σε ενυδρεία, όπου και αποκτά, με τεχνητή επιλογή, όμορφο χρυσοκόκκινο ή λαμπρό λευκό χρώμα.

χρύσωμα (το) [αρχ.] {χρυσώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη επιφάνειας με φύλλα, σκόνη ή στρώμα χρυσού: *το ~ των μεταλλικών αντικειμένων τούς δίνει λάμψη και τα προστατεύει από τη σκουριά* ΣΥΝ. επιχρύσωση **2.** (συνεκδ.) το λεπτό στρώμα χρυσού που καλύπτει την επιφάνεια των επιχρυσωμένων αντικειμένων **3.** (κατ' επέκτ.) χρυσό κόσμημα ή ποίκιλμα, στολίδι από χρυσάφι: *γυάλιζε τα ~ τής επίσημης στολής του* **4.** χρυσό σφράγισμα δοντιού.

χρυσώνω ρ. μετβ. {χρύσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτότατο στρώμα χρυσού, με φύλλα χρυσού ή με χρυσόσκονη: *~ κόσμημα / κορνίζα / εικόνα* ΣΥΝ. επιχρυσώνω, (λαϊκ.) μαλαματώνω· ΦΡ. (μτφ.) **χρυσώνω το χάπι** βλ. λ. *χάπι* **2.** στολίζω με χρυσά κοσμήματα ή ποικίλματα: *οι συγγενείς τού γαμπρού χρύσωσαν τη νύφη* **3.** προσδίδω σε κάτι χρυσαφιά όψη, το χρωματίζω με χρυσό χρώμα: *ο ήλιος χαμήλωνε στον ορίζοντα και χρύσωνε τη θάλασσα* **4.** (μτφ. για πρόσ.) προσφέρω σε κάποιον πολύ μεγάλη αμοιβή, του δίνω πολλά χρήματα: *αυτήν δεν την παντρεύομαι, που να με χρυσώσουν!* (δηλ. όσα χρήματα, όση προίκα και αν μου δώσουν) ΣΥΝ. χρυσοπληρώνω **5.** (μτφ. για πρόσ.) παρακαλώ θερμά κάποιον, τον ικετεύω: *τον χρύσωσα να μείνει μαζί μας, αλλά δεν ήθελε* ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, κάνω χρυσό. – **χρύσωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσῶ (-όω)* < *χρυσός* (βλ.λ.)].

χρυσωπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χρυσό ή που χρυσίζει, δηλ. που έχει χρώμα, όψη και λάμψη παρόμοια με τού χρυσού: *~ πρόσωπο / μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

χρυσωρυχείο (το) [μτγν.] **1.** ορυχείο χρυσού, μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται χρυσός (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πηγή άφθονου πλουτισμού, οικονομική δραστηριότητα που αποφέρει μεγάλα κέρδη: *το μαγαζί αυτό / η δουλειά αυτή είναι ~.*

χρυσωρύχος (ο) **1.** ο εργάτης χρυσωρυχείου (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) αυτός που ψάχνει στο χώμα ή στη λάσπη των ποταμών, για να βρει χρυσό ΣΥΝ. χρυσοθήρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*. πβ. κ. *ἀνθρακ-ωρύχος*].

χρύσωση (η) → χρυσώνω

χρυσωτής (ο) [μτγν.]. **χρυσώτρια** (η) [μτγν.] {χρυσωτριών} τεχνίτης ειδικευμένος στην επικάλυψη αντικειμένων με λεπτό στρώμα χρυσού ή με χρυσά στολίδια: *~ κοσμημάτων / βιβλιοδετείου* ΣΥΝ. (συχνότ.) επιχρυσωτής.

χρυσωτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρύσωμα: *~ υλικό / εργαλείο* **2.** (ειδικότ.) ***χρυσωτικά*** (τα) η αμοιβή τού χρυσωτή για την εκτέλεση τής εργασίας του, τα έξοδα για το χρύσωμα αντικειμένου.

χρώμα (το) {χρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η οπτική εντύπωση που προκαλείται στον οφθαλμό από την άμεση ή έμμεση αντανάκλαση φυσικού ή τεχνητού φωτός πάνω στην επιφάνεια των μη φωτεινών αντικειμένων: *το κόκκινο, το κίτρινο, το πράσινο και το μπλε ανήκουν στα βασικά ~ || το ~ τού ουρανού / των δέντρων / τής θάλασσας || τα ~ τού φάσματος / τής ίριδας* (βλ.λ.) *|| τι ~ έχουν τα μαλλιά της; || σκούρο / ζωηρό / ανοιχτό / μουντό / φωτεινό / ζεστό / ψυχρό ~* ΣΥΝ. χρωματισμός, απόχρωση· ΦΡ. (α) ***χάνω το χρώμα μου / κόβει το χρώμα μου*** (i) (κυριολ. για πράγματα) αλλοιώνεται ο χρωματισμός μου: *με τον καιρό οι τοίχοι έχασαν το χρώμα τους* ΣΥΝ. ξεθωριάζω (ii) (μτφ. για πρόσ.) γίνομαι ωχρός από ψυχική ταραχή ή σωματική αδυναμία: *μόλις το άκουσε, έχασε το χρώμα της || με την αρρώστια έχει κόψει το χρώμα του* ΣΥΝ. χλομιάζω, (λόγ.) ωχριώ (β) (μτφ.) ***κάνω / παίρνω χρώμα*** (i) (για φαγητά και γλυκά) αρχίζω να ψήνομαι και να ροδίζω: *το ψητό πήρε χρώμα* (ii) (για πρόσ.) αποκτώ υγιή όψη, συνέρχομαι: *τρώγε, για να δυναμώσεις, να πάρεις χρώμα* (iii) (για πρόσ.) σκουραίνει ή κοκκινίζει το δέρμα μου μετά από έκθεση στον ήλιο: *σήμερα έκανα ηλιοθεραπεία και πήρα χρώμα* **2.** (κατ' επέκτ.) η χροιά τού ανθρώπινου δέρματος, τής επιδερμίδας: *το πρόσωπό του είχε ένα ωχρό, αρρωστιάρικο ~ || το σκούρο ~ είναι χαρακτηριστικό των αφρικανικών λαών* ΣΥΝ. όψη, θωριά· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) ***αλλάζω χρώμα / δέκα χρώματα*** βλ. λ. *αλλάζω* ΣΥΝ. χάνω το χρώμα μου ● **3.** ρευστή ύλη που αποτελείται από χρωστική και ρητινώδη ή πλαστική ουσία, διαλυτικά ή στεγνωτικά υλικά, η οποία απλώνεται με ειδικό εργαλείο σε επιφάνειες για διακόσμηση και προστασία τους από τη φθορά και στερεοποιείται προοδευτικά, μόλις έρθει σε επαφή με τον ατμοσφαιρικό αέρα: *είναι μπογιατζής και δουλεύει με τα ~ || θα φαίνεται σαν καινούργιο το τραπέζι, αν το περάσεις ένα χέρι ~ || πού έβαλες το κουτί με τα ~; || ανθεκτικό / ανεξίτηλο / άφθαρτο ~* ΣΥΝ. βαφή, μπογιά **4.** (ειδικότ.) καλλωπιστική βαφή, καλλυντικό: *βάλε λίγο ~ στο πρόσωπό σου || έκλαιγε κι από τα βλέφαρά της έτρεχε το ~* ΣΥΝ. ψιμύθιο **5.** (συνεκδ.) ***χρώματα*** (τα) η ιδιαίτερη στολή, σημαία κ.λπ. που αποτελεί το έμβλημα αθλητικού ή άλλου σωματείου: *ο διάσημος επιθετικός αγωνίζεται από σήμερα με τα ~ τής ομάδας μας* (δηλ. με την ομάδα μας) **6.** (μτφ.) συγκεκριμένο κόμμα: *πελατειακές σχέσεις ανεξαρτήτως χρώματος* **7.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής ομιλίας, τής συμπεριφοράς κ.λπ. προσώπου ή τής φυσιογνωμίας περιοχής: *το ντύσιμό του έχει έντονο προσωπικό ~ || μου αρέσει το νησιωτικό ~* ΣΥΝ. ιδιαιτερότητα, φυσιογνωμία, τόνος **8.** (μτφ. για γραπτό ή προφορικό λόγο) η ιδιαίτερη έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τού ύφους: *η ομιλία του ήταν μάλλον ουδέτερη, χωρίς προσωπικό ~* ΣΥΝ. τόνος, έκφραση, χρωματισμός **9.** ΜΟΥΣ. η μουσική ποικιλία, ο χρωματισμός μιας μελωδίας με την παρεμβολή ημιτονίων (χρωματική κλίμακα) ΣΥΝ. χροιά, ηχόχρωμα. — (υποκ.) **χρωματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῶμα*, αρχική σημ. «δέρμα, χρώμα τού δέρματος», < θ. *χρω-* (βλ. λ. *χρώς, -οός* «δέρμα») + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *πῶμα*. Ήδη μτγν. η σημ. «ύφος» (για τον γραπτό λόγο), καθώς και η σημ. «χρωματική μουσική κλίμακα»].

επίθετα χρωμάτων: με -η-, -υ- ή -ι-; (βυσσινής, βυσσινύς ή βυσσινίς). Η ορθογραφία των επιθέτων που δηλώνουν χρώματα εμφανίζει δυσκολίες. Έχει επικρατήσει τα επίθετα αυτά να γράφονται στο αρσενικό με **-η-** *(σταχτής, βυσσινής, θαλασσής)* και στο ουδέτερο με **-ι-** *(σταχτί, βυσσινί, θαλασσί)* – το θηλυκό γράφεται κανονικά σε **-ιά** *(σταχτιά, βυσσινιά, θαλασσιά)*. Η ορθογράφηση αυτή προϋποθέτει ότι από το ουδέτερο σε **-ί**, που δήλωνε το χρώμα *(θαλασσί, μαβί, σταχτί)*, πλάστηκε και επίθετο σε /-is/ που γράφτηκε ως **-ής** αναλογικά προς τα πολλά ουσιαστικά σε **-ής** *(μαθητής, -ή...)*, μολονότι τύποι όπως *σταχτιού* (γεν.), *σταχτιοί, σταχτιών, σταχτιούς* διαφέρουν. Έχει επίσης υποστηριχθεί –και ακολουθείται από μερικούς– ότι τα επίθετα αυτά πρέπει να γράφονται με **-ύς** *(σταχτύς, θαλασσύς, βισσυνύς)*, γιατί σχηματίστηκαν και κλίνονται όπως τα επίθ. τού τύπου *βαθύς* *(ο σταχτύς, τού σταχτιού / σταχτύ, τον σταχτύ,* όπως *ο βαθύς, τού βαθιού / βαθύ, τον βαθύ* κ.λπ.). Επίσης, απαντούν και ορθογραφήσεις των επιθέτων αυτών σε **-ίς** *(θαλασσίς, βυσσινίς)* με το αιτιολογικό ότι τα επίθετα αυτά σχηματίστηκαν από το ουδ. σε *-ί (θαλασσί, βυσσινί)* και ότι αυτή η ορθογραφία πρέπει να τηρηθεί και στα άλλα γένη, πολύ περισσότερο αφού είναι και η απλούστερη. Εν πάση περιπτώσει, από πλευράς μορφολογικής φαίνεται ότι ορθότερη είναι η γραφή σε **-ύς** *(θαλασσύς)*, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα επίθετα αυτά εναρμονίζονται στην κλίση τους με τα επίθετα τού τύπου *βαθύς, βαθιά, βαθύ*. Ωστόσο, βαθμηδόν καθιερώθηκε η γραφή σε **-ής**, που συμφωνεί περισσότερο με την κλίση των επιθέτων αυτών κατά τα πολλά ονόματα σε **-ής** (γεν. *-ή*).
Αμφιλεγόμενη δεν είναι μόνον η προέλευση και ορθογράφηση των επιθέτων που δηλώνουν τα χρώματα, αλλά και η ίδια η προέλευση τής κατάλ. *-ί* τής ονομασίας των χρωμάτων. Έχει υποστηριχθεί ότι προήλθε από το τουρκ. mavi, που έδωσε στα Ελληνικά το *μαβί*, από όπου μετά τα *θαλασσί, χρυσαφί* κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι η κατάλ. *-ί* θεωρήθηκε πολύ εκφραστική και επεκτάθηκε στη δήλωση νέων ή ευκαιριακών χρωμάτων (*λεμονής, σοκολατής, καφετής* κ.λπ.). Τα βασικά χρώματα (*άσπρο, μαύρο, κόκκινο, κίτρινο* κ.ά.) δεν σχηματίζονται σε *-ι* αλλά σε *-ο*.
Επίθετα χρωμάτων είναι τα: *μαβής, μολυβής, λαδής, μενεξεδής, κεραμιδής, λουλακής, φιστικής, τσαγαλής, πορτοκαλής, μελής, κανελής, τριανταφυλλής, ασημής, μελιτζανής, λαχανής, δαμασκηνής, βυσσινής, λεμονής, κερασής, θαλασσής, σοκολατής, καφετής, σταχτής, χρυσαφής.*

χρωματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω χρώμα (σε κάτι), το επαλείφω με χρώμα: *αποφάσισα να χρωματίσω τους τοίχους, για ν' αλλάξει φυσιογνωμία το σπίτι ||* (μτφ.) *τα μάγουλά της χρωματίστηκαν από ντροπή* ΣΥΝ. (λαϊκ.) βάφω, μπογιατίζω ΑΝΤ. αποχρωματίζω **2.** (κατ' επέκτ. για λόγο ή μελωδία) δίνω ιδιαίτερη έμφαση, προσδίδω ξεχωριστό τόνο ή χαρακτήρα: *ήξερε να χρωματίζει τη διήγηση και να την κάνει ενδιαφέρουσα || οι αυτοσχεδιασμοί του χρωμάτισαν την εκτέλεση τού κομματιού* ΣΥΝ. διανθίζω, ποικίλλω **3.** (μτφ.) αποδίδω τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος, κατάστασης κ.λπ. με ζωηρότητα, μιλώ για κάτι έχοντας ορισμένη τοποθέτηση απέναντί του: *ο ομιλητής χρωμάτισε την οικονομική κατάσταση τής χώρας με τα μελανότερα χρώματα* **4.** (το μεσοπαθ. ***χρωματίζομαι***) (μτφ.) χαρακτηρίζομαι από συγκεκριμένα πολιτικά φρονήματα, τοποθετούμαι φανερά: *τον συμβούλεψε να μη χρωματίζεται πολιτικά* ΑΝΤ. (μτφ.) αποχρωματίζομαι. - **χρωμάτισμα** (το) [1870]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*

χρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: *~ τόνος / συνδυασμός / αποχρώσεις* ΣΥΝ. χρωμικός **2.** (ειδικότ.) ***χρωματική*** (η) το μέρος τής ζωγραφικής τέχνης που σχετίζεται με τη χρήση των χρωμάτων **3.** ΜΟΥΣ. (α) ο διανθισμένος, αυτός που η μελωδία του έχει χρώμα: *~ σύνθεση* (β) ***χρωματική κλίμακα*** η κλίμακα μουσικών φθόγγων που ανέρχεται ή κατέρχεται με διαδοχικά ημιτόνια (γ) ***χρωματικό όργανο*** αυτό που έχει πλήρη χρωματική κλίμακα, δηλ. που μπορεί να παραγάγει και τα δώδεκα ημιτόνια τής οκτάβας τού συγκεκριμένου συστήματος (δ) ***χρωματικό διάστημα / χρωματική κίνηση*** η κίνηση μιας φωνής από έναν φθόγγο τής κλίμακας στον ομώνυμό του, με τη χρήση σημείων αλλοιώσεως (ε) ***χρωματική συγχορδία*** η συγχορδία η οποία υφίσταται αλλοιώσεις, αποκλίνοντας έτσι από το απλό πρότυπο τής μείζονος και ελάσσονος συγχορδίας (στ) ***χρωματική αρμονία*** ιδίωμα τού τονικού συστήματος το οποίο χρησιμοποιεί κατά πολύ χρωματικές συγχορδίες και χρωματικά διαστήματα· τα έργα αυτού τού ιδιώματος συγχέουν, μέχρις ενός σημείου, το καθαρό αίσθημα τής αρμονικής κίνησης, αλλά δεν φτάνουν στην ανατροπή των κανόνων τής τονικής αρμονίας, δηλαδή τού συστήματος μείζονος – ελάσσονος· συνδέεται ιδίως με ρομαντικά και μεταρομαντικά μουσικά ιδιώματα· χαρακτηριστικό έργο χρωματικής αρμονίας θεωρείται η όπερα τού Βάγκνερ «Τριστάνος και Ιζόλδη» (1857-59) (ζ) ***χρωματικό γένος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το εναρμόνιο). — **χρωματικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρωματικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση των χρωματικών τόνων, η χρωματική ποιότητα σε έργο ζωγραφικής **2.** ΜΟΥΣ. η χρήση φθόγγων ξένων προς τον τρόπο ή τη διατονική κλίμακα, οι οποίοι εισάγονται στη σύνθεση, για να εντείνουν ή να χρωματίσουν τη μελωδική γραμμή και την πλοκή τής αρμονίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromaticism].

χρωματίνη (η) {χρωματινών} ΒΙΟΛ. η ουσία τού πυρήνα των κυττάρων από την οποία αποτελούνται τα χρωμοσώματα, η οποία περιέχει D.N.A., R.N.A. και διάφορες πρωτεΐνες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatin].

χρωμάτισμα (το) → χρωματίζω

χρωματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η επίχριση επιφάνειας με χρώμα: *ο ~ τού δωματίου / τού κτηρίου* ΣΥΝ. χρωμάτισμα, (λαϊκ.) μπογιάντισμα, βάψιμο **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) το χρώμα ή κάθε ιδιαίτερη παραλλαγή τού χρώματος: *κατά την ανακαίνιση θα αλλάξουμε τον ~ τής αίθουσας || πεταλούδα με υπέροχους ~* ΣΥΝ. απόχρωση, τόνος **3.** (μτφ.) η ιδιάζουσα έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα λόγου ή μελωδίας: *ο απειλητικός ~ τής φωνής του* ΣΥΝ. (μτφ.) χρώμα, τόνος, χροιά **4.** ΜΟΥΣ. κάθε μεταβολή τού ρυθμού, τής μελωδίας και γενικά τής έντασης τού ήχου κατά την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης: *μελωδικός / ρυθμικός / αρμονικός / δυναμικός / εκφραστικός ~.*

χρωματιστός, -ή, -ό [1889] αυτός που έχει χρώμα ή χρώματα, που δεν είναι μόνο μαύρος ή άσπρος: *~ ρούχο / ύφασμα / γυαλί / κιμωλία* ΣΥΝ. έγχρωμος, χρωματισμένος ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωμάτιστος.

χρωματογόνος, -ος, -ο [1885] κ. **χρωμογόνος** (λόγ.) αυτός που γεννά, που δημιουργεί χρώμα ή παράγει ουσίες με χρωστικές ιδιότητες: *~ μικρόβιο / κοχύλι / ρίζα φυτού* ΣΥΝ. χρωματοφόρος / χρωμοφόρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromogène].

χρωματογραφία (η) [1815] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέθοδος διαχωρισμού των συστατικών μείγματος για την ποιοτική και ποσοτική τους ανάλυση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatographie].
χρωματοθήκη (η) [1897] {χρωματοθηκών} θήκη για τα χρώματα τής ζωγραφικής.
χρωματολόγιο (το) [1892] {χρωματολογί-ου | -ων} δειγματολόγιο χρωμάτων.
χρωματοποιείο (το) [1887] το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων ΣΥΝ. χρωματουργείο.
χρωματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και η βιομηχανία κατασκευής χρωμάτων, παρασκευής χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματουργία **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα στην οποία κατασκευάζονται χρώματα: *είναι ιδιοκτήτης χρωματοποιίας* ΣΥΝ. χρωματοποιείο, χρωματουργείο. — **χρωματοποιός** (ο) [1808].
χρωματοπυξίδα (η) [1890] {χωρ. γεν. πληθ.} η παλέτα (βλ.λ.).
χρωματοπωλείο (το) [1895] κατάστημα στο οποίο πωλούνται χρώματα, βαφές και γενικά χρωστικές ύλες. — **χρωματοπώλης** (ο) [1871].
χρωματοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση και ο προσδιορισμός τού χρώματος ή τής ακτινοβολίας των αντικειμένων, ιδ. των ουρανίων σωμάτων, με ειδικό οπτικό όργανο. το χρωματοσκόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscopie].
χρωματοσκόπιο (το) [1883] {χρωματοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. κατοπτρικό τηλεσκόπιο με το οποίο εξετάζεται το χρώμα ή η ακτινοβολία των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *χρώμα, -ατος* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscope].
χρωματόσωμα (το) ➜ χρωμόσωμα
χρωματουργείο (το) το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων, βαφών και γενικότ. χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματοποιείο.
χρωματουργία (η) [μτγν.] {χρωματουργιών} η τέχνη και η βιομηχανία ή βιοτεχνία παραγωγής χρωμάτων, βαφών ΣΥΝ. χρωματοποιία. — **χρωματουργός** (ο) [μτγν.]. **χρωματουργικός**, -ή, -ό.
χρωματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **χρωμοφόρος 1.** αυτός που φέρει ή παράγει χρώμα, χρωστική ουσία: *~ υλικό / κοχύλι / μικρόβιο* ΣΥΝ. χρωματογόνος / χρωμογόνος **2.** ΒΙΟΛ. (α) κάθε βιολογική δομή που συσσωρεύει χρωστικές ουσίες: *~ κύτταρο / ιστός* (β) ***χρωματοφόρο*** (το) (στα ζώα) κύτταρο που περιέχει κοκκία χρωστικής ουσίας και βρίσκεται συνήθ. στις βαθύτερες στιβάδες τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < *χρώμα, -ατος* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatophore].
χρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το χρωμάτισμα, ο χρωματισμός **2.** (ειδικότ.) η αρχική επάλειψη ζωγραφικού πίνακα με ελαιόχρωμα, για να σχηματιστεί το βάθος (φόντο) **3.** (συνεκδ.) απόχρωση τού δέρματος διαφορετική από τη συνηθισμένη για το άτομο και τον φυλετικό τύπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatosis].
-χρωμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού χρωμάτων: *δι-χρωμία, τετρα-χρωμία, πολυ-χρωμία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθ. σε *-χρωμος*].
χρωμικός[1], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: *~ μέθοδος φωτογράφισης* ΣΥΝ. χρωματικός.
χρωμικός[2], -ή, -ό [1807] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει τη χρωμική ρίζα (CrO_4^{2-}): *~ άλας* **2.** ΓΕΩΛ. ***χρωμικό ορυκτό*** καθεμία από τις σπάνιες ανόργανες ενώσεις που σχηματίζονται από την οξείδωση των θειούχων μεταλλευμάτων χαλκού, σιδήρου και μολύβδου, τα οποία περιέχουν χρώμιο σε ελάχιστη ποσότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromique].
χρώμιο (το) [1807] {χρωμίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Cr), απαντά στη φύση ενωμένο με άλλα στοιχεία (όπως λ.χ. το οξυγόνο, το μαγνήσιο, το αργίλιο, το πυρίτιο κ.ά.), με τα οποία σχηματίζει διάφορα ορυκτά με έντονους χρωματισμούς· χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία λόγω τής αντοχής του στις υψηλές θερμοκρασίες, τής σκληρότητάς του και τής ανθεκτικότητάς του στη διάβρωση (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. chromium < αρχ. *χρῶμα*. Οφείλει την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις των ενώσεων τού στοιχείου].
χρωμιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει χρώμιο: *~ ένωση.*
[ΕΤΥΜ. < *χρώμιο* + *-ούχος* < *έχω*].
χρωμο- / χρωμό- / χρωμ- κ. **χρωματο- / χρωματό- / χρωματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με χρώματα, χρωστικές ουσίες: *χρωματο-λόγιο, χρωματο-ποιία, χρωμο-γράφος, χρωμο-σαμπουάν.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χρωματο-πώλης, χρωμο-κρασία*), που προέρχεται από το αρχ. *χρῶμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. chromo-some, γερμ. Chromato-graphie)].
χρωμογόνος, -ος, -ο ➜ χρωματογόνος
χρωμογράφος (ο) ΤΥΠΟΓΡ. ηλεκτρονικό και οπτικό σύστημα για την ανάλυση των χρωμάτων, τη φωτογράφιση και την αναπαραγωγή εικόνων ΣΥΝ. σκάνερ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromograph)].
χρωμολιθογραφία (η) [1896] {χρωμολιθογραφιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. η τέχνη τής έγχρωμης εκτύπωσης σε χαρτί εικόνων που έχουν χαραχθεί σε λίθινες πλάκες **2.** (συνεκδ.) η έγχρωμη εικόνα που εκτυπώνεται με τον παραπάνω τρόπο **3.** η εκτύπωση έγχρωμων εικόνων με τη μέθοδο τής όφσετ (βλ.λ.). — **χρωμολιθογραφικός**, -ή, -ό [1877], **χρωμολιθογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromolithographie].
-χρωμος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την ύπαρξη ή μη χρώματος: *έγ-χρωμος, ά-χρωμος* **2.** συγκεκριμένο αριθμό χρωμάτων: *το βιβλίο θα γίνει τετράχρωμο* || *μονό-χρωμος, πολύ-χρωμος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-χρωμος*, μτγν. *δί-χρωμος, πολύ-χρωμος*), που προέρχεται από το ουσ. *χρῶμα*].
χρωμοσαμπουάν (το) {άκλ.} σαμπουάν που περιέχει και χρωστική ουσία, για να βάφει ταυτόχρονα με το λούσιμο τα μαλλιά.
χρωμόσωμα κ. **χρωματόσωμα** (το) {χρωμοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. νηματόμορφο ή κοκκιόμορφο τμήμα τής πυρηνικής ουσίας τού κυττάρου, που εμφανίζεται κατά τη μίτωση (βλ.λ.) και αποτελείται από μακρές αλυσίδες D.N.A., περιέχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για τη λειτουργία τού κυττάρου και διαβιβάζει το γενετικό υλικό από γενιά σε γενιά: *στο ανθρώπινο κύτταρο υπάρχουν 23 ζεύγη όμοιων ~, που το ένα μέλος τους προέρχεται από τον αρσενικό και το άλλο από τον θηλυκό γονέα* || *φυλετικό ~.* — **χρωμοσωματικός**, -ή, -ό κ. **χρωμοσωμικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromosome].
χρωμοτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση έγχρωμων εικόνων με τη χρήση χρωματιστής μελάνης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotypy].
χρωμοτυπογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση πολύχρωμων εντύπων και εικόνων με τη χρησιμοποίηση χρωματιστής μελάνης και πολλών τυπογραφικών πλακών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotypography].
χρωμοφάν (το) {άκλ.} το αστραλόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromophan < chromo- (< *χρώμα*) + -phan (< *φαίνω / -ομαι*)].
χρωμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο ➜ χρωματοφόρος
χρωμοφωτογραφία (η) [1892] {χρωμοφωτογραφιών} **1.** μέθοδος φωτογράφισης των αντικειμένων με τα χρώματα και τις αποχρώσεις τους **2.** (συνεκδ.) η φωτογραφική εικόνα που λαμβάνεται με τη μέθοδο αυτή, η έγχρωμη φωτογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromophotographie].
χρωμοφωτοτυπία (η) {χρωμοφωτοτυπιών} η έγχρωμη φωτοτυπία (βλ.λ.), το έγχρωμο φωτοαντίγραφο σχεδίου ή εικόνας.
ΧΡΩ.ΠΕΙ. (τα) Χρωματουργεία Πειραιά.
χρως (ο) {χρωτός κ. χρούς | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) το δέρμα, η επιδερμίδα (βλ.λ.)· μόνο στις ΦΡ. (α) ***εν χρω κεκαρμένος*** (*ἐν χρῷ κεκαρμένος*. Ξενοφ. *Ελληνικά* 1, 7, 8) με τα μαλλιά κομμένα σύρριζα (β) ***κουρά εν χρω*** (*κουρὰ ἐν χρῷ*) κούρεμα των μαλλιών σύρριζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., γεν. *χρωτός / χροός* (η δεύτερη είναι αρχαιότερη), αβεβ. ετύμου. Αν ληφθεί υπ' όψιν ο μυκ. τ. a-ko-ro-we «χωρίς κηλίδες» (για λευκά βόδια), αρχικό θ. είναι το **χροϜοσ-* > *χροός* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -Ϝ-), οπότε **χροϜώς* > *χρώς* (με εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν). Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, η μόνη δυνατή σύνδεση θα μπορούσε να περιλαμβάνει το ρ. *χραύω* «αγγίζω, ξέω» (βλ. κ. *χρίω*) και το Ι.Ε. *greu-, τού οποίου ετεροιωμ. βαθμ. αποτελεί το θ. **χροϜ-οσ-*, αλλά το ρ. *χραύω* δεν επιτρέπει βεβαιότερη προσέγγιση. Ομόρρ. *-χρους* (β' συνθ., πβ. κ. *μελάγ-χρους*), *χρο-ιά, χρώ-μα, συγ-χρωτ-ίζω* κ.ά.].
χρώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το να χρωματίζει κάποιος κάτι, να το περνά (επιφάνεια) με βαφή, μπογιά ΣΥΝ. χρωμάτωση, χρωμάτισμα, χρωματισμός **2.** (συνεκδ.) το χρώμα, η απόχρωση των σωμάτων: *~ δέρματος / θυρεού* (το χρώμα των διαφόρων τμημάτων τού θυρεού) ΣΥΝ. χρωματισμός **3.** ΒΙΟΛ. η τεχνική που χρησιμοποιεί διάφορες χρωστικές ουσίες για τον χρωματισμό ιστών, οργάνων, κυττάρων κ.λπ., προκειμένου να υποβληθούν σε μικροσκοπική εξέταση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρῶσις* < θ. *χρω-* (τού αρχ. *χρώς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-σις*, πβ. κ. *δό-σις*].
χρωστήρας (ο) (λόγ.) **1.** εργαλείο για τον χρωματισμό επιφανειών, που αποτελείται από δέσμη φυσικών ή τεχνητών τριχών στο άκρο ξύλινου στελέχους: *ο ~ τού ζωγράφου / τού ελαιοχρωματιστή* ΣΥΝ. (καθημ.) πινέλο, βούρτσα **2.** (μτφ.) η τέχνη τής απεικόνισης, η ζωγραφική: *είναι από τους μεγαλύτερους μαέστρους τού ~* (δηλ. ζωγράφους) || *από τον ~ του δηλώνεται η ανάγκη για απλότητα και επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρωστήρ, -ῆρος* < θ. *χρωσ-* (τού ρ. *χρώννυμι* «βάφω, χρωματίζω» < **χρώσ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. *ἐ-χρώσ-θην*, < αρχ. *χρώς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *καυσ-τήρ*].
χρωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρώμα, που δίνει χρώμα, που χρωματίζει: *~ ουσία / ύλη / διάλυμα* || *στα τυποποιημένα τρόφιμα συχνά προσθέτουν ~ ουσίες, για να δείχνουν ωραιότερα* ΣΥΝ. χρωματογόνος, χρωματοφόρος / χρωμοφόρος **2.** ***χρωστική*** (η) (α) ΒΙΟΛ. έγχρωμη οργανική ουσία που προσδίδει χρώμα στους ιστούς, οι οποίοι την περιέχουν (β) βασικό συστατικό των χρωμάτων (βαφών) φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, που δίνουν τον χρωματισμό στις βαφές.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χρωσ-* (τού αρχ. *χρῴζω* < *χρώς*, βλ.λ.) + επίθημα *-τικός*, αποδ. τού γαλλ. colorant].
χρωστούμενος, -η, -ο **1.** αυτός τον οποίο χρωστά κανείς (σε άλλον) **2.** ***χρωστούμενα*** (τα) τα χρήματα που χρωστάει κανείς (σε κάποιον): *πόσα είναι τα ~;* || *πάρε εκατό χιλιάδες και ξοφλάμε με τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χρωστώ* + ουδ. πληθ. τού επιθήματος *-ούμενος* (μτχ. μέσου ενεστ.)].
χρωστώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χρωστάς..., μτχ. χρωστούμενος, -η, -ο} ♦ (μετβ.) **1.** έχω χρέος, οφείλω (σε κάποιον): *μου χρωστάς ένα εκατομμύριο* || *πόσα χρωστάς ακόμη, για να ξεχρεώσεις;* ΦΡ. (α) **χρω-**

στάω τα μαλλιοκέφαλά μου έχω πάρα πολλά χρέη (β) **δεν χρωστάει καλό** για πρόσωπο που λέει πράγματα δυσάρεστα σε ευχάριστες στιγμές ή αναφέρεται σε άσχημες εξελίξεις: *~! Ακούς εκεί να της μιλάει για κηδείες μετά τον γάμο της!* (γ) **χρωστάει τής Μιχαλούς** για πρόσωπο που δεν έχει διανοητική ισορροπία, για τρελό: *άσ' τον αυτόν, μην τον ακούς· ~* (δ) **από 'κεί που μας χρωστάγανε, μας πήραν και το βόδι** για περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτοί που ευθύνονται πραγματικά εμφανίζουν ως υπαίτιο για ένα ζήτημα κάποιον που δεν ευθύνεται **2.** (για μαθήματα) πρέπει να εξεταστώ (είτε επειδή δεν έχω εξεταστεί στην κανονική εξεταστική περίοδο είτε επειδή εξετάστηκα και απέτυχα): *είναι στο τέταρτο έτος και χρωστάει ένα σωρό μαθήματα* **3.** έχω υποχρέωση, ηθική οφειλή: *σου χρωστώ τη ζωή μου την ίδια* || *σου ~ μεγάλη χάρη για το καλό που μου έκανες* ♦ **4.** (αμετβ.) έχω χρέη: *χρωστάει παντού* || *μια ζωή τον θυμάται να χρωστάει* **5.** (η μτχ. **χρωστούμενος**, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χρωστώ* < μτγν. *χρεωστώ (-έω)* < *χρεώστης* (βλ.λ.). Η φρ. *χρωστάει τής Μιχαλούς* οφείλεται σε φερώνυμη ξενοδόχο τού Ναυπλίου μετά το 1830, που ήταν ιδιαίτερα απαιτητική για την εξόφληση λογαριασμών και χρεών].

χταπόδι (το) {χταποδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. μαλάκιο) **1.** θαλάσσιο μαλάκιο των εύκρατων και τροπικών θαλασσών με μικρό κεφάλι, από το οποίο φύονται οκτώ μυώδη, ισχυρά πλοκάμια, εφοδιασμένα με μία ή δύο σειρές μυζητήρων (βεντουζών)· στον βυθό, εκκρίνει μελάνι σε περίπτωση κινδύνου, τρέφεται κυρ. με καβούρια και αστακούς και αλιεύεται για την εύγευστη και θρεπτική σάρκα του· ΦΡ. (μτφ.) **θα σε χτυπήσω / θα σε κοπανίσω (κάτω) σαν χταπόδι** (ως απειλή) θα σε ξυλοκοπήσω αγρίως, θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο **2.** βοηθητικό αντικείμενο που αποτελείται από λαστιχένια σχοινιά και γάντζους στις άκρες, για να δένονται με ασφάλεια οι αποσκευές στη σχάρα οχήματος. — (υποκ.) **χταποδάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀκταπόδιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὀ-* και ανομοίωση τού συμπλέγματος *κτ-*), υποκ. τού αρχ. *ὀκτάπους, -ποδος* (< *ὀκτώ* + *πούς, ποδός*)].

χτένα κ. **κτένα** (η) {χτενών} **1.** επίμηκες αντικείμενο με πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία πλευρά του, που χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και το χτένισμα των μαλλιών: *δώσε μου τη ~, να χτενιστώ* ΣΥΝ. χτένι, (καθημ.) τσατσάρα **2.** (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος χτένι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτένα*, από την αιτ. τού αρχ. *κτείς, -ενός* < **πκτ-εν-ς* (με σίγηση τού αρχικού **π-* και αντέκταση), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πέκ-ω*, «χτενίζω» (βλ. λ. *πόκος*), με παρέκταση -t-, πβ. λατ. pecten «χτένα» (> γαλλ. peigne, ισπ. peña), λιθ. pèšti «χτενίζω, τραβώ από τα μαλλιά» κ.ά.].

χτενάκι κ. **κτενάκι** (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό σε μέγεθος χτένι (βλ.λ.), συχνά διακοσμημένο με εγχάρακτα σχέδια, πολύτιμους λίθους κ.λπ., το οποίο χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση των μαλλιών σε διάφορα είδη γυναικείας κόμμωσης ή για απλό στολισμό τού κεφαλιού.

χτένι κ. **κτένι** (το) {χτεν-ιού | -ιών} **1.** επίμηκες αντικείμενο που φέρει πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία ή σπανιότ. και στις δύο πλευρές του και χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και τη διευθέτηση των μαλλιών: *δώσε μου το ~, για να χτενιστώ* || *πέρασε τα μαλλιά τού παιδιού της με ψιλό ~, για να δει αν έχει ψείρες* ΣΥΝ. χτένα, χτενάκι, (λαϊκ.) τσατσάρα· ΦΡ. (α) **ο κόμπος έφτασε στο χτένι** βλ. λ. *φθάνω* (β) (παροιμ.) **όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια** βλ. λ. *γένι* **2.** εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο διαχωρίζονται οι κλωστές τού στημονιού: *«βάνει φωτιά στον αργαλειό, στο φιλντισένιο ~»* (δημοτ. τραγ.) **3.** οδοντωτό κηπουρικό εργαλείο, με το οποίο καθαρίζεται το έδαφος από άχρηστα αντικείμενα (ξερόκλαδα, πέτρες, χόρτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) τσουγκράνα **4.** εργαλείο με χοντρές, αραιές οδοντωτές προεξοχές που χρησιμεύει για το μάζεμα τής ελιάς **5.** εργαλείο για την ξάση τού μαλλιού, το λανάρι (βλ.λ.) ● **6.** ΖΩΟΛ. μικρό θαλάσσιο οστρακόδερμο με δύο άνισα κελύφη, που ζει σε άμμο ή χαλίκι, έχει σχήμα αχηβάδας με ακτινωτές πτυχώσεις, χρώμα λευκορόδινο, κίτρινο ή κόκκινο βαθύ, τρέφεται με μικροοργανισμούς και αλιεύεται για την εύγευστη, χυμώδη σάρκα του. — (υποκ.) **χτενάκι** κ. **κτενάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κτένιον*, υποκ. τού αρχ. *κτείς, -ενός* (βλ. κ. *χτένα*)].

χτενίζω κ. **κτενίζω** ρ. μετβ. {χτένισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξεμπερδεύω, τακτοποιώ και δίνω συγκεκριμένη μορφή με τη χτένα στο τριχωτό τής κεφαλής, στα γένια, τα μουστάκια κ.λπ.: *περίμενε να χτενίσω τα μαλλιά μου και μετά θα φύγουμε* || *τα μαλλιά σου είναι πολύ ωραία· ποια κομμώτρια σε χτενίζει;* || *είναι πάντα κομψή και (καλο)χτενισμένη* || (παροιμ.-!) *«εδώ ο κόσμος χάνεται και το μουνί / η γριά χτενίζεται»* (για όποιον δεν έχει συναίσθηση τής σοβαρότητας μιας κατάστασης) **2.** (ειδικότ.) καθαρίζω μαλλί, λινάρι κ.λπ. με ειδικό χτένι, για να γίνει κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. ξαίνω, (λαϊκ.) λαναρίζω **3.** (μτφ.) ψάχνω εξονυχιστικά, κάνω λεπτομερή έρευνα: *η αστυνομία χτένισε την περιοχή, για να βρει τους δραπέτες* || *«νατοϊκά αναγνωριστικά αεροσκάφη χτενίζουν τον εναέριο χώρο τού Κοσσυφοπεδίου»* (εφημ.) ΣΥΝ. ερευνώ **4.** (μτφ.) κάνω την τελική επεξεργασία κειμένου, επιμελούμαι τις λεπτομέρειές του, για να του δώσω την αρτιότερη δυνατή μορφή: *~ ομιλία / πραγματεία / έκθεση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτενίζω* < *κτείς, -ενός* (βλ. κ. *χτένα*)].

χτένισμα κ. **κτένισμα** (το) [μεσν.] {χτενίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιποίηση των μαλλιών (με χτένα και άλλα σύνεργα κομμωτικής) **2.** ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο χτενίζει κανείς τα μαλλιά του, το σχήμα, η μορφή που τους δίνει: *μοντέρνο / παλιομοδίτικο / εντυπωσιακό ~* **3.** (μτφ.) το εξονυχιστικό ψάξιμο: *το ~ μιας περιοχής για τη σύλληψη των δραπετών* **4.** τελική και ενδελεχής επεξεργασία κειμένου, ώστε να απαλειφθούν τυχόν αδυναμίες του. Επίσης (λαϊκ.) **χτενισιά** (η).

χτες επίρρ. → χθες

χτεσινός, -ή, -ό → χθεσινός

χτήμα (το) → κτήμα

χτίζω ρ. → κτίζω

χτικιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτίκιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πάθει φυματίωση, να γίνει φθισικός: *θα με χτικιάσει αυτή η δουλειά!* **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε πολλά βάσανα και δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ πολύ: *με χτίκιασε με τη γκρίνια της* || *θα με χτικιάσει αυτό το παιδί με τις τρέλες που κάνει!* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταταλαιπωρώ ♦ (αμετβ.) **3.** προσβάλλομαι από φυματίωση, γίνομαι φθισικός, βγάζω το χτικιό (βλ.λ.): *χτίκιασε η κακομοίρα και πέθανε πολύ νέα* **4.** (μτφ.) περνώ βάσανα, υποβάλλομαι σε πολλές ταλαιπωρίες: *αυτό τον μήνα κουράστηκα πολύ, χτίκιασα* ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννιέμαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω. — **χτίκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτικιάζω* < μτγν. *ἑκτικός (πυρετός)*, δηλ. «που επιμένει, χρονία ασθένεια», (< αρχ. *ἕξις* «συνήθεια») + ρηματ. επίθημα *-ιάζω*, με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἑ-* και ανομοίωση τού συμφωνικού συμπλέγματος *κτ-* > *χτ-* (πβ. κ. *κτένα – χτένα*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. έχει προέλθει από ρ. **τηκτικιάζω* (με απλολογική αποβολή τής πρώτης συλλαβής) < αρχ. *τηκτικός* < *τηκτός* < *τήκω* «λειώνω»].

χτικιάρης (ο) {χτικιάρηδες}, **χτικιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει προσβληθεί από φυματίωση, που πάσχει από φθίση ΣΥΝ. χτικιασμένος, φυματικός, φθισικός **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που έχει άρρωστη όψη, πολύ αδύναμο και εξασθενημένο ΣΥΝ. αδύνατος, αρρωστιάρης ΑΝΤ. υγιής, εύρωστος, δυνατός. — **χτικιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χτικιό* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χτίκιασμα (το) → χτικιάζω

χτικιό (το) {δύσχρ. χτικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η φυματίωση (βλ.λ.): *από τις κακουχίες και την κακή διατροφή έβγαλε το ~* (δηλ. προσβλήθηκε από φυματίωση) ΣΥΝ. (λόγ.) φθίση **2.** (μτφ.) συνεχής και πολύ δυσάρεστη ενόχληση, βάσανο: *~ είναι αυτό το παιδί για τους δασκάλους του!* || *μεγάλο ~ είναι αυτή η δουλειά!* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, δοκιμασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτικιό* < *κτικιάζω* (βλ.λ.), υποχωρητ., πβ. κ. *φευγιό, καθισιό*].

χτίσιμο (το) → κτίσιμο

χτίσμα (το) → κτίσμα

χτίστης (ο) → κτίστης

χτιστός, -ή, -ό → κτιστός

χτύπημα (το) → κτύπημα

χτυπημένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν χτυπήσει, που έχει υποστεί χτύπημα: *το αυτοκίνητο ήταν ~ στο φτερό* || *γύρισε ~ από τον καβγά* || *οι κονσέρβες ήταν όλες ~* (είχαν ελαφρό βαθούλωμα στη μεταλλική συσκευασία) **2.** αυτός που έχει ανακατευτεί καλά: *η μαρέγκα δεν είναι ~ καλά* || *φραπές ~ σε σέικερ* **3.** (μτφ. για πρόσ.) βασανισμένος, που τον βρήκαν συμφορές: *~ από τη ζωή* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που έχει δακτυλογραφηθεί (και συνήθ. τυπωθεί): *το βιβλίο είναι ~* || *διορθώνω το ~ κείμενο.*

χτυπητήρι (το) {χτυπητηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** όργανο για το χτύπημα αβγών και άλλων υλικών στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική: *με το ~ κάνω τη μαρέγκα* **2.** όργανο με το οποίο χτυπούν τα στρώματα, τα χαλιά, τα κλινοσκεπάσματα κ.λπ., για να φύγει η σκόνη **3.** το ρόπτρο θύρας.
[ΕΤΥΜ. < *χτυπώ* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *πατη-τήρι*].

χτυπητός, -ή, -ό κ. **κτυπητός 1.** (για άψυχα) αυτός που έχει παρασκευαστεί με χτύπημα, με ανατάραξη και ανακάτεμα: *~ ζύμη* ΣΥΝ. χτυπημένος· ΦΡ. **αβγό χτυπητό** κρόκοι αβγού χτυπημένοι με πολλή ζάχαρη **2.** (ειδικότ. για μέταλλα) αυτός που έχει υποστεί κατεργασία με τη σφύρα, που έχει σφυρηλατηθεί: *~ σίδηρος / μπρούντζος* ΣΥΝ. σφυρηλατημένος, σφυρήλατος **3.** (μτφ.) πολύ έντονος, αυτός που επιδιώκει να προκαλέσει ζωηρή εντύπωση, να φανεί: *~ χρώμα / κόσμημα / φόρεμα / ντύσιμο / μακιγιάζ* ΣΥΝ. ζωηρός, φανταχτερός, εντυπωσιακός ΑΝΤ. αχνός, απαλός, διακριτικός **4.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται ή γίνεται αντιληπτός αμέσως, οφθαλμοφανής: *~ αντίθεση / αντίφαση / ομοιότητα / διαφορά / αλλαγή / λάθος / χαρακτηριστικό / ελάττωμα* || *ένα ~ παράδειγμα είναι το εξής...* ΣΥΝ. καταφανής, πασιφανής, πρόδηλος, φανερός ΑΝΤ. κρυμμένος, κρυφός, μυστικός **5. χτυπητό** (το) τρόπος σοβαντίσματος τοίχου με αλλεπάλληλες εκσφενδονίσεις κονιάματος έτσι, ώστε να δημιουργεί τραχεία (όχι λεία) επιφάνεια ΣΥΝ. πεταχτό. — **χτυπητά** επίρρ.

χτυποκάρδι (το) {δύσχρ. χτυποκαρδ-ιού | -ιών} **1.** γρήγορος παλμός, κτύπος τής καρδιάς ΣΥΝ. καρδιοχτύπι **2.** (μτφ.) έντονη ψυχική ταραχή, μεγάλη συγκίνηση που προκαλεί ταχυπαλμία: *πέρασα μεγάλο ~, ώσπου να γυρίσει απ' το ταξίδι ο γυιος μου* ΣΥΝ. άγχος, ανησυχία, αγωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*
[ΕΤΥΜ. < *καρδιοχτύπι*, με αντιστροφή των συνθετικών τής λ., < *καρδιά* + *-χτύπι* < *χτυπώ*].

χτυποκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτυποκάρδισα} (λαϊκ.) καρδιοχτυπώ (βλ.λ.).

χτύπος (ο) → κτύπος

χτυπώ ρ. → κτυπώ

χτωήχι (το) → Οκτώηχος

χυδαΐζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {χυδάισα} **1.** συμπεριφέρομαι με τρόπο χυδαίο, μιμούμαι τα λόγια και τις πράξεις των χυδαίων ανθρώπων ΣΥΝ. ασχημονώ **2.** (παλαιότ., κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) μιλώ και γράφω στη δημοτική, ιδ. στην ακραία μορφή της ΣΥΝ. μαλλιαρίζω. — **χυδαϊσμός** (ο).

χυδαιόγλωσσος, -η, -ο [1844] αυτός που χρησιμοποιεί χυδαία γλώσ-

σα.

χυδαιολογία (η) [μτγν.] {χυδαιολογιών} η χρήση χυδαίας γλώσσας, χυδαίων εκφράσεων: *το έργο ήταν γεμάτο χυδαιολογίες*. Επίσης **χυδαιολόγημα** (το).

χυδαιολόγος, -ος, -ο [1818] αυτός που μιλά ή γράφει με χυδαίο τρόπο, που χρησιμοποιεί άσεμνες και απρεπείς εκφράσεις: *~ πολιτικός / δημοσιογράφος* ΣΥΝ. βωμολόχος, αισχρός ΑΝΤ. σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής.

χυδαιολογώ ρ. αμετβ. [1873] {χυδαιολογείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} λέω χυδαία πράγματα ή εκφράζομαι με χυδαίο τρόπο, μιλώ ή γράφω άσεμνα και αναξιοπρεπώς: *ο δημοσιογράφος αυτός χυδαιολογεί ασταμάτητα από τη στήλη του* ΣΥΝ. βωμολοχώ, αισχρολογώ.

χυδαίος, -α, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας και διακριτικότητας, που παραβιάζει τους κανόνες τής ευπρέπειας ή θεωρείται προσβλητικός για τα χρηστά ήθη: *~ τρόποι / συμπεριφορά / έκφραση / λεξιλόγιο* || *~ επίθεση / υπαινιγμός / επίδειξη πλούτου* || *έχει κάτι το ~ επάνω του* || *«δεν υπάρχει ~ γλώσσα, υπάρχουν μόνον ~ άνθρωποι»* (Λ. Μαβίλης) ΣΥΝ. τιποτένιος, άσεμνος, απρεπής, πρόστυχος ΑΝΤ. ευπρεπής, σεμνός, ευγενής **2.** (για πρόσ.) αυτός που μιλά ή συμπεριφέρεται με βαναυσότητα και αδιακρισία ή που υπερβαίνει τα όρια τής ευπρέπειας και τής δημοσίας αιδούς: *δεν έχω ξανακούσει τέτοιο ~ άνθρωπο!* || *~ πολιτικός / ομιλητής / σχολιαστής* ΣΥΝ. σκαιός, βάναυσος, αγροίκος, πρόστυχος, τιποτένιος, αναξιοπρεπής ΑΝΤ. ευγενής, σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής **3.** (παλαιότ.) αυτός που ανήκει στον λαό, στο πλήθος· λαϊκότροπος, ιδιωματικός: *~ γλώσσα* (παλαιότ. κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας, η γλώσσα τού «χύδην όχλου», δηλ. η δημοτική και ιδ. η ακραία, η «μαλλιαρή»). — **χυδαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χυδαῖος* < αρχ. επίρρ. *χύδην* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αῖος*].

χυδαιότητα (η) [μτγν.] {χυδαιοτήτων} **1.** η έλλειψη ευγένειας, απρέπεια και προστυχιά: *η ~ του ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *δεν μπορώ να ανεχθώ τη ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, σκαιότητα ΑΝΤ. ευπρέπεια, ευγένεια, διακριτικότητα **2.** (συνεκδ.) χυδαίος λόγος ή πράξη, η επίδειξη χυδαίας συμπεριφοράς σε ορισμένη περίσταση: *κείμενο γεμάτο χυδαιότητες* || *μια ταινία που εμφανίζει τη ~ ως τέχνη* ΣΥΝ. χυδαιολογία, χυδαϊσμός.

χυδαϊσμός (ο) → χυδαΐζω

χυδαϊστής (ο) [1814] (παλαιότ. μειωτ., κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) ο οπαδός τής δημοτικής γλώσσας, αυτός που μιλά ή/και γράφει στη δημοτική γλώσσα, ιδ. στην ακραία ΣΥΝ. δημοτικιστής, μαλλιαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.

χυδαϊστί επίρρ. (λόγ.) σε γλώσσα και ύφος καθημερινής χρήσεως, σε χυδαία γλώσσα: *εκφράζομαι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χυδαΐζω* (< μτγν. *χυδαῖος*) + επιρρ. επίθημα *-τί*, πβ. κ. *βαρβαρισ-τί*].

χύδην επίρρ. (λόγ.-μειωτ.) σωρηδόν, χωρίς τάξη· μόνο στη ΦΡ. ***χύδην όχλος*** πλήθος αμόρφωτων ανθρώπων· όχλος, συρφετός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *χέω* (< **χέϝ-ω* < *gheu-). + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *διαρρή-δην*, *φύρ-δην*].

χυλοπίτα κ. **χυλόπιτα** (η) [μεσν.] {δύσχρ. χυλοπιτών} (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) είδος ζυμαρικού από λεπτό φύλλο ζύμης, το οποίο κόβεται σε μικρά τετράγωνα ή ρομβοειδή κομμάτια ή σε μακρόστενες λεπτές λωρίδες: *σήμερα θα φάμε κρέας με χυλοπίτες* **2.** (μτφ.-κα-θημ. στον τ. *χυλόπιτα*) η ερωτική απόρριψη, αποτυχία σε προσπάθεια ερωτικής κατάκτησης· ΦΡ. (α) ***δίνω / ρίχνω (σε κάποιον) χυλόπιτα*** απορρίπτω ερωτική πρόταση κάποιου (β) ***τρώω χυλόπιτα*** απορρίπτεται η ερωτική πρόταση που κάνω σε κάποιον: *της ζήτησε να τα φτειάξουν, αλλά έφαγε ~*.

χυλός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολτός από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία και νερό ΣΥΝ. κουρκούτι **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) πολτώδες φαγητό ή ρόφημα που παρασκευάζεται από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία βρασμένη σε νερό και προορίζεται κυρ. για τα βρέφη, τους γέροντες και τους ασθενείς· ΦΡ. ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσά και το γιαούρτι*** βλ. λ. *γιαούρτι* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε φαγητό που έχει αφεθεί να βράσει υπερβολικά και έχει μετατραπεί σε πολτό: *τα φασόλια έγιναν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με τον τ. *χυμός* (βλ.λ.) και ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.). Το πρόβλημα που προκύπτει από τη σύνδεση αυτή είναι το μακρό θ. *χυ-* τής λ. *χυλός* (ενώ θα αναμενόταν θ. **χῠ-*), που ορισμένοι θεωρούν προϊόν εκφραστ. φωνηεντισμού. Κατ' άλλη άποψη, η μακρότητα οφείλεται σε τ. *ghu-s-lo- (> *χυλός*) και *ghu-s-mo (> *χυμός*), με παρέκταση -s- τού I.E. θ. (πβ. τοχ. kuṣām, γ' εν.), οπότε το μακρό *-υ-* πρέπει να θεωρηθεί προϊόν αντεκτάσεως μετά την απλοποίηση των συμπλεγμάτων *-sl- και *-sm].

χυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) όμοιος με χυλό, αυτός που έχει τη μορφή χυλού: *~ ουσία / παρασκεύασμα* ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω (κάτι) σε χυλό, σε πολτό: *~ φαγητό / φρούτο / λαχανικά* ΣΥΝ. λειώνω, πολτοποιώ ΑΝΤ. στερεοποιώ, πήζω **2.** (σπανιότ.) λαμβάνω τον χυμό, το εκχύλισμα φυτού με σύνθλιψη ♦ **3.** (αμετβ.) μετατρέπομαι σε χυλό, γίνομαι πολτός: *τα φασόλια χύλωσαν* ΣΥΝ. πολτοποιούμαι, λειώνω ΑΝΤ. στερεοποιούμαι, πήζω. — **χύλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χυλῶ (-όω)* < *χυλός*].

χύλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η μετατροπή υλικού ή πράγματος σε χυλό, σε πολτό: *~ τού φαγητού / τής σούπας* ΣΥΝ. πολτοποίηση, χύλωμα ΑΝΤ. στερεοποίηση, πήξη **2.** (ειδικότ.) η μετατροπή των τροφών σε χυλό κατά τη διαδικασία τής πέψης **3.** (κατ' επέκτ.) η πύκνωση χυμού με τη διαδικασία τού βρασμού.

χύμα επίρρ. **1.** (για εμπορεύματα και άλλα υλικά) χωρίς συσκευασία ή τυποποίηση και σε όση ποσότητα επιθυμεί ο πελάτης: *στην ταβέρνα αυτή υπάρχει κρασί ~* || (κ. ως επίθ.) *~ ρύζι / λάδι / όσπρια* ΑΝΤ. συσκευασμένος, τυποποιημένος **2.** χωρίς τάξη ή σύστημα, ανάκατα: *άφησα τα τρόφιμα ~ στο ψυγείο* || *έχω τα ψιλά ~ στην τσέπη μου* ΣΥΝ. σωρηδόν, χύδην· ΦΡ. (μτφ.) ***τα λέω (σε κάποιον) χύμα / χύμα και τσουβαλάτα*** (από πληρέστερη φρ. *τα είχαμε χύμα, τα πήραμε και τσουβαλάτα*) μιλώ (σε κάποιον) ευθέως, ωμά και σκληρά, χωρίς επιφυλάξεις, ωραιοποιήσεις και περιστροφές **3.** (μτφ. ως επίθ.-οικ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει τάξη και σύστημα (στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά), γενικότ. αδιάφορος: *είναι πολύ ~ άτομο* ΑΝΤ. τακτικός, συστηματικός, οργανωμένος, συνεπής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (< **χέϝ-ω* < *gheu-). + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *βῆ-μα*].

χυμίζω ρ. → χυμώ

χυμογόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που γεννά, που παράγει χυμούς: *~ καρπός*.
[ΕΤΥΜ. < *χυμός* + *-γόνος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. chymiferous].

χυμοποιώ ρ. μετβ. [1884] {χυμοποιείς... | χυμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβάλλω φρούτα ή λαχανικά σε χυμό. — **χυμοποίηση** (η).

χυμός (ο) **1.** το υγρό που περιέχεται στα φρούτα, στους καρπούς και σε άλλες οργανικές ουσίες και αφαιρείται με συμπίεση και έκθλιψη: *~ πορτοκαλιού / λεμονιού / ντομάτας / καρπουζιού* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζουμί **2.** (ειδικότ.) το θρεπτικό υγρό που κυκλοφορεί στα διάφορα μέρη των φυτών: *οι ~ των δέντρων ανεβαίνουν από τις ρίζες προς τα κλαδιά και τα φύλλα* **3.** ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. το πολτώδες ομοιογενές ρευστό που σχηματίζεται στο στομάχι από την επίδραση τού γαστρικού υγρού στις τροφές κατά τη διαδικασία τής πέψης και το οποίο στη συνέχεια, περνώντας από το έντερο, δίνει τον χυλό και τα περιττώματα **4.** (μτφ.) χαρακτηριστικό γνώρισμα ζωντάνιας ή ομορφιάς: *το έργο του έδωσε νέους ~ στην τέχνη* **5.** ΙΑΤΡ. (κατά τον Ιπποκράτη) καθένα από τα τέσσερα στοιχεία τού σώματος (αίμα, φλέγμα, κίτρινη χολή, μαύρη χολή) τα οποία, όταν βρίσκονται σε σωστή αναλογία, συμβάλλουν στην υγεία· ανάλογα με την περίσσεια ενός από αυτά, οι ανθρώπινοι τύποι ονομάζονται αιματώδεις, φλεγματικοί, χολ(ερ)ικοί και μελαγχολικοί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με τον τ. *χυλός* (βλ.λ.) και παρουσιάζει ουσιαστικά τα ίδια φωνολογικά προβλήματα].

χυμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *χιμώ*) {χυμάς... | χύμησα κ. χύμηξα} ορμώ μπροστά, επιτίθεμαι: *μόλις τους είδαν, χύμηξαν να τους σκοτώσουν* || *χυμάει μπροστά σαν λιοντάρι* || (μτφ.) *χύμηξαν να μας φάνε, μόλις διαφωνήσαμε!* ΣΥΝ. εφορμώ, ξεχύνομαι. Επίσης **χυμίζω** (σχολ. ορθ. *χιμίζω*) κ. (λαϊκ.) **χουμίζω**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χύμα* «πλημμύρα» (< ρ. *χέω*), ενώ λιγότερο πιθ. είναι η συσχέτιση με το μεσν. *φημίζω* «τρέχω έφιππος». Η γρ. με *-ι-* (*χιμώ*) είναι ετυμολογικώς αστήρικτη].

χυμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· χυμωδέστερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (για καρπούς) αυτός που περιέχει πολύ χυμό και κατά συνέπεια έχει ωραία γεύση, είναι απολαυστικός: *~ φρούτο* ΣΥΝ. ζουμερός ΑΝΤ. άχυμος **2.** (μτφ. για πρόσ.) γυναίκα με πλούσιες καμπύλες ΣΥΝ. ζουμερός **3.** όμοιος με χυμό, αυτός που έχει τη μορφή ή τη σύσταση χυμού: *~ ουσία / υγρό* ΣΥΝ. πολτώδης **4.** (λογοτ.) πλούσιος, εκφραστικός: *~ γλώσσα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχυσα, χύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (για υγρό) αφήνω να ρεύσει, να πεταχτεί ή να πέσει προς τα έξω, προς τα κάτω: *ποιος έχυσε το γάλα;* || *δεν έπρεπε να χύσεις το νερό* || *έκανε μια απότομη κίνηση και έχυσε το μελάνι πάνω στα ρούχα του* || *χύνω τον καφέ* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) εκχέω· ΦΡ. (α) ***χύνω δάκρυα*** δακρύζω, κλαίω: *έχυνε πικρά δάκρυα πάνω στον τάφο τού παιδιού της* (β) ***χύνω αίμα / το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *αίμα* (γ) ***χύνω (άπλετο) φως (σε κάτι)*** διευκρινίζω (κάτι), διαφωτίζω (σκοτεινή υπόθεση): *η δημοσιογραφική έρευνα έχυσε άπλετο φως στο μυστήριο* ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, εξηγώ, ερμηνεύω ΑΝΤ. συσκοτίζω (δ) ***η γλώσσα (κάποιου) χύνει φαρμάκι*** (κάποιος) είναι φαρμακόγλωσσος, μιλά άσχημα ή πολύ δηκτικά (ε) ***χύνεται (πολύ) μελάνι (για κάτι)*** γράφονται (πολλά) πράγματα (για κάτι): *έχουν χυθεί τόνοι μελάνι γι' αυτή την υπόθεση, αλλά χωρίς αποτέλεσμα* **2.** (για στερεά σώματα, που αποτελούνται από κόκκους) αφήνω κάτι να πέσει, να σκορπιστεί δεξιά και αριστερά: *αν δεν προσέξεις, θα χύσεις τη ζάχαρη* || *έχυσε το αλάτι πάνω στο τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. διασκορπίζω ΑΝΤ. συγκεντρώνω, μαζεύω **3.** (για μέταλλα και άλλα στερεά υλικά) κάνω (κάτι) ρευστό, λειώνω υπό την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας: *στο εργοστάσιο αυτό χύνουν το ατσάλι για την καινούργια γέφυρα* || *χρειαζόμαστε εγκαταστάσεις, στις οποίες να χύνεται μολύβι για οβίδες* ΣΥΝ. ρευστοποιώ, τήκω **4.** (για διάφορα αντικείμενα) κατασκευάζω (κάτι) ρίχνοντας λειωμένο υλικό στο κατάλληλο καλούπι: *~ κεριά / καννόνια* || *άγαλμα χυμένο σε μπρούντζο* ♦ **5.** (αμετβ.) (για ανθρώπους και ζώα) (!) εκβάλλω σπέρμα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. εκσπερματίζω **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χύνομαι**) (α) κινούμαι ορμητικά προς κάποιον/κάτι, κάνω επίθεση εναντίον του: *χύθηκε επάνω του να τον κατασπαράξει* || *μόλις τον είδε, χύθηκε στην αγκαλιά του* ΣΥΝ. ορμώ, εφορμώ, επιτίθεμαι, χυμώ (β) (για ποταμούς) ρίχνομαι στη θάλασσα: *ο Δούναβης χύνεται στον Εύξεινο Πόντο* ΣΥΝ. εκβάλλω. — **χύσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), ο οποίος στην Ελληνιστική Εποχή απαντά μόνο σε σύνθετα και καταδικάζεται από τους αττικιστές γραμματικούς. Έχει σχηματιστεί από τον παθ. αόρ. *ἐ-χύ-θην* (ρ. *χέω*), κατά το σχήμα *ἐπλύθην – πλύνω*].

χύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το να χύνει κανείς κάτι και το αποτέλεσμα τής πράξης αυτής, εκροή, διασκόρπισμα: *η ~ τού νερού / τού λαδιού / τής ζάχαρης* ΣΥΝ. χύσιμο, (λόγ.) έκχυση, ροή, εκροή **2.** η εκσπερμάτιση **3.** ΝΑΥΤ. η απόρριψη στη θάλασσα μέρους τού φορτίου πλοίου λόγω σφοδρής θαλασσοταραχής, εχθρικής επίθεσης, καταδίωξης κ.λπ. ΣΥΝ. (λαϊκ.) αβαρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χύσις* < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (< *gheu-, βλ.λ.). + παραγ. επίθημα *-σις*, πβ. κ. *βά-σις*].

χύσιμο (το) → χύνω

χύτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η διαδικασία με την οποία δίνεται σε ρευστοποιημένο μέταλλο ή κράμα συγκεκριμένη μορφή: *~ ορειχάλκινων έργων.*
[ΕΤΥΜ. < *χύτης* (βλ.λ.)].

χυτήριο (το) [1889] {χυτηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλουργικό εργαστήριο ή τμήμα εργοστασίου, στο οποίο τήκονται μέταλλα ή κράματα μετάλλων και χύνονται σε ειδικούς τύπους (καλούπια) για την παραγωγή διαφόρων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χυτήρ*, *-ῆρος* (βλ. λ. *χύτης*)].

χύτης (ο) {χυτών} ο εργάτης χυτηρίου (βλ.λ.), τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στη χύτευση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-της*, πβ. κ. *δείκ-της*].

χυτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χυθεί ή διασκορπιστεί, ριγμένος άτακτα σε σωρό: *~ όσπρια / αλάτι* || *τα πράγματά του τα άφησε ~ εδώ κι εκεί* || (κατ' επέκτ.) *~ μαλλιά* (αυτά που πέφτουν ελεύθερα στους ώμους, που δεν έχουν δεθεί ή πλεχτεί) ΣΥΝ. χυμένος, σκορπισμένος, σκόρπιος, άτακτος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος, μαζεμένος **2.** (για μέταλλα) αυτός που έχει ρευστοποιηθεί και χυθεί σε καλούπια: *~ σίδηρος / χάλυβας / άγαλμα / εργαλείο* **3.** (ειδικότ.) **χυτό** (το) το τελικό ή ημικατεργασμένο προϊόν τής χύσεως μετάλλου **4.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) όμορφος, αυτός που έχει πλαστεί με χάρη και αρμονία: *~ σώμα / γάμπες / πόδια* ΣΥΝ. πλαστικός, καλλίγραμμος, ωραίος, τορνευτός, καλοφτειαγμένος **5.** (μτφ. για ενδύματα) αυτός που έχει τέλεια εφαρμογή: *το παλτό σού πέφτει χυτό* || *το φόρεμα είναι ~ επάνω της* ΣΥΝ. ταιριαστός, εφαρμοστός. — **χυτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *ῥη-τός*].

χυτοσίδηρος (ο) [1870] {χυτοσιδήρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κράμα σιδήρου και άνθρακα σε χαμηλές αναλογίες, το οποίο περιέχει ακόμη μικρές ποσότητες πυριτίου και μαγκανίου, παράγεται σε ειδικές υψικαμίνους και χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαντέμι ΑΝΤ. σφυρήλατος σίδηρος, ελατοσίδηρος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Gusseisen].

χύτρα (η) {δύσχρ. χυτρών} (λόγ.) πήλινο παλαιότ. και μεταλλικό σήμερα μαγειρικό σκεύος με δύο συνήθ. λαβές, που χρησιμοποιείται για το βράσιμο των φαγητών: *τα φασόλια βράζουν στη ~* ΣΥΝ. κατσαρόλα, (λαϊκ.) τέντζερης· ΦΡ. ***χύτρα ταχύτητας*** σύγχρονο μαγειρικό σκεύος που σφραγίζεται και ανοίγει με ειδική βαλβίδα για το ταχύτερο μαγείρεμα των φαγητών· αλλιώς *αυτόκλειστο* (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ῥῆ-τρα*].

Χ.Φ.Δ. (η) Χριστιανική Φοιτητική Δράση.

Χ.Φ.Ε. (η) Χριστιανική Φοιτητική Ένωση.

χ.χ. χωρίς χρονολογία· για βιβλίο στο οποίο δεν αναγράφεται η χρονολογία έκδοσής του.

χωλ (το) → χολ

χωλαίνω ρ. αμτβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χώλανα} (λόγ.) ♦ (αμτβ.) **1.** είμαι χωλός (βλ.λ.), δεν μπορώ να περπατήσω κανονικά: *χωλαίνει εκ γενετής* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσαίνω **2.** (μτφ.) δεν προχωρώ όσο πρέπει ή δεν λειτουργώ κανονικά: *στον τομέα τής έγκαιρης διεκπεραίωσης των υποθέσεων των πολιτών οι δημόσιες υπηρεσίες χωλαίνουν* || *η θεωρία του / ο συλλογισμός του χωλαίνει* ΣΥΝ. καθυστερώ, βραδυπορώ, καρκινοβατώ, μειονεκτώ ΑΝΤ. προτρέχω, πλεονεκτώ ♦ **3.** (σπάν.) (μετβ.) κάνω κάποιον κουτσό, του προκαλώ ελάττωμα στα πόδια ή/και στο βάδισμα: *το ατύχημα τον χώλανε* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσαίνω.

χωλίαμβος (ο) {χωλιάμβ-ου | -ων, -ους} ΜΕΤΡ. ιαμβικός τρίμετρος που έχει τον τελευταίο πόδα σπονδείο ή τροχαίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός, -ή, -ό.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χωλός* + *ἴαμβος*. επειδή είχε σπονδείο αντί ιάμβου στον τελευταίο μετρικό πόδα].

χωλός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που κουτσαίνει, που δεν μπορεί να βαδίσει κανονικά, επειδή έχει ελάττωμα στα πόδια ή επειδή έχει χάσει το ένα ή και τα δύο του πόδια: *~ άνθρωπος / παιδί / σκυλί* ΣΥΝ. κουτσός, κουτσοπόδης **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: *~ εγχείρημα / συλλογισμός / θεωρία* ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. ακέραιος, τέλειος, ολοκληρωμένος. — **χωλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., με επίθημα *-λός*, χαρακτηριστικό των επιθ. που δηλώνουν αναπηρίες (πβ. κ. *τυφ-λός, στρεβ-λός*). Η λ. είναι αγν. ετύμου παρά τις προσπάθειες συνδέσεώς της με το ρ. *χαλῶ (-άω)*].

χώμα (το) {χώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το λεπτό στρώμα εδάφους τής γήινης επιφάνειας, που αποτελείται από λεπτούς κόκκους, κατ' αντιδιαστολή προς τους λίθους και τα πετρώματα: *τα νερά τής βροχής παρέσυραν χώματα και πέτρες* || *τα παιδιά κυλιούνται στο ~* || *το ~ θέλει πότισμα, έχει ξεραθεί*· ΦΡ. ***τρώω χώμα / τρώει η μύτη (η μούρη) μου χώμα*** πέφτω μπρούμυτα στη γη, ξαπλώνω στο έδαφος: *το άλογο αφηνίασε και έστειλε τον αναβάτη να φάει χώμα* **2.** (ειδικότ.) η οργανική ύλη που προέρχεται από την αποσύνθεση φυτών και λοιπών οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται στις καλλιέργειες ή τις γλάστρες για τα φυτά: *αγοράζω ~ για τις γλάστρες* || *πλούσιο / φτωχό ~* ΣΥΝ. φυτογή, φυτόχωμα **3.** (συνεκδ.) η επιφάνεια, το ανώτατο στρώμα τού γήινου φλοιού· το έδαφος (βλ.λ.): *έπεσε από ψηλά στο ~ και χτύπησε* || *κειτόταν στο ~ με τα μάτια ανοιχτά* || *τον έριξε κάτω στο ~* || *ήλθα να προσκυνήσω το άγιο ~* || *τα άγια ~ τής πατρίδας* ΣΥΝ. γη, τόπος· ΦΡ. ***ας είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει!*** βλ. λ. *ελαφρός* **4.** (κατ' επέκτ.) τα λεπτότατα τεμάχια εδάφους και άλλων σωμάτων που παρασύρονται με τον αέρα και επικάθονται σε διάφορες επιφάνειες: *τα παπούτσια μου είναι γεμάτα ~* || *βγήκε έξω, για να τινάξει τα ~ από τα ρούχα του* || *έχει καιρό να βρέξει κι έχουμε πνιγεί στο ~* ΣΥΝ. σκόνη, κονιορτός **5.** (μτφ.) ο τάφος, ο χώρος ταφής: *είναι στο ~ έναν χρόνο τώρα* || *«θα πάμε [...] εσύ στο ~ κι εγώ στη φυλακή»* (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. ***(κάποιον) τον τρώει το μαύρο χώμα*** βλ. λ. *τρώγω.* — (υποκ.) **χωματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῶμα* < θ. *χω-* (τού ρ. *χώννυμι* «επιχωματώνω, φράζω», πβ. αόρ. *χῶ-σαι*) + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *ῥῆμα*. Βλ. λ. *χώνω*].

χωματένιος, -ια, -ιο → χωμάτινος

χωματερή (η) (λαϊκ.) μεγάλος λάκκος ανοιγμένος στο έδαφος, στον οποίο μεταφέρονται απορρίμματα και γεωργικά προϊόντα που πλεονάζουν και στη συνέχεια συμπιέζονται και θάβονται: *εκατοντάδες τόνοι πορτοκαλιών θα καταλήξουν και φέτος στις ~* ΣΥΝ. σκουπιδότοπος.
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τυχ-ερός*].

χωματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {χωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) συσσωρεύω χώμα, καλύπτω (κάτι) με χώμα: *~ τον λάκκο / την αυλή* ΣΥΝ. επιχωματώνω.

χωματίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-καθημ.) η ιδιάζουσα οσμή χώματος, ιδ. τού νοτισμένου από τη βροχή: *όλη την ημέρα έσκαβαν τους λάκκους κι εμάς μας έπνιξε η ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ψαρ-ίλα*].

χωμάτινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αποτελείται από χώμα ή έχει κατασκευαστεί με χώμα ή πηλό: *~ κιούπι / γλάστρα / δάπεδο / φούρνος / αγγείο* || *~ δρόμος*. Επίσης **χωματένιος, -ια, -ιο.**

χωματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η συσσώρευση χώματος για τον σχηματισμό φράγματος και το ίδιο το φράγμα που σχηματίζεται: *οι ~ ανακόπτουν την ορμή τού νερού* ΣΥΝ. επιχωμάτωση, πρόχωμα, ανάχωμα **2.** κάθε εργασία εκσκαφής, αναμόχλευσης, μετατόπισης και συσσώρευσης χώματος για την κατασκευή τεχνικού έργου: *θα χρειαστούν δύο μήνες για να γίνουν οι απαραίτητοι ~, πριν θεμελιωθεί το έργο.*

χωματόδρομος (ο) δρόμος με επιφάνεια από χώμα, που δεν έχει στρωθεί με άσφαλτο, πλάκες κ.λπ.: *κακός / επικίνδυνος / φιδωτός ~.*

χωματουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκτέλεση έργων εκσκαφής, εξορύξεως και μεταφοράς χωμάτων κατά την πρώτη φάση τής κατασκευής τεχνικού έργου ΣΥΝ. χωματισμός **2.** ο κλάδος τής μηχανικής, που μελετά τους τρόπους εκτέλεσης των παραπάνω εργασιών. — **χωματουργικός, -ή, -ό.**

χωματουργός (ο) ο εργαζόμενος σε χωματουργικά έργα, ο εργάτης που ασχολείται με την εκσκαφή, την εξόρυξη, τη μεταφορά και τη διευθέτηση των χωμάτων κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου.
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + *-ουργός* < *έργο*].

χωνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος χωνί (βλ.λ.) **2.** μικρό χωνί από μπισκότο, μέσα στο οποίο τοποθετείται συνήθ. παγωτό **3.** (συνεκδ.) το παγωτό που έχει την παραπάνω μορφή ● **4.** ποώδες αναρριχώμενο διακοσμητικό φυτό με άνθη σαν χοάνη.

χώνεμα (το) → χωνεύω

χώνευση [μτγν.] κ. (καθημ.) **χώνεψη** (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η αφομοίωση από τον οργανισμό των τροφών που περιέχονται στο στομάχι και ο μετασχηματισμός τους σε θρεπτικές ουσίες· η πέψη: *έφαγες βαριά και θα έχεις άσχημη ~* || (ευχή) *καλή ~!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χώνεμα ● **2.** (στη μεταλλουργία) τήξη των μετάλλων σε ειδικη κάμινο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χώνεμα.

χωνευτήριο (το) {χωνευτηρί-ου | -ων} **1.** μεταλλευτική κάμινος, κατασκευασμένη από πυρίμαχα υλικά, που χρησιμοποιείται για την τήξη και την αποκάθαρση των μετάλλων, ιδ. το κατώτερο τμήμα της, εκεί όπου συγκεντρώνεται το λειωμένο μέταλλο **2.** (κατ' επέκτ.) δοχείο από μέταλλο ή πυρίμαχο υλικό, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για την τήξη ή την πύρωση ορισμένων ουσιών **3.** (μτφ.) ο χώρος νεκροταφείου, στον οποίο φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ΣΥΝ. οστεοφυλάκιο **4.** ΕΚΚΛΗΣ. δεξαμενή εκκλησίας, στην οποία χύνεται το νερό τής κολυμβήθρας **5.** (μτφ.) χώρος ή τόπος στον οποίο συγχωνεύονται διαφορετικά πράγματα ή ζουν και αφομοιώνονται πρόσωπα με διαφορετική εθνική, φυλετική, κοινωνική κ.λπ. προέλευση: *μετανάστευσε στην Αμερική, το μεγάλο αυτό σύγχρονο ~ λαών και πολιτισμών* || *~ ανθρώπων / φυλών*. Επίσης **χωνευτήρι** (κυρ. σημ. 5).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωνευτήριον* < *χωνεύω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *σκοπευ-τήριον*].

χωνευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χωνεύεται εύκολα ή που διευκολύνει τη χώνευση, τη λειτουργία τής πέψης: *το γιαούρτι είναι ~* || *~ νερό / αφέψημα* ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος, ελαφρός ΑΝΤ. δύσπεπτος, δυσκολοχώνευτος, βαρύς **2.** αυτός που σχετίζεται με την τήξη των μετάλλων και τη διοχέτευσή τους σε τύπους (καλούπια): *~ καμίνι.* — **χωνευτικότητα** (η).

χωνευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για μέταλλα) αυτός που έχει χυθεί σε καλούπια, που δεν έχει σφυρηλατηθεί: *~ χαλκός / χάλυβας* ΣΥΝ. χυτός ΑΝΤ. σφυρήλατος **2.** αυτός που έχει χωθεί, που έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό ξύλου, τοίχου ή άλλου υλικού: *~ κεφαλή βίδας / ντουλάπι / κουζίνα / ηλεκτρική εγκατάσταση.*

χωνεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καταβόθρα (βλ.λ.).

χωνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώνευ-σα κ. -ψα, -τηκα, -μένος κ. χωνεμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** λειώνω μέταλλο σε χοάνη ή ειδική κάμινο: ~

χαλκό / χάλυβα / σίδηρο ΣΥΝ. τήκω, χύνω **2.** αφομοιώνω φαγητό, μετατρέπω τροφή σε χρήσιμες για τον οργανισμό ουσίες: *δεν μπορώ να το χωνέψω το στυφάδο· είναι βαρύ για μένα* || *το ψάρι χωνεύεται εύκολα* ΣΥΝ. αφομοιώνω **3.** (κατ' επέκτ.) εντάσσω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο), το ενσωματώνω στο περιβάλλον: *~ κεφαλή βίδας στο ξύλο* || (κ. μτφ.) *~ μια πληροφορία* (την αξιοποιώ) ΣΥΝ. προσαρμόζω, χώνω **4.** (μτφ.) δέχομαι (κάτι) ως οριστικό, συνειδητοποιώ ότι δεν μπορεί να αλλάξει: *θα το χωνέψεις, θέλεις δεν θέλεις, ότι έτσι θα γίνει* || *πρέπει να το χωνέψει ότι η κατάσταση άλλαξε ριζικά* **5.** (αρνητ.-μτφ.) (α) δεν δείχνω ανοχή και συμπάθεια, αντιπαθώ (κάποιον): *ο δάσκαλος δεν με χωνεύει καθόλου* || *δεν τους ~ τέτοιους ανθρώπους* || *αυτοί οι δύο δεν χωνεύονται μεταξύ τους* ΑΝΤ. ανέχομαι, συμπαθώ (β) δυσκολεύομαι να αποδεχθώ (κάτι), δεν μπορώ να εξοικειωθώ στην ιδέα του: *δεν μπορώ να τη χωνέψω τέτοια αδικία!* || *ακόμη δεν μπορώ να χωνέψω την προσβολή που μου έκανε* ♦ (αμετβ.) **6.** (για πρόσ.) ολοκληρώνω τη λειτουργία τής πέψης: *κάτσε πρώτα να χωνέψεις και μετά φεύγεις* **7.** (για ύλες) αποσυντίθεμαι, αλλοιώνεται η σύστασή μου ή απορροφώμαι: *η κοπριά έχει χωνέψει* (δηλ. έχει αποσυντεθεί και είναι κατάλληλη για λίπασμα) || *χωνεμένο τυρί* (αυτό που έχει υποστεί ζύμωση) || (κ. μτφ.) *το απόγευμα με την παλίρροια χωνεύουν τα νερά* (χαμηλώνει η στάθμη τους) ΣΥΝ. αποσυντίθεμαι, αλλοιώνομαι, μαζεύω, συρρικνώνομαι **8.** (ειδικότ. για καύσιμες ύλες) καταναλώνομαι εντελώς, γίνομαι στάχτη: *σε λίγη ώρα τα κούτσουρα είχαν χωνέψει* || *τα κάρβουνα χωνεύουν γρήγορα* ΣΥΝ. αποτεφρώνομαι. — **χώνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χοανεύω* (με συναίρεση -οα- > -ω-) < *χοάνη* / *χώνη* (βλ.λ.)].

χώνεψη (η) → χώνευση

χωνί (το) {χων-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αντικείμενο σε σχήμα κώνου, που διαθέτει μεγάλο άνοιγμα στην κορυφή και στενό στόμιο στη βάση έτσι, ώστε να είναι κατάλληλο για μετάγγιση υγρών: *βάζω λάδι στο δοχείο με το ~* || *γυάλινο / τσίγκινο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) χοάνη **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει παρόμοιο σχήμα **3.** (ειδικότ. συνεκδ.) πρόχειρη χάρτινη σακούλα με παρόμοιο σχήμα για τη μεταφορά φρούτων, λαχανικών κ.λπ.: *ο μανάβης μού έβαλε τις μπανάνες σ' ένα ~* **4.** (συνεκδ.) ο τηλεβόας (βλ.λ.), πρόχειρος ή κανονικός: *φώναζε με το ~* **5.** (συνεκδ.) κοιλότητα εδάφους με παρόμοια μορφή, φυσική ή κατασκευασμένη, για την ανακοπή τής προέλασης εχθρικού στρατεύματος. — (υποκ.) **χωνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χωνίον*, υποκ. τού αρχ. *χώνη* / *χοάνη* (βλ.λ.)].

χωνοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {χωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι όμοιος με χωνί, αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή χωνιού: *~ κοιλότητα / οπή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χώνω ρ. μετβ. {έχωσα, χώ-θηκα, -(σ)μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω (κάτι) βαθιά μέσα στο χώμα ή οπουδήποτε αλλού, βυθίζω αντικείμενο μέσα σε άλλο αντικείμενο ή πράγμα: *έχωσαν πασσάλους γύρω από το χωράφι και το έφραξαν* || *του έχωσε το μαχαίρι στην καρδιά* ΣΥΝ. μπήγω, μπάζω, βυθίζω ΑΝΤ. βγάζω· ΦΡ. (α) **χώνομαι** ή **χώνω τη μύτη μου / την ουρά μου παντού** είμαι πολύ περίεργος, ανακατεύομαι στις υποθέσεις των άλλων: *μερικές φορές γίνεται ενοχλητικός, γιατί χώνει την ουρά του παντού* ΣΥΝ. φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν (β) (!-για άνδρα) **τον / τη χώνω** συνουσιάζομαι (γ) (οικ.) **τα χώνω (σε κάποιον)** (i) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση, ώστε να είναι αμήχανος, να μη μπορεί να αντιδράσει (ii) δωροδοκώ **2.** (καθημ.) βάζω, τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *έχωσε μερικά ρούχα σε μια βαλίτσα κι έφυγε* || *μου 'χωσε ένα νόμισμα στο χέρι / μια καραμέλα στο στόμα* **3.** τοποθετώ (κάτι) μέσα στο έδαφος, σκεπάζω (κάποιον/κάτι) με χώμα ή άλλο υλικό, θάβω: *έχωσαν τον θησαυρό στο χώμα, για να μην τον βρουν οι αντίπαλοι* || *τον βρήκαν μισοχωμένο στο χιόνι* ΣΥΝ παραχώνω, θάβω, ενταφιάζω **4.** (μτφ.) κρύβω (κάτι) μέσα ή κάτω από (άλλο πράγμα): *πού έχωσες πάλι τις κάλτσες μου;* || *έχωσε το πρόσωπό του στα χέρια του κι έκλαψε πικρά* || *έχωσε τις καραμέλες στις τσέπες του* || *έχωσε όλα τα βιβλία της στη ντουλάπα* || *έχει χωμένα τα λεφτά του κάτω απ' το κρεβάτι* ΣΥΝ. καταχώνω, καταχωνιάζω **5.** (μτφ. για πρόσ.) βάζω (κάποιον) φυλακή: *τον έχωσαν μέσα για κλοπές* || *αν συνεχίσεις έτσι, σύντομα θα σε χώσουν μέσα* ΣΥΝ. φυλακίζω **6.** (μτφ. για πρόσ.) τοποθετώ (κάποιον) σε θέση ή πόστο με πλάγια μέσα: *ο θείος του τον έχωσε σε μια δουλίτσα* (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χώνομαι**) **7.** εισέρχομαι (κάπου), εισδύω: *η αλεπού χώθηκε στο κοτέτσι από ένα άνοιγμα στον φράχτη* || *η γάτα χώθηκε κάτω από το αυτοκίνητο* || *χώθηκε μες στα σκεπάσματα / μες στα μαξιλάρια* ΣΥΝ. μπαίνω, τρυπώνω **8.** (κατ' επέκτ.) κρύβομαι, για να αποφύγω την ανακάλυψη ή/και τη σύλληψη: *χώσου πίσω από την πόρτα / κάτω από το κρεβάτι, για να μη σε δουν* **9.** (μτφ.) εμπλέκομαι ή επεμβαίνω (κάπου): *μη χώνεσαι στα πόδια μου!* || *χώθηκε με πανουργία μες στην οικογένειά τους και τη διέλυσε* ΣΥΝ. αναμειγνύομαι. — **χώσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έχωσα* τού ρ. *χώννυμι*, κατά το σχήμα *έστρωσα* – *στρώνω*, *έζωσα* – *ζώνω*. Το μτγν. *χώννυμι* «επιχωματώνω, φράζω» είναι υστερογενής σχηματισμός (ως αρχ. μαρτυρούνται άλλοι τ., λ.χ. αόρ. *χῶ-σαι*, μέλλ. *χώ-σω*, παρακ. *κέ-χω-σμαι*) τού αρχ. άχρηστου ενεστ. *χόω* (πβ. συνθ. *προσ-χοῦ*) < *χοῦς* (βλ.λ.) και προέρχεται από τ. *χώσ-νυ-μι (με αφομοίωση), από το θ. τού αορ. *χῶσαι*, που ελήφθη ως σιγμόληκτο].

χώρα (η) {χωρών} **1.** τμήμα τής επιφάνειας τής Γης με καθορισμένη έκταση και συγκεκριμένη πολιτική και πολιτειακή οργάνωση· κατοικημένη περιοχή που διαθέτει κρατική υπόσταση: *το πρόβλημα τής ανεργίας απασχολεί πολλές ευρωπαϊκές ~* || *ταξίδεψε με το πλοίο του σε ~ μακρινές* || *αυτή τη στιγμή η ~ χρειάζεται εκλογές / ειρήνη / ισχυρή κυβέρνηση* || *χώρες υποδοχής μεταναστών* || *απέραντη / αχανής ~* || οι ~-μέλη τής Ε.Ε. ΣΥΝ. κράτος, πολιτεία **2.** (ειδικότ.-συναισθηματικά) το κράτος στο οποίο γεννιέται κανείς, η πατρίδα του: *ήταν γενναίοι πολεμιστές και θυσιάστηκαν για τη ~ τους* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε μια χώρα: *οι οπαδοί του φώναζαν: «προχώρα, σε θέλει όλ' η ~!»* || *η ~ είναι ανάστατη* **4.** (γενικά) έκταση γης, τόπος: *βρέθηκε σε ~ δύσβατες και επικίνδυνες* || *άγονη ~* ΣΥΝ. περιοχή· ΦΡ. (μτφ.) (α) **λαμβάνω χώρα** συμβαίνω, γίνομαι, πραγματοποιούμαι: *πότε έλαβε χώρα το ατύχημα;* ΣΥΝ. τελούμαι, διεξάγομαι (β) **κατά χώραν** επί τόπου, εκεί όπου ανήκει κάτι: *οι συμπληρώσεις αυτές πρέπει να τοποθετηθούν στο βιβλίο ~* ΣΥΝ. (λατ.) in loco **5. Νέες Χώρες** οι περιοχές τής Ελλάδας που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος το 1913 (Ήπειρος, Μακεδονία, νησιά τού Αιγαίου) και των οποίων οι Μητροπόλεις υπάγονται στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία τής Ελλάδος **6.** το κράτος ή η γεωγραφική περιοχή σε σχέση με χαρακτηριστικό τους γνώρισμα: *Βραζιλία, η ~ τής σάμπας και τού καφέ* || *«επιλέξτε για διακοπές την Ελλάδα, τη ~ των θεών»* (διαφήμ.) || *Ελβετία, η ~ των ρολογιών και τής σοκολάτας* || *η ~ τού ανατέλλοντος ηλίου / των χρυσανθέμων* (η Ιαπωνία) || *η ~ τής τουλίπας* (η Ολλανδία) **7.** μεγάλη, πολυάνθρωπη πόλη (κατ' αντιδιαστολή προς την ύπαιθρο): (παροιμ.) *«κάλλιο κακιά ~ παρά κακό χωριό»* (αυτός που ζει στην πόλη, ευκολότερα αντιμετωπίζει τα προβλήματα σε σύγκριση με αυτόν που ζει στο χωριό) ΑΝΤ. χωριό, ύπαιθρος **8.** (για νησί) το κέντρο, η πρωτεύουσα: *η ~ βρίσκεται μακριά από το λιμάνι* || *λείπει στη ~ για δουλειές* **9.** ΑΝΑΤ. ορισμένο τμήμα τής επιφάνειας τού ανθρώπινου σώματος, που αντιστοιχεί προς τη θέση συγκεκριμένων οργάνων: *νεφρική / κοιλιακή / καρδιακή / εγκεφαλική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι οι λ. *χώρα* και *χῶρος* αποτελούν ομόρριζα, αλλά η μόνη πιθανή υπόθεση υιοθετεί χωρισμό *χώ-ρα* και *χῶ-ρος*, οπότε το θ. *χω-* αντιπροσωπεύει την εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghe- «είμαι κενός, άδειος» (βλ. λ. *χήρα*). Από την άλλη πλευρά, δεν είναι βέβαιο ότι τα μορφήματα *-ρα* και *-ρος* αποτελούν παραγ. επιθήματα (λ.χ. *ἀγ-ρός, ἕδ-ρα*)· θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν τμήμα τής ρίζας, πράγμα που έχει οδηγήσει στην πρόταση περί συνδέσεως με το ουσ. *χορός* (βλ.λ., ιδ. τα σχετικά με τον προσδιορισμό τής αρχικής σημ.). Η φρ. *λαμβάνω χώρα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avoir lieu].

χωραΐτης (ο) {χωραϊτών}, **χωραΐτισσα** (η) {χωραϊτισσών} κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, χωρικός.
[ΕΤΥΜ. < *χώρα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης*].

χωρατατζής (ο) {χωρατατζήδες}, **χωρατατζού** (η) {χωρατατζούδες} πρόσωπο που συνηθίζει να κάνει χωρατά, να λέει αστεϊσμούς: *είναι πολύ ~ και γι' αυτό τον θέλουν όλοι στην παρέα.*
[ΕΤΥΜ. < *χωρατό* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *πλακα-τζής*].

χωρατεύω ρ. αμετβ. {χωράτεψα} (λαϊκ.) λέω ή κάνω χωρατά, πειράζω (κάποιον) με λόγια, χειρονομίες, πράξεις κ.λπ.: *τώρα μιλάς σοβαρά ή χωρατεύεις;* || *σύνελθε, σε παρακαλώ, δεν χωρατεύουν με τόσο σοβαρά ζητήματα* ΣΥΝ. αστειεύομαι, καλαμπουρίζω ΑΝΤ. σοβαρολογώ· ΦΡ (μτφ. για κακές καιρικές συνθήκες) **δεν χωρατεύει** χρειάζεται προσοχή, γιατί μπορεί να προκαλέσει πρόβλημα: *το κρύο / ο αέρας / η θάλασσα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χωραϊτεύω* < *χωραΐτης* «κάτοικος χώρας (πόλεως)» < *χώρα*. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και το επίθ. *ἀστεῖος* (βλ.λ.) < *ἄστυ*].

χωρατό (το) (λαϊκ.) άκακο πείραγμα, που λέγεται ή γίνεται για να προκληθεί γέλιο· αστείο: *μην τον πειράζεις αυτόν, δεν καταλαβαίνει από χωρατά* || *μην τα γυρίζεις όλα στο ~* || *κακό / καλό / άγαρμπο / έξυπνο ~* ΣΥΝ. καλαμπούρι, (λόγ.) αστεϊσμός, αστειότητα.
[ΕΤΥΜ. < *χωρα[τευ]τό* (με απλολογία), ουδ. τού επιθέτου *χωρατευτός* < ρ. *χωρατεύω* (βλ.λ.)].

χωράφι (το) {χωραφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καλλιεργήσιμη γη μικρής εκτάσεως, μικρός αγρός: *~ σπαρμένο με σιτάρι / κριθάρι / βρόμη* || *το καλοκαίρι πηγαίναμε και δουλεύαμε στα ~* || *παντρεύτηκε μια κοπέλα με πολλά ~* (μεγάλη κτηματική περιουσία) || *φτωχό / καρπερό / πλούσιο / άγονο ~* ΣΥΝ. αγρός· ΦΡ. **μπαίνω στα χωράφια (κάποιου)** ασχολούμαι με κάτι που ανήκει στην αρμοδιότητα άλλου. — (υποκ.) **χωραφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωράφιον* < αρχ. *χώρα* + υποκ. επίθημα *-άφιον*, πβ. κ. *ξυρ-άφιον*].

χωρεπίσκοπος κ. **χωροεπίσκοπος** (ο) {χωρεπισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. επίσκοπος που δεν έχει δική του επισκοπή, αλλά διενεργεί αρχιερατικές πράξεις εν ονόματι τού κυρίου επισκόπου (δηλ. τού επισκόπου τής πόλης) ή ως αντικαταστάτης του σε συγκεκριμένη ύπαιθρο χώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χῶρος* + *ἐπίσκοπος*].

χώρεσα ρ. → χωρώ

χωρητικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) το σύνολο τού όγκου των πραγμάτων που μπορεί να περιλάβει κοίλο σώμα: *η ~ τού βαρελιού είναι πεντακόσια λίτρα* || *τι ~ έχει αυτό το θέατρο / αυτό το λεωφορείο;* (δηλ. πόσους επισκέπτες ή επιβάτες χωράει) || *~ διαύλου επικοινωνιών* (ο μέγιστος αριθμός πληροφοριών που μπορούν να μεταδοθούν από τον δίαυλο ανά δευτερόλεπτο) || *μονάδα χωρητικότητας* ΣΥΝ. περιεκτικότητα (β) το σύνολο των δεδομένων που είναι δυνατόν να αποθηκευτούν σε ένα μέσο π.χ. δισκέτα, σκληρό δίσκο κ.λπ.: *σκληρός δίσκος χωρητικότητας 20 GB* **2.** ΝΑΥΤ. ο κυβισμός των όγκων όλων των κλειστών χώρων τού πλοίου (υπολογίζεται σε κόρους): *καράβι χωρητικότητας 20.000 κόρων* **3.** ΦΥΣ. (για αγωγό ή σύστημα αγωγών) ο λόγος τού ηλεκτρικού φορτίου που μπορεί να αποθηκευτεί σε αγωγό ανά μονάδα τού επιβαλλόμενου ηλεκτρικού δυναμικού: *~ πυκνωτή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωρητικός* < αρχ. *χωρῶ* (βλ.λ.)].

χώρια επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ξεχωριστά, κατ' ιδίαν· όχι μαζί: *τον τελευταίο*

καιρό ζουν ~ || βάλε ~ τα πλυμένα από τα άπλυτα ρούχα ΣΥΝ. χωριστά. κατά μέρος. ιδιαιτέρως ΑΝΤ. μαζί. από κοινού· ΦΡ. (α) **μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε** δεν συνεννοούμαστε (β) (παροιμ.) **όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια** για πρόσωπο που το έχουν απομονώσει οι υπόλοιποι ή για όσους παρευρίσκονται σε μια εκδήλωση. προσπάθεια κ.λπ.. αλλά δεν συμμετέχουν ενεργώς σε αυτήν (γ) **και μαζί και χώρια** και μαζί και χωριστά: *πάντρεψε την κόρη της και νοίκιασε διαμέρισμα πλάι της· ζουν ~* **2.** με εξαίρεση κάποιου (προσώπου. πράγματος κ.λπ.), εκτός από: *κουραστήκαμε πολύ, ~ που γίναμε μούσκεμα από τη βροχή || ήμαστε δέκα άτομα, ~ τα παιδιά* ΣΥΝ. πλην, εξόν, πάρεξ. έξω. ξέχωρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χωρίς* (βλ.λ.), κατά τα επιρρ. σε *-α*. πβ. κ. *συνάμα*].

χωριανός, -ή. -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό (όχι σε κωμόπολη ή πόλη) ΣΥΝ. χωριάτης. χωρικός **2.** (συχνότ.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό ή/και κατοικεί στο ίδιο χωριό με άλλον/άλλους: *συνάντησα εδώ έναν ~ μου και μιλήσαμε για τα παλιά* ΣΥΝ. συγχωριανός. συντοπίτης, συμπατριώτης. πατριώτης, (εκφραστ.) πατριωτάκι.
[ΕΤΥΜ. < *χωριό* + παραγ. επίθημα *-ιανός*. πβ. κ. *παρακατ-ιανός*].

χωριατεύω ρ. αμετβ. {χωριάτεψα} (λαϊκ.) γίνομαι χωριάτης ή συμπεριφέρομαι σαν χωριάτης, δηλ. με αγενή και απολίτιστο τρόπο: *να είσαι ευγενής. να μη χωριατεύεις* ΣΥΝ. χωριατοφέρνω.

χωριάτης (ο) {χωριατών}, **χωριάτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κατοικεί σε χωριό ή/και κατάγεται από χωριό (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τής πόλης): *η αστυφιλία κάνει τους ~ να εγκαταλείπουν τον τόπο τους και να πηγαίνουν στις πόλεις* || (μειωτ.) *ένας άξεστος ~ είναι και τίποτε άλλο!* ΣΥΝ. χωρικός. (σπάν.) χωριανός· ΦΡ. (παροιμ.) **ο χωριάτης κι αν πλουτίσει, το τσαρούχι δεν θ' αφήσει** οι πολύχρονες συνήθειες δεν εγκαταλείπονται εύκολα **2.** (μτφ.) άνθρωπος άξεστος, χωρίς καλλιέργεια και εκλεπτυσμένη συμπεριφορά: *πήγε και παντρεύτηκε έναν ~ και μισό* ΣΥΝ. απολίτιστος, ακαλλιέργητος, αγροίκος ΑΝΤ. πολιτισμένος. καλλιεργημένος. εκλεπτυσμένος. ευγενής· ΦΡ **δώσε θάρρος στον χωριάτη, και θ' ανέβει στο κρεβάτι** αν δώσεις θάρρος σε πρόσωπο άξεστο ή που δεν έχει αίσθηση των ορίων στις ανθρώπινες σχέσεις, θα γίνει ξεδιάντροπος, δεν θα υπολογίζει πια κανέναν. Επίσης **χωριάτισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος. άγριος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χωριόν* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάτης*. πβ. κ. *αγωγ-ιάτης*].

χωριατιά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** λόγος. πράξη ή συμπεριφορά που ταιριάζει σε χωριάτη, έλλειψη ευγένειας και καλών τρόπων: *αυτό που έκανε ήταν μεγάλη ~ || τι ~ είναι αυτές που κάνεις;* ΣΥΝ. αγένεια, απρέπεια, βαναυσότητα. χυδαιότητα. χοντροκοπιά. χοντράδα ΑΝΤ. ευγένεια. ιπποτισμός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των χωρικών, οι χωριάτες: *στο πανηγύρι μαζεύτηκε όλη η ~.* Επίσης **χωριατοσύνη** (σημ. 1).

χωριάτικα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** κατά τον τρόπο των χωρικών **2.** με χωριατιά. δηλ. με απρέπεια, με αγένεια: *φέρθηκε πολύ ~.*

χωριάτικος, -η. -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το χωριό ή τον χωριάτη: *~ σπίτι / ζωή / ήθη / έθιμα* ΑΝΤ. πρωτευουσιάνικος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από χωριό. που παράγεται ή κατασκευάζεται σε χωριό ή με τον τρόπο που συνηθίζουν στο χωριό: *~ έπιπλο / ψωμί / πίτα / τυρί / αβγά·* ΦΡ. (α) **σαλάτα χωριάτικη** καλοκαιρινή κυρ. σαλάτα με βάση τη ντομάτα και την προσθήκη τυριού (φέτας). ελιών, κρεμμυδιού. πιπεριάς (πράσινης). αγγουριού, λαδιού και ρίγανης (β) **ψωμί χωριάτικο** σφιχτό. καλοζυμωμένο με σκληρή κόρα ψωμί. κατ' αντιδιαστολή προς το λευκό και μαλακό. αφράτο ψωμί (πολυτελείας) **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε χωριάτη, δηλ. που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλλιέργειας και εκλέπτυνσης: *~ τρόποι / συμπεριφορά / συνήθεια / φέρσιμο* ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος. ακαλλιέργητος ΑΝΤ. καλλιεργημένος. ευγενής. εκλεπτυσμένος.

χωριατόπουλο (το) {χωρ. γεν. πληθ.}. **χωριατοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) νεαρός χωρικός, παιδί που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό: *ώς το τέλος του παρέμεινε το μικρό ~, που πήγε στην πόλη για να πλουτίσει.* Επίσης **χωριατόπαιδο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χωριάτης* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

χωριατόσπιτο (το) (λαϊκ.) **1.** χωριάτικο σπίτι. η κατοικία τού χωρικού ΣΥΝ. αγροτόσπιτο **2.** (κατ' επέκτ.) μικρό και φτωχικό σπίτι, πενιχρή κατοικία: *γεννήθηκε σ' ένα ~.*

χωριατοσύνη (η) ▸ χωριατιά

χωριατοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.-κακόσ.) μοιάζω με χωριάτη, συμπεριφέρομαι σαν χωριάτης· υιοθετώ άξεστους τρόπους και συμπεριφορά: *όμορφη κοπέλα, αλλά χωριατοφέρνει* ΣΥΝ. χωριατεύω.

χωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώρισ-α, -τηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) χωριστά, σε απόσταση από (κάτι) άλλο: *~ τα όσπρια από τα ζυμαρικά και τα βάζω σε άλλο ράφι || ~ τα λευκά από τα χρωματιστά || ~ τα πρόχειρα ρούχα από τα καλά* **2.** (ειδικότ.) διακρίνω τα όμοια από τα ανόμοια: *~ την ήρα από το σιτάρι / τους αμνούς από τα ερίφια* (διαχωρίζω τους μεν από τους δε, τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω. ξεχωρίζω, διαστέλλω ΑΝΤ. σμίγω, συνενώνω **3.** (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από άλλον (με τον οποίο υπάρχει στενός ψυχικός δεσμός): *οι δυο τους είναι τόσο δεμένοι, που κανείς δεν μπορεί να τους χωρίσει* **4.** λειτουργώ ως χώρισμα, ως στοιχείο που δεν επιτρέπει την επικοινωνία ανάμεσα σε δύο πλευρές, περιοχές. χώρες κ.λπ.: *το τείχος τού Βερολίνου χώριζε τον δυτικό από τον ανατολικό τομέα || ο Έβρος είναι ένα φυσικό σύνορο. που χωρίζει την Ελλάδα από την Τουρκία || ένας ολόκληρος ωκεανός με χωρίζει από την πατρίδα μου || τα δυο κτήματα τα χώριζε ένας φράχτης || μας χωρίζει άβυσσος || τις δυο οικογένειες χωρίζει άσβεστο μίσος* **5.** διχάζω. προκαλώ αντιθέσεις: *η δίκη χώρισε τη μικρή κοινωνία τού χωριού στα δύο || ο εμφύλιος χώρισε τη χώρα στα δύο* **6.** (ειδικότ. για πρόσωπα που καβγαδίζουν ή/και χειροδικούν) μπαίνω ανάμεσά τους και απομακρύνω τον έναν από τον άλλον: *πήγε να τους χωρίσει, αλλά έφαγε κι αυτός ξύλο! || αν αρχίσουν να τσακώνονται. ποιος τους χωρίζει!* **7.** διασπώ (κάτι ενιαίο) σε μέρη που διακρίνονται μεταξύ τους: *δεν μπορείς να χωρίσεις το σώμα από την ψυχή || ~ ένα σύνθετο σώμα στα συστατικά του / ένα βαγόνι από τον συρμό / μια λέξη σε συλλαβές* ΣΥΝ. διασπώ **8.** (ειδικότ.) διαιρώ σε μέρη. μοιράζω: *πριν πεθάνει, χώρισε την περιουσία του στα παιδιά του. για να μην υπάρξουν αντιδικίες || ~ το γλυκό σε κομμάτια || χώρισαν τη γη σε μικρούς κλήρους και τη μοίρασαν στους ακτήμονες || ~ τη σελίδα σε στήλες || ~ το τετράδιο στη μέση || ~ τα μαλλιά στη μέση / στο πλάι* (κάνω χωρίστρα) ΣΥΝ. μοιράζω, διαμοιράζω. κατανέμω ΑΝΤ. ενώνω, συνενώνω **9.** διαλύω τον γάμο. ζητώ και παίρνω διαζύγιο (από κάποιον): *τον παντρεύτηκε και έπειτα από δύο μήνες τον χώρισε || γιατί χώρισες τη γυναίκα σου; || είμαι χωρισμένος* (διαζευγμένος)· ΦΡ. **χωρίζω τα τσαννάκια μου (με κάποιον)** βλ. λ. *τσαννάκι* **10.** ΦΙΛΟΛ. (λόγ.) **χωρίζοντες** (οι) γραμματικοί τής Αλεξανδρινής Εποχής. που απέδιδαν την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* όχι στον Όμηρο. αλλά σε δύο διαφορετικούς ποιητές ♦ (αμετβ.) **11.** τίθεμαι σε απόσταση, διαχωρίζομαι από (κάποιον/κάτι): *τα μαλλιά μου χωρίζουν στη μέση || λίγο πριν από τις εκβολές, το ποτάμι χωρίζει στα δύο και σχηματίζει δέλτα* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, ξεχωρίζω ΑΝΤ. σμίγω, ενώνομαι. συνενώνομαι, συνδέομαι **12.** (για πρόσ.) παύω να είμαι μαζί με κάποιον. τον αφήνω και φεύγω: *χθες το βράδυ χωρίσαμε πολύ αργά·* ΦΡ. **(εδώ) χωρίζουν οι δρόμοι (μας / σας / τους)** (i) θα ακολουθήσουμε διαφορετική κατεύθυνση (γιατί μένουμε σε διαφορετικές περιοχές) (ii) (μτφ.) λήγει σε αυτό το σημείο η συνεργασία (κάποιων) και ο καθένας ακολουθεί τον δικό του δρόμο ΣΥΝ. αποχωρίζομαι. απομακρύνομαι, ξεχωρίζω **13.** (κατ' επέκτ.) διακόπτω συνεργασία ή συνεταιρισμό: *τόσα χρόνια συνέταιροι και τώρα χωρίζουν* **14.** (κατ' επέκτ.) παίρνω διαζύγιο ή διακόπτω αισθηματική σχέση: *ας χωρίσουμε σαν φίλοι || η γυναίκα μου είπε ότι θέλει να χωρίσουμε* ΣΥΝ. (για αισθηματικό δεσμό) τα χαλάω **15.** αποσπώμαι από κάτι με το οποίο είμαι ενωμένος: *και τότε χωρίστηκε ο ουρανός από τη θάλασσα και τη γη || τα δύο σώματα είναι συναρμολογούμενα και χωρίζονται εύκολα το ένα από το άλλο·* (μεσοπαθ. **χωρίζομαι**) **16.** διαιρούμαι: *προς τις εκβολές του ο ποταμός χωρίζεται στα δύο || μετά τον πόλεμο η Γιουγκοσλαβία χωρίστηκε σε μικρότερα ανεξάρτητα κράτη || χωρίστηκαν σε ομάδες και άρχισαν να παίζουν μεταξύ τους* **17.** παύω να είμαι μαζί με (κάποιον): *μας φθονούν και θέλουν να χωριστούμε || χωριστήκαμε αργά το βράδυ μετά την ταβέρνα.* — **χωρισιά** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω, καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *χωρίς* (βλ.λ.)].

χωρικός[1], -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το χωριό: *~ σπίτι / ήθη / έθιμα* ΣΥΝ. χωριάτικος, αγροτικός **2.** αυτός που σχετίζεται με χώρα: *~ ύδατα* (η αιγιαλίτιδα ζώνη κράτους) **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) **χωρικός** (ο), **χωρική** (η) κάτοικος χωριού ΣΥΝ. (κακόσ.) χωριάτης / χωριάτισσα ΑΝΤ. αστός / αστή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χώρα*].

χωρικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο: *~ διάσπαση / καμπύλη.*

χωριό (το) **1.** αγροτικός ή ποιμενικός οικισμός που αποτελείται από λίγα σπίτια και έχει πληθυσμό μικρότερο από την πόλη και την κωμόπολη: *στην επαρχία μας υπάρχουν δύο πόλεις και πολλά ~ || κοίταζε τα κάτασπρα ~ που ήταν σκαρφαλωμένα στα ριζά τού βουνού·* ΦΡ. (α) **κάνω χωριό (με κάποιον)** μπορώ να συνεννοηθώ ή να συμβιώσω (με κάποιον): *είναι τόσο διαφορετικοί χαρακτήρες. που όλοι αναρωτιούνται πώς θα κάνουν χωριό οι δυο τους || εμείς δεν κάνουμε χωριό, πρέπει να χωρίσουμε* (β) **γίναμε από δυο χωριά (χωριάτες)** ήλθαμε σε διάσταση. καβγαδίσαμε και διακόψαμε τις επαφές μας (γ) (παροιμ.) **χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει** βλ. λ. *κολαούζος* (δ) (παροιμ.) **κακό χωριό τα λίγα σπίτια / μικρό χωριό, μεγάλη ζήλια** στις κλειστές κοινωνίες ή γενικότ. στις ολιγάριθμες κοινωνικές ομάδες αναπτύσσονται πιο εύκολα αντιζηλίες και έντονες αντιπάθειες (ε) **από χωριό** (i) από επαρχία και κατ' επέκτ. από φυσικό περιβάλλον (για να δηλωθεί η καλή ποιότητα και τα αγνά υλικά): *πρέπει να δοκιμάσεις τις χυλοπίτες· είναι ~ || μου έφεραν αβγά ~* (ii) για να δηλωθεί η επαρχιώτικη προέλευση, ιδ. όταν κάποιος αγνοεί κάτι: *εγώ δεν ξέρω τίποτα, είμαι ~· ρώτα κανέναν άλλον || όλοι ~ είμαστε· πόσοι είναι οι βέροι Αθηναίοι;* (στ) **μεγάλο χωριό** (ως χαρακτηρισμός για πόλεις, των οποίων οι περισσότεροι κάτοικοι είναι αστοί με επαρχιώτική καταγωγή· συχνός χαρακτηρισμός για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (ζ) **έτσι κάνετε στο χωριό σου;** σε περιπτώσεις στις οποίες έχει κανείς ανάρμοστη συμπεριφορά (η) **ο καλύτερος τού χωριού** για πρόσωπο που βρίσκεται στην καλύτερη κατάσταση σε δεδομένη περίσταση σε σχέση με τους άλλους (θ) **αιολικό χωριό** βλ. λ. *αιολικός* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο τών κατοίκων τού παραπάνω οικισμού. οι χωρικοί: *όλο το ~ κατέβηκε να τον υποδεχθεί || τα νέα κυκλοφόρησαν αμέσως και τα έμαθε όλο το ~* **3.** (στον καθημερινό λόγο) η ιδιαίτερη πατρίδα, ο τόπος καταγωγής: *από ποιο ~ είσαι;* — (υποκ.) **χωριουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο. πόλη, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χωριόν* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < αρχ. *χωρίον* (βλ.λ.) στη σημ. «αγροτική περιοχή, περιφραγμένη ιδιοκτησία»].

χωρίο (το) (λόγ.) απόσπασμα γραπτού κειμένου, το οποίο διαθέτει συνήθ. αυτοτελές νόημα: *διαβάζω ένα ~ από τον Πλάτωνα / από το ευαγγέλιο τού Ματθαίου* ΣΥΝ. περικοπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χωρίον*, υποκ. των *χώρα / χώρος*].

χωρίς πρόθ.· δηλώνει: **1.** έλλειψη, στέρηση, απουσία (+αιτ.): *προσπάθησε ~ αποτέλεσμα* || *έτσι που πας, θα μείνεις ~ φίλους* || *άνθρωπος ~ φαντασία* || *ζωή ~ συγκινήσεις* || *άτομο ~ αισθήματα* || *συμπεριφέρονται ~ αιδώ / ~ ντροπή* || *η απόφαση πάρθηκε ~ συζήτηση* || *μου επιτέθηκε στα καλά καθούμενα. ~ λόγο / ~ λόγο κι αιτία / ~ αιτία κι αφορμή* || *είναι τρελός. ~ αμφιβολία!* || *~ υπερβολή, μπορεί να φάει ένα ολόκληρο αρνί στην καθισιά του!* ΣΥΝ. (λόγ.) άνευ **2.** εξαίρεση, αφαίρεση, παράλειψη (+αιτ.. +να): *μια πορτοκαλάδα ~ ανθρακικό παρακαλώ* || *είναι τρεις, ~ τον Ηλία* || *έφυγε ~ να μου πει ένα «γεια»!* **3.** προϋπόθεση, αναγκαία συνθήκη για να γίνει κάτι (+αιτ.. +να): *~ εσένα, η επιχείρηση θα φαλιρίσει* || *~ να έρθει, δεν μπορώ να στρώσω τραπέζι.* (Βλ. κ. λ. *χώρια*). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., με επίθημα -ις (πβ. κ. *μόλ-ις, μέχρ-ις*). < *χώρ-α / χῶρ-ος* (βλ. λ. *χώρα*), που αρχικώς δήλωνε την τοποθέτηση ενός αντικειμένου χωριστά από τα άλλα και, συνεπώς, την έλλειψη, τη στέρηση].

χωρισιά (η) → χωρίζω

χώρισμα (το) [μτγν.] {χωρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πράξη με την οποία χωρίζει κανείς κάτι από κάτι άλλο: *το ~ τής γης / τού ζευγαριού* ΣΥΝ. χωρισμός, (λαϊκ.) χωρισιά, αποχωρισμός ΑΝΤ. ένωση, συνένωση **2.** (συνεκδ.) το τμήμα μεγαλύτερου χώρου που απομονώνεται με κάποιον τρόπο και προορίζεται για ειδική χρήση: *στην άκρη τής καμπίνας υπήρχε ένα ~ για ντους* || *τα γραφεία ήταν εγκατεστημένα σε ειδικά ~ στο πίσω μέρος τής αίθουσας* ΣΥΝ. διαμέρισμα **3.** τοίχος, σανίδωμα ή κατασκεύασμα από οποιοδήποτε υλικό, με το οποίο χωρίζεται ένας χώρος σε άλλους μικρότερους: *η αίθουσα είχε διαιρεθεί με πρόχειρα ξύλινα ~* || *τούβλινο / πλαστικό / γυάλινο ~* || *~ διαμερίσματος / ντουλάπας / κιβωτίου.* — (υποκ.) **χωρισματάκι** (το).

χωρισμός (ο) [αρχ.] **1.** η πράξη με την οποία χωρίζει κάποιος ή κάτι από άλλο(ν): *ο ~ των παιδιών που μαλώνουν* ΣΥΝ. χώρισμα, αποχωρισμός, απόσπαση, ξεχώρισμα ΑΝΤ. σμίξιμο, ένωση, συνένωση, σύνδεση **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία διακρίνει κανείς τα όμοια από τα ανόμοια: *ο ~ των βιβλίων σε κατηγορίες* || *ο ~ των γραμματοσήμων κατά χώρα προελεύσεως* ΣΥΝ. ξεχώρισμα, διαχωρισμός, διάλεγμα, ξεδιάλεγμα, διαλογή **3.** (ειδικότ.) ο διαχωρισμός πράγματος, αντικειμένου κ.λπ. σε τμήματα, η διαίρεσή του σε μέρη ή ομάδες: *ο ~ τής γης / τής περιουσίας / μιας περιοχής σε σφαίρες επιρροής* ΣΥΝ. κατανομή, διανομή, μοιρασιά, μοίρασμα **4.** λύση εμπορικής συνεργασίας ή συνεταιρισμού ΣΥΝ. διάλυση **5.** (α) η διακοπή ερωτικής σχέσης ή η διάλυση γάμου, η λήψη διαζυγίου και συνεκδ. το ίδιο το διαζύγιο: *έτσι που πάνε, θα φτάσουν στον ~* || *από τον ~ τους και μετά δεν έχουν ξανασυναντηθεί* (β) ΝΟΜ. (παλαιότ.) ***χωρισμός από κοίτης και τραπέζης*** η αναστολή τής υποχρέωσης των συζύγων να συμβιώνουν με δικαστική απόφαση.

χωριστά επίρρ. **1.** ξεχωριστά, όχι μαζί: *πήγαμε ~ στην εκδήλωση* || *τον τελευταίο καιρό ζουν ~* ΣΥΝ. χώρια, (λόγ.) κατ' ιδίαν ΑΝΤ. μαζί, από κοινού **2.** εκτός από, με την εξαίρεση (κάποιου πράγματος): *έκανα πολλά έξοδα, ~ ο προσωπικός μου κόπος* ΣΥΝ. χώρια, πλην, εξόν, ξέχωρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν*.

χωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χωρισμό ή είναι υπαίτιος χωρισμού: *~ πόλεμος / κίνημα* (πολιτικό ή/και στρατιωτικό κίνημα που αποβλέπει στην αυτονόμηση περιοχής από τη χώρα στην οποία υπάγεται) ΣΥΝ. διασπαστικός, διαιρετικός, ανθενωτικός ΑΝΤ. ενωτικός, συνδετικός. — **χωριστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

χωριστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει χωριστεί από κάποιον, που υπάρχει ή βρίσκεται χωριστά, μη κοινός: *~ είσοδος για το προσωπικό / κρεβάτια / λογαριασμοί / καριέρα / τμήμα / θέμα* || *αυτό θα πρέπει να γραφτεί σε ~ χαρτί* || *οι δύο συνθήκες θα υπογραφούν σε ~ ημερομηνίες* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, μεμονωμένος ΑΝΤ. αχώριστος, ενωμένος, συνδεδεμένος, αδιαίρετος, αξεχώριστος **2.** (σπανιότ.) αυτός που ξεχωρίζει, που διακρίνεται από άλλον/άλλους: *«μέσα στον κόσμο χωριστή, μέσα σε τόσες μία...»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. ξεχωριστός, εκλεκτός ΑΝΤ. κοινός, συνηθισμένος.

χωρίστρα (η) {δύσχρ. χωριστρών} (λαϊκ.) **1.** το χτένισμα που γίνεται με διαχωρισμό των μαλλιών σε δύο μέρη: *κάνω ~ στη μέση / στο πλάι* **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που διαχωρίζει τα μαλλιά τού κεφαλιού σε δύο μέρη: *ίσια / στραβή ~.* — (υποκ.) **χωριστρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χωρίζω* + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. κ. *ποτίσ-τρα*)].

χωρο- κ. **χωρό-** κ. **χωρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με την έννοια τού χώρου: *χωρο-θέτηση*, (ΦΥΣ.) *χωρό-χρονος, χωρ-επίσκοπος* **2.** με εδαφική έκταση: *χωρο-μετρώ, χωροστάθμηση* **3.** με τη διάταξη των οικοδομημάτων μέσα στον χώρο: *χωρο-ταξία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χωρο-φιλῶ*, μτγν. *χωρο-βατῶ, χωρο-μετρῶ*), που προέρχεται από τα αρχ. *χῶρος* και *χώρα* (αναλόγως σημασίας)].

χωροβάτης (ο) {χωροβατών} τοπογραφικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό υψομετρικών διαφορών, αποτελείται από διόπτρα με αλφάδι και στηρίζεται σε τρίποδα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χῶρος* + *-βάτης* < *βαίνω*].

χωρογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γενική περιγραφή χώρας ή περιοχής και ιδ. τής μορφολογίας τού εδάφους της με τα βουνά, τις πεδιάδες, τους ποταμούς κ.λπ. ΣΥΝ. τοπογραφία. — **χωρογραφικός, -ή, -ό** [μτγν.].

χωροδεσπότης (ο) [1836] {χωροδεσποτών} (λόγ.) δεσπότης χώρας ή περιοχής, άρχοντας και κυρίαρχος φέουδου ή τιμαρίου ΣΥΝ. φεουδάρχης, τιμαριώτης, αφέντης.

χωροδιάπλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η διαμόρφωση ενός χώρου βάσει σχεδίου.

χωροδικτύωμα (το) {χωροδικτυώμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο σκέπαστρο από μεταλλικό πλέγμα: *τα διόδια στις εθνικές οδούς καλύπτονται με χωροδικτυώματα.*

χωροεπίσκοπος (ο) → χωρεπίσκοπος

χωροθέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός τής ακριβούς θέσεως και των ορίων συγκεκριμένου χώρου: *~ χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων* || *η ~ ενός ακινήτου.* — **χωροθετώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *χωροθετῶ* < *χῶρος* + *-θετῶ* (βλ. λ. *θέτω*)].

χωρομετρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η καταμέτρηση τής επιφάνειας τού εδάφους με τη χρήση ειδικών οργάνων για τον προσδιορισμό τού εμβαδού και την οριοθέτηση αγροτικών κτημάτων και οικοπέδων: *~ περιοχής* || *αθέμιτη ~* (η σχεδιαγράφηση δρόμων, λιμανιών, στρατιωτικών εγκαταστάσεων κ.λπ., που γίνεται χωρίς άδεια τής αρμόδιας αρχής) ΣΥΝ. χωρομέτρηση **2.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενό του την καταμέτρηση εδαφών και την αναπαράσταση αυτών σε σμίκρυνση (υπό κλίμακα) πάνω σε χαρτί (τοπογραφικό διάγραμμα). Επίσης **χωρομέτρηση** [1875] (σημ. 1). — **χωρομέτρης** (ο) [μτγν.], **χωρομετρικός, -ή, -ό** [1851].

χωρομετρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χωρομετρείς... | χωρομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταμετρώ χώρο ή περιοχή, υπολογίζω με τα κατάλληλα όργανα το εμβαδόν τής επιφανείας μιας έκτασης γης και μεταφέρω τα δεδομένα με σμίκρυνση σε χάρτη: *το νησί δεν έχει ακόμη χωρομετρηθεί.*

χωρονομία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διανομή καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε ακτήμονες αγρότες. — **χωρονομικός, -ή, -ό** [μτγν.].

χώρος (ο) **1.** (α) (γενικά) το πλαίσιο (τοπικό, φυσικό, κοινωνικό) μέσα στο οποίο υπάρχει ή/και δρα (κάποιος/κάτι): *το υγρό στοιχείο είναι ο φυσικός ~ των ψαριών* || *ο ~ εδώ δεν είναι κατάλληλος για τέτοια συζήτηση* || *το σπίτι τους δεν είναι κατάλληλος ~ για να μεγαλώσει ένα παιδί* || *ο ιδιωτικός και οικογενειακός ~ είναι απαραβίαστος* ΣΥΝ. τόπος, περιβάλλον (β) (ειδικότ.) περιοχή ή τμήμα περιοχής: *ανοικτός / κλειστός / περιορισμένος ~* || *αγαπώ τις ελεύθερες εκτάσεις και τους ανοιχτούς ~* || *τα βουνά τής Μοντάνας είναι ιερός ~ για τους Ινδιάνους Σιού*· ΦΡ. (α) ***δημόσιος χώρος*** περιοχή πόλεως (λ.χ. δρόμοι, πλατείες, πάρκα κ.λπ.) όπου κινούνται και έχουν ελεύθερη πρόσβαση πολλοί άνθρωποι, καθώς και το κτήριο κάθε δημόσιας υπηρεσίας: *εδώ είναι ~ και δεν μπορείς να συμπεριφέρεσαι σαν να είσαι στο σπίτι σου* ΑΝΤ. ιδιωτικός, προσωπικός χώρος (β) ***αρχαιολογικός χώρος*** βλ. λ. *αρχαιολογικός* **2.** κενό διάστημα, τμήμα ευρύτερου συνόλου, το οποίο δεν καταλαμβάνεται από (κάποιον/κάτι): *δεν υπάρχει άλλος ~ στο σπίτι / στο γραφείο* || *βρήκα λίγο ~ στο αυτοκίνητο, για να βάλω τα πράγματά σου* || *εκεί όπου πήγαμε, δεν υπήρχε ~ να σταθείς* || *το λεωφορείο διαθέτει αρκετό ~ για καθημένους, αλλά όχι και για ορθίους* || *δεν έχουμε αρκετό ~, για να βάλουμε και άλλα θρανία* || *λόγω ελλείψεως χώρου το ρεπορτάζ θα δημοσιευθεί αύριο*· ΦΡ. (α) ***κάνω χώρο*** δημιουργώ ελεύθερο ένα διάστημα τοπικό, ώστε να χωρέσει (κάποιος/κάτι): *κάνε λίγο χώρο δίπλα σου, να καθίσω κι εγώ* (β) ***ανοίγω χώρο*** δημιουργώ ελεύθερο διάστημα: *άνοιξαν χώρο στην εξέδρα για τον ομιλητή* (γ) ***αφήνω χώρο*** επιτρέπω να μείνει ελεύθερο, μη κατειλημμένο ένα διάστημα τοπικό: *δεν άφησαν ~ να παρκάρει κανένας άλλος* || *η αμυνόμενη ομάδα αφήνει χώρο στην αντίπαλη στο κέντρο τού γηπέδου* ΣΥΝ. τόπος, μέρος **3.** (ειδικότ.) έκταση εδάφους, θάλασσας ή αέρα με συγκεκριμένη λειτουργία: *φύτεψαν δέντρα στον ακάλυπτο ~ τής πολυκατοικίας* || *~ αθλοπαιδιών / κυνηγιού / πρασίνου* (έκταση δενδροφυτευμένη ή σπαρμένη με χλόη εντός οικισμού) / *στάθμευσης / ελλιμενισμού των πλοίων*· ΦΡ. ΝΟΜ. (α) ***εθνικός εναέριος χώρος*** ο εναέριος χώρος που ορίζεται από τα γεωγραφικά σύνορα κράτους και υπάγεται στην κυριαρχία του: *παραβιάσεις τού εθνικού εναερίου χώρου από αεροπλάνα τής γείτονος χώρας* ΣΥΝ. μέρος, τόπος, διάστημα (β) ***ζωτικός χώρος*** βλ. λ. ζωτικός (γ) ΑΘΛ. ***αγωνιστικός χώρος*** το γήπεδο ή οριοθετημένη έκταση μέσα στην οποία αγωνίζονται οι αθλητές, κυρ. στα ομαδικά αθλήματα: *οι ομάδες εμφανίστηκαν μαζί στον ~* || *η μπάλα βγήκε εκτός αγωνιστικού χώρου* **4.** (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα, από τα οποία αποτελείται κατοικία ή όχημα: *το σπίτι μας έχει μεγάλους / μικρούς / άνετους ~* ΣΥΝ. δωμάτιο, διαμέρισμα **5.** (ειδικότ.) στεγασμένη ή μη έκταση, κτίσμα ή τμήμα κτίσματος που προορίζεται για συγκεκριμένη δραστηριότητα: *ο δημοφιλής τραγουδιστής αναζητεί ~ για χειμερινές συναυλίες* || *ο θεατρικός όμιλος τής πόλης μας απέκτησε δικό του ~, για να παρουσιάζει τις παραστάσεις του* || *σε έναν καλαίσθητο και ζεστό ~ μουσικής και κεφιού μεταμόρφωσαν τον παλιό στάβλο δύο νέοι επιχειρηματίες* || *~ αναψυχής / εργασίας* || *οι ~ υγιεινής τού νοσοκομείου* || *~ αναμονής*· ΦΡ. (α) ***ιερός χώρος / χώρος λατρείας*** ναός και γενικά κάθε σημείο, αίθουσα, κτήριο όπου τελούνται θρησκευτικές τελετές (β) ***πανεπιστημιακός χώρος*** το κτήριο τού πανεπιστημίου και η περιοχή που ανήκει σε αυτό: *στον ~ ισχύει το πανεπιστημιακό άσυλο* **6.** οποιαδήποτε έκταση που μπορεί να γίνει αισθητή μέσα από τις διαστάσεις της (μήκος, πλάτος, ύψος): *ο ~ γύρω από το σπίτι* || *στην εξοχή υπάρχει πολύς ~, για να παίξουν τα παιδιά* || *κινούμαι στον ~* || *ένας χορευτής πρέπει να έχει αίσθηση τού ~, για να κινείται σωστά στη σκηνή* || *όταν δεν έχει κανείς αίσθηση τού ~, είναι εύκολο να χάσει τον προσανατολισμό του* **7.** (ειδικότ.) η τρισδιάστατη έκταση, την οποία καταλαμβάνει κάθε υλικό σώμα: *ο ~ τού σπιτιού / τού αυτοκινήτου / τού ψυγείου / τής βιβλιοθήκης* ΣΥΝ. όγκος, διαστάσεις· ΦΡ. ***πιάνω χώρο*** καταλαμβάνω έκταση (σε ύψος, πλάτος, μήκος): *αυτή η βιβλιοθήκη πιάνει πολύ χώρο* **8.** ΦΥΣ. η τρισδιάστατη και χωρίς όρια έκταση, μέσα στην οποία βρίσκονται και κινούνται τα ουράνια σώματα, ο κόσμος όλος: *κοσμικός / συμπαντικός ~* || *ο Αϊνστάιν συσχέτισε τον ~ με τον χρόνο* (βλ. λ. *χωρόχρονος*) ΣΥΝ. σύμπαν, άπειρο **9.** (μτφ.) τομέας τής επιστήμης ή τής ανθρώπι-

νης δραστηριότητας: *νέα προβλήματα ανακύπτουν στον ~ τής παιδείας / τής οικονομίας* || *αυτό ανήκει στον ~ τής ιατρικής* || *από πολιτικής απόψεως ανήκει στον ~ τού κέντρου* || *στον δικό μας επαγγελματικό ~ δεν έχουν παρατηρηθεί κρούσματα κερδοσκοπίας* || *επιχειρηματικός / πολιτικός / ακαδημαϊκός / καλλιτεχνικός ~* ΣΥΝ. περιοχή, κλάδος **10.** ΦΙΛΟΣ. (α) θεμελιώδης έννοια που συσχετίζεται και συνδέεται άμεσα με τον χρόνο (βλ. λ. *χωρόχρονος*). συναποτελώντας με αυτόν τις δύο ιδιότητες τής εξωτερικότητας σε σχέση με τη σκέψη· η έννοια τού χώρου προσδιορίζει μια αντικειμενική και καθολική μορφή τής ύπαρξης και εκφράζει την τάξη κατά την οποία συνυπάρχουν τα αντικείμενα και τα συστήματα τού πραγματικού κόσμου. καθώς και τη θέση. τις διαστάσεις. το μέγεθος. την έκταση και τις αποστάσεις τους (β) (στον Καντ) ο χώρος και ο χρόνος αποτελούν τις a priori μορφές τής αντιληπτικής ικανότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῶρος*, που συνδ. με το ουσ. *χώρα* (βλ.λ.). από το οποίο διαχωρίστηκε σημασιολογικώς. εκφράζοντας κυρ. τον συγκεκριμένο χώρο (όχι όμως τόσο ώστε να υπάρχει επικάλυψη με το αρχ. *τόπος*), την έκταση στην οποία διαδραματίζονται συγκεκριμένα γεγονότα. Ο όρ. τής φυσικής αποδίδει το γαλλ. espace. ενώ η σημ. «τομέας (επιστήμης κ.λπ.)» αποδίδει το γαλλ. domaine. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αστικός / εναέριος χώρος* (< γαλλ. espace urbain / aérien), *ζωτικός χώρος* (< γερμ. Lebensraum), *κοσμικός / ανοικτός χώρος* (< αγγλ. cosmic / open space) κ.ά.].

χωροστάθμη (η) [1812] {χωροσταθμών} όργανο που χρησιμοποιείται από τους τοπογράφους. τοπογραφική στάθμη (βλ.λ.).

χωροστάθμηση (η) [1858] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με ειδικά όργανα και μεθόδους των υψομέτρων και των υψομετρικών διαφορών ανάμεσα σε ορισμένα σημεία τού εδάφους με σκοπό τη σχεδίαση χάρτη: *με ~ υπολογίστηκε το υψόμετρο τού βουνού*. — **χωροσταθμικός**, -ή. -ό [1884]. **χωροαταθμώ** ρ. [1884] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Nivellierung].

χωροτάκτης (ο) {χωροτακτών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χωροταξία (βλ.λ.). — **χωροτακτικός**, -ή. -ό. **χωροτακτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χώρος* + *-τάκτης* < *τάσσω*].

χωροταξία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη για την καλύτερη δυνατή οργάνωση τού γεωγραφικού χώρου μέσα στο εθνικό πλαίσιο έτσι. ώστε να επιτυγχάνεται η αποδοτικότερη χρήση των εδαφών και κατανομή τού πληθυσμού ανάλογα με τους φυσικούς πόρους, την οικονομική δραστηριότητα και το περιβάλλον, το οποίο έχει ανάγκη προστασίας. κυρ. σε σχέση με τις λειτουργικές ανάγκες σχεδιαζόμενου οικισμού. — **χωροταξικός**, -ή. -ό. **χωροταξικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Raumordnung].

χωροφύλακας (ο) {χωροφυλάκων} (παλαιότ.) **1.** ο οπλίτης τής χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***κάνω τον χωροφύλακα (σε κάποιον)*** επιτηρώ (κάποιον). παρακολουθώ τις κινήσεις του. προσέχω αν ενεργεί σωστά και αν τηρεί τους κανόνες: *συχνά οι δάσκαλοι κάνουν τον χωροφύλακα στα διαγωνίσματα. επειδή οι μαθητές προσπαθούν να αντιγράψουν* **2.** (γενικότ.) αυτός που υπηρετούσε στη χωροφυλακή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωροφύλαξ* < *χῶρος* + *φύλαξ. -ακος*].

> **χωροφυλακή – χωροφύλακας.** Το αρχαίο (μεταγενέστερο) *χωροφύλαξ* επαναχρησιμοποιήθηκε με νέα, προφανώς, σημασία. για να αντικαταστήσει στις αρχές τού 19ου αι. το ξενικό (τουρκικό) **ζαπτιές**. που χρησιμοποιούσαν μέχρι τότε. Από το *χωροφύλαξ* πλάστηκε η λ. **χωροφυλακή**. η οποία μαρτυρείται για πρώτη φορά στους *Ελληνικούς Κώδικες* (1833) για να αποδώσει το γαλλ. gendarmerie. Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση τού λεξικογράφου Στ. Κουμανούδη σχετικά με τις περιπέτειες των λέξεων *χωροφυλακή* και *χωροφύλαξ*, ο οποίος. αναφερόμενος στον ονοματολόγο Γρηγόριο Χαντσερή. γράφει: «*Ἀποδοκιμάζων ὁ Γρ. Χαντσ. τῷ 1870 τὴν λέξιν* [ενν. *χωροφυλακήν*], *ἐπρότεινεν ἀντ᾽ αὐτῆς τὰς ἐνθεσμοφυλακὴν ἢ θεμιστοφυλακήν. ἢ θεμιτοφυλακὴν ἢ θεσμιοφυλακὴν ἢ νομιμοφυλακὴν ἢ μᾶλλον τακτοφυλακήν, καὶ ἀντὶ τοῦ χωροφύλακος. ἐνθεσμοφύλακα κτλ. ἢ μᾶλλον τακτοφύλακα. Χωροφυλακὴ δὲ κατ᾽ αὐτὸν κληθῆναι δύναται κυρίως ἡ ἔνοπλος δύναμις ἡ φυλάττουσα τὴν χώραν. ὅταν ὁ παρατακτὸς στρατὸς (la ligne) ἐκστρατεύσῃ. οἷον ἡ ἐθνοφυλακὴ εἴτε καὶ ἡ παρὰ Πρώσσοις Landwehr (ἄμυνα. φύλαξις τοῦ τόπου). Ἀλλὰ λέγει. σήμερον δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ ἀντικατάστασις τῶν εἰρημένων ὀνομάτων. ἅτε πάνυ βαθέως ἐγκολαφθέντων. Πῶς τὸ ἐκατάλαβε!*» *(Συναγωγή νέων λέξεων...)*.

χωροφυλακή (η) [1833] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ένοπλο σώμα με στρατιωτική δομή και οργάνωση, που καθήκον του είχε να διασφαλίζει την τήρηση τής δημόσιας τάξης, των νόμων και τής εσωτερικής ασφάλειας στο εσωτερικό τού κράτους (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

χωροφυλακίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που αρμόζει σε χωροφύλακα, δηλ. που είναι αυταρχικός. βάναυσος και σκληρός: *~ τρόποι / φέρσιμο / συμπεριφορά / ύφος*. — **χωροφυλακίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. < *χωροφυλακή* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *παπαγαλίστικος*].

χωρόχρονος κ. **χωροχρόνος** (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. ΑΣΤΡΟΝ. η ενότητα χώρου και χρόνου, που προκύπτει από την προσθήκη μιας τέταρτης διάστασης, τού χρόνου. στον τρισδιάστατο χώρο και ο οποίος αποτελεί. σύμφωνα με τη θεωρία τής σχετικότητας τού Α. Αϊνστάιν, απαραίτητη προϋπόθεση για τον εντοπισμό ενός γεγονότος **2.** (γενικότ.) ο χώρος σε συνδυασμό με τον χρόνο: *η πορεία ενός έθνους στον ~*. — **χωροχρονικός**, -ή, -ό, **χωροχρονικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Raumzeit].

χωρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χωρ-είς κ. -άς... | χώρεσα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ορισμένη χωρητικότητα. περιλαμβάνω ή μπορώ να περιλάβω ορισμένη ποσότητα: *πόσο κρασί χωράει αυτό το βαρέλι;* || *το λεωφορείο χωράει περίπου ογδόντα επιβάτες, καθιστούς και ορθίους* || *η βαλίτσα δεν θα τα χωρέσει όλα τα ρούχα* || *το θέατρο χωράει χίλιους θεατές* || *ο υπολογιστής δεν χωράει άλλα δεδομένα* ΣΥΝ. περικλείω, εμπερικλείω, συμπεριλαμβάνω. (λαϊκ.) παίρνω ΑΝΤ. αποκλείω· ΦΡ. ***δεν με χωράει ο τόπος*** δεν μπορώ να καθίσω κάπου ήσυχα. κάνω συνεχώς νευρικές κινήσεις και περιφέρομαι: *από τότε που του είπες ότι θα πάτε εκδρομή. δεν τον χωράει ο τόπος* **2.** (μτφ.-τριτοπρόσ.) (α) (κ. στον τ. ***χωρεί***) υπάρχει ή γίνεται αντιληπτό ή προφανές (κάτι): *ότι αυτός είναι ο δράστης, δεν χωρεί αμφιβολία* (δηλ. είναι αναμφίβολο) (β) μπορεί να επιτραπεί (κάτι): *δεν χωράει αντίρρηση / δεύτερη γνώμη σε όσα λέει* ΣΥΝ. επιτρέπεται· ΦΡ. (για απόψεις. θέσεις κ.λπ.) ***χωρεί / σηκώνει συζήτηση*** για κάτι αμφιλεγόμενο. συζητήσιμο: *δεν ξέρω αν πρέπει να πάει στο εξωτερικό· το θέμα ~* ♦ (αμετβ.) **3.** βρίσκω ελεύθερο χώρο ή μπορώ να μπω. να τοποθετηθώ κάπου, χωρίς να περισσεύω: *δεν χωράμε όλοι στο αυτοκίνητο* || *κάνετε χώρο να χωρέσω κι εγώ* || *πώς θα χωρέσουν τόσοι μαθητές σε μια τόσο μικρή αίθουσα;* || (μτφ.) *«η διάρκεια μιας τηλεταινίας πρέπει να είναι γύρω στα 50 λεπτά, για να χωρέσει στο πρόγραμμα»* (εφημ.) ΣΥΝ. περιέχομαι. περιλαμβάνομαι ΑΝΤ. αποκλείομαι· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***χίλιοι καλοί χωρούν, ένας κακός δεν χωρεί*** οι καλόβολοι άνθρωποι βολεύονται ακόμη και σε συνθήκες μεγάλου συνωστισμού (β) ***ο ποντικός στην τρύπα του δεν χωρούσε, κολοκύθια μάζευε / έσερνε*** για όσους αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που ξεπερνούν τις δυνάμεις τους (γ) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. *κοφίνι* (δ) ***όλοι οι καλοί χωράνε*** βλ. λ. *καλός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χωρῶ (-έω)*. αρχική σημ. «διαθέτω χώρο για κάτι, περιλαμβάνω – κάνω χώρο», < *χῶρος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι η σημ. «κινούμαι, βαδίζω», η οποία έχει διατηρηθεί και σε νεοελλην. σύνθ. (λ.χ. *προ-χωρῶ. ἀνα-χωρῶ*)].

χωσιά (η) (λαϊκ.) η ενέδρα: *έστησαν ~ και τον σκότωσαν* ΣΥΝ. καρτέρι, παγίδα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χωσ-* τού ρ. *χώνω* (αόρ. *έ-χωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *δεσ-ιά, ριζ-ιά*].

χώσιμο (το) → χώνω

χωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχηματίστηκε με επισώρευση χώματος: *~ πλαγιά* **2.** αυτός που έχει μπηχτεί βαθιά στο χώμα. που εισχωρεί σε βάθος μέσα στη γη: *το κτήμα οριοθετούσαν ~ πάσσαλοι σε πυκνή διάταξη* ΣΥΝ. μπηγμένος, μπηχτός **3.** (ειδικότ. για υποδήματα) που καλύπτουν ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο το άνω μέρος τού πέλματος: *~ γόβες* **4.** (μτφ.) κρυμμένος σε βάθος. αυτός που δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί: *«αγοράζαμε και βιβλία από υπαίθρια παλαιοπωλεία και κυρίως. σε ~ υπόγεια στο Μοναστηράκι»* (εφημ.) ΣΥΝ. κρυφός, μυστικός ΑΝΤ. εμφανής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χώννυμι* (< **χώσ-νυ-μι*), βλ. κ. *χώνω*].

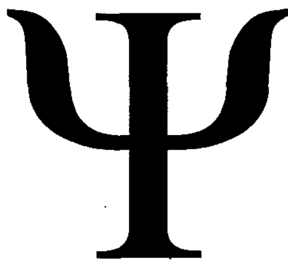

Ψ, ψ: ψει / ψι, το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η μορφή τού γράμματος, κατά τους ιστορικούς τής ελληνικής γραφής, προήλθε από το γράμμα Υ με προέκταση τής κάτω κεραίας στο μέσο τής διχάλας. Το σημαντικό για την ιστορία τής γραφής –πράγμα που ισχύει και για το Ξ– είναι ότι επινοήθηκε μονογράμματη δήλωση δύο συμφώνων, ότι πλάστηκε δηλ. το μονόγραμμα Ψ, νέο γράμμα στο ελληνικό αλφάβητο. για να δηλώσει το σύμπλεγμα συμφώνων [ps]. Το ίδιο έγινε και με το Ξ. στο οποίο άλλαξε η φωνητική αξία τού βορειοσημιτικού γράμματος. Τόσο στο Ψ όσο και στο Ξ η καινοτομία υπαγορεύθηκε από την εκτεταμένη, και μάλιστα σε γραμματικές δηλώσεις ρημάτων και ονομάτων, χρήση των αντιστοίχων συμφωνικών συμπλεγμάτων (τού ps και τού ks): *λείψω, έλειψα, έλλειψις* κ.λπ. Βεβαίως, η χρήση τού Ψ για να δηλώσει το [ps] ισχύει μόνο στο αττικό και στα λοιπά «ανατολικά» λεγόμενα αλφάβητα, γιατί στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, ΝΔ. Πελοποννήσου κ.ά.) το [ps] δηλώθηκε με δύο γράμματα ως ΦΣ. Η χρήση τού Χ ως [ks] στα αλφάβητα αυτά συνετέλεσε στο να αλλάξουν οι δηλώσεις των συναφών γραμμάτων (το Ψ σε αυτά δήλωσε το Χ!). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το σύμπλεγμα [ps] δηλώθηκε. όπως συμβαίνει στα αλφάβητα αυτά, αναλυτικά: *όψις* = o-pi-si. Τέλος, η γραφή **ψι** (αντί **ψει**) οφείλεται σε απλοποιημένη γραφή τού γράμματος λόγω τού ιωτακισμού τού *ει* σε *ι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο. γραφή*.

Ψ, ψ ψει κ. ψι· το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ψει, αριθμός*).

ψάθα (η) {ψαθών} **1.** (λαϊκ.) φυτό που φυτρώνει στους βάλτους **2.** (συνεκδ.) χαλί, στρώμα, τσάντα κ.λπ. που κατασκευάζεται από τα πλεγμένα στελέχη τού παραπάνω φυτού: *σκούπισε τα πόδια σου στην ~ τής πόρτας* || *απλώνω την ~ στην πλαζ* ΣΥΝ. ψαθί **3.** (γενικά) κάθε πλέγμα από στελέχη αγρωστοειδών φυτών ή από σχοινί. κλαδιά λυγαριάς κ.λπ., το οποίο έχει ποικίλες χρήσεις: *σκέπασαν τα δοκάρια τού υποστέγου με ~* || *καλοκαιρινή ομπρέλα κήπου με ~ αντί για πανί*· ΦΡ. ***πεθαίνω στην ψάθα*** πεθαίνω πάμπτωχος, χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο **4.** (συνεκδ.) ανδρικό ή γυναικείο (καλοκαιρινό) καπέλο από το παραπάνω πλέγμα: *βάλαμε τις ~ μας και πήγαμε στην παραλία* ΣΥΝ. ψαθί. ψαθάκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ψαθί* (βλ.λ.) + μεγεθ. κατάλ. *-α*, πβ. κ. *βαρέλι – βαρέλα*].

ψαθάκι (το) {χωρ. γεν.} καλοκαιρινό ανδρικό καπέλο από ψάθα: *φόρεσε το ~ του και βγήκε*.

ψαθάς (ο) {ψαθάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά ψάθινα αντικείμενα.

ψαθί (το) {ψαθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-υποκ.) **1.** η ψάθα (βλ.λ., σημ. 1. 2): *το ~ τής πόρτας* **2.** (συνεκδ.) το ψαθάκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψιάθιον* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού *-ι-* σε περιβάλλον φθόγγου [s], λ.χ. *σίαλον – σάλιο, σιαγών – σαγόνι*), υποκ. τού αρχ. *ψίαθος (ή)*. αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο, που παρουσιάζει ίδιο επίθημα με τις λ. *κάλαθος. γύργαθος*].

ψάθινος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ψάθα, που αποτελείται από ψάθα: *~ καπέλο / καρέκλα / στρωσίδι / σκεπή καλύβας / καλάθι / τσάντα*.

ψαθοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο. στο οποίο κατασκευάζονται ψάθες και ψάθινα είδη (καπέλα, τσάντες, καλάθια κ.λπ.).

ψαθοποιός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει και επιδιορθώνει ψάθες και ψάθινα αντικείμενα (καπέλα, τσάντες. καλάθια κ.λπ.).

ψαθυρός, -ά. -ό (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, εύθρυπτος. — **ψαθυρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ψαθ-* + παραγ. επίθημα *-υρός* (πβ. κ. *βλοσ-υρός*). Το θ. *ψαθ-*. που απαντά και στο αρχ. *ψαθάλλω* «θρύπτω. θρυμματίζω». είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ψήνω*].

ψαθώνω ρ. μετβ. {ψάθω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω (κάτι) με ψάθα: *~ την καρέκλα* **2.** πλέκω (κάτι) σε ψάθα, δίνω σε (κατασκεύασμα) τη μορφή ψάθας. — **ψάθωμα** (το) [1893].

ψαθωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει φτειαχτεί από ψάθα (βλ.λ.) ή είναι πλεγμένος όπως η ψάθα (βλ.λ., σημ. 3): *~ κάλυμμα / στρωσίδι / πλέξη* ΣΥΝ. ψάθινος **2.** (ειδικότ.) ***ψαθωτό*** (το) κάθε κατασκευή από ψάθα: *τράβηξε το ~ τής πόρτας και μπήκε*.

ψάλθηκα ρ. → ψάλλω

ψαλίδα (η) **1.** (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος ψαλίδι (βλ.λ.), κατάλληλο για κοπή σκληρών υλικών: *~ τού κήπου / μετάλλων / για το κούρεμα των προβάτων*· (λαϊκ.) **2.** ΒΟΤ. ο έλικας τού αμπελιού και άλλων φυτών: *η ~ χρησιμεύει για την αναρρίχηση τού φυτού* **3.** ΖΩΟΛ. (α) η σαρανταποδαρούσα (β) δερματόπτερο έντομο που το χαρακτηριστικό του είναι ένα ζευγάρι σκληρές. αιχμηρές λαβίδες στο πίσω άκρο τής κοιλιάς **4.** ασθένεια των τριχών τής κεφαλής, κατά την οποία οι τρίχες σχίζονται στα δύο και δεν αναπτύσσονται άλλο **5.** (μτφ.) η διαφορά. το άνοιγμα ανάμεσα σε δύο άκρα ενός μεγέθους που μετρούμε: *η ~ μεταξύ πλουσίων και φτωχών έχει μεγαλώσει τα τελευταία τριάντα χρόνια* || *το άνοιγμα τής ~ μεταξύ των υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (με παραγ. επίθημα *-ίς*. πβ. κ. *λεπ-ίς. -ίδος*). που συνδ. και με άλλους αρχ. τεχν. όρ. (λ.χ. *ψαλόν* «χαλινός», *ψέλιον* «βραχιόλι». *ψάλιον* «αλυσίδα»), οι οποίοι δηλώνουν εργαλεία ή αντικείμενα στρογγυλού σχήματος. Σε ό,τι αφορά τη λ. *ψαλίς*, αρχικώς αναφερόταν σε εργαλείο κοπής, τού οποίου η μεταλλική αιχμή σχημάτιζε U, όπως συμβαίνει και με τις δαγκάνες ορισμένων ζώων που διαθέτουν βραχίονες (λ.χ. κάβουρας). Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, η δε επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. *ψάλλω* «κεντώ, τραβώ» πρέπει να απορριφθεί. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η μαρτυρημένη διτυπία *ψαλόν / σπαλ-ίων* πρέπει να αποδοθεί σε αντιμετάθεση των φθόγγων [ps] < [sp], ενώ το θ. *sp-l̥- ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp-el-. που συνδ. με τη λ. *σπεῖρα* (θ. *sp-er-). Εντούτοις, η ύπαρξη τού μυκ. pa-sa-ro (= *ψαλόν*) καθιστά απίθανη την εκδοχή αυτή].

ψαλιδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό ψαλίδι κυρ. για το κόψιμο των νυχιών.

ψαλίδι (το) {ψαλιδ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό κοπτικό εργαλείο που αποτελείται από δύο αντικριστές. ενωμένες στη μέση λεπίδες, που απολήγουν σε αιχμηρό άκρο στη μία πλευρά και σε ειδική λαβή για τα δάχτυλα στην άλλη· κλείνοντας οι λεπίδες αυτές κόβουν το αντικείμενο (χαρτί. ύφασμα κ.λπ.) που έχει τοποθετηθεί ανάμεσά τους: *μεγάλο / μικρό / καινούργιο / παλιό / σκουριασμένο / κυφτερό ~* || *κόβω χαρτί / ύφασμα / μαλλιά / τα νύχια μου με το ~* || *το ~ τού ράφτη / τού κομμωτή* || *το ~ έμεινε ανοιχτό*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πάει ψαλίδι η γλώσσα μου*** μιλώ πολύ και γρήγορα, φλυαρώ ακατάσχετα (β) ***έχω / είμαι καλό ψαλίδι*** είμαι καλός κόπτης και ράφτης ενδυμάτων **2.** (α) κάθε όργανο ή εργαλείο με το ίδιο ή παρόμοιο σχήμα: *χειρουργικό ~* || *~ κηπουρού* (το κλαδευτήρι) (β) ***ψαλίδια*** (τα) εξάρτημα των αναρτήσεων οχήματος σε σχήμα κοίλων ανοιγμένων βραχιόνων ψαλιδιού **3.** κοπτικό όργανο. λεπίδα: *μια κοπτική μηχανή με πολλά ~* **4.** (μτφ.) η περικοπή, ο περιορισμός: *~ στις αποδοχές των υπαλλήλων*· ΦΡ. ***δουλεύει / πέφτει ψαλίδι*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες γίνονται περικοπές. λογοκρίνεται αυστηρά (κείμενο. ταινία, εκπομπή): *έμαθα ότι έπεσε ψαλίδι στο άρθρο του* || *σε όλες τις τολμηρές σκηνές τής ταινίας έπεσε ψαλίδι* (ii) για σύγγραμμα που το περιεχόμενό του είναι σε μεγάλο βαθμό συρραφή αποσπασμάτων από άλλα έργα **5.** (α) το ζευγάρι δοκαριών που ενώνονται σε σχήμα Λ στις γωνίες τού σκελετού τής στέγης (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο τριγωνικός σκελετός στέγης ΣΥΝ. ζευκτό **6.** ΑΘΛ. ***(ανάποδο) ψαλίδι*** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το πόδι, κατά το οποίο ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος ή πέφτει προς τα κάτω και υψώνοντας τα πόδια στον αέρα σε σχήμα ανοιχτού ψαλιδιού κλοτσάει με το ένα τη μπάλα (για γκολ ή απόκρουση) **7.** (κατ᾽ επέκτ.) κάθε άσκηση, χορευτική φιγούρα κ.λπ. που εκτελείται με πόδια ή χέρια να μιμούνται το σχήμα και την κίνηση των λεπίδων τού παραπάνω κοπτικού εργαλείου: *βουτιά ~* (με τα χέρια σε έκταση). — (υποκ.) **ψαλιδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλίδιον*. υποκ. τού αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (βλ. λ. *ψαλίδα*)].

ψαλιδιά (η) **1.** το κόψιμο με ψαλίδι: *έκοψε το νήμα / το ύφασμα με μια ~* **2.** (συνεκδ.) το ίχνος που αφήνει η κοπή μαλλιών με ψαλίδι. κυρ. όταν το κούρεμα γίνεται αδέξια: *φαίνονταν οι ~ στην πλάτη τού προβάτου / στο κεφάλι τού παιδιού* • **3.** είδος ναυτικού κόμπου. — (υποκ.) ***ψαλιδίτσα*** (η).

ψαλιδίζω ρ. μετβ. {ψαλίδισ-α, -τηκα. -μένος} **1.** κόβω (κάτι) με το ψαλίδι: *~ το χαρτί* **2.** (ειδικότ.) κόβω με το ψαλίδι τις άκρες ή τα μέρη αντικειμένου που προεξέχουν: *πρέπει να ψαλιδίσεις λίγο τα γένια / το μουστάκι σου* || *~ τα νύχια μου / τις άκρες των φύλλων / καλλωπιστικών φυτών* (με ψαλίδα) ΣΥΝ. κόβω **3.** (μτφ.) κάνω περικοπές σε (κάτι), μειώνω: *η κυβέρνηση υποσχέθηκε ότι θα ψαλιδίσει δραστικά τους φόρους* || *ο διευθυντής τού ψαλίδισε αρκετά τις αρμοδιότητες* || *οι πρόσφατες ήττες ψαλίδισαν τις ελπίδες / τον αρχικό ενθουσιασμό τής ομάδας για το πρωτάθλημα* ΣΥΝ. περιορίζω. ελαττώνω, λιγοστεύω ΑΝΤ. μεγαλώνω. αυξάνω, επαυξάνω **4.** (μτφ. για κείμενα. ταινίες, εκπομπές κ.λπ.) κάνω (αυθαίρετες) περικοπές, λογοκρίνω: *έμαθα ότι του*

ψαλίδισαν την τελευταία εκπομπή / δύο σκηνές από το έργο ΣΥΝ. κόβω, περικόπτω, (εκφραστ.) κουτσουρεύω. — **ψαλίδισμα** (το) κ. **ψαλιδισμός** (ο).

ψαλιδιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ψαλιδιστεί, που έχει κοπεί ολόγυρα με ψαλίδι και φέρει εγκοπές από ψαλίδι: *~ χαρτί / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαλιδισμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μοιάζει να έχει κοπεί με ψαλίδι. — **ψαλιδιστά** επίρρ.

ψαλιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ψαλιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ψαλίδι (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή ψαλιδιού: *~ εργαλείο / ουρά* ΣΥΝ. ψαλιδωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ψαλιδοκέρι {χωρ. γεν.} **1.** ψαλίδι με το οποίο κόβεται το καμένο φιτίλι τού κεριού **2.** (μτφ.-σκωπτ., παλαιότ. κατά την περίοδο τής Ελληνικής Επανάστασης) (α) το φράκο και γενικότ. η ευρωπαϊκή ενδυμασία (β) (συνεκδ.) αυτός που φορούσε φράκο (γ) άνθρωπος επιδεικτικός και επιπόλαιος.

ψαλιδώνω ρ. μετβ. {ψαλίδω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω θόλο ή αψίδα: *~ την είσοδο κτηρίου.* — **ψαλίδωμα** (το) [μτγν.] κ. **ψαλίδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλιδῶ (-όω)* < αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (βλ. λ. *ψαλίδα*)].

ψαλιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μοιάζει με ψαλίδι, που έχει το σχήμα ανοιγμένου ψαλιδιού: *η ~ ουρά των χελιδονιών / σημαία / σύνδεση (καλωδίων)* ΣΥΝ. ψαλιδοειδής **2.** αυτός που αποτελείται από συνεχόμενες γωνίες, οι οποίες μοιάζουν με σειρά ανοικτών ψαλιδιών **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. ***ψαλιδωτό*** (το) σημαία ή σήμα που έχει την ανεμίζουσα πλευρά τριγωνικώς ψαλιδισμένη. — **ψαλιδωτά** επίρρ.

ψάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαλα, ψάλ-θηκα (κ. λόγ. εψάλην, -ης, -η...), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυρ. για εκκλησιαστικούς ύμνους, αλλά και γενικότ. για άσματα επίσημα και σοβαρά) τραγουδώ: *η χορωδία τού δήμου έψαλε τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα || έψαλαν τον Ακάθιστο Ύμνο || οι στρατιώτες έψαλαν τον εθνικό ύμνο* **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο, εξυμνώ: *πολλοί ποιητές έψαλαν τη δόξα τού '21* ΣΥΝ. υμνώ, επαινώ, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επικρίνω, επιπλήττω ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι ψάλτης σε εκκλησία και αποδίδω εκκλησιαστικούς ύμνους: *σε ποιον ναό ψάλλει;* ΣΥΝ. ανυμνώ, υμνολογώ. (Βλ. κ. λ. *ψέλνω*). — **ψάλσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. εκφραστ. σχηματισμός, όπως συμβαίνει και με τα ρ. *ψαθάλλω* και *ψηλαφῶ*. Στην καθημερινή γλώσσα η λ. θα συνδεόταν προφανώς με το ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*), αλλά αμφίβολη είναι η προταθείσα συσχέτιση με το λατ. palpor «ψηλαφώ». Το ρ. *ψάλλω* αποτελούσε αρχικώς τεχν. όρο και σήμαινε «σφίγγω με τα δάχτυλα, τραβώ τις χορδές μουσικού οργάνου ή τόξου», από όπου προέκυψε η σημ. «παίζω μουσικό όργανο (έγχορδο)», η οποία εξειδικεύθηκε στη χρήση τής άρπας ως μουσικής συνοδίας ύμνου, θρησκευτικών ωδών].

ψαλμικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους ψαλμούς: *~ τόνος / ρυθμός.* — **ψαλμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ψαλμός (ο) **1.** θρησκευτική ωδή, λατρευτικός ύμνος που άδεται σύμφωνα με τους κανόνες τής βυζαντινής μουσικής: *μέσα από την εκκλησία ακούγονταν ψαλμοί* ΣΥΝ. ψαλμωδία, ύμνος, υμνωδία, τροπάριο· ΦΡ. ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** βλ. λ. *αλληλούια* **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Ψαλμοί*** (οι) / ***Βιβλίο των Ψαλμών*** βιβλίο τής Π.Δ. που περιλαμβάνει 150 ψαλμούς, οι οποίοι αποδίδονται (κατά μεγάλο μέρος) στον Δαβίδ· θεωρείται το αντιπροσωπευτικότερο έργο τής λυρικής θρησκευτικής ποίησης ΣΥΝ. ψαλτήρι(ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάλλω* (βλ.λ.). Το βιβλίο *Ψαλμοί* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. τίτλου Tehilim «Αίνοι»].

ψαλμωδία (η) [μτγν.] {ψαλμωδιών} **1.** το να ψάλλει κανείς εκκλησιαστικούς ύμνους και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: *μέσα από την εκκλησία ακουγόταν κατανυκτική ~ || η ~ συγκίνησε τους πιστούς* ΣΥΝ. ψάλσιμο, ύμνηση, υμνωδία, υμνολογία **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο θρησκευτικός ύμνος, ωδή που ψάλλεται στην εκκλησία: *του άρεσε να ακούει τις χαρούμενες ~ τής Ανάστασης* ΣΥΝ. ψαλμός, ύμνος **3.** (μτφ.-ειρων.) συνεχής και επίμονη γκρίνια ή παράπονο, που μπορεί να συνοδεύεται και από κλάμα: *πάλι την ίδια ~ άρχισες πρωί-πρωί;* ΣΥΝ. κλάψα, γκρίνια, μουρμουρητό. Επίσης (λαϊκ.) **ψαλμουδία**. — **ψαλμωδικός,** -ή, -ό.

ψαλμωδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που ψάλλει εκκλησιαστικούς ύμνους, που άδει θρησκευτικές ωδές στην εκκλησία σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό ΣΥΝ. ψάλτης, ιεροψάλτης **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους, ο ποιητής ψαλμών: *Λαβίδ, ο μεγάλος ~* ΣΥΝ. υμνωδός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλμῳδός* < *ψαλμός* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

ψαλμωδώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψαλμωδείς...· μόνο στον ενεστ.} ψάλλω ή/και συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους, ψαλμούς ΣΥΝ. υμνώ, υμνωδώ, υμνολογώ, ανυμνώ. Επίσης (λαϊκ.) **ψαλμουδίζω**.

ψάλσιμο (το) ▸ ψάλλω

ψαλτά επίρρ.· με ψαλμωδία: *διάβασε την προσευχή ~.*

ψαλτήριο (το) {ψαλτηρί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το Βιβλίο των Ψαλμών (βλ.λ.), το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα ως λειτουργικό βιβλίο, δηλ. αποσπάσματά του διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες τής Εκκλησίας, και περιλαμβάνει 150 Ψαλμούς τού Δαβίδ και άλλων Εβραίων ποιητών ΣΥΝ. Ψαλμοί, Βιβλίο των Ψαλμών **2.** (μτφ.) συνεχές και μονότονο παράπονο ή επίπληξη: *πάλι άρχισε το ~ πρωί-πρωί! || βαρέθηκα πια αυτό το ~* ΣΥΝ. γκρίνια, κλάψα, τροπάρι **3.** ΜΟΥΣ. (α) αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο που έφερε χορδές και παιζόταν με τα δάχτυλα, χωρίς τη βοήθεια πλήκτρου (β) νυκτό μουσικό όργανο με ξύλινο επίπεδο ηχείο σε παραλληλόγραμμο ή τραπεζοειδές σχήμα και χορδές από έντερο, τρίχα αλόγου ή μέταλλο, με το οποίο συνόδευαν τους ψαλμούς. Επίσης **ψαλτήρι**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαλτήριον* (η σημερινή σημ. μτγν.) < *ψάλλω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *δικασ-τήριον*].

ψάλτης (ο) {κ. (λαϊκ.) ψαλτάδες, ψαλτ-ών κ. (λαϊκότ.) -άδων}, **ψάλτρια** (η) {ψαλτριών} **1.** πρόσωπο που ψάλλει, που τραγουδά κάτι **2.** πρόσωπο που ψάλλει στην εκκλησία, που εκτελεί τους ύμνους και τα τροπάρια των ιερών ακολουθιών σύμφωνα με το καθιερωμένο (βυζαντινό) τυπικό: *δεξιός / αριστερός ~ || ο ~ θεωρείται ότι έχει σημαντικό ρόλο στη ζωή τής Ορθόδοξης Εκκλησίας* ΣΥΝ. ιεροψάλτης, ψαλμωδός· ΦΡ. (ειρων.) ***σπορίσ ψάλτου βηξ*** βλ. λ. *βηξ* **3.** (μτφ.) ποιητής που υμνεί κάτι, που πλέκει το εγκώμιο προσώπου, έθνους, ιδέας κ.λπ.: *Σολωμός, ο ~ τής ελευθερίας* ΣΥΝ. υμνωδός, βάρδος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψάλλω* (βλ.λ.)].

ψαλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψάλτη και την ψαλμωδία, χαρακτηριστικός τού ψάλτη: *~ βιβλίο / τέχνη* **2.** (κατ' επέκτ. για θρησκευτικές ωδές) αυτός που ψάλλεται, που λέγεται τραγουδιστά, κατ' αντιδιαστολή προς εκείνον που αναγιγνώσκεται: *~ ύμνος / τροπάριο* ΣΥΝ. ψαλτός ΑΝΤ. διαβαστός **3.** (ειδικότ.) ***ψαλτική*** (η) η τέχνη τού ψάλτη: *από μικρός είχε κλίση στην ~* **4.** (ειδικότ.) ***ψαλτικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή τού ψάλτη εκκλησίας.

ψαλτός, -ή, -ό [μτγν.] τραγουδιστός: *~ φωνή.* — **ψαλτά** επίρρ.

ψαμμιακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψαμμίαση (βλ.λ.): *~ σύμπτωμα* **2.** ***ψαμμιακός*** (ο), ***ψαμμιακή*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψαμμίαση.

ψαμμίαση (η) [1885] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που συνίσταται στον σχηματισμό στα νεφρά και στο ουροποιητικό σύστημα αδιάλυτων, κρυσταλλικών αλάτων και άλλων μικρών συγκριμάτων, που μοιάζουν με άμμο και τα οποία αποβάλλονται με τα ούρα.
[ΕΤΥΜ. < *ψάμμος* (βλ.λ.)].

ψαμμίτης (ο) {ψαμμιτών} ΓΕΩΛ. ιζηματογενές πέτρωμα που αποτελείται από κόκκους άμμου συνενωμένους και συγκολλημένους μεταξύ τους με ορυκτή συνδετική ύλη έτσι, ώστε να αποτελούν ένα σώμα: *αργιλικός / πυριτικός / ασβεστολιθικός ~* ΣΥΝ. αμμόλιθος, ψαμμόλιθος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψάμμος* (βλ.λ.)].

ψαμμιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψαμμίτη (βλ.λ.) ή αυτός που περιέχει ψαμμίτη: *~ πέτρωμα / ορυκτό.*

ψαμμόλιθος (ο) [1873] {ψαμμολίθ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ψαμμίτης (βλ.λ.).

ψάμμος (η) **1.** η άμμος (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ. τα αμμώδη τεμάχια κρυσταλλικών αλάτων (η «αμμώδης υποστάθμη») που περιέχονται στα ούρα όσων πάσχουν από ψαμμίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ψάφ-μος* (με αφομοίωση), που συνδ. με το θ. τής λ. *ψῆφ-ος* (βλ.λ.), αν ληφθεί υπ' όψιν το αρχ. επίθ. *ψαφ-αρός* «εύθρυπτος, αμμώδης». Η δασεία παρέκταση -bh- (-φ-) απαντά και στο συνώνυμο λατ. sabulum (> γαλλ. sable), το οποίο θα μπορούσε να αναχθεί στην ίδια ρίζα. Βλ. κ. *ἄμμος*].

ψαμμόφιλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. αυτός που ευδοκιμεί, που αναπτύσσεται σε αμμώδη εδάφη: *~ φυτό* **2.** ΖΩΟΛ. αυτός που ζει και πολλαπλασιάζεται στην άμμο: *~ καβούρια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psammophile].

ψαμμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ψαμμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι γεμάτος άμμο, αυτός που αποτελείται κυρ. ή αποκλειστικά από άμμο: *~ έδαφος / βυθός* ΣΥΝ. αμμώδης, αμμουδερός **2.** αυτός που είναι όμοιος με άμμο, που έχει τη μορφή άμμου: *~ πέτρωμα / υλικό* ΣΥΝ. αμμώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ψάξιμο (το) {ψαξίμ-ατος | -ατα, -άτων} η έρευνα, η αναζήτηση: *αρχίζω το ~, για να βρω κάτι που έχασα || το ~ μιας λέξης στο λεξικό || το ~ τής τσέπης για ψιλά.*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-ψαξ-α* (ρ. *ψάχνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *σπρώξ-ιμο*].

Ψαρά (τα) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. τής Χίου, στο οποίο αναπτύχθηκε πλούσια εθνική δράση κατά την Επανάσταση τού 1821: *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη, περπατώντας η Δόξα μονάχη...»* (Δ. Σολωμός) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ψαριανός** (ο), **Ψαριανή** (η), **ψαριανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ψύρα (τά) / Ψυρίη (ἡ)* (με παρετυμολ. προς τις λ. *ψαρός* ή *ψάρι*), που συνδ. με την «γλώσσα» τού Ησυχίου *ψύριος· ἀκάθαρτος* και με τη φρ. *ψυρίς γῆ* «άγονη γη». Όλοι οι τ. είναι αγν. ετύμου].

ψαραγκάθι (το) {ψαραγκαθ-ιού | -ιών} το αγκάθι τού ψαριού· ειδικότ. το ψαροκόκκαλο.

ψαραγορά (η) (καθημ.) η αγορά ψαριών, ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια: *η αγορανομία κάνει καθημερινούς ελέγχους στην ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά.

ψαράδικος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψαρά και το ψάρεμα: *~ βάρκα / δίχτυα / μαχαίρι / παντελόνι* ΣΥΝ. αλιευτικός **2.** (ειδικότ.) ***ψαράδικο*** (το) (α) σκάφος που χρησιμεύει για ψάρεμα, αλιευτικό πλοιάριο ΣΥΝ. ψαρόβαρκα, ψαροκάικο, ψαροπούλα (β) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια: *έχει ένα ~ στο κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοπωλείο **3.** (περιληπτ.) ***ψαράδικα*** (τα) ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια, η ψαραγορά ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. < *ψαράς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ. *φαγ-άδ-ικος*].

ψαραετός (ο) αετός με λευκό κεφάλι και ολόλευκη κοιλιά, που πετά με λυγισμένες φτερούγες, ζει κοντά στο νερό και βουτά για ψάρια με τα πόδια προς τα εμπρός.

ψαραίνω ρ. αμετβ. {ψάρυνα} γίνομαι ψαρός, τα μαλλιά μου γίνονται γκρίζα ΣΥΝ. γκριζάρω.

ψαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό ψάρι **2.** (μτφ.) παιδικό παιχνίδι που παίζεται στη θάλασσα **3.** το ζώδιο «ιχθύες»· (συνεκδ.) αυτός που έχει γεννηθεί στον ζωδιακό κύκλο των Ιχθύων.

ψαράς (ο) {ψαράδες} **1.** αυτός που ψαρεύει, που ασχολείται επαγγελ-

ματικά ή ερασιτεχνικά με το ψάρεμα: *δεινός / καλός ~ || χωριό / συνοικισμός ψαράδων* ΣΥΝ. (επίσ.) αλιεύς **2.** αυτός που ασχολείται με το εμπόριο ψαριών, που πουλά ψάρια και άλλα θαλασσινά είδη στην αγορά ΣΥΝ. (λογιότ.) ιχθυοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *όψαράς* < *(ὀ)ψάρι* (βλ.λ.)].

> **ψαράς – αλιεύς.** Το **αλιεύς** (από το αρχ. ουσ. *ἡ* **ἅλς** > *τῆς ἁλός* «θάλασσα» μέσω τού επιθ. *ἅλιος* «θαλάσσιος») και τα παράγωγά του **ἁλιεύω, ἁλιεία, (ἁλιευτής >) ἁλιευτικός, ἅλιευμα** κ.ά. είναι οι αρχαίες λέξεις, που σήμερα χρησιμοποιούνται μόνον ως επίσημοι όροι. Μετά τη δημιουργία τού **ὀψάριον** (< *ὄψον* «προσφάι» + υποκ. επίθημα *-άριον*) στους μεταγενέστερους χρόνους, από όπου το μεσν. **ψάρι(ν)**, σχηματίστηκαν πολλά παράγωγα, που μαζί με τη βασική λέξη κάλυψαν τις ανάγκες τού προφορικού λόγου: **ψάρι, ψαριά, ψαρίλα, ψαράς, ψαρεύω, ψάρεμα, ψαρική, ψαράδικος, ψαροπούλα**.

ψάρεμα (το) [μεσν.] {ψαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** επαγγελματική ή ερασιτεχνική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο την άγρα (κυνήγι) ψαριών στη θάλασσα ή σε γλυκά νερά με διάφορα μέσα (λ.χ. δίχτυα, παραγάδια, καλάμι, ψαροντούφεκο κ.ά.): *κάθε Σαββατοκύριακο πηγαίνω για ~ || υποβρύχιο ~ || καλάμι / σύνεργα / δόλωμα ψαρέματος* ΣΥΝ. (επίσ.) αλιεία **2.** (μτφ.) προσπάθεια για απόσπαση μυστικών με πλάγιο και διακριτικό τρόπο (λ.χ. έμμεσες ερωτήσεις, υπαινιγμούς κ.ά.): *άρχισε το ~, για να μάθει τι σκόπευε να κάνει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*

ψαρευτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού ψαρά, η αλιευτική τέχνη ΣΥΝ. ψαρική.

ψαρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψάρ-εψα, -εύτηκα, -ε(υ)μένος} **1.** πιάνω (ψάρια), ασχολούμαι ερασιτεχνικά ή επαγγελματικά με το ψάρεμα: *~ μπαρμπούνια / λυθρίνια / σαργούς / καρχαρίες || οι ψαράδες βγήκαν στ' ανοιχτά, για να ψαρέψουν || απαγορεύεται να ψαρεύεις με δυναμίτη·* ΦΡ. (μτφ.) ***ψαρεύω σε θολά νερά*** επιφέρω σύγχυση ή επωφελούμαι από ανώμαλες καταστάσεις, για να επιτύχω τους σκοπούς μου **2.** (ειδικότ.) ανασύρω (κάτι) από τον βυθό: *έριξα την πετονιά και ψάρεψα ένα παλιοπάπουτσο!* **3.** (μτφ.-οικ.) αναζητώ και βρίσκω: *πού την ψάρεψες πάλι αυτή τη σακαράκα; ||* ο ταξιτζής ψαρεύει πελάτες ΣΥΝ. τσιμπώ **4.** βρίσκω κάτι σπάνιο, δυσεύρετο: *σε ποια έκθεση ψάρεψες αυτό τον καταπληκτικό πίνακα;* **5.** (μτφ.) προσπαθώ με έντεχνο τρόπο να ανιχνεύσω τις σκέψεις, τις προθέσεις κ.λπ. κάποιου ή να του αποσπάσω γνώμη ή μυστικό: *θα πάω να τον ψαρέψω σχετικά με το θέμα τής αύξησης || ~ πληροφορίες* ΣΥΝ. εκμαιεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*

ψαρής, -ιά, -ί (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει γκρίζα μαλλιά: *είναι πενήντα περίπου χρονών και ~* ΣΥΝ. ψαρός, γκριζομάλλης **2.** (για υποζύγια) που έχει τρίχωμα γκρίζου χρώματος: *~ άλογο / γάιδαρος* **3.** (κατ' επέκτ. για τρίχες ή τρίχωμα) αυτός που έχει γκρίζο χρώμα: *~ μαλλί / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρός **4.** (ειδικότ.) ***ψαρής*** (ο) το γκρίζο άλογο ή ο γκρίζος γάιδαρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαρός* (βλ.λ.), μέσω τού ουδ. *ψαρί* (πβ. κ. *θαλασσί - θαλασσής*)].

ψαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το ψάρι: *~ μυρωδιά / κόκκαλο / λέπια* ΣΥΝ. ψαρικός.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ήσιος*, πβ. *βουν-ήσιος*].

ψάρι (το) {ψαρ-ιού | -ιών} **1.** κάθε σπονδυλωτό ζώο που ζει στη θάλασσα και στα γλυκά νερά και αναπνέει με βράγχια: *σας αρέσουν τα ~; || ψητό / τηγανητό / βραστό / καπνιστό ~ || σούπα / κροκέτα / μαχαίρι ψαριού || πήγε να ψαρέψει κι έπιασε δυο κιλά ψάρια || μυρίζει ψάρι εδώ μέσα! || σπαρταράει σαν ~ από τον φόβο* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθύς· ΦΡ. (α) ***τρέμω σαν (το) ψάρι*** (μεσν. φρ.) τρέμω πάρα πολύ (από φόβο): *«κι αν μασάει σίδερα και κάνει το λιοντάρι [...], τρέμει σαν το ψάρι στην κυρά του μπρος»* (λαϊκ. τραγ.) (β) ***σαν (το) ψάρι έξω απ' το νερό*** τελείως έξω από το φυσικό μου περιβάλλον, εντελώς απροσάρμοστος: *εκεί μέσα ένιωθα ~* (γ) ***ψήνω (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη*** τον βασανίζω, τον ταλαιπωρώ αφάνταστα (δ) ***το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό*** βλ. λ. *τρώω* (ε) (παροιμ.) ***φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο*** βλ. λ. *τρώω* (στ) ***σνάδρομο ψάρι*** βλ. λ. *ανάδρομος* (ζ) ***τι ψάρια θα πιάσουμε*** τι αποτελέσματα θα έχουμε, πώς θα πάνε οι δουλειές: *για να δούμε ~ μετά από τόση προσπάθεια* (η) (παροιμ.) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** βλ. λ. *βρέχω* **2.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) (α) ο αφελής, αυτός που δεν αναγνωρίζει τα αστεία, που παίρνει στα σοβαρά τα πειράγματα των άλλων: *μην τσιμπάς, ρε ~, αστεία το λέει!* ΑΝΤ. πονηρός, (μτφ.) γάτα (β) τραγουδιστής χωρίς φωνή και ερμηνευτικό ταλέντο: *σκέτο ~ είναι αυτή, δεν μπορεί να τραγουδήσει!* (γ) ο νεοσύλλεκτος φαντάρος και γενικά καθένας που είναι καινούργιος κάπου (σε δουλειά, σχολείο κ.λπ.) **3.** το ζώδιο «Ιχθύες» και, συνεκδ., αυτός που έχει γεννηθεί κατά την περίοδο που κυριαρχεί το ζώδιο των Ιχθύων. — (υποκ.) **ψαράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψαρούκλα** (η) κ. **ψάρακας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀψάριον*, υποκ. τού *ὄψον* «μαγειρεμένο φαγητό – ό,τι τρώγεται μαζί με ψωμί, το προσφάγι» (στη μτγν. αττ. διάλεκτο η λ. είχε ήδη τη σημ. «ψάρι», που αρχικώς αναφερόταν μόνο στο μαγειρεμένο ψάρι). Βλ. κ. *ψωμί*].

ψαριά (η) **1.** το σύνολο των ψαριών που πιάνουν ένας ή περισσότεροι ψαράδες σε μία έξοδό τους: *τα τελευταία χρόνια δεν έχουμε μεγάλες ~ || καπετάνιο, καλή ~!* **2.** (μτφ.) το σύνολο όσων βρίσκει κανείς από έρευνα: *«φτωχή ~ βγάζει το πόρισμα τής επιτροπής»* (εφημ.) || *«μια ~ νεολογισμοί από τη θάλασσα τής νεοελληνικής γλώσσας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*

ψαριέρα (η) {δύσχρ. ψαριερών} (λαϊκ.) μακρόστενο σκεύος σχήματος ψαριού για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα ψαριών.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *ψωμ-ιέρα*].

ψαρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρήσιος **2.** (ειδικότ.) ***ψαρική*** (η) [μεσν.] η τέχνη τού ψαρά, η αλιευτική τέχνη: *είδη ψαρικής* ΣΥΝ. ψαρευτική **3.** (ειδικότ.) ***ψαρικά*** (τα) το ψάρι και γενικά κάθε υδρόβιος οργανισμός που αλιεύεται, για να καταναλωθεί από τον άνθρωπο (θαλασσινά): *τρώει ~ ολόκληρο τον χρόνο || ταβέρνα με κρέατα και ~.*

ψαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατή και αποθητική μυρωδιά τού ψαριού, ιδ. τού ωμού: *εδώ μέσα βρομάει ~ || ανοίξτε τα παράθυρα, να φύγει η ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ξιν-ίλα*].

ψαρο- κ. **ψαρό-** κ. **ψαρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κάποιον/κάτι που έχει σχέση με την αλιεία, το ψάρεμα: *ψαρο-ντούφεκο, ψαρό-βαρκα, ψαρο-κάικο* **2.** κάτι που σχετίζεται με ψάρι: *ψαρο-κέφαλο, ψαρο-κόκκαλο, ψαρό-κολλα, ψαρό-λαδο, ψαρό-σουπα, ψαρο-ταβέρνα, ψαρό-τοπος, ψαρ-αγορά.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ψάρι*].

ψαρόβαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βάρκα τού ψαρά, η αλιευτική λέμβος: *«θα πάρω μια ~, να πάω να βγω στην Πάρο...»* (νησιώτικο τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο, ψαροπούλα.

ψαρογένης (ο) {ψαρογένηδες} (λαϊκ. για πρόσ.) πρόσωπο που έχει ψαρά, γκρίζα γένια: *παππάς ~.*

ψαροκάικο (το) καΐκι που χρησιμοποιείται για ψάρεμα ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαρόβαρκα, ψαροπούλα.

ψαροκάλαθο (το) ρηχό και πλατύ καλάθι για ψάρια, που συνήθ. το κουβαλούσαν στο κεφάλι.

ψαροκασέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κιβώτιο για την τοποθέτηση και μεταφορά ψαριών ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοκιβώτιο.

ψαροκεφαλή (η) κεφάλι ψαριού.

ψαροκέφαλο (το) το κεφάλι τού ψαριού.

ψαροκόκκαλο (το) **1.** η άκανθα, το κάθε λεπτό κόκκαλο τού ψαριού: *μου στάθηκε στον λαιμό ένα ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η σπονδυλική στήλη, η ραχοκοκκαλιά τού ψαριού: *καταβρόχθισαν τα ψάρια και άφησαν μόνο τα ~ || έριξαν τα ~ στις γάτες* **3.** (μτφ.) είδος βελονιάς σε κέντημα, είδος υφάνσεως ή τρόπος κατασκευής πατώματος που μοιάζει με τη ραχοκοκκαλιά τού ψαριού: *σακάκι / παντελόνι ~.*

ψαρόκολλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η ιχθυόκολλα (βλ.λ.).

ψαρόλαδο (το) (καθημ.) το λάδι που εξάγεται από ορισμένα είδη ψαριών και χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπως: *«χρόνια στα ρούχα το ~ μυρίζει...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυέλαιο.

ψαρολίμανο (το) (λαϊκ.) λιμάνι με ανεπτυγμένη αλιεία, στο οποίο αράζουν κυρ. αλιευτικά σκάφη.

ψαρομάλλης (ο) {ψαρομάλληδες}, **ψαρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ψαρά μαλλιά, γκρίζα κόμη: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρής, ψαρός, γκριζομάλλης. Επίσης **ψαρόμαλλος** (ο), **ψαρομάλλα** (η). — **ψαρομάλλικος**, -η, -ο.

ψαρομάχαιρο (το) **1.** μαχαίρι με το οποίο γίνεται το καθάρισμα τού ψαριού από τα σπάραχνα και τα λέπια του **2.** μαχαίρι με το οποίο κόβεται το ψάρι για φάγωμα.

ψαρονέφρι (το) {χωρ. γεν.} το εκλεκτό κομμάτι τής σάρκας των σφαγίων, που βρίσκεται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής στήλης και κοντά στα νεφρά ΣΥΝ. φιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* «νεφραμιά» + *-νέφρι* < *νεφρό*. Ο τ. *ψάρι*, άσχετος με τα παράγωγα τού αρχ. *ὀψάριον*, προέρχεται από **ψ(ο)ιάριον* (με αποβολή τού *-(ο)ι-*, πβ. κ. *σιαγών - σαγόνι*), υποκ. τού αρχ. *ψόα / ψύα* (πληθ. *ψοῖαι*) «μύες που περιβάλλουν τους νεφρούς, οσφυϊκοί μύες», αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδ. με τον τ. *ὀσφῦς* (βλ.λ.), αν ο τ. *ψύα* θεωρηθεί αρχικός και γίνει δεκτή η συμφωνική εναλλαγή *ψ- / σφ-* (πβ. κ. *(σ)φάκελος – ψάκελον*)].

ψαρόνι (το) {ψαρον-ιού | -ιών} πτηνό με κοντόχοντρο σώμα, αιχμηρό μαύρο ράμφος, στιλπνό τρίχωμα με λευκά στίγματα· τον χειμώνα ζει κατά αγέλες στα άλση των πόλεων, στα δάση και στους καλαμιώνες και τρέφεται κυρ. με έντομα, σκουλήκια και σαλιγκάρια ΣΥΝ. μαυροπούλι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ψάρος / ψᾶρος*, παράλλ. τ. τού *ψάρ* (βλ. λ. *ψαρός*)].

ψαροντουφεκάς (ο) {ψαροντουφεκάδες} ψαράς, ιδίως ερασιτέχνης, που ψαρεύει με ψαροντούφεκο: *οι ~ έχουν καταστρέψει τη θάλασσια ζωή γύρω από το νησί.*

ψαροντούφεκο (το) όπλο για το υποβρύχιο ψάρεμα μικρών και μεγάλων ψαριών, το οποίο λειτουργεί εκτοξεύοντας προς το αλίευμα ειδικό καμάκι, που είναι συνδεδεμένο με τον κορμό του εργαλείου με ανθεκτικό νήμα: *~ αεροβόλο / με λάστιχα.*

ψαροπούλα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό αλιευτικό σκάφος: *«ξεκινάει μια ~ απ' το γιαλό»* (τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο.
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμ. τ. τού *ψαροβαρκοπούλα*].

ψαροπούλα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη τού ψαρά: *«αχ ~, [...] δεν θα βρεθούνε σαν τα χείλη σου τέτοια κοράλλια»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + λεξικό επίθημα *-πούλα*, πβ. *αρχοντο-πούλα*].

ψαροπούλι (το) {ψαροπουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πτηνό αλκυόνα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ψαροφάγος.

ψαρόπουλο (το) ψαράς νεαρής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

ψαρός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει γκρίζο χρώμα: *~ μαλλιά / γένια / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρής, γκρίζος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ασπρίσει ή έχει αρχίσει να ασπρίζει στα μαλλιά, στα γένια κ.λπ.: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρής, ψαρομάλλης, γκριζομάλλης **3.** (για ζώα) αυτός

που έχει γκρίζο τρίχωμα: ~ *άλογο / γάιδαρος / λύκος* ΣΥΝ. ψαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάρ, -ρός* «ψαρόνι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. sturnus, αρχ. γερμ. stara (ίδια σημ.), καθώς και με το αρχ. *σποργίλος*, αλλά είναι δύσκολο να ενταχθούν οι παραπάνω λ. στην ίδια ετυμολ. οικογένεια].

ψαρόσουπα (η) {δύσχρ. ψαροσουπών} σούπα από ψάρι μαζί με βρασμένα λαχανικά και διάφορα καρυκεύματα: *το κοκκινόψαρο κάνει ωραία ~* (πβ. λ. *κακκαβιά, μπουγιαμπέσα*).

ψαροταβέρνα (η) {δύσχρ. ψαροταβερνών} ταβέρνα στην οποία σερβίρεται κυρ. ψάρι και θαλασσινά.

ψαρότοπος (ο) θαλάσσια ή λιμναία περιοχή, στην οποία υπάρχουν και αλιεύονται πολλά ψάρια: *το νησί αυτό είναι μεγάλος ~*. Επίσης **ψαροτόπι** (το).

ψαρότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλοίο για ψάρεμα με τράτα (βλ.λ.).

ψαρού (η) {ψαρούδες} (λαϊκ.) **1.** η σύζυγος (επαγγελματία) ψαρά **2.** γυναίκα που πουλά ψάρια στην αγορά **3.** περιοχή νησιού ή παράκτιου μέρους, όπου ψαρεύει κανείς.

ψαροφάγος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που τρώει ψάρια, που του αρέσουν τα ψάρια ή/και τρέφεται κυρ. με ψάρια: ~ *πτηνό / πληθυσμός* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοφάγος **2. ψαροφάγος** (ο) το πτηνό αλκυόνα ΣΥΝ. ψαροπούλι. — **ψαροφαγία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + *-φάγος*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

ψαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψάρω-σα, -μένος} (αργκό) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να σαστίσει ή να φοβηθεί: *ο λοχίας είχε ψαρώσει με το αυστηρό του ύφος τούς νεοσυλλέκτους* ♦ **2.** (αμετβ.) σαστίζω, χάνω το θάρρος μου: *μην ψαρώνεις, δεν πρόκειται να πάρουμε κεφάλια!* — **ψάρωμα** (το), **ψαρωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι*].

ψαύω ρ. μετβ. {έψαυσα, εψαύσθην, -ης, -η...} (λόγ.) αγγίζω (κάτι) ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δακτύλων: ~ *το τραύμα / την πληγή / το πρόσωπο / τα χείλη κάποιου* ΣΥΝ. ψηλαφώ, ψαχουλεύω. — **ψαύση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ., που παρουσιάζει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ρ. όπως *θραύω, χραύω, χναύω*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, αλλά φαίνεται ότι πρόκειται για νεωτερισμό, που βασίζεται στο θ. των ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*), *ψίω* (βλ. λ. *ψίχα*) κ.ά.].

ψαχνό (το) **1.** κομμάτι κρέατος από σφαγμένο ζώο, που αποτελείται μόνο από σάρκα, δεν έχει λίπος ή κόκκαλο: *πάρε ένα κομμάτι ~, αυτό που τρως είναι όλο κόκκαλο* **2.** (μτφ.) η ουσία, το κύριο θέμα, το βασικότερο σημείο ζητήματος, υπόθεσης κ.λπ. ΣΥΝ. ψητό **3.** (μτφ.) το υλικό όφελος: *έλα στο ~ επιτέλους!* || *ο νους του είναι πάντα στο ~* (σκέπτεται πάντα το υλικό όφελος) || *αυτή η υπόθεση έχει πολύ ~* (έχει πολύ ενδιαφέρον ή αποδίδει οφέλη) ΣΥΝ. (μτφ.) ψητό ● ΦΡ. (μτφ.) ***ρίχνω / χτυπώ / βαράω στο ψαχνό*** (i) πυροβολώ απευθείας στο κορμί ανθρώπου ή μέσα στο πλήθος, με στόχο να σκοτώσω και όχι απλώς να εκφοβίσω (ii) (γενικότ.) χτυπώ αλύπητα, χωρίς έλεος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψαχνόν* (ουδ.) < μτγν. *σαχνός* «τρυφερός (για κρέατα)» (με εναλλαγή *ψ-* / *σ-* και παραγ. επίθημα *-νός*, πβ. κ. *βραχ-νός*), που συνδ. με το ρ. *ψώχω / σώχω* «κονιορτοποιώ, θρυμματίζω». Το *ψώχω / σώχω* παρουσιάζει επίθημα *-χω* και εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού αρχ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψάχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαξα, ψάχτηκα, ψαγμένος} **1.** (α) προσπαθώ να βρω σε ένα μέρος (κάποιον/κάτι που έχει χαθεί, κρυφτεί, εξαφανιστεί ή δεν φαίνεται): (μετβ.) ~ *κάτω από το κρεβάτι τα παπούτσια μου / στα συρτάρια τού γραφείου μου ένα γράμμα που έχω χάσει* || *έπαιζαν κρυφτό και έψαχνε τους φίλους του στα πιο απίθανα μέρη* || *έψαχνε τον διακόπτη τού ρεύματος στο σκοτάδι* || (κ. αμετβ.) ~ *από χθες για το τηλέφωνό της και δεν το βρίσκω πουθενά γραμμένο* || *«πού 'ν 'το, πού 'ν 'το το δαχτυλίδι, ψάξε, ψάξε, δεν θα το βρεις»* (από παιδικό παιχνίδι) (β) (ειδικότ.) αναζητώ (κάποιον/κάτι που θέλω να βρω) στο πλέον κατάλληλο μέρος: (μετβ.) ~ *στο Διαδίκτυο πληροφορίες για μουσικές εκδηλώσεις* || ~ *το τηλέφωνό του στον τηλεφωνικό κατάλογο* || *μπήκε στο κατάστημα και άρχισε να ψάχνει ένα μαύρο φόρεμα* || *ψάχνει δουλειά στις μικρές αγγελίες τής εφημερίδας* || *ψάξτε τις άγνωστες λέξεις στο λεξικό* || (κ. αμετβ.) ~ *για ένα καλό εστιατόριο στο περιοδικό* ΦΡ. (α) ***ψάχνω ψύλλους στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο* (β) ***στον ουρανό σε έψαχνα / σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* **2.** κάνω προσεκτικά έρευνα σε (κάποιον/κάτι) για να βρω (κάποιον/κάτι): (μετβ.) *όλη την ημέρα τα σωστικά συνεργεία έψαχναν τα συντρίμμια για τυχόν επιζώντες* || *εδώ και ώρες ψάχνουμε μια λύση στο πρόβλημα* || *η αστυνομία έψαξε όλο το κτήριο σπιθαμή προς σπιθαμή, για να βρει τα όπλα* || ~ *διέξοδο από την κρίση / τρόπο ν' αποφύγω μια αρνητική εξέλιξη / να βρω τον κατάλληλο συνεργάτη* || (κ. για πρόσ.) *οι αστυνομικοί τον έψαξαν και βρήκαν πάνω του ναρκωτικά* (του έκαναν σωματικό έλεγχο)· ΦΡ. (α) ***ψάχνω με το κερί / με το φανάρι*** αναζητώ επίμονα να βρω κάτι: *στην εποχή μας ψάχνεις με το κερί, για να βρεις έναν σωστό και τίμιο άνθρωπο* (β) ***τι ψάχνεις τώρα (να βρεις)!*** για να δηλώσουμε το μάταιο μιας αναζήτησης, προσπάθειας ή ότι κάτι δεν πρόκειται να βελτιωθεί, οπότε δεν αξίζει να διαμαρτύρεται κανείς: *Τι ψάχνεις να βρεις τώρα! Εδώ όλοι κοιτάζουν το συμφέρον τους!* (γ) ***(άσ' το) μην το / την ψάχνεις*** (οικ.) μην ασχολείσαι με (κάτι), ματαιοπονείς, δεν έχει νόημα: *ούτε αυτός πληρώνει εφορία ούτε ο αδελφός του ούτε άλλοι καλλιτέχνες· άσ' το καλύτερα, μην το ψάχνεις!* **3.** βρίσκομαι γενικά σε κατάσταση αναζήτησης ενός πράγματος / προσώπου που λείπει ή που θα ήθελα να έχω: (μετβ.) ~ *να βρω νόημα σε αυτή τη ζωή / τον δρόμο μου / την τύχη μου / να βρω παρηγοριά / στήριγμα / τον άνθρωπό μου / το έτερον ήμισυ* || (κ. αμετβ.) ~ *για έναν άντρα ώριμο και υπεύθυνο* **4.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **ψάχνομαι**) (α) εξετάζω τον εαυτό μου για κάτι, αναζητώ επάνω μου: *μια ώρα ψαχνόμουν για τα κλειδιά μου, αλλά δεν τα βρήκα* || *ψάξου καλά, μήπως έχει σκαλώσει το βραχιόλι στα ρούχα σου* (β) (μτφ.) προβληματίζομαι (για τις επιλογές, τις αξιολογήσεις, τις προτεραιότητές μου), κάνω σκέψεις: *δεν έχω αποφασίσει τι δουλειά θα κάνω· ακόμη ~* || *είναι άνθρωπος που ψάχνεται, που δεν αρκείται σε έτοιμες απαντήσεις* (γ) (μτφ.) η μτχ. ***ψαγμένος**, -η, -ο*) αυτός που έχει ευρύτερους προβληματισμούς, που δεν αρκείται στα καθημερινά ή τα συνηθισμένα: *είναι ~ άτομο· έχει ασχοληθεί σοβαρά με πολλά θέματα* ΣΥΝ. σκέπτομαι, προβληματίζομαι. — **ψάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ψάχω* (με επίθημα *-νω*), από τον αόρ. *ἔψαξα / ἔψαυσα* τού αρχ. *ψαύω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔτρεξα – τρέχω, ἔδιωξα – διώχνω*].

ψαχουλευτά επίρρ. (λαϊκ.) ψάχνοντας εδώ και εκεί με την αφή, ψαχουλεύοντας: *διέσχισε το σκοτεινό δωμάτιο ~, για να μη χτυπήσει* ΣΥΝ. ψηλαφητά, ψηλαφιστά.

ψαχουλεύω ρ. μετβ. {ψαχούλεψα} (λαϊκ.) **1.** ψάχνω (σε ένα μέρος) για κάτι ανάμεσα σε διάφορα πράγματα, συχνά ανακατεύοντάς τα: *ποιος ψαχούλεψε τα συρτάρια μου;* ΣΥΝ. αναστατώνω, χαλάω **2.** ψάχνω (κάτι) αγγίζοντας με τα δάχτυλα: *ψαχούλευε στο σκοτάδι για τον διακόπτη* ΣΥΝ. ψηλαφώ. — **ψαχούλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ψάχω* (βλ. λ. *ψάχνω*) και *χαλεύω* «ζητώ, γυρεύω» (βλ.λ.)].

ψεγάδι (το) {ψεγαδ-ιού | -ιών} ελάττωμα ή μειονέκτημα: *προσπάθησε να αγνοήσεις τα ~ τού χαρακτήρα του* || *είναι καλή, παρ' όλα της τα ~* || *ένα κείμενο χωρίς ~* ΣΥΝ. ατέλεια, έλλειψη, κουσούρι ΑΝΤ. προτέρημα, πλεονέκτημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ψεγ-άδ-ιον*, υποκ. τού *ψέγος* (πβ. κ. *ὑφ-αδ-ιον*) < αρχ. *ψέγω* (βλ.λ.)].

ψεγαδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψεγάδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βρίσκω ψεγάδια, ελαττώματα σε (κάποιον/κάτι), επικρίνω, ψέγω (βλ.λ.). — **ψεγάδιασμα** (το).

ψέγω ρ. μετβ. {έψεξα} (λόγ.) βρίσκω ψεγάδια, ασκώ αρνητική κριτική σε (κάποιον/κάτι): *γιατί με ψέγεις;* || *τον έψεξε για τη συμπεριφορά του / τους τρόπους / τις πράξεις του* ΣΥΝ. επικρίνω, μέμφομαι, κατηγορώ, κατακρίνω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **ψεκτικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. οφείλεται σε νεωτερισμό τής Ελληνικής (κατ' αντιδιαστολή προς τα κληρονομηθέντα συνώνυμα *μέμφομαι* και *ὀνειδίζω*, που διαθέτουν συγγενείς τ. εντός τής Ι.Ε.), που ίσως συνδ. με το επιφώνημα *ψό* (βλ. λ. *ψόφος*) ή, κατ' άλλους, με το ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψει κ. **ψι** (το) {άκλ.} Ψ, ψ· το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεῖ / ψῖ*, γράμμα που επινοήθηκε από τους Έλληνες για τη δήλωση τού συμφωνικού συμπλέγματος [ps]].

ψείρα (η) {ψειρών} **1.** μικροσκοπικό, άπτερο, παρασιτικό έντομο που προσβάλλει τον άνθρωπο και τα ζώα, τρέφεται με τρίχες, αίμα και απολεπισμένο δέρμα, πολλαπλασιάζεται συνήθ. ταχύτατα, προκαλεί φλεγμονή και κνησμό στις προσβαλλόμενες περιοχές και μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες (λ.χ. εξανθηματικό τύφο), αν δεν καταπολεμηθεί με τα κατάλληλα φάρμακα: ~ *τού τριχωτού τής κεφαλής / τού σώματος / τού εφηβαίου* || *έχω / πιάνω ψείρες* || *το κεφάλι του είναι γεμάτο ψείρες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) φθειρ· ΦΡ. (παροιμ.) ***σλί που το 'χει η κούτρα του και κατεβάζει ψείρες*** για κάποιον που έχει συνήθεια να επαναλαμβάνει ορισμένο ελάττωμά του **2.** (περιληπτ.) έντομο που παρασιτεί στα φυτά και απαντά σε πολλά είδη **3.** (μτφ.) ***ψείρες*** (οι) πολύ μικρά και δυσανάγνωστα γράμματα: *Τι ~ είναι αυτές που κάνεις; Πώς θα τις διαβάσω;* **4.** (μτφ.) ***ψείρες*** (οι) για ασήμαντο θέμα ή λεπτομέρεια: *είναι ανυπόφορος· ασχολείται συνέχεια με ~* **5.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι υπερβολικά λεπτολόγος, που όλα τα ψειρίζει: *είναι ~ στις δουλειές του* ΣΥΝ. ψείρας (βλ.λ.) **6.** μικροσκοπικό μικρόφωνο που τοποθετείται στα ρούχα (στο πέτο, στο πουκάμισο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται συχνά σε τηλεοπτικές εκπομπές. — (υποκ.) **ψειρίτσα** κ. **ψειρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψεῖρα* < *φθεῖρα*, αιτ. εν. τού αρχ. *φθείρ (ὁ)* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τής λ. *ψύλλος, ψύλλα*].

ψειραλοιφή (η) αλοιφή που εξολοθρεύει τις ψείρες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ψειρών.

ψείρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ. για πρόσ.) **1.** ο υπερβολικά λεπτολόγος, αυτός που όλα τα ψειρίζει: *είναι τόσο ~, που καταντά ενοχλητικός* || *δεν μπορείς να κάνεις σωστά αυτή τη δουλειά, αν δεν είσαι ~* ΣΥΝ. τελειομανής **2.** αυτός που ασχολείται με ασήμαντες λεπτομέρειες.

ψειρής (ο) {ψειρήδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ψείρες, ο γεμάτος ψείρες ΣΥΝ. ψειριάρης.

ψειριάζω ρ. αμετβ. {ψείριασ-α, -μένος} αποκτώ ψείρες, γεμίζω ψείρες: *ψείριασε από τη βρόμα.*
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα* + παραγ. επίθημα *-ιάζω* (πβ. μτγν. *φθειριῶ, -άω*), πβ. κ. *μουχλ-ιάζω*].

ψειριάρης (ο) {ψειριάρηδες}, **ψειριάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει ψείρες, γεμάτο ψείρες ΣΥΝ. ψειρής, ψειριασμένος· (μτφ.-μειωτ.) **2.** πολύ ακάθαρτος και ατημέλητος άνθρωπος ΣΥΝ. βρομιάρης **3.** αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρήματα και τα συγκεντρώνει με πάθος: *γέρος ~* ΣΥΝ. τσιγγούνης, φιλάργυρος. Επίσης (λαϊκ.) **ψειριάρικος, -η, -ο** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης* (μτγν. *φθειρ-ιάρης*)].

ψείριασμα (το) {ψειριάσματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δερματοπάθεια που προκαλείται από τις ψείρες ΣΥΝ. (λόγ.) φθειρίαση.

ψειρίζω ρ. μετβ. {ψείρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** καθαρίζω (κά-

ποιον/κάτι) από τις ψείρες, αναζητώ τις ψείρες στα μαλλιά, στο σώμα, στα ρούχα κ.λπ. και τις θανατώνω: *ψείριζε ο ένας τον άλλον·* ΦΡ. ***ψειρίζω τη μαϊμού*** (κακόσ.) σπαταλώ τον χρόνο μου και ασχολούμαι με ασήμαντα πράγματα: *δεν κάνει ποτέ τίποτε, κάθεται και ψειρίζει τη μαϊμού* **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, αποδίδω μεγάλη σημασία στις λεπτομέρειες: *είναι απαιτητικός και αυστηρός, όλα τα ψειρίζει* || *πάρε μια απόφαση επιτέλους και μην ψειρίζεις τα πράγματα τόσο πολύ* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **ψείρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα*, πβ. κ. αρχ. *φθειρίζομαι* (< *φθείρ*), με την ίδια σημ.].

ψειρόσκονη (η) φαρμακευτική σκόνη για την καταπολέμηση τής φθειρίασης.

ψειρού (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η φυλακή: *τον κλείσανε στην ~* ΣΥΝ. στενή, φρέσκο.

ψεκάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψέκασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω υγρό ή αέριο με ψεκαστήρα σε (κάτι): *~ τα φυτά / τα κουνούπια* || *πρέπει να ψεκάσουμε τις ελιές, για να καταπολεμηθεί ο δάκος* ΣΥΝ. ραντίζω, καταβρέχω **2.** ρίχνω σταγονίδια υγρού καθαρισμού ή νερού με ειδικό μπουκάλι σε (επιφάνεια που χρειάζεται καθάρισμα ή στα ρούχα που σιδερώνω): *~ το τζάμι με το νέο καθαριστικό σπρέι* || *~ τα ρούχα, για να διευκολύνω το σιδέρωμα* ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω ψεκασμό ή ραντίζω με υγρό καθαρισμού ή απλό νερό: *αφού ψεκάσεις, κλείσε τα παράθυρα και βγες έξω* || *«ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε!»* (διαφήμ. απορρυπαντικού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *ψακάζω* (με ανομοίωση) < *ψακάς / ψεκάς, -άδος*, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. συνδεθεί με το αρχ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*), τότε πρέπει να αναλυθεί ως *ψ-ακ-αδ-* (με ένθημα *-ακ-*), οπότε ίσως συνδ. και με το λιθ. späkas «σταγόνα»].

ψεκασμός (ο) [μεσν.] **1.** ΒΟΤ. η διασπορά (ράντισμα) διαλύματος ή αιωρήματος φυτοφαρμάκου πάνω στις καλλιέργειες, που γίνεται με τη βοήθεια ψεκαστήρα (βλ.λ.) ή με ελικόπτερο και στοχεύει στην πρόληψη ή καταπολέμηση των διαφόρων ασθενειών των φυτών ΣΥΝ. ψέκασμα, ράντισμα **2.** μέθοδος εφυάλωσης που συνίσταται στην εκτόξευση υγρού σμάλτου με ειδική συσκευή. Επίσης **ψέκασμα** (το) [μεσν.] {ψεκάσμ-ατος | -ατα, -άτων}.

ψεκαστήρας (ο) [1885] **1.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που χρησιμοποιείται στη γεωργία για διασπορά υγρών ή αερίων προϊόντων, κυρ. φυτοφαρμάκων, πάνω στις καλλιέργειες **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή σε μορφή πιστολιού, που χρησιμοποιείται για εκτόξευση βαφής σε οικοδομικές και καλλιτεχνικές εργασίες **3.** ΙΑΤΡ. ιατρική συσκευή για την εκτόξευση ατμών φαρμακευτικών παρασκευασμάτων ή/και για την πρόκληση τοπικής αναισθησίας. Επίσης (λαϊκ.) **ψεκαστήρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ψεκάζω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *ανεμισ-τήρας*].

ψεκαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψεκασμό: *~ συσκευή*.

ψέκτης (ο) {ψεκτών} (λόγ.-σπάν.) αυτός που ψέγει, που κατακρίνει ή που του αρέσει να μέμφεται τους άλλους, που συνηθίζει να επιτιμά ΣΥΝ. τιμητής, κατήγορος, επικριτής, φιλοκατήγορος ΑΝΤ. επαινέτης, εγκωμιαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω*].

ψεκτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος ψόγου, αυτός που επιδέχεται κατάκριση, κατηγορία: *~ στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, μεμπτός, αξιόμεμπτος ΑΝΤ. επαινετός, αξιέπαινος, άμεμπτος, άψογος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω*].

ψελλίζω ρ. μετβ. {ψέλλισα} (λόγ.) **1.** προφέρω δύσκολα και χαμηλόφωνα τις λέξεις, δεν αρθρώνω καθαρά τους φθόγγους λόγω φυσικού ελαττώματος ή ψυχικής ταραχής: *κάτι ψέλλισε ο γέρος, αλλά δεν ακούστηκε καθαρά* || *ψέλλισε λίγες λέξεις και μετά σταμάτησε τρομοκρατημένος* ΣΥΝ. τραυλίζω, κομπιάζω **2.** διατυπώνω κάτι διστακτικά και με ασάφεια, με μισόλογα: *ψέλλισε κάποιες δικαιολογίες.* — **ψέλλισμα** (το) [μτγν.] κ. **ψελλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψελλός* «αυτός που δεν αρθρώνει σωστά τον λόγο, που τραυλίζει», εκφραστ. επίθετο (με επίθημα *-λο-*, πβ. κ. *τραυ-λός*), προϊόν ονοματοποιίας].

ψέλνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαλα} ♦ **1.** (μετβ. κ. αμετβ.) ψάλλω (βλ.λ.): (αμετβ.) *ψέλνει κάθε Κυριακή στον Άγιο Κωνσταντίνο* || (μετβ.) *οι ψάλτες έψελναν με κατάνυξη το χερουβικό / το τροπάριο τής Κασσιανής* ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) λέω (κάτι) επίμονα και μονότονα, προκαλώ ενόχληση με τη συνεχή επανάληψη ισχυρισμού, παρατήρησης κ.λπ.: *κατάλαβα τι μου λες, μη με ψέλνεις άλλο* || *όλη την ημέρα με έψελνε πάνω απ' το κεφάλι μου, για να του αγοράσω το παιχνίδι·* ΦΡ. ***ψέλνω / ψάλλω τον ανσβαλλόμενο / τον εξάψαλμο*** ή ***τα ψέλνω (σε κάποιον)*** επιπλήττω (κάποιον) πολύ αυστηρά, κάνω (σε κάποιον) δριμύτατες παρατηρήσεις, λέω (σε κάποιον) χωρίς περιστροφές όσα (άσχημα) έχω να του πω, κατσαδιάζω: *έννοια σου και, όταν έλθει, θα του τα ψάλω για τα καλά* || *όταν γύρισε τα ξημερώματα στο σπίτι του, ο πατέρας του τού έψαλε τον αναβαλλόμενο* ΣΥΝ. μουρμουρίζω, γκρινιάζω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ.) μιλώ με παράξενο τρόπο, λέω ακατανόητα πράγματα: *τι κάθεσαι και ψέλνεις εκεί πέρα;*

ψέμα (το) {ψέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, η εσκεμμένη παραποίηση ή απόκρυψη τής αλήθειας, κυρ. λόγος μη αληθινός, πλαστός ή επινοημένος: *ανόητο / εσκεμμένο / χοντρό / αθώο ~* || *μας έχεις φλομώσει στα ~ τον τελευταίο καιρό!* || *ο γυιος μου είναι ανίκανος να πει ψέματα* || *αυτό που είπε είναι ένα πελώριο ~, δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα* ΣΥΝ. (λόγ.) ψεύδος, ψευδολόγημα, ψευδολογία, ψευτιά ΑΝΤ. αλήθεια· ΦΡ. (α) ***σώθηκαν / τελείωσαν τα ψέματα*** η κατάσταση είναι πολύ σοβαρή, δεν υπάρχουν περιθώρια για άλλες υπεκφυγές ή αναβολές (β) ***με τα ψέματα*** με ασήμαντα μέσα ή πρυσόντα, χωρίς την απαραίτητη προσπάθεια ή προετοιμασία: *~ δεν γίνεται να πετύχεις στις εξετάσεις!* (γ) ***στα ψέματα*** όχι στην πραγματικότητα, προσποιητά: *έκανε τον άρρωστο ~, για να μην πάει σχολείο* (δ) ***κακά τα ψέματα!*** για έμφαση και για να δηλώσουμε παραδοχή ή συμφωνία με ό,τι λέγεται ή εννοείται: *γερνάμε, ~!* || *είσαι πολύ καλύτερός μου, ~!* (ε) ***πες το ψέματα*** για να επικροτήσουμε την αλήθεια των λόγων τού συνομιλητή μας **2.** (μτφ.) καθετί μάταιο, εφήμερο, που δημιουργεί προσδοκίες και τελικά απογοητεύει: *πλούτη, δόξα, μεγαλεία, όλα είναι ένα τίποτα, ένα ~* || *ζω μέσα στο ~.* — (υποκ.) **ψεματάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψεματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψεῦμα* < αρχ. *ψεῦσμα* (με αποβολή τού *-σ-* και απλοποίηση τού συμπλέγματος, πβ. κ. *ῥεῦμα – ρέμα*) < *ψεύδομαι* (βλ.λ.)].

ψεματάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό, ασήμαντο και (σχετικά) αθώο ψέμα: *είπα ένα ~, και τι έγινε;*

ψεματάρης, -α, -ικο {ψεματάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που λέει ψέματα.
[ΕΤΥΜ. < *ψέμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *πεισματ-άρης*].

ψένω ρ. ▸ ψήνω

Ψέριμος (η) {Ψερίμου} νησί των Δωδεκανήσων Α. τής Καλύμνου και Β. τής Κω.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ψες κ. **εψές** επίρρ. (λαϊκ.) χθες, κυρ. χθες το σούρουπο, το περασμένο βράδυ: *«όλη η παρέα πίναμε εψές / εψές σαν όλα τα βραδάκια / να πάνε κάτω τα φαρμάκια»* (Κ. Βάρναλης).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *όψές* < αρχ. *ὀψέ* «αργά» (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς το επίρρ. *χθές*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

ψεσινός, -ή, -ό (λαϊκ.) τής προηγούμενης ημέρας ή βραδιάς ΣΥΝ. χθεσινός.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *όψεσινός*, κατά το *χθεσινός*].

ψευδαδάμας (ο) [1849] {ψευδαδάμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) ψεύτικο διαμάντι, απομίμηση διαμαντιού από γυαλί ή κρύσταλλο.

ψευδαίσθηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. λειτουργική διαταραχή τής αισθήσεως, που προκαλείται από διάφορες φυσικές ή νοητικές διαταραχές ή επέρχεται ως αντίδραση σε τοξικές ουσίες και η οποία εκδηλώνεται συνήθ. με τη μορφή οπτικών ή ακουστικών εικόνων, που δεν ανταποκρίνονται στον πραγματικό κόσμο (πβ. κ. λ. *παραίσθηση*) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε λανθασμένη ιδέα, αντίληψη, άποψη ή εντύπωση: *έχω / τρέφω ψευδαισθήσεις σχετικά με την κατάσταση τής χώρας* || *πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να μη ζούμε με ψευδαισθήσεις* || *μην έχετε την ~ ότι τα πράγματα είναι όπως πριν* ΣΥΝ. αυταπάτη. Επίσης (παλαιότ.) **ψευδαισθησία**. — **ψευδαισθητικός, -ή, -ό** [1891], **ψευδαισθητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hallucination].

ψευδάνθρακας (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού δέρματος και τού υποδόριου ιστού, που χαρακτηρίζεται από συρροή δοθιήνων, είναι επώδυνη και συνοδεύεται από πυρετό.

ψευδαπόστολος (ο) [μτγν.] {ψευδαποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που ψευδώς εμφανίζεται ως απόστολος τού Χριστού, που προσποιείται τον απόστολο τού Χριστού: *η εποχή μας είναι γεμάτη μάγους και ψευδαποστόλους* **2.** (κατ' επέκτ.) ο απόστολος τού ψεύδους, αυτός που προπαγανδίζει ή διδάσκει ψεύτικα πράγματα.

ψευδάργυρος (ο) [μτγν.] {ψευδαργύρου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Zn) που απαντά στη φύση σε διάφορα ορυκτά και στον ανθρώπινο οργανισμό ως ιχνοστοιχείο, έχει χρώμα αργυρόλευκο, μέτρια σκληρότητα και αντοχή και επιδέχεται εύκολα στίλβωση· έχει μεγάλη οικονομική και τεχνολογική σημασία, καθώς από παλιά χρησιμοποιείται για την προστασία άλλων μετάλλων (γαλβανισμός κυρ. σιδήρου και χάλυβα) από την ατμοσφαιρική διάβρωση: *θειικός / θειούχος / φωσφορούχος / χλωριούχος / χρωμικός ~* ΣΥΝ. (καθημ.) τσίγκος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **ψευδαργυρικός, -ή, -ό** [1861].

ψευδαργυρούχος, -ος, -ο [1885] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ψευδάργυρο ή περιέχει ψευδάργυρο (βλ.λ.): *~ μετάλλευμα / πέτρωμα / κοίτασμα.*
[ΕΤΥΜ. < *ψευδάργυρος* + *-ούχος* < *έχω*].

ψευδαττικισμός (ο) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο άτεχνος αττικισμός (βλ.λ.), η κακή μίμηση τής αρχαίας αττικής διαλέκτου.

ψευδεπίγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται με το όνομα άλλου: *το ~ κράτος τής «Μακεδονίας»* (δηλ. των Σκοπίων) **2.** (για πνευματικό έργο) αυτός που ψευδώς αποδίδεται σε συγκεκριμένο συγγραφέα, ενώ δεν είναι δικό του έργο: *~ σύγγραμμα / λόγος / ποίημα* ΣΥΝ. νόθος ΑΝΤ. γνήσιος, πραγματικός **3.** αυτός που στην πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σε αυτό που φέρεται ότι είναι: *πρόκειται για ένα ~ «δημοκρατικό» κόμμα* || *«ο γραμματέας τής Κ.Ε. υπογράμμισε ότι τελείωσε η εποχή των ~ μελών και ομάδων»* (εφημ.). — **ψευδεπίγραφα** επίρρ.

ψευδής, -ής, -ές {ψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ψευδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι αληθής, που δεν ανταποκρίνεται στην αντικειμενική πραγματικότητα (στις «συνθήκες αληθείας»): *~ πληροφορία / είδηση / φήμη / στοιχεία* ΣΥΝ. ψεύτικος, αναληθής ΑΝΤ. αληθής, αληθινός **2.** αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, ανυπόστατος: *τα Μ.Μ.Ε. δίνουν συχνά ψευδή εικόνα τής καθημερινότητας, προβάλλοντας μόνο τα αρνητικά της* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση, ανειλικρίνεια ή με σκοπιμότητα: *~ φιλία / επίδειξη αγάπης / ισχυρισμός / διαβεβαίωση* || *~ δήλωση* (στην οποία το άτομο δηλώνει εν γνώσει του ψεύτικα στοιχεία ή αποκρύπτει τα αληθινά) || *~ καταμήνυση* (αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος εν γνώσει καταμηνύει άλλον ψευδώς ή αναφέρει γι' αυτόν ενώπιον τής αρχής ότι τέλεσε αξιόποινη πράξη ή πειθαρχική παράβαση με σκοπό να προκαλέσει την καταδίωξή του) || *υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος πετυχαίνει με εξαπάτηση να βεβαιωθεί αναληθώς σε δημόσιο έγγραφο περιστατικό που μπορεί

να έχει έννομες συνέπειες. καθώς και όποιος χρησιμοποιεί τέτοια ψευδή βεβαίωση για να εξαπατήσει άλλον σχετικά με το περιστατικό αυτό) ΣΥΝ. ανειλικρινής, πλαστός, προσποιητός, υποκριτικός ΑΝΤ. ειλικρινής, πραγματικός, γνήσιος **4.** (μτφ.) παραπλανητικός, αυτός που μπορεί να εκληφθεί ως αληθινός: *έτσι όπως το παρουσίασε, άφησε ~ εντυπώσεις* • **5.** ΒΟΤ. ***ψευδής καρπός*** ο καρπός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα καρπόφυλλα τού ίδιου άνθους. — **ψευδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψεῦδος* (βλ.λ.)].

ψευδίζω ρ. αμετβ. {ψεύδισα} δεν μπορώ να αρθρώσω καθαρά ορισμένους φθόγγους από κακή αρθρωτική συνήθεια (χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων) ΣΥΝ. τσευδίζω.

ψευδισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τού προφορικού λόγου, που συνίσταται στη μη καθαρή άρθρωση, στην ελαττωματική προφορά ορισμένων φθόγγων από κακή αρθρωτική συνήθεια, χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων ΣΥΝ. ψεύδισμα, τσεύδισμα. Επίσης (καθημ.) **ψεύδισμα** (το)

ψευδο- κ. **ψευδό-** κ. **ψευδ-** (λόγ.) α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** είναι μη γνήσιος, ψευδής, πλαστός, τεχνητός. λ.χ. *ψευδ-απόστολος, ψευδ-επίγραφος, ψευδο-μάρτυρας, ψευδ-ώνυμο* **2.** υφίσταται, γίνεται, λειτουργεί κ.λπ. προσποιητά, υποκριτικά ή στη φαντασία: *ψευδ-αίσθηση* **3.** υπάρχει ή γίνεται κατ' απομίμηση ενός πράγματος. λ.χ. *ψευδ-αδάμας, ψευδό-τοιχος, ψευδο-κλασικισμός, ψευδ-οροφή* ΣΥΝ. ψευτο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ψευδής* (βλ.λ.) και κανονικά εμφανίζεται ως *ψευδο-* προ συμφώνου (λ.χ. *ψευδο-μάρτυς*) και ως *ψευδ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *ψευδ-ορκία*), ενώ απαντά και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. pseudogamie)].

ψευδοδίλημμα (το) {ψευδοδιλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} το πλαστό, το ψεύτικο δίλημμα· αυτό που δεν υφίσταται πραγματικά, αλλά παρουσιάζεται ως τέτοιο: *μην παγιδεύεις τη σκέψη σου σε ψευδοδιλήμματα και τεχνητές διαχωριστικές γραμμές.*

ψευδ(ο)επιστημονικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζεται επιφανειακά και παραπλανητικά επιστημονικός, ενώ δεν είναι στην ουσία του: *κείμενα με ~ ύφος, χωρίς πραγματικό περιεχόμενο.* — **ψευδ(ο)επιστήμη** (η) [1863].

ψευδοκλασικισμός (ο) [1892] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ψευδής κλασικισμός, η απομίμηση των λογοτεχνικών και εικαστικών έργων τής κλασικής αρχαιότητας, που περιορίζεται μόνο στα εξωτερικά τους γνωρίσματα, χωρίς να εμβαθύνει στο πνευματικό τους περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Pseudoklassikismus (νόθο σύνθ.)].

ψευδοκράτος (το) {ψευδοκράτ-ους | -η, -ών} **1.** κράτος νομικά ανύπαρκτο και χωρίς καμιά αναγνώριση από διεθνείς οργανισμούς **2.** (ειδικότ.) το βόρειο τμήμα τής Κύπρου, που τελεί από το 1974 υπό τουρκική κατοχή (βλ. κ. λ. *Κύπρος, Αττίλας, Κυπριακό, πράσινος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή.*

ψευδολόγημα (το) [μτγν.] {ψευδολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) λόγος που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή την πραγματικότητα, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολογία, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια.

ψευδολογία (η) [αρχ.] {ψευδολογιών} (λόγ.) **1.** το να λέει κανείς ψέματα, η συνειδητή παραποίηση τής αλήθειας: *η ~ δεν τιμωρείται από τον νόμο, αλλά είναι ανήθικη* ΑΝΤ. ειλικρίνεια **2.** (συνεκδ. συνήθ. στον πληθ.) λόγος ανακριβής ή αντίθετος προς την αλήθεια, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολόγημα, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια. — **ψευδολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ψευδολόγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέει ψέματα, που παραποιεί συνειδητά την αλήθεια ή αφηγείται ανύπαρκτα γεγονότα ΣΥΝ. ψεύτης ΑΝΤ. ειλικρινής, φιλαλήθης.

ψεύδομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. ψευδόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο | εψεύσθην, -ης, -η...} (λόγ.) **1.** λέω ψέματα, αναφέρω πράγματα ανυπόστατα ή παραποιώ συνειδητά την αλήθεια: *ψεύδεσθε ασυστόλως, κύριε συνάδελφε!* || «...*πάντοτε την αλήθειαν ομιλούντες, πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους...*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ψευδολογώ **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (για λογικούς συλλογισμούς ή επιχειρήματα) είμαι ψευδής ή πλημμελής, συγκρούομαι με τους λογικούς κανόνες και δεν καταλήγω σε λογικώς αναγκαία συμπεράσματα (β) (για συνθετικές κρίσεις) δεν αποδίδω αυθεντικά την πραγματικότητα, διότι δεν ικανοποιώ το κριτήριο τής αλήθειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεύδω* / *-ομαι* < *pseu-d- (με παρέκταση -d-), παράλλ. παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *bhes- / *bhseu- «φυσώ», πβ. σανσκρ. bhástrā- «φυσητήρας», αρμ. sut «ψέμα» Η λ. δήλωνε αρχικώς το φύσημα τού ανέμου, αλλά και τους ήχους τού σφυρίγματος που δεν έχουν συγκεκριμένο νόημα, με αποτέλεσμα να φθάσει στη σημ. «εξαπατώ». Το ενεργ. *ψεύδω* περιέγραφε αρχικώς όλες τις μορφές απάτης, όπως το ψέμα, η παραβίαση όρκου, η παραποίηση εγγράφων, ενώ το *ψεύδομαι* είχε καθαρώς παθητική χρήση. Ήδη στην Αρχ. ο μέσ. τ. επικράτησε σε όλες τις χρήσεις].

ψευδομάρτυρας (ο/η) [(θηλ. ψευδομάρτυρος) | ψευδομαρτύρων] μάρτυρας δίκης που ψεύδεται συνειδητά, που καταθέτει ενώπιον τού δικαστηρίου ψευδή στοιχεία ως αληθινά ή/και παρασιωπά άλλα: *καταδικάστηκε με βάση τις καταθέσεις ψευδομαρτύρων.* Επίσης (λόγ.) **ψευδομάρτυς** [αρχ.] {ψευδομάρτυρος}.

ψευδομαρτυρία (η) [αρχ.] {ψευδομαρτυριών} (λόγ.) ΝΟΜ. η συνειδητή κατάθεση ψευδών στοιχείων ως αληθών ή η παραποίηση, διαστρέβλωση ή/και ελλιπής παρουσίαση τής αλήθειας από φυσικό πρόσωπο ενώπιον δικαστικής αρχής: *ο μάρτυρας θα διωχθεί για ~* || *καταδικάστηκε βάσει ψευδομαρτυριών.*

ψευδομαρτυρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ψευδομαρτυρείς... | ψευδομαρτύρησα} (λόγ.) καταθέτω ψευδή στοιχεία ή παραποιώ την αλήθεια ενώπιον δικαστηρίου.

ψευδομονάδα (η) ΒΙΟΛ. γένος παθογόνων βακτηριδίων, που προκαλούν ασθένειες στον άνθρωπο, στα ζώα και τα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pseudomonas].

ψευδοπατριώτης [1871] κ. **ψευτοπατριώτης** (ο) {ψευδοπατριωτών} (κακόσ.) ο μη πραγματικός (αγνός) πατριώτης, αυτός που προσποιείται φιλοπατρία, την οποία δεν αισθάνεται, που καπηλεύεται την έννοια και τη σημασία τού πατριωτισμού ΣΥΝ. πατριδοκάπηλος ΑΝΤ. φιλόπατρις, εθνιστής.

ψευδοπατριωτισμός [1871] κ. **ψευτοπατριωτισμός** (ο) (κακόσ.) ο ψεύτικος πατριωτισμός, η προσποιητή (όχι γνήσια) αγάπη για την πατρίδα: *χαρακτηριστικό των δημαγωγών είναι ο ~ τους* ΣΥΝ. πατριδοκαπηλία ΑΝΤ. φιλοπατρία, εθνισμός.

ψευδοπάτωμα (το) {ψευδοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στο δάπεδο ενός ορόφου και στην οροφή τού αποκάτω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. faux plancher].

ψευδοπρόβλημα (το) {ψευδοπροβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανύπαρκτο πρόβλημα, ζήτημα που δεν έχει πραγματική υπόσταση.

ψευδοπροφήτης (ο) [μτγν.] {ψευδοπροφητών} (λόγ.-κακόσ.) ο ψεύτικος προφήτης, αυτός που παριστάνει τον προφήτη ή προφητεύει ψέματα.

ψευδορκία (η) [μτγν.] {ψευδορκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δίνει εν γνώσει του ψευδή όρκο σε δίκη. — **ψευδορκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*

ψεύδορκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που συνειδητά ορκίζεται ψέματα, που δίνει ψεύτικη ένορκη κατάθεση ή διαβεβαίωση στο δικαστήριο: *~ μάρτυρας* ΣΥΝ. επίορκος.

ψευδορκώ ρ. → ψευδορκία

ψευδοροφή (η) ΑΡΧΙΤ. πρόσθετο στοιχείο σε μορφή οροφής, που τοποθετείται σε εσωτερικό χώρο κτίσματος για διακοσμητικούς ή λειτουργικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. faux plafond].

ψευδός, -ή, -ό (για πρόσ.) αυτός που δυσκολεύεται στην άρθρωση ορισμένων φθόγγων, ιδ. συμφώνων, λ.χ. τού ψ, αυτός που δεν προφέρει σωστά τις λέξεις. Επίσης (λαϊκότ.) **τσευδός,** -ή, -ό [μεσν.]. — **ψευδ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψευδής*, κατά τα επίθ. σε *-ος*, πβ. κ. *ἀκριβής* – *ἀκριβός*].

> **ψευδός – τραυλός.** Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως χαρακτηρισμοί ατόμων που εμφανίζουν διαταραχές στον προφορικό λόγο: **ψευδός** είναι αυτός που έχει δυσκολία στην άρθρωση (προφορά) ορισμένων συμφωνικών φθόγγων (τού -σ- ή τού -ρ- ή τού -λ-)· **τραυλός** είναι αυτός που έχει διακοπές στη ροή τού προφορικού λόγου με επαναλήψεις φθόγγων ή συλλαβών, κόμπιασμα κ.λπ. (π.χ. θαθαθαθάλασσα, κακακακός). Οι αντίστοιχες παθήσεις (που δεν οφείλονται σε οργανικές αιτίες) ονομάζονται **ψευδισμός** και **τραυλισμός**, ενώ ο τραυλός χαρακτηρίζεται και ως **βραδύγλωσσος** και (σκωπτ.) **κεκές**.

ψεύδος (το) {ψεύδ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** καθετί που δεν είναι αληθινό, λόγος που σκοπίμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *λέει ασύστολα ψεύδη, προκειμένου να θεμελιώσει τις κατηγορίες του* || *σε αυτή την υπόθεση είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς το ~ από την αλήθεια* ΣΥΝ. ψέμα, ψευτιά, (λόγ.) ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια· ΦΡ. (α) ***τα κατά συνθήκην ψεύδη*** ψέματα που λέγονται για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας, που αιτιολογούνται από τις κοινωνικές συμβάσεις (β) ***ανιχνευτής ψεύδους*** βλ. λ. *ανιχνευτής* **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στη Λογική) κάθε ψευδής πρόταση ή απατηλός συλλογισμός: *~ πρώτον* (βασικό σφάλμα συλλογισμού, από το οποίο προκύπτουν εσφαλμένα συμπεράσματα) (β) (στη θεωρία τής γνώσης) η αντιστοιχία πράγματος και νου (rei et intellectus). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεῦδος* < *ψεύδω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

ψευδόσοφος (ο) [μτγν.] {ψευδοσόφ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο το οποίο παρουσιάζεται ως σοφός ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι.

ψευδότιτλος (ο) {-ου κ. -ίτλου | -ων κ. -ίτλων, -ους κ. -ίτλους} συντομευμένος συνήθ. τίτλος βιβλίου, που αναφέρεται στην τρίτη σελίδα του (μετά το πρώτο λευκό φύλλο τού βιβλίου) χωρίς άλλα στοιχεία τής έκδοσης.

ψευδότοιχος (ο) [1892] τοίχος που δεν είναι φτιαγμένος από τούβλα, πέτρα ή τσιμέντο αλλά από διαφορετικά υλικά (π.χ. ξύλο, πλαστικό κ.λπ.).

ψευδωνυμία (η) [μεσν.] {δυσχρ. ψευδωνυμιών} (λόγ.) το να έχει κανείς/κάτι ψευδώνυμο, η ψεύτικη επωνυμία: *~ καλλιτέχνη / επιχείρησης.*

ψευδώνυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (γενικά) αυτός που έχει ή χρησιμοποιεί ψεύτικο όνομα: *~ επιχείρηση / οργανισμός / εταιρεία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που ονομάζεται από τους άλλους ή είναι γνωστός με όνομα που δεν του ανήκει: *~ νομοσχέδιο / άρθρο / σύγγραμμα* **3.** (ειδικότ.-συχνότ.) ***ψευδώνυμο*** (το) {ψευδωνύμ-ου | -ων} πλαστό (φανταστικό) όνομα ή ονοματεπώνυμο, που χρησιμοποιείται συνήθ. από τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες αντί τού πραγματικού τους ονόματος: *φιλολογικό / καλλιτεχνικό ~* || *το «Ελύτης» ήταν φιλολογικό ~ τού ποιητή Οδυσσέα Αλεπουδέλη* || *«Μυρτιώτισσα» είναι το φιλολογικό ~ τής ποιήτριας Θεώνης Δρακοπούλου.* — **ψευδωνύμως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψευδ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

ψευταράκος κ. **ψευτάκος** κ. **ψευτράκος** (ο) (χαϊδευτ.) αυτός που ψεύδεται αθώα ή που λέει κάπου-κάπου ψέματα και κάνει μικροκατεργαριές: *τι λες πάλι, βρε ψευτάκο;* || *κοίτα τι πήγε και σκάρωσε ο ψευταράκος!* ΣΥΝ. κατεργάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.
[ΕΤΥΜ. < *ψευταράς* + υποκ. επίθημα *-άκος*].

ψευταράς (ο) {ψευταράδες}, **ψευταρού** (η) {ψευταρούδες} (μεγεθ.-λαϊκ.) πρόσωπο που λέει μεγάλα ή πολλά ψέματα και κάνει μεγάλες κατεργαριές: *μην πιστεύετε τίποτε απ' ό,τι λέει αυτός ο ~*. Επίσης **ψεύταρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *παιδ-αράς*].

ψεύτης (ο) {ψευτών}, **ψεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που λέει ψέματα, που παραποιεί ή αποκρύπτει την αλήθεια: *μην τον πιστεύεις, είναι ~ πέρα για πέρα* || *δεν επιτρέπω σε κανέναν να με αποκαλεί ψεύτη* ΣΥΝ. ψευδολόγος ΑΝΤ. ειλικρινής· ΦΡ. (α) ***ο Θεός να με βγάλει ψεύτη*** μακάρι να αποδειχθεί ότι έχω άδικο: *αν συνεχίσουμε έτσι, θα καταστραφούμε και μακάρι ~* (δηλ. να αποδειχθεί ότι έχω άδικο) (β) (παροιμ.) ***ο κλέφτης είδε τον ψεύτη κι έστριψε*** ο ψεύτης είναι πιο επικίνδυνος από τον κλέφτη (γ) (παροιμ.) ***ρώτα τον μπάρμπα μου τον ψεύτη / έχω μάρτυρα τον μπάρμπα μου τον ψεύτη*** για αυτούς που επικαλούνται τη μαρτυρία αναξιόπιστων ανθρώπων (δ) (παροιμ.) ***ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται*** ο ψεύτης και ο κλέφτης σύντομα αποκαλύπτονται **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που με τα ψέματα εξαπατά τους άλλους, που χρησιμοποιεί το ψέμα για ιδιοτελείς σκοπούς: *αυτοί οι ~, αν πέσεις στα νύχια τους, θα σε γδάρουν* ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψεύστης* (με ανομοιωτική αποβολή τού -σ-) < *ψεύδω* / *-ομαι* (από το θ. τού αορ. *ἐ-ψεύσ-θην*)].

ψευτιά (η) (λαϊκ.) **1.** ψεύτικος λόγος και γενικά καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή στην πραγματικότητα: *τι ψευτιές είναι αυτές που λες;* || *μην τα πιστεύεις αυτά, είναι όλα ψευτιές* ΣΥΝ. ψέμα, (λόγ.) ψεύδος, ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια **2.** (μτφ.) καθετί που απογοητεύει στο τέλος, που αποδεικνύεται μάταιο, εφήμερο, αυταπάτη: *ο κόσμος είναι μια ~*.

ψευτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψεύτισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κατασκευάζω κάτι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας και γενικά το κάνω χειρότερο, ενεργώ έτσι ώστε να υποβαθμιστεί η ποιότητά του: *κοιτάξτε να μην ψευτίσετε τα προϊόντα σας* / *τη δουλειά σας* || *τα ψεύτισαν τώρα πια τα αυτοκίνητα!* ΣΥΝ. νοθεύω, αλλοιώνω, χαλάω ΑΝΤ. βελτιώνω, προάγω ♦ (αμετβ.) **2.** κατασκευάζομαι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας, γίνομαι χειρότερος, υποβαθμίζεται η ποιότητά μου: *όλα τα προϊόντα τους έχουν ψευτίσει τώρα τελευταία* || *οι υπηρεσίες σε αυτό το ξενοδοχείο έχουν ψευτίσει πολύ* || *όλα ψεύτισαν στις μέρες μας* ΣΥΝ. νοθεύομαι, αλλοιώνομαι, χαλάω, χειροτερεύω ΑΝΤ. βελτιώνομαι **3.** (για ιδανικά, αξίες) χάνω την αξία και την ποιότητά μου: *έχουν ψευτίσει σήμερα ο πατριωτισμός και η ανδρεία* ΣΥΝ. υποβιβάζω, υποβιβάζομαι. — **ψεύτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης*].

ψεύτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** μη αληθής, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *~ είδηση / πληροφορία / φήμη / στοιχείο* || *η ιστορία είναι εντελώς ~* ΣΥΝ. (λογιότ.) ψευδής, αναληθής, ανυπόστατος ΑΝΤ. αληθής, αληθινός, πραγματικός, ειλικρινής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση ή είναι το αποτέλεσμα προσποίησης, μη γνήσιος: *~ όρκος / δάκρυ / λόγια / υποσχέσεις / αγάπη / ευλάβεια / συμπόνια / γέλιο / εγκαρδιότητα / αδιαφορία* || *ό,τι λέει ακούγεται ψεύτικο* || *όλα πάνω της είναι ψεύτικα* ΣΥΝ. προσποιητός, φτειαχτός, εικονικός ΑΝΤ. πραγματικός, γνήσιος, αυθεντικός **3.** (μτφ.) μη φυσικός, αυτός που δεν υπάρχει από μόνος του, αλλά κατασκευάζεται ως απομίμηση τού φυσικού ή τού πραγματικού: *~ λουλούδια / δόντι* || *~ ρολόι / όπλο / διαμάντι / φρούτα* (διακοσμητικά) ΣΥΝ. τεχνητός, φτειαχτός ΑΝΤ. φυσικός, πραγματικός **4.** πλαστός: *βάζω ~ υπογραφή* (πλαστογραφώ την υπογραφή άλλου) || *~ διαθήκη / έγγραφο / χαρτονόμισμα / διαβατήριο / ταυτότητα / βιογραφικό / τίτλος σπουδών* || *τον έπιασαν, γιατί ταξίδευε με ~ όνομα* **5.** αυτός που αποτελεί κακή απομίμηση τού πραγματικού, που κατασκευάζεται με σκοπό να παραπλανήσει: *~ παράς / λίρα* ΣΥΝ. κίβδηλος, κάλπικος ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός **6.** (μτφ.) κατασκευασμένος πρόχειρα και με φθηνά υλικά και γενικά αυτός που θεωρείται μικρής αξίας ή σπουδαιότητας: *είναι ~ αυτό το ύφασμα* || *~ παπούτσια πήγες και πήρες, γι' αυτό χάλασαν κιόλας!* ΣΥΝ. ευτελής, άχρηστος, ελαττωματικός, σκάρτος ΑΝΤ. γερός, καλοφτειαγμένος **7.** (μτφ.) αυτός που είναι μάταιος, εφήμερος, που γεννά προσδοκίες και όνειρα, αλλά στο τέλος απογοητεύει: *«~ είναι ο ντουνιάς και ~ η ζωή μας, αφού στη μαύρη γης θα μπει / μια μέρα το κορμί μας»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης* (πβ. μτγν. *ψεύστ-ικος*)].

ψεύτισμα (το) → ψευτίζω

ψευτο- κ. **ψευτό-** κ. **ψευτ-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει το ψεύτικο, το πλαστό ή το ευτελές (βλ. κ. *ψευδο-*): *ψευτο-γιατρός, ψευτο-δουλειά, ψευτο-ζώ, ψευτό-πραμα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ψεύτης*].

ψευτογιατρός (ο) (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον γιατρό, χωρίς να έχει τις κατάλληλες γνώσεις, χωρίς να έχει σπουδάσει ιατρική: *μην εμπιστεύεσαι τα γιατροσόφια των ~* ΣΥΝ. κομπογιαννίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος*.

ψευτοδουλειά (η) (λαϊκ.) **1.** δουλειά πρόχειρη, που έχει γίνει χωρίς προσοχή και επιμέλεια: *το πραγματικό κόσμημα απαιτεί σκληρή δουλειά και έμπειρο τεχνίτη· με ψευτοδουλειές δεν γίνεται* || *τα έπιπλα αυτά είναι σκάρτα, έχουν γίνει με ~* ΣΥΝ. φτηνοδουλειά, παλιοδουλειά **2.** ευκαιριακή εργασία, όχι σταθερή και μόνιμη, που δεν προσφέρει στον εργαζόμενο ικανοποιητική αμοιβή: *πώς να τα βγάλει πέρα μ' αυτή την ~!* — **ψευτοδουλεύω** ρ. (σημ. 2).

ψευτοευγένεια (η) {ψευτοευγενειών} ψεύτικη, υποκριτική ευγένεια.

ψευτοζώ ρ. αμετβ. {ψευτοζείς... | ψευτόζησα} (λαϊκ.) ζω με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες, κακοπερνώ: *με τα χίλια βάσανα καταφέραμε και ψευτοζήσαμε τον πρώτο καιρό μετά την καταστροφή...* ΣΥΝ. ψευτοπερνώ, κουτσοπερνώ, (λόγ.) φυτοζωώ ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.-σπανιότ.) ευπορώ.

ψευτοθόδωρος (ο) (ως χαρακτηρισμός) ο κατά σύστημα ψεύτης: *«Τα διαστρέβλωσαν οι δημοσιογράφοι, είπε αναιδέστατα ως άλλος ~, αυτά που όλοι τον άκουσαν να ξεστομίζει από τηλεοράσεως»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από απατεώνα τής Αθήνας τού 19ου αι. με το όνομα *Θόδωρος*, ο οποίος έλεγε μεγάλα ψέματα με πειστικό τρόπο (λ.χ. κάποτε «πούλησε» σε βοσκό τους βασιλικούς κήπους, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να φέρει εκεί τα κοπάδια του το επόμενο πρωί)].

ψευτοκακομοιριά (η) {χωρ. πληθ.} το να προσποιείται κάποιος ότι δυστυχεί, ότι υποφέρει. — **ψευτοκακόμοιρος, -η, -ο.**

ψευτοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {ψευτοκοιμήθηκα} **1.** προσποιούμαι ότι κοιμάμαι **2.** κοιμάμαι για πολύ λίγη ώρα ή λίγο και με διακοπές: *είχα μεγάλη ανησυχία και δεν κοιμήθηκα καλά, ψευτοκοιμήθηκα λίγο*.

ψευτόμαγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνδρας που παριστάνει τον μάγκα, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπαλληκαράς (ο) {ψευτοπαλληκαράδες} άνδρας που παριστάνει τον παλληκαρά, τον γενναίο, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπατριώτης (ο) → ψευδοπατριώτης

ψευτοπατριωτισμός (ο) → ψευδοπατριωτισμός

ψευτοπάτωμα (το) {ψευτοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} υπόστρωμα από σανίδες πάνω στο οποίο τοποθετείται το κανονικό πάτωμα.

ψευτοπερνώ ρ. αμετβ. {ψευτοπερνάς... | ψευτοπέρασα} (λαϊκ.) περνώ με τα ψέματα, με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες· ψευτοζώ ΣΥΝ. κουτσοπερνώ, κακοζώ, (λόγ.) φυτοζωώ ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.) ευπορώ.

ψευτόπραμα (το) {ψευτοπράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία ή πρόχειρης κατασκευής: *αγόρασε ένα ~*, *ίσα-ίσα για να κάνει σήμερα τη δουλειά του, μέχρι ν' αγοράσει κάτι της προκοπής* **2.** **ψευτοπράματα** (τα) πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, ασήμαντα: *–Είπε στη διάλεξη τίποτε σοβαρό; –Μπα, ~*.

ψευτοφιλόσοφος (ο) {ψευτοφιλοσόφων} ο αμπελοφιλόσοφος (βλ.λ.). — **ψευτοφιλοσοφία** (η).

ψευτοφυλλάδα (η) (λαϊκ.) έντυπο ή βιβλίο που δημοσιεύει ψευδείς ειδήσεις ή ανακρίβειες, που έχει ευτελές και κακόγουστο περιεχόμενο: *η επιστήμη γίνεται με συγγράμματα, όχι με ψευτοφυλλάδες*.

ψήγμα (το) {ψήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** λεπτότατο κομμάτι μετάλλου ή άλλου υλικού, που προήλθε από απόξεση και τριβή: *το μηχανουργείο είναι γεμάτο ψήγματα σιδήρου* ΣΥΝ. τρίμμα, ρίνισμα, κόκκος **2.** (ειδικότ.) άμορφη μάζα μετάλλου, διαβρωμένη από το νερό, που βρίσκεται συνήθ. στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. μέσα στη λάσπη: *~ χρυσού / αργύρου / χαλκού* **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πολύ μικρό κομμάτι, δείγμα: *δεν υπάρχει ούτε ~ αλήθειας σε αυτή την ιστορία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῆγμα* < *ψήχω* «ξυστρίζω, τρίβω, βουρτσίζω» < **ψήω* (απρφ. *ψῆν*) + παραγ. επίθημα *-χω*, πβ. κ. *σμῆγμα* — *σμήχω*. Βλ. κ. *ψήνω*].

ψήκτρα (η) {ψηκτρών} (λόγ.) **1.** εργαλείο από ισομήκεις τρίχες, ίνες ή σύρματα, το οποίο χρησιμοποιείται για απόξεση, καθαρισμό ή στίλβωση αντικειμένων ή τού τριχώματος των ζώων ΣΥΝ. (καθημ.) βούρτσα, ξύστρα, ξυστρί **2.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σταθερό αγώγιμο σώμα ή εξάρτημα, το οποίο εξασφαλίζει τη συνεχή ηλεκτρική σύνδεση ανάμεσα στο σταθερό και στο κινητό μέρος ηλεκτρικής μηχανής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψήχω* (βλ. κ. *ψῆγμα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χύτρα*].

ψηκτροποιός (ο) [1856] ο κατασκευαστής ψηκτρών.

ψηλά επίρρ. **1.** σε μεγαλύτερο ύψος από το κανονικό ή το συνηθισμένο· συνήθ. σε υψόμετρο, σε σημείο που απέχει αρκετά από το έδαφος: *ο φάκελος είναι ~ στο ράφι* || *ανεβαίνω ~ στο βουνό* || *«~ τη χτίζεις τη φωλιά»* (δημοτ. τραγ.) || *το μπαλκόνι βρίσκεται ~* ΑΝΤ. χαμηλά· ΦΡ. (α) ***από ψηλά*** από σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *κατέβηκε ~* || *του φώναξα ~* (β) (μτφ.) από τον ουρανό: *ένα αντικείμενο έπεσε ~* (γ) από τον Θεό: *οι πιστοί περίμεναν βοήθεια ~* **2.** σε ανώτερο επίπεδο ή κοινωνική κατάσταση: *αγωνίζεται να φτάσει ~ στον επαγγελματικό του χώρο* || *έχει πολλές φιλοδοξίες και στοχεύει ~* **3.** προς τα πάνω: *κοιτάζω ~*· ΦΡ. (α) ***ψηλά τα χέρια!*** διαταγή ένοπλου προς αντίπαλο ή άοπλο να υψώσει τα χέρια, ώστε να μην κάνει επικίνδυνες κινήσεις: *ο ληστής προέτεινε το όπλο του προς τους υπαλλήλους της τράπεζας και φώναξε: «~!»* (β) ***παίρνω ψηλά τον αμανέ*** δείχνω υπεροψία, αλαζονεία: *πολύ ψηλά τον έχει πάρει τον αμανέ και κάποιος πρέπει να τον βάλει στη θέση του* (γ) ***το κεφάλι ψηλά*** (i) ως ένδειξη ότι κάποιος είναι τίμιος και αξιοπρεπής και υπερήφανος γι' αυτό: *περπατάω με ~ στην κοινωνία* (ii) με θάρρος, με υψηλό ηθικό: *συνέχιζαν τον αγώνα με ~ παρά τις αντιξοότητες*. — (υποκ.) **ψηλούτσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψηλός*.

ψηλαρμενίζω ρ. αμετβ. {ψηλαρμένισα} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) αρμενίζω στα ψηλά, πετώ **2.** (μτφ.-συχνότ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, κομπάζω: *πολύ ψηλαρμενίζεις τώρα τελευταία* ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, επαίρομαι, μεγαλοπιάνομαι.

ψηλάφηση (η) → ψηλαφίζω

ψηλαφητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να ψηλαφίσει, να αγγίξει, να πιάσει ή να αισθανθεί με την αφή: *~ όγκος / εξόγκωμα / εσοχή* ΣΥΝ. απτός, αισθητός. Επίσης **ψηλαφιστός**. — **ψηλαφητά** κ. **ψηλαφιστά** επίρρ. κ. (λόγ.) **ψηλαφητί** επίρρ.

ψηλαφώ [μτγν.] κ. **ψηλαφίζω** ρ. μετβ. {ψηλαφ-είς κ. (ορθότ.) -άς... |

ψηλάφ-ισα κ. -ησα, -ούμαι, -είται κ. (ορθότ.) -ώμαι, -άται..., -ήθηκα κ. -ίστηκα, -ημένος κ. -ισμένος} **1.** αγγίζω (κάτι) ελαφρά με τις άκρες των δαχτύλων μου: *ψηλάφησε τη γραβάτα του, για να δει αν ο κόμπος είναι εντάξει* || *ψηλάφησε το ύφασμα μέσα στα δάχτυλά της* ΣΥΝ. (λόγ.) ψαύω, ψαχουλεύω, πασπατεύω **2.** (ειδικότ.) εξετάζω (σώμα ή αντικείμενο) ψαχουλευτά, προσπαθώ να βρω (κάτι) ψάχνοντας με τα δάχτυλα: *ο γιατρός ψηλάφησε τον όγκο, για να δει πόσο έχει αναπτυχθεί* || *ψηλάφησα την κλειδαριά στο σκοτάδι, για να βάλω το κλειδί* ΣΥΝ. εξετάζω, ψάχνω, αναζητώ **3.** (κατ' επέκτ.) αγγίζω θωπευτικά με τα δάχτυλα, χαϊδεύω: *το παιδί ψηλάφησε το πρόσωπο τής μητέρας του* ΣΥΝ. θωπεύω **4.** (μτφ.) εξετάζω ένα θέμα, το προσεγγίζω, συνήθ. όχι εξαντλητικά: *«στο βιβλίο τους ψηλαφούν τις συμπεριφορές, τα ήθη, τις στάσεις τής κοινωνίας εκείνης τής εποχής»* (εφημ.). — **ψηλάφηση** (η) [αρχ.] κ. **ψηλάφισμα** (το) κ. **ψηλαφισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψηλαφῶ (-άω)*, εκφραστ. ρ., αβεβ. ετύμου. Είναι δύσκολο να γίνει ανεπιφύλακτα αποδεκτή η παλαιότερη εκδοχή τού συμφυρμού μεταξύ των ρ. *ψάλλω* (αόρ. *ἔψηλα* / *ἔψᾱλα*) και *ἁφάω* (< *ἁφή*), αφού δεν αιτιολογείται η παρουσία αοριστικού θ. στη λ. *ψηλαφῶ*. Ωστόσο, εξίσου αβέβαιη παραμένει η υπόθεση τής αναγωγής σε α' συνθ. **ψᾱλᾱ́* (τεχν. όρ.) μέσω τής επίδρ. τού μτγν. *μηλ-αφάω* «δοκιμάζω με τη μήλη (χειρουργικό εργαλείο)»· πρόκειται για συμπτωματική μάλλον σχέση, αφού δεν δικαιολογείται και χρονικά].

ψηλαφιστά επίρρ.· αγγίζοντας με τις άκρες των δαχτύλων, ψαχουλευτά: *προχωρούσαμε ~ στο σκοτάδι, για να μην πέσουμε ο ένας πάνω στον άλλον* ΣΥΝ. ψηλαφητά.

ψηλαφώ ρ. → ψηλαφίζω

ψηλέας (ο) {χωρ. πληθ.} (σκωπτ.-καθημ.) πολύ ψηλός άνδρας: *βρε ψηλέα, κατέβα να φάμε!*

ψηλο- κ. **ψηλό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο ύψος: *ψηλο-τάβανος, ψηλο-τάκουνος, ψηλό-λιγνος* || (κ. ειρων.-μειωτ.) *ψηλο-λέλεκας, ψηλο-μύτης*.

ψηλοκάπουλος, -η, -ο 1. (για ζώα) αυτός που έχει ψηλά καπούλια, νώτα που προεξέχουν: *~ φοράδα* **2.** (για γυναίκες) αυτή που έχει ψηλά οπίσθια: *~ γυναίκα*.

ψηλόκορμος, -η, -ο αυτός που έχει ψηλό κορμό: *~ δέντρο*.

ψηλοκρεμαστός, -ή, -ό 1. (κυριολ.) αυτός που κρέμεται από ψηλά **2.** (συχνότ.) αυτός που ρίχνεται έτσι, ώστε να πέσει στον στόχο από ύψος και κατακόρυφα: *~ βολή* / *μπαλιά* (στο ποδόσφαιρο). — **ψηλοκρεμαστά** επίρρ.

ψηλολέλεκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων. για πρόσ.) άνθρωπος ψηλός και πολύ αδύνατος, χωρίς ίχνος χάρης και κομψότητας ΑΝΤ. κοντοστούπης.

ψηλόλιγνος, -η, -ο ψηλός και λιγνός, αυτός που έχει ύψος μεγαλύτερο από το κανονικό και είναι πολύ αδύνατος: *~ κοπέλα* || (μτφ.) *ο καπνός ανέβαινε ~ στον ουρανό* ΑΝΤ. κοντόχοντρος.

ψηλομύτης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, που καυχάται για αυτά που έχει ή είναι: *η γυναίκα του είναι πολύ ~* ΣΥΝ. υπερήφανος, εγωιστής, ακατάδεκτος, (λόγ.) επηρμένος.

Ψηλορείτης (ο) η Ίδη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Από τη συνεκφορά *Ψηλά Όρη* (σύνθ. εκ συναρπαγής), πβ. κ. *Αγιορείτης*].

ψηλός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **αψηλός 1.** αυτός που έχει ανάστημα ή ύψος μεγαλύτερο από το μέσο (βλ. κ. λ. *υψηλός*): *~ άνθρωπος* / *παιδί* / *κοπέλα* || *πόσο ~ είσαι;* (τι ύψος έχεις;) || *~ καπέλο* (με ψηλό γύρο) / *μπότες* (που φθάνουν ώς το γόνατο) / *βουνό* (με μεγάλο υψόμετρο) ΣΥΝ. (για πρόσ.) υψηλόσωμος ΑΝΤ. κοντός, (για πρόσ.) βραχύσωμος **2.** (ειδικότ. για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε αρκετό ύψος από ορισμένη επιφάνεια, ιδ. από την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ χωριό* / *σημείο* / *ξωκκλήσι* ΣΥΝ. ορεινός ΑΝΤ. χαμηλός, πεδινός **3. ψηλά** (τα) σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *τι καιρό κάνει εκεί στα ~;* ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' τα ψηλά στα χαμηλά (κι απ' τα πολλά στα λίγα)*** από ανώτερη ή καλύτερη κατάσταση σε κατώτερη ή χειρότερη: *χρεωκόπησε η εταιρεία του και βρέθηκε ~* (πβ. παροιμ. *από δήμαρχος κλητήρας*). — **ψηλά** επίρρ. (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὑψηλός*].

> **ψηλός – χαμηλός, κοντός, παχύς, χοντρός, αδύνατος κ.λπ.** Οι σημασίες τέτοιων επιθέτων συνιστούν εγγενώς ένα είδος συγκρίσεως και συσχετισμού προς ορισμένη «νόρμα». Έτσι λ.χ. **ψηλός** χαρακτηρίζεται κάποιος σε σχέση με νοητό, ιδεατό τύπο («νόρμα») που ορισμένη κοινωνία (οι Έλληνες εν προκειμένω) θεωρεί ως μέτρο συγκρίσεως για να θεωρηθεί κανείς *ψηλός* ή *κοντός*· το ίδιο ισχύει για τα **παχύς / χοντρός / αδύνατος** που προϋποθέτουν τη δική τους «νόρμα». Εδώ ισχύει ότι η κρίση είναι σύγκριση. Απόλυτη έννοια των *ψηλός* / *κοντός* κ.λπ. δεν υπάρχει.
> Ειδικότερα για το **ψηλός** σημειώνεται ότι χρησιμοποιείται τόσο για ανθρώπους όσο και για πράγματα *(ψηλός άντρας, ψηλό βουνό)*, σε αντίθεση προς τα αντώνυμά του **κοντός** και **χαμηλός**, που χρησιμοποιούνται κυρ. για πρόσωπα και για πράγματα αντιστοίχως *(κοντός άντρας, χαμηλός φράκτης)*.

ψηλοτάβανος, -η, -ο (λαϊκ. για κτήριο ή τμήμα κτηρίου) που έχει ψηλό ταβάνι, υψηλή οροφή: *~ σπίτι* / *δωμάτιο* / *διαμέρισμα* ΑΝΤ. χαμηλοτάβανος.

ψηλοτάκουνος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για υποδήματα) αυτός που έχει ψηλά τακούνια: *~ γόβες* / *μπότες* ΑΝΤ. χαμηλός, χαμηλοτάκουνος **2.** (ειδικότ.) ***ψηλοτάκουνα*** (τα) ζευγάρι παπουτσιών με ψηλά τακούνια.

ψηλούτσικος, -η (λαϊκότ. -ια), **-ο** (λαϊκ.) αυτός που είναι κάπως ψηλός ή αρκετά ψηλός, αυτός που δεν έχει πολύ μεγάλο ύψος, αλλά ξεπερνά κάπως το συνηθισμένο: *~ βουνό* / *παιδί* ΑΝΤ. χαμηλούτσικος, κοντούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *ψηλός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*].

ψήλωμα (το) [μεσν.] {ψηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** εξόγκωμα τού εδάφους, μέρος ή περιοχή που βρίσκεται σε αρκετά μεγάλο ύψος από την επιφάνεια τής θάλασσας: *έχτισε το σπίτι του στα ~, για να αγναντεύει το πέλαγος* || *«πάνω στα ~, βόσκοντας τα πρόβατα»* (Ζ. Παπαντωνίου) ΣΥΝ. ύψωμα, λόφος **2.** η αύξηση σε ύψος: *το ~ τού παιδιού* / *τού δέντρου* / *τού σπιτιού* ΑΝΤ. χαμήλωμα. Επίσης (λαϊκότ.) **ψηλωσιά** (η) (σημ. 1).

ψηλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ψήλωσα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω ύψος, αυξάνω σε ανάστημα, γίνομαι ψηλός ή ψηλότερος από όσο ήμουν πριν: *πόσο ψήλωσε αυτό το παιδί!* || *τα σημερινά παιδιά ψηλώνουν πολύ* || *αυτό το κυπαρίσσι όλο και ψηλώνει* ΣΥΝ. μεγαλώνω, αναπτύσσομαι ΑΝΤ. χαμηλώνω, κονταίνω ♦ **2.** (μετβ.) καθιστώ κάτι ψηλό ή ψηλότερο από όσο ήταν, του δίνω ύψος: *σκέπτομαι να ψηλώσω τον μαντρότοιχο, για να μη μπορεί να πηδήξει κανείς μέσα* ΣΥΝ. υψώνω ΑΝΤ. χαμηλώνω.

ψηλωσιά (η) → ψήλωμα

ψήνω κ. (λαϊκ.) **ψένω** ρ. μετβ. {έψησα, ψή-θηκα, -μένος} **1.** υποβάλλω ή εκθέτω (κάτι) στην επίδραση τής φωτιάς, το επεξεργάζομαι με τη φωτιά: *~ τούβλα* **2.** (συχνότ.) παρασκευάζω φαγητό ή ρόφημα με τη βοήθεια τής φωτιάς, το βάζω πάνω σε μαγειρική ή άλλη εστία, για να γίνει κατάλληλο προς βρώση ή πόση: *ψήσαμε μπριζόλες στο τζάκι* || *πρέπει να το βάλεις στον φούρνο και να το ψήσεις σε σιγανή φωτιά* || *~ ψωμί* / *κέικ* / *γλυκό* / *μήλα* / *κοτόπουλο* / *ψάρι στη σχάρα* / *αρνάκι στη σούβλα* || *ακόμη να ψηθεί το φαΐ;* || *το φιλέτο μου δεν είναι καλά ψημένο* || *θέλεις να σου ψήσω ένα καφεδάκι;* ΦΡ. ***ψήνω (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη*** βλ. λ. *ψάρι* **3.** (κατ' επέκτ.) θερμαίνω σε πολύ μεγάλο βαθμό, ζεσταίνω πάρα πολύ: *μας έψησε σήμερα η ζέστη!* || *τον έψησε όλη την ημέρα ο ήλιος εκεί στην παραλία* ΣΥΝ. υπερθερμαίνω, πυρακτώνω **4.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε βάσανα και ταλαιπωρίες, τον τυραννώ: *με έψησε μια ζωή με τη γκρίνια της!* || *τους ψήνει όλο τον καιρό με τα καμώματά του· δεν μπορούν να σταθούν σε χλωρό κλαρί* ΣΥΝ. βασανίζω, ταλαιπωρώ **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) με επιδέξιο τρόπο να δεχθεί τη γνώμη ή την επιθυμία μου, τον παίρνω έντεχνα με το μέρος μου: *τελικά την έψησε και δέχτηκε να έλθει μαζί μας* || *θα τον ψήσω εγώ να το πουλήσει το σπίτι* || *θα σε μάθω πώς να ψήνεις έναν πελάτη* ΣΥΝ. πείθω, καταφέρνω· ΦΡ. ***τα ψήνω (με κάποιον)*** σχετίζομαι ερωτικά (με κάποιον), δημιουργώ δεσμό ΣΥΝ. τα φτειάχνω ΑΝΤ. τα χαλάω **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***ψήνομαι***) (α) (για καρπούς κ.ά. φυσικά προϊόντα) γίνομαι ώριμος, φθάνω στην κατάλληλη στιγμή για κατανάλωση: *φέτος ψήθηκαν νωρίς τα καλαμπόκια* || *όταν ψηθεί το κρασί, θα κάνουμε ένα γλέντι τρικούβερτο* ΣΥΝ. ωριμάζω (β) (μτφ. για πρόσ.) γίνομαι ώριμος, αποκτώ πείρα και γνώση: *ο πατέρας μου μ' έπαιρνε μαζί του από μικρό, για να ψηθώ στη ζωή* || *άμα ψηθείς στη δουλειά, αυτό που κάνεις τώρα θα είναι παιχνιδάκι* ΣΥΝ. ωριμάζω, συνηθίζω **7.** αισθάνομαι ότι δεν αντέχω εξαιτίας τής πολλής ζέστης, καίγομαι: *ανοίξτε κανένα παράθυρο, ψηνόμαστε εδώ μέσα!* || *ψήθηκε στην παραλία και τώρα βάζει κρέμες για τα εγκαύματα* **8.** ανεβαίνει πολύ η θερμοκρασία μου: *το παιδί ψήνεται στον πυρετό* **9.** (αργκό) έχω διάθεση ή σκέφτομαι να κάνω κάτι, συνήθ. ύστερα από προτροπή κάποιου: *~ να πάω για σκι το Σαββατοκύριακο με αυτή την παρέα* **10.** (μτφ. η μτχ. ***ψημένος, -η, -ο***) αυτός που έχει συνηθίσει πολύ ή έχει αποκτήσει μεγάλη πείρα και γνώση σε κάτι: *στρατιώτες ~ στις κακουχίες* || *γυναίκα ~ στη δουλειά* / *στη ζωή* ΣΥΝ. συνηθισμένος, έμπειρος, πεπειραμένος, δοκιμασμένος ΑΝΤ. (μτφ.) άψητος, άπειρος, πρωτάρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔψησα* (κατά το σχήμα *ἄφησα* - *ἀφήνω*), όπου το *ἐ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση. Ο αόρ. *ἔψησα* είναι νεότ. τ. αοριστικού τού αρχ. *ἕψω* «ψήνω, βράζω» (ήδη μυκ. e-pe-se-so-me-na: *ἑψησόμενα*), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρμ. ep'em «ψήνω, μαγειρεύω», αλλά γεννώνται δυσχέρειες από την αναγωγή τού αρμ. -p'- στο Ι.Ε. *ps-. Βλ. κ. *ἀφ-έψημα*].

ψήσιμο (το) {ψησίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ψήνει κανείς κάτι: *το ~ τού κρέατος* / *τού καφέ·* (μτφ.) **2.** η ωρίμαση: *το ~ των καρπών* || *το ~ στη δουλειά* **3.** ο τρόπος να πείθει κανείς με επιδεξιότητα: *άρχισε το ~ για να πάμε βόλτα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ψηστήρι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *ξύσιμο*].

ψησταριά (η) (λαϊκ.) **1.** ειδική συσκευή στην οποία ψήνονται πάνω σε σχάρα κρέατα: *ετοίμασε την ~, για να βάλουμε τις μπριζόλες* ΣΥΝ. μπάρμπεκιου **2.** (συνεκδ.) η ταβέρνα στην οποία σερβίρονται κρέατα ψημένα στα κάρβουνα: *πάμε να φάμε σε καμιά ~;*
[ΕΤΥΜ. < *ψήστης* + παραγ. επίθημα *-ιαρά*, πβ. κ. *κληματ-αριά*].

ψηστήρι (το) {ψηστηριού} **1.** ο τρόπος και τα λόγια με τα οποία προσπαθεί κανείς να πείσει κάποιον να κάνει κάτι: *άρχισε το ~ για να τον πείσουν να πουλήσει το οικόπεδο* **2.** τα λόγια που λέγονται για τη σύναψη ερωτικής σχέσης.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *σκαλισ-τήρι*].

ψήστης (ο) {ψηστών} (λαϊκ.) **1.** ο υπάλληλος ψησταριάς που έχει αναλάβει να ψήνει τα κρέατα **2.** σκεύος για το καβούρντισμα τού καφέ ΣΥΝ. καβουρντιστήρι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-της*, πβ. κ. *χτίσ-της*].

ψηστιέρα (η) {χωρ. πληθ.} μεταλλική συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και με κάρβουνα, η οποία περιέχει σχάρα, όπου τοποθετούνται αυτά που προορίζονται για ψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *ψήστης* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *τοστ-ιέρα*].

ψηστικά (τα) {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) η αμοιβή που καταβάλλεται

για το ψήσιμο φαγητού ή γλυκού στον ιδιοκτήτη φούρνου.

ψητό (το) (λαϊκ.) **1.** κρέας που ψήθηκε σε φούρνο ή σούβλα: *είναι έτοιμο το ~;* || *το μεσημέρι φάγαμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || *~ τής σούβλας* **2.** (μτφ.) (α) το ουσιώδες μέρος, το κυριότερο σημείο θέματος, υπόθεσης, συζήτησης κ.λπ.: *άσε τις φλυαρίες κι έλα στο ~!* || *πότε θα φτάσεις επιτέλους στο ~;* || *ο νους του είναι διαρκώς στο ~* (δηλ. στο προσωπικό του όφελος ή στο σεξ) || *χτυπάει ίσια στο ~* (θίγει κατευθείαν την ουσία τού θέματος) (β) κέρδος, κυρ. οικονομικό όφελος: *αν την πετύχουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε πολύ ~* ΣΥΝ. ψαχνό.

ψητοπωλείο (το) είδος ταβέρνας που σερβίρει κυρίως ψητά κρέατα ΣΥΝ. ψησταριά.

ψητός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για φαγητά) αυτός που έχει ψηθεί, που έχει μαγειρευτεί στον φούρνο ή στα κάρβουνα: *~ ψάρι / κοτόπουλο / αρνί / πατάτα / μήλο / κυδώνι / παϊδάκια / μπριζόλα* ΣΥΝ. ψημένος ΑΝΤ. άψητος, ωμός **2.** (ειδικότ.) ***ψητό*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έψητός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *έ-*) < *έψω* «ψήνω, βράζω, μαγειρεύω» (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψηφί (το) {ψηφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ψηφίο (βλ.λ.) **2.** το ψηφιδωτό: *η αυλή τού αρχοντικού ήταν στρωμένη με ψηφιά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψηφίον* (βλ.λ.)].

ψηφιακός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. **1.** αυτός που καταχωρίζει, τροποποιεί, επεξεργάζεται ή διαβιβάζει δεδομένα με τη μορφή αριθμητικών ψηφίων ή διακεκριμένων στοιχείων: *~ τεχνολογία / εποχή / καταχώριση / καταγραφή / παράσταση* (διαφόρων μεταβλητών με τη χρήση καθορισμένων τιμών ή ψηφίων) */ επικοινωνία / δίκτυο / μεταδόσεις / αποθήκευση / επεξεργασία (εικόνας / ήχου) / κανάλι / κέντρο τής επιχείρησης / συστήματα / όργανα / τηλεόραση / φωτογραφική μηχανή / τηλέφωνο* || (κ. ως ουσ.) *συζήτηση στη Βουλή για την ψηφιακή* (ενν. το σύστημα μετάδοσης τηλεοπτικών εκπομπών) ΑΝΤ. αναλογικός **2.** ***ψηφιακά στοιχεία*** διακεκριμένα στοιχεία που έχουν τη μορφή κωδικοποιημένων χαρακτήρων, όπως αριθμών, σημείων, συμβόλων κ.λπ. **3.** (ειδικότ. για ηλεκτρονικές συσκευές) αυτός που εμφανίζει τις επιθυμητές πληροφορίες υπό μορφήν αριθμητικών ψηφίων και πάνω σε ειδική πλάκα, χωρίς δηλ. να απαιτούνται δείκτες, διακόπτες κ.λπ.: *~ ρολόι / κασετόφωνο / ραδιόφωνο / χρονόμετρο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. digital < digit «ψηφίο» (< λατ. digitus «δάχτυλο»)].

ψηφίδα (η) **1.** μικρό τεμάχιο από πέτρα, γυαλί, σμάλτο, μάρμαρο, πηλό ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ψηφιδωτών (βλ.λ.): *περίφημα είναι τα βυζαντινά ψηφιδωτά τής μονής Δαφνίου με τις χρυσές και επίχρυσες ~* **2.** ΓΕΩΛ. μικρό τεμάχιο ιζηματογενούς πετρώματος, κοιν. χαλίκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψηφίς, -ίδος* < *ψῆφος* (βλ.λ.)].

ψηφιδογραφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.): *καλλιτέχνης ειδικευμένος στην ~.*

ψηφιδογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στη φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.).

ψηφιδοθέτης (ο) → ψηφοθέτης

ψηφιδοθέτηση (η) → ψηφοθετώ

ψηφίδωμα (το) {ψηφιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} το ψηφιδωτό.

ψηφιδωτός, -ή, -ό [1889] **1.** κατασκευασμένος με ψηφίδες, αυτός που αποτελείται από ψηφίδες: *~ παράσταση / διακόσμηση* ΣΥΝ. μωσαϊκός **2.** (ειδικότ.) ***ψηφιδωτό*** (το) σχέδιο ή παράσταση για τη διακόσμηση δαπέδου, τοίχου και οροφής, που σχηματίζεται με τη συναρμολόγηση και συγκόλληση ποικιλόχρωμων ψηφίδων (βλ.λ.): *περίφημα θεωρούνται τα ρωμαϊκά ~ τής Πομπηίας και τα βυζαντινά τής μονής Δαφνίου, τού Οσίου Λουκά κ.ά.* ΣΥΝ. ψηφοθέτημα, μωσαϊκό.

ψηφίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψήφισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζω τη γνώμη μου με την ψήφο μου: *αύριο η γενική συνέλευση τού σωματείου θα ψηφίσει για τη συνέχιση ή όχι τής απεργίας* || *αυτός ψηφίζει σε όλες τις εκλογές* || *εσύ θα ψηφίσεις υπέρ ή κατά τού νομοσχεδίου;* || *~ διά βοής / δι' ανατάσεως τής χειρός* || *πού ψηφίζεις, στην Αθήνα ή στο χωριό;* ΣΥΝ. ψηφοφορώ **2.** ασκώ το εκλογικό μου δικαίωμα, ρίχνω την ψήφο μου στην κάλπη κατά τη διάρκεια τής ψηφοφορίας: *εγώ ψήφισα πρωί-πρωί και μετά πήγα σπίτι μου* || *πότε θα πας να ψηφίσεις;* ♦ (μετβ.) **3.** εκφράζω την προτίμησή μου σε συγκεκριμένο υποψήφιο ή κόμμα: *ποιον ψηφίσες στις εκλογές;* || *ψήφισα ένα καινούργιο κόμμα* || *αυτόν θα ψηφίσω για δήμαρχο* || *στις εκλογές ψήφισε λευκό* (ενν. ψηφοδέλτιο)· ΦΡ. (α) ***ψηφίζω (κάποιον) και με τα δύο χέρια*** για να δείξουμε τον ενθουσιασμό ή την απόλυτη υποστήριξή μας σε υποψήφιο ή κόμμα (β) ***ψηφίζω (κάποιον) μονοκούκκι*** ψηφίζω μόνο αυτόν και κανέναν άλλον (συνυποψήφιό του): *στο χωριό μου τον ψηφίσαμε μονοκούκκι· όλους τους σταυρούς τούς δώσαμε σ' αυτόν* **4.** (ειδικότ.) εγκρίνω ή επικυρώνω κάτι με την ψήφο μου: *~ τον προϋπολογισμό / το νομοσχέδιο / μια πρόταση* ΣΥΝ. υπερψηφίζω ΑΝΤ. καταψηφίζω **5.** έχω συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση υπέρ υποψηφίου ή κόμματος: *αυτός ψηφίζει Δεξιά* (είναι δεξιός) || *η οικογένειά του ψηφίζει κατά παράδοσιν αριστερούς υποψηφίους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αριθμώ, υπολογίζω μετρώντας μικρούς λίθους (*ψήφους*)», < *ψῆφος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ., ήδη αρχ., μαρτυρείται στο μέσ. *ψηφίζομαι*].

ψηφίο (το) **1.** κάθε (απλός) αραβικός αριθμός ή καθένα από τα στοιχεία (σύνθετου) αραβικού αριθμού: *ο αριθμός τού τηλεφώνου μου έχει επτά ~* || *τα ~ τού αριθμού 126 είναι το 1, το 2 και το 6* **2.** (γενικότ.) γραπτό σημείο που παριστάνει αριθμό ή γράμμα τού αλφαβήτου **3.** ΤΥΠΟΓΡ. το τυπογραφικό στοιχείο: *απλά / έντονα / μαύρα ~* ΣΥΝ. στοιχείο, γράμμα, γραμματοσειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αριθμός, ΠΙΝ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψηφίον*, αρχική σημ. «μικρό χαλίκι», υποκ. τού *ψῆφος* (βλ.λ.)].

ψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. ομάδα οκτώ δυαδικών χαρακτήρων που παριστά έναν χαρακτήρα ή αριθμό· η βασική μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων.

ψηφιοποιώ ρ. μετβ. {ψηφιοποιείς... | ψηφιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάτι) σε ψηφιακή μορφή. — **ψηφιοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. digitise].

-ψήφιος, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ψηφίων: *τριψήφιος αριθμός* || *δεκαψήφιος κωδικός.*

ψήφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η έγκριση με ψηφοφορία: *η ~ τού νομοσχεδίου από τα 3/5 των βουλευτών* || *η ~ ενός νέου νόμου* ΣΥΝ. υπερψήφιση ΑΝΤ. καταψήφιση.

ψήφισμα (το) [αρχ.] {ψηφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η κύρωση με ψηφοφορία: *το ~ τού νομοσχεδίου* ΣΥΝ. ψήφιση, υπερψήφιση ΑΝΤ. καταψήφιση **2.** (συνεκδ.) κοινή απόφαση που λαμβάνεται με ψηφοφορία πολλών προσώπων, διακήρυξη με κοινές θέσεις, αιτήματα κ.λπ., που υπερψηφίζεται: *η γενική συνέλευση των φοιτητών έβγαλε / εξέδωσε ~ διαμαρτυρίας για τα τελευταία γεγονότα* || *ποιος θα υπογράψει το ~ καταδίκης τής ένοπλης βίας;* || *το ~ περιλαμβάνει προτάσεις για τη διευθέτηση τού προβλήματος* **3.** (α) απόφαση που λαμβάνεται από συνέλευση κατόπιν ψηφοφορίας (β) (συνεκδ.) το πολιτειακό κείμενο με ανώτατη ισχύ, που αποτελεί συνήθ. πράξη συντακτικής συνελεύσεως και ρυθμίζει θέματα συνταγματικού και νομοθετικού περιεχομένου: *~ τής περιόδου τού Καποδίστρια / τής Δ' Εθνικής Συνέλευσης τού 1832* (με το οποίο επικυρώθηκε η εκλογή τού Όθωνα ως βασιλιά τής Ελλάδας) **4.** (στην αρχαία Αθήνα) απόφαση για οποιοδήποτε θέμα, που λαμβανόταν με ψηφοφορία είτε από τη Βουλή των Πεντακοσίων είτε από την Εκκλησία τού Δήμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*

ψηφοδέλτιο (το) [1838] {ψηφοδελτί-ου | -ων} **1.** το ειδικό μονόφυλλο δελτίο για τις εκλογικές αναμετρήσεις, στο οποίο αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων· δίπλα σε ορισμένα από αυτά τα ονόματα ο ψηφοφόρος σημειώνει σταυρό προτιμήσεως και στη συνέχεια, αφού το τυλίξει ή το κλείσει σε φάκελο, το ρίχνει στην κάλπη: *~ κόμματος / συνδυασμού / συνασπισμού* || *~ λευκό* (βλ. λ. *λευκός*) */ έγκυρο / άκυρο* (βλ. λ. *άκυρος*) **2.** κατάλογος, η λίστα των υποψηφίων κάθε κόμματος ή συνδυασμού ΣΥΝ. συνδυασμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. ballot paper].

ψηφοδόχος (η) (λόγ.) η κάλπη· το κιβώτιο στο οποίο οι ψηφοφόροι ρίχνουν τις ψήφους ή τα ψηφοδέλτιά τους, για να καταμετρηθούν και να βγει το αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας.
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-δόχος* < *δέχομαι*, πβ. κ. *αμμο-δόχος*].

ψηφοθέτημα (το) [μτγν.] {ψηφοθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) διακοσμητική παράσταση που σχηματίζεται από πολύχρωμες ψηφίδες, συγκολλημένες έτσι, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σώμα ΣΥΝ. ψηφιδωτό, μωσαϊκό.

ψηφοθέτης (ο) {ψηφοθετών}, **ψηφοθέτιδα** (η) {ψηφοθετίδων} πρόσωπο που κατασκευάζει ψηφοθετήματα, καλλιτέχνης ειδικευμένος στην κατασκευή ψηφιδωτών ΣΥΝ. ψηφιδογράφος. Επίσης **ψηφιδοθέτης** (ο) [1893].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψῆφος* + *-θέτης* < *τίθημι* / *τίθεμαι*, πβ. κ. *νομο-θέτης*].

ψηφοθετώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ψηφοθετείς... | ψηφοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) καλύπτω επιφάνεια με ψηφίδες, κατασκευάζω ψηφιδωτό σε επιφάνεια: *~ πάτωμα / τοίχο / οροφή ναού, παλατιού κ.λπ.* — **ψηφοθέτηση** κ. **ψηφιδοθέτηση** (η).

ψηφοθήρας (ο/η) [1870] {ψηφοθηρών} (λόγ.-κακόσ.) πρόσωπο που επιδιώκει επίμονα (συχνά και με αθέμιτα μέσα) να κερδίσει όσο το δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους για τον εαυτό του ή για άλλους: *~ βουλευτής / πολιτευτής.*
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].

ψηφοθηρία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άγρα ψήφων, η επιζήτηση τής ψήφου των εκλογέων με κάθε είδους υποσχέσεις και παροχές (συχνά και με αθέμιτα μέσα): *βουλευτές που περιοδεύουν στην επαρχία, επιδίδονται σε ασύστολη ~.* — **ψηφοθηρώ** ρ. [1871] {-είς...}.

ψηφοθηρικός, -ή, -ό [1898] αυτός που γίνεται για λόγους ψηφοθηρίας, που αποσκοπεί στην ψηφοθηρία (βλ.λ.): *~ τακτική / πολιτική.*

ψηφοθηρώ ρ. → ψηφοθηρία

ψηφολέκτης (ο) [1843] {ψηφολεκτών} το μέλος εφορευτικής επιτροπής το οποίο ενεργεί τη διαλογή και την καταμέτρηση των ψήφων μετά την ψηφοφορία, ώστε να εξαχθεί το αποτέλεσμα των εκλογών.
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-λέκτης* < *λέγω* «συλλέγω», πβ. κ. *συλ-λέκτης*].

ψήφος (η) (συχνά εσφαλμ. *ο ψήφος*) **1.** κάθε μέσο που χρησιμοποιεί συντεταγμένη πολιτεία, προκειμένου ο πολίτης της να εκφράσει την προτίμησή του κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος και το οποίο είναι συνήθ. στις σύγχρονες κοινωνίες το ψηφοδέλτιο (βλ.λ.): *στην τελευταία εκλογική αναμέτρηση το κόμμα του δεν πήρε πάνω από 5.000 ψήφους* || *εξελέγη με χίλιες ψήφους διαφορά από τον δεύτερο* || *η αποφασιστική ~ που έκρινε το αποτέλεσμα* || *πότε θα αρχίσει η καταμέτρηση των ψήφων;* || *~ έγκυρη / άκυρη / λευκή·* ΦΡ. ***ψήφος εμπιστοσύνης*** (i) η εμπιστοσύνη τής απόλυτης πλειονοψηφίας των μελών τής Βουλής προς την κυβέρνηση κατόπιν ψηφοφορίας μετά την ανάγνωση των προγραμματικών της δηλώσεων ή κατά την κοινοβουλευτική της θητεία είτε μετά από πρόταση μομφής τής αντιπολίτευσης είτε μετά από πρωτοβουλία τής ίδιας τής κυβέρνησης, προκειμένου να ανανεώσει την κοινοβουλευτική εμπιστοσύνη για τη συνέχιση τού έργου της (ii) (μτφ.) η έμπρακτη έκφραση εμπιστοσύνης προς κάποιον: *οι οπαδοί τής ομάδας έδωσαν με τις επευφημίες τους ψήφο εμπιστοσύνης στον νέο προπονητή* **2.** (συνεκδ.) η γνώμη (ιδ. η ευνοϊκή) που εκφράζεται κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος με το ψηφοδέλτιο: *εγώ δεν ξαναδίνω την ~ μου σε αυτό το κόμμα* || *οι αναλυτές εκτιμούν ότι η υπερψήφιση μικρών κομμάτων αποτελεί ~ διαμαρτυρίας / αποδοκιμασίας για την κυβερνητική πολιτική* ΣΥΝ.

κύρωση, έγκριση, επιδοκιμασία, υπερψήφιση· ΦΡ. **η ψήφος τής Αθηνάς** η ψήφος που καθορίζει την έκβαση μιας υπόθεσης, η αποφασιστική ψήφος (από την ψήφο που έδωσε η Αθηνά και σώθηκε ο Ορέστης: *Ἀθηνᾶς ψῆφος*, Φιλόστρ. *Βίοι σοφιστῶν* 2, 3) **3.** (κατ' επέκτ.-συνεκδ.) το δικαίωμα τού εκλέγειν, το να ψηφίζει κανείς: *τη δεκαετία τού 1950 δόθηκε για πρώτη φορά ~ στις Ελληνίδες* || *τα τελευταία χρόνια θεσπίστηκε η ~ στα 18*· ΦΡ. (α) **καθολικότητα τής ψήφου** το δικαίωμα να ψηφίζουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (β) **ισότητα τής ψήφου** όλες οι ψήφοι θεωρούνται ισοδύναμες **4.** (κατ' επέκτ.-σπανιότ.) το ίδιο το εκλογικό σύστημα: *αναλογική ~* **5.** ΙΣΤ. το λίθινο (στην αρχαιότητα) ή μολύβδινο (στους νεότερους χρόνους) σφαιρίδιο, το οποίο έριχναν οι εκλογείς σε ειδική κάλπη, για να εκφράσουν την προτίμησή τους κατά τη διάρκεια ψηφοφορίας: *λευκή / μαύρη ~* (η θετική ή αρνητική αντίστοιχα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῆφος* / *ψᾶφος*, που συνδ. πιθ. με το ρ. *ψῆν* «τρίβω, λειαίνω» (βλ. λ. *ψήχω*) μέσω θ. *ψη-φ-* / *ψα-φ-* (με παρέκταση -bh-, πβ. κ. *ψάμμος* < **ψάφ-μος*). Η εναλλαγή των θ. *ψηφ-* και *ψαφ-* οφείλεται μάλλον σε νεωτερισμό τής Ελληνικής. Σε ό,τι αφορά τη σημ., η λ. *ψῆφος* δήλωνε τη «μικρή πέτρα», την οποία χρησιμοποιούσαν στο μέτρημα αγαθών και, αργότερα, εκλογικών προτιμήσεων. Βλ. κ. *ψηφίζω*. Το εσφαλμ. *ο ψήφος* κατά τα πολλά αρσ. σε *-ος*].

ψηφοφορία (η) |αρχ.| {ψηφοφοριών} η δημοκρατική διαδικασία με την οποία αναδεικνύονται οι εκπρόσωποι τού έθνους και τής τοπικής αυτοδιοίκησης ή λαμβάνεται απόφαση από πολιτικό ή άλλο σώμα με την άσκηση τού εκλογικού δικαιώματος: *τα αποτελέσματα θα αρχίσουν να βγαίνουν δύο περίπου ώρες μετά το τέλος τής ~* || *~ δι' αντιπροσώπου* (όταν δεν μπορεί κάποιος να παραστεί αυτοπροσώπως και εξουσιοδοτεί άλλον) / *ονομαστική* (βλ. λ. *ονομαστικός*) || *συμμετέχω στην ~* || *απέχω από την ~* || *το αποτέλεσμα τής ~* || *βάζω την πρόταση σε ~* ΣΥΝ. εκλογές· ΦΡ. (α) **άμεση ψηφοφορία** οι αντιπρόσωποι εκλέγονται απευθείας από τους ψηφοφόρους (και όχι μέσω εκλεκτόρων) (β) **έμμεση ψηφοφορία** οι ψηφοφόροι εκλέγουν εκλέκτορες και αυτοί εκλέγουν τους αντιπροσώπους (γ) **μυστική ψηφοφορία** διαδικασία άσκησης τού εκλογικού δικαιώματος, χωρίς να μπορεί να δει κανείς τι ψηφίζει ο ψηφοφόρος (προβλέπεται παραβάν και κλειστός φάκελος) (δ) **φανερή ψηφοφορία** ψηφοφορία στην οποία ο ψηφοφόρος εκφωνεί «ναι», «όχι», «παρών» ή ψηφίζει με ανάταση τού χεριού (ε) **υποχρεωτική ψηφοφορία** η υποχρεωτική συμμετοχή σε ψηφοφορία, τής οποίας η παραβίαση επιφέρει κυρώσεις (στ) **καθολική ψηφοφορία** μπορούν να ψηφίσουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (εκτός από όσους έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα).

ψηφοφόρος (ο/η) κάθε πολίτης που μπορεί να ψηφίζει, που έχει και ασκεί το δικαίωμα ψήφου: *στον δήμο μας είναι εγγεγραμμένοι 20.000 ~* || *~ προσώπου / κόμματος / συνδυασμού* || *ο δημαγωγός προσπαθούσε να ξεγελάσει τους ~* || *αυτός ο πολιτικός αρέσει στον μέσο ~* ΣΥΝ. εκλογέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψῆφος* + *-φόρος* < *φέρω*].

ψηφοφορώ ρ. αμετβ. |μτγν.| {ψηφοφορείς...} (σπάν.) **1.** λαμβάνω μέρος σε ψηφοφορία, ψηφίζω **2.** είμαι εκλογέας, έχω το δικαίωμα ψήφου· μπορώ να ψηφίσω.

ψηφώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ψηφάς... | ψήφησα} (λαϊκ.) **1.** δίνω την πρέπουσα σημασία, λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου κάποιον/κάτι: *δεν ψηφάει ποτέ τι του λένε* || *Πού πας; Δεν ψηφάς τον κίνδυνο;* ΣΥΝ. υπολογίζω, λογαριάζω ΑΝΤ. αψηφώ, υποτιμώ **2.** (αρνητ.) δεν δείχνω σεβασμό, δεν τρέφω εκτίμηση προς κάποιον/κάτι: *αυτός ο άνθρωπος δεν ψηφά κανέναν* ΣΥΝ. σέβομαι, εκτιμώ, υπολήπτομαι ΑΝΤ. αψηφώ, υποτιμώ (πβ. λ. *αψηφώ*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψηφῶ*, από τον αόρ. *ἐψήφισα* τού αρχ. *ψηφίζω*, κατά το σχήμα *ἐκίνησα - κινῶ*, *ἐτίμησα - τιμῶ*].

ψήχω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) τρίβω και καθαρίζω κάτι με την ψήκτρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχν.) βουρτσίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ψη-* (τού ρ. *ψῆν* «τρίβω, λειαίνω») + παραγ. επίθημα *-χω* (πβ. κ. *σμή-χω – σμῆγμα*). Το απρφ. *ψῆν* οδηγεί στην υιοθέτηση ρ. **ψήω*, το οποίο αποτελεί την κεφαλή ευρύτερης λεξιλογικής οικογένειας. Ετυμολογικώς, το θ. *ψη-* ανάγεται σε *bhs-ē-, που συνδ. με σανσκρ. psā-ti και αποτελεί παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhes- «τρίβω, χτυπώ», πβ. κ. σανσκρ. ba-bhas-ti «μασώ». Από το θ. αυτό έχουν προέλθει με κανονική μετάπτωση οι τ. *ψω-μός* (> *ψωμ-ίον*), *ψώ-ρα*, *ψω-λή*, ενώ σε νεωτερισμούς τής Ελληνικής οφείλεται ο φωνηεντισμός *(-α-)* των ομορρ. *ψαύω*, *ψακάς* / *ψεκάς*, *ψάλλω* κ.ά.].

ψι (το) → ψει

ψίδι (το) {ψιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσθιο επάνω τμήμα τού άκρου (τής μύτης) τού παπουτσιού: *αλλάζω ψίδια* || *φθαρμένα ~*.
[ΕΤΥΜ. < **ἀψίδιον* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ἀ-*), υποκ. τού αρχ. *ἀψίς*, *-ῖδος* (βλ. λ. *αψίδα*)].

ψιδιάζω ρ. μετβ. {ψίδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) αντικαθιστώ ή διορθώνω τα φθαρμένα ψίδια (βλ.λ.) των παπουτσιών. — **ψίδιασμα** (το).

ψιθυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψιθύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μιλώ χαμηλόφωνα, λέω (κάτι) με σιγανή φωνή: *του ψιθύρισε κάτι στο αφτί κι έφυγε* || *πήγε κοντά της και άρχισε να της ψιθυρίζει γλυκόλογα* || *τι ψιθυρίζετε εσείς εκεί κάτω;* ΣΥΝ. μουρμουρίζω ΑΝΤ. φωνάζω ♦ **2.** (αμετβ.) ηχώ μονότονα και ήρεμα: *το ρυάκι / το ποταμάκι ψιθυρίζει* ΣΥΝ. κελαρύζω **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **ψιθυρίζεται**) για φήμη που διαδίδεται από στόμα σε στόμα, χωρίς να συζητείται όμως φανερά ή δημόσια: *~ ότι θα παραιτηθεί*. — **ψιθύρισμα** (το) |μτγν.|
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ., που παρουσιάζει παρόμοιο επίθημα με συνώνυμα όπως *μινυρίζω*, *τινθυρίζω*, *τιττυβίζω* (που δηλώνουν την παραγωγή θορύβου), πράγμα που θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν ονοματοποιίας και αναλογίας προς αυτά. Ωστόσο, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το ρ. *ψιθυ-ρίζω* προέρχεται (με προληπτ. ανομοίωση) από θ. **ψυθυ-* (με επίθημα *-υρ-*), το οποίο αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pse-u-d- / *bhseu- «φυσώ, σφυρίζω», από όπου και το ρ. *ψεύδ-ομαι* (βλ.λ.)].

ψιθυρισμός (ο) |μτγν.| πολύ σιγανή ομιλία ή χαμηλός, ακαθόριστος και μονότονος ήχος ΣΥΝ. ψιθύρισμα, ψίθυρος, μουρμούρισμα, μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή, φωνή, βουητό.

ψιθυριστής (ο) |αρχ.| (κακόσ.) πρόσωπο που ψιθυρίζει, ιδ. αυτός που διαδίδει δυσφημιστικά σχόλια ή αρνητικές κρίσεις για κάποιον: *ο λαός πρέπει να δίνει βάση στην υπεύθυνη πολιτική ηγεσία και όχι στους ανεύθυνους ~* || *κάποιος πρέπει να κλείσει τα στόματα των κακόβουλων ~* ΣΥΝ. διαδοσίας, σπερμολόγος, συκοφάντης.

ψιθυριστός, -ή, -ό **1.** αυτός που ψιθυρίζεται, που λέγεται με σιγανή φωνή: *~ συζήτηση / συνομιλία* ΣΥΝ. μουρμουριστός, χαμηλόφωνος ΑΝΤ. φωναχτός, μεγαλόφωνος **2.** (μτφ.) αυτός που διαδίδεται υπογείως, που διασπείρεται από στόμα σε στόμα κρυφά, ως μυστικό: *~ φήμη / είδηση*. — **ψιθυριστά** επίρρ. (σημ. 1).

ψίθυρος (ο) {ψιθύρ-ου | -ων, -ους} **1.** ο πολύ σιγανός, μακρόσυρτος και ακαθόριστος ήχος, που προέρχεται από χαμηλόφωνη ομιλία: *ακούγονταν ψίθυροι από το πίσω μέρος τής αίθουσας* || *δεν σταματάτε τους ~, ν' ακούσουμε την ομιλία;* ΣΥΝ. ψιθύρισμα, μουρμούρισμα, μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή **2.** (γενικότ.) κάθε χαμηλός, ήσυχος και ευχάριστος ήχος: *ο ~ τού ρυακιού / τής θάλασσας / των φύλλων* ΣΥΝ. κελάρυσμα, θρόισμα ΑΝΤ. βοή, βουητό **3.** (μτφ.) **ψίθυροι** (οι) φήμη που κυκλοφορεί υπόγεια και ανεξέλεγκτα, οτιδήποτε (κακό) διαδίδεται από στόμα σε στόμα κρυφά: *κυκλοφορούν ψίθυροι ότι πρόκειται να παραιτηθεί* || *άρχισε εναντίον μου εκστρατεία ψιθύρων* ΣΥΝ. διάδοση, σπερμολογία, συκοφαντία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψιθυρίζω* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

ψιλά (τα) {μόνο στον πληθ.} **1.** νομίσματα μικρής αξίας, κέρματα (βλ. κ. λ. *ψιλός*): *δεν έχω ~ επάνω μου / μαζί μου* ΑΝΤ. χοντρά· ΦΡ. **κάνω ψιλά** ανταλλάσσω νομίσματα μεγαλύτερης αξίας με άλλα μικρότερης (αλλά τού ίδιου συνολικά ποσού): *πήγαινε στο περίπτερο να σου κάνει ψιλά ένα χιλιάρικο* ΣΥΝ. χαλάω **2.** (γενικότ.) χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας από ένα μεγαλύτερης (λ.χ. τα χιλιάρικα σε σχέση με το πεντοχίλιαρο ή το δεκαχίλιαρο): *δεν έχω ~ για το ταξί· έχω δεκαχίλιαρο* **3.** ψιλά (εφημερίδων κ.ά.) (βλ. λ. *ψιλός*, σημ. 8).

ψιλή (η) **1.** ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) το ένα από τα δύο πνεύματα τής ελληνικής γραφής (βλ. κ. λ. *δασεία*), το οποίο σημειωνόταν πάνω από το αρχικό φωνήεν λέξεων (σύμβολο ᾿) • **2.** μηχανή για κούρεμα που χρησιμοποιείται για να κουρεύουν το κεφάλι γουλί: *παλιότερα στον στρατό τούς κούρευαν με την ~* || (ως απειλή) *αν μου κάνει κάτι τέτοιο, θα την κουρέψω με την ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος*, *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *ψιλή* (ενν. *προσῳδία*) (πβ. μτγν. *ψιλὸν πνεῦμα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ψιλός*, κατ' αναλογίαν προς το αντώνυμο *δασεῖα* (ενν. *προσῳδία*)].

ψιλικά (τα) **1.** μικροαντικείμενα (λ.χ. αναπτήρες, τσίχλες, τσιγάρα, χαρτομάντηλα, κλωστές, λάστιχα, κορδέλες) που πωλούνται λειανικώς και συνήθ. σε χαμηλές τιμές: *κατάστημα ψιλικών* **2.** (συνεκδ.) το ψιλικατζήδικο (βλ.λ.).

ψιλικατζήδικο (το) το κατάστημα που πουλάει ψιλικά.
[ΕΤΥΜ. < *ψιλικατζής*, *-ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *πατσατζήδικο*].

ψιλικατζής (ο) {ψιλικατζήδες}, **ψιλικατζού** (η) {ψιλικατζούδες} **1.** ιδιοκτήτης ψιλικατζήδικου **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει μικρές φιλοδοξίες ή ασχολείται με μικροπράγματα· (ειδικότ. για επαγγελματίες) αυτός που ασχολείται με μικρής αξίας ή εύκολα πράγματα: *αυτοί ελέγχουν τη μισή Ευρώπη στα ηλεκτρονικά, δεν είναι ψιλικατζήδες*.
[ΕΤΥΜ. < *ψιλικά* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *σουβλα-τζής*].

ψιλο- κ. **ψιλό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** υπάρχει ή γίνεται σε μικρά κομμάτια: *ψιλο-κόβω* **2.** προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από λεπτή επεξεργασία: *ψιλο-γνέθω*, *ψιλο-λόγημα*, *ψιλο-καμωμένος* **3.** έχει μικρές διαστάσεις ή μικρή σημασία: *ψιλο-πράγματα*, *ψιλόφλουδος* **4.** (υποκ.) γίνεται σε μικρό βαθμό, λίγο: *ψιλο-βρέχει*, *ψιλοδουλεύω*, *ψιλο-ρωτώ*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ψιλός* (βλ.λ.)].

ψιλοαλεσμένος, -η, -ο αλεσμένος σε ψιλά κομμάτια: *~ σιτάρι*.

ψιλοβρέχει ρ. απρόσ. ρίχνει ψιλή βροχή, βρέχει λίγο ΣΥΝ. ψιχαλίζει.

ψιλόβροχο (το) {χωρ. πληθ.} η ψιλή βροχή, το σιγανό ψιχάλισμα: *ρίχνει ~*. Επίσης **ψιλοβρόχι**.

ψιλογνέθω ρ. αμετβ. {ψιλόγνεσ-α, -μένος} **1.** γνέθω το μαλλί με πολύ λεπτά νήματα **2.** (μτφ.) ασχολούμαι με πολλή προσοχή με κάτι, ψιλολογώ.

ψιλοδουλειά (η) **1.** η εργασία που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, επιμονή στη λεπτομέρεια: *για τέτοιες ~ υπάρχουν και τα μικρά πινελάκια* ΣΥΝ. λεπτοδουλειά ΑΝΤ. χοντροδουλειά **2.** (συνεκδ.) το ψιλοδουλεμένο κομψοτέχνημα: *ξέρεις τι ~ είναι αυτό το δαχτυλίδι;* **3.** ασήμαντη απασχόληση: *βρήκε μια ~ να βγάζει το χαρτζιλίκι του* **4.** η μικρή και ασήμαντη εμπορική επιχείρηση: *στήσανε μαζί μια επιχείρηση, αλλά ~, μη φανταστείς κάτι σημαντικό!*

ψιλοδουλεμένος, -η, -ο αυτός που είναι αποτέλεσμα λεπτής επεξεργασίας: *~ αντικείμενο / έπιπλο / κόσμημα* || (μτφ.) *~ ύφος* ΣΥΝ. περίτεχνος, ψιλοκαμωμένος ΑΝΤ. χοντροκαμωμένος, χοντροκομμένος.

ψιλοδουλεύω ρ. μετβ. {ψιλοδούλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** επεξεργάζομαι (κάτι) με λεπτότητα, με προσοχή • **2.** απασχολούμαι λίγο εδώ κι εκεί, δεν έχω μόνιμη δουλειά.

ψιλοκαμωμένος, -η, -ο ψιλοδουλεμένος (βλ.λ.).

ψιλοκόβω ρ. μετβ. {ψιλόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} **1.** κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά κομμάτια: *~ τις πατάτες / τον κιμά* || (εύχρ. ιδιαίτ. η μτχ. **ψιλοκομμένος, -η, -ο**) *~ κρεμμυδάκια / καρότα / λαχανικά* **2.** τρίβω (κά-

τι), ώστε να γίνει σκόνη ή μικροί κόκκοι: ~ *τον καπνό / το πιπέρι.*

ψιλοκοσκινίζω ρ. μετβ. {ψιλοκοσκίνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κοσκινίζω (κάτι) με λεπτό κόσκινο: ~ *αλεύρι / σιμιγδάλι* **2.** (μτφ.) λεπτολογώ: *όταν τα ψιλοκοσκινίζεις, άκρη δεν βρίσκεις.* — **ψιλοκοσκίνισμα** (το).

ψιλοκουβέντα (η) συζήτηση για μικροθέματα. — (υποκ.) **ψιλοκουβεντούλα** (η).

ψιλολογώ ρ. μετβ. {ψιλολογ-άς κ. -είς... | ψιλολόγησα} εξετάζω (κάτι) με μεγάλη προσοχή, δίνω έμφαση στη λεπτομέρεια: ~ *τα πράγματα. γι' αυτό καθυστερώ* || *την ψιλολογεί την υπόθεση, δεν την περνάει βιαστικά* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **ψιλολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψιλο-* + *-λογώ* < *λέγω*].

ψιλολόι (το) (περιληπτ.) τα ψιλοπράγματα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψιλο-* + *-λό(γ)ι* (βλ.λ.)].

ψιλοπρά(γ)ματα (τα) {ψιλοπραγμάτων} **1.** τα ασήμαντα σε ποσότητα ή ποιότητα πράγματα: *είχε διάφορα ~ μες στα συρτάρια* **2.** (μτφ.) οι ανάξιες λόγου, εύκολες υποθέσεις: *αυτά είναι ~. θα ξεμπερδέψουμε γρήγορα* || *–Θα κόστισε πολύ αυτή η υπόθεση! –Μπα, ~!*

ψιλορωτώ ρ. μετβ. {ψιλορωτάς... | ψιλορώτησα} ρωτώ (κάποιον) με τρόπο έμμεσο, για να μάθω κάτι: *άρχισα να τον ψιλορωτώ, αλλά δεν μου είπε τίποτε σπουδαίο.*

ψιλός, -ή, -ό 1. μικρός σε πάχος και διάμετρο, λεπτός: ~ *κλωστή / ύφασμα / βροχή* (αραιή και σιγανή, με λεπτές σταγόνες νερού) **2.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και οξυδέρκεια: ~ *δουλειά·* ΦΡ. (μτφ.) ***ψιλά γράμματα*** (i) για πράγματα που είναι δύσκολο να κατανοήσει ή να μάθει κανείς: *επιχειρεί πολύ λεπτές διακρίσεις μεταξύ των εννοιών και αυτά είναι ~ για τον πολύ κόσμο* (ii) οι λεπτομέρειες, πράγματα στα οποία δεν δίνεται σημασία: *όταν πνίγεσαι, οι τυπικότητες είναι ~* **3.** (ειδικότ.) ψιλοαλεσμένος: ~ *αλάτι / πιπέρι / αλεύρι* ΑΝΤ. χοντρός **4.** (ειδικότ.) πυκνός, χωρίς μεγάλα διαστήματα / κενά: ~ *βελονιά / κέντημα·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** κοροϊδεύω (κάποιον) συχνά και συστηματικά, χωρίς να το καταλαβαίνει (β) ***παίρνω (κάποιον) στο ψιλό*** αρχίζω να κοροϊδεύω κάποιον, να του κάνω πλάκα: *μετά την ήττα τής ομάδας του, τον πήραν όλοι στο ψιλό* **5.** (για ήχους) αυτός που έχει οξύτητα, που είναι διαπεραστικός: *μιλούσε με μια ~ φωνούλα, σαν παιδάκι* **6.** ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) καθένα από τα σύμφωνα κ, π, τ, που εκφωνούνται χωρίς δασύτητα (χωρίς να ακολουθεί συνεκφώνηση μιας άχνας), κατ' αντιδιαστολή προς τα δασέα (φ, χ, θ) και τα μέσα (β, γ, δ)· ο σημερινός όρος είναι *άηχα κλειστά* **7.** (μτφ.) ελαφρύς, χωρίς ιδιαίτερη ουσία: *είχαν πιάσει ~ κουβεντούλα για τη μόδα και δεν πρόσεχαν τι γινόταν* **8.** ***ψιλά*** (τα) (α) δημοσιεύματα των εφημερίδων περιορισμένης έκτασης και με μικρότερου μεγέθους τυπογραφικά στοιχεία: *τις σημαντικές ειδήσεις τις διαβάζεις πια στα ~ των εφημερίδων·* ΦΡ. (μτφ.) ***περνάω (κάτι) στα ψιλά*** (κυρ. για εφημερίδες) δεν δίνω σε (κάτι) την προσοχή ή την προβολή που του ταιριάζει: *πέρασαν τη συμφωνία στα ψιλά και δεν την πρόσεξε κανείς* (β) μικρής αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα (βλ. λ. *ψιλά*) **9.** ΝΟΜ (α) ***ψιλή κυριότητα*** η κυριότητα επί τής οποίας υπάρχει δικαίωμα επικαρπίας άλλου προσώπου. π.χ. όταν ο γονέας παραχωρεί την επικαρπία επί δικού του ακινήτου στον γυιο του ΑΝΤ. επικαρπία (β) ***ψιλώ ονόματι*** *(ψιλῷ ὀνόματι)* μόνο κατ' όνομα, όχι στην πραγματικότητα, όχι ουσιαστικά **10.** ***ψιλή*** (η) βλ.λ. — (υποκ.) **ψιλούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ., αρχική σημ. «γυμνός, άδενδρος – ελαφρά οπλισμένος» (με παραγ. επίθημα *-λός*, πβ. κ. *χω-λός*), που συνδ. με το ρ. *ψίω* «τρέφω, ταΐζω - λεπτύνω» (βλ. λ. *ψίχα*) και, κατά μίαν άποψη, με τη ρίζα τού ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήχω*). Ο νομ. όρ. *ψιλή κυριότητα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nue-propriété].

ψιλούτσικος, -η, -ο → ψιλός

ψιλόφλουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει λεπτή φλούδα ΑΝΤ. χοντρόφλουδος.

ψιλώνω ρ. μετβ. {ψίλω-σα, ψιλώνομαι κ. (λόγ.) ψιλ-ούμαι, -ούται..., ψιλώ-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. βάζω ψιλή σε (αρχικό φωνήεν λέξεως): *η λέξη «ἔθνος» ψιλούται, ενώ η λέξη «ἑστία» δασύνεται* ΑΝΤ. δασύνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιλῶ (-όω)* «μαδώ, αποτριχώνω» (η σημερινή σημ. μτγν.) < *ψιλός* (βλ.λ.)].

ψίλωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση ψιλής (᾿) στο αρκτικό φωνήεν μιας λέξης ΑΝΤ. δάσυνση.

ψιλωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ψίλωση (βλ.λ.), αυτός που εμφανίζει το φαινόμενο τής ψίλωσης: *η ιωνική ήταν ~ διάλεκτος τής Αρχαίας Ελληνικής* ΑΝΤ. δασυντικός.

ψιμάρι (το) {ψιμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το όψιμο αρνί **2.** (μτφ.) ο αθώος, ο απονήρευτος άνθρωπος. Επίσης **ψιμάρνι.** — (υποκ.) **ψιμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < **ὀψιμάριον* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ὀ-*) < *ὄψιμος* + παραγ. επίθημα *-άρι(ον)*, πβ. κ. *θρεφτ-άρι*].

ψιμύθιο (το) {ψιμυθί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** λευκή σκόνη που χρησιμοποιούσαν για τον καλλωπισμό τού προσώπου **2.** (γενικότ.) ***ψιμύθια*** (τα) το στολίδι, το φτειασίδι: (μτφ.) *γλωσσική έκφραση λιτή και φυσική, δίχως περιττά ~* **3.** (στο Βυζάντιο) λευκό χρώμα που χρησιμοποιούσαν οι ζωγράφοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιμύθιον*, υποκ. τού *ψίμυθος (ὁ)*, αβεβ. ετύμου. Η ορθογραφία τής λ. βασίζεται στον ασφαλώς παραδεδομένο ριζικό τ. *ψίμυθος*, παρά το γεγονός ότι παραδίδονται και δευτερεύουσες γραφές (*ψιμίθιον, ψημ(μ)ύθιον* κ.ά.), οι οποίες οδήγησαν στην υπόθ. ότι η λ. αποτελεί δάνειο, ίσως αιγυπτ. προελ.].

ψιμυθιολόγος (ο/η) (λόγ.) μακιγέρ / μακιγέζ (βλ.λ.).

ψιμυθιώνω ρ. μετβ. {ψιμυθίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (συνήθ. μεσοπαθ. ***ψιμυθιώνομαι***) στολίζω (το πρόσωπό μου) με ψιμύθια, μακιγιάρομαι ΣΥΝ. φτειασιδώνομαι. — ***ψιμυθίωση*** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιμυθιοῦμαι (-όο-)* < *ψίμυθος* (βλ. λ. *ψιμύθιο*)].

ψιτ επιφών. (οικ.) χρησιμοποιείται για να καλέσουμε κάποιον που βρίσκεται σε σχετικά κοντινή απόσταση: *ε, ~, φίλε, μπορώ να σε ρωτήσω κάτι;*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ψιττακίαση (η) → ψιττάκωση

ψιττακίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1839] {ψιττάκισα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ σαν ψιττακός (παπαγάλος) ♦ **2.** (μετβ.) επαναλαμβάνω μηχανικά (τα λεγόμενα των άλλων) ΣΥΝ. παπαγαλίζω.
[ΕΤΥΜ. < *ψιττακός* (βλ.λ.)].

ψιττακισμός (ο) [1850] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η μηχανική επανάληψη από ένα άτομο όσων ακούει, χωρίς να εννοεί τη σημασία τους ΣΥΝ. παπαγαλισμός.

ψιττακός (ο) ΖΩΟΛ. ο παπαγάλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού θηλ. *ψιττάκη*. Η λ. μαρτυρείται και ως *σιττακός* και *βίττακος*, πράγμα που ενισχύει την εκδοχή ότι τόσο η λ. όσο και το ίδιο το πτηνό αποτελούν ανατολ. δάνεια. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πειστική η σύνδ. με το συνώνυμο σανσκρ. śuka-, αφού προσκρούει στο αρκτικό σύμφωνο].

ψιττάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος, που μεταδίδεται στον άνθρωπο από τους παπαγάλους. Επίσης **ψιττακίαση.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psittacosis].

ψίχα (η) {ψιχών} **1.** το μαλακό εσωτερικό τού ψωμιού κατ' αντιδιαστολή προς την κόρα **2.** το μαλακό εσωτερικό τού κορμού ή βλαστού διαφόρων φυτών **3.** η σάρκα τής άκρης τού δακτύλου από την εσωτερική πλευρά: *οι χορδές τού βιολιού πιέζονται με την ~ των δαχτύλων* **4.** (συνεκδ.) το εσωτερικό διαφόρων ξηρών καρπών (κατ' αντιδιαστολή προς τη φλούδα): *η ~ τού αμυγδάλου* **5.** (μτφ.) η ελάχιστη ποσότητα από κάτι, από ένα σύνολο: *δεν θέλω πολύ, έτσι μια ~ δώσε μου να δοκιμάσω* || *βάλε μια ~ ακόμα ζάχαρη, το χρειάζεται* ΣΥΝ. μια σταλιά, μια ιδέα **6.** ***ψίχες*** (οι) τα ψίχουλα ΣΥΝ. ψιχίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψίχα* < μτγν. *ψίξ, ψιχός (ὁ / ἡ)* < *ψίω* «τρέφω, ταΐζω (με μικρές μπουκιές) - λεπτύνω», αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για εκφραστ. τ. (αν ως τέτοιο θεωρηθεί το αρχικό *ψ-*) με φωνηεντισμό *-ι-*, που αποτελεί νεωτερισμό τής Ελληνικής (πβ. κ. *χρίω, πρίω*). Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί και η σύνδεση με την ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *ψῆν* (βλ. κ. *ψιλός*). Το θ. *ψι-* συνοδεύεται από πρόσφυμα *-χ-* (πβ. κ. *ψή-χω, σμή-χω*), αλλά η παρουσία / απουσία τού εν λόγω στοιχείου δυσχεραίνει την ετυμολόγηση].

ψιχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σταγόνα ψιλής βροχής: *έπεσαν οι πρώτες ~ τού φθινοπώρου.*
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *ψεκάδα* (βλ. λ. *ψεκάζω*) και *ψίχαλο* (βλ.λ.)].

ψιχαλητό (το) το ψιλόβροχο (βλ.λ.).

ψιχαλίζει ρ. απρόσ. [μεσν.] {ψιχάλισε} πέφτει ψιλή βροχή, ρίχνει ψιχάλες ΣΥΝ. ψιλοβρέχει. — **ψιχάλισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*

ψιχαλιστός, -ή, -ό (για υγρό, για τη βροχή) αυτός που πέφτει σε συνεχείς ψιλές σταγόνες, σε ψιχάλες ΣΥΝ. πιτσυλιστός ΑΝΤ. χειμαρρώδης, καταρρακτώδης. — **ψιχαλιστά** επίρρ.

ψιλο- *υποκοριστικό (δηλώνει μετριασμό, το «λίγο»)*

ψιλο-αγανακτώ ρ.
ψιλο-αγαπώ ρ.
ψιλο-αδικώ ρ.
ψιλο-αδυνατίζω ρ.
ψιλο-ακούω ρ.
ψιλο-αλέθω ρ.
ψιλο-αλείφω ρ.
ψιλο-ανασαίνω ρ.
ψιλο-ανησυχώ ρ.
ψιλο-ανοίγω ρ.
ψιλο-απαιτώ ρ.
ψιλο-απειλώ ρ.
ψιλο-αργώ ρ.
ψιλο-αρέσω ρ.
ψιλο-αρρωσταίνω ρ.
ψιλο-αυθαδιάζω ρ.
ψιλο-βασανίζω ρ.
ψιλο-βογγώ ρ.
ψιλο-βρίζω ρ.
ψιλο-γεμίζω ρ.
ψιλο-γέρνω ρ.
ψιλο-γερνώ ρ.
ψιλο-γκρινιάζω ρ.
ψιλο-γλεντώ ρ.
ψιλο-γυμνάζομαι ρ.
ψιλο-δακρύζω ρ.
ψιλο-διαβάζω ρ.
ψιλο-διασκεδάζω ρ.
ψιλο-διαφημίζω ρ.
ψιλο-διψάω ρ.
ψιλο-ελέγχω ρ.
ψιλο-ελπίζω ρ.
ψιλο-εργάζομαι ρ.
ψιλο-ζεσταίνομαι ρ.
ψιλο-ζηλεύω ρ.
ψιλο-ζητάω ρ.
ψιλο-θαυμάζω ρ.
ψιλο-θέλω ρ.
ψιλο-θυμώνω ρ.
ψιλο-καβγαδίζω ρ.
ψιλο-καίω ρ.
ψιλο-καπνίζω ρ.
ψιλο-καταλαβαίνω ρ.
ψιλο-καταφέρνω ρ.
ψιλο-κινδυνεύω ρ.
ψιλο-κλαίω ρ.
ψιλο-κοιμάμαι ρ.
ψιλο-κοιτάω ρ.
ψιλο-κοκκινίζω ρ.
ψιλο-κολυμπώ ρ.
ψιλο-κουβεντιάζω ρ.
ψιλο-κουράζομαι ρ.
ψιλο-κουτσαίνω ρ.
ψιλο-κρυώνω ρ.
ψιλο-λαχανιάζω ρ.
ψιλο-λέω ρ.
ψιλο-μαθαίνω ρ.
ψιλο-μαλώνω ρ.
ψιλο-μεθώ ρ.
ψιλο-μελαγχολώ ρ.
ψιλο-μετανιώνω ρ.
ψιλο-μοιάζω ρ.
ψιλο-μουρμουρίζω ρ.
ψιλο-νευριάζω ρ.
ψιλο-νιώθω ρ.
ψιλο-νταντεύω ρ.
ψιλο-νυστάζω ρ.
ψιλο-ξενυχτάω ρ.
ψιλο-ξεχνάω ρ.
ψιλο-παχαίνω ρ.
ψιλο-πηγαίνω ρ.
ψιλο-πιέζω ρ.
ψιλο-πίνω ρ.
ψιλο-πονώ ρ.
ψιλο-ροχαλίζω ρ.
ψιλο-σκοτεινιάζει ρ.
ψιλο-συζητώ ρ.
ψιλο-συμπαθώ ρ.
ψιλο-τεμπελιάζω ρ.
ψιλο-τολμώ ρ.
ψιλο-τραγουδώ ρ.
ψιλο-τρελαίνομαι ρ.
ψιλο-τρέμω ρ.
ψιλο-τρομάζω ρ.
ψιλο-τρώω ρ.
ψιλο-τυραννώ ρ.
ψιλο-υποψιάζομαι ρ.
ψιλο-φέγγει ρ.
ψιλο-φλυαρώ ρ.
ψιλο-φοβάμαι ρ.
ψιλο-φοβερίζω ρ.
ψιλο-φοβίζω ρ.
ψιλο-φταίω ρ.
ψιλο-φωνάζω ρ.
ψιλο-χρωστώ ρ.

ψίχαλο (το) → ψίχουλο

ψιχίο (το) {ψιχί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το ψίχουλο **2.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: *μόνο κάποια ~ από τα κονδύλια τού κρατικού προϋπολογισμού δόθηκαν στα πανεπιστήμια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψιχίον*, υποκ. τού *ψίξ, ψιχός* (βλ. λ. *ψίχα*)].

ψίχουλο κ. (σπάν.) **ψίχαλο** (το) **1.** μικρό κομματάκι ψωμιού ή άλλου φαγώσιμου, το οποίο πέφτει κυρ. κατά το κόψιμο τού ψωμιού ή κατά το μάσημά του: *τρώω κάνοντας / αφήνοντας ~* ΣΥΝ. (λόγ.) απότριμμα. ψιχίο **2.** (μτφ.) ***ψίχουλα*** (τα) μικρή ποσότητα από σύνολο: *οι αυξήσεις που έδωσε το κράτος στους εργαζομένους είναι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ψιχία. — (υποκ.) **ψιχουλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψίξ, ψιχός* (βλ. λ. *ψίχα*) + παραγ. επίθημα *-ουλο*].

ψι-ψι κάλεσμα γάτας.

ψιψίνα (η) (χαϊδευτ.) η γάτα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., από το κάλεσμα *ψι-ψι* και το επίθημα *-(ί)να* των θηλ. ουσ.].

ψιψίρης, -α, -ικο (εκφραστ.-μτφ.) αυτός που είναι πολύ λεπτολόγος, σχολαστικός σε υπερβολικό βαθμό.
[ΕΤΥΜ. < *ψιψιρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

ψιψιρίζω ρ. μετβ. {ψιψίρισα} (εκφραστ.-μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά, λεπτολογώντας το (βλ. κ. λ. *ψειρίζω*): *κάθεται και τα ψιψιρίζει με τις ώρες και ποτέ δεν μένει ευχαριστημένος.* — **ψιψίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. (από το κάλεσμα *ψι-ψι*), με την προσθήκη τού ρηματικού επιθήματος *-ρίζω*, πβ. κ. *τσιτσυρίζω*].

ψόγος (ο) (λόγ.) η κατηγορία, η μομφή που προσάπτεται σε κάποιον: *ο ~ και ο έπαινος είναι εξίσου απαραίτητοι για τη σωστή διαπαιδαγώγηση* ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. έπαινος, επιδοκιμασία· ΦΡ. ***(δεν) είναι (και) προς ψόγον*** (λόγ.) για κάτι που πρέπει ή δεν πρέπει να ψεχθεί, να επικριθεί: *η υπερβολική ευσυνειδησία του δεν είναι και προς ψόγον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω* (βλ.λ.)].

ψοφάω ρ. → ψοφώ

ψοφίμι (το) {ψοφιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το πτώμα ζώου **2.** (μτφ.) άνθρωπος πολύ αδύναμος ή εξαντλημένος **3.** (μτφ.-υβριστ.) ο δειλός, ο φοβητσιάρης άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < πληθ. *ψοφίμια* (κατά το σχήμα *αγρίμι – αγρίμια*), τού τ. **ψοφίμιον* < **ψοφιμαῖον* < αρχ. *ψοφῶ* (βλ.λ.), κατά το *θνησιμαῖον*].

ψόφιος, -ια, -ιο **1.** (για ζώα) νεκρός **2.** (μτφ. για πρόσ.) πολύ εξαντλημένος: *γύρισα ~ από την κούραση* ΣΥΝ. εξουθενωμένος, (μτφ.) πεθαμένος **3.** (μτφ.) νωθρός, νωχελικός, χωρίς ζωντάνια και νεύρο: *~ κινήσεις || το κοινό ήταν ~· ούτε χειροκροτούσε ούτε γελούσε* ΑΝΤ. ζωηρός. — **ψόφια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ψοφώ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *τρύπιος - τρυπώ, ξύπνιος – ξυπνώ*].

ψοφοδεής, -ής, -ές {ψοφοδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) δειλός, φοβητσιάρης, αυτός που φοβάται με το παραμικρό. — **ψοφοδεώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψόφος* «κρότος, πάταγος» (βλ. λ. *ψόφος*[1]) + *-δεής* < *δέος*, πβ. κ. *έν-δεής*].

ψοφόκρυο (το) το έντονο ψύχος.

ψοφολογώ ρ. αμετβ. {ψοφολογάς... | ψοφολόγησα} (λαϊκ.-υβριστ.) ψυχομαχώ, είμαι ετοιμοθάνατος, πεθαίνω. — **ψοφολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψόφος*[2] + *-λογώ* (< *λέγω*)].

ψόφος[1] (ο) (λόγ.-σπάν.) **1.** ο θόρυβος **2.** ΦΥΣΙΟΛ. ***μυϊκός ψόφος*** ακροαστικό φαινόμενο που γίνεται αισθητό κατά την ακρόαση μυός, ο οποίος παρουσιάζει τετανική συστολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιφών. *ψό*, που εκφράζει αηδία, βδελυγμία, αποστροφή, αλλά δεν είναι σαφής η ακριβής προέλευσή του. Το επιφώνημα αποτελεί τη βάση ευρείας λεξιλογικής οικογένειας, στην οποία εντάσσονται οι λ. *ψέγω, ψόγος, ψόθος* «ψώρα, ακαθαρσία». Δεν έχει προσδιοριστεί η σχέση τού επιφων. *ψό* με τις Ι.Ε. ρίζες *bhes- «φυσώ» (βλ. κ. *ψεύδομαι, ψυχή*) και *bhes- «τρίβω, λειαίνω» (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψόφος[2] (ο) **1.** ο θάνατος, κυρ. ζώου, συνήθ. από ασθένεια· ΦΡ. (α) ***έπεσε ψόφος*** έπεσε θανατικό στα ζώα (β) (ως κατάρα) ***κακό ψόφο να 'χεις!*** να έχεις κακό τέλος **2.** (μτφ.) το πολύ δυνατό κρύο, η παγωνιά: *κάνει / έχει ~ έξω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψοφῶ* (βλ.λ.)].

ψοφώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψοφάς... | ψόφησα} ♦ (αμετβ.) **1.** (για ζώα) πεθαίνω: *πολλά ζώα ψόφησαν από το κρύο || αν αφήσεις το κοπάδι χωρίς νερό, θα ψοφήσει·* ΦΡ. ***ψοφάω / πεθαίνω τής πείνας*** (i) στερούμαι τα προς το ζην, μου λείπουν τα στοιχειώδη: *είναι δυο χρόνια χωρίς δουλειά και η οικογένειά του ψοφάει τής πείνας* (ii) (μτφ.) πεινάω πολύ: *Έχει τίποτε να φάω;* ~ **2.** (μειωτ.-υβριστ. για πρόσ.) (κυρ. κατά τρόπο άδοξο ή εξευτελιστικό): *παιδί του είναι, πώς μπορεί να τον αφήσει να ψοφήσει σαν σκυλί! || δεν ψόφησε ακόμα ο παλιόγερος;* **3.** (μτφ.) εξαντλούμαι πλήρως: *έχω ψοφήσει με τόσες ώρες ορθοστασία || ψόφησα απ' το κρύο* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω **4.** (εκφραστ. +για) επιθυμώ πολύ, μου αρέσει πολύ (κάτι): *~ για κουτσομπολιό / για δόξα / για χρήμα / για επίδειξη* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω ζώο να πεθάνει: *όλο δουλειά και συνέχεια νηστικό, το ψόφησε το γαϊδουράκι* **6.** εξουθενώνω (κάποιον), εξαντλώ εντελώς (κάποιον): *τους ψόφησε στις πρόβες, μέχρι να τα μάθουν όλα || μας ψόφησε στο τρέξιμο / στο διάβασμα || τον ψόφησε στο ξύλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψοφῶ (-έω)* «κροτώ, θορυβώ» < *ψόφος*[1] «κρότος, θόρυβος» (βλ.λ.). Το ρ. *ψοφῶ* ήδη στη Μεσν. Ελληνική απέκτησε τη σημ. «πεθαίνω, ξεψυχώ» (για ζώα), αλλά η σημασιολ. πορεία είναι δυσερμήνευτη. Ωστόσο, παρόμοια εξέλιξη εμφανίζει το ομηρικό ρ. *δουπῶ* «κροτώ, θορυβώ», που λόγω τής συνεχούς αναφοράς του σε πολεμιστές οι οποίοι προκαλούν θόρυβο κατά την πτώση τους (υπό το βάρος τής πανοπλίας), προσέλαβε τη σημ. «πεθαίνω». Αξιοσημείωτα είναι και τα γαλλ. ρ. claquer «κροτώ – πεθαίνω» και crever «σπάζω, διαρρηγνύω – ταλαιπωρώ μέχρι θανάτου», όπου είναι εμφανής η μτφ. χρήση].

ψοφώδης, -ης, -ες {ψοφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο ΣΥΝ. θορυβώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψόφος*[1] + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].

ψυγείο (το) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ηλεκτρική συσκευή (οικιακής ή επαγγελματικής χρήσεως) η οποία χρησιμοποιείται για την ψύξη (κατάψυξη) και, κατά συνέπεια, τη συντήρηση ευπαθών τροφίμων ή ποτών· είναι διαμορφωμένη σαν μεγάλο ντουλάπι με θαλάμους ή χωρίσματα (ράφια) για την τοποθέτηση των φυλασσόμενων προϊόντων και κλείνει με πόρτα: *μεγάλο / παλιό / τρίπορτο / δίπορτο / εντοιχιζόμενο ~ || ~ με καταψύκτη || το ~ τού περιπτέρου* (για τη διατήρηση ποτών, νερών, παγωτών κ.λπ.) *|| ~ εισαγόμενο / οικολογικό* (χωρίς φρέον)· ΦΡ. (μτφ.) ***στο ψυγείο*** σε στασιμότητα· για περιπτώσεις στις οποίες ένα θέμα δεν προωθείται άνωθεν σκόπιμα, «παγώνει», ή ένα πρόσωπο δεν αξιοποιείται εργασιακά από την εργοδοσία του, εξαναγκαζόμενο σε απραξία, σε αδράνεια: *κρατάνε το θέμα ~, αποφεύγουν δε οτιδήποτε σχετίζεται με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα || η προηγούμενη διοίκηση τον είχε ~ λόγω των φρονημάτων του* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (ειδικότ.) μεγάλος χώρος (δωμάτιο, αίθουσα κ.τ.ό.) ειδικά διαμορφωμένος, ώστε με τη βοήθεια ηλεκτρικού μηχανισμού να ψύχεται εξασφαλίζοντας τη σωστή θερμοκρασία για τη συντήρηση μέσα σε αυτό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα: *βιομηχανικό ~ || αίθουσες ψυγείων των σουπερμάρκετ* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο κάθε τέτοιας ηλεκτρικής συσκευής, το σύνολο των τροφίμων / ποτών που συντηρούνται σε αυτή: *κατέβασε όλο το ~ βλέποντας τηλεόραση* (έφαγε / ήπιε ό,τι υπήρχε μέσα σε αυτό) *|| τους άφησε όλο το ~ γεμάτο, πριν φύγει για διακοπές* **4.** (μτφ.) (κάθε) πολύ κρύο μέρος: *Δεν ανάβετε το καλοριφέρ; ~ είναι εδώ μέσα!* ΑΝΤ. (μτφ.) φούρνος **5.** (παλαιότ.) η παγωνιέρα **6.** φορτηγό όχημα ή πλοίο εφοδιασμένο με ψυκτικά μηχανήματα και κατάλληλα διαμορφωμένο για την ασφαλή συντήρηση και μεταφορά ευπαθών προϊόντων: *~ με κρέατα / με τρόφιμα || ~ ανατράπηκε στην εθνική οδό* **7.** ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα απαγωγής τής θερμότητας, που αναπτύσσεται κατά τη λειτουργία μηχανών εσωτερικής καύσεως για την προστασία τους από την υπερθέρμανση: *~ αυτοκινήτου* (εναλλάκτης θερμότητας στον οποίο αποδίδεται η θερμότητα τού ψυκτικού υγρού τού κινητήρα). — (υποκ.) **ψυγειάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυγεῖον* < θ. *ψυγ-* (από το αρχ. *ψύχω*, παθ. αόρ. β' *έ-ψύγ-ην*) + παραγ. επίθημα *-εῖον*, πβ. κ. *σφαγ-εῖον*].

ψυγειοκαταψύκτης (ο) {ψυγειοκαταψυκτών} ΤΕΧΝΟΛ. οικιακή συσκευή που λειτουργεί ως ψυγείο και ως καταψύκτης.

ψυκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ψυκτικός θάλαμος ψυγείου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψυκτήρ, -ῆρος* < *ψύχω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].

ψύκτης (ο) {ψυκτών} **1.** ψυκτικό μηχάνημα που είναι συνδεδεμένο με σωλήνα νερού και δίνει παγωμένο νερό: *πίνω νερό από τον ~* **2.** ο καταψύκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψύχω* + παραγ. επίθημα *-της*, πβ. κ. *φράκ-της*].

ψυκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ψύξη: *~ μηχανή / θάλαμος / υγρό* ΑΝΤ. θερμαντικός **2.** ***ψυκτικός*** (ο) τεχνίτης που ειδικεύεται στην επισκευή ψυκτικών συσκευών. — **ψυκτικότητα** (η).

ψυλλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψύλλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γεμίζω ψύλλους ♦ (μετβ.) **2.** γεμίζω (κάποιον) με ψύλλους **3.** (μεσοπαθ. ***ψυλλιάζομαι***) (οικ.) υποψιάζομαι, υποπτεύομαι (κάτι κρυφό): *ψυλλιάστηκε ότι τον απατούσε και άρχισε να την παρακολουθεί.* — **ψύλλιασμα** (το).

ψυλλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψύλλισ-α, -τηκα, -μένος} καθαρίζω (κάποιον/κάτι) από τους ψύλλους. — **ψύλλισμα** (το).

ψύλλος (ο) μικροσκοπικό έντομο που ζει παρασιτικά σε ανθρώπους και ζώα· ΦΡ. (α) ***για ψύλλου πήδημα*** για ασήμαντο λόγο, για το τίποτα: *εκνευρίζεται / τσακώθηκε ~* (β) ***γυρεύω / ψάχνω ψύλλους στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο* (γ) ***μου μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά*** βλ. λ. *αφτί* (δ) ***ούτε ψύλλος στον κόρφο μου*** δεν θα ήθελα με κανέναν τρόπο να μου συμβεί το ίδιο, να έχω την τύχη σου: *αν μάθει η μάννα του πού ήταν, ούτε ψύλλος στον κόρφο του!* (ε) ***καλιγώνει τον ψύλλο*** είναι ικανότατος, επιτηδειότατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού αρχαιότ. θηλ. *ψύλλα* < **ψύλ-ja* < *psul- / *bhsul-. Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα αρμ. lu, σανσκρ. plūsi- (< ρ. *psul- με αντιμετάθεση), λατ. pūlex (< *pusl-. > γαλλ. puce, ισπ. pulga) κ.ά., ενώ η ποικιλία των ριζών δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό τού αρχικού θέματος. Δεν αποκλείεται η λ. να έχει υποστεί την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η πρόκληση ψύχους, το πάγωμα: *~ τροφίμων* ΑΝΤ. θέρμανση **2.** (γενικά) η πτώση τής θερμοκρασίας **3.** η θερμοκρασία τού θαλάμου τού ψυγείου και συνεκδ. ο παγωμένος θάλαμος ψυγείου, όπου τοποθετούνται τα τρόφιμα: *έβαλε τα κοτόπουλα στην ~* • **4.** ΙΑΤΡ. η μυαλγία ή η νευραλγία που εμφανίζεται στους ανθρώπους κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω τού ψύχους και έχει ως χαρακτηριστικό της είτε την αδυναμία να στρίψει κανείς το μέλος που έχει παγώσει (λ.χ. τον λαιμό) ή και κάποια παραμόρφωση των χαρακτηριστικών τού προσώπου (λ.χ. στράβωμα των χειλιών): *βγήκε με βρεγμένα μαλλιά στο κρύο κι έπαθε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῦξις* < *ψύχω* (βλ.λ.)].

ψυχαγωγία (η) {χωρίς πληθ.} η ικανοποίηση τής ψυχής μέσα από ποικίλες δραστηριότητες (θεάματα, χορό, μουσική, τραγούδι, αθλητισμό κ.ά.), η αναψυχή: *οι νέοι τής επαρχίας στερούνται πολλών μέσων ψυχαγωγίας || εκτός από τη δουλειά χρειάζεται και η ~ || το ποι-*

οτικό θέατρο προσφέρει στο κοινό γνήσια και ουσιαστική ~ || *κέντρο ψυχαγωγίας* (πβ. λ. *διασκέδαση*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθοδήγηση των ψυχών, πειθώ, χειραγώγηση», < *ψυχαγωγός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από τη μτγν. γλώσσα, όπου η λ. δήλωνε την αναψυχή, τη διασκέδαση, ιδίως δε την «αγωγή τής ψυχής», την οποία προκαλούσε η διδασκαλία μιας τραγωδίας ή η ανάγνωση ενός ποιήματος].

ψυχαγωγία – διασκέδαση. Οι δύο λέξεις, που είναι σήμερα σχεδόν συνώνυμες, διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόχρωση και κυρίως στην ετυμολογική τους προέλευση. Η λ. **ψυχαγωγία** δήλωσε «την αγωγή τής ψυχής», την απαιτητική και διδακτική συγχρόνως απόλαυση που χαρίζουν έργα υψηλού στοχασμού (τραγωδία, απαιτητικό θέατρο, ποίηση). Αντιθέτως, το **διασκέδαση** δήλωσε τον διασκορπισμό των μεριμνών, την απομάκρυνση τής έγνοιας και των προβλημάτων που απασχολούν τον άνθρωπο. Άρα η *διασκέδαση* είναι *ξέδομα*, απαλλαγή από έγνοιες, ενώ η *ψυχαγωγία* προϋποθέτει ευχαρίστηση από περισσότερο δημιουργική ενασχόληση.

ψυχαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ψυχαγωγία ή συμβάλλει σε αυτήν: ~ *μέσο / πρόγραμμα / εκδήλωση / επίσκεψη / θέαμα / ακρόαμα* (πβ. λ. *διασκεδαστικός*). — **ψυχαγωγικά** επίρρ.

ψυχαγωγός (ο) ΜΥΘΟΛ. (ως προσωνυμία τού Ερμή) αυτός που οδηγεί τις ψυχές των νεκρών στον Άδη ΣΥΝ. ψυχοπομπός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχή* + *αγωγός* (< *άγω*)].

ψυχαγωγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ψυχαγωγείς... | ψυχαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω ψυχική ικανοποίηση, παρέχω ψυχαγωγία σε (κάποιον): *τα βιβλία μάς διδάσκουν και ταυτόχρονα μάς ψυχαγωγούν* ΣΥΝ. τέρπω (πβ. λ. *διασκεδάζω*).

ψυχάκι (το) ως χαρακτηρισμός οικείου και αγαπημένου προσώπου, συνήθ. μικρής ηλικίας.

ψυχάκιας (ο) {ψυχάκηδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) άνθρωπος με άκρως ιδιόρρυθμη ή παρανοϊκή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *τρελ-άκιας, ματ-άκιας*].

ψυχαναγκασμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) ο ψυχικός εξαναγκασμός, η άσκηση ψυχικής πίεσης **2.** ΨΥΧΟΛ. η εισβολή στη σκέψη ενός ατόμου μιας ιδέας, μιας τάσης ή ενός αισθήματος, που, παρότι πηγάζει από τον ψυχισμό του, αντιμετωπίζεται από το ίδιο το άτομο ως νοσηρό φαινόμενο, για το οποίο εκτιμά ότι βρίσκεται σε ασυμφωνία με το Εγώ του, χωρίς εντούτοις να καταφέρνει να απαλλαγεί από αυτό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. compulsion, obsession].

ψυχαναγκαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψυχαναγκασμό **2.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχαναγκαστική νεύρωση*** νεύρωση που έχει ως κύριο σύμπτωμα την εκδήλωση ψυχαναγκασμών **3.** ***ψυχαναγκαστικός*** (ο) άτομο που πάσχει από ψυχαναγκαστική νεύρωση. — **ψυχαναγκαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ψυχανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. η θεωρία τού Αυστριακού ιατρού Ζίγκμουντ Φρόυντ, η οποία βασίζεται στη διερεύνηση κυρ. των ασύνειδων ψυχικών διεργασιών, δηλ. τού υποσυνειδήτου **2.** η θεραπευτική μέθοδος των νευρωτικών ή ψυχωτικών διαταραχών, η οποία βασίζεται στη φροϊδική θεωρία: *κάνω ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoanalyse].

ψυχαναλυτής (ο), **ψυχαναλύτρια** (η) {ψυχαναλυτριών} ο επιστήμονας (γιατρός ή ψυχολόγος) που ασχολείται με την ψυχανάλυση: *το ντιβάνι τού ~* (όπου ξαπλώνει ο ασθενής).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoanalytiker].

ψυχαναλυτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ψυχανάλυση: ~ *μέθοδος*. — **ψυχαναλυτικά** επίρρ.

ψυχαναλύω ρ. μετβ. {ψυχανάλυσα} εφαρμόζω μεθόδους τής ψυχανάλυσης σε (κάποιον), κάνω ψυχανάλυση σε (κάποιον).

ψυχανεμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ψυχανεμίστηκα} (λαϊκ.) υποψιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι), αντιλαμβάνομαι (κάτι) όχι μέσω των αισθητηρίων οργάνων και λογικής διεργασίας, αλλά με τρόπο διαισθητικό: *«όταν αποδέχθηκε τη θέση τού υφυπουργού, ψυχανεμιζόταν τις αντιδράσεις που θα συναντούσε»* (εφημ.). — **ψυχανέμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* + *-ανεμίζομαι* < *άνεμος*, κατ' επίδραση των συνωνύμων *υποψιάζομαι, μυρίζομαι*].

ψυχανθές (το) [1873] ΒΟΤ. κάθε φυτό που περιλαμβάνεται στην οικογένεια φυτών τής οποίας τα άνθη μοιάζουν με πεταλούδες, όπως η φασολιά, η ρεβιθιά, η φακή, ο αρακάς κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* (με τη σημ. «πεταλούδα») + *-ανθές* < *άνθος*, απόδ. τού νεολατ. Papillionaceae (πληθ.)].

ψυχανωμαλία (η) διαταραχή τής συμπεριφοράς, που κυμαίνεται από την απλή απόκλιση ώς τη βαριά διαταραχή.

ψυχανώμαλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από ψυχανωμαλία· (ειδικότ. καθημ. ως μειωτ. χαρακτηρισμός) το ψυχικά διαταραγμένο πρόσωπο, που εκδηλώνει ανώμαλες τάσεις: *αυτός δεν είναι φυσιολογικός άνθρωπος· είναι ~!*

ψυχάρα (η) (μεγεθ.) (εκφραστ.-οικ.) δυνατή ψυχή, πρόσωπο με μεγάλη ψυχική δύναμη, με θάρρος, επιμονή και αγωνιστικότητα, που δεν παραιτείται, δεν εγκαταλείπει μια προσπάθεια.

ψυχάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μικρή πεταλούδα **2.** (μτφ. ως προσφώνηση) χαϊδεμένο, αγαπημένο πρόσωπο: *~ μου!* ΣΥΝ. ψυχή μου, ψυχούλα μου, καρδιά μου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψυχάριον*, υποκ. τού ουσ. *ψυχή* (βλ.λ.)].

ψυχαρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γλωσσολόγο Γιάννη Ψυχάρη και τη γλωσσική θεωρία του. — **ψυχαρικά** επίρρ.

ψυχαρισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} η γλωσσική θεωρία τού γλωσσολόγου Γ. Ψυχάρη, ο ακραίος δημοτικισμός (βλ. κ. λ. *δημοτικισμός*).

ψυχαριστής (ο) [1890], **ψυχαρίστρια** (η) {ψυχαριστριών} ο οπαδός τού ψυχαρισμού.

ψυχασθένεια (η) {ψυχασθενειών} ΙΑΤΡ. κάθε ψυχική πάθηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychasthenia].

ψυχασθενής, -ής, -ές [1895] {ψυχασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** αυτός που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχοπαθής **2.** ***ψυχασθενής*** (ο/η) άτομο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθενικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τρελός*.

ψυχασθενικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχασθένεια ή τον ψυχασθενή: ~ *σύμπτωμα / φαινόμενο* **2.** ***ψυχασθενικός*** (ο), ***ψυχασθενική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθενής, ψυχοπαθής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychasthénique].

ψυχεδέλεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ονειρική κατάσταση κατά την οποία το άτομο βρίσκεται σε εγρήγορση, ύστερα από τη λήψη ψυχεδελικών ουσιών, δηλ. παραισθησιογόνων (L.S.D.) **2.** (κατ' επέκτ.) τεχνική φωτισμού ή μετάδοσης τού ήχου, που δημιουργεί την εντύπωση ότι βρίσκεται κανείς σε παραίσθηση **3.** (συνεκδ.) κάθε είδος (μουσική, βιβλίο, ζωγραφική) που αναφέρεται σε ψυχεδελικές εμπειρίες **4.** (γενικότ.) η στάση ζωής που προβάλλει τη σημασία των ψυχεδελικών καταστάσεων, καθώς και το σύνολο των επιλογών που αυτή καθορίζει λ.χ. στο ντύσιμο, στη μουσική: *η ~ τού '60 || η ~ κυριαρχούσε στα πάρτι των αρχών τής δεκαετίας τού '70*. Επίσης **ψυχεδελισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. psychedelia (οπτικό δάνειο) < psychedelic (υποχωρητ.), βλ. λ. *ψυχεδελικός*].

ψυχεδελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχεδέλεια: ~ *μουσική* (που δημιουργεί την εντύπωση ότι ο ακροατής βρίσκεται σε παραίσθηση) || ~ *τέχνη / ντύσιμο* (με πολύπλοκα σχέδια, έντονα, λαμπερά χρώματα κ.λπ.) **2.** (για παραισθησιογόνες φαρμακευτικές ουσίες) αυτός που δρα στο κεντρικό νευρικό σύστημα και θεωρείται από τους χρήστες ότι αποκαλύπτει απωθημένα ψυχικά περιεχόμενα **3.** (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ψυχεδέλειας (βλ.λ., σημ. 1). — **ψυχεδελικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. psychedelic (οπτικό δάνειο) < psyche- (< *ψυχή*) + -delic < *δήλος* «φανερός, εμφανής»].

ψυχεδελισμός (ο) ▸ ψυχεδέλεια

ψυχή (η) **1.** ΦΙΛΟΣ. αρχή ικανή να ζωοποιήσει την ύλη, η άυλη υπόσταση κάθε έμβιου όντος **2.** (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των ψυχοπνευματικών λειτουργιών τού ανθρώπου κατ' αντιδιαστολή προς τις βιολογικές του λειτουργίες **3.** ΘΡΗΣΚ. η άυλη πνευματική φύση τού ανθρώπου, που μετέχει στη θεϊκή ουσία και θεωρείται αθάνατη, συνεχίζει δηλ. να υπάρχει και μετά τον θάνατο, αφού αποχωριστεί το σώμα: *η αθανασία / η σωτηρία τής ~ || το σώμα είναι η κιβωτός τής ~ || ο Θεός ν' αναπαύσει την ~ του || η ~ είναι η εικόνα τού Θεού, διότι φέρει εγγεγραμμένη στο βάθος της την έννοια τού καλού και μια έλξη για ό,τι είναι σύμφωνο με τον Θεό* **4.** (κατά τον Όμηρο, την αρχαιοελληνική και χριστιανική λαϊκή πίστη) αερώδης και αόρατη ύλη, η οποία υπάρχει στο σώμα τού ανθρώπου όσο ζει και η οποία κατά τον θάνατό του εξέρχεται με την τελευταία εκπνοή από το σώμα ως σκιά ή ομοίωμα τού νεκρού που κατοικεί πλέον στον Άδη ή (κατά τη λαϊκή χριστιανική δοξασία) στον Παράδεισο ή στην Κόλαση· ΦΡ. (α) ***βγαίνει η ψυχή μου*** πεθαίνω (β) ***μια ψυχή που 'ναι να βγει, ας βγει*** ό,τι είναι να γίνει ας γίνει το γρηγορότερο (γ) ***τι ψυχή θα παραδώσεις;*** (ενν. *στον Θεό*) για κάποιον που έχει διαπράξει πολλά αμαρτήματα (δ) ***βγάζω την ψυχή (κάποιου)*** ταλαιπωρώ, βασανίζω (κάποιον) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλο κόπο: *μου 'βγαλε την ψυχή μέχρι να μάθει να γράφει σωστά!* και εμφατ. ***(κάποιος) μου 'βγαλε την ψυχή ανάποδα!*** (ε) ***μου βγαίνει η ψυχή*** κουράζομαι πάρα πολύ: *μου βγήκε η ψυχή μέχρι ν' ανέβω όλες τις σκάλες* (στ) ***για την ψυχή τής μάννας μου*** για περιπτώσεις στις οποίες κάνουμε κάτι εντελώς ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα κέρδος, χωρίς καμία ανταμοιβή (κυρ. υλική): *θα πληρωθείς φυσικά, κανείς δεν δουλεύει για την ψυχή τής μάννας του* ΣΥΝ. δωρεάν, τζάμπα (ζ) ***πουλάω (και) την ψυχή μου στον Διάβολο*** καταφεύγω σε κάθε μέσο, θεμιτό και αθέμιτο, χρησιμοποιώ αδίστακτα ακόμα και ανήθικες μεθόδους προκειμένου να ωφεληθώ: *αυτός είναι ικανός και την ψυχή του στον Διάβολο να πουλήσει, για να ανέλθει στην εξουσία!* (η) ***δίνω και την ψυχή μου (για κάτι)*** προσφέρω τα πάντα, τον ίδιο μου τον εαυτό (για κάτι): *θα έδινα και την ψυχή μου για να ζήσω αυτή την εμπειρία || ~ να σε δω ευτυχισμένο* (θ) ***με την ψυχή στο στόμα*** βλ. λ. *στόμα* (ι) (ευχετ.) ***καλή ψυχή*** να παραδώσεις ήσυχο το πνεύμα σου, να κριθείς ευνοϊκά από τον Θεό (όταν πεθάνεις) (ια) (παροιμ.) ***παρηγοριά στον άρρωστο ώσπου να βγει η ψυχή του*** βλ. λ. *παρηγοριά* (ιβ) (παροιμ.) ***πρώτα βγαίνει η ψυχή κι ύστερα το χούι*** βλ. λ. *χούι* (ιγ) (λόγ.) ***αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*** βλ. λ. *αλλόφυλος* **5.** (ειδικότ.) η ηθική και συναισθηματική υπόσταση τού ανθρώπου, ο εσωτερικός του κόσμος (κατ' αντιδιαστολή προς τον νου, τη διάνοια): *τον εκτιμούσαν για τις αρετές τής ~ του || καθαρή / αγνή / ανόθευτη ~* ΦΡ. (α) ***τραβάει (κάτι) η ψυχή μου*** θέλω (κάτι) πολύ, λαχταρώ (β) ***δεν (το) βαστά η ψυχή μου*** δεν αντέχω: *~ να τον βλέπω να υποφέρει τόσο* (γ) ***πιάστηκε η ψυχή μου*** (i) δεν μπορώ να αναπνεύσω άνετα, έχω δύσπνοια: *~ απ' τον ανήφορο* (ii) (μτφ.) αισθάνθηκα μεγάλη αγωνία: *βλέποντας το ναυάγιο ~* (δ) ***με όλη μου την ψυχή*** χωρίς κανέναν δισταγμό, επιθυμώντας (κάτι) πραγματικά: *σου εύχομαι ~ «καλή επιτυχία»* ΣΥΝ. ολόψυχα, με όλη μου την καρδιά (ε) ***εκ βάθους ψυχής*** με πλήρη ειλικρίνεια: *μου μίλησε ~* ΣΥΝ. εκ βάθους καρδίας (στ) ***ψυχή μου!*** ως έκφραση στοργής, τρυφερότητας, αγάπης (ζ) ***εν βρασμώ ψυχής*** βλ. λ. *βρασμός* (η) ***με την ψυχή μου*** (i) πολύ και με μεγάλη ευχα-

ρίστηση: *έφαγα και ήπια ~* (ii) για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα, υπερβολή, ένταση κ.λπ.: *έφαγε ξύλο με την ψυχή του* (θ) ***άβυσσος η ψυχή τού ανθρώπου!*** για ανεξήγητη, ακατανόητη συμπεριφορά: *πήγε και παντρεύτηκε έναν άντρα 20 χρόνια μεγαλύτερό της και με σοβαρά προβλήματα υγείας· ~!* (ι) ***ψυχή τε και σώματι*** (*ψυχῇ τε καί σώματι*, από την Ακολουθία τής Θείας Μεταλήψεως) και με την ψυχή και με το σώμα, με κάθε δύναμη, ψυχική και σωματική: *αφοσιώθηκε ~ στον αγώνα* (ια) ***τι ψυχή (να) έχει*** για κάτι που θεωρείται ευτελούς αξίας, ασήμαντο ή ανάξιο λόγου: *~ ένα χιλιάρικο σήμερα;* (ιβ) ***ανοίγω την ψυχή μου (σε κάποιον)*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) ***ανοίγει η ψυχή μου*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** (περιληπτ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (κυρ. συμπεριφοράς, κουλτούρας, ψυχοσύνθεσης) προσώπου, ομάδας ή λαού: *η ελληνική ~* || *μέσα στα ποιήματα τού Πούσκιν καθρεφτίζεται η ρωσική ~* **7.** (συνεκδ.) το σθένος, το θάρρος, η παλληκαριά: *είχε ~ μέσα του· δεν δείλιαζε με τίποτε* || *Άχρηστα πλάσματα! Δεν έχετε ~ μέσα σας:* ΑΝΤ. δειλία, ανανδρία· ΦΡ. ***το λέει η ψυχή (κάποιου)*** για κάποιον που είναι γενναίος, δεν φοβάται **8.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος: *στον δρόμο δεν κυκλοφορούσε ~!* || *στο ναυάγιο χάθηκαν διακόσιες ~* || *~ δεν ήταν στην πλατεία* (= κανείς)· ΦΡ. (λόγ.) ***ψυχή ζώσα*** ούτε ένας άνθρωπος, κανείς απολύτως: *δεν υπήρχε ~ σε ολόκληρο το κτήριο, είχε απομείνει ολομόναχος* **9.** (μτφ.) το πνεύμα, το φρόνημα: *ελεύθερη / αδούλωτη / περήφανη / αδάμαστη ~* **10.** (μτφ.) η κινητήρια δύναμη, ο εμψυχωτής ενός έργου: *ο Τάκης ήταν η ~ τού πολιτιστικού συλλόγου / τής θεατρικής ομάδας* **11.** ΜΥΘΟΛ. ***Ψυχή*** (η) η ερωμένη τού θεού Έρωτα. — (υποκ.) **ψυχούλα** (η) (βλ.λ.) κ. **ψυχάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψυχάρα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πνοή, ζωή, ανάσα». < *ψύχω* «πνέω, φυσώ», το οποίο παρουσιάζει επίθημα *-χω* (πβ. κ. *τρύ-χω*) και ανάγεται μάλλον σε ρ. **ψύω* < *bhs-u-, μηδενισμ. βαθμ. τού *bhs-eu-, παρεκτεταμ. τ. τού Ι.Ε. *bhes- «φυσώ, εκπνέω» (βλ. λ. *ψεύδομαι*), πβ. σανσκρ. á-psu- «χωρίς ανάσα, αδύναμα». Η ανάλυση προϋποθέτει διάκριση μεταξύ τής ρίζας αυτής και τού ρ. *ψύχω* με τη σημ. «παγώνω, κρυώνω». Η διάδοση τής λ. *ψυχή* συνετέλεσε στο να αυτονομηθεί από το σύστημα η ρίζα *ψυχ-*, η οποία πλέον θεωρήθηκε ισχυρή βαθμίδα. Πολύ νωρίς η *ψυχή* συνδέθηκε με την αρχ. πεποίθηση περί τής άυλης ουσίας που εγκαταλείπει το σώμα κατά τον θάνατο, ενώ τόσο στους τραγικούς όσο και στη φιλοσοφία (αλλά και στην Κ.Δ.) απαντά η βασική σημ. «ο άνθρωπος ως ξεχωριστή προσωπικότητα, ο εσώτερος εαυτός». Τη λ. χρησιμοποίησαν οι Εβδομήκοντα κατά τη μετάφραση τής Π.Δ. ως απόδ. τού εβρ. nèphes «ανάσα, πνοή»].

ψυχιατρείο (το) [1891] θεραπευτήριο για ψυχασθενείς ΣΥΝ. φρενοκομείο, τρελοκομείο.

ψυχιατρική (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστήμη που μελετά τη φύση και τις μεθόδους θεραπείας των νευροψυχικών διαταραχών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychiatrique].

ψυχιατρικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψυχίατρο και την επιστήμη του: *~ πραγματογνωμοσύνη* **2.** ***ψυχιατρική*** (η) (βλ.λ.).

ψυχίατρος (ο/η) [1874] {ψυχιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός που ειδικεύεται στην ψυχιατρική, στη διάγνωση και θεραπεία ψυχασθενειών ΣΥΝ. (μειωτ.-λαϊκ.) τρελογιατρός (πβ. λ. *ψυχολόγος*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychiatre].

ψυχικάρης, -α, -ικο 1. αυτός που κάνει φιλανθρωπίες, ο ελεήμονας **2.** (ειρων. για γυναίκες) που «κάνουν ψυχικά», που δίνονται εύκολα στους άντρες.

[ΕΤΥΜ. < *ψυχικός* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *τυπικ-άρης*].

ψυχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχή, με τον εσωτερικό κόσμο, την ηθική και συναισθηματική υπόσταση τού ανθρώπου: *~ γαλήνη / διάθεση / ορμή / ταλαιπωρία / διέγερση / φόρτιση / συμπαράσταση / κατάσταση / δοκιμασία / σθένος / κλονισμός / καλλιέργεια / ανάταση / σύγκρουση / κόσμος* (ο ψυχισμός) */ φαινόμενα / χαρίσματα / πλούτος·* ΦΡ. (α) ***ψυχική επαφή*** η αμοιβαία προσέγγιση και επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ατόμων, η οποία εκδηλώνεται λ.χ. ως φιλικότητα, διάθεση για εξωτερίκευση, χιούμορ κ.λπ.: *μετά τον καβγά χάθηκε η ~ που υπήρχε στα μέλη τής ομάδας* (β) ***ψυχικό τραύμα*** κάθε συναισθηματικά επώδυνη εμπειρία: *η απάνθρωπη συμπεριφορά των δικών του τού δημιούργησε πολλά ~ στην παιδική του ηλικία* **2.** ΙΑΤΡ. ***ψυχική νόσος / διαταραχή*** κάθε ψυχιατρική νόσος η οποία εκδηλώνεται με αποκλίνουσα συμπεριφορά τού ατόμου και η οποία οφείλεται σε γενετικά, κοινωνικά, ψυχολογικά κ.ά. αίτια **3.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχική αποξένωση*** (α) η κατάσταση κάποιου που είναι διανοητικά διαταραγμένος και παρουσιάζει αδυναμία ένταξης στην κοινωνική ζωή (β) (γενικότ.) η κατάσταση κάποιου που αισθάνεται απομακρυσμένος ή αποκομμένος από το περιβάλλον, την εργασία του ή/και από τον ίδιο τον εαυτό του **4.** ΝΟΜ. ***ψυχική οδύνη*** βλ. λ. *οδύνη* **5.** ***ψυχικό*** (το) [μεσν.] (α) οποιαδήποτε πράξη προσφοράς έχει χαρακτήρα ελεημοσύνης, βοήθειας ή ευεργεσίας (κυρ. ως ενίσχυση αδυνάμου): *βοηθήστε μας, κάντε ένα ~!* || *βάλτε του έναν βαθμό παραπάνω, να περάσει την τάξη, ~ θα του κάνετε* || *δεν θέλω ψυχικά, θέλω ό,τι πετύχω να το πετύχω με την αξία μου!* || *ζει τού ~* (ζει από την ελεημοσύνη των συνανθρώπων του) (β) (ειρων.) το να δίνεται μια γυναίκα σε άνδρα που την επιθυμεί. — **ψυχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ψυχισμός (ο) [1863] {χωρ. πληθ.} **1.** ο ψυχικός κόσμος τού ανθρώπου: *ο ευαίσθητος ~ των παιδιών* **2.** η ψυχική δύναμη, οι δυνάμεις τής ψυχής τού ανθρώπου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychismus].

ψυχο- κ. **ψυχό-** κ. **ψυχ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ψυχή, τον εσωτερικό κόσμο τού ανθρώπου: *ψυχο-φάρμακο, ψυχο-βγάλτης, ψυχο-θεραπεία, ψυχο-φθόρος, ψυχο-πλάκωμα κ.ά.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ψυχή*, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. psychologie)].

ψυχοαναληπτικός, -ή, -ό (φάρμακο) που επιφέρει διανοητική εγρήγορση, μείωση τής κούρασης και βελτίωση τής διανοητικής απόδοσης, όπως οι αμφεταμίνες, μερικά αντικαταθλιπτικά φάρμακα κ.λπ. (βλ. κ. λ. *ψυχοτονικός*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychoanaleptique].

ψυχοβγάλτης (ο) {ψυχοβγαλτών}, **ψυχοβγάλτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σημ. 2) **1.** (λαϊκ.-ως προσωνυμία) ο Αρχάγγελος Μιχαήλ **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που βασανίζει ψυχικά κάποιον, που ταλαιπωρεί τους άλλους μέχρι να τους εξυπηρετήσει τελικά, που τους «βγάζει την ψυχή»: *σε βοηθάει, αν του ζητήσεις κάτι· αλλά είναι μεγάλος ~.* — **ψυχοβγαλτικός, -ή, -ό.**

ψυχοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σχολή τής ψυχιατρικής που θεωρεί τον άνθρωπο ενιαία ψυχική και βιολογική οντότητα. — **ψυχοβιολογικός, -ή, -ό** [1890].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychobiology].

ψυχοβιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία σύμφωνα με την οποία τα φυτά διαθέτουν ψυχή που διαφέρει μόνο στον βαθμό πολυπλοκότητας από αυτή των ζώων.

ψυχοβιολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ψυχοβιολογία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychobiologist].

ψυχοβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {ψυχοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει υποστεί ψυχική βλάβη, που είναι ψυχοπαθής, φρενοβλαβής **2.** αυτός που βλάπτει την ψυχή: *~ θεάματα / αναγνώσματα* ΣΥΝ. ψυχοφθόρος ΑΝΤ. ψυχωφελής, ηθοπλαστικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ψυχοβόρος, -α, -ο ψυχοφθόρος, αυτός που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχή* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή» (βλ.λ.)].

ψυχογένεια (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η μελέτη των ψυχικών αιτίων συμπεριφοράς, συμπτώματος ή νόσου. Επίσης **ψυχογένεση**.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychogenesis / γαλλ. psychogénie].

ψυχογενετικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχογένεση **2.** ΒΙΟΛ. ***ψυχογενετική*** (η) η μελέτη τής επίδρασης που ασκείται στη συμπεριφορά ενός οργανισμού από τη γενετική του σύνθεση, καθώς και τής αλληλεπίδρασης κληρονομικότητας και περιβάλλοντος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychogenetic (οπτικό δάνειο)].

ψυχογενής, -ής, -ές {ψυχογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** αυτός που προέρχεται από την ψυχή, που δημιουργείται στην ψυχή **2.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχογένεια: *~ αίτιο ενός συμπτώματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. < *ψυχο-* + *-γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychogène].

ψυχογιός (ο) → ψυχογυιός

ψυχογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος ο οποίος μελετά τις ψυχικές και διανοητικές διεργασίες, με τις οποίες παράγει και κατανοεί κανείς τη γλώσσα (την πρόσληψη τού λόγου, τον ρόλο τής μνήμης, τον σχηματισμό εννοιών κ.λπ.), καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει κανείς τη μητρική ιδίως γλώσσα. — **ψυχογλωσσολογικός, -ή, -ό, ψυχογλωσσολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psycholinguistics (νόθο σύνθ.)].

ψυχόγραμμα (το) {ψυχογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από σειρά ψυχολογικών δοκιμασιών, στις οποίες υποβάλλεται το άτομο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychogramme].

ψυχογράφημα (το) {ψυχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η περιγραφή των ψυχικών χαρακτηριστικών προσώπου: *το ~ λογοτεχνικού ήρωα* ΣΥΝ. ψυχογραφία.

ψυχογραφία (η) [1896] {ψυχογραφιών} **1.** το ψυχογράφημα (βλ.λ.) **2.** ΨΥΧΟΛ. κλάδος τής ψυχολογίας, ο οποίος μελετά τις ψυχικές ιδιότητες των ατόμων, καθώς και η γραφική απεικόνιση των χαρακτηριστικών ψυχικών ιδιοτήτων ενός ατόμου, η οποία προκύπτει ύστερα από την ψυχολογική εξέτασή του. — **ψυχογραφικός, -ή, -ό, ψυχογραφικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychographie].

ψυχογράφος (ο/η) ψυχολόγος που ασχολείται με την ψυχογραφία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychographe].

ψυχογραφώ ρ. μετβ. [1870] {ψυχογραφείς... | ψυχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιγράφω τον ψυχικό κόσμο προσώπου, αποδίδω το ψυχογράφημα ή διαμορφώνω την ψυχογραφία του.

ψυχογυιός (ο) (λαϊκ.) **1.** ο θετός γιος ΣΥΝ. ψυχοπαίδι, παραγυιός (πβ. λ. *ψυχοκόρη, ψυχομάννα, ψυχοπαίδι*) **2.** ο νεαρός υπάλληλος, παλαιότ. υπηρέτης.

ψυχοδιαγνωστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διάγνωση των ψυχικών γνωρισμάτων ενός ατόμου: *~ μελέτη / έρευνα* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχοδιαγνωστική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος, ο οποίος περιγράφει και ερμηνεύει τις διάφορες πλευρές τής προσωπικότητας τού ατόμου βάσει τής συμπεριφοράς και των επιδόσεών του σε ψυχολογικές δοκιμασίες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychodiagnostique].

ψυχοδιανοητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και τη διανόηση: *~ διεργασία / κόπωση.* — **ψυχοδιανοητικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psychomental (νόθο σύνθ.)].

ψυχοδιεγερτικός, -ή, -ό (για διάφορες ουσίες) αυτός που προκαλεί διέγερση των ψυχικών λειτουργιών.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. psychotonique].

ψυχόδραμα (το) {ψυχοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχαναλυτική, ψυχοθεραπευτική μέθοδος, η οποία βασίζεται στον θεατρικό αυτοσχεδιασμό, κατά τον οποίο κάθε άτομο παίζει αυθόρμητα ρόλους βασισμένους σε προσωπικές εμπειρίες, με σκοπό είτε να αρθεί μια παρωχημένη τραυματική εμπειρία είτε να αντιμετωπιστεί μια υπάρχουσα (δύσκολη) κατάσταση: *ψυχαναλυτικό ~* **2.** (καταχρ.) το ψυχολογικό (θεατρικό) δράμα: *«οι Βρικόλακες» τού Ίψεν είναι ένα κλασικό ~ με έντονες εσωτερικές συγκρούσεις.* — **ψυχοδραματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychodrama].

ψυχοδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοδυναμισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με τις δυνάμεις τού ατόμου και τις διεργασίες που αναπτύσσονται κατά την παιδική του ηλικία, καθώς και με την επίδραση μιας ενέργειας στην ύπαρξη ενός ατόμου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamic (οπτικό δάνειο)].

ψυχοδυναμισμός (ο) **1.** η υποθετική μυστική δύναμη τής ψυχής που εκδηλώνεται σε παραψυχολογικά φαινόμενα, όπως στην τηλεπάθεια, την τηλεκινησία κ.ά. **2.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των ψυχιατρικών θεωριών που τονίζουν τις ψυχοδυναμικές όψεις τής ψυχικής λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamism (οπτικό δάνειο)].

ψυχοθεραπεία (η) [1893] {ψυχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση νευροψυχικών διαταραχών, λ.χ. τής κατάθλιψης, κυρ. μέσα από τη συζήτηση με τον πάσχοντα σχετικά με τα προβλήματά του, παρά με τη χρήση φαρμάκων και άλλων ουσιών ή ιατρικών μεθόδων: *~ στήριξης / τού βάθους / τής έκφρασης / τής ομάδας / τού παιδιού / τού περιβάλλοντος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychothérapie].

ψυχοθεραπευτής (ο) [1894], **ψυχοθεραπεύτρια** (η) [1892] {ψυχοθεραπευτριών} ΙΑΤΡ. ιατρός που ειδικεύεται στην ψυχοθεραπεία.

ψυχοθεραπευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοθεραπευτή ή την ψυχοθεραπεία: *~ μέθοδος.*

ψυχοκινητικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συνδυασμό των κινητικών και των ψυχικών λειτουργιών **2.** (στην παραψυχολογία) αυτός που σχετίζεται με την τηλεκίνηση, τη μετακίνηση αντικειμένων με μόνη την επενέργεια των ψυχικών δυνάμεων τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychokinétique].

ψυχοκοινωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αλληλεπίδραση κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων: *~ προβλήματα* || *Κέντρο ~ Μέριμνας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. phychosocial (νόθο σύνθ.)].

ψυχοκοινωνιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής κοινωνικής ψυχολογίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psychosociology (νόθο σύνθ.)].

ψυχοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θετή κόρη **2.** η νεαρή υπάλληλος, παλαιότ. υπηρέτρια (πβ. λ. *ψυχογυιός*).

ψυχοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ως αρχή κάθε ζωής υπόκειται η ψυχή **2.** η δοξασία των πρωτόγονων λαών ότι όλα τα όντα κατοικούνται από πνεύματα και έχουν ζωντανή ψυχή ΣΥΝ. ανιμισμός, ψυχολατρία.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχο-* + *-κρατία* < *κρατώ*].

ψυχοκτόνος, -ος, -ο ψυχοφθόρος (βλ.λ.). — **ψυχοκτονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «θανατηφόρος», < *ψυχο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

ψυχολάτρης (ο) {ψυχολατρών}, **ψυχολάτρισσα** (η) {ψυχολατρισσών} οπαδός τής ψυχολατρίας.

ψυχολατρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ψυχοκρατία, ο ανιμισμός (βλ.λ.).

ψυχολογημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ύστερα από λογική εκτίμηση των πραγμάτων και στάθμιση κυρ. τής ψυχολογικής καταστάσεως προσώπου ή συνόλου, λ.χ. ώστε να μη συγκρούεται με αυτήν ή να την αξιοποιεί: *~ ενέργεια / κίνηση / ελιγμός* ΑΝΤ. αψυχολόγητος.

ψυχολογία (η) [1805] **1.** η επιστήμη που μελετά τα ψυχικά φαινόμενα και τους νόμους που τα διέπουν: *ατομική / κοινωνική / πειραματική / κλινική / εξελικτική ~* || *~ των ατομικών διαφορών / διαφορική* (η μελέτη των διαφορών που παρατηρούνται στον ψυχισμό ατόμων τού ίδιου είδους) **2.** (κατ' επέκτ.) το σχετικό με την επιστήμη αυτή σύγγραμμα και μάθημα στη μέση και την ανώτατη εκπαίδευση: *εξετάζομαι στην ~* || *πότε δίνεις* (ενν. εξετάσεις στην) *~;* || *ποιος κάνει / διδάσκει ~ το εξάμηνο αυτό;* **3.** (συνεκδ.) η ψυχοσύνθεση, ο ψυχισμός ατόμου, ομάδας ή λαού, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο σκέφτεται και αντιδρά (πρόσωπο / ομάδα κ.λπ.): *οι λαοί τής Μεσογείου έχουν διαφορετική ~ από τους βορείους* || *η ~ τού όχλου* **4.** η ψυχική κατάσταση: *έχω καλή ~* || *η κακή ~ του δεν του επέτρεψε να διακριθεί* **5.** η (εμπειρική) γνώση τού τρόπου με τον οποίο σκέφτονται και αντιδρούν συνήθ. οι άνθρωποι υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *ο καινούργιος διευθυντής ξέρει από ~ και χειρίζεται κατάλληλα κάθε υπάλληλο* || *τόσα χρόνια έμπορος, ξέρει πια την ~ τού αγοραστή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologie].

ψυχολογικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής ψυχολογίας: *~ έρευνα / μελέτη / πείραμα / σεμινάριο / σπουδές* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ψυχική κατάσταση τού ανθρώπου: *~ πρόβλημα / πίεση / υποστήριξη / διαταραχή* || *η πράξη του οφείλεται σε ~ αίτια* (β) ***ψυχολογικός πόλεμος*** η χρησιμοποίηση προπαγάνδας εναντίον τού εχθρού και γενικότ. οποιουδήποτε αντιπάλου, με σκοπό την κάμψη τού φρονήματός του, τη μείωση τής αυτοπεποίθησής του, την πτώση τού ηθικού του (γ) ***ψυχολογική βία*** η άσκηση πίεσης ή εξαναγκασμού (προς κάποιον), προκειμένου να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια, να κάνει κάτι (δ) ΛΟΓΟΤ. ***ψυχολογικό μυθιστόρημα*** έργο στο οποίο οι σκέψεις, τα συναισθήματα και τα κίνητρα των χαρακτήρων προβάλλονται ως στοιχεία εξίσου σημαντικά με την εξωτερική δράση. — **ψυχολογικ-ά / -ώς** [1879] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologique].

ψυχολογισμός (ο) [1894] ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία όλα τα επιστημολογικά και γνωσιολογικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν με μεθόδους τής ψυχολογικής έρευνας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychologismus].

ψυχολόγος (ο/η) [1851] **1.** επιστήμονας που ειδικεύεται στην επιστήμη τής ψυχολογίας: *πηγαίνω σε ~* || *με παρακολουθεί ~* (πβ. λ. *ψυχίατρος*) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που μπορεί να ψυχολογεί τους άλλους: *είναι πολύ ~ αυτός, με δυο-τρεις κουβέντες αμέσως καταλαβαίνει τι άνθρωπος είσαι.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologue].

ψυχολογώ ρ. μετβ. [1889] {ψυχολογείς... | ψυχολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιχειρώ να διαγνώσω τις ψυχικές τάσεις (κάποιου), τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τα συναισθήματά του κ.λπ.: *προσπάθησα να την ψυχολογήσω παρατηρώντας τις αντιδράσεις της* || *όπως τον ψυχολόγησα, φαίνεται άνθρωπος αγαθός και καλοπροαίρετος.*

ψυχομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η θετή μητέρα (πβ. λ. *ψυχοπαίδι*).

ψυχομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψυχομαχείς...} (λαϊκ.) βρίσκομαι μεταξύ ζωής και θανάτου, χαροπαλεύω: *«ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γης τονε τρομάσσει»* (ριζίτικο) ΣΥΝ. πνέω τα λοίσθια, ψυχορραγώ. — **ψυχομάχημα** κ. **ψυχομαχητό** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

ψυχομετρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ποσοτική μέτρηση (τής νοημοσύνης, των κλίσεων, των συναισθηματικών μεταβολών κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) ο μαθηματικός, κυρ. στατιστικός, σχεδιασμός ψυχολογικών τεστ. — **ψυχομετρικός**, -ή, -ό [1892], **ψυχομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychométrie].

ψυχονεύρωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. **1.** (κατά τον Φρόυντ) η νευρωτική διαταραχή που έχει ως αφετηρία μια ψυχική σύγκρουση κατά την παιδική ηλικία **2.** (γενικότ.) η νεύρωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoneurose].

ψυχονευρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχονεύρωση: *~ κατάσταση* **2.** ***ψυχονευρωτικός*** (ο), ***ψυχονευρωτική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχονεύρωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. psychoneurotisch].

ψυχοπάθεια (η) [1863] {ψυχοπαθειών} **1.** (γενικά) κάθε είδους ψυχική διαταραχή **2.** παθολογική διατάραξη τού ψυχικού κόσμου τού ατόμου, εξαιτίας τής οποίας αδυνατεί να ενταχθεί φυσιολογικά στην κοινωνική ζωή ΣΥΝ. ψυχασθένεια, (καθημ.) τρέλα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathie].

ψυχοπαθής, -ής, -ές [1891] {ψυχοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από ψυχοπάθεια· (ειδικότ.) αυτός που λόγω διαταραχής τού ψυχικού του κόσμου συμπεριφέρεται με βίαιο τρόπο: *πρόκειται για πράξη ψυχοπαθούς δολοφόνου* ΣΥΝ. ψυχασθενής, (λόγ.) φρενοβλαβής, (καθημ.) τρελός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τρελός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathe].

ψυχοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής ψυχιατρικής που μελετά συγκριτικά τις παθολογικές και φυσιολογικές διεργασίες τής ψυχικής ζωής. — **ψυχοπαθολογικός**, -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychopathology].

ψυχοπαίδα (η) **1.** η θετή κόρη ΣΥΝ. ψυχοκόρη **2.** νεαρή υπηρέτρια.

ψυχοπαιδαγωγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχολογία και την παιδαγωγική: *~ προσέγγιση / ανάλυση* **2.** ***ψυχοπαιδαγωγική*** (η) η παιδαγωγική που βασίζεται στα πορίσματα τής ψυχολογίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopédagogique].

ψυχοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το θετό παιδί (πβ. λ. *ψυχογυιός, ψυχοκόρη*).

ψυχοπατέρας (ο) (λαϊκ.) ο θετός πατέρας (πβ. λ. *ψυχομάννα*).

ψυχόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η πίτα που, σύμφωνα με το έθιμο, μοιράζεται για να συγχωρηθούν οι ψυχές των πεθαμένων.

ψυχοπλάκωμα (το) {ψυχοπλακώμ-ατος | -ατα, -άτων} (οικ.) **1.** η δυσάρεστη, πιεστική ψυχική επιβάρυνση, κάθε αίσθημα μεγάλης και έντονης ψυχικής πίεσης: *μ' έπιασε ~ με όλες αυτές τις θλιβερές ειδήσεις* ΣΥΝ. δυσθυμία, κατάθλιψη ΑΝΤ. ευδιαθεσία, κέφι **2.** (συνεκδ.) κάθε ερέθισμα, γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί έντονη δυσθυμία ή κατάθλιψη: *~ αυτή η ταινία* || *~ σκέτο το έργο.*

ψυχοπλακώνω ρ. μετβ. {ψυχοπλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) προκαλώ κατάθλιψη, δυσάρεστη ψυχική διάθεση σε (κάποιον): *όλο για τη δυστυχία τού κόσμου μιλάει και μας ψυχοπλακώνει* ΣΥΝ. καταθλίβω.

ψυχοπλάκωση (η) {χωρ. πληθ.} το ψυχοπλάκωμα (βλ.λ.).

ψυχοπλακωτικός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που προκαλεί ψυχοπλάκωμα, κατάθλιψη: *~ συζήτηση / ταινία / μουσική.*

ψυχοπλάνος, -α, -ο αυτός που παραπλανά την ψυχή.

ψυχοπνευματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και το πνεύμα: *~ ισορροπία / ανάπτυξη.* — **ψυχοπνευματικά** επίρρ.

ψυχοπομπός (ο) [αρχ.] (ως προσωνυμία τού Ερμή) αυτός που οδηγεί τις ψυχές στον Άδη.

ψυχοπόνια (η) {χωρ. πληθ.} η συμπόνια ΣΥΝ. ευσπλαχνία ΑΝΤ. απονιά, αναλγησία, αναισθησία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυχοπονία* < *ψυχο-* + *-πονία* < *πόνος*].

ψυχοπονιάρης (ο) {ψυχοπονιάρηδες}, **ψυχοπονιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που συμπονεί τους άλλους ΣΥΝ. ευσπλαχνικός, συμπονετικός, πονόψυχος ΑΝΤ. άσπλαχνος, άκαρδος. ανάλγητος. — **ψυχοπονιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχοπονία* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*. πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

ψυχοπονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {ψυχοπονάς... | ψυχοπόνεσα} (λαϊκ.) συμπονώ (κάποιον). συναισθανόμενος και συμμεριζόμενος τον πόνο (του) ΣΥΝ. ευσπλαχνίζομαι ΑΝΤ. αδιαφορώ.

ψυχόρμητο (το) (λαϊκ.) το ορμέμφυτο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχ(ο)-* + *-όρμητο* < *ορμώ*].

ψυχορραγώ ρ. αμετβ. {ψυχορραγείς...· κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι ετοιμοθάνατος, βρίσκομαι στις τελευταίες μου στιγμές: (κ. μτφ.) *την περίοδο που η αυτοκρατορία ψυχορραγούσε*... ΣΥΝ. ψυχομαχώ, πνέω τα λοίσθια, χαροπαλεύω. — **ψυχορράγημα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψυχορραγῶ (-έω)* < *ψυχο-* + *-ρραγῶ* < *-ρραγής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (ρ. *ῥήγ-νυ-μι*). πβ. κ. *αιμο-ρραγώ*].

ψυχός (ο) (λαϊκ.) **1.** εορτή που γίνεται στη μνήμη των νεκρών • **2.** (αντί τού ονόματος κάποιου) αυτός που ξέρεις: *ήρθε μαζί της κι ο ~*.
[ΕΤΥΜ. Από τη γεν. πληθ. *των ψυχών* (ουσ. *ψυχή*). που θεωρήθηκε αιτ. εν. *τον ψυχόν*].

ψύχος (το) {ψύχους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το κρύο. η μεγάλη πτώση τής θερμοκρασίας: *δριμύ ~ ενέσκηψε στην πρωτεύουσα* || *πολικό ~ πλήττει την Ευρώπη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῦχος* < *ψύχω* (βλ.λ.)].

ψυχοσάββατο (το) το Σάββατο πριν από την Κυριακή τής Αποκριάς, καθώς και πριν από την Πεντηκοστή. το οποίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη και την ψυχή των νεκρών και κατά το οποίο τελείται επίσημο μνημόσυνο για όλους τους νεκρούς (βλ. κ. λ. *μνημόσυνο. τρισάγιο*).

ψυχοστασία (η) {ψυχοστασιών} ΜΥΘΟΛ. το συμβολικό στάθμισμα, ζύγισμα τής ψυχής (μετά θάνατον) ή τής μοίρας (ανθρώπου): *στην ομηρική σκηνή τής ~ ο Δίας κρίνει και αποφασίζει για τη ζωή τού Έκτορα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχο-* + *-στασία* < *-στάτης* (< *ἵστημι / ἵ-στα-μαι*). πβ. κ. *διχο-στασία*].

ψυχοσύνδρομο (το) {ψυχοσυνδρόμ-ου | -ων} ΨΥΧΙΑΤΡ. σύνολο ψυχικών-ψυχιατρικών εκδηλώσεων που οφείλονται σε οργανικό αίτιο. λ.χ. αλκοολισμός, ηπατικό κώμα, όγκος εγκεφάλου κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosyndrome].

ψυχοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που συγκροτούν τον ψυχισμό ενός ατόμου ή συνόλου: *η ~ τού ελληνικού λαού* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία. νοοτροπία, ψυχολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosynthesis (είδος ψυχοθεραπείας)].

ψυχοσύσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ψυχοσύνθεση (βλ.λ.).

ψυχοσωματική (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον ρόλο τής ψυχικής ζωής στην οργανική κατάσταση τού ανθρώπου (λ.χ. τον ρόλο τού άγχους στην αυξημένη πίεση τού αίματος).

ψυχοσωματικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται τόσο με το σώμα όσο και με την ψυχή: *ο άνθρωπος είναι ~ οντότητα* || *~ αίτια / ισορροπία / προβλήματα / συμπτώματα* || *~ εκδηλώσεις* (οργανικές παθολογικές εκδηλώσεις, οι οποίες προκύπτουν ως αντίκτυπος των ψυχικών συγκρούσεων στο σύνολο των σωματικών λειτουργιών) **2.** *ψυχοσωματική* (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychosomatique].

ψυχοσώστης (ο) [μεσν.] {ψυχοσωστών}. **ψυχοσώστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που σώζει ψυχές.

ψυχοσωτήριος, -α. -ο [μεσν.] αυτός που είναι σωτήριος για την ψυχή: *~ φάρμακο / λύση / πράξη* ΣΥΝ. ψυχωφελής ΑΝΤ. ψυχοφθόρος.

ψυχοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των δοκιμασιών που αποσκοπούν στη διακρίβωση των επαγγελματικών ικανοτήτων ενός ατόμου. Επίσης **ψυχοτεχνική** (πβ. λ. *ψυχομετρία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phsychotechnics].

ψυχοτεχνικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με την έρευνα των ψυχικών φαινομένων μέσω τεχνικών μέσων. — **ψυχοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. psychotechnique].

ψυχοτονικός, -ή. -ό (για φάρμακα) αυτός που διεγείρει τις ψυχικές λειτουργίες (βλ. κ. λ. *ψυχοαναληπτικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. psychotonique].

ψυχοτρόπος, -ος. -ο (κυρ. για φάρμακα) αυτός που επιδρά στην ψυχική κατάσταση τού ατόμου (στο κεντρικό νευρικό σύστημα και στον ψυχισμό του). όπως λ.χ. υπνωτικά. ηρεμιστικά. διεγερτικά. παραισθησιογόνα κ.λπ. (πβ. λ. *ψυχοφάρμακα*): *~ ουσίες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotrope].

ψυχούλα (η) (χαϊδευτ.) τρυφερή και αγαπημένη ύπαρξη. καλός και ευαίσθητος άνθρωπος, που προσφέρει πρόθυμα και χωρίς ιδιοτέλεια τη βοήθειά του: *ο Πέτρος είναι ~· όλους τους σκέπτεται. όλους τους βοηθάει* || (ως προσφών.) *μου έλειψες ~ μου!*

ψυχοφάρμακα (τα) {ψυχοφαρμάκων} τα φάρμακα που επιδρούν στο ανθρώπινο νευρικό σύστημα και τροποποιούν την ψυχική διάθεση (βλ. κ. λ. *ψυχοτρόπος, ψυχοτονικός, ψυχοαναληπτικός*).

ψυχοφαρμακολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής φαρμακολογίας που ασχολείται με τη δράση των φαρμάκων στο σύνολο των ψυχικών μηχανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. psychopharmacology (οπτικό δάνειο)].

ψυχοφθόρος, -ος. -ο αυτός που φθείρει την ψυχή: *~ διαδικασία / δοκιμασία* ΣΥΝ. ψυχοκτόνος ΑΝΤ. ψυχοσωτήριος, ψυχωφελής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχο-* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

ψυχοφυσική (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ποσοτικές σχέσεις μεταξύ ψυχολογικών και φυσικών φαινομένων. δηλ. μεταξύ των αισθημάτων και των ερεθισμάτων που τα παράγουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τις ψυχικές λειτουργίες τού ανθρώπου σε συνάρτηση με τα φυσικά φαινόμενα. — **ψυχοφυσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ψυχιατρικής που μελετά τις ψυχικές δραστηριότητες τού ανθρώπου σε συνάρτηση με τις φυσιολογικές λειτουργίες που υπόκεινται σε αυτές. — **ψυχοφυσιολογικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysiologie].

ψυχοχάρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το σημείωμα στο οποίο είναι γραμμένα τα ονόματα των νεκρών μιας οικογένειας και το οποίο δίνεται στον ιερέα. για να τα μνημονεύσει κατά τη Θεία Λειτουργία.

ψυχοχειρουργική (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκτέλεση εγχειρήσεων στον εγκέφαλο για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychochirurgie].

ψύχρα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) το κρύο, το ελαφρό ψύχος: *έχει / κάνει ~* ΑΝΤ. ζέστα· ΦΡ. ***στην ψύχρα*** (αργκό) εν ψυχρώ. απροκάλυπτα, με πλήρη συνείδηση αυτού που πράττει ή λέει (κάποιος): *τον πυροβόλησε ~* || *μπήκε στο μαγαζί και τον έβρισε, έτσι ~!* — (υποκ.) **ψυχρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψυχρός* (βλ.λ.)].

ψυχραιμία (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η ψυχική ηρεμία μπροστά σε κίνδυνο ή δύσκολη κατάσταση, η ψυχική αταραξία και νηφαλιότητα (κυρ. σε στιγμές όπου έρχεται κανείς σε δύσκολη θέση. εκνευρίζεται. θυμώνει κ.λπ.): *διατηρώ / χάνω την ~ μου* || *αντιμετωπίζω ένα πρόβλημα με ~* || *δείξε ~· δεν ωφελούν τα νεύρα!* || *συνιστώ ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sang-froid].

ψύχραιμος, -η, -ο [1873] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει με ηρεμία και νηφαλιότητα τις καταστάσεις τής ζωής, που διατηρεί την αυτοκυριαρχία του σε δύσκολες ή επικίνδυνες στιγμές: *είναι πολύ ~ άνθρωπος· δεν ταράζεται από τίποτε!* || (σκωπτ.) *ταπί και ~* ΣΥΝ. ατάραχος, νηφάλιος, συγκρατημένος ΑΝΤ. ταραγμένος. ευέξαπτος, θερμόαιμος **2.** (για ενέργεια. συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρεμία. νηφαλιότητα: *~ αντίδραση / αντιμετώπιση ενός θέματος*. — **ψύχραιμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχρός* + *-αιμος* < *αίμα*. απόδ. τού γαλλ. sang-froid (πβ. αγγλ. cold-blooded)].

ψυχραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ψύχρα-να, -νθηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) κάνω (κάτι) ψυχρό ΣΥΝ. ψύχω. κρυώνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω **2.** (μτφ.) μειώνω τον ενθουσιασμό, τη θέρμη κάποιου, κάνω (κάποιον) να μην έχει καλή διάθεση απέναντί μου: *τον έχει ψυχράνει η αγνωμοσύνη τους / η κακή της συμπεριφορά* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι ψυχρός: *ψύχρανε ο καιρός* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. ζεσταίνω **4.** (μεσοπαθ. ***ψυχραίνομαι***) (μτφ.) διακόπτω τις φιλικές σχέσεις με κάποιον. δυσαρεστούμαι με κάποιον: *έχουν ψυχρανθεί λόγω μιας οικονομικής διαφοράς που έχουν μεταξύ τους*. — **ψύχρανση** (η) [μτγν.].

ψυχραντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να ψυχράνει. να μειώσει τη θερμοκρασία: *~ μέσα* ΑΝΤ. θερμαντικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια. που μειώνει την καλή διάθεση κάποιου. — **ψυχραντικά** επίρρ.

ψυχρηλασία (η) {ψυχρηλασιών} η σφυρηλάτηση μετάλλου που δεν έχει θερμανθεί εκ των προτέρων.

ψυχρήλατος, -η, -ο (μέταλλο ή μεταλλικό αντικείμενο) που έχει υποστεί ψυχρηλασία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχρός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ψυχρηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ψυχρηλατείς...} (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) σφυρηλατώ χωρίς προηγούμενη θέρμανση.

ψυχρο- κ. **ψυχρό-** κ. **ψυχρ-** κ. **ψύχρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χαμηλή θερμοκρασία ή απουσία θέρμανσης: *ψυχρο-λουσία. ψυχρό-φιλος. ψύχρ-αιμος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ψυχρο-λουσία*, μτγν. *ψυχρο-ποσία*). που προέρχεται από το επίθ. *ψυχρός* (βλ.λ.)].

ψυχρόαιμος, -η. -ο [1819] (για ζώα) ποικιλόθερμος (βλ.λ.).

ψυχρολουσία (η) {ψυχρολουσιών} **1.** (κυριολ.) το πλύσιμο με κρύο νερό. κυρ. για θεραπευτικούς ή προληπτικούς λόγους: *για τον καθαρισμό τής περιοχής συνιστάται η ~ ωσότου υποχωρήσει η φλεγμονή* **2.** (μτφ.-κακόσ.) (α) το αναπάντεχο αρνητικό γεγονός: *~ τής ομάδας στον εκτός έδρας αγώνα· έχασε με βαρύ σκορ, ενώ πήγαινε για θρίαμβο!* || *~ για τη γείτονα χώρα η άρνηση των Η.Π.Α. να στηρίξουν την πρωτοβουλία της* (β) η ξαφνική επίθεση που δέχεται κάποιος (για λάθος. παράλειψη, πράξη του κ.λπ.): *τον περίμενε μεγάλη ~ από τον διευθυντή, γιατί εξαιτίας του δεν ανέλαβε η εταιρεία το έργο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχρός* + *-λουσία* < *λούω*].

ψυχρομετρία (η) ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους προσδιορισμού τής υγρασίας και τού σημείου σχηματισμού δρόσου (βλ.λ.) τού αέρα με ειδικό όργανο, το ψυχρόμετρο. — **ψυχρομετρικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychrométrie].

ψυχρόμετρο (το) [1891] {ψυχρομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως και προσδιορισμού τής υγρομετρικής κατάστασης τού ατμοσφαιρικού αέρα, που αποτελείται από ένα συνηθισμένο θερμόμετρο με υδράργυρο και ένα άλλο θερμόμετρο που περιβάλλεται από ύφασμα το

οποίο διαβρέχεται με νερό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychromètre].

ψυχροπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ψυχρό Πόλεμο: ~ *κλίμα / ατμόσφαιρα / σχέσεις / περίοδος / συνθήματα.*

ψυχρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: ~ *κλίμα / αέρας* ΣΥΝ. κρύος ΑΝΤ. θερμός, ζεστός· ΦΡ. (α) ΜΕΤΕΩΡ. ***ψυχρό μέτωπο*** το μπροστινό τμήμα κινούμενης, ψυχρής μάζας αέρα, το οποίο συνοδεύεται συνήθ. από βροχόπτωση ή καταιγίδα (β) ***Ψυχρός Πόλεμος*** (i) ο παλαιότερος πολιτικός, στρατιωτικός, εξοπλιστικός και οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των Η.Π.Α. και τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων τους: *οι ηγέτες των Η.Π.Α. και τής Ρωσίας υπέγραψαν το τέλος τού ~* (ii) (γενικότ.) ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο πλευρές, που χαρακτηρίζεται από αντιπαλότητα σε όλα τα επίπεδα, χωρίς όμως να παίρνει τη μορφή ευθείας σύγκρουσης: «*ο ~ ανάμεσα στον στρατό και τον ισλαμιστή ηγέτη κορυφώθηκε*» (εφημ.) **2.** (μτφ. για πρόσ. ή καταστάσεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θετικής διάθεσης, ενδιαφέροντος ή φιλικότητας απέναντι σε κάποιον, που δείχνει απάθεια και αδιαφορία: ~ *στάση / συμπεριφορά / υποδοχή / χαιρετισμός* || *κακός, ~ κι ανάποδος* (άνθρωπος με όλα τα αρνητικά στοιχεία στον χαρακτήρα του)· και επιρρηματικά: *κακά, ψυχρά κι ανάποδα* (πάρα πολύ άσχημα) || (υβριστ.) *την κακή σου και την ~ σου μέρα* (ενν. εύχομαι) ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς: *είναι ένας ~ υπολογιστής* || *έμεινε ~ μπροστά σ' αυτό το ανθρώπινο δράμα* || *βλέπει τα πράγματα με ~ λογική* || *~ εκτελεστής*· ΦΡ. ***εν ψυχρώ*** (*ἐν ψυχρῷ*) ψύχραιμα, χωρίς δισταγμό: *έβγαλε το περίστροφο και τον εκτέλεσε ~* ΑΝΤ. εν θερμώ **4.** (γυναίκα) (α) που δεν μπορεί να φθάσει σε οργασμό ή σε σεξουαλική διέγερση κατά τη διάρκεια τής ερωτικής πράξης (β) που δεν ανταποκρίνεται στα σεξουαλικά ερεθίσματα ή στις σεξουαλικές προκλήσεις (πβ. κ. λ. *ανίκανος*). — **ψυχρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψῦχος* + παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. κ. *ἁδ-ρός, αἰσχ-ρός* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *ψυχρό μέτωπο* (< αγγλ. cold front), *ψυχρός πόλεμος* (< αγγλ. cold war)].

ψυχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη ψύχους: *η ~ τού καιρού συντόμευσε την παραμονή τους στο νησί* ΣΥΝ. κρυάδα ΑΝΤ. θερμότητα **2.** (μτφ.) η αποφυγή οποιασδήποτε ένθερμης εκδήλωσης, η απάθεια, η αδιαφορία: *μας χαιρέτισε με ~* ΑΝΤ. εγκαρδιότητα, θέρμη **3.** (για γυναίκα) η ανικανότητα αντλήσεως σεξουαλικής ηδονής ή ολοκλήρωσης (οργασμού) κατά την ερωτική συνεύρεση, η απουσία (οποιασδήποτε) ανταπόκρισης στα σεξουαλικά ερεθίσματα: *οργανική / λειτουργική ~.*

ψυχρόφιλος, -η, -ο (μικροοργανισμός) που έχει ως άριστο όριο για την ανάπτυξή του θερμοκρασίες κάτω των 20°C.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychrophilic].

ψύχω ρ. μετβ. {έψυ-ξα, ψύ-χθηκα, -γμένος} καθιστώ (κάτι) ψυχρό: *ο θάλαμος ψύχεται στους τέσσερεις βαθμούς* ΣΥΝ. κρυώνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. αφού η σύνδεση με το ουσ. *ψυχή* και το ομώνυμο *ψύχω* «πνέω, ανασαίνω» δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί σημασιολογικώς (δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο άνεμος που φυσά οδηγεί πάντοτε σε παγωνιά, το δε ομόρρ. επίθ. *ψυχ-ρός* δεν προσδιορίζει μόνο τον άνεμο, αλλά επίσης το νερό και τον πάγο)].

ψυχωμένος, -η, -ο (εκφραστ.) ανδρείος, αυτός που έχει ψυχική δύναμη, θάρρος και πείσμα: *ρίχτηκε στη μάχη με τους ~ άνδρες του* ΣΥΝ. γενναίος, αντρειωμένος, θαρραλέος ΑΝΤ. δειλός, λιγόψυχος.

ψυχώνω ρ. μετβ. {ψύχω-σα, -θηκα, -μένος} εμψυχώνω: *ο λοχαγός ψύχωνε τους άνδρες του με ενθαρρυντικά λόγια* ΑΝΤ. αποθαρρύνω, απογοητεύω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυχῶ (-όω)* < αρχ. *ψυχή*].

ψύχωση (η) [1893] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. ψυχική νόσος που εκδηλώνεται με δημιουργία ψευδαισθήσεων και παραληρηματικών ιδεών, καθώς και με σοβαρή ανεπάρκεια κρίσεως και αντιλήψεως, ειδικότ. ως προς την αντίληψη τής πραγματικότητας, την επικοινωνία με τους άλλους και την κρισιμότητα τής κατάστασης τού ίδιου τού πάσχοντος: *μανιοκαταθλιπτική / οργανική / παιδική / συλλογική / γεροντική / χρόνια / διαλείπουσα ~* **2.** (μτφ.) η ιδιαίτερη ροπή (προς κάτι): *έχει ~ με τα μαθηματικά / με τα ηλεκτρονικά / με το ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. πάθος, λατρεία, τρέλα. — **ψυχωτικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychose].

ψυχωφελής, -ής, -ές {ψυχωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ψυχωφελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που ωφελεί την ψυχή, τη διάπλαση τού χαρακτήρα: ~ *αναγνώσματα* ΣΥΝ. ηθοπλαστικός ΑΝΤ. ψυχοφθόρος. — **ψυχωφελώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχή* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

Ψ.Ν.Α. (το) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθήνας.

ψωλαράς (ο) {ψωλαράδες} (!) άνδρας με μεγάλο πέος.
[ΕΤΥΜ. < *ψωλή* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*].

ψωλή (η) (!) το ανδρικό μόριο, το πέος ΣΥΝ. (!) πούτσα, πούτσος. — (μεγεθ.) **ψωλάρα** (η), (υποκ.) **ψωλάκι** (το) κ. **ψωλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ψωλός* (με παραγ. επίθημα *-λός*, πβ. κ. *χω-λός*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψωμάδικο (το) (καθημ.) το αρτοπωλείο, ο φούρνος ΣΥΝ. αρτοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *ψωμάς, -άδες* (πληθ.) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. *βενζινάδικο*].

ψωμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ψωμί· ΦΡ. (μτφ.) ***(λέω) το ψωμί ψωμάκι*** βλ. λ. *ψωμί* **2.** (συνεκδ.) μικρή φέτα ή μικρό κομμάτι από ψωμί: *φάε λίγο ~ με το φαγητό σου* || *δώσε μου λίγο ~* **3. ψωμάκια** (τα) (α) τα σημεία τού σώματος (κυρ. στους γλουτούς) στα οποία υπάρχει συσσωρευμένο λίπος: *άρχισε γυμναστική, για να ρίξει τα ~* (β) παιχνίδι κατά το οποίο πλακοειδείς πέτρες ρίχνονται έτσι στην επιφάνεια τής θάλασσας, ώστε να εποστρακίζονται.

ψωμάς (ο) {ψωμάδες} (λαϊκ.) **1.** ο αρτοποιός, ο φούρναρης **2.** (οικ.) πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί.

ψωμί (το) {ψωμ-ιού | -ιών} **1.** παρασκεύασμα από σιτάλευρο, νερό και αλάτι, που ζυμώνεται και ψήνεται στον φούρνο και αποτελεί κύρια τροφή τού ανθρώπου: *η κόρα / η ψίχα τού ~* || *λευκό / μαύρο / παραδοσιακό / χωριάτικο / άζυμο / εφτάζυμο / μπαγιάτικο / φρέσκο ~* || *~ με το δελτίο* ΣΥΝ. άρτος· ΦΡ. (α) ***βγάζω / κερδίζω το ψωμί μου*** εξασφαλίζω τα αναγκαία για να ζήσω: *ψάχνει για μια δουλειά, να βγάζει το ψωμί του* (β) ***(κάτι) έχει ψωμί / φαΐ*** (κάτι) αποφέρει πολλά κέρδη: *αυτή η δουλειά / υπόθεση / δραστηριότητα έχει ψωμί* (γ) ***φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*** βλ. λ. *αλάτι* (δ) ***θα φάω / έχω να φάω πολλά ψωμιά / καρβέλια ακόμη*** (i) θα περιμένω ακόμη πολύ: *μη βιάζεσαι, έχεις να φας πολλά ψωμιά ακόμη* (ii) έχω πολλά χρόνια ζωής μπροστά μου (iii) χρειάζεται ακόμη χρόνος και προσπάθεια, για να αποκτήσω την αναγκαία πείρα σε κάτι: *θα φας πολλά ψωμιά ακόμη, μέχρι να μάθεις να δουλεύεις το μυστρί* (ε) ***έχω πολύ ψωμί (ακόμη)*** υπάρχει πολύς χρόνος ακόμη για να τελειώσει ή να ολοκληρωθεί κάτι: *το πρωτάθλημα έχει πολύ ψωμί ακόμη* (στ) ***δεν έχω ψωμί να φάω*** πεθαίνω τής πείνας (ζ) ***για ένα κομμάτι ψωμί*** έναντι ευτελούς αμοιβής, με ελάχιστα χρήματα: *αγόρασε το κτήμα ~* ΣΥΝ. έναντι πινακίου φακής (η) ***και ξερό ψωμί*** βλ. λ. *ξερός* (θ) ***(λέω) το ψωμί ψωμάκι*** λιμοκτονώ, δεν έχω να φάω: *αν μας απολύσουν, θα πούμε το ψωμί ψωμάκι* (ι) ***είναι μετρημένα / είναι λίγα / (τα) έφαγε / τέλειωσαν τα ψωμιά (κάποιου)*** (i) (κάποιος) βρίσκεται πια στα τελευταία του, σύντομα θα πεθάνει (ii) (κάποιος) αναμένεται να χάσει και τα τελευταία απομεινάρια τής ισχύος ή τής εξουσίας του (ια) ***ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το!*** βλ. λ. *χορταίνω* **2.** (συνεκδ.) το φαγητό, η τροφή: *το ~ τού λαού* || *δεν μπορείς να τους στερήσεις το ~ και να τους πετάξεις στον δρόμο* **3.** (συνεκδ.) οι απολαβές από την εργασία, τα έσοδα, ο μισθός και η ίδια η εργασία: *λένε ότι τους κλέβουν το ~ τους οι ξένοι εργάτες* || *μας απέλυσαν και χάσαμε το ~ μας* || *οι φοιτητές ζητούσαν ~, παιδεία, ελευθερία*· ΦΡ. (α) ***τρώω ψωμί (από κάποιον)*** με τρέφει, μου παρέχει εργασία (κάποιος): *εγώ ~ από αυτή την εταιρεία* (β) ***τρώω γλυκό / πικρό ψωμί*** ζω με άνεση / δυσκολία, είμαι ευχαριστημένος / δυσαρεστημένος από τον τρόπο που βγάζω το ψωμί μου: *σ' αυτή τη δουλειά έχω φάει γλυκό ψωμί· μόνο καλά έχω να λέω* || *στην Κατοχή με την πείνα, τις στερήσεις και τις κακουχίες φάγαμε όλοι πικρό ψωμί.* — (υποκ.) **ψωμάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψωμίον*, υποκ. τού αρχ. *ψωμός* «κομμάτι, μπουκιά ψωμιού (ή τροφής)» (με παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *θυ-μός, τριγ-μός*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ψη-* < ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το αρχ. *ψωμός* συνδ. με το αρχ. *ὄψον* «μαγειρεμένο φαγητό – ό,τι τρώγεται μαζί με ψωμί, το προσφάγι», αγν. ετύμου. Σύμφωνα με μία εκδοχή, η λ. πρέπει να αναλυθεί ως *ὄ-ψ-ον* «αυτό που μασιέται» και, ως εκ τούτου, να συνδεθεί με ρ. *ψῆν*, *ψωμός* «μπουκιά», οπότε το *ὀ-* παρουσιάζεται ως προθεμ. (;). Παλαιότ. άποψη συνέδεε το *ὄψον* με το ρ. *ἕψω* (βλ. λ. *ὀπτός*)].

ψωμιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η θήκη, το σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται το ψωμί **2.** μικρό ψάθινο συνήθ. σκεύος, στο οποίο τοποθετείται το ψωμί στο σερβίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ψωμί* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *αλατ-ιέρα*].

ψωμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] **1.** δίνω ψωμί σε (κάποιον), ταΐζω (κάποιον) **2.** (μεσοπαθ. **ψωμίζομαι**) εξοικονομώ τα απαραίτητα προς το ζην: *όλοι αυτοί ψωμίζονται από τον κρατικό κορβανά.*

ψωμοζήτης (ο) [μεσν.] {ψωμοζητών} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζητιανεύει, που επαιτεί ΣΥΝ. ζητιάνος, επαίτης, ζήτουλας, διακονιάρης. Επίσης (εμφατ.) **ψωμοζήτουλας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζητιάνος.*

ψωμοζητώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ψωμοζητάς... · κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** επαιτώ, ζητιανεύω ΣΥΝ. διακονεύω **2.** (συνεκδ.) δεν έχω να φάω, πεινάω: *πού να ζήσει οικογένεια· αυτός ψωμοζητάει.*

ψωμοζώ ρ. αμετβ. {ψωμοζείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ζω φτωχικά, σε μεγάλη ένδεια.

ψωμόλυσσα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη πείνα **2.** (συνεκδ.) άνθρωπος που πεινάει πολύ, ο πειναλέος.

ψωμολυσσάω ρ. αμετβ. {ψωμολύσσαξα} δεν έχω ούτε καν τα απαραίτητα για την επιβίωσή μου, λιμοκτονώ.

ψωμομάχαιρο (το) μαχαίρι που χρησιμοποιείται στο κόψιμο τού ψωμιού.

ψωμοσάκουλο (το) το προκοίλι (βλ.λ.): *έχει κάνει ένα ~!*

ψωμοτρώγω ρ. μετβ. {ψωμόφαγα} (λαϊκ.) **1.** τρώω το ψωμί κάποιου άλλου, ζω σε βάρος του **2.** εκμεταλλεύομαι την ανάγκη κάποιου για χρήματα και αγοράζω αυτό που πουλά σε εξευτελιστική τιμή.

ψωμοτύρι (το) {ψωμοτυρ-ιού | -ιών} **1.** το ψωμί και το τυρί: *φτάσαμε αργά, τα εστιατόρια ήταν κλειστά και την περάσαμε με ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (κάτι) ψωμοτύρι*** λέω ή κάνω (κάτι) συνεχώς: *αυτή τη λέξη την έχει ψωμοτύρι* **2.** το λιτό γεύμα, η ξηροφαγία: *περνούσαμε με ~.*

ψωμοφαγία (η) [1888] {ψωμοφαγιών} το να τρώει κανείς ψωμί.

ψωμοφάγος (ο) [1823] πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί ΣΥΝ. ψωμάς.

ψωμωμένος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος εύσωμος και εύρωστος, γεροδεμένος: *είναι ~, αλλά δεν θα μπορούσες να τον πεις και χοντρό.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ψωμώνω* (< *ψωμί*)].

ψωμώνω ρ. αμετβ. {ψώμω-σα, -θηκα, -μένος} γίνομαι ώριμος, μεστώνω: *ψώμωσαν τα φασόλια / τα στάχυα.*

ψωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψώνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αγορά-

ζω (κάτι από κατάστημα): ~ *τα αναγκαία για το σπίτι*· ΦΡ. (οικ.) (α) ***την ψώνισα*** χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *πάει, την ψώνισε ο κακομοίρης και δεν ξέρει τι λέει!* ΣΥΝ. τα χάνω, μου στρίβει (β) (μειωτ.) ***πού τον / την ψώνισες;*** πού τον / τη βρήκες (ενν. δεν βρήκες [κάποιον/κάτι] καλύτερο;): *πού τους ψώνισες αυτούς τους εργάτες;* (γ) ***ψωνίζω από σβέρκο*** βλ. λ. *σβέρκος* ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω τις αγορές, τα ψώνια μου: *πάω να ψωνίσω* || *από πού ψωνίζετε συνήθως;* || *ξέχασα να ψωνίσω σήμερα* **3.** (αργκό) επιλέγω (πρόσωπο που εκπορνεύεται) από τον χώρο στον οποίο συνήθως εκδίδεται· (κυρ. στο μεσοπαθ. ***ψωνίζομαι***) (για πόρνες) εκδίδομαι: *κατάντησε να ψωνίζεται στη Συγγρού.* — **ψώνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ὀ)ψωνίζω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὀ*-) < αρχ. *ὀψώνης* «αγοραστής τροφίμων» < *ὄψον* «τροφή, έδεσμα, προσφάγι» (βλ. λ. *ψωμί*) + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω»].

ψώνιο (το) **1.** ***ψώνια*** (τα) (α) τα πράγματα που αγοράζει κανείς: *γύρισε με δύο τσάντες ~* || *κάνω τα ~ μου* (από κάπου) (ψωνίζω) (β) (συνεκδ.) οι αγορές που κάνει κανείς: *βγήκε για τα ~ τής εβδομάδας / των Χριστουγέννων* • **2.** (κακόσ.) άνθρωπος που πιστεύει για τον εαυτό του ότι είναι πολύ σπουδαίος, ότι έχει ιδιαίτερα ταλέντα κ.λπ. (χωρίς να ισχύει κάτι τέτοιο), με αποτέλεσμα να γελοιοποιείται: *στην εκπομπή του μαζεύει διάφορα ~, που νομίζουν ότι είναι κάτι* || *είναι ένα ~ που το παίζει πολιτικός* ΣΥΝ. φαντασμένος **3.** κάτι (ασχολία κ.λπ.) που αρέσει υπερβολικά σε κάποιον και ασχολείται με πάθος και μόνιμα με αυτό: *ο φιλοτελισμός / το κυνήγι είναι το ~ μου*· ΦΡ. (α) ***κάνω το ψώνιο μου*** κάνω αυτό που μου αρέσει πολύ: *πηγαίνει και τραγουδάει· έτσι και το ψώνιο του κάνει και βγάζει και λεφτά* (β) ***έχω ψώνιο (με κάτι)*** μου αρέσει υπερβολικά (κάτι), ασχολούμαι συνεχώς με (κάτι): *~ με τη ζωγραφική / με το μπάσκετ / με την πολιτική* ΣΥΝ. έχω πάθος **4.** (αργκό) πρόσωπο ή κατάσταση με αστεία ή γελοία χαρακτηριστικά: *Είναι ~ ο άνθρωπος! Όποτε τον συναντάμε, γελάμε πολύ* || (κ. ως επίρρ.) *-Πώς περάσατε στην εκδρομή; -~!* — (μεγεθ.) **ψωνάρα** (η) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀψώνιον* «ζωοτροφές – χρήματα για αγορά ζωοτροφών» < αρχ. *ὀψώνης* «αγοραστής τροφίμων» (βλ. λ. *ψωνίζω*)].

ψώνισμα (το) → ψωνίζω

ψωνιστήρι (το) {ψωνιστηριού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να επιλέγει κανείς εκπορνευόμενο ερωτικό σύντροφο: *κάνω ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η αναζήτηση περιστασιακού ερωτικού συντρόφου σε συγκεκριμένο μέρος, στο οποίο συνήθ. συχνάζουν άνθρωποι με τον ίδιο σκοπό: *σ' αυτό το μπαρ γίνεται ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ψωνίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ψησ-τήρι*].

ψωνιστής (ο) άτομο που ξέρει να ψωνίζει κάνοντας επιτυχημένες αγορές.

ψώρα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική δερματική νόσος που προκαλείται στον άνθρωπο και στα ζώα από τη διείσδυση στο δέρμα ενός παρασίτου (ακάρεως, βλ. λ. *άκαρι*), το οποίο μετακινείται και γεννά προκαλώντας έντονη φαγούρα, γκριζωπές γραμμές στο δέρμα και μικρές φυσαλλίδες· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***να 'τανε η ζήλια ψώρα, θα την είχε / θα κολλούσε όλη η χώρα*** βλ. λ. *ζήλια* (β) ***ζήλια-ψώρα*** λέγεται προς κάποιον είτε για να ζηλέψει είτε επειδή ζηλεύει για την επιτυχία άλλου· συνοδεύεται από χαρακτηριστική χειρονομία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ρα*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ψη-* < ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψωραλέος, -α, -ο 1. αυτός που έχει ψώρα: *~ άλογο* ΣΥΝ. ψωριασμένος, ψωριάρης **2.** (συνεκδ.-μτφ.) πάμφτωχος, δυστυχής: *~ οικονομία / χώρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

ψωράλογο (το) άλογο γέρικο και ασθενικό.

ψωριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ψώριασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάποιον) με ψώρα ♦ (αμετβ.) **2.** πιάνω ψώρα **3.** (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση μεγάλης φτώχιας. — **ψώριασμα** (το).

ψωριάρης (ο) {ψωριάρηδες}, **ψωριάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει ψώρα· ΦΡ. ***όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια*** για περίπτωση αποκλεισμού κάποιου από ομαδικό παιδικό παιγνίδι ή και κοινωνικής απομόνωσης ή περιθωριοποίησης κάποιου **2.** (μτφ.) άνθρωπος ψωροπερήφανος **3.** (υβριστ.) πάμφτωχος, εξαθλιωμένος. — **ψωριάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (πβ. μτγν. «γλώσσα» *ψωράριος*)].

ψωρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια, μη μεταδοτική δερματοπάθεια ανθρώπων και ζώων, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση στο δέρμα ερυθηματωδών ελκών, που καλύπτονται από παχιά, λευκά λέπια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψωρίασις* < αρχ. *ψωριῶ (-άω)* < *ψώρα*].

ψώριασμα (το) → ψωριάζω

ψωρίλας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο ψωριάρης: *ήταν ένας ~ Φαναριώτης, που παρίστανε τον πρίγκιπα.* Επίσης **ψωρίλος.**
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-ίλος / -ίλας* (πβ. κ. *οργ-ίλος, ξευτίλας*)].

ψωρο- κ. **ψωρό-** κ. **ψωρ-** (μειωτ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει ψώρα ή (μτφ.) μικρή αξία ή σημασία: *ψωρ-άλογο,* (μτφ.) *ψωρο-δραχμή, ψωρο-δολάριο, ψωρο-διαμέρισμα, ψωρο-κάικο, ψωρο-μισθός* || (κ. ειρων.) *τι είναι εκατό ψωρο-εκατομμύρια:*

ψωροκακόμοιρος, -η, -ο (μειωτ. για πρόσ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μιζέρια και δυστυχία, αλλά και από έλλειψη αξιοπρέπειας.

ψωροκώσταινα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.) το ελληνικό κράτος, η Ελλάδα ως κράτος φτωχό, που βασίζεται για την ύπαρξή του περισσότερο στην εθελοντική συνδρομή και προσπάθεια των κατοίκων του παρά στη σωστή και ορθολογική οργάνωση και διαχείριση των εσόδων του.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από το προσωνύμιο γνωστής ξεπεσμένης αστής, που ζητιάνευε στο Ναύπλιο την εποχή τού Καποδίστρια και που παρά τη φτώχια της συνεισέφερε στον έρανο για το ελληνικό κράτος].

ψωροπερήφανος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται υπεροπτικά, αλαζονικά, που είναι φαντασμένος και ακατάδεκτος, σαν να είναι πολύ σπουδαίος, ενώ συμβαίνει το τελείως αντίθετο. — **ψωροπερήφανα** επίρρ., **ψωροπερηφάνια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.*

ψωροφιλότιμο (το) (συνήθ. ειρων.) το υπερβολικό φιλότιμο, που επιδεικνύεται ακόμη και για ασήμαντα πράγματα.

ψωροφύτης (ο) {ψωροφυτών} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια τής κεφαλής των παιδιών ΣΥΝ. πυοφύτης.
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + *-φύτης* < *φύω / -ομαι*].

ψώρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ασθένεια των εσπεριδοειδών, η οποία προκαλείται από διάφορους ιούς, συνήθ. με μοσχεύματα οφθαλμών.

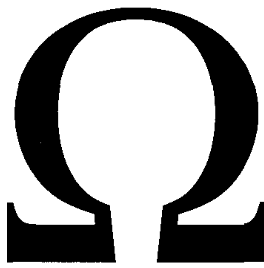

Ω, ω: ωμέγα, το εικοστό τέταρτο και τελευταίο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Νέο και αυτό γράμμα, που πλάστηκε ως αντίθετο τού **ὂ μικρόν**. για να δηλώσει το *μέγα ο*. δηλ. το μακρό (ανοικτό) *ο*, κατά το πρότυπο τού ζεύγους Ε:Η που προηγήθηκε. Για να πάψει δηλ. το Ο να δηλώνει τρία διαφορετικά |ο|. όπως συνέβαινε παλαιότερα (πβ. *τό* = ΤΟ. *τῶν* = ΤΟΝ. *λόγου* = ΛΟΓΟ), επινοήθηκε το **ὦ μέγα**, που δήλωσε το μακρό Ο (*τῶν* = ΤΩΝ αντί ΤΟΝ). Αυτό πρωτοεφαρμόστηκε στο ιωνικό αλφάβητο. από όπου πέρασε στο αττικό και σε άλλα τοπικά αλφάβητα και γενικεύθηκε (στην Αρχαϊκή Περίοδο μερικά τοπικά αλφάβητα τελείωναν με το γράμμα Ψ). Μορφικά το Ω πλάστηκε με διάνοιξη τής κάτω πλευράς τού Ο και επέκταση των διανοιχθέντων άκρων προς τα έξω. Με την επινόηση τού γράμματος αυτού, τελευταίου από τα φωνήεντα. όχι μόνο διευκολύνθηκε το πρωτότυπο αλφαβητικό σύστημα τής ελληνικής γραφής (όπου κάθε γράμμα αντιπροσώπευε και φθόγγο). αλλά έγινε και οικονομικότερο. αφού επιτεύχθηκε με αυτό η πολύ σημαντική διάκριση μακρού και βραχέος *ο*. διάκριση καίρια για το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας, όπου ίσχυε η προσωδία. Το γεγονός ότι συγκριτικώς αργά –σε σχέση με τα άλλα φωνήεντα επινοήθηκε η χρήση τού Ω. συνετέλεσε ώστε το νέο γράμμα να πάρει την τελευταία θέση στη σειρά των γραμμάτων τού ελληνικού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ω, ω ωμέγα· το εικοστό τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ωμέγα, αριθμός*).

ω επιφών. δηλώνει: **1.** χαρά. έκπληξη: *~! Εσείς είστε;* || *~! Τον αγαπητό μου!* || *~! Πώς και τούτο το ξαφνικό;* **2.** (+γεν.) για επίταση τής έννοιας τής λέξης. σε ΦΡ. όπως ***ω τής ηλιθιότητος!*** τι μεγάλη ηλιθιότητα!, ***ω τού θαύματος!*** για κάτι εντελώς απροσδόκητο: *όλοι νόμιζαν ότι είχε χαθεί και, ~, φάνηκε ξαφνικά μπροστά μας,* ***ω τής απρονοησίας, ω τής ατυχίας*** κ.ά. **3.** (+κλητ.) σε αρχαιοπρ. ή λογοτ. προσφωνήσεις ή επικλήσεις: *~ άνδρες Αθηναίοι* || *~ εσείς που σταθήκατε φρουροί τής πατρίδος!* || *~ θεοί!* **4.** λύπη, πόνο: *~ τι καημός!* **5.** παράπονο, αγανάκτηση, οργή: *~ συμφορά που με βρήκε!* **6.** βαθιά ευχαρίστηση, θαυμασμό. απόλαυση: *~! Υπέροχο το μπάνιο / η θάλασσα!* || *~. τι ωραίο χαμόγελο!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦ / ὤ*, επιφών.. το οποίο αποτελεί φυσική και αυθόρμητη εκδήλωση ενός συναισθήματος (έκπληξης. θαυμασμού, λύπης κ.ά.). Παρόμοια λειτουργία συναντούμε και στα λατ. ō, γοτθ. o, λιθ. ō].

ώα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η άκρη ενδύματος ή υφάσματος. η ούγια **2.** ΦΙΛΟΛ. το περιθώριο σελίδας χειρογράφου ή εντύπου: *σημειώσεις στην ~* (λόγ. *ἐν τῇ ὤᾳ*) • **3.** ΑΝΑΤ. ***αιδοιική ώα*** τα υπερτροφικά χείλη αιδοίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὢα / ᾤα / ὄα* (οι γραμματικοί τής Ελληνιστικής Εποχής διαφωνούσαν ριζικά ως προς την ορθογραφία) < **ὠϝία* ή **ὤϝja*, εκτεταμ. βαθμ. τού *ὄϝις > ὄις* «πρόβατο». οπότε η λ. *ὢα* θα σήμαινε αρχικώς «δέρμα προβάτου». πβ. σανσκρ. ãvi-ka-. Συγχρόνως προς την αρχική (ίσως και αρχαιότ.) απαντά η σημ. «άκρο ενδύματος, ούγια» (βλ. κ. *ούγια*)].

ωαγωγικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ωαγωγό **2.** ΑΝΑΤ. ***ωαγωγική κύηση*** έκτοπη κύηση που λαμβάνει χώρα στον ωαγωγό. η σαλπιγγική εγκυμοσύνη.

ωαγωγός (ο) |1836| ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο αγωγούς τής μήτρας που μεταφέρουν τα σπερματοζωάρια στο ωάριο· η σάλπιγγα.
[ΕΤΥΜ. < *ω(ο)-* (< *ωόν*) + *αγωγός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. oviducte].

ωάριο (το) {ωαρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ώριμο απλοειδές (βλ.λ.) αναπαραγωγικό κύτταρο των θηλυκών ζώων και των γυναικών, το οποίο παράγεται στις ωοθήκες και, όταν γονιμοποιηθεί από αρσενικό γαμέτη (σπερματοζωάριο), είναι ικανό να αναπτυχθεί σε νέο άτομο τού ίδιου είδους (πβ. λ. *ωοκύτταρο*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ᾠάριον*, υποκ. τού αρχ. *ᾠόν* (βλ.λ.). Στη βιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. ovule].

ωγκρατέν (το) → ογκρατέν

Ωγυγία (η) ΜΥΘΟΛ. το νησί τής Καλυψούς, στο οποίο έμεινε ο Οδυσσέας επί οκτώ χρόνια.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αγν. ετύμου. Αν το Ω- είναι προθεματικό φωνήεν, πιθ. συνδέεται με σανσκρ. gūhati. αρχ. περσ. gaozaiti «κρύβω», οπότε *Ὠγυγία* θα σήμαινε αρχικά «κρυφή, μυστηριώδης νήσος»].

ωδείο (το) **1.** σχολή στην οποία διδάσκεται φωνητική και ενόργανη μουσική: *Ωδείο Αθηνών* || *Εθνικό Ωδείο* **2.** (στην αρχαιότητα) οικοδόμημα μικρότερο από το θέατρο, το οποίο χρησιμοποιούσαν για την προετοιμασία μουσικών και θεατρικών παραστάσεων: *το Ωδείο τού Ηρώδου τού Αττικού.* **ωδειακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδεῖον* < *ᾠδή* «τραγούδι»].

ωδή (η) **1.** (στην αρχαιότητα) λυρικό πολεμικό, ερωτικό ή συμποτικό άσμα που απαρτιζόταν από στροφές και συνδύαζε τον καθαρά προσωπικό τόνο με το μεγαλοπρεπές ύφος: *οι ~ τής Σαπφούς / τού Πινδάρου / τού Βακχυλίδη / τού Ορατίου* **2.** (κατ᾽ επέκτ.) κάθε λυρικό ποίημα στο οποίο εκφράζονται προσωπικά συναισθήματα σε συνδυασμό με γενικότερες σκέψεις τού ποιητή: *οι ~ τού Κάλβου* **3.** ΜΟΥΣ. (α) έργο (πολυφωνικό) γραμμένο για ειδικές περιστάσεις, το οποίο συνήθ. εξυμνεί κάποιο πρόσωπο ή έχει εορταστικό. επετειακό χαρακτήρα: *~ τού Χαίντελ* (β) (στη βυζαντινή μουσική) σύστημα τροπαρίων (τριών έως έξι) τα οποία μελοποιούνται στο παράδειγμα τού πρώτου από αυτά, το οποίο καλείται ειρμός **4.** ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα εννέα άσματα τής Ακολουθίας τού όρθρου, το περιεχόμενο των οποίων έχει ληφθεί από την Αγ. Γραφή και τα οποία περιλαμβάνονται στο Ψαλτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδή*, συνηρημ. τ. τού ουσ. *ἀοιδή*. ετεροιωμ. βαθμ. *(ἀοιδ-)* τού ρ. *ἀείδ-ω* «τραγουδώ» (βλ. λ. *άδω*)].

-ώδης, -ης, -ες παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένη μορφή ή ιδιότητα: *παροιμι-ώδης, ελ-ώδης. πετρ-ώδης* **2.** έχει συγκεκριμένη μυρωδιά. οσμή: *δυσ-ώδης, ευ-ώδης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες, οσμή. σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ὄζω* < **ὄδ-jω* (βλ.λ.). με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Απαντά αρχικώς μόνο σε επίθ. που δηλώνουν οσμή, μυρωδιά (λ.χ. *εὐ-ώδης, δυσ-ώδης*). γρήγορα όμως γνωρίζει σημασιολ. επέκταση και γενικεύεται στη δήλωση τού είδους ή τής μορφής, που περιγράφεται από το α' συνθ. (λ.χ. *λυσσ-ώδης. χειμαρρ-ώδης. θεμελι-ώδης*)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το παραγωγικό επίθημα **-ώδης** (παλαιό β' συνθετικό που εξελίχθηκε σε παραγωγικό επίθημα ή τέρμα ή «ψευδοεπίθημα») αποτελεί, στην πραγματικότητα. γραμματικοποιημένη δήλωση τής παρομοίωσης με κάτι/κάποιον. Αντί να λέμε «μοιάζει με / σαν», δηλώνουμε αυτή την παρομοίωση με το παραγωγικό επίθημα *-ώδης*: *σπηλαι-ώδης φωνή* = φωνή που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπηλιά. *μυθ-ώδης* = μοιάζει με μύθο. παραμύθι. *θηρι-ώδης* = σαν θηρίο κ.τ.ό. Το *-ώδης* ξεκίνησε. όπως δείχνει η ετυμολογική του προέλευση (*-ώδης* < *ὄζω* «μυρίζω» < **ὄδ-jω* [πβ. **ὀδ-μή > ὀσμή*]), από τη σημ. «αυτός που μυρίζει...» (π.χ. *ευ-ώδης* «αυτός που μυρίζει ωραία»). για να περάσει μεταφορικά στη σημ. «αυτός που μοιάζει με / σαν...». Με αυτήν κυρίως τη σημασία, όπως μαθαίνουμε από το *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς* τού Γ. Κουρμούλη (Αθήνα 1967. σελ. 764). στην Αρχ. Ελληνική σχηματίστηκαν 1.135 λέξεις σε *-ώδης*. Από αυτές παραδόθηκαν και συνέχισαν να χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική 242, πλάστηκαν δε επιπλέον 87 νέες λέξεις σε *-ώδης*. Η μεγάλη παραγωγική δύναμη τού *-ώδης* οφείλεται στην ευρεία χρήση του σε επιστημονικούς ιδίως όρους. Ωστόσο, νωρίς. παράλληλα προς το *-ώδης*, αναπτύχθηκε με την ίδια σημασία («αυτός που μοιάζει με / σαν...») και το παραγωγικό επίθημα *-ειδής*, το οποίο με τη μορφή **-o-id** (< *-ο-ειδής*) χρησιμοποιήθηκε πολύ σε ξένους επιστημονικούς όρους (πβ. αγγλ. alcaloid, ovoid, globoid. asteroid, petaloid, anthropoid κ.ά., γαλλ. choroïde, hyaloïde, sphéroïde, xiphoïde, anthropoïde, humanoïde κ.ά.). ▸ *-ειδής, -ωπός*

ωδική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού τραγουδιού **2.** (συνεκδ.) η διδασκαλία. το μάθημα τής φωνητικής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ωδικός* (βλ.λ.) από φρ. όπως *ωδική τέχνη / διδασκαλία*].

ωδικός, -ή, -ό (πτηνό) που διαθέτει μελωδικό κελάιδημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδικός* < *ᾠδή* (βλ.λ.)].

ωδίνες (οι) οι πόνοι τού τοκετού, οι σφοδροί πόνοι· ΦΡ. (μτφ.) ***αρχαί ωδίνων*** (*πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων*. Κ.Δ. Ματθ. 24, 8) οι πρώτες δυσκολίες. η αρχή των προβλημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠδίς. -ῖνος* (πληθ. *-ῖνες*). με επίθημα *-ιν-* (πβ. *ἀκτ-ίς, ἀκτ-ῖν-ος*). αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει την εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. *(ωδ-)* τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (από όπου και το αρχ. *ἔδω* «τρώγω»). πβ. αρμ. utem «τρώγω». λιθ. úodas. Εντούτοις, η σημασιολ. πορεία «τρώγω» ▸ «πόνοι τοκετού» είναι δυσερμήνευτη, ενώ δεν φαίνεται να επηρέασε παρετυμολογικά το ουσ. *ὀδύνη* (άλλης ετυμ.), με τη σημ. των πόνων που «κατατρώγουν» τη γυναίκα].

ωδίνω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) κοιλοπονώ· μόνο στη ΦΡ. (παροιμ.) ***ώδινεν***

όρος και έτεκε μυν (*ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν*, Λουκιανού *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* 23) κοιλοπονούσε το βουνό και γέννησε ποντίκι· για εντυπωσιακές προσπάθειες που καταλήγουν σε ασήμαντο αποτέλεσμα: *και στην περίπτωση των εξαγγελιών για τη φορολογική μεταρρύθμιση, ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠδίς, -ῖνος* (βλ.λ.)].

ώθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η μετάδοση κίνησης σε ένα σώμα, το σπρώξιμο: *οι πύραυλοι εκτοξεύονται με μεγάλη ~* **2.** ΦΥΣ. η δράση μιας δύναμης σε σώμα, το μέτρο τής οποίας ισούται με το γινόμενο τής δύναμης που ασκείται στο σώμα επί τον χρόνο κατά τον οποίο επενεργεί σε αυτό ΣΥΝ. ώση **3.** ΤΕΧΝΟΛ. η επίδραση τής δύναμης που ωθεί ένα σώμα **4.** (στις τηλεπικοινωνίες) η απότομη και βραχείας διάρκειας μεταβολή φυσικού μεγέθους με ταχεία επάνοδο στην αρχική τιμή του **5.** (μτφ.) (α) η προτροπή, παρακίνηση προς δράση: *για να ξεκινήσει να ασχολείται με τη μουσική, πήρε την πρώτη ~ από την οικογένειά του* (β) οποιαδήποτε ενέργεια λειτουργεί ωθώντας ή επιταχύνοντας: *η κατάργηση των περιορισμών έδωσε νέα ~ στις εξαγωγές μας.*

ωθητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την ώθηση, που συντελεί στην ώθηση: *~ δράση.*

ωθώ ρ. μετβ. {ωθείς... | ώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταδίδω κίνηση σε (ένα σώμα) ασκώντας δύναμη (σε αυτό): *με την απόρριψη των βαρών το αερόστατο ωθείται προς τα πάνω* || (λόγ.) *ωθήσατε* (ενν. *την πόρτα*· επιγραφή που δηλώνει ότι πρέπει να σπρώξει κανείς την πόρτα προς την αντίθετη πλευρά, για να εισέλθει / εξέλθει από έναν χώρο) ΣΥΝ. σπρώχνω ΑΝΤ. έλκω, τραβώ **2.** (μτφ.) (α) σπρώχνω, κατευθύνω προς (ορισμένο σημείο): *ωθεί τα πράγματα σε σύγκρουση* ΣΥΝ. οδηγώ (β) παροτρύνω, παρακινώ (κάποιον) να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *τι σε ώθησε σε αυτή την επιλογή;* || *οι γονείς του τον ώθησαν από μικρή ηλικία στα γράμματα* || *η πίεση από τις καθημερινές αντιπαραθέσεις τον ώθησε στην παραίτηση* ΣΥΝ. προτρέπω ΑΝΤ. απωθώ, απομακρύνω, αποτρέπω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠθῶ (-έω)*, πιθ. εμφατ. τ. ρ. **ἔθω* (με μακρό φωνηεντισμό και ετεροίωση, πβ. κ. *πέλομαι* / *πωλέομαι*), το οποίο έχει αναχθεί σε Ι.Ε. *wedh- «σείω, προσκρούω», πβ. αβεστ. vādāyōit, σανσκρ. ávadhīt κ.ά. Ωστόσο, το αρχικό *F*- δεν μαρτυρείται ούτε στην αρχ. μετρική, είναι δε ασαφής η προέλευση τής συλλαβικής αύξησης (αρχ. *ἐώθουν*)].

ωιμέ κ. **ωιμένα** επιφών. → οϊμέ

ωκεάνειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον μυθολογικό Ωκεανό.

> **ωκεάνειος ή ωκεάνιος;** Αν το επίθ. παράγεται από το προσηγορικό γεωγραφικό όνομα **ωκεανός**, τότε θα πρέπει να γράφεται με *-ι-* (**ωκεάνιος**· πβ. *θάλασσα - θαλάσσ-ιος, λίμνη - παραλίμν-ιος, ποταμός - ποτάμ-ιος* κ.τ.ό.). Αν παράγεται από το κύριο (μυθολογικό) όνομα **Ωκεανός**, τότε γράφεται με *-ει-* (**ωκεάνειος**· πβ. *Όμηρος - Ομήρειος, Πυθαγόρας - Πυθαγόρειος* κ.τ.ό.).

Ωκεανία (η) **1.** ήπειρος στο Ν. Ημισφαίριο τής Γης, η οποία αποτελείται από τα νησιά τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού **2.** ΓΛΩΣΣ. ***γλώσσες Ωκεανίας*** γλώσσες διάσπαρτες και με μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, οι οποίες αποτελούν ως ομάδα κλάδο τής αυστρονησιακής οικογένειας γλωσσών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < αγγλ. Oceania].

Ωκεανίδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ. κόρες τού Ωκεανού, νύμφες τής θάλασσας, προστάτιδες των ποταμών.

ωκεάνιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον ωκεανό: *~ αύλακα / τάφρος / λεκάνη* (μεγάλη έκταση τού πυθμένα των ωκεανών) || *~ βύθισμα / οροπέδιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωκεάνειος.*

ωκεανογραφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα γεωλογικά χαρακτηριστικά και την προέλευση των ωκεανών, των θαλασσών, τις φυσικές και χημικές ιδιότητές τους, καθώς και τους υποθαλάσσιους οργανισμούς τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographie].

ωκεανογραφικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την ωκεανογραφία: *~ έρευνες / μελέτες* || *~ ινστιτούτο* || *~ σκάφος* (ειδικά εξοπλισμένο σκάφος για τη διεξαγωγή ερευνών σχετικών με την ωκεανογραφία, την υδρογραφία, για την πόντιση καλωδίων, την εξερεύνηση των ωκεανών με βαθυσκάφη, για γεωτρήσεις κ.λπ.).

ωκεανογράφος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ωκεανογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographe].

ωκεανολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον συνδυασμό των φυσικών, χημικών, γεωλογικών και βιολογικών ερευνών με τις τεχνικές που σχετίζονται με τη μελέτη και την οικονομική εκμετάλλευση των ωκεανών. — **ωκεανολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologie].

ωκεανολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ωκεανολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologue].

ωκεανοπλοΐα (η) [1875] {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής ναυτικής επιστήμης που έχει ως αντικείμενο τον διάπλου των ωκεανών **2.** η ναυσιπλοΐα σε ωκεανούς.
[ΕΤΥΜ. < *ωκεανός* + *-πλοΐα* < *πλους*, πβ. κ. *ναυσι-πλοΐα*].

ωκεανός (ο) **1.** η μεγάλη και συνεχής θαλάσσια έκταση που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις ηπείρους χωρίζοντάς τες: *Ατλαντικός / Ειρηνικός / Νότιος Παγωμένος / Αρκτικός / Ινδικός Ωκεανός*· ΦΡ. ***σταγόνα στον ωκεανό*** για κάτι εντελώς ασήμαντο: *μπροστά στη σωρεία των λαθών από τους ανωτέρους του η δική του παράλειψη αποτελεί ~* **2.** (μτφ.) καθετί απέραντο: *~ γνώσεων / σοφίας* **3.** ΜΥΘΟΛ. ***Ωκεανός*** (ο) ο μεγάλος ποταμός που περιέρρεε τη Γη, χωρίς να έχει πηγές ή εκβολές, ο οποίος αποτελούσε και θεότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. δήλωνε αρχικώς έναν μυθικό ποταμό χωρίς αρχή και τέλος, ο οποίος περιέκλειε τον κόσμο, όπως τον γνώριζαν οι αρχαίοι· ουσιαστικά επρόκειτο για τον σημερινό Ατλαντικό Ωκεανό, εν αντιθέσει προς την πιο γνωστή Μεσόγειο Θάλασσα].

ώκιμο(ν) (το) {ωκίμ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ΒΟΤ. ο βασιλικός και κάθε αγγειόσπερμο δικότυλο φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με αυτόν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὤκιμον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής ή μεσογ. προελ.].

ωκύπους, -ους, -ουν {ωκύπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που τρέχει γρήγορα: *~ Αχιλλεύς* ΣΥΝ. γοργοπόδαρος, ταχύπους ΑΝΤ. βραδύπους. — **ωκυποδία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *πούς, ποδός*].

ωκύπτερος, -ος, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που πετά γρήγορα ΣΥΝ. γοργόφτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-πτερος* < *πτερόν*].

ωκύς, -εία, -ύ (αρχαιοπρ., κυρ. ως προσωνυμία τού Αχιλλέα) ταχύς, γρήγορος, ευκίνητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ōkú-s, πβ. σανσκρ. āsú-, αβεστ. āsu-, κελτ. di-auc (αρνητ.) κ.ά. Η σημ. «οξύς» τού επιθ. *ὠκύς* έχει οδηγήσει στην υπόθ. ότι η λ. εντάσσεται στην ευρεία ετυμολογική οικογένεια τού Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. κ. λατ. acupedius «ταχύς, ευκίνητος», accipiter (< *acu-peter) «ταχύπτερος»].

ωκυτόκιος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που υποβοηθεί τον τοκετό: *~ φάρμακο* **2.** ΛΑΟΓΡ. ***ωκυτόκια*** (τα) οι τρόποι με τους οποίους, κατά την παλαιότερη λαϊκή αντίληψη, διευκολυνόταν ο τοκετός και αποτρέπονταν οι κίνδυνοι που απειλούσαν τις εγκύους και τις λεχώνες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠκυτόκιον* (ενν. *φάρμακον*) < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-τόκιον* < *τόκος*, πβ. κ. *τοκετός*].

ωκυτόκος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που γεννά γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *τόκος*].

ωλέκρανο (το) {ωλεκράν-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η προεξέχουσα απόφυση τού άνω άκρου τής ωλένης, που σχηματίζει το οπίσθιο άκρο τής άρθρωσης τού αγκώνα. — **ωλεκράνιος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠλέκρανον* < *ὠλενόκρανον* (με συλλαβική ανομοίωση) < *ὠλένη* + *-κρανον* (βλ. λ. *κρανίο*)].

ωλένη (η) {ωλενών} ΑΝΑΤ. το ένα από τα δύο οστά τού πήχεως τού χεριού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία παρουσιάζει εναλλαγή στο επίθημα -en- / -in-· ανάγεται στο Ι.Ε. *ol-ina, πβ. λατ. ulna, αρχ. γερμ. elina (> γερμ. Ellen-bogen «αγκώνας», αγγλ. el-bow), αρχ. σλαβ. lakŭtŭ, αρμ. uln. Σε αυτή την περίπτωση ο ελλην. τ. παρουσιάζει εκτεταμ. θ. *ωλ-* και επίθημα *-εν-*].

ωμ (το) (ορθότ. *ομ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού φυσικού G.S. Ohm (1787-1854)].

-ωμα παραγωγικό επίθημα: **1.** ουδέτερων ουσιαστικών, που παράγονται από ρήματα σε -ώνω· δηλώνει είτε την ενέργεια είτε το αποτέλεσμα τής ενέργειας τού ρήματος: *καρφώνω - κάρφωμα, σιδερώνω - σιδέρωμα, οργώνω - όργωμα* **2.** ιατρικών όρων που δηλώνουν παθολογική κατάσταση ή σημείο που πάσχει: *λίπ-ωμα, σάρκ-ωμα, αδέν-ωμα, λέμφ-ωμα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από επαύξηση *-ω-* σε επίθημα *-μα* και αρχικώς αποτελούσε παράγωγο ρημάτων σε *-όω: ἀξιῶ - ἀξί-ω-μα, πληρῶ - πλήρ-ω-μα.* Απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. sarc-oma].

ωμαλγία (η) {ωμαλγιών} ο πόνος στους ώμους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὦμος* + *-αλγία* < *ἄλγος*].

ωμέγα (το) {άκλ.} Ω, ω· το εικοστό τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***το άλφα και το ωμέγα*** (Κ.Δ. Αποκ. 1, 8: *ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω*) η αρχή και το τέλος, το παν: *ο Όμηρος υπήρξε ~ τής παγκόσμιας επικής ποίησης* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὦ μέγα*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ὂ μικρόν*].

-ωμένος, -η, -ο επίθημα μεσοπαθητικών μετοχών και επιθετικοποιημένων μετοχών, που προέρχονται συνήθ. από ρήματα σε -ώνω (βλ. όμως και *είπα - ειπωμένος* κ.ά.): *τελειώνω - τελειωμένος, σκοτώνω - σκοτωμένος, αγχώνω - αγχωμένος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθημα *-μένος* (τού παθ. παρακειμένου), τού οποίου προετίθετο η επαύξηση *-ω-* όταν το ρήμα ήταν συνηρημένο σε *-όω* (λ.χ. *δηλῶ - δεδηλωμένος, σταυρῶ - ἐσταυρωμένος*). Αργότερα (μεσν.) ολόκληρο το επίθημα *-ωμένος* χρησιμοποιήθηκε και από άλλα ρήματα εκτός των *-ῶ* / *-ώνω* (λ.χ. *γίνομαι - γιν-ωμένος, είπα - ειπ-ωμένος*)].

-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο επίθημα λόγ. μετοχών μεσοπαθητικού ενεστώτα: *ερωτ-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο, τιμώμενος, -ωμένη, -ώμενο.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε μτχ. μεσοπαθ. ενεστώτα συνηρημένων ρημάτων σε *-άω*, λ.χ. *προσδοκῶ - προσδοκώμενος, ἐγγυῶμαι - ἐγγυώμενος, ἀποσπῶμαι - ἀποσπώμενος*].

ωμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ώμο, ωμικός **2.** ΑΝΑΤ. ***ωμιαία ζώνη*** η ωμική ζώνη.

ωμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ώμο **2.** ΑΝΑΤ. ***ωμική ζώνη*** ζώνη οστών που σχηματίζεται από τις κλείδες προς τα εμπρός και τις ωμοπλάτες προς τα πίσω.

ωμίτης κ. (λαϊκ.) **νωμίτης** (ο) {ωμιτών} **1.** κομμάτι από ύφασμα ραμμένο στο μέρος τού ρούχου που σκεπάζει τους ώμους **2.** το πάνω μέρος τής ράχης καρέκλας.

[ΕΤΥΜ. < *ώμος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*. Ο τ. *νωμίτης* < μεσν. *νώμος* (< αρχ. *ὦμος*, από τη συνεκφορά *τὸν ὦμο(ν) > ὁ νῶμος*)].

ωμοβόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που τρώει ωμά κρέατα, ωμές σάρκες ΣΥΝ. ωμοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὠμός* + *-βόρος* < *βορά*].

ωμόμετρο (το) (ορθότ. *ωμόμετρο*) {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση τής αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού σε ωμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ohmmeter (νόθο σύνθ.) < Ohm, μονάδα μετρήσεως τής αντίστασης (βλ.λ.), + -meter (< *μέτρο*)].

ωμοπλάτη (η) [αρχ.] {ωμοπλατών} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο αποπλατυσμένα τριγωνικά οστά, που βρίσκονται στο πάνω μέρος τής πλάτης κάτω από τους ώμους, στην οπίσθια επιφάνεια τού θώρακα ΣΥΝ. *σπάλα*. — **ωμοπλατιαίος,** -α, -ο.

ωμοπλινθοδομή (η) το χτίσιμο τοίχων με ωμοπλίνθους.

ωμόπλινθος (ο) [μτγν.] {ωμοπλίνθ-ου | -ων, -ους} η πλίνθος που δεν έχει ψηθεί, αλλά έχει ξεραθεί στον ήλιο (βλ. κ. λ. *πλίνθος*).

ωμός, -ή, -ό **1.** (για κρέας, λαχανικά, τρόφιμα) αυτός που δεν έχει ψηθεί, δεν έχει μαγειρευτεί: *εκείνες τις εποχές οι άνθρωποι έτρωγαν το κρέας ~* ΑΝΤ. ψητός **2.** (σπάν. για καρπούς) αγίνωτος, άγουρος **3.** (για πηλό, πλίνθο, αγγείο κ.λπ.) αυτός που δεν έχει ψηθεί σε φούρνο, σε καμίνι **4.** (μτφ.) (α) κυνικός, σκληρός ή απάνθρωπος: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. ανηλεής, άγριος, άσπλαχνος (β) αυτός που γίνεται χωρίς ευαισθησία ή ωραιοποίηση: *είναι πολύ ~ στους χαρακτηρισμούς του || θα σου πω την ~ αλήθεια, όσο κι αν σε στενοχωρήσει* **5.** (μτφ.) αυτός που είναι απροκάλυπτος, που στερείται αυτοσυγκράτησης ή ηθικής αναστολής: *~ βία / άρνηση / συμπεριφορά / εκβιασμός.* — **ωμά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ōmó-s, πβ. αρμ. hum, σανσκρ. āmá (ίδια σημ.). Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με το συνώνυμο λατ. amarus «πικρός, τραχύς»].

ώμος (ο) κ. (λαϊκότ.) **νώμος 1.** ΑΝΑΤ. η άρθρωση που ενώνει τον βραχίονα με τον θώρακα, καθώς και οι τρεις ανατομικές χώρες που την περιβάλλουν (η μασχαλιαία, η ωμοπλατιαία και η δελτοειδής): *στηρίζω ένα φορτίο στους ~ μου·* ΦΡ. (α) ***βαστούν οι ώμοι (κάποιου)*** (κάποιος) αντέχει στις ταλαιπωρίες (β) ***επ' ώμου*** (i) ως στρατιωτικό παράγγελμα, να φέρει ο στρατιώτης με συγκεκριμένες κινήσεις το όπλο στον αριστερό ώμο του: ~, *αρμ!* (ii) (μτφ.-οικ.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει αναλάβει ευθύνες, έχει επωμισθεί υποχρεώσεις: *έχει πάρει ~ όλες τις εξωτερικές εργασίες* (γ) ***βάζω τα πόδια στον ώμο*** για πολύ γρήγορη φυγή (από φόβο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μυών που συντελούν στην κίνηση τής παραπάνω άρθρωσης: *ανασηκώνω / υψώνω τους ~* (κυρ. σε ένδειξη αδιαφορίας, άγνοιας ή απορίας) || *ασκήσεις για τους ~ || γυμνασμένοι / αγύμναστοι ~* **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει τους ώμους: *το σακάκι τού πέφτει στενό στους ~* **4.** (συνεκδ.) το άνοιγμα τού πάνω μέρους τής πλάτης: *ανοιχτοί / φαρδιοί / στενοί ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης, ομόηχα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦμος* (ήδη μυκ. e-po-mi-jo, σύνθ. με την πρόθ. *ἐπί*) < Ι.Ε. *om-so- «ώμος» (με επίθημα -so-, το οποίο ισως επιβεβαιώνεται από τον αιολ. τ. *ἐπ-ομμάδιος,* με αφομοίωση), πβ. αρμ. us, λατ. umerus (> ισπ. hombro, ιταλ. omero), σανσκρ. áṃsa-, γοτθ. ams κ.ά. Ο τ. *νῶμος* (ήδη μεσν.) οφείλεται στη συνεκφορά *τὸν ὦμον,* από όπου προέκυψε με εσφαλμένο μορφολογικό χωρισμό νέα ονομαστική *ὁ νῶμος*].

ωμότητα (η) [αρχ.] **1.** η σκληρότητα και ο κυνισμός που χαρακτηρίζουν τον χαρακτήρα ή τη συμπεριφορά κάποιου **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα και απανθρωπιά: *οι κατακτητές προέβησαν σε ωμότητες* ΣΥΝ. κτηνωδία.

ωμοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που τρώει ωμές τροφές, ιδίως ωμό κρέας: *~ ζώα.* — **ωμοφαγία** (η) [μτγν.].

ωμοφόριο (το) {ωμοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. αρχιερατικό άμφιο στολισμένο με θρησκευτικές παραστάσεις, το οποίο φέρεται στους ώμους και περιβάλλει τον τράχηλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαφόρι(ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠμοφόριον < ὠμοφόρος < ὦμος* + *-φόρος* (< *φέρω*)].

ων, ούσα, ον μτχ. {(σπάν.-μόνο σε ορισμένους τύπους) όντος (θηλ. ούσης), όντα | όντες (θηλ. δύσχρ. ούσαι κ. ούσες), όντων (θηλ. δύσχρ. ουσών)} (λόγ.) αυτός που είναι (κάτι), που υπάρχει: *η κυρία, ούσα ασθενής, ανεζήτησε βοήθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. μτχ. *ὤν – οὖσα - ὄν,* ενεστ. τού ρ. *εἰμί* (βλ. λ. *είμαι, ον*)].

-ών, -ούσα, -ούν (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *συγκοινωνούντα (δοχεία), διοικούσα (επιτροπή), ο αιτών - η αιτούσα, το κινούν αίτιο, κρατούσα (θεωρία), ο εκτελών χρέη πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρημάτων σε *-έω* και *-άω* (λ.χ. *βεβαιών -ούσα, -ούν, ἐνεργών -ούσα -οῦν, κρατών, -ούσα, -οῦν*)].

-ών, -ώσα, -ών κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *το κυβερν-ών κόμμα, συνιστ-ώσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ῶν, -ῶσα, -ῶν,* που προέρχεται από μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρημάτων σε *-άω* (λ.χ. *κυβερνῶν, -ῶσα, -ῶν, ἐρωτῶν, -ῶσα, -ῶν*)].

-ων, -ουσα, -ον (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *εξέχ-ων (παράγοντας), τρέχ-ον (έτος), προεδρεύ-ων, αποκλίν-ουσα (συμπεριφορά), ισχύ-ον (δίκαιο), περιοδεύ-ων (θίασος).*
[ΕΤΥΜ. Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. ρημάτων σε *-ω* (λ.χ. *ὑπάρχων, -ουσα, -ον, πρωτεύων, -ουσα, -ον*)].

-ων, -ων, -ον (λόγ.) κατάληξη δικατάληκτων επιθέτων: *μείζ-ων (εκλογική περιφέρεια), εθνικόφρ-ων, φιλοθεάμ-ον (κοινό), μετριόφρ-ων.*
[ΕΤΥΜ. Κλιτικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *εἰδήμων, μείζων, εὐγνώμων*), που προέρχεται από το αντίστοιχο Ι.Ε. *-on-].

ΣΧΟΛΙΟ Σημαντικός αριθμός λογίων επιθέτων σε **-ων, -ων, -ον** (*ευγνώμων, εθνικόφρων, δεισιδαίμων, ισχυρογνώμων, μετριόφρων, ουρανοβάμων, νοήμων, μείζων* κ.ά.) χρησιμοποιούνται και σήμερα στον απαιτητικό ιδίως λόγο των ομιλητών τής Ελληνικής. Η κλίση των επιθέτων αυτών έχει ως εξής:

ο / η μετριόφρ-**ων**	το μετριόφρ-**ον**
τού / τής μετριόφρ-**ονος**	τού μετριόφρ-**ονος**
τον / τη μετριόφρ-**ονα**	το μετριόφρ-**ον**
οι μετριόφρ-**ονες**	τα μετριόφρ-**ονα**
των μετριοφρ-**όνων**	των μετριοφρ-**όνων**
τους / τις μετριόφρ-**ονες**	τα μετριόφρ-**ονα**

Όπως είναι φανερό, το αρσενικό και το θηλυκό γένος των επιθέτων αυτών συμπίπτουν στην κλίση τους («τριγενή» επίθετα, αλλά «δικατάληκτα»). Στη σύγχρονη χρήση τής γλώσσας, ιδίως στον προφορικό λόγο, επικρατεί η τάση να χρησιμοποιείται από τους ομιλητές και ο (μεταπλασμένος) τύπος σε *-ας.* Όπως λέγεται δηλ. *χειμώνας* (αντί τού αρχ. *χειμών*), *αιώνας* (αντί τού αρχ. *αιών*), έτσι πλάστηκε και *μετριόφρονας* κοντά στο *μετριόφρων, δεισιδαίμονας (δεισιδαίμων), ισχυρογνώμονας (ισχυρογνώμων)* κ.ο.κ. Αυτό, όμως, συμβαίνει στην πράξη μόνο στο αρσενικό, όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως προσδιορισμός (*«ο ισχυρογνώμονας διευθυντής»,* αλλά ελάχιστα ή καθόλου *«η ισχυρογνώμονας διευθύντρια»*). Όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο, τότε ο τύπος σε *-ας* χρησιμοποιείται συχνά από τους ομιλητές και για το θηλυκό (*Η διευθύντριά μας είναι πολύ ισχυρογνώμονας*)· η γενική, ωστόσο, σχηματίζεται σε *-ος,* όπως τού αρσενικού. Στην τάση απλοποίησης που παρατηρείται με τα επίθετα αυτά, ανήκει και η ακινησία τού τόνου, η οποία έχει επικρατήσει στο ουδέτερο μερικών επιθέτων έναντι παλαιότερων τύπων που αναβίβαζαν τον τόνο: *«Το έθνος* ***ευγνώμον*** *αναγνωρίζει τις υπηρεσίες...»,* όχι *«Το έθνος εύγνωμον αναγνωρίζει...».* Ομοίως *φιλοθεάμον* κοινό (όχι *φιλοθέαμον*), *φιλοπράγμον άτομο* (όχι *φιλόπραγμον*) κ.λπ. Μόνο το ουδ. **έλασσον** διατηρεί τον αρχικό μετακινημένο τόνο του.
Τα επίθετα που ανήκουν στο σύστημα των *-ων, -ων, -ον* είναι: *αβρόφρων, αγνώμων, αεροβάμων, αιθεροβάμων, ακτήμων, αλλόφρων, αμνήμων, ανοικτίρμων, απράγμων, ατέρμων* (βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ), *άφρων, βασιλόφρων, γενναιόφρων, δεισιδαίμων, δουλόφρων, εθνικόφρων, ειδήμων, είρων, έκφρων, ελάσσων* (ουδ. *έλασσον*)*, ελεήμων, ελευθερόφρων, επιλήσμων, ευγνώμων, ευδαίμων, εχέφρων, ήσσων, ισχυρογνώμων, κομπορρήμων, κρείσσων, μακραίων* (βλ. λ. *ατέρμων,* ΣΧΟΛΙΟ), *ματαιόφρων, μεγαλορρήμων, μεγαλόφρων, μείζων, μείων, μετριόφρων, μνήμων, νοήμων, νομιμόφρων, οικτίρμων, ομόφρων, ορθόφρων, ουρανοβάμων, παράφρων, πείσμων, πλείων* (ουδ. *πλέον*), *πολυπράγμων, σώφρων, ταπεινόφρων, υλόφρων, υψηλόφρων, φιλοθεάμων, φιλοπράγμων, φιλόφρων.*

-ώνας περιληπτική παραγωγική κατάλ. ουσιαστικών· δηλώνει τον τόπο όπου υπάρχουν πράγματα ή πρόσωπα και συνεκδοχικώς τα ίδια τα πράγματα / πρόσωπα: *στρατ-ώνας, ελαι-ώνας, κοιτ-ώνας, περιστερι-ώνας, πορτοκαλε-ώνας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ών, -ῶνος,* βλ. λ. *-ων, -ων, -ον*].

Ωνάσης (ο) {Ωνάσηδες} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο πάρα πολύ πλούσιο.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Έλληνα μεγαλοεφοπλιστή *Αριστοτέλη Ωνάση* (1900-75)].

ώνια (τα) {ωνίων} (λόγ.) οι αγορές που κάνει κάποιος, κυρ. τα τρόφιμα, οι προμήθειες: *αξιωματικός / υπηρεσία ωνίων στον στρατό* ΣΥΝ. ψώνια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὤνιος < ὠνή* «αγορά» < ρ. *ὠνοῦμαι (-έο)* «αγοράζω», για το οποίο βλ. λ. *εξωνημένος*].

-ωνυμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση σημασιολογική: *αντ-ωνυμία, συν-ωνυμία* **2.** το όνομα (που φέρει κάποιος): *επ-ωνυμία, αν-ωνυμία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ωνυμία, προσ-ωνυμία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ώνυμος* (βλ.λ.)].

-ωνυμικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σχέση με είδος ονόματος: *πατριδ-ωνυμικό, ανδρ-ωνυμικό, τοπ-ωνυμικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀνδρωνυμικόν, ἀντ-ωνυμικός*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ωνυμία, -ώνυμος* (βλ.λ.)].

-ωνύμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος ονόματος: *προσ-ωνύμιο, τοπ-ωνύμιο, ανθρωπ-ωνύμιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀνδρωνύμιον*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ώνυμος, -ωνυμία*].

-ώνυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση σημασιολογική: *αντ-ώνυμος, συν-ώνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *αντώ-νυμο, συν-ώνυμο* **2.** το όνομα (που φέρει κάποιος): *ανώνυμος, επ-ώνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *το επώνυμό του είναι γνωστό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ώνυμος, συν-ώνυμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

-ώνω επίθημα πολλών ρημάτων τής Ελληνικής (περίπου χιλίων), που σχηματίζονται συνήθως από ονόματα (ουσιαστ.-επίθετα): *κλειδώνω (κλειδί), σκοτώνω (σκότος), βεβαιώνω (βέβαιος), ριζώνω (ρίζα), παγώνω (πάγος), βιδώνω (βίδα), ταπεινώνω (ταπεινός)* κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

νευρωτικός.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα ρ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, τα οποία προέρχονται κυρ. από μεταπλασμό των αρχ. συνηρημένων σε *-όω* μέσω τού αορ. *-ωσα* και εμφανίζονται από τον 8ο αι. μ.Χ.].

ωο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με το αβγό: *ωο-τόκος, ωο-κέλυφος* **2.** με το ωάριο: *ωο-γένεση, ωο-θήκη, ωο-ρρηξία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ᾠο-τόκος, ᾠο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *ᾠόν* (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. oo-gamy)].

ωογαμία (η) ΒΙΟΛ. εγγενής αναπαραγωγή κατά την οποία ένας μεγάλος, σφαιρικός και ακίνητος θηλυκός γαμέτης γονιμοποιείται από έναν μικρό, αρσενικό γαμέτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oogamy].

ωογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η διαδικασία σχηματισμού θηλυκών γαμετών (ωαρίων) στα ζώα. Επίσης **ωογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oogenesis].

ωογόνιο (το) {ωογονί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο τής αρχικής φάσης αναπτύξεως των θηλυκών γαμετών στις ωοθήκες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. ovogonium (νόθο σύνθ.) < ovo (< λατ. ovum «αβγό») + -gonium (< *γόνος*)].

ωογόνος, -ος, -ο αυτός που γεννά ωά ή ωάρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oogone].

ωοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ωοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού: ~ *πρόσωπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ωοζωοτοκία (η) [1864] ΖΩΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό παράγει αβγά, τα εκκολάπτει μέσα στον οργανισμό του και έπειτα γεννά τα εκκολαφθέντα νεογνά. — **ωοζωοτόκος, -ος, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ovoviviparité].

ωοθηκεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μίας ή και των δύο ωοθηκών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ovariectomy (νόθο σύνθ.) < ovary «ωοθήκη» (< νεολατ. ovarium «ωάριο») + ectomy < *εκτομή*].

ωοθήκη (η) [1836] {ωοθηκών} **1.** ο γυναικείος γεννητικός αδένας· (ειδικότ. στη γυναίκα) καθένας από τους δύο γεννητικούς αδένες που βρίσκονται στην περιοχή τής λεκάνης, δεξιά και αριστερά τής μήτρας, ο ρόλος των οποίων είναι η απελευθέρωση ενός τουλάχιστον ωαρίου κάθε μήνα και η έκκριση των γεννητικών ορμονών τής γυναίκας **2.** ΒΟΤ. το εξογκωμένο τμήμα τού υπέρου των αγγειοσπέρμων φυτών, που βρίσκεται στο κάτω μέρος του και το οποίο περιέχει τις σπερματικές βλάστες • **3.** (λόγ.) η αβγουλιέρα, η αβγοθήκη. — **ωοθηκικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ovaire < νεολατ. ovarium «ωάριο»].

ωοθηκίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής ωοθήκης: *οξεία / χρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ovarite].

ωοθυλάκιο (το) {ωοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σφαιροειδής κυτταρικός σχηματισμός τής ωοθήκης, που περιέχει ένα ωάριο. — **ωοθυλακικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. follicule ovarien].

ωοκέλυφος (το) {ωοκελύφ-ους | -η, -ών} ΒΙΟΛ. το εξωτερικό σκληρό περίβλημα τού αβγού· ΣΥΝ. τσόφλι.
[ΕΤΥΜ. < *ωο-* + *κέλυφος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. egg-shell].

ωοκέλυφος, -η, -ο (για αγγεία) αυτός που έχει λεπτά τοιχώματα σαν το κέλυφος τού αβγού.

ωοκύτταρο (το) [1889] {ωοκυττάρ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. κύτταρο που προκύπτει κατά τη διαδικασία τής διαφοροποίησης τού θηλυκού γαμέτη στην ωογένεση **2.** ΒΟΤ. ο θηλυκός γαμέτης των ανώτερων φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oocyte].

ωολεύκωμα (το) {ωολευκώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το λεύκωμα, το ασπράδι τού αβγού.

ωόν (το) **1.** ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο, το αβγό· ΦΡ. (ειρων.) ***σιγά τα ωά!*** για να εκφραστεί αδιαφορία για κάτι που κατ' άλλους είναι σημαντικό: *–Θα βγάλουν δική τους εφημερίδα και θα επηρεάσουν την κοινή γνώμη. –Τι λες, ~!* **2.** ΑΡΧΙΤ. ωοειδές κόσμημα στην αρχαία αρχιτεκτονική, που προέκυψε από τη σχηματοποίηση τού φύλλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠόν / ᾤεον* < Ι.Ε. *ōw(e)yo / *ōyo- «αβγό», πβ. αρμ. ju, αρχ. γερμ. ei (> γερμ. Ei), αγγλ. egg, λατ. ōvum (> γαλλ. œuf, ισπ. huevo) κ.ά. Έχει επίσης προταθεί η σύνδεση όλων των ανωτέρω με το ουσ. *οἰωνός* (< **ὀϝιωνός*, βλ.λ.), αν και η παρουσία τού *-ϝ-* θα μπορούσε να θεωρηθεί παρετυμολογική (όπως ίσως και στα λατ. avis, σανσκρ. vāyah). Βλ. κ. *αβγό*].

ωορρηξία (η) {ωορρηξιών} ΦΥΣΙΟΛ. η περιοδική, κατά μήνα, απελευθέρωση ενός ωαρίου από την ωοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < *ωόν* + *-ρρηξία* < *ρήξη*, απόδ. τού αγγλ. ovulation].

-ώος, -ώα, -ώο παραγωγικό επίθημα επιθέτων: *πατρ-ώος, κεντρ-ώος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πατρῷος*, μτγν. *προικ-ῷος*), που ανάγεται σε τ. *-ώιος* και προήλθε από θ. που αρχικώς έληγαν σε *-ω-* με την προσθήκη τού επιθήματος *-ιος* (λ.χ. *πάτρως – πατρώ-ιος – πατρῷος, θωή* «ποινή» – *ἀ-θώ-ιος – ἀθῷος*)].

ωοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση τού περιεχομένου ακέραιων και νωπών αβγών, με σκοπό την ποιοτική τους ταξινόμηση. Επίσης **ωοσκόπηση**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ᾠοσκοπία* < *ᾠόν* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωοσκόπιο (το) {ωοσκοπί-ου | -ων} το όργανο με το οποίο πραγματοποιείται η ωοσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *ωόν* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωόσφαιρα (η) {ωοσφαιρών} ΒΟΤ. μεγάλος και σφαιρικός θηλυκός γαμέτης ορισμένων φυκών και μυκήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oosphere].

ωοτοκία (η) [αρχ.] {ωοτοκιών} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό γεννά αβγά (γονιμοποιημένα ή αγονιμοποίητα), τα οποία εκκολάπτονται έξω από τον οργανισμό (πβ. λ. *ζωοτοκία*).

ωοτόκος, -ος, -ο (ζώο) που γεννά αβγά, τα οποία και εκκολάπτει· ΑΝΤ. ζωοτόκος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠοτόκος* < *ᾠόν* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

ωοφόρος, -α, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που περιέχει ωά ή ωάρια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠοφόρος* < *ᾠόν* + *-φόρος* < *φέρω*].

-ωπός παραγωγικό επίθημα επιθέτων που: **1.** δηλώνουν ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: *αρρεν-ωπός, χαρ-ωπός, σκυθρ-ωπός* (πβ. κ. *-ειδής, -ώδης*) **2.** έχουν υποκοριστική σημασία: *κοκκιν-ωπός* (λίγο κόκκινος), *γκριζ-ωπός, αγουρ-ωπός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρίζα *-ωπ-* < Ι.Ε. *okʷ- «βλέπω» (πβ. κ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*) και συνδ. με τις λ. *ὄψ-ις, ὀπ-τικός, ὄμ-μα, ὀπ-ή* κ.ά.].

ώρα (η) {ωρών} **1.** μονάδα μετρήσεως τού χρόνου, που αντιστοιχεί στο 1/24 τού ημερονυκτίου (όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση τη μέση ηλιακή ημέρα): *θα παίρνει από ένα δισκίο κάθε έξι ~* ‖ *η διαδρομή διαρκεί μιάμιση ~* ‖ *πήρε διορία 48 ωρών, για να απολογηθεί* ‖ *έτρεχε με ταχύτητα 200 χιλιομέτρων την ~* ‖ *κάθε ~ έχει 60 λεπτά* **2.** (γενικότ.) κάθε χρονική μονάδα βάσει τής οποίας υπολογίζεται λ.χ. ένα έργο, μια απασχόληση: *πόσες ~ δουλεύεις την ημέρα;* ‖ *πόσα πληρώνεσαι την ~;* ‖ *αύριο έχει εφτά ~ μάθημα* ‖ *διδακτική ~* (ο χρόνος που διαρκεί κάθε μάθημα στο σχολείο, περίπου 45 λεπτά) **3.** το χρονικό διάστημα (που απαιτείται ή διατίθεται για κάτι): *αυτή η άσκηση θέλει πολλή ~ για να τη λύσεις* ‖ *χάνει άσκοπα την ~ του και μετά αγχώνεται* ‖ *κοιμήθηκα πολλή ~* ‖ *έχεις λίγη ~ να τα πούμε;* ΣΥΝ. χρόνος· ΦΡ. (α) ***όλη την ώρα*** διαρκώς, πολύ συχνά, χωρίς διακοπή: *~ μιλάει για τον γυιο της* ‖ *αμάν πια, ~ παραπονιέται για το παραμικρό* (β) ***σκοτώνω την ώρα (μου)*** ασχολούμαι με πράγματα ανούσια ή περιττά, για να περνάει ο χρόνος (γ) ***τρώω την ώρα (μου)*** (i) σπαταλώ τον χρόνο μου, αφήνω να περνάει ο χρόνος, χωρίς να κάνω κάτι χρήσιμο ή σημαντικό: *τρώει την ώρα της παίζοντας χαρτιά και παραμελεί το σπίτι της* (ii) χάνω τον χρόνο μου εξαιτίας άλλων (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *φάγαμε την ώρα μας συμπληρώνοντας αιτήσεις και διάφορα άλλα χαρτιά, χωρίς να καταφέρουμε τελικά να διευθετήσουμε την υπόθεσή μας* (δ) ***τρώει / θέλει / παίρνει ώρες*** (τριτοπρόσ.) απαιτείται πολύς χρόνος για να γίνει κάτι: *τρώει ώρα να συντάξεις ένα κείμενο σε ξένη γλώσσα* ‖ *έφαγε πολλές ώρες η συζήτηση για τις λεπτομέρειες τής συμφωνίας* ‖ *θέλει τρεις ώρες για να φτάσεις εκεί* ‖ *παίρνει ώρα να μαγειρέψεις για τόσα άτομα* (ε) ***ώρες ολόκληρες / με τις ώρες*** για πάρα πολύ χρόνο, παρατεταμένα: *διαβάζει ~ για τις εξετάσεις* ‖ *χαζεύει / βλέπει τηλεόραση ~* (στ) ***στην ώρα (μου / σου κ.λπ.)*** ακριβώς στον καθορισμένο χρόνο ή μέσα στα χρονικά όρια που πρέπει ή που είχαν τεθεί ή συμφωνηθεί: *ακριβής όπως πάντα, στην ώρα του!* ‖ *δεν άργησα, ήρθα στην ώρα μου!* ‖ *κάθε πράγμα στην ώρα του· μη βιάζεσαι!* (ζ) ***ώρα με την ώρα*** καθώς περνούν οι ώρες: *~ η αγωνία για την τύχη των αγνοουμένων αυξάνει* (η) ***από ώρα σε ώρα*** (i) (για κάτι που αναμένεται να συμβεί πολύ σύντομα, στο άμεσο μέλλον) όπου να 'ναι: *τα αποτελέσματα ανακοινώνονται ~* ΣΥΝ. από στιγμή σε στιγμή (ii) με το πέρασμα τού χρόνου, καθώς περνάει ο χρόνος: *~ η κίνηση προς την ύπαιθρο αυξάνει και προκαλούνται προβλήματα στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων* **4.** (α) συγκεκριμένο σημείο τής ημέρας, το οποίο προσδιορίζεται με βάση την εικοσιτετράωρη διαίρεση τού ημερονυκτίου και περαιτέρω κατά λεπτά και δευτερόλεπτα και μετρείται με τη βοήθεια των ενδείξεων τού ρολογιού, από το 1 ώς το 12 για κάθε μισό τής ημέρας και από το 1 ώς το 24 για ολόκληρο το ημερονύκτιο: *–Τι ~ είναι; –7.15* (β) (η ονομαστική εν.) (ως χρονικός προσδιορισμός) για να δηλωθεί συγκεκριμένος χρόνος τού ημερονυκτίου: *στις δέκα η ~ ξεκίνησε να δουλεύει* **5.** (γενικότ.) ορισμένο τμήμα ή σημείο τού ημερονυκτίου (στο οποίο αναφέρεται κανείς): *διασκέδασαν ώς τις πρώτες πρωινές ~* ‖ *είναι προχωρημένη η ~, πέσε να κοιμηθείς* ‖ *η δουλειά τού γιατρού δεν έχει ώρες* ‖ *τις μικρές ~* (μετά τα μεσάνυχτα, τις νυχτερινές ώρες) **6.** (συνεκδ.) το ρολόι: *–Έχεις ~; –Όχι, δεν φορώ ποτέ ρολόι* **7.** το σύστημα μετρήσεως τού χρόνου ανά ώρες (σημ. 4α), όπως αυτό διαφοροποιείται κατά εποχή, χώρα κ.λπ.: *~ Ελλάδος / Γκρήνουιτς* ‖ *χειμερινή / θερινή ~* ‖ *τοπική / επίσημη ~* ‖ *πότε αλλάζει η ~;* ‖ *αλλαγή ώρας* **8.** (ειδικότ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία συντελείται κάτι, κατά την οποία συνήθ. συμβαίνει κάτι ή η οποία θεωρείται καταλληλότερη για κάτι: *~ φαγητού / ύπνου / κοινής ησυχίας / εργασίας* ‖ *κατά την ~ τής συνέλευσης προκλήθηκαν επεισόδια* ‖ *η ~ τού μαθήματος / τής αναχώρησης / τής ψηφοφορίας / τής προβολής / των διαφημίσεων* ‖ *~ για ένα διάλειμμα / για πάρτι·* ΦΡ. (α) ***πάνω στην ώρα*** για περιπτώσεις στις οποίες εμφανίζεται κάποιος ή συμβαίνει κάτι κατά τον χρόνο ακριβώς που γίνεται αναφορά σε αυτόν: *~ ήρθες, μόλις που ετοιμάζόμαστε να φάμε* (β) ***από τότε / την ώρα που...*** (i) από τότε που...: *~ παντρεύτηκε, ξέκοψε από τους δικούς του* ‖ *δεν θα 'ναι ούτε δέκα λεπτά ~ έφυγε!* (ii) εφόσον: *~ αποφάσισες να γίνεις ηθοποιός, πρέπει να σπουδάσεις υποκριτική* ‖ *~ κάνεις μια επιλογή, δέχεσαι και τις συνέπειές της* (γ) ***για την ώρα*** επί τού παρόντος, προσωρινά: *~ δεν υπάρχει εισιτήριο, αλλά μπορώ να σας βάλω σε λίστα αναμονής* ‖ *~ δεν έχουμε άλλη εξέλιξη στη δίκη* (δ) ***καλή ώρα*** σαν και τώρα ή σαν και το συγκεκριμένο πρόσωπο: *ήταν ένα ωραίο παιδί, ~ σαν τον Αποστόλη* ‖ *πηγαίναμε στο χωριό, ~ όπως πηγαίνουμε και τώρα, όταν σε μια στροφή πετάχτηκε μπροστά μας ένα αγριογούρουνο* (ε) ***καλή του ώρα*** να είναι (κάποιος) καλά· λέγεται όταν αναφέρουμε στον λόγο μας

κάποιον ο οποίος δεν παρίσταται: *τότε με βοήθησε ο μαστρο-Κώστας*, ~ (στ) ***πριν τής ώρας μου*** (εσφαλμ. σύνταξη) ***/ σου κ.λπ. / πριν την ώρα μου / σου κ.λπ.*** πριν από την ηλικία που θεωρείται κανονική ή επιθυμητή για (να συμβεί) κάτι: *μ'όλα αυτά που συνέβησαν, γέρασε ο άνθρωπος πριν τής ώρας του* (ζ) **την ίδια ώρα** (i) ταυτοχρόνως: *οι εξετάσεις διεξάγονται ~ σε όλα τα λύκεια τής χώρας* (ii) (μτφ.) ενώ παράλληλα: *σου κάνει τον φίλο ~ που σε θάβει πίσω από την πλάτη σου* (η) **ώρες-ώρες** κάποιες φορές: *~ γίνεσαι πολύ γκρινιάρης* || *~ τα χάνω με την εξυπνάδα αυτού τού παιδιού* (θ) ***με τις ώρες (μου / σου κ.λπ.)*** αναλόγως τής διαθέσεώς (μου / σου κ.λπ.): *δεν τον βρίσκεις κι εύκολα, άλλοτε είναι καλός, άλλοτε φωνάζει*, είναι ~ του δηλαδή (ι) (για φαγώσιμα) **τής ώρας** (i) πολύ φρέσκος: *ψάρια ~* (ii) (κυρ. για κρεατικά) αυτός που ψήνεται, μαγειρεύεται λίγο προτού καταναλωθεί, σερβιριστεί (κατ' αντιδιαστολή προς τα έτοιμα μαγειρεμένα φαγητά): *θα πάρετε κάτι μαγειρευτό ή προτιμάτε κάτι ~*; (ια) ***(κάτι) δεν είναι τής ώρας*** (κάτι) δεν είναι τού παρόντος: *~ να συζητήσουμε για την αύξηση τού μισθού σου* (ιβ) ***είναι ώρα να / για...*** είναι καιρός να / για...: *~ ξαναδούμε το πρόβλημα τής ανεργίας στις πραγματικές του διαστάσεις* || *~ πηγαίνουμε, καληνύχτα* || *~ τάβλι· παίζουμε ένα;* (ιγ) ***ήγγικεν η ώρα*** (*ἰδοὺ ἤγγικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 45) έφθασε ο καιρός, ο προκαθορισμένος χρόνος (για κάτι): *η Ελλάδα πρέπει να πάρει τις κρίσιμες αποφάσεις για τα εθνικά μας θέματα· ~* (ιδ) ***η ώρα η καλή*** ως ευχή προς μελλονύμφους (ιε) ***η κακιά (η) ώρα*** (ενν. *φταίει*) η κακή στιγμή, η περίσταση στην οποία κάποιος δεν ήλεγχε τον εαυτό του και άθελά του έπραξε κάτι κακό: *ο δράστης είπε πως δεν ήθελε να σκοτώσει τον φίλο του, αλλά απλώς να του δείξει το πιστόλι του και απέδωσε τον φόνο στην κακιά ώρα* (ιστ) **τής κακιάς ώρας** για κάτι που έχει κακή ποιότητα ΣΥΝ. τής συμφοράς, τής πυρκαγιάς (ιζ) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος*** βλ. λ. *χρόνος* (ιη) ***βρήκες την ώρα*** ειρων. προς κάποιον που κάνει ή λέει κάτι σε ακατάλληλη χρονική στιγμή **9.** κάθε ξεχωριστή περίσταση ή συγκεκριμένη στιγμή τής ζωής (ανθρώπου ή συνόλου): *ρούχο ευκολοφόρετο για όλες τις ~* || *ώρες θριάμβου ζει από χθες η Ελλάδα μετά τις νίκες των ολυμπιονικών μας* || *έχουν περάσει μαζί πολλές δύσκολες ~* || *οι ~ τής κρίσης / τής έντασης / τής χαλάρωσης / τής διασκέδασης / τού απολογισμού·* ΦΡ. ***ώρα ανάγκης*** δύσκολη στιγμή στη ζωή κάποιου: *αποταμιεύει χρήματα για μια ~* **10.** ΕΚΚΛΗΣ. **Ώρες** (οι) οι τέσσερεις τακτές ημερήσιες ακολουθίες που σήμερα ψάλλονται κυρ. στις μονές και αντιστοιχούν στις τέσσερεις βασικές ώρες τής ημέρας: *μεγάλες ~* (κατά την παραμονή των Θεοφανίων, των Χριστουγέννων και τής Μ. Παρασκευής). (υποκ.) **ωρούλα** κ. **ωρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥρα* < I.E. *yōr-ā «εποχή, έτος», πβ. λατ. hornus «εφετινός» (< *ho-yōr-(i)-nos), γοτθ. jer «έτος», αρχ. γερμ. jār (> γερμ. Jahr), αγγλ. year κ.ά. Δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. hora (> γαλλ. heure, ισπ. hora), που απαντά και εν συνθέσει (λ.χ. ισπ. ahora «τώρα» < λατ. ad horam). Η λ. *ὥρα* δήλωνε αρχικώς μια χρονική περίοδο, η οποία επανεμφανίζεται περιοδικά (λ.χ. εποχή, ώρα τής ημέρας), πολύ συχνά δε αναφέρθηκε και στην κατάλληλη εποχή, κατά την οποία συνήθως τελείται μια πράξη (λ.χ. γάμος, ύπνος, φαγητό, εργασία στους αγρούς κ.ά.), καθώς και στην άνθηση τής ζωής, τη νεότητα και την ομορφιά (πβ. κ. *ὡρα-ῖος*)].

ωραιόκοσμος (ο) (οικ.-ως φιλοφρόνηση) σύνολο ωραίων γυναικών ή γενικά οι γυναίκες: *ο ~ τής παρέας μας έχει όρεξη για χορό!*

ωραιολογία (η) {ωραιολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) το να λέει ή να γράφει κανείς ωραία και συνήθ. κενά περιεχομένου λόγια: *στην έκθεση χρειάζονται ιδέες και επιχειρήματα, όχι απλές ωραιολογίες*.

ωραιοπαθής, -ής, -ές {ωραιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** (κακόσ.) αυτός που ασχολείται υπερβολικά με την ομορφιά του και την επιδεικνύει ΣΥΝ. ναρκισσευόμενος **2.** (σπάν.) αυτός που έχει πάθος για το ωραίο, αυτός που αγαπά το ωραίο. — **ωραιοπάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ωραίος* + *-παθής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* (ρ. *πάσχω*)].

ωραιόπλουμος, -η, -ο κ. **ωριόπλουμος** αυτός που είναι πολύ όμορφα στολισμένος, κατ' επέκτ. όμορφος.
[ΕΤΥΜ. < *ωραίος* + *-πλουμος* < *πλουμί* (βλ.λ.)].

ωραιοποιώ ρ. μετβ. {ωραιοποιείς... | ωραιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (κάτι) με ωραίο τρόπο, αποφεύγοντας να αναφέρω αρνητικές ή δυσάρεστες πτυχές του: *σταμάτα να ωραιοποιείς αυτά που κάνει προσπαθώντας να τον δικαιολογήσεις* || *~ μια κατάσταση / ένα γεγονός*. — **ωραιοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embellir].

ωραίος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει ευχάριστη, αρεστή εμφάνιση, που αρέσει για τα χαρακτηριστικά του: *~ τοπίο / σπίτι / παιδί / λουλούδι* || *~ άνδρας / γυναίκα* ΣΥΝ. καλλίγραμμος, (λόγ.) ευειδής, όμορφος, κομψός· ΦΡ. ***ωραίο φύλο*** το γυναικείο φύλο **2.** (γενικότ.) αυτός που είναι ευχάριστος στις αισθήσεις: *~ φωνή / άγγιγμα / γεύση / άρωμα* ΣΥΝ. απαλός, γλυκός, φίνος **3.** (γενικότ.) αυτός που είναι ευχάριστος, που προκαλεί ευχαρίστηση: *~ κουβέντα / παρέα* || *~ αστείο / ανέκδοτο* **4.** αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό: *~ χειρονομία / προσπάθεια* || *~ άνθρωπος η μάννα του, δυνατός, περήφανος και τρυφερός μαζί* || *~ παίκτης / ζωγράφος* || (ειρων.) *~ φίλος! Με το που έφυγες, άρχισε να σε κουτσομπολεύει* **5.** αυτός που προκαλεί ή συνοδεύεται από ευχάριστα συναισθήματα, ευχάριστες εμπειρίες· συναρπαστικός, ενδιαφέρων: *η εφηβεία είναι η πιο ~ ηλικία* || *«η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ~ ταξίδι»* (Κ.Π. Καβάφης)· ΦΡ. ***το ωραίο είναι (ότι...)*** το ενδιαφέρον, το περίεργο (συνήθ. το αστείο) είναι (ότι...): *~ από κατηγορούμενος στο τέλος θα βγει και κατήγορος!* **6.** (για τον καιρό) αυτός που γίνεται ευχάριστα αποδεκτός: *~ μέρα* (ηλιόλουστη, ζεστή) || *~ σούρουπο με ανάλαφρο αεράκι* **7. ωραίο** (το) η ιδιότητα τού αισθητικώς άρτιου, οτιδήποτε προκαλεί ευχαρίστηση, αισθητική απόλαυση: *οι εραστές τού ~* || *στη ζωή του υπήρξε λάτρης τού ~* ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά, ωραιότητα **8. ωραίος** (ο). **ωραία** (η) πρόσωπο με όμορφα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιείται μέσα σε ένα σύνολο λόγω τής εμφάνισής του: *η Μαρία είναι η ~ τής τάξης* ΣΥΝ. (για άνδρες) γόης, ομορφάντρας, ομορφόπαιδο, κούκλος, Άδωνις, Απόλλων, καλλονός, (για γυναίκες) γόησσα, καλλονή, κούκλα, νεράιδα, σειρήνα, Αφροδίτη. — **ωραία** επίρρ., **ωραιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι, δίκιο, όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡραῖος*, αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει την κατάλληλη ώρα», < *ὥρα* (βλ.λ.) + -ιος (πβ. κ. *ἀρχή / ἀρχαῖος*)].

ωράριο[1] (το) {ωραρί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των ωρών εργασίας σε υπηρεσία, εργοστάσιο ή κατάστημα: *κανονικό / μειωμένο / ελεύθερο / διακεκομμένο / σπαστό* (μη συνεχές) */ συνεχές / εναλλασσόμενο ~* **2.** κάθε πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας (καταστήματος, επιχείρησης, γραφείου, εργοστασίου, σχολείου κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. horaire < λατ. horarium < hora < αρχ. *ὥρα*].

ωράριο[2] (το) → οράριο

ωρέ επιφών. (παλαιότ.-διαλεκτ.) ως προσφώνηση προσώπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε*.
[ΕΤΥΜ. < *μωρέ*, κλητ. τού επιθ. *μωρός* (πβ. *βρε, μπρε, μωρέ, ρε*)].

ωριαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί μία ώρα: *~ διαγώνισμα / συνάντηση / συνομιλία / διαδρομή* **2.** αυτός που σχετίζεται με χρονική διάρκεια μίας ώρας: *~ αμοιβή* **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται ή γίνεται κάθε μία ώρα: *~ αναχωρήσεις*. — **ωριαία** επίρρ.

Ωριγένης (ο) {-η κ. -ους} εκκλησιαστικός συγγραφέας από την Αλεξάνδρεια (185-254)· θεωρείται ο πατέρας τής θεολογικής επιστήμης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ὠρι-* (από το θ. τού ον. *Ὠρίων*, βλ.λ.) + *-γένης* < *γένος*].

ωριλά (ο) συντετμημένος τ. τού ω[το]ρι[νο]λα[ρυγγολόγος].

ωριμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ωρίμασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (μτφ.) κάνω (κάτι/κάποιον) να ωριμάσει: *τον ωρίμασαν οι δυσκολίες τής ζωής* ♦ (αμετβ.) **2.** (για καρπούς) γίνομαι ώριμος: *ωρίμασαν τα στάχυα* || *τα μήλα δεν έχουν ωριμάσει ακόμα, είναι άγουρα* ΣΥΝ. μεστώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) φθάνω στην ακμή τής ηλικίας μου, γίνομαι ενήλικος: *ο γυιος του ωρίμασε· έγινε πια άντρας* (β) αποκτώ την ικανότητα να κρίνω και να αποφασίζω με υπευθυνότητα, γίνομαι ψυχικά και πνευματικά ώριμος: *παρότι κοντεύει τα τριάντα, δεν έχει ωριμάσει ακόμα· εξακολουθεί να αντιδρά σαν παιδί* **4.** (μτφ. για πράγματα) (α) είμαι κατάλληλος: *δεν ωρίμασαν ακόμα οι συνθήκες για την επανάσταση* (β) ολοκληρώνομαι, φθάνω σε σημείο ολοκλήρωσης: *δεν έχει ωριμάσει ακόμα η επιστημονική του σκέψη* || *έχει ωριμάσει μέσα του η ιδέα τού γάμου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

ωρίμαση [1796] κ. (εσφαλμ.) **ωρίμανση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (α) η ολοκλήρωση τής ανάπτυξης: *η ~ των φρούτων* (β) η κατάκτηση τής ωριμότητας: (μτφ.) *η (πνευματική) ~ ενός ανθρώπου θα πρέπει να συμπίπτει με το τέλος τής εφηβείας του* || *πρώιμη / διανοητική / καλλιτεχνική* (ενός καλλιτέχνη, όταν κατακτά το προσωπικό του ύφος) */ συναισθηματική ~* (βλ. κ. λ. *ωριμότητα*) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των βιοχημικών και μορφολογικών μεταβολών που υφίσταται ένα φυτικό όργανο, ωσότου ωριμάσει. Επίσης **ωρίμασμα** (το).

> **ωρίμαση ή ωρίμανση; ωρίμαση – ωριμότητα.** Συχνά χρησιμοποιείται ο τ. **ωρίμανση** αντί τού κανονικού τ. **ωρίμαση**, που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε **-άζω**, το **ωριμάζω**. Ήτοι: *ωριμάζω – ωρίμαση*, όπως *εκφράζω – έκφραση, εξετάζω – εξέταση, εκγυμνάζω – εκγύμναση, εστιάζω – εστίαση, εκδικάζω – εκδίκαση, παρουσιάζω – παρουσίαση, επιβιβάζω – επιβίβαση* κ.τ.ό. Για να έχουμε ουσιαστικό σε *-ανση* (**ωρίμανση* λ.χ.), πρέπει να έχουμε ρήμα σε **-αίνω**: *σημαίνω – σήμανση, θερμαίνω – θέρμανση, λιπαίνω – λίπανση, ρυπαίνω – ρύπανση, ξηραίνω – ξήρανση, υφαίνω – ύφανση, λειαίνω – λείανση* κ.τ.ό. Αλλά ρήμα **ωριμαίνω* δεν υπάρχει! Άρα **ωρίμαση** και όχι *ωρίμανση*.
> Το *ωρίμαση* διαφέρει επίσης από το *ωριμότητα*. Το **ωρίμαση** δηλώνει την κατάσταση που έρχεται ως αποτέλεσμα τού *ωριμάζω*, ενώ το **ωριμότητα** δηλώνει την ιδιότητα, ό,τι χαρακτηρίζει τον **ώριμο**, από όπου και παράγεται. Άρα *ωριμάζω – ωρίμαση* (κατάσταση), *ώριμος – ωριμότητα* (ιδιότητα): *Η ωρίμαση των καρπών απαιτεί ορισμένο χρόνο – Μας έκανε εντύπωση η ωριμότητα τής σκέψης του σε τόσο μικρή ηλικία.*

ωρίμασμα (το) → ωρίμαση

ώριμος, -η, -ο **1.** (για καρπούς) αυτός που έχει αναπτυχθεί τόσο, ώστε να είναι έτοιμος να κοπεί και να καταναλωθεί: *~ φρούτα* ΣΥΝ. μεστωμένος, γινωμένος, (λαϊκ.) γουρμασμένος ΑΝΤ. άγουρος, αγίνωτος **2.** (απόστημα) που είναι έτοιμο να σπάσει και να βγει το πύον που εμπεριέχει **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ενήλικος, αυτός που έχει ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, που μπορεί να αναπαραχθεί, κατ' αντιδιαστολή προς τον νεαρό και τον ηλικιωμένο: *~ άντρας / γυναίκα* ΑΝΤ. ανήλικος (β) υπεύθυνος, αυτός που έχει ολοκληρώσει τη συναισθηματική και πνευματική του ανάπτυξη, ώστε να μπορεί να επιλέγει υπεύθυνα και ανεξάρτητα με δικά του κριτήρια: *δεν είναι αρκετά ~, για να κάνει σοβαρή σχέση* || *είναι πια ~ να αποφασίσει τι θέλει!* ΣΥΝ. έμπειρος, (εκφραστ.) ψημένος ΑΝΤ. ανώριμος **4.** (μτφ.) αυτός που έχει εξελιχθεί αρκετά, που προκύπτει ως αποτέλεσμα μακράς και ολοκληρωμένης διαδικασίας ή επεξεργασίας: *η μείωση των ωρών εργασίας είναι πλέον ~ αίτημα τής εποχής μας* || *οι συνθήκες είναι ώριμες για την επίλυση τού προβλήματος* || *ο ρόλος τού κράτους εί-*

ναι σημαντικός, τόσο στην αρχή όσο και στα πιο ~ *στάδια ανάπτυξης αυτών των περιοχών* || *οι ~ αγορές τής Δ. Ευρώπης*· ΦΡ. ***ώριμη σκέψη*** (i) η ολοκληρωμένα επεξεργασμένη σκέψη / άποψη (που διατυπώνει κανείς): *όσα υποστήριξε τα εξέθεσε ως προϊόν ώριμης σκέψης* || *έπειτα από ~* (λόγ. *κατόπιν ωρίμου σκέψεως*) (ii) η ικανότητα τής εις βάθος σκέψης, η βαθιά σκέψη: *τον λόγο του χαρακτηρίζει η ~ και η σύνεση* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει κατασταλαγμένα πλέον χαρακτηριστικά, που μαρτυρεί την κατάληξη μιας δημιουργικής αναζήτησης: *η ~ περίοδος τής ποίησής του* || *αυτός ο πίνακας είναι ένα από τα ~ έργα του* **6.** (μτφ.) αυτός που αφορά σε ενηλίκους (κατ' αντιδιαστολή προς τους ανηλίκους ή τους ηλικιωμένους): *η ~ ηλικία* || *από ~ ανθρώπους έχει κανείς μεγαλύτερες απαιτήσεις.* — **ώριμα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι, ωρίμαση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥριμος* < *ὥρα* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *νόστ-ιμος*. Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. είχε αρχικώς την ίδια σημ. με το αρχ. επίθ. *ὡραῖος*, δηλώνοντας αυτόν που συμβαίνει την κατάλληλη ώρα ή εποχή, ενώ στη μτγν. γλώσσα προσδιόριζε επίσης γυναίκες έτοιμες για γάμο. Στη σημερινή μτφ. σημ. συνέβαλε και το συνώνυμο γαλλ. mûr].

ωριμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ωρίμου, η κατάσταση αυτού που έχει ολοκληρωμένη ανάπτυξη, που έχει πλήρως ανεπτυγμένα τα χαρακτηριστικά του: *ηθική / συναισθηματική / ψυχική / σωματική ~* || *με το τελευταίο του έργο κατακτά πλέον την εκφραστική του ~* **2.** (μτφ.) (α) η πνευματική συγκρότηση: *παρά το νεαρόν τής ηλικίας του, έχει μεγάλη ~* || *η ~ τής σκέψης / τού λόγου κάποιου* (β) σύνολο στοιχείων (σοβαρότητα, υπευθυνότητα, επιδεξιότητα) που χαρακτηρίζουν κάποιον στις ενέργειές του: *επέδειξε μεγάλη ~ στον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε το θέμα* **3.** (μτφ.) η ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, το να έχει ολοκληρωθεί κάποιος βιολογικά και ψυχοπνευματικά (να έχει κατασταλάξει στις απόψεις του, να ξέρει τι θέλει, πώς να συμπεριφέρεται, να έχει αποκτήσει πείρα ζωής κ.λπ.): *τα χρόνια τής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

ωριόπλουμος, -η, -ο ➝ ωραιόπλουμος

ώριος, -ια, -ιο κ. **ωριός, -ιά, -ιό** (λαϊκ.-λογοτ.) ωραίος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡραῖος*, με μετακίνηση τού τόνου και συνίζηση, πβ. κ. *ακέραιος* ~ *ακέριος*, ίσως και με την επίδρ. τού συνθέτου *παν-ώριος*].

Ωρίων (ο) {Ωρίων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. περίφημος κυνηγός, γνωστός για την ομορφιά και το παράστημά του, ο οποίος μεταμορφώθηκε σε αστερισμό από τον Δία • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου, από τους πιο εκτεταμένους τής ουράνιας σφαίρας. Επίσης **Ωρίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ίσως συνδ. με το ουσ. *ὤρα* «φροντίδα, μέριμνα» (βλ. λ. *-ωρός*)].

Ω.Ρ.Λ. (ο) (προφέρεται *ωριλά*) ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγος.

ωροδείκτης (ο) [1761] {ωροδεικτών} η βελόνα τού ρολογιού που δείχνει τις ώρες (πβ. λ. *λεπτοδείκτης*).

ωρολογιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ρολόι **2.** αυτός που έχει καταρτιστεί κατά ώρες **3.** αυτός που λειτουργεί με μηχανισμό ρολογιού: *~ βόμβα.* Επίσης **ωρολογικός** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορολογιακός.*

ωρολόγιο (το) {ωρολογί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το ρολόι • **2.** (συνεκδ.) ο πίνακας στον οποίο καταγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας λ.χ. μιας υπηρεσίας • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο, το οποίο περιλαμβάνει την Ακολουθία των Ωρών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορολογιακός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡρολόγιον* (λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει ένα ηλιακό ρολόι κατασκευασμένο από τον Αναξιμένη) < *ὥρα* + *-λόγιον* < *λόγος*. Η σημ. 3 είναι μεσν.].

ωρολόγιος, -α, -ο μόνο στη ΦΡ. ***ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων*** ο πίνακας που δείχνει τις διδακτικές ώρες ανά σχολικό μάθημα, τμήμα, ημέρα και ώρα.

ωρολογοθήκη (η) [1882] {ωρολογοθηκών} η θήκη τού ρολογιού (βλ.λ.).

ωρολογοποιείο (το) [1856] **1.** το εργοστάσιο κατασκευής ρολογιών **2.** το εργαστήριο τού ωρολογοποιού, όπου επιδιορθώνονται ρολόγια.

ωρολογοποιία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία ή η τέχνη κατασκευής ρολογιών.

ωρολογοποιός (ο/η) [1856] τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή επιδιόρθωση ρολογιών.

ωρομίσθιο (το) {ωρομισθί-ου | -ων} η αμοιβή εργαζομένου για εργασία μίας ώρας (πβ. κ. λ. *ημερομίσθιο*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hourly rate].

ωρομίσθιος, -α, -ο **1.** (εργαζόμενος) που αμείβεται ανάλογα με τις ώρες εργασίας του και όχι λ.χ. με τακτικό μισθό: *~ καθηγητής* || *όταν είσαι ~, δεν πληρώνεσαι τις αργίες* **2.** ***ωρομίσθιο*** (το) βλ.λ.

-ωρός περιορισμένης χρήσεως παραγωγικό επίθημα, που δηλώνει αυτόν που φροντίζει για κάτι: *θυρ-ωρός, ακται-ωρός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὤρα* «φροντίδα, μέριμνα» και απαντά σε μικρό αριθμό συνθέτων (λ.χ. *θυρ-ωρός, ἀκται-ωρός* κ.ά.). Το αρχ. *ὤρα* < **Fώρᾱ* < *wōr-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer- / *wor-, για το οποίο βλ. λ. *ὁρῶ*].

-ωρος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ωρών: *δίωρη διακοπή ρεύματος* || *σαρανταοκτάωρος αποκλεισμός* || (το ουδ. ως ουσ.) *δουλεύει οκτάωρο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πολύωρος, δί-ωρος*), που προέρχεται από το αρχ. *ὥρα*].

ωροσκοπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η πρόβλεψη τού μέλλοντος κάποιου με βάση το ωροσκόπιό του. — **ωροσκοπικός, -ή, -ό** [μτγν.].

ωροσκόπιο (το) [μτγν.] {ωροσκοπί-ου | -ων} διάγραμμα τού ουρανού, που δείχνει τις θέσεις τού Ηλίου, τής Σελήνης και των πλανητών σε ορισμένη χρονική στιγμή (λ.χ. τής γεννήσεως τού ατόμου) και χρησιμοποιείται από τους αστρολόγους για άντληση πληροφοριών, που πιστεύουν ότι δηλώνουν το μέλλον των ανθρώπων.

ωροσκόπος (ο) **1.** (παλαιότ.) αστρολόγος που προλέγει το μέλλον κάποιου **2.** συντελεστής τού ωροσκοπίου κάθε προσώπου ξεχωριστά, που σχετίζεται με την ακριβή ώρα και τοποθεσία γεννήσεως ενός προσώπου: *είναι Κριός με ~ Ζυγό.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡροσκόπος* < *ὥρα* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

-ώροφος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ορόφων: *πολυώροφο κτήριο* || *τριώροφη μονοκατοικία* || (το ουδ. ως ουσ.) *ζει σε ένα διώροφο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τρι-ώροφος*, μτγν. *δι-ώροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *ὄροφος* με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει].

ωρύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για ζώα) βγάζω άγρια φωνή, ουρλιάζω **2.** (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω άγρια και δυνατά: *ο διευθυντής ωρυόταν για τα λάθη των υπαλλήλων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠ-ρύ-ομαι* < *ὠ-* προθεμ. + θ. *-ρυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(ə)reu- «ουρλιάζω», πβ. σανσκρ. rauti / ruvati, λατ. rūmor «ψίθυρος, φήμη» (> γαλλ. rumeur, ισπ. rumor), λιθ. rūkti «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ἐ-ρεύγ-ομαι* «εμώ, ρεύομαι» (βλ.λ.), *ὀρυμαγδός* (< **ὀ-ρυγ-αδ-μός*, βλ.λ.), που παρουσιάζουν προθεμ. φωνήεντα *ἐ-* και *ὀ-* αντιστοίχως].

ως επίρρ. **1.** (αναφορ.) καθώς, όπως: *~ συνήθως, παραπονιέται*· ΦΡ. (α) ***ως είθισται*** όπως συνηθίζεται: *η γιορτή άρχισε ~ με τον πανηγυρικό τής ημέρας* (β) ***ως εκ τούτου*** για τον λόγο αυτόν: *τους προειδοποίησε εγκαίρως για τον κίνδυνο που διατρέχουν· ~, δεν φέρει καμιά ευθύνη* (γ) ***ως ακολούθως*** όπως ακολουθεί, όπως έπεται: *η ανακοίνωση έχει ~* (δ) ***ως εξής*** βλ. λ. *εξής* (ε) ***ως έχει*** βλ. λ. *έχω* (στ) ***ως εκ περισσού*** (λατ. ex abundandi) επιπροσθέτως, χωρίς να υπάρχει ανάγκη (ζ) ***ως μη ώφελε*** βλ. λ. *οφείλω* (η) ***ως προς*** σχετικά με: *~ το ερώτημα που θέσατε, θα σας απαντήσουμε γραπτώς αύριο* **2.** (κατηγορικός δείκτης, βλ. λ. *κατηγορικός*) δηλώνει ιδιότητα τού υποκειμένου ή τού αντικειμένου: *μίλησε ~ αντιπρόσωπός τους* || *τον προσέλαβαν ~ προϊστάμενο πωλήσεων* || *τον συμβουλεύονται συχνά ~ ειδικό σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡς* / *ὥ* (δωρ.) < Ι.Ε. *jō-, τ. οργανικής πτώσεως τού θ. **jo-* τής αναφ. αντων. *ὅς* – *ἥ* – *ὅ* (βλ.λ.) με επιρρ. κατάλ. *-ς*. Εμφανίζεται επίσης στα *ὥσ-τε, ὥσ-περ, ὡσ-εί* κ.ά.].

> **ως – σαν.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν στους προσεκτικούς χρήστες τής Ελληνικής. Το **ως** δηλώνει ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που ο ομιλητής πιστεύει ότι αληθεύει: *Εργάζεται ως ιατρικός επισκέπτης – Μίλησε για το θέμα ως ειδικός περιβαλλοντολόγος – Τον προσέλαβαν ως σύμβουλο τού υπουργού.* Το **σαν**, αντιθέτως, χρησιμεύει για παρομοίωση ή ιδιότητα που ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *Τρώει σαν λύκος – Ο σκύλος μας καταλαβαίνει σαν άνθρωπος – Τρέχει σαν ραλίστας – Μιλάει σαν ειδικός, ενώ δεν γνωρίζει το θέμα* (σαν να ήταν, που δεν είναι).
> Από εσφαλμένη αντίληψη ότι το *σαν* είναι τύπος τής δημοτικής και το *ως* τής καθαρεύουσας, ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν το *σαν* αντί τού *ως* σε όλες τις περιπτώσεις: *Εργάζεται σαν ιατρικός επισκέπτης – Μίλησε για το θέμα σαν ειδικός.* Αυτή η χρήση τού *σαν* οδηγεί σε παρανοήσεις, αφού το *Μίλησε... σαν ειδικός* μπορεί να εκληφθεί «σαν να ήταν ειδικός» (ενν. ενώ δεν είναι)! Γι' αυτό είναι χρήσιμο να τηρείται η σημασιολογική διάκριση στη γλώσσα, που επιτυγχάνεται αντιστοίχως με τη χρήση τού *ως* και τού *σαν*, πράγμα που ακολουθήθηκε και από τους γνωστότερους και καλύτερους χειριστές τής δημοτικής.

ώς πρόθ. ➝ έως

ωσάν επίρρ. κ. σύνδ.· (παλαιότ.-λογοτ.) σαν, σαν να, σάμπως: *χοροπηδούσε πάνω-κάτω ~ κατσίκι* || *~ τον είδε να 'ρχεται, άνοιξε η καρδιά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσάν* < σύνδ. *ὡς* + *ἄν*].

ωσαννά επιφών.· δόξα σοι (πβ. *ὡσαννά· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, Κ.Δ. Μάρκ. 11, 9).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡσαννά* < εβρ. hōšī'ah nnā «σώσε (μας), προσευχόμαστε»].

ωσαύτως επίρρ. **1.** (λόγ.) κατά παρόμοιο τρόπο, το ίδιο, ομοίως: *ο πολιτικός αυτός κινήθηκε πάντα μέσα στο πλαίσιο των αρχών τού φιλελευθερισμού· ~ και οι διάδοχοί του* **2.** (συνεκδ.) επιπροσθέτως, επίσης: *υποστηρίχθηκε ότι οι δύο χώρες πρέπει να βρουν τρόπους συνεργασίας μεταξύ τους· ~ υποστηρίχθηκε ότι αυτή που πρέπει να κάνει το πρώτο βήμα είναι η Τουρκία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσαύτως* < *ὡς* + *αὔτως* «έτσι», επιρρ. τ. τού *αὐτός*].

ωσεί επίρρ. (λόγ.) σαν, κατά τον ίδιο τρόπο· ΦΡ. ***ωσεί παρών*** (*ώσεί παρών*) όπως ακριβώς αν ήταν παρών, σαν να ήταν παρών: *κατά την ψηφοφορία ζήτησε να καταμετρηθεί στις θετικές ψήφους ~* || «*στη μισοάδεια αίθουσα, όπου τα κομματικά στελέχη συζητούσαν για τη νεολαία, η νεολαία ήταν ωσεί παρούσα: ήταν αισθητή η απουσία των νεολαίων*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσεί* < *ὡς εἰ*].

ώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ώθηση (σημ. 2) **2.** (γενικότ.) η κίνηση προς τα εμπρός **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***νευρική ώση*** μεταβολή βραχείας διάρκειας τής ηλεκτρικής τάσης μιας ίνας με μεταφορά ιόντων στην κυτταρική της μεμβράνη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦσις* (αντί τού αναμενομένου **ὦσ-τις*) < θ. *ὠσ-* (πβ. μέλλ. *ὤσ-ω*) τού ρ. *ὠθῶ* (βλ.λ.)].

-ωση παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** ασθένειες και παθήσεις, ιδίως σε ιατρικούς όρους, π.χ. *θρόμβ-ωση, κίρρ-ωση, σκολί-ωση* **2.** τε-

χνικούς όρους, δηλαδή αφαίρεση ή επικάλυψη με ό,τι δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα: *γαλβάν-ωση, αφαλάτ-ωση, επιχρύσ-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ωσις < -ῶ (-όω)* (λ.χ. *τύφλωσις < τυφλῶ (-όω) < τυφλός, κάκωσις < κακῶ (-όω) < κακός*). Το επίθημα πέρασε μέσω τού λατ. -osis σε ιατρ. όρους αρκετών γλωσσών, λ.χ. αγγλ. tubercul-osis «φυματίωση», γαλλ. psych-ose κ.ά.].

-ωση: δήλωση παθήσεων / ασθενειών. Το παραγωγικό επίθημα **-ωση** (< *-ωσις*) χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δήλωναν ασθένειες (**θρόμβωσις** στον Διοσκουρίδη, **άγκύλωσις** στον Γαληνό, **τύφλωσις** στον Ιπποκράτη). Τα ουσιαστικά αυτά είναι παράγωγα ρημάτων ή απευθείας σχηματισμοί σε *-ωση*, που χρησιμοποιήθηκαν πολύ στη διεθνή ιατρική ορολογία (τύπος: tuberculosis). Χρησιμοποιήθηκαν επίσης γενικότερα από τους ξένους στην ορολογία των θετικών επιστημών (πβ. osmosis = **ώσμωση** και endosmosis, exosmosis). Παραδείγματα παραγώγων σε *-ωση*, δηλωτικών ιατρικής ορολογίας: *αβιταμίνωση, αποβιταμίνωση, αγγειοστένωση, αμβλύωση, αντιβίωση, αμοιβάδωση, απονεύρωση, απογόμφωση, αποστέωση, αμαύρωση, αγκύλωση, αδένωση, αιμάτωση, αρτηριοστένωση, αορτοστένωση, αποτοξίνωση, αφίδρωση, αφυδάτωση, βακίλωση, γόμφωση, γαγγραίνωση, γλαύκωση, δερμάτωση, δοθιήνωση, εφίδρωση, εξίδρωση, έλκωση, εξόγκωση, εξέλκωση, έκτρωση, ηπάτωση, ίωση, ίδρωση, καρκίνωση, κόλπωση, κάρωση, κάκωση, κυάνωση, κένωση, κίρρωση, καρκινωμάτωση, λειχήνωση, λόρδωση, λίπωση, μελάνωση, μυκήτωση, νεύρωση, νάρκωση, οστέωση, οστεοπόρωση, πύωση, στένωση, σκλήρωση, σκολίωση, σκελέτωση, σπειροχαίτωση, στόμωση, σπονδύλωση, τοξίνωση, τύφλωση, τυμπάνωση, τύλωση, φυματίωση, χαλάρωση, ψιττάκωση, ψύχωση.*

Ωσηέ (ο) Π.Δ. προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ., ο οποίος έζησε τον 8ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Hōšeā «σωτηρία, διάσωση»].

ωσμογράφος (ο) το ωσμόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠσμός* (< αρχ. *ὠθῶ*) + *-γράφος < γράφω*].

ωσμομετρία (η) ΧΗΜ. τεχνική προσδιορισμού των μοριακών βαρών μέσω τής μετρήσεως ωσμωτικών πιέσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmométrie].

ωσμόμετρο (το) {ωσμομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ. διάταξη για τη μέτρηση τής ωσμωτικής πίεσης ανάμεσα σε ένα διάλυμα και στον αντίστοιχο διαλύτη, η οποία επιτρέπει τον προσδιορισμό των μοριακών βαρών των συστατικών τού διαλύματος: *δυναμικό / στατικό ~* ΣΥΝ. ωσμογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmomètre].

ωσμοσκόπιο (το) {ωσμοσκοπί-ου | -ων} ΧΗΜ. (σπάν.) το ωσμόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠσμός* (< αρχ. *ὠθῶ*) + *-σκόπιο < σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. *τηλεσκόπιο*].

ώσμωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΧΗΜ. η αυτόματη διέλευση ή διάχυση νερού ή άλλου διαλύτη από αραιό διάλυμα προς πυκνό διάλυμα μέσω ημιπερατής μεμβράνης **2.** (μτφ.) η αλληλεπίδραση, η διάχυση στοιχείων μέσα σε άλλα: *η ελεύθερη διατύπωση και διακίνηση απόψεων και ιδεών επιτρέπει τη δημιουργική ~ και ανάπτυξη καλλιτεχνικών ρευμάτων και τάσεων* || *«η ετερόκλιτη ~ στην κοσμόπολη τού Χονγκ-Κονγκ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. osmosis, που αποσπάστηκε από το σύνθ. endosmosis < *ένδ(ον)* + μτγν. *ὠσμός* (< θ. *ὠσ-*, μέλλ. *ὤσω* τού αρχ. *ὠθῶ*) + παραγ. επίθημα *-ωση*].

ωσμωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ώσμωση: *~ φαινόμενο* **2.** ΧΗΜ. ***ωσμωτική πίεση*** η διαφορά πιέσεως μεταξύ δύο διαμερισμάτων που περιέχουν διαλύματα διαφορετικών συγκεντρώσεων τής ίδιας ουσίας στον ίδιο διαλύτη και τα οποία διαχωρίζονται από ημιπερατή μεμβράνη, μέσω τής οποίας διέρχονται μόνο τα μόρια τού διαλύτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmotic (βλ. κ. *ώσμωση*)].

ωσότου χρον. σύνδ. έως ότου, ώσπου: *περίμενε ~ γυρίσω* ΣΥΝ. μέχρις ότου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἕως ὅτου*].

ώσπερ επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπως ακριβώς: *ομιλούσε με στόμφο ~ ρήτωρ αγορεύων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥσπερ < ὥς περ < ὡς* (βλ.λ.) + *-περ* (βλ.λ.)].

ώσπου χρον. σύνδ. έως ότου, ωσότου, μέχρι: *~ να 'ρθει από το αεροδρόμιο, προλαβαίνεις να μαζέψεις το σπίτι* || *~ να του μιλήσω, είχε εξαφανιστεί* || *ήταν άνεργος, ~ τον προσέλαβαν στο γραφείο ταξιδίων.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὥσπου < ὥς + ποῦ*].

ώστε σύνδ. κ. επίρρ. **1.** (ως συμπερασματικός σύνδ.) για να, έτσι που να: *φρόντισε έτσι, ~ όλα να τακτοποιηθούν* **2.** δηλώνει συνέπεια, αποτέλεσμα και χρησιμοποιείται ως ανταπόδοση τού τόσος / τόσο: *ήπιε τόσο πολύ, ~ μέθυσε* || *έτρεχε με υπερβολική ταχύτητα, ~ δεν είδε το εμπόδιο* **3.** (ως επίρρ. στην αρχή τής πρότασης) επομένως, συνεπώς: *~ έτσι συνέβησαν τα πράγματα!* || *~ θα 'ρθεις κι εσύ στη γιορτή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥστε < ὡς* (βλ.λ.) + *τε* (βλ.λ.)].

ωστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στην ώθηση: *~ δύναμη* ΦΡ. ***ωστικό κύμα*** κύμα αυξημένης πίεσης τού αέρα που διαδίδεται με πολύ μεγάλη ταχύτητα από το κέντρο τής έκρηξης προς την περιφέρεια: *έγινε μια ισχυρή έκρηξη και όλοι έπεσαν κάτω από το ~ κύμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὠσ-τός* (ρ. επίθ.) < θ. *ὠσ-* (πβ. μέλλ. *ὤσ-ω*) τού ρ. *ὠθῶ*].

ωστόσο αντιθετικός σύνδ. όμως, παρ' όλα αυτά, εντούτοις: *χιόνιζε, ~ βγήκαμε έξω* || *τα πράγματα πάνε καλά ~. κανείς δεν ξέρει τι μπορεί να συμβεί από τη μία στιγμή στην άλλη.*
[ΕΤΥΜ. < *ως + τόσο*].

ωτακουστής (ο) [αρχ.] (λόγ.) πρόσωπο που κρυφακούει.

ωτακουστικός, -ή, -ό αυτός που ενισχύει την ακοή: *~ όργανα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otacoustique].

ωτακουστώ ρ. αμετβ. {ωτακουστείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κρυφακούω.

ωταλγία (η) {ωταλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού αφτιού. — **ωταλγικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὠταλγῶ (-έω) < ὠτ(ο)- + -αλγῶ < ἄλγος*].

ωτασπίδα (η) → ωτοασπίδα

ωτεγχύτης (ο) [μτγν.] {ωτεγχυτών} σύριγγα ή κλυστήρας που χρησιμοποιείται για την πλύση τού εσωτερικού των αφτιών.

ωτιαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ. **1.** ωτικός (βλ.λ.) **2.** ***ωτιαία σάλπιγγα*** η ευσταχιανή σάλπιγγα.

ωτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το αφτί: *~ γάγγλιο* ΣΥΝ. ωτιαίος.

ωτίτης (ο) {ωτιτών} το μικρό δάχτυλο τού χεριού ΣΥΝ. μικρός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖς, ὠτός* «αφτί» + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

ωτίτιδα (η) [1873] ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού αφτιού ή τμήματός του: *εξωτερική / μέση ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otite].

ωτο- κ. **ωτό-** κ. **ωτ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το αφτί, λ.χ. *ωτο-ασπίδα, ωτ-αλγία, ωτο-σκόπιο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *οὖς, ὠτός* «αφτί» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (< γαλλ. oto-logie)].

ωτοασπίδα κ. **ωτασπίδα** (η) βύσμα από εύπλαστο υλικό, με το οποίο κλείνονται οι έξω ακουστικοί πόροι για προστασία από δυνατούς θορύβους ή από το νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ear plug].

ωτογλυφίδα (η) μικρή και λεπτή γλυφίδα που καλύπτεται στις άκρες από βαμβάκι και χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των αφτιών ΣΥΝ. ωτοκαθαριστήρας, μπατονέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠτογλυφίς, -ίδος < ὠτο- + γλυφίς* (βλ. κ. *γλυφίδα*)].

ωτοειδής, -ής, -ές {ωτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οὖς, ὠτός + -ειδής* (< *εἶδος*)].

ωτοκαθαριστήρας (ο) [1892] η ωτογλυφίδα (βλ.λ.).

ωτολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ανατομία, τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologie].

ωτολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτολογία ή τον ωτολόγο: *~ εξέταση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologique].

ωτολόγος (ο/η) γιατρός που ειδικεύεται στην ωτολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologue].

ωτοπλαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη (χειρουργική) αισθητική αποκατάσταση ή βελτίωση των αφτιών **2.** ***ωτοπλαστική*** (η) η αισθητική χειρουργική των αφτιών (πβ. *βλεφαροπλαστική*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. otoplastic].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών, τής μύτης και τού λάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otorhinolaryngologie].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτορινολαρυγγολογία ή τον ωτορινολαρυγγολόγο: *~ εξέταση.*

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγος (ο/η) ΙΑΤΡ. γιατρός που ειδικεύεται στην ωτορινολαρυγγολογία ΣΥΝ. (λαϊκ.) Ω.Ρ.Λ.

ωτόρροια (η) [1897] η εκροή πύου από τον έξω ακουστικό πόρο, η οποία οφείλεται σε ωτίτιδα ή σε κάταγμα οστού τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. < *ωτο- + -ρροια < ρέω* (πβ. κ. *πυό-ρροια*), ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. otorrhée].

-ωτός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένο χαρακτηριστικό: *τριχ-ωτός, οδοντωτός, συρταρ-ωτός* **2.** γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: *βιδ-ωτός, καρφωτός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ὀδοντωτός*, αρχ. *τριχ-ωτός*), που απαντά αρχικώς σε ρηματικά επίθετα συνηρημένων σε *-όω* (λ.χ. *ἀγκυλῶ - ἀγκυλ-ω-τός*)].

ωτοσκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σκλήρυνση τής οστέινης κάψας τού λαβυρίνθου των αφτιών, η οποία μπορεί να οδηγήσει ως και σε εκφυλιστική αλλοίωση τού οργάνου τής ακοής. Επίσης **ωτοσκλήρωση**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρτηριοσκλήρωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otosclérose].

ωτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού έξω ακουστικού πόρου και τού τυμπανικού υμένα τού αφτιού με τη βοήθεια ωτοσκοπίου και σε συνδυασμό με μετωπιαίο φωτισμό ή ηλεκτρική συσκευή. Επίσης **ωτοσκοπία** [1865].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscopie].

ωτοσκόπιο (το) [1891] {ωτοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ωτοσκόπηση, το οποίο είτε αποτελείται από απλό, μικρό χωνοειδή σωλήνα (απλό) είτε πρόκειται για ηλεκτρική συσκευή εφοδιασμένη με φωτεινή πηγή και φακό (ηλεκτρικό).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscope].

ωτοσκοπώ ρ. αμετβ. {ωτοσκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΙΑΤΡ. εξετάζω το αφτί με ωτοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. < *ωτο- + σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωτοστόπ (το) → οτοστόπ

ωφ επιφών. → οφ

ωφέλεια (η) {-ας κ. -είας | -ειών} **1.** ο βαθμός κατά τον οποίο κάτι εί-

ναι ωφέλιμο: *η ~ των νέων μέτρων είναι αποδεδειγμένη* || *υπηρεσία / οργανισμός κοινής ~* **2.** (συνεκδ.) το κέρδος, το όφελος: *οι ~ από το δάσος / από τον τουρισμό* || *γιατί να κουραστώ, αν δεν πρόκειται να 'χω καμία ~;* ΑΝΤ. ζημία, βλάβη, απώλεια· ΦΡ. **επ' ωφελεία** *(έπ' ὠφελείᾳ)* (+γεν.) για ωφέλεια (κάποιου), ωφελώντας (κάποιον), για το συμφέρον του: *όλα έγιναν ~ τού κοινωνικού συνόλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠφελῶ* (βλ.λ.)].

ωφέλημα (το) [αρχ.] {ωφελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ωφέλεια **2.** ΝΟΜ. **ωφελήματα** (τα) κάθε όφελος που παρέχει η κατοχή ή η χρήση πράγματος ή δικαιώματος ΣΥΝ. ευεργέτημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*

ωφελιμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. ηθικοφιλοσοφική αντίληψη κατά την οποία η ορθότητα μιας πράξης εξαρτάται από το κατά πόσο συμβάλλει στην ευτυχία αυτού που την επιτελεί, αλλά και καθενός που επηρεάζεται από αυτήν ΣΥΝ. ωφελιμοκρατία **2.** (καθημ.-κακόσ.) η νοοτροπία και η πρακτική που αποσκοπούν αποκλειστικά στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση προσωπικών στόχων, στην αποκόμιση προσωπικού οφέλους: *η συναναστροφή κοινωνικά ισχυρών προσωπικοτήτων ήταν γι' αυτόν μια επιλογή ωφελιμισμού* ΣΥΝ. χρησιμοθηρία. Επίσης **ωφελιμοκρατία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarianism].

ωφελιμιστής (ο), **ωφελιμίστρια** (η) {ωφελιμιστριών} **1.** ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού ωφελιμισμού **2.** (καθημ.-κακόσ.) πρόσωπο που αποσκοπεί μόνο στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση τού προσωπικού του οφέλους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarian].

ωφελιμιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ωφελιμισμό ή τον ωφελιμιστή: *~ ηθική.* -- **ωφελιμιστικά** επίρρ.

ωφελιμοκρατία (η) → ωφελιμισμός

ωφέλιμος, -η, -ο **1.** αυτός που αποφέρει όφελος, που αποδίδει κέρδος, γενικότ. που είναι προς το συμφέρον κάποιου ή κάνει καλό σε κάποιον: *βιταμίνες ~ για τον οργανισμό* || *άτομο ~ στην κοινωνία* || (απρόσ.) *είναι πολύ ωφέλιμο να διαβάζει κανείς βιβλία* ΣΥΝ. χρήσιμος, επωφελής, (λόγ.) λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανώφελος, αλυσιτελής· ΦΡ. **το τερπνόν μετά τού ωφελίμου** για περιπτώσεις στις οποίες μια επιλογή ή δραστηριότητα είναι ταυτοχρόνως ευχάριστη και ωφέλιμη: *θα ταξιδέψουμε για δουλειά στην Αίγυπτο, αλλά θα έχουμε συγχρόνως την ευκαιρία να γνωρίσουμε και τη χώρα· θα συνδυάσουμε ~* || *στα ομαδικά αθλήματα συνδυάζεις ~: και διασκεδάζεις και γυμνάζεσαι* **2. ωφέλιμον** (το) η ωφέλεια: *άκουσα τα όσα είπες, ωστόσο δεν έχω πεισθεί για το ~ τού όλου εγχειρήματος* ● **3. ωφέλιμο φορτίο / βάρος** το συνολικό βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα όχημα, αεροπλάνο, γενικότ. ένα μεταφορικό μέσο πέρα από το απόβαρό του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠφελῶ* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *χρήσ-ιμος, δόκιμος.* II φρ. *(συνδυάζω) το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* αποδίδει τη γαλλ. joindre l'utile à l'agréable].

ωφελιμότητα (η) [1871] το να είναι κάτι ωφέλιμο, χρήσιμο: *η ~ των διδαγμάτων ενός βιβλίου* ΑΝΤ. βλαπτικότητα, βλαβερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*

ωφελώ κ. (λαϊκ.) **φελώ** ρ. μετβ. {ωφελείς... | ωφέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω ωφέλεια σε (κάποιον/κάτι): *τα φρούτα ωφελούν την υγεία* ΣΥΝ. βοηθώ ΑΝΤ. βλάπτω, ζημιώνω **2.** (μεσοπαθ. **ωφελούμαι**) προσπορίζομαι ωφέλεια, κερδίζω: *ως χώρα ωφελούμαστε οικονομικά από το γεγονός ότι ανήκουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση* ΣΥΝ. επωφελούμαι, καρπούμαι ΑΝΤ. ζημιώνομαι, χάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠφελῶ (-έω)* < *ὄφελος* (βλ.λ.), με μακρό αρχικό φωνήεν υπό την επίδρ. τού συχνού β' συνθ. *-ωφελής*, πβ. *ἀν-ωφελής, ἐπ-ωφελής*].

ώφου επιφών. → όφου

ωχ επιφών. → οχ

ωχαδερφισμός (ο) → οχαδερφισμός

ώχου επιφών. → όχου

ώχρα (η) {ωχρών} **1.** (α) το γεώδες υποκίτρινο (ή και κόκκινο) σιδηρομετάλλευμα, συχνά χαμηλής καθαρότητας, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία (β) (γενικότ.) σιδηρούχος άργιλος, συνήθ. σε μορφή σκόνης, που παρασκευάζεται από τη φυσική ώχρα (γ) το ίδιο το υποκίτρινο χρώμα τής ώχρας ΣΥΝ. κιτρινωπός ● **2.** ΒΟΤ. το ποώδες διετές φυτό ρεζεντά, το οποίο απαντά στις παραμεσόγειες περιοχές. -- **ώχρινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ὠχρός* (βλ.λ.)].

ωχραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ώχραν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) ωχρό ΣΥΝ. κιτρινίζω, χλομαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κίτρινος, χλομιάζω.

ωχριώ ρ. αμετβ. {ωχριάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** γίνομαι ωχρός ΣΥΝ. κιτρινίζω, χλομιάζω **2.** (μτφ.-κακόσ.) υστερώ, υπολείπομαι (συνήθ. σε κακή ιδιότητα τού χαρακτήρα): *μπροστά στις επινοήσεις αυτού τού κακοποιού ωχριά ακόμη και ο διαβόητος Φαντομάς!* || *μπροστά στους σύγχρονους χούλιγκαν ωχριούν οι Βάνδαλοι!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠχριῶ (-άω)* < *ὠχρός* (πβ. κ. *μειδιῶ*)].

ωχροκίτρινος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει το υποκίτρινο χρώμα τής ώχρας.

ωχρόλευκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολύ ανοιχτό κίτρινο ή άσπρο και κίτρινο χρώμα.

ωχρομέλας, -αινα, -αν [αρχ.] {ωχρομέλ-ανος | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} (λόγ.) αυτός που έχει μαύρο και κίτρινο χρώμα.

ωχροπράσινος, -η, -ο [1811] αυτός που έχει χαλκοπράσινο χρώμα.

ωχροπρόσωπος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ωχρό πρόσωπο.

ωχρορρόδινος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει ανοιχτό κόκκινο χρώμα.

ωχρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής ώχρας: *~ πρόσωπο / όψη* ΣΥΝ. υποκίτρινος **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) χλομός: *πρέπει να 'ναι άρρωστος· την τελευταία φορά που τον είδα ήταν ~* || *από τον τρόμο και την αγωνία του ήταν ~ και φοβισμένος* ΣΥΝ. πελιδνός, κάτωχρος **3.** (συνεκδ.-μτφ.) ασαφής, αμυδρός, αυτός που δεν γίνεται αντιληπτός πολύ καθαρά: *~ ανάμνηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με σανσκρ. vy-ā-ghrá- «τίγρις» ούτε ότι αναλύεται σε *ὠ-χρός* (με *ὠ-* πρόθεμ.), αφού τέτοιο πρόθεμ. φωνήεν δεν μαρτυρείται στην Ελληνική].

ωχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει (κάποιος/κάτι) ωχρό χρώμα: *η ~ των πολυκαιρισμένων χαρτιών / των παλιών τοίχων* **2.** (μτφ.) η χλομάδα: *η ~ τού προσώπου* (λόγω αρρώστιας, κούρασης, εξάντλησης κ.λπ.).

ωχρόφαιος, -η, -ο [1844] (λόγ.) σταχτοκίτρινος.

ωώδης, -ης, -ες {ωώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει σχήμα αβγού ή σύσταση κολλώδη όπως τού αβγού: *~ ουσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠώδης* < *ᾠόν* (βλ.λ.) + *-ώδης* (βλ.λ.)].

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΑ ΛΕΞΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

«ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ»

Ο Αδαμάντιος Κοραής διδάσκει ότι *«τὸ πρῶτον βιβλίον ἑκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του τὸ Λεξικόν, ἤγουν ἡ συνάθροισις καὶ ἔρευνα τῶν συμβόλων μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ἰδέας του»*[1] Ο σοφός Κοραής, επιμένοντας στην ανάγκη συντάξεως ενός λεξικού τής νεοελληνικής γλώσσας, συνέλαβε ήδη στις αρχές τού 19ου αιώνα ό,τι η επιστήμη τής γλωσσολογίας έναν αιώνα αργότερα δίδαξε διά στόματος Ferdinand de Saussure· κάθε λαός συλλαμβάνει, οργανώνει και εκφράζει τον κόσμο του μέσα από τη γλώσσα του κάθε γλώσσα είναι και μια άλλη ταξινομία τού κόσμου μας[2] Το πώς λοιπόν κάθε λαός, κάθε έθνος –για να χρησιμοποιήσουμε τον ακριβέστερο όρο τού Κοραή– ταξινομεί τον κόσμο, μπορούμε να το αντιληφθούμε από τις λέξεις που έχει πλάσει μέσα στην ιστορική διαδρομή του («διαχρονική θεώρηση») και από αυτές που χρησιμοποιεί σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο τού βίου του («συγχρονική θεώρηση») μπορούμε δηλ. να το αντιληφθούμε από το **λεξιλόγιο** κάθε έθνους Το λεξιλόγιο μιας γλώσσας στις ποικίλες εκφάνσεις και λειτουργίες του, δηλ στη σημασιολογική του πλευρά, αλλά και σε σχέση με τα λοιπά επίπεδα τής γλώσσας, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό (δηλ σε σχέση με τη γραμματική και τη σύνταξη), μελετά ιδιαίτερος κλάδος τής γλωσσολογίας, η **λεξικολογία.** Εφαρμοσμένη μορφή τής λεξικολογίας, που ασχολείται με τα συγκεκριμένα προβλήματα τής σύνταξης λεξικών, είναι ο (επίσης γλωσσολογικός) κλάδος τής **λεξικογραφίας**[3]

---

1 Η περίφημη αυτή ρήση βρίσκεται στα *Προλεγόμενα* που έχει γράψει ο Αδαμάντιος Κοραής, εκδίδοντας (1812) τους «Βίους» τού Πλουτάρχου Γράφει ο Κοραής *«δικαίως καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δὲν ἐνθυμοῦμαι τις [ἔλεγε], ὅτι το πρῶτον βιβλίον ἑκαστου ἔθνους[ ]»* Για την προέλευση τής ρήσης αυτής ο Κοραής υποσημειώνει *«Ὁ περιηγητὴς Βολνεῦς (Volney), ἂν δὲν λανθάνωμαι»* (αυτ) Συνεχίζει δε ο Κοραής *«Ἕως δὲν γένῃ ἡ συνάθροισις αὕτη, τὸ ἔθνος ὄχι μόνον δεν ἠμπορεῖ ν ἀποκτήσῃ παιδείαν, ἢ ν' αὐξήσῃ τὴν ὁποίαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει νὰ την χάσῃ παντάπασι, διὰ τοῦτο ὅτι περιφερεται κατὰ πόλεις καὶ χώρας σκορπισμένη καὶ ἀθησαύριστος»* Βλ *Συλλογη τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην* και τα *Πάρεργα Προλεγομενων, καί τινων συγγραμματίων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ,* τόμ Α', Ἐν Παρισίοις 1833, σ 496

2 Ο Ferdinand de Saussure (1857-1913), ιδρυτής τής σύγχρονης («μοντέρνας») γλωσσολογίας, θεωρεί τη γλώσσα, και ιδιαίτερα το σύστημα τής γλώσσας, τον λόγο (langue), ως «ταξινομική αρχή» (principe de classification) τού κόσμου Βλ F de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot 1966, ανατ 1972, σ 25 Πβ και Γ Μπαμπινιώτη, *Γλωσσα Ἐλευθερια ἢ ἀλλοτριωση. Ἡ γλωσσικη ἀντινομία τοῦ ἀνθρώπου* στο βιβλίο τού Γ Μπαμπινιώτη, *Ἡ γλώσσα ὡς ἀξια*, Αθήνα 1994, Εκδ Gutenberg, σ 85 κ εξ

3 Για τη λεξικογραφία χρήσιμα έργα είναι Hartmann, R R K ed (1983) *Lexicography Principles and Practice* London and New York Academic Press, τού ιδίου (2001) *Teaching and Researching Lexicography,* Pearson Education Ltd, Landau, S I (1989) *Dictionaries The Art and Craft of Lexicography* Cambridge University Press [2η έκδοση 2001], Sinclair, J M ed (1987) *Looking Up An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing* London and Glasgow Collins κ ά

Από όσα λέμε φαίνεται ότι η σύνταξη ενός λεξικού είναι έργο επιστημονικό, εξειδικευμένο, γλωσσολογικό (ή ανθρώπων συναφών κλάδων, που έχουν ασχοληθεί σοβαρά και συστηματικά με τη γλώσσα) και ότι κάθε επιστημονική καταγραφή τού λεξιλογίου το οποίο χρησιμοποιεί ένας λαός για να εκφράζεται προφορικώς και γραπτώς, δηλ κάθε **λεξικό**, αποτελεί πολύ σημαντική υπόθεση, αφού απεικονίζοντας τη γλώσσα συνιστά συγχρόνως και την πνευματική εικόνα ενός έθνους Αυτό σημαίνει ότι ο λεξιλογικός πλούτος μιας γλώσσας δεν επιτρέπεται να υποβαθμίζεται από ενδεχόμενες αδυναμίες τού λεξικογράφου να συλλάβει σωστά και να περιγράψει επαρκώς το πολύπλοκο σύστημα των ποικίλων και λεπτών σημασιών και χρήσεων κάθε λέξης, των φραστικών συνδυασμών των λέξεων, των μορφικών (φωνηματικών και μορφολογικών) παραλλαγών τους και πολλών άλλων πληροφοριών (ορθογραφικών, υφολογικών κ λπ.) που απαιτεί η έγκυρη και επαρκής πληροφόρηση αυτού που χρησιμοποιεί το λεξικό Ο εθνικός αυτός χαρακτήρας τής λειτουργίας ενός λεξικού οδήγησε πολλές χώρες να αναθέσουν τη σύνταξη μακρόπνοων και φιλόδοξων λεξικών σε επιστημονικούς φορείς, όπως οι Ακαδημίες, Λεξικογραφικά Κέντρα Πανεπιστημίων ή και ad hoc Επιτροπές ειδικών. Ωστόσο, και στον τομέα αυτόν η ιδιωτική πρωτοβουλία, συγκεκριμένοι δηλ επιστήμονες με τους συνεργάτες τους, μπόρεσαν και έδωσαν μεγαλειώδη λεξικά, που φέρουν την προσωπική τους σφραγίδα. Τέτοια είναι λ χ το Λεξικό τής αρχαίας Ελληνικής των Άγγλων φιλολόγων Liddell, Scott και Jones, το λεξικό τής Γαλλικής τού L Robert, το λεξικό τής Αγγλικής τού Webster, το εννοιολογικό λεξικό τής Αγγλικής τού Roget, το λεξικό τής Γερμανικής τού Wahrig κ ά Επίσης, διάσημοι εκδοτικοί οίκοι καθιερώθηκαν και έγιναν ευρύτερα γνωστοί μέσα από την έκδοση λεξικών σύγχρονων γλωσσών, που φέρουν το όνομά τους. Τέτοια είναι τα λεξικά τής Οξφόρδης, τού Random House, τού Longman, τού Collins κ ά (τής Αγγλικής), το Larousse (τής Γαλλικής), το Duden (τής Γερμανικής) κ.ά [4] Οι εκδοτικοί αυτοί οίκοι εκδίδουν συχνά σειρά λεξικών που διαφοροποιούνται από το ειδικό τους αντικείμενο (λεξικό συνωνύμων, κυρίων ονομάτων, δυσκολιών, υφολογικό κ λπ)

Στην Ελλάδα η εμφάνιση αξιόλογων λεξικών τής Νέας Ελληνικής είναι σχετικά πρόσφατο γεγονός Αυτό συμβαίνει κυρίως από την τρίτη δεκαετία τού 20ού αιώνα με την έκδοση τού α' τόμου τού *Ιστορικού Λεξικού τής Νέας Ελληνικής*[5] (το 1933) από την Ακαδημία Αθηνών με πρωτοβουλία τού ιδρυτή τής Γλωσσολογίας στην Ελλάδα, τού καθηγητή Γεωργίου Ν Χατζιδάκι Η καθυστέρηση στην έκδοση αξιόλογων λεξικών τής Νέας Ελληνικής γλώσσας είναι άξια ιδιαίτερης προσοχής, πολύ περισσότερο αφού υπάρχει μακρά παράδοση στην ελληνική λεξικογραφία από Έλληνες λεξικογράφους, οι οποίοι –από την εποχή των αλεξανδρινών γραμματικών– είναι οι πρώτοι που ασχολούνται με τη σύνταξη λεξικών (γενικών λεξικογραφικών έργων ή και ειδικών γλωσσαρίων κατά συγγραφέα, έργο, διάλεκτο κ λπ.). Ας σημειωθεί ότι η ελληνική λεξικογραφία[6], τόσο στην αρχαιότητα όσο και στο Βυζάντιο, γνώρισε εξαιρετική ακμή παράλληλα προς την εξέλιξη τής φιλολογίας Η εθνική συμφορά τής κατακτήσεως τού Βυζαντίου από τους Τούρκους μαζί με τη στέρηση τής ελευθερίας επέφερε και μεγαλύτερη καταστροφή το πνευματικό σκότος που προκάλεσε η έλλειψη οργανωμένης παιδείας και η αποκοπή τού Γένους από την πνευματική ανάπτυξη που παρατηρείται στη Δύση μετά την Αναγέννηση Κατά τραγική ειρωνεία, οι Έλληνες, ενώ βοήθησαν στην πνευματική αφύπνιση τού δυτικού κόσμου μετά την πτώση τής Κωνσταντινουπόλεως και λίγο πριν από αυτήν, έμειναν οι ίδιοι στα δεινά τής απαιδευσίας που προκαλεί παντού και πάντοτε η ξένη κυριαρχία, ιδίως όταν προέρχεται από έναν λαό που δεν φημίζεται για την παιδεία και τον πολιτισμό του

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΛΕΞΙΚΑ Το παλαιότερο λεξικό τής Ελληνικής (αρχαίας και μεσαιωνικής), στο οποίο περιλαμβάνονται και μερικές νεότερες λέξεις, είναι το Λεξικό τού επισκόπου Νουκαρίας (Nocera) Guarino Favorino[7] που εκδόθηκε στη Ρώμη το 1523 με τίτλο *Μέγα καί πάνυ ὠφέλιμον Λεξικόν* Περιλαμβάνει ερμηνεύματα σε αρχαΐζουσα ελληνική γλώσσα και έχει τη μορφή γλωσσαρίου (σε κάθε λήμμα δίδεται ερμήνευμα κυρίως με την παράθεση συνωνύμων). Ωστόσο, το πρώτο πραγματικό λεξικό τής νεότερης Ελληνικής, τής Ελληνικής τού 17ου αιώνα, τής «χυδαίας» ή «εκβαρβαρωμένης» (!), όπως την αποκαλούσαν, σε σχέση με την κλασική αρχαία Ελληνική, είναι το *Glossarium Graeco-Barbarum* τού Ioannis Meursi, που εκδόθηκε στο Λούγδουνο (Λυών) το 1610. Ο Ολλανδός φιλόλογος Jan van Meurs (Ιωάννης Μεούρσιος) δίνει τα ερμηνεύματα των λέξεων στα Λατινικά και επεξηγήσεις στα Ελληνικά, συνήθως με παράθεση συνωνύμων

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙ. Από τον 17ο αιώνα γνωρίζουμε άλλα τέσσερα λεξικά τής νεότερης Ελληνικής σε συνδυασμό με την αρχαία γλώσσα (αυτήν που αποκαλούσαν «Ελληνική» και που στην αντίληψη τής εποχής αποτελούσε την κατ' εξοχήν μορφή τής ελληνικής γλώσσας) και με τη λόγια μεσαιωνική γλώσσα των Βυζαντινών, μια αττικίζουσα ελληνική γλώσσα Το «πρώτο σε πωλήσεις» λεξικό (το best-seller τής εποχής!) ήταν το έργο *Θησαυρὸς τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως τετράγλωσσος* τού καθηγουμένου τής Μονής τού μεγάλου Γεωργίου Σκαλωτού, τού Γερασίμου Βλάχου τού Κρητός, που εκδόθηκε στη Βενετία το 1659 και επανεκδόθηκε έκτοτε πολλές φορές Σε αυτό τα νεοελληνικά λήμματα επεξηγούνται με λατινικές, ιταλικές και αρχαίες ελληνικές (συνώνυμες) λέξεις –εξού και «τετράγλωσσος» θησαυρός–, συνοδευμένες ενίοτε και από φράσεις Τρίγλωσσο λεξικό (νεοελληνικό-αρ-

---

4 Βλ R L Collison, *A History of foreign-language Dictionaries*, Oxford, Blackwell 1982

5 Βλ κατωτ, όπου γίνεται ειδικός λόγος για το λεξικό αυτό

6 Την εξέλιξη τής ελληνικής λεξικογραφίας, μέσα από τα λεξικά που εκδόθηκαν από τον 16ο αιώνα μέχρι το 1974, εξετάζει λεπτομερώς ο Σήφης Περάκης *Λεξικολογία και λεξικογραφία Νεοελληνική λεξικογραφία (1523-1974)* (διδ διατριβή, υπό έκδοση στη σειρά «Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη», Εκδ Gutenberg) Πολύ κατατοπιστική είναι η μελέτη τού Γιώργου Αλισανδράτου με τίτλο *Τα νεοελληνικά λεξικά Συνοπτικό διάγραμμα*, δημοσιευμένη στο περ «Διαβάζω» σε δύο μέρη (μέρος Α' *Ιστορική εισαγωγή*, περ «Διαβάζω», τεύχ 32, Ιούν 1980, σ 26-36 μέρος Β' *Καταγραφή των νεοελληνικών λεξικών*, περ «Διαβάζω», τεύχ 34, Σεπτ 1980, σ 30-44) Η καταγραφή των λεξικών περιλαμβάνει τα μέχρι το 1980 εκδεδομένα λεξικά των εξής κατηγοριών ερμηνευτικά, ορθογραφικά, ετυμολογικά, ειδικά γλωσσάρια τοπικά, γλωσσάρια λογοτεχνών και λογοτεχνικών έργων γλωσσάρια ξένων λέξεων

7 Πολύτιμες πληροφορίες για τον συγγραφέα τού πρώτου νεοελληνικού λεξικού Guarino Favorino και για συναφή θέματα των παλαιοτέρων εκδόσεων περιλαμβάνονται στο έργο τού Κ Στάικου *Χάρτα τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας Ἡ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ συμβολή τους στην πνευματικὴ Ἀναγέννηση τῆς Δύσης*, Ἀθήνα 1989, σ 404 κ α

χαιοελληνικό και λατινικό) ήταν και το *Λεξικὸν Λατινικόν, Ρωμαικὸν καὶ Ἑλληνικὸν* τού Simon Portius, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1635 Ας σημειωθεί ότι ο «διδάκτωρ τής θεολογίας» Simon Portius (Σίμων Πόρτιος ή Πόρκιος) συνέταξε (λατινιστί) μία από τις πρώτες γραμματικές τής νεοελληνικής γλώσσας, τη *Γραμματική τῆς Ρωμαικῆς γλώσσας Grammatica linguae Graecae vulgaris* (Παρίσι 1638). Όπως και ο Ιταλός ιησουίτης μοναχός Girolamo Germano, ο οποίος στον ίδιο αιώνα (το 1622) εκδίδει το *Vocabolario italiano et greco*, το πρώτο δίγλωσσο λεξικό Νεοελληνικής και Ιταλικής, προσθέτοντας στο ίδιο έργο την πρώτη τυπωμένη γραμματική τής Νέας Ελληνικής Αν εξαιρέσει κανείς το ειδικό λεξικό τής στρατιωτικής ορολογίας τής μεσαιωνικής γλώσσας με λίγες σκόρπιες νεοελληνικές λέξεις, το *Glossarium τακτικὸν μιξοβάρβαρον* τού Nicolai Rigaltii[8] (εκδόθηκε το 1601), κύριο έργο τής λεξικογραφίας τού 17ου αιώνα παραμένει το λεξικό τού Γάλλου φιλολόγου Charles du Fresne, Domini du Cange Πρόκειται για το γνωστό λεξικό τού Δουκαγγίου (όπως εξελληνίστηκε το όνομα τού Du Cange) *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis* (Γλωσσάριο των συγγραφέων τού μέσου και όψιμου Ελληνισμού), που εκδόθηκε το 1688 στη Λυών Το λεξικό αυτό, χρήσιμο και σήμερα για τις πληροφορίες του, συνταγμένο στη νεοελληνική, στη λόγια και στη λατινική γλώσσα, ερμηνεύει λόγιες και δημώδεις ελληνικές λέξεις μέχρι και τον 17ο αιώνα, δίνοντας διαφωτιστικά παραθέματα από τα χωρία συγγραφέων όπου απαντά η χρήση των λέξεων Επίσης, ο λόγιος αυτός Γάλλος με τις περιορισμένες γνώσεις τής Ελληνικής περιέλαβε στα Προλεγόμενα τού έργου του τη Γραμματική τού Simon Portius, για να βοηθήσει ακόμη περισσότερο αυτόν που θα ήθελε να χρησιμοποιήσει το λεξικό και να κατανοήσει τη γλώσσα των παρατιθεμένων χωρίων Δικαίως ο Κοραής ξεχώρισε το λεξικογραφικό έργο τού Δουκαγγίου και επαίνεσε τη συμβολή του στη σπουδή τής ελληνικής γλώσσας[9].

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι συντάκτες των πρώτων γραμματικών τής Νέας Ελληνικής[10] ασχολήθηκαν ή ενδιαφέρθηκαν και για τη σύνταξη λεξικών τής Νεοελληνικής Κατάλαβαν δηλ νωρίς ότι η σωστή προσέγγιση τής νεοελληνικής γλώσσας στο ξεκίνημά της απαιτούσε και τα δύο και περιγραφή τής δομής αυτής τής γλώσσας (γραμματική) και περιγραφή τού λεξιλογίου της (λεξικό) Έτσι οι συντάκτες δύο σημαντικών λεξικών, ο Girolamo Germano και ο Simon Portius, υπήρξαν παραλλήλως και συντάκτες γραμματικών τής νεοελληνικής[11] Το ίδιο και ο Άγγλος Isaac Lowndes[12] Ομοίως ο συγγραφέας τής πρώτης νεοελληνικής γραμματικής, ο Κερκυραίος λόγιος Νικόλαος Σοφιανός[13], σκόπευε κι αυτός να συντάξει λεξικό τής νεότερης γλώσσας, όπως αναφέρει στην επιστολή του προς τον πρίγκιπα καρδινάλιο Δ. Ιωάννη Λοθαρίγκιο, η οποία προτάσσεται στη γραμματική.

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙ. Λόγοι εθνικοί που συνδέονται με τον «φωτισμό» τού ελληνικού Γένους, δηλ με τον διαφωτισμό και με την καλύτερη μόρφωση των Ελλήνων τής «Τουρκοκρατίας» στην ελληνική γλώσσα, αλλά και λόγοι καθαρώς επικοινωνιακοί και ύποπτης σκοπιμότητας ακόμη (διάδοση τού καθολικισμού και προσπάθεια προσηλυτισμού των ορθοδόξων) ήταν οι κυριότεροι λόγοι που ώθησαν στη σύνταξη λεξικών τής Νεοελληνικής κατά τον 18ο αιώνα[14]

Από τα λεξικά τού 18ου αι. το πιο σημαντικό και πρωτοποριακό για την εποχή του είναι το λεξικό τού ρωμαιοκαθολικού μοναχού και ιεραποστόλου πατρός Alessio da Somavera. Εκδόθηκε το 1709 στο Παρίσι με τίτλο *Θησαυρὸς τῆς Ρωμαικῆς καὶ τῆς Φράγκικης Γλώσσας, ἤγουν Λεξικὸν Ρωμαΐκον καὶ Φράγκικον*. Πρόκειται για ελληνοϊταλικό και ιταλοελληνικό λεξικό, το οποίο λόγω τού πλούσιου νεοελληνικού λημματολογίου του απετέλεσε σημείο αναφοράς και πηγή υλικού για τους μετέπειτα λεξικογράφους και τους μελετητές τής νεοελληνικής γλώσσας. Κι αυτό, γιατί

---

8 Βλ Σ Περάκη, *Λεξικολογία και λεξικογραφία Νεοελληνική λεξικογραφία 1523-1974*, σ 45

9 *«Τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσω, ὅτι χρεωστοῦμεν εἰς αὐτὸν* [εννο τον Δουκάγγιο] *διὰ τὴν βαρβαρωθεῖσαν γλῶσσαν, πλειότερον ἴσως ὅσου χρέους ἔχομεν εἰς τὸν Λεξικογράφον τῆς καθαρᾶς Ἑλληνικῆς γλώσσης Ἐρρῖκον Στέφανον* [ ] *τοῦ Δουκαγγιανοῦ Λεξικοῦ ἡ πλειοτέρα ὕλη, ἠρανίσθη ἀπὸ ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς βαρβάρους, ἀνεκδοτους ἀκόμη καὶ καταφρονημένους διὰ τὴν βαρβαρότητά των Λεξικον παρόμοιον ἄλλο πρὸ αὐτοῦ δὲν εἶχε παρὰ τὸ συντομώτατον τοῦ Μεύρσίου* [εννο τον Meursius] *γλωσσάριον καὶ τὸ πτωχὸν Λεξικὸν τοῦ Βλάχου»* Αδ Κοραής, *Ἄτακτα*, τόμ Β', Παρίσι 1829, σ ιε'-ιστ'

10 Για τις πρώτες γραμματικές τής Νέας Ελληνικής βασικές είναι οι απόψεις τού É Legrand, που διατυπώνονται στον Πρόλογο (Préface) τής έκδοσης τής *Γραμματικῆς τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης* από τον ίδιο (Παρίσι 1870) Για τις πρώτες γραμματικές, βλ και Γ Μπαμπινιώτη, *Ὁ διὰ συνθέσεως ὑποκορισμος εἰς την Ἑλληνικήν*, Αθήνα 1969, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν Σαριπόλου, σ 118 κ εξ (διδ διατριβή)

11 G Germano, *Grammaire et vocabulaire du Grec Vulgaire*, Παρίσι 1907 Εκδόθηκε από τον Η Pernot στα Γαλλικά κατά την αρχική έκδοση τού 1622, που ήταν στην ιταλική γλώσσα
S Porti, *Γραμματικη τῆς Ρωμαικῆς γλώσσας Grammatica linguae Graecae vulgaris*, Παρίσι 1638 Επανεκδόθηκε το 1889 από τον Wilhelm Meyer με σχόλια δικά του και με εισαγωγή τού Γιάννη Ψυχάρη, ενώ ήδη το 1688 ο Du Cange την περιέλαβε ολόκληρη στην Εισαγωγή τού Λεξικού του

12 I Lowndes, *A Modern Greek and English Lexikon, to which is prefixed an Epitome of Modern Greek Grammar*, London/Corfu 1837

13 Νικολάου Σοφιανού, *Γραμματικη τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης* Η Γραμματική γράφτηκε Ελληνικά στο α' ήμισυ τού 16ου αιώνα και εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1870 στο Παρίσι από τον É Legrand και σε β έκδοση το 1874 με πολύ κατατοπιστικό πρόλογο (στα Γαλλικά) Η ιδιαίτερη σημασία τής Γραμματικής τού Ν Σοφιανού για την πορεία προς την επικράτηση τής δημοτικής και ο ρόλος τού Ν Σοφιανού ως προδρόμου τού Νεοελληνικού Διαφωτισμού εξετάζονται διεξοδικώς από τον Θανάση Χ Παπαδόπουλο στην εκτενή εισαγωγή του κατά την επανέκδοση τής Γραμματικής τού Ν Σοφιανού (Αθήνα 1977, Εκδ «Κέδρος») Για τον Σοφιανό, βλ και Γ Μπαμπινιώτη, *Το γλωσσικό ζήτημα και η εξελικτική πορεία τής ελληνικής γλώσσας μέχρι και την τελευταία δεκαετία τού 20ού αιώνα*, Εγκ «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», τόμ Ελλάς, λ *ελληνική γλώσσα* (κεφ 4, *Ν Σοφιανός ο πρώτος Διαφωτιστής τής γλώσσας*)

14 Τόσο για τα λεξικά αυτού τού αιώνα όσο και για τα παλαιότερα λεξικά (τού 17ου αι) και, βεβαίως, για τα νεότερα, χρήσιμες, εύστοχες και συμπληρωματικές των γνώσεών μας για τη λεξικογραφική δραστηριότητα στους αιώνες αυτούς είναι οι πληροφορίες και οι εκτιμήσεις στη διδ διατριβή τού Σ Περάκη Σε αυτήν ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει ειδικότερες πληροφορίες και κρίσεις για τη δομή και τη συμβολή στη νεοελληνική λεξικογραφία των επί μέρους λεξικών

περιλαμβάνει λέξεις τής απλής προφορικής γλώσσας τής εποχής, χρήσεις των λέξεων σε φράσεις, ιδιωτισμούς («ιδιολεξίες»), λέξεις από διάφορες διαλέκτους-ιδιώματα τής Ελλάδας και λέξεις-όρους από την περιοχή τής γραμματικής, τής φιλοσοφίας και τής θεολογίας Συχνά στο ελληνικό λήμμα, προτού δώσει την απόδοση στα Ιταλικά, δίνει συνώνυμα π χ *«ἱερέας, ὁ, ἱερεύς, ὁ, παπάς, ὁ, λείτουργος* (sic), ὁ, *sacerdote, prete»* Και το κυριότερο δίνει πληθώρα φράσεων (υπό μορφήν λημμάτων εντεταγμένων στο ανάλογο λήμμα), από τις οποίες φαίνεται ο πλούτος των χρήσεων σε κύρια λήμματα Έτσι λ χ. στο λ. *θωριά* (εμφάνιση, όψη, χρώμα) δίδονται πάνω από 84 χρήσεις-φράσεις με ερμηνεύματα στην Ιταλική και παραδείγματα π χ *«ἀναμμένη θωριά, ἄστατη, φευγάτη, ξεπλυμένη, ἄσχημη, γεμάτη, σωστή, ζωντανή, θλιβερή, καθαροφωτερή, νόστιμη, ὄμορφη, σταθερή, φτιασμένη, φυσική, κατάστιχον τῶν θωριῶν τῆς βαφῆς εἰς τὸ μερικόν, αἱμάτου θωριά, ἄσπρη σὰν τὸ ἀλάβαστρον, ἄσπρη σὰν τὸ γάλα, γαλακτερή, ἄσπρη σὰν τὸ ἐλεφάντινον, ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, χιονωτή, ἀσπρόχλωμη, τοῦ κρόκου τοῦ αὐγοῦ, βαθυὰ θωριά, το βαθύ, το γαλάζιον, τὸ γερανιόν, τὸ μαβύ, τὸ τουρκύ, τὸ γιαλαμπί, ζαφορὰ θωριά, θάλασσας, καπνερή, κάπνου* (sic), *μαυροκάπνου θωριά, καρβούνου, μαυροκαρβούνου, κεραμιδιοῦ, κερασιοῦ, κίτρινη, θωριὰ ὁποὺ κοκκινίζει, κοράκου θωριά, κουραλλιοῦ, κρεμεζιοῦ, κυδωνιοῦ, λαφιοῦ, λεμονιοῦ, λιναριοῦ, μαλλιοῦ, μαύρη, μελανή, μελαχρινή, μελιοῦ, μεταξιοῦ, μόσκου, νεραντζιοῦ, ξαθή, οὐρανοῦ, πράσινη, ῥοδακίνου, ῥοδοκόκκινη, σαρκινή, σκαρλάτου, σμαραγδιοῦ, στακτάρικη, τριανταφύλλου, τρυγωνιοῦ, φλόγας, φουντουκιοῦ, φωτιᾶς, χωμάτου, ψαρὴ θωριά»*

Άλλα λεξικά τού 18ου αιώνα, λιγότερο σημαντικά σε σχέση με το Λεξικό τού Somavera, αλλά ουσιώδους συμβολής στην εξέλιξη τής νεοελληνικής λεξικογραφίας είναι τα λεξικά των Γ Κωνσταντίνου (1757), Γ Βεντότη (1790) και Karl Weigel (1796). Το λεξικό τού Κωνσταντίνου είναι τετράγλωσσο (αρχ. Ελληνική – Ν Ελληνική – Λατινική – Ιταλική), τού Βεντότη τρίγλωσσο (Γαλλική – Ιταλική - Ρωμαίκή [= απλή/προφορική Ελληνική]) και τού Weigel τρίγλωσσο (Απλορωμαϊκή [= απλοελληνική] - Γερμανική – Ιταλική)[15]. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν τα λιγότερο γνωστά λεξικά τού Λάμπρου Μπούμπα (1750), το *Λεξικον Ρωμαϊκὸν Ἁπλοῦν* (1783) και το λεξικό τού Μεθοδίου (1795)[16] Όπως είναι φανερό, τα λεξικά αυτά έχουν περισσότερο χρηστικό χαρακτήρα, δίνουν την αντίστοιχη ξένη λέξη σε σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες ή και ελληνικό ερμήνευμα, ενώ ενίοτε (λεξικό Κωνσταντίνου) αξιοποιούν και τις κλασικές γλώσσες (Ελληνική, Λατινική) Η άνθηση, ωστόσο, τής ελληνικής λεξικογραφίας αρχίζει από τον επόμενο αιώνα

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙ. Τον 19ο αιώνα που η Ελλάδα βρίσκεται στο προσκήνιο τού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, είτε ως έθνος αγωνιζόμενο για την απόκτηση τής ελευθερίας του είτε εν συνεχεία ως ελεύθερο κράτος με ποικίλα για τους Ευρωπαίους συμφέροντα (πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, κοινωνικά), είναι φυσικό να υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση λεξικών, λεξικογραφικών δηλ περιγραφών τής Νέας Ελληνικής, τής γλώσσας που μιλούν και γράφουν οι ελεύθεροι πια Έλληνες Τα περισσότερα από τα λεξικά αυτά ως δίγλωσσα (ή τρίγλωσσα) λεξικά είναι από τη φύση τους **γλωσσάρια**, που δεν περιέχουν ερμηνεύματα των ελληνικών λέξεων στα Ελληνικά, αλλά ένα ελληνικό λεξιλόγιο με την απόδοσή του σε μία ή περισσότερες ξένες γλώσσες (Γαλλικά, Αγγλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Σλαβικά, Τουρκικά) Ενίοτε η απόδοση γίνεται και στην αρχαία Ελληνική ή στη λόγια γλώσσα τής εποχής

Οι πιεστικές ανάγκες να δηλωθούν στην ελληνική γλώσσα οι ποικίλες έννοιες (θεσμών, διοίκησης, επιστήμης, παιδείας, τεχνολογίας κ.λπ.), τις οποίες χρειαζόταν το νέο κράτος, από κοινού με τη μεταφορά στην Ελληνική των πνευματικών (λογοτεχνικών κυρίως) επιτευγμάτων τής Δύσης οδήγησαν στη δημιουργία δίγλωσσων λεξικών είτε από Έλληνες λογίους, όπως ο Σκαρλάτος Βυζάντιος (1846), ο Μ Περίδης (1854) ή ο Άγγελος Βλάχος (1871), είτε από διδάσκοντες τις ξένες γλώσσες, όπως ο καθηγητής τής Γαλλικής Ν Κοντόπουλος (1889)[17] Παρόμοιες ανάγκες εξυπηρέτησαν αρκετά νωρίς και τα πρώτα «εννοιολογικά λεξικά»[18] τής Ν Ελληνικής τού Γ Παπαζαχαρία (1803) και των Π Βερού και Ι. Ιαννούλη (1828)[19], καθώς και τα δίγλωσσα λεξικά ξένων Ελληνιστών και λογίων, όπως τού Γάλλου F Dehèque (1825), τού Γερμανού J Schmidt (1825-7), τού Άγγλου Poppleton (1834), τού Άγγλου R Lowndes (1837), τού Γάλλου É Legrand (1882) κ ά[20] Αναπόφευκτα για τον 19ο αιώνα, που έχει αναφυεί το γλωσσικό ζήτημα, όλα τα λεξικά αυτά, άμεσα ή έμμεσα, παίρνουν θέση στη διαμάχη αρχαΐζουσας, καθαρεύουσας και δημοτικής και σε ζητήματα όπως ο καθαρισμός τής γλώσσας από ξένες λέξεις (που εισάγει ο Αδ. Κοραής) και ο εμπλουτισμός τής Ν. Ελληνικής με λέξεις τής αρχαίας.

---

15 Βιβλιογραφικά στοιχεία Γεωργίου Κωνσταντίνου, *Θησαυρὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἤγουν Λεξικὸν τετράγλωσσον, περιέχον δηλαδὴ τὰς τεσσαρας ταύτας διαλέκτους, Ἑλληνικὴν* [= αρχαία Ελληνική], *πεζὴν, ἤτοι ἁπλῆν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικὴν καὶ Ἰταλικην*, Βενετία 1757 Γεωργίου Βεντότη, *Λεξικον τριγλωσσον, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς διαλεκτου*, 3 τόμ , Βιέννη 1790 Karl Weigel, *Λεξικὸν Ἀπλορωμαϊκόν, Γερμανικον καὶ Ἰταλικόν*, Λειψία 1796

16 Τα λεξικά αυτά αναφέρονται στη λεξικογραφική έρευνα τού Σ Περάκη (ό.α.) με τις εξής βιβλιογραφικές πληροφορίες Λάμπρου Μπούμπα, *Λεξικὸν τετραγλωσσον τῆς Ἰταλικῆς, Ῥωμαϊκῆς, Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γλώσσης*, Βενετία 1750 [άνευ συγγραφέως], *Λεξικὸν Ῥωμαϊκῆς Ἁπλοῦν*, Μόσχα 1783 Μεθοδίου, *Λεξικὸν Ἁπλοῦν παλλαϊκὸν τῆς ἐν χρησει γλώσσας τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων* [μετάφρ από Ρωσικά], Μόσχα 1795

17 Βιβλιογραφικά στοιχεία Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικὸν Ἑλληνικὸν καὶ Γαλλικόν*, Ἀθῆναι 1846 Μ Περίδου, *Λεξικὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἰταλικόν*, Ἑρμούπολις 1854 Αγγ Βλάχου, *Λεξικον Ἑλληνογαλλικόν*, Ἀθῆναι 1897 Ν Κοντοπούλου, *Λεξικὸν Ἑλληνογαλλικον*, Ἀθῆναι 1889

18 Για τα εννοιολογικά λεξικά, βλ κατωτ όσα λέγονται επ' ευκαιρία τού κατ' εξοχήν εννοιολογικού λεξικού τής Ν Ελληνικής, τού λεξικού τού Βοσταντζόγλου

19 Βιβλιογραφικά Γ Παπαζαχαρίου, *Λεξικὸν Ρωμαϊκο-σλαβωνικον*, Βούδα Ουγγαρίας 1803 Π Βερού - Ι Ιαννούλη, *Ὀνομαστικὸν Ἑλληνικόν*, Μόναχο 1828

20 Τα βιβλιογραφικά στοιχεία των λεξικών αυτών είναι F D Dehèque, *Λεξικὸν τῆς Γραικικῆς καὶ Γαλλικῆς γλώσσης Dictionnaire Grec Moderne-Français*, Paris 1825 J Schmidt, *Λεξικὸν Ἁπλοελληνικὸν καὶ Γερμανικόν*, 2 τόμ , Λειψία 1825-7 Poppleton, *Ὀνομαστικὸν τετράγλωσσον Γαλλαγγλογραικελληνικόν*, Μόναχο 1834 R Lowndes, *A Modern Greek and English Lexikon, to which is prefixed an Epitome of Modern Greek Grammar*, London/Corfu 1837 É Legrand, *Nouveau dictionnaire grec moderne-français* Paris 1882

Όσο χρήσιμα και επιβοηθητικά τής περιγραφής και γνώσης τού λεξιλογίου τής Ν Ελληνικής και αν υπήρξαν τα προηγούμενα λεξικά, η λεξικογραφία τής Ν Ελληνικής αρχίζει να υπάρχει, κυρίως, από τότε που εμφανίζονται δύο έργα· τα *Άτακτα* τού Αδ Κοραή (εκδίδονται τμηματικά κατά τα έτη 1829-35) και το πρώτο συγκροτημένο λεξικό τής Ν. Ελληνικής, το *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* (δηλ. Λεξικό τής Δημοτικής) τού Σκαρλάτου Βυζαντίου (έκδ. 1835).

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ Τα *Άτακτα* τού Κοραή αποτελούν την πρώτη σημαντική προσπάθεια σύνταξης ενός ιστορικού λεξικού τής Ν Ελληνικής, απαύγασμα τής σοφίας τού Κοραή στα θέματα τής ελληνικής γλώσσας και στα κείμενα τής Ελληνικής από των αρχαίων μέχρι των νεοτέρων χρόνων. Και μπορεί μεν το Λεξικό τού Κοραή να αποκαλείται από τον ίδιο, μετριοφρόνως και απολογητικώς, *Άτακτα*[21], στην πραγματικότητα όμως είναι το πρώτο ερμηνευτικό και ετυμολογικό λεξικό τής Ελληνικής με αφετηρία τη Ν Ελληνική και αναφορές σε ολόκληρη την ελληνική γλώσσα Δικαίως έχει λεχθεί από τον Άνθιμο Παπαδόπουλο, διευθυντή και εκδότη των τριών πρώτων τόμων τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών, ότι: «*Τὰ* Άτακτα *εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ μόνη μέχρι τοῦδε* [το 1933 που εκδίδεται ο α' τόμ τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας] *ὁσωποῦν ἀξία λόγου ἀπόπειρα συντάξεως ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης*»[22]. Ήδη από το 1812, στα *Προλεγόμενά* του στην έκδοση των «Βίων» τού Πλουτάρχου, δηλ 17 χρόνια πριν από την έκδοση των *Ἀτάκτων*, ο Κοραής είχε εκτενώς ασχοληθεί με την ανάγκη και τη σημασία τής εκδόσεως ενός Λεξικού τής κοινής (νεοελληνικής-δημοτικής) γλώσσας για την παιδεία τού Γένους και είχε προδιαγράψει τις αρχές στις οποίες πρέπει να στηριχθεί η συγκέντρωση τού γλωσσικού υλικού *(«ἡ συνάθροισις τῶν λέξεων»)* αναφερόμενος στο περιεχόμενο και στη μεθοδολογία τής σύνταξής του[23] Ειδικότερα για τη σημασία τού Λεξικού έγραφε *«Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν, θέλομεν εὑρεῖν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων ἄρχισεν ἡ παιδεία καὶ τῶν σημερινῶν φωτισμένων ἐθνῶν Ἰταλοί, Ἰσπανοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Ἄγγλοι. πολὺν καιρὸν πρὶν αἱ ἐπιστῆμαι ἀναβῶσιν εἰς τὸν ὁποῖον σήμερον τὰς βλέπομεν βαθμόν, ἄρχισαν νὰ συναθροίζωσι τὴν ὕλην τῆς γλώσσης, καὶ κατέβαλαν τὰ πρῶτα θεμέλια τῶν Λεξικῶν»*[24] Ειδικότερα επισημαίνει το παράδειγμα τού Λεξικού τής γαλλικής γλώσσας, το οποίο συνέταξε ήδη από το 1639 η Γαλλική Ακαδημία, και τις εκδόσεις των πρώτων ετυμολογικών λεξικών για νεότερες γλώσσες από τον Γάλλο Μενάγιο (Ménage) και από αυτόν ακόμη τον Γερμανό φιλόσοφο Λεϊβνίτιο (Leibniz)[25] Ακολουθώντας τον Επίκτητο (τού οποίου το έργο είχε εκδώσει και σχολιάσει) τόσο στη διδασκαλία του ότι *«ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις»*[26] όσο και στην έμφαση που έδιδε στη διαχρονική προσέγγιση των λέξεων (για να μιλήσουμε με σύγχρονους επιστημονικούς όρους), δηλ στην *παρακολούθησιν*[27] τής αρχής των λέξεων (ό,τι ονομάζουμε ετυμολογία) και όχι στην απλή *χρῆσιν*[28] τους,

---

21 Πρόκειται, όπως παρατηρεί ο ίδιος ο Κοραής, για ό,τι συνήθως ονομάζεται «Σύμμικτα» ή «Παντοδαπά» ή «Ποικίλα» κ λπ Ο Κοραής υιοθέτησε τον όρο *Άτακτα* τού αρχαίου (μεταγενέστερου) Κώου ποιητή Φιλητά *«Τοῦ Φιλητᾶ τὰ Ἄτακτα, ἐπιγραφόμενα ἔτι καὶ Ἄτακτοι γλῶσσαι, ἴσως δὲν ἐπωνομάσθησαν οὕτως, πλὴν διότι δὲν τὰς ἔταξε κατ' ἀλφαβητικήν, ἢ ἄλλην τινα συνεχῆ σειράν, ἀλλὰ τὰς ἐσημείονεν ὡς τοῦ ἤρχοντο εἰς νοῦν, καὶ ὡς τὸ ἐσυγχώρει ὁ καιρός Ὅπως ἂν ἦναι, τοσον πλέον μ' ἄρεσεν ὁ Φιλητᾶς, ὅσον ἐνδέχεται νὰ ἦναι καὶ τῶν Ἀτάκτων 'κείνου ἀτακτότερα τὰ ἰδικά μου Ἄτακτα»* (*Ἄτακτα*, τόμ Α, σ β-γ') Το περιεχόμενο των *Ἀτάκτων* ορίζεται από τον Κοραή ως εξής *«Ἐσώρευσα εἰς αὐτὰ Ἐξηγήσεις λέξεων καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης, Ὕλην ὀλίγην ἢ μᾶλλον Ὕλης Λεξικοῦ κοινοῦ δοκίμιον γραμματικά τινα, ἠθικα, πολιτικά, ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, ἴσως καὶ θεολογικὰ ὑπομνήματα ὅλα ἀτελῆ, ὅλα ἄξεστα, ὅλα ἀνεπίκριτα, εἰς ἕνα λόγον, Ἄτακτα»* (αυτ)

22 Α Α Παπαδόπουλου, Προλεγόμενα *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμενης καὶ τῶν ἰδιωμάτων*, τόμ Α' (Α-ΑΜ), σ ε, Ἀθῆναι 1933 Πβ και Δ Βαγιακάκου, *«Τὰ Ἄτακτα τοῦ Ἀδαμ Κοραῆ ὡς τὸ πρῶτον Λεξικον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης»*, Πρακτικά Συνεδρίου «Κοραής και Χίος», τόμ Α', Αθήνα 1984, σ 109-130

23 Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἄτακτα, ἤγουν παντοδαπῶν εἰς την Ἀρχαίαν καὶ τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχεδίων σημειώσεων καὶ τινων ἄλλων ὑπομνημάτων αὐτοσχεδιος Συναγωγή*, 5 τόμ , Ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Κ Ἐβεράρτου, 1828-1835 Από τους 5 τόμους, λεξικογραφικό υλικό *(«γλωσσογραφικῆς ὕλης δοκίμιον»)* περιλαμβάνεται μόνο στους τόμους Β' (1829), Δ' (1832) και Ε (1835)

24 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα* [= Συλλογὴ τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὰ Πάρεργα Προλεγομένων καὶ τινων Συγγραμματίων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, τόμ Α', Ἐν Παρισίοις 1833], σ 496

25 *«Ἀπ' αὐτὴν τὴν δεκάτην ἕκτην ἑκατονταετηρίδα ἄρχισαν οἱ Γάλλοι τὰς περὶ τῆς γλώσσης των ἐρεύνας καὶ εἰς τὴν δεκάτην ἑβδόμην ἐπεχείρησεν ἡ Γαλλικη Ἀκαδημία νὰ συναθροίζῃ την ὕλην τοῦ Λεξικοῦ της, τὸν αὐτὸν χρόνον (1639), ὅτε εἶδε το φῶς ὁ Εὐριπιδης τῆς Γαλλίας, ὁ μέγας Ῥακίνας, καὶ τρεῖς χρόνους μετὰ την γεννησιν τοῦ περιφήμου Σατυρικοῦ Βοϊλλῶ* [εννο τον Μπουαλώ / Boileau] *Ὁ Μενάγιος* [εννο τον Μενάζ / Ménage, ο οποίος έγραψε το 1694 το *Dictionaire étymologique, ou Origines de la langue française*] *ἐξέδωκε το Ἐτυμολογικὸν τῆς Γαλλικῆς κατὰ τὸ 1650ὸ ἔτος καὶ ὁ αὐτος πάλιν τὸ Ἐτυμολογικὸν τῆς Ἰταλικῆς κατὰ τὸ 1685 Εἰς τον αὐτον σχεδὸν καιρον ὁ δοξάσας τὴν Γερμανίαν μέγας Λεϊβνίτιος* [εννο τον Λάιμπνιτς / Leibniz] *δὲν ἔκρινε τῆς φιλοσοφιας του ἀνάξιον νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεύνας* (Σημ Κοραή *Ὡς τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ βιβλίον Ἐτυμολογικαὶ συλλογαί. Collectanea Etymologica)»*, Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 496-7

26 Ο Κοραής παρατηρεί για την αρχή αυτή ότι *«Δὲν τὸ λέγει ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ Ἐπίκτητος, ἀλλὰ τὸ φερει μαρτύριον ἀπο τον Ἀντισθένην μετὰ τὸν ὁποῖον ὀνομάζει καὶ τὸν Χρύσιππον καὶ τὸν Κλεάνθην, καὶ τὸν Ζήνωνα, καὶ πρὸ τούτων τὸν Σωκράτην, ὡς ἐρευνητας τῶν λέξεων»* Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα* τόμ Α', σ 495-6, υποσημ 1

27 Το σχετικό χωρίο από τις *Διατριβές* Επικτήτου τού Αρριανού στην έκδοση τού Κοραή (Ἀρριανοῦ, *Διατριβαὶ Ἐπικτήτου ΙΙ*, ιδ', 15, σ 108-9) έχει ως εξής *«Πόθεν οὖν ἄρξασθαι δεῖ*, | | *Ἐρῶ σοι, ὅτι πρῶτον δεῖ σε τοῖς ὀνόμασι παρακολουθεῖν* | | *Πῶς οὖν χρῶμαι αὐτοῖς, Οὕτως ὡς οἱ ἀγράμματοι ταῖς ἐγγραμμάτοις φωναῖς, ὡς τὰ κτηνη ταῖς φαντασίαις ἄλλο γάρ ἐστι χρῆσις, ἄλλο παρακολούθησις»*, Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 497-8, υποσημ 2

28 Η σημερινή επιστημονική θέση τής γλωσσικής επιστήμης και ειδικότερα τού κλάδου τής σημασιολογίας είναι ότι η σημασία μιας λέξης είναι στενά συνυφασμένη και εξαρτημένη από τη/τις *χρήσεις* της «πρωτοτυπική» (πυρηνική) σημασία και εφαρμογή τής σημασίας (χρήσεις) αλληλοπροσδιορίζονται Ιδιαίτερη έμφαση στη χρήση ως βάση προσδιορισμού τής σημασίας των λέξεων έδωσε ο φιλόσοφος τής γλώσσας L Wittgenstein *(«Η σημασία μιας λέξης είναι η χρήση της στη γλώσσα»)* Σήμερα «η σημασία ως χρήση» (meaning-is-use) είναι μία από τις κύριες μορφές προσέγγισης τής σημασίας ιδίως στη λεξικολογία (πβ Γ Μπαμπινιώτη, *Εισαγωγή στην Σημασιολογία*, Αθήνα 1985, σ 8, 24 κ α) Άλλωστε, ότι η χρήση καθορίζει γενικότερα τον *κανόνα* (norma) τής γλώσσας στο λεξιλογικό (σημασιολογικό) αλλά και στα άλλα επίπεδα τής γλώσσας είναι ευρύτερα παραδεκτό από τους χρόνους τού Ορατίου, ο οποίος όρισε (*De Arte Poetica* 70-72) ότι «usus norma loquendi» Πολύ εύστοχα ο λεξικογράφος και καθηγητής τής λατινικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Στέφανος Κουμανούδης (1818-1899) μετέφρασε στο Λεξικό του (*Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λο-*

ο Κοραής έγινε ο κύριος υποστηρικτής και εισηγητής τής συντάξεως ενός ιστορικού λεξικού τής νεοελληνικής γλώσσας *«μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς ἀμαθίας τὸ σκότος, πρέπει νὰ πλησιάσωμεν τὰς ὁποίας ἕως τώρα ἐμεταχειριζόμεθα λέξεις εἰς τὴν λαμπάδα τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν τί ἐσήμαινε πᾶσα μία ἀπ᾽ αὐτὰς εἰς τοὺς προγόνους ἡμῶν, τί ἐκατάντησε νὰ σημαίνῃ εἰς ἡμᾶς καὶ τίς εἶναι ἡ κυρία της σημασία. παραβαλλομένης μὲ τὰς ἀναλόγους τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λέξεις»*[29]

Ο Κοραής θεωρεί απαραίτητη τη συστηματική καταγραφή των λέξεων που χρησιμοποιούν στην ομιλία τους οι Έλληνες σε όλη την Ελλάδα *«πρέπει [ ] νὰ συναθροισθῶσιν αἱ λέξεις καὶ φράσεις, εἰς ἕνα λόγον, ἡ ὕλη τῆς γλώσσης ὅλη ἀπ᾽ ὅλας τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Ἑλλάδος»*[30] Ο Κοραής δηλ, ελλείψει μιας πραγματικά κοινής[31] στους χρόνους του, δηλ μιας πανελλήνιας κοινής ομιλουμένης γλώσσας, εισηγείται τη συγκέντρωση τού λεξιλογίου όλων των ελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων[32] τής εποχής του. Αυτό το προτείνει σκόπιμα αποβλέποντας α) στον *«καθαρμόν τῆς γλώσσης ἀπὸ ἀλλοφύλους λέξεις»*[33] (στην αντικατάσταση δηλ των πολλών τότε ξένων λέξεων με λέξεις ελληνικές από τον θησαυρό τής προφορικής γλώσσας των διαλέκτων και ιδιωμάτων) β) στο να διδάξει διά των λέξεων και τα ίδια τα πράγματα, αφού *«τὰ ὀνόματα* [δηλ οι λέξεις] *ἐντυπόνουσι μονιμώτερον εἰς τὴν ψυχὴν τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων»*[34] γ) στην αποφυγή άχρηστων νεολογισμών, όταν υπάρχουν ήδη οι κατάλληλες λέξεις. *«ἡ συνάθροισις τῆς ὕλης τῆς γλώσσης καὶ εἰς Λεξικὸν καταχώρισις ἔχει τοῦτο, ὅτι μᾶς φυλάσσει ἀπο τὸν κίνδυνον νὰ πλάσσωμεν νέας λέξεις, ἀμφιβόλου πολλάκις ἀρχῆς καὶ γενέσεως διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα πρὸ πολλοῦ ἔχουν ὄνομα σημαντικὸν εἰς τὴν γλῶσσαν Αἱ μὴ ἀναγκαῖαι πλάσεις τῶν ὀνομάτων δεν πλουτίζουσι τὰς γλώσσας»*[35]· δ) στο ότι η γνώση τής σύγχρονης γλώσσας θα βοηθήσει (σταθερή αντίληψη τού Κοραή[36]) στην *«εὐκολωτέραν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης μάθησιν»*. Τέλος, ο Κοραής προέτεινε[37] να τυπωθεί σε μια πρώτη μορφή όλος ο γνωστός γλωσσικός θησαυρός και δίπλα σε κάθε τυπωμένη σελίδα να υπάρχει μία λευκή, που να συμπληρώνεται με πληροφορίες (άλλους τύπους, πρόσθετες σημασίες, φράσεις, παροιμίες, λέξεις που δεν περιλαμβάνονται στην πρώτη μορφή τού λεξικού κ λπ), τις οποίες θα συλλέγουν, χωριστά κινούμενοι, δύο νέοι λόγιοι περιερχόμενοι όλη την Ελλάδα[38]

γίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων Αθήνα 1900, λ *εξόντωσις*) ως εξής τους στίχους τού Ορατίου *«Πολλαὶ νεκραὶ θ᾽ ἀναστηθοῦν καὶ ἄλλαι θ᾽ ἀποθάνουν / λέξεις τὰ νῦν τιμώμεναι, ἂν τὸ θελήσ᾽ ἡ χρῆσις / παρ᾽ ᾗ ἐστι τὸ δίκαιον καὶ ὁ κανὼν τοῦ λέγειν»*

29 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 497

30 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*. τόμ Α', σ 499

31 *«Κοινή»*, με την έννοια μιας ενιαίας και ομοιόμορφης προφορικής γλώσσας σε όλη την Ελλάδα, δεν υπήρχε ακόμη στις αρχές τού 19ου αιώνα Οι λόγιοι μιλούν και γράφουν μια λόγια έως αρχαΐζουσα γλώσσα, ενώ η προφορική λαλιά των απλών ανθρώπων είναι ακόμη διαλεκτικά διαφοροποιημένη σε έντονο βαθμό και με πολλούς ξενισμούς Ο Κοραής είναι η πρώτη προσωπικότητα λογίου με ευρύτερη απήχηση στον Ελληνισμό, που υποστηρίζει συστηματικά την ανάγκη υιοθέτησης ενιαίας μορφής γραπτής και προφορικής γλώσσας στην Ελλάδα και ως τέτοια προβάλλει την *«κοινή»*, όπως την ονομάζει, γλώσσα, δηλ την απλή ομιλουμένη, καθαρισμένη (συστηματικά ομιλεί για «καθαρμόν») από τις ξενικές λέξεις και ό,τι ο Κοραής λανθασμένα (κατά τα διδάγματα τής γλωσσικής επιστήμης) αποκαλεί «χυδαϊσμούς» (π χ τη χρήση ενεστωτικού τύπου *φράζω* αντί τού *φράσσω*), στους οποίους εντάσσει και τους έντονα διαλεκτικούς τύπους (στο σημείο αυτό οι απόψεις τού Κοραή δεν είναι απολύτως σαφείς, αν δεν είναι ενίοτε και αντιφατικές) Οπωσδήποτε, ο Κοραής εστράφη και αγωνίστηκε σκληρά εναντίον τής καθιέρωσης τής (ευρέως τότε υποστηριζομένης) αρχαίας γλώσσας, τής «Ελληνικής», όπως την αποκαλούσαν, ως επίσημης γλώσσας τού ελεύθερου ελληνικού έθνους, αντιπαρατάσσοντας στην «Ελληνική» την «κοινή», δηλ την απλούστερη προφορική γλώσσα τού λαού, ό,τι (με μεταγενέστερους τού Κοραή όρους) θα ονομάζουμε «δημοτική» Ωστόσο, η «κοινή» τού Κοραή, ας το ξεκαθαρίσουμε, δεν είναι η δημοτική τού Σολωμού ή των δημοτικών τραγουδιών, αλλά μια «λογιότερη» σε (γραμματικούς και συντακτικούς) τύπους και σε λεξιλογικά στοιχεία γλώσσα, με έντονα προσωπικό χαρακτήρα (το ύφος τού Κοραή) και με φανερή ακόμη την ανάμειξη απλών και λογιότερων λέξεων και δομών Βλ Γ Μπαμπινιώτη, «Αδαμάντιος Κοραής» στο *Ελληνική Γλώσσα Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, Εκδ Gutenberg 1994, σ 41-53

32 Για τη διάκριση διαλέκτων και ιδιωμάτων, βλ το Σχόλιο στο λ *διάλεκτος* τού παρόντος Λεξικού

33 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*. τόμ Α', σ 499

34 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 500

35 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα* τόμ Α', σ 500-501

36 Ο Αδ Κοραής ήταν ο πρώτος που είδε την ελληνική γλώσσα στην ιστορική της ενότητα και που δίδαξε σταθερά και σε κάθε ευκαιρία την ανάγκη να γνωρίζουν οι Έλληνες τόσο τη σύγχρονη κοινή γλώσσα όσο και την αρχαία ελληνική γλώσσα, στην οποία ανάγεται το κύριο μέρος τής δομής και τού λεξιλογίου της Η θέση τού Αδ Κοραή στη σχέση αρχαίας και νέας Ελληνικής συνοψίζεται στη γνωστή ρήση του (από επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Βασιλείου) *«Χωρὶς τὴν ἀκριβεστάτην εἴδησιν τῆς* [αρχαίας] *Ἑλληνικῆς, ὅστις καταγίνεται εἰς τὸ νὰ διορθώσῃ την κοινὴν ἢ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν κανόνας ἢ νὰ κρίνῃ καθ᾽ οἱονδηποτε ἄλλον τρόπον. περιπατεῖ εἰς την σκοτίαν καὶ δὲν ἠξεύρει μήτε ποῦ ὑπάγει μήτε τί κάμνει»* (*Αλληλογραφία*, τόμ Β', σ 116) Βεβαίως, είναι γνωστό ότι ο Κοραής, όπως και ο Μ Deffner (Δέφνερ) και ο Κ Foy (Φόυ), παραγνώρισαν τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε στη διαμόρφωση τής Ν Ελληνικής η γλώσσα των Βυζαντινών τής πρώιμης περιόδου Το ίδιο συνέβη ακόμη και με γλωσσολόγους με εγκρατείς φιλολόγους και λεξικογράφους, όπως τον Στ Κουμανούδη (πβ Κ Θ Δημαρά, Προλεγόμενα στη «Συναγωγή» τού Στ Κουμανούδη [Αθήνα 1980] σ XXX κ εξ) και, πολύ περισσότερο με τον Αθανάσιο Χριστόπουλο και την περίφημη «Αιολοδωρική θεωρία» του, που εξηγούσε την προέλευση τής Ν Ελληνικής απευθείας από την αρχαία (και μάλιστα από την αιολική και τη δωρική διάλεκτο'), αγνοώντας το Βυζάντιο Τα πράγματα αποκατέστησε επιστημονικώς στην ορθή τους βάση ο Ι Χατζιδάκις, ο οποίος απέδειξε ότι η Ν Ελληνική προήλθε από τη Μεσαιωνική Ελληνική των Βυζαντινών και αυτή από την Αλεξανδρινή Κοινή η οποία ανάγεται στην αττική διάλεκτο και δι᾽ αυτής στην αρχαία ελληνική γλώσσα Έτσι, ο Χατζιδάκις αποκατέστησε την αδιάσπαστη προφορική παράδοση και εξέλιξη τής ελληνικής γλώσσας από τού Ομήρου μέχρι τη σύγχρονη Ελληνική χωρίς χάσματα, όπως αυτά που δημιουργούνταν από την παραγνώριση τού Βυζαντίου (βλ ιδίως Γ Χατζιδάκι, *Περὶ τῆς ἑνότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* Επιστ Επετ Παν Αθηνών 5, 1908-9, σ 47-151) Στον ιστορικό χώρο, προηγήθηκαν στην αποκατάσταση τού Βυζαντίου ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος και, κυρίως, ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ενώ στη μελέτη τής ιστορικής συνέχειας τής γλώσσας τα θεμέλια έθεσε ο συγγραφέας τής πρώτης ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας (*Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Αθήνα 1871) γλωσσολόγος Δημήτριος Μαυροφρύδης Για τη συμβολή τού Γ Χατζιδάκι στη συνειδητοποίηση τής ιστορικής συνέχειας τής ελληνικής γλώσσας, βλ Γ Μπαμπινιώτη «Γ Χατζιδάκις» στο *Ελληνική γλώσσα Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, εκδ Gutenberg 1994 σ 55-75 και Δ Βαγιακάκου. *Γ Ν Χατζιδάκις Βίος καὶ ἔργον* Προτάσσεται στο Γ Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τόμ Β', Αθήνα 1977, σ 1-143

37 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 502

38 Αδ Κοραή, *Ἑλληνικη Βιβλιοθήκη*, τόμ Γ' (1809), Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, σ ηθ' *«Διὰ νὰ συναχθῇ τοιαύτη ὕλη, ἀνάγκη να πε-*

Στην πρόταση τού Κοραή, γλωσσολογικά επεξεργασμένη, συμπληρωμένη, επιστημονικά συστηματοποιημένη και προσαρμοσμένη στα πραγματικά δεδομένα τού 20ού αιώνα, στηρίχθηκε ο Γ Χατζιδάκις[39], ο πατέρας τής ελληνικής γλωσσολογίας, για να προτείνει και να προωθήσει τη σύνταξη ιστορικού λεξικού τής ελληνικής γλώσσας, τού ιστορικού λεξικού τής Νέας Ελληνικής, που άρχισε να εκδίδει η Ακαδημία Αθηνών από το 1933 Είναι δε χαρακτηριστικό ότι σε ένα αρχικό στάδιο τής σύνταξης τού ιστορικού λεξικού τής Ακαδημίας συζητήθηκε και εφαρμόστηκε τροποποιημένη ακόμη και η πρακτική υπόδειξη τού Κοραή για τη συλλογή γλωσσικού υλικού με συμπλήρωση τυπωμένων σχεδίων τού Λεξικού

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ Στον Κοραή το λεξικό παίρνει για πρώτη φορά έναν ιδεολογικό χαρακτήρα, αφού θεωρείται απαραίτητο εργαλείο για τη γλώσσα και την παιδεία τού Γένους μέσα στη διαφωτιστική προσπάθεια τού Κοραή Η γνώση τής γλώσσας, νέας (κοινής) και αρχαίας («Ελληνικής»), φρονεί ο Κοραής, οδηγεί στην παιδευτική ανύψωση τού Γένους και στη συνειδητοποίηση τής ιστορίας και τού πολιτισμού του. Οι λέξεις για τον Κοραή δεν δηλώνουν απλές πληροφορίες, αλλά είναι «*σύμβολα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ Ἔθνος ἐκφράζει τὰς ἰδέας του*»[40] Γλώσσα, νόηση και κόσμος τής πραγματικότητας για τον Κοραή συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, ακριβώς όπως διδάσκει και η σύγχρονη γλωσσολογία. «Λέξεις-ιδέες-πράγματα» είναι το τρίπτυχο με το οποίο αντιμετωπίζει ο Κοραής τη γλώσσα μέσα από έναν φιλοσοφικό προβληματισμό που μονίμως τον απασχολεί[41] και από μια ιδεολογική θεώρηση τής γλώσσας στο πλαίσιο τού Διαφωτισμού Αυτό το τρίπτυχο καλείται να υπηρετήσει, πάνω απ' όλα, και το Λεξικό, γιατί αλλιώς, «*τὸ ἀδιόριστον τῶν λέξεων γεννᾷ τὸ ἀκατάστατον τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀκατάστατον τῶν πράξεων*»[42] Το Λεξικό, λοιπόν, πρέπει να ορίσει προσεκτικά τις λέξεις, να δώσει σαφή ορισμό των σημασιών[43] («ιδέες» τις λέει ο Κοραής) που δηλώνει κάθε λέξη Γι' αυτό και συνιστά, μέσα από το λεξικό, μια βαθύτερη γνώση τής λέξης, μια διαχρονική-ετυμολογική προσέγγισή της «*μακρυνόμεναι* [οι υστερογενείς μεταφορικές σημασίες] *ἀπὸ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς πρώτης κυρίας λέξεως, φέρουσι σύγχυσιν εἰς τὰς ἀγυμνάστους κεφαλάς, ἐὰν δὲν ἐξηγῶνται ἀκριβῶς εἰς τὰ Λεξικὰ τῆς γλώσσης*»[44] Ο ίδιος δίνει χαρακτηριστικά παραδείγματα[45] (τις λέξεις *πλούτος, θαύμα, άγιος, δίκαιο*) που η άγνοια τής αρχικής σημασίας (ετυμολογίας) οδηγεί σε ατελή γνώση τής σύγχρονης σημασίας, ενίοτε και σε παρερμηνεία Γενικότερα ο Κοραής θέτει τη λεξικογραφία στην υπηρεσία τής γνώσης, δηλ τής μόρφωσης και τής παιδείας «*Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν θέλει προξενήσειν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὸ γένος, ὅστις περιέλθῃ τὴν Ἑλλάδα ὅλην διὰ μόνην τὴν ἔρευναν καὶ συνάθροισιν τῶν λέξεων. Εἰς αὐτὸν πρέπει ὄχι τὸ* Λεξιθήρας *ἀλλὰ τὸ* Γνωσιθήρας *ὄνομα*»[46] Ο μελετητής τού Νεοελληνικού διαφωτισμού και τού Αδ. Κοραή, ο Κ.Θ. Δημαράς, σε ένα έξοχο κείμενό του με τίτλο «*Λεξικογραφία και ιδεολογία*», που χρησιμεύει ως Προλεγόμενα στην επανέκδοση (το 1980) τού Λεξικού τού Στ Κουμανούδη, παραλληλίζει εύστοχα[47] την ιδεολογία που χαρακτήριζε τους δύο άνδρες (Κοραή και Κουμανούδη) σε σχέση με τη γλώσσα (ιδιαίτερα τους νεολογισμούς)[48] και την παιδεία. Γρά-

---

ριέλθωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν καὶ Ἀσιακὴν Ἑλλάδα και τὰς νήσους αὐτῶν δύο νέοι λόγιοι, εἰς τοῦ ἄλλου χωριστά, ἔχοντες δύο Λεξικὰ τῆς κοινῆς γλώσσης, μὲ προσκολλημένον φύλλον ἓν ἄγραφον εἰς ἕκαστον φύλλον τυπογραφημένον καὶ νὰ συνάξωσι μὲ την ἐσχάτην ἀκρίβειαν ὄχι μόνον τὰς λέξεις, ὅσαι λείπουσιν ἀκόμη άπο τὰ κοινὰ Λεξικά, ἀλλὰ καὶ τὰς φράσεις τῆς γλώσσης καὶ αὐτὰς τὰς παροιμίας, όσας ἔχει καθημέραν εἰς το στόμα ὁ κοινὸς λαος» Αξίζει να σημειωθεί ότι τη μέθοδο αυτήν, μεταξύ άλλων, ακολούθησαν αργότερα οι υπεύθυνοι τής συντάξεως τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας (πβ Ανθ Παπαδόπουλο, Προλεγόμενα στον Α' τόμ τού ΙΛΛ, σ ι'), γεγονός στο οποίο αναφέρεται εκτενώς και ο Μ Τριανταφυλλίδης (*Ὑπόμνημα περὶ τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ*, Απαντα Μ Τριανταφυλλίδη, τόμ Β', 1963, ιδίως σ 435 κ εξ)

39 Ο Γ Χατζιδάκις επέμεινε ιδιαιτέρως στην ανάγκη εκδόσεως ενός (επιστημονικά συντεταγμένου) λεξικού ολόκληρης τής ελληνικής γλώσσας, ενός ιστορικού λεξικού τής Ελληνικής Τις σκέψεις του για το Λεξικό τής Ελληνικής έχει διατυπώσει σε σειρά δημοσιευμάτων του, των οποίων κυριότερα [αναδημοσιευμένα στο Γ Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τόμ Α' (1934) και τόμ Β' (1977)] είναι

1909α *Σκέψεις τινὲς περὶ τῆς συνταξεως τοῦ ἑλληνικοῦ λεξικοῦ* Περ «Παναθήναια» τόμ 9, τεύχ 15 Απρ, σ 3-6 [= Γλωσσολ 'Ερευναι, τόμ Β', σ 120-125]

1909β *Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης ἑνὸς λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* Τεσσερακονταετηρίς Κ Σ Κόντου (Αθήνα), σ 7-34 [= Γλωσσολ 'Ερευναι, τόμ Α', σ 471-489]

1912 *Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λεξικοῦ* Περ «Ἀθηνᾶ», τόμ 24, σ 373-384 [= Γλωσσολ 'Ερευναι, τόμ Β', σ 129-136]

1927 *Περὶ τῶν σπουδῶν καὶ τοῦ λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης* «Πρακτικά Ακαδημίας 'Αθηνῶν», τόμ 2, σ 531-541 [= Γλωσσολ 'Ερευναι, τόμ Β', σ 457-464]

1929 *Περὶ τῆς ἀνάγκης λεξικοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης* Περ «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ 6, σ 14-16 [= Γλωσσολ 'Ερευναι, τόμ Β', σ 494-496]

40 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 496

41 Αδ Κοραή, *Ἑλληνικη Βιβλιοθήκη*, τόμ Γ'(1809), σ ια' (υποσημ 1) «*Μην ἐνοχληθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ την συχνὴν ἐπανάληψιν τοῦ ὀνόματος τῆς Φιλοσοφίας* [ ] *ὅτι τίποτε καλὸν χωρὶς αὐτῆς νὰ κατορθωθῇ δεν εἶναι δυνατόν*»

42 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 496 (υποσημ)

43 Για τη διαφορά *σημασίας, εννοίας* (ιδέας) και *νοήματος*, βλ το Σχόλιο στη λ *σημασία* τού παρόντος Λεξικού

44 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α, σ 504 κ εξ

45 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 503

46 Αδ Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ Α', σ 503

47 Κ Θ Δημαρά, «*Λεξικογραφία καὶ ἰδεολογία*» Προλεγόμενα στην έκδοση (τού 1980) τού Στ Κουμανούδη, *Συναγωγη νέων λέξεων ὑπο τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων*, α' έκδ 1900, σ xxxix κ εξ

48 Ο Κοραής, αποβλέποντας στη «διόρθωση» και στον «καθαρμό» τής κοινής γλώσσας από τους ξενισμούς, είναι «ο πρώτος διδάξας» στην αξιοποίηση τού λεξιλογικού θησαυρού τής αρχαίας με τη μορφή, σημασιολογικών κυρίως, νεολογισμών (αρχαίες λέξεις με την παλιά τους σημασία ή με άλλη νέα) για την αντικατάσταση ξένων λέξεων ή την απόδοση νέων εννοιών (όρων κ λπ) Ωστόσο, τη συστηματική καταγραφή των νεολογισμών που πλάστηκαν στη λόγια γλώσσα για να δηλωθούν νέες έννοιες οφείλουμε στον Στ Κουμανούδη (*Συναγωγὴ νέων λέξεων* , 1900)

φει για το λεξικογραφικό έργο τού Κουμανούδη: «*Όμως ἐκεῖνο πού διατρέχει τὴν ὅλη δομὴ τῆς ἐργασίας* [ενν. στο Λεξικό τού Κουμανούδη] *εἶναι ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἑνότητα ἀνάμεσα στὸν ἀρχαῖο καὶ τὸν νεότερο ἑλληνικὸ κόσμο, ἡ θέληση γιὰ νὰ καταστεῖ τὸ ἑνωτικὸ στοιχεῖο τῆς παιδείας πιὸ δεμένο, πιὸ ἰσχυρό*»[49] και «*Ἔτσι φανερώνεται νὰ εἶναι ἐκεῖνος* [ενν. ο Κουμανούδης] *ποὺ ἐδωροφόρησε στὴν νέα ἑλληνικὴ παιδεία τὸν μοναδικὸ αὐτὸν θησαυρό, τὴν Συναγωγή* [...] *Λεξικό, ἂν θέλει κανείς, νεολογισμῶν, ἀσφαλῶς ἀλλά, ἰδίως, τὴν ἔκφραση, ὑψηλὴ σὲ λιτότητα, ἐθνικῆς ψυχολογίας καὶ ἰδεολογίας (τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε νὰ μὴν παραβλέψουμε), μᾶς προσφέρει τὸ στοχαστικὸ τοῦτο βιβλίο*»[50]

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Η άλλη, μετά τον Κοραή, μεγάλη μορφή λεξικογράφου τού 19ου αιώνα ήταν ο Δημήτριος Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (1798-1878) Είναι ο συντάκτης τριών λεξικών που σφράγισαν την ελληνική λεξικογραφία και μαζί ο πρώτος Έλληνας λεξικογράφος, ο οποίος γράφει λεξικό μέσα στην Ελλάδα, στο ελεύθερο νέο ελληνικό κράτος. Το ένα λεξικό, το πρώτο του, που κυρίως μας ενδιαφέρει εδώ, είναι ένα λεξικό τής Νέας Ελληνικής, τής δημοτικής όπως θα λέγαμε σήμερα· *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*[51] Εκδίδεται το 1835 και επανεκδίδεται το 1857[2] και το 1874[3] (φωτ ανατ 1974) Είναι το λεξικό, το οποίο ο διευθυντής και εκδότης τού α' τόμου τού ιστορικού λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών, ο Άνθιμος Παπαδόπουλος, χαρακτηρίζει ως «*το πληρέστερον καὶ τελειότερον λεξικὸν τοῦ [19ου] αἰῶνος*»[52], μολονότι δεν περιέχει περισσότερες από 10 000 λέξεις[53] Το δεύτερο λεξικό τού Βυζαντίου είναι το *Λεξικὸν Ἑλληνικὸν καὶ Γαλλικόν* (α' έκδ 1846), πολύτιμο για το πλήθος των νέων λέξεων που περιέχει από μεταφράσεις ή και αποδόσεις αντιστοίχων λέξεων τής Γαλλικής, τής οποίας ο Βυζάντιος υπήρξε άριστος γνώστης[54] Το τρίτο λεξικό του είναι το *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, γνωστό κυρίως από την έκδοση τού 1852[55] Πρόκειται για λεξικό τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συντεταγμένο με βάση τον περίφημο *Θησαυρό τής ελληνικής γλώσσης* τού Ερρίκου Στεφάνου (ιδίως τής γ' εκδόσεως από τον Firmin Didot που άρχισε το 1831[56]), «*ἐκ τοῦ ὁποίου*», κατά τον Σκαρλάτο Βυζάντιο, «*καθὼς ἀπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, πάντες μὲν ποταμοί, πᾶσα δὲ θάλασσα λεξικογραφίας Ἑλληνικῆς ἀπορρέει*»[57].

Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος, αυτοδίδακτος λεξικογράφος, ανήκει στους εξαιρετικής παιδείας λογίους τού 19ου αιώνα, που με τα λεξικά και τις γλωσσικές θέσεις του έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στην εποχή του, συγκαταλεχθείς στους διδασκάλους τού Γένους. Εκείνο που επέτυχε ήταν να δώσει τρία λεξικά, τα οποία έκτοτε απετέλεσαν σημεία αναφοράς στις γλωσσικές και φιλολογικές σπουδές και πολύτιμη πηγή υλικού για τα λεξικά που ακολούθησαν. Το κυριότερο όμως είναι ότι η λογιότητα τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, η επαγγελματική σχεδόν ενασχόλησή του με τη σύνταξη λεξικών και η επαφή του με ξένα μεγάλα (ιδίως γαλλικά) λεξικά, τα οποία φαίνεται να γνωρίζει, όπως γνωρίζει και τη σχετική με τα λεξικά και τη γλώσσα βιβλιογραφία[58] των χρόνων του, ανήγαγαν τα λεξικά του σε πρότυπα, που και την ποιότητα των ελληνικών λεξικών έκτοτε ανέβασαν και άλλους λογίους παρεκίνησαν να ασχοληθούν με τη λεξικογραφία, όπως τον Άγγελο Βλάχο, τον Ν Κοντόπουλο, τον Γ Ζηκίδη, τον Αντ Ηπίτη κ ά

---

49 Κ Θ Δημαράς, ἐ α, σ xlv

50 Κ Θ Δημαράς, ἐ α, σ lvi

51 Ο πλήρης τίτλος είναι *Λεξικον τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου μεθηρμηνευμένης εἰς το ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικον*

52 *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσης*, τόμ Α', Ἀθῆναι 1933, Προλεγόμενα, σ στ'

53 Ο ίδιος ο Σκαρλάτος ο Βυζάντιος εξηγεί στα Προλεγόμενά του ότι αρχικός σκοπός τού έργου ήταν να δώσει μια συντομευμένη και βελτιωμένη μορφή τού λεξικού τού Βλάχου [εννοεί το Λεξικό τού Γερασίμου Βλάχου τού Κρητός, επιγραφόμενο *Θησαυρὸς τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως τι τραγλωσσος*, βλ ανωτ «Λεξικά τού 17ου αι »], αλλά «*τὸ ἔργον* [ ] *ἐγίνετο βαθμηδὸν περιεκτικώτερον, ὥστε κατήντησεν ἤδη 'να περιεχῃ δέκα περὶ που λέξεων χιλιάδας*» (Προλεγόμενα, 1874[3], σ ε') Ο λεξικογράφος εξηγεί έντιμα και προειδοποιεί τον αναγνώστη (αυτ) «*Αὐτα προοιμίασα δι᾽ἐκείνους, ὅσοι βλέποντες τὴν ἐπιγραφην τοῦ πονήματός μου ἀπαιτήσωσι Λεξικὸν ἐντελὲς τῆς σημερινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, ἐν ᾧ κυρίως 'δεν εἶνε παρα βοηθημα προχειρον διὰ τοὺς πρωτομαθεῖς σπουδαστὰς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς* [ ]»

54 Ας σημειωθεί ότι ο Κουμανούδης στη *Συναγωγη τῶν νέων λέξεων*, δηλ στη συγκέντρωση και καταγραφή των νεολογισμών τής λογίας γλώσσας, αντλεί συχνά από το *Ἑλληνικὸν καὶ Γαλλικὸν Λεξικὸν* τού Βυζαντίου (από την έκδ τού 1846 όσο και από τη β' έκδ τού 1856) Αξίζει επίσης να επισημανθεί η προσκόλληση τού Σκαρλάτου Βυζαντίου στη γαλλική γλώσσα, που τον οδηγεί ώστε στο Λεξικό τής Ν Ελληνικής σε κάθε λήμμα και σε όλες τις σημασίες τού λήμματος να δίνει και την απόδοση στη Γαλλική! (Το ίδιο κάνει και ο Κοραής στο δικό του λεξικό, στα *Ἄτακτα*) Φθάνει μάλιστα να προτείνει στην τότε Κυβέρνηση τής Ελλάδος τα εξής για τον εμπλουτισμό τής νέας ελληνικής γλώσσας «*'Νὰ προτεθῇ εἰς μετάφρασιν τὸ Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας* [σημ αυτό που έχει ως πρότυπο και ο Κοραής, βλ ανωτ σημ 25] *ἐφημερὶς φιλολογικη 'νὰ δημοσιευη ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ μηνος τὰς διαφόρους Γαλλικὰς λέξεις, τῶν ὁποίων ζητεῖται ἡ ἀντιστοιχοῦσα Ἑλληνική, καὶ τὰς Ἑλληνικὰς αὐτάς, ὅσαι θα καταχωρισθοῦν εἰς τὸ Λεξικόν, καὶ 'νὰ ζητῇ περὶ αὐτῶν την γνώμην τῶν ἐντος καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πεπαιδευμένων* [ ] *ὅσαι δε λάβουν τὰς πλειοτέρας ψήφους καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ διωρισμένων τῆς Ἀκαδημίας μελῶν τὴν ἐπιψήφισιν, ἐκεῖναι μόναι 'νὰ καταχωρίζωνται εἰς τὸ Λεξικὸν καί, πολιτογραφουμεναι τοιουτοτρόπως, 'νὰ χρησιμευουν ὡς τύπος εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Κυβερνήσεως, ἀπο τὰ ὁποῖα θὰ λαβουν τρόπον τινὰ τὴν καθιέρωσίν 'των* [ ]» (*Προλεγόμενα στὸ Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου*, 1874[3], σ κγ')

55 Η α' έκδοση είναι τού 1839 με τίτλο *Ἐπίτομον Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* Η έκδοση αυτή, όπως γράφει ο εκδότης τού έργου Ανδρέας Κορομηλάς στο «Προοίμιόν» του στην έκδοση τού 1852, «*τοιαυτην ἔλαβε ἤδη ἀλλοίωσιν καὶ αὔξησιν, ὥστε οὔτε δευτέρα ἔκδοσις ἐθεωρηθη δίκαιον νὰ ὀνομασθῇ οὔτε τὴν ὅλως ἀκατάλληλον ἐπίκλησιν τοῦ ἐπιτόμου νὰ διατηρήσῃ*»

56 Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος προφανώς είχε υπ' όψιν του ορισμένους μόνο τόμους τής εκδόσεως τού Didot, η οποία περατώθηκε το 1865, μετά την έκδοση τού Λεξικού τού Βυζαντίου

57 Προλεγόμενα στο *Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, 1852, σ α'

58 Όχι μόνο γνωρίζει λ χ σύγχρονους ξένους επιστήμονες που ασχολούνται με την ετυμολογία (αναφέρει τους Kanne, Kuithan, Riemer, Wagner, Murray κ ά βλ Προλεγόμενα στο *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, σ θ'), αλλά φαίνεται να γνωρίζει και τη μόλις από το 1816 αναφανείσα επιστήμη τής Γλωσσολογίας (ιστορικής και συγκριτικής στο ξεκίνημά της από τον Franz Bopp, βλ Γ Μπαμπινιώτη, *Συνοπτική ιστορία τής ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 1998[2], σ 33 κ εξ) Έτσι, επισημαίνοντας την άγνοια ξένων γλωσσών από τους αρχαίους Έλληνες, παρατηρεί (Προλεγόμενα, σ ε') προσφυώς «*ἀναγιγνώσκοντες τὸν Κρατύλον* [ενν τον διάλογο τού Πλάτωνος που αναφέρεται στη γλώσσα και την ετυμολογία των λέξεων], *ἐνεθυμήθημεν πολλάκις,*

Ό,τι επισημάνθηκε πιο πάνω για την επίδραση που άσκησε στη λεξικογραφία η ιδεολογία των λεξικογράφων, φαίνεται πολύ καθαρότερα στο Λεξικό τής Ν Ελληνικής τού Σκαρλάτου Βυζαντίου Σε αυτό και τα ερμηνεύματα των νεοελληνικών λέξεων είναι στην αρχαία (¹) και οι ξενικής καταγωγής (τουρκικής, ιταλικής, βενετσιάνικης ή και γαλλικής) νεοελληνικές λέξεις διαχωρίζονται από το κύριο σώμα των λημμάτων και δίδονται στο τέλος τού λεξικού, σε ειδικό «*Παράρτημα περιέχον τὰς ἐκφυλλοφορητέας* [δηλ. τις απόβλητες και ελληνιστί αποδιδόμενες] *ἑτερογλώσσους λέξεις*» Αυτά φυσικά συνδέονται με την ξεκάθαρη και μαχητική τοποθέτηση τού Σκαρλάτου Βυζαντίου υπέρ τού εξαρχαϊσμού τής γλώσσας αφενός (γραπτή και προφορική γλώσσα τού ελεύθερου ελληνικού κράτους πρέπει να γίνει σταδιακώς η αρχαία ελληνική γλώσσα) και υπέρ τού καθαρισμού τής Νεοελληνικής από τους ξενισμούς αφετέρου. Με άλλα λόγια, σχετίζεται με τη θέση τού Σκαρλάτου Βυζαντίου στο γλωσσικό ζήτημα, που τότε βρίσκεται ακόμη στην αρχή του. και με το κήρυγμα τού Κοραή[59] για καθαρμό και διόρθωση τής γλώσσας από ξενισμούς[60] και «χυδαϊσμούς», που ο Βυζάντιος ασπάζεται και εφαρμόζει συστηματικά στο Λεξικό του Η ιδεολογία[61] δηλ τού Σκαρλάτου Βυζαντίου κατευθύνει και τη λεξικογραφία του. Έτσι στο «*Παράρτημα τῶν ἐκφυλλοφορητέων*» δεν υπάρχουν μόνο λέξεις άγνωστες στη σημερινή γλώσσα και χρήσιμες μόνο για την ιστορία τής Ελληνικής (π χ *ασμά-καμπάκι* το κολοκύθι, *δεξγκερές* το φορείο για ασθενείς, *ιλτιζάμια* τα δημόσια τέλη, *μασαλάς* η δάδα, ο πυρσός, *τουλούμπα* η αντλία, *ταμπιέτι* η συνήθεια, *σουγιολού* ο υδραγωγός, *χοκκαμπαζλήκια* οι γητειές κ λπ), αλλά και πολλές ξένης καταγωγής λέξεις που επικράτησαν από τότε στην Ελληνική και που δεν δικαιολογείται η αποβολή τους από τη γλώσσα (π χ *αμπάρι. βάρδια, βιολί, γάντζος, ζάρι, ίντριγκα, καβουρδίζω, καβγάς, λακέρδα, μάστορης. μπακάλης. νεράτζι, ομπρέλλα, πανταλόνι, πέννα, σαλάτα, τεμπέλης, φουστάνι, χάπι, χαβιάρι* κ.λπ)[62] Οπωσδήποτε, ο ίδιος ο Βυζάντιος σπεύδει στα Προλεγόμενά του να αναγνωρίσει ότι η αντικατάσταση των ξενικών λέξεων με ελληνικές δεν είναι πάντοτε δυνατή ή απαιτεί την πάροδο μακρού χρόνου για να επικρατήσει, δίνει δε το ακόλουθο χαρακτηριστικό παράδειγμα δημόσιας προκήρυξης πλειστηριασμού πλοίου. που κατ' ανάγκην θα διατυπωνόταν τότε (το 1835) με ένα πλήθος ξενικών όρων «*'Εκτίθεται εἰς πλειστηριασμὸν ἡ Βομβάρδα (δεῖνα), ἔχουσα δύο ἱστούς, ἐν μπομπρέσον μὲ τὸ μπαστοῦνί 'των, ἕνα τρίγκον, ἐν μπαροκέττον, ἕνα μπαμπαφίγκον, τρεῖς φλόκους, μίαν μπούμαν, μίαν στραγέραν, ἐν φλίτζι, [. .] ἐν βίντζι, ἐν καρατέλο, ἐν μενοῦτον, δύω μάντους μὲ τοὺς μακαράδες των, ἐν πινέλον καὶ ἕνα μουσαμᾶν*»[63].

Με τον Βυζάντιο το Λεξικό αρχίζει να παίρνει τη δομή ενός σύγχρονου λεξικού. Σε κάθε λήμμα δίνονται χρήσιμες γραμματικές πληροφορίες και μερικές συντακτικές (για ρήματα), χωρίς φυσικά την πληρότητα και τον συστηματικό χαρακτήρα των νεότερων λεξικών Συχνά παρέχονται και ετυμολογικές πληροφορίες, που τις περισσότερες φορές έχουν εμπειρικό χαρακτήρα ή αποτελούν παρετυμολογίες, αφού δεν έχει ακόμη εμφανισθεί στην Ελλάδα η επιστημονική ετυμολογία[64].Το κύριο όμως είναι η (εκπληκτική για ορισμένα λήμματα) περιγραφή των χρήσεων μιας λέξης με παραδειγματικές φράσεις –συχνά και παροιμίες, κατά τη διδασκαλία τού Κοραή[65]– που σε μεγάλα λήμματα (όπως

τίνες ἂν ἤθελαν καταστῇ οἱ πρωτότυποι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ Πλάτωνες, οἱ 'Αριστοτέλεις, οἱ 'Ιπποκράτεις, ἐὰν ἐγνώριζον καὶ ἐσπούδαζον τὰς διαλέκτους τῶν συγχρόνων αὐτοῖς βαρβάρων. καθὼς 'τοὺς ἔλεγον, καὶ μέχρι τίνος ἤθελον προαγάγῃ τὴν περὶ θεωρίας τῶν γλωσσῶν ἐπιστήμην. ἐὰν ἐξῆγον τὰ συμπεράσματα 'των ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν προς ἀλλήλας. κατὰ τὸ σημερινὸν [ενν τής ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας] *σύστημα τῆς Linguistique 'Αλλ' εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ δίγλωσσος ἄνθρωπος ἦτον εὕρημα σπανιωτατον, "καὶ θαῦμα τοῦτο ἦν, ἄνθρωπος εἰς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο", λέγει ὁ Γαληνός*»

59 Ενώ ο Αδ Κοραής δεν γνωρίζει τον Σκαρλάτο Βυζάντιο (αφού το Λεξικό του εμφανίζεται το 1835, δύο χρόνια μετά τον θάνατο τού Κοραή το 1833), ο Βυζάντιος γνωρίζει φυσικά και μιλάει με σεβασμό και θαυμασμό για τον Κοραή «*'Αν 'δὲν προσλαβῃ τις ἕξιν τῆς ἀρχαίας 'Ελληνικῆς* [ ], *ἂς μὴν ἐλπίσῃ ποτε 'να γράψῃ ὀρθῶς εἰς τὴν νεωτέραν, καὶ μάρτυς τούτου αὐτὸς πάλιν ὁ Κοραῆς, τοῦ ὁποίου καθὼς θαυμάζομεν καὶ μιμούμεθα τὸ ἀμίμητον ὕφος τῶν προλόγων καὶ διαλόγων, ἐπίσης ἀναγινωσκοντες καὶ τὰς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἰδίωμα σημειώσεις, γοητευομεθα*» (*Λεξικον τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, έκδ 1874³, Προλεγόμενα, σ ζ') Βεβαίως, ο Βυζάντιος, φύσει συντηρητικό πνεύμα, διαφέρει σημαντικά και στη γλώσσα από τον φωτισμένο και δυτικοθρεμμένο λόγιο τού Γένους Αδαμάντιο Κοραή Ο Βυζάντιος είναι σχεδόν νεοαττικιστής, οραματιζόμενος επιστροφή στην αρχαία γλώσσα Ο Κοραής τίθεται αναφανδόν υπέρ τής κοινής γλώσσας και εναντίον τής χρήσεως τής αρχαίας Ελληνικής ως γλώσσας των ελευθέρων Ελλήνων, μολονότι δεν παύει ποτέ να καλλιεργεί φιλολογικά ο ίδιος και να κηρύσσει ανυποχώρητα τη χρησιμότητα τής γνώσης των αρχαίων κειμένων για την παιδεία («τον φωτισμόν») και για τη γλώσσα τού Γένους

60 Βεβαίως ο Βυζάντιος, όπως και ο Κοραής, στρέφονται –και ορθώς– εναντίον των ξενισμών και κηρύσσουν τον καθαρισμό τής γλώσσας από το πλήθος των ξενισμών, από τους οποίους έβριθε τότε η ελληνική γλώσσα Το περίεργο όμως είναι ότι και οι ίδιοι χρησιμοποιούν και προβάλλουν. και εκεί που δεν χρειάζεται, τη γαλλική γλώσσα' Έτσι και ο Βυζάντιος στο Λεξικό τής Ν Ελληνικής και ο Κοραής στο Λεξικό του (*"Ατακτα)*, σε κάθε σχεδόν λήμμα, αναφέρουν πώς αποδίδεται η λέξη ή η φράση στη Γαλλική και μάλιστα με σειρά συνωνύμων'

61 Ας σημειωθεί ότι ο Σκαρλάτος Βυζάντιος, ως γνήσιο τέκνο τής Κωνσταντινούπολης, όχι μόνο ενστερνίστηκε την προσφορά και την αξία τού Βυζαντινού πολιτισμού στη συνέχεια τού Ελληνισμού (αντίθετα λ χ προς τον Κοραή), αλλά και έγραψε εκτενές (τρίτομο) έργο για την Κωνσταντινούπολη (*'Η Κωνσταντινούπολις*, 1851-69), μια μοναδική για την εποχή της ιστορική και τοπογραφική μονογραφία για την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου

62 Βεβαίως, μέσα στο κύριο σώμα τού λεξικού περιλαμβάνονται πάρα πολλές ξένης καταγωγής λέξεις, είτε από άγνοια τής ακριβούς προέλευσής τους είτε, όπως εξηγεί ο λεξικογράφος, γιατί είναι πολύ εύχρηστες

63 Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, 1874³, Προλεγόμενα, σ. μστ'

64 Η επιστημονική ετυμολογία στην Ελλάδα καθώς και η επιστήμη τής γλωσσολογίας, στην οποία υπάγεται η ετυμολογία, εισάγονται από τον «πατέρα τής γλωσσολογίας» στη χώρα μας, τον πρώτο καθηγητή γλωσσολογίας (από το 1883) στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τον Γεώργιο Ν Χατζιδάκι (1898-1941)

65 Αδ Κοραής, *"Ατακτα*, τόμ Β' (1829), Προλεγόμενα, σ ιζ' «*Αἱ παροιμίαι ἐπροστέθησαν, ὄχι μόνον διότι τὰς προσθέτουν συνήθως ὅλων τῶν ἐθνῶν οἱ Λεξικογράφοι, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλαὶ ἀπ' αὐτάς, γεννημέναι ἀπὸ παλαιῶν φρονίμων ἀνδρῶν παρατηρήσεις, ἔγιναν μὲ τὴν συχνην χρῆσιν, ἠθικὴ τρόπον τινὰ κατήχησις εἰς τοὺς ἀσόφους, καὶ δυνατὴ κᾄποτε νὰ φρενώσῃ καὶ πολλοὺς νομιζομένους σοφους*» Αν ο Κοραής βλέπει τη χρήση των παροιμιών από της πλευράς τής λεξικογραφίας και τού διαφωτισμού (παιδείας), ο Σκ Βυζάντιος θεωρεί τις παροιμίες ως πηγή «διορθώσεως» τής γλώσσας (καθαρισμού) και επαφής με την αρχαία γλώσσα, αφού «*Εἰς αὐτὰς* [ενν τις παροιμίες] *ἐμφαίνονται πολλάκις ἀπαραχάρακτα τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας 'μας διαλέκτου. καθὼς εἰς τὰ παλαια ἀνάγλυφα καὶ νομίσματα ὁ πῖνος* [δηλ η σκουριά] *τῆς ἀρχαιοτητος*» (Προλεγόμενα, σ κδ')

λ χ το ρήμα *πιάνω*) καταλαμβάνουν πάνω από 8 στήλες (των 50 τυπογραφικών αράδων)' Συγκεκριμένα στο λήμμα *πιάνω*[66] διαβάζουμε· *«συλλαμβάνω, αἱρέω, ἁλίσκω, ἔχω* [.] *(κυρ ζῷα με τὴν παγίδα)» – «πιάνω (διὰ τῶν χειρῶν)» – «ὅσοι πιάνουν σφικτὰ ταῖς πυρωμέναις σούβλαις, καίονται ὀλιγώτερον. Οἱ τοὺς διαπύρους ὀβελίσκους σφοδροτέρως πιάσαντες, ἧττον καίονται (Θεόφρ περὶ Πυρ[ός])» – «καὶ πιάνωντάς 'τον ἀπὸ τὸ δεξὶ χέρι, 'τὸν ἐσήκωσε. Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρε (Πράξ Ἀποστ Γ)» – «ἐσιχάθη καὶ ἔπιασε τὴν μύτην 'της Ἀπεστράφη τὴν ῥῖν' ἐπιλαβοῦσα (Ἀριστοφ)» – «ἔπιασε τὸν σφυγμόν 'του, καὶ παρατηροῦσε» – «'τον πιάνεις ἀπο τὴν μέσην, καὶ 'τὸν κουνεῖς» – «ὅλην τὴν νύκτα ἐψάρευαν, καὶ 'δὲν ἔπιασαν τίποτε» – «καὶ ἐπιάναμεν και παγούρια* |ενν καβούρια| *μεγαλούτσικα» – «'δὲν ἔπιασε (φρσ μεταφορ, ὅταν ἀποτυχαίνῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ δεν κατορθόνεται ὁ σκοπὸς* [ ] *» – «ἔλα 'να πιάσωμε' τὸ' χορό' (συνεκδοχ) ἀντὶ 'να πιασθοῦμεν ἀπὸ τὰ χέρια ἵνα χορεύσωμεν» – «πιάνω τοὺς δρόμους» – «πιάνω δουλειάν» – «'τὸν ἔπιασε (ἔλλειπ. τὸ δαιμόνιον, ἢ τρέλλα)» – «'τὸν ἔπιασεν (τον 'πῆρεν) ὁ θυμός» – «'τὸν ἔπιασε πόνος» – «διότι 'τὸν ἔπιασε κεφαλόπονος δυνατός» – «ἐπιάσθη (ἐπιάσθηκαν τὰ πόδια 'του κτλ)» – «με πιάνει ἡ θάλασσα» – «'νὰ μὴ σε πιάσῃ 'μάτι» – «πιάνω 'σπίτι (ἐργαστήρι κτλ.)» – «πιάνω τόπον εἰς τὸ θέατρον» – «σ' ἔπιασα, καταραμένε» – «αὐτὸ τὸ φόρεμα με ταῖς πολλαῖς λόξαις (σούφραις) πολλὰ σὲ πιάνει» – «ἔπιασεν ('δεν ἔπιασεν) ἡ βαφή» – «ἔπιασε ('δὲν ἔπιασε) το ἅλας 'ς τὸ φαγεῖ» – «τὸ δένδρον (τὸ φυτὸν κτλ) πιάνει» – «τὸ φαγεῖ' ἔπιασεν» – «πιάσθηκε σκλάβος» – «πιάσθηκε 'ς τὰ 'ξόβεργα» – «πιάνουνταν ἡ φωνὴ 'του» – «πιάνομαι ἀπὸ τὰ λογιά μου» – «πιάνομαι (πιάνονται τὰ μέλη μου δηλ.)» – «μη πιάνεσαι μὲ τὸν μεγαλήτερόν σου»* κ λπ κ λπ Για τον ιστορικό τής γλώσσας ο αποθησαυρισμένος από τον Σκαρλ. Βυζάντιο λεξικογραφικός πλούτος τής κοινής ομιλουμένης γλώσσας μέσα στις χρήσεις, τις φράσεις και στα παραδείγματα αποτελεί πολύτιμη πηγή, που δεν αμαυρώνεται από το γεγονός ότι τα περισσότερα ερμηνεύματα δίδονται στην αρχαία γλώσσα ή από το ότι συσχετίζονται συνεχώς με αντίστοιχες φράσεις-χρήσεις από χωρία αρχαίων συγγραφέων Αντίθετα, ο ιστορικός τής γλώσσας αλλά και ο «επαρκής» ή και ο φιλοπερίεργος αναγνώστης έχει, με αυτόν τον τρόπο, την ευκαιρία να διαπιστώνει –μέσα από τη σοφία και την αρχαιομάθεια, αλλά και από τον μόχθο τού λεξικογράφου– τη γλωσσική συνέχεια και συνοχή τής ελληνικής γλώσσας, οφειλόμενη στην αδιάσπαστη προφορική της παράδοση

Είναι κρίμα για τη λεξικογραφική καταγραφή τής νέας ελληνικής γλώσσας που το μεγάλο φιλολογικό κεφάλαιο τού Νέου Ελληνισμού, ο Αδαμάντιος Κοραής, δεν καταπιάστηκε με το Λεξικό του νωρίτερα στη ζωή του, όταν είχε τη βιολογική δύναμη να φέρει εις πέρας ένα τέτοιο τεράστιο έργο Έτσι η επιλεκτική, αποσπασματική και πολύ περιορισμένη (αν κρίνουμε από τις πηγές του) λεξικογραφική προσπάθεια τού σοφού ανδρός, τα *Ἄτακτα* τού Κοραή, μόνο ως έναυσμα τής νεοελληνικής λεξικογραφίας και ως πηγή αντλήσεως γλωσσικών γνώσεων για μια ιστορική προσέγγιση τής καθόλου ελληνικής γλώσσας μπόρεσε να χρησιμεύσει Ανάλογο πλήγμα για τη λεξικογραφική περιγραφή τής Νέας Ελληνικής υπήρξε το γεγονός ότι ο πρώτος, στην πραγματικότητα, νεοέλληνας «Ελλαδικός» λεξικογράφος, ο επίσης βαθύς και ευαίσθητος γνώστης τής ελληνικής γλώσσας Σκαρλάτος Βυζάντιος, εγκατέλειψε την προσπάθεια τού 1835, το Λεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας, για να ασχοληθεί με την πολύ πιο επίπονη και χρονοβόρα σύνταξη τού Λεξικού τής αρχαίας Ελληνικής (α' έκδ. 1839, β' έκδοση ριζικά αναθεωρημένη και οιονεί νέο έργο, η έκδοση τού 1852) και τού ελληνογαλλικού και γαλλοελληνικού λεξικού (α' έκδ 1846) Αν ο Βυζάντιος συνέχιζε κατά τη διάρκεια τού μακρού βίου του (πέθανε το 1878) τη συμπλήρωση και επέκταση τού νεοελληνικού του λεξικού, με την αίσθηση και την ευαισθησία τού έμπειρου λεξικογράφου που διέθετε, θα είχε δώσει ένα ολοκληρωμένο νεοελληνικό λεξικό που θα βοηθούσε ίσως και στην καλύτερη εξέλιξη τού ζητήματος τής γλώσσας Η ανάμειξή του, ωστόσο, στο γλωσσικό και η λεξικογραφική και γενικότερη γλωσσική ιδεολογία του τον απέτρεψαν από το να ασχοληθεί με τη συνέχιση ενός έργου, που στην εποχή του και μέχρι τής εμφανίσεως στο προσκήνιο τού Ψυχάρη (δέκα μόλις χρόνια μετά τον θάνατό του, το 1888, δημοσιεύεται το *Ταξίδι* τού Ψυχάρη) δεν φαίνεται να είχε μεγάλη απήχηση στον πολύ κόσμο. Το χειρότερο δε είναι ότι μέσα στη δίνη τού «γλωσσικού εμφυλίου», που ξεσπάει τις τελευταίες δεκαετίες τού 19ου αιώνα και κορυφώνεται τις πρώτες δεκαετίες τού 20ού, δημιουργείται ένα κλίμα ρευστότητας και ανασφάλειας, που δεν ενθαρρύνει τους δυναμένους (γλωσσολόγους, φιλολόγους, λογίους) να ασχοληθούν με την έκδοση λεξικογραφικών περιγραφών τής διχασμένης (λόγιας και δημοτικής) νεοελληνικής γλωσσικής παράδοσης Είναι αξιοσημείωτο –και τραγικό συγχρόνως– ότι τα επόμενα 100 χρόνια (από το 1835 μέχρι το 1933) δεν εκδίδεται κανένα σημαντικό ερμηνευτικό λεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας εκτός από τα δίγλωσσα («ξενόγλωσσα») λεξικά τής Γαλλικής, που και αυτά αναφέρονται κυρίως στη λόγια μόνο γλώσσα. Την ίδια δεκαετία (τού 1930) εκδίδεται το εννοιολογικό λεξικό τού Πέτρου Βλαστού (1931) και, με κορύφωση την επόμενη δεκαετία (τού '40), αρχίζουν να εκδίδονται τα πρώτα λεξικά των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων[67].

Εξαίρεση από τη «λεξικογραφική σιγή» τού ενός περίπου αιώνα αποτελεί η έκδοση δύο λεξικών, τα οποία όμως ούτε τής νεοελληνικής κοινής (δημοτικής, ομιλουμένης γλώσσας) λεξικά είναι ούτε «ερμηνευτικά λεξικά» με τη συνήθη τού όρου έννοια. Αναφέρομαι στο *Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν καὶ χρηστικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας* τού Γεωργίου Δ Ζηκίδου και στο *Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων* τού καθηγητή Στέφανου Δ. Κουμανούδη

---

66 Αξίζει να παραβάλει κανείς το ίδιο λήμμα *πιάνω* στο Λεξικό τού Κοραή (*Ἄτακτα*, τόμ Α', 1828, σ 140-142 τόμ Β, 1829, σ 299-300 και τόμ Δ', 1832, σ 424-425) Η ανάπτυξη τού λήμματος στον Κοραή εστιάζεται στην ετυμολογική εξήγηση τής λέξης (με τα δεδομένα τής εποχής του, δηλ με αναγωγή στην αρχαία ή σε ξένες γλώσσες) και στις σημασίες που εμφανίζει στους αρχαίους συγγραφείς σε σχέση με σημασίες τής σημερινής γλώσσας (ιστορική εξέταση) Ωστόσο, στον Κοραή η όλη εξέταση ενός λήμματος έχει επιλεκτικό χαρακτήρα ως προς τις πληροφορίες (γλωσσικές, πραγματολογικές, παιδαγωγικές) που επιλέγει να δώσει ο σοφός φιλόλογος με συνεχείς παρεκβάσεις και αναγωγές στα κείμενα, που συχνά έχουν παιδαγωγικό-διδακτικό χαρακτήρα στο πλαίσιο μιας ευρύτερης εγκυκλοπαιδικής χρηστομάθειας Αντιθέτως, στον Σκ Βυζάντιο ο οποίος γνωρίζει, αντλεί και παραπέμπει συχνά στον Κοραή– η ανάπτυξη των λημμάτων έχει καθαρά λεξικογραφικό χαρακτήρα, έστω και με συνεχή αναφορά στις αντίστοιχες σημασίες-χρήσεις τής αρχαίας γλώσσας

67 Κατάλογο των λεξικών αυτών (των παλαιοτέρων) βρίσκει κανείς στον α' τόμο (1933) τού *Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* και πληρέστερο (συμπεριλαμβανομένων των λεξικών μέχρι το 1976) στον Σ Περάκη, *Λεξικολογία και Λεξικογραφία Νεοελληνική Λεξικογραφία (1523-1974)*, σ 173-211

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΖΗΚΙΔΟΥ Το Λεξικό τού Ζηκίδου (α' έκδ 1899, β' έκδ. 1913) είναι ιδιόμορφο λεξικό Ο συντάκτης του, ένθερμος οπαδός των διδαγμάτων τού Κωνσταντίνου Κόντου, γράφει το λεξικό με σκοπό να διδάξει τη φιλολογικώς ορθή γραφή των λέξεων (ως προς τους φθόγγους και τον τονισμό), τη σωστή χρήση (γραμματική και συντακτική) ορισμένων λέξεων, ενώ συγχρόνως αποσκοπεί στον καθαρισμό τής γλώσσας από ξένες λέξεις· *«Έργον δὲ λεξικογράφου εἶνε οὐ μόνον ἡ τῶν λέξεων κατὰ στοιχειακὴν ἀκολουθίαν συλλογὴ καὶ διάταξις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντὶ τῶν πλημμελῶν τονώσεων* [ενν τονισμών] *εἰσήγησις τῶν ὀρθοτέρων καὶ ἡ ἀντὶ τῶν ἡμαρτημένων ἐκφορῶν διδασκαλία τῶν ὀρθῶν καὶ ἡ ἀντὶ τῶν πλημμελῶς ἐχόντων ὅρων ὑπόδειξις ἄλλων ὀρθοτέρων καὶ ἡ ἀντὶ τῶν ξενικῶν καὶ βαρβάρων λέξεων εἰσαγωγὴ ἄλλων λέξεων Ἑλληνικῶν ἢ Ἑλληνικὴν χροιὰν καὶ ἀναλογίαν ἐχουσῶν. Τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ὑστερήσαμεν διότι πλείστων λέξεων τὴν πλημμελῆ τόνωσιν διωρθώσαμεν εἰσαγαγόντες τὴν ὀρθήν, ἄλλων δὲ λέξεων πλημμελῶς γραφομένων εἰσηγάγομεν τὴν ὀρθὴν γραφήν, πλείστων δ' ἄλλων λέξεων κατ' ἐκφορὰν ἡμαρτημένων εἰσηγάγομεν τὰς ὀρθὰς ἐκφοράς»*[68] Στην πραγματικότητα είναι ένα λεξικό τής λόγιας Νεοελληνικής (με αρχαίας καταγωγής λέξεις) που φτάνει μέχρι και την αρχαΐζουσα και το οποίο, μαζί με λέξεις καθαρά αρχαίες που προτείνει ο λεξικογράφος για χρήση, περιλαμβάνει και νεότερες, λιγότερο λόγιες, έως και δημοτικής υφής λέξεις[69], οι οποίες και μας ενδιαφέρουν κυρίως εδώ. Έτσι λ.χ. περιλαμβάνει λήμματα, όπως *«+ τηλεπάθεια (ἡ), νέα λέξις»*, *«+ τηλέφθογγον (τὸ) καὶ τηλέφωνον (νέα λέξις)»*, *«+ τημώνιον (τό). τὸ πηδάλιον (νέα λέξις), ἐκ τοῦ Λατ temo, -ōnis. Γαλλ timon Λεκτέον δὲ ἀντὶ τοῦ τημωνίου τῶν πλοίων τὸ πηδάλιον καὶ τὸ οἴαξ, ἐπὶ δε ἁμάξης τὸ ῥυμός»*, *«τεχνολογία (ἡ), συστηματικὴ ἐξέτασις, γραμματικὴ ἀνάλυσις»*, *«μικρόβιον (τό), νῦν ὡς προσηγορικόν. πλημμελῶς δὲ καλεῖται οὕτω (πολὺς δὲ γίνεται λόγος περὶ τῶν μικροβίων) διότι μικρόβιος εἶναι ὁ βραχύβιος. οὗ ἀντίθετον τὸ μακρόβιος Λεκτέον δ' ἀντ' αὐτοῦ την λέξιν βακτήριον (τό). ὅπερ φέρεται παρ' ἀρχαίοις, τὸ δὲ βακτηρίδιον (λέξις φερομένη παρ' ἀρχαίοις) ὁρισθήτω ἐπὶ τῶν τῆς φθίσεως μικροβίων»*, *«+ εἰσόδημα (τό), -ατος (νέα λέξις), ἀντ' αὐτοῦ δὲ λεκτέον εἰσοδίασμα ἢ ἡ ἔσοδος»*, «+ *ἑκατομμύριον* (τό), *νέα λέξις Ἀντ' αὐτοῦ Θέων ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἶπε "μυριονταδικὸν διπλοῦν"»*

Βεβαίως, όπως και προκειμένου για τις παρατηρήσεις τού Κ Κόντου ή τού Χαρίτωνος Χαριτωνίδου ή άλλων σημαντικών γραμματικών, πολλές από τις παρατηρήσεις τού Ζηκίδου δεν είχαν ευρύτερη απήχηση και δεν καθιερώθηκαν στη γλώσσα Δεν επικράτησε να λέμε (και να γράφουμε) *εγκληματίζω* αντί *εγκληματώ*, *περισσεία* αντί *περίσσεια*, *εξυγιάζω* και *εξυγίαση* αντί των *εξυγιαίνω* και *εξυγίανση*, *ελιξήριο* αντί *αφέψημα* ή *χύλισμα* ή *αποχύλισμα* κ ο κ Ενώ επικράτησαν το *νεκροτομία* αντί τού *νεκροψία*, το *τηλεγράφημα* αντί τού *τηλέγραμμα*, *ευσυνειδήτως* αντί τού *ευσυνειδότως*, η γραφή *μαζί* αντί τού *μαζύ* ή *μαζῆ*, η γραφή *ξυπάζομαι* αντί τού *ξιππάζομαι* κ ά Αυτό που θαυμάζει κανείς στον Ζηκίδη (και σε όσους ασπάζονται αυτή τη θέση) είναι η προσήλωσή του στην αναζήτηση και προβολή τού «ορθού» στη γλώσσα, δηλ σε έναν αφηρημένο –και συχνά αμφισβητήσιμο– «κανόνα», που λειτουργεί αναλογικά ως μέτρο κρίσεως και συγκρίσεως των πάντων, αντίθετα προς τη θέση που επικρατεί στη σύγχρονη γλωσσική επιστήμη, όπου κάθε γλωσσική δομή έχει, μέσα από τη χρήση της στη γλώσσα, μια αυτοτέλεια που δεν επιτρέπει εύκολα να κρίνεται με βάση την αντίθεση «σωστό-λάθος» Η θέση που διέπει όλο το λεξικό τού Ζηκίδη –και την ιδεολογία του ως λεξικογράφου– είναι η εξής *«Ὅλως δ' ἀσύστατον νομίζομεν τὴν γνώμην τῶν διδασκόντων ὅτι ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ εἰσαγωγὴ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων δύναται νὰ βλάψῃ αὐτὴν καὶ δυσκίνητον καταστήσῃ* [ ] *Ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ὅλως ἀπορριπτέα· διότι γλῶσσάν τινα διαφθείρουσι καὶ δυσκίνητον καὶ ἀηδῆ καθιστᾶσι τὰ ἡμαρτημένα καὶ τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχοντα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ὀρθά ὁ μεταχειριζόμενος τὰ ἄχρηστα ὡς εὔχρηστα, τὰ ἀδόκιμα ὡς δόκιμα καὶ τὰ παρακεκομμένα ὡς γνήσια λυμαίνεται τὴν γλῶσσαν Εἰ ἐν ἄλλαις τοῦ βίου περιστάσεσιν ἡ ἀλήθεια ἐκτιμᾶται καὶ πολλῆς τυγχάνει τιμῆς, αὕτη πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ γλώσσῃ ἰσχύει καὶ σπουδαία κρίνεται Ἡ χρῆσις τῶν πλημμελῶς ἐχόντων εἶνε στρέβλωσις τῆς γλώσσης, ἡ στρέβλωσις δὲ τῆς γλώσσης εἶνε ἀχώριστος ἀπὸ τῆς στρεβλώσεως τοῦ λογικοῦ»*[70]

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ Ένας άνθρωπος μόνος του, ο καθηγητής τής λατινικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Στέφανος Κουμανούδης (1818-1899), με μακρόχρονη προσωπική ενασχόληση κατόρθωσε να συντάξει το πρώτο και μοναδικό για τη Νέα Ελληνική *ιστορικό λεξικό*[71], ένα λεξικό δηλ που δεν περιλαμβάνει ερμηνεύματα[72] των λέξεων, αλλά το *πότε* και *πού* απαντούν για πρώτη φορά[73] οι λέξεις που περιέχο-

---

68 Γ Ζηκίδου, *Λεξικὸν ὀρθογραφικον καὶ χρηστικόν*, 1913², Πρόλογος, σ κα'-κγ' Αξίζει, επ' ευκαιρία, να σημειωθεί πόση βαρύτητα δίνει στον ορθό (με οξεία ή περισπωμένη) τονισμό των λέξεων ο Ζηκίδης, τον οποίο θέτει σε ίση μοίρα με την ορθή θέση τού τόνου (σε σύνθετα και παράγωγα), που τον απασχολεί σε πολλά λήμματα (π χ *μεταφράστης* αντί *μεταφραστής*, *ανορθογράφος* αντί *ανορθόγραφος*, *ατμόσφαιρα* αντί *ατμοσφαίρα* κ ά)

69 Γ Ζηκίδου, Πρόλογος, σ κστ' *«Πρὸς ταῖς ἀρχαίαις λεξεσι καὶ ἐνίας ἐκ τῆς δημωδους, ἃς σημειουμεθα διὰ τοῦ σταυροῦ* (+) [παρελάβομεν] *διότι καὶ πολλαὶ λέξεις τῆς δημώδους κακῶς γράφονται ἢ ἐν ποιημασιν ἢ ἐν ἄλλαις ἀναγκαις τοῦ γραπτοῦ λόγου»*

70 Γ Ζηκίδου, *Λεξικὸν* , Πρόλογος, σ λζ'-λη'

71 Στεφάνου Κουμανούδη, *Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων*. 2 τόμ Ἀθῆναι, Ἐκδ «Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ» 1900 [εκδόθηκε μετά τον θάνατο τού Στέφ Κουμανούδη από τον γυιο του Πέτρο Στεφ Κουμανούδη που έγραψε και τον Πρόλογο τού έργου] Β' έκδοση τής «Συναγωγής» με Προλεγόμενα τού Κ Θ Δημαρά έγινε το 1980 (Αθήνα Εκδ Ερμής) Ας σημειωθεί εδώ ότι το πρώτο «συλλεκτικό» λεξικογραφικό έργο τού Στέφ Κουμανούδη υπήρξε το *Συναγωγὴ λέξεων ἀθησαυρίστων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεξικοῖς* που εκδόθηκε το 1883 και τού οποίου συνέχεια, τρόπον τινά, και επέκταση στον χώρο τής δημιουργίας νέων λέξεων υπήρξε η *Συναγωγή νέων λέξεων* τού 1900

72 Ερμηνεύματα περιέχονται σποραδικά, όπου κρίνεται αναγκαίο, ως επεξηγήσεις περισσότερο τής σημασίας / χρήσης μερικών νεολογισμών

73 Ας σημειωθεί εδώ ότι η έννοια τής «πρώτης μνείας» κάθε λήμματος είναι εκ των πραγμάτων σχετική, σε συνάφεια με τον χρόνο που άρχισε η έρευνα τού Κουμανούδη και με το εύρος των συγγραμμάτων –κατ' ανάγκην περιορισμένο– στα οποία μπόρεσε να επεκταθεί Ωστόσο, η αίσθηση που βαθμηδόν απέκτησε ο λεξικογράφος ερευνητής στην ανίχνευση τής πρώτης μνείας καθιστά το έργο του και έγκυρο και αναντικατάστατης αξίας, τουλάχιστον μέχρι να δημιουργηθεί μια «τράπεζα δεδομένων» με όλα τα κείμενα που γράφτηκαν σε ελληνική γλώσσα, βάσει τής οποίας θα μπορούσαν να προσδιορισθούν με ακρίβεια τα όρια τής χρονικής εμφάνισης κάθε λέξης

νται σε αυτό Όπως δηλώνεται στον τίτλο του, το Λεξικό αναφέρεται στις νέες (για την εποχή των τελευταίων δεκαετιών τού 19ου αιώνα) λέξεις, δηλ σε νεολογισμούς, και μάλιστα σε *νεολογισμούς* τής λόγιας γλώσσας Ωστόσο, επειδή πολύ μεγάλος αριθμός από τα 60.000 περίπου λήμματα που περιλαμβάνει η *Συναγωγή νέων λέξεων* τού Κουμανούδη πέρασαν στην κοινή χρήση δηλώνοντας όρους και έννοιες τής καθημερινής ζωής, το Λεξικό τού Κουμανούδη αποτελεί πολύτιμη πηγή για τον μελετητή των νεολογισμών τής νεοελληνικής γλώσσας και την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας γενικότερα Επίσης, όπως πολύ πειστικά και προσεκτικά έδειξε ο Κ Θ Δημαράς στο καλύτερο συνθετικό μελέτημα[74] που έχουμε για το λεξικογραφικό έργο τού Κουμανούδη αλλά και για όλη την πνευματική του προσωπικότητα, μολονότι ο λεξικογράφος παρακολουθεί και συγκεντρώνει στη Συναγωγή του τις λόγιες λέξεις, δεν παύει να είναι φίλος τής δημοτικής γλώσσας[75] και εραστής τής ελληνικής γλώσσας γενικότερα. Ο Κ Θ Δημαράς γράφει σχετικά· *«Στήν άπέραντη πολυγνωσία του βρίσκει κανείς άδιάκοπη μέριμνα γιά τήν δημοτική, καί μία αϊσθηση τῶν φαινομένων της, ή όποία δέν μποροῦσε παρά νά προκύψει εϊτε άπό πολλήν οίκειότητα μέ τήν γλῶσσα αὐτήν εἴτε ἀπό συστηματική σχετική ἀπασχόληση. εἴτε καί ἀπό τά δύο δέν πρόκειται γιά αὐτοσχεδιασμούς. Ἀντίστοιχα θά μπορούσαμε νά ποῦμε, ξαναφέρνοντας στήν μνήμη μας ἄλλη μία φορά τόν Κοραῆ, ὅτι καί τοῦ Κουμανούδη οἱ γλωσσικές ἀντιλήψεις τόν φέρνουν πρός κάποιον ἰδιάζοντα δημοτικισμό»*[76] Στα όσα διδακτικά και κατατοπιστικά αναφέρει ο Δημαράς, γλωσσολογικώς θα άξιζε να σημειωθεί ο σεβασμός τού λεξικογράφου Κουμανούδη προς τη χρήση των λέξεων, πράγμα που είναι φυσικό να ερμηνευθεί και ως ευνοϊκή στάση απέναντι στην κατ' εξοχήν μορφή χρήσης τής γλώσσας, που ήταν η δημοτική Παρατηρήσεις τού Κουμανούδη υπέρ τής χρήσεως είναι εγκατάσπαρτες στο Λεξικό Παραδείγματα. (λ *ἐξόντωσις*) «[ ] *Ἀλλοκότως κατεσκευασμένην εἶπε τὴν λέξιν ὁ Δ Θερ[ειανός] τῷ 1889, ἀλλ' αὐτὴ μετὰ καὶ τοῦ συγγενολογίου της κατέστη παγκοίνου χρήσεως, καὶ τίς ἀντιστήσεται τῇ χρήσει.»*[77] – (λ *ζητωκραυγαί*) «[. .] *Ὁ Σκαρλ Βυζ[άντιος] τῷ 1835 κατέκρινε τὴν λέξιν ἀλλ' αὐτὴ κραυγαστικὴ οὖσα φύσει, κραυγάζει μέχρι σήμερον, καὶ ἀδύνατον νὰ ὑπερκραυγασθῇ ὑπὸ τῶν δυσχεραινόντων πρὸς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῆς γλώσσης, τοῦ λάρυγγος, τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ νοῦ τοῦ τὰ πάντα τ' ἀνθρώπινα κινοῦντος»* – (λ *ἠλατισμένος*) «[ ] *Ἐγὼ δὲν χωνεύω τὸ η τοῦτο τῆς μετοχῆς οὔτε μετὰ ἐλαιῶν οὔτε ἄλλως»* – (λ *ἀφηρημάδα*) «[ ] *Ἔστω καὶ αὕτη ἡ λέξ ἐνταῦθα καταλελεγμένη. χάριν μάλιστα τῆς μετὰ δοτικῆς ἐμπροθέτου συντάξεώς της, ἥτις οὖσα ἀρχαιοπινὴς δύναταί τινας καὶ μάλα νὰ εὐφράνῃ, ἄλλους δέ, ὡς ἐμέ, νὰ φέρῃ εἰς ἀγανάκτησιν»* – (λ. *ἄχ!*) *«Τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο ὁ Κοραῆς τῷ 1805 δὲν τὸ ἤθελε, βαπτίζων αὐτὸ καὶ πυρετοποιόν, κατακρίνων ἅμα καὶ τὸ ἔχ καὶ τὸ ὤχ, συνίστα δὲ το ἆ τῶν ἡμετέρων προγόνων [ ] Ἐγὼ ὅμως στέργω μετα πολλῶν ἄλλων τὰ ἐπιφωνήματα ταῦτα, ὡς φυσικά»*

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

Ο Στέφ Κουμανούδης συγκρότησε, στην πραγματικότητα, ένα «Λεξικό νεολογισμών» (ή νεολογιών)[78], νεολογισμών λόγιας προελεύσεως όχι νεολογισμών τής κοινής γλώσσας. Νεολογισμών είτε μορφικών (πλάσιμο λέξεων με νέο σημαίνον, με νέο γλωσσικό τύπο) είτε, λιγότερο, σημασιολογικών νεολογισμών (χρήση αρχαίων ή παλαιοτέρων υπαρκτών λέξεων με νέα σημασία)[79] Ο Κουμανούδης συνέλαβε, σε μια κρίσιμη καμπή τής ιστορίας τού ελληνικού έθνους, το β' ήμισυ τού 19ου αιώνα, πόσο σημαντική ήταν η λεξιλογική έκφραση τού ελεύθερου ελληνικού κράτους που διαμορφωνόταν εκείνη την περίοδο και θέλησε να την αποτυπώσει Είχε συνείδηση δηλαδή, σύμφωνα και με τη λεξικογραφική και γλωσσική ιδεολογία του, ότι στα χρόνια του έπαιρνε σάρκα και οστά η μελλοντική γλωσσική έκφραση των Ελλήνων στα πιο απαιτητικά της επίπεδα (επιστήμη, διοίκηση, εκπαίδευση κ λπ) Και αυτή τη γλωσσική πραγματικότητα καταπιάστηκε να αποτυπώσει μέσα στο ιστορικό της γίγνεσθαι, με τις θετικές πλευρές και τα αστοχήματά της, με επαινετικά ή και πικρά σχόλια, που προέρχονται από έναν άνθρωπο που είναι φανερό ότι και γνωρίζει και πονάει την ελληνική γλώσσα. Να πώς ο ίδιος βλέ-

74 Κ Θ Δημαρά, *Λεξικογραφία καί Ἰδεολογια*, Προλεγόμενα στη (φωτοτυπική) επανέκδοση τού Λεξικού τού Κουμανούδη το 1980 (Αθήνα, Εκδ Ερμής), σ viii-lxiv

75 Κ Θ Δημαράς, αυτ σ xxxix κ εξ

76 Κ Θ Δημαράς, αυτ σ xxxix

77 Στο σημείο αυτό (λ *εξόντωσις*) δίδει και τη δική του «πρόχειρη», όπως τη χαρακτηρίζει, απόδοση τής γνωστής ρήσης τού Ορατίου περί τής δυνάμεως τής χρήσεως στον λόγο

Πολλαί νεκραί θ' ἀναστηθοῦν καί ἄλλαι θ' ἀποθάνουν
λέξεις, τα νῦν τιμώμεναι, ἂν τὸ θελησ' ἡ χρῆσις,
παρ' ᾗ ἐστι τὸ δίκαιον καὶ ὁ κανὼν τοῦ λόγου

Από το τού Ορατίου (De Arte Poetica 70-72)
«Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque
quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi »

78 Ο όρος *νεολογισμός*, όπως φαίνεται από το οικείο λήμμα τού Κουμανούδη, πρωτοαπαντά στον Κοραή (1782) και εν συνεχεία στα (δίγλωσσα) Λεξικά των Γρ Ζαλίκογλου (1809), Ν Κοντόπουλου (1889) και Αγγ Βλάχου (1897) Πρόκειται για αντιδάνειο (λέξη που έπλασαν οι ξένοι από τα Ελληνικά και που εισήλθε μετά στην Ελληνική ως δάνειο) από τη γαλλική γλώσσα (néologisme, 1735) Από το 1805 απαντά - πάντοτε κατά τις πληροφορίες στο οικείο λήμμα τού Κουμανούδη – και η λ *νεολογία*, και αυτή αντιδάνειο από τη Γαλλική (< néologie, 1759), η οποία επικράτησε στη Γαλλική και ως γλωσσολογικός όρος Ο Κουμανούδης μάλιστα έχει καταγράψει και λ *νεολογομανία* (από την εφημ «Ακρόπολις» τής 29ης Ιουνίου τού 1890) σχολιάζοντας σκωπτικά *«ἡ μάλιστα ἐν τῇ ἐφημερίδι ταύτῃ φανεροῦται καὶ ἐξακολουθεῖ»* Για τη νεολογία και τη στάση απέναντι στους νεολογισμούς τού Κουμανούδη και των διαφωτιστών, ο Κ Θ Δημαράς παρατηρεί (Προλεγόμενα στη «Συναγωγή» τού Κουμανούδη, 1980, σ xliii) «[ ] *ὁ συντάκτης τῆς Συναγωγῆς ζεῖ σέ ἐποχή κατά την όποία ή φροντίδα γιά την νεολογία είναι ἔντονη καί γενική* [ ] *ὁ Διαφωτισμος ἐπίστευε στήν προαγωγή τοῦ γένους, τήν ἐπρόβλεπε, καί ἐπεδίωκε, ἀναμεσα σε ἄλλα. σάν προϋπόθεση της. την τελειοποίηση, τόν πλουτισμο τῆς γλώσσας ὑπό τό πνεῦμα αὐτο ἀπεκδέχονταν τήν νεολογια Οἱ τρεῖς ἡγετικές μορφες τοῦ κινηματος. ὁ Εὐγενιος Βουλγαρης, ὁ Καταρτζῆς. ὁ Κοραῆς, τιμοῦν τήν νεολογία καί την ἐφαρμόζουν»*

79 Τέτοιες λέξεις δηλώνονται στο Λεξικό τού Κουμανούδη με το σημείο τού αστερίσκου(*) πβ λήμματα, όπως *ἀριθμητής. ἐπιφυλλίς, ἐκλογεύς. στηλοβάτης. βλῆτρον, γλωσσολογία, ἑσπερίς* κ ά

πει το γλωσσικό φαινόμενο που περιγράψαμε σε σχεδίασμα τού Προλόγου τού Λεξικού του «*Ἐν τῶν μεγίστων φαινομένων, ἃ ὁ νεώτερος ἐθνικὸς ἡμῶν βίος ἔδειξεν, εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ πλουτισμὸς τῆς γραφομένης γλώσσης, διὰ λέξεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνησίως ἑλληνικῶν. Ἅμα τὸ ἔθνος περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος* [ενν. τον 18ο αιώνα] *ἀπέσεισε τὸν βαρὺν ὑπερχιλιετῆ νυσταγμὸν τοῦ πνεύματος καὶ μισῆσαν τὴν ἀμάθειαν, τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν δουλείαν, ἐπόθησε τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν πάλαι προγόνων του, ἐφιλοτιμήθη νὰ προβῇ καὶ εἰς πλάσιν λέξεων δι᾽ ὧν νὰ ἐκφράζωνται τῇ οἰκείᾳ φωνῇ τὰ νέα πράγματα καὶ διανοήματα, ἃ ἐπεβάλλετο νὰ ἀποκτήσῃ πρὸς κατασκευὴν βίου καινοῦ, συμφώνου τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ* [ ] *Ἐκείνων δὲ τῶν εὐκλεῶν Ἑλλήνων' ὅμοιος νὰ γίνῃ πάλιν σπουδάζων, ἔπρεπε καὶ τὴν γλῶσσαν του νὰ καταστήσῃ ὁμοίαν εἰ μὴ τὴν αὐτὴν καὶ ἐνεθυμήθη ὅτι πλεῖστα τῶν χρειωδῶν ἐν τῇ νέᾳ του κοινωνικῇ καὶ πνευματικῇ καταστάσει ὀνομάτων ἠδύνατο νὰ τὰ μεταγάγῃ ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν βιβλίων εἰς νέαν ζωὴν καὶ χρῆσιν* [ ], *πλεῖστα δὲ ἄλλα, ἃ ἦσαν νεωτέρας ἐν τῷ κόσμῳ καταγωγῆς, ἅτε μορφωθέντα ἐν τῷ πλουσίως καὶ ποικίλως ἀναπτυχθέντι βίῳ τῶν Ἑσπερίων, ὤφειλε νὰ μεταφράσῃ εἰς τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα, ἀκολουθῶν τὴν ἀναλογίαν καὶ τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς*»[80].

Όπως είναι φανερό, η νεολογία είναι ιδεολογία Κορυφώνεται στον Κουμανούδη –γιατί αυτός καταγράφει συστηματικά και σχολιάζει, όπου χρειάζεται, τις νεολογίες–, αλλά γεννάται με τον Κοραή, ο οποίος κηρύσσει πρώτος το «δόγμα» τού καθαρισμού και τής διόρθωσης τής γλώσσας, καλλιεργείται σε όλους τούς λογίους τού 19ου αιώνα, ακόμη και σε δημοτικιστές, και πραγματώνεται λεξικογραφικά πριν από τον Κουμανούδη στον Σκαρλάτο Βυζάντιο Βεβαίως, επειδή η νεολογία στην Ελληνική στηρίχθηκε στην πλούσια γλωσσική παράδοση τής Ελληνικής, κυρίως δε στην αρχαία γλώσσα και τη λόγια γραπτή εξέλιξή της, η νεολογία ως γλωσσικός μηχανισμός και ως ιδεολογία εντάσσεται στα «κινήματα επιστροφής» στον αρχαίο κόσμο είτε ως πηγή παιδείας είτε ως γλωσσική παρακαταθήκη. Χωρίς τα επιστροφικά αυτά κινήματα ως προς το πεδίο τής γλώσσας, το έχω γράψει πολλές φορές[81], η φυσιογνωμία τής σύγχρονης ελληνικής γλώσσας θα ήταν τελείως διαφορετική Η λεξιλογική και, κατ' επέκταση, η γραμματική (μορφολογική-φωνολογική) και συντακτική συνοχή που διακρίνει τη νεότερη ελληνική γλώσσα, αν ληφθεί υπ' όψιν το πλήθος των ξενισμών από τους οποίους έβριθε η Ελληνική μέχρι και τον 17ο αιώνα, δεν θα μπορούσε να υπάρξει χωρίς την ιδεολογία τής νεολογίας και χωρίς τα επιστροφικά κινήματα τής γλώσσας, που την πραγματοποίησαν Τα κινήματα αυτά (αρχαϊσμός, νεοαττικισμός, υπερκαθαρεύουσα, καθαρεύουσα), συγκρουόμενα με την αμείλικτη πραγματικότητα τής προφορικής γλωσσικής παράδοσης (τής δημοτικής), ήταν ιστορικά βέβαιο ότι δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν τελικά την κοινή έκφραση τού ελληνικού λαού και να σταματήσουν το ρεύμα τής γλωσσικής εξέλιξης. Ωστόσο, επηρέασαν θετικά την τελική διαμόρφωση τής σύγχρονης Ελληνικής ως προϊόντος συνθέσεως των δύο παράλληλων γλωσσικών μας παραδόσεων, τής μητροδίδακτης προφορικής δημοτικής παράδοσης και τής φιλολογικά (επιστημονικά κ.λπ) καλλιεργημένης λόγιας γραπτής παράδοσης Σήμερα, μακριά από τους παλαιότερους φανατισμούς τού «γλωσσικού εμφυλίου» μας, μπορούμε σωστά να αποτιμήσουμε την προσφορά και των δύο μορφών τής γλωσσικής μας παράδοσης στη δημιουργία τής συνοχής η οποία χαρακτηρίζει την ελληνική γλώσσα

Επανερχόμενοι στους νεολογισμούς με αφορμή τη *Συναγωγή νέων λέξεων* τού Κουμανούδη, διασαφούμε ότι νεολογισμοί στη γλώσσα είναι και οι *ξένες (δάνειες)* λέξεις, που μπαίνουν σε κάθε γλώσσα και που υπάρχουν και στη Νέα Ελληνική, εισαχθείσες κυρίως τον 20ό αιώνα (στην αρχή από τη γαλλική γλώσσα, τα τελευταία χρόνια από την αγγλική ιδίως γλώσσα)[82] Το παρόν Λεξικό έχει περιλάβει συστηματικά και εξαντλητικά τα νεολογικά δάνεια (τις ξενικής προελεύσεως λέξεις) τής σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, επιμένοντας πάντοτε στην ελληνική λέξη που μπορεί να αποδώσει τη σημασία τους Ο Κουμανούδης στη «Συναγωγή» του παραθέτει συχνά τις ξένες λέξεις (κυρίως γαλλικές) που αποδίδονται Ελληνικά: π χ *«πολιτισμός, ὁ Γαλ. civilisation Αδ Κορ*[αής] [18]*29* [ ] *Ἡ λέξ. εὕρηται παρὰ Διογ Λαερτίῳ, ἀλλὰ σημαίνουσα διοίκησιν τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων» – «πολιτειογραφία, ἡ Γαλ. statistique* [..] *Ὁ Κυρ Καπετα*[νάκης] *τῷ 1808 τὴν ὠνόμασε πολιτογραφίαν, ὄχι καλῶς ἄλλοι ἀπογραφικήν»*[83] *– «τιμολόγιον, τό. Γαλ. facture des marchandises,* tarif» *– «ἐποικοδομητικός. Γερμ erbaulich» – «ἐπιτελεῖον, τό. Γαλ état-major»*

Τέλος, ο Κουμανούδης, έχοντας πλήρη εποπτεία τής εκτάσεως τής νεολογίας, στιγματίζει τη βιασύνη να πλάσουμε νέες λέξεις, ακόμη και όταν υπάρχουν άλλες «*Ἐκ τῆς πολλῆς ἐφέσεως τοῦ νὰ ὀνομάζωμεν τῇ οἰκείᾳ φωνῇ τὰ δανειζόμενα πράγματα ἐποιοῦμεν ταχέως εὐθὺς νέας λέξεις καὶ πρὶν ἢ καλῶς μελετήσωμεν τὸν παλαιὸν πλοῦτον τον ἐν τοῖς βιβλίοις ὡς καὶ τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ σωζομένην ὀνοματολογίαν, ἐκ τούτου δὲ διπλαῖ τριπλαῖ καὶ τετραπλαῖ ἀνεφύοντο ὀνομασίαι κατίσχυε δ' ἐξ αὐτῶν ἐνίοτε οὐχὶ ἡ κρατίστη*»[84] Ο ίδιος επικρίνει μέσα στο Λεξικό του τέτοιους περιττούς σχηματισμούς· «*λ. ἐσθητοφυλάκιον* [.] *Δὲν ἐχρειάζετο ἡ λέξις, ὑπάρχοντος πρόπαλαι τοῦ ἱματιοφυλακίου, τοῦ καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς εὐκαταληπτοτέρου, ἕνεκα τῆς πασιγνώστου γραφικῆς φράσεως "ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον"*».

---

80 Στέφ Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων* (έκδ 1980), σχεδίασμα Προλόγου που περιλαμβάνεται στα Προλεγόμενα στο Λεξικό, τα οποία έγραψε ο Κ Θ Δημαράς, σ xiii

81 Πβ Γ Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα Παρελθόν-παρόν-μέλλον*. Αθήνα 1994 Εκδ Gutenberg, σ 340 κ α και Γ Μπαμπινιώτη, «*Ελληνική γλώσσα*» [δύο εκτενή άρθρα α) στον τόμο «Ἑλλάς» τής Εγκ «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» και β) στον τόμο 16 («Φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες») τής Εκπαιδευτικής Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας (Εκδοτική Αθηνών)]

82 Οι ξένες λέξεις τής Ν Ελληνικής συστηματικά μελετώνται στο βιβλίο τής Α Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, *Νεολογικός δανεισμός τής Νεοελληνικής Άμεσα δάνεια από τη Γαλλική και Αγγλοαμερικανική Μορφοφωνολογική ανάλυση*, Θεσσαλονίκη 1994

83 Ο ίδιος ο Κουμανούδης στο λ *στατιστικός* παρατηρεί σχετικά με τον όρο στατιστική «[ ] *Ἀντὶ τῆς ξένης ταυτης λέξεως ἄλλοι μεν τῶν ἡμετέρων την καταστατικήν, ἄλλοι δε τὴν πολιτειογραφίαν, ὡς ὁ Σκαρλ*[άτος] *Βυζάντιος ἐν τῷ Γαλλελληνικῷ λεξικῷ του* [18](*56*) *ἐδέχθησαν, οὐ πάντας ὅμως εὐχαριστήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο εἰς πολλην ἐτι χρῆσιν καὶ σήμερον* [τελη 19ου αι] *ἔμεινεν ἡ στατιστική*»

84 Στέφ Κουμανούδη, σχεδίασμα Προλόγου, (*Συναγωγή νέων λέξεων*, σ xvi-xvii)

Ο Στέφ Κουμανούδης επιτέλεσε μόνος του –στο μέτρο, φυσικά, των δυνάμεων ενός, έστω και χαλκέντερου, ανθρώπου– ό,τι σε άλλες γλώσσες κατόρθωσαν (πιο συστηματικά και σε πολύ μεγαλύτερη έκταση βεβαίως) πολυπληθείς ομάδες ερευνητών συνέταξε ένα ιστορικό λεξικό, με την έννοια τής πρώτης μαρτυρίας ή των παλαιοτέρων μαρτυριών που έχουμε για τον χρόνο εμφανίσεως κάθε λέξης, όπως η Γαλλική Ακαδημία[85] για τις λέξεις τής Γαλλικής ή οι λεξικογράφοι τού μεγάλου ιστορικού λεξικού τής Αγγλικής που εξέδωσε η Οξφόρδη[86] Έτσι είμαστε σε θέση σήμερα να γνωρίζουμε λ χ ότι η λ *επιχειρηματίας* πρωτοαπαντά στον Κοραή (1821), η λ. *επιχειρηματολογία* στην εφημ «Ακρόπολις» (5 Νοεμβρ. 1888), η λ *επιφυλλίς* στον Σκαρλάτο Βυζάντιο (1846), η λ *ερωτεύομαι* στον Σκαρλ. Βυζάντιο (1835), η λ. *εσώρουχα* στο *Ημερολόγιο κυριών* (1888), η λ. *ετεροδημότης* στον ίδιο τον Στέφ. Κουμανούδη (1872), η λ *ευαισθησία*, αρχαία, ενεργοποιείται από τον Αδ. Κοραή, η φράση *εφιστώ την προσοχή* στον Άγγ Βλάχο (1871), η λ. *εφοριακός* στην εφημ «Εφημερίς» (20 Οκτ. 1891), η λ *εχθροπραξίαι* στον Αναστ Πολυζωίδη (1836), η λ. *επιτελείον*[87] στον Άγγ Βλάχο (1871) κ ο.κ.

Ως προς την πληρότητα και την ποσότητα των λημμάτων τού έργου τού Κουμανούδη, που ενδιαφέρει τόσο λεξικογραφικά όσο και σε σχέση με την εξέλιξη τής νέας ελληνικής γλώσσας στη λόγια γραπτή παράδοσή της, γεννάται το εξής ζήτημα Οι συγκεντρωθέντες νεολογισμοί μιας περιόδου που καλύπτει 450 χρόνια έκφρασης των Ελλήνων (170 χρόνων ελευθέρου βίου και 280 υπό τους Τούρκους), εξαντλείται στα 60 000 περίπου λήμματα που έχει καταγράψει στη «Συναγωγή» του ο Κουμανούδης και σε 10.000 ακόμη λήμματα που υπολογίζει ότι του λείπουν; Η γνώμη μας είναι ότι ο μεταθανάτιος υπότιτλος τού έργου *«ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς* [με όριο το 1900] *χρόνων»*. ο οποίος γράφτηκε μετά τον θάνατο τού Κουμανούδη από τον γυιο του (και εκδότη τού έργου) Πέτρο Στεφ. Κουμανούδη, δεν αποδίδει την πραγματικότητα. Ο Κουμανούδης θα σκόπευε να καλύψει την περίοδο από τα μέσα τού 18ου αιώνα μέχρι και τον 19ο αιώνα (περ 1750-1900) Αυτό προκύπτει και από τον πρόχειρο τίτλο που βρίσκεται στα κατάλοιπά του μαζί με ένα σχεδίασμα Προλόγου τού ίδιου τού Κουμανούδη, που περιέλαβε στα Προλεγόμενά του ο Κ. Θ. Δημαράς Ο τίτλος είναι: *Συναγωγη λέξεων Ἑλληνικῶν, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος* [εvv. τον 18ο αι] *πλασθεισῶν πρὸς πλουτισμὸν τῆς γραφομένης καὶ δὴ καὶ ὁμιλουμένης γλώσσης*[88] Τότε πράγματι οι λέξεις που του λείπουν μπορεί να υπολογιστούν περίπου σε 10 000, αφού –όπως λέει ο ίδιος–[89] πρόκειται για λέξεις από ξενόγλωσσα επιστημονικά βιβλία, οι οποίες –προσθέτουμε εμείς– θα πέρασαν στις πρώτες μεταφράσεις ξένων επιστημονικών έργων από τα μέσα τού 18ου αιώνα Το ίδιο συνάγεται και από τη χρονική περίοδο που έζησαν οι συγγραφείς, των οποίων τα έργα αποδελτίωσε ο Κουμανούδης. Με ελάχιστες, σποραδικές εξαιρέσεις[90] ανήκουν στα μέσα τού 18ου αιώνα και εφεξής Συμπέρασμα. Οι νεολογισμοί τής λόγιας νεοελληνικής γλώσσας που συλλέγει ο Κουμανούδης καλύπτουν 150 χρόνια ιστορίας τής νεοελληνικής γλώσσας και ανέρχονται περίπου σε 70.000 λέξεις

Τελικά, ο Κουμανούδης φαίνεται ότι πέτυχε τον σκοπό για τον οποίο συνέταξε τη «Συναγωγή», που δεν ήταν άλλος από το *«νὰ καταστήσῃ* [ ] *δῆλον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα οὐδέποτε ἀπέβαλε τὴν ζωὴν καὶ γονιμότητα αὐτῆς, ἀλλὰ διατελεῖ ἀεὶ ζῶσα, καὶ νέα ἀεὶ δημιουργήματα κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἐμφανιζομένας νέας πνευματικὰς ἀνάγκας παράγουσα»*[91]

Η ΧΡΥΣΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η δεκαετία τού '30 είναι η χρυσή εποχή τής νεοελληνικής λεξικογραφίας. Τέσσερα σημαντικά λεξικά τής Ν Ελληνικής, ιστορικώς τα πιο σημαντικά, δημοσιεύονται ή αρχίζουν να δημοσιεύονται μέσα σε αυτή τη δεκαετία:

1931 Πέτρου Βλαστοῦ, *Συνώνυμα καὶ Συγγενικά Τέχνες καὶ Σύνεργα.*
1933 Ἀκαδημία Ἀθηνῶν *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων*, Α' τόμ
1933 «Πρωίας» *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης*, 2 τόμ.
1936-50 Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, 9 τόμ

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ

Το Λεξικό τού Πέτρου Βλαστού είναι, στην πραγματικότητα, το πρώτο σημαντικό «λεξικό συνωνύμων»[92] τής Ν Ελληνικής –και μάλιστα τής λαϊκής, διαλεκτικής και λογοτεχνικής δημοτικής, με σαφή αποκλεισμό των λόγιας προέλευσης νεοελληνικών λέξεων. Και εδώ η ιδεολογία

85 *Dictionnaire de l'Académie française* (α' έκδ 1694)

86 *The Oxford English Dictionnary*, 12 τόμ και 2 Suppl . Oxford 1933

87 Ο Κουμανούδης, *Συναγωγή νέων λέξεων*, λ *επιτελείον* σημειώνει *«Ὁ Γρ Χαντσ*[ερῆς] *τῷ 1870 κατέκρινε την λέξιν, ἀντιπροτείνας τὸ διατακτορεῖον»*

88 Στέφ Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων*, έκδ 1980, Προλεγόμενα Κ Θ Δημαρά, σ xiii

89 Τα λόγια τού Κουμανούδη («Συναγωγή». σ Ι) σε ένα από τα συνήθη «στιχηρά» του σημειώματα που επισήμανε ο Κ Θ Δημαράς

Ὡς δέκα ἔτι χιλιάδες λέξεων
ὑπὸ λογιων ποιηθεῖσαι. μάλιστα δὲ
αὐταὶ παραληφθεῖσαι ἐκ τῶν φραγκικῶν
βιβλίων ἐπιστήμης καὶ δὴ φυσικῶν
μηχανικῶν τε καὶ ἰατρικῶν φρονῶ
ὅτι μοι λείπουν παντως ἐν τῇ βίβλῳ μου
τῇ τυσον πολυπόνῳ [ ]

90 Τέτοιες είναι λ χ ο Ιωάννης Αβράμιος (1692, 1709), ο Νικόλαος Βούλγαρις (1681), ο Θεόδωρος Γαζής (1465), ο Εμμ Γλυζούνης (1596), ο Νικόλαος Γλυκύς (1680. 1728) και μερικοί άλλοι

91 Στ Κουμανούδη, *Συναγωγή*, έκδ 1980, σ xlvii

92 Ο συντάκτης τού πρώτου (πραγματικά και αποκλειστικά) λεξικού συνωνύμων (*Λεξικὸ τῶν Συνωνύμων τῆς Νεοελληνικῆς*. Αθήνα 1970) Κ Δαγκίτσης θεωρεί το Λεξικό τού Βλαστού «Αναλογικό», δηλ εννοιολογικό περισσότερο παρά καθαρά συνωνυμικό *«Γύρω ἀπὸ μία λέξη συγκεντρώνονται ὅλες οἱ λέξεις που συγγενευουν σημασιολογικά»* (Κ Δαγκίτσης, σ κη', σημ 1)

οδηγεί τη λεξικογραφία· το γλωσσικό «πιστεύω» τού Βλαστού καθορίζει τη στάση του στο Λεξικό που συνέταξε Ο Πέτρος Βλαστός (1879-1941), ποιητής, λόγιος, που έζησε το μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του στο εξωτερικό (Ινδία, Αγγλία), υπήρξε από τους υπέρμαχους ενός φορμαλιστικού δημοτικισμού κατά τα διδάγματα τού Ψυχάρη, χωρίς όμως να διαθέτει τις επιστημονικές γνώσεις και το κύρος τού πατριάρχη τού δημοτικισμού Γαμπρός τού Αλέξ. Πάλλη, μεγάλου δημοτικιστή λογίου, δεν υστέρησε σε μαχητικότητα για την επικράτηση τής δημοτικής γλώσσας, μιας δημοτικής αληθινά λαϊκής με πρότυπο τη γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών Άνθρωπος τού εμπορίου, δηλ. τής πράξης, ο Βλαστός δεν στάθηκε μόνο σε θεωρητικές τοποθετήσεις Θέλησε να δώσει ένα πρακτικό βοήθημα για μια μελλοντική -είχε συνείδηση τής προσπάθειάς του αλλά δημιουργική χρήση τής δημοτικής, εσωτερικά εμπλουτισμένης με γνήσιες λαϊκές λέξεις *«Σε μας* [κατ' αντίθεση προς την Ιταλική] *είχε τόσο παραπεταχτεί η δημοτική που κατάντησε να ζουριάσει και ν' αποξεραθεί Ο ξεπεσμός αφτός της γλώσσας μας αναγκάζει τώρα να ξαναφέρουμε πίσω ένα σωρό λέξες, πολύ όμορφες κι απαραίτητες, που κοντέβουν να ξεχαστούν ολότελα ή που κιόλας φαίνουνται ξένες Πόσες από αφτές θα ξαναζωντανέψουν είναι πρόβλημα που θα το λύσει η φιλολογία, μα προτίμησα να βαστάξω όσες μπορούσα περισσότερες με την ελπίδα να σωθεί ο πλούτος της δημοτικής που σήμερα κιντυνέβει να χαθεί αγύριστα»*[93]

Ο μελετητής -όσο και ο χρήστης– τού Λεξικού τού Βλαστού καταλαβαίνει αμέσως από τις λέξεις, που δίδονται ως συνώνυμα ή συγγενικά σε κάθε λήμμα, ότι πρόκειται για ένα κράμα από ζωντανές, εύχρηστες και εκφραστικές δημοτικές λέξεις αλλά και άλλες ξεθαμμένες από παλιότερα (και όχι πάντα αξιόπιστα) λεξικά[94], μαζί με γλωσσικό υλικό, που αποτελείται από πολλές διαλεκτικές[95] λέξεις, ακόμη και από νεόπλαστες φτειαχτές λέξεις[96], που πλάστηκαν για να αντικαταστήσουν άλλες λογιότερης προέλευσης, καθώς και από λέξεις τής συνθηματικής λεγόμενης γλώσσας (αργκό). Για να γίνουν κατανοητές η προσφορά αλλά και οι αδυναμίες τής λεξικογραφικής εργασίας τού Βλαστού, ας πάρουμε τα συνώνυμα τής λ. *καταλαβαίνω*

α) Λεξικό 1931 «**καταλαβαίνω·** *εννοώ, νοιώθω, νογώ ανανοιώνουμαι, ανανοούμαι διανοιώνουμαι δοκιούμαι, δικούμαι απεικάζω, συνεικάζω αγρικώ διακρίνω, ξεδιακρίνω, ξεδιαλύνω Λιστάνουμαι, νοιώθουμαι Ακούω Μαντέβω· ψυχανεμίζουμαι· ανθίζουμαι μυρίζουμαι Μπαίνω βλέπω, τσακώνω Παίρνω νόγα, παίρνω κάβο παίρνω χαμπάρι, χαμπερίζω παίρνω είδηση, μυρωδιά το βάζει ο νούς-μου μου συνεμπήκε του μπήκαν ψύλλοι στ' αφτιά Δεν το χωράει ο νούς-μου Δε σκαμπάζει τίποτε»*

β) Συμπλήρωμα 1989 «**καταλαβαίνω·** *ανεμίζουμαι, απομαντέβω, ανανιώνουμαι, ανανογιέμαι, -ούμαι, αιστάνουμαι, (α)γρικώ, γνώθω, καλογρικώ, μισομαντέβω, μισοκαταλαβαίνω, νιώνω, (γ)νοιάζουμαι, σακουλέβουμαι, ψυλλιάζουμαι –ακούεται το αλέβρι μέσα στην κρέμα– άνοιξε τα μάτια-του μου άνοιξε τα μάτια άρχισαν να του χτυπούν τα λόγια δε γρικάς πούθε παν τα τέσσερα είσαι μακριά καταλαβαίνεις ρωμαίικα; τό-κοψε το ξερό-του δεν καταλαβαίνει γρι, σκραπ το μυρίστηκε μπαίνω στο νόημα· τον έμπασα στο νόημα μακριά που είσαι νυχτωμένος το πήρε πρέφα παίρνω κάβο παίρνω αβίζο παίρνω πρέζα* [sic], *μυρουδιά ως εκεί φτάνει το μυαλό-του –μπήκα στην ανθυβουλή του = ξέρω, του πήρα το σφιγμό, ξέρω τις αδυναμίες-του μακριά που νύχτωσες, που είσαι νυχτωμένος = δεν καταλαβαίνεις τον μπάζω στο νόημα = τον κάνω να καταλάβει»*

Είναι φανερό ότι η παράθεση συνωνύμων που συγκεντρώνει ο Βλαστός, δείχνει ανάγλυφα τον πλούτο των λέξεων και των φράσεων που διαθέτει η Νεοελληνική, για να δηλώσει τη σημασία «καταλαβαίνω». Ωστόσο, επειδή το Λεξικό τού Βλαστού δεν είναι και ερμηνευτικό, δεν μπορεί να βρει κανείς τις διαφορές που υπάρχουν στην ειδικότερη σημασία των συνωνύμων μεταξύ τους, γιατί άλλο το *εννοώ*, άλλο το *νιώθω*, άλλο το *ψυχανεμίζομαι*, άλλο το *παίρνω χαμπάρι*, άλλο το *μυρίζομαι*, άλλο το *ψυλλιάζομαι* και, φυσικά, άλλα –τελείως άλλα– τα *σακουλεύομαι* (αργκό), *μπαίνω (μπήκες,), παίρνω πρέφα* και *παίρνω κάβο* Όπως διαλεκτικά και παλαιότερης χρήσης είναι τα (άγνωστα σήμερα) *ανανιώνουμαι, παίρνω αβίζο, μπήκα στην ανθυβουλή του, άρχισαν να του χτυπούν τα λόγια, παίρνω νόγα, δοκιούμαι* κ ά

Γενικά, το Λεξικό τού Βλαστού δεν είναι λεξικό τής κοινής Ελληνικής, εξού και το πλήθος των ιδιωματικών χρήσεων που περιλαμβάνει Ο Βλαστός, στην πραγματικότητα, ικανοποίησε, όσο ήταν δυνατό σε έναν άνθρωπο, την προτροπή τού Κοραή να συγκεντρωθεί το υλικό που λέγεται, ό,τι λέγεται, από τον λαό σε όλη την Ελλάδα Με τη διαφορά ότι αυτό έγινε μόνο έμμεσα –μέσω μερικών λεξικών, γλωσσαρίων, αρχείων και ιδιωματικών / διαλεκτικών λεξικών και περιγραφών– και από μακριά, μια και ο Βλαστός έζησε το μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του εκτός Ελλάδος Σε αυτό οφείλεται και το ότι ένα μέρος των λέξεων τού Λεξικού του είναι, όπως είπαμε, άγνωστο στην κοινή χρήση Αυτό δεν εμποδίζει, πάντως, έναν από τους καλύτερους γνώστες τής δημώδους Ελληνικής, τον Άνθιμο Παπαδόπουλο, να παραδεχθεί ότι· *«τοῦτο* [δηλ το Λεξικό τού Βλαστού στην έκδοση τού 1931] *εἶναι τὸ πλουσιώτερον καὶ ἀκριβέστερον λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀκριβῆ δημώδη αὐτῆς μορφήν Μέγας πλοῦτος λέξεων Ἀπὸ φωνητικῆς ἀπόψεως*

---

93 Π Βλαστού, *Συνώνυμα και Συγγενικά* (έκδ 1931, ανατ 1976), σ 5 Τα κατάλοιπα τού Βλαστού, ο οποίος συνέχισε να συγκεντρώνει γλωσσικό υλικό τα υπόλοιπα 10 χρόνια μέχρι τον θάνατό του (1941), εκδόθηκαν αυτοτελώς (ανεξάρτητα δηλ από την έκδοση τού 1931) το 1989 Π Βλαστού, *Συνώνυμα και Συγγενικά Νέα έκδοση συμπληρωμένη από τα κατάλοιπα τού συγγραφέα*, Αθήνα, Εκδ Εταιρείας Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου από την Άλκηστη Σουλογιάννη (με εισαγωγή τής Ρένας Σταυρίδη Πατρικίου) Θα έπρεπε στο μέλλον να γίνει μια ενιαία έκδοση τού παλιού (α έκδοσης) και τού νέου υλικού (β' έκδοσης), για να αναδειχθεί ο πλούτος τού υλικού και να επιτευχθεί καλύτερα ο σκοπός τού συγγραφέα, μια που τα κατάλοιπα τού Βλαστού, όπως φαίνεται, αποτελούν συμπλήρωμα τού παλαιότερου Λεξικού του με μερικές αναπόφευκτες επαναλήψεις και αλλαγές, αλλά και με διορθώσεις και νέο πλούσιο υλικό (17 000 περίπου λήμματα)

94 Χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, ως πηγές άντλησης υλικού τα Λεξικά των Somavera, Γερ Βλάχου Γ Βεντότη, Σ Βλαντή Du Cange κ ά, όπου τα λήμματα απαιτούν προσεκτικό έλεγχο

95 Μολονότι ο ίδιος ο Βλαστός δεν δέχεται ότι χρησιμοποιεί πολλές διαλεκτικές λέξεις (*«Διαλεχτικούς τύπους παραδέχτηκα όσο γίνουνταν πιο λίγους»*, Π Βλαστός, αυτ, σ 5)

96 Κατά τον Κ Δαγκίτση (*Λεξικό τῶν Συνωνύμων τῆς Ἑλληνικῆς*, σ κθ') το Λεξικό τού Βλαστού περιέχει «[ ] *πλῆθος αὐθαιρέτων ψυχαρικῶν νεοπλασμῶν»*

έχει τὴν ἀρετὴν τῆς ἀκριβείας, ἀλλ' ἀπὸ σημασιολογικῆς τὸ ἐλάττωμα τῆς ἐλλείψεως σημασιῶν»[97]. Βεβαίως, ο Βλαστός είχε προβλέψει την κριτική που θα ασκείτο στο Λεξικό του από τους μεταγενεστέρους, παρατηρώντας στον Πρόλογό του. «[.] *Για να χτιστεί και να συνοργανιστεί ένα συστηματικό λεξικό της δημοτικής χρειάζεται να γίνει πρώτα πολλή δουλιά στα θεμέλια Σε αφτά δούλεψα και γώ [.] Οι τυχεροί που θα σηκώσουν τα προπύλαια και τ' αετώματα θα μας έχουν πια ξεχάσει εμάς που δρώσαμε στα κατακόμπια (ίσως μάλιστα και μας περιφρονήσουν) μα τέτοια πάντα είναι η άδοξη μοίρα των θεμελίων. Μένουν άφαντα μέσα στο χώμα κι ας βασίζεται απάνω-τους ολάκερο το οικοδόμημα»*[98].

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ Στα φιλόδοξα σχέδια τής ελληνικής φιλολογικής και γλωσσικής επιστήμης συγκαταλέχθηκε, σε στιγμές ευφορίας αλλά και εθνικής έξαρσης, η σύνταξη λεξικού ολόκληρης τής ελληνικής γλώσσας Συγκεκριμένα, το 1908, με πρωτοβουλία και εισήγηση τού Γεωργίου Χατζιδάκι, η κυβέρνηση τού Ελευθερίου Βενιζέλου συνέστησε «Ἐπιτροπεία», που θα συνέτασσε λεξικό όλης τής ελληνικής γλώσσας –αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας. Η έκδοση τού λεξικού προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί 13 χρόνια αργότερα, το 1921, ώστε να αρχίσει με αυτήν πανηγυρικά ο εορτασμός τής εκατονταετηρίδας τής εθνικής παλιγγενεσίας, δηλ των 100 χρόνων από την Επανάσταση τού 1821

Την ίδια περίοδο, μετά την επιτυχία που σημείωσαν η ριζικά ανανεωμένη 7η (1882) και η 8η (1897) έκδοση τού Λεξικού τής αρχαίας Ελληνικής τής Οξφόρδης από τους Liddell και Scott, σχεδίαζαν στην Αγγλία τη σύνταξη ενός νέου Θησαυρού τής ελληνικής γλώσσας, που θα έφθανε ώς τις αρχές τού 7ου μ Χ αιώνα. Βάση τού Θησαυρού τής Ελληνικής θα ήταν το λεξικό των Liddell και Scott και πρότυπό του ο αντίστοιχος Θησαυρός τής Λατινικής Γλώσσας. Επρόκειτο για ένα άλλο φιλόδοξο σχέδιο τής ξένης, αυτή τη φορά, φιλολογικής επιστήμης, που, όπως παρατήρησε χαρακτηριστικά τότε ο Η Diels, θα έπρεπε να καταλάβει έκταση 120 τόμων[99], μια και η παραδεδομένη ελληνική φιλολογία υπολογίζεται πως είναι δέκα φορές μεγαλύτερη από τη λατινική.

Στην πράξη, και τα δύο αυτά φιλόδοξα σχέδια σύντομα εγκαταλείφθηκαν, για να παραχωρήσουν τη θέση τους σε πιο ρεαλιστικά εγχειρήματα Ο Γ. Χατζιδάκις, ως πρόεδρος τής Επιτροπής, εισηγήθηκε να περιοριστεί κατ' αρχάς το έργο στη σύνταξη λεξικού τής μεσαιωνικής και νέας Ελληνικής, αρχίζοντας μάλιστα από τη σύνταξη «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε Κοινῶς Ὁμιλουμένης καὶ τῶν Ἰδιωμάτων» Ομοίως εγκαταλείφθηκε στην Οξφόρδη η ιδέα τού Θησαυρού τής Ελληνικής Αντ' αυτού, ανατέθηκε (το 1911) στον Jones μια νέα, πλήρως αναθεωρημένη έκδοση τού Λεξικού των Liddell και Scott, που θα τελείωνε σε 5 χρόνια. Ωστόσο, η πλήρης αναδιάρθρωση και επανασύνταξη τού λεξικού στην 9η αυτή έκδοση έκαμαν ώστε η μεν τμηματική, κατά τεύχη, εκτύπωση ν' αρχίσει μόλις το 1925, η δε ολοκλήρωση τού έργου να πραγματοποιηθεί 29 χρόνια μετά το ξεκίνημά του, το 1940! Στην τελευταία «επική» αυτή έκδοση τού λεξικού, ο Jones αναφέρει με ανακούφιση στον Πρόλογό του (σ 9), γραμμένον το 1925, πως *«για το βυζαντινό λεξιλόγιο θα πρέπει να περιμένουμε το Λεξικό τής Νέας Ελληνικής»*, που η σύνταξή του –όπως αναφέρει αλλού στον ίδιο Πρόλογο– έχει αναληφθεί από Έλληνες φιλολόγους Η σιωπηρή συμφωνία για την εκπόνηση ενός λεξικού ολόκληρης τής Ελληνικής –τής αρχαίας από το επιτελείο τής Οξφόρδης, τής μεσαιωνικής και τής νέας από τους Έλληνες– είχε πραγματοποιηθεί· η εκτέλεση όμως αυτής τής «λεξικογραφικής συμφωνίας» ήταν καταδικασμένη, από ελληνικής πλευράς, να παραμείνει ημιτελής!

Μετά παρέλευση 25 ετών, το 1933, εκδίδεται ο πρώτος τόμος τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών (όπου υπήχθη το Λεξικό από το 1927) Ζώντος ακόμη τού Χατζιδάκι εκδίδεται ο δεύτερος τόμος (1939), ενώ έναν χρόνο μετά τον θάνατό του εκδίδεται (το 1942) και ο τρίτος τόμος Έκτοτε έχουν εκδοθεί τμηματικώς ο τέταρτος (1953-1980) και ο 5ος τόμος[100]. Η πενιχρή αυτή –σε χρόνο– συγκομιδή ήταν η αναγκαία απόρροια ενός κολοσσιαίου εγχειρήματος που ήταν εξαρχής καταδικασμένο ν' αποτύχει για δύο κυρίως λόγους Πρώτον, από έλλειψη τής απαραίτητης υποδομής δεν υπήρχε πουθενά συγκεντρωμένο το υλικό, στο οποίο θα στηριζόταν η σύνταξη τού λεξικού ούτε διατέθηκαν ποτέ τα απαραίτητα οικονομικά μέσα και το απαιτούμενο επιστημονικό προσωπικό Δεύτερον, η σύζευξη

97 Άνθ Παπαδόπουλος, Προλεγόμενα στον α' τόμο (1933) τού Ιστορ Λεξικού τής Ακαδημίας, σ στ'

98 Π Βλαστού, *Συνώνυμα και Συγγενικά*, α' έκδ (1931), σ 6

99 *«Όποιος γνωρίζει τον όγκο τής ελληνικής γραμματείας, που είναι τουλάχιστον δέκα φορές μεγαλύτερος τής λατινικής, τις διαλεκτικές ποικιλίες της, τον απίστευτο πλούτο των τύπων της, την ανυποχώρητη διατήρηση τού κλασικού λόγου επί χιλιάδες έτη, μέχρι την πτώση τής Κωνσταντινουπόλεως, ή, αν θέλετε, μέχρι των ημερών μας* [1904], *όποιος γνωρίζει επιπλέον ότι οι εκδόσεις όλων σχεδόν των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων είναι εντελώς ακατάλληλες για αποδελτίωση και ότι για πολλούς σπουδαίους συγγραφείς δεν υπάρχει καν κριτική έκδοση, και όποιος λάβει υπ' όψιν του την κατάσταση των συλλογών μας σε αποσπάσματα και ειδικά λεξικά, θα αντιληφθεί ότι προς το παρόν δεν υπάρχει η βάση στην οποία θα μπορούσε να οικοδομηθεί ένας Θησαυρός τής Ελληνικής, αλλά (και αυτό ίσως είναι το ενδιαφέρον) και αν υποθέταμε πως διαθέτουμε τέτοιες εκδόσεις και συλλογές από τον Όμηρο έως τον Νόννο, ή (όπως πρότεινε ο Krumbacher στο Λονδίνο) ώς τον Αποστόλιο, και ακόμη πως όλο το υλικό το είχε επεξεργαστεί, αποδελτιώσει, καταγράψει ένα γιγάντιο επιτελείο από επιστήμονες και ότι είχε βρεθεί ένα μεγάλο οίκημα μέσα στο οποίο θα φυλάσσονταν και θα αποθηκεύονταν οι χιλιάδες των κιβωτίων με το υλικό, πού θα βρίσκονταν ο χρόνος, τα χρήματα και η δυνατότητα να ξεδιαλύνεις αυτά τα εκατομμύρια των δελτίων και να βάλεις μια τάξη σε αυτό το χάος; Δοθέντος πάντα ότι η αναλογία Ελληνικής και Λατινικής είναι 1 προς 10, η εργασία στον «Ελληνικό Θησαυρό» θα απαιτούσε τουλάχιστον 100 φιλόλογους Επί κεφαλής δε, θα έπρεπε να είναι ένας διευθυντής συντάξεως, που θα ήταν μάλλον κάτι σαν στρατηγός παρά εκδότης! Και αν η εκδοτική στρατιά επρόκειτο να επιτελέσει το έργο της στο ακέραιο, και αν η Ένωση Ακαδημιών, η οποία ως γνωστόν δεν έχει δεκάρα δική της, κατάφερνε να συγκεντρώσει τα 10 000 000 μάρκα* [εκεί υπολόγιζε το κόστος ο Diels το 1905], *τα απαιτούμενα για τη συμπλήρωση των 120 τόμων που θα χρειάζονταν για το έργο και αν οι φιλόλογοι γίνονταν τόσο πλούσιοι, ώστε να μπορούν να διαθέσουν 6 000 μάρκα να αγοράσουν τον «Θησαυρό τής Ελληνικής», πώς θα μπορούσε κανείς να διαβάσει και να χρησιμοποιήσει ένα τέτοιο τερατώδες έργο.»* Η Diels, *Neue Jahrbücher* 1905, σ 692

100 Ακαδημία Αθηνών *Ἱστορικὸν Λεξικον τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων* Ἐκδόθηκαν μέχρι τούδε 5 τόμοι Α' τόμ *(Α-Αμ-)* 1933, Β' τόμ *(Αν-Απ-)* 1939, Γ' τόμ *(Αρ-βλέπω)* 1942 Δ' τόμ α' τεύχ *(βλεφαρίδα-γάργαρος)* 1953, β' τεύχ *(γαρδαλώνω-γεροδάσκαλος)* 1980, Ε' τόμ α' τεύχ *(γεροδέματος-γλωσσωτός)* 1984, β' τεύχ *(γναθάδα-δακτυλωτός)* 1989

τού λεξικού τής κοινής νέας Ελληνικής με το λεξικό των ιδιωμάτων τής Ν Ελληνικής κατέστησε εξαρχής το έργο θνησιγενές Γιατί ένα λεξικό των ιδιωμάτων τής Ν Ελληνικής, για τού οποίου τη σύνταξη θα συνηγορούσαν πολλοί λόγοι, είναι ευνόητο πως απαιτούσε ακόμη μεγαλύτερη υποδομή, που φυσικά ήταν ακόμη δυσκολότερο να εξασφαλιστεί

Αν το εγχείρημα είχε από την αρχή περιοριστεί ρεαλιστικά στη σύνταξη ενός –ιστορικού έστω– λεξικού τής κοινής νέας Ελληνικής, σήμερα –με κατάλληλο γλωσσικό και επιστημονικό εκσυγχρονισμό και εμπλουτισμό– θα είχαμε ένα έγκυρο επιστημονικό λεξικό, ανυπολόγιστη προσφορά στη σπουδή και τη χρήση τής σύγχρονης γλώσσας μας

Ωστόσο «οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ» Η απόπειρα συντάξεως ενός λεξικού, που θα περιλάμβανε και τα ιδιώματα τής νέας Ελληνικής, οδήγησε κατ' ανάγκην στη συγκρότηση τού «Αρχείου τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών», όπου αποθησαυρίστηκε –έστω και αν δεν αξιοποιήθηκε ακόμη– το γλωσσικό υλικό των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων Σε εκατομμύρια δελτίων με γλωσσικό υλικό από όλες σχεδόν τις περιοχές τής Ελλάδος, έχει καταγραφεί και ταξινομηθεί από έμπειρους επιστήμονες το μεγαλύτερο μέρος τού λεξιλογικού θησαυρού –έμμεσα και τής γραμματικής και συντακτικής δομής– των νεοελληνικών ιδιωμάτων, πράγμα που αποκτά μεγαλύτερη σημασία, αν σκεφτούμε πως η ραγδαία επέκταση τής κοινής γλώσσας και στα πιο απομακρυσμένα σημεία τής χώρας τείνει να περιορίσει μέχρις εξαφανισμού τα ιδιώματα Η γλωσσική διαφοροποίηση που διέκρινε γεωγραφικώς την ελληνική γλώσσα πάντοτε, με εξαίρεση την περίοδο τής αλεξανδρινής Κοινής, τείνει –ως γενικότερο, διεθνές γλωσσικό φαινόμενο– να περιοριστεί σημαντικά, ενίοτε δε και να εκλείψει Η δημιουργία μιας και από γεωγραφικής απόψεως κοινής, δηλαδή διαλεκτικά αδιαφοροποίητης, εθνικής γλώσσας, κερδίζει συνεχώς έδαφος Έτσι το αρχείο τού «Κέντρου Συντάξεως τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών» αποτελεί εκ των πραγμάτων τη μόνη «τράπεζα πληροφοριών» για μια διαχρονική προσπέλαση τής νεοελληνικής γλώσσας, *«τῆς τε κοινῆς καὶ τῶν ἰδιωμάτων»*

Θα πρέπει εδώ να τονιστούν ορισμένα πολύ θετικά αποτελέσματα που προήλθαν από την ίδρυση και τη δράση τού Αρχείου (από το 1966 «Κέντρου») τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών, αλλά και από τη δημοσίευση τού α' τόμου τού Λεξικού. Με τη λειτουργία τού Αρχείου τού Ιστορικού Λεξικού και με την επιστημονική δράση για την προετοιμασία τού Λεξικού, δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ένας σημαντικός πυρήνας επιστημονικής λεξικογραφίας στον τόπο μας, που για αρκετά χρόνια απετέλεσε φυτώριο λεξικογράφων, γλωσσολόγων και γλωσσικά ευαισθητοποιημένων φιλολόγων, οι οποίοι μελέτησαν επιστημονικά την ελληνική γλώσσα Όλοι οι παλαιότεροι καθηγητές τής γλωσσολογίας στα πανεπιστήμιά μας θήτευσαν, για περισσότερο ή λιγότερο χρόνο, στο Ιστορικό Λεξικό Γεώργιος Αναγνωστόπουλος, Βασίλειος Φάβης και Γεώργιος Κουρμούλης (στην Αθήνα), Μανόλης Τριανταφυλλίδης και Νικόλαος Ανδριώτης (στη Θεσσαλονίκη), Δημήτριος Γεωργακάς. Επιστήμονες τού φιλολογικού χώρου που εξέδωσαν λεξικά, όπως ο Ιωάννης Σταματάκος, καθηγητής τής αρχαίας ελληνικής φιλολογίας, μαθήτευσε στο Ιστορικό Λεξικό. Επιστήμονες γνωστοί από σημαντικές μελέτες τους για θέματα τής ελληνικής γλώσσας προήλθαν από το Ιστορικό Λεξικό Π Παπαγεωργίου, Άνθ Παπαδόπουλος, Αθ Μπούτουρας, Σταμ Ψάλτης, Ι Βογιατζίδης, Π Φουρίκης, Στυλ Δεινάκις, Χρ Παντελίδης, Ι. Πούλος, Δημοσθ Οικονομίδης, Γ Καλλέρης, Στ Μάνεσης, Δικ Βαγιακάκος, Ν Κοντοσόπουλος, Χρ Χαραλαμπάκης, Θ Νάκας κ ά Στο Ιστορικό Λεξικό θήτευσαν και φιλόλογοι με ιδιαίτερη ευαισθησία στη γλώσσα και σημαντικές γλωσσικές μελέτες, Ιωάννης Κακριδής, Παναγής Λορεντζάτος, Εμμανουήλ Πεζόπουλος, Αντώνιος Χατζής, ο βυζαντινολόγος Φαίδων Κουκουλές, ο ιστορικός Κωνσταντίνος Άμαντος, ο λαογράφος Στίλπων Κυριακίδης, ο φυσιογνώστης Μιχαήλ Στεφανίδης, ο ιστορικός τής γραφής Αντώνιος Σιγάλας κ ά [101]

Με το Ιστορικό Λεξικό τέθηκαν οι βάσεις τής επιστημονικής λεξικογραφίας[102], αφού με την έκδοση τού α' τόμου για πρώτη φορά συντάχθηκε λεξικό με αυστηρώς επιστημονικές προδιαγραφές των λημμάτων Κλάδοι τής γλωσσικής επιστήμης, όπως η φωνητική, η μορφολογία (γραμματική), η σημασιολογία και η ετυμολογία και, βεβαίως, η διαλεκτολογία, εφαρμόστηκαν στη σύνταξη λημμάτων λεξικού για πρώτη φορά κατά την προετοιμασία τού Ιστορικού Λεξικού Για πρώτη φορά οργανώθηκαν συστηματικά και εξαντλητικά τα ερμηνεύματα (σημασίες) κάθε λήμματος με παράλληλη χρήση παραδειγμάτων Για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό έγινε συστηματική προσπάθεια για επιστημονική ετυμολόγηση των νεοελληνικών λέξεων Για πρώτη φορά αντιμετωπίστηκαν ακανθώδη ζητήματα τής ιστορικής ορθογραφίας Για πρώτη επίσης φορά αντιμετωπίστηκε συστηματικά η λεξικογραφική αξιοποίηση συνωνύμων και αντωνύμων (αντιθέτων). Γενικότερα, με την έκδοση τού Ιστορικού Λεξικού γίνεται ευρύτερα αντιληπτό ότι η σύνταξη λεξικού είναι ζήτημα καθαρώς επιστημονικό και απαιτεί ειδική μέθοδο και ειδικές γνώσεις.

Η επιστημονική φυσιογνωμία, η οποία κατηύθυνε το Ιστορικό Λεξικό στη σύνταξη των τριών πρώτων τόμων του, ήταν ο Γεώργιος Χατζιδάκις, ο άνθρωπος που είχε –όπως είπαμε και την ιδέα τής συντάξεως Ιστορικού Λεξικού τής ελληνικής γλώσσας Η επιστημονική συγκρότηση τού Γ Χατζιδάκι σε όλους τους τομείς τής ιστορικής γλωσσολογίας υπαγόρευσε και το υψηλό επίπεδο σύνταξης τού λεξικού. Έτσι, το Ιστορικό Λεξικό απετέλεσε για πολλά χρόνια σημείο αναφοράς των λεξικογραφικών και γλωσσικών γενικότερα ερευνών με την ποικιλία των γλωσσολογικών θεμάτων που αντιμετωπίστηκαν και κωδικοποιήθηκαν σε αυτό κατά τον πιο έγκυρο τρόπο

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ «ΠΡΩΙΑΣ»

Το ίδιο έτος, το 1933, εκδίδεται και το *Λεξικό τής «Πρωίας»* υπό τον τίτλο *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης* Και ναι μεν αναφέρεται από τον εκδότη (Πέτρο Δημητράκο) ότι το Λεξικό τής Πρωίας είναι *«καρπὸς τῆς ἐμβριθοῦς ἐργασίας τῶν ἐκλεκτοτέρων ἐπιστημόνων μας»*, αλλά ούτε στη β' έκδοση τού Λεξικού από τον Π Δημητράκο (το 1977) ούτε στην α' έκδοση τής Πρωίας (1933) μνημο-

101 Εκτενή πίνακα με τα ονόματα των επιστημόνων που εργάσθηκαν στο Ιστορικό Λεξικό ως διευθυντές, αρχισυντάκτες και συντάκτες, βρίσκουμε στον α' τόμο τού Ιστορικού Λεξικού (1933), Πρόλογος, σ ιε'

102 Ως ειδικό περιοδικό, στο οποίο δημοσιεύονταν ποικίλα λεξικογραφικά θέματα, χρησίμευσε το *Λεξικογραφικὸ Ἀρχεῖο*, το οποίο μετεξελίχθηκε στο *Λεξικογραφικο Δελτιο* Πολλές λεξικολογικές μελέτες φιλοξενήθηκαν παλιότερα και στο φιλολογικό περιοδικό *Ἀθηνᾶ*

νεύονται τα ονόματα των συντακτών τού Λεξικού[103] πλην του ότι συντάχθηκε «*ὑπὸ ἐπιτροπῆς φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων. ἐπιμελείᾳ Γεωργίου Ζευγώλη*[104]»
Το Λεξικό τής Πρωίας είναι, στην πραγματικότητα, το πρώτο ολοκληρωμένο και με λεξικογραφικές προδιαγραφές συντεταγμένο ερμηνευτικό λεξικό τής Νέας Ελληνικής (σε σχέση με το ημιτελές και διαφορετικού περιεχομένου Ιστορικό Λεξικό και με το ιδιόμορφο και περιορισμένης εκτάσεως λεξικό τού Σκαρλάτου Βυζαντίου) Είναι λεξικό, διαφέροντας και σε αυτό από τα άλλα, τόσο τής καθαρεύουσας όσο και τής δημοτικής, δηλ. λεξικό και των δύο μορφών τής Νέας Ελληνικής Με ειδικά σύμβολα διακρίνονται τα λήμματα που ανήκουν στη δημοτική από τα λοιπά λόγιας προέλευσης και χρήσης λήμματα (με ιδιαίτερα σύμβολα διακρίνονται και οι ιδιωματικές και ξένες λέξεις καθώς και οι αρχαΐζουσες ή σπάνιας χρήσης λέξεις). Όπως είναι φανερό, έχουμε εδώ την πρώτη συστηματική προσπάθεια να διακριθούν στην προέλευσή τους δημοτικές, λόγιες, ιδιωματικές, ξένες και αρχαΐζουσες ή σπάνιες λέξεις. Αυτό είναι μια πρόοδος στη λεξικογραφία τής Ελληνικής με τη συστηματικότητα και τη συνέπεια που παίρνει, για πρώτη φορά, στο λεξικό αυτό, μολονότι θεωρητικά και πρακτικά υπάρχουν προβλήματα στη διάκριση των ορίων των λέξεων και συχνά τέτοιες διακρίσεις έχουν εντελώς συμβατικό χαρακτήρα (τι είναι λ.χ. η λ. *αμηχανία* ή η λ. *βραβείο* ή οι λ *δόξα, θίγω, θολός, κατάστρωμα* κ τ.ό ; Είναι λόγιες ή δημώδεις ή, όπως φαίνεται λογικότερο, και τα δύο;)

Πλεονέκτημα τού Λεξικού τής Πρωίας είναι το πλούσιο λημματολόγιό του, που για πρώτη φορά έδωσε την πραγματική διάσταση τού λεξιλογίου τής Νέας Ελληνικής στα δύο παράλληλα –τότε– επίπεδα χρήσης της, την καθαρεύουσα και τη δημοτική Επίσης κύριο χαρακτηριστικό τού Λεξικού τής Πρωίας, που το ξεχώρισε πάντοτε από άλλα λεξικά –και νεότερα–, είναι ο πλούτος και η ευστοχία των παραδειγμάτων χρήσεως των λέξεων Είναι η δύναμη τού λεξικού αυτού Λόγω τής γλωσσικής κατάστασης των χρόνων που συντάχθηκε το Λεξικό, τα ερμηνεύματα είναι σε λόγια γλώσσα (καθαρεύουσα), ενώ υπάρχει και ένα πλήθος παραδειγμάτων από τη δημοτική. Αυτή η διττή γλωσσική προσπέλαση ήταν αναπόφευκτη στην οξεία φάση που περνούσε το γλωσσικό ζήτημα στη δεκαετία τού 1930, το γεγονός δε τής ευρείας χρήσεως (στα παραδείγματα) τής δημοτικής ήταν πολύ τολμηρό βήμα για την εποχή που έγινε

Ένας τρίτος τόμος, που επιμελήθηκε ο Ι. Σταματάκος, συμπλήρωσε το (αρχικά δίτομο) Λεξικό στη β' έκδοση Σε αυτό περιελήφθησαν νεότερες λέξεις από τον χώρο τής επιστήμης και τής τεχνολογίας, που ήδη τότε αναπτυσσόταν με ραγδαίους ρυθμούς. Το Λεξικό τής Πρωίας διατηρεί και σήμερα μέρος τής αξίας του, αλλά κύρια συμβολή του υπήρξε ότι απετέλεσε, όπως είπαμε, το πρώτο πλήρες λεξικό τής Νέας Ελληνικής, από το οποίο άντλησαν υλικό πολλά από τα λεξικά που ακολούθησαν

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

Αλλά το κύριο επίτευγμα τής δεκαετίας τού '30 παραμένει το *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης* τού (εκδότη) Δημητρίου Δημητράκου, γνωστό ως «Λεξικό τού Δημητράκου» ή ως το «9τομο Λεξικό τού Δημητράκου» Με το Λεξικό τού Δημητράκου επιχειρήθηκε να γίνει πραγματικότητα το όραμα τού Γ. Χατζιδάκι να συνταχθεί λεξικό που να περιέχει όλες τις λέξεις τής Ελληνικής, δηλ ολόκληρο τον γλωσσικό θησαυρό αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας Ελληνικής. Το έργο αυτό ο Χατζιδάκις πάσχισε να υιοθετηθεί και να πραγματοποιηθεί από την ελληνική πολιτεία διά τής ιδρύσεως τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών. Ελλείψει πόρων αλλά και λόγω των ανυπέρβλητων δυσχερειών που εμφάνιζε ο σχεδιασμός να περιληφθούν στο Λεξικό όλα τα ιδιώματα και οι διάλεκτοι που ομιλούνται στην Ελλάδα, δηλ όλο το διαλεκτικό υλικό τής γλώσσας (πράγμα που απαιτούσε μακρό χρόνο συλλογής τού υλικού και παράλληλη εργασία πολλών εξειδικευμένων επιστημόνων) και επειδή όλα αυτά θα έπρεπε να γίνονται μαζί με την πραγμάτευση τού τεράστιου γλωσσικού θησαυρού τής αρχαίας, τής μεσαιωνικής και τής νεότερης κοινής (λόγιας και δημώδους) Ελληνικής, το όραμα τής σύνταξης ενός εκτενούς θησαυρού ολόκληρης τής ελληνικής γλώσσας δεν πραγματοποιήθηκε Μια λιγότερο φιλόδοξη εκδοχή αυτού τού «λεξικογραφικού οράματος» (που δεν περιλαμβάνει συστηματικά διαλέκτους και ιδιώματα, που δεν περιέχει όλους τους παραλλάσσοντες φωνητικούς και μορφολογικούς τύπους κάθε λέξης, που δεν δίνει την ετυμολογία των λέξεων, που δεν δίνει συνώνυμα και αντώνυμα για κάθε λέξη και σε κάθε σημασία της, που δεν δίνει παραδείγματα χρήσεως στις λόγιες και τις δημοτικές λέξεις, που δεν δίνει όλες τις φράσεις οι οποίες σχηματίζονται με κάθε λέξη κ λπ.) ανέλαβε να πραγματοποιήσει και έφερε τελικά εις πέρας με σχεδιασμό και εργασία 20 ετών ο «Ἀρχαῖος Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δημητρίου Δημητράκου».

Η σύνταξη τού Λεξικού τού Δημητράκου άρχισε το 1933, μετά δε από τρία χρόνια (το 1936) εκδόθηκε ο α' τόμος. Το 1950 εκδόθηκε ο τελευταίος (9ος) τόμος, με τον οποίο ολοκληρώθηκε το Λεξικό Πέρα από την πρωτότυπη εργασία τής συλλογής υλικού από αρχαίους, μεσαιωνικούς, νεότερους και σύγχρονους συγγραφείς, το Λεξικό για την αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική περίοδο στηρίχτηκε κατά πολύ στα υπάρχοντα τότε λεξικά. στο Λεξικό τής αρχαίας των Liddell και Scott[105], στη μετάφραση αυτού τού λεξικού στα Ελληνικά από τους Μόσχο και Κωνσταντινίδη[106], στο

---

103 Πρόκειται για μια τακτική που ακολουθήθηκε συχνά και που οδήγησε ώστε ορισμένα λεξικά, ελληνικά και ξένα, να είναι γνωστά με το όνομα τού εκδότη και όχι τού συντάκτη ή των συντακτών τού Λεξικού Αυτό συνέβη και στην ελληνική λεξικογραφία με λεξικά όπως τού Δημητράκου (το 9τομο Λεξικό και το Επίτομο), τής Πρωίας, των Τεγόπουλου-Φυτράκη κ ά και με μεγάλα ξένα Λεξικά, όπως τού Longman, τού Collins, τού Larousse, τού Duden κ λπ (Στα ξένα λεξικά γίνεται λεπτομερής μνεία των ονομάτων όλων όσοι εργάσθηκαν στην έκδοση τού λεξικού)

104 Ο Γ Ζευγώλης, γεννημένος το 1912, υπήρξε φιλόλογος και λαογράφος, που για μικρό διάστημα υπηρέτησε και αυτός ως συντάκτης τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Στη σύνταξη τού Λεξικού τής Πρωίας εργάστηκε συστηματικά ο Κ Βάρναλης (πληροφορία από τον καθηγητή Εμμ Κριαρά)

105 Henry George Liddell - Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*. Oxford, At the Clarendon Press, 7η έκδ 1882 και 8η έκδ 1897 (η 8η έκδ διαφέρει ελάχιστα από την 7η, στη διόρθωση παροραμάτων κ τ ό)

106 Liddell-Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* Μετάφραση τού *A Greek-English Lexicon* τής 7/8ης εκδ από τους Ξ Μόσχο και Μ Κωνσταντινίδη με συμπληρώσεις και προσθήκες από την ελληνική βιβλιογραφία (διορθώσεις Κοραή, Κόντου, Χαριτωνίδη, Βερναρδάκη κ ά) Ἀθῆναι 1901-4, Εκδ Σιδέρη [Συμπλήρωμα τού έργου, με βάση την 9η έκδ τού 1940, εκπονήθηκε από τους Κ Γεωργού-

Λεξικό των παπύρων τού Preisigke[107], στο λεξικό των λογίων ελληνικών λέξεων τής ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου από τον Sophocles[108], στο Γλωσσάριο τού μέσου και όψιμου (ύστερου) Ελληνισμού τού Du Cange[109], στους πρώτους τόμους τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας[110], στο Λεξικό τού Βλαστού[111], στο Λεξικό τού Κουμανούδη[112] και στο Λεξικό τής Πρωίας[113]

Ακολουθώντας τη συμβουλή τού Γ. Χατζιδάκι[114], ο Δημητράκος εφάρμοσε ενιαία μορφή των ερμηνευμάτων κάθε λήμματος, γεγονός που ανέδειξε μέσα στο Λεξικό τον ενιαίο χαρακτήρα τής ελληνικής γλώσσας και τη συνέχεια και συνοχή (σημασιολογική, μορφολογική, φωνολογική κ.λπ) τής γλωσσικής μας παράδοσης Έτσι στο Λεξικό είναι φανερό το πλήθος των λέξεων που ανήκουν σε όλη τη χρονική πορεία τής γλώσσας μας, από την αρχαία μέχρι τη νέα, όπως και λέξεις που χρησιμοποιούνται από τους μεσαιωνικούς χρόνους ή χάνονται μετά την αρχαία ή μεσαιωνική χρήση τους, για να ξαναζωντανέψουν (ως νεολογισμοί) τα νεότερα χρόνια. Με το Λεξικό τού Δημητράκου έχουμε εικόνα τής γλωσσικής διαχρονίας μιας γλώσσας, εν προκειμένω τής Ελληνικής, σε έκταση χρόνου 2 800 ετών Πρόκειται για σπάνιο και μεγάλο επίτευγμα τής ελληνικής λεξικογραφίας, που αποτελεί πραγματικό λεξικό θησαυρό (δηλ αποθησαύριση) τής διαχρονικής έκφρασης των Ελλήνων

Στην πράξη, βεβαίως, το κύριο βάρος στη σύνταξη των λημμάτων έπεσε στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική περίοδο τής γλώσσας Και αυτό, γιατί και η λεξικογραφική υποστήριξη των περιόδων αυτών ήταν συγκριτικά εύκολη, συγκεντρωμένη δηλ και αξιόπιστα επεξεργασμένη, άρα αμέσως αξιοποιήσιμη, και τα κείμενα από όπου μπορούσε να αντληθεί υλικό πάρα πολλά και αρκετά προσιτά και, επίσης, το ενδιαφέρον των αναγνωστών τής εποχής εκείνης ήταν ακόμη ετεροβαρές, κλίνον περισσότερο προς τις παλαιότερες φάσεις τής ελληνικής γλώσσας. Το να ασχοληθεί κανείς με τη λεξικογραφική περιγραφή τής δημοτικής (προφορικής) παράδοσης μέσα στη δίνη τού γλωσσικού ήταν ακόμη τολμηρό[115] και πρωτοποριακό, παρ' ότι το Ιστορικό Λεξικό, το Λεξικό τής Πρωίας, το Λεξικό τού Βλαστού και, παλιότερα, το Λεξικό τού Σκαρλάτου Βυζαντίου και τα *Άτακτα* ακόμη τού Κοραή είχαν ανοίξει και προετοιμάσει τον δρόμο Έτσι, παρά το γεγονός ότι για πρώτη φορά (μετά το Λεξικό τής Πρωίας και εν μέρει μετά τον α' τόμο τού Ιστορικού Λεξικού) στο Λεξικό τού Δημητράκου περιελήφθησαν πολλές λέξεις από τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία (από έργα τού Παλαμά, τού Παπαδιαμάντη, τού Παπαντωνίου, τού Ψυχάρη κ ά.), το βάρος έπεσε στις προ τής δημοτικής φάσεις τής ελληνικής γλώσσας, όλο δε το Λεξικό είναι συντεταγμένο σε λόγια (καθαρεύουσα) γλώσσα, πράγμα αναμενόμενο για την εποχή που συντάχθηκε.

Οι κύριες αδυναμίες όμως τού Λεξικού σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση τής γλώσσας και τις γνώσεις που έχουμε σήμερα για τα παλαιότερα στάδια τής Ελληνικής, είναι άλλες Σε ένα τέτοιο Λεξικό, λόγω τού χρόνου και τού τρόπου σύνταξής του, δεν απεικονίζεται, όπως είναι φυσικό, ο σημερινός πλούτος τής αστικής δημοτικής και γενικότερα τής Νεοελληνικής, όπως διαμορφώθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τη γενίκευσή της στον χώρο τής λογοτεχνίας, αλλά και από την καλλιέργειά της στον χώρο τής επιστήμης, τής διοίκησης, τής Εκπαίδευσης, των εμπορικών συναλλαγών κ.λπ.– ιδίως μετά την αναγνώριση τής δημοτικής (από το 1976) ως επίσημης γλώσσας και στον γραπτό λόγο Βασική έλλειψη τού Λεξικού τού Δημητράκου είναι ότι ως προς την αρχαία γλώσσα έχει στηριχθεί (για τους πρώτους τουλάχιστον τόμους) στο παλιό Liddell-Scott[116], ότι ακόμη δεν είχαν αναγνωσθεί οι πινακίδες τής Γραμμικής γραφής Β και το πολύτιμο υλικό που έφεραν εις φως[117], ότι δεν υπήρχε ακόμη το πατερικό Λεξικό τού Lampe[118], το Λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας τού Εμμανουήλ Κριαρά[119], το Λεξικό τής

λη και Η Γεωργούντζο σε 2 τόμ (Αθήναι 1972-77, Εκδ Σιδέρη)]

107 Preisigke (-Kiessling), *Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden* 3 τόμ (Berlin 1925-31)

108 Sophocles (= Ευαγγελινός Αποστολίδης), *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods (from 146 B C to 1 100 A D)*, N York 1887

109 Βλ ανωτ λεξικό Δουκαγγίου

110 Βλ ανωτ Ιστορικό Λεξικό Ακαδημίας Αθηνών

111 Βλ ανωτ Λεξικό Π Βλαστού

112 Βλ ανωτ Λεξικό Στέφ Κουμανούδη

113 Βλ ανωτ Λεξικό τής «Πρωίας»

114 Ο Δ Δημητράκος περιγράφει γλαφυρά (στον Πρόλογο τού α' τόμου, σ ζ'-η') τη στιχομυθία του με τον Ι Χατζιδάκι το 1933, τις παραμονές τής ενάρξεως τής σύνταξης τού 9τομου Λεξικού (Ερωτά ο Χατζιδάκις) «*Πῶς συμβιβάζεις τὴν ἀρχαίαν μὲ τὴν δημοτικην* » (Απαντά ο Δημητράκος) «*Τὶς γράφομε κάθε μιὰ σὲ χωριστοὺς παραγράφους μὲ τὴν ὑπογραφη τοῦ συντάκτου των*» (Χατζιδάκις) «*Ὄχι, παιδί μου' Ἐβάλατε ἀντιεπιστημονικὴν βάσιν Πρέπει νὰ συμπλέκωνται ἀνάλογα με την σημασίαν των ἱστορικῶς Ποιος διευθύνει τὴν ἔκδοσιν,*» (Δημητράκος) «*Ὁ Ζερβός*» (Χατζιδάκις) «*Στεῖλε τον νὰ τὸν ὁδηγήσω*» Και επιλέγει ο Δημητράκος «*Ἔτσι ἔγινε Ὁ Ζερβὸς πήγαινε συχνα καὶ συνεβουλευετο τὸν Γεωργιον Χατζιδάκιν διὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ὕλης ἱστορικῶς* [ ] *Τὰ δακτυλογραφημένα χειρόγραφα ἐγράφησαν ἐκ νέου κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι καὶ τὸ Λεξικον ἔλαβε τὴν σημερινὴν μορφήν του*»

115 Είναι χαρακτηριστικά όσα αναφέρει ο Δημητράκος στον Πρόλογό του (α τόμος, σ ζ'-η') «*Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λεξικοῦ τούτου προεκάλεσε θυελλαν διαμαρτυριῶν καὶ ἀπὸ τὰς δύο τότε γλωσσικὰς παρατάξεις, καθαρευουσιάνων καὶ δημοτικιστῶν, ἑκάστη τῶν ὁποίων διεξεδίκει ἔκδοσιν Λεξικοῦ μονον τῆς Ἀρχαίας ἢ μόνον τῆς Δημοτικῆς, ἀρνουμένων τὴν συνεργασίαν των καὶ τῶν μεν καὶ τῶν δέ.* [ ] *Διὰ την σύνταξιν τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προσεκάλεσα τὸ σύνολον σχεδον τῶν κορυφαίων τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Ἄλλοι ἐδεχθησαν νὰ ἐργασθοῦν καὶ ἄλλοι ἠρνήθησαν Ἡ γλωσσικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐξηκολουθει*»

116 Η νέα, ριζικά αναθεωρημένη, έκδοση τού Λεξικού είναι η 9η έκδοση τού 1940 Liddell-Scott-Jones-Mckenzie, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, At the Clarendon Press Το 1996 εκδόθηκε εκ νέου το Λεξικό με «Αναθεωρημένο Συμπλήρωμα» από τον P Glare (υπερδιπλάσιο σε έκταση από το Συμπλήρωμα τού 1968 από τον E A Barber)

117 Το λεξιλόγιο των πινακίδων τής Γραμμικής γραφής Β βρίσκεται στην A Morpurgo, *Mycenaeae Graecitatis Lexicon*, Roma 1963 και στους J Chadwick - L Baumbach, «*The Mycenaean Greek Vocabulary*», Περ Glotta 41, 1983 σ 157-271

118 G Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, At the Clarendon Press 1961

119 Εμμ Κριαρά, *Λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας (1100-1669)* βλ όσα λέγονται κατωτ Για τη βυζαντινή λεξι-

Καινής Διαθήκης τού Bauer[120] κ.ά. Επίσης δεν είχαν ακόμη εκδοθεί (στις καλές εκδόσεις που έγιναν αργότερα) πολλά αρχαία και μεσαιωνικά κείμενα, κείμενα επιγραφών κ λπ

Οπωσδήποτε, το Λεξικό τού Δημητράκου από την έκδοσή του απετέλεσε πηγή λεξικογραφικού υλικού για τα Λεξικά που ακολούθησαν. Η σύνταξή του έγινε με επιστημονικές προδιαγραφές, παρά την ιδιαίτερη δυσκολία που εμφάνιζε από πλευράς συντάξεως η ενσωμάτωση στο ίδιο λήμμα γλωσσικών πληροφοριών διαφόρων χρονικών περιόδων και επιπέδων χρήσεως και, κυρίως, η εξέλιξη των σημασιών μέσα στον χρόνο. Το τελευταίο, υπό κανονικές συνθήκες (άνεση χρόνου για επισταμένη ιστορική έρευνα κάθε λήμματος), θα απαιτούσε πολλαπλάσιο χρόνο, αν κρίνουμε από την εργασία στο Ιστορικό Λεξικό τής Ακαδημίας Είναι ευτύχημα ότι στη σύνταξη τού Λεξικού τού Δημητράκου αξιοποιήθηκε η πείρα γνωστών μελετητών τής ελληνικής γλώσσας, μερικοί από τους οποίους είχαν θητεύσει στο Ιστορικό Λεξικό τής Ακαδημίας (Γ Χατζιδάκις, Γ Αναγνωστόπουλος, Β Φάβης, Ν Ανδριώτης, Εμμ Κριαράς, Εμμ Πεζόπουλος κ ά). Στη σύνταξη τού Λεξικού εργάσθηκαν επίσης κλασικοί φιλόλογοι όπως ο Ιωάννης Σταματάκος, ο Χαρίτων Χαριτωνίδης, ο Ιωάννης Συκουτρής, ο Γεώργιος Γαρδίκας, ο Θησεύς Τζαννετάτος, ο γλωσσολόγος Αχιλλεύς Τζάρτζανος και γνωστοί εκπαιδευτικοί (Αν Σακελλαρίου, Γ. Ιωάννου, Σπ. Φίλιππας, Ν. Μπαξεβανάκης, Ν Σούλιας, Γ. Ασβεστάς κ ά) Το όλο λεξικογραφικό εγχείρημα κατηύθυνε (μέχρι το 1943) ο λόγιος συγγραφέας, ποιητής, λεξικογράφος και στοχαστής Ιωάννης Ζερβός, με μεγάλη πείρα σε σειρά εκδόσεων (Βιβλιοθήκη Φέξη, Βιβλιοθήκη Παπύρου, Εγκ Ελευθερουδάκη κ ά) και, βεβαίως, ο ακάματος εκδότης Δημήτριος Δημητράκος

Επιτομή (σε έναν τόμο) τού Λεξικού τού Δημητράκου εκδόθηκε σε α' έκδοση το 1957 με τίτλο *Νέον Λεξικὸν Ὀρθογραφικὸν καὶ Ἑρμηνευτικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* και σε β' έκδοση το 1970 με την επιστημονική ευθύνη τού καθηγητή Θησ. Τζαννετάτου. Στο επίτομο Λεξικό τού Δημητράκου, με σημαντικές βελτιώσεις σε εγκυκλοπαιδικούεπιστημονικού ενδιαφέροντος λήμματα (επιστημονικούς όρους διαφόρων επιστημών και αντίστοιχες φράσεις), στηρίχθηκε το Λεξικό τού εκδότη Χρ Γιοβάνη, τιτλοφορούμενο *Θησαυρὸς ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας*[121] Το λεξικό αυτό, σε αντίθεση με το Επίτομο τού Δημητράκου, συντάχθηκε στη νεοελληνική (δημοτική) γλώσσα.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ-ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ

Εκτενές, συστηματικό και, προ πάντων, σύγχρονο λεξικό όλης τής ελληνικής γλώσσας (αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας) είναι το *Ερμηνευτικό και Ετυμολογικό Λεξικό τής Ελληνικής Γλώσσας*, το ενσωματωμένο μέσα στους 61 τόμους τής πιο σύγχρονης ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας,τής Εγκυκλοπαίδειας «*Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*» των εκδοτών Γιάννη και Ειρήνης Πουρνάρα[122] Το Λεξικό αυτό έχει λάβει υπ' όψιν του τα νεότερα (μετά το 1950) επιστημονικά λεξικογραφικά έργα, τα οποία (λόγω τού χρόνου συντάξεώς του) δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει το Λεξικό τού Δημητράκου. Αυτό ισχύει τόσο στα ερμηνεύματα όσο και στις ετυμολογίες των λέξεων Εύστοχα οργανωμένη, για ένα Λεξικό που περιλαμβάνει λέξεις από όλες τις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας, είναι η διάταξη των ερμηνευμάτων· προηγούνται οι σημασίες που είναι κοινές σε όλες τις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας όταν οι σημασίες είναι μόνο αρχαίες ή μόνο μεσαιωνικές ή μόνο νεότερες, τότε δίδονται πρώτα οι νεότερες, μετά οι μεσαιωνικές και μετά οι αρχαίες, με βάση το ενδιαφέρον για έναν σύγχρονο αναγνώστη Οι ετυμολογίες των λέξεων στηρίζονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία για θέματα ετυμολογίας τής ελληνικής γλώσσας και, για πρώτη φορά σε νεοελληνικό λεξικό, φτάνουν μέχρι τις ινδοευρωπαϊκές ρίζες με εγκυρότητα επιστημονική Το λεξικό είναι συντεταγμένο στη νεοελληνική γλώσσα και, μετά την τονική μεταρρύθμιση, σε μονοτονικό σύστημα Η συνύπαρξη στον ίδιο τόμο γλωσσικών και εγκυκλοπαιδικών λημμάτων δίνει σ' ένα τέτοιο λεξικό τη δυνατότητα να μην επιμείνει πολύ σε εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα γλωσσικές-λεξικογραφικές πληροφορίες που μπορεί ο αναγνώστης να βρει στον οικείο χώρο τού εγκυκλοπαιδικού λήμματος, συντεταγμένου από ειδικούς σε κάθε επιστημονικό κλάδο Για τους λόγους αυτούς και μολονότι το μέρος των ερμηνευμάτων τού λεξικού δεν γράφτηκε από λεξικογράφους τής περιωπής των συντακτών τού Μεγάλου Λεξικού τού Δημητράκου (τα ονόματα των συντακτών τού Λεξικού τού Δημητράκου αναφέρθηκαν πιο πάνω), το Λεξικό τής Ελληνικής τής Εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» αποτελεί ένα από τα βαρύνοντα έργα τής σύγχρονης νεοελληνικής λεξικογραφίας. Από το λεξικό αυτό, από τα ερμηνεύματα αλλά κυρίως από το ετυμολογικό του μέρος, αντλούν υλικό και πληροφορίες μεταγενέστερα Λεξικά

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ

Σταθμός στη νεοελληνική λεξικογραφία είναι το *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καθαρευούσης καὶ δημοτικῆς, καὶ ἐκ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἀρχαίαν* τού καθηγητή τής κλασικής φιλολογίας Ιωάννη Σταματάκου (1896-1968) Έχοντας υπηρετήσει στο Ιστορικό Λεξικό τής Ακαδημίας Αθηνών, έχοντας εργασθεί στο Λεξικό τού Δημητράκου και έχοντας συνείδηση των πραγματικών αναγκών τού εκπαιδευτικού και τού μαθητή (από τη θητεία του στη Μ Εκπαίδευση), ο Σταματάκος συνέταξε δύο λεξικά ευρύτερης και σήμερα χρήσεως το *Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης* και το μνημονευθέν λεξικό τής Νέας Ελληνικής.

κογραφία πολύ διαφωτιστική είναι η πραγματεία τού Ε Trapp, «*Stand und Perspektiven der Mittelgriechischen Lexikographie*» στο *Studien zur Byzantinischen Lexikographie*, Βιέννη 1988, σ 11-26

120 W Bauer, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin, A Töpelmann 1958[5] Μεταφρασμένο στην Αγγλική από τους W Arndt - W Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature* London, The Univ of Chicago Press 1979

121 Χρ Γιοβάνη, *Θησαυρὸς ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας*, Αθήνα, χωρίς χρονολογία Το λεξικό περιλαμβάνει και σειρά παραρτημάτων με χρήσιμες, εγκυκλοπαιδικού κυρίως χαρακτήρα, πληροφορίες

122 Το *Λεξικό τής Ελληνικής Γλώσσας* τής Εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» περιλαμβάνεται στους 61 τόμους τής Εγκυκλοπαίδειας, κατανεμημένο ανάλογα με τα γράμματα που περιέχει κάθε τόμος Ακολούθησε χρονολογικά τη σύνταξη τής Εγκυκλοπαίδειας (1981-1994), μέχρι δε και τον 8ο τόμο τα λήμματα τού Λεξικού αποτελούν ενιαίο σώμα με τα εγκυκλοπαιδικά λήμματα, ενώ από τον 9ο τόμο (οπότε καθιερώνεται στην Εγκυκλοπαίδεια και το μονοτονικό) το Λεξικό καταλαμβάνει ιδιαίτερο χώρο στο τέλος κάθε τόμου

Το Λεξικό τής αρχαίας εξέδωσε ο Σταματάκος το 1949 Ως πρότυπο για το Λεξικό αυτό φαίνεται ότι είχε το «Μικρό Liddell-Scott», ενώ για την ετυμολογία των λέξεων τής αρχαίας πρέπει να βασίστηκε στο «Dictionnaire étymologique de la langue grecque» (1916) τού Ε Boisacq και στο Λεξικό τής αρχαίας των Liddell-Scott Ωστόσο, εκεί που αξιοποιήθηκε πλήρως η λεξικογραφική πείρα και αίσθηση τού Σταματάκου, ήταν το τρίτομο *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς* (α' τόμ 1952, β' τόμ 1953, γ' τόμ 1955) Μολονότι στη διαμάχη για το γλωσσικό ζήτημα ο Σταματάκος ήταν υποστηρικτής τής λόγιας γλώσσας, είχε βαθύτατη γνώση τής δημοτικής και μάλιστα τής γνήσιας λαϊκής μας γλώσσας, όπως αποδεικνύεται από τα οικεία λήμματα και από την όλη αξιοποίηση (σε ερμηνεύματα, συνώνυμα, παροιμίες κ λπ) τής δημοτικής στο Λεξικό Το Λεξικό τού Σταματάκου μαζί με το Λεξικό τής Πρωίας ήταν για πολλά χρόνια τα κύρια έργα αναφοράς κατά την αναζήτηση λεξικογραφικών πληροφοριών για τη σημασία και τη χρήση λέξεων τής Ν Ελληνικής, καθαρεύουσας και δημοτικής Σε σχέση με το Λεξικό τής Πρωίας, το έργο τού Σταματάκου, και ως νεότερο έργο (συντάχθηκε 20 χρόνια αργότερα) και ως έργο ανδρός εμπείρου στη λεξικογραφική τέχνη, είναι πλουσιότερο

Η δομή τού Λεξικού τού Σταματάκου ακολουθεί τα σύγχρονά του ξένα λεξικά Έχουν ενισχυθεί πολύ τα παραδείγματα χρήσεως των λέξεων και σε πολύ μεγάλο βαθμό η παράθεση συνωνύμων και αντιθέτων[123], επιπλέον δε ο Σταματάκος, ως κλασικός φιλόλογος, δίνει σε κάθε λήμμα τις λέξεις που χρησιμοποιούνταν στην αρχαία Ελληνική για να δηλώσουν την αντίστοιχη λέξη. Επίσης, έχουν πυκνώσει περισσότερο σε αυτό το Λεξικό λέξεις και σημασίες (μαζί με τις ενδείξεις τους) που προέρχονται από διαφόρους κλάδους τής επιστήμης Το Λεξικό τού Σταματάκου εκδόθηκε στα χρόνια που το γλωσσικό ζήτημα βρίσκεται σε έξαρση (μετά τον Εμφύλιο) Στα ερμηνεύματα των λημμάτων ακολουθεί την επίσημη γραφομένη γλώσσα, την καθαρεύουσα, έχει, ωστόσο, περιλάβει στο λεξικό του πλήθος λημμάτων και φράσεων από τη δημοτική με εύστοχη περιγραφή τής σημασίας τους, που αφήνει να φανεί ο πλούτος τής προφορικής Ελληνικής. Το Λεξικό τού Σταματάκου, με την ποιότητα και την πληρότητά του, απετέλεσε πηγή υλικού για επόμενα ερμηνευτικά λεξικά.

ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΛΕΞΙΚΑ Δοθέντος ότι τα κύρια ερμηνευτικά λεξικά τής Νέας Ελληνικής έδιναν τα ερμηνεύματά τους σε καθαρεύουσα γλώσσα και ότι μεσολάβησε το μείζον γεγονός τής καθιέρωσης τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας (1976) και τής καθιέρωσης τού μονοτονικού (1982), σε συνδυασμό με το γεγονός τής ραγδαίας εξέλιξης τής επιστήμης και τής τεχνολογίας που εισήγαγαν πλήθος νέων λέξεων, τα τελευταία είκοσι έτη υπήρξε έντονη η ανάγκη τής σύνταξης λεξικών που να ικανοποιούν τις νέες γλωσσικές ανάγκες. Έτσι, κυρίως στη δεκαετία τού '80 εκδόθηκαν αρκετά λεξικά τής Νεοελληνικής σε δημοτική γλώσσα και με μονοτονικό σύστημα, που ενίσχυσαν τη νεοελληνική λεξικογραφία Τα λεξικά αυτά, περισσότερο ή λιγότερο, αξιοποίησαν το υλικό των σημαντικών λεξικών που προηγήθηκαν (Ιστορικό Λεξικό, Λεξικό Δημητράκου, Λεξικό Πρωίας, Λεξικό Σταματάκου), διαφοροποιήθηκαν από αυτά εξ ορισμού (ως λεξικά τής δημοτικής, με ερμηνεύματα στη δημοτική και με εφαρμογή τού μονοτονικού συστήματος) και προσέφεραν τη δική τους το καθένα συμβολή. Από τα λεξικά τής δεκαετίας τού '80 άξια ιδιαίτερης μνείας είναι, κατά τη γνώμη μας, *Το μεγάλο λεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας*[124] τού Δ Γεωργοπαπαδάκου και άλλων φιλολόγων (Εκδ Μαλλιάρης-Παιδεία), το *Υπερλεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας*[125] σε 6 τόμους που φθάνουν συνολικά περίπου τις 3 000 σελίδες (Εκδόσεις Παγουλάτου) και το επίτομο *Ελληνικό λεξικό* που εξέδωσαν οι Τεγόπουλος και Φυτράκης[126] Το Υπερλεξικό διακρίνεται για το ότι παρέχει συχνά στα παραδείγματά του χρήσεις από τη γλώσσα τής νεοελληνικής λογοτεχνίας, ενώ το λεξικό των Τεγόπουλου-Φυτράκη παράλληλα με τα πολύ περιεκτικά και προσεγμένα λήμματά του είναι το πρώτο από τα νεότερα λεξικά που περιέλαβε ένα ζωντανό και εκσυγχρονισμένο λημματολόγιο, απομακρύνοντας λέξεις που με τον καιρό έπαψαν να χρησιμοποιούνται, αλλά που εξακολουθούν να βρίσκονται στα λεξικά[127]. Πρόσφατα (1995) εκδόθηκε το *Νέο ελληνικό λεξικό. Λεξικό τής σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας* τού καθηγ Εμμ Κριαρά. Το λεξικό αυτό, στο κρίσιμο πεδίο των ερμηνευμάτων, που αποτελεί και τη «λυδία λίθο» κάθε λεξικού, ξεχωρίζει ως προς την ευστοχία των ερμηνευμάτων και την πληρότητα στην επεξεργασία των χρήσεων κάθε λήμματος. Ο καθηγητής Κριαράς, έχοντας θητεύσει στο Μεσαιωνικό Αρχείο τής Ακαδημίας Αθηνών και έχοντας συνεργαστεί στη σύνταξη τού Λεξικού τού Δημητράκου, ανέλαβε και το ηράκλειο έργο τής σύνταξης τού *Λεξικού τής μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους γραμματείας (1100-1669)* Πρόκειται για ένα εκτενές επιστημονικό λεξικογραφικό έργο, «έργο ζωής», που καλύπτει ιστορικώς σημαντικό τμήμα τής μεσαιωνικής ελληνικής γλώσσας, ενώ συγχρόνως δίνει μια καλή εικόνα τής νεοελληνικής γλώσσας από τότε που άρχισε να χρησιμοποιείται η απλούστερη γλώσσα σε κείμενα τής εποχής (δηλ. από το 1100 μ Χ)[128]. Το έργο άρχισε να εκδίδεται το

---

123 Σ' αυτό ο Σταματάκος θα βοηθήθηκε από το Λεξικό συνωνύμων και αντιθέτων τού Θεολ Βοσταντζόγλου, που εκδόθηκε το 1949, επιγραφόμενο (τότε) ως *Ἀντιλεξικὸν ἢ Θησαυρος ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων διατεταγμένων κατὰ λογικὴν σειράν*

124 Το λεξικό αυτό πρωτοεκδόθηκε το 1978, ακολούθησαν άλλες βελτιωμένες εκδόσεις και εκδόθηκε σε μονοτονικό το 1984 (με πρόλογο για το μονοτονικό σύστημα τού κύριου εισηγητή τού μονοτονικού συστήματος καθηγ Εμμ Κριαρά)

125 Στο Λεξικό δεν αναγράφεται χρονολογία εκδόσεως Από άλλα στοιχεία τού Λεξικού συνάγεται ότι εκδόθηκε περί το 1985 με κύριους συντελεστές τής έκδοσης τους Ανδρ Παναγόπουλο, Δ Πιάκο και Ευθ Κουτρολίκο

126 Το λεξικό πρωτοεκδόθηκε το 1989 από τους εκδότες Χρ Τεγόπουλο (εκδότη τής Εφημ «Ελευθεροτυπία») και Δ Φυτράκη με συντάκτρια τη φιλόλογο Μ Μανδαλά Ακολούθησαν άλλες βελτιωμένες εκδόσεις καθώς και εκδόσεις με διαφορετικό αριθμό λημμάτων *Μικρό Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα 1995 και *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα 1997 Στο τελευταίο έχουν αυξηθεί σημαντικά τόσο ο αριθμός όσο και η έκταση των λημμάτων

127 Πβ και όσα λέγονται στο άρθρο μου «*Σύγχρονα Λεξικά τής Ελληνικής*», δημοσιευμένο στο Γ Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, Εκδ Gutenberg 1994, σ 423-428

128 Στα Προλεγόμενα τού α' τόμου (1969), γράφει ο Κριαράς για το Λεξικό «*Θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἀδύνατο νὰ ἐπιχειρήσουμε τη συγκρότηση λεξικοῦ ὅλης τῆς βυζαντινῆς περιόδου Ἔπρεπε νὰ περιοριστοῦμε σὲ μιὰ ὁρισμένη περίοδο Ἐπροτίμησα λοιπον τὴν περίοδο ἐκείνη που μέσα σ' αὐτὴν ἀρχίζει να διαμορφώνεται, στὶς καταβολες του ἔστω, ὁ νεώτερος ἑλληνικὸς βίος μὲ τὶς ποικίλες ἐκφανσεις του καὶ ἰδίως μὲ τὸ γλωσσικό του ὄργανο*» (σ ι')

1969 (ο α' τόμος) και ήδη βρίσκεται κοντά στην ολοκλήρωσή του[129]

Πολύ καλό και σε πολλά λήμματα εξαιρετικό είναι το *Λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής* που εξέδωσε το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών («Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη») στα τέλη τού 1998 Ο πλούτος των λημμάτων, η σημασιολογική επεξεργασία (ορισμοί – παραδείγματα – χρήσεις) και η έγκυρη ετυμολόγηση, καθιστούν πολύτιμο (ιδίως για τον ειδικό ερευνητή) το συλλογικό αυτό έργο, που και εξωτερικά (σχήμα, μορφή κ.λπ) μιμείται πιθανόν το Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής των Liddell-Scott-Jones. Ωστόσο, η σωρευτική παράθεση πληροφοριών που δεν διακρίνονται μεταξύ τους εμφανώς (τεχνικά, μορφικά και οπτικά), ο περιττός (για τον Έλληνα αναγνώστη) φόρτος με πληροφορίες προφοράς (η οποία είναι προβλέψιμη από τους φωνολογικούς κανόνες τής Ελληνικής), η μη ετυμολόγηση χιλιάδων λέξεων τής Ν Ελληνικής με απλή δήλωση τής αρχαίας τους προέλευσης, η έλλειψη γλωσσικών σχολίων που λύνουν απορίες τού αναγνώστη και η ατολμία τού Λεξικού στην ορθογράφηση ορισμένων λέξεων και στο να περιλάβει λέξεις και φράσεις που χρησιμοποιούν πολλοί νεότερης ηλικίας ομιλητές τής σύγχρονης Ελληνικής κ ά διαφοροποιούν σημαντικά το έργο αυτό ως προς τη δομή, τη φυσιογνωμία και τους σκοπούς τού παρόντος Λεξικού

Τελειώνοντας τη σύντομη αυτή θεώρηση τής νεοελληνικής λεξικογραφίας, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε επιλεκτικά σε μερικά ακόμη λεξικά, που δεν ανήκουν στα ερμηνευτικά λεξικά, αλλά ενδιαφέρουν τον μελετητή τής λεξικογραφικής καταγραφής τής Νέας Ελληνικής Στην κατηγορία αυτή ανήκει πρώτα απ' όλα το εννοιολογικό λεξικό τού Θεολόγου Βοσταντζόγλου

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ

Το λεξικό τού Βοσταντζόγλου στην α' έκδοσή του (τού 1949) έφερε τον τίτλο *Ἀντιλεξικὸν ἢ Θησαυρὸς ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων διατεταγμένων κατὰ λογικὴν σειράν*, ενώ από τη β' έκδοσή του (1962), μετά την κριτική που ασκήθηκε για τον παροδηγητικό τίτλο του[130], κυκλοφορήθηκε ριζικά ανανεωμένο με τίτλο *Ἀντιλεξικὸν ἢ Ὀνομαστικὸν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης*. Το λεξικό τού Βοσταντζόγλου ακολουθεί την κατάταξη των λέξεων τής γλώσσας σύμφωνα με ευρύτερες εννοιολογικές κατηγορίες (π χ *χώρος, διαστάσεις, σχήμα, ενέργεια, κίνηση*) χωρισμένες σε επί μέρους έννοιες (π χ ο χώρος διακρίνεται στις έννοιες *έκταση, όριο, μέρος, τοποθέτηση, μετάθεση, περίληψη, εξαίρεση, παρουσία, απουσία, διαμονή, κάτοικος, τόπος διαμονής, πόλη, χωριό, πατρίδα* κ.λπ.) Πρότυπο τού λεξικού τού Βοσταντζόγλου είναι ο περίφημος *Θησαυρός τής αγγλικής γλώσσας* τού Roget[131], που απετέλεσε το πρότυπο εννοιολογικής κατάταξης[132] τού λεξιλογίου κάθε σύγχρονης γλώσσας Το Λεξικό τού Βοσταντζόγλου κατατάσσει όλο το λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής[133], δημοτικής και καθαρεύουσας, σε 1 500 εννοιολογικές κατηγορίες Το υλικό σε κάθε κατηγορία δίδεται κατά τα μέρη τού λόγου (ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα κ λπ.) και όπου υπάρχουν αντίθετες έννοιες αντιπαρατίθενται στην ίδια σελίδα (π χ σ 492, 1 079 *κάματος* – 1 080 *ανάπαυσις*, σ. 602· 1 279 *χαρά* – 1 280 *λύπη* κ ο κ) Στο λεξικό χρησιμοποιούνται ερμηνεύματα μόνο ως επεξηγήσεις σε έννοιες ή ως σχόλια στη χρήση των συνωνύμων ή συγγενικών λέξεων Κατά το παράδειγμα τού Roget, ένας μη ειδικός (ο Βοσταντζόγλου δεν ήταν λεξικογράφος ή φιλόλογος ούτε είχε επαγγελματική ή επιστημονική σχέση με τη γλώσσα) κατόρθωσε να δώσει στην Ελληνική ένα πολύτιμο εργαλείο για τη χρήση τής γλώσσας και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει το πλούσιο λεξιλόγιό της

Χρήσιμο είναι το *Λεξικὸ τῶν Συνωνύμων τῆς Νεοελληνικῆς* τού φιλολόγου Κωνστ Λαγκίτση (Αθήνα Εκδ Ι. Βασιλείου 1970) Ωστόσο, αντίθετα προς το γλωσσικό υλικό τού λεξικού τού Βοσταντζόγλου που έχει ληφθεί από τη ζωντανή νεοελληνική γλώσσα, τα συνώνυμα που δίδονται στο λεξικό τού Λαγκίτση, επηρεασμένου πιθανόν από το αντίστοιχο λεξικό τού Βλαστού[134], είναι συχνά ιδιωματικής ή διαλεκτικής χρήσεως Πολλά από αυτά δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη σημερινή επικοινωνία, η οποία στηρίζεται σε μια καλλιεργημένη αστική δημοτική Έτσι λ χ

129 Έχουν εκδοθεί ήδη 14 τόμοι (*Α – παραθήκη* ο13ος τόμος περιέχει τη Βιβλιογραφία και τα Ευρετήρια των προηγουμένων 12 τόμων) Πρόσφατα (2001) εκδόθηκε από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Κ Ε Γ) μια επιτομή τού όλου λεξικού

130 Κριτική, ευμενή και ουσιαστική, άσκησε στην α' έκδοση τού λεξικού τού Βοσταντζόγλου ο Μ Τριανταφυλλίδης (ιδ *Άπαντα*, 8ος τόμ , Θεσσαλονίκη 1965, σ 311-316), ο οποίος τελειώνει την κριτική του με τα εξής «*Ἐξάπαντος θα εἶναι καλὸ νὰ παρουσιαστῆ τὸ Ἀντιλεξικὸ στὴ νέα του ἔκδοση μὲ ἄλλη ὀνομασία, λ χ «Θησαυρὸς ἢ Ὀνομαστικό», καὶ με αὐτὸν τὸν τιτλο εὔχομαι νὰ διεκδικήση στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λεξικογραφίας τὴν ἀθανασία*» (σ 316)

131 Ο Ρ Μ Roget ήταν ένας Άγγλος χειρουργός και εφευρέτης ο οποίος, μετά από 50 χρόνια εργασίας, εξέδωσε το 1852 το *Thesaurus of English Words and Phrases classified and arranged so as to facilitate the Expression of Ideas and assist in Literary Composition* Το λεξικό τού Roget έγινε διάσημο και μέχρι τη χρονολογία τού θανάτου τού Roget το 1889 πραγματοποιήθηκαν πάνω από 25 εκδόσεις και ανατυπώσεις τού Λεξικού Ο τύπος τού «εννοιολογικού» ή «λογικού» ή «αναλογικού» λεξικού παρουσιάζει πολλές δυσκολίες ως προς την κατάταξη και την ομαδοποίηση των λημμάτων, τα οποία κατανέμονται σε κατηγορίες, όπου εντάσσονται σημασιολογικώς συνδεόμενες λέξεις (συνώνυμες συγγενικές, αντώνυμες) Περίφημο στην αρχαιότητα υπήρξε το «καθ' ύλην» λεξικό τού φιλολόγου και ρήτορα από τη Ναύκρατι τής Αιγύπτου Ιουλίου Πολυδεύκους (2ος αι μ Χ), το *Ὀνομαστικόν* τού Πολυδεύκους Παλαιότερο ακόμη φαίνεται πως ήταν το σανσκριτικό λεξικό *Amarakosha* Αντίστοιχα πολύ γνωστά λεξικά για άλλες γλώσσες είναι το *Dictionnaire Analogique* τού Ch Marquet για τα Γαλλικά και το λεξικό τού Dornseiff *Deutscher Wortschatz nach Sachgruppen* για τα Γερμανικά Το λεξικό τού Roget πέρασε από διάφορα στάδια μέχρι την πρόσφατη μορφή του (1992), που περιλαμβάνει κανονικά λήμματα λεξικού (κάτι σαν λεξικό συνωνύμων), συνδεόμενα με έναν πίνακα ιδεών (Concept Index) Στο *Roget's 21st Century Thesaurus in Dictionary Form* κάθε λήμμα με τα συνώνυμά του συνδέεται και με μια ευρύτερη κατηγορία εννοιών ή ιδεών στις οποίες ανήκει (προσδιορίζονται 837 εννοιολογικές κατηγορίες, στις οποίες εντάσσονται 450 000 λέξεις-συνώνυμα τής Αγγλικής) Η νέα, γλωσσολογικά επεξεργασμένη, έκδοση τού Λεξικού έγινε από το «The Princeton Language Institute»

132 Για τον τύπο και την ιστορία των εννοιολογικών λεξικών, βλ Γ Κουρμούλη, *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, Ἀθῆναι 1967, Πρόλογος σ viii κ εξ και Μ Τριανταφυλλίδη *Άπαντα*, 8ος τόμ , Θεσσαλονίκη 1965, σ 311-316 Επίσης, το ειδικό έργο των λεξικογράφων R Hallig και W von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage fur die Lexikographie Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin 1952

133 Όπως εξηγεί στον Πρόλογό του, ο Βοσταντζόγλου στηρίχτηκε κυρίως στα Λεξικά τής Πρωίας, τού Σταματάκου και τού Δημητράκου (*Αντιλεξικόν*, σ ε)

134 Βλ όσα λέγονται ανωτέρω για το λεξικό αυτό

στο λ. *πλούσιος* δίδονται ως συνώνυμα τα εξής. «*βασταγερός* (που βαστιέται), *γουνάτος, εκατομμυριούχος, εύκατάστατος, εύπορος, καλοστεκούμενος, κεφαλαιούχος, λεφτάς, μπαγιόκος, παραδούχος, παραλής, πορεμένος, ταλαράς, φλουροβουτημένος, χρυσοκάνθαρος*» Επίσης, τα συνώνυμα δεν δίδονται ανάλογα με τις, περισσότερο ή λιγότερο, διαφοροποιημένες σημασίες μιας λέξης, πράγμα που καταλήγει στο να συμπαρατίθενται ως συνώνυμα διαφορετικής σημασίας λέξεις Π χ στο λ. *γνώμη* δίδονται «*αντίληψη, άποψη, δόξα, έκδοχή, θέση, θεωρία, ιδεολογία, κρίση, πεποίθηση, πλευρά, πρίσμα, σκοπιά, φρόνημα*» Το λεξικό τού Δαγκίτση υπήρξε το πρώτο λεξικό συνωνύμων τής Ελληνικής που εκδόθηκε με αλφαβητική σειρά των λημμάτων του, πράγμα που διευκολύνει τους χρήστες στην αναζήτηση των συνωνύμων

Πιο κοντά στα ερμηνευτικά λεξικά μπορούν, αντίθετα λ.χ. προς τα λεξικά συνωνύμων, να θεωρηθούν τα *Λεξικά Επιθέτων*. Τέτοια είναι, δευτερευόντως μεν, το *Λεξικό συνωνύμων* τού Σακελλαρίου, αλλά κυρίως το παλιότερο ειδικό *Λεξικὸ τῶν ἐπιθέτων καὶ ἐπιθετικῶν προσδιορισμῶν τῆς Νεοελληνικῆς* τού Κωνστ Δαγκίτση (Αθήνα Εκδ. Ι Βασιλείου 1963) Το λεξικό αυτό περιλαμβάνει ως λήμματα μόνο ουσιαστικά και σε κάθε ουσιαστικό δίδονται (με αλφαβητική σειρά) τα επίθετα που χρησιμοποιούνται συνήθως για να το χαρακτηρίσουν· π χ. στο λ *επιθυμία* δίδονται τα επίθετα «*ἀνεκδήλωτη, ἀνεξήγητη, ἀνθρώπινη, ἀνικανοποίητη, ἀνομολόγητη, ἀπραγματοποίητη, ἀπροσδιόριστη, ἀσυγκράτητη, διεστραμμένη, ἔντονη, ἐπίμονη, ζωηρή, μεγάλη, μόνη, μυστική, νοσηρή, ξαφνική, παθολογική, περίεργη, περιοδική, πραγματική, πραγματοποιημένη, προσωρινή, σαρκική, σκληρή, στιγμιαία, σφοδρή, τελευταία, ὑποκειμενική*». Μειονέκτημα μιας τέτοιας (αλφαβητικής) παράθεσης των επιθέτων είναι ότι δεν προηγούνται τα συνηθέστερα και πιο χαρακτηριστικά για τη λέξη επίθετα (π.χ *έντονη, ζωηρή, ξαφνική* κ.τ.ό) ούτε διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με τις επί μέρους σημασίες τού ουσιαστικού. Παρά ταύτα, η χρησιμότητα τέτοιων ειδικών λεξικών είναι προφανής, ήδη δε μέσα σε κάθε σύγχρονο ερμηνευτικό λεξικό (και στο παρόν) περιλαμβάνονται ως «χρήσεις» στις σημασίες των ουσιαστικών τα συχνότερα και πιο χαρακτηριστικά επίθετα.

Ως *Λεξικό συνωνύμων* επιγράφεται και το λεξικό τού εκπαιδευτικού Χάρη Σακελλαρίου (Αθήνα· Εκδ Ι Σιδέρη 1994[6]) Χρήσιμο λεξικό για το υλικό των συνωνύμων και των αντιθέτων που δίνει στο σχετικά περιορισμένο λημματολόγιο τού έργου Τα συνώνυμα που δίδονται είναι τής κοινής Ελληνικής (εν αντιθέσει προς το αντίστοιχο λεξικό τού Δαγκίτση), ωστόσο τα κριτήρια επιλογής τους είναι ασαφή. Έτσι, συχνά δίδονται ως συνώνυμα και λέξεις απλώς συγγενικές, ανήκουσες στο ευρύτερο εννοιολογικό πεδίο, π χ λ *λέξη*· «*μέρος λόγου, όνομα, ομιλία, μιλιά, λόγος, γλώσσημα, νεολογισμός, ελληνικούρα, λήμμα*» Επίσης, δεν υπάρχει η απαραίτητη, από τη φύση τού λεξικού, διαναφορά των συνωνύμων μεταξύ τους· π χ. στο λ *ανταμοιβή* δίδεται συνώνυμο *ανταπόδοση*, αλλά τέτοιο λήμμα δεν περιλαμβάνεται στο λεξικό ομοίως στο λ *αντάρα* δίδονται ως συνώνυμα τα *ομίχλη, καταχνιά, συννεφιά* και *κακοκαιρία* Από αυτά τα *ομίχλη, καταχνιά, συννεφιά* δεν υπάρχουν ως λήμματα τού λεξικού (αν αναζητήσει δηλ κανείς τη λ *ομίχλη* ή *καταχνιά* ή *συννεφιά*, για να βρει τα συνώνυμά της, δεν θα βρει αυτές τις λέξεις στο λεξικό), ενώ το λ *κακοκαιρία* περιλαμβάνεται μεν ως λήμμα στο λεξικό, αλλά σε αυτό δεν δίδεται συνώνυμο *αντάρα* Αντιθέτως -πράγμα που νοθεύει τη φύση τού λεξικού και αφαιρεί πολύτιμο χώρο- δίδονται παράγωγα (σκόρπια και επιλεκτικά), σύνθετα (σπανιότερα) και πολύ συχνά τα επίθετα που χρησιμοποιούνται για ένα ουσιαστικό, τα οποία είναι μεν όλα χρήσιμα, αλλά έξω από την υφή ενός λεξικού συνωνύμων.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΩΤΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ

Πολύτιμο ειδικό λεξικό είναι το *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς* τού αειμνήστου καθηγητή τής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (και παλιότερα συντάκτη τού Ιστορικού Λεξικού και τού Λεξικού τού Δημητράκου) Νικολάου Ανδριώτη Στο λεξικό αυτό για πρώτη φορά (ήδη από την α' έκδοση τού 1951) κωδικοποιήθηκε η ετυμολογία των λέξεων τής Νέας Ελληνικής στο σύνολό της Έτσι, αποκτήθηκε ένα αξιόπιστο έργο, μέσα από το οποίο μπορούμε να γνωρίζουμε τι ετυμολογίες έχουν προταθεί, ετυμολογίες που έχουν αξιολογηθεί από τον Ανδριώτη κατά πόσον ευσταθούν επιστημονικά, παρατιθέμενες –όταν είναι περισσότερες από μία– κατά τη βαρύτητα που κρίνεται ότι έχουν Στη β' έκδοσή του (το 1967) το Ετυμολογικό Λεξικό πλουτίστηκε από τον συντάκτη του με περισσότερες λόγιας προέλευσης νεοελληνικές λέξεις, ενώ απομακρύνθηκαν αρκετές ιδιωματικές λέξεις που θα ενδιέφεραν ετυμολογικά τους ειδικούς, αλλά που δεν ανήκουν εξ ορισμού στην κοινή νεοελληνική γλώσσα Το Λεξικό τού Ανδριώτη, με την γ' συμπληρωμένη και βελτιωμένη έκδοσή του (τού 1983), αποτελεί μοναδικό βοήθημα για όποιον θέλει να γνωρίζει την προέλευση των λέξεων τής Νέας Ελληνικής. Ας σημειωθεί ότι η ετυμολογία μιας λέξης, σε γλώσσες με ιστορική ορθογραφία όπως η Ελληνική, καθορίζει ως επί το πλείστον και την ορθή γραφή, την ορθογραφία δηλ μιας λέξης Άρα, συχνά η γνώση τής ετυμολογίας δεν έχει απλή θεωρητική αξία, αλλά και πρακτική, όσο εφαρμόζεται στην ορθογράφηση των λέξεων

Το Ετυμολογικό Λεξικό τού Ανδριώτη έχει αναπόφευκτα δύο αδύνατες πλευρές· την έλλειψη ικανών πληροφοριών για λέξεις τής μεσαιωνικής Ελληνικής και την, κατ' ανάγκην, ελλιπή πληροφόρηση για λέξεις τής Αρχαίας Το πρώτο προέρχεται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμη πλήρες και ενιαίο λεξικό τής μεσαιωνικής Ελληνικής, ώστε να έχουμε και συνολική εικόνα τής προέλευσης των λέξεων Το ερμηνευτικό λεξικό προηγείται κανονικά ενός ετυμολογικού λεξικού. Τα υπάρχοντα λεξικά τής μεσαιωνικής Ελληνικής (Lampe, Sophocles, Du Cange και Κριαρά), αναφερόμενα σε διαφορετικές περιόδους και πλευρές τής ελληνικής γλώσσας, χρειάζονται ακόμη πολύ μόχθο και χρόνο, για να μπορέσουν να δώσουν το ενιαίο λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής Για τη μεσαιωνική δημώδη Ελληνική, που περιλαμβάνεται στο αντίστοιχο Λεξικό τού Κριαρά, έχουμε ευτυχώς στο ίδιο λεξικό έγκυρη ετυμολογία των λέξεων, γεγονός που μειώνει σε έναν βαθμό τις ελλείψεις μας για αυτή την περίοδο τής Ελληνικής Ως προς το ότι στο Ετυμολογικό τού Ανδριώτη δεν βρίσκει ο αναγνώστης την ετυμολογία μιας λέξης που είναι αρχαία παρά μόνο την ένδειξη ότι μια νεοελληνική λέξη είναι ή προέρχεται από την αρχαία (για τις λ *αέρας, λόγχη* ή *πύλη* λ.χ λέγεται απλώς ότι είναι αρχαίες λέξεις), είναι μια συγγνωστή «έλλειψη» ενός λεξικού που αποσκοπεί να μείνει στον χώρο τής νεοελληνικής ετυμολογίας και να μην περάσει –όπως γίνεται στο παρόν λεξικό– στην ετυμολογία τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας, για την οποία άλλωστε υπάρχουν έγκυρα ετυμολογικά λεξικά.

Για την ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας και την ειδική σχέση που εμφανίζει η νέα Ελληνική προς την αρχαία και τη λόγια γλωσσική παράδοση, πράγμα που έχει τον αντίκτυπό του και στην ετυμολογία, σοφά και θαρραλέα γράφει ο Ανδριώτης τα εξής. «[ ] *ή λεξικολογική καί μορφολογική σχέση τής νέας Ελληνικής μέ τήν άρχαία καί μέ τήν καθαρεύουσα, άπό τίς όποίες άδιάκοπα πλουτίζεται, είναι έντελώς ίδιάζουσα καί τά σύνορα τοϋ νεοελληνικοϋ λεξιλογίου μέ τό παλαιότερο συχνά άνύπαρκτα. Μιά έλλειψη τής πρώτης έκδοσης ήταν ότι στάθηκε πολύ διστακτική άπέναντι στίς άρχαϊες ή μεταγενέστερες λόγιες λέξεις, πού ή παιδεία ξανάφερε στή νέα μας γλώσσα καί πού όλοένα πληθύνονται άπό τότε πού άναγνωρίσαμε στή Δημοτική τό δικαίωμα νά τίς άφομοιώνη γραμματικά, κι έτσι ό λαός δέ βρίσκει πιά καμιά δυσκολία νά τίς μαθαίνη, καί νά τίς μεταχειρίζεται σάν καθαρά δημοτικές*»[135].

Το Λεξικό τού Ανδριώτη, όπως είναι αναμενόμενο, απετέλεσε πηγή ετυμολογικών πληροφοριών για τα μετέπειτα λεξικά Επιστημονικό χαρακτηριστικό τού λεξικού είναι ότι παρέχει βιβλιογραφικές ενδείξεις για κάθε ετυμολογία, ειλημμένη από δημοσιευμένες μελέτες, περιέχει δε και πολύτιμες ετυμολογικές (στην πραγματικότητα, ιστορικές τής μορφολογίας και τής φωνολογίας) ερμηνείες καταλήξεων, επιθημάτων, προθημάτων, καθώς και ερμηνείες φωνολογικών μεταβολών (i > e *σίδηρος* > *σίδερο*)

Χρήσιμο, με πληροφορίες ιδίως για τους λεξιλογικούς δανεισμούς σε διάφορες ευρωπαϊκές και βαλκανικές γλώσσες, είναι το ημιτελές (έχει εκδοθεί μόνο μέχρι και το γράμμα Π) *Έτυμολογικό λεξικό τής Νεοελληνικής* τού φιλολόγου Κ Δαγκίτση (τόμ Α' 1978 Α-Κ. τόμ Β' Λ-Π) Ωστόσο, συχνά δίδονται προσωπικές τού συγγραφέα ετυμολογίες και, γενικότερα, δεν υπάρχουν παραπομπές στις πηγές (όπως περιμένει κανείς από ένα ειδικό λεξικό), όπου να μπορεί να ανατρέχει όποιος θέλει περισσότερες πληροφορίες

Ετυμολογικό Λεξικό, χωρίς αυστηρώς επιστημονικό περιεχόμενο και χωρίς γλωσσολογικές προδιαγραφές και γλωσσολογική μέθοδο ετυμολογίας, είναι και το λεξικό τού εκπαιδευτικού Αθανασίου Φλώρου *Νεοελληνικό έτυμολογικό και έρμηνευτικό λεξικό* (Αθήνα Εκδ Λιβάνη 1980) Ωστόσο, ανάλογα με τις πηγές του, παρέχει συχνά χρήσιμες πληροφορίες για την προέλευση λέξεων τής Νεοελληνικής Επίσης, περιλαμβάνει αρκετές ιδιωματικές λέξεις Συχνά, κοντά σε έγκυρες ετυμολογίες, παρατίθενται επί ίσοις όροις και παρετυμολογίες λέξεων που μπορεί να παροδηγήσουν τον απροειδοποίητο αναγνώστη

Ετυμολογικό λεξικό άλλης υφής, με έμφαση κυρίως στις ετυμολογικές οικογένειες των λέξεων (ομόρριζα, παράγωγα, σύνθετα), είναι το *Λεξικό τής Νεοελληνικής - Ετυμολογικό, ερμηνευτικό, κατά ετυμολογικές οικογένειες* (Αθήνα 1993) του φιλολόγου Παν. Δορμπαράκη, γνωστού για την ενασχόλησή του με θέματα τής γλώσσας μας[136] Σε αυτό, εκτός από χρήσιμες ετυμολογικές πληροφορίες για κάθε λέξη, δίδονται συγκεντρωτικά και τα ομόρριζα τής λέξης, π.χ. *βλέπω* «*[αρχ βλέπω = κοιτάζω] [ ] παραγ. βλέμμα [ ] βλεπάτορας [.] βλέφαρα [.] βλεφαρίδες [.] βλεφαρίζω [...] βλεφαρίτιδα [..] βλέψη [.]*» Ας σημειωθεί ότι το Λεξικό είναι εν μέρει και ερμηνευτικό, αφού σε κάθε λήμμα και υπολήμμα δίδεται και η σημασία του

ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ

Στα ειδικά λεξικά ανήκει και το *Άντίστροφον Λεξικόν τής Νέας Ελληνικής* τού αειμνήστου καθηγητή τής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Γεωργίου Κουρμούλη (ο οποίος διετέλεσε στην αρχή τής σταδιοδρομίας του συντάκτης τού Ιστορικού λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών) Το λεξικό εκδόθηκε το 1967 και περιλαμβάνει όλον τον λεξιλογικό θησαυρό τής Νέας Ελληνικής, καθαρεύουσας και δημοτικής, καταταγμένο σε αντίστροφη σειρά. από το ληκτικό γράμμα προς το αρκτικό, δηλ από το τέλος προς την αρχή των λέξεων Το Λεξικό τού Κουρμούλη είναι το πρώτο λεξικό τής Νέας Ελληνικής, στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν ηλεκτρονικοί υπολογιστές για επεξεργασία δεδομένων τής ελληνικής γλώσσας. Με αυτούς έγιναν οι πίνακες στατιστικής συχνότητας των ληκτικών δομών των ελληνικών λέξεων (πόσες λέξεις τής Ν Ελληνικής λήγουν σε *-α* ή *-ο* ή *-ω* κ.λπ., πόσες λήγουν σε δύο γράμματα *-βω*, *-γω*, *-ια* κ.λπ και πόσες λήγουν σε τρία γράμματα *-σια*, *-εια* κ λπ.) Έτσι πληροφορούμεθα λ χ ότι το 52% των ελληνικών λέξεων (κατά το γλωσσικό υλικό τού λεξικού) λήγει σε *-ς* (42.883 λέξεις) και αμέσως μετά σε *-α* με ποσοστό 20% (16 259 λέξεις) Ότι η κατάληξη που εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής είναι η κατάληξη *-ος* (π χ *λόγος, νέος, δάσος*) με ποσοστό 22% και 18 273 λέξεις Ενδεικτικά στοιχεία βγαίνουν και από τη σύγκριση των ληκτικών στοιχείων τής Ν Ελληνικής με εκείνα τής αρχαίας[137] Έτσι λ.χ αποδεικνύεται ότι η αρχαία Ελληνική διαθέτει 171 λέξεις σε *-λογία* (*παθολογία, θεολογία, ακριβολογία, μυθολογία* κ λπ.), έναντι 342 λέξεων που έχει η Νέα Ελληνική (η διαφορά οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην εξέλιξη και δημιουργία νέων επιστημονικών κλάδων και εννοιών με αντίστοιχους όρους). Από τις 342 λέξεις τής Ν. Ελληνικής 93 μόνον έχουν παραδοθεί από την αρχαία, ενώ οι 249 είναι νεότερες, γεγονός που δείχνει την παραγωγική δύναμη τής Ν Ελληνικής.

135 Ν Ανδριώτη, *Έτυμολογικό Λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1983³, σ ζ' (Πρόλογος για τη δεύτερη έκδοση)

136 Πβ Παν Δορμπαράκη, *Η νεοελληνική στήν έπιστήμη καί τό δημόσιο βίο*, Κολλάρος, Αθήνα 1979

137 Η σύγκριση γίνεται μέσω τού Αντιστρόφου Λεξικού τής Νέας Ελληνικής τού Γ Κουρμούλη και τού Αντιστρόφου Λεξικού τής Αρχαίας Ελληνικής των P Kretschmer - E Locker (*Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Sprache* Wien 1944) Το Αντίστροφο Λεξικό τής Αρχαίας προήλθε από αντίστροφη κατάταξη τού λεξιλογίου (λημμάτων) τού λεξικού των Liddell-Scott Με προσθήκες τού G Kisser το *Αντίστροφο Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής* επανεκδόθηκε το 1963 Ας σημειωθεί ότι για τα ονόματα τής Αρχαίας Ελληνικής (ουσιαστικά και επίθετα) υπάρχει και ειδικό αντίστροφο λεξικό, το *A Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives* των C D Buck και W Petersen, Chicago 1945 Στο Λεξικό αυτό οι λέξεις είναι καταταγμένες κατά ληκτικά συστήματα (ονόματα σε *-της*, ονόματα σε *-ος*, ονόματα σε *-ης* κ ο κ) και σε κάθε λέξη αναφέρεται και η αρχαιότερη παραδεδομένη μνεία της (π χ ότι πρωτοαπαντά στον Όμηρο ή στον Ευριπίδη ή στον Πλούταρχο ή στην Κ Διαθήκη κ τ ό) Λόγω τής εξαιρετικής σημασίας τής Ελληνικής στις κλασικές σπουδές υπάρχουν τρία ακόμη αντίστροφα λεξικά α) Αντίστροφο Λεξικό τής Μυκηναϊκής M Lejeune, *Index inverse du grec mycénien*, Paris 1964, β) Αντίστροφο Λεξικό τής Ελληνικής των παπύρων O Gradenwitz, *Heidelberger Konträrindex der griechischen Papyrusurkunden*, Heidelberg 1931, γ) Αντίστροφο Λεξικό των κυρίων ονομάτων B Hansen, *Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Berlin 1957

Εκτός από τους στατιστικούς πίνακες και τα συμπεράσματα που βγαίνουν από αυτούς, που όλα μαζί υπό τον τίτλο *Παραρτήματα* καταλαμβάνουν 140 σελίδες τού έργου (σ. 676-801), διδακτικά είναι όσα γράφει ο Κουρμούλης για τη λεξικογραφία στην εκτενή Εισαγωγή τού Λεξικού (σ vii-xxxvi)· *«Τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἰνδῶν καὶ ἀρχαίων Ἑλλήνων συνταχθέντα λεξικὰ ἦσαν διευθετημένα καθ' ὕλην* [ ], *ἤτοι κατὰ σημασιολογικὰς ἑνότητας γραφή, γραφεύς, συγγραφεύς, καταγράφω, συγγράφω κ.λπ., κατὰ συστήματα τερμάτων λέγω, ἀντιλέγω, καταλέγω, προλέγω κ λπ., κατὰ τὸ πρῶτον συνθετικόν καταγράφω, καταδιώκω, καταλέγω κ.λπ. Ἡ διάταξις τῶν λέξεων κατ' εὐθεῖαν ἀλφαβητικὴν τάξιν φαίνεται ὅτι συνιστᾷ ἐπιτυχὲς εὑρετήριον τοῦ κώδικος αὐτοῦ τῆς ἐνδιαθέτου γλώσσης, διὸ καὶ ἐκρίθη ἐνωρὶς ἀναγκαῖον νὰ ἐπιτάσσεται τῶν καθ' ὕλην συντεταγμένων λεξικῶν ἀλφαβητικὸς πίναξ.* [ ] *Πάντως τὰ πρῶτα ἐκτενῆ λεξικὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἤρχισαν νὰ συντάσσωνται μόλις ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος κ.ἑξ »*[138]

Με το *Αντίστροφο Λεξικό* τού Κουρμούλη έχουμε ανάγλυφη εικόνα τής γραμματικής (μορφολογικής) δομής τής νέας ελληνικής γλώσσας, αφού, σε κλιτές γλώσσες όπως η Ελληνική, τα ληκτικά συστήματα (που είναι εμφανή μόνον από ένα αντίστροφο λεξικό) είναι εκείνα που δείχνουν πώς δηλώνονται στην ελληνική γλώσσα οι ποικίλες γραμματικές πληροφορίες μέσα από την οργάνωση σε μέρη τού λόγου. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Κουρμούλης *«ἡ κατ' ἀντίστροφον τάξιν διάταξις τοῦ λημματολογίου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ βάθρον τῆς γραμματικῆς θεωρήσεως τῆς γλώσσης»*[139].

Πρόσφατα κυκλοφορήθηκε και νέο αντίστροφο λεξικό, το *Αντίστροφο λεξικό τής κοινής νεοελληνικής γλώσσας* τού Ευαγγ. Μπαλαφούτη (Αθήνα Επικαιρότητα 1996) Μολονότι το λεξικό αυτό είναι πλουσιότερο σε λέξεις (περιλαμβάνει νεότερες λέξεις, όρους κ λπ) και στηρίζεται στη μορφολογία τής σύγχρονης γλώσσας (οι λέξεις λ.χ τής κατηγορίας *-ις. πόλις* τού Λεξικού τού Κουρμούλη. δίδονται κανονικά σε *-η, πόλη.* γεγονός που είναι σημαντικό για ένα αντίστροφο λεξικό), εντούτοις δεν έχει σχεδιαστεί με γλωσσολογικά κριτήρια και αλλοιώνει σε έναν βαθμό τις πληροφορίες που χρειάζεται ο χρήστης Έτσι λ.χ. τα λήμματα κατατάσσονται. εφόσον είναι ουσιαστικά, όχι μόνο στον ενικό αλλά και στον πληθυντικό τους, και εφόσον είναι επίθετα, και στα τρία γένη και στους δύο αριθμούς' Αυτή η «αρχή», αν ακολουθηθεί με συνέπεια, θα οδηγήσει να δοθούν και οι βασικοί χρόνοι των ρημάτων, πράγμα που (ορθώς) δεν συμβαίνει Αλλά τότε γιατί να γίνει στα ονόματα; Άλλη σημαντική αλλοίωση τής μορφολογικής εικόνας τού λεξιλογίου τής Ελληνικής είναι ότι κατατάσσονται από κοινού τονούμενα και άτονα' Έτσι λ χ αντί να έχει συγκεντρωμένα κάπου τα ουσιαστικά σε *-ιά (γενιά)* και αλλού τα ουσιαστικά σε *-ία (φιλία),* τα έχει ανάμεικτα (το *πετριά* αμέσως μετά το *γεωμετρία!*) και μάλιστα μαζί με θηλ επιθέτων σε *-ια* και *-ιά (η υποδόρια. η εγχώρια - η κακιά. η παχιά)* και ουδ πληθυντικού σε *-ια* και *-ιά* (τα *παιδιά* - τα *τζάκια*, τα *«βουβαλάκια»*, τα *«παλουκάκια»* κ.τ ό)! Ένα αντίστροφο λεξικό δεν μπορεί παρά να περιοριστεί μόνο στον τύπο τού λήμματος (όχι στους τύπους τής κλίσης του) και δεν μπορεί να αγνοήσει ουσιώδεις μορφολογικές παραμέτρους, όπως είναι ο τόνος (συγκέντρωση τονούμενων τύπων – συγκέντρωση άτονων τύπων), πράγμα που επιτρέπει να σχηματιστούν και να εξαρθούν λεξικογραφικώς μορφολογικά (και παραγωγικά) συστήματα λέξεων να έχεις συγκεντρωμένες στο λεξικό όλες τις λέξεις σε *-ία (φιλία, μανία, κακία* κ λπ), όλες τις λέξεις σε *-ιά* (*πετριά. μπουνιά, δαγκωνιά* κ λπ), όλες τις λέξεις σε *-εια* (*οικογένεια, ευπρέπεια, εσωστρέφεια* κ.λπ), σε *-άκι*, σε *-ειδής* κ ο κ , που είναι και ο σκοπός ενός αντίστροφου λεξικού

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ Στην παρούσα επισκόπηση τής νεοελληνικής λεξικογραφίας, των λεξικών δηλ στα οποία καταγράφησαν και αναλύθηκαν σημασιολογικά οι λέξεις τής (γραπτής και προφορικής) νεοελληνικής γλώσσας, σκοπός μας δεν ήταν να παρουσιάσουμε αναλυτικά όλα τα λεξικά που γράφτηκαν για τη Νέα Ελληνική Σταθήκαμε σε αυτά που, είτε παλιότερα είτε σε νεότερους χρόνους είτε και στις μέρες μας, κρίναμε ότι κατέχουν μια ξεχωριστή θέση στη μακρά πορεία τής λεξικογραφικής αποτύπωσης τής νεοελληνικής γλώσσας Και σταθήκαμε –με ορισμένες εξαιρέσεις[140]– στα ερμηνευτικά λεξικά, γιατί αυτά συνδέονται άμεσα με τον τύπο τού δικού μας λεξικού Έτσι, δεν μας απασχόλησαν τα λεξικά των ιδιωμάτων και διαλέκτων τής Νέας Ελληνικής ούτε τύποι λεξικών. όπως τα ορθογραφικά ή τα λεξικά ειδικής επιστημονικής ορολογίας, που όλο και πληθύνονται Μερικά από αυτά θα τα βρει κανείς σε άλλες μελέτες[141], ενώ για πολλά δεν έχουμε ακόμη την πλήρη βιβλιογραφική καταγραφή τους[142]

Παρακολουθώντας κανείς την εξέλιξη στη λεξικογράφηση τής σύγχρονης γλώσσας μας, μετά ιδίως τη ρύθμιση τού 1976, μπορεί να είναι αισιόδοξος Η λεξικογράφηση τής Ελληνικής όλο και βελτιώνεται, συμβαδίζοντας με την εξέλιξη που σημειώνεται στα μεγάλα λεξικά των ξένων γλωσσών, τα οποία διαθέτουν μακρά λεξικογραφική παράδοση. Παράλληλα, συνειδητοποιείται και στη χώρα μας ότι η λεξικογραφική εργασία απαιτεί ειδικές επιστημονικές γνώσεις πέρα από την «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» προϋπόθεση. τη βαθύτερη δηλ. γνώση και επιστημονική ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα, και μάλιστα με τα σύγχρονα όσο και με τα παλαιότερα Ελληνικά μας, αφού η γλώσσα μας μέσα από τη μακρά και αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοσή της έχει αποκτήσει ενιαίο χαρακτήρα.

Οι επιστημονικοί κλάδοι τής λεξικολογίας και λεξικογραφίας, που ανήκουν στον χώρο τής Γλωσσολογίας, έχουν εξελιχθεί αλματωδώς, έχει δε αποδειχθεί πλέον ότι η κατάκτηση τόσο τής μητρικής όσο και των ξένων γλωσσών περνάει μέσα από το λεξιλόγιο και τη σημασιολογική δομή κάθε γλώσσας Χωρίς ένα καλό λεξικό –έγκυρο, πλήρες, εύχρηστο–, χωρίς ένα λεξικογραφικό vade mecum, δεν μπορεί να μιλάει κανείς σήμερα για υπεύθυνη και αποτελε-

---

138 Γ Κουρμούλη, *Αντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, σ viii

139 Γ Κουρμούλη, *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, σ ix

140 Κρίναμε σκόπιμο να αναφερθούμε, κατ' εξαίρεσιν μόνο σε πολύ σημαντικά λεξικογραφικά έργα, όπως λ χ τα ετυμολογικά λεξικά τής Ν Ελληνικής (Ανδριώτη κ ά), τα αντίστροφα λεξικά (Κουρμούλη κ ά), τα εννοιολογικά λεξικά (Βλαστού, Βοσταντζόγλου) κ τ ό

141 Αναφέραμε ήδη (σημ 6) τα δημοσιεύματα των Σ Περάκη και Γ Αλισανδράτου

142 Θα άξιζε να συνταχθεί μια πλήρης και αναλυτική βιβλιογραφία των λεξικών τής Ν Ελληνικής κάθε λεξικογραφικού τύπου και περιεχομένου, από τής πρώτης εμφανίσεώς τους μέχρι σήμερα

σματική κατάρτιση στη μητρική γλώσσα. Η επικοινωνιακή έκρηξη που χαρακτηρίζει την εποχή μας και η ασύλληπτη σε ρυθμούς εξέλιξη των δεδομένων τής επιστήμης και τής τεχνολογίας καθιστούν σήμερα απαραίτητη τη γλωσσική, μέσω λεξικών, υποστήριξη των γνώσεών μας Και μάλιστα με λεξικό που να υπηρετούν τις σύγχρονες ανάγκες τού ομιλητή μιας γλώσσας, λεξικά δηλ. που δεν χωρίζουν με στεγανά την πληροφορία λ χ που αφορά στο σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης από τη γραμματική χρήση της ή από τη χρήση ενός κυρίου ονόματος (τοπωνυμίου ή ανθρωπωνυμίου) ή και από την πληροφορία για ένα απλό ακρωνύμιο (π χ. Α Ε.Ι.). Η ανάγκη για σύνθετη. συνολική και απαιτητική προσέγγιση των κειμένων μας, καθώς και των κειμένων των άλλων, η επαρκέστερη πρόσβαση στον «κόσμο των κειμένων» που συνιστά τη σύγχρονη κοινωνία και επι-κοινωνία, απαιτεί και σύνθετα στην υφή τους λεξικά. Χρειάζονται λεξικά με πολλών ειδών πληροφορίες, με έμφαση στην πραγματική χρήση τής γλώσσας, λεξικά που να οδηγούν τον αναγνώστη σε πιο αποτελεσματική αξιοποίηση τής γλώσσας μέσα από κατάλληλες επιλογές Έτσι λ χ. τα παραδείγματα για το πώς χρησιμοποιούνται οι λέξεις, η παροχή πληροφοριών για τα συνώνυμα και τα αντώνυμα (αντίθετα) και η επισήμανση των σημασιολογικών διαφορών δεν μπορούν να λείπουν από ένα σύγχρονο λεξικό

Τέλος, η σύγχρονη λεξικογραφία έχει πλέον εγκαταλείψει την αυτοπαρατηρησία τής γλωσσικής συμπεριφοράς τού λεξικογράφου και τη μνημονική ανάκληση ως κριτήρια σύνταξης τού λεξικού και μεταβαίνει στην αξιοποίηση τού πλούτου των χρήσεων και στην ασφάλεια που παρέχει εξ αντικειμένου η χρησιμοποίηση τραπεζών γλωσσικού υλικού (στο λεγόμενο «γλωσσικό corpus»). Οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ηλεκτρονικά (με ηλεκτρονικούς υπολογιστές) συγκροτημένες τράπεζες γλωσσικού υλικού έχουν ήδη βελτιώσει και μεταβάλει τις καθιερωμένες μεθόδους σύνταξης ενός λεξικού ως προς τα ερμηνεύματα και το ίδιο το λημματολόγιο Ήδη το παρόν Λεξικό έχει αξιοποιήσει το Corpus, το γλωσσικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί στο Λεξικογραφικό Αρχείο τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών από τον αείμνηστο καθηγητή Γ Κουρμούλη, καθώς και υλικό από τον ηλεκτρονικό «Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας» τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου (Ι.Ε Λ)· επίσης, κατά την πορεία σύνταξης τού Λεξικού, έχει αξιοποιηθεί πλήρως η σύγχρονη τεχνολογία των Η/Υ

Σήμερα, με τη μακρά πορεία που έχει διανυθεί στη λεξικογράφηση τής ελληνικής γλώσσας, αρχαίας, μεσαιωνικής και νεότερης, ανοίγονται προοπτικές και για την πραγματοποίηση τού οράματος τού Γ Χατζιδάκι και πολλών Ελλήνων λογίων, τού οράματος να συνταχθεί ένα Λεξικό όλης τής ελληνικής γλώσσας Με τις τεχνικές δυνατότητες που προσφέρει η σύγχρονη ηλεκτρονική τεχνολογία και, κυρίως, με σωστή αξιοποίηση τού λεξικογραφικού μόχθου που μας κληροδότησαν όσοι εργάστηκαν ώστε να διαθέτουμε σήμερα έγκυρα λεξικά των κυριοτέρων περιόδων τής ιστορικής εξέλιξης τής ελληνικής γλώσσας, μπορεί σε ορατό μέλλον να συνταχθεί και το *Λεξικό τής Ελληνικής Γλώσσας*, που θα διαφέρει από τα επιμέρους λεξικά στον σύνθετο, πλήρη, διαχρονικό και, γι' αυτό, ιδιαίτερα αποκαλυπτικό χαρακτήρα των λημμάτων του, που θα δηλώνουν μέσα από τις λέξεις τη μακρά, πλούσια και περιπετειώδη ιστορία τής ελληνικής γλώσσας από τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες της έως σήμερα.

ΓΜ

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε Π Ε
Γενική επιμέλεια έκδοσης και Συντονισμός
† Γεώργιος Τσιβεριώτης
Γραμματεία Ειρήνη Μούτου
Φωτοστοιχειοθεσία – Σελιδοποίηση
Μαρία Χριστοπούλου
Ελένη Χριστοπούλου
Μαίρη Τσιβεριώτου
Μ ΡΩΜΑΝΟΣ Ε Π Ε
Σχεδιασμός εντύπου Μαίρη Τσιβεριώτου-Ρωμανού
Φιλμογράφηση Μπέττυ Καγιά
Μοντάζ - επιμέλεια εκτύπωσης Σάσα Αμοιρίδου-Ψυχογιού
Εκτύπωση ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ IRIS Α Ε Β Ε
Βιβλιοδεσία Κ ΣΤΑΜΟΥ & ΣΙΑ Ο Ε

Είπαν για

«Τὸ πρῶτον βιβλίον ἑκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του τὸ Λεξικόν, ἤγουν ἡ συνάθροισις καὶ ἔρευνα τῶν συμβόλων μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ἰδέας του».

Αδαμάντιος Κοραής: Προλεγόμενα

«Ἄλλοις ὑπηρετῶν, ἀναλίσκομαι».

Από την προμετωπίδα τού Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ τού Ἄνθιμου Γαζή

«Πολλοί τινες νομίζω δὲν θὰ εὕρουν ἐνταῦθα λέξεις ἃς αὐτοὶ ἠξεύρουν ὅτι ὑπάρχουν ὄντως πεπλασμέναι καὶ εἰς βιβλία δημοσιευμέναι. Ἄς μὴ κατηγορήσουν τότ' εὐθὺς τὸν συγγραφέα τῆς Συναγωγῆς, ἀλλ' ἄς τὴν ἀναγνώσουν πρῶτον ὅλην καὶ ὅταν εὕρουν λέξεις εἰς αὐτὴν ἀπείρους, ὧν τὴν ὕπαρξιν αὐτοὶ οὐδὲ κἂν ἐφαντάσθησαν ποτέ, τότε ἂς εἴπουν μ' εὐσυνειδησίαν ὅτι τῷ ὄντι ὄχι εὐτελές τι πρὸ ὀφθαλμῶν των ἔργον τοῦτο κεῖται ἂν καὶ βεβαίως τέλειον δὲν εἶναι. Τὸ τέλειον ὁ χρόνος θὰ τὸ φέρῃ καὶ ἡ πολλῶν ἀνδρῶν ἀκολουθούντων ἀλλήλους κοπιώδης ἐργασία».

Στέφανος Κουμανούδης: Συναγωγή νέων λέξεων

«Ὁ λεξικογράφος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ χρονογράφος τῆς γλώσσης. Καθῆκον αὐτοῦ ἔχει νὰ ταμιεύσῃ ὅ,τι ἡ χρῆσις ἐκύρωσεν, ὅ,τι οἱ πολλοὶ ἐδημιούργησαν ἢ παρεδέχθησαν, ὅ,τι καλὸν ἢ καὶ κακὸν ἐνίοτε, ὀρθὸν ἢ καὶ πολλάκις ἐσφαλμένον ἐνομοθέτησεν ὁ λαός· διότι οὗτος μόνος εἶνε ὁ παντοκράτωρ καὶ ἀνέκκλητος τῆς γλώσσης δημιουργὸς καὶ νομοθέτης. [...] Ἡ χρῆσις αὕτη ἡ κοινὴ εἶνε καὶ πρέπει νὰ ἦνε ὁ μόνος γνώμων τοῦ γράφοντος λεξικόν».

Ἄγγελος Βλάχος: Λεξικὸν Ἑλληνογαλλικόν

«Ἐνθυμοῦμαι ἀναγνούς [...] ὅτι ἐὰν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ ὑπάρχῃ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ τιμωρία τοῦ μεγίστου ἁμαρτωλοῦ θὰ εἶναι τὸ νὰ καταδικασθῇ εἰς τὸ συνθέτειν λεξικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πρὶν ἀποθάνω ὑπέστην τὴν ποινὴν ταύτην, εἴθε τοὐλάχιστον ν' ἀξιωθῶ πληρεστάτης ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ συγγνώμης τῶν πταισμάτων μου παρὰ πάντων ἀνθρώπων πρὸς οὓς ἀκουσίως ἢ ἑκουσίως ἔπταισα».

Ν. Κοντόπουλος: Λεξικὸν Ἑλληνοαγγλικὸν καὶ Ἀγγλοελληνικόν

«Εἰς λεξικὸν μάλιστα ἢ εἰς ἄλλο τι χρησιμεύει τὸ σπεῦδε βραδέως».

Αδαμάντιος Κοραής

τα λεξικά ...

«Όστις φαντάζεται ὅτι τὸ καλὸν Λεξικὸν τῆς γλώσσης εἶναι ὀλίγου κόπου καὶ καιροῦ, ἢ ἑνὸς ἀνθρώπου μόνον ἔργον, ὁ νοῦς ἐκείνου, τί πρᾶγμα εἶναι ἡ γλῶσσα ἰδέαν ἀκόμη δὲν ἔλαβε».

Αδαμαντιος Κοραής: Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, Ελληνική Βιβλιοθήκη

«Στους δυστυχισμένους θνητούς ανήκει και ο συγγραφέας λεξικών. Κάθε άλλος συγγραφέας μπορεί να αποβλέπει στον έπαινο· ο λεξικογράφος μπορεί μόνο να ελπίζει ότι θα αποφύγει τον ψόγο».

Samuel Johnson: Λεξικό τής Αγγλικής Γλώσσας, Πρόλογος

«Λεξικὸν καλὸν εἶναι μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης κρίσεως ἔργον».

Αδαμάντιος Κοραής

«Τὸ ἀδιόριστον τῶν λέξεων γεννᾷ τὸ ἀκατάστατον τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀκατάστατον τῶν πράξεων».

Αδαμάντιος Κοραής: Προλεγόμενα

«Τα λεξικά είναι όπως τα ρολόγια: το χειρότερο είναι καλύτερο από το τίποτα, όσο για το καλύτερο, δεν μπορείς ποτέ να περιμένεις να είναι απολύτως ακριβές».

Samuel Johnson

«Δεν ξέρω πιο απολαυστική διανοητική δραστηριότητα από το να εργάζεται κανείς σε λεξικό».

J.R. Hulbert (Αμερικανός λεξικογράφος)

«Τὸ τοῦ Λεξικογράφου ἔργον, τὸ ὁποῖον περιορῶσιν οἱ πλεῖστοι, ὄχι μόνον εἶν' ἀκανθῶδες, ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὴν τὴν φιλοσοφίαν».

Σκαρλάτος ο Βυζάντιος:
Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Προλεγόμενα

«Όστις γονεῖς ἐφόνευσεν. ὅστις θεὸν ὑβρίση. λεξικογράφος ἂς γενῆ. ἵν' ἄφεσιν ἐλπίση».

Κ. Ασώπιος

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

- Καρπός τής επιστημονικής γνώσης και πείρας τού Γ. Μπαμπινιώτη, καθηγητή τής Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή τού Πανεπιστημίου Αθηνών.

- **Το λεξικό που διαβάζεται και λύνει τις απορίες** τού αναγνώστη. Υπερβαίνει κατά πολύ τον τύπο ενός συνηθισμένου λεξικού, με χρήσιμες γλωσσικές πληροφορίες που **για πρώτη φορά** περιλαμβάνονται σε ελληνικό λεξικό. Πρόκειται για **ειδικά Σχόλια** και **εποπτικούς Πίνακες** που εξηγούν τη σωστή χρήση, τις σημασίες, την ορθογραφία, την ιστορία κ.λπ. των λέξεων τής ελληνικής γλώσσας.

- Το λεξικό που δίνει την **ετυμολογία όλων των λέξεων τής Νέας Ελληνικής** (συμπεριλαμβανομένων των τοπωνυμίων, ανθρωπωνυμίων κ.λπ.), με ετυμολόγηση και των λέξεων που προέρχονται από την αρχαία γλώσσα.

- Το **εγκυρότερο λεξικό** τής γλώσσας μας, συντεταγμένο από ειδικούς (γλωσσολόγους), σύμφωνα με τις αρχές και τις μεθόδους τής σύγχρονης επιστημονικής λεξικογραφίας και με αξιοποίηση τού υλικού τού Γλωσσικού Αρχείου τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών.

- Το λεξικό με τον **μεγαλύτερο πλούτο** λέξεων, φράσεων, σημασιών και χρήσεων τής σύγχρονης γλώσσας, **απαραίτητο σε κάθε Έλληνα**: μαθητή, φοιτητή, επαγγελματία, επιστήμονα και γενικά σε κάθε ενδιαφερόμενο για την ελληνική γλώσσα.

ISBN 960-86190-1-7

www.lexicon.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ